القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره

إلى لغة البشتو

المجلد الأول

من جزء

(١) إلى (١٥)

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

د

قرآن کریم

ترجمه او تفسیر
په پښتو ژبه کښې

لومړی جلد له (١) تر (١٥) پارے پورے

ددے قرآن حکیم اوددے پښتو ترجمے او تفسیر د چاپ
دامرکولو سعادت د حرمینو شریفینو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزیز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذى ثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال(اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شانه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان.وقدأقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوى إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ،والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين.

د حرمينو شريفينو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودی عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن کريم د طباعت او په مختلفو ژبو کښې د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسيمولو احکام جاری کړی دی. او د دے غرض دپاره ئې په مدينه منوره کښې د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجيد د طباعت دپاره يوه عظيم الشانه چاپ خانه جوړه کړے ده د دے پښتو تفسير د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښې سر ته ورسيد.

رابطه عالم اسلامی په دے خبره د خوشحالی اظهار کوی چه د خادم الحرمين الشريفين د احکاماتو په رڼا کښې د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونکو ته دا ترجمه او تفسير وړاندی کوی چه په پښتنو کښې د «تفسير کابلی» په نوم شهرت لری او دا تفسير د پاک و هند دؤو سترو عالمانو شيخ الهند مولانا محمود حسن ديوبندی او علامه شبير احمد عثمانی په اردو ژبه کښې ليکلے، او بيا د افغانستان د سترو عالمانو يو ټولګی پښتو ژبے ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه کښې بعضے ټکی ګران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښې ئے استعمال کم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامی مکة المکرمة د پاکستان يو عالم دين او د پښتو ژبے ماهر مولانا سيد عبيد الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دی په دے تفسير کښې د ګرانو ټکو سره خوا په خوا په قوسينو کښې د هغے مترادف الفاظ وليکی چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شی. د ترجمے او نظرثانی دا ټول کار د الله په فضل د «رابطے» د نګرانی لاندی سر ته ورسيد.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هديه پښتنو مسلمانانو ته د دے احساس سره وړاندی کوی چه ترجمه که هر څومره په کوشش سره وکړے شی خو بيا هم د قرآن کريم د اصل معجزانه عبارت بدل هيڅری نشی کيدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجمانی ده او انسان د نقص نه خالی نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسير د مزيد ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمی تجاويز رابطه عالم اسلامی ته راؤليږی چه په راتلونکی چاپ کښې د هغے نه استفاده وکړے شی.

والله الموفق وهوالهادی إلى سواء السبيل

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

مجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

دَ قُرْآن کَرِیم

ترجمه او تفسیر
په پښتو ژبه کښې

ړومبی جلد له (۱) تر (۱۵) پارې پورې

چاپ خانه دحرمینو شریفینو د خادم
پادشاه فهد د قرآن کریم د طباعت لپاره

اول جزء اول منزل
(سورة «الفاتحة» مکیة وهی سبع آیات)
(نزلت بعد (المدثر) رقمها (۱) تسلسلهاحسب النزول (٥)
(د «الفاتحة» سورت مکی دی (۷) آیتونه لری)
(د «المدثر» سورت نه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی
(۱) او په نزول کښی (٥) سورت دی او (۱) رکوع لری)

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ○

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان او رحم لرونکی دی.

تفسیر: «رحمٰن» او «رحیم» دواړه د مبالغی صیغی دی، مګر په «رحمٰن» کښی له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کښی د دغو تولو نکتو لحاظ شوی دی.

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ

تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی.

تفسیر: تر تولو ښی او غوره ستاینی (صفتونه) چه له اوله تر آخره پوری شوی دی، یا کیدونکی دی هغه واړه خاص الله تعالیٰ لره ښایی، ځکه چه الله تعالیٰ د هر نعمت او هر شی پیدا کوونکی او ښوونکی دی او ښښه ئی عامه ده که بی واسطی وی او که په واسطه سره وی لکه څوک چه د لمر له رڼا (رڼرا) او تودوالی څخه ګته (فائده) اخلی نو دغه ګته (فائده) په حقیقت کښی د لمر فیض دی نه د رڼا (رڼرا) او تودوالی.
خدای سره نسبت لری چیری چه ستاینه (صفت) ده هر څوک چه ستایلی شی هم د رب ستاینه (صفت) ده د ﴿اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ﴾ ترجمه یوازی په دی جملی سره چه هر ډول (طریقه) ستاینه (صفت) الله تعالیٰ لره ده لنده او نیمګړی ده چه پوهان د دی جملی په تقصیر اعتراف لری ﴿اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ﴾ خورا (ډیره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله کښی ولیکل شوه. او عام فهمه ترجمه ئی دغه ده؛ «تولی ثناوی له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځای کښی خاص الله تعالیٰ لره دی» ځکه د هر شی تقدیر د ده له لوری دی.
تنبیه : په فاتحه الکتاب کښی الله تعالیٰ د (۷) شیانو یادونه کړی ده؛
(۱) د نعمت یادونه لکه چه فرمایی؛

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝۲

چه پالونکی د عالميانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایی، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږی مګر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم تول افراد د الله تعالیٰ مخلوق دی.

(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښښلو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایی؛

الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝۳

ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالیٰ لره دی چه د تولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او ډیر زیات مهربان دی چه هر ساکښ (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکوونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښښونکی دی.

(۳) د رب العزت **(جل شانه واعظم برهانه)** په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایی؛

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ ۝۴

څښتن (مالک) (د تولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویی او ویروونکی پیښی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالیٰ د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.

﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).

(٤) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایی؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسیر: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د تولو ستاینو (صفتونو) وړ (لائق) دی علم او پوهه په يو معلوم او معين پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکړ شو يعنی ای هغه ذاته! چه ستا لوړ او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ يوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډير ښه دلالت کوی، او له برهانه عيان ته د ترقی خورا ښه (ډيرښه) وسيله ګرځی، او له غيب نه شهود ته د انتقال ډيره ښه ذريعه کيږی نو ګواکی (ګويا که) معلوم عيان او معقول مشهود وګرځيد، او خبره له غيبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ويل کيږی، ړومبی د کلام شروع په داسی شيانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بيا وروسته د کلام د هغی برخی يادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرين پند آخستونکی او د بصيرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننوځی، او ځانونه د اولوالالباب، او د بصيرت، مشاهدی، پوهی او هوښياری له خاوندانو څخه وګرځوی، او د خپل زړه په سترګو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وګوری او په ډير اخلاص او ادب مخامخ ورته ودريږی، او په ډيره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکړی چه ياالله؛ ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾ الآية.
(۵) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمايی؛

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسیر: له دی آيت شريف څخه معلوميږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا ځنی حقيقی مرسته (مدد) غوښتل بيخی روا نه دی، مګر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسيله او غير مستقل وګنی، او يوازی په ظاهری او غير حقيقی ډول (طريقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) يعنی که ورته ووائی ماته دعا وکړه نو باک نه لری ځکه چه دغه ډول (طريقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقيقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.
(٦) د هغی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمايی؛

اِهۡدِنَا الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ ۙ صِرَاطَ الَّذِيۡنَ اَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ ۙ

وښيه مونږ ته لاره سمه لاره د هغو کسانو چه انعام کړی تا پر هغو باندی

تفسير: پر هغو کسانو چه انعام شوی دی څلور طايفی دی
(۱) نبيين (۲): صديقين (۳): شهداء (٤): صالحين. د دغه څلورو طايفو تصريح د پاک قرآن په بل ځای کښی شوی ده، ځينو علماؤ ويلی دی چه له ﴿ الۡمَغۡضُوۡبِ عَلَيۡهِمۡ ﴾ څخه «يهود» او له ﴿ الضَّآلِّيۡنَ ﴾ څخه «نصارىٰ» مراد دی چه د دی مطلب د تائيدولو لپاره ډير آيتونه او روايتونه شاهد دی. له ﴿ الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ ﴾ يعنی له مستقيمی لاری څخه پاتی کسان دوه ډوله (قسمه) دی يو هغه کسان دی چه په ناپوهی سره له سمی لاری څخه محروم او بيرته پاتی دی. بل هغه کسان دی چه دوی سره له پوهی قصداً سرکشی غوره کړی ده، پخوانی او وروستنی گمراهان له دغو دوه ؤ طايفو څخه وتلی نشی، «نصارىٰ» په اوله او «يهود» په دوهمه طايفه کښی داخل دی.
(۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاکی او عصمت اميد لکه چه فرمايی

غَيۡرِ الۡمَغۡضُوۡبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا الضَّآلِّيۡنَ ۟ ع

نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» غضب کړی شوی پر هغو باندی او نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» گمراهان دی

تفسير: (يعنی مونږ ته د هغو کسانو سمه او صافه لاره وښيه چه په هغو باندی انعام شوی دی او د هغو کسانو له کږو وږو لارو څخه مو چه پری غضب شوی او گمراهان دی چپ (بچ) کړه او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).
الله تعالىٰ دغه سورت د خپلو بندگانو له ژبو څخه فرمايلی دی يعنی کله چه تاسی زمونږ دربار ته حاضرېږی نو له مونږ څخه دا رنگه سوال وکړی، نوځکه د دی سورت يو نوم «**تعليم المسئلة** يعنی د غوښتلو ښودنه» هم دی.
د دی سورت په اوله برخه کښی د الله تعالىٰ ثنا او صفت دی، دوهمه برخه ئی د بندگانو د دعا لپاره ده.
«**فائده**»: ﴿ غَيۡرِ الۡمَغۡضُوۡبِ ﴾ **الآية** ــ د ﴿ الَّذِيۡنَ ﴾ بدل ــ يا د هغه صفت دی، نو ځکه ترجمه ئی هم په هماغه تناسب سره شوی ده، په ځينو دهلوی تراجمو کښی دغه ترجمه هسی شوی ده، چه د ترکيب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة «البقرة»، مدنية الاآية «٢٨١» فنزلت بمنى فيحجة الوداع»
«وهي مائتان وست وثمانون آية واربعون ركوعا»
«نزلت بعد «المطففين» رقمها (٢) تسلسلهاحسب النزول (٨٧)»
«د «البقرة» سورت مدني دی پرته (علاوه) د (٢٨١) آية نه چه د حجة الوداع په کال په منیٰ کښی نازل شوی دی»
«دوه سوه شپږاتیا (٢٨٦) آیتونه او څلویښت (٤٠) رکوع لری»
«د «المطففین» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی (٢) او په نزول کښی (٨٧) سورت دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۝

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ۝١

تفسیر: دغو حروفو ته «مقطعات» وایی، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شي پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پټه خبره او پټ راز دی، څوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښی مخصوص رموز دی چه مونږ ته د ځینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی راښکاره شوی او هغه معناګانی چه د ځینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازی همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازی هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لائق) نه ده.

ذَٰلِكَ الْكِتَٰبُ لَا رَيْبَ ۛ فِيهِ ۛ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښی (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسیر: یعنی په دی خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او تول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.
تنبیه: په کوم کلام کښی چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه ؤ لارو څخه وی یا به په هغه کلام کښی کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکی په پوهه کښی څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کښی د ﴿رَيْبَ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کښی د ﴿رَيْبَ﴾ محل په حقیقت کښی د پوهیدونکی پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهی لامله (له وجی) شک او شبهه پکښی پیدا کیږی، نو په دی مبارک آیت کښی ئی د ﴿رَيْبَ﴾ د اول صورت نفی وفرمایله نو دا «شبهه» او ﴿رَيْبَ﴾ (چه کافرانو په قرآن کښی ﴿رَيْبَ﴾ کړی او ترینه انکار لری چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بیا د دی نفی معنی څه ده؟) بالکل له مینځه ولاړه، پاتی شو دوهم صورت چه د هغه نفی له دی نه وروسته په ﴿وَاِنْ كُنْتُمْ فِيْ رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا﴾ الآية ــ کښی راځی.

هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۲﴾

(دغه کتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: له دغه ځایه د عظیم الشان قرآن تر آخره پوری د ﴿اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ﴾ ځواب دی چه د بندګانو له خوا غوښتل شوی ؤ.

یعنی دغه کتاب هغو بندګانو ته لار ښیی چه له الله تعالیٰ څخه ویره لری ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ویریږی هغه به هرومرو (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصیت» غوښتنه او پلټنه (لټون) کوی، او د چا په زړه کښی چه د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصیت ځنی به څه اندیښنه ولری ؟.

الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ وَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۳﴾

هغه کسان چه ایمان (باور) لرونکی دی په غیب باندی او قائموی دوی (سم ادا کوی سره د تولو حقوقو) لمونځ او ځینی له هغو شیانو چه ورکړی مونږ دوی ته صرفوی ئی (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسیر : یعنی هغه شیان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دی لکه وحدانیت رسالت، حشر، نشر، قیامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم حق او یقینی ګڼی له دی څخه دا راښکاره شوه چه د دغو غایبو او پټو شیانو منکران د هدایت له فیضه محروم او بی برخی دی.

د صلوٰة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو تولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په تاکلو (مقررو) وختونو کښی اداء کړی شی.

د تولو عباداتو اصل دری شیان دی.

(۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لري.
(۲) هغه امور چه په بدن پورې متعلق او تړلي وي.
(۳) هغه امور چه په مال پورې مربوط وي.
په دې مبارک آیت کښې دا درې واړه اصول په ترتیب سره یاد شوي دي.

وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ۝۴

او هغه کسان چه ایمان لري (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړې شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړې شوي دي. له مخه د تا او په آخرت دوی یقین کوي (چه ضرور راتلونکی دی).

تفسیر: په تیر آیت کښې د هغو کسانو یادونه وه چه له شرک نه وتلي او مسلمانان شوي دي، لکه د مکې خلق، او په دغه آیت کښې هغه کسان یاد شوي دي چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوي دي لکه «یهود» او «نصارىٰ»

اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۝۵

دغه (ستایل شوي) کسان (دي) په هدایت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستایل شوي) کسان دي هم دوی په مراد رسیدلي (یا) او دغه (ستایل شوي) کسان هم دوی په مراد رسیدلي دي.

تفسیر: یعني د ایماندارانو دغو دواړو دلو ته چه پاس یادې شوې په دنیا کښې دوی ته هدایت وربه برخه شو او په آخرت کښې خپلو مرادونو ته رسیږي له دې څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ایمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بې برخې دی. د هغه دنیا او آخرت دواړه برباد او ابته (خراب) کیږي اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ دلو له یادونې څخه وروسته د کافرانو د حالاتو یادونه کیږي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۶

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویرول ستا دوی لره او نه ویرول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویروی ته هغوی یا که ته نه ویروی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو ځخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت ځخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو ځنی چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانیږی.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰی قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰی سَمْعِهِمْ ؕ وَعَلٰۤی اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ ۫ وَّلَهُمْ عَذَابٌ عَظِیْمٌ ﴿۷﴾

مهر لګولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوږونو د دوی او پر سترګو د دوی. (یوه ځانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لګول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوږونو باندی ئی مهر لګولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوږونه نه ږدی) او پر سترګو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راځی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ یَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْیَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِیْنَ ﴿۸﴾

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستۍ (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منځ) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یوازی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ وَمَا يَخْدَعُوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۝۹

تګي کوي دوی (په خپل ګمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئې راوړی دی حال دا چه نه کوي تګي دوی مګر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لري شعور دوی (او نه پوهیږي چه ضرر ئې هم دوی ته رسیږي).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالیٰ باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی څه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلایلو او قراینو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب وبال او د هغی خرابی په حقیقت کښی هم دوی ته بیرته ورګرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، ګناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه ګوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکړی نو وبه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده.
دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نزاکت دی چه دلته ئې د ﴿وَمَا يَشْعُرُوْنَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لري شعور دوی) څخه سترګی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئې ترجمه فرمایلی ده
«او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ ۙ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا ۚ

په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کښی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کینی او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۢ بِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ۝۱۰

او (مقرر) دی دوی ته عذاب ډیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه همغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.
حضرت شاه رحمة الله علیه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په ځای په دعوی د دروغو سره کړی ده **فجزاه الله ما ادق نظره.**

وَاِذَا قِیْلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوْا فِی الْاَرْضِ قَالُوْٓا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ ﴿۱۱﴾

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوئ په ځمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به ډول ډول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورول)
(۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.
(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تګ او راتګ درلود (لرلو) د خپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.
(۳) له کافرانو سره ئی په ډیر دار او مدار سره ګډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هیڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی څو چه ضعیف الاعتقاده او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کړی اوکه چا به دوی له فسادونو څخه منع .کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله (وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هره زمانه کښی ماده پرست او نفاق روزونکی (تربیت کونکی) خلق هم داسی خبری او اتری کوی.

اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُوْنَ وَلٰكِنْ لَّا یَشْعُرُوْنَ ﴿۱۲﴾

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کوونکی مګر نه لري شعور دوی (پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کښی دا ده چه حق دین په نورو ټولو ادیانو غالب شي او له ټولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشي او د دین په لاره کښی د هیچا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کړی شي.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ■ د غلیم په سترګو خاوره پاشه تل)

هغه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه ټولی په حقیقت کښی فساد او نفاق دی مګر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ ۗ

او کله چه وویلی شي دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایي دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کښی راګرځولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پټو خبرو کښی شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر **«سفهاء»** ورځی په حقیقت کښی داسی رښتینی مسلمانان دی چه د الله تعالیٰ په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هیڅ اندیښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پیښو له خرابو نتیجو څخه نه ویریږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهرداری کوله او خپلی شپی او ورځی به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هیڅ فکر او اندیښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورخی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلبه کړی وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

خبردار اوسئ بيشكه دوى دى هم دوى ناپوهان نه پوهيږى دوى (په ناپوهى - خپله)

تفسير: په حقيقت كښى هم دا منافقان ناپوهان دى چه د دنيوى بى ثباته او فنا كيدونكى اغراضو او ګټو (فائدو) له امله (وجى) يى آخرت تر شاكړى او ورځخه بى پروا شوى دى د فانى شى غوره كول او د باقى شى پريښودل ځومره حماقت دى؟ له هغه مخلوق ځخه ويريدل چه له هغه ځخه په هر ډول (طريقه) سرى ځان ساتلى شى، او له هغه ﴿ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴾ ځخه نه ويريدل چه هغه د ټول جهان ځښتن (خاوند). په ښكاره او پټو شيانو عالم او په هيڅ چل او ول سره د د ه په مقابل كښى له حقيقت ځخه كوم مخالف كار وړاندى نه شى تلى په ځه اندازه جهالت دى؟ دا به ځرنګه عمومى اصلاح وى چه په هغى كښى له ﴿ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ او د هغه له مقبولو بندګانو سره مخالفت كيږى؟ خو منافقان تر دى درجى پورى ناپوهان دى چه په دى ښكاره حقيقت هم نه پوهيږى.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قَالُوْٓا اٰمَنَّا ۚ وَإِذَا خَلَوْا إِلٰى شَيٰطِيْنِهِمْ ۙ قَالُوْٓا إِنَّا مَعَكُمْ ۙ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۱۴﴾

او كله چه ملاقات وكړى (منافقان) له هغو كسانو سره چه ايمان ئى راوړى دى نو وايى دوى ايمان مو راوړى دى او كله چه يوازى شى له شيطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وايى دوى بيشكه مونږ له تاسو سره يو. بيشكه هم دا خبره ده چه مونږ مسخرى كوونكى يو (په مؤمنانو پورى).

تفسير: له شياطينو (شريرانو) ځخه يا هغه كفار مراد دى چه ټولو خلقو ته به ئى خپل كفر ښكاراوه يا هغه منافقين مراد دى چه د منافقانو غټان او رئيسان ګڼل كيدل، يعنى منافقانو به خپلو مشرانو ته ويل چه په كفر او نورو دينى معتقداتو كښى مؤنږ بيخى له تاسو سره يو او له تاسى ځخه هيڅكله نه شو جلا (جدا) كيدى او زمونږ دغه ظاهرى موافقت چه له مسلمانانو سره ئى كوو داسى ونه ګڼئ چه ګوندى مونږ په رښتيا له هغو سره موافق يو، مونږ خو پر دوى ملندى (خندا) وهو او مسخرى پرى كوو او د هغو ناپوهى نورو ته ورښكاره كوو سره له دى چه زمونږ ځينى افعال زمونږ له اقوالو ځخه مخالف او جلا (جدا) دى خو دا ناپوهان پرى نه پوهيږى او يواځى زمونږ پر خبرو باندى غوليږى او زمونږ د خولى په تشو ويناؤ سره مونږ مسلمانان ګڼى، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوى، د غنيمت په مال كښى مو شريكوى، د خپلو اولادو نكاح راتړى او هم د هغوى په پټو خبرو ځانونه خبروو، كله چه د كار خبرى اترى آورو نو په منده ئى

تاسو ته دررسوو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿۱۵﴾

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کښی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکښی)

تفسیر: څرنګه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او ځان سره څه غرض ونکرئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وجی) داسی ګمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فائدی چه مسلمانانو ته وررسیږی همغه ګردی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیږی او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کښی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کښی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هرومرو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکړی شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشیو کښی ښه ترقی وکړی او داسی وغولیږی، چه د خاتمی او انجام په فکر کښی هیڅ ونه لویږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخری کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبیه: په دی آیت کښی ﴿فِي طُغْيَانِهِمْ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مګر په ځینو نویو دیلوی ترجمو کښی له ﴿يَعْمَهُونَ﴾ سره تړلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله ؤ له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿۱۶﴾

دا هغه کسان دی چه پیرودلی اخستلی غوره کړی ئی ده ګمراهی په هدایت سره نو هیڅ ګته (فائده) ونه کړه سوداګری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکی(حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په ځای د ګمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئې ذکر وشو، یعنی منافقانو په ښکاره ډول (طریقه) ایمان ومانه او په زړه کښې ئې کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجې) په آخرت کښې خوار او په دنیا کښې داسې بې اعتباره شول چه حق تعالیٰ په خپل کلام کښې د هغو له احوالو څخه تولو ته خبر ورکړ، که دوی په ایمان مشرف شوی وی نو په دواړو دارینو کښې به لوړ (وچت) شوی وو خو اوس دوی د خپل دغه تجارت څخه هیڅ یوه ګټه (فائده) وانه خیسته، د دارینو په نقصان کښې اخته شول او په دی هیڅ ونه پوهیدل، چه د ژبې تش ایمان ئې کافی او نافع وګانه نو په دی خرابی او رسوایی کښې ګرفتار شول، وروسته د دی حال په مناسبت دوه مثالونه بیان فرمایی

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَارًا ۚ فَلَمَّآ اَضَآءَتْ مَا حَوْلَهٗ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُوْرِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِىْ ظُلُمٰتٍ لَّا يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کښې) په شان د مثال د هغه چا دی چه بل کړی ئې وی اور (په تپو (تورو) تیارو کښې) نو کله چه روښانه کړی دغه (اور) هغه ځایونه چه چاپیر د هغه دی نو مړه کړی الله د رڼا (رڼرا) (اور) د دوی او پریږدی دوی په تیارو کښې په دی حال کښې چه هیڅ نه وینی.

تفسیر: د منافقانو حال داسې دی. لکه چه څوک په یوه تپه (توره) تیاره شپه کښې د لاری موندلو او له ضررناکو شیانو څخه د ځان په امن کولو له امله (وجې)، اور بل کړی او په لوی بیابان کښې یوه نری لاره ځانته پیدا کړی، کله چه په رڼا (رڼرا) کښې لار ورښکاره شی، نو الله تعالیٰ هغه رڼا (رڼرا) تری مړه کړی او هغه په همغه توره تیاره شپه او داګ میدان کښې وچ کلک ولاړ وی او هیڅ شی الله نه ورښکاروی، هم داسې منافقانو هم د مسلمانانو له ویری د شهادت د کلمی له رڼا (رڼرا) ځنی غوښته چه کار واخلی، خو سم د لاسه ئې لږ څه فایده (لکه د ځان او مال ساتنه) تری واخیسته چه د شهادت د کلمی رڼا (رڼرا) او نور منافع ګرد ورک شول، نو وروسته له مرکیدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْیٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ۙ﴿۱۸﴾

(دوی) کانه دی ګونګیان دی ړانده دی نو بیرته نه راګرځی دوی (له ګمراهی نه)

تفسیر: یعنی کانه دی چه رښتیا او حقه خبره نه شی اوریدی، ګونګیان دی د حق له اقراره او

رښتیا ویلو، ړانده دی د حق له لیدلو او د خپلی ګټی (فائدی) او تاوان له کـتلو نه چه څوک کوڼ هم وی ګونګی هم وی، نو هغه به په څه ډول (طریقه) په لار راشي؟ هو! که یواځی ړوند وی، نو یا به ئی چاته غږ کاوه یا به ئی د کوم سړی خبره اوریده، پس له دوی څخنی هیڅ هیله او توقع نه کیږی چه له ګمراهی او بی لارتوب څخنی مخ واړوی او په سمه لاره راشي.

اَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمٰتٌ وَّرَعْدٌ وَّبَرْقٌ ۚ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِىٓ اٰذَانِهِمْ مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ؕ وَاللّٰهُ مُحِيطٌۢ بِالْكٰفِرِينَ ﴿۱۹﴾

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاڅکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تیاری او تندر او بریښنا نو ننه باسی دوی ګوتی خپلی په غوږو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندرونو له ویری د مرګه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسیر: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډیر شدت سره باران اوری او څو ډوله (قسمه) تیاری هم په هغه کښی وی.
مثلاً اوریدنه، لړ په لړ ډیری غلیظی او کثیفی وریځی هم وی او د باران څاڅکی هم په ډیر شدت او کثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تیاره وی او په دی سخته توره تیاره کښی یو ناڅاپه بریښنا او برق هم په ډیر شدت او سختی سره په دربی او کړنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چړق) ولویږی او داسی یوه زیاته ویره او خوف پیدا شی چه ټول خلق د مرګ له خوفه پخپلو غوږو کښی خپلی ګوتی ومندی او د هغه غږ له ویری د ډیرو خلقو سا وخیژی، هم داسی منافقان هم له یو لوری د خپلو دنیوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په یوه عجیبه پریشانی، ویره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چټی (بیکاره) تدبیرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړی مګر د الله تعالیٰ قدرت له هر لوری کافران چار چاپیر نیولی او احاطه کړی ئی دی او د هغه له نیولو او له عذابه په هیڅ ډول (طریقه) نشی خلاصیدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ ؕ كُلَّمَآ اَضَآءَ لَهُمْ مَّشَوْا فِيهِ ۙ وَاِذَآ اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوْا ۭ وَلَوْ شَاۗءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ؀۲۰

نژدی ده چه بریښنا په چابکی سره یوسی (نور) د سترګو د دوی کله چه رڼا (رڼرا) کړی (بریښنا) دوی ته لاره نو روان شی دوی پکښی او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودریږی (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او ړوندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی کنول او ړندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښی مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبی او د قوت ناکو معجزو ظهور ته ګوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول (طریقه) د «**صراط مستقیم**» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی تینګیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښی د بریښنا له بریښیدلو سره په تللو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک دریږی، مګر څرنګه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو ځنی هیڅ یوه ګټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی ځایه پوری ئی د دریو ډلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زړونو باندی داسی مهر لګول شوی دی چه هیڅکله به ایمان رانه وړی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مګر د هغوی زړونه په هیڅ یو لوری نه دی.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ؀۲۱ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَّالسَّمَاۗءَ بِنَاۗءً ۠ وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۗءِ مَاۗءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ فَلَا تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ؀۲۲

ای خلقو! عبادت وکړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتی (له عذابه د الله) هغه (رب) چه ګرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (ګرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویی ایستی په دی (اوبو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه ګرځوی له الله تعالیٰ سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندګانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایی او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالیٰ تاسی او نور ټول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی ټول ضروریات او ګردی (ټولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالیٰ څخه مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان ګرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «**وحده لاشریک له**» یو، او بی ملګری دی.

وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه ټوټه ټوټه نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندی) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لږوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنګه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لرئ چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالیٰ کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرګند او مدلل شو.

وَادْعُوْا شُهَدَآءَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۳﴾

او را وبولئ (ای مشرکانو!) مددگاران خپل بی له الله څخه که یئ تاسی رښتیا ویونکی (په دی دعوی کښی چه دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنی که تاسی په دی دعوی کښی رښتینی یئ چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ له تولو څخنی مدد او کومک (امداد) وغواړئ! او معاونت تری واخلئ! او په دی سره ئی ولمسوی چه تول سره کینی او یو لنډ سورت د قرآن د څو آیتونو په شان جوړ کړئ! یا ئی دا مطلب چه له الله تعالیٰ نه په غیر ستاسی هومره معبودان چه دی له تولو څخنی په ډیره تضرع او زاری او په دعاګانو سره غوښتنه وکړئ! چه په دی مشکل کښی له تاسو سره مدد وکړی او څه آسانتیا درورسوی!

فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا وَلَنْ تَفْعَلُوْا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِیْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ﴿۲۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یـی ونه کړی شئ پس وساتئ تاسی (ځانونه) له هغه اوره چه خس (خشاک) د هغه بنیادمان او تیږی (ګتی) دی، چه تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

تفسیر: که بیا مو هم ونشو کړی چه داسی یو سورت جوړ کړئ او دا خبره یقینی ده چه له سره ئی نشئ جوړولی نو وویریږئ له هغه اور څخه چه له ګردو (تولو) اورو څخنی زیات تیز او سوځوونکی دی او نوم ئی دوزخ او خس (خشاک) ئی کافران او هغه تیږی (ګتی) دی چه تاسو ئی په عبادت کښتی مشغول ئی. او دا اور خاص د هغو کافرانو لپاره تیار کړی شوی دی چه عظیم الشان قرآن نه منی او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان نه راوړی او دروغجن ئی بولی د خلاصی او نجات هم دا یو صورت شته چه تاسی د حضرت باری جل جلاله په پاک کلام ایمان راوړئ.

وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۖ كُلَّمَا

رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِّزْقًا ۙ قَالُوا هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهٖ مُتَشَابِهًا ۖ

او زیری ورکړه (ای محمده) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (په تولو مؤمن به شیانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بیشکه دوی ته جنتونه دی چه بهیږی لاندی (تر مانیو او ونو) د هغو ویالی هرکله چه روزی ورکړه شی دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره د خوړلو نو وایی دا (جنتیان) دا همغسی میوه ده چه راکړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شی دوی ته میوه هم رنګه (او په خوند کښی سره بیله).

تفسیر: د جنت میوی به د دنیا له میوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عیناً بیخی همغسی ښکاری مګر په خوند، مزه، رائحه، خوږوالی، لطافت او نزاکت کښی به ډیر زیات فرق سره لری او د دی دواړو په مینځ کښی به د ځمکی او آسمان توپیر (فرق) وی نو کله چه جنتیان کومه یوه میوه ووینی وایی به چه دا همغه ډوله (قسمه) میوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وڅکی او ویی خوری نو ډیر خوند او لذت به تری مومی او داسی به وایی چه بیشکه د دی په شان می نه په دنیا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه میوه خوړلی ده.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَّهُمْ فِيهَا خٰلِدُونَ ﴿۲۵﴾

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښځی ښی پاکی ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسیر: د جنت ښځی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذیله ؤ اخلاقو) څخنی تولی پاکی، صافی وی.

(فائده): تر دی ځایه پوری ئی د دری شیانو ذکر وفرمایه چه په هغو پوهیدل ضروری وو!

اول: «مبدأ» یعنی چه مونږ له کومه راغلی یو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟

دوهم: «معیشت» چه څه خورو او چیری اوسو؟.

دریم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کیږی؟.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيٖٓ أَنْ يَّضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا ۚ

بیشکه الله نه پریږدی (دا خبره) چه بیان کړی یو مثال (له مثالو څخه) په

میاشي سره یا چه پورته وی تری

تفسیر: په دی آیت کښې د هغې معارضې ځواب ورکړی شوی دی چه د کفارو له لوری د رومبنی آیت په مقابل کښې شوی ده، خلاصه ئې دا ده کله چه د یو وړوکی سورت جوړول هم د دی پاک کلام په شان د دوی له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو کفارو وویل چه «مونږ په بل دلیل سره د دی خبری شهادت وړاندی کوو چه دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی چه یو لوی عظیم الشان سړی تل پخپلو خبرو او اترو کښې د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو ځنی ځان ساتی او له سره ژبه نه پری خوځوی نو حق تعالیٰ چه له تولو لویانو ځنی اعلیٰ، اعظم او اکبر دی څرنګه په خپل پاک کلام کښې د میاشي یا له هغه ځنی د کومی لویبی خوځندی (حشرات الارض) لکه مچ او غنی (جولاګی) مثال بیانوی ځکه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضیح او تفصیل مطلوب وی او په هغه کښې د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وی او دا مطلوب به هلته حاصلیږی چه د «مثال» او د «ممثل له» په مینځ کښې پوره مطابقت وی که «ممثل له» حقیر وی ښائی چه د هغه «مثال» هم حقیر وی که نه هغه «تمثیل» بیکاره ګانه کیږی. هو! که په تمثیل کښې دا خبره هم ضروری وی چه د مثال او مثال ورکوونکی په منځ کښې پوره موافقت وی نو د دی ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوریدلو وړ (لائق) ؤ، مګر د دی خبری ویونکی به هیڅ احمق او ناپوه هم نه وی او په توریت، انجیل او د حکماؤ او سلاطینو په کلام کښې داسی ډیر مثالونه شته، د دی خبری اظهار هسی مخالفت او د کفارو د نادانی او ناپوهی او عناد نتیجه ده او بس، د ﴿فَمَا فَوْقَهَا﴾ معنی داسی هم کیدی شی چه له میاشي ځنی په حقارت او صغارت کښې زیات وی لکه چه په ځینو احادیثو کښې د دنیا تمثال د میاشي د وزرو سره کړی شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۖ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۘ يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا ۚ

پس هر څه هغه کسان چه مؤمنان دی پس پوهیږی (په یقین سره) چه بیشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو وایی (له ډیری ناپوهی او عناد نه) چه د څه څیز اراده کړی ده الله په دی مثال سره (داسی اراده کړی ده الله چه) ګمراه کوی په دی مثال سره ډیر خلق او سمه لاره ښیی (د حق) په دی سره ډیرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید ګڼی او کافران د حقارت په ډول (طریقه) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو ځنی الله تعالیٰ څه مطلب او اراده لری؟ ځواب ورکړی شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو څخه ډیر خلق د ګمراهی په کنده کښی لویږی او ډیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی څخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (ډیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهٖٓ اِلَّا الْفٰسِقِيْنَ ﴿۲۶﴾ الَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مِيْثَاقِهٖ ۖ وَيَقْطَعُوْنَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُّوْصَلَ وَيُفْسِدُوْنَ فِى الْاَرْضِ ۗ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۲۷﴾

او نه ګمراه کوی (الله) په دی مثال سره مګر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کړی دی الله په هغه سره چه پیوند دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبیٰ کښی).

تفسیر: د ﴿ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاؤ، علماؤ، واعظانو، مؤمنانو لمونځونو او نورو خیریه ؤ امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان ځنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کښی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکړی او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتړی او د لویو اصحابو او د امت د صلحاؤ عیوب ولتوی یا ئی پری وتړی او بیا ئی مشهور کړی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کښی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خورؤل) او د اسلام په مخالفت کښی به ئی زیار (زور) لګاوه.
مطلب دا دی چه د دی نامناسبو حرکاتو له امله (وجی) خپلو ځانونو ته زیان رسوی چه له هغو ځنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاؤ څه تحقیر کیدای شی.

كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ۚ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾

څرنګه کافران کيږی په الله باندی حال دا چه وی تاسی مړه بيا (الله) ژوندی کړی تاسی (د روح په درکولو سره) بيا به (الله) مړه کړی تاسی بيا به (الله) ژوندی کړی تاسی (په بعث سره) بيا به خاص هم ده ته وروستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسير: يعنی په اوله کښی تاسی بی ځانه اجسام وی. چه حس او حرکت در کښی نه ؤ ړومبی عناصر وی وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوی، او بيا نطفه او ورپسی کلکه وينه او بيا يوه توته غوښه شوی، له ړومبنيو حالاتو څخه وروسته په تاسی کښی روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغی له امله (وجی) اول د مور په رحم او بيا په دنيا کښی ژوند کوی، کله چه په دنيا کښی د مرګ وخت راشی او مړه شئ بيا به په قيامت کښی ژوندی کيږی چه حساب ورکړی او خپلی عمل نامی واخلی يعنی له قبرونو څخه به ووځئ او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شی، نو اوس تاسی په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسی له اوله تر آخره پوری د الله تعالیٰ د احساناتو او فائدو ګرو ئی او په هر حالت او حاجت کښی ورته محتاج ئی او هم ده ته اميد او هيله (طمعه) لری نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا ترل څومره د تعجب، افسوس او حيرانی خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾ ع

الله هغه ذات دی چه پيدا کړی ئی دی تاسی ته هغه شيان چه په ځمکه کښی دی ټول، بيا ئی قصد وکړ آسمان ته (د پيدا کولو) نو برابر ئی کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندی ښه عالم دی.

تفسير: په دی آيت کښی ئی د بل نعمت بيان وفرمايه، يعنی الله تعالیٰ تاسی پيدا کړی يئ او ستاسی د بقاء او ګټی لپاره ئی په ځمکه کښی هر ډول (قسم) شيان خورا (ډير) زيات پيدا کړل لکه د خوړلو، څکلو او آغوستلو شيان هو د هر شی لپاره ئی جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسيلی، او وروسته له هغه ئی متعدد آسمانونه پيدا کړل چه په هغو کښی تاسی ته راز راز (قسم قسم) منافع او ګټی (نفعی) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردګار ستا پرښتو ته چه بیشکه زه ګرځوونکی یم په ځمکه کښې د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایی چه پر ګردو (تولو) بنیادمانو ئی کړی دی او هغه د حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده او هغه ئی «خلیفة الله» مقرر کړی دی که له پخوانی آیت ﴿ خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ﴾ څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه ډول (طریقه) سره ورکاوه شی.

قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرښتو آیا ګرځوی ته په ځمکه کښې هغه څوک چه فساد به کوی په دی کښې او تویوی به (په ناحقه سره) وینی، حال دا چه مونږ تسبیح وایو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندیښنه د دی له امله (وجی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښې به مفسدین او وینی تویوونکی هم وی. حال دا چه مونږ د الله تعالیٰ ډیر مطیع او فرمان وړونکی بندګان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم اعتراض لپاره ئی دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرښتو ته د بنیادمانو احوال څرنګه څرګند شوی وو؟ په دی کښې ډیر احتمالات شته، یا به ئی په پیریانو باندی قیاس کړی وی یابه الله تعالیٰ پوهولی وی یا به ئی دا خبری په لوح محفوظ کښې لوستی وی یا به پوهیدلی وی چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پیښیږی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو څخنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم علیه السلام د لیدلو په وخت کښې وویل چه «دا سړی به ډیر غولیږی» لکه چه وروسته له هغه همغسی ولیدل شو.

قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

وويل (الله) بيشكه زه پوهيږم په هغو اسرارو چه تاسي پرې نه پوهيږئ.

تفسير: پرښتو ته سمدلاسه په اجمالي طور داسي ځواب ورکړ شو چه مونږ په هغو حکمتونو او مصلحتونو ډير ښه پوهيږو چه د ده په پيدا کولو کښي شته، ځرنګه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حکمتونه نه دي ښکاره نو ځکه د هغه د خلافت او فضيلت په نسبت تعجب کوئ.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِي بِأَسْمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ إِنَّكَ أَنتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنيو او ځمکنيو شيانو) بيا ئې وروړاندي کړل هغه ټول شيان پرښتو ته نو وويل خبر راکړئ تاسي ماته په نومونو د دي شيانو سره که يئ تاسي رښتيا ويونکي (پخپله دغه وينا کښي) وويل پرښتو نسبت د پاکي کوو تاته (له ټولو عيبونو او اعتراضونو) نشته هيڅ علم مونږ لره مګر په هغه شي چه ښودلي دي تا مونږ ته بيشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند ئې.

تفسير: لنده ئې دا چه حق تعالیٰ آدم عليه السلام ته د هر شي نوم او د هغه حقيقت او خاصيت، ګټه (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئې بې د کلام له واسطې د القاء په توګه (طريقه) وربه زړه کړه ځکه چه بې له علمي کمال څخه خلافت او په دنيا باندي حکومت امکان نه درلود (لرلو). وروسته له دې، د دې لپاره چه د هغه خاص حکمت او اساسي مصلحت پرښتو ته ځرګند شي د دغو پاسنيو ياد شوو شيانو پوښتنه ئې له پرښتو څخه وفرمايله چه «که تاسي په دې خبره کښي رښتيني يئ چه د خلافت د کار په پای (آخر) ته رسولو کښي وړ (لائق) ئې نو د دي شيانو خواص او نومونه راوښيئ!» مګر هغوی په ځواب کښي پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ او ښې وپوهيدلي چه بې له دې عمومي معلوماتو څخه هيڅوک پر ځمکه خلافت نشي کولی که څه هم مونږ لږ څه عمومي معلومات لرو مګر دا زمونږ جزئي معلومات د دې خبرې وړ (لائق) نه دي چه د خلافت مدعيانې شو، د دې خبرې له پوهيدلو څخه وروسته ټولو په يوه غږ وويل «**ياالٰه العالمينه!** ستا علم او حکمت ته هيڅوک نشي رسيدی!»

قَالَ يَآدَمُ أَنۢبِئْهُم بِأَسْمَآئِهِمْ ۖ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم بِأَسْمَآئِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ غَيْبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿۳۳﴾

وويل (الله) اې آدمه! خبر کړه دوی په نومونو د دې شيانو، نو کله چه آدم خبر ورکړ دوی ته په نومونو د هغو شيانو وويل (الله) آيا نه ؤ ويلی ما تاسو ته چه بيشکه زه پوهيږم په پټو شيانو د آسمانونو او د ځمکې او پوهيږم پر هغو شيانو چه ښکاره کوئ ئې تاسې په (ژبه) او په هغو شيانو چه يئ تاسې چه پټوئ ئې (په زړونو کښې).

تفسير: وروسته له دې د آدم عليه السلام څخه د عالم د ټولو شيانو په نسبت سوال وشو «خليفة الله» ژر تر ژره هغه ټول ملائکو ته وربيان او ټولې پرښتې ئې داسې متعجبې او حيرانې کړې چه د ده په علمي احاطه ئې تحسين او آفرين وويل، نو دلته الله تعالىٰ ملائکو ته وفرمايل «آيا تاسو ته مو نه ؤ ويلې چه بيشکه زه ښه پوهيږم په پټو شيانو د آسمانونو او د ځمکې او ښه خبر يم په هغه شيانو چه ئې څرګندوئ، او پټ ئې ساتئ په خپلو زړونو کښې».

(فائده): له دې څخه پر عبادت باندې د علم فضيلت ثابت شو وګورئ چه په عبادت کښې پرښتې دې حد ته رسيدلې دي چه معصومې دي مګر څرنګه چه په علم کښې د انسان څخه کمې دي نو ځکه ئې د خلافت مرتبه انسان ته داسې ورکړه چه پرښتې هم ورته تسليمې شوې او ښايي چه هم داسې هم کيده ځکه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاک الله صفت نه دی، او علم د الله تعالىٰ له لويو صفاتو څخه دی نو د دې له امله (وجې) حضرت آدم عليه السلام د خلافت وړ (لائق) وګرځيد او د علم لوی صفت ځکه وربه برخه شو چه په هر خليفه کښې د خپل «مستخلف عنه» د کمال وجود يو ضروري امر دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ ط

او (ياد کړه ای محمده!) کله چه وويل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ آدم ته (د تحيې) پس سجده وکړه دوی (ټولو) مګر (سجده ونکړه) ابليس

تفسير: کله چه د آدم عليه السلام خلافت مسلم شو نو پرښتو او پيريانو ته امر وشو چه د آدم

علیه السلام په لوری د تحیی (تعظیمی) سجده وکړئ او هغه د خپلی سجدی قبله وګرځوئ د دی امر د منلو له امله (وجی) تولی پرښتی په سجده ولویدی مګر یواځی (ابلیس) له سجدی کولو څخه سر وغړاوه چه په اصل کښی له پیریانو څخه ؤ او پرښتو سره ګډ او خلط شوی ؤ، د دی غاړی غړولو او سرکشی سبب دا ؤ چه پیریان څو زره کاله پر ځمکه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل کله چه د هغوی عصیان او فساد ډیر شو او په وینو تویولو کښی ئی ډیر زیادت وکړ نو له دغو پیریانو څخه ځینی د پاک الله په امر د پرښتو له خوا ووژل شول او ځینی وتښتیدل په دښتو (بیابانونو) او ځنګلو او د غرونو په درو او جزیرو کښی پټ، تیت او پرک (خواه واره) شول (ابلیس) چه د دی پیریانو یو لوی عالم او عابد ؤ د پیریانو په فساد کښی ئی خپل پردیتوب (بیګانتوب) او بی ګناهی ښکاره کړه او د پرښتو په سپارښتنه له هم دوی سره محفوظ پاتی شو او په دی هیله (امید) او تمه چه وروسته له دی نه به د تولو شرل شوو پیریانو په ځای زه د تولی ځمکی والی او متصرف وتاکل (مقرر) شم په عبادت او ریاضت کښی ئی ډیر زیار (کوشش) او زحمت ایست او پرله پسی به د ځمکی د خلافت په چرت (خیال) کښی ډوب تللی ؤ، کله چه د الله تعالیٰ اراده دآدم علیه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابلیس) مایوس شو او د خپل ریائی عبادت په بی ځایه تللو له اندازی زیات خپه شو او د حسد او کینی په جوش کښی ئی هغه کارونه وکړل چه په توان کښی ئی وو او په نتیجه کښی ملعون شو.

أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾

منع ئی راوړه (له سجدی نه) او لوئی ئی وکړه او ؤ دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کښی) له کافرانو څخه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په علم کښی له اوله دی کافر ؤ مګر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا ئی داسی وبوله چه اوس کافر شو ځکه چه د پاک الله امر ئی د تکبر او لویی له امله (وجی) ونه مانه او د الله جل جلاله حکم ئی له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننګ او عار موجب وګانه او یوازی له دی جهته کافر نه شو چه سجده ئی ونکره.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾

او وویل مونږ ای آدمه! واوسیږه! ته او ښځه ستا په جنت کښی او خورئ! له میوو د جنته (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه هر چیرته مو چه خوښه وی او

مه نژدې کیږئ دې ونې ته (د میوې خوړلو دپاره) (که نژدې شوئ) نو شئ به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا دِ څینو په وینا د انګورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شي ونه وه والله اعلم.

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ ۖ

پس وښویول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونې د نژدیوالې په واسطه) نو ویې ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښې.

تفسیر: وایي چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښې هستوګنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجې) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخې (کینې) د سیند په ګرداب کښې لاهو شو تر دې چه له مار او طاؤس سره یو ځای جنت ته ننوت او بې‌بې حواء ئې په یو ډول (قسم) سره وښویوله او له لارې ئې وویستله او له هغې ونې څخه ئې څه شې وخوړ او په آدم علیه السلام باندې ئې هم وخوړ او داسې اطمینان او ډاډګیرنه ئې ورکړه چه د دې ونې د میوې خوړلو څخنې سرې تل په جنت کښې پاتې او د الله تعالیٰ د نورو مهربانیو مورد هم ګرځي او لا ورته مقرب او نژدې کیږي او د الله تعالیٰ د هغه ممانعت توجیه ئې هم په خپل فکر سره بل ډول (قسم) ورجوړه کړه، وروسته دا قصه په مفصل ډول (طریقه) سره راځي.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ

او وویل مونږ چه کوز شئ (له جنته ځمکې ته) حال دا چه څینې ستاسې به له څینو نورو سره دښمنان وي.

تفسیر: د دې تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی تولې اولادې ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه راکوز شئ! او په ځمکه کښې هستوګنه وکړئ! تاسې به یو له بله سره دښمنې کوئ! چه د هغې له امله (وجې) به تاسې ته ډیر زیات تکلیفونه او ربړونه (تکلیفونو) درپیښیږي ځکه چه جنت د سرکشې او دښمنې ځای نه دی د دې کارونو لپاره دنیا ډیر مناسبت لري چه د بندګانو د امتحان لپاره جوړه شوې ده.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۳۶﴾

او شته تاسی ته په ځمکه کښې ځای د هستوګنې او اسباب د ګټې (فائدې) اخستلو تر یوه وخته پورې (چه اجل یا قیامت دی).

تفسیر: یعنې په دنیا کښې به تل نه اوسیږئ! بلکه تر یوې ټاکلې (مقررې) مودې پورې به هلته اوسیږئ! او د هغه ځای له شیانو څخه به ګټه (فائده) اخلئ! بیا به له ما سره مخامخ کیږئ! او هغه ټاکلې (مقرر) وخت هر چا لره د مړینې وخت دی او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعي دول (طور) د قیامت ورځ ده.

فَتَلَقَّىٰ آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۳۷﴾

پس زده کړې آدم له پروردګار خپل څخه څو کلمې پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندې (په رحمت سره) بیشکه هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهرباني کوونکی.

تفسیر: کله چه حضرت آدم علیه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واورید او له جنت نه ووت نو د ندامت او پښیمانۍ په حالت کښې په ژړا او واویلا او په زارۍ مشغول شو، په دې وخت کښې حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمې د القاء او الهام په توګه (طریقه) ور زده کړې چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمې دا دي

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا ۖ

(بیا) وویل مونږ چه کوز شئ له جنته ټول

تفسیر: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئې سمدلاسه د ورتګ امر ورنکړ بلکه امر ئې پرې وکړ چه په دنیا کښې هستوګنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسې وه. ښکاره خبره ده چه دی ئې د ځمکې لپاره «خلیفه» ټاکلی (مقرر کړی) ؤ، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسې فرمایلي دي هر هغه چه زما تابع او منونکي وي نو هغه ته به د دنیا هستوګنه هیڅ ضرر نه رسوي بلکه ګټه (فائده) ورته لري.

هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه ؤ متضادو عنصرو د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

﴿فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

پس که راغی تاسی ته له ما څخنی کوم هدایت پس هر څوک چه پیروی وکړی د هدایت زما پس نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به وی دوی (هیچیری) چه خپه کیږی (او جنت ته به ځی).

تفسیر: هغه صدمه او اندیښنه چه چاته د کوم مصیبت د وقوع نه پخوا پیښیږی هغی ته خوف وایی، هغه غم او خپگان چه انسان ته له مصیبته وروسته رسیږی، هغه ته حزن وایی مثلاً هغه کیفیت ته چه د یوه مریض د مړ کیدلو له تصور نه چاته وررسیږی خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مړ کیدلو څخه وروسته پیدا کیږی حزن وایی مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آیت کښی شوی ده، که له هغه څخه دنیوی «خوف» او «حزن» مراد شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی هغه کسان چه زما له هدایته سره سم تگ کوی نو دوی ته هیڅ د دی اندیښنی ځای نشته چه دا به حق هدایت نه وی، او د شیطان له لوری به فریب او مغالطه وی، او نه به دوی د دی له امله (وجی) غمجن وی چه اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخیستی شوی دی، ځکه د هدایت لار موندونکی ژر تر ژره جنت ته ور رسیږی، او که اخروی «خوف» او «حزن» مراد وی، نو به ئی مطلب داسی وی چه په قیامت کښی به د هدایت خاوندانو ته نه «خوف» وی او نه «حزن» مگر د «حزن» په نشتوالی کښی خو هیڅ د شک او شبهی ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندیښنه په زړه کښی رالویږی چه د جزا په ورځ کښی تر انبیاؤ علیهم السلام پوری به هم په «خوف» او ویره کښی وی او هیڅ څوک به بی ویری نه وی، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ویریدونکی کښی لیدله کیږی لکه چه باچاهی مجرم له باچا څخنی ویریږی، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئی ورته کیږی او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وی، یعنی لکه چه یو بی گناه شخص چه د بادشاه یا د زمری له هیبت څخه ویریږی، نو د دی ویری سبب دا نه دی چه گواکی دغه شخص د باچا یا د زمری په مقابل کښی کومه گناه کړی ده بلکه د باچا قهر او جلال، یا د زمری سبعیت، غضب او هیبت، د دغه خوف موجب گرځیدلی دی چه منشأ ئی د پاچا جلال یا د زمری هیبت دی. نو په دی آیت کښی ئی اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته واردیدله چه د ﴿فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾ په ځای ئی **(لاخوف فیهم)** یا ﴿لَا يَخَافُونَ﴾ فرمایلی وی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گڼی آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښی همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس وویریږئ (له مناهیو ځان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو څخه مه ویریږئ!)

تفسیر: اول ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا ﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښی د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکی، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو څخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی ورپه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښی کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښی ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاؤ او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیری څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیری پوری څلور زره انبیاء په دوی کښی مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وجی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.

چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو څخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ ﴾ الآیه - یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرگونو انبياء ئې په دوی كښې مبعوث كړی دی (توريت) او نور كتابونه ئې پر دوی نازل فرمايلي دي، دوی ئې د فرعون له عذابه ژغورلي (ساتلي) دي، د دوی تصرف او تسلط ئې د شام پر هيواد (ملک) قايم كړی دی، پر دوی ئې د«من» او «سلوىٰ» خواږه نازل كړي دي له يوی تيږی (ګټی) څخه ئې د اوبو دوولس چيني دوی ته بهولي دي او هسې نعمتونه او د عاداتو خوارق ئې وربه برخه كړي دي چه د نورو خلقو په برخه نه دي شوي ﴿ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي ﴾ الآيه ـ او وفا وكړئ په عهد زما په متابعت د نبي چه زه هم وفا وكړم په عهد ستاسي په دخول د جنت په «توريت» كښې هسې امر شوی ؤ چه تاسي د «توريت» پر احكامو تينګ اوسئ! او پر هر نبي عليه السلام باندي چه در ويي ليږم ايمان راوړئ! او له هغه سره ملګرتيا وكړئ! چه د (شام) هيواد (ملک) ستاسو په قبضه كښې پاتي شي بني اسرائيلو دا ګردی (تولی) خبری منلي وې مګر بيا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دريدل په بدنيتي ئې پيل (ابتدا) وكړ ـ په رشوتونو باندی ئې خبری او مسئلې اړولې او غلطي ئې وربښوولې ـ او حق به ئې پټاوه ـ وروسته له دې چه خپل رياست ئې قائم كړ د انبياؤ له اطاعت څخه ئې سر وغړاوه، بلكه د ځينو په وژلو ئې هم لاس پوری كړ. د «توريت» په هر ځای كښې چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم صفتونه او ستايني وې هغه ئې بدلې كړې نو د دې شيانو له امله (وجې) ګمراهان شول.

وَءَامِنُواْ بِمَآ أَنزَلۡتُ مُصَدِّقٗا لِّمَا مَعَكُمۡ وَلَا تَكُونُوٓاْ أَوَّلَ كَافِرِۭ بِهِۦۖ وَلَا تَشۡتَرُواْ بِـَٔايَٰتِي ثَمَنٗا قَلِيلٗا وَإِيَّٰيَ فَٱتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلۡبِسُواْ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُواْ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٤٢﴾

او ايمان راوړئ! په هغه كتاب چه نازل كړی دی ما حال دا چه (تصديق كوونكی دی د هغه كتاب) چه تاسي سره دی او مه كيږئ! اول كافر (نه منونكی) په دې (قرآن) باندې او مه پيرئ (مه آخلئ) په آيتونو زما قيمت لږ او خاص له مانه پس وويريږئ! (دا كار مه كوئ!) او مه ګډوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتيا د (توريت سره) او (مه) پټوئ! حق حال دا چه تاسي پوهيږئ (په دې خلط او پټولو سره)

تفسير: په «توريت» كښې ليكل شوی ؤ هغه پيغمبر چه د «توريت» تصديق وكړي هغه صادق دی نو تاسي ئې ومنئ او كه توريت ونه مني دروغ وايي.

(تنبيه): قرآني احكام په اوامرو، نواهيو او د انبياؤ په عقايدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شيانو كښې له «توريت» او نورو پخوانيو كتابونو سره سم او موافق دي هو! د

هغوی ځینی اوامر او نواهی منسوخ شوی هم دی مگر هغه د تصدیق ځنی مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخی کفر دی. ځینی قرآنی آیتونه هم منسوخ شوی دی مگر **(نعوذبالله)** هغه ته څوک تکذیب نه وایی ځکه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کښی راځی.

﴿ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ ﴾ الآیه ـ او مه کیږئ اول کافر نه منونکی په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له پوهی ړومبنی تکذیب کوونکی مه شئ! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کښی لوېږی، که د مکی مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بی خبری ځنی دی او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهی اول منکران تاسو یئ! او دا کفر له ړومبنی کفر څخه ډیر سخت دی.

که جاهل وکړی گناه، شی به معذوره ـ پوهنده عاصی به وی له عذره دوره
نابینا که شی اړتاو ملامت نه دی ـ که په غتو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا الزَّكَوٰةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾

او سم قائموئ (په ښه ترتیب سره ادا کوئ) لمونځ! او ورکوئ زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونځ وکړئ! له دی نه پخوا په هیڅ یوه دین کښی په جماعت سره لمونځ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کښی رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافی نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کښی د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروی وکړئ! او لمونځ هم د هغه په طریقه اداء کړئ! چه په هغه کښی جماعت او رکوع دواړه شته!

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَٰبَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

آیا امر کوئ تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروئ ځانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولئ کتاب (چه په کښی د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسیر: د یهودانو ځینو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین ښه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهربینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شبهې پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی قصور نه کوو او حقه خبره نه پټوو نو دی ته به څه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «**الدال علی الخیر کفاعله**» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ باندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخٰشِعِينَ ﴿٤٥﴾
الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلٰقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رٰجِعُونَ ﴿٤٦﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مگر (نه دی درونده) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له خرگندیدلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راووړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالیٰ د دی دواړو علاج دلته ورښودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر درونددی مگر نه دی درونده په عاجزی کوونکو خوند اخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر درونده او سخت کار دی. مگر دا سخت کار یوازی په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالیٰ نه ویریږی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالیٰ سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالیٰ تقرب حاصلیږی. گواکی (گویاکی) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾

ای بني اسرائيلو (د يعقوب اولادئ!) ياد كړئ نعمت زما هغه چه انعام می كړی دی په تاسي او (بل دا ياد كړئ! چه) بيشكه ما غوره كړی يئ تاسی (نيكونه ستاسی) په خلقو (د زمانی خپلی).

تفسير: څرنگه چه د تقوىٰ او كامل ايمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت كښی د غرق كيدلو په وسيله سخت وو نو آسانه لاره ئی ښيی چه هغه شكر دی، نو ځكه حق تعالىٰ خپل هغه انعامات او احسانات وربه يادوی چه وخت په وخت ئی په دوی باندی كری دی او هم د دوی د ناوړو (ناراوۆ) كارونو ذكر كوی دا يوه فطری مسئله ده چه نه يوازی انسان بلكه حيوانات هم د خپل منعم سره مينه لری او د هغه پيروی كوی هم دغه مضمون په څو ركوع گانو كښی په مفصل دول (طريقه) بيان شوی دی.

(فائده): په عالميانو باندی د بني اسرائيلو له فضيلت څخه مطلب دا دی چه دوی د پيدايښت له ابتدا څخه د دی خطاب تر نازليدلو پوری په نورو گردو (تولو) فرقو فضيلت درلود (لرلو) او هيڅوک د دوی ساری (سيال) نه ؤ كله چه هغوی د پاک قرآن او د آخری زمانی د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په مقابل كښی ودريدل نو د دوی فضيلت له منځه ولاړ او د ﴿ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ﴾ او ﴿ٱلضَّآلِّينَ﴾ لقب وربه برخه شو او د حضرت محمد صلی الله عليه وعلى آله واصحابه وسلم پيروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ﴾ خلعت وركړ شو.

وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا يُؤۡخَذُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

او ووېرېږئ (له عذابه) د هغی ورځی چه لری كولی به نه شي هيڅ نفس له هيڅ (كافر) نفس څخه هيڅ شی (له عذابه) او نه به منل كيده شي له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هيڅا) او وابه نه خيستی شي له دغه نفس څخه بدل (فديه) او نه به له دوی سره مدد وكړی شي (په دفع د عذاب كښی).

تفسير: كله چه څوک په كومه بلا اخته كيږی نو د هغه دوستان زياتره له دی وسيلو څخه كار اخلی ړومبی د هغه د حق د ادا كولو له پاره زيار (محنت) كوی كه په دی وسيله كار ونه شو

نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوی چه هغه له دی بلا نه وژغوری (وساتی)، که ئی په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره تولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړی که په دی توګه (طریقه) هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیه ورورانِدی کوی چه خپل عزیز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طریقو هم څه ونه شی نو خپل مرستیالان (مدد ګاران) راتولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالیٰ هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایی چه کوم سړی که په هره اندازه د الله تعالیٰ دښمنان دی له څلور ګونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت څه ګټه (فائده) نشی رسولی بنی اسرائیلو به ویل که موږ هر څومره زیاته ګناه هم وکړو الله تعالیٰ په موږ عذاب نه نازلوی او نه له موږ څخه پوښتنه کوی ځکه چه زموږ پلرونه او نیکونه انبیاء تیر شوی دی هغوی له الله تعالیٰ څخه زموږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالیٰ فرمایی چه ستاسی دا خیال غلط دی د دی آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږی چه په هغه باندی موږ «اهل السنت والجماعت» قائل یو لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دغه آیت سره د ظاهری تعمیم او نور قرآنی آیتونه د ﴿ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴾ په اساس یوازی په کفارو پوری تخصیص لری.

وَإِذْ نَجَّيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو موږ (نیکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئی ځامن د تاسی او ژوندی به ئی پریښودی (د خدمت دپاره) ښځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مصیبت یا نعمت یا ...) امتحان ؤ له (طرفه) د پروردګار د تاسی ډیر لوی.

تفسیر: فرعون خوب ولید او نجومیانو د هغه د خوب تعبیر داسی وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی داسی یو سړی پیدا کیږی چه ستا دین او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی وروسته له دی نه هر هلک چه پیدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جینکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالیٰ موسیٰ علیه السلام پیدا او هغه ئی ژوندی وساته! ﴿بَلَآءٌ﴾ څو معنی ګانی لری، که د ﴿ذَٰلِكُم﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخیسته شی نو معنی به ئی «مصیبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿بَلَآءٌ﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿بَلَآءٌ﴾ څخه به مطلب «امتحان» او ازموینه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَٰكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه څیری کړ مونږ د تاسی لپاره بحر نو نجات درکړ مونږ تاسی ته او غرق کړل مونږ عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کړئ هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیکونه د فرعون له ویری څخه وتښتیدل او داسی یو ځای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسی د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او تول سره ګیر او په لوی عذاب او ویر کښی اخته کړی، نو مونږ تاسی ته نجات او خلاصی درکړه او د فرعون لښکر مو تول ډوب کړ. دا قصه وروسته په تفصیل سره راځی.

وَإِذْ وَٰعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿٥١﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وعده کړی وه مونږ له موسیٰ سره څلویښت شپی بیا ونیوه تاسی خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسیٰ (طور ته) او وئ تاسی (په دی کار کښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونږ له موسیٰ علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده څلویښت شپی او ورځی کیښوده وروسته له دی چه موسیٰ د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوسی (سخی) په عبادت مشغول او لګیا شول، نو تاسی ډیر بی انصاف یئ چه خوسی (سخی) مو په خپلی خدایی وټاکه (ونیووه) دا قصه هم په تفصیل سره راځی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾

بیا عفوه وکړه مونږ له تاسی نه وروسته له دغه (د خوسی (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرګذار شئ.

تفسیر: مطلب دا چه مونږ ستاسی له دی ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی گناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی گناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کړل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!.

وَإِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتٰبَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۵۳﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره وموموئ (په توریت سره).

تفسیر: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلی راڅرگندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسیٰ علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رښتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يٰقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوٓا إِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوٓا أَنْفُسَكُمْ ط

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یئ) ظلم کړی دی تاسی پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ ځانونه خپل؛

تفسیر: یعنی هغه کسان چه خوسی (سخی) ته ئی سجده نه ده ایښی، هغوی دی هغه کسان ووژنی چه خوسی (سخی) ئی خدای ګڼلی او سجده ئی ورته کړی وه، ځینی وایی چه بنی اسرائیل په دریو برخو ویشلی شوی وو
(۱) : هغه ډله چه هم ئی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه او هم ئی نورو ته وویل چه خوسی (سخی) ته سجده مه کوئ.
(۲) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه مګر نور ئی د خوسی (سخی) له سجدی نه منع نه کړل.
(۳) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده وکړه. په دریمه ډله امر وشو چه تول دی ووژل شی «دوهمی ډلی ته وویل شول» چه تاسی هغوی ووژنئ چه دا ستاسی د چوپ (چپ) پاتی کیدلو توبه شی او اولی ډلی په دی کښی له سره شرکت ونه کړ ځکه چه هغوی ته د دی توبی هیڅ ضرورت نه ؤ پاتی چه له سره ګناه ئی نه وه کړی.

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾

دغه (ځان وژل) ستاسی بهتر دی تاسی ته په نزد د خالق د تاسی پس قبوله ئی کړه توبه ستاسی! بیشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دی خبره کښی سره اختلاف لری چه آیا هم دا وژل کیدل توبه وه؟ اوکه د توبی تتمه وه؟ لکه چه زموږ په «محمدی شریعت» کښی د عمد د قاتل د توبی د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروری ده چه قاتل دی د مقتول د ورثی په لاس کښی وسپارلی شی! د مقتول وارثان واک او اختیار لری چه هغه قاتل وژنی، که ئی بخښی.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو
مونږ په خبره ستا تر هغه پوری چه په خپله ووینو الله ښکاره پس ونیولئ تاسی
تندر (اور) حال دا چه تاسی (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندی کړئ مونږ
تاسی پس له مرګه د تاسی دپاره د دی چه تاسی شکرګذار شئ.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ! چه سره له دومره احسانونو او ښیګنو (فائدو) تاسی موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دی خبره تر هغه پوری باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبری دی، ترڅو مونږ پخپلو سترګو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسی د هم دی غوښتنی په سبب ږ چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوئ! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندی شوئ! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام اویا تنه غوره سری له ځانه سره د (طور) غره ته بیولی وو چه د الله تعالیٰ کلام واوری. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبری واوریدلی نو د بنی اسرائیلو هم دی اویا تنو منتخبو سریو وویل چه مونږ په داسی خبرو باندی چه ویونکی ئی نه راښکاری او نه ئی وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوښیه! چه په خپلو سترګو ئی په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبری واورو د دی غوښتنی له امله (وجی) ږ چه وربانډی تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره ټول سره مړه شول.

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۖ كُلُوا مِنْ طَيِّبٰتِ
مَا رَزَقْنٰكُمْ ۖ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْٓا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٥٧﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه سوری ګرځولی وه مونږ په تاسی وریځ (د تیه
په میدان کښی) او نازل کړی وو مونږ په تاسی من (ترنجبین) او سلویٰ
(مرغان) وخورئ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی
ته او ظلم نه ؤکړی دوی پر مونږ باندی (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن
وو دوی چه په ځانو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون ډوب شو او بنی اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهی (روان) شول په یوه سپیره ډاګ (صفا میدان) کښی د هغوی خیمی وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندی د وریځی سوری وشو، خرنګه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلویٰ» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو ډیر خواږه خواږه وو، او دانی به ئی ترنجبین (د ځوزو ګوړی) ته ورته وی، کله چه دوی د شپی له مخی ویده کیدل سحر

(ګهيځ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انبارونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخیسته. «سلویٰ» یو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وایو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرهاؤ دانی سره تولیدلی چه د لږ څه تیاری څخه وروسته به هر سړی له هغو څخنی له خپل ضرورت سره سم نیول، وریتول او خوړل به ئی، تر ډیری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلویٰ» وه.

﴿ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ ﴾ - خورئ تاسی له پاکیزه د هغو شیانو څخه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته) یعنی په دی لطیفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډیره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورځی لپاره ئی د ذخیری (زیرمی) په ډول (طریقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادلی غوښتنه مه کوئ!.

﴿ وَمَا ظَلَمُونَا ﴾ الآیه - او ظلم نه ؤکړی دوی پر مونږ باندی هیڅ په دغه عصیان سره لیکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصیان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زیرمه (ذخیره) کولو ئی پیل (شروع) وکړ چه هغه به ورستیده، تعفن (بدبوئی) (ددوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادلی غوښتنه وکړه چه نسک، هوږه، پیاز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راکړی شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) رېړونو (تکلیفونو) اخته شول.

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَٰيَٰكُمْ ۚ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

او یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل (مونږ بنی اسرائیلو ته د موسیٰ په ژبه) چه ننوځئ! دغی قریی (اریحا) ته پس خورئ! له (میوو) د ده څخه هر چیرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او ووائ! (ای ربه وبخښه زمونږ ګناهونه!) چه وبخښو تاسی ته ګناهونه د تاسی. او ژر ده چه زیات به کړو نیکانو ته (اجر).

تفسیر: کله چه بنی اسرائیل په دی پاس ډاګ کښی له ډیرو ګرځیدلو څخه تنګ شول او د ډیر «من» او «سلویٰ» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اریحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوګنه

درلوده (لرله)، ځینې وایي چه دا ښار بیت المقدس ؤ.

﴿ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا ﴾ او ننوځئ په دروازه د دې ښار کښې سجده کوونکي (یعنې) د دې ښار په دروازه کښې د شکر سجده وکړئ! او بیا پکښې ننوځئ! دا خو بدني شکر شو. ځینې وایي چه د تواضع او عاجزۍ له امله (وجې) خپلې ملاوې لږ څه کږې کړئ!. او په ژبه سره د خپلو ګناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لساني شکر شو. هر هغه څوک چه دا دواړه کارونه کوي د هغه ګردې (ټولې) خطاوې بخښلې کیږي او د نیکو بندګانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿۵۹﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئې کړی وو (په خپلو ځانو) خبره په بل شان له هغې خبرې څخه چه ویلې شوې وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئې کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دې چه وو دوی چه سر به ئې غړاوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسې تبدیلي ئې پکښې وکړه چه د «حطة» په ځای ئې د ټوکو او مسخرو په دول (طریقه) (حنطة) وویل(چه معنی ئې غنم دی) او د سجدې په ځای به په خپلو کوناتیو ښوئېدل، کله چه هغه ښار ته ورسیدل، نو په هغوی کښې طاعون ورګډ شو او په یوه ماسپښین کښې اویا زره یهودان مړه شول.

وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ؕ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ؕ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتې موسیٰ خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسیٰ ته) چه ووهه په همسا خپلې سره تیږه (ګټه) (نو چه ویې وهله تیږه) (ګټه) پس وخوټیدلې (رواني شوې) له هغې تیږې (ګټې) څخه دوولس چینې

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلې، نو موسیٰ علیه السلام پر

یوه تیره (ګټه) باندی خپله همسا ووهله، نو دوولس چینی وبهیدی، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلی هم دوولس دی، د ځینو قبیلو سری زیات او د ځینو قبیلو سری لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینه وه. او د پیژندګلوی نښه ئی هم دغه موافقت ؤ یا داسی تاکلی (مقرر) شوی وه چه د دی تیږی (ګټی) له فلانی خوا څخه چه په فلانی لوری کومی اوبه بهیږی، هغه به د فلانی قوم اوبه وی، هغه لنډ نظره چه له هسی معجزاتو څخنی انکار کوی نو(سړی نه دی دوی دی چپ له سریتوبه) وګوریْ! چه «مقناطیس» په څه ډول (طریقه) سره اوسپنه خپل لوری ته کشوی (راکاږی) نو دی تیږی (ګټی) ته هم الله تعالیٰ هسی یو قوت وربښلی ؤ چه له هر لوری څخنی به ئی اوبه ځان ته کشولی (راښکلی) او بیا به ئی خپلو شاوخواوو ته بهولی.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِن رِّزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خوریْ! او څښیْ! له (خاص) روزی د الله څخه (بی له واسطی د اسبابو) او مه تیریږیْ له حده په ځمکه کښی حال دا چه ورانی کوونکی اوسیْ تاسی (په خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنی بیا الله تعالیٰ وفرمایل چه له «من» او «سلویٰ» څخنی خوریْ! او د دغو چینو له اوبو څخنی څښیْ! او په جهان کښی فساد مه اچویْ!

چه له غیبه نه دررسی خواږه ډیر ▪ هوښیار اوسه چه له میچه نه شی تیر
په ګناه سره بندیږی نعمتونه ▪ په ګناه سره زیاتیږی زحمتونه

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنبِتُ الْأَرْضُ مِن بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ط

او (یادکړیْ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ! هیڅکله صبر نشو کولی

مونږ پر طعام یو (قسم د من او سلوی) باندی پس وغواړه زمونږ لپاره له خپل پروردګار نه چه راوباسی مونږ ته له هغو شیانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساګو) د دی او له بادرنګو (ترو) د دی او له هوړی (یا غنمو یا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پیازو د دی

تفسیر: دا قصه هم د همغه میدان ده، بنی اسرائیلو چه د هغو غیبی طعامو له خوړلو څخه ماړه شول نو ئی په داسی وینا سره شروع وکړه «مونږ په یوه راز (قسم) خوړو صبر نشو کولی، مونږ ته له ځمکی ځنی پیدا شوی شیان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شیان په کار دی».

قَالَ اَتَسۡتَبۡدِلُوۡنَ الَّذِیۡ هُوَ اَدۡنٰی بِالَّذِیۡ هُوَ خَیۡرٌؕ

نو وویل (موسیٰ) آیا بدلوئ! (آخلئ!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډیر غوره دی.

تفسیر: یعنی هغه (من ـ ترنجبین) او (سلویٰ ـ مرغان) چه له هره حیثه تاسی ته ښه دی په هوړو پیازو او نورو سره ئی ولی بدلوئ؟

اِهۡبِطُوۡا مِصۡرًا فَاِنَّ لَکُمۡ مَّا سَاَلۡتُمۡؕ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شئ (د شام له تیه نه) یوه ښار ته پس بیشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسیر: که ستاسی زړه هم داسی شیانو ته کیږی نو کوم ښار ته لاړ شئ چه ستاسی دا مطلوبه شیان تول درورسیږی لکه چه بیا هم داسی وشول.

وَضُرِبَتۡ عَلَیۡهِمُ الذِّلَّةُ وَالۡمَسۡکَنَةُ وَبَآءُوۡ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِؕ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضایئ په سبب) ذلت او محتاجئ او اخته شول دوئ په غضب له (جانبه د) الله

تفسیر: ذلت او خواری هم دا ده چه یهودان تل د مسلمانانو او نصاری ؤ رعیت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډیر مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کیږی نو دا مال د هغو

د خوارۍ سبب او د دوی د ځان وبال گرځی، یهودان له حکومت او خپلواکۍ ځنی چه د پت او عزت سبب دی بیخی بی برخی دی او په مالی حیثیت کښی هم دوی اول د مال په قلت کښی اخته دی، که یو نیم سړی ئی مال هم لری نو دی د نورو له ویری هغه نه شی څرگندولی او تل خپل ځان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د ډیر حرص او بخل له امله (وجی) له محتاجانو څخه بدتر په نظر راځی، ځکه چه اصلی غنا د زړه غنا ده، کله چه الله تعالیٰ د زړه قناعت او غنا له دوی څخه اخیستی ده نو ځکه دوی خوار او محتاج ښکاری، ولی چه دوی له هغه عظمت او عزت څخه چه الله تعالیٰ دوی ته وربخښلی ؤ مخونه واړول او رجوع ئی تری وکړه، نو د الله تعالیٰ په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدائ په نعمت خوک شی نارضا

گنج به ئی درومی رنځ به مومی شی اخته په غم بلا

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۗ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

دا (خواری او عاجزی) په سبب د دی وه چه بیشکه دوی وو کافران (منکران) په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، زکریا او یحییٰ) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دی سبب ؤ چه سرکشی ئی کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب).

تفسیر: یعنی د دی ذلت او مسکنت او د الٰهی غضب باعث د دوی کفر او د انبیاؤ علیهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالیٰ د احکامو مخالفت او نافرمانی او شریعت له حدودو څخه وتل وو.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصٰرٰى وَالصّٰبِـِٕيْنَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی څخنی) چه ایمان راوړی دی په الله او په ورځ د قیامت باندی او عمل ئی کړی دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی ته دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیچیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقی پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو همغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرمایل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاؤ اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالیٰ ته نژدی او ښه یو».
(فائده): د حضرت موسیٰ علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسیٰ علیه السلام امت ته (نصاریٰ) یا (ترسا) وایی. «صابئین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه شیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کړی دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی څخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخلئ هغه څه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کړئ هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو څخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم درونډ او مشکل دی، د هغه تعمیل زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وحی) الله تعالیٰ یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راتیت شی، نو په شاوخوا کښی ئی اورونه بل شول او دوی ته هیڅ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کښیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره ځړیدل ښرگنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿ لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ﴾ له آیت څخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختیار باندی ده او اکراه له اختیار سره مناقضه ده. نو د دی شبهی ځواب دا دی چه بنی اسرائیلو د موسٰی علیه السلام دین لا له پخوا څخه منلی ؤ او څو څو ځلی ئی له حضرت موسٰی علیه السلام ځنی غوښتنه کړی وه چه «کوم هسی آسمانی کتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو!» او پر دی باندی ئی معاهده سره کړی وه، نو کله چه «توریت» راغی او هغوی ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته ئی ملاوی وتړلی، دلته پر دوی باندی د غره تعلیق د وعده خلافی له امله (وجی) وشو نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۖ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ الْخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾

بیا شا کړه تاسی (د الله له فرمانه وګرځیدئ) پس له دغه عهده نو که چیری نه وی فضل د الله پر تاسی او رحمت (مهربانی) د ده (د توبی په قبلولو او یا تاسی ته د محمد په درلیږلو) نو هرومرو (خامخا) به شوی وئ تاسی له زیانکارانو څخه.

تفسیر: یعنی وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتئ، که د الله تعالیٰ فضل په تاسی باندی نه وی شوی نو بیخی به پنا کیدئ یعنی په همغه وخت کښی به هلاکیدئ یا دا چه سره له توبی او استغفاره او د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم له متابعته سره به مو هم هغه ګناهونه نه معافیدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلی دی تاسی هغه کسان چه تجاوز ئی کړی وو له تاسی څخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځی د) شنبی کښی نو وویل مونږ دوی ته چه شئ! بیزوګان ذلیلان (خوار شوی).

تفسیر: بنی اسرائیلو ته په «توریت» کښی حکم شوی ؤ چه «د شنبی ورځ عبادت ته مقرره ده، په دی ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ، !» دی خلقو په چل او فریب سره د شنبی په

ورځ هم ښکار کاوه، نو الله تعالیٰ دوی مسخ کړل او د هغوی صورتونه ئی د بیزوګانو په شان واړول، په دوی کښې که څه هم انسانی پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مګر خبری ئی نه شوی سره کولی او ژړل به ئی، له دری ورځو وروسته تول مره شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښې شوی وه، د دی پیښې تفصیل د «**الأعراف**» په سورت کښې راځی.

فَجَعَلْنٰهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۶۶﴾

نو وګرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دی عقوبت په زمانه کښې) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دی (عقوبت څخه تر قیامته راځی) او پند دپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: یعنی دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویری او د عبرت باعث وګرځاوه چه تول وړاندنی او وروستنی خلق تری پند واخلی «یعنی هغه کسان چه دا واقعه ئی په خپله لیدلی ده، یا ئی وروسته آوری» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دی چه ښار ته مخامخ یا ئی شاته پراته دی.

وَإِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖٓ إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوْا بَقَرَةً ؕ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل درمعلوم شی)

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چه په بنی اسرائیلو کښې یو سړی (عامیل) نومی ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندی سره اړاوه نو له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسیٰ علیه السلام وفرمایل «د الله تعالیٰ دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغی یوه توته په هغه مړی ووهئ! نو دا مړی به ژوندی شی او خپل قاتل به په خپله دروښیی». الله تعالیٰ په هم دی ډول (طریقه) هغه مړی ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئی ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئی وژلی ؤ په نتیجه کښې قاتل په قصاص ورسید او ورثه ئی له میراثه محروم شول.

قَالُوْٓا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ؕ

وویل (بنی اسرائیلو) آیا ګرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخري کوی؟ ځکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلومیږی او مونږ دا نه لیدلی دی او نه مو آوریدلی دی چه د غوا د غوښی د یوی توتی له وهلو څخه به مړی ژوندی کیږی.

قَالَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٦٧﴾

وویل (موسیٰ) پنا غواړم په الله له دی نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کوونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخری کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعی احکامو کښی نشته او له (نبی) څخه هیڅکله کیدونکی نه وی.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا هِيَ ؕ

وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څنګه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنګه ده هغه غوا چه مړی پری ژوندی کیږی، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنګه دی؟ زړه ده که وړه ده؟ او په څه ډول (طریقه) ئی ومومو؟

قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَّلَا بِكْرٌ ؕ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذٰلِكَ ؕ فَافْعَلُوْا مَا تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا

وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وړه ده میانه حالة ده په منځ د دغو (زوړوالی او وړوکوالی) کښی پس وکړئ هغه څه چه پری مامور شوی یئ! بیا وویل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ

(بنی اسرائیلو) چه وغواړه (ای موسیٰ) دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنګ ئی وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیړه چه تک زیړ دی رنګ ئی چه خوشالوی (زړونه د لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکوونکی ده که صحرایی ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښیی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده.

إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیړی او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هرومرو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسیٰ) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «انشاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیڅیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار ـ همیشه به «تشابه» وه په دوی بار
ولیکن د «استثناء» په برکت ـ لار موندونکی کړل مقصود ته کردګار

يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا

وايي بيشكه دا يوه غوا ده چه نه رېړ (تكليف) ايستونكى ده چه قلبه كوى ځمكه او نه اوبه كوى (په ارټ سره) كښت، (فصل) ساتلى شوى ده (له كارونو، عيبونو يا له نورو رنګونو) نشته هيڅ يو داغ په رنګ د دى كښى.

تفسير: يعنى په اعضاؤ كښى ئى هيڅ نقصان نشته او په رنګ كښى ئى د بل كوم رنګ هيڅ يو داغ او خال نشته، بلكه تكه زيړه ده.

قَالُوا الْئٰنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوْهَا وَمَا كَادُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴿٧١﴾

وويل (بنى اسرائيلو موسٰى ته چه) اوس دى راوړه روښانه خبره نو حلاله كړه دوى هغه غوا او نه وو نژدى دوى (دى خبرى ته) چه دا كار به ئى كړى وى. (د قيمت له ډير والى يا د قاتل د پيدا كيدلو له شرمه).

تفسير: دا غوا د داسى يوه نيكبخت سړى وه چه د خپلى مور خدمت به ئى زيات كاوه خلقو هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخيسته چه د هغى غوا په پوستكى كښى ځائيدل او بيا ئى حلاله كړه، دوى داسى نه ګڼل چه دا غوا به په دومره ګران قيمت سره په لاس راځى او كه پوهيدلى وى نو نژدى وو چه لاس ئى ترينه اخيستى وى.

وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيْهَا ۚ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿٧٢﴾

(او ياد كړئ!) هغه وخت چه مړ كړ (پلرونو) ستاسى يو سړى نو په جګړه شوئ په هغه (مقتول) كښى او الله ښكاره كوونكى دى د هغه شى چه وئ تاسى چه پټاوه به مو هغه (قتل)

تفسير: يعنى ستاسى پلرونو (عاميل) وژلى ؤ، بيا ئى د هغه وژل يو په بل اړول او هغه شى چه تاسى پټاوه يعنى ايمانى ضعف يا د وژونكى احوال الله تعالىٰ درښكاره كړ.

فَقُلْنَا اضْرِبُوْهُ بِبَعْضِهَا ۚ

نو وويل مونږ چه ووهئ دا مړى په يوى بوټى د غوا (بيا ژوندى شو هغه مقتول)

تفسير: يعنى كله چه ئى د هغى غوا يوه توته غوښه په هغه مړى ووهله هغه مړى د پاک الله په حکم ژوندى شو او وينى د هغه له پرهارو څخه وبهيدى او د خپل وژونکى نوم ئى وروښود چه د هم دغه مقتول وريرونه وو، او د خپل تره د مال او ميراث په تمه ئى په بيديا (صحرا) کښى هغه وژلى وو وروسته له هغه چه ژوندى شو او خپل قاتلان ئى وښودل، بيرته ولويد او مړ شو.

كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۷۳﴾

هم داسى (لکه چه عاميل ئى ژوندى کړ) ژوندى کوى الله مړى (په قيامت کښى) او درښيى تاسى ته آيتونه د (قدرت) خپل لپاره د دى چه تاسى غور وکړئ!

تفسير: يعنى هم داسى چه هغه مقتول ئى ژوندى کړ، الله تعالىٰ په خپل کامل قدرت د قيامت په ورځ کښى ټول خلق هم ژوندى کوى او د خپل کامل قدرت آيتونه تاسى ته درښيى څو تاسى غور وکړئ او وپوهيږئ چه پاک الله مړى هم ژوندى کولى شى.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوْبُكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ

بيا سخت شول زړونه ستاسى پس له دغه (ژوندى کولو د مړى)

تفسير: يعنى «عاميل» له ژوندى پاڅيدلو نه وروسته، مطلب دا دى چه د قدرت د هسى آياتو له ليدلو څخه وروسته هم ستاسى زړونه پاسته نشول.

فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً ؕ وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهٰرُ ؕ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَآءُ ؕ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۷۴﴾

نو دغه (زړونه) په مثل د تيږى (ګټى) دى (په سختوالى کښى) بلکه ډير زيات دى په سختوالى کښى. او بيشکه چه له ځينو تيږو (ګټو) ځنى خامخا

هغه دی چه خوتیږی (بهیږی) له هغو څخه لویی لویی ویالی او په تحقیق سره ځینی له دی تیږو (ګټو) څخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوځی له هغو څخه اوبه او بیشکه ځینی له دی تیږو (ګټو) څخه خامخا هغه دی چه رارغړی (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه څه چه کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له ځینو تیږو (ګټو) څخه ډیری ګټی (فائدی) رسیږی چه ډیری اوبه او ویالی ور څخه وځی او له ځینو تیږو (ګټو) څخه لږ اوبه وځی او د هغه ړومبنی قسم په نسبت لږی فائده ورڅخه اخیسته کیږی که څه هم له ځینو تیږو (ګټو) څخه چاته څه فائده نه رسیږی خو په هغو کښی یو ځانته اثر او تأثر موجود وی، مګر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیږو (ګټو) څخه سخت دی. نه په هغو کښی څه فائده او نه پکښی د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله تعالیٰ ستاسی له اعمالو څخه هیڅکله بی خبر نه دی.

أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

آیا نو تمه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوړی دوی (په وینا ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسٰی علیه السلام سره د الله تعالیٰ د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور څخه د بیرته راتګ په وخت کښی له ځانه داسی خبری تحریف او جوړی کړی او وویل «څه چه مو له لاسه کیږی هغه وکړئ! او په څه چه مو وس نه رسیږی د هغه پریښودل ستاسی په اختیار کښی دی.» ځینی وایی چه د الله تعالیٰ د کلام څخه مراد «توریت» دی. او له تحریف څخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفونه کول کله به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه کله به ئی د رجم او نور آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُم بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

او کله چه ملاقات وکړی (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی چه ایمان راوړی دی مونږ او کله چه یوازی شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شی چه پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کښی) د دی لپاره چه جګړه وکړی له تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردګار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟ (په دی چه دښمن ته حجت ورښیئ)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توګه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کښی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کښی ورکوئ؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږئ چه مسلمانان به ستاسی د پروردګار په مخ کښی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره له دی چه ګرد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوړی، نو دلته تاسی بی ځوابه کیږئ.»

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه څه (کفر او نفاق) چه پټوی ئی دوی او په هغه څه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د دوی ټول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له ګردو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پټ کړی ؤ خو الله تعالیٰ هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال ؤ چه له ټولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که څوک پټ کړی خپل عمل یایی ښکاره خدای خبر دی هم په پټ هم په ښکاره

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾

او ځيني له دغو (يهودانو) څخه آميان دي چه نه پوهيږي په كتاب (توريت) باندي مگر خو (پوهيږي) په هيلو (آرزوگانو) د خپلو نفسونو او نه دي دوی مگر خو بی دليله گمان كوی.

تفسير: او هغه كسان چه جاهلان دي هغوی خو په هيڅ نه پوهيږي چه په «توريت» كښي څه شي ليكل شوي دي؟ مگر په هغو څو آرزوگانو خبر دي چه له خپلو پوهانو څخه ئي په دروغو اوريدلي ده لكه چه وايي جنت ته به بي له يهودانو بل څوک نه ورننوځي زمونږ پلرونه او نيكونه هرومرو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواړي. دا د هغوی هسي بی اصله خيالات دي چه هيڅ دليل ورته نه لري.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتٰبَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

نو عذاب (هلاک او خرابی) دی له پاره د هغو كسانو چه ليكي كتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بيا وايي دغه (محرفين خلقو ته) چه دا (ليكل شوی) له نزده د الله دی له پاره د دی چه واخلي په دغه كتاب (اړولی) ليک قيمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابی ده دوی ته له سببه د هغه شي چه ليكلي دی لاسو د دوی او بيا خرابی ده دوی ته له سببه د هغه كار چه كوی ئی (چه رشوت اخيستل دی)

تفسير: دا هغه كسان دی چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمی خبری له خپل لوری جوړی او ليكي ئی او الله تعالیٰ ته ئی نسبت كوی مثلاً په «توريت» كښي ليكلي ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله عليه وسلم ښكلي مخ، تكي توری گڼی ولول تاو شوی ځنی، توری سترگی، ميانه قد، غنم رنگ لری.» دوی هغه خبری واړولي او داسی ئی وليكل چه «قد ئی اوږد، سترگی ئی شني او ځني ئی ساده، سمي او ځوړندی او زيری دی» چه عوام الناس د دوی

تصدیق ونه کړی او د هغوی په دنیوی منافعو کښی څه نقصان پیدا نه شي.

وَقَالُوا لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً

او وایی دوی (یعنی یهودان) هیچیری به ونه رسیږی مونږ ته اور د (دوزخ) مګر څو ورځی شمیرلی شوی (لږی)

تفسیر: ځینی وایی اوه ورځی او ځینی څلویښت ورځی هومره ورځی چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښی بوخت وو. او ځینی څلویښت کاله هومره وخت چه دوی د تیه په میدان کښی سرګردان وو ځینی وایی هر یوه ته دومره وخت اور رسیږی چه په دنیا کښی ئی ژوند کړی وی.

قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ ۖ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾

ووایه ته (ای محمده ! دوی ته) آیا اخیستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل یا وایئ (او جوړوئ) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهیږئ (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وایئ)

تفسیر: یعنی دا خبره بیخی غلطه ده چه یهودان به تل په دوزخ کښی نه پاتی کیږی ځکه د «**خلودفی النار**» او د«**خلود فی الجنة**» هغه کلیه قاعده چه وروسته له دی څخه ئی بیان فرمایی له تولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کیږی او یهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شي وتلی.

بَلَىٰ مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ

بلکه (رسیږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپیره شوه پر ده ګناه د ده (چه تر مرګه پوری کفر دی)

تفسیر: د ګناه احاطه کول یا له چا څنی چار چاپیر ګناه تاویدل دا معنی لری چه ګناه په هغه

داسی غلبه وکړی چه هیڅ خوا ئی داسی نه وی چه ګناه هلته انبار نه وی تر دی که یوازی د
چا په زړه کښی د ایمان او تصدیق لږ اثر وی، هم ګناه په هغه احاطه نه کوی نو دا صورت
یوازی په کافرانو صادق کیدی شی او بس.

فَأُولَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ۝٨١ وَٱلَّذِينَ
ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ
فِيهَا خَٰلِدُونَ ۝٨٢ وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ
لَا تَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَانٗا وَذِي
ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ
حُسۡنٗا وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ
تَوَلَّيۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنكُمۡ وَأَنتُم مُّعۡرِضُونَ ۝٨٣

نو هم دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، دوی به په هغه اور (د
دوزخ) کښی تل وی او هغه کسان چه مؤمنان دی او عملونه کړی دی دوی د
نیکی هم دغه کسان صاحبان د جنت دی دوی به په هغه جنت کښی تل وی
او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له بنی
اسرائیلو (اولاده د یعقوب او وویل مونږ دوی ته) چه عبادت مه کوئ! مګر
یوازی د الله او (نیکی کوئ) سره له مور او پلار نیکی! او له خاوندانو د
خپلوی سره! او له یتیمانو (پلار مړو) سره! او له مسکینانو سره! او ووایی
خلقو ته (ښی خوږی) ښایسته خبری او سم قائموئ لمونځ! (ادا کوئ ئی د
تولو مقرراتو له رعایت سره) او ورکوئ زکوة بیا وګرځیدئ تاسی (له دی
عهده) مګر (ونه ګرځیدل) لږ له تاسی څخه حال دا چه هم دا تاسی مخ
ګرځوونکی یئ (له الهی احکامو نه)

تفسیر: یعنی د الٰهی احکامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسی عادت بلکه په طبیعت کښی داخل
شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

او (یاد کړئ ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسئ ځانونه خپل (یعني یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یئ.
په خپلو نفسونو په دی چه عهد تړلی ؤ پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنئ او مه ئی له وطنه د باندی شړی.

ثُمَّ أَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَارِهِمْ تَظَٰهَرُونَ عَلَيْهِم بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ط

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یئ چه وژنئ ځانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقربا خپل) او باسئو تاسی یوه ډله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی شخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په گناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقی وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نضیر دوی یو له بل سره جنگیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی ډلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منځو کښی شخړی (جگړی) کولی. د بنی قریظه ملگری د اوس تبر ؤ او د بنی نضیر ملگری د خزرج تبر ؤ. د جنگ او جگړی په وخت کښی هره یوه ډله د بلی موافقی ډلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی ډلی پر بلی ډلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به ئی له وطنه د باندی شړله او د هغو کورونه به ئی لوټل. که کوم سړی به دوی ته په دی جگړو کښی په لاس ورته او بندی کیده به، نو د هغه ملگرو به پیسی سره تولولی او بسپنه (فدیه) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی څه اشاره راځی.

وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسَارَىٰ تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ۚ
أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ

او که راشي دوی تاسی ته بندیان نو فدیه ورکوئ تاسی د دوی په ځای شان دا چه حرام کړی شوی دی پر تاسی ایستل د هغو ایا پس (منع او) ایمان راوړئ تاسی پر ځینو (احکامو د) کتاب (چه فدیه ده) او کافران کیږئ په ځینو نورو (احکامو د کتاب چه بی ګناه وژنئ په ګناه سره مرسته (مدد) کوئ د دوی مغلوبان له وطنه شړئ).

تفسیر: یعنی که د بل تبر او قوم په لاس کښی بندی شئ نو د هغه په خلاصولو کښی په ډیره میرانه (بهادری) تول سره ولاړیږئ او ملاوی تړئ، مګر په خپله د هغه د وینی د څبیښلو او مری غځولو لپاره شنه ناست یئ نو که غواړئ چه د الله تعالیٰ په احکامو باندی عمل او تګ وکړئ ښایی چه په دواړو ځایو کښی له هغه سره معاونت او مرحمت وکړئ او د هغه له اعانت او حمایت څخه سر ونه غړوئ!.

فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه کوی دا (کارونه) له تاسی څخه مګر خو رسوایی ده په ژوند د دنیا کښی او په ورځ د قیامت کښی ګرځول کیږی دوی ډیر سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دی الله غافل له هغه څه چه کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی داسی کوئ چه ځینی احکام منئ او له ځینو څخه انکار کوئ نو د دی لپاره چه د ایمان تجزیه ممکنه نه ده نو څکه د ځینو احکامو منکر هم مطلق کافر ګانه شی او د ځینو احکامو په منلو باندی چاته هیڅ ایمان نه په برخه کیږی. له دی مبارک آیت څخه په ښکاره ډول (طریقه) معلومه شوه که کوم سړی ځینی شرعی احکام منی او په متابعت کښی ئی بوخت وی مګر د ځینو هغو احکامو له منلو څخه چه د ده له طبیعت یا عادت یا مقاصدو څخه مخالف وی

انکار کوی نو د هغو ځینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شی رسولی.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشۡتَرَوُاْ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا بِٱلۡأٓخِرَةِۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابُ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٨٦﴾

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شی له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: یعنی دنیوی ګټه (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښی غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلقو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی ګټی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالیٰ د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالیٰ په دربار کښی څوک وکړی شی.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ وَقَفَّيۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِۦ بِٱلرُّسُلِۖ وَءَاتَيۡنَا عِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدۡنَٰهُ بِرُوحِ ٱلۡقُدُسِۗ

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او پر له پسی استولی وو مونږ پس له موسیٰ نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحییٰ او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسیٰ زوی د مریمی ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسیٰ په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی).

تفسیر: د مړی ژوندی کول ـ د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول ـ او د پټو خبرو ښوول، د عیسیٰ علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مړی ژوندی کول.

أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ

آيا نو هر كله چه را به غى تاسى ته كوم رسول په هغو احكامو سره چه نه به خوښول نفسونو د تاسى نو تكبر (لوئى) كوله تاسى (له منلو د هغو احكامو) نو د انبياؤ يوه ډله مو دروغجنه وبلله تاسى (لكه محمد، عيسىٰ او موسىٰ)

تفسير: لكه چه دوى «حضرت محمد رسول الله ـ حضرت عيسىٰ روح الله او حضرت موسىٰ كليم الله عليهم الصلوٰة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

او بله ډله (د انبياؤ) ووژله تاسى (لكه زكريا، يحيىٰ او شعيب).

تفسير: لكه چه دوى «حضرت زكريا، يحيىٰ او شعيب عليهم السلام ووژل.»

وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او وايى (تمسخراً) زړونه مو په پردو كښې دى (وينا پرى اثر نه كوى داسى نه ده) بلكه لعنت كړى دى پر دوى الله په سبب د كفر د دوى نو ډير لږ (له دوى ځنى) ايمان راوړى.

تفسير: يهودانو د خپلو نفسونو د ستايلو په وخت كښې داسى ويل چه زمونږ زړونه په غلافو او كڅوړو كښې ساتلى شوى دى او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دين څخه بل كوم دين پكښې نشى ننوتلى او نه بله كومه خبره څه اثر ورباندى اچولى شي مونږ د بل چا په چاپلوسى، سحر بيانى او كرشمى نه غوليږو او نه ئى تابعدارى كولى شو حق تعالىٰ فرمايى «دوى بيخى دروغ ويونكى دى» ځكه چه دوى د خپل كفر په سبب د الله تعالىٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شړلى شوى دى نو له دى امله (وجى) په هيڅ ډول (طريقه) د حق دين منونكى نه دى او له دوى څخه ډير لږ كسان د ايمان په دولت مشرف كيږى.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتٰبٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ ۙ وَكَانُوْا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُوْنَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۚ فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَّا عَرَفُوْا كَفَرُوْا بِهٖ ۫ فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۸۹﴾

او هر كله چه راغی دوی ته (اهل كتابو ته) كتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه كتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو كسانو چه كافران وو نو كله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پيژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توريت په ستايلو سره) كافران شول پری نو لعنت د الله دی په كافرانو (چه حق ئی پټ او باطل ئی ښرگند كړ).

تفسير: هغه كتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه كتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توريت) دی د عظيم الشان قرآن له نزوله پخوا كله به چه يهودان د كافرانو په مقابل كښی مغلوبيدل نو دعا به ئی كوله او ويل به ئی ای خدايه! د آخرالزمان نبی صلی الله عليه وسلم او د هغه پاک قرآن په بركت چه پر ده به نازليږی، مونږ ته په كافرانو بری او فتح راكړه، كله چه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت تولی نښی ئی وليدلی نو تری منكر او ملعون شول.

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَّكْفُرُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ يُّنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۚ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرڅ كړی) دی دوی په هغه سره ځانونه خپل (او هغه دا دی) چه كافران كيږی په هغه قرآن چه نازل كړی دی الله (دا كفر) په سبب د دی حسد او كينی دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وكړی له بندگانو خپلو

تفسير: يعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل كښی خپل ځانونه پلوری (خرڅوی) هغه د سپيڅلی

پاک قرآن په مقابل کښې د کفر او انکار غوره کول دی حال دا چه د دوی دا کفر او انکار هم يوازې د دوی له ضد ـ کينې او حسد نه پيدا شوی دی.

فَبَآءُوْ بِغَضَبٍ عَلٰی غَضَبٍؕ

نو اخته شول په يوه غضب (چه کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چه کفر دی په عيسیٰ او انجيل).

تفسير: يعنی يو غضب دا چه نه يوازې په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چه يوازې د حسد او ضد له امله (وجې) ئې د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورځنې وګرځيدل.

وَلِلْكٰفِرِیْنَ عَذَابٌ مُّهِیْنٌ۝۹۰

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسير: له دی څخه معلوميږی چه هر عذاب د ذلت له پاره نه وی بلکه هغه عذاب چه مسلمانانو ته ورکول کيږی، هغه د دوی دګناهونو له امله (وجې) دی چه تری پاک شی، نه د سپکتيا او تذليل له پاره يوازی هغه عذاب چه کفارو ته ورکول کيږی هغه د تذليل عذاب دی.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ اٰمِنُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا نُؤْمِنُ بِمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُوْنَ بِمَا وَرَآءَهٗ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْؕ

او کله چه وويل شی دوی ته چه ايمان راوړئ په هغو (کتابو) چه نازل کړی دی الله وايي دوی ايمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (يعنی تورات) حال دا چه کافران کيږی په هغه کتاب چه بی له هغه دی يعنی (انجيل او قرآن) حال دا چه دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی (چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی)

تفسير: هغه کتاب چه بی له هغه دی يعنی «انجيل» او «قرآن» او هغه چه نازل شوی دی پر

مونږ يعنى «توريت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توريت» څخه له نورو كتابو څخه په ښكاره ډول (طريقه) منكران دى «د قرآن» او «انجيل» منونكى نه دى. حال دا چه دا كتابونه هم رښتيا حق او د «توريت» تصديق كوونكى دى.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَآءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

ووايه (اى محمده! دغو يهودانو ته) نو ولى به وژل تاسى انبياء د الله (لكه شعيب زكريا او يحيىٰ) پخوا (له دى څخه) كه چيرى وئ تاسى ايمان راوړونكى (په توريت).

تفسير: يعنى يهودانو ته ووايه «كه تاسى په توريت ايمان لرونكى يئ نو بيا مو ولى انبياء ووژل؟ ځكه چه په «توريت» كښى داسى حكم شته ـ هر هغه نبى چه د «توريت» تصديق وكړى، تاسى له هغه سره مرسته (مدد) وكړئ او خامخا وربان‌دى ايمان راوړئ!» او هغه انبياء مو وژلى دى چه پخوا له دى څخه تير شوى دى لكه حضرت زكريا او حضرت يحيىٰ عليهما السلام چه د (توريت) په احكامو ئى عمل كاوه او د (توريت) د ترويج او تاكيد له پاره راليږل شوى وو. په دى خبره كښى هيڅ ناپوه ته كومه انديښنه او شک نه پيدا كيږى چه دى پيغمبرانو د توريت تصديق كاوه.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ مُّوسَىٰ بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَأَنْتُمْ ظٰلِمُونَ ﴿٩٢﴾

او خامخا په تحقيق سره راوړى وى تاسى ته موسىٰ ښكاره (معجزى) بيا ونيوه تاسى خوسى (سخى) (په خدايى سره) پس د تللو د موسىٰ (د طور غره ته) حال دا چه تاسى وئ ظالمان (پر ځانو خپلو په دى معبود نيولو د خوسى)

تفسير: يعنى په خپله حضرت موسىٰ عليه السلام چه تاسى د هغه په شريعت باندى قائم يئ او د هغه شريعت له امله (وجى) د نورو شرائعو او حقه ؤ اديانو څخه انكار كوئ تاسو ته ئى ډيرى ښكاره نښى او معجزى دروښودى لكه همساء، يدبيضاء، د سيند څيرول او نور مگر كله چه موسىٰ عليه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسى د هغه په غياب كښى خوسى (سخى) خپل معبود وتاكه (مقرر كه)، حال دا چه موسىٰ عليه السلام ژوندى او د نبوت خاوند ؤ، نو په هغه وخت كښى پر موسىٰ عليه السلام او د هغه په شريعت ستاسى ايمان چيرى ؤ چه نن

د آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم د بغض، حسد له امله (وحی) تاسی موسوی شریعت داسی تینګ نیولی دی چه د الله تعالیٰ احکامو ته هم غوږ نه ږدی، بیشکه چه تاسی ظالمان یئ او ستاسی پلرونه او نیکه ګان هم ظالمان وو دا ؤ د بنی اسرائیلو احوال د حضرت موسیٰ علیه السلام سره وروسته له دی د (توریت) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوی

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم د تاسی (په منلو د توریت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسی د طور (غر) واخلئ هغه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ او واورئ (په تدبر سره) وویل (یهودانو) اوریدلی ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم) او ورڅښلی (څکلی) شوی وه په زړونو د دوی کښی (مینه د) خوسی (سخی) په سبب د کفر د دوی

تفسیر: یعنی د توریت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړی شوی دی هغه په پوره همت او استقلال سره تینګ ونیسئ! څرنګه چه غر مو په سر څوړند ؤ، نو د خپل ځان له ویری خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کښی وویل ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنی د (توریت) احکام مو واوریدل. او په زړه کښی یا وروسته له هغه مو ویل ﴿عَصَيْنَا﴾ یعنی هغه احکام مو ونه منل. د دی غاړه غړولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مینی د هغوی په زړونو کښی کلک ځای نیولی ؤ او د دوی د کفر له سببه هغه زنګ چه د هغوی په زړونو کښی ؤ، لا داسی تینګ شو چه بیرته کیدو ئی هیڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسی زیاتیده.

قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾ قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بد دى هغه شي چه امر كوى تاسى ته په هغه (چه كفر دى په محمد او قرآن) ايمان ستاسى كه چيرى يئ تاسى ايمان راوړونكي. ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه چيرى وى تاسى ته دار آخرنى په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره يوازى) بى له (نورو) خلقو نو هيله (تمنا) وكړئ د مرگ كه چيرى يئ تاسى صادقان (په دعوى د خالصوالى د جنت كښى خپلو ځانو ته).

تفسير: يهودانو به ويل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت كښى بل هيڅ څوك نه داخليږى او مونږ ته هيڅ يو ربړ (تكليف) او عذاب نشته» الله تعالىٰ فرمايى كه په رښتيا سره تاسى جنتيان يئ نو له مرينى څخه ولى ويريږى؟»

څوک چه شميرى ځان رښتيا اهل د جنت ▪ خوښ به ئى نه وى دنيا يئ چرچى راحت
دا كسان چه په دنيا كښى بى پروا دى ▪ دوى هرگوره په عقبى وينى زحمت

وَلَنْ يَّتَمَنَّوْهُ اَبَدًا ۢبِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ ۢبِالظّٰلِمِيْنَ ﴿۹۵﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ ۚ وَ مِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا ۚ يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ ۚ وَ مَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُّعَمَّرَ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌ ۢبِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿۹۶﴾

او له سره به هيله (اميد) ونه كړى د مرگ هيڅ كله په سبب د هغو عملونو چه وړاندى ليږلى دى لاسونو د دوى (لكه د انبياؤ او نورو قتل او تكذيب) او الله ښه عالم دى په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومى ته هرومرو (خامخا) دوى ډير حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندى او (ډير حارصان) له هغو كسانو څخنى (هم) چه مشركان دى، خوښوى هر يو د هغوى (يهودانو) كه عمر وركړ شى (او اوږد شى عمر ئى) زر كاله، او نه دى دا كس خلاصوونكى د ده له عذابه دا چه ډير عمر وركړ شى او الله ښه ليدونكى (عالم) دى په هر څه چه دوى (ئى) كوى.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کړی دی چه له مرګه ډیر لری تښتی او ویریږی چه وروسته له مړینی مونږ ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی تر دی حده پوری چه له مشرکانو څخه هم دوی ډیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه دول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيْلَ فَإِنَّهٗ نَزَّلَهٗ عَلٰى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۹۷﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَرُسُلِهٖ وَجِبْرِيْلَ وَمِيْكٰلَ فَإِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿۹۸﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی دښمن د جبریل (نو دوی مری له قهره!) ځکه بیشکه هغه (جبریل) نازل کړی دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لارښوونکی دی او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر څوک چه وی دښمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دښمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرښته جبرئیل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونږ سره دښمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی ربړونه (تکلیفونو) پیښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبرئیل علیه السلام بلی کومی پرښتی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونږ به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالیٰ داسی فرمایی «ګردی پرښتی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله ځانه هیڅ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دښمنی کوی بیشکه چه الله تعالیٰ د هغوی دښمن دی».

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ إِلَّا

الْفٰسِقُوْنَ ﴿٩٩﴾ اَوَكُلَّمَا عٰهَدُوْا عَهْدًا نَّبَذَهٗ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠٠﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاته آیتونه روښانه او نه کافران کیږی په دی باندی مګر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونکی دی). آیا هر کله چه وبه کاوه دوی یو عهد نو غورځاوه (هیراوه او ماتوه) دا عهد یوی ډلی له دوی څخه بلکه اکثره د دوی ایمان نه راوړی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی دا د هغوی پخوانی عادت دی کله چه دوی له الله تعالیٰ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم یا له بل چا سره عهد او پیمان وتړی، نو بیا یوه ډله له دوی څخه له هغه عهد نه سترګی پټوی او تر شایی غورځوی بلکه ډیر داسی یهودان هم شته چه په «توریت» باندی ئی هم لا ایمان نه دی راوړی نو داسی کسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندی نه دریدل، کومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيْقٌ مِّنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ ۙ كِتٰبَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُوْرِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠١﴾

او هر کله چه راغی دوی ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دی د هغه کتاب (توریت) چه له دوی سره دی نو وغورځاوه یوی ډلی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، کتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوی (او هیڅ عمل ئی پری ونه کړ) لکه چه دوی نه پوهیږی (چه دغه کتاب او رسول له جانبه د الله راغلی دی یا په هغه کښی څه صفت دی د محمد).

تفسیر: له «رسول» څخه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مراد دی او له «مامعهم» څخنی مطلب «توریت» او له «کتاب الله» نه مقصد هم دا «توریت» دی، یعنی کله چه رسول الله صلی الله علیه وعلی اله واصحابه وسلم تشریف راوړ، نو دوی د«توریت» او نورو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی ؤ. نو د یهودانو یوی ډلی په خپله «توریت» خپلو شاوو ته داسی وغورځاوه لکه چه

بيخى ئى نه وى ليدلى او هيڅ ورنه خبر نه وى چه آيا هغه هم كوم كتاب دى كه نه؟ او څه اوامر او نواهى هم پكښى شته كه نه؟ كله چه دوى په خپل كتاب عقيده او ايمان نه لرى، نو له هغوى څخنى د نورو الٰهى احكامو په نسبت څه اميد كول په كار دى؟

وَاتَّبَعُوْا مَا تَتْلُوا الشَّيٰطِيْنُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ ۚ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيٰطِيْنَ كَفَرُوْا يُعَلِّمُوْنَ النَّاسَ السِّحْرَ ۗ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوْتَ وَمَارُوْتَ ۭ وَمَا يُعَلِّمٰنِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُوْلَآ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۭ فَيَتَعَلَّمُوْنَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُوْنَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهٖ ۭ وَمَا هُمْ بِضَاۗرِّيْنَ بِهٖ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۭ وَيَتَعَلَّمُوْنَ مَا يَضُرُّھُمْ وَلَا يَنْفَعُھُمْ ۭ وَلَقَدْ عَلِمُوْا لَمَنِ اشْتَرٰىهُ مَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ڜ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَھُمْ ۭ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝ وَلَوْ اَنَّھُمْ اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَمَثُوْبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ ۭ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ۝ۧ

او متابعت وكړ يهودانو د هغه څه چه لوست به شيطانانو (پيريانو) په (زمانه د) باچاهى د سليمان كښى (چه دى احمقانو كتاب الله تر شا وغورځاوه او سحر ئى زده او په متابعت ئى لګيا شول) او نه ؤ كافر شوى سليمان (د سحر د عمل په تحليل سره) وليكن شيطانان كافران شوى وو حال دا چه ښود به ئى خلقو ته سحر او (متابعت به ئى كاوه) د هغه شي چه نازل كړى شوى ؤ په دوو پرښتو په (ښار د) بابل كښى (چه نوم د يوى) هاروت او (د بلى) ماروت (دى)؛ او نه به كوله ښودنه دوى دواړو هيچا ته تر هغه پورى چه وبه ويل دواړو بيشكه هم دا خبره ده چه مونږ آزموينه (ازميښت) يو (له جانبه د الله) نو مه كافر كيږه (په زده كولو د سحر چه د عمل پر جواز ئى معتقد

اوسی) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چه بیلتون به ئی کاوه په هغه سره په منځ د میړه (خاوند) او ښځی د هغه کښی؛ او نه وو دوی ضرر رسوونکی په دغه سحر سره هیچا ته مګر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوی دوی (یعنی یهودان) هغه څه چه ضرر رسوی دوی ته او نفع نه رسوی دوی ته؛ او هرومرو (خامخا) په تحقیق پوهیدل دوی چه خامخا هغه څوک چه پیری (اخلی) (زده کوی په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه (د نیکی)؛ او هرومرو (خامخا) ډیر بد دی هغه شی چه پلورلی (اخستی) دی دوی په هغه شی سره (حصه د) ځانو خپلو که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په بد انجام د سحر نو نه به ئی زده کاوه). او که په تحقیق دوی ایمان راوړی وی او پرهیز ئی کړی وی (له سحره او له یهودیته) نو هرومرو (خامخا) ثواب له طرفه د الله څخه ډیر غوره دی (له دی سحر او رشوت د توریت په تحریف)
که وی دوی چه پوهیدلی (په بهتری د«توریت» نو سحر به ئی نه زده کاوه او له پاک الله څنی به ویریدل او له مناهیو به لری ګرځیدل).

تفسیر: لنده ئی دا چه یهودانو دین او کتاب پریښود او د سحر ـ جادو او کوډو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښی خپور (خور) شو.

(١): د حضرت سلیمان علیه السلام په زمانه کښی په دی سبب چه پیریانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنیادمانو له شیطانانو څنی کوډی زده کولی او دا به ئی حضرت سلیمان علیه السلام ته منسوبولی چه دا کوډی مونږ ته له ده څنی رارسیدلی دی او ده د هم دی کوډو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالیٰ فرمایی چه «دا کار کفر دی او د سلیمان نه دی».

(٢): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئی تعمیم وموند چه دا دوی پرښتی د (بابل) په ښار کښی د بنیادمانو په صورت اوسیدلی او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصیحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز ګڼلو له امله (وجی) سړی کافر او ایمان ته ئی زوال وررسیږی» که سره له دغه نصیحته به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخیست، نو ئی ورښود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذریعه د خپلو بندګانو آزموینه کوله. نو ځکه فرمایی چه له هسی علومو څنی آخرت ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی، بلکه ډیر نقصان رسوونکی دی او په دنیا او آخرت کښی پرته (علاوه) له نقصانه بل څه ګټه (فائده) په لاس نه تری راځی او بی د الله تعالیٰ له حکم او ارادی هیڅ اثر نه پری مرتبیږی که دوی د دین علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارینو اجر او ثواب به ئی په برخه کیده کله چه دین او کتاب ئی پریښود ﴿خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زیان ځوک نه پوهیږی ▪ هغه کله خپل مقصود وته رسیږی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقُولُواْ رَٰعِنَا وَقُولُواْ ٱنظُرۡنَا وَٱسۡمَعُواْۗ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٠٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وایئ تاسی (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او ووایئ (په ځای د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسی (حق د زړه په غوږو). او شته دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: یهودان به د رسول الله مبارک په مجلس کښی کیناستل او د دوی خبری به ئی اوریدلی، په ځینو خبرو به چه ښه نه پوهیدل، یا به ئی نه اوریدلی؛ د هغو تحقیق به ئی بیا په تکرار سره کاوه او ویل به ئی «راعنا» یعنی زمونږ په لوری توجه وفرمایئ! او رعایت مو وکړئ! د دی کلمی د اوریدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسی ویل. نو پاک الله منع کوی چه داسی مه وایئ! اوکه وایئ هم نو ﴿انظُرۡنَا﴾ ووایئ! چه د هغه معنی هم همغه ده او د خبرو د شروع ځخه پوره متوجه اوسئ! چه بیا پوښتنی ته اړ (محتاج) نه شئ! یهودانو دا خبره د فریب او بدنیتی له امله (وجی) ویله او دا کلمه به ئی په داسی ژوولی ژبه ادا کوله چه د «**راعینا**» توری به هم تری خوت چه معنی ئی ای زمونږ شپونه! ده برسیره په دی د یهودانو په نزد ﴿رَٰعِنَا﴾ د احمق او ناپوه معنی هم ورکوی.

مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَلَا ٱلۡمُشۡرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ خَيۡرٖ مِّن رَّبِّكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

نه خوښوی (دوست نه ګڼی) هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل کتابو ځخه او (نه) له مشرکانو ځخه دا (خبره) چه نازله کړه شی پر تاسی کومه ښه خبره (لکه وحی، نصرت) له ربه ستاسی (د حسد او رخی (کینی) له

مخی) او الله خاصوی په رحمت خپل سره هغه څوک چه اراده (ئی) وکړی (د تخصیص په رحمت سره) او الله څښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی کفار یهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه یهودانو داسی غوښتل او هیله (امید) ئی درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بنی اسرائیلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوښه دا وه چه د دوی له تبره دی وی. مګر دا خو د الله تعالیٰ لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ئی د تاسی د امیانو په تبر کښی پیدا کړ.

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ اَوْ مِثْلِهَا ؕ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٠٦﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آیته یا هیروو ئی (له زړونو) د مؤمنانو څخه نو راليږو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کښی)؛ آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو رالیږی بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل).

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځینی آیتونه منسوخ کیږی نو وایی که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالیٰ د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبریږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئی یو داسی آیت لیږه؟ نو الله تعالیٰ فرمایی چه نه په لمړنی خبره کښی څه عیب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عیب شته، خو ﴿ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وګانه. او بیا ئی دغه حکم لازم وباله (وګڼه).

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿١٠٧﴾

آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافیهما ملکاً

خلقاً وعبيداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیڅ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددګار (چه له نازله عذاب مو خلاص کړی)

تفسیر: یعنی دلته خو د الله تعالیٰ قدرت او ملکیت په ګردو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندګانو اعلیٰ درجه عنایت او مرحمت لری، نو اوس د بندګانو په منافعو او مصالحو باندی غیر د ده له ذاته بل څوک پوهیدی شی او څوک د ده په اندازه بندګانو ته منافع او ښیګنی (نفعی) رسولی شی؟

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ ۗ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

آیا اراده لرئ تاسی چه سوال وکړئ له رسول خپله (محمد ﷺ) لکه چه سوال کړی شوی ؤ له موسیٰ څخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طریقو) او هر څوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ایمان (چه ایمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقیق ورکه ئی کړه سمه لار (او له حقی لاری څخه چپ او بی لاری شو).

تفسیر: یعنی د یهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د یهودانو د شبهی او تردد اچولو له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار څنی خپل ځانونه وژغورئ! (وساتی) او د یهودانو په وینا تاسی د خپل نبی په نسبت هیڅ شک او شبهه مه کوئ! لکه چه دوی به د خپلو انبیاؤ په نسبت هسی شبهی کولی.

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۖ

خوښوی (او دوست ګنی) ډیر له اهل د کتاب څخه (دا) چه وګرځوی دوی تاسی پس له ایمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سببه) چه له (خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی (نه له بل سببه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دین دی).

تفسیر: یعنی ډیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لري څو په هر دول (هر قسم) چه وکولی شي تاسي له مسلماني څخني واړوي او په کفر او نفاق کښي مو داخل کړي. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ټول حق او ربښتیا دي.

فَاعْفُوْا وَاصْفَحُوْا حَتّٰى يَاْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ؕ

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تري وګرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوري چه راولیږي الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعنی تر هغه پوري تاسو د یهودانو دی خبری ته غوږ کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زمونږ له لوري تاسو ته کوم حکم راشي، لکه چه په پائ (آخر) کښي محمد صلی الله علیه وسلم ته داسي حکم راغی چه ټول یهودان د مدیني منوری له چار چاپیر څخني وشړئ.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝١٠٩

بیشکه چه الله په هر شی ښه قادر دی (نو هرومرو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلي).

تفسیر: یعنی د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسي غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوی. یا دا چه ډیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دی.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ؕ وَمَا تُقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝١١٠

او سم درووئ (ادا کوئ له ټولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شی چه مخ کښي لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله او صدقه) وبه

مومئ (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بیشکه چه الله په هغه شي چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیږی اعمال ستاسی او جزا ئی درکوی)

تفسیر: یعنی د هغوی په ضرر او ایذاء باندی صبر وکړئ او په عباداتو کښی بوخت (مشغول) او لګیا اوسئ! ځکه چه الله تعالیٰ ستاسی له کارونو څخه هیڅکله غافل او بی خبر نه دی ستاسی هیڅ یو ښه کار نه شی ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ

او وایی (اهل کتاب) له سره به نه ننوځی جنت ته مګر هغه څوک (به ننوځی) چه وی یهود یا نصرانی؛

تفسیر: یعنی یهودان خو وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی او نصرانیان وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی.

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ ۗ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

دا نفساني غوښتني د دوی دی، ووایه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دی خبره) که چیری یئ صادقان (په دی وینا کښی نه ده داسی) بلکه (غیر له دوی هم داخلیږی) هر څوک چه وسپاری ځان خپل الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی نو دی ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده ـ او نه به وی هیڅ (قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیچیری) خفه کیږی (د جزا په وخت کښی).

تفسیر: یعنی چا چه د الله تعالیٰ احکام ومنل او د هغو متابعت ئی وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبی له لوری ورته رسیدلی وی او پخپل قومیت او اصولو باندی ئی د یهودانو په شان تعصب ونکړ نو هغوی لره ښه اجر دی او نه په هغوی کښی داسی کومه خبره شته چه د هغی له امله (وجی) به دوی په ویره کښی وی او نه به دوی غمجن وی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصٰرٰى عَلٰى شَيْءٍ وَّقَالَتِ النَّصٰرٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ وَّهُمْ يَتْلُونَ الْكِتٰبَ

او وايي يهودان چه نه دي نصرانيان په هيڅ شي (له حق دين څخه) او وايي نصرانيان چه نه دي يهودان په هيڅ شي (له حق دين څخه) حال دا چه دغه (يهودان او نصرانيان) لولي دوی کتاب (د الله)؛

تفسير: يعنی کله چه يهودانو په (توريت) کښی ولوستل چه نصرانيان، عيسیٰ عليه السلام د خدای جل جلاله زوی بولي نو په دی مسئله ښه پوه شول چه دوی بيشکه کافران دی. او نصرانيان د (انجيل) له لوستلو څخنی په دی ښه وپوهيدل چه يهودان د عيسیٰ عليه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجی) کافران شول.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۱۳﴾

هم دا رنگه ویل هغو کسانو چه نه پوهيدل (لکه مجوسيان او مشرکان) په شان د ويلو د دغو (کتابيانو) نو الله به حکم وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قيامت په هغه شي کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف (او جګړی) کولی.

تفسير: له دی جاهلانو څخه د عربو مشرکين او بت پرستان مراد دی؛ يعنی همغسی چه يهود او نصاریٰ يو بل کافر او ګمراه ګڼی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور ټول ګمراهان او بی دينان بولی نو دوی دی په دنيا کښی هسی خبری کوی. په قيامت کښی به د هغو په نسبت فيصله وشی.

(فائده): دلته داسی يوه شبهه پيدا کيږی کله چه ئی ﴿كَذٰلِكَ﴾ وفرمايل نو بيا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمايلو ته څه حاجت ؤ؟ ځينی وايی مفسران هسی ځواب وايی چه ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذٰلِكَ﴾ توضيح او تاکيد دی. او ځينی وايی چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبيه ګانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمايل له يوی تشبيه څخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وينا په منځ کښی مشابهت سره شته يعنی څرنګه چه دوی نورو ته ګمراه وايی دوی په خپله هم

گمراهان دی. او له بلی تشبیه څخه دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیله دعوی د خپلو نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیله یوازی د نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَّنَعَ مَسٰجِدَ اللّٰهِ أَنْ يُّذْكَرَ فِيْهَا اسْمُهٗ وَسَعٰى فِيْ خَرَابِهَا ط

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله له دی چه یادکړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په ورانولو (او شاړولو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصاریٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه، (توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکی مشرکان دی چه هغوی د بغض، عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حدیبیه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له زیارت نه ئی محروم وګرځول. مګر هغه کسان چه کوم مسجد ورانوی نو هغوی هم په دی حکم کښی داخل دی.

أُولٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَّدْخُلُوْهَآ إِلَّا خَآئِفِيْنَ ۵

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مګر ویریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالیٰ مساجدو ته سره له ویری او تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه دی. لکه چه هم داسی هم وشول چه د الله تعالیٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ

دوی ته په دنیا کښې ذلت دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې مغلوب شول او په قید کښې ولویدل او مسلمانانو ته به ئې جزیه ورکوله.

وَّلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۱۴﴾ وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ ۗ

او (شته) دوی ته په آخرت کښې عذاب ډیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وګرځوئ (په لمانځه کښې) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جګړې وې چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالیٰ فرمایي چه الله تعالیٰ په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هیڅ لوری کښې نشته، بلکه له تولو امکنه ؤ او جهاتو څخنې منزه دی او له یوې خندې څخه تر بلې خندې پورې توله ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسې مخ کوئ الله تعالیٰ مو وینې او ستاسې عبادت قبلوی ځینې وایي چه په سفر کښې په سورلو باندې د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښې قبله مشتبه شوی وه دا آیت نازل شوی ؤ.

اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۱۵﴾

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چیرې عام دی، تر یوه ځای پورې څه اختصاص نه لری. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو څخنې په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندګانو په حق کښې کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه څخنې مخالف تګ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ بَلْ لَّهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ﴿۱۱۶﴾ بَدِيْعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَ اِذَا قَضٰۤى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۱۱۷﴾

او وائی (کفار ـ یهودان او نصرانیان داسی چه) نیولی دی الله زوی پاکی ده ده لره (له زوی څخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیونه چه په آسمانو او ځمکی کښي دی (سره له آسمانو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)؛ ټول ده لره حکم منونکی (او مغلوب) دی. نوی (بی له نمونی) پیداکوونکی د آسمانو او د ځمکی دی؛ او هر کله چه اراده وکړی د یوه کار نو بیشکه هم دغه خبره ده چه وایی هغه کار ته چه وشه! نو هغه وشی.

تفسیر: یهودانو حضرت عزیر علیه السلام ته او نصرانیانو حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله تعالیٰ زوی ویل. الله تعالیٰ فرمایی چه د ده ذات له ټولو هسی خبرو څخنی پاک او منزه دی. بلکه ټول موجودات بیخی د ده مملوک او مخلوق او مطیع دی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِيْنَاۤ اٰيَةٌ

او وایی هغه کسان چه دوی نه پوهیږی (یا ځان نه پوهوی) ولی خبری نه کوی له مونږ سره الله (پخپله) یا ولی نه راځی مونږ ته یو آیت (د قدرت په صدق ستا)

تفسیر: یعنی هغه جاهلان یا متجاهلان چه په کتابیانو او بت پرستانو کښي دی هغوی ټول سره وایی چه الله تعالیٰ ولی بی له وسیلی له مونږ سره خبری نه کوی؟ یا کومه یوه داسی نښه نه راښیی چه مونږ د هغی له اوریدلو یا لیدلو څخنی ستا د رسالت تصدیق وکړو.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوْبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿۱۱۸﴾

هم دا رنګه به ویل هغو کسانو (چه وو) پخوا له دوی څخنی په شان د خبری د دوی؛ یو رنګ شوی دی زړونه د دوی؛ په تحقیق بیانی کړی دی مونږ معجزی (نښی د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوی یقین کوی (او هیڅ شبهه او عناد په دوی کښی نشته)

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه پخوانیو خلقو هم داسی د جهالت خبری کولی دا کومی نوی خبری نه دی او هغو کسانو ته چه یقین او باور کوونکی دی مونږ د برحقه نبی نښی بیان فرمایلی دی او هغه کسان چه په خپل ضد او عداوت باندی ټینګ ولاړ دی او انکار کوی نو دا یوازی حسد او عناد دی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۖ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ أَصْحَٰبِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده!) په حقه سره زیری ورکوونکی (په نعیم) او ویروونکی (له جحیم). او ته به نه پوښتیدل کیږی له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسیر: یعنی پر تاسی باندی د دی خبری هیڅ الزام نشته چه هغوی مو ولی په اسلام سره نه دی مشرف کړی.

وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ

او هیڅ کله به راضی نه شی له تانه (ای محمده!) یهودان او نه نصرانیان تر هغه پوری چه متابعت وکړی ته د دین د دوی؛

تفسیر: یعنی یهودان او نصرانیان د حق خبری له منلو سره هیڅ یوه علاقه او کار نه لری دوی په خپل ضد باندی کلک ولاړ دی او له سره ستاسی دین نه منی، که بالفرض تاسی د هغوی تابع شئ نو خوښیږی او دا ممکنه او کیدونکی خبره نه ده نو اوس دی د هغوی د موافقت امیدونه کړی شی.

قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دغه هدایت دی (او بس)؛

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښې همغه دین معتبر او هدایت ؤ چه د هغه وخت نبی به د هغه هدایت کاوه او اوس هغه دین، د اسلام پاکه طریقه ده، نه د یهودانو او نصرانیانو دود (رواج) او دستور.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾

او قسم دی که چیری پیروی وکړی ته د آرزوګانو د دوی وروسته له هغه چه راغلی دی تاته له علمه نو نه به وی تا لره له (عذابه د) الله هیڅ دوست (ساتونکی له بلیاتو) او مددګار (خلاصوونکی له نازله ؤ عذابو).

تفسیر: دا یوه فرضی خبره ده یعنی که بالفرض تاسی داسی وکړئ نو له الٰهی قهره هیڅوک خپل ځان نه شی ژغورلی (بچ کولی) یا ئی منظور د امت تنبیه ده چه که کوم سړی مسلمان شی او په قرآنی احکامو پوهیږی او بیا له اسلامه مخ واړوی نو هیڅوک دی له عذابه نشی ژغورلی (ساتلی).

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ایمان راوړی په دغه (کتاب پرته (علاوه) له محرفینو)؛ او هغه څوک چه کافر شی په ده نو دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه ایمان په کفر بدلوی).

تفسیر: په یهودانو کښې لږ کسان منصفان هم ؤ چه خپل کتابونه ئی داسی لوستلی او پری پوهیدلی وو چه په الفاظو کښې ئی تحریف نه کاوه په معنی د هغه کښې ئی فکر چلاوه او په

مقتضاء ئې عمل کاوه او په پاک قرآن ئې ایمان راوړی ؤ لکه حضرت عبدالله بن سلام رضی الله تعالیٰ عنه او د هغه ملګری یا د(جعفر طیار رضی الله تعالیٰ عنه هغه ملګری چه ورسره له حبشې راغلی وو) دا آیت د هغو په باره کښې دی یعنې دوی «توریت» په غور سره لوست او هم دوی ته ایمان په برخه شو او هغه کسان چه له خپل کتاب څخنې ئې انکار وکړ او په هغو کښې ئې ګوتې ووهلې او سره وایې ړاوه او تحریف ئې وکړ، نو دوی زیانکاران ـ خائنان او خاسران شول.

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام کړی دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کړئ چه) بیشکه ما غوره کړی یئ تاسی (یعنی نیکونه ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او ووېرېږئ، له (عذابه د) هغې ورځې چه لرې کولې به نه شي هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به شي قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوی ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا) او نه به له دوی سره مدد وکړی شي (په دفع د عذاب کښې).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چه په شروع کښې بنی اسرائیلو ته شوی وه، اوس بیا د هغو تولو حالاتو د یادولو څخنې وروسته بیا هم د همغو یادونه د تاکید او تنبیه او ویښولو له امله (وجې) کړی شوی ده چه ښه ئې په زړه شي او د هدایت په لوری واوړی او لا ښه څرګنده شي چه له دی قصې څخه اصلی مقصد هم دا دی.

وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وازمایه ابراهیم لره پروردګار د ده په څو خبرو نو ده پوره کړی هغه (خبری).

تفسیر: لکه اوامر ـ نواهی او سنن ـ د حج افعال ـ ختنه ـ سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چه حضرت ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ د احکامو سره سم هغه تول په ډېر اخلاص

سره په ځای راوړی دی او تول ئې په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انتها) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجې) د خلقو امام او پیشوا گرځول شوی دی.

قَالَ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ؕ

وویل (الله) چه بیشکه زه گرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښې)

تفسیر: یعنی تول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تګ وکړی.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّیَّتِیْ ؕ قَالَ لَا یَنَالُ عَهْدِی الظّٰلِمِیْنَ ﴿۱۲۴﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وګرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالیٰ له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویی به ستا په اولاده او ځوځات (نسل) کښې پاتي وی او مونږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او ګرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالیٰ هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئې تګ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښې لویی او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمٰعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی ځکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئې دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه تول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لاړ شی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تګ کوی او تاسی له دی طریقی ځنی مخ اړولی دی. په ړومبنیو آیاتو کښې ئې خپلی ښیګڼی (فائدو) او انعامات راوښوول ـ اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل ځانونه د تول عالم امام او متبوع او له تولو ځنی ښه او افضل ګڼل، نو ځکه د بل هیچا متابعت ئې نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیلو په واقعاتو کښې ئې د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښې د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایی او د دی تذکر په منځ کښې په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئې ذکر کوی.

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (ياد کړه اى محمده!) هغه وخت چه وګرځوله مونږ کعبه ځاى د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځاى د امن

تفسير: يعنى هرکال د حج له پاره خلق هلته سره راټوليږى او هلته د حج ارکان ادا کوى ـ نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلى او مأمون کيږى. يا هلته په بل هيچا څه تجاوز او تيرى نه کيږى.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى

او ونيسئ (اى مؤمنانو!) له ځاى د (دريدلو د) ابراهيم ځنى ځاى د لمانځه (طواف او دعا).

تفسير: مقام ابراهيم عليه السلام هغه تيږه (ګټه) ده چه حضرت ابراهيم عليه السلام د کعبى شريفى د ودانولو په وخت کښى پرى دريده. په دى تيږى (ګټى) باندى د حضرت ابراهيم عليه السلام د پښو نښى دى او دى په هم دى تيږى (ګټى) باندى د حج د دعوت له پاره دريدلى ؤ او دا تيږه (ګټه) هم لکه (حجرالاسود) له جنت ځنى راوړى شوى ده، اوس حکم دى چه له دى تيږى (ګټى) سره دى نژدى لمونځ وکړ شى او دا حکم استحبابى دى.

وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

او حکم کړى وو مونږ ابراهيم ته او اسمٰعيل ته (دوى دواړو پلار او زوى ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسى دواړه پلار او زوى) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفينو (يا د مسافرانو او مقيمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کونکو).

تفسير: يعنى دلته دى خلق خراب کارونه ونه کړى! او د هغه په چپ چاپير (چار چاپيره) کښى دى ناولى ونه ګرځى او طواف دى په طهارت سره وکړى! او له ټولو چټليو (ګندګو) ځنى دى بيت الله شريف پاک، صفا وساتل شى!

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَـٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه ووېل ابراهیم ای ربه زما وګرځوه دا ښار (چه کعبه می په کښې ودانه کړې ده) ځای د امن.

تفسیر: د کعبې شریفې د ودانولو په وخت کښې حضرت ابراهیم علیه السلام داسې دعا کړې وه چه دا میدان دې ودان او مأمون ښار وی! لکه چه هم داسې هم وشول.

وَٱرْزُقْ أَهْلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُم بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۖ

او روزی ورکړه اوسېدونکو ته ئې له هر راز (قسم) مېوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئې راوړی دی له دوی ځنې په الله او په ورځ آخره باندې (چه د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی د دې ځای هغو اوسېدونکو ته چه مسلمانان وی، رزق او روزی ور ورسوه! او مېوې ور دېرې کړه! او کافرانو ته ئې دعا ونه فرمایله چه هغه پاک ځائ د کفارو له لوث (پلیتئ) او ګندګئ شخه پاک او صاف پاتې وی.

قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

وفرمایل (الله) او هر څوک چه کافر شو نو فائده به ورکړم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوځم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد ځای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایی چه په دنیا کښې کفارو ته هم رزق ورکاوه شی او د رزق حال لکه «امامت» داسې نه دی چه هغه ماسواء له ایمان لرونکی بل چاته نه وررسیږی.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِـۧمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَـٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ ۖ

إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه پورته کړل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبې او اسمٰعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کړه (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښې قبول کړه! (چه د کعبې ودانول دی) ته د تولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

ای ربه زمونږه او وګرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وګرځوه) له اولادی زمونږ یوه ډله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کړه توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کړه (ولیږه) په دوی کښې یو رسول له دوی ځنی چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښیی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له ګناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښې).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمٰعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په ځوځاتو (نسل) کښې یوه حکم منونکی ډله پیدا کړه! او یو داسی رسول په دوی کښې ولیږه! چه هغو ته کتاب او حکمت وښیی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وحی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الکتاب» ځنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفیه اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَّرْغَبُ عَنْ مِّلَّةِ اِبْرٰهٖمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهٗ ؕ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنٰهُ فِى الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۳۰﴾ اِذْ قَالَ لَهٗ رَبُّهٗۤ اَسْلِمْ ۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۳۱﴾ وَوَصّٰى بِهَاۤ اِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَ يَعْقُوْبُ ؕ يٰبَنِىَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدِّيْنَ فَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۳۲﴾ ؕ

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیڅوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کړی ؤ مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کړی ؤ په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کړی دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مرئ تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یئ (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسئ!)؛

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی ؤ. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناؤ ځنی هم سر غړوی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلامه، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه **«لاتصل الا وانت خاشع»** یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کوونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله څخه.

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۳﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښې چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرګ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د څه شی عبادت به کوئ پس له (مرګه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمٰعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ ټول هغه ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښې له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاؤ ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وګرل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور ټول بی دینان دی او له اسلام څخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۴﴾

دغه یو ټولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه څه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په ګناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښې به هم برخه آخلی. دا وینا بیخی غلطه او چټی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، څه ئی چه کړلی وی هغه به

ربيی او هر څه ئی چه کړی وی هغه به ئی په مخ کښی راځی، ښه وی که بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ

او وايی دوی (کتابيان مسلمانانو ته) چه شئ! يهودان يا (شئ) نصرانيان چه سمه لاره ومومئ.

تفسير: مطلب دا دی چه يهودان مسلمانانو ته وايی چه يهودان شئ! او نصرانيان دوی ته وايی چه نصرانيان شئ چه هدايت مو په برخه شی.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چه مونږ داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دين د ابراهيم چه په يوه لوری (يعنی له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو څخه.

تفسير: يعنی ای محمده! صلی الله عليه وسلم دوی ته ووايه چه ستاسی دا وينا هيڅ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه مونږ د ابراهيم عليه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق يو چه له ګردو خرابو مذاهبو څخنی بيل دی. په دی خبره کښی چه نه ؤ دی له شرک کوونکو څخنی دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقی په شرک کښی اخته يئ، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهيمی مذهب مدعيان وو د شرک او کفر په سيند کښی لاهو وو. له دی آيته په هغو هم ترديد وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو څخه هيڅ يوه هم په ابراهيمی مذهب باندی نه ده او يوازی مونږ مسلمانان په ابراهيمی مذهب پاتی يو.

(فائده): په هر شريعت کښی دری خبری وی

(اول): عقايد لکه توحيد ـ نبوت او نور مؤمن به شيان نو په دی کښی تول آسمانی دين لرونکی شامل او شريک او موافق دی او اختلاف له سره په کښی ممکن نه دی.

(دوهم): د شريعت کليه قواعد چه له هغو څخنی جزئيات او فرعی مسائل حاصليږی، او په تولو جزئياتو کښی تل همغه کليات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی‌الحقيقت ملت د هم دی اصولو او کلياتو نوم دی. او د محمد صلی الله عليه وسلم د ملت (دين) او د ابراهيمی ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلياتو کښی دی.

(دريم): د ګردو کلياتو او تولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شريعت وايی. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهيم خليل الله عليهما الصلوٰة

والسلام ملت سره یو دی ـ او د دوی شریعتونه سره بیل بیل دی.

قُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى وَعِيْسٰى وَمَآ اُوْتِيَ النَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۱۳۶﴾

ووایئ (ای مؤمنانو!) چه ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (لسو صحیفو) چه نازل کړی شوی دی ابراهیم ته او اسمٰعیل او اسحاق او یعقوب او اولادی (د دوی) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړی شوی موسٰی ته او (ورکړی شوی دی) عیسیٰ ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړی شوی دی (نورو) انبیاؤ ته له ربه د دوی نه حال دا چه نه کوو فرق په منځ د یوه تن له دوی ځنی (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی مونږ په تولو انبیاؤ او کتابونو ایمان راوړو. او تول حق گڼو او هر یو له دوی ځنی په خپله زمانه کښی واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی یو او وایو چه په هره زمانه کښی هر نبی علیه السلام چه هر الٰهی حکم له ځانه سره راوړی دی د هغو منل او اتباع ضروری دی. پرته (علاوه) له کتابیانو ځنی چه له خپل دین څخه په غیر، د نورو تولو ادیانو تکذیب کوی. اگر که د دوی دین منسوخ شوی هم وی او د انبیاؤ هغه احکام دروغ گڼی چه د الله تعالیٰ احکام دی.

فَاِنْ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَآ اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فِيْ شِقَاقٍ ۚ فَسَيَكْفِيْكَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۱۳۷﴾

نو که ایمان راوړی دا (یهود او نصاریٰ) لکه چه تاسی ایمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شیانو بی له فرقه) نو په تحقیق ئی وموندنه سمه لاره، او که

ئی مخ وګرځاوه (له ایمانه) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دوی (له تاسی سره) په مخالفت کښی دی، نو ژر ده چه کافی به شی په (دفع د شر) د دوی کښی تا لره الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسیر: یعنی د دی له دښمنی او ضد څخه مه ویرېږئ! پاک الله د هغوی له شر او ضرر څخه ستاسی ساتونکی دی. هغوی تاسی ته هیڅ ورانی نشی رسولی. الله تعالیٰ د تولو خبری آوری او په تولو احوالو او نیتونو خبر او پوه دی.

صِبْغَةَ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً ۚ وَّنَحْنُ لَهٗ عٰبِدُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

(او وائی ای مؤمنانو! چه مونږ الله رنګ کړی یو) په رنګ د الله او څوک ښه دی له الله څخنی له جهته د رنګه (د دین) او مونږ خاص ده لره عبادت کوونکی یو.

تفسیر: یهودان له دی آیتونو څخنی واوښتل او اسلام ئی ونه مانه. او نصرانیانو هم انکار وکړ او د لاقو او باتو په ضمن کښی به ئی ویل چه له مونږ سره داسی یو رنګ شته چه له مسلمانانو سره نشته.
د نصرانیانو دا دود (رواج) وه چه یو ډول (قسم) زیړ رنګ ئی جوړ کړی ؤ او کله به چه په دوی کښی کوم وړوکی پیدا کیده، یا به کوم سړی د دوی په دین کښی داخلیده، نو دوی به په هغه رنګ رنګاوه او په هغه کښی به ئی غوته کاوه چه سوچه او ستره نصرانی شی. نو پاک الله فرمایی چه «ای مسلمانانو! ووایی چه مونږ د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګ شوی یو چه ایمان دی. حق دین مو منلی دی چه د دی حق دین له منلو او ننوتلو څخه وروسته تولی ناپاکی او ناولتیاوی او نور کثافات (خیری) ښیخی لری کیږی او هر مسلمان پکښی پاک، صاف کیږی.»

قُلْ اَتُحَآجُّوْنَنَا فِی اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۚ وَلَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۚ وَنَحْنُ لَهٗ مُخْلِصُوْنَ ﴿۱۳۹﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) ایا جګړه کوئ تاسی له مونږه سره په (دین) د الله کښی حال دا چه هغه دی رب زمونږ او رب ستاسی، او مونږ لره دی عملونه زمونږ او تاسی لره دی عملونه ستاسی، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کوونکی) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نسبت ستاسی داسی نزاع او جگړی کول او داسی گڼل چه د الله تعالیٰ د رحمت او عنایت لایق (وړ) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ څخنی بل هیڅوک نشته، خوشی بیکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسی چه ستاسی رب دی، زمونږ رب هم دی. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالیٰ لره ئی کوو مونږ تاسی غوندی یوازی په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانیت، او حسد کښی اخته نه یو. نو بیا څله زمونږ عملونه د پاک رب په دربار کښی نه منل کیږی؟

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطَ كَانُوا۟ هُودًا أَوْ نَصَـٰرَىٰ ۗ قُلْ ءَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ ٱللَّهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَـٰدَةً عِندَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَـٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

آیا وایئ تاسی (ای کتابیانو!) چه بیشکه ابراهیم او (د ده زامن او لمسی) اسمٰعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) وو دوی (ټول) یهودیان یا نصرانیان؛ ووایه (ای محمده! دوی ته) ایا تاسی ښه پوهیږی، که الله؛ او څوک دی زیات ظالم له هغه چانه چه پټوی له خلقو (ثابته) شاهدی په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: د حضرت ابراهیم او حضرت اسمٰعیل او نورو انبیاؤ علیهم السلام په نسبت چه کتابیانو داسی دعوه کوله چه دوی یهودان یا نصرانیان وو، ښکاره او صریحه دروغ ده. برسیره پر دی حق تعالیٰ فرمایی ﴿ مَا كَانَ إِبْرَٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا ﴾ نو اوس راوښیئ! چه ستاسی پوهه او علم زیات دی که د هغه (علام الغیوب الله تعالیٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

دغه يوه ډله وه چه په تحقيق تيره شوى وه، هغوى لره ده (جزا) د هغه څه چه كړى ئى وى، او تاسى لره ده (جزا) د هغه څه چه كړى دى تاسى، او نه به پوښتيدلى كيږئ، له هغه څه چه وو دوى چه كول به ئى.

تفسير: هم دا آيت وړاندى تير شوى دى، هركله چه د دى كتابيانو په زړونو كښى تكبر او غرور ځاى نيولى ؤ او داسى ئى ګڼل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وى، بيا به هم زمونږ پلرونه شفاعت كوى او ښه به راته غواړى، نو ځكه د داسى چټى (بيكاره) خيالاتو د لا ښه ترديد كيدلو لپاره ئى هغه آيت بيا مكرر بيان وفرمايه داسى وپوهيږئ چه په پخوانى آيت كښى كتابيانو ته خطاب ؤ. او په دى آيت كښى له (محمدى) امت سره مخاطبه ده چه په دى چټى (بيكاره) خيال كښى د هغوى متابعت او پيروى مه كوئ! ځكه چه دا راز (قسم) هيلى (اميد) او توقعات هر سړى د خپلو مشرانو او مړو ځنى په خپل زړه كښى كولى شى چه داسى تخيلات او توقعات بيخى غلط او چټى (بيكاره) دى. اوس وروسته له دى نه د يهودانو او نورو مشركانو د يوى بلى ناپوهۍ او حماقت څخه اطلاع وركوله كيږى چه د قبلى د تحويل په نسبت عنقريب راتلونكى دى.

سَيَقُولُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِيْ كَانُوْا عَلَيْهَا ۭ

ژر ده چه وبه وايي ناپوهان له خلقو چه څه شي وګرځول دوی (يعنی رسول صلی الله عليه وسلم او مؤمنان) له قبلې د دوی څخه هغې نه چه وو دوی په هغې باندی؟

تفسير: کله چه رسول اکرم صلی الله عليه وسلم مکی شريفې څخه مدينې منورې ته تشريف راوړ، تر ١٦ ـ ١٧ مياشتو پورې ئې د بيت المقدس په لوری لمونځ کاوه، وروسته د کعبې شريفې په لوری مامور شول، چه خپل مخ وګرځوی. دلته يهودان او مشرکان، منافقان او ځينی ضعيف الاعتقاد مسلمانان په انديښنو او شبهو کښې ولويدل، او مخالفانو په توکو او مسخرو لاسونه پورې کړل، او داسې به ئې ويل «دوی څو تراوسه پورې د بيت المقدس په لوری چه د تولو انبياؤ قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی څه وشول چه هغه د پخوانيو انبياؤ قبله ئې پريښوده؟ او د کعبې په لوری ئې مخ وګرځاوه؟» چا به ويل چه «د يهودانو د رخې، (کينې) حسد او عداوت له امله (وجې) يې داسې وکړل» ځينو به ويل چه «دی په خپل دين کښې متردد او متحير دی، چه له دی چارو ځنی د ده تذبذب او عدم نبوت راښکاره کيږی»
د مخالفانو له دی اعتراضونو او له هغه ځواب څخه چه الله تعالیٰ ئې وروسته فرمايي، دا جګړه داسې پای (آخر) ته رسيږی، چه د هغه له اوريدلو ځنی هيڅا ته نور هيڅ تردد او انديښنه نه پاتې کيږی.

قُلْ لِّلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۭ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ١٤٢

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه تول جهات) هدايت کوی هغه چاته چه اراده (د هدايت يې) وکړی (طرف) د لاری سمې ته (چه اسلام دی).

تفسير: يعنی ای محمده ! دغو ناپوهانو ته ووايه چه نه مونږ د يهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفسانی تعصب له امله (وجې) او نه د خپلې شخصی رأيې له متابعته، خپله قبله بدله کړی

ده بلکه مونږ یوازی د الله تعالیٰ د فرمان په اثر، چه زمونږ د حق دین اساس دی، دا قبله بدله کړه تر هغه وخته پوری چه مونږ مامور وو چه د بیت المقدس په لوری لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چه مونږ مامور شوی یو چه د کعبی شریفی په لوری مخ وګرځوئ! نو مونږ د زړه له کومی (منځ) دا حکم هم ومانه، نو د دی په نسبت له مونږ څخنی داسی پوښتنی، او پر مونږ دا راز (قسم) اعتراضونه کول سخت حماقت دی. د الله تعالیٰ په حکم منونکی تابع بنده داسی اعتراض کول چه ده پخوا له دی نه داسی کار کاوه او اوس ولی داسی کار کوی؟ دا د پوهانو او عاقلانو کار نه دی. که د داسی مختلفو احکامو اسرار لتول مو په کار وی، نو د الله تعالیٰ د تولو احکامو په اسرارو څوک پوهیدی شی؟. او تاسی ناپوهان څوک پوهولی شی؟. هو! په دومره خبره هر څوک پوهیدی شی، او مونږ هم هر څوک پوهولی شو، چه مقصد د قبلی له ټاکلو (مقررولو) څخنی د عبادت د طریقی ښوول دی، او اصلی عبادت نه دی، او په دی مورد (ځای) کښی د پاک الله معامله جلا جلا (جدا جدا) ده، ځینو ته په خپل، حکمت او رحمت له مخی یوه لاره ورښیی، او ځینو ته بله. د تولو ځایونو او مواقعو څښتن (خاوند) او مالک الله دی، هر چاته په هر وخت کښی چه اراده وکړی، داسی لاره ورښیی، چه له نورو تولو لارو څخنی ښه، سمه او لنده وی، لکه چه اوس ئی مونږ ته داسی قبله راوټاکله (مقرره کړه)، او هدایت ئی راته وفرمایه، چه له تولو قبلو څخنی افضله او بهتره ده.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ أُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَيْكُمْ شَهِيْدًا ؕ

او هم داسی (لکه چه هدایت مو درته کړی دی) ګرځولی یئ مونږ تاسی یوه دله غوره دپاره د دی چه شئ شاهدان پر نورو خلقو (د جزا په ورځ د انبیاؤ له خوا) او چه شی (محمد) رسول (د الله) پر تاسی (ای محمدی امته!) شاهد.

تفسیر: یعنی همغسی چه ستاسو قبله کعبه ده او د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله، او له تولو قبلو څخنی افضله ده، هم دا راز (قسم) می تاسی هم له تولو امتو څخنی افضل او ستاسی رسول می هم له تولو نبیانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی. چه د دی فضیلت او کمال له سببه تاسی د نورو تولو امتو په مقابل کښی داسی شاهدان چه مقبول الشهادت وی، منل کیږئ. او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ستاسی پر عدالت او صداقت شاهدی ورکوی. لکه چه په احادیثو کښی راغلی دی «کله چه د پخوانیو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذیب وکړی، او ووایی چه مونږ ته په دنیا کښی د هیچا له خوا هدایت او لارښوونه نه ده شوی. نو په دغه وخت کښی محمدی امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندی شاهدی ورکوی، او حضرت

محمد صلی الله علیه وسلم چه د خپلو امتیانو له احوالو ښه پوره واقف دی، د دوی په صداقت او عدالت باندی شاهدی ورکوی. دلته به نور امتیان وایی چه «دوی نه زمونږ په زمانه کښی وو، او نه بیخی مونږ او دوی سره لیدلی دی، نو د دوی شاهدی په مونږ څرنګه اوریدله کیږی؟» دلته به محمدی امت داسی ځواب ورکوی چه «مونږ ته دا تولی خبری د الله تعالیٰ له کتابه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ښوونی ښه راښرګندی شوی، او دغه امر مونږ ته د «علم الیقین» تر حده رسیدلی دی نو ځکه مونږ پر تاسی شاهدی لولو.

(فائده): ـ د «وسط» یعنی معتدل مطلب دا دی چه محمدی امت بیخی په سمه لار دی. چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ شانی کوږوالی شائبه پکښی نشته. او له افراط او تفریط ښه بیخی پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ۚ

او نه ده ګرځولی مونږ (دا) قبله هغه چه وی ته (پخوا له هجرت نه) په هغی باندی مګر دپاره د دی چه مونږ (بیل او) معلوم کړو هغه څوک چه پیروی کوی د رسول له هغه چانه چه بیرته ګرځی په پوندو خپلو (کفر ته)

تفسیر: یعنی ستاسی اصلی قبله خو هم دغه کعبه وه، چه د حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی پاتی ده، د څو ورځو له مخی چه ستاسی قبله بیت المقدس تاکلی (مقرر) شوی وه، یوازی د امتحان دپاره وه، چه څوک له تاسی امر منونکی پاتی کیږی؟ او څوک مخ اړوی؟ نو هر څوک له دوی ښه چه پر ایمان باندی قائم پاتی دی، د هغوی درجی لوړی دی.

(فائده): په دی آیت کښی «لنعلم» چه د مستقبل صیغه ده، او په «حتی نعلم ـ فلیعلمن ـ لما یعلم الله ـ لنبلونکم ـ الا لنعلم» او نورو آیتونو کښی چه د مستقبل کلمی راغلی دی له دغو تولو ځنی له ورا داسی معلومیږی، چه نعوذ بالله د الله تعالیٰ علم پر دغو پیښو باندی وروسته حاصل شوی دی، او پخوا له دی نه پر دی شیانو د الله تعالیٰ علم نه وه، حال دا چه د پاک الله علم په هر شی قدیمی دی. ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ علماؤ د دی ځواب په څو ډولو (طریقو) سره ورکړی دی ځینی له «علم» ښه متمیز او بیل بیل کول مرادوی، ځینی ئی آزموینه او امتحان بولی، ځینو د داسی علم معنی رؤیت ګڼلی دی. ځینو دا د مضارع صیغی د ماضی په معنی تعبیر کړی دی. ځینو د «علم» حدوث نبی کریم صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو ته راجع کړی دی. یا ئی د مخاطبینو په لوری ګرځولی دی. ځینی لوی محققین هغه «علم» حالی بولی، چه له وجود ښه وروسته ښکاره او متحقق کیږی، او په هغه باندی جزا او سزا ـ مدح او ذم مترتب

کیږی. او هم دا ئی غوره کړی دی. ځینو راسخینو مدققینو د دی په نسبت دوه دقیق او انیق بیانونه فرمایلی دی د یوه خلاصه دا ده چه د ﴿ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴾ له ارشاد سره سم تول شیان له اوله تر آخره، له حقیر او عظیم ځنی نیولی، تر قلیل او کثیر پوری د پاک الله په حضور کښی موجود دی، او د تولو شیانو «علم» له هغه سره غونډ او یو ځای دی. د هغه په «علم» کښی هیڅ ډول (قسم) تقدم او تاخر بیخی نشته. مګر دا موجودات بیشکه په تناسب سره یو له بله وړاندی وروسته شمیرل کیږی. خو د الله تعالیٰ په «علم» کښی ګرد (تول) سره یو ځای لکه یو شی موجود دی. نو ځکه دلته ماضی، حال او استقبال ایستل بیخی غلط کار دی. البته په هغه تقدم او تأخر کښی چه دوی ئی یو له بله سره لری، دا دری واړه زمانی بالبداهت جلا جلا (جدا جدا) ښرګندیږی، نو الله تعالیٰ په خپل کلام کښی د مقام او حکمت په لحاظ کله په شیانو کښی له هغه څه نه چه ده ته معلوم دی له خپل علم سره سم کلام فرمایی او کله د دی واقعاتو د تقدم او تأخر لحاظ کوی، په ړومبنی صورت کښی د یوه دقیق فرق په لحاظ تل د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی، او د استقبال صیغه هیڅ نه مستعملیږی، او په بل صورت کښی حال استعمالیږی. په هر ځای کښی چه راتلونکی واقعات د ماضی په الفاظو سره بیان فرمایی لکه ﴿ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ﴾ او داسی نور، نو هلته دا لحاظ شوی دی، چه د حق تعالیٰ په مخ کښی هغه تول سره مستحضر او تر نظر لاندی دی. او هر چیری چه تیر شوی امور د استقبال په صیغه سره بیان شوی دی، لکه ﴿ إِلَّا لِنَعْلَمَ ﴾ او نور، نو هلته دا تر نظر لاندی ده چه هغه د ماقبل په نسبت مستقبل دی، مګر د الله تعالیٰ د علم په لحاظ مستقبل نه دی، چه د هغه د علم په نسبت د حدوث توهم وشی. د بل تحقیق خلاصه دا ده چه مونږ ته د اشیاؤ علم په دوه ډوله (قسمه) حاصلیږی یو بلا واسطه، بل په واسطه سره مثلاً مونږ کله اور په خپلو سترګو وینو، او کله مو له سترګو پټ وی، او د هغه د لوګی له لیدلو څخه د هغه په وجود باور کوو. او ډیر ځلی د دی دواړو علم مونږ ته یو ځای او یو له بل سره ګډ حاصلیږی. مثلاً کله چه مونږ اور پخپل مخ کښی ګورو ښکاره ده چه اور او لوګی ئی دواړه یو ځای زمونږ په نظر کښی راځی. نو په دی صورت کښی په دواړو قسمونو زمونږ علم په اور باندی حاصل شو هم بلا واسطه ځکه چه مونږ اور پخپلو سترګو ګورو، او هم په واسطه سره یعنی د اور علم د لوګی په واسطه. او دا دواړه علمه یو ځای ښرګند شوی دی، وړاندی او وروسته پکښی له سره نشته دلته علم بالواسطه په علم بلا واسطه کښی داسی محو او ورک شوی دی چه هغه ته هیڅ فکر او خیال هم نه ورځی. هم داسی کله د دوو شیانو علم هم بلا واسطه یو ځای حاصلیږی مثلاً که لوګی او اور دواړه سره یو ځای ووینو، په دی ډول (طریقه) کله د یوه شی علم بلا واسطه او د دوهم شی علم د اول شی د علم په واسطه یو ځای سره حاصلیږی مثلاً د لوګی علم بلا واسطه او د اور علم د لوګی په واسطه یا د اور علم بلا واسطه او د لوګی علم د اور په واسطه دواړه یو ځای سره پیدا کیږی، مګر کله چه قلم پخپل لاس کښی آخلو او پری لیکو، که څه هم لاس او قلم یو ځای سره خوځیږی، خو بیا هم داسی ویلی کیږی چه ړومبی لاس وخوځیده او بیا قلم د هغه په واسطه په

حرکت راغی. نو له دی کبله (وجی) سره له دی چه علم په دوو شیانو یو ځای حاصل شوی وی مکر بیا هم سلیم عقل هغه علم چه بی واسطی حاصل شوی وی خامخا پر هغه علم مقدم بولی چه په واسطه سره حاصل شوی وی. څه مهال (وخت) چه دا خبری دربنکاره شوی نو اوس واورئ کله چه علیم خدای ته د تولو شیانو علم په دوارو دولو (طریقو) سره شته یعنی بلا واسطه او په واسطه سره یعنی د لوازمو سره له ملزوماتو او د ملزوماتو سره له لوازمو او دا دواړه علمونه له ازله سره برابر او یو ځای دی. اکر که د یوه شی بالواسطه علم په بلا واسطه علم کښی بیخی ورک او محو شی، او د داسی شی بلا واسطه علم او د بل شی له بالواسطی علم سره برابر او یو ځای دی او دواړه قدیم دی کواکی بلاواسطه علم ئی په مذکوره طریقه سره مقدم، او بالواسطه علم ئی مؤخر وګڼئ نو هر چیری چه د الله تعالیٰ د علم ذکر د استقبال په صیغه یا د استقبال په معنی کښی وموندہ شی، هغه د بالواسطی علم په لحاظ دی. او د زمانی په اعتبار هیڅ تفاوت پکښی نشته. او هر چیری چه ماضی یا حال مستعملیږی، هلته بلاواسطه علم مراد دی. او د بالواسطی علم په اعتبار سره د کلام په فرمایلو کښی دا حکمت دی چه د الله تعالیٰ د کلام مخاطبان بنیادمان دی، او انسانانو ته د زیاترو شیانو علم بالواسطه وی ـ نو ځکه هر چیری چه لوی خدای جل جلاله د خپل علم ذکر د استقبال په صیغه فرمایلی دی، نو دا همغه امور دی چه بنیادمانو ته بلا واسطه نشی معلومیدی. که په داسی ځایو کښی له انسانانو سره بلاواسطی د علم په اعتبار کلام وکړی شی، نو پر دوی پوره الزام نه اوړی، او هر چیری چه هسی حکمتونه او مصالح تر نظر لاندی نه وی، نو هلته د بلا واسطی علم په اعتبار د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی مگر کله چه انسانانو ته د هغو شیانو بلا واسطه علم هیڅ په لاس نشی ورتلی، او د دغو وسایطو علم پخوا د هغو له وجوده انسان ته امکان نه لری، او له هم دی امله (وجی) چه د هغو تول علوم سره برابر او یو ځای نه حاصلیږی، نو دوی پاک الله پخپلو ځانونو قیاسوی، او د استقبال د صیغی د اوریدلو ځنی د حدوث په فکر کښی لویږی او حیرانیږی چه د الله تعالیٰ په علم کښی حدوث ثابت شو۔ مگر هغه پوهان چه له هسی نکاتو ځنی واقف او پوه وی، دا تول سره سم او یو له بله سره مطابق ګڼی. والحمدلله.

وَإِن كَانَتۡ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۗ

او بیشکه دی دا ګرځیدل (کعبی ته) هرومرو (خامخا) ډیر درانه مگر نه دی (درانه) په هغو کسانو چه سمه لاره ورته ښوولی ده الله

تفسیر: ړومبی زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرره شوی وه، بیا د څه وخت له پاره د امتحان په توګه (طور) بیت المقدس قبله مقرره شوه، او تول پوهیږی چه امتحان په هغه شی کښی وی، چه پر نفس باندی درووند وی، نو پاک الله فرمایی چه بیشکه د

كعبې شريفې په ځاى بيت المقدس قبله ګرځول، پر خلقو ښه ونه لګيدل. په عوامو مسلمانانو له دې سببه چه هغوى عموماً عرب او قريش، او د كعبې شريفې په افضليت معتقد وو. كله چه په دوى د دوى له خيال، عادت، رسم او رواج څخنې مخالف كار تحميل شو، نو متأثر شول. او د خواصو د ويريدلو سبب دا ؤ چه د ابراهيمى له هغه دين څخنې دا عمل مخالف ؤ، چه دوى د هغه په موافقت مامور وو. او هغه اخص الخواص چه د سليم ذوق خاوندان، او د مراتبو د تميېز لياقت ئې درلود (لرلو)، هغوى د بيت الله په مقابل كښې بيت المقدس ته ردېدل، معكوسه ترقى ګڼله. مګر هغه ذوات چه په حكمتو او اسرارو پوهيدل، او د ايمانى فراست په رڼا د كعبې شريفې او د بيت المقدس په مراتبو بيل بيل خبر وو، او د دې دواړو په حقيقت او د مراتبو په فرق سره پوه وو، دوى پوهيدل چه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د ټولو انبياؤ د كمالاتو جامع او د دوى رسالت ټولو قومونو او ملتونو بلكه ټول عالم ته شامل دى نو ځكه دا خبره هم ضرورى ده چه د بيت المقدس د استقبال وار هم راشي، د هم دې خبرې له امله (وجې) زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم د معراج په شپه كښې له ټولو پخوانيو انبياؤ سره هم ملاقات وكړ او هغه نه وروسته د بيت المقدس د استقبال حكم صادر شو. والله اعلم.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيْعَ اِيْمَانَكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۴۳﴾

او نه دى الله چه ضايع كړى ايمان (لمونځ) ستاسې (اى مؤمنانو!) بيشكه الله په خلقو (مؤمنانو) باندې خامخا ډير مهربان، پوره رحم لرونكى دى.

تفسير: يهودانو ويل كله چه مو اصلى قبله بيت الله وه، نو ستاسې د دومره مودې هغه لمونځونه چه د بيت المقدس په طرف مو كړى دى ټول ضايع شول ځينو مسلمانانو ته داسې شبهې ورولويدې. كله چه بيت المقدس زمونږ اصلى قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چه په هغه حالت كښې مړه شوى دى، د هغوى په ثواب كښې به هم نقصان واقع شوى وى، البته ژوندى مسلمانان به په راتلونكى زمانه كښې د هغه تلافى وكړى. نو دا آيت نازل شو (كله چه تاسې يوازې د خپل ايمان او د پاک خداى د اطاعت له كبله (وجې) د بيت المقدس په لورى لمونځ كړى دى نو ستاسې اجر او ثواب ته څه زيان نه پيښيږى.

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَآءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا

په تحقيق سره وينو مونږ (بيابيا) ګرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وګرځوو هرومرو (خامخا) تا (هغې) قبلې ته چه ته ئې خوښوې.

تفسير: کله چه کعبه اعلیٰ قبله او له محمدی صلی الله علیه وسلم کمالاتو سره وړ (لائق) او مناسبه وه، نو له ټولو قبلو ځنی افضله او د ابراهیم علیه السلام قبله وه. له بل لوری یهودانو طعنی او پیغورونه ورکول او ویل یی «دا نبی چه زمونږ له شریعت ځنی مخالف او له ابراهیمی دین سره سم کار کوی ولی زمونږ د قبلی په لوری لمونځ کوی؟» نو ځکه د دغو سببو له امله (وجی) په هغه زمانه کښی چه دوی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه نو د هغه په زړه کښی تل داسی خبری ګرځیدلی که د الله تعالیٰ له لوری حکم راکړی شی چه بیا د کعبی په لوری لمونځ وکړم. او په دی شوق کښی به ئی کله کله د آسمان په لوری مخ اړاوه، او هر طرف ته به ئی کتل، چه ښائی په هغی پرښتی باندی ئی سترګی ولګیږی چه داسی زیری ورکړی، نو په دی مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبی شریفی د استقبال دا حکم راغی.

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وګرځوه مخ خپل په لوری د مسجدالحرام (کعبی ته په لمانځه کښی).

تفسير: یعنی د کعبی شریفی په لوری. مسجد الحرام ئی ځکه بولی چه هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پری کول او نور شیان حرام دی. او بل هیڅ یو مسجد دومره عزت او حرمت نه لری لکه چه مسجد الحرام د حرمت او عزت ځای دی. کله چه د قبلی د تحویل دا حکم نازل شو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له معظمو اصحابو سره د بنی سلمة په مسجد کښی د ماسپیښین د جماعت په لمانځه ولاړ وو، او دوه رکعته ئی د بیت المقدس په لوری ادا کړی وو، په هم دی لمانځه کښی ئی سره له خپلو مقتدیانو د کعبی شریفی په لوری مخ وګرځاوه او پاتی دوه رکعتونه ئی د مسجد الحرام په لوری پای (آخر) ته ورسول. نو په هم دی مناسبت د دی مسجد نوم (ذوقبلتین) یا (مسجد القبلتین) کیښود شو. یعنی د دوو قبلو مسجد.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کښی چه اوسئ نو وګرځوئ (تاسی) مخونه خپل (په لمانځه کښی) په لوری د هغی (کعبی)

تفسير: یعنی په سفر یا په حضر کښی ـ په مدینی منوری یا په بل ښار کښی، په وچه یا په دریاب کښی په غره یا په ډګر (صحرا) کښی ـ یا پخپله بیت المقدس یا په بل کوم ښار کښی ـ هر چیری چه یئ د بیت الحرام په لوری لمونځ ادا کړئ!

وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

او بیشکه هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب خامخا پوهیږی دوی چه بیشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوری د رب د دوی او نه دی الله ! غافل له هغو کارو څخنی چه کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی هغه اعتراضونه چه کتابیان ئی د قبلی د تحویل په نسبت کوی هغوی ته هیڅ غوږ مه ږدئ! ځکه چه د هغوی په آسمانی کتابو کښی دا خبره ښکاره ده چه ختم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودی له مخید بیت المقدس په لوری لمونځ کوی. او په پای (آخر) کښی به د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی، او دا هغو تولو ته معلوم دی چه د محمدی امت اصلی او دائمی قبله به د ابراهیمی دین سره سمه وی، نو ځکه هغوی دا د قبلی تحویل هم حق گڼی، خو د رخی (کینی) او حسد له مخی هر څه ئی چه په خوله راځی هغه وایی الله تعالیٰ د دوی په تولو خبرو ښه عالم دی. او د دوی د ویناوو نتایج به یوه ورځ هغوی ته ښرگند کړی.

وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَّا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَا أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ

او قسم دی خامخا که ته راوړی هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره نه به شی تابع دوی د قبلی ستا او نه ئی ته (ای محمده !) تابع کیدونکی د قبلی د دوی او نه دی ځینی د دوی تابع کیدونکی د قبلی د ځینو (نورو).

تفسیر: یعنی کله چه خبره داسی ده چه کتابیان دا د قبلی استقبال حق گڼی، خو د رخی (کینی)، عناد او حسد له امله (وجی) د هغه له حقیقت څخنی سترگی پټوی، نو له هغوی څخنی د خپلی قبلی د موافقت هیله (امید) بیخی مه لرئ!، دوی خو داسی متعصب دی، که ته هغه تولی ممکن الوقوع نخښی دوی ته وښیی، خو بیا هم ستا قبله نه منی. دوی خو په دی غوښتنه او آرزو کښی دی، چه په څه ډول (طریقه) تاسی د خپل ځان تابع وگرځوی، نو له هم دی امله (وجی) داسی ویناوی کوی «که ته زمونږ په موجوده قبله باندی تینگ پاتی کیدی، نو مونږ به باور کاوه چه ته همغه موعود نبی یی. ښه! د دوی مطلب دا ؤ چه ښائی ته بیا د بیت المقدس

په لوری لمونځ وکړی!» مګر د دوی دا خیال چټی (بیکاره) او باطل دی. ته هیڅکله د هغوی د قبلی متابعت نشی کولی، ځکه چه دا د کعبی استقبال تر قیامته پوری نشی منسوخ کیدای. او کتابیان دی د نورو متابعت د خپلی قبلی په نسبت وروسته پریږدی ږومبی دی پخپلو منځو کښی دوی د قبلی جګړه صافه کړی. ځکه چه کتابیان یو له بله سره د قبلی په امر کښی ډیری جګړی او خبری لری. د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده. او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام د روح نفخ پکښی شوی وه. کله چه دوی پخپلو منځو کښی نه جوړیږی، نو له مسلمانانو ځنی د دی نقیضو متابعت غوښتل، یوازی جهل او حماقت دی.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظَّـٰلِمِينَ ﴿١٤٥﴾

او هرومرو (خامخا) که بالفرض تابع شی ته د آرزوګانو د دوی وروسته له هغه چه راغی تاته له علمه (چه وحی دی) بیشکه ته به دغه وخت کښی خامخا ئی له ظالمانو ځنی.

تفسیر: یعنی قطع نظر له دغو دلائلو ځنی که د لری مودی له مخی دا ومنله شی چه نعوذ بالله زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلی متابعت د وحیی له نزوله او یقینی علم څخه په خلاف وکړی، نو په دی محال تقدیر دوی بیشکه د بی انصافانو له ډلی ځنی شمیرل کیږی، او له یو نبی ځنی د داسی شنیع امر کیدل ممکن الوقوع نه دی. نو ښکاره شوه چه د کتابیانو د قبلی متابعت له تاسی ځنی له سره ممکن نه دی. ځکه چه بیخی له علمه چپ دی. یعنی جهل او ګمراهی ده.

الَّذِينَ آتَيْنَـٰهُمُ الْكِتَـٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی هغه (یعنی محمد او

اسلام د دوی د کتابو په تعريف) لکه چه پيژني دوی ځامن خپل او په تحقيق چه يوه ډله له دوی (يعني کتابيانو) ځني خامخا پټوی حق (وصف د محمد) حال دا چه دوی پوهيږی (په حقانيت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله عليه وسلم») حق ثابت دی له رب ستا نو مه کيږه ته خامخا له شک کوونکو څخه.

تفسير: يعني که تاسی داسی خيال لرئ چه کاشکی د مسلمانانو کعبه کتابيان هم ومنی، او د هغی قبلی توب حقيقت ته ورتسليم شی، او نورو ته څه شبهی او اندېښني نه وراچوی چه زما په موعوده نبوت کښی څه تردد او خلجان پاتی نه شی، نو وپوهيږه چه کتابيان تا ډير په ښه شان سره پيژني، او ستا د نسب ـ قبيلی ـ مولد ـ مسکن ـ شکل ـ اوصاف او له تولو احوالاتو ځني په ښه شان سره پوه او خبر دی، چه د دی علامو او ښه پيژندګلوی له امله (وجی) هغوی ستاسی په موعوده نبوت ښه عالم او باور لری، او داسی مو ښه پيژني لکه چه په ډيرو هلکانو کښی خپل هلکان بی له تردده او تأمله پيژني، مګر دا خبره ځيني ښکاروی او ځيني دا حقه حقيقت په لوی لاس پټوی، مګر د دوی له دی حق پټولو ځني هيڅ شی په لاس نه ورځی، ليکن حقه خبره خو همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری وی. کتابيان ئی منی که ئی نه منی. د دوی له مخالفت ځني هيڅ انديښنه مه کوه! او هيڅ تردد پکښی مه لره!

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

او هر يوه (امت) لره يوه قبله ده چه دی مخ ګرځوونکی دی هغی ته (په لمانځه کښی) نو تاسی وړاندی شئ! (يو تر بله) نيکيو ته هر چيرته چه يئ (تاسی) رابه ولي تاسی الله تول (په قيامت کښی دپاره د جزاء د اعمالو) بيشکه چه الله په هر شی باندی ښه قادر دی.

تفسير: يعني الله تعالیٰ هر ملت لره يوه قبله ټاکلی (مقرر کری) ده، چه د هغی په لوری د عبادت په وخت کښی مخ وګرځوی. يا هغه مسلمان ملتونه چه د کعبی په بيلو بيلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال او جنوب کښی پراته دی نو په دی باب بحث کول، يا پخپله قبله او سمت باندی جګړی ته ملا ترل، عبث او خوشی خبره ده. هو! هغه نيکی چه مطلوب او مقصود ده، د هغی په لوری پيش قدمی او وړاندی تګ کول په کار دی. او له داسی جګړو او بحثونو څخه مخ اړول ښه کار دی. په هر ځای او په هر لوری او د هری قبلی او کعبی په هر اړخ کښی چه يئ

الله تعالیٰ مو د قیامت په ورځ کښې ګرد (تول) سره تولوی او د حشر میدان کښې مو مخامخ دروی، او ستاسی لمونځونه داسی ګڼل کیږی، لکه چه تاسی ګردو (تولو) په یوه لوری مخ ګرځولی وی، نو بیا په داسی خبرو کښې په خوشو جګړو بوخت (مشغول) یئ!

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او له هر ځایه چه ووځی ته (ای محمده!) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښې) او بیشکه دا مخ ګرځول کعبی ته خامخا حق دی له طرفه د رب ستا او نه دی الله بی خبر له هغه شی چه تاسی ئی کوئ او له هر ځایه په هر وخت کښې چه ووځی ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړی) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښې) او په هرځای او هر وخت کښې چه یئ (ای مومنانو) نو وګرځوئ (تاسی) مخونه خپل په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: د قبلی تحویل ئی مکرر او بیا بیا ځکه وفرمایه چه د هغه علل او عوامل متعدد دی. نو د هر علت د ښرګندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی له ﴿قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ﴾ الآیه ـ ښخه معلومیږی چه د خپل رسول د خوښی او رضا او د هغه د تکریم له پاره یی دا حکم کړی دی. د ﴿وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا﴾ ځنی معلومیږی چه عادت الله په هم دی باندی جاری دی چه هر ملت او هر پیغمبر ته چه د مستقل شریعت خاوند وی د هغه له شان سره مناسبه مستقله قبله تاکی (مقرروی)، او د ﴿لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ﴾ ښخه معلومیږی چه د دی ذکر شوی حکم علت دا دی چه د مخالفانو الزام عائد نشی یا به د دی تکرار سبب داسی وی چه اول د قبلی مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده دوهم په الهٰی احکامو کښې نسخ واقع کیدل، د ناپوهانو له پوهی ځنی خورا (ډیر) لوړ کار دی. دریم د قبلی تحویل اوله نسخه ده چه په محمدی شریعت کښې ظاهره شوی ده نو ځکه د هغی بیا بیا تکرار او تاکید عین حکمت او بلاغت دی. یا به دا وجه وی چه په اول آیت کښې د احوالو تعمیم، او په دوهم آیت کښې د امکنه ؤ تعمیم، او په دریم آیت کښې د ازمنه ؤ تعمیم مراد دی.

لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

د دی له پاره چه نوی خلقو (یعنی یهودانو او مشرکانو) ته په تاسی هیڅ اعتراض مګر (اعتراض) د هغو کسانو چه ظالمان دی له دوی څخنی نو مه ویریږئ له (اعتراضو) د دوی څخه او وویریږئ له ما څخنی (او زما نافرمانی مه کوئ!)

تفسیر: یعنی کعبی ته مخ ګرځول د دی لپاره دی چه په توریت کښی ذکر شوی ؤ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله بیت الحرام دی، او آخری زمانی نبی صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوری د مخ ګرځولو حکم کیږی، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندی د قبلی د تحویل حکم نه کیدی، نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوری به د مکی مشرکانو داسی ویل د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبی چه د ابراهیمی دین مدعی دی، نو د هغه له قبلی څخنی ولی مخالفت کوی؟ نو اوس د قبلی د تحویل د حکم له کبله (وجی) دوی دواړو ته د اعتراض ځای پاتی نشو. مګر بی انصافان اوس هم پر تاسی باندی په څه ناڅه الزام اړولو کښی بوخت (مشغول) دی. مثلاً قریشو به ویل چه مسلمانانو ته زمونږ د قبلی حقانیت اوس ورښکاره شو. چه غوره ئی کړه. هم داسی به زمونږ نور احکام هم ورو، ورو ومنی. او یهودان وایی چه مسلمانانو وروسته له دی چه دوی ته زمونږ د قبلی حقانیت ښکاره شو او هغه ئی ومنله نو یوازی د رخی، (کینی) حسد او نفسانی غوښتنو له امله (وجی) ئی هغه پریښوده، نو د داسی بی انصافانو د دغسی اعتراضونو هیڅ پروا ونه کړئ!. او تل زمونږ د حکمونو تابع اوسئ.!

وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

او له پاره د دی چه پوره کړم زه نعمت خپل په تاسی باندی (په هدایت سره) او ښایی چه تاسی لار وموموئ (حق ته)

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسی ته د دی له امله (وجی) مقرره کړی ده چه د دښمنانو له پیغورونو څخنی خلاص شئ او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو مستحق او د انوارو او هدایاتو پوره وړ (لائق) شئ!.

كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾

لکه چه لیږلی دی مونږ په تاسی کښې رسول له جنس د تاسی (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چه لولی په تاسی آیتونه (قرآن) زمونږ او پاکوی تاسی (له کفره) او ښیی تاسی ته کتاب (قرآن او حلال او حرام) او (د هغه عمیق اسرار او) احکام او ښیی تاسی ته هغه شیان چه نه وئ تاسی چه پری پوهیدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام ـ او د هدایت تکمیل پر تاسی داسی شوی دی، لکه چه پخوا له دی نه پر تاسی باندی د هدایت او د نعمت اتمام شوی ؤ، چه په تاسی کښی داسی یو رسول مبعوث شوی دی چه تاسی ته د الله تعالیٰ احکام دربښیی، او له بدو کارو څخنی مو پاکوی او ژغوری (محفوظوی) څو مو علماً او عملاً پوره او تکمیل کړی.

فَاذْكُرُونِىٓ أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِى وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

نو یاد کړئ (تاسی) ما (په قلبی او بدنی طاعت سره) نو زه به هم یاد کړم تاسی (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیږئ په ما باندی (په معصیت سره)

تفسیر: کله چه زمونږ د لوری په تاسی مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسی هم لازم دی چه ما په ژبه، زړه، ذکر، فکر او هر ډول (طریقه) سره یاد کړئ! او حکم می ومنئ! چه مونږ به هم تاسی یادوو، او نوی نوی رحمتونه او عنایتونه پر تاسی کوو. او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ! او زما له ناشکری او معصیت څخنی ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)!.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مدد وغواړئ

(تاسی) له (الله څخه) په صبر (له معصیته په طاعت او مصیبت) او لمانځه سره بیشکه چه الله له صبرکوونکو سره دی.

تفسیر: کله چه ذکر او شکر او د کفران ترک چه په لمړی آیت کښې ئې ذکر راغلی دی تولو شرعی طاعاتو او منهیاتو ته شامل دی چه د هغوی په ځای کول ډیر سخت کار دی، نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره ئې دا طریقه راښوولی ده، چه د صبر او صلوٰة په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه تول کارونه په تاسی آسانیږی. او په دی آیت کښې دی خبری ته اشاره ده چه په جهاد کښې زیار (محنت) وباسئ! او په هغه کښې صبر لویه درجه لری.! چه د هغه ذکر وروسته راځی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

او مه وایئ تاسی هغه چاته چه ووژل شی په لاره د الله (جهاد) کښې چه (دوی) مړه دی (دوی مړه نه دی) بلکه ژوندی دی ولیکن تاسی نه پوهیږئ (د دوی په ژوندانه)

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ په لار کښې خپل ځان وژنی هغه مړ نه دی بلکه ژوندی دی مګر تاسی د هغه په اخروی ژوندانه خبر نه یئ! او نه ئې کیفیت درښکاره دی! او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ

او خامخا مونږ آزمویو هرومرو (خامخا) تاسی په یوه شی چه هغه عبادت دی (د دښمن) له ویری او له لوږی (قحط) او له کموالی د مالونو (په راز راز (قسم قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسمانی او ځمکنی آفتونو سره)

تفسیر: یا به مراد د الله خوف، د روزی لویه، د زکوٰة نقصان، د بدن امراض، د اولاد موت وی چه ثمرة الفواد ئی بولی رومبی د هغو کسانو ذکر ؤ، چه د صبر لوری مرتبی ئی حاصلی کری دی. یعنی «شهیدان» اوس فرمایی چه الله تعالیٰ عموماً په لږ لږ تکلیف او مصیبت سره وخت په وخت له تاسی څخه امتحان آخلی او د صبر آزموینه مو کوی، ځکه چه د صابرینو په دله کښی داخلیدل، څه آسان کار نه دی، نو له هم دی امله (وجی) ئی لا له پخوا څخه تنبیه وفرمایله!

وَبَشِّرِ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۵۵﴾ الَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌ ۙ قَالُوْٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ﴿۱۵۶﴾ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوٰتٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۟ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُوْنَ ﴿۱۵۷﴾

او زیری ورکره صبرکونکو ته (په جنت سره صبر کوونکی) هغه کسان دی کله چه ورورسیږی دوی ته څه مصیبت ـ نو وایی دوی بیشکه مونږ (مملوک) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکی یو (په آخرت کښی) دغه کسان په هم دوی دی عنایتونه (بخښنی) له (طرفه د) رب د دوی او مهربانی ده او دغه کسان هم دوی دی سمه لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دغو مصائبو یی صبر وکر، او د نعمت ناشکری یی ونه کره، بلکه دغه مصیبتونه یی د ذکر او شکر وسیله وگرځول نو ای محمده صلی الله علیه وسلم زمونږ له لوری هغوی ته زیری ورکره!.

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ ۚ

بیشکه صفا او مروه (چه په مکه کښی دوه غرونه دی) له نخښو (د عبادته) د الله ځنی دی.

تفسیر: پخوا له دی د قبلی د تحویل او په نورو قبلو باندی د کعبی د افضلیت ذکر ؤ، اوس د هغه د محل او د حج او عمری د ادا کولو ذکر فرمایی څو چه د ﴿ وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِيْ عَلَيْكُمْ ﴾ تصدیق او تکمیل په ښه دول (طریقه) سره وشی. یا دا چه پخوا له دی ئی د صبر فضیلت ذکر وفرمایه! اوس فرمایی وگورئ! صفا او مروه چه په «شعایر الله» کښی داخل دی او

په حج او عمره کښې د دوی په منځ کښې له دی سببه «سعی» کول ضروری دی، چه هم دا د صابرينو يعنی بی‌بی هاجری او د هغی د زوی حضرت اسمٰعيل عليهما السلام له آثارو څخه دی، په تفسير، حديث او تاريخ کښې دا قصه په تصريح سره مذکوره او مشهوره ده چه د هغی له ليدلو څخه د ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ تصديق په ښه شان سره کيږی.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا ۙ فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

نو هر څوک چه (اراده د) حج وکړی د بيت (الله تعالیٰ) يا (اراده د) عمری (وکړی) نو نشته هيڅ ګناه په ده باندی (په دی کښې) چه طواف وکړی په دی دواړو، او هر څوک چه وکړی په خپله خوښه څه نيکی نو بيشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسير: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کښې دوه غرونه دی. د مکی خلق د حضرت ابراهيم علیٰ نبينا وعليه الصلٰوة والسلام له زمانی راهيسی هميشه حجونه کوی، او د حج کولو په وخت کښې په دغو غرونو هم طواف کوی. د کفر په زمانه کښې کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولی وو چه د هغو تعظيم به ئی کاوه، او داسی به ئی ګڼل، چه دا طواف د هغو دواړو د تعظيم لپاره دی. کله چه د اسلام پاک دين خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی څخه تائب شول، نو داسی خيال وشو، چه د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظيم لپاره ؤ، نو څرنګه چه د بتانو تعظيم حرام شو، نو ښايی چه د «صفا» او «مروه» تعظيم هم ممنوع شی ځکه چه دا خبره هغوی ته معلومه نه وه چه د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کښې د حج له پاره ؤ، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندی بتان درولی وو، هغه تری لری کړل شول. کله چه د مدينی منوری انصارو د کفر په زمانه کښې هم د صفا او مروه طواف بد ګڼانه، نو د اسلام په زمانه کښې هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه انديښنه پيدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه ئی په دی باره کښې داسی هدايت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، اوس د هغه په نسبت څه هدايت راکوی؟» په دی مناسبت دا آيت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول، چه د «صفا» او «مروه» په طواف کښې کومه ګناه او خرابی نشته، بلکه دا په اصل کښې د الله تعالیٰ نخښی دی او د هغوی طواف کول په کار دی.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ

مِنۢ بَعْدِ مَا بَيَّنّٰهُ لِلنَّاسِ فِى الْكِتٰبِۙ

بیشکه هغه کسان چه پټوی (دوی له خلقو څخه) هغه شی چه نازل کړی دی مونږ له ښکاره ؤ (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبری) پس له هغه چه بیان کړی دی مونږ هغه لپاره د خلقو (یعنی بنی اسرائلو) په کتاب (توریت) کښی

تفسیر: له دغو خلقو څخه یهودان مراد دی، چه دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلی د تحویل خبره او نور چه په توریت کښی ؤ، پټول. او هم دا راز (قسم) هغه کسان چه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) ئی د پاک الله حکمونه پټول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کښی داخل دی.

اُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰعِنُوْنَۙ﴿۱۵۹﴾

دغه کسان چه دی لری کوی دوی الله له رحمت خپل او لعنت وایی پر دوی لعنت ویونکی (له پرښتو، انسانانو، پیریانو او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکی له جنیانو، انسانانو، ملائکو بلکه له ټولو ذیروحو شیانو څخه عبارت دی ځکه چه د دوی د حق پټولو له وباله په عالم (نړی) کښی قحط، وبا، طاعون او نوری راز راز (قسم قسم) بلاګانی خپریږی (خوریږی)، نو له دی سببه، نه یوازی حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پوری هم تکلیف او صدمه ورپیښیږی، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندی لعنت کوی.

اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا وَ اَصْلَحُوْا وَ بَيَّنُوْا فَاُولٰٓئِكَ اَتُوْبُ عَلَيْهِمْۚ

مګر هغه کسان چه بیرته وګرځیدل (له شرکه او پټولو د نعمت) او نیک ئی کړ عمل خپل او بیان ئی کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چه دی) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندی.

تفسیر: یعنی که څه هم د دوی د حق پټولو له امله (وجی) ځینی خلق په ګمراهی کښی لویږی خو کله چه دوی د حق له پټولو څخه توبه وباسی، او د حق اظهار په ښه ډول (طریقی) سره وکړی نو مونږ د لعنت پر ځای، په هغوی باندی خپل رحمت نازلوو، ځکه چه مونږ تواب او رحیم یو!.

وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾

او هم دا زه ښه توبه قبلوونکی پوره رحم لرونکی یم (د توبی په منلو او د رحمت په نزول) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران وو (په وخت د مرګ کښی) دغه کسان (چه دی) پر دوی باندی دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو تولو. (یعنی د تولو هغو مخلوقاتو چه لعنت ته ئی اهمیت ورکاوه شی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه پخپله حق پټ کری، یا د بل چا د حق پټولو له سببه ګمراه شی، او تر آخره پوری کافر پاتی شی، او توبه ئی په برخه نه شی، نو هغه تل ملعون او جهنمی دی. وروسته له مرګه د هغه توبه نه قبلیږی. پرته (علاوه) له لومړی (اولی) فرقی چه د توبی له امله (وجی) له دوی څخه لعنت منقطع کیږی ځکه چه دوی پخپل ژوندانه کښی تائب شوی دی.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

حال دا چه همیشه به وی دوی په لعنت (یا اور) کښی نه به سپکاوه شی له دوی څخنی عذاب او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی.(د توبی، یا به په رحمت سره ورته نه کتل کیږی).

تفسیر: یعنی په دوی باندی به عذاب یو رنګ او متصل وی، او داسی به نه کیږی چه د دوی په عذاب کښی به څه لږوالی پیښیږی، یا کومه شیبه به د هغوی عذاب لری کیږی.

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

او معبود ستاسی معبود یو دئ نشته بل څوک لایق د عبادت مګر هم دی خورا (ډیر) مهربان پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی د تولو حقیقی معبود داسی یو ذات دی، چه د تعدد احتمالات له سره پکښی نشته. نو هر هغه څوک چه هغه له احکامو څخنی سر غړوی، هغه بیخی مردود دی او تباه

کیږی. که بل کوم معبود وی، نو امکان ئی درلود (لرلو)، چه له هغه ځنی د نفعی څه هیله (امید)او توقع شوی وی. دا خو پاچاهی ـ باداری (نوابی) ـ استاذی او پیری نه دی، چه که په یوه ځای کښی موافقت ونه شو، نو بل ځای ته به لاړ شی، دا خو معبودیت او الوهیت دی. نه تاسی د ده له ذاته پرته (علاوه) بل کوم معبود نیولی شئ! او نه له ده څخه پرته (علاوه) له بل چا ځنی د څه خیر او ښیگڼی (فائدو) توقع کولی شئ!. کله چه ﴿ وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ﴾ آیت نازل شو، نو د مکی معظمی کفارو تعجب وکړ، چه د ټول عالم معبود او د ټولو خلقو کار جوړوونکی به څرنگه یو ذات شی؟ د دی خبری دلیل څه شی دی؟.
د دوی د دی غوښتنی په اثر د ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ ﴾الآیه ـ آیت نازل، او په هغه کښی پاک الله د خپل قدرت څه آثار بیان کړل.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانو او (په پیدا کولو) د ځمکی کښی او په اختلاف د شپی او د ورځی کښی (چه اوږدیږی، لنډیږی پرله پسی رڼا او تیاره راځی، یخیږی او گرمیږی) او په بیړیو (کشتو) هغو کښی چه روانی وی په دریاب کښی په هغه سره چه فائده رسوی خلقو ته او په هغه څه کښی چه نازل کړی دی الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو ځنی نو ژوندی. (زرغونه) کړی ئی ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرگه (وچوالی) د هغی او خپاره (خواره) کړی ئی دی په دی ځمکه کښی له هر قسمه خوځیدونکو (حیواناتو) څخه، او په گرځولو(بدلولو) د بادو کښی او په (درولو-د) هغی وریځی چه مسخره کړی شوی ده په مینځ د آسمان او د ځمکی کښی هرومرو (خامخا) دلیلونه دی (په وحدانیت باندی) دپاره د هغه قوم چه د عقل څښتنان (خاوندان) دی.

تفسير: يعني د آسمان په دومره وسيع او هسک (اوچت) او بې له ستنې پيدا کولو کښې او د ځمکې په دومره پراخ او مضبوط جوړولو کښې او له ځمکې ځنې د اوبو په راخوتولو (راويستلو) او راپورته کولو او بهولو کښې او د شپې او ورځې په بدلولو، لندولو او اوږدولو کښې ـ او په سيندونو کښې ـ د بېړيو په تګ او راتګ کښې او له آسمان ځنې د اوبو په اورولو کښې ـ او د باران په اوبو سره د ځمکې د مخ په شنه کولو کښې، او په هغې کښې د ټولو حيواناتو په ژوندانه او هستوګنه او د دوی په توالد او تناسل کښې او د نورو موجوداتو په وجود او د هغوی په نشوانما (وده) کښې، او له مختلفو جهاتو ځنې په راز راز (قسم قسم) هوا او بادونو چلولو کښې او د آسمان او ځمکې تر مينځ د وريځو په درولو کښې په دې ټولو او نورو شيانو کښې د الله تعالیٰ په وحدانيت او د ده په قدرت او حکمت او رحمت باندې هغه چا لره لوی لوی دلائل او ډېر شواهد شته چه د عقل او فکر خاوندان وي.

(فائده: په ﴿ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ﴾ کښې د ذات توحيد او په ﴿ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴾ کښې د صفاتو ثبوت دی او په ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ ﴾ الآيه ـ کښې د افعالو د توحيد ثبوت دی چه د دغو ستاينو (صفتونو) او صفاتو په سبب د مشرکانو ټولې شبهې په کلي ډول (کلي طور) سره رد شوې.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا

او ځينې له خلقو څخه هغه څوک دي چه نيسي بې له الله څخه شريکان (په عبادت کښې)

تفسير: يعني په بنيادمانو کښې چه په عقل او شعور کښې له ټولو مخلوقانو ځنې افضل دي، ځينې داسې هم دي، چه سره له ښکاره او سابقه دلائلو بيا هم غير له الله تعالیٰ ځنې نور شيان د حق تعالیٰ شريک ګڼي، او د ده جل جلاله سره ئې برابروي.

يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ

چه مينه کوي دوی په هغوی باندې لکه چه مينه کوي په الله

تفسير: يعني يوازې په اقوالو او اعمالو کښې خپل شريکان له حق تعالیٰ سره نه برابروي، بلکه ان تر قلبي محبت پورې چه د اعمالو د صدور اصل او اساس دی د دوی شرک او مساوات رسيدلی دی، چه د شرک اعلیٰ درجه ده، او شرک في الاعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ؕ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی ډیر تینګ دی له جهته د مینی له الله سره ،

تفسیر: یعنی هغه محبت چه مشرکین ئی له خپلو باطلو معبودانو سره لری، مؤمنان له هغه څنی خورا (ډیره) زیاته مینه او محبت له الله تعالیٰ سره لری، ځکه چه د مشرکانو مینه د دنیا په مصائبو کښی زائلیږی ۔ او د آخرت د عذاب د لیدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو څنی بیخی بیزاره کیږی لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. بالعکس د مؤمنانو محبت او مینه له خپل پاک الله سره په راحت او مصیبت په روغتیا او ناروغتیا ۔ په دنیا او آخرت ۔ په پټه او ښکاره کښی برابره، او هیڅ تغییر نه مومی او تل دوامداره او باقی وی او هم هغه محبت چه اهل الایمان ئی له الله تعالیٰ سره لری، له هغه محبت څنی خورا ډیر او زیات دی چه مؤمنان ئی له ماسویٰ الله یعنی انبیاؤ ۔ اولیاؤ، ملائکو ۔ عابدانو ۔ صالحانو ۔ علماؤ ۔ فضلاؤ، آباؤ، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنیا او مافیها سره لری. ځکه چه مؤمنان له الله تعالیٰ سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالاصاله او بالاستقلال مینه او محبت لری، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالیٰ له حکم سره سم له هر یوه سره د هغه د مرتبی او مقام په میچ (اندازه) مینه کوی. هو! د الله تعالیٰ او د ماسوٰی الله جل جلاله په محبت او مینه کښی مساوات او برابری کول، که هر څومره هغه لوی سړی هم وی. خالص شرک او د مشرکانو کار دی.

په تعظیم ادب کښی زیار (محنت) کاږی صدیق ــ د رتبی نه کوی فرق چیری زندیق

وَلَوْ يَرَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ ۙ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعَذَابِ ﴿۱۶۵﴾

او که ووینی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کښی چه ووینی دوی عذاب چه بیشکه قوت خاص الله لره دی تول او بیشکه چه الله سخت عذاب ورکوونکی دی (نو د بتانو عبادت به ئی نه کاوه)

تفسیر: یعنی هغه ظالمان چه الله تعالیٰ سره شریکان پیدا کوی که دوی دا خپل باطل معبودان په راتلونکی وخت کښی ووینی، چه څرنګه دا معبودان سره له خپلو عابدانو د الله تعالیٰ په عذاب کښی آخته کیږی، او هیڅوک نه وی چه دوی له سختو عذابو څنی وژغوری (بچ کړی)، هلته به

وپوهیږی چه ټول زور او قوت خاص الله تعالیٰ لره دی ـ او د الله تعالیٰ عذاب خورا (ډیر) سخت دی، نو دوی به هیڅری د الله تعالیٰ له عبادت څخنی مخ نه اړاوه، او نورو شیانو ته به نه متوجه کیدل. او نه به ئی له دوی څخنی د منفعت او د ګټی هیله (طمعه) او امید کاوه.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾

کله چه بیزاره شی هغه کسان چه متبوعان (مشران) دی له هغو کسانو څخه چه تابعان (او کشران) دی او ووینی دوی عذاب او منقطع (غوڅ) شی په دوی (هغه ټول) اسبابونه (د خپلوی علائق).

تفسیر: یعنی هغه وخت به داسی وی چه متبوع به له خپلو تابعانو څخنی بیزاریږی، او د بتانو او د بت خوښوونکو په مینځ کښی به هیڅ علاقه او رابطه نه پاتی کیږی، او یو له بله سره به د الله تعالیٰ د عذاب له ویری دښمنی کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ؕ

او وایی هغه کسان چه تابعان وو کاشکی وی مونږ لره بیا ورتلل (دنیا ته) نو بیزاره به شو مونږ له دی متبوعانو څخه لکه چه بیزاره شوی دی دوی له مونږ څخنی

تفسیر: مشرکان به په هغه وخت کښی وایی که مونږ یو ځل بیا دنیا ته لاړ شو، نو مونږ به له هغوی څخنی خپل انتقام او کسات (بدله) واخلو ـ او همغسی چه دوی نن له مونږ څخنی بیل او جلا (جدا) شوی دی، مونږ به هم هلته د هغوی ځواب هم داسی ورکوو، او تری بیلیږو به. مګر له دی محالی او نه کیدونکی آرزو څخنی به بی له افسوسه هیڅ یوه ګټه او منفعت په لاس نه ورځی.

كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾ ع

هم داسي (لکه چه وښوده پاک الله دوی ته د عذاب سختي او د يوه بل نه بيزاري) وبه ښيي دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی باندی او نه به وی دوی وتونکی هيچيری له اور (د دوزخ) نه

تفسير: يعنی همغسی چه مشرکان د الله تعالیٰ د عذاب، او د خپلو معبودانو له بيزاری ـ او جلاوالی (جداوالی) ځنی به سخت حسرت او افسوس کوی، هم داسی الله تعالیٰ د هغوی ټول عملونه د افسوس او حسرت موجب ګرځوی. ځکه چه د دوی حج او عمره، صدقات او خيراتونه، او نور احسانات او ښيګڼی (فائدو) د کفر په سبب بيخی مردودی او ابته (ناکاره) کيږی. او هر څومره شرک او ګناه چه ولری، د هغو په مقابل کښی به په عذابيږی، نو اوس به د هغوی ښی او بدی چاری ټولی د حسرت او ارمان موجبات کيږی، او له هيڅ عمل ځنی به دوی ته هيڅ يوه ګټه او فائده ونه رسيږی، او تل به په دوزخ کښی اوسيږی. بالمقابل موحدين او د ايمان خاوندان که د خپلو ګناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شی، په پای (آخر) کښی تری وځی، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِى ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ

ای خلقو! خورئ تاسی له (ځينو هغو) شيانو څخه چه په ځمکه کښی دی حلال پاک (بی شبهی) او پيروی مه کوئ تاسی د (اثر د) قدمونو د شيطان! (شيطان پسی مه ځئ! او د ده په وسوسه د هوا او هوس متابعت مه کوئ!)

تفسير: عربيانو به بت پرستی کوله، او د بتانو په نامه به ئی حيوانات سرخوشی ايله (آزاد) پريښودل، او له هغو ايله خوشی شويو حيواناتو ځنی به ئی ګټه او فائده اخيستل حرام ګڼل، چه دا هم يو راز (قسم) شرک دی، ځکه چه د حلال او حرام ټاکل (مقررول) او بيلول د الله تعالیٰ کار دی، او پرته (بغير) له الله تعالیٰ ځنی به داسی کارونو کښی د بل چا خبری ګواکی شرک ته تمايل او ترجيح ده. نو له هم دی سببه ئی په رومبنی آيت کښی د شرک خرابی بيان کړه، اوس د حلال له تحريم ځنی ممانعت فرمايی، چه خلاصه او لنده ئی دا ده هر هغه شی چه په ځمکه کښی پيدا کيږی، تاسی له هغه ځنی خورئ! په دی شرط چه شرعاً حلال، طيب او روا وی. يعنی نه (فی نفسه) حرام وی، لکه مرداره او خنزير (سرکوزی) او ما اهل به لغير الله يعنی هغه ساکښان (ذی روح) چه د هغو د حلالولو په وخت کښی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه

ځنی د بل چا نوم پری ویلی شوی وی، او د هغو له حلالولو ځنی ئی غیرالله ته قربت مقصود وی. او نه د کوم عارضی امر له سببه په هغه کښی حرمت پیدا شوی وی، لکه د غصب، غلا، رشوت او د سود مالونه، چه له دغو تولو ځنی اجتناب او ځان ساتل ضروری دی. او د شیطان پیروی هیڅکله مه کړئ! چه په خپل سر هر شی چه مو زړه وغواړی، حلال ئی وګڼئ لکه ﴿وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ﴾ او هر شی چه مو زړه وغواړی حرام ئی وبولئ! لکه منده (بحیره، سائبه وصیله او حام).

إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

بیشکه چه شیطان تاسی لره دښمن دی ښکاره بیشکه هم دا خبره ده چه حکم کوی شیطان تاسی ته په بد او قبیح کار سره (چه عقلاً او نقلاً منفور (متنفره) وی) او چه ووایئ تاسی په الله هغه خبری چه تاسی پری نه پوهیږئ!.

تفسير: یعنی مسئلی او شرعی احکام له خپل لوری جوړوئ!. لکه چه په ډیرو ځایو کښی لیده کیږی، چه سر بیره (علاوه) پر جزئی امورو په اعتقادی امورو کښی هم له شرعی نصوصو څخه سترګی پټوئ!. او له خپله ځانه نوی حکمونه جوړوئ! او په قطعی نصوصو او د سلفو په اقوالو کښی تحریفونه، تغلیطونه (غلطی)، اړول، رااړول کوئ!.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۗ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه پیروی کوئ تاسی د هغه حکم چه نازل کړی دی الله (چه قرآن دی په تحلیل او تحریم کښی) نو وایی (چه د قرآن پیروی نه کوو) بلکه پیروی کوو د هغه حکم چه موندلی دی مونږ په هغه باندی پلرونه خپل (ایا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوی) اګر که وو پلرونه د دوی چه نه پوهیدل په هیڅ شی (د دین له احکامو څخه) او نه ئی لاره موندلی وه (حق ته).

تفیسر: یعنی د حق تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروی او متابعت کوو. او دا هم شرک دی. لکه چه ځینی ناپوه مسلمانان د کوندو په نکاح، او د ښځو د میراث په نسبت، او نورو باطلو رسومو کښې هم داسی خبری کوی، او ځینی که څه هم په ژبه داسی چتی (بیکاره) او فضولی خبری نه کوی، مګر د هغوی له عمل څخه دا خبری ښکاره او څرګندیږی. حال دا چه داسی اقوال او افعال ټول د اسلام له اصولو چپ او مخالف دی.

وَمَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا كَمَثَلِ الَّذِيْ يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَآءً وَّنِدَآءً ۭ

او حال (د حق ته بلونکو) هغو کسانو لره چه کافران شوی دی لکه حال د هغه چا دی چه ناری وهی هسی یو شی ته چه نه اوری هیڅ مګر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنی هدایت ته د کافرانو رابلل داسی دی لکه چه کوم شپون (شپونکی) یا غوبه څریدونکو ساکښانو (ذی روحو) ته په بیدیا کښې ناری وهی، چه هغوی پرته (علاوه) له آوازه بل په هیڅ شی نه پوهیږی، هم دا رنګه حال د کافرانو دی، چه نه دوی په خپله پوهیږی او نه د پوهانو او عالمانو خبری منی.

صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ۝۱۷۱

(دوی) کانه دی، ګونګیان دی، ړانده دی، نو دوی هیڅ عقل نه لری (چه حق ته لاره ومومی)

تفسیر: یعنی دا کافران کانه دی، چه د حق خبری بیخی نه اوری، او ګونګیان دی، چه د حق خبری نه وایی، او ړانده دی، چه سمه لار نه وینی. لنده ئی دا چه دوی په هیڅ شی نه پوهیږی، ځکه چه د دوی دا دری حواس او قوی فاسدی شوی دی، نو د علم تحصیل، او د پوهی زده کول به څرنګه صورت ومومی؟.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ

وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړې دی (یعنی ای مؤمنانو) خورئ تاسی! له پاکو حلالو هغه شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته، او شکر وباسئ! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چیری یئ تاسی چه خاص ده لره عبادت کوئ!

تفیسر: د ټولو طیباتو او روا شیانو د خوراک حکم وړاندی تیر شو، ولی څرنګه چه مشرکان د شیطان له پیروی څخنی مخ نه اړوی، او له خپله ځانه احکام جوړوی، او الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی، او له خپلو باطلو دودونو (رواجونو) څخنی لاس نه اخلی، د حق او حقیقت د پوهیدلو ځای په دوی کښی نشته، نو اوس پاک الله له دوی څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توګه (طریقه) ئی مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی ئی مامور کړل چه له روا او بی شبهی پاکو شیانو څخنی وخورئ!. او خپل انعام ئی ښکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر ئی وفرمایه. په دی کښی د ایماندارانو د مقبولیت او مطیعیت او د مشرکانو د مردودیت او رټلو په لوری اشاره وشوه.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) په تاسی باندی (خوراک) د مرداری

تفسیر: مرداره هغه ده چه دا پخپل سر ومری او چړی ته ونه رسیږی. یعنی حلال نه شی، یا له شرعی طریقی څخنی پرته (علاوه) حلال، یا ښکار کړی شی. لکه چه زندی کړی شی یا د کوم ژوندی ساکښ (ذی روح) کومه عضوه (غړی) پری کړی شی، یا په لرګی، تیږی او توپک سره وویشتل شی، یا له پاسه ولویږی او مړ شی یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شی، یا ئی کوم داړونکی یا شیروونکی ځناور وداړی، یا ئی وشیری، یا د حلالولو په وخت کښی قصداً پری تکبیر، ونه وایی او مړ شی دا ټول سره په مردارو کښی داخل او حرام دی، البته دوه ساکښان (ذی روح) بی له ذبحی مونږ ته حلال دی، چه کب (ماهی) او ملخ دی، او دا د استثناء امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَالدَّمَ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینی (بهیدونکی)

تفسیر: له وینی څخه مراد هغه وینه ده چه له رګو څخنی وبهیږی او د ذبحی په وخت کښی داری ووهی، او راووځی، پاتی شوی هغه وینه چه په غوښه کښی وی، یا وریوری لګیدلی وی، هغه ناروا نه ده بلکه حلاله او پاکه ګڼله کیږی، نو که څوک کله غوښه بی له مینځلو (وینځلو) پخه کړی، خوراک ئی ناروا نه دی خو د نظافت او سپیڅلتیا (پاکئ) له اصولو څخنی لری کار دی د ینی او ښتورګی چه تړلی شوی وینی دی خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوی دی.

وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوښی د خنزیر.

تفسیر: خنزیر ژوندی وی، که مړ، له شرعی قاعدی سره سم حلال شوی وی، که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی. او د خنزیر ټول اجزاء لکه غوښه، پوستکی، هډوکی، ویښتان، نوکان، پلی، غړی، وازده او نور ټول ناپاک دی، او له هغوی څخنی فائده او کار آخیستل ناروا او حرام دی، کله چه په دی ځای کښی د خوراکی شیانو ذکر دی نو ځکه یواځی د غوښی حکم راښودلی شوی دی مګر په دی خبره باندی د ټول امت اجماع ده چه خنزیر بیشکه «نجس العین» دی. ځکه چه په بی غیرتی بیحیایی او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کښی له ټولو ساکښانو (ذی روحو) څخنی وړاندی دی، او له هم دی امله (وجی) الله تعالیٰ د خنزیر په نسبت فرمایی ﴿فَإِنَّهُ رِجْسٌ﴾ نو د هغه هیڅ یو جزء نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدی اخیستلو وړ (لائق) دی. هغه کسان چه د خنزیر غوښی ډیری خوری یا ئی له نورو اجزاؤ څخنی فائدی آخلی، په هغو کښی هم د خنزیر رذیله افعال ډیر په واضح ډول (طریقه) سره لیدل کیږی.

وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ

او(حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چه آواز کړی شوی وی په هغه باندی (په وخت د ذبحی کښی) بی له پاک الله).

تفسیر: له «ما اهل به لغیر الله» څخنی دا مطلب دی چه پر دی ساکښانو (ذی روحو) باندی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه د بل کوم بت یا بل شی نوم واخیستل شی، یعنی هغه پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه د کوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبی یا د نورو په نامه وټاکی (مقرر کړی)، او د هغه ساکښ (جاندار) روح هغه ته نذر کړی، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنی په نیت ئی ذبح کړی او محض د ده د خوښی په غرض ئی د هغه ساکښ (جاندار) سا ایستل

مقصود وی، نو د دی تولو ساکښانو (جاندار) د غوښو خوړل حرام دی، که څه هم د دوی د ذبحی په وخت کښی تکبیر هم وویل شی او د الله تعالیٰ لوی نوم هم پری واخیستل شی، ځکه چه پرته (علاوه) د روح له پیدا کوونکی څخه، بل چاته د روح نذر او نیاز کول، له سره درست نه دی، نو د هر ساکښ (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر کړی شی د هغه د مرداری او خباثت مرتبه، د مرداری له خباثت څخنی زیاته ده، ځکه چه په مرداره کښی فقط دومره خرابی شته، چه د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی. او دلته د هغه روح د غیر الله په نامه نذر شوی دی، چه دا عین شرک دی. همغسی چه خنزیر او سپی د ذبحی په وخت کښی د تکبیر ویلو له امله (وجی) نه حلالیږی، په مرداره باندی هم د الله تعالیٰ د نامه له ویلو څخنی څه فائده نه حاصلیږی، هم داسی د هر ساکښ (جاندار) روح چه غیرالله ته نذر شی یا ئی په نامه کړی وی، نو د ذبحی په وخت کښی په هغه باندی د الله تعالیٰ د نامه له آخیستلو څخنی له سره هیڅ فائده نه حاصلیږی او نه حلال کیدی شی. که د غیرالله په نامه باندی له ټاکلو (مقررولو) څخه وروسته، نذر کوونکی له خپل دی نیت څخنی رجوع او تری توبه وکړی، او بیا ئی ذبح کړی، نو د هغه په حلالوالی کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی.

عالمانو تصریح فرمایلی دی که د کوم باچا د راتګ په وخت کښی د تعظیم په نیت ساکښ (ذی روح) ذبح کړ شی، یا د کوم جن (پیری) له اذیت څخه د نجات له امله (وجی)، د هغه په نامه کوم ساکښ (ذی روح) حلال کړ شی، یا د توپ ویشتلو، یا د نذر پخولو، یا د کوم نیاز ورکولو په وخت کښی ساکښ (ذی روح) ذبح کړ شی، اګر که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم هم پری یاد کړ شی . دا ساکښ (جاندار) بیخی مردار او حرام او فاعل ئی سخت ګناهګار دی.

په حدیث شریف کښی هم راغلی دی «**لعن الله من ذبح لغير الله**» یعنی په هغه چا د پاک الله لعنت دی چه غیرالله ته د تقرب او تعظیم په نیت ساکښ (ذی روح) ذبح کړی، که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم پری یاد کړی، یا ئی یاد نه کړی. هو! په دی کښی هیڅ حرج نشته چه ساکښ (ذی روح) د الله تعالیٰ په نامه ذبح، او د هغه غوښه فقیرانو ته ورکړی، او ثواب ئی کوم قریب یا پیر یا لوی ته وروبخښل شی، یا د کوم مړی له خوا قربانی وکړه شی. او د هغه ثواب ورته وبخښل شی، ځکه چه دا غیر الله ته ذبح نه ده. ځینی کاږه تلونکی په هسی مواقعو کښی داسی پلمی (تدبیرونه) بیانوی چه «د پیرانو په نذرونو او نورو نیازونو کښی زمونږ مقصود دا دی چه خواړه پاخه او د مړیو په نامه ئی صدقه کړو.» نو لومړی ښایی دوی وپوهیږی چه د الله تعالیٰ په مخ کښی داسی پلمی (تدبیرونه) پرته (علاوه) له زیانه څه نفع نه رسوی. دوهم ښایی له دوی څخنی پوښتنه وشی، چه د هغه ساکښ (ذی روح) په ځای چه نذر ئی منلی شوی دی، که هغومره غوښه وپیرودله (واخستله) شی، او پخه ئی کړی، او پر فقیرانو ئی وویشی نو ایا دا ښه کار نه دی؟ او ایا په دی دول (طریقه) سره هغه نذر نه ادا کیږی؟ که بلا تأمل تاسی داسی وکولی شئ! او په دی خیرات کښی هیڅ دول (طریقه) خلل ستاسو په زړونو

کښې پیدا نه شي نو تاسي رښتيني يئ!، که نه دروغ، او دا فعل مو غته گناه، او هغه مذبوحه مرداره او حرامه ده.

(فائده): دلته داسي يوه شبهه پيدا کيږي چه په دی آيت کښې ئی د ذکر شويو شيانو د حرمت انحصار بيان فرمايلي دی چه له هغه ځني دا مطلب فهميږی چه پرته (علاوه) له مذکوره ؤ شيانو څخه بل هيڅ ساکښ (جاندار) حرام نه دی، حال دا چه تول داړونکی، څيروونکي ساکښان (ذی روح) لکه خره، سپي او نور هم حرام دی. د دی خبری يو ځواب دا دی «په دی حصر کښې د مذکوره ؤ شيانو د حرمت حکم منحصر نه دی، چه هسی اعتراض وارد شي، بلکه د حرمت حکم ئی له صحت او صداقت سره مخصوص فرمايلي دی، او د دی حکم د مخالف جانب بطلان مقصود دی، يعني خبره هم دا ده چه هم دا شيان پاک الله په تاسي حرام کری دی. او په دی کښې بل کوم احتمال نشته، يعني د دی شيانو حلال گڼل بيخي باطل او غلط دی.» بل ځواب دا دی چه «د حرمت حکم دی په هم دی مذکور شويو شيانو کښې منحصر او ومانه شي، مگر دا حصر دی اضافي وگڼانه شي، يعني خاص دی د هم دی شيانو په لحاظ سره تسليم کری شي، نه هغه چه مشرکانو له خپلو خولو حرام گرځولی دی، لکه بحيره او سائبه او نور چه د هغو ذکر وروسته راځي، مطلب ئی داسي شو چه مونږ په تاسي باندی فقط مرداره او خنزير او نور حرام کری وو، هغه شيان چه تاسي ئی لکه قچ (گډ)، بحيره، سائبه او نور حرام گڼئ! او د هغو تعظيم او تکريم کوئ! دا کار بيخي چټي (بيکاره) او افترا ده، پاتي شو څيروونکي او مردار ساکښان (جاندار)، د هغوی په حرمت خو کافران هم قائل وو، او هيڅوک د هغوی په مرداری کښې څه نه وايي.

نو دا حصر د هم دی حيواناتو په لحاظ شوی دی، چه هغه مشرکانو د الله تعالیٰ د حکم څخه پرته (علاوه)، له خپل لوری حرام کری وو، د تول جهان د ساکښانو (جاندار) سره د دی خبری څه علاقه نشته، نو ځکه دلته داسي اعتراض هيڅ نه وارديږی.

فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ط

نو هغه څوک چه اړ (ضرورتمند) شي (د دی حرامو خوړلو ته) حال دا چه نه ظلم کوونکی او نه تجاوز کوونکی وی (له قدر د کفافه) نو نشته گناه په ده باندی

تفسير: يعني دا ذکر شوی شيان خو حرام دی. مگر که څوک د لوږی له امله (وجی) مرگ ته نزدی شوی وی، او د ناچاری په وخت کښې ئی وخوری، په داسي سری باندی هيڅ ممانعت نشته، په دی شرط چه هيڅ نافرماني او زياتوالي ونه کری. نافرماني دا ده، چه د اضطرار او ناچاری له پيښيدلو څخه پخوا، د هغو د خوړلو دپاره ملا وتړی. زياتوالی دا دی چه د ضرورت

له اندازې څخه ډېر وخوري، او خپله ګېډه ښه پرې وپړسوي، بلکه ښايي چه دومره وخوري چه ونه مري.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

بیشکه چه الله لوی بخښونکی پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک الله ډېر لوی بخښونکی دی. د بندګانو هر راز(قسم) ګناهونه بخښي، بیا به نو د داسې ناچار او مضطر سړي ګناه ولې نه بخښي، او په خپلو بندګانو باندې ډېر مهربان دی، چه د مجبورۍ په حالت کښې ئې دوی ته ښکاره اجازه ورکړې ده چه په هر ډول (طریقه) چه کېږي، خپل ځانونه له مخمصې او هلاک څخه پورته کړ، که نه د هغه **(مالک الملک جلت عظمته)** حق ؤ چه داسې ئې فرمایلي وی «که مرئ یا ژوندی پاتې کېږئ! دی حرامو شیانو ته هیڅ مه نژدې کېږئ!» دلته یوه بله داسې اشتباه پیدا کېږي، چه هغه مضطر ته چه مرینې (مرګ) ته نژدې او حواس ئې خراب شوي وي د دې اندازه کول،
او فکر کول، چه فقط هم دومره دې وخوري چه قوت لایموت یې وشي، او ونه مري، او له هغه څخه دې هیڅ زیات ونه خوري که محال نه وي، سخت مشکل خو دی نو ځکه ئې ﴿ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ وفرمایل، او سهولت یې پکښې وکړ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پټوي (دوی) هغه څه چه نازل کړي دي الله چه کتاب دی.

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه الله تعالیٰ د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړي دي، یهودانو پټ کړل، او له خپل لوري ئې په هغو کښې زیاتوالي او کموالي وکړ. لکه چه په پخوانی آیت کښې ذکر شو، هم داسې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چه په آسماني کتابونو کښې لیکلي شوي وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه ئې تغیر په کښې وکړ چه دا دواړه لویه ګناه ده. ځکه چه د هغوی مطلب هم دا دی، چه هدایت او د حق طریقه نه چاته په برخه او نه وربښکاره شي. او ټول سره ګمراهان پاتې شي، حال دا چه پاک الله کتابونه او انبیاء د دې لپاره رالیږلي دي، چه خلق سمه لاره ومومي، نو دوی په دې کار کښې له الله تعالیٰ سره هم مخالفت کړی دی او خلق الله ئې هم د جهالت او ګمراهي په کنده کښې غورځولي دي.

وَيَشْتَرُوْنَ بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا

او پیری دوی (آخلی) په دی (د پټولو په عوض سره) قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نافرمانی او د خلق الله په ګمراهی باندی ئی بس والی ونه کړ، بلکه د هغه حق پټولو په عوض کښی به ئی له هغو کسانو ځنی چه د ګمراهی په کندو کښی ئی غورځول رشوت او بډی هم اخیستلی او په هغو مالونو باندی به ئی د هدیې، نذرانی او شکرانی نومونه ایښودل، حال دا چه داسی حرامخوری د مردارو او د خنزیرو له خوړلو ځنی هم ډیره بده ده. نو اوس ښکاره ده چه د هسی بدو حرکاتو سزا هم خورا(ډیره) سخته ده، لکه چه وروسته بیانیږی.

اُولٰٓئِكَ مَا يَاْكُلُوْنَ فِیْ بُطُوْنِهِمْ اِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چه د حق پټوونکی دی) نه خوری (نه اچوی دوی) په ګیډو خپلو کښی مګر اور (د دوزخ د اور موجبات)

تفسیر: یعنی که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) هغه مال خوندور او نفیس معلومیږی، مګر په حقیقت کښی هغه اور دی. چه دوی ئی په ډیره خوښی سره پخپلو ګیډو کښی ځایوی، لکه چه په خوندورو خوړو کښی د هلاکت زهر داخل وی، او د خوړلو په وخت کښی ډیر ښه خوند کوی، خو کله چه په ګیډو کښی ولویږی، کولمی غوځوی.

وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او نه به خبری وکړی له دوی سره الله په ورځ د قیامت کښی (په خوښۍ سره).

تفسیر: له دی آیت ځنی داسی شبهه لویدی شی، چه له نورو آیتو څخه هسی ښکاری چه الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی له دوی سره کلام کوی، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوی، او د تخویف، تذلیل، تهدید او وعید په ډول(طریقه) به له دوی سره غږیږی، چه له دی غږیدلو ځنی به دوی ته ډیر رېړ او تکلیف پیښیږی. یا ئی داسی وبولئ چه بی له واسطی به له هغوی سره کلام نه کوی، او د کلام کولو کوم ذکر چه راغلی دی هغه به د عذاب د پرښتو په وساطت سره وی.

(فائده): د ﴿وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ﴾ له ویرولو ځنی دا خبره معلومیږی چه د هر سړی په زړه کښی د الله

تعالیٰ عم نواله مینه راسخه ده، که اوس هغه نه محسوسیږی، دغه دی داسی وګڼله شی لکه چه سکروټی تر ایرو لاندی پټی وی، کله چه په قیامت کښی تول موانع له مینځه ورک شی، نو د الله تعالیٰ محبت پوره ښرګندیږی. ځکه که داسی نه وی نو کفارو ته د داسی ویری اورول، داسی مثال لری، لکه چه څوک خپل دښمن له خپل خپګان او اعراض څخه ویروی چه هسی ډارول بیخی چټی او بیکاره کار دی. هو! ځان جاروونکی مینان د مین مخ اړول او اعراض د سخت درد او رنځ په شان ګڼی، نه غلیمان. نو معلومه شوه، چه په قیامت کښی به د هر یوه سینه د الله تعالیٰ له مینی ځنی داسی ډکه وی، چه د پاک الله لږ بی التفاتی به هغه ته د دوزخ له لوی عذاب ځنی خورا (ډیر) سخته ربړوونکی (تکلیف ورکونکی) او ویروونکی ثابتیږی.

وَلَا يُزَكِّيهِمْ ۚ

او نه به پاک کړی (الله) دوی (له کفره)

تفسیر: یعنی اهل د ایمان هرڅومره چه ګنهګار وی، خو بیا هم په دوزخ کښی د خپلی ګناه په اندازه یوه ټاکلی (مقرره) موده تیروی او هر کله چه له ګناه څخه پاک شی هرومرو (خامخا) جنت ته داخلیږی، پرته (علاوه) له کفارو چه هغوی تل تر تله په اور کښی پاتی کیږی، او بیخی نه پاکیږی، او د جنت د داخلیدلو وړ (مستحق) او لایق نه ګرځی، ځکه چه دوی د شرکیه امورو په سبب داسی «نجس العین» ګرځیدلی وی، چه هغه نجاست په هیڅ ډول (طریقه) له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی، او د عاصی مسلمان حال داسی وګڼئ! لکه چه پر یو پاک شی نجاست لویدلی وی. هر کله چه هغه زایل شی نو هغه شی بیا پاکیږی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾

او دی دوی لره عذاب دردناک.

تفسیر: په رښتیا سره چه له دی ځنی به بل کوم زیات دردوونکی عذاب نه وی چه نه یوازی ظاهر بلکه د دوی باطن هم سوځوی او حقیقی محبوب به له دوی څخه خپه او مرور وی، او دوی به هیڅیری او هیڅکله له دی ربړوونکی (مشقت ورکونکی) ویر او مصیبت څخه خلاص نشی. (نعوذبالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ

دوی هغه کسان دی چه پیرودلی (اخستی) (غوره کړی) ئی ده گمراهی په بدل د هدایت او عذاب په بدل د مغفرت کښی

تفسیر: یعنی بیشکه هغه خلق د دی خبری لایق دی، چه هغوی د خپل ژوندانه پانگه (نفعه) په لوټ ورکړه، او گمراهی ئی د هدایت په مقابل کښی غوره او پسنده کړه، او د مغفرت اسباب ئی پریښودل، او د عذاب اسباب ئی اختیار او منظور کړل.

فَمَآ اَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿۱۷۵﴾

نو (ځای د تعجب دی چه) څومره صبر کوونکی دی دوی (یعنی کفار) په اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختیاروی، گواکی اور د دوی په نزد دومره ډیر مرغوب او محبوب دی، چه پخپلو ځانونو او مالونو ئی اخلی، که نه په دی خبره باندی خو هر څوک پوهیږی، چه د اور په عذاب باندی صبر کول، څرنگه دی؟

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ ۗ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِى الْكِتٰبِ لَفِىْ شِقَاقٍۢ بَعِيْدٍ ﴿۱۷۶﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چه بیشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتیا سره او بیشکه هغه کسان چه اختلاف ئی کړی دی په کتاب کښی خامخا په (هسی) مخالفت کښی دی (چه له حقه) لری دی

تفسیر: یعنی ضلالت ئی د هدایت او عذاب ئی مغفرت په عوض ځکه وپیرود (واخستلو) یا په هغوی باندی د ذکر شویو پخوانیو عذابونو وجه دا ده، چه دوی په هغه حق کتاب کښی مخالفت وکړ، چه د الله تعالیٰ له خوا په رښتیا سره رالیږل شوی دی، او راز راز (قسم قسم) اختلافونه او دښمنی ئی په کښی څرگندی کړی، او د دی ضد او عناد له امله (وجی) ډیر سره لری شول، یعنی ډیر زیات مخالفت ئی وکړ، یا د حق له طریقی ځنی ډیر لری لاړل. یو صورت دا هم دی چه د دوی صابران کیدل علی النار څرنگه چه بدیهی البطلان په نظر راته، نو ځکه ئی د ﴿ذٰلِكَ﴾ له لفظ څخه تر آخره پوری د هم دی ځواب په لوری اشاره فرمایلی ده. فافهم!

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نیکی (یوائحی دا کار) چه وګرځوئ مخونه خپل (په لمانځه کښی) طرف د مشرق یا مغرب ته

تفسیر: کله چه یهودانو او نصرانیانو خپله خرابی او مذمت په تیر شویو آیتونو کښی واورید، نو وی ویل چه په موږ کښی د هدایت او مغفرت ډیر آثار او اسباب شته. زموږ یو ښکاره فضیلت خو دا دی چه موږ هغی قبلی ته مخامخ لمونځ کوو چه د هغی په لوری لمونځ کول، له نورو عبادتونو څخه ډیر ښه دی، چه موږ ئی هم د الله تعالیٰ د حکم سره سم ادا کوو، نو موږ څرنګه د دی خرابیو، او د دی دردناکو عذابونو مستحق کیدی شو؟ د دی خیال د تردید په نسبت داسی ارشاد وشو «غوره او ښه نیکی چه د مغفرت او هدایت له پاره کافی وی، یوازی دا نه ده، چه تاسی تش خپل مخونه په لمانځه کښی د مشرق یا مغرب په لوری وګرځوئ! او د صحیحو عقایدو او ضروری اعمالو بیخی پروا ونه کړئ!.»

وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيّٖنَ ۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ۙ وَالسَّآئِلِيْنَ وَفِى الرِّقَابِ ۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ ۚ وَالْمُوْفُوْنَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عٰهَدُوْا ۚ وَالصّٰبِرِيْنَ فِى الْبَاْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِيْنَ الْبَاْسِ ؕ

ولیکن غوره نیکی (نیکی) د هغه چا ده چه ایمان ئی راوړی وی په پاک الله او (ایمان ئی راوړی وی په) ورځی آخری او په (تولو) پرښتو او په (تولو) کتابو او (ایمان ئی راوړی وی) په (واړو) انبیاؤ او ورکوی (خپل) مال په محبت د الله (فقیرانو) خپلوانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله فقیرانو) یتیمانو ته او مسکینانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله) مسافرانو ته او نادارو سوالګرو ته او په آزادولو (د مریو) کښی او سم دروی (په ترتیب اداکوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (خپل) او ورکوی زکوة او

(بل خاوند د نیکی) وفا کوونکی دی په وعدو خپلو کله چه دوی وعده کوی (له خالق یا له مخلوق سره) او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختیو او په رنځو کښی او په وخت د جنگ (په لاره د پاک الله) کښی.

تفسیر: یعنی هغه نیکی او ښیګڼه (فائده) چه د هدایت اثر، یا د مغفرت سبب شی دا ده چه په الله تعالیٰ او د جزا په ورځی، او په تولو پرښتو، او په آسمانی کتابونو او په انبیاؤ، د زړه له کومی (منځ) ایمان راوړی او په هغوی باندی یقین ولری! او سره له هغه رغبته او محبته چه له ماله سره ئی لری له خپلو مالونو ځنی برسیره پر زکوٰة، نادارو خپلوانو او یتیمانو او غریبانو او مسافرو او بی شتو سوالګرو ته ورکوی! او غاړی خلاصوی! یعنی هغه مسلمانان له قید څخه خلاص کړی! چه د کفارو په لاس کښی په ظلم بندیان وی، یا د پوروړی غاړه د پور (قرض) لرونکی له پوره خلاصه کړی!. یا غلام (مریی) آزاد کړی! یا مکاتب لره د هغه د پور (قرض) د ورکولو او خلاصولو له پاره مال ورکړی! او لمونځ په ښه شان سره ادا کړی! او خپل عهد او نور په ځای کوی! او په سر ئی رسوی! په فقر او فاقه، په بیماری او تکلیف، په مصیبت او ویره کښی صبر او تحمل کوی! کله چه یهودان او نصرانیان په دغو ښو عقایدو، اعمالو او اخلاقو کښی قاصر او ناقص وو او په راز راز (قسم قسم) ډولو (طریقو) ئی په دی ستایلو صفاتو کښی خلل او نقصان پیښاوه، لکه چه په قرآنی آیتونو کښی دغه ذکر شته، نو اوس که یهودان او نصرانیان یوازی د قبلی په استقبال باندی نازیږی، او خپل ځانونه د هدایت په طریقی باندی مستقیم ګنی، او ځانونه د مغفرت لایق بولی، نو دا د هغوی ناپوهی او چتی (بیکاره) خیال دی. تر هغه پوری چه دا کتابیان په دغو اعتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چه په دی کریمه آیت کښی مفصلاً ذکر شوی دی تینګ ونه دریږی، او عمل پری ونه کړی، یواځی د قبلی له استقبال څخه هغوی ته هدایت نه په برخه کیږی، او نه د الله تعالیٰ له عذابه څخه نجات مومی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

او دغه (ستایلی شوی) هغه خلق دی چه صداقت ئی کړی دی (په دین، متابعت د حق، او غوښتنی د نیکی کښی) او دغه کسان هم دوی دی پرهیزګاران (ځان ساتونکی له ناوړو (بدو) اعمالو څخه)

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په ذکر شویو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دی، هم دغه خلق په اعتقاداتو، ایمان او دین کښی، یا په خپل قول او اقرار کښی، یا په خپلو اخلاقو او اعمالو کښی رښتونی دی، یا له ګناه او خرابو خبرو ځنی یا د الله تعالیٰ له عذاب څخه ځان ژغورونکی (ساتونکی) دی. یا هم دا خلق په خپلو اخلاقو یا اعمالو کښی پرهیزګاران او متقیان

دی، کله چه په اهل د کتابو کښی له دی ښیګنو (فائدو) څخه هیڅ نشته، نو د هغوی په نسبت داسی خیال لرل، څرنګه درست کیدی شی؟.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسی باندی قصاص (برابر والی) په وژلیو شویو کښی (که عمداً وی).

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی په عربو او یهودانو کښی داسی دستور ؤ، چه د شریف النسب کسانو د وژل شویو غلامانو په بدل کښی به ئی د رذیلو خلقو آزاد سری، او د شریفانو د وژل شویو ښځو په بدل کښی به ئی نارینه، او د یوه آزاد شریف سری په بدل کښی به ئی دوه تنه قصاصول او وژل. نو پاک الله په دی آیت کښی داسی حکم وفرمایه چه «ای ایمان لرونکو! مونږ په تاسی باندی په مقتولینو کښی برابری او قصاص فرض کړی دی». د «قصاص» معنٰی په لغت کښی برابری او مساوات دی. نو دا دستور چه تاسی له ځانه ایستلی دی، چه د شریف او رذیل په مینځ کښی فرق کوئ، خوشی او فضول کار دی. او وپوهیږئ چه تاسی تول سره برابر او مساوی یئ! غریب وی که امیر، شریف وی که رذیل، عالم وی که جاهل، ځلمی وی که سپین ږیری، هلک وی که نجلی(جینی) روغ وی که ناروغ یا قریب الموت، صحیح الاعضاء وی، که ړوند او کوڼ او نور فرق سره نه لری.

(فائده): په ړومبنی آیت کښی بر (نیکی) هغه اصول ذکر شوی دی، چه د هدایت او مغفرت مدار وو. او د دی په لوری هم اشاره شوی وه. چه کتابیان له دغو ښیګنو (فائدو) ځنی بی برخی دی، او په تصریح سره ئی وفرمایل، چه هیڅوک بی له دغو ښیګنو (فائدو) او محاسنو څخه رښتینی دیندار او پرهیزګار نشی کیدی، اوس نو پرته (علاوه) له مسلمانانو څخه نه کتابیان د دی ښیګنو (فائدو) مصداق کیدی شی او نه د عربو جاهلان نو ځکه ئی اوس له تولو ځنی اعراض وفرمایه او په خاص ډول (طریقه) سره ئی مؤمنان مخاطب کړ او د بر (نیکی) مختلف فروع، بدنی او مالی عبادات او مختلفی معاملی دوی ته وروښوول کیږی، چه پر دغو فروعو باندی هم همغه څوک عمل کولی شی چه په پاس ذکر شویو اصولو باندی معتاد او متصف وی. ګواکی نور خلق د دی خطاب لایق ونه ګڼل شول، نو ښایی دا خبره د هغوی د زیات شرم او عار سبب شی، اوس مطلب له هغو فرعی احکامو څخه چه په تفصیل سره بیانیږی په حقیقت کښی د مؤمنانو هدایت او تعلیم دی، مثلاً په ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى﴾ کښی د دی په لوری اشاره ده، چه یهودان او نور کسان چه په کوم دستور باندی په قصاص عمل کوی، هغه د دوی بی بنیاده ایجاد، دی چه د الله تعالیٰ له احکامو ځنی بیخی چپ (غلط) دی، چه د دوی له هسی چارو ځنی دا راښکاریږی. چه دوی د پخوانیو یاد شویو اصولو له کبله (وجی) نه په

کتابونو او نه په پیغمبرانو په سم دول (طریقه) سره ایمان لرونکی دی او نه د الله تعالیٰ په عهد باندی وفادار دی. او نه د سختی او مصیبت په حالت کښی له صبر او تحمل سره څه علاقه لری. او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کښی له صبر او تحمل څخه کار آخلی او نه د نفسی غوښتنو څخه ځان ژغوری (ساتی)، بلکه د الله تعالیٰ له احکامو، او د انبیاؤ له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو څخنی غاړه غړوی او د بی ګناهو خلقو په وژلو حکم ورکوی.

اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندی (قصاصیږی).

تفسیر: دا توضیح د هغی برابری ده چه حکم ئی صادر شو، مطلب ئی دا دی د هر آزاد نارینه په «قصاص» کښی یوائی همغه یو آزاد نارینه وژل کیدی شی، چه د هغه وژونکی دی. داسی نه چه د یوه قاتل په عوض کښی له یوی قبیلی څخنی **(کیف ما اتفق)** دوه تنه یا زیات له هغو څخه پخپله خوښه ووژل شی.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مریی په مریی باندی (قصاصیږی)

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کښی همغه غلام وژل کیږی، چه قاتل ئی دی. داسی به نه کیږی، چه د کوم شریف سړی د غلام په قصاص کښی، د هغه قاتل په ځای چه د رذیلو خلقو غلام دی، کوم آزاد سړی ووژل شی.

وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰىؕ

او ښځه په ښځه باندی (قصاصیږی).

تفسیر: یعنی د هری یوی ښځی په «قصاص» کښی یوائی همغه ښځه وژله کیږی چه د هغی قاتله ده. داسی نه شی کیدی، چه د کومی شریفة النسبی ښځی په «قصاص» کښی هغه رذیله ښځه ژوندی پریښوده شی، چه قاتله ده او د دی له تبر څخنی کوم نارینه وواژه (قتل) شی، خلاصه ئی داسی شوه چه هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایی چه په قصاص کښی هم مساوات وی، او هغه تعدی او تجاوز چه کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه،

بیخی ممنوع دی.

(فائده): اوس پاتی شوه دا خبره که آزاد کوم غلام یا نارینه کومه ښځه ووژنی نو ئی «قصاص» آخیست کیږی که نه؟ نو دا مبارک آیت له دی خبری څخنی ساکت دی، او امامان پکښی اختلاف لری، زمونږ امام حضرت ابوحنیفه رحمة الله علیه د «ان النفس بالنفس» له آیت او د «المسلمون تتکافؤ دمائهم» د حدیث په اساس په دی خبره قایل دی، چه په دواړو صورتونو کښی قصاص جاری کیږی او لکه چه قوی او ضعیف روغ او مریض، معذور او غیر معذور او نور«قصاص» په حکم کښی سره برابر دی، هم دا راز (قسم) آزاد او غلام، نارینه او ښځه زمونږ د ستر امام **(ابو حنيفة الكابلي ثم الكوفي)** په نزد په «قصاص» کښی سره برابر دی. ولی په دی شرط سره چه وژل شوی غلام، د قاتل مریی نه وی، چه هغه د ده په نزد له قصاصه مستثنٰی دی. او که کوم مسلمان کوم ذمی کافر یا مستامن ووژنی، نو په هغه باندی هم زمونږ د حنفیانو په مذهب «قصاص» لازمیږی. خو د مسلمان او حربی کافر په مینځ کښی هیڅوک په «قصاص» قایل نه دی.

فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ط

نو هغه څوک چه عفو وکړه شی (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامی) ورور د ده نه څه شی نو لازمه ده (په دی عفو کوونکی) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره او ورکول (د دیت دی) هغه (عفوه کوونکی) ته په ښه وجه سره ،

تفسیر: یعنی که د مقتول له وارثانو څخنی کوم وارث خپل حق وبخښی، نو قاتل نه پری قصاصیږی بلکه ګورو به چه هغو وارثانو په څه ډول (طریقی) سره هغه قاتل بخښلی دی؟. بی له مالی معاوضی څخه یواځی د ثواب په غرض؟ یا د شرعی دیت په مقابل کښی؟ یا د مصالحی په توګه (طور) د څه مال په مقابل کښی؟ یعنی له «قصاص» څخنی څرنګه تیر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کښی په څه شی راضی شوی دی؟، په اول صورت کښی قاتل د وارثانو له مطالبی څخنی بیخی خلاصیږی، او په نورو صورتو کښی قاتل لره ښایی چه هغه معاوضه دی په ډیر ممنونیت او خوښی سره ادا کړی!.

ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ط

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفوه) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسی او مهربانی ده (چه اختیار ئی تاسی ته درکړ)

تفسیر: یعنی دا اجازه چه «په قتل عمد» کښی که غواړئ قصاص واخلئ!. که غواړئ دیت واخلئ!. که مو زړه غواړی ویی بخښئ! دا د پاک الله له خوا تاسی ته یو لوی سهولت او خورا(ډیر) مهربانی ده، یعنی د مقتول په وارثانو، او قاتلانو په دواړو باندی داسی یوه آسانی او لورینه (آرام) ده، چه په پخوانیو خلقو باندی نه وه. لکه چه په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفوه مقرره وه.

فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۷۸﴾

نو هر چا چه زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دی فیصلی (چه دیت یا عفوه ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبٰی کښی، او قصاص په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که وروسته له دی تخفیف او رحمت څخه هم څوک بیا مخالفت، او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندی تګ کوی، یا د عفوی او دیت له منلو څخه وروسته قاتل وژنی، نو ده ته په آخرت کښی سخت عذاب دی. یا اوس هم هغه وژل کیږی.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ

او تاسی لره دی په قصاص کښی (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اګر که د «قصاص» حکم په ښکاره سره سخت او درووند ښکاری، مګر پوهان ښه پوهیږی، چه دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چه هیڅوک د «قصاص» د ویری د بل قتل ته هیڅکله اقدام نه کوی، نو د دی له امله (وجی) د دواړو ځانونه محفوظ پاتی کیږی، او د «قصاص» په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تبرونه هم له وژلو او د وینی له تویولو او بدیو څخنی محفوظ او مطمئن کیږی. په عربو کښی داسی یو دود (رواج) او دستور ؤ چه هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندی به ئی چه لاس بر کیده همغه به ئی واژه، او په دواړو ډلو کښی به د هم دی له امله (وجی) تل جنګ او جګړه وه، او د یوه تن د وینی د تویولو په سبب به په زرهاؤ کسان وژل کیدل، کله چه د اصلی قاتل څخه «قصاص» واخیست شی، نو دا تول انسانان محفوظ او مصون پاتی کیږی. او داسی ئی هم معنی کیدی شی، چه

قصاص د قاتل په حق کښې د اخروی حیات باعث دی.

يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

ای خاوندانو د عقلونو! له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له ناحقو وینو څخه).

تفسیر: یعنی د «قصاص» له ویری د بل چا له وژلو څنی ځانونه وساتئ یا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابه وساتئ. یا کله چه تاسی ته د «قصاص» د حکم حکمت درخرگند شو، نو د هغه له مخالفت څنی چه د «قصاص» ترک دی ځانونه وساتئ!.

كُتِبَ عَلَيۡكُمۡ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ إِن تَرَكَ خَيۡرًا ٱلۡوَصِيَّةُ لِلۡوَٰلِدَيۡنِ وَٱلۡأَقۡرَبِينَ بِٱلۡمَعۡرُوفِۖ حَقًّا عَلَى ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾

فرض کړی شوی دی په تاسی باندی کله چه حاضر شی یو له تاسی ته (اسباب) د مرگ که پری ایښی ئی وی څه مال، وصیت کول له پاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره دا حکم لازم دی په پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: پرومبنی حکم د مړی د ځان په نسبت ؤ. دا بل حکم د مړی د مال په نسبت دی، او دا آیت د ذکر شویو کلیاتو چه هغه د «وآتی المال علیٰ حبه ذوی القربیٰ» ارشاد دی، تشریح ده. په خلقو کښې داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه د مړی ټول مال به ئی د هغه ښځی او اولادی ته ورکاوه، بلکه مخصوصاً به هلکانو ته ورکاوه کیده. مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بی برخی پاتی کیدل، په دی آیت کښې ارشاد وشو، چه مور او پلار او ټولو خپلوانو ته په انصاف سره وصیت کول په کار دی. او پر مړ کیدونکی (محتضر) باندی سم له هغه سره وصیت کول فرض شول. او دا وصیت تر هغه وخته پوری فرض ؤ چه د میراث آیت نه ؤ نازل شوی. کله چه د «**النساء**» په سورت کښې د میراث احکام نازل شول، او پاک الله د ټولو برخی بیان کړی، نو اوس په میت باندی په خپله متروکه کښې وصیت فرض نه دی او ضرورت ورته نشته، هو! د مستحب په اندازه منلی شوی دی. خو وارث لره وصیت کول جائز نه دی، او هم د مال له یوه ثلث څخنی زیات وصیت کول نه دی په کار او له وصیت د سری د پور (قرض)، امانت، ودیعت او نورو راکړو ورکړو په متعلق وی، نو د هسی چارو وصیت اوس هم فرض دی.

فَمَنۢ بَدَّلَهٗ بَعۡدَ مَا سَمِعَهٗ فَاِنَّمَاۤ اِثۡمُهٗ عَلَى الَّذِيۡنَ يُبَدِّلُوۡنَهٗ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ﴿۱۸۱﴾

نو هر چا چه بدل کړ دا وصیت وروسته له هغه چه وایي وریده هغه نو هم دا خبره ده چه ګناه د دی (بدلولو) په هغو کسانو باندی ده چه بدلوی دا (وصیت) بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه پوهیدونکی دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی مړی خو له انصاف سره سم وصیت وکړ او مړ شو. مګر ورکوونکی په هغه وصیت باندی عمل ونه کړ، نو په دی صورت کښی په مړی باندی هیڅ ګناه نشته. مړی خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان ګنهګار کیږی چه له وصیت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوی، بیشکه الله تعالیٰ ته تولی خبری معلومی دی، او د تولو په نیتونو باندی ښه خبر دی.

فَمَنۡ خَافَ مِنۡ مُّوۡصٍ جَنَفًا اَوۡ اِثۡمًا فَاَصۡلَحَ بَيۡنَهُمۡ فَلَاۤ اِثۡمَ عَلَيۡهِ ؕ

نو هغه څوک چه ویریږی له وصیت کوونکی څخه د ظلم (په خطا سره) یا د ګناه (په قصد سره) نو اصلاح وکړی په مینځ د دوی (د موصی او موصی له) کښی، نو نشته هیڅ ګناه په ده باندی.

تفسیر: یعنی که چاته د مړی په وصیت کښی داسی شبهه ور ولویږی، یا پوه شی چه دا مړی له کوم سببه غلط شوی دی، او بی ځایه ئی د کوم سړی رعایت کړی، او د بل سړی حق ئی تر پښو لاندی کړی یا ئی د پاک الله له حکم څخنی مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مینځ کښی د شریعت له حکم سره سمه برابره مصالحه وکړی، نو په دغه مصلح باندی هیڅ ملامتی او ګناه نشته، او په وصیت کښی داسی تغیر او تبدیل جائز بلکه بهتر دی.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۱۸۲﴾

بیشکه الله ډیر بخښونکی پوره رحم لرونکی دی (په هغه ځا چه د الله د احکامو په اجراء کښې ډیر احتیاط .کوی)

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ گنهگاران بخښی، نو هر څوک چه د اصلاح په غرض یوه خرابی له مینځه لری کوی، ده ته هرومرو (خامخا) مغفرت کوی یا ئی معنی دا ده چه د هغه وصیت کوونکی بخښونکی دی، چه ناجائز وصیت ئی کړی وی، او بیا په خپل ناجائز باندی پوه شوی وی او له هغه وصیت ځنی په خپل ژوند کښې بیرته گرځیدلی وی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی ده په تاسی باندی روژه لکه چه فرض کړی شوی ده په هغو کسانو چه پخوا له تاسی څخه وو (لکه پخوانی امتونه او پیغمبران تر آدمه پوری)

تفسیر: دا حکم د روژی په نسبت دی، چه د اسلام په ارکانو کښې داخله ده، او د نفس په بندگانو، او هوا او هوس خوښوونکو باندی د هغی نیول، خورا (ډیر) سخت او گران دی نو ځکه ئی د تاکید او اهتمام په الفاظو سره بیان وفرمایه. دا حکم د حضرت آدم علیه السلام له زمانی ځنی تر اوسه پوری جاری دی، که څه هم د ورځو د تعیین په نسبت ئی څه لږ او ډیر اختلاف موجود ؤ په پخوانیو مذکوره ؤ اصولو کښې هغه د صبر او تحمل حکم چه شوی ؤ هغه د روژی یو لوی رکن دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښې روژه د صبر نیمایی فرمایلی شوی ده.

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۝

له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له گناهونو څخه او پرهیزگاران شئ! ځکه چه روژه د شهوانی قوی ماتوونکی ده)

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسی خواهشونو په پریښولو سره عادی کوی او په دی وسیلی سره کولی شی چه خپل نفس له هغو نفسانی خواهشونو او شرعی محرماتو څخه وساتی، چه نفس ته ډیر عزیز او گران وی، روژه د انسانانو په نفسو کښې د شهوانی قواؤ په ضعیفولو کښې ډیر ښه

اثر کوی. او په انسانانو کښې د تقویٰ او پرهیزګاری روحیه تقویه کوی، په روژه کښې لوی حکمت، د سرکښ نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آسانی او سهولت دی چه د هغو کول پر نفس باندی ګران او درانه وی، ترڅو چه روژتی متقی شی.

تنبیه: پر یهودانو او نصرانیانو باندی هم د رمضان روژه فرض شوی وه، مګر هغوی په خپله خوښه او رایه سره په هغی کښې تغییر او تبدیل وکړ، نو په ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ﴾ کښې په هغوی باندی تعریض دی نو معنی ئې دا ده «ای مسلمانانو تاسی له نافرمانی څخه ځانونه وساتئ!» یعنی لکه یهودان، او نصرانیان په دی حکم کښې خلل مه اچوئ!.

اَيَّامًا مَّعْدُوْدٰتٍ ؕ

یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږ چه د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورځی دی).

تفسیر: یعنی څو شمیرلی شوی ورځی چه زیاتی نه وی، روژه ونیسئ! او له دی ورځو څخه د رمضان المبارک میاشت مراد ده، لکه چه په وروستی آیت کښې راځی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيْضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ اَيَّامٍ اُخَرَ ؕ

پس هر څوک چه وی له تاسی څخه ناجوړ یا (روان) وی په سفر (او روژه وخوری) نو (پر ده باندی لازم دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: بیا په دی لږه موده کښې ئې هم دومره سهولت او آسانی فرمایلی ده، چه که څوک داسی ناروغ وی، چه روژه نیول ورته تکلیف پیښوی، یا مسافر وی، نو واک او اختیار لری چه روژه ونه نیسی، بیا دی د هغو ورځو قضایی وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسی، چه په رمضان المبارک کښې ئې د معذرت له کبله (وجی) خوړلی دی، خوښه ئې چه دا قضا ئې جلا جلا (جدا جدا) راوړی او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِيْنَ يُطِيْقُوْنَهٗ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِيْنٍ ؕ

او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت نه لری فدیه ورکول دی (یا) او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت لری فدیه ورکول دی (او دا

حکم په اول کښې ؤ، بيا منسوخ شو). طعام د يوه مسکين (د يوې روژې په برابرۍ.)

تفسير: (۱) د ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ ترجمه په «طاقت نه لري» سره په دې سبب ده چه همزه له پاره د سلب شي. يا د «لا» کلمه پکښې مقدره شي، يعنې چه طاقت ترې سلب شوی وي لکه شيخ فاني.
(۲) او د ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ ترجمه په «طاقت لري» سره بنا په ظاهر د آيت سره ده يعنې هغه خلق چه د روژې نيولو طاقت لري. خو په اول د اسلام کښې د بيخي عادت نه لرلو په سبب دوی ته د يوې کاملې مياشتې پرله پسې روژه نيول، ډير ګران او دروندکار ؤ، نو د دوی د آسانۍ له پاره داسې فرمايل شوي ؤ، چه که تاسې ته کوم عذر لکه مرض يا سفر په مخ کښې نه وي، مګر يواځې د عادت نه لرلو په سبب تاسې ته روژه سخته وي نو تاسې اختيار لرئ چه روژه نيسئ! يا د روژې فديه ورکوئ!. د يوې روژې فديه يوه مسکين ته په مړه ګېډه د دوه وختو طعام ورکول دي. ځکه کله چه روژتي د يوې ورځې طعام بل چاته ورکړي، ګواکې خپل نفس ئې له خوراک څخه منع کړ. او في الجمله ئې له روژې سره مشابهت پيدا کړ. بيا نو کله چه خلق له روژې سره عادي شول. دا حکم منسوخ او اجازه پاتې نه شوه، چه د دې نسخې بيان په وروستنې آيت ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ کښې راځي. ځينې له ﴿طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ څخه «**صدقة الفطر**» هم مرادوي، چه په دې تقدير سره ئې معنٰی داسې کيږي «هغه کسان چه د فديې ورکولو طاقت لري، دوی دې د يوه مسکين د خوراک په اندازه طعام ورکړي!» چه اندازه ئې په مبارکې شرعې کښې د غنمو نيمه پيمانه او اوربشو يوه پيمانه ده. په دغه تقدير لکه اوله ترجمه دا آيت منسوخ نه دی هغه خلق چه اوس هم داسې وايي خلق په رمضان کښې اختيار لري چه روژه نيسي يا په فديه اکتفاء کوي او روژه قطعې حکم نه دی نو دا د جهل او ناپوهۍ وينا ده. يا ئې ويونکې بې دين دی.

﴿فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ﴾

پس هر څوک چه پخپله خوښه (زيادت) وکړي کومه نيکي نو دغه بهتره ده ده لره؛

تفسير: يعنې د يوې ورځې له خوراک څخه زيات يوه مسکين ته ورکړي، يا د څو تنو مسکينانو ګېډې مړې کړي، نو سبحان الله دا ډيره ښه ده!.

﴿وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

او روژه نیول ستاسی (سره د افطار له رخصته) ډیر بهتر دی تاسی ته (له خوړلو څخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (د روژی په فضیلت).

تفسیر: یعنی که تاسی ته د روژی فضیلت او حکمت او منافع معلوم شی، نو وبه پوهیږئ، چه د روژی نیول د فدیې له ورکولو څخنی ډیر ښه دی. نو د روژی په نیولو کښی هیڅ سستی او لتی مه کوئ!

شَهۡرُ رَمَضَانَ الَّذِیۡۤ اُنۡزِلَ فِیۡهِ الۡقُرۡاٰنُ هُدًی لِّلنَّاسِ وَبَیِّنٰتٍ مِّنَ الۡهُدٰی وَالۡفُرۡقَانِ ۚ

میاشت د روژی هغه میاشت ده چه نازل کړی شوی دی په دی کښی قرآن چه هدایت دی له پاره د خلقو او دلیلونه دی ښکاره (له جنسه د هغو شیانو) چه هغه لاره ښیی او بیلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی راغلی دی چه ابراهیمی صحیفی، توریت او انجیل ټول په هم دغه رمضان المبارک کښی نازل شوی دی. پاک قرآن هم د رمضان المبارک په څلیرویشتمه شپه کښی له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی بیا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضیٰ په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کښی ټوټه ټوټه (لږلږ) نازل شوی دی. او حضرت جبریل علیه السلام د سیدالمرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کښی د نازل شوی قرآن عظیم ختم کاوه، او بیابیا به ئی د تکرار په ډول (طریقه) زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چه له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضیلت، او له قرآن عظیم الشان سره د هغی مناسبت او خصوصیت، ښه ښکاریږی او د هم دی له امله (وجی) په هم دی میاشت کښی «تراویح» هم مقرری شوی دی. نو ښایی چه په دی میاشت کښی د پاک قرآن خدمت په ډیر شوق او ښه اهتمام سره وشی! ځکه چه دا میاشت د هم دی له پاره مقرره او معینه شوی ده.

فَمَنۡ شَهِدَ مِنۡكُمُ الشَّهۡرَ فَلۡیَصُمۡهُ ؕ

نو هر څوک چه ومومی له تاسی (ای مکلفینو) دا میاشت نو ضرور دی روژه ونیسی د هغی (میاشتی).

تفسیر: یعنی کله چه د دی میاشتی عظیم او مخصوص فضایل تاسی ته درخرگند شول، نو هغه چاته چه دا مبارکه میاشته په لاس ورشی، خامخا دی د هغی روژه ونیسی!، او هغه فدیه چه د سهولت له مخی په ابتدا کښی د څه مودی له پاره (موقتاً) مقرره شوی وه، هغه موقوفه شوه.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوک چه وی ناجوړه یا په سفر (بوزه، روان) وی نو (پر ده باندی دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: له دی عام حکم څخه دا معلومیږی چه ښایی مریض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وی پاتی، او لکه چه د روژی توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، هم داسی به مسافر او مریض هم له افطار څخه منع شوی وی، نو ځکه ئی د مسافر او مریض ذکر بیا په صاف دول (طریقه) سره وفرمایه چه دوی ته به رمضان المبارک کښی د افطار کولو، او په نورو ورځو کښی د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقی پاتی ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

اراده لری الله په تاسی د آسانتیا (چه مسافر او مریض ئی مخیر کړ) او اراده نه لری په تاسی باندی د سختی او له پاره د دی چه پوره کړئ (تاسی په قضا سره) شمار (د روژی د میاشتی) او چه په لویی سره یاد کړئ الله په دی چه هدایت ئی کړی دی تاسی ته او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (د رخصت، آسانی او ثواب په نعمتونو باندی)

تفسیر: مطلب دا دی الله تعالیٰ چه په اول کښی د رمضان المبارک د روژی د نیولو حکم وفرمایه، او د معذرت له سببه ئی مریض او مسافر ته د افطار کولو اجازه فرمایله، او په نورو وختونو کښی ئی د هغو قضا شویو ورځو په شمار د هغو قضایی په مونږ او تاسی باندی واجبه وګرځوله، او په دی قضایی کښی ئی د یوځای یا سره جلا جلا (جدا جدا) نیولو قید له منځه وویست، نو په دی کښی ئی زمونږ او ستاسی د سهولت او د آسانی لحاظ وکړ، چه په مونږ او تاسی باندی څه ربړ او تکلیف واقع نه شی، او دا هم منظور دی، چه تاسی د خپلی روژی شمیر

پوره کړئ، څو چه په ثواب کښې مو څه لږوالی رانشی، او دا مو هم تر نظر لاندې وی، چه تاسی د دې خیر او خوړا (ډیر) ښی طریقی په هدایت د پاک الله لویی او عظمت بیان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت او کبریا یادونه وکړئ! او دا هم مطلوب دی چه پر دغو نعمتونو باندی شکر وباسئ! او د شکرکوونکو په ډله کښې ننوځئ! ای الله العالمینه! ثنا او صفت، لویی او شکر کول تا لره ښایی، چه روژی غوندی یو مفید اواعلیٰ او ګټور (فائده مند) عبادت دی پر مونږ باندی فرض کړی دی! او د مشقت او تکلیف په حالت کښې دی آسانی هم فرمایلی ده!، او د فراغت په وخت کښې دی د دی نقصان د جبیری لاره هم راښوولی ده!.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

او کله چه پوښتنه وکړی (ای محمده!) له تا څخه بندګان زما (له لریوالی او نژدیوالی) زما نو بیشکه زه نژدی یم (دوی ته په علم او اجابت سره)، قبلوم زه سوال د غوښتونکی په هغه وخت کښې چه وبولی ما نو ښایی چه دوی هم ومنی حکم زما(طاعت) او ټینګ دی اوسی په ایمان په ما باندی ښایی چه دوی په سمه لاره محکم پاتی شی.

تفسیر: ړومبی داسی حکم و، چه د رمضان المبارک د شپې په اوله برخه کښې خوړل او څښل او ښځو ته نژدی کیدل روا وو، مګر وروسته له ویده کیدلو څخه به دا ټول شیان ممنوع کیدل. ځینو خلقو له دی حکم څخه چپ (خلاف) کار وکړ، او له ویدیدلو څخه وروسته له خپلو ښځو سره نژدی شول، بیا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم حضور ته راغلل، او د خپلی خطا او قصور اظهار ئی سره له حسرت او ندامت وکړ، او د توبی په نسبت ئی له ده مبارک څخه پوښتنی وکړی. نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو ستاسی توبه مو ومنله او تاکید وشو چه د الله تعالیٰ احکام ومنئ، او پخوانی حکم منسوخ وګنئ، او وروسته له دی نه اجازه ورکړه شوه، چه د رمضان المبارک په تولو شپو کښې له ماښامه تر سپیده داغه پوری تاسی خورئ! او څښئ! او له خپلو ښځو سره ناسته ملاسته کړئ! چه د هغی ذکر په وروستنی آیت کښې راځی. پخوانی آیت کښې پر بندګانو د هغه سهولت او عنایت ذکر چه راغلی ؤ، دلته د هغه تاکید او تائید له دی قربت، اجابت او اباحت څخه لا زیات شو. او د دی آیت د ربط سبب دا هم کیدی شی چه په ړومبنی آیت کښې د الله تعالیٰ د لویی او عظمت حکم بیان شوی ؤ، نو په دی نسبت ځینو خلقو پوښتنی وکړی چه «زمونږ رب که لری وی نو مونږ به په زور سره ورغږ کړو. او که نژدی وی نو ورو ورو به ورسره وغږیږو» په دی سبب دا آیت نازل شو یعنی الله تعالیٰ نژدی دی. هره

خبره اوری. که ورو ورو وغږیږئ!، او که په چیغو ورناری کړئ! هغه تول اوری. په هغو ځایو کښې چه په زور سره د تکبیر ویلو حکم شوی وی د هغو وجوه او اسباب، نور او په همغو ځایو پوری محدود او خاص دی. او سبب ئې دا نه دی چه الله تعالیٰ (معاذ الله) ورو خبره نه اوری.

اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلٰى نِسَآئِكُمْ ط

حلال کړی شوی دی تاسی ته په شپه د روژی کښې یوځای والی (جماع) ښځو خپلو سره

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کښې چه وروسته له خوبه خوړل او څښل او له خپلو ښځو سره نژدی کیدل حرام وو، په هغه کښې ئې هم آسانی وفرمایله، اوس که د شپې په هره برخه کښې مو هری مشروعی او مرغوبی چاری ته زړه کیږی، هغه وکړئ!

هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ط

دوی لباس دی تاسی لره او تاسی لباس یئ دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (ډیر) اتصال او ډیر اختلاط مقصود دی، یعنی همغسی چه ستاسی په وجود کالی (کپړی) نښتی او پیوست دی، هم دا رنګه ښځه او نارینه هم ډیر سره نژدی او د شودو او شکری په شان یو له بل سره ګډون او امتزاج لری.

عَلِمَ اللّٰهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ

معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی یئ چه خیانت کوئ په ځانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو څخه مطلب دا دی، چه له ویدیدلو څخه وروسته تاسی خپلو ښځو ته نژدی کیدئ!. او د پاک الله د حکم د مخالفت لامله (له وجی) تاسی خپل ځانونه ګنهګارول، چه د هغه له سببه ستاسی نفس د عقاب مستحق ګرځیده، او ستاسی په ثواب کښې نقصان پیښیده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسی معاف کړئ او وروسته له دی تاسی ته اجازه وشوه، چه په توله شپه کښې هر هغه حلال عمل چه مو زړه غواړی ویی کړئ!.

فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ۚ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ

پس رجوع ئی په رحمت سره وکړه په تاسي باندی او عفوه ئی وکړه له تاسی (د تیر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو ښځو سره (د روژی په شپو کښی) او وغواړئ! هغه شي چه لیکلی (مقرر کړی دی) الله ستاسی له پاره.

تفسیر: یعنی هغه اولاد چه په لوح محفوظ کښی ستاسی له پاره د الله تعالیٰ له لوری مقدر شوی دی، ښایی چه د ښځو په مباشرت کښی همغه مطلوب وی، او تش شهوانی کارونه مو مقصود نه وی. په دی کښی د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده.

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ

او خورئ! او څښئ! تاسی تر هغه پوری چه ښکاره شی تاسی ته تار سپین (جلا) (جدا) له تاره توره (چه سپین تار) له سبا څخنی (دی).

تفسیر: یعنی همغسی چه په توله شپه کښی د مجامعت اجازه درکړی شوی ده، هم داسی د رمضان المبارک په شپو کښی هم تر سپیده داغه پوری د خوړلو او څښلو اجازه درکړی شوی ده.

ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ۚ

بیا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپی پوری،

تفسیر: یعنی له سپیده داغه څخه تر شپی پوری خپلی روژی پوره کړئ! له دی څخنی دا هم راښکاره شوه چه د څو ورځو داسی متصله روژه نیول، چه د شپی له مخی هم افطار ونه شی مکروه ده.

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ۗ

او مه نژدی کیږئ! ښځو ته (په جماع سره) حال دا چه تاسی معتکفان یئ په مسجدو کښی.

تفسیر: یعنی په روژه کښی د شپی له مخی د مباشرت اجازه شته. مګر د اعتکاف په شپو کښی په شپه او ورځ په هیڅ وخت کښی ښایی چه خپلی ښځی ته ورنژدی نشئ په مسجد کښی وی که د باندی.

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوْهَا ۭ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿١٨٧﴾

دا احکام او حدودد الله دی نو مه نژدی کیږی، دوی ته (په ماتولو سره) هم داسی (لکه چه دا ئی درته بیان کړل) بیانوی الله آیتونه خپل له پاره د خلقو چه دوی ځان وساتی (د دی حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چه د روژی او اعتکاف په نسبت تیر شول، د الله تعالیٰ له خوا مقرر شوی دی، ښایی چه له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړئ! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدی کیږئ! یا ئی مطلب دا دی چه پخپله رأیه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه ویښته په اندازه هم څنی مه لری کیږئ!.

وَلَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ! مالونه خپل (چه واقع دی) په منځو د تاسو کښی په ناحقه سره

تفسیر: له روژی څنی د نفس طهارت مقصود و اوس مالونو د پاکوالی بیان کیږی. او ښکاره شوه چه د حلال مال د نه خوړلو حکم خو یوائحی د روژی په ورځو پوری ترلی دی، مګر د حرام مال نه خوړل، او روژه تری نیول، د ژوند په تول عمر کښی یو ضروری امر دی. او د هغه له پاره کومه تاکلی (مقرره) زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت تګی، رشوت، غصب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چه په دغه ډول (طریقه) د مال ګټل، بالکل حرام او ناجایز دی.

وَتُدْلُوْا بِهَآ اِلَى الْحُكَّامِ لِتَاْكُلُوْا فَرِيْقًا

مِّنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پورې له پاره د دې چه وخورئ (تاسې په دې رسولو سره) يو څه له مالو د خلقو ځنې په ظلم (ناحقه سره) او تاسې پوهيږئ (چه دا ظلم دی)

تفسير: «مه ئې رسوئ تر حاکمانو پورې». يعنې د کوم سړي د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ يا خپل مال د رشوت په ډول (طريقه) حاکمانو ته مه ورکوئ! چه حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ!. هم دا راز (قسم) د دروغو په شاهدۍ، يا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چه تاسې په خپله ناحقي هم پوهيږئ!

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ

پوښتنه کوي خلق له تا څخه (اې محمده!) له حاله د نويو مياشتو

تفسير: لمر تل په يو صورت او په يو حال وي، او د سپوږمۍ شکل تل بدليږي، او د هغې د رڼا (رڼړا) مقدار تل کميږي او زياتيږي نو ځکه خلقو د سپوږمۍ د دې زياتوالي او کموالي په نسبت زمونږ له رسول اکرم صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنې وکړې، نو دا آيت نازل شو. په ړومبنۍ آيتونو کښې د رمضان المبارک د مياشتې او د روژې ذکر ؤ په دې آيت کښې د هلال ذکر دی، او د روژې تعلق د هلال له رؤيت سره ښکاره دی، ځکه چه يو په بل پورې اړه (حاجت) لري وروسته له دې نه د «حج» او د هغه د احکامو ذکر راځي چه د هلال ذکر له هغه سره هم ښه مناسبت لري.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيْتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

ووايه (اې محمده! دوی ته) چه دا مياشتې تاکلې (مقرر) شوې وختونه دي له پاره د خلقو او د حج.

تفسير: يعنې اې محمده! دوی ته ووايه چه د سپوږمۍ په ختلو او بدلون سره ډيرې چارې او معاملې تعلق لري. او د سپوږمۍ په وسيله ديني ورځې، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجارې، حمل، رضاعت، روژې، زکوة، عدت، عقود، شروط، مزدورۍ او د نورو شيانو نيتې څرګنديږي، او هره يوه نيته او تاريخ له هغې څخه پر ډير ښه شان سره ښکاريږي. په تيره بيا د

«حج» د تخصیص بله وجه هم دا ده چه ذیقعدة الحرام، ذیحجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دا څلور میاشتی حرامی میاشتی بللی کیدی چه په دغو میاشتو کښی جنګ او وژل حرام ؤ که په دغو میاشتو کښی به عربو ته کوم جنګ پیښیده، نو هغوی به تاریخونه سره وړاندی وروسته کول، او په یوه پلمه (تدبیر) او بهانه سره به ئی په هماغو حرامو میاشتو کښی جنګونه کول، مثلاً که په «ذی الحج» یا «محرم» کښی به له جنګ سره مخامخ کیدل، نو هغه به یی په «صفر» سره تعبیر کاوه، او کله چه به په «صفر» کښی کوم کار د دوی په مخ کښی راته، نو هغه به یی په «ذی الحج» او «محرم سره یاداوه، نو د دوی د دی خیال د ابطال له امله (وجی) ئی دلته د «حج» تصریح وفرمایله، هغه ورځی چه حق تعالیٰ جل وعلیٰ شانه د «حج» له پاره تاکلی (مقرر کړی) دی، په هغو کښی وړاندی وروسته کول، هیڅکله جایز نه دی. اوس له دی نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر دیر ځای پوری ذکر کیږی.

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

او نه ده نیکی (دا کار) چه راځئ (تاسی) کورو ته د شا له لوری د هغو او لیکن (خاوند) د نیکی هغه څوک دی چه ویریږی (له الله) په ترک د مخالفت کښی او راځئ کورو ته له طرفه د دروازو د هغوی او وویریږئ له الله څخه د دی له پاره چه تاسی خلاص شئ! (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسیږئ!

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ، چه کله به دوی د «حج» احرام تاړه، او له خپلو کورو څخنی به وتل، او بیا به اتفاقاً هغوی ته کوم هسی ضرورت پیښیده چه بیرته به د خپلو کورو ورتګ ته اړ (محتاج) کیدل، نو دروازو له لاری به نه ورتلل، او په بام باندی به ورختل، او له هغی لاری به خپلو کورو ته ننوتل، یا به د شا له خوا پکښی ننوتل، یا به ئی د شا له لوری سوری واهه، او پکښی به ننوتل، او دا کار به ئی نیکی او ښیګڼه (فائده) ګڼله، دا دی چه پاک الله دا کار غلط وښود.

(فائده): په پورتنی جمله کښی د «حج» ذکر ؤ او دا حکم هم د «حج» په نسبت دی نو په هم دی مناسبت سره یی دا حکم هم دلته بیان وفرمایه. ځینی عالمان وایی چه ظاهر دا دی چه په آیت کښی له «اهله» ځنی د «حج» میاشتی مرادی دی یعنی شوال المکرم، ذی قعدة الحرام او لس شپی د ذی حجة الحرام چه «حج» او «احرام» په دغو کښی کیږی. خلقو زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنی پوښتنی وکړی، چه د «حج» ورځی هم دا ورځی دی؟ که په نورو ورځو کښی هم «حج» کول روا دی؟ پاک خدای د هغوی په ځواب کښی وفرمایل چه د حج د ادا

کولو له پاره د حج میاشتی مقرری او معینی دی، او د دی خبری په مناسبت د «احرام» په وخت کښی خپل کور ته د بیرته ورتګ ذکر هم وشو. له دی څخه دا هم راښکاره کیږی، چه له خپله ځانه جائز او مباح شیان د نیک کار په شان ګرځول، او هغه په دین کښی داخلول، مذموم او حرام دی. چه له دی څخه د ډیرو شیانو بدعت او مذمومیت راښکاریږی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ

او جنګ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی! له هغو کسانو سره چه جنګ کوی له تاسی سره.

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام له وخته راهیسی مکه معظمه دارالامن ده. که د چا لاس به په خپل دښمن باندی هم په مکه معظمه کښی بر کیده، نو به ئی څه غرض ورسره نه کاوه، او په اشهرالحرم کښی به چه ذی قعدة الحرام، ذی حجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دی هم کامل امنیت ؤ، په دی څلورو میاشتو کښی به په ټول عربستان کښی جنګ او جګړه نه کیده، او هیچا به چاته څه نه ویل، د هجرت په شپږم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم له خپلو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم سره د عمری په قصد او د بیت الله د زیارت په نیت مکی معظمی ته تشریف یووړ، نو له مکی معظمی سره نژدی مشرکین سره راټول شول، او مسلمانان ئی د جنګ په توربریښنو، د مکی معظمی له زیارت څخه ستانه (صفت) کړل. په پای (آخر) کښی ئی په دی باندی روغه سره وکره، چه اوس دی مسلمانان بی د مکی شریفی له زیارت کولو څخه، بیرته لاړ شی، بل کال ته دی بیا ورته راشی، او عمره دی ادا کړی، او یوازی دری شپی دی په داډ سره په مکی مکرمی کښی تیری کړی. کله چه په بل کال کښی د هجرت په اوم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی رسول الله مبارک د مکی شریفی قصد وفرمایلو نو د دوی اصحابو ته داسی اندیښنه ورپیدا شوه چی که مکی مکرمی خلق سږ کال هم وعده خلافی وکری، او جنګ ته بیا تیار شی، نو مونږ به څه کوو؟ که وجنګیږو، نو دا جنګ به په اشهر الحرم کښی او په خپله په بیت الحرام کښی، او په حالت د «احرام» کښی څرنګه وی؟ که ونه جنګیږو، نو څرنګه به خپله عمره ادا کوو؟ نو په دی مناسبت د الله تعالیٰ داسی حکم نازل شو «که هغوی په دی اشهر الحرم کښی له خپل عهد څخنی مخالفت، او له تاسی سره جنګ وکری، نو تاسی هم بلا تأمله هغوی سره وجنګیږئ!» هو! نه ښایی چه ستاسی له خوا په جنګ ابتدا او یا زیادت پکښی وشی، د «حج» په ضمن کښی د حدیبیی د عمری په مناسبت له کفارو سره د قتال ذکر هم راغلی دی، نو ځکه د «جهاد» د ځینو آدابو او احکامو ذکر هم د دی مقام په مناسبت کیږی، وروسته له هغه بیا د «حج» د احکامو ذکر کیږی.

وَلَا تَعْتَدُوْا

او مه کوئ زیادت (پر هیچا باندی ای مؤمنانو!)

تفسیر: یعنی تیری مه کوئ!. د دی معنٰی دا ده چه په جنګ کښی دی ووړوکی، ښځی او سپین ږیری قصداً ونه وژل شی! او دننه په بیت الحرام کښی دی په جګړو باندی لومړی پیل (ابتدا) ونه کړ شی.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ۝ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوْهُمْ وَاَخْرِجُوْهُمْ مِّنْ حَيْثُ اَخْرَجُوْكُمْ

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حده. او وژنئ! دوی په هر ځای کښی چه مومئ دوی اوباسئ! دوی له هغه ځایه چه ایستلی دی دوی تاسی

تفسیر: هر چیری چه یی مومئ ویی باسئ یعنی په «حرم» کښی وی یا پرته (علاوه) له حرمه. له هغه ځایه چه تاسی یی ایستلی یئ یعنی له مکی معظمی څخه یی وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (شرک او له دین څخنی اړول) دیر سخت دی له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین څخنی ګرځیدل، یا له دین څخنی د بل چا ګرځول، له هغو وژلو څخه چه په اشهر الحرم کښی واقع شی، دیره لویه ګناه ده. مطلب ئی دا دی چه د مکی معظمی په حرم کښی د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوری لار ښوونه کول دیر قبیح او خورا (دیر) خراب کار دی. نو تاسی ای مسلمانانو د حرم له مقاتلی څخه هیڅ اندیښنه مه کوئ! او د هغوی د تیری ځواب په توره سره ورکوئ!

وَلَا تُقٰتِلُوْهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقٰتِلُوْكُمْ

فِيهِ ۚ فَإِن قَٰتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ۗ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ الْكَٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾

او جنگ مه کوئ! له دوی سره په نزد د مسجدالحرام کښې تر هغه پورې چه وجنگيږی دوی له تاسی سره په دغه (حرم) کښې پس که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وژنئ! دوی هم داسی (لکه تيری شوی جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسير: يعنی مکه معظمه هرومرو (خامخا) د امن ځای دی. ولی که هغوی پر تاسی باندی بريد وکړی، يا په ظلم باندی لاس پوری کړی، او په ايمان راوړلو کښې له تاسی سره دښمنی وکړی، چه دا خبره له وژلو څخنی هم سخته ده، نو بيا هغوی لره امان نه پاتی کيږی، او هر چيری چه ئی وموموئ ويی وژنئ! آخر ته چه مکه معظمه فتح شوه رسول اکرم صلی الله عليه وسلم هم داسی امر وفرمايه «هغه څوک چه د مسلمانانو په مخ کښې توره په لاس ودريږی، ويی وژنئ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ!»

فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾

پس که منع راوړی (له شرکه نو الله به ئی وبخښی) نو بيشکه الله ډير بخښونکی پوره رحم لرونکی دی

تفسير: يعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ايمان راوړی، او له کفر او شرک څخنی توبه وباسی، نو د هغوی توبه منله کيږی.

وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ۖ فَإِنِ انتَهَوْا فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى الظَّٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾

او جنگ کوئ تاسی! له دوی سره تر هغه پورې چه پاتی نشی فتنه (شرک او فساد) او شی دين (حکم) خاص الله لره، پس که چيری وگرځيدل (دوی له شرکه نو تاسی تجاوز مه کوئ پر دوی باندی) نو نشته هيڅ تيری مگر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندی.

تفسير: يعنی له کفارو سره د دی له امله (وجی) جنگ وکړئ! چه ظلم او تيری بيخی (بالکل)

ورک شي، او دوی ته داسي يو قوت او قدرت پاتي نشي چه د هغه په واسطه نور خلق کافران کړي، او له سمي لاري ځني ئې وباسي، او خاص د الله تعالیٰ احکام جاري وي. که دوی له شرک ځني مخ واړوي، نو تيري او زيادت پر بل هيڅا نشته، پرته (علاوه) له ظالمانو څخه يعني هغه کسان چه له بدی ځني لاس آخلي، هغوی له ظلم او تجاوز ځني وځي، نو پر دوی باندی تيری او زيادت مه کوئ! هو! هغه کسان چه له فتني ځني نه اوړي نو په ډيره مينه سره هغوی وژنئ!

اَلشَّهۡرُ الۡحَرَامُ بِالشَّهۡرِ الۡحَرَامِ وَالۡحُرُمٰتُ قِصَاصٌؕ فَمَنِ اعۡتَدٰی عَلَيۡكُمۡ فَاعۡتَدُوۡا عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا اعۡتَدٰی عَلَيۡكُمۡ ۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الۡمُتَّقِيۡنَ ﴿۱۹۴﴾

مياشته حرامه په بدل د مياشتي حرامي کښي ده. او تعظيمونه (د دی شيانو) سره برابر دی پس هر چا چه تيري وکړ پر تاسي باندی نو تاسي هم تيری کوئ! په هغوی باندی په شان د هغه چه تيری ئی کړی ۇ پر تاسي باندی او وويريږئ له الله څخه! او پوه شئ! چه بيشکه الله له پرهيزګارانو سره دی (په علم او نصرت سره)

تفسير: دا د حرمت مياشت يعني ذی قعدة الحرام چه د عمری د قضا لپاره پکښي درومئ د هغه حرمت مياشتي په ځای ده، چه د پروسږکال تير شوی کال په ذی قعدة الحرام کښي تاسي د کفارو له خوا د عمری او د بيت الله شريف له زيارت څخه ممنوع شوی وئ، او پری ئی نه ښودئ چه مکی معظمی ته لاړ شئ، يعني اوس تاسي په ډيره خوښي سره له هغوی څخه خپل بدل واخلئ! ځکه چه په ادب او حرمت لرلو کښي برابری ده. يعني که کوم کافر د حرام د مياشتي عزت او حرمت وکړی او په دی مياشت کښي له تاسي سره جنګ ونه کړی، نو تاسي هم همغسی وکړئ. مکيانو (مکی خلقو) چه پروسږکال (تير شوی کال) پر تاسي باندی ظلم وکړ، نه ئی د حرام د مياشتي حرمت وساته، او نه ئی د بيت الله شريف پت، نه ئی ستاسي احرام ته وکتل، او نه ئی لحاظ وساته، او تاسي پر هغو باندی صبر وکړ، که دا ځلی هم هغوی له دی تولو حرمتو څخه سترګی پټی کړی، او جنګ ته تيار شي: نو تاسي هم د هيڅ حرمت لحاظ ونه کړئ! بلکه خپل وړاندی او وروسته تول کسات (بدله) او انتقام ورڅخه واخلئ! مګر هر کار چه کوئ، ښايي چه په هغه کښي له **(رب العٰلمين جل وعلیٰ شانه)** څخه وويريږئ! او د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخالف هيڅ يو کار مه کوئ! ځکه چه پاک الله خامخا د پرهيزګارانو ناصر او مدد ګار دی.

وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله کښې! او مه غورځوئ ځانونه خپل په هلاکت کښې (چه جهاد ترک کړئ! او خپل مالونه په غزا کښې ونه لګوئ!)

تفسیر: مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ په اطاعت یعنی جهاد او نورو ښو کارونو کښې خپل مال صرف کړئ! او خپل ځانونه په هلاکت کښې مه اچوئ!. یعنی چه جهاد پریږدئ! او په هوسایی (آرام) سره کینئ یا خپل مال په جهاد کښې صرف نه کړئ! چه له دی وضعیت (حالت) څخه به تاسی ضعیفان او دښمن به مو قوی شي.

وَأَحْسِنُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

او نیکی کوئ! (له هر چا سره مخصوصاً له غازیانو سره) بیشکه چه الله دوستی کوی له نیکو کارانو سره (چه ثواب ورکوی دوی ته) او پوره ادا کړئ حج! او عمره خاص الله لره.

تفسیر: د «حج» په ضمن کښې ئی د «جهاد» هغه ذکر چه مناسب ؤ، بیان وفرمایه، او پس بیا د «حج» او عمری احکام راښیی.

فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۖ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ

بیا که چیری منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمری) نو (واجب دی پر تاسی) هغه څه چه آسان دی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده) او مه خریئ! (ای محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پوری چه ورسیږی هدیه (چه مذبوحه ده) ځای د حلالی خپلی ته

تفسیر: مطلب دا دی کله چه څوک «حج» یا «عمره» شروع کړی یعنی احرام وتړی، نو پر هغه باندی دا خبره لازمه ده چه پوره ئی کړی، او پای (آخر) ته ئی ورسوی، او داسی نشی کیدی چه هغه په نیمایی کښی پریږدی، او له احرام څخه ځان وباسی. مګر که کوم دښمن یا مرض ورپیښ شی او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای (آخر) ته ونه شی رسولی، نو پر ده باندی وینه اوړی، چه سم له خپل توان سره حیوان حلال کړی، چه ادنی ئی یو پسه دی او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکی شریفی ته لیږی، او دا دی هم ورته ووایی چه تر دغی ورځی پوری دا مذبوحه د حرم ځمکی ته ورسوه ! او هلته ئی ذبحه کړه !، او هر کله چه داده شی، چه اوس د ده هغه مذبوحه خپل تاکلی (مقرر) ځای حرم شریف ته رسیدلی ده، او ذبحه شوی ده، نو هلته دا خپل سر لنډ یا وخریبی او پخوا له هغه دی هیڅکله ځان نه حلالوی. داسی وینی ته د «حصار وینه» وایی چه د «حج» یا د «عمری» د نه تمامولو له سببه پر «حاجی» یا «معتمر» باندی اوړی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ

نو هر څوک چه وی له تاسی څخنی ناجوړه یا وی په ده پوری ضرر له (طرفه) د سر د ده نو لازمه ده په ده باندی فدیه له روژی څخه یا له خیراته یا له حلالولو (د پسه)

تفسیر: یعنی که د «احرام» په حالت کښی څوک رنځور شی یا د هغه په سر کښی درد یا زخم وی نو هغه لره د ضرورت له امله (وجی) د احرام په حالت کښی هم سر خریبل، یا د ویښتانو لنډول روا دی. مګر د هغه «فدیه» دی ورکوی، چه هغه د دری ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دی یا د یوه پسه (ګډ) حلالول دی دا وینه د «جنایت وینه» بولی چه د «احرام» په حالت کښی د ناچاری له کبله (وجی) د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندی لازمیږی.

فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

نو هر کله چه په امن شئ پس هر چا چه نفع واخیسته په عمرې سره (چه یو ځای ئې کړه) له حج سره نو (واجب) دی پر ده باندې هغه چه آسان وی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده)

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چه د دښمن او مرض له خوا مطمئن وی، اعم له دی نه چه هغه ته له سره کومه اندیښنه ورپیښه نشی، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپیښه شوی وی، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوی وی، او د هغه له امله (وجی) د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کښی څه خلل ورپیښ شوی نه وی، هغه لره ښایی چه فکر وکړی که «حج» او «عمره» ئی دواړه سره یو ځای ادا کړی وی یعنی قران یا تمتع ئی کړی وی او افراد ئی نه وی کړی. نو په ده باندی یو پسه یا د غوبی یا د اوښ اوومه برخه قربانی اوړی، چه دی وینی ته د قران او تمتع وینه وایی او زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښی د قران او تمتع د غوښی خوراک روا دی. ځکه چه دی (د شکر وینه) ورته وایی. ولی امام شافعی رحمة الله علیه دی ته (د جبر وینه) وایی، او قربانی کوونکی ته اجازه نه ورکوی چه د هغی له غوښی څنی څه وخوری.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ ؕ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ؕ

هر چا چه ونه موندله هدیه (چه مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندی روژی د دری ورځو په (ورځو د) حج کښی او اووه ورځی (نوری) کله چه وګرځئ (تاسی) دا لس ورځی دی پوره

تفسیر: یعنی هغه څوک چه قران او تمتع ئی وکړه، او مذبوحه ورته میسره نه شوه، نو هغه لره ښایی چه دری ورځی د «حج» په ورځو کښی روژه ونیسی، چه د «عرفی» یعنی د «ذی الحجی» په نهمه ورځ کښی پای (آخر) ته ورسیږی، او اووه ورځی د «حج» له فراغت څخه وروسته روژه ونیسی، چه دا ټولی سره لس ورځی شوی.

ذٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی چه نه وی عیال د ده اوسیدونکی په (حوالی (احاطه) د) مسجد حرام کښی.

تفسیر: یعنی قران او تمتع هغه چا لره مخصوص دی چه په مسجد الحرام کښی یعنی په مکه معظمه کښی یا هغی ته نژدی نه اوسیږی، بلکه د «حل» یعنی له «میقات» څخه د باندی هستوګنه ولری. هغه کسان چه دننه په مکی معظمی کښی اوسیږی، هغوی دی یواځی (افراد) وکړی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾ اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُوْمٰتٌ

او ویریږئ له الله څخه او پوه شئ! چه بیشکه الله ډیر سخت عذاب ورکوونکی دی (وخت د) حج (څو) میاشتی معلومی دی

تفسیر: د شوال المکرم له اول څخه نیولی (شروع) د لوی اختر یعنی د ذیحجة الحرام د لسمی شپی تر سحر پوری د دی میاشتو نومونه (اشهر الحج) دی. ځکه چه د حج احرام د هم دی مودی په منځ کښی وی، که پخوا له دی نه څوک د حج «احرام» وتړی نو هغه به ناجائز یا مکروه وی. یعنی د حج له پاره څو میاشتی مقرری دی. او تولو ته ښکاره دی، هغه تغیر او تبدیل چه د عربو مشرکینو به د خپل ضرورت له مخی په دی میاشتو کښی کاوه، او د هغو په نسبت په بل آیت کښی داسی فرمایلی شوی دی ﴿ اِنَّمَا النَّسِيْٓءُ زِيَادَةٌ فِی الْكُفْرِ ﴾ هغه بیخی بی اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيْهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوْقَ وَلَا جِدَالَ فِی الْحَجِّ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ يَّعْلَمْهُ اللّٰهُ ؕ

نو هر چا چه فرض کړ (په خپل ځان) په دی میاشتو کښی حج نو نه دی کوی جماع (او نه دواعی د هغی) او نه ګناهونه او نه جګړی په (ورځو) د حج کښی. او هر څه چه کوئ (تاسی) له نیک کار څخنی نو پوهیږی په هغه باندی الله

تفسیر: «حج» ئې لازم کړ یعنې «احرام» ئې وتاړه په داسې دول (طریقه) چه په زړه ئې نیت وکړ، او په خوله ئې «تلبیه» وویله.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ ۚ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

او توښه واخلئ (له ځانو سره) نو بیشکه بهتره د توښې ځان ساتل دي له سواله او ویرېږئ! له ما څخې ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسیر: یو داسې غلط دود (رسم) او دستور په کفر کښې دا هم ؤ چه بې د لارې د ځورې (خرڅه) تش لاس «حج» ته تلل ئې ثواب ګڼل، او هغه ته به ئې «توکل» وایه، او هلته به تلل له هر چا څخې به ئې سوال او غوښتنې کولې. نو الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه قدرت لرې، امر ورکوی چه هغوی دې د لارې ځورې (خرڅه) له ځان سره اخلې او بیا دې «حج» ته ځې او بې له زاد او راحلې دې لاړ نشې، چه هم په خپله دې سرګردانېږی، او نورو ته هم سرګردانې پیښوی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ۚ

نشته په تاسې باندې هیڅ ګناه په دې کښې چه غواړئ روزی له فضل د رب خپل

تفسیر: که د «حج» په سفر کښې سوداګرې هم وکړئ څه ګناه نه لرې، بلکه مباح ده. خلق له دې خبرې څخه په شبهه کښې ؤ چه ښایې له تجارت کولو څخه به په «حج» کښې څه نقصان پیښیږی، نو اوس داسې هدایت صادر شو هغه څوک چه اصلې مقصود ئې «حج» وی او د هغه په ضمن کښې سوداګرې هم وکړی، نو د هغه په ثواب کښې به څه نقصان نه راځې.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ

نو هر کله چه راکوز شئ (د بیت الله طواف ته) له عرفات څخه نو یادوئ الله په نزد د مشعر الحرام (آخر د مزدلفې کښې)

تفسیر: مشعرالحرام په مزدلفه کښې یو غر دی چه په هغه باندې امام درېږی. په دې غره باندې درېدل افضل دی. او په ټوله مزدلفه کښې هر چیرې درېدل جائز او روا دی پرته (علاوه) د

(محسر) له کندی او وادی څخه، چه هلته دی نه دریږی.

وَاذۡكُرُوۡهُ كَمَا هَدٰىكُمۡ‌ۚ وَاِنۡ كُنۡتُمۡ مِّنۡ قَبۡلِهٖ لَمِنَ الضَّآلِّيۡنَ ﴿۱۹۸﴾

او یادوئ دی (یعنی الله) لکه چه لاره ئی درښودلی ده تاسی ته او بیشکه چه وئ تاسی پخوا له هدایته خامخا له گمراهانو څخنی.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مگر په شرک سره، نو ښایی چه هسی ذکر دی ونه کړی شی، بلکه سره له توحیده ئی همغسی ذکر وکړئ چه تاسو ته ئی هدایت درکړی دی.

ثُمَّ اَفِيۡضُوۡا مِنۡ حَيۡثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسۡتَغۡفِرُوا اللّٰهَ‌ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۱۹۹﴾

بیا راکوزیږئ (ای قریشو د طواف دپاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چه راکوزیږی (نور) خلق (مزدلفی ته) او مغفرت غواړئ له الله څخه د (خپلو گناهونو) بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د گناهونو) پوره رحم لرونکی دی. (د اجر او ثواب په اکرام سره)

تفسیر: د کفر په زمانه کښی یوه غلطی دا هم وه، چه مکیان (مکی والا) به تر عرفاته پوری نه تلل، چه عرفات له حرم څخه د باندی دی. بلکه د حرم په حد کښی به چه مزدلفه ده، دریدل، او د مکی شریفی له قریشو څخه پرته (علاوه) نور تول به تر عرفات پوری تلل، او بیا به له عرفات څخه د طواف له پاره مکی شریفی ته راتلل. نو ځکه ئی وفرمایل له هغه ځایه چه تول خلق د طواف له پاره راځی. تاسی هم همغه ځای ته ورشئ، او له هغه ځایه له عرفات د طواف له پاره بیرته راشئ، او په خپلو پخوانیو گناهونو باندی نادم اوسئ!.

فَاِذَا قَضَيۡتُمۡ مَّنَاسِكَكُمۡ فَاذۡكُرُوا اللّٰهَ كَذِكۡرِكُمۡ اٰبَآءَكُمۡ اَوۡ اَشَدَّ ذِكۡرًا‌ؕ

نو هر کله چه ادا کړل تاسی افعال د حج خپل نو یادوئ الله لکه یادول
تاسی پلرونو خپلو لره (په جاهلیت کښی په فخر سره) بلکه ډیر زیات یادول

تفسیر: یعنی د ذیحجة الحرام په لسمه کښی چه د «حج» د افعالو یعنی د جمرو ویشتلو، قربانی کولو، سر خریيلو، یا د ویښتانو لنډونو د کعبی شریفی د طواف او د صفا او مروی له سعی فارغ شوئ، نو د منیٰ د قیام په وخت کښی د الله تعالیٰ ذکر وکړئ! لکه چه د کفر په زمانه کښی تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو ذکر کاوه، بلکه له هغه څخه دی هم زیات ذکر وکړ شی! دوی له قدیمی زمانی راهیسی داسی عادت درلود (لرلو) چه د «حج» له فراغت څخه وروسته به دری ورځی په منیٰ کښی دیره کیدل، او لوی بازار به ئی جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نیکونو ستاینه (صفت) او یادونه به ئی کوله. او د دوی لوینی او فضایل به ئی بیانول. دا دی چه پاک الله له هسی ویناؤ څخه هغوی منع کړل او ویی فرمایل چه په دی ورځو کښی د الله تعالیٰ ذکر ډیر وکړئ او د هغه الله تعالیٰ جلت عظمته د لویی او عظمت یادونه کوئ!.

فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا وَمَا لَهٗ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿۲۰۰﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۲۰۱﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيْبٌ مِّمَّا كَسَبُوْا ط

نو ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وایی ای ربه زمونږه! راکړه مونږ ته! په هغه دنیا (لږ ژوند) کښی (زمونږ برخه مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه وایی

(چه دنیا کری غوره څوک په آخرت
بی له برخی به وی پاتی په قیامت)

ای ربه زمونږه راکړه مونږ ته! په دغه دنیا (لږ ژوند) کښی نیکی (نعمت) او په آخرت کښی نیکی (جنت) او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ) دغه کسان شته دوی لره لویه برخه له سببه د هغو (ښو اعمالو) چه کړی دی دوی (هغه)

تفسیر: ړومبی ئی فرمایلی ؤ چه د الله تعالیٰ ذکر وکړئ!. د نورو ذکر مه کوئ! اوس دا راښوول کیږی، چه د پاک الله ذکر کوونکی او له هغه څخه د مطلب غوښتونکی په دوه ډوله (قسمه) دی: یو خو هغه دی چه د هغوی مطلوب یوازی دنیا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چه مونږ ته راکول کیږی، په هم دی دنیا کښی دی راکړ شی» نو داسی خلق د آخرت له نعمتو څخه بی برخی دی. بل هغه دی چه د هغوی مقصود آخرت دی، چه د دنیا ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی د عبادت توفیق او نور او د آخرت ښیګڼی (فائدو) او نیکی یعنی ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړی، نو داسی کسانو ته په آخرت کښی د هغوی د حج او دعا او حسناتو پوره برخه وررسیږی.

څوک چه غواړی دین دنیا له خپل مولیٰ نه
په دارینو کښی به ئی زیات کړی له هر چانه

وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۲۰۲﴾

او الله ژر اخستونکی د حساب دی (چه ډیر ژر د تولو مخلوقاتو حساب خلاصوی.)

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به له تولو څخه یو ځای او یو ځلی او په یوه شیبه حساب آخیست کیږی، یا دا چه قیامت لری مه ګڼئ ځکه چه هغه د جزا ورځ ډیر ژر راتلونکی ده. او له هغه څخه په هیڅ ډول (طریقه) سره خلاصی امکان نه لری. نو د هغی له فکره مه غافل کیږئ!

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدٰتٍ ؕ

او یادوئ! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په څو ورځو شمیرلیو شویو (د تشریق) کښی

تفسیر: له ﴿ اَيَّامًا مَّعْدُوْدٰتٍ ﴾ څخه د ذیحجة الحرام یوولسمه، دولسمه، دیارلسمه ورځ مراد ده. چه په دی ورځو کښی خلق له «حج» څخه فارغیږی، او مامور دی چه په «منیٰ» کښی واوسیږی. په دی ورځو کښی د جمرو ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل، اجراء کړئ! او په نورو وختونو کښی هم دلته تکبیر او تهلیل په ډیر محبت سره ووایئ!. او د پاک الله په ذکر کښی کثرت او مداومت وکړئ!.

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقَىٰ ۗ

نو هر چا چه بیړه (تلوار) وکړه (په تلو کښې له منٰی مکې ته) په دوو ورځو کښې (چه (۱۱) (۱۲) د ذی الحجی دی) نو نشته هیڅ ګناه پر دغه تلوار کوونکی او هر چا چه تاخیر وکړ (او دری ورځې په منٰی کښې پاتې شو) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندی دا بیګناهی هغه چا لره ده چه پرهیز ئې کړی وی (له مناهیو څخه)

تفسیر: ګناه خو دا ده چه له شرعی ممنوعاتو څخه پرهیز ونه کړئ! او هغه څوک چه له الله تعالیٰ څخه وویریږی، او په تیره بیا د «حج» په وخت کښې تقویٰ او پرهیزګاری هم وکړی نو بیا په دی خبره کښې هیڅ نه ګناهګاریږی، چه په «منٰی» کښې دوه ورځې هستوګنه وکړی، یا دری ورځې پکښې واوسیږی، ځکه چه الله تعالیٰ دا دواړه جائز فرمایلی دی. ولی افضل او بهتر خو په (منٰی) کښې د دری ورځو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوٓا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۲۰۳﴾

او (تل) ویریږئ! له الله څخه او پوه شئ چه بیشکه تاسی خاص الله ته ورټولیږئ (په قیامت کښې د مکافاتو (جزا او سزا) له پاره)

تفسیر: یعنی په «حج» پوری څه خصوصیت نشته بلکه ښایی چه هر سړی په هر وخت او هر کار کښې له پاک الله څخه تل وویریږی، ځکه چه تاسی تول به له خپلو قبرو څخه پاڅیږئ! او د هغه الله جل جلاله وعم نواله په حضور کښې به تول سره د خپل حساب او کتاب له پاره تولیږئ!.
دلته د حج ذکر ختم شو، خو د حج په ضمن کښې د دوو دولو (قسمو) خلقو ذکر هم راغلی ؤ.
(۱). ﴿فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ﴾ الآیه
(۲). ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ﴾ الآیه
یعنی مؤمن او کافر اوس د هغه په مناسبت د دریم قسم ذکر هم فرمایی، یعنی د منافق حال بیانوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ

اللّٰهَ عَلٰى مَا فِيْ قَلْبِهٖ ۙ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿۲۰۴﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِى الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيْهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿۲۰۵﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهٗ جَهَنَّمُ ؕ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۲۰۶﴾

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دی چه په تعجب کښې آچوی تا خبره د ده په (کارو د دی) ژوندون لږ کښې او شاهد کوی دی الله په هغه شی چه په زړه د ده کښې دی حال دا چه دی ډیر سخت دی په جګړه او عداوت کښې او کله چه بیرته وګرځی (له تانه ای محمده!) نو ګرځندی ګرځی په ځمکه (د مدینې) کښې دپاره د دی چه فساد وکړی په ځمکه کښې او هلاکوی کښت (فصل) او ساکښیان (ذی روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چه الله نه خوښوی فساد (او معصیت) او کله چه وویل شی ده ته چه وویرېږه له الله نیسی دی غرور (عار او ننګ په کولو د) ګناه نو پس کافی دی ده لره (عذاب د اور) دوزخ او هرومرو(خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: دا حال د منافق دی، چه په ښکاره سره خوشامندی او تملق کوی. او الله تعالیٰ ځانته شاهد ګرځوی، او وایی چه زه رښتین یم! او په زړه کښې می د اسلام محبت دی، خو د جګړې او فساد په وخت کښې د هغه اعمال لهَ دی ویناوو ځنی مخالف وی، او که ئی لاس بر شی، له داړی، غلا، لوټ او تالا ځنی هم خپل مخ نه اړوی. او که له هسی چارو ئی څوک منع کړی، نه منع کیږی، بلکه ضد او مخالفت کوی، او په خپلو بدو چارو کښې ترقی کوی. وایی چه یو منافق چه ډیر فصیح او بلیغ او نوم ئی (اخنس ابن شریق ؤ) کله به چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښې حاضریده، نو خپل ډیر اخلاص او محبت به ئی د اسلام په نسبت ښکاره کاوه. او د دوی په غیاب کښې به ئی کښتونه (فصلونه) خرابول، او درمندونه به ئی سوځول، او د بودهؤ (څاروو) پښې به ئی پریکولی، نو په دی مناسبت د منافقینو په تقبیح او خرابی کښې دغه پاس آیت نازل شو.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْرِيْ نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ ؕ

او ځنې له خلقو څخه هغه څوک دي چه خرڅوي نفس خپل دپاره د طلب د رضا د الله (چه له خپله ځانه او ماله تیریږي).

تفسیر: په پخوانۍ آیت کښې د هغه منافق ذکر ؤ، چه دین ئې د دنیا په بدل کښې له لاسه ایست، دلته د هغه په مقابل کښې د هغه کامل الایمان مخلص مسلمان ذکر راځي چه دنیا، مال او ځان د دین په طلب کښې صرفوي. وایي چه حضرت صهیب رومي غوښتل چه د هجرت په اراده د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شي، په لار کښې د مشرکینو په لاس کښیوت (راګیر شو). صهیب رضی الله تعالیٰ عنه هغوی ته وویل «زه خپل کور او ټول مال تاسو ته په دې شرط سره درکوم، چه ما خوشې کړئ! چه مدینې منورې ته لاړ شم. او له هجرت څخه مې مخه مه نیسئ!» په دې باندې هغوی راضي شول، او صهیب رضی الله تعالیٰ عنه ئې پرېښود چه د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شي، نو دا آیت د مخلصینو په تعریف کښې نازل شو.

وَاللّٰهُ رَءُوفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۲۰۷﴾

او الله ډېر مهربان دی پر بندګانو باندې (چه د ده په توفیق له ځانه او ماله تیریږي.)

تفسیر: دا د الله تعالیٰ څومره لوی رحمت دی، چه خپلو بندګانو ته ئې توفیق ورکړی دی، چه د هغه د خوښې او رضا غوښتلو په لاره کښې خپل ځان او مال قربانوي، حال دا چه د دوی د هر یوه مال او ځان د الله تعالیٰ ملکیت دی. خو سره له هغه هم د هغه په بدل کښې هغوی ته (جنت) ورکوي، دا یوازې د ده فضل او احسان دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ادْخُلُوْا فِى السِّلْمِ كَآفَّةً ۪

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو) ننوځئ! په اسلام کښې (د هغه له ټولو شرایطو سره) ټول.

تفسیر: په ړومبي آیت کښې ئې د مخلص مؤمن مدح وفرمایله، چه له هغه څخه د نفاق ابطال منظور ؤ. اوس فرمایي چه تاسو په کامل ډول (طریقه) سره اسلام ومنئ! یعني په ظاهر او باطن، او په عقیده او عمل کښې یواځې د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چه په خپل سر او

عقل. يا د بل چا په خوله کوم حکم ومنئ!. يا کوم کار وکړی!. نو له دی ځنی د «بدعت» قلع او قمع او له بيخه ايستل مقصود دی. ځکه چه «بدعت» په حقيقت کښی هم دا شی دی، چه د بل چا کومه عقيده يا کوم عمل چه ښه او مستحسن وګانه (وګڼرلے) شی هغه له خپل لوری په دين کښی داخل کړی شی، مثلاً لمونځ او روژه چه ښه د عبادتونو دی، که بی له شرعی حکمه ئی څوک له خپله ځانه مقرر کړی بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عيدګاه کښی په نفلونو باندی امر ورکول يا د اخترونو په ورځو کښی د روژی نيول د دغو آيتونو خلاصه داسی شوه «په اخلاص سره ايمان راوړئ! او له بدعتونو څخه لری ګرځئ!». له يهودانو ځنی څو تنه مشران په اسلام مشرف شوی وو، دوی د اسلام له احکامو سره د «تورٰيت» د احکامو رعايت کول هم غوښتل. مثلاً د هفتی (خالی) ورځ به ئی لويه ورځ ګڼله، او د اوښانو غوښی او شودی به ئی حرامی بللی، او «تورٰيت» به ئی لوست، نو په دی مناسبت دا آيت نازل شو، چه په هغه سره ئی د بدعت انسداد په کامل ډول (طريقه) سره وفرمايه.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۭ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۲۰۸﴾

او مه کوئ پيروی د (اثر د) قدمو د شيطان! بيشکه دا (شيطان) تاسی لره دښمن دی ښکاره

تفسير: يعنی په خپله وسوسه سره بی اصله شيان ستاسو په زړونو کښی اچوی، او په دين کښی بدعتونه شاملوی، او دين مو خرابوی، او تاسی هم هغه غوره کوئ.

فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَاۗءَتْكُمُ الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۰۹﴾

بيا که وښوئيدئ تاسی وروسته له هغه چه راغلی دی تاسی ته ښکاره معجزی نو پوهيږئ چه بيشکه الله ډير غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی).

تفسير: يعنی د محمدی شريعت د صافو احکامو له ښکاره کيدلو څخه وروسته که څوک په هغه باندی بيا هم قائم پاتی نشی، بلکه په بل لوری سترګی ونښلوی. نو ښه وپوهيږئ چه الله تعالیٰ پر تولو باندی ډير غالب دی، هر چاته چه اراده وکړی سزا ورکوی. هيڅوک د هغه د عذاب مخه نشی نيولی، لوی حکمت والا دی. هر څه چه کوی له حق او مصلحت سره سم دی. که عذاب

ورکوی، یا که په عذاب او سزا ورکولو کښې څه ډیل او ځنډ (ایسارتیا) کوی، یعنی نه چاته ژر سزا ورکوی او نه ئې د هیچا هیڅ یو شی هیرېږی، او نه له انصاف او عدالت (نیاو) څخه تیرېږی. او نه کوم نامناسب امر صادروی.

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأْتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِى ظُلَلٍ مِّنَ ٱلْغَمَامِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ ۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

انتظار نه کوی دوی مګر دی ته چه راشي دوی ته (عذاب د) الله په سیورو (سورو) کښې له وریځو څخه او (راشي دوی ته) پرښتې (د عذاب) او خلاص شي کار (د اهلاک د دوی) او (خاص) الله ته بیرته ګرځول کیږی ټول کارونه (په قیامت کښې د مجازاتو دپاره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق تعالیٰ له دی صافو او ښکاره ؤ احکامو څخه مخالف کار کوی او له خپل کاره تګه نه اوړی، او سمی صافی لاری ته نه راځی، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندی یقین او باور نه لری اوس ګواکی دوی دی خبری ته سترګی نیولی دی، چه **(العیاذ بالله)** په خپله الله تعالیٰ او د هغه پرښتې پر دوی باندی راشي، او د جزا او سزا کومه واقعه چه په «قیامت» کښې راتلونکی ده، هغه په هم دا نن ورځ پای (آخر) ته ورسیږی، او فیصله شی. خو بالاخره د ټولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب او د ورتګ ځای همغه رب الارباب دی، او د ټولو مرجع او مآب همغه عزیز الوهاب دی، او ټول احکام د همغه ملک القادر له حضوره صادریږی. او په دی کښې هیڅ یو د تردد او ویری کومه خبره نشته.

سَلْ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍ ۗ

پوښتنه وکړه (ای محمده!) له بنی اسرائیلو څخه چه څومره ورکړی دی مونږ دوی ته له معجزاتو څرګندو څخه؟

تفسیر: له دی نه ئې پخوا فرمایلی ؤ چه د حق تعالیٰ د صاف حکم له ښکاره کیدلو څخه وروسته، له هغه څخه مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تائید کښې فرمایی چه په خپله له بنی اسرائیلو اولاده د یعقوب څخه پوښتنه وکړئ چه مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالیږلی دی؟ کله چه دوی له هغو څخه منحرف او چپ شول، نو زمونږ په

عذابو اخته شول. او داسی نه دی چه مونږ پخوا له نافرمانی څخه هغوی په عذاب اخته کړی وو.

وَمَنْ يُّبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۲۱۱﴾

او هر څوک چه بدل کړی نعمت د الله (په ناشکری سره) وروسته له هغه چه راغلی ؤ دا (نعمت) ده ته نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) (په دنیا کښی په قتل، نفی (جلا وطن)، اسارت (قید) او په عقبا کښی په عقوبت).

تفسیر: یعنی دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چه د پاک الله له احکامو او هدایاتو څخه مخالفت کوی، یا ئی آیات بدلوی، او د هغو د احساناتو او انعاماتو کفران کوی، نو بیا د هغه عذاب ډیر سخت دی، په داسی ډول (طریقه) چه په دنیا کښی دی ووژل شی، یا دی کور او مال لوټ کړ شی، یا دی جزیه پری کیښوده شی، چه تل خوار او ذلیل واوسی، په عقبا کښی همیشه تل ترتله په دوزخ کښی پاتی کیږی.

فائده: له نعمت رسیدلو څخه دا مطلب دی چه په هغه باندی ئی علم حاصل شی یا بی له تکلفه ئی په لاس ورشی.

زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُوْنَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۘ

ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی دغه ژوندون لږ خسیس او مسخری کوی دوی پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنا خپلی)

تفسیر: یعنی کافران چه د الله تعالیٰ له صافو احکامو څنی په ښکاره ډول (طریقه) سره مخالفت کوی. او د هغه د انبیاؤ له هغو ښکاره ؤ احکامو څخه مخ اړوی. چه پاس یاد شول د هغه وجه دا ده چه د هغوی په نظر کښی د دنیا ښیګڼو (فائدو) او ښه والی داسی کلک ځای نیولی دی، چه د هغه په مقابل کښی د آخرت زحمت او راحت ته هیڅ فکر نه کوی، او هیڅ خیال نه ورته لری، بلکه پر هغو مسلمانانو باندی چه د آخرت په ذکر او فکر کښی مشغول دی، او د پاک الله د حکمو په تعمیل کښی مصروف دی، خاندی او ذلیل ئی ګڼی، نو هسی احمق النفس بندګان په څرنګه د الله تعالیٰ د احکامو تعمیل وکړی هر کله چه به د مشرکانو مشران پر حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه یا عمار رضی الله تعالیٰ عنه یا صهیب رضی الله تعالیٰ عنه یا د

مهاجرينو پر نورو فقراؤ رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين باندى تيريدل، يا به ئى دوى ليدل، نو پر دوى باندى به ئى تمسخر كاوه، او خندل به يى، او ويل به ئى چه «دغه ناپوهانو ته وگورئ! چه د آخرت په خيال د دنيا تكاليف، او مصائب پر ځانو باندى اخلى، او محمد صلى الله عليه وسلم ته وگورئ! چه د دغو فقيرانو په ملگرتوب غواړى چه د عربو پر مشرانو برى ومومى، نو ځكه دوى تل د غلبى په فكر كښى لگيا، او د دنيا د اصلاح په چرت كښى مشغولتيا لرى!.»

وَالَّذِيْنَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

او هغه كسان چه ئى ساتلى دى (ځانونه له شركه) د پاسه د دوى (يعنى كفارو) به وى په ورځى د قيامت كښى او الله روزى وركوى هغه چا لره چه اراده وكړى بى له حسابه (ډيره پراخه)

تفسير: الله تعالىٰ د هغوى په ځواب كښى ارشاد فرمايى چه دا د دوى ناپوهى او ناقص خيال دى چه په دنيا پسى ليونيان دى، او نه پوهيږى چه هم دا فقيران او غريبان به د قيامت په ورځ له دوى ځنى اعلىٰ او لوړ وى او الله تعالىٰ په دنيا او عقبا كښى هغه چاته چه اراده وفرمايى بيشماره رزق او روزى وركوى. لكه چه هم دى فقيرانو ته ئى چه كافرانو به پر دوى باندى خندل، د بنى قريظه او بنى نضير اموال او جايداد وړيه برخه كړل. او همدوى ئى د (روم) او د (پارس) پر شهنشاهى باندى مسلط كړل.

كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۗ فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۪ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيْمَا اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ۗ وَمَا اخْتَلَفَ فِيْهِ اِلَّا الَّذِيْنَ اُوْتُوْهُ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ۚ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَا اخْتَلَفُوْا فِيْهِ مِنَ

الْحَقِّ بِإِذْنِهٖ ۗ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۲۱۳﴾

وو تول خلق (په ابتدا کښې) تولی یو په یوه حق دین (بیا ځینی کافران او ځینی مسلمانان پاتی شول) پس ولیږل الله انبیاء زیری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) او راوئی لیږه له دوی سره کتاب (بیانونکی د دین) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی (الله یا نبی یا کتاب) په مینځ د خلقو کښې په هغه کار کښې چه اختلاف کړی دی دوی په هغه کښې او اختلاف نه دی کړی په هغه (حق یا کتاب یا اسلام) کښې مگر هغه کسانو چه ورکړی شوی ؤ دوی لره کتاب (اختلاف چه ئی کړی ؤ) د وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلیلونه ښکاره په سبب د کینی په منځ د دوی کښې پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی هغه شی ته چه جګړه کړی وه دوی په هغه کښې (چه عبارت دی) له حقه په اذن (حکم) خپل سره او الله هدایت کوی هغه چاته چه اراده (یی د هدایت) وکړی طرف د لاری سمی ته.

تفسیر: د حضرت آدم علیه السلام له وخته راهیسی هم دا یو حق دین پاتی دی، وروسته له هغه څخه تر یوی مودی پوری هغه دین پاتی ؤ، او بیا خلقو په هغه کښې اختلاف وکړ. نو پاک الله د هغو د اختلافاتو د لری کولو لپاره خپل انبیاء ولیږل چه د ایمان او اطاعت اهل ته ئی د ثوابو زیری او بشارت ورکاوه، او د کفر او معصیت اهل ئی له عذابو څخنی ډاراوه، او له دوی سره ئی یو حق کتاب هم ورلیږلی ؤ، چه په دی د خلقو اختلاف او نزاع لری شی او حق دین د دوی له اختلافاتو څخه محفوظ او قائم پاتی شی. او د الله تعالیٰ په احکامو کښې همغو کسانو اختلاف واچاوه، چه هغوی ته کتاب ورکړی شوی ؤ، لکه یهودانو او نصرانیانو چه په (توریٰت) او (انجیل) کښې اختلاف او تحریف وکاوه، او د انزاع ئی هم په ناپوهی سره نه کوله. بلکه ښه پری پوهیدل، او یواځی د دنیوی اغراضو، ضد او حسد له امله (وجی) ئی داسی کول. نو الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د ایمان اهل ته د حق او هدایت طریقه وروښودله، او د گمراهانو له اختلافاتو څخنی ئی نجات ورکړ. لکه چه محمدی صلی الله علیه وسلم امت ته ئی د هری عقیدی او عمل په نسبت د حق امر تعلیم وفرمایه. او د یهودانو او نصرانیانو د اختلافاتو او افراط او تفریط څخنی ئی دوی محفوظ وساتل.

فائده: له دی آیت څخنی دوه خبری معلومیږی

(۱): دا چه الله تعالیٰ هغه رسولان او متعدد کتابونه چه رالیږلی ئی دی، د دی له پاره نه دی چه د هری فرقی له پاره بیله لاره وښیی، بلکه تولو لره الله تعالیٰ اصلاً همغه یوه لاره مقرره کړی ده کله چه دوی له هغی سمی لاری څخنی وښوئیدل نو الله تعالیٰ دوی ته بیا رسول صلی الله علیه وسلم

او کتاب ورولیږل، چه سم د هغو له احکامو سره تګ وکړی. کله چه وروسته له هغه، هغوی بیا ګمراهان شول. بیا بل نبی علیه السلام او بل کتاب الله دوی ته ور واستاوه شو چه دوی په یوه لاره باندی قائم پاتی شی. د دی خبری مثال داسی دی لکه چه روغتیا یوه ده او ناروغی ګانی بی شماره دی کله چه یوه ناروغی پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره ئی یوه دوا او پرهیز وفرمایه څه وخت چه بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره ئی بله دوا او پرهیز وټاکه (مقرر کړ) اوس ئی په آخر کښی هسی یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چه په هغی سره له ټولو ناروغیو څخنی نجات ممکن دی. او د ټولو په بدل کفایت کوی. او هغه د اسلام پاکه طریقه ده. چه د هغی له پاره آخرالزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لیږلی شوی دی.

(۲): دا خبره معلومیږی چه د الله تعالیٰ هم دا سنت جاری دی، چه بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کښی کار کاوه، او د هر آسمانی کتاب په نسبت به ئی اختلاف درلود (لرلو). او د حق او حقانیت په نسبت به ئی تل جنګ او جګړی کولی. او په هم دی کښی به بوخت (مشغول) او لګیا وو. نو اوس نه ښایی چه د ایمان اهل د کافرانو له بدسلوکی او فساد څخه زړه تنګی او خپه شی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

بلکه ایا ګمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) چه ننه به وځئ تاسو جنت ته حال دا چه راغلی به نه وی په تاسی باندی په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له تاسی نه چه رسیدلی وه دوی ته سختی (لکه فقر او مرض) او رنځ او ګرځول شوی وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پوری چه ویل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وو سره له ده چه کله به وی نصرت د الله؟ خبردار شئ! واورئ! چه بیشکه نصرت د الله نژدی دی (مؤمنانو ته).

تفسیر: دا پخوا له دی نه ذکر شو، چه د دښمنانو له لاسه انبیاء علیهم السلام او د هغو امتیانو

ته تل ربړونه (تکلیفونه) او ایذاوی رسیدلی. نو اوس مسلمانانو ته ارشاد وشو چه آیا تاسی هیله (امید) لرئ چه په جنت کښی به داخلیږئ؟ حال دا چه هغه ضررونه او ربړونه (تکلیفونه) چه پخوانیو امتو ته ور وړاندی شوی وو، هغه به ستاسی په مخ کښی نه در وړاندی کیږی؟. هو! پخوانیو امتو ته فقر، فاقه، مرض او د کفارو ویره دومره زیاته ور وړاندی کیده، چه د مجبوری او عاجزی په حالت کښی به نبی او د ده امتیانو الله تعالیٰ جل جلاله ته داسی دعوی او عرضونه کول «ای الها! ستا هغه اعانت او امداد چه وعده ئی کړی شوی ده، کله به راورسیږی؟» یعنی د بشریت په مقتضاء سره د پریشانی په وخت کښی به د مأیوسی په ډول (طریقه) سره داسی خبری د هغوی له خولو څخه وتلی. لکه چه زمونږ بلخی مولوی حضرت مولنا جلال الدین رحمة الله علیه په مثنوی کښی هم فرمایی

چه بدانو اتفاق وکړ انکار ته

اندیښمن پیغمبران شول دی کار ته

لکه چه پاس وویل شول داسی اوضاع به د اضطرار په وخت کښی د انسانیت په تقاضا سره واقع کیدله، چه له هغی څخنی په دوی د شک او د شبهی هیڅ کوم الزام نه راته، او کله چه به خبره تر دی حده پوری رسیده نو د الهی جل جلاله رحمت به متوجه شو، او ارشاد به وشو چه «هوښیار شئ! چه د الله تعالیٰ مدد در ورسید، او مه ویریږئ!». نو ای مسلمانانو! تاسی هم د دنیوی تکالیفو او د دښمنانو له غلبی څخنی مه ویریږئ! صبر او تحمل وکړئ! او ثابت قدم واوسئ!.

يَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ ط

پوښتنه کوی له تانه (ای محمده! مؤمنان) چه څه شی صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟)

تفسیر: په پخوانیو آیاتو کښی په کلی ډول (طریقه) دا مضمون په ډیر تاکید سره بیان شو چه کفر او نفاق پریږدئ! او په اسلام کښی په پوره ډول (طریقه) سره ننوځئ! او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی بل د هیچا خبری ته غوږ مه ږدئ! او د الله تعالیٰ په خوښی کښی خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ! او هر راز (قسم) شدت او تکلیف پر ځان باندی واخلئ! له دی ځای نه وروسته د دی کلیی په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانیږی، چه د ځان او د مال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق او نورو پوری تعلق لری چه د دی کلیی تحقیق او تاکید په ښه ډول (طریقه) سره په زړه کښی کینی.

قُلْ مَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۲۱۵﴾

ووایه (ای محمده!) هر شی (لږ یا ډیر) چه صرفوئ (خرچ کوئ) تاسی له مالو څخه نو (یی صرف کړئ) له پاره د مور او پلار او (له پاره د) خپلوانو او (له پاره د) یتیمانو (پلار مړیو) او مسکینانو (چه څه شی نه لری) او (له پاره د) مسافرانو او هر هغه څه چه (یی) کوئ تاسی له نیک کاره نو بیشکه چه الله په هغه باندی (لکه په نورو اشیاؤ) ښه عالم دی.

تفسیر: ځینی اصحاب چه مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله علیه وآله صحبه وسلم ځنی ئی پوښتنه وکړه چه له مال ځنی مونږ څه صرف کړو؟ او په څه شی باندی ئی ولګوو؟ نو ځکه داسی حکم وشو چه لږ یا ډیر هر څه چه د الله تعالیٰ له پاره صرفوئ (خرچ کوئ)، هغه د مور او پلار او اقاربو او یتیمانو او محتاجانو او مسافرانو له پاره دی. یعنی که د ثواب د حصول لپاره ئی ښندل او صرفول غواړئ نو هغومره مو چه زړه غواړی صرف ئی کړئ! د هغه له پاره څه تعیین او تحدید نشته. هو! دا ضروری ده چه هغه په همغو مواقعو باندی صرف کړ شی چه مونږ ئی درښیو!.

کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

فرض کړی شوی دی پر تاسی باندی جنګ کول (له کفارو سره)

تفسیر: یعنی د دین له دښمنانو سره جنګیدل فرض کړی شوی دی.

فائده: تر هغه وخت پوری چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی شریفی کښی اوسیدل، په جنګ سره مجاز نه ؤ، کله چه ئی مدینی منوری ته هجرت وفرمایه، نو دوی ته د مقاتلی اجازه وشوه، مګر یوائځی د هغو کفارو په مقابل کښی چه له مسلمانانو سره جنګیږی، وروسته تر دی له تولو کفارو سره د مقاتلی اجازه وشوه او «جهاد» فرض شو، او که د دین دښمنان پر مسلمانانو باندی برید او تعرض وکړی، نو پر مسلمانانو باندی «جهاد» فرض عین ګرځی، که نه فرض کفایی دی، ولی په دی شرط سره چه د «جهاد» هغه تول شرطونه وموندلی شی، چه په فقهیه ؤ کتابو کښی راغلی دی. هو! هغه خلق چه له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړی؛ یا له دوی سره معاهده ولری، یا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن او ځیرمی (ضمانت) لاندی راشی، نو له هسی کفارو سره جنګیدل، یا د دوی په مقابله کښی د دوی له مخالفینو سره

مرستی (مدد) کول، مسلمانانو سره هیڅکله روا نه دی.

وَهُوَكُرْهٌ لَّكُمْ

حال دا چه دغه (جنګ) بد ښکاری تاسی ته،

تفسیر: د بد ښکاره لیدلو مطلب دا دی چه پر نفس باندی سخت او دروند معلومیږی دا نه چه درد او د انکار وړ (لائق) په نظر راځی، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف وربښکاری او د تنفر او خپګان موجب وی، نو په دومره خبره باندی پر هیڅا باندی هیڅ الزام نشته ځکه چه انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډیر عشق او مینه لری، او بل هیڅ شی له ژوندانه سره نه برابروی نو ځکه جنګ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً دروند او سخت کار ښکاری.

وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

او ښایی چه بد ګڼئ تاسی یو شی حال دا چه هغه ډیر بهتر وی تاسی لره، او ښایی چه ښه وګڼئ تاسی یو شی حال دا چه هغه به ډیر بد وی تاسی ته او الله عالم دی (په خیر ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (په خیر خپل)

تفسیر: یعنی دا خبره ضروری نه ده، چه هر هغه شی چه تاسی ئی خپل ځان ته نافع یا مضر وګڼئ هغه په رښتیا سره هم ستاسی په حق کښی همغسی وی. بلکه کیدی شی، چه تاسی یو شی د خپل ځان له پاره بد وګڼئ، او هغه په واقع کښی مفید وی. یا کوم شی تاسی ښه وګڼئ او هغه په حقیقت کښی مضر وی. دا چه تاسی وایئ «په جهاد کښی د ځان او مال د تولو شیانو نقصان دی، او د «جهاد» په پریښودلو او ترک کښی، د تولو حفاظت دی» خوشی یو چتی او فضول خیال دی. تاسی نه پوهیږئ چه په «جهاد» کښی د دنیا او آخرت لوی لوی منافع شته. او د «جهاد» په ترک کښی ډیر ډیر نقصانات دی، ستاسی په ګته او تاوان، نفع او نقصان باندی یواځی الله تعالیٰ جلت کلمته ډیر ښه پوهیږی، او تاسی نه پری پوهیږئ. نو ځکه هر هغه حکم چه الله تعالیٰ ئی پر تاسی باندی کوی، هغه خامخا حق دی، او تاسو ئی د زړه له کومی ومنئ! او په هسی چتی (بیکاره) خیالاتو پسی مه ګرځئ!.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

پوښتنه کوی خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتی حرامی څخه له جنګ کولو په دی کښی (چه روا دی که ناروا؟)

تفسیر: حضرت فخر عالم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو یو تولی د کفارو د مقابلی له پاره ولیږه. دوی کفار ووژل، او مالونه ئی په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهیدل چه هغه د «جهاد» وخت د جمادی الاخری وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده کافرانو د دی په نسبت په طعنی ویلو باندی پیل (شروع) وکړ محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کره، او خپلو امتیانو ته ئی حکم ورکړی دی چه په اشهرالحرم کښی دی هم له خلقو سره جګړی وکړی، او د دوی مالونه دی په الجه (غنیمت) او لوټ یوسی په دی ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصبحه وسلم په حضور کښی حاضر، او پوښتنه ئی وکره، چه «اوس څه حکم دی؟ له مونږ ځنی خو اشتباهاً دا کار صادر شوی دی!» په دی تقریب دا آیت نازل شو

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ

ووایه (ای محمده! دغو سائلینو ته) چه جنګ کول په دی (اشهرالحرم) کښی (عمداً) لویه ګناه ده.

تفسیر: یعنی په حرامه میاشته کښی جنګیدل، خو بیشکه د ګناه خبره ده. ولی لویو اصحابو رضی الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثانی کښی «جهاد» کړی ؤ، او په حرامه میاشته کښی یی چه رجب المرحب دی نه ؤ کړی. نو د دی له امله (وجی) د عفوی مستحق دی، او په دوی باندی هیڅ یو الزام نه اوړی. نو په هغوی داسی الزام لګول، بی انصافی ده.

وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ اللَّهِ

او منع کول له لاری (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (ګناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهرالحرم کښی)

تفسیر: یعنی د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او په خپله د اسلامی دیانت څخه بغاوت او د بیت الله شریف د زیارت څخه د خلقو مخ نیول، او د مکی معظمی اوسیدونکی د باندی شړل دا خبری د اشهرالحرم له مقاتلی څخه هم لویی ګناوی دی. او حال دا چه کفار پرله پسی هسی کارونه کوی. لنده ئی دا چه «په حرامه میاشته کښی بی سببه او ناحقه جنګیدل، خو بیشکه لویه ګناه ده. مګر هغه خلق چه په حرم شریف کښی کفر خپروی (خوروی). او لوی لوی فسادونه پکښی کوی. او په اشهرالحرم کښی هم د مسلمانانو د ربړولو (آزارولو) څخه لاس نه آخلی نو له هسی کفارو سره د جنګیدلو ممانعت نشته. برسیره په دی کله چه پخپله مشرکان په داسی بدو امورو کښی لګیا دی، نو په داسی یوه وړوکی ګناه باندی چه هغه هم د لاعلمی له امله (وجی) واقع شوی ده، پر مسلمانانو باندی د داسی ظالمانو او متجاوزو (حد نه تیریدونکو) کافرانو له لوری طعنی وهل، د شرم او تعجب خبره ده.»

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (له دین څخه د خلقو ایستل) دیره لویه (ګناه) ده له جنګ څخه.

تفسیر: یعنی په دین کښی فتنه او فساد اچول، چه خلق له دین څخه وګرځی، له هغه قتل نه چه له مسلمانانو څخه سهواً په حرامه میاشت کښی واقع شوی دی، په څو درجو بد دی. مشرکانو داسی عادت درلود (لرلو)، چه د اسلامی دین په خبرو کښی ئی راز راز (قسم قسم) شبهی او خدشی پیدا کولی، څو نور خلق په شبهو کښی ولویږی، او د اسلام دین ونه منی. لکه چه په هم دی پیښه کښی چه د ځینو مسلمانانو له لوری سهواً په اشهرالحرم کښی واقع شوی وه، مشرکانو دیری خبری وکړی، او له دی ویناؤ څخه د هغوی مقصد دا ؤ چه نور خلق د اسلام له قبلولو څخه متنفر کړی. نو ئی لنده داسی شوه «په هغه قتل باندی چه د مسلمانانو له لاسه صادر شو، مشرکان پیغورونه ورکوی چه خلق د حق دین له لاری واړوی، حال دا چه دا د دوی فتنه او له حق دین څخه لغزول (خویول) له قتل څخه په څو درجو مذموم او شنیع دی».

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا

او همیشه به وی دوی (یعنی کافران) چه جنګ به کوی دوی له تاسی سره تر هغه پوری چه بیرته وګرځوی دوی تاسی له دینه ستاسی که ئی لاس ورسیږی. (او موقع ومومی).

تفسیر: یعنی تر څو چه تاسی په حق دین باندی قائم اوسیږئ، دا مشرکان په هیڅ یوه حالت او په هیڅ یوه موقع کښی، ستاسی له مقاتلی او مخالفت څخه لاس نه اخلی. اگر که د مکی معظمی په حرم شریف او اشهرالحرم کښی هم وی، لکه چه د حدیبیی په عمره کښی ئی هم داسی وکړل چه کافرانو نه د مکی شریفی حرمت وساته او نه ئی د حرامو میاشتی څه لحاظ وکړ. او بی سببه ئی یوازی د بغض او عناد له امله (وجی) قتل او جدال ته ملاوی وتړلی. او مسلمانان ئی مکی شریفی ته له ورتګ څخه ستانه کړل (منع کړل). او پری ئی نه ښودل چه عمره ادا کړی. بیا نو د داسی معاندینو طعنی او بد ویلو ته نه ښایی چه څه اهمیت ورکړ شی او نه ښایی چه له هغوی سره په اشهرالحرم کښی له مقاتلی کولو څخه ډډه (څنګ) وشی.

وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۱۷﴾

او هر څوک چه ګرځی له تاسی نه له دینه خپله پس مړ شی حال دا چه دی کافر وی نو دغه کسان ضایع شوی دی (تیر) عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی. هم دوی به په دی (اور) کښی تل (همیشه)وی.

تفسیر: یعنی له اسلامی دین څخه غاړه غړول او په کفر باندی ترآخره پوری ټینګ پاتی کیدل. داسی یوه سخته بلا ده چه د ګرد (ټول) عمر نیکی له منځه وړی! په دنیا کښی د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتی کیږی، نکاح ئی فسخ کیږی. له میراث ځنی بی برخی پاتی کیږی. هو! که بیا اسلام ومنی، نو یوازی د هغو نیکو عملونو جزا پوره او کامله ورکول کیږی چه له اسلام څخه وروسته ئی کړی وی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُوْنَ رَحْمَتَ اللّٰهِؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۱۸﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه هجرت ئی کړی

دی او جهاد ئې کړی دی په لاره (دین) د پاک الله کښې دغه کسان امید لری دوی د رحمت (مهربانی) د الله او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالی سره)

تفسیر: له رومبنی آیت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چه پر مونږ باندی په دی باره کښې هیڅ مؤاخذه نشته. مگر په دی تردد کښې پاتی ؤ چه آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چه مونږ کړی دی ثواب رارسیږی که نه؟ نو دا آیت نازل شو هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او هجرت ئې کړی دی، او د الله تعالیٰ له پاره بې د کوم شخصی غرض څخه ئې د هغه له دښمنانو سره «جهاد» کړی دی، نو دوی بیشکه د الله تعالیٰ د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دی، او پاک الله د خپلو بندگانو خطاوی بخښی، او پر دوی باندی انعام کوونکی دی نو الله تعالیٰ به هسی مطیعان او حکم منونکی بندگان نه محروموی.

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۭ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د څښلو). د شرابو او (له کولو د) قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواری) په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی، او په هر یوه کښې د هغو خرابی راښکاره شوی ده، آخر ئې د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره ممانعت وکړ شو. نو ټول هغه شیان چه نشه راوړونکی دی له یوه مخه حرام دی او هغه شرطونه چه په کوم شی باندی تړل کیږی او گټل او بایلل پکښی وی حرام دی او یو طرفه شرط تړل حرام نه دی.

قُلْ فِيْهِمَآ اِثْمٌ كَبِيْرٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ۡ وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا ۭ

ووایه (ای محمده! دوی ته) په دی دواړو کښې گناه لویه ده او گټی دی له پاره د خلقو او گناه د دی دواړو ډیره لویه ده له گټی د دی دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چه انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پری ژغوری (ساتی)، زائل کیږی. او سری د مامور به پریښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کوی چه جنگ، قتل او نوری خرابی تری پیدا کیږی او راز راز (قسم قسم) هسی روحانی او جسمانی ناروغی ورځنی زیږی چه ډیر ځلی د هلاکت موجب گرځی او په قمار کښې د حرام مال خوړل،

غلا کول او د مال او عیال تضییع او یو له بل سره دښمنی مینځ ته راځی، او راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مفاسد تری پیدا کیږی. هو! په دوی کښی څه سرسری ګټی هم شته. مثلاً د شرابو له څښلو څخه موقتاً خوند، لذت، خوښی او سرور ورحاصلیږی. او له قمار وهلو څخنی بی له مشقته ویریا مال او شته په لاس ورځی.

وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلِ ٱلْعَفْوَ ۗ

او پوښتنه کوی دوی (ای محمده! له تا څخنی) چه څومره صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟) ووایه (ای محمده! دوی ته صرف کړئ! هغه چه وی) زیات (ستاسی له خرڅ نه)

تفسیر: زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه خلقو داسی پوښتنی کړی وی چه «د الله تعالی له پاره څومره مال صرف کړ شی؟» حکم وشو چه «هغه مال د پاک الله په لاره کښی صرف کړئ!، چه ستاسی له ضروری مصارفو څخه زیات وی.» ځکه څنګه چه د آخرت فکر یو ضروری او حتمی کار دی، د دنیا فکر هم یو ضروری کار دی.

دنیا ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه واصل شی په نعمت
عقبٰی ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه داخل شی په جنت

هو! که تاسی خپل تول مال په یوه لاره کښی صرفوئ! نو خپل ضروریات به څرنګه پوره کړی شئ؟ او هغه حقوق چه په تاسی باندی لازم دی، هغه به څنګه ادا شی؟ او په دی تقدیر، الله تعالیٰ خبر دی چه د دنیوی او اخروی په څه راز راز (قسم قسم) خرابیو کښی به اخته کیږئ.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۗ

هم داسی (پاس بیان په شان) بیانوی الله تاسی ته احکام (او د خپلی مهربانی علامی) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ د (الله تعالیٰ) په دلائلو او احکامو کښی) په (کارو د) دنیا او آخرت کښی

تفسیر: یعنی فانی دنیا خو د حوائجو ځای دی. او باقی عقبٰی خو د ثوابونو ځای دی، نو

ځکه په ډير فکر او انديښنه سره ښايي چه په هر امر کښې سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شي! او اخروي او دنيوي مصالح دې دواړه په نظر کښې ونيول شي!.

په دنيا کښې ګټه کيږي د عقبا

ژر شه هم دا نن فکر وکړه د سبا

او د احکامو له واضح بيان ځنې هم دا خبره مطلوبه ده چه تاسې ته د فکر کولو موقع په لاس درشي.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتٰمٰى ط

او پوښتنه کوي دوي (له تانه اي محمده!) له معاملاتو د) يتيمانو؛

تفسير: ځينو خلقو به د يتيمانو (پلار مړيو) په مالو کښې احتياط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسې حکم صادر شو ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾ او ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتٰمٰى ظُلْمًا ﴾ الآيه - دلته هغه کسان چه د يتيمانو پالنه ئې کوله وويريدل او د هغوي ډوډې او نور لګښت (خرڅه) ئې له خپله ځانه بيخي جلا (جدا) کړه. ځکه چه د يتيمانو مالونه د شرکت په حالت کښې خوړل کيدل، دلته داسې يوه سختي پيښه شوه چه کوم شي به يتيم له پاره تياريده د هغه پاتې برخه به خرابيده او ايسته به غوزاريده او په دا رنګه احتياط کښې به د يتيمانو نقصان کيده، نو زمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کښې دا خبره عرض شوه نو د دې په نسبت دا آيت نازل شو

قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ ۖ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ط

ووايه (اي محمده دوي ته چه سمول (برابرؤل) او ساتل او) اصلاح د مال د دوي بهتر دي (له بيزارۍ نه) او که يو ځاي کړئ (خرڅ د) دوي (له ځانه سره نو) دوي ورونه ستاسې دي او الله ته معلوم دي ضايع کوونکي د (مال له) اصلاح کوونکي نه

تفسير: يعني مقصود خو يوازې هم دا خبره ده، چه د يتيم د مال اصلاح او اداره او ساتنه دي

په ښه ډول (طريقه) سره وکړی شیـ نو هر وخت چه په جلا والی (جدا والی) کښی د يتيم ګټه وی، هغه دی اختيار او غوره کړی شی! او چيری چه په شرکت کښی د يتيم خير او ښيګڼه (فائده) وليده شی، نو د هغه خرڅ دی هم د خپل ځان له خرڅ سره ګډ کړی شی!. په دی کښی هيڅ يوه مضائقه او خبره نشته چه کله تاسی د هغوی له خوړو څخه وخورئ!، او کله په دوی باندی له خپلو خوړو څنی وخورئ!. ځکه چه هغه يتيمان خو ستاسی دينی يا نسبی ورونه او خويندی دی، او د ورونو ګډون په خوړلو کښی څه بده خبره نه ده، هو! دا يوه ضروری خبره ده چه د يتيمانو د اصلاح او ګټو رعايت دی په پوره ډول (طريقه) سره وکړی شی! او پاک الله ښه عالم دی چه په دی شرکت کښی د چا مقصود خيانت او د يتيم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د يتيمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دی؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ؕ

او که اراده کړی وی الله (د مشقت ستاسی) نو خامخا به ئی مشقت راوست په تاسی باندی.

تفسير: مشقت راوستل يعنی په خوړلو او څښلو کښی به ئی د يتيمانو مشارکت د صلاح په توګه (طور) هم مباح نه ګرځاوه. يا دا که بی علمه او بی قصده به په کښی کوم کموالی يا ډير والی پيښيده په هغه کښی به ئی هم مؤاخذه کوله.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِیْزٌ حَكِیْمٌ ﴿۲۲۰﴾

بيشکه چه الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کښی قوی) ښه تدبير والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسير: يعنی ډير سخت او خورا (زيات) دروند حکم ورکولی شی، ځکه چه هغه ډير قوی او غالب دی خو داسی ئی ونه کړل، بلکه د آسانتيا حکم ئی ورکړ. ځکه چه هغه سم له حکمت او مصلحت سره حکم کوونکی دی (عم نواله!).

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكٰتِ حَتّٰى یُؤْمِنَّ ؕ وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَیْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَّلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِیْنَ حَتّٰى یُؤْمِنُوْا ؕ

وَلَعَبۡدٞ مُّؤۡمِنٌ خَيۡرٞ مِّن مُّشۡرِكٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكُمۡۗ

او په نکاح مه آخلئ! مشرکی ښځی تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا وینځه مؤمنه بهتره ده له مشرکی اصیلی ښځه اګر که ښه درښکاره شی تاسی ته هغه (کافره) او په نکاح مه ورکوئ (مسلمانانی ښځی) کافرانو ته تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا مریی مؤمن بهتر دی له کافر سړی نه اګر که ښه درښکاره شی تاسی ته (هغه کافر)

تفسیر: ړومبی د مسلمان نارینه له کافری ښځی سره او د کافر له مسلمی سره د نکاح اجازه وه په دی آیت سره هغه امر منسوخ شو. که نارینه یا ښځه مشرکه وی، نو د هغی نکاح له مسلمان سره روا نه ده. یا که وروسته له نکاح څخه یو له زوجینو څخنی مشرک شی نو پخوانی نکاح ماتیږی. او مشرک دا دی چه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه په علم یا په قدرت یا په بل کوم صفت کښی د هغه جل وعلیٰ شانه په مقابل کښی بل کوم شی مماثل ودروی یا ئی تعظیم وکړی. او لکه الله تعالیٰ داسی ئی وګنی. یا بل چا یا بل شی ته سجده وکړی. یا بل څوک یا بل شی مختار وبولی، او له هغه څخنی خپل حاجت وغواړی دا خبره له نورو آیتو څخه څرګند شوی ده، چه د یهودانو او نصرانیانو له ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، او دوی په دی مشرکینو کښی نه دی داخل، مګر په دی شرط سره چه هغوی په خپل دین قائم وی. او خپل کتاب او نبی منی، اګر که عیسٰی بن الله او عزیر بن الله هم ووایی «العیاذ بالله!» او ملحدان او دهریان نه وی. لکه چه زیاتره کتابیان نن ورځ هم داسی لیدل کیږی، د دی آیت خلاصه دا ده «د مسلمان نارینه نکاح له مشرکی ښځی سره تر هغه پوری روا نه ده څو چه مسلمانه نشی. په رښتیا سره چه مسلمانه وینځه له کافری ښځی څخه بهتره ده، اګر که دا کافره ښځه اصیله، شریفه او ډیره ښکلی میرمنه هم وی او د مال او جمال او شرافت او عزت لامله (له وجی) ستاسی خوښه هم شی. هم دا راز (قسم) دی د مسلمانی ښځی نکاح له مشرک نارینه سره ونه تړله شی! مسلمان مریی هم له مشرک څخنی ډیر ښه دی اګر که دا مشرک اصیل، شریف او ښه ښاغلی (محترم) هم وی او د دولت ، شرافت، صورت او نورو ښیګنو (فائدو) له پلوه (طرفه) ستاسی په سترګو کښی درونډ هم درشی. یعنی خورا ډیر ادنٰی مسلمان سړی له خورا ډیر اعلیٰ مشرک څخنی، افضل او اعلیٰ دی.

أُوْلَٰٓئِكَ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلنَّارِۖ

دغه کسان بولی (خلق په بد عمل سره) په لوری د اور (د دوزخ)

تفسير: يعنى له هغو مشركينو او مشركاتو سره چه د هغوى ذكر په پاس آيت كښې وشو مينه، محبت، اختلاط او د هغو اقوالو ته غوږ نيول، او افعالو ته كتل نفرت كموى. او د مينى او رغبت سبب گرځى. چه د دى كار انجام دوزخ دى، نو ځكه له مشركانو سره له نكاح تړلو ځخه بيخى اجتناب او ځان ژغورنه (ساتنه) لازمه ده.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْٓا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ ۚ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۲۱﴾ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ ۭ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَاۗءَ فِي الْمَحِيْضِ ۙ

او الله (او دوستان يى) بولى (خلق) په لورى د جنت او مغفرت په اذن (حكم او ارادى) خپلى سره او بيانوى احكام خپل خلقو ته دپاره د دى چه دوى نصيحت ومنى (پند واخلى) او پوښتنه كوى دوى له تانه (اى محمده!) له (احكامو د) حيض ځخه، ووايه (اى محمده دوى ته) دا يوه پليتى ده نو په څنگ (جدا) شئ (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حيض كښې.

تفسير: «حيض» هغو وينو ته وايى چه له ښځو ځنى سم د هغو له عادت سره بهيږى په دى حالت كښې مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل تول حرام دى. هغه وينه چه بى له عادت ځخه ليدل كيږى، هغه ناروغى ده، نو په دى ناروغى كښې چه د فقهاؤ په اصطلاح ورته «استحاضه» وايى دغه پاس تول ممنوعه شيان روا دى. او د هغى وينى حال هسى دى لكه چه له كوم زخم يا پوزى يا رگ وهلو ځنى وينه بهيږى. يهودانو او مجوسيانو د «حيض» په وخت كښې له ښځو سره ډوډى خوړل، او په يوه كور كښې هستوگنه كول، او نور شيان هم ناجائز گڼل، مگر نصرانيانو حتّٰى د حائضاتو له مجامعت ځنى هم ځانونه نه ژغورل (ساتل) مسلمانانو په دى مورد كښې له رسول اكرم صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم ځخه پوښتنه وكړه، نو دا آيت نازل شو. حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم په ښكاره ډول (طريقه) سره فرمايلى دى چه د «حيض» په حالت كښې مجامعت حرام دى. ليكن له دوى سره خوړل، ځښل، هستوگنه، ناسته ولاړه تول روا دى. او د يهودانو افراط او د نصرانيانو تفريط، دواړه مردود شول.

وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ

او مه نژدی کیږئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پوری چه (ښی) پاکی شی،

تفسیر: په پاکیدلو کښی دا تفصیل دی که «حیض» پخپله پوره موده یعنی (۱۰) ورځو کښی بند شو، نو هلته مجامعت روا دی که له لسو ورځو څخه پخوا وچه شوه مثلاً وروسته له (٦) ورځو او د ښځی عادی هم شپږ ورځی وی نو مجامعت د وینی له وچیدلو څخه وروسته تر هغه پوری روا نه دی، چه ښځه ولامبی، یا د یوه لمانځه وخت پری تیر شی، نو وروسته له هغه به له هغی سره مجامعت روا شی. که د ښځی عادت اوه یا اته ورځی وی، نو د دی ورځو د ختم (بشپړ) کیدلو څخه وروسته به مجامعت ورسره روا کیږی.

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چه ښی پاکی شوی دوی نو راځی دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چه حکم کړی دی تاسی ته الله.

تفسیر: له هغه ځای څخه چه د مجامعت اجازه پکښی ورکړی شوی ده، یعنی د مخ له خوا چه له هغه ځایه کوچنیان (بچی) زیږی، او بل ځای ته راتګ (یعنی لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

بیشکه چه الله خوښوی بیا بیا توبه ایستونکی (له ګناهونو څخه) او خوښوی ځان ساتونکی له (پلیتیو څخه).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه توبه کوی له هغی ګناه څخنی چه له دوی څخنی اتفاقاً صادره شوی وی مثلاً د «حیض» په حالت کښی د «وطی» مرتکب شوی وی، او هغه کسان چه له ناپاکی یعنی له ګناهونو او د «حیض» په حالت کښی، له «وطی» او د نجسی موقعی له «وطی» څخنی ځان ژغوری (بچ کوی).

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

ښځی ستاسی ځای د کرلو (د نسل) ستاسی دی، نو راځئ ځای د کرلو خپلو ته (چه قبل دی) په هر ډول (طریقه) سره چه خوښه وشی ستاسی.

تفسیر: یهودانو د شا له لوری له ښځو سره مجامعت کول، ممنوع ګڼل، او ویل به یې «که
څوک داسې مجامعت وکړي، هغه کوچنی (بچی) چه له هسې مجامعت څخني پیدا کیږي، احول
(کوږ سترګی) (چپی) به وي.» کله چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وآله صحبه وسلم څخنی په
دې مورد کښې پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو. «یعني ستاسې ښځې تاسو لره لکه ستاسو
کښت (فصل) داسې دي، چه په دوی کښې نطفه د تخم په شان او اولاد د پیداوار غوندې دي.
یعني له هغه څخنې اصلي مقصد یواځې د نسل پاتې کیدل، او اولاد زیږیدل دي، نو تاسې واک
(اختیار) لرئ، چه له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه یا په اړخ، یا
د شا له لوري، د مخ په خوا په هر ډول (طریقه) مو چه زړه غواړي، مجامعت وکړئ!. مګر دا
خبره ضروري ده، چه تخم شیندل دي په همغه خاصه موقع کښې وي چه له هغه څخه مولود
موجودیږي. یعني مجامعت دي هرومرو (خامخا) په فرج کښې وشي! او له لواطت څخنې دې
خامخا ځان وژغورئ!(وساتئ) ځکه چه ځای د مرداری او نجاست دی. د یهودانو دا خیال غلط
دی، چه له هسې مجامعت څخنې احول «چپی» مولود موجودیږي.»

وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ

او په مخ کښې ولیږئ تاسې! دپاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسیر: یعني صالحه اعمال تل د ځان له پاره کوئ! یا دا چه له «وطی» څخنې مو ښایي صالح
اولاد مطلوب وي. او یواځې نفساني حظ مو مقصود نه وي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ مُّلٰقُوْهُ ؕ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۲۲۳﴾ وَلَا تَجْعَلُوا
اللّٰهَ عُرْضَةً لِّاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْا وَتَتَّقُوْا وَتُصْلِحُوْا بَيْنَ النَّاسِ ؕ

او وویریږئ! له الله څخه او وپوهیږئ! چه بیشکه تاسې ملاقات کوونکي یئ له
الله سره او زیري ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (د جنت) او مه ګرځوئ!
(نوم د) الله نښانه له پاره د قسمو خپلو (پر دغه) چه (نه) به نیکي کوئ او
(نه) به پرهیزګاري کوی او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کښې.

تفسیر: یعنی د کوم ښه کار په نه کولو باندی په الله تعالیٰ قسم یادوئ. مثلاً له خپلی مور او پلار سره به خبری نه کوم. یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم. یا له هیچا سره به مصالحت یعنی روغه نه کوم یعنی په هسی قسمو کښی د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله گرځوی، نو وروسته له دی هسی قسمونه مه خورئ! که څوک بیا داسی قسمونه یادوی، نو د هغه ماتول او «کفاره» ئی ورکول پری واجبیږی.

وَاللّٰهُ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ ﴿۲۲۴﴾

او الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم (پر تولو اعمالو) دی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه قسم یادوی الله تعالیٰ ئی اوری. که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له ویری له قسم خوړلو څخه ځان ساتی، نو (**سمیع او علیم الله**) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی. ستاسی هیڅ یوه پته او ښکاره خبره له الله تعالیٰ څخه پته نه ده. نو ځکه د زړه په نیت او د ژبی په خبرو او نورو کارونو کښی ډیر زیات احتیاط په کار دی.

لَا یُؤَاخِذُکُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِیْٓ اَیْمَانِکُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغو (او په گمان) سره په قسمو ستاسی کښی

تفسیر: لغو او چتی (بیکاره) قسم (لوړل) هغه دی، چه له خولی څخنی سم له عادته یا عرفه سره چتی پتی (بیکاره) ووځی، او د زړه له کومی (منځ) او په عمدی او ارادی ډول (طریقه) سره نه وی. له هسی قسم یادولو څخنی نه په چا باندی «کفاره» اوړی، او نه پری گناهګاریږی. هو! که څوک په قصد او اراده سره د قسم الفاظ لکه «والله» «بالله» «تالله» ووائی، او له دی قسم څخنی ئی یوازی تاکید مقصود وی، او قسم خوړل او لوړل ئی په زړه نه وی، نو پری «کفاره» اوړی. د «کفاری» بیان وروسته له دی نه راځی.

وَلٰکِنْ یُّؤَاخِذُکُمْ بِمَا کَسَبَتْ قُلُوْبُکُمْ

او لیکن نیسی (الله) تاسی په هغه (قسم) چه قصد کړی وی (د هغه) زړونو

ستاسې (پس له حنثه).

تفسیر: یعنې هغه قسم چه عمدي او په قصد سره وي، او په هغه کښې زړه او ژبه سره بیخې یو شي وي، نو د هسې قسم په ماتولو باندې هرومرو (خامخا) «کفاره» آوري. دا منهب د «امام شافعي رحمة الله علیه» دی، او زمونږ د حنفیانو په منهب لغو قسم هغه دی چه په تیره زمانه کښې ئې کار کړی وي په تخمین او ګمان سره، او قسم پرې وکړي، او په واقع کښې هغسې نه وي دا یمین «قسم لغو» او معفو دی.

وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» او مغفرت کونکی دی چه په لغو او چټي (بیکاره) قسمو باندې مؤاخذه نه کوي. او «حلیم» دی چه په مؤاخذه کښې تلوار نه کوي، ښایي چه بنده توبه وکړي.

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِن فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

دی هغو کسانو لره چه قسمونه کوي له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقاً یا تر څلورو میاشتو پورې) انتظار د څلورو میاشتو، نو که بیا رجوع وکړه دوی (او سره یو ځای شول) پس بیشکه چه الله ښه ښښونکی (د خطیئاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په انعام سره). او که قصد وکړ دوی طلاق (او رجوع ئې ونه کړه) پس بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو).

تفسیر: یعنې که څوک قسم وخوري چه زه به خپلې ښځې ته نه نژدې کیږم! بیا که دی د څلورو میاشتو په منځ کښې هغه ته ورنژدې شو، نو د خپل قسم «کفاره» به ورکوي او ښځه به د هغه په نکاح کښې پاتې کیږي. که څلور میاشتې تیرې شوې او دی هغې ته ورنژدې نه شو نو

د ده ښځه به په «بائن طلاق» سره طلاقه شي.

فائده: په شرع کښې «ایلاء» دی ته وایي چه سړی قسم وخوری چه زه خپلی ښځی ته تر څلورو میاشتو یا له څلور زیات یا بې د مودی له قیده نه نژدی کیږم. «ایلاء» څلورو میاشتو څخه لږه نه کیږی. د «ایلاء» په دی دری واړو صورتونو کښې که نارینه خپلی ښځی ته د دی څلورو میاشتو په منځ کښې ورنژدی کیږی «نو کفاره» پری اوړی، او ښځه ئې په نکاح کښې پاتی کیږی، که نه د څلورو میاشتو په پای (آخر) کښې له ده څخه بې د طلاقو د یادولو هغه ښځه په «بائن طلاق» سره جلا (جدا) کیږی. که له څلورو میاشتو څنې په لږه قسم وخوړ. لکه چه وایي تر دریو میاشتو پوری خپلی ښځی ته نه ورنژدی کیږم، نو دا شرعی «ایلاء» نه ده، او حکم ئې دا دی که هغه قسم ئې مات کړ، مثلاً په هم دی یاد شوی صورت کښې د دریو میاشتو په منځ کښې هغې ښځی ته ورنژدی شو، نو د هغه قسم «کفاره» واجبیږی، او که ئې د قسم موده پوره شوه، یعنی تر دریو میاشتو پوری هغې ته ورنژدی نه شو نو نه ښځه وربانـدی طلاق کیږی او نه وربانـدی «کفاره» لازمیږی.

وَالْمُطَلَّقٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوْٓءٍ ؕ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَّكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيْٓ أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ

او طلاقی کړی شوی ښځی دی انتظار کوی په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) دریو حیضو (کاملو) پوری او نه دی روا دوی لره چه پټوی به دوی هغه شی چه پیدا کړی دی الله په ارحامو د دوی کښې (له ولده یا حیضه) که وی دوی چه ایمان لرونکی وی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی).

تفسیر: کله چه نارینه خپلی ښځی ته طلاق ورکړی، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پوری خپله نکاح نشی تړلی، څو چه دری «حیضه» ئې پوره نشی، دا د دی دپاره که چیری حامله وی، حمل به ئې ښکاره شي. او د یوه اولاد، به د بل چا نه شي. نو ځکه پر ښځی بانـدی فرض دی چه هر هغه شی چه د هغې په ګیډه کښې وی. هغه ښکاره کړی حمل وی او که حیض وی، او دی مودی ته په شرع کښې «عدت» وایي.

فائده: دلته له مطلقاتو څنې خاص هغه ښځی مرادی دی چه هغوی ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) یا «شرعی خلوت» نوبت وررسیدلی وی، او دی ښځو ته «حیض» هم ورځی، پر هغې ښځی بانـدی چه ورسره مجامعت یا «صحیحه خلوت» نه وی شوی، وروسته له طلاقه بیخی

«عدت» نشته. او هغه ښځه چه بيخي نه حائضه کيږي مثلاً وړه يا داسې بوډۍ او زړه وي چه له وينې پاکه وي، يا حامله وي، نو په دوه ؤ وړاندنيو (اولنو) صورتونو کښې، د دوی د عدت موده درې مياشتې دي. او د اولاد لرونکي (حاملې) عدت، د هغې د اولاد زيږول (د حمل وضعه) ده. هغه ښځه چه خپلواکه (آزاده) نه وي بلکه د کومې شرعي قاعدې په موجب وينځه شوې وي، که حائضه کيږي، نو د هغې د عدت موده دوه حيضه ده. که نه حائضه کيږي، نو د صغارت او کبارت په صورت کښې د هغې عدت يوه نيمه مياشته ده، او په هغه صورت کښې چه حامله وي نو د اولاد زيږول (د حمل وضعه) ده. دا تفصيلات له نورو آيتونو او احاديثو څخه ثابت شوي دي.

وَبُعُوۡلَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ اِنۡ اَرَادُوۡۤا اِصۡلَاحًا ؕ

او ميړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (وړ) دي په بيا کولو د دې ښځو په دې (موده) کښې که اراده لري دوی د جوړښت (په خپلو منځو کښې).

تفسير: يعني که نارينه د عدت په موده کښې وغواړي چه هغه ښځه بيرته ځان ته وګرځوي، کولی شي، که څه هم د هغې ښځې خوښه نه وي. خو ښائي چه په دې ګرځولو کښې مقصود ښه سلوک او اصلاح وي. او ښځه ونه ربړوي، او ويې نه ويروي، او په دې ئې نه مجبوره وي چه خپل «مهر» ورپريږدي. چه دا تول ظلم او تيرى دی که داسې کوي ګنهګاريږي که څه هم رجعت ئې صحيح دی.

وَلَهُنَّ مِثۡلُ الَّذِىۡ عَلَيۡهِنَّ بِالۡمَعۡرُوۡفِ ۖ وَلِلرِّجَالِ عَلَيۡهِنَّ دَرَجَةٌ ؕ

او شته دي ښځو لره (حقوق پر ميړونو (خاوندانو) باندې) په شان د هغو (حقوقو) چه په دوی دي (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره او شته نارينه ؤ لره په دې ښځو باندې بهتروالي (فضيلت).

تفسير: يعني دا امر خو حق دی، همغسې چه د نارينه ؤ حقوق پر ښځو باندې دي، همغه شانې د ښځو حقوق پر نارينه ؤ باندې هم دي، چه سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل پر دواړو باندې ضروري دي، نو اوس نارينه لره ښايي چه له خپلې ښځې سره په هيڅ دول (طريقه) بده ګذاره او خراب سلوک ونه کړي. بلکه د ښځې هر راز (قسم) حق تلفي ممنوعه ده. مګر دا يو فضيلت او فوقيت نارينه پر ښځو باندې لري چه د رجعت واک او اختيار خامخا نارينه لره دی.

وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ فَاِمْسَاكٌۢ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌۢ بِاِحْسَانٍ

او الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ) او ډیر تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی) (رجعی) طلاق دوه کرته دی نو بیا ساتنه (د ښځو) ده (په رجوع سره) په معروف (ښه وجه) سره یا پریښوول دی (د ښځو) په ښه وجه سره.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه لس شل ځلی هر څومره چه د نارینه زړه غوښته، خپلی ښځی ته به ئی طلاق ورکاوه، مګر پخوا د عدت له ختمیدلو څخه به ئی بیا رجعت ورته کاوه، او بیا به ئی طلاق کوله او په دی ډول (طریقه) ځینو نارینه ؤ خپلو ښځو ته زیات تکلیف او زحمت ورپیښاوه، نو بنا پر دی دا آیت نازل شو، هغه طلاق چه رجعت پکښی کیدی شی، تول سره دوه ځلی دی، چه په هغه کښی نارینه واکمن دی چه د «عدت» په شپو کښی بیرته له سره رجعت وکړی، یا ئی په ښه ډول (طریقه) سره خوشی کړی. وروسته د «عدت» له تیریدلو څخه «رجعت» نه پاتی کیږی. هو! که دوی دواړه بیا سره خوښ وو، بیا نکاح ترلی شی، او که دری طلاقه ورکړی، نو بیا سره له خوښی هم دوی نکاح نشی سره ترلی، تر څو چه هغه ښځه بل میړه (خاوند) ونه کړی، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړی.
فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسریح باحسان» څخه دا غرض دی چه که رجعت کوی نو ښائی چه د موافقت او حسن معاشرت دپاره وی، او د ښځی بند ساتل او ربړول (ازاړول) مقصود نه وی، لکه چه د دوی په منځ کښی دستور ؤ که نه په سهولت او ښه ډول (طریقه) سره دی پریږدی.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا اِلَّآ اَنْ يَّخَافَآ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ

او روا نه دی تاسو ته (ای خاوندانو) چه واخلئ تاسی له هغه مال څخه چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په «مهر» کښی) هیڅ شی مګر که ویریږی دوی (یعنی میړه (خاوند) او ارتینه) (زوجه) چه وبه نشی ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسیر: یعنی نارینه ؤ لره دا روا نه ده چه له ښځو ځنی د طلاق په بدل کښی هغه مهر بیرته واخلی چه ورکړی ئی دی. هو! دا هلته روا دی چه څه ناچاری وی، او په هیڅ ډول (طریقه) د دوی په منځ کښی موافقت سره رانشی، او دوی له دی خبری ځنی ویریږی، چه مخالفت له شدته د الله تعالیٰ په احکامو باندی تینګ نه شی پاتی کیدی، او په ښه ډول (طریقه) یو له بله سره معاشرت او ژوندون نشی کولی، او د نارینه له جانبه د ارتینی (زوجی) د حقوقو په ادا کښی څه تیری او قصور هم نه وی. که نه د هغه مال اخیستل نارینه لره ناروا او حرام دی.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس که ویریږئ تاسی چه وبه نشی ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په زوجیه ؤ امورو کښی) نشته هیڅ ګناه په دوی دواړو باندی په هغه شی کښی چه فدیه ورکړی په هغه سره (دا ښځه او ځان خلاص کړی)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی له دی نه ویریږئ چه د نارینه او ښځی په منځ کښی داسی جګړی او مخالفتونه دی چه د هغوی په ژوندون کښی موافقت نه سره راځی نو په دی صورت کښی په دوی باندی څه ګناه نشته چه ښځه څه مال ورکړی، او خپل ځان د هغه د نکاح له قیده جلا (جدا) کړی، او نارینه د هغی مال واخلی. دی ته «خلع» وایی، کله چه د ضرورت په حالت کښی د میړه (خاوند) او د ارتینی (زوجی) له پاره «خلع» کول، روا شول، نو تولو مسلمانانو ته ښایی چه په دی کښی سعی وکړی.

فائده: یوه ښځه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته حاضره شوه او ویی ویل چه زه له خپله میړه (خاوند) څخه خفه یم او نه غواړم چه د هغه سره واوسم رسول الله صلی الله علیه وسلم چه د دی موضوع تحقیق وفرمایه، هغی ښځی وویل چه میړه (خاوند) می نه زما د حقوقو په ادا کولو کښی کمی کوی، او نه زه د هغه په اخلاقو او دیانت باندی څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هغی ښځی ځنی «مهر» بیرته واخیست، او میره (خاوند) ته ئی ورکړ، چه طلاقه ئی کړه، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

دا (ذکر شوی احکام) حدود د الله دی نو تاسی مه تیریږئ! له حدودو د الله

او هر (هغه) څوک چه تیریږی له حدودو د الله نه نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (چه شیان بی ځایه ږدی).

تفسیر: یعنی دا ټول مذکوره احکام طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد د پاک الله مقرره اصول دی، نو د هغو تعمیل او پابندی ډیره ضروری ده. او ښایی چه هیڅ یو قسم مخالفت، تغییر او کوتاهی په هغه کښی ونه کړه شی!.

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۗ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

نو (وروسته له دی دوو طلاقو څخه) که بیا ئی طلاقه کړه دا ښځه (دریم ځلی) پس بیا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دی نه) تر هغه پوری چه په نکاح واخلی دا ښځه میړه (خاوند) بل پرته (علاوه) له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم میړه (خاوند) (هم) دا ښځه (او عدت ئی تیر شو) پس نشته هیڅ ګناه په دغو دواړو ښځه او ړومبنی میړه (خاوند)، چه بیا سره رجوع وکړی دواړه که ګمان وی د دی میړه (خاوند) او ښځی په دی چه اقامه به کړی دوی احکام د الله (او په ځای به ئی کړی)، او دا (ذکر شوی احکام) حکمونه د الله دی چه بیانوی ئی (د هغه) قوم دپاره چه پری پوهیږی (او په مقتضاء د علم عمل کوی).

تفسیر: یعنی که میړه (خاوند) خپلی ښځی ته دریم ځلی «طلاق» ورکړی، نو بیا به هغه ښځه ده ته هیڅ نه روا کیږی، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړی سره خپله نکاح ونه تړی، او هغه بل میړه (خاوند) له دی سره صحبت (جماع) ونه کړی. او بیا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نه کړی، او د هغه دوهم میړه عدت هم پوره نشی، وروسته له دی نه چه د «فقهاؤ» په اصطلاح ورته «حلاله» وایی د هغه ړومبنی میړه (خاوند) سره دوهمه نکاح هلته ترله کیږی چه د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وی. یعنی هر یو د بل حقوق په ښه شان سره وساتی او پخپلو نفسو باندی په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولری که نه خامخا بیا د دوی په منځ کښی جنګ جنجال او شورماشور پیښیږی او بیا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسیږی، او په ګناه کښی اخته کیږی حال دا چه د نکاح اساس په محبت او مودت دی او مینه او الفت او ښه ژوندون د

نکاح غرض او غایه ده اګر که د صحت شرط ئی نه دی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا

او کله چه طلاقی کړئ تاسی ښځی نو ورسیږی دوی (آخر د) عدت خپل ته (یعنی چه د عدت ختمیدلو ته نژدی شی) نو وساتی! دوی په ښه ډول (طریقه) سره (یعنی رجوع ورته وکړئ!) یا خوشی کړئ! دوی په معروف ښه ډول (طریقه) سره او مه ساتئ تاسو! دا ښځی (په رجعت سره) له پاره د ضرر رسولو له جهته د دی چه (پر دوی باندی) تیری وکړئ!

تفسیر: یعنی د عدت تر ختمیدلو پوری میړه (خاوند) واکمن او مختار دی، چه له هغی ښځی سره بیا موافقت او اتحاد وکړی او رجوع ورته وکړی، یا ئی په خوښی او خوشالی سره بیخی پریږدی. دا هیڅکله ورته روا نه ده چه په بند کښی ئی وساتی، او د ربړولو (ازارؤلو) لامله (له وجی) بیا رجوع ورته وکړی. لکه چه ځینو سړیو هم داسی کول.
فائده: په پخوانی آیت ﴿اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ﴾ کښی دا ښوولی شوی ؤ، چه تر دوو طلاقو پوری میړه (خاوند) ته اختیار شته، چه یا ښځه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره له خپل ځان سره پخلا (راضی) کړی یا ئی بیخی پریږدی. اوس په دی آیت کښی داسی ارشاد فرمایی، چه دا اختیار یواځی تر «عدت» پوری دی، او وروسته له عدت څخه دا واک (اختیار) میړه (خاوند) ته نه پاتی کیږی، نو ځکه نه ښایی چه دلته چاته د تکرار شبهه پیدا شی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۲۳۱﴾

او هر هغه څوک چه وکړی داسی کار نو په تحقیق سره ظلم ئی وکړ په ځان خپل او مه ګرځوئ! آیاتونه د الله (داسی چه په اعراض او تهاون سره) مسخری (پری وکړئ!) او یاد کړئ! نعمت د الله (چه اسلام دی) په تاسی

باندی او (یاد کړئ!) هغه چه نازل کړی دی (الله) په تاسی باندی چه کتاب دی او حکمت (احکام د کتاب) دی چه پند درکوی الله تاسی ته په هغه (منزل من الله) سره او وویریږئ! له الله نه او پوه شئ! تاسی چه بیشکه الله پر هر شی باندی ښه پوه دی.

تفسیر: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کښی لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دی، په دوی کښی پلمی (تدبیرونه) او بهانی کول، او د بیهوده او چټی (بیکاره) اغراضو لامله (له وجی) مداخله کول، داسی دی لکه چه څوک د پاک الله جل وعلیٰ شانه په احکامو باندی مسخری او توقی کوی نعوذ بالله من ذلک! مثلاً چه څوک رجعت وکړی او مقصود ئی داسی وی، چه ښځه وربروی (تکلیف کړی) ، نو پاک الله ته داسی خبری او ارادی تولی ښکاره دی، او له داسی پلمو (فریبونو) څخنی پرته (علاوه) له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْا۟ بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ

او هر کله چه طلاقی کړئ تاسی ښځی پس ورسیدی دوی تاکلی (مقرری) مودی خپلی ته (په دی شانی چه عدت ئی تیر شی) نو مه منع کوئ تاسی دوی! له دی نه چه په نکاح واخلی دوی میړونه (خاوندانو) خپل کله چه دوی سره خوښ وی په خپلو منځو کښی په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یوی ښځی ته د دی میړه (خاوند) یو یا دوه طلاقه ورکړل، او بیا ئی په «عدت» کښی «رجعت» هم ورته ونه کړ، کله چه د دی ښځی د عدت موده ختم شوه نو د نورو غوښتونکو په منځ کښی د دی مخطوبی ښځی هغه پخوانی میړه (خاوند) هم د خپلی نکاح پیغام ورولیږه. ښځه هم په دی خبره باندی خوښه وه، مګر د دی ښځی ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح ئی معطله کړه، په دی خبره باندی دا حکم نازل شو، چه ښایی د ښځی خوشالی او هوسایی (آرام) تر نظر لاندی ونیوله شی! او لازم دی چه هغی له خوښی سره سم نکاح وتړله شی! او نه ښایی چه د کوم بل چا خیال او ناخوښی پکښی مداخله وکړی، دا خطاب عام دی. او تولو هغو کسانو لره شامل دی چه د ښځو د نکاح مخه نیسی، او هغه نه پریږدی، چه پخپله خوښه سره د خپل نوی ژوندون سرشته او انتظام وکړی. عام له دی نه چه دا منع کوونکی همغه ړومبی میړه (خاوند) وی، چه دی ښځی ته ئی «طلاق» ورکړی دی، او اوس د دی ښځی مخه نیسی چه له بل چاسره نکاح ونه تړی. یا د دی ښځی کوم ولی او وارث وی، چه دا ښځه نه پریږدی چه همغه خپل

پخوانی میره (خاوند) یا بل کوم میره (خاوند) وکړی. هو! که کومی بی قاعدی خبری په منځ کښی راغلی وی، لکه چه د کوم غیر کفو (ناسیال) سره ښځه خپله نکاح تړل غواړی، یا ئی عدت نه وی پوره شوی، نو هلته دوی ته د هسی نکاح د ممانعت حق شته. او د «بالمعروف» له فرمایلو څخه هم دا مطلب دی چه دوی له حلالی نکاح، روا مهر او ښه ژوند څخه مه منعه کوئ.

ذٰلِكَ يُوْعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ط

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کیږی په ده سره هغه چاته چه وی دی له تاسی نه چه ایمان لری په الله او په ورځی آخری باندی.

تفسیر: یعنی له هغه حکمه چه مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شی، ځکه چه له دی پند څخه هم دوی ګټه اخلی او که نه دا پند ورکول د تولو خلقو لپاره دی، او په هغه کښی د هیچا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او د هغو تحقیر هم تری څرګندیږی. یعنی هغه خلق چه په دی احکامو باندی عمل نه کوی، ګواکی دوی په الله تعالیٰ او جزا په ورځی باندی ایمان نه لری.

ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ ط وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۳۲﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسی (او دوی) ته او ښه پاکیزه دی او الله عالم دی (پر هر شی) او تاسی نه پوهیږئ. (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنی د هغی ښځی په نه ستنولو (واپس کولو) له نکاح څخنی او د هغی ښځی په نکاح کښی داسی ښیګنه (فائده) او پاکیزګی ده چه د نکاح په ممانعت کښی هغه هیڅ کله نشته، کله چه ښځه خپل ړومبنی میره (خاوند) ته راغبه وی، نو ښایی چه له هغه سره ئی نکاح وتړله شی، ځکه په دی نکاح کښی هسی ښیګنه (فائده) او پاکیزګی ده چه د بل چا په نکاح کښی داسی ښیګنه (فائده) هیڅ نشته الله تعالیٰ ته د هغوی د زړو خبری او راتلونکی ګټی او تاوان داسی ښه معلوم دی، چه تاسی پری نه پوهیږئ!

وَالْوَالِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُّتِمَّ الرَّضَاعَةَ ط

او میندی (مور) دی شودی (پیٔ) ورکوی اولاد خپل ته دوه کاله پوره دا (حکم) هغه چا لره دی چه اراده لری د دی چه پوره کړی (نیته د) تی ورکولو

تفسیر: یعنی په میندو باندی حکم دی چه خپل اولاد ته دی تر دوو کلو پوری شودی ورکړی!. او دا موده هغه چا لره ده چه مور او پلار ئی وغواړی چه هغه موده پوره کړی. که نه په دی موده کښی لږوالی هم روا دی. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. او په دی حکم کښی هغه میندی هم داخلی دی، چه د هغوی نکاح باقی وی. یا طلاقی شوی وی او یا د هغوی د «عدت» موده تیره وی. هو! دومره فرق شته چه په هر حال میره (خاوند) نفقه او کالی (جامی) منکوحی ته او معتدی ته ورکوی عام له دی نه چه ښځه هغه مولود ته شودی ورکوی، یا ئی نه ورکوی، او کله ئی چه «عدت» ختم شو نو بیا به نفقه او کالی (جامی) د شودو ورکولو لامله (له وجی) ورکوی. او له دی آیت څخنی دا معلومه شوه چه د شودو ورکولو د مودی انتهاء پوره دوه کاله دی، چه ښایی هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندی پوره شی! او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کښی مجبور دی چه د خپل وړوکی د شودو اجرت اداء کړی.! او دا تری نه معلومیږی چه د شودو ورکولو موده له دوو کلونو څخنی زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ

او ده پر هغه چا چه زیږول شوی دی ورته (یعنی پلار) روزی د دوی (یعنی د میندو) او کالی (جامی) د دوی (یعنی د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره او زور نشی کولی په هیڅ نفس باندی مگر په اندازه د توان د ده سره نه دی ضرر رساوه کیږی مور ته په سبب د ولد د دی سره او نه (دی ضرر رساوه شی) پلار د دی ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنی پلار ته ښایی چه د وړکی مور ته دودی او کالی (کپړی) په هر حال کښی ورکړی! په اول صورت کښی د دی لامله (له وجی) چه هغه د ده په نکاح کښی ده، او په دوهم صورت کښی د دی له پاره چه په «عدت» کښی ده. او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت (باړه) په ده باندی کیږی. او نه ښایی چه د وړوکی مور او پلار یو بل ته د هغه وړوکی لامله (له وجی) څه ربړ (ازار) او تکلیف ورکړی. مثلاً مور ته لازم نه دی چه بی سببه له شودو ورکولو

څخه مخ واړوي. يا پلار بې سببه وړوکی له مور څخه جلا (جدا) کړي، او د بلې کومې ښځې په شودو ئې وروزي، يا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کښې څه تنگي وکړي.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندې په شان د هغه (نفقه چه په پلار وه)

تفسير: يعني که پلار مړ شي، نو په وړکي او د وړکي په وارثانو باندې هم دا خبره لازمه ده چه د شودو رودلو په موده کښې د هغه مور ته د دوډۍ او کاليو (جامو) مصارف ورکړي، او هيڅ څه تکليف ورته ونه رسوي!. او له وارث ځنې هغه وارث مراد دی چه محرم هم وي.

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که وغواړي دوی دواړه (مور او پلار) بيلول (له تی ځنې پخوا له دوه کلونو څخه) په خوښي سره چه وي له دوی دواړو نه او په مشورې (د دواړو سره) پس نشته هيڅ گناه پر دوی دواړو باندې (په دې کښې)

تفسير: يعني که مور او پلار د کوم مصلحت له امله (وجې) د دوه کلونو په منځ کښې له مشورې او رضامندۍ څخه وروسته، وړکی له تی بيلوی، او شودې نه ورکوي، نو پکښې څه گناه نشته. مثلاً چه د مور شودې ښې نه وي.

وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّا آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسې چه دايي ونيسئ! (بله ښځه له پاره) د تی ورکولو اولاد خپل ته نو نشته هيڅ گناه پر تاسې باندې کله چه وسپارئ تاسې! هغه شي چه قصد د ورکولو کړی وي تاسې دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره

تفسير: يعني ای نارينه وُ! که تاسې د کوم مصلحت او ضرورت لامله (له وجې) پرته (علاوه) له موره د بلې کومې ښځې په شودو باندې خپل وړکی وروزئ (وپالئ) نو په دې کښې هم څه گناه

نشته، مګر داسې نه چه د مور له برخې او حق څخه کوم شی کم شی، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شی ورکول چه مور لره وی هغه پوره ورکړئ!. او دا مطلب هم کیدای شی چه د دایی حق پوره ورکړئ!.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٢٣٣﴾ وَالَّذِيْنَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُوْنَ اَزْوَاجًا يَّتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّعَشْرًا ۚ

او وویریږئ! له الله او پوه شئ!. چه بیشکه الله په هغو شیانو چه کوئ ئې تاسې ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ) دی او هغه کسان چه مړه شی له تاسې نه او پریږدی دوی ښځې انتظار دی کوی دا ښځې (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتې او لس (ورځې).

تفسير: پخوا له دې نه دا خبره تیره شوه چه د طلاق په عدت کښې د درې حیضونو انتظار دی وکړ شی! اوس فرمایی چه د مرګ په عدت کښې دی د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسی!. په دې موده کښې که دا خبره ښکاره شوه، چه هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه ورته شته. که نه وروسته د اولاد زیږولو (د حمل له وضعی) څخه ورته اجازه ده. د دې تشریح به د «الطلاق» په سورت کښې راشی. په حقیقت کښې درې حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کیدلو لپاره تاکلی (مقرر) شوی دی. (او د وینځې عدت د اصیلی نیمایی دی).

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا فَعَلْنَ فِيْٓ اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ

نو کله چه ورسیږی دوی مودی د عدت خپل ته پس نشته هیڅ ګناه پر تاسې باندی په هغه کار کښې چه کوی ئې دا ښځې په (حق د) نفسونو خپلو کښې په ښه توګه (طور) (سم له شرعی اصولو) سره.

تفسیر: کله چه کوندی ښځی خپل عدت پوره کړی یعنی غیر حامله ښځه څلور میاشتی او لس ورځی، او حامله ښځه د اولاد تر راوړلو پوری معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه شته او نه پری گناهگاریږی. زینت، عطر وهل او د خوشبویی استعمالول، تول ورته جائز دی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۲۳۴﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا عَرَّضْتُمْ بِهٖ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ ۭ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُوْنَهُنَّ وَلٰكِنْ لَّا تُوَاعِدُوْهُنَّ سِرًّا اِلَّآ اَنْ تَقُوْلُوْا قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ڛ وَلَا تَعْزِمُوْا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتٰبُ اَجَلَهٗ ۭ

او الله په هغو شیانو چه کوئ (یی) ښه خبردار دی (نو جزا به پری درکړی). او نشته هیڅ گناه په تاسی باندی په هغه (کار) کښی چه اشاره کوئ تاسی په هغه سره چه غوښتل (د هغو) ښځو دی (چه په عدت کښی وی) یا (یی) پټ ساتئ په زړونو خپلو کښی معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی ژر به یاد کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا ښځی ولیکن وعده مه کوئ! له دوی سره (د نکاح) په پټه مگر (هم دا) چه ووایئ تاسی ویل ښه! (نیک له شریعت او رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د ترلو) د غوټی د نکاح (د دوی) تر هغه پوری چه ورسیږی تاکلی (مقرر) عدت انتها د نیتی خپلی ته.

تفسیر: د دی آیت خلاصه دا ده کله چه ښځه د خپل میره (خاوند) له نکاح څنی جلا (جدا) شوه، نو تر هغه پوری چه د دی «عدت» پوره شوی نه دی. بل چاته دا خبره جائزه نه ده، چه له هغی سره خپله نکاح وتړی، یا صافه او ډانگ پیلی (واضحه) وعده له هغی څنی واخلی، یا په ښکاره ډول (طریقه) سره پیغام ور ولیږی. لیکن که په زړه کښی نیت وکړی، چه وروسته له عدته به له هغی سره خپله نکاح وتړم. یا په اشاره سره خپل مطلب ورواوروی، چه بل څوک له ده نه وړاندی پیغام ور ونه لیږی، لکه چه هغی ښځی ته واوروی چه «ستا غوندی میرمنی قدر او عزت هر څوک ساتی. یا زه غواړم چه له کومی پتمنی (غیرتی) میرمنی سره خپله نکاح وتړم.» نو دی په هسی خبرو باندی هیڅ نه گناهگاریږی. مگر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ور ونه لیږی.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۚ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

او پوه شئ تاسی! چه بیشکه الله معلوم دی ده ته هغه څه چه په زړونو ستاسی کښې دی نو وویریږئ! له ده نه (او د نامشروع شی قصد مه کوئ!) او پوه شئ تاسی! چه بیشکه الله ښه ښښونکی (د خطیئاتو) ډیر تحمل والا دی (د عقوبت په تاخیر له پاره د انابت)

تفسیر: یعنی پاک الله ستاسی د زړونو له خبرو څخنی ښه خبر دی ـ نو له ناروا ارادو څخنی تل ځانونه ژغورئ (ساتی)!. او که چیری مو کومه ناجائزه اراده وکره، نو ژر تر ژره له هغی څخنی توبه وکرئ!. چه الله تعالیٰ لوی مغفرت کوونکی دی، او په دی خبری باندی نه ښایی چه سری داده او مطمئن شی، چه ولی پر هغه بل گناهکار باندی څه عذاب مسلط شوی نه دی، ځکه چه پاک الله لوی حلیم دی. او په عقوبت او سزا کښی تلوار نه فرمایی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

نشته هیڅ تکلیف (گناه او مهر) په تاسی باندی که طلاقی کړئ تاسی ښځی (خپلی) تر څو چه صحیح خلوت مو نه وی کړی له دوی سره او مقرر کړی مو (نه) وی له پاره د دوی تاکلی (مقرر) مهر او څه خرڅ ورکړئ! دوی ته (واجب) دی پر غنی (میره) باندی په اندازه (د توان) د ده او (شته) په فقیر (میره) په اندازه (د توان) د ده خرڅ چه په معروف (سم له اصولو) سره وی حق (لازم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندی.

تفسیر: که د نکاح ترلو په وخت کښی د مهر ذکر ونشو، او بی د مهر له تاکلو (مقررولو) څخنی نکاح وترله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقررېږی. لیکن په دی صورت کښی که پخوا له صحیحه خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه میره

(خاوند) طلاق ورکړی، نو څه مهر پری نشته، خو په میره (خاوند) باندی لازم دی چه له خپله طرفه هغی ښځی ته څه شی ورکړی هغه دا چه لږ تر لږه دری کالی (جامی)، کمیس پرتوګ او تکری (څادر) دی سم له خپله حاله سره په ډیره خوښی او خوشالی سره ورکړی!.

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

او که طلاقی کړئ تاسی دوی (یعنی ښځی) پخوا د مسه کولو د دوی (یعنی د ښځو) او په تحقیق سره تاکلی (مقرر) ؤ له پاره د دوی مهر نو (لازم) دی (په تاسی باندی) نیمایی د هغه څه چه تاکلی (مقرر) مو وی مګر که عفوه وکړی دا ښځی (چه تول میره (خاوند) ته ورپریږدی) یا عفوه وکړی هغه سړی (میره) چه په لاس د ده کښی ده غوټه د نکاح (چه کامل مهر ورکړی) او دا چه عفوه وکړئ تاسی (ای ښځو او میرو (خاوندانو) دغه عفوه) ډیره نژدی ده پرهیزګاری ته او مه هیروئ تاسی فضل (احسان کول) پخپلو منځو کښی بیشکه چه الله پر هغه څه چه کوئ (یی تاسی ښه لیدونکی (په پټو او ښکاره ؤ عالم) دی.

تفسیر: که د نکاح په وقت کښی مهر مقرر شوی وی، او له لاس وروړلو څخه پخوا میره (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی، نو نیمایی مهر پری لازمیږی، مګر که هغه نارینه یا ښځه چه د نکاح د غوټی تینګول او پرانیتل د هغه په اختیار کښی دی، له خپل حقه تیر شی ښه دی. د ښځی ښیګڼه (فائده) دا ده چه هغه نیم مهر هم ورپریږدی. او د نارینه ښیګڼه (فائده) دا ده چه همغه مقرر مهر پوره وروړسوی او که پوره مهر ئی رسولی وی، نو نیم دی تری بیرته وانخلی، بلکه تول مهر دی ورپریږدی. بیا ئی وفرمایل «که نارینه ورتیر شی، نو له «تقویٰ» سره دیر وړ (لائق) او مناسب دی ځکه چه پاک الله نارینه ته لویی ورکړی ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ورکولو واکمن او مختار ئی ګرځولی دی». کله چه د نکاح په سبب په ده باندی تول «مهر» لازمیږی، او اوس دی غواړی چه په لاس نه وروړلو او په طلاق ورکولو سره ځان د نیمایی مهر څخه خلاص کړی، نو دا کار له تقویٰ سره مناسب نه دی، ځکه چه د ښځی له پلوه هیڅ

قصور نه دی شوی، او هر څه چه شوی دی، د نارینه له خوا شوی دی، نو بنا په دی نارینه لره ښایی چه له عفوی او میرانی (بهادری) څخنی کار واخلی.

فائده: د طلاق «مهر» د «وطی» په لحاظ څلور صورته لری

(۱): چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه «وطی» ته وار رسیدلی وی.

(۲): چه مهر تاکلی (مقرر) شوی وی خو «وطی» واقع شوی نه وی.

د دی دواړو صورتونو حکمونه له پورتنیو دوو آیتونو څخنی معلومیږی.

(۳): چه «مهر» مقرر شوی وی او «وطی» ته هم نوبت رسیدلی وی په دی صورت کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی وی، پوره ورکاوه شی. دا خبره د کلام الله په بل یو آیت کښی راغلی ده.

(٤): چه «مهر» ئی نه وی تاکلی (مقرر) او له لاس وروړلو څخه وروسته طلاق ورکړی په دی تقدیر سره پوره «مهر مثل» لازمیږی یعنی هومره چه د هغی ښځی په تبر کښی د «مهر» دود (رواج) او دستور وی.

هم دا څلور صورتونه د میره (خاوند) د مړ کیدلو په وخت کښی هم پیښیږی، مګر د مړینی حکم د طلاق له حکمه څخه مخالف دی. که «مهر» ئی ونه تاکه، او لاس ئی هم ورنه وړ، او مړ شو، یا ئی لاس وروړ، او بیا تری ،مړ شو، په دی دواړو صورتونو کښی «مهر مثل» پری لازمیږی او که ئی «مهر» مقرر کړی، او لاس ئی وروړ، یا ئی ورنه ووړ، په دی دواړو صورتونو کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی دی، ښایی چه پوره ورکړ شی!.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلَوٰةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾

ساتنه کوئ تاسی! پر (تولو) لمونځونو باندی او (خصوصاً) په لمانځه منځنی باندی (چه مازدیګر دی) او ودریږئ تاسی! الله ته ویریدونکی (په ادب سره)

تفسیر: له منځنی لمانځه څخنی مراد د مازدیګر لمونځ دی، چه د شپی او ورځی په منځ کښی دی. د دی لمانځه تاکید ئی ځکه زیاد وفرمایه، چه په دی وخت کښی دنیوی مشاغل او کارونه دیر پیښیږی. او وبی فرمایل چه ودریږئ په ادب سره! یعنی په لمانځه کښی هسی کوم حرکت ونه کړئ! چه له هغه څخه داسی څرګند شی، چه ګواکی تاسی لمونځ نه کوئ یا مو لمونځ پری مات شی، لکه خوړل او څښل یا له چاسره خبری کول یا خندل یا ئی د تولو حقوقو ساتنه کوئ لکه طهارت، آذان، اقامت، جمع او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع، طمانیت، فرائض، واجبات، سنن او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کښی د لمانځه د حکم بیانول یا دا وجه لری چه نه ښایی دنیوی معاملی او یو له بله جګړی تاسی د پاک الله له یاده غافل کړی. یا ئی دا وجه ده د هوا او هوس بندګانو ته د حرص او بخل د غلبی لامله (له وجی) د عدل پوره کول، او له انصافه څخه

کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کښې، ډیر سخت او درانه دی. بیا په داسې صورت کښې چه د﴿ وَأَن تَعْفُوٓا ﴾ او د ﴿ وَلَا تَنسَوُا الْفَضْلَ ﴾ رعایت هم پکښې وشي، له هغوی څخه د هسې تعمیل توقع او هیله (امید) لرل، بیخي مستبعد او لرې په نظر راځي، نو چاره ئې داسې وفرمایله چه د لمانځه محافظت او د هغه ساتنه او تل ادا کول او د هغه د ټولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی ځکه چه لمونځ د فضائلو په تحصیل او د رذائلو په ازاله کښې لوی اثر لري!

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

نو که ویریدئ تاسې (له دښمنه یا له بل شي نه) نو (لمونځ کوئ تاسې!) په پلي (پیاده) تګ یا په سورلی سره نو کله چه په امن شئ تاسې نو یادوئ تاسې! الله لکه چه ښوولی ئې دی تاسې ته هغه څه چه نه وئ تاسې چه (پرې) پوهیدئ!.

تفسیر: یعنې د جنګ او د دښمن د ویرې په وخت کښې له مجبوریته په سورلی او په پلي (پیاده) تګ کښې هم په اشاره سره لمونځ کول روا دی. اګر که د هسې لمونځ کوونکي مخ د قبلې په لورې هم نه وي.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَاجِهِم مَّتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ۚ

او هغه کسان چه مړه شي له تاسې نه او پریږدي دوی (خپلې) ښځې (لازم دی پر دوی باندې چه) وصیت دی وکړي دپاره د ښځو خپلو د خرڅ ورکولو تر یوه کاله پورې بې له ایستلو (له خپلو کورونو څخه)

تفسیر: دا حکم پخوانی دی. کله چه د میراث احکام نازل شول، او د ښځو برخې څرګندې شوې، او د ښځې د «عدت» موده څلور میاشتې او لس ورځې وټاکلې (مقرر) شوې، نو وروسته له هغه د دې آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾

نو كه پخپله ووتلى (دا ښځى له خپلو كورونو څخه) نو نشته هيڅ ګناه (او نفقه او مسكن) په تاسى باندى په هغه شي كښى چه كوى ئى دوى په خپلو ځانو كښى له معروفه (له ښو كارونو چه پاكى او زينت دى او الله ډير غالب (قوى په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا دى (چه هر كار په حكمت او مصلحت سره كوى)

تفسير: يعنى كه هغه ښځه پخپله خوښه سره د كال له ختميدلو څخه پخوا له كوره ووځى، نو اى وارثانو! په دى كار كښى چه ښځى ئى سم له شريعته سره د خپلو ځانو له پاره وكړى، پر تاسى باندى هيڅ ګناه او وبال نشته. يعنى كه وغواړى چه ميره (خاوند) وكړى ـ يا ښه كالى (كپړى) واغوندى، او عطر استعمال كړى، په دى كښى په دوى باندى هيڅ يو حرج نشته.

وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾

او شته طلاقى كړى شويو ښځو ته خرڅ وركول په معروفى (نيكى طريقى) سره . چه مقرر لازم كړى شوى دى پر پرهيزګارانو باندى.

تفسير: پخوا له دى نه د خرڅ يعنى د كاليو (جامو) وركولو حكم د هغه طلاق په نسبت راغلى ؤ، چه نه «مهر» تاكلى (مقرر) شوى وى، او نه ميره (خاوند) لاس وروړى اوس په دى آيت كښى هم دغه حكم د نورو له پاره هم صادر شو. مګر دومره فرق شته چه تولو طلاق وركړى شويو لره كالى (جامى) وركول، يواځى مستحب دى، او كوم ضرورى امر نه دى. او په ړومبى صورت كښى ضرور دى.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

هم داسى (لكه چه دا احكام ئى بيان كړل) بيانوى الله تاسى ته آيتونه (احكام) خپل له پاره د دى چه تاسى وپوهيږئ! (او شرعى احكامو ته عقل متوجه كړئ!).

تفسیر: یعنی څرنګه چه الله تعالیٰ دلته د نکاح ـ طلاق او عدت احکام بیانوی، هم دا راز (قسم) خپل احکام او آیتونه واضح فرمایی څو چه پری وپوهیږئ! او عمل پری وکړئ! دلته د نکاح او طلاق احکام پای (انتها) ته ورسیدل.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾

آیا نه ده لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه! قصی د) هغو کسانو ته چه وتلی وو له کورونو خپلو نه حال دا چه دوی په زرګونو و له ویری د مرګه پس وفرمایل دوی ته الله چه مړه شئ (پس مړه شول) بیا ئی ژوندی کړل دوی بیشکه الله خامخا څیښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) دی په خلقو باندی ولیکن ډیر د خلقو شکر نه باسی. (لکه چه ښایی او پند تری نه اخلی).

تفسیر: دا د یوه پخوانی امت قصه ده چه څو زره سړی د خپلو کورنیو سره له خپل هیواد (علاقه) څخه د دی له امله (وجی) وتښتیدل چه له دښمن څخنی ویریدل او له جنګ څخه ئی خپل ځانونه ګوښه (جدا) کول. یا له وبا څخنی ویریدل او په تقدیر او توکل باندی ئی یقین او باور نه ؤ. بیا کله چه دوی یوه مزله ته ورسیدل، د الله تعالیٰ په حکم ټول سره مړه شول، او وروسته له اوو ورځو د خپل نبی علیه السلام په دعا او غوښتنه سره بیرته ژوندی شول، چه له خپلو پخوانیو ګناهونو څخنی توبه وکړی او وروسته له دی نه په ښو کارونو مشغول شی. د دی پیښی قصه دلته ځکه فرمایی چه د کافرانو له «جهاد» یا د فی سبیل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مینی او محبت له سببه نه ښایی چه سړی مخ واړوی. او ودی پوهیږی چه که الله تعالیٰ حکم وکړی نو له هغه څخنی د ژغورنی (ساتنی) هیڅ یو صورت او چاره نشته. او که د ژوندون اراده وفرمایی نو مړی په یوه سلګی کښی بیا ژوندی کولی شی. له مرګ څخه د ژوندیو ژغورنه (ساتنه) کومه لویه خبره نه ده، نو بیا د هغه د حکم په تعمیل کښی له مرګ څخنی ویریدل او له «جهاد» څخنی ځان ایستل یا د افلاس له ویری له خیراتونو او صدقاتو څخنی لاس نیول او پر نورو باندی د احسان او فضل او عفوی ورونه تړل برسیره په بدنیتی، پوره ناپوهی او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

او جنګ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښې (د دین د ترقی له پاره) او پوه شئ تاسی! چه بیشکه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو) دی. څوک دی هغه سړی چه قرض ورکوی الله لره قرض نیک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره کښې په صرفولو سره) نو زیات به کړی الله (ثواب د) قرض ده لره په زیاتوالی ډیر او الله تنګوی (رزق) او فراخوی (رزق) او هم (خاص) بیا به ده ته بیولی کیږئ! (د اعمالو د جزا له پاره).

تفسیر: یعنی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه ستاسی ځان او مال د پاک الله په حکم کښې دی، نو اوس تاسی ته ښایی چه د الله تعالیٰ د دین له پاره د کافرانو سره جنګ وکړئ! او وپوهیږئ! چه پاک الله تول شیان ګوری، او د پلمو (تدبیرونو) او بهانو کوونکو او د نورو تولی خبری اوری او پری پوهیږی. او ښایی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې مال صرف کړئ! او له تنګسی او فقیری څخه هیڅ اندیښنه ونه لرئ! او وپوهیږئ! چه تنګسه او پراخی او نور شیان تول د پاک الله په واک او اختیار کښې دی. او د تولو مرجع او ورتګ د ده په لوری دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وایی چه له ورکولو څخه وروسته د هغه دبیرته اخیستلو زیاته تقاضا ونه کړای شی او پور (قرض) ورکوونکی په پوروړی باندی خپل منت او احسان کښینږدی. او عوض او بدل ئی ونه غواړی، او هغه ته په سپکه سترګه ونه ګوری. او الله تعالیٰ ته د مال ورکولو څخنی دا مراد دی چه سړی د «جهاد» او غزا په لاره کښې خپل مال صرف کړی. او په اخلاص ئی وښندی (وکړی). یا ئی محتاجانو ته ورکړی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ

آیا نه دی لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه! قصی د) ډلی ته له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوبه څخنی). وروسته له موسیٰ نه.

تفسیر: له دی قصی څخه د حق تعالیٰ هغه قبض او بسط ښه ثابتیږی، چه ذکر ئی پخوا له دی نه وشو، یعنی فقیر ته باچایی ورکوی، او له باچایانو څخنی باچایی اخلی. ضعیف قوی ګرځوی،

او قوی ضعیف.

إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَّهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا ۖ قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

کله چه وویل دوی یوه نبی ته (چه راغلی ؤ) دوی ته چه مقرر کړه موږ ته یو باچا چه جنګ وکړو (موږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کښې، (نو) وویل (نبی) آیا نژدی ده چه تاسی (یعنی توقع شته) که فرض کړی شی په تاسو باندی جنګ چه ونه کړئ جنګ (بلکه دا توقع شته) وویل دوی څه (مانع) دی موږ لره چه وبه نه کړو جنګ په لاره د الله کښې؟ حال دا چه په تحقیق سره ایستلی شوی یو موږ له کورونو خپلو او له ځامنو خپلو (په ظلم سره او دا سبب د جنګ دی) نو کله چه فرض کړی شو په دوی جنګ نو وګرځیدل دوی (تول له جنګه) مګر (ونه ګرځیدل) لږ له دوی نه او الله ښه عالم دی په ظالمانو باندی (نو جزا ورکوی دوی ته).

تفسیر: له حضرت موسٰی علیه السلام څخه وروسته تر یوی مودی پوری د بنی اسرائیلو چاری ښی وی، بیا کله چه د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندی یو غلیم (ظالم) کافر باچا چه جالوت نومیده، مسلط شو، دوی ئی له ښاره وویستل، او د دوی کورونه ئی لوټ او تاراج کړل، او مریان ئی وګرځول، بنی اسرائیل وتښتیدل. او په بیت المقدس کښی سره تول شول. په دی وخت کښی حضرت اشموئیل علیه السلام نبی ؤ، دوی له هغه څخه وغوښتل، چه یو باچا موږ ته مقرر کره! چه موږ د هغه په ښوونه او ملګرتیا سره فی سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ ۚ

قَالَ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهٗ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ۭ وَاللّٰهُ يُؤْتِيْ مُلْكَهٗ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٤٧﴾

او وویل دوی ته نبی د دوی چه بیشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی تاسی ته طالوت باچا وویل دوی (یعنی بنی اسرائیلو) چه څرنګه به وی ده لره (یعنی طالوت لره) باچاهی پر مونږ باندی؟ حال دا چه مونږ ډیر مستحق یو په باچاییی سره له ده نه او نه ده ورکړی شوی (ده ته) پراخی له مال څخه وویل (نبی) چه بیشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسی باندی او زیات کړی ئی دی هغه له جهته د پراخی په علم او (په) جسم کښی او الله ورکوی ملک (سلطنت) خپل هر چاته چه اراده کړی (د ورکولو یی) او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت د ده) ښه عالم دی (په استعداد او مراتب د هر چا)

تفسیر: پخوا له دی نه د طالوت په قوم او تبر کښی سلطنت نه ؤ۔ دی یو خوار او غریب کار سړی ؤ او د بنی اسرائیلو په نزد د سلطنت وړ او لایق نه ؤ او د مال او شتو له امله (وجی) دوی هر یوه خپل ځان د سلطنت او حکومت وړ (لائق) باله. اشموئیل علیه السلام وفرمایل چه «سلطنت د هیچا حق نه دی. او د سلطنت لوی لیاقت د علم په وسعت او بدن په قدرت پوری تړلی دی، چه په دی کښی طالوت له تاسو څخنی ښه او غوره دی.»

فائده: کله چه بنی اسرائیلو دا خبره واوریده نو خپل نبی اشموئیل علیه السلام ته ئی وویل چه «پرته (علاوه) له دی نه بل کوم دلیل د ده په سلطنت باندی مونږ ته راوښیه! چه زمونږ په زړونو کښی هیڅ یوه اندیښنه پاتی نشی.» اشموئیل علیه السلام دعا وکړه او د الله تعالیٰ له لوری ئی د طالوت د باچاییی نور علایم هم وروښودل.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهٖٓ أَنْ يَّاْتِيَكُمُ التَّابُوْتُ فِيْهِ سَكِيْنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوْسٰى وَاٰلُ هٰرُوْنَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰۗئِكَةُ ۭ إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٢٤٨﴾ ع

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادی ته) نبی د دوی چه بیشکه علامه د پاچاییی د ده (د طالوت) دا ده چه رابه شي تاسی ته (یو) صندوق «چه وی به» په

هغه کښې آرام د زړه له (طرفه د) رب ستاسې او باقي پاتې شوی له هغه شیانو چه پریښې وو اولادې د موسیٰ او اولادې د هارون حال دا چه بار کړی به وي هغه (صندوق) پرښتو، بیشکه چه په دې (راتلو د دې صندوق) کښې خامخا علامه ده (په باچایي د طالوت) تاسې ته که چیرې یئ تاسې مؤمنان (یقین لرونکي - نو ویې منئ!)

تفسیر: په بني اسرائیلو کښې له پخوا زمانو راهیسې یو صندوق موجود ؤ چه د هغه په منځ کښې به د حضرت موسیٰ او هارون او نورو انبیاؤ علیهم السلام ځینې تبرکات وو. بني اسرائیلو به تل په جنګونو کښې دا صندوق لکه زمونږ علم شریف د لښکرو په مخ کښې وړ او د هغه په برکت به د الله تعالیٰ په فضل فتح او بری د دوی په برخه کیده، کله چه جالوت بری وموند، نو دا صندوق ئې هم له دوی ځنې واخیست، خو څرنګه چه د الله تعالیٰ اراده داسې وه، چه هغه صندوق بیرته بني اسرائیلو ته ورکړی، نو داسې وشوه چه دې کافر به دا صندوق په هر ښار کښې چه کیښود هلته به هر راز (قسم) وباوې (وباګانې) او بلاوې څرګندیدې، لکه چه په دې منځ کښې پنځه ښارونه وران او ویجاړ شول. تر څو چه جالوت ناچاره شو او دا صندوق ئې پر دوو غویو باندې بار کړ او هغه ئې سر په بیدیا وشړل د الله تعالیٰ په اراده پرښتو هغه غوایي د طالوت تر ور پورې ورسول یا خو دا صندوق ملائکو واخیست او آسمان ته ئې پورته کړو، او بیرته ئې راکوز کړ او د طالوت په مخ کښې ئې په داسې حال کښې کیښود، چه بني اسرائیلو ورته کتل بني اسرائیلو د دې علامو په لیدلو د طالوت په باچایي باندې باور وکړ. او په نتیجه کښې طالوت د جالوت پر لښکر باندې سره له خپل فوځه حمله او یرغل ورؤړ خو په دې وخت کښې موسم خورا ګرم ؤ او تودوخې (ګرمي) ډیره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا اللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

نو کله چه راووت طالوت سره د لښکرو (نو) ووېل طالوت چه بېشکه الله ازمويونکی ستاسی دی په يوه وياله (نهر) سره نو هر هغه څوک چه (اوبه) وڅښی له هغی ويالی (نهر) څخه نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چه ونه څکی دا (اوبه) نو بېشکه دی له (تابعانو) زما دی مګر (خو له تابعانو) زما دی) هغه څوک چه اخلی يو ورغوی اوبه په لاس خپل سره نو ويی څښلی دوی (اوبه) له هغی (ويالی - تولو) مګر (ونه څښلی زيات له يوه ورغوی نه) لږو له دوی نه نو کله چه تير شو له هغه ويالی نه دی (يعنی طالوت) او هغه کسان چه ايمان لرونکی ؤ (تير شول) له ده سره ووېل دوی (متخلفينو) (وروستو پاتی کيدونکو) چه نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنګ کولو) ووېل هغو کسانو چه يقين ئی ؤ (په دی) چه بېشکه دوی ورتلونکی دی الله ته. ډير (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړی وه په ډلی ډيری (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره. او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت)

تفسير: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نيت تول سره تيار شول. طالوت ووېل «يوازی هغه ځلميان دی له ما سره ملګری شی چه متوکلان پياوړی (غيرتمن)، زحمت کښ، قوی او زړور وی» د دغو شرائطو سره سم (۸۰۰۰۰) ځلميان له ده سره ووتل، بيا طالوت وغوښتل، چه دوی وازمويی په لومړی مزل کښی اوبه نه وی خو کله چه په دوهم مزل د اوبو ويالی ته ورسيدل، نو طالوت حکم وکړ «هغه ځلمی مجاهد چه له يوه ورغوی (لپه) څخه زياتی اوبه ونه څښی، هغه دی له ماسره ځی! او هغه سړی چه له يوه ورغوی (لپه) څخه زياتی اوبه وڅښی، له ما سره دی نه درومی!» په نتيجه کښی له دوی څخه يوازی (۳۱۳) تنه ځلميان پاتی شول، او نورو ډيری اوبه وڅښلی او جلا (جدا) شول، هغه ځلميان چه له يوه ورغوی څخه ئی زياتی اوبه نه وی څښلی، د هغوی تندی بيخی ماتی شوی، خو د هغوکسانو چه زياتی اوبه ئی څښلی وی، د هغو تندی لا پسی زياتيدی، او د وړاندی تللو توان ئی نه درلود (لرلو) .

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا

يَشَآءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُوْ فَضْلٍ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۵۱﴾

او کله چه راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره (د جنګ) د جالوت او د لښکرو د ده نو ویل دوی (یعنی مؤمنانو) ای زمونږ ربه نازل (راتوی) کړه پر مونږ صبر او کلک کړه قدمونه زمونږ (په جنګ کښی) او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره ! په قوم د کافرانو. مات کړل مؤمنانو دوی (یعنی کافران) په اذن (حکم د الله سره او مړ کړ داؤد جالوت لره او ورکړ ده ته (یعنی داؤد ته) الله سلطنت او حکمت (او نبوت وروسته له مرګه د طالوت او اشموئیل، علیه السلام) او ویې ښودل ده ته له هغو شیانو چه اراده ئی کوله او که چیری نه وی دفع (منع) کول د الله خلقو لره ځینو د دوی لره په ځینو نورو سره (نو) خامخا به خرابه شوی وه ځمکه (هیواد په ظلم سره) ولیکن الله څښتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندی (نو ځینی په ځینو نورو سره له فساد څخه منع کوی).

تفسیر: کله چه د جالوت سره مخامخ شول. یعنی همغه (۳۱۳) تنه سری چه په دوی کښی د حضرت داؤد علیه السلام پلار (الشئ) او د ده شپږ ورونه او په خپله داؤد، علیه السلام هم ؤ. او په لاره کښی دری تیږو (ګټو) پر داؤد، علیه السلام باندی غږ وکړ چه «مونږ دری سره واخله! چه مونږ دری واړه د جالوت په کککره باندی لګیدونکی، او د هغه وژونکی یو» نو ده واخیستی هر کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول، پخپله جالوت راووت، او ویی ویل چه «زه یوازی ستاسی د جګړی له پاره بس یم، او تول به مات او مغلوب کړم یو یو ما ته راتیر شی حضرت اشموئیل، علیه السلام د داؤد، علیه السلام پلار ووغوښت، او ورته ئی وویل چه خپل تول ځامن دی ماته راوښیه! ده خپل شپږ واړه هلکان چه ډیر جګ، پیاوړی (غیرتمند) او قوی ځلمیان ؤ وروښودل او حضرت داؤد، علیه السلام ئی ورسره مخامخ نه کړ، ځکه چه هغه یو تیتکی او غوندکی (چیت) شپون ؤ، او پسونه (ګدان) ئی څرول. اشموئیل، علیه السلام هغه هم راوغوښت، او ورته ئی وویل چه «ته جالوت وژلی شی؟»». داؤد علیه السلام وویل هو! بیا د جالوت مخی ته ورووت، او همغه دری واړه تیږی (ګټی) ئی په میچینوغزی (مچنوغی) کښی کیښودی او جالوت ئی په تندی داسی پری وویشت، چه له څته ئی دری واړه د باندی ووتلی، ځکه چه د جالوت نور تول وجود به اوسپنه کښی پټ ؤ. د جالوت لښکر وتښتید، او مسلمانان بریالی (فتح مند) شول. بیا طالوت خپله لور داؤد علیه السلام ته واده کړه، او وروسته له طالوت نه هم ده داؤد، علیه السلام تولواک (باچا) شو. دی په عین تولواکی (باچاهی) کښی نبی هم ؤ، او اوسپنه ئی په لاس

لکه موم گرځولی شوی وه. ډیری ښکلی څغری ئی جوړولی. د مرغانو په خبرو باندی هم پوهیده. او د نورو ستاینو (صفتونو) او مناقبو خاوند هم ؤ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام. له دی څخه دا راښکاره شوه چه د «جهاد» حکم له پخوانیو پیریو راهیسی جاری دی. او په «جهاد» کولو کښی د الله تعالیٰ لوی رحمت او احسان دی خو ناپوهان وایی چه جنګ او «جهاد» کول د انبیاؤ کار نه دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۭ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝

دا چه (تیر شول) آیتونه (دلائل د قدرت) د الله دی چه مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره او بیشکه ته چه ئی (ای محمده!) هرومرو (خامخا) (زمونږ) له مرسلانو څخه یی.

تفسیر: دا د بنی اسرائیلو قصه وه، چه تیره شوه یعنی د زرهاؤ سریو وتل، او د هغوی ناڅاپه مره کیدل او ژوندی کیدل. او د طالوت تولواکی او باچا کیدل دا تول د الله تعالیٰ د قدرت علامی دی، چه تاته اورولی کیږی، او ته ای محمده صلی الله علیه وسلم بیشکه د الله تعالیٰ له رسولانو (استاځیو) څخه یی! یعنی همغسی چه پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوی دی، ته هم د هغوی په شان په حقه او یقین سره مرسل یی! چه د پخوانیو زمانو قصی په خورا (ډیر) ښه دول (طریقه) او حقه بیانوی! حال دا چه دا خبری تا نه په کوم کتاب کښی لیدلی دی! او نه دی له چا څخنی اوریدلی دی.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۘ مِنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجٰتٍ ؕ وَاٰتَيْنَا عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنٰتِ وَاَيَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ؕ

دا تول رسولان (چه له آدم تر محمده پوری یاد شول) فضیلت ورکړی دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو ځینی له دوی څخه هغه دی چه کلام کړی د الله (له دوی سره چه آدم، موسیٰ او محمد دی) او پورته کړی ئی دی ځینو د دوی ته درجی (لکه محمد) او ورکړی دی مونږ عیسیٰ ځوی د مریمی ته ښکاره معجزی او قوی کړی دی مونږ هغه په روح القدس (جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره

تفسیر: دی رسولانو ته چه ذکر ئی وشو، مونږ فضیلت ورکړی دی، ځینو ته پر ځینو نورو باندی (د رسالت نه برسیره په نورو صفاتو سره) ځنی په دوی کښی داسی دی چه الله جل جلاله له هغوی سره کلام کړی دی. لکه آدم، موسیٰ او محمد علیهم السلام. ځینی د ګرد (تول) جهان له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی لکه زمونږ رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم چه په دغه شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی او د ځینو درجی یی لوړی کړی دی لکه چه ځینی د یوه کلی او ځینی د یو ښار او ځینی د یوه قوم دپاره مقرر شوی دی او حضرت عیسیٰ علیه السلام ته ښکاره معجزی ورعنایت شوی دی لکه مړی ژوندی کول د اکمه ؤ (مادرزادړاندو) ابرصه ؤ (برګو) او نورو روغول او مرسته (مدد) ورکړه مونږ هغه ته په پاک روح سره یعنی حضرت جبریل علیه السلام مو د هغه د مرستی (مدد) له پاره ولیږه.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِيْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوْا فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَّنْ كَفَرَ ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوْا ۗ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿۲۵۳﴾

او که اراده کړی وی الله (د تولو خلقو د هدایت) نو نه به ؤکړی جنګ

(اواختلاف) هغو کسانو چه وروسته له دی رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی ولیکن دوی اختلاف (او جګړی) سره وکړی نو ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه ثابت پاتی شوی دی په ایمان او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه کافران شول، او که اراده کړی وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه ؤ کړی (مخالفت او) مجادله ولیکن الله کوی هغه کار چه اراده لری (د چا د هدایت او ضلالت)

تفسیر: هغه خلق چه په دی انبیاؤ باندی ئی ایمان راوړی دی، او زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم د نبوت، صافی او رونی (واضحه) علامی او حکمتونه ئی لیدلی او اوریدلی دی، که پاک الله اراده کړی وی، نو دوی به په خپلو منځو کښی نه سره جنګیدل، او یو له بله سره به ئی مخالفت نه کاوه او ځینی به د دوی له منځه مؤمنان او ځینی به د انبیاؤ په مخالفت سره کافران نه کیدل، لیکن حق تعالیٰ مختار دی د هر څه اراده چه وکړی، همغه کوی. هیڅ یو کار د هغه له حکمت څخه خالی نه دی. او په تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا بَيۡعٞ فِيهِ وَلَا خُلَّةٞ وَلَا شَفَٰعَةٞۗ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) صرف کړئ (په زکوة یا په جهاد یا په نورو واجبی صدقاتو کښی) ځینی له هغو مالونو څخه چه درکړی دی مونږ تاسی ته پخوا د راتلو د هغی ورځی نه چه نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکښی شته (چه سری مال پیدا کړی بیا پری خپل ځان له عذابه خلاص کړی) او نه دوستی او نه شفاعت (او نه بی له اذنه د الله سپارښت پکښی شته)

تفسیر: په دی سورت کښی د عباداتو او معاملاتو په نسبت زیات احکام بیان شوی دی، چه د هغو ګردو (تولو) تعمیل په نفس باندی درونډ او سخت دی. او د انسان له پاره له ګردو (تولو) اعمالو څخنی خورا (ډیر) درونډ عمل په ځان او مال سره (جهاد) کول، او د پاک الله په لاره کښی د هغو جارول (قربانول) دی. او د الله جل جلاله زیاتره حکمونه یا د ځان په نسبت وی، یا د مال په نسبت، هو! ډیر ځلی بندګان د ځان یا مال په مینه او رعایت سره په ګناه کښی اخته کیږی. ګواکی د هم دی دوو شیانو بی مورده مینه د ګناهونو اصل او بنسټ (بنیاد)

دی، او له هغوی ځنی نجات او ژغورنه (ساتنه) د ګردو (تولو) عباداتو د سهولت اساس او منشاء ده، نو ځکه ئی د هغو ګردو (تولو) بدنی او مالی حکمونو له بیان فرمایلو ځنی وروسته، د «قتال» او د «انفاق» بیان وفرمایه، چه یو له بل سره ډیر مناسبت لری.
﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ الآیة - د ړومبنی بیان ۇ- او ﴿ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ ﴾ الآیة - د وروستنی بیان شو. پس له هغه ئی د (طالوت) قصه د همغه ړومبنی آیت د تاکید دپاره وفرمایله او ﴿ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ ﴾ د وروستنی تاکید دی. څرنګه چه د مال پر «انفاق» د عباداتو او معاملاتو زیات امور موقوف دی، نو د هغه په بیان کښی ئی زیات تفصیل او تاکید وفرمایه، لکه چه اوس کومه رکوع چه راځی په هغی کښی زیاتره د وروستنی امر یعنی د مال د (انفاق) ذکر شته. د معنی خلاصه دا ده چه «د عمل کولو وخت هم دا دی په آخرت کښی نه عمل پلورل (اخیستل) کیږی، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنائی سره په لاس راځی او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شی تر څو ئی چه پاک الله پری نه ږدی، چه د هغه نیوونکی دی یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړی.»

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

او کافران هم دوی دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسی د دوی په شان مه کیږئ!)

تفسیر: یعنی په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندی ظلم وکړ. چه د هغه له شأمته، په سختو عذابونو ککړ شول، چه په آخرت کښی نه د چا دوستی او خپلوی دوی ته ګټه او نفع رسولی شی، او نه ئی سپارښت په ښه ورتلی شی.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

الله (چه دی) نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی

تفسیر: له ړومبنی آیت څخه د حق سبحانه تعالیٰ عظمت او شان هم معلومیږی وروسته له هغه دا آیت نازل شو چه د ذات توحید، او د هغه د تقدس او جلال او د عظمت غایت په ډیر وضاحت سره پکښی بیان شوی دی ـ د دی آیت لقب «آیة الکرسی» دی، چه په مبارک حدیث کښی د کتاب الله خورا (ډیر) لوی آیت ښودل شوی دی او ډیر فضیلت او ثواب ئی منقول دی. اصلی خبره دا ده چه حق تعالیٰ پخپل پاک کلام کښی په مخلوط ډول (طریقه) سره دری ډوله (قسمه)

مضامین ځای په ځای بیان کړی دی.
(۱) د توحید او د صفاتو علم.
(۲) د احکامو علم.
(۳) د قصصو او حکایاتو علم، چه له دغه علم څخه هم د توحید او صفاتو تقریر او تائید مقصود دی.
یا د علم الاحکام تاکید او ضرورت مطلوب دی. د توحید او د صفاتو علم او د احکامو علم هم یو له بل سره دومره مربوط او تړلی دی، چه یو د بل له پاره لکه علت او علامت داسی دی. د حق تعالیٰ صفات د شرعیه ؤ احکامو له پاره منشاء او اصل دی، او شرعیه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسی دی. نو اوس ښکاره ده چه د قصصو له علم څخه او د احکامو له علم څخه د توحید علم ته خامخا اعانت او تقویت رسیږی او د قصصو د علم او د توحید او د صفاتو له علم څخه د احکامو د علم تاکید، او د هغه ضرورت بلکی حقیقت او اصلیت ثابتیږی. او دا طریقه چه له دریو طریقو څنی مرکبه ده، خورا (ډیر) زیاته ښه، آسانه او د قبول او منلو وړ (لائق) ده. اول خو له دی وجی چه د یوی طریقی پابندی، د ملال موجب وی او له یوه علم څنی بل علم ته انتقال داسی ښکاری لکه چه سړی د یوه باغ له سیر او تفریح کولو څخه وروسته، د بل باغ په سیر او تماشی کښی مشغول شی، بل د دی دری واړو طریقو یو ځای کیدلو حقیقت، منشاء، ثمره او نتیجه ګرد (تول) سره له ورا معلومیږی، او په دی کښی د احکامو تعمیل په خورا (ډیر) شوق، چمتوالی، (تندئ) رغبت او بصیرت سره دی، نو ځکه دا پاس ذکر شوی طریقی خورا (ډیر) عمده او ګټوری دی او په عظیم الشان قرآن کښی ډیری استعمال شوی. دلته وګورئ! چه ړومبی ئی احکام په څه کثرت او تفصیل سره بیان کړل او وروسته له هغه ئی د مصلحت او ضرورت په اندازه قصی بیانی کړی. او د مذکوره ؤ احکامو فوائد او نتائج ئی ګواکی مونږ ته زمونږ په سترګو راوښودل، وروسته له دی نه ئی «**آیة الکرسی**» بیان کړه چه د توحید او صفاتو په موضوع کښی یو ممتاز حیثیت لری، او په دی سره ئی د ګردو (تولو) حکمونو اساس او ریښی (ریشی) په زړونو کښی داسی تینګی او مضبوطی کړی، چه که څوک ئی وکاږی ایستلی ئی نه شی.

لَا تَأْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ؕ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ؕ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖۤ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا یَـُٔوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ﴿۲۵۵﴾

نه نیسی ده لره پرکالی د خوب (یعنی نه راځی پر الله د خوب پرکالی) او نه په خپله خوب، ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)، څوک به وی هغه چه سپارښت (سفارش) وکړی په نزد د ده؟ (هیڅوک ئی نشی کولی!) مګر (خو کولی شی) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شیانو چه په مخ د مخلوقاتو کښی دی (د دنیا له امورو) او په هغو شیانو چه وروسته له دوی دی (د عقبیٰ له امورو) او نه شی احاطه کولی دوی په هیڅ شی له معلوماتو د ده مګر (احاطه کولی شی) په هغه شی چه اراده وکړی (الله د هغه شی د معلومولو دوی لره) ارته (محیطه) ده کرسی د ده پر ټولو آسمانونو او ځمکی باندی او نه ستومانه کوی ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکی او هم دی (الله) دی (له ګردو(ټولو) ځنی) خورا (ډیر) پورته (په باچاهی او غلبه خپله کښی) خورا (ډیر) لوی (په کمالیه ؤ صفاتو کښی)

تفسیر: په دی آیت کښی د پاک الله د ذات د توحید او د صفاتو د عظمت بیان شوی دی چه الله تعالیٰ موجود او تل دی. او هیڅوک د هغه شریک نه دی، د ګردو (ټولو) مخلوقاتو موجد او مالک هم دی دی، له ګردو (ټولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنی پاک او منزه دی، د ګردو (ټولو) شیانو مالک او څښتن (خاوند) دی، په ګردو (ټولو) شیانو باندی د ده علم کامل او په ټولو باندی پوره قدرت لری، خورا (ډیر) لوړه درجه او عظمت ورته حاصل دی، هیچا ته دومره مجال نشته او نه حق لری چه بی د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شی او هیڅ یو داسی کار او امر نشته چه د هغه کول ده ته کومه سختی او مشکلات ولری. له ګردو (ټولو) شیانو او له هر څه څخه لوړ او بهتر دی. د الله تعالیٰ د کبریاء او لوئی په مقابل کښی ګرد (ټول) حقیر دی. له دی ځنی دوه په زړه پوری مضمونونه څرګندیږی.

(۱) د حق تعالیٰ ربوبیت او حکومت او زمونږ او د نورو مخلوقاتو محکومیت او عبودیت، چه د هغه له مخی د حق تعالیٰ ګرد (ټول) ذکر شوی، او نا ذکر شوی احکام بی له څرنګه، او څه ویلو ځنی واجب التصدیق او واجب التعمیل کیدل، او د هغه په احکامو کښی د هیڅ یوه راز شک او شبهی اعتبار نه کول ـ معلوم شول.

(۲) کله چه له پخوانیو ذکر شوو ډیرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له لیدلو ځنی چاته داسی شبهه پیدا کیده، چه د هر سړی دومره زیات معاملات او عبادات دی، چه هغه ګرد (ټول) دومره زیاتیږی، چه تر حساب او کتاب او انضباط لاندی د هغو راتلل محال، بلکه ناممکن په نظر راځی، بیا د هغو په مقابل کښی هر یوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله

وتلی او ناممکن په نظر راځی نو په دی آیت کښی حق سبحانه و تعالیٰ څو داسی خپل مقدس صفات بیان کړل چه هغه ګرد (تول) خیالات او چرتونه په آسانی سره لری شول. یعنی د هغه علم او قدرت داسی کامل دی چه هیڅ یو شی داسی نه دی، چه له هغه څخنی بهر او خارج وی. د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چه دومره لوړ او غیر متناهی او تل یو شان قائم او باقی دی، نو هغه ته د جهان د ګردو (تولو) جزئیاتو انضباط، او د هغوی د ثواب او عقاب ورکول، کوم سخت او ګران کار نه دی، بلکه ډیر سهل او آسان دی.

لَآ اِكْرَاهَ فِي الدِّيْنِ ۣ قَدْ تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کښی په تحقیق سره ښکاره شوی ده سمه لاره (د ایمان) له ګمراهی (کفر) څخنی.

تفسیر: کله چه د توحید ګرد (تول) دلائل په ښه شان سره بیان شول، چه له هغو څخنی هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتی نشو، نو اوس په زور او زیاتی سره د هیڅا مسلمانولو ته حاجت پاتی نشو - ښائی چه عاقلان پخپله وپوهیږی. او په شریعت کښی هم داسی حکم نشته چه په زور سره څوک مسلمانی ته اړ (مجبور) کړی شی د ﴿ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴾ د نص په اساس هغه څوک چه «جزیه» منی د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتی کیږی. (ځینی وائی چه دا اخبار دی په معنی د نهی یعنی په زور او زیاتی سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ! دغه نهی یا خو عامه او د «التوبی» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چه ﴿ يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ دی منسوخه ده یا خو تر اهل کتابو پوری خاصه ده چه په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شی. نو په دغه تقدیر سره به نه وی منسوخ).

فَمَنْ يَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَيُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۚ لَا انْفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۵۶﴾

پس هر څوک چه کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو او ایمان ئی راوړ (یقین ئی وکړ) په (وحدانیت) د الله باندی نو په تحقیق سره ئی تینګه نیولی ده کړئ کلکه چه له سره نشته پریکیدل هغی لره، او الله ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه د هدایت او ضلالت په منځ کښې تمیز وشو نو اوس څوک چه له ضلالت ځنی مخ اړوی. او هدایت خوښوی نو هغه داسی یوه تینګه او مضبوطه کړۍ نیولی ده چه د هغی د شکیدلو او خوشی کیدلو هیڅ خوف او ویره نشته. او حق تعالیٰ ګرد (تول) ښکاره اقوال ښه اوری، او په تولو پټو کارونو او نیتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندی دیر ښه عالم دی. او له ده ځنی د هیڅا خیانت او بدنیتی پټی نه پاتی کیږی.

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۬ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰٓـُٔهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ اِلَى الظُّلُمٰتِ ؕ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۵۷﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْ حَآجَّ اِبْرٰهٖمَ فِيْ رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰىهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ ۘ اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّيَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۙ قَالَ اَنَا اُحْيٖ وَاُمِيْتُ ؕ قَالَ اِبْرٰهٖمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتِيْ بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِيْ كَفَرَ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵۸﴾

الله دوست (مرستیال ـ مددګار) دی د هغو کسانو چه مؤمنان دی چه باسی دوی له تیارو (د کفر او ګمراهی نه) د رڼا (د ایمان او هدایت) لوری ته او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی دوستان د دوی شیطانان دی چه باسی دوی له رڼا (د فطری ایمان او هدایت نه) د تیارو (د کفر او ګمراهی) لوری ته دغه کسان (چه فطری ایمان ئی په عملی کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دی هم دوی په دی اور کښې تل پاتی کیدونکی دی. آیا نه دی لیدلی تا (یعنی ای محمده ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سړی (نمرود) ته چه جګړه (حجت بازی) ئی کړی وه ابراهیم سره په (حق د) رب د ده کښې له دی جهته چه ورکړی ؤ ده ته الله ملک (سلطنت). کله چه وویل ابراهیم رب زما هغه ذات دی چه ژوندی کوی او مړه کوی وویل (نمرود) چه زه (هم) ژوندی کوم (واجب القتل په عفوی سره) او مړ کوم

(بیګناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم «نو بیشکه الله راولی نمر له (لوری د) مشرقه نو ته (ای نمروده!) راوله هغه (نمر) له (لوری د) مغربه!» نو حیران (او شرمنده) شو هغه چه کافر شوی ؤ (یعنی نمرود)، او الله نه ښئی (د خیر سمه صافه لاره) قوم د ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)

تفسیر: په لومړی آیت کښی د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر ؤ، اوس د هغو د تائید له پاره څو مثالونه راوړی په اول مثال کښی د نمرود باچا ذکر دی چه ده د خپلی شهنشاهی په غرور خلق دی ته مجبورول چه سجدی ورته وکړی. کله چه ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو نو سجده ئی ورته کښینښوده نمرود له ده ځنی د هغی د سبب پوښتنه وکړه ابراهیم علیه السلام ورته وویل چه «زه پرته (علاوه) له خپله ربه بل هیچا ته سجده نه کوم.» نمرود وویل چه «رب خو زه یم!» ابراهیم علیه السلام وویل چه «زه یوه مجازی حاکم ته رب نشم ویلی. زما رب هغه ذات دی چه ژوندی کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کښی دی.» نمرود وویل چه «دوه تنه بندیان چه یو واجب القتل او بل بی ګناه وی ژر راحاضر کړئ!» نو سم د لاسه نمرود حکم وکړ، چه «واجب القتل بندی دی خوشی (ازاد) شی! او بی ګناه بندی دی وواژه (قتل) شی!.» او په پای (آخر) کښی ئی حضرت ابراهیم علیه السلام ته وویل «ودی لیدل چه زه هم هر سړی چه وغواړم وژنم ئی ـ او هر څوک چه وغواړم ژوندی کوم ئی.» دلته حضرت ابراهیم علیه السلام د نمر دلیل ور وړاندی کړ او هغه مغرور احمق ئی ساکت او بی ځوابه کړ خو هدایت ئی په برخه نشو. یعنی سره د بی ځوابه پاتی کیدو د حضرت ابراهیم علیه السلام ارشاد ته ئی غوږ کښینښود؟ او ایمان ئی رانه وړ. یا داسی ووایئ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دوهم سوال ځواب ئی ونه شو ویلی. حال دا چه همغسی لکه نمرود چه د ده د اول سوال ځواب ورکړی ؤ، د هم داسی ځواب ورکولو امکان دلته هم ؤ. چه داسی ئی ویلی وی (چه د مشرق نه ئی زه راخیژوم ستا خدای دی له مغربه راوخیژوی.)

اَوۡ كَالَّذِیۡ مَرَّ عَلٰی قَرۡیَةٍ وَّ هِیَ خَاوِیَةٌ عَلٰی عُرُوۡشِهَا ۚ قَالَ اَنّٰی یُحۡیٖ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهٗ ؕ

یا (آیا ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سړی (عزیر) ته چه تیر شو په یوی قرئی او هغه (قریه) پریوتلی وه (دیوالونه ئی) پر بامو د دوی باندی (نو عزیر) وویل څرنګه به (بیا ودانه او) ژوندی کړی الله دا (قریه یا ئی خلق) وروسته له (ورانیدو او) مړ کیدو (د اهل) د هغی؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ ئی پریښود) سل کاله بیا ئی پورته (ژوندی) کړ دی.

تفسير: هغه سړی حضرت عزیر علیه السلام ؤ چه ګرد (تول) توریت ئی یاد ؤ. بخت نصر یو کافر باچا ؤ، هغه بیت المقدس وران کړ، او د بنی اسرائیلو ډیر کسان ئی بندیان کړل، او ځان سره ئی بوتلل، چه په هغوی کښې حضرت عزیر علیه السلام هم ؤ. کوم وخت چه عزیر علیه السلام، له بندہ خوشې (ازاد) شو، نو په لاره کښې په یوه وران ښار باندې تیر شو، چه د هغه ګرد (تول) دیوالونه بر سیره پر چتونو باندې لویدلی وو، نو د ده په زړه کښې دا خبره تیره شوه، چه د دی ښار ګرد (تول) اوسیدونکی مړه شوی دی. نو دوی به څرنګه د حق تعالیٰ له لوری بیا ژوندی شي؟ او دا ښار به بیا څرنګه ودان شي؟ دلته د ده روح قبض او سا ئی الله تعالیٰ وښکله او خر ئی هم مړ شو. سل کاله هم داسې مړ پاتې شو ـ نه څوک د ده په مړه کیدلو باندې خبر وو، نه د چا نظر پرې لګیدلی ؤ په دې موده کښې بخت نصر هم مړ شو، او یوه بل باچا په دې موده کښې بیت المقدس بیا ودان کړ، او همغه ښار ئی هم ښه جوړ کړ، چه د حضرت عزیر علیه السلام د اندیښنې سبب ګرځیدلی ؤ. دلته عزیر علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کړ شو. که ګوری چه د ده د خوړلو او څښلو شیان (چه یوه توکرې ـ تازه انځر او انګور ـ لږ شوده او څه عصیر ؤ) همغسې صاف ـ پاک او تازه ورته پراته دي. او د ده خر چه مړ شوی ؤ هډوکی ئی ګرد (تول) سره وراسته شوي، او کوته پراته وو. اوس همغه هډوکی د ده تر سترګو لاندې بیا ژوندی شول. د دې سلو کلونو په منځ کښې بنی اسرائیل هم له بنده خوشې (ازاد) شوي وو. او پخپلو ښارونو کښې ئی هستوګنه کوله. حضرت عزیر علیه السلام همغسې چه نوی ژوندون ئی ولید. د هغه وران ښار نوی ودانی ئی هم په خپلو سترګو ولیدلې (ځینې وائي په ﴿ كَالَّذِي ﴾ کښې (ک) زائد دی. او دغه﴿الَّذِي﴾په تیره ﴿ الَّذِي ﴾ عطف دی. یعنې ﴿ أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ ﴾ .

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ

وویل (الله عزیر ته چه) «څومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)،» وویل (عزیر) «ځنډ (تاخیر) می کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې»،

تفسير: کله چه حضرت عزیر علیه السلام مړ کیده، نمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی ؤ ـ او کله چه بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه ؤ نو ړومبی ئی داسې خیال کړی ؤ، که زه دلته پرون ویده شوی یم، خو یوه ورځ ـ او که هم دا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تیره. (دلته د زمانې تعیین غرض نه دی، بلکه د مودې لږوالی مقصود دی)

قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۖ وَانْظُرْ

اِلٰی حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِّلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوْهَا لَحْمًا

وويل (الله داسی نه ده لکه چه ته وائی) بلکه ځند (تاخير) کړی دی تا (دلته) سل کاله نو وګوره خوړو خپلو ته (چه انځر او انګور دی) او (شيانو د) څښلو خپلو ته (چه شوده او عصير دی) چه هيڅ نه دی خراب شوی (سره له تيريدلو د سلو کلونو) او وګوره خره ته دی (چه هډوکی ئی څرنګه تک سپين ځليږی) او دپاره د دی چه مونږ وګرځوو تا دليل (د قدرت) له پاره د خلقو (په بيا ژوندی کيدو سره) او وګوره طرف د هډوکو (د خره خپل) ته چه څرنګه راخوځوو (مونږ) هغه بيا ورآغوندو هغوی ته غوښه

تفسير: د حضرت عزير عليه السلام په مخ کښې هغه ګرد (تول) هډوکی د بدن له ترکيب سره سم تول کړل شول، بيا په هغوی باندی غوښې زرغونې شوی. او پوستکی پری وغوړيدل بيا د الله تعالیٰ په قدرت په هغه کښې سا ننوتله، او له خپل ځای څخه پاڅيده! او ودريده او وئی هنګل (اواز ئی وکړو). او له «العظام» نه د هغو مړو هډوکی مراد دی چه د تعجب مورد ګرځيدلی ؤ.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۵۹﴾

نو کله چه ورښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وويل (عزير چه اوس) پوهيږم (په مشاهده سره هم) چه بيشکه الله په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسير: کله چه حضرت عزير عليه السلام دا ګردی (تولی) پيښې په خپلو سترګو سره وليدی، نو وئی ويل چه لا می ښه باور او يقين راغی چه پاک الله پر هر شی باندی ښه قادر دی. يعنی په دی خبره باندی خو پخوا له دی نه هم معتقد وم، چه د مړی ژوندی کول الله جل جلاله ته ډير آسان کار دی، خو اوس می د ده دا قدرت په خپلو سترګو وليد. «دا ئی مطلب نه دی چه پخوا ئی په يقين کښې څه کمی ؤ. هو! داسی نندراه ئی په خپلو سترګو نه وه ليدلی» بيا حضرت عزير عليه السلام له دی ځايه پاڅيد، او د بيت المقدس په لوری رهی (روان) شو هلته ئی هيڅوک ونه پيژندل، ځکه چه دی همغسی ځلمی پاتی ؤ، او د ده د پخوا زمانی هلکان څوک مړه او ځينی سپين ږيری شوی وو. کله چه ده وويل چه «زه عزير يم.» خلقو ونه منله، نو

ده د خپلې دعوى د ثبوت له پاره دوى ته توريت له ياده واوراوه. نو د خلقو باور پرى وشو، چه دى بيشكه همغه نبى عليه السلام دى، ځكه چه بخت نصر گرد (تول) كتابونه سوځولى وو، چه د هغو په منځ كښې توريت هم ؤ.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِى كَيْفَ تُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَـٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ۖ

او (ياد كړه اى محمده!) هغه وخت چه ووېل ابراهيم اى ربه زما وښيه ماته چه څرنگه ژوندى كوى ته مړى؟ ووېل (الله) آيا ستا لا باور نشته (په ژوندى كولو د مړو؟ بيا) ووېل (ابراهيم) چه هو! (باور مى شته!) وليكن (غواړم دا) د دى له پاره چه مطمئن شى زړه زما.

تفسير: لنده ئى دا چه يقين ئى پوره ؤ، خو يوازې د مشاهدى او د عين اليقين غوښتونكى ؤ. چه هغه هرومرو (خامخا) په كتلو باندى موقوف دى.

قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ

ووېل (الله) نو ونيسه! څلور له مرغانو نه پس رانژدى كړه! دوى ځان خپل ته (چه ښه ئى وپيژنى بيا ئى حلال كړه!) بيا ئى كيږده! په هر يوه غره باندى له دوى څخنى يوه يوه برخه بيا راوبوله! (اى ابراهيمه!) دوى (يعنى دغه مرغان) (نو) رابه شى دوى تاته (اى ابراهيمه!) په منډو،

تفسير: پاک الله له ارشاد سره سم حضرت ابراهيم عليه السلام څلور مرغان واخيستل چه طاؤس - چرگ - كارغه او كوتره يا تيوس ؤ، او څلور واړه ئى له خپله ځانه سره روږدى (آموخته) كړل، چه په بللو باندى به هر يو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پيژندگلوى هم له هغو سره ډيره زياته شوه، بيا ئى د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال كړل، او په څلورو غرونو ئى د دى مرغانو اجزاء داسى سره ووېشلى، چه پر اول غره باندى ئى د دى څلور واړو سرونه كيښودل او په دوهم باندى ئى د هغوى ځانگونه واچول او په دريم باندى ئى د هغوى

پښې وغوړځولي او په څلورم غره باندې ئې د هغوی تنې کېښودې. او دې په خپله د دې څلورو واړو غرونو په منځ کښې ودریده، او یوه مرغه ته ئې غږ وکړ، نو د هغه سر د یو غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پښې، څانګونه او تنې هم ورسره والوتې او په هوا کښې سره ونښتلې، او روغ رمټ بیرته په ځمکه کښې کیناست او د حضرت ابراهیم علیه السلام مخ ته په خپلو پښو راغې. هم داسې د دوهم، دریم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلې او په هوا کښې سره پیوند کیدلې. او د خپلو ځنو له جوړیدلو څخه وروسته د خلیل الله علیه السلام په مخ کښې په خپلو پښو راتلل. یا دا چه ځان ته ئې رانژدې کړه.! او حلال ئې کړه! او غوښې، هډوکې، بڼې، او پښې ئې ټول سره وټکوه! او سرونه ئې له ځان سره وساته! دا ګډه غوښه ئې سره کلوله کلوله کړه! او په څلورو غرو باندې ئې کېږده! بیا ورناری کړه! نو را به شي دوی تاته بیرته په تلوار سره.

وَاعۡلَمۡ اَنَّ اللّٰهَ عَزِیۡزٌ حَكِیۡمٌ

او پوه شه! (ای ابراهیمه!) چه بیشکه الله ډیر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: دلته د دوو خرخشو (اشکالو) او سوداګانو د پیدا کیدلو قوی احتمال شته، اول د بیځانو او متفرق الاجزاو جسم ژوندی کیدل، قابل د انکار کیدی شي. دوهم داسې خصوصیات چه مرغان دی وی، او په شمیر کښې دی هم څلور وی، او دا څلور دی هم هغه او دغه مرغان وی، او په دا ډول (طریقه) دی د هغوی اجزاء تیت پیت (منتشر) او متفرق شي، او بیا دی وبلل شي، نو هغه به ژوندی کیږی، او په ډیر تلوار به تاسې ته راځې. ظاهراً د دې شروطو هیڅ دخل، او د دې قیودو هیڅ یوه ګټه او فایده نه ښکاری، نو ځکه ئې د ړومبنې سودا د دفعې له پاره «عزیز» او د وروستنې سودا د لرې کیدلو له پاره ئې «حکیم» وفرمایل، چه دواړه شبهې بیخې له منځه لاړی شي. یعني په دې باندې ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د خورا (ډیر) لوی قدرت څیښتن (خاوند) دی، څه چه اراده وکړی، همغسې کوی. د هغه په هر حکم کښې ډیر حکمتونه شته، که مونږ د هغوی ادراک او احاطه ونه شو کولی، نو دا زمونږ د پوهې او علم نقصان دی، او هیڅ وخت نه ښائی چه د هغه له حکمتونو څخه انکار وشي. والله اعلم.

په «آیة الکرسی» کښې ئې د علم او قدرت او نورو الٰهیه ؤ صفاتو ذکر وفرمایه، وروسته له هغه ئې دا دری واړه قصې بیانې کړی، الله تعالیٰ هر چاته که د هدایت اراده وکړی، نو هغه ته لار ښوونه کوی. او که د چا د ګمراهی اراده وکړی، هغه ګمراه کوی او ژوندی کول او مړه کول ګرد (ټول) د هغه په قدرت او اختیار کښې دی. اوس د «جهاد» او د الله تعالیٰ په لاره کښې د مال صرفولو او دولت لګولو فضیلت، او د هغه په نسبت د قیودو او شرائطو بیان فرمائی چه د

هغه ذکر لږ څه پخوا له دی نه هم تیر شوی دی، ځکه چه د «جهاد» او د مال د انفاق هغه ګرد (تول) موانع چه په نظر راځی د حق تعالیٰ په علم او قدرت باندی له یقین او باور کولو او د هغه د قدرت د عجائبو له معلومولو څخه وروسته که دغه تول موانع له منځه لاړ نه شی نو هرومرو (خامخا) به لږ او متزلزل شی.

مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِيْ كُلِّ سُنْۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ؕ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۶۱﴾

مثال (صفت د نفقی او ورکړی) د هغو کسانو چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی په مثل د یوی دانی (د تخم) دی چه زرغونه کړی دا (دانه) اوه وږی په هر یوه وږی کښی سل (سل) دانی وی، او الله زیاتوی (اجر) دپاره د هغه چا چه اراده وکړی (اجر د زیاتولو) او الله پراخ دی (احسان، فضل او رحمت د ده) ښه عالم دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی د لږ مال ثواب هم ډیر دی. لکه چه له یوی دانی ځنی اوه سوه دانی پیدا کیږی، او الله تعالیٰ هر چا ته چه اراده وفرمائی لا ئی پسی زیاتوی، او له اوو سوو ځنی اوه زره او له دی نه ئی هم زیاتوی او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د هر صرف کوونکی په نیت، او د هغه د صرف شوی مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په نورو شیانو باندی ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوی.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُوْنَ مَآ اَنْفَقُوْا مَنًّا وَّلَآ اَذًى ۙ لَّهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۶۲﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی بیا نه ورپسی کوی (دوی) په هغه شی پسی چه خیرات کړی ئی وی

(بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر (شته) دپاره د دوی اجر (د نفقی ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی هیڅ ډول (طریقه) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مال صرفوی، او د هغه صرف شوی مال په نسبت نه په ژبه چا باندی احسان ږدی، او نه چا ته د هغه په مقابل کښی په پیغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، ربړ (تکلیف) او زحمت پیښوی (یعنی هیڅ ډول (طریقه) قولی یا فعلی رنځ او آزار نه وررسوی) نو د هغوی له پاره کامل ثواب شته دی. او نه د ثواب له کمیدلو څخه به دوی ته څه ویره او اندیښنه وی او نه به د ثواب له نقصانه غمجن کیږی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَّمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

خبره معروفه نیکه (خوږه پسته فقیر ته) او عفوه (ده ته که الحاح یا شور وکړی) ډیره ښه ده له خیراته چه په هغه پسی وی ضرر (رسونه په منت یا په پیغور د سؤال سره،) او الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی) نهایت تحمل والا (د عذاب په وروسته والی د پښیمانتیا له پاره)

تفسیر: یعنی سوالگر ته په ورو ځواب ورکول، او د هغه له تینگار (تکرار) او بدخوئی څخه تیریدل له هغه خیرات څخه ښه دی چه څو ځلی ئی سپک کړی او وئی شرموی یا پیغور ورکړی، یا احسان پری کیږدی. او الله تعالیٰ «غنی» دی چه د هیچا (انفاق ته چه په من او اذی وی او) مال ته، څه حاجت او اړه (احتیاج) نه لری. هغه خیراتونه او «صدقی» چه تاسی ئی د هغه په لاره کښی ورکوئ، وپوهیږئ چه خپلو ځانونو ته ئی ورکوئ. او «حلیم» دی چه په هسی ربړولو (تکلیف ورکولو) باندی د عذاب په مقررولو او لیږلو کښی تلوار نه کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُبْطِلُوا۟ صَدَقَٰتِكُم بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ كَٱلَّذِى يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه باطلوئ

تاسی خیراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه ئی) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سړی) چه صرفوی مال خپل دپاره د ښودنی د خلقو او ایمان نه لری په الله او په ورځی آخری باندی (چه قیامت دی)،

تفسیر: یعنی په «صدقی» او «خیرات» ورکولو سره د محتاجانو ربړول (تکلیف ورکول) ، او په دوی باندی احسان او منت بارول د صدقی او خیرات ثواب ضایع کوی. یا د نورو د وربښودلو له پاره د دی امله (وجی) خیرات ورکوی، چه خلق ورته «سخی» ووائی. نو د هسی ریائی خیرات ثواب هم هیڅ وی. پاتی شو دا ارشاد چه هغه په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځی یقین نه لری نو دا د «صدقی» د ابطال له پاره قید او شرط نه دی، ځکه چه «صدقه» خو یوازی، له ریاء ځنی باطله کیدی شی، اګر که صرف کوونکی ئی مؤمن هم وی، مګر دا قید ئی یوازی د دی له پاره زیات کړ، چه معلومه شی، چه ریاء کاری د مؤمن له شانه لری ده. بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وړ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

نو مثال د دی (ریاء کار په صرفولو د مال کښی) په شان د صفت د هغی ښوئی تیږی (ګټی) دی چه پرته وی په هغی باندی څه خاوری پس ورسیږی هغی ته زوروور باران نو پریږدی دغه تیږه (ګټه) پاکه (صافه له ګرده) نه به قادریږی (دا ریاء کاران) په هیڅ شی باندی له ثوابه د) هغه شی چه کسب کړی دی دوی، او الله نه ښئی (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکښی وویل شول چه په اخلاص سره خیرات ورکول هسی دی، لکه چه له یوی کرلی شوی دانی ځنی (۷۰۰) دانی پیدا شی. اوس فرمائی چه په «خیرات» کښی نیت شرط دی. که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدقه» ورکړی، نو د هغه مثال هسی وګڼئ، لکه چه څوک کومه دانه پر یوه داسی ښویه تیږه (ګټه) باندی وکړی چه پر هغی باندی لږ څه خاوره پرته وی، خو کله چه باران ووریږی نو هغه بیخی صافه او پاکه شی ـ نو په هغی باندی به

هغه دانه څرنگه زرغونه شي؟ هم داسې به په صدقاتو كښې رياكارانو ته څه ثواب ورسيږي؟بلكه نه ورسيږي.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

او مثال (صفت د صرفولو) د هغو كسانو چه صرفوي (لگوي) مالونه خپل له پاره د طلب د رضاء د الله او له پاره د ثبات (د زړه او صدق چه پيدا دي) له نفسونو د دوى څخه (په ايمان باندى) په شان د يوه باغ دى په لوړه ځمكه (مستعده مامونه) باندى چه ورسيږي دى (باغ) ته زورور باران نو وركړى ميوى خپلى دوچنده نو كه ونه رسيږي دى (باغ) ته زورور باران نو نرى باران (يا پرخه پرى اورى هم) كافي ده، او الله په هغو شيانو چه تاسى ئې كوئ ښه ليدونكى دى (په پټو او ښكاره ؤ عالم دى).

تفسير: له زورور باران څخنى مراد ډير مال صرفول دى. او له نرى څخنى د لږ مال صرفول مقصد دى. د زړونو له تثبيت څخه مطلب دا دى، چه ثابت كړى زړونه په ثواب ميندلو كښې يعنى يقين ولرئ چه د خيرات ثواب هرومرو (خامخا) دوى ته رسيدونكى دى. كه د دوى نيت سم وى، نو له ډيرو صرفولو څخه به دوى ته ډير ثواب ور رسيږي، او په لږ خيرات سره هم د ثواب فائده ورحاصليږي. لكه چه په خالصى (مستعدى ـ هوارى ـ معتدلى ـ هوادارى لمريزى) ځمكى كښې (يو ښكلى ښه ميوه دار) باغ وى نو څومره چه باران (متدرجاً) ووريږي، هغومره گټه به ور ورسيږي. كه ئې نيت سم نه وى په هره اندازه چه زيات مال صرف كړى، هغومره مال ئې ضايع، او دى زيانمن كيږي. ځكه چه په زيات مال وركولو كښې به رياء او ځان ښوول هم زيات وى. لكه چه په ښويه تيږه (گټه) باندى دانه نه زرغونيږي نو څومره زورور باران چه ووريږي هغومره زيان رسوى.

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا

مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ۙ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهٗ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ ۚ فَاَصَابَهَآ اِعْصَارٌ فِيْهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٢٦٦﴾

آیا خوښوي یو د تاسي دا چه وي دي ده لره یو باغ له خرماؤ څخه او له انګورو څخه چه بهیږي له لاندي (د ونو) د هغو ویالي چه وي ده لره په دغه (باغ) کښي له (نورو) هر ډوله (قسمه) میوو او ورسیږي ده ته زوړوالي او وي ده لره اولاد ضعیفان پس ورسیږي هغه (باغ) ته سخت باد چه وي په هغه کښي اور نو وسوځي دا (باغ) هم داسي (په شان د دي تیر شوی بیان) بیانوي الله تاسي ته دلایل (د خپل قدرت) له پاره د دي چه تاسي فکر وکړئ! (په هغه کښي او تري پند واخلئ!)

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چه د ریاء او ځان ښکارولو ـ او د خلقو د خبرولو له پاره خیر او خیرات کوی. یا د خیرات ورکولو په مقابل کښي پر مسکینانو باندي خپل منت او احسان ږدي. یا ایذاء ـ ضرر، او رېړ (تکلیف) وررسوی. یعني دا داسي دی لکه چه یو سړی د خپل ځلمیتوب، او قوت په وخت کښي یو ښه باغ (بڼ) تیار کړی، چه د ضعف او زړښت په وخت کښي ئی میوی وخوری، او د ضرورت په وخت کښي ئی په ښه او کار ورشي، نو کله چه دی ضعیف او سپین ږیری شی، او د هغه باغ میوی هم خپلی ترقی او زیات والی ته ورسیږی، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کښي وسوځی. یعني خیر خیرات او صدقات لکه میوه دار باغ داسي دی، چه د هغه میوه په آخرت کښي په کار ورځی. کله چه د چا نیت خراب وی، نو د ده دا باغ سوځی نو بیا به د هغه میوه چه ثواب دی، په آخرت کښي څرنګه د هغه په ښه ورشي؟ حق سبحانه وتعالیٰ داسي په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره خلقو ته پند ورکوی. او دوی پوهوی ـ څو ښه وپوهیږی او د ده د قدرت په علائمو او آثارو ښه غور، او فکر وکړی.

کوم عمل چه په ریا شي په کار نه دی | مناسب د پاک مولا د دربار نه دی
عاجزی او اخلاص هر چاته په کار دی | رب د کبر او ریا خریدار نه دی

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَنْفِقُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّاۤ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ ۪

وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيْثَ مِنْهُ تُنْفِقُوْنَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيْهِ اِلَّآ اَنْ تُغْمِضُوْا فِيْهِ ؕ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿۲۶۷﴾

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لګوئ! له حلالو (پاکو، غورو) د هغو مالونو چه (په کسب سره) تاسی ګټلی او له هغو (شیانو) چه ایستلی دی مونږ تاسی لره له ځمکی څخه (له حلالو پاکو غورو شیانو) او قصد مه کوئ تاسی (ورکولو) د خبیثو (حرامو نابودو شیانو) له هغه ماله چه لګوئ ئی تاسی (د الله په لاره کښی) حال دا چه نه یئ تاسی اخیستونکی د هغه (ناکاره شی په خپل حق کښی) مګر «خو ئی داسی اخلئ» چه سترګی پټی کړئ په (اخیستو د) هغه کښی او پوه شئ! چه بیشکه الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی - ورته تل ښه ستاینه (صفت) او) ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نزد د صدقاتو د مقبولیت شرط دا دی هغه خیرات چه له حلال ګټل شوی مال ځنی وی او حرام مال او څه شبهه او شائبه پکښی نه وی، او له ښو شیانو څخه ښه شی د الله تعالیٰ په لاره کښی ورکړ شی، او داسی خراب شیان په خیراتونو کښی صرف نه کړئ که تاسی ته دروراندی شی، نو تاسی ئی په اخیستلو کښی وراندی وروسته کوئ! او زړه مو نه غواړی! او نه ئی اخلئ! یا ئی په اخیستلو شرمیږئ! او په خوښی او خوشالی سره ئی له سره نه اخلئ! او وپوهیږئ چه پاک الله بی پروا دی او تاسی ورته اړ (مجبور) او محتاج یئ، او هغه تاسو ته هیڅ احتیاج نه لری. او د ډیرو محامدو او ښیګڼو (فائدو) څښتن (خاوند) دی که تاسی له ښو شیانو ځنی ښه شی د هغه په لاره کښی په مینه، شوق او محبت سره صرف کړئ! او ښه خیر ورکړئ! نو دی هغه خوښوی.

اَلشَّیْطٰنُ یَعِدُکُمُ الْفَقْرَ وَیَاْمُرُکُمْ بِالْفَحْشَآءِ ۚ وَاللّٰهُ یَعِدُکُمْ مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِیْمٌ ﴿۲۶۸﴾

شیطان وعده درکوی تاسی ته د خواری (او ویروی مو چه خوار به شئ!) او حکم کوی تاسی ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو (لکه بخل) او الله وعده کوی له تاسی سره د مغفرت (د ګناهونو) له خپله (لوری) او د فضل (د انفاق په بدل کښی)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه

عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: که د چا په زړه کښې داسې خيال وګرځي «که خيرات ورکړم، نو خوار او مفلس به شم» او د الله تعالیٰ د اوامرو او تاکيداتو له اوريدلو سره بيا هم همت او ميرانه (بهادري) نه کوی، او پخپل زړه کښې دا خبره ګرځوی چه له خپله ماله هيڅ شي صرف نه کړی، او د الله تعالیٰ له وعدی څخنی مخ اړوی، او په شيطاني وعدو باندی د ده د طبيعت ميلان او اعتماد وی، نو ښائی چه دی يقين او اعتماد ولری چه دا خبره د شيطان له خوا د هغه په زړه کښې لويدلی ده او داسې دی نه وائی چه «ما خو د شيطان شکل په سترګو نه دی ليدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کيږی؟» او که دا خيال ئی په زړه کښې وګرځي چه د «صدقې» او خيرات په وسيله ئی مغفرت ورپه برخه کيږی او په مال کښې ئی زياتوالي او برکت پيدا کيږی نو ودی پوهيږی، چه دا خبره د الله تعالیٰ له خوا د هغه په زړه کښې لويدلی ده، نو د الله جل جلاله شکر دی وباسی، او د الله عم نواله په خزانه کښې د هيڅ کمی نشته، او د ګردو (تولو) په ظاهر او باطن «خبير» او د هر سړی په نيت او عمل باندی «بصير» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

ورکوی (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چه اراده وکړی (د ورکولو ئی) او هر چا ته چه ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقيق سره ورکړی شو (ده ته) خير ډير، او نه اخلی پند مګر خاوندان د عقلونو (صافو چه د وهم او نفسی غوښتنو شوائب پکښې نه وی).

تفسیر: يعنی هر هغه چا ته چه الله اراده وکړی علم تحقيق، د عمل تدقيق او د دينی خبرو او خيرات ورکولو پوهه ورکوی، چه په کوم نيت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول (طريقه) محتاج ته ئی ورکړی؟ او هر چا ته چه پوهه ورکړی شوی ده هغه ته د دنيا او عقبیٰ لوی نعمت او ښيګنه (فائده) په برخه شوی ده. (ابوالليث رحمة الله عليه وائی چه الله جل جلاله دنيوی مال ته ﴿ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ﴾ او علم ته ﴿ خَيْرًا كَثِيرًا ﴾ فرمايلی دی، نو ښائی چه علم او پوهنی ته ډير اهميت ورکړی شی!)

مال «فانی» او علم «باقی» دی — «باقی» واخله! «فانی» پريږده!
«علم» خوښ دی د پوهانو — ناپوهانو ته «جهل» پريږده!

«ادریس» وخوت په آسمان «قارون» ډوب په ځمکه پرېړده!
«یؤت الحکمة» تل لوله! په «اسفارو» خر بار پرېږده!

وَمَآ اَنۡفَقۡتُمۡ مِّنۡ نَّفَقَةٍ اَوۡ نَذَرۡتُمۡ مِّنۡ نَّذۡرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعۡلَمُهٗ ؕ وَمَا لِلظّٰلِمِيۡنَ مِنۡ اَنۡصَارٍ ﴿۲۷۰﴾

او هغه شی چه صرف کړئ تاسی له نفقی (لکه زکوة او خیرات ـ لږ یا ډیر) یا (ئی) لازم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره نو بیشکه الله ته معلوم دی هغه (لکه نور شیان)، او نشته له پاره د ظالمانو (چه بی ځایه مال صرفوی) هیڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی هغه شی چه په خیرات کښی ورکاوه کیږی، لږ وی که ډیر، په ښه نیت وی که په خراب، په حقه لاره ئی لګوئ که په باطله، په پټه ئی ورکوئ که په ښکاره، د خلقو د ښودنی له پاره یا «نذر» په ځان اخلئ، په شرط یا غیر شرط، په طاعت یا په معصیت کښی، په هر ډول (طریقه) سره چه وی بیشکه الله تعالیٰ ته هغه او نور ګرد (تول) امور ښکاره او معلوم دی. او هغه کسان چه د مال په «انفاق» یا په «نذر» کښی د الله له احکامو ځنی پرته (علاوه) کار کوی د هغوی هیڅوک مددګار نه دی. او په هر چا باندی چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی خپل عذاب نازلوی.

(فائده): «نذر» په منلو سره واجبیږی، نو که بیا ئی اداء نه کړی ګنهګاریږی «نذر» پرته (علاوه) د الله تعالیٰ په نامه د بل چا په نامه روا نه دی. مګر داسی ووائی چه د الله تعالیٰ په نامه ئی فلانی ته ورکوم. یا د دی «نذر» ثواب دی هغه ته ورسیږی. نو په دی صورتونو کښی هیڅ پروا نشته.

اِنۡ تُبۡدُوا الصَّدَقٰتِ فَنِعِمَّا هِیَ ۚ وَاِنۡ تُخۡفُوۡهَا وَتُؤۡتُوۡهَا الۡفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيۡرٌ لَّكُمۡ ؕ وَيُكَفِّرُ عَنۡكُمۡ مِّنۡ سَيِّاٰتِكُمۡ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ ﴿۲۷۱﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه او که پټوئ ئی تاسی (په وخت د ورکولو کښی) او ورکوئ ئی تاسی فقیرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خیر دی تاسی ته، او لری به کړی (الله) له تاسی نه

ځینی د ګناهونو ستاسی، او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (او هیڅ شی تری پټ نه دی).

تفسیر: یعنی که خلقو ته د ورښوولو په نیت نه وی، نو خیرات ورکول په ښکاره دول (طریقه) سره بهتر دی چه د نورو شوق او رغبت هم ورته وشی. او په پټه سره هم خیرات ورکول ښه دی چه اخیستونکی ته حیاء ورنشی، لنده ئی دا چه اظهار او اخفاء دواړه بهتر دی. مګر د هری موقع او مصلحت لحاظ یوه ضروری خبره دی.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۲﴾

نشته پر تا باندی (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی ولیکن الله (په سمه صافه لاره) برابروی هغه څوک چه اراده وکړی (د برابر والی ئی) او هر هغه شی چه صرفوئ (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) پس له پاره د نفسونو (ځانونو) ستاسی دی، او نه صرفوئ تاسی (ای مؤمنانو!) مګر (صرفوئ ئی) خاص له پاره د طلب د رضا د الله، او هر هغه شی چه صرفوئ (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) نو پوره به درکړ شی تاسی ته (ثواب د هغه) او په تاسی به ظلم ونه کړ شی (د ثواب په کموالی سره).

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ چه له مسلمانانو څخه پرته (علاوه) بل هیچا ته خیرات مه ورکوئ! او په دی امر کښی دا مصلحت ؤ چه د مال او شتو له امله (وجی) کافران د اسلام په لوری راغب شی، نو وروسته له دی نه ئی داسی امر وفرمایه چه دا ثواب به هلته دررسیږی چه له خیرات ورکولو څخه د الله تعالیٰ خوښی مطلوبه وی نو دا آیت نازل شو، او په دی کښی عام حکم راغی، چه د پاک الله په لاره کښی چه هر چا ته مال ورکړئ!، د هغه ثواب تاسو ته درکاوه کیږی!، د مسلم او غیر مسلم څه تقئید نشته، یعنی هر چا ته چه صدقه ورکوئ ښائی چه یوازی د پاک الله په نامه وی، په هغه کښی د مسلمان او نامسلمان څه تخصیص نه دی په کار یوازی په صدقه ورکولو کښی دغه خبره ضروری ده چه محض «لوجه الله» وی.

لِلْفُقَرَآءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمٰهُمْ لَا يَسْئَلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا

(خيراتونه ستاسي) له پاره د هغو فقيرانو دي چه بند كړى شوي دي په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) كښې چه توان نه لري دوى د ګرځيدلو په ځمكه كښې (له پاره د معاش او تجارت د طاعت د مشغولتيا په سبب) ګمان كوي په دوى باندى ناپوه (په حال د دوى) د غنيانو په سبب د نه سوال كولو په كوښښ سره پيژنى به ته (اى سامعه!) دوى په څيرو (علامو د تواضع او اثر د مجاهدى) د دوى سره، نه كوى دوى سوال له خلقو څنى په سختى (په الحاح او كوښښ) سره،

تفسير: يعني داسې خلقو ته صدقه وركول ـ ډير ثواب لرى چه د الله جل و علیٰ شانه په لاره كښې او د هغه د دين په كار كښې مشغول او مقيد وى، او د تګ او راتګ او د خوړو، لباس او نورو له ګټلو څنى پاتې وى، او هيچا ته خپل حاجت او اړتيا (محتاجي) نه ښكاروى. لكه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څيني اصحاب داسې هم وو چه دوى خپل كور كهول خوشي كړى ؤ، او د (صفى) په اصحابو كښې شامل شوي وو، او پخپله خوښه او رضاء سره د پاك محمد صلى الله عليه وسلم صحبت او خدمت ئې خپلو ځانو ته غوره كړى ؤ ديني علوم به ئې زده كول، مفسدينو او شر آچوونكو سره به ئې «جهاد» كاوه. هم داسې اوس هم پر مسلمانانو باندى د هغو كسانو امداد او مرسته (مدد) حتمي او ضروري ده چه د قرآن عظيم الشأن په يادولو، يا د ديني علومو په تحصيل كښې بوخت (ډوب) او مشغول وى. د څيرى له پيژندلو څنى دا مطلب دى چه د هغوى څيرى ډيرى ژيړى او بدن ئې نرى را بريښى، او د جد او جهد آثار د هغوى په مخونو كښې له ورا ښكاريږي.

وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ

او هر شى چه تاسى صرفوئ (ئى په هر شي كښې) له خيره (له مال نه) پس بيشكه الله په هغه باندى (هم) ښه عالم دى.

تفسير: په عام او خاص ډول (طريقه) د داسې خلقو له كارونو څنى خبردار دى، چه ياد شول.

الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۷۴﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل (د الله په لاره کښی) په شپه او په ورځ کښی په پټه او په ښکاره پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅکله غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: تر دی ځایه پوری د خیرات بیان، او د هغه د فضیلت د قیدلو او شرائطو ذکر ؤ. هر کله چه له خیرات کولو ځنی له یوه لوری په معاملاتو کښی د سهولت او د تسهیل عادت پیدا کیږی، او د بی مروتی او سخت گیری ـ خرابی ورخرگندیږی، او له بل لوری هغه گناهونه چه په معاملاتو او اعمالو کښی پیښیږی د هغوی کفاره هم په صدقاتو او خیراتو سره کاوه شی، او هم په خیرات کولو سره په اخلاقو، مروت، خیر غوښتلو او گټه رسولو کښی زیاتوالی پیدا کیږی، او د پاک خدای مخلوق ته فائدی رسیږی، نو له دی کبله (وجی) ئی په دی متعددو آیتونو کښی د هغه یادونه وکره.

هر کله چه سود (سوائی) آخیستل له خیرات څخه مخالف دی، ځکه چه په صدقاتو کښی یوازی مروت، احسان او گټه رسونه او په سود کښی پرته (علاوه) له بی مروتی، ضرر رسولو، ظلم او خلل (ضرر) څخه بل شی نشته نو د خیراتونو او صدقاتو د فضیلت د بیانولو څخه وروسته د سود منمت او د هغه د ممانعت ذکر ډیر مناسب دی. څومره چه په خیرات کښی ښیگنی (فایدی) او فضایل شته، هومره په سود او (سوائی) کښی خرابی او رذائل موجود دی.

الَّذِيْنَ يَأْكُلُوْنَ الرِّبٰوا لَا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِيْ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ الْمَسِّ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا ۘ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ۭ

هغه کسان چه خوری (یعنی اخلی) سود (له خلقو) نه پاڅیږی دوی (د قیامت په ورځ کښی) مگر (پاڅیږی داسی) لکه چه پاڅیږی هغه څوک چه حواس ئی خراب کړی وی شیطان (د عربو په گومان) له (خپله) اثره. دا

(حال د دوی) په سبب د دی دی چه دوی ویل چه بیشکه هم دا خبره ده چه تجارت خو هم داسی دی (په جواز کښی) لکه سود حال دا چه حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی ئی دی سود

تفسیر: سود خور په قیامت کښی داسی له خپل قبر څخنی پورته کیږی لکه لیونی او هغه څوک چه حواس ئی خراب شوی وی. او دا حالت به د دی له امله (وجی) وی چه ده حلال او حرام سره ګډول او دا ئی ځکه کول چه په دغو دواړو کښی ئی ګټه مقصوده وه، او دا دواړه ئی حلال ګڼل، حال دا چه د «بیعی» او «ربوا» په منځ کښی دیر فرق شته، «بیع» د الله تعالیٰ له خوا حلاله، او «ربوا» حرامه ده.

(فائده): هغه نفع چه په «بیع» کښی ده هغه د مال په مقابل کښی ده لکه څوک چه د یوی درهمی جامه په یوه نیمه درهمه خرڅه کړی، او «سود» هغه دی چه څوک پکښی بلا عوضه نفع واخلی. لکه چه د یوی درهمی په عوض دوی درهمی واخلی. په ړومبنی صورت کښی کله چه جامی او درهمی دواړه سره بیل بیل شیان دی، او د دوی د هر یوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی ـ نو ځکه د هغوی په منځ کښی موازنه او مساوات فی نفسه غیر ممکن دی. او کله چه پلورلو او پیرودلو «خرڅولو او اخیستلو» ته حاجت پیدا شی نو د موازنی او مساوات له پاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته (علاوه) بل کوم شی نشته او د دوی د هر یوه ضرورت او رغبت له حده زیات مختلف دی. یوه سړی ته یوه درهمه دومره زیاته په کار وی، چه په خپله خوښه سره د لسو درهمو تکر (کپړا) پری پلوری (اخلی). او بل سړی ته د یوه ګز تکر (کپړی) دومره زیات ضرورت پیښیږی، چه د یوی درهمی تکر (کپړه) په لسو درهمو باندی پیری (خرڅوی)، یعنی د احتیاج او رغبت له پاره دا دواړه په دواړو صورتونو کښی ورته یو شان ښکاری. نو که اوس څوک یو تکر (کپړه) په یوی درهمی پیری (خرڅوی)، نو په هغه کښی سود یعنی نفع خالی عن العوض نه ده. او که بالفرض همغه تکر (کپړه) په یو زر درهمو واخلی، بیا هم پکښی سود نشته. ځکه چه فی حد ذاته د دوی دواړو په منځ کښی موازنه او مساوات له سره نه کیږی. که د دوی له پاره کومه پیمانه او میچ وی، نو هغه به د هر یوه همغه رغبت او ضرورت او اړتیا (محتاجی) وی او په دوی کښی عموماً دومره تفاوت او توپیر (فرق) شته، چه توبه! نو که سود متعین کړ شی، نو دا تعیین به څرنګه وی؟ او که یوه درهمه په دوی درهمو باندی واخلی، نو دلته فی نفسه مساوات کیدی شی، چه یوه درهمه د یوی درهمی په مقابل کښی معین کیږی، او بله درهمه خالی عن العوض پاتی کیږی او سود ګرځی، او دغه معامله شرعاً حرامه ده.

فَمَنْ جَآءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهٗٓ اِلَى اللّٰهِ

وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

پس هر څوک چه راشي ده ته پند له (طرفه د) رب د ده پس منع شو (له سوده) پس دی ده ته هغه شي چه پخوا ئی اخیستی دی، او معامله ئی الله ته (سپارلی شوی) ده، او هر څوک چه بیرته وګرځیده (سود ته او حلال ئی وګانه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، چه دوی به په دی اور کښی تل وی.

تفسیر: یعنی هغه سود چه له حرمت څخه ئی پخوا مو اخیستی دی په دنیا کښی د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کیږی، یعنی تاسی حق نه لرئ چه د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کښی **حق سبحانه و تعالیٰ** اختیار لری چه هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښی. خو وروسته له حرمته که بیا هم څوک د سود له اخیستلو څخنی لاس وانخلی، بلکه بی پروا ئی وخوری، نو هغه دوزخی دی، او د الله تعالیٰ د حکمونو په مقابل کښی د خپلو عقلی دلیلونو د وړاندی کولو سزا ئی همغه ده چه پاک الله ئی فرمائی.

يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ ۗ

ورک کوی الله (برکت د) سود او زیاتوی (ثواب د) خیراتونو،

تفسیر: الله تعالیٰ د سود مال نابود او پوپنا (تباه) کوی. یعنی په هغه کښی هیڅ خیر او برکت نه وی. بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کیږی. کله چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی، چه «د سود مال په هره اندازه چه زیات شی، آخر ئی افلاس او تاوان دی.» او د خیرات د مال له زیادت څخنی دا مطلب دی چه په هغه مال کښی زیادت راځی، او پاک الله په هغه کښی خیر او برکت پړدی او د هغه ثواب ډیروی لکه چه په احادیثو کښی هم راغلی دی.

وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾

او الله دوستی نه کوی له هر سخت کافر ګنهکار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالوونکی معذبوی هم).

تفسیر: مطلب دا چه سود او سوائی اخیستونکی سره له ماله او شتو دومره نه کوی چه

محتاجانو ته بی له سوده حسنه پور (قرض) ورکړی. حال دا چه په ده باندی دا لازم ؤ چه هغه ئی د خیرات په توګه (طریقه) حاجتمندو خلقو ته ورکړی وی، نو اوس له دی څخنی زیات د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران به څه وی؟.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (په تولو مؤمن به شیانو) او کوی دوی ښه (عملونه) او قائموی دوی (سم اداء کوی سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ او ورکوی دوی زکوة شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د سود او سوائی اخیستونکی په مقابل کښی د ایماندارانو صفتونه، او د هغو انعامونو ذکر کوی چه د سود اخیستونکی له حالاتو، اوصافو، عاقبت او حکمونو څخنی مخالف دی، چه په هغه سره د سود اخیستونکی پوره تهدید او تشنیع هم ښکاره شوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه او پریږدئ هغه چه پاتی شوی دی له سوده که یئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی په شریعت په رښتیا سره).

تفسیر: یعنی پخوا له دی ممانعت څخنی څه سود او سوائی مو چه اخیستی ده بلا پسی، خو وروسته له دی ممانعته هغه سود چه اوښتی دی مه ئی اخلئ.

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَإِنْ تُبْتُمْ

فَلَكُمْ رُءُوْسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُوْنَ وَلَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۹﴾

پس كه ونه كړ تاسي (دا كار) نو آگاه شئ (او ځان تيار كړئ) تاسي په جنگ له (طرفه د) الله او رسول د ده، او كه توبه گاره شوئ تاسي (له اخيستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسي مه كوئ تاسي ظلم (چه سود به هم غواړئ) او نه دى ظلم كاوه شي پر تاسي (چه له رأس المال څخه مو څه ستون كړى شي).

تفسير: يعنى هغه پخوانى سود مو چه اخيستى دى كه هغه په خپل رأس المال كښى حساب او له رأس المال څخنى ئى كم كړئ، نو پر تاسو باندى ظلم او تيرى كيږى. او وروسته له ممانعته كه تاسى هغه اوښتى سود وغواړئ، نو دا ستاسى ظلم دى.

وَاِنْ كَانَ ذُوْ عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ ۚ وَاَنْ تَصَدَّقُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۸۰﴾

او كه ؤ پور وړى (قرض وړونكى) خاوند د نادارى نو پر تاسى دى انتظار پور وړى (قرض وړونكى) ته تر وخته د پراخى - د پور وړى (قرض وړونكى) او دا چه ښښنه وكړئ تاسى (دى پور وړى ته)، خير (ډيره بهتره) ده تاسى ته كه يئ تاسى چه پوهيږئ (په هغه خير).

تفسير: يعنى كله چه د سود ممانعت وشو، او د هغه اخيستل او وركول موقوف شول، نو اوس تاسى خپل پور (قرض) له مفلس پوروړى څخنى دركړده غواړئ داسى غوښتنه نه ده په كار بلكه ناداره لره مهلت وركړئ! او كه مو د لاسه كيږى هغه پور (قرض) وروبخښئ!.

وَاتَّقُوْا يَوْمًا تُرْجَعُوْنَ فِيْهِ اِلَى اللّٰهِ ۗ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۲۸۱﴾ ع

او وويريږئ تاسى له (عذابه د) هغى ورځى چه بيرته بيول كيږئ تاسى په هغى كښى طرف د الله ته بيا به پوره وركړى شى هر نفس ته (جزا) د هغه عمل

چه (ده له خیره یا شره) کړی وی او په دوی به ظلم ونه کړ شي (د عذاب په ډیروالي یا د ثواب په لږوالي سره).

تفسیر: یعني په قیامت کښې به د ګردو (ټولو) اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږي، نو اوس دی هر څوک فکر وکړي چه ښه کار کوي که بد؟ ګټه او سود اخلي؟ یا خیرات ورکوي؟
(د «البقرة» د سورت ګرد (ټول) آیاتونه مدني دي پرته (علاوه) له دې آیت څخه چه مکي دی او په حجة الوداع کښې په «منٰی» کښې نازل شوی دی او وروسته له دې نه بل کوم آیت نه دی نازل شوی او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ ۚ وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَن يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ ۚ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چه یو له بله سره معاملې کوئ تاسې په پور (قرض) سره تر نیټې ټاکلې (مقرر کړی) شوې پورې نو ولیکئ تاسې هغه (پور- قرض)!، او ودې لیکي (کاغذ د پور- قرض) په منځ ستاسې کښې یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعاً نه کم او نه زیات) او منع دې نه راوړي (هیڅ یو) کاتب (د دې کاغذ) له لیکلو څخه (او ښائي چه ولیکي دا معامله) هغسې چه ښوونه کړې ده کاتب ته الله نو ودې لیکي، او بیان دې وکړي (کاتب ته) هغه څوک چه په ده باندې حق (پور- قرض) دی او ودې ویریږي (کاتب) له الله چه رب د ده دی او نه دې کموی له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنې دې دې هم په اقرار کښې هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوي).

تفسیر: پرومبې ئې د صدقاتو او خیراتونو فضیلت، او د هغو د احکامو بیان وکړ. وروسته له هغه ئې د (سود) حرمت او مذمت وکړ، او اوس د پور (قرض) اخیستلو او پور (قرض) ورکولو، او د حجت لیکلو، او د پور (قرض) د بیرته ور رسولو نیټه تر راتلونکې مودې پورې، او د نورو لار ښوونه کیږي. او د پور (قرض) په نسبت داسې معلومیږي چه دا ډول (طریقه) معامله جائزه

ده، مګر هر کله چه دا معامله په راتلونکی مودی پوری اړه (احتیاج) لری، او د هیری، مړینی (مرګ)، نشتوالی او د نورو جنګ جګړی احتمال هم پکښی شته، نو ځکه ضروری ده چه د هغی د تأدیبی نیته په داسی اهتمام سره وتاکله (مقرره) شی! چه وروسته له هغه داسی کومه جګړه او مخالفت پکښی پیښ نشی، او د هغی صورت هم دا دی چه دا خبره پر یوه کاغذ باندی ولیکی، او د بیرته وررسولو نیته وتاکله (مقرره) شی!. او د پور (قرض) ورکوونکی او پوروړی (قرض وړونکی) نومونه او ښکاره پیژندګلوی، او د هغی معاملی پوری نور ترلی تفصیلات او لازمی خبری په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ولیکلی شی!. او لیکوونکی (کاتب) لره ښائی چه بی له انکاره همغسی چه د شرعی شریفی حکم دی له هغه سره ئی سم او برابر ولیکی! او له عدل او انصاف څخه لری نه شی! ښه خو دا دی چه دا حجت پخپله پوروړی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره ولیکی! یا ئی لیکونکی ته ووائی، چه هغه ئی سم د ده له وینا سره ولیکی، او د بل چا په حق کښی هیڅ ډول (طریقه) نقصان او تاوان پیښ نه کړی!.

فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ۚ

پس که ؤ هغه څوک چه په ده باندی حق (پور(قرض)) دی کم عقل (مبذر، بی وقوف او لیونی) یا ضعیف لکه ووړ (معزور) یا ډیر زوړ (بوډا) یا ئی توان نه وی چه اقرار وکړی (چه ګنګ وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) دی پخپله نو بیان دی وکړی ولی (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چه سمه خبره ووائی نه کمه نه زیاته)،

تفسیر: یعنی هغه مدیون او پور وړی چه کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بیرا وی لکه چه ووړ (معزور) یا زوړ، او د معاملی د پوهیدلو پوهه نه لری، یا د هغی معاملی لازمی خبری لیکونکی ته نشی ویلی (لکه چه ګونګی وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) نو په داسی صورت کښی د مدیون ـ واکدار یا وارث یا ولی یا وصی دی هغه معامله په عدل او انصاف سره بی له زیاتوالی او کموالی پای (اخر) ته ورسوی! او لیکونکی ته دی ووائی چه وئی لیکی.

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ ۖ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ

تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰىهُمَا الْاُخْرٰى ؕ

او شاهد ونیسئ تاسی (په خپلو معاملو کښې) دوه شاهدان له سړیو ستاسی (چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دی وی او دوه ښځې له هغو کسانو چه تاسی تری راضي یئ (د عدالت له کبله (وجی)) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دی له پاره دی که) هیره کړی (دا شاهدی) یوه له دی دواړو نو ور په یاد به کړی هغه یوه له دی دواړو (چه ور په یادوی) هغې بلی (هیر زړی ته)،

تفسیر: او تاسی ته ښائی چه په دی معاملی کښې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځې شاهدانی ونیسئ! (ځکه چه په ښځو کښې عقل کم او هیره ډیره ده). او شاهد هم ښائی د غوره کولو وړ (لائق) یعنی لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وی (له سړیو ستاسی یعنی هغه دوه تنه چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی. او د کافر شاهدی قبوله نه ده. مګر د «امام اعظم رحمة الله علیه» په نزد د یوه کافر شاهدی پر بل کافر باندی روا ده.)

وَلَا يَاْبَ الشُّهَدَآءُ اِذَا مَا دُعُوْا ؕ وَلَا تَسْـَٔمُوْۤا اَنْ تَكْتُبُوْهُ صَغِيْرًا اَوْ كَبِيْرًا اِلٰۤى اَجَلِهٖ ؕ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰۤى اَلَّا تَرْتَابُوْۤا

او نه دی منع راوړی شاهدان کله چه وبلل شی دوی (شاهدی ته) او مه خوابدی کیږئ (ای معامله دارانو!) له دی چه ولیکئ دا (حق که) لږ وی او که ډیر وی تر نیتی د هغی پوری، دا (لیکل) ستاسی پوره عدل دی په نزد د الله او ښه مرسته (مدد) کوونکی (ډیر محکم) دی دپاره (د اداء) د شاهدی او ډیر نژدی دی ته چه شکمن نه شئ تاسی (د دی معاملی په نیته او مقدار کښې).

تفسیر: یعنی هر کله چه څوک د شاهد کیدلو یا د شهادت د اداء کولو دپاره وغوښت شی، نو منع دی نه راوړی او نه دی انکار او پکښې سستی کوی!، او ښائی چه د معاملاتو په لیکلو کښې هیڅ ډول (قسم) قصور او اهمال ونه کړ شی! (تر دی چه نیته دی هم پکښې ولیکلی شی!) عام له دی نه چه هغه معامله وړوکی وی ـ که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په هم دی

کښې دی او په شهادت کښې هم زیات داد په هم دی لیک باندی دی، او د نه هیریدلو او نه تیروتلو او د هیڅچا د حق د نه ضایع کیدلو اطمینان او تسلی هم په هم دغه لیک باندی دی.

إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوٓا۟ إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ

مګر که وی (دا معامله) ستاسی تجارت په حضور (لاس په لاس) چه چلوئ ئی تاسی (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کښې پس نشته پر تاسی باندی هیڅ ګناه چه ونه لیکئ تاسی دا (معامله) او شاهدان ونیسئ تاسی! کله چه یو له بل سره پلورل (اخیستل) یا پیرودل (خرڅول) «بیع او شری» کوئ تاسی او نه دی رسوی نقصان کاتب او نه شاهد، (یعنی په کتابت او شهادت کښې دی څه زیاتوالی او کموالی نه کوی ـ یا) او ضرر دی نه رسولی شی کاتب ته او نه شاهد ته (یعنی که معذور وی زور دی پر هیڅچا ونه کړ شی.)

تفسیر: یعنی که د سوداګری معامله لاس په لاس وی. د جنس په بدل کښې جنس یا نغده معامله وی ـ او د پور (قرض) معامله نه وی، نو په دی صورت کښې ئی نه لیکل، وبال نه دی خو شاهد نیول په هسی معاملو کښې ضرور دی چه په هغی کښې وروسته له دی نه کومه جګړه او جنجال پیښ نشی او ښائی چه لیکونکی او شاهد هیڅچا ته کوم ربړ (تکلیف) او تاوان ورپیښ نه کړی یعنی نه دی مدعی او نه دی مدعی علیه ته څه نقصان او تاوان رسوی، بلکه همغه حق دی اداء کړی چه د ده په غاړه واجب دی (او هم داسی کاتب او شاهد ته دی هم څه ضرر نه رسوی.)

وَإِن تَفْعَلُوا۟ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾ وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا۟ كَاتِبًا فَرِهَٰنٌ مَّقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِى ٱؤْتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

او که وکړ تاسي (دا کار د اضرار) نو بیشکه دا ګناه ده (لاحقه) په تاسي پوري، او وویرېږئ تاسي له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوي تاسي ته الله او الله په هر شي باندي ښه عالم دی. (او ګرد (تول) شیان ورته ښه معلوم دي) او که یئ تاسي په سفر باندي او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلئ) ګروي قبض کړي شوي پس که امین (معتبر) وګڼل ځینو ستاسي ځیني (نور، چه ګروي ئي وانه خیستله) نو اداء دي کړي هغه څوک چه امین ګرځولی شوی وي امانت د ده (یعني د پور (قرض) ورکوونکي) او ودي ویرېږي له الله څخه چه رب د ده دی او مه پټوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چه ګویا اقرار هم په خپل ځان باندي شاهدي ده) او هر چا چه پټه کړه دا (شاهدي) نو بیشکه دی ګنهګار دی زړه د ده او الله په (هغو کارونو) چه کوئ (ئي تاسي) ښه عالم دی. (او هر شي ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعني که په سفر کښي د قرض او پور معامله درپیښه شي او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وي او لیکونکي مو په لاس درنشي نو پوروړي (قرض وړونکي) دي د خپل پور (قرض) په عوض کښي کوم شي ګرو (ګانه) ورته کیږدي.

فائده: په «سفر» کښي د «حضر» په نسبت ګروي (ګاني) ته زیات ضرورت پیښیږي ځکه لیکل او شاهدي په «حضر» کښي په آساني سره صورت موندلی شي او پور (قرض) ورکوونکي ته په آساني سره اطمینان او تسلي پیدا کیږي نو ځکه په سفر کښي د «رهن» او ګروي (ګاني) اخیستلو حکم وشو. که نه په «حضر» او د لیکونکي او د شاهدانو په موجودیت کښي هم د ګروي (ګاني) اخیستل روا دي. لکه چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي که پور (قرض) ورکوونکي پخپل پور وړي (قرض وړونکي) باندي اطمینان او اعتبار لري ـ او پری داده وي، او ترې ګروي (ګانه) ونه غواړي، نو پر پور وړي باندي لازم دي چه د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل اداء کړي! او له الله تعالیٰ جل جلاله ځني دي وویرېږي! او د حق د خاوند په حق کښي دي په امانت سره معامله وکړي!

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ؕ وَإِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْٓ أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ؕ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۸۴﴾

(خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی. (له موالیدو، عناصرو او نورو تولو علویاتو او سفلیاتو، سره له آسمانو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) او که ښکاره کړئ تاسی هغه (ارادی او بدنیتونه) چه په زړونو ستاسی کښی دی یا پټ کړئ تاسی هغه، حساب به وکړی له تاسی سره په هغه باندی الله پس مغفرت کوی هغه چاته چه اراده وکړی (الله د مغفرت ئی) او په عذابوی به هغه څوک چه اراده وکړی (الله د عذابولو ئی) او الله په هر شی باندی ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حسابه هم)

تفسیر: الله تعالیٰ په دی سورت کښی د اصولو او فروعو، عباداتو او معاملاتو، او د بدنی او مالی هر راز (قسم) احکامو بیان پوره وکړ او ښائی چه دی مبارک سورت ته «**سنام القرآن**» په هم دی سبب ویلی شوی وی. نو ځکه مناسب دی چه بندګانو لره هم پوره تاکید او تهدید له هر لوری ورکړ شی، چه د ذکر شویو احکامو په تعمیل او کولو کښی هیڅ ډول (طریقه) قصور او کوتاهی رانشی. او له تولو مناهیو څخنی ځان وژغوری (وساتی). دا دی چه د «**البقرة**» د سورت په آخر کښی ئی وروسته د احکامو له ارشاد دا آیت د تهدید او تنبیه په ډول (طریقه) سره ارشاد وفرمایه، او د ګردو (تولو) ذکر شویو تیرو احکامو په تعمیل او کړو باندی ئی تول سره مجبور او مامور کړل هم دا راز (شان) هغه کسان چه په نکاح، طلاق، قصاص، زکوة، بیع، شری، ربوا او نورو کښی زیاتره له خپلو جوړو کړیو پلمو (منصوبو) او تدبیرو څخنی کار اخلی، او ناروا شیان روا ګڼی، او د هغو په روا ګرځولو کښی له خپل فکر او خیال څخه نه اوړی، او هر څه ئی چه زړه غواړی همغه کوی، هغوی ئی هم پوره تنبیه او تهدید کړل. هغه پاک ذات چه پر مونږ باندی د عبادت استحقاق لری ښائی چه مالک وی. هغه ذات چه زمونږ د تولو پټو او ښکاره ۆ کارونو حساب او کتاب اخیستی شی، ښائی چه په ګردو (تولو) امورو باندی ښه «علیم» او «خبیر» وی. او هغه ذات چه زمونږ د تمامو شیانو حساب اخیستی شی او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کښی جزا او سزا راکولی شی، ښائی چه په ګردو (تولو) شیانو باندی قدرت ولری او ښه قادر وی. نو دلته ئی بیا هم دا دری واړه کمالات بیان کړل. چه هغه «ملک ـ علم ـ قدرت» دی او د هم دی صفاتو ذکر ئی په «آیت الکرسی» کښی هم فرمایلی دی.
مطلب ئی دا دی (**حق سبحانه و تعالیٰ**) د ګردو (تولو) شیانو مالک او خالق دی. د ده علم په ګردو (تولو) مخلوقاتو او موجوداتو باندی محیط دی. د ده قدرت پر تولو حاوی او شامل دی نو بیا د هسی مالک الملک ـ علیم ـ بصیر او قدیر ذات احکام نه منل عام له دی نه چه د الله تعالیٰ دغه نافرمانی په پته سره وی که په ښکاره سره، څرنګه به وړ (لائق) او مناسب وی؟ او بیا به دا نافرمان بنده څنګه د الله تعالیٰ له عذابه ځان ژغوری (ساتی)؟

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ ۚ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿۲۸۵﴾

تصدیق (باور) کړی دی رسول په هغه شي چه نازل کړی شوی دی ده ته له (طرفه د) رب د ده او مؤمنانو (هم تصدیق او باور کړی دی). تولو (د دوی) تصدیق (باور) کړی دی په الله باندی او په پرښتو د ده او په کتابو د ده او په رسولانو د ده (په داسی حال کښې چه وائی دوی) فرق نه کوو په منځ د هيڅ يو (رسول) له رسولانو د الله کښې. او وائی (رسول الله او مؤمنان). واوریده مونږ (پیغام ستا) او قبول کړ مونږ (حکم ستا غواړو). مغفرت ستا ای ربه زمونږ او (خاص) تا ته دی درتلل (د هر چا).

تفسیر: کله چه له ړومبی آیت څخه دا خبره ښکاره شوه چه د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب آخیستل کیږی چه په زړونو کښې ګرځی نو اصحاب الکرام رضی الله عنهم وویریدل، او له دی آیت څخنی داسی زیات متأثر شول، چه د هغه په شان له هيڅ يوه بل آیت څخنی نه وو متأثر شوی نو دوی پاک رسول صلی الله علیه وسلم ته شکایت ور ووړ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل ﴿ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ﴾ یعنی که څه سختی مو په نظر درځی یا څه خپګان درپیښ شی نو د حق تعالیٰ د دی امر او ارشاد په منلو او تسلیم کښې لږ څه توقف او ډیل مه کوئ! او د زړه له اخلاصه عرض ورته وکړئ چه ﴿ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ﴾ دوی د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توګه (طور) د دوی پر ژبو باندی جاری شول، چه د هغه مطلب دا دی مونږ ایمان لرونکی یو پر الله تعالیٰ (چه واحد، احد، صمد، لاشریک له، ازلی، ابدی، د کمال په تولو صفاتو موصوف. او له هر عیب او نقصان څخه پاک دی) او ایمان لرونکی یو پر ملائکو د الله چه مقربی بندګانی د الله تعالیٰ دی، نه ذکور دی، نه اناث او د الله تعالیٰ ډیری مطیعی او حکم منونکی، او یوه طرفة العین هم د الله تعالیٰ له عبادت، تسبیح او تقدیس څخه نه غافلیږی او ایمان لرونکی یو په تولو کتابونو د الله تعالیٰ چه تول حقانی او قدیمی دی ځکه چه د الله تعالیٰ ګرد (تول) صفات ازلی، قدیمی او ابدی دی، او دغه تول کتابونه د الله تعالیٰ له طرفه لیږل شوی دی. او ایمان لرونکی یو په رسولانو د الله چه ګرد (تول) په حق دی او بیخی له دروغو معصوم دی، هر څه چه وائی او راوړی ئی دی، هغه تول له الله، جل جلاله څخه دی، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کښې په منځ د هيڅ يو

له دغو رسولانو او د الله تعالیٰ د حکم اطاعت مو وکړ ـ یعني خپګان، خطره او نوری ګردی (تولی) خرخشی (بدخیالی) مو پریښودی، او د الله تعالیٰ ارشاد مو تعمیل کړ، او د هغه د پاره مو خپله تیاری او چمتوالی (تندی) ښکاره کړ حق تعالیٰ دا خبره قبوله کړه نو دا دواړه آیتونه نازل شول. اول ﴿ اٰمَنَ الرَّسُوۡلُ ﴾ الآیة ـچه حق سبحانه وتعالیٰ په ده کښی د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چه هغوی ته ذکر شوی تشویش پیښ شوی ؤ او په دی سره ئی دفع وشوه د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چه له هغی څخه د هغوی زړونه ډاډه او اطمینان ئی ترقی وکړی او هغه پخوانی ـ خطری او خرخشی (بدخیالی) ئی ورکی شی. او وروسته له دی نه په بل آیت کښی چه ﴿ لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفۡسًا اِلَّا وُسۡعَهَا ﴾ الآیة ـدی فرمائی چه له توان او مقدوره زیات هیچا ته تکلیف نه ورکاوه کیږی. او که د چا په زړه کښی د ګناه خیال یا کومه خطره وګرځی، خو په هغه باندی عمل نه کوی، نو پر ده باندی هیڅ ګناه نشته او سهو او تیرواته ئی هم معاف دی. لنډه ئی دا چه صاف ئی وفرمایل چه له هغو خبرو ځنی چه ځان ژغورل (ساتل) تری سخت دی. لکه د خراب کار خیال، خطره، تیرواته او سهو په هغو باندی هیڅ مواخذه نشته. هو په هغو خبرو باندی چه د بنده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی نیول کیږی. نو پخوانی آیت چه ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی ؤ ښائی چه د هغه معنی هم د دوهمی قاعدی سره سمه واخیستله شی، لکه چه هم داسی هم وشوه، او دغه یاده شوی خطره داسی بیخی له منځه لاړه چه سبحان الله!.

(فائده): له دی چه «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کښی» دا مطلب دی چه مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چه هغوی یو رسول منی او بل رسول نه منی.

لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفۡسًا اِلَّا وُسۡعَهَا ؕ لَهَا مَا کَسَبَتۡ وَعَلَیۡهَا مَا اکۡتَسَبَتۡ ؕ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذۡنَاۤ اِنۡ نَّسِیۡنَاۤ اَوۡ اَخۡطَاۡنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحۡمِلۡ عَلَیۡنَاۤ اِصۡرًا کَمَا حَمَلۡتَهٗ عَلَی الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلۡنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ ۚ وَاعۡفُ عَنَّا ٝ وَاغۡفِرۡ لَنَا ٝ وَارۡحَمۡنَا ٝ اَنۡتَ مَوۡلٰىنَا فَانۡصُرۡنَا عَلَی الۡقَوۡمِ الۡکٰفِرِیۡنَ ﴿۲۸۶﴾

نه کوی تکلیف الله پر هیڅ نفس باندی مګر «په اندازی د» طاقت د ده «دی» دی نفس لره «ثواب د» هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی او «شته» په

ده باندی «وبال» د هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی. ای ربه زمونږه! مه نیسه مونږه که هیر کړو «حکم ستا» یا په خطا سره وکړو «گناه» ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی دروند بار! لکه چه بار کړی ؤ تا دغه «بار» پر هغو کسانو باندی چه وو پخوا له مونږه ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی هغه (تکلیف) چه نه وی هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره او محوه کړه «گناهونه» له مونږه او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندی، هم ته ئی مولیٰ «مددگار» زمونږ ـ نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندی.

تفسیر: په رومبنی آیت کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ډیره پریشانی ورپیښه شوی وه، نو د هغوی د تسلیٔ او ډاډ لپاره دا دوه آیتونه نازل شول، چه ﴿ اٰمَنَ الرَّسُوۡلُ ﴾ الآیة ـ او ﴿ لَا یُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفۡسًا ﴾ الآیة ـ دی او وروسته له هغه څخه د ﴿ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذۡنَاۤ ﴾ څخه نیولی د دی سورت تر پایه پوری داسی ډادینه (تسکین) او تسلی راکړی شوی ده، چه د هغه په لوستلو سره د هیڅ یو راز تکلیف او سختی، هیڅ یوه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) نه دی پاتی ځکه په هغو دعاؤ او غوښتنو سره چه مونږ مامور شوی یو، د هغو مقصود دا دی چه «بیشکه ته پر مونږ باندی د هر ډول (طریقه) حکومت حق او د عبادت استحقاق لری. مگر ای زمونږ ربه! ښائی پخپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسی حکم صادر کړی چه د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندی سخت او دروند نه وی، او نه مونږ په تیروتلو او سهو باندی ونیسی! او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندی شدید حکمونه نازل کړی! او نه زمونږ له طاقته څخنی زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کړی! سره له هسی آسانی او سهولته که له مونږ څخنی کومه خطا او تقصیر خرگند شی له هغه څخنی ته راتیر شه! او ومو بخښه، او پر مونږ رحم وکړه!» په حدیث کښی راغلی دی چه دا گردی (تولی) دعاوی ومنلی شوی، او په هغو سختیو پسی چه لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ورپیښی شوی وی اوس د الله تعالیٰ په فضل او کرم او رحمت سره زمونږ له هری یوی سختی او ربړ (تکلیف) څخنی ډاډ، امن او سلامتی په برخه شوی ده نو اوس مونږ د دومره یوی خبری هیلمن (امیدوار) یو چه د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندی هم بری ومومو، او پاک الله دی پر مشرکینو باندی هم مونږ ته بری او غلبه راعنایت کړی! که نه د دوی له لوری راز راز (قسم قسم) ربړونه (زحمتونه) او تکالیف، دینی او دنیوی هر ډول (طریقه) زحمتونه راوړاندی کیږی او له هغه صعوبت او سختی څخنی چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره ژغورلی (ساتلی) شوی یو، د کفارو د غلبی په حالت کښی به بیا همغه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپگان موجب گرځی.

تمت سورة «البقرة» بفضل الله رب البریة ـ یا من لک الکبریاء فی الدنیا والاخرة ادخلنا بکرمک فی عبادک الکرام البررة

(سورة آل عمران مدنية وهی مائتا آية وعشرون رکوعا، تسلسلها ۳ ورقم نزولها ۸۹ نزلت بعد الانفال)

د آل عمران سورت مدنی دی. دوه سوه آیتونه او شل رکوع لری په تلاوت کښی دریم او په نزول کښی ۸۹ سورت دی
د «الانفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ ﴿۲﴾

الله «چه دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپیته کسیزه مؤقره او معززه جرګه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه. په دوی کښی دری تنو ډیر شهرت او امتیاز درلود (لرلو). (۱) عبدالمسیح عاقب په امارت او سیادت کښی (۲) ایهم السید په رأیه او تدبیر کښی (۳) ابو حارثه بن علقمه په مذهبی علومو کښی د نصرانیانو لوی عالم. (ابو حارثه) اصلاً د عربو له مشهوری قبیلی (بنی بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصرانی شو. د روم سلاطینو د ده د مذهبی صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله (وجی) ئی زیات تعظیم او تکریم کاوه. او ډیره مالی مرسته (مدد) ئی ورسره کوله، او یوه کلیسا ئی ورته جوړه، او د مذهبی چارو په اعلیٰ منصب ئی مامور کړی ؤ. دا جرګه د رسالت په دربار کښی په ډیر شان او شوکت سره حاضره شوه او په متنازع فیها مسایلو کښی ئی له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبری وکړی، چه د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه په «سیرت» کښی منقول دی. د آل عمران د سورت اتیا، یا نوی ړومبنی آیتونه د دی واقعی په نسبت نازل شوی دی د عیسایانو ړومبنی او بنیادی عقیده دا وه چه مسیح علیه السلام کټمټ (هو بهو) پخپله خدای یا د خدای زوی او یا یو له دریو خدایانو څخنی دی، (معاذالله).
د دی سورت په ړومبنی آیت کښی د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حی» او «قیوم» کوم صفات چه ذکر شوی دی په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول (طریقه) باطله شوی ده لکه چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظری په دوران کښی دوی ته وفرمایل «آیا تاسی نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ حی (ژوندی) دی، او هغه لوی ذات ته مرګ

هیڅکله نه پیښیږي، او پاک الله ګردو (ټولو) مخلوقاتو ته وجود ورکړی دی او د دوی د ژوندانه اسباب ئې ورپیدا کړي دي. او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی. په خلاف د دې په حضرت عیسیٰ علیه السلام باندې به د مرګ او فنا وار خامخا راتلونکی وي. او دا یوه ښکاره خبره ده هغه څوک چه خپله هستي او ژوندون نشي ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستي به په څه دول (طریقه) سره وساتلی شي؟ هر کله چه هغو نصرانیانو، زموږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واوریده، نو ګردو (ټولو) سره وویل بیشکه رښتیا ده! ښائي چه دوی به دا غنیمت ګڼلی وي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د عیسیٰ یأتی علیه الفناء سوال کوي. یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندې هرو مرو (خامخا) فنا راتلونکی ده. که ئې موږ ځواب په نفي سره ورکړو، نو رسول صلی الله علیه وسلم زموږ د عیسایانو له عقیدې سره سم چه «ډیره موده کیږي چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مړ شوی دی» موږ په صریح دول (طریقه) سره لا زیات ملزم، مفحم او ساکتولی شي. نو ځکه ئې مصلحت ونه لید چه په لفظي مناقشه کښې خپل ځانونه وغورځوي. او ممکن دی چه دا نصرانیان له هغو فرقو څخه وي چه له اسلامي عقیدې سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب څخه قطعاً انکار کوي، او د جسماني رفعي قائلان دي. لکه چه حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه په «الجواب الصحیح» کښې، او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړې ده، چه د شام او د مصر نصرانیان پرومبی په عمومي دول (طریقه) سره په هم دې عقیدې باندې وو، وروسته له ډیرې زمانې (پولوس) نومي د «صلب» د عقیدې اشاعت وکړ. بیا دا خیال له یورپ څخه مصر او شام او نورو ځایو ته ورسید په هر حال د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له لوري د «ان عیسیٰ أتی علیه الفناء» په ځای د «یأتی علیه الفناء» فرمایل په داسې حال کښې چه په پرومبني جمله کښې سره د مسیح د الوهیت تردید په ښه دول (طریقه) سره کیږي، او په هغه موقع کښې ښه ښکاره او مسکت جواب کیده، دا خبره ښکاره وي چه زموږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کښې هم دا لازمه ونه ګڼله چه په مسیح علیه السلام باندې پخوا له مړ کیدلو د مرګ اطلاق وکړي.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (توته توته لیږلی) دی په تا باندې کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلایلو)

تفسیر: یعنی قرآن کریم چه عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کښې سره له رښتیا او انصاف راښکته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرٰىةَ وَالْإِنْجِيْلَ ۝۳ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغو «کتابونو» چه پخوا له ده نه دی او نازل کړی «یو ځلی لیږلی» دی توریت او انجیل پخوا «له دی قرآنه» له پاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشأن د پخوانیو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی دی او هغو پخوانیو کتابونو توریت، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زیری خلقو ته ورکړی ؤ، او د ده د راوړونکی په لوری ئی خلقو ته لار ښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره ئی سم خلقو ته احکام او هدایات ورکول، ګواکی دا ئی راښکاره کړه چه د مسیح علیه السلام د «الوهیت» یاد «ابنیت» عقیده په هیڅ یوه آسمانی کتاب کښی نه وه، ځکه چه د دین د اصولو په اعتبار ګرد (تول) آسمانی کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دی، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کښی نشته.

وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ ۗ

او نازل کړی ئی دی فرقان «یعنی هسی کتابونه چه د حق او باطل بیلوونکی دی».

تفسیر: یعنی د هری زمانی سره ئی سم داسی شیان رانازل کړل، چه د حق او باطل حلال او حرام - دروغو او رښتیا په منځ کښی فیصله کوونکی دی، په دی کښی قرآن کریم، سماوی کتابونه او د انبیاؤ علیهم السلام معجزات ګرد (تول) سره داخل دی او په دی لوری هم اشاره وشوه چه په هغو مسایلو کښی چه یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسی جګړی کوی د دی اختلافاتو فیصله هم د هم دی پاک قرآن په وسیله کیږی.

إِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۗ
وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ ذُو انْتِقَامٍ ۝۴

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله سره «چه قرآن او

نور حقانی کتابونه دی» شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» څښتن (خاوند) د انتقام «او د سخت عذاب» دی.

تفسیر: یعنی داسی مجرمان نه بی سزا پاتی کیږی، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی)، او نه تری تښتیدلی شی. په دی کښی هم د مسیح علیه السلام د الوهیت د ابطال په لوری یوه لطیفه اشاره وشوه، ولی هر کله چه پوره اقتدار او اختیار الله تعالیٰ لره ثابت شو نو ښکاره ده چه هغه په مسیح علیه السلام کښی نه موندل کیږی. بلکه حضرت مسیح علیه السلام به د نصرانیانو د عقیدی په اساس څرنګه وکولی شی چه نورو ته سزا ورکری، هر کله چه پخپله ده سره له زیاتی تضرع او الحاح د ظالمانو له منګلو څخنی خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دی پخپله خدای، یا د خدای څوی څرنګه کیدی شی؟ څوی هغه څوک باله شی چه د پلار له نوعی څخه وی، نو څکه ښائی چه د خدای جل جلاله څوی هرومرو (خامخا) لکه خدای جل جلاله غوندی وی. یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر څوی ویل، په حقیقت کښی پر پلار او څوی باندی سخت عیب لګول دی. العیاذ بالله

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾

بیشکه الله پټ نه دی په ده باندی هیڅ شی په ځمکه او نه په آسمان کښی «د مخلوقاتو له ټولو احوالو»

تفسیر: یعنی همغسی چه د هغه اختیار او اقتدار کامل دی، علم ئی هم محیط دی، د ګردی (ټولی) دنیا هیڅ یو وړوکی او لوی شی د یوی سترګی د رپ (ثانئی) په اندازه هم له ده څخنی نه پټیږی. ګرد (ټول) بی ګناه او ګنهګاران، او د ګردو (ټولو) جرمونو نوعیت او مقدار، د ده په علم کښی ده. که مجرم له ده څخه وتښتی، یا ځان تری پټ کری، نو چیری به پټ شی؟ په هم دی سره تنبیه ورکره شوه چه مسیح علیه السلام خدای نشی کیدی. څکه چه داسی یو محیط علم مسیح علیه السلام ته نه دی حاصل. مسیح علیه السلام هم دومره پوهیده چه الله تعالیٰ ورښوولی ؤ ـ لکه چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کښی هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ او نن د مروجو انجیلو له مخی هم ثابته ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

الله هغه (ذات) دی چه جوړوی صورتونه ستاسی په رحمو (د میندو) کښی په هر ډول (طریقه) چه اراده وکړی «د جوړولو ئی»، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مګر هم دی دی ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» ښه تدبیر والا «چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی»

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل علم او حکمت او کامل قدرت او کمال سره سم هر څنګه چه ئی اراده وکړه، همغسی ئی د مور په نس کښی ستاسی صورت جوړ کړ، او جوړوی ئی نارینه یا ښځه ښایسته یا بدرنګه، او څرنګه چه ئی اراده وه، پیدا کوی ئی له یوه څاڅکی اوبو څنی په څو ډولو (طریقو) تحولاتو د بنیادم بنه (شکل) راباسی، او هغه ته پوهه او عقل ورکوی. هغه ذات چه قدرت او صنعت ئی داسی وی، نو د هغه په علم کښی به څه نقصان وی؟. یا هر هغه انسان چه ده پخپله د خپلی مور د ګیډی په څو تیارو کښی هستوګنه کړی وی، او د نورو وړوکیو غوندی خوری، او څښی، او له وړاندی او وروسته څنی اودس ماتی ته کښینی نو داسی یو شخص ته به د پاک الله شریک یا څوی یا لمسی ویل څرنګه وی؟ ﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾ عیسایانو به داسی پوښتنی کولی «هر کله چه مسیح علیه السلام په ښکاره ډول (طریقه) پلار نه لری، نو پرته (علاوه) له خدایه به ئی څوک پلار وی؟» نو په ﴿ يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ﴾ کښی د دی خبری ځواب هم وشو. یعنی الله تعالیٰ قدرت لری چه په رحم کښی په هر ډول (طریقه) سره ئی چه اراده وی ـ د انسان شکل تیاروی، عام له دی چه د مور او پلار له یو ځای کیدلو څخه وی، یا که یوازی د مور د منفعلی قوی څنی نو ځکه ئی وروسته له دی نه وفرمایل ﴿ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ یعنی الله تعالیٰ هسی لوی زورور ذات دی چه د هغه قدرت هیڅ څوک نشی محدودولی او د داسی یوه حکمت څیښتن (خاوند) دی، چه هر چیری هر شی مناسب وګنی، هغه کوی. «بی بی حواء» ئی بی موره، او مسیح علیه السلام ئی بی پلاره، او آدم علیه السلام ئی بی له موره او پلاره پیدا کړل د الله تعالیٰ په حکمتونو باندی څوک احاطه کولی شی؟.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

الله هغه «ذات» دی چه نازل کړی «لیږلی» دی پر تا باندی کتاب «قرآن» چه ځینی له ده نه آیات محکمات دی «چه معانی ئی ښکاره دی» دا

«محکم آیات» اصل د کتاب دی «چه د شرعیه ؤ احکامو مبنی دی» او نور «ځینی آیات» متشهابهات دی «چه معنی ئی معلومه او معینه نه دی»، نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو «کلماتو» چه متشابه وی له دی «قرآنه» له پاره د طلب د فتنی «او ګمراهی» او دپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: «یعنی هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی له حقه باطل ته میلان وی. لکه زائغین او اهل البدعت پس دوی متابعت کوی د قرآن د هغو ځایونو چه متشابه وی. یعنی چه په لفظ کښی ئی ډیر احتمالات جاری کیږی ـ او معنی ئی مشکله وی. زائغ د فتنی د طلب یعنی د عوامو د لغزولو او ښویولو دپاره د (۲۹) مقطعاتو، د یدالله، وجه الله، استوی، ظلل من الغمام او نورو متشابهاتو په نسبت وائی (معاذالله) چه ده پخپله خپل ذات ته جسم او مکان ثبت کړی دی «تعالیٰ عن ذلک علواکبیرا» او پخپله خوښه د دغو متشابهاتو د معنی د اړولو د طلب دپاره زیار (کوشش) کوی، او د خپل نفس پـه غوښتنی بی د شارع له اذنه په کښی تأویلات کوی.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ

حال دا چه نه پوهیږی په «حقیقی معنی او» مطلب د هغه مګر الله «چه دغه متشابهات هم لکه نور تول شیان ورمعلوم دی»

تفسیر: «یعنی د دی متشابهاتو هغه معنی چه حمل ئی پر هغی معنی واجب دی بل هیچا ته نه ده معلومه، مګر یوائځی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښکاره او معلومه دی ځکه چه د هغه لفظ مراد چه ظاهر الدلالت نه وی هغه بی له متکلمه بل هیچا ته نه وی معلوم.»

وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ⑦

او هغه کسان چه پاخه دی په علم کښی وائی دوی چه ایمان راوړی دی «باور او یقین لرو» مونږ په دی «متشابه چه په معنی ئی نه پوهیږو، په مثل د ایمان زمونږ په محکم باندی چه دواړه حق دی» دا تول «محکم او متشابه» له طرفه د رب زمونږ دی. او پند نه اخلی «په دی» مګر «خو پند اخلی» خاوندان د عقلونو «خالصو».

تفسیر: هر کله چه د نجران نصرانیان له گردو (تولو) دلایلو ځنی عاجز شول نو د معارضی په ډول (طریقه) ئی وویل «آخر تاسی خو مسیح «کلمة الله» او «روح الله» گڼئ ـ نو زموږ د مدعی د اثبات له پاره هم دومره الفاظ کافی دی» دلته د هغی تحقیقی ځواب د یو عام اصول او ضابطی په صورت ورکړی شوی دی، چه د هغه له پوهیدلو ځنی وروسته د زرگونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کیدی شی. داسی وپوهیږئ چه نه یواځی په عظیم الشان قرآن کښی بلکه په تولو آسمانی کتابونو کښی دوه ډوله (قسمه) آیتونه شته (۱) هغه آیتونه دی چه مراد ئی ښکاره او تاکلی (مقرر) وی، یعنی د عبارت، لغت، ترکیب او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کښی څه اجمال او ابهام نه وی او نه ئی عبارت د څو معناگانو احتمال لری او نه ئی هغه مدلول چه ور څخه پوهیدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو ځنی چپ وی، نو داسی آیتونو ته «محکمات» وائی، او په حقیقت کښی د کتاب د گردو (تولو) تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل، هم دا «محکمات» آیتونه دی. (۲) د «متشابهاتو» آیتونه دی چه د هغو مراد ښکاره نه دی، او د هغو چه د متشابهاتو آیتونه دی د محکماتو آیتونو ته راجع کړل شی! او ودی کتل شی هغه معناگانی چه له محکماتو ځنی د ده په مخالفی وی د هغو دی بیخی نفی وکړه شی او د متکلم مقصد دی همغه شی واخیست شی چه د محکماتو له آیتونو ځنی مخالف نه وی او که سره له اجتهاده او ډیر کوښښ د متکلم مراد په پوره ډول (طریقه) سره متعین نه کړ شی نو د هر شی د پوهیدلو دعوی دی پریښوده شی! او له حده ځنی دی وړاندی تیری ونه کړ شی!، ځکه چه د علم د لړوالی او د استعداد د قصور لامله (له وجی) په ډیرو حقایقو باندی زموږ فکر نشی رسیدی او زموږ عقل د هغه له پوهیدلو ځنی قاصر دی، او دا دی هم په همغه فهرست کښی شامل کړ شی! خبردار چه داسی تأویلات او وړاندی وروستوالی دی ونه کړل شی! چه د مذهب د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو ځنی مخالف وی.

د قرآن چه څوک له ځانه کړی تأویل ▪ چه د شرعی پکښی نه وی هیڅ دلیل
په مرض د گمراهی سره علیل دی ▪ په عقبٰی به ئی رب سپک کړی ډیر ذلیل

مثلاً قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلی ده ﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ ﴾ یا ﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ﴾ الآیة ـ یا ﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴾ یا ﴿ مَا كَانَ لِلَّهِ أَن يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ﴾ او ځای په ځای ئی د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کړی دی. اوس که یو سړی له دی گردو (تولو) محکماتو آیاتونو ځنی سترگی پتی کړی، او په ﴿ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ او نورو متشابهاتو پسی مندی وهی، او د دغو معنی چه له محکماتو سره سمه وی پریږدی، او هسی یوه سطحی معنی غوره کوی، چه د کتاب الله له عمومی تصریحاتو او متواترو

بیاناتو ځنی منافی وی، نو دا که کاږه تلل او سر زوری نه ده، نو څه ده؟ ځینی سخت زړی خو غواړی چه دا راز مغالطی واچوی او خلق د گمراهی په کنده کښی نسکور کړی. او ځینی متزلزل او سست عقیده کسان له داسی متشابهاتو ځنی له خپلی رائی او غوښتنی سره سم تأویلات کوی، او غواړی چه په ډیر کوښښ او سعی سره څه نا څه مطلب تری را واخلی. حال دا چه د هغوی صحیح مطلب خو یوازی الله تعالیٰ ته معلوم دی، او همغه پخپل فضل او کرم سره هر چا ته چه هر څومره اراده وکړی همغومره ورښئی. هغه کسان چه مضبوط علم لری دوی محکمات او متشابهات دواړه حق گڼی، او یقین لری چه دا دواړه له یوی چینی راوتلی دی، او په دوی کښی د تناقض او تهافت (منافات) هیڅ امکان نشته نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهات محکماتو ته راجع کوی، او د هغو له مخی په مطلب ئی ځان پوهوی او هغه برخه چه د دوی د پوهی له دائری ځنی وتلی وی، د هغی معنی او تأویل الله تعالیٰ ته پریږدی او وائی چه د دی په معنی باندی پاک الله ښه پوهیږی، زمونږ کار هم دا دی چه ایمان پری راوړو.

کوم اجمال چه په کلام کښی عارضیږی
خپل قائل پری له هر چا نه ښه پوهیږی

فائده: د دی بنده په نزد د دی آیت مضمون د ۱۷ جزء د «حج» د سورت د «۲۵ آیت ۷ رکوع» ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٖ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ ﴾ الآیة - له مضمون سره زیات مشابه دی چه بیا ئی په همغه موقع کښی ان شاءالله تعالیٰ بیان وکړ شی.

رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوبَنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَيۡتَنَا وَهَبۡ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةًۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡوَهَّابُ ٨

«وائی دغه راسخون» ای ربه زمونږه ! مه کږوه ! زړونه زمونږ وروسته له دی نه چه په سمه صافه لاره دی برابر کړی یو او وبښه «عنایت کړه» مونږ ته له نزده خپله رحمت بیشکه ته هم دا ته ډیر ببښونکی ئی «د نعمت او رحمت».

تفسیر: یعنی «راسخین فی العلم» په خپل ایمانی قوت او علمی کمالاتو باندی نه مغرور او نه داده کیږی، بلکه تل له حق سبحانه وتعالیٰ ځنی د لا زیات استقامت او د لا زیات فضل او عنایت غوښتونکی دی چه گټلی پنگه (سرمایه) ئی له لاسه ضایع نشی. او الله دی نه کړی چه د زړونو له سمیدلو ځنی وروسته بیا دوی کاږه شی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه نبی کریم

صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه (طریقه) زیاتره داسی دعاوی کولی «**یا مقلب القلوب! ثبت قلبی علیٰ دینک**» ای اړونکیه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!.

رَبَّنَآ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ⑨

ای ربه زمونږه! بیشکه ته یو ځای کوونکی د «تولو» مخلوقاتو ئی «په بعث سره په محشر کښی» دپاره د «حساب د هغی» ورځی چه نشته هیڅ شک شبهه په «راتلو د» هغی کښی، بیشکه چه الله نه کوی مخالفت له وعدی «خپلی» نه.

تفسیر: هغه ورځ ضرور راتلونکی ده، او هر یو له هغو مجرمینو (زائغینو، کږو تلونکو) چه په حقانی مسائلو کښی ئی ناحقی جګړی کولی، له ښکاره فیصلی څخنی به وروسته پخپلو سزاګانو باندی ورسیږی، او هلته به هر یو د خپل بغض ـ عناد ـ سرکښی ـ ربرونه ګالی (تکلیفونه مومی). له هم دی ویری مونږ د هغو له لاری څخنی بیزاره او ستا د رحمت او استقامت غوښتونکی یو. د دغو زائغینو په خلاف زمونږ لاره غوره کول، په کومی بدنیتی ـ او نفسانیت باندی بنا نه دی او له دی مخالفت څخه زمونږ مقصد یوازی اخروی فلاح ده.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُھُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـــًٔا ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ ھُمْ وَقُوْدُ النَّارِ ⑩

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی څخنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له «عذابه د» الله نه هیڅ شی «نه لږ، نه ډیر، نه په دنیا نه په عقبیٰ کښی» او دا کسان هم دوی دی خس د اور «د دوزخ»

تفسیر: د قیامت له ذکر سره ئی د کافرانو انجام هم راوښود، چه هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالیٰ له عذاب څخنی نشی ژغورلی (ساتلی). لکه چه د دی سورت په اوله کښی ولیکل شو. په دی آیتونو کښی اصلی خطاب د نجران جرګی ته دی، چه ښائی هغی ته د عیسایانو د مذهب او د عیسایانو د قوم لوی نماینده وواېه شی. زمونږ (رازی) امام فخرالدین

رحمة الله علیه «د محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه» له سیرته نقل کوی چه د نجران دا جرګه د مدینې منورې په قصد رهی (روان) شوه، نو د دوی لوی پادری ابو حارثه بن علقمه پر قچر باندې سپور (سور) ؤ، د ده قچر بدری وکړه. د ده د (ورور کرز بن علقمه) له خولې ځنې زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت داسې یوه ښیرا ووتله «تعس الابعد» هلاک دې وی دا لری د عزته! له «بعد» ځنې مراد محمد صلی الله علیه وسلم ؤ العیاذ بالله. (ابو حارثه) وویل «تعس امک مره دې شې ستا مور! چه تا غوندې ځوی ئې ځیږولی دی» (کرز) حیران پاتې شو. او د ورور د دې ښیرا سبب ئې وپوښته. ابو حارثه وویل خدایږو مونږ ښه پوهیږو چه دا محمد صلی الله علیه وسلم همغه نبی دی چه د هغه زیری زمونږ په کتابونو کښې راکړی شوی دی (کرز) وویل نو بیا ئې ولې نه منئ؟ ابو حارثه وویل **«لان هؤلاء الملوک اعطونا اموالا کثیرة واکرمونا فلو آمنا بمحمد لاخذوا منا کل هذه الاشیاء** که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړو، نو دا باچاهان چه دغه زیات مالونه او عزتونه راکړی دی نو دا ګرد (تول) شیان به بیرته راځخه واخلی.» (کرز) هم دا خبری پخپل زړه کښې وساتلې، او په پای (آخر) کښې هم دا کلمه د هغه د ایمان سبب شو رضی الله عنه وارضاه زما په نزد په دې آیاتونو کښې د ابو حارثه د همغو کلماتو ځواب دی، ګواکې په عقلیه ؤ او نقلیه ؤ دلائلو سره د هغه د فاسدې عقیدې تردید او تنبیه ئې وکړه چه د حق له ښکاره کیدلو ځنې وروسته هغه خلق چه یواځې د دنیوی متاع اموال، اولاد وغیره له امله (وجې) ایمان نه راوړی، دوی دې ښه وپوهیږی چه مال، دولت، شته، ملګری او نور نه په دنیا کښې دوی د الله جل جلاله له عذابه ژغورلی (ساتلی) شی، او نه په آخرت کښې دوی ته له لوی عذاب ځنې نجات ورکولی شی. لکه چه د همغه تازه مثال اوس د بدر په غزا کښې مسلمانانو او مشرکانو دواړو ولید. د دنیا پسرلی او ژوند د څو ورځو له پاره دی، د مستقبل بری او کامیابی هغو لره ده، چه له الله جل جلاله ویریږی. او تقویٰ غوره کوی. دا مضمون اوږد دی، او د عمومی الفاظو په اعتبار یهودان او مشرکان او نور کافران هم په دغه خطاب کښې شامل دی اګر که اصلاً د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه ده. والله اعلم.

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾

«حال د دوی داسې دی» لکه حال «عادت» د تابعانو د فرعون او «لکه حال عادت» د هغو کسانو چه پخوا له دوی ځنې وو، «لکه عادیان ثمودیان» چه نسبت د دروغو به ئې کاوه آیتونو زمونږ ته پس ونیول دوی لره الله «په عذاب مهلک سره» په سبب د ګناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب «د ده یعنی پر کافرانو ئې عذاب سخت او عقاب ئې تل دی.»

تفسیر: یعنی د هیڅا پلمی (منصوبی) او بهانی نشی چلیدی، او لکه چه هغوی نیولی شوی دی، تاسی هم د الله تعالیٰ له نیولو څخه ځان نشی ژغورلی (ساتلی) او نیولی کیږئ

قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَتُغْلَبُوْنَ وَتُحْشَرُوْنَ اِلٰى جَهَنَّمَ ؕ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۱۲﴾

ووایه «ای محمده!» هغو کسانو ته چه کافران شوی دی ژر به مغلوب کړی شئ تاسی «په وژلو یا شړلو سره په دنیا کښی» او جمع به کړی شئ تاسی «شړلی به شئ په عقبیٰ کښی» طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی «دغه دوزخ».

تفسیر: یعنی هغه وخت راتلونکی دی. چه ژر به تاسی ګرد (تول) یهودان ـ نصرانیان او مشرکان د الله تعالیٰ د لښکرو په مخ کښی مغلوب شئ، او خپله وسله به ور واچوئ. داخو د دنیا سپکتیا ده. د آخرت هغه خورا (ډیر) سور ځای چه تاسی ته تیار شوی دی خو بیل دی، په ځینو روایتونو کښی دی چه د بدر له بری څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل «تاسی هم حق دین ومنئ که نه ستاسی حال به هم همغسی شی لکه چه د قریشو شو!.» دوی وویل «ای محمده!» تاسی په دی باندی مه تیروځئ چه د قریشو په څو بی تجربو سړیو باندی مو بری موندلی دی. که ستاسی مقابله له موږ سره وشی نو هلته به وپوهیږئ چه موږ څرنګه جنګیالیان او بریالیان (کامیاب) یو؟، او جنګ څه شی ته وایه شی؟ نو په دی مناسبت دا آیتونه نازل شول. ځینی وائی چه د بدر د بری د لیدلو په اثر ځینی یهودان د تصدیق لوری ته متمایل شول، خو ځینو نورو دوی ته وویل ګورئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چه وروسته له دی نه څه پیښیږی؟ په دوهم کال کښی د احد د عارضی ماتی له لیدلو څخنی د دوی زړونه لاپسی سخت شول، او حوصله ئی زیاته شوه، تر دی چه پخپل تړون باندی هم ونه دریدل، او د مسلمانانو د جنګ دپاره ئی تیاری وکړ کعب بن اشرف له شپیتو تنو سپرو (سورو) سره مکی معظمی ته لاړ، او د ابو سفیان او د قریشو د نورو غټانو سره ملګری شول، او وئی ویل موږ له تاسی سره مله او متحد یو، او ښائی چه ګرد (تول) سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وجنګیږو! نو په دی باره کښی دا آیت نازل شو. والله اعلم. په هر حال له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالیٰ دا راوښوله، چه په جزیرة العرب کښی به د مشرکانو نوم هم پاتی نشی. بنی قریظه عهد ماتوونکی یهودان پخپله سزا ورسیدل. بنی نضیر له مدینی منوری څخنی وشړل شول. د نجران عیسایان داسی خوار او سپک شول، چه کلنی «جزیه» ورکول ئی ومنل، او نژدی تر زرو کلونو پوری د دنیا ډیرو مغرورو او خورا (ډیر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تربیئی، تعلیم، لوئی، ښیګڼی (فائدی) او ترقی اعتراف کاوه. فالحمد لله علیٰ ذالک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِىْ فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ؕ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَّرَوْنَهُمْ مِّثْلَيْهِمْ رَاْىَ الْعَيْنِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿۱۳﴾

په تحقیق سره دی تاسی ته لوی عبرت «نمونه ای ناظرینو!» په هغو دوو فرقو کښې چه سره مخامخ شولی (په «بدر» کښې له پاره د جنګ) یوه فرقه وه چه جنګ ئی کاوه په لاره د الله کښې او بله فرقه وه چه کافره وه. لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترګو سره، او الله قوت ورکوی په نصرت مرسته (مدد) خپله سره هر چا ته چه اراده وکړی (د نصرت)، بیشکه په دی «زیات او کم لیدلو» کښې خامخا عبرت «پند» دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.

تفسیر: د بدر په غزا کښې د کافرانو شمیر نژدی زر ته ؤ. چه له دوی سره اوه سوه اوښان، سل آسونه هم وو په بل لوری کښې مجاهدین له دری سوو تنو څخنی لږ څه زیات وو، چه له هغوی سره اویا اوښان، دوه آسونه، شپږ زری، اته توری یا چړی وی او یوه ننداره (تماشه) دا وه، چه هر یوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوچنده په نظر ورته، چه د هغه نتیجه داسی شوه، چه د کافرانو په زړونو کښې د مسلمانانو د دی ډیر والی له تصوره ویره ور ولویده او مسلمانانو ته د کافرانو له دی دوه چنده شمیر څخنی په پاک الله باندی لا دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شو، او د ده په لوری متوجه، او په پوره توکل، صبر او استقلال سره ئی د الله تعالیٰ په دی وعدی باندی چه ﴿ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ﴾ دی اعتقاد او اعتماد ؤ، او د بری او نصرت هیلمن (امید کوونکی) ؤ، که پوره شمیر دوی ته ورښکاره کیدی چه دری چنده ؤ، نو ممکن ؤ چه ویره به دوی ته پیښیده، او دغو دواړو ډلو ته دوه چنده ښکاریدل، په څینو احوالو کښې ؤ که نه په څینو احوالو کښې هر یوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لږ په نظر ورته لکه چه د «الانفال» په سورت کښې به راشی. په هر حال د هغسی یوی لږی او بی سرو سامان ډلی، د داسی یوی مضبوطی او پیاوړی (محکمی) ډلی په مقابل کښې، د هغی پخوانی وینا سره سم چه په مکی معظمی کښې شوی وه دا رنګ بریالی (کامیاب) کیدل د لیدلو خاوندانو ته یوه لویه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَآءِ

ښائسته کړی شوی دی خلقو ته محبت (مینه) د مرغوبو خوندورو شیانو چه ښځی دی.

تفسیر: یعنی کله چه سړی له هغو سره علاقمن (تعلق لرونکی)، او له الله تعالیٰ څخه غافل شی. نو بناء پر دی په حدیث کښی راغلی دی «**ماترکت بعدی فتنة اضر علی الرجال من النساء**» ما نه ده پریښی وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چه زیاته ضرر رسوونکی وی نارینه ؤ ته له ښځو څخه» هو! که له ښځو ځنی مقصود عفت او د اولادو کثرت وی، نو مذموم نه ـ بلکه مطلوب او مندوب دی. لکه چه رسول الله مبارک فرمایلی دی «د دنیا خورا (ډیر) ښه متاع هغه ښه ښځه ده چه که هغی ته وګوری خوښ شی ـ که حکم ورته ورکړی حکم دی ومنی ـ که ور ځنی چیری غائب شی ـ نو مال دی او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتی.» هم داسی هومره شیان چه وروسته له دی نه د دنیا د متاع په سلسله کښی یاد شوی دی، د هغو ګردو (تولو) ښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږی. خو څرنګه چه په دنیا کښی هسی افراد ډیر دی، چه د عیش او عشرت په سازونو او سامانونو کښی ډوب پراته دی، او الله تعالیٰ او خپل انجام هیروی، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کښی عام راوړل شوی دی.

وَالْبَنِيْنَ وَالْقَنَاطِيْرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ

او ځامن دی او ډیر مالونه چه راتول کړی شوی دی له سرو زرو نه او سپینو زرو نه او آسونو نه چه نښان داره «یا ښائسته» کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی هغه آسونه چه لمبر یا نښان پری ایښود شوی وی، یا هغه ښایسته او ښکلی آسونه چه په لاسونو، پښو او تندی باندی ئی خدائی نښی وی. یا هغه آسونه چه په څر ځای (چراګاه) ورشو کښی د څر دپاره خوشی پریښودل شوی وی.

وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ؕ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الْمَاٰبِ ﴿۱۴﴾

او نور چارپایان دی «لکه اوښ، غوئی، پسه» او کښت «یا مزرعه» دی، دغه «٦ واړه شهوتونه» فائده اخیستل د ژوندون د دنیا دی او «خاص» الله

شته په نزد د ده ښه ځای د ورتللو «چه جنت دی»

تفسیر: یعنی ابدی فلاح له دی شیانو ځنی په لاس نه راځی یوازی د دنیا د څو ورځو موقتی گته تری اخیسته کیږی، که ډک له بری او کامیابی مستقل او ښه ځای غواړئ، نو هغه د الله تعالیٰ سره مونده کیږی، نو تل د الله جل جلاله د خوښی او د قرب د حصول په فکر کښی ووسئ!. په وروستنی آیت کښی دا راښئی چه هغه ښه ځای کوم دی او هغه کومو خلقو ته وررسیږی؟.

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

ووایه «ای محمده! دوی ته» آیا خبر درکړم تاسی ته په بهتر «څیز» له دغو «٦ واړو دنیوی خوندونو» نه؟، «شته» له پاره د هغو کسانو چه متقیان دی «د الله احکام تعمیلوی» په نزد د رب د دوی جنتونه چه بهیږی لاندی له «مانیو او ونو د» هغوی ویالی چه تل به وی «دوی» په دی «جنتونو» کښی او ښځی به وی ښی پاکی.

تفسیر: یعنی له هر راز صوری او معنوی نجاستونو او گندگیو څخه به «چه دنیوی ښځی طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککری او ناولی کیږی» پاکی او صافی وی.

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ ۗ

او رضامندی (لویه به وی له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله،

تفسیر: آیا له دغه ځنی به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وی؟ نه! په حقیقت کښی جنت د دی له پاره مطلوب او مرغوب دی چه د رضاء محل، او د لقاء ځای دی.

وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره احوالو) د بندگانو (نو هر چا

ته به د خپل عمل جزا ورکړی)

تفسیر: د بندګانو ګرد (ټول) اعمال او احوال هغه ته حاضر دی. هر هغه څوک چه د هری جزا او سزا وړ (لائق) او مستحق وی همغه به بی له زیاتوالی او نقصان څخه ورکوله کیږی. د دنیا د پسرلی او تازګی مینان او د هغی له فانی خوندونو څنی ځان ژغوروڼکی (ساتونکی) ټول به خپلو ځایونو ته لیږل کیږی، یا به ئی دا مطلب وی چه په پرهیزګارانو باندی د الله جل جلاله لطف او کرم دی چه د دنیا له چتی (بیکاره) او فضولو چارو او کودو څنی ئی محفوظ ساتی، لکه چه په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک فرمائی «کله چه الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی، نو دی له دنیا څنی داسی لری ساتی او تری پرهیزوی ئی لکه چه تاسی خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړو (ګنده) خوړو څنی پرهیزوئ.»

اَلَّذِیۡنَ یَقُوۡلُوۡنَ رَبَّنَاۤ اِنَّنَاۤ اٰمَنَّا فَاغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوۡبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۶﴾

هغه (متقیان) چه وائی «ای ربه زموږه! بیشکه موږ ایمان راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) نو مغفرت وکړه موږ ته د ګناهونو زموږ او وساته موږ له عذابه د اور (د دوزخ).»

تفسیر: معلومه شوه چه د ګناه د مغفرت له پاره ایمان راوړل شرط دی.

اَلصّٰبِرِیۡنَ وَالصّٰدِقِیۡنَ وَالۡقٰنِتِیۡنَ
وَالۡمُنۡفِقِیۡنَ وَالۡمُسۡتَغۡفِرِیۡنَ بِالۡاَسۡحَارِ ﴿۱۷﴾

(هسی متقیان چه) صبر کوونکی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دی (رښتینی دی په ایمان) او په ځای راوړونکی دی د حکم (د الله) او خیرات کوونکی دی په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکی دی په آخر د شپو کښی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی لوی لوی ربړونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلی او د الله تعالیٰ د احکامو په منلو کښی ټینګ ولاړ وی، او له ګناه او معصیت څنی تل ځان ژغوری (ساتی). په ژبه، نیت، زړه او په معامله کښی بیخی رښتینی وی، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالیٰ ګرد (ټول) احکام په ځایوی، او د الله تعالیٰ له خوا ورکړی شوی مال د

هغه په ښوونی سره لازمو ځایو کښی صرفوی، او د شپی په آخره شومه کښی (چه د طمأنیت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کښی له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب ځنی د خپلو گناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړی لکه چه د ۲٦ جزء د (الذاریات) د لومړی رکوع په ۱۷ آیت کښی راغلی دی. ﴿ كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴾
یعنی د شپی زیاته برخه په عبادت کښی تیروی، او د سهار په وخت کښی استغفار وائی چه ای الله! زمونږ هغه تقصیرات او نیمگړتیاوی چه په عبادت کښی رانه شوی دی پخپل فضل او کرم سره ئی وبښه!. (ځینی وائی چه د دغو پنځو واړو متقیانو مشران په ترتیب سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدین دی چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په «صبر» او صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په «صدق»، او عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په «قنوت»، او عثمان ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه په «انفاق» او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه په «استغفار» کښی، له اول الاخیارو او اولی الابرارو ځنی وو). رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ

شاهدی اداء کړی ده الله (د وحدانیت او د قدرت د آیتونو د دلائلو په اقامت خلقو ته) په دی شان چه نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی

تفسیر: په ابتداء کښی د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه وه، او په ډیر لطیف صورت سره ئی د مسیح علیه السلام د الوهیت د عقیدی ابطال او د خالص توحید اعلان او د ایمان راوړلو ترغیب ئی وکړ، په منځ کښی ئی د هغو موانعو ذکر وفرمایه چه د حق له وضاحت سره انسان د ایمان له شرفه محروم او بی برخی کوی، چه مال، اولاد او د عیش او عشرت نور ساز او سامان دی په دی آیتونو کښی د مؤمنانو د صفاتو له بیانولو څخه وروسته بیا د توحید او نورو اصلی مضمونو په لوری رجوع وشوه. یعنی د خالص توحید په منلو کښی څه تردد او اندیښنه کیدی نه شی؟ ځکه چه په خپله الله تعالیٰ په خپلو تولو کتابو کښی پرله پسی د هم دی مضمون په حقانیت باندی شاهدی لولی، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانی) هر یوه پانه، بلکه هر یوه نقطه شاهدی ورکوی چه له رب العالمین جل علیٰ شانه څخه پرته (علاوه) بل هیڅوک د عبادت وړ (لائق) نه شی کیدی.
«وفی کل شئ له آیة - تدل علیٰ انه واحد» «په هر شی کښی دی دلیل - چه الله دی بی مثیل» ﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ (۲٤ جزء د حمٓ السجده ٦ رکوع ۵۳ آیت).

وَالْمَلٰٓئِكَةُ

او (شاهدی اداء کړی ده) پرښتو (د وحدانیت په اقرار سره)

تفسیر: ښکاره ده چه د پرښتو شاهدی د الله جل جلاله له شاهدی څخنی هیڅکله مخالفه کیدی نشی. پرښته خو د هغه مخلوق نوم دی چه د صدق او د حق له لاری څخنی غاړه نشی غړولی. لکه چه د پرښتو تولی تسبیح او ګرد (تول) تمجید په عمومی دول (طریقه) د باری تعالیٰ په توحید او تفرید باندی مشتمل دی.

وَاُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدی اداء کړی ده) خاوندانو د علم (له انبیاؤ او مؤمنانو د وحدانیت په اعتقاد سره)

تفسیر: علم والا په هر زمانه کښی د توحید شهادت ورکوی. او نن ورځ په عمومی دول (طریقه) سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف ګڼل کیږی. مشرکان هم په خپلو زړونو کښی د توحید اصول منی. او علمی اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دی. (له دی نه د علم فضیلت، او د پوهنی په لوری تشویق او رغبت ثبت شو. نو ښائی چه هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کښی بیړه (تلوار) او کوښښ وکړی!.)

کوښښ وکوه په علم! هم عمل ورسره مل کړه!
ښی فائدی له علمه واخله، هر مشکل د ځان پری حل کړه!
د علومو په لاس تول شی، د مقصد د باغ ګلونه!
په مسلک د صالحانو، تګ د علم په مشعل کړه!

قَآئِمًا بِالْقِسْطِ ۭ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ؀

په دی حال کښی چه ثابت دی (الله او حاکم دی په تدبیر د مصنوعاتو) په عدل سره، نشته هیڅ مستحق د عبادت مګر هم دی دی ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو دپاره دوه خبری ضروری دی (۱) دا چه منصف داسی زوررور او

غالب وی چه هیڅوک د هغه له فیصلی نه سر ونشی غړولی (۲)حکیم وی چه په حکمت او پوهی سره د هر شی تدقیق او څیړنه (تحقیق) له هری خوا څخنی وکړلی شی او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شی چه خپله فیصله صادره کړی، او هیڅ یو نامناسب او بی موقع حکم ونه کړی - څرنگه چه حق سبحانه و تعالیٰ عزیز او حکیم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شبهه نشی واردیدی. غالباً په دی لفظ د «قائما بالقسط» سره د عیسایانو د کفاری مسئله هم تردیده شوه په ر‌ښتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چه د گردی (تولی) نړی جرمونه یوازی پر یوه سړی باندی بار کړل شی، او همغه یو مجرم چه سزا ومومی، نور به گرد (تول) مجرمان د تل لپاره پاک او بری گانه شی، حال دا چه د عادل او حکیم الله تعالیٰ لوی دربار له هسی گستاخی او سپین سترگی څخنی خورا (ډیر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ۗ

بیشکه دین (چه په ادیانو کښی غوره دی) په نزد د الله دین د اسلام (یعنی محمدی شریعت) دی،

تفسیر: د «اسلام» اصلی معنی ځان سپارل او غاړه کیښودل دی. د «اسلام» مذهب ته هم له هم دی امله (وجی) «اسلام» وایه شی، چه هر مسلمان بیخی خپل ځان الله تعالیٰ ته سپاری، او د ده گردو (تولو) احکامو ته غاړه ږدی، او په وحدانیت باندی اعتقاد او اقرار کوی. گواکی «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلمانی د احکامو د منلو بل نوم دی، هسی خو له شروع څخنی د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری تولو پیغمبرانو علیهم السلام هم دا د «اسلام» مذهب راوړی، او پخپلو زمانو کښی ئی خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام وررسولی او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد احد صمد) د خالص پیژندلو او عبادت کولو په جانب ئی خلق بللی - خو په دی سلسله کښی زمونږ خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم گرد (تول) عالم ته داسی یو اکمل او ډیر جامع او عالم شموله (تول جهان ته شامل) او نه نسخ کیدونکی هدایت راوړی دی، چه دا مبارک دین نه یوازځی گردو (تولو) سابقه ؤ او حقه ؤ شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښیگڼو (فائدو) او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چه دا لاربښوونی پخپل دی خصوصی رنگ سره د «اسلام» په نامه موسومی او ملقبی شوی دی. په هر حال په دی آیت کښی د نجران د نصرانیانو په مخ کښی عموماً اعلان کړی شوی دی، چه دین او مذهب یوازځی د همغه شی نوم کیدی شی، چه بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاری. او په هر وخت کښی هر هغه حکم چه د هغه له جانبه ور ورسیږی، هغه بی له وړاندی او وروسته کولو، او څه ویلو څخنی ژر تر ژره ومنی او تعمیل ئی کړی - او تل د خپل تسلیم غاړه الله تعالیٰ ته کیږدی، نو هغه کسان چه الله جل جلاله ته ځامن

او لمسی تاکی (مقرروی) ـ او د مسیح او مریمی علیهما السلام د تصویرونو او د صلیب د شکل عبادت کوی، او د خنزیر (سودر) غوښه خوری، انسان ته خدای وائی او خدای لکه انسان داسی گڼی ـ او د انبیاؤ او اولیاؤ وژل هغوی ته آسان کار ښکاری ـ د حق دین د امحاء له پاره په ناحقو کوښښونو مشغول او لگیا وی ـ او د هغه رسول په تکذیب کښی عمداً او قصداً مشغول وی چه د موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام د بشارتونو (زیری) سره سم مبعوث شوی او له دغو دواړو رسولانو څخه د زیاتو آثارو او لویو علائمو او لوړو آیاتونو او ښکاره ؤ معجزو خاوند دی، او د هغه په راوړی کلام او احکامو باندی قصداً او عمداً توکی او مسخری کوی، یا هغه ناپوهان چه تیږو (گټو)، ونو، ستوریو، لمر سپوږمی او نورو ته سجدی ږدی. او د حلالو او حرامو معیار یوازی خپلی نفسانی غوښتنی گڼی، نو آیا له دغو ډلو څخنی یوه ډله هم د دی وینا او ادعا وړ (قابل) او لایقه ده، چه خپل ځان مسلم، او د ابراهیمی ملت پیرو وبولی؟ العیاذ بالله. **وفی روایة محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه فقال رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم اسلموا! فقالوا قد اسلمنا! فقال صلی الله علیه وسلم کذبتم! کیف یصح اسلامکم؟ وانتم تثبتون لله ولدا وتعبدون الصلیب وتأکلون الخنزیر. «تفسیر کبیر»**

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۭ

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چه یهودان او نصرانیان دی) مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته علم (په توحید او نبوت د محمد باندی) په سبب د ضد، حسد، کینی چه وه په منځ د دوی کښی،

تفسیر: یعنی «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی هغه دلائل چه ثابتوی چه موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام پیغمبران دی او توریت او انجیل آسمانی کتابونه دی له هغو څخنی خورا ښه ـ ټینگ قوی او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د قرآن العظیم په کلام الله توب باندی شته، بلکه په خپله همغه کتابونه د دوی په حقانیت باندی شاهدی ورکوی. خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چه د هغه په خلاف د زوی او د پلار مفکوره (نظریه) یوه داسی چټی (بیکاره) دعوی او بی معنی چیستان (معمه) دی چه هیڅ یو علمی اصول د هغه تائید نه کوی. اوس چه کتابیان له اسلام سره مخالف شوی دی، نو د دی روڼو حقائقو تکذیب ته ئی ملاوی تړلی دی، او د الله تعالیٰ له حکم منلو څخنی غاړه غړوی. نو د دی مخالفت سبب پرته (علاوه) له ضد، حسد، عناد او د مال او جاه له حرصه بل شی نشی کیدی ـ لکه چه ړومبی

د ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ ﴾ الآية - په فوائدو کښې د ابو حارثه بن علقمه د نجران د جرګې رئيس په وينا کښې ذکر شو چه هغه په خپله په دې اعتراف او اقرار کړی دی او دا د هغو خلقو پخوانی عادت ؤ، د يهودانو او نصرانيانو هغه اختلافونه چه د دوی په خپلو منځو کښې وو، يا هغه ډيری فرقې چه په يوه مذهب کښې جوړيدی، او بيا په خونړيو جنګونو او جګړو باندې پای (آخر) ته رسيدلی تاريخ د هغو سبب او منشأ عموماً، جهل، ناپوهی او غلط فهمی نه بولی، بلکه د دغو ګردو (ټولو) اختلافاتو او پيښو سبب، يوازی هم دا د مال او دولت مينه او محبت او د عزت او پت خوښول ګڼی.

وَمَن يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾

او هر څوک چه کافر کيږی (انکار کوی) په آيتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانيت علامې ونه منی) پس بيشکه الله ډير ژر حساب والا دی (نو ئی ژر په سزا رسوی).

تفسير: په دنيا کښې هم. او په آخرت کښې خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوی. بيا به ئی هرومرو (خامخا) د عمل په قدر په سزا رسوی.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ۗ

پس که بيا جګړه کوی دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووايه (ای محمده! دوی ته چه ما خالص تابع کړی دی مخ خپل) يعنی ځان خپل احکامو د) الله ته او هر هغه چه متابعت کوی زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی.)

تفسير: لکه چه په دوو ړومبنيو فوائدو کښې ذکر شول کتابيانو هسې دعوی او جګړی کولې چه مونږ هم مسلمانان يو. دلته دا ورښودل کيږی چه دغسې فرضی اسلام ستاسې په ښه نه درځی راشئ وګورئ اسلام دی ته وائی چه محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه ځان جاروونکی (قربان کوونکی) ملګری ئی لری. اوس مو وليکل چه «اسلام» له تسليم او انقياد څخه عبارت دی يعنی بنده د زړه له کومی خپل ځان او مال الله جل جلاله ته وسپاری نو محمد صلی الله عليه وسلم او مهاجرينو، او انصارو او نورو مسلمانانو ته وګورئ چه هغوی په څه ډول (طريقه) له شرک بت پرستی، بداخلاقی، فسق، فجور، ظلم، او عدوان سره مقابلی کولی؟ او خپل ځان، مال، ښځی، اولاد، وطن، کور او کهول لنده ئی دا چه خپل ټول مرغوب او محبوب شيان ئی د الله تعالیٰ په

لاره، او د ده په خوښی کښی جارول (قربانول)؟ او دوی په څه ډول (طریقه) سره خپل مخونه او سترګی هر وخت د الله تعالیٰ حکم رارسیدلو ته نیولی وی؟ چه کله به ئی حکم راورسیږی، چه موږ ئی تعمیل کړو. د ده په مقابل کښی تاسی خپلو احوالو ته هم لږ څیر شئ چه تاسی په خپلو پټو مرکو کښی وایئ «محمد صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره د پاک الله رسول دی، خو که موږ د ده په رسالت اقرار وکړو او وئی منو، نو زموږ دنیوی مال، شته او پت له لاسه وځی» خیر! که سره د حق له وضاحته تاسی د اسلام په لوری نه راځئ، نو تاسی پوهیږئ او انجام مو، موږ خو خپل ځانونه همغه یوه خدای جل جلاله ته ورسپارلی دی.

وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ ؕ فَاِنْ اَسْلَمُوْا فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۲۰﴾

او ووایه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (یعنی یهودانو او نصرانیانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته آیا اسلام راوړئ تاسی؟، (یعنی اسلام راوړئ!) پس که اسلام راوړ دوی پس په تحقیق چی ومونده دوی سمه صافه لاره، او که وګرځیدل دوی (له اسلامه) پس بیشکه هم دا خبره ده چه پر تا تش تبلیغ (د هدایت) دی، او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره ؤ احوالو) د بندګانو

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! آیا تاسی لکه موږ د الله تعالیٰ حکم منونکی بندګان یئ؟! یا وروسته له دی نه تاسی د الله جل جلاله تابع کیږئ؟! که داسی وی، نو وپوهیږئ چه په سمه لاره برابر شوی یئ! او زموږ اسلامی ورونه یئ! که نه زموږ کار خو پوهول، او د مضر، او مفید، او د لاری لوړه او ژوره درښوول مقصود دی او دا ښوونه مو کړی ده، نور نو ګرد (تول) بندګان او د دوی ظاهری او باطنی اعمال د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی، او الله تعالیٰ به هر یو ته د هغو د عمل جزا او سزا پوره ورکوی.

تنبیه: د عربو مشرکانو ته ئی ځکه امی (ناپوه) وویل چه له دوی سره د سماوی کتابونو څه پوهه او تعلیم نه ؤ.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَّيَقْتُلُوْنَ الَّذِيْنَ يَاْمُرُوْنَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ۙ

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران کیږی پر آیاتونو (احکامو) د الله باندی او وژنی دوی انبیاء په ناحقه سره (پخپل اعتقاد کښی هم) او وژنی هغه کسان چه حکم کوی هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه پس زیری وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دی چه باطل (ضائع) شوی دی (نیک) عملونه د دوی په دنیا کښی (له لعنت او مذلت څخه ئی پری نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کښی (چه له دوزخه پری خلاص نشول) او نشته دوی ته هیڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه «بنی اسرائیلو په یوه ورځ کښی (۴۳) انبیاء او (۱۷۰) یا (۱۱۲) صالحان شهیدان کړل.» دلته دا خبری د نجران نصرانیانو او نورو کافرانو ته اورولی شی، چه د الله تعالیٰ له احکامو څخنی انکار، او له انبیاؤ او انصاف خوښونکو ناصحانو سره مقابله، او په منتها درجه شقاوت او سخت زړه توب سره د هغوی په وینو سره خپل لاسونه سره کول، خورا (دیر) لویه ګناه ده. داسی خلق د سخت درد رسوونکی عذاب مستحق، او په دواړو دارینو کښی ناکام او بی برخی کیږی، د دوی ګرد (تول) زیار (محنت) به نابوده او کوښښونه به ئی ضائع شی، او کله چه په دنیا او اخرت کښی دوی ته سزا ورکړه شی، نو هیڅوک به د دوی ژغورونکی (ساتونکی) او مرسته (مدد) کوونکی نه وی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ

آیا نه ګوری ته هغو کسانو ته چه ورکړی شوی وه دوی ته څه برخه له کتابه (توریت) نه

تفسیر: یعنی هغه لږه یا دیره برخه د «توریت» او «انجیل» او نورو چه له لفظی او معنوی تحریفاتو او اړولو را اړولو څخنی پاتی ده. یا د کتاب هغه لږه یا دیره برخه چه د هغی پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَٰبِ ٱللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

حال دا چه وباله شي دوی طرف د کتاب د الله ته له پاره د دی چه حکم وکړی (دا کتاب) په منځ د دوی کښې بیا مخ گرځوی یوه ډله له دوی نه حال دا چه دوی تل څنګ کوونکی دی (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسير: يعني کله چه دوی را وبلل شي چه د هغه لوی قرآن په لوری راشئ! چه ستاسی د منل شويو کتابونو له زيری سره سم راغلی دی، او ستاسی د گردو (تولو) جگړو فيصلی په ښه دول (طريقه) سره کوی، نو د هغوی د پوهانو يوه ډله ځان ناکاره (ناخبره) اچوی، او په تغافل سره تری مخ گرځوی. حال دا چه د لوی قرآن په لوری بلنه په حقيقت کښې د «توريت» او «انجيل» په لوری بلنه دی. بلکه څه لری به نه وی، چه دلته له «کتاب الله» څخه هم دا «توريت» او «انجيل» مراد وی. يعني درواخلئ! مونږ ستاسی د جگړو فيصلی هم دا ستاسی د کتابونو فيصلی ته پريږدو! مگر مشکل دا دی چه دوی د خپلو نفسانی غوښتنو سپکو اغراضو له امله (وجی) د خپلو کتابونو په هدايتونو باندی هم عمل نه کوی، او مخونه تری اړوی، نه ئی زيری اوری، نه ئی حکمونه منی. لکه چه د زانی په «رجم» کښې «د توريت» له منصوص حکم څخه ښکاره سترگی پټوی، او عمل پری نه کوی لکه چه وروسته له دی نه دا خبره د ٦ جزء د (المائدة) په ٤١ آيت ٥ رکوع کښې راځی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَٰتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِى دِينِهِم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

دغه (گرځيدل د دوی) په سبب د دی دی چه بيشکه دوی (يهودان) وائی له سره به ونه رسيږی مونږ ته اور (د دوزخ) مگر يو څو ورځی شميرلی شوی (لږی) او غره کړی (تير ايستلی) دی دوی په دين خپل کښې هغه شي چه وو دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دين کښې).

تفسير: يعني د هغو د تمرد او طغيان او په گناهونو باندی د زړورتيا علت دا دی چه د سزا څخه ويره نه لری. د دوی خورا (دير) لوی دروغ چه له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا دی «که مونږ ديره سخته گناه هم وکړو، نو فقط له شميرلو ورځو څخه زياته موده به نه په عذابيږو»

لکه چه تفصیل ئی په اول جزء د البقرة ۸۰ آیة ۸ رکوع کښې تیر شو او هم دا راز ئی نور دروغ او چټی (بیکاره) خبری له خپلی ګیډی څخه را ایستلی دی. مثلاً چه مونږ د الله تعالیٰ منلی ځامن یو. یا د انبیاؤ له اولادی څخني یو، او الله تعالیٰ له یعقوب علیه السلام سره وعده کړی ده چه د هغه اولادی ته به سزا نه ورکوی، او که سزا ئی هم ورکوله د قسم په ځای کولو لپاره به یو جزئی او موقتی عذاب وی. نصرانیانو خو د کفاری مسئله را ایستلی ده او د خپلی ګناه او سوال او ځواب خبری ئی بیخی خلاصی کړی دی. اللهم اعذنا من شرور انفسنا.

فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنٰهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ

نو څه حال به وی هغه وخت کله چه یو ځای کړو مونږ دوی له پاره د (حساب د هغی) ورځی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښې، او پوره به ورکړه شی هر نفس ته جزا د هغه عمل چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی کله چه په محشر کښې د ګردو (تولو) ړومبنیو او وروستنیو او د خپلو مشرانو په مخ کښې شرمنده او رسوا کیږی، هلته به وپوهیږی چه دوی په کومه تیاره کښې لویدلی وو او د هر عمل پوره بدل به ومومی. نه به ئی د کفاری مسئله په ښه ورشی، او نه نسبی تعلقات او نه به ئی له خپله ځانه جوړی کړی عقیدی پکار ورشی.

وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۲۵﴾

حال دا چه په دوی به ظلم ونه کړی شی (د حسناتو په کمولو یا د سیآتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمی جرائمو باندی به سزا نه ورکوله کیږی، بلکه پر هغو چارو باندی به دوی ته سزا ورکوله کیږی چه د هغه جرم ثابت وی، او دوی ئی په خپله هم منی. او هومره چه دوی استحقاق لری له هغی څخني زیاته سزا هغوی ته نه ورکوله کیږی او نه به د چا خورا (دیر) لږه نیکی ضایع کیدی شی.

قُلِ اللّٰهُمَّ مٰلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَآءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَآءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ط

إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده!) یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د باچاهی!) ورکوی ته سلطنت هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د ورکولو ئی) او بیرته اخلی سلطنت له هر هغه چا ځنی چه اراده وکړی (د بیرته اخیستو ئی) او عزت ورکوی هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د عزت ئی) او خوار ذلیل کوی هر هغه څوک چه اراده وکړی (د ذلت ئی،) په لاس (د قدرت) ستا (هر راز) خیر (ښیګنی) دی بیشکه ته «یا الله» پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی. (هم په ورکولو هم په اخیستلو هم په عزت هم په ذلت).

تفسیر: لکه چه پخوا ولیکل شول د نجران د جرګی رئیس ابو حارثه بن علقمه ویلی وو «که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو د روم د باچا له خوا هغه عزت او مال مرسته (مدد) چه را رسیږی، قطع به شی.» ښائی چه دلته به د دعا او مناجات په ډول (طریقه) د هغه ځواب ورکوی، چه د هغو باچاهانو په سلطنت او په دنیوی عزتونو باندی چه تاسی داده او غره شوی یئ، ښه وپوهیږئ چه د هر سلطنت او عزت اصلی مالک پاک الله دی، او هغه پاک ذات واک (اختیار) او قدرت لری، چه هر هغه چاته چه اراده وفرمائی ورکوی ئی، او له هر هغه چا څخه چه اراده وفرمائی، بیرته ئی اخلی. آیا دا امکان نه لری چه د (روم) او (پارس) سلطنتونه، شان، شوکت او عزتونه واخلی؟ او مسلمانانو ته ئی ورکړی؟ بلکه له دوی سره وعده شوی ده، چه خامخا ئی ورکوی. نن تاسی د مسلمانانو د موجوده پریشانی او بی سرو سامانی، او د دښمنانو د قوت او زوروری له مخی په دی خبره باندی هیڅ نشی پوهیدی، نو د هم دی له امله (وجی) به یهودانو او منافقانو په مسخرو او د توکو په ډول (طریقه) سره ویل «وګورئ! دا خواران چه د قریشو د حملی او یرغل له ویری د مدینی په چارچاپیر کښی خندقونه کینی، د (قیصر) او د (کسریٰ) د تاج او تخت د نیولو خوبونه وینی. ، مګر الله تعالیٰ د څو کلونو په منځ کښی دا ګردی (تولی) وعدی تولو ته وروښودی، چه د (روم) او (پارس) د خزانو هغه ګردی (تولی) کیلیګانی (کنجیانی) ئی چه د هغو وعده ئی له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړی وه، د حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښی ئی څرنګه د مسلمانانو لاس ته وروستلی او په څه ډول (طریقه) سره د اسلامی مجاهدینو په منځ کښی وویشلی شوی؟ اصلی خبره خو دا ده چه دا مادی عزت او سلطنت څه شی نه دی، کله چه لوی قادر او حکیم الله د روحانی عزت او سلطنت آخری مقام (یعنی د نبوت او رسالت منصب) له بنی اسرائیلو ځنی منتقل، او بنی اسمٰعیلو ته ئی ور وباښه، نو د روم او د عجم د ظاهری سلطنت انتقال عربی کوچیانو (خانه بدوشو) ته کومه ګرانه او لری خبره نه دی، ګواکی دا دعا یوه راز پیشګوئی وه

چه عنقریب د دنیا نخچه (نقشه) بدلیدونکی ده، هغه قوم چه له دنیا څخه لری او جلا (جدا) پروت ؤ، د دنیا د لویو سلطنتو او عزتو خاوند به شی، او هغه کسان چه باچاهی ئی کوله، دوی د خپلو بدو عملونو له امله (وجی) د خواری او ذلت په کندو کښی وغورځول شی.

تنبیه: ﴿بِيَدِكَ الْخَيْرُ﴾ بیشکه چه د پاک الله په قدرت کښی هر راز (قسم) خیر او ښیګنه (فایده) شته او د «شر» پیدا کول هم په دی اعتبار سره «خیر» دی، چه د عالم د مجموعی په اعتبار په هغه کښی هم په زرهاؤ حکمتونه پټ او په صحیح حدیث کښی راغلی دی **«الخیر کله فی یدیک والشر لیس الیک»**

«ای ځیښتنه! نیکی خیر ګنو له تانه د بدی او شر ګمان نه کرو له تانه!»

تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ

ننه باسی (ته یا الله) شپه په ورځ کښی (چه تل په پسرلی کښی له شپو کموی او په ورځو کښی ئی زیاتوی) او ننه باسی (ته یا الله) ورځ په شپه کښی (چه تل په منی کښی له ورځو کموی او په شپو کښی ئی زیاتوی)

تفسیر: پس تل زیاتوی په هر یوه کښی هغومره چه کموی له هغی بلی نه، یعنی کله چه شپه لنده وی ورځ اوږده وی، او کله د دی عکس کوی مثلاً په یوه موسم کښی (د جدی اوله) شپه ۱٤ ګری، او ورځ لس ګری کوی او څو میاشتی وروسته (د سرطان اوله) کښی له شپی څخنی څلور ګری لندوی او په ورځ باندی ئی زیاتوی، او شپه لس ګری، ځکه چه لمر او سپوږمی او ګرد (تول) ستوری او نور، بی ستا له ارادی څخه یوه ذره هم حرکت نشی کولی، لنده ئی داسی شوه چه څه موده ورځی اوږدوی او څه موده شپی اوږدوی، او څه موده د دی پر عکس کوی. (او الی الابد کله ورځ راولی او کله شپه).

وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

وباسی (ته یا الله!) ژوندی له مړی نه. (لکه حیوان له نطفی نه، مرغه له هګی کامل له ناقص) وباسی (ته یا الله!.) مړی له ژوندی نه (لکه نطفه له حیوان ـ هګی له مرغه ـ ناقص له کامل نه)

تفسیر: یعنی لکه هګی له چرګی څخنی او چرګه له هګی څخنی بنی آدم له نطفی څخنی او نطفه له بنی آدم څخنی ـ له جاهل څخنی عالم او له عالم څخنی جاهل ـ له کامل څخنی ناقص او له ناقص

ځنی کامل ایستل او جوړول هم دا ستا د قدرت کار دی.

وَتَرۡزُقُ مَنۡ تَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

او روزی ورکوی (ته یا الله) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره زیاته) بی حسابه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی یهودانو هسی ګڼله هغه لوئی چه پخوا په مونږ کښی وه، هغه به تل پاتی وی، او د الله تعالیٰ له قدرت ځنی غافل وو، چه الله تعالیٰ هر هغه چاته چه اراده وکړی عزت او سلطنت ورکوی، او هغه چاته چه اراده وکړی ذلت او نکبت ورکوی، په جاهلانو کښی کامل پیدا کوی (لکه چه د عربو په امیانو کښی ئی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو ځنی جاهلان پیداکوی (لکه چه په بنی اسرائیلو کښی ئی وکړ) او هر هغه چا ته چه اراده ئی وشی (حسی او معنوی) بی حساب رزق ورکوی.

لَا يَتَّخِذِ الۡمُؤۡمِنُونَ الۡكٰفِرِينَ اَوۡلِيَآءَ مِنۡ دُوۡنِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۚ وَمَنۡ يَّفۡعَلۡ ذٰلِكَ فَلَيۡسَ مِنَ اللّٰهِ فِيۡ شَيۡءٍ اِلَّاۤ اَنۡ تَتَّقُوۡا مِنۡهُمۡ تُقٰىةً ؕ

نه دی نیسی مؤمنان کافران دوستان بی له مؤمنانو (یعنی مؤمنان دی یو له بله سره دوستی وکړی) او هر څوک چه وکړی دا (کار یعنی دوستی له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د الله ـ د دوستی د) الله سره په هیڅ شی کښی مګر (خو روا ده دغه دوستی) که ځان ساتئ تاسی له دوی نه په ځان ساتنه سره،

تفسیر: یعنی کله چه د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واګی یوازی د پاک الله په لاس کښی دی، نو هغو مسلمانانو لره چه په صحیحه معنی سره باور لرونکی دی، نه ښائی چه د خپلو دوستانو په دوستی او د خپلو اسلامی ورور په ورورولی اکتفا ونه کړی او خامخا د خدای جل جلاله د دښمنانو سره دوستی او مدارات وکړی. ځکه چه الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمنان هیچیری د مسلمانانو دوستان نه شی کیدی، هر هغه څوک چه تیروځی او په دی خبط او خطا کښی ولویږی، نو ودی پوهیږی چه دوی د الله تعالیٰ له محبت او موالاتو سره هیڅ اړه (تعلق) او علاقه نه لری، ښائی د هر مسلمان خوف او ویره یوازی له الله جل جلاله څخه وی! او تولی هیلی او امیدونه ئی هم دغه پاک

الله ته وی، هغه کسان چه پاک خدای سره هم داسی تعلقات لری یوازی هم دوی د مسلمانانو د مرستی (مدد)، اعتماد او وثوق وړ (لائق) دی. هو! د تدبیر او انتظام په درجه کښی د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلی ضروری ژغورنی (ساتنی) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم څخنی په دی ډول (طریقه) سره مستثنیٰ دی.
لکه چه د ۹ جزء (د الانفال په ١٦ آیت ۲ رکوع) کښی له ﴿ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ ﴾ څخنی ﴿ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ ﴾ مستثنیٰ کړی شوی دی. همغسی چه هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کښی حقیقتاً **«فرار من الزحف»** نه وی او یوازی صورتاً وی، دلته هم ﴿ إِلَّا أَن تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً ﴾ حقیقی موالات نه دی او تش صوری «موالات» دی وګڼل شی!. چه مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو د دی مسئلی زیات تفصیل دی ٦ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دی ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کښی وکوت شی! ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ﴾ الآیة ـ او زما هغه مستقله رساله دی هم ولوستله شی چه د حضرت الاستاذ محقق مترجم قدس الله روحه په اشاره سره لیکلی شوی ده فلیراجع!.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب د) نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دی ورتله (ستاسی او د تولو).

تفسیر: یعنی د مؤمن په زړه کښی ښائی اصلی ویره له پاک الله څخه وی. او داسی کومه خبره دی نه کوی، چه د الله تعالیٰ د ناراضی سبب شی. لکه چه له اسلامی جماعت څخنی تجاوز وکړی، او بی له ضرورته له کافرانو سره ظاهری یا باطنی «موالات» وکړی، یا د ضرورت په وخت کښی د موالاتو د غوره کولو په صورت کښی له شرعی حدودو څخنی تیری او تجاوز وکړی یا یوازی موهوم او حقیر خطرونه یقینی او مهم ثابت کړی، یا دا ډول (طریقه) مستثنیات یا شرعی رخصتونه د خپلو نفسانی غوښتنو آله وګرځوی، نو داسی کسانو لره ښائی چه دا خبره هم په یاد ولری چه دوی ګرد (تول) د پاک الله په لوی دربار کښی حاضریدونکی دی، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو او پلمو (منصوبو) جزا مومی.
ښائی د قوی مؤمن شان، او د صحیح مسلمان ایمان داسی وی، چه له رخصت څخنی تیر شی! او عزیمت او فعالیت ته متوجه او څیر شی! او له مخلوق څخنی ونه ویریږی او تل تر تله له خالق جل و علا څخنی وویریږی!

قُلْ إِن تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که پټ کړئ تاسی هغه شی چه په سینو (زړونو) ستاسی کښی دی یا ښکاره کړئ تاسی هغه ـ معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته،

تفسیر: یعنی ممکن دی چه بنیادم خپل نیت او د زړه خبره له نورو څخنی پټه کړی ولی په دی دول (طریقه) الله تعالیٰ نشی تیر ایستلی. ﴿ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ﴾ د (۱) جزء د البقرة ۲۷ رکوع ۲۲۰ آیة.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۹﴾

او معلوم دی (الله ته تول) هغه شیونه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هغه شیونه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو ـ نو الله ته ستاسی پټ او ښکاره هم معلوم دی.) او الله پر هر شی باندی (چه اراده) وکړی ښه قادر دی (چه ځینی ئی د داسی متخلفین تعذیب دی).

تفسیر: کله چه د ده علم دومره محیط او قدرت ئی داسی عام او تام دی نو مجرم ته د جرم پټول هیڅ امکان نه لری. او نه د دی خبری قدرت لری چه ځان له الله جل جلاله څخنی پټ کړی یا چیری ورځنی وتښتی.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۖۛ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوْٓءٍ ۚۛ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهٗٓ اَمَدًاۢ بَعِيْدًا ۭ

(او وویریږئ له) هغی ورځی چه مومی به هر نفس (پکښی) هر هغه څه چه کړی وی له خیره (له نیکی پخپل مخ کښی) حاضر کړی شوی او هر هغه څه چه کړی وی ده له بدی نه آرزو به کوی دا (نفس) د دی چه کاشکی په منځ د دی (نفس کښی او په منځ د دغه (بد عمل) کښی مسافه وی لری (اوږده)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ هر نیکی او بدی د هر انسان په مخ کښی حاضریږی. او د هغو د تول عمر گردی (تولی) اعمالنامی به د دوی په لاسونو کښی ورکولی کیږی، په دی وخت کښی به گرد (تول) مجرمان هیله (امید) کوی، چه کاشکی دا ورځ له مونږ څخنی لری وی، یا زمونږ او د دی بدو عملونو په منځ کښی ډیره لری فاصله وی! چه مونږ هیڅ خپلو دغو عملونو ته نژدی شوی نه وی.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ۭ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۳۰﴾

او ویروی تاسی الله له (عذابه، د) نفس خپل نه او الله ډیر مهربان دی پر بندگانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهربانی څخه ده چه د هغی لوئی ویروونکی ورځی له راتگه تر مخه تاسی ورځنی داروی. او په تکرار سره مو خبروی. چه له خرابو چارو څخه مخصوصاً د کافرانو له دوستی - ځنی مو ځانونه وژغورئ (وساتئ)! او د ښیگڼی (خیر) په لاره باندی سم لاړ شئ! او د قهار پروردگار له قهر ځنی مو ځانونه لا له پخوا وساتئ! د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی چه عموماً له خوف سره رجاء او هیلی (امید) سره د ویری مضمون گډ اوروی. دلته ئی هم د ترهیب او ویری د مضمون د معتدل کولو له امله (وجی) ﴿وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ﴾ په آخر کښی راوړ. یعنی له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او خراب او بد کارونه پریږدئ! نو د ده مهربانی بیا ستاسی د استقبال له پاره تیاره ده. او نه ښائی چه تاسی بی هیلی (بی امیده) شئ! راشئ چه مونږ تاسی ته داسی یوه لاره دروښیو چه که په هغی باندی لاړ شئ نو د پوره رحمت او مغفرت وړ (لائق) او مستحق گرځئ، بلکه د الله تعالیٰ په دوستانو کښی هم حسابیدی شئ. لکه اوس چه وائی

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری یئ تاسی چه محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چه محبت به وکړی الله له تاسی سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړی تاسی ته گناهونه د تاسی، او الله مغفرت کونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: د الله تعالیٰ د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د مینی او محبت معیار راښئی. یعنی که په دنیا کښی څوک د خپل حقیقی مالک د محبت دعوی یا خیال لری نو لازم دی چه هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم دین د متابعت په محک (کسوټئ) باندی وسولولی شی، چه د ده سره او ناسره ښکاره شی. هر سړی په هره اندازه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم په شریعت باندی سم ځی، او د اسلامی دین رڼا د خپلی لاری مشعل

ګرځوی، نو ښائی په همغه اندازه سره د الله تعالیٰ په محبت کښې صادق او سوچه وپیژانده شی، او په هره اندازه چه دی په دی دعوی کښې رښتین وی په همغه اندازه سره هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت په پیروی کلک او تینګ ګانه شی، چه د هغه میوه به ده ته داسی په لاس ورځی چه پاک الله به د ده سره مینه کوی، او د الله تعالیٰ د مینی، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخوانی ګناهونه معاف، او وروسته له هغه به د پاک الله د راز، راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو مورد وګرځی، ګواکی د توحید له بیان څخه وروسته له دی ځایه د نبوت په بیان شروع کیږی، او د آخرالزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کیږی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چه اطاعت کوئ تاسی د الله او د رسول (د الله چه محمد دی) پس که وګرځیدل دوی (له دی اطاعت نه) پس بیشکه الله دوستی نه کوی له کافرانو سره (نو په عذابوی ئی).

تفسیر: یهودانو او نصرانیانو به ویل چه ﴿ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ﴾ مونږ د الله تعالیٰ ځامن او دوستان یو.» دلته دا ښکاره شوه چه کافر هیڅکله د الله تعالیٰ محبوب نشی کیدی او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت په کار وی نو د هغه د احکامو په تعمیل کښې زیار (محنت) وکړئ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام ومنئ او د الله تعالیٰ د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ! د نجران جرګی هم داسی ویلی وو، چه مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم او عبادت د الله تعالیٰ د تعظیم او د محبت له پاره کوو، په دی سره د هغو ځواب هم ورکړ شو. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د هغو څو بندګانو حال را اوراوه شی، چه خدای جل جلاله دوی او دوی خدای جل جلاله دوست ګڼی او د نجران د جرګی په رعایت د حضرت مسیح علیه السلام سوانح په شرح او بسط سره بیانیږی، دا هم د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د مبارک ذکر تمهید دی، لکه چه وروسته له دی نه راښکاری.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ

بیشکه چه الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسیر: «یعنی بیشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د اسماؤ په تعلیم

د ملائکو په سجده، په بی له مور او پلاره پیدا کولو او د تولو انسانانو په پلار توب سره او غوره کړی ئی دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږد والی، او د پخوانی شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چه اسمٰعیل علیه السلام او اسحٰق علیه السلام او د دوی اولاده چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کښی داخل دی، او آل د (عمران) چه موسیٰ او هارون او بی بی مریمه او عیسیٰ علیهم السلام پکښی شامل دی په خلت، رسالت او نورو مفاخرو او محامدو سره» عمرانان دوه دی، یو د حضرت موسیٰ علیه السلام پلار دوهم د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پلار زیاتره پخوانی او ورستنی علماء له دی (عمران) څخنی ثانی (عمران) مرادوی ځکه چه ﴿ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ ﴾ د همغه دوهم (عمران) له کورنی څخه قصه کوی، او غالباً د دی سورت نوم به هم له هم دی امله (وجی) (آل عمران) ایښی شوی وی، چه په هغه کښی د ثانی (عمران) د کورنی (یعنی د حضرت مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوی ده.

عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ ۗ

پر تولو خلقو (د زمانی خپلی په رسالت او روحانی او جسمانی خصائصو سره) حال دا چه اولاده ؤ ځینی د دوی له ځینو نورو څخه،

تفسیر: د الله تعالیٰ په مخلوقاتو کښی ځمکه، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، پرښتی، جن، شجر، حجر، مدر او نور ګرد (تول) شامل دی، مګر هغه د روحانی ملکاتو او جسمانی کمالاتو مجموعه چه الله جل جلاله په خپل محیط علم او بالغه حکمت سره د حضرت ابوالبشر آدم علیه السلام په وجود کښی په ودیعت ایښی ده، د هغی بل نظیر او مثال د نورو مخلوقاتو په وجود کښی نه لیده کیږی. د آدم علیه السلام له مسجودالملائکه ګرځولو څخنی ئی دا خبره ښکاره کړه چه د آدم علیه السلام اعزاز او اکرام د ده په دربار کښی د نورو مخلوقاتو په نسبت زیات دی. د آدم علیه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چه مونږ ئی په «نبوت» سره تعبیروو، د ده په شخصیت پوری محدود او مقصود نه ؤ بلکه د ده په اولاده کښی نوح علیه السلام ته هم ور ورسید. بیا له ده څخنی د ده په اولاده کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته ورسید، له دی ځایه ئی یو نوی صورت پیدا کړ. له آدم او نوح علیهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چه په جهان کښی پیدا او ودان شوی دی دوی ګرد (تول) د هم دی دوو معظمو رسولانو له اولادی، ذرئی او ځوځات څخنی وو. پرته (علاوه) له دی د ابراهیم علیه السلام له زمانی څخنی وروسته بر سیره د دوی له ذرئی او نسل څخنی په دنیا کښی نوری کورنی او تبرونه هم موجود وو مګر هغه پاک الله چه پخپلو بی حسابو مخلوقاتو کښی ئی د نبوت د منصب له پاره آدم علیه السلام غوره کړی ؤ، ده په خپل محیط علم او کامل اختیار سره په راتلونکو پیړیو

کښې هم د زرهاؤ کورنیو په منځ کښې، د دې لوی منصب له پاره د ابراهیم علیه السلام کورنی مخصوصه کړه څومره انبیاء او رسولان چه له ابراهیم علیه السلام څخه وروسته مبعوث شوی دی هغه تول د ده د دوو ځامنو حضرت اسحٰق علیه السلام او حضرت اسمٰعیل علیه السلام له اولادې څخه وو. څرنګه چه د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږی او حضرت مسیح علیه السلام بې پلاره پیدا شوی دی نو داسې وهم کیدی شو چه د ده نسل به د ابراهیم علیه السلام له نسل څخنی مستثنیٰ وی، له دی کبله (وجی) الله تعالیٰ آل د عمران او ذریه (بعضها من بعض) وفرمایه، او په دی سره ئی تنبیه ورکړه چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام یواځې د خپلې مور له ګیدی څخنی پیدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوری اخیسته کیږی. نه چه معاذ الله د الله تعالیٰ له لوری او ښکاره ده چه د ده د مور صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د پلار د نسب سلسله بالاخره حضرت ابراهیم علیه السلام ته رسیږی. نو د (عمران) آل او د ابراهیم علیه السلام آل دواړه سره یو دی، او هیڅ یو رسول له ابراهیمی کورنی څخنی د باندی پاتی نه شو.

وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۴﴾

او الله ښه اوریدونکی دی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (پر تولو احوالو).

تفسیر: الله تعالیٰ د ګردو (تولو) دعاګانی او خبری اوری، او د ګردو (تولو) په ظاهری او باطنی احوالو او استعدادونو باندی پوهیږی، نو داسې وهم دی ونه کړ شی چه هم داسې د **«کیف ما اتفق»** په دول (طریقه) به ئی غوره کړی وی. د الله تعالیٰ هر کار په پوره علم او حکمت، تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

إِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ إِنِّيْ نَذَرْتُ لَكَ مَا فِيْ بَطْنِيْ مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّيْ ۚ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۳۵﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل (حنی) ښځی د عمران چه ای ربه زما بیشکه ما، نذر کړی می دی تاته هغه شی چه په ګیډه زما کښې دی، حال دا چه هغه به آزاد وی (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته) پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسیر: د (عمران) د ښځی نوم (حنه بنت فاقوذا) دی. دی د خپلی زمانی له دوده (رواجه)

سره سم پخپل ځان باندی نذر منلی ؤ چه «ای ربه! هغه هلک چه زما په گیده کښی دی ستا په نامه دی آزاد او خوشي وی.» د دی خبری مطلب دا دی چه هغه له گردو (تولو) دنیوی مشاغلو او د نکاح له قیده او له نورو شیانو ځنی خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کښی بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کښی به لگیا وی. ای الله جل جلاله ته له خپلی مهربانی ځنی زما دا نذر قبول کړه! ته زما عرض اوری، او زما نیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی! گواکی په دی لطیف ډول (طریقه) سره ئی وغوښت چه هلک ور په برخه شی، ځکه چه جینۍ د هغه خدمت له پاره نه قبلیدله.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ ۖ

پس کله چه وئی زیږاوه هغه (نذر) نو وویل (حنی) چه ای ربه زما بیشکه زه چه یم ومی زیږاوه هغه (نذر) حال دا چه ښځه (جینۍ) ده،

تفسیر: دا ئی په حسرت او افسوس سره وویل ځکه چه هغه پیښه د دی له توقع او هیلی (امید) ځنی پرته (علاوه) پیښه شوی وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کښی نه ؤ.

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ ۖ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ ۖ

او الله ښه پوه دی په هغه شی چه زیږولی ؤ دی (حنی د عمران ښځی)، او نه دی نارینه (چه حنی غوښتی ؤ له پاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دی ښځی (جینۍ)

تفسیر: دا د خدای جل جلاله کلام دی چه د حکایت په منځ کښی د معترضی جملی په ډول (طریقه) نازل شوی دی یعنی (بی بی حنی) ته ښکاره نه وه چه څه ئی زیږولی دی؟، د دی جینۍ قدر او قیمت الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی ـ هغه هلک چه دی غوښت دی جینۍ ته کله رسیدی شی. دا جینۍ بالذات مبارکه او مسعوده ده او د دی په وجود کښی د یو عظیم الشان مبارک او مسعود هلک وجود منطوی او نغښتلی پروت دی.

وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾

او بیشکه ما نوم کیښود د دی مریمه او بیشکه زه پناه ورکوم دی ته په تا پوری او اولاد د دی (مریمی ته) له شیطان مردود (رټلی شوی) نه.

تفسیر: حق تعالیٰ دا دعا قبوله کړه. په حدیث شریف کښې دی «هر کله چه د بنیادمانو اولاده د زیږیدلو په وخت کښې له موره جلا (جدا) شي او په ځمکه باندې ولویږي نو شیطان ئې مس کوي، مګر عیسیٰ علیه السلام او مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دې مس څخه مستثنیٰ دي» د دې حدیث مطلب د نورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسې کیږي چه هر مولود اصلاً په صحیح فطرت پیدا کیږي. چه دغه فطرت له لوینې او د ده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته ښرګندیږي. ولې د شاؤ خوا د حالاتو او خارجي اثراتو له امله (وجې) دیر ځلې د هغه اصلي فطرت ورکیږي، چه د دغه مطلب تعبیر په حدیث کښې په **«فابواه یهودانه و ینصرانه»** سره شوی دی، بیا څرنګه چه د ایمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کښې پټ او په غیر مرئي ډول (طریقه) ایښود شوی دی. حال دا چه په هغه وخت کښې ایمان لا نه وي، چه د غتو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وي. په هم دې توګه (طریقه) د ولادت په وخت کښې په غیر محسوس ډول (طریقه) د شیطان په مس کولو سره خارجي اثر شروع کیږي. دا ضروري نه دي چه هر څوک د شیطان د مس کولو اثر قبول کړي، یا که ئې قبول کړي نو وروسته له هغه، هغه اثر همغسې پاتې هم وي. څرنګه چه د ګردو (ټولو) انبیاؤ علیهم السلام د عصمت تکفل الله جل وعلیٰ شانه فرمایلي دي نو که فرضاً د ولادت په وخت کښې دا پیښه وریښه شوې هم وي، او د مریمې رضی الله تعالیٰ عنها او د عیسیٰ علیه السلام په شان له دې ضابطې څخه مستثنیٰ نه وي. نو بیا په دې کښې هیڅ شبهه نشته، چه پر هغو مقدسو او معصومو بندګانو باندې د شیطان له دې حرکته قطعاً هیڅ یو مضر تاثیر نه لویږي، فقط دومره یو فرق به وي چه مریمې رضی الله تعالیٰ عنها او عیسیٰ علیه السلام ته د کوم مصلحت له سببه دا پیښه بیخي وریښه شوې نه ده، او نورو ته پیښه شوې ده، خو بې اثره پاتې شوې ده، دا قسم جزئي امتیازات د کلي فضیلت د ثابتیدلو موجب نه شي کیدی. په حدیث شریف کښې راغلي دي چه «دوو جونو سندرې ویلې رسول الله مبارک له هغو څخه خپل مخ واړاوه ـ ابوبکر صدیق اکبر رضی الله عنه د دوی له څنګه تیر شو، مګر دوی په خپلو سندرو کښې همغسې لګیا وې، وروسته له دې حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه راغی نو سم د لاسه هغه جینکۍ وتښتیدلې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «په هر لاره چه عمر تیریږي، شیطان هغه لاره پریږدي او لرې ترې تښتي.» آیا له دې نه کوم خوش باوره سړی دا مطلب اخیستی شي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل ځان باندې د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه فضیلت ثبت کړ؟. هو! د حضرت ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه هغه حدیث چه د شیطان د مس کولو په باره کښې دی د شیطان د مس کیدلو حدیث د دې آیت له تفسیر سره په ښکاره ډول (طریقه) ښه نه لګیږي، مګر خو دا چه د ﴿ وَإِنِّيٓ أُعِيذُهَا بِكَ ﴾ الآیه ـ په آیت کښې د عطف واو د ترتیب له پاره وانه خیستل شي، یا په حدیث کښې له استثنا څخه یوازې د مسیح علیه السلام د پیدا کیدلو واقعه له بي بي مریمې رضی الله تعالیٰ عنها څخه مراد وي. او (مریم) او (مسیح) جلا جلا (جدا جدا) مراد نه

وی. لکه چه د بخاری شریف په یوه روایت کښی یوازی د حضرت عیسٰی علیه السلام په ذکر باندی اکتفاء شوی ده. والله اعلم.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَّأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا ۙ وَّكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ۖ

پس قبوله کړه دا (مریمه) رب د دی (د نارینه په ځای) په قبلولو ښو سره او زرغونه (لویه) ئی کړه په زرغونولو (لویولو) ښو سره او (الله) کفیل وګرځاوه دی لره زکریا علیه السلام

تفسیر: یعنی اګر که جینئ وه خو الله تعالیٰ هغه له هلک څخنی زیاته وګرځوله، او وئی منله. د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کښی ئی دا خبره واچوله چه له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته (علاوه) هغه جینئ هم د بیت المقدس په خادمانو کښی شامله کړی، او همغسی ئی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلی بنده زکریا علیه السلام ته ئی په کفالت ورکړه. او په خپل دربار کښی ئی په ښو منلو سره سر لوړی ورکړه، په جسمانی، روحانی، علمی، اخلاقی او له هر حیثه ئی زیاته ترقی ور په برخه کړه. کله چه په مجاورینو کښی د دی د پالنی په نسبت جګړه پیښه شوه نو د انتخاب قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وخته، چه دا جینئ د خپلی ترور د شفقت په غیږ کښی تربیت ومومی، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه ګټوره شی. زکریا علیه السلام د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په تربیت او مراعات کښی څومره ئی چه د لاسه کیده هم هغومره ئی کوښښ کاوه. کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها پیغله شوه، نو مسجد سره ئی نژدی ورته یوه ځان ته حجره مخصوصه کړه چه دی بی بی به توله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپی له مخی به بیرته خپلی ترور کره ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ ۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا ۚ

هر کله به چه ننوت دی ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کښی نو موندله به ئی له دی (مریمی) سره څه روزی (یعنی میوی د ژمی په اوړی، او میوی د اوړی په ژمی کښی)

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) څخنی مراد ظاهری خواړه دی. وائی چه له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها سره بی موسمه میوی پیدا کیدی، د اوړی تازه میوی په ژمی کښی او د ژمی تازه میوی به په اوړی کښی له دی سره تل پرتی وی. او له (مجاهد) څخنی یو داسی

روایت هم شوی دی چه له «رزق» څخنی علمی صحیفی مراد دی، چه ښائی هغو ته روحانی غذا وویله شی، په هر حال سره اوس د بیبی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ښکاره برکات او کرامات او فوق العاده ښکاره علامی څرگندی شوی، چه د هغو د بیا بیا کتلو نه د زکریا علیه السلام طاقت ونه شو او په تعجب سره ئی له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها څخه داسی پوښتنه وکړه

قَالَ يٰمَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَا ۭ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَاۗءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۷﴾

وویل (زکریا) ای مریمی له کومه (راغلی) ده تا ته دا روزی؟ وویل (مریمی زکریا ته) چه دا (روزی) له طرفه د الله ده، بیشکه چه الله روزی ورکوی هغه چا ته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره پریمانه) بیحسابه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ قدرت ماته داسی شیان رارسوی چه له قیاس او گمان څخنی بهر دی.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ ۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِيْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً ۚ اِنَّكَ سَمِيْعُ الدُّعَاۗءِ ﴿۳۸﴾

په دغه ځای (یا وخت) کښی دعا (غوښتنه) وکړه زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا) ای ربه راوبښنه! (راکړه) ماته له نزده خپله اولاد ښه پاکیزه! بیشکه ښه اوریدونکی (قبلوونکی) د دعا ئی.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام بیخی سپین ږیری او (۱۲۰) کلن شوی ؤ. ښځه ئی (۹۸) کلنه او بیخی شنده وه. دوی ته د اولاد پیدا کیدلو هیڅ یوه ښکاره هیله (امید) نه وه. د بی بی مریمی د دی فوق العاده خیر او برکت او خوارقو د لیدلو په سبب ناڅاپه د زکریا علیه السلام په زړه کښی یو جوش پیدا شو. او سم د لاسه ئی دا په زړه کښی ور وگرځیده، چه ماته هم ښائی چه د اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کښی دعا وکړم، هیله (امید) شته چه ماته به هم دا میوه بی له موسمه راکړه شی. یعنی په دی زړښت (بوډا والی) کښی به د پاک الله په مهربانی اولاد راپه برخه شی لکه چه (بی بی حنی) زړی شندی ته بی بی مریمه ورکړی شوی ده. د «ذریة» اطلاق په واحد او کثیر یو رنگ کاوه شی.

فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُّصَلِّيْ فِي الْمِحْرَابِ ۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى

نو ورناری کړی ده ته (زکریا ته) پرښتو (جبریل) حال دا چه دی ولاړ ؤ لمونځ ئی کاوه په محراب (عبادت خانه) کښی چه بیشکه الله زیری کوی په تا د یحییٰ (چه ستا زوی به وی)

تفسیر: دعا ئی ومنله شوه زیری ور ورسید چه ستا په کور کښی یو هلک پیدا کیږی، چه د هغه نوم یحییٰ علیه السلام ایښود شوی دی. د «الملئكة» کلمه د جمعی په صورت سره راوړل یا به تعظیماً وی یا به د ملائکو جنس ورڅخه مراد وی. لکه چه ویل کیږی «زید یرکب الخیل».

مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ

حال دا چه تصدیق کوونکی به وی په یوه کلمه سره چه له (طرفه د) الله ده

تفسیر: له یوی کلمی څخنی دلته حضرت مسیح علیه السلام مراد دی چه د الله تعالیٰ د حکم سره سم بی له پلاره پیدا شوی دی. حضرت یحییٰ علیه السلام لا له په خوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه چه مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَّحَصُوْرًا

حال دا چه سردار به وی (د خپل قوم په علم، حلم او تقویٰ سره) او ډیر منع راوړونکی به وی (له شهواتو سره له قدرته)

تفسیر: یعنی له لذاتو او شهواتو څخنی به زیات ځان ساتونکی وی. او د الله تعالیٰ په عبادت کښی به دومره لګیا وی چه د ښځی په لوری به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږی. دا د حضرت یحییٰ علیه السلام د مخصوص حال بیان ؤ چه له هغه څخه د محمدی امت له پاره کومه قاعده نشی کیدی. زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چه د عبادت له کمال سره ئی د معاشرت کمال یو ځای کړ.

وَنَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۳۹﴾

او نبی به وی له (ډلی د) صالحانو نه (چه نه به خطا کوی او نه به گناه ته قصد کوی)

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلیٰ مرتبه باندی به فائز کیږی چه هغه ته «نبوت» ویل کیږی. یا به «د صالح» معنی نیک عمله وی، چه په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (ډیر) نیک عمل کیږی.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِىْ غُلٰمٌ وَّقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِىْ عَاقِرٌ ؕ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿۴۰﴾

وویل (زکریا) «ای ربه زما څرنگه به پیدا کیږی ما لره هلک؟ حال دا چه په تحقیق رسیدلی دی ماته زوړوالی او ښځه می (هم) شنده ده»، وویل (جبریل) هم داسی (له زوړ او زړی شندی ښځه د اولاد پیدا کولو په شان) الله کوی هغه کار چه اراده وفرمائی (د کولو ئی که مخالف وی له عادته یا موافق).

تفسیر: یعنی د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلی پوری تړلی نه دی. اگر که په دی عالم کښی د هغه عادت هم داسی دی چه له عادی اسبابو څخه مسببات پیدا کوی، خو کله کله د عادی اسبابو په خلاف په غیر معمولی طریقی سره د یوه شی پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی. اصل دا دی چه مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته په خارق العاده ډول (طریقه) رزق رسیدل او ډیر غیر عادی واقعات ورڅرگندیدل د دی وضعیت په لیدو سره د بی بی مریمی په حجره کښی ناڅاپه د زړه له کومی د حضرت زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شندی ښځی ته په عین زړښت کښی په غیر عادی توگه (طریقه) اولاد ورکول، باید د قدرت دغه گردی (تولی) علامی د هغه عظیم الشان آیت تمهید وگڼلی شی چه د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها له وجوده بی د زوج له نژدی کیدلو په قریب مستقبل کښی ظاهر کیدونکی ؤ ـ گواکی د حضرت یحییٰ علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندی، ﴿كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ﴾ فرمایل تمهید ؤ له پاره د ﴿كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ﴾ چه وروسته له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کښی راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّىْۤ اٰيَةً ؕ

ویل (زکریا) ای ربه زما وګرځوه ما لره څه علامه (د حمل چه لا زما د شکر کولو سبب شی)

تفسیر: یعنی چه له هغه ځنی څرګند شی چه اوس حمل قرار نیولی دی تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نژدی والی د لیدلو له کبله (وجی) یوه نوی خوشالی هم حاصله او د نعمت په شکر کښی زیاتره لګیا شی.

قَالَ اٰیَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَیَّامٍ اِلَّا رَمْزًا ؕ

نو وویل (جبریل) «علامه» ستا دا ده چه خبری به نه کوی ته له خلقو سره دری ورځی (او شپی) مګر په اشاره سره،

تفسیر: یعنی هلته به تاته دا حالت درپیښ شی چه تر دری ورځو او شپو پوری به له خلقو سره پرته (علاوه) له اشاری هیڅ خبری ونشی کړی، او ستا ژبه یوازی د پاک الله په ذکر کښی لګیا اوسی، نو وپوهیږه چه اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله! هسی علامه ئی تاکلی (مقرر کړی) ده چه د علامو علامه وی. او د خبریدلو ځنی کوم غرض چه د نعمت شکر دی هغه هم علیٰ وجه الکمال حاصل شی ګواکی که وغواړی چه پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له ذکر او فکر ځنی کوم شی ووینی نو په خپله ژبه سره ئی ونه شی ویلی.

وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِیْرًا وَّسَبِّحْ بِالْعَشِیِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿۴۱﴾

او یادوه رب خپل ډیر (له پاره د شکر)! او تسبیح وایه (لمونځ کوه)! په آخر د ورځی کښی او په اول د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی ښائی چه ډیر زیات د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښی مشغول، او سبا او بیګا په تسبیح او تهلیل کښی مصروف اوسی! معلومیږی چه له بنیادمانو سره خبری نه کول یو اضطراری کار او د دی له پاره ؤ چه هغه ورځی یوازی د پاک الله ذکر، شکر او فکر ته فارغی او تشی پاتی شی، مګر په ذکر، فکر او شکر بوخت (مصروف) او مشغول کیدل ـ اضطراری نه ؤ بلکه په هغو مامور شوی ؤ.

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ یٰمَرْیَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىكِ وَطَهَّرَكِ

وَاصْطَفٰكِ عَلٰى نِسَآءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۲﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل پرښتو (یعنی جبریل) ای مریمې! بیشکه چه الله غوره کړی ئی ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کړی ئی ته (له بدو اقوالو، افعالو او احوالو څخه) او غوره کړی ئی ته پر ګردو (تولو) ښځو د عالمیانو (یعنی پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام کومه قصه چه د ضمنی مناسباتو له امله (وجی) په منځ کښی راغلی وه، او په هغی کښی د آل عمران د اصطفاء تاکید او د حضرت مسیح علیه السلام د قصی تمهید ؤ دلته اخر ته ورسیده وروسته له دی بیانه بیا د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د مسیح علیه السلام د واقعاتو په لوری کلام منتقل کړ شو او اوس پخوا له مسیح علیه السلام څخنی د هغه د مور فضل او شرف بیانوی یعنی پرښتی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته وویل چه ته د پاک الله له خوا څخنی لا پخوا غوره شوی ئی چه سره له جلتوبه (جینکتوبه) د بیت المقدس په خادمانو کښی د نذرانی په توګه (طریقه) منلی شوی ئی! او راز راز (قسم قسم) لوړ احوال او عالی کرامات درعنایت شول! ښه اخلاق پاک طبیعت، ظاهری او باطنی نزاهت ئی دروبابښه! او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائق) ئی وګرځولی، او تاته ئی د ګرد (تول) جهان پر ښځو په څینو وجوهو کښی فضیلت درکړ! مثلاً په تا کښی ئی هسی یو استعداد کیښود، چه بی د بشر له مس کولو څخه یوازی د پاک الله په کامل قدرت لکه عیسیٰ علیه السلام غوندی یو اولو العزم رسول له تا څخه پیدا شی، چه په دنیا کښی داسی سر لوړی او امتیاز د هیڅ یوی بلی ښځی په برخه نه دی شوی.

يٰمَرْيَمُ اقْنُتِىْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِىْ

ای مریمی فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندګی کوه!) له پاره د رب خپل! او سجده کوه!

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ داسی عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه نو ښائی چه ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کښی سرښکته کړی! او د عبودیت د وظائفو په انجامولو کښی لا زیاته لګیا او مشغوله اوسی! څو هغه لوی امر چه د هغه د ظهور له پاره ته د وسیلی په دول (طریقه) درولی شوی ئی ښکاره شی.

وَارْكَعِىْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ﴿۴۳﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!)

تفسیر: لکه چه رکوع کوونکی د پاک الله په مخ کښې «رکوع» ته ځی ته هم همغسی «رکوع» ته ولاړه شی! یا ئی دا مطلب چه په جماعت سره لمونځ ادا کړه! او څرنګه چه لړ تر لږه په رکوع کښې له امامه سره شاملیدونکی، د هغه رکعت نیوونکی ګڼل کیږی نو ښائی د دی له امله (وجی) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وی، **کما یفهم من کلام ابن تیمیة رحمة الله علیه فی فتاواه والله اعلم** په دی تقدیر سره که په «اقنتی» کښې له «قنوة» ځنی «قیام» مراد شی، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د دری واړو هیئتونو ذکر به په دی آیت کښې راغلی.

(تنبیه): امکان لری چه په هغی زمانی کښې به ښځې په عمومی ډول (طریقه) سره په جماعت کښې شریکیدی، یا خاص له فتنی ځنی د مأمون پاتی کیدلو په صورت به دوی ته اجازه شوی وی چه جماعت وکړی. یا به دا د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها خصوصیت وی، یا به بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپله حجره کښې یواځی، یا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسی اقتدا کوله، او لمونځونه به ئی کول، دا ګرد (تول) احتمالات شته. والله اعلم.

ذٰلِكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡغَيۡبِ نُوۡحِيۡهِ اِلَيۡكَ‌ؕ

دا (د حنی، مریمی، زکریا او د یحییٰ ذکر شوی قصی) له اخبارونو د غیبو څخه دی چه مونږ ئی په وحی سره درلیږو تاته (ای محمده!)،

تفسیر: یعنی په ظاهره کښې ته لوستونکی او لیکونکی نه ئی او نه پخوا له دی نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ (لائق) صحبت کړی دی، چه د هغه په وسیله د تیرو پیښو داسی تحقیقی معلومات ولری. او که هغوی سره صحبت وکړی شی نو بیا هم له هغو ځنی نه شی مستفید کیدی ځکه چه هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کښې لویدلی دی. او سرګردانه ګرځی. ځینو د عداوت، او ځینو د زیات محبت له سببه صحیح واقعات مسخ او اړولی دی، نو بیا به په ړندو سترګو د لمر د لیدلو او ښوولو څه هیله (امید) او توقع وشی؟ په دی حالاتو کښې په دغه دواړو «مدنی» او «مکی» سورتونو کښې په هسی صحت او بسط او تفصیل سره د دغو واقعاتو اورول، چه د علم او د کتاب د لویو لویو مدعیانو سترګی د هغو له اوریدلو ځنی ردی بدی پاتی شی او هیڅ یو له دوی ځنی هیڅ انکار تری ونه کړی شی د هغه د صحت او حقانیت خورا (ډیر) لوی او ښکاره دلیل دی چه د «وحی» په وسیله دا علم تاسی ته درکړی

شوی دی ځکه چه تاسی دا پیښی پخپلو سترګو سره نه دی لیدلی او نه د علم د زده کولو کومه خارجی وسیله له تاسی سره وی.

وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿۴۴﴾

او نه وی ته (ای محمده ! حاضر) په نزد د دوی (یعنی احبارو د بیت المقدس) کله چه دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کښی چه په دی قرعی سره معلوم کړی (چه کوم یو له دوی ځنی تربیه وکړی) د مریمی او نه وی ته په نزد د دوی کله چه دوی جګړی سره کولی (په کفالت د مریمی کښی)

تفسیر: کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کښی سره جګړه شوه چه د دی روزنه (پالنه) د چا په برخه شی؟ تر څو چه خبره قرعی اچولو ته ورسیده، ګردو (تولو) مجاورانو خپل هغه قلمونه چه په هغو سره به ئی توریت لیکه په بهیدونکو اوبو کښی واچول، او دا ئی سره وویل «د هر چا قلم چه د دی بهیدونکو اوبو په سر ودریږی او اوبه ئی یونسی بلکه د اوبو د جریان پر ضد لاړ شی، ښائی همغه د دی بی بی پالونکی وپیژنده شی» په دی کښی قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسیده.

إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿۴۵﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چه وویل ملائکو (یعنی جبریل) ای مریمی، بیشکه الله زیری درکوی تاته په یوی کلمی سره چه له طرفه د ده ده نوم د هغه مسیح عیسیٰ ځوی د مریمی دی په دی حال کښی چه مرتبه والا دی. په دنیا کښی (په طاعت او نبوت) او آخرت کښی (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: حضرت مسیح علیه السلام ته دلته او د قرآن کریم په نورو ځایونو او حدیثونو کښی په

خو څو ځایونو «كلمة الله» ويل شوى دى ﴿ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ (٦ جزء د نساء ۱۷۱ آية ۲۳ ركوع) هسى خو د الله تعالىٰ
كلمات بيشماره دى، لكه چه د ۱٦ جزء د «الكهف» ۱۰۹ آيت ۱۲ ركوع كښې، فرمائى
﴿ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴾
ليكن مسيح عليه السلام ته بالتخصيص «كلمة الله د الله تعالىٰ حكم» ويل له دى
كبله (وجى) دى چه د هغه ځيږيدل، بى د پلار د وسيلى او پرته (علاوه) له عامى سلسلى او د انسابو او اسبابو له واسطى، يوازى د الله تعالىٰ په حكم سره شوى دى او هغه فعل چه له عامى سلسلى او عادى اسبابو څخنى خارج وى د هغه نسبت عموماً په مستقيم دول (طريقه) الله تعالىٰ ته كيږى، لكه چه فرمائى ﴿ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ﴾ (د ۹ جزء د الانفال ۱۷ آيت ۲ ركوع)

تنبيه: د «مسيح» لفظ اصلاً عبرانى دى. چه رومبى له دى نه «ماشيح» يا «مشيحا» ؤ چه د هغه معنى «مبارك» او معرب ئې «مسيح» دى. پاتې شوه دا خبره چه «دجال» ته مسيح ولى ويل كيږى؟ نو دغه لفظ بالاجماع عربى دى چه د هغه د تسمئى وجه په خپله موقع كښې په څو دولو (طريقو) سره بيان كړى شوى ده. د مسيح عليه السلام بل نوم يا لقب عيسىٰ عليه السلام دى چه په عبرانى «ايشوع» ؤ. او د هغه معرب «عيسىٰ» شو، چه معنى ئې «سيد» دى. دا خبره په خاص دول (طريقه) د توجه وړ (لائق) ده، چه دلته لوى قرآن د «ابن مريم» كلمه حضرت مسيح لره د علم او نوم د جزء په دول (طريقه) استعمال كړه ځكه چه پخپله ئې بى بى مريمى رضى الله تعالىٰ عنها ته د زيرى وركولو په وخت كښې داسى وويل چه تاته د «كلمة الله» زيرى دركول كيږى چه د هغه نوم به «المسيح عيسىٰ ابن مريم» وى دا توضيح د عيسىٰ عليه السلام د نښان او د پتى د ورښوولو لپاره نه وه بلكه د دى خبرى او تنبيه وركولو له پاره وه چه د پلار نه لرلو په سبب د هغه نسبت يوازى مور ته كيږى، حتىٰ چه د ابن مريم كلمه ئې د دى له پاره د هغه د نامه جزء وګرځاوه چه خلقو ته دا عجيب آيت تل ور په ياد او د بى بى مريمى د لوينى د ښكاره كولو وسيله وى. ممكن ؤ چه بى بى مريمى رضى الله تعالىٰ عنها ته د بشريت په مقتضاء د دى زيرى د اوريدلو څخنى داسى يوه انديښنه پيدا شوى وى چه عام خلق به په دى خبره باندى څرنګه باور وكړى، چه يوازى د ښځى له ګيدى څخنى هلك پيدا كيږى؟ نو خامخا به په ما باندى تهمت او الزام وكړ شي او زما دا هلك به تل په خرابو القابو ياديږى، او خلق به ئې ربړوى (تنګوى)، او زه به خپل ځان له دى تهمت څخنى په څه دول (طريقه) وژغورم (وساتم)؟ او خپله پاكى به څرنګه ښكاره كړم؟ نو ځكه ئې وروسته ﴿ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ﴾ وويل او داد ئې وركړ چه الله جل جلاله به ئې نه يوازى په آخرت كښې بلكه په دنيا كښې به ئې هم د لوى عزت او وجاهت او مرتبى خاوند كړى، او د دښمنانو ګرد (تول) الزامات به دروغ كړى، د «وجيه» په لفظ باندى دلته داسى وپوهيږئ! لكه چه د موسىٰ عليه السلام په نسبت ئې فرمايلى دى
﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴾

(۲۲ جزء د احزاب ۲۹ آیت ۹ رکوع) ګواکی هغو کسانو ته (وجیه) وائی،
چه دوی په خصوصی دول (طریقه) له دروغو، طعنو او بدو الزاماتو ځنی د الله تعالیٰ په مهربانی
برائت حاصلوی. هغه د باطنی خبث څښتنان (خاوندان) چه د حضرت مسیح علیه السلام د نسب
په نسبت طعنی کوی یا خدای یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولی یا ئی د واقع په
خلاف مصلوب یا مقتول یا ئی د ژوندانه په حالت کښی مړ بولی ـ یا د الوهیت او ابنیت او
نوری باطلی عقیدی او د مشرکانو تعلیمات ده ته منسوبوی. نو پاک الله به مسیح علیه السلام له
دی ګردو (تولو) الزاماتو ځنی په دنیا او آخرت کښی په ښکاره دول (طریقه) سره پاک او بری
وګرځوی او د ده د وجاهت او نزاهت اظهار به (علیٰ رؤس الاشهاد) وفرمائی، هغه وجاهت چه له
ولادت او بعثت څخه وروسته ده لره په دنیا کښی حاصل شو، د هغه پوره تکمیل به وروسته له
نزوله کیږی. لکه چه زمونږ د مسلمانانو اجماعی عقیده هم دا ده. بیا په آخرت کښی په
خصوصیت سره د ﴿ ءَأَنتَ قُلۡتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِی ﴾ الآیة ـ سوال او ځواب هم ورسره کوی، او
خپل خصوصی انعامات ور په یادوی، او د ګردو (تولو) اولینو او آخرینو په مخ کښی به د ده
د وجاهت او کرامت اظهار کیږی. لکه چه د ۷ جزء د «المائدة» په ۱۱۶ آیت ۱٦ رکوع کښی
مذکور دی. او نه یوازی دا چه په دنیا او آخرت کښی به وجاهت لرونکی وی، بلکه د الله تعالیٰ
په اخص الخواصو مقربینو کښی به هم شمیرل کیږی.

وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِى ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلًا وَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٤٦﴾

او خبری به کوی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانګو یا په طفولیت) کښی او په کهولت (پوره عمر) کښی او له صالحانو څخه به وی.

تفسیر: یعنی خورا (دیر) ښائسته او په اعلیٰ درجه به نیک وی، اول به د مور په غیږ کښی،
او بیا به په لوی والی کښی عجیبی او غریبی خبری کوی، په دی الفاظو سره په حقیقت کښی د
بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پوره تسکین وکړ شو. له پخوانیو زیرو ځنی ممکن ؤ چه
هسی خیال وکړی چه دغه وجاهت خو به یو وخت ورحاصلیږی مګر د طعن او د پیغور سلسله د
ولادت څخه وروسته سمدستی شروع کیږی، نو په دی وخت کښی به په څه دول (طریقه) سره
ځان بری او پاک کړم؟ د دی خبری ځواب ئی ورکړ، چه مه ویریږه! تاته به د ژبی خوځولو
هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی بلکه ته دا ورښکاره کړه چه «زه نن روژه یم. او له خبرو ځنی می
خوله تړلی ده. زما هلک پخپله ژبه تاسی ته ځواب درکوی.» لکه چه دا مطلب د (مریم) په
سورت کښی په پوره تفصیل سره راځی. ځینی محرفین وائی چه د ﴿ وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِى ٱلۡمَهۡدِ
وَكَهۡلًا ﴾ الآیة ـ څخه مراد بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته داسی تسلی ورکول مقصد دی،
چه ستا هلک به ګونګی نه وی او د نورو هلکانو غوندی به له هلکتوبه تر زړتوبه پوری خبری

کوی. لیکن عجیبه خبره دا ده چه په محشر کښې به هم خلق داسی وائی **«یا عیسی انت رسول الله وکلمة القاها الیٰ مریم وروح منه و کلمت الناس فی المهد صبیاً»** او بخپله الله تعالیٰ به هم د قیامت په ورځ کښې فرمائی ﴿ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ﴾ آیا هلته به هم د دی خاص نعمت او علامی له یادولو ځنی هم دا مطلب وی چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها مطمئنه شی چه زما دا هلک ګونګی نه دی، او د نورو هلکانو په شان خبری کولی شی. اعاذنا الله من الغوایة والضلالة!

﴿ قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ ﴾

وویل (مریمی) «ای ربه زما څرنګه به پیدا شی ما لره زوی؟ حال دا چه مس کړی نه یم هیڅ بشر (نارینه ـ نه په نکاح نه په سفاح (بدکاری) سره)»،

تفسیر: معلومه شوه چه بی‌بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دی زیری ځنی داسی وپوهیده چه هلک به هم دی موجوده حالت کښې پیدا کیدونکی دی. که نه د تعجب هیڅ یوه موقع نه وه.

﴿ قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ ﴾

وویل (جبریل) هم داسی (بی د نارینه له مس څخه) الله پیدا کوی هغه چه اراده وفرمائی (د پیدا کولو ئی) هر کله چه اراده (حکم) وکړی (الله) د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه ووائی هغه شی ته چه (پیدا) شه! پس (پیدا) شی،

تفسیر: یعنی په هم دی ډول (طریقه) بی د بشر د «مس» او لاس لګیدلو ځنی پیدا کیږی، د ده د عادت له مخالفت ځنی تعجب مه کوه! الله جل جلاله د هر شی په هر رنګ چه اراده وکړی هغه کیدونکی دی. د ده د قدرت تحدید امکان نه لری، د هر کار د کولو اراده چه وکړی، همغه کیږی الله تعالیٰ جل جلاله و اعظم شانه نه مادی ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لری.

﴿ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾ ﴾

او ورزده کوی هغه ته (الله) کتاب (لیک) او حکمت (د شرعی احکامو علم، ژوری خبری) او توریت او انجیل.

تفسیر: یعنی دیر ښه لیکل به ورزده کوی، یا به د ګردو (تولو) کتابونو هدایت او د «توریت» او «انجیل» علم ده ته په خصوصی دول (طریقه) سره ورښئی ـ او خورا (دیر) زیاتی د حکمت ژوری خبری وریادوی. زما په خیال ممکن دی چه له کتاب او حکمت ځنی قرآن او سنت مراد وی، ځکه چه مسیح علیه السلام به د نزول څخه وروسته زمونږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوی او حکم به صادروی.، او دا هم په هغه صورت کښی امکان لری، چه ده ته د دغو شیانو علم او پوه ورکره شی. والله اعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنِّي قَدۡ جِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ

او (لیږو ئی) رسول طرف د بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته. (چه وائی دوی ته) بیشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسی ته په لویه علامه (د خپل صدق) له ربه ستاسی څخه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کیدلو څخه وروسته خپل قوم بنی اسرآئیلو ته به هسی وائی.

أَنِّيٓ أَخۡلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ

بیشکه زه جوړوم تاسی ته (ای بنی اسرآئیلو)! له ختو ځنی په شان د شکل د مرغه نو پوکوم په دی (شکل) کښی پس کیږی (هغه شکل) مرغه (الوتونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یوازی د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهری حیثیت دی. لکه چه په صحیح حدیث کښی معمولی تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی **«احیوا ما خلقتم»** یا په الله باندی د «احسن الخالقین» اطلاق دا راوښوول چه دا لفظ یوازی د ظاهری صورت په لحاظ د ماسوا الله په نسبت ویل کیدی شی که څه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالیٰ ځنی پرته (علاوه) بل هیڅوا ته خالق نشی ویل کیدی، ښائی چه له هم دی کبله (وجی) ئی

داسې نه دی فرمايلي «**انی اخلق لکم من الطين طيرا** زه له ختو ځنې مرغه جوړوم.» او داسې ئې وفرمايل چه «زه له ختو څخه د مرغه د شکل په شان جوړوم، او په هغه کښې پوکوم، نو بيا هغه خته د الله تعالیٰ په حکم سره الوزی.» په هر حال دا معجزه ئې دوی ته وروښوده. او وائې چه په هلکتوب کښې له حضرت عيسیٰ عليه السلام څخه د «ارهاص» په دول (طريقه) دا خارق العاده افعال د دی له پاره صادر شوی وو چه تهمت کوونکو ته د الله تعالیٰ د قدرت يوه وړوکې نمونه وروښئي، او د دوی فکر دی خوا ته را واړوی کله چه پاک الله زما په نفخې (پوکولو) سره د ختو په بې سا صورت کښې روح (سا) اچوی. هم دا رنګه که پاک الله بې د بشر د مس کولو څخه يوازی د «روح القدس» په نفخې (پوکولو) سره له يوی غوره شوی ښځې ځنې عيسوی روح پيدا کړی، نو دا به څه د تعجب خبره وی؟ بلکه څرنګه چه حضرت عيسیٰ عليه السلام د جبرائيلي نفخې (پوکولو) ځنې پيدا شوی دی، نو دا «مسيحی» نفخه دی د دی راز (قسم) ولادت يو اثر وګڼل شی د «المائدة» د سورت په آخر کښې د مسيح عليه السلام په دغو معجزاتو او خوارقو باندی په بل دول (طريقه) سره خبری کيږی هغه دی هلته وکتلی شی! لنده ئې داسې شوه چه په مسيح عليه السلام باندی د ملکي او روحی کمالاتو غلبه وه ـ له دی ځنې داسې آثار څرګندېدل چه د دغو کمالاتو سره مناسب وو ليکن که انسان ته په پرښته باندی فضيلت حاصل دی، او که ابوالبشر عليه السلام د ملائکو مسجود ګرځولی شوی دی، نو هيڅ شک نشته چه په چا کښې چه د بشريت هغه ګرد (تول) کمالات (روحانی او جسمانی کمالات) په اعلیٰ درجه سره وی نو هغه هرو مرو (خامخا) په مسيح عليه السلام باندی فضيلت لری چه هغه د برکتونو خاوند حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وعلیٰ آله واصحابه وسلم دی.

وَأُبۡرِئُ الۡأَكۡمَهَ وَالۡأَبۡرَصَ وَأُحۡيِ الۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِ اللَّهِۖ

او روغوم مورزادی (پيدائشی) ړوند او پيس (برګ) او ژوندی کوم مړی په اذن (حکم) د الله سره،

تفسير: په هغه زمانه (پيری) کښې د طبيبانو او حکيمانو ډيره ترقی او زور ؤ ـ نو مسيح عليه السلام ته داسې معجزی مرحمت شوی چه د خلقو په منځ کښې پر ګردو (تولو) لويو طبيبانو باندی د ده تفوق او لويوالی ثبت کړی، او ګرد (تول) طبيبان د هغو له معالجو څخه عاجزوی. بلا شبهه د مړی ژوندی کول، د الله تعالیٰ له صفاتو ځنې دی، لکه چه د «باذن الله» له قيده صافه ښکاره ده، مګر د دی له امله (وجې) چه مسيح عليه السلام د هغه وسيله ګرځيدلی دی، نو ئې توسعاً په خپل لوری نسبت کوی. د ځينو خلقو دا وينا چه پاک الله په لوی قرآن کښې يا پاک رسول الله پخپلو احاديثو کښې اعلان فرمايلی دی، چه له ازله تر ابده پوری هيڅوک مړی نه شی ژوندی کولی. يوه نوی او عجيبه دعوی ده، چه هيڅ ثبوت نه لری. که الله په قرآن کريم

کښې ﴿ فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ ﴾ فرمايلي دي، دا ئې راښوولي دي چه د مړ کيدونکي روح الله تعالیٰ ستنوی (واپس کوی)، او د اوده کيدونکي روح بيرته ور پريږدي. نو دا ئې کله فرمايلي دي چه له بيرته ستنولو (واپس کولو) څخه د هغه د بيا خوشي کولو واک (قبضه) او اختيار نه لري؟

تنبيه: «معجزه» هغه ده چه د پاک الله د عمومي عادت په خلاف د نبوت د مدعي له خوا د خپل تصديق له پاره ښکاره شي، نو که داسي نصوص واخيستي شي، چه د کوم شي په نسبت د الله تعالیٰ عمومي عادت په کښې بيان شوی وی، او بيا ترې داسي استدلال وکړی، چه په دی سره د معجزاتو نفي کيږی، بيخي له معجزاتو څخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی. که «معجزه» له عمومي قانون او عادت سره برابره راشي، نو هغې ته به څوک «معجزه» وائي؟ د مسيح عليه السلام بې پلاره پيدا کيدل د ابرص، ابره او اکمه روغول - د مړی ژوندی کول - او د نورو معجزاتو ورښوول، د مسلمانانو په ګردو (تولو) اخلافو او اسلافو کښې يوه منلي شوی خبره ده. د اصحابانو رضی الله تعالیٰ عنهم او تابعينو (رحمة الله عليهم) په اقوالو کښې يوه خبره هم داسي نشته چه د مسيح عليه السلام د دې معجزاتو په نسبت څه تردد پکښې ښکاره شوی وی. هغه دعوی چه نن ئې ملحدان کوی چه «د دې خوارقو منل له قرآني محکماتو څخنې مخالف دی». ګواکي دوی دغه شيان داسي محکمات راښکاره وی، چه د هغو د صحيح مطلب په پوهيدلو کښې ګرد (تول) اسلامي ملت عاجز پاتي دی. آيا له ګردو (تولو) محکماتو څخنې مخ اړول او په متشابهاتو پسې لويدل، د ﴿ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ ﴾ مصداق نه دی؟ له اوسنيو ملحدانو څخنې پرته (علاوه) بل هيڅوک موفق نشو چه «متشابهات» د «محکماتو» په لوری واړوی (العياذ بالله!) حق او رښتيا خو دا ده هغه آيتونه چه د هغه ظاهری معنی ګرد (تول) اسلامي امت د اصحابو له زماني څخنې تر اوسه پوری منلی ده «محکمات» دی. او د هغو ماتول او ګډول او په تشو استعاراتو او تمثيلاتو باندی ئې اړول - او د معجزاتو پر نفي باندی، د عمومي عادت دليل راوړل، هم دا د زائغينو کار دی چه له هغه څخنې د ځان ساتنې هدايت پخپله رسول الله مبارک فرمايلي دی.

وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

او خبروم زه تاسي په هغه شي چه تاسي (ئې) خورئ! او (خبروم زه تاسي) په هغه شي چه تاسي (ئې) ساتئ په کورونو خپلو کښې.

تفسير: وروسته له دې نه په ځينو غيبي شيانو باندی عام له دې چه د ماضي وی، که د مستقبل تاسي خبروم. له عملي معجزی څخه وروسته د يوی علمي معجزی ذکر فرمائي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بیشکه په دی (معجزو) کښی هرومرو (خامخا) (پوره) نښانه ده تاسی ته که یئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی زما په نبوت) حال دا چه مصدق یم د هغه (کتاب) چه پخوا له ما (نازل شوی) دی چه تورات دی او (بل راغلی یم تاسی ته) له پاره د دی چه حلال کړم له پاره ستاسی ځینی له هغو شیانو چه حرام کړی شوی وو په تاسی باندی

تفسیر: یعنی د «تورات» تصدیق کوم چه د پاک الله کتاب دی. او د هغه عمومی اصول او احکام پخپل حال باندی قایم پاتی دی، او د الله تعالیٰ په حکم د دی زمانی په تناسب سره څه جزئی او فرعی تغیرات پکښی کیږی. مثلاً د هغه ځینی احکام چه دیر سخت او درانه وو لری کیږی. (لکه چه په موسوی شریعت کښی د خالی د ورځی تعظیم ـ د ماهی او د اوښ د غوښی او د وازدی تحریم چه د ۸ جزء د الانعام په (۱٤۷) آیت (۱۸) رکوع کښی راغلی هغه ورته حلال شول نو واک (اختیار) لرئ چه د هغه نوم نسخ یردئ! او که تکمیل.

وَجِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾

او راغلی یم تاسی ته په (هر قسم) معجزی له (طرفه د) رب ستاسی. نو وویریږئ تاسی له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او اطاعت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه تاسی زما د صداقت دلائل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او د هغه بندگی وکړئ! او زما خبری ومنئ!

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۗ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه چه الله رب زما دی او رب ستاسی دی نو بندگی کوئ تاسی د ده!، هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی له ګردو (ټولو) خبرو څخنی یوه خبره، او له ګردو (ټولو) اصولو یو اصل هم دا دی هغه دا چه پاک الله ومنۍ! چه زما او ستاسی یو شان رب او پالونکی دی (او د پلار او زوی تعلقات او نور) پکښی مه پیدا کوئ! او د هغه بندګی وکړئ! د الهیٰ رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقویٰ او د رسول اطاعت دی. ښائی چه تاسی پری لاړ شئ! چه هغه ته په ښه ډول (طریقه) سره ورسیږئ!.

فَلَمَّآ اَحَسَّ عِیْسٰی مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چه معلوم کړ عیسیٰ (په محسوس ډول (طریقه) له بنی اسرائیلو څخه کفر (چه د مسیح د قتل اراده ئی وکړه!)

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام وپوهید چه دغه یهودان زما دین نه منی، بلکه زما په دښمنی او ضرر رسولو پسی لویدلی دی.

قَالَ مَنْ اَنْصَارِیْٓ اِلَی اللّٰهِ ؕ

وویل (عیسیٰ علیه السلام چه) څوک دی مدد ګاران زما په طرف (لاره) د الله کښی ؟،

تفسیر: یعنی زما مله او ملګری شئ! او د پاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کښی له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو څخنی شئ!

قَالَ الْحَوَارِیُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ

وویل حواریونو مونږ یو مدد ګاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالیٰ سره مدد کول دا دی چه د هغه دین ته راشئ او د هغه دین او آئین ومنئ او د انبیاؤ مرسته (ملګرتیا) او مدد وکړئ لکه چه د مدینی منوری انصارو زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او د حق دین په منلو کښی خپلی مرستی ښکاره کړی.

آمَنَّا بِاللّٰهِ ۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿۵۲﴾

ایمان مو راوړی دی په الله او شاهد شه ته (ای عیسیٰ !) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کیږی؟ او دا لقب د څه دپاره دوی ته ورکړی شوی دی؟ د دی په نسبت د عالمانو په منځ کښی ډیری خبری شوی دی، چه مشهوره ئی دا ده چه ړومبی هغه دوه تنه چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تابعان شول، دوبیان وو، او د کالیو (جامو) وینځلو له امله (وجی) به خلقو دوی ته «حواریون» ویل. عیسیٰ علیه السلام دوی ته وویل چه کالی (کپړی) وینځل پریږدئ! راشئ! چه زه تاسی ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملګری شول وروسته له دی د ده د نورو ملګرو لقب هم داسی شو.

رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِیْنَ ﴿۵۳﴾

ای ربه زمونږ ایمان راوړی دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چه نازل کړی دی تا او پیروی مو کړی ده د رسول (ستا عیسیٰ علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت)

تفسیر: وروسته له دی نه چه د رسول په مخ کښی ئی اقرار وکړ د الله جل جلاله په حضور کښی ئی هم داسی اقرار وکړ چه «مونږ پر انجیل باندی ایمان راوړی دی. او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره زمونږ نومونه د منونکو په فهرست کښی ولیکه! او زمونږ د ایمانداری تصدیق وفرمایه، او هسی توفیق راپه برخه کړه چه تل په ایمان باندی تینګ اوسو. او زمونږ د بیا کافر کیدلو احتمال له سره پاتی نشی.»

وَمَكَرُوْا وَمَكَرَ اللّٰهُ ۗ وَاللّٰهُ خَیْرُ الْمٰكِرِیْنَ ﴿۵۴﴾ ع

او مکر وکړ کفارو (په عیسیٰ باندی) او مکر وکړ الله (له دوی سره چه سزا ئی دوی ته ورکړه) او الله خیر (بهتر) د ماکرینو دی (چه مکاران په سزا رسوی).

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وائی. که دا پټ تدبیر د ښو کارو له پاره وی، ښه دی، او که د بدو کارو له پاره وی، بد دی. نو ځکه په ﴿ وَلَا یَحِیْقُ الْمَكْرُ السَّیِّئُ ﴾ کښی ئی له

«مکر» سره «سیئ» قید زیات کړی دی، او دلته الله جل جلاله ته «خیر الماکرین» ویلی شوی دی، مطلب دا دی یهودانو د عیسیٰ علیه السلام په مخالفت کښې راز راز (قسم قسم) پلمې (منصوبې) او سازشونه او د پټو تدبیرونو جوړول شروع کړل، تر دی چه د باچا غوږونه ئې د مسیح علیه السلام له مخالفت نه ډک کړل، او داسې ئې وویل چه «دا سړی معاذ الله ملحد دی، او غواړی چه «تورات» بدل کړی، او ګرد (تول) خلق د یهودانو له دین څخنی واړوی.» باچا د مسیح علیه السلام د نیولو امر صادر کړ. هلته داسې خبرې کیدې، او دلته د الله تعالیٰ لطیف او خفیه تدبیر د هغوی په ماتولو کښې خپل کار کاوه. چه د هغه ذکر وروسته راځی. بیشکه د الله تعالیٰ تدبیر له ګردو (تولو) څخنی داسې ښه - کلک - بهتر او مضبوط دی، چه هیڅوک هغه تدبیر نشی ماتولی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۖ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل الله ای عیسیٰ بیشکه زه اخیستونکی یم ستا (له ځمکی) او پورته بیوونکی یم ستا طرف زما ته او پاکوونکی (لری کوونکی) یم ستا له هغو کسانو څخه چه کافران (منکران) شوی دی او ګرځوونکی یم د هغو کسانو چه متابعت ئې کړی دی ستا د پاسه د هغو کسانو چه کافران (منکران) شوی دی تر ورځی د قیامته پوری بیا (خاص) طرف زما ته دی راتګ ستاسې او زه به حکم وکړم په منځ ستاسې کښې په هغه شی کښې چه وئ تاسې چه په هغه کښې اختلاف به مو کاوه نو هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو زه به په عذاب کړم دوی په عذاب سخت سره په دنیا او په آخرت کښې او نه به وی دوی ته هیڅ مدد

کوونکی (د عذاب په دفع کښی). او هر څه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی، او الله نه خوښوی ظالمان (یعنی دوی په سزا رسوی).

تفسیر: باچا پر خلقو امر وکړ چه مسیح علیه السلام ونیسیئ! او پر دار ئی وخیژوئ! او ورته داسی سختی سزاوی ورکړئ! چه د هغو له لیدلو ځنی ګرد (تول) خلق د ده له متابعت ځنی وګرځی لکه چه ابن کثیر «رحمة الله علیه» لیکی **«فبعث فی طلبه من یاخذه ویصلبه وینکل به»** پاک الله په مقابل کښی مسیح علیه السلام ته اطمینان ورکړ چه زه به د دغو شقیانو دا ګردی (تولی) ارادی او پلمی (منصوبی) له خاورو سره برابری کړم. دوی غواړی چه تا ونیسی او ودی وژنی او نه دی پرېږدی چه هغه مقصد پای (آخر) ته ورسوی چه ستا له پیدا کولو او بعثت ځنی مقصود دی او په دی کار سره د الله تعالیٰ د لوی نعمت قدر نه کوی. ولی زه به له دوی ځنی دا نعمت بیرته واخلم او ستا د هغه مقدر عمر او عظیم مقصد چه ستا له دغه ژوندون سره تعلق لری، خامخا پوره کوونکی یم او تا به داسی صحیح، سالم او روغ رمټ بوځم چه دوی به ستا یوه ویښته ته هم څه زیان ونشی رسولی او د دی په ځای چه دوی تا له منځه وباسی الله تعالیٰ به تا خپلی پناه ته بوځی. دوی غواړی چه تا پر دار باندی وخیژوی. ولی پاک الله به تا آسمان ته وخیژوی. د دوی داسی اراده ده چه په رسوا کوونکو او عبرت لرونکو سزاګانو سره خلق ستا له متابعته واړوی ـ خو پاک الله د هغوی دغه ناپاک لاسونه تر تا پوری نه رسوی. بلکه د دی ناولی او ناپاکی جرګی له منځه به تا پاک او صاف جګ (اوچت) کړی او د دی په ځای چه ستا بی پتی او بی عزتی وشی، یا خلق ودار شی او ستا له متابعته غاړه وغړوی، ستا د تابعینو او نوم اخیستونکو قرب او منزلت به تر قیامت پوری پر منکرانو باندی غالب او قاهر وساتم تر هغه پوری به چه ستا انکار کوونکی یهودان او اقرار کوونکی مسلمانان او نصرانیان په دنیا کښی اوسیږی، زما په حکم به تل دغه ستا اقرار کوونکی پر منکرانو باندی فائق او غالب وی بیا به داسی وخت راشی چه ستا مخالفین او موافقین او نور ګرد (تول) خلق به ما ته بیرته راځی نو هلته به زه ستاسی دا ګردی (تولی) جګړی یو په یو فیصله کړم او ګرد (تول) اختلافونه به له منځه ورک شی. دا فیصله به کله کیږی؟ دا فیصله به لکه چه د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا﴾ الآیة ـ له تفصیل څخه معلومیږی چه له آخرته څخه به پخوا په هم دی دنیا کښی د هغی نمونه شروع کیږی. یعنی په هغه وخت کښی به ګرد (تول) کافران په سختو عذابونو کښی اخته کیږی، او هیڅ یو قوت او طاقت به د دوی چیغو او مرستی (مدد) ته ونشی رسیدی. په مقابل کښی به هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی، په دنیا او آخرت کښی پوره پوره اجرونه ورکول کیږی، او د بی انصافو ظالمانو بیخ به وویستل شي. د مرحومه امت دا اجماعی عقیده ده کله چه یهودانو خپل ناپاک تدبیرونه سره پاخه کړل، نو حق تعالیٰ حضرت مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته وخیژاوه. زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه

وسلم د متواترو احادیثو په موجب قیامت ته نژدی لکه چه دنیا له کفر، او ضلالت، دجالیت او شیطنت څخنی دکه شی نو حق سبحانه وتعالیٰ به د بنی اسرآئیلو وروستنی پیغمبر یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام د علی الاطلاق خاتم المرسلین یعنی حضرت محمد رسول الله سیدالاولین والاخرین صلی الله علیه وسلم د یوه ارشد او اصلح خلیفه په حیث راولیږی، او دنیا ته به ښکاره کړی چه د پخوانیو رسولانو تعلقات د خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له دربار سره څه ډول (طریقه) دی؟ مسیح علیه السلام به د (دجال) قاتل شی او د هغه اتباع یهودان به ګرد (تول) سره تولوی او وژنی به ئی او هیڅ یو یهودی به ځان تری نشی ژغورلی (ساتلی) تر دی چه کانی او بوټی به هم ناری وهی چه زمونږ تر شا یهودان ولاړ دی ـ راشئ! او وئی وژنئ مسیح علیه السلام به صلیب ماتوی او د نصرانیانو باطل عقائد به اصلاح کوی. او د ګردی (تولی) دنیا خلق به د ایمان په سمه صافه لاره باندی سموی په هغه وخت کښی به ګردی (تولی) جګړی سره فیصله کیږی او تول مذهبی اختلافات به له څرمی (سیلمی) ورک شی. او یوازی د یوه خدای حق دین «اسلام» به پاتی شی، د دی وخت په نسبت الله جل جلاله فرمائی ﴿ وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ﴾ (٦ جزء د النساء ۱۵۹ آیه ۲۲ رکوع) چه د هغه پوره تقریر او د مسیح علیه السلام د رفعی کیفیت به د «النساء» په سورت کښی راشی. په هر حال زما په نزد ﴿ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ ﴾ الآیة ـ یوازی له آخرت سره تعلق نه لری، بلکه له دنیا او آخرت دواړو سره تعلق لری لکه چه د وروستنی تفصیل په موقع کښی د ﴿ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ﴾ لفظ په ښکاره ډول (طریقه) سره شهادت راکوی او دا د دی قرینه ده چه د ﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ معنی د قیامت قرب دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له قیامت څخه پخوا داسی یو مبارک وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی چه ګرد (تول) اختلافات به له منځه ورک او یو صحیح دین به پاتی شی **(ولله الحمد اولا وآخراً)** د دی آیت په نسبت ښائی څو خبری په زړه ولرلی شی د «توفی» د لفظ په نسبت د «ابو البقاء» په کلیاتو کښی ئی لیکلی دی چه **التوفی الاماتة وقبض الروح وعلیه استعمال العامة. او الاستیفاء واخذالحق و علیه استعمال البلغاء** د عوامو په نزد د «توفی» معنی مړ کول دی او د سا وښکلو په مواردو کښی استعمالیږی لیکن د بلغاؤ په نزد د «توفی» اطلاق پر موت هم له دی کبله (وجی) کیږی چه په موت کښی خاص عضو نه بلکه د الله تعالیٰ له لوری پوره روح اخیستل کیږی اوس ئی داسی فرض کړئ که الله تعالیٰ د چا سا (روح) د هغه د وجود سره یو ځای واخلی نو هغه ته په طریق اولی سره «توفی» ویل کیږی. هغه اهل اللغت چه د «توفی» معنی د روح قبض لیکی دوی داسی نه وائی چه «قبض الروح مع البدن» ته «توفی» نه وائی او نه ئی داسی کومه ضابطه بیان کړی ده کله چه د «توفی» فاعل الله او مفعول ئی ذی روح وی نو پرته (علاوه) له موت څخنی بله معنی نه تری اخیسته کیږی هو! څرنګه چه د روح د قبض وقوع عموماً له بدن څخنی په جلا (جدا) کیدلو سره کیږی نو ځکه د کثرت او عادت په ملاحظه زیاتره د موت لفظ ورسره لیکی که نه د دی لفظ لغوی مدلول «قبض الروح مع البدن» لکه چه په

﴿ اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ﴾ ۲٤ جزء د الزمر ٤۲ آيت ٥
رکوع کښي د توفي النفس «قبض الروح» دوه صورتونه ښوولي شوي دي يو مرګ او بل خوب په دي تقسيم کښي هم د (توفي) مفعول «النفس» واقع شوي دي. او د «حين موتها» قيد ورسره زيات شوي دي او دا ئې راښوولي دي چه «توفي» او «موت» دوه سره بيل بيل شيان دي اصلي خبره دا ده چه د روح قبض مختلفي درجي لري يوه درجه ئې د مرګ په وخت کښي او بله درجه ئې د خوب په وخت کښي ليدله کيږي له قرآن کريم څخه دا معلوميږي چه پر دي دواړو باندي د «توفي» د لفظ اطلاق کيږي او په دي کښي د موت څه تخصيص نشته. ﴿ يَتَوَفّٰكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ﴾ (۷ جزء د الانعام ٦٠ آيت ۷ رکوع) اوس څرنګه چه خداي جل جلاله په دي دواړو آيتونو کښي په خوب باندي د «توفي» اطلاق کړي دي حال دا چه په خوب کښي د روح قبض پوره هم نه وي. هم داسي که د (آل عمران) او د (المائدة) په دوو آيتونو کښي د «توفي» د لفظ اطلاق پر «قبض الروح مع البدن» باندي کړي شوي وي نو کومه استحاله به لازميږي؟ بالخصوص کله چه دا هم وليدل شي چه د مرګ، او خوب په نسبت د (توفي) د لفظ استعمال هم دي پاک قرآن شروع کړي دي. پخواني جهال عموماً له دي حقيقت څخني خبر نه وو چه آيا په خوب کښي يا په مرګ کښي الله تعالیٰ له چا څخني کوم شي اخلي که نه؟ نو ځکه د «توفي» د لفظ استعمال پر موت او خوب باندي د دوي په منځ کښي شائع نه ؤ اول ځلي پاک الله د موت او خوب په حقيقت باندي د رڼا اچولو له امله (وجي) دا لفظ استعمال کړ نو هم ده لره دا حق هم شته چه د مرګ او خوب په شان «د اخذ الروح مع البدن» په نادره موقع کښي هم هم دا (توفي) استعمال کړي. په هر حال په دي آيت کښي د جمهورو په نزد له (توفي) څخني موت نه دي مراد او له (ابن عباس «رض») څخني دير صحيح روايت هم دا دي چه مسيح عليه السلام ژوندي آسمان ته خيژولي شوي دي. کما في «روح المعاني» وغيره. له ژوندي پورته کولو يا د دوهم ځلي راښکته کيدلو څخني انکار کول له هيڅ سلف او خلف څخه نه دي منقول شوي بلکه په (تلخيص العبير) کښي (حافظ ابن حجر رحمة الله عليه) په دغه باره کښي د اجماع نقل کوي او (ابن کثير رحمة الله عليه) او نورو د نزول حديثونو ته متواتر ويلي دي، او په «اکمال اکمال المعلم» کښي له امام (مالک رحمة الله عليه) څخني دا مسئله صريحاً نقل شوي ده. بيا په هغو معجزو کښي چه مسيح عليه السلام ښکاره کړي دي برسيره پر نورو حکمتونو د ده له «رفع السمآء» سره يو خاص مناسبت هم مونده کيږي. مسيح عليه السلام له اوله داسي تنبيه فرمايلي وه کله چه د ختو يوه څيره زما له پوکولو څخني په اذن د الله سره الوتونکي جوړيږي، او مخ په پورته الوځي، نو آيا هغه بشر ته چه پر ده باندي الله تعالیٰ د «روح الله» د لفظ اطلاق فرمايلي دي او د «روح القدس» له پوکي (نفخي) څخني پيدا شوي دي، دا امر ممکن نه دي چه د الله تعالیٰ په حکم سره والوځي او ځان آسمان ته ورسوي؟ هغه څوک چه د هغه له لاس وهلو او څو الفاظو له ويلو څخني د الله تعالیٰ په حکم سره ړانده او ابرصان (برګ) او جذامان او نور جوړيږي او مړي ژوندي کيږي که دا شخص پخپله د دي د کون او فساد له عالم

ځنی خپل ځان جلا (جدا) کوی او تر زړهاؤ کلونو پوری لکه پرښتی په آسمان کښی ژوندی، روغ رمټ اوسیږی نو په دی کښی څه استبعاد دی؟ **قال قتادة رحمة الله علیه فطار مع الملائکة فهو معهم حول العرش وصار انسیا ملکیا سماویا ارضیا** «بغوی» په دی موضوع باندی ځان ته کتابونه او رسالی خوری شوی دی. مګر زه د علماؤ توجه د علامه سید محمد انور شاه کشمیری طال بقائه د «عقیدة الاسلام» د رسالی لوستلو ته راګرځوم چه د هغه د علمی لعلونو او جواهرو ځنی مستفید شی! زما په نظر بله داسی کومه جامعه رساله پر دی موضوع باندی نه ده لیکلی شوی.

ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيٰتِ وَ الذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿۵۸﴾ إِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ۖ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۵۹﴾

دا (چه تیر شول) مونږ ئی لولو پر تا (ای محمده!) له آیتونو او دین (یا پند یا قرآن یا لوح محفوظ) محکم څخه (چه هیڅ تغئیر او تبدیل نه لری) بیشکه مثل (صفت) د عیسیٰ په نزد د الله-په شان د مثل (صفت) د آدم دی، چه (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بیا ئی وویل ده (آدم) ته (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسیر: نصرانیانو په دی خبری باندی زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ډیری جګړی وکړی چه عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله تعالیٰ زوی دی نو په پای (آخر) کښی ئی وویل «که عیسیٰ د الله زوی نه دی نو ته ووایه چه پلار ئی څوک دی؟» نو د دوی په ځواب کښی دا آیت نازل شو چه آدم علیه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور نو که اوس عیسیٰ علیه السلام پلار نه لری نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی کومه عجیبه خبره نه ده «موضح القرآن» نو په دی حساب سره ښائی چه آدم علیه السلام ته د الله جل جلاله زوی ووایه شی ځکه چه ستاسی په زعم دلته زوررور دلائل شته حال دا چه د دی خبری ویونکی هیڅوک نه دی.

اَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿۶۰﴾

حق (هغه دی چه) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عیسیٰ په شان کښی) نو مه کیږه له شک کوونکو نه

تفسیر: یعني د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چه الله جل جلاله فرمایلي ده هغه داسي حقه ده چه د شک او شبهي هیڅ ځای پکښي نشته او په صحیح او حقیقي خبره باندي په پوره ډول (طریقه) سره دوی وپوهول شول.

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَٰذِبِينَ ﴿٦١﴾

نو هر څوک چه جګړه کوي له تا سره په (باره د) عیسیٰ کښي وروسته له هغه چه حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسیٰ په بندګي او نبوت) نو ووایه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چه راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسي او ښځي زمونږ او ښځي ستاسي او ځانونه خپل او ځانونه ستاسي بیا به التجا عاجزي وکړو (په دعا کښي) نو وبه ګرځوو مونږ (وبه وایو) لعنت د الله په دروغجنانو باندي.

تفسیر: الله تعالیٰ حکم وفرمایه که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږي نو له دوی سره «مباهله» وکړه! چه د هغي له پاره داسي یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو چه دواړه ډلي دی له خپل اولاد سره راحاضري شي!، او د زړه له کومي دي په ډیر اصرار او عاجزي سره داسي دعاوي وکړي «هر یو له مونږه څخني چه دروغ وائي په هغه باندي دي د الله تعالیٰ لعنت او عذاب ولوېږي!» دا د «مباهلي» اقدام په اول سر کښي د دی خبری اظهار کوي چه کومه ډله تر کومي اندازي پوري پخپلو زړونو کښي پخپل صداقت او حقانیت باندي باور او یقین لري؟ لکه چه د «مباهلي» د دعوت له اوریدلو څخني وروسته د نجران جرګي مهلت واخیست، او وئي ویل چه «مونږ په دی مورد کښي مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو.» د مشوری په معرکي کښي د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چه «ای د نصرانیانو ډلي! تاسي پخپلو زړونو کښي په یقین سره ګرد (تول) پوهیږئ چه دا محمد مرسل نبي دی او حضرت مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافي فیصلي او ښکاره خبری کړی دي او تاسي ته دغه خبره هم ښرګنده ده چه الله د اسمٰعیل علیه السلام په اولاده کښي د نبي د لیږلو وعده کړی ده. او هیڅ لری نه ده چه دا به همغه نبي وي. نو له نبي سره د کوم قوم د مباهلي او ملاعنی کولو هم دا نتیجه کیدی شي چه د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالیٰ له عذاب څخني نه خلاصیږي. او د نبي د لعنت اثر تر ډیرو نسلونو پوري پاتي کیږي. ښه خو به دا وي چه اوس مونږ له ده

سره روغه وکړو او د خپلو کلیو په لوری بیرته لاړ شو ځکه چه له ګردو (ټولو) عربو سره د جنګ کولو قوت په مونږ کښی نشته» د نجرانیانو د جرګی ګردو (ټولو) سړیو هم دا تجویز ومانه. او زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری وروهی (ورروان) شول. په هم دی وخت کښی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم سره له حضرات حسن، حسین، فاطمی، او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د باندی وتل، کله چه د نجرانیانو د لوی پادری سترګی په دی نورانی صورتونو باندی ولګیدی بی واکه ئی وویل چه «زه هسی پاک نورانی صورتونه وینم چه د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو ځنی وخوځولی شی، نه چه د دوی له «مباهلی» ځنی مونږ هلاک شو او نه چه د دوی د ښیرا له امله (وجی) یو نصرانی هم په ځمکه کښی پاتی نشی» بالاخر دوی مقابله پریښوده او روغه ئی سره وکړه. او کلنی «جزیه» ئی ومنله او صلحه ئی سره وکړه او بیرته ولاړل. د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم حدیث دی «که نصرانیانو «مباهله» کړی وی نو دا ګرده (ټوله) وادی (بیدیا) به اور ګرځیدلی وی او پر دوی باندی به اوریده او الله تعالیٰ به نجرانیان په کلی ډول (طریقه) له منځه وړی وی او د یوه کال په منځ کښی به ګرد (ټول) نصرانیان مړه شوی وی.»

تنبیه: لوی قرآن دا نه دی راښوولی چه وروسته له رسول صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلی» صورت اختیاراوه شی که نه؟ او دا چه د «مباهلی» اثر به همغسی ظاهریږی لکه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم له «مباهلی» ځنی ظاهر کیدونکی ؤ؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقی او د ځینو حنفی فقهاؤ رحمة الله علیهم له تصریحاتو ځنی معلومیږی چه د «مباهلی» جواز تر اوسه پوری هم باقی دی مګر په هغو شیانو کښی چه د هغوی شرعی ثبوت بیخی قطعی وی او دا خبره ضروری نه دی چه په «مباهلی» کښی دی کوچنیان (ماشومان) او ښځی هم شاملی کړلی شی او نه به پر «مباهله» کوونکو باندی د هغه ډول (طریقه) عذاب راتلل ضروری وی چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلی» له امله (وجی) راته، بلکه دا یو ډول (طریقه) د حجت اتمام دی چه وروسته له هغه څخه د مجادلی، مباحثی او مناقشی ابواب ترل کیږی. او زما په خیال «مباهله» له هر کاذب سره نه وی بلکه ښائی چه یواځی له معاند کاذب سره دی وشی.(ابن کثیر رحمة الله علیه) وائی **«ثم قال الله تعالیٰ آمراً رسوله صلی الله علیه وسلم ان یباهل من عاندالحق فی امر عیسیٰ علیه السلام بعد ظهور البیان» والله اعلم**

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ

بیشکه دا (حال د عیسیٰ او د مریمی چه تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مګر یوازی الله دی،

تفسیر: د مباهلی له بلنی څخه دا راڅرګنده شوه چه مباهله د دی له پاره وه چه هر هغه څه

چه په قرآن کښې د مسیح علیه السلام په باره کښې ویلی شوی دی، هغه حق او رښتیا دی. او د الله تعالیٰ دربار له هر ډول (طریقه) شرک او پلار او زویتوب او نورو تعلقاتو څخنی بیخی مبراء او پاک دی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾

او بیشکه الله خامخا هم دی ډیر غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتین او دروغجن سره همغسی معامله وکړی چه د هر یوه له حاله سره هغه ور (لائق) او مناسبه وی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

نو که وګرځیدل دوی (ایمان ته ئی شا کړه او اسلامی احکام ئی ونه منل) پس بیشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړی دوی ته).

تفسیر: که نه ئی په دلائلو سره منی او نه «مباهلی» ته تیاریږی نو پوه شه چه د دوی مقصود د حق اثبات نه دی او نه پخپلو زړونو کښې د خپلو عقایدو پر صداقت باندی څه یقین او باور لری، یوازی فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی نو ته ښه وپوهیږه چه ګرد (ټول) مفسدان د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی (او بی له مجازاتو ئی له سره نه پریږدی).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ۚ

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل کتابو! راځئ تاسی په طرف د یوی کلمی (خبری) چه برابره ده په منځ زمونږ او ستاسی کښې (او هغه دا ده) چه عبادت به نه کوو مګر یوازی د الله او شریک به نه نیسو په الله پوری هیڅ شی او نه به نیسی ځینی زمونږ ځینی نور خدایان غیر له الله (لکه چه تاسی کتابیان احبار او رهبان نیسئ)،

تفسیر: پخوا له دی نه قصه تیره شوه، کله چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د (نجران) جرگی ته وفرمایل «اسلموا مسلمانان شئ!» نو نجرانیانو وویل «اسلمنا مونږ مسلمانان یو!» له دی ځنی ښکاره شوه، چه دوی هم د مسلمانانو په شان د اسلام دعوی کوونکی وو. نو هر کله چه د توحید دعوت یهودانو او نصرانیانو ته وړاندی کیده دوی به ویل چه مونږ هم د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی قائل یو. بلکه هر یو مذهب لرونکی په یو نه یو رنگ او ډول (طریقه) سره پورته تللی اقرار کوی چه الله تعالیٰ همغه رب العٰلمین جل وعلیٰ شانه دی. دلته هم دی لوری ته توجه کری شوی ده، چه په اساسی عقیده د الله تعالیٰ په توحید او خپل ځان مسلمان گڼلو کښی، مونږ واړه سره متفق یو، او هم دا د توحید عقیده مونږ گرد (تول) سره یو کولی شی، په دی شرط سره چه وروسته له دی نه تاسی له خپلو تصرفاتو او تحریفاتو (اړولو را اړولو) ځنی واوړی! او په هغی کښی نوری گوتی ونه وهئ! او حقیقت ئی وانه ړوئ! دی خبری ته دیر ضرورت دی همغسی چه تاسی په ژبه سره ځان «مسلم» او «موحد» بولئ!، عملاً او حقیقتاً هم خپل ځان یوازی همغه (وحده لاشریک له خدای) ته وسپارئ! او پرته (علاوه) له هغه د بل چا بندگی ونه کرئ! او نه د الوهیت په مخصوصو صفاتو کښی بل شی له الله تعالیٰ سره مل او شریک وگڼئ! او نه له کوم نبی علیه السلام ولی ، مرشد، پیر، فقیر، او بل چا سره هسی معامله وکرئ چه هغه یوازی له الله تعالیٰ سره وړ (لائق) او مناسب وی. مثلاً ځینو ته د هغه زوی او لمسی مه وایئ! یا له شرعی نصوصو ځنی سترگی مه پټوئ! او یوازی د بل چا له حرام او حلال ویلو ځنی د یوه شی په حل او حرمت باندی باور مه لرئ! لکه چه د ﴿ اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ له تفسیر ځنی دا خبره راښرگندیږی. ځکه چه دا گرد (تول) امور د توحید او د اسلام له دعوی سره منافات لری.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُوْلُوا اشْهَدُوْا بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿۶۴﴾

نو که وگرځیدل دوی (له توحیده او اسلامی احکامو ته ئی شا واړوله) پس ووایئ تاسی (ای مؤمنانو کتابیانو ته چه) شاهدان شئ تاسی په دی چه په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسی نه یئ).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو تاسی سره د توحید او د اسلام د دعوی له الله تعالیٰ ځنی غاړی غړوئ! او مونږ مسلمانان «الحمد لله» په هغی باندی تینگ ولاړ یو! او خپل ځانونه یوازی واحد، احد، صمد الله تعالیٰ ته سپارو! او د هغه تابعان او فرمان منونکی یو نه تاسی. ځکه چه تاسی د خپل نبی حکم نه منئ!

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمَآ أُنزِلَتِ ٱلتَّوۡرَىٰةُ وَٱلۡإِنجِيلُ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجۡتُمۡ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيۡسَ لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦٦﴾

ای اهل د کتابو! ولی جګړه کوئ تاسي (په شان د) ابراهیم کښي (په دی شان چه هر یو له تاسي ئی پخپل دین ګڼئ) حال دا چه نه دی نازل کړی شوی تورات او انجیل مګر (په سلهاؤ کلونو) وروسته له ده آیا نو هیڅ عقل نه لرئ تاسي (چه داسي چټی (بیکاره) خبری کوئ) واورئ خبردار شئ تاسي هغه کسان یئ چه جګړه مو کړی ده (له ډیره حماقته) په هغه شی کښي چه ؤ تاسي ته په هغه کښي څه علم نو ولی جګړه کوئ تاسي په هغه شي کښي چه نشته تاسي لره په هغه کښي هیڅ علم، حال دا چه الله پوهیږی (په هغه شی هم چه تاسي پکښي جګړه کوئ) او تاسي نه پوهیږئ (جاهلان یئ)

تفسیر: لکه چه په توحید او د اسلام په دعوی کښي ګرد (تول) سره مشترک وو، هم داسي د ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کښي هم تول سره شریکان وو او له یهودانو او نصرانیانو څني هری ډلی بیله دعوی کوله چه ابراهیم علیه السلام زمونږ په دین ؤ، یعنی (معاذ الله) یهودی یا نصرانی ؤ. د دی ځواب ئی داسي ورکړ چه (توریت) او (انجیل) چه د هغو پیروانو ته یهودی یا نصرانی وائی، په سلهاؤ کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام څني نازل شوی دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودی یا نصرانی څرنګه ویلی شی؟ بلکه په دی ډول (طریقه) چه تاسي یهودی یا نصرانی یئ، په دی وصف او معنی پخپله موسیٰ یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم یهودی یا نصرانی نه ویل کیږی. او که دا مطلب وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام شریعت زمونږ له مذهب سره ډیر نژدی ؤ، نو دا هم غلطه ده، ځکه چه تاسي په دی باندی له کومه پوه شوئ؟

دا خو ستاسي په کتابونو کښي نشته، او نه د الله تعالیٰ له جانبه تاسي ته خبر درکړی شوی دی او نه تاسي د دی خبری کوم ثبوت وړاندی کولی شئ، نو بیا په داسي خبره کښي جګړه کول، چه د هغی هیڅ علم او پوهه له هیڅا سره نه وی، که حماقت او ناپوهی نه ده نو څه ده؟ د هغو شیانو په نسبت چه تاسي لږ ډیر علم درلود (لرلو) هغه هم محض سطحی او ناتمامه ؤ مثلاً د مسیح علیه السلام واقعات یا د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم بشارتونه او نور. نو

تاسي ولې په هغو مواردو کښې سره جګړه کوئ؟ چه تاسي بيخي له هغو څخه بې خبره يئ او له سره پرې نه پوهيږئ! ښه معلومه ده، چه ابراهيم عليه السلام څه ؤ؟ او نن په دنيا کښې د کومې دلې مسلک هغه ته ډير نژدې دی؟

مَا كَانَ اِبْرٰهِيْمُ يَهُوْدِيًّا وَّلَا نَصْرَانِيًّا وَّلٰكِنْ كَانَ حَنِيْفًا مُّسْلِمًا ؕ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۶۷﴾

(پاک الله د ابراهيم عليه السلام د پاکوالي په باره کښې فرمائي چه) نه ؤ ابراهيم يهودي او نه نصراني وليکن ؤ دی حنيف (مائل له ګردو (تولو) باطلو مذاهبو څخنې حق دين ته) مسلمان (حکم منونکی د الله)، او نه ؤ (ابراهيم) له مشرکانو نه.

تفسير: يعني ابراهيم عليه السلام به خپل ځان «حنيف» يا «مسلم» باله. د «حنيف» معنی دا ده چه د حق په سمه لاره باندې برابر درومي او نورې ګردې (تولې) باطلې لارې پريږدي. او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی. نو اوس تاسي پخپله اټکل وکړئ! چه نن کومې دلې له ګردو (تولو) څخنې خپل غير مشروع تعلقات شکولي (پريکړي) دي؟ او د الله تعالیٰ لاره ئې تينګه نيولې ده؟ او خپل ځان ئې بيخي الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهيم عليه السلام ته زيات اشبه او نژدې وي.

تنبيه: دلته د «مسلماً» څخنې د اسلام څخه خاص محمدي شريعت مرادول ضروري نه دي. ځکه چه معنی ئې تش تسليم، تفويض او فرمان منل دي چه هغه د ګردو (تولو) انبياؤ دين دی. خو ابراهيم عليه السلام په دې خصوصيت سره دا نوم او لقب زيات روڼ کړی دی ﴿ اِذْ قَالَ لَهٗ رَبُّهٗۤ اَسْلِمْ ۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ (د البقرة ۱۳۱ آية ۱۶ رکوع) د حضرت ابراهيم عليه السلام د ژوندانه د سوانحو يو يو حرف دا راښئي چه دی سر تر پايه د اسلام او تسليم او په قضا باندې د رضاء حقيقي مجسمه او مصداق ؤ. د اسمٰعيل عليه السلام د ذبحې په واقعه کښې د ﴿ فَلَمَّاۤ اَسْلَمَا وَتَلَّهٗ لِلْجَبِيْنِ ﴾ جمله د ده د اسلام شان په ډير وضاحت او صراحت سره ښکاروي. «**اللهم صل وسلم وبارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صليت وسلمت وبارکت علیٰ ابراهيم وعلیٰ آل ابراهيم انک حميد مجيد**»

اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيْمَ لَلَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ

بیشکه ډیر نژدې له خلقو نه ابراهیم ته هرومرو (خامخا) هغه کسان دي چه متابعت ئې کړې ؤ د ده (یعنې خپل امت ئې) او دا نبي (محمد) دي او هغه کسان دي چه ایمان ئې راوړې دی (له محمدي امته)

تفسیر: الله تعالیٰ راوښوده چه له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانې امت زیات مناسبت درلود (لرلو). او په وروستنیو امتونو کښې ئې محمدي امت. د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کښې له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لرې. او د دې امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خلقاً (په پیدائښت) خلقاً (په عادت) صورت او سیرت کښې له حضرت ابراهیم علیه السلام سره ډیر زیات شبیه دی، چه د ابراهیم علیه السلام د هغې دعا او غوښتنې سره سم راغلې دی چه د البقرة په ۱۲۹ آیة ۱۵ رکوع کښې مو د هغه تلاوت وکړ ﴿ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ ﴾ الآیة - له هم دې امله (وجې) د (حبشي) نصراني پاچا (نجاشي) مسلمانانو مهاجرینو ته د «ابراهیم حزب» ویلې ؤ، ښائې د هم دې راز (قسم) مناسباتو له امله (وجې) په درود شریف کښې «کما صلیت علیٰ ابراهیم» فرمایل شوي دي یعنې له هغه نوعیته او نمونې «صلواة» ورنازل کړه! چه پر ابراهیم علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام په آل باندې دې نازلاوه په (جامع ترمذي) کښې دا حدیث راغلې دی «**ان لکل نبي ولاة من النبیین وان ولیي ابي و خلیل ربي**» د دې مضمون تفصیل به وروسته راځي (انشاء الله تعالیٰ!).

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

او الله ولي (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چه له دوی سره مرستې کوي او ښه اجر ورکوي)

تفسیر: یعنې د خپلې لارې په حقانیت باندې د بل موافقت او مشابهت یواځې هلته دلیل راوړل کیږي کله چه پخپله په ده باندې وحي نه راځي، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولي» دی چه دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندې درومي «موضح القرآن».

وَدَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

دوست گڼې هیله (امید) کوي یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دې چه (په

کوم قسم وښویوی) گمراه کړی تاسی او نه گمراه کوی (په واقع کښی نه ښویوی) دوی مگر نفسونه خپل (چه عذاب او وبال ئی هم دوی ته راجع کیږی) او (په دی) نه پوهیږی دوی.

تفسیر: پخوا ئی ویلی ؤ «والله ولی المؤمنین» دلته ئی راوښوده، کله چه د مؤمنانو «ولی» الله تعالیٰ دی نو ستاسی مکر او پلمی (منصوبی) پر دوی باندی هیڅ نشی چلیدی. بیشکه چه ځینی کتابیان غواړی چه د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمی لاری ځنی واړوی، خو مسلمانان د دوی په جال کښی نه نښلی. هو! دغه خلق خامخا پخپله گمراهی او وبال کښی زیادت کوی. او د دوی د دی اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بیرته ور رسیدونکی دی چه په هغه باندی دوی اوس نه پوهیږی.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَكۡفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمۡ تَشۡهَدُونَ ۝٧٠

ای اهل د کتابو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله (قرآن) باندی حال دا چه تاسی شاهدان یئ (اقرار کوئ په حقانیت د کلام الله او نعمت د رسول الله)

تفسیر: یعنی تاسی په (تورات) او نورو باندی قائلان یئ! چه په هغو کښی د (محمد النبی رسول العربی صلی الله علیه وسلم) او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زیری شته او په هغو باندی تاسی ښه خبر یئ او په پټو مرکو کښی تاسی پر دی شیانو باندی اقرار او تصدیق هم کوئ! نو بیا ظاهراً او په ښکاره دول (طریقه) ولی له هغو ځنی مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندی ولی ایمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبیاء تصدیق د څه له پاره نه کوئ؟ ښه وپوهیږئ چه له قرآن عظیم الشان ځنی انکار په حقیقت کښی له گردو (تولو) پخوانیو آسمانی کتابونو ځنی انکار دی.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَلۡبِسُونَ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝٧١

ای اهل د کتابو! ولی گدوئ تاسی حق له باطلو (خپل دروغ له رښتیا آسمانی کتابونو) سره؟ او پټوئ تاسی حق (د محمد نبوت) حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلطولو او پټولو)

تفسیر: دوی د «تورات» ځینی حکمونه د دنیوی غرضونو او مالونو له امله (وچی) بیخی لغوه کری وو په ځینو آیاتو کښی ئی لفظی تحریفات او د ځینو معنی ئی بدله کړی او ځینی شیان ئی لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخی پټ کړی وو، او څوک ئی پری نه خبرول.

وَقَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ اٰمِنُوا بِالَّذِيٓ أُنْزِلَ عَلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوٓا اٰخِرَهٗ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۷۲﴾

او وویل یوی طائفی له اهل د کتابو (بلی طائفی ته) چه ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چه نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چه مؤمنان دی (یعنی ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورځی کښی او کافران شئ (ای کتابیانو! بیا) په آخر د ورځی کښی له پاره د دی چه دوی (یعنی مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وګرځی

تفسیر: په دی آیت کښی د کتابیانو د چالاکیو او د خیانتونو ذکر کیږی، چه یو له هغو ځنی دا ؤ، چه د دوی ځینی سری د ګهیځ (سحر) په وخت کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمانیدل او له مسلمانانو سره به ئی لمنځونه کول او د ماښام په وخت کښی به ئی ویل «مونږ له خپلو لویو لویو علماؤ ځنی تحقیق کړی دی، چه دا هغه رسول نه دی چه زیری ئی راکړی شوی دی، او د تجربی له مخی هم د ده حالات د اهل الحق په شان راڅرګند نه شول نو ځکه له اسلامه ځنی بیرته اوړو.» ښکاره ده چه د هسی اوضاعو له امله (وچی) به نور ډیر ضعیف الایمان کسان هم بیرته آوښتل، او داسی به ئی ګڼل چه ضرور به د اسلام په دین کښی دوی څه نه څه عیب او نقص لیدلی وی چه دی خلقو وروسته د هغه له منلو ځنی له هغه څخه مخ واړاوه او هم د عربو په جاهلانو کښی د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت ؤ، نو ځکه داسی یو خیال هم پیدا کیده چه که دا نوی مذهب حق وی نو داسی پوهانو به غاړه تری نه غړوله بلکه له ګردو (تولو) ځنی به ئی پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوٓا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِيْنَكُمْ

او مه منئ تاسی (ای کتابیانو د هیچا) مګر د هغه چا چه متابعت ئی کړی وی د دین ستاسی (چه یهودیت دی)

تفسیر: یعنی هغه یهودان چه مسلمانانو ته د نفاق په ډول (طریقه) خپل ځانونه مسلمانان ښرګندوی دوی ته دی دا ښه معلومه وی چه هغوی په رښتیا مسلمانان شوی نه دی، بلکه همغسی یهودان دی او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبری اوری چه د هغوی په دین باندی رهی (روان) دی او د موسوی شریعت د اتباع دعوی کوونکی دی ځینو د ﴿ وَلَا تُؤْمِنُوٓا إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ ﴾

معنی داسی کړی ده چه «په ظاهری ډول (طریقه) سره تاسی ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دی یوازی د هغو خلقو له پاره وی چه ستاسی پر دین باندی تګ کوی.» یعنی په دی تدبیر سره ښائی د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وی چه دوی مسلمانان نشی ـ یا هغه کسان چه مسلمانان شوی په دی چل او تدبیر سره بیرته مرتدان شی.

قُلْ إِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ

(فرمائی الله چه ای محمده دوی ته) ووایه بیشکه هدایت (حق دین) هم دا هدایت د الله (اسلامی دین دی)

تفسیر: یعنی هدایت خو د الله تعالیٰ په ورکولو سره مونده کیږی. د هر چا په زړه کښی چه الله تعالیٰ د هدایت رڼا واچوی، هغه ستاسی په هسی چلونو او فریبونو، نه ګمراه کیږی.

أَن يُؤْتٰىٓ أَحَدٌ مِّثْلَ مَآ أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِندَ رَبِّكُمْ ۗ

او دا (تدبیرونه ستاسی ای کتابیانو د حسد له مخی دی په دی) چه ولی ورکړی شی یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چه درکړی شوی دی تاسی ته او (دپاره د بد ګڼلو د دی خبری چه مؤمنان) حجت قائم کړی او غالب شی پر تاسی په نزد د رب ستاسی (د حجت له مخی)

تفسیر: یعنی هسی مکرونه او تدبیرونه یوائځی د رخی (کینی) او حسد له امله (وجی) کوی هغه دا چه نورو ته داسی شریعت او نبوت او رسالت ولی ورکول کیږی؟ لکه چه پخوا دوی ته ورکړی شوی ؤ یا په مذهبی او دینی جد او جهد کښی نور خلق ولی پر تاسی باندی غالب او وړاندی ځی؟ او د الله تعالیٰ په مخکښی تاسی ملزم کوی. یهودانو تل داسی خیالات شائع کول چه «په دنیا کښی یوائځی هم دا زمونږ قوم د شرعی علومو اجاره داران دی. «تورات» پر مونږ باندی رانازل شوی دی. موسیٰ علیه السلام غوندی یو اولوا العزم نبی په مونږ کښی مبعوث شوی دی. نو

د عربو امیان له دی فضل او کمال سره څه تناسب لری؟» مگر د تورات د (سفر استثناء) هغه عظیم الشانه پخوانی وینا نشی غلطیدی چه په هغی کښی دا راښوولی شوی ؤ چه الله تعالیٰ به د بنی اسرائیلو په ورونو بنی اسمٰعیلو کښی موسیٰ علیه السلام غوندی د مستقل شریعت خاوند یو نبی راولیږی، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کښی واچوی ﴿ إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴾ (۲۹ جزء د المزمل ۱۵ آیة ۱ رکوع) لکه چه بنی اسمٰعیلو ته دا لوی دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، او فضل او حجت او برهان، او د مذهبی جداوجهد په میدان کښی نه یوازی له بنی اسرائیلو څخنی، بلکه له ټولو نړیوالو څخنی وړاندی تللی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

تنبیه: د دی آیت تقریر په څو څو ډوله (طریقو) سره کړی شوی دی. خو مونږ همغه تقریر غوره کړی دی، چه د هغه په طرف د (شیخ الهند«رحمة الله علیه») دغه ترجمه اشاره کوی «او دغه گرد (ټول) شیان د دی له پاره دی چه بل چا ته هم ولی ورکړ شو هغه شی چه تاسی ته درکړی شوی ؤ، یا دوی ولی غالب شول پر تاسی ستاسی د رب په حضور کښی.»

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

ووایه (ای محمده!) چه بیشکه فضل (علم او حکمت) په قدرت د الله کښی دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه عالم دی (د احسان په اهل هم) خاصوی په مهربانی خپلی (چه اسلام یا قرآن یا نبوت دی) هغه څوک چه اراده وکړی او الله څیښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) ډیری لوئی دی (پر مؤمنانو باندی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانو کښی څه کمی نشته، او همغه پوهیږی چه کرامت د چا برخه ده د نبوت، شریعت، اسلام، ایمان، برهان او د هر راز (قسم) مادی او روحانی فضائلو او کمالاتو تقسیمول د همغه په قدرت کښی دی، هر کله، هر چاته، هر شی چه مناسب وبولی همغه ورکوی. ﴿ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۥ ﴾ ۸ جزء د الانعام ۱۲۵ آیت ۱۵ رکوع).

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ مَنْ إِن تَأْمَنْهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيْكَ وَمِنْهُم مَّنْ إِن تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَآئِمًا ۗ

او ځینی له اهل د کتابو هغه څوک دی که امین کړی ته دی په ډیر مال باندی نو بیرته به وسپاری دا (مال) تاته او ځینی له دوی څخه هغه دی که امین کړی ته هغه په یوه دینار باندی نو اداء به نه کړی دی دا دینار تاته مګر که ئی ته همیشه په ده ولاړ (له پاره د غوښتلو)

تفسیر: د اهل کتابو د دینی خیانت او نفاق په سلسله کښی د دنیوی خیانت ذکر هم راغی، چه له هغه ځنی دا خبره هم راڅرګندیږی هغه کسان چه د لږ شی له امله (وجی) خپل نیتونه خرابوی او د امانتداری رعایت نه کوی نو له دوی ځنی څرنګه داسی هیله (امید) او توقع کیدی شی چه په دینی معاملاتو کښی امین ثابت شی په دوی کښی ډیر داسی کسان شته دی چه له هغو سره زیات مال لا څه؟ که یوه طلا هم امانته کیښوده شی نو لږ موده وروسته پری منکریږی او تر څو چه څوک د غوښتلو او تقاضا له پاره هر وخت د دوی په سر باندی ولاړ نه وی نه ئی ادا کوی مګر په دی کښی شک نشته چه دوی ټول سره یو شان نه دی په دوی کښی ځینی داسی کسان هم شته که له هغوی سره د سرو زرو یوه لویه ډیری هم کیښوده شی نو یو بخرکی به هم تری خیانت نه کړی خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دی چه له یهودیت ځنی بیزار کیږی او د اسلام په دائره کښی ننوځی لکه حضرت (عبدالله بن سلام) او نور رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ

دغه (په امانت کښی خیانت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (کتابیانو) وویل نشته پر مونږ باندی په (حق) د دی امیانو کښی هیڅ ګناه (چه مالونه ئی وخورو)

تفسیر: یعنی د پردیو د حق خوړلو لپاره ئی دا مسئله جوړه کړی ده، چه «د عربی امیانو د مالونو خوړل چه زمونږ په دین کښی نه دی داخل په هر ډول (طریقه) سره چه زمونږ لاس ته راشی روا دی. که د نورو مذاهبو په امانت مال کښی خیانت وکړ شی نو په هغه کښی هم هیڅ ګناه نشته. مخصوصاً هغه عرب چه د خپلو پلرونو له دین څخه راګرځیدلی او مسلمانان شوی دی الله تعالیٰ د هغوی مال مونږ ته حلال ګرځولی دی». (نو «الله جل وعلیٰ شانه» د دغو کتابیانو په تردید، تذمیم (مذمت) او عتاب کښی چه د داسی شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوی، داسی فرمائی)

وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۷۵﴾

او وائی دوی (کتابیان) پر الله باندی دروغ (په دی دعویٰ کښی) حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دغؤ دروغو ترلو باندی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی او سده په قصد سره دروغ خبری الله جل جلاله ته منسوبوی په امانت کښی د خیانت کولو اجازه هیڅکله الله تعالیٰ نه ده فرمایلی نن هم زمونږ د فقهی کتابو مسئله هم دا ده چه «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کښی خیانت جائز دی.» (بیا الله تعالیٰ فرمائی)

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿۷۶﴾

(ولی نشته عذاب) بلکه شته!. هر څوک چه وفا وکړی په عهد خپل (چه ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دی.) او پرهیزگاری وکړی (ځان وساتی له کفر او خیانته) نو بیشکه الله دوست گنی پرهیزگاران.

تفسیر: یعنی په خیانت او بد عهدی کښی به ولی گناه نه وی؟ کله چه د الله تعالیٰ عام قانون دا دی هر څوک چه د الله تعالیٰ او د ده د بندگانو جائز عهد پوره کړی او له الله جل جلاله څخه وویریږی او د تقویٰ په لاره لاړ شی. یعنی له فاسدو خیالاتو، بدو عملونو او سپکو اخلاقو څخه ځان وژغوری (وساتی) نو له هغه سره الله تعالیٰ مینه کوی په دی کښی د امانتداری خصلت هم راغی.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا

بیشکه هغه کسان چه پیری (بدل اخلی) دوی په عهد د الله باندی (چه ایمان په نبی او اداء د امانت ده) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندی (ایمان په محمد او نصرت) قیمت لږ (دنیوی د هغه د نه منلو په عوض)

تفسیر: هغه کسان چه د دنیا لږه متاع اخلی او د الله تعالیٰ عهد او پخپلو منځونو کښی قسمونه ماتوی او یو له بله سره په معاملو کښی صداقت نه کوی او په هغه قول باندی چه له الله جل جلاله سره ئی کړی دی تینگ نه پاتی کیږی، بلکه د مال او جاه د حرص له کبله (وجی) شرعی احکام بدلوی او په سماوی احکامو کښی تحریف کوی د دوی انجام وروسته راځی. حضرت شاه

صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا د یهودانو صفت ؤ چه (الله تعالیٰ له دوی څخنی اقرار اخیستی ؤ او دوی ته ئی قسمونه ورکړی ؤ چه له هر نبی سره به مرستی کوئ! بیا دوی د دنیوی مقاصدو له امله (وجی) له هغه څخنی واوښتل او هر هغه څوک چه د دنیوی ګټی اخیستلو له پاره په دروغو قسمونه وخوری د ده حال هم دا دی.»

أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾

دغه کسان نشته هیڅ برخه د دوی دپاره په آخرت کښی او نه به خبری وکړی له دوی سره الله (په خوښی) او نه به وګوری دوی ته (الله په رحم سره) په ورځی د قیامت کښی او نه به پاک کړی دوی (الله له کفره) او (شته) دوی ته عذاب دردناک (په سبب د دغو بدو افعالو د دوی).

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د البقرة په ۱۷٤ آیة ۲۱ رکوع کښی تیر شوی دی، هلته دی د دی الفاظو تشریح وکتله شی!

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ

او بیشکه ځینی له دوی څخه خامخا یو فریق دی چه اړوی دوی ژبی خپلی په (لوستلو د) کتاب کښی (محرف ته) له پاره د دی چه وګڼئ تاسی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (حق منزل نه) حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (منزل) څخه، او وائی دوی چه دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دی حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه راغلی) له (جانبه د) الله،

تفسیر: دا د کتابیانو د تحریف د حال بیان فرمائی یعنی په آسمانی کتاب کښی ئی د داسی

شیانو زیادت او تنقیص وکړ او بیا ئی په هسی دول (طریقه) او لهجه سره لوست چه امیان او ناپوهان به په هغه باندی تیروتل او داسی به ئی گڼل چه دا گرد (تول) آسمانی کتاب دی او برسیره پر دی په خپلو ژبو سره به ئی ویل چه دغه د الله تعالیٰ له جانبه رانازل شوی دی حال دا چه نه هغه مضمون په کتاب کښی موجود ؤ او نه د الله تعالیٰ له جانبه ور نازل شوی ؤ بلکه پخپله دوی هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعی هیئت سره د الله جل جلاله کتاب نه گڼانه ځکه چه په هغه کښی ئی دول دول (قسم قسم) تصرفات او له خپله ځانه ئی تحریفات کړی وو هغه د (بائیبل، انجیل) نسخی چه نن ورځ په دنیا کښی شته د هغوی په منځ کښی هم داسی شدید اختلافات موندل کیږی چه سړی ورته حق حیران پاتی کیږی او داسی مضامین هم په کښی لوستل کیږی چه سړی له واره پری پوهیږی چه دا هیڅکله د الله تعالیٰ له جانبه نه دی نازل شوی. چه د هغه لږ څه تفصیل په «روح المعانی» کښی راغلی دی او د تحریف په اثبات کښی زمونږ علماؤ (جزاهم خیر الجزا) ډیر مفصل بحثونه کړی دی.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۞ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وائی دوی (یعنی کتابیان) په الله باندی دروغ حال دا چه پوهیږی دوی (پخپلو دروغ ویلو) نه ښائی هیڅ بشر ته چه ورکړی ده ته الله کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) او نبوت بیا ووائی خلقو ته چه شئ تاسی بندگان (عبادت کوونکی) ما لره بی له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرگی د خبرو او اترو په ترځ کښی ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلی وو «ای محمده! آیا ته داسی غواړی چه مونږ ستاسی همغسی عبادت وکړو لکه چه نصرانیان د حضرت عیسیٰ بن مریم علیه السلام عبادت کوی؟» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «معاذ الله چه مونږ د غیر الله عبادت وکړو. یا نورو ته د هسی کارونو دعوت ورکړو. حق تعالیٰ مونږ د دی کار له پاره نه یو رالیږلی» نو د دی خبری په نسبت دا آیت نازل شو یعنی هر هغه بشر ته چه حق تعالیٰ کتاب او حکمت او د فیصلی قوت ورکړی او د رسالت په منصب باندی ئی سر لوړی وگرځوی چه دی په ډیر ښه دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ پیغام نورو خلقو ته ورسوی او د بندگی او د وفاداری په طرف ئی متوجه کړی د هغه کار هیڅکله داسی نشی کیدی چه خلق د الله تعالیٰ له خالصه بندگی څخنی واړوی او د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندگی ته ئی وبلی.

نو د هغه معنی به داسی کیږی چه پاک خدای هر هغه څوک چه د هر منصب وړ (مستحق) او لائق گرځولی او رالیږلی ئی ۇ هغه په واقع کښی د هغه اهلیت نه درلود (لرلو). د دنیا کوم حکومت هم که کوم سړی په کوم مسئولیت سره په کوم کار باندی مقرروی نو ړومبی دا دوه خبری له خپله ځانه سره سنجوی (گوری)
(۱) دا سړی د حکومت په کار باندی پوهیږی؟ او د خپلو ورسپارل شویو کارونو په پای (انجام) ته رسولو کښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ او لیاقت ئی لری؟ که نه؟
(۲) د حکومت د احکامو په تعمیل او د رعیت د اطاعت او د وفاداری د اصولو په ساتلو او تینگولو کښی تر کومه ځایه پوری هیله (امید) او توقع ورڅخه کیدی شی؟ کله چه کوم باچا یا کوم حکومت داسی یو سړی خپل صدر اعظم، وزیر، نائب الحکومه او سفیر نه تاکی (مقرروی)، چه دی له هری خوا پری داده نه وی او هغه ئی اهلیت او لیاقت ونه لری نو الله تعالیٰ به څرنگه خپل رسولان جامع الاطراف او کاملان نه رالیږی؟ هو! باچاهانو او حکومتو ته د داسی پیښو د وړپښیدلو امکان شته چه د هغه وزیر، نائب الحکومه او سفیر د خپل حکومت په مخالفت، بغاوت، یا د هغه له رضا څخه مخالف کار وکړی ولی د پاک الله په رسولانو کښی د هسی احتمالاتو هیڅ توهم نشی کیدی. که د کوم فرد په نسبت د ده علم داسی وی، چه هغه زما له وفاداری او اطاعت شعاری څنی د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه کوی، نو محال دی چه هغه وروسته له دی نه د هغه په خلاف ثابت شی، که نه د الله تعالیٰ د علم غلطی ثابتیږی العیاذ بالله له هم دی ځایه د انبیاؤ د عصمت مسئله څرگندیږی «کما نبه علیه ابوحیان رحمة الله علیه فی البحر - وفصله مولانا قاسم العلوم والخیرات رحمة الله علیه فی تصانیفه» کله چه انبیاء علیهم السلام له ادنیٰ عصیان څنی هم پاک دی، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کښی د بغاوت امکان چیری پاتی کیږی؟ له دی څنی د نصرانیانو د هغی دعوی تردید هم وشو چه ویل به ئی «د مسیح علیه السلام د ابنیت او د الوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام راښوولی ده.» او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو چه هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی ۇ، چه مونږ ته اجازه راکړئ چه د سلام اچولو په ځای تاسی ته سجدی وکړو او پر کتابیانو باندی هم تعریض وشو چه هغوی خپلو احبارو او رهبانانو ته د الوهیت درجه ورکوله العیاذ بالله.
تنبیه: په ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ ﴾ الآیة - کښی د ابوحیان رحمة الله علیه په نزد هم داسی نفی ده لکه چه په ﴿ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ﴾ کښی. یا په ﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ کښی دی وهو اصوب عندی. (یعنی د نفی امکان.)

وَلَٰكِن كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

ولیکن (وائی چه) شئ تاسی عالمان عاملان په سبب د دی چه یئ تاسی چه

ښوونه کوئ (خلقو ته) کتاب (شرعي احکام) او په سبب د دې چه يئ تاسي چه تدريس کوئ (او درس اخلئ پخپله دا کتاب لولئ او نورو ته ئې هم لولوئ)

تفسير: په «موضح القرآن» کښې دي «هر هغه څوک چه د الله تعالىٰ له جانبه په نبوت سره وستايل شي او دې خلق له کفر او شرک څخنې راباسي او د مسلماني په لوري ئې راولي نو بيا به دې شرنګه هغو ته کفر ورزده کوي؟ هو! تاسي ته (اې کتابيانو) داسي ويل کيږي چه له تاسي څخنې هغه کسان چه پخوا له دې نه ديندار ؤ، اوس د هغوی په شان ديندار او د کتاب لوستونکي او زده کوونکي نه دي پاتي او زما په صحبت کښې اوس ممکن دي چه همغه کمال بيا حاصل کړئ! او عالم، حکيم، فقيه، مدبر، عارف، متقي او بنه الله پرست شئ! او دا شرف تاسي ته د لوی قرآن له لوستلو او لولولو او پوهيدلو او پوهولو څخه په لاس درتلي شي.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ أَرْبَابًا ؕ

او نه کوي امر تاسي ته (الله يا نبي) د دې چه ونيسئ تاسي پرښتي او انبياء خدايان

تفسير: لکه چه نصرانيانو مسيح عليه السلام او روح القدس عليه السلام ته او څينو يهودانو عزير عليه السلام ته او څينو مشرکينو پرښتو ته خدايان ويل. هر کله چه پرښتي او رسولان له الله جل جلاله سره په خدائي کښې نشي شريک کيدی نو تيږي (ګټي)، صليب او نور په کوم شمير کښې راځي.

أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ ﴿۸۰﴾ ع

آيا امر کوي (الله يا نبي) تاسي ته په کفر سره وروسته له دې نه چه يئ تاسي مسلمانان (غاړه ايښودونکي شرعي احکامو ته).

تفسير: يعني پرومبي نبيانو کوښښ وکړ چه خلق رباني د الله خاص بندګان، موحدين او مسلمانان وګرځوي هر کله چه خلقو هغه ومانه نو آيا هغوی بيا دوی د کفر او شرک په لوري بيائي او خپل هغه زيار (کوشش) او ګرد (تول) زحمتونه په خپلو لاسونو سره ابته او بربادوی دا خبره فهم ته نشي راتلي.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ ۚ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي ۖ قَالُوا أَقْرَرْنَا ۚ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له تولو انبیاؤ چه خامخا هغه شی چه درکړم زه تاسی ته چه هغه کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) دی بیا راشی تاسی ته رسول (محمد) چه مصدق (رښتیا کوونکی) دی د هغه کتاب چه له تاسی سره دی نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړئ تاسی خامخا په هغه او هرومرو (خامخا) مدد به کوئ تاسی خامخا ورسره، وویل (الله دوی ته) آیا اقرار وکړ تاسی په دغه (ایمان او نصرت) او واخیسته (قبوله کړه) تاسی پر دی (ایمان او نصرت) تینګه وعده زما؟، وویل دوی اقرار وکړ موږ (په دی)،

تفسیر: یعنی هیڅ یو نبی د خپلی بندګی تعلیم نشی ورکولی بلکه د یوه الله جل جلاله بندګی ورښئی هو! رسولانو ته دا حق شته چه خلق دی پر دوی باندی هم ایمان راوړی او د دوی خبرو ته دی غوږ کیږدی او له دوی سره دی هر راز (قسم) مرستی (مدد) وکړی. عام خلق لا څه بلکه الله تعالیٰ له خپلو انبیاؤ علیهم السلام څخنی هم داسی تینګ عهد او پیمان اخیستی دی چه هر کله له تاسی څخنی وروسته کوم نبی راشی چه یقیناً د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام او د هغو د کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوی نو ضروری خبره ده چه ړومبی نبی دی د وروستنی نبی پر صداقت باندی ایمان راوړی او د هغه مرسته (مدد) دی وکړی! که عمر ئی د هغه زمانی ته ورسیږی نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دی پوره هدایت ورکړی چه په وروستنی راتلونکی نبی باندی هرومرو (خامخا) ایمان راوړئ او د هغه نصرت او اعانت وکړئ څکه چه داسی وصیت کول هم د هغه په مرسته (مدد) کښی داخل دی. له دی عامی قاعدی څخنی د سپینی ورځی په شان ښکاره ده چه زموږ په خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغۀ د مدد کولو عهد به بلا استثناء له ګردو(تولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام څخنی اخیستی شوی وی او دوی له خپلو امتیانو څخنی دا قول او اقرار اخیستی دی څکه چه د هم ده مخزن الکمالاتو پاک وجود ؤ چه په «عالم الغیب» کښی له پخوا څخه او په «عالم الشهادت» کښی له ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام څخنی وروسته تشریف راوړونکی ؤ او له دوی څخنی وروسته بل کوم نبی راتلونکی نه ؤ او د هم دوی ذات کریم د ګردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ او سماوی کتابونو پر حقانیت باندی د تصدیق مهر لګوونکی ؤ لکه چه له حضرت علی او ابن

عباس او نورو رضی الله تعالیٰ عنهم څخه منقول دی چه دا قسم عهد له انبیاؤ علیهم السلام څخه اخیستل شوی دی او پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمایلی دی «که نن موسیٰ علیه السلام ژوندی وی نو بی زما له متابعته بله چاره به ئی نه درلوده (لرلو)» او فرمایلی ئی دی «کله چه عیسیٰ علیه السلام راکښیوځی نو په کتاب الله قرآن کریم او ستاسی د نبی په سنت باندی به فیصلی صادروی» په محشر کښی د کبری شفاعت له پاره له نورو ځنی پخوا وړاندی کیدل او د ګردو (تولو) بنیادمانو تولیدل د دوی تر بیرغ لاندی او د (معراج) په شپه په (بیت المقدس) کښی ګردو (تولو) انبیاؤ ته لمونځ ورکول زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دی عام سیادت او عظمی امامت له آثارو ځنی دی اللهم صلی علیٰ سیدنا محمد وعلیٰ آله وبارک وسلم.

قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِیْنَ ﴿۸۱﴾

وفرمایل (الله) نو تاسی شاهدان اوسئ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسی سره له شاهدانو ځنی یم (پر تاسی او په هغوی باندی په دی اقرار کښی)

تفسیر: دا الفاظ ئی یوازی د عهد د تاکید او اهتمام له پاره فرمایلی دی. ځکه چه پر هر هغه عهد باندی چه د الله تعالیٰ او د هغه د نبیانو علیهم السلام شاهدی وی، نو له هغه نه به بل پوخ سند چیری پیدا شی؟

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۸۲﴾

نو هر څوک چه بیرته وګرځید وروسته له دی (د ایمان او نصرت عهده) نو دغه (شا ګرځوونکی کسان) هم دوی فاسقان دی (چه عهد ته ئی شا کړی ده).

تفسیر: د هغه شی عهد چه الله تعالیٰ له ګردو (تولو) نبیانو علیهم السلام ځنی اخیستی دی او نبیانو علیهم السلام له خپلو امتونو څخه اخیستی دی اوس که په دنیا کښی کوم سړی له هغه څخه مخ وګرځوی. نو بیشکه چه هغه به له اولی درجی بد عهدانو او نافرمانانو ځنی وی. په (بائیبل، انجیل) د اعمال رسل په ۳ باب ۲۱ آیت کښی راغلی دی «ضرور آسمان تر هغه پوری هغه عهد له ځان سره ساتی، چه هغه ګرد (تول) شیان چه ذکر ئی الله د خپلو پاکو انبیاؤ په ژبو سره له اول څخه کړی دی پخپل حالت باندی راشی. ځکه چه موسیٰ زمونږ پلرونو او نیکونو ته وویل الله چه ستاسی الله دی تاسی ته به ستاسی له ورونو څخه لکه ما غوندی یو نبی درولیږی

هر هغه شی چه دی تاسی ته ووائی، هغه ګرد (تول) ومنئ!»

اَفَغَيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَبْغُوْنَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا

آیا نو غیر له دین د الله څخنی غواړی (دوی بل دین) حال دا چه (خاص) الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه یا په زوره.

تفسیر: یعنی تل تر تله د الله جل جلاله دین اسلام دی، چه د هغه معنی حکم منل او غاړه ایښودل دی. مطلب ئی دا دی هر کله چه د حق تعالیٰ کوم حکم د صادق القول رښتین رسول په وسیله تاسی ته در ورسیږی د هغه په مقابل کښی غاړه کیږدئ! نو اوس کوم احکام او هدایات چه سید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی هغه هم د الله تعالیٰ دین دی. آیا تاسی هغه پریږدئ؟ او د نجات، او فلاح بله کومه لاره لتوئ؟ ښه وپوهیږئ چه د الله جل جلاله د دین له پریښودلو څخه وروسته بیا ابدی نجات او حقیقی کامیابی هیڅیری نه موندله کیږی. بنیادم ته نه ښائی چه پخپل شوق، مینه، رغبت او خوښی سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوی چه د هغه د تکوینی حکم لاندی آسمان او ځمکه او ګرد (تول) موجودات دی او د هغه په اثر موجود شوی دی. عام له دی نه چه هغه تکوینی حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښی سره وی لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندګانو په اطاعت کښی یا په مجبوری او ناچاری سره وی لکه د دنیا په ذره ذره کښی د هغو آثارو او حوادثو ظهور چه د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشیت او ارادی څخنی پرته (علاوه) وی او یوازی د پاک الله د احکامو او مشیت او ارادو تابع وی.

وَّاِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴿۸۳﴾

او بیا (خاص) هم دی ته بیرته بیولی کیږی (دا تول خلق د مجازاتو له پاره نو ښائی چه تول، هدایت او اسلام ځانته غوره کړی.)

تفسیر: د ګردو (تولو) پرمبنیو او وروستنیو ورتګ د همغه پاک الله په لوری دی، نو عقلمن ته ښائی چه له پخوا څخه خپل ځان تیار کړی! او تل د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت کښی مصروف اوسی!، که نه په آخرت کښی به بی مخه، مایوسه، شرمنده او تیت سترګی وی.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ وَ اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى وَ عِيْسٰى وَالنَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۸۴﴾

ووايه (اى محمده ! كتابيانو ته چه) ايمان راوړى دى مونږ په الله او په هغه كتاب چه نازل كړى شوى دى پر مونږ (چه قرآن دى) او پر هغو (لسو صحيفو) چه نازلى كړى شوى دى پر ابراهيم او (پر) اسمٰعيل او (پر) اسحٰق او (پر) يعقوب او (پر) اولاده «د دوى» باندى او (پر) هغو چه وركړى شوى دى موسىٰ ته (چه تورات دى) او عيسىٰ ته (چه انجيل دى) او نورو انبياؤ ته (چه نور آيتونه دى) له (جانبه د) رب د دوى (حال دا چه) نه كوو فرق په منځ د هيڅ يوه د دوى (په نبوت او نه نبوت كښى او داسى نه كوو چه ځينى به منو او ځينى به نه منو) او مونږ (خاص) الله ته غاړه ايښودونكى يو.

تفسير: يعنى هر هغه څه چه په هره زمانه كښى د الله تعالىٰ له جانبه نازل شوى يا كوم رسول ته وركړى شوى دى مونږ هغه ګرد (تول) بلا تفريق منو. دا خبره د يوه حكم منونكى مسلم له وصف او شان ځنى لرى ده چه لكه كتابيان ځينى رسولان ومنى او ځينى ونه منى. ګواكى په آخر كښى ئى د ﴿ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴾ له ويلو څخه د اسلام حقيقت راوښود او خبر ئى راكړ چه اسلام د هيڅ يوه حقانى رسول او د هيڅ يو آسمانى كتاب تكذيب نه كوى بلكه ګرد (تول) شرعى احكام په ډير محبت او اهتمام سره قبلوى. او د اسلام په نزد څرنګه چه د لوى قرآن او د عربى نبى عليه السلام نه منل كفر دى هم داسى له بل كوم نبى عليه السلام او آسمانى كتاب ځنى انكار كول هم كفر دى. بيشكه د نبى آخر الزمان صلى الله عليه وسلم شان ښائى چه هم داسى وى چه دى د ګردو (تولو) پخوانيو كتابونو او رسولانو مصدق شى او په دى ډول(طريقه) سره هغو ګردو (تولو) اقوامو ته چه د دوى له پاره محلى او مقامى (نذير) او (هادى) راغلى ؤ د جمعية الكبرىٰ تر لوئى جندى لاندى د جمع كيدلو لاره ورو‌ښئى.

تنبيه: هم داسى يو مضمون په اول جزء د «البقرة» په (۱۳۶) آيت ۱۶ ركوع كښى تير شوى دى ښائى چه دلته دى هم له همغه څخه استفاده وشى.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ ۚ

او هر څوک چه غواړی غیر له اسلامه (چه توحید او د الله احکامو ته انقیاد دی) بل دین نو له سره به ونه مانه شی له ده نه،

تفسیر: یعنی هر کله چه د الله جل جلاله دین «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راورسید نو وروسته له هغه څوک کوم د دروغو یا نامکمل دین نشی منلی. د لمر د راختلو څخه وروسته د تیلی دیوی یا گیس لگول یا د بریښنا او د ستوری د رڼا لټول خوشی چتی (بیکاره) کار او ناپوهی ده. د محلی نبیانو د هدایت رڼا تیره شوه. اوس له گردو (تولو) څخنی لوی او وروستنی او عالمگیر نبوت او هدایت څخه رڼا اخیستل په کار دی. چه هم دا د گردو (تولو) رڼاگانو مخزن، او په دی کښی گردی (تولی) پخوانی رڼاوی مدغم شوی دی.،

فانک شمس فضل هم کواکبه اذا طلعت لم یبد منهن کوکب

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۸۵﴾

حال دا چه وی به دی په آخرت کښی له زیانکارانو (چه د اسلام د پریښودلو په سبب به تل په دوزخ کښی پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی له ثواب او بری څخنی بیخی بی برخی پاتی دی ـ له دی څخنی به بله لویه خساره څه وی چه خپله پانگه (سرمایه) او رأس المال ئی له لاسه ووت او هغه صحیح فطرت ئی چه الله تعالیٰ پری پیدا کری ؤ په خپل ناوړه (ناکاره) اختیار او غلط کارئ تباه او خراب کړ.

كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوْا بَعْدَ اِيْمَانِهِمْ وَشَهِدُوْٓا اَنَّ الرَّسُوْلَ حَقٌّ وَّجَآءَهُمُ الْبَيِّنٰتُ ۭ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۸۶﴾

څرنگه به سمه صافه لاره ښئی الله (بلکه نه ښئی هغه) قوم ته چه کافران شوی دی وروسته له ایمان راوړلو د دوی حال دا چه شاهدی ورکړی ده دوی په دی چه بیشکه رسول حق دی او راغلی دی دوی ته معجزی ښکاره، او الله نه کوی هدایت (نه ښئی سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چه اسلام په کفر بدلوی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته سره له پوهی کفر اختیار کړ یعنی په زړه کښی یقین لری او په سترگو ئی گوری بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرگو) کښی

اقرار کوی چه دا رسول ربښتین دی د ده د حقانیت او صداقت روښانه دلیلونه، ښکاره علامی او ځرګند زیری دوی ته رسیدلی دی، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب جاه او مال او نور د اسلام له منلو څخنی د دوی مخه نیسی. او د کفر او عدوان له پریښودلو څخه مانع کیږی. لکه چه د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال ؤ. له هسی معاندینو څخنی چه سر زوری او ضدیت لری څه توقع او هیله (امید) کیدی شی چه سره له هسی روئی به دوی ته د الله تعالیٰ له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږی؟ او دوی به په هسی لاره باندی بیائی چه دی تری خوښ او دوی جنت ته ورسوی؟ پاک الله داسی عادت نه لری چه هسی بی انصافو او متعصبو ظالمانو ته د حقیقی بری لاره ور وښئی په دی باندی هغه بد بختان قیاس کړئ چه د قلبی معرفت او د یقین له درجی څخه پورته یو ځلی مسلمانان هم شوی وو بیا د دنیوی اغراضو او شیطانی اغواؤ له امله (وجی) مرتدان شول ـ دوی له هغو پخوانیو څخنی زیات کاږه تلونکی او بی حیا دی، نو ځکه له هغوی څخنی د زیات لعنت او عقوبت مستحق دی.

أُولَٰئِكَ جَزَآؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۸۷﴾

دغه کسان جزا د دوی دا ده چه بیشکه پر دوی دی لعنت د الله (چه لری کوی دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو (چه بیزاره دی له دوی نه) او (لعنت) د خلقو (چه بد ورته وائی) د تولو (مخلوقاتو چه د هغو لعنت ته اهمیت ورکاوه شی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ، پرښتی، او مسلمانان ګرد (تول) لعنت پری وائی، بلکه هر انسان حتیٰ پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندی لعنت وائی. یعنی کوم وخت چه دوی داسی وائی «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندی دی د الله لعنت وی!» اګر که دوی په هغه وخت کښی په دی باندی نه پوهیږی، چه دا لعنت پخپله پر دوی باندی هم واقع کیږی.

خَٰلِدِينَ فِيهَا

حال دا چه تل به وی دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کښی،

تفسیر: د دی لعنت اثر به تل تر تله پاتی کیږی، په دنیا کښی به پر دوی باندی لعنت او په آخرت کښی به د الله تعالیٰ قهر وی.

لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿۸۸﴾

نه به سپکاوه شي له دوی څخني عذاب (د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي (د توبې، یا به نه کتلی کیږي دوی ته په رحمت سره).

تفسیر: یعني دوی هیڅکله د عذاب د شدت لړوالی نه حس کوي، او نه تخفیف وررسیږي، او نه ئې د لږ څه وخت له پاره عذاب معطل، او نه به دوی آرام او هوسا (خوشاله) کیږي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

مګر هغه کسان چه توبه ئې وښکله (بیرته اسلام ته راوګرځیدل) وروسته له دی (ارتداده) او نیک کړ (عملونه خپل) نو بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعني داسی سختو بی حیاؤ مجرمانو او خورا (ډیر) لویو یاغیانو ته کوم لوی پاچا معافي ورکولی شي؟ دا خو د همغه «غفور» او «رحیم» دربار دی چه سره له دومره شدیدو جرائمو او لوی یاغیتوبه هم که مجرم له زړه نادم او په رښتیا توبه ګار او پر اسلام باندی ښه قائم او ښه عمل اختیار کړي نو د ده ګردی (تولی) ګناوی او خطاوی بیخی معافیږي. اللهم اغفر ذنوبنا! و کفر عنا سیأتنا! فانک غفور رحیم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه هغه کسان (له یهودو) چه کافران شوی دی (په انجیل او عیسیٰ) وروسته له ایمان راوړلو د دوی (په تورات او موسیٰ). بیا ئې زیاتوالی وکړ په کفر کښې (په نه منلو د قرآن او محمد) له سره به نه قبلیږي توبه د دوی (چه دوی توبه ونه کړي تر غرغری پوری) او دغه کسان هم دوی ګمراهان دی.

تفسیر: یعني هغه کسان سره له دی چه په حق پوهیږي او بیا په قصد سره تری منکران شوی دی او تر آخره پوری په همغه انکار کښې ترقي او پر مخ تګ کوي نه له کفر څخني د مخ ګرځولو نوم کله اخلي او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نیسي. بلکه حق خوښوونکو سره بحث او مناظره او جنګ جنجال (جګړه) کوي او کله چه د مرګ وخت ورسیږي او پرښته د دوی

سا راکاږي دلته نو د توبې په فکر کښې ولوېږي يا کله د کوم مصلحت له امله (وجې) په ښکاره ډول (طريقه) او په رسمي صورت سره توبه کوي يا په کفر باندې پوره ټينګ ولاړ وي خو له ځينو هغو اعمالو څخنې توبه باسي چه دې ئې پخپل زعم سره ګناه ګڼي، نو له دغي توبې څخه هيڅ ګټه نه اخيستله کيږي، او نه د الله جل جلاله په دربار کښې د هغي د منلو اميد او انتظار کيږي او داسې خلقو ته په رښتيا سره هسي توبه نه ور په برخه کيږي چه د قبلولو وړ (لائق) وي تل تر تله د دوی کار د ګمراهي په بيديا (صحرا) او ډګر (ميدان) کښې لالهانده (پريشانه) او سرګردان ګرځيدل دي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بيشكه هغه كسان چه كافران شوي دي او مړه شوي دي حال دا چه دوی كافران دي نو له سره به قبول نشي له يوه د دوی څخه په ډک والي د ځمكې سره زر

تفسير: يعنې لكه دنيوي حكومتونه هلته د سرو او سپينو زرو په رشوت سره كار نه چليږي. هلته خو يوازې د ايمان دولت پكار راځي. فرض ئې كړئ! كه له يوه كافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امبارونه پراته وي چه له هغو څخنې د ګردې (تولې) ځمكې مخ ډک شي او هغه بيخي خيرات كړي نو د الله تعالىٰ په دربار كښې د يوې ذرې په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهميت نه لري او نه په آخرت كښې له داسې اعمالو څخنې څه فائده وررسيږي. ځكه چه د عمل روح ايمان دی نو هر عمل چه له ايمان څخنې تش وي هغه د مړ عمل په شان ګڼل كيږي چه د آخرت په ابدي ژوندون كښې هيڅ كار نه ترې اخيست كيږي.

وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٩١﴾

او اګر كه فديه وركړي دي په دغه (تول زر) سره، دغه كسان (چه په كفر مړه دي) شته دوی لره عذاب دردناک او نشته دوی لره هيڅ مددګاران (چه مرسته (مدد) ورسره وكړي).

تفسير: يعنې فرض ئې كړئ كه له كافرو سره هلته دومره مال وي او پخپله دې له خپل لوري دا وغواړي چه هغه د فدئې په ډول (طريقه) الله جل جلاله ته وړاندې كړي چه دا له ما څخنې واخله!

او ما پرېوده! نو بيا هم دا فديه ترې نه منله کېږي. بې له دې چه په خپله ئې وړاندې کړې ښوک ورنه پوښتنه هم نه کوي. الله تعالىٰ (د ٦ جزء د المائدة په ٣٦ آيت ٦ رکوع کښې) هم فرمائي ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

لَن تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

له سره به ونه مومئ تاسی (پوره) نیکی تر هغه پوری چه صرف کړئ تاسی (په لاره د الله) ځینې له هغو شیانو چه ستاسی خوښ وی. او هغه چه صرفوئ (ئی) تاسی له یوه شی (لږ وی که ډیر) پس بیشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه تاسی څه شی او له کوم ځایه او د څه مقصد له پاره خرڅ کړی دی؟ څومره محبوب او په زړه پوری شیان چه په هره طریقه په اخلاص او ښه نیت سره چه د الله جل جلاله په لاره صرفوئ! سم له هغه سره د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته هم هغه بدل درکاوه کیږی چه تاسی ئی هیلمن (امیدوار) یئ! که د اعلیٰ درجې نیکی حاصلول غواړئ نو له خپلو ډیرو محبوبو او ډیر ګرانو شیانو ځنی څه شی د الله تعالیٰ د لاری له پاره وتاکئ! (مقرر کړئ) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه شی چه ستاسی په زړونو کښی ډیر خوږ او محبوب وی د هغه صرفول د الله جل جلاله په لاره کښی ډیر اجر او ثواب لری. داسی خو ثواب د هر شی له صرفولو ځنی حاصلیږی خو د محبوب شی اجر عظیم دی. ښائی د یهودانو او نصرانیانو په ذکر کښی دا آیت ځکه نازل شوی وی چه دوی ته حکومت او ریاست ډیر عزیز او ګران ؤ، چه د هغو د ساتلو او له لاسه نه ایستلو له امله(وجی) دوی د نبی علیه السلام نه تابع کیدل نو تر هغه پوری چه دوی له دی حکومت ځنی د الله تعالیٰ له پاره تیر نه شی او هغه خپل ریاست پری نږدی، نو د ایمان پوره درجه نشی موندلی.» د دی آیت مناسبت له پخوانی آیت سره داسی وشو چه هلته ئی د کافر د مال صرفول چتی (فضول) او بیکاره راښوولی ؤ اوس د هغه په مقابل کښی دا راښیی چه هر هغه شی چه مؤمن ئی صرفوی د هغه له صرفولو ځنی ده ته پوره او کامل اجر او نیکی په لاس ورځی.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ ۗ

ټول طعام (د خوړلو شیان) وو حلال بنی اسرآئیلو (ځامنو د یعقوب) ته مګر هغه (طعامونه) چه حرام کړی وو اسرآئیل (یعقوب) پر ځان خپل (د اوښانو

له غوښو او شودو) پخوا له هغه چه نازل (لیږل) کیده تورات

تفسیر : یهودانو زمونږ (رسول الله صلی الله علیه وسلم) او مسلمانانو ته ویل چه «تاسی خپل ځانونه د ابراهیم علیه السلام د دین تابعان بولئ! حال دا چه تاسی داسی شیان خورئ چه هغه د «الله تعالیٰ» له جانبه په ابراهیم علیه السلام او د ده په کورنی حرام شوی ؤ لکه د اوښی شودی او غوښی» الله جل جلاله فرمائی تول هغه شیان چه اوس ئی خلق خوری د ابراهیم علیه السلام په وخت کښی هم حلال ؤ او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوی هو! په «تورات» کښی ځینی شیان په خاص دول (طریقه) سره پر بنی اسرائیلو باندی حرام شول مگر د اوښ له غوښی ځنی پخوا د «تورات» له نزوله حضرت اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام قسم کری ؤ چه د ده په پیروی گردی (تولی) اولادی ئی د اوښ د غوښی د خوړلو ځنی ځانونه وساتل. د دی قسم یادولو سبب داسی ؤ چه (یعقوب) ته د «عرق النساء» ناروغی وریښه شوی وه نو ده په خپل ځان باندی داسی یو نذر واخیست که زه له دی ناروغی ځنی جوړ شم نو د هر هغه شی له خوړلو څخه به چه ماته محبوب او په زړه پوری وی ځان ساتم او ده ته هم دا (د اوښ غوښه او شودی) دیری محبوب او په زړه پوری وی چه هغه ئی له روغتیا وروسته د دی نذر د پوره کولو له امله(وجی) پریښودی. داسی نذر چه د حلال شی په تحریم باندی مشتمل وی زمونږ د مسلمانانو په شریعت کښی روا نه دی.

کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع الاول من سورة التحریم ﴿ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللهُ لَكَ ﴾
او که څوک داسی کوم نذر پخپل ځان باندی ومنی نو ښائی چه مات ئی کری! او کفاره ئی ادا کری

تنبیه : په رومبنی آیت کښی د محبوبو شیانو د صرفولو ذکر د الله تعالیٰ په لاره کښی ؤ او په دی آیت کښی د یعقوب علیه السلام د یوه محبوب شی د پریښودلو ذکر دی او په دی طریقه د دی دواړو آیتونو په منځ کښی یو لطیف مناسبت شته او هم په دی آیتونو کښی داسی تنبیه ورکړی شوی ده چه په پخوانیو شرائعو کښی هم منسوخیت واقع شوی دی او یو شی چه په یوه زمانه کښی حلال ؤ بیا وروسته حرام شوی دی. هم داسی که اوس د محمدی شریعت او پخوانیو شرائعو په منځ کښی د حلالو او حرامو په اعتبار څه تفاوت وی نو نه ښائی چه د هغه په نسبت څه انکار او استبعاد وکری شی.

قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾

ووایه (ای محمده! یهودانو ته) نو راوړئ تاسی (صحیح) تورات پس وئی لولئ تاسی (د خپل صدق له پاره) که یئ تاسی صادقان (رښتینی. نو شرمنده شول او وربشکاره ئی نه کړ)

تفسیر : یعنی که تاسی (رښتین یئ چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام په وخت کښې حرام وو نو راشئ! او دا حکم پخپل منلی کتاب (صحیح تورات) کښې راښکاره کړئ! که په هغه کښې مو راونه ښوده نو په دی خبره کښې د هیڅ شک او شبهی ځای نشته چه تاسی کاذبان او مفتریان یئ! په روایتونو کښې راغلی دی چه یهودان د دی زورور اعلان او بلنی استقبال ته حاضر نه شول او په دی طریقه سره زمونږ د (نبی صلی الله علیه وسلم) په صداقت باندی یو بل دلیل هم قائم شو.

فَمَنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾

(نو فرمائی الله) پس هر چا چه وتړل په الله دروغ وروسته له هغه (چه د حرمت، حجت او جهت ئی ښکاره شو.) پس دغه کسان (چه حق پرېږدی او باطل خوښوی) هم دوی دی ظالمان.

تفسیر : یعنی دا به لویه بی انصافی وی که د دی حجت له ظهوره مو وروسته بیا هم تاسی په هم دی باندی ټینګ اوسئ او وایئ چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی حرام دی او مونږ د ابراهیمی دین اصلی پیروان یو.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ ۗ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) رښتیا فرمایلی دی الله (په دی تحلیل او تحریم کښې هم) نو متابعت وکړئ تاسی د دین د ابراهیم چه حنیف ؤ (په یوه لوری ؤ یعنی له هر باطله حق ته مائل ؤ) او نه ؤ دی له مشرکانو

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د حلالو او حرامو په نسبت او هم د حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم او د اسلام په باب کښې هسی صافی صافی او رښتیا رښتیا خبری آورولی دی چه هغه هیڅوک دروغولی نشی. اوس ښائی چه تاسی هم د مسلمانانو په شان د ابراهیم علیه السلام د

اصلی دین تابعان شئ! او د ابراهیمی اصولو متابعت وکړئ! چه په هغه کښې ډیر لوی شی خالص توحید ۋ. او د عزیر علیه السلام، مسیح علیه السلام، احبارو (علماء) او رهبانانو (پیرانو) عبادت پریږدئ! او پاخه موحدان مسلمانان شئ!

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بیشکه ړومبنی کوټه (بیت الله) چه جوړه شوی ده (له ګردو (ټولو) نه پخوا د عبادت له پاره) خلقو ته خامخا (هغه کوټه) هم دا ده چه مکه کښې ده.

تفسیر : د مسلمانانو په دی دعویٰ باندی چه «مونږ له ګردو (ټولو) امتونو څخنی زیات ابراهیم علیه السلام ته ورنژدی او شبیه یو» یهودانو داسی اعتراض کاوه چه ابراهیم علیه السلام خپل اصلی وطن (عراق) پریښود او (شام) ته ئی هجرت وکړ. او په شام کښې ئی استوګنه کوله او همله ته وفات شو وروسته له هغه د ده اولاده هم په (شام) کښې پاتی شول او ډیر انبیاء علیهم السلام په هم دی مقدسه ځمکه کښې مبعوث شول او د دوی د ګردو (ټولو) قبله (بیت المقدس) وه نو بیا تاسی د (حجاز) اوسیدونکی چه (بیت المقدس) موپریښی (اوکعبه) موخپله قبله تاکلی (مقرره‌کړی) ده اوله (شام) څخه لری په یوه ګوټ (کنج) کښې پراته یئ، په کومه خوله داسی دعوی کولی شئ چه «ابراهیم علیه السلام او د ده ملت له مونږ سره ډیر مقاربت او مناسبت‌لری.» په دی آیت کښې معترضینو ته دا خبره ورښوولی شوی ده چه (بیت المقدس) او نور مقدسه مقامات خو وروسته ودان شوی دی په دنیا کښې له ګردو (ټولو) څخنی ړومبی متبرکه خونه (کور) چه الله تعالیٰ ته د ټولو خلقو د توجه د ګرځولو له پاره آباده شوی، او د یوه معبد او زیارت ځای او د هدایت د علامو (نښو) په شان درولی شوی ده هغه هم دا کعبه شریفه ده چه (د مکی معظمی) په مبارک ښار کښې پرته ده.

مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ ۖ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا ۗ

حال دا چه برکت ناکه او لاره ښوونکی ده خلقو ته (د جنت) (شته) په دی کوټه کښې آثار ښکاره (ځینی ئی) مقام د ابراهیم دی، او هر څوک چه ننووت په دی (کعبه) کښې نو شی به په امان کښې.

تفسیر : حق تعالیٰ له ابتداء څخه (بیت الله شریف) په ظاهری او باطنی، حسی او معنوی برکاتو سره معمور کړی دی او د ګرد (ټول) جهان د هدایت سرچینه ئی ګرځولی ده. د ځمکی

په مخ په هر ځای کښې چه برکت او هدایت لیده کیږی ګواکی هغه د هم دی مبارکی کوټی یو انعکاس او رڼائی ده. په هم دی ځای کښې زمونږ رسول الثقلین صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، او هم دی ځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو له پاره د جهان ګرد (ټول) انسانان ور دعوت شوی دی. د اسلام د جهان نیوونکی دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کښې مامور دی چه د هم دی (بیت الله شریف) په لوری خپل مخونه وګرځوی او لمونځونه اداء کړی، د دی په طواف کوونکو باندی د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوری پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو دپاره په ډیر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکی له هم دی شمعی پروانه کیدل او د خپل قدرت قسم قسم ظاهری او باهری آثار ئی د (بیت الله) له برکته په دی پاکه ځمکه کښې ایښی دی. ځکه په هره زمانه کښې د مختلفو مذاهبو خلق د دی خونی (کور) فوق العاده تعظیم او احترام کاوه. او تل تر تله د دی داخلیدونکی مأمون او مصؤن ګڼل کیدل. له دی سره نژدی د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا راښئی چه دلته د حضرت ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسیدلی دی. او د هغه روڼ تاریخ (چه د ګردو (ټولو) عربو په نزد بی له انکاره منلی شوی دی) دا راښیی، چه دا هم هغه تیږه (ګټه) ده چه ابراهیم علیه السلام پری دریده. او د (کعبی شریفی) دیوالونه ئی جوړول پر دغی تیږی (ګټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځی پوری محفوظ پاتی دی. ګواکی برسیره په تاریخی روایتونو د دی مقدسی تیږی (ګټی) وجود په دی خبره باندی یو کلک دلیل دی چه دا کوټه د نوح علیه السلام له طوفان څخه وروسته د حضرت ابراهیم علیه السلام په پاکو لاسونو سره ودانه شوی ده، او د ده د مرستی (مدد) له پاره حضرت اسمٰعیل علیه السلام د کار ملګری ئی ؤ. لکه چه د البقرة ١٢٧ آیت کښې تیر شو

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دی) بیت (الله دا) دی پر هغه چه قدرت لری طرف د ده ته د لاری، او هر څوک چه کافر شو (وئی نه مانه) نو بیشکه الله بی پروا دی له ټول عالم (یعنی له هر چا او هر شی) نه.

تفسیر : په دی کوټه کښې د الله تعالیٰ د جمال کومه خاصه تجلی ده، چه د هغی له امله(وجی) د حج د اداء کولو له پاره هغه مخصوصه شوی ده. ځکه چه (حج) داسی یو عبادت دی، چه د هغه هر فعل د هغه مطلق جمیل او حقیقی محبوب عشق او جذبی ښکاروی. نو ضروری ده هر

هغه څوک چه د هغه د محبت دعویٰ کوی او د بدنی او مالی حیثیت له پلوه تر بیت الله پوری د رسیدلو توان لری، لږ تر لږه دی په عمر کښی یو ځلی دغه د محبوب دیار ته ورحاضر شی او د مین په شان دی د هغه په چارچاپیر کښی طواف وکړی! دا مضمون حضرت مولٰنا محمد قاسم قدس الله سره په «قبله نما» کښی په ډیره ښه شرحه او بسط سره لیکلی دی، هغه د محبت مدعی چه له دومره رېړ ګاللو (تیرولو) ځنی هم انکار وکړی، نو وپوهیږه چه هغه دروغجن مین دی، اختیار لری چه دی هر چیری ګرځی او ځان له هسی لوی نعمت څخه محروم او مهجور کوی دا حقیقی محبوب د هیڅا پروا نه لری، که څوک یهود مری یا نصرانی یا بل څه د (پاک الله) به څه خراب کړی. د «حج» د احکامو تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾

ووایه (ای محمده!) ای اهل د کتابونو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر : پخوا له دی نه یهودو او نصاریٰ ؤ سره مخاطبه کیده. د هغی په منځ کښی د ځینو شبهاتو ځواب ورکړی شو، له دی ځایه بیا هم هغو ته تنبیه او توبیخ شروع کیږی. یعنی د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسی رښتیا او پخو خبرو له اوریدلو څخه وروسته په تاسی باندی څه شوی دی چه سره له کتابیت پرله پسی د کلام الله او د هغه راوړونکی په انکار باندی تینګ ولاړ یئ؟ په یاد ئی ولرئ! چه ستاسی دغه ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ په مخ کښی پرتی دی او الله جل جلاله ستاسی له نیتونو او تدبیرونو ځنی په ښه شان خبر دی څه وخت چه تاسی ونیسی نو د یوی یوی ذری حساب به له تاسی ځنی آخلی او د هغی جزا او سزا به درکوی.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَآءُ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابونو! ولی تاسی منع کوئ (اړوئ) له لاری د الله څخه هغه څوک چه ایمان ئی راوړی؟ لټوئ تاسی لاری د الله ته

کوږوالي (عیب) حال دا چه تاسي یئ شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدي دین). او نه دی الله بی خبره له هغه شي نه چه تاسو ئی کوئ (نو تاسي ته جزا درکوي).

تفسیر : یعني نه یوازي دا چه تاسي پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو څخنی محروم یئ بلکه غواړئ چه نور هم د الله تعالیٰ له لاری څخنی ستانه (واپس) کړئ! او هغو بختورو ارواحو ته چه په اسلام سره مشرف شوي دي هغه چه د اسلام په دین کښي پخپل تخمین او فرض سره عیب ګنئ هغه ورښیئ!، چه له اسلامي دین څخنی بیرته واوړي او تاسي دا حرکتونه یوازي د جهل او ناپوهی له امله (وجی) نه کوئ!، بلکه سره له پوهي په قصد سره ئی کوئ! او سمی خبری کږوئ! او تل د هم داسي نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کښي مشغول یئ! الله تعالیٰ ستاسي له دی ګدو ودو، او کږو خبرو څخه بی خبره نه دی او په مناسب وخت کښي به د دی ګردو (تولو) خبرو سزاوي یو ځای درکړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) که تاسي حکم ومنئ د یوه فریق له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب نو بیرته به وګرځوی تاسي وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر : اول ئی اهل د کتابونو ته سرزنش (زورنه) ورکړ، چه سره له پوهي تاسي ولي خلق ګمراه کوئ!؟ دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږي چه تاسي ولي د دی مفسدانو په دی اشارو باندی فریب خورئ؟ د دوی له دی تیرایستلو څخنی ځان وساتئ! که نه دا اندیښنه شته چه ورو ورو به تاسي د ایمان له رڼا (رنړا) څخنی باسي او د کفر په توره تیاره کنده کښي به مو سر په څړئ غورزوي.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ ۗ وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

او څرنګه به تاسی کافران کیږئ او تاسی چه یئ لوستی شی پر تاسی آیتونه د الله او دی په تاسی کښی رسول د الله، او هر څوک چه منګولی ښخښی کړی (د الله په دین) نو په تحقیق لاره وښودله شوه ده ته په طرف د لاری سمی.

تفسیر : یعنی هغه قوم چه د دوی په منځ کښی د انس او جان عظیم الشان پیغمبر صلی الله علیه وسلم تشریف لری او شپه او ورځ د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته په زړه پوری خبری آوروی او د هغه روح پالونکی لوی آیتونه او مهم دلائل ښکاروی نو ډیره لری ده چه وروسته له ایمان راوړلو څخه داسی قوم بیا کافر شی او یا د کافرانو په شان کار وکړی په رښتیا سره هر څوک چه له هره جانبه ځان وشکوی او د الله تعالیٰ دین ټینګ ونیسی! او پر الله تعالیٰ د زړه له اخلاصه توکل او اعتماد ولری! نو هیڅ یو طاقت او قوت نشی کولی چه هغه د بریالیتوب (کامیابی) د سمی او صافی لاری څخه دی خوا او هغی خوا ته وخوځوی.

(فائده) : د مدینی منوری د انصارو دوو قبیلو اوس او خزرج پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کښی سخت عداوت او دښمنی سره درلوده (لرله). په ډیرو وړو وړو خبرو باندی به په داسی سختو جنګونو او وینو تویولو سره نښتل، چه تر کلونو کلونو پوری دا جنګ اوږدیده لکه چه د «بعاث» مشهور جنګ تر(١٢٠) کلونو پوری اوږد شو آخر زمونږ د معظم رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت په موقع کښی د دوی د قسمت ستوری وځلیدل ـ او د اسلام د تعلیم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت د فیض په اثر دغه دواړه قبیلی پخپل منځ کښی (چه له سلهاؤ کلونو راهیسی دوی یو د بل وینو ته تږی وی) سره ملی او پخپلو منځونو کښی لکه شودی او شکری شولی او د اخوت او صمیمیت (دوستی) ډیر ټینګ تعلقات د دوی په منځ کښی سره قائم شول. د مدینی منوری یهودان د دی دواړو دښمنو او غلیمو قبیلو په دی طریقه مینه او محبت سره ناسته او ولاړه او په متفق طاقت سره د اسلام خدمت او حمایت کولو ځنی، ډیر خپه او غمجن وو، یو ړوند یهودی (شماس بن قیس) یو فتنه اچونکی سړی ولمساوه چه ته په داسی یوی لوئی جرګی کښی چه دا دواړه قبیلی سره پکښی ناستی وی په یو چم (چل) سره د (بعاث) د جنګ خبره وښوروه ! لکه چه هغه فتنه اچونکی یوه مناسبه موقع پیدا کړه او د (بعاث) څو غیرت پاروونکی اشعار ئی ولوستل د دی اشعارو له اوریدلو ځنی سمدلاسه د هغه جنګ د ایرو لاندی سکروټی بیرته تازه او بلی او د دی دواړو قبیلو زړونه ئی جلبل کړل او خبره د خولی له خبرو ځنی تیره او تر تورو او نیزو پوری ورسیده مګر پخوا له دی نه چه وینی توئی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د معظمو مهاجرینو له یوی ډلی سره پر موقع باندی وررسیدل او وی فرمایل «ای د مسلمانانو ډلی! له الله تعالیٰ څخه وویریږئ! زه ستاسی په منځ کښی موجود یم، بیا دا د جاهلیت خبری او بلنی د څه له پاره کیږی؟ الله تعالیٰ تاسی ته هدایت وکړ! او په اسلام ئی مشرف کړئ او د ناپوهی له تیارو ځنی ئی وویستئ نو آیا بیا تاسی د هغو کفریاتو او لغویاتو په لوری ژر بیرته ګرځئ؟ چه له هغو تورو تیارو څخه هم دا اوس د باندی وتلی یئ؟» د رسول

الله صلی الله علیه وسلم د دی د رسالت د مؤثری وینا په اثر د دغه شیطانی جال ګردی (تولی) غوتی یو په یو خلاصی شوی (اوس) او (خزرج) دواړو خپلی وسلی وغورځولی، او یو له بله سره ئی په ډیره مینه روغبړ، معانقه او مصافحه وکړله او ګرد (تول) سره یوه شول، چه دا تول د دښمنانو له چغلۍ او شیطانۍ څخنی وو چه ښائی مونږ وروسته له دی نه د هغو په مقابل کښی هوښیار او خبردار اوسو! د دی واقعی په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه په حق د ویری د ده! او مه مرئ! مګر په دی حال چه یئ تاسی مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنی ستاسی مسلمانانو په زړونو کښی ښائی د الله تعالیٰ پوره ویره وی او سم له خپله توانه د پرهیزګارئ او تقویٰ له لاری لری ولاړ نه شئ! او تل له الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکی اوسئ! شیاطین غواړی چه ستاسی قدمونه د اسلام له لاری څخنی وښویوی. تاسی لره ښائی چه شیطان له خپلو ځانونو څخه مایوس کړئ او تر مرګه پوری هیڅ یو حرکت د مسلمانی په خلاف ونه کړئ! ښائی چه ستاسی مرګ او ژوند د خالص اسلام په اساس (بنیاد) وی!.

وَٱعْتَصِمُوا۟ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا۟ۚ

او منګولی ولګوئ (ای مؤمنانو!) په رسئ د الله (چه قرآن دی) تول او مه سره مختلف کیږئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر : یعنی ګرد (تول) سره یو شئ! او د پاک قرآن احکام تینګ ونیسئ! چه د پاک الله کلکه رسئ ده. دا رسئ هیڅ شکیدونکی نه ده. هو! له لاسه خوشی کیدونکی ده. که تاسی ګرد (تول) سره یو شئ! او هغه په پوره قوت سره تینګه ونیسئ! نو هیڅ یو شیطان به په شر او فتنه اچولو کښی بریالی (کامیاب) نشی او د انفرادی ژوندون په طریقه، د مسلمان قوم اجتماعی قوت به هم غیر متزلزل او غیر قابل اختلال شی په قرآن عظیم باندی تمسک کول هغه شی دی، چه ګرد (تول) تیت پیت (خواره واره) قوتونه په هغه سره تولیږی او یو مړ قوم په هغه سره نوی ژوند حاصلولی شی لیکن د «تمسک بالقرآن» مطلب داسی نه دی، چه پاک قرآن د خپل ځان

او د خپلو آراؤ هواؤ او د هوسونو تابع وګرځولی شی. بلکه د لوی قرآن صحیح مطلب هم هغه دی چه د صحیحو احادیثو او د صالحینو اسلافو له متفقو تصریحاتو ځنی مخالف نه وی.

وَاذۡكُرُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ اِذۡ كُنۡتُمۡ اَعۡدَآءً فَاَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوۡبِكُمۡ فَاَصۡبَحۡتُمۡ بِنِعۡمَتِهٖۤ اِخۡوَانًا‌ۚ

او یاد کړئ تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسی کله چه وئ تاسی دښمنان نو الفت (مینه) ئی پیدا کړه په منځ د زړونو ستاسی کښی نو وګرځیدئ تاسی په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامی) ورونه

تفسیر: یعنی د سلهاؤ کلونو عداوتونه او کینی ئی له منځه ورکی کړی. او الله تعالیٰ د خپل محبوب رسول الله صلی الله علیه وسلم په برکت تاسی اسلامی خواږه ورونه سره وګرځولئ چه د هغه په اثر ستاسی دین او دنیا سم شول. او ستاسی داسی پت او اعتبار پیدا شو چه د هغه له لیدلو څخه غلیمان ویریږی، دغه «اخوت» او «اتحاد» د الله جل جلاله دومره یو لوی نعمت دی چه د ځمکی د مخ د ګردو (تولو) خزائنو په مصرف سره هم چاته په لاس نه ورځی.

وَكُنۡتُمۡ عَلٰى شَفَا حُفۡرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَاَنۡقَذَكُمۡ مِّنۡهَا‌ؕ

او وئ تاسی په غاړه د کندی له اوره (د دوزخ په سبب د ګمراهی او کفر) نو خلاص ئی کړئ تاسی له هغه (اوره په اسلام سره)،

تفسیر : د کفر او عصیان له امله (وجی) تاسی بیخی د دوزخ په غاړه کښی ولاړ وئ چه د موت له راتللو سره به سم د لاسه په هغه کښی لویدئ! الله تعالیٰ ستاسی لاس ونیو. او تاسی ئی له هغه ځنی وژغورلئ (محفوظ ئ کړلی) او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وسیله ئی د ایمان او ایقان رڼا (رڼرا) ستاسی په زړونو کښی واچوله که د الله تعالیٰ دا دینی او دنیوی عظیم الشان احسانونه په یاد ولرئ! نو هیڅکله به د ګمراهی په طرف بیرته ونه ګرځئ!

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمۡ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُوۡنَ ﴿۱۰۳﴾

هم داسی (لکه چه د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر ئی بیان کړل) بیانوی الله

تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل له پاره د دی چه تاسی په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومئ!.

تفسير : يعنی د دی خبرو له داسی ښکاره او صاف ويلو څخنی دا مقصود دی چه تاسی تل په سمه او صافه لاره باندی لاړ شئ ! او د هسی مهلکو او خطر لرونکو غلطيو بيا اعاده ونه کړئ! او د هيڅ شيطان په اغواء سره د استقامت لاره پری نه ږدئ!.

وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

او وی دی (تل) له تاسی يوه ډله چه بولی (خلق) په طرف د خير (اسلام) او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نيکی) سره او منعه کوی «(خلق)» له منکر (بدی) نه او دغه (آمرين بالمعروف ناهين عن المنکر) هم دوی دی په مراد رسيدلی.

تفسير: يعنی تقوىٰ، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، اسلامی مؤاخات (هم رنګی) او ملی ژوندون، دا تول هلته باقی پاتی کيدی شی چه په مسلمانانو کښی يوه ډله خاص د دعوت او ارشاد له پاره وی او د دی ډلی وظيفه هم دا وی چه د خپل قول او عمل په وسيله د دنيا اهل د قرآن او سنت په لوری وبولی او کله چه خلق په ښو کارونو سست يا په خرابو کارونو کښی اخته ووينی نو دوی د نيکی په لوری وبولی او متوجه ئی کړی او له بدو کارونو څخنی ئی وژغوروی (وساتی) او په دی کار کښی د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهی ونه کړی! ښکاره ده چه دا کار هم هغه کسان کولی شی چه د معروف او منکر په علم باندی خبر وی او د قرآن او سنت له پوهی سره، هښيار، ذکی، موقع پيژندونکی هم وی، که نه امکان لری چه يو جاهل سړی به معروف منکر او منکر، معروف وګنی او د اصلاح په ځای به ګرد (تول) نظام خراب او مختل کړی يا به د يوه منکر اصلاح داسی کوی، چه له هغه څخه نور ډير منکرات پيدا کيږی، يا د نرمی په ځای کښی به سختی او د سختی په ځای کښی به نرمی کوی ښائی له هم دی امله (وجی) له مسلمانانو څخنی يو مخصوص جماعت د هم دی کار له پاره مامور کړی شوی وی، چه له هر پلوه دوی د «دعوت الی الخير» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» ور او لايق وی. په نبوی حديث کښی راغلی دی «کله چه خلق په منکراتو کښی اخته شی او هيڅوک نه وی چه دوی له هغو څخه وژغوری (وساتی)، نو د عمومی عذاب د راتګ انديښنه شته.» پاتی شوه دا خبره چه په کومو وختونو او احوالو کښی سړی د «امر بالمعروف او نهی عن المنکر» له ترکه

معذور وگڼله شي؟ او په کومو مواقعو کښې واجب یا مستحب دی؟ د دې خبرې د تفصیل دا ځای نه دی. ابوبکر رازی رحمة الله علیه په «احکام القرآن» کښې د دې موضوع په نسبت ډېره مبسوطه وینا کړې ده ـ فلیراجع.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

او مه کېږئ تاسې په شان د هغو کسانو چه سره جلا (جدا) شول او اختلاف (جګړې) ئې وکړې د دین په اصولو کښې وروسته له هغه چه راغلې ؤ دوی ته دلائل ښکاره (د اسلام د حقیقت) او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب ـ ډېر لوی (د دوزخ)

تفسیر : یعنې لکه یهودانو او نصرانیانو غوندې مه کېږئ چه د الله تعالیٰ د صافو او ښکاره ؤ احکامو له رسېدلو څخه وروسته بیا هم په تشو اوهامو او هوسونو پسې ولوېدل او د شرعې په اصولو کښې سره متفرق او په فروعو کښې سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای (اخر) کښې ګوند (پارټی) او ګوند بازی (پارټی بازی) د دوی مذهب او قومیت وران او ویجاړ او تباه کړ او ګرد (ټول) سره د الله تعالیٰ په عذاب بېل بېل ککړ شول.
تنبیه : له دې آیت څخه د هغو اختلافاتو او ډلې ډلې کېدلو مذمومیت او تباهي معلومه شوه چه د شریعت د صافو احکامو له خبرېدلو څخه وروسته پیدا شي. د افسوس ځای دی چه د نننیو مسلمانانو په منځ کښې په سلهاؤ ګوندونه (ډلې) د اسلامي شریعت له ښکاره ؤ صریحو، مسلمو او ټینګو اصولو څخه جلا (جدا) شوې دي او د دوی په منځ کښې اختلافونه اچول شوی دی، او د دې اختلاف او انشقاق عاملین د هم دې عذاب لاندې راغلي دي. بیا هم د شکر ځای دی چه د دې بې تمیزۍ په طوفان کښې د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم له وعدې سره سم یو عظیم الشان جماعت د پاک الله دا رسۍ ټینګه نیولې ده. او د «ما انا علیه و اصحابی» په مسلک باندې قائم دی. (الحمد لله!) او د قیامت تر ورځې پورې به قائم وي. پاتې شول هغه فرعي اختلافونه چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنه او د مجتهدینو آئمه ؤ په منځ کښې شته، هغه له دې آیت سره هیڅ تعلق نه لري. د دې فرعي اختلافونو پر اسبابو باندې حضرت شاه ولی الله رحمة الله علیه په خپلو تصانیفو کښې کافي او شافي بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ

په هغه ورځ چه سپين به شي (ځيني) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شي (ځيني) مخونه (د كافرانو)

تفسير : يعني د ځينو په څيرو باندې به د ايمان او تقوىٰ نور ځليږي. او عزتمن، موقر خوښ او خوشال به په نظر راځي. د دې په خلاف د ځينو مخونه به د كفر، نفاق، فسق او فجور په تورو‌الي سره تور وي او له صورت ځني به ئې ذلت او رسوائي له ورا ښكاري ګواكې د دوى ظاهر صورت به د دوى د باطن هنداره (آئينه) وي.

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

پس هر څه هغه كسان چه تور شوي دي مخونه د دوى (نو ويه ويل شي دوى ته) آيا كافران شوي يئ تاسي وروسته له ايمان راوړلو ستاسي؟

تفسير : د دې الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، كتابيانو او عامو كافرانو يا پر ګردو (تولو) مبتدعينو، فساقو او فجارو باندې كيږي.

«مرتد» هغه ته وايه كيږي چه وروسته له ايمان راوړلو ځني بيا كافر شي.

«منافق» هغه دى چه په ژبه سره اقرار كوى خو په زړه كښې ترې انكار لري او كافر وي.

«كتابي» پخپلو انبياؤ او كتابونو باندې د ايمان لرلو مدعي وي چه د دې مطلب داسې كيږي چه دوى هغه ګرد (تول) زيرې چه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په نسبت وركړي شوي دي ومنې او سم له هغو هداياتو سره زمونږ پر رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ايمان راوړي. مګر دوى په خپل انكار كښې له ګردو (تولو) ځني په مخ لاړل ګواكې دوى وروسته له ايمان راوړلو پر خپل كتاب او نبي باندې بيا كافريږي.

«مبتدع» هغه دى چه تش په خوله دعوىٰ كوى چه مونږ د قرآن شريف او سنت تابعان يو او پر نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې مو ايمان راوړى دى مګر وروسته له هغه ډير بې اصله او باطل شيان په دين كښې شاملوي يا د دين له ځينو ضرورياتو ځني انكار كوي. او له اصلي دين څخه د باندې وځي هم دا طريقه دوى هم تر يوې درجې په ﴿ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ﴾ سره مخاطب كيږي. پاتې شول «فساق» چه د هغوى عقيده صحيحه وي كه دغه خطاب هغوى ته وى نو مطلب به ئې داسې وي چه د ايمان له راوړلو ځني وروسته دوى خپل عمل د كافرانو په شان ولې وګرځاوه؟ ګواكې له كفر څخه به عملي كفر مراد وى. او كه د عامو كفارو په حق كښې دا خطاب ومانه شي نو حاصل ئې دا دى پاك الله ګرد (تول) د فطرت په دين باندې پيدا كړي دي نو تاسې هغه ايماني فطرت ولې ضائع كړى دى؟ او ولې كافران شوي يئ؟ نور د آيت له ښكاره سياقه رامعلوميږي چه دلته له كفره فعلي كفر، يعني مذموم اختلاف او تفريق مراد دى.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾

نو وڅکئ عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران کیدلئ. او هر څه هغه کسان چه سپین شوی دی مخونه د دوی نو وی به دوی په رحمت د الله چه دوی به په هغه کښی تل وی (یعنی په جنت کښی).

تفسیر: ځکه چه جنت یوازی په عمل سره نه مونده کیږی ـ او سره له عمله د الله تعالیٰ رحمت او فضل هم ورته په کار دی. او جنت هم داسی یو ځای دی چه هلته الله تعالیٰ د هوسائی (قراری) او آرامی او ښه ژوندون هر راز (قسم) اسباب او سامان مهیا کری دی.

تل کره فکر د عقبیٰ ! فضل غواړه د مولا !

ربړ نشته په جنت کښی! جنت ځای دی د هوسا

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

دا (چه تیر شول) آیتونه د الله دی مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده !) په حقه سره، او نه دی الله چه اراده به کوی د ظلم له پاره د عالمیانو (د عقاب په زیاتوالی یا د ثواب په لږوالی)

تفسیر: په حقیقی معنی سره ظلم هلته له سره ممکن نه دی، مگر په ښکاره طریقه سره هغه شی ته چه تاسی ظلم ویلی شئ د هغه صدور هم د الله تعالیٰ له جانبه نه کیږئ مثلاً داسی سخت احکام بندگانو ته ولیږی چه له هغو ځنی یوازی د دوی ربړول (تکلیفول) مقصود وی یا د رحمت په مستحق باندی عذاب نازل کری یا د لږی سزا په ځای ډیره سزا ورکری یا د کومی وړوکی نیکی صله ور نه کری. او نور. ښه وپوهیږئ چه د الله تعالیٰ هر حکم چه دی خالص د بندگانو د تربیت له پاره دی. او هره هغه معامله چه له هر چا سره ئی کوی بیخی له حکمت او مصلحت سره سمه او موافقه ده.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه

چه په څمکه کښې دی، (سره له اسمانونو، ځمکو، مکلاً خلقاً او عبیداً) او (خاص) الله ته بیرته ګرځول کیږی ګرد (تول) کارونه (نو هر چاته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوی)

تفسیر کله چه هر شی د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی او د هر کار پای او انجام د ده په قدرت کښې دی نو بیا به ولې او د څه له پاره ظلم او تیری وکړی شی؟

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

یئ تاسی (ای محمدی امته!) خیر (بهتر د هر هغه) امت چه ایستلی شوی دی د پاره د خلقو .

تفسیر : د دی سورت په ۱۰۲ آیت ۱۱ رکوع کښې داسی ذکر شوی دی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ ﴾ الآیة ـ په دی منځ کښې د هغه تناسب سره څه نور اوامر او نواهی او څه وعد او وعید هم راغلل. له دی ځایه بیا د هم هغه اول مضمون تکمیل کاوه شی. یعنی ای مسلمانانو! الله تعالیٰ تاسی له ګردو (تولو) امتو ځنی افضل او بهتر ګرځولی یئ! د الله تعالیٰ په ازلی علم کښې له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوی ؤ چه د هغه خبر ځینو پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام ته هم ورکړی شوی ؤ څرنګه چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام ځنی افضل او بهتر دی، د ده امت هم له ګردو (تولو) امتونو او اقوامو ځنی ښه او بهتر دی ځکه چه له ګردو (تولو) ځنی اشرف او اکرم رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په برخه شوی دی. او ډیر زیات پاتی کیدونکی او ښه کامل شریعت ئی په نصیب دی. د علومو او معارفو ورونه به د دوی په مخ کښې پرانیستلی شی، د ایمان، عمل، تقویٰ او انسانیت ګردی (تولی) څانګی به د دوی له محنت او ځان جارولو (قربانولو) ځنی زرغونی او ودانیږی دوی به د کوم خاص قوم، نسب یا مخصوص ملک او اقلیم پوری مخصوص او محصور نه وی بلکه د دوی د عمل دائره به ګرد (تول) عالم او د انسانی ژوندون ګردو (تولو) دائرو او اړخونو (طرفونو) لره نیوونکی او محیطه وی. ګواکی د هم دوی وجود به د دی له پاره وی چه د نورو خیر غوښتنه وکړی. او تر څو چه ممکن وی دوی د جنت د دروازو او ورونو پوری راولی او ورننه ئی باسی ﴿ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ کښې هم دی لوری ته اشاره ده.

تنبیه : د دی آل عمران سورت په ۸۱ آیة ۹ رکوع په ﴿ وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ ﴾ الآیة ـ کښې زمونږ د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د کبریٰ امامت او جامعیت بیان شوی ؤ د آل عمران سورت په ۹۶ آیت ۱۰ رکوع کښې په ﴿ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ ﴾ الآیة ـ کښې د ده د امت د قبلې علویت او لوړه مرتبه وښووله شوه د آل عمران

سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کښې په ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيْعًا ﴾ الآية ۔ کښې ئې د ده د امت د کتاب او د شریعت مضبوطې ښکاره کړه اوس دلته د دی آل عمران د سورت په ۱۱۰ آیت ۱۱ رکوع او هم دی مخ له شروع نه د دی مرحومه امت د فضیلت او عظمت اعلان کاوه شی،

تَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چه حکم کوئ تاسی (هر چاته) په معروف (نیکئ) سره . او منع کوئ تاسی (هر څوک) له منکر (بدئ) څنی

تفسیر: په «منکر» کښې خراب کارونه لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبیحه رسوم، فسق فجور، هر راز (قسم) بداخلاق، او غیر معقولې خبرې شاملې دی. له دی منکراتو څنی ممانعت هم په څو ډولونو (طریقو) وی. کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او توپک کله په «اکبر جهاد» سره. الغرض هر راز (قسم) جهاد په دی کښې داخل دی. دا صفت په داسی عمومیت او اهتمام سره چه په محمدی امت کښې لیده کیږی په پخوانیو امتونو کښې د هغه مثال او نظیر نه مونده کیږی.

وَتُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ؕ

او ایمان لری په الله باندی (په دوام او ثبات سره)،

تفسیر: په الله جل جلاله باندی په ایمان لرلو کښې د ده پر توحید، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرښتو او نورو مؤمن به شیانو باندی ایمان لرل هم داخل دی. ریښتیا خو دا ده چه د خالص او کامل توحید شیوع (خورول) او اهتمام په دی اندازه سره چه لله الحمد په محمدی شریعت کښې شته په نورو امتونو کښې نه ؤ حضرت عمر رضی الله عنه فرمایلی دی. «هر سړی چه له تاسی څنی غواړی چه په دی امت (خیر الامم) کښې داخل شی ښائی چه د الله تعالیٰ شرط پوره کړی!» یعنی «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ایمان بالله» چه د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دی غوره کړی، چه د حضراتو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له شان څخه دی.

وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ؕ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۱۱۰﴾

او که ایمان راوړی وی اهل د کتابونو (په قرآن او محمد نو) خامخا به ؤ (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، ځینی له دوی څخه مؤمنان دی. او زیات د دوی فاسقان دی (نافرمانان متمردان په کفر).

تفسیر: یعنی که کتابیانو ایمان راوړی وی نو دوی به هم په دی «خیرالامم» کښی شاملیدل چه د هغه له امله (وجی) به د هغوی عزت په دنیا کښی زیاتیده او په آخرت کښی به ئی دوه مثله اجر مونده، مګر د افسوس ځای دی چه پرته (علاوه) له څو تنو لکه عبدالله بن سلام یا نجاشی یا نورو بل هیڅوا دا حق ونه مانه او سره د حق له وضوحه په هم هغه نافرمانی کښی تینګ ولاړ دی.

لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى ۖ وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾

له سره به ضرر ونه رسوی تاسی ته (دغه فساق په هیڅ باب کښی) مګر په (لږ) ربړولو (تکلیفولو) (د ژبی) او که جنګ وکړی دوی له تاسی سره نو وبه ګرځوی دوی تاسی ته شاوی (خپلی تیښتی ته) بیا به له دوی سره مرسته (مدد) ونه کړه شی. (بلکه له تاسی سره به د خالق او مخلوق مرستی (مدد) وی).

تفسیر: یعنی که زیات کسان نافرمانان دی څه پروا نه لری. نه شائی چه تاسی د دوی له اکثریت څخه یا له ظاهری ساز او سامان څخه وویرېږئ. ای محمدی خیر الامه! د الله تعالیٰ وعده له تاسی سره داسی ده چه دا شیطانی لښکر ستاسی هیڅ شی ته ضرر نشی رسولی (مشروط په دی چه تاسی خپل خیر الامم توب ثابت کړئ) بس دوی هم دغومره کولی شی چه په خوله کنځلی درته وکړی او د نامردانو په شان تاسی ته بد ووائی یا په رښتیا او دروغو څه عارضی ربړ او تکلیف در ورسوی. نه چه پر تاسی باندی غالب او مسلط شی یا کوم لوی ملی ضرر او قومی نقص تاسی ته در واړوی دا له سره دوی نشی کولی که په جنګ کښی له تاسی سره مخامخ شی نو شا اړوی او تښتی او له هیڅ لوری هغوی ته مرسته (مدد) نه وررسیږی چه د دوی د هغی ماتی مخه ونیسی. لله الحمد دغه پخوا ویل حرف په حرف ثابت شول. او د لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین په زمانه کښی دا ګردی (تولی) پیښی پر کتابیانو باندی اجرا او تطبیق شوی. کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامی او تباهی له پاره ډیر زیات تکلیفونه وګالل (تیر

کړل) او راز راز (قسم قسم) پلمې (فریبونه) او دسیسې (فتنې) ئې جوړې کړې او زیات زور ئې ولګاوه مګر د مسلمانانو یوه ویښته ته ئې هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی هر چیرې چه مقابله وشوه د «حمر مستنفره» په شان تښتیدل او په هر ځای کښې به د الله تعالیٰ نصرت او امداد د هم دغه خیر الامم په نصیب ؤ او دښمنان به د بد حواسي او بیکسۍ په حال کښې مقهور او مخذول کیدل، هر لوری ته به تښتیدل یا به بندیان کیدل. یا به ئې د تسلیم غاړه کیښوده. یا به جهنم ته رسیدل. فلله الحمد والمنه.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوْٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ

مقرر کړې شو په دوی باندې ذلت (خوارې په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کښې چه وموندلې شي دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وي) مګر (چه منګولې ولګوي) په رسۍ د الله او په رسۍ د خلقو (پناه د مسلمانانو)

تفسیر : دا آیات د کتابیانو له جملې څخه خاص په یهودانو پورې متعلق ښکارې لکه چه د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو ځنې ظاهر دي. یعنې پر یهودانو باندې ذلت د تل له پاره مقرر شوې دی. دا کمبختان هر چیرې چه وموندل شي، خوارې او ذلت به دوی پورې نښتې وي او هیڅ به ترې نشي لرې کیدی خورا (ډیر) دولتمندان یهودان هم په آزادۍ او خپل واکې سره د خپل ځان او مال حفاظت نشي کولی. ځکه چه دوی هیچیرې د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دي او په ګرده (توله) دنیا کښې بې پته او بې عزته پراته دي او یواځې د ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسائي (ارام) او ژوندون کوي، یعنې (تورات) د ځینو احکامو د تعمیل په وسیله پاتې دي یا په ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ژوند کوي، یعنې د نورو د حمایې تر سیورې لاندې خپلې شپې تیروي. او د هر چا په تابعیت کښې چه دي د هغوی تر سیورې (سورې) لاندې پراته دي (کذا فی الموضح) ځینو مفسرینو له ﴿بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ﴾ **او له** ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنې د الله تعالیٰ ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړې دی. یعنې پرته (علاوه) له دې چه له مسلمانانو سره عهد وکړي او د الله تعالیٰ په ذمه کښې راشي. ځینې وائي چه له ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنې اسلام مراد دی. یعنې د اسلام په منلو سره له دې خوارې ځنې وتلې شي یا په معاهده سره ځان ترې ساتلې شي ځکه چه په معاهده کښې هم د دوی ځان او مال مامون او مصون پاتې کیږي. والله اعلم.

وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ الْاَنْۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿١١٢﴾

او وګرځېدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرره کړ شو پر دوی باندی مسکنت (محتاجی) دا (محتاجی او غضب) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی وو چه کافران کیدل په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، یحیٰی، زکریا او نور) په ناحقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب ؤ چه سرکښی کوله او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب)

تفسیر : یعنی په نافرمانی کولو کښی له حده تیر شول، چه د هغه انتهائی اثر دا ؤ چه د الله تعالیٰ له صریحو آیتونو څخنی ئی انکار کاوه، او د معصومو (بیګناهو) انبیاؤ قتل ته تیار شول. هم دغه مضمون د «البقرة» په ٦١ آیت ۷ رکوع کښی تیر شوی دی د هغه فائده دی دلته هم ولوسته شی!.

لَيْسُوْا سَوَآءً ؕ مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَّتْلُوْنَ اٰيٰتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُوْنَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١١٤﴾

نه دی دوی (تول اهل د کتاب سره) برابر څخینی د اهل د کتابونو یوه فرقه ده چه سمه ولاړه ده (په حق باندی) چه لولی دوی آیتونه د الله په ساعتونو د شپی حال دا چه دوی سجدی کوی ایمان راوړی په الله باندی او په ورځی آخری، (د قیامت) باندی او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی (خلق) له منکر (بدئ) څخنی او تلوار کوی په ښو کارونو کښی (تاخیر نه کوی)، او دغه کسان له صالحانو څخنی دی.

تفسیر: د دی ګردو (ټولو) کتابیانو حال یو شان نه دی. د دومره بدانو په منځ کښی څه ښه کسان هم شته. او د دی مسخه شویو اشقیاؤ په منځ کښی ځینی سعید ارواح هم موجود دی. چه دوی ته (حق سبحانه و تعالیٰ) د حق منلو توفیق ورکړی دی او د اسلام په غیږ کښی ننوتلی دی. او د حق په لاره کښی هسی سم او مستقیم رهی (روان) دی چه هیڅ یو طاقت دوی له هغی لاری ځنی نه شی کږولی، د دوی په منځ کښی داسی سړی هم شته چه د شپی له مخی له خوږو خوبونو او له پستو بسترو څخه پاڅیږی، اودس کوی او د الله تعالیٰ په مخ کښی دریږی، او د ده په حضور کښی خپله خضوع، خشوع او تذلل وراندی کوی. او د نیاز تندی پر ځمکه باندی ږدی. او په لمانځه کښی له هغه سره مناجات کوی. او د ده پاک قرآن لولی، او په الله تعالیٰ او آخرت باندی په ښه ډول (طریقه) ایمان راوړی او د خالص توحید قائلان دی، او د قیامت له ورځی څخه ویریږی. او که کوم ښه کار ته وبلل شی نو په مندو ورځغلی او له نورو څخه په مخ کښی ور درومی بیا نه یوازی دوی پخپله پر سمه صافه لاره باندی ځی، بلکه نورو ته هم تشویق، ترغیب، لارښوونه او هدایت کوی، بلاشبهه په دی یهودانو کښی دا خلق هغه کسان دی چه دوی ته الله تعالیٰ د نیکبختی صلاح، رشد او فائدی یوه خاصه برخه ورعطا کړی ده، دا د عبدالله بن سلام او د هغه د ملګرو ذکر ؤ. رضی الله تعالیٰ عنهم.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُّكْفَرُوهُ ط

او هر څه چه کوی دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضائع نه کړی دوی لره (ثواب د) هغه کار.

تفسیر : بلکه دوه مثله اجر به مومی، لکه چه د «قصص» په ٥٤ آیة ٦ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا ﴾ او په صحیح حدیث کښی نبی کریم علیه الصلٰوة والتسلیم د هغه تشریح فرمایلی ده.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۱۵﴾

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزګارانو (هم).

تفسیر : د هم دی له امله (وجی) چیری چه د یهودانو د خرابیو ذکر راځی حق سبحانه و تعالیٰ دا پرهیزګاران تری جلا (جدا) او مستثنیٰ کوی او سم د دوی له تقویٰ او پرهیزګارئ سره په دنیا او آخرت کښی له هغوی سره بیخی جلا (جدا) او ممتازه معامله کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی څخه مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی! او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دی). دوی به په هغه (اور) کښې تل وی (بی انتهاء، بلا انقطاع) مثال د هغه مال چه صرفوی (ئی کافران د الله په لاره) په دی ژوندانه د دنیا (لږ خسیس) کښې په شان د مثال د هغه باد دی چه وی په دی باد کښې ډیره یخنی (یا اور) چه ورسیږی (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چه ظلم ئی کړی دی پر ځانونو خپلو پس هلاک کړی دغه کښت (فصل).

تفسیر : د صالحانو او د متقیانو په مقابل کښې دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمائی پخوا ئی فرمایلی ؤ. ﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَن يُكْفَرُوهُ ﴾ یعنی د مؤمنانو نیکی که څه هم ډیره وړه وی بی اجره نه پاتی کیږی او د دوی د هیڅ یو ښه کار بیقدری نه کیږی. بالعکس کافران هر څومره چه مال او قوت په دنیا کښې ولګوی، اګر که دوی ئی پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وګنی، په آخرت کښې ئی هیڅ قدر او پوښتنه نه کیږی، ځکه چه د ایمان او د صحیح معرفت د روح نه لرلو له سببه د هغه هر عمل بیکاره او بی فائدی دی، د هغه جزا به هم داسی فانی او ناپایښته په هم دغه فانی دنیا کښې وررسیږی. د عمل ابدی ساتونکی ایمان او ایقان او باور دی، او پرته (علاوه) له ایمانه د هر عمل مثال داسی وګڼئ لکه چه کوم شریر یا ظالم فصل وکړی، یا په باغ کښې نیالګی کیږدی، او د هغه د ساتلو څه انتظام او فکر ونه کړی، او له واوری او ږلی څخنی ئی ونه ساتی او د هغه له څو ورځو زرغونتیا او ښکلی ننداری څخنی خوښ شی، او راز راز (قسم قسم) هیلی او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کښې وګرځوی. چه ناڅاپه د هغه شرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلی ولګیږی، او پر هغو شینکو باندی دومره واوره او ږلی ولویږی چه یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړی او وئی سوځوی، او دی په پای (اخر) کښې د دی تباهی په نسبت خپلی ګوتی وچیچی او خاوری په سر

باد کړی نه ئی هیلی (ارمانونه) پوره شی. او نه ئی امیدونه په ځای شی او نه د اړی او احتیاج په وخت کښی د هغه له پیداواره منتفع شی، او کله چه دا تباهی د ظلم او د شرارت سزا وه نو ځکه پر دغه مصیبت باندی څه اخروی اجر هم لکه چه مؤمنان ته په داسی مواردو کښی وررسیږی په لاس نه ورځی کتمت (هو بهو) هم دا د هغو کفارو احوال دی چه په کفر او شرک باندی تینګ ولاړ وی، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) دیر خیر او خیرات ورکوی. پاتی شول هغه کمبختان چه د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمنی، یا په فسق او فجور کښی لګیږی نو د دوی د حال پوښتنی نه دی په کار، ولی چه دوی نه یوازی خپل مال خوشی چتی (فضول) صرفوی بلکه په دی مال صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او وبال هم اړوی، دی ګردو (تولو) ته ښائی چه په یاد ئی ولری. «مال وی ـ که اولاد ـ هر شی چه وی، د الله تعالیٰ د عذاب مخه نشی اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کښی دوی پخپلو هیلو (امیدونو) باندی بری مومی.

تنبیه : «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کښی عموماً د عذاب په مورد کښی مستعمل شوی دی. لکه ﴿ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ او ﴿ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا ﴾ او ﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا ﴾ الآیة ـ او د «**رحمة**» په موقع کښی د جمعی لفظ «ریاح،» راغلی دی لکه ﴿ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ ﴾ . او ﴿ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ ﴾ الآیة ـ او ﴿ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا ﴾ الآیة ـ کذا ذکره ابوحیان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

او نه دی ظلم کړی پر دوی باندی الله ولیکن پر ځانو خپلو ظلم کوی دوی (په کفر سره چه د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر : داسی دی ونه ګڼل شی چه «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکی نه منله کیږی، نو پر دوی باندی معاذ الله د الله تعالیٰ له جانبه ظلم او تیری شوی دی» داسی نه ده! ځکه چه دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندی پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی نو دغه بده ورځ به ورته نه پیښیده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی دوستان د راز (له هیڅ فرقی نه چه وی) غیر له تاسی (مؤمنانو) هیڅ کمی نه کوی دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست ګڼی دوی ضرر ستاسی، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دښمنی له خلو د دوی نه او هغه بغض چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دوی ډیر لوی دی (له هغه چه په خله ئی وائی)، په تحقیق بیان کړی دی مونږ تاسی ته علامی (د نفاق د دوی) که یئ تاسی چه عقل چلوئ پکښی (پوهیږئ)

تفسیر : ځینی وائی دا آیتونونه د یهودانو په باب کښی نازل شوی دی. ځکه چه ځینی مسلمانان د (حلف جوار) یعنی د ګاوندیتوب دوستانه معاهده او د نورو خبرو په بناء چه کوم تعلقات ئی پخوا له اسلامه له هغوی سره لرل، وروسته له اسلامه ئی هم هغه مناسبات له دوی سره همغسی تینګ وساتل، او د دوستی په اعتماد به مسلمانانو له دوی سره د ځینو پټو خبرو او خصوصی مشورو په اخفاء کښی زیات اهتمام نه کاوه. او د ځینو په نزد دا آیتونه د منافقانو په حق کښی نازل شوی دی ځکه چه په عادی ډول (طریقه) به خلقو دوی ظاهراً مسلمانان ګڼل، او دومره زیات احتیاط به ئی تری نه کاوه، چه د دی بی احتیاطی له امله (وجی) د سخت زیان د رسیدلو اندیښنه وه. حق تعالیٰ دلته په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه چه مسلمانان دی د خپل حقیقی مسلمان ورور څخه پرته (علاوه) بل چاته د خپل د زړه خبره او پټه مرکه (راز) نه ورښئی ځکه که یهودی وی یا نصرانی منافق وی که مشرک له دوی څخه هره یوه ډله چه وی ستاسی حقیقی خیر غوښتونکی نه دی، بلکه دا خلق تل په دی کوښښ کښی لګیا دی چه تاسی تیریاسی، او په هر چم (فریب) سره چه وشی څه زیان در ورسوی، او په دینی او دنیوی خرابیو کښی تاسی اخته کړی د دوی خوښه هم دا ده چه تاسی په تکلیف کښی اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسی ته کوم دینی یا دنیوی نقصان درورسیږی. هغه دښمنی او بغض چه د دوی په زړونو کښی دی هغه خو ډیر زیات دی. لیکن ډیر ځلی داسی هم کیږی چه دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کښی مغلوبیږی. د هم دی رخی،(کینی) حسد او دښمنی له امله (وجی) د دوی ژبی د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی نه دی، نو د عقلمن سړی دا کار نه دی چه هسی خبیث باطن دښمنان خپل رازداران وګرځوی. حق تعالیٰ د دوست او دښمن علامی، او د مؤالاتو او نورو احکام په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی، په هر هغه چا کښی چه عقل وی، له هغه څخه به کار اخلی (د کفارو د مؤالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی تیر شوی دی او څه نور په «المائدة» او نورو کښی راځی.

هَٰٓأَنتُمْ أُو۟لَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِٱلْكِتَٰبِ كُلِّهِۦ

واورئ خبردار شئ! تاسي هغه کسان يئ چه دوستي کوئ له دوی سره او نه کوی دوستي دوی له تاسي سره او تاسي ايمان لرونکي يئ پر تولو کتابونو.

تفسير : يعني دا څومره بي موقعه خبره ده چه تاسي د هغوی په دوستي باندی نازيږئ! او هغوی ستاسي دوستان نه دي بلکه ستاسي بيخ ايستونکي دښمنان دي او عجيبه لا دا ده چه تاسي آسماني کتابونه اعم له دی چه هغه د هر قوم وی او په هره زمانه کښي معمول وی، پر هر نبي الله باندی چه نازل شوی وی ګرد (تول) منئ (پر هغو باندی چه حق تعالیٰ ئی نومونه راښودلی دی بالتفصيل، او پر هغوی باندی چه نومونه ئی نه دی راښودلی بالاجمال ايمان لرئ) په خلاف د دی دا خلق ستاسي کتاب او نبي عليه السلام نه مني بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبياؤ باندی هم صحيح ايمان نه لری په دی لحاظ سره ښه خو به داسي ؤ چه هغوی به له تاسي سره مينه او محبت کولی او تاسي به له دوی ځني ډير لری ګرځيدئ او نفرت او بيزاری به مو ښکاروله مګر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا ۚ

او کله چه يو ځای شي دوی له تاسي سره نو وائي دوی ايمان مو راوړی دی،

تفسير : منافقينو خو به تل هم داسي ويل «عامو يهودانو او نصرانيانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کښي آمنا ـ مونږ مؤمنان يو!» ويل له دی وينا ځني د هغو مقصد دا ؤ چه مونږ په خپلو کتابونو باندی ايمان لرو او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا۟ عَضُّوا۟ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ مِنَ ٱلْغَيْظِ ۚ

او کله چه يوازی شي دوی نو چيچي دوی په تاسي باندی سرونه د ګوتو له (ډيره) قهره،

تفسير : يعني د اسلام د عروج او پخپلو منځونو کښي د مسلمانانو د ميني، الفت او محبت له ليدلو څخه دا خلق له ډيره بغضه او عناده سوځي او مری او څرنګه چه د مسلمانانو په خلاف هيڅ جرأت او اقدام نه شي کولی، نو ځکه د ډيره قهره او غضب او خپګان له امله (وجی) غاښونه او ګوتي سره چيچي.

قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ

ووایه (ای محمده! دوی ته) مره شئ! په قهر (او بغض) خپل سره،.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اسلام او مسلمانانو ته لا زیات ترقیات او فتوحات ور په برخه کوی نو تاسی پخپل غیظ، غضب او غصه کښې ومرئ! که له ډیرو لغتو وهلو څخه مو سا وخیژی خو بیا به هم ستاسی دا هیلی او آرزوګانی نه پوره کیږی. او الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) اسلام غالب او مسلمانان بریالیان (کامیاب) کوی.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾

بیشکه چه الله عالم دی په هغو (خبرو هم) چه په سینو (زړونو) کښې دی (نو دوی ته به پری جزا ورکوی)

تفسیر : نو له هم دی امله (وجی) ئی مسلمانان د دی شریرانو په باطنی حالاتو او قلبی جذباتو مطلع کړل. او دوی ته داسی سزا هم ورکوی چه د دوی د دغو پتو شرارتونو او پتو عداوتونو سره هم تناسب ولری.

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

که ورسیږی تاسی ته کومه ښیګڼه (لکه فتح یا غنیمت) نو خپه کوی دوی او که ورسیږی تاسی ته کومه بدی (خپګان لکه قتل یا هزیمت) نو خوشالیږی دوی په سبب د هغه .

تفسیر : که ستاسی لږ څه ګټه او فائده د دوی تر سترګو شی مثلاً ستاسی اتحاد یو جهتی، پر دښمنانو باندی غلبه او نور ووینی نو د رخی (کینی) او حسد په اور کښې نینی نینی کیږی. او که چیری پر تاسی کوم مصیبت یا خپګان راشی نو دوی له ډیری خوښی او خوشالی پخپلو کالیو (جامو) کښې نه ځائیږی نو ښه! داسی پست او ښکته قوم سره همدردی لرل او له هغو څخنی د خیر غوښتلو څه هیله(امید) او توقع کیدی شی؟ چه تاسی د هغوی په لوری د دوستی او خپلوی لاسونه ور وراندی کوئ.

وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾

او که صبر وکړئ تاسی (پر اضرار د دوی) او ځان وساتئ تاسی (له دوستی د دوی) نو ضرر به نه رسوی تاسی ته مکر، فریب د دوی هیڅ شی، بیشکه چه الله په هغو کارونو چه دوی (ئی) کوی (هم) ښه احاطه کوونکی (او هر شی ورته معلوم) دی.

تفسیر : ممکن ؤ چه چاته دا خیال پیدا کیده چه که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو نو دوی ته به لا زیات غیظ او غضب ورځی او زمونږ په خلاف به تدبیرونه کوی او لا زیات زیان به رارسوی. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه که تاسی په صبر او استقلال، تقویٰ او طهارت باندی تینګ ولاړ اوسئ نو د هغوی به هیڅ دول (قسم) مکر او فریب پر تاسی نه چلیږی. هر راز (قسم) کار چه دوی کوی هغه تول الله تعالیٰ ته معلوم دی او الله تعالیٰ ته هر کله دا قدرت حاصل دی چه د دوی د مکر او فریب جالونه ګرد (تول) سره وشلوی. تاسی خپله معامله له الله تعالیٰ سره پاکه او صافه وساتئ! بیا نو ستاسی له لاری هر راز اغزی او خندونه لری کیږی. تر دی وروسته د (احد) د غزا ذکر راځی چه په هغی کښی ځینی مسلمانان د منافقانو له اغواء کونکو حرکاتو ځنی لږ څه متأثر شوی وو. او نژدی ؤ چه د مسلمانانو د دوو قبیلو له لاسونو د صبر او تقویٰ لمن خوشی شی. او منافقانو ته د خوښی موقع په لاس ورشی. مګر الله تعالیٰ د هغوی لاس ونیوه او دا قبیلی ئی له خورا (دیر) سختو ښوئیدلو څخه وژغورلی (بچ کړی).

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾ إِذْ هَمَّت طَّائِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

او (یاد کړه ای محمده!) چه راووتی ته په اول د ورځی کښی له کوره خپله چه تیارول دی مؤمنانو ته (په احد کښی) ځایونه له پاره د جنګ او الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ګردو (تولو) احوالو) کله چه

قصد وکړ دوو طائفو له تاسې د دې خبرې چه بې زړه شي دوی (له جنګه) حال دا چه الله ولي (مددګار) د دوی ؤ او خاص پر الله دې نو توکل وکړی مؤمنان او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړی وه له تاسې سره الله په (جنګ) د بدر کښې حال دا چه تاسې کمزوری وئ نو وویریږئ له الله نه له پاره د دې چه شکر وکړئ تاسې (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر : په دې آیت کښې د (احد) د غزا واقعه یاده شوې ده. دا واقعه داسې وه چه د هجرت په (٢) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کښې د مسلمانانو او قریشو د فوځونو په منځ کښې لوی تصادم واقع شو چه په هغه کښې د مکې معظمې له کفارو (٧٠) نومیالی سړی مقتول او (٧٠) تنه بندیان شول. له دې تباه کوونکې او سپکوونکې ماتې څخه د قریشو د انتقام لمبې پورته شوې. د هغو وژل شوي ؤ مشرانو وارثانو او خپلوانو ګردو (تولو) عربو ته د غیرت او حمیت دعوت ورکړ او له مکیانو څخنې ئې غوښتنه وکړه چه «هغه تجارتي مال چه له (شام) څخنې راوړی شوی دی (چه هم هغه د بدر د غزا سبب ؤ.) ګرد (تول) سره په هم دې مهم کښې صرف کړ شي! څو مونږ له محمد او محمدیانو څخه د خپلو مقتولینو بدل او انتقام واخیستی شو.» دا خبره ګردو (تولو) سره ومنله او د هجرت په (٣) کال قریشو سره نورې قبیلې هم پر (مدینې منورې) باندې د تعرض په قصد ووتلې تر دې چه له دوی سره ښځې هم د جنګ په نیت او د دې له پاره چه د ضرورت په وخت کښې نارینه ؤ ته غیرت ورکړی او د دوی د ماتې مخه ونیسي روانې شولې. کله چه دغه دری زریزه لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدینې منورې څخنې (٣) یا (٤) میله لرې (د احد) د غره سره نژدې د چارشنبې په ورځ د شوال (١٢) د هجرت په دریم کال واړول نو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له خپلو اصحابو سره جرګه او مشوره وکړه. د رسول الله مبارک رأیه داسې وه چه پخپله په مدینې منورې کښې اسلامي مجاهدین پاتې شي ځکه چه په هم هغه ځای کښې هم د مکې معظمې له کفارو سره په ډیرې آسانۍ او کامیابۍ سره غزا کیدې شي. د دې فکر تائید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی ؤ دا ړومبی ځلې ؤ چه له رئیس المنافقین (عبدالله بن ابي) څخنې هم رأیه واخیسته شوه چه د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رائې سره موافقه وه. مګر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چه د بدر په غزا کښې نه وو شامل شوي. او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو په دې باندې ټینګ شول چه مونږ ته ښائي چه له ښاره د باندې ووځو او هلته له کفارو سره مقابله وکړو څو دښمن د ضعف او د ویرې ګمان پر مونږ باندې ونه کړي د آراؤ اکثریت په وتلو باندې غوته شو. په هم دې شور ماشور کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ولاړ او ځغره ئې واغوسته او خپله وسله ئې واخیسته او د غزا په نیت د باندې ووت. د پاک رسول الله په غیاب کښې ځینو کسانو ته هسې یو خیال پیدا شو چه «مونږ ولې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ چه د غزا له پاره د باندې ووځی!» نو

ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور څخه د راوتلو په وخت کښې د دوی په لوړ حضور کښې عرض وشو. «یا رسول الله! کله چه ستاسی پاکه اراده پر دی باندی ده چه هم دلته مدافعه وکړو نو راځئ چه هم دلته سنګر ونیسو» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «یو نبی ته دا خبره مناسبه نه ده کله چه دی ځغره واغوندی، او وسله په لاس واخلی، او غزا ته خپله ملا وتړی بیا بی له قتاله وسله له ځانه لری کړی.» کله چه دوی له مدینی منوری څخه د باندی تشریف یووړ، نژدی یو زر تنه مجاهدین له دوی سره وو. مګر عبد الله بن ابی نژدی سره له (۳۰۰) سړیو (چه ځینی مسلمانان هم پکښی وو) له لاری څخه بیرته وګرځیدل او ویل به ئی «کله چه ده زما په خبره باندی غوږ کښینښود او زما په مشوره ئی عمل ونه کړ نو موږ هم دی ته اړ (تیار) نه یو چه وجنګیږو او خامخا خپل ځانونه مړه کړو» ځینو مشرانو (ابن ابی) ویوهاوه چه «راځه! چه غزا ته ولاړ شو! چیری ځی؟» خو (ابن ابی) ونه منله او تول سره ستانه (واپس) شول. په پای (اخر) کښې رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنګ ډګر (میدان) ته ورسیدل. او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل او هر یو تولی ئی په مناسب ځای کښې وتاکه (مقرر که) او هغوی ته ئی خپلی وظیفی وروښودلی. او امر ئی وفرمایه «ترڅو چه زه د جنګ حکم در نه کړم تاسی مه جنګیږئ! او په خپلو ځایونو کښې منتظر اوسئ!» په دی منځ کښې د عبدالله بن ابی د جلاوالی (جداوالی) او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کښې لږ څه کمزوری پیدا شوه او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله (وجی) ئی زړونه سره وریږدیدل او داسی خیال ورپیدا شو چه د جنګ له ډګره ځان بیرته وکاږی. مګر حق جل وعلی شان) د دوی لاس ونیوه. او له دوی سره ئی مرسته (مدد) وکړه او زړونه ئی تینګ کړل او دا ئی ور په زړه کړ چه د مسلمانانو اعتماد او ډادینه ښائی یوازی په الله تعالیٰ باندی وی. او ښائی تل ترتله د الله تعالیٰ په اعانت او نصرت باندی متوکلان وی. تعداد، سامان، لوازم تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لری. کله چه الله تعالیٰ خوک غواړی چه مظفر او منصور وګرځوی نو له ګرد (تول) ساز او سامان څخه ئی مستغنی او بی پروا کوی. او د غیبی تائید «فتح مبین» ور په برخه کوی. لکه چه د «بدر» په غزا کښې داسی وشو. نو مسلمانانو ته ښائی چه تل له الله تعالیٰ څخه وویریږی څو د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډیر شکر کولو موقع په لاس ورشی. د «بدر» د غزا پوره تفصیل د «الانفال» په سورت کښې راځی د هغه په فوائدو کښې دی وکوت شی!.

تنبیه : له دوو فرقو څخه مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دی. اګر که په دی آیت کښې دوی ته نری شانته «اخطار» ورکړی شوی دی مګر د دی قبیلی ځینو مشرانو به فرمایل چه «د دی آیت په نه نازلیدولو موږ نه وو خوښ بلکه پر نزول ئی خوښ یو» ځکه چه ﴿ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا ﴾ زیری د ده له ویری څخه لوی دی.»

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ

بِثَلٰثَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِيْنَ ﴿١٢٤﴾

(یاد کړه ای محمده!) کله چه ویل تا مؤمنانو ته چه آیا کافي (بس) به نه شي ستاسی دا چه مرسته (مدد) وکړي له تاسی سره رب ستاسی په دری زرو له پرښتو چه رالیږلی شوی وی (له آسمانه).

تفسیر : یعنی چه له آسمانه خاص د هم دی کار له پاره نازل کړی شوی وی. د اکثرو علماؤ په نزد دا راجح دی چه دا واقعه د «بدر» د غزا ده. کله چه مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحی او تجهیزاتو له لیدلو ځنی اندیښنه او تشویش پیدا شو نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی له پاره داسی وفرمایل او داسی شوه لکه چه د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسیده. د «الانفال» په سورت کښی د دی مفصل بیان راځی. همدلته د ملائکو د نزول په حکمت او د ملائکو په تعداد او په ظاهری تعارض باندی هم خبری کیږی.

بَلٰٓى ۙ اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا وَيَاْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِيْنَ ﴿١٢٥﴾

هو! (دری زره بس کیږی)! که تاسی صبر وکړئ او وویریږئ (له الله) او راشی مشرکان پر تاسی په دغه ساعت (بی له تاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره رب ستاسی په پنځو زرو سره له پرښتو چه علامی لرونکی به وی،

تفسیر : یعنی دری زره بیشکه کافي دی. بیا هم که تاسی د صبر او استقلال ثبوت راکړئ! او تقویٰ غوره کړئ!، او له نافرمانی ځنی ځانونه وساتئ، او د کفارو فوځونه یو ځائی پر تاسی باندی رامات شی نو د دری زرو پرښتو پر ځای پنځه زره پرښتی درلیږلی کیږی چه هغوی به ځانته آثار او خاصی علامی لری. او د دوی پر آسونو باندی به خاصی نښی وی. څرنگه چه په «بدر» کښی د کفارو شمیر یو زر ته ؤ ږومبی ئی د هغه په تناسب سره د یو زر پرښتو وعده وفرمایله لکه چه د «الانفال» په سورت کښی راځی. بیا ئی د مسلمانانو د ویری د لری کولو له پاره د دوی شمیر دری چنده وفرمایه. ځکه چه د کفارو شمیر د مسلمانانو د شمیر په نسبت دری چنده ؤ. وروسته له دی نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چه مسلمانانو ته دا خبره ورسیده چه (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته (مدد) راځی، نو یو نوی اضطراب پیدا شو. په دی وخت کښی پاک خدای د زیات تسکین او تقوئی له پاره وعده وفرمایله

که له صبره او تقوىٰ څخه کار واخلئ نو مونږ به پنځه زره پرښتي ستاسي د مرستي (مدد) له پاره درولیږو. که د مشرکانو مرسته (مدد) ناڅاپه وورسیده نو بیا هم څه اندیښنه مه کوئ! ځکه چه الله تعالىٰ سم د لاسه په عین وخت کښي بیا تاسي سره مرسته (مدد) کوی. ښائی چه د پنځو زرو شمیر د دی له امله (وجی) ویلی شوی وی چه لښکر به پنځو برخو ایشلی کیږی نو هری برخي ته یو یو زر مرسته (مدد) ورکوله کیده. څرنګه چه د (کرز بن جابر) مرسته (مدد) ونه رسیده نو ځکه ځیني وائی چه د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړه شوه ولی چه هغه وعده په ﴿ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا ﴾ باندی معلقه وه. د ځینو قول داسی دی چه پنځه زره پرښتي نازلي شوی. والله اعلم. د دی موضوع پوره بیان دی د «الانفال» په سورت کښي وکوت شي!

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ۗ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

او نه ده ګرځولی الله دا مرسته (مدد) مګر له پاره د خوشالتیا ستاسی او له پاره د دی چه تسکین ومومی زړونه ستاسی په دی سره او نه ده مرسته (مدد) مګر له (جانبه د) الله چه ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعني دا ګرد (تول) غیبی سامان په فوق العاده ډول (طریقه) سره د ظاهری اسبابو په صورت یوازی دی له پاره مهیا کړی شوی وی چه ستاسی له زړونو ځني ویره او اضطراب لری شی، سکون او اطمینان ستاسی په برخه شی که نه د الله تعالىٰ مرسته (مدد) په هسی شیانو باندی محدود او مقصور نه دی او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه (احتیاج) او تعلق لری. که الله تعالىٰ اراده وفرمائی نو یوازی پخپل قوی قدرت سره بی د پرښتو له اشتراکه هم تاسی بریالی کوی. یا بی ستاسی له جهاده او ربړ ګاللو (تکلیف تیرولو) څخه کافران نامراد او زیانمن کوی یا له یوی پرښتي ځني هم دا کار اخلی چه اوس ئی له (۵۰۰۰) ځني اخلی. کومه مرسته (مدد) چه پرښتي دررسوی هغه هم د هم هغه (قدیر خدای) په قدرت او مشیت سره دی بل هیڅوک مستقل قدرت او اختیار نه لری. بیا دا د ده حکمت دی چه په کومه موقع کښي له څه قسم اسبابو او وسائطو کار اخیستل وړ (لائق) او مناسب دی؟ (پرته (علاوه) له ده څخه) د تکوین په پټو رازونو باندی بل هیڅوک د احاطه کولو قدرت نه لری

د دنیا له باغه تول کړه ! تل ګلونه!　　په اسرارو د قدرت مه کړه فکرونه!
د قدرت اسرار معلوم دی پاک الله ته　　ته ئی نه مومی له علمه له فنونه !

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا۟ خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾

(الله کومک درکړ) ځکه چه هلاک کړی ځینی له هغو کسانو چه کافران شوی دی یا ئی ذلیل (خواروزار) کړی پس بیرته ولاړ شی (په ماتی سره) محروم .

تفسیر : یعنی د پرښتو له لیږلو څخنی ستاسی امداد مقصود ؤ چه د تاسی زړونه داډه او کلک شی! او د الله تعالیٰ له جانبه پوره بشارت او اطمینان وموموئ! او په سکون سره په ډیره بهادری د دښمن مقابله وکړئ! چه له هغه څخنی دا غرض ؤ چه دا د کفارو زور مات شی او د دوی متونه پری شی او څه نومیالی (نامور) مشرکان ووژلی شی او څه تری په ذلت سره بندیان شی او «بقیة السیف» کسان په ډیره رسوائی او ناکامی سره بیرته ولاړ شی لکه چه هم داسی هم وشو. (٧٠) تنه غټ کفار چه په هغوی کښی د دی امت فرعون (ابوجهل) هم ؤ وژل شول، او (٧٠) تنه ئی بندیان شول او نور د غازیانو د چړو څخه تښتیدلی سری په ډیره سپکتیا او ذلت سره بیرته مکی معظمی ته لاړل.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾

نشته تالره له امره هیڅ شی (بلکه الله اختیار لری د هر شی) یا به رجوع وکړی (الله په قبلولو د توبی سره) په دوی باندی یا به عذابوی (الله) دوی پس بیشکه دوی ظالمان دی.

تفسیر : د (احد) په غزا کښی (٧٠) تنه لوی اصحابان شهیدان شوی وو چه په هغوی کښی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ. مشرکانو په ډیر وحشیانه ډول (طریقه) سره شهداء مثله کړی هم وو یعنی پوزی، غوږونه او نور اعضا ئی پری او ګیډی ئی ورڅیری کړی وی تر دی چه د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه زړه او ځیګر هم هندی (د ابوسفیان ښځی) وایستل او وئی ژوول د دی غزا مفصله واقعه به وروسته راشی، لنده ئی دا چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته په دغی غزا کښی د سترګو د بد نظر ضرر ورسید او له مخنیو څلورو غاښونو څخنی لاندنی ښی غاښ ئی په شهادت ورسید، د (خول) کړی ئی ماتی شوی او د ده مبارک په مخ کښی ننوتی او د ده مبارک تندی زخمی شو. او د ده مبارک وجود په وینو تک سور شو. په هم دی وخت کښی د ده مبارک پښه هم وښوئیده او پر ځمکه ولوید او سم د لاسه بیهوشه شو. کافرانو دا مشهوره کړه. (ان محمداً قد

قتل ـ بیشکه محمد وواژه شو» د دی خبری له اوریدلو ځنی ګرد (تول) مسلمانان وارخطا شول. لږ څه وروسته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په سد شو په دغه وخت کښی د ده له مبارکی خولی ځنی دا جمله ووته. «هغه قوم به څرنګه فلاح ومومی چه د خپل هغه رسول مخ ئی په وینو سور (ژوبل) کړ چه دوی د الله جل جلاله په لوری بولی؟» هو! د مشرکانو د وحشیانه شدائدو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول او د کفارو څو نومیالیو (نامورو) متجاوزینو ته ئی د ښیرا کولو اراده وفرمایله. په رښتیا سره چه دوی حق هم درلود (لرلو) چه هغوی ته د دوی د هسی وحشی توب او بربریت په مقابل کښی ښیرا وکری. مګر د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه دوی له خپل جلیل منصب ځنی لا لوړ ځای ته وخیژوی. او د دوی د لویو اخلاقو یوه خورا (ډیره) ښه نمونه قائمه کړی او تولی دنیا ته دا ورښرګنده کړی چه د بشریت عالم د دی سید المرسلین صلی الله علیه وسلم دغه صبر، تحمل، حلم او عفوی ته وګوری چه خلق پر دوی باندی ظلم او تیری کوی او دی هغوی ته هیڅ نه وائی. دوی یوازی د هم هغه حکم په تعمیل کښی بوخت او لګیا په نظر راځی چه پری مامور دی او هغه دعوت، تبلیغ، جهاد او نور دی او د نورو چارو نتیجه او انجام الله تعالیٰ ته سپاری. په هغو کښی چه هر حکمت او مصلحت وی هغه به کیږی. آیا د دی په ځای چه هغوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په ښیره هلاک کړی دا ښه نه دی چه له هم دی دښمنانو ځینی د اسلام محافظان او د رسول الله مینان او رښتین ځان جاروونکی جوړ کړی؟ لکه چه هم دا نومیالی مشران چه رسول الله مبارک د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده فرمایلی وه څه موده وروسته الله جل جلاله دوی ګرد (تول) سره د دوی په پښو کښی واچول او د اسلام په سرتیرو لښکرو کښی شامل شول. الغرض په ﴿ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ ﴾ کښی ئی محمد صلی الله وسلم ته تنبیه وفرمایله چه بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی. د هر شی اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغه کوی. که څه هم کافران ستاسی دښمنان دی او پر تاسی ظلم کوی خو که الله جل جلاله اراده وفرمائی هغوی ته هدایت کوی. او که ئی اراده وشی عذاب ورکوی. نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښیرا مه کوی! په ځینو روایتونو کښی د دی آیتونو شان نزول بل رنګ معلومیږی چه دلته د هغوی د تفصیل لیکلو ځای نشته. په «فتح الباری» کښی څو ځایه پر هغه باندی پوره بحث شوی دی. فلیراجع!

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) بښنه کوی الله هر هغه ته چه اراده وفرمائی د ښښنی ئی او په عذابوی الله هر چاته

چه اراده وفرمائی د عذاب ئی او الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر : یعنی په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد او بی نیاز خدای جل وعلی شانه حکم چلیږی. او دی د هر شی اختیار لری. ګرد (تول)د ده مخلوق او مملوک دی. دی هر څوک چه مناسب او وړ (لائق) وبولی د ایمان توفیق ور په برخه کوی. او هر چاته چه اراده وکړی د کفر په سزا ئی رسوی ښائی په آخره کښی د ﴿ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ په فرمایلو سره دی ته اشاره وی چه دغو خلقو ته به چه تاسی د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده درلوده (لرله) ایمان او مغفرت او رحمت ور په برخه شی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوا الرِّبٰوٓا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی ای مؤمنانو! مه خورئ سود!

تفسیر : د (احد) د غزا په یادونه کښی د سود ممانعت په ظاهره بی تعلقه ښکاری مګر ښائی له دی مناسبته وی چه پاس په ﴿ اِذْ هَمَّتْ طَّآئِفَتٰنِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا ﴾ کښی د جهاد په وخت کښی د بی زړه توب د ښودلو ذکر شوی ؤ او د سود له خوړلو څخه بناء پر دوو سببونو بی زړه توب پیدا کیږی.

(۱) د حرام مال د خوړلو له امله (وجی) ئی د طاعت توفیق کمیږی حال دا چه ډیر لوی طاعت جهاد دی.

(۲) دا چه سود اخیستل په انتهائی بخل او ممسکی باندی دلالت کوی. ځکه چه سودخور غواړی چه خپل هومره مال بیرته واخلی چه ورکړی ئی ؤ او برسیره پر هغه نوره څه فائده چه تری په لاس ورغلی وی هغه هم ویړیا پری نه ږدی. او د هغه معاوضه هم په جلا (جدا) صورت سره وصول کړی. نو هغه څوک چه په مال کښی دومره بخل او امساک کوی چه د پاک الله په نامه د یوی ذری په اندازه هم همدردی ونه شی کړی نو هغه به د الله جل جلاله په لاره کښی خپل ځان څرنګه جار (قربان) کړی؟ ابوحیان رحمة الله علیه لیکی چه په دی وخت کښی یهودانو او د نورو د سود (سوائی) معاملی له مسلمانانو سره علی الاکثر جاری وی نو ځکه له هغوی څخنی د دی تعلقاتو شکول ډیر مشکل ؤ څرنګه چه پخواله دی نه د ﴿ لَا تَتَّخِذُوْا بِطَانَةً ﴾ حکم د دوی «په ترک مؤالات» صادر شوی ؤ او د (احد) په قصه کښی هم د یهودانو او د منافقانو حرکت او مداخله ډیره زیاته وه نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د سود راکړه او ورکړه پریږدئ! که نه د هغه له سببه به هرومرو (خامخا) د هغو ملعونانو سره ستاسی تعلقات قائم پاتی شی چه په راتلونکی زمانه کښی به د زیان ګاللو (اوچتولو) موجب وګرځی.

أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً

په دی حال چه دوه چنده پر دوه چنده (وی) .

تفسیر : د دی مطلب داسی نه دی چه لږ سود واخلئ! خو دوه چنده او دری چنده ئی مه اخلئ! خبره دا ده چه د جاهلیت په زمانه کښی به خلقو هسی سود او سوائی اخیستل لکه چه نن ورځی ئی د (هندوستان) بنیه ګران اخلی چه سل روپی به ئی ورکولی او د هغه سود به هم سل سل روپی سره تولیدی تر دی چه د سلو روپیو په عوض کښی به د زرهاؤ روپیو د جایداد خاوندان کیدل. هم دا صورت ئی دلته په ﴿ أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً ﴾ سره تعبیر وفرمایه. یعنی اول خو سود مطلقاً حرام او قبیح دی او بیا دا صورت خو ئی دیر زیات شنیع او بد دی. لکه چه څوک ووائی. «خانه! په مسجد کښی کنځلی مه کوه!» نو د دی خبری مطلب داسی نه کیږی چه له مسجد څخه د باندی د کنځلو اجازه شته بلکه داسی الفاظ د زیات تقبیح او تشنیع په موقع کښی ویل کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾

او وویریږئ له الله ښائی چه په مراد به ورسیږئ (خلاص به شئ تاسی د الله له قهره).

تفسیر : یعنی په سود خوړلو کښی هیڅ نیکی نشته بلکه ښیګنه (ښه والی) په دی کښی ده چه له الله جل جلاله ځنی وویریږئ! او د سود خوارک پریږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾

او وویریږئ ! له اوره هغه چه تیار کړی شوی دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی سود خور دوزخ ته ځی چه هغه اصلاً د کفارو له پاره جوړ کړی شوی دی.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ!) د رسول (د الله) له پاره د دی چه پر

تاسی رحم وکړی شی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کښی د الله جل جلاله حکم منل دی. ځکه چه هم ده حکم راکړی دی چه مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو او د هغه پوره اطاعت وکړو. هغه احمقان چه د اطاعت او عبادت په منځ کښی څه فرق نه کوی دوی د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیروی. څرنګه چه د احد په غزا کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم ځنی مخالفت شوی ؤ لکه چه وروسته راځی نو ځکه د راتلونکی زمانی له پاره تنبیه ورکوله کیږی چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فلاح او بری هیله (امید) هلته کیدلی شی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندی عمل او تګ وکړی شی.

وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چه سبب د) مغفرت د رب ستاسی او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی د هغو اعمالو او اخلاقو په لوری مندی ووهئ! چه د الله تعالیٰ له وعدی سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لائق) او د جنت مستحق کرځئ.

عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ

چه پلنوالی د هغه (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکی دی.

تفسیر: څرنګه چه د بنیادمانو په مغزو کښی د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشی راتلی، نو ځکه ئی د پوهولو له پاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ ګواکی دا ئی راوښودل چه د جنت عرض له دی ځنی زیات وګڼئ. کله چه د جنت عرض (سور) دومره وی، نو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وی؟.

أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د پرهیزګارانو هغه کسان چه نفقه ورکوی (مال لګوی د الله په نامه) په خوښی (یا ارزانی یا شتمنی کښی) او

تکلیف (یا قیمتی یا تنګسه کښې).

تفسیر : یعني نه په عیش او خوښۍ کښې الله تعالیٰ هیروی، او نه د تنګسی او تکلیف په وخت کښې د الله تعالیٰ په نامه باندی له ورکړی څخه ځان ساتی. په هره موقع او په هر حال کښې سم له خپله توانه سره د خیراتو او صدقاتو دپاره تیار وی او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دی ګواکی سره له بلنی جهاده مالی جهاد هم کوی.

وَالْكٰظِمِيْنَ الْغَيْظَ وَالْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ۝

او چه ځغمونکی د قهر دی (سره له قدرته) او عفوه کوونکی دی له خلقو (چه پری وکړی زیاتی او ظلم) او الله خوښوی نیکی کوونکی

تفسیر : د قهر او د غصی ځغمل لوی کمال دی. برسیره پر هغه دا ډیر ښه او لوی کار دی چه د خلقو تجاوزات او غلطیانی هم بیخی معافوی. او نه ئی یوازی معافوی بلکه له هغوی سره احسان ـ نیکی هم کوی. غالباً پخواله دی نه د کومو خلقو په نسبت چه د نه ښیرا کولو امر، ارشاد او اشاره ورته شوی وه دلته د هغوی په نسبت د غصی او د قهر ځغمل، او د عفوی او د تیریدلو څخه د کار اخیستلو ترغیب ورکړی شوی دی. او هم د ځینو اصحابو په نسبت چه د (احد) په غزا کښې ئی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حکمه غاړی غړولی وی ـ یا تښتیدلی وو، د تقصیراتو د تیریدلو او د عفوی او احسان د شان اختیارولو په لوری توجه ورکړی شوی ده.

وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چه وکړی دوی کومه لویه ګناه یا ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو باندی (په کولو د وړو ګناهونو)

تفسیر: یعني بیخي په ښکاره ډول (طریقه) سره څوک داسی د بی حیائی کوم کار وکړی چه د هغه اثر متعدی وی او نورو ته هم ورسیږی، یا د کوم داسی خراب حرکت مرتکب شی چه د هغه ضرر لازمی او یوازی د ده په ځان پوری محدود وی.

ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ ۪ وَمَنْ يَّغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُ ۪ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَّغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَجَنّٰتٌ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ وَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿١٣٦﴾

نو یاد کړی دوی الله پس مغفرت وغواړی دوی له پاره د ګناهونو خپلو او څوک دی چه مغفرت کوی د (ټولو) ګناهونو (هیڅوک ئی مغفرت نه کوی) مګر (مغفرت ئی کوی) الله، او نه کوی مداومت دوی پر هغه ګناه چه کړی ده دوی حال دا چه دوی پوهیږی (چه مونږ بد کړی دی). هم دا (متقیان چه ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی له (جانبه د) رب د دوی او جنتونه دی چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی چه تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی، او ښومره ښه دی اجر (مزدوری) د عاملینو (دغه مغفرت او جنت).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ عظمت او جلال ـ د ده عذاب او ثواب ـ د ده حقوق او احکام د ده د عدالت سره مخامخ کیدل ـ او د ده وعد وعید په زړه کښی یاد کړی، او د ده یادونه په ژبه سره هم شروع کړی، مضطرب او ورڅخه وویریږی او په نامه سره ئی وبولی، او د ده د لوئی او کبریاء په مقابل کښی سر په سجده کیږدی (لکه چه د «صلوة التوبه» په حدیث کښی راغلی دی) بیا په هغی شرعی طریقی چه د ګناهونو د استغفار له پاره مقرره ده عفوه او مغفرت وغواړی. مثلاً د حقدارانو حق اداء کړی، یا له دوی څخه معافی وغواړی او د الله تعالیٰ په حضور توبه او استغفار وکړی، (ځکه چه اصلی مغفرت کوونکی خو هم دغه پاک الله دی) او په هغی ګناه باندی چه د بشریت په مقتضاء سره تری صادره شوی ده مداومت ونه کړی بلکه په دی باندی وپوهیږی چه حق تعالیٰ د بندګانو رښتیانی توبه منی، که دی په ندامت او اقلاع سره توبه وباسی، او د ده په حضور کښی په خلوصیت او انابت سره حاضر شی، نو دغه خلق هم په دوهمه درجه متقیانو کښی داخل دی چه د هغوی له پاره جنت تیار شوی دی حق تعالیٰ د دی تائبینو ګناه عفوه کوی، او دوی ته پخپل جنت کښی ځای ورکوی، او هغه توبه او نیک عمل چه دوی کړی وی دوی ته د هغه ډیر ښه عوض ورکول کیږی.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾

په تحقیق تیری شوی دی پخوا له تاسی ډیری طریقی (د کفارو د هلاک) نو وګرځئ! (تګ وکړئ) تاسی په ځمکه (جهان) کښې پس وګورئ! چه څرنګه ؤ عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر : یعني پخوا له تاسی څخه ډیر اقوام او ملل تیر شوی دی، او لوئی پیښی شوی دی. او د الله تعالیٰ عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی. که له دوی ځنی هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب له پاره ئی ملاوی تړلی دی، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه ئی مخ اړولی دی، او په حرامخوری او ظلم او عصیان باندی ئی اصرار کړی دی د هغوی انجام څومره خراب شوی دی.! که ستاسی یقین نه وی نو د ځمکی پر مخ باندی وګرځئ!، او ښه تفتیش او تحقیق وکړئ! او د دوی د تباهی علائم او آثار وګورئ چه نن هم ستاسی د مملکت په شاؤ خوا کښې نژدی موجود دی، نو پر دغو واقعاتو د غور کولو څخه د (احد) د غزا دواړو خواؤ ته عبرت او پند په کار دی. یعني مشرکان چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عداوت لامله (له وجی) ئی د حق د ابطال له پاره ملاوی تړلی وی، پخپل دی لږی او عارضی فتحی او بری باندی دی مغرور نشی! ځکه چه د هغوی آخری انجام بی له هلاکته او بربادی بل هیڅ شی نه دی، او مسلمانان دی د کفارو له سختیو، او د دوی له وحشیتوب، او لاس غځولو، یا د خپلی دی عارضی ماتی ځنی ملول او مأیوس نه وی، چه آخر حق غالب او کامیابیږی، او د پاک الله هم دا سنت او عادت له پخوا راهیسی جاری، او نه بدلیدونکی دی.

هَٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

دا (قرآن) بیان دی له پاره د (تولو) خلقو او هدایت (لار ښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهیزګارانو ته

تفسیر : یعني د عامو خلقو د غوږونو د خلاصولو له پاره دغه قرآني مضامین بیانیږی چه د هغو د اوریدلو څخه له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی خلق هدایت او پند اخلی مګر هغه کسان چه د دوی په زړونو کښې د الله تعالیٰ خوف نه وی نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاتو ځنی څه ګټه واخلی؟.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

او مه سستیږئ تاسی! او مه خپه کیږئ تاسی! او هم دا تاسی غالبان یئ که یئ تاسی مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (احد) د غزا په باره کښی نازل شوی دی کله چه مجاهدین د ډیرو زخمونو له لاسه توتی توتی وو او د دوی د ډیرو لویو لویو جنګیالیو او نومیالیو شهیدانو غوړونه او پوزی او نور اعضاء پری کړی شوی او مثله وو، او د دوی جنازی تر سترګو لاندی پرتی وی محمد علیه الصلٰوة والسلام هم د شقیانو له لاسه په مات غاښ او ژوبل تندی په وینو رنګ په نظر راته او ظاهراً له هر لوری د ماتی او شکست منظره ښکاریده، د دی نااميديو او سختيو په هجوم کښی د الله تعالیٰ دا زورور او مؤثر بشارت غوږونو ته ورسید. ﴿ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ وګورئ! چه له ډیرو سختیو څني مه ویریږئ! او د الله تعالیٰ د دښمنانو په مقابل کښی نامردی، سستی او بی زړه توب مه کوئ! او په دی درپیښو شویو حوادثو او مصائبو باندی مه غمجن کیږئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کینئ چه دا له تاسی سره وړ (لائق) او د مؤمنانو دستور نه دی! او په یاد ئی ولرئ چه هم دا نن هم دا تاسی معزز، سرلوړی، او غیرتمن یئ! چه د حق په حمایت کښی ربړونه ګالئ! (تکلیفونه تیروئ) او ځانونه قربانوئ! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسی دی! او په پای (اخر) کښی هم دا تاسی غالب او کامیاب یئ خو په دی شرط سره چه د ایمان او ایقان په لاره مستقیم ووسئ! او د الله تعالیٰ پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» فی سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بیرته وانخلئ! دا د الله تعالیٰ بشارت ماتو زړونو ته پیوند او مړاوو څیرو ته نوی ژوند ورعطا کړ او د دوی په جسمونو کښی تازه روح ننوت او نتیجه ئی داسی شوه، هغه کافران چه یو ساعت پخوا له دی نه ظاهراً غالب ښکاریدل، د زخمی او ستړو ستومانو مجاهدینو د انتقامی هجوم په مخ کښی بیاونه شو دریدلی او د خپلو دوو پښو سره ئی دوه نوری پښی په قرض اخیستی سر څوړی مخ په کورونو وتښتیدل.

سستی مه کوی په جنګ کښی، نه خپګان په «ما اصاب»
تاسی یئ د دوی د پاسه ، که ایمان لرئ او آب
تاسی مرئ د رب پر لاری، شهیدان جنت مآب
دوی په لاری د شیطان مری اور ئی ځای غوښی کباب

إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۚ

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسیږی تاسی ته زخم نو په تحقیق رسیدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسی، او دا ورځی (د ژوندون) اړوو راړوو ئی (په وار) په منځ د خلقو کښی،

تفسیر: هغه شدید نقصان چه مسلمانانو ته په جنګ کښی رسیدلی ؤ دوی له هغه ځنی ډیر خپه او غمجن وو، برسیره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډیری طعنی څخه هم ډیر په رېړونو کښی وو. منافقانو به ویل . «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وی، نو دومره نقصانونه به ولی ورته رسیدل؟ یا د لږی مودی له مخی به ولی ماتی ورته پیښیدی؟» په دی آیتونو کښی الله تعالیٰ مسلمانانو ته تسلی ورکړه، چه که په دی غزا کښی تاسی ته رېړ او تکلیف درپیښ شو، نو تر دی د مخه هم دا راز (قسم) تکلیفونه مقابل لوری ته هم رسیدلی دی. د «احد» په غزا کښی ستاسی (٧٥) سړی شهیدان او ډیر غازیان زخمیان شول، حال دا چه یو کال پخوا له دی نه د «بدر» په غزا کښی د کفارو اویا سړی مردار، ډیر سړی ئی زخمیان اویا تنه ئی ګرفتار شول او ړومبی په هم دی «احد» کښی د دوی ډیر جنګیالی مقتول او مجروح شول، لکه چه د ﴿ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ ﴾ له الفاظو ځنی ښکاره ده . بیا په «بدر» کښی د هغوی اویا تنه سړی په ذلت سره بندیان شول، حال دا چه ستاسی هیڅ یو تن هم دغه ذلت او تحقیر نه دی لیدلی. لنده ئی دا چه خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پر تله کړئ! څو دغه خبره له ورا درښکاره شی چه تاسی ته د غم او خپګان هیڅ یوه موقع نه ده پاتی او نه هغوی دغسی سترګی لری چه د خپل غرور او تکبر سرونه لړ څه ورپورته کړی.

کله وی پر مونږ، کله بیا شی زمونږ ـ کله شو خپه ، کله وی خوښی زمونږ

باقی زمونږ عادت له پخوا څخه هم داسی دی چه سختی، او نرمی، زحمت او راحت، مشقت او آسانی، عزت او ذلت راولو او د هغو ښو ورځو تقابل، تل له بدو ورځو سره کوو کله شپه کړو، کله ورځ، کله ژمی کړو، کله اوړی، کله سمسور کړو کله خمسور، کله وریځ کړو کله شین، کله وچ کړو، کله زرغون، او همیشه د خلقو حال احوال سره بدلوو او د نن خوند د سبا په ژوند کښی ږدو، چه په دی کښی ډیر حکمتونه پټ او اسرار مضمر دی بیا کله چه کفار سره له دومره رېړ ګاللو (سختی تیرولو)، د باطل له حمایت ځنی لاس نه اخلی، نو تاسی مؤمنان به د حق په حمایت او نصرت کښی ولی بی زړه کیږی؟ او دومره تردد او اندیښنه به ښکاروئ؟ حال دا چه له هر رنځ ځنی ګنج په لاس، او په هری تیاری پسی د رڼا احساس کیږی.

بی له رېړه هوسائی نشته هیچیری   زحمت ګالی راحت مومی خلق هر چیری

څو چه ځان خپل په اغزو نه کاندی څیری   په وصال به د ګل ښاد نشی هیچیری

وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوْا

او له پاره د دی چه معلوم کړی الله هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (په علم الشهود سره هم)

تفسیر : یعنی د دی له پاره چه الله تعالیٰ رښتین ایمان لرونکی له منافقانو ځنی جلا (جدا) کړی او د دواړو رنګونه او بڼی جلا جلا (جداجدا) په نظر راشی.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٤٠﴾

او (بل له پاره د دی چه) ونیسی (الله) له تاسی شهیدان، او الله نه خوښوی ظالمان (کافران).

تفسیر: له ظالمانو ځنی که د مشرکانو هغه ډله مراد وی چه د (احد) په غزا کښی د مسلمانانو په مخامخ کښی ولاړ وو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه د دوی د دی عارضی بری سبب دا نه دی چه پاک الله له دوی سره محبت لری بلکه دا بری نورو اسبابو باندی بنا دی. او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وی چه په عین موقع کښی له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) شول نو دا راښکاروی چه دوی د الله تعالیٰ په نزد مبغوض دی نو ځکه د ایمان او شهادت له لوئی درجی ځنی بی برخی او لکه مرداره لری وغورځول شول.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٤١﴾

او (بل دپاره د دی چه پاک او صاف کړی) الله (له ګناه) هغه کسان چه ایمان لرونکی دی او هلاک کړی (الله) کافران.

تفسیر : یعنی ماتی او بری دواړه بدلیدونکی شیان دی. خو په دی غزا کښی ئی مسلمانانو لره د شهادت د لوړی درجی ورکړه مطلوب وه او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له ګناهونو ځنی پاکول مقصود ؤ او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور ؤ چه هغوی په عارضی غلبی او موقتی بری باندی مسرور او مغرور شی او په کفر او طغیان کښی له پخوا نه لا زیاته ترقی او پرمخ تګ وکړی او ښه پکښی بوخت او لګیا شی او د الله تعالیٰ د قهر او غضب ښه وړ (لائق) او مستحق وګرځی، نو د دی له امله (وجی) دا عارضی ماته د مسلمانانو په برخه شوه که نه پاک الله له کفارو ځنی خوښ او راضی نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾

(بلکه) آیا ګمان کوئ تاسی (ای تښتیدونکو په احد کښې) د دی چه ننه به وځئ جنت ته حال دا چه معلوم کړی به نه وی الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چه جهاد ئی کړی دی له تاسی ځنی او (نه دی به علم الظهور سره) معلوم کړی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کښې)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی د جنت په دغه اعلی مقاماتو او لوړو درجو رسوی نو آیا تاسی داسی ګڼئ چه هم داسی بی له هیڅ ربړ ګاللو (سختی تیرولو) څخه آرام هم هغه ځای ته رسیږئ! او الله تعالیٰ به له تاسی ځنی څه پوښتنه نه کوی؟، او امتحان به له تاسی نه اخلی؟ چه څومره کسان له تاسی ځنی د الله تعالیٰ په لاره کښې جنګیدونکی؟ او څومره کسان د جنګ په وخت کښې ثابت قدم پاتی کیدونکی دی؟ داسی خیال مه کوئ ځکه چه لوړو ځایونو ته هم هغه سړی رسیدلی شی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې هر ډول (قسم) مصائب او متاعب پر ځان آخلی، ربړونه ګالی (مشکلات تیروی) او د ځان قربانولو او مصاعبو له پاره تل تیار ولاړ وی.

رښتین مین د دار او پړی ورړوی هرکله　　دا لویه مرتبه کله بیا مومی هر سړی

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾

او خامخا په تحقیق وئ تاسی چه آرزو به مو کوله د مرګ پخوا له هغه چه تاسی پیښیدئ پر دغه (مرګ) نو په تحقیق ولید تاسی دا (مرګ) حال دا چه تاسی (ورته) کتل.

تفسیر : هم هغه اصحاب الکرام رضی الله عنهم چه د «بدر» د غزا له شرکته بی برخی پاتی وو، دوی د (بدر) د شهیدانو د ډیرو فضائلو له اوریدلو ځنی داسی تمنا او آرزو کوله چه کاشکی الله جل جلاله بیا موقع راولی، چه مونږ هم د الله تعالیٰ په لاره کښې ووژلی شو او د شهادت دا لوړه مرتبه حاصله کړو. هم دی حضراتو د «احد» په غزا کښې دغه مشوره وړاندی کړی وه چه راځئ! له مدینی منوری نه د باندی ووځو!، او هلته له غلیم سره وجنګیږو!. دوی ته

فرمائی هغه شی چه تاسی ئی تمنا کوله، ستاسی تر سترګو لاندی راغی، نو اوس د پرمخ تګ په ځای، بیرته ولی ځان باسئ؟ په حدیث کښی راغلی دی چه «د دښمن د لیدلو تمنا مه کوئ! مګر که ورسره مخامخ شوئ، نو ثابت قدم اوسئ»

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

او نه دی محمد مګر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تیر شوی دی له ده نه پخوا (ډیر) رسولان، آیا نو که مړ شی (محمد) یا شهید کړی شی (محمد) نو بیرته به وګرځئ تاسی پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر څوک چه بیرته وګرځید، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوی الله ته هیڅ شی، او ژر به جزا ورکړی الله شکر ګزارو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر : واقعه دا ده چه د «احد» په غزا کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جنګ نقشه بالذات پخپله جوړه کړه. د ګردو (تولو) صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتی شوه چه له هغی دری (وت) څخه اندیښنه وه چه د کفارو لښکر د شا له لوری یرغل (حمله) رانه وړی. نو د دی دری په یوی لوړی څوکی کښی رسول الله مبارک پنځوس تنه زوروور غشی ویشتونکی وټاکل (مقرر کړل) چه د هغوی رئیس حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنهم ؤ. او پر دوی ئی زیات تاکید وکړ چه «مونږ په هر حالت چه یو، ودی اوسو، خو تاسی هرومرو (خامخا) هم دا څوکه وساتئ! او پخپلو غشو سره د هم دغی دری ساتنه وکړئ! اعم له دی نه چه نور مجاهدین غالب وی، که مغلوب، تر دی که تاسی ووینئ. چه مرغان د هغوی غوښی خوری، خو بیا هم له خپله ځایه مه خوځیږئ!. «**وانا لن نزال غالبين ماثبتم مكانكم** ـ (بغوی) مونږ تر هغه وخته پوری بریالی (کامیاب) یو څو تاسی دا ځای ټینګ وساتئ! » الغرض وروسته له دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ګرد (تول) فوځ ته پوره هدایت ورکړ، بیا په «جهاد» باندی شروع وشوه. د غزا میدان ښه تود ؤ. اسلامی غازیان به کامیاب او وړاندی کیدل او د خپل شجاعت جوهر به ئی ښکاراوه. د ابودجانه، علی مرتضیٰ او نورو مجاهدینو رضی الله عنهم د توری او بهادرئ په مقابل کښی د قریشو د مشرکینو ملاوی ماتی شوی او پرته (علاوه) له تیښتی بله هیڅ یوه لاره دوی ته پاتی نشوه او حق سبحانه و تعالیٰ د خپل نصرت موعوده وعده پوره کړه او کفارو ته سخته ماتی ورپیښه شوه نو له ویری ځنی مخ په تیښته شول د دوی ښځی چه د غیرت

ورکولو او جوش پیدا کولو له پاره راغلی وی خپلی پینځی په لاس نیولی تښتیدی او پر ویره سره ئی هر لوری ته منډی وهلی. مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندی قبضه کول شروع کړل کله چه دغه نندراه هغو (٥٠) تنو غشو ویشتونکو ته ورځرګنده شوه نو ئی داسی ګومان وکړ چه ګواکی فتح کامله شوه او دښمن تښتی، نو زمونږ دلته چتی (بیکاره) کیناستل څه په کار دی؟ ښه خو دا ده چه د غلیم تعقیب وکړو او په غنیمت کښی هم خپله برخه واخلو عبدالله بن جبیر(رضی الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسی وګڼل چه لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلی مقصد او هدف بیخی پوره کړی دی اوس نو په دی ځای کښی ولی وزګار کینو په دی خیال کښی ګرد (تول) تیروتل. یواځی عبدالله بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه له (١١) تنو نورو ملګرو رضی الله تعالیٰ عنه سره د هغی دری د ساتنی له پاره پاتی شول. د مشرکینو سواره (رساله) د خالد بن ولید په ریاست چه تر دغه وخته پوری په اسلام سره لا مشرف شوی نه ؤ د تیښتی په منځ کښی یو ځلی بیرته واپس شوه او د هم هغی دری له لوری ئی پر مسلمانانو حمله (یرغل) یووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چه د هغو (٢٥٠) تنو سورو مخه ونیسی، خو سره له هغه هم عبدالله بن جبیر سره د خپلو ملګرو رضی الله عنهم ښه په بهادریٔ سره تر دی حده پوری مدافعه وکړه چه ځانونه ئی ګرد (تول) سره قربان کړل. مسلمانان مجاهدین چه د شا له جانبه بیخی مطمئن وو ناڅاپه پر دوی باندی د مشرکانو سواره ورغلل او د مخی له لوری د مشرکینو هغه فوځونه هم بیرته وروګرځیدل چه پخوا له دی نه تښتیدلی وو او سخت جنګونه سره ونښتل او مجاهدین بیخی د کفارو له لوری محصور او سخت ویروونکی جنګ ته مجبور شول نو ځکه ډیر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول. په هم دی تهلکه او پریشانی کښی (ابن قمیئه) یوه غټه تیږه (ګټه) د رسول الله مبارک په لوری وروویشته چه د هغی په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او چهره منوره ځیره ئی زخمی او ژوبله شوه (ابن قمیئه) غوښتل چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړی مګر اسلامی علم وړونکی مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه مدافعه وکړه خو رسول الله مبارک د زخم له شدته پر ځمکه ولوید، کوم شیطان غږ وکړ. چه «محمد ووژل شو!» د دی بدی خبری په اوریدلو سره مسلمانان وارخطا شول او پښی ئی سستی شوی، او لاس تر زنی پاتی شول. ځینی مسلمانان مبهوت او حیران کیناستل ځینو ضعفاؤ ته هسی یو خیال پیدا شو چه د مشرکانو له رئیس ابوسفیان ځنی پناه وغواړی. ځینو منافقانو وویل. «کله چه محمد ووژل شو نو مونږ اسلام بیخی پریږدو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بیرته ګرځو» په دی وخت کښی انس ابن النضر د انس بن مالک «رض» تره وویل «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسید نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه زمونږ ژوند څه په کار دی؟ په دی مبارکه لاره کښی چه رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، ښائی چه مونږ هم ځانونه قربان کړو!» دا ئی وویل او پر کفارو ئی حمله او یرغل ورووړ او د جنګ ډګر ته لکه زمری ور وړاندی شو او تر هغه پوری په بهادریٔ وجنګید، چه په شهادت ورسید. رضی

الله عنه!. په دی وخت کښې د رسول الله مبارک غږ پورته شو.
«الی عباد الله! انا رسول الله - زما په لوری راشئ! ای بندګانو د الله زه د الله رسول یم.
کعب بن مالک رضی الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپیژاند او چیغه ئی وکړه. «ای مسلمانانو!
زیری می درباندی چه رسول الله مبارک لله الحمد ژوندی دی!» دلته د دی غږ د اوریدلو په اثر
ګردو (تول) مسلمانانو هم هغه لور ته ورتګ شروع کړ او سم د لاسه (٣٠) تنه اصحاب د ده
مبارک په ګرد (تول) چاپیر کښې سره غونډ شول او په سخته مدافعه ئی شروع وکړه او د
مشرکانو فوځ ئی بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ. په دی موقع کښې سعد بن ابی وقاص،
طلحه، ابو طلحه، قتاده بن النعمان او نورو اصحابو رضی الله عنهم اجمعین ډیر زیات ربړونه
وګالل (تکلیفونه تیر کړل) او خپل سرونه ئی پخپلو ورغویو کښې ونیول او سخت جنګونه ئی له
کفارو سره وکړل تر دی چه مشرکانو بیخی میدان پریښود او بیا تیښتې ته اړ او مجبور شول.
او دا آیت نازل شو. ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ الآیة - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده
او رسول د الله دی، خدای خو نه دی، له ده څخه پخوا ډیر رسولان تیر شوی دی چه وروسته له
هغوی څخه د هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی. او خپل ځان او مال ئی تری جار (قربان)
کړی دی. مګر هغه دین ئی له لاسه نه دی ایستلی. او تل ئی قائم ساتلی دی. د رسول الله صلی
الله علیه وسلم انتقال له دی فانی دنیا څخه کومه د تعجب خبره نه ده که دا وخت نه وی نو په
بل کوم وخت کښې خو هرومرو (خامخا) دی وفات کیږی که کوم وخت دی وفات یا بالفرض
په شهادت ورسیږی، نو آیا تاسی به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر
خپلو پوندو بیرته ګرځئ؟ او له «جهاد» فی سبیل الله څخه به مخ اړوئ؟ لکه چه اوس د ده د
قتل د خبر له اوریدلو څخه ډیر کسان بی حوصلی شول او له پښو ولویدل یا د منافقینو له مشورو
سره سم العیاذ بالله بیخی له دین څخینی مخ اړوئ؟ او بیرته کافران کیږئ؟ له تاسی څخینی داسی
هیله هیڅکله نه کیږی، که څوک داسی وکړی نو خپل ځان ته به نقصان ورسوی او الله تعالیٰ ته
هیڅ زیان نشی رسولی الله جل جلاله ستاسی مرستی (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسی شکر
وکړئ که هغه تاسی ته د دین لار نه وی دربښودلی او د دین په خدمت کښې ئی نه وی مشغول
کړی نو ستاسی حال به څه ؤ؟
«مه بړده ته احسان په چا چه کوم خدمت د قوم
قوم بړدی احسان په تا چه کوی خدمت د قوم»
او شکر هم دا دی چه مونږ لا زیات د دین په خدمت کښې مضبوط او ثابت قدم اوسو. په دی
کښې اشاره ده چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کښې به څینی خلق له
دین څخه اوړی. او هغه کسان چه په دین باندی قائم پاتی وی هغوی ته به لوی اجر وی لکه چه
هم داسی پیښه هم وشوه چه ډیر خلق مرتدان شول او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په وسیله
بیرته په اسلام مشرف شول او څینی تری ووژل شول.
تنبیه : ﴿قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ کښې ﴿خَلَتْ﴾ **به له «خلو»** څخه مشتق وی. چه معنی

ئی تیریدل، ګوښی کیدل، تلل دی. او له هغه سره موت لازم نه دی لکه چه پاک خدای جل جلاله فرمائی. ﴿ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ ﴾ یعنی کله چه تاسی پریږدی او جلا (جدا) کیږی. او هم په «الرسل» کښی استغراقی لام نه دی بلکه جنسی دی، ځکه چه د مدعا په اثبات کښی استغراق لره هیڅ دخل نشته عیناً د هم دی جملی په شان د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم فرمایلی دی چه ﴿ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ﴾ آیا دلته که لام استغراقی واخیست شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی.
ګرد (تول) رسولان له مسیح علیه السلام څخه پخوا تیر شوی دی، او هیڅوک نه دی پاتی چه وروسته له هغه ځنی مبعوث شی، نو لامحاله لام جنسی اخلو، نو هم هغه دی دلته هم ونیوه شی. د هغه تائید له دی ځنی هم کیږی، چه د عبدالله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښی او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په قرأت «الرسل» نه بلکه (رسل) «نکره» ده. باقی د (خلو) په تفصیل کښی یوازی د موت یا د قتل ذکر د دی له امله (وجی) کړی شوی دی، چه طبیعی موت خو په هر حال راتلونکی ؤ او د قتل خبر په هم هغه وخت کښی مشهور کړی شوی ؤ. او څرنګه چه د موت د صورت وقوع مقدره وه نو ځکه پر قتل باندی مقدم کړ شو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کله چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د اصحابو په مجمع کښی دا پوره آیت تر ﴿ الشَّاكِرِينَ ﴾ پوری، بلکه د ﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴾ آیت ئی هم ولوست. نو خلق ﴿ قَدْ خَلَتْ ﴾ او د ﴿ أَفَإِنْ مَاتَ ﴾ او د ﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ ﴾ او د «خلو» ځنی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د (خلو) او د موت په عدم استبعاد او جواز متنبه شول، چه هم دا د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه غرض ؤ د موت په وقوع باندی نه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه په دی سره استدلال وکړ او نه بل څوک پری وپوهیدل که دغو الفاظو د موت د واقع کیدلو خبر ورکولی نو بایده ؤ چه د دی آیت د نزول وخت یعنی اوه کاله پخوا له دی نه وګانه شی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پکښی وفات شوی دی. په دی تقریر سره د ځینو محرفینو ګرد (تول) تحریفات «هبآ منثورا» کیږی مونږ د زیات تطویل له خوفه زیات بسط نه شو ورکولی. خو علماؤ ته مو څه اشاری وکړی.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا ۗ

او نشته هیڅ نفس لره دا چه مړ شی مګر په اذن (حکم) د الله سره چه لیکلی شوی دی (دا مرګ) په یوه مقرر وخت کښی (چه نه وړاندی او نه وروسته کیږی)،

تفسیر : نو هر کله چه هیڅوک بی د الله تعالیٰ له حکمه نه شی مړ کیدی اګر که د موت دیر اسباب هم سره غونډ شوی وی او د هر سړی موت په مقرر وخت کښی راتلونکی دی اعم له

دی چه د ناروغی له امله (وجی) وی که د قتل یا په بل سبب سره نو پر الله تعالیٰ باندی توکل کوونکو ته له دی مرگه ویریدل نه ښائی او نه د کوم لوی یا واړه د موت د اوریدلو له خبره ښائی چه سړی مایوس او نا امیده شی، او بیخی غمجن کینی.

چه له مرگه خلاصون نشته ای مؤمنه
غزا کره! په اخلاص د زړه په مینه

له خپله وخته به ړومبی تا څوک مر نه کړی
که هر څو په زړه لری څوک درته کینه

چه په تیښته څوک له مرگه نه خلاصیږی
غازی ښائی په غزا کښی د غلیم کړی تویه وینه

وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۚ

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دی دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنیوی بدل)

تفسیر : یعنی که الله جل جلاله اراده وفرمائی. لکه چه په (١٥) جزء د (بنی اسرآئیل) په ١٨ آیت (٢) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو. ﴿ عَجَّلْنَا لَهٗ فِيْهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِيْدُ ﴾

وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَا ؕ

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروی ثواب)

تفسیر: یعنی هغه به په آخرت کښی هرومرو (خامخا) خپل بدل مومی. د دی آیت په ړومبی جمله کښی پر هغو کسانو باندی تعریض دی، چه هغوی د غنیمت د مال په طمع کښی له حکم څخنی عدول کړی ؤ او په دوهمه کښی د هغو کسانو ذکر دی، چه پر فرمان منلو باندی برابر ثابت قدم پاتی وو.

وَسَنَجْزِى الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٥﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر گزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه پر دغه دین ثابت قدم پاتی کیږی، هغوی ته هم په دین او هم دنیا کښی اجر ور په برخه کیږی. خو که څوک د دی لوی نعمت په قدر باندی وپوهیږی. (کذا فی الموضح)

وَكَأَيِّنْ مِّن نَّبِيٍّ قَٰتَلَ مَعَهُۥ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا۟ لِمَآ أَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا۟ وَمَا ٱسْتَكَانُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٦﴾

او دیر له انبیاؤ څنی وو چه د دوی په مرسته (مدد) جنګیدلی وو ربانی سری (د الله طالبان) دیر (له حده تیر) نو هیڅ قدر به نه سستیدل هغوی له سببه د هغه تکلیفه چه رسیدلی به ؤ دوی ته په لاره د الله کښی او نه به ضعیفان کیدل (په جنګ کښی) او نه به سر ټیټاوه دوی (دښمن ته)، او الله خوښوی صبر کوونکی (ثابت قدمان په سختیو کښی نو ورته ورکوی ثواب)

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا دیر د الله تعالیٰ خاص بندګان له انبیاؤ علیهم السلام سره مله شوی، له کفارو سره ئی جنګ کړی دی چه په هغو کښی دیر زیات تکالیف او ربړونه ئی ګاللی (تیر کړی) دی. خو په دغو شدائدو او مصائبو کښی هم د هغوی په ارادو کښی هیڅ یوه سستی نه وه واقع شوی، نه ئی همت بایلودلی ؤ، نه ئی خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه ئی د دښمن په مخ کښی سر ښکته کاوه الله تعالیٰ له هسی ثابت قدمو بندګانو سره خاص محبت لری. په دی سره هغو مسلمانانو ته تنبیه ورکوی او په غیرت ئی راولی چه په «احد» کښی له دوی څخنی کمزوری څرګنده شوی وه. حتیٰ ځینو داسی هم ویلی وو چه د پخوانیو امتونو پر موحدانو باندی د حق په لاره کښی راز راز (قسم قسم) مصائب او شدائد راغلل او دوی پکښی خپل زیات صبر او استقامت ښکاره کړ، نو تاسی (چه خیر الامم یئ) له هغو څخنی زیات خپل صبر او استقامت ښکاره کړئ!

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِىٓ أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٤٧﴾

او نه وه وینا د دوی (یعنی وینا د مجاهدینو) مګر دا چه ویل دوی ای ربه زمونږه! مغفرت کړه مونږ ته ګناهونه زمونږ! او له حده تیریدل زمونږ! په (دی) کار زمونږ کښی او ثابت (تینګ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کښی)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!

تفسیر: یعنی د مصائبو او شدائدو په هجوم کښی ئی نه د ویری کومه خبره وویله او نه له مقابلې څخنی ستانه (واپس) شول، او نه ئی د دښمن اطاعت ومانه، نه ئی یوه خبره له خپلی خولی څخنی وویسته، که ئی وویل خو هم دا ئی وویل «ای خدایه! ته زمونږ تول تقصیرات عفوه کړه! او زمونږ ګرد (تول) تیری رامعاف کړه! او زمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! څو زمونږ قدمونه د حق له لاری څخنی ونه ښویږی، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کښی مرسته (مدد) راکړه!» دوی هسی ګڼی چه دیر ځلی د مصائبو په راتګ کښی د خلقو ګناهونه او د هغوی تقصیرات دخل لری او له مونږ څخنی کوم سری داسی دعویٰ کولی شی چه له هغه څخنی هیڅکله هیڅ یو تقصیر نه دی صادر شوی په هر حال د دی په ځای چه له مصیبت څخنی سری وویریږی او خلقو ته پناه یوسی، ښه خو دا ده چه پاک پروردګار ته پناه یوسی او هغه مالک الملک والملکوت صاحب الکبریاء والجبروت ته دی سرښکته کړی.!

فَاٰتٰىهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤٨﴾

نو ورکړ دوی ته الله ثواب د دنیا او ښه ثواب د آخرت، او الله خوښوی نیکی کوونکی (په دنیا کښی په نعمت او په عقبا کښی په جنت).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی ئی د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول ئی ورعطا کړ او د آخرت لوی ثواب ئی په برخه شو. وګورئ! هغه کسان چه له الله تعالیٰ سره خپله معامله په ښه دول (طریقه) سره ساتی او ښه کارونه کوی له هغوی سره الله تعالیٰ داسی محبت کوی او هغوی ته داسی ثمره ورکوی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تُطِيْعُوا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَرُدُّوْكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿١٤٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) که اطاعت وکړئ تاسی د هغو کسانو چه کافران شوی دی نو بیرته به وګرځوی دغه (کفار) تاسی په پوندو ستاسی (د کفر خوا ته) نو وبه ګرځئ تاسی زیانکاران (یعنی بیا به مو کافران کړی)

تفسیر: د (احد) په غزا کښی کله چه د مسلمانانو زړونه مات شول، نو کافرانو او منافقانو موقع وموندله، ځینو الزام اړاوه او طعنی ئی ورکولی. ځینو د خیر غوښتلو په پرده کښی په نصیحت باندی شروع وکړه چه وروسته له دی نه په جنګ کښی بیا داسی زړورتوب ونه کړئ! حق تعالیٰ خبر راکوی چه «ای مسلمانانو! د دښمنانو پر خبرو باندی مه غولیږئ! الله جل جلاله دی ونه کړی که تاسی د هغو په لومه (دام) کښی ایسار شوئ، نو بیا به په هم هغه تیاره کښی چه ورځنی وتلی یئ ژر تر ژره ولویږئ! او ورو ورو به د حق دین لمن ستاسی له لاسه خوشی شی چه د هغه نتیجه د دنیا او آخرت له خساری څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی.» ږومبی ئی د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو پر لاره باندی د تللو ترغیب ورکړ، دلته د بدانو او شریرانو د خبرو له اوریدلو څخنی منع کوی چه مسلمانان هوښیار شی او خپله ګټه او زیان وسنجوی (معلوم کړی). (نو الله فرمائی له دښمنانو سره خپلوی مه کوئ او خبره ئی مه اورئ!)

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ النّٰصِرِيْنَ ﴿١٥٠﴾

بلکه الله مولیٰ مرسته (مدد) کوونکی، یار، دوست لرونکی) ستاسی دی او هم دی خورا(ډیر) ښه د تولو مرسته (مدد) کوونکو دی.

تفسیر: نو څکه ښائی د هم دغه الله تعالیٰ چه زمونږ مولیٰ او (خیر الناصرین) دی، خبره ومنله شی! او په مرسته (مدد) باندی ئی اطمینان وشی! د هر چا چه مددګار الله تعالیٰ وی، هغه به دی ته څه احتیاج لری چه د الله تعالیٰ د دښمنانو د معاونت او مرستی انتظار ولری، یا به د هغوی په مخ کښی د اطاعت غاړه ږدی. په حدیث کښی راغلی دی چه له «احد» نه د بیرته ورتګ په وخت کښی ابوسفیان د یوه مشهور بت «هبل» د بری غږ پورته کړ او وی ویل «لنا العزیٰ ولاعزیٰ لکم» رسول الله مبارک وفرمایل «الله مولٰینا ولا مولیٰ لکم»

سَنُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَآ اَشْرَكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۖ وَبِئْسَ مَثْوَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٥١﴾

ژر به وغورځوو مونږ په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی رعب (هيبت - ويره) په سبب د شريک نيولو د دوی په الله سره هغه شي چه نه دی نازل کړی (الله) په (شريک نيولو د) هغه کوم برهان (دليل) او ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی، اوبد ځای دهستوګنې دظالمانو دی (دااوردوزخ).

تفسير: يعني دا خو ستاسي امتحان ؤ اوس به مونږ د کافرانو په زړونو کښې ستاسي داسي هيبت او رعب او ويره واچوو، چه دوی به د دی زخمي توب، کمزوری او زيانمن کيدلو ستاسي، بيا د بيرته مخ اړولو جرأت ونشي کړی لکه چه هم داسي هم وشو. ابوسفيان سره له خپلو فوځونو د جنګ له ميدانه نااميده وتښتيد. په لار کښې داسي خيال ورته پيدا شو چه «مونږ ولي يو اسلامي ستری ستومان ژوبل فوځ همغسي خوشي پريښود؟ او ولي تری راغلو؟ راځئ! چه بيرته وګرځو او د دوی کار سره تمام کړو.» مګر د حق تعالیٰ د هيبت او د اسلام د رعب په اثر ئې همت ونشو کړی. چه دا خيال عملي کړی. پرته (علاوه) له دی مسلمانانو مجاهدينو تر (حمراء الاسد) پوری کفار تعقيب کړل او وروسته له هغه ئې بيا کفارو ته هيڅ موقع ورنه کړه چه د «احد» واقعات بيا اعاده شي.

تنبيه: مشرک که څه هم خپل ډير زور ښکاره کړی خو د هغه زړه کمزوری وی ځکه چه هغه د کمزور مخلوق عبادت کوی، نو څنګه ئې معبود، هم هغسي ئې عابد ﴿ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾ (١٧ جزء د الحج ٧٣ آيت ١٠ رکوع) او په رښتيا سره هم اصلي زور او قوت د الله تعالیٰ په تائيد او مرستي (مدد) سره دی چه له هغي ځني مشرکين او کفار بيخي بی برخي دی. نو ځکه تر هغه پوری چه مسلمانان حقيقي مسلمانان وو، تل کفار له دوی ځني خائف او مرعوب وو. بلکه تر نن پوری هم مونږ مشاهده کوو چه د مسلمانانو د سخت انتشار، تشتت، ضعف او تنزل سره سره د دنيا ګرد (تول) کافران له دوی ويدو ځمريانو ځني ويريږی او تل په دی فکر کښې دی چه دا توريالی قوم بيا ويښ نشي. په علمي او مذهبي مناظرو کښې هم د اسلام هم دا رعب مشاهده کيږی. په حديث شريف کښې راغلي دی چه «زما رعب د يوی مياشتي له مسافي ځني د دښمنانو په زړونو کښې اچول شوی دی.» بيشکه د هم هغه اثر دی چه مسلمه امت ته هم په برخه شوی دی. **فلله الحمد علی ذلک وله المنة**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُۥٓ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِۦ

او خامخا په تحقيق رښتيا کړه تاسي ته الله وعده خپله په هغه وخت کښې کله چه وژل تاسي کافران په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم لا پخوا فرمائلي ؤ چه «که تاسی له صبر او ثبات څخه کار واخلئ!، نو الله تعالیٰ به تاسی ته بری درکړی.» لکه چه الله تعالیٰ خپله وعده د «احد» د جنګ په ابتداء کښې رښتیا ښکاره کړه او مسلمانانو د الله تعالیٰ په امر کافران تار په تار، او ډګر ئې په وینو سور کړ. (٧) یا (٩) هغه سری چه د هغوی په لاسونو کښې د مشرکانو بیرغ ؤ پرله پسې ئې ووژل او ځای په ځای ئې کوته کړل او د ګردو (تولو) ککری هلته په وینو سری او ککړی شوی. په اخر کښې کفار د ډیری ویری له لاسه بدحواسه شول او ګرد (تول) وتښتیدل. مسلمانانو د فتح او بری ښیره صافه ولیدله. او په مخ کښې ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو. نو دوی په هغو مشغول شول چه د غشو ویشتونکو له غلطی څخه (خالد بن ولید) ګته واخیسته، او د جنګ نقشه یو ناڅاپه بدله شوه. لکه چه مونږ دغه پخوا له دی نه ولیکل.

حَتّٰۤى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پوری چه بی زړه شوئ تاسی او (پخپلو منځونو کښې) سره مخالف شوئ په امر (د نبی) کښې او نافرمانی وکړه تاسی.

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم چه کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکړی ؤ له هغه څنی مخالف کار وکړ شو او دوی پخپلو منځونو کښې په جګړو سره اخته شول ځینو وویل چه «مونږ لره ښائی چه هم دلته تینګ ودریږو او هیڅ تری ونه خوځیږو.» ډیرو کسانو وویل چه «اوس هیڅ ضرورت نشته چه دلته وزګار کینو ځئ! چه څو غنیمت حاصل کړو!.» آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنګرونه (مورچی) پریښودل او مشرکانو له هم هغه ځایه ناڅاپه پری حمله یرغل راوړ له بلې خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو دغو شیانو د دوی پر زړونو کښې کمزوری پیدا کړه چه د هغه نتیجه د بی زړه توب (فشل، جبن) په صورت ظاهره شوه، ګواکی د بی زړه توب سبب جګړه او د جګړی سبب عصیان ؤ.

مِّنْۢ بَعْدِ مَاۤ اَرٰىكُمْ مَّا تُحِبُّوْنَ ؕ مِنْكُمْ مَّنْ يُّرِيْدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرِيْدُ الْاٰخِرَةَ ۚ

له هغه وروسته چه دروښود تاسی ته (الله) هغه شی چه ستاسی خوښ ؤ (له نصرت او غنیمت څخه) ځینی له تاسی هغه دی چه خوښوی دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او ځینی ستاسی هغه دی چه خوښوی آخرت،

تفسیر: یعنی ځینی خلق د دنیوی متاع (مالی ولجی) په خوښی کښی وښوئیدل، چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) ئی ګرد (تول) سره وګالل(تیر کړل). ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی «چه د دی آیت له نزول څخه پخوا ما دا خبره نه وه محسوسه کړی، چه ګواکی زمونږ په منځ کښی کوم سړی د دنیا طالب هم شته؟».

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۚ

بیا (الله) وګرځولئ تاسی له کافرانو څخه (په تیښته سره) له پاره د دی چه وازموئی تاسی،

تفسیر: یعنی پخوا خو کفار ستاسی له مخی تښتیدل. او اوس خو تاسی مسلمانان د هغوی په مخ کښی تښتئ! ستاسی د غلطئ او قصور له امله (وجی) دغه معامله سره چپه شوه، او په دی کښی ستاسی آزموینه ده. څو مخلص او غیر مخلص مسلمانان صاف پکښی ښکاره شی.

وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ۗ

او هرومرو (خامخا) په تحقیق عفوه وکړه (الله تاسی ته، (یا) او خامخا په تحقیق عفوه وکړه (الله) له تاسی (چه تول ئی پر دوی قتل نه کړئ)

تفسیر: یعنی کومه غلطی چه شوی وه هغه پاک الله تاسی ته بیخی معافه کړه. اوس دغه خبره هیچا ته جائزه نه ده چه د دی حرکت له سببه پر بل چا باندی طعن او تشنیع ووائی.

وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾

او الله څښتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهربانی، احسان) دی پر مؤمنانو باندی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د داسی مهربانی او فضل څښتن (مالک) دی چه د مؤمنانو تقصیرات معافوی او په عتاب کښی هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وی.

إِذۡ تُصۡعِدُونَ وَلَا تَلۡوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٖ وَٱلرَّسُولُ يَدۡعُوكُمۡ فِيٓ أُخۡرَىٰكُمۡ

(یاد کړئ) هغه وخت چه تلئ منډې وهلې تاسی (بیرته مو شا ګرځوله) او نه مو کتل هیڅوا ته حال دا چه رسول (د الله محمد) بللئ تاسی وروسته ستاسی.

تفسیر: یعنی تاسی تښتیدئ او پر غرونو او میرو باندی ختلئ او منډې مو وهلې او له وارخطائی مو شاته نه کتل په دی وخت کښی رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقیم ولاړ ؤ. او تاسی ئی له دی قبیح حرکت څخه منع کولئ او تاسی ئی خپل لور ته بللئ. مګر تاسی د ډیر تشویش او اضطراب له امله (وجی) د هغه آواز کله اوریده؟ تر څو چه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه چیغی وکړی او خلقو دا چیغی واوریدی او بیرته ستانه (واپس) شول. او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښی سره راټول شول.

فَأَثَٰبَكُمۡ غَمَّۢا بِغَمّٖ لِّكَيۡلَا تَحۡزَنُواْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمۡ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمۡۗ

نو سزا ئی درکړه تاسی ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دی چه خپه نه شئ تاسی په هغه شی چه پاتی شو له تاسی (له غنیمت څخه) او نه په هغه شی چه ورسید تاسی ته (د جنګ له تکلیف نه)،

تفسیر: یعنی تاسی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنګ کړ چه د هغه په بدل پر تاسی باندی هم تنګی راغله. هو! د غم په عوض غم درورسید تر څو چه وروسته له دی نه مو دا په یاد وی چه په هر حالت کښی ښائی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندی ټګ وکړئ!، اعم له دی چه کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسی له لاسه ووځی. یا کومه بلا ستاسی په مخه درشی.

تنبیه : اکثرو مفسرینو د ﴿ فَأَثَٰبَكُمۡ غَمَّۢا بِغَمّٖ ﴾ معنی داسی کړی ده چه الله تعالیٰ تاسی ته د یوه غم د پاسه بل غم درکړ. یعنی یو غم د ړومبنی فتحی او بری له لاسه وتلو له امله (وجی) او بل غم ستاسی د سریو د وژل کیدلو او زخمی کیدلو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خوریدلو په سبب ؤ. ځینو داسی مطلب اخیستی دی چه د فتحی او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالی او بدنی نقصان ګاللو (برداشت کولو) کوم غم چه ؤ، د هغه د پاسه یو بل لوی غم تاسی ته درورسید چه د هغه له امله (وجی) هغه پخوانی غمونه ګرد (ټول) له تاسی څخه هیر شول، یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آوازه چه د دی غم له شدته وړاندنی

وروستنی گردی (تولی) خبری له تاسی هیری شوی. تر دی چه د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم غږ مو هم وانه ورید لکه چه پر یوه لوری د بیخی ملتفت کیدلو په وخت کښی له بل لوری ځنی طبعاً غفلت او ذهول پیښیږی.

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٥٣﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شی چه تاسی ئی کوئ (لکه نور شیان).

تفسیر: یعنی ستاسی له احوالو او نیتونو ځنی ښه خبردار دی او سم له هغو سره به درسره معامله کوی.

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغْشٰى طَآئِفَةً مِّنْكُمْ

بیا ئی نازل کړ (راولیږه) پر تاسی باندی وروسته له دی غمه امن (بیغمی) پر کالی د خوب چه لاندی ئی کړه یوه طائفه له تاسی (چه مومنان وو)

تفسیر : یعنی په دی غزا کښی د هر چا په برخه کښی چه شهادت ؤ شهیدان شول. او د هر چا په برخه کښی چه ماتی وه ماتی ئی وکړه. او هغه مخلص مجاهدین چه د «جهاد» په میدان کښی باقی پاتی شول حق تعالیٰ په هغوی باندی یو راز (قسم) داسی د خوب پرکالی (پرامښکی) راوستله چه په عین ولاړه کښی پر کالی یوورل. د حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه څو ځلی چاړه پر ځمکه ولویده. دا یو حسی اثر له هغه باطنی اطمینان او سکون څخه ؤ چه په هسی لویه هنگامه او ډیر سخت شورماشور کښی د مؤمنانو پر زړونو باندی محض د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره وارد شو. او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او ویره بیخی ورکه شوه. دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کښی ورپیښ شو چه د مجاهدینو په لښکر کښی څه نظم او نسق قائم نه ؤ او ډیر شهیدان په خاورو او وینو رنگ پراته وو. مجاهدین د ډیرو زخمونو له امله (وجی) تکر تکر وو. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی گرد (تول) فکر، هوښ، حواس وړی ؤ. گواکی دغه خوب د ویښیدلو له پاره ؤ. پر مؤمنانو باندی پرکالی راغله، او د دوی هغه گرد (تول) ستومانی او سترتیا ئی له منځه ورکه کړه، او تنبیه ئی وفرمایله چه د ویری، تشویش او اضطراب وخت تیر شوی دی. اوس داده او مطمئن شئ! او خپل فرض اداء کړئ! نو سم د لاسه لوی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله مبارک

په خوا کښې راتول شول، او د غزا دوهم محاذ ئې جوړ کړ. لږ څه وروسته فضا صافه شوه، دښمن د دوی په مخ کښې بیا په تښتیدلو مجبور شو.

تنبیه : ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه عین د غزا په وخت کښې د خوب پرکالی، پرامښکی (نعاس) راتلل د الله تعالیٰ له لوری د فتحی او د غلبی د راتګ علامه وه. د حضرت علی کرم الله وجهه فوځ ته هم په (صفین) کښې هم داسی یوه واقعه وریپښه شوی وه.

وَطَآئِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسی چه منافقان ؤ) په تحقیق په فکر کښې غورځولی ؤ دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکی او خائفان منافقان دی چه له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد ؤ. له دوی سره یوازی د دوی د ځان فکر و، او په هغه کښې بیخی دوب تللی وو، او په خپلو زړونو کښې به ئی دا فکرونه کول نه چه د ابوسفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړی، او مونږ ته بیا کوم جنګ او جنجال راپیښ کړی. که داسی وشی نو زمونږ حال به هلته څه وی؟ نو په هسی ویره، اندیښنو او چرتونو کښې پر دوی باندی نه پرکالی او نه خوب راته.

يَظُنُّوْنَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ

چه ګمانونه به کول دوی په الله باندی (ګمان) ناحقه (لکه) ګمان د جاهلیت،

تفسیر: یعنی داسی ګمان کوی چه د الله تعالیٰ وعدی چیری ولاړی؟ معلومیږی چه اوس د اسلام قصه پای (اخر) ته ورسیده. اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بیرته تلونکی نه دی. ګرد (تول) هم دلته شهیدان کیږی. لکه چه په (٢٦) جزء د «الفتح» په ١٢ آیت ٢ رکوع کښې فرمائی ﴿ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا ﴾

يَقُوْلُوْنَ هَلْ لَّنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

وائی دوی چه آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته)،

تفسير: يعني آيا زمونږ کار څه لا باقي دی يا بيخي خلاص شوی دی يا دا چه مونږ ته چه د محمد صلی الله عليه وسلم د مرستيانو (مددګارانو) څخه يو څه فتح او ظفر په لاس راغی؟ يا دا معنی څه چه د الله تعالیٰ اراده وه هغه ئی وکړه زمونږ يا د بل په هغه کښې څه واک (قبضه) دی؟ دا د الفاظو ظاهری معنی وه، ليکن هغه چه د دوی د زړونو نيت ؤ، وروسته له دی نه راځی.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ ۗ

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بيشکه امر (د نصرت يا د هزيمت کار) تول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کيږی.)

تفسير: يعني دا د منافقانو قول ﴿ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ مِن شَيْءٍ ﴾ کلمة حق اريد بها الباطل دی. بيشکه دا صحيح ده چه ستاسی په لاسونو کښې هيڅ شی نشته او ګرد (تول) کارونه د الله تعالیٰ په قدرت او اختيار کښې دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی د هغه حال سنبالوی، يا ئی له جنجاله ډکوی، غالب يا ئی مغلوبوی. آفت وررسوی يا راحت بری ئی په برخه کوی يا ناکامی هم دا يوه واقعه د يوه قوم له پاره رحمت او د بل قوم له پاره زحمت ګرځوی. ګرد (تول) د هغه په قبضه او واک (اختيار) کښې دی. مګر له دی قول څخنی کومه معنی چه تاسی پخپلو زړونو کښې آخلئ، هغه غلطه ده. الله تعالیٰ ته ستاسی د زړونو پټی خبری هم معلومی دی، چه د هغه بيان وروسته له دی نه راځی.

يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۖ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا ۗ

پټوی دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کښې هغه (خبری) چه نه ئی در ښکاروی تاته (ای محمده!) وائی دغه (منافقان يو تر بله) «که چيری وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) يو شی. نو نه به وو وژلی شوی مونږ دلته (په دی غزا د «احد» کښې).

تفسير : د دوی د زړه پټه خبره دا وه چه ﴿ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ مِن شَيْءٍ ﴾ به ئی ويل او په زړه کښې به ئی د هغه معنی داسی کوله. ﴿ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا ﴾ او له مخلصو مسلمانانو څخنی به جلا (جدا) کيدل او پخپلو منځونو کښې به ئی سره ويل «خانه! دوی په اول کښې زمونږ خبرو ته غوږ کينښود. او د څو سر تيرو او ناتجربه کارو ځلميانو په وينا سره له مدينی څخه د باندی

د غزا له پاره ووتل، آخر ئې پخپلو مخونو باندې سختې څپېړې وخوړلې، كه لږ څه واک (قبضه) او اختيار زمونږ په لاس كښې وې، او زمونږ پر مشورو باندې ئې عمل كړى وې نو دومره نقصانونه به ئې ولې ګالل(تيرول)، او زمونږ له ګوند «حزب» څخنې به ولې دومره سړى وژل كيدل؟ (زياتره منافقين نسباً د مدينې منورې له انصارو سره شامل وو نو ځكه ئې په ﴿ مَّا قُتِلْنَا هَٰهُنَا ﴾ كښې د هغوى وژل د خپل ځان وژل وبلل.) يا دا مطلب كه د رسول الله مبارک له وينا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو له پاره وې. نو دا د قتل او جرحې مصيبت به ولې پر مونږ باندې راته.

تنبيه : په ښكاره ډول (طريقه) سره دا خبرې په مدينې كښې منافقانو كړې وې ځكه چه عبدالله بن ابى د «احد» د جنګ له شروع څخنې پخوا له خپلى ډلې سره د غزا له ميدانه د باندې ووتل، په دې صورت كښې د «هٰهنا» اشاره د قرب په سبب د «احد» په لورى به وې. ليكن د ځينو روايتونو له مخې د يوه منافق له خولې څخنې دا خبره د جنګ په ميدان كښې اوريدلى شوې وه چه نوم ئې «معتب بن قشير» و نو ښائى ځينې منافقان له عبدالله بن ابى سره د ځينو مصالحو له امله (وجې) بيرته ستانه (واپس) شوې نه وې. والله اعلم.

قُلْ لَّوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۚ

نو ووايه (اى محمده! دوى ته) كه وى تاسى په كورونو خپلو كښې (نو) خامخا به راوتلى وو هغه كسان چه مقرر شوى ؤ په دوى باندې وژل طرف د ځايو د پريوتلو خپلو ته،

تفسير : يعنى له دې طعن او تشنيع يا حسرت او افسوس څخه هيڅ په لاس نه درځى. الله تعالىٰ د هر چا د اجل او د موت ځاى او سبب او وخت ليكلى دى، هيڅكله هغه نه بدليږى. كه تاسى پخپلو كورونو كښې هم پټيدى او فرض ئې كړئ كه ستاسى رأيه هم آوريده كيدى نو بيا هم هغه كسان چه د هغوى وژل كيدل د «احد» په نژدې ځايونو كښې مقدر وو خامخا به په يو نه يو سبب سره هم هغه خوا ته تلل او هم هغلته به وژل كيدل. دا د الله تعالىٰ انعام دى په كوم ځاى كښې چه د هغوى وژل مقدر وو هم هغلته ووژل شول. مګر څرنګه چه د الله تعالىٰ په لاره كښې په ډيره زړورتيا او خوښى سره شهيدان شول بيا پر دوى باندې د افسوس او ارمان كول د څه دپاره دى. او د الله تعالىٰ د لارې ميړنى (بهادر) پر خپلو ځانونو مه قياسوئ!.
كړه غزا هيڅ له دښمنه مه ويريږه!
د ګور شپه په كور كښې هيڅوک نه كوينه!

چه دښمن ته مخامخ شي څنګ تري نه کړي

ملائک له عرشه پرې وائي آفرينه!

وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

او (دغه معامله الله تعالیٰ په احد کښې وکړه) دپاره د دې چه وازموئی الله هغه شي چه په سينو (زړونو) ستاسې کښې دی، او دپاره د دې چه ښکاره کړي (الله) هغه شي چه په زړونو ستاسې کښې دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چه په سينو کښې پرتې دي (لکه نور شيان)

تفسير : يعنی الله تعالیٰ ته د زړونو پټې خبرې هم معلومې دي له الله جل جلاله څخه د هيڅا هيڅ يو حالت پټ نه دی، مقصود دا ؤ چه ستاسې له ګردو (تولو) څخه يو امتحان واخيست شي تر څو هر هغه شيان چه ستاسې په زړونو کښې دي هغه د باندې ووځي د امتحان په بټې کښې سره او ناسره پخپله سره بيل کړي مخلصين د خپلو بريو صله او انعام ومومي او د هغوی زړونه د سبا له پاره له وسوسو او کمزوريو څخنی پاک او صاف شي، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شي او خلق په ښکاره دول (طريقه) د دوی له باطني پليتي څخه خبر کړي.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

بيشکه هغه کسان (له تاسې) چه وګرځيدل دوی (له جنګ) په هغې ورځې کښې چه مخامخ شول سره دواړه فوځونه بيشکه هم دا خبره ده چه ښويولي وو دوی شيطان په سبب (د شامت) د ځينو هغو ګناهونو چه کړي وو دوی، او خامخا په تحقيق عفوه کړې ده الله له دوی نه بيشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخير د رجوع له پاره)

تفسیر: له مخلصینو څخه هم ځنی وختونه څه وړه یا لویه گناه صادرېږی. همغسی چه له یوه طاعت څخه د بل طاعت توفیق زیاتېږی، هم داسی د یوی گناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورځی او سری د نورو غلطیو او گناهونو په لوری ښویوی او ورته چمتو (تیار) کوی ئی. د «احد» په غزا کښی هم هغه مخلص مسلمانان چه خپل سنگرونه (مورچی) ئی پرېښی ؤ دا کار ئی د کومی پخوانی گناه له شامته ؤ چه شیطان دوی تیرایستل او وئی ښویول یوه گناه خو دا وه، چه ډیرو غشو ویشتونکو د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د حکم اطاعت ونه کړ. مگر د الله تعالیٰ فضل وگوره چه د هغی په مقابل کښی ئی دوی ته د کومی سختی ماتی سزا ورنه کړه. برسیره پر هغه د دی حضراتو گرد (تول) گناهونه ئی معاف کړل چه هیڅ یو تن له دوی ځنی گناهگار پاتی نه شو. او هیڅوک حق نه لری چه په هغوی باندی طعن یا څه ملامتی ووائی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه کېږئ تاسی لکه هغه کسان چه کافران شوی دی.

تفسیر : یعنی تاسی لکه دا کافر منافقان هسی لغو او چټی (فضول) خیالاتو ته پخپلو زړونو کښی ځای مه ورکوئ چه که مونږ پخپلو کورونو کښی ناست وی، نو نه به وژل کیدلو.

وَقَالُوا۟ لِإِخْوَٰنِهِمْ

او ویل به دوی په (حق د) ورونو خپلو کښی.

تفسیر : څرنگه چه منافقان په ظاهره کښی مسلمانان شوی وو. نو ځکه ئی مسلمانانو ته ورونه ویل. یا دا چه په نسبی دول (طریقه) دوی د مدینی منوری د انصارو له ورونو ځنی وو، او څنگه ئی چه دا خبری د خیر خواهی او همدردی په دود کولی، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره ئی تعبیر وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَوْ كَانُوا۟ غُزًّى لَّوْ كَانُوا۟ عِندَنَا مَا مَاتُوا۟ وَمَا قُتِلُوا۟ لِيَجْعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ ۗ

کله به چه سفر ته وتل دوی په ځمکه (په ملک) کښې یا به وو دوی غزا کوونکې که چیری وی دوی په نزد زمونږ کښې نو نه به وو مره شوی دوی او نه به قتل کړی شوی وو دوی، دپاره د دې چه وګرځوی الله دا (ګمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کښې.

تفسیر : یعنی خامخا له دې سببه مره شول چه د باندې ووتل که له مونږ سره پخپلو کوورونو کښې اوسیدی نو ولی به مره کیدل. یا به ولی وژل کیدل؟ دا وینا د دې له امله (وجی) ده چه د آوریدونکو مسلمانانو په زړونو کښې حسرت او افسوس پیدا شی چه په رښتیا سره مونږ بی له فکره او اتکله د باندې ووتلو او د جنګ په اور کښې مو ځانونه وغورځول. او دا نتیجه په لاس تری راغله که په کوورونو کښې اوسیدی نو د دې مصیبت مخ به مو نه وی لیدلی. مګر مسلمانان داسې ناپوهان نه وو چه په هسې فریبونو به غولیدل بلکه له هسې خبرو ځخه بالعکس د منافقانو پت (غیرت) او اعتبار لاړ. ځینو مفسرینو چه په ﴿ لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِىْ قُلُوْبِهِمْ ﴾ کښې لام د عاقبت له پاره اخیستی نو داسې ئې معنی کوی. «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندې ځکه داسې خبری جاری وی چه الله تعالیٰ تل دوی د افسوس او حسرت په اور کښې وسوځوی او پکښې پری ئې پږدی.» او د دوی بل حسرت به دا وی چه مسلمانان ولی زمونږ په شان نه شول او زمونږ په خبرو باندې ولی چا غوږ کینښود. ګواکی په دې تقدیر سره د ﴿ لِيَجْعَلَ ﴾ تعلق د ﴿ لَا تَكُوْنُوْا ﴾ الآیة - سره هم کیدی شی.

وَاللّٰهُ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ

او الله ژوندی کول (ژوندی پریښودل) او مره کول کوی (نه جنګ نه سفر او نه نور،

تفسیر: یعنی ژوندی کول او مره کول د الله تعالیٰ کار دې خورا (ډیر) ډیر کسان په خپل ګرد (ټول) عمر کښې سفرونه کوی او په ډیر جنګونو کښې شاملیږی مګر مرګ دوی ته د هغوی په کوورونو او د دوی په بسترو کښې وررسیږی مګر بیا هم دوی وائی چه «سری په خپل کور کښې له هر ډول (طریقه) ربړو (مصیبتونو) او اندیښنو ځنې ساتلی وی.» ډیر کسان داسې شته دی چه عادتاً په خپلو کوورونو کښې اوسیږی مګر په پای (آخر) کښې داسې یوه وسیله وربرابریږی چه دوی له خپله کوره وځی او هم هغلته د باندې مره یا ووژل شی د بندګانو په هسې پلمو (تدبیرونو) او بهانو مرګ بیرته کیدونکی او بچ کیدونکی نه دی. حضرت خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل وفات په وخت کښې وویل. «زما په بدن کښې هسې یوه لویشت

ځای نشته چه د تورو، نیزو او غشو له زخمه خالي وي، مګر زه نن لکه یو اوښ غوندي په خپل بستر او کور کښې مرم.» **فلا نامت اعين الجبناء** ـ الله دې وکړي چه د ویریدونکي سترګې خلاصې شي!

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

او الله پر هغو (ټولو) شیانو چه تاسې ئې کوئ ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعني الله جل جلاله ته معلوم دي چه منافقان او کافران پر کومه لاره باندي درومي؟ او مسلمانان تر کوم ځای پورې د دوی له تشبه او پیروی څنې ځانونه ساتي؟ نو هر یوه ته الله تعالیٰ د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوي.

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ۝ وَلَئِنْ مُّتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ۝

او قسم دی خامخا که ووژلی شوئ تاسې په لاره د الله کښې یا مړه شوئ تاسې (په لاره د الله کښې چه طاعت دی) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهرباني د الله) خیر (ډیر ښه) دی له هغو (مالونو) چه دوی ئې جمع کوی. او قسم دی که مړه شوئ تاسې یا ووژلی شوئ تاسې نو خامخا به الله ته راجمع کړی شئ تاسې (ټول).

تفسیر: یعني فرض ئې کړئ چه که تاسې سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او في الحال په یو چل ځان له مرګه وژغورئ (وساتی)! مګر دا خبره ضروري ده چه کله نه کله به تاسې مرئ! یا به وژل کیږئ! بیا به په هر حال سره تاسې ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په مخ کښې حاضریدونکی او ګرد (ټول) سره جمع کیدونکي یئ! هلته به تاسې وپوهیږئ، هغه بختور کسان چه د الله تعالیٰ په لاره او په ښو کارونو کښې مري یا وژل کیږي دوی ته د الله تعالیٰ له مغفرت او مهرباني څخه څومره ډیره برخه ور په برخه کیږي؟ چه د هغې په مقابل کښې دنیوی ګټې او ګرد (ټول) جمع کړی دولت او ثروت هیڅ دی. حاصل دا چه که د منافقینو دغه وینا هم ومنل شي چه که دوی له

کوره نه وتل نو نه به وژل کیدل نو دلته هم بیخی د دوی خساره ده ژوند جاراوه شی بلکه دغه حقیقی مرګ نه دی او تل ژوندون دی.

هر ژوندی مړ کیږی، هغه مړ ژوندی دی　　چه د دین خدمت کړی، په غزا کښی مرینه

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

نو (یوازی) په سبب د رحمت د الله (چه پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمی کوی ته دوی ته او که وی ته (ای محمده!) بدخوی سخت زړه نو هرومرو (خامخا) به تار په تار شوی وو (اصحاب) له چاپیره ستا څخه (ای محمده!) نو عفوه وکړه له دوی نه (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی) او مشوره وکړه له دوی سره (ای محمده! په کار) امر کښی نو کله دی چه ټینګه اراده وکړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندی، بیشکه الله خوښوی توکل کوونکی (چه بریالی کوی ئی او د رشد او صلاح لاره وربښئی).

تفسیر: الله تعالیٰ مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندی تنبیه وفرمایله او د عمومی عفوی د اعلان له اورولو څخه وروسته ئی دوی ته نصیحت وکړ چه بیا د دی دلی په خبرو باندی چه د لستونی ماران دی مه تیروځئ! په دی آیت کښی ئی د هغوی د تقصیر د عفوی تکمیل وکړ څرنګه چه د «احد» په غزا کښی له مسلمانانو څخنی سخته غلطی او زیات تقصیر شوی ؤ ښائی چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم زړه به خپه شوی وی او دا به ئی په خپل زړه کښی ګرځولی وی چه وروسته له دی نه له دوی څخنی به مشوره نه آخلم او بی له جرګی به کار کوم نو ځکه الله تعالیٰ په دیره عجیبه او غریبه توګه (اسلوب) د جرګی سپارښت وکړ اول ئی له خپل لوری د معافی اعلان وفرمایه، ځکه چه الله تعالیٰ ته معلوم ؤ چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا غم او اندیښنه یوازی د الله تعالیٰ د رضا د حصول له پاره وه بیا ئی وفرمایل ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ﴾ یعنی د الله تعالیٰ څومره زیات رحمت پر تاسی او دوی باندی دی چه تاسی ئی دومره خوش اخلاق او خوش خوی وګرځولئ، که کوم بل څوک وی نو الله تعالیٰ خبر دی چه په دغومره یوه لویه واقعه کښی به ئی څه سخته رویه غوره کوله؟ او برسیره په دی دا د الله تعالیٰ

خومره مهربانی ده چه تا غوندی شفیق او نرم زړه رسول ئې هغوی ته وراستولی دی، فرض ئې کړئ که تاسی الله تعالیٰ دی نه کړی سخت زړه او په مزاج کښې مو شدت وی، نو دا قوم کله ستاسی په خواؤ شا کښې تولیدلی شو. که له دوی څنې کومه غلطی کیدی شی او تاسی له دوی سره سختی کولی نو د شرم او دهشت له امله (وجی) به ستاسی مخ ته نشوی راتلی نو له دی امله (وجی) به دوی له ډیر لوی خیر او سعادت څخه بې برخې پاتی کیدل او د اسلامی جمعیت شیرازه به سره شلیده لیکن حق تعالیٰ تاسی نرم زړه او نرم خوی پیدا کړئ تاسی یئ چه د اصلاح په غرض د دوی له تقصیراتو څنې تل اغماض کوئ، نو دا تقصیر هم تر هغه ځایه پوری چه ستاسی له حقوقو سره تعلق لری ورمعاف کړئ! اګر که الله تعالیٰ خپل حق معاف کړی دی، خو بیا هم د دوی د زیاتی خوښی او زړه خوښولو له پاره تاسی هم له مونږ څخه د دوی مغفرت وغواړئ! تر څو دا زړه ماتی ستاسی خوښی او انبساط محسوس کړی، او بیخی مطمئن او خوشال شی. او یوازی هم دا معافول نه بلکه وروسته له دی نه هم لکه پخوا په معاملاتو کښې له دوی سره مشوری کوه! وروسته له مشوری څخه کله چه یوه خبره غوته شوه او پخه اراده ئې وکړی شوه نو بیا پر الله تعالیٰ باندی توکل وکړئ او هغه بې له تامل او ځنډ (توقف) څخه په ځای راوړئ! ځکه چه الله تعالیٰ متوکلان خوښوی او د دوی کارونه جوړوی.

تنبیه : له حضرت علی کرم الله وجهه څخه روایت دی چه رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم څخه سوال وکړ شو چه «عزم» څه شی دی؟ وئې فرمایل «مشاورة اهل الرأی ثم اتباعهم» (ابن کثیر). او په مجمع الزوائد کښې له حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه څخه یو حدیث روایت شوی دی. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! که مونږ کومه خبره په کتاب او سنت کښې ونه مومو، نو په هغې کښې کومه طریقه غوره کړو؟» رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم وفرمایل «له عابدینو فقهاؤ سره مشوره وکړئ! ولا تمضوا فیه رأی خاصة! ـ د یوه یا دوه تنو خبره مه منئ!« بلکه د ګردی (تولی) مرکی او جرګی مشوره ومنئ!»

إِن يَنصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا الَّذِي يَنصُرُكُم مِّن بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

که مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره الله (لکه چه په بدر کښې ئې وکړه) نو نشته (هیڅ) غالب پر تاسی باندی او که مرسته (مدد) ونه فرمائی له تاسی سره (الله لکه چه په احد کښې ئې پریښودئ) نو څوک دی هغه چه مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره وروسته له هغه (خذلان د) الله ؟ (هیڅوک نشته!) او خاص پر الله دی پس توکل (اعتماد) وکړی مؤمنان.

تفسیر: پخوا ئی رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلی ؤ چه «په الله تعالیٰ توکل وکړئ!» دلته دا راښئی چه د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چه له ګردو (تولو) څخه قوی او غالب دی. ګردو (تولو) مسلمانانو ته ښائی چه د ده پر مرستی (مدد) باندی توکل وکړی. پاک الله وروسته له دی نه له خپل لوری د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندی ئی د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمائی، چه د هیچا په خبرو باندی مه خطا وځئ! او خالص پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد ولرئ! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسیږی او هیڅ یو طاقت به پر تاسی باندی نه غالبیږی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی مو ولید. او که د کوم مصلحت له امله (وجی) ستاسی مرسته (مدد) ونه کړی نو بیا هیڅوک تاسی ته مرسته (مدد) نشی دررسولی، لکه چه د «احد» په غزا کښی تاسی ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ ۚ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾

او نه ښائی هیڅ نبی ته چه څه شی پټ کړی، او هر څوک چه څه شی پټوی نو رابه شی (دا پټوونکی) په هغه سره چه ده پټ کړی وی په ورځی د قیامت کښی، بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چه کړی وی ده او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزئید د عذاب یا تنقیص د ثواب کښی)

تفسیر: له دی څخنی غرض یا به په پوره ډول (طریقه) سره د مسلمانانو تسکین او خاطر جمعی مقصد وی چه داسی وسوسه دوی ته پیدا نشی، چه ښائی رسول الله مبارک په ظاهر مونږ معاف کړی یو او په زړه کښی له مونږ څخنی خپه دی بیا به خپل زړه پر مونږ باندی تشوی. نو الله تعالیٰ فرمائی چه دا کار د انبیاؤ علیهم السلام نه دی چه په زړه کښی ئی یو شی او په خوله ئی بل شی وی. یا د مسلمانانو پوهول دی چه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت او امانت څخه ځان خبر کړئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیڅکله چتی (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کښی ونه ګرځوئ!. مثلاً داسی ګمان ونه کړئ! چه له غنیمت څخنی به ئی څه مال پټ ساتلی وی العیاذ بالله ښائی دا یوځکه فرمایلی وی چه هغو غشو ویشتونکو ته چه د غنیمت له پاره ئی خپل سنګرونه (مورچی) پریښودل، ګوندی داسی خیال په زړه کښی ګرځیدلی وی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به مونږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوی. یا به ځینی شیان له مونږ څخنی پټ ساتی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د

«بدر» په غزا کښې یو شی (څادر یا توره) له غنیمت څخه ورک شوی ؤ چا وویل «ښائی چه هغه به پیغمبر د خپل ځان له پاره ساتلی وی.» نو دا آیت نازل شو. په هر حال مسلمانان پوهوی که رسول الله مبارک د خپل نرم خوئی او خوش خلقی له امله (وجی) ستاسی غلطی معافوی نو تاسی لره د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شان، عظمت، لوئی، عصمت، او پاکی زیات لحاظ په کار دی. ښائی چه مؤمنان په هیڅ قسم کمزورو او رکیکو خیالو پسی ونه ګرځی!. له بل لوری که څه هم د رسول الله مبارک د شفقت او نرم زړه توب له یادولو څخه د «احد» د غزا په نسبت د مسلمانانو د تقصیراتو ورمعافول مقصد دی خو په دی ضمن کښې ئی د یوه بل تقصیر یادونه هم وکړه چه د «بدر» له واقعی سره ئی تعلق درلود (لرلو) څو رسول الله صلی الله علیه وسلم د نرم خوئی له امله (وجی) هغه هم هیره کړی.

تنبیه : د «غلول» اصلی معنٰی د غنیمت په مال کښې خیانت کول دی. خو کله د مطلق خیانت په معنٰی هم راځی. خو کله محض د یوه شی په پټولو باندی هم د هغه اطلاق کیږی لکه چه ابن مسعود (رض) فرمائی «غلوا مصاحفکم!»

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَن بَاءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

آیا نو هغه څوک چه متابعت کوی د رضامندی د الله په شان د هغه چا دی چه بیرته راشی په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله د غصی مورد وګرځی؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چه په هر حال کښې نه یوازی د الله تعالی د مرضی تابع دی بلکه غواړی چه نور خلق هم د الله تعالیٰ د مرضی تابع وګرځوی. آیا دی د هغو خلقو کار کولی شی چه د الله تعالیٰ د غضب وړ (لائق) او د دوزخ مستحق وی؟ ممکن نه دی!.

هُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

دوی (د الله تعالیٰ د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دی په نزد د الله کښې او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو شیانو (هم) چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر : یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دی برابر. له طمعی او له نورو سپکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لری. الله تعالیٰ ته ګرد (تول) معلوم دی چه

څه درجي لري؟ او ګرد (تول) کاروونه ورخرګند دي. آيا الله تعالىٰ به هسي تيت طبيعت لرونکو سړيو ته د نبوت لوی منصب څرنګه ورکوی؟ (العياذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ

خامخا په تحقيق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندی کله چه مبعوث کړ (راوليږه الله) په دوی (مؤمنانو) کښی رسول له نفس (جنس) د دوی نه

تفسير: يعنی د هم دوی له جنسه او له قومه ئی يو بنيادم رسول وراليږلی دی چه له هغه سره کيناستل خبری اتری کول په ژبه ئی پوهيدل او د ده له هره قسمه انوارو او برکاتو څخه استفاده کول آسان دی. او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو امانت، ديانت، طهارت او د الله تعالىٰ څخنی له ويری څخه ئی خبر يئ او کله چه ستاسی د هم دی قوم او قبيلی له يوه سړی څخه معجزی ښکاره شی او تاسی هغه وګورئ نو په يقين راوړلو کښی زيات سهولت راځی، فرض ئی کړئ که کوم پيری (جن) يا پرښته (ملک) د رسول په صفت ليږل کيدی نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کښی هسی خيال ممکن ؤ څرنګه چه هغه د بشر له جنسه جلا (جدا) مخلوق دی ښائی چه دغه خوارق د ده د ملکی او جنی طبعيت او د نوعی صورت خاصه نتيجه وی. زمونږ عجز له هغه څخه د نبوت دليل نشی کيدی. په هر حال ښائی چه مؤمنان د الله تعالىٰ احسان ومنی چه ده داسی يو رسول صلی الله عليه وسلم وراليږلی دی چه له هغه څخه بی تکلفه د فيض استحصال کاوه شی. او له ډيری لوړی مرتبی او عزت او په ډير لوی منصب له فائزيدلو سره د هم دوی په مجمع کښی په ډيری نرم خوئی، خورا ملاطفت او ښه معاشرت او نهايت ملايمت ليده کيږی صلی الله عليه وعلىٰ آله الکرام وعلىٰ صحبه العظام وسلم).

يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٦٤﴾

چه لولی (دغه رسول) پر دوی باندی آيتونه د الله او پاکوی دوی (په توحيد سره له ګناه کينی او شرکه) او ښئی دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (شرعی احکام، ژوری خبری) او بيشکه وو دوی (له دی نه) په خوا هرومرو په ګمراهی ښکاره کښی.

تفسير: هم دا مضمون د البقری د سورت په (١٢٩) او (١٥١) آيتونو کښی تير شوی دی.

خلاصه ئې دا ده چه څلور شیان ئې بیان کړی دی.
(١) د آیتونو «تلاوت» (د الله تعالیٰ د آیتونو لوستل او اورول) چه د هغو په ظاهری معنی باندی د دی له امله (وجی) چه د ژبی خاوندان دی پوهیږی او عمل پری کوی.
(٢) د نفسونو «تزکیه» (د نفسانی ککړو او د شرک او معصیت له ګردو (تولو) مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صیقل کیدل) دا شی د «آیاة الله» د عمومی مضامینو له تعمیل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له صحبت او د قلبی توجه او تصرف څخه باذن الله حاصل شوی ؤ
(٣) «تعلیم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل) چه په خاصو خاصو مواقعو کښی به هغه ته ضرورت پیښیده، مثلاً که اصحابو کرامو به یو لفظ د ظاهری مدلول، عمومی تبادراو محاوری له لحاظه معنی کاوه او د مشکلاتو سره به مخامخ شول په دی وخت کښی به حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د کتاب الله اصلی مراد چه د مقام له قرائنو څخه به ښکاره کیده بیاناوه او د دوی اشتباه به ئې لری کوله لکه چه په ﴿ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْٓا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ ﴾ الآیة ـ او نورو ځایونو کښی دغه طریقه عملی شوی وه.
(٤) د «حکمت» تعلیم (د حکمت ژوری خبری ورښوول) او د قرآن کریم په غامضو اسرارو او د شریعت په لطائفو او دقیقو او عمیقو عللو باندی ئې (تصریحاً یا اشارتاً) مطلع کول.
رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ په اعانت او توفیق دا پاتی قوم د علم او عمل په اعلیٰ مراتبو باندی فائز کړ، چه له سلهاؤ پیریو را په دیخوا په انتهائی جهل او وحشت او ښکاره ګمراهی او ضلالت کښی ډوب وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د څو ورځنی تعلیم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د ګردی (تولی) دنیا لارښوونکی او معلمان شول. نو دوی لره ښائی چه د دی لوی نعمت قدر وپیژنی، او هیڅکله په هیره سره هم هسی کوم حرکت ته اقدام ونه کړی چه له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متالم شی. (د«ان کانو» ان له مثقلی ځنی مخففه شوی ده او د «هم» ضمیر پکښی مستتر دی او دا مخکښی لام فاصل دی.)

اَوَلَمَّآ اَصَابَتْكُمْ مُّصِيْبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا ط

آیا کله چه دررورسید تاسی ته (په احد کښی له کفارو څخه) یو مصیبت چه په تحقیق سره رسولی ؤ تاسی (کفارو ته په بدر کښی) دوه چنده له دی غمه نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) یا رسیدلی وۀ تاسی په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کښی) نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟)،

تفسیر: لومړی د «احد» قصه کیده. په منځ کښی د هغه تقصیر د عفوی ذکر راغی چه واقع شوی ؤ او د هغه په تناسب د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د اخلاقو او د حقوقو یادونه

وکړی شوه اوس بیا د «احد» د قصې په لوری رجوع کیږی یعنی «د احد» په غزا کښی هغه تکلیف او نقصان چه تاسی وګاله (تیر کړ)، د هغه په نسبت په تعجب سره وایئ چه دا مصیبت له کومه راغی؟ مونږ خو مسلمانان مجاهدین وو او د الله تعالیٰ په لاره کښی د ده له دښمنانو سره د جنګیدلو له پاره وتلی وو او الله تعالیٰ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستی وعده هم راکړی وه نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندی ولی نازل شو؟ او له کومه راورسید؟ د هسی وینا کولو په وخت کښی داسی فکر کول په کار دی، چه هومره تکلیف چه تاسی ته رسیدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسی له لاسه کفارو ته هم رسیدلی دی. په «احد» کښی تقریباً ستاسی (۷۰) تنه شهیدان شول او په «بدر» کښی د کفارو (۷۰) تنه ووژل شول او (۷۰) تنه نور کافران داسی بندیان شول چه د هغوی وژل ستاسی په پوره واک (قبضه) کښی وو بیا په «احد» کښی هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول. که د لږی مودی له مخی تاسی مغلوبان شوئ! نو په «بدر» کښی تاسی کفارو ته سخته ماته ورسولی وه او په «احد» کښی هم کله چه تاسی خپلی پښی ټینګی او په میړانه وجنګیدئ، ! نو کفار وتښتیدل او د جنګ ډګر ئی پریښود. نو په داسی صورت کښی انصافاً تاسی لره له خپلو تکالیفو څخه د شکایت کولو او زیات خپه کیدلو موقع نه ده پاتی.

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفسونو ستاسی دی!،

تفسیر : که غور وکړئ نو تاسی په خپله د هم دی مصیبت سبب یئ! تاسی له ډیره څوښه د رسول مبارک او د ډیرو تجربه لرونکو نظریات ونه منل او پخپله خوښه او اختیار مو له مدینی منوری څخه د باندی د جنګ محاذ قائم کړ بیا سره له شدیدی نهی غشو ویشتونکو خپل مهم سنګرونه (مورچی) تش پریښودل او یو کال پخوا کله چه د «بدر» د بندیانو په نسبت تاسی ته اختیار درکړ شو چه یا دوی ووژنئ! یا «فدیه» تری واخلئ او خوشی ئی کړئ مګر په دی صورت کښی به خامخا په راتلونکی کال کښی هم دومره کسان له تاسی څخنی ووژل شی خو تاسی فدیه غوره او هم هغومره کسان مو ووژل شول اوس هم هغه وعده تر سره شوه نو تعجب او انکار ته هیڅ یوه موقع نه ده پاتی. دا شی خو په خپله ستاسی له خوا منلی شوی دی. (د «بدر» د بندیانو پوره قصه ده «الانفال» په سورت کښی راځی.)

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ

الْتَقَى الْجَمْعٰنِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ نَافَقُوْا

بیشکه الله پر هر شي باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او هغه (غم) چه درسیدلی دی تاسی ته په هغی ورځی کښی چه سره یو ځای شوی وو دوه فوځونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره ؤ او له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» مؤمنان او (بل) له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» هغه کسان چه نفاق ئی کړی ؤ،

تفسیر : کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی بری ورکوی او کله چه اراده وفرمائی ماتی ور په برخه کوی. مغلوبیت د دی له امله (وجی) نه دی چه الله تعالیٰ په هغه وخت کښی پر بری ورکولو باندی قادر نه ؤ بلکه د دی له پاره دی چه ستاسی له کسب او اختیار څخه داسی یو صورت پیدا شوی دی چه په کلی غلبی ورکولو کښی مصلحت نه ؤ په هر حال هر څه چه شوی دی د الله تعالیٰ په حکم او مشیت سره شوی دی چه د هغه سبب تاسی وئ! او په هغه کښی حکمت دا ؤ چه له یوه لوری د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص او له بل لوری د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شی، اومه او پاخه، سره او ناسره، کامل او ناقص سره جلا (جدا) او د مخلص او غیر مخلص په منځ کښی هیڅ التباس پاتی نشی. او دا گرد (تول) په علم شهودی سره هم همغسی معلوم کړی لکه چه په علم غیبی سره ورته معلوم دی.

وَقِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوِادْفَعُوْا

او وویلی شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چه راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کښی یا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!)

تفسیر: د جنگ له شروع کیدلو څخه پخوا کله چه رئیس المنافقین عبدالله بن ابی غوښتل چه له (٣٠٠) سړیو سره بیرته ستانه (واپس) شی نو په دی وخت کښی هغو ته وویل شول چه «د جنگ په عین موقع کښی چیری تښتئ؟ که د اسلام په دعوی کښی صادق یئ! نو واخلئ! د الله تعالیٰ په لاره کښی جنگ وکړئ! که نه اقلا د دښمن په مدافعه کښی څه برخه واخلئ! یعنی له اسلامی لښکر سره مله شئ! چه د تعداد د کثرت اثر پر غلیم باندی ولویږی. یا دا که د الله تعالیٰ په لاره کښی د دین له پاره نه جنگیږئ، نو د وطنی او قومی حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت له پاره خو د دښمن مدافعه وکړئ! ځکه که دښمن بری وموند نو په انتقام اخیستلو کښی به د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښی هیڅ تمیز او تفریق نه کوی. او د نورو

مسلمانانو په شان به تاسی ته هم نقصان دررسیږی.» الغرض پر دوی باندی له هر پلوه د دوی د ذوق سره سم د حجت اتمام وکړی شو، تر څو هر څه چه د دوی په زړونو کښی وی، علانیه ظاهر شی.

قَالُوْا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّا تَّبَعْنٰكُمْ ؕ

نو وویل دی (منافقانو) که مونږ پوهیدی په جنګ نو هرومرو (خامخا) به مونږه متابعت کړی ؤ ستاسی.

تفسیر : یعنی جنګ پیښیدل مونږ ته یقینی په نظر نه راځی او دا خوشی چتی یوه اوازه ده. که مونږ پوهیدو چه په رښتیا سره جنګ پیښیدونکی دی، نو هرومرو (خامخا) به له تاسو سره تلو، کله چه مونږ وګورو چه په رښتیا سره جنګ پیښیدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسی سره ملګرتیا کوله. یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وی، نو مونږ به له تاسی سره پاتی کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چه له یوه جانبه (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانبه یوازی (۱۰۰۰) بی وسلی او بی سامانه مسلمانان وی. دا خو جنګ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کښی غورځول دی. یا له «لو نعلم قتالاً» څخه ئی دا ښکارول چه خانه! که مونږ په جنګی فنونو ، اصولو او ترتیباتو پوهیدی، نو له تاسی سره به پاتی کیدو، ګواکی په زړه کښی ئی طعنی ورکولی، چه زمونږ پر مشورو باندی تاسی تګ ونه کړ. او د نورو په نظریو باندی تاسی عمل وکړ، نو مونږ ستاسی په نزد د جنګ له اصوله ناپوهان یو، او تاسی پوهان یئ! نو د څه له پاره له خپلو ځانو سره بیایئ؟ لنډه ئی دا چه د دروغو پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی، او بیرته لاړل. الله تعالیٰ د منافقانو په تکذیب کښی وائی.

هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيْمَانِ ۚ

دوی کفر ته په دغی ورځی کښی (چه دغه خبره ئی کوله) ډیر نژدی وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر : منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو. او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو. د «احد» د جنګ په عین موقع کښی دوی له نبی علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جلا (جدا) او بیرته ستانه (واپس) شول، او حیلی او پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی د دی دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرګند شو اوس په ظاهر کښی هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډیر نژدی شوی دی، او پخپل دی فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوی.

يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

وائی دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چه نشته (پری تصدیق) په زړونو د دوی کښی، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چه پټوی ئی دوی (په زړونو خپلو کښی له حسد او کفره).

تفسیر: یعنی په ژبه خو دوی ﴿ لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَاكُمْ ﴾ ویل، او هغه شی چه د دوی په زړونو کښی دی صاف ئی نه وائی د دوی په زړونو کښی دا ؤ. «ښه دی چه مسلمانان مغلوب او ذلیل شی او مونږ له ډیری خوښی څخه اتڼونه واچوو.»

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ۗ

هغه (منافقان) چه ویل ئی په (حق د) وروڼو خپلو کښی حال دا چه دوی (پخپله) ناست وو (له جنګه) که دوی (د احد غازیانو) زمونږ خبری منلی وی نو نه به وو وژل شوی،

تفسیر : یعنی پخپله نامرادان شول او بیرته کیناستل، او د خپل د تبر وروڼو د مدینی انصارو ته وائی که زمونږ خبرو ته مو غوږ نیولی وی، او پخپلو کورونو کښی آرام ناست وی نو هیڅکله به نه وژل کیدئ!

قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) نو لری کړئ تاسی له نفسونو (ځانونو) خپلو څخه مرګ که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دی خبره چه تاسی سره د مرګ دفعه شته).

تفسیر: یعنی که د کور په کیناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کیږی نو ګورو به چه د مرګ مخه به تاسی څرنګه ونیسئ چه تاسی کورو ته ورننوځئ که سره له دی چه په کورونو کښی پاتی شوی یئ، بیا هم د مرګی له منګولو څنی ځانونه نشئ ژغورلی (بچ کولی)، نو بیا ولی د توریالیو (بهادرو) غوندی د جنګ په میدان کښی د عزت مرګ نه غوره کوئ؟

وَلَا تَحۡسَبَنَّ الَّذِيۡنَ قُتِلُوۡا فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ اَمۡوَاتًا ؕ بَلۡ اَحۡيَآءٌ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُوۡنَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِيۡنَ بِمَآ اٰتٰهُمُ اللّٰهُ مِنۡ فَضۡلِهٖ ۙ وَيَسۡتَبۡشِرُوۡنَ بِالَّذِيۡنَ لَمۡ يَلۡحَقُوۡا بِهِمۡ مِّنۡ خَلۡفِهِمۡ ۙ اَلَّا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُوۡنَ ﴿١٧٠﴾ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ بِنِعۡمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَفَضۡلٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيۡعُ اَجۡرَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿١٧١﴾

او له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چه وژل شوی دی دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کښی د مړو (مړه نه دی)، بلکه ژوندی دی په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شی (له جنتی ماکولاتو او مشروباتو څخه) په دی حال کښی چه خوشاله دی دوی په هغه شی باندی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله او خوشالیږی دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندی چه لا نه دی رسیدلی دوی تر هغو پوری وروسته د دوی نه په دی شان سره چه نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅری) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره) خوشالیږی دوی په نعمت سره له (جانبه د) الله او (د ده په) فضل سره او (په دی سره چه) بیشکه الله نه ضائع کوی اجر د مؤمنانو (بلکه پوره ئی ورکوی).

تفسیر : یعنی د کور ناستی د مرګ مخه نشی نیوی. هو! سری له هغه مرګه بی برخی کوی چه د مرګ په ځای ورته ابدی ژوندون ویلی شی. شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص ډول (طریقه) ژوند ور په برخه کیږی چه نورو مړو ته هغسی ژوند نه ورکاوه کیږی. دوی ته د الله تعالیٰ ممتاز قرب حاصلیږی. او په خوړا (ډیر) لویو درجاتو او مقاماتو باندی فائز کیږی. د جنت رزق دوی ته په آزادی سره وررسیږی څرنګه چه مونږ په یوه طیاره کښی کینو، او په ډیر لږ وخت کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی. الوځو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د «طیور خضر» په حواصلو یعنی د شنو مرغانو په ججورو کښی ننوځی او د جنت ننداری کوی. د دی «طیور خضر ـ شنو مرغانو» کیفیت او لویوالی الله تعالیٰ ته معلوم دی. د هغه ځای شیونه زمونږ د خیال په احاطه کښی کله راتلی شی. په دی وخت کښی شهیدان به بیشانه خوشال وی او په مسرت او بهجت (خوشحالی) سره، په ګوری چه الله تعالیٰ دوی ته په خپل فضل سره د شهادت

دولت عنايت فرمايلی دی، او پخپلو عظيم الشان نعمتونو سره ئی پاللی دی او پخپل فضل سره ئی هره شيبه هغوی ته د زياتو نعمتونو سلسله قائمه کړی ده دا شهيدان د هغو وعدو په ليدلو چه د رسولانو په ژبو د شهداؤ په نسبت ورکړی شوی دی ډير زيات خوشاليږی. او پخپلو سترګو ګوری چه الله تعالیٰ د ايماندارانو محنت نه ضائع کوی، بلکه د خيال او ګمان له ميچه زيات بدل هغوی ته ورکوی. بيا نه يوائحی دا چه دوی پخپلو احوالو باندی دومره خوښ او خوشال دی، بلکه د هغو مسلمانانو ورونو له تصوره چه له دوی څخه وروسته پاتی دی او په فی سبيل الله «جهاد» او نورو خيريه ؤ امورو کښی مشغول دی او هغوی ته به هم، که زمونږ په شان د الله تعالیٰ په لاره کښی ووژل شی يا اقلا د ايمان له دولت سره ومری، د دوی له ايمانی رتبی او حيثيت سره سم هم داسی خوندور او بی ويری ژوندون به ورپه برخه کيږی او دلته به مزی کوی، نه به د مقدم غم او نه به د مؤخر ويره له دوی سره وی. مامون او مطمئن به د الله جل جلاله په رحمت کښی برابر داخليږی لا ډيره خوښی ورحاصليږی. په ځينو روايتونو کښی راغلی دی چه د «احد» يا د (بير معونه) شهيدان جنت ته رسيدلی، له الله تعالی څخه ئی تمنا کړی. «کشکه زمونږ د دی عيش او تنعم خبر زمونږ نورو ورونو ته څوک ورسوی چه هغوی د دی خوندور ژوند په لوری ژر راوګرځلی او ځانونه له مونږ سره ونښلوی او له «جهاد» څخنی خپل ځانونه هيڅ ونه ساتی.» حق تعالیٰ وفرمايل چه زه ئی ور رسوم. نو ئی دا آيت نازل او دوی ئی هم مطلع کړل چه مونږ ستاسو له اميدونو سره سم دا خبر دنيا ته وررساوه. نو هغه شهيدان له دی څخنی لا خوشال شول.

اَلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ۛؕ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيْمٌ ۚ﴿۱۷۲﴾ اَلَّذِيْنَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا ۖۗ وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ﴿۱۷۳﴾

هغه کسان چه حکم ئی منلی دی د الله او (حکم ئی منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چه رسيدلی ؤ دوی ته زخم (تکليف مشقت) شته له پاره د هغو کسانو چه نيکی ئی کړی له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهيزګاری ئی کړی ده (له مخالفته) اجر ډير لوی (د جنت) (دوی) هغه کسان دی چه وويل دوی ته(ځينو) خلقو چه بيشکه خلق (د مکی) په تحقيق سره راټول شوی دی ستاسی (د جنګ) له پاره نو وويريږئ! له دوی نه (يا) په

تحقیق سره تول کړی ئی دی (سامان د مقابلې) ستاسی له پاره نو ووېرېږئ له دوی نه پس (دغو وېرولو) لا زیات کړ ایمان د دوی (یقین زړورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او ښومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر : «والذین» صفت دی له پاره د مؤمنین. یا منصوب دی په مدح سره. یا مبتداء دی او خبر ئی « للذین احسنوا » توله جمله ده، او (من) بیانیه دی. او مقصود له احسان او تقویٰ څخه تش مدح او تعلیل دی. نه تقئید ځکه چه دوی ګرد (تول) سره محسنین او متقین وو. کله چه ابوسفیان له «احد» څخه د مکی معظمی په لوری بیرته رهی (روان) شو نو په لاره کښی دا خیال ورته پیدا شو. چه له مونږ ځنی لویه غلطی وشوه چه مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم هغسی پرېښودل او بیرته تری راغلو نو ئی جرګه سره وکړه او دا ئی سره غوته کره چه راځئ! بیرته مدینی ته لاړ شو. او د هغو قصه بیخی پای ته ورسو. کله چه دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو اعلان ئی وکړ. «هغه غازیان چه پرون له مونږه سره په غزا کښی شریکان وو نن دی بیا د دښمن د تعقیب له پاره تیار شی!» مجاهدین سره له دی چه ستړی او ستومان او له زخمونو ځنی ئی وینی بهیدی، د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دعوت ځواب ئی په (لبیک) سره ووایه رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یوه ځای پوری چه (حمراءالاسد) نومیږی او له مدینی منوری څخه تقریباً اته میله لری دی لاړل. د ابوسفیان په زړه کښی د دی خبری له اوریدلو څخه چه مسلمانان زمونږ د تعاقب له پاره رادرومی سخته ویره ولویده او د خپلی دوهم ځلی حملی اراده ئی فسخه کره او په ډیر تلوار د مکی معظمی په لوری په منډو شول. د عبدالقیس یوه تجارتی قافله د مدینی منوری په لوری راتله ابوسفیان د دی قافلی سریو ته څه رشوت (بدی) ورکړی او دوی ئی په دی باندی وادار کړل. چه «تاسی په مدینی منوری کښی داسی اخبار نشر کړی چه د هغو له اوریدلو څخه مسلمانان له مونږ مکیانو ځنی ووېرېږی کله چه هغوی په مدینی منوری کښی دا خبر مشهور او خور کړ، چه «مکیانو بیا یو لوی لښکر او ډیر سامان د مسلمانانو د استیصال او بیخ ویستلو په نیت سره تول کړی دی.» د دی خبری د اوریدلو په اثر د مسلمانانو په زړونو کښی د خوف او ویری په ځای اسلامی ځوښ او ایمانی خروش پیدا شو. او د کفارو د اجتماع او د احوالو له اوریدلو څخه ئی وویل ﴿ حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾ د ګردی (تولی) دنیا په مقابل کښی مونږ لره یواځی الله تعالیٰ کافی دی! نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. ځینی وائی چه د «احد» د غزا په اخر کښی ابوسفیان اعلان کړی ؤ چه «په بل کال کښی به بیا په (بدر) کښی سره جنګیږو.» رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا ومانه. کله چه بل کال راغی رسول الله مبارک مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره لاړ شئ! او که څوک نه ځی نو د الله تعالیٰ رسول به یواځی ولاړ شی.» له هغه لوری ابوسفیان له خپلو لښکرو سره له مکی معظمی څخه ووت، لږ څه لری ولاړل خو ژر ئی د همت ملا ماته شوه او سخت وویریدل او د قحط پلمه (بهانه) ئی

جوړه کړه او بیرته مکې معظمې ته ستانه (واپس) شول. مګر داسې صورت ئې وسنجاوه (داسې صورت جوړ کړ) چه الزام پر مسلمانانو باندې راولې يو سړى مدينې منورې ته رهى (روان) ؤ، هغه ته ئې څه مبلغ ورکړ او وئې ويل هلته داسې خبرې نشر کړه چه د هغو له اوريدلو څخنې د مسلمانانو همت سست او په دوى کښې ويره ولويږي او د جنګ له پاره راونه وځي.» کله چه دې مدينې منورې ته ورسيد داسې خبر ئې مشهور کړ چه «مکيانو خورا (ډير) ډير لښکر سره تول کړى دى که تاسې له هغوى سره ونه جنګيږئ، نو دا به ښه وى.» حق تعالیٰ په دې وخت کښې مسلمانانو ته استقامت او ثبات مرحمت کړ. او دوى ګردو (تولو) داسې وويل «مونږ ته پاک الله کافي دى» بالاخر مسلمانان له هم هغې وعدې سره سم د «بدر» په لورې وخوځيدل چه هلته لوى موسمي بازار جوړ شوى ؤ، مجاهدينو تر دريو ورځو هلته تجارت وکړ او ښې ګټې ئې ترې واخيستې او بيرته مدينې منورې ته راغلل. دې غزا ته «بدر الصغرىٰ» وائي په دې وخت کښې هغه کسان چه ملګرتيا ئې وکړه او تيار شول دوى ته داسې بشارت ورکړ شو. سره له دې چه په «احد» کښې زخميان شوى وو او سخت زيانونه ئې ګاللي (تير کړى) وو، دوى بيا داسې جرأت وکړ. د مسلمانانو د دې جرأت او چمتووالي (تيارئ) د خبر اوريدلو څخنې مشرکان له لارې څخنې بيرته وګرځيدل. مکيانو د دې لښکرکشي نوم «جيش السويق» کيښود يعنې هغه لښکر چه يواځې ستوان ئې وخوړل، او بيرته ستانه (واپس) شول.

تنبيه: ﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا﴾ يوازې د دوى د مدحې، ستاينې او د شان د لوړولو له پاره دى که نه هغوى ګرد (تول) سره هم داسې وو.

فَانقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

نو بيرته راوګرځيدل (دا مومنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل «احسان او رحمت سره له الله نه» چه ونه رسيده دوى ته هيڅ بدى (نه زخم نه قتل نه هزيمت) او تابعان شول دوى د رضامندى د الله، او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) ډير لوى دى.

تفسير: يعنې د الله تعالیٰ فضل ته وګورئ! چه نه جنګ او جګړه وريپيښه شوه نه کوم اغزى د دوى په پښو کښې مات شو او ويريا ئې ثواب وګاته او له تجارت څخنې ئې ګټې واخستلې او پر دښمنانو باندې ئې خپله ويره کيښوده او خپل شان شوکت ئې ورڅرګند کړه. او د الله تعالیٰ له خوښې سره بيرته صحيح سالم او (روغ، رمټ) خپلو کورونو ته وګرځيدل.

تنبيه د «بدر صغرىٰ» په شان د «حمراءالاسد» په غزا کښې هم له يوې تجارتې قافلې سره د

مالونو بیع او شراء (پیرودل او پلورل) شوی وو او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډیره ګټه اخیستی وه اغلباً له «فضل» څخه هم دغه مالی نفع مراد ده.

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

بیشکه دا سړی شیطان دی چه ویروی تاسی (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چه کفار دی) نو مه ویریږئ تاسی له کفارو! او وویریږئ زما (د احکامو له ترک) څخه! که یئ تاسی مؤمنان (په حق سره).

تفسیر: (په «یخوف اولیاءه» کښی اول مفعول محذوف دی. «ای یخوفکم اولیاؤه الکفار» یعنی څوک چه له هغه لوری څخه راغی او ویروونکی خبری خپروی هغه شیطان دی یا د شیطان په اغواء سره داسی کوی چه له دی نه د هغه مقصد دا دی چه د خپلو لویو ملګرو او د نورو خپلوانو خوف او ویره پر تاسی باندی واچوی نو که تاسی مؤمنان یئ او هرو مرو ایمان لرونکی هم یئ لکه چه د هغه ثبوت تاسی عملاً راښودلی دی نو له دی شیطانانو څخنی بیخی مه ویریږئ! او یوازی له ما څخنی وویریږئ!

له الله نه که ویریږی پرهیزګار شه! ښه سړی ـ جن او انس به دی صفت کړی تول دی بولی ښه سړی

وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۚ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا ۗ يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾

او نه دی غمجن کړی تا هغه کسان چه منډی وهی (جلتی کوی) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو) بیشکه دوی به له سره هیڅ ضرر نه رسوی الله ته د هیڅ شی (بلکه ضرر رسوی ځانونو خپلو ته)، اراده لری الله د دی چه مقرر نه کړی د دوی له پاره هیڅ برخه (نعمت) په آخرت کښی او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډیر لوی (د دوزخ سره د ثواب له حرمانه).

تفسیر: یعنی د شیطانانو له دارولو ځنی مؤمنان نه دارېږي!. هو! منافقان د دوی خبرو ته غوږ ږدي او د کفر په لوری منډې وهی تاسی د دې ملعونانو منافقانو له حرکاتو ځنی مه خپه او مه اندیښمن کیږئ! دوی د الله تعالیٰ دین او د ده د رسول هیڅ شی نشي خرابولی او یوازې خپل ځان ته زیان رسوی د دوی له حده تیر نفاق او شقاق دا راښئي چه حق تعالیٰ به دوی د کار په انجام کښی له حقیقی برې او ګټی ځنی بې برخی کړی او سخته سزا به ورکړی. هغه کسان چه داسې معاند، شریر او کاږه تلونکی وی د الله تعالیٰ عادت له هغوی سره تل هم داسی دی. نو ضرور نه ده چه ته د هسی خلقو په غم کښی غمجن او خپه شی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

بیشکه هغو کسانو چه پیرودلی ئې دی (بدل کړی ئې دی) کفر په ایمان سره له سره به ضرر نه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: دغه تکرار د تاکید له پاره دی او د منافقانو او مرتدانو له تخصیص څخه وروسته تولو کفارو ته شامل دی یعنی هغه کسان چه فطری ایمان ئې بدل او کفر ئې اختیار کړ اعم له دی نه چه یهودی وی که نصرانی مشرک وی که منافق یا بل څوک او دوی ګرد (تول) سره یو ځای هم شی خو بیا هم دوی ګرد(تول) سره د الله تعالی هیڅ یو شی نشی خرابولی. هو! دوی په خپل لاس خپله پښه په تبر وهی چه په نتیجه کښی به د دردناک عذاب مورد ګرځی.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ
لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾

او نه دی ګمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه دا چه مهلت ورکوو مونږ دوی ته خیر (غوره) دی له پاره د ځانونو د دوی (داسی نه ده بلکه) بیشکه هم دا خبره ده چه تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته له پاره د دی چه زیاته کړی دوی ګناه او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعني امکان لري چه کافران خپل اوږد عمر، خوښي، خوشالي، دولت، ثروت عزت او د نورو شیانو زیادت ته وګوري هسي اټکل وکړي که مونږ په رښتیا سره مغضوب او مطرود وی نو دومره فراخي او مهلت ولې راکاوه کیږي؟ او د هسي ښه ژوندون او ارام په حالت کښي د څه له پاره شپې او ورځې تیرووٌ؟ نو واضحه دی وی، چه دغه مهلت ورکول د دوی په حق کښي کومه ښه خبره نه ده. او د مهلت ورکولو نتیجه به خو هم داسي وی چه دوی به بیخي په ګناهونو کښي ډوبیږي او د کفر په حالت کښي به مري نو دوی دي په خپل اختیار او د پوره آزادي سره ښه په زړه پوری ارمانونه وباسي او د ګناهونو خورا (ډیره) لویه او مهمه ذخیره دي د خپل ځان له پاره توله کړي دوی هسي فکر کوی چه مونږ په خورا (ډیر) لوی عزت کښي یو حال دا چه ډیر ذلیل او خورا (ډیر) سپکوونکی عذاب د دوی له پاره تیار دی. نو اوس قضاوت او ښه فکر پکښي وکړئ! چه دغه مهلت د هسي کسانو په حق کښي ښه دی که بد؟ (نعوذ بالله من شرور انفسنا).

مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ؕ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِى مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ

نه دی الله چه پریږدی مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه یئ تاسي (ای خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) کړي (الله) ناپاکه له پاکه څخني، او نه دی الله چه خبر کاندی تاسي په غیب باندی (چه د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه) ولیکن الله غوره کوی له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی)،

تفسیر: یعني همغسي چه د دنیا خوشالي او مهلت د کفارو په حق کښي د مقبولیت دلیل نه دی، هم داسي که مخلصو مسلمانانو ته مصیبتونه او نامناسبه حوادث (د احد د غزا په شان) ورپیښ شي نو هغه هم د دی خبری دلیل نشي کیدی چه هغوی د الله تعالیٰ په نزد مغضوب دی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ مسلمانان هسي بی خبره او ناواقفه نه پریږدی چه تراوسه پاتي دی. یعني ډیر کفارو به د نفاق له لاری د اسلام کلمه ویله، او د تیرایستلو له پاره به له دوی سره ګډیدل چه د دوی د ظاهری احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ویل ورته مشکل ؤ نو ځکه ضروری ده چه الله تعالیٰ داسي واقعات او حالات وړاندی کړي چه د هغو په وسیله، سره او ناسره بیل شي او پاک، ناپاک، اومه او پاخه په ښکاره ډول (طریقه) سره جلا (جدا) شي. بیشکه چه الله

تعالیٰ ته آسان ؤ چه ګرد (تول)مسلمانان بی له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خبر کړی لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دی مقتضیٰ نه دی چه ګرد (تول) خلق له دی راز (قسم) غیبی امورو څخنی خبر کړی. هو! د هسی کارونو له پاره خپل رسولان انتخابوی او د ځومره غیبی اطلاعاتو او یقینی اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چه وفرمائی هم هغومره ورکوی خلاصه ئی داسی شوه چه «عامو خلقو ته بی واسطه د کومی پتی خبری یقینی اطلاع نه ورکوله کیږی او (انبیاء علیهم السلام) ته هومره اطلاع ورکوی چه د الله تعالیٰ اراده وی.»

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

نو ایمان (یقین) ولرئ تاسی (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان (یقین) قائم پاتی اوسئ! او پرهیزګاری وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسی ته اجر ډیر لوی(په جنت کښی)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ هغه خاصه معامله چه له خپلو انبیاؤ علیهم السلام سره ده او د پاک او د ناپاک د جلا (جدا) کولو په نسبت د الله تعالیٰ هغه عمومی عادت چه تل جاری دی په هغه کښی د څه زیاتی څیړنی هیڅ ضرورت نشته. ستاسی کار هم دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو باندی لا ښه یقین ولرئ! او پر تقویٰ او پرهیزګاری باندی لا ښه تینګ واوسئ! که تاسی دا وکړل نو وپوهیږئ! چه تاسی ګرد (تول) شیان وګټل!.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ

او ګمان دی نه کوی له سره هغه کسان چه بخیلی کوی دوی په هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله چه دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل ډیر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کښی ورته امیل کړ شی هغه چه بخیلی کړی ده دوی په هغه شی کښی په ورځی د قیامت،

تفسیر: د دی سورت ابتدائی لویه برخه په کتابیانو (یهودو او نصاراؤ) پوری متعلق وه په منځ کښی د ځینو خاصو مناسباتو او وجوهو په بناء د «احد» د غزا تفصیلات راغلل او هغه ئی د

کفایت په اندازه تمام کړل له دی ځایه بیا د اهل الکتاب د شنائعو بیان کیږی کله چه د دوی په منځ کښی د یهودانو معامله ډیره مضره او تکلیف رسوونکی او زیاتره منافقان هم له یهودانو ځنی وو او په پاس آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه الله تعالیٰ اوس طیب (پاک) له خبیث (ناپاک) څخه جدا کوی نو دا جداوالی هم هغسی چه د ځانی او مالی «جهاد» په وخت کښی ظاهریده هم داسی د مالی «جهاد» په وخت کښی هم سره له ناسره او مخلص له غیر مخلص اومه له پخو ځنی پر صاف ډول (طریقه) سره جلا (جدا) کیږی نو ځکه ئی دا راوښودله چه یهودان منافقان هم هغسی چه د «جهاد» په موقع کښی تښتی د مال د صرفولو په وخت کښی هم ځان سپموی (بچ کوی) خو څرنګه چه له «جهاد» ځنی تښتیدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کښی چندان ښه نه دی هم دا راز (قسم) د بخل (کنسکی) او شومتیا له امله (وجی) ډیر مال غونډول هم دوی ته هیڅ ګټه نشی ورسولی. فرض ئی کړئ که په دنیا کښی کوم ربړ (تکلیف) او مصیبت دوی ته ورپیښ نشو، نو د قیامت په ورځ کښی به یقیناً دا ټول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کښی طوق (غاړکئ) غوندی ورولویږی، په دی ضمن کښی ئی مسلمانانو ته هم یادوونه وکړه چه د «زکوٰة» په ورکولو او د نورو ضروری مصارفو په صرفولو کښی هیڅکله نه ښائی چه ځانونه وسپموئ (بچ کوی) که نه هر هغه چا چه په بخل او حرص او نورو رذیلو او سپکو خصلتونو کښی د یهودانو منافقانو دود او دستور اختیاروی هغه ته به د هغه د درجی سره سم هم هغسی سزا ورکوله کیږی. دوی دی منتظر اوسی لکه چه له صحیحه ؤ احادیثو ځنی ثابته ده. «چه د زکوٰة د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکی مار په صورت ممثل کیږی (جوړیږی) او د دوی تر غاړی به چاپیریږی.» نعوذ بالله منه!

وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی (د دغو دواړو د اهل له فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقی وارث او مالک ته پاتی کیږی،)

تفسیر: یعنی آخر تاسی مرئ! او ستاسی ګرد (ټول) مال د هغه د قدرت په لاس کښی پاتی کیږی. چه په حقیقت کښی له پخوا څخه هم د هم هغۀ که هغه انسان په خپل اختیار سره ورکوی نو ثواب به مومی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٨٠﴾

او الله پر هغو (کارونو هم) چه کوئ (ئی) تاسی ښه خبردار دی (نو د تولو جزا به درکړی.)

تفسير : يعني بخل يا سخاوت هر څه چه وكړئ او په هر نيت سره چه وى الله تعالىٰ له هغو. ګردو (تولو) څخنى خبردار دى او سم له هغو سره به بدل در كوى.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيْرٌ وَّنَحْنُ اَغْنِيَآءُ ۘ

خامخا په تحقيق اوريدلى ده الله خبره د هغو كسانو چه ويلى ئى وو بيشكه الله فقير دى او مونږ غنيان يو (چه له مونږه قرض غواړى).

تفسير : يعني يوازى هم دومره نه ده چه يهودان د دير بخل له لاسه د پيسو په صرفولو باندى نه پوهيږى بلكه هر كله چه د الله تعالىٰ په لاره كښى د صرفولو حكم آورى نو توكى كوى او د حق تعالىٰ په جناب كښى سپين سترګى كوى او له چټى (فضول) خبرو څخنى نه شرميږى لكه څه وخت چه د ﴿مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ آيت نازل شو وى ويل چه الله تعالىٰ له مونږ څخنى قرض غواړى نو الله تعالىٰ فقير او محتاج او مونږ غنيان يو حال دا چه يو ناپوه او جاهل هم په دى خبره باندى پوهيدى شى، چه د (انفاق فى وجوه الخير) تعبير په قرض سره د انتهائى رحمت او شفقت اظهار دى. او دا ښكاره خبره ده چه الله تعالىٰ مونږ ته امر كوى چه د هغه له راكړى مال څخنى د خپلو مصالحو، دينى او دنيوى ګټو له پاره مصرف كړو او د ده لوى ذات ته زمونږ له دى صرفولو هيڅ يوه فائده نه ورسيږى او په فرض محال سره كه ورسيږى هم، خو مال او ګرد (تول) شيان د هغه لوى مهربان الله مملوك عطا او احسان دى نو بيا په حقيقى معنى هغه ته مونږ څرنګه قرض ويلى شو. دا د هغه لوى كرم او احسان دى، چه د هغو صرفولو دير ښه معاوضه وركول ئى هم پخپله ذمه نيولى دى او هغه ئى د قرض (پور) په لفظ سره اداء كړى ده، او دا لزوم ئى لا زيات مؤكد او مسجل كړى دى. مګر يهودان د خپل ړوندوالى او د باطنى خبث په سبب د الله تعالىٰ دى احسان منلو په ځاى په داسى الفاظو پورى خاندى او ملندى كوى او د الله تعالىٰ په نسبت له داسى مسخرو او توكو څخنى مخ نه آړوى نو ځكه الله تعالىٰ فرمائى چه ما ستاسى دا ګردى (تولى) خبرى آوريدلى دى او د هغو په نسبت هره كاروائى چه لازمه وى كوم ئى، تاسى منتظر اوسئ!

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوْا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَّنَقُوْلُ ذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿١٨١﴾

ژر به مونږ ليكلى وساتو هغه خبرى چه دوى ويلى دى او (ليكلى به وساتو)

وژل (د نیکونو) د دوی انبیاؤ لره، په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم) او وبه وایو مونږ (دوی ته چه) وڅکئ عذاب د اور سوځیدونکی!.

تفسیر: یعنی له عامی ضابطی سره سم ستاسی دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کښی لیکو چه هلته ستاسی د قوم نور ملعون او ناپاکه افعال هم درج دی. لکه د معصومو انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه سره وینی تویول. ځکه همغسی چه دا نامناسبه جمله ستاسی د الله تعالیٰ د پیژندلو یوه نمونه ده هغه نامناسبه کار هم ستاسی د انبیاؤ له تعظیم څخه یوه نمونه ده کله چه ستاسی دا پوره عملنامه دروړاندی کړه شی نو هلته به وویل شی چه اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وڅکئ! او همغسی چه تاسی په طعن او تمسخر سره د اولیاؤ الله رحمة الله علیهم زړونه سوځول نو اوس تاسی هم د الله تعالیٰ د عذاب په بتی کښی وسوځئ!

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتۡ اَیۡدِیۡكُمۡ وَاَنَّ اللّٰهَ لَیۡسَ بِظَلَّامٍ لِّلۡعَبِیۡدِ ﴿۱۸۲﴾

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چه پخوا لیږلی دی لاسونو ستاسی او بیشکه چه الله نه دی ظلم کوونکی په بندګانو.

تفسیر: یعنی هر څه چه ئی ګټلی وو هم هغه ئی په مخه ورغلل د الله تعالیٰ له جانبه د یوی ذری په اندازه هم ظلم نه کیږی لکه چه د «النساء» په (٤٠) آیت (٦) رکوع کښی داسی لولو ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا یَظۡلِمُ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ ﴾ په فرض محال سره که ظلم کول هم د الله تعالیٰ صفت وی نو هغه به هم د الله تعالیٰ د نورو صفاتو په شان پوره او کامل وی نو (معاذالله) که الله تعالیٰ ظالم فرض کړی شی نو بیا ظالم نه بلکه باید ظلام ورته ویل شوی وی او د ده یوه ذره ظلم به له لویو غرونو څخه کم نه وی. ګویکی د «ظلام» صیغه ئی راوړه او تنبیه ئی وکړه چه د ده په دربار کښی د ادنیٰ څخه ادنیٰ ظلم تجویز د انتهائی ظلم له منلو سره مرادف دی **«تعالیٰ الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً»**

اَلَّذِیۡنَ قَالُوۡۤا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَیۡنَاۤ اَلَّا نُؤۡمِنَ لِرَسُوۡلٍ حَتّٰی یَاۡتِیَنَا بِقُرۡبَانٍ تَاۡكُلُهُ النَّارُ ؕ

هغه کسان چه وائی بیشکه الله پیغام کړی دی مونږ ته چه ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پوری چه راوړی مونږ ته (هسی) قربانی چه ئی وخوری اور،

تفسير: له ځينو رسولانو څخه داسي معجزې ظاهري شوي وې چه قرباني يا بل کوم شي به ئې د الله تعالیٰ په نامه نذر کاوه نو له آسمانه به اور راته او هغه به ئې خوړ او دا به د قبول علامه وه لکه چه په موجوده «بائيبل، انجيل» کښې د حضرت سليمان عليه السلام په نسبت هسې يوه واقعه مذکوره ده. اوس يهودان بهانه کوي چه مونږ ته داسي حکم شوي دی چه له هر چا څخه چه دا معجزه ونه وينئ! په هغه باندې يقين مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانې دی ځکه چه دا راز (قسم) حکمونه هيچيرې د هغو په کتابونو کښې نه وو او نه نن ورځ پکښې شته. او نه د تولو پيغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کيدی شي چه هغوی ته هسې کومه معجزه ورکړې شوې وه. هر رسول عليه السلام ته الله تعالیٰ د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبې معجزې ورکړې دی او دا لازم نه دی چه هر نبي عليه السلام ته دی هم هغه يوه معجزه ورکړې چه د هغه له ورښوولو څخه د هغه صداقت ثابت شي.

قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِى بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٨٣﴾

ووايه (اى محمده! دوی ته چه) په تحقيق راغلي وو تاسي ته (ډير) رسولان پخوا له ما په ښکاره ؤ معجزو او په هغه شي سره چه ويلي دی تاسي (چه قرباني ده بيا) نو ولي ووژل (نيکونو) ستاسي هغوی که يئ تاسي صادقان (چه هم هغه رسول به منئ چه قرباني په اور کښې وسوځوي).

تفسير: يعني که په رښتيا سره پخپلې دې دعویٰ کښې تاسي رښتين يئ؟ او پر دې خاصې معجزې باندې ستاسي ايمان راوړل موقوف دی نو تاسي پخوا له دې د هسې انبياؤ عليهم السلام په وژلو باندې ولي جرأت وکړ، چه د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره ؤ معجزاتو سره دا معجزه ئې هم درښوولې وه ستاسي د اسلافو دا فعل چه تاسي هم پر هغه باندې راضي يئ او تر نن ورځې پورې پرې خوښي کوئ آيا د دې خبرې دليل نه دی چه دا ګردې (تولې) ستاسي پلمې،(بهانې) حيلې، فساد او سرزوري ده چه وايئ هر رسول عليه السلام تر څو هم دا خاصه معجزه را ونه ښئي مونږ ئې نه منو.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ جَآءُو بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

پس كه نسبت د دروغو وكړي دوى تاته (اى محمده! نو مه خپه كيږى! ځكه) پس په تحقيق نسبت د دروغو كړى شوى ؤ ډيرو رسولانو ته پخوا له تا چه راغلي وو دوى په ښكاره ؤ معجزو او په صحيفو (د شرعي احكامو) او په كتاب روښان (بيانوونكى د حلال او حرام).

تفسير : تاسى ته تسلي او داد دركولى شي چه د دى ملعونانو له دى كړو بحثونو او سر زوريو ځنى ملول او خپه مه كيږئ! او مه د نورو مكذبينو څه پروا كوئ! له تاسى ځنى پخوا نور داسى رسولان هم دروغجن بللى شوى دى چه معجزى او وړوكى صحيفى او لوى كتابونه ئى له ځانه سره راوړى وو، د صادقو انبياؤ عليهم السلام تكذيب د معاندينو پخوانى عادت دى، او تاسى ته اى محمده! صلى الله عليه وسلم كومه نوى خبره نه ده دروړاندى شوى.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَـٰمَةِ ۖ

هر يو نفس څكونكى (د خوند) د مرګ دى، او بيشكه هم دا خبره ده چه پوره به دركړى شي تاسى ته اجرونه ستاسى په ورځ د قيامت كښى،

تفسير: يعنى د مرګى خوند به هر څوك څكى وروسته له هغه په قيامت كښى هر مصدق او مكذب (تول نيكانو او بدانو) ته د هغه عمل پوره بدل وركاوه كيږى. له كامل او پوره څخه ممكن دا مطلب وى چه د هغه لږ څه بدل به د قيامت څخه د مخه مثلاً په دنيا يا په قبر كښى به هم ورته ورسيږى.

فَمَن زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَآ إِلَّا مَتَـٰعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

نو هر څوك چه لرى كړى شو له اوره (د دوزخ) او داخل كړى شو جنت ته نو په تحقيق مراد ئى وموند (بريالى شو)،(كامياب) او نه دى ژوندون لږ خسيس مګر پنګه د غوليدلو، (چه نفعه ئى لږه او فنا ئى ژر ده).

تفسير : يعنى د دنيا دا موقتى بهار (سمسور) او دغه عارضى جل ؤ بل، (رونق) او دا بى ثباته دول او سينګار دير تيرايستونكى شيان دى چه په هغو باندى دير ناپوهان تيروځى، او

بیخی په دنیوی امورو کښې مشغول او له اخروی چارو څخنی غافلیږی حال دا چه د هر انسان اصلی بری په دی کښې دی چه پخپل دنیوی ژوندانه کښې د خپل آخرت له پاره گټی او هسی عملونه وکړی چه د الله تعالیٰ د عذاب څخنی سری وژغوری (وساتی) ، او جنت ته ئی ورسوی.
تنبیه : په دی آیت کښې د هغو څینو متصوفینو تردید هم وشو چه دوی هسی ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو او نه له دوزخه ویریږو» معلومه شوه چه له دوزخ څخنی ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلی کامیابی او اساسی بری دی. او هیڅ یوه ډیره اعلیٰ کامیابی د جنت له هستوگنی څخنی د باندی د هیچا په برخه نشی کیدی. په حدیث کښې راغلی دی. «وحولهاندندن».
الله تعالیٰ دی له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا بری او رحمت را په برخه کړی! (آمین!)

لَتُبْلَوُنَّ فِيٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

قسم دی چه خامخا وبه ازمویل شئ تاسی هرومرو (خامخا) په مالونو خپلو (په زکوة) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسی بالضرور له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی څخه پخوا او له هغو کسانو چه شریکان نیسی (په الله پوری) ضرر (بد ویل) ډیر، او که صبر وکړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهیزگاری وکړئ تاسی (له بدو کارونو) نو بیشکه دا (صبر او تقویٰ) د همت له کارونو څخنی دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چه وروسته له دی به هم په ځان او مال ستاسی ازموینه کیږی! او هر راز (قسم) ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږئ! وژل کیدل زخمی کیدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان گالل (تیرول) ، ناروغیدل، د مالونو زیانیدل. له خپلو خپلوانو څخنی جلا (جدا) کیدل او هم دا راز (قسم) د نورو ربړونو (مصیبتونو) گالل (تیرول) به درپیښیږی. او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبی ډیری زړه دردوونکی خبری آورئ! چه د دغو گردو (تولو) علاج په صبر او تقویٰ سره کیږی. که تاسی په صبر او استقلال او پرهیزگاری سره د دغو سختیو مقابله وکړئ! نو دا به د ډیر همت او د اولوالعزمی کار وی چه د هغه تاکید حق تعالیٰ فرمایلی دی.
تنبیه : د «بخاری» له یوه حدیث څخه دا څرگندیږی چه دا آیت د (بدر) له غزا څخه پخوا نازل او د قتال حکم وروسته له دی نه صادر شوی دی. سره له هغه د صبر او تقویٰ د حکم

مشروعیت سره له قتاله هم فی الجمله باقی دی، چه پر هغه باندی تر آخره پوری عمل کیږی.
هو! د صبر او د عفوی او تغلیظ او د تشدید مواقعو پیژندل ضروری دی چه له شرعی نصوصو
څخنی هغه معلوم کیدی شی. دلته ښائی له دی آیت څخنی دا غرض وی چه تاسی د کفارو او د
منافقانو د دی بی ادبی او سپین سترگی څخه له حده زیات مه خپه کیږئ څکه چه لا نوری
ډیری خبری به واورئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه به گالئ(سختی به تیروئ) ! نو د هغوی د
مقابلی له پاره په صبر او استقلال سره تیار اوسئ! او هم د دنیا د ژوندانه په منځ کښی چه
یوانځی د خطا کیدلو او تیروتلو یوه لوبه ده له دی خبری څخنی مه غافلیږی! چه الله تعالیٰ به
ستاسی په ځان او مال او په دواړو سره ستاسی ازموینه کوی ستاسی پوره امتحان به اخلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو څخنی چه
ورکړی شوی دی دوی ته کتاب چه خامخا به بیانوئ تاسی هرومرو (خامخا)
دا (کتاب) خلقو ته او نه به ئی پټوئ تاسی نو وغورځاوه دوی دا(کتاب)
وروسته له شاؤ خپلو او وائی خیست په (عوض د) دی (کتاب) قیمت لږ نو
بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دی (یا نو څومره بد دی هغه شی چه
دوی ئی پیری (اخلی).)

تفسیر: یعنی د اهل الکتاب له علماؤ څخنی عهد اخیستی شوی ؤ هغه احکام او بشارتونه چه په
کتاب الله کښی دی ښائی هغه په خورا (ډیر) ښه ډول (طریقه) نورو خلقو ته وروښیئ! او هیڅ
یوه خبره مه تری پټوئ! او مه اړول راړول پکښی کوئ! او مه ئی معناگانی بدلوئ! مگر دوی
هیڅ زمونږ د دی امرونو پروا ونه کړه او د لږی گټی لامله (له وجی) ئی هغه گرد (تول) عهدونه
او پیمانونه مات او شرعی حکمونه ئی بدل او د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ئی لفظی او معنوی
تحریفات وکړل. د هغه شی ښکارول چه ډیر زیات ضروری ؤ یعنی د فخر الاولین خاتم المرسلین
صلی الله علیه وسلم بشارت ئی بیخی پټ کړ. هغومره چه دوی د مال په صرفولو کښی بخل کوی
د علم په ښودلو کښی هم له بخل څخنی کار اخلی د دی بخیلی منشاء هم د مال او جاه او د
دنیوی متاع له مینی څخنی پرته (علاوه) بل شی نه ؤ. دلته ئی ضمناً زمونږ اسلامی علماؤ ته هم
تنبیه فرمایله چه تاسی د دنیا په مینه کښی اخته شوی هسی مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر

ځای او د هر چا په مقابل کښې امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ! او هیڅکله او هیچیری شرعی احکام له خلقو څخنی مه پټوئ! ځکه چه رسول صلی الله علیه وسلم هم فرمایلی دی. «هر چا چه پټ کړ علم له اهل د علم څخه قیزه به شی په قیزه د اور سره»).

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أَتَوا وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

له سره مه کوه گومان (ای محمده!) په هغو کسانو چه خوشالیږی په هغه کار چه کړی دی دوی (د خلقو له بی لاری کولو) او مینه کوی دوی په دی چه وستایل شی دوی په هغه کار چه نه وی کړی (له تمسکه په حق او دوی گمراهان دی) پس له سره مه گڼه ته دوی په ځای د خلاصیدلو له عذاب (بلکه په دوزخ کښې دی) او مقرر دی دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسیر: یهودانو غلطی مسئلی ښوولی، رشوتونه (بدی) ئی خوړلی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صفتونه او بشارتونه ئی عمداً پټول او بیا به خوښ وو چه مونږ ښه کار کړی دی او هیڅوک زمونږ هسی چالاکی نشی نیولی او امیدوار وو چه خلق هم زمونږ تعریفونه (ستاینی) وکړی او ووائی چه لوی لوی عالمان، دیندار او حق خوښوونکی دی. د بل لوری د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) ؤ. کله چه د «جهاد» موقع راتله دوی پخپلو کورونو کښې پټیدل او پخپل دی پټ کیناستلو باندی هم خوښیدل او یو له بله سره به ئی ویل «وگورئ چه مونږ په ښه چم (چالاکی) سره خپل ځانونه وژغورل(بچ کړل) . کله «چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له «جهاد» سره بیرته راته نو دوی به د خپلو غیر حاضری د دروغو حیلی او پلمی (بهانی) او عذرونه وړاندی کول، او غوښتل به ئی چه پر رسول الله مبارک هم خپل تعریف وکړی. نو دغو گردو (تولو) ته دا وربښوول شو چه په هسی خبرو سره دوی د دنیا او آخرت له عذابونو څخنی ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) . هسی کسان خو اول په هم دغی دنیا کښې شرمنده او رسوا کیږی او که په کومی پلمی (تدبیر) سره د دی دنیا له رسوائی څخه وژغورل (بچ) شی نو په آخرت کښې خو په هیڅ یو تدبیر سره نشی خلاصیدی. او د دوی دغه بدعمل به له دوی سره مل وی.

تنبیه : اگر که په دی آیت کښې د یهودانو او د منافقانو یادونه ده مگر ضمناً مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کیږی چه د خرابو کارونو په کولو باندی مه خوښیږئ! او د ښو کارو په کولو سره مه مغروریږئ! او کوم کار چه ښه نه وی د هغه په نسبت د تعریف هیله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستایلو) هوس مه کوئ!

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۸۹﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وکړی) ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب او کافرانو ته عذاب ورکوی).

تفسیر: کله چه په ځمکه او آسمان کښی د هم هغه الله جل جلاله سلطنت دی نو مجرم به چیری وتښتیدی شی او کله چه پر هر شی باندی قادر دی نو څوک د الله تعالیٰ د نفوذ او اختیار څخه خلاصیدی شی؟.

اِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿۱۹۰﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکی کښی (سره له هغو شیانو چه په دغو دواړو کښی دی) او په اختلاف د شپی او ورځی کښی (چه تل اوږدیږی، لنډیږی پرله پسی ځی او راځی کله رڼا کله تیاره کله یخ او کله تودیږی) هرومرو (خامخا) دلائل دی (د الله د قدرت) لپاره د خاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چه هوښیار انسان د آسمان او د ځمکی په پیدایښت او د هغوی په عجیبو او غریبو احوالو او روابطو او د شپی او د ورځی په مضبوط او محکم نظام کښی غور کوی، نو یقین کوی چه دغه مرتبه او منظمه سلسله هرومرو (خامخا) د یو کل مختیار، مطلق قادر او د لوی خالق د حکم او علم او قدرت په لاس کښی ده چه په خپل عظیم قدرت او اختیار سره ئی د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندی کړی ده او هیڅ یو شی ته د دی خبری مجال نشته چه د خپل حد او د عمل له دائری ځنی د باندی پښه کیږدی. که د دی عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دی لوی کارخانی یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، واک (قبضه) او اختیار ځنی د باندی وی نو د تول عالم دا مکمل او محکم نظام به له سره تینګ نه پاتی کیدی. (لنده دا چه د دی دنیا په ګردو (تولو) موجوداتو کښی د هغه الله جل جلاله په وجود څو څو قسمه دلائل دی او په دی چه الله تعالیٰ بلاشک او شبهه صانع حکیم، علیم، احد، صمد، قدیم، رحیم، قادر او قاهر دی. «جل وعلیٰ شانه»).

الَّذِيْنَ يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيٰمًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِهِمْ

دغه (عاقلان) هغه کسان دی چه یادوی الله په ولاړی او په ناستی او په اړخونو خپلو (چه پراته وی).

تفسیر: یعنی په هیڅ حال کښی له الله تعالیٰ ځنی نه غافلیږی او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاری وی. لکه چه په حدیث کښی د رسول الله مبارک په نسبت عائشی صدیقی رضی الله عنها فرمایلی دی . «**کان یذکر الله علی کل احیانه**» چه په ولاړی لمونځ نشی کولی په ناستی سره دی لمونځ اداء کړی! او که په ناستی لمونځ نشی کولی، نو په ملاستی دی لمونځ اداء کړی! په ځینو روایتونو کښی راغلی دی. «په هغه شپه کښی چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ولاړه، ناسته، ملاسته هر حالت کښی د الله تعالیٰ په یاد کښی داسی مشغول ؤ چه ډیر ژړل به ئی هم.»

وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

او فکر کوی دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکی (او د مافیهما) کښی، (نو وائی) ای ربه زمونږه! نه دی پیدا کړی تا دا مخلوقات عبث (بی حکمته) نسبت د پاکی دی تاته (له ګردو (تولو) عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه) !.

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته وائی یا الٰهی! دا عظیم الشانه کارخانه دی بی کاره نه ده پیدا کړی چه هیڅ یو مقصد ونه لری. دا د عجیبو او غریبو حکیمانه انتظاماتو سلسله به په یقین سره کومی عظیمی او جلیلی نتیجی ته ورسی. ګواکی له دی ځایه د دوی ذهنونه د آخرت لوری ته منتقل او متوجه کیږی چه فی الحقیقت د دنیا د موجوده ژوندن آخری نتیجه ده ځکه چه وروسته له دی نه د دوزخ له عذاب ځنی د محفوظ پاتی کیدلو دعا هم شوی ده. او په مینځ کښی ئی د الله تعالیٰ د تسبیح او تنزیه بیان وشو او اشاره ئی وفرمایله چه هر هغه ناپوه او احمق چه د قدرت د هسی صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو ښخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژنی، یا د الله تعالیٰ شان وړوکی ګڼی یا د عالم دا کارخانه چتی (بیکاره) ، عبث او لوبی بولی نو د الله تعالیٰ دربار له دی ګردو (تولو) هزلیاتو او خرافاتو او چتی (فضول)

خبرو ځنی پاک او صاف دی. له دی آیت ځنی دا راښکاره شوه چه په آسمان او ځمکه او نورو قدرتی مصنوعاتو کښی غور او فکر کول هلته محمود کیدی شی چه نتیجه ئی د پاک الله یادول او د آخرت په لوری توجه وی پاتی شول هغه ماده پرستان چه د دی مصنوعاتو د تارونو په حلقو کښی نښتی دی او د لوی صانع تر صحیح معرفت پوری نشی رسیدی. اګر که دنیا هغه لوی محقق او د ساینس ښه عالم وبولی، مګر د پاک قرآن په ژبه هغه له «اولوالالباب» ځنی نه دی بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَآ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهٗ ط

ای ربه زمونږه! بیشکه ته هر څوک چه داخل کړی اور (دوزخ) ته نو په تحقیق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!)،

تفسیر: څومره چه په دوزخ کښی څوک پاتی شی، هومره خوار او رسوا ګڼه شی. نو د دی قاعدی سره سم د کفارو له پاره دائمی رسوائی ده. په هغو آیتونو کښی چه له عامو مؤمنانو څخه د خزی (رسوائی) نفی کړی شوی ده هلته دی د هغی ځنی هم داسی وفهمیږی. (چه مسلمان ته دائمی رسوائی نشته).

وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿۱۹۲﴾

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمائی بل څوک د هغه حمایت نشی کولی او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شی. هو! د هغو له پاره به چه په اول یا په آخر کښی ئی پریښوول یا معافول مقصود وی (لکه ګناهګار مؤمنان) د هغوی له پاره به شفعاؤ ته اجازه ورکړی شی او وروسته له شفاعته ښښل کیږی، او دا مطلب له دی آیت نه مخالف نه دی بلکه له نورو آیتونو او صحیحو احادیثو څخه ثابت دی.

رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُّنَادِيْ لِلْاِيْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا ق

ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ واوریده (غږ) د یوه آواز کوونکی (چه قرآن یا محمد) دی بلل ئی (خلق) ایمان ته (داسی) چه ایمان راوړئ! په رب خپل نو ایمان راوړ مونږ (په رب خپل)

تفسیر: یعنی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم چه په ډیر جګ (وچت) آواز سره ئی ګردی (تولی) دنیا ته غږ وکړ. یا لوی قرآن چه د هغه غږ هر کور ته رسیدلی دی. پرومبی د عقلی ایمان ذکر ؤ په «فاٰمنا» کښې سمعی ایمان دی چه په هغه کښې ایمان بالرسول او ایمان بالقرآن هم درج دی.

رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾

ای ربه زمونږه! نو مغفرت وکړه مونږ ته ګناهونه (لوی) زمونږ! او لری کړه له مونږه، ګناهونه (واړه) زمونږ! او وفات کړه مونږ (په داسی حال کښې چه داخل اوسو) سره له ډلی د نیکانو.

تفسیر: یعنی زمونږ لویه ګناه راعفوه کړه! او په وړوکو خرابیو مو پرده واچوه! او کله چه مونږ بیا ژوندی کوی، د ښو بندګانو په ډله کښې مو شامل کړه!

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ

ای ربه زمونږه او راکړه مونږ لره هغه چه وعده دی کړی ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو او مه رسوا کوه مونږ په ورځی د قیامت کښې،

تفسیر: یعنی کومی وعدی چه تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندی د ایمان او تصدیق څخه وروسته کړی دی په هغو سره مونږ خوښ او مستفید کړه! مثلاً په دنیا کښې مونږ مسلمانان بالاخره پر اعداؤ الله باندی غالب او منصور وګرځوه! او په آخرت کښې مو په جنت رضوان سره مفخر او سرلوړی کړه! او د قیامت په ورځ مو د دوی په لارښونه او برکت بیخی له ادنٰی رسوائی او لوی بی عزتی څخه هم وساته!

اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿١٩٤﴾

بیشکه ته (ای ربه) نه کوی مخالفت له وعدی (خپلی) نه.

تفسیر: یعنی ای ربه ستا په لوی دربار کښې د وعده خلافی هیڅ یو احتمال نشته او په مونږ کښې دا احتمال شته نه چه کومه داسی غلطی له مونږ څخنی څرګنده شی چه د هغی له سببه ستا

له وعدو څخنې مستفید نه شو. نو ځکه دعا کوو چه مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسې یو توفیق راکړه! چه پر هغه ستا له ګردو (تولو) وعدو څخه فائده واخلو!

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ۖ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ ۖ

پس قبولې کړې دوی لره (دا دعاوی) رب د دوی (په دې شان چه) بیشکه زه نه ضائع کوم عمل د هیڅ عمل کوونکی له تاسی نه نارینه وی (دا عامل) یا ښځه وی (ځکه چه) ځینې ستاسې دی له ځینو نورو (او ماته په مکافات کښې ګرد (تول) سره یو یئ)

تفسیر: یعنی نارینه وی که ښځه، زمونږ په دربار کښې د هیڅا خواری او تکلیف نه ضائع کیږی. هر څوک چه هر کار وکړی د هغه ثمره به مومی. دلته عمل شرط دی. د نیک عمل په وسیله یوه ښځه هم د خپل استعداده سره سم د آخرت هغه لوئی درجې حاصلولی شی چه نارینه ئی حاصلولی شی. کله چه تاسی نارینه او ښځی د انسانی یوی نوعی افراد یئ او له یوه آدم علیه السلام څخه پیدا شوی یئ! او په اسلامی رسی کښې سره تړلی یئ او یو اجتماعی ژوندون لرئ او د معاشرت په چارو کښې ګرد (تول) سره شریکان او مله یئ! نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم یو شی وګڼئ! په روایتونو کښې راغلی دی چه رسول صلی الله علیه وسلم ته ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنه عرض وکړ . «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په قرآن کښې هیچیری زمونږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی.» نو د هغې ځواب په دې آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او هغه کسان چه هجرت کړی دی دوی (له پاره د دین) او ایستلی شوی دی دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کښې) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته

په لاره زما کښې او جنګونه ئې کړی دی (له کفارو سره) او وژل شوی دی (په غزا کښې) نو خامخا به لرې کړم هرومرو (خامخا) له دوی نه ګناهونه د دوی او خامخا به داخل کړم هرومرو (خامخا) دوی په جنتونو کښې چه بهیږی له لاندې د (مانیو او ونو د) هغو ویالی،

تفسیر: یعنی کله چه د کوم عمل کوونکی هیڅ یو وړوکی او لوی عمل نه ضائع کیږی نو بیا د الله تعالیٰ خاصو هغو بندګانو ته زیاته خوښی او اجر په برخه کیږی چه د کفر او عصیان په پریښودلو سر بیره وطن او خپلوان ئې هم پریښی او له (دارالکفر) څخنی وتلی او له خپلو اقاربو او دوستانو څخنی جلا (جدا) شوی له اهل او عیال، مال او منال څخنی ئې سترګی پټی کړی، او د (دار الاسلام) په لوری رهی (روان) شوی دی. ځکه چه کفار پر دوی دومره ظلم تیری او تجاوز وکړ. چه پخپلو کورونو کښې د دوی پاتی کیدل محال او مشکل شول. د وطن له پریښولو او د کور او کهول او کورنیو له جداوالی سره، بیا هم د دښمنانو له ضرره او ایذاء هوسا (په آرام) نشول او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) ئې د کفارو له لاسونو څخه ګالل(تیرول)، او دا ګرد (تول) د دی له امله (وجی) ؤ، چه هغوی د الله تعالیٰ نوم یاداوه او د توحید کلمه ئې ویله لکه چه د «الممتحنة» په (١) آیت (١) رکوع کښې راغلی دی. ﴿ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ ﴾ او د البروج په (٨) آیت کښې لولو. ﴿ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴾ په پای (اخر) کښې دا بندګان چه زما په لاره کښې وجنګیدل او په غزا کښې ئې خپل ځانونه جار کړل، د دی بندګانو ګرد (تول) تقصیرات معاف کړی شوی دی، او جنت د دوی په انتظار کښې دی.

ثَوَابًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

(جزا د نیکیو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نیکو) سره له نزده د الله او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نیکه جزا).

تفسیر: یعنی ښه بدل خو له الله تعالیٰ سره دی او بل په هیڅ ځای کښې نه پیدا کیږی یا ئې دا مطلب دی چه له دی بدل څخینی ښه بدل له الله تعالیٰ سره دی چه هغه د الله تعالیٰ د لوی ذات لقاء او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دی زمونږ او د ګردو (تولو) مؤمنانو په برخه کړه!)

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾
مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

نه دی تیرباسی له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چه کافران شوی دی (او تصرف د دوی) په ښارونو کښې (دا) فائده ده لږه پس (له مرګه) ځای د دوی دوزخ دی، او بد ځای د هستوګنی دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چه دی خوا او هغه خوا د تجارت او نورو کارونو له پاره په ډیر تکبر او غرور سره په ګتی او فائدی پسی ګرځی مسلمانانو ته نه ښائی چه پر دوی باندی تیروځی. ځکه چه دا د هغوی د څو ورځو بهار دی. که سړی ته د څو ورځو دپاره ښه دودی او مکلف خواړه ورکړل شي او بیا ئی په دار وځروی (وخیژوی) یا ئی په دایمی حبس محکوم کړی نو آیا دی ته عیش ویلی شی؟ عیش هغه دی چه سړی د څو ورځو له مخی لږ ډیر زحمت او تکلیف په ځان وګالی (تیر کړی) او د خپل راحت او هوسائی (خوشالی) دائمی اسباب په اعلیٰ درجه سره مهیا کړی.

لٰكِنِ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

لیکن هغه کسان چه ویریږی دوی له ربه خپله شته دوی لره جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښې.

تفسیر: اوس تاسی د هغه عیش او راحت د څو ورځنی بهار مقابله له دی ابدی هوسائی (خوشالی) او کامیابی سره وکړئ! چه هغه بهتر دی؟ که دا؟

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ

په دی حال کښې چه (دغه جنتونه ځای د) میلمستیا یو پیشکشی) ده له (جانبه د) الله،

تفسیر: له دی کبله (وجی) ئی ورته په میلمستیا سره تعبیر وکړ چه له میلمه سره د خوړلو چښلو فکر نه وی او په عزت او آرامی سره ناست وی. او په عین هوسائی (خوشالی) او آرامی کښې هر شی تیار ورسیږی. (والله اعلم)

وَمَا عِندَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ لَمَن يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خٰشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰٓئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ

او هغه (باقي شي) چه په نزد د الله دی خیر (ډیر غوره) دی له پاره د نیکانو. او بیشکه ځینی له اهل د کتاب خامخا هغه څوک دی چه ایمان لری پر الله او پر هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجیل چه نازل کړی شوی دی دوی ته حال دا چه ویریدونکی (متواضع) دی الله لره نه پیری (نه اخلی دوی) په آیتونو د الله قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی،

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو اوس په کتابیانو کښی چه کوم متقیان دی د هغو ذکر په خصوصیت سره فرمائی یعنی هغو کتابیانو چه پر الله تعالیٰ باندی ئی په ښه دول (طریقه) سره ایمان راوړی او قرآن عظیم ئی منلی دی او څرنګه چه دا عظیم الشان قرآن بالذات د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی نو دوی ګواکی هغه هم ومنل. مګر نه په دی دول (طریقه) چه دنیا خوښوونکی (احبار) ئی منی، چه د لږ دنیوی ګټی له پاره د الله تعالیٰ آیتونه پټوی یا ئی بدلوی، بلکه د الله تعالیٰ په مخ کښی په ډیره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدی او په هم هغه دول (طریقه) چه د الله تعالیٰ له درباره کتابونه رانازل شوی دی، هغه ئی په هم هغه اصلی رنګ سره ومنل، نه ئی بشارتونه پټ، او نه ئی احکام بدل کړل، هسی پاک او حق خوښوونکو کتابیانو ته د الله تعالیٰ له جانبه مخصوص اجر ورکاوه شی. لکه چه د قرآن کریم او د احادیثو له تصریحاتو ځنی دا خبره ثابته شوی ده چه داسی کتابیانو ته به مضاعف (دوه چنده) اجر ورکاوه شی.

إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

بیشکه چه الله ډیر ژر دی حساب (د ده یعنی ډیر ژر حساب آخلی)

تفسیر: یعنی د حساب ورځ دومره لری نه ده، بلکه ډیر ژر راتلونکی ده او کله چه حساب

شروع شي نو د گردی (تولی) دنیا د یوی یوی ذری او پیسی حساب به هم په دیر تلوار او جلتی سره خلاصیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت او له معصیته) او تینگ اوسئ! په صبر (د کفارو په مقابل کښی) او محکم اوسئ! (په اسلامی سرحداتو کښی)! او وویریږئ! له الله له پاره د دی چه په مراد ورسیږئ! (بریالی شئ! او له دوزخه نجات ومومئ!)

تفسیر: الله تعالیٰ د دغه سورت په پای (اخر) کښی مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ چه په واقع کښی د دی گرد (تول) سورت حاصل دی یعنی ای مومنانو که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسیدل غواړئ! نو سره د ربړ گاللو (سختی تیرولو) په طاعت کښی تینگ اوسئ! او له معصیت څخنی ځان وساتئ! او د دښمنانو په مقابله کښی خپله مضبوطی، ثابت قدمی او میرانه (بهادری) څرگنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کښی تل مشغول او لگیا اوسئ! له هر ځایه چه د دښمن د تعرض (یرغل) اندیښنه وی هملته د اوسپنی د دیوال په شان خپل تترونه (سینی) سپر کړئ! او پښی مو تینگی کړئ!.
﴿وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (۱۰ جزء د الانفال ٦٠ آیت ۸ رکوع) او په هر وخت او هر کار کښی له الله جلت کلمته څخه وویریږئ! که تاسی داسی وکړل نو وپوهیږئ چه په خپل مراد ورسیدئ! «**اللّٰهم اجعلنا مفلحین و فائزین بفضلک ورحمتک فی الدنیا والاخرة آمین**» په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم کله چه د تهجد له پاره پاڅیده نو د آسمان په لوری به ئی کتل او دا لس آیتونه به ئی له «ان فی خلق السمٰوات والارض» څخنی د (آل عمران) تر ختم پوری تلاوت کول.
تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نسئله الرحمة و الغفران وخلود الجنة والرضوان و نصلی و نسلم الف الف مرة علیٰ رسوله و حبیبه سید الانس والجان

سورة «النسآء» مدنية وهی مائة وست و سبعون آية و اربع و عشرون رکوعا رقم تلاوتها (٤) تسلسلها حسب النزول (٩٢) نزلت بعد «الممتحنة»

د «النسآء» سورت مدنی دی، (١٧٦) آیتونه، څلیرویشت رکوع لری په تلاوت کښی (٤) او په نزول کښی (٩٢) سورت دی، وروسته د «الممتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَآأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ

ای خلقو! (تل) وویریږئ له ربه خپله! هغه (رب) چه پیدا ئی کړئ تاسی له نفسه یوه نه (چه آدم علیه السلام دی) او پیدا ئی کړه له دی (نفسه) جوړه د ده (چه حواء ده) او خپاره (خواره) ئی کړل له دی دواړو څخه سړی ډیر او ښځی (ډیری)،

تفسیر: ړومبی ئی د حضرت آدم علیه السلام له کینی پښتی څخنی بی بی حواء پیدا کړه بیا ئی له دوی دواړو څخنی گرد (تول) نارینه او ښځی پیدا او په ځمکه کښی ئی خپاره (خواره) کړل. نو په حقیقت کښی الله تعالیٰ گرد (تول) انسانان له یوه نفس او یوه سړی څخنی پیدا کړی دی مطلب ئی دا دی کله چه له عدم څخنی ستاسی د گردو(تولو) پیداکونکی او بیا ستاسی باقی او قائم ساتونکی هم هغه یو ذات دی نو ښائی چه تاسی له هغه څخه وویریږئ! او د هغه د امر منل یو ډیر ضروری کار وگڼئ! له دی څخنی دوه مضمونو ته اشاره وشوه.

(اول) : دا چه الله تبارک و تعالیٰ ستاسی د تولو خالق او موجد دی.

(دوهم): دا چه د گردو (تولو) انسانانو د وجود سبب هم هغه یو نفس دی چه له هغه څخنی الله تعالیٰ نور گرد (تول) انسانان پیدا کړل. یعنی ابو البشر آدم علیه السلام چه له دی څخنی دا راڅرگنده شوه چه زمونږ اصلی تعلق خو له الله تعالیٰ سره دی ځکه چه په تامه علت او د هغه په معلول کښی چه څومره تعلق او قرب او احتیاج او علاقه وی هغومره په بل هیڅ یو شی کښی ممکن نه دی. وروسته له هغه، هغه علاقه او تعلق او قرب دی چه د انسانی افرادو په منځ کښی موندل کیږی ځکه دلته د وجود سبب او «مخلوق منه» بیخی یو شی دی له دی څخه معلومه شوه چه ړومبی پر مونږ باندی د الله تعالیٰ اطاعت لازم دی چه زمونږ خالق دی. وروسته له هغه په

گردو (تولو) مخلوقاتو کښې خاص د خپلې بنې نوعې رعايت او له هغوی سره ښه سلوک کول پر مونږ باندې ضروری دی، ځکه چه الله تعالیٰ مونږ گردو (تولو) لره «مخلوق منه» او د وجود سبب یو شی مقرر کړ نو هغه قرب او هغه اتحاد چه د انسانی افرادو په منځ کښې یو تر بله موجود دی، هغه په بل کوم شی کښې نه دی موجود او نه تری حاصلیږی، نو ځکه شرعاً او عقلاً د بنی آدمانو پخپلو منځونو کښې ښه سلوک، خورا (ډیر) ښه او ډیر ضروری کار دی او بد سلوک له انسانانو سره دومره مذموم دی چه نورو سره نه دی، چه د هغه تفصیل په نصوصو او شرعی احکامو کښې په تاکید او تکرار پرله پسې موجود دی. لکه چه شیخ مصلح الدین هم دا مطلب داسې اداء کړی دی

انسانان دی لکه غړی یو د بل　　په فطرت کښې لکه پانی دی د گل

چه مو ژوبل شی یو غړی یاپه درد شی　ورسره به مو نور غړی هم په درد شی

نو په دې موقع کښې حق تعالیٰ خپل خالقیت ظاهر او د خپل اطاعت امر ئې صادر کړ او د بنی آدم اصلی اتحاد ئې راڅرگند کړ او په دې لوری ئې اشاره وکړه چه تول سره یو ځای شئ! لکه چه د دې آیت په راتلونکی برخه کښې دغه اشاره ظاهره کړی شوی ده.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْ تَسَآءَلُوْنَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ

او ویریږئ له الله هغه (الله) چه سؤال کوئ تاسې یو تر بله په (نامه د) ده سره او (وویریږئ له پریکولو) د خپلوی ځخه،

تفسير : سره بیره پر دی چه الله جل جلاله ستاسې خالق او رب یعنې موجد او بقاء ورکوونکی دی د ده د اطاعت د وجوب یوه وجه دا ده چه تاسې دده په وسیله گرځولو په خپلو منځونو کښې خپل حقوق او فوائد غواړئ! او یو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوئ! او پر ده خپل اطمینان حاصلوئ!، یعنی پخپلو معاملاتو او عارضی حاجاتو کښې هم په همغه سره متوسل کیږئ! مطلب دا چه په وجود او بقاء پوری دا احتیاج منحصر نه دی بلکه پر گردو حاجاتو او چارو کښې هم تاسې هغه ته محتاج یئ!، نو ځکه د الله تعالی د اطاعت ضرورت لا هم محقق شو. وروسته له دی دا حکم دی چه له قرابته هم وویریږئ! یعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پریکولو او بدسلوکی ځنی ځانونه وژغورئ! (وساتئ). د بنی نوع یعنی له انسانی تولو افرادو سره په عمومی ډول سره ښه سلوک خو ددی آیت په ړومبنی برخه کښې تیر شوی دی. څرنگه چه د قرابت له خاوندانو سره نژدیوالی او مخصوص اتحاد لا زیات وی، نو ځکه د هغوی له بدسلوکی ځخه اوس په خاص ډول (طریقه) سره ویراوه شی. ولی چه د هغوی حقوق د نورو انسانی افرادو له حقوقو ځخه زیات دی، لکه چه په حدیث قدسی کښې راغلی دی. قال الله تبارک و تعالیٰ «**انا الله و انا الرحمٰن خلقت الرحم و شققت لها**

من اسمي فمن وصلها وصلته و من قطعها قطعته» او په حديث د **«خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقوِ الرحمن فقال له مه قالت هذا مقام العائذ بک من القطيعة قال الاترضين ان اصل من وصلک واقطع من قطعک قالت بلى يا رب قال فذاک»** او په حديث د **«ان الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلک وصلته ومن قطعک قطعته»** او په حديث د **«الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلني وصله الله ومن قطعني قطعه الله»** کښې د هغه تاکيد شوی او په فائده ئې شاهد دی او د صله رحمې اختصاص او د هغې علائقو ته اشاره کوی. نو اوس دا نتيجه ترې ووتله چه د وجود منشأ او د خلقت د جوهر د اتحاد لامله (له وجې)، په ګردو (تولو) بنيادمانو باندې ښه سلوک او د حقوقو رعايت ضروری دی. وروسته له هغه په کومه موقع کښې که د کوم خصوصيت له سببه په اتحاد کښې زياتوالی پيدا شی لکه په اقاربو کښې يا که په کومه موقع کښې د احتياج شدت وليده شی لکه په يتيمانو او مساکينو او نورو کښې نو هم هغومره د حقوقو په مراعات کښې هم زياتوالی پيدا کيږی علاوه پر دی کله چه د الله تعالىٰ حکم هم په صاف دول (طريقه) سره راغی چه «د ارحامو (د خپلوی) د حقوقو رعايت او حفاظت وکړئ!» د هم دی عمومی تعلق او نورو خصوصی تعلقاتو په نسبت مذکور دی. ګواکی هغه مفصل احکام د دی مجمل او کلی امر چه دلته ذکر شو تفصيل او شرحه ده.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

بيشکه الله دی پر تاسی ساتونکی (نو هيچيری) او هيځکله ترې غافل نه شئ چه جزا درکوی).

تفسير: يعنی الله جل جلاله ستاسی له ګردو (تولو) اعمالو، افعالو او احوالو څخه واقف دی. که د هغه د حکم متابعت وکړئ نو ثواب به ومومئ! که نه د عذاب مستحق کيږئ! او ستاسی د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر يوه په مناسبو حقوقو باندی هم ښه پوهيږی، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چه الله جل جلاله درکړی، هغه حق وګنئ! او عمل پری وکړئ!

وَآتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾

او ورکړئ (ای د يتيمانو اولياؤ!) يتيمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده) او

بدل مه اخلئ تاسی خبيث (بد، حرام مال) په طيب (ښه، حلال مال!) او مه خورئ تاسی مالونه د دوی (يعنی د يتيمانو ګډ) له مالونو خپلو سره (ای وليانو! او وصيانو!) بيشکه دا (د يتيمانو د مال خوړل) ده ګناه لويه.

تفسير: د يتيمانو اولياؤ او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چه هغوی بالغ شی، نو د هغوی مال دی پری وسپاری!، او د «توليت» او سرپرستی په وخت کښی دی د يتيمانو يو ښه شی نه اخلی!، او نه دی په معاوضه کښی خراب او ښکته شی د هغه په مال کښی شامل کړی! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره ګډ کړی!، چه وئی خوری. مثلاً «ولی» لره اجازه شته چه د يتيم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړی مګر دا خبره ضروری ده چه د يتيم مال ته دی څه نقصان ونه رسوی! او داسی دی ونه شی چه د شرکت په پلمه (بهانه) د يتيم مال وخوری او ورڅخه استفاده وکړی. ځکه چه د يتيم د مال خوړل لويه ګناه ده. ښائی له دی امله (وجی) به د يتيم حکم په هغو احکامو کښی چه په ارحامو پوری تعلق لری مخکښی ذکر شوی وی چه يتيم د خپلی بيکسی، بی سرو سامانی، مجبوری، بيچاره ګی له جهته په تبديل او شرکت سره د يتيم د مال خوړل ممنوع ګرځول شوی او په راتلونکو متعددو آيتو کښی هم د يتيمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوی دی، چه له هغو څخنی د دی د ګردو (ټولو) يتيمانو په حق کښی دی. هو! هغه يتيم چه قرابت او خپلوی لری، د ده په باره کښی زيات تاکيد شوی دی. او هم دا شان نزول د دی آيتونو د ربط سبب دی. چه له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چه د يتيمانو «اولياء» غالباً هغه کسان وی چه د هغوی سره زيات خپلوی لری.

وَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تُقۡسِطُواْ فِي ٱلۡيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثۡنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ

او که ووېرېږئ، تاسی چه به ونه کړئ شئ عدل انصاف په (حق د) يتيمانو کښی نو په نکاح سره واخلئ تاسی (نوری) هغی ښځی چه خوښی (حلالی) وی تاسو ته له ښځو دوه دوه او دری دری او څلور څلور،

تفسير : په صحيحو احاديثو کښی راغلی دی. هغی يتيمی جينکئی چه د خپلو اولياؤ تر تربيت لاندی به وی او د هغی يتيمی او د هغی د ولی په مال او ځمکه او باغ کښی به د خپلوی لامله (له وجی) شرکت ؤ. نو دلته به دوه صورت وړاندی کيده.

(١) : کله چی به داسی پيښيده چه «ولی» ته به د دی جمال او مال دواړه مرغوب ؤ او د دی ولی به د لږ څه مهربانی په بدل کښی له دی سره خپله نکاح تړله ځکه چه د دی جينی بل څوک

نه درلود (لرلو) چه د دی د حق غوښتنه ئی کړی وی.
(٢) : کله به داسی کیده چه د دی یتیمی جینی جمال به مرغوب نه ؤ مگر «ولی» د دی خیال له امله (وجی) که زه د دی نکاح له بل چا سره وتړم نو د دی جینی مال به زما له لاسه ووځی او زما په مال کښی به بل څوک راسره شریک شی نو د دی مصلحت له مخی به ئی په یوه دول (طریقه) له دی سره خپله نکاح تړله، خو له دی منکوحی سره به ئی په زړه کښی څه مینه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آیت نازل او اولیاؤ ته ارشاد وشو. «که تاسی له دی خبری څنی ووېرېږئ، چه د یتیمو نجونو په نسبت انصاف نشئ کولئ! او د دوی په مهر او حسن معاشرت کښی له تاسی څنی څه تقصیر پېښېږی نو تاسی له هغوی سره نکاح مه تړئ! بلکه له نورو مرغوبه ؤ ښځو څنی له یوی څخه نیولی تر څلورو پوری تاسی ته اجازه شته چه د شریعت له قاعدی سره ئی سم نکاح کړئ!، چه له دی جهته یتیمو جونو ته څه نقصان ونه رسیږی، ځکه تاسی چه د هغوی د حقوقو حامی یئ! نو نه ښائی چه د حمایت لامله (له وجی) په کومی خرابی او گناه کښی ولوېږئ!.»
تنبیه: د آزاد مسلمان له پاره له څلورو ښځو او د مرئی له پاره له دوو ښځو څنی زیاتی په نکاح اخیستل جائز نه دی. او په احادیثو کښی هم ددی په نسبت تصریحات موجود او دینی آئمه ؤ هم پر دی باندی اجماع کړی ده. او گرد (تول) امت ته هم دا حکم دی یواځی د رسول الله صلی علیه وسلم خصوصیت او امتیاز ؤ چه له دی څنی د زیاتو اجازه هم دوی ته وه.
«فائده» : د یتیمو جونو د نکاح دریم صورت هم په حدیث کښی راغلی دی.
هغه یتیمه جینی چه د دی د مال او جمال د دواړو په نسبت د دی «ولی» بی رغبته وی او د دغه عدم رغبت لامله (له وجی) د دی ولی د هغی نکاح له بل چا سره تړی. مگر ښکاره خبره ده. چه د دی آیت تعلق له دی صورت سره نشته (په «وثلث وربا ع» کښی «و» په معنی د «او» دی. د دی آیت له حاصل څنی ځینو مفسرینو داسی بیان هم کړی دی «چه که د یتیم له مال څخه ویره کوئ! نو له زنا څخه هم سخت وویریږئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره وکوئ! نه په سفاح سره! او له دیرو ښځو هم ویره وکړئ! او له څلورو ښځو څنی زیاتی مه کوئ!)

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ

نو (بیا که) وویریږئ تاسی چه عدل (انصاف برابری) به ونه کړئ شئ (د ښځو په منځ کښی په نفقه، نوبت او نورو کښی) نو یوه (اصیله کوئ) یا هغه وینځی چه مالکان شوی دی د هغو (وینځو) ښی لاسونه ستاسی (تاسی ئی مالکان یئ)

تفسیر: یعنی که تاسی له دی خبری څخنی ویرېږئ، چه په څو ښځو کښی به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ کړئ، نو بیا فقط په یوی نکاح قناعت وکړئ!، یا یواځی پر وینځو باندی یوه وی که ډیری اکتفا وکړئ!، او که مو زړه غواړی له یوی منکوحی سره څو وینځی هم وساتئ!

ذٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُوا۟ ﴿٣﴾

دا (نکاح د یوی اصیلی یا د ډیرو وینځو) ښه نژدی ده دی ته چه ظلم ونه کړئ تاسی (او یو جانب ته متمائل نشئ تاسی!)

تفسیر: یعنی یواځی له یوی ښځی سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلی یوی وینځی یا ډیرو وینځو باندی په قناعت کولو کښی یا له یوی نکاحی ښځی سره د یوی وینځی یا د څو وینځو په جمع کولو کښی د دی خبری امید او توقع شته چه تاسی له بی انصافی او بی عدالتی څخه محفوظ پاتی شئ!، ځکه هغه حقوق چه زوجات ئی لری، هغسی ئی مملوکی وینځی نه لری د هغوی په منځ کښی د عدالت په نه کولو سره تاسی نه مؤاخذه کیږئ، نه هغوی لره مهر شته او نه ئی د معاشرت له پاره کوم حد مقرر دی.

(فائده): هر هغه څوک چه څو ښځی لری نو په ده باندی واجب دی چه د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کښی مساوات وکړی او د شپی له مخه د ویدیدلو له پاره هم سم له نوبته له هری یو ښځی سره بیل بیل هستوګنه او جلا جلا (جدا جدا) شپه تیره کړی که کوم میړه (خاوند) د خپلو ښځو په حقوقو کښی عدالت او برابری نه کوی، نو هغه به د قیامت په ورځ کښی مفلوج (ګوزن وهلی) پاڅیږی او داسی به درومی چه له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیمائی بدن کش کاړی او که د چا په نکاح کښی یوه اصیله ښځه او یوه وینځه وی نو وینځی ته د اصیلی ښځی نیمائی نوبت او وار دی او هغه وینځه هیڅ د نوبت حق نه لری چه د خپل مالک په ملک کښی وی بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دی د بادار په خوښی پوری مربوطه ده.

وَءَاتُوا۟ ٱلنِّسَآءَ صَدُقَٰتِهِنَّ نِحْلَةً ۚ

او ورکوئ تاسی ښځو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالی سره (چه فرض شوی دی له طرفه د الله پر تاسی)

تفسیر: یعنی د هغو ښځو مهرونه چه تاسی نکاح ورسره تړلی ده په خوښی او رغبت سره پخپله اداء کړئ! بی له دی چه د هغوی کوم حامی یا بل څوک له تاسی څخنی د حصول څه تقاضاء

وکړی که ونه کړی که تاسی پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه ورکوئ! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کښی هیڅ کوم حرج او ممانعت نشته. بلکه حرج او ممانعت خو په هلته وی چه د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کښی څه دروندوالی ولیدل شی.

فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا ﴿٤﴾

نو که راضی شوی دا (ښځی) تاسی ته (په ښښنه) له کوم شی له دی (مهره په خوشالی) د نفس خپل نو خورئ تاسی دغه شی په داسی حال کښی چه خوندوره حلاله بی ضرره وی.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر ځنی څه شی خپل میره (خاوند) ته معافوی یا ئی اخلی او بیا ئی ورهبه کوی نو په دی کښی هیڅ حرج نشته. او میره (خاوند) دی هغه په خوښی سره وخوری. «هنیء» هر هغو خوړو ته وائی چه خوندور او لذیذ وی او طبیعت ئی په خوښی او رغبت سره قبول کړی. «مریء» هر هغو خوړو ته وائی چه په زړه پوری هضم او په ښه دول (طریقه) سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شی.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَآءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيٰمًا وَّارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٥﴾

او مه ورکوئ (مه سپارئ) تاسی! بی عقلانو ته مالونه خپل هغه چه گرځولی دی الله دپاره د تاسی سبب د گزران او روزی ورکوئ دوی ته په دی مالونو کښی او جامی ورکوئ دوی ته او ووایئ دوی ته خبره معروفه (نیکه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د ناپوهو هلکانو (لیونیانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کښی د دوی هغه مالونه مه ورکوئ! چه ستاسی په تصرف کښی وی او الله تعالیٰ هغه، انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی. بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ! او د هلاکت له اندیښنی څخه ئی وژغورئ!(وساتی) او تر څو پوری چه دوی پخپله نفع او نقصان باندی ونه پوهیږی تر هغه وخته پوری ورته له همغه ځنی خوراک او کالی (جامی) ورکوئ! او تسلی ورکړئ چه دا گرد (تول) مال ستاسی دی مونږ ستاسی فائده غواړو کله چه تاسی پوه شوئ دا گرد (تول) مال تاسی ته درکاوه کیږی (یا دا معنی چه مه سپارئ کم عقلو لیونیانو یتیمانو او ښځو خپلو ته، مالونه

خپل د دوی د بلوغ تر وخته پوری او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوئ! او دلاسه کوی ئی! او نه ښائی چه مالونه بی ځایه ولګول شی، ځکه چه مالونه د بدن د قوام او د تولو کارونو د سرته رسولو سبب دی. یعنی د مالونو په وسیله په دنیا کښی ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دین کښی زکوة، خیرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منځ ته راځی.)

وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ

او وازمویئ تاسی یتیمان تر هغه پوری کله چه ورسیږی دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسی له هغو نه هوښیاری (په معاملاتو او د مال په ساتنه کښی) نو وسپارئ تاسی هغوی ته مالونه د هغوی!،

تفسیر: یعنی یتیمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموینه د بلوغ تر وخته پوری کوئ!. که وروسته له بلوغه په دوی کښی د ګتی او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تمیز وموموئ! نو د دوی مال ورووسپارئ! د یتیمانو د ورښوونی او ازموینی عمده صورت هم دا دی چه د معمولی او د کم قیمتو شیانو پلورل او پیرودل (بیع او شراء) په دوی باندی وکړل شی!، او د هغو طریقه دی دوی ته وروښووله شی!
تنبیه : له دی ځخه راښکاره شوه چه د نابالغ هغه بیع او شراء چه د «ولی» په اجازه وی روا ده . او هم دا زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه مذهب دی. او که سره له بلوغه هم په ده کښی پوهه او هوښیاری ونه لیده شی نو زمونږ د حنفیانو په مذهب دا دی چه تر (۲۵) کلونو پوری دی ورته وګوری د انتظار په دی موده کښی هر کله چه په ده کښی پوهه او هوش ولیده شی مال دی ورته وسپاری که نه له (۲۵) کلونو ځخه وروسته دی خامخا د ده مال ورپریږدی اعم له دی نه که د کاملی پوهی او عقل خاوند وی او که نه وی.

وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْا ؕ

او مه خورئ تاسی دا (د یتیمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چه له ضرورته زیات وی) او په جلتی سره (پخوا له حاجته د ویری د دی) چه دوی به لوی شی (نو وابه ئی خلی)،

تفسیر: یعنی د یتیم مال له ضرورته زیات صرفول منع دی. لکه چه د یوی پیسی په ځای دوه

پیسی صرف کړی. او دا هم منع ده چه له دی خبری څخنی وویرېږئ! که دا یتیم لوی شی نو خپل مال به له ما څخنی بیرته واخلی نو په صرفولو کښی ئی تلوار په کار دی. خلاصه ئی داسی شوه چه باید د یتیم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنی سره سم صرف شی.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۖ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ۚ

او هر څوک چه وی مال داره نو ښائی ځان پاک وساتی (د یتیمانو له مالونو څخه) او هر څوک چه وی فقیر نو خوری دی له دی مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدوری په اندازه) سره.

تفسیر: یعنی «ولی» دی د یتیم مال د خپل ځان له پاره نه خرڅوی. او که د یتیم پالونکی او تربیه کوونکی محتاج وی کولی شی چه د خپل خدمت په اندازه د یتیم له مال څخنی خپله مزدوری واخلی! مگر غنی ته له سره څه اخیستل روا نه دی.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

نو کله چه ورکړئ (وسپارئ) تاسی دغو (یتیمانو) ته مالونه د دوی نو شاهدان ونیسئ تاسی پر دوی باندی او کافی (بس) دی الله په دی حال کښی چه ښه حساب (کوونکی او جزا ورکوونکی دی)

تفسیر: کله چه د کوم وړوکی پلار مړ شی نو ښائی چه د ځو مسلمانانو په مخ کښی د یتیم مال ولیکل شی! او بیا ئی امانت دار ته وسپاری! کله چه دا یتیم بالغ او هوښیار شی، نو سم له هغه لیک سره دی د هغه مال بیرته ورکړی! او څومره شی چه صرف شوی وی د هغه حساب دی هم وروښئی!، او هغه شی چه پر یتیم باندی سپاری ښائی چه په هغه باندی هم شاهدان ونیسی او وروئی ښئی څو چه د راتلونکی اختلاف او جګړی په وخت کښی خبره په سهولت سره صافه، او ښخره ورکه شی. (او تهمت یا جګړه یا قسم یا نور ورته متوجه نشی. او که شاهدان نه وو نو د انکار په وخت کښی امام اعظم رحمة الله علیه وائی قول، قول د «ولی» دی سره له قسمه) او

الله تعالیٰ د هر شی حفاظت کوونکی او گردو حسابونو ته کافی او حسیب او هغه ته هر شی ښه معلوم دی او د چا حساب او شهادت ته هیڅ ضرورت نه لری، دا گردی (تولی) خبری ئی ستاسی د سهولت او صفائی لامله (له وجی) مقرر کری دی.

تنبیه : د یتیم د مال د اخیستلو او بیرته ورسپارلو په وخت کښی د شاهدانو درول، او د هغه د مال تحریری حساب اخیستل مستحب دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ⑦

شته نارینه ؤ لره(هم لوی وی که واړه) نصیب د دوی له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو او شته ښځو لره (هم لوئی وی که وړی) نصیب (برخه) له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغه) چه لږ وی له دی ماله او که ډیر وی، نصیب (برخه) مقرر کړی شوی (له طرفه د الله نه)

تفسیر: د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له زمانی څخه پخوا دا رسم ؤ چه لویو او وړو جینکو او نابالغو هلکانو ته به ئی میراث نه ورکاوه او یوائحی هغو نارینه ؤ ته به میراث رسیده او وارثان گڼل کیدل چه لویان او د دښمنانو د مقابلی او مقاتلی لیاقت به ئی درلود (لرلو) چه په دی سبب وړو یتیمانو ته له میراث څخنی هیڅ شی نه ورکاوه کیده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو چه خلاصه ئی داسی ده. «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څخنی نارینه ؤ یعنی ځامنو لره اعم له دی چه وړوکی وی یا ځلمی د دوی برخه رسیږی. او ښځو لره یعنی لونو ته اعم له دی چه وړوکی وی یا پیغلی د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکی څخنی د دوی برخه ورکولی کیږی او دا برخی تاکلی (مقرر) شوی دی هغه متروکه مال لږ وی که ډیر د هغو ورکول ضروری دی په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت ئی وفرمایه او د دوی د حق تلفی مخه ئی بیخی ونیوله.

(فائده) : په دی آیت کښی د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعئین بالاجمال راښوول شوی دی. په وروستنی رکوع کښی د وارثانو د برخی تفصیل راښوول کیږی.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۝٨

او کله چه حاضر شي قسمت (د ميراث) ته خاوندان د خپلوی (چه وارثان نه وی) او يتيمان او مسکينان نو روزی ورکوئ تاسي دوی لره له هغه (ميراثه) او ووايئ تاسي دوی ته خبره معروفه (خوږه معقوله)

تفسير: يعني د ميراث د تقسيم په وخت کښي چه تول خپلوان او د کور کهول غړی يو تر بله سره تول شي که له دی خپلوانو څخه ځينی داسي وی چه هغوی ته ميراث نه رسيږی يا يتيم او محتاج وی نو دوی ته څه خواړه ورکړئ! او رخصت ئی کړئ! يا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکی څخه ورته ورکړئ! ځکه چه داسي سلوک مستحب دی. که د ميراث په مال کښي د خوراک وړ (لائق) شی نه وی يا ئی موقع نه وی لکه چه هغه د يتيمانو مال وی او مړی وصيت هم نه وی کړی نو له دی خپلوانو سره ښی مناسبی او معقولی خبری وکړئ! او رخصت ئی کړئ! يعني په پسته ژبه سره له دوی څخه معذرت وغواړئ! او داسي ورته ووايئ چه «دا مال د يتيمانو دی او مړی وصيت هم نه دی کړی نو ځکه مونږ مجبور يو چه له تاسي څخه معذرت غواړو». د دی سورت په ابتدا کښي بيان وشو چه ګرد (تول) خپلوان درجه په درجه د سلوک او مراعات مستحق دی او يتيمان او مساکين هم. او که کوم قريب يتيم يا مسکين هم وی نو د هغه مراعات ښائی چه لا زيات وشی! نو ځکه د ميراث د تقسيم په وخت کښي هغوی ته حتی الوسع څه نه څه ورکول ښه دی. او که له هيڅ لوری هغه وارث نه وی. نو ښائی چه له ښه سلوک څخنی بی برخی نشی.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝٩

او ودی ويريږی (د يتيمانو پر ضياع) هغه وصيان که پريږدی دوی پس له (مرګه) خپل اولاد ضعيفان (نو) ويريږی به دوی په دغو (اولادونو چه وروسته له مونږ به دوی هم داسي شی) پس ودی ويريږی دوی له الله څخه او ودی وائی دوی ته خبره سمه خوږه.

تفسير: په اصل کښي دا ارشاد د يتيم د «ولی» او «وصی» له پاره دی. نورو ته هم درجه په

درجه ښائی چه د دی خبری خیال وساتی مطلب دا چه هر سړی سره دی دا اندیښنه وی. «نه چه زما له مرګه وروسته زما له اولادی سره څه سخته معامله وکړه شی» نو د دی لامله (له وجی) تاسو لره هم ښائی چه له یتیمانو سره همغسی معامله وکړئ چه تاسی ئی خپلو زامنو ته پس له مرګه غواړی او له الله تعالیٰ څخنی وویرېږئ! او له یتیمانو سره سمی ښی خوږی خبری کوئ! یعنی هسی معامله له دوی سره وکړئ چه په هغی باندی د دوی زړه مات نشی او نه دوی ته څه تاوان ورسیږی بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښیګڼی (ښه والی) ، تعلیم، تربیی، تادیب او تهذیب خیال ولرئ! (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکړئ! چه په وصیت کښی له اصرافه او د ورثی د حقوقو له تضییع نه ځان وساتئ او د شهادت کلمه او توبه په خوله کښی ورکړئ! او د ترکی او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او میرانی وضعیت وکړئ!)

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه خوری دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بی له شرعی اذنه) خبره دا ده چه خوری دوی په (ډکو) ګیډو خپلو سره اور، او ژر به ورسیږی (ننه به وځی) دوی اور سخت ته.

تفسیر: په سابقه ؤ متعددو آیتونو کښی د یتیمانو د اموالو په نسبت د راز راز (قسم قسم) احتیاط کولو حکم شوی دی او د دوی په مال کښی خیانت کول سخته ګناه وښوول شوه اوس په آخر کښی د یتیم په مال کښی په خیانت کولو باندی د شدیدو وعیدو بیان فرمائی، او هغه حکم لا پسی مؤکد کوی چه هر هغه څوک چه د یتیم مال بلا استحقاقه خوری هغه خپله ګیډه د جهنم له اوره ډکوی یعنی د هسی خوراک انجام به داسی کیږی او دا ئی په آخره جمله کښی راښکاره کره.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ

حکم کوی تاسی ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسی کښی چه (تاسی مره شئ) شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخی د دوو ښځو،

تفسیر: پاس د مری د اقاربو د وراثت ذکر وشو او د دوی د برخو د تقرر او تعیین په نسبت ئی اجمالی اشاره فرمایلی ده اوس د اقاربو او د دوی د برخو تفصیل ښوول کیږی او پخوا له

هغه شخه د یتیمانو په حق کښی د تشدیداتو او تأکیداتو ذکر کیده چه له هغه شخه دا خبره هم معلومه شوه که د مړی په اقاربو کښی کوم یتیم وی نو ښائیٔ د دی یتیم په برخه ورکولو کښی ډیر زیات احتیاط او اهتمام وکړ شی! چه د عربو له قدیم رسم سره موافق د دوی محرومیت له میراث څخنی سخت ظلم او لویه گناه ده. اوس په اقاربو کښی له گردو (تولو) شخه پخوا د اولادونو د حصو بیان فرمائی. که د کوم میت په اولاده کښی هلک او جینی دواړه وی نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده چه یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږی. مثلاً که یو هلک او دوه جینکی وی نو نیمائی مال هلک ته او بله نیمه ئی هغو دوو جونو ته ورکوله کیږی. او که یو څوی او یوه لور تری پاتی وی نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ور رسیږی.

فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوۡقَ ٱثۡنَتَيۡنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِن كَانَتۡ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصۡفُ ۚ

نو که وو دا (اولاد خالصی) ښځی پورته له دوو شخه (یا دوی) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوی دریمی برخی) د هغه مال چه پریښښی وی (مړی) او که وه دا (مولوده لور) یوه نو هغی لره نصف (یعنی نیمائی د ترکی دی)،

تفسیر: یعنی او که د کوم مړی په اولاده کښی یواځی ښځی یعنی لونی پاتی شی او زوی نه وی تری پاتی نو که دا جونی له دوه څخنی زیاتی، یا دوه وی بیا هم هغو ته هم دا دوه ثلثه، دوه دریمی ورسیږی. او که یواځی یوه جینی تری پاتی وی نو دی ته د پلار نیمائی ترکه وررسیږی.

تنبیه : د «للذکر مثل حظ الانثیین» په ذیل کښی دا راڅرگنده شوه چه یوی جینی ته له یوه هلک سره یو ثلث وررسیږی. نو له دی څخنی معلومه شوه چه یوی جینی ته به له بلی جینی سره په طریق الاولی یو ثلث وررسیږی. ځکه چه د هلک حصه د جینی له حصی څخنی زیاته ده نو کله چه د هلک په سبب د دی برخه له یوه ثلث شخه کمه نه شوه نو د بلی جینی له سببه به څرنگه هغه برخه لږ کیدی شی؟ کله چه د دوو جونو حکم په پخوانی آیت کښی معلوم شوی ؤ نو ځکه په دی کښی له دوو څخنی د زیاتو لونو حکم هم راښئی چه چاته داسی کومه شبهه پیدا نشی کله چه د دوو لونو حق د یوی جینی له حق څخنی زیات دی نو ښائی د درو او څلورو او د ډیرو برخی به له هغه زیات وی. حال دا چه خبره داسی نه ده بلکه کله چه لونی له یوی څخنی زیاتی وی دوه وی که لس که زیاتی، هغو گردو (تولو) ته به همغه دوه ثلثه وررسیږی.

(فائده) : د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کښی ذکر شول.

(١) دا چه هلک او جینی دواړه نوعه اولاد موجود وی.

(٢) دا چه یواځې لوڼې ولري او دا دوه صورتونه لري. چه یوه لور وي یا له یوې زیاتې وي نو اوس یواځې یو صورت پاتې دی چه یواځې هلکان ولري. نو د هغه حکم دا دی چه ګرد (تول) میراث به هغوی ته وررسیږي. اعم له دی چه یو وي که ډیر.

وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړي) ته له پاره د هر یوه له دی دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چه پریښې وي (مړی) که وي مړی لره ولد (ځوځات)،

تفسیر: اوس د مور او پلار د میراث دري صورتونه بیان فرمائی.
د اول صورت خلاصه دا ده . «که د میت اولاده زوی یا لور وي نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکې څخنې هر یوه ته سدس، شپږمه برخه وررسیږي».

فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ

نو که نه وي ده لره ولد (ځوځات) حال دا چه میراث اخلې له ده (مړي څخه یواځې) مور او پلار د ده نو دی مور د ده لره ثلث (دریمه برخه د ترکې او نور تول د پلار دی).

تفسیر : د دوهم صورت خلاصه دا ده . «که میت هیڅ اولاد ونه لري او یواځې مور او پلار ئې وارث وي نو د هغه مور ته یو ثلث، دریمه وررسیږي یعنی نور پاتی دوه ثلثه د هغه پلار ته وررسیږي.

فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ

نو که وي مړي لره ورونه (یا خویندی) نو شته مور د ده لره سدس (د ترکې شپږمه برخه)

تفسیر: دریم صورت دا که د میت له یوه څخه پورته ورونه او خویندی وي، که سکنې وي، که د پلار له لوري یا د مور له لوري او اولاد هیڅ ونه لري نو په دی صورت کښې د ده مور ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږي. یعنی باقي ګرد (تول) د هغه پلار ته پاتې کیږي ورور او خور ته

هیڅ نه وررسیږی.که یو ورور یا یوه خور ولری نو مور ته یو ثلث او پلار ته دوه ثلثه وررسیږی لکه چه پاس په دوهم صورت کښې ذکر شو.

مِنۢ بَعۡدِ وَصِيَّةٖ يُوصِي بِهَآ أَوۡ دَيۡنٍۗ

پس له (اداء کولو د) وصیت څخه چه وصیت وکړی میت په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین څخه

تفسیر: یعنی هومره چه د وارثانو برخی ذکر شوی دی، دا ګردی (تولی) د میت د وصیت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ورکولی کیږی او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کښې کیږی، چه د وصیت او د قرض د مقدار له ایستلو څخه وروسته پاتی کیږی. او نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه برخه) او نور له هم دی پاتی مال څخنی مراد دی نه له ګرد (تول) مال څخه.

(فائده) : د میت مال دی اول د ده په ګور او کفن کښې ولګاوه شی! څه چه له هغه څخه پاتی شی، له هغه څخه دی د ده قرض ورکړ شی! څه چه د ده له قرض څخه پاتی شی، له هغه څخنی تر یوه ثلثه (دریمی برخی) پوری دی د مړی په وصیت کښې صرف کړ شی! وروسته له ګور او کفن او قرض او پس له وصیت څخه د مال په ثلث کښې، په پاتی متروکه کښې ګرد (تول) وارثان سره شریکان دی! او هغه ترکه پر دوی باندی ویشله کیږی.

ءَابَآؤُكُمۡ وَأَبۡنَآؤُكُمۡ لَا تَدۡرُونَ أَيُّهُمۡ أَقۡرَبُ لَكُمۡ نَفۡعٗاۚ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١١﴾

پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی نه پوهیږئ تاسی چه کوم یو له دوی زیات نژدی دی تاسی ته له جهته د نفعی، (دا برخی فرض شوی دی) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بیشکه چه الله دی ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښې ئی دوه دوله (قسمه) میراث بیان کړ. د اولاد میراث او د مور او پلار. اوس فرمائی ځرنګه چه دا خبره تاسی ته معلومه نه ده، چه له کوم یوه څخنی به تاسی ته نفع؟ او څومره نفع دررسیږی؟، نو ځکه په دی کښې تاسو ته نه ښائی چه څه مداخله وکړئ. هره برخه او حصه چه الله تعالیٰ هر چاته مقرره کړی ده د هغه رعایت وکړئ! ځکه چه الله تعالیٰ

پر هر شي باندې ښه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ

او شته تاسې ته نيم د هغه مال چه پريښې دی ښځو ستاسې که نه وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو که وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو تاسې لره شته (څلورمه) برخه له هغه ماله چه پريښې وی دی ښځو پس (له ادا کولو) د وصيت نه چه وصيت کړی وی(دی ښځو) په هغه سره يا (پس له ادا کولو د) دين څخه (چه وی په دی ښځو)

تفسير : اوس د زوجينو د ميراث بيان کاوه شی، چه ميړه (خاوند) لره د ده د ښځې له مال څخنی نيمائۍ وررسيږی که دا ښځه اولاد ونه لری. او که اولاد ولری اعم له دی چه يو زوی يا يوه لور يا ډير ځامن او لونی، له دی ميړه (خاوند) څخنی، يا له بل ميړه (خاوند) څخنی ولری، نو ميړه (خاوند) ته د دی له مال څخنی ربع (څلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصيت څخه وررسيږی.

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ

او شته دی ښځو لره څلورمه برخه له هغه مال چه پريښې وی تاسې که نه وی تاسې لره ولد (ځوځات) نو که ؤ تاسې لره ولد (ځوځات) نو دی ښځو لره ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چه پريښې وی تاسې پس له ادا کولو د وصيت چه وصيت کوئ تاسې په هغه سره يا پس له ادا کولو د دين (چه وی پر تاسې ای خاوندانو)

تفسیر: او هم داسی ښځی لره چه میړه (خاوند) ئې اولاد نه لری، د دی د میړه (خاوند) له مال څخه ربع (څلورمه برخه) وررسیږی که اولاد لری اعم له دی چه له هم دی ښځی څخه وی که له بلی ښځی څخه نو ښځی ته ثمن (اتمه برخه) د دی د میړه (خاوند) له هغه مال څخه وررسیږی چه دوصیت اوقرض‌له اداکولو څخه وروسته پاتی‌وی له هر قسم‌مال څخه نغدوی که جنس، وسله وی که گانه (زیور) ، سرای وی که باغ، پاتی شو د ښځی مهر هغه له میراث څخنی جلا (جدا) او په قرض کښی داخل دی دا گرد (تول) دوه صورتونه لری. لکه چه د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه ؤ.

وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَٰلَةً أَوِ ٱمْرَأَةٌ وَلَهُۥٓ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ ۚ

او که ؤ یو سړی چه میراث تری وړل کیږی کلاله (بی ولده بی والده) یا ښځه وه (هم داسی کلاله) حال دا چه وی دی مړی لره (یو اخیافی) ورور یا (اخیافی) خور پس شته هر یوه لره له دی (اخیافی) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکی)،

تفسیر: له دی ځایه د «اخیافی» ورور او خور د میراث ذکر دی چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی، نو ښائی وپوهیږئ! چه د پلار او زوی د پاتی کیدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه وررسیږی. هو! که والد او ولد نه وی نو ورور او خور ته به میراث وررسیږی. ورور او خور په دری دوله (طریقه) دی.

(۱) سکنی چه په مور او پلار کښی سره شریکان وی، چه دوی ته «عینی» وائی.
(۲) «علاتی» چه یواځی په پلار کښی سره شریکان وی
(۳) «اخیافی» چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی.

په دی آیت کښی د «اخیافی» ذکر دی لکه چه د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کښی د «وله اخ او اخت» څخه وروسته د «من الام» کلمه په تصریح سره شته. او په دی باندی د گردو (تولو) اصحابو اجماع ده چه په دی ځای کښی له (اخ) څخه اخیافی ورور مراد دی. د دی آیت مطلب دا دی چه هر هغه میت نارینه وی که ښځه چه مور او پلار او لور او زوی هیڅ نه لری، او یواځی یو «اخیافی» ورور یا خور ولری نو له دی دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږی. او د نارینه او ښځی یعنی د «اخیافی» ورور او خور برخه برابره ده. او هیڅ زیادت او کمی پکښی نشته پاتی شوه دوه دول (طریقه) ورور او خور یعنی «عینی» او «علاتی» نو د دی دواړو حکم لکه د اولاد داسی دی. په دی شرط چه د مړی پلار او زوی هیڅ نه وی. مقدم «عینی» دی. که هغه نه وی نو «علاتی» دی. د «النسآء» د سورت په آخر کښی د دی

دواړو د میراث ذکر هم راځي.

فائده : د «کلالی» دا تفسیر چه کړی شوی دی (چه د هغه پلار او زوی نه وی) دا ګرد (تول) سره منی، مګر زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه د نیکه او لمسی نفی هم ورسره کوی، او وائی کوم حکم چه په پلار او ځوی باندی مرتب کیږی، عیناً همغه حکم پر نیکه او لمسی باندی هم مرتب کیدونکی دی. او د حضراتو صحابه ؓ له وخت څخه راهیسی دا اختلاف د علماؤ په منځ کښی دوام لری.

فَإِن كَانُوٓا۟ أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى ٱلثُّلُثِ ۚ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ ۚ

نو که وو (ورونه خویندی د کلالی) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی ګرد (تول) سره شریکان دی په ثلث (دریمه برخه د ترکی) کښی وروسته له (اداء کولو د) وصیت چه وصیت کولی شی په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین په دی حال کښی چه (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دی وصیت کښی).

تفسیر: یعنی که «اخیافی» ورور او خور له یوه څخه زیات وی نو دوی ګردو (تولو) ته همغه یو ثلث (دریمه برخه) په میراث وررسیږی او په ړومبی صورت کښی هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستنی صورت هغه «ثلث» چه ورکاوه کیږی له وصیت او قرض څخه وروسته څه مال چه باقی پاتی کیږی له همغه څخه دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کیږی. او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندی مقدم کیدی شی چه په هغه کښی د نورو څه زیان نه وی او دا زیان دوه صورتونه لری.

(۱) دا چه له یوه «ثلث» څخه ئی د زیات مال وصیت کړی وی.

(۲) دا چه د هغه وارث له پاره چه هغه ته له میراث څخه هم برخه وررسیږی څه وصیت وکړی په دی دواړو صورتونو کښی وصیت صحیح نه دی. هو! که ګرد (تول) ورثه هغه وصیت سره منی نو ښه! که نه هسی وصیتونه ګرد (تول) مردود دی.

(فائده) : څرنګه چه له وارثانو څخه اندیښنه وه چه د میت له ترکی څخه به د میت وصیت او قرض اداء نه کړی بلکه تول مال به د خپلو ځانونو له پاره وساتی نو ځکه ئی له میراث سره هر ځلی د وصیت او د دین د حکم تاکید بیان کړ او کله چه وصیت تبرع او احسان دی او دیر ځله یو معین سړی د دی مستحق نه وی او له دی سببه د هغه د ضائع کیدلو احتمال قوی ؤ نو ځکه ئی د اهتمام او احتیاط لامله (له وجی) په هر ځای کښی له دین (پور) څخه د وصیت

ذکر د مخه فرمایلی دی حال دا چه د وصیت درجه له دین څخه وروسته ده لکه چه پخوا تیره شوه. (یعنی لکه چه هیڅوک د دین په اداء کښی غفلت نه کوی هم داسی دی په وصیت کښی هم نه کوی!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیز او تکفین. پرته (علاوه) له وراثت او دین څخه چه هغه د نورو حق دی نو له دی حیثیته به وصیت له دین ځنی مقدم وی اګر که له بلی وجی دین په وصیت باندی وړاندی دی او دلته چه د (غیر مضار) قید زیات شوی دی هم دا قید به په نورو سابقه ځایونو کښی هم معتبر وی.

وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

وصیت کوی الله تاسی ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ډیر تحمل والا (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: هغه میراثونه چه د دی رکوع له شروع څخه تر دی ځایه پوری بیان شوی دی پنځه دی. (١) ځوی لور (٢) مور پلار (٣) میره (خاوند) (٤) ښځه (٥) اخیافی ورور خور. هم دی پنځو ته ذوی الفروض یعنی د معلومو برخو خاوندان وائی (په استثناء د ځوی چه عصبه دی) د دی پنځو واړو د میراث احکام ئی بیان کړل، په پای کښی ئی د تاکید په ډول (طریقه) وفرمایل . «دا حکم د پاک الله دی او تعمیل ئی ضروری دی او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی چه کوم یو اطاعت کوی او کوم یو غاړه غړه وی؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او دین کښی له حق او انصاف سره سم کار کوی او کوم یو بی انصافی کوی او ضرر رسوی؟ او په دی خبره دی هیڅوک ونه غولیږی چه د ظلم او بی انصافی په سزا کښی ولی تاخیر کیږی؟ ځکه چه د الله تعالیٰ حلم هم ډیر کامل دی.

(فائده) : ښائی وپوهیږو چه پرته (علاوه) له «ذوی الفروضو» څخه چه د هغو ذکر په هم دی رکوع کښی تیر شو یو بل قسم وارث هم دی چه هغه ته «عصبه» وائی. او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخی له دری برخو) او ربع (څلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرره بلکه هر هغه شی چه له «ذوی الفروضو» ځنی کوم یو نه وی نو د هغه ټول مال (عصبه) ته وررسیږی. او که (ذوی الفروض) او «عصبه» دواړه وی نو اول «ذوی الفروضو» ته او که تری پاتی نشو «عصبی» ته هیڅ نه ور رسیږی او اصلی «عصبه» هغه دی چه نارینه وی ښځه نه وی او د ده او د مری په مینځ کښی د ښځی واسطه هم نه وی او د دوی درجی څلور دی.

(١) ځوی او لمسی.

(٢) پلار او نیکه.

(٣) ورور او وراره.

(٤) تره او د تره ځوی یا د ده لمسی.
که څو تنه «عصبه» موجود وی نو میراث همغو عصبه ؤ ته وررسیږی چه مړی ته نژدی وی لکه د لمسی په مقابل کښی ځوی او د وراره په مقابل کښی ورور وړاندی دی نو بیا د «اخیافی» او «علاتی» په مقابل کښی (اعیانی) مقدم دی. د دی څلورو واړو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږی. دا اصلی «عصبه» نه دی بلکه غیر اصلی دی پرته (علاوه) له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه ؤ سره ښځی نه «عصبه» کیږی. مثلاً د تره زوی «عصبه» دی مگر ده سره د تره لور «عصبه» نشی کیدی.
(فائده) : د دی پاس ذکر شویو قسمونو یعنی «ذوی الفروضو» او «عصبه ؤ» څخه علاوه زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد دریم قسم وارث «ذوی الارحام» هم شته. یعنی داسی قرابت لرونکی چه د ده او د مړی په منځ کښی د ښځی واسطه وی چه نه «ذوی الفروض» وی او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خورئی، ماما، ترور، توړی او د دوی اولاده کله چه له کوم مړی څخه نه «ذوی الفروض» او نه «عصبه» هیڅ، یو نه وی پاتی نو د هغه میراث «ذوی الارحامو» ته ور رسیږی د دی تفصیل د فرائضو په کتابونو کښی مذکور دی.

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۭ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۳﴾ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْهَا ۠ وَلَهٗ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۱۴﴾ ع

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت او د دین تیر شوی حکمونه) حکمونه د الله دی، او هر څوک چه ومنی حکم د الله او د رسول د ده نو داخل به کړی الله دغه (مطیع په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی همیشه به وی (دوی) په دی (جنتونو) کښی، او دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دی ډیر لوی. او هر څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول د ده او وځی له حدوده د الله نو داخل به کړی (الله) دغه (معتدی) اور ته چه همیشه به وی (دی) په هغه (اور د دوزخ) کښی او (شته) ده ته عذاب ډیر سپکونکی.

تفسیر: یعنی دا پخوانی گرد (تول) ذکر شوی احکام (چه د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث

دی) د الله جل جلاله مقرری کړی ضابطې او قاعدی دی هر هغه څوک چه اطاعت کوی او د الله احکام منی چه په هغو کښې د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی نو د هغه له پاره تل جنت دی. او هر هغه څوک چه سر غړوی او د الله تعالیٰ له حدودو څخه بیخی خارجیږی (یعنی حلال ئی حرام او حرام ئی حلال گنی) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کښې پاتی کیږی.

وَالّٰتِیْ یَاْتِیْنَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوْا عَلَیْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ ۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَاَمْسِكُوْهُنَّ فِی الْبُیُوْتِ حَتّٰی یَتَوَفّٰهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ یَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِیْلًا ﴿١٥﴾

او هغه (میروښی) ښځی چه راځی فاحشه (د زنا قبیح کار) ته له ښځو ستاسی نو شاهدان وغواړئ (ای قاضیانو له قاذفه) پر دوی باندی څلور تنه له تاسی (مسلمانانو نه)، نو که شاهدی وویله (شاهدانو پر زنا) نو بندی کړئ تاسی دا (ښځی) په کوټو کښې تر هغه پوری چه وفاتی کاندی دوی موت یا وګرځوی (مقرر کړی) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصی له دی بنده).

تفسیر: وروسته د یتیمانو، او د مواریثو له بیانه، اوس د اقاربو نور متعلقه احکام راښئی. اول د ښځو په نسبت د څو خبرو ارشاد کیږی چه د هغو خلاصه دا ده «د ښځو تادیب او سمول یو ضروری امر دی. خو پر دوی باندی هیڅ قسم ظلم او تعدی کول ښه کار نه دی.» د جاهلیت په زمانه کښې په دی دواړو مواردو کښې پر ښځو باندی ډیر تیری او بی اعتدالی کیده، او په دی آیت کښې د هغو د تأدیب په نسبت حکم دی. «که د کومی زوجی په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو نو د دی له پاره څلور تنه شاهدان چه هر یو ئی مسلمان، عاقل، بالغ او ازاد وی ونیسئ!، که دا څلور واړه پر زنا ئی شاهدی ورکړی نو دا ښځه دی په کوټه کښې مقیده وساتی! او هسی انتظام دی وکړی! چه له کوره ونه وځی او له چا سره کتنه ونه کړی شی تر څو چه هغه ښځه مړه شی، یا الله تعالیٰ د هغی د پاره کوم بل حکم او سزا مقرره وفرمائی. د دی آیت د نزول تر وخته ئی د زانیی له پاره کوم حد نه ؤ مقرر فرمایلی بلکه د تعیین وعده ئی راکړه لکه چه څه موده وروسته ئی په (١٨) جزء د «النور» د سورت په (٢) آیت،اوله رکوع کښې د هغه حد نازل کړه چه د باکری له پاره یو سل دری او د ثیبی له پاره «رجم» یعنی په ګټو سره ویشتل دی، تر څو چه مړه شی.

وَالَّذٰنِ يَأْتِيٰنِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوْهُمَاۚ

او هغه دواړه سړي چه راځي دی (قبیح کار ته) له تاسي نو ایذاء ورسوئ دوی ته!،

تفسیر: یعني که دوه تنه اعم له دی چه یو نارینه او بله ښځه وي یا که دواړه نارینه وي. یا دواړه ښځي (من حیث السحق) وي. او د بد فعل مرتکب شي نو د هغوی سزا ئې مجملاً په ایذاء ورکولو سره ارشاد وفرمایله. په ژبه سره وي، که په خوله سره هومره چه مناسب وي د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی. له دی ځنې معلومیږي چه تر هغه وخته پوري د «زنا» او د «لواطت» د دواړو حکم هم داسي ؤ. چه د حاکم او قاضي په نزد دی هغوی ته هومره سزا، شتم (کنځل)، ضرب (وهل) چه د زجر او عبرت له پاره مناسب وي ورکړه شي. وروسته له هغه کله چه سم له وعدی سره د زنا حد نازل شو، نو د «لواطت» له پاره ئې کوم جلا (جدا) بیان ونه فرمایه. او په هغه کښي د عالمانو سره اختلاف دی چه د «لواطت» له پاره هم هغه حد مقرر دی چه د «زنا» له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی یا د «لواطت» همغه سزا باقي پاتي ده چه پخوا وه یا د هغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دی.
(فائده) : اکثر علماء دا آیت پر زنا محمولوی، او ځینو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځیني ئې پر دواړو باندی شامل ګڼي. (ځني وائي . «﴿وَالّٰتِيْ﴾ ــ ﴿مِنْ نِّسَآئِكُمْ﴾ ــ» په سحاقاتو او «﴿وَالَّذٰنِ﴾ ــ ﴿مِنْكُمْ﴾ ــ» په لواطت کوونکو او ﴿اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ﴾ په زانیانو پوري مخصوص دی. نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ.)

فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمَاؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿١٦﴾

نو که توبه ویستله دی دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنګ وکړئ تاسي له دی دواړو نه، بیشکه چه الله دی ښه توبه قبلوونکی (د ګنهګارانو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعني که وروسته له دی نه دوی له بد کاری ځني توبه وکړي. او خپل راتلوونکي عملونه ښه کړي نو تاسي د هغوی تعقیب پریږدئ!، او په زجر او ملامتولو سره ئې مه تنګوئ! او الله تعالیٰ د خپلو بندګانو د توبي قبلوونکی، او پر دوی باندی مهرباني کوونکی دی. او تاسي لره هم ښائي چه هم داسي وکړئ!

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٍ فَأُولَٰٓئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

بیشکه (قبلول د) توبی په الله (د وفاء له مخې ضروری شی) دی دپاره د هغو کسانو چه کوی دوی ناکاره په ناپوهی سره (په دی حال چه په شان د ناپوهانو وی) بیا توبه وباسی دوی په نژدی زمانه کښی (له موت نه په خوا) نو دغه کسان رجوع به کوی په رحمت سره الله په دوی باندی، او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)،

تفسیر: یعنی توبه خو بیشکه داسی شی دی چه په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوی لکه چه له پخوانی آیت څخه مفهوم شو. لیکن د دی خبری لحاظ هم ښائی هرومرو (خامخا) وکړو. الله تعالیٰ چه په خپل فضل او کرم سره د توبی د قبلولو وعده فرمایلی ده هغه اصلاً په هغو خلقو پوری مخصوصه ده چه په بی خبری او ناپوهی سره کومه کبیره یا صغیره گناه تری صادره شی مگر هر کله چه په خپلی خرابی باندی متنبه او مطلع شی نو سمدلاسه پښیمانه او توبه وکړی نو الله تعالیٰ داسی خطاوی خامخا (تفضلاً) ورمعافوی او پاک الله پر هر شی باندی پوهیږی او دا خبره ورته ښکاره ده چه کوم یوه په ناپوهی سره گناه کړی ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلی ده؟ او د حکمت څښتن (خاوند) دی د هر چا توبه چه سم له حکمته سره وی قبلوی ئی.

(فائده) د «جهالت» او د «قریب» له قیدونو معلومیږی، هر څوک چه د ناپوهی لامله (له وجی) گناه کوی او وروسته له تنبیه ژر توبه کوی نو (تفضلاً د عدالت او د حکمت له قاعدی سره سم د هغه د توبی مقبولیت ضروری دی او هر څوک چه په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو څخنی د غاړی غړولو جرئت وکړی، یا وروسته د خپلی گناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کښی تأخیر او په همغه پخوانی حالت باندی قیام او دوام کوی نو د عدل او انصاف له قاعدی سره سم د هغه خطا اصلاً د معافولو وړ (لائق) نه ده او د هغی قبلول یوازی د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه په خپلی مهربانی سره د دوی دواړو توبی قبلوی. دا خو د پاک الله احسان دی او (تفضلاً) ذمه واری فقط په اول صورت کښی ده او په نورو کښی نشته.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ حَتَّىٰٓ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْـَٰٔنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ

وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبې له پاره د هغو کسانو چه کوي دوی ګناهونه تر هغه پورې چه راحاضر شي یو د دوی ته (اسباب د) مرګ نو وائي چه بیشکه ما توبه ویسته اوس او نه (قبلیدی شي توبه) دپاره د هغو کسانو چه دوی مره شي حال دا چه دوی کافران وي، دغه کسان (چه د کفر په حالت کښې مري، په عین غرغره کښې توبه کوي) تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعني د داسې خلقو توبه نه قبلیږي چه پرله پسې ګناه کوي او له ګناه ځنې مخ نه اړوي. تر څو چه د مرګ علامې او اسباب په نظر ورشي نو په هغه وخت کښې وائي چه زه اوس توبه کوم. او نه د هغه توبه قبلیږي چه د کفر په حالت کښې مړ شي او وروسته د آخروی عذاب له لیدلو څخه توبه کوي د داسې خلقو له پاره شدید عذاب تیار دی.

تنبیه : دا دواړه آیتونه چه د توبې د قبول او د توبې د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دی د دوی کوم مطلب چه مونږ پاس بیان کړ هغه د ځینو لویو محققینو له تحقیقاتو سره سم دی او په هغه کښې دا ښه والی دی چه د «جهالت» قید او د «قریب» لفظ دواړه په خپلې ظاهري معنی باندې قائم پاتې دی او د «علی الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه. او په دې موقع کښې د توبې د قبول او د عدم قبول د ذکر فرمایلو مقصد هم په ښه شان سره عیان شو یعني د «کیف ما اتفق» توبه مقبوله نه ده او د توبې څو صورتونه دي او د دې په مقبولیت کښې هم فرقونه شته تر څو چه د توبې په اعتماد څوک پر ګناهونو باندې جرئت ونه کړي. او دا مقصد هم په دې صورت سره ښه حاصلیږي. مګر نورو مفسرینو حضراتو چه علی العموم د دې آیتونو مطلب ئې ارشاد فرمایلې دی، د «جهالت» قید ئې «احترازي» او «شرطي» قید نه دی اخیستی بلکه (واقعي) قید ئې ګڼلی او وائي چه ګناه تل له جهله او حماقته څرګندیږي او د «قریب» معنی داسې کوي چه د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چه وي هغه ګرد (تول) ته «قریب» وایه شي ځکه چه د دنیا ژوندون قلیل دی. نو په دې صورت کښې مطلب ئې داسې کیږي چه «الله تعالیٰ هغه وعده چه د توبې د قبلولو په نسبت فرمایلې ده له هغو سره ده چه د ناپوهۍ او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله (له وجې) ګناه کوي او بیا د موت له راتګه څخه پخوا تائب کیږي او هغه کسان چه موت ئې لیدلی او د نزعې حالت ته رسیدلی دی یا هغه کسان چه کافران مړه شوي دي نو د دوی توبه له سره نه قبلیږي. له دې تقریره سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بین بین صورتونه چه په ړومبني تقریر کښې مذکور شوي دي په اول شق (د توبې په قبول) کښې شمیرل کیږي.

(فائده) . کله چه د موت یقین راشي او بل عالم په سترګو سره وکتلی شي

نو په هغه وخت کښې توبه نه قبليږي. هو! د اخروي عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبليږي چه له رومبني تفسير سره په اول صورت کښې د توبې قبول د عدل او انصاف له قاعدې سره سم دی. او په نورو صورتونو کښې د توبې قبول يواځې د هغه په فضل او کرم سره دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُواْ ٱلنِّسَآءَ كَرْهًاۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُواْ بِبَعْضِ مَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍۚ

ای هغو کسانو چه ايمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسې لره دا (کار) چه په ميراث به اخلئ تاسې ښځې په زور سره، او مه منع کوئ تاسې دا (ښځې) له پاره د دې چه يوسئ (ترې واخلئ) تاسې ځينې د هغه مال چه ورکړی وی تاسې دوی ته (په مهر کښې) مگر چه راشي (وکاندي) دوی فاحشه (قبيح کار نشوز يا زنا) ښکاره،

تفسير: په پخوانی بيان کښې ئې د ښځو د بد افعالۍ او د تأديب او سمولو حکم ورکړی ؤ، اوس د اهل جاهليت له هغه ظلم او تعدی څخه ممانعت فرمائی چه په ډول ډول (قسم قسم) صورتونو پر ښځو باندې اجرا کيدل د هغو صورتونو له منځه يو صورت دا هم ؤ. «کله چه به څوک مړ کيده نو د دې مړي ښځه به د علاتي زوی يا ورور يا د بل کوم وارث له لوري بندې ساتله کيده بيا به ئې که زړه غوښتل له هغې سره به ئې نکاح تړله. يا به ئې همغسې بې نکاح پخپل کور کښې ساتله او د هغې ټول مهر يا څه برخه بې ئې ترې اخيسته يا به ئې تر مرگه پورې هلته بندې ساتله، او د هغې د مال به وارث کيده» نو د دې په نسبت دا آيت نازل شو چه د هغه خلاصه دا ده. «کله چه څوک مړ شي نو د هغه ښځه د خپلې نکاح واک (اختيار) لری د هغه مړي ورور يا بل کوم وارث لره دا اختيار نشته چه هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کښې راولي او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح څخه منع کولی شي او هغه مجبوره کولی شي چه د خپل ميړه (خاوند) له ميراث ځنې کوم شي (چه هغې ته وررسيدلی وی) بيرته ورکړی. هو! که هغې کومه صريحه بدعملي وکړله نو له هغې بدعملۍ څخه د هغې ممانعت په کار دی.»

وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِۚ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُواْ شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

او گزران کوئ تاسی (ای میړو) له دی (ښځو) سره په نیکی طریقی سره!، پس که خوښی نه وی ستاسی دا ښځی نو (صبر وکړئ) ښائی چه نه به خوښوئ تاسی یو شی حال دا چه گرځولی به وی الله په دی شی کښی خیر ډیر.

تفسیر: یعنی له ښځو سره په خبرو او اترو (په افعالو او احوالو په نفقه او کسوت په مسکن او مأمن) او نورو معاملاتو کښی په ښو خویونو او ښه سلوک سره معامله وکړئ! د جاهلیت په شان (چه د ذلت او د سختی سلوک له ښځو سره کیده) له هغوی سره خراب سلوک مه کوئ! بیا که ستاسی د کومی ښځی کوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وی نو صبر وکړئ، کیږی چه په هغی کښی کومه فائده هم وی او ممکن دی چه تاسی ته کوم شی ښه نه درښکاری او الله تعالیٰ په هغه کښی ستاسی له پاره دینی یا دنیوی کومه گټه ایښی وی نو تاسی لره تحمل کول په کار دی. او له بد خوی سره بدخوئی نه ښائی چه وکړه شی.

وَإِنْ أَرَدتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا ۚ أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾

او که اراده وکړه تاسی (ای میړونو) د بدلولو د یوی ښځی په ځای د بلی ښځی (چه یوه طلاقه او بله نکاح کړی!) حال دا چه ورکړی وی تاسی یوی ته د دوی ډیر مال (په مهر کښی هم) نو مه اخلئ تاسی (ای میړونو! بیرته) له هغه مال نه هیڅ شی آیا اخلئ به تاسی دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بی موجبه) او په گناه ښکاره (ظلم ظاهر سره)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا داسی هم کیده. کله چه به کوم میړه (خاوند) غوښتل چه خپله پخوانی ښځه پریږدی او له بلی کومی ښځی سره نکاح وتری نو پر پخوانی ښځی باندی به ئی تهمت لگاوه او راز راز (قسم قسم) ظلم تیری او سختی به ئی راوستی تر څو هغه مجبوره شی او خپل مهر بیرته ورکړی چه میړه (خاوند) ئی هغه مهر په خپلی نوی نکاح کښی ولگوی. دا آیت د دی کار د ممانعت له پاره نازل شو چه مطلب ئی دا دی . «کله چه پخوانی ښځه پریږدئ!، او بله وکړئ! او پخوانی ښځی ته ډیر مال هم تاسی ورکړی وی نو اوس له هغی ښځی څخه هیڅ شی بیرته مه اخلئ! آیا تاسی په پلمه (تدبیر) او صریح بهتان سره له پخوانی ښځی څخه د هغه مال اخیستل هم غواړی چه ورکړی مو ؤ دا له سره جائز نه دی.»

وَ كَيْفَ تَأْخُذُونَهٗ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَّاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿٢١﴾

او څرنګه به آخلئ تاسی هغه مال حال دا چه په تحقیق سره رسیدلی دی ځینی له تاسی ځینو (نورو) ته (په طریقه د مباشرت سره) او اخیستی دی (ښځو) له تاسی نه عهد کلک (د صحبت او ممازجت (قربت) په حق کښی)

تفسیر: یعنی کله چه نارینه او ښځه له نکاح څخه وروسته یو ځای شی او د ناستی ملاستی وار راشی نو د هغی په معاوضه کښی تول مهر ورکول پر میره (خاوند) باندی واجبیږی نو اوس میره (خاوند) هغه مهر له دی ځنی په کوم سبب اخیستی شی؟ او که ئی مهر نه وی ور رسولی نو د هغی مهر څرنګه معطلولی شی؟ اوس پرته (علاوه) له دی نه چه هغه مهر دا ښځه په خپله خوښه سره ورپریږدی د نجات او د ژغورنی(بچ کیدلو) بله کومه لاره نه ده پاتی. او دی ښځی ډیر مضبوط او کلک اقرار له تاسی ځنی اخیستی دی چه د هغه په سبب دوی ستاسی په قبضه او تصرف کښی راغلی دی. او تاسی له دوی ځنی په پوره ډول (طریقه) سره منتفع شوی یئ که نه تاسی پر دوی باندی د واک (قبضه) او تصرف اختیار په څه ډول (طریقه) بیامونده؟ اوس له هسی کاملی قبضی او تام تصرف څخه وروسته د ښځو مهر بیرته اخیستل یا د دوی مهر نه ورکول څرنګه روا کیدی شی؟

(فائده) : ښائی چه وپوهیږو لکه چه وروسته له مجامعته تول مهر د میره (خاوند) په غاړه لازمیږی هم داسی که مجامعت ته وار ونه رسیږی مګر صحیحه خلوت ئی ورسره کړی وی نو بیا هم پوره مهر واجب الاداء ګرځی. هو! که صحیحه خلوت ته هم وار نه وی رسیدلی او میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو بیا د مسمی مهر نیمائی ورکول پری لازمیږی.

وَلَا تَنْكِحُوْا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ؕ اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً وَّمَقْتًا ؕ وَسَآءَ سَبِيْلًا ﴿٢٢﴾

او مه اخلئ تاسی په نکاح سره هغه (ښځی) چه نکاح کړی دی پلرونو ستاسی له ښځو مګر هغه چه پخوا له دی تیری شوی دی، بیشکه چه دا (کار) دی فاحش (ډیر ناکاره) او ډیر مبغوض (شرعی ته)، او بده (ده دا) لاره (عرف ته).

تفسیر: د جاهلیت خلقو له خپلو میرو، میندو او نورو ځینو محرماتو سره هم نکاح کوله چه د هغی ذکر اوس تیر شو نو دلته له هسی نکاح ځنی هم ممانعت کاوه شی چه تاسی له هغو ښځو

سره چه ستاسی پلرونو نکاح ورسره ترلی وی نکاح مه ترئ! ځکه چه دا بیحیائی او د الله تعالیٰ د غضب سبب او ډیر منفور کار او ډیره بده طریقه ده او د جاهلیت په زمانه کښې هم پوهانو هغه مذموم ګڼلو او هسی نکاح ته ئی د (مقت نکاح) او له دی نکاح څخه چه به کوم وړوکی پیدا کیده هغه ته به ئی «مقتی» ویل هسی نکاح هومره چه شوی دی، شوی دی وروسته له دی نه دی بیخی ونه کړه شی!

(فائده) . کوم حکم چه د پلار د منکوحی په نسبت دی په همغه حکم کښې د پلارنیو او مورنیو نیکونو منکوحی هم داخلی دی اګر که د ډیرو پورته نیکونو هم وی (زمونږ امام ابوحینفه رحمة الله علیه وائی چه مراد له دی نکاح څخنی «وطی» ده یعنی مه «وطی» کوئ! هغی ښځی چه (وطی) کړی دی پلرونو ستاسی په نکاح یا په ملک یمین یا په زنا سره)

حُرِّمَتۡ عَلَيۡكُمۡ أُمَّهَٰتُكُمۡ وَبَنَاتُكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُمۡ وَعَمَّٰتُكُمۡ وَخَٰلَٰتُكُمۡ وَبَنَاتُ ٱلۡأَخِ وَبَنَاتُ ٱلۡأُخۡتِ

حرامی کړی شوی دی پر تاسی میندی ستاسی او لونی ستاسی او (حرامی شوی دی پر تاسی) خویندی ستاسی او عمی (ترورګانی) ستاسی او خالی (توریانی) ستاسی او لونی د ورور (وریری ستاسی) او لونی د خور (خورځی ستاسی).

تفسیر: د میری د نکاح د حرمت له بیانولو نه وروسته اوس د هغو ګردو (تولو) ښځو بیان کوی چه له هغوی سره نکاح ترل جائز نه دی او دا ښځی (١٤) قسمه دی. ٧ نسبی ٧ سببی.

(١) . د هغو بیان کاوه شی چه د نسب د علاقی له سببه حرامی دی او هغه اوه دی.

(١) مور (٢) خور (٣) لور (٤) ترور (٥) توری (٦) وریره (٧) خورځه چه له دوی څخنی له هیڅ یوی سره نکاح ترل جائز نه دی (او حرمت ئی ابدی دی).

(فائده) : د مور تر حکم لاندی مورنی نیاګانی ترآخره پوری ګردی (تولی) داخلی دی. هم داسی د لور تر حکم لاندی لمسی، کړوسی تر آخره پوری تولی داخلی دی. او په خور کښې عینی (سکه چه مور او پلار ئی یو وی) علاتی (چه پلار ئی یو او مور ئی بیله بیله وی) او اخیافی (چه پلار ئی بیل بیل وی مور ئی یوه وی) ګردی (تولی) داخلی دی او په ترور (عمی) کښې د پلرونو نیکونو، خویندی تر پورتنیو پیړیو پوری عینی وی که علاتی یا اخیافی ګردی (تولی) داخلی دی او په توری (خالی) کښې د مور نیا، د نیا نیا او د ګردو (تولو) خویندی سره له دری واړو قسمونو داخلی دی. او په وریره کښې. د دری قسمونو ورونو اولاد، اولاد الاولاد ګرد (تول) داخل دی. او په خورځه کښې د دری قسمه خویندی اولاد، اولادالاولاد

ګرد (تول) سره داخل دی.

وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِيٓ أَرۡضَعۡنَكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ

او (حرامي کړی شوی دی پر تاسی) میندی ستاسی هغه چه تی ئی درکړی وی تاسی ته او خویندی ستاسی له جهته د تی رودلو،

تفسیر: . په «نسبی» محرماتو پسی اوس د «رضاعی» محرماتو ذکر کیږی او هغه دوه دی. (۱) . رضاعی مور. (۲) . رضاعی خور. او په دی کښی اشاره ده چه اوه واړه خپلوی چه په نسبت کښی سره بیان شوی په رضاعت کښی هم حرامی دی. یعنی رضاعی لور، ترور، توړی وریره او خورځه، ګردی (تولی) سره محرماتی دی لکه چه په احادیثو کښی دا حکم شته.

وَأُمَّهَٰتُ نِسَآئِكُمۡ وَرَبَٰٓئِبُكُمُ ٱلَّٰتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّٰتِي دَخَلۡتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمۡ تَكُونُواْ دَخَلۡتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ وَحَلَٰٓئِلُ أَبۡنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنۡ أَصۡلَٰبِكُمۡ وَأَن تَجۡمَعُواْ بَيۡنَ ٱلۡأُخۡتَيۡنِ إِلَّا مَا قَدۡ سَلَفَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿٢٣﴾

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی د ښځو ستاسی او پرکتیانی ستاسی هغه چه په غیږو ستاسی کښی (ئی تربیت موندلی او پیدا شوی) دی له ښځو ستاسی هغه چه دخول (مجامعت) کړی وی تاسی له دوی سره پس که نه وئ تاسی چه دخول (مجامحت) کړی دی تاسی له دوی سره نو نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی (په نکاح) د پرکتیو کښی (او حرامی کړی شوی دی پر تاسی) ښځی د ځامنو ستاسی هغه چه له شاګانو ستاسی (پیدا) دی، او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی دغه) چه جمع وکړئ په منځ د دوه ؤ خویندو کښی مګر هغه چه تحقیق پخوا تیری شوی دی، بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : اوس د «مصاهری» د محرماتو ذکر دی. یعنی د نکاح د علاقی له سببه چه له چا سره

نکاح حرامیږی. او هغه په دوه قسمه ده.
(اول) هغه چه له دی سره د تل له پاره نکاح ناجائزه ده هغه د زوجی مور او د دی زوجی لور ده چه د هغی له موره سره تاسی جماع کړی وی، لیکن که د جماع او د جماع دواعی (لکه لمس) نه پخوا کومی ښځی دی. او په دوی کښی تر لاندی پوری د لمسی او کړوسی ښځی هم داخلیږی او له دوی سره ستاسی نکاح له سره روا نه ده.
(دوهم) قسم هغه ده چه له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وی، بلکه تر هغه پوری چه کومه ښځه ستاسی په نکاح کښی وی، تر هغه پوری د دی ښځی نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وی. خو کله چه هغی ښځی ته طلاق ورکړئ! یا مره شی، نو بیا له هغو سره به مو نکاح ترل روا کیږی، او دغه د هغی زوجی خور ده چه د زوجی په شتوالی کښی له هغی سره نکاح نه ده روا۔ او وروسته له هغی ورسره نکاح جائزه ده او هم داسی د زوجی د عمی، خالی وریری او خورځی حکم هم دی.
(فائده) : دا ئی چه وفرمایل ښځی ستاسی د هغو ځامنو چه ستاسی له شاګانو وی، د هغه مطلب دا دی . چه ستاسی ځامن یا لمسی نسبی وی نه د خولی، یعنی تش ستاسی په غیږو کښی لوی شوی نه وی، چه هغه ته «متبنٰی» وائی او له «رضاعی» ځنی احتراز نه دی. او د (الاما قد سلف) مطلب دا دی چه د جاهلیت په زمانه کښی او له دی حکم څخه پخوا هغه اجتماع چه د دوه ؤ خویندو په منځ کښی شوی ده، هغه معاف ده، او د «فی حجورکم» له فرمایلو ځنی دا مطلب دی «هغه چه تاسی ئی پخپلو غیږی کښی روزنه او پالنه کوئ یعنی د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ!» ګواکی د زړه له کومی ئی اولاد ګڼئ!. له دی ځنی د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو او دا مطلب نه دی چه د هغوی د حرمت له پاره د هغوی پالل او روزل په غیږ کښی ضروری دی.

وَّالْمُحْصَنٰتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ كِتٰبَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ۚ

او (حرامې کړې شوې دي پر تاسې) مېرونې (منکوحې) له ښځو مګر هغه (مېرونې - منکوحې) چه مالکان شوې دي (د هغو) ښې لاسونه ستاسې، فرض کړې دي الله پر تاسې (تحریم د دې پورته محرماتو، یا) ښې لاسونه ستاسې، (مقرر کېدل د دې حکم په) کتاب د الله کښې دي پر تاسې باندې، (چه پاس مذکور دي)

تفسیر: د محرماتو ذکر کولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بیان فرمایي چه د بل چا په نکاح کښې وي یعنې هغه ښځه چه د بل چا په نکاح کښې وي د هغې نکاح له بل سره نه روا کېږي. تر څو چه هغه په طلاق یا وفات له خپل مېړه (خاوند) جلا (جدا) او د طلاق یا د موت عدت ئې پوره نشي نو تر دې وخته پورې هیڅوک له دې سره خپله نکاح نشي تړلی، که کومه مېرونه (منکوحه) ښځه ستاسې په «**ملک الیمین**» کښې راشي، نو هغه له دې حکم څخه مستثنٰی او پر تاسې باندې روا ده، اګر که مېړه (خاوند) ئې ژوندی هم وي او دې ته ئې طلاق هم نه وي ورکړی او صورت ئې دا دی چه یو کافر نارینه له یوې کافرې ښځې سره نکاح تړلې وي او مسلمانان پر «**دارالحرب**» باندې یرغل (حمله) وروړي او هغه مېرونه (منکوحه) ښځه اسیره کړي او «**دارالاسلام**» ته ئې راولي، نو دا ښځه چه د هر مسلمان په لاس ورغلې وي هغه ته حلاله ده اګر که د هغې مېړه (خاوند) په «**دارالحرب**» کښې ژوندی موجود وي او خپلې دې ښځې ته ئې طلاق هم نه وي ورکړی د ګردو (تولو) محرماتو له بیانولو څخه وروسته تاکید فرمایي چه دا د الله جل جلاله حکم دی، د هغه منل پر تاسې باندې لازم دي. (کتب الله محذوف فعل مصدر دی. یعنې کتب الله علیکم حرمة هذه المحرمات لیکلې دي الله حرمت د دغو محرماتو پر تاسې باندې په لیکلو سره. او تقدیر ئې کړی په تقدیر کولو سره).

(فائده): هغه کافره ښځه چه په «**دارالحرب**» کښې نیولې شوې وي، د هغې د حلالېدو له پاره دا ضروري ده چه یو «**حیض**» پرې تېر شي او دا ښځه مشرکه او بت پرسته هم نه وي بلکه له اهل د کتابو څخه وي.

وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوْا بِاَمْوَالِكُمْ مُّحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ ؕ

او حلالې کړې شوې دي تاسې ته (ګردې (ټولې) ښځې) چه پرته (علاوه) له دوی څخه دي (په دې شرط) چه طلب وکړئ تاسې (د هغو) په مالونو خپلو (چه مهر دی) په دې حال کښې چه ساتونکې شئ. (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کوونکې

تفسیر: یعني بې له هغو (١٥) اقسامو ښځو څخه چه د دوی د حرمت بیان وشو نورې ګردې (ټولې) ښځې په څلورو شرطونو حلالې دي.
(١): دا چه طلب ئې کړئ! یعني په ژبې سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشي.
(٢): دا چه مهر ورکول ومنئ!.
(٣): دا چه د هغې ښځې پخپل واک (اختیار) کښې راوړل او په قید او قبضه کښې ساتل مقصود وي او تش ورسره چړچې (مزې) کول او شهوت پرستي مقصود نه وي لکه چه په زنا کښې وي. یعني د همیشه له پاره هغه د ده ارتینه (ښځه) شي، او بې له پریښودلو او طلاقولو له خپل میړه (خاوند) څخه بېلېدلې نشي، مطلب دا چه کومه موده نه وي مقرر شوې. نو له دې ځنې د «متعه» حرمت ښکاره شو چه د حق د خاوندانو پرې اجماع ده.
(٤): شرط چه په نورو آیتونو کښې مذکور دی دا چه په مخفي ډول (طریقه) سره دوستي نه وي یعني لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوې ښځې د دې نکاح په معامله کښې شاهدان وي. که بې له شاهدانو ایجاب او قبول وشي نو هغه نکاح نه صحیحه کیږي او زنا بلله شي.

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهٖ مِنْهُنَّ فَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ فَرِيْضَةً ؕ

پس هر هغه ښځه چه نفع واخیسته تاسې په هغې سره له دې (منکوحو ښځو) څخه نو ورکړئ تاسې دوی ته مهرونه د دوی په دې حال کښې چه فرض کړې شوي دي.

تفسیر: یعني له هغې ښځې سره چه نکاح وتړله شوه او میړه (خاوند) له هغې څخه تر لږې یا ډېرې تاکلې (مقرر) مودې پورې نفع هم واخیسته یا لږ تر لږه یو ځلې «وطی» یا صحیحه خلوت ته وار ورسید، نو د دې ښځې پوره مهر ورکول لازمیږي. ترڅو چه هغه ښځه خپل مهر ور ونه بښي، نو په هیڅ ډول (طریقه) هغه د ده له غاړې څخه نه خلاصیږي. که ښځه بیخي په کار ورنشي او پخوا له صحیحه خلوت میړه (خاوند) ئې طلاق ورکړي نو د مقرر مهر نیمایي پرې لازمیږي. که ښځه پخوا له انتفاع څخه کومه هسې خبره وکړي چه په هغې سره ئې نکاح ماته شي نو د میړه (خاوند) له غاړې څخه ګرد (ټول) مهر خلاصیږي او هیڅ شی پرې نه لازمیږي.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُم بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

او نشته گناه پر تاسی باندی (ای میړونو (خاوندانو) او ښځو!) په هغه شی کښې چه راضی شوی یئ تاسی په هغه باندی پس له مقررولو (د مهر) بیشکه چه الله دی ښه عالم (په پټو او ښکارو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندی سره راضی شول. مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر ځنی څه شی لږ کړی. یا نارینه پخپله رضاء سره له مقرر مهر څخه څه زیات ورکړی. نو مختار دی او په دی کښې هیڅ وبال نشته. او داسی دی ونه کړی چه له مقرر مهر څخه میره (خاوند) څه شی لږ کړی! یا ارتینه (ښځه) له هغه څخه څه زیات شی وغواړی. هو! د دواړو خواؤ رضاء شرط ده. (یا دا معنی چه د نفقی، صحبت مفارقت او نورو په کیفیت کښې په هر شان چه بیا سره راضی شول). په آخره کښې ئی وفرمایل چه الله تعالیٰ ته ستاسی گرد (ټول) مصالح او هر راز (قسم) نفع او نقصان ښه معلوم دی او هر حکم چه فرمایی هغه بیخی له گټی او حکمت څخه ډک وی د هغه په متابعت کښې ستاسی د دارینو منافع او ښیگڼی (فائده) او په مخالفت کښې ئی ستاسی نقصان او تاوان دی.

وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۚ

او هغه څوک چه توان نه لری له تاسی له جهته د غناء د دی چه په نکاح واخلی اصیلی مؤمنی ښځی نو (په نکاح دی واخلی) له هغو ښځو چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی له (هغو) وینځو ستاسی چه مؤمنی وی

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د دی خبری قدرت نه لری چه له آزادی ښځی سره خپله نکاح وتړی او د هغی د مهر او د نفقی تحمل وکړی شی، نو داسی سړی لره دا بهتره ده چه له کومی داسی مسلمانی وینځی سره خپله نکاح وتړی چه د هغی مهر لږ او نفقه ئی هم آسانه وی. او که مالک ئی په خپل کور کښې وساتی (لکه چه اکثر ئی ساتی هم) نو میره (خاوند) ئی د هغی له نفقی

شخه فارغ البال گرځی. او که میره (خاوند) ته ئی ور وسپاری، نو بیا هم د اصیلی د نفقی په نسبت د دی وینځی په نفقه کښی خامخا تخفیف شته.

(فائده): هر سړی چه د اصیلی ښځی د نکاح کولو توان لری نو ده لره د امام شافعی رحمة الله علیه او نورو په نزد له وینځی سره نکاح ترل حرام دی. او زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښی هسی نکاح «تنزیهی کراهت» لری او د داسی نکاح د صحت له پاره د وینځی مسلمانی د اکثرو علماؤ په نزد ضروری ده او زمونږ د حنفیانو په مذهب افضله ده. که له کتابی وینځی سره نکاح وکړی نو هغه هم د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد روا ده. هو! که د چا په نکاح کښی اصیله ښځه وی نو ده لره له وینځی سره نکاح ترل! د ګردو (تولو) په نزد حرام دی.

وَاللّٰهُ اَعۡلَمُ بِاِيۡمَانِكُمۡ بَعۡضُكُمۡ مِّنۡۢ بَعۡضٍ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسی ځینی ستاسی له ځینو نورو یئ! (یعنی ګرد(تول) د یوه پلار آدم اولاده یئ!)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی د تولو د ایمان اصلی کیفیت معلوم دی. تاسی لره ښائی چه په ښکاره باندی اکتفاء وکړئ! د ځینو وینځو ایمان د الله تعالیٰ په نزد د ځینو آزادو (خپلواکو) ښځو له ایمان ځنی بهتر او افضل کیدی شی. نو د ایمان له حیثیته د وینځی په نکاح کولو کښی نه ښائی چه څه انکار وکړی ځکه تاسی په خپلو منځونو کښی ګرد (تول) سره یو او له یوه اصله پیدا شوی یئ! او په یوه دین کښی سره شریکان یئ! نو بیا له وینځو سره نکاح ترل ولی عیب او ننګ او عار ګڼئ؟ په دی کلام سره د وینځو د نکاح په لوری توجه ورکول او له دوی ځنی د نفرت د احساس لری کول مطلوب دی.

فَانۡكِحُوۡهُنَّ بِاِذۡنِ اَهۡلِهِنَّ وَاٰتُوۡهُنَّ اُجُوۡرَهُنَّ بِالۡمَعۡرُوۡفِ مُحۡصَنٰتٍ غَيۡرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخۡدَانٍ

نو په نکاح واخلئ (د بل چا) وینځی په اذن د خاوندانو د دوی او ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نیکه وجه) سره چه وی دوی عفیفی ساتلی شوی له زنا چه نه وی زنا کوونکی په ښکاره او نه وی نیوونکی د پټو یارانو،

تفسیر: یعنی اوس مناسب دی چه له پورتنی بیانه سره سم له هغو وینځو سره نکاح وترئ! او د دوی له مالکانو څخه اجازه واخلئ! او سم له دود (رواج) او دستوره د هغوی مهرونه په ښه وجه سره ورکرئ! چه څه معطلی، تنګی او خفګان پکښی نه وی او غدر او نقصان په کښی رانشی. او کله چه د دوی په خوښی سره دا وینځی د نکاح په قید کښی راشی نو دا وینځی دی پټی یاری نه کوی! یعنی زنا دی نه کوی! چه په هغه کښی مهر له سره نه لازمیږی.

له دی ځایه راښکاره شوه چه په زنا کښی مهر نه لازمیږی او د نکاح له پاره شاهدان ضروری دی.

فَإِذَآ أُحۡصِنَّ فَإِنۡ أَتَيۡنَ بِفَٰحِشَةٖ فَعَلَيۡهِنَّ نِصۡفُ مَا عَلَى ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ مِنَ ٱلۡعَذَابِۚ

نو کله چه میروښی (منکوحه) (واده) کړی شوی دوی پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره نو دی په دوی باندی نصف (نیم) د هغه چه په اصیلو ښځو باندی دی له عذابه (له حده چه پنځوس دری دی)؛

تفسیر: یعنی هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چه له نکاح ځنی ئی فائده اخیستی وی، یعنی روا مجامعت ئی کړی وی او بیا زنا وکړی نو دا زانی دی سنګسار او په ګټو سره دی وویشتلی شی! او که نکاح ئی نه وی شوی او پخوا له نکاح څخه ئی زنا وکړه، نو د هغه له پاره حکم دی چه یو سل دری دی وواهه شی. او مریی او وینځی له پاره مخ کښی او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کښی یواځی د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَٰلِكَ لِمَنۡ خَشِيَ ٱلۡعَنَتَ مِنكُمۡۚ وَأَن تَصۡبِرُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٥﴾

دا (په نکاح اخیستل د وینځو) دپاره د هغه چا دی چه ویریږی له ضرره (چه زنا ده) له تاسی نه او دا چه صبر وکړئ تاسی (له وینځو) خیر (غوره) دی تاسی ته او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا.

تفسیر: یعنی په تاسی کښی له وینځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سری په حق کښی دی چه له مشقت تکلیف او ضرره یعنی د زنا له اخته کیدلو ویریږی که تاسی صبر وکړئ!

او له وينځو سره نکاح ونه کړئ! نو دا ستاسي په حق کښي.ديره ښه ده. ځکه چه ستاسي اولاد به آزاد وي. هو! له هر چا سره چه څه انديښنه وي چه صبر او تحمل به ونه شي کولی نو هغه ته دا بهتره ده چه په هسي حالت کښي کومي وينځي سره خپله نکاح وتړي. او الله ښه ښونکی دی له پاره د صبر کوونکو.

يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

اراده لري الله چه بيان کړي تاسي ته (شرعي احکام) او وښيي تاسي ته لاره د هغو کسانو چه پخوا له تاسي وو (له انبياؤ او بوځي تاسي په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړي په رحمت سره پر تاسي باندی او الله ښه عالم دی (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعني د الله تعالیٰ اراده د دی احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چه تاسي ته د حلالو او حرامو حال معلوم شي او د پخوانيو انبياؤ لاره در په برخه شي لکه حضرت ابراهيم عليه السلام او نور. او مغفرت ستاسي په برخه کړي. او الله جل جلاله ته ستاسي مصالح او نور کرد ((تول) حالات پوره څرګند دی. او د الله جل جلاله په هر حکم او په هر تدبير کښي حکمت دی. که اوس د هغه د حکم اطاعت ونه کړئ! نو له هدايت څخه محروميږئ! او د پخوانيو پيغمبرانو له سننو څخه هم مخالفت کوئ! او د الله تعالیٰ له رحمت او مغفرت نه هم بی برخي کيږئ! (نو ځکه تاسي ته بيانوی هغه چه مخفي ؤ له تاسي نه چه هغه د وينځو احکام او حقوق، د محرماتو حدود، د مباحو د اکتساب قيود، اخروي وعد او وعيد او د دنيوي ژوند د اصلاحاتو تحديد دی څو چه تاسي ته د هغو انبياؤ او صالحانو لاره دروښيي چه پخوا له تاسي نه تير شوي دي او تاسي هغوی پسي اقتداء وکړئ! او د هغوی په اهتداء سره اعتلاء ومومئ ځکه چه تقویٰ او د ارحامو صله او په حلالو اشتغال او له حرامو احتراز، او د مبين دين التزام، او په شرعي احکامو اعتصام هر سړی مأجور او فائزالمرام ګرځوی. **اللهم ارزقنا الهداية والحلال وقنا الضلالة والنكال)**

(فائده): پخوا له دی نه د زنا او لواطت حرمت او له هغو څخه توبه کول او د ښځو په نسبت ځيني احکام او د هغو ښځو بيان وشو چه له دوی سره نکاح تړل حرام دي او د نکاح او مهر او د نورو په نسبت د قيودو او د شرائطو يادونه او د بدکاری ځني ممانعت او د هغو د سزا ذکر ؤ څرنګه چه د څو وجوهو لامله (له وجی) د دی احکامو اطاعت سخت ؤ، نو ځکه ئي په دی آيت

او په راتلونکو دوو آيتونو کښې د دې احکامو منل او تعميل ښه مؤکد او لا مستحکم کړل او له مخالفت څخه ئې ممانعت وفرمايه. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوٰتِ أَن تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾

او الله اراده لري چه رجوع وکړي په رحمت سره پر تاسي باندې. او اراده لري هغه کسان چه متابعت کوي د شهواتو (د نفس د آرزوګانو) د دې چه کاږه شئ تاسي (د حق له لارې څخه) په کږيدلو ډيرو لويو او لرې سره.

تفسير: يعني دا مختلف قيود چه پخوا له دې نه تير شول له هغو څخه پر تاسي باندې رحمت فرمايل مطلوب دې. نو ځکه الله تعالیٰ د دې قيودو په نسبت حکم وفرمايه او هغه کسان چه په خپلو شهواتو کښې اخته دې دا غواړي چه تاسي له سمې لارې لرې ولويږئ! يعني د هغوی په شان تاسي هم د خپلو شهواتو اتباع وکړئ! او ګمراهان شئ! نو اوس هر څه چه کوئ، ښائي چه په پوره عقل او فکر او پوهې سره ئې وکړئ!.

يُرِيدُ اللّٰهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

اراده لري الله د دې چه سپک کړي (بار) له تاسي نه، او پيدا کړی شوی دی انسان ضعيف (کمزوری چه د درووند بار طاقت نه لري).

تفسير: يعني الله تعالیٰ انسان ضعيف پيدا کړی دی او الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده، چه انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر کومه ځايه پورې صبر کولی شي او له هغه څخه زيات صبر نشي کولی نو ځکه ئې په هر حکم کښې د تخفيف لحاظ هم فرمايلی دی. داسې نه ده چه هر هغه شي چه د انسان له پاره مفيد ليدل شوی دی. همغه ئې ورپه غاړه کړی دی. سخت وی که آسان. مثلاً له ښځو څخنې ځان ساتل او له شهوت نه صبر کول د انسان له پاره ډير سخت ؤ، نو ځکه الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه د ده د خواهش د پوره کولو له پاره جائزې طريقې ور وښوولې، چه په هغو سره خپل مطلب حاصل کړی شي او داسې ئې نه دي فرمايلي چه انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بيخي منع کړی شوی دی حق تعالیٰ په خپل رحمت سره په شريعت کښې تنګی نه ده فرمايلې چه خلق حلال پرېږدي، او د حرامو په لورې وځغلي. د دې آيتونو خلاصه داسې راووته چه «له شهواتو څخنې د نفس ساتل ـ او د دې ګردو (تولو) قيودو منل چه د ښځو په

باره کښی مذکور شول، له سره دروند او سخت امر نه دی. او د هغو تعمیل خورا (ډیر) ضروری او بیخی مفید دی.»

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسی! مالونه د یو بل په منځونو خپلو کښی په ناروا سره! مګر (خورئ یی) که وی دا (مالونه چه خورئ ئی اموال د) تجارت (چه صادروی) په خوښی سره له تاسو نه.

تفسیر: مطلب دا دی چه هیچا لره د هیچا مال په ناحقه سره خوړل مثلاً په رشوت، دروغ ویلو، تګی او غلا کولو (یا په قمار یا په غصب یا په ناحقه دعوی یا په فاسدو عقودو او نورو) سره بیخی روا نه دی. هو! که سوداګری یا بیع او شری د جانبینو په خوښی سره وشی نو په دی کښی هیڅ حرج نشته او له دی مال ګټنی وخورئ! چه د هغه خلاصه داسی شوه «په جائزه طریقه سره له مال اخیستلو څخه هیڅ ممانعت نشته چه د هغه مال ترک کول په تاسی باندی دروند وی. (ځینی وائی چه مقصود له دی نهیی په هغه څه کښی د مال له صرفولو څخه منعه ده چه د الله تعالیٰ رضاء په کښی نه وی، او په تجارت سره ئی صرفول دا دی چه په لاره د الله تعالیٰ او په رضاء د الله تعالیٰ کښی وی.)

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

او مه وژنئ تاسی سره ځانونه خپل (یعنی یو بل یا مه کوئ تاسی هغه کار چه ستاسی د هلاک سبب وی) بیشکه چه الله دی پر تاسی باندی ډیر مهربان (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی پخپلو منځونو کښی یو له بله سره مه وژنئ بیشکه چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی ډیر مهربان دی چه د بل چا په مال او ځان باندی له بی سببه تصرف کولو څخه ئی منع فرمایلی ده، او تاسی ته ئی داسی احکام درلیږلی دی چه په هغو کښی بیخی ستاسی ښیګڼه (فایده) او خیر دی.

وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَّظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيْهِ نَارًا ۭ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿٣٠﴾

او هر څوک چه وکړی دغه (تیر منهیات) په تیریدلو سره له حقه او په ظلم (تعدی) سره نو ژر به مونږ داخل کړو دی اور (د دوزخ) ته او دی دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: یعنی هر څوک چه له ظلمه او تیری څخه لاس نه اخلی بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوری یا په ظلم سره بل څوک وژنی نو د ده د هستوګنی ځای دوزخ دی، او د هسی ظالمانو په اور کښی اچول الله تعالیٰ ته څه سختی نه لری بلکه بیخی سهل او آسان دی نو اوس دی څوک داسی ګومان نه کوی چه مونږ خو مسلمانان یو نو څرنګه به په دوزخ کښی لویږو؟ الله تعالیٰ مالک او مختار دی او هیڅوک دی له عدل او انصاف څخنی نشی اړولی.

اِنْ تَجْتَنِبُوْا كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُّدْخَلًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾

که ځان وساتئ تاسی له لویو د (هغو) ګناهونو څخه چه منع کولی شئ تاسی له هغو نه نو لری به کړو مونږ له تاسی نه (صغیره) ګناهونه ستاسی او ننه به باسو مونږ تاسی په ځای د ننوتلو ډیر ښه کښی (چه جنت دی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی مذکور ؤ هر هغه څوک چه په ظلم سره د بل چا ځان یا مال ته نقصان ورسوی نو د هغه سزا جهنم دی. له دی څخه معلومه شوه چه د الله تعالیٰ څخه نافرمانی د بندګانو له پاره د عذاب موجب دی. اوس په دی آیت کښی له ګناهونو څخنی د ژغورنی (بچ کیدو) ترغیب او د ګناهونو په اجتناب باندی د مغفرت وعده او د جنت توقع او طمع ورکوله کیږی چه د هغی په پوهیدلو سره هر سړی زیار (محنت) وکاږی چه له ګناهونو څخنی ځان وژغوری (وساتی) او ورمعلوم شی چه هغه څوک چه له کبیره ؤ ګناهونو څخه ځان وساتی چه د هغو ذکر اوس تیر شو (لکه رشوت د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل او نور) نو د هغه به ګرد (تول) هغه صغیره معاصی ښځل کیږی چه د هغوی ارتکاب د وژلو او د غلاؤ او د نورو د تحصیل او تکمیل له پاره شوی ؤ. په دی آیت کښی څو خبری بحث طلبی

دی. مګر د ګردو (تولو) اصل هم دا دی چه د دی آیت عمده او اصلی مطلب معلوم شی تر څو په هغه سره د ګردو (تولو) امورو پوهیدل آسان شی.
«معتزله» او د دوی نور ملګری په سرسری ډول (طریقه) سره د دی آیت په مضمون باندی داسی پوهیدلی دی، «که له کبیره ؤ ګناهونو څنی ځان وژغورئ (وساتی)! یعنی یوه کبیره ګناه هم ونه کړئ! نو بیا یواځی صغیره ګناه هرڅومره وکړئ! هغه به ضرور دربښل کیږی. او که له صغائرو سره کبیره هم (**کیف ما اتفق**) یوه یا دوه شاملی شی نو بیا ئی معافی ممکنه نه ده. بلکه د ګردو (تولو) سزاوی هرومرو (خامخا) دررسیږی.»
«اهل السنت» وایی چه «په دی دواړو صورتونو کښی الله تعالیٰ ته د معافی او مؤاخذی اختیار بیخی محقق دی.» نو په اول صورت کښی د معافی لزوم او په بل صورت کښی د مؤاخذی وجوب د معتزله ؤ بدفهمی او ناپوهی ده او د دی آیت د ښکاره ؤ الفاظو او ظاهری مضمون څخه چه د معتزله ؤ مذهب راجح په نظر راځی د هغه ځواب چا داسی ورکړی دی «د شرط له انتفاء څنی د مشروط انتفاء کوم ضروری امر له سره نه دی. ځینی داسی وایی چه د «کبائر» له دی لفظه چه په دی آیت کښی مذکور دی اکبرالکبائر یعنی خاص شرک مراد دی او د کبائر د لفظ د جمعی راوړلو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی او تر دی لاندی څو نوری خبری هم تر بحث لاندی راځی. مګر مونږ له هغو ګردو (تولو) څخه تیریږو او یواځی د هم دی آیت داسی محققه او عمده معنی بیانوو چه له نصوصو او عقل سره موافقه او د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وی او د فهم او انصاف د خاوندانو په نزد په دی معنی سره ګردی (تولی) ضمنی خبری پخپله حل او د معتزله ؤ په ناپوهی او عدم تدبر باندی قوی حجت جوړیږی او اهل حق ته د هغه د ابطال او د تردید په لوری توجه فرمایلو ته هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. نو په غور ئی واورئ!
دا خو ښکاره ده چه د ﴿ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ الآیه ارشاد چه دلته مذکور دی او د ﴿ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ ﴾ ارشاد چه د ۲۷ جزء د «النجم» په (۳۲) آیت (۱) رکوع کښی موجود دی د دواړو ارشاداتو مطلب یو شی دی او یواځی په لفظونو کښی ئی لږ څه فرق سره شته، نو اوس هر هغه مطلب چه د هغه آیت وی همغه به د دی آیت مطلب هم وی د «النجم» د سورت د آیت په نسبت د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ارشاد په (بخاری) او د احادیثو په نورو کتابونو کښی ښکاره شته، عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه **قال ما رأیت شیئا اشبه باللمم مما قال ابوهریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم ان الله کتب علی ابن آدم حظه من الزنی ادرک ذلک لامحالة فزنی العین النظر وزنی اللسان المنطق ـ والنفس تتمنی وتشتهی والفرج یصدق ذلک ویکذبه انتهی**» د پوهیدلو په شرط له دی حدیث څخه د دی دواړو پخوانیو آیتونو د واقعی او تحقیقی مطلب پوره پته ولګیده. او د حبر الامة او لسان القرآن حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د فرمایلو څخه دا هم معلومه شوه چه د «لمم» او علی

هذالقیاس د «سیئات» معنی له دی څخه ښه نښی کیدی، نو اوس د دی مطلب په مقابل کښی به د دی آیت د مضمون په نسبت بل کوم تقریر څرنګه د ترجیح وړ (لائق) او د غوره کیدلو لایق کیدی شی؟ بالخصوص د معتزله ؤ چتی (بیکاره) وینا په څه ډول (طریقه) د التفات وړ (لائق) او د ځواب لایقه ګڼله کیږی؟ او په واقعی توګه (طور) د ذکر شوی حدیث مطلب او هغه خبره چه حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له هغه څخه ایستلی ده داسی عجیبه او د قبول وړ (لائق) تحقیق دی چه له هغه څخه د دواړو آیتونو مضمونونه ښه محقق شوی دی، او دی د معتزله ؤ خرافاتو ته هیڅ ځای او اهل حق ته د هغو د تردید ضرورت هیڅ پاتی نشو، او په هغه سره د نورو ضمنی اقوالو او اختلافاتو حل هم په ښه ډول (طریقه) سره وشو لکه چه په ادنٰی تأمل سره پوهان پری پوهیدی شی.

مونږ د توضیح په غرض د ذکر شوی حدیث خلاصه لیکو حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه د «لمم» لفظ چه په «النجم» کښی راغلی او د هغه د معافی وعده شوی ده د هغه د تعیین او تحقیق په نسبت مونږ ته د ابی هریره رضی الله تعالیٰ عنه د حدیث څخه بهتر کوم بل شی نه دی معلوم چه خلاصه ئی دا ده چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی الله تعالیٰ د بنی آدم په ذمه باندی د زنا کومه برخه چه مقرره فرمایلی ده هغه هرومرو (خامخا) ده ته رسیدونکی ده نو د زنا په فعل کښی د سترګو برخه لیدل دی او د ژبی برخه د هغو خبرو ویل دی چه د زنا د فعل مقدمات او اسباب پیدا کوی او د نفس حصه دا ده چه د زنا تمنا او د هغه غوښتنه کوی. مګر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلاً د فرجینو په عمل پوری موقوف دی. یعنی که د فرجینو ځنی د زنا صدور محقق شو نو د سترګو، ژبی او نفس او د نورو ګردو (تولو) په زنا کښی واقع کیدل محقق شول که د ګردو(تولو) اسبابو او ذرائعو وسائلو د شتوالی سره د فرجینو فعل متحقق نشی بلکه له «زنا» ځنی ئی «توبه» او اجتناب په نصیب شی نو اوس د زنا هغه ګرد (تول) وسائل او وسائط د مغفرت لایق شول یعنی کله چه د فرجینو زنا کول باطل شو، ګواکی د دوی ماهیت قلب شوی د ګناه په ځای عبادت وګرځید. مثلاً یو سړی د غلا په نیت تر مسجد پوری ورسیده مګر په مسجد او په عین موقع کښی متنبه او ویښ شو او له غلا ئی توبه وایسته او ګرده (توله) شپه ئی د الله تعالیٰ په عبادت کښی تیره کړه. نو ښکاره ده هغه ورتګ چه د غلا وسیله په نظر راته اوس همغه د توبی وسیله او د لمانځه سبب وګرځید. نو د ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د دی حدیث له اوریدلو څخه عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه وپوهید چه «لمم» هغه خبری دی چه په اصل کښی لویه ګناه نه ده مګر د ګناه د سبب کیدلو لامله (له وجی) ګناه ګرځی نو د آیت مطلب به داسی شی هغه کسان چه له لویو او ښکاره ؤ ګناهونو ځنی ځانونه ژغوری (ساتی) خو (لمم) ورځنی صادریږی مګر د لویی او اصلی ګناه له صدور څخه پخوا دوی له خپل قصور ځنی تائب او مجتنب کیږی نو اوس لکه چه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د حدیث په اساس د (النجم) د سورت د آیت په مطلب باندی پوهیدلی دی مونږ لره هم ښائی چه همغه معنی د ابن عباس رضی

الله تعالیٰ عنه له ارشاد سره سم د «النسآء» د سورت د آیت په مطلب کښې هم بې له تکلفه واخلو چه وروسته له هغه الحمدلله نه مونږ ته د دې خبرې ضرورت پاتې کیږي چه د دې آیت په توضیح کښې د صغیرې ګناه او د کبیرې ګناه مختلف تفسیرونه نقل کړو او نه به راسره د معتزله ؤ د استدلال د ځواب ورکولو څه فکر وي. د سیئاتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځي او د اجتناب معنی هم ظاهریږي. او نورې ګردې (تولې) وړې خبرې انشاءالله تعالیٰ په لږ تدبر سره حل کیږي د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حدیث له ارشاد او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له بیان سره سم داسې شوه «هغه کسان چه خپل ځانونه له هسې ګناهونو څخه ژغورې (ساتي) او د هغو د ارتکاب څخه خپل نفسونه ساتي چه د ګناهونو په سلسله کښې مقصود او لویه ګڼله کیږي، نو د هغه اجتناب او ژغورنې (ساتنې) په وجه سره د دوی هغه بدکار چه د کومې لویې ګناه د حصول په طمع ئې کړې وي معافیږي.

او د ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴾ له ارشاد سره به سم دا کسان په جنت کښې داخلیږي. دا مطلب نه دی چه د زنا د سلسلې صغائر د کومې بلې سلسلې د کبیرې ګناه مثلاً د شرابو له نه څښلو څخه به معافیدې شي یا د شرابو د څښلو لامله (له وجې) د هغو مؤاخذه هم لازمه او واجبیږي. والله اعلم.

(دا د «فوائد موضح الفرقان» عبارات او تحقیقات دي. ولې په واقع کښې مطلقاً صغائر په حسناتو سره ببښل کیږي. کما قال الله تعالیٰ ﴿ إِنَّ ٱلْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴾

وَلَا تَتَمَنَّوْا۟ مَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بِهِۦ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ

او ارمان مه کوئ تاسې د هغه شي چه غوره ګرځولي دي الله په هغه شي سره ځینې له تاسې پر ځینو نورو

تفسیر: یعنې حق تعالیٰ چه چاته پر بل چا په کوم صفت کښې شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایي، نو تاسې د هغه هوس او حرص مه کوئ! چه د هغه دې نه وي، زما دې وي ځکه دا هم ګواکې همغسې دي چه د چا په خاص مال او ځان باندې له کوم سببه منګولې خښې کړئ! چه د هغه حرمت اوس تیر شو او هم له دې څخه ستاسې په منځو کښې حسد او بغض پیدا کیږي. او د الله تعالیٰ له حکمت څخه هم مخالفت لازمیږي. ځینو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې عرض وکړ چه «څه سبب دی چه په هر ځای کښې الله تعالیٰ نارینه ؤ ته خطاب فرمایي او هغوی باندې حکمونه کوي او د ښځو ذکر نه کیږي او په میراث کښې نارینه ته دوه برخې ورکولې شي؟» په دې آیت کښې د دغو ګردو (تولو) پوښتنو ځواب ورکړې شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا ۖ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ۚ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

شته نارینه ۋ لره نصیب (برخه، مقرره له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی وی دوی او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرره له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی وی دوی او سؤال کوئ تاسی له الله نه له فضل (او مهربانی) د ده بیشکه چه الله دی پر هر شی ښه عالم (ډیر دانا).

تفسیر: یعنی نارینه او ښځو لره همغسی برخی مقرری شوی دی چه دوی کار کوی خلاصه ئی داسی شوه چه هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسیږی او په هغه کښی هیڅ قسم کمی نه کیږی. چه چا ته د شکایت موقع پاتی شی. هو! خبره بله ده چه الله تعالیٰ سم له خپل حکمت او رحمت سره چا ته چه خاصه لویی او فضیلت عنایت کړی، نو د هغه په نسبت حرص او شکایت کول بیځایه هوس دی. هو! که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغواړی دا بهتره او مناسبه ده او هیڅ تاوان او خرابی پکښی نشته. که څوک د فضل طالب وی نو ده ته لازم دی چه د عمل په وسیله دی د هغه طلب وکړی!. او د حسد او تمنا له پلوه دی د فضل طالب نشی! او الله تعالیٰ ته هر یو شی پوره معلوم دی، او د هر یوه شی درجه او د هغه استحقاق ډیر ښه ورڅرگند (ورښکاره) دی او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله کوی. نو که چاته الله جل جلاله فضیلت وربه برخه کوی دا عطا ئی بیخی د علم او حکمت سره سمه ده. او هیچا ته نه ښایی چه د خپلی ناپوهی لامله (له وجی) د هغه په نسبت څه اندیښنه وکړی.

(د خدای عطا ته لیاقت ضروری نه دی
بلکه شرط د لیاقت انعام د خدای دی)

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

او دپاره د هر یوه (له نارینه ۋ او ښځو) گرځولی دی مونږ وارثان (چه واخلی خپلی برخی) له هغه (ماله) چه پریښی وی مور او پلار او نورو اقاربو

(خپلوانو نو مه ئی ورکوئ پردیو ته) او هغه کسان چه غوته شوی دی قسمونه ستاسی (په دوستی د دوی) نو ورکوئ نصیب (برخه) د دوی بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه خبردار

تفسیر: ای مسلمانانو مونږ ستاسی د هر یوه له پاره نارینه وی که ښځه له هغه مال څخنی چه مور او پلار او خپلوانو پریښی دی وارثان ګرځولی دی او هیڅوک ورځنی بی برخی ګرځولی شوی نه دی. او له هغو خلقو سره چه ستاسی معاهده شوی ده هغوی ته برخی ئی هرومرو (خامخا) وروړسوئ! الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه وارثانو ته څومره برخی ورکری شی؟ او هغو ته چه معاهده ورسره شوی ده، څه ورکری شی؟ او زمونږ دا احکام څوک عملی کوی؟ او څوک تری غاړه غړوی؟

فائده: ډیرو خلقو ځان ځان له په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی ؤ او کورنی او نور خپلوان ئی همغسی کافران پاتی شوی وو. نو په دی وخت کښی رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره ورونه او ملګری کړل او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کیده. کله چه د دوی خپلوان هم مسلمانان شول نو دا آیت نازل شو چه میراث د اقرباؤ او خپلوانو حق دی. پاتی شول هغه د خولی ایمانی ورونه نو هغوی ته میراث نه وررسیږی.

هو! په ژوندانه کښی له هغوی سره ښه سلوک لازم دی او که د مرګ په وخت کښی هغوی ته څه وصیت وکړئ ښه او مناسب دی مګر په میراث کښی دوی هیڅ برخه نه لری.

اَلرِّجَالُ قَوّٰمُوْنَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَّبِمَآ اَنْفَقُوْا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ؕ

سړی حاکمان (مقرر شوی) دی پر ښځو باندی په سبب د دی چه فضیلت (لوئی) ورکړی دی الله ځینی د دوی ته پر ځینو نورو باندی او په سبب د دی چه نفقه (لګښت) کوی دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ چه د نارینه ؤ او د ښځو د حقوقو پوره رعایت فرمایلی شویدی، که د حقوقو په رعایت کښی څه فرق وی نو د ښځو له پاره به د شکایت موقع وه اوس په دی آیت کښی د نارینه او د ښځی درجی راښیی چه د نارینه درجه د ښځی له درجی څخه لوړه ده. د درجو د فرق لامله (له وجی) کوم فرق چه په احکامو کښی وی هغه بیخی له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ (لائق) دی ښځه او نارینه د حکمت له قاعدی سره سم له سره برابریدی نه شی. د ښځو دا غوښتنه بیخی بیځایه ده. خلاصه دا چه الله تعالیٰ نارینه پر

ښځو باندی په دوه ؤ وجو سره حاکم او د حال کتونکی کرځولی دی.
(۱): لویه او موهوبه وجه دا ده چه الله تعالیٰ په اصل کښی ځینو ته پر ځینو نورو یعنی نارینه ؤ ته پر ښځو باندی په علم او عمل سره (چه دا دواړه د ګردو (تولو) کمالاتو مدار دی) فضیلت او لویی عطا فرمایلی ده. چه د هغو تشریح په احادیثو کښی شته. (یعنی په عقل، علم، صبر، حلم، پوه، عصوبت، سهم، آذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعیاد، رفاعت، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالیٰ نارینه ته پر ښځو باندی فضیلت او لویی ورعطا کری ده.)
(۲): کسبی وجه دا ده چه نارینه پر ښځو باندی خپل مال صرفوی، او د مهر، خوړو کالیو (کپړی) او د نورو ضرورياتو تکفل کوی. مطلب دا دی چه ښځو لره ښایی چه د نارینه حکمونه ومنی.
(فائده): یوی صحابی ښځی د خپل میره (خاوند) زیاته نافرمانی کوله، آخر میره (خاوند) دا په څپیړه ووهله، دی ښځی خپل پلار ته وژړل. پلار ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شو او د دوی حال ئی ورښکاره کړ، رسول الله مبارک وفرمایل چه «دا دی هم له خپل میره (خاوند) څخه بدل واخلی!» په دی منځ کښی دا آیت نازل شو. نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زمونږ خوښه بله وه او د الله تعالیٰ اراده بله شوه. څه چه د الله تعالیٰ اراده ده په هغه کښی خیر دی.»

فَالصّٰلِحٰتُ قٰنِتٰتٌ حٰفِظٰتٌ لِّلۡغَيۡبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ؕ

نو هغه ښځی چه نیکی دی حکم منونکی دی (د میړونو (خاوندانو) خپلو) ساتونکی دی په غیاب (غیب) د میړونو (خاوندانو) (خپلو کښی د ځانونو خپلو او د خپلو میړونو (خاوندانو) د کورونو، مالونو او اولادونو) په سبب د هغه چه ساتلی دی الله (دوی ته له حقوقو پر میړونو (خاوندانو)

تفسیر: یعنی هغه ښځی چه نیکی دی دوی د خپلو میړونو (خاوندانو) اطاعت کوی او سم د الله تعالیٰ له حکمه د خپل میره (خاوند) په غیاب (غیب) کښی د هغه په خوښی او رضاء خپل ځان او د میره (خاوند) د مال او اولاد حفاظت کوی. او پخپل ځان او د میره (خاوند) په مال او اولاد او نورو کښی هیڅ ډول (قسم) خیانت نه کوی.

وَالّٰتِیۡ تَخَافُوۡنَ نُشُوۡزَهُنَّ فَعِظُوۡهُنَّ وَاهۡجُرُوۡهُنَّ فِی الۡمَضَاجِعِ وَاضۡرِبُوۡهُنَّ ۚ

او هغه ښځې چه ویریږی تاسی له سرکشی (بد ګزرانی) د دوی نه نو نصیحت وکړئ دوی ته او پریږدئ تاسی دوی (خپلی شاوی ورته وګرځوئ!) په ځای د خوب (که په نصیحت سمی نشوی) او ووهئ تاسی دوی (که په بیلتون هم سمی نه شوی)

تفسیر: یعنی که کومه ښځه له خپل میره (خاوند) سره بدګزرانی وکری نو ښایی (چه میره (خاوند) دی دغه ښځه د څیښتنانو (خاوندانو) په حقوقو او تعظیم) په ژبه وپوهوی. چه نور دی هسی نه کوی. که ئی ونه منله نو بیا دی په همغه خونه (کور) کښی په ګوښی (یوازی) بستره کښی پریږدی. او که په دی هم سمه نه شوه نو داسی دی ووهی چه د دی په وجود کښی د وهلو اثر پیدا نشی یا ئی هدوکی مات نشی د هر تقصیر له پاره یوه درجه وی نو سم له هغی سره د هغی د تادیب او تنبیه اجازه شته چه د هغی دری درجی په ترتیب سره په آیت کښی مذکوری دی. وهل او تکول وروستنی درجه ده. په معمولی او سرسری قصور باندی دی نه وهی. هو! که قصور ئی زیات وی، نو بیا ئی په وهلو کښی هیڅ حرج نشته او څومره چه مناسب وګڼی هغومره دی ووهی. مګر د دی خبری لحاظ په کار دی چه هدوکی ئی مات نشی. او داسی یو پرهار ورته ونه رسیږی، چه د هغه اثر باقی پاتی شی.

فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

نو که اطاعت ئی وکړ (غاړه ئی کیښوده) تاسو ته نو مه لټوئ تاسی پر دوی باندی لاره (د ضرر او اذیت) بیشکه الله دی ډیر پورته (په غلبه او مرتبه کښی) ډیر لوی (له ټولو اشیاؤ).

تفسیر: یعنی که هغه ښځی ستاسی په پند یا بیلتون (جدائی) یا تادیب یا وهلو سمی شوی او له غاړی غړولو او نافرمانی څخنی ئی لاس واخیست، او ښکاره مطیعی شوی، نو تاسی هم لاس تری واخلئ! او د دوی الزام پسی مه ګرځئ! او تیرواته ئی مه لټوئ! او خامخا د دوی په پړ کولو پسی مه ګرځئ! او له الله څخه وویریږئ! بیشکه الله جل جلاله پر تاسی ټولو غالب او په ګردو (ټولو) باندی حاکم دی. مه د ښځو په معاملو کښی هرومرو (خامخا) له بدګمانی څخنی کار اخلئ! او مه په لږ قصور باندی دوی ته سخته سزا ورکوئ! بلکه د هر قصور له پاره یو حد او اندازه ده او د ښځو په تادیب کښی وهل وروستنی درجه لری.

وَإِنۡ خِفۡتُمۡ شِقَاقَ بَيۡنِهِمَا فَٱبۡعَثُواْ حَكَمٗا مِّنۡ أَهۡلِهِۦ وَحَكَمٗا مِّنۡ أَهۡلِهَآ

او که ویرېږئ تاسی له مخالفت څخه په منځ د میره (خاوند) او ښځی کښی نو ور ولیږئ (مقرر کړئ تاسی) یو منصف له خپلوانو د دی سړی او بل منصف له خپلوانو د دی ښځی نه،

تفسیر: یعني ای مسلمانانو! که تاسی ته اندیښنه وی چه په میره (خاوند) او ارتینه (ښځی) کښی ضد او مخالفت دی او دوی پخپله جګړه نشی پریکولی نو تاسی ته ښایی چه یو منصف د میره (خاوند) له خپلوانو نه او یو منصف د ښځی له خپلوانو څخه مقرر کړئ! او د فیصلی له پاره ئی زوجینو ته ولیږئ! ځکه چه اقاربو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وی او له دوی ځنی د خیر غوښتلو امید هم دیر کاوه شی، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوی او د هر چا چه هومره قصور وی هغه به پوهوی او د دوی په منځ کښی به د موافقت فضاء پیدا کوی.

إِن يُرِيدَآ إِصۡلَٰحٗا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيۡنَهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرٗا ﴿٣٥﴾

که اراده لری دغه (زوجین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړی الله د دغو (زوجینو) په منځ کښی بیشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدو هم).

تفسیر: یعني که دواړه منصفان د زوجینو په منځ کښی د اصلاح قصد کوی، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوښښ لامله (له وجی) د زوجینو په منځ کښی موافقت پیدا کوی. بیشکه چه الله تعالیٰ ته د ګردو (تولو) شیانو علم شته. د نزاع د لری کولو او د اتفاق د حصول اسباب او کیفیات ګرد (تول) هغه ته ښه معلوم دی. نو ځکه د زوجینو د نزاع په لری کیدلو کښی به هیڅ سختی نه پیښیږی ان شاء الله تعالیٰ

وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗا

او عبادت کوئ تاسی د الله! او مه شریکوئ تاسی له ده سره هیڅ شی!

تفسیر: په الله تعالیٰ باندی یقین ولرئ او د آخرت د ثواب په امید عبادت وکړئ په فخر (ویاړ)

او رياء او ښودانی سره مال ورکول هم شرک دی، مګر په لږه درجه.

وَّبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَّبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

او (نیکي کوئ) له مور او پلار سره په نیکي کولو او (نیکي کوئ!) له خاوندانو د خپلوی سره او (نیکي کوئ!) یتیمانو سره او (نیکي کوئ!) له مسکینانو سره او (نیکي کوئ!) له همسایه ګانو سره چه قریب وی (په نسب یا په همسایګی کښی) او (نیکي کوئ!) له همسایه سره چه بعید وی (په نسب یا په همسایګی کښی) او (نیکي کوئ!) له هغه ملګری سره چه په څنګ کښی وی او (نیکي کوئ!) له مسافر سره او (نیکي کوئ!) له هغو (وینځو، مریو) سره چه مالکان وی (ورلره) ښی لاسونه ستاسی بیشکه چه الله نه خوښوی هغه څوک چه وی کبر کوونکی دیر فخر کوونکی.

تفسیر: د یتیمانو، ښځو، وارثانو او زوجینو حقوق او له دوی سره حسن معامله ئی بیان کړه اوس داسی ارشاد فرمایی چه د هر یوه حق د هغوی د مرتبو په اندازه او د خپلوی او احتیاج په تناسب اداء کړئ! له ګردو (ټولو) څخه پخوا د الله تعالیٰ حق دی بیا د مور او پلار، بیا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو، د قریب او غیر قریب همسایه (ګاوندی) څخه به نسبی یا مکانی قرب او بعد مقصود وی. په نسبی قرب کښی دا مطلب دی، چه د خپلوان همسایه حق، له پردی همسایه څخه زیات دی. او په مکانی قرب کښی به دا مدعا وی چه د نژدی همسایه حق د لری همسایه له حق څخه زیات دی. یعنی چه په لری فاصله کښی اوسیږی. په (والصاحب بالجنب) کښی د سفر، حضر او د کاراوبار رفیقان او شریکان او د یوه بادار (آقا) دوه نوکران او د یوه استاذ دوه شاګردان، دوست، شاګرد، مرید، او نور ټول داخل دی. په مسافر کښی میلمه او غیر میلمه دواړه راغلل. او مملوک مال برسیره پر مرئی او وینځی نورو حیواناتو ته هم شامل دی. په آخر کښی ئی وفرمایل د هغو په مزاج کښی چه تکبر (لوئی) خودپسندی (ځان منی) داخل وی، هغه بل هیڅوک له خپل ځان سره برابر نه ګڼی. او په خپل مال باندی مغرور، او په عیش کښی مشغول وی نو هسی کسان چه دا حقوق نه اداء کوی، له

دوی ځنی احتراز وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)!

دی آیت کښی لس حقوق دی، اول حق د کردګار
دوهم حق د والدینو، یعنی حق د مور او پلار
دریم حق د نزدیکانو چه خپلوان وی که یاران
بل یتیم دی بل ناداره بل خپل چه وی ستا جار
اوم جار دی بیګانه بل همنشین چه وی د څنګ
لکه زوج شو یا زوجه شوه یا ملګری شو په لار
یا ملګری د سبق شو یا د صف یا د مجلس
او نهم ئی لاره تلونکی یا میلمه د خپل اختیار
دی لسم ئی مملوکان، د دی لس واړو حقوق
په تفسیر د «احمدی» کښی دی ښکلی ای هوښیار

إِلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٣٧﴾

هغه کسان چه بخیلی کوی دوی او امر کوی (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلی (شومتیا) سره او پټوی دوی هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له مهربانی خپلی او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هغه متکبر ځان منونکی سری نه خوښوی چه بخیلی کوی او خپل مال او د الله جل جلاله ورکړی علم له خلقو ځنی پټوی او هیچا ته نفع نه رسوی او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی. او د دی کافرانو له پاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی.
(فائده): دا آیت د یهودانو په نسبت نازل شوی دی چه د فی سبیل الله د خرڅ په صرفولو کښی هم پخپله بخیلی کوله او هم به ئی مسلمانان تری منع کول او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه ئی چه په «تورات» کښی موجود وو، پټول نو مسلمانانو لره له دی نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده!

وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۭ وَمَنْ يَّكُنِ الشَّيْطٰنُ لَهٗ قَرِيْنًا فَسَاۗءَ قَرِيْنًا ﴿٣٨﴾

او نه (خوښوي الله) هغه کسان چه صرفوي دوی مالونه خپل له پاره د ښوونی خلقو ته او نه لري ايمان په الله باندی او نه په ورځ آخري (د قيامت) باندی او هر څوک چه وي شيطان ده لره ملګری نو بد ملګری دی (دا شيطان)

تفسير: او دا متکبران او ځان منونکی هغه کسان دی چه خپل مال نورو خلقو ته د ځان ښوولو له پاره صرفوي. يعني د الله تعالیٰ له پاره له صرفولو څخه دی پخپله هم بخيلي کوي او نورو ته هم د بخيلي ترغيب ورکوي ليکن خلقو ته د ځان ورښوولو له پاره خپل مالونه صرفوي. دوی نه پر الله جل جلاله باندی ايمان لري او نه په قيامت باندی باور لري چه د حق تعالیٰ د رضاء حصول او د اخروي ثواب تحصيل د دوی مقصود وي. او د الله تعالیٰ په دربار کښی دا کار خوښ او مقبول دی چه هغو حقدارانو ته ورکړ شي چه د هغوی ذکر وشو او په ورکولو کښی ئی د الله تعالیٰ خوښي او د آخرت د ثواب توقع وي.
له دی ځنی ښکاره شوه چه د الله تعالیٰ په لاره کښی همغسی چه بخل کول خراب کار دی، هم داسی رياءکاري او د خلقو د ښوولو له پاره مال لګول هم خراب کار دی او داسی کار همغه کسان کوي چه د دوی رفيق شيطان وي چه دوی پر هسی کارونو لمسوي او تياروي ئی.

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيْمًا ﴿٣٩﴾

او څه نقصان به ؤ په دی کفارو (باندی) که ايمان راوړی وی دوی په الله او په ورځ آخره (د قيامت) باندی او صرف کړی وی دوی ځينی د هغه شي چه روزي کړی دی دوی لره الله او دی الله په (تولو اعمالو د) دوی باندی (هم) ښه عالم.

تفسير: يعني د کافرانو په دی کښی هيڅ نقصان نه ؤ که دوی د کفر په ځای پر الله تعالیٰ او د قيامت په ورځ باندی ايمان راوړی وی او د بخل او رياء په ځای ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مال صرفولی بلکه بيخي د دوی نفع وه. ضرر او زيان خو په دی کښی دی چه دوی ئی اوس غوره کوی او الله تعالیٰ ته معلوم دی چه دوی ئی په څه؟ او په کوم نيت کوی؟ د همغه

عوض به هغوی ته ورکاوه شی. په پخوانی آیت ﴿ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ ﴾ کښې د مال نسبت د هغوی په لوری شوی ؤ. اوس د ﴿ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ ﴾ په فرمايلو کښې داسې يوه لطيفه اشاره ده چه هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی په هر څه ئې چه زړه غوارې لګوی ئې دوی ته دا وړ (لائق) او مناسب ؤ چه هغه مال ئې د الله تعالیٰ مال ګڼلی او په همغه لاره کښې ئې لګولی چه د الله جل جلاله له حکمه سره سم وی.

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۚ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم په اندازی د یوی ذری او که وی دا (ذره) نیکی (نو) دوه چنده به کړی هغه (نیکی) او وربه کړی (محسن ته الله تفضلاً) له نزده خپله ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هیڅا حق د یوی ذری په اندازه هم نه ضایع کوی. نو په دی کافرانو باندی چه عذاب مسلط کیږی، عین انصاف ـ او د دوی د بد عملی بدل دی. او که د یوی ذری په اندازه څوک نیکی ولری نو «اضعافاً مضاعفه ـ څو چنده» به د هغه اجر مومی. او پاک الله به له خپل لوری عظیم ثواب د انعام په طور هم ورعنایت کوی.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

نو څرنګه (حال) به وی په هغه وخت کښې چه راولو مونږ له هر یوه (پخوانی) امت څخه یو شاهد (د دوی له انبیاؤ څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده!) پر دغه (محمدی امت باندی) شاهد (احوال ویونکی).

تفسیر: یعنی د دی کافرانو به څرنګه بد حال وی کله چه مونږ له هر امت او هر قوم ځنی هسی شاهدان راولو چه د دوی د حالاتو بیان کوونکی او د دوی د واقعی معاملاتو ظاهر کوونکی دی. له دی نه مراد د هر امت نبی او د هر عهد صالح او معتبر خلق دی چه دوی به د قیامت په ورځ کښې د نافرمانو نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بیانوی او په ګردو (تولو) حالاتو

باندی به شاهدی لولی نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم تا به هم پر دوی یعنی ستاسی پر امت لکه د نورو انبیاؤ علیهم السلام په شان احوال ښوونکی او شاهدی لوستونکی درووو. او داسی احتمال هم لری چه د «هؤلا» اشاره د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوری وی. که انبیاء علیهم السلام پر صداقت باندی هغه وخت شاهدی لولی چه د دوی امتیان د دوی تکذیب کوی. که کفار تری مطلب شی نو مدعا به ئی داسی کیږی همغسی چه پخوانی انبیاء علیهم السلام به د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندی شاهدی لولی ته به هم ای محمده! صلی الله علیه وسلم د هغوی پر بدعملی باندی شاهد کیږی چه له دی شهادت څخه به د دوی خرابی او بدی لا ښه محققه کیږی.

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

په دغه ورځ کښی به آرزو کوی هغه کسان چه کافران شوی وو او نافرمانی ئی کړی وه له رسوله دا چه کاش که همواره کړی شوی وی پر دوی باندی ځمکه او نه به پټوی دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کښی چه له هر امت ځنی به د دوی د حالاتو بیان کوونکی وبللی شی، نو کافران او نافرمانان به داسی تمنا کوی چه کشکی مونږ له ځمکی سره برابر او په خاورو کښی ګډ او بیخی فنا وی! او نن پیدا نه وی! چه له مونږ سره حساب او کتاب نه کیدی! دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالیٰ ځنی نه شی پټولی او د ذری ذری حساب به له دوی څخه اخیستل کیږی. د دی سورت له شروع څخه تر شپږو آیتونو د مخه پوری مسلمانانو ته د اقاربو او زوجینو او د نورو د حقوقو د تاکید او د دوی د حق تلفی او د بدنی او مالی نقصان نه رسولو ممانعت او معاصیو پر خرابی باندی د اطلاع ورکولو ذکر ؤ او د ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ په وسیله ئی د اقاربو، یتیمانو، مسکینانو، همسایګانو او د نورو سره د احسان او ښه سلوک ارشاد وفرمایه. د هغه په آخر کښی له تکبره، بخل او له ریاء ځنی ویرول وکړل چه دا داسی عیبونه دی چه د نورو د حق د اداء کولو او له چا سره له ښه سلوک ځنی هم انسان ستنوی (واپس کوی) او د پیسو او د روپیو د ورکوونکو او له خلقو سره د ښه سلوک کوونکو په طبیعت کښی هرومرو (خامخا) راتلونکی هم دی. اوس د دی ګردو (تولو) حکمتونو په آخر کښی بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایی او مخصوصاً د لمانځه په نسبت ئی (چه له ګردو (تولو) عباداتو ځنی اولیٰ، اعلیٰ او افضل دی او په شریعت کښی چه هومره د هغه اهتمام شوی او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل ښودلی شوی دی د نورو عباداتو په دی اندازه

سره اهتمام نه دی شوی) د دوه ؤ خبرو تاکید ئی فرمایلی دی چه د لمانځه د متعلقه امورو
جسم او روح دی. او پر نفس باندی ډیر اهم او شاق او درانه ښکاری
(١): دا چه د نشی په حالت کښی لمانځه ته مه نژدی کیږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه
وپوهیږئ چه ستاسی له خولو څخنی وځی.
(٢): د جنابت په حالت کښی هم له لمانځه څخنی لری اوسئ! تر هغه پوری چه ولامبئ! او خپل
ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چه په لمانځه کښی دوه امر مهتم بالشان دی
(یو): حضور او خشوع، (بل)؛ طهارت او نظافت، او د لمانځه د متعلقه ؤ امورو په منځ کښی
هم دا دوه امره پر نفس اهم او شاق او درانده هم دی. نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی.
جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، بلکه څرنګه چه نشه د خوب او بیهوشی او نورو
اودس ماتوونکو شیانو په شان د اوداسه ماتوونکی ده. نو ځکه له طهارت سره هم مخالفه ده، نو
مطلب ئی داسی شو چه په پوره اهتمام سره لمونځ کوئ! او د هغه د تولو ظاهری او باطنی امورو
لحاظ په ښه شان سره وکړئ! که څه هم په نفس باندی سخته تمامیږی نور په دی خاصه موقع
کښی د دی خاص تاکید او تقیید د ارشاد له فرمایلو څخنی دوه نفعی هم معلومیږی
(اول): څرنګه چه د پاسنیو ډیرو ذکر شویو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدنی او مالی
عبادات) او له بخل، ریاء، تکبر او ځانمنی (لوی) څخنی ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندی
سخت دی او اوریدونکو ته خلجان پیدا کوی، نو د دی خلجان او سختی علاج راښیی. یعنی که
لمونځونه د هغو له ظاهری او باطنی شرائطو او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دی پاسنیو ګردو
(تولو) ذکر شویو اوامرو او نواهیو تعمیل پر تاسی باندی آسانیږی ځکه چه د لمانځه په برکت
په ګردو (تولو) اوامرو او عباداتو کښی سهولت او رغبت او له ګردو (تولو) منهیاتو او معاصیو
څخه نفرت پیدا کیږی، لکه چه په نورو آیتونو او احادیثو کښی مذکور دی او محققینو علماؤ
هم تصریح فرمایلی ده.
(دوهم): احتمال لری کله چه تنبل او بی همته خلق دغه تول تیر شوی احکام واوری نو د خپل
ضعف او مجبوریت په تصور به په لمانځه کښی هم تنبلی او بی ذوقی ښکاره کړی چه شرائط او
آداب ئی ډیر او په هر وخت کښی موجود دی. نو ځکه د لمانځه اهتمام مناسب شو. الحاصل
هر هغه څوک چه د لمانځه په کولو کښی اهتمام او د هغه التزام کوی هغه ته به د نورو مالی او
بدنی احکامو په تعمیل کښی هم آسانی ورپیښیږی. او هر هغه څوک چه په نورو احکامو کښی
بی پروایی کوی له هغه څخه د لمانځه په کولو کښی هم قصور بعید نه دی. والله اعلم.

يَاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقۡرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنۡتُمۡ سُكٰرٰى حَتّٰى تَعۡلَمُوۡا
مَا تَقُوۡلُوۡنَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِىۡ سَبِيۡلٍ حَتّٰى تَغۡتَسِلُوۡا ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه نژدی کیږئ تاسی لمانځه ته حال دا چه تاسی مست یئ (له نشی) تر هغه پوری چه پوه شئ تاسی پر هغه شی چه (یی) وایئ تاسی او نه په داسی حال که چه تاسی جنب اوسئ مگر په هغه حال کښی چه اوسی تیریدونکی د لاری تر هغه پوری چه تاسی غسل وکړئ!

تفسیر: په ړومبنیو آیتونو کښی مسلمانانو ته خطاب ؤ ﴿وَاعْبُدُوااللهَ وَلَاتُشْرِكُوابِهٖ شَيْـًٔا﴾ الی آخرالایات او د هغو په پای (آخر) کښی ئی د کفارو مذمت هم بیان فرمایلی ؤ چه له تیر شوو امورو څخه ئی مخالفت کاوه وروسته له هغه بیا مسلمانانو ته د لمانځه په نسبت ځینی خاص هدایات ورکوی او د دی هدایاتو مناسبت له پخوانیو هدایاتو سره دا دی چه پخوا له دی نه د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول (طریقه) سره ذکر شول
(١): په الله تعالیٰ باندی ایمان نه راوړل.
(٢): خپل مال د الله تعالیٰ په لار کښی نه لگول بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرگندولو له پاره ئی لگاوه او ښکاره ده چه د ړومبنی خرابی او عیب منشاء، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستنی خرابی علت نفسی غوښتنی، هوا، هوس او ځان منی ده چه له هغی څخه دا راښکاره شوه چه د گمراهی سببونه دوه دی
(اول): جهل چه په هغه کښی د حق او باطل تمیز بیخی نشی کیدی.
(دوهم): نفسی غوښتنه او شهوت چه د هغو لامله (له وجی) د حق او باطل له تمیزه سره حق سره سم عمل نشی کولی ځکه چه له شهوت سره ملکی صفات ضعیف او بهیمی قواوی قوی کیږی. چه د هغو په اثر له پرښتو ځنی لریوالی او له شیاطینو سره نژدیوالی پیدا کیږی چه دا د گردو (ټولو) زیانونو او خرابیو اساس او بنسټ (بنیاد) دی. نو اوس په دی مناسبت حق تعالیٰ جل وعلیٰ شانه منع فرمایلی ده چه د نشی په حالت کښی دی مسلمانان لمونځونه نه کوئ! چه دا د جهل حالت دی. وروسته له هغه جنابت په حالت کښی ئی هم له لمانځه څخه ممانعت فرمایلی دی، چه دا وخت د پرښتو څخه د لریوالی او د شیاطینو د نژدیوالی وخت دی په حدیث کښی راغلی دی «چیری چه جنب وی هلته پرښتی نه ورځی.» والله اعلم.
اوس د دی آیت مطلب داسی شو ای ایماندارانو! کله چه تاسی ته د کفر او د ریاء خرابی معلومه شوه او د هغوی د اضدادو په حسن باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیدئ، نو له هغو څخه د نشی او د جنابت په حالت کښی د لمونځ کولو په خرابی باندی هم په ښه شان وپوهیږئ! چه د هغی منشاء هم همغه شی دی چه د کفر او ریاء منشاء وه، نو ځکه د نشی په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیدل نه دی په کار. څو تاسی ته په دی اندازه پوهه او هوښ درشی چه په هغو کلماتو باندی چه ستاسی له خولو څخه وځی وپوهیږئ.
او مه د جنابت په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیږئ! تر څو چه ونه لامبئ مگر د سفر په حالت

کښې چه د هغه حکم وروسته له دی څخه راځی.
(فائده): دا حکم په هغه وخت کښې ؤ چه مسکرات (نشې شیان) لا نه ؤ حرام شوی مگر د نشې په حالت کښې له لمونځ کولو څخه ممانعت کړی شوی ؤ په روایتونو کښې راغلی دی چه «په کومه میلمستیا کښې اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم سره راتول شوی وو. څرنگه چه شراب څښل په هغه وخت کښې لا نه ؤ حرام شوی، نو ځکه دوی شراب څښلی وو. دلته د ماښام وخت راغی، نو گرد (تول) سره په همغه حالت کښې پر لمانځه باندی ودریدل. امام د﴿ قُلۡ یٰٓاَیُّهَا الۡكٰفِرُوۡنَ ﴾ په سورت کښې د ﴿لَآ اَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُوۡنَ﴾ په ځای د بی سدی (بی هشی) په حالت کښې «**اعبد ماتعبدون**» ولوست چه په هغه سره د هغه معنی بیخی غلطه او له حقیقته مخالفه شوه نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. اوس که د خوب د زیاتوالی په وخت کښې یا د رنځوری له امله (وجی) چا ته د داسی بی سدی (بی هشی) کوم حالت پیدا شی. چه په خپلو خبرو باندی نه پوهیږی، چه څه وائی؟ نو په داسی حالت کښې د ده لمونځ کول ناروا دی. او هر کله چه په سد او هوښ راغی، نو ضرور دی د هغه فوت شوی لمانځه قضائی راوړی!

وَاِنۡ كُنۡتُمۡ مَّرۡضٰٓى اَوۡ عَلٰى سَفَرٍ اَوۡ جَآءَ اَحَدٌ مِّنۡكُمۡ مِّنَ الۡغَآئِطِ اَوۡ لٰمَسۡتُمُ النِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُوۡا مَآءً فَتَيَمَّمُوۡا صَعِيۡدًا طَيِّبًا فَامۡسَحُوۡا بِوُجُوۡهِكُمۡ وَاَيۡدِيۡكُمۡ ؕ

او که وئ تاسی مریضان (رنځوران) یا په سفر باندی (په حالت د بی اودسی یا جنابت کښې) یا راشی یو له تاسی له بیدیا (له بولو) نه یا جماع وکړئ تاسی ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه (یا ئی نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسی مخ د ځمکې (خاوری) پاکې ته نو مسحه وکړئ تاسی په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنگلو پوری)

تفسیر: یعنی د جنابت په حالت کښې دی لمونځ نه کوئ! وروسته له غسل او لمبلو څخه دی اداء کړ شی! دا حکم هلته دی چه کوم عذر نه وی، که یو داسی عذر پیښ شی چه د اوبو استعمال د هغه لامله (له وجی) ممکن نه وی او تری معذور شی او د طهارت حصول ضروری وی نو په داسی وخت کښې تیمم وهل کافی دی. د اوبو د استعمال معذوریت دری صورتونه لری
(۱): ناروغی چه د اوبو استعمال ورته ضرر پیښوی.
(۲): چه سفر ئی په مخه کښې وی او دومره اوبه ورسره وی چه یوازی خپله گزاره پری کولی شی، اوکه اودس پری وکړی تنده به ورته ضرر ورسوی او اوبه له ده ځنی لری وی.

(۳): دا چه اوبه ېيخي موجودې نه وي. د اوبو د نشتوالي په تقدير ئې د طهارت د ضرورت دوه صورتونه ښودلي دي
(اول): له بولو او غائطو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کښې.
(دوهم): له مجامعت څخنې وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کښې.
(فائده): د تيمم صورت دا دی چه په پاکه ځمکه باندي دي دواړه لاسونه ووهی! بيا دي پر خپل ټول مخ باندي په ښه ډول (طريقه) سره مسحه کړی! بيا دي دواړه لاسونه پر ځمکه باندي ووهی! او دواړه لاسونه دي تر څنګلو پوري مسحه کړی! خاوره طاهره ده. او د ځينو شيانو له پاره د اوبو په شان پاکوونکې هم ده. مثلاً موزه، بوټ، ماسی، چاړه، هنداره او نور (هغه نجاست چه پر ځمکه باندي ولوېږي او په خاوره تبديل شي هغه هم د خاورې له متجانسيت څخه پاکيږي) او هم پر لاسو او مخ باندي د خاورې په مښلو سره د تذلل او عاجزي مراتب پوره کيږي. چه له ګناهونو څخنې د معافي غوښتلو اعلیٰ صورت دی. کله چه خاوره ظاهري او باطني دواړه قسمه نجاست لرې کوی نو ځکه ئې د معذوريت په وخت کښې د اوبو قائم مقام درولې ده. پرته (علاوه) له هغه سهولت او آساني له مقتضاء څخه چه پر هغه باندي د تيمم حکم مبني دی، بله وجه دا ده ښائې د اوبو قائم مقام داسې شي ودرولې شي چه له اوبو څخنې زيات سهل الوصول وي نو په ځمکه کښې دا خاصيت ښکاره دی، ځکه چه خاوره هر چيرې شته. معهذا خاوره د انسان اصل دی او خپل اصل ته په رجوع کولو سره له ګناهونو او خرابيو څخه نجات مومي. کافران به هم آرزو کوی چه مونږ به په څه ډول (طريقه) سره بيا له خاورې سره ګډ شو. لکه چه په ړومبي آيت کښې مذکور دی

إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

بېشکه الله دی ښه عفو کوونکې (چه داسې سختي ئې را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکې (د تقصيراتو)

تفسير: يعني الله تعالیٰ د ضرورت په وخت کښې د تيمم اجازه راکړې ده. او خاوره ئې د اوبو قائم مقام درولې ده. ځکه چه هغه سهولت او معافي ورکوونکې او د بندګانو د خطاؤ معافوونکې ذات دی. او خپلو بندګانو نفع او هوسائي (آساني) خوښوي. چه له دې څخنې دا هم ښکاره شوه، چه په لمانځه کښې د نشې په حالت کښې چه د يوه شي په ځای بل شي لوستلي شوی ؤ، هغه ئې هم معاف کړی دی، چه له هغه څخه دا خلجان پاتي نشو چه وروسته له دې نه دې په داسې حالت کښې لمونځ نه کوی، مګر هغه غلطي چه پخوا له دې نه شوی ده ښائی د هغې په نسبت مؤاخذه وشي.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يَشْتَرُوْنَ الضَّلٰلَةَ وَيُرِيْدُوْنَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيْلَ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَآئِكُمْ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا ۙ وَّكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيْرًا ﴿٤٥﴾

آيا نه دى كتلى تا (نه ئى خبر له حاله د) هغو كسانو چه وركړى شوى ده دوى ته څه برخه له كتابه چه پيرى (اخلى) دوى ضلالت (گمراهى په عوض د هدايت) او اراده لرى دوى د دى چه وركه كړئ تاسى (هم) لاره (د حق) او الله ښه عالم دى په دښمنانو ستاسى (هم نو خبروى مو پرى چه ترى په څنگ شئ!) او كافى (بس) دى الله ولى (دوست حمايت كوونكى ستاسى) او كافى (بس) دى الله مددگار (ستاسى).

تفسير: په دى آيتونو كښى د يهودانو قبائح او د هغوى د مكر او فريب بيان دى. او يهودان په خپل ضلالت او كفر باندى خبروى او هم نور خبروى چه له هغوى څخه ځان وساتئ! لكه چه له ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرًا ﴾ څخه نيولى تر ﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ ﴾الآيه ـ پورى د يهوديانو قبائح ذكر شوى دى، په منځ كښى ئى د يوه خاص مناسبت لامله (له وجى) په نشه او په جنابت كښى له لمونځ كولو څخه ممانعت فرمايلى دى بيا ئى د يهودانو قبائحو ته دوام وركړ. يهودانو ته له كتاب څخنى څه برخه وركړى شوى ده، يعنى د هغه د الفاظو د لوستلو برخه وركړى شوى ده، او د عمل كولو برخه چه اصلى مقصود ده، نه ده وركړى شوى. او گمراهى پيرى، (اخلى) يعنى د (آخرالزمان نبى صلى الله عليه وسلم) له حالاتو او اوصافو څخنى به ئى د دنيائى عزت او رشوت لامله (له وجى) خلق نه خبرول. او پټول ئى. او عمداً به ئى ترى انكار كاوه او غوښتل ئى چه مسلمانان هم له دين څخنى واړوى چه گمراهان شى. او الله تعالىٰ ته اى مسلمانانو! ستاسى دښمنان داسى ښه معلوم دى چه تاسى ته نه دى معلوم. نو د الله تعالىٰ په دى ارشاد باندى اطمينان ولرئ! او له دوى نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ كړى)! الله تعالىٰ تاسى ته د نفعى رسولو او د زيان څخه د ساتلو له پاره كافى دى. نو ځكه له دښمنانو څخنى هيڅ ډول (طريقه) انديښنى مه كوئ! او په دين باندى قائم اوسئ!

مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَّرَاعِنَا

لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ ۚ

ځينې له هغو کسانو چه يهودان شوي دي اړوي دوى خبرى (د شريعت او محمدى اوصاف) له ځايو د دى (خبرو) څخه او وائى دغه (يهودان) واوريدله مونږ (وينا ستا) او ونه مانه مونږ (حکم ستا) او (وائى يهودان) واوره (ته) په داسى حال کښې چه نه ئى اورولى شوى او (وائى يهودان لفظ د) راعنا په تاوولو د ژبو خپلو او په عيب ويلو سره په دين کښې؛

تفسير: په يهودانو کښې داسى خلق هم دى، چه هغه «تورات» چه د الله تعالىٰ له خوا نازل شوى دى له خپله ځايه اړوى او بدلوى ئى يعنى لفظى او معنوى تحريفونه پکښې کوى. (﴿ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا ﴾ - او وايى وامو وريدله او ونه مانه مونږ) يعنى کله به چه رسول الله صلى الله عليه وسلم يهودانو ته کوم حکم اوراوه، نو دوى به په ځواب کښې ويل وامو وريده! يعنى ومو مانه خو ورو به ئى ويل چه مونږ نه دى منلى. يعنى يواځې مونږ په غوږ اوريدلى او په زړه مو هغه نه دى منلى.

(﴿ وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ ﴾ - او وايى يهودان واوره په داسى حال کښې چه نه ئى اورولى شوى) يعنى کله چه يهودان له محمد صلى الله عليه وسلم سره مخاطبه کوى، نو وايى «واوره! دروا دى نه ورول شى!» يعنى داسى خبرى کوى، چه دوه معناگانى لرى. که د يوى معنى په اعتبار دعا يا تعظيم وى نو د بلى معنى په لحاظ ښيرا او تحقير هم کيدى شى. لکه چه دا خبره په ظاهره کښې د خير دعا ده، مطلب دا چه «ته تل غالب او معزز اوسى، هيڅکله دى تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه ورولى شى!» او په زړو کښې به ئى هسى نيت کاوه چه ته کوڼ شى! (العياذ بالله).

(﴿ وَرَاعِنَا ﴾ -او وائى راعنا) يعنى کله چه يهودان د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کښې راتلل، «نو راعنا» به ئى هم ويل چه د هغه معناوى هم دوى دى. يوه ښه او بله خرابه چه د هغه بيان په اول جزء د البقرة په (١٠٤) آيت (١٣) رکوع کښې شوى دى. ښه معنى ئى دا ده چه «ته زمونږ رعايت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمايه! چه ستا پر مطلب باندى ښه وپوهيږو او د څه شى پوښتنه کول چه غواړو د هغه پوښتنه وکړى شو. او بده معنى ئى دا ده چه د يهوديانو په ژبه دا د تحقير کلمه وه، يا به ئى په ژوولى ژبه سره «راعينا» ويل چه د هغه معنى «زمونږ شپون» دى او دا د هغوى شرارت ؤ، ځکه چه هغوى ډير ښه پوهيدل چه حضرت موسىٰ عليه السلام او نورو انبياؤ عليهم السلام هم پسونه څر ته بيولى وو.

(﴿ لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ ﴾په تاوولو د ژبو خپلو...) يعنى يهودانو به دا کلمى پخپلو خبرو کښې سره گډولى او په داسى يوه ډول (طريقه) سره به ئى ويلى چه د اوريدونکى فکر به ئى ښې معنى ته اړاوه او د هغو بدى معنى ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کيده. او پخپلو زړونو کښې به ئى همغه خرابه معنى قصدوله او بيا به ئى پر ده باندى داسى عيب لگاوه، چه که دا سړى په رښتيا

سره نبي وی نو زمونږ په دی فریب (دروه) به هرومرو (خامخا) پوهیده، نو الله تعالیٰ د دوی دا فریبونه مسلمانانو ته په ښه ډول (طریقه) سره څرګند کړل.

وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ ۙ وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾

او که بیشکه دوی ویلي وی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومانه (حکم ستا په بدل د «عصینا» کښې) او (که دوی ویلي وی) واوره (بی له «غیر مسمع» او نظر لره پر مونږه (په بدل د «راعنا» کښې نو خامخا به ؤ خیر دوی ته او ډیره سمه (دا وینا) ولیکن لری کړی دی دوی الله (له خپله رحمته) په سبب د کفر د دوی پس نه راوړی ایمان (له دغو یهودانو مګر لږ خلق

تفسیر: حق تعالیٰ د یهوادنو د دغو دریو مذمومو اقوالو له بیان کولو څخه وروسته اوس د ملامتیا او د هدایت په ډول (طریقه)، ارشاد فرمائی چه که یهودانو د﴿وَعَصَيْنَا﴾په ځای ﴿وَاَطَعْنَا﴾او د ﴿وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾په عوض یوازی﴿وَاسْمَعْ﴾او د﴿وَرَاعِنَا﴾په ځای ﴿وَانْظُرْنَا﴾ویلی، نو دا به د دوی په حق کښې بهتر ؤ، او دا خبره به په ځای او سمه وه. او هسی بیهودګی او شرارت ته به ځای نه ؤ پاتی، چه له پاسنیو کلماتو څخه یهودانو په خپلو زړونو کښې بدی معناګانی اخیستلی. لیکن څرنګه چه الله تعالیٰ دوی د خپل کفر په سبب له خپل رحمت او هدایت څخه بی برخی ګرځولی دی، نو ځکه دوی په سمه لاره باندی نه راځی او په ګټورو (فائده منلو) خبرو باندی نه پوهیږی او ایمان نه راوړی مګر لږ خلق دی چه له دغو شرارتونو او خباثتونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت څنی محفوظ پاتی دی لکه حضرت (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحٰبَ السَّبْتِ ۭ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٤٧﴾

اى هغو كسانو چه وركړى شوى دى دوى ته كتاب (اى كتابيانو!) ايمان راوړئ تاسى! په هغه (قرآن) چه نازل كړى دى مونږ حال دا چه تصديق كوونكى دى د هغه كتاب چه تاسى سره دى پخوا له هغه چه هوار كړو مونږ ډير مخونه نو وګرځوو دا (هوار مخونه) په شاګانو د دوى يا پخوا له دى چه لعنت وكړو پر دوى لكه چه لعنت كړى وو مونږ په اصحابو (د ورځى) د شنبى او دى امر (حكم) د الله كيدونكى (خامخا).

تفسير: په پخوانيو آيتونو كښى يى د يهودانو ضلالت او د دوى د مختلفو قبائحو ذكر وفرمايه اوس هغوى ته د خطاب په ډول (طريقه) د ايمان او د قرآن د تصديق حكم وركاوه شى او وويرول شول چه له مخالفت څخه څانونه وژغورى (وساتى). مطلب ئى دا دى چه «اى اهل د كتابو! ايمان راوړئ! په هغه «قرآن» چه احكام ئى له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دى. ايمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چه مونږ ستاسى د مخ علامى يعنى ستركى پوزى او نور بدل كړو. مطلب دا چه كه تاسى ايمان را نه وړئ، نو ستاسى څيرى بدلوو او بيا ئى د شا په لورى اړوو. يعنى ستاسى مخ له چيت پيت كولو څخه وروسته د څټ په لورى او ستاسى څټ د مخ په لورى اړوو. (ياد ا چه) ايمان راوړئ پخوا له دى نه چه مونږ ډير مخونه محوه كړو او د څټونو په شان يوه تخته ئى وګرځوو.» يا به د شنبى د ورځى د مسخ شويو خلقو په شان تاسى هم مسخ كړو او له تاسى څنى به څناوران جوړ كړو.
د ﴿أَصۡحَٰبَ ٱلسَّبۡتِ﴾ قصه د «الاعراف» په سورت كښى مذكوره ده.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ وَمَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفۡتَرَىٰٓ إِثۡمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

بيشكه چه الله نه بښى دا چه شريك ونيولى شى له (الله سره او بښى هغه (ګناه) چه ښكته وى له شركه (لويه وى كه وړه) هغه چاته چه اراده وفرمائى (د مغفرت ئى) او هر هغه څوك چه شريك ونيسى. له الله سره نو په تحقيق وپى تړل (په الله) دروغ لوى (او وئى كړه) ګناه ډيره لويه.

تفسير: يعنى مشرك ته له سره مغفرت نشته بلكه دوزخ ئى دائمى سزا ده. هو! له شرك څنى ښكته چه كوم صغيره ګناهونه دى يا كبيره. هغه ګرد (تول) د مغفرت وړ (لائق) دى الله تعالىٰ د هر چا د مغفرت اراده چه وفرمائى د هغه صغيره او كبيره ګناهونه سره له څه عذاب وركولو

یا بی له عذاب ورکولو معافوی او دا د دی په لوری اشاره ده څرنګه چه یهودان په کفر او شرک کښی مبتلا دی، نو دوی دی د مغفرت توقع او هیله (امید) نه کوی!.

ﺃَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

آیا نه دی کتلی ته (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه پاکوی دوی ځانونه خپل (او په واقع کښی داسی نه دی) بلکه (خاص) الله پاکوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او ظلم به ونه کړی شی پر دوی په اندازه د یوه نری تار (هم).

تفسیر: یعنی یهودان سره له دومره خرابیو بیا هم خپل ځانونه پاک او مقدس ګڼی، تر دی چه خپل ځانونه «**ابناؤالله**» او «**احباؤالله**» هم بولی چه بیخی چټی (بیکاره) او لغوه خبره ده، بلکه د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه مقدس او پاکیزه کوی او د یهودانو په تشه وینا سره هیڅ نه کیږی. د دغو متکبرانو په ډله باندی به لږ ظلم هم نه کیږی یعنی دغه ډله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کیږی او په دوی باندی به هیڅکله په ناحقه سره عذاب نه واردیږی.

(فائده): یهودانو چه خوسی (سخی) ته عبادت کاوه او حضرت (عزیر علیه السلام) ته ئی د الله تعالیٰ ځوی ویل کله چه هغوی دا آیت ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ ﴾ الآیة ـ واوریده، نو ویی ویل چه «مونږ خو مشرکان نه یو بلکه د الله تعالیٰ خاص بندګان او د انبیاؤ ځامن یو او پیغمبری زمونږ میراث ده.» نو الله تعالیٰ د دوی د دغی لویی او ځانمنی په مقابل کښی دا آیت نازل کړ. (فتیل هغی نری پردی ته وایی چه د تارونو په شان د خرماؤ د زړو په چاودونو کښی وی.)

انظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَفَىٰ بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾

وګوره ای (محمده!) چه څرنګه تړی دوی په الله باندی دروغ او (بس) دی دا (دروغ) ګناه ښکاره.

تفسیر: یعنی څومره د تعجب خبره ده چه په الله تعالیٰ باندی دا ډول (طریقه) تهمتونه کوی. او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ دوستان وایی او د الله تعالیٰ په نزد

د مقبولیت مدعیان دی. او داسی سخت تهمت کول د دوی د صریح گنهگار کیدلو له پاره بیخی کافی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه ورکړی شوی ده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایی دوی په حق د هغو کسانو کښی چه کافران شوی دی دا (کفار) ښه لاره موندونکی دی له هغو کسانو څخه چه مؤمنان دی له جهته د لاری.

تفسیر: په دی آیت کښی هم د یهودانو د شرارت او خباثت اظهار دی، خبره دا ده کله چه د یهودانو په زړونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د (مکی معظمی د مشرکانو سره مله او د هغوی سره متفق شول او د مشرکانو د خوښی او د ضرورت له مخی ئی د بتانو تعظیم وکړ او ویی ویل چه «ستاسی دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی» او د دی کار سبب یوازی حسد وه او غوښتل ئی چه د نبوت او دینی ریاست پرته (علاوه) له مونږ څخنی بل چاته ولی ورکړی شوی دی؟ نو په دی مناسبت الله تعالیٰ په دوی باندی الزام آړوی او په دی آیتونو کښی هم دا خبری مذکوری دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

دا (حکم کوونکی په غوره والی د کفارو) هغه کسان دی چه لعنت کړی دی (په دوی باندی) الله او هر هغه څوک چه لعنت (پری) وکړی الله نو له سره نه مومی (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنی دا خلق سره له دی چه اهل کتاب دی، د نفسانی اغراضو له سببه ئی د بتانو

تعظیم وکړ او د کفر طریقه ئې د اسلامي طریقې څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندې د الله تعالیٰ لعنت دی او په هر چا باندې چه الله تعالیٰ لعنت وکړي د هغه حامي او مددګار په دنیا او آخرت کښې هیڅوک نشي کیدی، نو چه اوس دوی د خپلې مرستې (مدد) په طمع د مکې‌شریفې د مشرکانو سره موافقت کړي دی دا بیخې لغو او چټې (فضول) کار دی لکه چه په دنیا کښې یهودانو ډیر زیات ذلتونه وګالل (برداشت کړل)، په آخرت کښې به هم په سختو عذابونو اخته کیږي.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنې نشته! او که شي) نو په دغه وخت کښې به ورنه کړي دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسې خیال کاوه چه نبوت او د دین سرداري زمونږ میراث دی. او یوازې مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به ئې د عربي نبي صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کاوه او یو له بل سره به ئې ویل بالاخر حکومت او باچاهي مونږ ته رسیږي که د څو ورځو له مخې دا مشرتوب نورو ته هم وروړسیږي هیڅ پروا نشته. نو په دې نسبت دا آیت نازل شو، چه مطلب ئې دا دی «آیا یهودانو ته په سلطنت کښې څه برخه شته؟ یعنې له سره دوی په سلطنت کښې څه برخه نه لري، که دوی ته سلطنت وروړسیږي نو خلقو لره د یوې ذرې په اندازه هم فائده نه رسوي. یعنې دوی داسې بخیلان دي چه پخپله باچاهي کښې هم فقیرانو ته یوه ذره شي نه ورکوي. (حال دا چه له سلطنت سره عطاء سخا او ورکړه لازمه ده).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

بلکه آیا حسد کوي دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یې) پر هغه شي چه ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړې دی مونږ اولادې د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعي علوم، ژورې (اوچتې) خبرې) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډیر لوی.

تفسیر: یعنې آیا که یهودان په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو

باندی د الله تعالیٰ (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو څخه له ډیری رخی (کینی) او حسده مری، نو دا بیخی د دوی لیونتوب او ناپوهی ده ځکه چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته (چه اسحاق، اسمٰعیل، یعقوب، یوسف، موسٰی، داؤد، سلیمان، عیسیٰ، محمد «صلی الله علیه وسلم» او نور انبیاء علیهم السلام دی) کتاب، علم، حکمت او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخی د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت باندی حسد او له دوی څخنی انکار کوی؟ ځکه چه اوس هم نبوت او عزت د ابراهیم علیه السلام په کورنی کښی دی.

فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا ﴿٥٥﴾

نو ځینی له دغو یهودانو هغه دی چه ایمان ئی راوړی په محمد او ځینی له دغو (یهودانو) هغه دی چه څنګ ئی کړی دی. له محمد څخه او بس دی دوزخ (د کفارو د عذاب دپاره) ځوبښ وهونکی.

تفسیر: یعنی د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته الله تعالیٰ تل تر تله لویی ورکړی ده. او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم له همغی کورنی څخه دی، نو که څوک بی سببه یوازی د رخی (کینی) او حسد لامله (له وجی) محمد صلی الله علیه وسلم نه منی، نو د هغه د سوځولو له پاره د دوزخ لمبی وهونکی اور بس او کافی دی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيْهِمْ نَارًا ؕ

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی په آیتونو زمونږ ژر به ننباسو مونږ دوی اور ته (چه پکښی سوځولی شی)

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د مؤمنانو او کافرانو ذکر ؤ اوس د مطلق مؤمن او د کافر د جزا او سزا ذکر د کلیی قاعدی په ډول (طریقه) کیږی، چه د ایمان په لوری ښه ترغیب او له کفر څخه بیخی ترهیب وشی.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ؕ

هر کله چه پاخه شی (وسوځیږی) پوستکی د دوی (په اور کښی نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکی غیر له هغو، له پاره د دی چه وڅکی دوی (تل تر تله

نوی نوی) عذاب؛

تفسیر: یعنی د کافرانو په عذاب کښې د نقصان او کمی د نه راتللو له سببه، د دوی د پوستکی له سوځیدلو څخه وروسته، دوی ته بل پوستکی ورآغوندو او د هغه په عوض ئی ورشین کوو.
مطلب دا چه کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کښې آخته او مبتلا وی.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

بیشکه چه الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی بیشکه الله تعالیٰ ډیر زبردست او غالب دی. د کافرانو په هسی سزا ورکولو کښې الله تعالیٰ جل جلاله ته هیڅ کومه سختی نشته. او د حکمت خاوند دی چه کافرانو ته د خپل حکمت سره سمه دا سزا ورکوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو) د دوی ویالی همیشه وی به دوی په دغو (جنتونو) کښې تل (بی انتها بلا انقطاع) وی به دوی ته په دی جنتونو کښې ښځی پاکی کړی شوی (له ټولو ناپاکیو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په ګڼو سیورو (په دائمی نعمت او راحت).

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کښې اوسیږی. او دوی ته به هسی ښایسته ښځی ور په برخه کیږی چه له حیض، نفاس او له نورو دنیوی ککړتیاؤ څخنی به بیخی پاکی، صافی او ستره وی. دوی به په ډیرو ګڼو سیورو کښې داخل کړو چه د لمر له تودوخی او نورو څخنی به بیخی محفوظ وی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

بیشکه الله امر کوی په تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه وسپارئ تاسی امانتونه اهل د اماناتو ته او کله چه حکم کوئ تاسی (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منځ د خلقو کښی نو (امر کوی الله چه) حکم وکړئ په انصاف سره!

تفسیر: په یهودانو کښی دا عادت ؤ چه په امانتونو کښی به ئی خیانت کاوه او د خصوماتو په فیصلو کښی به ئی رشوتونه اخیستل او په نورو اسبابونو سره به ئی د یوه پلو خاطر، لحاظ، رعایت کاوه او د حق په خلاف به ئی حکمونه کول. نو ځکه مسلمانان له هسی چارو ځنی ممنوع گرځولی شوی دی منقول دی چه د مکی‌شریفی د فتحی په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چه (بیت الله) شریف ته دننه ننوځی د کعبی شریفی کلی (چابی) (مفتاح) ساتونکی حضرت عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه د کعبی شریفی د کلی (چابی) له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (حضرت علی کرم الله وجهه) د ده له لاسه کلی (چابی) په زوره واخیستله او ور ئی پرانیت کله چه د الله تعالیٰ جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبی شریفی نه د باندی ووتلو حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه وغوښتل چه دا د (بیت الله شریف) کلی (چابی) دی ماته راکړه شی! دلته دا آیت نازل شو او کلی (چابی) بیرته همغه عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته ورسپارله شوه (او تر نن ورځی پوری هغه کلی (چابی) همغی کورنی سره پاتی ده. عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه به تل ویل، که زه پوهیدی چه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» کلی (چابی) غواړی، نو کلی (چابی) به می تری منع کری نه وی!.)

إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝

بیشکه الله ښه شی چه پند درکوی تاسی ته په هغه سره (چه د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دی) بیشکه چه الله دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه تاسی ته د امانتونو په اداء او عدل سره حکم فرمایی، دغه تاسی ته بیخی مفید دی. او الله تعالیٰ ته ستاسی پټ او ښکاره او اوسنی او راتلونکی خبری ښی معلومی دی، نو که اوس چیری تاسی ته د امانت اداء کول یا عدل مفید معلوم نشی، نو د الهٰی حکم په

مقابل کښې، په هغه څه اعتبار ونه لري.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ

اې هغو کسانو چه ايمان ئې راوړی دی (اې مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسې د الله! او حکم ومنئ تاسې د رسول (د الله) او (حکم ومنئ) د خاوندانو د حکم له تاسې (مسلمانانو يعنې حاکمانو او مشرانو!)

تفسير: په پخوانۍ آيت کښې يې قاضيانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمايه اوس نورو ته د حاکمانو او قاضيانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکاوه کيږي چه له دې څخه دا راښکاري چه د حکامو او قاضيانو حکم منل به هلته واجبيږي چه دوی د حق اطاعت وکړي.
(فائده): د اسلامي باچا او د ده د وزيرانو، حاکمانو، قاضيانو، لښکري مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضرور دی، تر څو چه دوی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له احکامو څخنی مخالف کوم حکم ونه کړي، که د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د صريحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکړي، نو د دغه حکم منل له سره نه دی په کار!

فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِيْ شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

نو بيا که جګړه وکړه تاسې په يوه شي کښې نو وګرځوئ تاسې دا (کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته). او رسول ته (د رسول الله حديث ته) که يئ تاسې چه (په اخلاص سره) ايمان لرئ تاسې په الله او په ورځې آخرې (قيامت) باندې؛

تفسير: يعنې که د تاسې او د اولوالامر په منځ کښې کوم اختلاف پيښ شي، چه د حاکم دا حکم د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلی الله عليه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخې د دې خبرې فيصله وکړئ! چه ايا هغه حکم في الحقيقت د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ او هره هغه خبره چه محققه شي، نو ښايي چه هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وګڼئ!، او ښايي چه اختلاف له منځه ورک کړئ! که تاسې په الله تعالیٰ او د قيامت په ورځ باندې له زړه ايمان لرئ نو خامخا به د اختلاف په صورت کښې د الله تعالیٰ

او د رسول الله مبارک د حکم په لوری رجوع وکرئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت ځنی به هرومرو (خامخا) ویریږئ! چه له دی ځنی دا حکم راڅرگند شو، هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ او د رسول الله مبارک له حکم څخه تښتی، مسلمان به نه وی نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کښی کومه جگړه پیښه شی او یو د دوی هغه بل ته ووائی راځه چه شریعت ته لاړ شو، او دا بل ووایی چه زه شریعت نه پیژنم (نستغفرالله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم. نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ﴿٥٩﴾

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (ډیر غوره دی تاسی ته له ناقصه فکر ستاسی) او دا (رجوع) ډیره ښه ده د عاقبت له جهته.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دی له دی نه چه پخپلو منځونو کښی سره جگړی او شخړی (جنگونه) وکړئ!، یا له خپلی رائی سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چه د شریعت په لوری د رجوع کولو انجام بهتر دی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَحَاكَمُوْٓا اِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ اُمِرُوْٓا اَنْ يَّكْفُرُوْا بِهٖ ؕ وَيُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ اَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًاۢ بَعِيْدًا ﴿٦٠﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه (ظاهری) دعوی کوی دوی چه بیشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!) اراده لری دوی چه وروړی (خصومت خپل) په طرف د شیطان (کعب

بن اشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چه کافر دی شی دوی په ده سره (وویی نه منی) او اراده لری شیطان دا چه گمراه کړی دوی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یهودان د خصوماتو په فیصله کولو کښې له رشوت او مراعات سره عادی شوی وو. ځکه هغه کسان چه دروغجن، منافقان او خائنان به وو، نو دوی به خپلی دعوی او جګړی یهودی عالمانو ته وړلی او یهودیان به ئی غوره کول چه هغوی به د دوی رعایت او خاطر کاوه نو داسی خلق تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم د خپلی معاملی راوړل. نه خوښوی، ځکه چه تاسی د حقانیت رعایت کوئ!. او د بل هیڅیا رعایت له سره نه کوئ! په (مدینی منوری) کښې د یوه یهودی او د یوه منافق په منځ کښې (چه له ورایه د مسلمان په شان ښکاریده) په کومه خبره باندی جګړه پیښه شوه. یهودی چه په رښتیا ؤ، ویی ویل «راشه! چه محمد ته لاړ شو!» منافق چه په ناحقه ؤ ویی ویل «راځه! چه (کعب بن اشرف) ته لاړ شو!» چه د یهودانو عالم او مشر ؤ بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شول. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جګړی د پیښې له اوریدلو څخه وروسته د یهودی حق ثابت کړ. کله چه دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندی ووتل منافق وویل «راځه! چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته ولاړ شو!، هره فیصله چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وکړه همغه به سره ومنو! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضی نشو او قناعت ئی ونه کړ. اغلباً ده به هسی ګڼلی وی چه څرنګه زه د اسلام مدعی یم. نو خامخا به حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د دی یهودی په مقابل کښې زما رعایت کوی، نو حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته ولاړل چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په حکم به ئی د (مدینی منوری) فیصلی صادرولی، کله چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه دغه جګړه واوریده او د یهودی له بیان څخنی ورښکاره شوه چه دا جګړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسیدلی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغی قضیبی په نسبت خپله فیصله هم صادره کړی ده او د حضرت نبوی له فیصلی سره سم په دغه جګړه کښې هغه یهودی رښتینی او غالب پیژندل شوی دی. نو حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه دغه منافق وواژه او ویی فرمایل «څوک چه د داسی یو حقانی قاضی فیصله ونه منی، نو د هغه فیصله دی په دی ډول (طریقه) سره وکړه شی!» د دی منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښې راغی او په حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه باندی ئی د قتل دعویٰ دائره کړه او قسمونه ئی یاد کړل. چه دی حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته د دی لامله (له وجی) تللی ؤ چه ښایی هغه په دی معامله کښې د دوی په منځ کښې روغه او صلح وکړی. او داسی نه و چه هغه د رسول الله مبارک له فیصلی څخنی انکار او غاړه غړولی وه. نو دلته دا آیتونه نازل شول او په دی آیتونو کښې اصل حقیقت ښکاره کړی شو. او د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه لقب «فاروق» وتاکل (مقرر) شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

او کله چه وویل شي دی (منافقانو) ته راځئ! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چه نازل کړی (رالیږلی) دی. الله (یعنی قرآن ته) او طرف د (حکم د) رسول (د ده) ته (د جګړی د فیصلی له پاره) نو ګوری به ته منافقان چه ګرځی به له تا (له ډیری دښمنی) په ګرځیدلو سره.

تفسیر: یعنی که په کومه جګړه کښی منافقانو ته وویل شي چه «د هغه حکم په لوری راشئ! چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی او د هغه د رسول په مخ کښی خپلی جګړی وړاندی کړئ!» کله چه دوی ظاهراً د اسلام مدعیان دی. نو ځکه په صاف ډول (طریقه) سره انکار نشی کولی، مګر ستاسی په حضور کښی د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوری (بچ کوئ) او بیرته ستنیږی (واپس کیږی)، او غواړی چه په کوم چل او فریب سره ځان تری ګوښه (بیل) کړی. او له رسول الله مبارک څخه پرته (علاوه) بل کوم ځای ته چه د دوی زړونه ئی غواړی لاړ شي او هلته خپلی جګړی فیصله کړی.

فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

نو څه به وی (حال د دوی) کله چه ورسیږی دوی ته کوم مصیبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (ګناهونو) چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (چه د رسول الله د حکم نه منل دی) بیابه راشي دوی تاته (ای محمده!) چه قسمونه به خوری په الله چه اراده نه وه کړی مونږ (عمر ته په ورتلو) مګر د ښیګڼی (اصلاح) او موافقت (د جګړه کوونکو ـ نه مخالفت ستا)

تفسیر: یعنی دا ګردی (تولی) خبری خو وشوی مګر دا منافقان به هلته څه وکړی چه دوی ته د دوی د اعمالو په بدل کښی عذاب وورسیږی. یعنی د خصوماتو په فیصلو کښی ستاسی په حضور کښی له راتللو څخه ویریږی او بیرته ځان کوی او کله چه پر دوی باندی عذاب نازل شي نو هلته به دا منافقان څه وکړی شي پرته (علاوه) له دی چه د رسول الله مبارک په خدمت کښی راشي او

قسمونه وخوری چه مونږ د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه خدمت ته یوازی د دی مقصد له پاره تللی وو، چه ښائی هغه زمونږ په منځ کښی صلحه (روغه) وکړی او زمونږ مقصود له سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد ځنی ځان ژغورل (ساتل) یا غاړه غړول او اعراض نه ؤ.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

دغه (منافقان) هغه کسان دی چه معلوم دی الله ته هغه شی (هم) چه په زړونو د دوی کښی دی نو څنګ (تغافل) وکړه! له دوی څخه (او ناحقه معاذیر (عذرونه) ئی مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووایه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کښی خبره بلیغه (تاثیرناکه).

تفسیر: په دی آیت کښی حق تعالیٰ د دوی د قسم او د پخوانی معذرت تکذیب وفرمایه چه منافقین هره خبره چه جوړوی هغه دی جوړه کړی الله تعالیٰ ته د دوی د زړونو خبری ښی ښکاره دی. یعنی د دوی نفاق او دروغ او نوری پلمی (تلبیرونه) ډیری ښی ورته معلومی دی. نو اوس د الله تعالیٰ پر حکم باندی اکتفاء او د منافقانو له خبرو څخه تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندی هیڅ غوږ مه ږده! مګر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورښوولو کښی هیڅ تقصیر مه فرمایه!. او د دوی له هدایت څخه مه نا امیده او مه مأیوس کیږه!.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مګر (لیږلی مو دی) د دی له پاره چه حکم ومانه شی د ده په اذن (حکم فرمائلو) د الله سره او که بیشکه دغه (منافقان) کله چه ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو (په منلو د حکم ستا) راغلی وی تاته پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وی دوی ته رسول (د الله هم) نو خامخا به موندلی ؤ دوی الله ښه قبلوونکی د توبی

ډير رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: يعني الله جل جلاله هر هغه رسول چه د خپلو بندګانو په لوری ليږی، نو په دی غرض ئی ليږی، چه د الله جل جلاله له حکم سره سم ګرد (تول) بندګان د هغه خبری ومنی نو دا ضروری وه چه دی خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومی، بی تأمله لا له پخوا څخه منلی وی او که له ګناه او خرابی کولو څخه وروسته هم وينی او متنبه شوی وی او له الله تعالیٰ څخنی ئی معافی غوښتی وی او رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د دوی له پاره د معافی دعا کړی وی نو الله تعالیٰ به د دوی توبه قبوله کړی وی مګر دوی داسی خراب کار وکړ، چه اول ئی د (رسول الله) له حکم څخنی چه عيناً د الله تعالیٰ حکم ؤ، غاړه وغړوله، نو کله چه د هغه وبال پر دوی باندی ولويد، بيا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونوئی لاسونه پوری کړل،او په بی ځايه تأويلاتو پسی ولوېدل، نو د داسی کسانو مغفرت به په څه دول (طريقه) سره وشی؟

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

پس قسم دی په رب ستا چه نه مؤمنان کيږی دوی تر هغه پوری چه حکم (منصف) کړی دوی تا په هغه جګړه کښی چه پيښه شوی ده په منځ د دوی کښی بيا ونه مومی دوی په نفسونو (زړونو) خپلو کښی خپګان (تنګی ـ ناراضی) له هغه شی چه حکم (فيصله) کړی وه تا او (ويی) منی دوی په منلو سره «بی له جګړی په خوښی سره».

تفسير: يعنی منافقان څومره بيهوده خياله دی؟ او څومره خوشی چتی (بيکاره) پلمی (تدبيرونه) او حيلی جوړوی؟ دوی دی ښه ويوهيږی چه مونږ په خپل ذات قسم کړی چه ای رسوله! تر څو چه دوی پخپلو وړوکو او لويو مالی او جانی جګړو او خصوماتو کښی تا منصف او حاکم ونه ګڼی. او ستاسی له فيصلو او حکمونو څخه د دوی په زړونو کښی هيڅ يو قسم خپګان او تنګی او ناخوښی رانه شی. او ستاسی هر حکم په خوښی سره ونه منی او له زړه ئی قبول نه کړی. ظاهراً او باطناً تاته غاړه کيږدی تر هغه پوری دوی ته ايمان له سره په برخه کيدی نشی. اوس هر هغه شی چه کوئ ځائی چه په ښه فکر او پوهی سره ئی وکړئ!

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوٓا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَارِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِۦ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَّآتَيْنَاهُم مِّن لَّدُنَّآ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چه مړه کړئ تاسی ځانونه خپل! یا ووځئ تاسی له کورونو! خپلو! (لکه چه بنی اسرائیلو ځانونه وژلی او وتلی وو) نو نه به ؤ کړی دوی هغه (قتل او جلا (جدا) مگر لږو کسانو له دوی نه او که په تحقیق دوی کړی وی هغه چه پند ورکاوه شی دوی ته په هغه سره نو خامخا به ؤ دا کار خیر (ډیر غوره) دوی ته او ډیر به کلک ؤ له جهته د محکموالی (د ایمان)، او په دغه وخت کښې به خامخا ورکړی ؤ مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب) ډیر لوی «جنت او نور» او خامخا به برابر کړی (بیولی) ؤ مونږ دوی لاری سمی ته (او رسیدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: یعنی څرنگه چه د گردو (ټولو) ارواحو او اجسامو مالک الله تعالیٰ دی، نو ځکه د ده د حکم په مقابل کښې هیڅ لره نه ښائی چه خپل ځان وسپموی (منع کړی) که الله (جل وعلیٰ شانه) دی خلقو ته د خپلو ځانونو د وژلو امر یا یی، د وطن د جلا (جدا) کیدلو حکم ورکړی وی لکه چه په بنی اسرائیلو باندی ئی حکم فرمایلی ؤ، نو دا حکم به پرته (علاوه) له څو تنو صادقو ایمان لرونکو نورو په ځای نه راوړ نو دا منافقان د داسی حکمونو تعمیل کله کولی شی. اوس دوی وپوهوه! کوم حکم چه مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یواځی د دوی د پند او خیر غوښتلو له پاره دی. نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی. او نه له وطن څخنی د جلا (جدا) کیدلو. که دوی په دی سهل او آسانه حکمونو باندی ټگ وکړی، نو نفاق به بیخی ورک شی او دوی به خالص مسلمانان شی، مگر افسوس چه دوی نه پوهیږی او موجوده حالت غنیمت نه گڼی، چه په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښیگڼی (فائدے) ور په برخه کیږی.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيْقًا ﴿٦٩﴾

او هر څوک چه حکم ومنی د الله او د رسول (د الله) نو دغه کسان به له هغو سره وی (په جنت کښی) چه انعام کړی دی الله پر دوی باندی چه انبیاء دی او صدیقان دی او شهیدان دی او صالحان دی، او ښه دی دغه کسان له جهته د رفاقته (چه ښه ملګری دی).

تفسیر: «نبی» هغه دی چه د الله جل جلاله «وحی» پری راځی. یعنی پرښته ظاهراً د پاک الله پیغام ورته وائی. «صدیق» هغه دی چه هغه پیغام او احکام چه د الله تعالیٰ له لوری رسولانو ته راځی، د ده زړه پخپله په هغه باندی شهادت ورکړی او بی له دلیله د هغه تصدیق وکړی.
«شهید» هغه دی چه د الله تعالیٰ او انبیاؤ علیهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوی او تل ورته حاضر وی.
«صالح» او نیک بخت هغه دی چه د هغه طبیعت یواځی پر نیکی پیدا شوی وی او له خرابو خبرو ځنی ئی خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وی.
مطلب دا چه دا څلور واړه یاد شوی قسمونه د امت له نورو افرادو ځنی افضل دی، ځکه چه د دوی ګرد (تول) اقوال، افعال او احوال له شرعی سره موافق دی او پرته (علاوه) له دوی ځنی نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کښی برابر نه دی، خو که د الله تعالیٰ او د پاک رسول په امر منلو کښی مشغول وی نو دا کسان هم د هم دوی په ذیل کښی راځی. او د دی حضراتو رفاقت د ډیری ښیګنی (فائدی) او د فضیلت خبره ده او هیڅوک دی هغه حقیر ونه ګڼی.
(فائده): په دی آیت کښی دی ته اشاره ده هغه منافقین چه د هغوی ذکر شوی یا کیږی له دی رفاقت او معیت څخه بی برخی دی.

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيْمًا ﴿٧٠﴾

دا (ملګرتیا) فضل (احسان، رحمت) دی له «جانبه د» الله نه او کافی دی الله ښه پوه (په تولو نیتونو او عملونو هم).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ او د پاک رسول حکم منونکو ته د انبیاؤ علیهم السلام او صدیقانو

رضی الله تعالیٰ عنهم او شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم رفاقت میسر کیدل د الله تعالیٰ لوی انعام او د ده محض فضل دی. او د دوی د اطاعت په عوض کښی نه دی. نو له هغه ځنی منافقان بیخی محروم دی. او الله کافی دی. ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی چه د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلی استحقاق او د فضل مقدار مفصلاً ورمعلوم دی، نو اوس دی هیڅوا ته د دی امورو د تفاصیلو له امله (وجی) د الله جل جلاله د وعدی په پوره کیدلو کښی څه اندیښنه او خلجان پیدا نشی.

يَآاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا خُذُوْا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوْا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوْا جَمِيْعًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) واخلئ تاسی وسلی خپلی (یا ځان له کفارو وساتئ! او ورته هوښیار ؤسئ!) بیا ووځئ تاسی (غزا ته) ډلی ډلی (جلا جلا (جداجدا) فوځ) یا ووځئ تاسی ګرد (تول) سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږی. په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ هر هغه څوک چه د الله جل جلاله او د ده د رسول احکام ومنی، نو ده نه به د انبیاؤ علیهم السلام صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د رفاقت انعام وررسیږی. څرنګه چه د الله تعالیٰ په احکامو کښی د «جهاد» حکم شاق او ډیر سخت او درووند دی په تیره بیا د هغو منافقینو له پاره چه ذکر ئی له پاسه راهیسی دوام لری نو ځکه ئی د «جهاد» حکم صادر کړ څو هر څوک د حضرات انبیاؤ علیهم السلام، صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم، شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د ملګرتوب او معیت خوشی چتی (بیکاره) امید او هیله ونه کړی. منقول دی چه د اسلام په شروع کښی ډیرو ضعیف الاسلام کسانو هم اسلامی دعوت منلی ؤ خو کله چه «جهاد» فرض شو نو ځینی کسان متزلزل او وارخطا او ځینی له کفارو سره ملګری شول او د رسول الله مبارک په مخالفت ئی بنا وکړه. نو دا آیت نازل شو. مطلب ئی داسی دی چه «ای مسلمانانو! د منافقانو کیفیت خو تاسی ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی او ستاسی خیر په دی کښی دی چی تاسی د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړی او له باخبری او احتیاط ځنی کار واخلئ! اعم له دی چه دا کار د وسلی په قوت سره وی. که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله. او د دښمنانو د مقابلی له پاره له کوره د باندی ووځئ! په متفرق صورت، یا د جمیعت په ډول (طریقه)، څنګه چه موقع وی.

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيُبَطِّئَنَّ ۚ

او بیشکه ځینی له تاسی خامخا هغه څوک دی چه هرومرو (خامخا) تاخیر
به کوی (په تللو کښی غزا ته)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! ستاسی په جمعیت کښی ځینی هغسی کسان هم ننوتلی دی چه د «جهاد» په تللو کښی ځند (ډیل) کوی او بیرته تری پاتی کیږی، او د الله جل جلاله د حکم تعمیل نه کوی، بلکه دنیوی منافعو ته ئی سترګی نیولی دی او له دوی څخه مراد منافقان دی لکه (عبدالله بن ابی) او د هغه ملګری چه دی خلقو په ښکاره سره اسلام منلی ؤ مګر د دوی مقصود له دی خبرو څخه فقط دنیوی منافع وو او د الله تعالیٰ له امر منلو سره ئی هیڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَىَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

نو که ورسیږی تاسی ته کوم مصیبت (لکه قتل یا هزیمت) نو وایی دا (متخلف منافق) په تحقیق انعام (فضل، احسان) کړی دی الله پر ما باندی ځکه چه نه وم (زه) له دوی سره حاضر (په جهاد کښی).

تفسیر: پخوا تیر شو چه منافقانو به «د جهاد» د تللو په وخت کښی ځند (ډیل) کاوه او د مجاهدینو بری او ماتی ته به ئی ردی سترګی نیولی وی چه پر دوی باندی به څه شیان پیښیږی اوس فرمایی وروسته د غزا له ورتللو به که مسلمانانو ته په «جهاد» کښی کوم ربړ (تکلیف) ورپیښیده، لکه چه زخمیان یا شهیدان کیدل یا به ئی ماتی موندله، نو منافقان به ډیر خوشالیدل او ویل به ئی چه د الله تعالیٰ لوی فضل ؤ چه په جنګ کښی مونږ له دوی سره یو ځای نه وو که نه زمونږ هیڅ خیر پکښی نه ؤ.﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ﴾ چه په ښه چم (چل) سره تری خلاص شو.

وَلَئِنْ أَصَٰبَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ ٱللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنۢ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُۥ مَوَدَّةٌ يَٰلَيْتَنِى كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

او که ورسیږی تاسی ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لکه فتح یا غنیمت) نو خامخا به وایی هرومرو (خامخا) دا (متخلف منافق) چه ګواکی

نه وه په منځ ستاسي او په منځ د ده کښې هيڅ دوستي (او وايي به) اى
کاشکې زه (هم) وى له دوى سره نو برياليٰ (کامياب) شوى به وم په برى
ډير لوى سره (له غنائمو)

تفسير: يعنى که په مسلمانانو باندى د الله تعالىٰ فضل وشى لکه چه برى ومومى يا د غنيمت ډير مال لاس ته ورشى نو منافقان ډير خپه کيږى لاسونه سره مښى(مروړى)، غاښونه چيچى او لکه دښمنان د حسد او رخى (کينى) د غلبى له کبله (وجى) وايى «هى! د افسوس ځاى دى! چه مونږ ولى له مسلمانانو سره په «جهاد» کښې شريکان نشو او له دى لويى ولجى (غنيمت) او برى څخه خوشى چتى (بيکاره) بى برخى پاتى شو که مونږ له مسلمانانو سره ملګرتوب کړى وى نو د لوټ او تاراج زيات مال به مو په لاس راغلى وى». يعنى منافقانو ته به يواځى په خپله محرومى باندى افسوس نه وى بلکه له خپلى محرومى څخه به زيات د مسلمانانو پر برى باندى لا ډير زيات د حسد په رنځ او اضطراب کښې لويږى. (نو الله تعالىٰ فرمايى)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْأٰخِرَةِ ۚ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

پس جنګ دى وکړى په لاره د الله کښې هغه کسان چه خرخوى دوى حيات دنيوى (ژوندون لږ خسيس) په آخرت او هر څوک چه جنګ وکړى په لاره د الله کښې (د دين د ترقى له پاره) پس شهيد کړى شي يا غالب (غازى او برياليٰ (کامياب) شي پر دښمن) نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډير لوى (چه جنت دى).

تفسير: يعنى که دا منافقان له «جهاد» څنى ځانونه ژغورى (ساتى) ودى ژغورى (ودى ساتى) او که د دنيا سرو او تودو سره علاقه لرى ودى لرى!، مګر هغو کسانو ته چه د آخرت په مقابل کښې ئى دنيا په لته وهلى ده، ښايى چه د الله جل جلاله په لاره کښې بى تأمله وجنګيږى!، او د دنيا ژوندون او د هغه مال او دولت ته دى ونه ګورى!، او ودى پوهيږى چه د الله تعالىٰ په اطاعت او حکم منلو کښې هر ډول (طريقه) ګټى (فائدى) شته. دوى غالب وى که مغلوب مال ئى په لاس ورشى که نه.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاۤءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَاۤ أَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا ۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

او څه مانع ده تاسی ته چه جنگ نه کوئ تاسی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او په (خلاصولو) د ضعیفانو کښی چه سړی دی او ښځی دی او هلکان دی هغه کسان چه وایی دوی «ای ربه زمونږه! وباسه مونږه له دی کلی (د مکی) څخه! چه ظالمان دی اوسیدونکی د هغی او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولی (حامی، ساتونکی)! او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددګار!»

تفسیر: یعنی ستاسی جنګیدل له کفارو سره دوه جهته ضروری دی

(١): د الله تعالیٰ د دین د لوړولو او غالبولو په غرض.

(٢): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو دپاره چه د کافرانو په لاسونو کښی خوارو زار پراته دی. په مکیٰ‌معظمی کښی، ډیر داسی مسلمانان وو چه زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی د مدینی منوری په لوری «هجرت» ونشو کړی. او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ربړول (کړول). او دی ته ئی مجبورول چه بیرته کافران شی، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چه تاسی ته په دوه ؤ سببونو له کافرانو سره جنګیدل ضرور دی

(١): چه د الله تعالیٰ دین لوړ شی.

(٢): چه مظلوم او کمزوری مسلمانان د مکیٰ‌شریفی د کفارو له ظلم څخنی وژغورل (وساتل) شی. (چه هغه ضعیفان له مسلمانانو سریو څخنی سلمه، ولید، عباس او ابو جندل او نور رضی الله عنهم او له مسلمانانو هلکانو او ښځو څخنی ابن عباس او د ده مور او نور رضی الله تعالیٰ عنهم وعنهن وو.)

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

هغه کسان چه ایمان لرونکی دی جنگ کوی دوی په لاره د الله کښې (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه کافران شوی دی جنگ کوی دوی په لاره د شیطان کښې نو جنگ وکړئ تاسی له دوستانو د شیطان سره !، بیشکه چه مکر د شیطان دی ضعیف.

تفسیر: یعنی ښکاره ده چه مسلمانان د الله تعالیٰ په لاره کښې او کافران د شیطان په لاره کښې جنگیږی نو بیا مسلمانانو ته د شیطان له دوستانو یعنی کافرانو سره بلا تأمل جنگیدل ضروری دی. هر کله چه الله جل جلاله د دوی مددګار دی نو نور هیڅ دول (طریقه) تردد نه دی پکار. او وپوهیږئ چه د شیطان حیله او فریب کمزوری او ضعیف دی او پر مسلمانانو باندی نه چلیږی. له دی ځنی مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغیب او تشجیع ده، چه د هغه ذکر بالتصریح په راتلونکو آیتونو کښې راځی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

آیا نه دی کتلی تا (نه دی رسیدلی تاته حال د) هغو کسانو چه وویل شو دوی ته ونیسئ تاسی لاسونه خپل (له جنگه په مکه کښې) او قائموئ (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) تاسی لمونځ او ورکوئ! تاسی زکوٰة !

تفسیر: په مکیمعظمی کښې پخوا له هجرته کافرانو مسلمانان ربړول (کړول) او هغوی ته راز راز (قسم قسم) مشکلات ورپیښول او پر دوی باندی ظلم او تیری کول ئی خپل کار ګرځولی ؤ مسلمانان به زمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل او شکایتونه به ئی وړاندی کول او اجازه به ئی غوښتله چه له کفارو سره مقاتله وکړی او له دوی ځنی د ظلم بدل واخلی. رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلی ځنی منع کول او ویل به ئی چه «ماته لا د مقاتلی حکم نه دی راکړی شوی تاسی صبر وکړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځکه پر مونږ باندی د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی او د لمانځه او زکوٰة هغه حکمونه چه په تاسی باندی شوی دی هغه برابر په ځای راوړئ! ځکه تر ځو چه انسان د الله تعالیٰ په اطاعت کښې له خپل نفس سره «جهاد»

ونه کړی او د جسمانی تکالیفو په ګاللو (برداشت) عادی (روږدی)، او د خپل مال په صرفولو زړور نشی، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان جارول (قربانول) ډیر دروند وی.» هم دا خبره مسلمانانو هم منلی وه (چه لمونځ کوو! زکوٰة ورکوو! او «جهاد» ته منتظر یو!)

فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ

نو کله چه (په مدینه کښې) فرض کړ شو په دوی باندی (له کفارو سره) جنګ په دی وخت کښې یوه ډله له دوی نه ویریدله له خلقو نه په شان د ویری (د دوی) له الله نه بلکه ډیر زیات له جهته د ویرې او ویی ویل دوی ای ربه زمونږه! ولی دی فرض کړ په مونږ باندی جنګ، ولی دی وروسته نه کړو مونږ تر هغې نیتی نژدی پوری.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چه مسلمانانو ته له کفارو سره د جنګیدلو حکم ورکړ شو نو باید چه مسلمانان خوشاله شوی وی چه زمونږ غوښتنی ومنلی شوی او خپلو مرادونو ته ورسیدو. مګر ځنی ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلی ځنی داسی وویریدل لکه چه څوک د الله تعالیٰ له عذابه ویرېږی یا له هغه څخه هم زیات وویریدل او هیله او آرزو به ئی کوله که د لږ څه مودی له مخه بیا هم د قتال امر تال وخوری او لږ څه وځنډیږی (وروستو شی) ښه به وی چه مونږ ژوندی پاتی شو. (ځینی مفسرین لیکی چه له مرګ څخه دا ویره د طبیعی کراهت له امله (وجی) وه نه د الله تعالیٰ له حکم څخه د غاړی غړولو له کبله(وجی).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

ووایه (ای محمده! دغو ویریدونکو ته) متاع (فائده) د دی دنیا ډیره لږه ده او آخرت ډیر غوره دی هغه چاته چه ویرېږی (له الله نه)؛ او ظلم به ونه کړی شی پر تاسی (په اندازه) د یوه ډیر نری تار.

تفسیر: یعنی څرنګه چه د ژوندانه او د دنیوی منافعو د رغبت له امله (وجی) دی خلقو ته د «جهاد» حکم دروند ښکاره شو، نو ځکه حق تعالیٰ فرمایي چه دوی ته ووایه دنیوی ګرد (ټول) منافع حقیر او سریع الزوال دی. او اخروی ثواب هغو ته ښه او بهتر دی چه د الله تعالیٰ له نافرمانی څخنی ځانونه ژغوری (ساتی)، نو تاسی لره ښائی چه د دنیوی منافعو لحاظ ونه کړئ!، او د الله تعالیٰ له فرمانه غاړه ونه غړوئ!، او له غزا کولو څخه ونه ویریږئ! او داده اوسئ چه تاسی ته د دی ربړ (تکلیف) او زیار (محنت) ایستلو او ځان جارولو (قربانولو) پوره ثواب دررسیږی او ستاسی یوه ذره اجر هم نه ضائع کیږی، نو ښائی چه تاسی په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کښی مصروف شئ! (او یقین وکړئ! چه پر تاسی باندی به په اندازه د هغه ډیر نری تار چه د خرما د زړو په چاودونو کښی دی او د ګوتی په منښلو سره څرګندیږی ظلم ونه کړی شی).

اَیْنَ مَا تَكُوْنُوْا یُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِیْ بُرُوْجٍ مُّشَیَّدَةٍ ؕ

هر چیرته چه اوسئ تاسی وبه مومی تاسی لره مرګ اګر که اوسئ تاسی په برجونو (په کلاګانو، مانیو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کښی؛

تفسیر: یعنی که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون او بی ویری ځای کښی واوسیږئ خو بیا هم د مرګی له لاسه ځان نه شئ ژغورلی (محفوظولی) او هرومرو (خامخا) مرګ تاسی ته دررسیږی. ځکه چه هر یوه لره موت مقدر او مقرر شوی دی او په خپل وخت کښی خامخا هر چاته هر چیری راتلونکی دی نو که «جهاد» ته هم لاړ نشئ خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی (بچ کولی) خو اوس له جهاده مه ویریږئ! ځکه چه له موت او د کافرانو له مقاتلی څخه ویریدل بیخی ناپوهی او په اسلام کښی د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ یَّقُوْلُوْا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَیِّئَةٌ یَّقُوْلُوْا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِكَ ؕ

او که ورسیږی دوی ته څه نیکی (لکه پراخی) نو وایی دوی دا (نیکی) له (جانبه د) الله ده او که ورسیږی دوی ته څه بدی (لکه قحط) نو وایی دوی دا (بدی) له جانبه ستا ده؛

تفسير: يعني د دی منافقانو يوه بله عجيبه خبره واوره! که د جنګ تدبيرونو ښه نتيجه ورکړه او فتح او بری حاصل شو او مسلمانانو ته د غنيمت او ولجی مالونه په لاس ورغلل نو وايي «دا د الله له لوري دی» يعني يوه اتفاقي خبره پيښه شوی ده او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له تدبيرونو څخني انکار کوی او که تدبير په ظاهر کښي نتيجه ورنه کړه او د هغه له امله (وجی) هزيمت او نقصان پيښ شو نو دلته د رسول الله صلی الله عليه وسلم په تدبيرونو باندی الزامات لګوی. (يهودانو) به ويل «له هغه کال څخه چه د محمد قدم په مدينه ايښود شوی دی د غلو نرخونه پورته او د ځمکی او د باغونو حاصلات ښکته شوی دی!»

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۖ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خير او شر) له «جانبه د» الله دی پس څه سبب دی دی قوم لره چه نه دی نژدی (دی ته) چه پوه شي دوی په هيڅ خبره باندی

تفسير: الله تعالیٰ فرمايي چه ای محمده! صلی الله عليه وسلم دوی ته هسی ځواب ورکړه چه ښه او بد (تنګی او پراخی، قحطی او ارزانی بلکه هر خير او شر) ګرد (ټول) د الله تعالیٰ له لوري دی او د دغو ګردو (ټولو) خبرو موجد او خالق الله تعالیٰ دی. په هسی خبرو کښي بل هيڅوک ګوتی نشي وهلی او نه څوک پکښي مداخله کولی شي او د رسول الله تدبير هم د الله تعالیٰ له خوا او د هم دغه پاک الله الهام دی. ستاسی دا الزام په نبي باندی بيخی غلط او له يوی مخی ناپوهی ده. کوم تدبير که ظاهری نتيجه ورنه کړی خراب ئی مه ګڼئ! دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه تاسی ته ښوونه کوی، په سمه صافه لاره مو راولی او ستاسی ازموينه کوی دا ستاسی د قصور يو اجمالی ځواب ؤ، د منافقينو د الزام ځواب په وروستنی آيت کښي په تفصيل سره راځی.

مَّا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۖ وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ۚ

هر هغه شي چه ورسيد تاته (ای انسانه!) له نيکی څخه نو (هغه) له (جانبه

د) الله دی او هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له بدی څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی؛

تفسیر: یعنی اصلی خبره خو هم دا ده چه د ګردو (تولو) نیکیو او بدیو موجد اګر که الله جل جلاله دی، مګر بنده لره ښایی چه نیکی او ښیګڼه (نفع) د الله تعالیٰ انعام، فضل او احسان وګڼی او بدی، خرابی او سختی د خپلو اعمالو له شأمته وبولی او د هغه الزام په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وانه چوی، ځکه چه رسولان د هسی امورو موجد او سبب نه شی کیدی. بلکه موجد یعنی د دی خبری پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او سبب ئی ستاسی اعمال دی.

وَأَرْسَلْنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

او لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده!) دپاره د (تولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسیر: حق تعالیٰ له رسول الله څخه د منافقینو الزام لری کړ او ارشاد ئی وفرمایه چه مونږ ته د ګردو (تولو) خلقو له پاره رسول (استاځی) درولی او لیږلی او مونږ ته ګرد (تول) شیان معلوم دی مونږ د ګردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوو تاسی د هیڅ د چتی (بیکاره) خوشی خبرو او انکار او الزام پروا مه کوئ! او د خپل رسالت په کارونو کښی مشغول اوسئ!.

مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ ۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

هر چا چه حکم ومانه د رسول (د الله) نو په تحقیق چه حکم ئی ومانه د الله، او هر څوک چه وګرځید (له اطاعته نو مه خپه کیږه ای محمده! ځکه چه) پس نه ئی لیږلی مونږ ته په دوی باندی ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ ستاسی رسالت محقق فرمایلی دی نو ستاسی په نسبت دا حکم خلقو ته اوروی «هر هغه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمان منی هغه بیشکه زما تابع دی او هغه چه له دغه څخه مخ ګرځوی نو مونږ ته ای رسوله په دغو خلقو باندی ساتونکی نه ئی مقرر کړی او نه مونږ ته لیږلی ئی چه دوی مه پریږده چه ګناه وکړی. مونږ د دوی ګرد (تول) اعمال ګورو او له هغو سره موافق به هغوی ته جزا ورکوو. ستا کار یواځی د پیغام رسوونه ده. پاتی شو ثواب

او عقاب دغه زمونږ کار دی. (او دا د جهاد له فرضیت څخه مخکښې ؤ.)

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِندِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ وَكَفَى بِاللهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

او وايي دوی (زمونږ کار ستا) طاعت دی نو کله چه راووځی دوی له تا څخه نو د شپې (په مشوره سره وايي) يوه ډله له دوی غير له هغې خبرې نه چه وايې ئی (دا طائفه تاته) او الله ليکي هغه خبری چه د شپې ئی (په مشوره سره) وائی دوی، نو په څنګ شه ته! له دوی نه (او تری تغافل وکړه ته!) او توکل (اعتماد) وکړه په الله باندی! او بس دی الله وکيل (کار جوړوونکی).

تفسير: د دغو منافقانو يوه بله مکاری واوريځ! ستاسی په مخکښې وايي ستاسی حکم مو ومانه! او چه د باندی لاړ شي ستاسی په مخالفت مشوری سره کوی. يعنی ستا په نافرمانی او مخالفت په خپلو منځونو کښې سره جرګې کوی او د الله تعالیٰ په دربار کښې د دوی دا ګردی (تولی) مشوری هم ليکلی کيږی، او دوی ته د دوی د ګردو (تولو) اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کيږی نو ای نبی عليه السلام! ته له دوی څخنی خپل مخ وګرځوه! او د دوی د هيڅ خبری پروا مه لره! او خپل تول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافی او بس دی. (طاعت د محذوفی مبتداء خبر دی چه هغه «امرنا» دی. ځينی مفسرين وايي «چه تقول» د غائب مؤنث صيغه او فاعل ئی «طائفة» دی. لکه چه په دغه پاس ترجمه او تفسير کښې ئی ګوريځ! ځينی مفسرين ئی په مخاطب مذکر سره ترجمه کوی چه فاعل ئی محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم دی).

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

ايا نو فکر غور نه کوی دوی په دی (فصيح بليغ معجز) قرآن کښې او که وی (دا قرآن) له جانبه د غير د الله څخه نو خامخا موندلی به ؤ (دوی) په هغه کښې اختلاف دير (لکه چه د بشريه کلام کښې د معناګانو تناقض او د

الفاظو تفاوت موندل کیږی).

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت او د ده اطاعت عیناً لکه د الله تعالیٰ اطاعت او د ده پر نافرمانانو باندی د حق تعالیٰ د عذاب نازلیدل په ښه ډول (طریقه) سره ښکاره شول مګر منافقان او زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخالفان دا ویلی شی چه د الله تعالیٰ شهادت او د ده د ارشاداتو په تسلیم او تصدیق کښی مونږ له سره څه تأمل نه کوو مګر دا په څرنګه راڅرګنده شی چه دا د الله تعالیٰ کلام دی او د انسان له خوا نه دی جوړ شوی؟ نو حق تعالیٰ د هغه ځواب داسی ورکوی چه دا خلق په قرآن کریم کښی غور نه کوی، چه دوی ته په صاف ډول (طریقه) سره دا ورڅرګنده شی، چه قرآن عظیم د الله تعالیٰ کلام دی وګورئ! که لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه وی لکه چه تاسی ګمان کوئ نو ضرور به د (قرآن شریف) په ډیرو مواقعو کښی راز راز (قسم قسم) اختلافونه لیدل کیدل.
وګورئ! انسان له هر حالت سره سمی خبری کوی او له هغه حالت سره موافقی خبری کوی. هر نوی حالت چه پیښیږی د هغه بل حالت خیال انسان ته نه پاتی کیږی. که دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام نه وی، نو د غصی په حالت کښی به ئی د مهربانی وړ (لائق) کسانو ته توجه نه کوله او د مهربانی په وخت کښی به ئی د غصی خبری هیرولی او د دنیا په بیان کښی به ئی د آخرت لحاظ نه ساته او د آخرت په بیان کښی به ئی د دنیا څه خبری نه کولی. په بی پروایی کښی به د عنایت څه ذکر نه وی او په عنایت کښی به د بی پروایی فکر نه وی. بالجمله د هر حال کلام به ئی وایه او د یوه حال کلام به ئی د بل حال له کلام څخنی مختلف په نظر راته، لیکن څرنګه چه (قرآن عظیم الشان) د خالق کلام دی نو په دی کښی د دغو ګردو (تولو) حالاتو او جوانبو لحاظ شته او تر نظر لاندی نیولی شوی دی له غور او فکر څخه وروسته معلومیږی چه په (قرآن شریف) کښی د هر شی بیان د هر مقام په اقتضاء په همغه یو اسلوب سره دی. وګورئ! دلته د منافقینو د حال مذکور دی، چه د سخت عذاب مستحق دی، نو دلته هم د دوی په خبرو کښی همغومره الزام شته څومره چه ښائی او هر هغه الزام چه د دوی پر یوه خاص جماعت باندی ؤ هغه ئی پر هم دوی باندی اړولی دی. او فرمایلی ئی دی چه ځینی له دوی څخنی داسی کوی. داسی نه چه د غصی او نورو پریشانیو په وخت کښی کلام له خپل حد څخه ووځی او د بل حالت له کلام څخه مختلف په نظر راشی. او دا مطلب هم دی چه مونږ تل ګورو کله چه د کوم انسان خبری اوږدی شی نو د ده ګردی (تولی) خبری یو شان نه وی بلکه ضرور سره متناقضی ښکاری یعنی کومه جمله ئی فصیحه او کومه جمله ئی غیر فصیحه، کومه ئی غلطه او کومه ئی سمه، کومه ئی موافقه او کومه ئی مناقضه او یوه ئی رښتیا او بله ئی دروغ ښکاری، او په پاک قرآن کښی سره له دومره لویی هیڅ یو اختلاف او ښکته او پورته نشته، او له هر راز (قسم) تباین او اختلاف څخه پاک دی او له ورا ښکاری چه هسی کلام د بشر له طاقته بهر دی.

(فائده): په دی کښی دی خبری ته هم اشاره وشوه هر څوک چه له تدبر او فهم څخه کار وانه خلی نو ده ته په دی قرآن عظیم کښی د شبهاتو او اختلافاتو وهم، هم لویدی شی. مګر پوه او فهیم سړی له سره داسی نه کوی په دی مقام کښی که څوک له فهم او تدبر څخه کار وانه خلی، نو ویلی شی چه اول ئی وفرمایل ﴿ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ ﴾ بیایی وفرمایل ﴿ وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغی. (حال دا چه مونږ له هغه پاس تقریر سره هیڅ یو اختلاف نشته.) والله اعلم.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ ط

او کله چه راشی دی (منافقانو) ته کوم امر (خبره) له امن «(نصرت» یا «کوم خبر له» ویری (هزیمت) نو مشهوروی دوی هغه (خبر)؛

تفسیر: یعنی په دی منافقانو او ناقصو مسلمانانو کښی داسی خرابی شته کله چه د امن کومه خبره وړاندی شی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا سره د صلحی او روغی اراده وفرمایی، یا د اسلامی لښکرو د بری زیری واوراوه شی یا کومه ویروونکی خبره واوری لکه چه دښمنان چیری سره تول شوی وی، یا د مسلمانانو د ماتی خبره واوری نو داسی خبری بی له تحقیقه مشهوروی او خوروی یی. چه له هغو څخه علی‌الاکثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پیښیږی، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهی له امله (وجی) داسی کوی.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ ط

او که دوی وررسولی (او پریښی) وی دا خبر (طرف د) رسول «د الله» ته او «طرف د» حاکمانو خپلو ته له دوی نه نو خامخا معلوم به وی، (تدبیر) د دی کار هغو کسانو ته چه ایستلی (او بیلولی شی ښه له بدو) له دوی څخنی (رسول الله او امراء، نو تحقیق به ئی شوی وی)

تفسیر: یعنی که له کوم ځای څخه کوم خبر وررسیږی نو ښایی چه ړومبی ئی خپل مشر او د هغه نائبانو ته ووایی کله چه دوی د دی خبری تحقیق او تسلیم وکړی، نو بیا دی د دوی له وینا او فیصلی سره سم د هغه نقل دی بل چا ته وکړی او پر هغه باندی دی عمل وکړی.

(فائده): رسول الله مبارک یوه قوم ته یو سړی د زکوٰة تولولو دپاره ولیږه هغه قوم د ده د استقبال

له پاره د باندی وروتلی ؤ ده له لری خیال وکړ ګواکی دوی زما د وژلو له پاره سره تول شوی دی نو بیرته (مدینی منوری) ته وګرځید او دا ئی مشهوره کړه چه فلانی قوم مرتد شوی دی کله چه دی خبری په ګرد (تول) ښار کښی انتشار وموند په پای (اخر) کښی غلطه ثابته شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٨٣﴾

او که نه وی فضل د الله پر تاسی (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو هرومرو (خامخا) به متابعت کړی ؤ تاسی د شیطان مګر (متابعت به نه ؤ کړی له تاسی څخه) لږو.

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسی د اصلاح او تربیت له پاره احکام نه وی لیږلی او تاسی ته ئی وخت په وخت سم له ضرورته هدایت او تنبیه نه وی فرمایلی لکه چه په دی موقع کښی ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدایت وفرمایه نو تاسی به ګمراه شوی وی مګر څو خواص چه کامل العقل او کامل‌الایمان دی، همغسی به په ایمان قائم او ثابت پاتی وی. (د الله تعالیٰ دا تنبیهات) انعام وګڼئ! او په شکر ایستلو سره د هغه پوره تعمیل وکړئ!.

فَقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّكُفَّ بَاْسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ

نو جنګ کوه ته په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین یواځی ای محمده! که بل چا درسره ملګرتیا نه کوله) نه ئی مکلف کړی شوی ته مګر په حق د ځان خپل او تیزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغیبوه یی!)، نژدی ده چه الله بنده کړی (سختی د) جنګ د هغو کسانو چه کافران شوی دی

تفسیر: یعنی که د کافرانو له جنګ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چه د هغوی ذکر پاس تیر شو) ویریږی نو ای رسوله! ته یوازی بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کښی توقف مه کوه! الله جل جلاله ستا مددګار دی او مسلمانانو ته د «جهاد» تاکید وکړه! هغه کسان چه له تاسی سره ملګرتیا نه کوی د دوی هیڅ پروا مه کوه!. هیله (امید) شته چه الله تعالیٰ د دی کافرانو د جنګ مخه ونیسی.

(فائده): کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زه هرومرو

(خامخا) «جهاد» ته ځم. اګر که یو سړی هم له ما سره ملګرتیا ونه کړی.» او له ده سره یوازی (٧٠) تنو اصحابانو «بدر الصغرىٰ» ته د «جهاد» په قصد تشریف یوړ چه د هغه وعده له (ابوسفیان) سره د «احد» په غزوه کښې شوی وه او د هغه ذکر په (٤) جزء د آل عمران په (١٧٣) آیت (١٨) رکوع کښې وشو. الله تعالىٰ د «ابوسفیان» او د قریشو د کفارو په زړونو کښې رعب او خوف او ویره واچوله چه هیڅوک د مقابلې دپاره وره نغلل او پخپلو وعدو کښې دروغجن شول او د الله جل جلاله له ارشاد سره سم د کافرانو دا جنګ بند شو. او دوی له خپلو ملګرو سره روغ رمټ بیرته تشریف راوړ.

وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَّاَشَدُّ تَنْكِيْلًا ﴿٨٤﴾

او الله ډیر سخت دی له جهته د هیبت، جنګ او ډیر سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسیر: یعنی د الله تعالىٰ عذاب او له کافرانو سره د هغه جنګ ډیر سخت دی. نو هغه کسان چه د کافرانو له جنګ او د هغوی له لاسه له وژل کیدلو څخه ویریږی، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول (طریقه) سره وکړی شی؟.

مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَّهٗ نَصِيْبٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ مِّنْهَا ؕ

او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت نیک (له شرعی سره سم) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سره، او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت ناکاره (له شرعی څخه خلاف) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یو بار «برخه د ګناه» په سبب د هغه سره

تفسیر: یعنی که څوک په نیکو کارونو کښې سعی او سپارښت وکړی لکه چه نبی صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغیب ورکوی یا څوک په خرابو چارو کښې کوښښ وکړی، لکه چه منافقان او سست مسلمانان چه هم پخپله له جهاده ویریږی او هم د نورو د ویرولو اسباب برابروی، نو په ړومبی صورت کښې به د ثواب او په وروستنی صورت کښې به د ګناه برخه دوی ته وررسیږی. هم داسی که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړی او له کوم دولتمن ځنی څه ورته واخلی. نو دی به هم د هغه خیرات په ثواب کښې داخلیږی که څوک د کوم کافر یا مفسد یا

سارق او نورو سپارښت وکړی او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړی او هغه بیا فساد او غلا وکړی نو دی هم په هغه فساد او غلا کښی ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ مُّقِيْتًا ﴿٨٥﴾

او دی الله پر هر شی باندی قدرت لرونکی (نو وربه کړی جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر تولو شیانو باندی قادر او د هر شی د برخی تقسیم کوونکی دی نو د نیکی او بدی په حصه ورکولو کښی ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پیښیږی.

وَإِذَا حُيِّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوْا بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوْهَا ۗ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ حَسِيْبًا ﴿٨٦﴾

او هر کله چه دعا وکړه شی تاسی ته په یوه دعا سره نو تاسی هم دعا وکړئ (هغه ته) په دعا ښه سره له هغی نه یا وروګرځوئ همغه (وینا) بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوی او جزا درکوی).

تفسیر: یعنی کوم مسلمان ته سلام ورآچول او دعا کول په حقیقت کښی له الله تعالیٰ څخنی د هغه شفاعت غوښتل دی. نو حق تعالیٰ د شفاعت حسنه یو خاص صورت چه په مسلمانانو کښی شائع او خور دی په صراحت سره بیان فرمایی چه «ای مسلمانانو! کله چه کوم مسلمان تاسی ته دعا وکړی یا سلام واچوی نو تاسی هم هرومرو (خامخا) د هغه ځواب ووایئ! یا همغه کلمه تاسی هم هغه ته وایئ! یا له هغه څخنی ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام علیکم» ووایی، نو پر تاسی باندی واجب دی چه د هغه په ځواب کښی «وعلیکم السلام» ووایئ! او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پری زیات کړئ او که هغه دا لفظ زیات کړی نو تاسی پری «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالیٰ په دربار کښی به د هر هر شی حساب وی. او د همغه اجر به ئی دررسیږی سلام او د هغه ځواب هم په هم دی کښی راغلل.

(فائده): په دی کښی د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو او د شفاعت سیئه خرابی او مضرت هم معلوم شو، ځکه خدای جل جلاله هغه چاته چه نیک شفاعت ئی کړی وی ثواب ورکوی او هغه چاته چه په حق کښی ئی شفاعت شوی وی امر کوی چه له شفاعت کوونکی سره نیکه معامله

وساتی. په خلاف د سیئه شفاعت چه له هغه ځخه د محرومیت او معصیت نه پرته (علاوه) بل هیڅ شی نه په برخه کیږی (سلام اچول سنت او رد ئی په نزد د امام اعظم رحمة الله علیه غیر له (٦) ځایونو فرض کفایی دی او هغه دا دی

١ـ په خطیب.

٢ـ په قاری د قرآن.

٣ـ په راوی د حدیث.

٤ـ په آذان کوونکی.

٥ـ په اقامت ویونکی.

٦ـ په منځ د تدریس کښې د شرعی ؤ علومو په مدرس، نور علماء په ځو نورو مواردو کښې هم د سلام ځواب لازم نه بولی.)

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۭ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿٨٧﴾

الله نشته هیڅ لائق د عبادت مګر یوازی هم دی دی خامخا راجمع به کړی هرومرو (خامخا) تاسی ورځی د قیامت ته چه نشته هیڅ شک په هغی (ورځی یا په دی جمع) کښی او ځوک دی ډیر رښتینی له الله نه له جهته د خبری؟ (هیڅ ځوک نشته!).

تفسیر: یعنی د قیامت راتګ او د ثواب او عقاب د ګردو (تولو) مواعیدو پوره کیدل تول حق او رښتیا دی. او په دی که به له سره تخلف نه وی، نه ښایی چه دا خبری دی معمولی او سرسری وګنلی شی.

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ۭ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿٨٨﴾

نو څه شوی دی تاسی ته په (معامله) د منافقانو کښی چه دوه ډلی (شوی

یئ) او الله بیرته گرځولی دی دوی (رد کړی ئی دی کفر ته) په سبب د
هغو بدو اعمالو چه کړی دی دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق
کیدل) آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه په سمه صافه لاره برابر
کړئ تاسی هغه څوک چه گمراه کړی دی الله او هر څوک چه گمراه (یی)
کړی الله پس نه به مومی ته ده ته هیڅ لاره (د هدایت).

تفسیر: په دی منافقانو کښی هغه خلق هم داخل دی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ایمان نه ؤ راوړئ، بلکه ظاهراً او باطناً پر کفر باندی تینگ ولاړ وو. لیکن د (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او د مسلمانانو سره به ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره ناسته ولاړه او د مینی او محبت معامله درلوده (لرله) او د دوی غرض دا ؤ چه که د مسلمانانو لښکر زمونږ پر قوم باندی یرغل (حمله) راوړی نو زمونږ مال او ځان به په دی چم (بهانه) او حیله سره محفوظ پاتی شی. هر کله چه مسلمانانو ته معلوم شو چه د دوی تگ او راتگ په دی مقصد دی او مونږ سره د زړه مینه او محبت نه لری نو ځینو مسلمانانو وویل چه «ښایی له داسی شریرانو سره ناسته ولاړه پریښودل شی تر څو دوی له مونږ ځنی جلا (جدا) شی». او ځینو وویل چه «ښایی له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، گوندی ایمان راوړی.» نو دا آیت نازل شو چه «هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی تاسی د هغه په فکر او چرت (خیال) کښی له سره مه اوسئ! ښایی له دی خلقو سره بالاتفاق همغسی معامله وکړه شی چه وروسته له دی راځی او په خپلو منځونو کښی دوه دلی مه کیږئ!.»

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَآءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُّمُوهُمْ ۖ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

دوست گڼی دوی (او غواړی دا مرتدان دغه) که تاسی «هم» کافران شئ لکه
چه کافران شوی دی دوی) نو شئ به تاسی او دوی (گرد (تول) سره) برابر
(په کفر کښی) نو مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چه
(د زړه ایمان راوړی او) هجرت (هم) وکړی په لاره د الله کښی نو که
وگرځیدل دوی (له لاری د الله) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندیان ئی کړئ)
او وئی وژنئ تاسی دوی هر چیری چه ومومئ تاسی دوی او مه نیسئ تاسی
(هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددگار (په خپلو نورو دښمنانو).

تفسیر: یعنی دا منافقان په کفر باندی داسی تینګ ولاړ دی چه پخپله خو ایمان نه راوړی بلکه دا غواړی چه تاسی هم د هغوی په شان کافران او واړه سره برابر او یو شان شئ! نو اوس تاسی ته ښایی تر څو چه دوی ایمان رانه وړی، او خپل ګرد (تول) نفسانی اغراض پری نهږدی، (او د حق او حقانیت په جانب په صدق او اخلاص سره رهی (روان) نشی) تر هغه پوری تاسی له دوی سره دوستی مه کوئ! که دا خلق د زړه ایمان رانه وړی او د الله جل جلاله په لاره کښی هجرت ونه کړی، نو دوی بندیان کړئ! او هر چیری چه وموموئ! ویی! وژنئ او له دوی ځنی په کلی ډول (طریقه) سره اجتناب وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)! او هیڅ راز (قسم) تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَن يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ ۚ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

مګر (مه وژنئ او مه بندی کوئ) هغه کسان چه وتړی دوی ځانونه خپل (او امان وروړی) هغه قوم ته چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی عهد، پیمان وی یا راشی دوی تاسی ته حال دا چه تنګی شوی وی سینی (زړونه) د دوی (او بد ګڼی له دی نه) چه جنګ وکړی له تاسی سره (د خپل قوم په مرسته (مدد) یا جنګ وکړی دوی له قوم خپل سره (ستاسی په مرسته (مدد) او که اراده کړی وی الله نو خامخا زور ورکړی به ئی وی دوی په تاسی نو هرومرو (خامخا) به جنګیدل له تاسی سره نو که څنګ وکړ دوی له تاسی پس ونه کړ جنګ دوی له تاسی سره او دروړاندی کړه دوی تاسی ته روغه (او امان وغواړی تاسی نه) نو نه ده ګرځولی الله تاسی ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو)

تفسیر: یعنی د دی ظاهری او باطنی مینی او محبت له امله (وجی) د دوی له قید او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ(ساتی)! مګر په دوه حالتونو کښی

(۱): له هغو خلقو سره چه تاسی روغه کړی وی له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولری.

نو دوی هم په صلح کښې داخليږی.
(۲): هغه کسان چه له جنګ څخنې عاجزان شی او له تاسی سره صلح وکړی او د دی خبری عهد او پيمان وکړی چه نه به د خپل قوم په طرفداری له تاسی سره جنګ وکړی او نه به له تاسی سره ملګری شی چه له خپله قومه سره وجنګيږی. او پر دی عهد باندی ټينګ هم پاتی شی نو له هسی خلقو سره هم مه جنګيږی. او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالیٰ له احسانه وګڼئ چه دوی ستاسی له جنګ څخه مخ واړوی. که الله تعالیٰ اراده فرمايلی وی نودوی به ئی پر تاسی باندی زړور، زورور او غالب ګرځولی وی. (داآيت د «سيف» په آيت سره منسوخ شوی دی.)

سَتَجِدُوْنَ اٰخَرِيْنَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّاْمَنُوْكُمْ وَ يَاْمَنُوْا قَوْمَهُمْ ؕ كُلَّمَا رُدُّوْٓا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوْا فِيْهَا ۚ فَاِنْ لَّمْ يَعْتَزِلُوْكُمْ وَيُلْقُوْٓا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوْٓا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوْهُمْ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوْهُمْ ؕ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿٩١﴾ ع

ژر به ومومئ تاسی يو بل (قوم) چه اراده به لری دوی د دی چه په امان شی له تاسی (هم) او په امان شی له قومه خپله (هم)؛ هر کله چه وبلل شی دوی فتنی (فساد، کفر) ته نو بيرته ګرځاوه شی په فساد کښې، بيا که نشول په څنګ دوی له تاسی نه او دروړاندی ئی نه کړه تاسی ته روغه (او د امان طلب) او بند ئی نه کړل لاسونه خپل (له جنګه) نو ونيسئ تاسی دوی (او بندی کوئ يی) او ووژنئ تاسی دوی په هر ځای کښې چه ومومئ تاسی دوی؛ او دا تولی ګرځولی دی مونږه تاسی لره پر دوی باندی برهان (دليل) ښکاره (د دوی په قتل او بند چه هغه د دوی تګی ده).

تفسير: يعنی ځينی خلق داسی هم دی چه له تاسی سره عهد کوی، چه نه به له تاسی سره جنګيږی او نه به له خپله قومه سره تر څو ستاسی او د خپل قوم له لوری يعنی د دواړو خواؤ څخه مأمون او داده شی. ليکن دوی په دی عهد باندی ټينګ نه پاتی کيږی بلکه هر کله چه د خپل قوم بری او غلبه وګوری له هغوی سره مرسته (مدد) کوی نو د هسی خلقو له تجاوز څخنې تاسی هم مه تيريږئ! ځکه چه ستاسی لاس ته خو صريح حجت راغلی او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَّقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا ۚ

او نه ښايي (يا نه دی روا) هيڅ مؤمن ته (يا نه دی د مؤمن کار) دا چه مړ کړی «بل» مؤمن مګر په خطا سره،

تفسير: په دی موقع کښی د خطا د قتل احکام بيان فرمايي او دا راښرګندوی چه د اسلامی کلمی د ويونکی وژل لويه ګناه ده. هو! که چيری په خطا سره وواژه شو نو دا د مجبوری خبره ده او د هغه احکام بيانيږی او په دی ضمن کښی د مجاهدينو فضيلت او (دارالکفر) څخنی د (دارالاسلام) په لوری د هجرت کولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو کيفيت هم بيانيږی.

(فائده): د خطا قتل يعنی د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لری لکه چه پر کوم مسلمان باندی د ښکار په ګمان په غلطه ګزار وکړی او ويی وژنی، يا ګولی يا غشی يا نور له ښکار څخنی خطاء وتلی، يا ختلی، پر کوم مسلمان باندی ولګيږی. د خطا قتل يو صورت دا هم کيدی شی چه يو مسلمان (له «دارالاسلام» څخه د خپلو چارو دپاره (دارالحرب) ته لاړ شی او د کافرانو په منځ کښی وی او پر هغه باندی کوم بل مسلمان د کافر ګمان وکړی او په بی خبری سره ئی ووژنی او دلته د هم دی صورت بيانول مقصود دی ځکه چه مجاهدينو ته علی الاکثر داسی پيښی وريپښی دی. او له تير شوو آيتونو سره ئی هم دا مناسبت دی او د خطا قتل د نورو صورتونو حکم هم داسی دی او په هم دی کښی ګرد (تول) سره داخل دی.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَّدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَّصَّدَّقُوْا ۚ فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۗ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۚ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ۫ تَوْبَةً مِّنَ اللّٰهِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٩٢﴾

او هر څوک چه مړ کړي کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن او (بل) ديت دی سپارلي شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته مګر دا که معاف کړي دا (وارثان دغه قاتل) پس که ؤ (دا مقتول) له (هسی) قومه چه دښمن وی تاسی لره حال دا چه دا (مقتول) مؤمن وی نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن «بی له ديته» او که ؤ دا مقتول له (هسی) قومه چه په منځ ستاسی او په منځ د هغه قوم کښی عهد وی نو (شته پر قاتل يو) ديت ورسپارلي شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته او «بل» آزادول د غاړي (د مريي) مؤمن دی. پس هر څوک چه ونه مومی (مريي يا مال چه پری مريي واخلی) نو (پری) روژه نيول د دوو مياشتو دی پرله پسی (بلا انقطاع دپاره د قبلولو د) توبی له (جانبه د) الله؛ او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوی حکمت والا (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی).

تفسير: په دی آيت کښی د خطا قتل دوه صورتونه ښوول شوی دی

لومړی د مسلمان مريي آزادول او که له قدرت ئی پوره نه وی. نو دوی مياشتی متصلی روژه نيول دی دا د الله تعالیٰ په دربار کښی کفاره او د قاتل د خطا تلافی ده.

دوهم د هغه مقتول وارثانو ته د وينو بدل او ديت ورکول دی چه دا د هغوی حق دی او دغه ديت د دوی په معافولو سره معافيدی هم شی. مګر کفاره د چا په معافولو سره نه معافيږی. او قتل دری صورتونه لری. ځکه هغه مسلمان چه په خطا سره وژل شوی دی د ده ورثه به يا مسلمان وی يا به کافر. که کافر وی، نو له ده سره به ئی يا مصالحه وی يا دښمنی. په لومړنيو دواړو صورتونو کښی د مقتول وارثانو ته د وينی بدل ورکول لازميږی. په دريم صورت کښی د وينی بدل نه لازميږی، او کفاره به په دری واړو صورتونو کښی لازم الاداء وی.

(فائده): ديت يا د وينی بدل زمونږ د حنفيانو په مذهب کښی لس زره شرعی روپی کيږی. ښايی چه دا روپی دی قاتل او د قاتل خپلوان د دری کلونو په اقساطو سره د هغه مقتول ورثی ته وروورسوی (او ښايی چه ديت له دری شيانو ځنی ورکړ شی چه

(١): ئی په اندازه د يو زر ديناره سره زر دی. او

(٢): په اندازه د لسو زرو درهمو سپين زر دی. او

(٣): ئی سل اوښان دی چه شل ابن مخاض او شل ئی بنت مخاض (يو کلن) او شل ئی بنت لبون (دوه کلن) او شل ئی حقی (دری کلنی) او شل ئی جزعی (څلور کلنی) وی.)

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَٰلِدًا فِيهَا

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهٗ وَاَعَدَّ لَهٗ عَذَابًا عَظِيْمًا

او هر څوک چه مړ کړی کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وګڼی) نو جزا د ده دوزخ دی (په داسی حال کښې) چه تل به وی دی (دغه حلال ګڼونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کښې او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندی او لری کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه) او تیار کړی دی ده ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی که یو مسلمان بل مسلمان په غلطی سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دی چه ښه ئی پیژنی چه مسلمان دی خو وژنی ئی نو د ده دپاره په آخرت کښې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی او په کفاره. سره تری نه خلاصیږی او دنیوی سزا ئی همغه ده چه په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۸) آیت ۲۲ رکوع کښې تیره شوه.

(فائده): د ګردو (ټولو) عالمانو په نزد (خلود فی النار) هغه چا لره دی چه د مسلمان وژل حلال ګڼی ځکه چه د هغه په کفر کښې شک نشته. یا به له «خلود» (تل ترتله) ځنی تر اوږدی مودی پوری په جهنم کښې هستوګنه وی. یا خو به داسی قاتل مستحق د هم داسی لویی سزا وی وروسته الله تعالیٰ پخپله مالک او مختار دی. او «خلود فی النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی هر څه چه اراده ئی وی، همغسی کوی. والله اعلم.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوْا وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ۚ تَبْتَغُوْنَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۡ فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيْرَةٌ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چه سفر کوئ تاسی په لاره د الله کښې (جهاد ته) نو ښه تحقیق وکړئ او مه وایئ تاسی هغه چاته چه دِر واچوی تاسی ته سلام چه نه ئی ته مؤمن (او د اسلام کلمه دی له ویری ویلی دی) غواړئ تاسی مال (اسباب) د دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس او که واقعی غنیمت غواړئ) پس دی الله څخه غنیمتونه ډیر

تفسیر: حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم یو لښکر د غزا (جهاد) په غرض پر یوه قوم باندی
ورواستاوه، په دی قوم کښی یو سړی (مرداس نامه) مسلمان ؤ چه له خپل مال اسباب او مواشی
سره له کفارو ځنی جلا (جدا) شوی او ګوښی (بیل) ولاړ ؤ. کله چه دی له مسلمانانو سره
مخامخ شو نو «السلام علیکم» ئی وویل مګر اسامه بن زید رضی الله تعالیٰ عنه داسی ګومان وکړ
چه دا هم کافر دی او د خپل مال او ځان د خلاصولو دپاره ځان مسلمان راښکاره کړنډوی نو هغه ئی
وواژه او هغه مال او اسباب او مواشی ئی ګرد (تول) تری نه واخیستل (ځینی وایی کله چه
مقداد رضی الله تعالیٰ عنه هغه سړی وواژه چه کلمه ئی ویله او د قتل سبب ئی دا وباله چه ده
غوښتل چه په دی حیلی سره مال، عیال او ځان خلاص کړی) نو دا آیت نازل شو او مسلمانانو
ته تنبیه او تاکید وفرمایه شو کله چه تاسی د «جهاد» دپاره سفر کوئ! له تحقیق څخه کار
اخلئ!، او بی له فکره او پوهی څخه په کوم کار کښی ځغرد (ضد) مه کوئ! او هغه څوک چه
تاسی ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړی، نو د ده د اسلام په منلو کښی له سره انکار مه
کوئ! او له الله جل جلاله سره ډیر زیات غنائم شته، نو هسی حقیر سامان ته له سره مه ګورئ.
(وایی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی واقعی له اوریدلو سخت خپه شو او په هغه صحابی
باندی په قهر شو او د دغه بی موجبه قتل د سبب له اوریدلو څخه وروسته ئی وفرمایل
«**هلاشققت قلبه** - آیا د ده زړه دی څیری کړی ؤ؟» چه ته وپوهیدی، چه دی رښتیا وایی که
دروغ؟)

كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوْا ؕ

هم داسی وئ تاسی (هم چه یواځی د اسلام په اظهار سره مامون شوی وئ)
پخوا له دی نو فضل وکړ الله په تاسی نو ښه تحقیق کوئ! (او هیڅ ته تش
په شبهه ضرر مه رسوئ!)

تفسیر: تاسی پخوا له دی هم داسی وئ! یعنی پخوا له اسلامه د دنیوی اغراضو له امله (وجی)
تاسی هم داسی په ناحقه وینی تویولی، لیکن اوس سره له اسلامه داسی له سره مه کوئ!، بلکه د
هغه چا په وژلو کښی هم احتیاط کوئ چه د هغه د مسلمان کیدلو احتمال وی. یا ئی دا مطلب
چه له دی نه پخوا د اسلام په شروع کښی تاسی هم د کافرانو په ښارونو کښی اوسیدئ او تاسی
د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ نو لکه چه په هغه حالت کښی هم
ستاسی ظاهری اسلام اعتبار درلود (لرلو) او ستاسی د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی ؤ،
نو هم داسی په تاسی باندی هم لازم دی، چه د نورو ظاهری مسلمانانو د مال او د ځان رعایت
او حفاظت وکړئ! او بی له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایی چه له احتیاط، دقت او غور څخه
کار واخلئ!

إِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

بیشکه الله دی په هغه څه چه تاسی (یی) کوئ ښه خبردار (نو پری جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی په ظاهری اعمالو او د زړونو په پټو خبرو باندی خبر او مطلع دی، نو وروسته له دی که څوک وژنئ محض (د الله تعالیٰ) په حکم سره ئی وژنئ! او اصلاً په هغه کښی خپل هیڅ یو غرض ته مداخله مه ورکوئ! او دا هم مقصد دی که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویری ستاسی په مخ کښی د اسلام اظهار وکړی او تاسی تیر باسی او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوری (بچ کړی)، نو الله تعالیٰ ته تول شیان معلوم دی او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشی ژغورلی. (ساتلی) مگر تاسی هغه ته هیڅ مه وایئ! دا ستاسی کار نه دی، مونږ به له هغو سره گورو.

لَا يَسْتَوِى الْقٰعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجٰهِدِينَ بِأَمْوٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى الْقٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ۚ وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجٰهِدِينَ عَلَى الْقٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجٰتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ

نه دی برابر (الله ته) کیناستونکی (په کور کښی) له مؤمنانو نه (له جهاده) بی له خاوندانو د عذره او جهاد کوونکی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او په ځانونو خپلو سره فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لگولو د) مالونو خپلو سره او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کیناستونکو باندی (له معذرته) په درجه کښی؛ او له تولو سره (که مجاهد وی که معذور ناست) وعده کړی ده الله د ښې جزا (جنت)؛ او فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کیناستونکو (له معذرته) په اجر

عظیم ډیر لوی سره چه مرتبې دی (لویې چه په عزت او کرامت کښې سره متفاوتې دی) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی؛

تفسیر: له دی نه پخوا ئې مسلمانانو ته د خطا او ناپوهی د قتل په نسبت عتاب او تنبیه فرمایلې وه نو هسې احتمال کیدی شو چه څوک به له زړه «جهاد» ونشی کولی ځکه چه مجاهدینو ته داسې پیښې ډیری ورپیښیږی نو ځکه ئې د مجاهدینو د فضیلت بیان وفرمایه او دوی ته ئې د «جهاد» رغبت ورکړ. د دی آیت خلاصه دا ده چه په ګوډو، شلو، ړندو، ناروغو او معذرو خلقو باندی د «جهاد» حکم نشته، باقی په نورو ګردو (تولو) مسلمانانو کښې د مجاهدینو درجې داسې لویې دی چه د «جهاد» تارکین له سره هغسې درجې نه لری. اګر که هغوی هم جنتیان دی. له دی ځنې دا ښکاره شوه، چه «جهاد» فرض کفایی دی، او فرض العین نه دی. یعنی که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد له پاره کفایت وکړی او په هغوی باندی ضرورت رفع شی نو پر «جهاد» نه کوونکو باندی هیڅ یوه ګناه نه اوړی. که نه دوی تول سره ګنهګاریږی.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٩٦﴾

او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ غفور او رحیم دی د «جهاد» کوونکو په باره کښې د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدی چه شوی دی، هغه هرومرو (خامخا) پوره کوی. یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سری په ناپوهی سره وواژه شو، نو دوی به حق تعالیٰ معافوی، نو د دی اندیښنې له امله (وجی) تاسی له جهاد څخه مه ستنیږئ (واپس کیږی) !

إِنَّ الَّذِيْنَ تَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ أَنْفُسِهِمْ قَالُوْا فِيْمَ كُنْتُمْ ؕ قَالُوْا كُنَّا مُسْتَضْعَفِيْنَ فِي الْأَرْضِ ؕ قَالُوْٓا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوْا فِيْهَا ؕ فَأُولٰٓئِكَ مَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ

لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ حِيْلَةً وَّلَا يَهْتَدُوْنَ سَبِيْلًا ﴿٩٨﴾ فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّعْفُوَ عَنْهُمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿٩٩﴾

بیشکه هغه کسان چه وفات کړی وی دوی لره ملائکو (د مرګ) په داسی حال کښې چه وی دوی ظلم کوونکی په ځانونو خپلو وایی ورته (ملائکی) په کوم حال کښې وئ تاسی (په خپلو دینی چارو کښې؟) وائی دوی چه وو مونږ ضعیفان کړی شوی په ځمکه کښې (د کفارو په لاس بیا ملائکی ورته) وایی چه آیا نه وه ځمکه د الله ارته پس هجرت کړی وی تاسی په دی (ځمکه کښې)؛ نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی. او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مګر (نه به عذابیږی) هغه چه په رښتیا سره ضعیفان دی له نارینه ؤ او له ښځو او له هلکانو چه نه توانیږی (او نه لری هیڅ) حیله (تدبیر) او نه پیژنی دوی لاره (د چیری تللو له دارالحربه). پس دا عاجزان (چه دی) ښایی چه الله (یعنی هیله ده له الله چه) عفوه وکړی له (ګناهونو د) دوی نه او دی الله ښه عفوه کوونکی (د معذورانو) ښه ښښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: ځینی داسی مسلمانان هم شته چه د زړه له اخلاصه په رښتیا سره مسلمانان دی، مګر د کافرانو تر واک (اختیار) او حکومت لاندی اوسیږی او دوی ته بیخی پره او مغلوبان دی، او د کافرانو له ویری اسلامی خبری په ښکاره ډول (طریقه) سره نه شی ویلی او نه د «جهاد» په حکم باندی عمل کولی شی، نو په دوی باندی فرض دی چه له هغه ځایه هجرت وکړی ـ په دی رکوع کښې هم دا ذکر دی. د آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه پر خپلو ځانونو باندی ظلم کوی یعنی له کافرانو سره یو ځای اوسیږی او هجرت نه کوی نو پرښتی به له دوی ځنی د ځنکدن په وخت کښې پوښتنی کوی چه په کوم دین وئ تاسی؟» دوی به وایی چه «مونږ مسلمانان یو مګر په دنیا کښې مو د ضعف او کمزوری له امله (وجی) د دین خبری نشوی کولی.» نو بیا پرښتی ورته وائی چه «د الله تعالیٰ ځمکه خو ډیره پراخه او ارته وه او ستاسی له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه چه له هغه ځایه مو هجرت کړی وی.» نو د هسی خلقو ځای دوزخ دی. هو! هغه کسان چه په رښتیا سره ضعیفان دی لکه ښځی او ماشومان چه نه هجرت کولی شی او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وی، نو دوی د معافی وړ (لائق) دی.

(فائده): له دی ځخه راښکاره شوه په هر هغه ملک کښې چه مسلمانان په ښکاره ډول (طریقه) سره شرعی ژوندون نه شی کولی له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندی فرض دی او پرته (علاوه) له هغه کسانو چه بیخی بی وزلی (بیوسه) او معذوران دی، نور هیچا ته اجازه نشته چه هلته پاتی شی.

وَمَنْ يُّهَاجِرْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرٰغَمًا كَثِيْرًا وَّسَعَةً ؕ وَمَنْ يَّخْرُجْ مِنْۢ بَيْتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٠٠﴾

او هر څوک چه وطن پریږدي (او لاړ شي) په لاره د الله کښې نو وبه مومي (دی) په ځمکه کښې (په مقابل د هجرت کښې)، د آرامۍ ځایونه ډیر او پراخي (د روزي). او هر څوک چه ووځي له کوره خپله په داسې حال کښې چه هجرت کوونکی وي طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بیا ومومي (لاندي کړي) دی مرګ (بهر له کوره) نو په تحقیق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندي. او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په دې آیت کښې د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلي او ډاډینه ورکوله شي. یعني هر هغه څوک چه خاص د الله تعالیٰ لپاره هجرت کوي او خپل وطن (هیواد) پریږدي (او د جهاد یا علم یا حج یا اطاعت یا قناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق دپاره سفر کوي) نو د ده د هستوګنې دپاره به ډیر ځایونه پیدا کیږي او د ده په روزي او خوړو کښې به ډیره پراخي راشي، نو د هجرت کولو په وخت کښې له هسې خبرې ځنې مه ویریږئ! چه مونږ به چیرې اوسیږو؟ او څه شی به خورو؟ او له دې ځنې هم اندیښنه مه کړئ! نه چه په لاره کښې مړه شو او نه چه د دې لوري او هغه لوري له دواړو څخه بې برخې پاتې شو ځکه چه په هسې صورت کښې هم د هجرت پوره ثواب دررسیږي. او موت خو پوره په خپله نیته راځي. او له خپل مقرر وخت څخه هیڅ وړاندي او وروسته نه کیږي.

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوْا مِنَ الصَّلٰوةِ ۖۗ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَّفْتِنَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ اِنَّ الْكٰفِرِيْنَ كَانُوْا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿١٠١﴾

او کله چه سفر کوئ تاسې په ځمکه (په ملکونو) کښې پس نشته پر تاسې هیڅ ګناه (وبال) په دې کښې چه څه لندوالی وکړئ تاسې له لمانځه (له

رباعی څخه، نه له ثلاثی او ثنایی نه) که ویریدئ تاسی له دی چه په فتنه کښی به واچوی (ضرر به ورسوی) تاسی ته هغه کسان چه کافران شوی دی بیشکه چه کافران دی تاسی لره دښمنان ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چه د «جهاد» او د نورو کارونو دپاره سفر کوئ او له کافرانو څخه (چه ستاسی صریح دښمنان دی) د دی خبری ویره وی. چه دوی به فرصت ومومی او تاسی به وربړوی (تکلیف کړی) نو خپل لمنځونه لنډ کړئ! یعنی هر هغه لمونځ چه تاسی په حضر کښی څلور رکعته کاوه اوس هغه دوه رکعته وکړئ!.

(فائده): زمونږ د حنفیانو په مذهب د سفر ادنیٰ مرتبه د دری ورځو مزل دی (د کال په ډیرو لنډو ورځو کښی تر زواله پوری، په منځنی تګ سره ګرندی او مته تګ ته هیڅ اعتبار نشته، یعنی که دا مسافه په لږه موده کښی هم قطع کړی، لمونځ به مسافرانه کوی او که نیمایی د دی مسافی په شلو ورځو کښی هم قطع کړی نو لمونځ به پوره اداء کوی. ځکه چه) کم له دری مزلو څخه د لمانځه قصر کول روا نه دی. د کافرانو د ضرر رسولو ویره په هغه وخت کښی موجوده وه، چه دا حکم نازل شو کله چه دا ویره له منځه ورکه شوه نو بیا هم زمونږ (رسول الله صلی علیه وسلم) تل په سفرونو کښی خپل (رباعی) لمنځونه قصر کول او اصحابو ته ئی هم د قصر په نسبت تاکید فرمایه. اوس هم په مسافری کښی د قصر کولو حکم دی دا ذکر شوی ویره وی که نه وی ځکه چه دا د الله تعالیٰ فضل او مهربانی ده. او ښایی چه په ډیره خوښی سره ومنله شی لکه چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی هم داسی ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوٓا۟ أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا۟ فَلْيَكُونُوا۟ مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا۟ فَلْيُصَلُّوا۟ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا۟ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُم مَّيْلَةً وَٰحِدَةً ۚ

او کله چه اوسی ته (ای محمده!) په دوی کښی (د دښمنانو د ویری په وخت کښی) پس اقامت وکړی ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفی

کړه) پس ودی دریږی یوه طائفه له دوی څخه له تاسره او وادی خلی دا (لمونځ کوونکی) وسلی خپلی نو کله چه سجده وکړه (دوی د دوه رکعتی په اول رکعت کښی او د دری رکعتی او څلور رکعتی په دوهم رکعت کښی) پس شی دی دوی له وروسته ستاسی او رادی شی طائفه بله چه نه وی کړی لمونځ دوی پس لمونځ دی وکړی دوی له تاسره او وادی خلی دوی (هم اسباب د) بیداری خپلی (او د ځان د مدافعی له دښمنه) او وسلی خپلی خوښه ده د هغو کسانو چه کافران شوی دی (دا) که په یو ډول (طریقه) سره غافلان شئ تاسی له وسلو خپلو څخه او له اسبابونو خپلو څخه څو حمله وکړی دوی پر تاسی باندی حمله یوه.

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان ؤ اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنی د کافرانو د لښکرو په مقابله کښی دی د مسلمانانو لښکر دوه برخی شی!، یوه برخه دی د دښمن مخ ته ودریږی! او بله برخه دی له امام سره نیم لمونځ اداء کړی! او بیا دی دوی د دښمن مخی ته لاړ شی!، او هغه بله برخه خلق دی راشی! او له امام سره دی هغه پاتی لمونځ اداء کړی!، او د امام له سلام گرځولو څخه وروسته دی دواړه ډلی د خپلو لمونځونو پاتی برخی یواځی یواځی اداء کړی! که د ماښام لمونځ وی، لومړی ډله دی دوه رکعته او دوهمه ډله دی یو رکعت لمونځ له امام سره وکړی!، او په داسی حالت کښی د لمانځه په منځ کښی تگ او راتگ معاف دی او د توری، ځغری، ډال او د جنگ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی. او دا د دی له پاره چه کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شی، او یو ځلی گرد (تول) سره په گډه حمله او یرغل را نه وړی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّنْ مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰٓ أَنْ تَضَعُوٓا أَسْلِحَتَكُمْ ۖ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۗ

او نشته هیڅ گناه (وبال) پر تاسی باندی که چیری وی په تاسی باندی څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا وئ تاسی ناجوړه چه کیږدئ تاسی وسلی خپلی، او ونیسئ (په هر حال کښی اسباب) د بیداری خپلی (د خپل ځان د مدافعی له دښمنه)

تفسیر: که د باران یا رنځوری یا د کمزوری له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وی، نو په داسی حالت کښی د هغو د کیښودلو اجازه شته ـ مگر د خپل ځان ساتنه دی کوی مثلاً ځغره،

ډال (توره، تومانچه، توپک، ماشینګن او نور) دی له ځانه سره ولری.
(فائده): که د دښمنانو له ویری دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشی، چه صلوة الخوف (د ویری لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کړی شی، نو د جماعت لمونځ دی موقوف کړی او هر مجاهد دی یواځی یواځی لمونځ وکړی! که له سپرلی (سورلئی) څنی هم د ښکته کیدلو موقع ورمیسره نشی، همغسی دی سپور (سور) په اشاری سره لمونځ وکړی!، او که دښمنان ورته نیژدی وی او په هیڅ ډول (طریقه) لمانځه ته وزګار نه وی نو دلته دی لمونځ مؤخر او بیا دی قضائی راوړی.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾

بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط او اهتمام څخه کار واخلئ! او د الله تعالیٰ فضل ته هیلمن (طمعه دار) او امیدوار اوسئ!، چه دی به کافران ستاسی په لاس سپک، خوار او ذلیل کړی. نو له کافرانو څنی مه ویریږئ!.

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَوٰةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ۚ

بیا کله چه اداء کړئ تاسی لمونځ نو یادوئ تاسی الله (یا) پس کله چه اراده وکړئ تاسی د ګزارلو د لمانځه نو یادوئ تاسی الله په ولاړی او په ناستی او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړی (که روغ یئ) او په ناستی او پر اړخونو خپلو (که ناروغه یئ)،

تفسیر: یعنی که د خوف په وخت کښی د تنګی او بی اطمینانی له امله (وجی) په لمانځه کښی کوم ډول (طریقه) قصور راشی نو د «صلوٰة الخوف» له تمامیدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کښی (ولاړ ئی! که ناست یا ملاست) الله تعالیٰ یاد کړئ! تر دی چه عین د مقاتلی او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کښی هم ځکه چه د وخت تعین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کښی وو، چه د زوروړو دښمنانو د مقابلی په وخت کښی د هغو د ادا کولو له امله (وجی) تنګی، او بی اطمینانی او د نورو پیښو احتمال کیدی شی. پرته (علاوه) له لمانځه څخه په هر حالت کښی بی د وخت له تعینه هم تاسی الله تعالیٰ یادوئ!، او نه ښائی چه په هیڅ حالت کښی د الله له یاده غافل شئ! عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت په آخر کښی فرمایلی دی «هغه څوک چه عقل او سد او حواس ئی د کومی پیښی له امله (وجی) له

کاره لویدلی او معذور شوی وی، نو هغه معذور گانه شي، که نه هیڅوک په هیڅ وخت کښې د پاک الله له یادولو څخنې نشي معذور کیدی.»

فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

پس کله چه په آرام شوئ! نو قائموئ تاسی (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) لمونځ!، بیشکه چه لمونځ دی پر مؤمنانو باندی فرض کړی (تاکلی (مقرر) شوی په معلومو اوقاتو کښې.

تفسیر: یعنی کله چه ذکر شوی خوف لری او زړونه مو داده شي نو هر لمونځ چه کوئ ښائی چه د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، د آدابو له محافظی او اطمینان سره ئی اداء کړئ! لکه چه د امنیت په حالت کښې اداء کاوه شي. د زائدو حرکاتو اجازه چه درکړی شوی ده، هغه د خوف په لمانځه پوری مخصوصه ده، بیشکه چه لمونځ په خپل معین او تاکلی (مقرر) وخت کښې فرض دی، نو ښائی په سفر او حضر په اطمینان او خوف، او په هر حالت کښې پخپل هغه تاکلی (مقرر) وخت کښې دی هرومرو (خامخا) اداء کړ شي! داسی نه چه هر کله مو زړه وشی اداء ئی کړئ! یا دا مطلب چه د لمانځه په نسبت الله تعالیٰ پوره ضبط او تعیین فرمایلی دی، چه په حضر کښې څرنګه ښائی او په سفر کښې په څه ډول (طریقه) سره اداء کړی شي؟ د اطمینان په وخت څنګه کیږی او د خوف په حالت کښې څه وضعیت ښائی؟ نو لازمی او ضروری ده چه په هر حالت کښې پر لمانځه باندی ټینګ اوسئ! او پخپلو تاکلیو (مقرر) وختونو کښې ئی سره له دوام او پابندی هرومرو (خامخا) اداء کړئ!

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

او سستی (بی همتی ای! مؤمنانو) مه کوئ! په طلب (تعقیب او جنګ) د قوم د کفارو کښې، که یئ تاسی چه دردمن کیږئ! نو بیشکه دوی (هم) دردمن کیږی همغسی چه تاسی دردمن کیږئ! او هیله (امید) لرئ تاسی له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چه نه لری دوی (کفار) امید، (یی) او دی الله

(په هر شی) ښه عالم ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د کفارو په پلتنه (لتونه) او د دوی په تعقیب کښی له همت ځنی کار واخلئ! او څه کوتاهی او سستی پکښی مه کوئ! که تاسی ته د دوی له جنګه کوم زخم او درد دررسیدلی دی، نو هغوی هم په هم داسی تکالیفو کښی آخته، او په دی کښی له تاسو سره شریکان دی. او وروسته له دی نه هم تاسی له الله جل جلاله څخه د هسی شیانو هیلمن (طمعه دار) او امیدوار یئ! چه دوی له سره په هغو کښی څه برخه او هیله (امید) نه لری، یعنی په دنیا کښی په کفارو باندی بری، او په آخرت کښی لوی ثواب. الله تعالیٰ ته ستاسی تول مصالح او اعمال دیر ښه معلوم دی او د الله تعالیٰ د هر حکم چه په هغه کښی ستاسی دینی او دنیوی دیر مصالح او خورا (زیات) حکمتونه دی) امتثال او منل غنیمت او لوی نعمت وګنئ!

إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِتَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ ٱللَّهُۚ وَلَا تَكُن لِّلۡخَآئِنِينَ خَصِيمٗا ﴿١٠٥﴾

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی ته (ای محمده!) په منځ د خلقو کښی په هغه طریقه سره چه ښوولی ده تاته الله! او مه کیږه له جانبه د خیانتګرو جګړه کوونکی (د بی ګناهو سره).

تفسیر: له منافقانو او ضعیف الاسلام کسانو ځنی به کله چه کوم یو د کومی ګناه یا خرابی مرتکب کیده. نو د بدنامی او د سزا له ویری به ئی ځان ته حیلی (فریبونه) او پلمی (تدبیرونه) جوړولی ـ او زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مخ کښی به ئی د هغی اظهار په هسی دول (طریقه) سره کاوه، چه د دوی برائت تری څرګند شی. بلکه په کوم بری الذمه باندی به ئی تهمت کاوه، او د هغه په مجرم ګرځولو کښی به ئی زور او قوت صرفاوه او راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی او ګدی ودی خبری به ئی سره جوړولی ـ او په دی مورد کښی به ئی مشوری سره کولی ـ لکه چه یو ځلی داسی وشو، چه یوه هم داسی مسلمان (طعمه نامی) د بل مسلمان کور سوری کړ، او د هغه څه وسلی، او یو ګودی اوړه ئی په غلا یوړل ـ اتفاقاً دغه ګودی سوری ؤ ـ او په ګرده (توله) لاره کښی د غله تر کوره پوری له هغه ځنی اوړه دوړیده. غله هسی تدبیر وسنجاوه (جوړ کړو) چه نه ښائی دا د غلا مال پخپل کور کښی کیږدم ـ نو ځکه ئی په همغه شپه کښی د یوه هسی یهودی (زید نامی) کره یووړ چه د ده آشنا ؤ. او هلته

ئی د امانت په دود (رواج) کیښود، ګهیځ (سحر) د کور خاوند د خپلو اوړو په پلټنې (تحقیق) پسې شو، او غل ئی تینګ ونیو. مګر د لتولو په اثر د ده په کور کښې د غلا شي هیڅ پیدا نه شو ـ او دغه غله (طمعه) قسمونه یادول، چه «زه له سره غل نه یم ـ وګورئ! چه د اوړو دوړی زما له کوره هیسته هم تللی دی» ـ د اوړو خاوند د همغو دوړو په لار برابر د همغه (زید نامی) یهودی کره ورننووت او هغه ئی کلک ونیو یهودی د هغه په شتو باندی پخپل کور کښې اقرار وکړ او وئی ویل چه «دا مال د هغه مسلمان دی چه پرون شپه ئی د امانت په توګه (طور) ما کره ایښی ؤ، زه له سره غل نه یم» ـ د اوړو او د وسلې خاوند د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ورغی او دا پیښه ئی سر تر پایه پوری ورته عرض کړه د غله قوم (بنی ظفر) او د ده نورو ملګرو اتفاق سره وکړ او پخپلو منځو کښې ئی دا خبره سره غوټه کړه، چه ښائی مونږ زیار (کوشش) وباسو، چه (طمعه) باندی دغه غلا ثابته نشی او هرومرو (خامخا) همغه یهودی غل وپیژانده شي لکه چه دوی له یهودی سره ډیری جګړی هم وکړی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې ئی د دغه غله په «برائت» او بیګناهی باندی قسمونه یاد کړل او متفقاً ئی شاهدی وویله او تینګار ئی وکړ چه خامخا دی دغه یهودی د خپل جرم سزا وګالی (برداشت کړی) ـ دلته الله تبارک وتعالیٰ متعدد آیتونه نازل کړل. حضرت (رسول مقبول صلی الله علیه وسلم) او نور ګرد (تول) اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه ئی متنبه کړل ـ چه غل هم دغه (طمعه) مسلمان دی ـ یهودی (زید بن سمین) رښتیا وائی. او په دی غلا کښې بی ګناه دی. او د تل له پاره ئی د هسی خلقو پلمی (تلبیرونه) ورورانی کړی او ګرد (تول) ئی سره متنبه کړل. د آیت مطلب دا دی «ای رسول الله! مونږ خپل رښتیا کتاب پر تا باندی نازل کړ چه زمونږ له پوهولو او ښوولو سره سم پر ګردو (تولو) خلقو باندی نیک وی که بد، مؤمن وی، که کافر د عدالت او انصاف امر اجرا کړی! او د هغو کسانو په خبرو باندی چه خائنان او تګان دی اعتبار مه کوه! او مه ئی طرفدار شه! او د دوی په قسمونو او په شاهدی سره هیڅ یو بی ګناه سړی مه مجرم کوه! یعنی د دغو خائنانو په خوا مه شه! او د یهودی په خلاف خپل حکم مه صادروه!»

وَّاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ١٠٦ۚ

او مغفرت وغواړه له الله؛ بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له تحقیقه مخه پخوا تش په ظاهر سره غل بری الذمه کول او په ناحقه سره پر یهودی باندی د غله خیال کول، ستا د عصمت او د عظمت له شان سره مناسب نه دی. او له دی مخه استغفار په کار دی. په دی کښې هغو مخلصانو اصحابو ته پوره تنبیه وشوه، چه د اسلامی تعلق، یا د قومی احساس او نورو عواملو له امله (وجی) ئی پر هغه باندی د حسن ظن له کبله د

ښو گمان کاوه، او زیار (محنت) ئې ایسته چه پر همغه یهودی باندې غلا ثابته شي.

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِيْنَ يَخْتَانُوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيْمًا ۝ يَّسْتَخْفُوْنَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُوْنَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُوْنَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ مُحِيْطًا ۝

او مه کوه جګړه له (طرفه د) هغو کسانو چه خیانت کوی دوی له ځانونو خپلو سره بیشکه چه الله نه خوښوی هر هغه څوک چه وی ډیر خیانت کوونکی ګنهګار چه پټوی دوی (له شرمه دا خیانت) له خلقو څخه او نه ئې پټوی (نه شرمیږی) له الله نه حال دا چه الله (تل) له دوی سره دی (په خپل علم) کله چه د شپې تدبیرونه تړی دوی هغه چه نه ئې خوښوی (الله) له خبرو څخه، او دی الله پر هغو (کارونو) چه کوی (ئې) دوی محیط (چاپیریدونکی په علم او قدرت سره).

تفسیر: په پخوانی آیت کښې کله چه د هغوی خیانت او خرابی په ښکاره دول (طریقه) سره وښوولی شوه ـ نو ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به د هغه زیات شفقت له امله (وجی) چه ده پر ګردو (تولو) بالخصوص په خپل امت درلود (لرلو)، له حق تعالیٰ ځنی د دوی د خطاؤ د مغفرت په نسبت د څه دعا کولو په فکر کښې ؤ؛ نو ځکه داسی ارشاد وشو چه د دی خائنانو په طرفداری، له الله تعالیٰ سره ولی جګړی کوی ـ الله تعالیٰ داسی خلق نه خوښوی چه دوی له خلقو سره پټی پټی د شپې له مخی ناجائزی مشوری او جرګی کوی ـ او له الله تعالیٰ ځنی هیڅ نه شرمیږی، چه هر وخت له هغوی سره دی او د دوی پر ګردو (تولو) احوالو باندی محیط، علیم او خبیر دی ـ اګر که تاسی د دوی له پاره مغفرت نه دی غوښتی، ولی ستاسی د معافی غوښتلو احتمال خو یقیناً موجود ؤ وګورئ! په بل ځای کښې د حضرت (ابراهیم علیه السلام) په نسبت د ﴿ يُجَادِلُنَا فِيْ قَوْمِ لُوْطٍ ۭ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَحَلِيْمٌ اَوَّاهٌ مُّنِيْبٌ ﴾ صریح ارشاد موجود دی. نو د هغه مخنیوی له پاره حق تعالیٰ دا ارشاد وفرمایه او دی ئې له سپارښ کولو څخه منع کړ. والله اعلم.

هَاَنۡتُمۡ هٰۤؤُلَآءِ جَادَلۡتُمۡ عَنۡهُمۡ فِی الۡحَیٰوةِ الدُّنۡیَا فَمَنۡ یُّجَادِلُ اللّٰهَ عَنۡهُمۡ یَوۡمَ الۡقِیٰمَةِ اَمۡ مَّنۡ یَّکُوۡنُ عَلَیۡهِمۡ وَکِیۡلًا ﴿۱۰۹﴾

واورئ خبردار شئ! تاسي اى هغو كسانو چه جگړه كوئ له (طرفه د) دوى په دى حيات دنيوى (ژوندون لږ خسيس) كښې؛ پس څوک دى چه جگړه به وكړى له الله سره له (طرفه د) دغو (خيانتگرو) په ورځې د قيامت كښې بلكه آيا څوک دى چه وى به (د قيامت په ورځى كښې) د دوى وكيل (ساتونكى؟ بلكه هيڅوک نشته!).

تفسير: دا خطاب د غله قوم (بنى ظفر) او هغو كسانو ته دى، چه د غله (طمعه) طرفدارى ئې كوله. يعنى الله تعالىٰ ته هر شى معلوم دى. له دى بيځايه طرفدارى ـ څخه د قيامت په ورځ غله ته هيڅ نفع نشى رسيدى.

وَمَنۡ یَّعۡمَلۡ سُوۡٓءًا اَوۡ یَظۡلِمۡ نَفۡسَهٗ ثُمَّ یَسۡتَغۡفِرِ اللّٰهَ یَجِدِ اللّٰهَ غَفُوۡرًا رَّحِیۡمًا ﴿۱۱۰﴾

او هر څوک چه وكړى يوه گناه (چه ضرر ئې بل ته رسيږى) يا ظلم وكړى په خپل ځان بيا مغفرت وغواړى له الله څخه (نو) مومى الله ډير مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: له «سوء» لويه، او له «ظلم» څخه وړه گناه مراد ده. يا له «سوء» څخه هغه گناه مراد ده چه له «ظلم» څخه دا مراد دى، چه ضرر ئې يوازى د ده نفس ته رسيږى يعنى هر قسم گناه چه وى، د هغې علاج په توبه او استغفار سره كيدى شى، وروسته له توبى څخه به ئې الله تعالىٰ معافوى. كه بنيادمان قصداً او عمداً په چل او فريب سره د كوم مجرم برائت او پاكى ثابته كړى. يا په غلطى سره مجرم بى گناه وگڼى، نو له دى ځنې د هغه په جرم كښې هيڅ تخفيف نه راځى. هو! په توبه سره به بيخى معافيدى شى. په دى سره هغه غل او د هغه تول گوند (پارتى) او طرفدارانو ته چه سره له پوهى او علمه ئې د غله خوا نيولى وه، يا ئې په غلطى سره مجرم بى گناه گانه، گردو (تولو) ته د توبى او د استغفار ارشاد او هدايت وشو. او يوه لطيفه اشاره په دى لورى هم وشوه چه كه اوس هم څوک همغسى پخپله خبره باندى تينگ ولاړ وى، او

توبه ونه کړی، نو د الله تعالیٰ د مغفرت له وعدی، او د ده له رحمت څخنی بی برخی پاتی کیږی (او که ئی تفضلاً معافوی نو د ده اختیار دی).

وَمَنْ يَّكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهٗ عَلٰى نَفْسِهٖ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۱۱۱﴾

او هر څوک چه وکړی ګناه نو بیشکه هم دا خبره ده چه کوی دا (ګناه) په ځان خپل باندی او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی څوک چه په قصد سره ګناه کوی د هغی وبال ئی په غاړه لویږی او د هغی سزا خاص همغه ته ورکوله کیږی نه بل چاته ځکه چه د یوه سزا بل ته هغه څوک ورکوی چه له حقیقت څخه بی خبره یا له حکمت څخنی بیخی بی برخی وی. مګر حق سبحانه وتعالیٰ بی له مبالغی په صیغه د مبالغی سره «علیم» او «حکیم» دی. د ده په لوی دربار کښی داسی چاری هیڅ کیدونکی نه دی او نه ئی وهم او تصور کیدی شی. نو اوس له دی څخنی چه په خپله غلا وکړی او بیا هغه غلا د یو یهودی په غاړه ورواچوی څه نفع وررسیدی شی؟

وَمَنْ يَّكْسِبْ خَطِيْٓـَٔةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيْٓـًٔا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿۱۱۲﴾ ع

او هر څوک چه وکړی یوه وړه ګناه یا یوه لویه ګناه بیا ولی (متهم کړی) په دی (ګناه) سره کوم پاک سړی پس په تحقیق بار ئی کړ (پر ځان خپل) ډیر غټ دروغ او ګناه ښکاره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه کومه وړه یا لویه ګناه وکړی او بیا هغه د کوم بل بیګناه په غاړه وراچوی نو په ده باندی دوه ګناوی لازمیږی یو د دروغو د تهمت وبال بل د اصلی ګناه وبال نو ښکاره شوه چه په دی سره چه (طمعه) په خپله ګناه کړی وه او بیا ئی د یهودی (زید) په غاړه کښی واچوله د ده د ګناه بار لا دروند شو او هیڅ یوه ګټه ور په برخه نشوه او ښکاره ده چه ګناه لویه وی که وړه د هغی کفاره او علاج یواځی په خالصه توبه سره کیږی او بل څه علاج نه لری.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهٗ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ اَنْ يُّضِلُّوْكَ ؕ وَمَا يُضِلُّوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّوْنَكَ مِنْ شَيْءٍ ؕ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ ؕ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيْمًا ﴿۱۱۳﴾

او كه چيرى نه وى فضل (احسان) د الله پر تا باندى او رحمت (مهربانى) د ده نو هرومرو (خامخا) قصد كړى ؤ يوى طائفى له دوى د دى چه تير باسى تا (او گمراه كړى پخپل قصد سره تا)؛ او نه تير باسى دوى مگر ځانونه خپل او نشي ضرر رسولى تاته د هيڅ شي؛ او نازل كړى دى الله پر تا باندى (اى محمده!) كتاب او حكمت (شرعى احكام، عميق اسرار) او درښوولى ئى دى تاته هغه (خبرى) چه ته نه وى پوهيدلى (پرى) او دى فضل (احسان رحمت) د الله پر تا باندى ډير لوى.

تفسير: دا خطاب د رسول كريم (عليه افضل الصلوٰة والتسليم) په لورى دى. او د خائنانو د چل او فريب اظهار او د ده مبارك د عصمت او د شان عظمت دى او د دى خبرى اعلام دى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په علمى كمال كښى (چه له گردو (تولو) كمالاتو ځنى افضل او اول او پر گردو (تولو) باندى فائق دى) هم اعلىٰ او اولىٰ دى او د الله تعالىٰ فضل او كرم پر ده باندى داسى بى نهايت دى چه زمونږ په بيان او پوهه كښى له سره نشى راتلى او د دى خبرى په لورى اشاره ده كوم خيال چه په اول كښى ده ته د غله په برائت او د يهودى په سرقت باندى پيدا شوى ؤ د هغه د ظاهرى اسبابو او عواملو د ليدلو او د اقوالو او شهاداتو له اوريدلو ځنى ؤ نه دا چه هغه ئى بيخى رښتيا او صحيح گڼلى ؤ او په هغه كښى **«ميلان عن الحق»** يا **«مداهنة فى الحق»** له سره نه وه او په دومره يوه خبره كښى هيڅ كومه خرابى نه وه بلكه د هم داسى يو كار كيدل ضرورى ؤ كله چه د الله تعالىٰ په فضل سره حقيقت ورخرگند شو نو بل هيڅ يوه وسوسه باقى پاتى نه شوه او له دغو گردو(تولو) خبرو څخه مقصود دا دى چه وروسته له دى نه هغه تير ايستونكى ستاسى د تير ايستلو او فريب وركولو ځنى لاس ونيسى او مايوس شى او تاسى سم له خپل عظمت او تقدسه له غور او احتياط څخه كار واخلئ!. والله اعلم.

لَا خَيْرَ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنْ نَّجْوٰىهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ

مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَیْنَ النَّاسِ ؕ وَمَنْ یَّفْعَلْ ذٰلِكَ
ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِیْهِ اَجْرًا عَظِیْمًا ﴿۱۱۴﴾

نشته هیڅ خیر په ډیرو کښې له پټو خبرو (مشورو) د دوی نه مګر (خیر شته په پټو خبرو) د هغه چا چه امر کوی په صدقه کولو یا په معروف (نیک کار) یا په اصلاح (روغه) په منځ د خلقو؛ او هر څوک چه وکړی دغه (صدقه، معروف، اصلاح) دپاره د غوښتنې د رضا (خوښې) د الله پس ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: منافقانو او حیله ګرانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې پټې خبرې کولې تر څو چه په هغو سره په خلقو کښې خپل اعتبار زیات کړی او پخپلو منځو کښې به ئې هم چتې پټې (بیکاره) خبرې سره کولې او د یوه او بل غیبت یا شکایت به ئې سره کاوه، نو ځکه ارشاد وشو هغه کسان چه په خپلو منځو کښې د یو بل په غوږونو کښې خبرې او مشورې کوی د دوی زیاترې مشورې له خیر څخه تشې وی د صافو او رښتیا خبرو پټولو ته څه حاجت دی؟ هو! په کومه خبره کښې چه تیرایستل او فریب وی دوی هغه په پټه کوی نو ښایی چه د صدقې او د خیرات خبرې په پټه وکړئ! چه اخیستونکی پرې ونه شرمیږی یا که کوم ناپوه په خپلې غلطۍ باندې پوهوی، یا که کومه ښه خبره او صحیحه مسئله وروښیی نو ښایی چه هغه په پټه سره ووایی چه هغه ته ندامت رانشی یا که د دوه ؤ تنو په منځ جنګ وی او دوی د قهر او غصې له امله (وجې) روغې ته غاړه نه ږدی نو ښایی چه اول کوم یو داسې تدبیر وسنجوی (جوړ کړی) چه په هغو سره د دوی دواړو په منځ کښې روغه وشی او بیا دوی ښه وپوهوی تر دی چه په دا ځای کښې د «توریې - پټولو» اجازه هم شته. په آخر کښې فرمائی «هر څوک چه دا ذکر شوی امور د الله تعالیٰ رضا او خوښې له پاره کوی هغه ته به عظیم الشان ثواب ورعنایت کیږی یعنې په هسې ښو کارونو کښې دی ښایی ریاکاری او دنیوی اغراض مقصود نه وی (ځینو د «بصدقة او معروف» تفسیر داسې کړی دی په خیرات ورکولو یا په قرض ورکولو یا د مظلوم په اعانت یا په هر نیک کار کښې. یا مراد له «صدقې» ځنې «زکوٰة» او له «معروف» څخه «خیرات» مقصود دی.)

وَمَنْ یُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَیَّنَ لَهُ الْهُدٰی وَیَتَّبِعْ غَیْرَ
سَبِیْلِ الْمُؤْمِنِیْنَ نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰی وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِیْرًا ﴿۱۱۵﴾

او هر څوک چه مخالفت کوی له رسوله وروسته له هغه چه ښکاره شوه ده ته سمه لاره او تابع شی (لاړ شی) بی له لاری د مؤمنانو نو وبه ګرځوو مونږ دی هغه لوری ته چه دی ورګرځیدلی دی او داخل به کړو مونږ دی جهنم (دوزخ) ته؛ او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کله چه کوم یوه ته حقه خبره واضح شوی وی او وروسته له هغه بیا هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه مخالفت وکړی او له ګردو(تولو) مسلمانانو څخنی بیل او ځانته بله کومه جلا (جدا) لاره غوره کړی نو د ده د هستوګنی ځای جهنم دی. لکه چه هغه غله وکړه چه ذکر ئی پخوا تیر شو. د دی په ځای چه هغه په خپل قصور باندی معترف کیده او توبه ئی ایستله، د خپل لاس د پری کیدلو له ویری (مرتد شو او) مکی معظمی ته وتښتید او له نورو مشرکانو سره ملګری شو.

(فائده): اکابرو علماؤ له دی آیت څخنی دا مسئله هم رایستلی ده چه د امت د اجماع منکر او مخالف هم جهنمی دی. یعنی د امت اجماع منل هم فرض دی. په حدیث کښی وارد دی چه «د الله تعالیٰ حمایت او نصرت د مسلمانانو له تولګی سره دی. هر چا چه ځانته جلا (جدا) لاره غوره کړه هغه په دوزخ کښی ولوید» **(اللهم اعذنا منه!)**

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغۡفِرُ أَن يُشۡرَكَ بِهِۦ وَيَغۡفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُۚ

بیشکه الله نه کوی مغفرت (نه ښښی) دا چه شریک ونیول شی له ده سره او مغفرت کوی (ښښی) هغه (ګناه) چه ښکته وی له دی (شرک او کفر نه) هغه چاته چه اراده وفرمائی د «مغفرت ئی»؛

تفسیر: یعنی له شرک او کفر څخنی هره ښکته ګناه چه وی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی ښښی ئی، مګر د شرک او کفر ښښل له سره نه کوی. او د مشرک او کافر له پاره ئی عذاب مقرر کړی دی. نو غلا او تهمت کول اګر که کبیره ګناه ده ـ مګر دا احتمال هم ؤ چه الله تعالیٰ په خپل رحمت سره هغه ښښلی وی لیکن کله چه هغه غل د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه وتښتید او له مشرکانو سره ګډ او ملګری شو نو اوس د هغه د مغفرت احتمال هم له منځه ولاړ.

(فائده): له دی نه دا هم راښکاره شوه چه شرک هم دا نه دی چه د ماسویٰ الله عبادت وکړی شی، بلکه د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل کوم حکم غوره کول، هم شرک دی.

وَمَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدۡ ضَلَّ ضَلَٰلَۢا بَعِيدًا ١١٦

او هر څوک چه شریک ونیسي (کوم شی) له الله سره نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری (له حقه).

تفسیر: یعنی له هدایت څخه لری ولوید ـ ځکه چه له الله جل جلاله ځنی په صراحت سره منحرف شو. او د پاک الله په مقابل کښی ئی خپل معبود بل څوک وگرځاوه ـ او د شیطان مطیع شو او د الله تعالیٰ له اطاعت او د هغه له رحمت ځنی بیخی مستغني شو. نو هر څوک چه دومره لری ولویږی، هغه به په څه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شی! بلکه د داسی سړی مغفرت ښائی له حکمت ځنی مخالف وی. هم دا وجه ده چه داسی کسان له مغفرت ځنی بیخی مأیوس گرځول شوی دی. او مسلمان هر څومره چه سخت گنهگار هم وی، څرنگه چه د هغه خرابی یواځی د ده تر اعمالو پوری ده، او د ده عقیده او تعلق او توقع گرد (تول) صحیح او درست دی، نو ده ته هرومرو (خامخا) ژر یا وروسته هر کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی، مغفرت ور په برخه کیږی. **(اللهم ارزقنا المغفرة!)**

إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَٰنًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ ٱللَّهُ ۘ

نه بولی دوی (عبادت نه کوی دا مشرکان) بی الله نه مگر د ښځو او نه بولی (عبادت نه کوی دوی) مگر د شیطان سرکښ چه لری کړی ئی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دغو مشرکانو له الله تعالیٰ ځنی پرته (علاوه) خپل معبودان گرځولی دی په هغو کښی هغه بتان هم شامل دی چه دوی پر هغو باندی د ښځو غوندی نومونه ایښی دی. لکه «عزیٰ مناة نائلة او نور» او که حقیقت ته وگورئ! نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شیطان عبادت کوی. او هم دی شیطان دا مشرکان تیرایستلی دی. او مشرکان په دی بت پرستی کښی د شیطان امر منی او د هغه زیاته خوښی ځان ته حاصلوی. په دی سره د مشرکانو انتهائی ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دی. وگورئ! اول خو له دی څخه بل لوی ضلالت شته؟ چه بی له الله جل جلاله بل څوک خپل معبود وگرځوی؟، نو بیا چه معبود ئی گرځولی دی، څه شی دی؟ تیږی! (گټی) چه په هغو کښی هیڅ قسم حس او حرکت هم نشته. او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دی. او د چا په وینا او ښوونه؟ د هغه شیطان په لمسونه چه د پاک الله له درباره مردود رټلی او ملعون شوی دی. نو آیا د دی ضلالت او جهالت بل کوم نظیر چیری پیدا کیدی

شي؟ او خورا (دير) لوی احمق هم دا خبره منلی شي؟

وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾

او وويل (شيطان) چه خامخا به ونيسمه هرومرو (خامخا) زه (ای الله!) له بندګانو ستا نه يوه برخه مقرره كړی شوی.

تفسير: يعني كله چه شيطان د سجدې په نه كولو سره ملعون او مردود شو نو په هغه وخت كښې ئې وويل «زه خو تباه او فنا شوم. مګر ستا له بندګانو د آدم عليه السلام له اولادې څخنې به زه يو معلوم مقدار او لويه برخه لمسوم او خطا باسم. او له خپله ځانه سره به ئې جهنم ته بيايم لكه چه په «الحجر» او په «بني اسرائيل» او نورو سورتونو كښې مذكور دی. مطلب ئې دا دی چه شيطان له متمرد او ملعون كيدلو څخه علاوه خو له اولې ورځې راهيسې د ګردو (تولو) بني آدمانو دښمن او بدی غوښتونكی دی او خپله دښمني ئې په صاف دول (طريقه) سره ښكاره كړی ده. نو اوس دا احتمال هم پاتې نشو چه ګواكې شيطان سره له خبث او ګمراهي ښايي چاته به د خير غوښتلو او ښه رسولو كومه خبره ورو‌ښيي بلكه دا لا څرګنده شوه، چه شيطان د بني آدمانو ازلي دښمن دی او هر هغه شی چه شيطان راښيي هغه د بني آدمانو د ګمراهي او تباهي او بربادی سبب ګرځي. بيا د هسې يو ګمراه او بدخواه اطاعت په څه اندازه جهالت او ناداني ده؟ د مقرری حصې اخيستلو يوه معنٰی دا هم ده چه ستا بندګان به پخپلو مالونو كښې ما لره هم يوه برخه تاكي (مقرروی) لكه چه خلق بتانو جنياتو او پرته (علاوه) له الله نورو ته نذرونه او نيازونه وركوی.

وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ ۚ

او زه به هرومرو (لازماً) ګمراه كړم خامخا دوی او هرومرو (لازماً) زه به په باطلو اميدو كښې خامخا واچوم دوی او هرومرو لازماً) زه به امر وكړم خامخا دوی ته چه پس هرومرو لازماً) څيروی به دوی خامخا غوږونه د چارپايانو او زه به هرومرو (لازماً) امر وكړم خامخا دوی ته پس هرومرو (لازماً) تغير به وركړی دوی خامخا پيدايښت د الله ته.

تفسير: يعني هغه كسان چه زما په برخه كښې راځي، دوی به له حقې لارې څخنې ګمراه كوم. او

د دوی په زړونو کښې به د دنیوی ژوندون او د فانی دنیا مینه اچوم او دوی به له قیامت، حساب او کتاب او نورو اخروی امورو څخه غافل کوم. او دا خبره به دوی ته ورښیم چه د څناورانو غوږونه څیری کړی او د بتانو په نامه ئی خوشی کړی. او د الله تعالیٰ پیدا کړی صورتونه او د هغو مقرری کړی څیری واړوی.

(فائده): د کافرانو دستور ؤ چه د غوا خوسی، د میږی (ګډی) وری او د اوښ جونګی به ئی د بت په نامه کول. او د هغو غوږونه به ئی څیرول، او په غوږونو کښې به ئی نښی اچولی بیا به ئی سرخوشی پریښودل د صورت بدلول لکه خصی کول یا په ستنو سره د بدن سوری کول او په هغه سره شنه یا بل ډول (طریقه) خالونه ایښوول یا زرغون داغ ورکول یا د ووکی پر سر باندی په کوم اسم او رسم سره کمڅی او بل رنګ ویښتان د بل چا په نامه پریښوول دی (یا په منهیاتو کښې د خپلو اندامو خوځول. یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چه په مونږ مسلمانانو باندی لازم دی، چه له دغو ګردو (تولو) کارونو څنی خپل ځانونه وژغورو (وساتو). د ږیری کلول (خرئیل) هم په هم دی تغیر کښې داخل دی. او د الله تعالیٰ هر څومره احکام چه دی په هر یوه کښې تغیر کول ډیره سخته خبره ده. هر هغه شی چه الله تعالیٰ حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا ئی حرام حلال ګڼل. انسان له اسلام څنی باسی. نو هر څوک چه په داسی خبرو کښې مبتلا وی: په یاد دی ولری، چه د هغه شیطان په همغه تاکلی (مقرره) برخه کښې داخل دی، چه ذکر ئی اوس تیر شو.

وَمَنْ يَّتَّخِذِ الشَّيْطٰنَ وَلِيًّا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِيْنًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيْهِمْ ۗ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ اِلَّا غُرُوْرًا ﴿١٢٠﴾ اُولٰٓئِكَ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۫ وَلَا يَجِدُوْنَ عَنْهَا مَحِيْصًا ﴿١٢١﴾

او هر څوک چه ونیسی شیطان دوست بی له الله نو په تحقیق زیان ئی وکړ زیان ښکاره. وعده کوی (شیطان) له دوی سره او په باطلو امیدونو کښې غورځوی دوی. او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مګر په فریب دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی او نه به مومی دوی له دی دوزخه هیڅ ځای د تیښتی (او خلاصی).

تفسیر: یعنی کله چه د شیطان خباثت او شرارت، او د ده د عداوت کیفیت ښه معلوم شو، نو اوس په دی کښې هیڅ شک پاتی نشو. هر هغه څوک چه له خپل حقیقی معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوی، په سختو نقصانونو کښې لویږی د شیطان تولی وعدی او امیدونه محض

فريب دی او نتيجه ئی داسی کیږی چه د دوی د ګردو (ټولو) د هستوګنی ځای دوزخ دی. او له دوزخ څخه د دوی د وتلو هيڅ يو امکان نشته.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

او هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو ژر به داخل کړو مونږ دوی په جنتونو کښی چه بهيږی له لاندی (د ماڼيو او ونو) د دوی ويالی چه هميشه به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی تل تر تله؛ وعده کړی ده الله حقه (وعده)؛ او څوک دی زيات صادق (رښتينی) له الله نه په خبره «او وعده» کښی.

تفسير: يعنی هغه خلق چه د شيطان له فساد ځنی محفوظ دی او د الله تعالیٰ له ارشاده سره سم ئی ايمان راوړی دی او ښه عملونه ئی کړی دی دوی به تل په داسی جنتونو او باغونو کښی ښه ژوندون کوی چه د تل له پاره پکښی پسرلی وی او دا د الله تعالیٰ وعده ده چه له دی څخه د بل هيڅا وعده رښتيا کيدی نشی، نو بيا د هسی رښتيا او پخی وعدی پريښودل، او د شيطان په دروغو خبرو باندی خطا وتل، څومره ګمراهی او په څه اندازه ځانته ضرر رسول دی؟

لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ ۗ مَن يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر اميدونو (آرزوګانو) ستاسی او نه پر اميدونو «آرزوګانو» د اهل د کتاب (بلکه پر ښو عملونو پوری مربوط دی)؛

هر څوک چه وکړی ناکاره کار نو جزا به ورکړه شی ده ته په هغه سره او نه
به مومی دغه (گنهگار) د ځان دپاره بی له الله نه هیڅ ولی (دوست) او نه
مددګار (چه دی له عذابه خلاص کړی) او هر څوک چه عمل وکړی له
(ځینو) نیکو «کارونو» له نارینه ؤ او له ښځو حال دا چه دی مؤمن وی نو
دغه (نیکوکاران) داخل به شی په جنت کښی او ظلم به ونشی په دوی (په
اندازه) د نقیر (هم یعنی پر دوی په هیڅ شی کښی هیڅ ظلم نه کیږی).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال ؤ، چه مونږ د الله تعالیٰ خاص بندګان یو او پر هغو ګناهونو چه نور خلق نیول کیږی مونږ نه نیول کیږو، انبیاء علیه السلام زمونږ حمایت کوی او مونږ ته نجات راکوی او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسی خیال کاوه ـ نو الله جل جلاله وفرمایل چه نجات او ثواب د چا په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر څوک چه بد کوی بد به مومی او ربړ (تکلیف) به ګالی (تیروی). هر څوک چه وی د الله تعالیٰ له حساب، کتاب او عذاب څخنی ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) او نه ئی څوک حمایت او طرفداری کولی شی. پاک خدای چه هر څوک ونیسی همغه ئی خوشی کوی او نجات ورکوی، لکه چه په هم دی لږه او خسیسه دنیا کښی چه الله تعالیٰ رنځ او درد د چا په برخه کړی، بی له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشی تری لری کولی. هر هغه څوک چه ایمان ولری او نیک عمل وکړی نو هسی کسان به په جنت کښی داخلیږی او د خپلو نیکیو پوره ثواب به مومی ـ خلاصه دا چه د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی. د چا په امید او آرزو سره هیڅ نشی کیدی ـ نو داسی امیدونه په لغته (لته) ووهئ! او په نیکو کارونو کښی زیار(محنت) وباسئ!، او همت وکړئ! (نقیر هغه ډیر نری شی ته وائی چه د خرما د زړی په نری چاود کښی وی.)

وَمَنْ اَحْسَنُ دِيْنًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَّاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ؕ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيْمَ خَلِيْلًا ﴿۱۲۵﴾

او څوک دی ډیر غوره له جهته د دین له هغه چا چه ایښی ئی وی مخ خپل
(وچولی (تندی) یا ځان خپل) «(خاص حکم د)» الله ته حال دا چه دی
نیکوکار وی او متابعت ئی کړی وی د ملت (دین) د ابراهیم حال دا چه دی
حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته) او نیولی دی الله ابراهیم دوست (خاص
خپل).

تفسیر: پخوا معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد یوازې اعتقاد او اعمال اعتبار لري او خوشي چتې (بیکاره) هیلې (بهانې)، امیدونه او آرزوګانې هیڅ یوه نتیجه نه ورکوي اهل د کتابونو او نورو ګردو (ټولو) لره هم دا کلیه قاعده مقرره ده چه په دې کښې اهل د اسلام ته اشاره ده یعني د حضرات صحابه ؤ رضي الله تعالیٰ عنهم تعریف او فضیلت او د اهل کتابو مذمت او خرابي ده. اوس په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایي چه په دیانت کښې له داسې سړي سره څوک مقابله کولی شي چه د الله تعالیٰ له حکمونو څخه غاړه نه غړوي، او په نیکو کارونو پسې له زړه ګرځي؟ او په رښتیا سره د حضرت ابراهیم علیه السلام د ملت او دین ښه متابعت کوي، چه هغه له ګردو (ټولو) څخه ځان شکولی او له پاک الله سره ئې خپل تعلق او ارتباط ټینګ کړی ؤ او پاک الله هم هغه په خپلې دوستۍ او خلت سره غوره کړی ؤ. ښکاره ده چه دا درې واړه صفتونه په حضرات صحابه ؤ (رضي الله تعالیٰ عنهم) کښې د کمال په توګه (طور) موجود وو نه په کتابیانو کښې، نو په دې قیودو سره د اهل کتاب هغه آرزو او هیله چه پخوا تیره شوه، بیخي باطله او چتې (بیکاره) ثابته شوه.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيْطًا ﴿١٢٦﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هر هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً او عبیداً)؛ او دی الله پر هر شي ښه احاطه کوونکی (په خپل علم او قدرت سره).

تفسیر: یعني په ځمکه او آسمان کښې څه شیان چه دي سره له آسمانونو او ځمکو د هغو ګردو (ټولو) خالق الله تعالیٰ دی او دغه ګرد (ټول) شیان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل وعلا شانه په واک (اختیار) او قبضه کښې دي او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چه اراده ئې وفرمایي همغه کوي پاک الله هیچا ته څه اړه (حاجت) او احتیاج نه لري. هیڅوک دی په دې سره داده نشي او نه دې تیروځي چه زه ئې دوست او خلیل یم. او ټولو خلقو د خیر او شر د ګردو (ټولو) اعمالو په جزا او سزا کښې دې هیڅوک هیڅ یو تردد او اندیښنه ونه کړي!

وَيَسْتَفْتُوْنَكَ فِي النِّسَآءِ ؕ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيْكُمْ فِيْهِنَّ ۙ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ فِيْ يَتٰمَى النِّسَآءِ الّٰتِيْ لَا تُؤْتُوْنَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ

وَالْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَاَنْ تَقُوْمُوْا لِلْيَتٰمٰى بِالْقِسْطِ

طلب د فتوى كوى دوى له تانه په باب (د ميراث د) ښځو كښى ووايه (اى محمده! دوى ته) چه الله فتوى (حكم) دركوى تاسى ته په (باب د) دوى كښي «او بل د» هغه شي «حكم دركوى» چه لوستلى شي پر تاسى په كتاب (قرآن) كښى په (باب د) يتيمانو ښځو كښى هغه چه نه وركوئ تاسى دوى ته هغه (ميراث) چه فرض كړى شوى دى دوى ته او مينه كوئ تاسى دى كار ته چه نكاح كړئ تاسى دوى او (حكم دركوى الله په حق) د ضعيفانو كښى له وړو هلكانو نه او (بل الله دا حكم دركوى) چه ودرېږئ تاسى په حق د يتيمانو كښى په عدل (انصاف) سره (په ميراث) او مهر كښى)؛

تفسير: د دى سورت په اول كښى ئى د يتيمانو د حق د اداء كولو تاكيد فرمايلى ؤ د يتيمو جونو اولياء لكه د اكا زوى كه پوه شي چه زه د دى پوره حق اداء كولى نشم، نو دى دى خپل ځان ته نه نكاح كوى! بلكه بل چاته دى په نكاح وركړى! او دى دى د هغى حامى او كومكى (مددگار) شي نو مسلمانان د داسى جونو له نكاح كولو څخه ستانه (واپس) شول، خو له تجربى څنى دا ورمعلومه شوه چه په څينو ځايونو كښى د جونو په حق كښى هم دا بهتر ؤ چه د خپل «ولى» په نكاح كښى راشى او «ولى» د دى رعايت داسى كوى چه بل څوك ئى نه كوى. نو د دى له امله (وجى) مسلمانانو له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د داسى نكاح اجازه وغوښتله د دى استدعا په نسبت دا آيت نازل شو او دوى ته اجازه وركړه شوه او وى فرمايل «هغه ممانعت چه پخوا له دى نه شوى ؤ هغه خاص په هغه صورت كښى ؤ چه د دوى حق په پوره دول (طريقه) سره اداء نه كړى او د يتيمانو د حق د اداء كولو تاكيد ئى فرمايلى ؤ. او كه څوك له يتيم سره د ښه سلوك او ښيگڼى (فائدى) په اراده نكاح ترى، نو اجازه ده».

(فائده): په عربو كښى داسى عام دستور ؤ چه ښځى، ووړكى او يتيمان به ئى له څينو حقوقو څنى بى برخى او محروم گرځول او دوى ته به ئى ميراث نه وركاوه او ويل به ئى چه ميراث د هغه چا حق دى چه له دښمنانو سره وجنگيږى او له يتيمو جونو سره د دوى اولياؤ نكاح ترله او د دوى په نفقه او مهر او كسوت او نورو كښى ئى كمى كوله او په مالونو كښى به ئى بيځايه تصرفات كول لكه چه د دى سورت په ابتداء كښى د دى خبرى د امتناع تاكيدات تير شول. اوس په دى موقع كښى له څو ركوع څخه د مخه د كومو ارشاداتو سلسله چه جارى ده د هغو خلاصه دا ده د الله تعالىٰ حكم واجب الاتباع دى او د الله تعالىٰ د حكم په مقابل كښى د هيڅچا عقل، فكر، آرزو، دستور، حكم، قياس بيخى د اعتبار وړ (لائق) او قابل كيدى نشى او د الله جل جلاله د حكم په مقابل كښى د بل چا د خبرو اوريدل او عمل پرى كول او د الله تعالىٰ د

حکم پرېښودل صریح کفر او ګمراهي ده او دا مضمون ئې په راز راز (قسم قسم) بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ اوس د همغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو د نکاح په متعلق ځینې نورې مسئلې هم راښیي، څو چه له دې تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په ورکولو کښې د هیڅا هیڅ یوه خبره پاتې نشي. روایت دی کله چه د ښځو د حقوقو په ورکولو کښې د هیچا هیڅ یوه خبره پاتې نشي. روایت دی کله چه د ښځو په نسبت زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د میراث حکم ښکاره کړ نو د عربو ځینې مشران د محمد رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښې حاضر شول او په تعجب سره ئې وویل چه «مونږ آورو چه تاسی د لور او خور او مور او نورو ښځو له پاره د میراث ورکولو حکم صادر کړی دی او حال دا دی چه میراث د هغو میرو (خاوند) حق دی چه له دښمنانو سره جنګیږی او د غنیمت مالونه راوړی.» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «بیشکه هم دا د الله تعالیٰ حکم دی چه ښځو لره دی هم میراث ورکړ شی!» او هم د دې ارشاد په لوری اشاره ده چه د ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ ﴾ مصداق حضرات صحابه کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دی چه د نکاح، مهر او د نفقې په معاملاتو کښې هم د خپلو تر لاس لاندې کسانو لږ څه حق تلفي نه کوی او د حضرت الٰهی جل جلاله د احکامو په مقابل کښې د خپلو منافعو او اغراضو او شخصي کارونو او قومي رسمونو او د ملي رواجونو له سره پروا نه کوی او هم دوی د الله تعالیٰ د حکم له مخالفته هم ویریږی او ځان تری ژغوری (ساتی) او هر څه چه کوی د هغه اجازه په صاف دول (طریقه) سره آخلی او بیا ئې کوی. والله اعلم.

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

او هر څه چه کوئ تاسی له خیر (نیکی) پس بیشکه چه الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ورمعلوم دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی یوه یوه ذره نیکی هم معلومه ده نو د یتیمانو او ښځو په حق کښې هره ښیګڼه (ښه کار) چه وکړئ! د هغې ثواب هرومرو (خامخا) مومئ!

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

او که کومه ښځه ویریده له میړه (خاوند) خپله د سرکشی (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک) یا د مخ ګرځولو (له مجلسه او خبرو) پس نشته هیڅ

ګناه پر دغو دواړو په دی کښی چه صلح وکړی دوی پخپلو منځونو کښی یو شان صلح؛ او صلح کول خیر (ډیر غوره) دی؛

تفسیر: یعنی که کومه ښځه د خپل میړه (خاوند) زړه له خپله ځانه خپه ووینی. او د هغه د خوښی او متوجه کولو له امله (وجی) له خپل مهر یا نفقی او نورو ځنی لږ څه ورپریږدی او هغه له خپله ځانه خوښ کړی نو په دی مصالحت کښی د هیچا په ذمه کښی هیڅ ګناه نشته. د زوجینو په منځ کښی مصالحت او موافقت ډیره ښه خبره ده. هو! بی له سببه د ښځو خپه کول او ربړول (تکلیفولو) او بی له رضا د دوی په مال کښی تصرف کول ګناه ده. (ځینو مفسرینو د دی صلحی صورت داسی لیکلی دی ښځه مهر یا نفقه میړه (خاوند) ته ورپریږدی. کلاً یا بعضاً. یا خپل وار خپلی بنی ته خوشی کړی. او میړه (خاوند) دی طلاق نه ورکوی! او تری شنګ (ډډه) دی هم نه کوی! او خبری اتری دی ورسره کوی! او شوک وائی چه صلح دا ده چه د کاله واک (اختیار) دی مشری ته ورکړی! او ناسته ملاسته دی کشری سره وکړی!. والله اعلم)

وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ ۚ

او حاضر کړی شوی دی نفسونه حرص ته (او د زړونو په منځکښی بخیلی موجوده ده)

تفسیر: یعنی د هر چا په زړه کښی د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخیلی شته. نو که ښځه نظر کوم مصلحت ته خپل میړه (خاوند) ته کومه نفع ورسوی، نو نارینه تری خوښیږی، (او که نارینه خپلی ښځی ته کومه نفع ورسوی نو دا تری خوشالیږی، لیکن د حرص بخیلی، اعراض او بی پروائی له کبله (وجی) میړه (خاوند) ته غاړه نه ږدی، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تیریږی، او میړه (خاوند) هم د ښځی ښه ساتلو او د دی د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تیاریږی.)

وَإِن تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

او که نیکی وکړئ تاسی! (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ تاسی (له نشوزه او خصومته) نو بیشکه چه الله دی په هغه شی چه کوی ئی تاسی (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسی د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: یعنی که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ! او له بدسلوکی او جنګونو او جنجالونو ځانونه

وژغورئ! (بچ کړی) نو الله تعالیٰ ستاسی له ګردو (ټولو) خبرو څخنی خبردار دی، د نیکی ثواب به هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوی. ښکاره ده چه په دی صورت کښی اعراض او خپګان نه پیښیږی. او رضا کولو او له خپل حق څخنی د تیریدلو ضرورت نه پاتی کیږی.

وَلَنۡ تَسۡتَطِيۡعُوۡۤا اَنۡ تَعۡدِلُوۡا بَيۡنَ النِّسَآءِ وَلَوۡ حَرَصۡتُمۡ فَلَا تَمِيۡلُوۡا كُلَّ الۡمَيۡلِ فَتَذَرُوۡهَا كَالۡمُعَلَّقَةِ ؕ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسی (ای د ډیرو ښځو میړونو ـ خاوندانو!) د دی چه عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شی کښی) په مابین د ښځو خپلو کښی اګر که ډیر حرص وکړئ تاسی (عدل ته) نو مخ مه ګرځوی. تاسی (له یوی ښځی) په کامل مخ ګرځولو سره چه پس پریږدئ تاسی دا (ښځه) په شان د ځوړندی شوی؛ چه نه ئی طلاقوئ! او نه د میړانی معامله ورسره کوئ!

تفسیر: یعنی که څو ښځی ستاسی په نکاح کښی وی او دغه ستاسی له لاسه نه کیږی چه د زړه مینه، او په هر امر کښی بیخی د مساوات او برابری رعایت له هری یوی سره وکړئ! نو داسی ظلم او تیری هم مه کړئ!، چه بیخی یوه لوری ته وښوئیږئ! او میلان وکړئ! او هغه بله ښځه همغسی په منځ کښی ځوړنده پریږدئ! نه ئی هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ! او نه ئی بیخی جلا (جدا) کوئ چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی.

وَاِنۡ تُصۡلِحُوۡا وَتَتَّقُوۡا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوۡرًا رَّحِيۡمًا ﴿۱۲۹﴾

او که اصلاح وکړئ تاسی (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ (له ظلمه) نو بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که د اصلاح او د مصالحت معامله وکړئ! او حتی المقدور له ظلم، تعدی او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ!،(وساتی) نو الله تعالیٰ ښونکی دی.

وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِّن سَعَتِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

او كه سره بيل شول دواړه (زوجين په طلاق سره) نو بې پروا به كاندي الله هر يو له دوى نه له فراخۍ خپلې؛ او دى الله فراخ (رحمت فضل احسان د ده) تدبير والا (چه هر كار له حكمت او مصلحت سره سم كوى).

تفسير: يعنى كه زوجين بيلوالي غوره كړى او د طلاق وار ورسيږى، نو هيڅ حرج نشته، الله تعالىٰ د هر يوه كار جوړونكى دى، او د ګردو (تولو) حاجاتو پوره كوونكى دى، په دى كښې دى لورى ته اشاره ده، چه ښځى زوجه په راحت او هوسائى (آرام) كښې وساتله شى! او ايذاء او ربړ (تكليف) ورته ونه رسوى! او كه داسى ښه ژوندون ئى له لاسه پوره نه وى، نو بيا ښه ده چه طلاق وركړى. والله اعلم.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾

او (خاص) الله لره دى هر هغه شيان چه په آسمانونو كښې دى او هر هغه شيان چه په ځمكه كښې دى (سره د آسمانو او ځمكى ملكاً، خلقاً او عبيداً)؛ او خامخا په تحقيق حكم كړى دى مونږ هغو كسانو ته چه وركړى شوى دى دوى ته كتاب پخوا له تاسى او (هم خاص حكم كړى دى مونږ) تاسى ته د دى چه وويرېږى! له الله او كه تاسى كافران شئ! نو بيشكه خاص الله لره دى هر هغه شيان چه په آسمانونو كښې دى او هغه شيان چه په ځمكه كښې دى (سره د آسمانو او ځمكى ملكاً، خلقاً او عبيداً) او دى الله غنى (ډير بې پروا له هر چا او هر شى) ښه ستايلي شوى (په ډيرو ښو صفاتو سره). او خاص الله لره دى هغه شيان چه په آسمانونو كښې دى او هغه شيان چه په ځمكه كښې دى (سره له آسمانونو او ځمكى ملكاً، خلقاً او عبيداً)؛ او بس دى الله وكيل (ښه كار جوړوونكى).

تفسیر: له پاسه د ترغیب او ترهیب د ذکر سلسله جاری وه. یعنی د الله تعالیٰ د حکم اطاعت کول او د هغه له مخالفت څخه ځان ژغورل (ساتل) گردو (تولو) ته ضروری دی او د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې د بل چا خبری ته غوږ کیښودل له سره روا نه دی. په منځ کښې ئې د یتیمانو او ښځو په نسبت څو داسې حکمونه بیان کړل چه خلق پری اخته وو اوس بیا همغه ترغیب او ترهیب بیانوی. د دی دواړو آیتونو خلاصه دا ده چه تاسی او له تاسی څخه گردو(تولو) پخوانیو خلقو ته دا حکم آورول شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ! او د ده له احکامو څخنې نافرمانی مه کوئ! او تری غاړه مه غړوئ! نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه منی نو الله جل جلاله د گردو (تولو) شیانو مالک دی او د هیچا پروا نه لری یعنی دی خپل ځان ته نقصان رسوی او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشی رسولی که د الله تعالیٰ احکام ومنئ! نو په دی باور ولرئ! چه الله جل وعلیٰ شانه چه د گردو (تولو) شیانو مالک دی. ستاسی گرد (تول) کارونه درجوړوی. دری ځلی ئی وفرمایل هر هغه شیان چه په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښې دی د الله تعالیٰ دی.

له (۱) نه کشائش او وسعت مقصود دی. یعنی د هغه په دربار کښې د هیڅ یو شی کمی نشته.

له (۲) نه د بی نیازی او بی پروایی بیان مقصود دی. یعنی که تاسی منکران یئ، الله (جل جلاله) د هیچا پروا نه لری.

له (۳) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی په دی شرط سره چه تاسی پرهیزگاران او متقیان اوسئ!

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

که اراده وفرمایی (الله د بیولو او مړه کولو ستاسی) نو بوبه ځی تاسی (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولی نور خلق (په پیدا کولو سره)؛ او دی الله پر دغه (اعدام او ایجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لری).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر دی باندی هم قادر دی چه تاسی گرد (تول) سره فناء کړی او د دنیا له مخی څخه مو لری کړی او ستاسی په ځای نور مطیعان او حکم منونکی خلق پیدا کړی. له دی څخنی هم د الله تعالیٰ د بی پروایی او د استغناء اظهار ډیر ښه راڅرگندیږی او غاړه غړوونکو ته هم پوره تهدید او تخویف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۭ

هر څوک چه وی چه وغواړی ثواب (بدل) د دی دنیا نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت؛

تفسیر: یعنی که تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت وکړئ!. نو تاسی ته د دنیا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجرونه درکول کیږی نو بیا یواځی په دنیا پسی ګرځیدل او د الله تعالیٰ د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنیا) څخه هم ځان محروم او بی برخی ګرځول لویه نادانی ده.

وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًاۢ بَصِيْرًا ﴿١٣٤﴾

او دی الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی ګرد (تول) کارونه وینی او ستاسی ګردی (تولی) خبری اوری هر شی چه غواړئ که اراده وفرمایی نو همغه به درکوی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاۗءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓي اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی تل محکم ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) دپاره د الله اګر که وی (دا شاهدی) پر نفسونو ستاسی (چه زیان مو وی پکښی) یا «په» والدینو (مور او پلار ستاسی) یا «په» اقاربو (خپلوانو ستاسی)،

تفسیر: یعنی ښایی چه په رښتیا او د الله تعالیٰ له حکم سره سمه شاهدی ورکړئ! اګر که په دی حقه شاهدی کښی ستاسی یا ستاسی د کوم عزیز او قریب خپلوان زیان هم وی هره هغه خبره چه رښتیا وی ښایی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره اظهار کړه شی! او د دنیوی نفعی له پاره

اخروی نقصان وانخلئ!

إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا

که وی دغه (مشهود علیه او مشهود له) غنی (شتمن) له فقیر «محتاج» نو الله ډیر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسی نه)؛ نو مه کوئ تاسی متابعت د هوا (د نفسانی خواهشونو) کله چه انصاف کوئ تاسی، (او له حقه مه تیریږئ! یا چه عدول وکړئ له حقه)

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهدی کښی د خپلی کومی نفسانی غوښتنی متابعت ونه کړئ! چه د شتمنو رعایت وکړئ! او پر محتاجو باندی ورحمیږئ! او حقه خبره پته کړئ! هر هغه شی چه حق وی همغه ووایئ الله تعالیٰ له تاسی څخنی زیات د هغوی د خیر او ښیگڼی (فایدی) اراده لری او د دوی په مصالحو باندی ښه پوه او خبردار دی او د ده په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته.

وَإِن تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

که واړوئ تاسی (خپلی ژبی) یا څنگ وکړئ تاسی (له شاهدی نه) نو بیشکه الله دی پر هر هغه شی چه کوئ (یی) تاسی ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: د ژبی اړول دا دی چه رښتیا خبره ووایی مگر خو په ژولی ژبه سره او په پیچلو او تاو کړیو الفاظو چه د هغو له اوریدلو څخنی اوریدونکی په شبهه کښی لویږی یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایی او ځان تری ژغورل (بچ کول) او په څنگ (دده) کیدل دا دی چه پوره خبره ونه وایی بلکه هغه خبری چه په کار راځی هغه پریږدی. نو په دی دواړو صورتونو کښی ئی اگر که دروغ نه دی ویلی، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله (وجی) گنهگاریږی او ښائی چه هرومرو (خامخا) شاهدی پوره او په رښتیا او ښکاره الفاظو ورکړه شی! (یا دا چه د شهادت له اداء څخه مخ واړوئ!، او پټ ئی کړئ!).

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًاۢ بَعِيْدًا ﴿١٣٦﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (اى مؤمنانو!) ثابت او خالص كړئ تاسي ايمان (يقين) خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه كتاب (قرآن) چه توته توته ئى نازل كړى دى پر رسول خپل (محمد) باندى او پر هغه كتاب چه تول ئى يو ځل نازل كړى دى پخوا (له قرآنه پر نورو رسولانو) او هر څوک چه كافر شى پر الله او پر ملائكو (پرښتو) د دغه (الله) او پر كتابونو د دغه «الله» او پر رسولانو د دغه «الله» او پر ورځى آخرى (چه قيامت دى) نو په تحقيق گمراه شوى دى په گمراهى لرى سره (له حقه).

تفسير: يعنى هر څوک چه ايمان راوړى نو ضرور دى چه د الله تعالىٰ پر گردو (تولو) احكامو او ارشاداتو د زړه يقين ولرى كه د الله تعالىٰ له احكامو او ارشاداتو ځنى پر يوه حكم هم يقين ونه كړى، نو هغه مسلمان نه دى. او تش د ژبى وينا او د خولى اظهار هيڅ كوم اعتبار نه لرى.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ ازْدَادُوْا كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيْلًا ؕ ﴿١٣٧﴾

بيشكه هغه كسان (يعنى يهودان) چه ايمان ئى راوړى دى (په موسىٰ) بيا كافران شوى دى (په عبادت د خسى سره) بيا ئى ايمان راوړى دى (په توبه ايستلو سره) بيا كافران شوى دى (په انجيل او عيسىٰ باندى) بيا زيات شوى دى له جهته د كفره (په محمد باندى) نه دى الله چه مغفرت وكړى دوى ته او نه چه وښيى دوى ته سمه صافه لاره (څو چه دوى په خپل كفر كښى دوام لرى).

تفسير: يعنى په ظاهر كښى مسلمانان او په زړه كښى مذبذب پاتى وو. او په آخر كښى بى له يقين كولو مره شول نو دوى ته د نجات لاره نه موندله كيږى دوى كافران دى او ظاهرى

مسلمانی ئی هیڅ په کار نه ورځی له دی نه منافقین مراد دی او ځینی وایی چه دا آیت د یهودانو په باره کښی نازل شوی دی چه ړومبی ئی ایمان راوړ بیا د خسی په عبادت کولو سره کافران شول بیا ئی توبه وکړه او مؤمنان شول بیا له عیسیٰ علیه السلام ځخه منکران او پری کافران شول وروسته له دی د محمد رسول الله (صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم) له رسالته ئی هم انکار وکړ او په کفر کښی ئی لا پسی ترقی وکړه.

بَشِّرِ الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴿١٣٩﴾

زیری ورکړه (ای محمده!) منافقانو ته په دی چه بیشکه شته دوی ته عذاب دردناک هغه کسان چه نیسی دوی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو؛ آیا لټوی دا (منافقان) په نزد د دی (کفارو) عزت پس بیشکه (دنیوی او اخروی) عزت خاص الله لره دی ټول.

تفسیر: یعنی منافقان چه له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) کیږی او که کافرانو سره دوستی کوی د هغوی له پاره سخت عذاب دی. د منافقانو دغه خیال چه «مونږ ته د کفارو د ناستی او ولاړی له امله (وجی) دنیوی عزت رسیږی» بیخی غلط دی. ځکه چه ګرد (ټول) عزتونه د الله تعالیٰ له خوا دی هر څوک ئی چه اطاعت کوی د ده په برخه عزت رسیږی. خلاصه ئی داسی شوه چه داسی خلق به په دنیا او آخرت دواړو کښی خوار او ذلیل اوسی.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتٰبِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِىْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖٓ ۖ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْكٰفِرِيْنَ فِىْ جَهَنَّمَ جَمِيْعًا ﴿١٤٠﴾

او په تحقیق (پخوا) نازل کړی دی (الله) پر تاسی په کتاب (قرآن) کښې دا «حکم هر کله چه واوریدل تاسی (په یوه مجلس کښې) آیاتونه د الله چه کفر (او انکار) کولی شی په دی آیتونو او مسخری کولی شی په هغو پوری نو مه کینئ تاسی له دوی سره (ای مؤمنانو)! تر هغه پوری چه مشغول شی دوی په خبره بله کښې (که نه) په تحقیق تاسی به (هم) په دی وخت کښې د هغو په شان شئ! (په ګناه کښې) بیشکه چه الله یو ځای کوونکی دی د منافقانو او د کافرانو په جهنم (دوزخ) کښې د تولو (په یو ځای کښې).

تفسیر: یعني ای مسلمانانو! الله تعالیٰ پخوا له دی نه په قرآن عظیم الشان کښې تاسی باندی داسی حکم نازل کړی دی؛ «په هر هغه مجلس کښې چه د الله تعالیٰ پر احکامو تمسخر او له هغو څخه انکار کیږی هلته له سره مه کینئ که نه تاسی هم همغسی ګڼل کیږئ. هو! که هغوی په نورو خبرو که مشغول دی نو په هغه وخت کښې له هغوی سره د کیناستلو هیڅ ممانعت نشته.» د منافقانو په مجلسونو او مرکو کښې د الله تعالیٰ له احکامو او آیتونو څخه انکار او ورباندی تمسخر کیده نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو او دا چه ئی وفرمایل حکم نازل شوی دی پر تاسی باندی دی آیت ته اشاره ده ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ ﴾الآیة ـ چه پخوا له دی نه نازل شوی ؤ.

(فائده): له دی نه معلومه شوه هر هغه څوک چه په مجلس کښې په خپل دین باندی طعن او عیب آوری او بیا هلته کینی او آوری ئی اګر که هغه په خپله څه ونه وایی «منافق» دی.

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ

هغه منافقان چه همیشه منتظر دی (حوادثو) ستاسی ته، نو که ؤ تاسی ته بری له (لوری) د الله نو وایی دا (منافقان مسلمانانو ته) چه آیا نه وو مونږ له تاسی سره؟ او که وه کافرانو ته برخه (د بری) نو وایی دا (منافقان کفارو ته) چه آیا غالب شوی نه وو مونږ پر تاسی او (آیا) ومو نه ژغورلئ (بچ مو نه کړی) تاسی له مؤمنانو څخنی؟

تفسیر: یعنی دا منافقان هغه کسان دی چه پرله پسی ستاسی د کمی په انتظار کښې دی. بیا

که بری (فتح) ستاسی په برخه شوه نو تاسی ته وایی «آیا مونږ له تاسی سره نه وو؟ (بلکه وو) د ولجی(غنیمت) په مال کښی مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړئ!» او که کافرانو ته په جنګ کښی څه شی په لاس ورشی یعنی کفار غالب شی نو هغوی ته وایی «آیا مونږ تاسی باندی غلبه نه وه کړی؟ یعنی پر تاسی باندی غالب او په دی قادر وو چه تاسی قتل کړو خو مونږ له تاسی ځنی لاس واخیست نو آیا مونږ ستاسی حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسی د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلی (بچ کړی)؟ نو په ولجه (غنیمت) کښی مونږ ته هم برخه راکړئ!»

(فائده): له دی ځنی معلومه شوه که څوک سره له دی چه په حقانی دین کښی هم وی او له ګمراهانو سره پټی خبری او ځان ته جوړښت لری نو دا وضعیت ئی هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ وَلَنْ يَّجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكٰفِرِيْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ سَبِيْلًا ﴿١٤١﴾

نو الله به فیصله وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځی د قیامت کښی؛ او له سره به ونه ګرځوی الله دپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندی هیڅ لاره (د حجت او د بری).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی او د دوی په منځ کښی حکم او فیصله کوی چه تاسی جنت ته بیایی او دوی په دوزخ کښی اچوی. په دنیا کښی هر څه چه د دوی له لاسه کیږی هغه دی وکړی! خو نتیجی به ئی وګوری. مګر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نشی خرابولی او نه ئی له منځه لری کولی شی! چه هم دغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه آرزو او تمنا ده.

إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ

بیشکه چه منافقان تګی کوی (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره او الله سزا ورکوونکی دی د دوی (د دوی د تګی په سبب).

تفسیر: یعنی په زړه کښی کافر او په ښکاره مسلمان دی. څو د دواړو خواؤ له ضرر او ایذاء څخه محفوظ پاتی وی او له دواړو خواؤ ګټی او فائدی واخلی؛ (حق سبحانه وتعالیٰ) د دوی د دی غولونی او تګی دا سزا ورکړه چه د هغوی ګرد (ټول) شرارتونه او پټ خباثت ئی خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ. او دوی ئی داسی ذلیل او خوار کړل چه بیخی له کاره ووتل. او د هیڅ اعتبار وړ (لایق) نه شول. او ګرد (ټول) چلونه او فریبونه ئی مسلمانانو ته

ښکاره شول او هغه سزا چه دوی ته به آخرت کښې وررسیږی هغه ئی هم را څرګنده کړه، لکه چه په راتلونکو آیتونو کښې ئی ذکر راځی خلاصه ئی دا چه د دوی له دغی تګی څخنی هیڅ ونشو او د الله تعالیٰ له لوری دوی په داسی یوه مغالطه کښې ولویدل چه دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا۟ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾

او هر کله چه پاڅیږی دغه (منافقان) لمانځه ته نو پاڅیږی سست کاهلان ښیی دوی خلقو ته (ځان خپل چه مونږ هم مسلمانان یو) او نه یادوی دوی الله مګر (ریایی یادول) لږ.

تفسیر: یعنی لمونځ چه نهایت ضروری او خالص عبادت دی او د هغه په اداء کولو کښې هیڅ یو قسم ځانی او مالی ضرر او اندیښنه هم نشته منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسی او که کله ئی له مجبوریته کوی هغه هم تش د ریا او د نورو د ښوولو او تیرایستلو له پاره ئی کوی، څو نور د دوی له کفر څخنی خبر نشی او مسلمانان وګڼل شی. نو بیا له داسی خلقو څخنی د څه خبری توقع کیدی شی او دوی څرنګه مسلمانان کیدی شی؟

مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

په دی حال کښې چه دوی متحیران مترددان دی په منځ د دغه (ایمان او کفر) نه (بیخی) په طرف د دغو (مؤمنانو دی په باطن کښې) او نه بیخی په طرف د هغو (کفارو) دی (په ظاهر کښې)؛ او هر څوک چه ګمراه (ئی) کړی الله نو له سره به نه مومی ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعنی منافقان خو بیخی په تردد او حیرت کښې دی نه دوی په اسلام باندی اطمینان لری او نه په کفر داده دی او په سخته پریشانی کښې مبتلا دی. کله یوه لوری ته تمائل کوی او کله بل لوری ته خپل میلان ښکاروی. او الله تعالیٰ چه د هر چا د ګمراهی او پریشانی اراده

وفرمايي نو هغه به د نجات لاره چيرى ومومى؟

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعني اى مؤمنانو!) مه نيسئ! تاسى كافران دوستان (خپل) بى له مؤمنانو څخنى؛ آيا اراده لرئ تاسى (اى مؤمنانو!) د دى چه پيدا كړئ الله لره پر تاسى برهان (حجت صريح الزام) ښكاره. بيشكه منافقان دى په طبقه ډيره ښكته كښى له اوره (د دوزخ) او له سره به نه مومى ته دوى ته مددگار (له عذابه خلاصوونكى).

تفسير: يعني له مسلمانانو څخنى جلا (جدا) كيدل، او له كفارو سره دوستى او يو ځاى كيدل، د نفاق دليل دى. لكه چه منافقان ئى كوى، نو تاسى لره اى مسلمانانو! داسى كار بيخى نه ښائى! كه نه د پاك الله صريح الزام، ښكاره برهان او پوره حجت به په تاسى باندى قائم شى چه تاسى هم منافقان يئ! او د منافقانو له پاره د دوزخ ډيره ښكته طبقه مقرره ده او هيڅوك له دوى سره مرسته (مدد) او مددگارى نشى كولى، چه دوى له هغى طبقى څخنى وكاږى، يا ئى په عذاب كښى څه تخفيف راولى مسلمانانو لره ښائى چه له داسى خبرى څخنى بيخى لرى وگرځى.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

مگر هغه كسان چه توبه وباسي (له نفاقه) او اصلاح كړى (اعمال خپل) او منگلى ښخى كړى په (دين د) الله او خالص كړى دين خپل (له ريا او ښودنى) خاص الله لره نو دغه (تائبين، مصلحين، معتصمين، مخلصين) به وى سره له مؤمنانو (په دارينو كښى) او ژر به وركړى الله (تولو) مؤمنانو ته (په دنيا او په عقبٰى كښى) ثواب ډير لوى.

تفسير: يعنی هغه منافق چه له خپله نفاقه توبه او خپل اعمال ښه کړی. او د الله تعالیٰ غوره دین ښه مضبوط او کلک ونیسی. او پر پاک الله توکل وکړی او له ریا او له نورو خرابیو څخنی خپل دین پاک او صاف وساتی نو هغه خالص مسلمان دی او په دین او دنیا کښی به له نورو مؤمنانو سره وی، مخصوصاً ایمان لرونکو لره ډیر لوی ثواب رسیدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقیقی مؤمنانو سره ثواب رسیدونکی وی چه له نفاقه ئی په رښتیا توبه ایستلی وی.

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

څه به کوی الله په عذاب ستاسی (او ولی به عذاب درکوی تاسی ته؟) که شکر وباسئ تاسی او ایمان یقین ولرئ تاسی او دی الله شکر قبلوونکی ښه عالم (پر ګردو (تولو) شیانو).

تفسير: يعنی الله تعالیٰ د ښو کارونو قدر کوی او د بندګانو پر ګردو (تولو) کارونو او خبرو باندی ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چه د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ایستلو سره غاړه ږدی، او هغه باندی له زړه یقین لری نو الله تعالیٰ عادل او رحیم دی، او داسی خلق له سره نه په عذابوی او د داسی کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بیخی نه وی. بیشکه الله تعالیٰ سرکښان او غاړه غړوونکی په خپل عذاب اخته کوی.

«اللهم انانشکرک ونؤمن بک فقنا العذاب وارزقنا الثواب وکان الله شاکراً علیما»

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا عَلِيْمًا ﴿١٤٨﴾

نه خوښوی الله ښکاره ویل د بدی خبری (لکه چه نه خوښوی پټ ویل د دی بدو هم) مګر (ښکاره ویل) له هغه چا چه ظلم پری شوی وی ، او دی الله ښه اوریدونکی (د ګردو(تولو) اقوالو) ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی که په چا کښی کوم دینی یا دنیوی عیب وی، نو نه ښائی چه هغه مشهور کړ شی. الله تعالیٰ د ګردو (تولو) خبری اوری او پر تولو کارونو باندی پوهیږی او هر یوه ته سم له هغه سره جزا ورکوی داسی بد ویلو ته «غیبت» ویل کیږی هو! مظلوم لره اجازه ده، چه د ظالم ظلم خلقو ته بیان کړی. هم دا رنګه په ځینو نورو صورتونو کښی هم «غیبت» روا دی. او ښایی دا حکم ییٔ دلته د دی له پاره فرمایلی وی. چه مسلمانانو ته نه دی لازم چه د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره ډول (طریقه) ئی بدنام کړی، چه په دی تور ونه خوری، او لا سرکښه ، بیباکه او بیٖپروا نه شی. بلکه مبهم نصیحت دی وکړ شی. «منافق» به په خپله وپوهیږی. یا دی ځانته په ګوښه (تنهاییٔ) کښی نصیحت ورته وکړی په دی سره ممکن دی چه هدایت ومومی او پند واخلی لکه چه رسول اعظم صلی الله علیه وسلم هم داسی کول او د هیچا نوم به ئ نه مشهوراوه .

اِنْ تُبْدُوْا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوْهُ اَوْ تَعْفُوْا عَنْ سُوْٓءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا ﴿١٤٩﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیر (نیکی ـ طاعت) یا پټوئ دغه (خیر) یا عفوه کوئ ! له بدی ـ (چه ظلم دی) نو بیشکه الله (هم) دی ښه عفوه کوونکی (د ګنهګارانو سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو)

تفسیر: په دی آیت کښی مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دی چه الله تعالیٰ سره له قدرت او زبردستی د خطا کوونکو خطاګانی ورمعافوی نو عاجز او لاس‌لاندی بنده ته په اولیٰ طریقه سره ښایی چه د نورو قصور ورمعاف کړی (او په دغه ربانیهٔ صفاتو سره خپل ځان

موصوف کړی چه د هغو صفاتو د خواصو د فیضان لائق شی) خلاصه ئی دا ده مظلوم ته جائز دی چه له ظالم څخه خپل بدل واخلی! مگر افضل خو دا دی چه صبر وکړی! او ور څخنی تیر شی! په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره ده که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایذاء او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پټه سره دوی وپوهوئ ! له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتی او په ښکاره دول (طریقه) هغوی سره مخالفت مه کوی!

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) کیږی پر الله او پر رسولانو د الله او اراده لری (غواړی) دوی چه تفریق (بیلتون) وکړی په منځ د الله او رسولانو د الله او وایی دوی چه مونږ ایمان راوړو پر ځینو او کافران (منکران) کیږو پر ځینو (نورو رسولانو) او اراده لری (غواړی) دوی چه ونیسی په منځ د دی (کفر او اسلام کښی) یوه لاره دغه (تفریق کوونکی) هم دوی کافران دی (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو عذاب ډیر سپکوونکی (د دوزخ)

تفسیر: له دی ځایه د یهودانو ذکر دی. ځرنگه چه په یهودانو کښی (نفاق ډیر ؤ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی چه منافقان عموماً یهودان وو یا ئی له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندی ئی کار کاوه نو ځکه ئی په پاک قرآن کښی زیاتره د دی دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمائیلی دی. د دی آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دی او غواړی چه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو په مینځ کښی فرق وکړی یعنی پر الله باندی ایمان راوړی او پر رسولانو ئی ایمان را نه وړی او ځینی رسولان ئی ومنی او ځینی ئی ونه منی د هغوی مطلب دا دی چه د اسلام او د کفر په مینځ کښی یو نوی مذهب د خپلو ځانونو له پاره جوړ کړی هم دغه کسان اصلی او پاخه کافران دی د دوی له پاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

(فائده) د الله تعالیٰ منل هلته معتبر دی چه د خپلی زمانی د نبی علیه السلام تصدیق هم وکړی

او د هغه حکم هم ومنی. بی د نبی علیه السلام له تصدیقه د الله تعالیٰ منل بی فائدی دی. او څه اعتبار نه لری بلکه د یوه نبی علیه السلام تکذیب د الله تعالیٰ او د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام تکذیب ګڼل کیږی. کله چه یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو نو د الله تعالیٰ او د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام په تکذیب کوونکو کښی ګډ او ډیر سخت کافران وګڼل شول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوْا بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٥٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی پر الله او پر (تولو) رسولانو د (الله) او نه دی کړی دوی تفریق (بیلتون) په مینځ د هیڅ یوه کښی له دوی نه (په نه منلو سره) دغه (مؤمنان په تولو مؤمن به شیانو) ژر به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه (ثوابونه) د دوی او دی الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب پر انعام سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په منځ د هیڅ یو له انبیاؤ علیهم السلام کښی ئی جلا (جدا) والی ونه کړ بلکه په الله جل جلاله او د ده پر ګردو (تولو) رسولانو علیهم السلام باندی ئی ایمان راوړ نو الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دوی ګردو (تولو) ته لوی ثواب ورکوی له دی ځنی هغه مسلمانان مراد دی چه پر الله تعالیٰ او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو تولو رسولانو علیهم السلام او نورو ګردو (تولو) مؤمن به شیانو باندی ئی ایمان راوړی دی.

يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوْٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ ۚ

سوال کوی له تانه (ای محمده!) اهل د کتاب (یهودان) د دی چه نازل کړی

ته پر دوی (لکه تورات یو لیکلی) کتاب له آسمانه نو په تحقیق سوال کړی وو دوی (یعنی پلرونو د دغو یهودانو) له موسیٰ څخه ډیر لوی له دغه (سواله) پس ویلی وو دوی (موسیٰ ته) چه وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ) نو ونیول دوی صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چه د الله د لقاء سوال ؤ په دنیا کښی) بیا ونیوه دوی خسی (په خدائی سره) پس له هغه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی (په توحید) پس عفوه وکړه (تیر شو) مونږ له دی گناه (د دوی په توبه کولو سره)

تفسیر: د یهودانو څو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او ویی ویل «که ته په رښتیا سره رسول ئی نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلی له آسمانه راوړه ! لکه چه حضرت موسیٰ علیه السلام تورات راوړی ؤ» نو پر دغی ، خبری دا آیت نازل شو ، او د دی رکوع گرد (تول) الزامات د دوی په ځواب کښی ذکر کیږی او وروسته له هغه تحقیقی ځواب ورکوی، د آیت مطلب دا دی ای محمده ! صلی الله علیه وسلم یهودان چه له تا ځنی عناداً د هسی کتاب مطالبه کوی، د دوی داسی بیباکی او سرکښی د تعجب خبره نه ده، د دوی پلرونو له دی ځنی هم لویه او سخته غوښتنه له خپل نبی موسیٰ علیه السلام ځنی کړی وه چه مونږ ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه! که نه مونږ ستا خبره نه منو لکه چه په اول جزء د البقرة د سورت په (۵۵)آیت ٦ رکوع کښی تیر شو، نو ځکه پر داسی ویونکو باندی تکه ولویده . او گرد (تول) سره مړه شول ، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندی کړل ، د دومره عظیم‌الشانو معجزو له لیدلو سره بیا د خسی په عبادت کښی مشغول شول بیا الله تعالیٰ دوی وبښل دا واقعه د البقرة په سورت کښی لږ څه په تفصیل سره ذکر شوی ده .

وَاٰتَيْنَا مُوْسٰى سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿١٥٣﴾

او ورکړی وه مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره) (چه د موسیٰ په حکم اویا زره تنو د خسی عبادت کونکو په یوه څاښت کښی خپل ځانونه طوعاً ووژل)

تفسیر: له ښکاره غلبی څخه مراد دا دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خسی ذبح کړ او په اور کښی ئی وسوځاوه او ایره ئی د سیند په هوا کښی وغورځوله او (۷۰۰۰۰) له هغو کسانو څخه (چه د خسی په عبادت کښی مشغول شوی وو) ووژل شول.

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّوْرَ بِمِيْثَاقِهِمْ

او پورته کړی ؤ مونږ برسیره پر دوی (غر د) طور دپاره د (قبول د کلکی) وعدی د دوی (چه د موسوی شریعت په منلو سره ئی کړی وه)

تفسیر: یعنی هر کله چه یهودانو وویل چه د «تورات» حکم سخت دی. مونږ ئی نه منو نو دلته د «طور» غر له ځمکی څخه ورپورته. او د دوی پر سرونو باندی ځوړند شو (چه له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومنی ! او مضبوط او کلک ئی ونیسی! که نه دا غر ستاسی په سر لویږی.

وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ویلی وو مونږ دوی ته چه ننوځی! په وره (د ایلیا د ښار) سجده کوونکی

تفسیر: په یهودانو باندی حکم وشو چه په سجده کولو سره ښار ته ننوځی او د ننوتلو په وخت کښی مو سرونه راښکته کړئ! دوی د سجدی کولو په ځای په خپلو کناتیو وښوریدل او وښوئیدل ، نو کله چه ښار ته ورسیدل ، پر دوی باندی وبا او طاعون گډ شو ، او تر غرمی پوری د دوی په منځ کښی اویا زره کسان مړه شول.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

او ویلی وو مونږ دوی ته چه مه تیریږی له (حده) په (ورځی د) شنبی کښی (د ماهیانو په ښکار سره) او اخیستی وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره)

تفسیر: په یهودانو باندی حکم شوی ؤ چه د شنبی (خالی) په ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ! او په دی ورځ کښی ، له گردو (تولو) ورځو ځنی دیر کبان په اوبو کښی دوی ته په نظر ورتلل. نو یهودانو داسی چل او حیله جوړه کړه چه د سیند په غاړو کښی ئی حوضونه او ناوړونه (تالابونه) جوړ کړل، او د شنبی په ورځو کښی به ئی کبان په هغو حوضونو کښی ننه ایستل او ساتل، او په نورو ورځو کښی به ئی ښکار کول. د دی فریب او عهد ماتولو له امله (وجی) الله تعالیٰ له دوی ځنی بیزوگان جوړ کړل چه په ځناورانو کښی دیره خسیسه محیله (حیله کونکی) او مکاره طبقه ده.

فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ وَكُفۡرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتۡلِهِمُ ٱلۡأَنۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَقَوۡلِهِمۡ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَلۡ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيۡهَا بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿١٥٥﴾

پس (په سزا ورسولی شول دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل او په سبب د کفر (د نیکونو) د دوی په آیتونو د الله باندی او په وژلو د دوی انبیاؤ لره (لکه یحیٰی،زکریا) په ناحقه (په خپلی عقیدی سره هم) او په ویلو د دوی (دا خبره نبی ته د تمسخر په ډول (طریقه) چه زړونه مو په پردو کښی پټ دی، (ستا وینا پری اثر نه کوی. نو الله د دغو یهودانو په رد کښی فرمایي چه داسی نه دی لکه چه تاسی ئی وایئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی پس ایمان نه راوړی دوی مگر لږ (د دوی)

تفسیر: یعنی یهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالیٰ په دوی باندی په دی عهد ماتولو او د نورو آیتونو په انکار، او د انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دی وینا باندی چه زمونږ په زړونو باندی پردی او پوښونه دی خورا (ډیر) سخت سخت عذابونه نازل کړل. کله چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته هدایت کاوه ، دوی وویل چه زمونږ زړونه په پردو کښی دی، او ستا خبری هلته نه رسیږی. الله تعالیٰ فرمائی چه خبره داسی نه ده. بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندی الله جل جلاله مهر لگولی دی، چه د دغه مهر له امله (وجی) ایمان د دوی په برخه نشی کیدی مگر لږ څه کسان له دی نه مستثنیٰ دی. لکه عبدالله بن سلام او د هغه نور ملگری (رضی الله تعالیٰ عنهم)

وَبِكُفۡرِهِمۡ وَقَوۡلِهِمۡ عَلَىٰ مَرۡيَمَ بُهۡتَٰنًا عَظِيمٗا ﴿١٥٦﴾ وَقَوۡلِهِمۡ إِنَّا قَتَلۡنَا ٱلۡمَسِيحَ عِيسَى ٱبۡنَ مَرۡيَمَ رَسُولَ ٱللَّهِ

او په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی (مکرراً) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مریمی دروغ ډیر غټ (د زنا) او (په سبب د) ویلو د دوی (داسی چه) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله (په گومان خپل)

تفسير: او له دى جهته چه د حضرت عيسىٰ عليه السلام څخه منكران شول او بل ئى كفر ځانونو ته غوره كړ او پر حضرت بى‌بى مريمى رضى الله تعالىٰ عنها ئى لوى تهمت (تور) وكړ او د دوى پر دى خبرى باندى چه په افتخار سره به ئى ويل «مونږ وژلى دى عيسىٰ زوى د مريمى چه د ده له اظهار سره سم د الله تعالىٰ رسول ؤ» نو د دى گردو (تولو) جهتونو له امله (وجى) پر يهودانو باندى عذابونه او مصيبتونه نازل شول. (كه لفظ د «رسول الله» د يهودانو وينا وى نو استهزا ده. او كه د الله جل جلاله وى استيناف يعنى ځانته جمله ده منصوب بالمدح ده، يعنى مدح كوم د رسول الله نو فرمايى الله په تكذيب د يهودانو كښى)

وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ۗ وَإِنَّ الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِيْهِ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ ۗ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٥٨﴾

حال دا چه نه ؤ وژلى دوى دغه (عيسىٰ واقعاً) نه پر دار كړى ؤ دغه (يقيناً) و ليكن مشتبه كړى شو (دغه وژلى شوى په دار وهلى شوى په عيسىٰ سره) دوى ته، او بيشكه هغه كسان چه اختلاف كړى دى دوى په (حق د) عيسىٰ كښى خامخا په شك كښى دى په (شان) د ده كښى نشته دوى ته په (شان) د ده كښى هيڅ علم مگر تش متابعت د گومان (خپل) او نه ؤ وژلى دوى عيسىٰ (په وژلو يقينى سره)، بلكه پورته كړى ؤ دى الله طرف خپل ته، او دى الله ښه قوى غالب (د احكامو په انفاذ) ښه حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت كوى)

تفسير: الله تعالىٰ د دوى د دى وينا تكذيب كوى او فرمايى چه دغو يهوديانو په واقع كښى حضرت عيسىٰ عليه السلام نه دى وژلى او نه ئى په دار كړى ؤ. هغه مختلفى خبرى چه يهودان ئى په دى باره كښى كوى له خپله فكره او اټكله ئى وايى او د الله تعالىٰ له لورى په شبهه كښى اچول شوى دى. او له دوى څخه هيڅوک په اصلى خبرى نه دى خبر رښتيا خبره دا ده چه الله تعالىٰ حضرت عيسىٰ عليه السلام آسمان ته وخيژاوه او الله تعالىٰ پر گردو (ټولو) شيانو باندى قادر او په هر كار كښى ئى يو حكمت دى. خبره دا ده كله چه يهودانو د حضرت عيسىٰ عليه السلام وژلو ته عزم او قصد وكړ ، نو ړومبى يو سرى د عيسىٰ عليه السلام كور ته ننوت كله چه

الله تعالیٰ عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه نو پاک الله د دی سړی شکل لکه د عیسیٰ علیه السلام غوندی واړاوه او ورسره مشابه ئی کړ. څرنګه چه نور یهودان هغه پسی د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوتل هغه سړی ئی چه نوم ئی طیطاؤش ؤ مسیح وګڼاه او ئی واژه وروسته له هغه دوی ته داسی یو خیال پیدا شو چه «د دی مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډیر مشابه دی. او نور بدن ئی زمونږ د ملګری په شان راښکاری» چا وویل «که دا مقتول مسیح وی نو زمونږ سړی «طیطاؤش» چیری لاړ؟ او که دا زمونږ سړی دی نو مسیح چیری دی؟ تش په اټکل او ګومان هر چا هر څه ویل او اصلی خبره له دوی څخنی هیڅا ته ښکاره نه وه رښتیا خو هم دا ده چه په یقین سره عیسیٰ علیه السلام دوی له سره وژلی نه دی. بلکه الله آسمان ته پورته کړی دی او یهودان ئی په شبهه کښی اچولی دی.

وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۖ
وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

او نیشته هیڅوک له اهل د کتابه مګر قسم دی هرومرو (خامخا) چه ایمان به راوړی دوی خامخا (په وخت د نزعی خپلی یا په وخت د نزول د عیسیٰ پر دغه (عیسیٰ) په خوا له مرګه د ده څخه او په ورځ د قیامت کښی به وی (عیسیٰ) پر دوی باندی شاهد (چه یهودانو ونه منلم او نصرانیانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: حضرت عیسیٰ علیه السلام پر آسمان کښی ژوندی موجود دی کله چه (دجال پیدا شی نو هله به عیسیٰ علیه السلام بیا دغی ځمکی ته تشریف راوړی او (دجال) به وژنی او یهودان او نصرانیان به په ده باندی صحیح ایمان راوړی چه بیشکه عیسیٰ ژوندی دی، مړ شوی نه دی او د قیامت په ورځ کښی به حضرت عیسیٰ علیه السلام د دوی دغه ګرد (تول) اعمال او حالات اظهاروی چه یهودانو زما تکذیب او مخالفت کاوه او نصرانیانو ماته د الله جل جلاله زوی ویل»

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ
كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ

بِالْبَاطِلِ ۚ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٦١﴾

نو په سبب د ظلم له هغو کسانو چه یهودان دی حرام کړل مونږ پر دوی باندی طیبات (هغه ډیر پاک شیان) چه حلال کړی شوی وو دوی ته او (په سبب د) اړولو (منع کولو) د دوی له لاری د الله څخه ډیر (خلق) او (په سبب د) اخیستلو د دوی سود (له خلقو نه) حال دا چه په تحقیق منع کړی شوی وو دوی (په تورات کښی) له دغه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلقو په ناحقه سره چه رشوت او نور ناروا شیان دی) او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو له دوی څخه عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: د یهودانو د ګردو (تولو) پخوانیو او وروستنو سختو شرارتونو ذکر ئی وفرمایه چه له هغو څخنی د دوی سرکښی او په ګناهونو باندی څغردوالی (تینګ والی) او زړه‌ورتیا ښکاره شوه اوس فرمایی چه مونږ دوی باندی سخت شریعت هم کیښود چه سرکښی ئی ماته شی، نو هیڅ شبهه نشوه پاتی چه د طیباتو تحریم په دوی باندی په «تورات» کښی شوی ؤ او له حضرت عیسیٰ علیه السلام سره مخالفت او (بی‌بی مریمی) باندی اتهام ، د «تورات» له نزوله خورا (ډیر) وروسته شوی دی، نو له جرمه څخه پخوا څرنګه سزا مقدمه شوه؟ د دی ګردی (تولی) رکوع خلاصه داسی شوه د حضرت موسیٰ علیه السلام د زمانی راهسی اهل د کتاب پرله پسی په خورا (ډیر) لویو شرارتونو او ډیرو سرغړولو، عهد ماتولو او د انبیاؤ علیهم السلام په ایذا او ضرر رسولو کښی مشغول وو. ای محمده صلی الله علیه وسلم ! اوس که دوی د عناد له مخی له تا څخه د «تورات» غوندی یو کتاب دفعتاً یو ځلی طلب کړی او پر قرآن عظیم باندی (چه له ګردو (تولو) کتابونو څخنی افضل دی). کفایت ونه کړی. نو له دی متعصبو او نالائقو څخنی هیڅ لری او مستبعد نه دی، د دوی له هسی ناوړو (بیکاره) او نالائقو حرکاتو څخه تعجب مه کوه ! او مه حیرانیږه! د دوی ګرد (تول) پخوانی او وروستنی وړوکی او لوی حرکات مونږ ته ښه معلوم دی، مونږ د دوی دپاره په دنیا کښی خورا (ډیر) سخت شریعت معین کړی او په اخرت کښی مو هم ډیر سخت عذاب ورته مقرر او تیار کړی دی.

لٰكِنِ الرّٰسِخُوْنَ فِى الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ

وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيْهِمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٦٢﴾

لیکن هغه (کسان) چه پاخه دی په علم کښې له دوی ځنې او ایمان لرونکی ایمان لری په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (ایمان لری) پر هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تا څخه او (ایمان راوړی پر تولو انبیاؤ) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکوونکی دی زکات لره (یا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکوونکی دی زکات لره او ایمان راوړونکی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) دغه (کسان چه د صحیح ایمان او صالح عمل لرونکی دی) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډیر لوی (جنت، رضا، او لقاء)

تفسیر: یعنی د بنی اسرائیلو هغو کسانو چه مضبوط علم ئی درلود (لرلو)، لکه عبدالله بن سلام او د هغه ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم او هغه خلق چه د ایمان خاوندان دی ، دوی قرآن ، تورات، انجیل او نور ګرد (تول) منی ، د لمانځه د سم اداء کوونکی له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنې کوی، او زکات ورکوونکی او ایمان لرونکی په الله او په قیامت چه دی، مونږ دغو ستایلیو شویو کسانو ته خورا (ډیر) لوی ثواب او اجر ورکوو. پرته (علاوه) له پرومبنی فریقی چه د هغوی دپاره خورا (ډیر) سخت عذاب موجود دی (پاس په تحت اللفظ کښې د «المقیمین الصلوة» دوه ترجمې لیکلی شوی دی

١. چه «المقیمین» په ﴿ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ ﴾ عطف او ترې انبیاء مراد شی. یعنی **یؤمنون بالکتُب و بالانبیاء المقیمین الصلوة.**

٢. چه یؤمنون خبر شی د «الراسخون» چه مبتداء دی او «المقیمین» په مدح سره منصوب شی چه د هغه ترکیب تقریر اوس تیر شو.

اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ

بیشکه چه مونږ وحی مو کړی ده تاته (ای محمده!)

تفسیر: اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجید په حقانیت او صداقت کښې راز راز (قسم قسم) خوشی چتی (بیکاره) شبهې پیدا کولی. وګورئ ! چه دلته ئی داسی وویل لکه چه تورات یو ځای او یو ځلی له آسمانه رانازل شو، ښایی هم هغسی ته هم یو کتاب له آسمانه راوړی، بیا تا رښتینی نبی ګڼو څه ښه ویلی دی هر چا چه ویلی دی

د نابود سری پلمی (تدبیرونه) ډیری زده وی
بدئ کار او چپ ئ چاره هره خبره ئی کږه وی

نو الله تعالیٰ په څو ځایونو کښې آیتونه نازل کړل او حقیقت ئی راښکاره کړ. او د وحی عظمت ئی راڅرګند کړ، او د کفارو د ګردو (تولو) چتی (بیکاره) او بیهودهؤ خیالاتو او شبهاتو تردید ئی وفرمایه او د الله تعالیٰ د وحی متابعت ئی په تعمیم، او د قرآن مجید اطاعت ئی په تخصیص سره بیان وفرمایه او دا ئی راوښوده چه د الله جل جلاله حکم منل پر ګردو (تولو) باندی فرض دی او د هیچا هیڅ یو عذر په دی کښی نه منل کیږی هر څوک چه د ده په تسلیم کښی تردد یا تأمل یا انکار کوی، هغه ګمراه او بی دین دی. اوس له دی ځایه تحقیقی ځواب ورکاوه کیږی. دغه ده چه فرمائی.

كَمَآ اَوۡحَيۡنَآ اِلٰى نُوۡحٍ وَّالنَّبِيّٖنَ مِنۡۢ بَعۡدِهٖ‌ۚ

لکه چه وحی کړی وه مونږ نوح ته او (نورو) انبیاؤ ته پس له ده (لکه هود، صالح لوط ، شعیب او نور)

تفسیر: له دی نه معلومه شوه چه وحی خاص د الله تعالیٰ حکم او د ده هغه پیغام دی چه په انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلیږی او همغسی چه پر پخوانیو انبیاؤ باندی د الله جل جلاله وحی نازله شوی ده، همغسی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی هم الله تعالیٰ خپله وحی نازله کړی ده، نو هر هغه چا چه هغه پخوانی وحی منلی ده، ښایی چه دا هم هرومرو (خامخا) ومنی او هر هغه چه له هغی ځنی انکار کوی، ګواکی له ګردو (تولو) ځنی انکار کوی او له حضرت نوح علیه السلام او له ده ځنی له وروستنیو انبیاؤ علیهم السلام سره د مشابهت وجه ښائی دا وی چه هغه وحی چه د حضرت آدم علیه السلام له وخته شروع شوی وه، هغه بیخی په ابتدائی حالت کښی وه. په حضرت نوح علیه السلام باندی د هغی تکمیل وشو، ګواکی په ړومبنی حالت کښی هغی تش یو تعلیمی حالات لرلو د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښی هغه کمال ته ورسیده او د دی وړ (لائق) شوه چه د امتحان مورد وګرځی حکم منونکو ته انعام او غاړه غړونکو ته سزا ورکړه شی لکه چه د اولوالعزمو انبیاؤ علیهم السلام سلسله هم د حضرت نوح علیه السلام له زمانی راهیسی شروع شوه او د الله تعالیٰ له وحی څخه پر غاړه غړونکو باندی اول ځلی د عذاب نزول هم د حضرت نوح علیه السلام له رسالت څخه شروع شو، خلاصه ئی دا چه د نوح علیه السلام له زمانی پخوا د الله جل جلاله او د انبیاؤ علیهم السلام د حکم پر مخالفت باندی عذاب نه نازلیده بلکه دوی به معذور ګڼل کیدل او د تعطیل او تاخیر رعایت به پکښی کیده او ډیر زیات کوښښ به د دوی په پوهولو کښی صرفیده ، د

حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې کله چه مذهبي تعلیم ښه ظاهر شو او خلقو ته د الله تعالیٰ د احکامو په متابعت کښې هیڅ یوه خفاء پاتې نه شوه نو دلته پر غاړه غړونکو باندې عذاب نازل شو ، اول د نوح علیه السلام په زمانه کښې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د حضرت هود علیه السلام او حضرت صالح علیه السلام او حضرت شعیب علیه السلام په زمانو کښې کافرانو باندې نور راز راز (قسم قسم) عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د وحی تشبیه څخه د هغو پخوانیو انبیاؤ له وحیو سره اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو ته پوره تنبیه ورکړه شوه او دوی ته دا خبره لا څرګنده کړی شوه هر څوک چه د محمد صلی الله علیه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه مني نو هغه هم د لوی عذاب وړ (لائق) او مستحق ګرځي.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعِيْسٰى وَاَيُّوْبَ وَيُوْنُسَ وَهٰرُوْنَ وَسُلَيْمٰنَ ۚ وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنٰهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۭ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوْسٰى تَكْلِيْمًا ﴿١٦٤﴾

او (لکه چه) وحی کړی وه مونږ ابراهیم ته او اسمٰعیل ته او اسحٰق ته او یعقوب ته او اولادی (د یعقوب) ته او عیسیٰ ته او ایوب ته او یونس ته او هارون ته او سلیمٰن ته او ورکړی ؤ مونږ داؤد ته زبور او (لیږلی وو مونږ نور داسی) رسولان چه په تحقیق سره قصه کړی ده مونږ د دوی پر تا (ای محمده!) پخوا له دی نه او (لیږلی وو مونږ نور داسی) رسولان چه نه مو دی کړی قیصی د هغوی پر تا ، (ای محمده) او کلام کړی دی الله له موسیٰ سره په کلام کولو.

تفسیر: له حضرت نوح علیه السلام څخه وروسته انبیاء علیهم السلام ئې په اجمال، او هغه انبیاء علیهم السلام ئې چه په دوی کښې مشهور او جلیل القدر او اولوالعزم دی، په تخصیص او تفصیل سره ذکر کړل چه له دې څخنی دا ښه معلومه شوه هغه وحی چه پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې نازله شوی ده ، د هغې حقانیت او د هغې منل هم داسې ضروری دی، لکه چه د نورو اولوالعزمو او مشاهیرو انبیاؤ علیهم السلام وحی منل ضروری ؤ او دا هم راښکاره شوه چه پر نورو انبیاؤ باندې چه وحی راتلله کله به دوی ته پرښتو پیغام راوړ او کله به هغوی ته لیکلی

کتاب وورسیدو، کله به د ملائکو له وسیلی پرته (علاوه) په خپله الله تعالیٰ خپل رسول سره خبری کولی مګر په دی ګردو (تولو) صورتونو کښی څرنګه چه د الله تعالیٰ حکم دی او د بل چا حکم نه دی نو پر بندګانو باندی د هغه اطاعت یو شان فرض دی اعم له دی چه تر بندګانو پوری د هغه د رسیدلو طریقه تحریری وی، که تقریری وی، او که پیغام وی، نو اوس د یهودانو دا وینا «که تاسی د تورات غوندی یو کتاب یو ځلی له آسمانه په مونږ نازل کړئ! نو مونږ به تا رښتینی ګڼو که نه، نو، دا ډیره د ناپوهی او بی‌ایمانی او حماقت خبره ده. هر کله چه وحی د الله تعالیٰ حکم دی، نو د هغی د نزول صورتونه متعدد دی په هر صورت سره چه وحی راشی د هغی په منلو کښی تردد او انکار. یا داسی ویل «که په هغه ځانته طریقی سره راشی، نو مونږ ئی منو ، که نه وی، نو نه ئی منو.» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

(او لیږلی مو دی) رسولان چه زیری کوونکی دی (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکی دی (د کفارو په جحیم) له پاره د دی چه پاتی نشی خلقو ته پر الله باندی هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه) وروسته له (لیږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: الله تعالیٰ پرله پسی خپل انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی، چه مؤمنانو ته زیری ورکړی، او کافران وویروی، تر څو د قیامت په ورځ کښی خلقو ته د دی عذر او بهانی ځائی پاتی نشی، چه ووائی «ای ربه! مونږ ته ستا رضا او غیر رضا معلومه نه وه، او که رامعلومه وی نو هرومرو (خامخا) به مو په هغو باندی تګ کړی وی.» نو ځکه الله تعالیٰ خپلو رسولانو ته معجزی ورکړی ، او ور وئی لیږلی او رسولانو هم د حق لاری خلقو ته وروښودلی. نو وروسته له دی نه د حق دین په منلو کښی د هیڅا عذر او پلمه (بهانه) نه اوریده کیږی د الله جل جلاله وحی داسی قطعی حجت دی چه د هغی په مقابل کښی هیڅ یو سند او حجت نشی چلیدی ، بلکه نور ګرد (تول) حجتونه باطل او بیکاره کوی او دغه د الله تعالیٰ حکمت او تدبیر دی. که زور او زبردستی وکړی نو څوک ئی منع کولی شی، مګر جبر او ظلم الله تعالیٰ نه خوښوی. (او ډیر غالب او قادر دی په انفاذ او اجراء د هر راز (قسم) احکامو پر مخلوقاتو او محکم کار دی په امر د نبوت او په قطع د حجت کښی) (اګر که یهودان ستا په نبوت شاهدی نه ورکوی او تری انکار کوی).

لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُوْنَ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ﴿١٦٦﴾

لیکن الله شاهدی لولی (اظهار اقرار کوی) په هغه شی چه نازل کړی ئی دی تاته (ای محمده) چه نازل کړی ئی دی دا (معجز قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائکی هم شاهدی لولی (په نبوت ستا) او بس دی الله (حق ظاهر کوونکی. نو د دوی شهادت ته حاجت نشته.

تفسیر: یعنی وحی به په هر رسول باندی نازلیده ، دا کومه نوی خبره نه ده او گردو (تولو) ته معلومه ده لیکن په دی قرآن کښی الله تعالیٰ خپل خاص علم رالیږلی دی، او الله تعالیٰ به دا حق ظاهروی. لکه پوهان چه پری پوهیږی هغه علوم او حقائق چه له دی قران عظیم څخه حاصل شوی دی ، او پرله پسی حاصلیږی هغه له نورو کتابونو څخنی له سره په لاس نه دی راغلی ، او هومره هدایت چه خلقو ته د محمد صلی الله علیه وسلم له وجوده رسیدلی دی، د بل چا له وجوده نه دی رسیدلی.

إِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوْا ضَلٰلًا بَعِيْدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَظَلَمُوْا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيْقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيْقَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ أَبَدًا ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿١٦٩﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی (د محمد له نبوت څخه) او اړولی منعه کړی ئی دی (خلق) له لاری د الله (اسلام) څخه په تحقیق سره گمراه شوی دی په گمراهی ډیری لری سره (د حق له لاری نه) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او ظلم ئی کړی دی (په پټولو د نعت د محمد یا په منعه د مؤمنانو له ایمانه) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه وښیی دوی ته سمه صافه لاره (څو چه دوی کافران دی) مگر (وبه ښیی دوی ته) لاره د

دوزخ چه همیشه به وی دوی په هغه کښې تل تر تله (بی انتها بلا انقطاع) او دی دغه (ادخال او خلود فی النار) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: د قرآن مجید او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم له تصدیق او توثیق څخه وروسته فرمائی هغه کسان چه ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چه په «تورات» کښې موجود وو، هغه ئی ګرد (تول) پټ کړل، او خلقو ته ئی د هغو په ځای نور مهمل شیان ورځرګند کړل او نور ئی هم له حقانی دین څخه واړول، نو داسی کسان له سره نه د هدایت وړ (لائق) او نه د مغفرت مستحق دی» له دی نه دا خبره ښه ښکاره شوه چه هدایت یوازی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په متابعت کښې منحصر دی. او ګمراهی د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت د مخالفت نوم دی. چه په دی سره د یهودانو پوره سرزنښ او ترټنه وشوه، او د دوی د خیالاتو غلطول لا ښه واضح شول

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلۡحَقِّ مِن رَّبِّكُمۡ فَـَٔامِنُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١٧٠﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسی ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسی نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ! د هغه شی چه) خیر دی تاسی ته، او که کافران شوی یئ تاسی پس بیشکه خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښې دی او (هغه شیان چه په) ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: ستاسی او ستاسی د کتاب تصدیق ، او ستاسی د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیط او تضلیل ئی بیان کړ، اوس ګردو (ټولو) خلقو ته ندا کاوه شی چه «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتینی کتاب او حق دین سره تاسی ته درغلی دی، ستاسی خیر په هم دی کښې دی ، چه د هغه ګردی (ټولی) خبری ومنئ ! او که ئی ونه منئ!، نو ستاسی دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نه شی رسولی، ځکه چه خاص الله جل جلاله لره هغه ګرد (ټول) شیان دی چه په آسمانونو او ځمکو کښې دی. او الله جل جلاله ستاسی په ګردو (ټولو) احوالو او افعالو خبردار

دی. ستاسی د ټولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوی، او بدل ئی درکوی.
(فائده): له دی ارشاداتو څخنی واضحه معلومه شوه د هغی وحی منل فرض دی چه پر انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلی شوی دی. او د هغی څخه انکار کول کفر دی.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ

ای اهل د کتابو! مه کوئ! تاسی مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسی کښی او مه وایئ تاسی پر الله مگر (ویل) حق (ریښتیا) ، بیشکه هم دا خبره ده بله نه ده چه مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله دی او (داسی) کلمه د ده ده، چه غورځولی ده (الله) دغه کلمه مریمی ته او روح دی له جانبه د الله نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)!، او مه وایئ تاسی (داسی چه معبودان) دری دی، منع شئ تاسی (له دی وینا، اختیار کړئ توحید چه) خیر دی تاسی ته، بیشکه هم دا خبره ده چه الله حق معبود یو دی (بی‌شریکه بی‌عیبه) پاکی ده ده لره له دی چه شی ده ته (نسبت د) ولد،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاؤ علیهم السلام په تعریف کښی له مبالغی څخه کار اخیست او له حدودو د باندی وتل او خپل انبیاء علیهم السلام ئی خدای او د خدای زامن بلل نو الله تعالیٰ فرمایی چه د دین په خبرو کښی مبالغه مه کوئ !او په هغه چا چه اعتقاد لرئ ! د هغه په تعریف کښی له حده تیری مه کوئ ! هومره خبره چه محققه وی له هغی څخه څه زیاتوالی مه کوئ! او د الله تعالیٰ د مقدس شان په نسبت هم هغه خبری وایئ چه بیخی ریښتیا او محققی دی او له خپله ځانه هیڅ شی مه وایئ ! له تاسی څخنی څومره لویه غلطی شوی ده، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام ته چه د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی د وحی په خلاف د

الله جل جلاله زوی وایی او د دری خدایانو معتقدان شوی یئ ! یو الله جل جلاله دوهم حضرت عیسیٰ علیه السلام دریم بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له داسی خبرو ځنی مو خولی ونیسئ ! او الله تعالیٰ واحد احد دی هیڅوک له ده سره شریک نه دی او نه ئی څوک اولاد کیدی شی. د ده پاک ذات له دی ګردو (تولو) شیانو ځنی پاک او منزه او مقدس دی دا ګردی (تولی) خبری له دی نه پیدا شوی دی، چه تاسی د وحی اطاعت ونه کړ که تاسی د وحی اطاعت او متابعت کولی، نو الله تعالیٰ ته به مو د اولاد نسبت نه کاوه او د دری خدایانو په منلو سره به مو ځانونه صراحتاً نه مشرکانول او د سیدالرسل محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل‌الکتب قرآن مجید او فرقان کریم تکذیب به مو نه کاوه او داسی پاخه کافران به نه کیدئ!.

(فائده): د کتابیانو یوی ډلی د حضرت عیسیٰ علیه السلام رسالت هم ونه مانه او د ده په وژلو پسی ئی ملاوی وتړلی چه د هغه ذکر پخوا تیر شو بلی ډلی له دی نه تیری کری، عیسیٰ علیه السلام ئی د خدای زوی وګانه او دواړه ډلی کافرانی شوی. د دی دواړو فرقو د ګمراهی سبب هم دا شو چه له وحی ځنی ئی مخالفت وکړ ، له دی نه ښکاره شوه چه نجات یوازی د وحی په متابعت پوری منحصر دی.

لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿١٧١﴾

خاص ده ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکی، ملکاً ، خلقاً او عبیداً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی په آسمانونو او ځمکو کښی له لاندی تر پاس پوری هر څه شیان چه دی تول د الله تعالیٰ مخلوقات، مملوکات او بندګان دی، او بیا ووایئ چه، د الله تعالیٰ شریک او زوی څوک او څرنګه کیدی شی ؟ او الله تعالیٰ د ګردو (تولو) کارونو جوړوونکی دی. او د ګردو (تولو) کارونو د جوړولو دپاره هم هغه بس او کافی دی. بل هیچا ته حاجت نیشته نو اوس ووایئ چه الله جل جلاله به شریک یا زوی ته څرنګه محتاج شی؟ خلاصه ئی دا چه نه په کوم مخلوق کښی د ده د شریک کیدلو څه قابلیت او لیاقت شته. او نه د ده په پاک ذات کښی د هغه د ځائیدلو څه امکان شته او نه دی ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لری. نو له دی نه دا معلومه شوه چه له مخلوقاتو ځنی کوم یوه مخلوق ته د الله تعالیٰ شریک یا زوی ویل د هغه چا کار او فکر دی چه له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بی برخی وی.

(فائده): له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ دپاره زوی یا بل کوم شریک پیدا کوی نو دی په حقیقت کښی الله تعالیٰ د ګردو (تولو) موجوداتو پیدا کونکی نه ګڼی او ګرد(تول) موجودات د پاک الله مخلوق نه بولی او هم الله جل جلاله د ګردو

(تولو) حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو دپاره کافی نه گڼی او گواکی الله جل جلاله د الوهیت له مرتبې ځخه وباسی او په مخلوقاتو او ممکناتو کښی ئی داخلوی نو اوس د هغی ناپاکی پته ولګیده چه د
﴿ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞ ﴾ په ارشاد کښی ورته اشاره شوی وه او ځرنګه چه دغه ناپاکی په حقیقی او مجازی او ظاهری زامنو په ګردو (تولو) کښی یو شانی موجوده ده، نو ښه ښکاره شوه چه هغه مقدس ذات له دی ځخه پاک دی چه زوی ولری او دی له دی نه هم پاک او لوړ دی چه له خپلو مخلوقاتو ځنی کوم یو خپل زوی وګرځوی.

لَّن يَسۡتَنكِفَ ٱلۡمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبۡدٗا لِّلَّهِ وَلَا ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ٱلۡمُقَرَّبُونَۚ

له سره ننګ (او عار) نه کوی مسیح له دی نه چه شی بنده دپاره د الله او نه (ننګ او نه عار کوی) پرښتی چه مقربی دی (د الله له بندګی ځخه)

تفسیر: یعنی د الله جل جلاله ، عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلیٰ درجه شرافت او عزت دی ، د دی لوی نعمت د قدر ، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دی له حضرت مسیح علیه السلام او نورو انبیاؤ علیهم السلام او مقربینو ملایکو ځخه وکړی شی ! نو دوی د الله تعالیٰ په عبادت ولی شرمیږی ؟ او عار او ننګ تری کوی؟ هو ! ذلت او بی غیرتی خو د ما سواء الله په بندګی کښی ده لکه چه نصرانیان حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او خپل معبود ئی تاکلی (مقرر کړی) دی، او مشرکان پرښتی د الله تعالیٰ لونی ګڼی ، د دوی او د بتانو عبادت کوی. او د دوی دپاره تل ترتله عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَن يَسۡتَنكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيَسۡتَكۡبِرۡ فَسَيَحۡشُرُهُمۡ إِلَيۡهِ جَمِيعٗا ﴿١٧٢﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡتَنكَفُواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ

فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ۙ وَّلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۱۷۳﴾

او هر هغه چه ننگ (او عار) وکړی له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لوئی) وکړی نو ژر به راجمع کړی (الله) دوی طرف خپل ته تول (له پاره د جزا ورکولو) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه د دوی (چه وعده ئی ورسره کړی شوی وه) او زیات به (هم) ورکړی دوی ته له مهربانی خپلی، او هغه کسان چه ننگ (او عار) ئی کړی وی او تکبر (لوئی) ئی کړی وی (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړی دوی ته (الله) عذاب دردناک او نه به مومی دوی ځان ته بی له الله هیڅ دوست (نافع په آفاتو کښی) او نه هیڅ مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چه د الله تعالیٰ له عبادت څخه سرکښی کوی، او غاړه تری غړوی نو دی به له سره بی پوښتنی پاتی نه شی بلکه یوه ورځ به دوی ګرد (تول) د الله تعالیٰ په مخ کښی تول کړل شی، او حساب به ورسره وشی، نو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی وی، او ښه کارونه ئی کړی وی، یعنی د پاک الله بندګی ئی پوره په ځای کړی وی. نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شی، بلکه د الله تعالیٰ په فضل او مهربانی به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا (ډیر) لوی لوی نعمتونه هم ورکړی شی، او هغه کسان چه د پاک الله له عبادت نه ئی سر غړولی وی ، په لویو عذابونو کښی به آخته شی، او هیڅوک به له هغو کسانو په داسی سختی کښی هم د دوی خیر غوښتونکی او مددګار نه وی چه دوی هغه د الله تعالیٰ په بندګی کښی شریک کړی وو، او کله چه دا مشرکان او کافران په عذابونو او ربړو (سختو) کښی پراته وی، هیڅوک او هیڅ شی به ئی بی له الله جل جلاله په کار ور نه شی نو نصرانیان دی اوس ښه وپوهیږی چه په دی دواړو صورتونو کښی د دوی له حال سره څه موافق او د حضرت مسیح علیه السلام له شان سره کوم یو کار لائق دی؟

یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَاۤ اِلَیْكُمْ نُوْرًا مُّبِیْنًا ﴿۱۷۴﴾ فَاَمَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوْا بِهٖ فَسَیُدْخِلُهُمْ فِیْ رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ ۙ وَّیَهْدِیْهِمْ اِلَیْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِیْمًا ﴿۱۷۵﴾

ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته برهان (دلیل، سند، حجت) له طرفه د) رب ستاسی (چه محمد دی) او نازل کړی دی مونږ تاسی ته نور (رنړا) واضح ښکاره چه (قرآن دی) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او منګولی ئی خښی کړی دی په (دین د) ده نو ژر به داخل کړی (الله) دوی په رحمت کښی چه له جانبه د ده دی او په مهربانی کښی او هدایت به وکړی (وبه ښیی الله) دوی ته خپل لوری ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دی نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر ؤ او د هغه په ذیل کښی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن الله توب ذکر وشو ، چه د هغه قائلان نصرانیان وو، د هغه د تردید او ابطال څخه وروسته ، بیا د هم هغه اصلی او ضروری خبری په نسبت ګردو (تولو) ته تاکید کیږی چه ای خلقو تاسی ته د رب العٰلمین جل جلاله له خوا کامل حجت او روښانه رڼا (رنړا) در رسیدلی ده چه ستاسی هدایت ته بیخی کافی او وافی ده یعنی قرآن عظیم الشان ، اوس د هیڅ یو تامل او تردد ځای نشته، نو هر هغه څوک چه پر الله جل جلاله باندی ایمان راوړی او دغه مقدس کتاب مضبوط ونیسی ، نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کښی داخلیږی او مستقیم به د ده په حضور مشرفیږی او هر څوک چه له هغه څخه مخالفت کوی، د دوی ګمراهی او خرابی فقط هم دغه مخالفت ګڼل کیږی.

يَسْتَفْتُوْنَكَ ؕ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيْكُمْ فِى الْكَلٰلَةِ ؕ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه (ای محمده ! د کلالی) نو ووایه چه الله فتوی درکوی تاسی ته په (میراث د) کلالی کښی،

تفسیر: په (٤) جزء د دی «النسآء» د سورت په (١٢) آیت (٢) رکوع کښی د «کلاله» د میراث ذکر تیر شوی دی ، وروسته له هغه ځینو لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د دی مسئلی په نسبت د نورو تفصیلاتو پوښتنی وکړی چه د دی غوښتنو په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د «کلاله» معنی کمزور او ضعیف او دلته تری مراد هغه مړی دی چه د ده په وارثانو کښی پلار او اولاد هیڅوک نه وی. لکه چه پخوا له دی هم بیان شو، ځکه چه اصلی وارث والد او ولد دی، څوک چه دا نه لری، نو د ده حقیقی ورور او خور د زوی او لور حکم لری او که «حقیقی» نه وی نو هم دا حکم په «علاتی» کښی هم دی چه په پلار کښی سره شریکان وی، که یوه خور وی نیمائی، که دوی خویندی وی دوه ثلثه که ورور او خور دواړه وی نو نارینه ته دوه برخی او ښځی ته یوه برخه وررسیږی. که تش یو ورور وی ، خور هیڅ نه وی ، نو دی د خور د مال

وارث کيږي يعني ده ته هيڅ يوه برخه معينه نه ده ، بلکه ټول وړي. ځکه چه هغه «عصبه» دی لکه چه په راتلونکي آيت کښې دا ګرد (ټول) صورتونه مذکور دي ، اوس پاتې شو ، هغه خور او ورور چه يوازې په مور کښې سره شريکان وي ،چه دوی ته«اخيافي» وائي نو د هغه حکم د دغه سورت په شروع کښې فرمايل شوی دی او برخه ئې معينه ده.

إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

که يو سړی مړ شي چه نه وي ده لره زوی (او نه پلار) او وي ده لره يوه خور (عينيه يا علاتيه) نو (مقرر) دی دی ته نصف «نيم» د هغه مال چه پريښې وي «مړی».

تفسير: يعني که يو سړی مړ شي او يوه خور ولري نه زوی تری پاتې وي او نه پلار نو دې ته د ميراث نيمايي مال وررسيږي.

وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَّهَا وَلَدٌ

او دا ورور ميراث وړی له دی خور څخه که نه وي دی لره زوی (او ځوځات)

تفسير: يعني که د دې په عکس کومه ښځه بی ولده مړه شي او له دی ځنی «اعياني» يا «علاتي» ورور پاتې شي، نو دا ورور د خپلي خور د مال وارث کيږي ، ځکه چه «عصبه» دی. او که له دی ښځی ځني زوی پاتې وي نو ورور ته ئې هيڅ نه وررسيږي او که تری لور پاتې وي، نو هغه مال چه د لور د برخي له ورکولو څخه وروسته پاتې وي ورور ته وررسيږي که «اخيافي» ورور يا خور ئې پريښې وي نو هغه ته شپږمه برخه معينه ده، لکه چه د دی سورت په ابتداء کښې ارشاد وشو.

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثٰنِ مِمَّا تَرَكَ

نو که وي دا خويندی دوه (يا زياتي) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چه پريښې دی (مړی)

تفسير: او که دوه يا له دوو ځني زياتي خويندی تری پاتې شي، نو دوی ته دوه ثلثه رسيږي.

وَإِن كَانُوٓاْ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ

او كه وو دا(وارثان) ورونه او خويندى نارينه او ښځې پس مقرر دى هر نارينه ته په اندازه د برخې د دوو ښځو

تفسير: يعنى څه ورونه او څه خويندى پريږدى ، نو ورور ته دوه برخې او خور ته ئې يوه برخه وررسيږى لكه چه د اولاد حكم دى.

يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّواْ

بيانوى الله تاسى ته (احكام د ميراث) چه گمراه (او خطا) نه شئ تاسى

تفسير: يعنى رحيم او كريم خداى محض د خپلو بندگانو د هدايت او د دوى د فلاح او نجات له پاره خپل صادق او حق احكام بيان فرمايى، لكه چه دلته ئې د «كلاله» ميراث بيان كرى دى. په دى كښې د الله تعالىٰ هيڅ غرض نشته. الله جل جلاله له گردو (تولو) څخه غنى او بى نياز دى، نو كه اوس څوک د الله تعالىٰ د داسى مهربانى قدر ونه كرى بلكه د ده د حكم څخه انحراف وكرى، نو هغه تل تر تله كمبخت او شقى پاتى كيږى. له دى ځنى دا راښكاره شوه چه بندگانو ته ښايى چه د گردو (تولو) احكامو متابعت وكرى او كه په كوم معمولى او جزوى امر كښې هم مخالفت كوى، نو گمراه كيږى. نو بيا هغه كسان چه د ده په پاک ذات او په كماليه ؤ صفاتو كښې، د ده له حكم څخه مخالفت كوى، او خپل عقل او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل كښې د ځان مقتدا گرځوى ، د هغو د ضلالت او خباثت درجه هم دى نه قياس كرئ چه په څه اندازه به وى.

وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿١٧٦﴾

او الله پر هر شى ښه عالم دى (نو د بندگانو مصالح هم په حيات او هم په ممات كښې ورته معلوم دى)

تفسير: پخوا له دى نه معلومه شوى وه چه الله تعالىٰ د خپلو بندگانو هدايت خوښوى، اوس فرمائى چه ده ته تول شيان معلوم دى، نو مطلب ئې داسى شو چه په دينى مسائلو كښې كه تاسى ته كوم ضرورت درپيښ شى ، د هغه پوښتنه كوئ! كله چه د دى ارشاد په تعميل كښې لويو اصحابو رضى الله تعالىٰ عنهم د «كلاله» د مسئلې پوښتنه وكره نو د هغوى د تحسين په

لوری، او وروسته له دی نه د داسی سوالاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږی ، او دا هم تری مفهومیږی چه الله جل جلاله ته ګرد (تول) شیان معلوم دی او تاسی ته نه، نو دا هم نشئ ښوولئ چه په «کلاله» او په نورو صورتونو کښی هغه برخی چه مقرری شوی دی، د هغوی حقیقی علت څه شی دی؟ او بیا د بنی آدمانو عقل د دی خبری وړ(لائق) او قابل کله کیدی شی، چه د حق سبحانه و تعالیٰ په ذات او صفاتو کښی په خلاف د وحی جرأت وکړی، کله چه دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دی، نو د الله تعالیٰ په بی مثله او بی سیاله او بی شریکه ذات او صفاتو باندی د پاک الله له ښوونی څخه څرنګه وپوهیږی؟ او په څه ډول (طریقه) ئی راښکارولی شی؟

(فائده) دلته د «کلاله» له حکمه او د هغه د نزول د سبب له بیان کولو څخه څو خبری رامعلومی شوی

۱ـ دا لکه چه پخوا ئی ﴿ وَلَنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ﴾ وفرمایل وروسته له هغه ئی د تمثیل په ډول (طریقه) د کتابیانو حال بیان کړ، او هم داسی وروسته د ﴿ فَاَمَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوْا بِهٖ ﴾ الآیة ـ له ارشاده د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب ئی د تمثیل په ډول (طریقه) کړل ، څو له وحی څخه د انحراف کونکو ګمراهی او بدی، او د وحی د متابعت کونکو حقانیت او نیکی ښه ښکاره، او وفهمیږی.

۲ـ د ده په ذیل کښی دغه خبره هم ظاهره شوه چه کتابیانو یو بل داسی خراب کار هم وکړ چه د اقدس سبحانه تعالیٰ ذات دپاره ئی شریک او اولاد وتاکه (مقرر کړو) او دا شنیع امر ئی خپل ایمان وګرځاوه . او د الله تعالیٰ په وحی کښی ئی وړاندی او وروسته، او له خپله ځانه ئی شیان جوړ، او له هغه سره ئی په ښکاره ډول (طریقه) مخالفت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو دا حالت دی چه د ایمان د اصولو پر منلو او عبادت کولو برسیره په جزئیه ؤ معاملاتو او معمولی خبرو کښی هم لکه د میراث او د نکاح او د نورو مسئلو په متعلق د وحی متجسس او منتظر دی او په هر امر کښی د رسول کریم علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوٰة والتسلیم خولی ته ګوری، او خپل عقل او غوښتنی حاکم نه ګنی، که په یو ځلی ئی تشفی او تسلی ونه شی نو مکرر د دوی په خدمت کښی حاضریږی او پرله پسی پوښتنی او ګرویږنی (سوالونه) کوی، پرته (سیوا) له کتابیانو چه دوی به هم هغه شیان کول، چه په فکرونو کښی به ئی راتلل.

یو په غم کښی پروت د نورو، بل غم نه خوری د خپل کور
څومره لری دی دوی دواړه ورک کړی سره لور

۳ـ دا راښکاره شوه چه حضرت سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم به هم بی د وحی له حکمه له خپله ځانه حکم نه کاوه. که په کوم امر کښی به د وحی حکم نه ؤ، نو ویل به ئی چه «د وحی

تر نزوله پورې ښائي انتظار وکړئ!»کله چه وحي راتله ، نو سم له هغې سره به حکم کيده له دې نه ښه ښکاره شوه چه د پاک الله له ذاته ماسویٰ بل هيڅوک حاکم نه دی لکه چه په ﴿ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ﴾ او په نورو متعددو آيتونو کښې دا خبره په ښکاره ډول (طريقه) سره مذکوره ده. نور هر څوک چه دي ګرد (تول) واسطې دي، چه د هغو په وسيله نورو ته د الله تعالیٰ احکام رسيږي. هو! دومره توپير(فرق) يکښې شته چه ځينې وسيلې ئې نژدې او ځينې ئې لرې دي. لکه چه د باچا د حکمونو د رسولو دپاره صدر اعظم او نور مقربان وزيران، نظامي مشران، نائب الحکومګان ، اعلیٰ حاکمان ، نور حکام ، قوماندانان ، او ګرد (تول) کارداران درجه په درجه وسيله دي، بيا به له دې نه لويه ګمراهي څه وي؟ چه په يوه کار کښې د الله تعالیٰ د وحي په خلاف د کوم ګمراه خبرې ته غوږ کيښود شي؟ او په هغه عمل وکړی شي؟

هر څوک چه ستا په ځای، نورو ته دي ګوري تل

لند ليدو نکی بولم دي، پور په نغدی اخلی تل

٤- اشاره ده دې لورې ته چه که ګرد (تول) کتاب يو ځلې نازل شي، لکه چه اهل الکتاب وايي، په هغه کښې څه ښيګنه (فايده) نشته. بلکه په دې کښې ډير محاسن او ډيرې ښيګنې (فايدې) دي، چه د حاجت او موقع سره سم توته توته په متفرق ډول (طريقه) سره نازل شي. ځکه چه په دې صورت کښې هر څوک له خپل ضرورت سره سم پوښتنې کولی شي او د متلو وحي (چه په لمانځه کښې هم لوستلې کيږي) په ذريعه د هغو ځواب ورکول کيدی شي. لکه چه په دې موقع کښې او د قرآن کريم په نورو ډيرو مواقعو کښې دا امر موجود دی او دا صورت برسيره پر زياتي افادې، د الله تعالیٰ د ذکر د شرافت له سببه او د حق عز وجل د عزت د خطاب له امله (وحي) هسې عظيم فخر لره مشتمل دی، چه بل هيڅ يو امت لره نه دی په نصيب شوی. ﴿ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾ د هر هغه صحابي په ښيګنه (فايده) يا د هغه د سوال په ځواب کښې چه کوم آيت نازل شوی دی، هغه د ده په مناقبو کښې شميرل کيږي او د اختلاف په مواقعو کښې د هر يوه له رأيي او وينا سره چه متلو وحي سمه نازليده نو تر قيامت پورې به دا د هغه په ښيګنو (فايدو) کښې حساب او ښه نوم ئې پاتې دی. نو د «کلاله» په نسبت د سوال او ځواب ذکر ئې وفرمايه او په دې ډول (طريقه) ئې د عمومي پوښتنو او ځوابونو په لورې اشاره وفرمايله. او ښايي چه د هم دې اشارې له امله (وجی) سوال ئې په مطلق ډول (طريقه) سره وی او مسئول عنه ئې له سوال سره ذکر نه کړ، بلکه په ځواب کښې ئې پرې تصريح وفرمايله چه د هغه بل نظير په قرآن شريف کښې نشته، او هم ئې ځواب بالتصريح د حق تعالیٰ په لورې منسوب وفرمايه. والله اعلم. والله الهادی.

الحاصل د ګردو (تولو) احکامو اصل او منشاء د الله جل جلاله وحي ده، او تول هدايتونه او لار ښوونې د وحي پر متابعت باندې موقوفې دي او کفر او ضلالت فقط د وحي په مخالفت کښې

منحصر دی، او څرنګه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې د یهودانو او نصرانیانو او ګردو (ټولو) مشرکانو او نورو ګمراهانو د ګمراهی اصل او بنسټ (بنیاد) هم دا مخالفت ؤ، نو ځکه حق تعالیٰ د خپل پاک کلام په ډیرو ځایونو کښې د وحی د متابعت فضایل او د هغی د مخالفت په رذائلو باندی تنبیه وکړه او بالخصوص په دی موقع کښې ئی خو دوه رکوع مهتم بالشان مضمون دپاره نازلی کړی، او په تفصیل او تمثیل سره ئی بیان فرمایلی دی او ښایی چه له هم دی وجی نه امام «بخاری» رحمه الله په خپل کتاب کښې «د کیف کان بدء الوحی الی رسول صلی الله علیه وسلم» باب منعقد کړی دی او په هغه کښې د ﴿ اِنَّاۤ اَوۡحَیۡنَاۤ اِلَیۡكَ كَمَاۤ اَوۡحَیۡنَاۤ اِلٰی نُوۡحٍ وَّالنَّبِیّٖنَ مِنۡۢ بَعۡدِهٖ ﴾ آیت ئی په «ترجمة الباب» کښې داخل کړی دی او دی دواړو رکوعو ته ئی اشاره فرمایلی ده. ګواکی مطلب ئی دا دی و قوله تعالیٰ ﴿ اِنَّاۤ اَوۡحَیۡنَاۤ اِلَیۡكَ كَمَاۤ اَوۡحَیۡنَاۤ اِلٰی نُوۡحٍ وَّالنَّبِیّٖنَ مِنۡۢ بَعۡدِهٖ ﴾ الی آخره مضمون الوحی» والله اعلم

تمت سورة «النسآء» بفضل الله خالق الارض والسماء!
و نرجومنه فی الدنیا النعماء وفی الاخرة اللقاء!

سورة المآئدة مدینة الا آیة «۳» فنزلت بعرفات فی حجة الوداع وهی (۱۲۰) آیة و (۱٦) رکوعاً رقمها (٥) تسلسلهاحسب النزول (۱۱۲) نزلت بعد «الفتح»

د «المآئدة سورت مدنی دی پرته (غیر) له (۳) آیته چه په عرفات په حجة الوداع کښې نازل شوی دی په تلاوت کښې (٥) په نزول کښې (۱۱۲) سورت دی (۱۲۰) آیتونه «۱٦» رکوع لری وروسته د «الفتح» له سورت نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَوۡفُوۡا بِالۡعُقُوۡدِ ؕ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) پوره کړی تاسی ګرد (ټول) عهدونه

تفسیر: شرعی ایمان د دوه شیانو نوم دی صحیح معرفت، تسلیم او انقیاد یعنی د الله جل جلاله

او د رسول الله صلی الله علیه وسلم گرد (تول) ارشادات صحیح او صادق وګڼئ! او د هغه تسلیم او قبول ته په اخلاص سره غاړه کیږدئ! د دی تسلیمی جزء په لحاظ ایمان فی الحقیقت د الله جل جلاله د ګردو (تولو) قوانینو او احکامو د منلو او د تولو حقوقو د ادا کولو یو مضبوط عهد او اقرار دی. ګواکی د حق تعالیٰ د کامله ربوبیت هغه اقرار چه د «الست» د عهد په سلسله کښی اخیستی شوی ؤ د هغه ښکاره اثر د انسان په فطرت او خته کښی تر نن پوری شته، او د هغه تجدید او تشریح په شرعی ایمان سره کیږی بیا هغه څه اجمالی عهد او تړون چه په شرعی ایمان کښی ؤ، د هغه پوره تفصیل په قرآن او سنت کښی راښکاره شوی دی په دی صورت کښی د ایمان د دعوی مطلب داسی شو چه «بنده په تولو الهٰی احکامو کښی که د هغه تعلق مستقیماً له الله جل جلاله سره وی، یا له بندګانو سره له جسمانی تربیت سره وی، که له روحانی اصلاح سره، له دنیوی مفاده سره وی، که له اخروی فلاح سره، له شخصی ژوند سره وی، که له اجتماعی حیات سره، له روغی سره وی، که له جنګ سره، د دی خبری عهد کوی په هر ډول (طریقه) چه وی زه به له خپل مالک سره وفا کوم نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه عهد او پیمان چه د اسلام، جهاد، سمع، او اطاعت ، یا نورو عمدهؤ خصائلو او خیریهؤ امورو په نسبت د لویو اصحابو څخه د بیعت په شکل اخیستل، هغه د دی ایمانی عهد یو محسوس صورت ؤ، او څرنګه چه د ایمان په ضمن کښی بنده ته د الله تعالیٰ د جلال او جبروت صحیح معرفت، او د ده د انتقام او د انصاف شان ، او د مواعیدو صداقت، ښکاره، او ښېخی پوره یقین هم پری حاصل شوی دی او د هغه مقتضاء دا ده، چه ښایی دی د بد عهدی د مهلکو عواقبو څخه وویریږی او خپل هغه ګرد (تول) مواعید چه له الله جل جلاله یا له بندګانو یا له خپل نفس سره ئی کړی دی، په داسی ډول (طریقه) سره پوره کړی، چه د حقیقی مالک په وفاداری کښی هیڅ فرق رانشی» له هم دی تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کښی هغه مختلف شیان چه له اسلافو څخنی منقول دی، هغه تول سره تطبیقیږی ، او په دی آیت کښی د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلیږی.

أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ

حلال کړی شوی دی تاسی ته (پس له شرعی ذبحی بی ژبی) چارپایان د انعامو (لکه اوښان، غوایان او پسونه)

تفسیر: په (٦) جزء د «النسآء» د سورت په (١٦٠) آیت (٢٢) رکوع کښی مونږ ولوستل چه پر یهودانو باندی د دوی د ظلم او بد عهدی په سزا څینی حلال او طیب شیان حرام، او دوی تری محروم کړی شوی وو ﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ ﴾ چه تفصیل ئی د «الانعام» په سورت کښی راځی. دی مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدایت سره له دی

شیانو ځنی د انتفاع اجازه هم ورکړی شوی ده یعنی اوښ، غوبی پسه، وزه، او له دی جنسه څخه ګرد (تول) اهلی او وحشی (کورنی او ځنګلی) چارپایان لکه هوسی، غش غویی او نور ستاسی له پاره په هر حالت کښی حلال کړی شوی دی. بی له هغو حیواناتو یا حالاتو چه د هغو په متعلق یا حق تعالیٰ په قرآن عظیم ، یا د خپل نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په احادیثو کښی ستاسی د جسمانی یا روحانی یا اخلاقی مصالحو له امله (وجی) ممانعت فرمایلی وی.

إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ

مګر (حلال نه دی) هغه چه لوستی به شی په تاسی باندی (وروسته له دی نه)

تفسیر: غالباً له دی څخه مراد هغه شیان دی چه د هم دی سورت په دریم آیت کښی بیان کړی شوی دی یعنی «حرمت علیکم المیتة» څخه نیولی تر «ذلکم فسق» پوری.

غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ

حال دا چه نه ئی تاسی حلال ګڼونکی د ښکار حال دا چه تاسی احرام تړونکی یئ!،

تفسیر: د محرم له پاره یوازی د وچی د ساکښانو (ذی روحو) ښکار روا نه دی. او د سیند د ښکار اجازه ورته شته. کله چه د احرام دومره رعایت شوی دی، چه په هغه کښی ښکار کول ممنوع ګرځول شوی دی، نو د حرم شریف د حرمت او عزت لحاظ ښایی له دی نه په درجو زیات وی یعنی د حرم د ساکښانو (ذی روحو) ښکار ته د محرم او غیر محرم د ګردو (تولو) له پاره حرام وی لکه چه د ﴿ لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ ﴾ له عمومه څخه معلومیږی.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بیشکه الله حکم کوی (په تحلیل او تحریم کښی) د هر هغه څه چه اراده وفرمایی

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله چه ګرد (تول) مخلوقات ئی پیدا کړل بیا ئی پخپل حکمت او کمال سره د دوی په منځ کښی د مراتبو فرق ښکاره کړو په هره نوع کښی ئی سم د هغه له

استعداده بیل بیل فطری خواص او قواوی په ودیعت کیښودی، د حیات او د ممات مختلف صورتونه ئی تجویز کړل، بیشکه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو کښی دا حق هم حاصل دی، چه د خپل کامل اختیار، محیط علم ، بالغه حکمت په اقتضاء هر هغه شی چه هر چا ته په هر حالت کښی اراده وفرمایی حلال یا ئی حرام کړی. ﴿لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ﴾

يَآأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَآئِرَ اللّٰهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ګڼی حلال (مه بی حرمته کوئ!) شعائر (نښی د دین) د الله (چه د حج مناسک دی)

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د حق تعالیٰ د عظمت او معبودیت دپاره خاص علامات او نښی مقرری شوی دی د هغوی بی حرمتی مه کوئ! چه دی کښی حرم محترم بیت الله شریف، جمرات، صفا ، مروه ، هدی، احرام، مساجد. آسمانی کتابونه او نور ګرد (تول) حدود او فرائض او دینی احکام شامل دی، وروسته له دی علائمو او نښو ځنی د ځینو مخصوصو شیانو ذکر فرمایی چه په مناسکو پوری تړلی دی. لکه چه له دی آیت څخه پخوا په بل آیت کښی د محرم ځینی احکام ذکر شول.

وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ

او مه (بی عزته کوئ!) میاشتی حرمت والا (په قتال او جدال سره)

تفسیر: حرمت•والا میاشتی شلور دی لکه چه د «التوبة» د سورت په (٣٦) آیت (٥) رکوع کښی «منها اربعة حرم» مذکور او هغه محرم، رجب، ذی القعده ، ذی‌الحجه دی. او تعظیم او احترام ئی دا دی چه ښایی په دی میاشتو کښی له نورو میاشتو ځنی د نیکی او تقویٰ زیات التزام وکړ شی! او ښایی چه له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) دپاره ډیر اهتمام وشی!خصوصاً نه ښایی چه حجاج وربروی، یا د بیت الله له حج څخه ئی ستانه (واپس) کړی. اګر که دا امور د کال په دولسو میاشتو کښی واجب العمل دی، مګر بالخصوص په دی محترمو میاشتو کښی ډیر زیات تاکید شوی دی. باقی د اسلام د دښمنانو په مقابل کښی د هجوم او تعرض ممانعت په دی میاشتو کښی اوس نه دی پاتی او دا د جمهورو مذهب دی، لکه ابن جریر رحمة الله علیه په دی باندی اجماع رانقل کړی ده د دی بیان به هم انشاء الله تعالیٰ د «التوبة» په سورت کښی راشی.

وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ

او مه (بې حرمته کوئ!) هغه ساکښ (ذی روح) چه د کعبې هدیه وی (بې قلادی او نه هغه «هدیه») چه په غاړه ئې قلادی وی (او د کعبې په لوری بیولې کیږی)

تفسیر: (قلائد) د قلاده جمع ده چه له هغې څخه هغه طوق یا هار یا غاړکی یا غړوندی مراد دی، چه د «هدی» د حیوان په غاړه کښې د علامې او نښې په ډول (طریقه) اچول کیږی څو د «هدی» حیوان پرې وپیژندلی شی او له تعرض څخه مامون وی او لیدونکی ته د هسې عمل د کولو ترغیب هم وشی، قرآن کریم د دی شیانو تعظیم او حرمت باقی پریښود او د «هدی» او د هغې د علائمو او نښو سره تعرض کول ئې ممنوع کړل.

وَلَآ آٰمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او مه (بې عزته کوئ!) قصد کوونکی (ورتلونکی) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمری له پاره) حال دا چه غواړی دوی فضل له (جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښی

تفسیر: په ظاهر کښې دغه ویاړ (فخر) یوازی د مسلمانانو دی. یعنی هر هغه مخلص مسلمان چه د حج یا د عمری دپاره ځی، د هغه تعظیم او احترام وکړئ! ، او د دوی په لاره کښې ډبری (روړی) مه اچوئ! او ربړ (تکلیف) مه وررسوئ! که هغه مشرکان چه د بیت الله حج ته راتلل هم د دی آیت په عموم کښې داخل شی (ځکه چه هغوی به هم په خپل زعم او عقیده سره سم د الله تعالیٰ د قرب او فضل او خوښی طالبان وو) نو هلته به ویلی کیږی چه دا حکم له هغه وخت څخه پخوا دی چه د ﴿ إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا ﴾ منادی کړی شوی وه.

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا

او کله چه (له احرامه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسی (که مو خوښه وی)،

تفسیر: یعنی د ښکار هغه ممانعت چه د احرام په حالت کښې کړی شوی ؤ ، د احرام له اتمام نه وروسته پاتی نشو.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم (له پاره) د دی چه منعه کړی ده دوی تاسی لره له مسجد حرام څخه په دی چه تاسی به تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو)

تفسیر: (یعنی د کافرانو د قوم بغض او دښمنی دی تاسی دی ته اړ (مجبور) او باعث نه کړی چه له خپله حده تیر شئ او د دی تیرو شیانو حرمت ونه ساتئ) هغه شعائر چه په ړومبنی آیت کښی د الله تعالیٰ له خوا لوی او محترم ښودل شوی وو، د مشرکانو له لوری د هجرت په شپږم کال کښی توهین او سپک شول. او رسول الله مبارک نژدی له (۱۵۰۰) اصحابو سره د ذیقعدة الحرام په میاشت کښی محض د عمری د اداء کولو په قصد له مدینی منوری څخه رهی (روان) شول. کله چه «حدیبیی» ته ورسیدل، مشرکانو دوی د دی اسلامی عبادت له اداء کولو څخه منع کړل دوی نه د احرام حالت، او نه د کعبی شریفی د حرمت، او نه د «شهر الحرام» د احترام، او نه د «قلائد» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ. مسلمانانو د «شعائر الله» له دی توهین او د مذهبی فرائضو له دی ممانعت څخه چه د دی ظالم او وحشی قوم له لوری وشو که هر څومره د غیظ او غضب او بغض او عداوت اظهار کړی وی، حق ئی درلود (لرلو) او بی ځایه نه ؤ ، او که د دوی په مقابله کښی د انتقام په څوښ (جوش) کښی له سده وتلی وی او په کوم اقدام باندی ئی لاس پوری کړی وی، هم ښاییدل او ممکن ؤ، لیکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل او انصاف او حقانیت بنا دی، لکه چه قرآن کریم د داسی جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کښی هم مسلمانانو ته حکم ورکړ «چه خپل جذبات دی تر اداری لاندی ونیسی» ځکه چه انسان د ډیر محبت او زیات عداوت په وخت کښی په څوښ (جوش) راځی ، او د خپل ځان اداره هیڅ نشی کولی او له حده تیری کوی، نو ځکه ئی وفرمائل چه ښایی د خورا(ډیر) سختو دښمنانو عداوت او دښمنی هم تاسی د عدل او انصاف له دائری څخه ونه باسی او د عدل او انصاف واګی مو له لاس څخه خوشی نه شی.

(دغه احکام د «لاتحلوا» څخه دی تر دی ځایه پوری منسوخ دی. بی له ښکار څخه)

وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته (مدد) کوئ تاسی یو تر بله په نیک کار او تقویٰ (پرهیزګاری)

کښې او مه کوئ تاسې مرستې (مدد) یو تر بله پر گناه او پر عدوان (ظلم تجاوز)

تفسیر: که کوم سړی بالفرض د انتقام په ځوښ (جوش) کښې راشي او تیری وکړي نو د هغه د ممانعت تدبیر دا دی چه د مسلمانانو جماعت دی نه یوازې له ده سره په هغه ظلم او عدوان کښې مرسته (مدد) ونه کړي، بلکه گرد (ټول) سره دی لاس یو، او د نیکی او تقویٰ مظاهره دی وکړي! او د ده د زیادت او بې اعتدالی مخه دی ونیسي!.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

او ویرېږئ تاسې له الله څخه بیشکه چه الله ډیر سخت دی عذاب (د ده متخلفینو لره)

تفسیر: یعني د حق پرستی او انصاف خوښولو او د گردو (ټولو) ښو اخلاقو بیخ د پاک الله څخه ویره ده. او که د الله جل جلاله څخنې ویره ، او په نیکی کښې تعاون او په بدی کښې عدم تعاون نه وي، نو د عمومي عذاب د وقوع اندیښنه وه (اعاذناالله منه)! څرنگه چه الله جل جلاله د هغو شیانو د بیان اراده وفرمایله، چه وعده ئې په «الا مایتلیٰ» کښې کړې شوې وه، نو دا آیت نازل شو

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيْرِ وَمَآ اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوْذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيْحَةُ وَمَآ اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ ۣ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوْا بِالْاَزْلَامِ ۭ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ ۭ

حرام کړې شوې دي پر تاسې (خوراک د) مردار (حیوان) او (د بهیدونکي) وینې او د غوښې د خنزیر او د هر هغه (حلال کړې شوې حیوان) چه آواز کړې شوې وي بې له (نامه) د الله (د بل شي) په هغه باندې (د ذبحې په وخت کښې) او د خپه کړې شوې او د کوټک (او د نورو) وهلې شوې او د

غورځیدلی (له پاسه ژوری ته) او د خیری شوی په وهلو د ښکر او د هغه چه (تری) خوړلی وی ځناورانو مگر (روا دی) هغه چه حلال (یی) کړئ تاسی او (پکښی روح وی) ، او (حرام دی) هغه چه حلال کړی شوی وی (په نامه د کوم ممنوعه ځای یا شی) او دا چه تقسیم وکړئ تاسی په غشو د قمار سره، دغه (تیر محرمات یا تقسیم یا تفاؤل په دی غشو سره گناه او) فسق دی،

تفسیر: یعنی حرام کړی شوی دی پر تاسی دغه لس شیان
١. «میته» یا مرداره چه بی ذبحی مړه شوی وی (بی له ماهی او ملخه) حرامه ده. «میتة» هغه واجب الذبح حیوان ته وایه شی، چه بی له حلالؤلو په خپل مرگ مړ شی، او وینه او غریزی حرارت ئی په غوښه کښی محتقن او جذب شوی پاتی شی، چه د هغه له سمیت او گندگی ځنی څو راز (قسم) بدنی او دینی ضررونه پیدا کیږی. «ابن کثیر». ښایی د دی تعمیل د تنبیه فرمایلو له امله (وجی) له «میته» څخه وروسته د وینی حرمت ذکر شو، وروسته د حیواناتو د یوی خاصی نوعی د (خنزیر) د تحریم ذکر وشو، چه د هغه بی انتهاء نجاست خوړل ، او زیاته بی حیائی. عمومی شهرت لری، ښایی د هم دی امله (وجی) زمونږ حقه شریعت د وینی په شان (خنزیر) هم (نجس العین) مقرر کړی دی د دغو دری واړو شیانو له ذکر څخه وروسته چه د دوی په وجود کښی مادی خباثت او گندگی موندله کیږی، د بل یو قسم محرماتو ذکر فرمائی یعنی هغه حیوان چه د خپل ذات په اعتبار حلال او طیب وی، مگر له حقیقی مالک او معنوی څیښتن (مالک) جل جلاله څخه ماسواء د بل چا د نذر او نیاز په دول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی نو د هغه خوراک هم د نیت د خباثت او د عقیدی د گندگی له امله (وجی) حرام دی. د کوم ساکښ (ذی روح) او سا یوازی د هغه مالک او خالق په حکم او نامه اخیستله کیږی چه د هغه په حکم او اراده پری موت او حیات راځی. باقی (منخنقه) او نور غیر مذبوحه حیوانات تول د میتی (مرداری) په حکم کښی داخل دی لکه چه د ﴿وَمَاذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ﴾ ﴿وَمَآأُهِلَّ لِغَيْرِاللهِ﴾ سره ملحق دی په جاهلیت کښی د دی گردو (تولو) شیانو خوراک معتاد ؤ نو ځکه ئی په داسی تفصیل سره بیان وفرمایه
٢ـ د بهیدونکی وینی خوراک حرام دی لکه چه په (٨) جزء د الانعام په (١٤٦)آیت (١٨) رکوع کښی ﴿دَمًامَّسْفُوحًا﴾ راغلی دی.
٣ـ د خنزیر د غوښی خوراک حرام دی او د خنزیر د نورو گردو (تولو) اجزاؤ څخه تر نوکانو او ویښتانو پوری هم هر راز (قسم) انتفاع ناروا دی.
٤ـ د هغه مذبوح خوراک حرام دی چه بی د الله تعالیٰ له نامه څخه د بل چا نوم پری یاد کړی شوی وی.
٥ـ د هغه مړه خوراک حرام دی چه په خپه کیدلو سره ئی روح (سا) ختلی وی.
٦ـ د هغه مړه خوراک حرام دی چه په کوتک یا په غونده تیږه (گته) چا وهلی وی.

٧ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه لویدلی وی له غره یا له کمره یا په کوهی کښی.
٨ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه بل غوایی په ښکر سره وهلی وی.
٩ـ د هغه مره خوراک حرام دی چه خوړلی وی تری درندګانو څه قدر او بیا ئی روح ختلی وی. (مګر هغه مر له دی پنځو واړو وروستنیو څخه چه ژوندی پاتی وی، او بیا ئی په نامه د الله جل جلاله ذبح کری نو د هغه خوراک روا دی.)
١٠) د هغه مره خوراک حرام دی چه په هغو تیږو (ګټو) ذبح کړی شوی وی چه د «کعبی شریفی» نه ګیر چاپیره ولاړی دی او مشرکانو به د تعظیم له پاره پری قربانی کولی یا تری مطلق بتان مراد دی. لږ څه وړاندی د «هدی» د ادب او د احترام ذکر تیر شو. یعنی هغه ساکښ (ذی روح) چه د تقرب الی الله په نیت د واحد خدای له ګردو (تولو) څخه پخوانی معبد مکی معظمی ته د نذر په ډول (طریقه) بیول کیدل او هلته به ذبح کیدل، د هغه په مقابل کښی د هغه ساکښ (ذی روح) ذکر ئی وفرمایه، چه د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ماسواء په بل کوم ځای کښی د بل چا یا د بل ځای د تعظیم دپاره ذبح کیږی.(موضع القرآن) په دی دوهم صورت کښی د نذر نیت هم فی الحقیقت د غیر الله په نامه وی اګر که د ذبحی په وخت کښی له ژبی څخه «بسم الله ، الله اکبر» هم وویل شی. سم له دی تقریر سره د «وماهل لغیر الله» او د «وما ذبح علی النصب» فرق واضح شو. ابن کثیر رحمة الله علیه
﴿ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا۟ بِٱلْأَزْلَـٰمِ ﴾ = او حرام کری شوی دی دا چه تقسیم وکړئ تاسی د قمار په غشو سره) ځینی مفسرین د «ازلام» ځنی د تقسیم غشی مرادوی چه د جاهلیت په زمانه کښی د ذبحی غوښی او د نورو تقسیم له پاره استعمالیدل او هغه د قمار (جواری) یو صورت ؤ، لکه چه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاتری) رسم دی. لیکن د (حافظ) عمادالدین ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو محقیقینو په نزد دا خبره راجحه ده چه له «ازلام» څخه هغه غشی مراد دی، چه په هغه سره د مکی معظمی مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کښی به د خپلی ارادی او د چاری فیصله او پریکړه پری کوله، دا غشی به ئی په بیت الله کښی د قریشو خورا (ډیر) لوی بت (هبل) سره کیښودل. د دی غشو پر ځینو باندی داسی لیکلی شوی ؤ «امرنی ربی»= حکم راکری دی ماته رب زما». او پر ځینو ئی لیکلی ؤ «نهانی ربی» = منع کری یم زه رب زما= هم داسی پر هر غشی یوه قیاسی او اتکلی خبره لیکلی شوی وه. کله چه دوی ته په کومه خبره کښی څه تردد او اندیښنه پیښیده. نو دوی به تلل او یو غشی به ئی راخیست که دا «امرنی ربی» والا ، غشی به ئی په لاس ورته ، نو په کار به ئی شروع کوله، او که مخالف له هغه بی ئی په لاس ورته نو له کار ځنی به تښتیدل، وعلیٰ هذاالقیاس ګواکی دا له بتانو ځنی یو راز (قسم) مشوره او استعانت ؤ څرنګه چه د دی رسم بنا پر خالص شرک جهل ، اوهام پرستی ، افترا علی الله وه، نو ځکه (قرآن کریم) په متعددو مواقعو کښی په نهایت تغلیظ او تشدید سره ده هغه حرمت ښکاره کړ.
سم له دی تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړ، او دا ئی له مرداری

وینی او خنزیر او نورو دیرو خبیثو او ګنده ؤ شیانو د تحریم له سلسلی سره منسلک ، او دا ئی راښکاره کړه چه د دوی معنوی او اعتقادی نجاست او خباثت ، د دی شیانو له پلیتی څخنی لږ نه دی. لکه چه په یو بل آیت کښی د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لا ښه څرګندیږی.

اَلْیَوْمَ یَئِسَ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا مِنْ دِیْنِکُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ؕ

نن ورځ ناامیده شول هغه کسان چه کافران شوی دی له (ابطاله د) دین ستاسی نو مه ویریږئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو) او وویریږئ له مانه (چه ستاسی خالق یم)

تفسیر: دا آیت هغه وخت نازل شو چه د ژوندانه په تولو څانګو او د هدایت د علومو د هری موضوع په متعلق کښی اصول او قواعد داسی ممهد ، او د فروعو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافی تفصیل او جامعیت سره منظم شوی ؤ چه د اسلام پیروانو ته تر قیامت پوری د الٰهی قانون څخه ماسوا بل کوم قانون بیخی د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لائق نه ؤ پاتی شوی. د نبی کریم علیه وعلیٰ آله و اصحابه افضل الصلوة والتسلیم د تعلیم او تربیی له اثره له الله منونکو ، سر څاروونکو، ځان پلورونکو هادیانو او معلمانو څخه داسی عظیم الشان فوځونه جوړ شوی وو چه شمیر ئی له زرګونو نه زیات وو او هر یو د قرآنی تعلیم مجسمه او نمونه وه.
مکه معظمه فتحه شوی وه، اصحاب کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سره له کاملی وفا له خپل الله **جل و علا شانه** سره خپل عهد او پیمان پوره کاوه هغه قوم چه د ګنده او پلیتو غذاګانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو)، له مادی او معنوی طیباتو څخه خوند اخیستی ؤ، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کښی راسخ او تینګ شوی ؤ د ګومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیدی بیخی شلیدلی وی او شیطان د تل له پاره له دی څخه چه په جزیرة العرب کښی ئی عبادت وشی بیخی مایوس شوی ؤ نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو ﴿ اَلْیَوْمَ یَئِسَ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا مِنْ دِیْنِکُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ﴾
یعنی نن کفار له دی خبری څخه مایوس کړی شوی دی چه تاسی له خپل قیم دین څخه واړوی او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوری بوځی. یا د اسلامی دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کښی وګرځوی. یا په دینی احکامو کښی د تحریف او تبدیل امیدونه ولری. نن تاسی ته یو کامل او مکمل دین دررسیدلی دی، چه وروسته په هغه کښی د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته. د الله جل جلاله انعام پر تاسی پوره شوی دی، چه وروسته له دی نه ستاسی له طرفه د هغه د ضائع کیدلو هیڅ اندیښنه نشته. پاک الله تر ابده پوری هم دا د اسلام دین ستاسی دپاره غوره کړی دی، نو ځکه وروسته له دی نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال

هم نه دی پاتی په داسی حالاتو کښی تاسی ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چه له کفارو ځنی وویریږئ ولی چه کفار تاسی ته هیڅ نقص او تاوان نشی دررسولی. هو! د هغه لوی محسن او حقیقی منعم له قهره او ناراضی ـ څخه تل وویریږئ چه د ده په واک او اختیار کښی ستاسی فلاح او نجاح او گټه (فائده) او زیان دی. گواکی په ﴿ فَلَا تَخۡشَوۡهُمۡ وَٱخۡشَوۡنِ ﴾ کښی ئی په دی مطلب تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه مسلمانانو ته د کفارو له لوری تر هغه وخت پوری هیڅ ویره او اندیښنه نه ده پکار، تر څو چه په دوی کښی د الله **جل و علا شانه** ویره، او د تقویٰ شان موجود وی، له «الیوم» ځنی دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او ورپوری متصلی راتلونکی زمانی مقصد دی. او ځینی تری یوم النزول (مرادوی) چه هغه د هجرت د نهم کال د ذالحجی د نهمی نیتی د جمعی او عرفی مازدیگر ؤ چه هغه ته حج اکبر او حجة الوداع هم وائی.

ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسی (اصولاً او فروعاً)

تفسیر: یعنی د ده په اخبارونو او قصصو کښی پوره صداقت ، او په بیان کښی ئی پوره تاثیر، په قوانینو او احکامو کښی ئی پوره اعتدال شته. هغه حقائق چه په پخوانیو کتابونو او نورو آسمانی ادیانو کښی محدود او ناتمام وو، د هغوی تکمیل او تعمیم هم دی قیم دین سره وکړ شو هغه احکام چه کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصیصاً یا تعلیلاً صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ایضاح خو همیشه کیږی لیکن د زیادت یا قلت یا د ترمیم گنجائش پکښی له سره نشته

وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي

او تمام (پوره می کړ پر تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (د دین په اکمال)

تفسیر له گردو (تولو) څخه لوی احسان خو هم دا دی چه اسلام غوندی یو مکمل او ابدی قانون او د خاتم الا نبیاء صلی الله علیه وسلم په شان یو لوی (نبی) ئی تاسی ته مرحمت فرمایلی دی. برسیره په دی ئی د اطاعت او استقامت توفیق هم دربښلی دی. د روحانی غذاگانو او د دنیوی نعمتونو دسترخوان ئی تاسی ته غوړولی دی. د قرآن کریم د حفاظت او د اسلام غلبی او د عالم د صلاح سامان ئی درمهیا کړی دی.

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کړ ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (ډیر پاکېزه په تولو ادیانو کښې)،

تفسیر: یعنی له دی عالمگیر او مکمل دین څخه پرته (علاوه) د بل کوم دین انتظار ایستل بی عقلی او حماقت دی. اسلام ، تفویض او تسلیم سره مرادف دی. ما سوا له اسلامه د مقبولیت او نجات بله وسیله او لاره نشته.

تنبیه: دغه د ﴿ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ ﴾ الآية ـ آیت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملی څخه یو نعمت دی. نو ځکه ځینو یهودانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حضور کښی عرض وکړ «یا امیر المؤمنین!» که دا آیت پر مونږ نازل شوی وی نو مونږ به ئی «یوم النزول» د خپل ځان دپاره اختر گرځولی وی حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه وفرمایل «په هغی ورځی کښی چه دا آیت نازل شو پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوی وو» دا آیت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفی او جمعی په ورځی د مازیگر په وخت په داسی حالت کښی نازل شو ، چه د «عرفات» په میدان کښی د نبی کریم صلی الله علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم د اوښی په چپ چاپیر کښی له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات اتقیاء او ابرار رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین سره راتول شوی وو، وروسته له دی نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) یا (۸۱) نوری ورځی په دنیا کښی تشریف درلود (لرلو).

فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ③

نو هر څوک چه اړ شو (خوراک د حرام شی ته) په سخته لوږه کښی حال دا چه نه وی مائل گناه ته (په خوراک زیات له کفافه یا د لذت له پاره) پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (چه نه ئی نیسی په دغه خوراک)

تفسیر: یعنی د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کښی هیڅ دول (طریقه) تغییر او تبدیل نشی کیدی. هو! مضطر چه د لوږی او تندی له شدته بی تابه او ناچاره شوی وی، که حرام شی وخوری، یا ئی وڅښی، او خپل ځان له هلاکت څخه پر وژغوری (وساتی)، په دی شرط چه د ضرورت له مقداره متجاوز نشی ، او لذت تری مقصود نه وی (غیر باغ و لا عاد) نو حق تعالیٰ به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهربانی سره ورمعاف کړی. گواکی هغه شی خو همغسی حرام پاتی دی، مگر هغه سړی چه د دی حرامو خوړونکی او څښونکی وی، د

الله تعالیٰ په نزد مجرم نه ګڼل کیږي دا هم د نعمت د اتمام یوه نوعه ده.

يَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَآ اُحِلَّ لَهُمْ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبٰتُ

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) چه کوم شی حلال کړی شوي دي دوی ته؟ ووايه حلال کړی شوي دي تاسي ته طیبات (پاک شیان)

تفسیر: په پورتنی آیت کښي د حرامو شیانو بیان وشو. نو په طبیعي ډول (طریقه) سره داسي یو سؤال پیدا کیږي، چه حلال شیان کوم کوم دي؟ نو ځواب ئې ورکړ شو ، چه د حلالو دائره خو ډیره وسیعه ده ، هغه شیان پریږدي چه په هغو کښي دیني یا بدني نقصانونه دي، نور د دنیا ګرد (ټول) پاکیزه او ستره شیان حلال دي. څرنګه چه د ښکاري ساکښانو (ذی روحو) په نسبت ځینو خلقو په خصوصیت سره پوښتني کړي وې، نو ځکه د دې آیت په راتلونکي برخه کښي ئې د هغه څه تفصیلات هم راښولي دي.

وَمَا عَلَّمْتُمْ مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِيْنَ تُعَلِّمُوْنَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوْا مِمَّآ اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوي دي تاسو ته ښکار د) هغه چه ښوونه کړي وي ورته تاسي له (ټولو اقسامو) ښکار کوونکو (حیواناتو یا مرغانو) څخه چه ښوونه کوونکي اوسئ تاسي (په ښکار ځغلولو د دوی) چه ښوونه وکړئ تاسي ورته له هغه نه چه ښوولي دي تاسي ته الله پس خورئ تاسي له هغه ښکاره چه نیولي وي تاسي ته (له انعامو او طیورو نه) او یادوئ تاسي نوم د الله په هغه (ښکاري حیوان کله چه ښکار ته ئې لیږئ !(یا) او یادوئ تاسي نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کښي که ژوندي مو مینده کړ).

تفسیر: د ښکاري سپي او باز او نورو ښکار کوونکو ساکښانو (ذی روحو) ښکار په دې شرطونو سره حلال دي

۱. د ښکار کوونکو ساکښ (ذی روح) ښه روږدی (عادت) کول، چه تعلیم ئې موندلی وي.

۲. پر ښکار باندي خوشي کړ شي.

۳. په همغه طریقه سره تعلیم ورکړی شوي وي، چه په شریعت کښي د اعتبار وړ (لائق) وي یعني سپي او نورو ته داسي تعلیم ورکړی شوي وي. چه ښکار ونیسي، او همغسي ئې خپل خاوند ته

ورو‌ړی، او وئی نه خوری، او باز ته داسی تعلیم ورکړی شوی وی، چه د بلنی په وخت کښی خپل خاوند او بلونکی ته ژر بیرته ورشی که سپی ښکار په خپله وخوری یا باز چه په بلنه سره بیرته رانشی، نو داسی فهمیږی کله چه دوی د خپل خاوند په بلنه بیرته نه راځی او د ده په خوله نه کیږی نو هغه ښکار هم د خپل خاوند دپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته ئی کړی دی حضرت شاه صاحب د هم دی په نسبت لیکلی دی «کله چه هغه د بنیادم څخه خوی زده کړی دی، نو ګواکی بنیادم هغه ښکار ذبح کړی دی.»

٤- د خوشی کولو په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم یاد کړ شی! یعنی بسم الله ووایی! او ورخوشی ئی کړی، د دی څلورو واړو شرطونو تصریح خو په قرآنی نص کښی شوی ده.

٥- شرط چه زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد معتبر دی هغه دی چه ښکاری ساکښ (ذی روح) هغه ښکار داسی زخمی کړی، چه تری وینه وبهیږی د دی په لوری د (جوارح) لفظ د خپل (جرح) د مادی په اعتبار مشعر دی که له دی شرطونو څخنی یو شرط هم مفقود شی ، نو هغه ښکار چه ښکاری ساکښ (ذی روح) وژلی وی حرام دی. هو! که مړ شوی نه وی او ذبح کړ شی. نو د ﴿وَمَآ أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ﴾ په قاعدی سره به حلالیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ④

او ویریږئ تاسی له الله بیشکه چه الله ډیر چابک دی حساب (د ده چه ډیر ژر د ګردو (تولو) مخلوقاتو حساب خلاصوی)

تفسیر: یعنی په هر حالت کښی له الله تعالیٰ څخه وویریږئ! چه چیری د «طیبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شیانو د منتفع کیدلو په وخت کښی له شرعی حدودو څخه متجاوز نشئ! ځکه چه عموماً بنیادم په دنیوی لذاتو کښی ډوب او په ښکار او نورو مشاغلو کښی مشغول او بوخت (لګیا) او له الله جل جلاله او آخرت څخه غافلیږی نو ځکه د تنبیه ضرورت پیدا شو چه الله تعالیٰ له یاده مه باسئ! او د حساب ورځ مه هیروئ! چه ژر رسیدونکی ده. د الله تعالیٰ انعامات او ستاسی د شکر ګزاری موازنه او د عزیز عمر د یوی یوی شیبی (ساعت) حساب هم کیدونکی دی.

اَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبٰتُ ۖ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ حِلٌّ لَّكُمْ ۖ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ۖ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الْمُؤْمِنٰتِ وَالْمُحْصَنٰتُ

مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ مُحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِيْٓ اَخْدَانٍ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهٗ ؗ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٥﴾

نن ورځ حلال کړی شوی دی تاسی ته تول طيبات (پاکيزه شيان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسی ته او (هر قسم) طعام ستاسی حلال دی دوی ته او (حلالی دی تاسی ته بی ميره - بی خاوند) پاک لمنی اصيلی ښځی له مومنانو ښځو څخه او پاک لمنی (بی ميره - بی خاوند) اصيلی ښځی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی په خوا کله چه ورکړی دغو (ښځو) ته مهرونه د دوی (ای ميړونو (خاوندانو) د نکاح د قيد راوړلو له پاره) حال دا چه نکاح کوونکی يئ تاسی نه زنا کوونکی (شکاره) او نه نيوونکی د يارانو (په پته سره)، او هر څوک چه کافر (منکر) شو په ايمان (او مؤمن به شيانو) پس په تحقيق ضائع (باطل) شو عمل د ده او دی به آخرت کښی له زيانکارانو څخنی وی.

تفسير: لکه چه نن کامل دين تاسی ته درکړی شوی دی، د دنيا ګرد (تول) طيبات او پاکيزه نعمتونه هم ستاسی دپاره تل ترتله داسی حلال کړی شوی دی چه له سره به نه منسوخيږی دلته له «طعام» څخنی مراد «ذبيحه» ده يعنی که کوم يهودی يا نصرانی (په دی شرط چه وروسته د اسلام له ارتداده يهودی يا نصرانی نه وی پاتی شوی) که د حلال ساکښ (ذی روح) د حلالولو په وخت کښی د غير الله نوم وا نه خلی. نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی. د مرتد احکام بېل دی. په دی مقام کښی د ﴿ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ﴾ ذکر د مجازاتو او مکافاتو په دول (طريقه) استطراداً وفرمايه. يعنی هغه چه په ځينو احاديثو کښی راغلی **لاياکل طعامک الا تقی** و دی نه خوری خوراک ستا مګر پرهيزګار» د هغه مطلب داسی نه دی. چه پرته (علاوه) له پرهيزګارانو نورو ته ستاسی خواړه حرام دی. کله چه مسلمان ته د کتابی کافر د ذبحی اجازه وشوه، نو د يوه موحد مسلم ذبيحه او خواړه به نورو ته ولی حرام وی؟ د (والمحصنٰت= پاک لمنی) دغه استحبابی قيد ښائی چه له ترغيب له پاره وی. يعنی يوه مسلمان ته ښائی چه د نکاح کولو په وخت کښی ړومبی د ښځی عفت - او پاکلمنی او عصمت ته وګوری. او دا مطلب ئی نه دی چه

پرته (علاوه) له پاکلمنی ځنی د بل چا سره نکاح نه ترله کیږی.
د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره ئی بل مخصوص حکم هم بیان کړ. یعنی له کتابی ښځی سره نکاح ترل په شریعت کښی جائز ، او له مشرکی سره ناروا دی، لکه چه په دوهم جزء د البقرة په (۲۲۱) آیت ۲۷ رکوع کښی مو ﴿ وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ﴾ ولوست ، مګر دا خبره په یاد ولرئ چه زمونږ په زمانه کښی «نصارىٰ» عموماً په نامه «نصارىٰ» پاتی دی په دی نصرانیانو کښی زیاتره داسی کسان دی، چه نه پر کوم آسمانی کتاب قائلان دی ، نه الله جل جلاله منی، نه رسول، نه مذهب لری، نو ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شی کیدی. لهٰذا د دوی په مذبوحو او ښځو باندی هغه احکام نه مرتب کیږی، چه د حقیقی کتابیانو په ذبائحو او ښځو مرتب دی. دا خبره دی هم په نظر کښی وی! چه د یوه شی د حلالیدلو دا معنی ده ، چه پکښی فی حد ذاته د تحریم کومه وجه نه وی، لیکن که خارجی اثرات او حالات داسی وی، چه له هغه حلال شی څخه په ګته (فائده) اخیستلو کښی د ډیرو محرماتو ارتکاب واقع کیږی بلکه په کفر کښی د مبتلا کیدلو احتمال هم وی، نو له هسی حلال شی ځنی د ګتی (فائدی) اخیستلو اجازه نه ورکوله کیږی په موجوده زمانه کښی له یهودو او نصاراؤ سره خوړل او څښل ، او بی له ضرورته اختلاط او ګډون کول او د دوی د ښځو په جال کښی ځان بندول، هسی خطرناک او ویروونکی نتائج لری، چه هغه د هیچا له نظره پټ نه دی. نو د داسی بدی. او بی دینی له اسبابو، او ذرائعو څخه هرومرو (خامخا) اجتناب په کار دی!
ګواکی په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره شوی ده چه نکاح یو ظاهری قید دی لیکن دا قید له هغو آزادیو او هوس چلولو څخه بهتر دی چه د هغه په طلب کښی د څاروی په څیر انسانان د ازدواج سلسله له سته او بیخه باسی او بیخی ئی فنا او معدوم کول غواړی.
همغسی چه ړومبی ئی د ښځی د پاک لمنی ذکر وفرمایه دلته نارینه ته هم هدایت فرمایی چه پاک او عفیف دی اوسی! څو د هغو ﴿ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ﴾ مصداق شی چه په (۱۸) جزء د «النور» په (۲۶) آیت (۳) رکوع په آخره کښی مذکور دی. له دغه احصان او پاک لمنی او ښه انسانی ژوندون له توصیبی څخه دا هم معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد د نکاح غرض د بشری عصمت د جوهر حفاظت او د انسانی عفت د مرغلری صیانت دی څو چه د تزویج مقصد پوره او د اجتماعی ضروریاتو سلسله منظمه او تکمیل شی. او یوازی شهوت پرستی او هوا او هوس تری مقصود نه دی له کتابیانو ښځو سره چه د نکاح ترلو اجازه شوی ده د هغه فائده ښایی دا وی چه د مؤمن حقانیت او اسلامی اخلاق د ښځی په زړه کښی ځای ونیسی داسی نه چه مؤمن پر هغو کتابیانو هسی مین او مفتون شی چه بالعکس خپله ایمانی متاع له لاسه وباسی او په سپیره ډاګ میدان کښی کینی او د ﴿ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ﴾ مصداق شی. کله چه له کافری ښځی سره د دی فتنی احتمال قوی کیدی شی، نو ځکه د
﴿ وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ﴾ تحدید خورا (ډیر) مناسب او پر خپل ځای کښی دی. دا زما خیال دی باقی حضرت شاه صاحب وائی «اهل کتاب ئی له کفارو ځنی په دوه حکمو کښی

مخصوص کړل چه دا یوازې په دنیا کښې دې او په آخرت کښې د هر کافر حال خراب دې، اګر که نیک عمل ئې هم کړې وې خو هغه نه قبلیږې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ

اې هغو کسانو چه ایمان ئې راوړې دې (یعنې اې مؤمنانو!) کله چه پاڅیږئ تاسې لمانځه ته (او بې اوداسه یئ) نو ووینځئ تاسې مخونه خپل او لاسونه خپل تر څنګلو پورې (سره له څنګلو) او مسح وکړئ تاسې په سرونو خپلو او (ووینځئ تاسې) پښې خپلې تر پړکیو پورې (سره له پړکیو)،

تفسیر: هغه عظیم الشان احسان چه په محمدي امت باندې شوې دې د هغو د بیاناتو له آوریدلو څخه وروسته د یوه شریف او حق پیژندونکي مؤمن زړه د شکرګزارې او وفادارې. له اظهاره او جذباتو څخه ډکیږې او په فطري ډول (طریقه) دا غواړې چه د هغه حقیقي منعم په لوی دربار کښې لاس په نامه حاضر شي، او د عجز او نیاز وچولي (تندې) پر ځمکه ورته کیږدې او د خپل انتهایي عبودیت او د عبودیت د امتثال عملي ثبوت وروړاندې کړې، نو ځکه د الله جل جلاله له جانبه ارشاد وشو کله چه تاسې اراده لرئ چه زمونږ پاک دربار ته راحاضر شئ! یعنې لمانځه ته پاڅیږې نو خپل ځانونه پاک او صاف کړئ ! او بیا راشئ! د اوداسه له دې آیت څخه پخوا د هغو دنیوي لذائذو او طبعي مرغوباتو ځنې د تمتع اجازه چه په ړومبي آیت کښې ورکړې شوې ده (یعنې طیبات او محصنات) دغه شیان تر یوه حده پورې انسان له ملکوتي صفاتو څخه لرې او بهیمي لوازمو سره نژدې کوونکي دي او تول احداث (د اوداسه او غسل موجبات) د هم دوی له استعماله د لازمي نتیجې په ډول (طریقه) پیدا کیږې نو ځکه ئې وفرمایل کله چه له نفساني مرغوباتو څخه راګرځئ ! او زمونږ د دربار په لورې د راتلو قصد کوئ! نو ړومبې د بهیمیت له اثراتو او له «اکل» او له «شرب» او له نورو مکدراتو څخه چه ستاسې په وجود کښې پیدا کیږې پاک او ستره شئ! دا پاکي له اوداسه او غسل څخه مینځ ته راځي نه یوازې دا چه په اوداسه سره د مؤمن بدن پاک او صاف کیږې بلکه څه وخت چه مؤمن سم د فقهي د کتابونو له ښوونې سره په اخلاص اودس کوي نو د اوداسه د اوبو له څاڅکو سره د ده ګناهونه هم لرې کیږې.

﴿ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ ﴾ کله چه پاڅیږئ تاسې لمانځه ته یعنې که له خوبه پاڅیږئ یا دنیوي مشاغلو ځنې لاس وباسئ او لمانځه ته ولاړ شئ، نو ړومبې اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دي

چه سری اودس ونه لری د دی آیت په آخر کښې د دی احکامونو هغه غرض او غایی څخه چه په ﴿ وَلٰكِنْ يُّرِيْدُ لِيُطَهِّرَكُمْ ﴾ کښې فرمایلی شوی دی معلومیږی چه د لاسونو، خولی، او نورو اعضاؤ د وینځلو وجوب د دی دپاره دی چه حق تعالیٰ تاسی پاک کړی او په خپل دربار کښې تاسی ته ځای درکړی نو که دا پاکی لا له پخوا څخه حاصله وی او د اوداسه کوم ماتوونکی شی په مینځ کښې پیښ شوی نه وی نو د پاکو اندامونو د بیا پاکولو هیڅ ضرورت نیشته بلکه د هغه په ضروری کولو سره په «امت» باندی حرج پیښیږی چه د هغه نفی په ﴿ مَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ ﴾ کښې کړی شوی ده. هو! که زیات نظافت ، نورانیت او نشاط حاصلولو دپاره نوی اودس وکړی شی نو مستحب دی، ښایی د هم دی له امله (وجی) په ﴿ اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوْا وُجُوْهَكُمْ ﴾ کښې د کلام سیاق داسی ایښود شوی وی چه له هغه څخه هر ځلی د لمانځه د تللو دپاره په هر وخت کښې د نوی اوداسه کولو ترغیب کیږی.

﴿ وَامْسَحُوْا بِرُءُوْسِكُمْ ﴾ او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو» یعنی لوند لاس پر سر باندی راکاږئ! له نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه په تول عمر کښې د ناصیی له مقداره لږ مسح نه ثابتیږی د ناصیی مقدار د سر د څلورمی برخی اندازی ته نژدی ده. مونږ حنفیان هم دی قدر «مسحی» ته فرض وایو، د نورو اختلافاتو او د دلائلو د تفصیلاتو د تحریر دا موقع نه ده.

﴿ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ ﴾ او ووینځئ تاسی پښی خپلی تر بړکیو پوری» شیخ الهند پخوا له پښو څخه د (په) د لفظ د نه لیکلو سره یوه نهایته لطیفه اشاره وکړه چه د «ارجلکم» معطوف علیه مغسولات دی. یعنی همغسی چه د مخ او د لاسونو د وینځلو حکم دی پښی دی هم تر بړکیو پوری ووینځلی شی او د سر غوندی مسح ورته کافی نه ده لکه چه زمونږ «اهل السنت والجماعة» پری اجماع کړی ده او له ډیرو احادیثو څخه هم دا ثابته شوی ده چه که په پښو موزی نه وی نو وینځل ئی فرض دی. (مګر پر بوټونو) او موزو سم له هغو شرائطو چه په فقهی کتابونو کښې مذکور دی مقیم لره یوه شپه او ورځ او مسافر لره تر دری شپو او ورځو پوری مسح کول هم روا دی.)

وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوْا

او که وئ تاسی جنبان (یعنی په جنابت کښې) نو ښه ځان پاک کړئ!

تفسیر: یعنی له جنابت څخنی د پاکیدلو دپاره یوازی د هم دی څلورو واړو اعضاؤ وینځل او مسح کول کافی نه دی بلکه د بدن تولی سطحی ته تر هغو ځایونو پوری چه د اوبو رسونه ورته بی له ضرره ممکن وی د اوبو رسونه ضروری ده د هم دی له امله (وجی) مونږ احناف په غسل کښې مضمضه او استنشاق هم فرض بولو. یعنی په غسل کښې د خولی او پوزی وینځل ضروری ګڼو. حال دا چه په اوداسه کښې د هغو وینځل فرض نه بلکه سنت دی.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰٓ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ أَوْ لَٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِّنْهُ ط

او که وئ تاسی مریضان (رنځوران او اوبه درته مضری وی) یا په سفر «کښی وئ» یا راغی یو له تاسی له ځایه د بولو څخه (یعنی بی اودسه شوئ) یا جماع وکړئ تاسی له ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه نو قصد وکړئ تاسی د خاوری پاکی نو (ووهی لاسونه دوه ځلی پر ځمکه او) ومښئ تاسی (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغی (خاوری) څخه،

تفسیر: یعنی که تاسی ته د مرض له سببه د اوبو استعمال مضر وی، یا اوبو ته ورتلی نشئ! یا په مسافری کښی د کفایت په اندازه اوبه ونه مومئ! یا مثلاً څوک د حاجت له قضاء څخه راشی او اودس کولو ته ئی ضرورت پیښ شی یا د جنابت له وجی د غسل حاجت ورته پیښ شی، مگر له کومی وجی د اوبو په حصول یا استعمال قادر نه وی (یعنی یا تری یوه کروه لری وی یا د دښمن یا د غلو یا د لیوانو ویره وی یا د کوهی بوکه او رسئ. نه وی یا اوبه خرڅیږی او پیسی نه وی، نو په دی صورتونو کښی د اوداسه یا د غسل په ځای دی تیمم وکړی) د اوداسه او غسل په تیمم کښی هیڅ فرق نشته، ځکه د تیمم له مشروعیت څخه چه کوم غرض دی هغه په هر صورت کښی په یو شان حاصلیږی د تیمم اسرار او مسائل او د دی آیت تفسیر په (٥) جزء د النسآء په (٤٣) آیت (٧) رکوع کښی مفصل بیان شوی دی.

تنبیه: د ﴿ أَوْ لَٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ ﴾ ترجمه چه په جماع سره شوی ده، د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او ابو موسیٰ اشعری رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافقه ده. چه ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه هم هغه سکوتاً منلی ده. (کمافی البخاری) مغفور شیخ الهند د ﴿ فَتَيَمَّمُوا ﴾ په ترجمه کښی د «قصد وکړئ!» په ویلو سره دی ته اشاره کړی ده چه د اصلی لغت په اعتبار د تیمم په معنی کښی قصد معتبر دی او هم دی لغوی معنی په مناسبت په شرعی تیمم کښی هم قصد یعنی د علماؤ له خوا نیت فرض او ضروری امر گڼلی شوی دی.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ

اراده نه لری الله (د تطهیر په دی تکلیف کښی پر تاسی دا) چه مقرر کړی

پر تاسی څه حرج (تنګوالی یا سختی)

تفسیر: څکه په هغو احداثو او بی اودسیو کښې چه کثیر الوقوع دی، د ګرد بدن وینځل ئې ضروری ونه فرمایل ، او یوازی د لاسونو، مخ، پښو وینځل او د سر مسح کول ئې فرض کړل څکه چه د اکثرو متمدنو هیوادونو اوسیدونکی د دغو اندامونو په بربنډ پرېښودلو کښې هیڅ اندیښنه او مضائقه نه کوی تر څو له هغوی څخه کومه تنګی او دقت پیښ نشی. هوا د«حدث اکبر» یعنی «جنابت» د ازالې دپاره چه کله کله پیښیږی ، او په دغه حالت کښې د نفس ویښول او د ملکوتی صفاتو په لوری د هغه خوځول یوی فوق العاده تنبیه ته ضرورت لری نو د ګرد(تول) بدن وینځل ئې فرض کړل. بیا ئې په «مرض» او په «سفر» او نورو حالاتو کښې لږ څه آسانی وفرمایله اول ئې د اوبو په ځای «خاوره» مطهره پاک کوونکی وګرځوله او بل ئې د اوداسه په اعضاؤ کښې تخفیف وکړ یعنی د سر مسح ئې بیخی ساقطه کړه، او ښائی چه د پښو مسح ئې د دی له امله (وجی) ساقطه کړی وی، چه پښې عموماً په خاورو کښې یا خاورو ته نژدی وی، او د بدن د ګردو (تولو) اعضاؤ په نسبت په ګرد او غبار سره د پښو ککړیدل ډیر زیات وی، نو پر پښو باندی په خاورو سپیره لاس تیرول، تحصیل د حاصل دی. پاتی شوی دوه عضوی لاس ـ او مخ چه د هغو په مسح کولو سره د اوداسه، غسل د دواړو تیمم کیږی.

وَلٰكِنْ يُّرِيْدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٦﴾

او لیکن اراده لری (الله د دی) چه پاک کړی تاسی (له صوری او معنوی پلیتی نه) او د دی لپاره چه پوره کړی «الله» نعمت (احسان) خپل پر تاسی (په اسلام او د شرائعو په بیان) له پاره د دی چه تاسی شکر ګزار شئ!.

تفسیر: څکه چه الله جل جلاله په خپله پاک دی او پاکی خوښوی (نو څکه ئې په عبادت کښې چه د تقرب سبب دی، پاکی شرط کړی ده) په ړومبنی رکوع کښې د هغو لویو نعمتونو بیان شوی ؤ چه د هغو له اوریدلو څخنی د بنده په زړه کښې څوښ (جوش) پیدا کیږی چه د هغه حقیقی منعم بندګی ته فوراً قیام وکړی نو همغه ئې وروښوده ای مؤمنانو! کله چه زمونږ په لوری راځئ! نو په کومی طریقی سره به خپل ځانونه پاکوئ!؟ او راځئ به!؟ دا ښوونه هم فی حد ذاته یو نعمت دی او په ظاهری بدن باندی له اوبو تیرولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطنی پاکی ورکول بل نعمت دی، بنده لا د ړومبنیو نعمتونو شکر نه ؤ اداء کړی، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد ؤ ، چه په دی نویو نعمتونو فائض شو، نو څکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ

﴿تَشْكُرُوْنَ﴾ یعنی د پخوانیو نعمتو له یادولو څخه پخوا د دی جدیدو نعمتونو شکر ښائی اداء کړئ اچه د اوداسه د احکامو په ضمن کښی پر تاسی شوی دی. ښائی د هم دی ﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ﴾ څخه حضرت بلال د «تحیة الوضوء» سراغ لګولی وی. د دی منځنی نعمت په شکریه باندی د متوجه کولو څخه وروسته د ړومبنی آیت د هغو پخوانیو نعمتونو او لویو احسانونو ذکر اجمالاً بیا را په یادوی، چه د هغو د شکرګزاری له پاره ښائی چه بنده د خپل مولیٰ په حضور کښی ودریږی لکه چه داسی فرمائی

وَاذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيْثَاقَهُ الَّذِيْ وَاثَقَكُمْ بِهٖٓ ۙ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ۡ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ⑦

او یاد کړئ تاسی نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسی (چه اسلام دی) او (یاد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چه محکموالی کړی دی (الله) له تاسی سره په هغه سره کله چه وویل تاسی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومو منه (فرمان ستا) او وویریږئ له الله (په هیرولو د نعمت او ماتولو د بیعت کښی) بیشکه چه الله ښه عالم دی په خبرو د سینو (او په حالاتو د زړونو هم)

تفسیر: غالباً دا همغه عهد دی چه په «۳» جزء د «البقرة» په خاتمه په (۲۸۵) آیت ٤٠ رکوع کښی ئی د مؤمنانو له ژبی څخه نقل فرمایلی ۇ، ﴿وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ﴾ کله چه اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم د محمد صلی الله علیه وسلم پر مبارک لاس بیعت کاوه، په دی وخت کښی ئی هم داسی اقرار کاوه، چه «مونږ له خپل توان سره سم ستاسی هره خبره اورو. او منو ئی برابره ده چه هغه څمونږ له طبیعت سره موافقه وی او که مخالفه.» دا خو عمومی عهد ۇ وروسته له دی اسلام د ځینو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شیانو په نسبت خصوصی عهد هم له دوی څخه اخیست کیده. ګواکی د (الانعام) د سورت په شروع کښی چه ﴿اَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ﴾ ئی فرمایلی ۇ. ورسته له هغه د زیاتو احساناتو ذکر ئی وفرمایه، چه د هغو له اوریدلو څخه د ایفاء بالعهد لا ترغیب کیږی. بیا ئی همغه اصلی سبق را په یاد کړ. (ځینی وائی چه له دغه عهد څخه د لیلة العقبه یا بیعة الرضوان عهد مراد دی.)

یو شریف او حیادار سری باید د خپل لوی منعم په مخ کښی سر ښکته کړی ! د مروت او شرافت او د راتلونکو زمانو د مزیدو احساناتو توقع او اقتضاء هم داسی ده چه بنده دی د حقیقی منعم د فرمان بیخی تابع شی، خصوصاً چه په خپله ژبه ئی د اطاعت او وفاداری پوخ عهد او اقرار هم کړی وی. امکان لری چه سړی د الله تعالیٰ د زیاتی مهربانی له لیدلو څخه مغرور شی، او د الله

تعالیٰ د دی نعمتونو قدر او د خپل قول او اقرار څه پروا ونه کړی نو ځکه ئی وفرمایل«تل له الله تعالیٰ څخه وویریږئ!» چه هغه د سترګو په رپ کښی دغه ګرد (تول) نعمتونه له تاسی څخه بیرته اخیستی شی ـ او د ناشکری ـ او بد عهدی ـ په سزا کښی دېره نیونه او پوښتنه هم کولی شی. په هر حال د مروت ، د شرافت ، د امید ، د خوف او د هر شی تقاضاء هم دا ده چه مونږ د الله تعالیٰ په مخلصانه اطاعت او وفا کښی خپل پوره چمتووالی (بیداری) او تیاری ښکاره کړو ځکه چه پاک الله علیم بذات الصدور دی مونږ هر څه چه کوو دی زمونږ په اخلاص یا نفاق او ریاء یا د زړه په نیاز باندی په ښه دول (طریقه) پوهیږی یوازی د ژبی په دی تشه وینا سره چه ﴿ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَا ﴾ ووایو نو په دغه رسمی او ظاهری نمایش او شکر ایستلو سره مونږ الله جل جلاله نشو خطا ایستلی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی محکم ولاړ (په حق باندی) له پاره د الله (اوسئ تاسی!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره

تفسیر: له دی نه پخوا ئی په ړومبنی آیت کښی مؤمنانو ته د حق تعالیٰ د احساناتو او د دوی د عهد او د پیمان د یادولو حکم راکړی ؤ. دلته دا راښیی چه یوازی په ژبه سره ئی یادول نه دی په کار. بلکه په عملی رنګ له دوی څخنی د هغو ثبوت مطلوب دی، په دی آیت کښی په دی باندی تنبیه ورکړی شوی ده. که تاسی د الله تعالیٰ بیحسابه احسانات او خپل عهد او اقرار نه دی هیر کړی، نو لازم دی چه د هغه حقیقی محسن د حقوقو په اداء کولو کښی خپل عهد رښتیا کړئ ! او د هغه ریښتین عهد ایفاء او د هغه عملی ثبوت ورښولو ته هر وقت ملاتړلی اوسئ او هر کله چه کم حکم د دی حقیقی منعم او مالک جل جلاله له پلوه تاسی ته دړورسیږی فوراً د ده د حکم د تعمیل له پاره ولاړ شئ! او د الله تعالیٰ د حقوقو له اداء کولو سره، د مخلوقاتو د حقوقو په اداء کولو کښی هم پوره جداوجهد او اهتمام وکړئ ! لکه چه په «قوامین لله» کښی د حقوق الله او په «شهداء بالقسط» کښی د حقوق العباد په لوری اشاره ده. هم داسی یو آیت په (٥) جزء د «النسآء» په (١٣٥) آیت (٢٠) رکوع کښی تیر شوی دی، چه د دی دواړو په مینځ کښی فقط دومره فرق شته چه هلته «بالقسط» ئی له «لله» څخه مقدم کړی دی او ښائی چه وجه ئی دا وی چه هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو). او دلته له پخوا راهیسی د«حقوق الله) تاکید جریان لری، نو په دی ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «لله» تقدیم مناسب شو برسیره پر دی دلته په لحاق کښی له مبغوض دښمن سره د معاملی کولو ذکر دی چه له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کښی د

محبوبو شیانو ذکر دی نو ځکه هلته له ګردو (تولو) ځنی محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی

وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعۡدِلُواْۚ

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم په دی باندی چه عدل انصاف به ونه کړئ تاسی،

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چه له بل چا سره بی له افراطه او تفریطه همغسی معامله وکړئ چه هغه واقعی د هغی وړ (لائق) او مستحق وی. د عدل او د انصاف تله ښائی داسی سمه او برابره وی چه نه خورا (ډیر) زیاته دوستی او نه خورا (ډیر) سخته دښمنی وکولی شی چه د هغی یوه پله درنه کړی.

ٱعۡدِلُواْ هُوَ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۖ

عدل (انصاف) وکړی تاسی!، هم دا (عدل) ډیر نژدی دی تقویٰ (پرهیز ګاری) ته

تفسیر: «تقویٰ» د هغه معنوی کیفیت نوم دی چه د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنی (ساتنی) ځنی حاصلیږی چه شرعاً مهلک یا په کومه درجه سره مضر وی، او یو خاص نورانی کیفیت دی چه د انسان په زړه کښی راسخیږی. د «تقویٰ» د تحصیل نژدی او لری اسباب ډیر دی. ګرد (تول) حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقویٰ» له اسبابو او معداتو ځنی شمیرلی شی! لیکن معلومیږی چه «عدل» او «قسط» یعنی له دوسته او دښمنه سره یو شان معامله کول. او د حق په معامله کښی د محبت او عداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل. د «تقویٰ» د حصول د خورا (ډیر) مؤثرو او د ډیرو قریبو اسبابو څخه دی. نو ئی ځکه ﴿ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰ ﴾ وفرمایل. یعنی دا عدل چه حکم ئی ورکړ شو «تقویٰ» ته ډیر نژدی دی، چه د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقویٰ» کیفیت ډیر ژر حاصلیږی.

وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝٨

او وویریږئ تاسی له الله (نو ظلم مه کوئ!)، بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چه کوئ ئی تاسی.

تفسير: یعنی داسی عدل او انصاف وکړئ! چه مخه ئی هیڅ ډول (طریقه) دوستی یا دښمنی نشی نیولی. او د هغه له غوره کولو ځنی انسان په آسانی سره متقی کیدی شی د «تقوىٰ» د حصول یوازنی لار د الله تعالیٰ ویره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی. او دا خوف د ﴿ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ په مضمون کښی له څو څو ځلی تفکر او مراقبت کولو ځنی پیدا کیږی کله چه د کوم مؤمن په زړه کښی دا یقین مستحضر شی، چه زما هیڅ پټ او ښکاره حرکت او خبره له حق تعالیٰ څخه نه ده پټه. نو د هغه په زړه کښی د الله جل جلاله له ویری اضطراب او ریږدیدنه پیدا کیږی، او د هغی نتیجه به داسی شی چه دی به په ګردو (تولو) معاملو کښی د عدل او انصاف لاره غوره کړی. او د الله تعالیٰ د احکامو په امتثال کښی به لکه یو خاص مربی تیار ودریږی بیا په نتیجه کښی ده ته همغه نتیجه او ثمره ور په برخه کیږی، چه د هغه بیان په هم دغه راتلونکی آیت کښی راځی چه اوس ئی مونږ داسی لولو

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۙ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه د دی چه مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر ډېر لوی (په جنت کښی)

تفسير: یعنی نه یوازی دا چه د هغوی هغه قصور به ورو‌بښو چه د بشریت په اقتضاء له هغوی ځنی صادریږی بلکه عظیم الشان اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمایو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتو زمونږ ته هم دغه کسان دی صاحبان (ملګری د اور) د دوزخ.

تفسير: د پخوانی ډلی په مقابل کښی د هغی ډلی د سزا ذکر کاوه شی، چه د قرآن کریم صاف او صریح حقائق ئی دروغ بللی دی، یا ئی د هغو دلائلو او علایمو تکذیب کړی دی چه د حق، رښتیا او د پاک خدای جل جلاله لوری ته لار ښوونه کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَن يَبْسُطُوٓا۟ إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یاد کړئ تاسی احسان د الله (چه) پر تاسی (دی) کله چه قصد وکړ یوه قوم د دی چه راوغځوی دوی تاسی ته لاسونه خپل (او تاسی مړه کړی) نو منع کړل لاسونه د دوی له تاسی څخه، او وویریږئ تاسی (په هیرولو د نعمتونو کښی) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دی وکړی مؤمنان (چه الله کافی دی په رسولو د خیر او لری کولو د شر کښی)

تفسیر: د عمومی احساناتو له یادولو څخنی وروسته خصوصی احسانات هم را په یادوی. یعنی د مکی معظمی قریشو او د دوی مددګارانو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته ربړونه (تکلیفونه) ورپیښول، او د اسلام د امحا له پاره ئی ډیری پټی او لاسونه وهل. مګر د الله تعالیٰ فضل او رحمت د دوی د هغو چلونو او فریبونو مخه ونیوله نو ښائی چه د دی لوی احسان اثر او نتیجه داسی شی. چه مسلمانان له بری او غلبی میندلو سره خپل دښمنان له هر راز ظلم، تجاوز او تیری څخنی محفوظ وساتی! او د انتقام په څوښ (جوش) کښی هم د عدل او انصاف له لاری څخه کاږه نشی! لکه چه په پخوانی آیت کښی د هغه تاکید وکړ شو. ممکن دی چه چاته داسی یوه شبهه پیدا شی، چه د داسی معاندو دښمنانو په حق کښی په دی اندازه د رواداری او احسان تعلیم آیا د سیاست له اصولو خو به مخالفت نه وی؟ څکه چه د داسی پوست او نرم سلوک له لیدلو څخنی د مسلمانانو په خلاف د شریرانو او بد باطنانو د جرئت د زیاتیدلو قوی احتمال دی، نو د هغه ازاله ئی په ﴿ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴾ سره وفرمایله. یعنی د مؤمن خورا (ډیر) لوی سیاست «تقویٰ» او «توکل علی الله» دی. یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدل او پری توکل کول دی له الله جل جلاله څخنی د ویریدلو مطلب دا دی چه په ظاهر او باطن کښی له هغه سره خپله معامله صافه ولرئ! او په هغه عهد او پیمان چه تاسی کړی دی، خپله تینګه علاقه او پوره وفاداری وربښکاره کړئ! بیا نو لله الحمد له هیچا۔ او له هیڅ لوری ۔ هیڅ یوه خطره مونږ ته نشته. په ورستنی ایت کښی زمونږ د عبرت له پاره د داسی یوه قوم ذکر فرمایی چه هغه له الله تعالیٰ څخه بی ویری شوی ؤ ، بد عهدی ۔ او غداری ۔ ئی کړی وی، او په پای (اخر) کښی په ډیرو بدو ډولونو (طریقو) سره خوار او ذلیل شول.

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ

او خامخا په تحقيق اخيستی ده الله وعده محكمه له بنی اسرائيلو (اولادی د يعقوب نه)

تفسير: دا يوازی د محمدی صلی الله عليه وسلم د امت خصوصيت نه دی، بلكه له نورو امتو څخنی ئی هم داسی عهد اخيستی دی.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا ۗ وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّيْ مَعَكُمْ ۗ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُلِيْ وَعَزَّرْتُمُوْهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَّاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ⑫

او ولېږل (مقرر كړل) مونږ له دوی نه دوولس «تنه» مشران (ضامنان د قوم د دوی په وفا د وعدی سره) او وفرمايل الله (اسرائيلو ته) بيشكه زه له تاسی سره يم (په معاونت او نصرت سره،) (او وی فرمايل قسم دی) خامخاكه قائم كړئ تاسی (سم اداء كړئ سره له تولو حقوقو لمونځ او وركړئ تاسی زكوة (د اموالو خپلو مستحقانو ته) او ايمان راوړئ (يقين وكړی) تاسی په رسولانو زما او مدد (او تعظيم) وكړئ تاسی د دوی او قرض وركړئ تاسی الله ته قرض نيک (ښه وركړه بی‌منته بی‌احسانه بی‌ضرره د زړه له اخلاصه نو) خامخا لری به كړم زه هرو مرو (خامخا) له تاسی څخه گناهونه ستاسی او خامخا داخل به كړم هرومرو (خامخا) زه تاسی (هسسی) جنتونو ته چه بهيږی له لاندی د (ونو او مانيو د) هغو ويالی، نو هر څوک چه كافر شو وروسته له دی (وعدی) له تاسی نه نو په تحقيق وركه كړی ئی ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسير: د بنی اسرائیلو له (۱۲) قبائلو دوولس مشران حضرت موسیٰ علیه وعلیٰ نبینا السلام والصلوٰة غوره کړی وو چه مفسرینو د دوی نومونه هم له (تورات) څخه نقل کړی دی نو پر دوی باندی دا خبره لازمه وه چه په خپل قوم باندی ئی د عهد په پوره کولو کښی تاکیدونه کړی وی او د دوی د احوالو کتنه او مراقبت ئی کولی او عجیب اتفاق دا دی کله چه انصارو په «لیلة العقبه» کښی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په لاس بیعت وکړ، نو له دوی څخنی هم (۱۲) نقیبان غوره شوی وو، او هم دی (۱۲) تنو د خپل قوم له خوا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت وکړ د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په یوه حدیث کښی چه په محمدی امت کښی د (۱۲) خلیفګانو پخوا ویل کړی شوی دی، د هغو شمیر د بنی اسرآئیلو د نقیبانو له شمیر سره موافق دی. مفسرینو له تورات څخنی نقل کړی دی چه الله تعالیٰ حضرت اسمٰعیل علیه السلام ته فرمایلی ؤ زه به ستا په اولاد کښی (۱۲) سرداران پیدا کوم غالباً دا به همغه (۱۲) سرداران وی چه د دوی ذکر د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی شوی دی. یا خو دا د ﴿ إِنِّي مَعَكُمْ ﴾ خطاب همغو د بنی اسرائیلو دوولسو سردارانو ته دی. یعنی تاسی خپل فرض اداء کړئ! زما حمایت او امداد له تاسی سره دی. یا ګردو (تولو) بنی اسرآئیلو ته دی چه زه له تاسی سره یم. یعنی هیڅ وخت ما له خپل ځانه لری مه ګڼئ! هر هغه معامله چه په هر ځای او په هر وخت کښی ئی په پټه یا په ښکاره تاسی وکړئ زه ئی ګورم او اورم یی. نو ځکه هر شی چه کوئ! ښایی چه په پوهه او هوښیاری سره ئی وکړئ!

﴿ وَآمَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ ﴾ او ایمان راوړئ یقین وکړئ تاسی په رسولانو زما او مدد او تعظیم وکړئ تاسی د دوی) یعنی هر هغه رسول چه له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه وروسته راځی. د هغوی د تولو تصدیق او د زړه له کومی د دوی تعظیم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کښی له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستی (مدد) وکړئ.

﴿ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ ﴾ او قرض ورکړئ تاسی الله ته) یعنی ورکړه کوئ! په لاره د الله دپاره د ترقی د دین له قرض ورکولو څخه مراد دا دی چه د دین او د الله د رسولانو په حمایت او ساتنه کښی خپل مالونه صرف کړئ! همغسی چه قرض ورکوونکی خپلی روپی په دی مقصد بل ته پور (قرض) ورکوی چه د ده روپی به بیرته وررسیږی او قرض اخیستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه ګرځوی هم دا شان د همغه الله تعالیٰ له ورکړی شوی مال څخنی هر شی چه دلته د هغه په لاره کښی صرف کړ شی، هغه به له سره نه لړ او نه ورک کیږی، حق تعالیٰ نه د کومی مجبوری له امله (وجی) بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره ئی دا په خپله ذمه لازمه کړی ده چه هغه شی به سره له ډیری ګټی (فائدی) در ورسوی

﴿ قَرْضًا حَسَنًا ﴾ پور (قرض) نیک ښه ورکړه بی‌منته، بی‌احسانه بی‌ضرره د زړه له اخلاصه) له نیک څخنی مراد دا دی چه په اخلاص ئی ورکوئ! او له محبوبو او له مرغوبو شیانو او د حلالو، پاکو، صافو او ښو مالونو څخه ئی ورکوئ! (او ځواب د قسم دا دی)

﴿ لَأُكَفِّرَنَّ عَنۡكُمۡ سَيِّاٰتِكُمۡ ﴾ نو خامخا لری به کرم له تاسی څخه ګناهونه ستاسی) یعنی کله چه نیکی ډیری شی بدی بدلوی او محوه کوی یی. کله چه انسان د الله تعالیٰ د عهد په پوره کولو کښی زیار باسی (محنت کوی) او کوښښ کوی نو حق تعالیٰ تری نوری کمزوری او نیمګرتیاوی لری کوی. او د خپلی خوښی او قرب په مقام کښی ورته ځای ورکوی.
﴿ فَمَنۡ كَفَرَ ﴾ الآیة ـ نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی وعدی له تاسی نو په تحقیق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره د حق یعنی له هسی صاف او پاخه عهد او پیمان څخه وروسته هم که څوک د الله تعالیٰ په عهد وفا ونه کړی، او غدر او خیانت ته ملا وتړی ، نو وپوهیږئ چه ده د کامیابی او د نجات سمه لاره ورکه کړی ده او معلومه نه ده چه دی به د هلاکت په کومه کنده کښی ولویږی پر کومو شیانو باندی چه له بنی اسرآئیلو څخنی د عهد اخیستلو ذکر دلته شوی دی، هغه دا شیان دی د لمانځه او زکوٰة اداء کول. پر انبیاؤ باندی ایمان راوړل. په خپلو مالو او ځانو له انبیاؤ علیهم السلام سره مرسته (مدد) کول په دغو کښی اول بدنی عبادت دی. دوهم مالی عبادت دی. دریم د زړه او د خولی عبادت دی. څلورم عبادت، فی الحقیقت د دریم عبادت اخلاقی تکمیل دی. ګواکی د دی شیانو په تذکر سره ئی دغی لوری ته اشاره فرمایلی ده ، چه په ځان او په مال ، په قلب او قالب او په هر شی سره د الله تعالیٰ د اطاعت او له ده سره د وفاشعاری اظهار وکړئ! لیکن بنی اسرآئیلو په خپله خوښه او اختیار په پرله پسی ډول (طریقه) د عهدونو په ماتولو شروع وکره او په خپل هېڅ یو قول او اقرار باندی ټینګ ونه دریدل او له دی عهد ماتولو څخنی کومه نتیجه چه راڅرګنده شوی ده د هغی بیان په دغه آیت کښی فرمائی چه

فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ لَعَنَّٰهُمۡ وَجَعَلۡنَا قُلُوبَهُمۡ قَٰسِيَةٗۖ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَآئِنَةٖ مِّنۡهُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنۡهُمۡۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱصۡفَحۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ١٣

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکی وعدی خپلی لعنت وکړ مونږ پر دوی او ګرځولی دی مونږ زړونه د دوی سخت (چه هېڅ پند نه آخلی) چه اړوی (لری کوی) دوی کلمی (د تورات مخصوصاً محمدی نعت) له ځایونو خپلو (او په خپلی ناپاکی مدعا ئی اړوی) او هیره کړی ده دوی (غته) برخه اخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره (په تورات کښی چه هغه متابعت د محمد ؤ) او همیشه به ئی ته (ای محمده!) چه خبریږی په کوم

خیانت له دی (یهودانو نه) مګر لږ (کسان) له دوی نه نو عفوه وکړه «ای محمده!» له دوی نه او مخ وګرځوه (له دوی نه) بیشکه چه الله خوښوی احسان کوونکی

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد شړل او لری کول) ده. یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لری وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پری کښېښوده) او د دوی زړونه مو سخت کړل په ﴿ فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ ﴾ کښی ظاهر وفرمایل چه د دوی د ملعونیت او زړه سخت کیدلو سبب هغه عهد ماتول او بیوفایی ده چه د دوی خپل فعل دی. اما پر اسبابو باندی د مسبباتو مرتبول څرنګه چه د الله تعالیٰ کار ﺫ نو په دی لحاظ د ﴿ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوری وکړ شو ﴿ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ ﴾ اړوی دوی کلام د تورات، مخصوصاً محمدی نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلی ناپاکی مدعا) یعنی د الله تعالیٰ په کلام کښی تحریف کوی کله د هغه په الفاظو کښی، کله د هغه په معانیو کښی، کله په تلاوت کښی، د تحریف دغه ګرد (تول) اقسام په قرآن کریم او د احادیثو په کتابونو کښی ذکر شوی دی، چه پر هغو باندی لږ څه اعتراف د نن ورځی اروپائی (یورپین) عیسائیانو هم کړی دی.

﴿ وَنَسُوا حَظًّا ﴾ الآیة ـ او هیره کړی ده کتابیانو غته نفع اخیستل له هغه شی نه چه پند ورکړی شوی ﺫ دوی ته) یعنی لازم خو دا ﺫ چه اهل د کتاب د دغو آسمانی کتابونو له قیمتدارو پندونو څخنی فائدی اخیستلی وی، مثلاً د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم د راتګ او د نورو دینی مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کښی ارشادات موجود وو مګر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا ګرد (تول) شیان ئی له یاده وویستل بلکه د پندونو هغه ضروری برخی ئی هم ورکی کړی او اوس هم هغه پندونه او مفیدی خبری چه د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم له خولی هغوی ته کیږی د هغو هیڅ یو اثر نه قبلوی. حافظ ابن رجب حنبلی رحمة الله علیه لیکی «د نقض العهد» له سببه په دوی کښی دوه خبری پیدا شوی ـ ١ـ «ملعونیت» ٢ـ «قسوةالقلب» یعنی د زړه سختوالی د دی دواړو نتیجه دا دوه شیان شول. (اول) «د کلام الله تحریف» (دوهم) «په ذکر باندی نه نفع اخیستل» یعنی د لعنت په اثر د دوی دماغ ممسوخ شو، تر دی چه له نهایت بیباکی او بدعقلی څخنی د آسمانی کتابونو تحریف ته تیار شول. له بلی خوا کله چه د عهد ماتولو له نحوست او شومتیا څخه د دوی زړونه سخت شول، نو د حق د قبلولو او له پند څخنی د متاثر کیدلو ماده په دوی کښی پاتی نشوه. نو ځکه دوی خپل علمی او عملی دواړه قوتونه ضائع کړل.

﴿ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِّنْهُمْ ﴾ او همیشه به ته مطلع کیږی په کومه دغا له دوی نه) یعنی د دوی د دغابازی او خیانت‌کاری سلسله تر نن ورځی پوری جاری ده او وروسته له دی نه به هم جاری وی نو ځکه تل تاسی د دوی پر یوی نه یوی دغابازی او مکر و فریب او خیانت باندی

خبريږئ. (په ـ خائنة ـ کښې «ة» له پاره د مبالغې ده لکه علامة او نسابة کښې.)
﴿ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ﴾ : مګر لږ کسان له دوی نه چه هغوی خيانت نه دی کړی او نه ئې کوی لکه عبدالله بن سلام او نور چه په اسلام کښې داخل شوی دی رضی الله تعالیٰ عنهم.
﴿ فَاعْفُ عَنْهُمْ ﴾ الآية ـ نو عفوه وکړه! ای محمده له دوی نه.) يعنی کله چه د هغوی پخوانی عادت هم دا دی نو له داسی خلقو سره په هره جزئی خبره کښې د لګيدلو او د هغوی د خيانت د پردو لرې کولو او شلولو ته هيڅ ضرورت نشته ـ دوی پريږدئ او ترې تير شئ! او د دوی د خرابی بدل په عفوه او احسان سره اداء کړئ ! ګوندی چه له دی څخنی لږ څه متاثر شی. قتاده او نورو رحمة الله عليهم ويلی دی چه دا آيت په ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴾ الآية ـ سره منسوخ شوی دی. مګر دی ته هيڅ حاجت نشته څکه د قتال له حکمه دا نه لازميږی چه په هيڅ وخت او هيڅ موقع کښې دی هم د داسی قوم په مقابله کښې له عفوی او اغماض او تاليف القلوب او تيريدلو څخنی کار وانخيست شی. (بيضاوی وائی چه عفو او صفح مشروط دی په دی شرط سره چه دوی توبه وباسی او ايمان راوړی يا صلح وکړی او جزيه ومنی، نو په دی تقدير نسخ نشته او که عفو او صفح دواړه مطلق وی، نو دا حکم به د سيف په آيت سره منسوخ وی.)

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

او څينو له هغو کسانو څخنی چه وايی دوی بيشکه مونږ نصرانيان يو اخيستی ؤ مونږ محکم عهد د دوی نو هيره کړه دوی (غته) برخه آخيستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښې عداوت (دښمنی) او بغض (کينه) تر ورځې د قيامته پوری او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئې.

تفسير: يعنی **(واخذنا من النصاریٰ ميثاقهم کما اخذنا ممن قبلهم)** د نصاریٰ د کلمی مأخذ يا خو «نصر» دی چه معنی ئې مدد کول دی. يا د «ناصره» په لوری منسوب دی چه په شام کښې د هغی قريې نوم دی چه هلته مسيح عليه السلام هستوګنه درلوده (لرله)، نو څکه ورته ناصری مسيح عليه السلام هم وائی هغه کسان چه خپل ځانونه ئې «نصاریٰ» بلل ګواکی دوی د دی خبری مدعيان وو چه مونږ د الله تعالیٰ د حق دين او د انبياؤ عليهم السلام رښتينی حاميان

او ناصران یو! او د ناصری مسیح له متابعانو څخني یو. د ژبی د دعوی او ظاهری افتخار سره سره هغه لاره چه دوی د دین په چارو کښی غوره کړی وه په آینده کښی به ذکر شي.
﴿ اَخَذْنَا مِيْثَاقَهُمْ ﴾ الآية - اخیستی ؤ مونږ محکم عهد له نصرانیانو نه هم په انجیل کښی چه هغه د محمد صلی الله علیه وسلم متابعت و) یعنی د یهودانو په شان له دوی څخني هم کلک عهد اخیستلی شوی لیکن دوی هم په عهد ماتولو او بی وفایی کښی له خپلو پخوانیو څخه هیڅ کم نه وو. دوی هم له هغو ښو پندونو څخني هیڅ یوه فائده وانخیسته چه پر هغو ابدی فلاح او نجات مرتب ؤ بلکه په «انجیل - بائبل» کښی ئی د نصائحو هغه برخه بیخی پری نښوده چه فی الحقیقت د مذهب مغز وه (او هم د حضرت محمد صلی الله علیه واله و صحبه وسلم د متابعت په نسبت د هغه احکام ونه منل.)
﴿ فَاَغْرَيْنَا ﴾ الآية - نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښی عداوت ، دښمنی او بغض کینه) یعنی د نصرانیانو په منځ کښی یا د یهودو او نصاریٰ ؤ په منځ کښی به تل تر تله جګړی او عداوتونه قائمیږی. او د اسمانی تعلیماتو له ضایع کولو او هیرولو څخني کومه نتیجه چه پیښیدونکی وه هغه پیښه شوه. یعنی کله چه د الله تعالیٰ د وحی اصله رڼا (رڼرا) له هغوی سره پاتی نشوه، نو د اوهامو او هوسونو په تیارو کښی یو له بله سره ولګیدل. مذهب هغوی ته پاتی نشو، ولی مذهبی جګړی تر اوسه پوری پاتی دی. په دوی کښی په شلهاو فرقی پیدا شوی دی، چه دوی ګردی (تولی) په تیارو کښی یو له بلی سره نښتی دی. هم دا د فرقه واری تصادم چه بالاخره د دوی په منځ کښی په خورا (ډیر) سختو عداوتونو او کینو سره منتهی شو. په دی خبره کښی د شبهی ځای نشته چه نن د مسلمانانو په منځ کښی هم بیحده تفرق او تشتت او مذهبی تصادم شته، لیکن څرنګه چه له مونږ سره د الله تعالیٰ وحی او اسمانی قانون لله الحمد بی له زیادته او نقصانه محفوظ شته، نو ځکه سره له دومره اختلافاتو بیا هم د مسلمانانو یو لوی جماعت د حق او صداقت پر مرکز برابر قائم پاتی دی او پاتی به وی. بالعکس د یهودو او نصاریٰ ؤ اختلافونه یا مثلاً د «پروتستانت» او «رومن کاتولیک» او د نورو فرقو یو له بله سره په مخالفت کښی هیڅ یوه فرقه هم نن ورځ د حق او صداقت پر لویه لاره نه ده روانه او نه به د قیامت تر ورځی پوری هم په سمه لاره روانه شي، ځکه چه دوی د الله تعالیٰ د وحی هغه رڼا (رڼرا) د خپلو بیٰاعتدالیو او غلط کاریو په سبب له لاسه ایستلی ده چه بی له هغه هیڅ یوه انسان ته د الله تعالیٰ او د ده د قوانینو صحیح معرفت په لاس نشی ورتلی. اوس تر هغه پوری چه دوی د هغه محرف «انجیل بائیبل په لمن منګولی لګولی وی محاله ده چه تر قیامته پوری به هم دوی د پندو او محض بیٰاصولو اختلافاتو او فرقهواری د بغض او عناد له ظلمته ووځی او د حقانیت لاره ومونډلی شی او د ابدی نجات پر لویه لاره لاړ شی. باقی هغه کسان چه نن په اصل مذهب خصوصاً «عیسویت» پوری مسخری کوی او ملندی وهی او له هغه څخه توکی جوړوی او هغه کسان چه د «مسیحیت» لفظ یا موجوده «انجیل بائیبل» ئی محض د خو سیاسی ضرورتونو له پاره پریښی دی په دی آیت کښی د هغو نصاریٰ ؤ ذکر نشته، او که ومنل شی چه هغوی هم د دی آیت لاندی داخل

دی نو د دوی یو له بله سره عداوتونه او په خپلو منځونو کښې یو بل ته د مخالفت او عداوت لومی کښینول، او مکر او حیلې چلول او ښکاره محاربې هم د پوهانو له نظره پټ نه دی.
﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ تر ورځې د قیامت پورې) یعنې څو دوی پاتې وی (د آراؤ د تفرقې او د خواهشونو د اختلاف په سبب چه یو د بل پسې لویدلې وی) دا اختلافات او بغض او عناد به د دوی په منځ کښې موجود وی.
دلته د «تر قیامته» لفظ داسې دی لکه چه په محاورو کښې ویل کیږی «فلانی سړی به تر قیامته هم له فلانی کار څخه لاس وانخلی» چه په هغه سره دا مقصد نه دی چه هغه سړی به تر قیامته ژوندی پاتې وی او په هغه کار کښې به بوخت (مشغول) وی. مراد ئې دا دی چه که تر قیامته پورې هم ژوندی پاتې شی له دی کار څخه لاس نه اخلی نو په دی تقدیر په آیت کښې د ﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ له لفظ څخه دا خبره نه ثابتیږی چه د یهودو او نصارىٰ ؤ وجود به تر قیامته پورې پاتې وی. لکه چه زمونږ په زمانه کښې ځینو مبطلینو په خپلو تفاسیرو کښې لیکلی دی.
﴿ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ ﴾ الآية - او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئې) یعنې په آخرت کښې به په ښه ډول (طریقه) سره او په دنیا کښې به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی ته د دوی د بدو کارونو نتیجه ورمعلومه شی (چه کول به ئې له خیانت او د نعت له اخفاء ، مخالفت او نور، نو جزا به ورکوی دوی ته).

يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنتُمْ تُخْفُونَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَيَعْفُوا۟ عَن كَثِيرٍ ۚ

ای اهل د کتابو ! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) چه بیانوی (ښکاروی) تاسی ته ډیر له هغو شیانو چه وئ تاسی چه پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدی نعت) او عفو کوی (تیریږی) له ډیرو (شیانو)،

تفسیر: دا ګردو (تولو) یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی چه هغه نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ ، چه د ده د راتګ بشارت ستاسی په کتابونو کښې سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته. او پاک الله د دی رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه خپل پاک کلام جاری کړی دی. او هغه حقایق ئې تکمیل کړل چه له حضرت مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتې وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبرې چه تاسی پټولې او تغیر او تبدیل مو پکښې کاوه له هغو څخه ګردی (تولې) ضروری خبرې هم دی رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسی ته ظاهری کړی دی او له هغو خبرو ځنې تیر شوی دی چه اوس هغو ته

دومره ضرورت نه دی پاتی او یا په اظهار کښی ئی څه مصلحت نه ؤ.

قَدْ جَآءَكُم مِّنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِى بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ السَّلَٰمِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَٰتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِۦ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

په تحقیق درغلی دی تاسی ته له (طرفه د) الله څخه نور رڼا (رڼرا) یعنی محمد او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن) چه هدایت کوی په (هر یوه) له دی سره الله هغه چا ته چه تابع وی د رضاء د ده لاری د سلامتی ته او باسی دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا (رڼرا) د ایمان، یقین علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق،) خپل او هدایت (ښوونه) کوی دوی ته (په طرف د) لاری سمی صافی (د توحید.)

تفسیر: ښایی د «نور» نه پخپله نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم او له «کتاب مبین» څخه قرآن کریم مراد وی، یعنی یهودانو او نصرانیانو چه د الٰهی وحی رڼا (رڼرا) ضایع کړی ده او د اهواؤ او آراؤ په تیارو کښی ورک او په خپلو منځونو کښی د شقاق او نفاق او خلاف په کندو کښی لویدلی او په داسی تیلماتیل کښی سره اخته دی، چه له هغه څخه په موجوده حالت کښی وتل، تر قیامته پوری به هم ممکن نه وی ، نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم ووایه دوی ته چه د الله تعالیٰ په ډیری زوروری رڼا (رڼرا) سره ګرد (تول) جهان روڼ شوی دی. که د ابدی نجات پر سمه لاره باندی تلل غواړئ نو په دی رڼا (رڼرا) کښی د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی حاصلولو پسی شئ! چه د سلامتی ګردی (تولی) لاری به سمی او خلاصی مومئ! او له تیارو څخنی به وځئ! په دغه رڼا (رڼرا) کښی به بی له ربړه (مصیبت) او تکلیفه تللی شئ! او د هغه پاک الله د رضاء او خوښی چه تابع شوی یئ د هغه په لار ښوونی او لاس نیوونی سره به ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ بی تکلیفه طی کولی شئ!

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وایی دوی بیشکه چه الله هم دا مسیح زوی د مریمی دی،

تفسير: يعني الله بی له مسيح عليه السلام څخه كوم بل شی نه دی (معاذ الله) وائی چه په نصرانيانو كښی دا د «يعقوبيه ؤ» د فرقی عقيده ده چه د دوی په نزد د مسيح عليه السلام په قالب كښی الله تعالیٰ حلول كړی دی (معاذالله) يا داسی ويلی شی كله چه «نصاریٰ» د حضرت مسيح عليه السلام په نسبت د «الوهيت» قائلان دی او ورسره په خپلو ژبو د توحيد اقرار هم كوی، يعنی وائی چه الله جل جلاله يو دی، نو د دی دواړو دعواؤ لازمی نتيجی دا دی چه د دوی په نزد ما سوا له مسيح عليه السلام بل خدای نشته (استغفر الله) په هر حال او هر صورت چه واخيست شی د دی عقيدی د كفر په تصريح كښی هيڅ شبهه نشی كيدی.

قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ اَنْ يُّهْلِكَ الْمَسِيْحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهٗ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًاؕ

ووايه (ای محمده لدغو نصرانيانو ته) نو څوک به مالک شی (د منعی) له الله څخنی د يوه شی؟ كه اراده وفرمايی (الله) د دی چه هلاک كړی مسيح زوی د مريمی او مور د ده او هومره خلق چه په ځمكه كښی دی ګرد (تول) سره تول (بلكه هيڅوک ئی نشی كولی!)

تفسير: يعنی فرض كړئ كه قادر او قهار الله جل جلاله داسی اراده وفرمائی چه حضرت مسيح عليه السلام او بی‌بی مريم او ګرد (تول) وړاندنی او وروستنی د ځمكی اوسيدونكی سره يو ځای كړی او په يوه شيبه (يو ساعت) كښی ګرد (تول) سره مره كړی، نو هم دا تاسی وښيئ! چه څوک به ئی د ارادی مخه ونيولی شی؟ يعنی كه له ازله تر ابده پوری ګرد (تول) انسانان هم سره فرضاً تول كړل شی، او الله جل جلاله په يوه آن كښی د دوی د هلاكولو اراده وفرمائی نو د دوی ګرد (تول) اجتماعی قوت هم د الله تعالیٰ د ارادی مخه د لږ وخت له پاره هم نشی ځندولی (ملتوی كولی)، ځكه چه د مخلوقاتو محدود او وركړی شوی قوت او قدرت د الله تعالیٰ د لامحدوده او ذاتی قوت او قدرت په مقابل كښی داسی پوره عاجز او لاشی دی چه پر هغه هم دا خلق هم اعتراف كوی چه د دوی په رد كښی دا خطاب كيږی، بلكه په خپله مسيح ابن مريم عليه السلام هم چه هغه خلق ئی خدای بولی هم په دی باندی معترف دی لكه چه د «مرقس» په «انجيل» كښی د حضرت مسيح عليه السلام دا مقوله موجوده ده «ای پلاره! هر شی ستا تر قدرت لاندی دی. ته له مانه دا (د موت) جام واړه وه! نه په دی شان چه زه ئی غواړم. بلكه په هغه دول (طريقه) چه ستا اراده ده.» نو كله چه هغه حضرت مسيح عليه السلام چه تاسی ئی خدای بولئ او د هغه ماجده والده صديقه بی بی مريمه چه ستاسی په زعم د خدای مور ده. كه دا دواړه هم سره له ګردو (تولو) هغو كسانو چه د ځمكی په سر هستوګنه لری، يو ځای شی د الله

تعالیٰ د مشیت او ارادی په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. نو تاسی په خپله فکر او اتکل وکړئ !، چه په خپله د هغه یا د هغه د والدی یا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهیت دعوی کول څومره گستاخی او سپین سترگی توب وی؟

د آیت په دی تقریر کښی مونږ د «هلاک» معنی په «موت» سره واخیسته، مگر د «جمیعاً» لفظ ته مو لږ وضاحت ورکړ د «جمیعاً» د لفظ کوم مدلول چه مونږ دلته بیان کړ، هغه د عربی امامانو له تصریحاتو سره بیخی موافق دی. له دی نه پرته (علاوه) دا هم ممکن دی چه په دی آیت کښی د «هلاک» معنی په «موت» سره وانه خیسته شی لکه چه «راغب» رحمة الله علیه لیکلی دی کله د «هلاک» معنی داسی وی چه کوم شی بیخی پوپنا (بالکل پنا)، نیست او نابود شی مثلاً ﴿ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ﴾ د الله تعالیٰ له ذاته ماسواء هر شی پوپنا (بالکل پنا) کیدونکی دی» په دی معنی سره د آیت مطلب به داسی وی که قادر خدای د حضرت مسیح علیه السلام او د ده د ماجدی والدی او د ځمکی د گردو (تولو) مخلوقاتو د قطعی نیست او نابود او بیخی پوپنا (بالکل پنا) کولو اراده وفرمایی نو څوک به ئی د دی ارادی مخه ونیسی؟.

هغه کیږی چه الله ئی اراده کړی دا جهان به په یوه آن کښی بیکاره کړی حضرت شاه صاحب فرمایی چه «الله تعالیٰ په ځینو ځایونو کښی د انبیاؤ علیهم السلام په حق کښی داسی ارشاد فرمایی څو چه د هغو امت خپل انبیاء علیهم السلام د بندگی له حده پورته نه کړی که نه د نبیانو علیهم السلام هغه عالی مرتبه او مقام چه د خدای جل جلاله په نزد ئی لری د دی وړ (لایق) نه ؤ چه د دی خطاب مورد وگرځی.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ؕ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په مینځ د دوی کښی دی، پیدا کوی (الله) هغه چه اراده وفرمایی د (پیدا کولو یی)،

تفسیر: یعنی هر څه ئی چه اراده وی او په هر دول (طریقه) چه اراده وفرمایی هغه کوی مثلاً حضرت مسیح علیه السلام ئی بی پلاره او حضرت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی بی له موره او حضرت آدم علیه السلام ئی بی له موره او بی له پلاره پیدا کړی دی.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٧﴾

او الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (نو بی له پلاره بی

له موره او بی له والدینو ئی هم پیدا کوی)

تفسیر: د هیڅ زور د الله جل جلاله په مقابل کښی نه چلیږی، ګرد(تول) ابرار او اخیار هم هلته مجبور دی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصٰرٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ

او ویل یهودانو او نصرانیانو چه مونږ ځامن د الله یو (په قرب او منزلت کښی) او دوستان د ده یو،

تفسیر: ښایی دوی د دی له امله (وجی) خپلو ځانونو ته د خدای ځامن وایی چه د دوی په «انجیل بائبل» کښی خدای (اسرائیل یعقوب علیه السلام)خپل ړومبنی زوی او خپل ځان ئی د هغه پلار بللی دی، له بل لوری نصارىٰ حضرت مسیح علیه السلام ابن الله بولی (معاذ الله) نو ښایی غالباً به ئی د دی له پاره خپل ځانونه د ابناؤ الله په لفظ ستایلی وی چه د اسرائیل اولاده او د حضرت مسیح امت وګڼل شی او دا هم ممکن دی چه د «زوی» له ویلو څخه دا مراد وی چه مونږ د خدای په نزد د زیات خصوصیت او محبوبیت له امله (وجی) ده ته د ده د اولادی په شان یو په دی صورت کښی به د «ابناء» حاصل همغه شی کیږی چه د «احباء» د لفظ دی.

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوْبِكُمْ

ووایه (ای محمده! دی کتابیانو ته) نو ولی په عذابوی (الله) تاسی په سبب د ګناهونو ستاسی؟،

تفسیر: (حال دا چه نه عذابوی پلار زوی خپل او نه دوست خپل نو دروغجنان یئ تاسی) څرنګه چه د حقیقت له مخی د کوم مخلوق «ابن الله» کیدل بالکل محال او بدیهی البطلان دی او د ﴿ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗ ﴾ (٦ جزء د المآئدة (٥٤) (آیت (٨) رکوع) د مضمون له مخی الله تعالىٰ محبوب ګرځیدل ممکن ؤ نو ځکه په دی جمله کښی اول د «محبوبیت» د دعوی تردید وشو، یعنی هغه قوم چه د ښکاره بغاوتونو او ډیرو شدیدو ګناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوائیګانو او عذابونو کښی نیولی شوی دی او په آخرت کښی هم عقلاً او نقلاً د حبس دوام د سزا استحقاق لری آیا د داسی باغی او عاصی قوم په نسبت د یوی لمحی دپاره هم کوم ذی شعور داسی خیال کولی شی چه دا به د الله تعالىٰ محبوب او مکرم وی؟ پاک الله له هیڅ سره نسبی علاقه نه لری. د ده مهربانی او محبت یوازی له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلیدلی شی. داسی

پخو مجرمانو ته چه د خورا (ډیر) ډیرو سختو سختو سزاګانو مستحق او مورد شوی دی له دی
څخه شرم او حیا په کار ده چه دوی د «نحن ابنٰؤا الله - او - احباؤه» دعوی وکړی، د حضرت نوح
علیه السلام د زوی په نسبت سره له دی چه د ده صلبی زوی ؤ الله تعالیٰ وفرمایل چه
﴿ اِنَّهٗ لَيۡسَ مِنۡ اَهۡلِكَۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيۡرُ صَالِحٍ ﴾ (١١ د هود (٤٦) آیت ٤ رکوع) وځیږی له
نوحه د طوفان په موج فنا شی زوی د آزر ومومی له اور څخه نجات نو الله جل جلاله د
کتابیانو د دی وینا تردید چه «مونږ د الله ځامن او دوستان یو» فرمایی چه داسی نه ده

بَلۡ اَنۡتُمۡ بَشَرٌ مِّمَّنۡ خَلَقَ

بلکه تاسی (هم) یو بشر (بنیادم) یئ د هغو مخلوقاتو نه چه الله پیدا کړی دی،

تفسیر: «بشر» په لغت کښی اصلاً د پوستکی د باندی سطحی ته وایی. د هم دی لږ څه تناسب له سببه انسان ته «بشر» ویل کیږی ښای د دی لفظ له غوره کولو څخه په دی ځای کښی دا نکته په نظر کښی وی چه تاسی ته د الله تعالیٰ ځامن او محبوبان ویل لا څه چه شریف او ممتاز انسان هم نه ویلی کیږی، هم دا یوازی د بشری او شکل او صورت په لحاظ د الله تعالیٰ یو معمولی او عادی مخلوق او بنده بلل کیدی شئ اچه پیدایښت مو هم په همغی معتادی طریقی سره شوی دی لکه چه د نورو عمومی انسانانو شوی دی. نو بیا د «ابنیت» وهم له کوم ځای څخنی پیدا کیدی شی؟

يَغۡفِرُ لِمَنۡ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنۡ يَّشَآءُ

مغفرت کوی (الله) هغه چاته چه اراده وفرمایی (د مغفرت یی) او عذابوی هغه څوک چه اراده وفرمایی (د عذاب یی)

تفسیر: ځکه چه همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه څوک د مغفرت وړ (لائق) او کوم یوه ته سزا ورکړه شی؟

وَلِلّٰهِ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا وَاِلَيۡهِ الۡمَصِيۡرُ ﴿١٨﴾

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په منځ د دوی کښی دی او خاص هم ده ته دی

بیا ورتلل (د تولو، نو وربه کړی هر چا لره جزا د عمل د ده)

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چه دی په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمائی یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولری، په دی کښی څوک له ده سره مزاحم کیدی نه شی. نه کوم مجرم ته د دی خبری توان او قدرت شته چه د ده له سلطنت او ځمکی او آسمان څخه د باندی ووځی او نه دا چه په آخرت کښی چیری تری وتښتی.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ مِّنَ ٱلرُّسُلِ أَن تَقُولُواْ مَا جَآءَنَا مِنۢ بَشِيرٖ وَلَا نَذِيرٖۖ فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞۗ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) بیانوی تاسی ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کیدو د وحی) کښی چه بیا چیری ونه وایئ تاسی (په قیامت کښی) چه نه ؤ راغلی مونږ ته هیڅ زیری کوونکی (په نعیم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: یعنی زمونږ احکام او شرایع په نهایت توضیح سره په ډیر ښکاره ډول (طریقه) سره بیانوی. د دی رکوع په شروع کښی ئی د بنی اسرائیلو (یهودانو او نصارىٰ و) د راز راز(قسم قسم) شرارتونو او حماقتونو بیان وفرمایل او دا ئی ښکاره کړه چه اوس زمونږ رسول صلی الله علیه و آله وسلم تاسی ته راغلی دی چه ستاسی غلطی چاری در واضحی کوی او تاسی له تیارو ځنی باسی او د رڼا (رڼړا) په لوری مو بیایی وروسته له دی پر دی باندی تنبیه فرمایی چه اوس د هدایت د رڼا (رڼړا) په لوری تلل پر دوو شیانو موقوف دی یو دا چه د الله تعالىٰ صحیح معرفت حاصل کړئ! او د خالق او مخلوق په نسبت غلطی عقیدی مه لرئ له
﴿ لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ ﴾ نه تر دی ځای پوری د دی جز بیان ؤ. دوهم څیز دا دی چه پر نبی الانبیاء صلی الله علیه وسلم ایمان راوړئ! چه د ګردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام د کمالاتو جامع او د الهی شرائعو خورا (ډیر) لوی او آخری شارح دی. د دی جز بیان په دی آیت ﴿ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ ﴾ الآیة ـ کښی کړی شوی دی. ﴿ فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞ ﴾ نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری ورکونکی او ویروونکی،) له حضرت مسیح علیه السلام نه نژدی (٦٠٠) کاله وروسته د انبیاؤ د

راتګ سلسله منقطع شوی وه. او ګرده (توله) دنیا تر ما شاءالله پوری د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تیارو کښی لویدلی وه د هدایت ډیوه مره شوی وه د ظلم او عدوان او الحاد تکی توری وریځی پر ګرد (تول) آفاق خوری شوی وی په دی وخت کښی د ګرد (تول) جهان د اصلاح له پاره پاک الله جل جلاله له ګردو (تولو) ځنی لوی «هادی» او بشیر» او «نذیر» راولیږه ! چه جاهلانو ته د دارینو د فلاح لاری ور وښیی او غافلان په خپل تخویف او انذار سره ویښ کړی او تیت همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولی، په دی شان په ګردو (تولو) مخلوقاتو کښی د الله تعالیٰ حجت تمام شو. که څوک ئی ومنی، او که ئی ونه منی.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٩﴾

او الله په هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه له هغی جملی نه د نبیانو علیهم السلام د سلسلی له قطع کیدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنی که تاسی د دی رسول خبره وا نه وریځ نو الله تعالیٰ قدیر دی چه بل یو قوم ستاسی په ځای ودروی چه د الله تعالیٰ پیغام به په پوره ډول (طریقه) سره ومنی او د الله تعالیٰ له رسول سره پوره ملګرتیا وکړی د الله تعالیٰ کار په تاسی باندی هیڅ نه دی موقوف.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فِيْكُمْ اَنْۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُمْ مُّلُوْكًا ۖۗ وَّاٰتٰىكُمْ مَّا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٠﴾

او (یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته ای قومه (زما) یاد کړئ تاسی نعمت (احسان) د الله پر تاسی باندی کله چه وګرځول (الله) په تاسی کښی (ډیر) انبیاء او وګرځول (الله) په تاسی کښی (یا له تاسی نه) باچایان او در ئی کړ تاسی ته هغه چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ یوه ته له خلقو (د زمانی ستاسی)

تفسیر: په «موضع القرآن» کښی دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار وطن (عراق) پریښود او د الله تعالیٰ په لاره د (شام) ملک ته لاړ او هلته ئی هستوګنه غوره کړه او تر یوی

مودی پوری ئی اولاد ونشو دلته الله تعالیٰ پری زیری وکړ چه «زه ستا زیاته اولاده خپروم او د (شام) ځمکی به هغوی ته ورکوم او نبوت، دین ، کتاب او سلطنت به د دوی په منځ کښی ږدم.» بیا ئی د حضرت موسیٰ علیه السلام په وخت کښی هغه وعده پوره کړه او بنی اسرائیل ئی د فرعون له بیګاره وژغورل (وساتل) او قبطیان ئی ډوب کړل سبطیانو ته ئی وفرمایل چه له (عمالقه ؤ) سره جهاد وکړئ، او د (شام) ملک ځانته فتح کړئ! بیا د تل له پاره د (شام) ملک ستاسی دی حضرت موسیٰ علیه السلام هغه دولس تنه سری چه د بنی اسرآئیلو په دوولسو قبائیلو باندی سرداران مقرر کړی وو (شام) ته ولیږل چه د هغه ملک حال احوال راوړی کوم خبرونه چه دوی د خپلو مطالعاتو په اثر راوړل له هغو ځنی دا څرګنده شوه چه د (شام) په ملک کښی خورا (ډیر) زیات محاسن او ښیګڼی (فائدی) شته او د هغو (عمالقه ؤ) زور او قوت ئی بیان کړ چه دوی پر شاماتو او شامیانو مسلط او حاکمان وو. حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته وویل «تاسی خپل قوم ته د (شام) محاسن بیان کړئ! مګر د دښمن د قوت څه ذکر مه کوئ!» له دوی ځنی یوازی دوو تنو پر دغه حکم عمل وکړ او لسو تنو نورو ئی تری مخالفت وکړ، کله چه نورو بنی اسرائیلو دا خبری واوریدی نو بی زړه شول. او ویی غوښته چه بیرته ستانه (واپس) شی او (مصر) ته راشی، د دی تقصیر له امله (وجی) تر څلویښتو کلونو پوری د شاماتو په فتح کښی ځنډ (تعطل) پیښ شو په دی موده کښی دوی په میدانونو کښی سرېداله ګرځیدل کله چه د هغه قرن او زمانی سری مړه شول نو د همغو دوو سړیو په لاس هغه فتح پوره شوه چه له موسیٰ علیه السلام څخه وروسته د ده خلیفه ګڼل شوی وو.

﴿ إِذۡ جَعَلَ فِيكُمۡ أَنۢبِيَآءَ ﴾ کله چه وګرځول الله جل جلاله په تاسی کښی ډیر انبیاء یعنی ستاسی د اعلیٰ جد حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی تر نن ورځی پوری څومره ډیر انبیاء علیهم السلام ستاسی په منځ کښی پیدا شوی دی. مثلاً حضرت اسمٰعیل، اسحٰق، یعقوب، یوسف او پخپله موسیٰ او هارون علیهم الصلوات والتسلیمات او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوی اوږدی زمانی پوری قائمه پاتی وه (چه تاسی ته به دوی ارشادات کول او پری مشرف او معزز کیدلی به!)

﴿ وَجَعَلَكُم مُّلُوكٗا ﴾ او وګرځول (الله په) تاسی (کښی یا له تاسی نه) باچایان یعنی د (فرعون) له خورا (ډیر) ذلت، سپک توب او غلامی څخه مو آزادی درکړه! او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط وګرځولئ! او له دی نه وړاندی ستاسی له منځه مو حضرت یوسف علیه السلام ته څرنګه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطاء فرمائلی ؤ. بیا وروسته مو هم حضرت سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او باچایان پیدا کړل ګواکی د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتو سره مو تاسی ته سر لوړی درکړه. ځکه چه په دینی مناصبو کښی خورا (ډیر) لوی منصب نبوت، او په دنیا کښی آخری اقبال آزادی او باچاهی ده، چه دا دواړه شیان (**الله جل وعلا شانه** تاسی ته ای بنی اسرایلو درعطاء او مرحمت فرمائلی دی.

﴿ وَءَاتَىٰكُم ﴾ الآیة - او در ئی کړ تاسی ته ای بنی اسرآئیلو هغه شیان چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ

یوه ته له خلقو د زمانی ستاسی) یعنی هر کله چه موسیٰ علیه السلام ته ئی دا خطاب وفرمایه چه پر بنی اسرآئیلو باندی د دنیا له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالیٰ زیاته مهربانی او لوریدنه شوی ده (لکه من، سلویٰ، د وریځی سوری، بهول د اوبو له تیږی (ګټی) او د بحر څیرول) د ﴿ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴾ حمل پر عمومو باندی به ځکه صحیح نه وی چه زمونږ د محمدیه صلی الله علیه وسلم امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کښی تصریح ده ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ (٤ جزء د آل عمران ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع) ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ ﴾ (۲ جزء د البقرة ۱٤۳ آیة ۱۷ رکوع).

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ فَتَنقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾

ای قومه (زما) ننوځئ تاسی ځمکی پاکی کړی شوی (د بیت المقدس یا د شام یا د ایلیا یا د اریحا) ته هغه ځمکه چه مقرره کړی ده الله تاسی ته (په لوح محفوظ کښی په شرط د ایمان ستاسی) او بیرته مه ځئ تاسی په شاؤ خپلو (له جهاده) نو وبه ګرځئ تاسی زیان‌کاران (په سعی خپلی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په خوا له دی نه له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی وه چه ستا اولادی ته به دا ملک ورکوم، او هغه وعده هرو مرو (خامخا) پوره کیدونکی ده، هغه خلق به نیکمرغه او بختور وی چه د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شی.
(نو ننوځئ! دی پاکی ځمکی ته! او شا مه ګرځوئ له جهاده که نه سخت نقصان به وګالئ! «برداشت کړئ») یعنی په جهاد فی سبیل الله کښی بی‌زړه‌توب، ویره او بی همتی مه کوئ! او د مریتوب (غلامی) د ژوندون په لوری مندی مه وهئ!

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾

وویل دغو (بنی اسرآئیلو) ای موسیٰ بیشکه په دی ځمکه کښی یو قوم دی ډیر زورور (چه مونږ ئی د مقابلی طاقت نه لرو) یعنی ډیر قوی هیکل، میړنی، پیاوړی او له رعبه ډک او ویروونکی دی او بیشکه مونږ له سره نه

ننوځو په دغې ځمکې کښې تر هغې پورې چه ووځي دوی له دی (ځمکی نه) نو که ووځي دوی له دی ځایه (بې له جنګه) نو بیشکه مونږ ننوتونکی یو.

تفسیر: یعنی د مقابلې همت په مونږ کښې نشته. هو! بې د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پخه او تیاره خوروـ تاسی د خپلې معجزی په زور دوی وباسئ!

قَالَ رَجُلٰنِ مِنَ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوْا عَلَيْهِمُ الْبَابَۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوْهُ فَاِنَّكُمْ غٰلِبُوْنَ ۚ

وویل دوو سړیو له هغو کسانو چه ویریدل (له الله نه) چه انعام (احسان) کړی ؤ الله په دوی دواړو چه ورننوځئ پر دوی (حمله کوونکی) په دروازو کښې، نو کله چه ورننوتئ تاسی دروازی ته نو بیشکه هم دا تاسی به غالبان یئ (پر هغوی ځکه چه دوی بې‌زړه دی)

تفسیر: دا دوه سړی یو حضرت یوشع بن نون رحمة الله علیه او بل کالب ابن یوفنا رحمة الله علیه وو چه له الله تعالیٰ ځنې ویریدل ـ نو ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هیڅ نه ویریدل. له الله ځنې ویریده متقی شه مسلمان چه وتښتی له تاجن وانس خبیث شیطان یعنی همت وکړئ! او د ښار تر وره پورې خو لاړ شئ! نو بیا به الله تعالیٰ هم تاسی ته بری درکړی ځکه چه الله تعالیٰ د هغه چا په مدد کښې دی، چه هغه په خپله څه حرکت وکړی.

وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۲۳﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسی ! که یئ تاسی مؤمنان (باور لرونکی په وعده د الله).

تفسیر: معلومه شوه چه د مشروعو اسبابو پریښودل «توکل» نه دی. بلکه «توکل» دا دی چه د کوم نیک کار په کولو کښې انتهائی سعی او کوښښ او آخری جداوجهد وکړ شی بیا د هغه په مثمر او منتج (نتیجه) کیدلو کښې پاک الله ته هیله (امید) او هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زیار (محنت) او کوښښ ونه نازیږئ! او مه مغروریږئ! باقی د مشروعو اسبابو پریښودل او تش تور امیدونه او هیلې لرل، له سره«توکل» نه، بلکه تعطل دی

مؤمنه! واوره! که کوښښ ونه کړی! په جداوجهد او عمل
هغه کالی به اغوستلی نه شی! چه درګندلی دی خیاط د ازل

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَآ اَبَدًا مَّا دَامُوْا فِيْهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَآ اِنَّا هٰهُنَا قٰعِدُوْنَ ﴿٢٤﴾

وویل دغو (بنی اسرآئیلو) ای موسیٰ بیشکه چه مونږ له سره نه ننوځو دی ښار ته هیڅکله څو چه وی دغه (عمالقه) پکښې پس ځه ته او (ځی دی) رب ستا (یا ته او مشر ورور او مربی ستا چه هارون دی) نو جنګ وکړئ تاسی دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو (له جنګه، په انتظار د بری ستا)

تفسیر: دا د هغه قوم مقوله او وینا ده چه د ﴿ نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ﴾ مدعیان وو. مګر داسی ګستاخی او سپین سترګی کول د دوی د دائمی تمرد او پرله پسی سرکشی او طغیان ځنی هیڅ لری او مستبعده نه دی.

قَالَ رَبِّ اِنِّىْ لَآ اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِىْ وَاَخِىْ فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٢٥﴾

وویل (موسیٰ) ای ربه (زما) بیشکه زه مالک نه یم (اختیار نه لرم) مګر د ځان خپل او د ورور خپل (چه هارون دی) نو بیلتون (جدائی) وکړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم فاسقانو کښې (چه د فرمان له دائری نه وتلی دی)

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام د دوی د دی وینا څخه خورا (ډیر) زیات خپه شو، او د خپګان په حالت کښې ئې دا پورتنی دعاء وکړه. څرنګه چه له ګردو (تولو) قومونو څخه د حکم نه منل او بی زړه توب او عصیان لیده کیده، نو ځکه ئې په دعاء کښې پرته (علاوه) له خپل ځان او له خپل ورور چه هغه هم یو معصوم نبی ؤ ، د بل چا ذکر ونه فرمایه یوشع رحمة الله علیه او کالب رحمة الله علیه هم د دوی دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً ۚ يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

نو وفرمايل (الله) پس بيشکه دغه (مقدسه ځمکه) حرامه کړی شوی ده پر دوی باندی (ننوتل هغی ته) څلويښت کاله چه حيران سرګردان به ګرځی دوی په (هم دی) ځمکه کښی، نو مه خپه (او متأسف) کيږه پر قوم فاسقانو (وتونکی له فرمانه).

تفسير: يعنی د بيلتون دعاء په حسی او ظاهری ډول (طريقه) سره خو قبوله نشوه. هو! معناً بيلتون وشو چه دوی تول سره په الٰهی عذاب کښی اخته شول حيران او سرګردان به سره ګرځيدل او حضرت موسیٰ او هارون عليهم االسلام د رسالت په پوره اطمينان او داده زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتی شول. لکه چه په کوم کلی کښی عمومی طاعون يا وبا ګډه شوی وی. او د زرهاؤ ناروغانو په منځ کښی دوه دری تنه پياوړی (مضبوط) او قوی القلب سړی وی چه د دوی په دارو او درمل، معالجه، تفقد او چاره جوړولو کښی مشغول وی که د ﴿ فَافْرُقْ بَيْنَنَا ﴾ معنی د «بيلتون وکړه» په ځای په «فيصله وکړه» سره شوی وی، نو دا مطلب به لا زيات واضح شوی وی. حضرت شاه صاحب ليکی چه دا ګرده (توله) قصه ئی کتابيانو ته واوروله، په دی مناسبت که تاسی هم د نبی آخرالزمان صلی الله عليه وسلم رفاقت ونه کړئ! لکه چه ستاسی نيکه ګانو د موسیٰ عليه السلام له رفاقته سر غړولی ؤ او له جهاده څخه ئی ځانونه بيرته ايستلی وو نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کيږی لکه چه په برخه ئی هم شو.
که تاسی د يوی لمحی له پاره دا ګرده (توله) رکوع تر نظره تيره کړئ! او د محمدی امت پر احوالو غور وکړئ! نو درښکاره به شی، چه پر مونږ باندی د الله تعالیٰ هغه انعامونه شوی دی چه نه په پخوانيو امتونو شوی دی او نه به ورستنيو باندی کيږی زمونږ له پاره ئی خاتم الانبياء سيدالرسل صلی الله عليه وسلم ته ابدی شريعت ورکړ او راويی ليږه او په مونږ کښی ئی هغه عالمان او امامان پيدا کړل، چه سره له دی چه د نبوت منصب نه لری، د انبياؤ عليهم السلام وظائف په ډير ښه ډول (طريقه) سره پای (آخر) ته رسوی د نبی عليه السلام نه وروسته د ده په امت کښی داسی ښه ښه خليفګان مشران او قائدان شوی دی چه ګرد (تول) جهان ته ئی د اخلاقو، سياست او نورو د اصولو هدايت ورکړی دی هم دی امت ته د «جهاد» امر هم شوی دی نه يوائحی له (عمالقه ؤ) سره، بلکه د ګرد (تول) جهان د جبارينو سره. تش د (شاماتو) د ځمکو د فتح کولو له پاره نه، بلکه په شرق او غرب کښی د «کلمة الله» د اعلا او د فتنی د منځه ايستلو له پاره.
له بنی اسرآئيلو سره الله تعالیٰ د ارض مقدسه د اعطاء وعده فرمايلی وه، ليکن له دی محمدی امت سره ئی داسی وعده فرمايلی ده ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾ وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه چه خامخا به خلیفګان کړی دوی په ځمکه کښی لکه چه خلیفګان کړی ئی وو هغه کسان چه پخوا له دوی نه وو او خامخا به ثابت کړی دوی لره دین د دوی هغه دین چه غوره کړی ئی دی دوی لره او خامخا به بدل ورکړی دوی لره پس له ویری د دوی امن ، عبادت به کوی دوی زما ، شریک به نه پیدا کوی دوی له ما سره هیڅ شی، او هر څوک چه کافر شو وروسته له دی نه پس دغه کسان هم دوی دی فاسقان» (١٨ جزء د النور ٥٥ آیت ٧ رکوع)

که موسیٰ علیه السلام بنی اسرائیلو ته له جهاده څنی د تښتیدلو ممانعت فرمایلی ؤ نو زمونږ محمدی صلی علیه وآله وسلم امت ته هم الله تعالیٰ هم داسی خطاب فرمایلی دی

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴾ ای مومنانو کله چه ملاقات وکړئ (مخامخ شئ په جنګ کښی) تاسی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی حال دا چه دوی غونډ وی د جنګ په ډګر کښی، نو مه ګرځوئ دوی ته شاوی خپلی په نیت د تیښتی» (٩ جزء١٥ آیت د الانفال ٢ رکوع).

انجام ئی دا شو چه د حضرت موسیٰ علیه السلام رفیقان له (عمالقه ؤ) څخه وویریدل او هسی بی‌زړه‌توب ئی وکړ، چه خپل نبی علیه السلام ته ئی داسی وویل ﴿ فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ ځه ته او رب ستا نو وجنګیږئ تاسی! دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو».

لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو د خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم په حضور کښی د «بدر» د غزا په مشوره کښی په لوړ غږ او جګ (اوچت) آواز داسی عرض وکړ «پر الله تعالیٰ قسم دی چه که تاسی د ترخه سیند (لوی بحر) په موجونو کښی د ننوتلو حکم مونږ ته وکړی مونږ به په هغه کښی هم خپل ځانونه ورګوزار کړو، او یو تن به هم له مونږ څنی پاتی نشی. او امید دی چه الله تعالیٰ به تاسی ته زمونږ له پلوه داسی شیان دروښیی ، چه د هغو له لیدلو څخه به ستاسی سترګی خوشاله او روښانه شی، مونږ به له خپل پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره ملګری یو، او له ده سره به یو ځای جهاد ته ځو، او له ده نه به وړاندی ، وروسته، ښی او کیڼ طرف ته جنګیږو، او جهاد به کوو. د الله تعالیٰ په فضل مونږ له هغو کسانو څنی نه یو، چه موسیٰ علیه السلام ته ئی ویلی وو ﴿ فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ د دی تعهد نتیجه داسی شوه چه په هومره موده کښی چه بنی اسرائیل له فتوحاتو څنی بی برخی او د (تیه) په صحرا او میره کښی سرګردانه ګرځیدل، له هغه څخه په لږه موده کښی زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو په مشرق او مغرب کښی د هدایت او د ارشاد بیرغونه ودرول ﴿ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (بنی اسرائیلو یا پر قوم خپل) خبر د دواړو ځامنو د آدم (چه هابیل او قابیل وو) په حقه سره

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام د دوو صلبی ځامنو (قابیل) او (هابیل) قصه او واقعی حال دوی ته واوروه! ځکه چه په دی قصه کښی د هغه یوه وورو ذکر دی چه د خپل بل وروړ پر مقبولیت او تقویٰ ئی حسد او رخه (کینه) کړی وه او په هم دی غیظ او قهر سره ئی هغه په ناحقه سره وواژه او د ناحقی وینی د عواقبو بیان پکښی کړی شوی دی
په ړومبی رکوع کښی راښودلی شوی وو کله چه (بنی اسرآئیلو) ته دا حکم ورکړ شو چه له ظالمانو او جابرانو سره قتال وکړئ! نو دوی وویریدل او تری وتښتیدل اوس د (هابیل) او (قابیل) قصه اوړول د دی خبری له پاره تمهید دی چه د متقیانو او مقبولو بندګانو قتل له ډیرو شدیدو جرائمو څخه دی او له هغه څنی خلق په ډیر بی انتهاء تهدید او تشدید سره منع کړی شوی دی، نو د هغه له پاره دا ملعونان څرنګه تل مستعد او تیار په نظر راځی. پخوا له دی نه هم دوی ډیر انبیاء وژلی وو. او اوس هم د الله تعالیٰ د ډیر لوی رسول صلی الله علیه وسلم په خلاف د بغض او حسد له لاری راز راز(قسم قسم) پلمی (منصوبی) او حیلی جوړوی. ګواکی د ظالمانو او شریرانو له مقابلی څنی ځانونه ایستل او د معصومو او بیګناهو بندګانو وژل او د هغوی پر خلاف د قتل او بندی کولو سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړول د دی قوم دود (رواج) او دستور دی. او سره له دی د ﴿ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ﴾ دعوی هم کوی. له دی تقریره سره سم د (قابیل) او (هابیل) قصه او بیا پر دی باندی د ﴿ مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴾ الآیة - تفریع، دا ګرد (ټول) به د هغه مضمون له پاره تمهید وی چه د دی قصی او د تفریع په پای (اخر) کښی ئی فرمایی ﴿ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﴾ الآیة -

إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ

کله چه نژدی کړه دواړو قربانی (د پسه او د غنمو د ستری الله ته) نو قبول کړ شو (پسه) له یوه د دی دواړو نه (چه هابیل ؤ) او قبوله نشوه (د غنمو ستری) له بله (چه قابیل ؤ)

تفسیر: یعنی د هغی جینئ نکاح چه آدم علیه السلام له خپل دستور سره سم له (هابیل) سره وتړله (قابیل) د هغی غوښتونکی شو، آخر د آدم علیه السلام په اشاره سره دوی دواړو د الله

تعالیٰ په دربار کښې څه نذر وړاندی کړ، تر څو دغه جینئ د همغه چا شی چه نذر ئې د پاک الله په دربار کښې مقبول شی. آدم علیه السلام ته داسی یقین پیدا شوی ؤ چه هم دا د (هابیل) نذر به ومانه شی لکه چه هم داسی هم وشو او آسمانی اور ښکاره شو، او د (هابیل) نذر ئې یووړ او هم دا په هغه وخت کښې د «قبول عندالله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَاَقۡتُلَنَّكَ ؕ

وویل (قابیل) چه خامخا به ووژنم تا هرومرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنی (قابیل) د دی مقبولیت له لیدلو ځنی د حسد او رخی (بغض) په اور کښې وسوځید. او د دی په ځای چه د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړی، له ډیره غیظه او غضبه ئې په خپل حقیقی وړور باندی د وژلو توربرېښ وکړ.

قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الۡمُتَّقِيۡنَ ﴿۲۷﴾

وویل (هابیل قابیل ته) چه بیشکه هم دا خبره ده چه قبلوی الله (قربانی) له پرهیزګارانو نه.

تفسیر: یعنی (هابیل) وویل چه په دی کښې زما څه قصور دی ، د الله تعالیٰ په دربار کښې د هیڅا زور او قوت نه چلیږی او یواځی هلته تقویٰ پکاریږی، ګواکی زما هغه نذرانه چه مقبوله شوه، د هغی سبب تقویٰ وه که ته هم ځان ته تقویٰ غوره کړی نو الله تعالیٰ له تا سره څه مخالفت نه لری.

لَئِنۡۢ بَسَطۡتَّ اِلَیَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِىۡ مَاۤ اَنَا بِبَاسِطٍ يَّدِىَ اِلَيۡكَ لِاَقۡتُلَكَ‌ۚ اِنِّىۡۤ اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۲۸﴾

قسم دی خامخا که دی راوغځاوه تا (ای قابیله) ماته لاس خپل دپاره د دی چه ته ووژنی ما نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چه ووژنم تا بیشکه زه ویریږم له الله چه رب (پالونکی د ګردو (تولو)) عالمیانو دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی که څوک په ناحقه سره بل وژني، نو ده ته اجازه شته چه هغه ظالم ووژني او که صبر وکړي، نو د شهادت درجه به مومي» او دا حکم د خپل مسلمان ورور په مقابل کښي دی که نه چیری چه شرعاً د انتقام او شرعي مدافعي مصلحت او ضرورت وي هلته مات لاس او پښه کیناستل جائز نه دی، مثلاً له باغیانو او کافرانو سره قتال په کار دی ﴿ وَالَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴾ «٢٥» جزء د الشوریٰ (٣٩) آیت ٤ رکوع) ﴿ إِنِّىٓ أَخَافُ اللَّهَ ﴾ الآیة - بیشکه زه ویریږم له الله چه پروردګار د ګرد (تول) جهان دی) یعني زه له تا څخه نه ویریږم. بلکه له الله تعالیٰ څخه ویریږم او غواړم تر هغه پوری چه شرعاً امکان وي، د خپل ورور په وینو خپل لاسونه ونه لړم. ایوب سختیاني رحمة الله علیه به ویل په محمدی صلی الله علیه وسلم امت کښي هغه ړومبی سړی چه په دی آیت ئی عمل وکړ، او خلقو ته ئی خپل دا تعمیل ورښکاره کړ، صاحب الحیاء والایمان ، جامع آیاة القرآن حضرت ذی النورین سیدنا (عثمان بن عفان) رضی الله عنه و «ابن کثیر» چه ده خپل سر جار (قربان) کړ ولی په دی باندی خوښ او رضاء نشو، چه د ده د سر په مقابل کښي د یوه مسلمان ګوته هم پری شي. رضی الله تعالیٰ عنه.

إِنِّىٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثْمِى وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾

په تحقیق زه اراده لرم د دی چه رجوع وکړی (اخته شی) ته په ګناه د (وژلو) زما او په ګناه خپلی (چه پخوا دی کړی ده) نو شی به ته له صاحبانو (ملګریو) د اور (د دوزخ) او هم دا (اور) دی جزا د ظالمانو (چه په ناحقه ویني تویوی،

تفسیر: یعني زما د قتل ګناه هم له خپلو نورو ګناهو سره یو ځای کړه، ستا د ګرد (تول) عمر ګناهونه ستا پر غاړه ثابت دی. او زما د ویني ګناه به هم لا پری زیاته شي، او د مظلومیت له امله (وجی) به زما ګرد (تول) ګناهونه رامعاف شي. «موضح القرآن» ابن جریر رحمة الله علیه د مفسرینو اجماع نقل کړی ده چه «باثمی» معنی هم دا ده. باقي هغه کسان چه دا ئی لیکلی دی، چه په قیامت کښي به د مظلوم ګناه په ظالم باندی اچوله کیږی، هغه مضمون هم په یوه حیثیت سره صحیح دی. مګر د محققینو په نزد هغه د دی آیت تفسیر نه دی. اوس د (هابیل) د کلام حاصل دا دی «که تا هم داسی نیت کړی وی، چه زما د وژلو وبال پر خپله غاړه واخلی، نو ما داسی اراده کړی ده چه د خپل ځان هیڅ مدافعه له خپله لوری ونه کړم، تر څو چه د عزیمت د ترک خبره هم پر ما باندی رانشی.»

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ

نو ښائسته کړ دغه (قابيل) ته (اماره) نفس د ده وژل د ورور د ده (چه هابيل ؤ)

تفسير: ښائی په ابتداء کښی لږ څه ويره او خوف ور پيدا شوی وی او ورو ورو اماره نفس به دا خيال پوخ کړی وی. او هم دا کيفيت عموماً د معاصيو په ابتدا کښی پيدا کيږی.

فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٣٠﴾

بيا وواژه (قابيل) دغه (هابيل) نو وګرځيد (قابيل په دنيا او عقبیٰ کښی په سبب د قتل د هابيل) له زيان کارانو

تفسير: دنيوی خسران خو دا دی چه داسی يو ښه ورور ئی له لاسه وايست چه د ده مټ او ملاتړ ؤ او پخپله ليونی او مړ شو.
په حديث شريف کښی راغلی دی «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسی ګناهونه دی چه له آخرته پخوا په هم دی دنيا کښی د هغو سزا ورکوله کيږی» او اخروی خسران ئی دا دی چه په دنيا کښی د ظلم، قطع رحم ، قتل عمد ـ او د بدامنی د دروازی له خلاصولو څخه (قابيل) د هغو ګردو (تولو) ګناهونو د سزا مستوجب هم کيږی، چه وروسته له دی نه له دی نوعی ګناهونو څنی په دنيا کښی وکړی شی، او دی به په هغو ګردو (تولو) کښی د بانی کيدلو له وجی شريک ګانه شی، لکه چه په حديث شريف کښی هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَّبْحَثُ فِى الْاَرْضِ لِيُرِيَهٗ كَيْفَ يُوَارِىْ سَوْءَةَ اَخِيْهِ ؕ قَالَ يٰوَيْلَتٰٓى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِىَ سَوْءَةَ اَخِىْ ۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النّٰدِمِيْنَ ﴿٣١﴾

نو ولیږه الله يو کارغه چه کوغالی ئی کاوه په ځمکه کښی (په مښوکه او پنجو خپلو سره) له پاره د دی چه وښيی دغه (قابيل) ته چه څرنګه پټه کړی

جته د ورور خپل (هابیل)، وویل (قابیل) ای افسوسه زما راشه دغه دی وخت دی (یعنی افسوس دی ماته) آیا عاجز وم زه له دی چه کیدی په شان د دی کارغه (په پوهه کښی) نو پټه کړی به می وه جثه د ورور خپل، نو وګرځید (قابیل په دی قتل د هابیل سره) له پښیمانی کوونکو څخه.

تفسیر: کله چه پخوا له دی نه بل کوم انسان نه ؤ مړ. نو ځکه (قابیل) پس له وژلو د (هابیل) څخه نه پوهیده چه دی د خپل ورور له مړی سره څه وکړی؟ تر څو چه ئی یو کارغه ولید چه په ځمکه کښی کنده کینی ـ او د بل کوم کارغه مړی په کښی پټوی، نو د هغه له لیدلو ځنی د (قابیل) سر ته څه عقل ورغی او له خپله ځانه سره ئی وویل چه «ښائی زه هم د خپل ورور مړی په ځمکه کښی هم داسی خښ کړم» او ده ته ارمان او افسوس هم ورغی چه «زه په پوهه عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږی او همدردی ـ کښی له دی کارغه څخه هم ښکته یم.» ښائی چه حق تعالیٰ د دی له امله (وجی) د یوه ادنیٰ ساکښ (ذی روح) په وسیله (قابیل) ته داسی تنبیه ورکړه چه هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشرمیږی ، او متأثر شی په ساکښانو (ذی روحو) کښی د کارغه دا خصوصیت دی چه دی د خپل ورور د مړی په ښکاره پاتی کیدلو باندی ډیر زیات شور ماشور کوی.

﴿ فَأَصْبَحَ مِنَ النّٰدِمِيْنَ ﴾ نو وګرځید قابیل په دی قتل د هابیل سره له پښیمانی کوونکو څخه) هغه افسوس او ارمان نه نافع دی چه له ګناه ځنی معذرت او انکسار او فکر او تدارک هم وی. په دی موقع کښی د (قابیل) افسوس او ارمان کول د الله تعالیٰ په عصیان او نافرمانی نه ؤ بلکه په خپل هغی بدحالی باندی ؤ چه د خپل هغه ورور (هابیل) له وژلو څخه وروسته ور رسیدلی وه.

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَنَّهٗ مَنْ قَتَلَ نَفْسًاۢ بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَآ اَحْيَا النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ

په سبب د دی (قتل) لیکلی وو (حکم کړی ؤ) مونږ پر بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب) چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بی له (عوض، بدل د) بل نفس نه (یا بی) له فساده په ځمکه کښی (چه په ملک کښی ئی فساد کړی وی) نو ګواکی وژلی ئی دی خلق ټول، او هر چا چه ژوندی کړو دغه (یو نفس چه سبب شی د ژوندون یی) نو ګواکی ژوندی کړی ئی دی خلق ټول،

تفسير: يعني په ناحقه قتل کښې ډير دنيوی او اخروی خسران دی. او خورا (ډير) خرابی نتيجې وربانده‌ی مرتبيږی. تر دی چه په خپله قاتل هم د دی حرکت څخه وروسته ډير افسوس او ارمان کوی او يو لاس پر بل لاس موښی نو له دی سببه مونږ بنی اسرائيلو ته داسی هدايت وركړ (چه بيشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی يو نفس بی له عوض او بدل د بل نفس څخه يا بی‌فساده په ځمکه او ملک کښې نو ګواکی وژلی ئی دی خلق تول) يعنی بی له دی چه هغه څوک وژلی وی او پری قصاص ئی کړی. په ملک کښې د فساد اچولو ډير صورتونه دی. مثلاً العياذ بالله اهل حق له حق دين څخنی منع کړی يا د انبياء عليهم السلام اهانت وکړی يا مرتد شی او د دی خبری وسيله وګرځی چه نور کسان هم له خپله ځانه سره مرتد او بی دينی ته ئی ترغيب کړی، (يا لاره وهل يا زنا د محصن) وقس علیٰ ذلک.(او هر چا چه ژوندی کړ يو نفس چه سبب شی د ژوندون ئی نو ګواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول،) ړومبی د ځمکی په مخ کښې لويه ګناه هم دا پيښه شوه چه «قابيل» د «هابيل» قاتل شو او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو. نو ځکه په «تورات» کښې داسی فرمايل شوی دی «که څوک يو سړی وژنی ګواکی چه ګرد (تول) خلق وژنی» يعنی د يوی ناحقی وينی له تويولو څخنی نور هم پر هغه جرم زړور کيږی نو په دی حيثيت سره هر هغه سړی چه بل وژنی ګواکی د بدامنی تاداو (بنياد) ږدی او هغه د ګردو (تولو) انسانانو د وژلو او د عمومی بدامنی ور، پرانيځی او هغه څوک چه يو سړی ژوندی کوی يعنی د کوم ظالم قاتل له لاسه ئی ژغوری (ساتی) ګواکی دی په خپل دی عمل سره نورو ګردو (تولو) انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتی کيدلو دعوت ورکوی او دغی نيکی ته دوی ګرد (تول) سره رابولی.

وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقيق راغلی وو دوی ته رسولان زمونږ په حکمونو ښکاره بيا په تحقيق سره ډير له دوی نه پس له دی (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کښې خامخا مسرفان (له حده تيريدونکی) دی.

تفسير: شيخ الهند رحمة الله عليه له «بينات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی او دا هم ممکن دی چه له «بينات» څخه هغه ښکاره معجزی او دلائل مراد وی چه هغو سره د کوم رسول د ﴿مِنْ عِنْدِ اللهِ﴾ کيدلو تصديق وکړی شی. يعنی د (بنی اسرائيلو) ډيرو خلقو داسی ښکاره آثار ليدلی دی او ډير هسی ښکاره حکمونه ئی اوريدلی دی. خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او

طغيانه او تيرى شخه ئى لاسونه نه دى اخيستى. د معصومو انبياؤ عليهم السلام وژل او په خپلو منځو كښى ناحقى وينى تويول، د دوى دائمى عادت دى او نن ورځ هم د خاتم الانبياء صلى الله عليه وسلم د قتل (معاذالله) يا ايذاء او د مسلمانانو آزار او تذليل له پاره هر راز (قسم) ناولى پلمى (منصوبى) او سازشونه كوى او دومره نه پوهيږى كله چه د «تورات» له حكم سره سم د يو سړى وژل په هر ډول (طريقه) سره چه وى دومره لوى جرم دى چه ګواكى د هغه قاتل د ګرد (تول) جهان د انسانانو قاتل دى نو د دنيا له ګردو (تولو) شخه زيات كامل او اكمل انسان او له ګردو (تولو) څخنى د مقبول او مقدس جماعت قتل او ايذاء پسى لويدل او له دوى سره جنګ او مقابلى ته ملا تړل د الله تعالىٰ په نزد ډير دروند او لوى جرم دى. د الله تعالىٰ له رسولانو او استاځيو سره جنګيدل ، په حقيقت كښى له حق تعالىٰ سره جنګيدل دى. ښايى د دى له امله (وجى) په دغه راتلونكى آيت كښى د هغو خلقو د دنيوى او اخروى سزاګانو ذكر كړى شوى وى چه له الله جل جلاله او له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره جنګيږى يا په دنيا كښى راز راز(قسم قسم) فسادونه خوروى او خپل ځانونه د «**مسرفون فى الارض** مصداق ګرځوى.

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

بيشكه هم دا خبره ده چه جزا د هغو كسانو چه جنګ كوى دوى له (دوستانو) د الله او د رسول د ده سره او سعى كوى (منډى وهى) دوى په ځمكه (په ملک) كښى له پاره د فساد (او بدامنى غورځولو) چه دوى وژلى شى يا دى په دار كړ شى يا دى پرى كړى شى لاسونه د دوى او پښى د دوى سره مخالفى (يعنى ښى لاس او كينه پښه يا عكس د دى) يا دى وشړلى شى له ځمكى (په حبس سره يا له هغه ځايه بل لرى ځاى ته) دا (مذكوره جزا) دغو (غلو) ته رسوايى ده په دنيا كښى او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت كښى عذاب ډير لوى،

تفسير: اكثر مفسرين له دى شخه لاره شوكول او داړه اچول مرادوى مګر كه دا الفاظ په خپل عموم باندى پريښود شى نو مضمون لا وسيع كيږى د دى آيت هغه شان نزول چه په صحيحو

احاديثو كښې راغلي دي هغه هم د هم دې مدعا مقتضي دي چه دا الفاظ پر خپل عموم پرېښود شي. «له الله جل جلاله يا د ده له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره جنګ کول» يا «په ځمکه کښې فساد يا بدامني خورول» دا دواړه لفظونه داسي دي چه په دې کښې د کفارو حملې د ارتداد، فتنې، لار شکول، داړه اچول ناحق قتل، نهب مجرمانه پلمې(منصوبې)، اغوا کوونکې نشرات مضر، تبليغات ګرد (تول) سره داخليدی شي او له دې ځنې هر يو جرم داسي دی چه د هغه مرتکب له دې څلورو واړو سزاګانو څخه چه پاس په دې آيت کښې ذکر شوې دي د يوې نه يوې هرومرو (خامخا) مستحق ګرځي د غلو احوال څلور صورتونه لري

١. چه مرګ ئې کړی وي مګر مال ورلو ته ئې وار نه وي رسيدلی. (نو داسي غله دې مړه کړی شي!)

٢. چه هم ئې مرګ کړی وي او هم ئې مال وړی وي. (نو داسي غله دې وروسته له وژلو پر دار کړی شي!)

٣. چه مال ئې لوټ کړی وي خو مرګ ئې نه وي کړی.(نو د داسي غله دې لاسونه او پښې سره مخالفې پرې کړی شي.)

٤. چه نه ئې وژل کړي وي او نه ئې مال وړی وي. او د قصد او تياری نيولو څخه وروسته نيول شوي وي، (نو داسي غله دې په بندی کولو سره د مځکې له مخ څخه ورک شي) په دغو څلورو حالتونو کښې بالترتيب هم دا څلور سزاګاني مقرر دي چه پاس (په آيت او بين القوسين کښې) ذکر شوي دي. د غلو بل کوم لرې ځای ته فرارول او هلته ئې بندی کول او قيد ساتل زمونږ د امام اعظم ابو حنيفه نعمان بن ثابت بن زوطی بن ماه رحمه الله) مذهب دی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ۖ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾

مګر هغه کسان چه توبه وباسي پخوا له هغه نه چه قادر شئ (تاسې) پر هغوی باندې (نو دا حدود الله ترې ساقطيږي) نو پوه شئ په دې چه بيشکه الله ښه مغفرت کوونکی ډېر رحم والا دی.

تفسير: يعنې دا پاس ذکر شوې سزاوې چه د حدودالله او «حق الله» پر دول (طريقه) دي، دا ګردې (تولې) پخوا له نيولو څخه په توبه ايستلو سره معافيدې شي مګر حقوق العباد نشي معافيدلی يعنې که د چا مال ئې اخيستی وي نو ضمان ورکول پرې اوړي که قتل ئې کړی وي نو قصاصيږي. هو د دې شيانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولي حق دی.

تنبيه: له دې حد څخه ماسوا نور حدود په توبه باندې له سره نه ساقطيږي لکه د زنا حد، د

شرب الخمر حد، د سرقی حد، د قذف حد.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوٓا اِلَيْهِ الْوَسِيْلَةَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو!) وویریږئ تاسی! له الله او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره)

تفسیر: د «الوسیلة» تفسیر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه مجاهد، ابووائل، حسن او نورو اسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی نو د وسیلی لتولو معنی به دا وی چه د هغه د قرب وسیله ولټوئ! قتاده رحمة الله علیه ویلی دی «**ای تقربوااليه بطاعته والعمل بما يرضيه** د الله تعالیٰ نژدیوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل» یو شاعر وایی
اذاغفل الواشون عدنا لوصلنا - و عادالتصافی بيننا والوسائل
په دی کښی هم دغه د قرب او اتصال معنی مراده ده. او هم داسی دی هغه چه په حدیث کښی راغلی دی چه «وسیله» په جنت کښی یو ډیر ښه اعلیٰ منزل دی چه د دنیا کوم یوه بنده ته وررسیږی. رسول الله مبارک ارشاد فرمایلی «وروسته له آذانه له الله جل جلاله ځنی زما له پاره هم دغه مقام وغواړئ!» نو د هغه مقام نوم هم «وسیله» د هم دی له امله (وجی) ایښی شوی دی چه د جنت له ګردو (تولو) منازلو ځنی هغه مقام (عرش الرحمٰن) ته نژدی دی او د حق تعالیٰ د قرب په مقاماتو کښی له ګردو (تولو) څخه پاس واقع دی. په هر حال ړومبی ئی وفرمایل چه وویریږئ! له الله جل جلاله ځنی ، لیکن دا ویریدل داسی نه دی لکه چه سړی له مار یا لړم یا ځمری یا لیوه یا نورو ځنی ویریږی.؟ او تری لری تښتی بلکه له دی خبری څخه وویریږئ چه د ده له خوښی او رحمت څخه لری چیری ونه لویږئ! نو ځکه ئی وروسته له ﴿اتَّقُوا اللّٰهَ﴾ څخه ﴿وَابْتَغُوٓا اِلَيْهِ الْوَسِيْلَةَ﴾ وفرمائل یعنی د ده له ناخوښی، لریوالی او بیلتون څخه وویریږئ! او د وصول او قرب الی الله د حصول له پاره کوښښ وکړئ. او ښکاره ده چه له کوم شی سره مونږ هلته قریب کیدی شو چه تر هغه پوری د رسیدلو ګردی (تولی) لاری قطع او پری کړو او پر هغی باندی په تللو هغه ته ورسیدی شو نو د هم دی په نسبت فرمایی ﴿وَجَاهِدُوْا فِيْ سَبِيْلِهٖ﴾ وکړئ د ده په لاره کښی یعنی پر هغی باندی د تللو ښه پوره کوښښ وکړئ ﴿لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ﴾ څو تاسی د هغه قرب حاصل کړئ او په خپل مراد ورسیږئ او بریالیان (کامیاب) شئ!»

وَجَاهِدُوْا فِيْ سَبِيْلِهٖ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿٣٥﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کښی (د کلمة الله د اعلاء په غرض) له پاره د دی چه په مراد ورسیږی (خلاص شئ له عذابونو)

تفسیر: په پورتني رکوع کښې ئې د هغو کسانو د دنیوی او اخروی سزاګانو بیان وفرمایه چه له الله او د ده له رسول صلی الله علیه وسلم سره جنګونه کوی او په ملک کښې بدامني او فساد اچوی په دې رکوع کښې مسلمانان له هماغو سزاګانو ځنې ویروی او ورښیی کله چه شقي او بدبخت خلق له الله او له رسول الله سره جنګ وکړی نو تاسی د الله او رسول له خوا «جهاد» وکړئ! او که دوی په ځمکه کښې فساد خوروی نو تاسی په خپل کوښښ او ښه عمل سره د امن او آرامی د قائمولو له پاره فکر او کار وکړئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی که وی دوی ته هغه (اقسام د اموالو)چه په ځمکه کښې دی ټول او په قدر د دی نور (هم) له دی سره شی دپاره د دی چه فدیه وکړی دوی په هغه سره له عذابه د ورځې د قیامت څخه نو قبوله به نه کړه شی (دا فدیه) له دوی څخه او شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: په پخوانی آیت کښې دا ښودلی شوی وو چه انسان له الله جل جلاله ځنې په ویریدلو او د ده د قرب په حاصلولو ـ او د ده په لاره کښې په «جهاد» کولو سره د فلاح او بری امید او هیله (ارزو) کولی شی. په دې آیت کښې ئې تنبیه فرمایلی ده هغه کسان چه له الله تعالیٰ څخه غاړه غړوی، که په آخرت کښې د ځمکې د منځ ګردی (تولی) خزانې، بلکه له هغو څخه زیات هم صرف کړی ـ او په هغو سره د الله جل جلاله له عذاب څخه د خپل ځان ژغورنه (حفاظت) وغواړی، نو قبول به نشی ـ الغرض د آخرت بری او کامیابی په «تقویٰ»، «ابتغاء الوسیله» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلیدی شی ـ او په رشوت او فدیه او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلیږی.

يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنْهَا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

اراده به کوی (غواړی به) دوی چه ووځی دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چه نه به وی دوی وتونکی له هغه اوره او شته دوی ته عذاب دائم (بی انتهاء بلا انقطاع)

تفسیر: له ډیرو احادیثو څخه ثابته شوی ده چه ډیر ګناهګار مؤمنان به تر یوی مودی پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی ـ او بیا به ایستلی کیږی ـ او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلیږی ـ دا آیت له دغو احادیثو څخه مخالف نه دی ـ ځکه دلته په دی آیت کښی له ابتداء څخه یواځی د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٣٨﴾

او غل (نارینه) او غله (ښځه) نو پری کړئ تاسی لاسونه د دوی (دواړو) دپاره د جزا د هغه عمل چه کړی دی دواړو د تنبیه له پاره له جانبه د الله او الله ډیر قوی دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که اول ځلی غلا وکړی نو ښی لاس ئی له بنده پری کړئ! نور تفاصیل ئی د فقهی په کتابونو کښی موندل کیږی، په پخوانی رکوع کښی د داړی او نورو سزاګانو ذکر شوی ؤ ـ په منځ کښی د ځینو مناسباتو له امله (وجی) چه مونږ د هغو بیان کړی دی، مؤمنانو ته ځینی نور ضروری پندونه ورکړ شول، اوس بیا همغه پخوانی مضمون تکمیلوی ـ یعنی هلته د داړی سزا مذکوره شوی وه. په دی آیت کښی د غلا سزا راښیی ﴿ جَزَآءً ﴾ الآیة ـ یعنی هغه سزا چه غله ته ورکوله کیږی هغه د مسروقه مال سزا نه ده بلکه د ده د فعل «سرقی» سزا ده. تر څو چه په هغه سره نور غله ویښ او تنبیه شی. بلاشبهه په هر هغه ځای کښی چه دا حدود جاری کیږی نو دوه ـ دری غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا ور بیخی بندیږی نن ورځ د نوی «تهذیب مدعیان» دا راز حدود وحشیانه سزا بولی. لیکن که غلا کول د دی صاحبانو په نزد «یو مهذب کار» نه وی ـ نو یقیناً د دوی «مهذبه» سزا د دی غیر مهذب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کښی له سره مؤثره نشی واقع کیدی. که د لږ څه «وحشت» په تحمل سره ډیر غله مهذب شی ـ نو ښائی چه دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوښ شی ـ ځکه چه د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوی. ځینی په نامه مفسرین هم په دی کوښښ کښی دی چه « **قطع الید** لاس پری کول» د غلا انتهائی سزا وتاکی! (مقرر کړی) او له دی ځنی ښکته او

خفيفه سزا له حق شريعت څخه حاصله او استخراج كړى مگر مشكل خو دا دى چه له دى څخنى ښكته سزا نه په قرآن كريم كښې چيرى شته ـ او نه د نبوت په عهد او د لويو اصحابو په زمانو كښې د هغى كوم نظير او مثال ليدلى شوى دى. آيا كوم سرى داسى دعوى كولى شى چه په دومره اوږده زمانه كښې په هغو غلو كښې چه نيولى شوى دى يو تن هم ابتدائى غل نه ؤ، چه پر هغه باندى يواځى د جواز په ملحوظ د لاس پرى كولو په ځاى كومه ابتدائى سزا تطبيق او جارى شوى وى؟ ـ كوم ملحد په پخوانى زمانه كښې پر «حدالسرقه» داسى يوه شبهه كړى وه «كله چه شريعت د يوه لاس د بت پنځه سوه ديناره مقرر كړى دى، نو داسى يو قيمتدار لاس (چه په پرى كولو ئى پنځه سوه ديناره واجبيږى) د پنځو يا لسو روپيو په غلا كولو به څرنگه امكان ولرى چه پرى كړى شى؟» يوه عالم د ده په ځواب كښې څنگه ښه ويلى دى «**انها لما كانت امينة ـ كانت ثمينة، فلما خانت، هانت** كله چه هغه لاس امين ؤ قيمت ئى درلود (لرلو)، كله چه ئى غلا وكړه او خائن شو ـ نو ذليل شو» ﴿وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ او الله ډير قوى غالب دى ښه حكمت والا» لكه چه غالب دى نو ځكه حق لرى هر هغه قانون چه اراده ئى وكړى، جارى ئى كړى ـ او هيڅوك د ده په مقابل كښې څه نشى ويلى. او څنگه چه ورسره حكمت والا هم دى نو ځكه د دى خبرى هيڅ احتمال نشته چه تش د خپل كامله اختياره كار واخلى يا بى ځايه قانون نافذ كړى. او د خپلو ناتوانو بندگانو د مالونو د ساتنى له پاره څه انتظام ونه كړى ـ دا د ده له عزت او غلبى سره منافى دى ـ او د غلو او داړه‌مارانو هم داسى خوى او آزاد (او بى له نښى) پريښودل د ده له حكمت څخه مخالف كار دى.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوْبُ عَلَيْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣٩﴾

نو هر چا چه توبه وويسته (له بدو كارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح (ښه ئى كړ عمل خپل) پس بيشكه الله رجوع كوى (په رحمت سره) په ده بيشكه الله ډير مغفرت والا دى (د خطياتو) ښه مهربان دى (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعنى توبه كه رښتيا او د زړه وى چه د هغى له پاره دا هم ضرورى ده چه د غلا مال دى د هغه مالك ته بيرته وركړى. او كه ترى تلف شوى وى نو ضمان دى وركړى او كه ضمان هم نشى وركولى نو ښښنه دى ترى وغواړى، او پر خپل دغه فعل دى نادم او پښيمانه شى. او وروسته له هغه دى ترى د ځان ژغورنى (بچ كولو) عزم وكړى. نو له داسى توبى ايستلو څخنى هيله (امكان) او اميد شته چه حق تعالىٰ له ده څخه أخروى عقوبت هم لرى كړى چه د هغه په مقابل

کښې دنیوی سزا هیڅ اهمیت نه لری.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

آیا نه پوهیږې (ای محمده ! یا ای سامعه) چه بیشکه الله (خاص) دی ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکې په عذابوی (الله) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او مغفرت کوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (نو په تعذیب او مغفرت هم قادر دی)

تفسیر: کله چه حقیقی سلطنت او حکومت د الله تعالیٰ دی ـ نو بلا شبهه دی اختیار لری، هر هغه څوک چه مناسب وګڼی ، معاف ئی کړی ـ او هر هغه چاته چه په خپل حکمت او عدل سره د سزا ورکولو اراده وکړی سزا ورکوی ـ او نه یوائې دا چه د ده په معافولو او سزا ورکولو کښې ده ته کلی اختیارات حاصل دی بلکه د دی اختیاراتو له استعمالولو څخه ئی هیڅوک نشی منع کولی ـ ځکه چه دی پر هر شی باندی پوره قوت او قدرت لری.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا ۛ سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِن بَعْدِ مَوَاضِعِهِ ۖ

ای(زما) رسوله (محمده !) په غم کښې دی نه آچوی تا (فعل د) هغو کسانو چه جلتی کوی (او عناداً ځانونه غورځوی) په کفر کښې له هغو کسانو چه ویل دوی ایمان راوړی دی مونږ (تش) په خولو خپلو حال دا چه ایمان نه ؤ راوړی زړونو د دوی، او ځینی له هغو کسانو چه یهودیان دی (یعنی د بنی قریظی یهودیان او د مدینی منافقان) ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی

جاسوسی کوی) دپاره د دروغو ویلو ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی دوی جاسوسان دی دپاره د رسولو) قوم بل ته چه نه دی راغلی تاته (یعنی د خیبر بنی نضیر) آړوی دوی کلمی(د تورات) وروسته له هغو ځایونو خپلو څخه (چه الله ایښی دی).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی د داړی، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کیږی چه دوی په حدودالله کښی تحریفات وکړل او خپل ځانونه ئی د لوی عذاب مستحق وګرځول «بغوی» د دی واقعی تفصیل داسی لیکلی دی «د خیبر یو محصن نارینه یهودی له یوی یهودی ښځی سره چه محصنه وه ـ زنا وکړه سره له دی چه په «تورات» کښی د دی جرم سزا رجم (په ګټو سره ویشتل) ؤ مګر د دی دواړو اعتبار او لویی د هغه «رجم» د اجرا کیدلو مانع وګرځیدل نو په خپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه، او وی ویل «دا سړی چه په یثرب کښی دی محمد صلی الله علیه وسلم د ده په کتاب کښی د زانی له پاره د «رجم» حکم نشته، بلکه د دری وهلو حکم شته. نو «د بنی قریظی» له یهودانو ځنی څو سړی ورولیږئ! ځکه چه «بنی قریظه» د محمد همسایګان او له محمد سره د روغی معاهده هم لری چه دوی د هغه خیال رامعلوم کړی» هماغه ؤ چه یو څو تنه د دی خبری له پاره ولیږل شول چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه ـ او دا پوښتنه تری وکړی چه د «محصن زانی» له پاره څه سزا تجویزوی ـ «که دی د دری وهلو د سزا حکم وکړی نو تری اقرار واخلئ او ومنئ او که د «رجم» حکم واورئ! نو مه ئی منئ!» د دوی د دی پوښتنی په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «آیا تاسی زما پر فیصله قانع او راضی یئ ؟» دوی اقرار وکړ چه «هو!» دلته د پاک الله له لوری جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راوړ مګر هغوی له خپل اقراره بیرته وګرځیدل. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ستاسی لوی عالم د (فدک) وسیدونکی (ابن صوریا) څنګه سړی دی؟ ګردو (تولو) وویل چه «نن په ګرد (تول) جهان کښی د ده په شان په «موسوی شرائعو ډیر پوه او ښه عالم بل څوک نشته» رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راغوښت ـ او په ډیر سخت حلف سره ئی تری پوښتنه وکړه چه په «تورات» کښی پر دغی ګناه څه سزا مقرره ده؟ سره له دی چه نورو یهودانو د دغه حکم په پټولو کښی له هر ممکن کوښښ څخه کار اخیست ـ ولی د دوی دغه پرده د عبدالله بن سلام په وسیله له منځه تللی وه او حقیقت ښکاره شوی ؤ، خو سره له هغه «ابن صوریا» چه د دوی یو مسلم او معتمد عالم ؤ، په هر ډول (طریقه) سره چه ؤ په دغی خبری ئی اقرار وکړ چه د دی جرم سزا په «تورات» کښی هم دا «رجم» دی. وروسته له هغه (ابن صوریا) هغه ګرد (تول) حقائق هم څرګند کړل چه یهودانو په څه ډول (طریقه) سره د «رجم» حکم لیری او د هغه په ځای ئی دا حکم لیکلی دی چه زانی دی په دری سره وهلی شی. او مخ ئی تور او پر خره باندی دی چپه سپوره ګرځاوه شی الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځی) باندی د «رجم» امر

جاری کړ. او وئی فرمایل «ای الله! زه نن هغه ړومبنی سړی یم چه ستا دا حکم می په داسی حال کښی په دنیا کښی جاری کړ. چه هغه مړ شوی ؤ». د «سماعون» معنی ډیر اوریدونکی. او غوږ جارایستونکی ده نو بیا ده ډیرو اوریدلو» اطلاق کله کله پر جاسوسی هم کیږی او کله ئی معنی په «زیات قبول کوونکو» هم کیږی لکه «**سمع الله لمن حمده**» یعنی د اوریدلو معنی قبول کول دی. شیخ الهند رحمة الله علیه دلته اوله معنی مراد کړی ده لیکن ابن جریر رحمة الله علیه او نورو محققینو پر دوهمی معنی حمل کړی ده. «سماعون للکذب» یعنی د دروغو او باطلو ډیر منونکی او قبول کوونکی. «سماعون لقوم آخرین» یعنی بل جماعت (چه د خیبر یهودان دی) چه د (بنی قریظه) سړی ئی لیږلی ؤ- او هغوی په خپله تاسی ته درنه غلل د دوی د خبرو زیات منونکی (او دغه یهودیان داسی کسان دی چه) د الله تعالیٰ په احکامو کښی تحریف کوی، یا د یو ځای خبری په بل ځای پوری لګوی. (لکه د «رجم» آیت پټوی، او د هغه په ځای دری او مخ تورول ښیی)

يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ

وائی دغه (د خیبر یهودیان خپلو لیږلیو شویو ته) که درکړی شی تاسی ته دا (محرف حکم) نو وایی خلئ! (او وئی منئ) او که نه شو درکړی تاسی ته دا(حکم) نو ویریږئ تاسی (له قبوله د هغه)

تفسیر: یعنی که د دری وهلو حکم وموموئ، هغه ومنئ! که نه نه! ګواکی دوی غواړی چه د الله تعالیٰ شریعت د خپل هوا او هوس تابع کړی.

وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ

او هر هغه څوک چه اراده وکړی الله د فتنی (د ګمراه کولو) ئی نو له سره به مالک نشی ته (ای محمده!) د ده له پاره له الله نه د هیڅ شی. (چه فتنه او هلاک تری دفعه کړی)

تفسیر: هدایت او ضلالت، خیر او شر، هر شی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه نشی موجودیدی دا داسی یو اصل دی چه انکار ئی له تسلیم څخه ډیر مشکل دی فرض ئی کړئ! یو سړی د غلا کولو اراده کوی، لیکن د الله تعالیٰ اراده دا وی چه هغه غلا ونه کړی نو که دا سړی په خپله اراده کښی بری مومی نو لازمیږی چه (معاذالله) الله تعالیٰ د ده په مقابل کښی عاجز شو او که د الله تعالیٰ اراده د بنده پر ارادی غالبه شی، نو لازمیږی چه په دنیا کښی دی هیچری د

غلا او د نورو بدو کارونو هیڅ نوم او اثر پاتې نشي ـ او که الله تعالیٰ د خیر او د شر د هیڅ یوه اراده نه کوی، نو له هغه څخه (معاذالله) د ده تعطل یا غفلت او سفاهت لازمیږی « **تعالیٰ الله عن کل الشرور و تقدس**» پر دغو گردو (ټولو) شقوقو باندی له غور کولو څخه وروسته بیا ناچاره د همغی خبری منل لازمیږی چه هیڅ یو شی بې د ده د تخلیق د ارادی څخه موجود کیدی نشي. دغه مسئله ډیره مهمه او اوږده ده، زمونږ قصد دا دی چه په دی راز (قسم) مسائلو باندی یو مستقل مضمون ولیکو، والله الموفق.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دی چه اراده نه ده فرمایلې الله (د دی) چه پاک کړی زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کښې ذلت (شرمنده گی) او شته دوی ته په آخرت کښې عذاب ډیر لوی.

تفسیر: اول ئې د منافقانو او د یهودانو د عمل طرز، بیان کړ چه هغو کښې د څو عملونو بالخصوص ذکر شوی دی، تل دروغ ویل او د باطلو په لوری کږیدل، د اهل حق په خلاف جاسوسی کول، له بد باطنو او شریرو جماعتونو سره مدد کول د هدایت په خبرو کښې تحریف او تبدیل کول، د خپلی غوښتنی او خوښی له امله (وجی) د کومی حقی خبری نه منل، دا گرد (ټول) داسی خصلتونه او خویونه دی چه که په قوم کښې وموندل شی، نو د هغه مثال د رنځور په شان دی چه نه د دوا په استعمالولو پسې گرځی او نه له مهلکو او مضرو شیانو څخه پرهیز کوی د طبیبانو او ډاکترانو په هدایت او ویناگانو پوری خاندی او ملندی پری وهی پوهانو ته کنځلی کوی، د دوا نسخی څیروی او په خپله دواء هیسته غورځوی یا په خپل سر د هغه اجزاء بدلوی. او له خپل ځان سره داسی عهد هم کوی هر هغه دوا چه زما له غوښتنی او خوښی او مذاقه ځنی مخالفه وی هغه به زه له سره نه استعمالوم نو آیا که په داسی حالاتو کښې کوم ډاکتر او طبیب اگر که د ده پلار هم وی، د ده له معالجی څخه لاس واخلی، او داسی اراده وکړی چه اوس ښایی دا مریض د خپلو بې‌اعتدالیو او غلطو کارونو او د ضد او سرزوری نتیجه او ثمره وگوری نو آیا دا به د طبیب د بیرحمی یا بې‌اعتنائی دلیل او ثبوت وی؟ یا به په خپله د مریض ځان وژل گانه شی؟ اوس که هغه مریض له هغی رنځوری څخه مړ شی، نو طبیب پری نه ملزم کیږی چه د ده علاج ئې نه دی کړی ـ او روغتیا پسې ئې نه دی گرځیدلی بلکه په خپله همغه رنځور گرم او ملزم دی چه په خپل لاس ئې خپل ځان وژلی دی، او طبیب ته ئې موقع نه ده ورکړی چه د ده د صحت په اعاده ئې کوښښ وکړی. بیخی د هم دی په شان دلته د یهودانو

شرارت هوا پرستی، ضد، سرزوری عناد رخه (کینه) او حسد ئی په دی الفاظو سره بیان فرمایلی دی ﴿ وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ ﴾ الآية - د هر چا د گمراه کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی او ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ﴾ دا هغه کسان دی چه الله تعالیٰ د دی اراده نه ده فرمائلی چه د دوی زړونه پاک کړی.» د دی مطلب دا دی چه الله جل جلاله د دوی د بد استعدادونو او بدکاریو له سببه د خپل لطف او عنایت نظر له دوی ځنی اړولی دی چه وروسته له دی سمی لاری ته د دوی راتګ او د پاکی قبلولو توقع له دوی ځخه نشی کیدی تاسی د دوی غم مه خورئ! او خپل ځان مه پسی ځوروئ! لقوله تعالیٰ ﴿ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ ﴾ الآية - باقی دا شبهه چه الله جل جلاله پر دی باندی قادر دی چه د دوی هغه ګرد (تول) شرارتونه او غلطی چاری جبراً منع کړی او دوی مجبور وګرځوی چه هیڅ ضد او سرزوری ونشی کړی. نو بیشکه زه دا منم چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی دا کوم مشکل کار نه دی لکه چه په (١١) جزء د یونس د سورت په (٩٩) آیت ١٠ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ﴾ لیکن د دی دنیا ګرد (تول) نظام داسی کښیښود شوی دی چه بندګان د خیر او شر په اکتساب کښی مجبور نه دی او که تول یوازی د خیر په کولو سره مجبور شوی وی. نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کیدل او د حق تعالیٰ ډیر صفات به نه راڅرګندیدل - او د هغو د ظهور موقع به نه موندله کیده مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذوالبطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک یوم الدین، او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو - حال دا چه د دی عالم د پیدا کیدلو اصلی غرض او غایه دا ده چه د الله تعالیٰ د ګردو (تولو) کمالیه ؤ صفاتو مظاهره وشی، هر هغه مذهب یا انسان چه الله تعالیٰ فاعل مختار ګڼی، د خپلی دی دعوی په پای (اخر) کښی پرته (علاوه) له دی غرض ځخه بل شی نشی ښوولی. ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ (٢٩ جزء د الملک (٢) آیت (١) رکوع) له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته بلکه دومره لیکل هم زمونږ له موضوع ځنی زیات دی.

سَمَّٰعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّٰلُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَإِن جَآءُوكَ فَٱحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۖ

(دوی) ډیر اوریدونکی (جاسوسی کوونکی دی) له پاره د دروغ ویلو ډیر خوړونکی دی د حرامو نو که راغلل دوی تاته نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی یا مخ وګرځوه له دوی نه

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضی الله عنهم ځخه منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کښی ؤ، په آخر کښی کله چه د اسلام

تسلط او نفوذ کامل شو نو داسی ارشاد وشو. ﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ یعنی د دوی د منازعو فیصلی د شریعت له قانون سره سمی وکره!» مطلب دا چه د اعراض او د ځان په څنګ کولو څه ضرورت نه دی پاتی.

وَإِن تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَن يَضُرُّوكَ شَيْئًا ۖ وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

او که مخ وګرځوی له دوی نه (او حکم ونه کړی) نو له سره به ضرر ونه رسوی دوی تاته د هیڅ شی او که حکم (پریکړه) دی کوله نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی په عدل (انصاف) سره بیشکه الله دوست ګڼی عدل کوونکی (په حکم کښی چه ثواب ورکوی دوی ته).

تفسیر: قرآن کریم څو څو ځلی د دی خبری تاکید فرمایلی دی چه نه ښائی ستاسی د عدل او انصاف لمن د هیڅا په جبر، ظلم ، تجاوز او بی‌انصافی ککړه شی اګر که هغه سری ډیر شریر ظالم او خراب هم وی، ځکه چه عدل، انصاف او حق په حقدار رسول بی له زیادت او تقلیل داسی یو صفت دی چه د ځمکی او آسمان او د ګرد (تول) جهان نظام پری قائم دی.

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

او څرنګه به حکم (منصف) وګرځوی دوی تا (ای محمده) حال دا چه په نزد د دوی تورات دی چه (شته) په هغه کښی حکم د الله بیا ګرځی دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه، (چه دوی ته حکم وګرځولی) او نه دی دغه کسان له سره باور کوونکی(نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: یعنی د تعجب خبره دا ده چه یهودان تاسی منصف او حکم دروی او د هغه «تورات» په فیصله چه آسمانی کتاب ئی منی نه راضی کیږی نو په حقیقت کښی دوی پر هیڅ یو کتاب باندی ایمان نه لری نه پر قرآن کریم نه پر «تورات» باندی پخوانی رکوع کښی ئی د «تورات» او د «انجیل» مدح وفرمایله، او تنبیه ئی راکړه چه دغو نالائقانو د داسی عمده کتاب (چه

پکښې ډير علوم او هدايات ؤ) قدر ونه کړ، او داسې ئې ضائع کړ چه نن د اصلي شي پته لګول هم پکښې مشکل شوى دى بالاخره الله تعالىٰ په خپل بالغه حکمت او کامله رحمت سره بيخى په آخره زمانه کښې داسې يو کتاب را نازل کړ چه د هغو ګردو (تولو) پخوانيو کتابونو د اصلي مطالبو محافظ او مصدق دى، او د ده د ابدى حفاظت انتظام الله تعالىٰ په خپله ذمه اخيستى دى. فلله الحمد والمنة!

إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بيشکه مونږ نازل کړى (ليږلى) مو دى تورات (چه شته) په هغه کښې هدايت (لار ښوونه حق ته) او رڼا (رڼړا) (چه شرعى احکام پرى منکشف کيږى)

تفسير: يعنى د وصول الى الله طالبانو ته هدايت ـ او د هغو کسانو له پاره چه د شبهاتو او مشکلاتو په تيارو کښې بند پاتى دى د رڼا (رڼړا) کار ورکوى

يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّـٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبياؤ (د بنى‌اسرآئيلو) هغو چه حکم منونکى وو دوى (د الله) هغو کسانو ته چه يهوديان وو او (حکم به کاوه پرى) ربانى عارفانو او عالمانو (د دوى)

تفسير: يعنى په «تورات» کښې داسې عظيم الشان دستورالعمل او د هدايت آئين ؤ چه ډيرو انبياؤ ، اهل الله ؤ او علماؤ به د هغه له هدايتونو سره سم حکمونه صادرول او د منازعو او جګړو پريکړى به ئې په هغو سره کولى.

بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَـٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ عَلَيْهِ شُهَدَآءَ

په سبب د هغه شي چه طلب د حفاظت ئې شوى ؤ له دوى څخه چه کتاب د الله دى (يا) د دوى دپاره چه دوى ساتونکى درولى شوى وو پر کتاب د الله باندى او وو دوى په هغه باندى شاهدان (په حقانيت ئې يا ساتونکى له تبديله)

تفسير: يعنى دوى د «تورات» د ساتنى ذمه واران ګرځولى شوى وو ـ او زمونږ د قرآن کريم په شان د ﴿ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَـٰفِظُونَ ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوى ـ نو تر هغى پورى چه علماؤ ، احبارو

او نورو د خپلو ذمه واریو احساس کاوه «تورات» محفوظ او معمول ؤ ـ آخر د دنیا خوښوونکو بدو علماؤ په لاسونو تحریف او ضایع شو.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

نو مه ویریږئ تاسی له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق کښی) او وویریږئ له ما (په پټولو د حق کښی) او مه پیریږئ (مه اخلئ) تاسی په آیتونو زما قیمت لږ (چه هغه رشوت او جاه دی)

تفسیر: یعنی د خلقو له خوفه یا د دنیوی طمعی له امله (وجی) په آسمانی کتاب کښی تبدیل او تحریف مه کوئ ! او د هغه احکام او اخبار مه پټوئ! او د الله تعالیٰ له تعذیبه او انتقامه وریریږئ! د «تورات» د عظمت شان او مقبولیت له ښرګندولو ښخه وروسته دا خطاب یا خو د یهودانو هغو رئیسانو او عالمانو ته کړی شوی دی چه د قرآن کریم د نزول په وخت کښی وو ځکه چه هم دوی د«رجم» له آیت ښخه انکار کړی ؤ، او د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په نسبت پخوا ویل ئی پټ کړی وو او د هغه په معناګانو کښی ئی عجیب قسم تحریف او تبدیل او وراندی او وروسته والی کړی ؤ. یا په دی منځ کښی امت مسلمه ته نصیحت دی چه تاسی د نورو اقوامو په شان په هیڅ وجه له هیچا ښخه مه ویریږئ! یا د مال او جاه په محبت کښی په دغه اندازه مه اخته کیږئ! چه آسمانی کتاب ضایع کړئ! لکه چه لله الحمد دغه محمدی امت د خپل لوی قرآن یو توری هم نه دی لږ کړی او نه ئی ورک کړی او تر نن پوری د پاک قرآن مطالب له هر راز تغییر او تحریف ښخه محفوظ او مصون دی او تل به په دی مقصد لکه نن او پرون بریالی او کامیاب وی. او د مبطلینو او محرفینو هر راز (قسم) زیار (محنت) او کوښښ به په دغه مورد کښی بی اثره او ناکامه ثابتیږی.

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) دی الله نو دغه کسان هم دوی دی کافران

تفسیر: د ﴿ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ سره سم له حکم نه کولو ځنی غالباً دا مراد دی چه د منصوصو حکمونو له وجوده انکار وکړی او د هغه په ځای نور احکام په خپله رایه او غوښتنه سره منځ ته راوړی لکه چه یهودانو د «رجم» د حکم په نسبت هم داسی کړی وو نو د داسی خلقو په کفر کښی هیڅ شبهه نشته او که داسی مراد وی چه﴿ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ عقیدتاً منی، او پر خلاف د

هغه عملاً فيصله کوی، نو له کافر ځنی به عملی کافر مراد وی. یعنی د هغه عملی حالت د کافرانو په شان دی.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنفَ بِالْأَنفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ

او لیکلی (فرض کړی) وو مونږ پر دغو (یهودانو) په دی «تورات» کښی چه بیشکه نفس دی ووژلی شي په(بدل د بل) نفس کښی او سترګه دی (ړنده شی) په (بدل د بلی) سترګی او پوزه دی (پریکړه شی) په (بدل د بلی) پوزی او غوږ دی (پریکړی شی) په «بدل د بل» غوږ او غاښ دی (وویستلی شی) په (بدل د بل) غاښ کښی او پرهارونه قصاص (بدل) دی برابر،

تفسیر: د قصاص دا حکم په موسوی شریعت کښی ؤ او د اصولو ډیرو علماؤ تصریح کړی ده. چه هغه پخوانی شرائع چه زمونږ قرآن کریم یا زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه نقل کړی دی، په دی شرط چه د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار یا ترمیم نه وی فرمائلی د دی امت په حق کښی هم تسلیم دی. ګواکی بی له رده او له انکار د هغه اورول د تلقی بالقبول دلیل دی.

فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ

نو هر چا چه عفوه وکړه د دی قصاص نو دغه عفوه کفاره ده ده ته (یعنی دی په دغی عفوی سره له ګناه پاکیږی

تفسیر: یعنی د جروحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د ګناهونو کفاره ګرځی ـ لکه چه په ځینو احادیثو کښی د دی خبری تصریح شوی ده. او ځینو مفسرینو دا آیت د جارح په حق کښی ګڼلی دی ـ یعنی که مجروح جارح ته معافی وکړی ، نو د جارح ګناه معافیږی والراجح هو الاول.

وَمَنۡ لَّمۡ يَحۡكُمۡ بِمَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوۡنَ ﴿٤٥﴾

او هر څوک چه ونه کړ حکم په هغه شي چه نازل کړی (لیږلی دی) الله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ په دوی کښې «بني نضیر» چه ډیر معزز او قوي ګڼلی کیده له «بني قریظه» څخه ئی پوره دیت حصولاوه او کله چه د دوی د تادیی نوبت راته نو نیمایی دیت به ئی ادا کاوه ځکه چه «بني قریظه» د کمزوری له امله (وجی) له دوی سره هم داسې معاهده تړلی وه. اتفاقاً د «بني قریظه» له خوا د«بني نضیر» سړی وواژه شو دوی د خپل پخوانی دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت. «بني قریظه» د دوی په ځواب کښې وویل «ځئ! هغه زمانه تیره شوه چه مونږ ستاسی د زور او قوت په سبب مجبور شوی وو او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو اوس محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړی دی او د ده مبارکه دوره ده او دا امکان نه لری چه مونږ د هغه دیت په مقابل کښې چه له تاسی څخنی ئی آخلو دوه چنده ئی تاسی ته درکړو» د دی وینا غرض او غایه دا وه چه اوس د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجودیت کښې محال دی چه کوم قوی یو ضعیف لتاړ (چیت) او تر پښو لاندی کړی یا ئی وځبیښی ځکه چه په دی خبره باندی د ګردو (تولو) باور ؤ چه محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوی سره یو شان عدل او انصاف فرمایی او د اقویاؤ د ظلم او تیری په مقابل کښې د ضعفاؤ مرستی (مدد) او لاس نیوی کوی د دی معاملې پای او انجام داسې شو چه دوی ګرد (تول) سره محمدی دربار او عدلیی ته وروراندی شول او د «بني قریظه» هغه خیال چه د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت ئی کړی ؤ کتمت (هوبهو) درست او صحیح ووت. د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنۡ لَّمۡ يَحۡكُمۡ بِمَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ﴾ الآیة ـ له فرمائلو څخه د دی واقعی په لوری اشاره ده. او څرنګه چه ئی د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحاً انکار نه ؤ کړی بلکه وروسته له مفاهمی او مشاوری به ئی د شرعی حکم په خلاف یو حکم قائموه نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادی مخالفت نه بلکی عملی مخالفت ؤ نو ځکه ئی د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمایل یعنی دا صریح ظلم دی چه له قوی څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیستی شی.

وَقَفَّيۡنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمۡ بِعِيۡسَى ابۡنِ مَرۡيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ التَّوۡرٰىةِ وَاٰتَيۡنٰهُ الۡاِنۡجِيۡلَ فِيۡهِ هُدًى وَّنُوۡرٌ وَّمُصَدِّقًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ التَّوۡرٰىةِ وَهُدًى وَّمَوۡعِظَةً لِّلۡمُتَّقِيۡنَ ﴿٤٦﴾

او ولیږه مونږ وروسته له دغو انبیاؤ (یا پر پلو د دوی) عیسیٰ زوی د مریمی (یعنی چه د هغوی د پښو پر مندو، دی هم رهی (روان) ؤ) حال دا چه مصدق (رښتیا کوونکی) ؤ د هغه کتاب چه پخوا له ده ؤ له تورات (چه هغه هم حق سماوی کتاب دی) او ورکړی ؤ مونږ ده (عیسیٰ) ته انجیل (حال دا) چه په هغه کښی هدایت ؤ (حق ته) او نور (رڼا (رڼرا) وه (بیان ؤ د شرعی احکام) او حال دا چه مصدق (موافق) ؤ د هغه کتاب چه پخوا ؤ د ده له تورات او هدایت (لارښوونکی) ؤ او موعظه (پند) ؤ دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصدیق وفرمایه او هغه کتاب «انجیل» چه هغوی ته ورکړی شوی ؤ هغه هم د «تورات» مصدق دی او د «انجیل» نوعیت هم په رڼا (رڼرا) او هدایت او لارښوونه کښی د «تورات» په شان ؤ د احکامو او شرایعو په اعتبار هم د دی دواړو په منځ کښی لږ څه فرق ؤ لکه چه په ﴿ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ﴾ کښی اشاره ده. او دا فرق د «تورات» له تصدیق سره څه منافات نه لری لکه چه نن مونږ عظیم الشان قرآن منو او یواځی د هغه د احکامو په تسلیمولو سره لله الحمد د گردو (تولو) سماوی کتابونو د من‌عندالله‌توب تصدیق هم کوو.

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

او (فرمایلی ؤ الله) حکم دی وکړی اهل (عالمان) د انجیل په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) دی الله په هغه (انجیل) کښی او هر چا چه و نه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی دی الله نو دغه کسان هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یا خو دا حکم هغو عیسائیانو ته چه د انجیل د نزول په وخت کښی موجود ؤ ورکړی شوی ؤ چه د هغه نقل دلته فرمایی او کیږی چه هغو عیسایانو ته به چه د قرآن عظیم د نزول په وخت کښی مخاطب وو ویلی شوی وی هر هغه څه چه الله تعالیٰ په «انجیل» کښی نازل کړی دی سم له هغه سره دی عادلانه حکم وکړی! یعنی د هغو پخوا ویلو په پټولو یا په لغوو او مهملو تاویلاتو او بدلولو سره دی کوښښ نه کوی! چه په «انجیل» کښی د آخرالزمان او مقدس رسول صلی الله علیه وسلم «فارقلیط» په نسبت د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی ویلی شوی دی. دا به د الله تعالیٰ سخته نافرمانی وی چه د هغه جلیل هادی او لوی مصلح په نسبت چه حضرت

مسیح علیه السلام داسی فرمایلی دی «کله چه هغه حق روح راشی نو تاسی ته به د رښتینی گردی (تولی) لاری دروښیی» نو تاسی د هغه تکذیب ته ملاوی مه تړئ! او ابدی خسران مه قبلوئ آیا د مقدس مسیح علیه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه دی! او ځینی مفسرین وایی چه دغه امر د «انجیل» له نسخی څخه پخوا ؤ)

وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

او نازل کړی (لیږلی) دی مونږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چه مصدق (حق گنونکی) دی د هغه چه (نازل شوی دی) په مخ د ده کښی له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنی شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب)

تفسیر: د «مهیمن» معنی داسی بیان کړی شوی ده امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی او د هری معنی په اعتبار چه وی د قرآن کریم «مهیمن» توب د سابقو کتابونو له پاره صحیح دی د الله تعالیٰ هغه امانت چه په تورات، انجیل او نورو آسمانی کتابونو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ هغه له زوائدو سره په قرآن کښی محفوظ دی چه په هغه کښی هیڅ خیانت نه دی شوی او هغه ځنی فرعی شیان چه په هغو کتابونو کښی په هغی زمانی یا د هغو مخصوصو مخاطبینو دپاره حسب الحال ؤ هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل ئی وفرمایه او له هغی برخی څخه ئی چه د دی زمانی په اعتبار غیر مهم ؤ منصرف شو او سترگی ئی تری واړولی.

فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منځ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه شی چه لیږلی دی الله (تاته)

تفسیر: د یهودانو په منځ کښی څه جگړه سره پیښه شوی وه یوه ډله ئی (چه په هغی کښی لوی لوی مشهور علماء او مقتدایان شامل ؤ) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه او د هغی جگړی فیصله ئی وغوښتله او دا ئی هم وویل چه تاسی ته ښکاره ده چه گرد (تول) یهودان زمونږ په واک او اختیار کښی دی. که تاسی خپله فیصله سم زمونږ له غوښتنی سره وکړه

نو مونږ گرد (تول) مسلمانیږو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه او د دوی له دغی غوښتنی څخه ئی صاف انکار وفرمایه نو په دی مناسبت (او د دی نظریی په تائید) دا آیت نازل شو.(ابن کثیر)

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی (او مه اوړه) له هغه شی څخه چه راغلی دی تاته له حق څخه

تفسیر: په تیره فائده کښی د دی آیتونو کوم شان نزول چه مونږ لیکلی دی له هغه څخه صاف ښکاریږی چه دا آیت له هغی غوښتنی څخه وروسته نازل شوی دی. چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغوی په خوښی سره له کار کولو څخه انکار وفرمایه نو دا آیتونه د دوی د استقامت د تصویب او وروسته له دی نه هم د عصمت په هم دی شان باندی د ثابت او قائم پاتی کیدلو د تاکید له پاره نازل شوی دی. نو هغه کسان چه دا راز (قسم) آیتونه زمونږ د نبی علیه الصلوة والسلام د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوی ډیر ناپوه او قاصر الفهم دی.

۱. له یوه شی څخه د چا منع کول د دی خبری دلیل نشی کیدی چه د هغه شی مرتکب کیدل غواړی چه ورڅخه منع شوی وی.

۲. د انبیاء علیهم الصلوة والسلام له معصومیت څخه مطلب دا دی چه له دوی څخه د الله تعالیٰ معصیت نشی صادریدلی یعنی په هر کار باندی چه وپوهیږی هغه د خدای جل جلاله خوښ نه دی هغه نشی کولی. او که اتفاقاً کوم وخت په هیره او خطا یا د رای او اجتهاد په غلطی سره د راجح او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختیار کړی یا غیر مرضی، مرضی وگڼی او پری عمل وکړی چه هغه ته اصطلاحاً «ذلت» وایی نو داسی واقعات د عصمت له مسئلی سره منافی نه دی. لکه چه د حضرت آدم علیه السلام او د ځینو نورو انبیاؤ علیهم الصلوة والسلام واقعات د دی قضیی شاهد دی. د دی حقیقت له پوهیدلو څخه وروسته د ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾ او ﴿وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَآ أَنْزَلَ اللهُ إِلَيْكَ﴾ او د دی په شان د نورو آیتونو د مطلب په پوهیدلو کښی هیڅ قسم تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی ځکه چه په دغو آیتونو کښی یواځی د دی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه تاسی د دی ملعونانو د تلمیع او له خبرو جوړولو څخه بیخی مه متأثر کیږئ او داسی کومه رایه مه قائموئ چه د هغی په سبب بلا قصد د دوی د غوښتنو د اتباع صورت پیدا شی مثلاً په هم دی قصه کښی چه د دی آیتونو شان نزول دی یهودانو په څه عیاری او له فریبو ډکو صورتونو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی یوه دعوی وړاندی کړی وه او دا ئی څرگنده کړه چه که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغوی له رایو سره سمه فیصله وکړی نو گرد (تول) یهودان به مسلمانان شی دوی

پوهیدل چه له اسلام ځنی بل هیڅ یو شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نزد محبوب او عزیز نه دی په داسی موقع کښی ممکن ؤ چه خورا (دیر) لوی او مستقیم انسان هم دا رایه قائمه کړی وی ځکه کله چه د دوی د داسی یوی وړوکی غوښتنی له منلو څخه د داسی یو عظیم الشان دینی منفعت توقع کیدله، نو څه مضائقه ده په داسی خطرناک او مزلة الاقدام (ښوئدلو) موقع کښی قرآن کریم محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه ورکوی چه وګوره! په هیر او نسیان سره هم داسی یوه رایه مه قائموه چه ستا د لوړ شان سره مناسبه نه وی. د رسول الله مبارک کامله تقویٰ او انتهائی فهم او تدبیر خو د دی آیت له نزوله پخوا د دی ملاعینو د مکر او فریب تردید کړی دی و لیکن فرض ئی کړئ که داسی نه کیدی نو بیا هم د آیت مضمون لکه چه مونږ پخوا تقریر وکړ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عصمت له شانه سره اصلاً مخالف نه دی.

لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَّمِنْهَاجًا

هر چاته مقرر کړی مونږ له تاسی (ای امتونو!) یو شریعت (اصول) او لاره روښانه

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هر امت له پاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا (جدا) دود (رواج) او دستور او د کار طریقه مقرره کړی ده او سره له دی ګرد (تول) انبیاء او ملل په هغو دینی آسمانی اصولو او کلی مقاصدو کښی چه پری د ابدی نجات مدار دی یو له بل سره متحد او یو د بل مصدق دی بیا هم د جزئیاتو او فروعو په لحاظ هر امت ته د هغه له احوالو او مخصوصو استعدادونو او وخت او زمان او مکان سره سم خاص خاص احکام او هدایات ورکړی شوی دی، په دی کښی د هم دی فرعی اختلافاتو په طرف اشاره ده د «صحیح بخاری» له یوه حدیث څخه چه فرمایی ګرد (تول) انبیاء یو بل سره علاتی ورونه دی چه د دوی پلرونه سره یو وی او میندی سره بیلی وی ـ د هغه مطلب هم داسی دی چه د هغوی ګرد (تول) اصول سره یو او په فروعو کښی سره اختلاف لری. او څرنګه چه د مولود په تولید کښی پلار فاعل او مفیض او مور قابله او د افاضی‌محل ګرځی نو په هغه سره د دی په لوری یوه لطیفه اشاره هم وشوه چه د آسمانی شرائعو اختلاف د مخاطبینو پر قابلیت او استعداد پوری مبنی دی، که نه په مبدءالفیاض کښی هیڅ اختلاف او تعدد نشته. د ګردو (تولو) آسمانی ادیانو او شرائعو منبع همغه یو ذات او د ده ازلی علم دی.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ فِيْ مَآ اٰتٰىكُمْ

او که اراده فرمایلی وی الله نو خامخا به ئی ګرځولی وئ تاسی امت یو

(متفق په يو دين) او مګر (يى بيل بيل كړئ) ځكه چه وازمويى تاسى په هغه كښى چه تاسى ته ئى دركړى دى (له مختلفو شرائعو چه مطيع او عاصى سره بيل كړى)

تفسير: يعنى چه كوم يو له تاسى څخه د الله تعالىٰ پر مطلق مالكيت، محيط علم او بالغه حكمت يقين كوى او هر يو نوى حكم ئى حق او صواب ګڼى او په رضاء او رغبت سره ئى قبلوى او د يوه وفادار بنده په شان د هر نوى حكم په مقابل كښى هم د اطاعت له پاره تيار ولاړ او غاړه ايښودونكى دى!

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ؕ

پس وړاندى شئ تاسى يو تر بله نيكيو ته (او د فضائلو په اكتساب او له رذائلو څخه په اجتناب كښى تلوار كوئ!)

تفسير: يعنى د شرائعو د اختلاف له ليدلو څخه په قيل او قال، جنګ او جنجال او كړو بحثونو كښى مه لويږئ! او وخت مه ضايع كوئ! او د وصول الى الله د اراده كوونكو عملى ژوندون د تعقيب له پاره مندى ووهئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښيګڼو (فائدو) په اخيستلو كښى چالاكى ښكاره كړئ! چه د آسمانى شريعت له خوا تاسى ته دروړاندى كړى شوى دى.

اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ۙ﴿۴۸﴾

(خاص) طرف د الله ته بيرته ورتله دى ستاسى د ټولو نو خبر به كړى تاسى (په قيامت كښى) په هغه (امر د دين) چه وئ تاسى چه په هغه كښى به مو اختلاف كاوه

تفسير: يعنى د انجام خيال وكړئ! او د حسناتو او د خيراتو په تحصيل كښى خپل تيارى ښكاره كړئ! د دغو اختلافاتو او جګړو ګرد (ټول) حقائق به د قيامت له ورتللو څخه وروسته درڅرګنديږى.

وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ

أَنْ يَّفْتِنُوْكَ عَنْ بَعْضِ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ

او (ته لیږلی ئی مونږ او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چه حکم کوه ! په منځ د دوی کښې په هغه شی چه نازل کړی(لیږلی) دی الله او مه کوه متابعت د آرزوګانو د دوی او ویره کوه ! (ځان ساته) له دوی نه چه وا (نه) ړوی (ونه ګرځوی) تا له ځینی هغه شی څخه چه نازل کړی (لیږلی) دی الله تاته (ای محمده !)

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کښې که څه هم توله دنیا سره لاس او ګریوان وی، خو تاسی ته هم دا حکم دی چه سم له ﴿ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هیڅ پروا مه کوئ.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّصِيْبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوْبِهِمْ

نو که وګرځیدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده !) چه بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله چه ورسوی دوی ته (سزا په دنیا کښې) په سبب د ځینو ګناهونو د دوی

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کښې مومی لیکن لږ څه سزا دلته په دنیا کښې هم مجرم ته ورکوله کیږی تر څو نورو لیدونکو ته هم له هغی ځنی یو قسم تنبیه ورحاصله شی.

وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُوْنَ ﴿٤٩﴾

او بیشکه چه ډیر له خلقو څخه خامخا فاسقان دی (د الله د اطاعت څخه متمردین دی)

تفسیر: یعنی تاسی د خلقو د اعراض او انحراف ځنی ډیر مه خپه کیږئ په دنیا کښې تل فرمانبردار بندګان لږ وی.

﴿ وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴾ (۱۲ جزء د یوسف «۱۱» رکوع (۱۰۳) آیت.)

اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُوْنَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿٥٠﴾

آیا پس حکم د جاهلیت غواړی دوی؟ (او د الله له حکمونو ښه کوی) او ښوک ډیر ښه دی له الله ښخه له جهته د حکم هغه قوم ته چه یقین لری (په الله یعنی هیڅوک نه دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په مالکیت او شهنشاهی او کامل رحمت او محیط علم باندی کامل یقین لری. د دوی په نزد په دنیا کښی د هیچا حکم د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی د التفات وړ (لائق) نشی کیدی نو بیا ولی دا خلق د الله تعالیٰ د احکامو د رڼا (رنړا) له راتللو ښخه وروسته د ظنونو او اهواؤ او آراؤ او کفر او جاهلیت د تیارو په لوری تلل خوښوی؟

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی یهودیان او نصرانیان دوستان! (چه له دوی سره موالات او مودت وکړئ!)

تفسیر: «اولیاء» د ولی جمع ده «ولی» دوست ته هم وایی د «قریب، ناصر، مددګار» په معنی هم راځی مقصد دا دی چه مسلمانان له یهودو او نصاریٰ ؤ بلکه له ګردو (تولو) کفارو سره (لکه چه په (٥) جزء د نساء د سورت په (٢١) رکوع (١٤٤) آیت کښی تصریح شوی وه چه مسلمانان دی له کفارو سره دوستانه تعلقات نه قائموی) په دغه موقع کښی دی دا ملحوظ وی چه موالات، مروت، حسن سلوک، مصالحت، رواداری، عدل او انصاف دا ګرد (تول) شیان سره بیل بیل دی. د اسلام اهل که مصلحت وګوری، نو له هر کافر سره مشروع صلح او عهد او پیمان تړلی شی، ﴿ وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلۡمِ فَٱجۡنَحۡ لَهَا وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِ ﴾ (١٠) جزء د أنفال (٨) رکوع (٦١) آیت د عدل او انصاف حکم لکه چه له تیرو آیتونو ښخه معلوم شوی دی د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کښی لازم دی د مروت حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کیدی شی، چه د اسلامی جماعت په مقابل کښی د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړی، لکه چه د «الممتحنه» په سورت کښی به هم دی خبره تصریح شوی ده. پاتی شو «موالات» یعنی دوستانه اعتماد او یو له بل سره د ورورګلوی مرسته (مدد) او معاونت، نو هیڅ یو مسلمان حق نه لری چه دغسی تعلقات له کم غیر مسلم سره قائم کړی ـ هو! د صوری مؤالاتو چه تر ﴿ إِلَّآ أَن تَتَّقُواْ مِنۡهُمۡ تُقَىٰةً ﴾ لاندی داخل دی، او عمومی تعاون اجازه شته چه تری د اسلام او مسلمانانو پر وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لویږی له ځینو راشده ؤ خلیفګانو ښخه چه په دی مورد کښی فوق العاده تشدید او تضییق منقول دی هغه دی محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبنی وګڼل شی.

بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ط

(دوی یو تر بله) ځینې دوستان دي د ځینو نورو (ځکه چه تول سره په کفر کښې شریک دي او ګرد (تول) سره تاسې ته متفق دي)

تفسیر: یعنی د مذهبي ګوندونو (ډلو) او په خپل منځ کښې بغض او عداوت سره سره کفار یو له بل سره خپلوي او دوستانه تعلقات لري. یهودي له یهودي، نصراني له نصراني سره دوستي کولی شي. د اسلامي جماعت په مقابل کښې ګرد (تول) سره دوستان او معاونان او ملګري دي او د «**الکفرملة واحدة**» مصداق تمثیلوي.

وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَاِنَّهٗ مِنْهُمْ ط

او هر چا چه دوستي وکړه له دوی سره له تاسې ځنې نو بیشکه چه دي له هم دوی ځنې دی (نو مؤمنان دي ځان وساتي له دوستي د کفارو)

تفسیر: یعنی د هم دوی په ډله کښې شامل دی. دا آیتونه د رئیس المنافقین عبد الله بن ابی باره کښې نازل شوي دي. د ده تعلقات له یهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسې ګمان ؤ که پر مسلمانانو باندې کومه پیښه یا ربړ (تکلیف) واقع شي. او محمدي جماعت مغلوب شي نو له یهودانو سره به زمونږ دا دوستي په ښه راشي د هم دې واقعي په لوری په پخواني آیت کښې اشاره وشوه نو فی الحقیقت له یهودانو سره د منافقانو د موالات اصلي منشا، هم دا وه چه یهودان د اسلامي جماعت مقابل او د اسلامي مذهب ډیر بد دښمنان وو، ظاهره ده هر هغه څوک چه له یهودو او نصارىٰ ؤ یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دې نیت او حیثیت موالات وکړي، چه هغه د اسلام دښمنان وي. نو د هغه په کفر کښې هیڅ شبه نشته. په منافقانو کښې ځینې نور کسان هم وو چه هغوی په «احد» کښې کله چه د جنګ وضعیت بدل شو او د حرب فضاء ئې مکدره او خړه پړه ولیده، داسې ویناوې ئې کولې چه اوس به مونږ له فلاني یهودي او فلاني نصراني سره دوستي او ملګرتیا کوو، او که ضرورت پیښ شو د هغو په دین کښې به هم داخلیږو، نو د دا رنګ خلقو په نسبت هم د ﴿ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَاِنَّهٗ مِنْهُمْ ﴾ ظاهري مدلول علانیه صادقیږي پاتې شول هغه مسلمانان چه ئې له داسې نیت او منشاء څخه له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموي څرنګه چه د دوی په نسبت هم قوي خطره موجوده ده، چه دوی د کفارو له ډیرې ناستې ولاړې او اختلاط نه متاثر کیږي، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاروي، یا لږ تر لږه د کفر له شرکیه شعائرو او رسومو څخه دوی ته

کراهت او نفرت نه پاتي کيږي نو په دې اعتبار د ﴿فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡ﴾ اطلاق پر دوى باندې هم کيدى شي لکه چه د (المرء مع من احب) حديث د هم دې مضمون په لورې اشاره کوي.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥١﴾

بيشکه الله هدايت نه کوى قوم ظالمانو ته (چه ظلم کوى په ځانونو خپلو په دوستي کولو د کفارو سره)

تفسير: يعنى هغه کسان چه د اسلام له دښمنانو سره موالات او دوستي کوي او دى له امله (وجى) پر خپل ځان او مسلمانانو ظلم کوى او د اسلامي جماعت د مغلوب او مقهور کيدلو په انتظار کښې وي نو د داسي بدبخت معاند دغاباز قوم په نسبت داسي اميد نشي کيدى چه هغوى به د هدايت په لاره راشي.

فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يُسَٰرِعُونَ فِيهِمۡ يَقُولُونَ نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞۚ

نو وبه وينې ته هغه کسان چه په زړونو د دوى کښې مرض (رنځ د نفاق) دى چه ځغلي به په (دوستي د) دوى کښې وائي به دوى(په عذر کښې چه) ويرېږو له دې نه چه وبه رسيږي مونږ ته کومه حادثه

تفسير: دا همغه کسان دي چه د دوى په زړونو کښې د شک او نفاق مرض دى او د الله تعالىٰ پر وعدو باندې اعتماد او د مسلمانانو پر حقانيت يقين نه لرى. نو ځکه په مندو مندو ځي او د کافرانو په غيږو کښې پناه نيسي تر څو د موهومي غلبې په وخت کښې د فتحي له ثمراتو څخه متمتع شي او د دوى په زعم کښې له هغو آفاتو او گردشونو څخه چه پر اسلامي جماعت راتلونکي دي محفوظ پاتي شي. د ﴿نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞ﴾ معنى هم دا ده چه د دوى په زړونو کښې مکنونه وه ليکن هم دا د ﴿نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞ﴾ الفاظ کله چه د محمد صلى الله عليه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کښې له يهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو له پاره ويل نو د زمانې د گردش مطلب به ئې معذرتاً داسي ظاهراوه چه يهودان زمونږ بيپاريان او معامله داران دي مونږ له دوى څخه قرض او پور آخلو که مصيبت يا قحط يا بله کومه پيښه راشي نو دوى د هم دې دوستانه تعلقاتو له امله (وجى) زمونږ په ښه او کار راځي او د اړتيا (احتياج) په وخت کښې زمونږ لاس نيسي» د هم دې خيالاتو ځواب وروسته له دې

ورکاوه کیږي.

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

نو نژدې ده چه الله به راتله وکړي په برۍ (د رسول خپل په تقویت د اسلام سره) یا (به راوړي بل) یو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقینو) نو وبه گرځي دوی په هغه شي چه پټ کړي دي دوی په نفسونو خپلو کښې (له شک او دوستۍ د کفارو) پښیمانه.

تفسیر: یعني هغه وخت نژدې دی چه الله تعالیٰ خپل نبي صلی الله علیه وسلم ته قاطعه فتوحات او ځرګند برۍ عطا کړي او مکې معظمې ته چه د ګردو (تولو) عربو یو منلی شوی مرکز ؤ په فاتحانه صورت سره ننوزي یا ماسوا له دې په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړي چه د هغو امورو له لیدلو څخه د منافقانو دا ګرد (تول) باطل توقعات خاتمه ومومي او دوی ته دا ورځرګنده شي چه د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستۍ نتیجه بې له دنیوي ذلت او رسوایي او اخروي دردناک عذاب څخه بل هیڅ شی نشته کله چه د فضیحت او خسران دا نتائج ورپېښ شي نو هلته به بې له افسوسه او ارمانه بل هیڅ شی په لاس نه ورځي.
(لګیا وي تل په لوبو له نن ورځې وي بیغم) (الان قد ندمت وما ینفع الندم) لکه چه هم داسې وشو د اسلام د عمومي فتحې او غلبې او د مکې معظمې د نیولو او د نورو کامیابیو له لیدلو څخه وروسته د اسلام د دښمنانو زړونه مات شول او دیر یهودان ووژل شول او نور له وطنه وشړل شول د منافقانو ګردي (تولې) هیلې او امیدونه برباد شول او د مسلمانانو په مخ کښې ښکاره دروغجنان ثابت شول هغه ګرد (تول) کوښښونه چه د یهودانو په موالاتو کښې ئې کړي وو. بیخي خراب او ابته شول. د دنیوي خسران او اخروي هلاکت طوقونه ئې په غاړو کښې ولویدل په وروستني آیت کښې هم دا مضمون بیانیږي.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

اٰمَنُوۡا مَنۡ يَّرۡتَدَّ مِنۡكُمۡ عَنۡ دِيۡنِهٖ فَسَوۡفَ يَاۡتِى اللّٰهُ بِقَوۡمٍ يُّحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّوۡنَهٗۤ اَذِلَّةٍ عَلَى الۡمُؤۡمِنِيۡنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ يُجَاهِدُوۡنَ فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُوۡنَ لَوۡمَةَ لَاۤئِمٍ‌ ؕ

او وائی به هغه کسان چه مؤمنان دی (له تعجبه) آیا دا همغه کسان دی چه قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چه بیشکه دوی خامخا له تاسی سره دی (په دین کښی، نو فرمائی الله) باطل شول عملونه د دوی نو وګرځیدل دوی زیانکاران ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) هر څوک چه مرتد شو (وګرځید) له تاسی نه له دین خپل څخه نو عنقریب به راولی الله داسی یو قوم چه محبت کوی(الله) له هغوی سره او محبت کوی دوی له الله سره متواضع او مهربان به وی پر مؤمنانو غالب زبردست به وی پر کافرانو باندی جهاد به کوی دوی په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین) او نه به ویریږی دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکی،

تفسیر: په دی آیت کښی د اسلام د ابدی بقا او حفاظت په متعلق دا عظیم الشان پیشبینی او پخوا وینا کړی شوی ده، په پخوانیو آیتونو کښی له کفارو سره د موالاتو ممانعت کړی شوی ؤ، ممکن ؤ چه کوم سړی یا قوم د کفارو د موالاتو له سببه صریحاً له اسلامه وګرځی، لکه چه په ﴿ وَمَنۡ يَّتَوَلَّهُمۡ مِّنۡكُمۡ فَاِنَّهٗ مِنۡهُمۡ ﴾ کښی تنبیه شوی ده نو قرآن کریم په نهایت قوت او صفایی سره خبر ورکړ، چه که دوی له اسلامه واوړی. نو خپلو ځانونو ته به زیان ورسوی، او د دوی له ارتداده اسلام ته هیڅ څه ضرر نه رسیږی حق تعالیٰ به د دی مرتدینو په مقابل کښی داسی قوم راولی، چه دوی به له الله تعالیٰ سره محبت لری او الله تعالیٰ به هم له هغوی سره محبت لری دوی به پر مسلمانانو شفیق او مهربان او د اسلامی دښمنانو په مقابل کښی به غالب او زبردست وی. دا پخوا ویل بحول الله وقوته په هر قرن کښی پوره کیږی، د ارتداد خورا (ډیر) لویه فتنه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم له وفاته وروسته د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی شروع شوی وه، او څو قسم مرتدان د اسلام په مقابل کښی ودریدل، مګر د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په ایمانی جرأت او اعلیٰ تدبیر او د مخلصو مسلمانانو په صمیمیت او سر جاروونکو (عاشقانه او سرفروشانه) اسلامی خدمتونو سره هغه د ارتداد اور وواژه شو او ګرد (تول) عرب ئی بیا سره متحد او له نوی سره ئی د ایمان او اخلاص په لاره روان کړل نن هم مونږ پر له پسی ګورو کله چه څو تنه جاهل او طامع افراد له اسلامی حلقی څخنی خارجیږی، نو له دوی څخنی زیات بهتر تعلیم لرونکی غیر مسلم پوهان او محققان د اسلام په فطری جذب سره کش او په اسلام مشرفیږی، او پاک خدای د مرتدانو د غوږ تاوولو او سرزنش له

پاره داسې وفاداران او سرجاروونکي مسلمانان منځ ته راولي چه د الله تعالیٰ په لاره کښې د هیڅا د ملامتی او طعن او تشنیع څخه هیڅ پروا نه کوي.

تنبیه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب د دی آیت د دغی پخوا وینا په تصدیق د عربو دری طائفی مرتدی شوی.

۱ـ بني اسد (د طلیحه بن خویلد) قوم چه د پیغمبری دعوی ئی کړی وه او خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبه د دوی په جهاد مامور شو چه طلحه تری شام ته وتښتید او بیا ئی اسلام راوړ.

۲ـ بني مدلج د یمنی (ذوالحمار الاسود العنسی) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه او پر تمام (یمن) متصرف شو بیا د نجاشي د خوریی (فیروز الدیلمی) په لاس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په شپه کښې ووژلی شو.

۳ـ بني حنیفه د (مسیلمة الکذاب) قوم چه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه بیا دی د رسول صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته د (صدیق اکبر) په خلافت کښې د وحشي بن حرب د امیر حمزه رضی الله تعالیٰ عنه د قاتل په غشي او د (عبد الله بن زید الانصاریٰ) په توری ووژلی شو او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښې (۷) طائفی نوری هم مرتدی شوی.

۱ـ فرازه ۲ـ کینده ۳ـ غطفان ٤ـ بنو بکره ـ بنو یر بوع ٦ـ بنو سلیم ۷ـ د بنو تمیم ځینی سړی. او د عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښې غسان د (جبله بن الایهم) قوم نصرانیان شول، او (شام) ته وتښتیدل.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٤﴾

دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په تولو احوالو)

تفسیر: د انسان لوی سعادت او برې او د الله جل جلاله فضل دا دی چه دی په خپله د فتنی په وخت کښې د حق پر لاره ثابت قدم پاتې شي او په دی فکر کښې وی چه نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوری (وساتی)، هغو بندګانو ته چه د پاک الله اراده وی له دی اعلیٰ سعادت او لوی فضل څخه وافره برخه ورکوی، د ده فضل غیر محدود دی او هغه علیم او خبیر ذات ته ښه معلوم دی چه کوم یو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رٰكِعُوْنَ ﴿٥٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه دوست ستاسی(خاص) الله او رسول د ده دی او هغه کسان دی چه مؤمنان دی (مؤمنان) هغه کسان دی چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی زکوة او هم دوی رکوع (عاجزی) کوونکی دی(په لمونځ او زکوة خپل کښی) (یا) او ورکوی دوی زکوة (خیرات) حال دا چه دوی په رکوع (د نفلی لمونځ) ولاړ وی.

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی مسلمانان د یهودانو او نصرانیانو له موالاتو او رفاقت څخه منع شوی وو، چه د هغو له آوریدلو څخه وروسته طبعاً دا سوال پیدا کیده چه د مسلمانانو تعلقات او محبت او دوستی له کومو خلقو سره ښائی چه وی ؟ په دی آیت کښی دا ښوولی شوی دی چه د دوی اصلی رفیق ماسوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشی کیدی. (ځینی مفسرین وایی چه (عبد الله زوی د سلام) او نور د ده ملګری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او ورته ئی وویل «یا رسول الله! زمونږ قوم له مونږ څخه د اسلام راوړلو له سبب خپلوی پری کری. او د مکانی لریوالی له جهته ستاسی له مجلسه هم محروم یو، نو مونږ څرنګه ژوندون وکړو؟ نو د دوی د تسلی له پاره دا آیت نازل شو. ﴿ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﴾ **«رضینا بالله وبرسوله و بالمؤمنین اولیاء»** د ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴾ په نسبت روایت دی چه علی کرم الله وجهه یوه ورځ په رکوع کښی ؤ، چه چا سوال تری وکړ او د ده په لاس کښی ګوته وه، نو په قلیل عمل سره ئی وویسته او ور وایی چوله، نو دا آیت نازل شو.

د پاس آیت دوه ترجمی شوی دی

۱ـ دا چه دوهم ﴿ الَّذِينَ ﴾ یا بدل وی له تیره﴿ الَّذِينَ ﴾ څخه یا خبر دی د مبتداء محذوف نه چه «هم» دی.

۲ـ دا چه دوهم ﴿ الَّذِينَ ﴾ منصوب شی په مدحه سره. او ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ ﴾ الآیة ـ ځانته جمله شی.)

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ ع

او هر څوک چه دوستی کوی له الله سره او له رسول د ده سره او له هغو

کسانو سره چه مؤمنان دی نو بیشکه چه ډله د الله هم دوی دی غالبان (پر تولو)

تفسیر: د کفارو د کثرت او د مسلمانانو د قلت له لیدلو ځنی ممکن ؤ چه کم ضعیف القلب او ظاهر بین مسلمانان به په دی تردد کښی لویده چه له ګردی (تولی) دنیا سره د موالاتو انقطاع او د لږو مسلمانانو د رفاقت د اکتفاء په اثر غلبه خو پریږده بلکه د کفارو د حملو او یرغلونو له امله (وجی) د مسلمانانو د ژوند او بقا حفاظت هم مشکل دی نو د داسی کسانو د تسلی له پاره ئی وفرمایل چه د مسلمانانو ظاهری بی‌سری او بی‌سامانی او قلت ته مه ګورئ! په هره خوا کښی چه الله تعالیٰ او رسول الله او وفادار مسلمانان وی همغه پله به درنوی.
په خصوصیت سره دغه آیت د حضرت عباده ابن صامت رضی الله تعالیٰ عنه په صفت کښی نازل شوی دی، ځکه د ده تعلقات د (بنی قینقاع) له یهودانو سره ډیره ښه ؤ مګر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موالاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجی) له هغوی سره خپل تعلقات پری کړل رضی الله عنه)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَٱلْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ لههغه کسان چه نیولی دی دوی دین ستاسی مسخره او لوبی له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی څخه او (مه نیسئ) کافران دوستان

تفسیر: دلته له کفارو ځنی مشرکین مراد دی لکه چه له عطف ځنی ظاهر دی

وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

او وویریږئ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په رښتیا سره)

تفسیر: په تیرو آیتونو کښی مسلمانان د کفارو له موالاتو ځنی منعه کړی شوی وو، په دی آیت کښی په یوه خاص مؤثر عنوان سره د هغه ممانعت تاکید او له موالاتو څخه نفرت کړی شوی

دی، د یوه مسلمان په نظر کښې هیڅ یو شی د ده له مذهبه څخه معظم او محترم کیدی نشی نو ده ته ئی وښوول چه یهود او نصاریٰ او مشرکان ستاسی په مذهب باندی طعن او استهزاء کوی او پر شعائر الله (آذان او نورو) توکی او مسخری کوی، او هغه کسان چه ساکت دی هغوی هم د دی شنیعو افعالو په لیدلو سره خپل نفرت نه څرګندوی بلکه خوښیږی. د کفارو پر دغو احمقانه ؤ او سپکو حرکاتو باندی له اطلاع څخه وروسته آیا هغه مسلمان چه په زړه کښې د الله جل جلاله ویره او د ایمانی غیرت لږ څه شائبه لری له هغه قوم سره د موالاتو او دوستی د دود (رواج) او دستور د پیدا کولو یا ساتلو له پاره به یوه شیبه (ساعت) هم خوښ وی؟ که د دوی د کفر او عناد او له اسلام سره د دوی له عداوت څخنی نظر قطع کړی شی نو په دی قیم دین باندی د دوی هم دا تمسخر او استهزاء علاوه پر نورو اسبابو د موالات د ترک له پاره یو مستقل سبب دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

او کله چه غږ کوئ تاسی (او خلق رابولئ) لمانځه ته (یعنی آذان کوئ!) نو نیسی دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخری او لوبی (او ورپوری خاندی) دا مسخری په سبب د دی دی چه بیشکه دوی یو قوم دی چه هیڅ عقل نه لری.

تفسیر: یعنی کله چه آذان کوئ نو دوی سوځوی او له ډیره قهره پری مسخری کوی، چه دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بیعقلی دلیل دی د آذان په کلماتو کښې د پاک الله د عظمت او کبریاء اظهار او د توحید اعلان او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت اقرار دی چه د ګردو (ټولو) سابقینو انبیاؤ او آسمانی کتابونو مصدق دی او آذان پر لمانځه هم دال دی چه د عبودیت ګردو (ټولو) اوضاعو ته جامع او د بندګی په نهایی درجی باندی دلالت کوی. آذان د دارینو فلاح او د ډیر لوی بری د حاصلولو له پاره دعوت دی او پرته (علاوه) له دغو منافعو څخه بل هیڅ شی پکښې نشته بیا نو په آذان کښې د خندا وړ (لایق) کوم شی دی چه تاسی ای کفارو! پری خاندئ او توکی پری کوئ؟ پر داسی د نیکی او د حق او صداقت غږ باندی تمسخر او توکی کول، د هغه سړی کار دی چه دماغ ئی بیخی له عقله تش او له سره د نیکی او بدی تمیز نشی کولی.

په ځینو روایتونو کښې راغلی دی چه په مدینی منوری کښې یوه نصرانی کله چه به په آذان کښې «اشهدان محمداً رسول الله» آوریده ـ نو ویل به ئی. «**قد حرق الکاذب** ـ په تحقیق دروغجن وسوځیده! یا و دی سوځی!» د ده نیت له دی الفاظو څخنی هر څه چه ؤ ـ ؤ به مګر په

واقع کښی دا خبره د هم ده له حاله سره مناسبه وه، ځکه چه هم دا خبیث په خپله دروغجن ؤ او د اسلام د عروج او شیوع له لیدلو څخه د حسد په اور کښی سوځیده، اتفاقاً کومه جینی سره له اوره د ده کورته په داسی وخت کښی راغله چه دی له خپل کور او کهول سره ویده ؤ د اور کوم بڅرکی په ناپوهی سره د دی جینی له لاسه هلته ولویده چه د هغه له لګیدلو څخه هغه کور له تولو وسیدنکو سره چه پکښی ویده وو وسوځید. او په دی ډول (طریقه) سره الله تعالیٰ مونږ ته دا راښکاره کره چه دروغجنان د دوزخ له اوره پخوا په دنیا کښی هم په اور کښی سوځی. له آذانه سره د استهزاء کولو یوه بله واقعه په صحیحو روایتونو کښی هم منقوله شوی ده چه د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له (حنین) څخه بیرته راته په لاره کښی حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه آذان وکړ څو تنو ورکو هلکانو چه په دوی کښی ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ پر آذان باندی وخندل او په تمسخر ئی پیښی کولی رسول الله مبارک د هغوی د نیولو او خپل حضور ته د بللو امر ورکړ آخری نتیجه ئی دا شوه، چه د ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه په زړه کښی الله تعالیٰ د اسلام مینه واچوله او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د مسجد الحرام مؤذن مقرر شو. او د الله تعالیٰ په قدرت هغه توکی رښتیا او هغه نقل اصل شو.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾

ووایه (ای محمده) چه ای اهل د کتابو! آیا عیب ګنئ تاسی له مونږه (او کینه کوئ یعنی نه کوئ) مګر په دی سبب چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر هغه کتاب چه لیږلی شوی دی مونږ ته او پر هغو (کتابونو) چه لیږلی شوی دی پخوا (له دی نه) او (بل په دی سبب) چه بیشکه زیات له تاسی فاسقان دی.

تفسیر: پر کوم کار چه طعن یا خندا کیږی له دوه سببونو څخه به خالی نه وی یا به همغه کار په خپله دا ستهزاء وړ (لایق) وی یا به د کار کوونکی حالت د استهزاء وړ (لایق) وی په پخوانی آیت کښی دا ښوولی شوی ده چه په آذان کښی داسی یو شی نشته چه پر هغه به پرته (علاوه) له احمقه او خفیف العقله بل څوک طعن یا استهزاء وکړی، په دی آیت کښی د آذان کوونکو له مقدسو حالاتو څخه د سوال په عنوان تنبیه ورکړی شوی ده، یعنی استهزاء کوونکی سره له دی چه د کتاب او په شریعتونو باندی د پوهی دعوی کوی دوی دی لږ څه فکر وکړی! او د انصاف له مخی دی راواوښیی! چه دوی له مسلمانانو سره دومره ضد او کینه ولی کوی؟ او په داسی یو بد

دول (طریقه) چه دوی اسلام ته ګوری آیا اسلام د دوی په زعم هومره بد او د خندا او ملندو وړ (لائق) دی؟ بی له دی چه مونږ د واحد لا شریک له الله او د ده پر تولو منزلو کتابونو او د ده پر ګردو (تولو) لیږل شویو رسولانو باندی په صدق سره ایمان لرو او بالمقابل د استهزاء کوونکو دا حال دی چه نه د الله تعالیٰ په ربنتیا او صحیح توحید قائم دی او نه د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوی. نو اوس هم دا تاسی د انصاف له مخی ووایئ چه د دغو د الله تعالیٰ د منتها درجی نافرمانانو د الله تعالیٰ پر فرمان منونکو بندګانو باندی خندل او ملندی وهل، او طعن او تشنیع به څرنګه وی؟ او تر کومه ځایه پوری دوی ته دا حق حاصل دی؟

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ ۚ مَنْ لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ ۚ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) آیا خبر کړم تاسی په (هغه چا چه) ډیر بد(عیب لری) له دی (چه تاسو ئی زمونږ عیب ګڼئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډیر بد) هغه څوک دی چه لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب ئی کړی دی پر هغه او ګرځولی ئی دی له ځینو د دوی څخه بیزوګان او (له ځینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دی چه) بندګی ئی کړی ده د شیطان هم دا (ملعونان) ډیر بد دی له جهته د ځای (چه دوزخ دی) او ډیر ګمراه دی له سمی صافی لاری (د حق دین څخه)

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شی د زړه تصدیق چه د الله تعالیٰ له لوری په هره زمانه کښی نازل شوی دی ستاسی په زعم کښی د مسلمانانو ډیر لوی جرم او زښته (ډیره) لویه ګناه ده او له دی له امله (وجی) تاسی دوی د طعن او ملامتی مورد ګرځوئ نو راځئ چه زه تاسی ته د داسی یو قوم پته او سراغ درکړم، چه په خپل شرارت او ګندګی کښی بدترین د مخلوقاتو دی او د الله تعالیٰ د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندی ظاهره او ښکاره دی او د دوی ډیر افراد د خپلو مکاریو او بیحیائیو او د دنیوی حرص په سزا، بیزوګان او بد ځناوران ګرځیدلی وو او د الله جل جلاله له بندګی ځنی وتلی د شیطان غلامی ئی غوره کړی وه. که انصاف وکړی شی نو په اصلی معنی سره بدترین د مخلوقاتو او ګمراه قوم هم دوی دی او هم دوی ستاسی د طعن او استهزاء مستحق کیدی شی او هغه هم دا تاسی یئ!

وَإِذَا جَآءُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَقَد دَّخَلُوا۟ بِٱلْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا۟ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

او کله چه راشي (دا منافقان) تاسي ته وائي دوی چه ایمان راوړی دی مونږ حال دا چه په تحقیق ننو تلی دی دوی (ستاسی په مجلس کی) په کفر سره او دوی په تحقیق وتلی هم دی (ستاسی له مجلس څخه) په کفر سره او الله ښه عالم (ښه خبر) دی په هغه چه وو دوی چه پټول (به ئی له نفاقه)

تفسیر: دلته د ځینو هغو مخصوصو استهزاء کوونکو افرادو بیان دی چه په غیاب کښی به ئی پر اسلامی مذهب طعن او تشنیع او پر مسلمانانو به ئی مسخری کولی لیکن کله به ئی چه له نبی کریم صلی الله علیه وسلم یا له مخلصو مسلمانانو سره لیدل نو د نفاق له لاری څخه به ئی خپل ځان مسلمان ښکاروه حال دا چه له اوله تر آخره پوری به د یوی شیبی له مخی هم د دوی تعلق له اسلامه سره نه ؤ۔ او نه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم زبانی وعظ او تذکیر پر دوی څه اثر غورځاوه ـ نو آیا دوی د ایمان او د اسلام په تش لفظ ویلو سره (معاذالله) الله تیر ایستی شي؟ که د هغه عالم الغیب والشهاده په نسبت چه پر هر قسم زړه او پټو اسرارو مطلع دی، د دوی گمان داسی وی چه د ده خوشالی تش په لفظی ایمان او یواځی د خولی په وینا سره حاصلولی شو نو له دی ځنی پورته بل کوم یو حرکت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ گواکی له دی ځایه د یهودو او نصاراو د هغو خندوونکو افعالو او حرکاتو بیان شروع شو چه د هغو له تنبیه څخه وروسته د مسلمانانو د استهزاء کولو په ځای، هغوی په خپله د استهزاء وړ (لایق) گرځی، په وروستینو آیتونو کښی هم د هم دی مضمون تتمیم او تکمیل دی.

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

او ته به وینی ډیر له دغو (منافقانو) څخه چه منډی به وهی په گناه کښی (چه حصول د حرامو یا دروغ ویل دی) او په ظلم کښی (چه زیادت دی په معاصیو کښی) او په خوراک د دوی حرامو لره (لکه رشوت) خامخا بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی

تفسیر: غالباً له «اثم» څخه لازمی او له «عدوان» څخه متعدی گناه مراد ده. یعنی د دی خلقو

حال دا دی چه په ډیر شوق او رغبت سره د هر قسم گناهونو په لوری منډی وهی اعم له دی چه د هغو اثر د دوی په ذات پوری محدود پاتی شی - یا نورو ته هم وړورسیږی د هغو خلقو چه اخلاقی حالت ئی داسی سپک او وران وی - او په حرام خوړلو کښی د دوی عمل داسی وی، نو د دوی په خرابی کښی څه شبه پاتی نه ده. دا د دوی د عوامو حال او خوی ؤ وروسته له دی نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهٰهُمُ الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ؕ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿٦٣﴾

ولی نه منع کوی دوی ربانی عارفان او عالمان له ویلو د دوی د گناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود) خامخا ډیر بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی (چه هغه سکوت دی له نهی د منکر نه).

تفسیر: هر کله چه الله تعالیٰ کوم قوم تباه کوی نو د هغو عوام په گناهونو او نافرمانیو کښی ډوبیږی او د هغو خواص یعنی علماء او مشائخ گونگی شیطانان گرځی د بنی اسرائیلو هم دا حال شو چه عوام ئی عموماً په دنیوی لذائذو او شهواتو کښی لگیا او د الله تعالیٰ عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام ئی هیر کړل او هغه کسان چه علماء او مشائخ گڼل کیدل د «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» فریضه ئی ترکه کړه ځکه چه د دنیا په حرص او د شهوت په اتباع کښی دوی له عوامو ځنی هم وړاندی تللی وو له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقانی غږ د پورته کولو مانع وگرځیدل د هم دی سکوت او مداهنت په سبب پخوانی قومونه تباه شوی دی - نو د هم دی له پاره محمدی امت ته علی صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیم د قرآن او حدیث په ډیرو نصوصو کښی زیات تاکید او تهدید شوی دی چه په هر وخت کښی او د هر سری په مقابل کښی د «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» له فریضی ځنی تغافل ونه کړی او سترگی تری پټی نه کړی

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُوْلَةٌ ؕ

او وایی یهودیان لاس د الله بند کړی شوی دی (یعنی مونږ ته هیڅ نه راکوی او روزی ئی راباندی تنگه کړی ده)

تفسیر: یعني د نبي کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د بعثت په وخت کښې د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بدکاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوي وو چه د الله تعالیٰ په دربار کښې له سپین سترګی او ګستاخی څخه هم هیڅ نه ویریدل د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولي انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه. د حق تعالیٰ په دربار کښې به ئې بې تکلفه داسې واهي او خوشي چټي (بیکاره) خبرې کولې چه د هغو له آوریدلو څخه د هر چا وېښتان جګ (نېغ) دریدل کله به ئې ویل ﴿قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ﴾ بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو کله به دا الفاظ د دوی له خولې څخه وتل ﴿وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی و چه له «قالوا ان الله فقیر» څخه ئې مراداوه چه معاذ الله الله تعالیٰ فقیر شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کښې څه نه دي پاتې یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وی، یعني فقیر شوی خو نه دی، مګر په دې ورځو کښې بخیلي او کنسکي (کنجوسي) کوی (العیاذ بالله) په هر حال سره هره معنی چه تری واخیستل شي د دی د کفر کلمی منشاء دا وه کله چه د تمرد او طغیان په بدل کښې الله تعالیٰ پر دی ملاعینو ذلت، نکبت، تنکسه، ضیقت، بدحالي ورانی او نور بلیات مسلط کړل، نو د دی په ځای چه دوی په خپلو دی بدو چارو او شرارتونو متنبه او پښیمان شي بالعکس دوی د الله تعالیٰ په دربار کښې په ګستاخی او سپین سترګی شروع وکړه، ښائی داسی کوم خیال دوی ته پیدا شوی وی چه مونږ د انبیاؤ اولاده بلکه په خپله د الله تعالیٰ ځامن او خپلوان یو ـ نو بیا دا څرنګه معامله ده چه نن د بني اسمٰعیل علیه السلام اولاده په دنیا کښې انتشار مومی، ارضي فتوحات ئې په برخه کیږی او سماوی برکات پری نازلیږی او مونږ چه بني اسرائیل او الله زامن او مونږ د الله جل جلاله یو داسې ذلیل، مغلوب، بدحال، پریشان، سرګردانه او در په در خاوری په سر ګرځو. مونږ د هغو بني اسرائیلو اولاده یو او نن هم همغه ﴿أَبْنَٰٓؤُا۟ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥ﴾ یو، چه پرون وو، مګر معلومیږی چه د هغه الله جل جلاله په خزانه کښې چه مونږ ئې اولاده او محبوب یو معاذالله څه کمی راغلي دی یا نن ورځ بخل او امساک د هغه لاس ترلی دی» دا احمقان په دې نه پوهیږی چه د الله تعالیٰ خزانی لامحدوده او د ده کمالات غیر متبدل او لامتناهي دی که (معاذالله) د ده په خزانه کښې څه نه وی پاتې، یا ئې د مخلوقاتو له اعانت او تربیې څخه لاس اخیستی وی نو د دی دنیا نظام به څرنګه قائم پاتی شوی وی، او دا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او د ده اصحابو پر مخ تګ او عروج او فروغ چه تاسی ئې په خپلو سترګو سره ګورئ د کومی خزانی او د چا د کرم، منت او احسان مرهون دی؟ لهذا ښائی تاسی وپوهیږئ چه د ده لاس نه دی بند شوی. هو لستاسي د ګستاخیو او شراراتو له نحوسته د الله تعالیٰ هغه لعنت او ترټنه چه پر تاسی نازله شوی ده د هغی په سبب د الله تعالیٰ دا ځمکه د هغی له وسعت سره پر تاسی تنګه کړی شوی ده او وروسته له دی لا دربانډی تنګیږی او د خپلی تنګسی او نیستی نسبت الله تعالیٰ ته کول ستاسی انتهائی جهالت او ناپوهی ده.

غُلَّتْ اَيْدِيْهِمْ وَلُعِنُوْا بِمَا قَالُوْا ۘ بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ ۙ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ؕ

تړلي دي وي (يا تړلي شوي دي) لاسونه د هم دوي او لعنت کړي شوي دي پر دوي په سبب د هغه چه وائي دوي بلکه يدين د ده غځولي (کشاده) دي روزي ورکوي (هر چا ته او صرفوي ئي) هر رنګه چه اراده وفرمائي

تفسير: دا د ښيرا په ډول (طريقه) پخوا ويل يا د دوي د واقعي احوالو څخه خبر ورکول دي لکه چه واقعي بخل او جبن (يا ذلت او مسکنه) د دوي د خيراتونو استعداد ورک کړي او د خير لاسونه ئي بيخي بند کړي ؤ ﴿ بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ ﴾ داسي نه ده لکه چه دوي وائي بلکه يدين د ده غځولي او جود ئي ډير او کرم ئي له حده تير دي) چيري چه الله تعالیٰ ته وجه» «يدين» «سمع» «بصر» (کلام) او نور نعتونه ذکر کړي شوي دي نه ښائي چه سړي تيروځي داسي توهم وکړي چه (معاذالله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان جسم او جسماني اعضاء لري حال دا چه داسي نه دي پس هم داسي چه د الله تعالیٰ ذات او وجود بيمثال او بي نظير او بي ساري وحده لا شريک دي. د ده جل جلاله حيات علم، او نور ګرد (تول) نعتونه او صفتونه هم هيڅ يو نظير، مثال او کيفيت نه لري او نظير او مماثل ئي ما سوا له همغه څخه بل شي نشي کيدی جل جلاله، اعظم شانه اعلیٰ برهانه! اولیٰ سلطانه.

ای له وهمه له خياله له ګمانه له قياسه څني پورته
ای له هغه چه مو لوستي، اوريدلي او ليدلي ته ئي پورته
دفترونه مو شو بشپړ، او تمام شول ګرد (تول) عمرونه
په اول د وصف ستا کښي يو لا پاتي، رب ئي پورته

هم داسي د الله تعالیٰ ګرد (تول) نعتونه او صفتونه هم وګڼئ خلاصه هم داسي چه د الله تعالیٰ ذات بي له «کم او کيف» دي همغسي د الله د وجه، سمع بصر، يد او د نورو نعتونو، او صفاتو معاني هم د ده د اقدس ذات سره لائق او د ده د اعلیٰ شان سره وړ (لائق) دي او زمونږ د «کم او کيف» او تعبير او بيان له احاطي څخه بالکل وتلي او وراء الوراء دي. ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴾ (۲۵) جزء د الشوریٰ «۱۱» آيت (۲ رکوع) حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله عليه پر دي آيت کومه فائده چه ليکلي ده په هغي کښي له دوو لاسونو څخه د «مهر لورينه» او د «قهر ترتنه» لاس مراد اخيستني دي. يعني نن ورځ د الله تعالیٰ د «ميني لاس» په (محمدي امت) باندي ـ او د «قهر لاس» ئي پر بني اسرآئيلو باندي پرانيتلي دي ـ لکه چه په پخوانيو آيتونو کښي اشاره، وشوه.

﴿ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ﴾ روزي ورکوي هر چاته او صرفوي ئي هر رنګه چه اراده وفرمائي په بالغه

حکمت او مصلحت خپل یعنی په دی باندی هم دی ښه پوهیږی چه (په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقه اراده او مشیت خپل) په کوم وخت ، او په چا، او په څه او څومره صرف کړه شی؟ کله د امتحان یا اصلاح په غرض یو وفادار بنده په تنګسه او عسرت باندی مبتلا کوی، کله ده ته د وفاداری په مقابل کښی له اخروی نعمتونو څخه د مخه د دنیوی برکاتو ورونه هم خلاصوی بالمقابل یوه مجرم او متمرد ته پخوا د آخرت له سزا څخه ، د تنګسی د ژوند د تنګوالی او د دنیوی نورو مصیبتونو او آفتونو سزا ورکوی او کله ورته دنیوی ساز او سامان فراخوی او زیات مهلت ورکوی چه یا د الله تعالیٰ له احساناتو څخه متاثر او له خپل فسق او فجور څخنی وشرمیږی یا د خپل شقاوت جام تر څندو (غاړو) ډک کړی او د انتهایی سزا مستحق شی د دی مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجودیت کښی د کوم سړی د مقبولیت یا د مردودیت فیصله د پاک الله په اطلاع سره یا په خارجی قرائنو یا د احوالو په بنا سره کولی شی ـ لکه چه د یوه غله لاس پریکړی شی یا د ډاکتر له خوا د کوم رنځور لاس پریکړی شی د دواړو په نسبت مونږ د خارجی احوالو او قرائنو له مخی پوهیدلی شو چه هغه د سزا ډول (طریقه) ، او دغه د دواء په قسم د شفقت او علاج له امله (وجی) پریکړی شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او خامخا زیاتوی هرومرو (خامخا) ډیرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښی او کفر،

تفسیر: د دوی د سپین سترګی او ګستاخی ځواب ورکړی شوی دی. لیکن د قرآن کریم له هسی حکیمانه ځوابونو څخه د دی معاندینو او سفهاؤ تسکین نه حاصلیږی، بلکه د الله تعالیٰ د کلام له آوریدلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسی تینګار (همیشه والی) او زیادت کوی که صحی غذا د یوه رنځور معدی ته ورسیږی، خو د هغی له سببه د ده مرض لا زیات شی نو دا به د هغی غذا خرابی او قصور نه وی بلکه د مریض د مزاج ورانی او خرابی به وی. ﴿ كَثِيرًا ﴾ د ﴿ لَيَزِيدَنَّ ﴾ له پاره مفعول او پر فاعل باندی چه ﴿ مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ ﴾ دی مقدم دی.)

وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

او غورځولی دی مونږ په منځ د دوی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (نفرت) تر ورځی د قیامت پوری

تفسیر: اګر که اوس د یهودو د مقولی ذکر شوی دی لیکن د ﴿ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ ﴾ څخه غالباً دوی

او د دوی نور گرد (تول) ملگری مراد دی یعنی د یهودو او نصارئ ؤ د گردو (تولو) اهل کتابو حال ئی بیان وفرمایه لکه چه پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی ذکر شوی دی. او په وروستنی آیت کښی گرد (تول) اهل کتاب ته خطاب فرمائی مطلب داسی شو هومره چه د دوی شرارت او انکار ترقی کوی، هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړوی او د جنگ د اور لگولو لاره تیاروی، لیکن د دوی په خپلو منځونو کښی هم داسی یو نفاق لویدلی دی چه له سره نه ورکیږی، نو له هم دی سببه د اسلامی اخوت په خلاف د دوی جنگی تیاری بری ونه مونده.

كُلَّمَآ أَوْقَدُوا۟ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا ٱللَّهُ ۚ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

هر کله چه بلاوه دوی اور دپاره د جنگ (د رسول الله نو) مړ کاوه به هغه (اور) الله او سعیه کوی (ځغلی) دوی په ځمکه کښی له پاره د فساد اچولو او الله نه خوښوی فساد کوونکی (نو په سزا ئی رسوی).

تفسیر: له دی نه معلومه شوه تر څو په مسلمانانو کښی یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وی او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهی (روان) وی او له فتنی او فساد څخنی اجتناب کوی (لکه چه په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کښی دغه خصلتونه وو) تر هغه وخته پوری د کتابیانو گرد (تول) کوښښونه د دوی په مقابل کښی بیکاره ثابتیږی

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَـٰهُمْ جَنَّـٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

او که بیشکه اهل د کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم) او پرهیز ئی کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لری کړی به وی مونږ له دوی څخنی گناهونه د دوی او خامخا ننویستلی وه به مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چه نعمتونه په کښی دی)

تفسیر: یعنی سره له دومره شدیدو جرائمو او سختو شرارتونو که اوس هم کتابیان تائب شی او

په نبی کریم صلی الله علیه وسلم او قرآن عظیم ایمان راوړی او تقوىٰ اختیار کړی، نو د توبی ور نه دی بند شوی حق تعالىٰ د خپل کامل فضل او رحمت له امله (وجی) دوی ته له خپلو اخروی او دنیوی نعمتونو څخه سر لوړی فرمایی. د ده رحمت ډیر لوی دی په خجالت او اعتراف سره که مجرمان هم ورورلاندی شی نه ئی مایوسوی او نه ئی بی هیلی (نا امیده) کوی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم ۚ

او که بیشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجیل (د احکامو په تعمیل سره یی) او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد «صلی الله علیه وسلم» په وسیله) نو خامخا خوړلی به ئی (میوی) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلی) له لاندی د پښو خپلو (د ځمکی نه)

تفسیر: یعنی که د قرآن کریم ئی (چه له تورات او انجیل څخه وروسته د دوی د تنبیه او هدایت له پاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی ځکه چه بی د قرآن کریم له تسلیم څخه د «تورات» او د «انجیل» او د ګردو (تولو) آسمانی کتابونو د اقامت مطلب اوس هم دا کیدی شی چه قرآن عظیم او رسول کریم صلی الله علیه وسلم ومنی، چه د پخوانیو کتابونو له پیښ بینیو او پخوا ویلو سره سم رالیږلی شوی دی ګواکی د «تورات» «انجیل» د اقامت حواله ئی ورکړه. او تنبیه ئی وفرمایله چه که دوی قرآن کریم ونه منی ـ نو د هغه مطلب دا دی چه دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوی دی.

﴿لَأَكَلُوا﴾ الآیة ـ نو خامخا خوړلی به ئی میوی له پاسه د سرونو خپلو او غلی له لاندی د پښو خپلو د ځمکی څخه یعنی (روزی به ئی پری پراخه کړی وه او له هره طرفه به ئی فیضان پری کاوه) او دوی به د ځمکی او د آسمان له ګردو (تولو) برکاتو څنی متمتع کیدل او د ذلت او بدحالی او د معیشت د تنګوالی هغه سزا به تری پورته کیده چه دوی ته د عصیان او تمرد په عوض کښی ورکړی شوی ده.

مِّنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ۖ

ځینی له دوی نه یو امت دی مقتصد (منصف او میانه تلونکی،)

تفسیر: دا هغه معدود افراد دی چه دوی د فطری سعادت او د اعتدال د لاری د اختیارولو له امله (وجی) د حق غږ ته لبیک ویلی دی لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشی باچا «نجاشی» او نورو رضی الله عنهم.

وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٧﴾

او ډیر له دوی څخه بد دی هغه کار چه کوی ئی دوی. ای رسوله (زما) ورسوه (ته ټول) هغه شی چه نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا او که دی ونه رساوه (ټول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتی تا له (شره د) خلقو بیشکه الله نه ښیی (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د اهل کتابو د شرارت، کفر او د بدو چارو ذکر او د تورات، انجیل، قرآن او نورو گردو (تولو) آسمانی کتابونو د احکامو د تعمیل ترغیب ورکړی شوی ؤ وروسته له دی نه په ﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ ﴾ سره د کتابیانو په تولنه کښی اعلان کوی چه بی له دی «اقامت» څخه ستاسی مذهبی ژوندون صفر او بیخی هیڅ او لاشی دی په ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ﴾ الآیة ـ کښی زمونږ رسول الله مبارک د هم دغه صاف او ښکاره اعلان له پاره تیار کړی شوی دی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ تاسی ته درلیږی خصوصاً داسی فیصله کوونکی اعلانات تاسی بی له ویری، خطر او تامل څخه ورسوئ! که په فرض محال د یوه شی په تبلیغ کښی له تاسی څخنی قصور وشو نو په حیث د رسول الله د رسالت او پیغام رسولو کوم لوی منصب چه تاسی ته سپارل شوی دی. داسی گانه کیږی چه تاسی د هغه حق هیڅ نه دی اداء کړی بی له شبهی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حق کښی د تبلیغ د فریضی په انجامولو کښی زیات له زیاته د قائم پاتی کیدلو له پاره له دی نه زیات بل کوم مؤثر عنوان نشی پیدا کیدی.

زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په شلو یا درویشتو کلونو کښی په هغه بی مثله اولوالعزمی او قربانی او پرله پسی زحمت او کوښښ ، صبر او استقلال، جداوجهد سره چه د رسالت فرض او د تبلیغ وظیفه اداء کړی ده. هغه د دی واضح دلیل دی، چه دوی په دنیا کښی له هر شی څخه زیات د خپل منصبی فرض (رسالت او ابلاغ) د اهمیت احساس کاوه. د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د دی قوی احساس او تبلیغی جهاد په ملحوظ د تبلیغ په وظیفه کښی د مزید استحکام

او تثبیت د تاکید په موقع کښې ډیر مؤثر عنوان هم دا کیدی شي.
زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته د ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ ﴾ په خطاب سره یواځې هم دغه هومره فرمایلی شوی دی چه په فرض محال سره که په تبلیغ کښې لږ څه قصور وشو نو وپوهیږه چه ته د خپل منصبی فرضو په ادا کولو کښې کامیاب نه ئې - او ظاهر دی چه ستا زیاتره کوششونه او د قربانیو یوازنی مقصد هم دا ؤ چه تا د الله تعالیٰ په مخ کښې د رسالت د انجامولو په فریضه کښې ډیر اعلیٰ بری حاصل کړی دی، لهٰذا دا په هیڅ قسم سره ممکن نه ده چه ته په هیڅ یو پیغام کښې لږ څه هم کوتاهی وکړی.
عموماً دا په تجربې رسیدلی ده چه انسان د تبلیغ د فریضې په اداء کولو کښې د څو وجوهو له امله (وجې) مقصر پاتی کیږی یا خو له ده سره د خپلې فریضې د اهمیت کافی احساس او مینه نه وی - یا د خلقو له عمومی مخالفت څخه د شدید نقصان رسیدلو - یا کم له کم د ځینو فوائدو د فوت خوف وی - یا د مخاطبینو د عمومی طغیان او تمرد له امله (وجې) (لکه چه په پخوانیو او وروستنیو آیتونو کښې د کتابیانو په نسبت ښوولی شوی دی) د تبلیغ له مثمر او منتج کیدلو ځنې مایوسی وی - د (۱) وجه ځواب په ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ ﴾ تر ﴿ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۥ ﴾ پوری - او د (۲) په ﴿ وَٱللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ﴾ او د (۳) په ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴾ سره ورکړی شوی دی یعنی ته خپل فرض اداء کوه! الله تعالیٰ ستا د ځان او عزت او پت ساتونکی دی. الله تعالیٰ به د ګردی (تولی) ځمکی د مخ دښمنانو ته هم موقع ور نه کړی چه ستا په مقابل کښې د بری لاره ومومی - باقی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په لاس کښې دی، داسی قوم چه فقط کفر او انکار ته ئې خپلې ملاوی تړلی وی که په سمه لاره رانشی نو ته غم مه کوه! او مه مأیوسه کیږه! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پریږده! زمونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دی ربانی هدایاتو او آسمانی اصولو سره سم ګرد (تول) امت ته د هر وړوکی او لوی شی تبلیغ وفرمایه - او د انسانی نوعی خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چه هری طبقی ته لائقه، او د هر چا له استعداده سره موافقه وی، بی له تزئیده او تنقیصه او بی له خوفه او خطره وروښوده، او وئی رسوله - او د الله تعالیٰ حجت ئې پر بندګانو تمام کړ او له وفاته څخه تقریباً دوه نیمی یا دری میاشتی پخوا د «حجة الوداع» په موقع کښې چه هلته له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ محبانو اجتماع درلوده (لرله) دوی «**علی رؤس الاشهاد**» اعلان وفرمایه چه ای الله ! ته شاهد اوسه! چه ما (ستا امانت) ورساوه!»

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ

ووایه ته (ای محمده) چه ای کتابیانو ، نه یئ تاسی پر هیڅ شی(له حقه

دينه) تر هغه پورى چه قائم كړئ تاسى (ودروئ په عمل سره ګرد (تول) احكام د) «تورات» او «انجيل» او هغه (كتاب) چه نازل كړى شوى دى تاسو ته له (لورى د) ربه ستاسى

تفسير: يعنى قرآن كريم د ګردو (تولو) سماوى كتابونو خاتم او مهيمن دى. په ٦ جزء د المآئده په (٣٨) آيت ٧ ركوع كښى د دى آيت تفسير تير شوى دى

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او خامخا زياتوى هرومرو (خامخا) ډيرو ته له دوى څخه هغه شى چه نازل كړى (ليږلى) شوى دى تاته له جانبه د رب ستا (يعنى قرآن زياتوى دوى ته) سركشى او كفر نو مه خپه كيږه (او افسوس مه كوه) پر قوم كافرانو

تفسير: يعنى د دى غم او افسوس له كبله (وجى) مه خپه كيږئ! خپل فرض په امن او اطمينان سره ادا كوئ!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

بيشكه هغه كسان چه ايمان ئى راوړى دى (تش په ژبو) او هغه كسان چه يهوديان دى او (فرقه د) ترسايانو او نصرانيانو (د دوى حكم هم داسى دى) هر څوک چه ايمان راوړى په الله او په ورځ آخره (چه ورځ د قيامت ده د زړه په صدق سره) او عمل وكړى نيک (عمل) نو نشته (هيڅ قسم) ويره پر دوى باندى او نه به دوى (هيڅكله) خپه كيږى (د اجر په نقصان سره)

تفسير: يعنى هغه قوم چه مسلمانان بلل كيږى يا يهود يا نصارىٰ يا صابى يا نور دى (دلته

تمثیلاً د څو مذاهبو ذکر کړی شوی دی) هیڅ یو سړی د دی نومونو یا نسلونو یا رنګونو یا کارونو یا وطنونو یا د نورو احوالو او خصائصو په لحاظ حقیقی فلاح او دائمی بری نشی حاصلولی. د بریالیتوب (کامیاب) او مأمون او مصون پاتی کیدلو له پاره یواځی یو شی شته چه ایمان او صالح عمل دی. هر هغه قوم چه د پاک خدایٔ د تقرب یا د بری مدعی وی، هغه دی خپل ځان پر دغه محک معلوم کړی که دوی کره او سره ووتل ـ نو بی خوفه او خطره بریالی (کامیاب) او په مراد رسیدلی دی که نه هر وخت دی خپل ځانونه د الله تعالیٰ تر قهر او غضب لاندی وګنی. په پخوانیو آیتونو کښی خاص کتابیانو ته تبلیغ ؤ، په دی آیت کښی د ټولو اقوامو او مللو په نسبت بی له لحاظه او رعایته داسی عجیب او غریب، معقول او منصفانه قانون بیان شوی دی چه وروسته له دی به هیڅ یوه سلیم الفطرت انسان ته د اسلام په صداقت او جامعیت کښی هیڅ یوه شبهه پاتی نشی، یو سړی تر هغه پوری چه پر الله تعالیٰ (یعنی د رب العالمین جل جلاله پر وجود، وحدانیت ، کمالیه صفاتو، د قدرت په دلائلو، ګردو (ټولو) احکامو او قوانینو په ټولو رسولانو او انبیاؤ (علیهم السلام) او د جزاء په ورځ) باندی ایمان رانه وړی او نیکی اختیار نه کړی آیا سلیم عقل دا قبلولی شی چه هغه به دائمی نعیم او د الله تعالیٰ رضا او ابدی سرور او تکریم ومومی؟. د «ایمان بالله» لاندی دا ګرد (ټول) شیان داخل دی.
فرض کړئ ! یو سړی د نبوت د روښانو دلائلو د موجودیت سره سره د رسول صلی الله علیه وسلم توهین کوی (او دیٔ د نبوت په دعوی کښی دروغجن ګڼی، چه هم دا د هغه توهین دی) نو آیا د یوه حکومت د سفیر توهین او د سفارت د صافو او صریحو اسنادو تکذیب ، د هغه حکومت تکذیب او توهین نه دی؟ هم داسی وپوهیږئ هر هغه څوک چه د یوه رښتین رسول علیه السلام تکذیب کوی او هغه نه منی دغه فی الحقیقت د الله تعالیٰ د هغو صافو او صریحو آثارو او دلائلو تکذیب دی چه د ده د نبوت د تصدیق له پاره ئی نازل کړی دی ﴿ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴾ ۷جزء د الانعام (۳۳) آیت (٤) رکوع. آیا د الله تعالیٰ د صریحو آیتونو او ښکاره دلائلو له دروغ ګڼلو څخه وروسته د «ایمان بالله» دعوی پاتی کیدی شی؟ د هغو تفصیلاتو په لوری چه قرآن کریم د «ایمان بالله» او عمل صالح په اجمالی عنوان سره دلته اشاره فرمایلی ده په نورو مواضعو کښی هغه په ښه شرح او بسط مذکور دی.
زما په نزد زیات صحیح او قوی قول هم دا دی چه «صابئین» په عراق کښی یوه فرقه وه چه د هغو مذهبی اصول عموماً د اشراقی حکماؤ او طبیعی فلاسفه ؤ له اصولو څخه ماخوذ ؤ. دی خلقو د روحانیاتو په نسبت زیات غلو او ډیره مبالغه بلکه د هغو عبادت به ئی کاوه. د دوی خیال داسی ؤ چه یواځی د مجردو ارواحو او تش د فلکی مدبراتو او نورو په استعانت او استعداد موږ تر «رب الاربابه» یعنی لوی معبود پوری رسیدی شو. نو ځکه موږ ته ښائی چه په شاقه ریاضتونو او د شهواتو په کسر په روح کښی تجرد او صفائی پیدا کړو، او له روحانی عالم سره خپله علاقه ټینګه کړو بیا د دوی په خوشالی او لاس نیولو تر خدای پوری رسیدی شو د انبیاؤ د اتباع ضرورت نشته د کواکبو د مدبره ارواحو او هم داسی د نورو روحانیاتو په خوشالولو کښی به ئی

له خپله ځانه د هغوی هیکلونه (تصویرونه) جوړول - او د دوی په ارواحو به ئی لمونځ روژه، قربانی او نور شیان کول. خلاصه دا چه د «حنفاؤ» په مقابل کښی د «صابئینو» جماعت ؤ- چه د هغه ډیره لویه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندی وه، د حضرت حنیف ابراهیم د بعثت په وخت کښی (د نمرود) قوم صابی‌العقیده ؤ چه د دوی په تردید او ابطال کښی د الله تعالیٰ خلیل د فداکاری - او ایثار اظهار وکړ.

لَقَدۡ اَخَذۡنَا مِیۡثَاقَ بَنِیۡۤ اِسۡرَآءِیۡلَ

خامخا په تحقیق اخیستی ده مونږه وعده تینگه له بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) څخه

تفسیر: په تیر آیت کښی هغه معیار چه د قبول عندالله له پاره بیان شوی ؤ - یعنی ایمان او صالح عمل، دلته دا راښوول کیږی چه یهود پر دی حکم او معیار تر کومه حده پوری راتلی شی؟

وَاَرۡسَلۡنَاۤ اِلَیۡهِمۡ رُسُلًا ؕ كُلَّمَا جَآءَهُمۡ رَسُوۡلٌۢ بِمَا لَا تَهۡوٰۤی اَنۡفُسُهُمۡ ۙ فَرِیۡقًا كَذَّبُوۡا وَفَرِیۡقًا یَّقۡتُلُوۡنَ ۟

او لیږلی وو مونږ دغو (بنی اسرأئیلو) ته رسولان (چه وریاد کړی دغه عهد او وربیان کړی شرعی احکام) هر کله چه به راغی دوی ته کوم رسول په هغه (شرعی حکم) سره چه نه خوښاوه (هغه شرعی حکم) نفسونو د دوی ځینی رسولان (لکه موسیٰ او عیسیٰ) ئی دروغجن وګڼل او ځینی رسولان (لکه یحییٰ، زکریا) به ئی وژل

تفسیر: د بنده د وفاداری امتحان په دی کښی دی چه له هری هغی خبری څخه تیر شی چه د ده د مولیٰ او مالک او لوی څیښتن (خاوند) **جل وعلا شانه** رضا پکښی نه وی. او خپله رایه او مرضی د خپل پاک الله تابع وګرځوی، که نه د داسی شیانو منل چه د بنده د مرضی او غوښتنی سره سم وی خو څه کمال نه دی.

وَحَسِبُوۡۤا اَلَّا تَكُوۡنَ فِتۡنَةٌ فَعَمُوۡا وَصَمُّوۡا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَیۡهِمۡ ثُمَّ عَمُوۡا وَصَمُّوۡا كَثِیۡرٌ مِّنۡهُمۡ ؕ

وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

او گومان کړی ؤ دغو (بنی اسرائیلو) د دی چه نه به وی (او نه به رسیږی دوی ته) هیڅ فتنه (خرابی د انبیاؤ په دغه تکذیب او قتل کښی) پس ړانده شول (د حقی لاری له لیدلو څخه) او کانه شول (د حق له اوریدلو څخه) بیا رجوع (په رحمت سره) وکړه الله په دوی باندی بیا (دوهم ځلی) ړانده او کانه شول(د حق له لیدلو او اوریدلو څخه) ډیر له دوی څخنی (په انکار سره له محمده) او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو کارونو (هم) چه کوی (یی) دوی.

تفسیر: یعنی بنی اسرائیلو پوخ عهد او پیمان مات او له الله تعالیٰ سره ئی بدعهدی او غداری وکړه. د ده رسولان ئی دروغجنان کړل، او ځینی ئی ووژل دا خو د دوی د «ایمان بالله او صالح عمل» حال ؤ، د «ایمان بالیوم الاخر» اندازه ئی له دی نه قیاس کړئ! چه د دومره شدیدو مظالمو او یاغیانه جرائمو له ارتکاب سره سره بیخی هوسا (خوشاله) او بیغمه ناست دی، گواکی دوی په دی فکر کښی هیڅ نه دی چه دوی د دغو خپلو بدو چارو د سزاؤ گالونکی (برداشت کونکی) دی، یا د دی ظلم او بغاوت خرابی نتیجی به کله د دوی مخی ته راتلونکی وی په هم داسی خیالاتو او چرتونو کښی د الله تعالیٰ له دلائلو او کلام څخه بیخی ړانده او کانه شول، او داسی کارونه ئی وکړل چه د کولو نه ؤ تر دی چه ځینی انبیاء علیهم السلام ئی قتل او ځینی ئی بندیان کړل آخر الله تعالیٰ پر دوی «بخت نصر» مسلط کړ بیا د یوی اوږدی مودی څخه وروسته د «پارس» ځینو باچاهانو دوی د «بخت نصر» د ذلت او رسوایی له قیده خلاص کړل او له (بابل) څخه ئی د(بیت المقدس) په لوری بیرته ولیږل، په دی وخت کښی دی خلقو توبه وویسته او د خپل حال د اصلاح په لوری متوجه شول او الله تعالیٰ هم د دوی توبه قبوله کړه لیکن لږ څه موده وروسته بیا دوی په خپلو همغه شرارتونو او بدو چارو لاس پوری کړ او بیخی ړانده او کانه شول او د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام په قتل ئی جرائت وکړ او د حضرت عیسیٰ علیه السلام قتل ته هم تیار شول.

﴿وَاللَّهُ بَصِيرٌ﴾ الآیة - او الله ښه لیدونکی عالم دی په هغو شیزونو چه کوی ئی دوی یعنی که څه هم دوی د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه بی پروا او ړانده شوی دی، لیکن الله تعالیٰ د دوی ټول حرکات درگرده (ټول) گوری لکه چه د هغو حرکاتو سزا دوی ته اوس د محمدی امت په لاسونو ورکوی، (او اخروی جزا هم دوی ته تیاروی).

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ

اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّيْ وَرَبَّكُمْ ۭ اِنَّهٗ مَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَاْوٰىهُ النَّارُ ۭ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی (له ډیره جهله) چه بیشکه الله هم دغه مسیح زوی د مریمی دی او ویل به مسیح چه ای بنی اسرآئیلو، (اولادی د یعقوبه!) عبادت کوئ تاسی د (یواځی هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، بیشکه شان دا دی هر چا چه شریک ونیو له الله سره (په عبادت کښی بل شی) نو په تحقیق حرام کړی دی الله په دغه (مشرک) باندی جنت او ځای د ده اور (د دوزخ دی) او نشته ظالمانو ته هیڅ مدد کوونکی (چه عذاب تری دفعه کړی)

تفسیر: له دی ځایه د نصرانیانو د «ایمان بالله» کیفیت ښودل کیږی چه تر کومه ځایه پوری د حقانیت پر معیار منطبق کیږی د دوی د ایمان بالله حال دا دی چه د عقل په خلاف او له سلیم فطرت څخه چپ (مخالف) او د حضرت مسیح علیه السلام له تصریحاتو څخنی مخالف د مسیح علیه السلام د بی‌بی مریمی له زوی څخنی په خپله خدای جوړوی، «یو دری او دری یو» ګډل کړی وړی خبری دی په حقیقت کښی ګرد (تول) زور او قوت یواځی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت په اثبات کښی لګوی حال دا چه په خپله حضرت مسیح علیه السلام د الله تعالیٰ په ربوبیت او لکه نور انسانان په خپل مربوبیت بندګی باندی ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوی. او د هغه شرک خرابی او ورانی ئی په ډیر زور او شور سره بیان کړی دی، چه په هغه کښی د ده امت مبتلا کیدونکی ؤ۔ بیا هم دا ړانده عبرت نه آخلی.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ ۘ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی چه بیشکه الله دریم له دریو (معبودانو) څخه دی،

تفسیر: یعنی حضرت مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضی الله تعالیٰ عنها او الله جل جلاله دری واړه خدایان دی (العیاذ بالله) په دوی کښی یوه برخه د الله شوه ـ بیا هغه دری واړه یو او هغه یو دری دی.

د عامو عیسویانو عقیده هم دا ده او دغه د عقل او بداهت نه خلاف عقیده په عجیبو تاو کرو او پیچلو عباراتو سره اداء کوی او کله چه په دغه مفهوم څوک نه پوهیږی، نو هغه یو ماوراء العقل حقیقت بولی. رښتیاده. «**لن یصلح العطار ما افسده الدهر**»

د بدبختو شړی جوړه وی له وریو تکو تورو
نه سپینیږی د زمزمو او کوثرو په اوبو هم

وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّآ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ؕ وَاِنْ لَّمْ يَنْتَهُوْا عَمَّا يَقُوْلُوْنَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٧٣﴾ اَفَلَا يَتُوْبُوْنَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُوْنَهٗ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٧٤﴾

حال دا چه نشته (بل) هیڅ لائق د عبادت مگر (خو شته) معبود یو (چه الله دی)، او که وانه اوښتل دوی (له شرکه توحید ته او) له هغی خبری چه وائی نو خامخا وبه رسیږی هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چه کافران (پاتی) شوی دی له دوی څخنی عذاب دردناک آیا نو توبه نه کوی دوی الله ته (د درو خدایانو له دی ویلو) او (نه) غواړی ښښنه له ده څخه (له دی بدی وینا یعنی توبه دی وباسی او معافی دی وغواړی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: دا د هغه «غفور رحیم» شان دی چه داسی یاغی او گستاخ مجرم هم کله چه په زړه کښی وشرمیږی، او د حقیقی اصلاح په عزم او ارادی حاضر شی نو په یوه شیبه (ساعت) کښی د ده د گرد (تول) عمر جرائم ورمعافوی.

مَا الْمَسِيْحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُوْلٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ؕ وَاُمُّهٗ صِدِّيْقَةٌ ؕ كَانَا يَاْكُلٰنِ الطَّعَامَ ؕ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿٧٥﴾

نه دی مسیح زوی د مریمی مګر یو رسول دی (او خدای نه دی اګر که پلار نه لری او مړی ژوندی کوی) په تحقیق تیر شوی دی پخوا له ده څخه (نور ډیر) رسولان او مور د ده صدیقه (ډیره رښتینی) وه وو دوی دواړه (مور او زوی) چه خوړه به ئی طعام (په شان د نورو مخلوقاتو نو څرنګه به خدای شي؟) وګوره څرنګه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا وګوره (دوی ته) چه څرنګه چپ کاوه شی دوی (له حقه)

تفسیر: یعنی له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی نو دی خدای ګرځول ستاسی سفاهت دی. د جمهور امت تحقیق هم دا دی چه په ښځو کښی نبوت نه دی راغلی ـ او دا لوی او لوړ منصب نارینه ؤ لره مخصوص دی.
﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِم مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰٓ﴾ (۱۳ جزء د یوسف د سورت ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) بتول حضرت بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها هم یوه ولیه بی بی وه، نبی نه وه. له غور کولو څخه وروسته معلومیدی شی، هر هغه څوک چه خوړلو او څښلو ته اړ (مجبور) وی، نو دی د دنیا هر شی ته محتاج وی، ځمکه، هوا، اوبه، لمر حیوانات حتی له بولو او غائطو او نورو ضروریاتو څخه هم نشی مستغنی کیدلی، د یوی نمری. خوړو ته وګورئ کله چه ګیدی ته ورسیږی تر هضمیدلو پوری خیال وکړئ چه بالواسطه او بلاواسطه څه څه شیانو ته ضرورت پیښیږی؟ بیا له خوړلو څخه هغه اثرات او نتائج چه پیدا کیږی ، د هغو سلسله تر کومو ځایو پوری رسیږی؟ دا د احتیاج او افتقار اوږده سلسله تر نظر لاندی ونیسئ نو مونږ د مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د الوهیت ابطال د استدلال په شکل داسی بیانولی شو. چه مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د خوړلو او څښلو له ضروریاتو څخه مستغنی نه وو چه په مشاهده او تواتر سره ثابت دی او هر هغه چه له خوړلو او څښلو مستغنی نه وو نو دی د دنیا له هیڅ یو شی څخه نشی مستغنی کیدی. نو بیا هم تاسی ووایئ هغه ذات چه د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء له پاره له عالم اسباب څخه مستغنی نه وی، . نو دی څرنګه خدای کیدی شی؟ دا داسی قوی او واضح دلیل دی چه عالم او جاهل یو شان پری پوهیدی شی. یعنی خوړل او څښل له الوهیت سره منافی دی اګر که نه خوړل هم د الوهیت دلیل نه دی که نه ګردی (تولی) پرښتی به خدای وګرځی (معاذ الله).

قُلۡ أَتَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا نَفۡعٗاۚ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته چه)آیا عبادت کوئ تاسی بی له الله څخه د هغه

شی چه مالک نه دی دپاره ستاسی د (دفع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع او الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه مسیح علیه السلام ته ئی خدای ووایه نو لازم دی چه معبود هم ورته ووائی مګر معبود ګرځیدل یوازی د هغه له ذات سره مختص دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختیار لرونکی وی، ځکه چه عبادت د انتهائی تذلل نوم، او انتهائی تذلل د هغه ذات په مقابل کښی اختیار کولی شی چه د انتهائی عزت او غلبی لرونکی وی په هر آن کښی د ګردو (تولو) خبرو آوریدونکی او د تولو پر احوالو پوهیدونکی وی، په دی سره د تثلیث د شرکیی عقیدی او د ګردو (تولو) مشرکینو د نورو باطله عقائدو تردید هم وشو.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا۟ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّوا۟ كَثِيرًا وَضَلُّوا۟ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ ع

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابو مه کوئ تجاوز (له حده او مه کوئ مبالغه) په (خبره) د دین خپل کښی په ناحقه سره او مه کوئ متابعت د چتی (بیکاره) خواهشونو د (هغه) قوم چه (له ډیره جهله) په تحقیق ګمراه شوی دی په خوا (له دی نه) او ګمراهان کړی دی دوی ډیر(خلق) او ګمراه شوی دی دوی له سمی صافی لاری.

تفسیر: د عقیدی تجاوز او مبالغه دا ده چه یو بشری مولود خدای وګرځوی. او په عمل کښی مبالغه دا ده چه هغه ته «رهبانیة» وائی ﴿ وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ ﴾ (٢٧ جزء د الحدید ٢٧ آیت ٤ رکوع) د یهودانو له هغو قبائحو څخه چه بیان کړل شول ظاهریږی چه په دنیاپرستی کښی د ډوبیدلو له سببه د دوی په نزد کښی د دین او دیندارانو هیڅ څه عظمت او وقعت نه ؤ۔ تر دی چه د انبیاؤ علیهم السلام اهانت او قتل او نور د دوی خاص شعائر وو پر خلاف د دوی نصرانیانو د انبیاؤ علیهم السلام په تعظیم کښی دومره غلو وکړه ، چه له دوی ځنی ځینو ته ئی د الله زوی هم وویل ـ او دنیا ئی پریښوده او «رهبانیت» ئی اختیار کړ ﴿ وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ ﴾ الآیة ـ او مه کوئ تاسی متابعت د چتی (بیکاره) خواهشونو د قوم) یعنی په اصلی «انجیل» او نورو حقو آسمانی کتابونو کښی د دی شرکی عقیدی هیچیری څه اثر او پته

نه وه لګيدلی، وروسته بيا د «يونانی بت پرستانو په تقليد هغه د (پولوس) له خوا ايجاد شوه ـ چه پر همغی غلطی لاری نور ګرد (تول) سره رهی (روان) او تينګ پاتی شول» له داسی ړانده تقليد څخه د نجات هيله (اميد) او توقع لرل، هيڅ يو عاقل لره نه ده په کار.

لُعِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوٗدَ وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٧٨﴾

لعنت کړی شوی دی په هغو کسانو چه کافران شوی دی له بنی اسرائيلو څخه په ژبه د داؤد سره او (په ژبه د) عيسیٰ زوی د مريمی، دا(لعنت پر دوی) په سبب د دی ؤ چه نافرمانی ئی کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چه تيريدل به (له حدودو د الله)

تفسير: هسی خو په ګردو (تولو) آسمانی کتابونو کښی پر کافرانو لعنت ويل شوی دی ليکن د بنی اسرآئيلو پر کافرانو ځنګه چه دوی په عصيان او تمرد کښی په داسی شان له حده تير شول ـ چه نه مجرم په هيڅ ډول (طريقه) سره د جرائمو له ارتکابه بيرته ګرځيده او نه غير مجرم د مجرم مخه نيوله بلکه ګرد (تول) سره د شودو او شکرو په شان شوی وو او بی تکلفه يو له بل سره په قول او عمل، په خوراک او څښاک په ناسته او ولاړه او نورو کښی دوستان او ملګری شوی وو او د منکراتو او فواحشو پر مرتکبينو باندی د هيڅ يو قسم انقباض، تکدر، او خفګان اظهار هم نه کيده ـ نو دلته الله تعالیٰ د حضرت داؤد او مسيح عليهما السلام په ژبه پر دوی لعنت ووايه همغسی چه په ګناهونو کښی د دوی جسارت له حده او اندازی تيری او تجاوز کړی ؤ نو دا لعنت هم د داسی جليل القدرو انبياؤ په توسط پر دوی وويل شو. چه په فوق العاده ډول (طريقه) سره تباه کوونکی ثابت شو. غالباً د هم دی لعنت په نتيجه کښی له دوی ځنی ډير افراد ظاهراً او باطناً د بيزوګانو او بدو ځناورو په شکل مسخ او بدل کړل شول. د باطنی مسخی دائره خو دومره وسيعه شوه چه له دوی ځنی ډيرو کسانو نن هم له هغو مسلمانانو ځنی مخ آړولی دی چه د الله تعالیٰ ګرد (تول) سماوی کتابونه منی، او د تولو رسولانو او انبياؤ عليهم السلام تصديق کوی، او د مکی معظمی له هغو مشرکانو سره ئی خپله يارانه او خپلوی ترلی ده چه خالص بت پرستان، او له نبوت او نورو الٰهی احکامو څخه بيخی ناپوه او جاهلان دی. که کتابيانو پر الله جل جلاله ، پر نبی صلی الله عليه وسلم او پر الٰهی وحی باندی واقعی اعتقاد درلود (لرلو)، نو دابه چيری ممکنه وه چه د داسی يو قوم په ضد او مخالفت کښی چه ګرد (تول) آسمانی او حقانی شيان په يو مکمل ډول (طريقه) سره منی، له بت پرستانو سره ـ اتحاد ، ارتباط (ګډون او ترون) وکړی ـ دا بی‌حسی او بدذوقی ـ او له الله پرستانو څخه تښتيدل

ـ او له بت پرستانو سره دوستي كول، د هغه لعنت او ترټني اثر دی چه دوی ئی د الله تعالیٰ له لوی رحمت نه ډیر لری غورځولی دی، په پخوانیو آیاتونو کښی ئی د دوی د تیرو کفریاتو او جرائمو بیان وکړ، او د «غلو فی الدین» او د ګمراهانو له ړندو تقلیدونو ئی ممانعت فرمایلی ؤ تر څو که اوس هم دوی له خپلو دی ملعونو حرکاتو څخه لاس واخلی، او توبه وباسی ـ او د حق او صداقت پر لاره د سم تللو کوښښ وکړی نو دوی ته به ډیر ښه وی، په دی رکوع کښی ئی د دوی له موجوده حالت څخه تنبیه ورکړه او دا ئی راوښوده، چه د هغه آثار چه د داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی کړی شوی ؤ تر نن پوری موجود دی ـ له اهل الله او عارفینو څخه نفرت او عداوت او له جاهلو مشرکانو سره محبت او اخوت دا د دی خبری ښکاره دلیل دی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د لعنت له اثره بالکل ممسوخ شوی دی. که اوس هم دوی د خپلو حالاتو په اصلاح او سنبالولو پسی ونه ګرځی او د حق په لوری رجوع ونه کړی نو د داسی یو سخت لعنت مورد به وګرځی چه هغه به الله تعالیٰ د سیدالانبیاء خاتم الرسل صلی الله علیه وسلم په ژبه دوی ته وروليږی.

كَانُوا۟ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ

وو دوی چه یو بل به ئی سره نه منع کول له هغه بد عمله چه کاوه به دوی هغه ،

تفسیر: د «لا یتناهون» دوه معنی کیدی شی (۱) نه ستانه (واپس) کیدل «کمافی روح المعانی» (۲) یو بل به ئی ستناوه (واپس کوو) (کماهوالمشهور) کله چه بدی په یوه قوم کښی منتشره او خوره شی او په هغوی کښی کوم یو منع کوونکی او ستنوونکی هم نه وی نو د عمومی عذاب اندیښنه شته.

لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا۟

(قسم دی) خامخا بد ؤ هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی ، ته به وینی ډیر له دوی چه دوستی به کوی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی.

تفسیر: له کافرانو څخه مراد مشرکین دی او د دی آیتونو مصداق د مدینی منوری یهودان وو چه دوی د مکی معظمی له مشرکانو سره جوړه کړی او له مسلمانانو سره ئی جنګ کړی وه.

لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾

(بیا قسم دی چه) خامخا بد ؤ هغه شی چه پخوا لیږلي ؤ دوی ته ځانونو د دوی (چه هغه شي موجب ؤ) د دی چه په غضب شو الله پر دوی او په عذاب کښې دوی به تل وی

تفسیر: یعنی د اعمالو هغه ذخیره چه پخوا له مرګه ئی آخرت ته لیږلی داسی ده چه دوی د الٰهی غضب او د ابدی عذاب مستحق ګرځوی.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ

او که وی دوی چه ایمان ئی راوړی وی (د زړه نه) پر الله او نبی (محمد یا موسیٰ) او په هغه کتاب چه نازل شوی دی ده ته نو نه به وو نیولی دوی دا مشرکان دوستان

تفسیر: له «النبی» څخه ځینی مفسرین حضرت موسیٰ علیه السلام او ځینی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مرادوی. مطلب ئی داسی شو که یهودانو په رښتیا سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په صداقت او تعلیماتو یقین درلودی (لرلی) له مشرکانو سره به ئی دوستی نه کوله. یا که دوی پر نبی علیه السلام په اخلاص سره ایمان راوړی وی نو داسی حرکت به له دوی ځنی نه صادریده چه د اسلام له دښمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وکړی. په دی دوهم تقدیر سره به دا آیت د یهودو د منافقانو په حق کښی وی.

وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

او لیکن ډیر (کسان) له دوی ځنی فاسقان دی (د ایمان له دائری څخه وتونکی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ او د خپل منلی رسول سره د ډیری نافرمانی کولو له امله (وجی) دوی ته داسی یو حالت پیدا شو چه اوس د موحدینو په مقابل کښی مشرکینو ته ترجیح ورکوی. د افسوس ځای دی چه نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان هم داسی دی چه د مسلمانانو او د

کفارو د مقابلې په وخت کښې له کفارو سره دوستي کوي، او د کفارو حمايت او وکالت کوي.
اللهم احفظنا من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا.

لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الْيَهُوْدَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا ۚ وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰى ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا وَّاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٨٢﴾

خامخا مومې به ته ډير سخت له ټولو خلقو، له جهته د عداوت (دښمنۍ) له هغه کسانو سره چه مؤمنان دي يهوديان او (بل) هغه کسان چه مشرکان دي.
او خامخا مومې به ته ډير نژدې له ګردو (ټولو) خلقو څخه له جهته د دوستۍ. له هغو کسانو سره چه مؤمنان دي هغه کسان چه وائي بيشکه مونږ نصارىٰ يو، دا (دوستي) په سبب د دې ده چه بيشکه ځينې له دوی رښتين عالمان او زاهدان پوهان دي او بيشکه چه دوی نه کوي تکبر او لويي (له منلو د حقه).

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ
تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ ۖ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا
فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ
الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾
فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

او کله چه واوری دوی هغه (کلام د الله قرآن) چه نازل (رالیږلی) شوی دی
طرف د رسول ته (نو) وینی به ته سترګی د دوی چه بهیږی (تویوی) له
اوښکو له جهته د دی چه وپیژانده دوی له حقو (خبرو د الله) وائی دوی ای
ربه زمونږه ایمان راوړی دی مونږ (په قرآن او رسول د تا) نو ولیکه مونږه له
شاهدانو (منونکو) او څه باعث دی پر مونږ چه نه به راوړو ایمان په الله او په
هغه چه راغلی دی مونږ ته له حق څخه (چه رسول او قرآن دی) حال دا چه
طمع (هیله (امید) لرو د دی چه داخل به کړی مونږ رب زمونږ سره له قوم
صالحانو (چه محمدی امت دی په جنت کښی) پس بدل ورکړ دوی ته الله په
سبب د هغه چه ویلی دوی جنتونه چه بهیږی له لاندی (د ونو او ماڼیو) د
دوی ویالی چه تل به وی دوی په هغو کښی او دا (جنت) جزاء د محسنانو
(نیکی کوونکو) ده او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی او نسبت د
دروغ ئی کړی آیتونو زمونږ ته هم دغه کسان صاحبان د جحیم (ملګری د
دوزخ) دی.

تفسیر: په دی آیتونو کښی دا ښوولی شوی دی چه د یهودانو دوستی له مشرکینو سره محض د اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده. د هغو قومونو له جملی څخه چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورسره زیاته سابقه درلوده (لرله) یهودانو او مشرکینو دواړو قومونو په ترتیب سره

له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو). د مکی معظمی د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خو «اظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو یهودانو هم له دیرو سپکو او ناوړو (غلطو) حرکاتو څخه لاس نه آخیسته په داسی حال کښی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مطمئن او داده ناست ؤ لویه تیږه (ګټه) ئی پری وروړغړوله چه په شهادت ئی ورسوی، په طعام کښی به ئی زهر وراچول، سحر او کودی به ئی پری کولی، لنده ئی دا چه یو غضب به ئی وروسته له بل غضب او یو لعنت به ئی پس له بل لعنته ځانته ګاته. بالمقابل سره له دی چه نصاریٰ هم په کفر کښی مبتلا وو او له اسلام سره ئی حسد او رخه (کینه) درلوده (لرله) او داسی سترګی ئی نه درلودی (لرلی) چه په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شی، بیا هم په دوی کښی د حق منلو استعداد له دی دواړو فرقو څخنی زیات ؤ، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینی ته نسبتاً ژر مائل کیدل او سبب ئی دا ؤ چه تر هغه وخته پوری د علم زیاته ترقی او پرمختګ د دوی په منځ کښی نظر نورو اقوامو ته دیر ؤ او د دوی له طریقی سره سم تارک‌الدنیا او د زاهدانه ژوندانه غوره کوونکی کسان پکښی زیات وو، رقت القلب، د زړه نرمی او تواضع د دوی خاص صفت ؤ. په هر هغه قوم کښی چه دا صفات او خصال زیات وی ښایی چه د هغو لازمی نتیجی هم داسی وی چه په دوی کښی د قبول الحق او تسلیم او امانتداری ماده زیاته وی چه د حق له قبوله عموماً دری شیان ممانعت کوی جهل، حب‌الدنیا یا حسد او تکبر او نور د قسیسانو وجود د جهل مانع و. او د رهبانانو وجود د حب‌الدنیا، کبر، نخوت او د نورو د تکثر او زیادت سره مخالف او د رقت القلب، تواضع او لورینی له صفتونو سره نسبتاً موافق ؤ،

لکه چه د روم (قیصر) او د مصر باچا (مقوقس) او د حبشی تولواک (باچا) نجاشی هغه سلوک چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت له دعوت سره کړی دی د دی خبری شاهد دی چه په هغه وخت کښی د حق منلو او د مسلمانانو د دوستی صلاحیت او استعداد په دوی کښی د نورو اقوامو په نسبت زیات ؤ.

کله چه د اصحابو یوه ډله د مشرکانو د ظلم او تیری له لاسه پکو (تنګه) شوه نو د (حبشی) په لوری ئی هجرت وکړ او مشرکان تر هغه ځایه پوری هم د مسلمانانو په تعقیب کښی وو او (نجاشی) ته ئی د دوی په خلاف ویناوی وکړی نو (نجاشی) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل او څه پوښتنی ئی له دوی څخه وکړی او د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم د دوی عقیدی ځان ته ښکاره کړی، حضرت جعفر رضی الله تعالیٰ عنه د «مریم» د سورت څوآیتونه ورته ولوستل، او خپلی عقیدی بی په صاف ډول (طریقه) وربیان کړی په (نجاشی) ئی ډیر زیات تاثیر وکړ او اقرار ئی وکړ «څه شیان چه د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلی شوی دی، بیخی رښتیا او بالکل صحیح دی» (نجاشی) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله علیه وسلم آخرالزمان نبی ومانه دا قصه اوږده ده لنده ئی دا چه له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشی باچا یوه جرګه (چه پر اویا تنو جدیدالاسلامو عیسائیانو

مشتمله وه) د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اقدس خدمت ته ولیږله کله چه دا جرګه مدینې منورې ته ورسیده او د قرآن کریم له اوریدلو څخه خونډوره شوه نو د الٰهی کلام له اوریدلو څخه دوی ته زیات رقت پیدا شو او په ژړا شول او په داسې حالت کښې چه د دوی له سترګو اوښکې بهیدې پر ژبو ئې د «ربنا آمنا» کلمات جاری وو.

په دې آیتونو کښې د همغې جرګې حال بیان شوی دی خو هیڅ خبر نه دی ورکړی شوی چه تل به د عیسائیانو او یهودانو او مشرکانو او د نورو تعلقات له اسلام او مسلمینو سره تر قیامته پورې هم داسې پاتې کیږي، نن ورځ په هغو کسانو کښې چه عیسائیان بلل کیږي قسیسان او رهبانان او متواضعان او نرم مزاجه کسان له سره نشته او بیخي داسې سړی نه دی پاتې چه د الله تعالیٰ د کلام له آوریدلو څخه دوی ته رقت پیدا، او له سترګو څخنې ئې اوښکې وبهیږي کله چه د هغه ﴿ أَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً ﴾ علت له سره نشته چه په ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ ﴾ کښې بیان فرمایل شوی دی نو معلول یعنی «قرب المودة» به ولې موجود وي؟

په هر حال هغه اوصاف چه د نبوي عصر د عیسائیانو، یهودانو او مشرکانو په باره کښې بیان شوی دي، هغه هر کله او هر چیرې او په هره اندازه سره چه موجود شي د هغو په نسبت دې له اسلام او مسلمینو سره د دوی عداوت او محبت هم قیاس کړی شي!.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُحَرِّمُوا۟ طَيِّبَٰتِ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا۟ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ حَلَٰلًا طَيِّبًا ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه حراموئ تاسې پاک لذیذ له هغو شیانو نه چه حلال کړی دی الله له پاره ستاسې او مه کوئ تیری تاسې (له حدودو د الله) بیشکه چه الله نه خوښوي تیریدونکي له حدودو. او خورئ تاسې له هغه څیزه چه رزق (روزی) درکړی ده تاسې ته الله (چه) حلاله پاکیزه (ده) او وویریږئ له الله څخه هغه (الله) چې تاسې پرې ایمان لرونکي یئ!

تفسیر: د دې سورت په شروع کښې د«عهدونو د ایفاء» له تاکید نه وروسته د حلالو او حرامو بیان شروع شوی ؤ، په همغه ضمن کښې د خاصو مناسباتو له امله (وجې) (چه مونږ د هغو ذکر ځای په ځای کړی دی) د نورو ګټورو مضامینو سلسله شروع شوې ده، «الشئ بالشئ یذکر ـ خبره له خبرې څخنې پیدا کیږي» اوس نور تول استطرادي مضامین ئې تمام کړل، د دې سپارې د

اولی رکوع د ربط له کبله (وجی) بیا د بحث اصلی موضوع ته رجوع کیږی او لطف په دی کښې دی چه له دی رکوع سره متصل په پخوانی رکوع کښې کوم مضمون چه تیر شوی دی، له هغه سره هم د دی رکوع مضمون په پوره ډول (طریقه) سره ربط لری، ځکه چه په پخوانی رکوع کښې د یهودانو او نصرانیانو فضیحتونه (رسوائی) او خرابی چه بیان کړی شوی د پوهانو په نزد د هغو خلاصه دوه شیان وو یعنی په دنیوی لذاتو او شهواتو او حرام خوړلو کښې د یهودانو انهماک چه د «تفریط فی الدین» سبب شو. او په دین کښې د نصرانیانو غلو او افراط چه بالاخره په «رهبانیت» او نورو منتهی شو. بلا شبه د «رهبانیت» په شان دینداری ته شائی د دیانت وبا وویل شی اگر که د نیت او اصلی منشاء په اعتبار فی‌الجمله محمود گانه (گڼل) شی، نو ځکه ﴿ ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا ﴾ من وجه د مدح په معرض کښې وړاندی کړی شوی دی، لیکن څرنگه چه دا ډول (طریقه) تجرد او ترک الدنیا د هغه عظیم مقصد او د قدرت د قانون په لاره کښې حائل ؤ، چه د عالم پیدا کوونکی د هغه مراعات د کائناتو په تخلیق کښې فرمایلی دی نو ځکه عالم نیوونکی دین ته (چه په ابدی ډول (طریقه) سره د گردو انسانانو د دارینو د فلاح او د معاش او معاد د اصلاح متکفل دی) ضروری وه چه د عبادت په دی ډول (طریقه) مبتدعانه (نوی بدعت) لاره باندی تنقید او سخت اعتراض وکړی.

هیڅ یو آسمانی کتاب تر نن پوری داسی جامع، معتدل او فطری تعلیم د انسانی ترقیاتو د هری شعبی په نسبت نه دی وړاندی کړی لکه چه په دغو دوو آیتونو کښې د قرآن کریم له خوا وړاندی شوی دی. په دی آیتونو کښې الله تعالیٰ مسلمانان په صاف ډول (طریقه) سره له دی نه منع کړی دی چه دوی کوم لذیذ، حلال او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتاً یا عملاً حرام وگرځوی، نه یواځی هم دا بلکه دوی ته الله تعالیٰ له حلالو او طیبو نعمتونو څخنی د متمتع کیدلو ترغیب هم ورکړی دی ـ مگر سره له سلبی او ایجابی شرطونو (۱) چه اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړی، او له حده تیر نه شی. (۲) چه تقویٰ اختیار کړی او له الله جل جلاله وویریږی.

د اعتداء (حد نه تجاوز) دوه مطلبه کیدی شی له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول. او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کښې مبتلا کیدل ـ یا د لذائذو او طیباتو په متمتع کیدلو کښې د اعتدال له حده تیریدل ـ تر دی چه په لذتونو او شهوتونو کښې داسی لگیا او منهمک کیدل چه د یهودانو په شان یواځی دنیوی ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وگرځوی. الغرض د غلو (مبالغی) او جفا او افراط او تفریط په منځ کښې یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دی. نه په دنیوی لذتونو کښې د ډوبیدلو اجازه شته، او نه د«رهبانیت» له لاری د مباحاتو او طیباتو پریښودل په کار دی. د «رهبانیت» له لاری قید مو ځکه کیښود. چه په ځینو وختونو کښې د بدنی یا نفسی علاج له امله (وجی) له کوم مباح څخه پرهیز کول په عارضی ډول (طریقه) سره په ممانعت کښې داخل نه دی او هم دا راز (قسم) مسلمان په تقویٰ سره مامور دی چه د هغی معنی دا ده چه له الله جل جلاله څخنی وویریږی او له ممنوعاتو څخنی اجتناب وکړی. له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو

کښې د کوم حرام یا ممنوع شي ارتکاب ته مفضي کیږي. د داسې مباحاتو پرېښودل نه د عهد یا تقرب او قسم (لوړې) په توګه (طور) سره بلکه د احتیاط په دول (طریقه) ښه دي. که کوم سړی ئې په کوم وخت کښې سره د اباحت له اعتقاده ترک کړي نو دغه «رهبانیت» نه دي بلکه په ورع او تقویٰ کښې شامل دي. **«لایبلغ العبد ان یکون من المتقین حتٰی یدع مالاباس به حذراً ممابه باس. الترمذی»** الحاصل د اعتدأ ترک او د تقویٰ د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طیباتو څخه استفاده کیدی شي او د ژوندانه په هر اړخ کښې د پرمختګونو ورونه پرانیستلې دي.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيٓ اَيْمَانِكُمْ

نه نیسي تاسې الله په لغوه سره په قسمونو ستاسې کښې.

تفسیر: یعنې پر دوی په دنیا کښې څه کفاره نشته، لکه چه په «منعقد یمین» کښې واجبه ده. د«لغو» او بیهوده قسم تفسیر په (۲) جزء د البقرة په (۲۲۵) آیت (۲۸) رکوع کښې پخوا لیکلی شوی دی، څرنګه چه پاس د طیباتو د تحریم ذکر ؤ، او تحریم هم یو قسم «یمین» دی نو ځکه اوس د «یمین» د احکامو ذکر کیږي

وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُّمُ الْاَيْمَانَ ۚ فَكَفَّارَتُهٗٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسٰكِيْنَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُوْنَ اَهْلِيْكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ۗ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوْٓا اَيْمَانَكُمْ ۗ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۸۹﴾

ولیکن نیسي تاسې په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چه کلک کړي وی تاسې قسمونه (پر هغه په قصد د زړه سره) نو کفاره (د ماتولو) د دی (قسم) طعام ورکول دی لسو مسکینانو ته له اوسطی (درجې) د هغو خوړو چه طعام ورکوئ تاسې (په هغه سره) کورنیو خپلو ته یا جامې ورکول دی دغو (لسو

مسکینانو) ته یا آزادول د (یوی) غاړی دی (د مرئی) نو هر څوک چه ونه مومی (له دغو درو واړو کفاراتو یو هم) نو روژه نیول د درو ورځو دی دا (مذکور شیان) کفارت د قسمونو ستاسی دی کله چه قسم یاد کړئ تاسی (او بیا ئی مات کړئ) او ساتئ تاسی قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، هم داسی (چه د یمین احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاړئ په دی نعمت او احسان او شرعی بیان

تفسیر: یعنی له قسم ماتولو څخه وروسته کفارت اوړی چه هغه یو له دغو څلورو واړو کارونو څخه دی

(۱): طعام ورکول دی لسو تنو مسکینانو ته په طعام ورکولو کښی اختیار لری چه لس تنه مسکینان په خپل کور کښی میلمانه کوی او مړوی ئی یا د «فطر» د صدقی په اندازه هر مسکین ته غله یا د هغی قیمت ورکوی (له اوسطی نه د دوو وختو طعام مراد دی، سره د (نکلی - کتغ) ځکه چه اعلیٰ ئی (۳) وخته سره له نورو لوازمو دی او ادنٰی ئی یو وخته سپوره دوډی ده).

(۲): داسی جامه ورکول دی چه په هغی سره د مسکین د بدن اکثره برخه پټه شی مثلاً کمیس (قمیص)، یا پرتوګ یا تیکری (یا هغه چه د عورت ستر راولی او لمونځ پری وشی).

(۳): د یوه مریی آزادول دی، په دغه کښی ایمان شرط نه دی (مومن وی که کافر او په دغو درو واړو کښی سړی مخیر دی چه هر یو کوی.)

(٤): روژه نیول دی چه متواتر پرله پسی دری ورځی دی روژه ونیسی، د ﴿ فَمَن لَّمْ يَجِدْ ﴾ د نه میندلو څخه مراد دا دی چه د نصاب خاوند نه وی. کما فی روح المعانی ﴿ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ﴾ او ساتئ تاسی قسمونه خپل یعنی اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ. او که ئی کله وکړئ او په ماتولو کښی ئی خیر نه ؤ نو بیا ئی له ماتولو څخه وساتئ او که درڅخه مات شو نو بیا ئی د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ په بل عبارت د قسمونو حفاظت دا دی چه پر هری خبری بی له ضرورته قسم ونه خوری چه دغه ښه عادت نه دی او که قسم ئی وکړ نو تر مقدوره دی وساتی (که په ماتولو کښی ئی خیر وی مات دی کړی او کفاره دی ورکړی!) او که له کومه سببه ئی مات کړی نو کفارت دی ادا کړی، دا ګرد (ټول) شیان د یمین په حفاظت کښی داخل دی. ﴿ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ ﴾ الآیة - هم داسی چه د یمین احکام ئی بیان کړل بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاړئ تاسی په دی نعمت او احسان د شرعی بیان دا څومره لوی احسان دی کله چه مونږ له طیباتو ځنی مخ واړاوه الله تعالیٰ مونږ ته له دغه مخ اړولو څخه منع وکړه، او که چا په غلطه سره په خپل ځان «طیبات» حرام کړل، نو د یمین (قسم) له حفاظت سره د هغو د حلالیدلو طریقه ئی هم راښودلی ده.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ فَاجْتَنِبُوْهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۹۰﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه هم دا خبره ده چه شراب او قمار او بتان او غشی (د فال، دا څلور واړه تول) پلیت دی له کار د شیطان څخه دی نو ځان وساتئ تاسی له دی څخه له پاره د دی چه نجات وموموئ تاسی (په دی ځان ساتلو سره)

تفسیر: د «انصاب» او د «ازلام» تفسیر په (٦) جزء د (المآئدة) د سورت په (۳) آیت په اوله رکوع کښی د ﴿ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوْا بِالْاَزْلَامِ ﴾ په ذیل کښی تیر شو، له دی آیت څخه پخوا هم ځینی آیتونه د شرب الخمر (شراب څښلو) په نسبت نازل شوی وو اول دا آیت نازل شوی ؤ ﴿ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيْهِمَآ اِثْمٌ كَبِيْرٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا ﴾ (۲) جزء د البقرة (۲۱۹) آیت (۲۷) رکوع اگر که په دغه آیت کښی هم د خمر د تحریم په لوری صریحه اشاره شته ـ مگر څرنگه چه په هغه کښی په صاف طور سره د خمر د پریښودلو حکم نه ؤ. نو ځکه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د هغه له اوریدلو څخه وروسته وویل «اللهم بین لنابیاناشافیا» وروسته له دی نه بل آیت راغی ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكٰرٰى ﴾ الآية ـ (۵) جزء د النسأ (٤۳) آیت (۷) رکوع، په دی کښی هم د خمرو د تحریم تصریح نه وه، اگر که د نشی په حالت کښی له لمانځه ځنی ممانعت شوی دی او دغه قرینه وه په دی خبری باندی چه غالباً دا شی عنقریب بیخی حرام کیدونکی دی. مگر څنگه چه په عربو کښی د شرابو د څښلو رواج دیر زیات ؤ، او له هغو څخه دفعتاً ځان ژغورل (بچ کول) د مخاطبینو په لحاظ سهل او آسان نه ؤ نو ځکه په نهایت حکیمانه دول (طریقه) سره ئی متدرجاً ړومبی د شرابو نفرت په زړونو کښی ورواچاوه او بیا ورو ورو د تحریم له حکم سره ئی مأنوس کړل. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د دی دوهم آیت له اوریدلو څخه بیا هغه الفاظ تکرار کړل چه «اللهم بین لنابیاناً شافیا» څو د (المآئدة) دا آیتونه چه موږ ئی په تلاوت سره اوس مشرف یو له ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّمَا الْخَمْرُ ﴾ څخه تر ﴿ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّنْتَهُوْنَ ﴾ پوری نازل شول چه د بت پرستی په شان په دی کښی په دیر صاف او ښکاره دول (طریقه) سره له دی ناولی او مردار شی څخه د اجتناب کولو هدایت راکړی شوی دی. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ﴿ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّنْتَهُوْنَ ﴾ له اوریدلو څخه وروسته په زوره ناری کړی «انتهینا انتهینا یا ربنا!» او خلقو د شرابو چاتی گانی ماتی کړی، او شرابخانی له شرابو څخه تشی شوی. د مدینی منوری په کوڅو کښی لکه د باران اوبه شراب وبهیدل، تولو عربو دغه ناولی او مردار شراب پریښودل، او د ربانی معرفت، او د نبوی اطاعت او محبت له طهورو شرابو څخه مخمور شول، او د دی ام الخبائث په مقابل کښی د محمد صلی الله علیه وسلم

جهاد داسی کامیاب شو، چه د هغه بل کوم نظیر په تاریخ کښی نشی پیدا کیدی. د الله تعالیٰ دی قدرت ته وګورئ! دغه شی چه د پاک قرآن له خوا په دومره شدت، له ډیرو پیړیو را په دی خوا منع کری شوی دی، نن ورځ له ګردو (تولو) څخه زیاتو شراب څښونکو هیوادونو (لکه امریکه او نور هم) د هغو خرابی ورانی او ضرر محسوس کری دی او د شرابو په تقلیل او امحاء کښی زیار (محنت) او کوښښ کوی ـ فلله الحمد والمنه.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَٰوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَوٰةِ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾

بیشکه چه هم دا خبره ده، غواړی شیطان چه واچوی په منځ ستاسی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) په څښلو د شرابو کښی او (کولو د) قمار کښی او واړوی تاسی له یاده د الله او له لمانځه څخه نو آیا یئ تاسی منع کیدونکی (اوښتونکی له دی بدو کارونو؟ بلکه واوړئ)

تفسیر: کله چه د شرابو د څښلو له اثره د سری عقل او سد (هوش) له سر څخه لاړ شی نو ډیر ځلی شرابیان د لیونیانو په شان په خپلو منځو کښی جنګونه او جګړی سره کوی او یو له بل سره وهی تر دی چه په ځینو وختونو کښی له سد کیدلو څخه وروسته هم د جنګ آثار په دوی کښی پاتی وی او یو له بل سره عداوتونه او عنادونه کوی. هم دغه حال بلکه له دی څخه زیات د قمار (جواری) دی. د قمار په ورلو او بایللو کښی سختی جګړی، منازعی او فسادونه پیښیږی، چه د هغو په وسیله شیطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو له پاره په لاس ورځی، دا خو ئی ظاهری خرابی شوه باطنی نقصان ئی دا دی چه د هسی شیانو په مشغولیدلو سره انسان د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه بیخی غافلیږی او د دی خبری دلیل مشاهده او تجربه ده، شطرنج کوونکو ته وګورئ چه نه یواځی لمونځ بلکه خوراک او څښاک او ژوندون او کور او کهول ئی هم له یاده وتلی وی. کله چه دا شیان د داسی ظاهری او باطنی نقصانونو لرونکی دی، نو آیا یو مسلمان به د دی شیانو له اوریدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم تری ځان نه ژغوری (بچ کوی)؟ بلکه و دی ژغوری (بچ د کری)!

فائده: په دغو دواړو آیتونو کښی د شرابو او قمار د حرمت تائید او تاکید په لس ډوله (قسمه) شوی دی

(۱): دا چه جمله ئی په «انما» سره شروع فرمایلی ده تاکید فائده کوی.

(۲): د بت پرستی په شان ئی وفرمایل.
(۳): پلیت ئی وبلل.
(٤): د شیطان عمل ئی وباله.
(٥): د اجتناب امر ئی تری صادر کړ.
(٦): دا چه اجتناب ئی د نجات سبب دی.
(۷): دا چه د بغض، عداوت او کینی موجب دی.
(۸): دا چه د خدای له ذکر او یاد څخه ګرځوونکی دی.
(۹): دا چه حصاروونکی دی له لمانځه.
(۱۰): دا چه صریح امر صادر شوی دی چه د شرابو له څښلو او قمار وهلو څخه واوړئ!

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

او ومنئ تاسی (حکم د) الله او ومنئ تاسی (حکم د) رسول (د الله) او وساتئ تاسی (ځان له مخالفت د دوی) پس که وګرځیدلئ تاسی له احکامو د دوی) نو یوه شئ چه بیشکه هم دا خبره ده چه پر رسول زمونږ (محمد) هم دا رسونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعنی که د یوه شی ګټی او ضررونه تاسی نشئ احاطه کولی نو بیا هم د الله تعالیٰ د احکامو امتثال وکړئ او د الٰهی قانون له تخلفه ځان وساتئ! او که مو ځانونه تری ونه ساتل نو زمونږ رسول الٰهی احکام او قوانین تاسی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره دررسولی دی، د تخلف نتیجی ته تاسی په خپله فکر وکړئ! چه څه به کیږی؟ د هغه اضرار یقیناً تاسو ته رسیدونکی دی.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوا وَّآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوا وَّآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوا وَّأَحْسَنُوا ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

نشته پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وی او کړی ئی وی ښه (عملونه) هیڅ ګناه په هغه شي کښې چه خوړلی دی دوی (له حرمت څخه پخوا) کله چه راتلونکو څخه ځان وساتي او ټینګ وی په ایمان کښې او کوی ښه (عملونه) بیا ځان ټینګ کړی (له محرماتو) او ایمان راوړی (په تحریم د محرماتو هم) بیا (وروسته له هغه) پرهیز کوی (له شبهاتو هم) او احسان کوی (له خلقو سره یا ښه کړی ګرد (ټول) اعمال خپل) او الله خوښوی نیکی کوونکی (نو ښه جزا ورکوی)

تفسیر: په نهایت قوی او صحیحو احادیثو کښې راغلی دی کله چه د خمر د تحریم آیتونه نازل شول نو اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم سؤال وکړ چه «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم» د هغو مسلمانانو احوال به څه وی چه د تحریم له حکم څخه پخوا ئی شراب څښلی او په همغه حالت کښې مړه شوی دی؟» مثلاً هغه ځینی اصحاب چه شراب ئی څښلی وو او د «احد» په غزا کښې شریک شوی وو او په هغه حالت کښې په شهادت ورسیدل چه په معده کښې ئی شراب هم موجود و نو د دوی په ځواب کښې دا آیت نازل شو. د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دی آیت مطلب دا دی هغه کسان چه د ایمان او د نیک کار او صالح عمل خاوندان وی ژوندی وی که مړه هغوی ته د یوه مباح شي په خوړلو کښې د اباحت په وخت کښې هیڅ مضایقه نشته خصوصاً هغو کسانو ته چه په عامو احوالو کښې په تقویٰ او د ایمان په خصائلو سره متصف وی. او بیا په هم دی خصائلو کښې ئی پرله پسی ترقی کړی وی تر دی چه د ایمان او تقویٰ په مدارجو کښې ئی دومره ترقی کړی وی چه د احسان تر مرتبې پورې رسیدلی وی چه هغه د یوه مؤمن په روحانی ترقیاتو کښې د انتهائی ترقیاتو مقام کیدی شي. او هغه ځای ته د رسیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ له داسی بنده سره خصوصی مینه کوی **(وفی حدیث جبریل: الاحسان ان تعبدالله کانک تراه)** نو هغه متقی او پاک اصحاب چه په ایمان او تقویٰ کښې ئی خپل عمرونه تیر کړی دی او د احسان نسبت ئی حاصل کړی دی، او د الله تعالیٰ په لاره کښې شهیدان شوی دی، د هغو په نسبت د داسی خلجانونو او توهماتو د پیدا کیدلو له سره ضرورت او امکان نشته، چه دوی د داسی یوه شي له استعمالولو څخه وروستو له دنیا انتقال وکړ چه په هغه وخت کښې نه ؤ حرام مګر وروسته حرام شو. محققینو لیکلی دی چه د تقویٰ (یعنی له هغو شیانو څخه اجتناب کول چه دین ته ضرر رسوی) له پاره څو درجی دی او د ایمان او یقین مراتب هم د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لری. له تجربو او شرعی نصوصو څخه ثابته ده څومره چه سړی په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد فی سبیل الله کښې ترقی وکړی په همغه اندازه د الله تعالیٰ خوف او زړه ئی د ده د عظمت او جلال له تصوره معمور او ایمان او یقین ئی مضبوط او مستحکم کیږی د سیرالی‌الله مراتبو او د هغه ترقی او عروج ته په هم دی آیت کښې د تقویٰ او ایمان په تکرار سره اشاره وشوه. او د سلوک آخری مقام

«احسان» او د ده ثمری ته ئی هم تنبیه وفرمایله. او د هغه سؤال په نسبت چه د اصحابو په باره کښی کړی شوی ؤ په یوی عامی او تامی ضابطی د هغه ځواب ورکړی شوی دی او په داسی یوه عنوان سره ځواب ورکړی شوی دی چه په هغه کښی د هغو مرحومانو د فضیلت او منقبت په لوری هم یوه لطیفه اشاره شوی ده د صحیحو احادیثو په ذخیره کښی دوه داسی ځایونه دی چه اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی کړی دی.

(۱): هم دا د خمر د تحریم په متعلق (چه پاس تیر شو.)

(۲): د قبلی د تحویل په وخت کښی چه «یا رسول الله! هغه مسلمانان چه پخوا د قبلی له تحویل څخه وفات شوی دی، او یو لمونځ ئی هم د بیت الحرام په لوری نه دی کړی، د هغو د لمنځونو حال به څرنګه وی؟» د دې پوښتنی په ځواب کښی دا آیت نازل شو ﴿ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴾ (۲ جزء د البقرة (۱٤۳) آیت ۱۷ رکوع) له غور کولو څخه معلومیږی چه هم دا دوه مسئلی دی چه د هغو په نسبت د داسی صاف او ښکاره حکم له نازلیدلو څخه پخوا، ډیر واضح او قطعی آثار او قرائن موجود ؤ چه د هغو په لیدلو سره اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم هر وخت د صریح حکم د نزول په انتظار کښی وو. د خمر په متعلق اوس مونږ څو داسی روایتونه نقل کړل چه زمونږ دا دعوی په هغو ښه ثابتیږی. او د «تحویل القبلی» په نسبت د قرآن کریم آیات ﴿ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا ﴾ چه د سیقول په شروع (د البقرة ١٤٤ آیت ۱۷ رکوع) کښی تیر شو، خبر ورکوی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هر وخت منتظر ؤ، چه د«تحویل القبلی» حکم به کله نازلیږی؟ او ښکاره ده چه داسی واضح حالات له اصحابو څخنی پټ پاتی کیدی نشول، نو ځکه د «تحویل القبلی» خبره کله چه یوه سړی د کومی کوڅی مسجد ته واوروله نو ګردو (تولو) لمونځ کوونکو د هم دی خبر واحد په آوریدلو سره د بیت المقدس په ځای (د بیت الحرام) په لوری مخونه واړول، او لمنځونه ئی ادا کړل، حال دا چه د بیت المقدس استقبال هغو ته په قطعی ډول (طریقه) سره معلوم ؤ او ظنی خبر واحد د قطعی خبر ناسخ کیدی نشی. نو ځکه د اصولو علماؤ تصریح کړی ده چه هغه خبر واحد چه په قرائنو مشتمل وی د محفوف‌بالقرائن‌توب (په قرائنو کښی د پتوالی) له سببه قطعی ګڼلی کیږی نو هغه آثار او قرائن چه په حتمی ډول (طریقه) سره خبر ورکوی چه د«تحریم الخمر» د (شرابو حرمت) یا د «تحویل القبلی» حکم نن یا سبا رارسیدونکی دی، ګواکی د حکم له نزول څخه پخوا هغو قرائنو او اماراتو اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د حضرت الهٰی له مرضی څخه فی‌الجمله مطلع کړی ؤ- نو ځکه په دی دواړو مسئلو کښی د حکم له نزوله پخوا د هغه حالت په نسبت پوښتنی کول د استبعاد محل کیدی نشی خصوصاً د خمر په نسبت چه د هغو د ممانعت واضح اشارات په ﴿ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ﴾ او نورو کښی شته والله سبحانه وتعالیٰ اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) خامخا ازمویی تاسی هرومرو (خامخا) الله په یوه شی له ښکاره (په وخت د احرام کښی) چه رسیږی (ځینو د) هغو ته لاسونه ستاسی (چه واړه دی) او (ځینو د هغو ته) نیزی ستاسی (چه غټ دی. دغه ازمیښت کوی) دپاره د دی چه ښکاره (معلوم) کړی الله هغه څوک چه ویریږی له ده په غیب سره (بی له لیدلو او بیل ئی کړی د ضعیف الایمان څخه) نو هر هغه چه له حده تیری وکړی (په کولو د ښکار په احرام کښی) پس له دی (منعی له ښکاره) نو دی ده ته عذاب دردناک

تفسیر: په ړومبنی رکوع کښی ئی له «تحریم الطیبات» او له «اعتداء» څخه منع فرمایلی وه او پکښی د ځینو شیانو د اجتناب حکم ئی ورکړی ؤ چه په دائمی ډول (طریقه) سره حرام دی په دی رکوع کښی د ځینو هغه شیانو له ارتکابه منع کړی شوی ده چه دائمی حرمت په کښی نشته بلکه له ځینو احوالو او اوضاعو سره مخصوص دی، یعنی د احرام په حالت کښی د ښکار له نه کولو څخه مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ له طرفه په مطیعو او امر منونکو بندګانو دغه امتحان دی چه دوی د احرام په حالت کښی کله چه له ښکاره سره مخامخ شی او په آسانی سره د هغه په ویشتلو او نیولو هم قادر وی، نو څوک دی چه بی له لیدلو څخه له الله تعالیٰ څخه وویریږی او د هغه د حکم امتثال وکړی؟، او له اعتداء (د الٰهی احکامو له تجاوز کولو) څخه د الٰهی سزا له امله (وجی) وویریږی؟

د اصحاب السبت قصه (په اول جزء د البقرة په (٦٥) آیت (٨) رکوع کښی) تیره شوی ده چه حق تعالیٰ خاص د شنبی (خالی) په ورځ کښی دوی د ماهی (کب) له ښکاره منع کړی وو، مګر دوی په مکر او حیلو له هغه حکم څخه غاړه وغړوله او له خپله حده ئی تیری او تجاوز وکړ، الله تعالیٰ پر دوی ډیر رسوا کوونکی عذاب نازل کړ، په دی ډول (طریقه) سره حق تعالیٰ له محمدی امت څخه هم لږ څه امتحان په دی مسئله کښی واخیست چه د احرام په حالت کښی ښکار ونه کړی (د حدیبیی) په موقع کښی کله چه دا حکم نازل شوی ؤ نو ښکار دومره ډیر او نژدی ؤ چه په لاسونو او نیزو سره هم د هغو اخیستل او وژل ممکن ؤ، مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم دا په ثبوت ورسوله چه د الله تعالیٰ په داسی امتحان کښی هم هیڅ یو قوم د دوی په اندازه نشی بریالی (کامیاب) کیدی. د «**لیعلم الله**» له لفظ څخه چه د باری تعالیٰ د علم د حدوث توهم پیدا کیږی د هغه د ازالی له پاره (په دوهم جزء د

البقرة (١٤٣) آیت (١٧) رکوع د ﴿ اِلَّا لِنَعۡلَمَ مَنۡ يَّتَّبِعُ الرَّسُوۡلَ ﴾ تفسیر ولوستل شی!

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَقۡتُلُوا الصَّيۡدَ وَاَنۡتُمۡ حُرُمٌ‌ ؕ وَمَنۡ قَتَلَهٗ مِنۡكُمۡ مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِّثۡلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحۡكُمُ بِهٖ ذَوَا عَدۡلٍ مِّنۡكُمۡ هَدۡيًاۢ بٰلِغَ الۡـكَعۡبَةِ اَوۡ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسٰكِيۡنَ اَوۡ عَدۡلُ ذٰ لِكَ صِيَامًا لِّيَذُوۡقَ وَبَالَ اَمۡرِهٖ‌ ؕ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ‌ ؕ وَمَنۡ عَادَ فَيَنۡتَقِمُ اللّٰهُ مِنۡهُ‌ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيۡزٌ ذُو انۡتِقَامٍ ﴿۹۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وژنئ تاسی ښکار حال دا چه تاسی محرمان اوسئ او هر هغه چه ووژنی دا (ښکار) له تاسی ځخه په قصد سره نو (پری) بدل دی په مثل د هغه چه وژلی (یی) دی له چارپایانو ځخه چه حکم به کوی په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف) له تاسی (مسلمانانو) ځنی په دی حال چه هغه (د بدل حیوان) د نذر په ډول (طریقه) ورسولی شی کعبی ته یا (پری کفاره ده طعام د (ځو تنو) مسکینانو یا په برابری د هغه (طعام) روژه نیول دی له پاره د دی چه وڅکی سختی د عمل خپل عفوه کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی او هر هغه چه بیرته وګرځیده (ښکار کولو ته په احرام کښی) نو بدل به واخلی الله له ده ځخه او الله ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) ځیښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی (له مجرمینو نه).

تفسیر: یعنی مه وژنئ ای مؤمنانو! ښکار کله چه تاسی په احرام کښی اوسئ! یعنی هر هغه حیوان چه له تاسی ځخه ترهیدونکی وی غوښه ئی حلاله وی او که حرامه بی له تپوس، غټ کارغه، لړم، موږک او خوړونکی شی چه د دی پنځو واړو قتل په احرام کښی هم روا دی. او په یو روایت کښی د لړم په ځای مار، او د سپی په ځای لیوه راغلی دی. او هر څه چه میاشی، وروی، کنی، شمشتی او میږی دی، زمونږ د حنفیانو په مذهب عفوه دی «احمدی» د دی په متعلق ځینی احکام په (٦) جزء د المآئدة په (١١) آیت (١١) رکوع کښی هم تیر شوی دی.
﴿ وَمَنۡ قَتَلَهٗ مِنۡكُمۡ مُّتَعَمِّدًا ﴾ او هر هغه چه ووژنی دا ښکار له تاسی په قصد سره له دغه قصد

شخه دا مطلب دی چه خپل احرام ئی په یاد وی او په دی هم مستحضر وی چه د احرام په حالت کښی ښکار جائز نه دی دلته ئی یواځی د«متعمد»حکم وفرمایه چه د ده د فعل سزا دا ده. او الله تعالیٰ کوم انتقام چه آخلی هغه بیل دی لکه چه په ﴿ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ ﴾ سره ئی تنبیه وفرمایله او که په هیره سره ئی ښکار وکړ نو سزا ئی هم دغه ده یعنی «هدی» یا «طعام» یا صیام هو! الله تعالیٰ له ده ځنی انتقامی سزا نه اخلی. زمونږ د حنفیانو په نزد که په احرام کښی ښکار ونیوه شو نو خوښی کول ئی فرض دی که ئی وواژه نو دوه د بصیرت او تجربی خاوندان دی قیمت کړی. او له همغه قیمت سره دی برابر یو حیوان واخلی (مثلاً پسه، غوئی اوښ او نور) او کعبی شریفی ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی ورسوی! او هلته دی ذبح کړی او په خپله دی له هغه څخه نه خوری! یا په هغه قیمت سره دی غله واخلی! او هر محتاج ته دی د صدقة الفطر په اندازه تقسیم کړی! یا پر شومره محتاجانو چه رسیږی د هغو له شمیر سره برابر دی روژی ونیسی! ﴿ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ﴾ عفوه کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی یعنی د حکم له نزوله پخوا، یا پرومبی له اسلامه د جاهلیت په زمانه کښی که چا داسی حرکت کړی وی نو اوس الله تعالیٰ څه سزا نه ورکوی. حال دا چه له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کښی داسی ښکار کول دیر بد ګانه ـ نو ځکه پر هغه هم مؤاخذه بیځایه نه وه چه هغه شی چه ستاسی د زعم سره سم هم په جرائمو کښی داخل ؤ د هغه ارتکاب ولی کړی شوی دی؟ ﴿ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴾ او الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو، څیښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی له مجرمینو څخه یعنی نه کوم مجرم د ده د قدرت له قبضی څخه تښتیدلی شی، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو ځنی چه د سزا ورکولو وړ (لائق) دی تیریدونکی دی (مګر هغه چاته چه اراده وفرمائی.)

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

حلال کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر له پاره د نفع اخیستو ستاسی او دپاره د (نورو) مسافرانو (چه وچ ئی کاندی) او حرام کړی شوی دی په تاسی ښکار د وچی څو چه اوسئ تاسی محرمان او وویریږئ تاسی له الله هغه چه هم ده ته به ورتول کړل شئ (په جمع به وروستی شئ) تاسی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «په احرام کښی د دریاب ښکار یعنی ماهی (کب) حلال دی او د سیند خواړه یعنی هغه ماهی چه له اوبو ځنی بیل او مړ شوی وی او ده هغه نه وی نیولی،

هم حلال دی الله تعالیٰ وفرمایل چه دا مو ستاسی د فائدی له امله (وجی) روا کړی دی. بیا دی شوک داسی گومان ونه کړی چه دا د حج په طفیل حلال شوی دی. وئی فرمایل چه د نورو گردو (تولو) مسافرانو د فائدی له پاره ماهی اگر که په تالاؤ کښی وی هغه هم د سیند د ښکار حکم لری. دا د ښکار حکم معلوم کړی شو. په احرام کښی (د مکی معظمی) په لوری قصد دی چه په هغی او د هغی په شاو خوا کښی تل ښکار کول حرام دی. بلکه هلته د ښکار ویرول او تښتول هم حرام دی».

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيٰمًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَآئِدَ

گرځولی ده الله کعبه چه کوټه ده د بزرگی (او عبادت) (باعث) د قیام (او انتظام) له پاره د خلقو او میاشته بزرگه (هم) او مذبوحه نذر شوی کعبی ته (هم) او آمیل داره چارپایان (هم چه بیولی شی کعبی ته)

تفسیر: کعبه شریفه د خلقو د دینی او دنیوی دواړو حیثیتونو د قیام او انتظام باعثه ده. حج او عمره خو هغه عبادتونه دی چه د دوی اداء مستقیماً په کعبی شریفی پوری اړه (احتیاج) لری ـ لیکن د لمانځه له پاره هم د قبلی استقبال شرط دی. په دی ډول (طریقه) سره کعبه شریفه د خلقو د دینی عباداتو د قیام سبب شوی ده. بیا کله چه په حج او نورو مواقعو کښی له گردو (تولو) اسلامی ملکونو ځنی په لکونو مسلمانان هلته سره تولیږی نو دوی بیشماره تجارتی، سیاسی، اخلاقی، مذهبی او روحانی فوائد هم حاصلولی شی الله تعالیٰ دغه ځای «حرم آمن» گرځولی دی نو ځکه نه یواځی هلته انسانانو، بلکه نورو ساکښانو (ذی روحو) ته هم امن په برخه کیږی. د جاهلیت په زمانه کښی چه ظلم او وینی تویول او فتنه او فساد خورول محض د عادی او معمولی خبرو په شان ؤ. یوه سړی د خپل پلار له قاتل سره هم په حرم شریف کښی تعرض نشو کولی. له مادی حیثیته هر انسان د دی منظری او ننداری له لیدلو څخه حیرانیږی او په چرت (خیال) کښی لویږی، چه په «وادی غیر ذی زرع» کښی په دومره افراط سره د خوړلو او څښلو او د فواکهو او میوو د نفیسو اقسامو او نورو څخه دومره زیات شیان له کومو کومو ځایونو څخه راوړل کیږی؟ دا گرد (تول) حیثیتونه په «قیاماً للناس» کښی معتبر کیدی شی. او له تولو ځنی لویه خبره دا ده چه په الٰهی علم کښی لا له پخوا څخه دا مقدره شوی وه چه بنی نوع انسان ته له هم دی ځایه د ابدی هدایت عالم نیوونکی چینه بهیدونکی ده. او د مصلح اعظم، مبلغ اکرم، امام القبلتین، سیدالکونین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولد او مسکن گرځیدلو شرف په تول جهان کښی د هم دی بختوری خاوری په برخه کیږی نو د دی

تولو وجوهو له امله (وجی) مونږ کعبې شريفې ته ﴿ قِيَـٰمًا لِّلنَّاسِ ﴾ ويلی شو، ځکه چه کعبه شريفه د ځمکې د مخ د ګردو (تولو) انسانانو په حق کښې د اخلاقو د اصلاح او د روحانيت د تکميل او د هدايت د علومو مرکزی نقطه ده. او د هيڅ شی قيام بې له خپله مرکزه نشی کيدی علاوه پر دی د محققانو په نزد د ﴿ قِيَـٰمًا لِّلنَّاسِ ﴾ مطلب دا دی چه د کعبې شريفې مبارک وجود د کل عالم د قيام او د بقاء باعث دی. د دنيا ودانتيا تر هغه وخته پورې ده څو بيت الحرام او د ده احترام کوونکی مخلوقات موجود وی او کله چه الله تعالیٰ داسی اراده وفرمائی چه دی عالم او د هغه کارخانی ته خاتمه ورکړی نو له ګردو (تولو) کارونو څخه د مخه هم دا مبارک محل چه «بيت الله شريف» ورته وايي پورته کاوه شی، لکه چه د ځمکې د جوړولو په وخت کښې له ګردو (تولو) څخه د مخه هم دا متبرک محل جوړ شوی ؤ، ﴿ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ ﴾ الآية . د بخاری رحمة الله عليه په حديث کښې دی چه يو تک تور وحشی (چه د «ذوالسويقتين» په نامه ئې لقب ياد کړی دی) د کعبې د عمارت يوه يوه ډبره (ګټه) به ونړوی اما تر څو پورې چه الله تعالیٰ د دی جهان د نظام او قوام اراده لری هيڅ يو زورور او خورا قوی قوم هم د کعبې شريفې د انهدام په مقصد کښې نشی برياڼی (کامياب) کيدی او هيڅوک او هيڅ ملت په داسی ناپاکی ارادی له سره نشی کاميابيدی. د «اصحاب فيل» له قصې هر مسلمان خبر دی وروسته له هغو په هره زمانه کښې څومره اقوام او اشخاص چه په داسی ناپاکو ارادو پسی لويدلی دی يا کومه پلمه (تدبير) يې جوړه کړی ده يا ئې پس له دی نه جوړه کړی دوی تول سره پاتی او ناکامه شوی دی او ناکامه به شی. دا د الله تعالیٰ د حفاظت او د اسلامی صداقت عظيم الشان نښان دی چه د ظاهری اسبابونو او سامانونو له فقدان سره تر نن ورځی پورې هيڅا په دغه ابليسی مقصد کښې بری نه دی موندلی او نه به بری ومومی او کله چه د کعبې شريفې د عمارت په نړولو کښې د قدرت له لوری مخ نيوی ونشی نو وپوهيږئ چه د عالم د ورانی حکم رارسيدلی دی. د دنيا حکومتونه د خپلو دارالسلطنتونو او شاهی مانيو په حفاظت کښې په لکونو سری وژلو ته ورکوی، مګر که دی په خپله خپل شاهی قصر د کوم مصلحت له امله (وجی) وران يا تبديل يا ترميموی نو د معمولی او عادی مزدورانو په وسيله د هغه د نړولو حکم ورکوی. ښائی چه د هم دی خبری له امله (وجی) امام بخاری رحمة الله عليه د ﴿ جَعَلَ ٱللَّهُ ٱلْكَعْبَةَ ٱلْبَيْتَ ٱلْحَرَامَ قِيَـٰمًا لِّلنَّاسِ ﴾ الآية - په باب کښې د «ذوالسويقتين» حديث درجوی او د ﴿ قِيَـٰمًا لِّلنَّاسِ ﴾ مطلب ته ئې هم داسی اشاره کړی ده چه مونږ پاس وليکل (نبه عليه شيخنا المترجم قدس الله روحه فی دروس البخاری). په هر حال په دغه تر بحث لاندی آيت کښې د «محرم» د احکامو له بيانولو څخه وروسته د کعبې شريفې د عظمت او حرمت بيانول مقصود دی، بيا ئې د «کعبې شريفې» او د «احرام» په مناسبت د **«شهرالحرام» او (هدی) او (قلائد)** ذکر هم وفرمايه، لکه چه د دی سورت په شروع کښې ئې د ﴿ غَيْرَ مُحِلِّى ٱلصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ﴾ سره ﴿ لَا تُحِلُّوا۟ شَعَـٰٓئِرَ ٱللَّهِ وَلَا ٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ وَلَا ٱلْهَدْىَ وَلَا ٱلْقَلَـٰٓئِدَ ﴾ ملحق فرمايلی ؤ. والله اعلم.

ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۹۷﴾

دا (تير بيان) دپاره د دى دى چه پوه شئ تاسى چه بيشكه الله عالم دى په هر هغه شى چه دى په آسمانونو كښى او په هر هغه شى چه دى په ځمكه كښى او بيشكه الله په هر شى باندى ښه عالم دى.

تفسير: يعنى كعبه شريفه «قياما للناس» گرځول چه په هغى كښى دينى او دنيوى مصالح رعايت شوى دى او هغه خورا (ډيره) لويه پيشگويى چه په ظاهر كښى له قياس څخه مخالفه ښكارى د دى دليل دى چه په ځمكه او آسمانونو كښى هيڅ شى د پاك خداى له غير محدود علم څخه وتلى نشى.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۸﴾

پوه شئ تاسى چه بيشكه الله ډير سخت دى عذاب د ده (هغه ته چه تل د حرامو ارتكاب كوى) او بيشكه الله ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډير مهربان دى (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: يعنى هغه حكمونه چه د احرام په حالت كښى يا د كعبى شريفى د احترام او نورو په متعلق وركړى شوى دى كه له هغو ځنى عمداً مخالفت وكړئ! نو وپوهيږئ! چه د الله تعالىٰ عذاب ډير سخت دى او كه په سهوى او نسيان سره تقصير درځنى وشى نو په كفاره او نورو سره ئى تلافى وكړئ! بيشكه چه الله جل جلاله لوى ښونكى او مهربان دى.

مَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا تَكْتُمُوْنَ ﴿۹۹﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول زما مگر رسونه (د پيغام) ده او الله عالم دى په هغه شى (هم) چه ښكاره كوئ ئى تاسى او په هغه شى (هم) چه پټوئ ئى تاسى

تفسير: رسول الله عليه الصلوٰة والسلام د الله تعالىٰ د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء كړ او د حق تعالىٰ حجت په گردو (تولو) بندگانو تمام شوى دى. اوس هر څه او هر هغه عمل چه په

ظاهر او باطن کښې وکړئ! الله تعالیٰ ته معلوم دی د حساب او جزاء په وخت کښې به یوه یوه ذره هم ستاسی په مخ کښې ښکاره او در ایښوده کیږی.

قُل لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) نه برابریږی خبیث (ناپاک) او طیب (پاک) اگر که ښه درښکاره شی تاته ډیروالی د خبیث (ناپاکه)، نو ویریږئ تاسی له الله ای خاوندانو د (صافو) عقلونو له پاره د دی چه تاسی نجات ومومئ.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښې ئې فرمایلی ؤ چه (طیبات) مه حراموئ! بلکه له هغو څخنې په اعتدال سره متمتع شئ! د دی مضمون د تکمیل څخه وروسته د خمر او د نورو ناولو او خبیثو شیانو حرمت ئې بیان وفرمایه په دغه سلسله کښې د محرم ښکار هم وګڼئ! د محرم په مناسبت د څو نورو ضمنی شیانو له بیانولو څخه وروسته اوس تنبیه فرمائی چه طیب او خبیث یو شان نه دی (او بیخی بد له ښو سره نه برابریږی یعنی حرام او حلال، ناپاک او پاک کره او ناکره په اموالو کښې او هم داسی طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کښې نه دی برابر بلکه دغه حکم عام دی او په هر څه کښې جاری کیږی) لږ شی چه طیب او حلال وی له ډیرو خبیثو او حرامو شیانو څخه ښه او بهتر دی عقلمن ته لازم دی چه همیشه طیب او حلال شی اختیار کړی! او د خرابو شیانو په لوری له سره ونه ګوری! اگر که ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه هم ښکاره شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ تاسی پوښتنی له (هغو) شیانو که ښکاره کړ شی تاسی ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کړی تاسی (هغه ځواب) او که پوښتنی وکړئ تاسی له (حاله) د هغو

«شیانو» په داسې وخت کښې چه نازل کاوه شي قرآن (یعنی وحی راځي نو) ښکاره به کړی شي تاسې ته عفوه کړی ده الله له هغو (تیرو پوښتنو) او الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر تحمل والا دی (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: د پخوانیو دوو رکوع‌گانو حاصل په دینی احکامو کښې له مبالغی او تساهل ځنې امتناع وه. یعنی هغه «طیبات» په خپلو ځانونو مه حراموئ! چه د الله تعالیٰ له خوا تاسې ته حلال کړی شوی دی او له هغو شیانو ځخه چه خبیث او حرام دی (اعم له دی چه په دائمی طور سره وی یا په خاصو وختونو کښې)، په پوره ډول (طریقه) اجتناب وکړئ! په دی آیتونو کښې تنبیه فرمایی چه هغو شیانو په متعلق فضول، چټی (بیکاره) او له موضوع ځخه لری سوالونه مه کوئ، ! چه په هغو کښې شارع تصریحاً ځه شی نه دی بیان کړی همغسی چه د تحلیل او تحریم په سلسله کښې د شارع بیان د هدایت او بصیرت موجب دی د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی. هر هغه شی چه الله تعالیٰ په خپل حکمت او عدل سره حلال یا حرام فرمایلی دی همغه حلال یا حرام شوی دی. او له هغه شی ځخه ئی چه سکوت فرمایلی دی په هغه کښې توسع او پراختیا شته!، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتی او د هغه په فعل او ترک کښې عامل آزاد دی، اوس که د داسې شیانو په نسبت خامخا څیړنه (کتنه) او پلټنه (تحقیق) وشی او د مباحثی او سوال او ځواب ورونه پرانیستل شی په دغسی حال کښې چه د قرآن شریف د نزول سلسله جاری ده او د تشریع باب مفتوح دی نو ډیر امکان لری چه د ډیرو پوښتنو په ځواب کښې ځنې داسې احکام هم نازل شی چه د هغو له نزول ځخه وروسته تاسې ته د ازادی او اجتهاد ځای پاتی نشی، بیا به دا د ډیر شرم ځای وی هر هغه شی چه تاسې په خپله غوښتی دی د هغه په تعمیل کښې په مشکلاتو اخته شئ! له سنت الله ځخه دا معلومه ده په هره معامله کښې چه ډیری پوښتنی او څیړنی (تحیق) وشی او خامخا شقوق او احتمالات پکښې ولټول شی نو په هغه کښې تشدید او سختی لا زیاتیږی. ځکه چه له داسې پوښتنو ځخه دا ظاهریږی چه گواکې سائلین په خپلو نفسونو داده او مطمئن دی او د هغه حکم ادا کولو ته بیخی حاضر او تیار دی، نو دا قسم دعوی چه د بنده د ضعف او افتقار سره هیڅ مناسبت نه لری هغه د دی خبری وړ (لائق) او مستحق گرځوی چه د الله تعالیٰ له لوری په هغه حکم کښې ځه تشدید وشی او په هره اندازه سره چه بنده خپل لیاقت او قابلیت ښکاره کړی سم له هغه سره د الله تعالیٰ امتحان ورباندی هم سختیږی لکه چه د بنی اسرائیلو د«ذبح البقرة» په قصه کښې هم داسې وشو. په حدیث کښې دی چه «نبی کریم صلی الله علیه وسلم» ارشاد وفرمایه چه «ای خلقو الله تعالیٰ پر تاسې حج فرض کړی دی» یوه سړی پوښتنه وکړه «ایا په هر کال کښې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم!» وبی فرمایل «که ماویلی وی (هو!) نو هر کال به واجبیده او بیا به تاسې د هغه په اداء نه قادریدی. په هر هغه شی کښې چه زه تاسې آزاد پریږدم تاسې هم له ما ځنې پوښتنې مه کوئ» په یوه حدیث کښې

ئی فرمایلی «په مسلمانانو کښې هغه سړی لوی مجرم دی چه د ده په پوښتنې داسې یو شی حرام شوی وی چه هغه حرام نه و». په هر حال دا آیت د شرعي احکامو په نسبت د داسې بې‌ضرورته او له موضوع څخه لرې سوالونو ورونه بندوی. پاتې شوه دا خبره چه په ځینو احادیثو کښې مذکور ده چه «څو تنو سړیو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه چه د جزئي واقعاتو په نسبت لغو او چتې (بیکاره) سوالونه کول په دې آیت کښې له هغو څخنې ممانعت کړی شوی دی». نو هغه هم زمونږ د دې تقریر څخه مخالف نه دی. مونږ په ﴿لَا تَسْـَٔلُوا۟ عَنْ أَشْيَآءَ﴾ کښې اشیاء عام اخلو چه واقعاتو او احکامو دواړو ته شامل دی او په ﴿تَسُؤْكُمْ﴾ کښې هم چه د بد لګیدلو په معنی ده هم تعمیم واخیستل شي حاصل به ئی داسې شي چه نه د احکامو په باب کښې فضولي او چتې (بیکاره) پوښتنې وکړئ او نه د واقعاتو په سلسله کښې. ځکه ممکن دی هغه ځواب چه تاسې ته درکړ شي هغه ناوړ (ګنده) او ناګوار ولویږی، مثلاً که کوم سخت حکم راشي یا کوم قید زیات شي. یا د داسې کومې واقعي اظهار وشي چه په هغې کښې ستاسې فضیحت وی یا پر چتې (بیکاره) پوښتنې ترټنه او توبیخ وکړ شي دا ټول احتمالات تر ﴿تَسُؤْكُمْ﴾ لاندی داخل دی. باقي د ضروري خبرې پوښتنه یا د هسې شبهې رفع کول چه ناشي عن الدلیل وی هیڅ مضایقه نه لري. ﴿عَفَا ٱللَّهُ عَنْهَا﴾ عفوه کړی ده الله له هغو تیرو پوښتنو د اشیاؤ خو وروسته له دی نه نوری داسې چتې (بیکاره) پوښتنې مه کوئ) له دی نه خو یا مراد دا دی چه له دی شیانو څخه تیر شو. یعنی کله چه الله تعالیٰ د هغو په نسبت څه حکم نه دی راکړی نو انسان په هغو کښې آزاد دی او الله تعالیٰ به د داسې شیانو پوښتنې نه کوی لکه چه له دی څخنې د اصولو ځینې عالمانو دا مسئله استخراج کړی ده چه په ګردو (ټولو) اشیاؤ کښې «اباحت» اصل دی یا دا چه له هغو فضولو سؤالاتو څخه چه پخوا کړی شوی دی الله تعالیٰ تیر شوی دی خو وروسته له دی نه احتیاط وکړئ!

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا۟ بِهَا كَٰفِرِينَ ﴿١٠٢﴾

په تحقیق پوښتنه کړی وه د داسې خبرو یو قوم پخوا له تاسې بیا وګرځیدل پرې کافران (منکران)

تفسیر: (لکه چه ثمودیانو صالح علیه السلام ته ویلی وو چه له کاڼي څخه مونږ ته اوښه راوباسه او لکه بنی اسرائیلو چه له (اشموئیل) څخنې باچا غوښتی ؤ له پاره د غزا کولو کله چه (طالوت) باچا شو نو بیا ئی غزا ونه کړه او د عیسیٰ علیه السلام نه د ده قوم خنچه طلب کړی وه) په صحیح حدیث کښې دی چه پخوانی قومونه د سوالو له کثرته او د خپلو انبیاؤ علیهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاک شول.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْۢ بَحِيْرَةٍ وَّلَا سَآئِبَةٍ وَّلَا وَصِيْلَةٍ وَّلَا حَامٍ ۙ وَّلٰكِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ؕ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿١٠٣﴾

نه دی روا کړی الله له هیڅ بحیری او نه سائبی او نه وصیلی او نه حام ولیکن هغه کسان چه کافران شوی دی تړی دوی پر الله دروغ (بهتان) او ډیر له دوی ځنی نه پوهیږی (په حق او باطل).

تفسیر: بحیره ـ سائبه ـ وصیله او حام دا ګردی (تولی) د جاهلیت د زمانی له رسومو او شعائرو سره تعلق لری. مفسرینو د دغو په تفسیر کښی ډیر اختلاف سره کړی دی. ممکن دی له دوی ځنی د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندی وشی. مونږ یواځی د سعید بن المسیب رحمة الله علیه تفسیر له صحیح بخاری رحمة الله علیه څخه نقلوو «بحیره» هغه ساکښ (ذی روح) ؤ چه شودی ئی د بتانو په نامه کیدی او له هغو ځنی بل هیڅا فایده نه آخیستله. «سائبه» هغه ساکښ و چه د بتانو په نامه لکه د هندوانو «ساند» خوشی کیده. «وصیله» هغه ښځه اوښه وه چه پرله پسی ئی څو داسی جونګی (بچی) ځیږولی وی چه په منځ کښی به ئی یو نر جونګی (بچی) نه ؤ او بیا به د بتانو په نامه خوشی ګرځیده. «حام» هغه نر اوښ و چه پر خاصو څو اوښو باندی به ختلی ؤ او بیا به خوشی کیده علاوه پر دی چه دا شیان د شرک د شعائرو ځنی وو د هغو ساکښانو (ذی روحو) غوښی او شودی او سپرلی (سورلی) او نور شیان چه الله جل جلاله حلال کړی دی او ښائی چه خلق له هغو ځنی منتفع شی پر هغو باندی د حل او حرمت قیود له خپل لوری ایښودل، ګواکی د خپل ځان له پاره د تشریع منصب تجویز کولو په شان ؤ. د دغو مشرکینو بل لوی ظلم دا ؤ چه د خپل شرک رسوم ئی د الله تعالیٰ د خوښی او قربت ذریعه ګڼله، نو دغه ځواب داسی ورکړ شو چه الله تعالیٰ دا رسوم نه دی مقرر کړی، د دوی مشرانو په الله تعالیٰ دا بهتان تړلی ؤ چه اکثرو بی عقلانو او عامو خلقو هم هغه منلی ؤ الغرض دلته ئ تنبیه فرمایلی ده، همغسی چه فضول او بیکاره سوالونه او په شرعی احکامو کښی تشدید او سختی پیښول جرم دی، له هغه ځنی زیات لا دغه جرم دی چه بی د شارع له حکمه یواځی په خپلو آراؤ او اهواؤ سره حلالو او د حرامو تجویزونه وکړی.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُوْلِ قَالُوْا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ؕ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَهْتَدُوْنَ ﴿١٠٤﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه راشئ تاسی هغه شی ته چه نازل کړی

(راالیږلی) دی الله او (راشئ) په لوری (د حکم) د رسول (د الله) نو وائی دوی بس دی مونږ ته هغه دین چه موندلی دی مونږ پر هغه (دین) پلرونه خپل آیا (بس دی دوی ته) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه به پوهیدل په هیڅ شی او نه به ئی لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له گردو (تولو) څنی لوی حجت هم دغه دی «هغه کار چه مونږ ته له پلرونو او نیکه‌گانو څنی راپاتی دی، آیا مونږ له هغه څنی څرنگه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول «که ستاسی اسلاف له بی‌عقلی یا گمراهی د هلاکت په ژوره کنده کښی لویدلی وی، نو آیا تاسی هم د همغو پر قدم (پله) باندی دروميږ؟» حضرت شاه صاحب لیکی «که د پلار حال معلوم وی، چه د حق تابع او د علم خاوند ؤ نو د هغه لاره دی ونیسی! که نه (د پلار متابعت) عبث دی.» یعنی کیف ماتفق د ړندو په شان تقلید جائز نه دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لازمه ونیسئ پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو هیڅ زیان نه رسوی تاسی ته (گمراهی د) هغه چا چه گمراه شوی دی کله چه په سمه صافه لاره اوسئ تاسی (خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی (الله په قیامت کښی) تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که کفار د خپلو پلرونو او نیکه‌گانو له چتی (بیکاره) تقلیده، له دومره پند او پوهی سره هم نه راگرځی، نو تاسی مه غمجن کیږئ! زیات له دی نه خپل ځان مه ربړوئ (تکلیف کوئ) د بل چا له گمراهی څنی تاسی ته هیڅ زیان نه دررسیږی! په دی شرط چه تاسی پر سمه لاره تگ وکړئ! سمه لاره هم دا ده چه انسان ایمان او تقویٰ غوره کړی او له بدی څخه خپل ځان وژغوری (وساتی)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بچ کولو) له پاره امکانی زیار (محنت) وکاږی او کوښښ وکړی، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلی نو هغه هیڅ زیان نه لری. که له دی آیت څنی داسی یو مطلب واخیست شی«کله چه یو سړی خپل لمنځونه او روژی او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی، نو د «**امر بالمعروف نهی عن المنکر**» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسیږی بیخی غلط دی.» د «اهتداء» لفظ

«امر بالمعروف» او د هدایت نورو گردو (تولو) وظائفو لره شامل دی. او له سره نه ښائی چه یو مسلمان سری داسی ووائی «د بل چا گمراهی ماته ضرر نه رسوی» ځکه چه دغه خو په خپله ښه خبره نه ده چه سری د بل له منکره مانع نشی.

که تا لید چه راغی پړوند په کوهی باندی

چوپ گناه ده غږ پری وکړه لاله وړاندی

اگر که په دی آیت کښی د خبری مخ د مسلمانانو په لوری دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنبیه هم مقصود ده چه د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لاری ځنی کاږه شوی هم وی نو بیا هم تاسی عمداً د هغو پیروی کوئ!؟ ولی خپل ځانونه په دغه چتی (بیکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کښی اچوئ!؟ اوس هغوی پریږدئ ـ او د خپلو عاقبتونو په فکر کښی ولویږئ ـ او په خپلو گټو او نقصانونو په ښه شان وپوهیږئ! که پلرونه او نیکونه گمراهان وی ـ او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره تگ وکړی ـ نو د پلار او نیکه نه داسی مخالفت اولادی ته له سره مضر نه دی ـ داسی خیالات بیخی ناپوهی او جهالت دی چه «په هیڅ یوه حال کښی اولادی ته نه ښائی چه د پلار او نیکه له طریقی څخه خپل قدم چپ او مخالف کیږدی، که نه پوزه به ئی پری شی؟». عقلمنو لره ښائی چه د انجام خیال ولری! ځکه چه وړاندی او وروسته د الله تعالیٰ په مخ کښی تول سره یو ځای وړاندی کیدونکی دی او هلته به له هر چاسره خپل عمل مل وی او خپله جزا به ومومی او خپل کرلی به ریبی. ﴿إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾ الآیة ـ خاص طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی الله په قیامت کښی تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو) یعنی هغه چه گمراه پاتی شوی او هغه چه لاره ئی موندلی د هغو تولو نیک او بد عملونه او نتائج به هغو ته ورمخامخ کیږی.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) شهادت په منځ

ستاسي کښې کله چه حاضر شي يوه د ستاسي ته (علامې د) مرګ په وخت د وصيت کښې (شهادت) د دوو تنو دی چه دواړه خاوندان د عدل (انصاف) وی له تاسي (مسلمانانو) څخه يا دوه تنه نور شاهدان غير له تاسي (مسلمانانو يعني د غير مسلم) که تاسي سفر مو کاوه په ځمکه کښې بيا ورسيږی تاسي ته مصيبت د مرګ (هسې دوه تنه نور) چه بندوئ به تاسي دغه دواړه وروسته له لمانځه (د مازيګر) نو قسم دی وکړی دواړه په الله که شکمن يئ تاسي (په شهادت د دوی کښې او وائی به) نه بدلوو په دی قسم سره مال اګر که وی دا (مشهود له) خاوند د خپلوی (هم) او نه پټوو مونږ شاهدی د الله بيشکه مونږ په وخت د پټولو د شهادت کښې خامخا له ګناهګارانو به يو.

تفسير: يعني (شاهدان درول په وخت د ځنکدن په وصيت کښې دوه تنه دی چه دواړه خاوندان د عدل او انصاف له خپلوانو ستاسي يا له نورو مسلمانانو وی. او) دا بهتر دی. باقي که دوه تنه نه وی يا معتبر نه وی، بيا هم هغه «وصی» درولی شی. او له شاهد ځنی دلته مراد «وصی» دی د هغه اقرار او اظهار ئی په شاهدی سره تعبير وفرمايه (اثنان په اعتبار د شهادت محذوفه سره خبردی). ﴿مِنۢ بَعۡدِ ٱلصَّلَوٰةِ﴾ يعني وروسته د مازيګر له لمانځه څخه چه هغه د اجتماع او قبول وخت دی. ښائی چه دوی وويريږی او په دروغو سره قسم ونه خوری. يا پس له بل کوم لمانځه يا «وصی» چه پر هر مذهب وی د هغه د لمانځه پسې. ﴿إِنَّآ إِذٗا لَّمِنَ ٱلۡأٓثِمِينَ﴾ بيشکه مونږ په وخت د پټولو د شهادت کښې خامخا له ګناهګارانو به يو) يعني کله چه د تولو ورتګ الله جل جلاله ته دی نو له ورتګه پخوا ښائی چه ګرد (تول) کارونه برابر کړل شی! چه له هغو ځنی يو ضروری او اهم کار وصيت او د هغه متعلقات دی. په دی آيتونو کښې ئی د وصيت ډيری ښې طريقې تلقين فرمايلی دی يعنی که مسلمان د مړ کيدلو په وخت کښې خپل مال او نور شيان بل چاته حواله کړی نو دا بهتره ده چه دوه معتبره مسلمانان دی پری شاهدان ونيسی ـ که مسلمانان پيدا نشی. لکه چه په سفر يا نورو مواقعو کښې داسی اتفاق ولويږی نو دوه کافران دی« وصی» ودرول شی ـ بيا که وارثانو ته شبه ولويږی چه دغو کسانو به څه مال پټ کړی وی او وارث پری دعوی وکړی. او د دغی دعوی له پاره شاهدان ونه لری نو هغه دواړه کسان دی قسم وخوری چه مونږ هيڅ نه دی پټ کړی او مونږ د کومی طمعی او قرابت له سببه دروغ نه شو ويلی او که ئی ووايو نو ګنهګار به يو.

فَإِنۡ عُثِرَ عَلَىٰٓ أَنَّهُمَا ٱسۡتَحَقَّآ إِثۡمٗا فَـَٔاخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَحَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَوۡلَيَٰنِ فَيُقۡسِمَانِ بِٱللَّهِ

لَشَهَادَتُنَآ اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَآ ۖ اِنَّآ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰۷﴾

نو كه اطلاع حاصله كړه شوه پر دى چه بيشكه دا دواړه مستحق شوى دى د گناه (حقى خبرى د پټولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دى ودريږى په ځان د دى دواړو (حلف ته او كه يو تن وى هم څه مضايقه نه لرى) له هغو كسانو چه ثابت شوى دى پر هغو (وصيت يا شاهدى دغسى دوه تنه نور چه) قريبان وى (ميت ته يا غوره وى) نو قسم دى وكړى دا دواړه په الله چه خامخا شاهدى زمونږ ښه حقه (او رښتيا) ده له شاهدى د هغو (ړومبنيو) څخه او څه تجاوز مو نه دى كړى بيشكه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) كښى خامخا له ظالمانو به يو.

تفسير: يعنى كه له قرائنو او آثارو څخنى د وصيانو كوم قسم (لوړه) دروغ ښكاره شى او دوى د شرعى شهادت په ذريعه خپل صداقت ثابت نشى كړى، نو د ميت وارثانو ته دى قسم وركړى شى چه دوى ته د وصيانو د دى دعوى د واقعيت هيڅ علم او خبر نشته او دا چه دغه شاهدى د وصيانو له شهادت څخنى زيات احق بالقبول (يعنى د قبول دپاره ډير مستحق دى) د دى آيتونو شان نزول دا دى يو مسلمان چه (بديل) نوميده له دوو سريو (تميم) او (عدى) سره «چه په هغه وخت كښى نصرانيان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهى (روان) شول، كله چه (شام) ته ورسيدل (بديل) رنځور شو او د خپل مال فهرست (نومليک) ئى وليكلو او په خپلو اسبابونو كښى ئى كيښود او د هغه نومليک اطلاع ئى خپلو دغو دواړو ملگرو ته ور نه كړه، كله چه مرض ئى شدت وكړ نو ده خپلو دغو دواړو نصرانى ملگرو ته وصيت وكړ چه زما دا ټول اسباب زما وارثانو ته ورسوئ! لكه چه دوى هغه گرد (ټول) اسبابونه له ځانه سره يووړل او د ده وارثانو ته ئى وروسپارل، مگر يو د سپينو زرو جام ئى (چه پرى د سرو زرو ملمع او نقش او سينگار ؤ) ترى ستون كړ، كله چه د وارثانو په لاس كښى هغه فهرست (چه د اسبابونو په منځ كښى وو) هم ولويد دوى له هغو وصيانو څخنى پوښتنه وكړه چه «آيا مړى د دى مالونو له منځه څه مال خرڅ كړى هم دى؟ يا ئى ناروغى ډيره ځنډيدلى (اوږده شوے) او پرى دارو درمل شوى؟ او څه مال ئى په معالجه كښى لگيدلى دى؟» دوى د دى دواړو سوالو ځواب په نفى سره وركړ. آخر دا معامله د حضرت فخر كائنات رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور كښى تقديم شوه، څرنگه چه له وارثانو سره شاهدان نه وو نو هغو دى دواړو نصرانيانو ته په دى الفاظو سره قسم وركړ، چه «مونږ د هغه مړى په مال كښى هيڅ ډول (طريقه) خيانت نه دى كړى او نه مو څه شى له هغه څخه پټ كړى دى،» نو د دى قسم خوړلو له امله (وجى) د دغو وصيانو په گټه فيصله وكړى شوه څو موده وروسته دا خبره څرگنده شوه چى دوى هغه جام په يو زرگر باندى په مكه معظمه كښى خرڅ كړى (پلورى) دى د دغى خبرى پوښتنه چى له دوى څخنى وشوه نو دوى وويل

چه «هغه مو له (بدیل) څخه په بیع اخیستی (پیرودلی) ؤ» کله چه د پیرودلو شاهد نه ؤ موجود نو ځکه مو په هغه باندی په خپل اول اظهار کښی اقرار ونه کړ څو زمونږ تکذیب ونه کړ شی،» د «بدیل» وارثان بیا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول او خپله دعوی ئی مرافعه کره، دا ځلی د اول صورت په عکس وصیان د شراء «د پیرودلو» مدعیان وو او وارثانو له هغه ځنی انکار درلود (لرلو)۔ او د شاهدانو د نشتوالی له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چه له میت سره ئی ډیر نژدی قرابت درلود (لرلو) قسم یاد کړ چه هغه جام د هغه میت مملوک و. او دی دواړو نصرانیانو په دروغو سره قسم یاد کړی دی. په پای (آخر) کښی هغو نصرانیانو همغه قیمت (یو زر درهمه) د (بدیل) وارثانو ته ورکړی چه له هغه زرگر څخه ئی د هغه جام په بدل کښی اخیستی وی.

ذٰلِكَ اَدْنٰىٓ اَنْ يَّاْتُوْا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَآ اَوْ يَخَافُوْٓا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌۢ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوْا ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۱۰۸﴾

دا (تیر حکم چه رد کول د قسم دی پر وارثانو) ډیر نژدی دی دی ته چه راتله وکړی دا «شاهدان» په شاهدی سره په هغه شان چه حق دی د دی او (نژدی دی دی ته) چه وویریږی دوی له دی نه چه بیرته به رد کړل شی قسمونه (په ورثه ؤ) پس له قسمونو د دغو (وصیانو) او وویریږئ تاسی له الله (او په دروغو قسم مکوئ!) او واورئ تاسی (د الله احکام) د زړه په غوږونو سره) او الله نه ښیی سمه صافه لاره (د خیر او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که وارثانو ته شبهه پیدا شی نو د قسم ورکولو حکم ورته شته. څو د قسم له ویری اول دروغ ونه وائی بیا که د دوی خبری دروغ ښکاره شی نو ورته دی قسم وخوری، دا هم د دی له امله (وجی) چه دوی هم په قسم کښی (تکی) ونه کړی او وپوهیږی چه هم دا قسم پر مونږ هم اوړی. کذا فی «موضح القرآن». ﴿وَاتَّقُوا اللّٰهَ﴾ الآیة ـ او وویریږئ تاسی له الله ځکه چه) د الله تعالیٰ د نافرمانی کوونکو انجام رسوائی او ذلت دی او دوی د حقیقی بری او کامیابی مخ له سره نشی کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُوْلُ مَاذَآ اُجِبْتُمْ ۗ

(یاد کړئ) هغه ورځ چه جمع به کړی الله تول رسولان پس ویه وائی (الله رسولانو ته) چه څه ځواب درکړی شوی و تاسی ته (له طرفه د امتیانو ستاسی په دنیا کښی چه بلل تاسی دوی توحید ته)

تفسیر: دغه پوښتنه به محشر کښی د ګردو (تولو) په مخ کښی له انبیاؤ علیهم السلام څخنی کیږی یعنی لکه چه په دنیا کښی تاسی د حق تعالیٰ له حق پیغام سره خلقو ته تللی وئ نو دوی ستاسی د هغه دعوت ځواب څرنګه درکړی دی او تر کومه ځایه پوری د دعوت الله اجابت ته حاضر شوی دی؟. په پخوانی رکوع کښی ئی دا راښوولی وه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی پخوا له ورتګه د وصیت او نورو په ذریعه تاسی د دنیوی امورو سرشته او انتظام برابر کړئ اوس دا فرمائی چه دآخرت سوال او ځواب ته ځانونه تیار کړئ!

قَالُوْا لَا عِلْمَ لَنَا ۭ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿۱۰۹﴾

وبه وائی (ګرد (تول) رسولان الله ته) نشته هیڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکښی یا الله!) بیشکه ته چه ئی هم ته ئی لوی عالم په غیبو (اسرارو هم نو بی له ویلو زمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دی)

تفسیر: د محشر په هولناکه ورځ کښی چه د قهار الله جلالی شان په خپل انتهائی ظهور سره وی د لویانو او اکابرو فکر او هوښ به په ځای نه وی د اولوالعزمو انبیاؤ په ژبو به هم «نفسی» «نفسی» الفاظ جاری وی په دغه وخت کښی به د انتهائی خوف او خشیت له سببه د (حق تعالیٰ) د سوال ځواب په «لاعلم لنا - نشته هیڅ پوهه مونږ ته» سره ورکوی. او له دی نه ماسوا بل څه نشی ویلی. بیا کله چه د بنیادمانو د فخر زمونږ د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم په برکت پر ګردو (تولو) د الله تعالیٰ د لطف او رحمت کتنه کیږی، نو وروسته له هغه د عرض کولو لږ څه جرئت د نورو پیغمبرانو له پاره هم پیدا کیږی له حسن او مجاهد او نورو (رحمهم الله تعالیٰ) څخنی هم داسی منقول دی لیکن د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد د «لاعلم لنا» مطلب دا دی چه ای خدایه! ستا د کامل او محیط علم په مقابل کښی زمونږ هیڅ پوهه او علم نشته ګویا دا الفاظ د «خدای سره د ادب» په ډول (طریقه) وائی د ابن جریج رحمة الله علیه په نزد د «لاعلم لنا» څخه دا مراد دی چه مونږ ته نه دی معلوم چه وروسته له مونږ څخنی هغو څه کړی! او څه ئی نه دی کړی؟ ځکه چه مونږ یواځی د دوی په هغو افعالو او احوالو خبریدلو چه دوی زمونږ په مخکښی ظاهراً کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو یواځی له تا علام‌الغیوب سره

دی. د هم دی سورت په راتلونکی (۱٦) رکوع کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی نه هغه ځواب چه په (۱۱۷) آیت کښی نقل شوی دی «وکنت علیهم شهیدا» دا وروستی معنی تائیدوی او په صحیح حدیث کښی دی کله چه په حوض باندی د ځینو په باره کښی زمونږ رسول کریم صلی الله علیه وسلم داسی وفرمائی چه «هؤلاء اصحابی!» نو داسی ځواب به اوری «لا تدری ما احدثوا بعدک؟» نه ئی خبر چه له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړی دی.

تنبیه: غالباً دغه د «المآئدة» (۱۱۰) آیت د هم دی (۱۵) رکوع (چه له دی کرښی څخه (۳) کرښی وروسته شروع کیږی د راتلونکی (۱٦) رکوع د (۷) کرښی څخه شروع مومی) تمهید دی ړومبی خپل لوی احسانات ور په یادوی او ورسته هغه پوښتنی کیږی چه په هم دغه (۱۵) رکوع کښی راځی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ

(یاد کړئ) هغه وخت چه وبه فرمائی الله ای عیسٰی زوی د مریمی یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (چه غوره کړی می وه پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندی احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چه پر (حضرت صدیقی بی‌بی مریمی) تهمتونه کول حق تعالیٰ د دی د برائت او نزاهت له پاره حضرت عیسٰی علیه السلام برهان مبین وګرځاوه او د مسیح علیه السلام له تولده پخوا او وروسته ئی حضرت بی‌بی مریمی ته عجیبی او غریبی نښی ورښکاره کړی چه ګردی (تولی) د دوی د تقویی او تسکین باعث شوی دی، دغه احسانات بلاواسطه پر دی باندی وو.

إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۖ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَىٰةَ وَالْإِنجِيلَ ۖ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًۢا بِإِذْنِي ۖ وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي ۖ

کله چه قوت می درکړی ۇ تاته (ای عیسٰی) په روح القدس (جبریل یا انجیل

یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چه خبری به دی کولی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانگو یا په طفولیت) کښی او په حال د کهولت (پوره عمر) کښی، او کله چه می درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعی احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چه جوړه به دی کړله له ختو ځنی په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پوکول به دی په هغه صورت کښی پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دی مورزادی ړوند او برگ (پس) په اذن (حکم) زما ، او کله چه راایستل به دی مړی (له قبرونو ځخه او ژوندی کول به دی) په اذن (حکم) زما

تفسیر: «په طفولیت کښی به دی خبری کولی» د دی ذکر په (١٦) جزء د «مریم» د سورت په (٣٠) آیت (٢) رکوع کښی راځی. ﴿ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ ﴾ الآیة - تعجب دی چه عیسایان د حضرت مسیح علیه السلام د «تکلم فی المهد» هیڅ ذکر نه دی کړی. هو! دا ئی لیکلی دی چه مسیح علیه السلام په دولس کلنی د یهودانو په مخ کښی داسی حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلی دی چه گرد (تول) علماء تری عاجز او مبهوت پاتی شوی دی. او سامعینو په شاباس او آفرین ویلو باندی پیل (شروع) وکړ، هسی خو په «روح القدس» سره حسب‌المراتب ذکر د انبیاؤ علیهم السلام بلکه د ځینو مؤمنانو تائید هم کیږی، لیکن حضرت عیسٰی علیه السلام ته چه وجود ئی هم د«جبرئیلیه نفخی» ځخه شوی دی کوم خاص قسم فطری مناسبت او تائید حاصل دی چه هغه د انبیاؤ د تفضیل په صدد کښی بیان شوی دی
﴿ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ﴾
(د ٣ جزء ابتداء د البقرة د٢٥٣ آیت ٣٣ رکوع) د «روح القدس» مثل په (عالم الارواح) کښی داسی وگڼئ لکه چه د مادیاتو په عالم کښی کهربائی (برقی) خزانه ده. د دی خزانی مدیر له معینه اصولو سره سم کرنټ (قوه) پیدا کوی او په هغو اشیاؤ کښی چه د برق اثر ورسیږی، دغه کنکشن جوړوی او فوراً لاړ او ساکن مشینونه په ډیر زور او شور سره گرځوی او چورلوی ئی، که پر کوم رنځور باندی د برقی عملیاتو اجراآت وکړی شی نو په شلو او شوتو اعضاؤ او بیحسه اعصابو کښی د برق له رسیدلو ځنی حس او حرکت پیدا کیږی. په ځینو وختونو کښی د داسی یوه رنځور په حلقوم کښی چه ژبه یی بیخی بنده او له خبرو پاتی وی د برقی قوت په رسیدلو سره د وینا قوت پیدا کیږی تر دی چه ځینی عالی ډاکتران خو داسی دعوی هم کوی (لکه چه فرید وجدی په دائرة المعارف کښی لیکلی دی) چه د هر ډول (طریقه) ناروغتیا علاج په برقی قوی سره کیدی شی کله چه د دی عادی مادی برق «بریښنا» حال داسی دی، تاسی په خپله اندازه وکړئ چه د «عالم الارواح» په برق کښی چه د هغه خزانه «روح القدس» ده څومره قوت او طاقت به وی؟ حق تعالیٰ د حضرت عیسٰی

علیه السلام د مبارک وجود تعلق له «روح القدس» سره تر یوه داسی خاص نوعیت او اصول لاندی ایښی دی چه د هغه تاثیر د روحیت او تجرد په غلبه او د حیات په خاصو آثارو کښی ظاهر شوی دی. په «روح الله» سره ملقب کیدل، په وړوکتوب، محلمیتوب او زړښت کښی یو شانی خبری کول، د الله تعالیٰ په حکم سره د حیات د افاضی د قبلولو له پاره د خاورین کالبوت تیارول او په کښی باذن الله د حیات روح پوکول، د مأیوس العلاجو ناروغانو بی د عادی اسبابو او وسائلو په کار اچولو باذن الله جوړ او روغ او بی‌عیبه او مفید گرځول حتّی د مړی په تش تور کالبوت کښی باذن الله بیا روح اچول، د بنی اسرآئیلو ناپاکی پلمی (تدبیرونه) د الله په امر سره ورانول، او د الله جل جلاله په قدرت پر آسمان ختل او د ده پر طیبه حیات د دومره لوی عمر هیڅ یو اثر نه لویدل او داسی نور دا گرد (تول) آثار د همغه خصوصی تعلق څخه پیدا شوی دی چه الله تعالیٰ په یوه مخصوص نوعیت او اصول د ده او د «روح القدس» په منځ کښی قائم فرمایلی دی. له هر رسول سره د الله تعالیٰ څه امتیازی معاملی وی چه د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علام الغیوب سره وی هم دغو امتیازاتو ته د علماؤ په اصطلاح «جزئی فضائل» ویل کیږی، له داسی شیانو څخنی کلی فضایل نه ثابتیږی څه چه تری «الوهیت» ثابت شی. په «اذتخلق من الطین» کښی د «خلق» لفظ محض په صوری او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقی خالق خو له «احسن الخالقین» څخنی ماسوا بل هیڅوک نه دی. د هم دی له امله (وجی) د «باذنی» تکرار څو څو ځلی راغلی دی او په «آل عمران» کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی د «باذن الله» تکرار کړی شوی دی په هر حال هغه خوارق چه په دی آیتونو او د دی نه پخوا په «آل عمران» کښی حضرت مسیح علیه السلام ته منسوب شوی دی له هغو څخنی انکار یا پکښی تحریف یواځی د همغه ملحد کار کیدی شی چه «آیات الله» د خپل شخصی عقل تابع گرځول غواړی. باقی همغه خلق چه د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» څخه انکار کوی د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کښی ورکړی شوی دی چه د هغه له مطالعی څخه ان شآء الله د تولو شکونو او شبهاتو ازاله کیدی شی.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾

او کله چه می بند کړ (شر د) بنی اسرائیل له تانه (ای عیسٰی چه ستا د قتل اختیار ئی کړی ؤ) کله چه راوړی ؤ تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چه کافران شوی وو له دوی څخنی چه نه دی دغه معجزی ستا مگر سحر دی ښکاره (هر چاته)

تفسیر: معجزاتو او فوق العاده تصرفاتو ته به ئی سحر جادو (کودی) ویلی او په پای (اخر) کښی ئی د حضرت مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وتړله حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره حضرت مسیح علیه السلام آسمان ته وخیژاوه په دی دول (طریقه) یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (اخر) ته رسولو کښی ناکام شول.

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

او کله چه په زړونو کښی می ور واچول (او امر می وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چه ایمان راوړئ تاسی په ما (چه ستاسی الله یم) او په رسول زما (چه عیسیٰ دی، نو) وویل حواریونو چه ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسیٰ) او شاهد اوسه (ای عیسیٰ) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو (غاړه ایښودونکی حکم د الله ته) کله چه وویل حواریونو چه ای عیسیٰ زوی د مریمی آیا قبلوی رب ستا (دا سوال) چه نازلی کړی پر مونږ ډکی خونچی له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسیٰ) وویریږئ له الله (په داسی سوالونو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت زما)

تفسیر: «یستطیع» ئی ځکه وویل چه ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د«خرق عادت» په دول (طریقه) نه دی معلوم چه داسی کولی شی؟ که نشی کولی؟.

﴿ مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ﴾ ډکي خونچې له طرفه دآسمانه) یعنی دآسمان له لوری بې له زحمته روزی راورسیږی. داضروری نه ده چه هغه دې فقط دجنت له دستر خان څخه وی .

﴿ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ وویل عیسیٰ چه وویریږئ له الله په داسی سوالونو کښی که یئ تاسی مؤمنان په قدرت د الله او نبوت زما ایماندار بنده ته دا لایقه نه ده چه داسی فوق‌العاده غوښتنی وکړی او پاک الله وازمائی اګر که د ده له لوری د ډیری زیاتی مهربانی اظهار هم وشی، ښائی چه روزی په همغو ذرائعو سره وغوښتله شی چه د قدرت له خوا د هغه د تحصیل له پاره مقرری شوی دی، کله چه بنده له الله تعالیٰ څخنی وویریږی او تقویٰ اختیار کړی او یوائی په الله تعالیٰ باندی اعتماد او اعتقاد ولری نو حق تعالیٰ ده ته له داسی ځایه روزی وررسوی چه له هغه ځایه ئی وهم او ګمان هم نه وی ﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾ الآیة - (۲۸) جزء دالطلاق (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع.

قَالُوا نُرِيدُ أَن نَّأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَن قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشّٰهِدِينَ ﴿۱۱۳﴾

وويل (حواريونو) اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چه وخورو له (خوړو د) دغی (خونچی) او مطمئن شی (په دغه خوراک سره) زړونه زمونږ او پوه شو مونږ په دی چه په تحقيق رښتيا ويلی ؤ تا مونږ ته (چه زه رسول الله يم د دی معجزی په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دی (خونچی) له شاهدانو ځنی (هغوی ته چه غائبان دی يا له کتونکو).

تفسير: يعنی د ازموينی له پاره ئی نه غواړو، بلکه د برکت په اميد ئی غواړو چه له غيبه بی محنته روزی راورسيږی څو د زړه په اطمينان او ډاډينه سره د الله تعالیٰ په عبادت کښی لګيا شو او د هغو غيبی خبرو ځنی چه تا د جنت د نعمتونو په نسبت راته کړی دی يوه وړوکی نمونه په سترګو هم وګورو او کامل يقين حاصل کړو او د يوه عينی شاهد غوندی مونږ پر هغه شاهدان شو او دغه معجزه تل مشهوره پاتی شی. ځينی مفسران نقل کوی چه حضرت مسيح عليه السلام وعده فرمايلی وه چه تاسی الله تعالیٰ ته ديرش ورځی روژی ونيسئ! نو هر څه چه وغواړئ! هغه به درکړی شی! حواريونو روژه ونيوله او مائده (خونچه) ئی وغوښته او د « ونعلم ان قد صدقتنا » څخه هم دغه مراد دی. والله اعلم.
(نو کله چه معلوم شو چه دغه سوال د حواريونو د تعنت او سرکشی له پلوه نه دی بلکه د يقين د زياتوالی له پاره دی نو).

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا أَنزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ السَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِّنكَ وَارْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرّٰزِقِينَ ﴿۱۱۴﴾

وويل عيسٰی زوی د مريمی ای الله! ربه زمونږ رانازله (راښکته) کړه پر مونږ باندی ډکه خونچه له (طرفه د) آسمانه چه شی (وخت د نزول د دغی ډکی خونچی) مونږ ته اختر له پاره د ړومبنيو زمونږ او د وروستنيو زمونږ او (بل دا چه شی دغه خونچه) دليل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او

صداقت) او روزي راکړه مونږ ته او هم ته ئې (خير) غوره د روزي ورکوونکو.

تفسير: يعنى هغه ورځ (چه مائده له آسمانه پکښې نازله شي) زمونږ د پخوانيو او وروستنيو په حق کښې به اختر شي چه تل زمونږ قوم هغه ورځ د يادګار په دول (طريقه) اختر وګرځوي. له دې تقرير سره سم د ﴿ تَكُونُ لَنَا عِيدًا ﴾ اطلاق داسې شو لکه چه د ﴿ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ ﴾ د آيت په متعلق په (بخارى) شريف کښې د يهودانو دغه مقوله نقل شوې دى «انکم تقرؤن آية لونزلت فينالا تخذناها عيدا» همغسې چه د آيت له اختر ګرځولو ځنې مطلب د هغه آيت د«يوم النزول» عيد ګرځول دى (کماهومصرح فى الروايات الاخر) پر هم دې باندې د مائدې اختر هم قياس کړئ. وائي چه هغه مائده (خونچه) په يکشنبه (اتبار) کښې نازله شوه چه د نصرانيانو په نزد همغه د هفتې (اونى) اختر دى لکه چه زمونږ مسلمانانو له پاره جمعه ده. ﴿ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰزِقِينَ ﴾ او روزي راکړه مونږ ته او هم ته غوره د روزي ورکوونکو ئې! يعنى بې له ستوماني او کسبه رزق او روزي راعطا کړه! چه ستا په دربار کښې د هيڅ شي کمى نشته او تاته دغه عطا ډيره آسانه ده.

قَالَ اللّٰهُ اِنِّيْ مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَّكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنِّيْٓ اُعَذِّبُهٗ عَذَابًا لَّآ اُعَذِّبُهٗٓ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۱۵﴾

وفرمايل الله زه نازل کوونکى يم د دې خونچې پر تاسو، نو هر څوک چه ناشکرى وکړي وروسته (له نزوله د دې خونچې) له تاسې ځنې نو بيشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسې عذاب چه نه به په عذابوم په هغه سره بل هيڅ يو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسير: هر کله چه نعمت فوق‌العاده او عجيبه وي نو د هغه د شکر ګذارى تاکيد هم ښائي چه له معمول ځنې زيات وي، او د هغه په ناشکرى هم فوق‌العاده او عجيبه عذاب راتلونکى وي «موضح القرآن». ځينې وائي چه هغه مائده تر (۴۰) ورځو پورې نازليده خو ځينو پرې ناشکرى وکړه، يعنى داسې حکم شوى ؤ چه له هغې ځنې دې فقير او مريض وخوري، خو له هغې ځنې مړو، روغو رمتو سړيو هم خوړله. بيا نژدې اتيا تنه له دوى ځنې بيزوګان او بدځناوران شول، دا عذاب پخوا له دې نه پر يهودانو هم نازل شوى ؤ وروسته له هغه بيا پر بل چا نه دى نازل شوى. او ځينې وائي چه دوى د دې تهديد له اوريدلو ځنې وويريدل او د هغې له غوښتنې څخه پښيمانه شول او وئې نه غوښتله. ليکن د رسول دعاء عبث نه وي او نقل ئې په دې کلام کښې بې حکمته نه دى او ښائي چه د هم دې دعاء اثر وي چه د حضرت عيسىٰ عليه السلام په امت کښې تل

هوسائی (خوشالی) او مالداری ده. او هر هغه چه له دوی ځنی ناشکری وکړی او د زړه په اطمینان په عبادت مشغول نشی. بلکه په ګناه اخته شی نو ښائی چه په آخرت کښی به له ګردو(تولو) ځنی زيات عذاب وموومی په دی کښی مسلمانانو ته هم عبرت دی چه خپله مدعا دی د «خرق العادت» له لاری ځنی ونه غواړی چه بيا د هغه شکر ګذاری ډيره مشکله ده که پر ظاهری اسبابو قناعت وکړئ ښه دی. په دی قصه کښی دا هم ثابته شوه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی د هيچا حمايت او نور (بی د ده له اذنه) په کار نه ورځی.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ

او کله چه ووايل الله ای عيسٰی زوی د مريمی! آيا تا ويلي ؤ خلقو ته چه ونسيئ ما او مور زما (دواړه) خدايان بی له الله نه،

تفسير: حقيقتاً پخوانی (۱۵) رکوع د دی (۱٦) رکوع تمهيد وه الله تعالیٰ په رومبنی رکوع کښی ﴿ يَوْمَ يَجْمَعُ ٱللَّهُ ٱلرُّسُلَ ﴾ الآية ـ فرمايلی او ښکاره کړی ئی وه چه د قيامت په ورځ کښی به له تمامو مرسلانو ځنی د دوی د امتيانو په مخ کښی علی روس الاشهاد سوال او ځواب کيږی بيا د دوی په منځ کښی ئی خاص د حضرت مسيح عليه السلام ذکر وفرمايه چه هغه ته په کروړونو خلقو د خدائی درجه ورکړی ده او له ده څخه بالخصوص د دی باطلی عقيدی په نسبت پوښتنه کيږی، ليکن اول هغه عظيم‌الشان احسانات او ممتاز انعامات په يادوی چه پر مسيح عليه السلام او د مسيح عليه السلام پر ماجدی والدی بی‌بی مريمی مبذول شوی دی، بيا به داسی ارشاد کيږی ﴿ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى ﴾ الآية ـ آيا تا خلقو ته ويلی ؤ چه ما او زما مور هم ماسوا له الله ځنی د خپلو معبودانو په دول (طريقه) ومنئ؟. حضرت مسيح عليه السلام به د دی سوال په مقابل کښی وريږدی او په ډيره وارخطائی سره به ودريږی او هغه عرض به وکړی چه وروسته له دی نه راځی، په آخر کښی به ارشاد کيږی ﴿ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ ٱلصَّٰدِقِينَ صِدْقُهُمْ ﴾ د «هذا» اشاره د هغی ورځی په لوری ده چه په «يوم يجمع الله الرسل» کښی مذکوره شوه. په هر حال دا تولی واقعی د قيامت د ورځی دی چه د هغه له يقينی راتګ څخه قرآن او احاديثو د ماضی په صيغه يعنی «قال» سره تعبير فرمايلی دی.

قَالَ سُبْحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِىٓ أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِى بِحَقٍّ إِن كُنتُ قُلْتُهُۥ فَقَدْ عَلِمْتَهُۥ

تَعۡلَمُ مَا فِیۡ نَفۡسِیۡ وَلَاۤ اَعۡلَمُ مَا فِیۡ نَفۡسِكَ ؕ اِنَّكَ اَنۡتَ عَلَّامُ الۡغُیُوۡبِ ﴿۱۱۶﴾

ویه وائی (عیسٰی) چه پاکی ده تا لره (ای الله! له شریکه) نه ده لایقه ماته دا چه ووایم زه هغه خبره چه نشته ماته حق (د ویلو د هغی) که وم زه چه ویلی می وی دا خبره نو په تحقیق معلومه به وه تاته هغه خبره تاته معلوم دی هر هغه شی چه په نفس زما کښی دی او نه پوهیږمه زه په هغه شی چه په ذات ستا کښی دی (له معلوماتو ستا)، بیشکه ته هم دا ته ئی لوی عالم پر غیبو (اسرارو هم)

تفسیر: یعنی زه داسی ناکاره خبره څرنګه کولی شم ستا پاک ذات له داسی تهمتونو څخنی پاک او منزه دی او ستا په الوهیت او نورو ذاتی او فعلی صفاتو کښی هیڅوک له تا سره نشی شریکیدی او هر چاته چه تا د رسالت جلیل منصب عنایت فرمایلی دی د ده له شانه سره دا نه ده مناسبه چه کومه ناحقه خبره له خپلی خولی څخه راوباسی پس ستا سبوحیت او څما د عصمت د دواړو دا اقتضاء ده چه زه داسی چټی (بیکاره) او ناپاکی خبری نشم کولی، له ګردو(تولو) دلایلو څخنی صرف نظر آخری خبره هم دا ده چه ستا له محیط علم څخه هیڅ یو شی نشی وتلی، که فی‌الواقع ما داسی ویلی وی نو ستاپه علم کښی به هغه ضرور موجود وی تاته ښه معلوم دی چه په پټه او ښکاره می داسی کومه خبره له خپلی خولی څخنی نه ده ایستلی بلکه څما په زړه کښی د داسی ناکاره او چټی (بیکاره) خیالاتو خطور (وسوسه) هم نه دی شوی له تا څخه زما او د نورو د زړونو مخفی هواجس (خیالات) او خواطر هم نه دی پټ.

مَا قُلۡتُ لَهُمۡ اِلَّا مَاۤ اَمَرۡتَنِیۡ بِهٖۤ اَنِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ رَبِّیۡ وَرَبَّكُمۡ ۚ وَكُنۡتُ عَلَیۡهِمۡ شَهِیۡدًا مَّا دُمۡتُ فِیۡهِمۡ ۚ فَلَمَّا تَوَفَّیۡتَنِیۡ كُنۡتَ اَنۡتَ الرَّقِیۡبَ عَلَیۡهِمۡ ؕ وَاَنۡتَ عَلٰی كُلِّ شَیۡءٍ شَهِیۡدٌ ﴿۱۱۷﴾

نه دی ویلی ما دوی ته (هیڅ شی) مګر هغه چه تا امر (حکم) کړی ؤ ماته په هغه سره چه عبادت کوئ تاسی د الله د رب زما او رب ستاسی او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندی خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چه ومه زه په دوی کښی پس کله چه ونیولم تا زه کامل (په بیولو سره

آسمان ته) نو وی ته هم دا ته څارونکی (خبردار) پر دوی او ته پر هر شی باندی ښه حاضر ښه خبردار ئی

تفسیر: ما ستا له حکمه د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی. ما به ولی د خپل الوهیت تعلیم دوی ته کاوه، بالمقابل ما تش ستا د بندګی په لوری هغوی ته دعوت ورکاوه او په صافو او ښکاره خبرو سره می دوی ته د وحدانیت داسی ښوونه کوله چه زما او ستاسی د ګردو (تولو) رب (پالونکی) همغه یو الله تعالیٰ دی چه **(وحده لاشریک له)** او یوائحی د معبودیت وړ (لائق) دی. لکه چه نن هم په «انجیل ـ بائیبل» کښی په دی مضمون ډیر صریح نصوص شته نه یوائحی دا چه ما مخلوق ته ستا په لوری د توحید او عبودیت دعوت ورکړی دی بلکه تر هغه پوری چه زه د دوی په منځ کښی اوسیدم د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه می په ښه شان سره کړی ده څو کومه غلطه عقیده، یا بی موقعه خیال قائم نه کړی. کله چه د دوی په منځ کښی زما د قیام هغه موده چه ستا په علم کښی مقدره وه پوره شوه نو زه دی له دوی څخنی واخستم **(کمایظهر من مادة التوفی ومقابلة مادمت فیهم)** نو بیا یوائحی ته د دغه احوال کتونکی او خبردار ئی! زه د دی موضوع په نسبت هیڅ عرض نشم کولی.

تنبیه: د حضرت مسیح علیه السلام د موت (یاد رفع الی السماء) او نور بحث دی په (۳) جزء د «آل عمران» په (۵۵) آیت «انی متوفیک و رافعک الی» (٦) رکوع کښی وکتل شی. محقق شیخ الهند قدس الله سره دلته د «فلما توفیتنی» ترجمه «تا زه واخیستلم» سره کړی ده چه د محاوری په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندی صادقیدی شی. ګواکی تنبیه ئی وکړه چه نه د «توفیٰ» لفظ دپاره «موت» لازم دی او نه خاص هغه «توفیٰ» چه د موت په صورت دی په دغه تر بحث لاندی مباحثه کښی څه مداخله لری. نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په یوه حدیث کښی ارشاد فرمایلی دی چه د ځینو خلقو په نسبت به زه د قیامت په ورځ داسی وایم لکه چه د الله تعالیٰ صالح بنده عیسیٰ علیه السلام ویلی و ﴿ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ﴾ له داسی تشبیهاتو څخنی د دی خبری ایستل (چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د حضرت مسیح علیه السلام «توفیٰ» دی هم په هر حال ښائی یو شان او یو رنګ وی پر عربیت د ناپوهی دلیل دی. د مکی معظمی مشرکانو پر یوی ونی (ذات انماط) باندی خپلی وسلی ځړولی وی، اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم عرض وکړ یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم مونږ ته هم د دوی په شان (ذات انماط) مقرر کړئ! رسول الله مبارک وفرمایل کما قال قوم موسیٰ علیه السلام «اجعل لناالها کمالهم آلهة» دا خو داسی شوه کله چه د موسیٰ علیه السلام قوم غوښتنه کړی وه، چه «مونږ ته هم د داسی یوه معبود تجویز وکړه! لکه چه د دغو بت پرستانو دی» کوم مسلمان د دی تشبیه له اوریدلو څخنی داسی ګمان کولی شی چه معاذ الله اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم به د بتپرستی غوښتنه او درخواست کړی وی؟ په داسی تشبیهاتو سره له محکمو نصوصو او د امت له اجماع څخه مخالفت او پر

باطلو عقائدو متمسک کیدل یواځې د هغه جماعت کار دی، چه د هغوی په نسبت داسې ارشاد شوی دی ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ ﴾
نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو کلماتو چه متشابه وی له قرآنه له پاره د طلب د فتنې او ګمراهۍ او دپاره د طلب د معنی د هغې).

إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

که عذاب ورکړې ته (ای الله!) دوی ته نو بیشکه دوی بندګان ستا دی (او ته ئې مالک ئې نو نشته هیڅ اعتراض پر تاسې) او که بښنه وکړې دوی ته نو بیشکه ته هم دا ته ئې ښه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوې).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندګانو ظلم او بیځایه سختي نه کوې که دوی ته سزا ورکړې نو په عین عدل او حکمت بنا ده او که فرضاً دوی وبښې نو دغه عفوه هم (عین لطف او مهربانی) او د عجز او سفاهت له کبله (وجې) نه ده. ځکه چه ته «عزیز» زبردست او غالب ئې! او هیڅ کوم مجرم ستا د قدرت له قبضې څخه نه وتلی او نه تښتیدلی شي او ته په هرچا او هر ځای قوت او قدرت او قابو لرې او څرنګه چه «حکیم» حکمت والا ئې نو دا هم هیڅیرې امکان نه لرې چه کوم مجرم به بې موقع خوشې کړې. په هر حال هر هغه فیصله چه ته د مجرمانو په حق کښې وفرمائې هغه بیخې ستا په حکمت او قدرت مبنی ده څرنګه چه د حضرت مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کښې ویل کیږي چه هلته به د کفارو په حق کښې هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وی نو ځکه حضرت مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ د دی په خلاف حضرت ابراهیم علیه السلام په دنیا کښې د خپل پروردګار په حضور کښې عرض کړی ؤ « ﴿ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ ای پروردګاره! دی بتانو دیر خلق ګمراهان کړی دی نو هر یو له دوی څخنې چه زما متابعت وکړی، هغه زما امت دی او هر څوک چه له ما څخنې غاړه وغړوی نو بیا ته غفور او رحیم ئې» یعنی اوس هم موقع ده چه ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دی نه د توبې او د رجوع الی الحق توفیق وروبښې! او پخوانی ګناهونه ورمعاف کړې!

قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصّٰدِقِيْنَ صِدْقُهُمْ ۭ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۱۹﴾

وبه فرمائی الله (په قیامت کښې) دا ورځ د دی ده چه نفع به رسوی صادقینو ته صدق د دوی (چه په دنیا کښې ئی کړی وی،) (مقرر) دی دوی ته (هسی) جنتونه چه بهیږی له لاندی (ونو او مانیو د) د هغو ویالی (د اوبو، شودو، شرابو او شاتو) تل به وی دوی په هغه کښې همیشه راضی شوی دی الله له دوی نه (په طاعت سره) او راضی دی دوی له الله څخه (په موندلو د ثواب) دا (خلود او رضوان) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه اعتقاداً او قولاً او عملاً رښتین او صادقان پاتی دی لکه حضرت مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورځ وررسیږی (چه هغه د جنت خلود او د رب العزت لقاء او رضا ده! اللهم ارزقنا!) یعنی لویه کامیابی د الله تعالیٰ رضا ده، او جنت هم د دی له امله (وجی) مطلوب دی چه د الله تعالیٰ د رضا محل دی.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ ۭ وَهُوَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۲۰﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په دوی کښې دی او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی صادق ته ثواب او کاذب ته عذاب ورکول دی)

تفسیر: یعنی له هر وفادار او مجرم سره همغه معامله کیږی چه د یوه مطلق شهنشاه له عظمته او جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وی.

تمت سورة المائدة بفضل من به الاعانة واليه الاعادة ونسأله فى البيان حسن الافادة والاجادة وفى البنان نعم الافازة والانارة

سورة الانعام مكية الاتسع آيات فمدنية وهى مائة وخمس وستون آية و عشرون ركوعاً نزلت بعد الحجر رقمها (٦) تسلسلهاحسب النزول (٥٥)

د «الانعام» سورت مکی دی په استثناء د نهو آیتونو چه د ځینو علماؤ په نزد مدنی دی او هغه ۲۰-۲۳-۹۱-۹۳-۱۱٤-۱٤۱-۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳- دی یو سل او پنځه شپیته آیتونه او شل رکوع لری وروسته د «الحجر» له سورته نازل شوی دی په تلاوت کښی (٦) سورت دی او په نزول کښی (٥٥) په روایتونو کښی راغلی دی چه دا ګرد (تول) سورت په یو وخت کښی سره له بیشمیره پرښتو نازل شو. مګر ابن صلاح رحمة الله علیه په خپلی فتاویٰ کښی د دی روایاتو له صحته انکار کړی دی چه د پوره سورت پر یو ځای نازلیدلو دلالت کوی. «والله اعلم» ابواسحٰق اسفرائینی رحمة الله علیه وائی چه دغه سورت د توحید پر ګردو (تولو) قواعدو او اصولو مشتمل دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ۬ ثُمَّ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ یَعْدِلُوْنَ ۝۱

ګردی (تولی) ثناوی او ستاینی (صفتونه) خاص هغه الله لره دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه (بی له نمونی) او ځمکه (بی له مادی) او پیدا کړی ئی دی (رنګارنګ) تیاری او رڼا (رڼرا) بیا (هم) هغه کسان چه کافران شوی دی په رب خپل سره برابروی (نور شیان په عبادت کښی یا د الله له عبادت څخه د غیر الله عبادت ته عدول کوی).

تفسیر: مجوسیان دنیا ته دوه خالقان (خدایان) دروی «یزدان» چه د خیر خالق او «اهریمن» چه د شر خالق ئی ګڼی او دواړه په ئی د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول د (هندوستان) مشرکان په دری دیرش کروړو خدایانو قائلان دی (چه هر یو خپل بت خدای بولی) د (اریه سماج) فرقه سره له دی چه د توحید ادعا کوی «ماده» او «روح» هم لکه خدای غوندی غیر مخلوق او ازلی بولی او الله تعالیٰ د تکوین او تخلیق او په څه نورو صفاتو کښی دی دواړو ته (نستغفر الله) محتاج ګڼی. عیسایانو د پلار او زوی د توازن او تناسب له پاره بالاخره د دریؤ نه یو، او یو له دریؤ نه مشهوره عقیده غوره کړه، یهودان د الله تعالیٰ له پاره داسی صفات تجویز کړل چه یو عادی انسان هم نه یواځی (العیاذ بالله) له هغه سره اندول (ترلی) او برابر بلکه بهتر

هم کیدی شي. د عربو مشرکانو د خدایانو په تقسیم کښې تر دی ځایه پورې خپل سخاوت
وښود چه ښائی د دوی په نزد د یوه غره هره یوه ډبره (گټه) هم د انسانانو د معبود گرځیدلو
صلاحیت ولری، الغرض اور، اوبه لمر ستوری، ونه، تیږه (گټه) او نور هیڅ یو شی ئی پرې
نښودل او هر یوه موجود ته ئی له خدائی ځنی څه نه څه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت
او په نورو وختونو کښې به دوی د خدای په ځای هغوی درول. حال دا چه د الله تعالیٰ پاک ذات
د گردو (تولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز (قسم) ښیگڼو (فائدو) د خالقیت
او منبع والی له امله (وجی) د گردو (تولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز (قسم) حمد او ثنا بی
د نورو له شرکته وړ (لائق) او مستحق دی هغه لوی (ذات عم نواله) چه آسمانونه او ځمکی،
یعنی گرد (تول) هغه علویات او سفلیات ئی پیدا کړل (چه د گردو (تولو) عالمیانو عقول د
هغو له احاطی څخه عاجز دی) شپه او ورځ، تیاره او رڼا (رنړا)، هدایت او ضلالت، موت او
حیات لنده ئی دا چه گرد (تول) متقابل کیفیات او متضاد احوال ئی ظاهر وفرمایل، او ده ته
د ده په گردو (تولو) افعالو کښې د هیڅ یوه یار مددگار،حصه دار، ښځی، اولاد او د نورو
ضرورت نشته د ده په معبودیت او الوهیت کښې هیڅوک ورسره شریکیدی نشی او په ربوبیت
کښې هیڅوک د ده پر اراده غالبیدی نه شی او په ده د هیچا قوت او زور چلیدی نشی، بیا د
تعجب ځای دی چه د دغو حقائقو له لیدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول
(طریقه) نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوی؟ او د دوی په عبادت کښې مشغولیږی؟
(یا د دغه خالق‌الکل او مالک‌الکل له وجوده بیخی منکران کیږی).

هُوَ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ مِّنْ طِيْنٍ ثُمَّ قَضٰٓى اَجَلًا ۖ وَاَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهٗ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُوْنَ ۝

دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی تاسی له ختو (چه آدم ئی تری ساز
کړ) پس له هغه مقرر کړی ئی دی یو وخت (له پاره د مرگ) او یوه موده
معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله بیا هم تاسی شک کوئ (په توحید او
بعث کښې)

تفسیر: پاس د «عالم الکبیر» یعنی د جهان د پیدائښت ذکر ؤ، دلته د «عالم الصغیر» یعنی د
انسان د خلقت بیان فرمائی چه وگورئ اول د بی ساه خاوری څخه ئی د آدم علیه السلام
کالبوت تیار کړ او په څه ډول (طریقه) ئی ژوندی کړ او په څه انسانی کمالاتو ئی فائض کړ،
او نن ورځ هم له هم دی خاوری ځنی گرد (تول) خواړه وځی او له غذا ځنی نطفه او له نطفی
ځنی انسان جوړیږی. غرض دا چه په دی ډول (طریقه) ئی له عدم ځنی تاسی په وجود راوړی یئ،

بیا ئی د هر سړی د مرګ له پاره یو وخت مقرر کړ، کله چه انسان بیا په خاورو کښی خښ
او بیا له همغی سره ګډیږی چه تری پیدا شوی ؤ نو په هم دی باندی تاسی قیاس کولی شئ چه
د «عالم الکبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی. چه هغه ته «قیامت الکبریٰ» وایی «قیامت
الصغریٰ» یعنی ځانګړی او انفرادی مرګونه څنګه چه مونږ ته تل راځی نو د هغه علم هم خلقو ته
نه وی، لیکن د «قیامت الکبریٰ» د صحیح او برابر وخت علم یواځی پاک الله ته دی نو تعجب
دی چه د «عالم الصغیر» یعنی د انسانانو د بقا او فنا د سلسلی له لیدلو سره سره بیا هم چه
انسان د «عالم الکبیر» په فناء کښی څرنګه تردد کوی؟

وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوٰتِ وَفِي الْاَرْضِ ۙ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُوْنَ ۝۳

او هم دی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی
عالم دی الله په پټ (حال) ستاسی او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسی
او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چه کوئ (ئی) تاسی.

تفسیر: یعنی په ګردو (تولو) آسمانونو کښی یواځی همغه مطلق موجود او برحق معبود مالک،
باچا، متصرف او مدبر دی او دغه مبارک نوم (الله) هم یواځی د همغه متعالی‌الصفاتو د ذات له
پاره مخصوص دی بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راغی؟ څنګه چه په ځمکه او
آسمانونو کښی د همغه حکومت دی او همغه بلاواسطه په تولو ظاهرو او باطنو شیانو په پټو او په
ښکاره، وړوکو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته چه په خپلو عباداتو او
استعاناتو او په نورو کښی غیر الله شریک وګرځوی، مشرکانو به چه داسی ویل ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ
اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ﴾ مونږ عبادت نه کوو بتانو ته مګر کوو ئی د دی دپاره چه نژدی
کړی مونږ الله ته په نژدیوالی سره» دغه د دوی او د دوی د نورو ملګرو ځواب شو او ړومبی په
«اجل مسمیٰ» سره د قیامت په لوری اشاره وه، دلته ئی د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله چه په
ځمکه او آسمان کښی زمونږ حکومت دی او ستاسی ګرد (تول) پټ او ښکاره، نیک او بد
عملونه زمونږ په علم کښی شته بیا نو هیڅ وجه نشته چه تاسی هم داسی چټی (بیکاره) او مهمل
پریښودی شئ.

وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ④
فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ⑤

او نه راځی دی (کفارو) ته هیڅ کوم (تکوینی یا تنزیلی آیت) له آیتونو (له دلائلو د قدرت) د رب د دوی مگر وی دوی له هغه څخه مخ گرځوونکی (تغافل کوونکی). نو په تحقیق نسبت د دروغو وکړ دوی حق ته کله چه راغی دوی ته نو ژر به راشی (ظاهر به شی) دوی ته اخبار (حقیقت) د هغه شی چه وو دوی چه پری خندل به ئی.

تفسیر: له حق څخه غالباً «قرآن کریم» مراد دی چه د هغو کسانو بدانجامی او دنیوی او اخروی سزاوی بیانوی چه د قدرت له دلائلو څخنی تغافل او تجاهل کوی او هر کله چه هغه اوری تری اعراض او انکار کوی او تکذیب او استهزاء پری کوی او داسی ښکاروی چه په هغو خبرو چه تاسی خاندئ او تمسخر پری کوئ ـ هغه به ډیر ژر یو ثابت حقیقت وگرځی او تاسی ته به په مخه درشی، وروسته له دی نه د هغو اقوامو احوال وربیانوی چه دآیت الله د تکذیب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاک شوی دی.

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّن لَّكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِم مِّدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ⑥

آیا نه دی کتلی (نه دی خبر شوی) دوی چه څومره (ډیره) هلاک کړی دی مونږ په خوا له دوی نه له (نورو امتونو) قرنونو څخنی چه ښه قوت ورکړی ؤ مونږ دوی ته په ځمکه کښی دومره قوت چه نه مو دی درکړی تاسی ته او

راښکته کړی ؤ مونږ باران پر دوی پرله پسې اوریدونکی او ګرځولی مو وی ویالی چه بهیدلی له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د ګناهونو د دوی او پیدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور

تفسیر: یعنی عاد او ثمود او نور چه له تاسی څخنی وو، او دوی ته ستاسی په نسبت ډیر طاقت، زور، قوت او قدرت ورکړی شوی ؤ، د بارانونو او ویالو له امله (وجی) د هغوی باغونه او کښتونه (فصلونه) تک شنه او خړوب وو او د عیش او خوشالی په دوره کښی ئی ډیر ښه ژوندون درلود (لرلو) کله چه دوی بغاوت او تکذیب ته ملاوی وتړلی او د قدرت په نښو ئی خندل او مسخری ئی پری کولی نو مونږ دوی د هغو جرمو په سزا داسی سخت ونیول چه نوم او نښان ئی هم نه دی پاتی، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پیدا کړل او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاری کړه، مجرمان پرله پسی فنا کیدل خو د دنیا په ودانی کښی هیڅ یو خلل نه واقع کیده (قرن د یوی زمانی اهل ته وایه شی چه د هغه په تحدید او تعین کښی ډیر اقوال دی څینی (۱۲) څینی (۲۰) څینی (۳۰) څینی (۷۰) څینی (۸۰) څینی (۱۲۰) کلونو ته قرن وائی خو په اصح الاقوال کښی قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخه عبارت دی چه زیاتره د یوی زمانی اهل پکښی ژوندون کوی یا هغومره موده چه د یوه کال د څیګیدلو څخنی پکښی یو تن هم ژوندی پاتی نشی او ګرد (تول) سره ومری خو اوسنی پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وائی).

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝

او که نازل کړی وی مونږ پر تا کتاب (لیکلی) پر کاغذ پس مس کړی وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترګو ئی هم لیدلی وی) نو خامخا ویلی به وو هغو کسانو چه کافران شوی دی چه نه دی دا مګر خو سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسیر: د مکی معظمی څینو مشرکانو ویلی وو «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړی چه څلور پرښتی هم ورسره وی او زمونږ په مخ کښی شاهدی ادا کړی چه بیشکه هم دا کتاب د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی دی نو مونږ به ایمان راوړو.» د هغو ځواب داسی ورکوی هغه خلق چه په موجوده حالت کښی دی لوی قران ته سحر، جادو او

کودې او راوړونکې ته ئې ساحر او کودګر وائي که په واقع سره مونږ په کاغذ ليکلې شوی داسې کتاب هم له آسمانه ورولیږو چه دوی ئې د خپلو لاسونو په مښلو سره هم معلوم کړي او ښه وپوهیږي چه څه تخییل او نظر بندي پکښې نشته نو بیا به هم دوی (عناداً) هم داسې وائي چه دا خو صریح جادو دی هغو بدبختو ته چه هدایت نه دی ور په برخه شوی د هغو شک او شبه له سره نه ورکیږي.

وَقَالُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ⑧

او ویلي (کفارو) ولې نه نازلیږي په دغه (محمد) پرښته (له آسمانه)؟ او که نازله کړې وی مونږ پرښته نو خامخا فیصله شوی به وه خبره (د هلاک د دوی) بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی

تفسير: یعنی کفارو ویل چه ښائي پرښته مونږ ته مخامخ ودریږي او د ده پر صداقت شاهدي ورکړي نو الله تعالیٰ فرمائي «که پرښتي په خپل اصلي صورت سره راشي نو دا خلق د یوې شیبې له پاره هم د هغوی تحمل نشي کولی د پرښتو له رعب او هیبت او داره به د دوی ساوی ووځي. دا یوازې د انبیاؤ علیهم السلام ظرفیت او قوت دی چه د پرښتو د لیدلو تحمل په اصلي صورت سره کولی شي، زمونږ نبی کریم (علیه افضل الصلوٰة والتسلیم) په خپل ټول عمر کښې دوه ځلې حضرت جبریل علیه السلام په خپل اصلي صورت سره لیدلی دی او د بل کوم (نبي) په نسبت یو ځلې هم نه دی ثابت شوی. که د دې خلقو داسې عظیم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړې شي او بیا ئې هم ونه مني لکه چه د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده نو له سنة الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکاوه کیږي او د داسې سخت عذاب غوښتونکو باندې خامخا همغسې سخت عذاب نازلیږي چه په هغه سره به دوی بیخي فنا کیږي نو په دې لحاظ د داسې غوښتنې نه پوره کول هم ښائي د الله تعالیٰ عین رحمت وګڼه شي.

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ⑨

او که ګرځولی وی مونږ دا رسول پرښته (نه بشر) نو خامخا ګرځولی به وه مونږ دغه پرښته (په صورت د یوه) سړي او (که ګرځولی وی مونږ پرښته په صورت د سړي نو) خامخا په شبهه کښې به اچولي وو مونږ دوی په همغسې اشتباه کښې چه اوس پکښې پراته دي.

تفسیر: څرنګه چه په ړومبنی آیت کښی د پرښتو د لیږلو ځنی په اصلی صورت سره نفی وشوه اوس نو د دوهم احتمال ځواب ورکوی او هغه دا دی چه باید پرښتی د انسانانو په شکل ولیږلی شی ځکه چه په دی صورت کښی د صوری مجانست په بناء خلق د دوی د نمونی او تعلیم ځنی منتفع کیدی شی لیکن په دی تقدیر سره هم د منکرانو د شبهاتو ازاله نشی کیدی. هغه شکونه او شبهی چه د رسول په بشریت کښی ئی کوی همغه به په ملک کښی هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنی سره سم راتلی) واردیدلی.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِيْنَ سَخِرُوْا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿١٠﴾

او خامخا په تحقیق مسخری کړی شوی دی په رسولانو چه پخوا وو له تانه نو چاپیر او محیط شو په هغو کسانو پوری چه مسخری ئی کولی په دوی پوری هغه (عذاب) چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسیر: د معاندانو د غوښتنی له ځواب ورکولو څخه وروسته «محمد صلی الله علیه وسلم» ته تسلی ورکوله کیږی چه ته د دوی له استهزاء او تمسخر ځنی مه خپه او مه متأثر کیږه! دا کومه نوی خبره نه ده، پخوانیو انبیاؤ ته هم داسی حالات ورپیښ شوی وو بیا هغه سزاوی او هیدادونه (عذابونه) چه مکذبینو او د پیغمبرانو دښمنانو ته ورکړی شوی دی هغه ګردو (تولو) ته ښکاره دی نو لکه چه پخوانیو مجرمانو ته کومی سزاوی ورکړی شوی دی دوی ته هم الله تعالیٰ همغسی سزاوی ورکوی.

قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١١﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وی قائله په هلاک د پخوانیو قرنو) وګرځئ تاسی په ځمکه کښی بیا وګورئ چه څرنګه ؤ عاقبت (خاتمه) د دروغجن کوونکو (د رسولانو).

تفسیر: یعنی د ملکونو د سیر او سیاحت او ګرځیدلو او د تباه شویو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضی واقعاتو ته وګورئ! نو د هغو اقوامو انجام به تاسی ته صاف درښکاره او څرګند شی چه د انبیاؤ تکذیب ته ئی ملاوی تړلی وی نو په همغو ئی

قیاس کړئ! کله چه د مکذبینو حال هغسی شو نو د استهزاء کوونکو حال به څرنګه وی؟.

قُلْ لِّمَنْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِؕ قُلْ لِّلّٰهِؕ كَتَبَ عَلٰی نَفْسِهِ الرَّحْمَةَؕ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰی يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِؕ اَلَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه چا لره دی (خلقاً ، ملکاً او عبیداً) هغه شیونه چه په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه خاص الله لره دی (بل ځواب نشته) لازم کړی دی الله (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت خامخا تول به کړی (الله) هرومرو (خامخا) تاسی په ورځ د قیامت کښی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته (د اصلی فطرت او سلیم عقل په ضیاع) نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: کله چه په ګردی (تولی) زمکی او آسمانونو کښی د الله تعالیٰ حکومت دی. لکه چه مشرکان هم داسی اقرار کوی نو مکذبانو او مستهزآنو ته کله له فوری سزا څخه نجات او پناه ورکوله کیږی؟ دا یوازی د الله جل جلاله عمومی رحمت دی چه د جرائمو د لیدلو سره سره فوراً مجرم ته سزا نه ورکوی، نو د قیامت په ورځ کښی چه یقیناً او بلا شبهه راتلونکی ده یوازی همغو بدبختانو ته به سزا ورکوی چه په قصد سره ئی خپل ځانونه د هلاکت په کنده کښی اچولی دی.

وَلَهٗ مَا سَكَنَ فِی الَّيْلِ وَالنَّهَارِؕ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۱۳﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُؕ قُلْ اِنِّیْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۴﴾

او خاص دغه (الله) لره دی هغه شیونه چه اوسیږی (آرام کوی) په شپه کښی او په ورځ کښی (یعنی دا تول د الله مملوک دی) او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی د تولو اقوالو) ښه عالم (پر ګردو (تولو) احوالو) ووایه (ای محمده! دوی ته) چه آیا بی له الله ونیسم زه (بل ولی) دوست مددګار؟ (هسی الله) چه پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی (بلکه نه ئی نیسم) حال دا چه دغه (الله) روزی ورکوی (ګردو (تولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مامور یم (حکم راته شوی دی) چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده (الله ته له دغه محمدی امته) او (ویلی شوی دی ماته) چه مه کیږه له سره له مشرکانو نه.

تفسیر: په ﴿ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ﴾ کښی د مکان تعمیم ؤ. په ﴿ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴾ کښی د زمانی په اعتبار تعمیم دی، یعنی په هر ځای او په هر وخت کښی پاک الله حکومت، قبضه او اقتدار لری. هر هغه شیان چه په شپه یا ورځ کښی په آرامی او هوسائی (آرام) سره ژوندون کوی او له ډیرو معلومو او نامعلومو دښمنانو ځنی چه مامون او مصون پاتی کیږی دا د الله تعالیٰ د کامله رحمت له آثارو ځنی دی ﴿ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ﴾ (۱۷) جزء د الأنبياء (٤٢) آیت (٤) رکوع الله تعالیٰ هغه مجمع‌الصفات ذات دی چه د ورځی په شور ماشور او د شپی په تپو (تورو)تیارو او چوپه چوپتیا کښی هم د هر یوه غږ آوری او د ګردو (تولو) په حوائجو او ضروریاتو په ښه ډول (طریقه) سره خبر دی نو اوس تاسی راوښیئ چه ولی تاسی داسی پاک الله پریږدئ او له نورو ځنی مرسته (مدد) غواړئ؟ آیا تاسی دا اعراض عن الله او اقبال الی غیرالله کوم ښه او موزون کار ګڼئ؟ ﴿ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ﴾ حال دا چه دغه الله روزی ورکوی ګردو(تولو) مخلوقاتو ته او ده ته روزی نشی ورکولی روزی ورکول د بقاء د سامان په لوری اشاره ده یعنی تاسی په ایجاد او بقاء دواړو کښی همغه ته محتاج یئ او الله تعالیٰ په خورا ډیر ادنیٰ شی کښی هم مونږ (او ګردو(تولو) کائناتو) ته څه احتیاج لری بیا له هسی الله ځنی بیلیدل او بل د خپل ځان مرستیال (مددګار) ګرځول که انتهائی حماقت او ناپوهی نه ده؟ نو څه ده؟. ﴿ قُلْ إِنِّيٓ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ ﴾ ووایه ای محمده! دوی ته بیشکه زه مامور یم حکم راته شوی دی چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده الله ته له دی محمدی امته د داسی پاک الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښی چه صفات ئی پاس مذکور شول، ډیره ضروری ده چه ګرد تول بندګان همغه وحده لا شریک ته بی د غیر له شرکت نه غاړه کیږدی! او له ګردو (تولو) ځنی لومړی هغه ډیر اکمل بنده ته د انتهائی انقیاد او تسلیم حکم دی چه ګردی (تولی) دنیا ته د طاعت او عبودیت یوه خورا (ډیره) ښه نمونه رالیږلی شوی ده «صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم!».

قُلْ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

ووايه (اى محمده! دوى ته) بيشكه زه ويريږم كه نافرماني وكړم له رب خپله له عذابه د ورځې ډيرى لوئي نه (چه قيامت دى).

تفسير: په حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم ئې ايښى او نورو ته يې اوورولي دي يعنى كه په فرض محال سره د الله تعالىٰ له ډيرو معصومو او خورا (ډيرو) غوره بندگانو څخنى هم كوم دول (طريقه) عصيان صادر شي نو د الله تعالىٰ د عذاب انديښنه ورته شته. نو بيا نورو ته كله لائق او وړ (مناسب) ده چه سره له شركه او د انبياؤ د تكذيبه او د نورو زرهاؤ ډولونو (طريقو) جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالىٰ له عذابه بيفكره او مامون كښيني.

مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُۥ ۚ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

هر هغه څوك چه چپ (بچ) كړى شي له عذابه په دى ورځ كښى نو په تحقيق رحم (مهرباني) كړى ده (الله) په ده او دا (مهرباني) برى دى ښكاره.

تفسير: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلىٰ او خورا (ډير) لوړ مقام دى، كه له چا څخنى د آخرت عذاب لرى شي نو دغه هم لوى برى او ښه كاميابى ده. كماقال عمر رضى الله تعالىٰ عنه! «كفافا لالى ولاعلى».

وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

او كه ورسوى تاته الله څه سختى (لكه مرض او فقر) نو نشته هيڅ لرى كوونكى د هغه مگر هم دى دى او كه ورسوى تاته څه خير (لكه صحت او غناء) نو دى پر هر شي (چه اراده وفرمائئ) ښه قادر دى (نو تل خير او شر نفع او ضرر هم د الله په اراده رسيږى) او هم دى غالب زوړور دى د پاسه د بندگانو خپلو (په قدرت، قوت، قهر، غلبه نه په مكان) او هم دى ښه حكمت

والا بنه خبردار دی له هر شی).

تفسیر: هر چاته چه الله تعالیٰ په دنیا یا په آخرت کښی کوم تکلیف یا راحت ورسوی نه ئی ثوک په مقابله سره ستنولی (واپس کولی) شی او نه د ده له غلبی او اقتداره چیری تښتیدلی شی هم دا الله تعالیٰ له بنده څخه ښه خبردار دی چه څه څه اعمال او حالات لری او د دوی له اعمالو او حالاتو سره کوم اجراآت او بدل لازم او مناسب او له حکمت سره قرین دی؟ (دغه لاندی آیت هله نازل شو چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته وویل شو چه ته په خپل صداقت باندی کوم شاهد لری؟ ځکه چه کتابیان ستا له نبوته انکار کوی).

قُلْ اَیُّ شَیْءٍ اَکْبَرُ شَهَادَةً ؕ قُلِ اللّٰهُ ۙ شَهِیْدٌۢ بَیْنِیْ وَبَیْنَكُمْ ۟

(ووایه ای محمده! دوی ته) چه کوم یو شی لوی دی له جهته د شاهدی؟ ووایه (په ځواب کښی دوی ته) چه الله (لوی دی د شهادت له جهته بل ځواب نشته!) (او الله) ښه شاهد دی زما او ستاسی په منځ کښی.

تفسیر: کله ئی چه داسی وفرمایل چه فقط الله تعالیٰ د ګردو (تولو) منافعو او اضرارو مالک دی او پر ګردو (تولو) بندګانو غالب او قاهر او تر ذری ذری پوری هم له هر شی څخه خبردار دی نو د ده له شهادته زبردست او پاک شهادت بل شهادت نشی کیدی. نو زه هم د خپل ځان او ستاسی په منځ کښی همغه شاهد دروُم. ځکه چه ما د رسالت دعویٰ وکړه او تول هغه پیغامونه چه د پاک الله وو تاسی ته می دړورسول نو د هغه په مقابل کښی هغه سلوک چه تاسی له ماسره وکړ او هغه وضعیت چه تاسی له دغو ربانی پیغامونو سره وکړ هغه تول ستاسی تر سترګو لاندی دی په خپله پاک الله به له خپل محیط علم سره سم زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی.

وَاُوْحِیَ اِلَیَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ ؕ اَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُوْنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰی ؕ قُلْ لَّاۤ اَشْهَدُ ۚ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّاِنَّنِیْ بَرِیْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿۱۹﴾

او وحی کړی شوی ده ماته دا قرآن له پاره د دی چه وویرؤم (خبردار کړم) تاسی په دی سره او هغه ثوک چه وړورسیږی (ده ته دا قرآن په هر زمان او مکان کښی) آیا بیشکه تاسی خامخا شاهدی لولئ په دی چه شته سره د الله

خدایان نور؟ ووایه (ای محمده! دوی ته) زه خو شاهدی (په دی سره) نه ورکوم، ووایه خبره هم دا ده چه الله دی معبود یو او بیشکه زه بیزار یم له هغو شیونو چه شریکان کوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: یعنی که وپوهیږئ نو زما په صداقت د الله جل جلاله یقینی او ښکاره شهادت هم دا موجود عظیم الشان قرآن دی چه په خپله په دی باندی دلیل دی چه الٰهی کلام دی. «د لمر دلیل په خپله دغه لمر دی» زما کار دا دی چه تاسی او هر هغه چاته چه دا د الله تعالیٰ کلام وروړسیږی هغه د الله تعالیٰ له پیغامه خبردار کړم چه د توحید او معاد او د دین نور تمام اصول پکښی هدایت کړی شوی دی. آیا د داسی حجت له اتمام او د داسی قطعی او صریح توحید د پیغام له اوریدلو څخه وروسته بیا هم تاسی هم دا وایئ چه غیر له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟تاسی اختیار لرئ هر څه چه مو زړونه غواړی هغه ووایئ زه خو له سره داسی حرف په خپله ژبه نشم راوړی، بلکه صاف اعلان کوم چه د عبادت لائق او وړ یواځی هغه یو پاک الله دی. باقی هر هغه څه چه تاسی ئی ورسره شریکان ګڼئ. زه له هغو څخه بیخی خپله بیزاری او نفرت څرګندوم.

تنبیه: په «ومن بلغ» سره ئی وښود چه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم رسالت د ګردو (تولو) انسانانو، پیریانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب او تولو مللو او اقوامو له پاره دی (د نزول له وقته تر قیامته پوری. او د پاک قرآن لیدل داسی دی لکه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدل)،

اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَعْرِفُوْنَهٗ كَمَا يَعْرِفُوْنَ اَبْنَآءَهُمْ ۘ اَلَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۲۰﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی دا (رسول) لکه چه پیژنی دوی ځامن خپل هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: یعنی علاوه په دی چه زما په صداقت الله تعالیٰ شاهد او قرآن کریم ناطق دی او پری غیر قابل تردید شهادت ورکوی هغه اهل‌کتاب یعنی یهود او نصاریٰ هم (چه خلق هغوی ته دآسمانی کتابونو د عالمانو په حیث زما د خبرو او معاملو په باره کښی رجوع کوی) په خپلو زړونو کښی داسی پوره یقین لری چه بلاشبهه زه همغه (آخرالزمان نبی) یم چه زما زیری پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام پرله پسی کړی دی. دوی همغسی چه په ډیرو هلکانو کښی خپل هلکان ژر

پیژنی او پکښې څه ربړ (زحمت) او تکلیف نه کوی هم داسې دوی د نبی کریم په رسالت، او د پاک قرآن په صداقت کښې هم هیڅ څه شک او شبهه نه لری او ګرد(تول) حقائق دوی ته ښکاره دی، هوا حسد، کبر، او د پلرونو تقلید او د جاه او مال مینه او نور اغراض دوی ته اجازه نه ورکوی چه په ایمان مشرف شی او خپل ځانونه له دائمی نقصان او ابدی هلاکت څخنې وژغوری (وساتی).

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۗ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه وتړی پر الله دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته!) بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی ظالمان

تفسیر: یعنی چه نبی نه وی او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوی وکړی، یا د داسې صادق نبی تکذیب وکړی چه پر صداقت ئی واضحه دلائل موجود وی او د الله تعالیٰ پیغام خلقو ته اوروی له دی دواړو څخه زیات بل هیڅوک ظالم کیدی نشی او د الله جل جلاله سنت هم داسې جاری دی چه په پای (اخر) کښې بری او کامیابی ظالمانو ته نه په برخه کیږی نو فرض ئی کړئ که معاذالله زه مفتری یم نو له سره به بری ونه مومم او که تاسې مکذبان یئ لکه چه له دلائلو څخنې ښکاریږی نو تاسې به د خیر مخ ونه وینئ! نو له دی کبله (وجی) ښائی چه پر ګردو (تولو) حالاتو کښې ښه غور او دقت وکړئ! او د آخرت او د انجام په فکر کښې شئ! او د هغی ورځی له عاقبته وویریږئ چه وروسته ئی ذکر راځی. ابن کثیر رحمة الله علیه د دی ایت معنی هم داسې اخیستی ده. او ځینو نورو مفسرینو د«افتراء علی الله» څخه د مشرکانو شرک مراد کړی دی لکه چه وړاندی په ﴿وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ کښې اشاره شوی ده. والله أعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړو دوی (یعنی عابدان او معبودان) تول بیا به ووایو (زجراً) هغو کسانو ته چه شرک ئی کړی دی چه چیرته

دی؟ (او څه شول؟) شریکان ستاسی هغه (شریکان) چه وئ تاسی چه ګڼل به مو (د الله شریکان).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د هغو په نسبت تاسی دعوی درلوده (لرله) چه د خدائی حصه دار او په شدائدو کښی ستاسی شفیعان او مددګاران دی، نو نن ورځ په داسی سختی او د مصیبت په وخت کښی دوی له تاسی څخنی چیری لاړل؟ چه ستاسی هیڅ په کار نه درځی؟

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

بیا به نه وی (عاقبت د) فتنی (کفر، فریب، غدر) د دوی مګر دا چه وائی به دوی چه قسم دی په الله چه رب زمونږ دی چه نه وو مونږ مشرکان.

تفسیر: یعنی د واقعاتو له انکار څخنی پرته (علاوه) بله چاره نه لری. د هغو باطلو معبودانو حقیقت چه ګرد (تول) عمر د هغو په عقیده او محبت کښی بیخی محو او مفتون شوی وو، هم دغومره پاتی کیږی چه د هغوی د ګرد (تول) عمر له تعلق او عقیدی څخه هم منکریږی.

انْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ ۚ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه دروغ ئی وویل پر ځانونو خپلو (په نفی د شرک له ځانه) او ورک شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه تړل به ئی دروغ (پر الله په نیولو د شریکانو سره)

تفسیر: یعنی له دی صریحو دروغو څخنی به د مشرکانو انتهائی بدحواسی او د شریکانو بیخی بیچارګی او ناتوانی څرګندیږی، کشکی مشرکان له دی رسوا کوونکو عواقبو څخنی په دنیا کښی خبر او ځانونه ئی تری ژغورلی (ساتلی) وی.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۖ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا ۚ

او ځینی له کفارو هغه څوک دی چه غوږ نیسی تاته (د قرآن د قرائت په

وخت کښي) او اچولي دي مونږ په زړونو د دوی پردی (له دی جهته) چه ونه پوهیږی دوی په دی (قرآن) او (ایښی مو دی) په غوږونو د دوی کښي درونډوالی (کونوالی چه حق خبره وانه وری) او که ووینی دوی ګرد (تول) دلائل (د قدرت نو بیا هم) ایمان نه راوړی دوی پر دغه (هر قسم معجزو عناداً)

تفسیر: دا د هغو کسانو ذکر دی چه د اعتراض او عیب لتولو له امله (وحی) به ئی قرآن کریم او د رسول الله مبارک خبری اوریدلی او له هدایت څخه ګته آخستل او د حق منل د دوی مقصود نه ؤ. له نصیحت او هدایت څخنی د ممتد اعراض او د دوی د اقبال‌الی‌الحق څخه د مسلسلو تعطیلو قدرتی نتیجه داسی شوه، چه د دوی د قبول‌الحق وسائل او قواوی بیخی بیکاره او مهملی وګرځیدی، او د حق او د حقیقت له منلو څخه د دوی زړونه بی برخی پاتی شول د هدایت د پیغام آوریدل به د دوی پر غوږونو سخت او درونډ لګیده، د دوی سترګی د عبرت له کتلو څخنی داسی ړندی شوی وی چه د هر راز (قسم) نښو او علائمو د لیدلو سره سره بیا هم د ایمان راوړلو توفیق دوی ته پاتی نه ؤ او لطف دا دی چه په هم دغه حالت کښی په مرګ قانع او مسرور هم وو، بلکه د فخر په لهجه سره به ئی داسی اعلان کاوه ﴿ فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴾ (٢٤) جزء د حٰم السجده یا (فصلت) «٥» آیت «١» رکوع) له دی آیت څخنی معلومه شوه چه دآیتونو د آوریدلو څخه عدم انتفاع او پر زړونو ئی پردی لویدل، په خپله د دوی د اعراضو نتیجه وه او دغه اعراض او مخ اړول د هم دغه کیفیت د حدوث سبب شوی دی ﴿ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ﴾ (٢١) جزء د لقمان (٧) آیت (١) رکوع څرنګه چه پر اسبابو د مسبباتو مرتبول ماسواء له الله تعالیٰ څخنی د بل چا کار نه دی نو ځکه په دغه آیت کښی ﴿ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً ﴾ د پردی دآچولو او د نورو نسبت د الله تعالیٰ په لوری کړی شوی دی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

تر هغه پوری کله چه راشي دوی تاته چه جګړی کوی له تا سره وائی هغه کسان چه کافران شوی دی نه دی دا قرآن مګر باطلی قصی دی د پخوانیو

خلقو. او دا کسان منع کوی (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (په خپله هم) لری کیږی له ده (چه ایمان پری نه راوړی،) او نه هلاکوی دوی مګر ځانونه خپل او نه پوهیږی دوی (په دی چه ضرر ئی هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنی په دوی کښی نه فهم پاتی دی او نه انصاف. ایمان راوړل او له ربانی هدایتونو ځنی انتفاع لا چیری؟. د حضرت پیغمبر په حضور کښی د دوی د راتللو څخه غرض یواځی مجادله، جګړه، تعریض، توکی او تفریح کول دی. کله چه قرآنی حقائقو او بیاناتو ته به ئی معاذالله ﴿ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله او تمسخر ئی اکتفا نه کوله او کوښښ ئی کاوه چه د نورو په اذهانو کښی هم دغه رنځوری سرایت وکری لکه چه خلق ئی له حق ځنی ستنول (واپس کول)، او دوی په خپله هم له حقائقو ځنی لری تښتیدل څو د دوی له لیدلو ځنی نور کسان هم د حق له منلو ځنی متنفر او بیزاره شی. مګر له دغو تولو ناپاکو کوښښونو ځنی «لله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسیدی شی او هغه هرومرو(خامخا) غالبیږی، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسیږی ځکه چه د ده د عصمت او رفعت تکفل په خپله حق سبحانه و تعالیٰ کړی دی. هو! دغه احمقان خپل ابدی هلاکت ته سامان برابروی . او نه پوهیږی چه دوی په خپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی!

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ فَقَالُوا۟ يَـٰلَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

او که ووینی ته (ای محمده !) کله چه ودرولی شی دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر نو وبه وینی یو لوی امر) نو وبه وائی دوی (د عذاب د انواعو د لیدلو وروسته) ای کاشکی مونږ بیا بوتلی شو (دنیا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل او شو به مونږ له مؤمنانو (باور کوونکیو نه).

تفسیر: یعنی د آیات الله تکذیب او استهزاء او نور ګرد (تول) شورماشور به تر هغه وخته پوری وی څو چه دوی د الله تعالیٰ د سزا له ویروونکی او سدوړونکی منظری او نندارې سره مخامخ شی، څه مهال (وخت) چه د دوزخ لږ څه هوا دوی ته ورسیږی نو ګرد (تول) تکبر او غرور او لوئی به د دوی له سر څخه ووځی، او په زړهاؤ ځلی به هیله (امید) او آرزو کوی او په ارمانونو سره به دا غواړی که مونږ بیا دنیا ته ولیږلی شو څو هلته بیا د خپل رب د آیتونو تکذیب ونه

کړو او بیخی له تینګو ایماندارانو ځنی شو

لګیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم
الان قد ندمت وماینفع الندم

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ ۖ

(داسی نه ده لکه چه دوی وائی) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چه وو دوی چه پټول به ئی پخوا (له دی نه په دنیا کښی چه کفر او معاصی دی)

تفسیر: یعنی دوی اوس هم په صحیح عزم او ایمانی شوق او رغبت دنیا ته د بیرته ورتګ هیله (امید) نه کوی بلکه کله چه ئی د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره ولیدله چه د ښکاره دلائلو سره سره ئی تری انکار کاوه او الٰهی عذاب ئی د سر په سترګو مشاهده کړ او د دوی تول هغه بد عملونه چه د خلقو له سترګو څخه پټ وو د لمر غونډی څرګند او د دوی اوسنی دروغ چه «والله ربنا ماکنا مشرکین» وایی ښکاره شول او د دوی د شرارت پټ او له سترګو پناه آثار چه د دغو نالایقانو په زړونو کښی ئی وده کړی وه مختل (مخی ته) شول او د یوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثل او مخی ته ئی ودریدل نو اوس دوی تش د ځان نجات له پاره دنیا ته د بیرته ورتګ هیله (امید) کوی.

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝٢٨

او که بیرته بوتله شی دوی (دنیا ته) نو خامخا به بیا هم راوګرځی دوی همغه شی ته چه منع کړی شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه کفر او معاصی دی) او بیشکه دوی هرومرو دروغجنان دی (په دغه دعویٰ د ایمان کښی)

تفسیر: یعنی اوس هم دروغ وائی چه که مونږ دنیا ته بیرته لاړ شو ایماندار به وګرځو او له سره به د آیات الله تکذیب ونه کړو. خو دا اشقیاء که بیرته دنیا ته هم ستانه (واپس) کړل شی نو بیا به هم له شرارت او بدی څخه لاس نه اخلی، او هغه رذیله قوتونه چه د دوی په وجود کښی شته، بیا به ئی په کار اچوی، او له هغه مصیبت څخه چه ویریدلی وو او د بیرته تللو تمنا ئی کړی وه هغه به لکه یو خوب او خیال هیروی. لکه چه ډیر ځلی کله چه سړی په دنیوی مصائبو او مهالکو کښی آخته کیږی نو انابت او توبه غوره کوی ولی هم دا چه څو ورځی تیری شی. بیا ئی هیڅ شی په یاد نه پاتی کیږی، چه په هغه وخت کښی می څه عهد او پیمان کړی

و ﴿ كَاَنْ لَّمْ يَدْعُنَآ اِلٰى ضُرٍّ مَّسَّهٗ ﴾

وَقَالُوْٓا اِنْ هِىَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ﴿٢٩﴾

او وائی دوی نه دی ژوندون مگر هم دا ژوندون زمونږ دنيوی (چه لږ او نژدی دی) او نه يو مونږ بيا راپاڅولی شوی (راپاڅيدونکی له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسير: يعنی ښی مزی کوئ! او دنيوی عيش او عشرت مو د آخرت په فکر او انديښنه کښی مه خرابوئ. هم دا حال نن ورځ د اروپائی (يورپين) ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلٰى رَبِّهِمْ ؕ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٣٠﴾

او که ووينی ته (ای محمده!) هغه وخت چه ودرولی شی دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کښی د حساب له پاره نو وبه وينی يو لوی امر) فرمائی به (الله) آيا نه دی دا (دوهم ژوندون) په حقه سره؟ وبه وائی دوی هو! حق دی! قسم مو دی په رب خپل (نو بيا به) وفرمائی (الله) پس وڅکئ تاسی دا عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران شوی وئ (په دنيا کښی).

تفسير: يعنی کله چه حقيقت د دوی تر سترګو لاندی راشی او د«بعث بعدالموت» او نورو له اقراره څه چاره ورپاتی نشی، نو دلته دوی ته ويل کيږی، چه اوس د حقيقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وڅکئ!.

قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَآءِ اللّٰهِ ؕ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوْا يٰحَسْرَتَنَا عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فِيْهَا ۙ وَهُمْ يَحْمِلُوْنَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُوْرِهِمْ ؕ اَلَا سَآءَ مَا يَزِرُوْنَ ﴿٣١﴾

په تحقيق زيانكاران (او تباه) شوی دی هغه كسان چه دروغ گنی ملاقات له الله سره (په عقبا كښې)، تر هغه پورې كله چه راشی دوی ته قيامت ناڅاپه (نو) وائی به دوی ای افسوسه (او پښيمانی) زمونږ په هغه شی چه تقصير كړی ؤ مونږ په دنيا كښې (چه هغه ايمان ؤ) حال دا چه دوی به واخلی (پيتی د) گناهونو خپلو پر شاؤ خپلو واورئ خبردار شئ چه بد دی هغه شی چه په شا ئی گرځوی دوی.

تفسير: يعنی د انسان لوی شقاوت او بدبختی دا ده چه له «لقاء الله» څخه انكار وكړی. او د ژوندانه دا ډير لوی مقصد دروغ وگڼی. تر څو چه مرگ پرې راشی. يا ئیٔ قيامت پر سر ودرېږی. بيا نو هلته د حسرت او د افسوس لاسونه سره مښی چه های افسوس ما په خپل دنيوی ژوندون كښې د يوم‌القيامت د تياری له پاره څومره غير قابل تلافی تقصير كړی دی، په دی وخت كښې به له دی حسرت او افسوس څخه هيڅ شی په لاس نه ورځی. د جرمونو او شرارتونو هغه دروند پيتی به چه د ده شا كږوی، له دی ناوخته تأسف او تحسر سره هيڅ نه سپكيږی.

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ؕ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۳۲﴾

او نه دی حيات دنيوی (ژوندون لږ خسيس) مگر لوبی (د هلكانو) او ساعت تيری (د ليونيانو) دی او خامخا دار آخرنی خير (بهتر) دی دپاره د هغو كسانو چه پرهيزگاری كوی نو آيا عقل نه چلوئ تاسی (چه دنيا ښه ده كه عقبٰی؟ چه ايمان راوړئ!).

تفسير: كفارو خو داسی ويل چه د دنيوی ژوندون څخه ماسواء بل هيڅ ژوندون نشته ليكن واقعه دا ده چه دغه فانی او مكدر ژوندون د اخروی ابدی حيات په مقابل كښې بيخی هيڅ او بی‌حقيقته دی. د دی دنيا په ژوندون كښې يواځی همغی شيبی او برخی ته ژوندون ويلی شی چه د آخرت له پاره پكښې څه تياری او كار وكړ شی، باقی نور تمام وختونه چه د آخرت له فكره او تياری څخه تش وی، يوه عاقبت انديش ته له لهو او لعب څخه څه زيات اهميت نه لری. پرهيزگاران او پوهان پوهيږی چه د دوی اصلی كور د آخرت كور دی او د هغوی حقيقی ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه)

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾

په تحقیق مونږ پوهیږو بیشکه شان دا دی چه خامخا خپه کوی تا (ای محمده!) هغه شی چه وائی دوی (ستا په تکذیب کښی) نو بیشکه دوی نه کوی تکذیب ستا (په واقع کښی) ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخری) کوی (نو ته مه خپه کیږه! ځکه چه) او خامخا په تحقیق دروغجن بللی شوی دی ډیر رسولان پخوا له تانه نو صبر به ئی کاوه پر دروغجن بلل کیدلو او ضرر رسیدلو (د کفارو له جانبه) تر هغه پوری چه راغی دوی ته مرسته (مدد) زمونږ او نشته هیڅ اړوونکی د کلماتو د الله او خامخا په تحقیق راغلی ده تاته (څه خبره) له حالاتو د (تیرو) رسولانو (چه پری متسلی شی)

تفسیر: د مخلوقاتو په حال شفقت او همدردی لرل له ګرد (تول) جهان څخه زیات د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په زړه کښی اچولی شوی وه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی بدبختانو د تکذیب او اعراض، او د دوی له مستقبلی تباهی، او د مشرکانه او ملحدانه کلماتو څنی زیات رنځ او صدمه محسوسه فرمایله، په دغو آیتونو کښی اول ده ته تسلی او هغو اشقیاؤ ته ډار (ویره) او انذار ورکړی شوی دی یعنی تاسی د دوی له دی اعراض او تکذیب څخه دومره مه خپه او مه پریشانیږئ! دا خلق چه ستا تکذیب کوی فی‌الحقیقت ستاسی تکذیب نه دی. ځکه چه تاسی لا له پخوا څخه بالاتفاق صادق او امین پیژندلی شوی یئ بلکه دوی د الله تعالیٰ د هغو آیتونو او نښو تکذیب کوی. چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ له پاره لیږلی شوی دی او په قصد سره او د ظلم او عناد له لاری تری انکار کوی نو تاسی هم د دی ظالمانو معامله الله تعالیٰ ته وسپارئ! او مطمئن او داده اوسئ چه الله تعالیٰ د دوی د ظلم نتیجه او ستاسی د صبر ثمره خامخا درکوی له پخوانیو انبیاؤ سره هم (چه د هغوی څه حالات تاسی ته آورولی شوی دی) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړی وه چه پر هغو د الله تعالیٰ هغو معصومو او نهایت اولوالعزمو رسولانو صبر کاوه تر دی چه د الله تعالیٰ له وعدی سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسیده او د ډیرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کښی

دوی مظفر او منصور وګرځول شول. له تاسی سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدی چه شوی دی، ګردی (تولی) یو په یو پوره کیدونکی دی، غر به له خپله ځایه وخوځیږی مګر د الله تعالیٰ وعده هیڅ وړاندی او وروسته کیدونکی نه ده او هرومرو (خامخا) په ځای کیږی. او هیڅوک او هیڅ قوت او قدرت د دی خبری طاقت نه لری، چه د الله تعالیٰ خبری واړوی او تبدیل ئی کړی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ فرمایلی وی، هغه به هرومرو (خامخا) کیدونکی وی او د الله تعالیٰ له ارادی څخه پرته (علاوه) هیڅ یو کار واقع کیدونکی نه دی. مکذبین دی په یاد ولری چه د دوی جنګ حقیقتاً د (محمد صلی الله علیه وسلم) له ذاته سره نه دی، بلکه د ده له ربه سره دی، چه دی د هغه له لوری اعظم رسول او لوی معتمد تاکلی (مقرر) شوی، او سره له ښکاره دلائلو او علائمو لیږلی شوی دی. د محمد صلی الله علیه وسلم تکذیب د الله تعالیٰ د آیتونو او دلائلو تکذیب دی.

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ ۚ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

او که وی چه سخت وی پر تا باندی مخ ګرځول د دوی (له حق دین څخه) پس که توان لری ته چه ولټوی ته کوم سوری (سرنګ) په ځمکی کښی(چه پکښی کوز شی ځمکی ته) یا (ولټوی) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چه پری وخیژی آسمان ته) نو راوړی ته دوی ته کومه معجزه (چه دوی یی غواړی پس رایی وړه، خو فائده نه کوی نو د دوی په ایمان حرص مه کوه او تل خپل تبلیغ کوه) او که اراده کړی وی الله (د هدایت د دوی) نو هرومرو (خامخا) به ئی راتول کړی وو دوی ګرد(تول) په سمه صافه لاره پس له سره مه کیږی له ناپوهانو څخه (چه د ازلی کفارو په ایمان حرص کوی او د دوی په جهالت پخسیږی (حسد کوی)

تفسیر: «فان استطعت» ځواب په آیت کښی محذوف او په ترجمه کښی په «پس رائی وړه» سره مذکور دی د کفارو دا مطالبه وه کله چه دی نبی دی نو ښائی چه له ده سره تل داسی یوه علامه او نښه وی چه د هغی په لیدلو سره هر سړی پری یقین وکړی ـ او په ایمان راوړلو مجبور شی. څرنګه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د ګردی (تولی) دنیا پر هدایت حریص ؤ، ښائی د دوی په زړه کښی داسی کومه خبره تیره شوی وی چه د کفارو دا مطالبه پوره کړه شی، نو څکه حق

تعالیٰ دا تربیت وفرمایه چه په تکوینیاتو کښی د الله تعالیٰ د مشیت تابع اوسه! تکوینی مصالح د دی خبری مقتضیٰ نه دی چه گرده (توله) دنیا په ایمان راوړلو مجبوره کړی شی که نه «الله تعالیٰ» په دی باندی هم ښه قادر ؤ چه بی له رسولانو او علائمو له ابتدا څخه گرد (تول) په سمه صافه لاره بوځی او پوره هدایت ئی ور په برخه کړی. کله چه د الله تعالیٰ حکمت د داسی مجبوروونکو معجزاتو او فرمائشی علائمو د ښوولو له پاره تیار او مقتضی نه دی نو د الله تعالیٰ د سنت او مشیت پر خلاف به بل څوک داسی طاقت او قوت له کومه ولری چه په ځمکی کښی سرنگ وکینی، یا په آسمان کښی زینه ودروی (یا پری وخیژوی) او داسی فرمائشی او مجبور،کوونکی معجزی ښکاره او وروښیی د الله تعالیٰ د تدبیر او حکمت له قوانینو څخنی پرته (علاوه) د کوم بل شی د وقوع توقع لرل، د ناپوهانو کار دی.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

بیشکه قبلوی بلنه ستا (ایمان ته) هغه کسان چه اوری (پند ستا، او کفار ئی نه آوری لکه مړی) او مړی به لاړ (ژوندی) کړی الله بیا خاص هم ده ته به وروستی شی دوی (د حساب او جزاء له پاره)

تفسیر: یعنی تاسی له گردو (تولو) څخنی داسی توقع مه لرئ چه هغوی به ستاسی خبری ومنی، د هر چا د زړه غوږونه چه کانه شوی وی، هغه نه اوری نو بیا به ئی هغه څرنگه ومنی. هو!، دغه کافران چه د قلبی او روحانی حیثیته د مړو په شان دی په قیامت کښی به د حقائقو په لیدلو یقین کوی او هغه گرد(تول) شیان به ومنی چه له هغو څخنی ئی انکار کاوه.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ

او وائی کفار ولی نه نازلاوه شی په دغه (محمد) باندی کومه معجزه (دلیل د قدرت) چه مونږ ئی غواړو) له (جانبه د) رب د ده،

تفسیر: یعنی له دغو دلایلو څخنی یو دلیل ولی راونه لیږه شو چه دوی غوښتی ؤ کما فی قوله تعالیٰ ﴿ وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ

عَلَيْنَا كِتٰبًا نَّقْرَؤُهٗ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيْ هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَّسُوْلًا ﴿۱٥﴾ جزء د بنی اسرائیل (الاسراء) د سورت (۱۰) رکوع ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳ آیت) او که نه هسی نوری علمي او عملي معجزی او علامی د باران په شان ډیری پر تاسي وریدلی دی او اوری به

قُلْ اِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يُّنَزِّلَ اٰيَةً وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۷﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه الله قادر دی په دی خبره چه نازل کړی (راولیږی) (مطلوبه) معجزه لیکن اکثره کسان له دوی څخنی نه پوهیږی (چه هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د فرمائشی معجزاتو له ښوونو څخه عاجز نه دی. لیکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانینو چه د تکوینیاتو نظام قایم او مبنی دی، له تاسی څخنی ډیر کسان د هغو له پوهیدلو څخه قاصر دی د دغو قوانینو اقتضاء هم دا ده چه ګردی (تولی) فرمائشی معجزی ورته ونه ښودلی شی.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِی الْاَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ۭ مَا فَرَّطْنَا فِی الْكِتٰبِ مِنْ شَیْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ﴿۳۸﴾

او نشته هیڅ (حیوان خوځیدونکی تلونکی په ځمکه کښی او نه هیڅ مارغه چه الوځی په دواړو وزرونو خپلو (په هوا کښی) مګر (تول سره) امتونه (مخلوقات) دی په شان ستاسی نه دی پریښی مونږ په کتاب (لوح محفوظ) کښی هیڅ شی (بلکه ګرد (تول) لیکلی دی مونږ) بیا به (دا ګرد(تول)) رب خپل ته ورتول کړی شی (د حساب او جزاء دپاره).

تفسیر: په دی آیت کښی پر ځینو هغو حکمتونو تنبیه کړی شوی ده چه د فرمائشی معجزاتو په نه ورښولو کښی مرعی ده. یعنی ګرد (تول) هغه حیوانات چه پر ځمکه خوځیږی یا په هوا کښی الوځی، دوی هم د انسانانو په شان یو امت دی. له دوی څخنی هره نوعه الله تعالیٰ په یوه خاصه وضع او فطرت پیدا کړی ده، چه دوی د خپلو افعالو او خواصو په معینه دائره کښی کار کوی. او هیڅ یو ساکښ (ذی روح) د خپلو هغو افعالو او حرکاتو د محدودی حلقی له دائری څخه یو پل هم د باندی نه ږدی چه د قدرت له لوری د ده د فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او تاکلی (مقرر) شوی دی. لکه چه د پیدایښت له ابتدا څخه تر نن پوری هیڅ یو حیوان د خپلی

نوعي د عمل په محدوده دائره کښې هيڅ قسم ترقي نه ده کړې هم داسې د هر شي استعداد او فطرت ته خيال وکړئ! د الله تعالیٰ په قديم علم او لوح محفوظ کښې د ګردو (تولو) انواعو او اجناسو د تدبير او تربيت اصول او فروغ منضبط شوي دي. هيڅ يو شي نه په ژوندانه او نه په مرګ کښې له دې مکمل انضباط او انتظام څخه د باندې وتلي شي، انسان د حيواناتو په جنس کښې يو مختار او مترقي حيوان دی او د هم دې کسب او اختيار او ترقي کوونکې عقل او تميز په لرلو سره د ده نظام تکويني او د حيات قانون له نورو ګردو(تولو) حيواناتو څخنې داسې اعلیٰ او ممتاز جوړ کړې دی. چه که اوس دې خپل ځان ته حيوان ووائی، شرميږي انسان د نورو حيواناتو پر خلاف د خپلو ليدلو آوريدلو او پوښتلو په اثر ځانته نوی نوی نور معلومات هم حاصلوی. او په «فکری قوه» سره ئې ترتيبوی او د «نوی ژوند» په لوری پرله پسې ترقي کوی. انسان د نيکو او بدو په تميز او د مفيدو او مضرو په پيژندلو او د آغاز او انجام په پوهيدلو قادر او د کوم عمل په کولو يا پريښودلو کښې فی‌الجمله آزاد دی، نو ځکه ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسې علامې ښوولی کيږی چه په هغو کښې د فکر او غور کولو موقع ومونده شي. او د فکر او کسب د فطری آزادی سلب کوونکی نه وی او که انسان د الله تعالیٰ په ورکړی شوو عقلی قواؤ سره په ښه ډول (طريقه) پکښې غور وکړی. نو ده ته به د حق او باطل او د نيک او بد په تميز کښې هيڅ مشکلات نه پيښيږی نو د داسې فرمائشی دلائلو او معجزو غوښتنه، چه له هره حيثه په ايمان راوړلو سړی مجبور کړی، د انسان د فطری آزادی له سلبولو او د ده د ترکيبی نظام له تباه کولو، بلکه د عادی حيواناتو په ډله کښې د انسانانو له ښکته غورځولو سره مرادفه ده، که فرمائشی علامی په تولو وجوهو سره مجبوری کوونکی نه وی، نو د هغو ښوونه عبث او بيکاره ده، ځکه چه په هغو کښې هم همغه «غير ناشی عن دليل» شکونه او شبهات پيدا کيدی شي چه د زرهاؤ غير فرمائشی علامو په نسبت کړی شوی دی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۗ مَن يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چه دروغ ګڼی آيتونه زمونږ کانه دی او ګونګيان دی (د حق له اوريدلو او ويلو نه) په تيارو کښې دی (د کفر او جهل)، او هر چاته چه اراده وفرمائی الله (د ګمراهی ئی) نو ګمراه کوی ئی (او د هدايت توفيق تری اخلی) او هر چاته چه اراده وفرمائی (الله د هدايت د ده) نو ګرځوی هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسير: (کانه او ړانده دی چه) نه د ويونکی څخنی آوری. او نه په خپله له نورو څخنی پوښتنه

کوی، او نه په تیارو کښی څه شی لیدلی شی کله چه د دوی ګردی (تولی) قواوی د بیاعتدالیو له امله (وجی) بیکاره کړی شوی دی، نو د حق د تصدیق او د هغه د قبلولو له پاره څه وسیله لری؟ الله تعالیٰ د هغو کسانو د ګمراه کولو اراده فرمائی چه دوی په خپله د هدایت وسایل په خپل ځان باندی مسدود کړی وی ﴿ وَلَوْشِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ﴾ ((۹) جزء (۲۲) رکوع د الاعراف « (۱۷٦) » آیت).

قُلْ اَرَءَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُوْنَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۴۰﴾ بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُوْنَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُوْنَ اِلَيْهِ اِنْ شَآءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُوْنَ ﴿۴۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) خبر راکړئ ماته که راشي تاسی ته عذاب د الله یا راشي پر تاسی قیامت آیا بی له الله بل څوک به بولئ تاسی (بلکه نه ئی بولئ)، که یئ تاسی صادقان (رښتینی په خپله وینا کښی) بلکه خاص هم دغه الله بولئ تاسی بیا لری کوی الله له تاسی هغه (مصیبت) چه بولئ تاسی (الله) د هغه دپاره که اراده وفرمایی او هیروئ تاسی (په وخت د سختی کښی) هغه (باطل معبودان) چه شریکوئ ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: کله چه ړانده، کاڼه او ګونګیان شئ او د «الله تعالیٰ» آیتونه دروغ وګڼئ او د ګمراهی په ژوری (خکته) کندی کښی ولویږئ که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کښی په سخت عذاب اخته شئ، نو رښتیا ووایئ چه بی له الله جل جلاله څنی به تاسی بل کوم یوه ته ناری وکړئ؟ د دنیا د ډیرو وړوکیو مصائبو سره هم هر کله چه مخامخ شئ نو مجبوراً همغه یوه خدای جل جلاله ته ناری کوئ، او نور ګرد (تول) شریکان ستاسی له یاده وځی ﴿ فَاِذَا رَكِبُوْا فِى الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ﴾ له هر هغه چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو هغه مصیبت تری لری کوی. نو له دی څنی اندازه وکړئ چه د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ څخه بل څوک وژغوری (وساتی)؟ نو بیا دا څومره حماقت او ړوندوالی دی چه د هغه پاک الله عظمت او جلال هیروئ او د ده د نازل کړی شویو آیتونو تکذیب او د فرمائشی آیتونو غوښتنه کوئ؟

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

او خامخا په تحقیق استولی وو مونږ (رسولان) ډیرو امتونو ته پخوا له تانه (ای محمده! پس دوی تکذیب وکړ د هغوی) نو ونیول مونږ دوی په سختیو او تکلیفونو سره دپاره د دی چه دوی زاری عاجزی وکړی (خپل رب ته او مؤمنان شی) نو ولی کله چه راغی دوی ته عذاب زمونږ عاجزی ونه کړه دوی (چه تری لری شوی وی عذاب) او لیکن سخت شوی ؤ زړونه د دوی (نو ځکه ئی تری عبرت وانخیست) او ښایسته کړی وه دوی ته شیطان هغه کارونه چه وو دوی چه کول به ئی پس کله چه هیر کړ دوی هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو وپرانیست مونږ پر دوی باندی ورونه (لاری) د هر قسم نعمت تر هغه پوری کله چه خوشال شی دوی پر هغو شیانو چه ورکړی شوی وو دوی ته (له انواعو د نعمتونو) نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه پس ناڅاپه په دی وخت (د لیدلو د عذاب) کښی دوی ناامیده شی.

تفسیر: په تیر آیت کښی د عذاب راتللو احتمال بیان شوی ؤ، اوس د واقعاتو حواله راکوی چه په پخوانیو زمانو کښی هم داسی د عذابونو واقعات راغلی دی. او هم ئی تنبیه وکړه کله چه مجرم ته اول ځلی یوه سپکه تنبیه ورکړ شی نو ښائی دی سمدلاسه پاک الله ته رجوع وکړی. او هغه د زړه د سختی او د شیطان د اغواء له امله (وجی) سپک او معمولی ونه ګڼی (که نه شیطان به دغه بد اعمال ورته ښائسته او د شرک، کفر او عصیان په بلا کښی به ئی اخته کړی او د کبر، عجب لوئی او غرور دروازی به ئی پر مخ پرانیځی او ابدی هلاک به ور په برخه کړی).

شیطان چه لوئی وکړه په لعنت شو تر ابده
په لوئی کښی نور هیچاته خیر نشته بی له بده

په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله تعالیٰ ګنهګار ته لږ څه تنبیه ورکوی که دی ورته په زاری او عاجزی شو، او توبه ئی وایسته ـ نو خلاصیږی، او که په هغی سپکی نیونی ویښ نه

شو، نو بیا ئی په هیره او مغالطه او تفریح کښې غورځوی، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازې وړپرانیځې کله چه د نعمتو د شکر گزاری او د انعام او احسان ځنې د متأثر کیدلو په ځای ښه په ګناه کښې ډوب شو ـ نو ناڅاپه بیخبره نیول کیږي نو دلته دغه لارښودنه کیږي چه که چاته پر ګناه تنبیه ورسیږي نو ژر دی توبه وکړي او دی ته دی نه ګوري چه که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْاۗ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۵﴾

نو پرې کړی شو بیخ د قوم هغه (قوم) چه ظلم ئې کړی ؤ او ګردی (ټولې) ثناوې او صفتونه خاص الله لره دی چه پالونکی د ټولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره)

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعی له پاره لوی رحمت دی نو ځکه دلته ئې د حمد او شکر اظهار وفرمایه.

خدایه شکر چه ظالم دی کړ بدحال
چه ئې لرې د مغزو نه شي لوی خیال
خدای رسول چه نه مني او ظلم کاندي
عنقریب به ئې برباد شي سر او مال

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ مَّنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِهٖ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خبر راکړئ ماته که واخلی الله (قوت د) اوریدلو ستاسې (چه کانه شئ) او (قوت د) لیدلو ستاسی (چه ړانده شئ) او مهر ولګوی الله پر زړونو ستاسی (چه نه اوریدلی او نه لیدلی او نه په هیڅ شی پوهیدلی شئ) (نو بل) کوم معبود دی بې له الله نه چه بیرته راوړی (درکړی) تاسی ته هغه (اخستل شوی غوږونه، سترګی، زړونه او عقلونه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی په توبه کښې ځند (تاخیر) مه کوئ، ښائی چه دا غوږونه سترګی او زړونه په هغه وخت کښې بیا ونه مومئ» او د هغه له امله (وجی) د توبې او

استغفار توفيق درپيدا نشي.

أُنظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُوْنَ ﴿٤٦﴾ قُلْ اَرَءَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٤٧﴾

وګوره (اى محمده !) چه څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بيانوو دلائل (د وحدانيت) بيا (هم) دوى (ترى) څنګ (ډډه) کوى. ووايه (اى محمده ! دوى ته) خبر راکړئ ماته که راشى تاسى ته عذاب د الله ناڅاپه (د شپى) يا ښکاره (د ورځى يعنى په هر شان چه راشى) آيا هلاک به کړى شى (په دغه عذاب سره بل څوک؟ مګر قوم ظالمان (يعنى هم دغه مشرکان پرى هلاکيږى).

تفسير: ناڅاپه يعنى داسى عذاب چه د هغه هيڅ علامى له پخوا څخه درښکاره نه وى نو له دى سببه د« جهرة » څخه به مراد هغه عذاب وى چه د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامى ئى څرګندى شى يا به له « بغتة» څخه شپه او له « جهرة » څخه ورځ مراد وى (يعنى په هر شان او هر تقدير سره چه وى). (ځينو مفسرينو د «هل يهلک ـ الاية» ترجمه داسى کړى ده آيا هلاک به کړى شى پرى بل څوک هم يعنى هلاک به نه کړى هغه شى مګر قوم چه ظالمان دى.) يعنى په توبه ايستلو کښى ځند (تاخير) کول نه دى په کار، ښائى چه په دغه تعطيل کښى د الله تعالىٰ عذاب وروررسيږى چه د هغه تکليف يواځى همغو ظالمانو ته ور په غاړه کيږى که له ظلم او عدوانه ئى لا تر مخه توبه ايستلى وى. نو له دى عذاب څخه نجات مومى.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّا مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٤٩﴾

او نه ليږو مونږ رسولان مګر زيرى کوونکى (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويروونکى (کفارو ته په جحيم سره) پس هر چا چه ايمان راوړ او اصلاح ئى

کړ (عمل په طاعت سره) نو نشته (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د ثواب په نقصان سره) او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی دوی آیتونو زمونږ ته وبه رسیږی دوی ته عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو)

تفسیر: یعنی تاسی چه د الله تعالیٰ د عذاب څخه بی ویری او بیفکره شوی یئ او په چتی (بیکاره) فرمائشونو او بیځایه پوښتنو سره رسول الله علیه الصلوٰة والسلام خپه کوئ! او د دوی د تصدیق له پاره له خپله ځانه جوړ کړی معیار مو تراشلی دی ښه وپوهیږئ چه رسول صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دی له پاره لیږل شوی دی چه فرمان منونکو ته زیری ورکړی او نافرمانان د دوی له انجامه خبردار او هښیار کړی بیا نو د هر چا عمل د هغه د لاری مل دی، هر چا چه د انبیاؤ علیهم السلام په خبرو یقین او باور وکړ او اعتقاداً او عملاً ئی خپل حالت سم او سنبال کړ، حقیقی او دائمی امن، هوسائی (آرام) او اطمینان ئی ور په برخه شو او هغه کسان چه د الله تعالیٰ آیتونه ئی دروغ وبلل او د الله تعالیٰ له هدایته ئی مخ واړاوه، د نافرمانی او بغاوت له سببه په سخته تباهی او لوی عذاب اخته شول «العیاذ بالله»

قُلْ لَّآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآىِٕنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ اَقُوْلُ لَكُمْ اِنِّيْ مَلَكٌ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۗ اَفَلَا تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٥٠﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه نه وایم زه تاسی ته چه ما سره خزانی د الله دی(چه درکړم تاسی ته هر څه چه غواړئ!) او نه (وایم چه زه) پوهیږم په غیب باندی (چه خبروم به تاسی له هر شی نه بی له وحی) او نه وایم تاسی ته چه په تحقیق زه پرښته یم(چه وکړم په ملکی قوت سره هغه امور چه ملائک ئی کوی) نه کوم پیروی (د هیڅ شی) مګر د هغه شی چه وحی کړی شوی ده ماته (د هغه) ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا برابر کیدی شی ړوند او لیدونکی؟ (نه ! نه سره برابریږی!) آیا نو فکر (غور) نه کوئ تاسی (چه حق له باطله بیل کړئ! او ایمان راوړئ!)

تفسیر: په دی آیت کښی د رسالت د منصب پر حقیقت رڼا (رنړا) اچولی شوی ده، یعنی هر څوک چه د نبوت مدعی دی د ده دعویٰ داسی نه وی چه د الله تعالیٰ د مقدراتو ګردی (تولی)

خزانې د ده په قبضه کښې دي چه هر کله له ده څخه د کوم امر خواهش وکړ شي هغه به ئې هرومرو (خامخا) همغسې وکړي او نورو ته به ئې ورښيي، يا پر ګردو (تولو) غيبي او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پورې تعلق ولري يا نه دي مطلع کړی شوی دی چه هر شی ورڅخه وپوښتی همغه سمدلاسه هغوی ته ورښيي يا دی د بشر له نوعي څخه برسيره کوم بل نوع مخلوق دی چه د بشري لوازمو او خواصو څخنې د خپل برائت او نزاهت ثبوت دروړاندی کړي. کله چه دی له دی ګردو (تولو) خبرو څخنې د يوی خبرې مدعي هم نه دی نو له ده څخنې د فرمائشي معجزاتو غوښتل يا د تعنت او عناد له لارې دا راز (قسم) پوښتنې کول چه «قيامت به کله راځي؟» يا د دوی داسې ويل چه «دا څنګه رسول دی چه ډوډی خوري؟ او بازارو ته د پيرودلو او پلورلو (بيع او شراء) (خريدوفروخت) له پاره ځي؟» دغه امور د تکذيب او تصديق له پاره معيار ګرځول صحيح نه دي. ﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴾ ووايه ای محمده! دوی ته آيا برابر کيدی شي ړوند او ليدونکی؟ نه! نه برابريږي آيا نو، فکر، غور نه کوئ تاسی! چه حق له باطله بيل کړئ؟ او ايمان راوړئ؟! يعني اګر که رسول الله صلى الله عليه وسلم بې د بشر له نوعي څخنې له بلې کومې نوعي څخه نه دی، ليکن د ده او نورو انسانانو په منځ کښې د ځمکې او آسمان فرق دی. انساني قوتونه دوه قسمه دي علمي، عملي. د علمي قوتونو په اعتبار د نبي او غير نبي په منځ کښې د ړانده او ليدونکي په شان فرق شته، د انبياؤ عليهم السلام د زړه سترګې هر وخت د الٰهي مرضياتو او د رباني تجلياتو د ليدلو له پاره پرانستلې وی چه د هغو له بلاواسطې مشاهدی څخه نور انسانان بې برخې دی، او د عملي قوتونو حال داسی وی چه رسول صلى الله عليه وسلم په خپل قول او فعل او هر يوه حرکت او سکون کښې د الله تعالىٰ د رضاء او د رباني حکم تابع او منقاد وی، د سماوی وحيې او د الٰهي احکامو په خلاف نه د ده قدم پورته کيدی او نه ئې ژبه خوځيدی شي، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په ګردو (تولو) واقعاتو کښې د رباني تعليماتو او د الٰهي مرضياتو روڼ تصوير او ډير ښه ممثل دی، چه د هغه له ليدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د خدای جل جلاله له طرفه د ده په مامور ګرځيدلو کښې لږ څه شک او شبهه نشي پاتې کيدی.

وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

او وويروه (ای محمده!) په دی وحی سره هغه کسان چه ويريږي دوی له دی چه تول به کړل شي دوی رب خپل ته په داسې حال چه نه وی دوی ته بې له دغه (الله) هيڅ ولي دوست (ناصر په دنيا کښې) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کښې مګر د الله په اذن سره) دپاره د دی چه دوی

وساتي ځانونه (خپل ستا په دغه آورولو سره له معاصيو)

تفسير: يعني له هغو كسانو ځنې تاسي صرف نظر وكړئ چه د فرمايشي معجزاتو په ورښوولو خپل ايمان موقوفوي، او د تعنت او عناد له لوري د آيات الله په تكذيب پسي دي. ځكه چه د تبليغ فرض تاسي اداء كړي دي او وروسته له دي نه له دوي څخه داسي توقع نه كيږي، چه په سمه صافه لاره به راشي. اوس د الٰهي وحيي قرآن كريم په ذريعه د هغو خلقو ويښولو او تنبيه كولو ته زيات اهتمام وكړه! چه د هغو په زړونو كښي د محشر خوف او د عاقبت فكر دي ځكه چه له هم داسي خلقو څخه دا اميد كيدى شي چه له پند او نصيحت څخه به مستفيد او له قرآني هداياتو څخه به منتفع شي.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ ؕ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ وَّ مَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِّنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُوْنَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٥٢﴾

او مه شړه هغه كسان چه بولي دوى (عبادت كوى د) رب خپل په اول د ورځي او په آخر د ورځي (يعني سبا او بيگا) كښي چه غواړى دوى په دى عبادت سره رضاء د) ذات د الله نشته په تا له حسابه (د اعمالو) د دوى هيڅ شي او نه له حسابه (د عمل) ستا په دوى هيڅ شي نو چه وشړى ته دوى پس شي به ته له ظالمانو څخه.

تفسير: يعني هر كله چه د دوى ظاهرى حال دا راښيي چه دوى شپه او ورځ د الله تعالىٰ په عبادت او رضاء غوښتلو كښي مشغول دى نو سم له دى له دوى سره مناسبه معامله وكړئ! د دوى باطني حال څه دى يا به ئې آخرى انجام څه كيږى؟ د دوى پر دغه تفتيش او محاسبه باندى معاملات نشي موقوفيدى، نه ستاسي دغه حساب د دوى په غاړه دى او نه د هغو حساب ستاسي په غاړه لهٰذا بالفرض كه تاسي د دولتمندانو د هدايت په طمع داسي غريبان مخلصان له خپله مجلسه وشړئ. نو دا به د بې‌انصافي خبره وى په «موضح القرآن» كښي راغلى دى چه «د كفارو ځينو سردارانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دا وغوښتل چه زمونږ زړونه غواړى چه ستاسي خبرى واورو، ليكن له تاسي سره خوار او غريب كسان (لكه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهيب، خباب، سلمان رضى الله عنهم) ناست وى، نو مونږ د هغوى تر څنگ نشو كيناستى (كه دوى له ځانه بيرته كړئ نو مونږ به له تا سره كينو او پاڅو، گوندى ستا دين هم قبول كړو او

له دوی سره یو ځای په کیناستو شرمیږو نو د عمر رضی الله تعالیٰ عنه په مصلحت سره د نبی علیه السلام په زړه هم دغه خبره راغله چه هم داسی وشی څو د دغو کفارو صدق او کذب معلوم شی) په دی خبره باندی دا آیت نازل شو. یعنی «د الله تعالیٰ د طالب لحاظ او خاطر (اگر که غریب هم وی)، پر دغو غنیانو او دولتمنو کفارو باندی مقدم دی».

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓا أَهٰٓؤُلَآءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِم مِّنۢ بَيْنِنَا ۗ أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِالشّٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾

او (لکه چه ازمویلی مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگه ازمویلی دی مونږ ځینی (غنیان) د دی امت په ځینو (نورو فقیرانو) له پاره د دی چه ووائی (دا غنیان) آیا هم دا (خواران) فضل کړی دی الله پر دوی په منځ زمونږ کښی (په هدایت سره) آیا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلاً احسان پری کوی).

تفسیر: یعنی د دولتمندانو ازموینه ئی په غریبانو مسلمانانو وکړه، چه دغو مسلمانانو ته خوار او ذلیل گوری او تعجب کوی چه آیا دوی څرنگه د الله تعالیٰ د فضل لائق دی ـ او الله تعالیٰ د دوی زړونو ته گوری چه د الله تعالیٰ حق منی.

وَإِذَا جَآءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِـَٔايٰتِنَا فَقُلْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُۥ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوٓءًۢا بِجَهٰلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُۥ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْأٓيٰتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

او کله چه راشی تاته (ای محمده!) هغه کسان چه تصدیق کوونکی دی په آیتونو (د قرآن) زمونږ نو ووایه (ای محمده! دوی ته) سلام دی پر تاسی لیکلی (لازم کړی) دی رب ستاسی پر ځان خپل (تفضلاً) رحمت (او داسی ئی لازم کړی دی چه) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وکړی له تاسی ځنی

بدی په ناپوهی سره (حقیقتاً یا حکماً) بیا توبه وکړی پس له (کولو د) هغې (بدی) او اصلاح کړی (ښه کړی عمل خپل) نو بیشکه الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره) او هم داسی (چه مو بیان کړل) په تفصیل سره بیانوو آیتونه او دپاره د ده چه ښکاره شی (حق او ظاهره شی) لاره د ګناه‌ګارانو.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه رسول د تبشیر او انذار له پاره راځی، لکه چه د دی رکوع په شروع کښی په ﴿وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ﴾ الآیة - کښی د انذار د شان استعمال ؤ، اوس د مؤمنانو په شان کښی د تبشیر اظهار دی. یعنی مؤمنانو ته د کاملی سلامتی او رحمت او مغفرت بشارت ورکړه! چه د هغو غریبانو زړونه مطمئن او ډاډه شی او د دولتمنو متکبرانو له طعن او تشنیع او له تحقیر او بدسلوک څخه خپه نشی! ځکه چه مونږ احکام او آیتونه هم د دی دپاره په تفصیل سره بیانوو، چه د مؤمنانو په مقابل کښی د مجرمانو طریقه واضحه شی.
تنبیه: دا ئی چه فرمایلی دی «هر څوک چه په ناپوهی له تاسی ځنی بدی وکړی». ښائی چه له دی ځنی دا غرض وی چه هر مؤمن چه بدی او معصیت کوی که په ناپوهئ وی یا په عمد او قصد سره وی هغه فی‌الحقیقت د هغی بدی او ګناه له بد عاقبته تر یوه حده پوری ناواقفه او بی‌خبره وی چه ئی کوی. که دی د ګناه د تباه کوونکو نتائجو څخه په پوره ډول (طریقه) خبر او مستحضر وی، نو ولی بی ئی د هغی په کولو جرأت کاوه؟
(روایت دی چه د مؤمنانو یو تولی رسول علیه السلام ته راغی او ویی ویل چه له مونږه ډیر لوی ګناهونه او تقصیرات شوی دی. نو آیا زمونږ د غفران او ښښنی څه امکان شته؟. رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته هیڅ التفات ونه فرمایه او دغه مومنان ناامیده لاړل نو دغه پاس آیت نازل شو او داسی توبه کوونکی ته په دنیا کښی د سلامتی زیری او په عقبا کښی د رحمت بشارت ورکړ شو او د رب العزت له خوا د مغفرت لزوم تفضلاً ور مرحمت شو).

پرښتی که په مونږ ښکلی ګناهونه
پاک الله دی په ځان ښکلی رحمتونه
که ګناه له مونږه ډیره شی چاپیره
پاک الله لری «غفور» «رحیم» نومونه
او رحمت ئی په غضب باندی غالب دی
څه شو څه شو که ئی دواړه دی وصفونه
ځکه نیک په لسو بد په یوه ښکل شی
په قرآن کښی دی راغلی آیتونه
په رښتینی عذر زر ګناوی تولی
ښښی دی، په دی ناطق دی حدیثونه

قُلْ اِنِّىْ نُهِيْتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ قُلْ لَّاۤ اَتَّبِعُ اَهْوَآءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ اِذًا وَّمَاۤ اَنَا مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ ﴿۵۶﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه بيشكه زه منع كړى شوى يم له دى نه چه عبادت وكړم د هغو شيانو چه عبادت كوئ تاسى (د هغوى) چه غير دى له الله ووايه (اى محمده دوى ته) چه متابعت نه كوم زه د خواهشونو ستاسى (په عبادت د دوى كښى) په تحقيق به گمراه شم زه په دغه وخت كښى او نه به يم زه له لارى موندونكو څخه.

تفسير: په تير آيت كښى هغه شيان بيان شول چه مؤمنانو ته د ويلو وړ (لائق) دى. په دى ركوع كښى د هغو امورو تذكر دى چه د مجرمانو او مكذبانو په حق كښى د خطاب قابل دى. يعنى تاسى وفرمايئ چه زما ضمير، زما فطرت، زما عقل، زما د شهود نور (رڼا) او د الٰهى هغه وحى چه پر ما نازليږى دا تول ما له دى خبرى څخه منع كوى چه زه د كامل توحيد له لارى څخه لږ څه قدم هم هيسته كيږدم، اگر كه تاسى دير څه تدبيرونه او حيلى او پلمى (بهانى) هم وكړئ خو زه هيڅكله ستاسى د خوښى او غوښتنى متابعت له سره نشم كولى، كه په فرض محال كوم نبى په كومه معامله كښى الٰهى وحى پريږدى او د عوامو د غوښتنو متابعت وكړى نو الله تعالىٰ چه څوك هادى گرځولى او ليږلى ئى وى معاذ الله هغه په خپله گمراه شى؟ بيا نو د هدايت تخم په دنيا كښى څرنگه پاتى كيدى شى؟

قُلْ اِنِّىْ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّىْ وَكَذَّبْتُمْ بِهٖ ؕ مَا عِنْدِىْ مَا تَسْتَعْجِلُوْنَ بِهٖ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفٰصِلِيْنَ ﴿۵۷﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بيشكه زه په ښكاره دليل (حجت) يم له ربه خپله (چه قرآن او وحى ده) او تاسى دروغ گڼلى دى هغه دليل نشته ما سره هغه (عذاب) چه غواړئ تاسى په تلوار سره هغه نه دى حكم (په تعجيل او تاخير د عذاب او نورو كښى) مگر (خاص) الله ته دى بيانوى (الله) حقه (خبره) او دى خير (بهتر) د فيصله كوونكو (يا د بيانوونكو) دى.

تفسیر: یعنی ماته د الله تعالیٰ صاف او صریح شهادت او واضح دلائل رارسیدلی دی چه د هغو له منلو څخه زه د یوه ویښته په اندازه هم نشم منحرف کیدی تاسی چه هغه ته د دروغو نسبت کوئ نو د هغه پای او انجام ته هم فکر وکړئ! ﴿ مَاعِنْدِیْ مَاتَسْتَعْجِلُوْنَ بِهٖ ﴾ نشته ما سره هغه عذاب چه غواړئ په تلوار سره تاسی هغه) یعنی د الٰهی عذاب د نزول واک (اختیار) زما په قدرت کښی نه دی لکه چه کفارو ویل ﴿ اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴾ ای الٰهه که دا حق وی چه مونږ ئی دروغ ګڼو نو له آسمانه پر مونږ تیږی (ګټی) راووروه یا پر مونږ سخت عذاب راولیږه!»

قُلْ لَّوْ اَنَّ عِنْدِیْ مَا تَسْتَعْجِلُوْنَ بِهٖ لَقُضِیَ الْاَمْرُ بَیْنِیْ وَبَیْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظّٰلِمِیْنَ ﴿۵۸﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که په تحقیق وی ما سره هغه شی چه تاسی په تلوار سره غواړئ هغه (چه عذاب دی نو) خامخا فیصله شوی به وه جګړه په منځ زما او په منځ ستاسی کښی (په هلاک ستاسی لیکن تعذیب د الله کار دی) او الله ښه عالم دی په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر هر چا او په هر وخت او هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی عذاب لیږی، یا ئی نه لیږی یا ورته د توبی او استغفار توفیق مرحمت فرمائی، دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ په اختیار او قبضه کښی دی، او ماسواء له الله د بل هیچا حکم او زور نه چلیږی الله جل جلاله په دلائلو او براهینو سره حق بیانوی بیا ئی که څوک ونه منی نو د دوی په نسبت ډیر ښه فیصله کوونکی هم دی دی، که دغه فیصله کول یا سزا ورکول زما په قبضه او اختیار کښی وی او د دغه نزول عذاب ژر غوښتونکو له ما څخه داسی په شدت سره د عذاب د نزول مطالبه کولی نو ما به لا له پخوا څخه دا جګړه پای (آخر) ته رسولی وی، دا خو د الله تعالیٰ د محیط علم، عظیم حلم بالغه حکمت او کامله قدرت رنا (رڼرا) او الطاف دی چه د ډیرو مصالحو او حکمتونو رعایت کوی او سره له ښه پوهیدلو او قدرت لرلو پر ظالمانو فوراً عذاب نه نازلوی، په راتلونکو آیتونو کښی د دی محیط علم او کامله قدرت ذکر راځی څو ثابت شی چه د عذاب تاخیر د جهل یا عجز په بناء نه دی.

وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ ۭ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۭ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِيْ ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝۵۹

او خاص هم دغه الله سره دی کلی گانی (کنجیانی) د خزانی د غیب چه نه پوهیږی په هغو (بل هیڅوک) مگر (عالم دی پری) هم دی او پوهیږی الله په هغه چه په بر (وچه) کښی او په بحر (دریاب) کښی دی او نه لویږی هیڅ یوه پانه (له ونی) مگر چه عالم دی په هغه الله او نه (لویږی کومه) دانه په تیارو د ځمکی کښی او نه دی هیڅ لوند او نه هیڅ وچ مگر (ثابت شوی دی) په کتاب مبین (لوح محفوظ) کښی

تفسیر: یعنی د هر شی احوال په لوح محفوظ کښی مندرج دی. او هر هغه شیان چه په لوح محفوظ کښی دی هغه تول په علم الله کښی لا له پخوا څخه موجود وو. په دغه اعتبار د دی آیت مضمون حاصل داسی شو چه د ﴿ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾ هیڅ یو وچ او لوند وړوکی او لوی شی د الله تعالیٰ د ازلی علم له محیط نه خارج کیدی نشی، بناء په دی د دی ظالمانو د ظاهری او باطنی احوالو، او د دوی د سزا ورکولو د مناسب وخت او محل پوره او صحیح علم له ده سره شته.

تنبیه: هغه علماء چه «مفاتح» د «مفتح» بفتح المیم جمع وائی دوی د «مفاتح الغیب» ترجمه په «غیبی خزانو» سره کړی دی او د هغوی په نزد چه د مفتح بکسر المیم جمع ده هغوی د «مفاتح الغیب» ترجمه سم د شیخ الهند رحمة الله علیه له ترجمی سره په غیبی کلی گانو (کنجیانو) کوی. مطلب دا چه غیبی خزانی او د هغو کلی گانی (کنجیانی) یواځی د الله تعالیٰ په قدرت کښی دی هم دی له دغو خزانو څخنی هر وخت، هر څومره او هر چاته چه اراده وفرمائی وریرانیځی بل هیڅوک داسی قدرت نه لری چه د خپلو حواسو او عقل او د نورو ادراکی آلاتو په ذریعه تر غیبی علومو پوری ورسیږی، یا په هومره غیبو کښی چه په ده منکشف کړی شوی وی، له خپله لوری څه زیاتوالی وکړی. ځکه چه د غیبی علومو کلی گانی (کنجیانی) ده ته په لاس نه دی ورکړی شوی. اگر که په لکونو او کروړونو غیبی جزئیاتو او واقعاتو کوم یو بنده مطلع کړی شوی وی خو بیا هم د غیب اصول او کلیت (چه «مفاتیح الغیب» او «مفاتح الغیب» ورته ویل کیږی) حق تعالیٰ خپل ځانته مخصوص کړی دی.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفّٰكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيْهِ لِيُقْضٰى اَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٦٠﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چه وفاتوی (حصاروی او ویده کوی) تاسی په شپه کښی او پوهیږی په هر هغه څه چه کسب کړی وی تاسی په ورځی کښی (له طاعت او معصیت څخه) بیا پاڅوی تاسی (له خوبه) په دغه (ورځ) کښی چه پوره کړ شی اجل (نیته) مقرره شوی، بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی (الله) تاسی په (جزاء) د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو. (په دنیا کښی له خیر او شره)

تفسیر: یعنی د شپی د ویدیدلو په وخت کښی ظاهری احساس او شعور نه پاتی کیږی او انسان له خپلی شاؤخوا بلکه د خپل جسم له احواله هم بیخبره پاتی وی ـ ګواکی په دغه وخت کښی دغه قوه له ده څخه اخیستی شوی ده. (او پوهیږی الله په هر هغه څه چه کسب کړی دی تاسی په ورځی کښی له طاعت او معصیت څخه) یعنی په ورځ کښی څومره تګ، راتګ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چه واقع کیږی هغه تول په پوره تفصیل سره د الله تعالیٰ په علم کښی موجود دی. (بیا پاڅوی تاسی له خوبه په دی ورځ کښی دپاره د دی چه پوره کړی شی اجل «نیته» مقرره شوی). یعنی که ده اراده کړی وی نو تاسی همغسی چه ویده وئ، ویده به پاتی وی ـ لیکن د مرګ د نیتی تر پوره کیدلو پوری تاسی در ګرده (تول) راویښوی. (بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی دی تاسی په جزا د هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو په دنیا کښی له خیر او شره) یعنی د ورځی کار کول او د شپی ویدیدل. او بیا سبا پاڅیدل، دا هره ورځنی منظمه سلسله د دنیوی ژوندون او وروسی مړ کیدلو او بیا ژوندی کیدلو، یوه لنده نمونه ده نو ځکه د خوب او بیداری د یادونی په وسیله د«معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوی ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتّٰى اِذَا جَآءَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُوْنَ ﴿٦١﴾

او هم دی دی غالب د پاسه په بندګانو خپلو او لیږی پر تاسی ساتونکی (له ملائکو چه هغه لیکونکی د اعمالو ستاسی کرام‌الکاتبین دی) تر هغه پوری کله

چه راشي يو ستاسي ته مرګ قبضوی روح د ده ليږلي شوی (پرښتي زمونږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره ليږلي کيږی) او دوی هيڅ تقصير نه کوی (د امر په امتثال کښي د اجل له پوره کيدلو څخه وروسته).

تفسير: «حفظة» يعني هغه پرښتي چه تاسي او ستاسي اعمال ساتي.
فائده: د دغو ملائکو په ليږلو کښي ښائي دغه حکمت او مصلحت وی چه مؤمنان د قيامت له شرمندګی او رسوائي څخه ووېريږي، او له سره ګناه ته زړه ښه نه کړی او د خپلي اعمالنامي له لوستلو څخه په محشر کښي د عامو په محضر کښي غافل او بی پروا نشي! څو د قيامت د ورځي له شرمندګي او رسوائي څخه مأمون او مصون پاتې شي.

ويره وکړه له شرمونو د قيامته
چه تري زړونه ويني کيږی له هيبته
د عمل کاغذ به درکړی شي چه لوله
نن دی ډکه کړه نامه له ښه خصلته
چه سبا بيا ژړا وير نه پکاريږی
نن ژړا کړه دم په دم له معصيته

﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ ﴾ الآية - تر هغه پوری کله چه راشي يو ستاسي ته مرګ قبضوی روح د ده ليږلي شوی پرښتي زمونږ چه ستاسي د ارواحو د قبضولو دپاره ليږلي کيږی او دوی هيڅ تقصير نه کوی د امر په امتثال کښي د اجل پوره کيدلو څخه وروسته) يعني په هر ډول (هرقسم) چه ستاسي د روح د قبضولو حکم کيږی په هغه کښي دوی هيڅ قسم رعايت يا تقصير، (او د روح په قبضولو کښي هيڅ ډول (طريقه) تعجيل او تاخير نه کوی کله ئی چه اجل په سر رسيدلی وی.)

ثُمَّ رُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوۡلَىٰهُمُ ٱلۡحَقِّۚ أَلَا لَهُ ٱلۡحُكۡمُ وَهُوَ أَسۡرَعُ ٱلۡحَٰسِبِينَ ﴿٦٢﴾

بيا نه بيرته وروستل شي دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزا له پاره) چه مولىٰ (مالک) د دوی دی حق (عادل) واورئ! خبردار شئ! خاص هم ده ته دی حکم او هم دی ډير جلت دی له ټولو حسابګرو.

تفسیر: یعني په یوه رپ (لحظه) کښې د انسان د ټول عمر حسنات او سیئات ورښکاره کوي.

قُلْ مَنْ يُّنَجِّيْكُمْ مِّنْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُوْنَهٗ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً لَئِنْ اَنْجٰىنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيْكُمْ مِّنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُوْنَ ﴿٦٤﴾

ووایه (ای محمده!) څوک به خلاص کړي تاسې له تیارو د بر (وچې) او د بحر (دریاب څخه په هغه وخت کښې چه) دعاء کوئ تاسې الله نه په ښکاره او په پټه سره (او داسې وایئ چه قسم دی) که خلاص کړي (الله) موږ له دی تیارو (او سختیو) څخه نو هرومرو شو به موږ خامخا له شکر ایستونکو څخه (د نجات په دغه نعمت) ووایه (ای محمده! دوی ته) چه الله خلاصوي تاسې له دی (تیارو او سختیو) او له هرې سختې څخه بیا هم (پس له دغه نجاته) تاسې شریکوئ (له الله سره نور په عبادت کښې).

تفسیر: یعني حق تعالیٰ سره له هغه محیط علم او کامل قدرت چه (لږ څه) بیان ئې پاس وشو، فوراً ستاسې د بد عملیو او شرارتونو سزا نه درکوي، بلکه څه مهال (وخت) چه د مصائبو او شدائدو په تیارو کښې اخته کیږئ! او هغه په عاجزۍ او زارۍ سره یادوئ! او پخه وعده کوئ! چه «د دې مصیبت څخه له وتلو وروسته به بیا هیڅیرې شرارت نه کوؤ، او تل به ستا احسان په یاد لرو» نو دیر ځلې الله جل جلاله ستاسې لاس نیسي، او له دغو مهالکو او هر قسم سختیو څخه مو ژغوري (محفوظوي)، لیکن بیا هم تاسې په خپلو وعدو ټینګ نه دریږئ، او د مصیبت له آزادۍ څخه وروسته بیا سمدلاسه په بغاوت او یاغیتوب لاس پورې کوئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰٓى اَنْ يَّبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَّيُذِيْقَ بَعْضَكُمْ بَاْسَ بَعْضٍ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُوْنَ ﴿٦٥﴾

ووایه (ای محمده!) هم دغه (الله) قادر دی په دې چه ولیږي په تاسې عذاب له

پاسه ستاسي (لكه د لوط قوم او اصحاب فيل) يا له لاندي د پښو ستاسي (لكه فرعونيان او قارون) يا ګډ كړي تاسي فرقي فرقي (چه هره فرقه به بيله بيله مدعا لري او دغه مخالفت د مقاتلي سبب شي) او ورو څكوي (الله) ځينو ستاسي ته جنګ (او سختي) د ځينو (نورو) وګوره (اي محمده) څرنګه راز راز (قسم قسم) بيانوو مونږ آيتونه (خپل) له پاره د دي چه دوي پوه شي (پري او پند تري واخلي).

تفسير: يعني د الله تعالیٰ د دي مهلت او ګذشت له ليدلو څخه بيخي مامون او بي فكره مه كيږئ همغسي چه له دي سختيو او مصيبتونو څخه نجات دركولي شي په دي هم قادر دي چه يو بل راز (قسم) عذاب هم پر تاسي مسلط كړي. ﴿ مِّن فَوۡقِكُمۡ ﴾ الآية ـ له پاسه ستاسي لكه د لوط قوم او اصحاب‌الفيل يا له لاندي د پښو ستاسي لكه قارون او فرعونيان يا ګډ كړي تاسي فرقي فرقي چه هره فرقه بيله بيله مدعا لري او دغه مخالفت د مقاتلي سبب شي او الله ورو څكوي ځينو ستاسي ته جنګ او سختي د ځينو نورو په دي كښي ئي د دري ډولو (قسمو) عذابونو بيان وفرمايه،

(۱): هغه چه له پاسه راځي لكه د تيږو (ګټو) وريدل، يا طوفاني هوا يا باران.

(۲): هغه چه له پښو لاندي راځي لكه خسف، زلزله، سيلاو يا نور (يا مراد له «فوق» څخه نه وريدل د باران دي او له «تحت» څخه نه زرغونيدل د غلي دي)، دا دواړه خارجي او د باندني عذابونه دي چه پر پخوانيو اقوامو مسلط شوي وو. د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دعاء سره زمونږ محمدي امت له داسي عمومي عذاب څخه محفوظ شوي دي، يعني داسي عام عذاب چه د دي امت استيصال او بيخ‌كني وكړي لكه چه په پخوانيو امتونو مسلطيده (بفضل الله وكرمه) په دي امت نه نازليږي، كه جزئ او خصوصي واقعي پيښي شي نو د هغو نفي نه ده شوي.

(۳): عذاب چه ښائي داخلي عذاب ورته وويل شي، د دي امت په حق كښي باقي پاتي دي چه هغه ګوند او ګوندبازي (پارتي بازي) او په خپلو منځو كښي سره جنګ، جنجال، جګړي او ويني تويول دي. په «موضح القرآن» كښي دي چه په «قرآن شريف كښي زياترو كافرانو ته د عذاب وعده وركړي شوي ده دلته ئي دا راڅرګنده كړه چه دا هم عذاب دي چه پر پخوانيو امتو باندي له آسمانه يا له ځمكي څخه نازل شوي دي او دا هم عذاب دي چه انسانان يو او بل په جنګ سره واچوي، او دوي قتل وكړي يا ئي قيد يا ئي ذليل كړي رسول الله مبارك وپوهيد چه پر دغه امت وروستني عذاب نازليږي. ﴿ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ او «عذاب مهين» او «عذاب شديد» او «عذاب عظيم» زياتره هم دغو وروستني عذاب ته ويل كيږي او د آخرت عذاب هم يوازي پر همغو كسانو هميشه مسلط كيږي چه په كفر كښي مره شوي دي او (مره كيږي).

﴿ انظُرۡ كَيۡفَ نُصَرِّفُ ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَفۡقَهُونَ ﴾ وګوره اي محمده! څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بيانوو آيتونه خپل له پاره د دي چه دوي پوه شي پري يعني په قرآن كريم يا د عذاب په راتګ، ځكه دوي

داسی ګڼل چه دا ګردی (تولی) دروغ او چتی (بیکاره) ویروونکی خبری دی عذاب یا نور شیان له سره نه راځی.

وَكَذَّبَ بِهٖ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ ۭ قُلْ لَّسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ ۝ لِكُلِّ نَبَاٍ مُّسْتَقَرٌّ ۡ وَّسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝

او دروغ وباله دا قرآن (یا دغه عذاب) قوم ستا (یعنی قریشو) حال دا چه دغه (قرآن یا عذاب) حق دی ووایه (ای محمده! دوی ته) نه یم زه په تاسی وکیل (ساتونکی) هری خبری ته یو وخت مقرر دی او ژر به (پری) وپوهیږئ تاسی.

تفسیر: یعنی زما وظیفه دا نه ده چه ستاسی په تکذیبونو زه په خپله پر تاسی عذاب نازل کړم یا د هغه وخت یا نوعیت یا ئی نور تفصیلات دروښیم ـ زما کار یواځی پوهول او تنبیه کول دی (دا د قتال د امر څخه پخوا ؤ) له دی نه زیات د هر شی د وقوع خصوصیات د الله تعالیٰ په علم کښی مقدر، او وخت ئی مقرر دی، هر وخت چه ئی نیته ورسیږی نو تاسی به په خپله پری خبر شئ، چه هغه شیان چه ما تاسی تری ویرولئ هغه تر کومه ځایه پوری رښتیا دی؟.

وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِيْنَ يَخُوْضُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰي يَخُوْضُوْا فِيْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖ ۭ وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰي مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۝

او کله چه ووینی ته هغه کسان چه جګړی کوی (طعن وربوری تړی، مسخری پری کوی ننوځی غوتی وهی) په آیتونو زموږ کښی نو مخ واړوه له دوی نه (او ورسره مه کښینه! او که ناست وی تری پاڅیږه)! تر هغی پوری چه مشغول شی دوی په خبرو (نورو کښی) غیر له قرآن څخه او که هیر کړ له تانه (دا اعراض او څنګ کول) شیطان نو مه کښینه وروسته له یادیدلو (د دی منعی) سره له قوم ظالمانو.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د آیات الله په طعن، استهزاء او په ناحقه تنقیدونو کښی مشغول دی، او خپل ځانونه د عذاب مستحق گرځوی، تاسی له هغو سره ناسته ولاړه مه کوئ! او گډون او راشه درشه ورسره مه کوئ! څو تاسی هم د هغو په دله کښی گډ نه شئ! او د عذاب مورد ونه گرځئ! لکه چه په بل ځای کښی فرمائی! ﴿ اِنَّكُمۡ اِذًا مِّثۡلُهُمۡ ﴾ د یوه مؤمن د غیرت تقاضا دا نه ده چه په داسی مجلسونو کښی گډون وکړی لازم دی چه تل تری کناره او په څنګ وی! او که کله ناځاپه یا سهواً پکښی شریک شی، نو له یادیدلو څخه وروسته له هغه ځایه پاڅیږی ځکه چه په هم دی کښی د عاقبت سمون (برابری)، د دین سلامتی او طعن او استهزاء کوونکو ته عملی نصیحت او تنبیه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنۡ حِسَابِهِمۡ مِّنۡ شَيۡءٍ وَّلٰكِنۡ ذِكۡرٰى لَعَلَّهُمۡ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

او نشته پر هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی له حسابه د دغو (جګړه کونکو په آیات الله تمسخراً) څخه هیڅ شی (له گناه) ولیکن (دوی باندی) پند ورکول دی دپاره د دی چه ځان وساتی دوی (د هغو کسانو د مجلس له گډون څخه چه په قرآن پوری تمسخر کوی)

تفسیر: د دی آیت دوه معناگانی کیدی شی یعنی که پرهیزگاران د جګړی کوونکو او طعنویونکو له مجلس څخه پاڅیږی، او له دوی څخنی جلا (جدا) کیږی، نو د طاعنینو له گمراهی او د دوی د ضلالت له دوام څخه هیڅ یوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقیانو نشی راتلی هو! د دوی په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصیحت کول دی ښائی چه هغه بدبختان د نصیحت له اوریدلو څخه په خپل خیر او شر وپوهیږی، او له خپله انجامه وویریږی. یا دا مطلب دی چه که پرهیزگارانو او محتاطانو ته د کومی معتد به دینی یا دنیوی واقعی د ضرورت له امله (وجی) د دوی په مجلس کښی د دخول او د ورتګ ضرورت پیښ شی ـ نو دوی ته د طاعنینو د گناه او پوښتنو هیڅ یو اثر نه ورسیږی ـ هو! د دوی په ذمه د قدرت په شرط نصیحت کول دی ممکن دی چه کوم وخت په دوی باندی د نصیحت اثر ولویږی.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمۡ لَعِبًا وَّلَهۡوًا وَّغَرَّتۡهُمُ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا

وَذَكِّرْ بِهِۦٓ أَن تُبْسَلَ نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِن تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَآ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أُبْسِلُوا۟ بِمَا كَسَبُوا۟ ۖ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

او پرېږده ته هغه کسان چه گرځولی دی دوی دین خپل (چه پری مکلف وو) لوبی او عبث (چه پری مسخری کوی) او غره کړی (غولولی) دی دوی لره حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شی(هلاک ته) هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی. حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی (دوست مانع د آفت په دنیا کښی) او نه شفاعتگر (دافع د مصیبت په عقبا کښی)، او که فدیه ورکړی (دا نفس) هر قسم فدیه نو وابه نه خیستی شی دا (فدیه یعنی قبوله به نشی له دی نفس څخه) دا (مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی) هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره څښل له ډیرو گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی خپل هغه دین چه قبلول ئی د دوی په ذمه فرض ؤ او هغه د اسلام دین دی. ﴿ وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ﴾ او غره کړی (غولولی) دی دوی لره دنیوی حیات او ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) یعنی د دنیا په لذتونو مست شول، او عاقبت ئی هیر کړ، او مطمئن او بیغمه زړه کیناستل. ﴿ وَذَكِّرْ بِهِۦٓ أَن تُبْسَلَ نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ ﴾ الآیة -
او پند ورکوه په دغه قرآن سره خلقو ته څو ونه سپارل شی هلاک ته هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی - حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی دوست مانع د آفت په دنیا او نه شفاعتگر دافع د مصیبت په عقبا کښی او که فدیه ورکړی دا نفس هر قسم فدیه نو وا به نه خیستی شی دا فدیه او قبوله به نشی له دی نفس څخه یعنی داسی خلقو ته چه د تکذیب او استهزاء په گناهونو نیولی شوی وی هیڅ دوست او ملگری نه پیدا کیږی چه له دوی سره څه مدد او مرسته وکړی، او په زور ئی له الٰهی عذابه وژغوری (محفوظ کړی)، او نه به کوم سپارښت کوونکی ولری، چه په سعی او سپارښت سره د دوی څه کار وکړی شی او نه تری کوم قسم فدیه او معاوضه قبلیږی. بالفرض که کوم مجرم وغواړی چه توله دنیا د خپل عذاب په بدل او معاوضه

کښې ورکړي، او ځان خلاص کړي، بیا هم نشي خلاصیدی. ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا ﴾ الآیة - دا مذکورین چه دین ئې لهو او لعب نیولی دی هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی هلاک ته په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره څښل (څکل) له ډیرو ګرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دې چه وو دوی چه کافران کیدل. په تیرآیت کښې خاص د هغو کسانو له مجلس څخه د په څنګ کیدلو حکم ؤ چه پکښې ئې د آیات الله په نسبت طعن، استهزاء او ناحقه جګړې کولې په دې آیت کښې د داسې خلقو له عمومي مجالست او مصاحبت کولو څخنې د ممانعت ارشاد دی ـ مګر داسې حکم هم ورسره شوی دی چه هغو ته نصیحت هم کوئ! څو هغوی هم له خپل انجام څخه خبر شي.

قُلْ أَنَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ط

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا عبادت وکړو مونږ غیر له الله نه هغه شي ته چه نه نفع رسولی شي مونږ ته او نه تاوان رسولی شي مونږ ته او بیرته وګرځولی شو مونږ په پوندو خپلو (شرک) ته وروسته له هغه چه سمه صافه لاره وښووله مونږ ته الله په شان د هغه سړي چه بیولی وي دی پیریانو په ځمکه (چول بیابان) کښې په داسې حال کښې چه (له ورکیدلو د لارې) حیران وي، ده لره ملګرې وي بولي دوی دا سړي (له ډیره شفقته) په لوري د سمې صافي لارې چه (ورته وائي) راځه مونږ ته!

تفسیر: یعني د مسلمانانو شان دا دی چه ګمراهانو ته نصیحت وکړي، او په سمه صافه لاره ئې راولي. او تل د دغې خبرې په فکر او اندیښنې کښې وي چه هغه کسان چه له الله جل جلاله څخه تښتیدلي دي او د غیر الله په ورونو (دروازو) کښې ئې خپل سرونه ایښي دي چه څه شان سره ئې د واحد خدای دربار ته نژدې کړي، او دي ته ئې راواړوي چه الله تعالیٰ ته سر په سجده کیږدي. ښه! نو له داسې موحد، مبلغ او مجاهد بنده څخنې دا توقع کول، فضول ده چه دی به د ماسواء الله په مخ کښې خپل سر ټیټ کړي چه د دغو غیرالله په قبضه کښې نه نفع شته نه نقصان یا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجې) د توحید او ایمان سمه لاره پریږدي، او د شرک او نورو غولونکو شیانو په لوري به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شي که معاذ الله داسې وشو، نو د ده مثال د هغه مسافر په شان دی چه په لاره بلدو خپلو ملګرو سره په یوه چول او بیابان کښې سفر

کوی او ناڅاپه بیابانی غول (خبیث جن) ئی وغولوی ـ او لاره تری ورکه کړی ـ دی په ځلورو خواؤ کښی پریشان او سرگردان گرځی ـ او د ده ملگری د ده د خیر غوښتلو له پاره ورناری کړی چه، «زمونږ په لوری راځه! چه سمه صافه لاره، دا ده» مگر دی د حیرانی او مخبوط الحواسی په حالت کښی په هیڅ شی نه پوهیږی، او د دوی په لوری هم نه ورځی. هم داسی وپوهیږئ! چه د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحید سمه صافه لاره تاکلی (مقرر) شوی ده ـ او هغه څوک چه د هغه په رفاقت او معیت سره دغه سفر طی کیږی هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ده تابعان دی ـ کله چه دا بدبخت د شیطانانو او مضلانو په منگلو کښی ورشی او د ضلالت په بیدیا کښی سرگردانه گرځی ـ د ده هادیان او رفیقان د همدردی له لاری دی د حق د لاری په طرف رابولی، مگر دی هیڅ نه آوری او نه پوهیږی. نو ای د اشرارو دلی! ستاسی هم دا مقصد دی چه مونږ له خپلو ځانونو څخه هم داسی مثال جوړ کړو؟ دا آیت د هغو مشرکانو په ځواب کښی نازل شوی دی چه دوی له مسلمانانو څخه د اسلام د ترک غوښتنه کړی وه.

قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ ۖ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوهُ ۚ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ وَيَوْمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ ۚ قَوْلُهُ الْحَقُّ ۚ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دا دی هدایت (نه نور)، او امر (حکم) کړی شوی دی مونږ ته چه اسلام راوړو (غاړه کیږدو) رب (پالونکی) د تمامو عالمیانو ته. او بل په دی (حکم شوی دی مونږ ته) چه قائموئ (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) تاسی لمونځ او وویریږئ تاسی له دغه (الله) نه او دغه (الله) همغه ذات دی چه ده ته به ورتول کړل شئ تاسی (په قیامت کښی). او دغه (الله) همغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په حقه سره (نه بی فائدی) او (یاده کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله هر شی ته) چه موجود شه! (یعنی پیدا شه!) نو موجود (یعنی پیدا) به شی خبره د دغه (الله) حقه (رښتیا) ده او خاص دغه (الله)

لره دی ملک (سلطنت) په هغه ورځ کښې چه پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښې عالم دی (الله) په تولو پټو او ښکاره ؤ او هم دی ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خبردار (ښه پوه په هر شی).

تفسیر: په دغی ورځی د قیامت کښې به په ظاهری او مجازی ډول (طریقه) هم د ماسواء الله څخه د بل چا سلطنت نه وی. ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ یعنی هغه الله جل جلاله چه داسی صفات لری چه ذکر ئی په دغو دریو آیتونو کښې وشو هغه د دی لائق دی چه مونږ ئی د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کښې خپل انتهائی عبودیت اظهار او اختیار کړو» او په هره شیبه کښې تری ویریږو او د هم دی خبری حکم پر مونږ شوی دی چه له دغه حکم څخه په هیڅ حالت کښې مخ نشو گرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾

او (یاد کړه ! ای محمده !) هغه وخت چه وویل ابراهیم پلار خپل آزر ته آیا نیسی ته بتان په خدائی سره، بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښې.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښې د توحید اثبات او د شرک نفی او د مسلمانانو له ارتداده کافران مایوس کړی شوی وو- دلته د موحد اعظم (حضرت ابراهیم علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام) په واقعه سره د هغو تاکید مطلوب دی او ضمناً مسلمانانو ته د دی خبری پوهول مقصود دی چه مکذبانو او معاندانو ته په څه ډول (طریقه) سره پند او نصیحت ورکول په کار دی؟ او څرنگه له دوی څخه بیلیدل لازم دی؟ او یو قانت مؤمن په واحد خدای څنگه اعتماد او توکل ولری؟ او له هم ده څخه وویریږی او د همغه د حکم او فرمان تابع اوسی. ﴿ لِأَبِيهِ آزَرَ ﴾ پلار خپل آزر ته) د انسابو عالمانو د حضرت ابراهیم علیه السلام د پلار نوم«تارخ» لیکلی دی ممکن چه «تارخ» ئی نوم او « آزر» ئی لقب وی ابن کثیر رحمة الله علیه له مجاهد رحمة الله علیه او نورو څخنی نقل کړی دی چه « آزر» د بت نوم ؤ، ښائی د هغه بت په خدمت کښې د ډیر پاتی کیدلو له امله (وجی) د ده لقب « آزر» کیښود شوی وی. والله اعلم. ﴿ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً ﴾ الآیة - آیا ته نیسی بتان په خدائی سره بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښې. له دی نه به صافه او صریحه گمراهی بله څه وی؟ چه اکرم المخلوقات «انسان» د

خپلو لاسونو جوړی کړی تیږو (ګټو) او نورو ته د خدائی نوم او درجه ورکړی او د هغه په مخ کښی سر په سجده پریوځی او له هغه څخه خپل مراد وغواړی.

وَكَذٰلِكَ نُرِيٓ اِبْرٰهِيْمَ مَلَكُوْتَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُوْنَ مِنَ الْمُوْقِنِيْنَ ۝

او (لکه چه مو ورو ښوده ابراهیم ته د ده د قوم د ګمراهی قبحه) هم دا رنګه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکی (دپاره د دی چه دلیل ونیسی په وحدانیت زما) او له پاره د دی چه شی له یقین کوونکو (عیاناً هم لکه چه ؤ بیاناً).

تفسیر: یعنی همغسی چه د بت پرستی شناعت او قبح او بدی مونږه حضرت ابراهیم علیه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پری قائل کړ، هم داسی د علویاتو او سفلیاتو د ترکیبی نظام له اعماقو او نهایت محکمو او عجیبو او غریبو اسرارو څخه هم مونږ ابراهیم علیه السلام مطلع کړ، چه د هغو په لیدلو د الله تعالیٰ پر وجود او وحدانیت او د الوهیت په نورو صفاتو او د ارضی او سماوی مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بیچارګئ استدلال ونیسی او د خپل قوم د کواکب پرستی او هیکل سازی عقیده هم علیٰ‌وجه‌البصیرت رده کړی، او دی په خپله هم د حق‌الیقین په اعلیٰ مرتبه فائز شی. بلاشبهه د جهان دا اکمل او احکم او ډیر ښه نظم او نسق هم داسی یو شی دی چه د هغه له لیدلو څخه بالبداهت هر څوک په دغسی اقرار کولو مجبوریږی چه د دی عظیم الشان مشین جوړوونکی او چلوونکی او په ډیر مضبوط ترتیب او سلیقه د دی پرزو نښلوونکی او سازوونکی او د زرهاؤ او لکونو کلونو رائیسی ئی پر هم دغی یوی اندازی ساتونکی ډیر زبردست حکیم او لوی قدیر صانع دی چه د هغه د حکیمانه تصرف او نفوذ او اقتدار څخه د دی مشین هیڅ یوه وړوکی یا لویه پرزه د باندی نشی وتلی، دا کار هم داسی په خپل سر له اتفاقه یا له بیشعوره طبیعته یا د ړندی او کڼی مادی له لاسه نه دی پوره د یوروپ مشهور او معروف حکیم «نیوتن» وائی «د کواکبو اوسنی حرکات ممکن نه دی چه محض د جاذبی د عام قوت د فعل نتیجه وی، دا د جاذبی قوت خو کواکب د لمر په لوری ورتیل وهی، نو ځکه د کواکبو د حرکت ورکولو له پاره د لمر په چار چاپیر کښی د خدائی قوت او قدرت وجود ضروری دی، چه دوی د جاذبی قوت د عام کشش سره سره په خپلو مداراتو قائم ودروی او هم داسی ئی په حرکت کښی وساتی، هیڅ یو داسی طبیعی سبب نشته چه د هغه په اثر ګرد (ټول) کواکب په تشه فضا کښی داسی منظم او مرتب یو له بل تړلی وساتی، او یو له بل سره ئی داسی وتړی چه ټول د لمر په اطرافو کښی سره حرکت وکړی، او تل په معینو مداراتو او په یوه خاصه خوا، جهت کښی حرکت وکړی، او په هغه کښی له سره تخلف پیښ نشی، بیا د کواکبو په حرکاتو او د درجاتو په سرعت کښی حرکت او د لمر تر منځ د مسافی له کتلو څخه هغه دقیق تناسب

او عمیق توازن چه قائم ایښود شوی دی هیڅ یو طبیعی سبب نشته چه په هغو باندی مونږ دغه منظم او محفوظ نوامیس وترلی شو، نو ضرور دغه اقرار ته مجبور او اړ کیږو چه دا گرد (تول) نظام د داسی یو زبردست حکیم او علیم تر قدرت او حکم لاندی دی چه دا د گردو (تولو) سماوی اجرامو په موادو او د هغو په کمیاتو پوره عالم او واقف دی، همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له کومی مادی څنی او له کوم مقدار څخه څومره د جاذبی قوت صادریږی؟ هغه په خپل زبردست قوت او اندازی سره د کواکبو او شمس په منځ کښی داسی مختلف مسافتونه او د حرکت مختلف مدارج مقرر کړی دی چه له سره د یوه له بل سره تصادم او تزاحم نه وی، او جهان د داسی تصادم او تکر خوړلو په اثر تباه او فنا نشی. هر یو وړوکی او لوی ستوری د نهایت مضبوط نظام په اساس په معین وخت طلوع او غروب کوی. کله چه کوم ستوری غروب، او دنیا له خپله هغه فیضه او تاثیره محرومه کړی چه د هغه د طلوع په وخت کښی حاصل ؤ، نو نه د هغه ستوری او نه د نورو مخلوقاتو په واک (اختیار) او قدرت کښی دغه خبره شته چه هغه ستوری د یوی شیبی له مخی هم بیرته راولی، یا ئی له غروبه ستون کړی.»

دا د ربالعٰلمین شان دی چه په هر وخت کښی پر هر قسم افاضه قادر او پر هر شی او له هیڅ یوه عمل څخه عاجز نه دی بلکه قادر دی ﴿ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ لَا الشَّمْسُ يَنبَغِي لَهَا أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾ او بله نښه د قدرت زمونږ دغو منکرانو لره لمر دی چه ځی او روان دی همیشه هغه قرارگاه ته چه مقرره ده ده لره په خپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی، دغه جریان د لمر، اندازه کول د هغه الله دی چه ښه غالب او قوی دی په باچاهی خپله کښی ښه دانا دی په مخلوق خپل او سپوږمی لره اندازه کړی دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چه بیرته وګرځی یعنی شی دا سپوږمی پس له کماله هم نری او هم کږه لکه وچه کلکه څانګه د خرما چه له ډیر وچوالی کږه شوی وی لکه لینده، نه دی لمر داسی چه ښائی ده لره یعنی صحیح او آسانه وی چه لاندی کړی سپوږمی او ورته ورورسیږی په زمان یا مکان یا صفت یا په کمال یا په منافع او نه شپه رومبی کیدونکی ده په ورځی او دا تول چه دی یعنی لمر سپوږمی او ستوری گرد (تول) په فلک کښی لامبو وهی او فراخ پکښی روان دی. «۲۳ جزء د یٰسین ۳۸ تر ٤۰ آیت ۳ رکوع» دا د علویاتو حال دی نو د سفلیاتو اندازه هم له هم دی څخه ولګوئ!. هم دغه تکوینی عجائب او ملکوت السمٰوات والارض دی چه د هغو له لیدلو څخه د ابراهیم علیه السلام پر ژبه ﴿ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴾ او د ﴿ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ ﴾ الآیة - جملی ناڅاپه بی‌ساخته جاری شوی چه په وروستنی آیت کښی ئی لولو (کماتدل علیه الفاء فی قول الله تعالیٰ ﴿ فَلَمَّا جَنَّ ﴾

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٦﴾

نو کله چه تیاره شوه په ده باندی شپه نو ولید (ابراهیم) یو ستوری، ویی ویل دا رب زما دی، (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) چه زه دوست نه گنم غروب کوونکی (غائبیدونکی چه په خدائی ئی ونیسم بلکه بد ئی گنم).

تفسیر: آیا څوک دا خبره خوښوی چه یو مجبور بندی او بیکاری سری د شهنشاهی پر تخت کینوی؟ پاتی شو د «ابراهیم علیه السلام»﴿ هٰذَا رَبِّيْ ﴾ ویل، یا خو د استفهام انکاری په لهجه دی. یعنی آیا هم دا زما رب دی؟ یا د تهکم (قهر) او تبکیت (سرزنش) په ډول (طریقه) ئی ویلی دی یعنی هم دا دی رب زما ستاسی له عقیدی او گمان سره سم، لکه چه موسیٰ علیه السلام فرمایلی دی ﴿ وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذِيْ ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ﴾ ای فی زعمک پرته (علاوه) له دی نه د مفسرینو نور اقوال هم شته مګر زمونږ په خیال هم دا راجح ده. والله اعلم.

فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبِّيْ ۚ فَلَمَّآ اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَّمْ يَهْدِنِيْ رَبِّيْ لَاَكُوْنَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّآلِّيْنَ ﴿٧٧﴾

پس کله چه ولیده (ابراهیم سپوږمی راختونکی ځلیدونکی وویل (ابراهیم) دا رب زما دی (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائبه شوه) وویل (ابراهیم) قسم دی که هدایت ونه کړی ماته رب زما نو هرومرو (خامخا) به گرځم ضرور له قومه گمراهانو.

تفسیر: څرنګه چه سپوږمی ډیر حسین او ځلیدونکی ستوری دی، که الله جل جلاله د سری لاس ونه نیسی نو بیشکه چه انسان د هغه په ځلیدلو او ښائست مفتون کیږی.

فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّيْ هٰذَآ اَكْبَرُ ۚ فَلَمَّآ اَفَلَتْ قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿٧٨﴾

بیا کله چه ولید (ابراهیم) لمر راختونکی (ځلیدونکی) وویل (ابراهیم) دا

دی رب زما (ستاسی په زعم سره) دا (له گردو (تولو) څخه) لوی دی، پس کله چه (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) ای قومه زما بیشکه زه یم بیزار له هغو شیانو چه تاسی (ئی) شریکوئ (له الله سره)

تفسیر: یعنی په فلکی نظام کښی له گردو (تولو) څخه لویه او له تولو څخنی فیض رسوونکی سیاره لمر دی او ښائی د مادی عالم هیڅ یو شی به بالواسطه یا بلاواسطه د دغه د تاثیر له فیضه مستغنی نه وی. مګر دغه گرد (تول) لمر، سپوږمی، ستوری او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د هغه تابعان دی، چه په معین وخت زمونږ په نظر راځی او هیڅ یو له دوی څخه داسی قدرت او توان نه لری چه یوه شیبه هم له خپله ځایه څه تقدیم او تاخیر وکولی شی، یا په خپل سر کوم حرکت وکړی نو بیا دی مخلوق ته د خالق تعالیٰ حقوق ورکول او شریک گرځول څومره سپین سترگی او گستاخی؟ او په کومه اندازه د نفرت وړ (لائق) یو کار دی؟

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَّمَآ أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۷۹﴾

بیشکه ما گرځولی (متوجه کړی) می دی مخ خپل هغه ذات ته چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه حال دا چه حنیف یم (گرځیدونکی یم له گردو (تولو) باطلو ادیانو څخه حق دین ته) او نه یم زه له مشرکانو.

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) مخلوقو څخنی یوه لوری ته شوی، صرف د خالق جل وعلا لوی دربار ئی تینګ ونیو چه د هغه په قدرت کښی گرد (تول) علویات او سفلیات دی

وَحَآجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَآجُّوٓنِّي فِي اللهِ وَقَدْ هَدٰىنِ

او جګړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحید کښی) وویل (ابراهیم) آیا جګړه کوئ تاسی له ما سره په (وحدانیت د) الله کښی حال دا چه په تحقیق هدایت کړی (لاره د توحید ښوولی ده الله) ماته

تفسیر: یعنی هغه چاته چه الله تعالیٰ پوهه ورکړی وی، او د «ملکوت السمٰوات والارض سیر علیٰ وجه البصیرت» ئی کړی وی نو آیا له ده څخه داسی امید لرئ چه دی به ستاسی له داسی جګړو او چتی (بیکاره) جنګونو او له بی فائدی مباحثو څخنی به بی لاری کیږی؟ هیڅکله به داسی نه

کیږی.

وَلَآ اَخَافُ مَا تُشۡرِكُوۡنَ بِهٖۤ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ رَبِّىۡ شَيۡـــًٔا‌ ؕ وَسِعَ رَبِّىۡ كُلَّ شَىۡءٍ عِلۡمًا‌ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوۡنَ ۝٨٠

او نه ویریږم له (ضرره د) هغو (بتانو) چه تاسی ئی شریکان کوئ له الله سره (په هیڅ وخت) مګر چه اراده وفرمائی رب زما د څه (تکلیف رسولو ما لره نو رسولی ئی شی)، احاطه کړی ده رب زما په تولو شیانو له جهته د علم آیا نو تاسی پند نه آخلئ (فکر نه کوئ او عاجز له قادره نشئ بیلولئ)

تفسیر: د «حضرت ابراهیم علیه السلام» قوم به ویل چه ته زمونږ د معبودانو توهین کوی، نو وویریږه چه چیری ته د هغه له وباله لیونی نشی (معاذالله)، یا په بل کوم مصیبت کښی اخته نشی نو د هغه ځواب داسی ورکوی چه «زه به له دوی نه ولی ویریږم؟ ځکه چه د دوی په لاس کښی نفع، نقصان، راحت او زحمت هیڅ یو شی نشته، هو! که زما پروردګار ماته څه تکلیف راورسوی نو له هغه څخه په دنیا کښی هیڅوک نه دی مستثنیٰ هم ده ته په خپل محیط علم سره معلومه ده چه کوم یو سړی په کوم یو حالت کښی ښائی ژوندون وکړی او کوم شی به ورته وړ (لائق) او مناسب وی».

وَكَيۡفَ اَخَافُ مَاۤ اَشۡرَكۡتُمۡ وَلَا تَخَافُوۡنَ اَنَّكُمۡ اَشۡرَكۡتُمۡ بِاللّٰهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهٖ عَلَيۡكُمۡ سُلۡطٰنًا‌ ؕ

او څرنګه به ویریږم زه له هغو (بتانو) چه شریکان کړی دی تاسی (له الله سره په عبادت کښی) او نه ویریږئ تاسی له دی چه بیشکه تاسی شریک کړی دی له الله سره هغه شی چه نه دی رالیږلی (الله) په (شریک کولو) د هغه پر تاسی هیڅ برهان (دلیل سند)

تفسیر: یعنی ستاسی له معبودانو څخنی به زه ولی ویریږم حال دا چه د دوی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه نفع ده نه ضرر او نه د توحید غوره کول کوم جرم دی چه له هغه څخه به زه اندیښنه کوم هو! تاسی د الله تعالیٰ باغیان او مجرمان یئ، او الله تعالیٰ د نفع او ضرر مالک هم

دی نو تاسی ته له خپلو جرائمو ځنی ویره په کار ده.

فَاَیُّ الْفَرِیْقَیْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٨١﴾ اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ یَلْبِسُوْۤا اِیْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٨٢﴾

نو کومه یوه له دی دواړو ډلو ښخه مستحقه او لایقه ده په امن سره (له عذابه د الله وواییځ!) که ییځ تاسی چه پوهیږئ (په دی چه له چانه ویره پکار ده؟ کله چه دوی لاځواب شول، نو په خپله الله ځواب فرمائی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین لرونکی دی) او نه دی ګډ کړی دوی ایمان (یقین) خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چه شرک دی) دغه کسان (چه خپل ایمان ئی له شرکه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دی لار موندونکی.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی منقول دی چه کریم نبی علیه افضل الصلوٰة والتسلیم دلته د ظلم تفسیر په شرک سره فرمایلی دی، لکه چه په (٢١ جزء) د لقمان د سورت په (١٣) آیت (٢) رکوع کښی دی ﴿ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِیْمٌ ﴾ ګواکی د ظلم تنوین د تعظیم له پاره دی. نو د مضمون حاصل به داسی کیږی چه «مأمون او مهتدی یواځی همغه کسان کیدی شی چه داسی یقین ولری چه په هغه کښی د شرک هیڅ اثر او نښه نه وی» او که سره له یقین لرلو په الله تعالیٰ شرک پری نږدی، نو هغه شرعی ایمان نه دی او نه ئی د هغه په وسیله امن او هدایت په برخه کیدی شی، وهو کماقال الله تعالیٰ ﴿ وَمَا یُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُّشْرِكُوْنَ ﴾ (١٣ جزء د یوسف علیه السلام د سورة ١٠٦ آیت ١٢ رکوع) ښرنګه چه د شرک او د ایمان یو ځای کیدل په ظاهر ډول (طریقه) سره مستبعد ؤ نو ځکه محقق شیخ الهند قدس سره د تسهیل او تفهیم په غرض د ایمان ترجمه په یقین سره او د ظلم په نقصان سره کړی ده چه د عربی لغت په لحاظ بیخی سمه او موافقه ده، کمافی قوله تعالیٰ ﴿ وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَیْئًا ﴾ او له دی نقصان ښخه به مراد هم دغه شرک وی، لکه چه په احادیثو کښی تصریح شوی ده او په خپله د کلام په نظم کښی د«لبس» لفظ د هغه قرینه ده، منقول دی کله چه دغه آیت نازل شو اصحاب کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سخت وویریدل. او دغه امر پر هغوی ډیر شاق او دروند واقع شو، بالاخر ئی د رسول علیه السلام په حضور کښی عرض وکړ، «**اینالم یظلم نفسه یا رسول الله**» صلی الله علیه وسلم! په مونږ کښی کوم یو سړی به داسی وی چه پر خپل ځان باندی ئی ظلم نه وی کړی» نو په دغه تقدیر سره مونږ ګرد (تول) د الله جل جلاله له عذابه غیر مأمون، او له هدایته محروم شوو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کښی داسی ارشاد وفرمایل

«لیس ذلک ! انماهو الشرک. الم تسمعوا قول لقمان لابنه ﴿ يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴾ یعنی په ﴿ وَلَمْ يَلْبِسُوْٓا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ ﴾ کښی له ظلم څخه شرک مراد دی او مطلقه ګناه تری مراده نه ده نو په دغه صورت تاسی ته هیڅ تردد او اندیښنه نه ده په کار. اګر که مفسرینو او محدثینو پر دغه آیت راز راز (قسم قسم) تقریرونه او بیانونه کړی دی. مګر په دغه ترجمه کښی د هغو ګرد (تول) مطالب پکښی ثابت پراته دی.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنٰهَآ اِبْرٰهِيْمَ عَلٰى قَوْمِهٖ ؕ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَآءُ ؕ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ﴿۸۳﴾

او دا (چه تیر شو) دلیل زمونږ دی چه ورکړی ؤ مونږ هغه ابراهیم ته په (مقابله د) قوم د ده چه پر دوی غالب شی پورته کوو مونږ درجی هر چاته چه اراده وفرمایو (د پورته کولو ئی) بیشکه رب ستا ډیر حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه عالم (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام ته داسی قاهره دلائل ورکول، او هغه ته په خپل قوم باندی بری عطا کول، او په دنیا او آخرت کښی هغه سرلوړی ګرځول، د همغه علیم او حکیم له کارونو څخه کیدی شی چه د هر سړی استعداد او قابلیت ورته معلوم دی، او په خپل حکمت سره هر شی د هغه په مناسبه موقع او مقام کښی ږدی.

وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ ؕ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوْحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهٖ دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوْبَ وَيُوْسُفَ وَمُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۸۴﴾

او وباښه مونږ ابراهیم ته اسحٰق (چه د ده زوی او د اسرائیلی انبیاؤ پلار دی) او یعقوب (مو هم وروباښه چه لمسی ئی ؤ، دغو) تولو ته هدایت کړی ؤ مونږ، او نوح ته مو هدایت کړی ؤ له (ابراهیم څخه) پخوا او (هدایت مو کړی ؤ) اولادی د ده څخنی داؤد او سلیمان ته او ایوب او یوسف ته او موسیٰ او هارون ته او هم داسی لکه چه (دغو انبیاؤ ته مو بدل ورکړ) بدل ورکوو

مونږ محسنانو (نیکوکارانو ته).

تفسیر: یعنی نه یوائې دا چه مونږ ابراهیم علیه السلام په ذاتی علم او فضل سره سرلوړی کړ، بلکه په زړښت کښې د اسحٰق علیه السلام په شان زوی او یعقوب علیه السلام غوندی لمسی مو هم ورو بښه، یعقوب علیه السلام همغه (اسرائیل) دی چه ده ته د دنیا یو عظیم الشان قوم، بنی اسرآئیل منسوب دی چه په زرهاؤ انبیاء پکښې مبعوث شوی دی. بلکه همغسی چه د قرآن کریم په یو بل ځای کښې مذکور دی وروسته له ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ له جانبه نبوت د ده په اولاده کښې ایښود شوی دی. ﴿ وَنُوحًا هَدَيْنَا ﴾ او نوح ته مو هدایت کری ؤ پخوا له ابراهیم څخه پخوا د ابراهیم علیه السلام د ځینو فروعو ذکر وشو، اوس د ده د ځینو اصولو ذکر هم فرمائی، ځکه چه نوح علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام له اجدادو ځنی دی (او د پلار نیکه شرافت ځامنو ته هدایت او سعادت دی) هم داسی چه وروسته له ابراهیم علیه السلام څخه د نبوت او کتاب انحصار یوائې د ده په ذریاتو کښې پاتی دی، همغسی وروسته له نوح علیه السلام څخه د انسانی نوعی انحصار د نوح علیه السلام په نسل کښې منحصر دی. ګواکی پس له طوفانه نوح علیه السلام دی دنیا ته (آدم) ثانی شو. ﴿ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴾ ﴿ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ ﴾ الآیة - او هدایت مو کری ؤ له اولادی د ده ځنی داؤد او سلیمان ته او ایوب أو یوسف ته او موسٰی او هارون ته د ظاهری ملک او سلطنت په اعتبار په انبیاؤ علیهم السلام کښې داؤد او سلیمان علیهما السلام یو شان دی، او د مصائبو او شدائدو د صبر کولو په لحاظ د ایوب او یوسف علیهما السلام په منځ کښې خاص مشابهت دی، نور د موسٰی او هارون علیهما السلام د ورورئ او قرابت په نسبت د څه وینا ضرورت نشته په خپله حضرت موسٰی علیه السلام له الله تعالیٰ څخه هارون علیه السلام د خپل وزیر په صفت طلب کری ؤ، محقق مترجم رحمة الله علیه له دوی د هر یوه د دوو نومو په آخر کښې د «ته» توری راوړی، او په هغه سره ئی د دی لطائفو په لوری اشاره فرمائلی ده والله علم.

تنبیه: سلیمان علیه السلام د داؤد زوی، او داؤد علیه السلام (د یهودا) بن یعقوب علیه السلام له اولادی دی. ایوب علیه السلام د «اموض» زوی ؤ او د «عیص» بن اسحاق علیه السلام له اولادی دی. یوسف د یعقوب علیه السلام زوی ؤ موسٰی او هارون سره ورونه او د اول عمران ځامن او د (لاوی بن یعقوب علیه السلام له اولادی وو.)

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ

وَاِخْوَانِهِمْ ۚ وَاجْتَبَيْنٰهُمْ وَهَدَيْنٰهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٨٧﴾
ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِيْ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ وَلَوْ
اَشْرَكُوْا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٨٨﴾

او (هدايت مو كړى ؤ) زكريا او يحيٰى ته او عيسٰى او الياس ته دوى ګرد (تول) دى له صالحانو (كاملانو) څخه او (هدايت مو كړى ؤ) اسماعيل او اليسع ته او يونس او لوط ته، او دا تولو ته فضيلت وركړى ؤ مونږ پر تمامو عالميانو او (فضيلت مو وركړى ؤ په نبوت او اسلام سره) ځينو ته له پلرونو د دوى او له اولادى د دوى او له ورونو د دوى، او غوره كړى وو مونږ دا تول انبياء او لار ښوونه كړى وه مونږ دوى لره لارى سمى صافى ته دا (دين د انبياؤ) هدايت د الله دى چه لار ښوونه فرمائى (الله) په دى سره هغه چاته چه اراده وفرمائى له بندګانو خپلو نه او كه (فرضاً) شريک كړى وى دوى له (الله سره نور) نو خامخا به ضايع شوى وى له دوى نه هغه عمل چه وو دوى چى كاوه به ئى.

تفسير: يعنى د خالص توحيد او د الله تعالىٰ د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده چه پر هغى الله تعالىٰ خپل مقبول بندګان په خپل فضل او توفيق سره بيائى او په صله او جزا د هغه كښى د دوى درجى د دوى استعداد او لياقت سره سم لوړوى ﴿ وَلَوْ اَشْرَكُوْا ﴾ الآية - او كه «فرضاً» شريک كړى وى دوى له الله سره نور په عبادت كښى نو خامخا ضائع شوى به وى له دوى څخه هغه عمل چه وو دوى چه كاوه به ئى دا مونږ ته خبر راكړى شوى دى چه شرک (داسى لويه ګناه ده چه) د انسان تمام ښه عملونه حبط او باطلوى د نورو به څه حيثيت پاتى شى كه معاذالله په فرض محال سره داسى حركت د پيغمبرانو او مقربانو څخه صادر شى د دوى عمل به هم ضائع شى (اما صدور ئى له دوى څخه ممكن نه دى لكه چه مو په فرض محال سره دى خبرى ته اشاره وكړه).

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَاِنْ يَّكْفُرْ
بِهَا هٰٓؤُلَآءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوْا بِهَا بِكٰفِرِيْنَ ﴿٨٩﴾

دغه (تير پيغمبران) هغه كسان دى چه وركړى دى مونږ دوى ته كتابونه او

حکمت (علم د شریعت) او پیغمبری، پس که کافر (منکر) شی په دی (آیتونو د قرآن) دغه (کافران د مکي) پس په تحقیق مقرر کړی دی مونږ په (ایمان او عمل) د دی داسی یو قوم (تولگی) چه نه دی دوی په دی (قرآن) کافران.

تفسیر: یعنی که د مکی کافران یا نور منکران له دی شیانو (کتاب، شریعت او نبوت) څخه انکار وکړی نو زمونږ دین په هغو پوری موقوف او تړلی نه دی ځکه چه مونږ یو بل قوم چه مهاجرین او انصار رضی الله تعالیٰ عنهم او اتباع د دوی دی له پاره د منلو ـ ساتنی او ترویج د دی شیانو مقرر کړی دی چه دوی زمونږ د هیڅ خبری څخه مخ آړوونکی نه دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۖ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ ۗ قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

دغه (انبیاء) هغه کسان دی چه هدایت کړی دی الله (دوی ته) نو په طریقه د دوی اقتداء وکړه (ای محمده!) ووایه چه زه نه غواړم له تاسی په دغه (تبلیغ د قرآن) څه اجر (مزدوری) نه دی دا (قرآن) مگر یوازی ذکر (پند، وعظ) دی له پاره د ټولو عالمیانو.

تفسیر: یعنی گرد (ټول) انبیاء علیهم السلام په عقائدو او د دین په اصولو او په کلی مقاصدو کښی سره متحد دی. نو د گردو (ټولو) دستور یو دی، او هر یو نبی د هغو پر عمل مامور دی، تاسی هم مامور یئ چه پر همغی مستقیمی طریقی تگ وکړئ! گواکی په دی آیت سره ئی تنبیه وکړه چه په اصولی ډول (طریقه) ستاسی لاره د سابقینو انبیاؤ له اصوله او لاری بیله نه ده پاتی شول فرعی اختلافات نو هغه د هری زمانی د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دی هم واقع کیدل که اوس هم واقع شی نو هیڅ مضائقه نه لري.

فائده: د اصولو علماؤ د دی آیت د عموم څخه دغه مسئله ایستلی ده چه که کریم نبی صلی الله علیه وسلم په کومه معامله کښی د سابقه ؤ شرائعو ذکر وفرمایی نو هغه د ده د امت په حق کښی هم سند دی په دی شرط سره چه شارع له هغه څخه په کلی یا جزئی ډول (طریقه) سره انکار نه وی فرمایلی. ﴿قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ الآية ـ ووایه چه زه نه غواړم له تاسی څخه په تبلیغ د قرآن څه اجر (مزدوری) نه دی دا قرآن مگر یوازی پند، وعظ دی له پاره د ټولو عالمیانو) یعنی که تاسی نه منئ، نو زما هیڅ یوه نفع نه فوتیږی ځکه چه زه له تاسی څخه د هیڅ یو ډول (طریقه) مزدوری او اجرت غوښتونکی نه یم، زما اجر خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ثابت دی.

هو! که تاسی له نصیحت څخه انحراف وکړئ، نو خپلو ځانونو ته به نقصان ورسوئ! په ګرد (تول) جهان کښې یو نه یو خو به دا نصیحت ومنی هر هغه څوک انکار چه وکړی هغه به خپل ځان ته نقصان ورسوی، او ښائی چه په خپلی دغی محرومۍ، بدبختۍ او بدحالۍ وژاړی.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ ؕ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِيْ جَآءَ بِهٖ مُوْسٰى نُوْرًا وَّهُدًى لِّلنَّاسِ تَجْعَلُوْنَهٗ قَرَاطِيْسَ تُبْدُوْنَهَا وَتُخْفُوْنَ كَثِيْرًا ۚ وَعُلِّمْتُمْ مَّا لَمْ تَعْلَمُوْٓا اَنْتُمْ وَلَآ اٰبَآؤُكُمْ ؕ

او نه دی کړی تعظیم دغو (یهودانو) د الله په حق د تعظیم د ده سره کله چه وویل دوی چه نه دی نازل کړی الله پر هیڅ بشر (انسان) باندی هیڅ شی وواېه (ای محمده دوی ته) چا نازل کړی ؤ کتاب هغه چه راوړی ؤ هغه موسیٰ حال دا چه نور(رڼرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه ګرځوئ تاسی هغه (کتاب) پانه پانه ښکاروئ ئی (خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی) او پټوئ تاسی ډیری (تری چه ستاسی نه وی خوښی لکه محمدی نعت). او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه (احکام د تورات) چه پوه نه وئ (پری) تاسی او نه پلرونه ستاسی

تفسیر: ﴿ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ ﴾ الآیة - یعنی نه کتاب نه وحی او نه شرعی احکام بلکه هیڅ شی الله تعالیٰ نه دی رالیږلی په پخوانی رکوع کښې د نبوت د منصب او د ډیرو انبیاؤ علیهم السلام یادونه نامه په نامه وه او دا چه (نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم) هم د توحید او معرفت د هم دی صراط المستقیم د لاری په تللو مامور دی چه پر هغی باندی پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام ته هم د تللو امر شوی ؤ، د رسولانو لیږل د خلق الله د هدایت د پاره د حق تعالیٰ قدیمی عادت دی په دی آیتونو کښې د هغو جاهلانو او معاندانو تردید کړی شوی دی چه له بدفهمی جهل او غباوت یا نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عداوت په جوش او غصه کښې بی واکه شوی د حق تعالیٰ له دی صفت څخه هم چه ګوندی الله تعالیٰ کوم انسان په خپلی وحی او خاصی مکالمی سره مشرف ګرځوی بیخی انکار کوی ګواکی د«انزال الکتب» او «ارسال الرسل» له سلسلی څخنی بیخی انکار او د دوی نفی کوی. ﴿ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِيْ جَآءَ بِهٖ مُوْسٰى ﴾ الآیة - وواېه ای محمده! دوی ته چا نازل کړی ؤ هغه کتاب چه راوړی ؤ هغه

کتاب موسیٰ حال دا چه نور(رڼرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه ګرځوئ تاسی هغه کتاب پانه پانه ښکاروئ ئی خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی او پټوئ تری ډیری چه ستاسی نه وی خوښی لکه د محمد صلی الله علیه وسلم نعت او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه احکام د تورات چه پری پوه نه وئ تاسی او نه پلرونه ستاسی یعنی که په رښتیا سره الله تعالیٰ پر هیڅ یو انسان هیڅ یو شی نه دی نازل کړی نو د «مقدس تورات» په شان یو عظیم الشان کتاب له کومه راغی؟ چه په الهٰی احکامو او مرضیاتو ئی بندګان خبرول او د رشد او هدایت عجیبه عجیبه رڼا (رڼرا) ئی په خپل منځ کښی لرله، او د هغو شیانو علم ئی تاسی ته درعطا کاوه چه پری نه تاسی او نه ستاسی پلار نیکه بلکه تول انبیاؤ علیهم السلام حتیٰ تول بنیآدمان هم بی د الله تعالیٰ له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهیدل، او چا هغه په موسیٰ علیه السلام نازل کړی دی؟ دا منل کیږی چه نن ورځ تاسی هغه کتاب پانی پانی او توک توک کړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلی خوښی سره ښوولی دی او د هغه ډیر احکام او اخبار مو پټ کړی دی او د هغه اصلی رڼا (رڼرا) همغسی چه وه اوس نه ده پاتی، بیا هم هغه برخه ئی چه پاتی ده همغه دا راښیی، کله چه د هغی عظیم الشانی مانی کندوالی هم داسی دی، نو خدای خبر چه په خپله زمانه کښی به ئی عروج څومره عظیم الشان ؤ؟ (نو کله چه دوی د دی سوال ځواب تاسی ته ای زما رسوله در نه کړی نو پاک الله فرمائی چه).

قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِیْ خَوْضِهِمْ یَلْعَبُوْنَ ﴿٩١﴾

ووایه (ای محمده !) چه الله (نازل کړی ؤ ! بل ځواب نشته) بیا پریږده دوی چه په خرافاتو خپلو کښی لوبی کوی (او په باطلو خپلو کښی غوپی وهی مشغولیږی).

تفسیر: یعنی هسی نور او رڼا (رڼرا) او هدایت به پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له لوری د بل هیڅچا له خزانی څخه نشی راتلی که دا خلق داسی صافه او بدیهی خبره هم نه منی، نو تاسی خپل تبلیغ کوئ او تنبیه ورکړئ او خپله وظیفه پای (انجام) ته ورسوئ بیا نو دوی پریږدئ چه په هم دی خرافاتو او لهو لعبو کښی لګیا وی کله چه وخت راشی په خپله الله جل جلاله دوی ته هر شی ورښیی.

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِیْ
بَیْنَ یَدَیْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰی وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِیْنَ یُؤْمِنُوْنَ

بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿٩٢﴾

او دا قرآن کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه برکتناک (فائده ناک) تصديق كوونكی د هغه (كتابونو) دی چه وړاندی له ده دی او دپاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) (یعنی اهل د مکی) او هغه چه چاپير دی له دی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین ئی کړی دی) په آخرت ایمان لری دوی په دغه (قرآن یا په محمد) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو ساتنه کوی (د تولو حقوقو د دوام او رعایت سره یی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ کوم شی نه دی نازل کړی نو دغه مبارک کتاب له کوم ځای څخه راغلی دی؟ چه نوم ئی قرآن او د ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو د مضمونو تصدیق کوونکی دی، که دغه کتاب آسمانی کتاب نه دی نو راوښيئ چه دا د چا تصنیف دی؟ کله چه د هغه په مثل راوړلو جن او انس قادر نه دی، نو آیا دا د یوه امی تصنیف څرنګه کیدی شی؟.

﴿ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ او له پاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) یعنی مکیان (مکی واله) او هغه چه چاپير له دی دی «ام القریٰ» د کلیو (کلو) اصل او بیخ ته وائی، مکه معظمه د ګردو (تولو) عربو دینی او دنیوی مرجع وه له جغرافیائی حیثیته هم د پخوانی دنیا د وسطی مرکز په دول (طریقه) واقع ده، نوی دنیا (امریکا) تری لاندی پرته ده د حدیثو د روایاتو په مطابق له اوبو ځنی ځمکه جوړه شوی ده نو ړومبی هم دغه ځای څرګند شوی ؤ، نو بنا پر دغو وجوهاتو مکه معظمه په «ام القریٰ» سره یاده کړه شوه، او له شاؤخوا څخه ئی مراد یا عرب دی، ولی چه په دنیا کښی ړومبنی مخاطبان هم دوی ؤ، او د دوی په وسیله د دنیا نورو خلقو ته خطاب وشو یا به ګرد (تول) جهان مراد وی، لکه چه فرمایلی ئی دی.

﴿ وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ ﴾ الآیة - او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی یقین ئی کړی دی په آخرت دوی ایمان لری په دی (قرآن یا محمد صلی الله علیه وسلم) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو چه نښانه د ایمان او ستن د دین ده ساتنه کوی سره له دوام او رعایت د تولو حقوقو ئی هر څوک چه د آخرت پر ژوندون متیقن او د بعث‌بعدالموت فکر ورسره وی نو ده ته د هدایت او د نجات د لاری د میندلو تلاش وی او هم دوی د الله تعالیٰ پیغام منی او د لمونځ، روژی او د نورو عباداتو ساتنه کوی.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوْحِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوْحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَّمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ ؕ

او څوک دی ډیر ظالم؟ (یعنی هیڅوک نشته!) له هغه چانه چه تړی پر الله دروغ یا وائی چه وحی کړی شوی ده ماته حال دا چه وحی نه وی کړی شوی ده ته د هیڅ شی او (بل څوک دی ډیر ظالم یعنی نشته له) هغه چه وایی ژر به (زه هم) نازل کړم (وبه لیکم له ځانه) په مثل د هغه کتاب چه نازل کړی دی الله (تاته ای محمده! چه قرآن دی)

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان تړلو څخه بنائی دا مراد وی، چه د الله جل جلاله په لوری د داسی خبری نسبت وکړ شی، چه د ده د لوړ شان سره هیڅ نسبت ونه لری او وړ (قابل) او لایق ئی نه وی مثلاً یو مخلوق له هغه سره شریک وګرځوی یا ورته د زوی او ښځی تجویز وکړی، یا داسی ووائی ﴿ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ ﴾ یعنی الله تعالیٰ د بندګانو د هدایت هیڅ سامان نه دی مهیا کړی، نو هر څوک چه داسی ووایی سخت ظالم دی هم داسی هغه څوک چه د نبوت او د رسالت دعویٰ په دروغو سره وکړی، یا داسی یوه غته خبره وکړی چه د الله تعالیٰ د کلام په شان زه هم خبری راوړی شم لکه چه ځینو مشرکانو به ویل «ولو نشاء لقلنامثل هذا» دا ګردی (تولی) خبری انتهائی ظلم او بدسترګی ده چه د هغی د سزا حال لږ څه وروسته راځی.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِى غَمَرَٰتِ ٱلْمَوْتِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا۟ أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوٓا۟ أَنفُسَكُمُ

او که ووینی ته (ای محمده!) ظالمان یعنی کافران په هغه وخت کښی چه ظالمان په (باطنی او روحانی) سختیو د مرګ کښی وی حال دا چه پرښتی (د عذاب) غځوونکی وی د لاسونو خپلو (د روح د قبض دپاره نو وائی دوی ته چه) راوباسئ تاسی ارواح خپل (چه ئی قبض کړو مونږ که ئی ایستی شئ یا ئی له عذابه وباسئ!)

تفسیر: یعنی د روح قبضولو او سزا ورکولو دپاره لاسونه غځوی او د زیات تشدید او د غیظ د اظهار دپاره وائی چه راوباسئ خپلی ارواحی (چه هغه مو لکه ډیرو ورځو راهیسی په ډول ډول (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) سره ساتلی وی).

ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ ءَايَٰتِهِۦ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

نن ورځ به جزا درکړه شي تاسی ته عذاب سپکوونکی (یعنی چه له سخت تکلیف سره ذلت او رسوائی هم وی) په سبب د هغه چه وئ تاسی چه ویل به مو پر الله (وینا) ناحقه او وئ تاسی چه له آیتونو د ده څخه به مو تکبر کاوه (او نه به مو منل، نو وبه ګورئ یوه قبیحه منظره).

تفسیر: یعنی د تکبر له لاری د الله تعالیٰ آیتونه او نبی دروغجنی کوئ (او وبه ویل شی کفارو ته کله چه بیا ژوندی شی په قیامت کښی داسی چه)

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُم مَّا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

او خامخا په تحقیق راغلی یئ تاسی مونږ ته یوازی یوازی (دپاره د حساب او جزا) لکه چه پیدا کړی مو وئ تاسی اول ځلی او پریښودل تاسی (په دنیا کښی) هغه (شیان) چه درکړی ؤ مونږ تاسی ته وروسته د شاوو خپلو او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه ګمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په (تربیه او استحقاق د عبادت د) ستاسی کښی شریکان دی (له الله سره) خامخا په تحقیق پری شو (هغه پیوند چه ؤ) په منځ ستاسی کښی او ورک شو له تاسی څخه هغه شی چه وئ تاسی چه ګنل به مو (چه دا شفیعان دی).

تفسیر: ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ﴾ او په تحقیق راغلی یئ تاسی مونږ ته یوازی یوازی لکه چه مو پیدا کړی وئ اول ځلی او پریښودل تاسی هغه شیان چه درکړی مو وو تاسی ته وروسته د شاوو خپلو یعنی نه به ستاسی په سر خوالی (توپی) او نه به ستاسی په پښو پڼی وی ماته به تش تور لاس راځئ، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چه فخر او ویاړ کاوه، هغه مو له ځانه سره نه دی راوړی او هلته مو پریښی دی. ﴿وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمْ﴾ الآیة ـ او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه ګمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په تربیه او استحقاق د عبادت د ستاسی کښی شریکان دی له الله سره خامخا په تحقیق پری شو هغه پیوند چه ؤ په منځ ستاسی کښی او ورک او بی فائده شول له تاسی څخه هغه شیونه چه وئ تاسی چه ګنل به مو چه

دا زمونږ شفیعان دي یعنی هغه شیان چه تاسی د مصیبت او اړتیا (احتیاج) په وخت کښی د خپلی مرستی (مدد) دپاره تاکلی (مقرر کړی) وو هغوی چیری لاړل؟ چه نن مونږ دوی ستاسی د حمایت او سپارښت (سفارش) او مرستی (مدد) دپاره حاضر نه وینو او د نصرت او حمایت هغه ګردی (تولی) علاقی او اړیکی له منځه ورکی دی چه تاسی پری لاقی او باتی وهلی.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ ۖ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾

بیشکه الله چوونکی (څیروونکی) د داني دی (په ایستلو د ډکی سره) او د زړی (په ایستلو د نیالګی (تیغی) سره) راباسی ژوندی له مړی (لکه شین ډکی له وچی دانی ولد له نطفی، مؤمن له کافر عالم له جاهل نه) او ایستونکی د مړی دی له ژوندی (لکه وچه دانه له شین ډکی، نطفه له حیوان. کافر له مؤمن، جاهل له عالم نه) دغه (ژوندی کوونکی او مړ کوونکی) الله دی نو کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسی؟ (د الله له عبادت څخه)

تفسیر: یعنی زړی او دانه ئی په ځمکه کښی د خښولو څخه وروسته چولی، او څیرلی او تک شین ډکی تری زرغونوی. له ځانداره د بیځانه، او له بیځانه د ځانداره ایستل داسی دی لکه چه انسان له نطفی او نطفه له انسان څخه پیدا کوی، دا د هم دی الله تعالیٰ کار دی، بیا تاسی چه هغه پریږدئ نو چیری ځئ؟ آیا بل داسی کوم لوی ذات موندلی شئ چه د داسی قدرتونو او کمالاتو څیښتن (مالک) او دا ډول (طریقه) لوی کارونه په سر ورسولی شی؟

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾

چوونکی (د رڼا (رڼړا) د سبا دی (بیوونکی د تیارو د شپی او د جهل، راوستونکی د رڼا (رڼړا) د ورځی او د علم دی)، او ګرځولی ئی ده شپه آرامځی او (ګرځولی ئی دی) لمر او سپوږمی (نښی د) حساب (دپاره د اوقاتو) دغه (ذکر شوی شیان) اندازه کول دی د ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه عالم (خبردار په تدبیر د عالم).

تفسیر: یعنی د شپې له تیارو څخه د صبح صادق هغه تک سپین تار چه راځرګندیږي د هغه رااېستونکی هم دا پاک الله دی د شپې او د ورځې، د لمر او د سپوږمۍ، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تګ او رفتار هغه شمیر او حساب چه ده تاکلی (خوښ کړی) او مقرر کړی دی، په هغه کښې د یوه ویښته په اندازه هم لاندې باندې او زیاتوالی او نقصان له سره نه پیښیږي.

وَهُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ النُّجُوْمَ لِتَهْتَدُوْا بِهَا فِيْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۹۷﴾

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چه پیدا کړي ئې دي تاسي ته ستوري له پاره د دې چه لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (وچې په بیابانو کښې) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کښې په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږي (او پرې استدلال کولی شي).

تفسیر: یعنی په دوی سره بلاواسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیي آلات.

وَهُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَّمُسْتَوْدَعٌ ۭ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّفْقَهُوْنَ ﴿۹۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړي ئې یئ تاسي (ګرد- تول) له نفس یوه څخه (چه آدم دی) نو (شته تاسي ته یو) ځای د قراری (په شاګانو د پلرونو یا په سر د ځمکې کښې) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کښې) په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) له پاره د هغه قوم چه ښه پوهیږي (او پرې استدلال کولی شي)

تفسیر: «مستقر» د دریدلو هسې ځای چه په هغه کښې هستوګنه وشي او «مستودع» د سپارلو او د امانت کیښودلو ځای ته وائي. دا ئې لغوي معنی شوله د دې دواړو د مصداق په تعیین

کښې د مفسرینو اختلاف دی، خو زمونږ هغه مضمون ډیر ښه خوښیږی چه حضرت شاه صاحب په «موضح القرآن» کښې لیکلی دی «یعنی ړومبی سپارلی کیږی د مور ګیډی ته چه هلته ورو ورو دنیوی اثرات پکښې پیدا کړی، بیا ئی دنیا ته راولی، او دلته ورته هستوګنه او تقرر ورکوی، بیا ئی قبر او هدیری ته سپاری او ورو ورو هلته د اخروی ژوندون اثرات پکښې پیدا کوی او بیا قرار ورته ښنی په جنت کښې یا ئی وراچوی په دوزخ کښې.»

وَهُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا ۚ وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَّجَنّٰتٍ مِّنْ اَعْنَابٍ وَّالزَّيْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۭ اُنْظُرُوْٓا اِلٰى ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكُمْ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٩٩﴾

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چه نازلی (راښکته) کړی ئی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه نو راایستلی دی مونږ په دی (اوبو) سره زرغونه د هر شی (زرغونیدونکی) نو راایستلی دی مونږ له هغه (زرغونه) څخه شین (کښت فصل) چه بیا راباسو مونږ له دی (شنه ډکی) څخه دانی یو په بل سوری (لکه وږی). او (راباسو) له (جنسه د) خرما څخه (داسی خرما چه راووځی) له غلافه (د وږی) د هغی څخه وږی نژدی (ځمکی ته یا یو د بل سره) او (راباسو) باغونه له انګورو او (راباسو) زیتون (ښون) او انار په دی حال چه یو له بل سره مشابه وی (په پاڼو کښې) او نه وی متشابه (بلکه بیل وی په خوند کښې) وګورئ تاسی طرف د میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته بیشکه په دغو (تیرو تولو) کښې خامخا دلائل (د قدرت او وحدت) دی له پاره د هغه قوم چه ایمان لری (تصدیق کوی).

تفسیر: یعنی د آسمان له جانبه الله تعالیٰ وریځی وورولی چه د نباتاتو د زرغونیدلو سبب دی (پس راایستلی دی مونږ په دغو اوبو سره زرغونه د هر شی. وروسته له دغه اجماله لږ څه داسی تفصیل فرمائی چه بیا راباسو له دی شنه ډکی څخه دانی چه یو په بل سوری وی لکه وږی او راباسو له

جنسه د خرماؤ ښخه داسي خرما چه راووځي له غلافه د وړی د هغی ښخه وړی نږدی ځمکی ته یا یو د بل سره) یعنی د دیر بار او د وړو د لرلو په سبب د ځمکی په لوری راښکته او نږدی شوی وی (او راباسو باغونه له انګور او زیتون (ښون) او انار په دی حال کښی چه یو د بل سره مشابه وی په پاڼو کښی او نه وی متشابه بلکه بیل بیل وی په خوند کښی) یعنی د صورت، شکل، مقدار، رنګ، بوی، مزی په اعتبار ځینی میوی نورو ته ورته او متشابه دی، او ځینی نه دی (یعنی مخالفی وی سره په خوند کښی داسي چه یوه به خوږه وی، بله تروه بله میخوشه او یوه به دانه داره وی بله به بیدانه وی وګورئ، میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته) یعنی په ابتدا کښی کله چه میوه راوباسی نو څرنګه وړه، اومه، بیخونده او غیرقابل انتفاع وی بیا له پوخوالی او رسیدو ښخه وروسته څرنګه لذیذه خوندوره خوشبویه، خوشرنګه او د کار شی ګرځی؟ دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت مظاهر او نښی دی.

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ﴾ الآیة ـ بیشکه په دی تیرو تولو کښی خامخا دلائل د قدرت او وحدت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان لری او تصدیق کوی. د الله تعالیٰ هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چه په دی رکوع کښی بیان شوی دی د ده پر وجود، وحدانیت او کامل الصفات والی واضح استدلال دی، مګر که غور وکړ شی نو د وحی او د نبوت مسئله هم تر دیره ځایه پوری تری حل کیږی ځکه کله چه حق تعالیٰ پخپل فضل او رحمت سره زمونږ د دنیوی ژوندون، او د مادی حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضی او سماوی اسباب مهیا کړی دی، نو داسی ویل به څومره غلط او چټی (بیکاره) وی چه زمونږ د اخروی او روحانی ضروریاتو د پوره کولو هیڅ وسیله او سامان ئی نه دی راپیدا کړی، یقیناً هغه کریم رب چه زمونږ د جسمانی غذا د ودی او نشونما لپاره له آسمانه اوبه راښکته کړی دی، نو زمونږ د روحانی تغذیی لپاره ئی هم د نبوت له وریځو د وحی او الهام باران (وریا) نازل کړی دی. لکه چه پاک الله د بر او بحر په تیارو کښی د ستورو په وسیله ظاهری هدایت او لارښوونه کوی، نو څرنګه امکان لری چه د باطنی هدایت او لارښوونی لپاره یو ستوری هم د روحانیت په آسمان کښی نه وی روڼ کړی. پاک الله وروسته د شپی له تیاری بیا د صبح صادق رڼا (رڼرا) راولی، او مخلوقاتو ته ئی موقع ښبلی ده چه په خپلو دنیوی کارونو او چارو کښی د لمر او سپوږمی له رڼا (رڼرا) ښخه په یوه معین حساب سره منتفع او مستفید شی، نو بیا څنګه ویلی کیدی شی چه د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فجور او نورو په تپه تیاره شپه کښی د هغه مطلق هادی له لوری هیڅ یوه د هدایت کومه سپوږمی نه ده پیدا کړی؟ او نه ئی د صبح صادق نور خپور (خور) کړی او نه د هغی شپی د خاتمه ورکولو دپاره ئی کوم لمر راخیژولی دی، او د الله تعالیٰ مخلوقات، تر ابدا لا بده پوری د جهل او ضلالت په تورو تیارو او امواجو کښی لالهاند او سرګردان پریښودل شی آیا کله چه کریم خدای د غنم دانه او د خرما زړی خیری کړی د غنمو وږی، او د خرما ونه تر باسی نو د انسان په زړه کښی د ربانی معرفت هغه د استعداد تخم چه فطرتاً شیندلی (نوستلی) شوی دی څرنګه ابته، بیکاره، (چټی)، خوشی او ضایع پریښودی شی. چه نه به خوځیږی، نه به غټیږی،

نه به پخیږی، او نه به تیارېږی، کله چه د جسمانی حیثیت له کبله (وجی) په دنیا کښی د حیات او ممات او د مرګ او ژوند سلسله قایمه ده، او پاک الله له مړی څخنی ژوندی او له ژوندی څخنی مړی پیدا کوی، نو په روحانی نظام کښی ولی د الله تعالیٰ له دی عادته انکار کاوه شی؟ بیشکه په روحانی ډول (طریقه) سره هم ډیر څلی له یوه ژوندی قوم څخه مړ قوم او له مړه قوم څخنی ژوندی افراد پیدا کوی. همغسی چه الله تعالیٰ زمونږ د دنیوی ژوندون د «مستقر» او «مستودع» حکیمانه انتظام او بندوبست فرمایلی دی، د اخروی حیات د مستقر او مستودع سامان له هغه څخه ډیر زیات تیار او مهیا کړی دی. (فلله الحمدوالمنة وبه الثقة والعصمة)۔ له هم دی ځایه دا هم فهمیږی، هم داسی چه الله تعالیٰ په داسی افعالو او صفاتو سره پیژندلی کیږی ۔ یعنی هغه کار چه دی ئی پخپل کامل قدرت سره کوی هیڅ یو مخلوق طاقت نه لری چه د هغه په شان همغسی کار وکړی عیناً په هم دی شان د ده کلام مونږ په همغه معیار سره برابر منلی، سنجولی (کتلی) ګڼلی شو۔ چه د پاک الله کلام همغه کیدی شی چه د هغه مثل او نظیر که ګرد (تول) مخلوقات تول سره یو ځای شی هم نشی جوړولی، بیا د «سانزل مثل ما انزل الله» ادعا تر کوم ځایه پوری صحیح کیدی شی، ګواکی په دی رکوع کښی د الله تعالیٰ د صفات او افعالو په بیانولو سره د هغو ګردو (تولو) مسائلو پر حقیقت تنبیه ورکړی شوی ده چه د هغو تغلیط په تیره رکوع کښی کړی شوی وو.

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهٗ بَنِيْنَ وَبَنٰتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۰۰﴾

او مقرر کړی دی (کفارو) الله ته شریکان جنیان (جنات) حال دا چه پیدا کړی دی(الله) دغه (جن او شیاطین هم) او تړی (جوړوی ځینی کفار) دپاره د الله زامن او لونی بی له علمه (له خپل جهالت نه) پاکی ده الله لره (له ګردو (تولو) عیبونو) او ډیر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چه بیانوی (ئی ورته) دوی

تفسیر: له «جن» څخه دلته مراد «شیاطین» دی څرنګه چه د کفر او شرک ارتکاب د شیطان په اغواء سره کیږی، نو ځکه د ده په اغواء او اضلال د غیر الله عبادت کول ګواکی د هغه عبادت وشو، ابراهیم علیه السلام د بت پرستی د تردید په ضمن کښی فرمایلی وو ﴿ يٰٓاَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطٰنَ ﴾ (سورة مریم ۳ رکوع) په یو ځای کښی ارشاد شته چه ﴿ اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَيْكُمْ يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ اَنْ لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطٰنَ ﴾ ملائکی به په قیامت کښی فرمائی ﴿ قَالُوْا سُبْحٰنَكَ اَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُوْنِهِمْ ۚ بَلْ كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ الْجِنَّ ۚ اَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُّؤْمِنُوْنَ ﴾ (۲۲ جزء د سباء سورت،

(٥) رکوع (٤١) آیت یا به له «جن» څخه د جنیانو قوم مراد شی چه د دوی له ځینو مشرانو ځنی به د جاهلیت په زمانه کښې استعانت او پناه غوښتل کیده ﴿ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴾ (۲۹ جزء د الجن (٦) آیت (۱) رکوع). به هر حال هغوی پخپله زمونږ په شان د الله تعالیٰ عاجز مخلوق دی نو سره له مخلوقیته به دوی څه رنګه د خالق تعالیٰ شریکان شی. ﴿ سُبْحَانَهُ ﴾ الآیة ـ یعنی الله جل جلاله پاک دی له شرکت څخه او د الله تعالیٰ شان ډیر پورته او لوړ دی او له ترکیب او تحلیل څخه بیخی پاک او منزه دی. نو د پلار او زوی تصور د ده په نسبت څرنګه کیدی شی؟.

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُ صَاحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

(الله) بی له نمونی پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی څرنګه به وی ده ته زوی، لور حال دا چه نشته ده ته هیڅ ښځه او پیدا کړی دی (الله) هر شی او هم دی پر هر شی ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسیر: هغه چه یواځی آسمان او ځمکی ئی بی له کومی نمونی او بی د آلاتو او اسبابو او نورو شیانو په وسیله په داسی بدیع او بی مثله طرز پیدا کړی دی، نو نن هغه ذات ته د دی شریکانو کومک، (امداد) او د زوی او د لمسی د مرستی (مدد) لتولو څه ضرورت پاتی دی. تعجب دی لکه چه تاسی حقیقتاً د الله له پاره اولاد تاکئ (خوښوی) نو د ده د اولاد له پاره به مور څرنګه تجویزوئ؟ او د دی مور تعلق به له الله تعالیٰ سره په څه ډول (طریقه) سره قبلوئ؟ نصرانیان حضرت مسیح ته د الله تعالیٰ زوی وائی ـ لیکن داسی جسارت هغوی هم نشی کولی چه صدیقه بی‌بی مریمه (العیاذبالله) د «الله تعالیٰ» ښځه وبولی، او د میره (خاوند) او ښځی په تعلقاتو قائلان شی. کله چه داسی نه ده نو د (بی‌بی مریمی) له ګیدی ځنی پیدا شوی هلک څرنګه د الله تعالیٰ زوی کیدی شی؟ په دنیا کښې نور کوچنیان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د میندو له ګیدو ځنی پیدا کوی او دوی معاذالله د الله تعالیٰ نسلی اولاد نه ګڼل کیږی. او دا فرق چه یو هلک یوازی له (جبرئیلی) نفخی څخه بیا د عادی اسبابو له واسطی څخه پیدا کړ شی، او نور د عامو اسبابو په سلسله پیدا کړل شی، دا بوت او بنوت (پلارتوب او زویتوب) پر مسئله هیڅ یو اثر نشی اچولی، دغه تخلیق په اسبابو یا مسبباتو سره وی، یا د خارقه عاداتو په وسیله د دغو ګردو (تولو) خالق همغه پاک الله دی او همغه پوهیږی چه د کوم شی پیدا کول په څه ډول (طریقه) او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوْهُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿١٠٢﴾

هم دغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسی، نشته هیڅ معبود (لایق د عبادت) مګر هم دی، پیدا کوونکی دی د هر شی نو عبادت کوئ د دغه (الله یوازی) او هم دی پر هر شی وکیل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: ښائی د الله جل جلاله عبادت د دی له امله (وجی) وکړی شی چه دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتی طور سره د معبودیت استحقاق لری او له دی وجهی هم چه د ګردو (ټولو) مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کښی دی.

لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ ۫ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿١٠٣﴾

نشی موندلی (او احاطه نشی کولی) پر الله سترګی او الله مومی سترګی (وینی ئی) او هم دی نهایت لطیف ښه خبردار دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی اخیستی دی چه «په سترګو کښی دا قوت نشته چه الله تعالیٰ وګوری ـ هو! که دی د لطف او کرم له لاری د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمائی نو سترګو ته همغسی قوت هم ورعطا کوی» مثلاً په آخرت کښی به مؤمنانو ته حسبالمراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کیږی، لکه چه د کتاب له نصوص او سنتو ځنی ثابته ده. یا له ځینو روایاتو سره سم کریم نبی صلی الله علیه وسلم ته په «لیلة الاسراء» کښی رؤیت ور په برخه شوی دی علی اختلاف الاقوال، په باقی مواضعو کښی ځرنګه چه کوم نص نشته، نو ځکه د عامی قاعدی سره سم د رؤیت نفی یعنی د نه لیدلو اعتقاد ضروری دی. د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطی سره کړی ده یعنی سترګی له سره هغه نشی احاطه کولی او په آخرت کښی به رؤیت وی او احاطه به نه وی، هو! د ده شان هم دا دی چه په ګردو (ټولو) ابصارو او مبصراتو ئی احاطه کړی ده. په دی تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له «لا تدرکه» سره او د «خبیر» ارتباط به له «وهو یدرک» سره وی.

قَدْ جَآءَكُم بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ عَمِىَ فَعَلَيْهَا ۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾

(ووایه ای محمده ! دوی ته) په تحقیق راغلی دی تاسی ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسی نو هر څوک چه ووینی (دغه واضح دلائل او ایمان پری راوړی) نو نفع ئی د خپل ځان ده او هر څوک چه ړوند شو(له دغو دلائلو او ایمان پری رانه وړی) نو ضرر ئی) په ده (بار) دی او نه یم زه په تاسی ساتونکی (چه ستاسی اعمال به ساتم، او بیا به تاسی ته پری جزا درکوم بلکه زه رسول الله یم او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اګر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مګر د ده د بصیرت زیاتوونکی علامی او دلائل زمونږ په مخ کښی شته هر څوک چه خپلی سترګی پرانیځی نو ضرور الله تعالیٰ مومی او هر څوک چه له خپل ځانه ړوند جوړ کړی نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوی آیا دا زما په غاړه ده چه څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟.

وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ ٱلْـَٔايَـٰتِ وَلِيَقُولُوا۟ دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُۥ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

او هم داسی راز راز (قسم قسم) بیانوو (پوهوو) مونږ آیتونه (د قدرت خپل دپاره د عبرت) او له پاره د دی چه ووائی دغه (کفار چه) لوستلی زده کړی دی تا (له بل چا څخه) او له پاره د دی چه واضح بیان کړو دا قرآن له پاره د هغه قوم چه پوهیږی.

تفسیر: یعنی خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو ډولونو (طریقو) سره څکه بیانوو چه تاسی ئی ګردو (تولو) خلقو ته ورسوئ او په دوی کښی به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه ډلی جوړی شی، ضد کوونکی او ناپوهان خو به داسی وائی چه داسی علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو امی او نالوستی سړی له خولی څرنګه وځی، هرومرو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کښی دا خبری له بل چا څخه زده کوی، او بیا ئی مونږ ته راآوروی. مګر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کیږی او داسی شیطانی شکوک او شبهات زائلیږی. (یا دا چه دا تیر آیتونه بیا بیا بیانوو په مقتضاء د بالغه

حکمت خپل سره پس له دی هم کله له خوفه کله له رجا کله له وعده کله له وعیده چه آوریدونکی پری عبرت واخلی، او چه دا قسم وینا د بشر له مقدوره خارج ده، او له پاره د دی چه بیان کړو دا قرآن دپاره د هغه قوم چه مؤمنان دی په دی چه دا کلام الله دی.)

اِتَّبِعْ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٠٦﴾

پیروی کوه (ای محمده!) د هغه حکم (قرآن) چه وحی کړی شوی ده تاته له رب ستا نشته هیڅ لایق د عبادت مګر هم دی، او مخ ګرځوه له مشرکانو (او په خبرو ئی پروا مه کوه).

تفسیر: یعنی تاسی پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولرئ! او د ده پر حکم ټګ وکړئ! او د مشرکانو له جهل او عناده سترګی واړوئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه ولی دوی د هسی روښانو او واضحو دلائلو او بیاناتو د آوریدلو سره بیا هم په سمه لاره نه راځی؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكُوْا ؕ

او که اراده فرمایلی وی الله (د عدم شرک د دوی) نو شرک به نه وی کړی دوی

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضیٰ نه دی چه دی ګرد (ټول) عالم په جبر سره مؤمنان کړی. بیشکه که اراده وفرمائی نو پر ګرد (ټول) جهان کښی به یو مشرک هم پاتی نشی ـ لیکن له شروع څخه د انسانی فطرت نظام ئی داسی ایښی دی چه که انسان کوښښ وکړی نو یقیناً هدایت قبلولی شی خو بیا هم په منلو باندی ئی بیخی مجبور او مضطر نه دی. د دی مسئلی تقریر پخوا تیر شوی دی.

وَمَا جَعَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ۚ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ﴿١٠٧﴾

او نه ئی ګرځولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او نه ئی ته پر دوی وکیل (کتونکی چه په ایمان ئی مجبور کړی).

تفسیر: یعنی ستاسی فرض تبلیغ او د الٰهی د احکامو اتباع ده. د دوی د اعمالو ذمه وار او ځواب ویونکی خو تاسی نه یئ!.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

او کنځل مه کوئ (ای مؤمنانو) هغو (معبودانو) ته چه عبادت کوی دغه (کفار د هغو) بی له الله نو کنځل به وکړی دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بی له پوهی (له خپل جهالته)

تفسیر: یعنی تاسی خپل تبلیغ او نصیحت فرمایئ! او خپل فرض په ښه ډول (طریقه) سره ادا کړئ! وروسته له دی نه که بیا هم دوی په خپل کفر او شرک باندی دوام وکړی نو د هغه مسئولیت د دوی په غاړه دی. او ذمه واری ئی پر تاسی نشته. هو! دا خبره ضروری ده چه تاسی پخپله بی‌ضرورته د دوی د زیات کفر او تعنت سبب ونه ګرځئ. مثلاً فرض ئی کړئی که د دوی د مذهب تردید، یا د بحث او مناظری په سلسله کښی تاسی په غصه شئ او د دوی باطلو معبودانو او مقتدایانو ته سب او کنځل وکړئ چه د دی نتیجه به داسی شی، چه هغوی به هم په ځواب کښی ستاسی د برحق معبود او محترمو لویانو په نسبت بی ادبی کوی او له جهالته به دوی ته زیاړی او کنځلی کوی، په دی صورت کښی به د خپل واجب‌التعظیم معبود او د قابل الاحترامو لویانو د اهانت سبب تاسی پخپله وګرځئ، نو ځکه له دی نه تل احتراز وکړئ! د کوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولی طریقی سره ښکارول، یا د هغه پر کمزوری او رکاکت په تحقیقی او الزامی طریقو سره تنبیه کول بیل شی دی. لیکن د کوم قوم د لویانو او معبودانو په نسبت د تحقیر او توهین په ډول (طریقه) زړه دردوونکی خبری ښی نه دی او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولی.

كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ
إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

په شان د دغه (ښایست د عبادت د بتانو دوی ته) ښائسته کړی مونږ هر امت

(فرقی) ته عمل د دوی (نیک وی که بد) بیا رب د دوی ته بیا ورتګ د دوی دی(په آخرت کښی) پس خبر به کړی (الله) دوی په هغه شی چه وو دوی چه کاوه به (ئی په دنیا کښی نو په جزا به ئی رسوی).

تفسیر: یعنی څرنګه چه دنیا دارالامتحان دی، او د هغی نظام مونږ داسی ایښی دی او داسی اسباب مو سره راټول کړی دی چه دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو او دستورونو نازیږی او فخر پری کوی. او د انسان دماغ داسی نه دی جوړ شوی چه فقط د صداقت پر قبلولو او منلو باندی مجبور شی او د غلطی په لوری د تللو هیڅ ځای ورته پاتی نه وی، هو! کله چه د پاک الله په دربار کښی حاضر شی او له ګردو (ټولو) حقائقو سره مخامخ شی، نو هلته به وپوهیږی او د دی خبری پته به ورته ولګیږی، چه هغه کارونه چه په دنیا کښی ئی کړی دی څرنګه وو؟

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ ۖ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾

او قسمونه خوری دغه (کفار) په الله باندی په ډیرو سختو قسمونو خپلو سره چه خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چه ئی غواړی دوی) نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړی پری ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه خبره دا ده چه معجزی په نزد د الله دی (او زه نه یم پری قادر) او څه شی خبر کړی یئ تاسی (ای مؤمنانو بلکه بی خبره یئ چه) بیشکه دا (مطلوبی) معجزی کله چه راشی (دوی ته) (بیا هم) نه راوړی ایمان دوی.

تفسیر: ځینو مسلمانانو ته داسی خیال پیدا شو، چه ډیر ښه! که د دوی دا غوښتنی پوره شی او دغه حجت هم تمام شی، نو څه کیږی؟ لهٰذا د دی په نسبت فرمائی چه تاسی نه یئ خبر چه دغه سرکښان او ضد کوونکی کسان د دی فرمائشی علامو له لیدلو نه وروسته بیا هم ایمان راوړونکی نه دی ـ او بیا به سم له سنت‌الله سره دوی د دی خبری مستحق وګرځی چه فوراً پوپنا شی لکه چه د دی سورت په شروع کښی مو په تفصیل سره هغه ولیکل (فرمائشی معجزی لکه دا چه د صفا غر زر وګرځوی یا نور).

وَنُقَلِّبُ أَفْـِٔدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

او آړوو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترګی د دوی (له لیدلو د حق نه نو ایمان نه راوړی) لکه چه ایمان ئی نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول واری او پریږدو مونږ دوی په ګمراهی د دوی کښی حال دا چه دوی متحیران او مترددان دی.

تفسیر: یعنی کله چه په کفر او سرکشی باندی همیشه والی او دوام وشی نو نتیجه به ئی داسی کیږی چه مونږ د دوی زړونه او سترګی کږه وو، بیا د حق د پوهیدلو او لیدلو توفیق نه مومی، «په موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله جل جلاله هغو کسانو ته چه هدایت ورکوی، په همغه اول ځلی چه حق آوری، هغه په انصاف سره قبلوی او هغه چه له اوله ضد او هنده کوی که علامی ئی هم وګوری، نو څه حیلی او پلمی (تدبیرونه) ورته جوړوی.

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَآ إِلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ ٱلْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَىْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

او که بیشکه مونږ رالیږلی مو وی دغو (کفارو) ته (په غوښتنه د دوی) پرښتی او خبری کړی وی له دوی سره مړیو (لکه چه دوی وائی) او جمع کړی وی مونږ دوی ته هر شی (چه په دنیا کښی دی) مخامخ نو نه به وو دغه (کفار) چه ایمان راوړی (په هیڅ وخت کښی) مگر (په وقت د) ارادی فرمایلو د الله (د ایمان د دوی) ولیکن زیات د دوی جاهلان دی (نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی که د دوی له دی فرمایش سره موافق بلکه زیات له دی بالفرض له آسمانه پرښتی راشی، او د پیغمبر تصدیق وکړی، او مړی له هدیرو (مقبرو) څخه ژوندی کړل شی، هغه گرد (تول) امتونه چه مړه شوی دی بیا ژوندی کړل شی، او له دوی سره مخامخ ودرول شی چه له دوی سره خبری وکړی، بیا هم دوی د بد استعداد او تعنت او عناد له سببه د حق منونکی نه دی. بیشکه که الله تعالیٰ اراده فرمائلی وی نو په زور به ئی یر دوی قبلاوه مگر داسی کار د ده له تکوینی نظام څخه خلاف دی، چه په هغه باندی د دوی زیاتره خلق د خپل جهل او ناپوهی له سببه نه پوهیږی. د دی موضوع تشریح پخوا تیره شوی ده د ﴿وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾ ترجمه ځینو مفسرینو داسی کړی ده: «لیکن زیات مسلمانان نه پوهیږی په دی چه دغه کفار ایمان نه راوړی اگر که داسی معجزی هم ووینی» او ځینی مفسرین داسی ترجمه کوی، ولیکن اکثر د دی کفارو نه پوهیږی په نه راوړلو د ایمان خپل باندی اگر که راوړلی شی دوی ته داسی معجزی هم).

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِىٍّ عَدُوًّا شَيَٰطِينَ ٱلْإِنسِ وَٱلْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ ٱلْقَوْلِ غُرُورًا ۚ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾

او هم داسی گرځولی (پیدا کړی) ؤ مونږ هر نبی ته دښمن شیطانان د انس

(انسانانو) او د جن (پیریانو) ورښوولي به «او وسوسه به ئي آچوله» ځينو د دوی ځينو (نورو) ته ښائسته کړی شوی خبری دپاره د غلولو او که اراده فرمائلی وی رب ستا نو نه به وو کړی دوی دا (کارونه چه د زخرف وحی او غرور دی) پس پریږده دوی او هغه چه دوی له ځانه دروغ جوړوی (چه کفر دی).

تفسير: څرنګه چه د الله تعالیٰ بالغه حکمت د تکوین له حیثه د دی خبری مقتضی دی چه د خیر او شر له قوتو ځنی هیڅ یو قوت تر هغو بیخی ورک او بی اثره نشی چه د دی عالم د نظام بقا منظور وی، نو ځکه د نیکی او بدی او د هدایت او ضلالت حریفانه جنګ تل تر تله قائم پاتی دی، هم داسی چه دغه مشرکان او معاندان په داسی چتی (بیکاره) فرمائشونو تاسی ربړوی (تکلیف درکوی) ، او په راز راز (قسم قسم) حیلو او پلمو (بهانو) د حق له لاری د خلقو ښویول غواړی هم داسی د نورو رسولانو په مقابل کښی هم شیطانی قوتونو کار کاوه، تر څو هغه رسولان هم پری نږدی چه پخپلو پاکو مقاصدو (د خلق الله په هدایت) کښی بریالی (کامیاب) شی د دی فاسد غرض له پاره شیاطین الجن او شیاطین الانس یو له بل سره مرستی (مدد) او تعاون کوی او یو بل ته د خطا ایستلو او ملمع جوړولو او تملق (غوړه مالی) خبری ورښیی او د دوی دغه عارضی آزادی د هغه عام حکمت او تکوینی نظام په اساس ده، چه د عالم په تخلیق کښی الله تعالیٰ د هغه رعایت فرمایلی دی، نو ځکه تاسی د اعداء الله د داسی فتنی آچولو او پلمی، حیلی، (بهانی) اغواء او یاغیتوب له کبله (وجی) زیات په فکر او غم کښی مه لویږئ! له دوی ځنی او د دوی د کذب او افتراء ځنی قطع نظر وفرمائی او د دوی معاملی پاک الله ته وسپارئ!.

وَلِتَصْغَىٰٓ إِلَيْهِ أَفْـِٔدَةُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا۟ مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

او له پاره د دی چه میل وکړی دی دروغو ته زړونه د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) په آخرت (قیامت باندی) او له پاره د دی چه خوښ (هم) کړی دا دروغ او دپاره د دی چه وکړی دوی (له ګناهونو) هغه چه دوی ئی کسب کوونکی دی (چه پری کړه شی)

تفسير: یعنی شیاطین یو بل ته د تیرایستلو ملمع او غوړی خبری د دی له امله (وجی) ورښیی چه د هغو د آوریدلو په سبب هغه خلق (وګړی) چه د دنیا په ژوندون کښی ډوب دی او په

اخروی ژوندون یقین نه لری، د دی ناپوهانو د تیرایستلو او خطا ایستلو خبرو ته ورمائل شی، او هغه د زړه له کومی (منځ) ومنی، او بیا له سره د خرابو کارونو او فسق او فجور له دلدل او جبی د باندی ونه وځی.
کله چه له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا خبره وغوښتل شوه چه د خپل ځان او د کفارو په منځ کښې دی یو حکم کوونکی منصف مقرر کړی نو دا لاندی آیت نازل شو او الله جل جلاله وفرمایل چه ووایه دوی ته ای محمده!)

أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْتَغِى حَكَمًا وَهُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ إِلَيْكُمُ ٱلْكِتَٰبَ مُفَصَّلًا ۚ وَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُۥ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِٱلْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

آیا پس بی له الله وغواړم زه حکم کوونکی عادل (چه زما او ستاسی په منځ کښې فیصله وکړی) حال دا چه دغه (الله) هغه (ذات دی) چه نازل کړی (رالیږلی) ئې دی تاسی ته کتاب (قرآن) حال دا چه واضح کړی شوی دی (پکښې حق او باطل) او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږی دوی چه بیشکه دا (قرآن) نازل کړی (رالیږلی) شوی دی له (لوری د) رب ستا په حقه سره نو مه کیږه (ای سامعه!) هیڅکله له شک کوونکو (په قرآن کښې) او تمامه شوی ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رښتینوالی) او له جهته د عدل (انصاف یعنی کمال ته رسیدلی دی صدق د اخبارونو او عدل د احکامو د ده)، نشته هیڅ بدلوونکی د خبرو د الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیع ته یوازی جاهلان او بدعقیدګان انسانان غولږ دی، یوازی رسول صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چه په هره مسئله او معامله کښې فقط یو خدای جل جلاله خپل منصف او حکم منلی دی، آیا له دوی ځنی د دی خبری هیله (امید) کیدی شی چه دوی به الله تعالیٰ پریږدی، او د بل چا تر اثر لاندی به راشی؟ یا تملق او خوشامندی اغیزه (اثر) پری کولی شی؟ یا نورو بی ځایه او چټی (فضول) خبرو ته به غوږونه ږدی؟ یا　معاذ الله) د غیر الله د فیصلی په مقابل کښې به غاړه ږدی؟ حال

دا چه د پاک الله له لوري داسي معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی چه د گردو (تولو) اصولي شیانو ضروري توضیح او تفصیل پکښي موجود دی. چه د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشاراتو په اساس معلومات لري او ښه پري پوهیږي چه په یقین سره دا پاک قرآن اسماني کتاب دی چه گردی (تولي) خبري ئی رښتیا او حکمونه ئی معتدل او منصفانه دی او هیڅوک نشي کولي چه څه تبدیل او تحریف پکښي وکړي. نو د داسي محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنگه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلي قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کیدی شي؟ څرنکه چه دوی پوهیږي هغه الله تعالیٰ چه مونږ ئی په خپلو ځانونو حکم منلی، او لوی کتاب ئی مونږ دستور العمل گرځولي دی، دی زمونږ د هري خبري اوریدونکی، او په هر قسم مواقعو او احوالو کښي په مناسبو احکامو او موزونو نتائجو یی پوره پوهیدونکی او ښه عالم دی.

وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

او که متابعت وکړې (ته) د زیاترو د هغو کسانو چه په ځمکه کښي دی (له کفارو جهلاؤ) نو وابه ړوی دوی تا (ای محمده!) له لاري د الله، او نه کوی پیروی دوی مګر د ګمان او نه دی دوی مګر دروغ تړی (پر الله).

تفسیر : مشاهده او تاریخ دا راښیي چه په دنیا کښي فهیم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو او اکثریت د همغو خلقو ؤ چه تش د خیالي بی اصولو او چتي (فضول) خبرو پیروي به ئی کوله که ته د دغه اکثریت خبرو ته غوږ کیږدی او پر بی اصولو خبرو باندی تګ شروع کړی نو د الله تعالیٰ د دربښوولي سمي صافي لاري څخه په یقین سره بی لاري کیږي. د دی خبري مخاطبه اګر که له تاسي سره ده، خو في الحقیقت نورو ته آوروله کیږي. د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بی اصولو او چتي (فضول) خبرو ځني یوه دا وه چه هغو د ذبیحي پر مسئلي باندی تنقیدونه کول. او سره ویل به ئی: «هغه ساکښ (حیوان) چه په خپل مرګ ومري، یعني مردار شي، دغه ته مسلمانان مردار وائي، حال دا چه هغه د پاک الله وژلي شوي ساکښ (ذی روح) دی بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله ګڼي چه پخپله ئی ذبحه کړی وی. نو دا عجیبه کار دی» د دی خبري ځواب په وروستنیو آیتونو کښي ورکړی شوی دی. چه ﴿ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ ﴾ دی حضرت شاه صاحب فرمائي چه: «دغه څو آیتونه په دی مناسبت نازل شوی دی چه کفارو به ویل: مسلمانان د هغو ساکښو (ذی روحو) غوښي خوري چه دوی پخپله حلال کړی وی، او د هغو ـ نه خوري چه د پاک الله له لوري ئی سا ایستلي شوي وی. نو د داسي له

ځانه جوړی کړیو خبرو چه له فریبونو او تلمیع څخه ډکی وی انسانان د شیطان په ښوونه او لمسون په شکونو او شبهاتو کښی لویږی، او شیطان دوی په ګمراهی کښی غورځوی، ښه وپوهیږئ چه په حل او حرمت او نورو احکامو کښی یوازی د پاک الله حکم چلیږی. او په دغو مواردو کښی تش داسی عقلی اتکلونه، او له خپل ځانه جوړ کړی دلیلونه څه اهمیت او اعتبار نه لری. وروسته له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره دا راښیی، چه د ګردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) وژونکی پاک الله دی. لیکن د ده په نامه کښی هسی برکت دی چه هره یوه مذبوحه په هغه سره حلاله او پاکیږی او هره یوه مذبوحه چه بی د ده د نامه اخیستلو په خپل سر مره شی مرداره ده (موضح القرآن بتغیر یسیر).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾
فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چه ښوئیدلی دی له لاری د ده او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمی لاری صافی موندونکو نو وخورئ تاسی له هغه مذبوحی څخه چه یاد کړی شوی وی نوم د الله پر هغی باندی که یئ تاسی په آیتونو د الله ایمان لرونکی.

تفسیر: کله چه د دی واضحو او صحیحو دلائلو په بنا تاسی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت او د قرآن کریم حقانیت تسلیم کړ، او په کلی ډول (طریقه) سره مو د هغه پر احکامو ایمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئیاتو د صحت تسلیمول هم ضروری دی که د هر اصل او فرع او کلی او جزئی شیانو قبول زمونږ پر قیاس باندی موقوف وی نو د وحی او د نبوت ضرورت هیڅ نه پاتی کیږی.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ

او څه مانع ده تاسی ته چه نه خورئ تاسی له هغی مذبوحی څخه چه یاد کړی شوی دی نوم د الله پر هغی (په وخت د ذبحی کښی) حال دا چه په تحقیق واضح کړی دی (الله) تاسی ته هغه چه حرام کړی دی پر تاسی (او

دغه مذبوحه باسم الله له هغو څخه نه ده) مګر هغه محرمات چه اړ (محتاج) کړی شوئ تاسی (خوراک د) هغو ته (نو هغه هم حلال دی):

تفسیر: یعنی د اضطراری او مجبوری حالت په استثناء هغه شیان چه حرام دی د هغو تفصیل (په (٦) جزء د المائده په ۳ آیت اوله رکوع کښی) تیر شوی دی. په هغو کښی هغه ساکښان (ذی روح) نه دی داخل چه د پاک الله په نامه ذبح کړی شوی وی، نو بیا له هغه څخه نه خوړل په څه دلیل دی؟ او څه سند لری؟.

وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَآئِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

او بیشکه ډیر له خلقو خامخا ګمراه کوی (خلق په تحلیل او تحریم) په آرزوګانو خپلو بی له پوهی (او تحقیقه او برهانه، له جهله)، بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په تیریدونکو (له شرعی حدودو هم).

تفسیر: زمونږ د مسلمانانو عقیده دا ده چه هر شی بالواسطه یا بلاواسطه هم دا پاک الله یی پیدا کوی. او هم دا پاک الله ئی وژنی، بیا همغسی د ده د پیدا کړو شیانو څخنی د ځینو شیونو خوړل مونږ ته مرغوب او مفید دی لکه مڼه، انګور، انار، خرما، انځر، مته، سنتره، مالته او نور او له ځینو شیانو څخنی نفرت او کرکه کوو یا ئی مضر ګڼو، لکه ناپاک او ګنده شیان او زهر او سنکهیا او نور، هم داسی د پاک الله وژلی شوی شیان هم پر دوه قسمونو دی: یو هغه چه سلیم فطرت تری نفرت کوی، یا ئی خوراک زمونږ بدنی یا روحی روغتیا ته د الله تعالیٰ په نزد مضر وی، مثلاً هغه مړ حیوان (وینه لرونکی ساکښ «ذی روح») چه په خپل طبیعی مرګ (پخپل سر) مړ شی او د ده وینه په غوښه کښی جذبه شوی پاتی شی. بل هغه حلال او طیب ساکښ (ذی روح) چه له شرعی اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوی وی، نو دغه مذبوحه هم د الله تعالیٰ مذبوحه ده چه یوه مسلمان د چړی په وسیله حلاله کړی وی مګر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغی مذبوحی د تخصص په نوعیت سره) ئی غوښه پاکه او صافه او سپیځلی شوی ده نو هر هغه سړی چه دغه دواړه قسمونه سره یو شی ګڼی، هغه معتدی (له حده تیریدونکی) دی.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ

يَكْسِبُوْنَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴿١٢٠﴾

او پرېږدئ تاسې ظاهره (ښکاره) ګناه او باطنه (پټه) ګناه (يعنې مطلق ګناه) پرېږدئ!، بېشکه هغه کسان چه کسب کوی د ګناه (ظاهراً يا باطناً) ژر به سزا ورکړه شي دوی ته په سبب د هغو ګناهونو چه وو دوی چه کسب کاوه به (ئې).

تفسير: يعني ښائي د کفارو په ښوولو او ښوېولو باندې نه په ښکاره ډول (طريقه) سره عمل وکړئ او نه پخپلو زړونو کښې څه شک او شبهه پيدا کړئ! «کذا في موضح القرآن» (لکه چه پخوا وليکل شو مشرکانو مرداره حلاله ګڼله، او ويل به ئې چه: «ای مؤمنانو! هغه حيوان چه پخپله مړ کيږی د هغه وژونکی څوک دی؟» مؤمنانو به ويل چه: «الله تعالیٰ!» نو مشرکانو به بيا ويل چه: «تعجب دی هغه شي چه انسان او ښکاری سپی او باز او باښه او نور ئې وژنی هغه تاسې حلال ګڼئ! او هغه چه الله تعالیٰ ئې وژنی، هغه حرام بولئ! دا ولې؟» او له داسې خبرو څخه راز راز (قسم قسم) وسوسې د ځينو ضعيف الاعتقادو مسلمانانو په زړونو کښې پريوتی، نو په دغه آيت چه اوس ئې مونږ په دغه مخ کښې په تلاوت سره افتخار مومو نازل شو)

وَلَا تَأْكُلُوْا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهٗ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيٰطِيْنَ لَيُوْحُوْنَ إِلٰٓى أَوْلِيٰٓئِهِمْ لِيُجَادِلُوْكُمْ ۚ وَإِنْ أَطَعْتُمُوْهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُوْنَ ﴿١٢١﴾

او مه خورئ تاسې له هغې (مرداری) چه نه وی ياد کړی شوی نوم د الله پر هغې باندې (عمداً) او بېشکه چه دا خوراک خامخا ګناه ده، او بېشکه شيطانان خامخا وسوسې اچوی دوستانو خپلو ته (چه کفار دی) له پاره د دی چه جګړه وکړی دغه (کفار) له تاسې سره (ای مسلمانانو!) او که اطاعت وکړئ تاسې د دوی نو بېشکه تاسې به (هم) خامخا مشرکان شئ.

تفسير: يعني مه خورئ له هغې مرۍ چه پرې نه وی ياد کړی شوی نوم د الله تعالیٰ نه حقيقتاً او نه حکماً مونږ حنفيان د هغې مذبوحې په مسئله کښې چه د خدای جل جلاله نوم سهواً ورباندې نه وی اخيستی شوی دعوی کوو چه حکماً ورباندی ذکر شوی دی. (يعنی که سهواً تسميه ترکه

شوی وی، خوراک ئې روا دی، که عمداً ئې تسمیه نه وی ویلې نو خوراک ئې حرام او ناروا دی، او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده او بیشکه شیطانان خامخا وسوسې آچوی دوستانو خپلو ته چه کفار دی له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه کفار له تاسی سره ای مسلمانانو او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به هم خامخا مشرکان شئ) یعنی شرک یواځی هم دا نه دی چه د ما سواء الله عبادت وکړ شی، بلکه شرک په حکم کښې هم دی، چه د کوم شی په تحلیل او تحریم کښې شرعی استناد پرېښود شی او تش د خپلو آراؤ، هوسونو او افکارو تابع شی لکه چه د ﴿ اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ په تفسیر کښې مرفوعاً منقول دی چه کتابیانو د الله تعالی وحی پرېښې وه او یوازی د احبارو او رهبانانو وینا ئې د تحلیل او تحریم مدار او اساس گرځولی وه لکه چه د بخاری او مختصر الزبیدی شروح ځینې د هرقل د حدیث په متعلق او ځینې په کتاب التفسیر کښې لیکی چه عدی بن حاتم وویل چه مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دی کړی، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه دا هم عبادت دی چه په تحلیل او تحریم کښې یوازی د دوی متابعت وکړئ).

اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا يَّمْشِيْ بِهٖ فِى النَّاسِ كَمَنْ مَّثَلُهٗ فِى الظُّلُمٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ؕ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكٰفِرِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۲﴾

آیا هر هغه څوک چه وی مړ (په کفر یا جهل) نو ژوندی کړو مونږ دی (په اسلام یا علم سره) او وگرځوو (ورکړو) مونږ ده ته نور (رڼا) چه تگ کوی دی په دی سره په خلقو کښې په شان د هغه چا دی چه حال د هغه (داسی وی چه واقع وی) په تیارو کښې حال دا چه نه وی وتونکی له هغه (تورتم؟ بلکه نه دی. دا رنگه حال د مؤمن او کافر دی) هم داسی، (لکه چه ښائسته کړی شوی دی مؤمنانو ته ایمان) ښائسته کړی شوی دی کافرانو ته هغه شی چه دی دوی چه کوی (ئې له کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: ړومبی ئې وفرمایل چه شیاطین د خپلو ملگرو په زړونو کښې داسی خبری غورځوی چه دوی له مسلمانانو سره جگړی وکړی یعنی بحث، جدل، تلبیس، تلمیع او وسوسې وراچوی، او دوی د حق له لاری لری کوی. لیکن دوی ته ښائی چه دغه خام او فضول هوسونه له خپلو زړونو

ځخه وباسی، هغه ډله یا هغه سړی چه د جهل او ضلالت په مرګ مړ شوی وی، او بیا حق تعالیٰ دی د ایمان او عرفان په روح سره ژوندی او د قرآن کریم رڼا(رڼرا) ورعطا کړی چه د هغی په لرلو سره دی د خلقو په هجوم کښی بی تکلفه په سمی صافی لاری تلی شی، نو آیا د ده حال د شیطانی اغواؤ په قبلولو کښی د هغو «اولیاؤ الشیاطینو» په شان کیدی شی، چه د جهالت او ضلالت په تورو تیارو کښی تېرېږی، او در ګرده بدری خوری او له هغو ځخه د باندی د وتلو هیڅ یوه لاره نشی موندلی ځکه دی هم دغه تیاره رڼا(رڼرا) او قبح حسن ګڼی. او داسی له سره نشی کیدی ځینی مفسرین وائی چه دغه آیت د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه یا حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه یا د حضرت عمار رضی الله تعالیٰ عنه او ابوجهل په حق کښی نازل شوی دی.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ اَكٰبِرَ مُجْرِمِيْهَا لِيَمْكُرُوْا فِيْهَا ؕ وَمَا يَمْكُرُوْنَ اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۲۳﴾

او (لکه چی موګرځولی دی فاسقان د مکی مشران) هم داسی ګرځولی دی مونږ په هر قریه (ښار) کښی مشران فاسقان د هغی قریبی دپاره د دی چه مکرونه (او حیلی) وکړی دوی په هغو کلیو (ښارونو) کښی او نه کوی مکرونه (او حیلی) دوی مګر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چه نه پوهیږی دوی (چه ضرر ئی دوی ته دی).

تفسیر: یعنی یوازی داسی حیلی او پلمی (بهانی) د مکی معظمی رئیسانو له خپل ځانه نه دی جوړی کړی بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل هم داسی پلمی(بهانی) او حیلی کولی، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشی. لکه چه فرعون د موسوی معجزو له لیدلو ځخه داسی پلمه (تدبیر) او حیله (بهانه) جوړه کړه چه موسی نعوذ بالله د سحر او کودو په زور د سلطنت نیولو په فکر کښی دی. لیکن د دوی دا پلمی (منصوبی) او حیلی بحمد الله پر پخو (خالصو) ایماندارانو له سره اثر نه کوی او پلمی (منصوبی) او حیلی کوونکی خپل پای (انجام) او عاقبت په خپله خرابوی، او په خپلو لاسونو خپلو ځانونو ته داسی زیانونه رسوی چه د هغو احساس اوس دوی نشی کولی.

وَاِذَا جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ ؔۘ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا

صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا كَانُوْا يَمْكُرُوْنَ ﴿١٢٤﴾

او کله چه به راغی دوی ته کوم آیت (وحی) نو ویل به دوی له سره مونږ ایمان نه راوړو (په دغی وحی) تر هغه پوری چه راکړی شی مونږ ته په شان د هغو آیتونو چه ورکړی شوی وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چه ږدی رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسیږی هغو کسانو ته چه مجرمان دی (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کښی) عذاب سخت په سبب د هغه چه وو دوی چه مکرونه بی ئی کول (له مؤمنانو سره).

تفسیر: د دوی د مکاری، تکبر، حیلو او پلمو (منصوبو) لتولو یو مثال دا دی چه د انبیاؤ علیهم السلام د صدق کومه نمونه چه گوری نو وائی چه مونږ په دغو دلائلو او علائمو باندی نه پوهیږو، مونږ هلته یقین کولی شو چه په مونږ کومه پرښته راښکته شی، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالیٰ پیغام راواوروی، یا دی پخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شی:

﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ نَرٰى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا ﴾

(۱۹ جزء د الفرقان ۲۱ آیت ۳ رکوع) خیر دغه خبره خو الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه څوک د دی وړ (لایق) او اهل دی چه د رسالت په منصب مشرف شی او د الله تعالیٰ د دی عظیم الشان امانت حامل وگرځی؟ دا نه کوم کسبی شی دی چه په دعا او ریاضت یا په دنیوی جاه او دولت سره حاصل شی او نه هر یو پاک او پلیت سری پرداسی یو جلیل القدره او مهمه ذمه واری باندی فائز او بریالی (کامیاب) کیدی شی، هو! داسی سپین سترگی متکبران، پلمه گران، (بهانه بازان) حیله بازان او مکاران ښائی وپوهیږی او خبردار شی چه ژر به د دی معزز منصب د طلب ځواب دوی ته د سخت ذلت او شدید عذاب په صورت ورکړی شی.

تنبیه : پر دغه (وقف لازم) باندی چه «الله اعلم» څخه پخوا پر «رسل الله» واقع دی، دوه اسم ذاته سره یو ځای راغلی دی د دعا د قبلیدلو ځای دی. **(اللهم ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الاخرة حسنة وقنا عذاب النار)**

فَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَّهْدِيَهٗ يَشْرَحْ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ ۚ وَمَنْ يُّرِدْ اَنْ يُّضِلَّهٗ يَجْعَلْ صَدْرَهٗ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى السَّمَآءِ ؕ

پس هر هغه چه اراده وفرمائی الله چه هدایت وکړی ده ته نو پراخوی سینه

(زړه) د ده له پاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه چه اراده وفرمائی (الله) د گمراه کولو د هغه (د ایمان له لاری) گرځوی (الله) سینه (زړه) د ده تنگ نهایت تنگ گواکی پورته درومی دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته،

تفسیر: یعنی په زور سره آسمانونو ته ختل غواړی، ولی نشی ختلی ځکه زړه ئی تنگیږی. (یعنی د حق له قبوله داسی تښتی او لری کیږی چه وائی آسمان ته تری وختی یا لکه چه د یوه سړی په مخکښی یو ډیر لوړ او مشکل کار وی چه ورته گوری او توان ئی ورته نه رسیږی او زړه ئی ورته تنگیږی، هم داسی ده ته هم اسلام سخت ښکاری.)

كَذٰلِكَ يَجۡعَلُ اللّٰهُ الرِّجۡسَ عَلَى الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ ﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسۡتَقِيۡمًا ؕ قَدۡ فَصَّلۡنَا الۡاٰيٰتِ لِقَوۡمٍ يَّذَّكَّرُوۡنَ ﴿١٢٦﴾

هم داسی (چه تنگ کړی ئی دی زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوی الله عذاب پر هغو کسانو چه نه راوړی ایمان. او هم دا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړی دی مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پند تری اخلی (پکښی غور کوی).

تفسیر: هغه کسان چه د ایمان راوړلو اراده نه لری، وربانډی داسی عذاب او تباهی راځی چه ورو ورو د دوی سینی دومره تنگیږی چه په هغو کښی د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتی کیږی بیا نو هم دغه سینه تنگی (ضیق الصدر) داسی عذاب دی چه د قیامت په ورځ کښی په محسوس ډول (طریقه) ور په مخه کیږی. محقق شیخ الهند قدس الله روحه د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړی ده، چه دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی، عبدالرحمن بن زید بن اسلم رحمة الله علیه هم د «رجس» معنی په عذاب سره کړی ده مگر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما دلته له (رجس) ځنی شیطان مرادوی ښائی دا به له دی امله (وجی) وی چه رجس پلیتی ته وائی، او له شیطان څخه ډیر پلیت او ناپاک بل څوک نشته. په هر حال له دی تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسی کیږی: هم دغسی چه پاک الله له ایمان ځنی د ویریدونکو سینه تنگوی، هم داسی پر هغوی باندی د بی ایمانی له وجی شیطان هم مسلط کاوه شی چه له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتی کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وایی: «اول ئی فرمایلی وو چه کافران قسمونه خوری چه که آیتونه او نښی وگوری نو هرومرو (خامخا) یقین او باور کوی اوس فرمائی چه مونږ دوی ته ایمان نه ور په برخه کوو. نو څرنگه به خپل آیتونه او نښی ورښیو. په منځ کښی یی د مری د حلال گڼلو حیلی ئی نقل کړی، اوس ئی د هغی خبری ځواب وفرمایه، د هر چا

عقل چه په دی لوری درومی چه خپله خبره پری نه ږدی او هر هغه دلیل چه واوری څه نه څه پلمه (تدبیر) او حیله جوړوی نو هغه د ګمراهی علامه ده. د هر چا عقل چه انصاف منی او د الهٰی حکمونو اطاعت کوی، هم دا د هدایت علامه ده. څرنګه چه په دغو خلقو کښی د ګمراهی نښه شته، نو پر دوی باندی به هیڅ یو آیت اثر نه کوی» باقی پاتی شوه دا خبره چه د ضلالت او هدایت د ارادی نسبت الله تعالیٰ ته شوی دی د دی په متعلق مونږ په متعددو مواضعو کښی خبری کړی دی، او وروسته له دی به هم حسب الموقع لازمی لیکنی کیږی، خو دغه مسئله ډیره اوږده ده او معرکة الاراء ده. او مونږ غواړو چه په دی موضوع کښی یوه مستقله رساله ولیکو چه د هغی له لوستلو څخه به د دی تفسیر لوستونکو ته نوری فائدی هم ورسیږی.

لَهُمْ دَارُ السَّلٰمِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٢٧﴾

شته دی دغو (پند آخیستونکو) ته دار (کور) د سلامتیا (جنت) په نزد د رب د دوی او هم دغه «الله» ولی (مددګار) د دوی دی په سبب د هغو (اعمالو) چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه د اسلام او اطاعت په سمی صافی لاری درومی، هم دی به د سلامتیا کور ته ورسیږی او پاک الله به د ده ولی او دوست او مددګار شی. دا خو د هغو کسانو حال شو چه د دوی ولی او دوست الله تعالیٰ دی یعنی «اولیاؤ الرحمٰن» دی وروسته له دی د «اولیاؤ الشیطان» بیان کاوه شی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيْعًا ۚ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِّنَ الْاِنْسِ ۚ

او (یاده کړه) هغه ورځ چه جمع به کړی (الله) دوی تول، (او وبه ویل شی) ای جماعته د جنیانو (د پیریانو) په تحقیق چه ډیر مو تابع کړی دی تاسی له انسانانو.

تفسیر: یعنی ای شیاطین الجن! تاسی ډیر بدبخت انسانان خپل لوری ته متوجه کړی دی او په خپله لاره مو هغه روان کړی دی.

وَقَالَ اَوْلِيٰٓـؤُهُمْ مِّنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَّبَلَغْنَآ اَجَلَنَا الَّذِيْٓ اَجَّلْتَ لَنَا ؕ

او وبه وایی دوستان د دوی له انسانانو څخنی، ای ربه زمونږ نفع اخیستی ده ځینو زمونږ په ځینو (نورو) او رسیدلی یو مونږ نیتی خپلی ته هغه نیته چه مقرره کړی وه تا مونږ ته (چه قیامت دی او مونږ تری منکران وو نو اوس به زمونږ څه حال وی؟)،

تفسیر: په دنیا کښی هغه انسانان چه د بتانو او نورو عبادت کوی، دوی فی الحقیقت د خبیثو پیریانو (شیاطینو) عبادت کوی، او دغو به په دی گمان د شیاطینو عبادت کاوه چه دوی به زمونږ په کار او ښه راشی، نو ځکه به یی د دوی په نامه نذرونه، نیازونه او خیراتونه ورکول. برسیره په دی د اهل جاهلیت ډیرو کسانو د تشویش او اضطرابونو په وخت کښی له پیریانو څخنی هم استعانت غوښت لکه چه د «الجن» په سورت کښی ورته اشاره شوی ده او ابن کثیر رحمة الله علیه او نورو داسی روایتونه هم نقل کری دی چه کله د آخرت په ورځ کښی دغه شیاطین الجن او شیاطین الانس یو ځای سره ونیولی شی، او د گردو (تولو) حقائقو انکشاف وشی، نو هلته به مشرکان داسی عذر کوی چه ای زمونږ ربه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی، مگر خو پخپلو منځونو کښی مو سم د لاسه موقتی کارونه کول او د مرگ د وعدی له راتللو څخه لا پخوا مونږ په دنیوی کارونو او خپلو چارو کښی د پر مخ بیولو دپاره یو د بل کارونه چلول او ځینی ترتیبونه مو سنجول(سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه ؤ.

قَالَ النَّارُ مَثْوٰىكُمْ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ

او وبه فرمائی (دوی ته الله) چه اور ځای ستاسی دی حال دا چه همیشه به اوسئ تاسی په دغه اور کښی مگر (کله) چه اراده وفرمائی الله (د ایستلو د دوی زمهریر یا حمیم یا بل کوم عذاب ته)،

تفسیر: دا ئی «کله چه اراده وفرمائی الله» د دی دپاره وفرمایه چه د دوزخ عذاب چه دائم دی، خو د هم ده په اراده سره دی هر کله چه اراده وفرمائی د هغه پر موقوفولو هم قادر دی. لیکن پر هغه شی ئی چه اراده کړی ده، او د هغی خبر ئی د رسولانو په ژبه ورکړی دی هغه له سره تبدیل کیدونکی نه دی.
عموماً مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده: «وبه فرمائی دوی ته الله چه اور ځای ستاسی دی چه همیشه به اوسئ تاسی په دغه اور کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله د ایستلو د دوی زمهریر، یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کښی به په اور کښی نه وی» چه هم دغه ترجمه غوره ده: ځینو نورو په دغه مورد کښی داسی لیکلی دی، چه شیخ الهند رحمة الله علیه

هغه لیکلی دی یعنی «وبه فرمائی اور دی کور ستاسی تل به اوسیږئ په هغه کښې مګر کله چه اراده وفرمائی الله،».

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

بیشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډیر خبردار) دی.

تفسیر : یعنی د مجرمانو له جرائمو ځنی په ښه ډول (طریقه) سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځای او تناسب سره سزا ورکوی.

وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

او هم داسی (چه په دنیا کښې انسی او جنی کفار مو یو په بل باندی مسلط کړی دی په عقبا کښې هم) مسلطوو مونږ ځینی ظالمان په ځینو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: لکه چه تاسی د «شیاطین الجن» او د دوی د انسی اولیاؤ حال واوریده، هم داسی مونږ ګرد (تول) ظالمان او ګنهګاران د دوی د ظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کښې یو له بله سره نژدی کوو، او د هری درجی ظالم، او ګنهګار چه وی دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کښې اچوو. بیا به وویل شی دوی ته داسی چه:

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ

ای جماعته د جنیانو (پیریانو!) او انسانانو! آیا نه وو راغلی (بلکه راغلی وو) تاسی ته رسولان له هم دا تاسی نه چه بیانول به دوی پر تاسی آیتونه (احکام) زما او ویرولئ به ئی تاسی له ملاقات د ورځی ستاسی څخه چه دا ده،

تفسیر: پاس د پیریانو او د انسانانو د شرارت او سزا بیان ؤ، او فی الجمله د «اولیاؤ الجن»

ژبنی (زبانی) معذرت هم نقل کړی شوی ؤ، اوس دا راښوولی کیږی چه د دوی هیڅ یو معذرت معقول او د اوریدلو لائق نه دی، په دنیا کښی په دوی د الله تعالیٰ حجت تمام شوی ؤ چه پر هغه باندی به دوی پخپله هم اقرار وکړی. دغه د ﴿ يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ ﴾ خطاب به د قیامت په ورځ کښی وی او مخاطب پیریان او انسانان یعنی د مکلفانو توله مجموعه ده هر جماعت بیل بیل مخاطب نه دی، چه داسی اعتراض وارد شی چه رسولان خو تل په انسانانو کښی مبعوث شوی دی او په پیریانو کښی هیڅ یو رسول نه دی لیږلی شوی، نو بیا د «رسل منکم ـ رسولان له هم دا تاسی نه» ویل به څرنګه صحیح وی؟ اصل دا دی که د مخاطبینو په مجموعه کښی په ظاهری یوی نوعی کښی د رسل اتیان او راتګ متحقق شی، چه غرض ئی ګردو (تولو) مخاطبینو ته بلا تخصیص فائده رسول وی، نو تولی مجموعی ته په خطاب کولو کښی هیڅ اشکال نه پاتی کیږی مثلاً که څوک ووائی چه «ای د عربو او عجمو اوسیدونکو او د مشرق او مغرب ساکنانو! آیا هم دا ستاسی له منځه پاک الله لکه محمد صلی الله علیه وسلم کامل انسان نه دی پیدا کړی؟» د دی عبارت مطلب د هیچا په نزد داسی کیدی نشی چه یو محمد صلی الله علیه وسلم په عربو کښی پیدا شوی دی، بل ئی ښائی چه په عجمو کښی وی، هم داسی به د مشرق بیل او د مغرب به جلا (جدا) محمد وی نو هلته به دا عبارت صحیح وی، علیٰ هذا القیاس دلته داسی وپوهیږئ چه د ﴿ يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ ﴾ الآیة ـ مدلول یوازی هم دغومره دی چه د جن او انس له مجموعی څخنی رسول لیږلی شوی دی. پاتی شو دا تحقیق چه په هره نوع کښی بیل بیل رسول راشی، یا هر یو رسول د جن او انس ګردو (تولو) افرادو دپاره مبعوث شوی وی، نو دا آیت له دی بیانه ساکت دی، د نورو نصوصو له مخی ګردو (تولو) عالمانو هم دا ثابته کړی ده چه نه د هر یوه رسول بعثت عمومی دی او نه الله تعالیٰ کوم یو جن د مستقل رسول په حیث لیږلی دی د معاش او معاد په اکثرو معاملو کښی دوی حق تعالیٰ د انسانانو تابع ګرځولی دی، لکه چه د «جن» د سورت آیتونه او احادیث او نور پری دلالت کوی. دا کومه ضابطه نه ده چه د مخلوق د هری نوعی دپاره د همغی نوعی کوم سړی رسول ولیږل شی. باقی د انسانانو په لوری د پرښتو لیږل د رسالت په دول (طریقه) د دی په نسبت هغه انکار چه د پاک قرآن په متعددو مواضعو کښی شوی دی، د هغو اصلی منشأ هم دا ده چه عام انسان د پرښتو د لیدلو تحمل په خپل اصلی هیئت سره نشی کولی او د بی اندازی خوف او هیبت له وجی نشی تری مستفید کیدی او که د انسان په صورت راشی نو بلا ضرورت التباس واقع کیږی. په هم دی قیاس سره که د پیریانو په قوم کښی د نبوت د منصب اهلیت وی نو دوی به د انسانانو دپاره له سره نه مبعوث کیدل، ځکه چه هلته به هم دغه اشکال ؤ هو! د انسی رسول مبعوثیدل (راپورته کیدل) د پیریانو په لوری د دی له امله (وجی) مشکل نه دی چه د پیریانو په حق کښی د انسانانو رؤیت نه خو غیر قابل تحمل دی او نه د انسانانو صوری خوف او رعب د استفادی مانع کیدی شی. له بل لوری حق تعالیٰ خپل رسول ته داسی د زړه قوت عطا فرمایلی دی چه لکه د پیریانو د یوه هیبتناک مخلوق ویره او رعب هم هیڅ پری نه لویږی.

قَالُوْا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا

نو وائی به چه شاهدی وایو پر (ګناهونو د) ځانونو خپلو (او په راتګ او تبلیغ د رسولانو نو وبه فرمائی الله چه) او غره کړی (او غولولی ؤ دوی ژوندون لږ خسیس (دنیوی ژوندون)

تفسیر: یعنی دنیوی لذتونو او شهوتونو دوی له آخرت څخه غافل کړی دی، دغه خبره ئی له سره په خیال کښې هم نه ګرځی چه له هغه احکم الحاکمین سره مخامخ کیدونکی یو چه د یوی یوی ذری حساب اخلی.

وَشَهِدُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰفِرِيْنَ ﴿١٣٠﴾

او شاهدی ورکړه دوی پر ځانونو خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران (په دنیا کښې).

تفسیر: په دی سورت کښې پورته ذکر شو چه اول به کافران له خپله کفره انکار کوی بیا به الله تعالیٰ پخپل تدبیر دوی قائلوی.

ذٰلِكَ اَنْ لَّمْ يَكُنْ رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا غٰفِلُوْنَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ؕ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٣٢﴾

دغه (ارسال د رسل) دپاره د دی دی چه نه دی رب ستا هلاک کوونکی د (اهل د ښارونو او د) کلیو په ظلم سره حال دا چه اهل د دی (کلیو او ښارونو) غافلان (بی خبران) وی او هر چاته درجی دی (په ثواب او عقاب کښې) له (جزا د) هغو اعمالو چه کړی وی دوی او نه دی رب ستا غافل (بی خبره) له هغو شیانو چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دا عادت نه دی چه بی له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په

گناه باندی په دنیا یا آخرت کښې ونیسي او هلاک ئې کړي نو ځکه پیغمبران او ویروونکي یې ولیږل چه په ښکاره ډول (طریقه) تولو جنیانو او انسانانو ته د دوی ښه او بد، ابتداء او انتهاء ور څرګند او ګرد (تول) پرې خبردار کړي بیا چه د چا عمل په کومه درجه او اندازه وی الله تعالیٰ به له هغه سره همغسې معامله وکړي.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِن بَعْدِكُم مَّا يَشَاءُ كَمَا أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ ۖ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

او رب ستا غني (بې پروا) دی (له بندګانو او د دوی له عباداتو) څښتن (خاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه لیږلو) که اراده وفرمائي نو بوځي به تاسې او خلیفه (ځای نیوونکي ستاسې) به کړي وروسته له تاسې هر هغه چه اراده وفرمائي لکه چه پیدا کړي ئې یئ تاسې له اولادې د قوم نورو نه، بیشکه هغه شي چه له تاسې سره ئې وعده کولی شي (چه قیامت دی) ضرور راتلونکي دی او نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله تعالیٰ په قدرت د ده کښې).

تفسیر: الله تعالیٰ خپل حجت پر تاسې د رسول په لیږلو تمام کړ، اوس که تاسې د الله تعالیٰ احکام نه منئ او په سمه صافه لاره نه دروميئ، نو الله جل جلاله غني دی او د تاسې او د نورو هیڅ پروا نه لري، که پاک الله اراده وکړي نو تاسې ګرد (تول) به په یوه شیبه (دقیقه) کښې له منځه یوسي او د ستاسې په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروي، چه د الله تعالیٰ مطیع او وفادار وي، او دغه ستاسې بیول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هیڅ څه اشکال نه لري، دا چه نن تاسې د خپلو پلرونو او نیکونو په ځای ناست یئ، د پاک الله کار دی چه دوی ئې عقبیٰ ته بیولي او تاسې ئې په دغه دنیا کښې د دوی په ځای کښېنولي یئ او ځای یې درکړی دی. په هر حال د الله تعالیٰ کار بیرته پاتې کیدونکي او ستنیدونکي (واپس کیدونکي) نه دی. که تاسې ئې په ځای رانه وړئ پر بل به ئې په ځای کړي. هو! دغه خبره له خپلو ځانونو سره ښه وسنجوئ، (غور وکړئ) که د ستاسې هم دغه شرارت دوام کوي نو د پاک الله عذاب هرومرو (خامخا) پر تاسې راتلونکي دی او تاسې تری نجات موندونکي نه یئ دغه انکار محض حماقت دی. که ګرد (تول) مخلوقات هم لاس سره یو کړي او ورته متفق شي، بیا هم دوی د الله جل جلاله د ارادې او مشیت مخه نشي نیولی.

قُلْ يٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّىْ عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ مَنْ تَكُوْنُ لَهٗ عَاقِبَةُ الدَّارِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿١٣٥﴾

ووايه چه اى قومه زما عمل كوئ تاسى پر حالت خپل سره (چه كفر او عداوت دى) بيشكه زه هم عمل كوونكى يم (پخپل حال سره چه ايمان او استقامت دى)، پس ژر به پوه شئ تاسى چه څوک چه وى به ده ته (محمود) عاقبت د دار (د آخرت باليقين) شان دا دى نه مومى برى ظالمان (كافران له عذابه د نيران)

تفسير: يعني الله تعالىٰ تاسى په خير او شر، نفع او ضرر، نيک او بد ګردو (تولو) مطلع او خبر كړى يئ، كه سره له هغه هم تاسى پرى ونه پوهيږئ او پر خپلو ځانونو ظلم وكړئ او له دى تيرى او تجاوز څخه لاس وانه خلئ نو تاسى په دغه شرارت كښى دوام وكړئ زه به هم خپله فريضه اداء كړم او عنقريب به دا خبره ښكاره شى، چه د دى دنيا انجام د چا په لاس كښى دى؟ بى له شكه او شبهى د ظالمانو پاى (اخر) او انجام ښه نه دى وروسته له دى د دوى د هغو څو اعتقادى او عملى ظلمونو بيان كاوه شى چه په دوى كښى رائج وو، او له ګردو (تولو) څخه خورا (ډير) لوى ظلم هغه دى چه د هغه په نسبت ئى فرمايلى دى. ﴿ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴾

وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيْبًا فَقَالُوْا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَآئِنَا ۚ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ فَلَا يَصِلُ اِلَى اللّٰهِ ۚ وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ اِلٰى شُرَكَآئِهِمْ ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿١٣٦﴾

او مقرر كړى دى دغو (مشركانو) الله ته له هغه شى چه پيدا كړى دى الله تعالىٰ (هغه) له كښته (فصله) او چارپايانو يوه برخه نو وائى دوى دا برخه دپاره د الله ده په زعم (عقيده) د دوى سره او دا (بله برخه) دپاره د شريكانو زموږ ده، نو هغه برخه چه وى دپاره د شريكانو د دوى، پس (هغه) نه رسيږى الله ته او هغه برخه چه وى دپاره د الله نو هغه رسيږى شريكانو د دوى ته (چه بتان دى، ډير) بد دى هغه حكم (انصاف) چه كوى ئى دوى.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «کافرانو به له خپلو کښتونو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو څنی د الله تعالیٰ په نامه نذرونه او نیازونه ایستل او د بتانو په نامه به ئی هم نیازونه او نذرونه تاکل (مقررول). نو بیا کله چه هغه ساکښ (ذی روح) چه د الله پاک په نامه تاکلی (مقرر) شوی ؤ څه قدر به ئی بهتر لیدو نو هغه به ئی د بتانو له ساکښو (ذی روحو) سره بدلاوه، مګر د بتانو له لوری به ئی د الله تعالیٰ په لوری نه بدلاوه او له هغو ډیر ویریدل» هم داسی په کښت (فصل) او کر، په غلو او دانو. میوو او نورو شیانو کښی هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقاً د پاک الله برخی سره ګډه کیده، نو هغه به ئی تری بیلاوه، او د بتانو په لوری به ئی ورستناوه که د الله پاک برخه د بتانو په برخو کښی ورتله، نو هغه به ئی نه ستنوله او داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی به ئی جوړولی چه الله تعالیٰ خو غنی دی که د هغه له برخه څخه څه کمه شی هیڅ پروا نه لری په خلاف د بتانو چه هغوی داسی نه دی. د تماشی خبره دا وه چه دوی له داسی ویناؤ څخه هم نه شرمیدل چه هغه بتان چه په دی اندازه محتاج وی نو بیا دوی څرنګه معبود او مستعان درواه شی؟ او د داسی شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟ په هر حال په دی آیت کښی په ﴿ سَآءَ مَا يَحۡكُمُونَ ﴾ سره د مشرکینو د دی تقسیم تردید وکړ شو. یعنی د الله تعالیٰ په پیدا کړو شوو کښتونو (فصلونو) او مواشیو او نورو کښی اول د غیر الله د برخی تاکل (مقررول) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول څومره ظلم؟ او بی انصافی ده؟.

وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ۖ

او (لکه چه مزین کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسی ښائسته کړی دی ډیرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چه شیطانان دی) دپاره د دی چه هلاک کړی دوی او (بل) له پاره د دی چه ګډ کړی (دا شیطانان) پر دوی باندی (ابراهیمی) دین د دوی،

تفسیر : (« شرکاء» مرفوع او د «زین» فاعل دی) دلته د (شرکاء) تفسیر مجاهد رحمة الله علیه په «شیاطین» سره کړی دی. د مشرکانو د انتهائی جهالت، ظلم او تیری یوه نمونه دا وه چه ځینو د دوی به خپلی نجونی (جینکۍ) د ځوم له شرمه، او د خسر ګرځیدلو له عیبه، او ځینو خپل نور حقیقی اولادونه د دی اندیښنی له سببه چه له کومه او څه به وخوری، وژل او کله کله به ئی په خپلو ځانونو باندی داسی نذرونه منل، که دومره اولاد زما کره وشی، یا می فلانی

مراد پوره شی، نو خپل یو ولد به د فلانی بت په نامه ذبح کړم، او دغه ظلم او تیری او بی رحمی به ئی لوی عبادت او قربت ګڼه، لکه چه شیاطینو هم دغه بد رسم دوی ته د الٰهی خلیل د سنت پشان ښایسته ورځرګند کړی ؤ، په یهودانو کښې تر یوی مودی پوری د اولادونو قتل د قربت او عبادت په ډول (طریقه) جاری ؤ چه د هغه تردید د بنی اسرآئیلو انبیاؤ علیهم السلام او علماؤ په ډیر شدت او قوت سره وکړه په هر حال په دی آیت کښې یی د اولاد د قتل د هغو ګردو (ټولو) صورتونو شناعت بیان فرمایلی دی چه په جاهلیت کښې رائج ؤ یعنی شیاطینو د اولاد د قتل تلقین او تزئین د دی له امله (وجی) کاوه، چه په هغه سره په دنیا او آخرت په دواړو کښې خلق تباه او برباد کړی، او د دوی په دین کښې اختلال او جنجال پیښ کړی، هغه کار چه د ابراهیمی او اسماعیلی ملت سره بیخی متضاد او منافی دی، هغه د یوه دینی کار په شان عبادت او قربت معرفی کړی (العیاذ بالله) چیری ابراهیمی سنت او چیری دا حماقت او جهالت؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣٧﴾

او که اراده فرمایلی وی الله (په نه کولو د دی کار) نو نه به ؤ کړی دوی دا کار نو پرېږده دوی او هغه چه دروغ وائی دوی (پر الله باندی).

تنبیه : هم داسی یو آیت په (٨) جزء د «الانعام» د سورت په (لومړی آیت ١٤ رکوع) او په نورو ځایونو کښې هم په هم دی مضمون نور آیتونه شته، هر هغه شی چه د دغو متحد المضامینو آیتونو په تفاسیرو کښې هلته لیکل شوی دی، هغه دی دلته بیا وکتل شی!.

وَقَالُوْا هٰذِهٖٓ اَنْعَامٌ وَّحَرْثٌ حِجْرٌ لَّا يَطْعَمُهَآ اِلَّا مَنْ نَّشَآءُ بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُوْرُهَا وَاَنْعَامٌ لَّا يَذْكُرُوْنَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَآءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيْهِمْ بِمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣٨﴾

او وائی دوی چه (دغه برخه د بتانو که) چارپایان دی او (که) کښت (فصل) ممنوع (حرام) دی چه نه به خوری له دی مګر هغه څوک چه زمونږ خوښ وی په ګمان د دوی سره سم او (ځینی) چارپایان دی چه حرامی کړی شوی دی شاګانی د دوی (له سوریدلو) او (ځینو نور) چارپایان دی چه نه یادوی دغه (مشرکان په وخت د ذبح کښې) نوم د الله پر دوی بلکه (نوم د

بتانو پری یادوی او نسبت کوی د دغو احکامو الله ته) په طریقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا ورکړی دوی ته (الله) په سبب د دی چه وو دوی دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسیر : مثلاً چه نارینه ئی وخوری او ښځی ئی ونه خوری. یا دی نذرانی یوازی همغه کسان وخوری چه د بتخانو مجاوران وی، دا قیود ئی یوازی په خپلو خیالونو سره د ځینو چارپایانو او کښتونو (فصلونو) په متعلق وضع کړی وو چه د بتانو په نامه به ئی وقفول، هم داسی یی سورلی او بار وړل هم د ځینو ساکښانو (چارپایانو) په شا حرام ګڼل، د ځینو مواشیو په نسبت ئی داسی فیصله کړی وه چه د ذبحی یا د سورلی یا لوشلو په وخت کښی پر هغوی د الله تعالیٰ نوم وانخیست شی، او هیچیری د بتانو په شیونو کښی الله تعالیٰ شریک نشی. برسیره په دی، لوی غضب دا ؤ چه د هسی خرافاتو او جهالتونو نسبت ئی د الله تعالیٰ په لوری کاوه، ګواکی (معاذ الله) هم ده داسی احکام صادر فرمایلی دی او په هم دغو طریقو سره د ده خوښی او خوشالی حاصلیدی شی، له داسی بدو عناوینو سره ئی داسی بهتان او افتراء هم کوله ژر به دوی د داسی ګستاخی او سپین سترګی له سزاوو سره مخامخ شی.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا ۖ وَإِن يَكُن مَّيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ ۚ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ ۚ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

او وائی دوی چه هغه شی چه په ګیډو د دی چارپایانو کښی دی خالص دی لپاره د نارینه ؤ زمونږ او حرام کړی شوی دی پر ښځو زمونږ، او که وی هغه، مرداره نو دوی (نر او ښځه) پکښی شریکان دی، ژر به سزا ورکړی (الله) دوی ته د (دی) تقریر د دوی، بیشکه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په هر شی دانا)

تفسیر: یوه داسی مسئله ئی هم له ځانه جوړه کړی وه که بحیره او سائبه ئی ذبح کړه او د هغو له ګیډو ځنی کوم ژوندی بچی ووت نو د هغه له غوښی څخه دی نارینه وخوری! او ښځی دی نه خوری او که مړ ووت، تول ئی تری خوړی شی. د داسی بی سندی مسئلی د جوړوونکو له حاله پاک الله بی خبره نه دی. هو! دی به له خپل حکمت سره سم په مناسب وخت کښی هغو ته مناسبه سزا ورکوی. (او بیشکه الله ښیښتن (خاوند) د حکمت دی په حکم د حلالو او حرامو

بلکه په هر شي کښې او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کښې).

قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ قَتَلُوْٓا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًاۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّحَرَّمُوْا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَآءً عَلَى اللّٰهِ ۭ قَدْ ضَلُّوْا وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ ﴿١٤٠﴾

بیشکه زیان کړی دی هغو کسانو چه وژلی ئی دی اولاد خپل له جهته د بی عقلی بی له پوهی او حرام کړی ئی دی هغه شیونه چه رزق (روزی) ورکړی دی دوی ته الله له جهته د دروغ تړلو پر الله پوری، بیشکه ګمراهان شوی دی دوی او نه دی دوی لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: له دی نه لویه خرابی، ګمراهی، نقصان او خسران به نور څه وی چه دوی خوشی چتی (فضول) په ناحقه په دنیا کښې له خپلو اولادونو او اموالو څخنی بی برخی او محروم شول او په کلک زړه توب، بداخلاقی، او جهل سره مشهور وګرځیدل. او د آخرت دردناک عذاب ئی په خپلو ځانونو واخیست نه ئی له عقله کار واخیست، او نه ئی شرع ویپژندله، نو بیا که دوی سمی لاری ته د راتګ په فکر کښې کیدل، نو څرنګه به وررسیدل؟.

وَهُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَ جَنّٰتٍ مَّعْرُوْشٰتٍ وَّغَيْرَ مَعْرُوْشٰتٍ وَّالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا اُكُلُهٗ وَالزَّيْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۭ كُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَاٰتُوْا حَقَّهٗ يَوْمَ حَصَادِهٖ ڮ وَلَا تُسْرِفُوْا ۭ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿١٤١﴾

او الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی باغونه (د انګورو له څمکی) هسک (اوچت) کړی شوی (پر لرګیو) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (پراته پر ځمکه) او د خرما ونه او کښت (فصل) چه مختلفی وی میوی (حاصل) د هغو (په رنګ او خوند کښې) او زیتون (ښون) او انار (نرګوسی) چه متشابه وی (په ونو او پانو کښې) او غیر متشابه وی (میوی د هغو په مزو کښې)، خورئ تاسی له میوی د هغی څخنی کله چه میوی ونیسی او اداء کړئ حق د هغی په ورځ د ریبلو (شوکولو) د دی، او بی ځایه یی مه صرفوئ تاسی،

بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (تیریدونکی له حدودو).

تفسیر : هسک (اوچت) کړی شوی لکه انگور چه پر چیلو او نورو هسکیږی (اوچتیږی) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (چه په خپله هسک (اوچت) وی) لکه خرما، منه، بادام او پسته او نوری دد (تنه) لرونکی ونی یا (غوړیدلی په ځمکه لکه) ختکی، هندوانی او نور چه د هغو ځیلی (جوړنگ) بی د بل کوم شی له اتکاء د ځمکی پر مخ غځیږی او خوریږی.
(﴿أُكُلُهُ﴾: اکل میوو او دانو او نورو هغو شیانو ته وائی چه خوړل کیږی.) «متشابهاً» یعنی په صورت او شکل کښی یو له بل سره مشابه او ورته وی، خو په خوند او مزه کښی سره بیل او جلا (جدا) وی.
(﴿كُلُوا مِن ثَمَرِهِ﴾، خورئ له میوی د هغی) یعنی هغه غلی او میوی چه الله تعالیٰ پیدا کړی دی د هغوی له خوړلو څخه بی له کومه سنده ځان مه ساتئ هو! د دی دوه خبرو فکر او خیال تل ولری چه د ریبلو او تولولو په وخت کښی هغه حق چه د الله تعالیٰ دی، هغه ورکړئ او نور فضول او بی موقع صرفول او ښندل (نوستل) مه کوئ!. د الله تعالیٰ له حق څخه دلته مراد څه شی دی؟ د دی په نسبت عالمان مختلفی خبری کوی. د ابن کثیر رحمة الله علیه له روایت ځنی دا څرگندیږی چه ابتداء په مکی معظمی کښی د کښتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کښی څه برخه ایستل واجب ؤ، چه په مساکینو او فقراؤ صرفیدله وروسته په مدینی منوری کښی د هجرت په دوهم کال د هغه مقدار او د نورو تعیین او تفصیل وکړ شو، یعنی د للمی ځمکی په حاصلاتو (په دی شرط چه خراجی نه وی) لسمه برخه، او د اوبو لرونکو ځمکو ځنی شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا ۚ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٤٢﴾

او (پیدا کړی مو دی) له چارپایانو بار وړونکی او غځیدونکی (په ځمکه)، خورئ تاسی له هغو ځنی چه رزق کړی (درکړی دی) تاسی ته الله او مه کوئ متابعت (مه ځئ) تاسی په قدمو د شیطان، بیشکه دا (شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاری.

تفسیر : بار وړونکی لکه اوښ او نور، او په ځمکه غځیدونکی لکه کوچنوتی (واړه) ساکښان (ذی روح) میږی وزی (یا د فرش معنی دا ده چه د وړیو او وژغنو او ویښتانو څخه ئی فرشونه جوړیږی یا دپاره د حلالولو پر ځمکه څملول کیږی یا «حمولة» د انعامو کبار دی او فرش د دوی صغار دی. ځکه چه ځمکی ته د فرش په شان نژدی دی.) د الله تعالیٰ له دی راکړو نعمتونو

ځنی منتفع کیدل، بهره اخیستل په کار دی، د شیطان پر قدمونو تګ دا دی چه دغه شیان هرو مرو بی له شرعی حجته حرام وګرځول شی یا د شرک او بت پرستی وسیله ئی جوړه کړی له دی نه به بله د شیطان ښکاره دښمنی څه وی چه له دی نعمتونو ځنی ئی تاسی په دنیا کښی بی برخی ګرځولی یئ؟، او په آخرت کښی د هغو له امله (وجی) په سخت عذاب اخته کیږئ.

ثَمٰنِيَةَ أَزْوَاجٍ ۚ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صٰدِقِينَ ﴿١٤٣﴾

(الله پیدا کړی دی حلال) اته جوړی (نر او ښځه) له میږو (ګډو) ځنی دوه (نر او ښځه) یعنی په هره نوع کښی یوه ښځه او بل نر په دی ډول (طریقه) دوه دوه جوړه شول چه ګرد (تول) سره اته کیږی) او له وزو (بیزو) څخه دوه (نر او ښځه)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه آیا (الله) دواړه نران حرام کړی دی (د میږو (ګډو) او وزو (بیزو) څخه) که دواړه ښځی (له دوی څخه)؟ یا (که حرام کړی یی دی) هغه بچی چه مشتمل وی په هغو باندی رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیئ تاسی ماته سند (چه علم دی) که یئ تاسی صادقان (رښتني په نسبت د تحریم د دی شیونو کښی الله ته).

تفسیر: یعنی د کوم یوه شی حلال او حرام ګڼل یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی، بیا په دوی کښی نر یا ښځه یا هغه بچی چه د مور په ګیډه کښی دی که تاسی د ګردو (تولو) انسانانو یا د ځینو په حق کښی حرام وګرځوئ لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو، آیا له تاسی سره د دی خبری کوم سند شته؟ کله چه له تاسی سره د الله تعالیٰ کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراؤ او نفسی تمایلاتو سره د الله تعالیٰ په پیدا کړو شیانو کښی له خپله ځانه حلال او حرام تاکل (مقررول) له دی خبری سره مرادف دی چه د الوهیت مقام د خپل ځان له پاره تعیین کړئ یا په الله تعالیٰ باندی عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووایئ دا دواړه صورتونه ډیر مهلک او تباه کوونکی دی.

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

او (الله پيدا كړي دي) له اوښانو دوه (نر او ښځه) او له غوايانو دوه (نر او ښځه)، ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه آيا دواړه نران حرام كړي دي الله كه دواړه ښځي يا هغه (بچي ئى حرام كړي) چه مشتمل دي پرى رحمونه د دغو دواړو ښځو، آيا وئ تاسى حاضران (ليدونكى) كله چه وصيت (حكم) كاوه تاسى ته الله په دي شيانو، نو څوک دى ډير ظالم (يعنى نشته لوى ظالم) له هغه چا چه تړى پر الله باندى دروغ دپاره د دى چه گمراه كړى خلق بى له علمه (تحقيقه) بيشكه الله نه كوى هدايت قوم ظالمانو ته (چه د جاهليت په دين ولاړ وى).

تفسير : د اشياؤ تحليل او تحريم يوازى د الله تعالىٰ په حكم سره كيدى شي او د الله تعالىٰ حكم د انبياؤ عليهم السلام په وسيله رارسيږى يا حق تعالىٰ بلاواسطه څوک مخاطب گرځوى نو له دى نه معلومه شوه چه دلته دواړه صورتونه منفى دى د پخوانى شق انتفاء ته ئى په ﴿ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ ﴾ الآية - سره او د دوهم شق نفى ته ئى په ﴿ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ ﴾ الآية - سره تنبيه وفرمايله، نو د مشركانو په دغو دعواؤ كښى د افتراء او اضلال څخه ماسواء بل هيڅ شي پاتي نه شو، بلا شبهه له دى نه بل هيڅوک زيات ظالم نشى كيدى چه پر الله تعالىٰ باندى بهتان او افتراء تړى، او د علم او تحقيق له نشتوالى سره سره خلقو ته باطل او غلط مسائل بيانوى او گمراه كوى ئى نو هر څوک چه دا دومره بى حيايى او سپين سترگى خپل ځان ته غوره كړى او د داسى لوى ظلم كولو ته ملا وتړى نو د هغه په نسبت د هدايت موندلو توقع لرل بيخى چټى (بيكاره) او فضول كار دى.

قُل لَّا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَن يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه نه مومم زه په هغه شی کښی چه وحی کړی شوی ده ماته (تر اوسه پوری) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړونکی چه خوری هغه مگر که وی دا شی مرداره یا وینه بهیدونکی یا غوښه د خنزیر نو بیشکه دغه خنزیر پلیت دی یا ناجائزه ذبیحه وی چه غږ کړی شوی وی بی د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغی، بیا که څوک (له لوږی) بی اختیاره شی په دغه حال چه نه وی ظالم (پر بل کوم مضطر باندی) او نه تیریدونکی (په خوراک کښی د ضرورت له قدره) نو بیشکه رب ستا لوی بښونکی (د خطیاتو) نهایت مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی له هغو ساکښانو (ذی روحو) څخه چه د غوښو خوراک یی رواج درلود (لرلو) هم دا حرام دی.» په دی آیت کښی کفارو ته دا خبره ښووله کیږی، دغه شیان چه پاس ذکر شول گرد (تول) حلال وو، خو تاسی هغه په خپل سر حرام وگرځول، اوس هغه شیان درښوول کیږی چه حقیقتاً حرام دی، او تاسی هغه حلال گڼئ باقی د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۳) آیت (۲۱) رکوع او په «٦» جزء د «المائدی» د سورت په (۳) آیت (۱) رکوع د ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ ﴾ الآية ـ په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۖ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

او پر هغو کسانو باندی چه یهودان دی حرام کړی ؤ مونږ هر نوکداره (جانداره) او له غوایانو او له میږو (گډو) حرام کړی ؤ مونږ پر دوی باندی وازدی د دی دواړو مگر هغه وازده چه بار کړی وه (لگیدلی وه په) شاگانو د دوی دواړو یا کلمو باندی به وه یا هغه وازده چه لگیدلی به وه له هدوکی سره: دا (تحریم د دی شیونو) جزا ورکړی وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی او بیشکه مونږ خامخا رښتیا ویونکی یو (په دی ویلو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی اصلی حرمت خو په هم دغو شیانو کښی شته چه پاس ذکر شول، هوا د موقتی

مصالحو له امله (وجی) ځینی شیان په عارضی ډول (طریقه) سره پر ځینو اقوامو پخوا له دی نه حرام کړی شوی وو مثلاً پر یهودانو باندی د دوی د شرارتونو د سزا له امله (وجی) هر نوک لرونکی حیوان چه نوکان ئی له منځه نه وی جلا (جدا) شوی، لکه اوښ، شتر مرغ، مرغاوی او نور حرام کړی شوی وو، او هم د غوائی او وزی (بیزی) هغه وازده چه پر شا یا کلمو ئی لګیدلی نه وی یا له هډوکی سره متصله نه وی پر دوی باندی حرامه کړی شوی وه. لکه د پښتورګی وازده. د بنی اسرائیلو دغه دعوی غلطه ده چه دغه شیان د نوح او ابراهیم علیهما السلام له زمانی راهیسی په مستمر ډول (طریقه) سره پرله پسی حرام پاتی دی. رښتیا خبره دا ده چه له دغو شیانو ځنی هیڅ یو شی د ابراهیم علیه السلام په عهد کښی نه ؤ حرام. او د یهودانو د نافرمانی او شرارتونو له امله (وجی) دا ګرد (تول) شیان حرام شول نو هر هغه څوک چه د دی په خلاف دعوی کوی دروغ وائی لکه چه د (٤) جزء په شروع د آل عمران په (٩٣) آیت (١٠) رکوع کښی په: ﴿ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰىةِ فَاتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صٰدِقِينَ ﴾ کښی دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی چه د دی خبری اثبات راځرګند کړی!.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَٰسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُۥ عَنِ ٱلْقَوْمِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تاته (په دغی وحی کښی) نو ووایه (ای محمده دوی ته) چه رب ستاسی څیښتن (مالک) د رحمت واسع (ډیر پراخ) دی (چه تلوار نه کوی په تعذیب ستاسی)، او نه ګرځاوه شی عذاب د الله له قومه ګنهګارانو (کافرانو نو مه مغروریږئ په دی امهال).

تفسیر: تاسی تر اوسه پوری د الٰهی رحمت د پراخی له کبله (وجی) نجات موندلی دی نو داسی مه ګڼئ چه عذاب له تاسی ځنی لری شوی دی کذا فی «موضح القرآن».

سَيَقُولُ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَىْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَآ ۖ إِن تَتَّبِعُونَ

إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

ژر به ووائی هغه کسان چه شرک یی کړی دی که اراده فرمائلی وی الله (په طریقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه ؤ غوره کړی مونږ او نه پلرونو زمونږ او نه به حرام کړی ؤ مونږ هیڅ شی، لکه هم دغه (مکذبان) نسبت د دروغو کړی ؤ هغو کسانو چه پخوا له دوی څخنی وو تر هغه پوری چه وڅاکه دوی عذاب زمونږ، ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا شته تاسی سره څه علمی سند چه راوباسئ تاسی هغه مونږ ته، پیروی نه کوئ تاسی (د هیڅ شی)! مگر د تش گمان (اټکل خپل، نه له علمه) او نه یئ تاسی مگر خو دروغ وایئ (په الله) ووایه (ای محمده! دوی ته که نه وی تاسی سره څه دلیل) نو الله لره دی دلیل کامل (دپاره د الزام ستاسی) نو که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی نو) خامخا هدایت به ئی فرمایلی ؤ تاسی تولو ته.

تفسیر : په تیره رکوع کښی له مشرکانو څخنی مطالبه کړی شوی وه چه هغه حلال او طیب شیان چه تاسی حرام گرځولی دی او دغه د تحریم نسبت الله تعالیٰ ته کوئ د هغه سند او دلیل راوړئ دلته هغه دلیل بیان کړی شوی چه دوی یی وړاندی کوونکی وو. یعنی که الله تعالیٰ اراده کړی وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چه مونږ او زمونږ اسلاف یی نه یوازی له دغه تحریم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو څخنی هم ژغورلی (ساتلی) وی کله چه ئی نه یو ژغورلی (ساتلی) او مونږ همغسی پری پاتی او دوام لرو نو ثابته شوه چه د هغه په دربار کښی زمونږ دا گردی (تولی) چاری مقبولی او ښایسته دی. او که زمونږ دغه کارونه (چه له قدیمه راهیسی ئی کوو) د ده په نزد خراب او نامناسب وی نو مونږ یی ولی داسی خوشی او آزاد او په خپل سر پریښی یو؟.
دغه خبره د پوهیدلو وړ (قابل) ده چه یو نیکنام او مدبر حکومت هغه څوک چه په تحریک او بغاوت کښی شریک وی د یقینی اطلاع او کافی قدرت سره یی هم په همغه اوله ورځ نه نیسی او د سیاست په دار ئی نه ځړوی او د ده د حرکاتو کتنه او نگرانی کوی او کله کله ورته د خپلی رویی د اصلاح کولو په نسبت هدایت هم ورکوی او موقع ورکوی چه د خپلو حرکاتو نتیجو ته فکر وکړی او ښه ئی وسنجوی (غور وکړی) او خپل ځان پخپله بیرته سم کړی او کله چه د ده له اصلاح څخنی مأیوس شی، نو یی خوشی کوی او پریږدی ئی تر څو خپل مطلبونه عملی کړی، او د بغاوت مکمل اسناد دلایل او مواد یی پیدا شی، چه د هغو په اساس او استناد د ده د جرم

او غداری انتهائی نتیجه د اصول او قانون له مخی علیٰ رؤس الاشهاد ثابت شی، په دغو گردو (تولو) صورتونو کښی د مجرم د ملونو (زمام) له خوشی پریښودلو او سم د لاسه د سزا له نه ورکولو څخه آیا دا ثابتیږی چه د حکومت په نظر کښی د هغه اعمال او اجراآت جرم او بغاوت نه دی؟.

لومړی له هغه قانون څخه چه پخپله حکومت خپور (خور) کړی دی معلومیږی چه دغه افعال د حکومت په نظر کښی گناه وه. دوهم کله چه دغه مجرم د مهلت له تیریدلو څخه وروسته د عدالت محکمی ته وړاندی شی او له قانونی اثبات او په گناه باندی له اقرار کولو څخه وروسته په اعدام یا په دایمی حبس باندی محکوم شی نو په دغه وخت کښی به د سر په سترگو ولیدل شی چه د حکومت په نظر کښی د ده جرم په کومه اندازه و؟!

په هر حال د حکومت سم د لاسه سزا نه ورکول سره له دی چه پر جرم باندی پوره یقین هم لری او د کافی زور او قوت خاوند هم دی د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغه جرم له سره جرم نه گانه کیږی، په هم دی قیاس کړئ چه هغه احکم الحاکمین جل جلاله د دنیا د پیدائښت له اوله تر نن پوری د خپلو صادقو او پاکو نائبانو او رسولانو علیهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو څخه خپلو بندگانو ته اطلاع ورکوی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) دوی ته دا وریښیی چه کوم اعمال د ده په دربار کښی غوره او کوم ئی ناغوره دی؟ کله پرله پسی او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هدایاتو یادونه او تذکر هم کیږی، په دی منځ کښی تر هغی اندازی پوری چه له مخالفت کوونکو سره مسامحت وړ (لایق) و ورسره مسامحت وشو او سترگی وربانډی پټی شوی، کله چه د معمولی تنبیهاتو ضرورت پیښ شوی دی نو کړی په کړی هغه هم ورکړی شوی دی او هغو کسانو ته یی لږ څه مهلت او ډیل هم ورکړی دی چه د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څنډو (غاړو) ډک شوی ؤ او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل الله جل جلاله د انتهائی سزا مستحق گرځیدلی او په خپله سزا او هیداد باندی د رسیدلو وړ (مستحق) او لائق گڼلی شوی وو. لکه چه ډیرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دی دنیا کښی څکلی دی، نو بیا د دغسی حالاتو له موجودیت سره د څو ورځو له مخی د کوم قوم په کومو جرائمو کښی د سزا له نه مبتلا کیدلو او سم د لاسه د دوی په عذاب له نه آخته کیدلو څخه څرنگه دغسی استدلال کیدی شی چه گواکی (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالیٰ په نزد غوره دی. که نه الله تعالیٰ به د یوی کړی له مخی هم ورته مهلت نه ورکاوه.

پاتی شوه دغه خبره چه پاک الله انسان د پیدائښت له ابتداء څخه ولی داسی نه دی پیدا کړی چه دی طبعاً د ناکارو کارونو په لوری قطعاً نه ورتلی او په دی ډول (طریقه) سره دی فطرتاً مجبور کیده چه د نیکی او ښیگنی څخه ئی ماسواء بل هیڅ شی نه شوی غوره کولی؟ که په غور او دقت سره وکتل شی نو د دی سوال مطلب دا دی چه: انسان ولی په داسی یوه صورت سره نه دی پیدا کړی شوی چه انسان نه وی؟ یا خو د ځښتی او تیږی (گټی) په شان جوړ شوی وی چه له ادراک او شعور او کسب او اختیار څخه بیخی تش او عاری وی یا د سپیو، خرو، آسونو او

نورو ساکښانو (ذی روحو) په شان لږ څه جزوی احساس او شعور لرونکی حیوان وی چه له ازله تر ابده پوری د خپلو مخصوصو او متشابه ؤ افعالو او احوالو په محدودو دایرو کښې چورلیدی، یا ئې ورته ډیر زیات عزت او کرامت ور په برخه کړی وی او د ملائکو په ډله کښې ئې شامل کړی وی چه هغو یوازی د طاعت او عبادت په غوره کولو کښې مجبول او مطفور دی. الحاصل دغه د کلی ادراکاتو او عظیم الشان کسبی تصرفاتو لرونکی ترقی او په مخ تلونکی نوع له سره د شتوالی په ډګر کښې نه دروله کیده.

زه پوهیږم چه هیڅ یو انسان به چه په لوړ غږ سره د خپل شرافت او کرامت دعوی کوی داسی جرائت ونه کړی چه بیخی د خپلی نوعی له وجود څخه مخالفت وکړی، بیا که د انسانی نوعی پیدا کول له دغو عقلی او عملی قوتونو او د کسب او اختیار له آزادی سره د عالم د نظام د تکمیل له پاره ضروری وی، نو د دی تکوینی نظام د آثارو او نتائجو قبلول هم ضروری دی دا څرنګه کیدی شی چه د ژوندانه په مادی او معاشی شعبو کښې انسانو ته د عقلی او کسبی روحانیت په میدانونو کښې د همغه زړه، دماغ، کسب او اختیاری قوت لرونکی انسانان ګرد (تول) سره د یوی سمی او صافی لاری په تللو مجبور شی او هیڅ یو له دوی څخه داسی قدرت او حق ونه لری چه یو قدم دی خوا او هغی خوا وړاندی یا وروسته کیږدی

که د عالم په مجموعه کښې د انسانی نوعی موندل په خپل موجوده حقیقت سره ضرور دی نو د نیکو او بدو له اختلافه هم لا بدی ده او د هم دغه اختلاف وجود د هم دی خبری لوی دلیل دی هر هغه فعل چه واقع کیږی ضروری نه دی چه د الله تعالیٰ په نزد دی غوره هم وی که نه د مختلفو او متضادو افعالو په موجودیت کښې به د دی خبری تسلیم ضروری وی چه مثلاً خوش اخلاقی هم د الله تعالیٰ خوښه ده او بد اخلاقی هم، ایمان راوړل ئې هم خوښ دی او بی ایمانی هم، چه دا صراحتاً باطل دی. بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو د انسان خلقت به ئې داسی کاوه چه ګرد (تول) به سره د نوی لاری پر تللو مجبور وو لیکن کله چه داسی نه ده واقع شوی نو هم دغه بالغه حجت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چه ﴿ لَوْشَآءَاللهُ مَآأَشْرَكْنَا ﴾ الآیة - په ویلو سره په الٰهی مشیت او رضاء کښې د تلازم اثبات کوی. څکه چه د دومره شدیدو اختلافاتو له موجودیت سره د دوی له اصوله سره موافق د دی خبری منل لازمیږی چه مثلاً خالص توحید هم د الله تعالیٰ په نزد صحیح او مرضی دی او د هغه نقیض جلی شرک هم، وقس علیٰ هذا له دغو دلائلو څخه ثابته شوه چه د مشرکانو دغه استدلال چه ﴿ لَوْشَآءَاللهُ مَآأَشْرَكْنَا ﴾ الآیة - خوشی لغو او چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ یو داسی برهان او علمی اصول له هغوی سره نشته چه هغه د عاقلانو په مخ کښې وړاندی کړی شی او یوائځی اتکلی غشی او تخمینی خبری دی چه د الله تعالیٰ بالغه حجت پری تردیدوی چه د هغه په لوری په ﴿ فَلَوْشَآءَلَهَدٰىكُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ کښې اشاره فرمایلی ده، یعنی انسانی فطرت داسی نه دی پیدا کړی شوی چه ګرد (تول) سره سم د هدایت پر لاره برابر لاړ شی، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادی ور په برخه فرمایلی ده چه د هغی اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو څکه لازم دی

چه د دی آزادی د استعمال په وخت کښی لاری مختلفی وی، څوک په نیکی پسی مندی ووهی او څوک د بدی په لوری وځغلی، یو د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی مظهر وګرځی او بل د ده د قهر او غضب مورد شی، په دی ډول (طریقه) سره هغه آخری مقصد چه د کائناتو خالق د دی عالم د پیدا کولو څخه اراده فرمایلی ده یعنی د خپل جمالی، او جلالی صفاتو اظهار علی الوجه الاتم سره، پوره شو ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ که نه چه ګرد (تول) عالم پر یوه حال فرض کړ شی نو د څینو الهٰی، صفاتو اظهار به ممکن کیده او د څینو نورو د ظهور له پاره به هیڅ یو ځای او محل نه پاتی کیده تر دی ځایه پوری هر څه چه مونږ ولیکل هغه پر دغه تقدیر وو چه د مشرکانو ﴿ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا ﴾ له قوله څخه دا غرض ؤ چه دوی د خپلو کفریاتو او خرافاتو د استحسان اثبات پسی لویدلی وو، لکه چه د دوی له احوالو څخه ظاهر دی، که د دی کلام ځنی د دوی مقصد یواځی معذرت وی یعنی چه الله تعالیٰ د هر شی اراده فرمائی همغسی پر مونږ باندی کوی، ښه وی که خراب په هر حال د ده په مشیت سره دی نو بیا ولی انبیاء او رسولان زمونږ سره د الله تعالیٰ د مشیت په مقابل کښی مزاحمت کوی؟ او ولی مو د الله تعالیٰ له عذابونو څخه ویروی؟ نو د هغه ځواب دا دی چه: د هغه پاک الله په اراده سره چه تاسی د دی شنیعو افعالو مرتکب او مکتسب کیږئ نو د هغه په مشیت سره انبیاء او رسل علیهم السلام هم ستاسی مزاحمت کوی، او همغه مشیت دی چه ستاسی له مکتسباتو سره مناسب عذاب درلیږی، څرنګه چه الله جل جلاله پخپل قدرت سره مار پیدا کړی دی، همغسی ئی د مار چیچلی په حق کښی د ربړیدلو یا مړ کیدلو اثر هم مرتب کړی دی که د مار په چیچلو کښی د مار خوړلی فعل او اختیار څه مداخله کړی وی او که ئی نه وی کړی، هم داسی ستاسی په شرک او کفر کښی دائمی هلاکت، او په ایمان او صالح عمل کښی د ابدی سعادت تاثیر آچول هم د همغه الله جل جلاله د قدرت او مشیت کار دی چه له هغه ځنی د ګردو (تولو) اسبابو او مسبباتو د سلسلی تخلیق شوی دی که چیری تاسی د خپلو مشرکانه ؤ اطوارو سره احتجاج کولی شئ! نو د رسولانو ارسال او د عذاب انزال او نور ځنی په بیرته ګرځیدلو کښی د الله تعالیٰ د مشیت په عمومیت ګرد (تول) امر هم د هغه مشیت د کار فرمایلو نتیجه وګڼئ!، او د الله تعالیٰ بالغه حجت تمام وبولئ! بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو تاسی ګرد به ئی د هدایت په سمه لاره برابر کړی وی لیکن الله تعالیٰ ستاسی د سوء استعداد لامله (له وجی) داسی اراده ونه فرمایله، آخر ستاسی له بده اختیاره هغه افعال چه صادر شوی دی د هغه طبیعی اثر د عذاب په صورت هرومرو (خامخا) مرتب کیدونکی دی (العیاذ بالله)

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ الَّذِيْنَ يَشْهَدُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَا ۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَالَّذِيْنَ

لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) راولئ شاهدان خپل هغوى چه شاهدى وركوى دوى (په دى) چه بيشكه الله حرام كړى دى دا شيونه، نو كه شاهدى وركړه دوى نو ته شاهدى مه وايه له دوى سره (مه ئى قبلوه اعتبار پرى مه كوه !) او مه كوه متابعت د آرزوګانو (خواهشونو) د هغو كسانو چه نسبت د دروغو كوى آيتونو (احكامو) زمونږ ته او د هغو كسانو چه نه راوړى ايمان (نه كوى يقين) په آخرت باندى حال دا چه دوى له ربه خپله سره برابروى (نور شيان په عبادت كښى)

تفسير: يعنى عقلى دليل خو پاس معلوم شو اوس كه پر دغه له خپله ځانه جوړ كړى تحريم باندى تاسى كوم نقلى دليل لرئ نو هغه راوړئ!، آيا له تاسى سره داسى شاهدان موجود دى؟، چه داسى بيان وكړى، چه هو! د دوى په مخ كښى پاك الله دغه شيان حرام كړى وو، ظاهره ده چه داسى واقعى شاهد چيرى پيدا كيدى شى؟ او كه دوه ، څلور داسى ګستاخ، سپين سترګى او بى حياء كسان د داسى شاهدى وركولو دپاره چمتو (تيار) هم شى نو د داسى كسانو شاهدى ته له سره غوږ مه ږدئ!، او مه د دوى د خواهشونو څه پروا كوئ. تر دى ځايه پورى د هغو شيانو بيان ؤ چه مشركانو پخپله رأيه او هوا او هوس حرام كړى وو بيا د هغو له پاره ئى له خپله ځانه حيلى، پلمى (بهانى) او باطله عذرونه وړاندى كول، وروسته له دى نه هغه شيان بيانيږى چه د پاك الله له خوا حرام شوى دى او له پخوا راهيسى يى تل حرام ګڼلى او حرام پاتى دى ليكن دغه مشركان پكښى مبتلا دى.

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه راشئ! چه زه ولولم (در واوروم) هغه چه حرام كړى دى رب ستاسى پر تاسى باندى چه شريكان مه نيسئ تاسى له دغه (الله) سره هيڅ شى، او (نيكى كوئ تاسى) له مور او پلار سره په نيكى كولو سره او مه وژنئ تاسى اولاد خپل له (ويرى د فقر او) خوارى نه، مونږ رزق (روزى) دركوو تاسى ته او هم دى ته،

تفسير: عربيانو به د مفلسى لامله (له وجى) ځينى وختونه خپل اولادونه وژل او ويل به ئى چه

مونږ پخپله خواږه نه مومو نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک ور برابر کړو او وربانديوئی خورو؟. نو ځکه فرمائی رزق ورکونکی خو پاک الله دی چه تاسی او هم ستاسی اولادی او هم نورو مخلوقاتو ته ئی ورکوی، په بل ځای کښی د «املاق» په ځای «خشية املاق» فرمايلي دی يعنی د مفلسی له ويری به ئی هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وی چه اوس مفلسان نه دی مگر ويريږی کله چه مو آل او عيال زيات شی نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پيدا کوو؟. څرنگه چه پخوانی طبقی ته پخوا له عياله د خپل ځان د دودی فکر او سخته انديښنه پيدا شوی وه او دوهمه طبقه د عيال ډيروالی پريشانه کړی وه، ښائی له هم دی کبله (وجی) ئی دلته له «من املاق» سره ﴿نَرۡزُقُكُمۡ وَإِيَّاهُمۡ﴾ او په هغه آيت کښی ئی له «خشية املاق» سره (نرزقهم واياكم) ارشاد فرمايلی وی والله اعلم.

تنبيه : په قرآن کريم کښی دری ځايه په توحيد پسی د والدينو احسان متصل راغلی دی له دی جهته لکه چه پروردگار حقيقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسی مجازاً مور او پلار هم د ولد حامی، مربی او روزونکی دی. نو ځکه د خالق جل وعلیٰ شانه د توحيد او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کښی له گردو (ټولو) نه پخوا او زيات د مور او پلار حقوق او خدمت دی.

حضرت وائی که جنت د چا په کار وی ـ د مؤمنو تر پښو د مور او پلار وی
ځان دی خاوری کړی د دوی تر قدمونو ـ که د چا د جنت عيش گلزار په کار وی

وَلَا تَقۡرَبُواْ ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَۖ

او مه نژدی کيږئ، فواحشو (بی حيائی، ناکارو کارونو) ته هغه چه ښکاره وی له دی (فواحشو) او هغه چه پټ وی،

تفسير: له «مه نژدی کيږئ» څخه ښائی دا مراد وی چه د داسی کارونو له مباديو او وسائلو څنی هم ځان ژغورل (بچ کول) په کار دی. مثلاً همغسی چه له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (بچ کوئ) ، له بدو کتلو، بد ليدلو بد ويلو، بد کولو څنی هم اجتناب او پرهيز په کار دی.

وَلَا تَقۡتُلُواْ ٱلنَّفۡسَ ٱلَّتِي حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلۡحَقِّۚ

او مه وژنئ تاسی نفس هغه نفس چه حرام کړی دی الله (وژل ئی) مگر (وژنئ ئی) په حقه سره

تفسير : د «الا بالحق» استثناء ضروری وه ځکه چه د «قاتل العمد» او «زانی المحصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل پکښی داخل دی لکه چه په صحيحو احاديثو کښی د هغو تصريح وارده

شوی ده، او مجتهدینو، ائمه ؤ هم پری اجماع فرمایلی ده.

ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۵﴾

دا (خلور نهی او یو امر) حکم کړی دی الله تعالیٰ تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه عقل وچلوئ (پکښی) تاسی.

تفسیر : له دی آیت څخه د دی ګردو (تولو) شیانو حرمت ثابت شو: (۱) شرک بالله (۲) له مور او پلار سره بدسلوکی (۳) قتل الاولاد. (٤) د بی حیایی ګرد (تول) کارونه مثلاً زنا او نور (٥) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم (پلار مړی) ته مګر (ورنژدی شئ) په هغی طریقی سره چه هغه ډیره ښه وی تر هغه پوری چه ورسیږی دغه یتیم قوت (ځلمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مړی) په مال کښی بی ځایه تصرف حرام دی، هو! په بهتری او مشروعی طریقی او احتیاط سره د یتیم په مال کښی د ده «ولی» او «وصی» تصرف کولی شی هر کله چه یتیم ځلمی او قوی شو او د خپلو کارونو د سنبالولو اهل وګرځید، نو مال دی ور وسپارل شی.

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا

او پوره کوئ تاسی پیمانه او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږ تکلیف هیڅ نفس ته مګر په اندازه د توان (طاقت) د هغه

تفسیر : یعنی د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په ځای راوړلو کښی کوښښ وکړئ او په هم دغو تاسی مکلف یئ، الله تعالیٰ هیچا ته د ده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوی.

وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوْا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى

او کله چه خبری کوئ تاسی (په کوم شی کښی) نو حق (رښتیا) ووایئ اگر که وی (مقول له یا مقول علیه) خاوند د خپولی (هم)،

تفسیر: یعنی ښائی د هیڅا قرابت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه گرځی.

وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوْا

او په عهد د الله وفا کوئ تاسی،

تفسیر : ښائی د الله تعالیٰ په اوامرو او نواهیو باندی په کلکی عقیدی سره عمل وکړئ! که د الله تعالیٰ په نامه نذر پر ځان ومنئ! یا قسم وخورئ!، ښائی چه هغه پر ځای کړئ! ولی په دی شرط سره چه په کومی نامشروعی خبری نه وی.

ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿١٥٢﴾ وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا فَاتَّبِعُوْهُ ۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيْلِهٖ

دا (دری امرونه یوه نهی) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په هغه سره له پاره د دی چه پند واخلئ تاسی! او (حکم کړی دی الله چه) په تحقیق دغه (د دی سورت ذکر شوی احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسی د دغی (لاری)، او مه کوئ متابعت د (نورو کږو) لارو نو تار په تار به کړی (دغه متابعت) تاسی له لاری (سمی) د الله نه (چه د وحی اتباع او د برهان اقتفاء ده)،

تفسیر: یعنی د پورتنیو مذکوره احکامو تعمیل او د الله تعالیٰ د عهد عملاً او اعتقاداً پوره کول، هم دغه سمه لاره (صراط المستقیم) ده، چه د هغی د طلب تلقین د (الفاتحه) په سورت کښی په «اهدنا الصراط المستقیم» سره شوی دی، دغه لاره تاسی ته درښوولی شوی ده، اوس پر هغی سم برابر تلل ستاسی کار دی، هر خوک چه پرته (علاوه) له دی لاری تگ وکړی نو د الله تعالیٰ له لاری ځنی بی لاری او گمراه کیږی.

تنبیه: له عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه روایت دی چه دغه دری مذکوره آیتونه چه په لسو احکامو مشتمل دی له محکماتو څنی دی چه په هیڅ شریعت کښی ئی نسخ نه ده راغلی.

ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْٓ اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَّهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٥٤﴾

دا (اتباع د سمی لاری) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه ځان وساتئ تاسی (له ګمراهی نه). پس (له دی نه دا واورئ چه) ورکړی ۇ مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) دپاره د تمام (پوره کولو د نعمت) پر هغه چا باندی. چه نیکی کوی او (دپاره د بیان او) تفصیل د هر (دینی) شی او (دپاره د) هدایت او رحمت دپاره د دی چه دوی په ملاقات د رب خپل ایمان راوړی.

تفسیر : معلومیږی هغه احکام چه پاس له ﴿ قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ ﴾ ښخه تر دی ځایه پوری مونږ ته آورولی شوی دی، دغه همیشه جاری او ګرد (تول) انبیاء علیهم السلام او شرائع پری متفق وو، وروسته الله تعالیٰ پر موسیٰ علیه السلام تورات نازل کړ چه شرعی احکام پکښی په زیات تفصیل سره مندرج وو د تورات له اعطاء ښخه وروسته د هغی زمانی پر نیکی کوونکو باندی الله تعالیٰ خپل نعمتونه پوره او کامل کړل، د هر یوه ضروری شی احکام ئی په شرح او بسط سره بیان وفرمایل او د هدایت او رحمت وروونه ئی مفتوح کړل تر څو خلق پری په ښه شان سره وپوهیږی او پری عمل وکړی او له خپل الله تعالیٰ سره د ملاقات پوره یقین حاصل کړی.

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿١٥٥﴾

او دا (قرآن یو) کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه مبارک (برکتناک ډیر ګټور) دی نو متابعت وکړئ تاسی د دغه (قرآن) او وویریږئ (له عذابه او ځان وساتئ له مخالفته ئی) له پاره د دی چه په تاسی رحمت وکړ شی.

تفسیر: یعنی تورات خو همغسی محترم کتاب ۇ چه ۇ، لیکن دا عظیم الشان قرآن خو داسی یو مقدس او لوی کتاب دی چه پخپل روښان هدایت او ظاهری او باطنی حسن او جمال او کمال سره ستاسی په مخ کښی ځلیږی د ده د محاسنو او فضائلو او کمالاتو په نسبت څه ولیکل شی.

د لمر دليل پخپله لمر دی د پاک قرآن د ظاهری او باطنی برکاتو او صوری او معنوی کمالاتو په نسبت بی اختیاره د هر چا له خولی څخه داسی د تعریف او ستاینی الفاظ راوځی:
(ډیری ښیگڼی (فایدی) لری، محمدی پاک قرآن ، د زړو سرور، د سترگو نور، معنی صورت ئی روښان)
اوس ښی او کیڼ ته د کتلو هیڅ ضرورت نه دی پاتی، که څوک غواړی چه د الله تعالیٰ، له رحمت څخنی زیاته حصه او پوره برخه واخلی نو پر دغه آخری او مکمل کتاب باندی دی عمل وکړی! او له پاک الله څخنی دی وویریږی! او زیار (کوشش) دی وکاږی! چه د دی کتاب د هیڅ یوی برخی څخه مخالفت ونه کړی.

أَن تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أُنزِلَ ٱلْكِتَٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمْ لَغَٰفِلِينَ ﴿١٥٦﴾

(او نازل کړی ۋ مونږ دا کتاب لپاره د دی) چه و (نه) وایئ (ای عربو په قیامت کښی) بیشکه خبره دا ده چه نازل کړی شوی ۋ کتاب پر دوو طائفو (یهودو او نصاریٰ ۋ) پخوا له مونږه او بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوی څخه غافلان (ناپوهان چه زمونږ په ژبی نه ۋ).

تفسیر : یعنی د دی مبارک کتاب لوی قرآن له نزوله وروسته د عربو امیانو ته د داسی وینا موقع نه ده پاتی شوی چه هغه پخوانی آسمانی کتابونه چه د الله تعالیٰ پر شرائعو مشتمل دی او پخوا له دی نه نازل شوی دی زمونږ له علم او پوهی سره سم په هغو دواړو فرقو یهودانو، نصرانیانو باندی نازل شوی دی چه هغه خلق ئی پخپلو منځونو کښی سره لولی او لولوی ئی او ځینو د هغو ترجمه په عربی سره هم کوله. مثلاً ورقه بن نوفل او نور له ډیری مودی راهیسی په دغه شوق، رغبت، فکر او اندیښنه کښی مشغول او لگیا وو چه عرب یهود کړی یا ئی نصرانی وگرځوی. مگر مونږ د دوی له هغو تعلیماتو، تدریساتو ښوونو او ویناؤ سره هیڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو)، بحث په دی کښی نه دی چه کوم شی چه یهودان او نصرانیان لولی او لولوی ئی تر کومی اندازی پوری پخپل اصلی سماوی صورت محفوظ پاتی دی بلکه یواځی مقصود هم دغومره دی چه د دی شرائعو او کتابونو اصلی مخاطبان فقط بنی اسرائیل ۋ اگر که د هغو د تعلیم ځینی اجزاء لکه د توحید او دینی اصولو دعوت د خپلی پراختیا او تعمیم په اثر له بنی اسرائیلو څخه ماسواء د نورو اقوامو په حق کښی هم عام شوی وی او سره له دی کوم شریعت او سماوی کتاب چه په مجموعی هیئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وی، که د هغه له درس او تدریس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندی یو غیور او

ځان باندې ځانمنني قوم څه علاقه او اړه (مجبوري) ونه لري څه مستبعد نه دي، نو ځکه دوی ویلی شوی چه کوم آسمانی کتاب او شریعت زمونږ په لوری نه دی راغلی، او مونږ له هغو شرائعو سره چه د بل کوم مخصوص قوم له پاره لیږلې شوی دی. دومره علاقه نه لرو نو بیا به مونږ د شرائعو پر ترک ولی ماخوذ کیږو! مګر نن دوی ته د داسی حیلو او پلمو (تدبیرونو) کولو موقع نه ده پاتی، د الله تعالیٰ حجت د ده د روښان کتاب د عمومی هدایت او رحمت باران مخصوصاً د دوی پر کورونو نازل کړی شوی دی، تر څو دوی پخپله هم تری ړومبی مستفید شی او بیا دا د الله تعالیٰ امانت او رحمت تمام سور تور زیر سپین نسلونو او تکمو او د مشرق، لمرخاته، مغرب، لمر پریواته، شمال، ښی، او جنوب، سهیل ګردو (تولو) هستیدونکو ته په ډیر احتیاط او حفاظت سره ورسوی، ځکه چه دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک له پاره نه دی لیږلی شوی، او د ده مخاطب ګرد (تول) جهان دی لکه چه د الله تعالیٰ په فضل او توفیق د عربو په وسیله د ملک العلام دغه آخری او عام پیغام د دنیا تولو ځایونو ته تبلیغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علیٰ ذلک.

اَوْتَقُوْلُوْا لَوْ اَنَّاۤ اُنْزِلَ عَلَیْنَا الْكِتٰبُ لَكُنَّاۤ اَهْدٰى مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَیِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ ۚ

یا چه و (نه) وایئ (ای عربو په قیامت کښی) که وی مونږ چه نازل کړی شوی وی پر مونږ باندی کتاب (لکه چه په دوی نازل شوی دی) نو هرومرو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکی له دوی نه نو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حجت ښکاره (عربی قرآن) له رب ستاسی او هدایت او رحمت (له جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوئ د ده)

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو د احوالو له اوریدلو څخه ښائی ستاسی په زړونو کښی داسی یو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پیدا شوی وی که پر مونږ باندی د الله تعالیٰ کتاب نازل شوی وی، نو مونږ به له نورو ځنی زیات عمل پری کاوه او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالو آثار ورښوول، نو ځکه تاسی ته له هغوی ځنی ډیر ښه کتاب درکړ شو. څو اوس په علم الشهود سره هم وګورو چه څوک ښه عمل پری کوی؟ او خپل محاسن ښوولی شی؟.

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰیٰتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ؕ سَنَجْزِی الَّذِیْنَ یَصْدِفُوْنَ عَنْ اٰیٰتِنَا سُوْٓءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوْا یَصْدِفُوْنَ ﴿۱۵۷﴾

نو څوک دی زیات ظالم (یعني نشته لوی ظالم) له هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په آیتونو د الله او څنګ کوی (ګرځی) له دی (آیتونو) څخه، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چه څنګ کوی ګرځی دوی له آیتونو زمونږ څخه سخت عذاب په سبب د دی چه وو دوی چه څنګ به ئی کاوه (ګرځیدل به له حق څخه).

تفسیر: اوس که وروسته د داسی روښان او بی مثاله کتاب له درتللو څخه څوک چه د ده آیتونو ته د دروغو نسبت وکړی یا ئی له قبلولو څخنی غاړه وغړوی یا د نورو مخه ونیسی چه پری ایمان رانه وړی نو له ده څخنی لوی ظالم به بل نه وی.

تنبیه : د ﴿ وَصَدَفَ عَنْهَا ﴾ دوه معناګانی له اسلافو څخنی منقولی دی «امتناع» او «اعراض» دلته مغفور شیخ الهند د «اعراض» معنی غوره کړی ده.

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِىَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِىَ بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ ۗ يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ ءَايَٰتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَٰنُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِىٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا ۗ قُلِ ٱنتَظِرُوٓا۟ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

نه کوی انتظار دوی (د هیڅ شی) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (پرښتی د موت یا د عذاب) یا راشی (عذاب د) رب ستا یا راشی څینی دلائل (د قدرت) د رب ستا (چه علامی د قیامت دی): په هغه ورځ کښی چه راشی څینی دلائل د (قدرت) د رب ستا نه به رسوی فائده (نفع) هیڅ نفس ته ایمان راوړل د ده چه نه وی دا نفس چه ایمان ئی راوړی وی پخوا (له دی نه) یا (نه وی) چه کسب ئی کړی وی په ایمان خپل کښی څه خیر (نیکی)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه انتظار کوئ تاسی بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له لوری د هدایت معین حد پوره شو، انبیاء علیهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول او آسمانی کتابونه راښکته شول: تر دی چه د پاک الله وروستنی کتاب هم راغی

نو بیا هم ئې دوی نه قبلوی نو ښائی چه دوی دی خبری ته سترګی په لاری ناست وی چه پخپله پاک الله یا پرښتی راشی، یا د قدرت کومه لویه علامه (لکه قیامت یا کوم بل لوی دلیل) ښکاره شی. نو باید پوه شئ چه د قیامت له علائمو څنی یوه علامه دا هم ده چه د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ایمان راوړل او نه د عاصی توبه کول معتبر دی. د صحیحینو احادیث دا راښیی چه دغه علامه د مغرب له لوری د لمر ختل دی یعنی کله چه د پاک الله اراده د دنیا په ختمولو باندی وشی او د موجوده عالم نظام سره ګډوډ او ویجاړ کړ شی نو د موجوده طبیعی قوانینو په خلاف به ډیر عظیم الشان خوارق او لوئی بی مثاله او بی ساری پیښی واقع شی چه د هغو له جملی نه یوه دا ده چه لمر به د مشرق په ځای له مغربه راښرګند شی، غالباً له دی مقلوبی حرکت او قهقری رجعت څخه به په دغه لوری اشاره مقصود وی چه د هغو قدرتی قوانینو او طبیعی نوامیسو (چه د دنیا په پخوانی نظم او نسق کښی سره بوخت او لګیا وو) میعاد ختم شوی دی او د «شمسی نظام» د ګډوډ او لاندی باندی کیدلو وخت رارسیدلی دی، ګواکی له هغه وخت راهیسی د «عالم الکبیر» یعنی د دنیا د څنکدن او نزعی وخت شروع کیږی، او همغسی چه (عالم الصغیر» یعنی د انسان د څنکدن په وخت کښی ایمان او توبه نه قبلیږی ځکه چه هغه توبه چه فی الحقیقت واقعی او اختیاری توبه نه وی. هم داسی د «مغرب له خوا د لمر ختلو» څخه وروسته به د ګرد (تول) عالم په حق کښی هم دغه حکم وی چه د هیچا ایمان او توبه به معتبره نه وی، په ځینو روایاتو کښی د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځینی نوری علامی هم بیانی شوی دی مثلاً «خروج الدجال خروج الدابه» او نور. د دی روایاتو څخه داسی مطلب ښرګندیږی: کله چه د دغو علائمو ګرده (توله) مجموعه متحققه شی او دغه هلته کیدی شی چه «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شی نو د توبی ور تړل کیږی او بیل بیل پر هره علامه باندی دا حکم نه دی متفرع. زمونږ د زمانی ځینو ملحدانو چه هری یوی فوق العاده واقعی ته د استعاری په رنګ ورکولو سره عادی دی دوی د «طلوع الشمس من المغرب» د استعاری جوړولو په فکر کښی هم دی. غالباً د دوی په فکر کښی به د قیامت راتګ هم تش یو دول (طریقه) استعاره وی. (العیاذ بالله!)

تنبیه : دا چه فرمائی «راشی پرښتی یا راشی رب ستا» د دی تفسیر په دویم جزء د بقرة په (۲۱۰) آیت (۲۵) رکوع کښی د ﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ ﴾ الآية - کښی تیر شوی دی، هلته دی ولوستل شی! او د ﴿ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا ﴾ د جملی عطف پر ﴿ آمَنَتْ مِن قَبْلُ ﴾ دی. او د عبارت تقدیر د ابن المنیر رحمة الله علیه او نورو محقیقنو رحمهم الله په نزد داسی دی:

«لا ینفع نفسا ایمانها او کسبها خیرا لم تکن امنت من قبل او لم تکن کسبت فی ایمانها خیراً» یعنی هغه چه لا له پخوا ئی ایمان نه وی راوړی په هغه وخت کښی به ئی ایمان نه نافع کیږی او هغه چه لا له پخوا ئی د خیر کسب نه وی کړی، د ده د خیر کسب به نافع نه وی یعنی توبه ئی نه قبلیږی.

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ ۚ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

بيشكه هغه كسان چه تار په تار كړى ئى دى دين خپل (چه ځينى ئى منى او ځينى ئى نه منى) او شول دوى فرقى فرقى نه ئى ته له دوى نه په هيڅ شى كښې (يعنى هيڅ تعرض ورته مه كوه!)، بيشكه هم دا خبره ده چه امر (كار) د دوى (سپارلى شوى دى) الله ته بيا به خبر كړى (الله) دوى په هغه چه وو دوى چه كول بې ئى.

تفسير: په پخوانى ركوع كښې ئى له ﴿ قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ ﴾ الآية ـ ځخه دير احكام بيان او ارشاد كړل : ﴿ وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ﴾ يعنى صراط المستقيم د دين سمه لاره هميشه هم دغه يوه لاره ده، كه څوک له هغى سمى لارى ځخه وښوئيږى نو د گمراهى لارى ډيرى دى، تول انبياء او مرسلين عليهم السلام د اصولو له حيثه پر همغى يوى لارى تللى دى او خلقو (وگړو) ته ئى دعوت (بلنه) كړى ده (﴿ شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ۖ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ﴾ (۲٥) جزء د الشورى (۱۳) آيت (۲) ركوع) د دين په اصولو كښې دوى يو له بل سره هيڅ تفريق نه لرى، د زمان او مكان او خارجى احوالو له اختلافه هغه تفاوت چه په شرعى فروعو كښې شوى دى هغه تفرق نه دى بلكه د يوه واحد او مشترک مقصد د وصول له پاره د هر وخت سره مناسب په رنگ كښې د ذرائعو تنوع ده. له هغه دين سره چه پخوانيو انبياؤ عليهم السلام راوړى ؤ د موسىٰ عليه السلام كتاب هم مخالفت نه دى كړى بلكه تورات د هغه د تكميل او تفصيل په مقصد نازل شوى دى له گردو (تولو) ځنى په آخر كښې قرآن كريم نازل شو چه د تولو پخوانيو كتابونو متمم او مصدق او د هر راز (قسم) علومو او معارفو محافظ او معلم دى. ضمناً ئى له دى كتابونو ځنى د اعراض كوونكو حال بيان كړ، او په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ ﴾ سره ئى بيا اصل مطلب ته رجوع وكړه، يعنى د الهٰى دين لاره (صراط المستقيم) يوه ده. هغه كسان چه د دين په اصل كښې تفرقه پيدا كوى، او په خپل سر بيلى بيلى لارى راباسى، او د گوند (ډله) او گوند بازى (ډله بازى) په بلا آخته كيږى، كه دوى يهوديان وى يا نصرانيان يا هغه د اسلام مدعيان چه په مستقبل كښې د دينى عقائدو د ځادر ځيروونكى دى، له دغو خلقو سره ستاسى هيڅ غرض او كار نشته. دا گرد (تول) په ﴿ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ﴾ كښې داخل دى تاسى له دوى ځنى د برائت او بيزارى اعلان وكړئ، او د پاک الله په همغسى سمى صافى لارى (صراط المستقيم)

باندی تینګ رهی (روان) اوسیږ! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپاریږ! الله تعالیٰ به په دنیا یا په آخرت کښی دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتائج ورڅرګند کړی. (چه انتقام تری آخلی په دنیا کښی او که آخرت ته ئی پریږدی او که توبه پری باسی) حضرت شاه صاحب د «فرقوا دینهم» په توضیح کښی فرمائی «هغه» خبری چه د باور کولو دی (لکه د دین اصول) نه ښائی چه په هغی کښی فرق وکړ شی! او هغه چه د کولو دی (لکه د دین فروع) که د هغوی طریقی متعددی وی نو بدی نه دی

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۱۶۰﴾

هر هغه چه راتله ئی وکړه په یوه نیکی نو ده ته ده (جزا د) لسو (نیکیو په) مثل د هغی (نیکی) او هر هغه څوک چه راتله ئی وکړه په بدی نو سزا نشی ورکولی (ده ته) مګر په مثل د همغی (بدی) او په دوی به ظلم ونه کړی شی (په تنقیص د ثواب یا په تزئید د عقاب)

تفسیر : په ﴿ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴾ کښی د دوی د شنیعو اعمالو په مجازاتو تنبیه شوی ده او د هر نیک او بد د عمومی مجازاتو قانون ئی هم ورسره راښوولی دی چه د نیکی بدل لږ تر لږه لس چنده او د بدی بدل زیات له زیاته سم له هغه سره دی، یعنی هر هغه څوک چه یوه نیکی وکړی نو لږ تر لږه به د همغی نیکی په شان د لسو نیکیو ثواب ئی ور په برخه شی او زائد ثواب ئی حد او اندازه نه لری ﴿ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾ او هغه چه د یوی بدی مرتکب شی، نو د همغی بدی له پاره کومه سزا چه مقرر ده پر هغی به زیادت ونه شی، هو! د تخفیف یا د بیخی معافیدلو امید او توقع ئی شته. او پاک الله مختار دی بیا چیری چه رحمت دومره ډیر وی نو هلته له سره د ظلم امکان نشته.

قُلْ اِنَّنِيْ هَدٰىنِيْ رَبِّيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۚ دِيْنًا قِيَمًا مِّلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۶۱﴾

ووایه (ای محمده! دغو متفرقانو ته) بیشکه زه هدایت (ښوونه) کړی ده ماته رب زما لاری سمی برابری ته دین صحیح برابر، ملت (دین) د ابراهیم حال

دا چه حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته او د واحد الله خالص بنده ؤ) او نه ؤ له مشرکانو (لکه چه مشرکان وائی).

تفسیر : یعنی تاسی په دین کښی ځومره لاری چه غواړئ، جوړی ئی کړئ!، او ځومره معبودان چه دروئ، وئی دروئ!، ماته خو زما پاک الله: صراط المستقیم برابره لاره راښوولی ده او هغه د خالص توحید او کامل تفویض او توکل داسی سمه صافه لاره ده چه پری لوی موحد او د پیغمبرانو لوی پلار ابراهیم خلیل الله په ډیر قوت او خلوصیت سره تللی دی، چه د ده نوم نن هم په تولو عربو او گردو (تولو) سماوی ادیانو کښی په ډیر عظمت او احترام سره یادیږی.

قُلۡ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

ووایه (ای محمده) دوی ته بیشکه لمونځ زما او قربانی زما او (طاعتونه د) ژوندون زما او مرگ زما (پر صالح عمل) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د تولو عالمیانو (د جهان) دی نشته هیڅ شریک ده لره (په دغو تیرو عبادتونو کښی) او په هم دی (توحید) امر (حکم) کړی شوی دی ماته او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړی ایښودونکو) ښخه یم.

تفسیر : په دی آیت کښی د توحید او د تفویض د خورا (ډیر) لوړ مقام سراغ او پته ورکړی شوی ده، چه پر هغه زمونږ سردار او بادار محمد مصطفیٰ صلی الله علیه و آله وسلم فائز او کامیاب شوی دی، د لمانځه او د قربانی له ذکره په خصوصیت سره د هغو مشرکانو تردید بالتصریح وشو چه بدنی عبادت او قربانی به ئی د غیر الله په نامه کوله. تول مفسرین د ﴿وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾ مطلب داسی آخلی چه د دی محمدی امت په اعتبار دوی له اول المسلمین ځنی دی. لیکن د «جامع ترمذی» د دی حدیث په مطابق: «کنت نبیا و آدم بین الروح والجسد» محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اول الانبیاء دی، نو د ده په اول المسلمین توب کښی څه شبهه کیدی شی؟ بلکه نشی کیدی. (برسیره پر دی ممکن دی چه دلته زمانی اولیت نه وی مراد، بلکه رتبی تقدم مراد وی. یعنی زه د گرد (تول) جهان د فرمانبردارانو په صف کښی اول لمبر او له گردو (تولو) ځنی وړاندی یم. ښائی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه پخپلی ترجمی کښی د «زه له گردو (تولو) ځنی پخوانی فرمانبردار یم» په ځای «له گردو (تولو) ځنی اول فرمانبردار یم» په لیکلو سره په هم دی لوری اشاره فرمایلی وی، ځکه چه د محاوری په اعتبار له دی تعبیر ځنی رتبی اولیت ډیر ښه ځرگندیږی). والله اعلم.

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْ رَبًّا وَّهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ؕ

ووايه (اى محمده! دوى ته) آيا بى له الله غواړم زه بل رب (پالونكى؟ بلكه نه ئى غواړم) حال دا چه هم دى رب د هر څيز دى،

تفسير : پخوا د توحيد فى الالوهيت ذكر ؤ، اوس د توحيد فى الربوبيت تصريح فرمائى. يعنى هم داسى چه معبود ماسوا له ده بل څوك نه دى، مستعان هم بل هيڅوك نشى كيدى، ځكه چه استعانت پر عام ربوبيت باندى متفرع دى.(﴿ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ﴾ د الفاتحه د سورت (٤) آيت).

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۶۴﴾

او كسب نه كوى (د بدى) هيڅ يو نفس مگر (ضرر ئى دى) پر (ذمه د) ده، او نه باروى هيڅ نفس گنهگار گناه د بل نفس (بلكه هر څوك خپل بار وړى)، بيا خاص طرف د رب ستاسى ته بيرته ورتلل ستاسى دى (په قيامت كښى) نو خبر به كړى تاسى په هغه شى چه وئ تاسى چه په هغه كښى به مو اختلاف كاوه (په دنيا كښى په دينى امورو كښى).

تفسير : كفارو له مسلمانانو سره په توحيد او نورو امورو كښى جگړى كولى، او ويل به ئى چه راشئ د توحيد لاره پريږدئ او زمونږ د شرك په لارى رادرومئ كه په دى كښى به تاسى باندى څه گناه راشى هغه دى زمونږ په غاړه وى. ﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ؕ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ؕ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴾ (٢٠ جزء د العنكبوت (١٢) آيت (١) ركوع دلته د هغه ځواب وركړى شوى دى چه د هر چا گناه د ده پخپله غاړه ده، يو د بل د گناه ذمه وارى نشى كولى او نه د بل بار وړى شى، باقى ستاسى دا جگړى او اختلافونه كله چه د الله تعالىٰ په حضور كښى وړاندى شى گرد (تول) سره فيصله كيږى (او هلته به غالب او مغلوب (وړ- پر) دربشكاريږى) دا دنيا د فيصلى ځاى نه دى. بلكه د امتحان او ازمويښت كور دى. لكه چه په پخوانى آيت كښى ئى خبر راكړ.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه گرځولی یی یئ تاسی خلیفگان د ځمکی او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو (نورو په) درجو مرتبو کښی د دی د پاره چه وازمویی تاسی په هغو (حکمونو) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته، بیشکه رب ستا ډیر ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چه اراده وفرمائی) او بیشکه الله خامخا ښه ښښونکی دی (د شاکرینو) ډیر رحم والا (په شکر کوونکو د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی په ځمکه کښی خپل خلیفه گان او نائبان درولی یئ تر څو تاسی د ده له درکړو اختیاراتو څخه څرنگه کار اخلئ؟ او په څه ډول (طریقه) حاکمانه تصرفات اجراء کوئ؟ یا ئی تاسی یو له بله نائبان او وکیلان گرځولی یئ چه یو قوم ځی او بل قوم د هغه په ځای کینی.

(﴿وَرَفَعَ﴾: او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو نورو په درجو مرتبو کښی) یعنی ستاسی تر مینځ ئی بی حده تفاوت او د مدارجو فرق کړی دی، لکه چه په شکلونو، صورتونو، رنگونو، لهجو، اخلاقو ملکاتو. محاسنو. مزایاو. رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او ممیزاتو او خصلتونو کښی د انسانی افرادو په منځ کښی بیشماره درجی شته (چه څوک ئی عالمان کړل، څوک ئی جاهلان، څوک ئی بادشاهان کړل، څوک ئی غریبان، څوک ئی ماړه کړل، څوک ئی وږی.)

(﴿لِّيَبْلُوَكُمْ﴾ : د دی دپاره چه وازموئی تاسی په هغه (حکم) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته یعنی چه دربنکاره شی په داسی حالاتو کښی کوم یو تر کومه ځایه پوری د الله تعالیٰ حکم منی او وازموئی تاسی په هر هغه شی کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته لکه مال او جاه چه معلوم او بیل شی شاکر له صابره ابن کثیر رحمة الله علیه له﴿فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْ﴾ ځنی هغه مختلفی درجی او احوال مرادوی چه الله تعالیٰ حسب الاستعداد او لیاقت په انسانانو کښی ایښی دی. په دی تقدیر به د ازموینی حاصل داسی کیږی، مثلاً غنی د خپلی غناء په حالت کښی تر کومه ځایه پوری شکر باسی؟ او فقیر د فقر په حالات کښی تر کومی اندازی د صبر ثبوت راڅرگندوی؟ وقس علیه البواقی)

په هر حال هغه چه په دغه ازمويښت کښی بيخی نالايق ثابت شی، حق تعالیٰ د ده په حق کښی «سريع العقاب» دی، او هر چا چه لږ قصور کړی وی د هغه په حق کښی «غفور» دی او هر چا چه خپلی وظيفی پوره سر ته رسولی وی د هغه په حق کښی «رحيم» دی.

(تمت سورة الانعام بعون الله الملک العلام)
(و نطلب منه فی الدنيا حسن الاقدام و فی العقبا حسن الاکرام)

(سورة «الاعراف» مکية الامن آية (١٦٣) الی غاية آية)
((١٧٠) فمدنية وهی (٢٠٦) آيات و (٢٤) رکوعا عدد تلاوتها «٧»)
(وعدد نزولها (٣٩) نزلت بعد «ص»)
(د «الاعراف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ((١٦٣) تر (١٧٠) آيت پوری چه مدنی دی.)
((٢٠٦) آيتونه (٢٤) رکوع لری)
په تلاوت کښی (٧) او په نزول کښی (٣٩) سورت دی)
(د «ص» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓصٓ ① كِتٰبٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِىْ صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

(دا) کتاب دی چه نازل کړی (ليږلی) شوی دی تاته (ای محمده !) نو نه دی وی په سينه ستا کښی تنگی (د رسولو) د ده (چه له اولو به ئی څوک نه منی)

تفسير : ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د «حرج» معنی په شک سره کړی ده، گواکی ﴿ فَلَا يَكُنْ فِىْ صَدْرِكَ حَرَجٌ ﴾ به له ﴿ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴾ سره يوه معنی ولری. رسول الله چه الله تعالیٰ خپل کتاب پری نازل فرمايلی دی د ده له شانه څخه لری ده چه د هغه د احکامو او اخبارو په نسبت لږ څه انديښنه يا شک او شبهه د ده په زړه کښی لاره ومومی نورو مفسرينو دغه الفاظ پر خپلی ظاهری معنی گانو باندی پريښی دی لکه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هم دغه اختيار کړی ده. يعنی هغه ته (چه له گردو (تولو) خلائقو څخنی غوره شوی، او کتاب الله پری نازل شوی دی) وړ (مستحق) او لائق نه دی چه د احمقانو او معاندانو له طعنو، بدو او

چتې (فضول) سوالاتو څخه متأثر شي او د دې کتاب د تبليغ له کومې برخې څخه منقبض او زړه تنګي شي، ﴿ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ بَعۡضَ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيۡكَ وَضَآئِقُۢ بِهِۦ صَدۡرُكَ أَن يَقُولُواْ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٌ ﴾ (۱۲ جزء د هود (۱۲) آيت (۲) رکوع) که په فرض محال سره پخپله د رسول صلی الله عليه وسلم په زړه کښې د ده د کتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهايت وثوق او انشراح سره قلبي اطمينان حاصل نه وي نو دی به خپله د انذار او تذکير فريضه په کوم قوت او جرائت سره اداء کړي؟.

لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكۡرَىٰ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٢﴾

له پاره د دې چه وويروې (ته اې محمده!) په دغه (کتاب) سره (کفار له جهنم څخه) او (له پاره د دې چه پند ورکړې پرې) په پند ورکولو سره مومنانو ته (يا دا قرآن پند دی له پاره د مومنانو).

تفسير : يعنې د کتاب له نزوله دا غرض دی چه تاسې ګردې (تولې) دنيا ته د دوی له مستقبل او د بدی له انجام څخه خبر ورکړئ، او دغه د مومنانو په حق کښې په خاص طور سره د يوې مؤثرې وينا او پند په شان ثابت شي.

ٱتَّبِعُواْ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُمۡ وَلَا تَتَّبِعُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَۗ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

متابعت کوئ (اې مکلفانو!) د هغه شي چه نازل کړې (ليږلې) شوی دی تاسې ته له (جانبه د) رب ستاسې او مه متابعت کوئ تاسې بې له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چه شياطين دي)، لږ شانې پند اخلئ تاسې.

تفسير : ﴿قَلِيلٗا﴾ مفعول مقدم دی د ﴿تَذَكَّرُونَ﴾ او ﴿مَّا﴾ زائده ده،) انسان که د حق تعالیٰ د لوی تربيت په برکت د خپل ابتدا او انتهاء، او د طاعت او معصيت پر نتائجو په پوره ډول (طريقه) فکر او دقت وکړي نو هيچيرې به داسې جرائت ونه کړي چه د خپل کريم پروردګار نازل شوې هدايات پريږدي او د شياطين الانس والجن په رفاقت خوښ او د دوی متابعت وکړي له تيرو اقوامو څخه د هغو کسانو چه د الله تعالیٰ د کتابونو او د رسولانو په مقابل کښې يې داسې رويه غوره کړې وه او هغوی ته کومې دنيوي سزا وې چه ورکړې شوې دي. وروسته راځي.

وَكَمْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا فَجَآءَهَا بَاْسُنَا بَيَاتًا اَوْهُمْ قَآئِلُوْنَ ۝٤ فَمَا كَانَ دَعْوٰىهُمْ اِذْ جَآءَهُمْ بَاْسُنَآ اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ۝٥

او ډير له (اوسيدونكو د) قريو (د كفارو او فجارو) ځنى هلاک كړى دى مونږ دوى نو رابه غى (اهل د) هغو ته عذاب زمونږ حال دا چه دوى اوده (غافل) به وو د شپى (لكه قوم د لوط) يا اوده (غافل) به وو په غرمه كښى (لكه قوم د شعيب) نو نه به وه وينا د دوى كله چه رابه غى دوى ته عذاب زمونږ مګر دا چه ويل به دوى بيشكه چه مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو چه د رسولانو تكذيب مو كاوه.)

تفسير : يعنى كله چه د دوى ظلم او عدوان، كفر او عصيان له حده تير شو، نو په دنيوى لذاتو او شهواتو كښى آخته او غرق او د الله تعالىٰ له عذابه بالكل بى فكره او د استراحت اخيستلو په مزو كښى ډوب شول. چه ناڅاپه زمونږ عذاب پرى نازل شو بيا نو له دوى ځنى په دى دهشتناكى منظرى او هلاک كوونكى ننداري او اله ګوله كښى ګردى (تولى) لوئى او ځانمنى (لويى) او تكبر هير شول او له هر لورى د ﴿ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴾ چيغه پورته او پرته (علاوه) له زارى ننواتى او ژړا او انګولا ځينى بل هيڅ شى به نه آوريدل كيږى. ګواكى په دغه وخت كښى دوى ته واضح او څرګنديږى او دوى پخپله اقرار كوى چه پاک الله په هيچا باندى ظلم نه كوى مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم كړى دى.

تنبيه : د ﴿ فَجَآءَهَا بَاْسُنَا ﴾ د (ف) په نسبت د مفسرينو څو اقواله دى. غالباً محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هغه د ﴿ اَهْلَكْنٰهَا ﴾ تفسير او تفصيل مقرر كړى دى. لكه چه ويلى شى **«توضأ فغسل وجهه و ذراعيه»** هغه سړى اودس وكړ نو ئى ووينځل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور اعضاء په دى مثال كښى د مخ او لاسونو وينځل، د اودس كولو تفصيل او تفسير دى. هم داسى دلته د هلاک كولو د تفسير او تفصيل كيفيت په عذاب سره بيان كړ شو، والله اعلم عامو مفسرينو د دى آيت ترجمه داسى كړى ده او ډير دى له اوسيدونكو د كليو د كفارو او فجارو چه هلاک كړى دى مونږ يعنى چه اراده كړى وه مونږ د هلاكولو د دوى پس راغلى دى اهل د هغه ښار ته عذاب زمونږ د شپى چه وخت د غفلت او خوب دى يا به دوى د غرمى په خوب اوده وو چه وخت د ارام او راحت دى او عذاب پكښى ډير سخت دى.

فَلَنَسْئَلَنَّ الَّذِيْنَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْئَلَنَّ الْمُرْسَلِيْنَ ۝٦

نو خامخا وبه پوښتو (په قيامت کښې) هرومرو (خامخا) هغه (امتونه) چه ليږلي شوي دي دوی ته (رسولان چه څه اجابت ئې کړی) او خامخا وبه پوښتو هرومرو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د احکام او د دی چه ستاسي امتونو څرنګه اجابت وکړ؟)

تفسير : له هغو امتونو څخه چه پيغمبران پکښې مبعوث ورليږلي شوي دي پوښتنه کيږي. ﴿ مَاذَآ أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴾ تاسي زمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پوري منلي ده؟» او له مرسلانو څخه پوښتنه کيږي چه ﴿ مَاذَآ أُجِبْتُمْ ﴾ تاسي د امت له لوري څه ځواب درکړی شوی و؟».

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ۝

نو خامخا بيان به کړو مونږ هرومرو (خامخا) (احوال د هغوی) دوی ته په علم سره او نه يو مونږ غائبان (له اعمالو د دوی بلکه عالمان او حاضران يو).

تفسير : يعنی ستاسي هيڅ يو لوی او وړوکی دير او لږ عملونه يا ظاهری او باطنی احوال زمونږ له علمه غائب نه دی مونږ بې د نورو له وسيلې له يوی يوی ذری خبردار يو له خپل ازلی محيط علم سره سم ګرد (تول) پخوانی او وروستنی احوال او افعال په ښکاره ډول (طريقه) تاسي ته مخامخ کيښودی شو. هغه اعمالنامی چه د ملائکو له خوا ليکلی شوی دی د يوه ويښته په اندازه هم له علم الله څخه نشی مخالفی کيدی او د هغو په وسيله اطلاع ورکول يوازی د ضابطی مراعات او د حکومتی نظام مظاهره ده. که نه الله تعالیٰ پخپل علم کښی معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجيږی.

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ ۚ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا بِـَٔايَٰتِنَا يَظْلِمُونَ ۝

او تول (د عملونو) په دغی ورځی کښې حق (او برابر) دی (دپاره د قطع د عذر) نو د هر چا چه درانه وختل تولونه (يا تللی شوی نيک عملونه) د ده نو دغه کسان هم دوی دی په مراد رسيدلی (بريالی) او د هر چا چه سپک وختل تولونه (يا تلل شوی بد عملونه) د ده (يعنی له نظره ولويد) نو دغه

کسان هغه دي چه زيان رسولی دی دوی نفسونو (ځانونو) خپلو ته(په رسولو يی اور ته) په سبب د هغه چه وو دوی چه په آيتونو زمونږ به ئی ظلم (او تری انکار به يی) کاوه.

تفسير : د قيامت په ورځ کښی د ګردو (تولو) خلقو اعمال وزن کيږی. هغه کسان چه قلبی اعمال او د جوارحو افعال ئی درانه وی دوی به برياليی (بامراده) وی او د هر چا وزن چه سپک شی دی به په خساره کښی پاتی وی. حضرت شاه صاحب فرمائی: «د هر چا عمل له وزن سره موافق ليکل کيږی. که يو کار له اخلاص او محبت او شرعی احکامو سره موافق او سم وکړی شی او پخپل وخت کښی اداء کړ شی نو د هغه وزن به زياتيږی او که همغه عمل په ريا او ريب ځان ښودانی يا له حکمه ځنی چپ يا ئی پخپل وخت کښی کړی نه وی نو وزن ئی کميږی. په آخرت کښی هغه کاغذونه تللی کيږی (چه پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قيد او ضبط وی) نو که حسنه اعمال درانه وختل نو له سيئاتو څخه ئی تيريږی او که حسنات ئی سپک وختل نو بيا نيول کيږی.

د ځينو علماؤ خيال دا دی : «اعمال چه نن اعراض دی، هلته به داعيانو په صورت مجسد، او هم دغه اعمال بالذات تلل کيږی ويل کيږی چه زمونږ اعمال خو داسی غير قادر الذات اعراض دی چه د هغوی هر جزء سم له وقوعه سره متصلاً معلوم کيږی نو بيا به د دوی توليدل، او تلل کيدل څه معنی لری؟»

زه وايم چه نن ورځ په «ګراموفون» کښی چه دغه ډيری لوئی او اوږدی ويناوی قيد او ضبطيږی، آيا دغه تقارير له اعراضو ځنی نه دی؟ چه د هغه يو حرف زمونږ له ژبی هلته اداء کيږی چه پخوانی حرف ئی لا له پخوا زمونږ له ژبی څخه وتلی او فناء شوی وی، نو بيا د دغه تقرير ګرده (توله) مجموعه په څه ډول (طريقه) سره په «ګراموفون» کښی سره توليږی؟ او تل ساتله کيږی؟ له دی نه وپوهيږئ، هغه پاک الله چه د ګراموفون د موجد هم موجد دی، د ده له قدرته دا خبره هيڅ لری نه ده چه د ګردو (تولو) انسانانو د اعمالو يو يو پوره او مکمل ريکارډ تيار کيږدی چه په کښی ګرد (تول) وړوکی او لوی شيان محفوظ او ساتلی او د تل لپاره مضبوط او حاضر وی، او يوه وړوکی ذره او بخرکی او خاشه هم تری پاتی نشی. هو! د دوی د اعمالو وزن کيدل د نصوصو له مخی مونږ ته دومره راڅرګند شوی دی چه وزن له داسی يو ميزان (تلی) سره کيږی چه پکښی کفتين (پلی) او شاهين (ډنډی) او لسان (موتی) او نور شته، ليکن د دغه ميزان، او تلی دا دواړه کفتين به څه نوعيت او کيفيت لری؟ او د هغو د تول معلومولو طريقه او اصول به څرنګه وی؟ د داسی خبری احاطه کول زمونږ د عقولو او افهامو له اندازی څخه لری دی، او زمونږ پوهه ورته نشی رسيدلی نو ځکه د هغو په پوهيدلو سره مونږ نه يو مکلف کړی شوی. بلکه يو ميزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شيان چه دی غير له دی چه مونږ ئی يوازی په نامه خبر يو او آورو ئی او د هغو په نسبت همغسی عقيده او دومره اجمالی معلومات لرو چه

مفهوم ئې مونږ ته پاک قرآن او یا مبارک سنت راښوولي دی. له هغه څخه پر زیاتو تفصیلاتو زمونږ مطلع کېدل زمونږ د فکر او پوهې له قوت او قدرته وتلي او خارج دی. ځکه د هغو نوامیسو او قوانینو لاندی به چه د هغه ابدی عالم وجود نظم او نسق وی پر هغو باندی مونږ سره له دی چه اوس په دی فانی عالم کښې هستوګنه لرو نشو پوهیدی. د هم دی وړی دنیا موازینو (تلو) ته وګورئی! چه څو انواع او اقسام لری؟ یوه تله میزان هغه ده چه طلا، نقره او جواهرات پکښې تلل کیږی، بله هغه ترازو ده چه غلی دانی، لرګی، میوی او نور شیان پکښې تلل کیږی بله هغه عمومی تله ده چه لوی تجارتی پیتی او بارونه پری تلل کیږی (او اوزان په هغو ستنو (عقربونو) سره راځرګندوی چه د ساعت د ستنی په شان وی او بله هغه تله ده چه ښی او کیڼ لور ته په سانتیګرامونو او دیسیګرامونو خطونو سره ویشلی شوی ده او په یوه وړوکی لنګر سره هیسته راهیسته دی خوا هغی خوا کاوه شی.) برسیره په دی «مقیاس الهوا، مقیاس المیاه، مقیاس الحراره، مقیاس الرطوبه مقیاس الارتفاع میزان التضییق» او نور هم یو یو دول (طریقه) موازین دی چه په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخی او د لندبلو او د لوړوالی او د تضییق او د حرارت او برودت او نورو شیانو درجی ځانته راځرګندوو. ترمامیتر، زمونږ د بدن د داخلی حرارت (چه له اعراضو څخنی دی) داسی اندازه او تول راښکاروی چه اوس زمونږ په وجود کښې دومره درجه تودوخی شته، کله چه په دنیا کښې مونږ په شلهاؤ داسی جسمانی موازین وینو چه په هغو سره داعیانو او اعراضو اوزان او درجی او د هغو تفاوت او توپیر (فرق) معلوموو نو د هغه قادر مطلق، خالق برحق له پاره به دا څبره څه اشکال لری چه دی داسی یوه حسی تله هم قائمه کړی چه په هغی سره زمونږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپیر (فرق) صورتاً او حساً ظاهر او راځرګند شی. ﴿ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴾ په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئې ظلم او تری به ئې انکار کاوه) او هم دا له آیتونو څخنی انکار کول د هغه حق تلفی ده چه هغه ئې په ﴿ يَظْلِمُونَ ﴾ سره اداء وفرمایله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

او خامخا په تحقیق ځای (او قدرت او تصرف) درکړی دی مونږ تاسی ته (ای انسانانو!) په ځمکه کښې او پیدا (مقرر) کړی دی مونږ تاسی ته په دغی ځمکی کښې، (هر هر قسم اسباب د) ژوندانه، لږ شانی شکر وباسئ تاسی.

تفسیر : (دغه «قلیلاً» هم منصوب او «ما» زائده ده) له دی ځایه د ځینو آفاقیه ؤ او انفسیه

ؤ آیتونو ذکر او بیان شروع کیږی، چه په هغو سره له یوی لوری د حق تعالیٰ پر وجود باندی د دی جهان د کارخانی په حکیمانه نظم او نسق سره استدلال او د الله تعالیٰ د احساناتو او انعاماتو تذکره فرمائی، او د هغو د شکر د اداء کولو په لوری توجه ورکړی شوی ده او له بل لوری د نبوت ضرورت او د انبیاؤ علیهم السلام د راتگ او د دوی د سیرت، او د هغوی د متبعینو او د مخالفینو پای (اخر) او انجام (چه د دی سورت اصلی موضوع راښکاری) بیانیږی چه دغه آیتونه د هغو د توطیی او تمهید په دول (طریقه) مقدم کړی شوی دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ لَمْ يَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿۱۱﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ ؕ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۚ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿۱۲﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُوْنُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړ مونږ (پلار) ستاسی بیا صورت جوړ کړ مونږ د (پلار) ستاسی بیا وویل مونږ پرښتو ته چه سجده (د تحیت) وکړئ تاسی آدم ته. نو سجده وکړه دوی (ټولو) مگر ابلیس «سجده ونه کړه او» نه ؤ دی له سجده کوونکو څخه. وویل (الله ابلیس ته) څه شی منع کړی ته «زما د حکم له تعمیل څخه» چه سجده دی ونه کړه کله چه امر (حکم) وکړ ما تاته!؟ وویل «ابلیس» زه غوره یم له آدمه، چه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی تا دغه (آدم علیه السلام) له ختی څخه. وویل (الله ابلیس ته) نو کوز شه! له دغه (آسمان یا جنت) څخه نو نه دی لائق تاته «ای ابلیسه! دا کار» چه تکبر «لوئی نافرمانی» وکړی! په دی ځای کښی نو ووځه (تری) بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو.

تفسیر : یعنی ستاسی له تخلیقه پخوا ئی ستاسی د هستوگنی، ژوندانه، خوړلو او څښلو وسایل تیار او تهیه کړی دی بیا ئی ستاسی ماده پیدا کړه او دغی مادی ته ئی داسی ښایسته شکل او حسین او جمیل صورت عطا کړ چه بل کوم مخلوق ته ئی نه دی ورعطا کړی، بیا دغه

خاورين تصوير ته داسي روح او حقيقت ور مرحمت شو، چه د هغه په وسيله ستاسي پلار آدم عليه السلام «خليفة الله» او «مسجود الملائكه» وگرځيد او وجود ئې د گردو (تولو) انساني افرادو پر وجود اجمالاً مشتمل ؤ بيا ئې شيطان (چه په دغه وخت كښې يې د آدم عليه السلام د تعظيمي سجدې څخه په دغه سبب غاړه غړولي وه چه زه غوره يم له آدمه نو سجده ورته لائقه نه ده او زه غوره يم له ده چه پيدا كړى دى يم زه له اوره او اور لطيف علوى نوراني جوهر دى او پيدا كړى دى دى آدم عليه السلام له ختي او خته كثيف ظلماني جسم دى) ازلي مردود، وگرځاوه، ځكه چه هغه سجود د الهٰي خلافت د علامي په ډول (طريقه) ؤ، «ملائكة الله» چه وروسته له بحثه او تمحيصه او صريح امتحانه د (آدم) پر علمي فضيلتونو او روحاني كمالاتو مطلع شوي وى، څنگه يى چه د الله تعالىٰ حكم واوريد، گردى (تولى) په تعظيمي سجده ولويدى، او په دغه صورت سره يى د «خليفة الله» په مخ كښې د خپل (الله) سره كامله وفا شعارى او اطاعت ثابت كړ او لعين ابليس چه نارى الاصل جني ؤ مگر د ډير عبادت او نورو لامله (له وجى) د ملائكو په ډله كښې شامل كړى شوى ؤ، بالاخر د خپل اصل په لورى وگرځيد، او د ده نظر د (آدم) له مادى جوړښت څخه د ﴿ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي ﴾ تر سر او راز پورى تجاوزونه كړى شو، نو ځكه يى د حضرت الهٰي د صريح حكم په مقابل كښې د ﴿ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴾ دعوى وكره د دى په پاى (اخر) كښې ئې اباء او استكبار او د صريح قاطع نص ترديد يوازى پخپلى رأيى او هوىٰ او هوس سره وكړ، او له الله تعالىٰ سره د بحث او مناظرى د ارادى او تصميم لامله (له وجى) د هميش لپاره د قربت له مرتبى څخني ښكته ولويد او د الله جل جلاله له رحمته ډير لرى وغورځيد، فى الحقيقت پر هغه شي چه شيطان ډير فخر او وياړ كاوه، هغه د ده خلقت من النار ؤ، او هم دغه خبره د ده د ابدى هلاكت سبب شوه.

د اور خاصه خفت، حدت، سرعت، طيش، علو او افساد دى، خلاف له خاورى چه په مزاج كښې يى استقلال، متانت، تواضع، حلم او ثبات شته، ابليس چه نارى الاصل ؤ د سجدى د حكم له آوريدلو څخه د اور تكه سره لمبه شو، او په رأى قائمولو كښې ئې تلوار او جلتي وكره او په پاى (اخر) كښې د سرعت، تكبر او تعالىٰ له لارى د رخى (كينى) او حسد په اور كښې ولويد چه د هغه له سببه د دوزخ په اور كښې هم نسكور شو، د ده په خلاف كله چه له آدم عليه السلام څخه غلطى صادره شوه، نو دغه خاورين عنصر ته الله تعالىٰ په خپل فضل او كرم سره د عاجزى، انكسار، انقياد، استكانت او استغفار لار ښوونه وكره، لكه چه د ده استقامت او انابت د ﴿ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴾ نتيجه پيدا كره، نو ځكه ويل كيږى چه لعين ابليس د خپلى مادى او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضيل او لويى په ادعا كښې وغوليد، لكه چه «حافظ شمس الدين ابن القيم رحمة الله عليه په «بدائع الفوائد» كښې په (۱۵) وجوهو سره د خاورو افضليت پر اور باندى ثابت كړى دى ومن شاء فليراجعه.

﴿ فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا ﴾ الآية - نو نه دى لائق تاته اى ابليسه! دا كار چه تكبر لوئى

نافرماني وکړي په دې ځای کښې نو ووځه ترې بیشکه چه ته ئې له ذلیلانو سپک شویو له جهته د کبر) یعني په جنت یا پر آسمانونو باندې د الله تعالیٰ هغه مخلوق اوسیدلی شي، چه د ده پوره مطیع او فرمانبردار وي، د نافرمانانو او متکبرانو ځای هلته نشته او دوی هلته له سره نشي اوسیدلی. په هر حال لعین ابلیس له هغه مقامه چه د ډیر عبادت او نورو لامله (له وجې) تر اوسه پورې پکښې فائز ؤ، د خپل تکبر او لویي له سببه لاندې وغورځاوه شو.

تنبیه : د ابلیس تر یوې اوږدې مودې پورې د پرښتو په ډله کښې د شاملیدلو څخه دې خبرې ته تنبیه ده چه الله تعالیٰ په مکلفینو کښې د هیچا فطرت حتیٰ د شیطان هم داسې نه دی جوړ کړی چه هغه خامخا د بدۍ په لوری تللو ته مجبور او مضطر شي، بلکه خورا (ډیر) لوی خبیث موجود هم د خپل اصلي فطرت په اعتبار د دې صلاحیت لري چه پخپل کسب او اختیار سره په نیکۍ او پرهیزګارۍ کښې انتهائي ترقي وکړي تر دې چه د ملائکو په ډله کښې هم داخل شي.

قَالَ أَنظِرْنِىٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾

ووېل (ابلیس چه ای الله!) وګوره (مهلت راکړه) ماته (او مه مې وژنه) تر هغې ورځې (قیامت) پورې چه مخلوق بیرته ژوندي کاوه شي (او له خپلو قبرونو پاڅاوه شي)!. ووېل (الله) بیشکه ته له کتلو (مهلت ورکړو) شوو څخنې ئې (تر اولې نفخې پورې).

تفسیر : یعني څرنګه چه تا داسې غوښتنه وکړه نو وپوهیږه چه دغه خبره لا له پخوا څخه په الهٰي علم کښې موجوده وه چه تاته به مهلت درکړی شي کله چه د الله تعالیٰ حکمت مقتضي شو چه خپل کمالي صفات او مالک الملکوتي (شهنشاهي) عظمت او جبروت ښکاره کړي نو دغه عالم ئې پیدا کړ، ﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًۢا ﴾، (۲۸) جزء د الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع) یعني د ځمکې او آسمان تخلیق او د دغو ګردو (ټولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دی چه د الله تعالیٰ کامل قدرت او د محیط علم او د نورو صفاتو معرفت خلقو ته حاصل شي هم دغه الهٰي معرفت دی چه ﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ له آیت څخه د ځینو اسلافو د تفسیر سره سم په عبادت تعبیر کړی شوی دی. او ښکاره ده چه د عالم د تخلیق دغه غرض هلته په ډیر کامله وجه سره پوره کیدی شي چه په عالم کښې مطیع او وفادار، باغي او مجرم هر قسم مخلوقات موجود وي او هم «اعداءالله» پوره زور او قدرت ولري، او د دوی د فطري اختیار او قوت د ګردو (ټولو) وسائلو په استعمال کښې تر آخره حده پورې خپلواک (خپل اختیار) وي او کافي مهلت او آزادي هم ولري او د کار په اختتام کښې د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالي (بامراده) شي او دښمن پخپلې سزا او هیداد ورسیږي او له امتحانه

وروسته آخرنی بری او کامیابی د الله تعالیٰ د دوستانو په برخه شی، غیر له دی نه د گردو (تولو) کمالی صفاتو د اظهار بل کوم صورت نشته، نو خیر او شر او د خیر او شر د منبع پیدا کول پر هم دغه حکمت بنا دی چه د عالم د تخلیق غرض یعنی د کمالی صفاتو اظهار دی او هغه بی له دغه له سره نشی پوره کیدی، د ﴿ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ ﴾ (۱۲ جزء د هود ۱۱۸، ۱۱۹ آیت، ۱۰ رکوع) نو ځکه ضروری شوه چه لوی دښمن لعین ابلیس ته (چه د شرونو منبع دی) پوره مهلت ورکړ شی، چه د قیامت تر ورځی پوری خپلی گردی (تولی) قواوی او وسیلی همغسی ئی چه زړه غواړی استعمال کړی، لیکن دا خبره ښکاره ده چه په سمه لاره او مستقیم دول (طریقه) د هغه قادر مطلق او محیط کل مقابله ممکنه نه وه، نو د دی لامله (له وجی) ضروری شوه چه د الله تعالیٰ له لوری د نیابت او خلافت په دول (طریقه) یو داسی مخلوق په مقابله کښی ودراوه شی چه له هغه سره لعین ابلیس په آزادی سره جنگ وکړی شی، او د زور آزمایلو ښه موقع په لاس ورشی، ﴿ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴾ (۱۵ جزء د «بنی اسرائیل» ٦٤ آیت ۷ رکوع) او تر هغه پوری چه دغه مخلوق د نیابت حق او د خلافت وظیفه ادا کوی د الله تعالیٰ خاص لښکر (ملائک) د هغوی مرستی (مدد) ته ورسیږی او هر کله چه انسانان له ضعف او قلت سره د پاک الله په فضل او کرم او رحمت د کار په انجام کښی د دښمنانو په مقابله کښی مظفر او منصور وگرځاوه شی، بیا نو ښه وپوهیږئ! چه دغه ځمکه د ابلیس او د آدم علیه السلام د جنگ میدان دی او څرنگه چه پوره او ښه مقابله هلته کیدی شی چه د دواړو حریفانو په لاسونو کښی پوره قوت وی او یو له بله ویره او اندیښنه ولری نو ځکه تکویناً داسی دوه صورتونه وړاندی شول چه له هغو څنی د هر یوه په زړه کښی د بل په نسبت دښمنی پرته وی ابلیس آدم علیه السلام ته د سجدی نه کولو لامله (له وجی) لاندی ولوید او آدم علیه السلام د ابلیس د وسوسی آچولو له سببه له جنته ووت د داسی واقعاتو لامله (له وجی) د هر یوه په زړه کښی د بل د عداوت ریښی ځای ونیو او د جنگ او جنجال ډگر تود شو «والحرب سجال وانما العبرة للخواتیم.»

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

وویل (ابلیس) نو قسم دی په گمراه کولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چه خامخا به کینم زه هرومرو (خامخا) دوی ته (یعنی انسانانو ته د ښویولو لامله (له وجی)) په لاره ستا کښی (اسلام) چه سمه صافه ده.

تفسیر : یعنی د غلو په شان به د دوی په ایمان باندی داړی غورځوم ځکه چه د دوی لامله (له

وجی) زه دغی بدی ورځی سره مخامخ شوی یم.

ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِّنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ ؕ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شٰكِرِيْنَ ﴿۱۷﴾

بیا خامخا راځم زه هرومرو (خامخا) دوی ته (په هر وخت) له وړاندی د دوی او له وروسته د دوی او له ښیو (طرفو) د دوی او له کینو (طرفو) د دوی او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی (مؤمنان).

تفسیر : یعنی له هر لوری به پر دوی باندی یرغلونه (حملی) کوم، د څلورو جهاتو ذکر د جهاتو د تعمیم په لوری اشاره ده،

﴿ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شٰكِرِيْنَ ﴾ او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی مؤمنان دا د لعین ابلیس اتکل او تخمین ؤ چه سم وخوت، ﴿ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ اِبْلِيْسُ ظَنَّهٗ فَاتَّبَعُوْهُ اِلَّا فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾ (۲۲) جزء د «السبا» (۲۰) آیت (۲) رکوع).

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُوْمًا مَّدْحُوْرًا ؕ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۸﴾

وویل (الله ای ابلیسه) ووځه له دی ځایه په دغسی حال کښی چه بدحال غمجن کړی شوی مردود رټلی شوی (لری کړی شوی ئی له رحمته). (قسم دی) خامخا هر څوک چه متابعت وکړی ستا له دغو (انسانانو) خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسی (له تابعانو ستا او له تا له) تولو.

تفسیر : یعنی زیاتره انسانان به ناشکره وی نو دوی به مونږ ته څه زیان ورسوی؟ په آخر کښی همغو لږو وفادارانو لره بری، فلاح او کامیابی ور په برخه کیږی او د ناشکرانو کثرت به د دوزخ په برخه کیږی. ګواکی په دی ډول (طریقه) سره واضح کاوه شی چه «جنود الشیطان» له دومره کثرت سره هم د «خلیفة الله» لږ لښکر نشی مغلوب او مقهورولی.

وَيَٰٓـَٔادَمُ ٱسۡكُنۡ أَنتَ وَزَوۡجُكَ ٱلۡجَنَّةَ فَكُلَا مِنۡ حَيۡثُ شِئۡتُمَا وَلَا تَقۡرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾

او (وویل الله) ای آدمه اوسه ته او (اوسی دی) ښځه ستا «حوا» په جنت کښی نو خورئ تاسی دواړه له هر ځایه (او هر شی ځنی) چه خوښه مو وشی او مه نژدی کیږئ تاسی دواړه دی ونی ته (په قصد د خوراک او که له دی جنسه وخورئ) نو شئ به تاسی دواړه له ظالمانو (په خپلو ځانونو).

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام او حوا رضی الله تعالیٰ عنها ته اجازه وه چه بی له هیڅ ممانعته هر څه چه د دوی زړونه غواړی ودی خوری او او ودی چښی پرته (علاوه) له یوی معینی ونی ښخه چه د هغی خواړه د جنتي ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو نو ځکه ئی وویل چه هغی ته مه نژدی کیږئ! که نه نقصان به دروړسیږی.

زما په فکر کښی دلته د ﴿ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾ ترجمه داسی وکړه شی دیر به ښه او موزونه وی: «بیا به شئ تاسی له زیان موندونکو ځنی» ځکه چه «ظلم» د نقصان، زیان، کمی او لندون په معنی هم راځی، لکه چه ﴿ وَلَمۡ تَظۡلِم مِّنۡهُ شَيۡـًٔا ﴾ ۱۵ جزء د «الکهف» په (۳۳) آیت (۵) رکوع کښی په هم دی معنی راغلی دی.

فَوَسۡوَسَ لَهُمَا ٱلشَّيۡطَٰنُ لِيُبۡدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنۡهُمَا مِن سَوۡءَٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَىٰكُمَا رَبُّكُمَا عَنۡ هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةِ إِلَّآ أَن تَكُونَا مَلَكَيۡنِ أَوۡ تَكُونَا مِنَ ٱلۡخَٰلِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّىٰهُمَا بِغُرُورٖۚ فَلَمَّا ذَاقَا ٱلشَّجَرَةَ بَدَتۡ لَهُمَا سَوۡءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخۡصِفَانِ عَلَيۡهِمَا مِن وَرَقِ ٱلۡجَنَّةِۖ وَنَادَىٰهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمۡ أَنۡهَكُمَا عَن تِلۡكُمَا ٱلشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَآ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لَكُمَا عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٢٢﴾

نو وسوسه واچوله دوی دواړو ته شیطان دپاره د دی چه ښکاره کړی دوی دواړو ته هغه چه پټ کړی شوی دی له دی دواړو ځنی له غلیظه ؤ عورتونو د

دوی او وویل (ابلیس دوی ته) نه یئ منع کړی تاسی رب ستاسی له (خوراک) د دی ونی څخه مګر له دی جهته چه نه شئ تاسی دواړه پرښتی (په مرتبه یا په ښائست یا په بی پروائی له خوراکه) یا چه نشئ تاسی له تل پاتی کیدونکو (په جنت کښی). او سخت قسم یی وکړ دوی ته (په نامه د الله) چه بیشکه زه تاسی دواړو ته خامخا له «دوستانو» نصیحت کوونکو څخه یم پس راکوز کړل «ابلیس» دوی دواړه (له عالی مرتبی نه ښکته مرتبی ته او مائل ئی کړل خوارک ته له هغی ونی) په فریب (او په وسوسه په دی دروغ قسم سره) نو کله چه وڅکله دغو (دواړو میوه د دغی ممنوعی) ونی (نو) ښکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولګیدل دواړه چه سره نښلولی دوی پر عورتونو خپلو باندی له پانو (د ونو) د جنت څخه (چه پټ کړی ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسی) چه آیا ما نه وئ منع کړی تاسی له «خوراکه د» دغی ونی څخه او (نه ؤ) ویلی ما تاسی ته «(چه پام وکړئ پوه شئ» چه بیشکه شیطان تاسی دواړو ته دښمن دی ښکاره (بلکه منع کړی مو وئ او ویلی مو وو تاسی ته!)

تفسیر : یعنی آدم او حواء علیهما السلام د شیطان له قسمونو څخه متاثر شول او ویی ویل چه د پاک الله په نامه به ولی په دروغو جرئت وکړی شی؟ ښائی چه دوی به داسی ګڼلی وی چه په رښتیا سره مونږ به د دی ونی په خوړلو ملائک کرځو یا به له سره نه فنا کیږو او د الله تعالیٰ د هغی نهی چه فرمایلی ئی وه تعلیل یا تاویل به یی کړی وی، لیکن غالباً د ﴿ فَتَكُونَا مِنَ الظَّٰلِمِينَ ﴾ او ﴿ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴾ او نور به تری هیر شوی وی او دا به ئی هم په خیال نه وی ګرځیدلی کله چه دی د ملائکو مسجود ګرځیدلی دی نو بیا پرښته کیدلو ته څه ضرورت پاتی کیږی ﴿ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴾ (١٦) جزء د «طٰهٰ» د سورت (۱۱۵) آیت (٦) رکوع) ښکاره ده چه امر او نهی کله خو تشریعاً وی او کله شفقتاً او دا داسی مثال لری لکه چه د اور ګادی سفر بی تکته ممنوع دی او دا قانونی حیثیت لری چه د اور ګادی د شرکت په حقوقو تاثیر آچوی او د اور ګادی په کوتو کښی داسی کتباً اعلان کیږی: (لاړی مه توکوئ چه ورڅخه مرض پیدا کیږی) څنګه چه د مریضی له تعلیل څخه څرګندیږی دغه منع د شفقت له مخی ده. هم داسی بلا شبه د الله تعالیٰ اوامر او نواهی هم ځینی تشریعی دی چه له هغو څخه مخالفت کوونکی قانوناً مجرم ګڼلی کیږی، او ارتکاب یی له هغو حقوقو څخه منافی دی چه ساتنه یی د تشریع منشا ده. بل هغه اوامر او نواصی دی چی د هغوی منشا تشریع نه ده او یواځی شفقت او زړه سوی دی. لکه چه په نبوی طب او نورو کښی ډیرو احادیثو تصریح فرمایلی ده ښایی چه آدم علیه السلام هم د «اکل الشجره» ممانعت ، د شفقت نهی ګڼلی وی، نو ځکه به یی د شیطان له وسوسی اچولو څخه

وروسته د هغی مخالفت دومره زیات شی نه وی ګڼلی خو څرنګه چه د انبیاؤ علیهم السلام ډیر لږ ښوییدل هم د دوی د تقرب الی الله له لحاظه عظیم او زیات شمیرل کیږی، نو ځکه د خپلی غلطی د ظاهری نقصان ګاللو (تیرولو) څخه برسیره تر یوی اوږدی مودی پوری په توبی او استغفار او په ژړا، واویلا کښی مشغول ؤ، بالاخره د هم دی انابت په سبب د ﴿ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴾ نتیجی ته ورسیده.

(ؤ آدم د سترګو تور له انوارو د قدیم
چه ویښته لویږی په سترګو ښکاری غر غوندی عظیم)

﴿ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ ﴾ الآیة ـ نو کله چه وڅکله دغو دواړو میوه د دغی ممنوعی ونی نو ښکاره شول دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی.) یعنی د حکم له عدول څخه جنتی لباس له دوی څخه وویست شو، ځکه چه جنتی لباس په حقیقت کښی د ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ﴾ یو محسوس صورت ؤ نو د کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چه ﴿ وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ﴾ خیری شوی وی. په همغه اندازه به جنتی له لباسه بی برخی کیږی، الغرض شیطان کوښښ وکړ چه آدم علیه السلام نافرمانی ته واړوی او په عصیان کښی ئی اخته او مبتلا کړی چه د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طریقه تری وایستل شی. دا زما خیال دی. لیکن شاه صاحب «نزع اللباس» د «اکل شجرة» د یوه طبیعی اثر په شان څرګند کړی او لیکلی ئی دی چه. «په جنت کښی د استنجاء او د شهوت حاجت نه ؤ، د دوی پر بدن هغه کالی (جامی) چه ؤ له سره نه بدلیدل، ځکه چه د هغو د ایستلو لپاره هیڅ یو حاجت او ضرورت نه ؤ، آدم او حواء علیهما السلام له خپلو اعضاؤ څخه واقف نه وو. کله چه دغه ګناه له دوی ځنی څرګنده شوه نو بشری لوازم دوی ته پیدا او له خپلو انسانی حوائجو څخه خبردار شول او خپل اعضاء ئی ولیدل.» ګواکی د دی ونی له خوراکه هغه پرده چه د دوی پر انسانی کمزوریو لویدلی وه پورته شوه د﴿ سَوْءَةَ ﴾ په لغوی معنی ګانو کښی ډیر وسعت شته د قابیل او هابیل په قصه کښی ئی «سوأة اخیه» فرمایلی دی. په حدیث کښی «احدی سوأتک یا مقداد!» راغلی دی. تر اوسه د آدم علیه السلام په نظر کښی یوازی د ده سادګی او معصومیت ؤ او د ابلیس په نظر کښی یوازی د هغه خلقی کمزوری وه. لیکن د **«اکل الشجرة»** څخه وروسته آدم علیه السلام هغه خپله خلقی کمزوری په خپلو سترګو ولیده نو کله چه پس له دی غلطی څخه دوی توبه او انابت غوره کړ نو لعین ابلیس ته هم د دوی اعلیٰ کمال او انتهائی نجابت او شرافت ورښکاره شو. او ښه ویوهید چه دغه مخلوق سره له ښوئیدلو هم زما په پنجو کښی نه لویږی ﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ﴾ ښائی په هم دی لحاظ په تورات کښی (د ابن قتیبه د معارف د کتاب خاوند له نقله سره سم) دغه ونه د «شجرة علم الخیر والشر» په نامه سره موسومه کړی شوی وی. والله اعلم

﴿ وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ ﴾ او ولګیدل دغه دواړه چه سره نښلول ئی پر

غلیظو عورتونو خپلو باندی له پانو د ونو د جنت څخه چه پټ کړی ځان خپل) یعنی بربند شول او له ډیر شرم او حیا ئی په پانو سره خپل بدن پټاوه. له دی نه معلومیږی. اګر که انسان د پیدا کیدلو په وخت کښی لوڅ لغړ وی مګر فطری حیا د دی خبری مانع ده چه همغسی لوڅ پوڅ پاتی شی.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾

نو وویل دواړو (یعنی) آدم او حواء) ای ربه زمونږ ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړی ته مونږ ته او رحمت (مهربانی) ونه کړی ته پر مونږ نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو. وفرمایل «الله» چه کوز شئ «له جنته» حال دا چه ځینی ستاسی ځینو نورو ته به دښمن یئ. او (مقرر دی) تاسی ته په ځمکه کښی ځای د هستوګنی او (اسباب) د نفع آخیستلو تر وخته (د مرګ) پوری.

تفسیر : د مفسرینو په نزد دا خطاب آدم او حواء علیهما السلام او لعین ابلیس ګردو (تولو) ته دی، ځکه اصلی عداوت آدم او ابلیس سره لری او د دوی د عداوت ډګر زمونږ دغه ځمکه ګرځولی شوی ده چه خلافت ئی آدم علیه السلام ته سپارلی شوی ؤ.

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

وفرمایل (الله) چه په دی ځمکه کښی به ژوندون کوئ تاسی او په هم دغی ځمکه کښی به مرئ تاسی (او خښیږئ) او له هم دغی ځمکی څخه به راایستل کیږئ تاسی (په قیامت کښی جزا ته)

تفسیر : یعنی عموماً ستاسی اصلی او معتاد مسکن هم دغه ځمکه ده. که د خرق عادت په دول (طریقه) کوم یو کله تر یوی معینی مودی له دی ځایه پورته کړی شی، لکه مسیح علیه السلام نو هغه له دغه آیت سره منافی نه دی. آیا کوم سړی د څو ورځو یا د څو ګړیو له مخی له ځمکی څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کښی مسافرت وکړی یا هملته پکښی مړ شی نو آیا هغه به

د ﴿ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ ﴾ څخه مخالف وی؟ څکه چه دی په دغه وخت کښی پر ځمکه نه دی. په بل ځای کښی داسی ارشاد دی چه ﴿ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ ﴾ نو هغه سړی چه په ځمکه کښی مړ او په ځمکی کښی خښ نشی هغوی به څرنګه په ﴿ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ ﴾ کښی داخل شی؟ معلومه شوه چه داسی قسم قضایا د کلیی په دول (طریقه) نه دی استعمال شوی.

يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِى سَوْءَٰتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

ای ځامنو د آدم! په تحقیق نازل کړی (لیږلی) دی مونږ پر تاسی لباس «کالی» چه پټوی عورتونه ستاسی او «درلیږلی مو دی لباس د ښایست او» د زینت کالی، او لباس (کالی) د تقویٰ (چه خلاصی پری راځی له عذابه) دغه «لباس د تقویٰ» خیر «بهتر ډیر غوره» دی (له نورو) دغه «رالیږل د پوښاک» له آیتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی (غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی)

تفسیر : له ﴿ أَنزَلْنَا ﴾ څخنی مراد د مادی او نورو پیدا کیدل او د هغی د جوړولو د تدبیر ښوول دی اګر که د ﴿ أَنزَلْنَا ﴾ لفظ ډیر ځلی په داسی ځایونو کښی ویل کیږی چه یو شی له پاسه ښکته خوا ته لیږل یا راوړل کیږی، مګر ډیر ځلی له هغه څخنی دغه مکانی فوق او تحت نه وی مراد بلکه هغه مرادیږی چه د مرتبی په اعتبار پورته وی. او په هغه شی چه د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کیږی د هم دغه لفظ اطلاق کاوه شی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ ٱلْأَنْعَٰمِ ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ ﴾ یا ﴿ وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ ﴾

﴿ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ﴾ او کالی د تقویٰ چه دی دغه لباس التقویٰ ډیر غوره دی له نورو) یعنی برسیره په دی ظاهری لباس چه په هغه سره د بدن ستر او زینت حاصلیږی او ځان پری پټیږی او دول (طریقه) او سینګار پری کیږی یو معنوی لباس هم شته، چه عظیم الشان قرآن ئی ﴿ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ﴾ بولی او د باطنی زینت او ښایست وسیله ګرځی او په هغه سره د انسان هغه باطنی کمزوری د ظهور او فعلیت درجه نه مومی چه په ده کښی ئی استعداد شته او د خفاء په پرده کښی دی. او د ظهور او فعلیت په ډګر کښی نشی راتلی او هم دغه معنوی لباس دی چه قرآن کریم په ﴿ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ﴾ سره یاد کړی دی او د باطنی زینت، ښائست او سینګار ذریعه ګرځی بلکه که غور وکړی شی نو ظاهری بدنی لباس هم د هم دی باطنی لباس د تامین، تطهیر او تنظیف لپاره شرعاً مطلوب دی. حضرت شاه صاحب لیکی چه: دښمن له تاسی څخنی د جنت

لباس وویست، بیا مونږ تاسی ته په دنیا کښی د لباس تدبیر دروښود، اوس همغه لباس واغوندئ! چه پکښی تقویٰ او پرهیز گاری وی. یعنی نارینه دی وریښمین لباس نه آغوندی! او اوږده لمن دی نه لری! او هغه شیان چه ممنوع شوی دی هغه دی نه کوی او ښځه دی داسی ډیر نری لباس وانه غوندی چه بدن ئی تری ښکاره شی، او نه دی خپل ډول سینګار نورو ته ښکاروی.

﴿ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴾ دغه رالیږل د پوښاک له آیتونو علامو د فضل رحمت قدرت د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی او پرهیز وکړی له صوری او معنوی بربنډ والی څخه) یعنی پر دغو دلائلو غور وکړئ! او د الله تعالیٰ د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندی معترف او شکر گذار اوسئ.

يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ كَمَآ اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ؕ اِنَّهٗ يَرٰىكُمْ هُوَ وَقَبِيْلُهٗ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ؕ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۲۷﴾

ای ځامنو د آدم فریب دی در نه کړی تاسی ته شیطان لکه چه ایستلی یی دی مور او پلار ستاسی له جنته (په فریب سره) په دی حال چه ایسته ئی له دی دواړو لباس د دوی لپاره د دی چه وښیی دوی ته غلیظه عورتونه د دوی بیشکه دغه «شیطان» وینی تاسی (هم په خپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه مونږ گرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر : د اخراج او نزع اضافت د سبب په لوری کړی شوی دی، یعنی له جنت څخنی د آدم او حواء علیهما السلام د بیلیدلو او د دوی نه د لباس ایستلو سبب هم دا شیطان شو، نو هوښیار اوسئ چه اوس تاسی تیر نه باسی! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسئ!.

﴿ لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ؕ اِنَّهٗ يَرٰىكُمْ ﴾ الآیة - لپاره د دی چه وښیی دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی، بیشکه وینی دغه شیطان تاسی هم پخپله دی او هم قوم لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینئ تاسئ،) یعنی هغه دښمن چه مونږ ته له داسی پټونی څخه گوری، چه مونږ ئی له سره نه وینو نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه ئی ډیره گرانه ده. نو ځکه تاسی ته ښائی چه تل مستعد او بیدار اوسئ! د داسی دښمن علاج دا دی چه مونږ د داسی یوه ذات په پناه کښی ځای ونیسو چه دی هغه وینی او هغه دی نشی لیدی ﴿ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ ؗ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴾

تنبیه : د ﴿ إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ﴾ قضیه مطلقه ده دائمه نه ده، یعنی دیر ځلې داسې وی چه مونږ دوی نشو لیدلی، او دوی مونږ ته ګوری له دی وینا ځنی دا خبره نه لازمیږی چه په هیڅ یو وخت کښې به هیڅوک او په هیڅ صورت سره دوی نشی لیدلی، نو په دغه آیت سره د جن له رؤیته په کلی نفی باندی استدلال کول، قصور او لند لیدل دی.

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ ﴾ الآية - بیشکه مونږ ګرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی،) یعنی کله چه دوی له خپلې بې ایمانی د شیطانانو رفاقت خپلو ځانونو ته غوره کړ، لکه چه وروسته له دی په (٨٦١) مخ کښې راځی ﴿ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴾ نو مونږ هم په دغه انتخاب کښې هیڅ مزاحمت ونه کړ، او هر چا چه دوی د خپل ځان ملګری ګرځولی وو همغه ور ملګری کړل شول.

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او کله چه وکړی دوی کوم فاحشه (ناکاره کار لکه شرک) نو وائی دوی موندلی دی مونږ پر دغه (ناکاره کار) پلرونه خپل او الله هم امر «حکم» کړی دی مونږ ته په (کولو د) دی سره، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه الله نه کوی امر (حکم) په فحشاء «ناکاره کارونو»، آیا وایئ «دروغ تړئ» تاسی پر الله باندی هغه شی چه نه پوهیږئ (پری) تاسی.

تفسیر : یعنی خراب او د بیحیایی کار، لکه د نارینه او ښځی بربند طواف کول چه د دی آیتونو شان نزول دی، او له هغه شخه سلیم عقل او صحیحه فطرت نفرت کوی (د الله قدوس) له شانه دا تصور دیر لری دی، چه د داسې شیانو تعلیم ورکړی د ده پاک ذات د پاکی او حیا منبع او سرچینه ده، دی به د ګندګی، چتلی او بیحیایی د کارونو حکم څرنګه ورکوی؟ اصلاً د بی حیایی او بد کاری معلمان هغه شیطانان دی، چه دوی د خپلو ځانونو رفیقان ګرځولی دی، وګورئ له ګردو (تولو) شخه پخوا ستاسی مور او پلار د هم دغه شیطان له لوری تیروتل، او لوڅ لغړ وګرځیدل، مګر هغوی د شرم او حیاء لامله (له وجی) د ونو پانی پر خپلو ځانونو باندی تپلی نو څرګنده شوه چه بربندتیا د شیطان له خوا، او د تستر (د ځان پټولو) کوښښ ستاسی د پلار له خوا شوی دی. بیا په بربند طواف کولو کښې د خپلو پلرونو سند وړاندی کول څرنګه صحیح کیدی شی، او هم د حضرت شاه صاحب قول «تاسی واورید چه ستاسی لوی پلار د شیطان په چل او فریب تیروت نو بیا تاسی د خپلو پلرونو سندونه ولی وړاندی کوئ؟ دا

ځومره د بيحيايي خبره ده؟ هغه کار چه د شيطان په حکم سره کيږي، د هغه په نسبت وويل شي چه دغه حکم مونږ ته پاک الله راکړی دی، العياذ بالله!»

قُلْ اَمَرَ رَبِّيْ بِالْقِسْطِ وَاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۬ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُوْدُوْنَ ﴿۲۹﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) امر (حکم) کړی دی رب زما په قسط «عدل انصاف» سره «چه توحيد او ښه کارونه دي. نه په افراط نه په تفريط» او (بل الله حکم کړی دی) چه سم واړوئ «برابر کړئ» تاسی مخونه خپل «عبادت د الله ته» په نزد «د وخت» د هر لمانځه او بولئ (عبادت کوئ) تاسی د ده حال دا چه مطيع خالص کوونکی اوسئ ده ته دين «خپل له عجب او ريا او هر نقصان څخه» لکه چه اول ځلی يی پيدا کړی يئ تاسی (له نشت نه) بيا به هم داسی پيدا شئ تاسی «پس له مرګه».

تفسير : په «روح المعانی» کښی دی «القسط علیٰ ما قال غير واحد ـ العدل، و هو الوسط من کل شئ ـ المتجافی عن طرفی الافراط والتفريط» د آيت حاصل داسی شو چه: الله تعالیٰ په هر کار کښی پر توسط او اعتدال د پاتی کيدلو، او له افراط او تفريط څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) هدايت کوی، نو بيا به په څه شان سره د فواحشو او رذائلو حکم ورکوی؟.»

غالباً محقق شيخ الهند رحمة الله عليه «مسجد» ميمی مصدر ګڼلی او د (سجود) معنی ئی تری اخيستی ده تجوزاً ئی په لمانځه سره ترجمه کړی دی، او «وجوه» ئی په خپلی ظاهری معنی پريښی دی، يعنی د لمانځه د اداء کولو په وخت کښی خپل مخونه سم د کعبی شريفی په لوری وګرځوئ.

مګر ځينی نور مفسرين له ﴿ وَاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ ﴾ څخه داسی مطلب آخلی چه د الله تعالیٰ د عبادت په لوری تل په استقامت او له زړه متوجه اوسئ. د ابن کثير رحمة الله عليه په نزد د دی مطلب دا دی چه: پخپلو عبادتونو سم او مستقيم اوسئ! او له هغی سمی لاری ځنی چه د حضرت محمد عليه الصلوة والسلام ده مه کږيږئ! د عبادت مقبوليت پر دوه شيانو موقوف دی: (۱) چه خالص د الله تعالیٰ لپاره وی، چه وروسته ئی په ﴿ وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ﴾ سره يادونه کوی. (۲) چه له هغی مشروعی طريقی سره موافقه وی چه انبياء او مرسلينو عليهم الصلوة السلام تجويز کړی ده او دلته هغه په ﴿ وَاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ ﴾ سره ادا کړی شوی ده. په هر حال په دغه آيت کښی د شرعی احکامو د ګردو (تولو) هغو انواعو په لوری اشاره کړی شوی ده چه د بندګانو له معاملاتو سره متعلق دی او هغه تول تر «قسط» لاندی راغلل او هغه شيان چه په الله تعالیٰ پوری تعلق لری که «بدنی» وی نو په ﴿ وَاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ ﴾ کښی که «قلبی» وی نو په ﴿ وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ

الدِّيْنَ ﴾ كښې مندرج دى.
﴿ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُوْدُوْنَ ﴾ لكه چه اول ځلى ئى پيدا كړى يئ تاسى له نشت نه بيا به هم داسى پيدا شئ تاسى وروسته له مرګه) يعنى لكه چه په اول كښې الله جل جلاله ستاسى له پيدا كولو څخه عاجز نه ؤ هم داسى ستاسى له اعادى او بيا ژوندى كولو څخه هم عاجز نه دى او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لارى تللو ته د دى لامله (له وجى) اړتيا (احتياج) او ضرورت لرى چه وروسته له مرګه بل ژوندون راتلونكى دى چه په هغه كښې د دى موجوده حيات نتائج ور وړاندى كيږى نو ښائى د هغه «بعث بعد الموت» فكر لا له اوسه وكړى شى! ﴿ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ﴾

فَرِيْقًا هَدٰى وَ فَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ ؕ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَ يَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۳۰﴾

يوى ډلى ته هدايت وكړ (الله په توفيق د ايمان سره او) هدايت ئى نه دى كړى بلى ډلى ته چه مقرره شوى ده پر دوى ګمراهى، بيشكه چه دوى نيولى دى شيطانان دوستان (خپل معبودان) بى له الله څخنى او ګمان كوى دوى چه بيشكه هم دوى هدايت موندونكى دى (سمى صافى لارى ته او واقع كښې داسى نه ده.)

تفسير : يعنى پر هغو باندى چه ګمراهى مقرره شوى ده هغوى هغه خلق دى چه پاك الله ئى پرى ايښى او شيطان ئى خپل دوست او رفيق ګرځولى دى چه د ده په خوله كوى او خبرو ته ئى غوږ ږدى او د تعجب ځاى دا دى چه سره د دى صريحى ګمراهى دوى داسى ګومان كوى چه مونږ پر سمى صافى لارى باندى روان يو او له مذهبى حيثيته كومه د عمل رويه چه مونږ اختيار كړى ده هغه ډيره مناسبه او درسته ده لكه چه په بل ځاى كښې يى فرمايلى دى ﴿ اَلَّذِيْنَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُوْنَ صُنْعًا ﴾ (۱٦ جز د الكهف ۱۰٤ آيت ۱۲ ركوع).

تنبيه : د دى آيت له عمومه ظاهره شوه چه د «معاند كافر» په شان «مخطى كافر» هم چه د خپلى واقعى غلطى لامله (له وجى) باطل حق ګنى په ﴿ وَفَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ ﴾ كښې داخل دى، كه دغه غلط فهمى د پوره فكر او غور نه كولو له وجى وى يا له دى سببه وى، چه اګر كه ده په ښكاره ډول (طريقه) سره خپل پوره قوت، غور او فكر چلولى دى خو په مقصد نه دى رسيدلى ځكه چه پر داسى صريحو حقائقو او واضحو دلائلو د فكر د نه رسيدلو څخنى دغه خبره څرګنده ده چه ده فى الحقيقت په استدلال او د خپل فكر په كار آچولو او استعمال كښې

تقصير كړی دی، ګواكی هغه شيان چه پری ايمان راوړل د نجات مدار دی دومره روښانه او واضحه دی چه له هغو څخه انكار غير له عناده او د فكر او تامل له قصوره بل هيڅ شی نه دی. په هر حال شرعی كفر داسی زهر دی چه كه په قصد يا په سهوه په هر ډول (طريقه) سره چه وخوړل شی د انسان د وژلو لپاره كافی دی زمونږ د «اهل السنة والجماعة» مذهب هم دا دی او په «روح المعانی» كښی چه د ځينو د څه اختلافاتو نقل پر دغی مسئلی باندی كړی شوی دی له هغو ځنی مراد «جاحظ» او «عنبری» دی، چه په «اهل السنة والجماعة» كښی نه دی داخل بلكه سره له دی چه معتزله ګڼل كيږی، په خپله معتزله هم د دوی په اسلام كښی خبری كوی نو ځكه د «روح المعانی» خاوند د دوی مذهب د نقلولو څخه وروسته داسی ليكلی دی: «ولله تعالیٰ الحجة البالغة والتزام ان كل كافر معاند بعد البعثة و ظهور امر الحق كنار علیٰ علم».

يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ وَكُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿٣١﴾

ای ځامنو د آدمه! واخلئ تاسی زينت (ښائست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په آغوستلو د پاكو كاليو (جامو) د عورت ستر) او خورئ او چښئ او اسراف «بی ځايه خرڅ» مه كوئ تاسی، بيشكه چه الله نه خوښوی مسرفان (بی ځايه خرڅ كوونكی)

تفسير : دغه آيتونه د هغو كسانو په ترديد كښی نازل شوی دی چه د كعبة الله طواف به ئی په بربنده كاوه او هغه ئی لوی قربت، ثواب او پرهيزګاری ګڼله او د اهل جاهليت ځينو كسانو د حج په ورځو كښی د سد رمق ځنی زيات شی نه خوړ او د غوړيو او نورو دسوماتو استعمال به ئی پريښوده، ځينو به د وزی د غوښی او شودو له استعماله ځان ساته نو دغه ګرد (تول) شيان ئی راوښوده چه دا شيان له سره د نيكی او تقویٰ خبری نه دی. د الله جل جلاله وركړی شوی لباس (چه په هغه سره ستاسی د بدن تستر (پټول) او تزين (ښائست په عمل راځی) د عبادت په وخت كښی د نورو وختونو په نسبت لا زيات قابل الاستعمال دی، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار كښی د ده د ګردو (تولو) نعمتونو له اثر او نښو سره حاضر شی او هر هغه شيان چه الله تعالیٰ د خوراک او پوښاک لپاره دركړی دی له هغو ځنی متمتع شئ! په دی شرط سره چه اسراف پكښی ونه كړئ! د اسراف معنی له حده تجاوز، او له ميچه تيريدل دی. او هغه څو ډوله دی: لكه چه حلال حرام وګڼی يا له حلالو تير له حرامو هم متمتع شی، يا په خوړلو او چښلو كښی له حرص او بی تميزی څخه كار واخلی، او له اندازی ئی زيات وخوری، يا ئی بی له اشتهاء وخوری، يا ئی ناوخته وخوری يا دومره لږ وخوری چه د جسمانی صحت او قوت

عمل لپاره کافي نه وي، يا د صحت مضر شيان استعمال کړی او غير ذلک. د اسراف لفظ دغو گردو (تولو) امورو لره شامليدی شي، بيځايه خرڅونه هم په اسراف کښې شامل دی. د هم دی تعميم په لحاظ ځينو اسلافو فرمايلي دی (جمع الله الطب کله فی نصف آية) الله تعالیٰ گرد (تول) طب په نيم آيت کښې سره تول کړی دی.)

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِيٓ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَالطَّيِّبَٰتِ مِنَ الرِّزْقِ ۚ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِى الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ ۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه چا حرام کړی دی زينت د الله هغه چه ايستلی ئی دی دپاره د بندگانو خپلو؟ او (چا حرام کړی دی) پاک لذيذ شيان له رزقه ځنی (چه د خوړلو او څښلو دی؟ يعنی دا يو هم نه دی حرام)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دغه (زينت او طيبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د هغو کسانو دی چه ايمان يی راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دی ژوندون لږ خسيس کښې حال دا چه خاص (مؤمنانو لره) دی په ورځ د قيامت کښې هم دا رنگه (لکه دا پاس تفصيل) په تفصيل بيانوو مونږ آيتونه له پاره د (هغه) قوم چه پوهيږی «پری».

تفسير: يعنی ای محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم! ته دوی ته ووايه چه چا حرام کړی دی هغه زينت د الله جل جلاله چه له جامو وی که له نورو وی چه ايستلی دی الله تعالیٰ دپاره د بندگانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حيواناتو لکه وريښم يا وړئ او له کانونو لکه ځغره. او بل پاکيزه شيان له اقسامو د روزی که د خوراک وی لکه غوښی، وازدی، غلی دانی يا د څښلو (څکلو) وی لکه اوبه، شوده، يعنی دا يو هم نه دی حرام، ووايه ای ځما رسوله! دغو ته چه دغه زينت او طيبات او نور نعمتونه خاص دپاره د مؤمنانو دی، يعنی هم دوی ته پيدا شوی دی اما په دنيا کښې کفار هم تبعاً ورسره شريک دی ولی دائمی او ابدی نعمتونه خاص مؤمنانو ته دی بی شريکه په عقبا کښې هم داسی چه مونږ دغه مفصل حکم بيان کړ مفصل بيانوو باقی تول احکام د دين بالخاصه د حلال او حرام احکام دپاره د هغه قوم چه پوهيږی او فهمولی شی. د دنيا گرد (تول) شيان ځکه پيدا شوی دی چه انسانان له هغو څخه په شرعی او په مناسبه طريقه گټه (فائده) واخلی او د خالق تعالیٰ جل و علا شانه په عبادت او وفاداری او شکر گذاری کښې مشغول اوسی، په دغه اعتبار د دنيا تول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطيعانو د استفادی لپاره

پیدا شوی دی هو! کافران هم د دغو شیانو له استعمال څخه نه دی ممنوع شوی، دوی هم د خپلو دنیوی اعمالو او تدابیرو په اثر له هغو څني مفاد حاصلولی شي. بلکه څه وخت چه د ایمان خاوندان په ایمانی قوت او تقویٰ کښي کمزوری شي، نو دغه غاصبان په خپلو عملی هلو ځلو کښي ظاهراً ډیر بریالي او کامیاب په نظر راځي چه ځیني له هغو څني دی د کفارو د فاني اعمالو ثمره وګڼله شي او څه نور دی یی د مؤمنانو په حق کښي تنبیه او توبیخ.

﴿مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

(۱۲ جزء د هود ۱۵ او ۱٦ آیت ۲ رکوع). پاتي شول د آخرت نعمتونه هغه خالص د اهل الایمان په برخه دی. ځیني عالمان د ﴿خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ معنی داسی کوی چه «دنیوی نعمتونه خالص نه دی، ځکه چه له هغو سره ډیر غم او فکر او تکالیف مومی، او د آخرت نعمتونه به له هر راز (قسم) کدورتونو څني پاک وی او له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه په «در منثور.» کښي د دی آیت داسی معنی نقل شوی ده چه دنیوی نعمتونه په داسی شان سره چه د آخرت وبال وګرځي یواځي د مؤمنانو لپاره دی، او د کفارو په حق کښي د دی جهان عیش او عشرت او تنعم د کفر او حق نه پیژندلو له وجي عذاب او وبال ګرځي.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۳﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی رب زما فواحش (کبیره ګناهونه چه موجب د لوی عذاب دی) هغه چه ظاهر وی له هغو څخه او هغه چه باطن وی او (حرام کړی ئی دی) ګناه «صغیره چه حد نه لری» او (حرام کړی ئی دی) ظلم په ناحقه سره (بل دا چه) شریک ونیسئ تاسی په الله پوری، هغه شي چه نه دی نازل کړی (لیږلی الله) په (شریکولو د) هغه باندی هیڅ برهان (علمی سند) او (بل دا ئی حرام کړی دی چه) ووایئ تاسی پر الله هغه خبری چه تاسی نه پوهیږی «پری»

تفسیر : له «اثم» څني عامه ګناه مراده ده. او ځیني مخصوصی ګناوی د دی مقام په مناسبت یا د اهمیت له سببه بیان فرمایلی شوی دی. او د ځینو په نزد (اثم) هغه ګناه ده چه د هغې تعلق د ګناه کوونکو څخه ماسواء نورو سره نه وی، والله اعلم. دروغ تړل په الله جل جلاله دا دی

چه په تحلیل او تحریم او په الحاد د صفات الله او نورو کښی داسی خبری له خپله ځانه جوړی کری چه بیخی شرعی اساس ونه لری او بیا د هغو نسبت الله تعالیٰ ته وکری لکه چه د فحشاؤ په متعلق به کفارو وویل «والله امرنا بها»

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

او هر یوه امت ته یو اجل (نیته) شته (د مرګ یا د عذاب که ایمان رانه وړی) نو کله چه راشی اجل (نیته) د دوی نه به وروستی کیږی دوی (تری) یو ساعت او نه ړومبی کیږی دوی (تری).

تفسیر : په ظاهره سره دا شبهه کیږی. کله چه د وعدی وخت ورسیږی نو تأخیر یی عقلاً ممکن ؤ نو ځکه د هغه نفی ضروری شوه مگر تقدیم ئی خو عقلاً هم ممکن نه دی نو د هغه له نفی څخه څه فائده ده؟ د دی شبهی له سببه مفسرینو د ﴿ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ عطف په ﴿ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ ﴾ منلی دی. او ځینی د ﴿ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ ﴾ څخه (قرب) او نژدیوالی) مرادوی. زما په نزد دغو تکلفاتو ته هیڅ حاجت نشته، په عمومی محاوراتو کښی د یوه شی د تاکید ثبوت او قوت لپاره چه په مقابل کښی ئی دوه خواوی وی ډیر ځله د هغی خوا نفی خو مقصوداً کیږی چه محتمل الثبوت وی، او د بلی خوا نفی چه لا له پخوا غیر محتمل وی یواځی د مبالغی، تاکید او تحسین الکلام په ډول (طریقه) استطراداً ذکر کیږی. لکه چه یو خریدار له دکاندار ځنی د یوه شی د قیمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو کښی وائی چه د هغه شی په قیمت کښی هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته؟ او هم دغه ئی قیمت دی! دکاندار ورته وائی هو! خانه! په دغه ویلی شوی قیمت کښی هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته! او هم دغه قیمت ئی واجبی او تاکلی (مقرر) شوی دی په دغو دواړو محاورو کښی مقصود بالذات (کمی) دی، مگر د (زیادت) لفظ یواځی د قیمت د تعیین او تاکید او مبالغی لپاره استطراداً ذکر کری شوی دی. دلته هم د دی کلام څخه اصلی غرض هم دا دی چه د الله تعالیٰ وعده هر کله چه ورسیږی بیا تأخیر پکښی نشته، او له سره وروسته کیدونکی نه ده او یوه شیبه هم په هغه کښی د تقدیم او تأخیر امکان واقع کیدونکی نه دی دلته د «تأخیر» نفی مقصود ده، ځکه چه (تقدیم) لا له پخوا څخه ظاهراً لانتفاء ؤ د هغه انتفاء یواځی د وعدی په تینګوالی د زور آچولو یو اسلوب دی یعنی پر الله تعالیٰ دروغ تړونکی او د هغه د لوری د حرامو حلال کوونکی او نور متمردین دی د الله تعالیٰ پر دغه تأخیر، مهلت او حلم نه مغروریږی. او نه دی بی فکره اوسی، ځکه چه د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالیٰ له جانبه یوه تاکلی (مقرره) موده مقرره شوی ده. هر کله چه د دوی د سزا نیته او وعده ورسیږی نو بیا هغه خامخا اجرا کیدونکی ده او له سره وړاندی وروسته کیدونکی نه ده.

يٰبَنِيٓ اٰدَمَ اِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّوْنَ عَلَيْكُمْ اٰيٰتِيْ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۳۵﴾ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاسْتَكْبَرُوْا عَنْهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۳۶﴾

ای ځامنو (اولاده) د آدم! که راشي تاسي ته رسولان له تاسي ځني چه لولي دوی پر تاسي باندی آيتونه «د کتاب» زما «يعني شرعي احکام» نو هر څوک چه ځان وساتي (له تکذيب څخه) او اصلاح «نيک» کړی (عمل خپل) نو نه به وی هيڅ قسم ويره پر دوی باندی او نه به دوی غمجن کيږی «په نقصان د جزا سره». او هغه کسان چه نسبت ئی د دروغو کړی آيتونو زمونږ ته او کبر «سرکشي کوی» له «قبلولو د» هغی آيتونو هم دغه کسان صاحبان «ملګری» د اور «د دوزخ» دی هم دوی به په دغه اور کښي تل وی.

تفسير : ابن جرير د ابو يسار سلمي رحمة الله عليه ځني نقل کړی دی چه دغه خطاب د ﴿ يٰبَنِيٓ اٰدَمَ اِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ ﴾ الآية ـ ګردو (تولو) بني آدمانو ته په عالم ارواح کښي شوی دی. لکه چه د اول جزء د البقرة ۳۸ آيت ٤ رکوع له سياق څخه معلوميږی ﴿ قُلْنَا اهْبِطُوْا مِنْهَا جَمِيْعًا فَاِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ مِّنِّيْ هُدًى ﴾ الآية ـ او د ځينو محققينو په نزد هر کله هر خطاب چه په هره زمانه کښي هر قوم ته شوی دی دا د هغو څخه حکايت دی. زما په نزد هغه مضمون چه له دوه رکوع ګانو څخه پخوا جريان لری د هغه د ترتيب او تنسيق څخه دغه خبره پخپله ظاهريږی کله چه آدم او حواء عليهما السلام له خپل اصلي مسکن (جنت) څخه چه هلته دوی ته، آزادی، هوسائی (ارام) او فراخي ور په برخه وه او بی له کوم مزاحمت او ممانعت څخه د ژوندانه د وخت د تيرولو حکم ورکړی شوی ؤ په عارضي دول (طريقه) سره محروم کړی شو. بيا د دوی د مخلصانه توبی او انابت په نسبت دا مناسبه وليدله شوه چه د دوی د هغه حرمان د تلافي او د آدم عليه السلام تمامي اولادی ته د پلرني ميراث د اعادی په نسبت ځه هدايتونه ورکړل شي لکه چه د آدم عليه السلام د هبوط د قصی د ختمولو سره سم يی د ﴿ يٰبَنِيٓ اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا ﴾ الآية ـ خطاب ور شروع کړ، تر دری څلورو رکوع ګانو پوری د همغو هداياتو سلسله جاری وه. په دغو آيتونو کښي د آدم عليه السلام تولی اولادی ته چه ګواکي په يوه وخت کښي ګرد (تول) سره موجود ګڼل شوی دی عام خطاب شوی دی چه د جنت له وتلو څخه وروسته مونږ تاسي ته د جنتي لباس او طعام په ځای د ځمکي د لباس او طعام تدبير فرمايلي دی. اګر که د جنت خوشالي او اطمينان دلته در ميسر نه دی بيا مونږ د

هر راز (قسم) راحت او هوسائی (ارام) له سامانونو ځنی د منتفع کیدلو موقع تاسی ته درکړی ده، چه تاسی دلته په اطمینان سره د خپل هغه اصلی مسکن او آبائی میراث د اعادی او بیرته لاس ته راوستلو تدبیر وکړی شئ. ښائی چه د لعین شیطان له مکر فریب ځنی هوښیار اوسئ! چه تاسی د تل لپاره د هغه له میراث څخه بی برخی نه کړی! او ځانونه مو له بی حیائی «اثم» ، «عدوان» او نورو گناهونو ځنی وژغورئ (وساتئ) او د اخلاص او د عبودیت لاره اختیار کړئ! او د الله تعالیٰ له درکړو نعمتونو څخه متمتع او منتفع کیږئ! مگر له هغو حدودو او قیودو ځنی (چه د حقیقی مالک له جانبه معین او تاکلی (مقرره) شوی دی) تیری او تجاوز مه کوئ! بیا وگورئ چه هر قوم خپله، خپله موعوده وعده پوره کوی، او په څه څه ډول (طریقه) خپلو ځایونو ته خپل ځان رسوی، په دی ضمن کښی که الله تعالیٰ په کوم وخت کښی له هم دغه ستاسی ځنی کوم رسول مبعوث وفرمائی چه د الله تعالیٰ آیتونه تاسی ته آوروی او په هغو سره تاسی ته ستاسی د پلار اصلی میراث (جنت) د حاصلولو ترغیب او تذکیر درکوی او د حقیقی مالک د خوشالی لاری پکښی در ښکاره شوی دی نو د هغه مرسته (مدد) او پیروی وکړئ! او له الله تعالیٰ ځنی وویریږئ! او ناکاره کارونه پریږدئ! او تری بیزاره شئ! او صالحه اعمال اختیار کړئ! نو بیا ستاسی مستقبل بیخی بیخوفه او بی خطره کیږی! او تاسی به داسی یوه مقام ته ورسیږئ چه هلته به د عیش او عشرت، امن، سکون او اطمینان څخه ماسواء بل هیڅ شی نه وی، هو! که زمونږ آیتونو ته تاسی د دروغو نسبت وکړ، او د تکبر او لوینی له مخو تاسی پری عمل ونه کړ او له هدایته گوښی (بیل) پاتی شوئ نو له اصلی مسکن او آبائی میراث څخه به بی برخی کیږئ! او د دائمی محرومی او ابدی عذاب او هلاکت ځنی به ما سواء بل هیڅ شی ستاسی نه په برخه کیږی په هر حال هغه کسان چه له دی آیت ځنی د ختم النبوت د قطعی نصوصو په خلاف تر قیامته پوری د انبیاؤ او رسولانو د راتگ ورونه خلاصول غواړی، د هغو لپاره په دغه ځای کښی د خپل مطلب حاصلولو دپاره هیڅ یوه موقع پاتی نه ده.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه تړی پر الله باندی دروغ (چه ښځه، ځوی، لور او شریک لری) یا نسبت د دروغو کوی آیتونه د دغه (الله)

ته (بلکه نشته بل ظالم)، دغه «مکذبان مفتریان پر الله» وبه رسیږی دوی ته برخه د دوی له هغه لیکل شوی «عمر، رزق، اجل او نورو» څخه تر هغه پوری کله چه راشي دوی ته رسولان زمونږ (ملک الموت او اعوان ئی) حال دا چه قبضوی دوی «ارواح د» هغوی وائی (دا ملائک دی کفارو ته د ملامتی په توګه (طریقه))، چیرته دی هغه «معبودان» چه وئ تاسی چه بلل به مو «عبادت به مو کاوه د هغوی» غیر له الله «چه اوس دفع کړی عذاب له تاسی»؟، نو وبه وائی دغه «کافران» ورک شول له مونږ «او هیڅ نفعه مو تری ونه مونده» او شاهدی به ورکړی دوی پر نفسونو «ځانونو» خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران «په دنیا کښی».

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د صادقو او رښتینو رسولانو تصدیق کول ضروری دی چه د الله تعالیٰ واقعی معجزی درښیی او دلائل یی در آوروی، باقی که څوک د رسالت دعوی په دروغو وکړی او په دروغو آیتونه له خپله ځانه جوړوی او پر الله تعالیٰ دروغ تړی یا کوم رښتین رسول یا د هغه راوړی آیتونه او کتاب ته د دروغو نسبت کوی. نو د دی دواړو څخنی بل هیڅوک ظالم نه دی.

﴿ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ ﴾ الآیة - دغه مکذبان او مفتریان پر الله وبه رسیږی دوی ته برخه د دوی) یعنی په دنیا کښی عمر او رزق او نور هر څومره چه مقرر او مقدر دی، یا د دی ځای ذلت او رسوائی چه د دوی دپاره لیکلی شوی ده، هغه ګرد (تول) دوی ته رسیدونکی دی، بیا وروسته له مرګه هغه معامله چه له دوی سره کیدونکی ده، د هغی ذکر وروسته له دی نه راځی که د ﴿ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ ﴾ څخنی دنیوی عذاب نه، بلکه اخروی مراد واخستل شی، نو د «حتیٰ اذا جاءتهم ـ الایة» څخه پر دی تنبیه کیږی چه د هغه عذاب د مبادیو سلسله د دغه دنیوی ژوندانه په آخری شیبو کښی شروع کیږی.

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ﴾ الآیة ـ تر هغه پوری کله چه راشي دوی ته رسولان زمونږ چه قبضوی ارواح د دوی) یعنی کله چه پرښتی په ډیره سختی د دوی روح قبضوی او په بد صورت ئی بیائی نو دوی ته ویلی کیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخنی هغه شیان چه تاسی بلل هغوی چیری دی؟ چه اوس ستاسی په داد او فریاد نه درسیږی؟ او ستاسی خبر نه آخلی؟ هغوی در وبولئ! چه تاسی له دی مصیبت څخه وژغوری (وساتی)،! په دی وخت کښی به کفار اقرار کوی او په دغه اقرار کولو به اړ (محتاج) کیږی چه مونږ ډیره سخته غلطی کړی وه چه مونږ داسی شیان خپل معبودان او مستعان تاکلی (مقرر کړی) وو چه هغوی د دی کار وړ (لایق) او مستحق نه وو، او نن زمونږ په دغه مصیبت کښی د هغوی هیڅ سراغ او پته نشته. خو دغه بی وخته اقرار او ندامت دوی ته هیڅ ګټه (فائده) او نفع نه رسوی، او پر دوی داسی حکم صادریږی ﴿ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ ﴾ الآیة - باقی هغه چه په نورو مواضعو کښی راغلی دی چه دوی به د خپل کفر او شرک څخه انکار کوی د دی آیت سره منافی نه ده ځکه چه د قیامت مواقف او

احوال به سره بیل بیل او جلا جلا (جدا جدا) وی او جماعتونه به هم بیشماره ولاړ وی په یوه ځای کښی د یوه موقف او جماعت بیان راځی او په بل ځای کښی د بل جماعت او موقف ذکر کیږی.

قَالَ ادْخُلُوا فِيٓ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ فِي النَّارِ ۖ

وبه فرمائی (الله یا پرښته په قیامت کښی دوی ته) چه ننوځئ په هغو امتونو (د کفارو) کښی چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له تاسی له (کفارو د جن) پیریانو او له (کفارو د) انسانانو په اور «د دوزخ» کښی،

تفسیر : (مطلب ئی دا دی چه تاسی هم د پخوانیو کفارو په ملگرتیا د دوزخ اور ته ننوځئ)! یعنی هغه وړاندی او وروسته گرد (تول) کفار به په هم دغه دوزخ کښی داخلیږی.

كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ

هر کله چه ننوځی (د دوزخ اور ته) یو امت نو لعنت به وائی دغه امت پر هغه بل وړاندی امت چه په مثل د ده ؤ (د کفر په خاص مشرب کښی)،

تفسیر : یعنی په دی مصیبت کښی یو له بله سره همدردی به چیری وی بلکه دوزخیان یو پر بل باندی لعن او طعن وائی او مسخری کوی او ملندی سره وهی، ښائی چه تابعان به خپلو سردارانو ته وائی چه د الله لعنت دی پر تاسی وی چه تاسی مونږ هم د خپلو ځانونو سره په عذابونو او ربړونو (تکلیفونو) کښی ډوب کړو! سرداران به خپلو اتباعو ته وائی ای ملعونانو! که مونږ په کنده کښی ولویدو. ستاسی خو سترگی وی، نو تاسی ولی د ړندو په شان مونږ پسی راولویدئ! وغیر ذلک.

حَتَّىٰٓ إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

تر هغه پوری کله چه یو ځای شی دوی په دی «اور» کښی تول نو وبه وائی وروستنی د دوی (یعنی تابعان) په (باب د هغو) ړومبنیو (متبوعانو) خپلو

کښی (الله ته چه) ای ربه زمونږ دغو (مشرانو متبوعانو) گمراه کړی وو مونږه نو ورکړه دوی ته عذاب دوچند (زمونږ) له اوره (د دوزخ) وبه فرمایی الله چه دی لپاره د هر یوه دوچند لیکن نه پوهیږئ تاسی (پری او نه خبریږئ د یو بل له عذاب نه)

تفسیر : یعنی په یوه حساب د پخوانیو د گناهونو عذاب دوچند شو چه هم پخپله دوی گمراهان شوی وو، او هم ئی راتلونکو لره لاری جوړی کړی، او په بل صورت د ورستنیو گناه دوه چنده شوه چه دوی په دغسی حال کښی گمراهان شول چه د پخوانیو امتونو احوال د دوی په مخ کښی ښکاره پراته وو، او دوی تری هیڅ پند او عبرت نه اخیست. یا څرنگه چه د هر دوزخی احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زیاتیږی، نو ځکه ئی وفرمایل چه د هر یوه عذاب به پرله پسی برابر دوچند کیږی او لا به پسی زیاتیږی، اوس د تعذیب په ابتداء کښی تاسی د تعذیب له انتهاء څخه بی خبره یئ یعنی د پخوانیو د عذاب د دوچند کیدلو څخه به وروستنیو ته څه راحت، هوسائی (ارام) او شفاء نه په برخه کیږی، دا تقریر به په هغه صورت کښی موافق راځی چه د ﴿ لِكُلٍّ ضِعْفٌ ﴾ څخه دواړه فرقی مرادی شی، خو د «ابن کثیر رحمة الله علیه» په نزد په دی آیت کښی وروستنیو ته اطلاع ورکړی شوی ده چه بیشکه مونږ له پخوانیو څخه هر یوه ته سم د هغه له درجی سره دوه چنده عذاب مقرر کړی دی، لکه چه په بل ځای کښی ئی خبر ورکړی دی ﴿ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴾ (١٤ جزء د النحل ٨٨ آیة ١٢ رکوع) ﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾ (٢٠ جزء د عنکبوت (١٣) آیة (١) رکوع) ﴿ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴾ (١٤ جزء د النحل (٢٥) آیة (٣) رکوع).

وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

او وبه وائی هغه ړومبنی «متبوعان» د دوی په حق د وروستنیو (تابعانو) د دوی کښی چه پس نه ؤ تاسو ته پر مونږ باندی هیڅ فضل (بهتری په تخفیف د عذاب او مونږ او تاسی برابر یو په کفر کښی) نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی له شرک او کفر څخه)

تفسير : يعني زمونږ د سزا د زياتونى د خواهش څخه تاسى ته څه په لاس درغله؟ آيا ستاسى په عذاب كښي څه تخفيف راغى؟ نه، تاسى هم د خپلو چارو نتيجي وګالئ (برداشت كړى) او خوند ئى وڅكئ!.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

بيشكه هغه كسان چه نسبت د دروغو كوى آيتونو زمونږ ته او تكبر كوى (له قبول) د هغو وبه نه پرانيستلى شي دوى ته ورونه د آسمان «چه پورته يوړى شي نيک عملونه او ارواح د دوى» او نه به داخل شي دوى جنت ته تر هغه پورى چه ننوځى اوښ په سورى د ستنى كښي، او هم داسى «لكه جزا د متكبرانو» جزا وركوو مونږ مجرمانو «كافرانو» ته.

تفسير : يعني نه په ژوند كښي د دوى اعمالو ته آسمانى قبول او رفعت حاصل دى او نه وروسته له مرګه د دوى ارواحو ته اجازه شته چه د آسمان په لورى وخيژى په حديث كښي راغلى دى چه «له وروسته د كافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجين» په لورى شړل كيږى چه تر ځمكى لاندى دى، او د مومنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «عليين» پورى خيژى، مفصل احوال دى د احاديثو په كتابونو كښي ولوستل شي.!
﴿ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ﴾ تر هغه پورى چه ننوځى اوښ په سورى د ستنى كښي) دا ئى «د تعليق بالمحال» په ډول (طريقه) وفرمايل. د هرى ژبى په محاورو كښي داسى امثال شته، چه په كښي د يوه شي محال توب په بل محال شي باندى معلق وى او دا ترى ظاهريږى. همغسى چه هغه شي لا ممكن دى، دغه شي هم ناممكن دى يعني لكه چه دغه خبره د كيدلو نه ده چه اوښ سره له خپل لوى جسامت د ستنى په سوم كښي سره د هغه د وړوكوالى او صغارت ننوځى، هم داسى د دغو مكذبينو او متكبرينو په جنت كښي داخليدل محال دى. ځكه چه حق تعالىٰ په جهنم كښي د دوى د «خلود» خبر راكړى دى او په علم الله كښي هم دا سزا دوى ته تاكلى (مقرر) شوى ده نو بيا د الله تعالىٰ د علم او اخبار څخه مخالف كار څرنګه واقع كيدى شي.؟

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

مقرر دی دوی ته له دوزخ څخنی فرش او وی به د پاسه د دوی آغوستنی «پردی د اور»، او هم داسی (لکه جزا د دی خلقو) جزا ورکوو مونږ ظالمانو ته.

تفسیر : یعنی له هری خوا به تری اور چاپیر وی او له هیڅ لوری او په یوه ډډه به هم دوی ته راحت او هوسائی (آرام) نه ور رسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه «عملونه» تکلیف نه فرمایو (بار نه آچوو) په هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده دغه «مؤمنان» صاحبان «ملکری» د جنت دی هم دوی به په هغه «جنت» کښی تل وی.

تفسیر : ﴿ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ جمله معترضه ده چه په دی سره ئی په منځ کښی تنبیه وفرمایله چه ایمان او صالح عمل چه پری دومره عظیم الشان صله مرحمت کیږی داسی کوم مشکل شی نه دی چه د انسان له طاقته وتلی وی یا یی دا مطلب چه له هر انسان څخنی دومره صالح عمل مطلوب دی چه د هغه طاقت او قدرت وی، له هغه څخه زیاته مطالبه نه کیږی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چه په سینو د دغو «جنتیانو» کښی دی له کینو څخه.

تفسیر : ﴿ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ ﴾ څخه یا خو داسی مراد دی چه د جنتیانو په منځ کښی به په جنتی نعمتونو کښی یو له بله سره هیڅ قسم شک، شبهه، حسد، رخه (کینه) نه وی. او هر یو به خپل ځان او نور جنتیان داسی گوری لکه چه یو ورور، خپل بل خوږ ورور گوری او په لیدلو به ئی خوشالیږی، په خلاف د دوزخیانو چه دوی به د هغه مصیبت په وخت کښی یو بل ته پیغور ورکوی، او لعنتونه او کنځلی به کوی، لکه چه پخوا ولیکل شو یا به مراد داسی وی چه د داسی صالحانو په منځ کښی په دنیوی ژوندون کښی که پر کومه خبره کوم خپگان او اندیښنه

پیښه شوی وی او یو د بل په نسبت څه انقباض او تاثر لری، هغه گرد (تول) به د جنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو څخنی ایستل کیږی. هلته به گرد (تول) یو د بل په نسبت سلیم الصدر او خویښ وی حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی دی «زه امید کوم چه زه او عثمان، طلحه، او زبیر رضی الله تعالیٰ عنهم به له هم دغو خلقو څخنی اوسو» محقق شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د هم دغی وروستنی معنی په اعتبار د «غل» ترجمه په خپگان سره فرمایلی ده.

تَجۡرِیۡ مِنۡ تَحۡتِہِمُ الۡاَنۡہٰرُ ۚ وَ قَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰہِ الَّذِیۡ ہَدٰىنَا لِہٰذَا ۟ وَ مَا کُنَّا لِنَہۡتَدِیَ لَوۡ لَاۤ اَنۡ ہَدٰىنَا اللّٰہُ ۚ لَقَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُ رَبِّنَا بِالۡحَقِّ ؕ

بهیږی به له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی ویالی، او وائی به دغه «جنتیان» گردی (تولی) ثناوی او احسانات خاص الله لره دی هغه (الله) چه برابر ئی کړو مونږ دی (مقام) ته او نه وو مونږ پخپله چه موندلی مو وی دا لاره که نه ؤ هدایت کړی (لار ښوولی) مونږ ته الله په تحقیق راغلی ؤ رسولان د رب زمونږ په حقه سره،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په مهربانی او توفیق او د رسولانو په سمه لارښوونه او لاس نیونه مونږ دغه اعلیٰ مقام ته رسیدلی یو، او دغه مرتبه مو په برخه شوی ده که نه مونږ چیری او دغه لوړی مرتبی چیری؟

دالله په توفیقاتو شی موندلی سمه لار — چه جزا ئی ده جنت ښائسته گلزار

خورا (ډیر) ښه پکښی انعام کړی نعمتونه — په دا گردو (تولو) به وی زیات د رب دیدار

وَ نُوۡدُوۡۤا اَنۡ تِلۡکُمُ الۡجَنَّۃُ اُوۡرِثۡتُمُوۡہَا بِمَا کُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۴۳﴾

او آواز به وکړ شی دغو (جنتیانو) ته داسی چه دغه جنت په میراث «ویریا» درکړی شوی دی تاسی ته هغه په سبب د هغه چه وئ تاسی چه کول به مو «له حسناتو په دنیا کښی».

تفسیر : دغه غږ کوونکی به د پاک الله له لوری کومه پرښته وی، یعنی نن د گرد (تول) عملی جد او جهد نتیجه در څرگندیږی او تاسی د خپلو کوښښونو او زیارونو (محنتونو) په سبب او د الله تعالیٰ په فضل او کرم له خپلی تمنا سره خپل پلرنی میراث مو د تل دپاره حاصل او خپل

کړ. په حدیث کښې راغلي دي چه «هیڅوک لره خپل عمل په جنت کښې نه داخلوي» د دې مطلب داسې دی چه د جنت د داخلیدلو حقیقي سبب عمل نه دی او فقط ظاهري سبب ئې ګڼله شي، ځکه چه د جنت د دخول حقیقي سبب د الله تعالیٰ کامل رحمت دی، لکه چه په هم دغه حدیث کښې راغلي دي او د «الا ان یتغمدني الله برحمته» له الفاظو ځنې ظاهریږي. هو! پر بنده د الله تعالیٰ د رحمت نزول هغومره کیږي چه د عمل روح پکښې موجود وي. شیخ الهند رحمة الله علیه به تل فرمایل «دغه ګاډي د الله تعالیٰ په قدرت سره درومي او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دي چه په هغو سره دغه ګاډي حرکت کوي او ډیرې ځینې مفسرین د دې آیت ترجمه داسې هم کوي » او غږ به وکړ شي جنتیانو ته چه دا جنت درکړې شوی دی تاسې ته ویریا لکه میراث چه ویریا وي، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسې ته میراث پاتې شو. لکه چه ستاسې برخه دوزخ هم دوی ته پاتې شو په سبب د هغو اعمالو چه وئ تاسې چه کول به تاسې په دنیا کښې چه هغه استقامت او مواظبت ؤ په اوامرو او اجتناب ؤ له نواهیو ځخه.

وَنَادَىٰٓ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۖ قَالُوا۟ نَعَمْ ۚ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌۢ بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ كَٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾

او غږ به وکړي صاحبان د جنت (د خپه کولو له پاره) صاحبانو د اور ته داسې چه په تحقیق مونده کړ مونږ هغه (ثواب) چه وعده کړې وه رب له مونږ سره زمونږ په حقه (ریښتیا) سره نو آیا وموند تاسې (هم) هغه «عذاب» چه وعده کړې وه رب ستاسې په حقه (ریښتیا) سره، «نو» وبه وائي دوزخیان چه هو! (هغه مو همغسې بیا مونده!) نو غږ به وکړي یو غږ کوونکی (اسرافیل) په منځ د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کښې. داسې چه وي دې لعنت د الله په ظالمانو «کافرانو» باندې هغه ظالمان چه آړوي دوی (خلق) له لارې د الله او لټوي دوی په دغې «لارې» کښې کوږوالي «عیب» او هم دوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندې کافران «منکران» و.

تفسیر : په دغو آیتونو کښې د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی چه د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او اصحاب الاعراف په منځ کښې سره کیږي، د ړومبنیو او وروستنیو

خبرو او اترو څخه چه د «اصحاب الجنة» او د «اصحاب النار» په منځ کښې د دې لورې يا د هغې لورې کيږي له ورا ځرګنديږي چه دغه مخاطبات د جنت يا د دوزخ له ننوتلو څخنې وروسته کيږي. نو ځکه د کلام نظم داسې اقتضاء لرې چه د «اصحاب الاعراف» ضمنې او منځنې خبرې او اترې هم وروسته له هغه ومنلې شي. په هر حال جنتيان د جنت له رسيدلو وروسته پر خپل حال د خوشحالې اظهار کوی، او د دوزخيانو د تقريع او ترتلو او نکايت او شرمولو دپاره به وائې «هغه څه وعدې چه الله تعالىٰ د خپلو رسولانو په ژبو له موږ سره فرمايلې وې چه ايمان راوړونکو ته دايمې نعيم ورسيږي نو موږ هغه په رښتيا او ښې سمې وموندلې اې اهل الجهنم تاسې ووايئ چه ستاسې پر کفر او عصيان کومې ويرې او تهديدونه چه درکاوه کيدل. آيا تاسې هم هغه رښتيا او صحيح وموندل؟ ظاهر دې چه کفار په ځواب کښې پرته (علاوه) له «هو!» څخه بل هيڅ شې نشې ويلې. په دغه وخت کښې به د الله تعالىٰ له لورې يو «منادى» ودريږي. او داسې غږ به کوی «اګر که ګنهګاران دير دې» مګر د الله تعالىٰ لوی لعنت او ديره ترټنه پر هغو ظالمانو ده، چه دوی پخپله هم ګمراهان او د آخرت له انجامه بيخې بې فکره وو او هم نور به ئې د حق له لارې څخه بې لارې کول او پخپلو کږو بحثونو سره به شپه ورځ په هم دغه فکر کښې وو چه سمه او صافه لاره هرومرو (خامخا) کږه او خرابه معرفي او ثابته کړی.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ۚ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ۚ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾

او په منځ کښې د دغو دواړو (جنت او دوزخ يو ديوال) پرده ده، او پر اعراف باندې به سړی وې چه پيژنې دوی هر يو (جنتي او دوزخي) په علامو د دوی سره او غږ به وکړی دغه «اعرافيان» صاحبان د جنت ته داسې چه سلام دې وې پر تاسې باندې، حال دا چه داخل شوی به نه وی دغه (اعرافيان) جنت ته او دوی به طمع (اميد د جنت) لرې.

تفسير : د «حجاب» معنی پرده او پناهې ده. او دلته له پردې څخنې ديوال مراد دې چه د حديد په سورت کښې په دې تصريح شوی ده «فضرب بينهم بسورله باب» دغه ديوال به داسې يو مانع او حاجز وې چه د جنت له خوندونو او لذتونو څخنې دوزخيان بې برخې کوی او د دوزخ له عذابونو، ربړونو (تکليفونو) او کلفتونو څخنې جنتيان بې خبره کوی چه د هغه تفصيلې علم موږ نه لرو.

﴿ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ﴾ الاية - اى على اعراف ذالک الحجاب رجال يعنې دا الف لام عوضې دې. «اعراف» جمع د «عرف» ده چه د هر شی سر ته وائې. معنی ئې

دا چه وی به په کنگرو د دی قلعی باندی سری چه دوی به هم جنتیان وینی او هم دوزخیان او پیژنی به جنتی په تک سپین نورانی مخ د ده سره او دوزخی په تک تور ظلمانی مخ د هغه سره گواکی) د دغه منځنی دیوال د لوړی څوکی نوم «اعراف» دی. د «اعراف اصحاب» څوک دی؟ «قرطبی رحمة الله علیه» پر دغه موضوع دولس اقواله نقل کړی دی زمونږ په نزد راجح قول همغه دی چه له حضرت حذیفه، ابن عباس، ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین غوندی جلیل القدرو اصحابو او نورو اکثرو اسلافو او اخلافو څخنی منقول دی. یعنی د اعمالو له وزن کیدلو څخه وروسته جنتی هغه دی چه د ده «حسنات» ډیر وخیژی او دوزخی هغه دی چه «سیئات» ئی زیات شی. او هغه کسان چه حسنات او سیئات ئی مساوی او یو برابر څرگند شی هغوی به د «اعراف» اصحاب کیږی. له روایاتو څخنی معلومیږی چه بالاخره «اصحاب الاعراف» هم جنت ته ځی. او برسیره په هغه دا خبره له دغی مسئلی څخه هم فهمیږی کله چه هغه گنهگاران مؤمنان چه د دوی سیئات پر حسناتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ کښی غورځول کیږی، او دوی وروسته د خپلو سزاؤ د گاللو (تیرولو) څخه بیرته جنت ته بیول کیږی نو «اصحاب الاعراف» چه د دوی حسنات او سیئات سره برابر دی ښائی له دوی څخنی ړومبی جنت ته لاړ شی، گواکی «اصحاب الاعراف» د «اصحاب الیمین» یو کمزوری قسم وگڼل شی، همغسی چه (سابقین المقربین) فی الحقیقت د «اصحاب الیمینو» داسی یو قسم دی چه د خپلو اولوالعزمیو په سبب له نورو (اصحاب الیمین) څخه وړاندی تللی دی، د دوی په مقابل کښی «اصحاب الاعراف» یو بیرته پاتی شوی قسم دی، چه د خپلو اعمالو د کثافت له امله (وجی) له نورو «اصحاب الیمین» څخه وروسته پاتی دی نو دغه کسان څرنگه چه د (اهل جهنم) او «اهل جنت» په منځ کښی اوسیږی نو دوی د هغو دواړو طبقو خلق د هغوی په مخصوصو علامو سره پیژنی یعنی جنتیان د دوی له تکو سپینو نورانیو ښکلو څیرو او دوزخیان د دوی د تکو تورو ظلمانیو ناولیو څیرو پیژنی چه له ورا معلومیږی. په هر حال کله چه د دوی سترگی پر جنتیانو ولگیږی سلامونه به وراچوی چه له تبریک ورکولو سره به مرادف وی. او څرنگه چه دوی پخپله لا په جنت کښی نه دی داخل شوی. نو د هغه طمع او آرزو کوی چه د دوی دغه هیلی، (امیدونه) اسری، او تمنا بالاخره پوره کیږی.

وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

او کله چه وگرځولی شی سترگی د دغو «اعرافیانو او وگوری» په لوری د صاحبانو «ملگرو» د اور نو وبه وائی دغه «اعرافیان له ډیره هیبته» ای ربه زمونږ مه گرځوه (مه یو ځای کوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (کافرانو).

تفسير : څرنګه چه اعرافيان د جنت او دوزخ په منځ کښې اوسيږی نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ کښې وی. کله چه جنتيانو ته ګوری نو خوشاليږی او هيله او اميد ئې پيدا کيږی او کله چه پر دوزخيانو د دوی سترګی ناڅاپه ولګيږی نو له الله تعالیٰ څخه ويريږی، او تری پناه غواړی څو دوی د دوزخيانو په ډله کښې ونه غورځولی شی (په ﴿ صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ ﴾ کښې اشاره ده دی ته چه اعرافيان عمداً دوزخيانو ته نه ګوری، بلکه بی اختياره به ئې پری نظر واقع کيږی).

وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا يَّعْرِفُوْنَهُمْ بِسِيْمٰىهُمْ قَالُوْا مَآ اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۴۸﴾

او غږ به وکړی صاحبان د اعراف هغو سړيو ته «له دوزخيانو» چه پيژنی به دا (اعرافيان) هغوی په علامو د «ظلمانی مخونو د» هغو سره وبه وائی دا (اعرافيان دوزخيانو ته) هيڅ دفع ونه کړه له تاسی ډير والی «د مال يا د رجالو» ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی لوئی به مو کوله «له حقه»

تفسير : يعنی برسيره په دی چه په دوزخ کښې معذب کيږی، د دوی په څيرو کښې به د دوزخيتوب علامی هم ښکاری. يا ئې دا مطلب دی چه دوی به داسی خلق وی چه د «اصحاب الاعراف» سره پيژندګلوی لری او په دنيا ئې ليدلی وی، نو ځکه کله ئې چه په هغه ځای کښېووينی نو په څيره ئې پيژنی «او داسی به وائی دوی ته چه هيڅ دفع ونه کړه له تاسی څخه ډير والی د مال يا د رجالو ستاسی او نه هغه چه وئ تاسی چه کبر، لوئی به کوله تاسی له حقه) يعنی د دی مصيبت په وخت کښې ستاسی هغه ملاتړی جماعتونه او ډلی چيری لاړی؟، او په دنيا کښې هغه ځان منی او لوئی چه تاسی کوله هغه اوس څه شوه؟

اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ؕ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿۴۹﴾

(وبه وائی اعرافيان چه) آيا دغه «په جنت کښې» هغه «ضعيفان مسلمانان» دی چه قسمونه به خوړل تاسی (په دنيا کښې) چه وبه نه رسوی دوی ته الله

رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت کښې دی، او الله هغو ته فرمایلی دی چه) ننوځئ جنت ته چه نه به وی هیڅ ویره پر تاسی باندی او نه به تاسی غمجن کیږئ.

تفسیر : په دغه سره د «اهل الجنت» په لوری اشاره کوی او دوزخیانو ته به ویلی کیږی چه هغه ګوډ مات او له کاره وتلی مساکین او ضعیف الحال کسان چه تاسی هغوی حقیر او خوار او اکرب ګڼل او داسی به مو ویل چه آیا د پاک الله مهربانی په ګرد (تول) عالم کښې فقط په هم دغسی کسانو کیږی! ﴿ أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّن بَيْنِنَا ﴾ نن هغو ته وګورئ چه د ﴿ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ ﴾ الآیة - مصداق ګرځیدلی دی. یعنی ننوځئ په جنت کښې بی له خوف او ویری، حال دا چه تاسی په دغه عذاب کښې اخته او مبتلا یئ ځینی مفسرین ﴿ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ ﴾ د اعرافیانو مقوله بولی. او ځینی ئی د الله تعالیٰ مقوله ګڼی چه الله تعالیٰ به اعرافیانو ته فرمائی چه ننوځئ ای اعرافیانو جنت ته الخ

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ ۚ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنسَاهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

او غږ به وکړی صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسی چه راتوی کړئ تاسی پر مونږ باندی. له اوبو نه یا (راواچوئ) له هغو شیونو چه روزی کړی دی تاسی ته الله، وبه وایی جنتیان «د دوزخیانو په ځواب کښې» چه بیشکه الله حرام کړی دی دا دواړه «اکل او شرب» پر کافرانو هغه کافران چه نیولی دی دوی دین خپل تماشا او لوبی او غولولی وو دوی ژوندانه لږ خسیس، نو نن ورځ به هیروو (پریږدو) مونږ دوی لکه چه هیر کړی وو دوی ملاقات د ورځی خپلی چه دغه ده او (لکه چه) وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی انکار کاوه (چه الله نه دی رالیږلی).

تفسیر : دوزخیان د ډیر اضطراب او بد حواسی له امله (وجی) د جنتیانو په لوری د سوال لاس غځوی چه مونږ سوځو، لږ څه اوبه پر مونږ راتوئی کړئ یا له هغو نعمتونو څنی چه الله تعالیٰ

تاسی ته درکړی دی، مونږ ته هم لږ څه راکړئ چه ترې ګټه (فائده) واخلو نو ځواب مومی چه په کافرانو باندې دغه ګرد (ټول) شیان بند دی، دغه کافران هغه کسان دی چه له دین څخه ئې تماشې او لوبې جوړې کړې وې او په دنیوی عیش او تنعم کښې ډوب او وربانډې پرسیدلی وو چه دوی هلته په دنیوی خوندونو او عیشونو کښې اخته وو او له سره د آخرت خیال ئې نه درلود، (لرلو) نن مونږ هم له سره د دې خیال او پروا نه کوو، او همغسې چه دوی زمونږ له آیتونو څخه منکران شوی وو، نن مونږ هم د دوی د غوښتنو له منلو څخه انکار کوو.

وَلَقَدْ جِئْنٰهُمْ بِكِتٰبٍ فَصَّلْنٰهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۲﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو «کفارو» ته کتاب چه واضح بیان کړی دی مونږ «معانی د» ده حال دا چه عالمان وو مونږ «په معانی د ده» حال دا چه دغه کتاب هدایت او رحمت دی له پاره د «هغه» قوم چه ایمان (پرې) لری.

تفسیر : د قرآن کریم په شان د یوه مقدس کتاب په موجودیت چه په کښې د ګردو (ټولو) ضروریاتو عالمانه تفصیلات شته او د هرې خبرې پوره تنبیهات په ښکاره دول (طریقه) سره پکښې بیان کړی شوی دی، لکه چه مؤمنان له هغو څخه پوره منتفع کیږی نو دیره د افسوس خبره ده چه دوی ولې ترې نه منتفع کیدل؟ او دغو متکبرانو معاندانو خپل دغه پای (اخر) او انجام ته هیڅ فکر او اندیښنه نه کوله نو بیا اوس له داسې افسوس او حسرته څه په لاس ورځی. ځینی مفسرین د دې آیت ترجمه داسې کوی «او هرومرو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته یو کتاب یعنی قرآن چه په تفصیل په کښې بیان کړی دی مونږ عقائد او دینی احکام او مواعظ او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه د تفصیل په دې حال کښې چه رهنما او مهربانی ده دپاره د هغه قوم چه ایمان پرې راوړی.

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا تَاْوِيْلَهٗ ۭ يَوْمَ يَاْتِيْ تَاْوِيْلُهٗ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ نَسُوْهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاۗءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۚ فَهَلْ لَّنَا مِنْ شُفَعَاۗءَ فَيَشْفَعُوْا لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا نَعْمَلُ ۭ قَدْ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۵۳﴾

آیا انتظار کوی دوی (بلکه نه کوی) مګر عاقبت د هغه «شی ته چه په دغه کتاب» کښې دی «له ثواب او عذابه چه ورښکاره شی» په هغې ورځې کښې چه راشي عاقبت د ده «په قیامت کښې» وائی هغه کسان چه هیر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دی نه «په دنیا کښې» په تحقیق راغلي وو رسولان د رب زمونږ په حقه سره (خو ومو نه منل او بد مو وکړل) نو آیا شته مونږ لره «اوس» له شفاعت کوونکو چه شفاعت وکړی دوی له پاره زمونږ یا بیرته بوتله شو (دنیا ته) نو «ښه» عمل به وکړو غیر له هغه «بد» عمل چه وو مونږه چه کاوه به مو (دنیا کښې)، (وبه فرمائی الله) په تحقیق زیان رسولی دی دوی ځانونو خپلو ته په کفر او ورک (او بی فائده) شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ بی ئی ویلی (د شرک).

تفسیر : هغه د عذاب ویره چه په کتاب الله کښې ورکړی شوی ده آیا دوی هغه ته منتظر دی؟ کله چه د هغه انذار له مضمون «مصداق» سره مخامخ شی بیا به ئی قبلوی. حال دا کله چه دوی له هغه مضمون سره هلته مخامخ ـ یعنی په عذاب کښې اخته شی نو قبلول ئی هیڅ یوه فائده نه وررسوی. په دغه وخت کښې به شفاعت کوونکو پسی ګرځی چه د هغو په وسیله د پاک الله څخه د خپلی سزا عفوه وغواړی، خو ځرنګه چه کفارو ته داسی شفاعت کوونکی له سره په لاس نه ورځی نو داسی هیله (امید) او تمنا کوی: که مونږ بیرته دنیا ته بوتلی شو او بیا تر ازموینی لاندی ونیولی شو چه دا ځلی مونږ د خپلو جرائمو په خلاف ځرنګه د نیکی او د پرهیزګاری اعمال کوو؟ خو اوس د دوی له دغی اسری او تمنا څخنی هیڅ په لاس نه ورځی، ځکه چه دوی پخپلو لاسونو سره خپلو ځانونو ته نقصان او تاوان رسولی دی او هغه چتی (فضول) خیالونه چه دوی پخپلو مغزو کښې لرل بیخی چتی (فضول) او بیکاره ځرګند شول.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه «الله» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او

ځمکه (او هغه شیان چه د دوی په منځ کښې دی) په «مقدار د» شپږو ورځو کښې بیا ئې استواء وکړه پر عرش پټوی (تیاره د) شپې په «رڼا د» ورځې چه طلب کوی هره یوه بل لره په تلوار سره او «پیدا کړی ئې دی» لمر او سپوږمی او ستوری حال دا چه مسخر «منقاد» کړی شوی دی امر «حکم» د الله ته، خبردار شئ چه «خاص» الله لره دی پیدا کول او امر (حکم فرمایل) لوی برکت والا دی الله چه رب «پالونکی» د ګردو (تولو) عالمیانو «د جهان» دی.

تفسیر : په پخوانی آیت کښې د «معاد» ذکر ؤ. په دغی رکوع کښې «مبدأ» معرفی شوی ده هلته په ﴿ قَدْجَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَابِالْحَقِّ ﴾ سره دا ښوولی شوی وه هغه خلق چه په دنیا کښې له انبیاؤ او رسولانو څخه منحرف کیږی دوی به هم د قیامت په ورځ کښې د انبیاؤ علیهم السلام صداقت مجبوراً تصدیق کوی، دلته په ډیر لطیف اسلوب سره د الله تعالیٰ د حکومت د یادونی او د انبیاؤ او د رسولانو د ضرورت په لوری له اشاره کولو څخه وروسته د ځینو مشهورو انبیاؤ د احوالو او واقعاتو یادونه کیږی چه د دوی د مصدقانو او مکذبانو انجام پخوا له آخرته په هم دغی دنیا کښې څرنګه شو؟ ګواکی دغه رکوع د راتلونکو څو رکوع ګانو د تمهید په شان ده. ﴿ فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ﴾ په مقدار د شپږو ورځو کښې» یعنی په دومره وخت کښې چه له شپږو ورځو سره برابر ؤ پیدا ئې کړل ځکه چه دغه متعارفی ورځې او شپې خو د لمر له طلوع او غروب سره تړلی دی نو کله چه لمر په هغه وخت کښې پیدا شوی نه ؤ نو شپه او ورځ له کومه پیدا شوی وو یا داسی وویل شی چه د عالم الشهادت شپه ورځ نه ده مراد بلکه د عالم الغیب شپه او ورځ مراد دی.

د غیبو وریځ او اوبه بل شان دی　　قمر لمر سما غبراءئې واړه بل شان دی

په اول صورت کښې د علماؤ په منځ کښې سره اختلاف دی چه له شپږو ورځو ځنی دلته د شپږو ورځو مقدار مراد دی یا د زرو کلونو یوه یوه ورځ مقصود ده چه د هغه په نسبت ئې فرمایلی دی ﴿ وَاِنَّ یَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ﴾ زما په نزد دغه آخری قول راجح دی. په هر حال مقصود داسی شو چه ځمکه او آسمان دفعتاً یو ځلی جوړ او درولی شوی نه دی، نو ښائی ړومبنی به ئې ماده جوړه کړی وی بیا به د دوی له استعداده سره سم متدرجاً په مختلفو اشکالو او صورتونو سره برابر منتقل شوی وی. تر دی چه په شپږو ورځو «شپږو زرو کلونو» کښې دوی سره له خپلو ګردو (تولو) متعلقاتو په موجوده مرتبو اشکالو سره پیدا شوی وی. لکه چه نن ورځ د انسانانو او حیواناتو او نباتاتو او نورو د تولید او تخلیق سلسله په هم دغو تدریجی اصولو جاری ده او دغه سلسله د ده د ﴿ كُنْ فَیَكُوْنُ ﴾ له شان سره منافی نه ده. ځکه چه د ﴿ كُنْ فَیَكُوْنُ ﴾ مطلب خو یوازی دا دی چه خدای د هر شی ایجاد په هره درجه سره چه وغواړی د ده له ارادی سره سم په همغه درجه سره پیدا کیږی. او دا ئې مطلب نه دی چه الله

تعالیٰ د کوم شي د وجود له مختلفو مدارجو څخنی د تیریدلو اراده نه فرمائی بلکه هر شی بی د اسبابو او عللو له واسطی دفعتاً هم موجودولی شي.

﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ﴾ بیا ئی استواء وکړه پر عرش» د الله تعالیٰ د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره ښائی تل په یاد وساتله شي چه د قرآن او حدیث په نصوصو کښی کوم الفاظ چه د الله تعالیٰ د صفاتو د بیانولو له پاره اختیاراوه شي، په هغو کښی علی الاکثر همغه شیان دی چه د مخلوقاتو په صفاتو کښی هم استعمالیږی ـ مثلاً الله تعالیٰ ته حی، سمیع، بصیر، متکلم ویلی شوی دی چه پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شي، مگر په دغو دواړو مواقعو کښی د استعمال حیثیت بیخی بیل او جلا (جدا) دی، کوم مخلوق ته سمیع او بصیر ویل داسی مطلب لری چه دی د لیدلو سترگی او د آوریدلو غوږونه لری اوس په دی کښی دوه شیان پیدا شول، یوه هغه آله چه ورته «سترگه» ویل کیږی چه د لیدلو مبدأ او وسیله ده. دوهم د هغی نتیجه او غرض او غایه «لیدل» دی، یعنی هغه خاص علم چه له «بصری رؤیت» څخه حاصلیږی ـ کله چه مخلوق ته «بصیر» ویلی کیږی نو دغه مبدأ او غایه دواړه معتبر شول او د دواړو کیفیتونه معلوم شول، لیکن هم دغه لفظ کله چه د الله تعالیٰ په نسبت استعمالوه شي نو یقیناً هغه مادی او جسمانی کیفیات تری نه مرادیږی چه د مخلوقاتو له خواصو څخنی دی او له هغو څخنی قدوس خدای قطعاً پاک او منزه دی. هو داسی اعتقاد لرل به په کار وی چه د (ابصار) یعنی د لیدلو مبدأ د ده په اقدس ذات کښی شته او د هغه نتیجه یعنی هغه علم چه «له بصری رؤیت» څخه حاصلیدی شي ده ته د کمال په درجه حاصل دی. پاتی شو دا چه د هغه مبدأ څرنگه ده؟ او د لیدلو کیفیت څه دی؟ نو پرته (علاوه) له دی خبری څخه چه د هغه لیدل او نور صفات د مخلوقاتو په شان نه دی نور څه ویلی نه شو ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ نه یوازی «سمع» او «بصر» بلکه د ده گرد (تول) صفات ښائی هم داسی وگڼلی شي. چه د صفت د خپل اصل المبدء او غایت په اعتبار ثابت دی مگر د هغه هیڅ یو کیفیت نشی بیان کیدی او د سماوی شرائعو له خوا داسی څه حکم صادر شوی نه دی چه انسان په داسی ماوراء العقولو حقائقو کښی هم غور او خوض وکړی او ځان په ربړونو (تکلیفونو) کښی اخته کړی، د دی خبری څه خلاصه مو په (٦) جزء د المائده په (٦٤) آیت «۹» رکوع کښی د ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ ﴾ لاندی بیان کړی ده. په ﴿ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ﴾ هم له دی سره سم وپوهیږئ. د عرش معنی تخت او لوړ مقام دی «استواء» ترجمه اکثرو محققانو په «استقرار او تمکن» سره کړی ده «چه د هغه ترجمه شیخ الهند په قرار نیولو سره تعبیر فرمایلی ده» گواکی دغه لفظ د حکومت پر تخت داسی قبضه کول راښکاروی، چه د هغه هیڅ یوه برخه او څنده (حصه) د ده د نفوذ او اقتدار له احاطی د باندی نه ده پاتی، او نه د ده په قبضه او تسلط کښی کوم قسم مزاحمت او اختلال مونده کیږی، گرد (تول) کارونه او انتظام ئی سم او برابر دی اوس په دنیا کښی د پاچاهانو په تخت کیناستل خو یوه مبدأ او ظاهری صورت لری او بل خو ئی حقیقت یا غرض یا غایت دی، یعنی پر ملک د پوره تسلط، اقتدار، نفوذ، تصرف

او قدرت حصول، د حق تعالی په ﴿ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ﴾ کښې دغه حقیقت، غرض او غایت د کمال په درجه شته، یعنې د آسمان او ځمکې «تولو علویاتو او سفلیاتو» له پیدا کولو څخه وروسته پر هغو باندې کامله قبضه او اقتدار او د هر راز (قسم) مالکیت او شهنشاهیتوب تصرفات بې له مزاحمت او ممانعته ورحاصل دي، لکه چه په بل ځای کښې د ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ﴾ څخه وروسته د ﴿ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ﴾ او نورو الفاظو او دلته په ﴿ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ ﴾ الآية سره په دغه مضمون تنبیه فرمائي. پاتې شوه د ﴿ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ﴾ مبدأ او ظاهري صورت د هغه په متعلق همغسې عقیده لرل په کار دي چه مونږ د «سمع، بصر» او نورو صفاتو په متعلق لیکلې دي چه د هغه هیڅ صورت داسې نشي کیدی چه په هغه کښې د مخلوقاتو صفات، یا د حدوث د علائمو لږ څه شائبه هم وي نو بیا دغه مسئله څرنګه ده؟ د هغه ځواب هم دا دی.

ای له وهمه له خیاله له قیاسه ځنې پورته

ای له هغه چه مو لوستې، اوریدلې او لیدلې ته ئې پورته

دفترونه مو شول بشپړ او تمام شول ګرد (تول) عمرونه

مونږ لا پاتې په اول د وصف ستا کښې رب ئې پورته

(﴿ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ ﴾ پټوي تیاره د شپې په رڼا(رنړا) د ورځې چه طلب کوي هره یوه بلې لره په تلوار سره یا لټوي هره یوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنې متصل ورپسې راځي لکه طالب. او پیدا کړي دي مونږ لمر او سپوږمۍ او ستوري) یعنې د شپې تیاره د ورځې په رڼا(رنړا) سره یا د ورځې رڼا(رنړا) د شپې په تیارې سره پټوي او هم داسې پرله پسې یو د بل تعاقب کوي او په تلوار سره اوړي را اوړي، هم دا چه شپه پای (اخر) ته ورسیږي ورپسې جوخته ورځ راځي، یا چه ورځ ختمه شي ورپسې سمه شپه رسیږي. د دې دواړو په منځ کښې د یوې شیبې فرق او وقفه نه راځي، ښائې په دې سره ئې داسې تنبیه فرمایلې وي: هم داسې کله چه د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تیاره شپه پر عالم محیطه شي، نو هغه وخت الله تعالیٰ د ایمان او عرفان په لمر سره هرې خوا ته رڼا(رنړا) خوروي، او تر څو چه د حقانیت د لمر رڼا(رنړا) راښکاره نشي د نبوت سپوږمۍ او ستوري د شپو په تیارو کښې رڼا(رنړا) او لارښوونه کوي.

(﴿ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ﴾ چه مسخر، منقاد اوایل وي حکم د الله ته) یعنې هیڅ یو ستوری بې د الله تعالیٰ له حکمه نشي خوځیدلی. (او تول د اله العالمین په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کښې مشغول دي).

(﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ وارورئ! خبردار شئ! چه خاص الله لره دي پیدا کول او امر (حکم کول) لوی برکت والا دی الله چه رب پالونکی د ګرد (تول) جهان دی.) پیدا کول «خلق» دي. او د پیدا کولو څخه وروسته تشریعي یا تکویني احکام ورکول «امر» دي. او دغه دواړه د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښې دي، نو په دې شان د ګردو (تولو) محاسنو او برکاتو منبع شو. بیشکه چه الله تعالیٰ دیر لوی ذات دی په وحدانیت او

الوهیت او ربوبیت او نور جلالی او جمالی صفاتو خپلو کښې جل جلاله عم نواله واعظم برهانه

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً

بولئ تاسی رب خپل «هر وخت» په زاری عذر او په پټه سره «ځکه چه په پټه بلل د اخلاص دلیل دی»،

تفسیر : کله چه د «عالم الخلق» او د «عالم الامر» مالک او د ګردو (ټولو) برکاتو منبع هم دغه پاک ذات دی نو پخپلو دنیوی او اخروی حوائجو کښې ښائی چه په الحاح، اخلاص، خشوع او خضوع سره بی له ښوولو او ریا څخه ورو ورو وباله شی! له دی نه معلومیږی چه په دعاء کښې اصل اخفاء ده او هم دغه په اسلافو کښې معموله وه. په ځینو مواضعو کښې جهر او اعلان به د کوم عارض له مخی وی. چه د هغه تفصیل په «روح المعانی» او نورو کښې شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی «له شرعی حدودو په دعاء بلکه په هر څه کښې»

تفسیر : یعنی په دعاء کښې دی د ادب له حدودو تیری ونه کړی شی ـ مثلاً هغه شیان چه عادتاً یا شرعاً محال وی هغه وغواړی یا د معاصیو او لغو شیانو طلب وکړی یا داسی کوم سؤال وکړی چه د ده له شان او حیثیته سره څه مناسبت نه لری. (یا به مراد تری پورته کول د غږ وی یا به دیر اوږدول د دعا وی) دا ګرد (ټول) په «اعتداء فی الدعاء» کښې داخل دی.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او مه کوئ فساد «ای انسانانو!» په ځمکه کښې وروسته له اصلاح د دی (د انبیاؤ په بعثت سره) او بولئ تاسی الله (عبادت ئی کوئ) په خوف (ویری) سره «له عذابه د الله» او په طمع (امید د رحمت د الله) بیشکه چه رحمت (مهربانی) د الله ډیره نژدی ده محسنانو (نیکی کوونکو) ته.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کښې یې په هر حاجت کښې د الله تعالیٰ د بللو طریقه ښودلې وه، په دغه آیت کښې د خالق او مخلوق د دواړو حقوق او رعایت ښوول کیږي، یعنی کله چه په دنیا کښې د معاملاتو سطحه اصلاح، برابره او درسته شي، نو بیا تاسي په هغې کښې اختلال او اشکال مه آچوی! او سره له خوف او رجاء د پاک الله په عبادت کښې لګیا او مشغول اوسئ! مه د الله تعالیٰ له رحمته مایوس او ناامیده شئ او مه د الله تعالیٰ له عذابه مامون او بې فکره وګرځئ! او مه ککروئ خپل ځانونه په ګناهونو او مه پرې جرئت کوئ! زما په نزد هم دغه راجح ده چه دلته په «وادعوه» کښې له «دعاء» څخه عبادت مراد شي لکه چه د صلوة التهجد په باره کښې ئې فرمایلي دي: ﴿ تَتَجَافٰى جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَّطَمَعًا ﴾

وَهُوَ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۭ حَتّٰٓي اِذَآ اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاۗءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ۭ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿۵۷﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهٗ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ۚ وَالَّذِيْ خَبُثَ لَا يَخْرُجُ اِلَّا نَكِدًا ۭ كَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّشْكُرُوْنَ ﴿۵۸﴾

او هم دغه «الله» هغه ذات دی چه رالیږي بادونه زیری کوونکي په مخ کښې د رحمت د ده «چه باران دی»، تر هغه پورې چه راواخلي (دغه بادونه) وریځې درنې (په اوبو سره) چه روانوو مونږ دغه (وریځې زرغونولو د) هغه ځمکې ته چه مړه «وچه بې ګیاه» وي پس نازلوو مونږ له دې وریځو څخه اوبه نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم میوو څخه هم داسې (چه دغه مړه وچه ځمکه ژوندۍ کوو) راباسو مونږ مړي (له ځمکې) دپاره د دې چه پند واخلئ (او لازم دی چه غور پکښې وکړئ). او ځمکه پاکه «خوړه صالح الزراعته» راوځي زرغونه د دې «ښه کامله» په اذن (حکم) د رب د ده، او هغه ځمکه چه خرابه ښوره ناکه وي نه راوځي (زرغونه ئې) مګر لږ ناقصه، په شان د دې (پاس مثالونو) بیا، بیا، بیانوو آیتونه دپاره د قوم (مؤمنانو) چه شکر باسي.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کښې د ﴿ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ سره په فلکیاتو لمر، سپوږمی ستوری او نورو کښې د الله تعالیٰ د ځینو تصرفاتو بیان ؤ ـ وروسته له هغه ئې خپلو بندګانو ته نور څه مناسب هدایتونه ورکړل اوس د «سفلیاتو» او د «کائنات الجو» په متعلق د خپلو ځینو تصرفاتو ذکر فرمائی تر څو خلق پری ښه وپوهیږی چه د ګردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او جویاتو اسمان، ځمکه او د دوی دواړو په منځ او شاؤ خوا کښې د ګردو (تولو) موجوداتو عمومی حکومت د پاک الله رب العٰلمین د قدرت په قبضه کښې دی. د بادونو چلیدل، د بارانونو، واوری، ږلی وورول، د راز راز (قسم قسم) ګلانو، شنیلیو او نباتاتو پیدا کول د هری ځمکی له استعداد سره سم پکښې کښتونه (فصلونه) د څر ځایونه، باغونه، ریاحین، اشجار اثمار او نور شیان پیدا کول دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د کامله قدرت او بالغه حکمت علامی او نښی دی. په دی ترڅ کښې د مړو بیا ژوندی پاڅیدل هم راوفهمیده. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د مړو پاڅیدل یو په قیامت کښې دی او بل په دنیا کښې. یعنی په جاهل او ادنٰی خلقو کښې ئی چه د جهالت او ذلت په موت سره مړه شوی وو عظیم الشان نبی علیه السلام ولیږه او دوی ته ئی علم ورکړ او د دنیا سرداران ئی تری جوړ کړل. بیا ښه استعداد لرونکی سری یی د کمال په درجه ورسول. او هغو ته چه یی استعداد خراب ؤ هم فائده وررسیده مګر په ناقص دول (طریقه). یعنی په دغه توله رکوع کښې دا ښوولی شوی دی: کله چه الله تعالیٰ په خپل رحمت او شفقت سره توره تیاره شپه په ستورو، سپوږمی او لمر سره رڼا(رڼرا) کوی او له وچی ځمکی څخه شنیلی او نباتات زرغونوی او له هغو څخه د انسانانو او حیواناتو د ژوندون سامان تیاروی او د ګردو (تولو) سفلیاتو د حیات او نشاط د مهیا کولو لپاره له آسمانه وریا «باران» رانازلوی نو څرنګه کیدی شی چه داسی مهربان الله د خپل مخلوق بنی آدمانو له پاره داسی کوم ستوری، سپوږمی، او لمر به ئی نه وی پیدا کړی چه دوی د جهل او ظلم له تیارو څخه هم وباسی او د روحانی غذاء د تیارولو د معنوی کښتونو (فصلونو) د سیرابولو (اوبولو او لوبولو) دپاره به ئی د رحمت باران نه وی نازل کړی؟ بلاشبه پاک الله د هری زمانی د ضرورت او له خپل حکمت سره موافق انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی چه د دوی له منورو سینو څخه دنیا ته روحانی رڼا(رڼرا) ورسوی او د الهٰی وحی پرله پسی بارانونه اوروی لکه چه په دغی بلی رکوع کښې د انبیاؤ د ارسال ذکر کړی شوی دی. او لکه چه د باران او د ځمکی په مثال کښې اشاره کړی شوی ده چه مختلفی ځمکی د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلوی، هم داسی وپوهیږئ چه انبیاء علیهم السلام د هغه خیر او برکت له پاره چه لیږلی شوی وو له دوی ځنی منتفع کیدل هم په ښو استعدادونو پوری موقوف دی هغه خلق چه تری انتفاع نه آخلی یا پوره نه منتفع کیږی دوی ته ښائی پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاړی.

د باران طبع ښکاره ده بی له هغه هیڅ ژوند نشته

باغ کښې ګل ترې زرغونيږي په ښوره کښې ئې خوند نشته

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾

قسم دی په تحقيق ليږلی ؤ مونږ نوح په لوری د قوم د ده نو وويل «نوح» ای قومه زما عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هيڅ معبود بی له دغه «الله»، بيشکه زه ويريږم په تاسی باندی له عذاب د ورځی لويی «طوفان يا د قيامت». نو وويل مشرانو له قومه د نوح بيشکه مونږ وينو (يا ګڼو) تا په ګمراهی ښکاره کښې (چه پلرنی دين دی پريښی او ډير خدايان منی)

تفسير : د آدم عليه السلام قصه د دی سورت په ابتداء کښې تيره شوه وروسته له آدم عليه السلام ړومبنی اولوالعزم او مشهور رسول نوح عليه السلام ؤ چه د اهل الارض د مشرکانو د اصلاح او هدايت له پاره وليږل شو اګر که د نوح عليه السلام د خاص شريعت په اعتبار د ده بعثت خاص د ده د قوم په لوری ؤ خو بيا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چه د ګردو (تولو) انبياؤ عليهم السلام په اصولو کښې سره ګډ او مشترک دی د هغه مخاطبان ګرد (تول) انسانان دی لکه د توحيد او اقرار بالمعاد په تعليم کښې ګرد (تول) انبياء عليهم السلام له تکذيب سره مرادف دی. په هر حال نوح عليه السلام د توحيد او د نورو اصلاحاتو عمومی دعوت ورکړ. وائی چه د آدم عليه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه ګرد (تول) اولاد د توحيد پر کلمه تينګ ولاړ وو د بت پرستی ابتداء د ابن عباس رضی الله تعالیٰ له قول سره موافق داسی شروع شوه چه د ځينو صالحانو د انتقال څخه وروسته چه د دوی نومونه (ود، سواع، يغوث، يعوق، او نسر) وو او د نوح په سورت کښې مذکور دی خلقو د هغو ځيری جوړی کړی، تر څو د دی د احوالو، عباداتو او نورو خصوصياتو يادونه پری وشی - لږ څه وروسته د هغو تصاويرو په شان څو مجسمی تياری شوی، او متدرجاً خلق د دغو مجسمو په عبادت کښې لګيا شول چه د همغو مشرانو په نامه موسومی شوی وی. کله چه د بت پرستی وبا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالیٰ نوح عليه السلام وليږه. نوح عليه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نيم سوه کاله پوری د توحيد او د تقویٰ په لوری دعوت ورکړ - او د دنيا او آخرت له عذابونو څخه ئې دوی وويرول، مګر خلقو د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح عليه السلام په تضليل او تجهيل ئې لاس پوری کړ تر څو د طوفان لوی عذاب دوی ګرد (تول) سره ونيول او همغسی چه د نوح عليه السلام دعا وه:

﴿ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا ﴾ د ځمکي د مخي هيڅ يو کافر له الهٰي عذابه خلاص نشو «بستاني» پخپل «دائرة المعارف» کښي د اروپائي محققانو اقوال هم د طوفان او هم د طوفان د عموم په نسبت نقل کړي دي نوح عليه السلام زوی د لمک زوی د متوشلخ زوی د اخنوخ يعني ادريس عليه السلام دی.

قَالَ يٰقَوْمِ لَيْسَ بِيْ ضَلٰلَةٌ وَّلٰكِنِّيْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦١﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٦٢﴾

ووېل (نوح) ای قومه زما نشته په ما کښي «له سره» هيڅ ګمراهي وليکن زه يم رسول «استاځی» له جانبه د رب (پالونکي) د ګردو (تولو) عالميانو. رسوم تاسي ته پيغامونه د رب خپل او پند درکوم تاسي ته (محض دپاره د نفع ستاسي) او پوهيږم له (جانبه د) الله (په وحي سره) په هغه چه پرې نه پوهيږئ تاسي.

تفسير : يعني زه خو لږ څه هم نه يم بې لارې شوی، بلکه تاسي پخپله ګمراهان شوي يئ چه د پاک الله رسول نه پيژنئ! چه په ډير فصاحت او بلاغت سره د الله تعالىٰ پيغام تاسي ته دررسوي او ستاسي ښيګڼه (فايده) غواړي او تاسي ته ډير ښه پندونه درکوي او د الله تعالىٰ له جانبه ئې تاسي ته داسي علوم او هدايت راوړی دی چه تاسي له هغو څخه ناپوهان او جاهلان يئ!

اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِّنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوْا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿٦٣﴾

آيا تعجب کوئ تاسي له دې چه راغلی دی تاسي ته ذکر (پند د وحي) له لوري د رب ستاسي پر (ژبي د) يو سړي له «جنسه د» ستاسي دپاره د دې چه وويروي دی تاسي او دپاره د دې چه پرهيزګاران شئ تاسي او دپاره د دې چه پر تاسي باندي رحم وکړی شي.

تفسير : يعني په دې کښي کومه خبره د تعجب وړ (لائق) ده چه پاک الله هم دا ستاسي له منځه يو سړی د خپل پيغام رسولو له پاره غوره کړی؟ ځکه چه له ګردو (تولو) مخلوقاتو ځني

پاک الله د خلافت د منصب له پاره آدم علیه السلام د مخصوصو استعدادونو پر بنا غوره کړ، نو بیا په دې کښتۍ څه اشکال پاتې دی چه د آدم علیه السلام له اولادې ځنې نور کامل الاستعداد انسانان هم د نبوت او رسالت د منصب دپاره انتخاب کړل شي، تر څو دوی مستقیماً د پاک الله له لوري مستفیض شي، او نور خلق هم د هغوی څخه مستفید وګرځي او ګرد (تول) انسانان، دوی د مبدأ او معاد څخه خبر او مطلع کړي ـ چه هغوی د دغي لارښوونی او خبریدلو په اثر له «هغي» بدی او خرابی ځنې خپل ځان وژغوري (وساتي) چه په سبب د کفر او معصیت پر دوی راتلونکې دي او په دغي وسیلي سره د الله تعالیٰ د رحم او کرم مورد وګرځي، او د ده له قهر او غضب څخه خپل ځان وساتي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

پس نسبت د دروغو وکړ (کفارو دغه نوح) ته نو نجات مو ورکړ دغه «نوح» او هغو کسانو ته چه له ده سره (ملګري) وو په بیړی کښتۍ او غرق مو کړل هغه کسان چه نسبت د دروغو ئې کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو یو قوم ړانده (له حقه).

تفسیر : یعني له هغو سره د نفعي او نقصان، او د حق او باطل هیڅ فکر او اندیښنه نه وه. ګردو (تولو) ځانونه ړانده کړي وو، او پرله پسې په سرکشۍ، تکذیب او بغاوت کښې یې تینګار(همیشه والی) کاوه او له بت پرستۍ او نورو متمردانه حرکاتو ځنې ئې لاس نه آخیستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوی له منځه وژغورل (وساتل) شول، چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کښتۍ سواره شوي وو ـ نور ګرد (تول) مکذبین سره ډوب شول. اوس هومره انسانان چه په دنیا کښې شته، دوی د هم دی اهل السفینې بلکه د حضرت نوح علیه السلام له ذریاتو ځنې دي. (اهل السفینه «۸۰» مؤمنان وو «۴۰» تنه نارینه (۴۰) تنه ښځې. ځینې وائي چه ۹ تنه وو دري زامن د نوح علیه السلام سام، حام، یافث او شپږ تنه نور، او تول راکبین «۱۶۰» ذوی الارواح وو).

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

او (لیږلی ؤ مونږ قوم د) عاد ته «قومی» ورور د دوی هود، وویل «هود» ای قومه زما! عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ (حق) معبود بی له الله!، نو آیا تاسی نه ویریږئ (له عذابه د الله او پرهیز نه کوئ له شرکه).

تفسیر : هود علیه السلام زوی د عبدالله ابن رباح بن خلود بن عاد بن ارم بن سام بن نوح ؤ. او ځینی ئی پلار شالخ بن ارمخشد بن سام بن نوح علیه السلام وائی. «عاد» د حضرت نوح علیه السلام لمسی او د ارم له اولادی ځنی ؤ او هم ده ته منسوب دی. د دغه قوم سکونت د یمن په «احقاف» کښی ؤ. څرنګه چه حضرت هود علیه السلام له هم دی قوم څخه ؤ نو په هم دی لحاظ د دوی قومی او وطنی ورور شو. په دغو خلقو کښی بت پرستی منتشره شوی وه. روزی ورکولو، ورولو، روغولو او د نورو مختلفو حاجاتو او مطالبو او متعددو مقاصدو له پاره دوی بیل بیل بتان جوړ کړی وو، او د هغوی په عبادت کښی ګرد (تول) سره لګیا وو، نو هود علیه السلام وغوښتل چه دوی له هغو څخه ستانه (واپس) کړی او د دی عظیم جرم له سزا څخه ئی وویروی.

قَالَ الْمَلَاُ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖۤ اِنَّا لَنَرٰىكَ فِیْ سَفَاهَةٍ وَّاِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكٰذِبِیْنَ ﴿٦٦﴾

نو وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (هود) بیشکه مونږ خامخا وینو تا (خبښ) په بی عقلی کښی او بیشکه مونږ خامخا ګمان کوو په تا له دروغجنانو.

تفسیر : یعنی معاذ الله ته پخپله بی عقل ئی چه د خپلو پلرونو او نیکه ګانو دود او دستور دی پریښی دی او د ګردو (تولو) له اخوت او ورور ګلوی څخه بیل شوی ئی او دروغجن هم ئی چه د خپلو اقوالو نسبت الله تعالیٰ ته کوی او مونږ له لوی عذاب څخه هم ویروی!.

قَالَ یٰقَوْمِ لَیْسَ بِیْ سَفَاهَةٌ وَّلٰكِنِّیْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿٦٧﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّیْ وَاَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ اَمِیْنٌ ﴿٦٨﴾ اَوَعَجِبْتُمْ

أَن جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ۚ وَاذْكُرُوٓا۟ إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِى ٱلْخَلْقِ بَصْۜطَةً ۖ فَٱذْكُرُوٓا۟ ءَالَآءَ ٱللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

وويل «هود» ای قومه زما نشته په ما کښې (له سره) هيڅ بې عقلي وليکن زه يم رسول «استاځی» له جانبه د رب «پالونکی» د ګردو (تولو) عالميانو دررسوم تاسې ته پيغامونه د رب خپل او زه تاسې ته نصيحت کوونکی ښه امانت ګر يم.
آيا تعجب کوئ تاسې له دې چه راغلی دی تاسې ته ذکر (پند) له «لوری د» رب ستاسې پر «ژبه د» يوه سړی له تاسې دپاره د دې چه وويروی دی تاسې، او ياد کړئ تاسې هغه وخت چه ګرځولي وئ (الله) تاسې خليفګان (په ځمکه کښې) وروسته له «غرقيدلو د» قوم د نوح او زيات کړی ئې دی تاسې ته په پيدائښت کښې قوت، قامت اوږدوالی، نو يادوئ تاسې نعمتونه (احسانونه) د الله ښائی چه تاسې خلاصی ومومئ! (له عذابه د الله).

تفسير : هود عليه السلام د خپل قوم په ځواب کښې وويل زما هيڅ يوه خبره د بې عقلی خبره نه ده هو! هغه د رسالت منصب چه د الله تعالیٰ له خوا ماته راکړی شوی دی، زه د هغه حق اداء کوم، دا ستاسې بې عقلي ده چه خپل هغه حقيقي خير غوښتونکی هم نه پيژنئ! چه د ده امانت او ديانت لا له پخوا څخه د اعتماد او دادينی او اطمينان وړ (لائق) ؤ. اوس تاسې په خپلې دغې وينا سره چه ماته بې عقل وايئ خپلو ځانونو ته زيان او نقصان رسوئ آيا تعجب کوئ تاسې له دې نه چه راغلی دی تاسې ته پند له جانبه د رب ستاسې پر ژبه د يوه سړی له جنسه ستاسې دپاره د دې چه وويروی تاسې له عذابه د الله او ياد کړئ تاسې هغه وخت چه ګرځولي وئ الله تاسې خليفګان په ځمکه کښې وروسته د غرقيدلو د قوم د نوح عليه السلام يعنی الله تعالیٰ پس له نوح عليه السلام په دنيا کښې ستاسې حکومتونه قائم کړل او د ده په ځای ئې تاسې ودرولئ او هلته مو ودانی وکړه ښائی چه هود عليه السلام دغه احسان دوی ته ور په ياد کړی وی، او د دغې خبرې تنبيه ئې ورته ورکړی وی چه د بت پرستی او تکذيب الرسول له امله (وجې) هغه پيښې چه هغوی ته درپيښې شوی وی نه ښائی چه تاسې ته هم درپيښې شي.
او زيات کړی دی الله تاسې ته په پيدائښت کښې قوت او قامت او اوږدوالی چه د جسمانی قوت، طول، عرض، شجاعت او حماست په اعتبار تاسې ډير يو نوميالی او مشهور قوم يئ نو ياد کړئ تاسې نعمتونه د الله ښائی چه تاسې خلاصی ومومئ له عذابه د الله دغه احسانات چه مذکور شول او برسيره پر هغو نور بې شماره احسانات ئې ور په ياد کړل او ور په زړه ئې کړل چه ښائی

د هغه پاک الله شکر گذاری وکړئ! او گرد (تول) احکام ئی ومنئ! او له سره تاسی ته نه ښائی چه د هغه حقیقی منعم په مقابل کښی بغاوت وکړئ او غاړه تری وغړوئ!.

قَالُوٓا أَجِئۡتَنَا لِنَعۡبُدَ ٱللَّهَ وَحۡدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا ۖ فَأۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ۝٧٠

وویل عادیانو (هود ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته د دی دپاره چه عبادت وکړو مونږ د الله یواځی او پریږدو هغه (بتان) چه وو چه عبادت به کاوه «د هغو» پلرونو زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته «پری» ویروی مونږ که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په خبرو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی له هغه عذابه چه مونږ ویروی که ته رښتین ئی نو ئی ژر راوړه، مونږ خو د بتانو عبادت نه پریږدو او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه آخلو.

قَالَ قَدۡ وَقَعَ عَلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُمۡ رِجۡسٌ وَغَضَبٌ ۖ أَتُجَٰدِلُونَنِي فِيٓ أَسۡمَآءٖ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٖ ۚ فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلۡمُنتَظِرِينَ ۝٧١

وویل «هود» په تحقیق واقع «واجب» شو پر تاسی له (لوری) د رب ستاسی عذاب او قهر، آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په هغو «تشو» نومونو کښی چه ایښی دی هغه «نومونه» تاسی او پلرونو ستاسی حال دا چه نه دی رالیږلی الله. په عبادت کولو د دوی هیڅ برهان علمی سند، نو انتظار کوئ تاسی (د عذاب) بیشکه زه چه یم له تاسی سره له منتظرانو څخه یم.

تفسیر : یعنی کله چه ستاسی سپین سترگی، سرکشی، گستاخی او بی حیائی تر دی حده پوری رسیدلی ده نو وپوهیږئ چه د الله تعالیٰ قهر او غضب پر تاسی نازل شوی دی. او اوس د هغه په راتلو کښی هیڅ ځنډ (تاخیر) او ډیل کیدونکی نه دی.

تاسی چه بتانو ته داسی وایئ: هغه روزی ورکوی، او دغه باران اوروی او دا اولاد زیږوی وقس علیٰ هذا. دغه تش یو نوم او یوازی بی حقیقته یو مفهوم دی او بیخی واقعیت او حقیقت نه لری د الوهیت صفات په تیږی (ګټی) او نورو مخلوقاتو کښی له کومه راغلل؟ بیا نو د داسی معبودانو په نسبت چه په هغوی کښی د معبودیت هیڅ یو عقلی او نقلی سند نشته بلکه په تولو عقلی او نقلی اسنادو سره ئی تردید کیږی له ماسره د توحید په مسئله کښی ولی جګړی او بحثونه کوئ؟ کله چه ستاسی د جهل او شقاوت او عناد جام دومره ډک شوی وی، نو انتظار وکړئ چه الله تعالیٰ د دغو ګردو (تولو) جګړو فیصله «پریکړه» وکړی، زه هم د همغه فیصلی ته منتظر یم.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۖ وَمَا كَانُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

نو خلاصی ورکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چه له ده سره وو په رحمت سره له (جانبه) زمونږ او پری کړ مونږ بیخ د هغو کسانو چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو زمونږ او نه وو دوی مؤمنان «یقین کوونکی په وحدت او نبوت».

تفسیر : یعنی پر دوی اووه شپی او اته ورځی مسلسل د سخت باد طوفان (سیلئ) راغله، چه د هغی په اثر ګرد (تول) کفار توتی توتی او هلاک او پو پناه شول. دا خو د «عادالاولیٰ» انجام ؤ. او د دغه قوم بله پیښه او څانګه «ثمود» چه هغوی ته «عاد الثانیه» هم وائی د هغه ذکر په دغه مبارک آیت کښی راځی چه هم دا اوس ئی مونږ په تلاوت افتخار مومو.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ ۖ قَدْ جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً ۖ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِىٓ أَرْضِ ٱللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

وَاذْكُرُوٓا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ ٱلْجِبَالَ بُيُوتًا ۖ فَٱذْكُرُوٓا ءَالَآءَ ٱللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾

او «لیږلی ؤ مونږ» ثمودیانو ته «قومی» ورور د دوی صالح. وویل «صالح» ای قومه زما، عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ «حق» معبود بی له دغه «الله»، په تحقیق راغلی ده تاسی ته ښکاره معجزه له «لوری د» رب ستاسی، دا اوښه د الله ده تاسی ته نښه نو پریږدئ تاسی دغه «اوښه» چه خوری «واښه» په ځمکه د الله کښی او مه ورورئ تاسی لاسونه دی ته په «نیت د» بدی «یعنی ضرر مه وررسوئ» نو وبه نیسی تاسی عذاب دردناک. «وویل صالح» او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وګرځولئ «الله» تاسی خلیفګان وروسته له عادیانو او ځای ئی درکړو تاسی ته په ځمکه کښی چه نیسئ «جوړوئ» تاسی له هوارو نرمو ځایونو د دی ځمکی هسکی (اوچتی) مانی او کنئ تاسی غرونه دپاره د کورونو، نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله او مه ګرځئ «کوښښ مه کوئ» تاسی په ځمکه کښی حال دا چه قصد کوونکی د فساد یئ.

تفسیر : یعنی هغه دلیل چه تاسی غوښت دررسید. د صالح علیه السلام قوم له ده سره عهد او اقرار کړی ؤ چه که ته د یوی غټی لوئی تیږی (ګټی) څخه یوه بلاربه اوښه راوباسی، نو مونږ به پر تاسی ایمان راوړو. الله تعالیٰ د صالح علیه السلام په دعاء هم داسی وکړه. نو صالح علیه السلام چه زوی د عبید زوی د اسف زوی د ماسح زوی د عبید زوی د حاذر زوی د ثمود ؤ دوی ته وویل چه ځئ! اوس خو پاک الله ستاسی له غوښتنی سره سم هغه اوښه له دغی کلکی لوئی تیږی (ګټی) څخه راوویسته. نو اوس په ایمان راوړلو کښی ولی ډیل او تامل کوئ؟ دغه اوښه د الله تعالیٰ د قدرت او زما د صداقت نښه ده، چه زما په دعاء په غیر معتاده طریقه سره الله تعالیٰ پیدا کړه ـ نو د دی د حقوقو رعایت وکړئ! مثلاً د الله تعالیٰ په ځمکه کښی د مباحو وښو له خوراکه او د وار د اوبو د چښلو څخه ئی مه منع کوئ! الغرض د الله تعالیٰ دی نښی ته چه ستاسی په غوښتنی سره په وجود راغلی ده، په بده وضع سره مه وراندی کیږئ! که نه تاسی ته به هم خیر نه در پیښیږی او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وګرځولئ الله جل جلاله تاسی خلیفګان پس له عادیانو او ځائ درکړ تاسی ته په ځمکه کښی چه جوړوئ تاسی له هوارو نرمو ځایونو د

دی ځمکی هسکی (اوچتی) مانی او کنړ تاسی غرونه دپاره د کورونو نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله او مه ګرځئ او کوښښ مه کوئ تاسی په ځمکه کښی حال دا چه تاسی قصد کوونکی د فساد یئ یعنی مه له خیره منکریږئ! او مه شرک او کفر سره په ځمکه کښی فتنه او فساد خوروئ! بلکه د الله تعالیٰ په وحدانیت او زما په نبوت شهادت ورکړئ! او د اصلاح او مصالحت په طرف مسارعت وکړئ!

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُوْنَ اَنَّ صٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿۷۵﴾ قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا بِالَّذِيْٓ اٰمَنْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۷۶﴾

وویل مشرانو هغو چه کبر «او سرکشی» ئی کړی وه «له ایمانه» له قومه د دغه «صالح» ځخه هغو کسانو ته چه ضعیف «او کمزوری» ګڼلی شوی وو هغه چاته چه ایمان یی راوړی ؤ له دوی ځخه آیا یقین لرئ تاسی په دی چه بیشکه صالح مرسل «رالیږلی شوی دی تاسی ته» له «لوری د» رب د ده وویل دغو «ضعفاؤ چه هو!» بیشکه مونږ په هغه «توحید او عبادت» چه رالیږلی شوی «صالح» په هغه مؤمنان «یقین لرونکی» یو. وویل هغو کسانو چه لوئی تکبر ئی کړی ؤ بیشکه مونږه په هغه شی چه ایمان راوړی دی تاسی په هغه باندی کافران «منکران» یو.

تفسیر : یعنی په قوم کښی هغه چه لویان، متکبران او مشران معاندان وو، دغو غټانو به غریبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه آیا لوی سړی تر اوسه پوری نه دی پوهیدلی مګر دغه خبره یواځی تاسی ته معلومه شوی وه، چه صالح د الله تعالیٰ رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کښی دوی ته ویل چه معلومیدل څه معنی لری ـ دغه خبره خو تاسی ته هم معلومه ده. هو! مونږ خو حضرت صالح علیه السلام د زړه له کومی او اخلاصه قبول کړی دی، او ایمان مو پری راوړی دی متکبران به د داسی حکیمانه ځوابونو له آوریدلو ځنی شرمیدل او ویل به ئی هغه شی چه تاسی قبول کړی دی مونږ ئی نه قبلوو. نو ستاسی د څو تنو ضعفاؤ او بی وزلانو د ایمان راوړلو ځنی کوم لوی بری په لاس راتلی شی؟.

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾

نو زخمي او مړه کړه دوی اوښه او سرکشي وکړه دوی له امره (حکمه) د رب خپل او وويل دغو (کفارو چه) ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ويروی مونږ تری که ئی ته له مرسلانو «په حقه سره»

تفسير : وائی دغه اوښه دومره عظيم الجثه لويه او ببره وه چه په هر ځنګله کښی به ځر ته ورتله نو نور مواشي به له دی ځنی ويريدل او لری به تری تښتيدل او په خپل وار به په هر يوه کوهی باندی چه دريدله د هغه کوهی تولی اوبه، به ئې چښلی او هغه به ئی تش او خالی پريښود: ګواکی همغسی چه د دی پيدائښت فوق العاده ؤ، ګرد (تول) لوازم او د ژوندانه آثار ئی فوق العاده وو، بالاخره کافران پری په قهر او غصه شول، او د دی پر وژلو ئی اتفاق او تړون وکړ او بدبخت (قذار بن سالف) ئی ړومبنی پړکی پری کړل او بيا يی ووژله وروسته د صالح عليه السلام وژلو ته هم تيار شول او په دی دول (طريقه) د صالح عليه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چه صادر شوی وو، د هغو مخالفت ئی وکړ او دغو کفارو وويل چه ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ويروی مونږ تری که ئی ته له مرسلانو په حقه سره داسی کلمات د انسان له ژبی څخه په هغه وخت کښی وځی چه د الله تعالیٰ له قهر او غضبه بيخی بی خوفه او بی پروا شی. «د عاد الاولیٰ» په شان «ثمود» هم داسی يوی مرتبی ته ورسيدل، چه د الهٰی عذاب مورد وګرځيدل، چه د دی ذکر دا دی:

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾

پس ونيول دوی زلزلی (پس له آوريدلو د سختی چيغی) نو وګرځيدل دوی «ګهيځ ــ سحر» په کورونو خپلو کښی مړه پړمخی پراته.

تفسير : په بل آيت کښی ئی د دوی هلاک په «صيحی» يعنی چغی سره بيان فرمايلی دی، ښائی چه له لاندی به زلزله او له پاسه به ډيره سخته ويرونکی چغه شوی وی.

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ

رِسَالَةَ رَبِّيْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُحِبُّوْنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿۷۹﴾

نو وګرځیده (صالح) له دوی «او لاړ تری متأسفاً» او وویل ای قومه زما قسم دی خامخا په تحقیق ورساوه ما تاسی ته پیغام د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته ولیکن نه خوښوئ تاسی پند ورکوونکی.

تفسیر : وائی چه حضرت صالح علیه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکی معظمی یا د شام په لوری لاړ او د خپل تګ په وخت کښی ئی د دوی د مړو انبارونه ولیدل او داسی خطاب ئی وکړ لکه چه زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د بدر مقتولینو ته خطاب کړی ؤ. یا یواځی د تحسر او تاسف په ډول (طریقه) به ئی یو فرضی خطاب کړی وی. لکه چه د ادباء، شعراء خرابو، اطلالو (کنډوالو) او نورو سره داسی خبری اتری او مخاطبی کوی ځینی وائی چه دغه خطاب پخوا له هلاکته ؤ یعنی کله چه ثمودیانو هغه اوښه حلاله کړه او د عذاب الله ور ئی پر خپلو ځانونو وپرانیستله نو په دی صورت به په کلام کښی د واقعاتو د ترتیب مراعات نه وی شوی، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبیه او آورول مقصود ؤ۔ چه ښائی تاسی د خپلو معتبرو خیر غوښتونکو خبری قبولی کړئ او هر څوک چه د خپل حقیقی خیر غوښتونکی خبرو ته غوږ نه ږدی او نه ئی منی او قدر ئی نه کوی نو هم داسی له بدی نتیجی سره مخامخ کیږی.

وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۰﴾

او «یاده کړه ای محمده دوی ته قصه د» لوط کله چه وویل قوم خپل ته آیا راتګ کوئ تاسی ډیر بد کار «لواطت» ته چه نه دی ړومبی شوی له تاسی څخه دی کار ته هیڅ یو له تولو خلقو «نو تاسی ئی هم مه کوئ!».

تفسیر : لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره ؤ. چه له ده سره عراق څخه شام ته راغی او د الله تعالیٰ له خوا د سدوم او د هغه د شاؤ خوا د کلیو په لوری مبعوث شوی ؤ چه د هغو ځایونو د خلقو اصلاح وکړی او دوی له هغه خراب ګنده خلاف الفطرت او د بی حیایی له کارونو څخه وژغوری (وساتی) چه په هغو سره د هغو ځایونو خلق نه یواځی اخته او مبتلا وو بلکه دوی د دغی بی حیائی موجدان او مبتکران هم وو. او پخوا له دوی نه په دنیا کښی په دغی اخلاقی ناروغی هیڅوک نه ؤ مبتلا او نه تری خبر وو۔ اول شیطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» اوسیدونکو ته وروښود، او بیا له هغه ځایه نورو ځایونو ته تیت (خور) او منتشر شو. حضرت لوط علیه السلام د دوی د دغه ملعون او شنیع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبردار او تنبیه ورکړه او غوښتل ئی چه دغه پلیتی او ګندګی له دنیا محوه او ورکی شی. سری ته د موجوده

انجیل (بائیبل) په لیکونکی او تولوونکی باندی قهر راځی چه هغوی د داسی پاک معصوم او سپیڅلی رسول په نسبت چه له دنیا څخه د دی بی حیائی او ګندګی د ورکولو لپاره زیات زیار (کوشش) ایستلی دی د داسی نامناسبو او ناولیو حرکاتو نسبت کړی دی العیاذ بالله چه د هغو د اوریدلو او لوستلو څخه د هر حیاناک سړی غوږونی ځیږیږی، ویښتان ئی دریږی او زنګنونه ئی ریږدی:

﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾ «۱۵ جزء د الکهف ۵ آیت ۱ رکوع»

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه تاسی خامخا راځئ سړیو ته د پاره (د قضاء) د شهوت په دی حال کښی چه تجاوز کوونکی یئ له (خپلو) ښځو «نو نه یئ په حقه لاره، دا لا څه بلکه یئ تاسی یو قوم اسراف کوونکی «له شرعی حده تیریدونکی په هر شی کښی»».

تفسیر : یعنی یواځی هم دا نه ده چه د هم دی یوی ګناه مرتکب شوی یئ، بلکه د دی خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دی خبری دلیل دی چه تاسی د انسانیت له حدوده هم وتلی یئ.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

او نه ؤ ځواب د قوم د دغه (لوط د نصیحت په مقابل کښی) مګر خو داسی چه ویل قوم د لوط (په خپلو منځو کښی چه) وباسئ «(وشړئ)» تاسی دغه «لوط او تابعان ئی» له قریی ستاسی (سدوم)»، بیشکه دوی داسی خلق دی چه په تکلف سره ځان پاکوی (زمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه «لوط» ته او اهل «اتباعو» د ده ته مګر ښځه د ده، چه وه له پاتی کیدونکو (په عذاب کښی).

تفسیر : یعنی دوی بالاخر داسی وویل: هر کله چه لوط علیه السلام مونږ ګرد (تول) پلیت او نجس ګڼی او خپل ځان پاک بولی او له مونږ ځنی ډډه کوی نو له بدانو سره د نیکانو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی ګرد (تول) سره په دی فکر کښی ولویدل چه لوط علیه السلام له خپله

منځه وباسی ـ او خپل ځانونه له دغی هری ورځنی جګړی څخه بیخی وژغوری (وساتی). خو د دغو ملعونانو له لاسه کله دغه خبره پوره وه، هو! الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره لوط علیه السلام د متعلقینو سره صحیح، سالم په عزت او عافیت، له دغه کلی څخه وویست، او په دغو کلی والو ئی عذاب مسلط کړ چه ذکر ئی وروسته راځی، د لوط علیه السلام د متعلقینو ځنی یواځی د ده ښځه ورځنی بیله پاتی شوه او د نورو معذبینو سره هلاکه شوه، ځکه چه د دی دود او دستور د هم دغو معذبینو په شان ؤ د لوط علیه السلام کره به چه کوم میلمه راته یا به کومه خبره پیښیده، د هغی اطلاع به هم دی ښځی کفارو ته ورکوله او کفارو ته ئی د بدو کارونو په لوری ترغیب ورکاوه. یا لکه چه ځینو لیکلی دی د نارینه ؤ په شان په ښځو کښی هم د «مساحقه» رواج عمومیت موندلی ؤ په هر حیث عذاب پر ګردو (تولو) هغو کسانو نازل شو چه په دغه مهلک مرض کښی مبتلا او اخته وو. او په پوره زور او قوت سره د خپل نبی په مقابل کښی ولاړ شوی وو او د ده تکذیب به ئی کاوه یا د کفر او فحش په اصولو کښی د دوی معاونین او مرستیالان (مدد ګاران) وو.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

او اوورواوه مونږ په دوی باندی باران «د کانو هلاک مو کړل»، پس وګوره ته چه څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د ګنهګارانو «چه هلاک شول په عذاب سره».

تفسیر : په بل ځای کښی مذکور دی چه دیر کلی واړول شول او د تیږو (ګټو) باران اوریده. د ځینو ائمه ؤ په نزد اوس هم ښائی چه لوطی ته هم داسی سزا ورکړه شی. چه له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شی او له پاسه په کانو وویشتل شی او په دیر سخت بوی ناک او ګنده ځای کښی بندی کړی شی. او زمونږ د حنفیانو په مذهب کښی دغه سزاګانی تعزیراً جواز لری نه حداً

﴿ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴾ وګوره ته چه څرنګه شو عاقبت او بده خاتمه د ګنهګارانو کافرانو چه هلاک شول په عذاب سره) یعنی د ګناه د ارتکاب او کولو په وخت د هغی بد انجام د دوی تر سترګو لاندی نه راځی، د عاجلو شهوتونو او لذتونو د غلبی په وخت کښی د لیونیانو په شان د داسی منیاهیو په کولو کښی لګیا کیږی چه له عقل او انسانیت څخه بیخی مخالف دی. لیکن عقلمن سری ته ښایی چه د نورو د واقعاتو له لیدلو او اوریدلو څخه پند او عبرت حاصل کړی! او د بدی بد انجام دی همیشه تر نظر لاندی ونیسی!

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ

او (لیږلی مو ؤ) مدین ته «قومی» ورور د دوی شعیب،

تفسیر : د قرآن کریم په بل ځای کښې ذکر شوی چه حضرت شعیب علیه السلام «اصحاب الایکه» ته مبعوث شوی دی ـ که اهل المدین او (اصحاب الایکه) دواړه سره هم دغه یو قوم وی فبها ونعمت او که سره دوه بیل بیل قومونه وی نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وی. په دغو دواړو قومونو کښې به په تول او پیمانه کښې د کمولو مرض مشترک وی په هر حال حضرت شعیب علیه السلام د توحید او نور عمومی دعوت او بللو څخه سربیره خلق یی د معاشرتی معاملاتو د خصوصی اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډیر تاکید او فعالیت سره متوجه گرځولی لکه چه په وروستنیو آیتونو کښې مذکور دی. د ډیر فصاحت او کامل بلاغت له امله (وجی) شعیب علیه السلام په «خطیب الانبیاء» سره ملقب دی او د مکیل بن یشجر بن مدین بن ابراهیم زوی ؤ.

قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ قَدۡ جَآءَتۡكُم بَيِّنَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ

وویل (شعیب چه) ای قومه زما عبادت کوئ د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له ده، په تحقیق راغلی دی تاسی ته دلیل ښکاره له (لوری د) رب ستاسی.

تفسیر : یعنی زما د صداقت دلیل ظاهر شوی دی، که زه د نصیحت خبره تاسی ته وکړم هغه قبوله کړئ! او په هغو خطرناکو عواقبو چه تاسی خبروم، له هغو څخنی ځان وژغورئ!(وساتئ) او د خپل خیر او شر په باره کښې هوښیار اوسئ.

فَأَوۡفُواْ ٱلۡكَيۡلَ وَٱلۡمِيزَانَ وَلَا تَبۡخَسُواْ ٱلنَّاسَ أَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بَعۡدَ إِصۡلَٰحِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٨٥﴾

نو پوره کوئ تاسی پیمانه «خلقو ته» او تله (تول هم) او کم مه ورکوئ تاسی خلقو ته شیونه (حقونه) د دوی او فساد «خرابی» مه کوئ تاسی په ځمکه کښې (په کفر او خیانت سره) پس له اصلاح د دی دغه «اصلاح او امانتداری» خیر «ډیر بهتر» دی تاسی ته که یئ تاسی ایمان راوړونکی.

تفسیر : د بندګانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنی مزیت چه نن زمونږ د زمانی پرهیزګاران هم چندانی توجه ورته نه لری، د الله تعالیٰ په نزد دومره اهم شی دی، چه هغه ئی د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقرره کړه او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم پوپناه شو۔ په دغو آیتونو کښی د حضرت شعیب علیه السلام په ژبه خبر راکړی شوی دی چه خلقو ته د دیر لږ مالی ضرر، تاوان رسونه او په وطن کښی وروسته د اصلاحی حالت له قیامه خرابی، فتنه او فساد آچول که د شرک او کفر په صورت وی، یا د ناحقه وژلو۔ لوټ کولو او نورو مناهیو په شکل وی، دا ګرد (تول) ممنوع دی او د هیڅ یو ایماندار انسان له اعمالو څخه دا نشی کیدی چه خلقو ته د دوی حقوق ورکړی ۔ او په امانت کښی خیانت وکړی ۔ یا په وطن کښی اله ګوله او شور ماشور جوړ کړی

وَلَا تَقۡعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنۡ ءَامَنَ بِهِۦ وَتَبۡغُونَهَا عِوَجًا

او مه کینئ تاسی پر هر لاره «له پاره د شکولو» حال دا چه ویروئ تاسی (خلق) او منع کوئ تاسی (خلق) له لاری د الله هغه څوک چه ایمان راوړی په الله باندی او لتوئ تاسی دی «لاری» ته کوږوالی «عیب»،

تفسیر : پر لارو ناستی دوه سببونه درلودل (لرل) ـ یو له تـلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل او بل د حضرت شعیب علیه السلام له ملاقاته او د الله تعالیٰ له توحید او دین څخه د مؤمنانو منع کول او د الهٰی دین په نسبت د عیب لتولو او اعتراض کولو په فکر کښی اوسیدل.

وَاذۡكُرُوٓا إِذۡ كُنتُمۡ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمۡ وَانظُرُوا كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ الۡمُفۡسِدِينَ ﴿٨٦﴾

او یاد کړئ تاسی. هغه وخت چه وئ تاسی لږ «په سړیو او مالونو کښی» نو دیر کړئ (الله) تاسی او وګورئ تاسی چه څرنګه شو عاقبت «بده خاتمه» د فساد کوونکو «چه وو پخوا له تاسی».

تفسیر : یعنی په سړیو او په دولت دواړو کښی تاسو لږ وئ، الله تعالیٰ تاسی ته له دواړو خواؤ نه تزئید در په برخه کړ، ستاسی شمیر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوئ تاسی د الله تعالیٰ د دی احسانانو شکر ادا کړئ! او د پاک الله شکر هلته ادا کیږی چه تاسی د

خالق تعالیٰ او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپيژنئ! او قولاً او عملاً په اصلاحاتو کښې مشغول اوسئ او په نعمتونو مغرور نه شئ! او د فساد کوونکو او خرابی آچونکو هغه انجام چه پخوا له دی نه واقع شوی دی، هغه تل تر سترګو لاندی ونيسئ، او د الله تعالیٰ له انتقام او نيولو څخه تل ووېرېږئ.

وَإِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنْكُمْ اٰمَنُوْا بِالَّذِيْٓ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوْا فَاصْبِرُوْا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۸۷﴾

او که وه يوه طائفه له تاسي چه ايمان ئې راوړی ؤ په هغه شي چه رالېږلی شوی يم زه په هغه سره او (وه بله) طائفه چه ايمان ئې نه ؤ راوړی (عناداً) نو صبر کوئ تاسي «ای مؤمنانو!» تر هغه پوری چه حکم (فيصله وکړی) الله په منځ زمونږ کښې او هم دی خير «بهتر» دی له تولو حکم (فيصله) کوونکو «چه ظلم نشته د ده په حکم کښې»

تفسير: يعنی هغه شي چه ما له خپله ځانه سره راوړی دی، که تاسی په متفق ډول (طريقه) نه منئ بلکه دا خبره مو غوته کړی ده چه خامخا له هغه سره اختلاف وکړو، نو لږ څه صبر وکړئ! چه د آسمان له لوری زما او ستاسی د اختلاف فيصله وشی.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَٰشُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾

وویل مشرانو هغو چه کبر (او سرکشي) ئې کړې وه «له ایمان راوړلو څخه» له قومه د دغه شعیب خامخا وباسو مونږ تا «ای شعیبه!» او هغه کسان (هم درسره وباسو) چه ایمان ئې راوړی دی له تا سره له «دی» کلي (ښار) زمونږ څخه یا خامخا به راګرځئ تاسي دین زمونږ ته؛ نو وویل «شعیب» آیا (ګرځو به مونږ ستاسي دین ته) او اګر که اوسو مونږ ناخوښه (هم بلکه نه ګرځو!)

تفسیر: «عود» د یوه شي څخه وتل او بیا د هغه په لوری بیرته ورتللو ته وائي د حضرت شعیب علیه السلام د ملګرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقیدی شي. ځکه چه هغوی له کفره وتلي او په اسلام کښي داخل شوی وو نو په خپله د حضرت شعیب علیه السلام په نسبت دغه تصور له سره نشي کیدی چه معاذ الله دی ړومبی د کفارو په ملت کښي داخل ؤ او بیا مسلمان شوی دی لامحاله یا خو به د حضرت شعیب علیه السلام په اعتبار دغه خطاب تغلیباً وی ـ یعني د عامو مؤمنانو په حق کښي هغه الفاظ چه استعمال شوی، غالبه اکثریت ئې مرجع ګڼلي دی او د حضرت شعیب علیه السلام له پاره ئې بیل الفاظ نه دی اختیار کړی، یا دغه لفظ د حضرت شعیب علیه السلام په حق کښي د کفارو په زعم سره موافق ویلي شوی دی. ځکه چه پخوا له بعثته تر هغه وخته پوری چه حضرت شعیب علیه السلام خپل دعوت او تبلیغ نه ؤ شروع کړی نو د مدین د خلقو د کفریاتو په متعلق د ده د سکوت له لیدلو ځني ښائي دغو کفارو ته به داسي ګمان پیدا شوی وی، چه دی هم زمونږ له حاله سره شامل او زمونږ په طور او طریقي راضي او خوښ دی یا «عود» مجازاً د مطلق صیرورت په معنی واخیست شي کما قاله بعض المفسرین.
﴿قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ﴾ نو وویل شعیب آیا ګرځو به مونږ ستاسي دین ته اګر که اوسو مونږ ناخوښه هم؟ بلکه نه ګرځو!» یعني د دلائلو او براهینو په رڼا (رڼرا) کښي ستاسي د دی مهلکو کفریاتو څخه اګر که مونږ ډیر ناخوښه، بیزاره او توبه ګاره یو نو آیا تاسي بیا هم د زهرو جام په زوره پر مونږ باندی څښئ؟

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِيْ مِلَّتِكُمْ بَعْدَ اِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ۗ وَمَا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّعُوْدَ فِيْهَآ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ۗ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۗ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۗ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفٰتِحِيْنَ ﴿۸۹﴾

په تحقيق به تړلي وى مونږ پر الله دروغ «بهتان» که وګرځو مونږ په دين د تاسى کښې وروسته له هغه چه نجات راکړ مونږ ته الله له هغه «دين» نه او نه ښائيږى مونږ ته دا چه بيرته وګرځو په هغه (دين) کښې مګر کله چه اراده وفرمائى الله چه رب زمونږ دى؛ احاطه کړى ده رب زمونږ پر هر شى له جهته د علمه؛ «خاص» پر الله توکل کړى دى مونږ؛ اى ربه زمونږه فيصله وکړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم زمونږ کښې په حقه سره او هم دا ته ئى غوره بهتر د فيصله کوونکو.

تفسير: باطل او دروغ مذهب ته رښتيا ويل پر الله تعالىٰ افتراء او بهتان تړل دى. نو بيا د يو جليل‌القدر نبى او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسى ممکن دى چه هغوى معاذالله له رښتيا څخه وتلى د دروغو په لورى بيرته ولاړ شى او خپلى تولى رښتينى دعواګانى چه د خپل حقانيت او د الله له لورى د خپل مامور کيدلو په باره کښې يى کولى دروغ او افتراء وګڼى.
﴿ بَعْدَ اِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ﴾ وروسته له هغه چه نجات راکړو مونږ ته الله له هغه دين نه» ځينو ته ئى له ابتداء څخه نجات ورکړى ؤ چه له سره په هغه دين کښې نه دى داخل شوى لکه حضرت شعيب عليه السلام او ځينى ئى وروسته له دخوله د هغه څخه ايستلى او نجات ئى ور په برخه کړى ؤ لکه د هغى زمانى عام مؤمنان ﴿ وَمَا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّعُوْدَ فِيْهَا ﴾ الآية ـ او نه ښائيږى مونږ ته دا چه بيرته وګرځو هغه دين کښې) يعنى په خپل اختيار يا ستاسى په اکراه او اجبار سره ممکن نه دى چه مونږ معاذ الله د کفر په لورى لاړ شو. هو! که فرضاً د الله تعالىٰ مشيت زمونږ د يوه تن په نسبت داسى وشى نو د ده اراده هيڅوک نشى آړولى ـ که د هغه د حکمت اقتضاء هم داسى وشى نو هلته هيڅوک هيڅ شى نشى ويلى ـ ځکه چه د الله تعالىٰ علم پر تولو مصالحو او حکمتونو محيط دى ـ په هر حال ستاسى له ويرولو څخه مونږ له سره نه ويريږو، ولى چه زمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او ډاډينه (يقين) پر يوه الله جلا جلاله ده. د بل چا په خوښه او غوښتنه سره هيڅ يو شى کيدونکى نه دى، هر شى چه کيږى فقط د پاک الله په مشيت او د ده د محيط علم تر اثر لاندى به کيږى، هم دا ده چه مونږ د خپلو او ستاسى د

فیصلی له پاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو ـ ځکه چه د داسی یوه قادر، علیم، حکیم، الله له فیصلی څخه بله کومه فیصله نشی غوره کیدی.

که شعیب که ابراهیم که محمد و
داسی نور چه نازولی د احد وو

له جلاله د الله به ویریدل دوی
هر شیبه به پاک الله ته ژړیدل دوی

دیر افسوس اوس داسی وخت او زمانه شوه
چه دا ویره له هر چانه بیگانه شوه

په سرو سترگو نن ژړیږه ای نادانه
گوره بیابه په خپل ځان شی دیر ستومانه

د حضرت شعیب علیه السلام له دغو الفاظو څخه د دی خبری اندازه په ښه ډول (طریقه) سره کیدی شی، چه د انبیاؤ علیهم السلام په زړونو کښی د الله تعالیٰ عظمت او جبروت او د خپل عبودیت او افتقار څومره یو عظیم او عمیق احساس پروت دی ـ او څرنگه چه په هر آن او هر حال کښی د دوی توکل او اعتماد له گردو (تولو) وسائطو څخه منقطع کیږی او یواځی پر هغه **وحده لا شریک له** ذات باندی داسی تینگ، مضبوط او غیر متزلزل وی چه د غرونو ثبات او استحکام هم د هغه په مقابل کښی بیخی سپک او بی اثره دی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾

او وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه شعیب قسم دی خامخا که متابعت وکړ تاسی د شعیب بیشکه تاسی به په دغه وخت کښی خامخا له زیان کارانو یئ.

تفسیر: یعنی د خپلو پلرونو او نیکه گانو زوړ مذهب پریښودل دینی خرابی او زیان دی. او په تجارت کښی د وزنی او کیلی شیانو پوره ورکول دنیائی ورانی او نقصان دی، کله چه دوی سره له دیر نصیحت له کفر او خیانت څخه منع نه شول نو عذاب پری راغی لکه چه فرمائی!

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾

نو ونیول دوی زلزلی «په توره تیاره کښی او جبرئیل هم پری چیغه وکړه»

نو وګرځېدل دوی «ګهيځ (سحر وختی)» په کورونو خپلو کښې مړه پرمخې پراته.

تفسير: د متعددو آيتونو له مجموعی څخه ظاهرېږی چه پر دوی باندی دری ډوله (قسمه) عذابونه لېږلی شوی وو «۱» ظله. «۲» رجفه «۳» صيحه، يعنی ړومبی وريځی پر دوی باندی د ځمکی مخ داسی تک تور وګرځاوه چه په هغه کښې د اور بڅرکی او لمبی هم وی ۰ بيا د آسمان له لوری سخت ويروونکی زړه خوځوونکی غږونه واورېدل شول او سم له هغه سره د ځمکی له خوا سخته زلزله هم څرګنده (ښکاره) شوه (ابن کثير).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

هغه کسان چه تکذيب ئی کړی ؤ د شعيب «داسی هلاک شول» لکه چه له سره نه وو اوسيدلی په دغو (کورونو خپلو) کښې هغه کسان چه تکذيب ئی کړی ؤ د شعيب وو دوی هم دوی زيان‌کاران (چه په دنيا کښې مردار او په عقبا کښې په انګار شول).

تفسير: دوی شعيب عليه السلام او تابعان يی له کلی څخنی په ويستلو سره ويرولی وو خو دوی نه په خپله ژوندی پاتی شول او نه د دوی هغه کلی او ښارونه ودان او هغو خلقو چه تل به ئی ويل (د شعيب عليه السلام اتباع خراب کيدونکی دی.) هغوی په خپله وران، خائبان او خاسران شول. کله چه شعيب عليه السلام د عذاب علائم وليدل. نو د خروج اراده ئی وکړه لکه چه فرمائی

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ آسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

نومخ وګرځاوه شعيب له دوی څخه او وويل ای قومه زما! خامخا په تحقيق رسولی دی ما تاسی ته پيغامونه د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته «پس تاسی ايمان را نه وړ» نو څرنګه به زه خپه شم پر (هلاک کيدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کيږم).

تفسیر: یعنی اوس هغوی هلاک شوی دی، نو هغو پسی غمجن کیدل او ارمان کول فائده نه رسوی. ځکه چه دوی ته ډیر مؤثر پندونه ورکړی شوی دی، او په رنګارنګ صورتونو پوهولی شوی دی او له راتلونکو نتائجو او عواقبو څخه ویرولی شوی دی، مګر دوی هیڅ یوی خبری ته غوږ کینښود او له هیڅا څخه یی وانه وریده ـ بلکه له مخلصو خیر غوښتونکو سره ئی خپری ولګولی (لاسونه ولګول).
(دا ئی د خپلی تسلی له پاره وویل د ځینو تیرو قومونو د اهلاک له ذکر څخه وروسته اوس د عبرت له پاره په عامه طریقه سره کفار ویروی او داسی فرمائی)

وَمَآ أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّآ أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا وَّقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَآءَنَا الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ فَأَخَذْنَاهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ په هیڅ قریه «ښار» کښی هیڅ نبی (چه دوی ئی تکذیب کړی وی) مګر وبه نیول مونږ اهل د هغی (قریی) په سختیو «لکه فقر» او تکلیفونو «لکه مرض» دپاره د دی چه دوی زاری «عاجزی» وکړی (ایمان راوړی). بیا بدله کړه مونږ په ځای د بدی (سختی) کښی نیکی (آسانی) تر هغه پوری چه ډیر شول «هم ئی مال هم ئی سړی» او وویل دوی «په ناشکری» چه په تحقیق رسیدلی وی پلرونو زمونږ ته سختی او خوشالی (په شان زمونږ او دغه د زمانی عادت دی. کله چه دوی زاهل او غافل شول) نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه او دوی به نه پوهیدل «چه پر مونږ به عذاب راشی».

تفسیر: یعنی د انبیاؤ د بعثت په وخت کښی کله چه عموماً خلقو د دوی تکذیب او مخالفت ته ملاوی وتړلی، نو د پاک الله له لوری د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) په بیماری قحط او د ربړونو او تکلیفونو په مختلفو ډولونو (طریقو) اخته او مبتلا کیږی چه مکذبین پری ویښ شی او له خپلو شرارتونو څخه لاس وکاږی. او د الله تعالیٰ دربار ته سر ښکته کړی کله چه دوی له دغو تنبیهاتو څخه نه متاثر کیږی نو سختی او مصائب تری لری کیږی او عیش، عشرت، پراخی او خوشالی دوی ته ور په برخه کیږی، چه یا له احساناتو څخه متاثر او وشرمیږی او د الوهیت

دربار ته متوجه شي يا د عيش او ثروت په نشه کښې لا مست او بيخي غافل، زاهل او بې پروا شي، ګواکې هومره چه د دوی صحت، اولاد، دولت او حکومت پسې زياتيږی د هغه په تناسب د دوی هم هغومره نخوت غفلت او شرارت هم ورسره ترقي کوی تر دی پوری چه د پخوانيو زمانو تکاليف ئې بيخي هيريږی، او داسي وائی چه د تکليفونو او راحتونو سلسله له پخوا راهيسی جاری ده ـ او زمونږ په کفر او تکذيب پوری څه اړه (احتياج) نه لری که نه دغه وروستنی خوشالي به څرنګه زمونږ په برخه کيده؟، دا ګرد (تول) د زمانی اتفاقيات دی چه زمونږ اسلافو ته هم داسي پيښې ورپيښيدی.

(راځی کله خوشالی کله غمونه

همیشه د زمانی دی دا رسمونه)

کله چه دوی دغی اندازی ته ورسيږی ناڅاپه د پاک الله عذاب پری نازليږی او داسی ئې ځبيښي چه د دی ځبيښلو فکر او تصور دوی سره د خپل عيش او عشرت په زمانه کښې له سره نه ؤ ـ حضرت شاه صاحب څرنګه ښه ليکلي دی

که بنده ته په دنيا کښې د ګناه سزا ورسيږی نو هيله (اميد) دی چه دی به توبه وکړی او کله چه له ګناه څخه ضرر ونه وينی يعنی په نتيجه کښې يی نيکی وليده نو دغه د الله تعالىٰ هيرول (او په تاخير غورځول او استدراج) دی نو دلته د هلاکت ويره ده. لکه چه څوک زهر وخوری سم د لاسه کانګی «قی» وکړی نو د روغتيا هيله (اميد) پيدا کيږی ـ او که په معده کښې ئې پاتې شو، نو کار له کاره تيريږی.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

او که خلقو د دی کليو (ښارونو) ايمان راوړی وی او تقویٰ ئې (غوره) کړی وی نو خامخا پرانيستلی به وی مونږ پر دوی باندی (دروازی د) برکتونو له لوری د آسمانه (د باران په اورولو) او له «لوری» د ځمکی «په زرغونولو د محصولاتو» وليکن نسبت د دروغو وکړ دوی (انبياؤ ته) نو ونيول مونږ هغوی په سبب د هغو چه وو دوی چه کول به ئې »د کفر او معاصيو څخه».

تفسير: يعنی مونږ له بندګانو سره څه ضد او دښمنی نه لرو ـ هغه کسان چه په الهی عذاب کښې اخته کيږی، دا د هغو د اعمالو نتيجه ده که دغو خلقو زمونږ رسولان قبول کړی وی ، او د حق په مقابل کښې ئې غاړه ايښې وی او له کفر او تکذيبه او له نورو مناهيو څخه ئې ځان

ژغورلي (بچ کړي) وي ، او د تقوىٰ لار ئې غوره کړې وي ، نو مونږ به دوى د آسمان او د ځمکي په برکاتو معمور کړي وي .
زمونږ امام رازى عليه رحمة الله البارى فرمائي چه د برکت لفظ په دوو معانيو کښې استعماليږي، کله باقي او دائم خير په برکت سره تعبيريږي او کله د فاضله آثارو پر کثرت د دغه لفظ اطلاق کيږي. لهٰذا د دې آيت مراد به داسې شي د ايمان او د تقوىٰ په اختيارولو سره د هغو آسماني او ځمکنى نعمتونو ورونه پرانيستلي کيږي چه دائمي او لا ينقطع وي ـ يا چه فاضله آثار ئې ډير زيات وي ـ داسې خوشالي به نوى چه مکذبينو ته د امهال او استدراج په دول (طريقه) حاصليږي؛ او په آخره خاتمه کښې به په دنيا کښې او که نه په آخرت کښې خامخا د ده د ځان وبال ګرځي.

اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰۤى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا بَيَاتًا وَّهُمْ نَآئِمُوْنَ ﴿۹۷﴾ اَوَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰۤى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا ضُحًى وَّهُمْ يَلْعَبُوْنَ ﴿۹۸﴾

آيا نو په امن کښې دي (بلکه مأمون نه دي) اهل د قريو «ښارونو» له دې نه چه راشي دوى ته عذاب زمونږ د شپې حال دا چه دوى اوده «غافل» وي. آيا په امن کښې دي اهل د قريو «ښارونو» له دې نه چه راشي دوى ته عذاب زمونږ په څاښت کښې حال دا چه دوى په لوبو مشغول وي.

تفسير: يعني کله چه په عيش او عشرت او آرامي کښې غافل پراته وي يا په دنيوى چارو او لهو او لعبو کښې مشغول وي، نو په داسې وخت کښې الهٰي عذاب دوى ناځاپه چار چاپير راګير کړي له دغي خبرې څخه دا خلق ولي بې خوفه او بې فکره شوي دي؟ حال دا چه د کومو اسبابو په بناء چه پر پخوانيو اقوامو د الله تعالىٰ عذاب نازل شوى دى، هغه په دوى کښې هم شته ـ يعني کفر او تکذيب او له سيد الانبياء صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوى په طبايعو کښې هم مرکوز او متمکن دي.

اَفَاَمِنُوْا مَكْرَ اللّٰهِ ۚ فَلَا يَاْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۹۹﴾

آيا نو په امن کښې دي دوى «بلکه نه دي» له مکره «ناځاپه نيولو» د الله، نو نه په امن کيږي له مکره د الله مګر قوم زيانکاران «په کفر او نفاق سره».

تفسير: د الله تعالىٰ هغه ناځاپه نيول چه له دنيوى خوشالي او عيش څخه وروسته واقع کيږي

همغه ئی په «مکرالله ـ د الله تعالیٰ چال» سره تعبیر وفرمایل، او همغه خلق د الله تعالیٰ له ناڅاپه نیولو څخه غافل او بی فکره کیږی چه په عیش او تنعم کښی اخته شوی وی او د دوی هم دغه اعمال دوی په همغه لوری تیل وهلی وی. د مؤمنانو شان دا دی چه دوی په هیڅ حال کښی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلیږی.

(زه ئی بولمه ناپوه او دیر بیرا
که دی بولی ځان خاوند د فهم او ذکا)
چه په عیش کښی نه یادوی پاک الله
او په طیش کښی نه ویریږی له الله)

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَائِهَا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾

آیا نه ده ظاهره «ښکاره» شوی (بلکه ښکاره ده) هغو کسانو ته چه وارثان شوی دی د (ځمکی او اوسی پکښی) وروسته (له هلاک) د اهل د هغی دا خبره که اراده فرمائلی وی مونږ «د نیولو د دوی» نو رسولی به ؤ مونږ دوی ته (عذاب) په سبب د ګناهونو د دوی سره «لکه چه مو معذب کړی دی پخوانی خلق» او مهر به ولګوو پر زړونو د دوی نو دوی به نه اوری (حق او نافع وعظ په اوریدلو سره). دغه قریبی (او ښارونه د تیر شویو امتونو) بیانوو مونږ پر تا له ځینو حالاتو د دی «قریو»، او هرومرو (خامخا) په تحقیق راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی نو نه وو (له شانه) د دوی چه ایمان راوړی په هغه شی چه نسبت د دروغو ئی «ورته» کړی ؤ پخوا (له هم دغو معجزاتو) هم دا رنګه (لکه مهر اېښودل پر زړونو د پخوانیو کفارو) مهر لګوی الله په زړونو د کافرانو باندی.

تفسیر: یعنی له یوه شی چه یو ځلی انکار وکړی بیا چه هرڅومره معجزی او دلائل وګوری او دنیا له یوه مخه په بل مخ واوړی امکان نه لری چه دوی اقرار وکړی، هر کله چه د حق تعالیٰ په مقابل کښی کوم قوم دومره ضد او عناد وکړی، او د دوی مخالفت تر دغی آخری درجی پوری ورسیږی، نو عادتاً د حال اصلاح او د حق د قبول امکان نه وی پاتی، پر زړونو باندی د مهر لګیدلو صورت هم دغه دی. دلته ئی واضح وفرمایل چه د الله تعالیٰ له خوا پر زړونو د مهر لګولو څخه څه مطلب دی؟

تنبیه: له ﴿ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ ﴾ څخه معلومه شوه. هغه انبیاء علیهم السلام چه قوم د نوح ـ عاد ـ ثمود ـ لوط او اهل د مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوی وو، هغوی ګرد (تول) د بیناتو «ښکاره دلائلو» لرونکی وو او له واضحو معجزاتو سره راغلی وو نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چه ﴿ يَٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ ﴾ الآیة ـ یواځی د تعنت او عناد له لاری ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ ۖ وَإِن وَجَدْنَآ أَكْثَرَهُمْ لَفَٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

او نه دی موندلی مونږ له پاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بیشکه موندلی دی مونږ زیاتره د دوی خامخا، فاسقان (ماتوونکی د عهد).

تفسیر: له عهد څخه ممکن دی چه عام عهدونه مراد وی، یا به خاص د(الست) عهد اراده کړی شوی وی. یا به هغه عهد وی چه د مصائبو او سختیو په وخت کښی ئی کوی چه دغه سختی که له ما څخه لری شی ـ نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره دروم، لکه چه فرعونیانو به ویل ﴿ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا ٱلرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ ٱلرِّجْزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴾
«۹ جزء د الاعراف ۱۳٤ آیت ۱٦ رکوع»
د ﴿ وَإِن وَجَدْنَآ ﴾ ان له مثقلی نه مخفف دی او ځینو مفسرینو د دغی اخیری جملی ترجمه داسی کړی ده او په تحقیق سره معلومه شوی ده مونږ ته چه اکثر د دوی خامخا فاسقان عهد ماتوونکی دی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسیٰ سره له (نهو) معجزو زمونږ فرعون «د مصر» او اتباعو د ده ته نو ظلم وکړ «کافر شول» دوی په هغو

(معجزاتو)، نو وگوره څرنګه شو عاقبت «آخره خاتمه» د مفسدینو.

تفسیر: یعنی د هغو رسولانو ذکر چه پخوا له دی نه وشو (نوح، هود، صالح، لوط، شعیب علیهم السلام) له دغو تولو څخنی موسٰی علیه السلام وروسته تشریف راوړ، د هغو رسولانو د ذکر کولو څخه وروسته ئی په منځ کښی د هغه سنة الله او عادت ذکر وفرمایه چه د مکذبینو په متعلق تل جریان لری او د هغه په ضمن کښی یی د کفارو موجوده جماعت ته تنبیه ورکړه د دغه ضمنی مضمون له فراغته وروسته بیا ئی د بعث الرسل د سلسلی د یوی عظیم الشانی کړی په ذکر کولو شروع وکړه لکه چه فرمائی بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو رسولانو موسٰی علیه السلام سره له نهو معجزو زمونږ فرعون د مصر ته او اتباعو د ده ته نو ظلم ئی وکړ او کافران شول دوی په هغو معجزاتو نو وګوره ای محمده چه څرنګه شو عاقبت او آخره خاتمه د مفسدینو؟ هو!) له دی نه به زیات مفسد څوک وی چه د الله تعالیٰ تکذیب او د نورو حق تلفی کوی. او د الله تعالیٰ په مخلوقاتو د خپل ځان عبادت کوی. وروسته د ضروری واقعاتو ذکر فرمائی او د دی انجام تفصیل ورکړی شوی دی.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰفِرۡعَوۡنُ إِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝١٠٤ حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ قَدۡ جِئۡتُكُم بِبَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ فَأَرۡسِلۡ مَعِيَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ۝١٠٥

او وویل موسٰی ای فرعونه! بیشکه زه رسول یم له (لوری) د رب د عالمیانو. قائم ثابت لایق ټینګ ولاړ یم پر دغه خبره چه نه وایم پر الله مګر «وایم» حق (رښتیا)؛ په تحقیق راوړی ده ما تاسی ته څرګنده (ښکاره) معجزه له «لوری د» رب ستاسی نو ولیږه له ماسره بنی اسرائیل «چه ئی بوځمه شام ته».

تفسیر: اکثرو مفسرینو د «حقیق» معنی په جلیر «لایق» یعنی په وړ سره کړی ده، د(علیٰ) معنی ئی په (باء) سره آړولی ده یعنی زما له شانه سره هم دغه خبره وړ (لائق) او حقه ده چه د الله تعالیٰ په لوری کومه ناحقه او غلطه خبره ونه وایم، ځینی د(حقیق) معنی په (حریص) کوی لیکن محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «حقیق» معنی «قایم او ثابت» فرمایلی ده چه مطلب ئی داسی کیږی چه بی له ادنی تزلزل او تذبذب په ډیری مضبوطی او استقلال سره پر دی قائم او ثابت یم چه بی له رښتیا هیڅ یو شی له خپلی ژبی ونه باسم او د الله تعالیٰ پیغام بی له تزئید او تنقیص څخه تاسی ته دورسوم او ستاسی د تخویف او تکذیب له سببه لږ څه متردد او متذبذب

نه شم.

قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۱۰۶﴾ فَأَلْقٰى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۰۷﴾

وویل (فرعون) که ئی ته «ای موسٰی!» چه راوړی دی وی کومه معجزه نو راحاضره «راوړاندی» کړه هغه (ماته) که ئی ته له صادقانو (ربښتینو په دی دعوی خپله کښی). نو وغورځوله «موسٰی» همسا خپله نو له واره هغه اژدها وه ښکاره «چه پکښی نه ؤ شک د چا».

تفسیر: اګر که حضرت موسٰی علیه السلام فرعون ته راز راز (قسم قسم) نصائح وکړل لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی ـ ﴿ فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلٰى أَنْ تَزَكّٰى وَأَهْدِيَكَ إِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ﴾ خو یو لوی مهم شی دا ؤ چه بنی اسرائیلو ته چه د لویو انبیاؤ له اولادی څخه وو او د فرعون له لوری لکه ذلیل او سپک حیوانات ګڼل کیدل او دوی ئی خپل مریان او غلامان ګرځولی وو د ده له مظالمو او شدائدو څخه نجات ورکړی په دغی موقع کښی ئی فرعون مخاطب وګرځاوه او دغه لوری ته ئی متوجه کړ چه بنی اسرائیلو ته له خپل قید او بیګار څخه نجات ورکړی چه دوی په آزادی ـ او خپلواکی سره د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول شی. او له ما سره خپل مالوف وطن (شام) ته لاړ شی. ځکه د دوی اعلیٰ جد (مشر نیکه) حضرت ابراهیم خلیل الله له عراق څخه هجرت کړی او په شام کښی ئی سکونت اختیار کړی ؤ ـ وروسته له هغه د حضرت یوسف علیه السلام له سببه بنی اسرائیل (سبطیان) مصر ته راغلل او هلته ودان شول ـ بیا څرنګه چه د دی هیواد قوم قبطیانو (فرعونیانو) پر دوی راز راز (قسم قسم) ظلمونه کول نو د دی خبری ضرورت پیدا شو چه اسرایئلیان د قبطیانو له ذلت او مړئیتوبه خلاص کړی او خپل پلرنی هیواد (د پلار وطن) ته بیرته لاړ شی.

وَّنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾

او وویست «موسٰی ښی» لاس خپل «چه ئی په ګریوان کښی کیښ تخرګ (ترخ) ته وروړی ؤ» نو ناڅاپه هغه تک سپین (ځلیدونکی د تعجب موجب) ؤ دپاره د کتونکو.

تفسیر: یعنی خپل لاس یی په خپل ګریوان کښی ننویست، او په خپل تخرګ (ترخ) کښی ئی

تینګ ونیو، او بیرته ئې وویست نو ګردو (تولو) مخلوقاتو په خپلو رڼو سترګو سره ولید چه لاس ئې فوق العاده تک سپین، ډیر ځلیدونکی نورانی ؤ چه د لمر په رڼا (رڼرا) غالب شو دغه رڼا (رڼرا) او ځلیدل د برص، د ناروغی یا د بل کوم شی څخه نه ؤ. ګواکی داسی معلومیده چه د ده د منور زړه رڼا (رڼرا) د اعجاز په طریقه د ده په لاس کښې سرایت کړی دی.

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾

وویل مشرانو له قومه د فرعونه «سره له فرعونه» چه بیشکه دا «موسٰی» خامخا جادوګر دی ډیر پوه «چه له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوی»

تفسیر: معلومیږی چه فرعون د موسٰی علیه السلام له معجزاتو څخه ډیر زیات وویریده او ګرد (تول) خلق ئې راغوند کړل، او ړومبی ده په خپله بالذات (کما فی الشعرآء) او بیا د ده له لوری د ده نورو مشرانو خپلی آراء داسی اظهار کړی چه معاذ الله موسٰی علیه السلام کوم لوی جادوګر او ماهر ساحر دی ـ ځکه هغه خوارق چه له موسٰی علیه السلام څخه ظاهر او ښرګند (ښکاره) شوی وو، د دوی له حسیاتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل کوم بهتر تعبیر او توجیه دوی نشوه موندلی.

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ ۖ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

غواړی «موسٰی» دا چه وباسی تاسی (ای قبطیانو!) له ځمکی ستاسی «چه مصر دی» نو «وویل فرعون مشرانو ته» څه امر «مصلحت او مشوره» کوئ تاسی!؟

تفسیر: یعنی موسٰی د سحر او د کودګری په عجیبی او غریبی ننداری سره خلق خپل لوری ته متمائل کوی او په پای (اخر) کښې په وطن کښې خپل اثر او اقتدار زیاتوی او د سبطیانو د آزادی او حمایت په نامه ګرد (تول) قبطیان چه د دی وطن اصلی اوسیدونکی دی، د دوی له ملک او وطن (مصر) څخه بی برخی کوی تاسی دغه ګرد (تول) حالات تر خپلو سترګو لاندی ونیسئ! او بیا مشوره راته راکړئ! چه څه وکړو؟

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

وويل «قبطيانو فرعون ته» مهلت ورکړه دغه «موسٰی» ته او ورور د ده ته او ولیږه په ښارونو کښې راټولوونکی «د ساحرینو». چه راولی تاته هر ساحر (جادوګر) ډیر پوه «ماهر جادوګر».

تفسیر: د جرګې او مشورې په پای (اخر) کښې دغه خبره د ګردو (ټولو) له لورې ومنله شوه، چه له فرعون څخنې دې استدعا وکړه شي چه د دغو دواړو «موسٰی او هارون» په معامله کښې له سره تلوار ونه کړ شي د دوی د ماتولو له پاره ډیر ښه او مؤثر ځواب داسې کیدی شي چه محصلان دې ګردو (ټولو) ولایاتو او حکومتونو «پرګنو» ته ولیږل شي ـ او له ګردو (ټولو) ملکو څخه دې ډیر ښه کودګران ـ او خورا (ډیر) لوی ساحران او جادوګران چه په سحر کښې له ده څخنې له حده تیر ماهر «سحار» وی سره راټول کړل شي نو بیا دې د دوی له هغو سره یوه ښه مقابله وشي ـ لکه چه هم داسې هم وکړل شول.

وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوْٓا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۱۱۳﴾

او راغلل ساحران «جادوګران» فرعون ته وویل دغو جادوګرانو «فرعون ته» چه آیا بیشکه وی به مونږ ته خامخا ښه مزدوری که شوو مونږ هم دا مونږه غلبه کوونکی «پر موسٰی».

تفسیر: د فرعون ساحرینو د ﴿ اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا ﴾ په ویلو سره په ړومبنی مجلس کښې دغه خبره ښکاره کړه چه د انبیاؤ علیهم السلام ړومبنی لفظ ﴿ قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ اِنْ اَجْرِیَ اِلَّا عَلَی اللهِ ﴾ وی او دوی د کومی کسبی او کاریګری طائفی څخه نه دی.

قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿۱۱۴﴾

وویل (فرعون ساحرانو ته) هو! «وی به تاسی لره مزدوری» او بیشکه تاسی به خامخا اوسئ زما له مقربینو څخه «په مرتبه کښې».

تفسیر: یعنی مزدوری څه شی دی؟ هغه خو هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوله کیږی، برسیره (سیوا) پر دی تاسی زما د دربار په مصاحبینو او مقربینو کښې هم داخلیدونکی یئ!

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ نَحْنُ الْمُلْقِيْنَ ﴿۱۱۵﴾

وویل جادوګرانو چه ای موسیٰ آیا ته غورځوی «همسا خپله» او یا دا دی چه شو مونږه هم دا مونږه «ړومبی» غورځوونکی (د پړیو او همساګانو خپلو).

تفسیر: دا خبره ئی ښائی د دی لامله (له وجی) ویلی وی چه پخوا له دی نه موسیٰ علیه السلام د فرعون په مخ کښی خپله همسا غورځولی وه، او هغه د الله تعالیٰ په اذن او حکم سره ښامار ګرځیدلی وه.

قَالَ اَلْقُوْا ۚ فَلَمَّاۤ اَلْقَوْا سَحَرُوْۤا اَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۱۶﴾

وویل موسیٰ ساحرانو ته «تکرما تسامحا معتمداً علی الله» چه وغورځوئ تاسی خپل پړی او همساګانی، نو کله چه وغورځول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترګو د خلقو او وویرول دوی دا «خلق» او راتله وکړه دوی په جادو لوی سره.

تفسیر: یعنی کله چه تاسی هم دغه مقابله منظوره، او خبره مو پر دغه غوته او په هم دغه باندی مو خپله فیصله منحصره کړی ده، نو ړومبی تاسی خپلی چاری پر میدان واچوئ! او خپل پوره قوت او قدرت وازمویئ ـ ځکه چه د باطل د پوره ازموینی او کامل نمائش څخه وروسته هغه د حق غلبه چه مشاهده شی امید شته چه هغه به زیاته مؤثره او اوقع فی النفوس ثابته شی دغه خو فی الحقیقت د موسیٰ علیه السلام له لوری له سحر سره د معجزی د مقابلی اجازه نه وه بلکه له دواړو صورتونو څخنی د یوه داسی ښه صورت انتخاب او غوره کول مقصود ؤ چه د باطل پوره خمود (یخیدل) او کامل جمود (منجمد کیدل) په کښی څرګند (ښکاره) وی، او د حق د غلبی او د صداقت د وضوح (ښکاره کیدو) خورا (دیر) مؤثر صورت پکښی له ورا ښکاره وی.
﴿ فَلَمَّاۤ اَلْقَوْا ﴾ الآیة ـ نو کله چه وغورځول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترګو د خلقو او وویرول دوی دا خلق او راتله ئی وکړه په جادو لوی سره) یعنی د کودو او سحر په زور د ګردو (تولو) ننداره کوونکو سترګی وتړلی شوی او پر تولو حیرت طاری شو او عام خلق وویریدل. په بل آیت کښی راغلی دی چه هغوی خپل پړی او همساګانی پر ځمکه وغورځولی، چه د هغو په اثر په هغی ځمکی کښی پرته (علاوه) له ځغلیدونکو، ځغاستونکو او یو په بل باندی سوریدونکو مارونو او منګورونو څخنی بل هیڅ شی په نظر نه راته. ﴿ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴾
له دغو آیتونو څخنی ښکاره شوه چه د فرعون ساحرین په دغه وخت کښی کومه شعبده چه ښووله

په هغې کښې له سره د ماهیت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش یو تخیل او نظر بندی وه، له دی نه دغه نه لازمیږی چه د سحر ګرد (تول) اقسام به په همغه کښې منحصر وی، ښائی چه دوی داسی ګمان کړی وی چه مونږ به په هم دغومره کار سره موسٰی علیه السلام پر او مغلوب کړو، که څه نور فرصت دوی ته میسر شوی وی نو ممکن چه له دغه لوی سحر څخه به ئی کوم بل لوی سحر هم ورښودلی وی مګر موسوی اعجاز سحر ته په ړومبنی سنګر کښې داسی سخته بی هیلی ماته ورکړه چه کوډګرانو ته بله څه موقع او هیله (امید) پاتی نشوه چه په هغی سره د بلی مقابلی له پاره ځان تیار او بل کوم سحر وکړی.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ ٱلْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا۟ هُنَالِكَ وَٱنقَلَبُوا۟ صَٰغِرِينَ ﴿١١٩﴾ وَأُلْقِىَ ٱلسَّحَرَةُ سَٰجِدِينَ ﴿١٢٠﴾ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١٢٢﴾

او وحی (حکم) مو ولیږه موسٰی ته داسی چه وغورځوه ته همسا خپله (بیا ده وغورځوله او ښامار شو)، نو ناڅاپه دغی همسا ښوی تیرول «نغړودل» هغه شیان چه جوړ کړی وو دغو (جادوګرانو په جادو سره) نو ثابت «او د پاسه» شو حق او باطل «ورک» شو هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی. نو مغلوب شول دا «ساحران» په هغه ځای کښې او وګرځیدل دوی خوار سپک. او وغورځول شول ساحران په دی حال کښې چه سجده کوونکی وو. وویل جادوګرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسٰی او «رب د» هارون.

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام له همسا ځنی داسی یو لوی ښامار (اژدها) جوړ شو چه د ګردو (تولو) کوډګرانو تول پری او همساګانی ئی له خپل ستونی څخه ګرد (تول) سره یو ځلی او یو ځائی ښوی تیری کړلی او ګردی (تولی) جوړی شوی لوبی ئی پای (اخر) ته ورسولی او په هغه سره تول کوډګران متنبه شول چه له کودو او جادو ځنی پورته یو بل حقیقت هم شته. په پای (اخر) کښې فرعون د داسی یوی لوئی مجمع په مخ کښې ماتی وخوړه، او په ډیر ذلت او سپکتیا سره د مقابلی له ډګر څخه بیرته ستون (واپس) شو. کوډګران د پاک الله د دغو دلائلو له لیدلو څخه بی اختیاره پرمخی په سجده ولویدل. وائی چه موسٰی او هارون علیهما السلام د دغه

حقیقت د ظهور په نسبت د شکر سجده وکړه. او په هم دغه وقت کښې ساحرین هم بې واکه سر په سجده پریوتل ـ د ﴿ وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ ﴾ لفظ دا راښیی چه داسې یو قوی حال پر دوی باندې طاری شوی ؤ چه د هغه په لیدلو سره دوی ته پرته (علاوه) له خشوع او خضوع او استسلام څخه بله چاره نشوه پاتې. د الٰهی رحمت څه ستاینه او توصیف وکړ شي؟ وګورئ هغه خلق چه هم دا اوس د الله تعالیٰ له انبیاؤ علیهم السلام سره د جنګ او جګړې او مقابلې له پاره دریدلی وو ـ وروسته له دې نه چه خپل سرونه ئې له سجدې څخه پورته کړل. اولیاءالله او کامل عارفان شوي وو (چه هغه هم دغه ساحران د فرعون وو).

﴿ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا ﴾ الآية ـ وویل جادو ګرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو رب د موسٰی او رب د هارون) څرنګه چه فرعون خپل ځان ته ﴿ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴾ ویل نو دلته له (برب العٰلمین) سره د «رب موسٰی او هارون» ویلو ته هم ضرورت پیدا شو، په دې سره دغه لوری ته هم اشاره وشوه. چه بیشکه د ګرد (تول) جهان پروردګار او پالونکی همغه ذات دی چه د خپل خاص ربوبیت په قدرت سره یې موسٰی او هارون علیهما السلام بې دظاهری اسبابو له توسط څخه د دنیا پر لویو متکبرانو په داسې یو محیر العقول صورت علیٰ رؤس الاشهاد غالب او بریالی (فتحمند) وګرځول.

قَالَ فِرْعَوْنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّ هَـٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِى ٱلْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا۟ مِنْهَآ أَهْلَهَا ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾

وویل فرعون آیا ایمان راوړ تاسې په دغه «موسٰی» پخوا له هغه چه اذن «اجازه» وکړم زه تاسې ته، بیشکه دا کار خامخا یو مکر «فریب» دی چه مکر (بنا) کړی دی تاسې هغه په دا ښار کښې دپاره د دې چه وباسئ تاسو له دې ښاره اهل د دې نو ژر به پوه شئ تاسې «چه زه څه درسره کوم؟».

تفسیر: یعنی دغه تاسې خو د کودګرانو «ساحرانو» یوه غوره جرګه (اتحادیه) یئ غالباً موسٰی ستاسې لوی استاذ دی چه هغه مو د مخه استولی دی او بیا تاسو ګردو (تولو) هغه ته ځانونه پره او مغلوب کړل چه عام خلق ترې متأثر او ودار شي د دغې ژوری پلمې (پلان) او پټ سازش نه ستاسې مقصود دا دی چې د دغه وطن اصلی اوسیدونکی قبطیان ترې وباسئ او تاسې سبطیان او اسرائیلیان په خپله پرې متصرفان شئ او د مصر سلطنت اشغال کړئ دغه وینا فرعون ځکه وکړه چه پر خپلې دغې لوئې ماتې پرده واچوی او له خلقو څخه ناپوهان او بیراګان (بی عقله) جوړ کړی (فاستخف قومه فاطاعوه) مګر له هغه شي نه چه فرعون او فرعونیان ویریدل بالاخره همغه د الله تعالیٰ په تقدیر وریپیښ شو ـ ﴿ وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَـٰمَـٰنَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَحْذَرُونَ ﴾

«٢٠ جزء د القصص ٦ آية (١) ركوع».

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾

خامخا به پرې کرم زه هرومرو (خامخا) لاسونه ستاسي او پښې ستاسي سره مخالفې بيا به خامخا په دار کرم زه ضرور تاسي تول. وويل جادوګرانو بيشکه مونږ په لورې د رب خپل بيرته ورتلونکي يو (پس له مرګه نو پروا نه لرو ستا له دغه تعذيبه)

تفسير: ساحرين د توحيد او د لقاء الله د تمنا له شرابو مخمور شوي وو. جنت او دوزخ ګواکي د دوی سترګو ته حاضر ؤ نو ځکه دوی له دغو ويرولو او ډارولو څخه بيخي بې خوفه او بې پروا شوي وو - دوی په زړورتيا او لوړه وينا سره وويل «مونږ هيڅ پروا نه کوو که ته هره سزا چه مونږ ته راکړې هغه پر مونږ تيرېږي - او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضرېږو، ای فرعونه! ته دې خپل پت او سياست وساته! پر مونږ باندې د اخروي عذاب په مقابل کښې دنيوي عذاب ډير آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوښۍ او رحمت په لاره کښې ډير لوی لوی تکاليف او مصائب هم د عاشقانو له پاره آسان دي.

(هنيئا لارباب النعيم نعيمهم
وللعاشق المسکين ما يتجرع)

(بختور وی منعمانو ته نعمت
د مسکين عاشق په برخه وی زحمت)

(پاچهان به اوبه څکی په جام د زرو
ما غريب لره د خاورو کندولی دی)

وَمَا تَنقِمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا ۚ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

او عيب نه ګنې «ته ای فرعونه!» له مونږه مګر دغه کار چه ايمان راوړی دی مونږ په آيتونو د رب خپل کله چه راغله مونږ ته ای ربه زمونږ راتوی کړه پر

مونږ صبر او مړه کړه مونږ په داسی حال کښې چه مسلمانان يو «يعنی خاتمه مو په اسلام کړه»

تفسير: يعنی د هغه پاک الله د آيتونو د قبلولو له سببه چه مونږ ستا په سترګو کښې مجرم ښکاره شوی يو، مونږ له همغه الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو چه مونږ ته ستا د هر راز (قسم) ظلم، تجاوز او سختی په مقابل کښې جميل صبر او ښه توفيق راعطا کړی او د مړ کيدلو تر وخته پوری مونږ پر اسلام مستقيم ولری، او داسی دی ونشی چه مونږ د خوف او ويری لامله (له وجی) داسی کومه خبره يا حرکت وکړو چه د تسليم او رضاء له اصوله مخالف وی.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ ۚ

او وويل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آيا «ته» پريږدی موسیٰ او قوم د ده له پاره د دی چه فساد وکړی دوی په ځمکه «په ملک د مصر» کښې او پريږدی «عبادت» ستا او د خدايانو «بتانو» ستا؟؛

تفسير: کله چه ساحرين د الله تعالیٰ د آيتونو د ليدلو په اثر پرمخی په سجده ولويدل ـ او بنی اسرائيلو سبطيانو د موسیٰ عليه السلام په ملګرتيا او اتحاد لاس پوری کړل، بلکه د ځينو قبطيانو «فرعونيانو» ميلان هم د اسلام په لوری پيدا شو نو فرعونی مشران وويريدل او په خپلو ويناؤ سره يی فرعون تشدد او ظلم ته ولمساوه او ګردو (تولو) ته ئی ووېل چه موسیٰ او د ده قوم بنی اسرائيلو ته داسی موقع په لاس مه ورکوئ چه هغوی آزاد او خپلواک شی او په خپل سر په وطن کښې شور ماشور جوړ او فساد پکښې واچوی او عام خلق خپل لوری ته متمائل کړی، او د حکومت په مخالفت د بغاوت بيرغ هسک (وچت) کړی. او وروسته له دی نه ستا او ستا د تجويز کړی شوو معبودانو عبادت له دی وطنه موقوف کړی.

﴿ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ ﴾ او پريږدی عبادت ستا او د خدايانو «بتانو» ستا؟) فرعون خپل ځان لوی رب معرفی کړی ؤ، غالباً ده د دغه موهوم «علويت» د ثبوت له پاره څه ادنیٰ ارباب هم تجويز کړی وو لکه چه د(الهتک) کلمه د هم دی مطلب مؤيده ده ځينی وائی چه دغه بتان د غوائی او نورو اشياؤ مجسمی وی. ځينی وائی چه په دغه کلمه ئی لمر او ستوری اراده وو ـ د ځينو په نزد فرعون خپلی مجسمی روغی کړی، او د عبادت له پاره ئی پر خلقو ويشلی وی. هر شی چه ؤ بلا پسی ـ خو د فرعون مقصد دا ؤ چه ګرد (تول) خلق ده ته (رب اعلیٰ) او نورو ته «ادنیٰ رب» ووائی. او په ﴿ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي ﴾ ويلو سره به ئی د الله تعالیٰ د وجود

نفی کوله ـ العیاذ بالله!.

قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبۡنَآءَهُمۡ وَنَسۡتَحۡیٖ نِسَآءَهُمۡ ۚ وَاِنَّا فَوۡقَهُمۡ قٰهِرُوۡنَ ﴿۱۲۷﴾

وویل فرعون ژر به ووژنو مونږ ځامن د دوی (چه نسل ئی ورک شی) او ژوندی به پریږدو مونږ ښځی «لونی» د دوی «خپل خدمت ته». او بیشکه مونږ (قبطیان) د پاسه د دغو «سبطیانو» زوروریو.

تفسیر: د موسٰی علیه السلام د پیدا کیدلو څخه پخوا فرعون پر بنی اسرائیلو داسی ظلم او تیری جاری کړی ؤ ـ چه د دوی ځامن به ئی له دی ویری وژل چه په دوی کښی چیری همغه اسرائیلی نه وی چه د هغه له لاسه د ده د سلطنت د زوال خبر منجمینو ورکړی ؤ، او د دوی لونی ئی د خدمتونو او نورو چارو له پاره ژوندی ساتلی ـ کله چه د موسٰی علیه السلام آثار ئی په خپلو سترګو سره ولیدل، نو داسی یوه اندیښنه ورته پیدا شوه نه چه د ده له تربیت او اعانت څخه بنی اسرائیل زور پیدا کړی ـ نو ځکه د دوی د ویرولو او ربړولو (تکلیف ورکولو) له پاره ئی د خپل زور او قوت په نشه کښی بیا د همغو پخوانیو اصولو په جریان امر صادر کړ، بنی اسرائیل د دی سفاکی تجویزونو له اوریدلو څخه به طبعاً ویریدلی او سخت پریشان شوی به وی. نو موسٰی علیه السلام د دغه علاج دوی ته داسی وروښود چه اوس ئی مونږ داسی لولو

قَالَ مُوۡسٰی لِقَوۡمِهِ اسۡتَعِیۡنُوۡا بِاللّٰهِ وَاصۡبِرُوۡا ۚ اِنَّ الۡاَرۡضَ لِلّٰهِ ۟ۙ یُوۡرِثُهَا مَنۡ یَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖ ؕ وَالۡعَاقِبَةُ لِلۡمُتَّقِیۡنَ ﴿۱۲۸﴾

وویل موسٰی قوم خپل ته (دپاره د تسلی) مدد غواړئ له الله څخه او صبر کوئ «په طاعت او مصیبت او له معصیت نه»، بیشکه چه دغه ځمکه خاص الله لره ده وارث ګرځوی «الله» د دی (ځمکی) هغه څوک چه اراده وفرمائی له بندګانو خپلو څخه او عاقبت «ښه خاتمه» پرهیزګارانو ته «له کفر او معاصی «څخه» ده.

تفسیر: یعنی هیڅ د ویریدلو خبره نه ده. د الله تعالیٰ په مخ کښی د هیڅا زور او قوت نه چلیږی ملک او سلطنت د الله تعالیٰ دی چه په هر چا ئی پیرزو شی هغه ته ئی (وریا) ورکوی ـ نو ځکه د ظالمانو په مقابل کښی له پاک الله څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړئ او همغه ته د امید سترګی ونیسئ ـ او تل تری ویریږئ او د صبر او تقویٰ لاره اختیار کړئ یقین او باور

ولرئ چه وروستنی کامیابی (دنیوی نعمت او اخروی جنت) او بری یوائحی د متقیانو له پاره دی. یعنی الله تعالیٰ به دغه قبطیان هلاک کړی او د دوی ملک، سلطنت او ځایونه به تاسی سبطیانو ته میراث کړی.

قَالُوْٓا اُوْذِيْنَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَاْتِيَنَا وَمِنْۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ؕ قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُوْنَ ۠﴿۱۲۹﴾

وویل بنی اسرائیلو «موسیٰ ته» چه ایذاء رسولی شوی ده مونږ ته پخوا له هغه چه راغلی وی ته (ای موسیٰ!) مونږ ته او له وروسته د هغه چه راغلی ته مونږ ته وویل (موسیٰ) نژدی ده چه رب ستاسی هلاک کړی دښمن ستاسی او خلیفه کړی تاسی په دغی ځمکی «ملک د مصر یا شام کښی پس له هلاکه د قبطیانو» بیا به گوری (الله) چه څرنگه عمل کوئ تاسی «شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصیان؟ چه هم هغسی جزا درکړی»

تفسیر: یعنی مونږ تل په مصیبتونو او رېړونو (سختو) کښی اخته یو ـ ستاسی له راتگه پخوا له مونږه ذلیل کارونه او د سپکاوی بیگارونه اخیسته کیدل ـ او زمونږ ځامن وژل کیدل ـ ستاسی له راتگه وروسته هم پر مونږ راز راز (قسم قسم) سختی کیږی، او زمونږ د ځامنو د وژلو (او د لونو د وینځو گرځولو) مشوری دائری دی ـ وبه گورو چه زمونږ دغه مصائب او ابتلاء کله پای (اخر) ته رسیږی؟.

حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته دادینه او تسلی ورکره او وویل تاسی مه ویریږئ ـ د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ژر دررسیدونکی ده تاسی به گورئ چه دغه دښمن به مو هلاکاوه شی ـ او د دوی د اموالو او املاکو مالکان او خاوندان به تاسی وگرځول شئ لکه چه نن په سختی او غلامی کښی ستاسی امتحان اخیست کیږی، هلته به په خوشحالی او آزادی کښی هم ستاسی ازموینه وکړه شی، چه تر کومی اندازی پوری به د الله تعالیٰ د نعمتونو قدر، او د ده د احساناتو شکر گذاری وکړئ؟.

حضرت شاه صاحب وایی چه دغه کلام د مسلمانانو د آورولو له پاره نقل شوی دی دغه سورت مکی دی او په دغه وخت کښی مسلمانان هم داسی مظلومان وو د نورو د خبرو په منځ کښی ئی هم داسی یو زیری او بشارت دوی ته واوراوه.

(اوس الله تعالیٰ د دښمنانو د هلاک له وعدی څخه وروسته د دوی د اهلاک مقامات راښیی نو

داسی فرمائی چه)

وَلَقَدۡ اَخَذۡنَاۤ اٰلَ فِرۡعَوۡنَ بِالسِّنِيۡنَ وَنَقۡصٍ مِّنَ الثَّمَرٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَذَّكَّرُوۡنَ ﴿١٣٠﴾ فَاِذَا جَآءَتۡهُمُ الۡحَسَنَةُ قَالُوۡا لَـنَا هٰذِهٖ‌ ۚ وَاِنۡ تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةٌ يَّطَّيَّرُوۡا بِمُوۡسٰى وَمَنۡ مَّعَهٗ ‌ؕ اَلَاۤ اِنَّمَا طٰۤـئِرُهُمۡ عِنۡدَ اللّٰهِ وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿١٣١﴾

او خامخا په تحقیق نیولی ؤ مونږ قوم د فرعون په کلونو د قحطی سره او په نقصان سره. د میوو دپاره د دی چه پند واخلی دوی نو کله چه به راغله دوی ته حسنه (ښیګنه «فائده» پراخي او غنا) نو ویل به دوی چه مونږ لره ده هم دا «یعنی له مونږه سره لائقه ده دغه ښیګنه (فائده)» او که وبه رسیدله دوی ته سیئه «کومه بدحالی لکه قحط او فقر» نو بدفالی به ئی نیوله په موسیٰ باندی او په هغه چا چه وو به له ده سره «له مسلمانانو» واورئ خبردار شئ بیشکه هم دا خبره ده چه سبب د بدفالی د دوی په نزد د الله دی ولیکن زیات د دوی نه پوهیږی «په دی چه سبب ئی د دوی اعمال دی».

تفسیر: په تیر آیت کښی ئی فرمایلی وو نژدی دی چه الله تعالیٰ ستاسی دښمن هلاک کړی له دی ځایه د هغه موعود اهلاک د ځینو مبادیو تفصیل شروع کړی شوی دی. یعنی د هغه سنة الله سره موافق چه د هغه بیان د دی سپاری په شروع د ﴿ وَمَآ اَرۡسَلۡنَا فِىۡ قَرۡيَةٍ مِّنۡ نَّبِىٍّ اِلَّاۤ اَخَذۡنَاۤ اَهۡلَهَا بِالۡبَاۡسَآءِ وَالضَّرَّآءِ ﴾ الآیة - په آیت کښی تیر شوی دی، الله تعالیٰ د ابتدائی تنبیه په دول (طریقه) فرعونیان په قحط، وچکالی او نورو معمولی تکالیفو او سختیو کښی مبتلا او اخته کړل چه د غفلت له خوبه راویښ شی او د موسیٰ علیه السلام نصائح قبول کړی مګر هغوی دغو پندونو ته غوږونه کینښودل او د دغو تنبیهاتو ئی هیڅ پروا ونه کړه بلکه له پخوا څخه لا زیات سپین سترګی او بی شرمه شول، لکه چه د ﴿ ثُمَّ بَدَّلۡنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الۡحَسَنَةَ ﴾ له قاعدی سره سم کله چه له دوی څخه قحط او وچکالی او نور مصائب لری او دوی ته هوسائی (ارام) ارزانی او خوشالی حاصله شوه نو په داسی ویناؤ ئی پیل (شروع) وکړ چه زمونږ له بخت، طالع او اقبال سره دغه حالات وړ (قابل) او لایق ؤ، بیا به هر کله چه له کومی خرابی او نامناسبی پیښی سره مخامخ کیدل نو داسی به ئی ویل چه دغه ګرد (تول) د موسیٰ او د ده د ملګرو نحوست او د دوی د تقدیر شومتیا ده، نو د دوی د دی خبری ځواب الله تعالیٰ داسی

فرمائی ﴿ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمۡ عِندَ ٱللَّهِ ﴾ یعنی تاسی خپله بدبختی او نحوست، مقبولو بندګانو ته ولی منسوبوئ؟ ستاسی د واقعی نحوست سبب خو د الله تعالیٰ په علم کښی دی ـ او هغه هم دا ستاسی ظلم، عدوان، بغاوت او شرارت دی نو بنا پر همغه سبب د الله تعالیٰ له درباره د هغه نحوست څه برخه د موقتی سزا او تنبیه په ډول (طریقه) تاسی ته دررسیږی، باقی الله تعالیٰ ستاسی د ظلم او کفر اصلی نحوست او شومتیا یعنی پوره سزا اوس محفوظه ساتلی ده چه په دنیا یا آخرت کښی به په خپلی ټاکلی (مقرر کړی) وعدی او نیتی دررسیږی چه له هغی څخه اوس علی الاکثر خلق نه دی خبر.

وَقَالُوا۟ مَهۡمَا تَأۡتِنَا بِهِۦ مِنۡ ءَايَةٖ لِّتَسۡحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحۡنُ لَكَ بِمُؤۡمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

او ویل به دوی (موسیٰ ته) هر شی چه راوړی ته مونږ ته هغه «شی» له دلیل «معجزی» څخه له پاره د دی چه جادو وکړی ته پر مونږ باندی په هغه سره نو نه یو مونږ تا لره تصدیق کوونکی (په نبوت).

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کښی به دوی داسی ویل چه هر څومره سخت جادو چه ته پر مونږ وکړی او سم له خپله خیاله سره هومره معجزی چه مونږ ته راوښیی مونږ په هیڅ ډول (طریقه) ستا خبری نه منو، کله چه دوی خپله دغه آخری فیصله وروړاندی کړه او د حق د قبول ګرد (تول) ورونه ئی په خپلو ځانونو پسی وتړل ـ پس موسیٰ علیه السلام دوی ته ښیره وکړه نو پاک الله پر دوی څو قسم عظیم الشانی بلاوی وار په وار یوه په بله پسی نازلی کړی چه د هغو تفصیلات مونږ اوس په دغه آیت کښی داسی تلاوت کوو

فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلۡجَرَادَ وَٱلۡقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٖ مُّفَصَّلَٰتٖ فَٱسۡتَكۡبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوۡمٗا مُّجۡرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

نو ولیږل مونږ (آفتونه وار په وار) پر دوی طوفان «د اوبو یا د مرګ» او ملخان او سپږی (یا وربړی یا کونی یا بروړی) او چونګښی (چیندخی) او وینی حال دا «چه دغه شیان» دلائل وو واضح سره بیل بیل کړی شوی نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم ګنهګاران.

تفسیر: پس ولیږل مونږ پر دغو باندی پنځه آفتونه وار په وار.
(۱): د باران او سیلاو طوفان ؤ چه اوه شپې او ورځې به باران پرله پسې پرې وریده، چه د قبطیانو په کورونو او فصلونو کښې دومره اوبه ودریدې چه په ولاړې به ئې تر مرې رسیدې، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو او هلکان به ئې په هسکو (وچتو) ځایونو کښې کینولي وو. او د سبطیانو کوټې به هم ورسره پیوستې وې او په هغو کښې به یو تکې اوبه هم نه ننوتلې یا د طاعون له وجې د موت طوفان. علیٰ اختلاف الاقوال.
(۲): ملخ وو چه دا هم یوه هفته پرې مسلط وو. او د دوی فصلونه او باغونه او د کوټو تیران او لاړې ئې تول وخواړه. او د سبطیانو په کورونو کښې یو هم نه ؤ ننوتلی.
(۳): کونی یا وروی یا پیاده ملخ وو چه د دوی په طعام او په شرابو او په کتخ او نگولی کښې به لویدل او په جامو کښې به ئې گرځیدل، او چیچل به ئې او دا هم یوه هفته ؤ له «قمل» څخه مراد بروره «بتوکه، پیتکه» منگوړ (خمندک) او کونی (کنه) وی. لکه چه شیخ الهند رحمة الله علیه هم لیکلی دی یا سپړی یا هغه نور چنجیان دی چه په غلو او دانو او میوو «په تیره بیا په گنیو» کښې پیدا کیږی، او په هغو سره غله او نور خرابیږی، یا په بدن کښې سپړی یا په کالیو (کپړو) کښې او بزی «کویه» لویږی ـ یعنی د دوی په بدنونو او کالیو (کپړو) کښې خوځندی او سپړی ولویدی، او په غلو کښې ئې بتوکی څرگندی شوی.
(٤): چونگښې (چیندخی) وی او دا هم یوه هفته وی چه په جامو او په طعام او د نگولیو په کتوو کښې او په بسترو او په خولو د دوی کښې په وخت د خبرو به وتی او ننوتی.
(٥): وینی وی چه اوبه د دوی بیخی وینی شوی. تر دی حده پورې چه که قبطی او سبطی «اسرائیلی» به په یوه لوښی سره جمع شول نو پر همغه یو جام کښې به د سبطی طرفته اوبه او د قبطی طرف ته به وینی وی. او که فرعونی به د اسرائیلی له خولی اوبه راوویستی نو د ده په خوله کښې به وینی شوی په دی حال کښې چه دا پنځه واړه نښې وی زمونږ د قدرت جدا کړی شوی یو له بله چه د هرو دوو تر منځه به یوه میاشت فاصله وه، او هره یوه چه به پرې راغله نو ډیرې سختی سختی وعدی به ئې وکړی چه دا آفت راڅخه لرې کړه، نو ایمان به درباندی راوړو. بیا چه تری پورته به شو نو ویل به ئې چه ته ډیر لوی جادوگر ئې پس کبر وکړ دوی او سرکش شول له فرمانه زمونږ او وو دوی قوم مجرمان معاندان چه سره له ظهوره د آیتونو هم ایمان نه راوړی.
یعنی وار په وار متدرجاً دا گردی (تولی) علامی وروښوولی شوی. مگر دوی داسی متکبران او جرائم خوښوونکی او پاخه گنهگاران وو، چه له سره تری متأثر نه شول ـ او په هیڅ ډول (طریقه) د اصلاح په لوری رانه غلل، له سعید بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه څخنی منقول دی «کله چه فرعون د موسیٰ علیه السلام مطالبه (د بنی اسرائیلو آزادی) تسلیم نه کره نو الله تعالیٰ د باران لوی طوفان «څپان» نازل کړ چه په هغه سره د دوی گردو (تولو) کښتونو (فصلونو) او ونو او نورو شیانو ته د لویو لویو زیانونو اندیښنه پیدا شوه ـ بالاخره دوی وویریدل او له حضرت موسیٰ

عليه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه له الله تعالیٰ څخه استدعا وکړه چه دغه د طوفان بلا له مونږه پورته کړی نو مونږ به ایمان راوړو او بنی اسرائیلو ته به آزادی ورکړو، او له تا سره به ئی پریږدو چه لاړ شی.
د موسیٰ علیه السلام په دعاء سره دغه د باران طوفان بند شو، او د نقصان په ځای ئی حاصلاتو ته ډیر ګټه (فائده) ورورسیده او ډیر زیات شول. نو فرعونیان کله چه له عذابه بی فکر شول او پخپلو عهدونو قائم پاتی نشول ـ نو بیا الله تعالیٰ د دوی په تیارو کښتونو (فصلونو) باندی ملخان ورنازل کړل چه دوی د هغو له لیدلو څخه ډیر زیات وویریدل او په خپلو منځونو کښی به ئی سره ویل چه دغه نوی آفت بیا له کومه راباندی نازل شو؟ بیا ئی له موسیٰ علیه السلام څخه دعاء وغوښته، او تینګه وعده ئی ورسره وکړه ـ که دغه عذاب له مونږه لری شو نو مونږ به ضرور مؤمنان شو، او بنی اسرائیل به خوشی کړو او مستقل به ئی وګرځوو. کله چه دغه عذاب هم له دوی څخنی لری شو ـ نو بیا سره داده او مطمئن شول ـ او د ګردو (ټولو) وعدو ایفاء ئی هیره شوه ـ نو کله چه دوی خپل درمندونه واخیستل او توبری (بوریٔ) ئی پری ډکی کړی او په خپلو کورونو کښی ئی کیښودلی دلته د الله تعالیٰ په حکم سره په دوی کښی چنجیان سپږی «بتوکی، پیتکی» پیدا شوی بیا ئی له موسیٰ علیه السلام څخه دعاء وغوښته او کلک عهد او پیمان ئی ورسره وکړ خو هم دا چه هغه حالت هم ختم شو ـ دوی بیا لکه پخوا په خپله وعده خلافی او سر غړونو کښی لګیا شول، دلته الله تعالیٰ د دوی د خوړو او څښلو شیان بی خونده او ورخرابه کړل، او چونګښی (چیندخی) دومره زیاتی پیدا شوی چه د خوړلو او څښلو په هر شی او هر لوښی کښی ډیری زیاتی په نظر راتلی ـ کله به چه دوی د وینا یا خوراک یا څښلو یا نورو له پاره خپلی خولی پرانیتلی، سم د لاسه به چونګښی (چیندخی) د دوی خولو ته ورټوپ کړ ـ او د چونګښو (چیندخو) له کثرته پر دوی ملاسته ناسته ولاړه او تګ او راتګ ډیر سخت او مشکل شو، له بل لوری هغه اوبه چه دوی د څښلو له پاره اخیستی، د الله تعالیٰ په حکم سره به د دوی په لوښو او خولو کښی پس له رسیدلو څخه وینی ګرځیدی یا به د دوی له پوزو څخنی وینی بهیدی لنډه ئی دا چه دوی په خپلو خوړو، څښلو او ګردو (ټولو) حرکاتو او افعالو کښی به سختو ربړونو (تکلیفونو) او مشکلاتو اخته شوی وو، خو سره له هغه هم دوی له لوئی او تکبر څخه لاس نه اخیست.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾

او کله چه واقع شو پر دغو «فرعونیانو» کوم عذاب «له دغو ذکر شویو عذابونو» ویل به دوی ای موسٰی دعاء وکړه له پاره زمونږ له رب خپل څخه په هغه سره چه وعده ئی کړی وه له تا سره، قسم دی خامخا که لری کړ تا له مونږه دغه عذاب نو خامخا «مونږ» به ایمان راوړو هرومرو (خامخا) په تا او خامخا به ولیږو له تا سره بنی اسرائیل «چه بیرته ئی خپل وطن ته بوځی».

تفسیر: یعنی د دعاء هغه مؤثری طریقی چه پاک الله تاسی ته درښوولی دی په همغه شان سره دعاء وکړه! یا د ﴿ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ﴾ مطلب دا دی چه د خپل نبوت په وسیله دعاء وکړه! ـ گواکی د عهد اطلاق پر نبوت وشو ځکه د الله تعالٰی او د نبی په منځ کښی یو راز (قسم) معاهده وی چه الله تعالٰی به نبی ته د اکرام په خلعت او اعانت سره سر لوړی ورکوی ـ او نبی ته د الله تعالٰی په پیغام رسولو کښی هیڅ کمی او قصور نه کوی. او ممکن دی له ﴿ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ﴾ څخه هغه عهد مراد وی چه د انبیاؤ علیهم اسلام په واسطه له اقوامو سره کاوه شی چه که تاسی له کفر او تکذیبه مخ واړوئ نو د الٰهی عذاب به هم له تاسی پورته کیږی. والله اعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُم بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

نو کله چه لری کړ مونږ له دوی دغه عذاب «او مؤخر مو کړ» تر هغی نیتی پوری چه دوی رسیدونکی وو هغی ته ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسیر: یا خو له دی مودی څخه تر موت او تر غرقیدلو پوری موده مراد ده، یا ممکن له یوی بلا څخه وروسته د بلی بلا تر راتلو پوری وخت مراد وی.

فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾

پس اراده د بدل اخیستو وفرمایله مونږ له دوی څخه نو غرق کړل مونږ دوی «تول له څرمی» په بحر «دریاب کښی» په سبب د دی چه دوی به تکذیب کاوه په آیتونو «دلائلو د قدرت او عبرت» زمونږ او وو دوی له هغو «آیتونو څخنی» غافلان (چه فکر به ئی پکښی نه کاوه).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «رجز» معنی په طاعون سره کړی ده، لکه چه په ځینو احادیثو کښی

هم د دی لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی. لیکن اکثرو مفسرینو دغه آیتونه د پخوانیو آیتونو بیان گرځولی دی. په «موضح القرآن» کښې راغلی دی چه دغه گرد (تول) بلیات به پر دوی په یوه یوه هفته (اونی) کښې وراندی وروسته نازل شوی وی، رومبی به حضرت موسٰی علیه السلام فرعون ته ویل چه دغه بلا پر تاسی فرعونیانو راتلونکی ده، بیا به همغه بلا پر دوی نازلیده، بیا به دوی مضطر او مضطرب کیدل او د حضرت موسٰی علیه السلام خوشامندی به ئی کولی، کله چه هغه مصیبت به د حضرت موسٰی علیه السلام په دعاء سره لری کیده دوی به بیا منکریدل، بالاخر پر دوی وباء نازله شوه، تر نیمی شپی پوری په گرد (تول) ښار کښې د هر سری رومبنی هلک مړ شو. کله چه دوی د خپلو مړو په ویر او غم کښې اخته شول نو حضرت موسٰی علیه السلام له خپل قوم سره ووت، بیا څو ورځی وروسته فرعونیان هم پر دوی پسی ووتل او د قلزم بحر (دریاب) ته نژدی دوی پسی ور ورسیدل اسرائیلیان روغ رمټ له دریاب څخه پوری وتل، او فرعون له خپل فرعونی فوج سره پکښې غرق شول.

وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا يُسْتَضْعَفُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا

او وروسته له پخوانیو څخه ورکړه مونږ هغه قوم (د بنی اسرائیلو) ته چه وو دوی چه کمزوری گڼل کیدل مشرقی «اطراف د» ځمکی او مغربی «اطراف د» ځمکی هغه چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښې «چه شامات دی».

تفسیر: د اکثرو مفسرینو په نزد له دغی ځمکی څخه مراد د (شام) ملک دی چه په هغه کښې الله تعالٰی ظاهری او باطنی ډیر برکات په ودیعت ایښی دی، ظاهر خو ئی دا دی چه ډیر زرغون، ودان، حاصل خیز ښکلی او خورا (ډیر) لوړ او گټور (فائده‌مند) مملکت دی، او باطن ئی دا دی چه د ډیرو انبیاؤ علیهم السلام مسکن، او مدفن گرځولی شوی دی. کله چه بنی اسرائیل له مصر ځنی ووتل نو تر یوی مودی پوری د «تیه» په صحرا (میره) کښې سرگردانه گرځیدل لکه چه ذکر ئی پخوا تیر شو، بیا له حضرت یوشع علیه السلام سره ملگری شول او له «عمالقه» ؤ سره ئی جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وگرځیدل. ځینو مفسرینو له دغی ځمکی څخه مصر مراد کړی دی. یعنی د فرعونیانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بنی اسرائیل د مصر د حکومت وارثان وگرځول، چه په آزادی او خپلواکی او استقلال سره تری متمتع او گټور شی، کما قال الله تعالٰی ﴿ كَمْ تَرَكُوْا مِنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ وَّزُرُوْعٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ وَّنَعْمَةٍ كَانُوْا فِيْهَا فٰكِهِيْنَ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنٰهَا قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴾ «۲۵ جزء د دخان «۲۵» تر ۲۸ آیة ۱ رکوع» ﴿ وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا فِى الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ

﴿ الْوٰرِثِيْنَ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ﴾
۲۰ جزء د القصص «۵ او ٦» آية «۱» رکوع) په دغه تقدير سره د مصر ظاهري
برکات خو ظاهر دي، او باطني برکات به ئې له دې حيثيته وي چه حضرت يوسف عليه السلام
هملته مدفون دی، او حضرت يعقوب عليه السلام هم هلته تشريف وړی ؤ، او په آخر کښې
حضرت موسٰی او هارون عليهم السلام هم له وړوکتوبه تر زوړتوبه يوه اوږده زمانه هلته تيره کړی
ده . امام بغوی «رحمه الله» د مفسرينو دغه دواړه اقوال سره جمع کړی او په دغه ځای کښې ئې مصر
او شام دواړه مراد کړی دی.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ بِمَا صَبَرُوْا ؕ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ﴿۱۳۷﴾

او پوره شوه کلمه (او وفاء ته ورسيده وعده) د رب ستا چه نيکه ده «دا احسان» پر بني اسرائيلو په سبب د صبر کولو د دوی «پر ظلمونو د فرعونيانو» او خرابی کړی مونږ هغه «کلکی ودانی» چه وی چه ودانولی به فرعون او قوم د ده او هغه (پخی پخی ودانی) چه وو دوی چه لوړولی به دوی «هغه».

تفسير: يعنی کله چه اسرائيليانو د فرعونيانو پر سختو مهلکو او سپکوونکو شدائدو صبر وکړ، او د موسٰی عليه السلام له هدايت سره ئې سم له الله تعالٰی څخنی استعانت وغوښت، او د الله تعالٰی له رسول حضرت موسٰی عليه السلام سره ئې ملګرتوب وکړ نو پاک الله هغه نيکی وعدی چه له دوی سره ئې کړی وې، ﴿ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ ﴾ الآية - او ﴿ وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا ﴾ الآية - پوره کړی، او نورو ته ئې هم وروښوولی، هغه مناظر او مظاهر چه فرعون او فرعونيانو د کبر، او نخوت د اظهار دپاره جوړ کړی وو هغه ګرد (تول) تباه او خراب او پوپنا شول، د دوی تول سرايونه او کلاګانی او پخی پخی مانی او لوړی لوړی بنګلی خرابی او رنګی کړی شوی رښتيا ده ﴿ اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْٓا اَعِزَّةَ اَهْلِهَآ اَذِلَّةً ﴾
(۱۹ جزء د النمل سورت ۳٤ آيت «۲» رکوع).

وَجٰوَزْنَا بِبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْبَحْرَ فَاَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَّعْكُفُوْنَ

عَلٰٓى اَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ قَالُوْا يٰمُوْسَى اجْعَلْ لَّنَآ اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ ۭ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَاۗءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيْهِ وَبٰطِلٌ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۳۹﴾

او تیر کړل مونږ بنی اسرائیل له بحره نو راغلل دوی پر یوه قوم چه تل به ولاړ ؤ په «عبادت د» بتانو چه وو دوی لره، نو ویل «بنی اسرائیلو» ای موسٰی! جوړ کړه مونږ لره (هم) یو معبود لکه چه دی دوی لره معبودان وویل «موسٰی» بیشکه تاسی داسی یو قوم یئ چه نه پوهیږئ «چه بت پرستی د عاقلانو کار نه دی». بیشکه دغه (بت پرستان) هلاک «او مات» دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل «غلط» دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی «ئی».

تفسیر: ځینی وائی چه دغه د «لخم» د قبیلی سری وو او ځینو «کنعانی عمالقه» د دی مصداق گرځولی دی، وائی چه دغه بتان د غوا په شکل وو. والله اعلم.
(او کله چه بنی اسرائیلو دغه بت پرستی ولیده نو حضرت موسٰی علیه السلام ته ئی وویل چه مونږ ته هم داسی بتان جوړ کړه چه مونږ ئی هم عبادت وکړو لکه چه شته دوی ته بتان چه عبادت ئی کوی نو وویل موسٰی علیه السلام بیشکه تاسی داسی قوم یئ چه ناپوهی کوئ چه بی له الله د بل چا عبادت هم روا گڼئ) یعنی د حق تعالیٰ د عظمت له شان او د ده له تنزیه او تقدیس څخه تاسی بیخی ناپوه او جاهلان ښکارئ. دغه واقعه داسی وه چه تر یوی اوږدی مودی پوری له مصری بت پرستانو سره د هستوگنی لامله (له وجی) د بنی اسرائیلو میلان د بت پرستی د افعالو او شرکیه ؤ رسومو په لوری زیات شوی ؤ. او څو څو ځلی ئی خپل تمایل هم دغه لوری ته ښکاره کړ. نو دغه چتی (بیکاره) او د ناپوهی پوښتنه د مصر د اوبو او هواء او د دی ځای د بت پرستانو د صحبت تأثیرات ښکاروی حضرت شاه صاحب لیکی چه «جاهل انسان ته د غیر مرئی او بی صورت معبود له عبادت څخه هیڅ ډاډینه او تسکین نه حاصلیږی او هم دا غواړی چه خامخا یو صورت او شکل ئی په مخ کښی وی. دوی یو قوم ولید چه د غوا شکل ته ئی عبادت کاوه نو دوی ته هم داسی یوه مینه او هوس پیدا شو، بالاخره دوی هم له سرو زرو څخنی یو خسی جوړ کړ او د هغه په عبادت کښی لگیا شول».
﴿ اِنَّ هٰٓؤُلَاۗءِ مُتَبَّرٌ ﴾ الآیة - بیشکه دغه بت پرستان هلاک او مات دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی ئی) یعنی وروسته له دی د دوی د بت پرستی مذهب زما او د اهل الحق په لاسونو تباه او پنا کیدونکی دی او هغه مکر او فریب او نقلونه چه تاسی تراوسه پوری جوړ کړی دی هغه بیخی باطل، غلط بیکاره او بی حقیقته دی.

قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾

وویل «موسیٰ» آیا بی له الله ولټوم زه تاسی ته (بل) معبود حال دا چه هم دغه الله فضیلت درکړی تاسی ته «غوره کړی ئی یئ» پر ګردو (ټولو) خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: یعنی د الله د لویو انعامونو شکر ګزاری او حق پیژندل آیا هم داسی کیدی شی چه د غیر الله عبادت وکړ شی؟ او له الله تعالیٰ ځنی باغی شی؟ بلکه نشی کیدی ! دا خو ډیر د شرم ځای دی هغه مخلوق چه ده ته الله تعالیٰ پر ګرد (ټول) جهان فضیلت ښښلی دی په خپل لاس جوړ کړیو بتانو او شیانو ته پرمخی سر په سجده ولویږی. نو آیا مفضول د افضل معبود کیدی شی؟ حال دا چه الله تعالیٰ فضیلت درکړی تاسی ته، په انواعو د نعمتونو سره چه یو له هغو څخه دا دی

وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۖ يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾

او «یاد کړئ» هغه وخت چه نجات درکړی ؤ مونږ «نیکونو د» تاسی ته له تابعانو د فرعون چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب، چه وژل به ئی ځامن ستاسی (چه نسل مو قطع شی) او ژوندی به ئی پریښودی ښځی «لونی» ستاسی «دپاره د خدمت» او په دغه (عذاب یا نجات یا ګردو (ټولو) کښی نعمت یا مصیبت یا) ازمیښت ؤ له «طرفه د» رب ستاسی څخه ډیر لوی.

تفسیر: د دی آیت تفسیر په اول جزء د البقرة په «٤٩» آیت (٦) رکوع کښی پخوا لیکلی شوی دی. هلته دی وکوت شی. یعنی هغه پاک الله چه هم دا اوس ئی پر تاسی داسی عظیم الشان احسان فرمایلی دی نو آیا تاسی ولی د هغه له درباره باغی کیږئ؟ او تری مخ اړوئ؟ او لرګیو او تیږو (ګټو) او نورو شیانو ته ولی تاسی خپل سرونه ښکته کوئ؟

وَوَاعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ

هٰرُوْنَ اخْلُفْنِیْ فِیْ قَوْمِیْ وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِیْلَ الْمُفْسِدِیْنَ ﴿۱۴۲﴾

او (یاد کړه هغه وخت چه) وعده کړی وه مونږ «له پاره د ورکولو د تورات» له موسٰی سره دیرش شپی او بیا پوره کړی مونږ هغه دیرش شپی په لسو «نورو» نو پوره شوه وعده د رب د ده څلویښت شپی (او ورځی)، او وویل موسٰی ورور خپل هارون ته (طور ته د خپل تګ په وخت کښی د تورات او مناجات له پاره) چه خلیفه اوسه زما په دی قوم زما کښی «په غیاب زما» او اصلاح کوه (حال د دوی) او متابعت مه کوه د لاری د مفسدانو.

تفسیر: کله چه بنی اسرائیلو ته له راز راز (قسم قسم) پریشانیو څخنی اطمینان په برخه شو نو دوی له حضرت موسٰی علیه السلام څخه داسی غوښتنه وکړه چه اوس تاسی مونږ ته کوم آسمانی شریعت راوړئ!، چه مونږ پری په اطمینان سره عمل او خپل صداقت ښکاره کړو، موسٰی علیه السلام د دوی دغه معروضه د پاک الله په دربار کښی تقدیمه کړه. الله تعالٰی له ده سره ادنٰی وعده چه کړی وه د دیرشو ورځو او شپو وه او له اوږدو څخنی اوږده وعده د څلویښتو ورځو او شپو چه کله دومره موده ته روژی ونیسی او د طور پر غره معتکف واوسی نو تاته به تورات شریف درعنایت شی. د دی زیاتی او کمی نیتی له کیښودلو څخه ښائی دغه مطلب ؤ که د ریاضت په منځ کښی د عبودیت په وظائفو او د تقرب د آدابو د اداء کولو په اعتبار هیڅ قسم کمی او تقصیر ظاهر نشی نو کمه موده دیرش ورځی به بس وی که نه اکثر الاجلین (۴۰) ورځی به پوره کیږی. یا له شروع څخه تر دیرشو ورځو پوری ضروری او لازمی میعاد به ګرځولی شوی وی او د څلویښتو ورځو پوره کول به له اختیاری او استحبابی حیثیته د اصلی میعاد د تکمیل او تتمیم په دول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی لکه چه شعیب علیه السلام موسٰی علیه السلام ته د خپلی لور د ورکولو په وخت کښی فرمایلی ؤ، ﴿ عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِیْ ثَمٰنِیَ حِجَجٍ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَآ اُرِیْدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَیْكَ ﴾ «۲۰ جزء د القصص ۲۷ آیت ۳ رکوع» او زمونږ د زمانی ځینی مصنفین داسی وائی چه اصلی میعاد هم دغه څلویښت شپی وی لکه چه د البقرة په سورت کښی مذکور دی، او دلته په ﴿ فَتَمَّ مِیْقَاتُ رَبِّهٖ ﴾ کښی ورته اشاره کړی شوی ده دا د هغو څلویښتو ورځو د بیان یو اسلوب دی چه مونږ د دیرشو شپو وعده کړی وه چه د هغه تتمه لس ورځی نوری هم وی څو اشاره وشی چه یوه پوره میاشت د «ذی القعدة الحرام» لس شپی نوری هم ور زیاتی کړی شوی دی چه په دغه دول (طریقه) د ذی القعدة الحرام په اوله کښی اعتکاف شروع او په لسمه د ذی الحجة الحرام تمام شو، لکه چه له اکثرو اسلافو څخنی هم دا منقول دی. والله اعلم، موضح القرآن وائی چه حق تعالٰی له موسٰی علیه السلام سره

وعده وفرمایله چه پر غره تر دیرشو شپو معتکف شه چه ستا قوم ته تورات درعطا کرم په دغه موده کښې موسٰی علیه السلام یوه ورځ مسواک استعمال کړ پرښتو چه د ده د خولې له خوشبوئی سره مینه درلوده (لرله) د هغه له فقدانه متاثری شوی نو د هغه په بدل کښې لس شپې نوری هم پری ور زیاتی شوی او موده ئی پوره کره.».

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي ﴾ الآیة - او وویل موسٰی ورور خپل هارون ته په وخت د تلو خپلو کښې طور ته له پاره د تورات او مناجات چه خلیفه زما اوسه په دی قوم زما کښې او اصلاح کړه حال د دوی او متابعت مه کوه د لاری د مفسدینو) یعنی زما په غیاب کښې زما برخه کار هم دا ته وکړه! ګواکی د اوامرو او نواهیو او شرائعو هغه اختیارات چه موسٰی علیه السلام سره مخصوص ؤ د موسٰی علیه السلام د غیاب په موده کښې هغه هارون علیه السلام ته ور وسپارل شول او څرنګه چه موسٰی علیه السلام د بنی اسرائیلو د تلون مزاجی او سست اعتقادی پوره تجربه درلوده (لرله) نو ځکه یی په زیات تصریح او ډیر تاکید سره هارون علیه السلام ته تنبیه ورکړه چه که وروسته زما دغه سبطیان (بنی اسرائیل) شور ماشور وکړی نو ته ئی په اصلاح کښې کوشش وکړه!، او تل زما په طریقه سره تګ وکړه! او د مفسدینو په لاره له سره مه ځه!، د الله تعالیٰ مشیت وګورئ چه موسٰی علیه السلام له دغه وصیت نه وروسته د طور په لوری لاړ دلته بنی اسرائیلو د خسی په عبادت پیل (شروع) وکړ، مګر حضرت هارون علیه السلام د موجوده انجیل لیکونکو علی الرغم دوی ته داسی وویل ﴿ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴾ او هارون علیه السلام د دوی د ګمراهی او د خپلی بیزاری اعلان په صاف ډول (طریقه) سره وکړ او د حضرت موسٰی علیه السلام له وصیت سره ئی سم د هغو د حال د اصلاح له پاره څو چه امکان ؤ ډیر کوښښونه وکړل.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَن تَرَانِي وَلَٰكِنِ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۚ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

او کله چه راغی (راورسید) موسٰی موعود وخت زمونږ ته او کلام وکړ له دغه

«موسٰی» سره رب د دغه موسٰی نو وویل «موسٰی» ای ربه زما وښیه ماته «ځان خپل» چه زه وګورم تاته وفرمایل (الله) له سره به ونه وینی ته ما «په دنیا کښی» ولیکن وګوره ته «دی» غره ته که قرار پاتی شو هغه «غر» په ځای خپل کښی نو ژر به ته همووینی ما، نو کله چه (بلاکیف) تجلی وکړه رب د دغه «موسٰی ظاهر ئی کړ نور خپل» غره ته نو وئی ګرځاوه هغه «غر» ذری ذری «برابر له ځمکی سره» او پریووت موسٰی بیخوده «له ډیره هیبته تر ۳٤ ساعته» نو کله چه په خود شو «موسٰی نو» وویل چه پاکی ده تاته «یا الله له تولو عیبونو» توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یم (په زمانه خپله په نه لیدلو ستا په دنیا کښی).

تفسیر: د ځلویښتو ورځو له پوره کیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ په کوم مخصوص او ممتاز رنګ سره موسٰی علیه السلام ته د مکالمی شرف وروباښه په دی وخت کښی حضرت موسٰی علیه السلام ته د کلام الله د بلا واسطی اوریدلو څخه ډیر زیات خوند او لذت حاصل شو نو د اشتیاق له کماله د متکلم د لیدلو آرزو او تمنا ئی وکړه، او په ساده ډول (طریقه) سره ئی تری غوښتنه وکړه چه ﴿ رَبِّ أَرِنِيٓ أَنظُرۡ إِلَيۡكَۚ ﴾ ای ربه! زما او د خپل تر منځ حجاب او موانع لری کړه! او خپله نورانی او دیدار وجه دی بی حجابه راوښیه چه زه ئی یو ځلی لږ ووینم!

قَالَ لَن تَرَىٰنِي وفرمایل الله له سره به ته ونه وینی ما په دنیا کښی یعنی په دنیا کښی به هیڅ مخلوق دغه فانی وجود او فانی قواوی د هغه ﴿ ذُو ٱلۡجَلَٰلِ وَٱلۡإِكۡرَامِ ﴾ او د «**لم یزل او لایزال**» د لیدلو تحمل ونشی کولی له دی نه ثابته شوه چه په دنیا کښی هر چا ته پخوا له مرګ څخه د الله تعالیٰ د لقاء او دیدار شرف حاصلیدل شرعاً ممتنع دی، اګر که عقلاً ممکن هم وی ځکه که عقلی امکان ئی هم ونه منی شی، نو د موسٰی علیه السلام په شان د یو جلیل القدر رسول په نسبت به څرنګه دغسی خیال کیدی شی چه ده به د یوه محال عقلی شی غوښتنه کړی وی؟ زمونږ د «اهل السنت والجماعت» عقیده هم دا ده چه د باری تعالیٰ رؤیت په دنیا کښی عقلاً ممکن او شرعاً ممتنع الوقوع دی او په آخرت کښی د هغه وقوع په قطعی نصوصو سره ثابت دی. پاتی شو زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم رؤیت په لیلة المعراج کښی هغه اختلافی مسئله ده چه ذکر به ئی انشاء الله تعالیٰ په «۲۷» جزء د النجم د سورت په «۱٦» آیت اوله رکوع کښی راشی.

﴿ وَلَٰكِنِ ٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡجَبَلِ ﴾ الآیة - ولیکن وګوره ته ای موسٰی! دی غره ته که قرار پاتی شو هغه غر په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم ووینی ما) یعنی ته د غره په لوری وګوره چه مونږ د خپل جمال یو بځرکی تجلی پری غورځوو که د غره غوندی یو سخت او مضبوط شی د هغه لږ څه تجلی تحمل وکړی شی، نو امکان لری چه ته هم د هغی متحمل شی که نه وپوهیږه چه د هغه شی تحمل چه غر ئی هم ونه شی کړی نو د یوه انسان مادی ترکیب او جسمانی سترګی به

څرنګه د هغه تحمل وکړی شی؟ اګر که د قلبی او روحانی طاقت په اعتبار د ځمکی، آسمان، غرونو او ګردو (تولو) شیانو څخنی انسان فائق هم وی، نو ځکه موسٰی علیه السلام د هغی الهٰی وحی چه حامل ؤ بلکه نور انسانان هم د هغه عظیم امانت چه حاملان یی دی، غرونه او نور موجودات د هغه په پورته کولو قادر نه دی ﴿ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴾ (۲۲ جزء د الاحزاب د سورت ۷۲ آیة ۹ رکوع) ﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ﴾ (۲۸ جزء د الحشر ۲۱ آیت ۳ رکوع) بیا هم په هغو شیانو کښی چه د هغو تعلق په ظاهری سترګو یا د بدن په مادی قوت سره وی په دغو کښی انسان د نورو عظیم الخلقت شیانو په مقابل کښی ډیر ضعیف کمزور او کم قوت واقع شوی دی ﴿ لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (۲٤ جزء د المؤمن ۵۷ آیت ٦ رکوع) ﴿ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا ﴾ ۵ جزء د النساء ۲۸ آیت ۵ رکوع په دی ځای کښی موسٰی علیه السلام ته د انسانی وجود د هم دغی کمزوری په لوری توجه ورکړی شوی ده.

﴿ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ ﴾ الآیة - نو کله چه بلاکیف تجلی وکړه رب د ده ظاهر ئی کړ نور خپل هغه غره ته نو وئی ګرځاوه ذری ذری برابر له ځمکی سره او پریووت موسٰی بیخوده.) د حق تعالٰی تجلیات ډیر انواع او اقسام لری. او دغه د الله تعالٰی ارادی فعل دی چه پر هر شی په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی، تجلی کوی، پر غره باندی کومه تجلی چه شوی ده، سم د لاسه د هغی په اثر د غره خاصه برخه بخرکی بخرکی شوی ده او څرنګه چه موسٰی علیه السلام د تجلی محل ته نژدی ؤ په دی باندی دغه د محل قرب او د غره هیبتناکی منظری داسی تاثیر وغورځاوه چه بیخوده ولوید. بلا تشبیه داسی ئی وګڼئ کله چه بریښنا پر کوم شی لویږی هغه څرنګه سوځوی او په یوه رپ «ثانیه» کښی ئی تکه توره خاوره وګرځوی او هغه کسان چه د دغه ځای په شا وخوا کښی وی ډیر ځله هغوی ته هم څه لږ یا ډیره صدمه او زیان هم وررسیږی.

﴿ فَلَمَّا أَفَاقَ ﴾ الآیة - نو کله چه په خود شو موسٰی نو وئی ویل چه پاکی ده تاته ای الله! له تولو عیبونو توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یقین کوونکی یم په زمانه خپله کښی په نه لیدلو ستا په دنیا کښی) یعنی الله تعالٰی له دی نه پاک دی چه له کوم مخلوق سره مشابه وی او دغه فانی سترګی د هغه د باقی ذات د لیدلو متحملی شی، ستا د پاکی او برتری اقتضاء دا ده چه د هیڅ شی طلب بی د ستا له اجازی ونه کړی شی، زه توبه کوم چه د اشتیاق له فرطه (زیاتوځ) بی د ستا له اجازی یوه داسی نامناسبه غوښتنه می له تا څخه وکړه، زه په خپله زمانه کښی له ګردو (تولو) څخنی پخوا ستا پر عظمت او جلال یقین لرم او هغه ړومبی سړی یم چه ماته په ذوقی او عیانی ډول (طریقه) دغه امر منکشف شوی دی چه د پاک الله لیدل په دغه دنیا کښی په دغو ظاهری سترګو سره نشی کیدی .

قَالَ يٰمُوْسٰۤى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِىْ وَ بِكَلَامِىْ ۖ فَخُذْ مَاۤ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۱۴۴﴾

وفرمایل (الله چه مه خپه کیږه په نه لیدلو زما او نعمتونه می یاد کړه) ای موسٰی بیشکه ما غوره کړی ئی ته پر تولو خلقو (د زمانی ستا) په پیغامونو خپلو او په کلام خپل سره «بی له واسطی» نو ونیسه! هغه څه چه درکړی می دی تاته او اوسه له شکر ایستونکو.

تفسیر: یعنی که لیدل ونشول خیر دی! آیا دغه شرف او امتیاز خو لږ شی نه دی چه ته می خپل رسول وګرځولی او تورات می درعطا کړ او بلا واسطه می درسره کلام وفرمایه. نو هغومره عطا او احسانات چه زمونږ له لوری پر تا شوی دی هغه نورو ته وروسپاره!، او په هغو بندګانو کښی شامل شه! چه الله تعالیٰ د شاکرینو په امتیاز سره هغوی ممتاز فرمایلی دی.

وَكَتَبْنَا لَهٗ فِى الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَّاْمُرْ قَوْمَكَ يَاْخُذُوْا بِاَحْسَنِهَا ۚ سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۱۴۵﴾

او لیکلی ؤ مونږ دغه (موسٰی) ته په تختو «د تورات» کښی له هر «دینی» شی ځنی موعظه «پند» او تفصیل دپاره د هر شی «له احکامو» (بیا مو وفرمایل موسٰی ته) پس واخله دا «تختی د تورات» په کامل قوت (زور، عزم، کوښښ) سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسی «عمل وکړی» په ډیر غوره «احکامو» د دی ژر به وښیم زه تاسی ته ځای د هستوګنی د فاسقانو.

تفسیر: ځینی وائی چه تورات شریف پر دغو تختو باندی لیکلی شوی ؤ د ځینو علماؤ خیال داسی دی چه دغه تختی پر تورات علاوه وی چه د تورات له نزوله پخوا ورمرحمت شوی وی په هر حال د خدای جل جلاله لیدل وریه برخه نشوه هغه خپګان، او تأثر چه موسٰی علیه السلام ته د خدای جل جلاله سره د نه لقاء له کبله (وجی) حاصل شوی ؤ د هغه تلافی او جبران ئی د الواحو په عطا سره وفرمایل چه پکښی هر دول (طریقه) نصائح او د ګردو (تولو) ضروری

احکامو تفصیلات وو «ابن کثیر».
﴿ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ ﴾ الآیة - نو وفرمایل موږ واخله دا تختی په قوت، کامل کوښښ سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسی عمل وکړی په ډیر غوره احکامو د دی، ژر به وښیم زه تاسی ته ځای د هستوګنی د فاسقانو» یعنی ته په خپله هم دغه الواح په کلکه او احتیاط سره وساته چه چیری در څخه ونه لوېږی او خپل قوم هم په ښه شان سره وپوهوه چه دوی د دغو الواحو پر خورا (ډیرو) ښو هدایاتو باندی ډیر مضبوط او کلک عمل وکړی او داسی ښه شی له سره له خپله لاسه ونه باسی.
تنبیه: د ﴿ بِأَحْسَنِهَا ﴾ له لفظ څخه ئی یا خو پر دغی خبری تنبیه فرمایلی ده چه په هغو کښی ماسواء له (احسن) څخه بل هیڅ شی نه ؤ، یا خو هغه احکام چه پکښی ورکړی شوی دی ګرد (تول) ئی فی حد ذاته ښه دی مګر ځینی ئی له ځینو څخه احسن دی. مثلاً له ظالم څخنی انتقام او بدل اخیستل جائز او حسن دی لیکن صبر کول او ښښل ئی عزیمت او احسن دی. ګواکی بنی اسرائیل ئی د عزایمو او مندوباتو په اکتساب باندی مامور کړل چه په هغو کښی ډیره سعی او کوښښ وکړی او د پاک الله پوره امر منونکی شی او که نافرمانی وکړی نو دوی ته د نافرمانانو کورونه ورښوول کیږی یعنی په آخرت کښی دوزخ، او په دنیا کښی تباهی او رسوائی **«اعاذنا الله منهما»** ابن کثیر او بغوی او ځینو نورو د نافرمانانو له کورونو څخنی مصر یا شام مراد کړی دی چه د نافرمانانو فرعونیانو او عمالقه ؤ ملکونه وو نو په دغه تقدیر به دغه آیت د بنی اسرائیلو دپاره بشارت وی چه که په پوره دول (طریقه) سره فرمانبرداری وکړئ نو د نافرمانانو ملک به تاسی ته درکاوه کیږی، **والراجح هوالاول کمارجحه** «ابن کثیر»

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

ژر به واړوم (زه قبلولو د افاقی او انفسی) آیتونو خپلو څخه هغه کسان چه تکبر کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره او که ووینی (دغه متکبران) هر قسم آیت «د قرآن یا د نبوت معجزی نو» نه راوړی ایمان پر هغو «عناداً» او که ووینی لاره د رشد (طریقه د هدایت خپل الله او جنت ته) نو نه نیسی دوی هغه لاره «او نه ځی پر هغه طریقه» او که ووینی دوی لاره د ګمراهی

نو نیسی دوی هغه لاره «او طریقه د تګ خپل او ځی پری» دغه «ګرځیدل له سمی صافی لاری په سبب د دی دی چه دوی نسبت د دروغو کړی ؤ آیتونو زمونږ ته او وو دوی له هغو (آیتونو) ځخه غافلان «بی خبره چه فکر به ئی پکښی نه کاوه».

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ناحقه تکبر کوی او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوی چه د الله جل جلاله احکام ومنی مونږ به هم د دوی زړونه د خپلو آیتونو له لوری وګرځوو چه په آینده کښی له هغوی ځنی د ګتی توفیق ونه مومی د داسی کسانو کیفیت داسی وی چه دوی څومره آیتونه او دلائل او معجزی چه وګوری او وائی وری هیڅ تری نه متأثر کیږی. د هدایت لاره څومره چه ارته او صافه وی بیا هم دوی پر هغی نه ځی هو! د ګمراهی پر لاره او د خپلو نفسانی غوښتنو په متابعت په مندو روان وی کله چه د تکذیب له دوام دار عادت او له اوږده غفلت ځخه زړه مسخ شی نو هلته انسان ته دغه حالت پیدا کیږی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو یی کړی دی آیتونو زمونږ ته او ملاقات د آخرت ته خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشی جزا ورکولی دوی ته مګر جزا د هغه عمل چه وو دوی چه عمل به «ئی» کاوه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په احکامو باندی به د تللو توفیق نه مومی او هغه کارونه چه له خپله عقله ئی کوی هغه به د الله تعالیٰ په دربار کښی نه قبلیږی دوی څه چه کوی هم هغه به ګالی (برداشت کوی) او څه چه کری هم هغه به ریبی پاتی شوه د دوی بی اساسه نیکی، د هغو هر هغه بدل چه دوی ته رسیدونکی دی هغه به په هم دغی دنیا کښی دوی ته وروړسیږی.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا ۘ اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾

او ونیوه «جوړ کړ» قوم د موسیٰ وروسته «د تللو» د ده (میقات ته) له زیوراتو (ګانو) خپلو خسی مجسم چه ده لره غږ ؤ لکه د خسی «جوړ ئی کړ له پاره د عبادت» آیا نه لیدل (نه پوهیدل) دوی چه بیشکه دغه «خسی» خبری نه کوی له دوی سره او نه ښیی دوی ته هیڅ لاره ونیو دوی هغه «خسی په خدائی سره» او وو دوی ظالمان «پر خپلو ځانونو».

تفسیر: دغه ګانی (زیورات) چه ویلی «ذوب» شوی وی او د خسی مجسمه تری جوړه شوی وه په اصل کښی د فرعون د قوم یعنی د قبطیانو وی، چه له هغوی ځنی پاتی او د بنی اسرائیلو په لاسونو کښی لویدلی وی ـ لکه چه د «طٰهٰ» په سورت کښی راغلی دی ﴿ حُمِّلۡنَآ أَوۡزَارٗا مِّن زِينَةِ ٱلۡقَوۡمِ ﴾

﴿ جَسَدٗا لَّهُۥ خُوَارٞ ﴾ الآیة ـ مجسم چه ده لره غږ ؤ لکه د خسی جوړ ئی کړ له پاره د عبادت آیا نه لیدل، نه پوهیدل دوی چه بیشکه دغه خسی خبری نه کوی له دوی سره او نه ښیی دوی ته هیڅ لاره، ونیو دوی هغه په خدائی او وو دوی ظالمان) د «طٰهٰ» په سورت کښی به د دی خسی مفصله قصه راشی، دلته ئی د دوی پر حماقت او سفاهت باندی تنبیه ورکړی ده چه هغوی یو له خپله ځانه جوړی شوی مجسمی ځنی، د خسی په غږ آوریدلو باندی مفتون شوی دی او هغه خسی خپل معبود ګڼی، حال دا چه په دغه بی معنی غږ کښی نه کوم کلام ؤ او نه څه خطاب، نه دینی او دنیوی هدایت او نه منفعت تری حاصلیده ـ داسی یو تش صورت خو یو شی د انسانیت درجی ته هم نشی رسولی، دا لا څه چه د هغه په وسیله انسانان د الله تعالیٰ جل وعلا د معرفت تر درجی پوری خپل ځانونه ورسوی. نو دغه څومره لوی ظلم او بی موقع کار دی چه د یوه معمولی ساکښ (ذی روح) مجسمی ته خدای وویل شی، خبره خو دا ده چه دغه قوم ته لا له پخوا د داسی بی موقعو خبرو کولو عادت پیدا شوی ؤ. لکه چه پخوا له دی نه د ﴿ ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞ ﴾ غوښتنه ئی له موسیٰ علیه السلام څخه کړی وه.

وَلَمَّا سُقِطَ فِيٓ أَيۡدِيهِمۡ وَرَأَوۡاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ ضَلُّواْ قَالُواْ لَئِن لَّمۡ يَرۡحَمۡنَا رَبُّنَا وَيَغۡفِرۡ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

او کله چه پښیمانه شول (په عبادت د خسی باندی) او پوه شول چه بیشکه دوی په تحقیق ګمراه شوی دی نو وی ویل قسم دی خامخا، که رحم ونه کړی پر مونږ رب زمونږ او ښنه ونه کړی مونږ ته «رب زمونږ نو» خامخا به

شو مونږ هرومرو (خامخا) له زيانكارانو.

تفسير: يعنى د خپلو بى عقليو او كړو تللو لامله (له وجى) دوى داسى بى لارى او بى اصوله او بدشكله كار غوره كړى ؤ چه د موسٰى عليه السلام له تنبيه څخه وروسته كله چه د دوى د بطلان جوش سوړ شو او لږ څه عقل او هوښ ئى په ځاى شو، نو دوى په خپله هم له خپل دغه حركت څخه وشرميدل او د ډير افسوس او ندامت له سببه ئى خپلى گوتى وچيچلى او د ډيرى ويرى او خوف لامله (له وجى) د دوى له لاسونو هغه موهومه باښه والوتله، او له ډيرى وارخطائى او تاسف په داسى ويناؤ ئى خوله پرانيستله «كه الله جل جلاله پر مونږ باندى رحم ونه فرمائى او د بښنى او توبى كوم صورت مونږ ته راونه ښيى، نو مونږ به يقيناً په ابدى خسران او دائمى هلاكت كښى ولويږو» (ځينو د ﴿ وَلَمَّا سُقِطَ فِىٓ أَيۡدِيهِمۡ ﴾ ترجمه داسى هم كړى ده «او كله چه وغورځولى شو خپگان او پښيمانى په لاسونو د دغو بنى اسرائيلو كښى يعنى په دى كار خپل ډير پښيمان شول.»)

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ غَضۡبَٰنَ أَسِفٗا قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِى مِنۢ بَعۡدِىٓۖ أَعَجِلۡتُمۡ أَمۡرَ رَبِّكُمۡۖ وَأَلۡقَى ٱلۡأَلۡوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأۡسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيۡهِۚ قَالَ ٱبۡنَ أُمَّ إِنَّ ٱلۡقَوۡمَ ٱسۡتَضۡعَفُونِى وَكَادُواْ يَقۡتُلُونَنِى فَلَا تُشۡمِتۡ بِىَ ٱلۡأَعۡدَآءَ وَلَا تَجۡعَلۡنِى مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾

او كله چه بيرته راغى موسٰى (د طور له غره) قوم خپل ته په دى حال كښى چه ډک ؤ له ډير قهر او غصى افسوس كوونكى. ووېل «موسٰى قوم خپل ته» بد خلافت چه خلافت كړى دى تاسى زما (دا خلافت دى) وروسته له ما، آيا تلوار وكړ تاسى (په دى شرک سره او پريښود تاسى حكم) امر د رب خپل «نو تاسى داسى ولى وكړه» او وغورځولى «موسٰى هغه» تختى «د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمايت د دين» او وئى نيوه سر د ورور خپل چه راښكود ئى هغه ځان خپل ته؛ نو ويل (هارون موسٰى ته اى) ځويه د مور زما! بيشكه چه «دغه» قوم ضعيف كړى وم زه او نژدى وو دوى چه وژلى ئى وم

زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره !

تفسیر: کله چه موسیٰ علیه السلام له «طور» څخه بیرته راغی له غصی ډک ؤ ځکه چه الله تعالیٰ په همغه «طور» کښی موسیٰ علیه السلام ته خبر ورکړی ؤ چه د «سامری» له لاسه ستا قوم ګمراه شو ـ د دی خبری له اوریدلو څخه موسیٰ علیه السلام سخت خپه او متأسف او په قهر شو.

﴿ قَالَ بِئۡسَمَا خَلَفۡتُمُونِي مِنۢ بَعۡدِيٓ ﴾ وویل موسیٰ بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما وروسته له ما دا خلافت دی ـ یا وویل موسیٰ قوم خپل ته بد کار دی دغه عبادت د خسی چه کړی دی تاسی پس له تګه (تلو) زما د طور غره ته) دغه خطاب د خسی عبادت کوونکو ته ؤ. یعنی وروسته له ما څخه تاسی په ښه ډول (طریقه) ځما نیابت وکړ؟ «بلکه ومو نه کړ» د هغی خبری په نسبت چه ما پر تاسی زیات تاکید کړی ؤ «یعنی د الله تعالیٰ توحید او تفرید» تاسی د هغه په ځای د خسی مجسمه ودروله او د هغه په نسبت مو داسی وویل. ﴿ هَٰذَآ إِلَٰهُكُمۡ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ ﴾ فی الحقیقت هم دغه ستاسی او د موسیٰ معبود دی.) او ممکن دی چه دغه خطاب هارون علیه السلام ته هم وی چه تا زما د هغه نیابت حق چه ﴿ ٱخۡلُفۡنِي فِي قَوۡمِي ﴾ می درته ویلی ؤ او هغه می درسپارلی ؤ په ښه شان سره اداء نه کړ او د دوی مخه دی ونه نیوله ـ او په ټینګه سره دی د دغی فتنی مقابله ونه کړه، لکه چه د «طٰهٰ» په سورت کښی په تفصیل سره راځی.

﴿ أَعَجِلۡتُمۡ أَمۡرَ رَبِّكُمۡ ﴾ آیا تلوار وکړ تاسی په شرک سره او پریښود تاسی امر، حکم د رب خپل نو دا مو ولی داسی وکړه؟) یعنی زه الله تعالیٰ ته ستاسی په غوښتنه د احکامو راوړلو له پاره تللی وم چه نیته ئی د الله تعالیٰ له خوا څلویښت ورځی مقرری شوی وی تاسی د الله تعالیٰ د هغی مقرری شوی وعدی د پوره کیدلو او د ده د احکامو د راتللو انتظار مو هم ونه کړ، دومره ډیره زمانه خو لا نه وه تیره شوی چه تاسی وویریدئ او دومره ژر مو د الله تعالیٰ قهر او غضب وغوښت ﴿ أَفَطَالَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡعَهۡدُ أَمۡ أَرَدتُّمۡ أَن يَحِلَّ عَلَيۡكُمۡ غَضَبٞ مِّن رَّبِّكُمۡ فَأَخۡلَفۡتُم مَّوۡعِدِي ﴾ «١٦ جزء د طٰهٰ «٨٦» آیت ٤ رکوع».

﴿ وَأَلۡقَى ٱلۡأَلۡوَاحَ ﴾ الآیة ـ او وغورځولی موسیٰ هغه تختی د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمایت د دین او وئی نیوه سر د ورور خپل چه راښکود ئی هغه ځان خپل ته؛) حضرت موسیٰ علیه السلام د دی مشرکانه اوضاعو له لیدلو څخه د هارون علیه السلام په نرمی او تساهل شکمن او له حده زیات په قهر او متاسف او د دینی حمیت او غیرت په ځوښ کښی دومره متأثر او بیخوده شو چه هارون علیه السلام ته ئی لاس ور واچاوه او د ایمانی حرارت له خورا (ډیر) ځوښه (جوشه) ئی د ده ږیره او د سر ویښتان ټینګ ونیول ـ معاذ الله د هارون علیه السلام د اهانت په نیت نه «بلکه د عتاب او ګیلی په طرز ؤ» ځکه چه هارون علیه السلام په خپله مستقل نبی او په عمر کښی دری کاله له موسیٰ علیه السلام څخه مشر ؤ ـ بیا نو د یو اولواالعزم نبی الله

ځنی دا څرنګه ممکنه ده چه د بل یو نبی الله چه د ده مشر ورور هم ؤ او سره د هغه د یوی ذری په اندازه د ده د توهین اراده وکړی؟ نه د موسیٰ علیه السلام له لوری دغه معامله په هغه وخت کښی شوی وه چه دی د خپل قوم له دغه بد کار څخه سخت په قهر ؤ او د بغض فی الله او غصی لامله (له وجی) بیخی بی واکه او بی اختیاره شوی ؤ او د حضرت هارون علیه السلام په نسبت ئی داسی یو خیال پیدا شوی ؤ چه ده د اسرائیلیانو د حال په اصلاح کښی خپل پوره کوښښ نه دی صرف کړی حال دا چه ده ته د هغوی د اصلاح په نسبت ډیره زیاته توصیه او تاکید هم شوی ؤ ـ بیشکه چه هارون علیه السلام نبی ؤ او په عمر کښی هم هغه له موسیٰ علیه السلام ځنی مشر ؤ مګر په رتبه کښی موسیٰ علیه السلام له ده څخه لوی او په مذهبی او شرعی امورو کښی هارون علیه السلام د ده تابع او د وزیر حیثیت ئی درلود (لرلو) نو په دغه موقع کښی له موسیٰ علیه السلام له لوری دا سخته نیونه او شدیده پوښتنه د حضرت هارون علیه السلام د مظنون تقصیر په نسبت یو قسم فعلی ملامتیا وه چه په هغه سره قوم په ښه شان سره متنبه کړ شو چه د کلیم الله علیه السلام زړه د توحید له نشی ځنی په څه اندازه سرشار او د کفر او شرک له دسائسو څخه څومره زیات متنفر او بیزار دی چه په دغی معاملی کښی ډیر لږ تساهل او سکوت هم لوی جرم ګڼی او د هغه زغمل له سره نشی کولی تر دی که د یوه نبی په نسبت هم داسی وهم پیدا شی چه هغه د شرک په مقابل کښی خپل غږ نه جګوی. یا د تبلیغ په فرائضو کښی لږ څه قصور کوی نو د ده لوئی او عند الله وجاهت هم دی له هغی سختی پوښتنی څخه نشی خلاصولی په هر حال موسیٰ علیه السلام په دغه حالت کښی شرعاً معذور ؤ، د دی قهر او غضب په ځوښ (غصه) او شور ماشور په ضمن کښی هغه الواح «د تورات تختی» د دوی له لاسونو ولویدلی چه د الله تعالیٰ له لوری دوی ته مرحمت شوی وی چه د هغو د عدم تحفظ له سببه تغلیظاً هغه په القاء سره تعبیر شوی دی ځکه چه ظاهراً ئی د ﴿ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ ﴾ امتثال ونشوی کړی یا لکه چه د ځینو مفسرینو خیال دی د هارون علیه السلام په لوری د وړاندی کیدلو په وخت کښی د خپلو لاسونو د خلاصولو له پاره ئی په ډیر تعجیل او تلوار سره هغه تختی په یوه لوری کیښودی. مګر څرنګه چه دغه دواړه معاملی چه د هارون علیه السلام یا د تختو په نسبت وشوی صورتاً ښی او غوره نه وی، اګر که موسیٰ علیه السلام په خپل نیت معذور هم ؤ نو ځکه وروسته ئی ﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي ﴾ الآیة ـ وویل او له الله تعالیٰ څخه ئی عفوه وغوښته والله سبحانه وتعالیٰ اعلم.

﴿ قَالَ ابْنَ أُمَّ ﴾ الآیة ـ نو وویل هارون ای ځویه د مور زما! بیشکه چه دغه قوم ضعیف کړی وم زه او نژدی وو چه دوی وژلی وم زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره.) اګر که هارون علیه السلام د حضرت موسیٰ علیه السلام سکه ورور دی، مګر د مور د نسبت له یادولو څخه مقصد د نرمی، شفقت او مهربانی په لوری د موسیٰ علیه السلام اړول دی، دی آیت کښی د هارون علیه السلام د معذرت بیان دی. حاصل ئی داسی دی (ما سم له خپله مقدوره بنی اسرائیل ډیر وپوهول، لیکن دوی زما حقانی خبرو ته هیڅ غوږ

کینښود، او برسیره پر هغه زما د وژلو له پاره هم تیار شول اوس تاسی په دغی معاملی کښی هغوی پر ما مه خوشالوئ! او دوی ته داسی موقع مه ورکوئ! چه پر ما وخاندی او د قهر او عتاب په وخت کښی ما د ظالمانو په دله کښی مه شاملوئ!.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾

وویل «موسٰی» ای ربه زما ببښنه وکړه ماته (د دی عمل چه ومی کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور زما ته «هم ببښنه وکړه که ئی تقصیر کړی وی په منع کښی» او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کښی «چه دنیوی عصمت او اخروی جنت دی» او هم دا ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو نه.

تفسیر: یعنی د غضب په شدت کښی که له ما څنی کومه بی اعتدالی یا اجتهادی غلطی شوی وی، سره له دی چه زما نیت په هغه کښی ښه هم وی نو ته هغه راوبښه! او زما له وروره هارون څخه هم که د هغه د درجی او شان سره سم کوم قسم قصور د قوم په اصلاح کښی شوی وی، هغه هم وروبښه!.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

بیشکه هغه کسان چه نیولی دی دوی خسی «په معبودیت» ژر به ورسیږی دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت «خواری» په دی ژوندون لږ خسیس کښی؛ او هم داسی «لکه سزا د عابدانو د خسی» سزا ورکوو مونږ بهتان تړونکو ته.

تفسیر: دا همغه غضب دی چه ذکر ئی په اول جزء د «البقرة» په ٦١ آیت ٦ رکوع کښی تیر شوی دی. یعنی د خسی عابدان دی د هغو خلقو له لوری ووژلی شی چه هغوی د خسی په عبادت کښی نه دی شامل شوی او د خسی د عبادت کوونکو په منع کښی یی برخه نه ده اخیستی. له دی نه معلومه شوه چه د مرتدانو سزا وژل دی او له ذلت څخه هغه خواری مراد ده چه د نفی بلد

او د جزیی په دول (طریقه) پر دوی تطبیقیږی او تر قیامته په مسکنت او سپکوالی محکوم دی.

وَالَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ ثُمَّ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوْٓا اِنَّ رَبَّكَ مِنْۢ بَعْدِهَا لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۵۳﴾

او هغه کسان چه کوی دوی ناکاره کارونه (صغیره یا کبیره گناه) بیا توبه وباسی پس له کولو د هغو «سیئاتو» او ایمان راوړی «تصدیق وکړی د تولو مؤمن به شیانو نو توبه ئی قبلیږی ځکه» بیشکه چه رب ستا پس له دی «توبی» خامخا ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی پاک الله د ناکارو کارونو کوونکی ښنی تر دی که وروسته له کفر او شرکه په صدق سره کافر او مشرک توبه وباسی او په رښتیا سره ایمان راوړی، نو د ﴿ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ په دربار کښی ئی توبه قبلیږی، ځکه چه د الله تعالیٰ په لوی دربار کښی هر شی زیات دی. دغه ښنه او نور په آخرت پوری متعلق دی، گواکی اشاره ئی وفرمایله چه د خسی عبادت کوونکو ته چه هغه د وژلو سزا ورکړی شوی ده، هغه د دوی په حق کښی د دوی د توبی د قبلیدلو شرط گنلی شوی ؤ. ﴿ فَتُوْبُوْٓا اِلٰى بَارِىِٕكُمْ فَاقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ﴾ (اول جزء د البقرة «٥٤» آیت ٦ رکوع) اوس پر هغوی څه اخروی مؤاخذه نه ده پاتی. له دنیوی سزا څخه وروسته د اخروی حالت بیان په دغه ځای کښی هم داسی دی، لکه چه په ٦ جزء د المائدة په «۳۸» آیت «٦» رکوع کښی ﴿ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوْٓا اَيْدِيَهُمَا ﴾ الآیة - پسی وروسته ئی ﴿ فَمَنْ تَابَ مِنْۢ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوْبُ عَلَيْهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ فرمایلی دی.

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُّوْسَى الْغَضَبُ اَخَذَ الْاَلْوَاحَ ښ وَفِيْ نُسْخَتِهَا هُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلَّذِيْنَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُوْنَ ﴿۱۵۴﴾ وَاخْتَارَ مُوْسٰى قَوْمَهٗ سَبْعِيْنَ رَجُلًا لِّمِيْقَاتِنَا ۚ فَلَمَّآ اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِّنْ قَبْلُ وَاِيَّايَ ۭ اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاۗءُ

مِنَّا ۚ إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ ؕ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ ؕ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغٰفِرِينَ ﴿۱۵۵﴾

او کله چه قرار «سوړ» شو له موسٰی قهر نو وائی خیستی هغه تختی (د تورات)، او په لیک د دغو «تختو» کښی هدایت او رحمت ؤ له پاره د هغو کسانو چه دوی له رب خپل څخه ویرېږی. او غوره کړل موسٰی له قومه خپله اویا «تنه» سړی (چه د خسی له عابدانو څخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زمونږ، نو کله چه ونیول هغوی زلزلی «په دنیا کښی د الله د رؤیت د سوال په سبب» نو وویل «موسٰی د اتهام له ویری» ای ربه زما! که اراده فرمایلی وی تا «د هلاکولو د دوی نو» هلاک کړی به وو تا دوی پخوا له دی نه او زه به دی هم (هلاک کړی وی) آیا هلاکوی ته مونږ په هغه کار چه کړی دی بی عقلانو له مونږه؟، نه دی دا کار مگر ازمویښت دی ستا؛ گمراه کوی په دی سره یاالله! هر هغه څوک چه اراده ئی وکړی ته (د ضلالت) او هدایت کوی ته «یاالله» هر هغه چا ته چه اراده وکړی ته «د هدایت ئی» هم دا ته ئی ولی (واکدار) زمونږ نو ښښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو زمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ او هم دا ته ئی بهتر غوره د تولو ښښونکو.

تفسیر: هم دغه خبره راجح معلومیږی چه دغه میقات علاوه پر هغه میقات دی چه موسٰی علیه السلام ته د تورات د ورکولو له پاره مقرر شوی ؤ. او هم د حاضرو آیتونو له ترتیبه ظاهراً مفهومیږی چه دغه واقعه د خسی د عبادت او سزا میندلو څخه وروسته پیښه شوی ده لیکن د سورت النساء د ﴿ فَقَالُوا أَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ ﴾ الآیة - آیت په ډیر ښکاره صورت سره دا راښیی چه د خسی عبادت وروسته له دی پیښ شوی دی، والله اعلم بالصواب د دی واقعی خلاصه په اول جزء د البقرة د سورت په ۵۵ آیت ٦ رکوع کښی پخوا تیره شوی ده بنی اسرائیلو حضرت موسٰی علیه السلام ته ویلی وو چه مونږ ستا په خبرو هلته باور او یقین کولی شو چه د الله تعالٰی خبری مونږ په خپلو غوږونو واورو، حضرت موسٰی علیه السلام د دوی له منځه اویا تنه سړی چه گرد (تول) مشران وو، انتخاب کړل، او د طور د غره په لوړی لاړل بالاخر دوی د الله تعالٰی خبری په خپلو غوږونو سره واوریدلی، بیا ئی وویل که مونږ پاک الله بی حجابه په خپلو سترگو ونه وینو نو یقین مو ښه نه راځی د دی بی ادبی او گستاخی په مقابل کښی د ځمکی له لوری سخته زلزله وشوه او د آسمان له لوری د بریښنا او تالندی سخت غږ راپورته شو چه د هغی په اثر دوی گرد (تول) وربېدیدل او تول ځای په ځای مړه شول یا د مړو په شان یو حالت او وضعیت دوی ته پیښ شو، موسٰی علیه السلام په ډیر عجز او نیاز د ځان او د خپلو ملگرو عجز او نیاز د بی

نیاز خالق په دربار کښې په همغه خاص اسلوب او امتیاز او مؤثر اصول سره وړاندی او یوه ښه دعاء یې وکړه چه حاصل ئې داسې ؤ «ای الله العٰلمینه! که ستا اراده شوی وی نو دوی به دی پخوا له دی نه هلاک کړی وی بلکه له دوی سره به دی زه هم هلاک کړی وم، چه هم دا زه د دوی د راتګ موجب دغه ځای ته شوی یم که دوی دی د دی بللو او ستا د دی پاک کلام له اوریدلو څخه پخوا هلاک کړی وی نو د چا به څه مجال او قدرت وی چه ستا د هغه مشیت مخه ئې نیولی وی ؟ کله چه تا داسې اراده ونه فرمایله بلکه ماته دی د هغوی د راوستلو او هغوی ته دی د خپل کلام د اوریدلو اجازه وکړه نو څرنګه ګمان کیدی شي چه تا مونږ دلته راوبللو او تش د ځینو بیوقوفانو او احمقانو په سزا زمونږ د ټولو د هلاکولو اراده دی وفرمایله یقیناً دا «رجفه او صاعقه» هم ستا په واک او قبضه کښې ده ـ په داسې خطرناکو او مزلت الاقدامو مواقعو کښې یواځې ستا په اعانت او لاس نیونه سره مونږ بریالي (کامیاب) کیدی شو ـ او تش ستا د منبع الخیرات ذات څخه امید کیدی شي چه زمونږ له ګردو (ټولو) تیرو تقصیراتو او بې اعتدالیو راتیر شي! او آینده په خپل فضل او مرحمت سره مونږ د داسې خطاګانو او اغلاطو مورد ونه ګرځوی! د حضرت موسٰی علیه السلام د دی دعاء په اثر هغه ګرد (ټول) سری وبیښل شول او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ور مرحمت کړ کما قال الله جل وعلیٰ

﴿ ثُمَّ بَعَثْنٰكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴾

وَاكْتُبْ لَنَا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَآ اِلَيْكَ ۭ قَالَ عَذَابِيْٓ اُصِيْبُ بِهٖ مَنْ اَشَاۗءُ ۚ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۭ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِاٰيٰتِنَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٥٦﴾

او ولیکه (مقرره کړه) مونږ ته په ژوندون لږ خسیس کښې نیکی «ښه معیشت او توفیق د طاعت» او په آخرت کښې «هم نیکی جنت» بیشکه مونږ راجع (او توبه ګار) شوی یو تاته نو وفرمایل (الله چه) عذاب زما ویه رسوم دا (عذاب) هر هغه چاته چه اراده وکړم زه «د رسونی ئی»؛ او رحمت زما شامل دی هر شي ته (په دنیا کښې)؛ نو ژر به ولیکم «ور به کړم په آخرت کښې » دا (رحمت) هغو کسانو ته چه ځانونه ساتی له کفره او معاصی او ورکوی دوی زکوٰة او هغه کسان چه دوی په آیتونو زمونږ ایمان لری «او یقین پری کوی».

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه ښائی حضرت موسٰی علیه السلام د خپل امت په حق کښی د دنیا او آخرت ښیگڼی (فایدی) چه غوښتل یی مراد به ئی داسی وی چه «زما امت دی په گردو (تولو) امتونو په دنیا او آخرت کښی مقدم او فایق وی.» جواباً الله تعالیٰ وفرمایل چه زما عذاب او رحمت د هیڅ یوی فرقی له پاره مخصوص نه دی. نو عذاب می په هغه چا دی چه زه ئی اراده وفرمایم، او عام رحمت می گردو (تولو) مخلوقاتو لره شامل دی. لیکن هغه خاص رحمت چه ته ئی غواړی «چه هغه قبول د توبی یا توفیق د طاعت یا رزق حلال یا مقال دی په دنیا کښی او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دی په عقبا کښی » د هغو کسانو په برخه لیکلی شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه ویریږی او له خپلو اموالو څخنی زکوٰة اداء کوی یا د نفس په تزکیه کښی مشغول او لگیا وی او د الله تعالیٰ پر گردو (تولو) احکامو او خبرو د زړه له کومی باور لری یعنی دا آخری امت پر گردو (تولو) کتابونو ایمان راوړی. د حضرت موسٰی علیه السلام له امت څخنی هغه کسان چه په آخری کتاب باندی ایمان راوړی نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کیږی او د حضرت موسٰی علیه السلام د دعاء مورد گرځی.

اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِيْ يَجِدُوْنَهٗ مَكْتُوْبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ يَاْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهٰىهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلٰلَ الَّتِيْ كَانَتْ عَلَيْهِمْ ؕ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۱۵۷﴾

(دا متقیان مؤمنان چه مقرر دی دوی ته رحمت) هغه کسان دی چه متابعت کوی دوی د (دین د) هغه رسول چه نبی امی دی هغه رسول چه مومی دوی «نوم او صفت د» ده لیکلی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجیل کښی (هغه رسول چه حکم) امر کوی دوی ته په معروف «نیکی» سره او منع کوی دوی له منکر «بدی» څخه او حلالوی دوی ته گرد (تول) طیبات (پاک

شیونه چه حرام کړی شوی وِ پر دوی باندی) او حراموی پر دویِ باندی خبیث (پلیت) شیان او لری کوی له دوی څخه درانه بارونه د دوی او قیدونه د سختیو هغه چه وو پر دوی پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه «محمد» او عزت (تعظیم رفاقت) کوی د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوی له دغه «محمد» سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له (متابعته د) دغه «محمد» نو دغه «ستایلی شوی کسان» هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: (یعنی هغه څوک چه زه دغه رحمت ورته مقرروم له هر قوم او تبر او ملت او مذهب څخه چه وی هغه خاص هغه کسان دی چه پیروی کوی دوی د هغه چا چه موصوف وی په دغو لسو صفاتو سره چه محمد صلی الله علیه وسلم دی).

(١): دا چه هغه رسول او لیږلی زما دی. رسول ئی وباله په نسبت د ځان خپل.

(٢): دا چه هغه نبی او پیغمبر دی. نبی ئی وباله په نسبت د خلقو.

(٣): دا چه هغه رسول امی یعنی نالوستونکی او نالیکونکی دی او دا ئی معجزه او عین الکمال دی چه بی له لوستلو او لیکلو لوی عالم دی.

امی یا خو د «ام ـ مور» په لوری منسوب دی، همغسی چه وړوکی د مور له ګیدی څخنی پیدا کیږی او د هیچا شاګرد نه وی، نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم هم په خپل ګرد (تول) عمر کښی له هیچا څخنی هیڅ شی نه دی زده کړی او نه له چا سره شاګرد شوی دی. سره له هغه کمال دا دی د هغو علومو او معارفو او حقائقو او اسرارو افاضه چه ده فرمایلی دی د هیڅ یوه مخلوق له قوت او حوصلی څخه نه ده پوره چه د هغه عشر عشیر وړاندی کړی ـ د «نبی امی» لقب له دی حیثیته زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاره د سلهاوو افتخارونو او ویاړونو پنګه ده. یا د امی نسبت د «ام القریٰ» مکی معظمی په لوری دی. چه د ده مبارک شریف مولد ؤ!.

(٤): دا هغه رسول دی چه مومی دا مؤمنان د بنی اسرائیلو ـ نوم او صفت د ده لیکلی شوی هم په تورات او هم په انجیل کښی یعنی د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه، نعتونه او صفتونه په سابقه سماوی کتابونو کښی مذکور دی تر دی چه له هغه وخته تر نن ورځی پوری چه «١٣٧٦» ق کاله زمونږ د پاک پیغمبر صلی الله علیه وسلم له بعثته تیر شوی دی او خورا (دیر) زیات تغیرات، تزئیدات او تنقیصات هم په هغو کتابونو کښی شوی دی خو بیا هم په اوسنیو انجیلو کښی دیر بشارتونه او اشارات موندل کیږی چه هغه د هری زمانی علماوو د کتابونو په حواله راښوولی دی ولله الحمد علیٰ ذلک.

(٥): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه امر «حکم» کوی دوی ته په معروف او نیکی سره چه هغه توحید او نور فضائل دی.

(٦): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه منع کوی دوی له منکر او بدی څخه چه هغه شرک او نور رذائل دی.
(۷): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حلالوی دوی ته ګرد (تول) طیبات او پاکیزه شیان چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی لکه وازده چه حرامه وه پر یهودانو، او لکه بحیره او سائبه او وصیله چه حرام کړی ؤ پر خپل ځانو نورو جاهلانو.
(۸): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حراموی پر دوی خبیث پلیت شیان لکه خنزیر او مرداره او بهیدونکی وینه.
(۹): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه ږدی یعنی لری کوی له دوی نه درانه بارونه د دوی، چه قتل ؤ د خپل ځان یا له وطن څخه جلا والی (جدا والی) ؤ په قبول د توبی کښی او پریکول د هر هغه اندام ؤ چه ګناه تری صادریده او پریکول د پلیت ځای ؤ له جامی څخه، او داسی ډیر نور سخت کارونه.
(۱۰): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه لری کوی قیدونه چه وو پر دوی او هغه سخت طوقونه چه پراته وو په غاړو د دوی کښی له وخته د موسٰی علیه السلام څخه تر اوسه پوری لکه لزوم د قصاص بی له صحته د عفوی او بی دیته په قتل د عمد او د سهوی دواړو کښی او سوځول د غنائمو او داسی نور سخت احکام یعنی پر یهودانو هغه سخت حکمونه چه نافذ وو او د دوی خوړو په شیانو کښی د دوی د شرارتونو له وجی هغه مضیقه او تنګی چه وه، هغه ګرد (تول) په دغه دین کښی پورته یا آسانه شوی دی ﴿ فَبِظُلۡمٍ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ حَرَّمۡنَا عَلَيۡهِمۡ طَيِّبَٰتٍ أُحِلَّتۡ لَهُمۡ ﴾ (٦ جزء د النساء «١٦٠» آیت (٢٢) رکوع) او هغه ناپاک شیان لکه لحم الخنزیر، یا ګنده خبری مثلاً رشوت، سود او سوائی او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کړی وو، چه د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم راښکاره کړ. الغرض له دوی ځنی ډیر درانه بارونه لری او سپک کړی شوی دی او ډیر قیود تری پورته کړی شوی دی، لکه چه په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «بعثت بالحنیفیة السمحة».
﴿ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِهِۦ ﴾ هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظیم رفاقت کوی د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مرسته (مدد) کوی له ده سره او متابعت کوی د هغه نور «رڼا» چه نازله کړی شوی ده سره له متابعته د ده نو دغه ستایلی شوی کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی بریالی)، له «نور» ځنی «وحی» مراد ده اعم له دی چه متلو وی «چه په لمانځه کښی لوستله کیږی» یا غیر متلو «چه په لمانځه کښی نه لوستله کیږی».

قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحۡيِۦ

وَيُمِيتُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۱۵۸﴾

ووایه «ای محمده ! چه» ای خلقو بیشکه زه رسول د الله یم تاسی تولو ته (نه بعضو ته لکه نور انبیاء) هغه الله چه «خاص» ده لره دی ملک «پاچاهی» د آسمانونو او د ځمکی، نشته هیڅ لایق د عبادت «په حقه سره» مګر هم دی دی چه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی نو ایمان راوړئ «یقین وکړئ» پر الله «چه واحد او لا شریک دی» او په رسول د دغه (الله) چه نبی امی (نالوستونکی نالیکونکی دی) هغه رسول چه ایمان لری په الله او په ګردو (تولو) خبرو د الله او متابعت وکړئ د ده دپاره د دی چه تاسی لاره وموميء.

تفسیر: یعنی ستا بعثت د دنیا ګردو (تولو) خلقو ته عام دی، د عربو په امیونو یا یهودو او نصاریٰ ؤ پوری نه دی محدود، همغسی چه پاک الله مطلق شهنشاه دی ته هم د هغه مطلق رسول ئی اوس د هدایت او کامیابی صورت پرته (علاوه) له دی نه په بل شی کښی نشته چه د هغه دیر جامع او عالم نیوونکی شریعت متابعت او پیروی وکړی شی چه تاسی ته هغه راوړی دی ـ هم دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه ایمان پری راوړل په ګردو (تولو) انبیاؤ او مرسلینو علیهم السلام او تمامو سماوی کتابونو باندی د ایمان راوړلو سره مرادف دی.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿۱۵۹﴾

او ځینی له قومه د موسیٰ نه یو امت «تولی» دی چه لاره ښیی (خلقو ته) په حقه او په دی حق انصاف کوی «په منځ د خلقو کښی لکه چه دوی په خپله هم پری عمل کوی».

تفسیر: اګر که اکثره یهودان د سرکښی او بی انصافی لاری غوره کوی خو سره له هغه ځینی داسی نیکمرغی ارواحی هم په دوی کښی شته چه نورو ته د الله جل جلاله په لوری او د حقانیت په طرف دعوت ورکوی او دوی هم بالذات د حق او انصاف په لاره تګ کوی لکه عبد الله بن سلام او نور.

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ

او بیل بیل کړل مونږ دغه (بنی اسرائیل) دولس قبیلی تولی تولی؛

تفسیر: یعنی د اصلاح او انتظام له پاره په دولس قبیلو سره چه د دولسو پلرونو اولادی وی ویشل شوی دی بیا په هره قبیله کښی یو یو مشر او نقیب مقرر کړی شوی دی چه د دوی پر احوالو کتنه وکړی او تل د دوی د اصلاح خیال ولری ﴿ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا ﴾

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰىهُ قَوْمُهٗٓ اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۚ فَانْۢبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۗ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۗ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۗ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ۗ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۱۶۰﴾ وَاِذْ قِيْلَ لَهُمُ اسْكُنُوْا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُوْلُوْا حِطَّةٌ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيْٓـٰٔتِكُمْ ۗ سَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۶۱﴾

او وحی («حکم») مو ولیږه موسٰی ته کله چه اوبه وغوښتی تری قوم د ده («په میدان د تیه کښی ») چه ووهه په همسا خپله تیږه (ګټه) نو («چه موسٰی په همسا ووهله تیږه(ګټه)») راوخوټیدلی له هغی تیږی (ګټی) څخه دولس چینی (د قبیلو په شمار) په تحقیق وپیژانده هری قبیلی («له دوی څخه») ځای (چینه) د اوبو چښلو خپلو؛ او سیوری کړی ؤ مونږ پر دوی وریځ («په میدان د تیه کښی ») او نازل (راښکته) کړی وو مونږ پر دوی من («ترنجبین») او سلوىٰ (مرغان؛ نو وویل مونږ دوی ته چه) وخورئ تاسی له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته؛ او نه ؤ کړی ظلم دوی پر مونږ («په دغه کفران او عصیان سره») ولیکن وو دوی چه په خپلو ځانونو به ئی ظلم کاوه او (یاد کړه) هغه وخت چه وویل شو دوی ته اوسئ تاسی په

دغی قریبی «د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس» کښی او خورئ تاسی له (میوو د) دی ښخه له هر ځای «او له هر شی» ښخه مو چه خوښه وی او ووایئ راوښنه «ګناهونه زمونږ» او ننوځئ تاسی دروازی «د دی قریبی ـ ښار» ته سجده کوونکی نو وبه ښو مونږ تاسی ته ګناهونه ستاسی؛ ژر به زیات کړو محسنانو (نیکانو) ته «اجر».

تفسیر: یعنی اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به ګرد (تول) ملک هم په لاس درشی کذا فی الموضح ـ یا ئی دغه مطلب دی چه خطاګانی به مو وبښی، د نیکانو اجر او ثواب به ورته زیاتوی کذا فی عامة الکتب.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ «په خپلو ځانونو» له دوی ښخه خبره غیر له هغی خبری چه ویلی شوی وه دوی ته نو ولیږه مونږ پر دوی عذاب له آسمانه په سبب د هغه چه وو دوی چه ظلمونه به ئی کول.

تفسیر: دغه د «تیه» د میدان واقعات دی، چه ذکر ئی په اول جزء د البقرة ۵۷ تر ٦١ رکوع کښی تیر شوی دی، د هغه ځای په تفاسیرو کښی ئی ولولئ!.

وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له «حاله د» قریبی «ښار» ښخه هغه چه وو په غاړه د بحر کښی کله چه له حده تیریدل دوی له «فرمانه په ښکار د ماهیانو» په ورځی د خالی کښی کله چه راتله دوی ته ماهیان د دوی په ورځ د خالی د دوی کښی ښکاره (په سر د اوبو) او په هغه ورځ کښی چه

داخل به نه وو په خالي کښي نو نه به راتله (ماهیان) دوی ته هم داسي (لکه چه په خالي کښي راتلل یا په مثل د دغه امتحان) آزمویو مونږ دوی په سبب د دی چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه «د الله له اطاعت څخه به وتل».

تفسیر: یعني د خپلي زماني له یهودانو څخني د تنبیه او توبیخ په دول (طریقه) د هغه کلي د اوسیدونکو یهودانو د هغې قصي پوښتنه وکړئ! چه د داؤد علیه السلام په زمانه کښي پیښه شوی وه، د اکثرو مفسرینو په نزد له دغې قریې څخني د «ایله» ښار مراد دی چه د قلزم د دریاب پر غاړه کښي د مدین او د طور په منځ کښي واقع وه ـ د دغه ځای اوسیدونکو د سیند د نژدیوالي له امله (وجی) د کبانو (ماهیانو) د ښکار عادت درلود (لرلو).
حق تعالیٰ پر یهودانو د خالي «شنبې» د ورځي ښکار کول حرام گرځولی وو د (ایله) د ښار اوسیدونکي د احکامو په عدول او نافرماني عادي «روږدي» وو نو د الله تعالیٰ له لوری د دوی سخته ازموینه شروع شوه، چه د خالي په ورځ کښي داسي دیر زیات کبان «ماهیان» موجود وو، چه د سیند د پاسه سطح باندی به گرځیدل او په نورو ورځو کښي به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشي شو، او د الله جل جلاله د صریح حکم په خلاف ئی په حیله او بهانه کولو شروع وکړه ـ د سیند په غاړه کښي یې دندونه جوړ کړل، کله چه د خالي په ورځ کبان په دغو جوړ شوو دندونو کښي ننوتل نو هغوی به د دوی د وتلو لاری بندولي او په بله ورځ یعني یکشنبې کښي به ئی نیول چه د خالي د ورځي ښکار پری صادق نشي، گواکي دوی په دغه حرکت سره معاذ الله تعالیٰ تیرایسته بالاخر ئی په هم دغې دنیا کښي د دغه مخالفت سزاوی وموندی، چه مسخ شول او خورا (دیر) سپک بیزوگان وگرځیدل. له دی نه ښکاره شوه چه پلمی (بهانی) جوړول حیله او مکاری د الله تعالیٰ په دربار کښي له سره نه چلیږی.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

او (پوښتنه وکړه ای محمده! له یهودانو) کله چه وویل یوی فرقي له دوی «چه نه به ئی په خپله ښکار کاوه او نه به ئی نور منع کول مانعینو ته» ولي نصیحت کوئ تاسي هغه قوم ته چه الله هلاک کوونکی د دوی دی «په دنیا کښي» یا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت «د اور سره په عقبا کښي په سبب د نافرماني د دوی» وویل دوی «چه وعظ کوو مونږ» دپاره د عذر پیدا کولو «خپل» رب ستاسي ته او له پاره د دی چه ښایي دوی وویریږی «له عذابه».

تفسیر: معلومیږی کله چه دوی د الله تعالیٰ د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلو شروع وکړه، نود ښار اوسیدونکی پر څو قسمونو منقسم شول لکه چه عموماً په داسی حالاتو کښی هم داسی کیږی.

(۱) ـ هغه خلق چه د دغی پلمی (منصوبی) په سیوری کښی ئی د الٰهی حکم صریح مخالفت کاوه.

(۲) ـ هغه نصیحت کوونکی چه تر آخره پوری په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳) ـ هغه کسان چه لږ او ډیر نصائح یی کول، خو څو ورځی وروسته مایوس او د هغوی له سرکښی څخنی ستړی شول او په خپل سر ئی پریښودل.

(٤) ـ هغه کسان وو چه نه په دغه بد عمل کښی شریک شول او نه ئی د هغه په منع کولو کښی خپله ژبه خوځوله او بیخی ځان له جلا (جدا) او چپ پاتی شول ـ دغو مؤخرالذکرو ډلو به هغو ستړو ستومانه شوو تل نصیحت کوونکو ته داسی ویل «ولی تاسی خپل سر خوږوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چه په دوی کښی د حق د قبلولو امید او توقع نشته». د دوی په نسبت له دوو خبرو څخنی یوه خبره معلومیږی چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده، یا به الله تعالیٰ دوی بیخی تباه او هلاک کړی، یا به ئی په کوم ډیر سخت عذاب کښی اخته کړی، ځکه چه دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غوږ نه ږدی.

﴿ قَالُوا مَعْذِرَةً ﴾ الآیة ـ وویل دوی چه وعظ کوو مونږ دپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی وویریږی دوی له عذابه د الله تعالیٰ او ځان وساتی له گناه څخه) یعنی ښائی له پوهولو سره لږ څه وویریږی، او له خپلو بدو حرکاتو څخنی ستانه (واپس) شی، که نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالیٰ په حضور کښی دومره معذرت وکړی شو، چه یا الله! مونږ خو تر آخره پوری دوی ته په پند ورکولو او پوهولو کښی څه قصور نه دی کړی (او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر واجب مو اداء کړی دی) څرنګه چه دوی زمونږ خبره نه ده منلی، نو پر مونږ ئی څه الزام دی؟ ګواکی ړومبنی ناصحان خو بیخی مایوس نه وو ـ کله چه مایوس شول هم پر عزیمت یی عمل وکړ چه سره له مایوسی یی هم د دوی تعاقب پری نښود.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

نو کله چه پریښود دوی (لکه چه ئی هیر کړی وی) هغه «نصیحت» چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره «او منع نشول د ښکار څخه په خالی کښی نو» نجات ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه منع کول دوی (دا نور) له

بدی «چه ښکار ؤ په خالی کښې» او ومو نیول هغه کسان چه ظلم ئې کړی ؤ «په کولو د ښکار او له کولو د نهی» په عذاب سخت سره په سبب د هغه چه وو دوی چه ګناهونه به ئې کول.

تفسیر: یعنی کله چه دغو نالائقانو د ګردو (تولو) نصیحت کونکو پندونه داسی هیر کړل ـ لکه چه له سره ئې نه وو آوریدلی، نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل) او ظالمان مو په سخت عذاب کښې ګرفتار کړل ﴿ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوٓءِ ﴾ د الفاظو عموم دلالت کوی چه هغو کسانو ته چه له نصیحت څخنی ستړی شوی وو او ﴿ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ﴾ الآیة ـ به ئې ویل او هغو کسانو ته چه تر آخره پوری ئې د وعظ او نصیحت سلسله جاری ساتله هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو او یوازی ظالمان ونیول شول. هم دغه له عکرمه رضی الله تعالیٰ عنه څخنی منقول دی. او ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ده پر فهم او پوهه باندی تحسین او آفرین ویلی دی. باقی هغه کسان چه له اوله تر آخره پوری ساکت پاتی وو ـ الله تعالیٰ هم د دوی له ذکره سکوت وفرمایه. «ابن کثیر» څه ښه لیکلی دی **(فنص علیٰ نجاة الناهین وهلاک الظالمین وسکت عن الساکتین لان الجزاء من جنس العمل فهم لا یستحقون مدحاً فیمدحوا ولا ارتکبوا عظیما فیذموا** (ابن کثیر) **ورجح بعد ذلک قول عکرمة والله اعلم**
(نو تصریح وفرمایله الله تعالیٰ په نجات د نصیحت کوونکو له عذابه ـ او په هلاک او عذابیدلو د ظالمانو او سکوت ئې وفرمایه له حاله د هغو کسانو چه دوی سکوت کړی وو له وعظ او منع کولو څخه ځکه چه جزا د هری ګناه موافق او مناسب د هغې ګناه سره وی ـ نو دوی نه مستحق د مدحی دی او نه دوی په خپله په ګناه کښې شامل شوی دی چه د دوی مذمت بیان شی. اوس الله تعالیٰ د دوی د عذاب خبر راکوی؛)

فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿۱۶۶﴾

نو کله چه سرکشی وکړه دوی له «پریښودلو د» هغه شی څخه چه منع شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه ښکار د ماهی ؤ په خالی کښې نو) وویل مونږ دوی ته چه شئ بیزوګان شړلی رټلی سپک کړی شوی.

تفسیر: ښائی پخوا له دی نه به څه نور عذاب راغلی وی، کله چه بیخی له حده تیر شول، نو ګرد (تول) ذلیل شادوګان «بیزوګان» وګرځول شول ـ یا دی ﴿ فَلَمَّا عَتَوْا ﴾ الآیة ـ د تیر آیت ﴿ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ ﴾ الآیة ـ تفسیر وګرځول شی ـ یعنی هغه ﴿ بِعَذَابٍ بَئِيسٍ ﴾ هم دغه له دوی څخنی د بیزوګانو جوړول وو ـ حضرت شاه صاحب لیکی چه «منع کوونکو له ښکار کوونکو سره ناسته ولاړه او ملاقات پریښود او په منځ کښې ئې دیوال وواهه. یوه ورځ ګهیځ (سحر

وختی) چه خپل سرونه ئی له دیواله اوچت کړل وئی لیدل چه په هر کور کښې بیزوګانی دی، دغو بیزوګانو خپل او پردی تول پیژاندل او د خپلوانو په پښو کښې لویدل او خپل تاثر به ئی ښکاراوه او ژړل به ئی، آخر په ډیر بد صورت سره دری ورځی وروسته مړه شول.»

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ

او (یاد کړه) هغه وخت چه خبر ورکړی ؤ رب ستا «د دی خبری» قسم دی خامخا مسلط به کړم هرومرو (خامخا) په دغو «یهودانو» تر ورځی د قیامت پوری هغه څوک چه رسوی به دوی ته سخت عذاب (لکه وژل شړل جزیی پری مقررول)؛

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له طرفه صریح اعلان شوی ؤ چه که یهود د تورات پر احکامو خپل عمل پریږدی، نو حق تعالیٰ تر قرب قیامت پوری وقتاً فوقتاً پر دوی باندی داسی خلق مسلط کوی چه دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوی. بد عذاب ئی د یهودانو د دی دنیا محکومانه ژوندون وفرمایه ـ لکه چه د یهودانو قوم کله د یونانی او کله د کلدانی پادشاهانو تر حکومت لاندی وو. او کله دبخت نصر او د نورو د شدائدو د مشق تخته ګرځیدلی وو ـ په آخر کښې د حضرت نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم تر مبارک عهد پوری دوی مجوسیانو ته باج ورکوونکی وو ـ بیا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول ـ غرض له هغه وخته راهیسی تر نن ورځی پوری دوی ته من حیث القوم د عزت او آزادی ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چیری چه اوسیدل د زیاترو پاچاهانو او حکامو له لوری به ئی سخت ذلتونه او خطرناک تکلیفونه ګالل (تیرول) د دوی مال او دولت او نور هیڅ شی دوی ته د سپکتیا او غلامی او محکومیت له ذلت او لعنت څخه نجات نه دی ورکړی ـ او نه به دوی تر قیامته پوری نجات وموندلی شی، په آخر کښې کله چه دغه خلق د دجال مددګاران کیږی او له هغه سره راوځی، نو د حضرت مسیح علیه السلام د مسلمانو ملګرو له لاسه به وژل کیږی. کما ورد فی الحدیث.

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

بیشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چاته چه د عذاب اراده ئی وفرمائی) او بیشکه دغه «الله» خامخا ښه ښښونکی «د خطیاتو» ډیر رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره».

تفسیر: یعني هغوی چه له شرارته لاس وانخلی، الله تعالیٰ ځيني وختونه پر دوی باندی په هم دغه دنیا کښي عذاب نازلوی ـ او هغومره سخت او بدرنګ مجرم چه توبه وباسی او په ندامت سره د الله تعالیٰ په لوری رجوع وکړی نو د الله تعالیٰ مغفرت او رحمت هم لا یتناهي دی او په معافی کښي ئی هیڅ ځنډ (تاخیر) نشته.

وَقَطَّعْنٰهُمْ فِي الْاَرْضِ اُمَمًا ۚ مِنْهُمُ الصّٰلِحُوْنَ وَمِنْهُمْ دُوْنَ ذٰلِكَ ۫ وَبَلَوْنٰهُمْ بِالْحَسَنٰتِ وَالسَّيِّاٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۱۶۸﴾

او متفرق کړل مونږ دوی په ځمکه کښي فرقی فرقی «چه هیڅ ملک تری خالی نه دی» ځيني له دوی څخه نیکان دی او ځيني له دوی څخه راښکته له دی «مرتبی د صلاح» او وآزمویل مونږ دوی په نیکیو «نعمتونو لکه صحت، غنا» او په بدیو «زحمتونو لکه مرض فقر» ښائی چه دوی وګرځی «الله ته».

تفسیر: د یهودانو دولت برهم شو، نو په خپلو منځونو کښي د بی اتفاقی او مخالفت له کبله (وجی) هر طرف ته سره تیت او پرک (منتشر) شول هیڅ یو اجتماعی قوت او شوکت ئی پاتی نشو او مختلف مذاهب پیدا شول. «دغه احوال زمونږ محمدی امت ته د عبرت له پاره اورول شوی دی.» خو سره له هغه هم ځيني افراد په دوی کښي نیک هم وو. مګر اکثر ئی کافران او فاسقان وو. د دغو اکثرو له پاره هم مونږ د رجوع او انابت الی الله ډیری مواقع پیدا کړی دی ـ کله مو دوی ته د عیش او تنعم ژوندون ورکړی دی ـ او کله مو دوی په سختئ او تکلیف مبتلا کړی دی چه ممکن دی دوی احسان ومنی، یا له سختیو ځنی وویریږی او توبه وباسی، او د الله تعالیٰ په لوری رجوع وکړی.

فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَّرِثُوا الْكِتٰبَ يَاْخُذُوْنَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُوْلُوْنَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَاِنْ يَّاْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهٗ يَاْخُذُوْهُ ؕ

نو پاتی شول وروسته له دوی نه (داسی) بد خلیفګان چه وارثان شول د کتاب «تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چه» اخلی دوی مبلغ «او اسباب» د دی لږی خسیسی «دنیا په رشوت د اخبارو او احکامو د تحریف په بدل» او

وائی دوی ژر به ببښنه وکړه شی مونږ ته او، حال دا که راشی دوی ته مبلغ «او اسباب نور» په مثل د دی نو اخلی دوی هغه «هم»؛

تفسیر: یعنی د دوی په ړومبنیو پلرونو او نیکونو کښی څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستنی اولاده او ځوځات داسی ناخلفه شو چه د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وګرځیدل د دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره ئی، د ده په آیتونو کښی په تحریف او کتمان شروع وکړه، رشوتونه ئی واخیستل او د تورات د احکامو په خلاف به ئی فیصلی صادرولی ـ بیا برسیره پر دی لوی ظلم او د تعجب ځای دا دی چه د داسی نالائقو او رذیلو حرکاتو له ارتکابه سره سره دوی داسی عقیده او دعوی هم کوله چه له دغو خبرو ځنی مونږ ته د هیڅ ضرر اندیښنه نشته، مونږ خو د الله تعالیٰ اولاد او محبوبان یو، هر څه چه وکړو نو الله تعالیٰ به ضرور زمونږ له بی اعتدالیو ځنی راتیریږی د هم دغی عقیدی په بناء، تل تیار اوسیږی چه په آینده کښی هر کله چه موقع پیدا شی، بیا رشوت واخلی او هم داسی د بی ایمانی په لوری اعاده وکړی ـ ګواکی د دی خبری په ځای چه پر خپلو دغو تیرو حرکاتو نادمان شی، او په آینده کښی عزم ولری چه د داسی حرکاتو اعاده به نه کوی دوی بیخی له الله تعالیٰ ځنی مأمون کیږی او د همغو شرارتونو او بی ایمانیو د اعادی عزم کوی له دی نه زیات حماقت او بی حیائی به نور څه وی؟

أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَاقُ الْكِتَابِ أَن لَّا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۗ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

آیا نه وه اخیستی شوی له دوی څخه کلکه وعده په دی کتاب کښی «بلکه آخیستی شوی وه داسی» چه نه به وائی دوی پر الله مګر حق «رښتیا خبره» او لوستی «او لولولی» وو دوی هغه احکام چه په دغه (تورات) کښی وو؛ او دار د آخرت «جنت» خیر «ډیر غوره بهتر دی» دپاره ده هغه کسانو چه ویریږی (له عذابه او ځان ساتی له حرامو)؛ آیا نو تاسی عقل نه کوئ نه پوهیږئ «چه دنیا فانی او عقبا باقی ده»

تفسیر: یعنی په تورات کښی هغه عهد چه اخیستی شوی ؤ چه د الله تعالیٰ په نسبت پرته (علاوه) له رښتیا څخه د بل شی نسبت مه کوئ! آیا دوی ته دا نه دی معلوم چه د الله تعالیٰ جل جلاله له کتابونو او احکامو څخه سترګی پټوی او په الله جل جلاله پوری افتراء کوی حال دا چه دغه

خلق چه کتاب الله تورات لولی او لولوی ئی نو بیا څرنگه ویلی شی چه د هغه مضمون دوی ته نه دی معلوم یا ئی نه دی په یاد، حقیقت هم دغه دی چه د فانی دنیا په متاع «او د حرام رشوت» په عوض دوی دین او ایمان پلورلی دی او د آخرت له تکلیف او راحت څخنی ئی سترگی پټی کړی دی، دوی دومره هم نه پوهیږی چه له الله تعالیٰ څخنی وویریږی او د تقویٰ لاره اختیار کړی دوی ته د آخرت کور او د هغه ځای عیش او تنعم د دنیا له خوشالی څخه ډیر بهتر او فائق دی. کشکی اوس هم دوی ته عقل راشی (او له دنیا نه تیر او عقبا ته ځیر شی).

وَالَّذِيْنَ يُمَسِّكُوْنَ بِالْكِتٰبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿۱۷۰﴾

او هغه کسان «له دوی څخنی» چه ښه ټینګ نیسی کتاب او قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» لمونځ؛ بیشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب «عوض، بدل» د نیکوکارانو «له دوی څخه».

تفسیر: یعنی د توبی او د حال د اصلاح ور اوس هم پرانستلی دی، هغه کسان چه د شریرانو لاره پرېږدی او د تورات د اصلی هدایاتو لاره ټینګه نیسی او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآن کریم لمن ټینګه نیسی او د الله تعالیٰ د بندگی «لمانځه او نورو» حقوق په ښه دول (طریقه) سره اداء کوی. الغرض چه د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کیږی؛ نو الله تعالیٰ د هغوی اجر نه ضایع کوی او دوی بلا شبهه د هغو خپلو محنتونو د خوږو میوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکی دی.

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهٗ ظُلَّةٌ وَّظَنُّوْۤا اَنَّهٗ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۚ خُذُوْا مَاۤ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاذْكُرُوْا مَا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۷۱﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چه راپورته کړ مونږ غر «د طور» د پاسه د دوی ګواکی دغه غر یو سایبان ؤ «لکه چتری د دوی په سر وه» او غالب ګمان وکړ «وویریدل» دوی چه بیشکه هغه غر راپریوتونکی دی پر دوی «له هوا که تورات ونه منی او ومو ویل دوی ته چه» ونیسئ تاسی هغه «تورات» چه درکړی مو دی تاسی ته په قوت (زور ښه کوښښ) سره او

یاد کړئ هغه احکام چه په ده کښې دی ښائی تاسی ته چه ځانونه وساتئ تاسی! «له ګناهونو».

تفسیر: یعنی هغه میثاق الکتاب ـ عهد او اقرار چه له دوی څخه اخیستی شوی ؤ او اوس دوی ته ور په یاداوه شی هغه په داسی یوه اهتمام سره اخیستی شوی ؤ چه غر د دوی په سرونو باندی ځوړند شوی ؤ. او دوی ته داسی ویلی شوی وو هغه شی تورات او نور چه تاسی ته درکاوه شی، هغه ښه ټینګ ونیسئ!، او په ښه عزم سره ئی وساتئ! او هغه نصائح چه تاسی ته شوی دی هغه تل پوره په یاد ولرئ! او عمل پری وکړئ که نه د انکار په صورت کښی وپوهیږئ چه الله تعالیٰ دغه غر پر تاسی غورځوی او هلاک کوی مو. افسوس دی چه هغه عهد او اقرار مو بیخی هیر کړی دی چه په دومره اهتمام، تخویف او تاکید له تاسی څخه اخیستی شوی ؤ. د «رفع الجبل» قصه په اول جزء د البقرة په «۸» رکوع کښی تیره شوی ده هلته ئی وګورئ!

وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِيٓ ءَادَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَآ أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَـٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَـٰذَا غَـٰفِلِينَ ﴿۱۷۲﴾ أَوْ تَقُولُوٓا إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿۱۷۳﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه واخیست رب ستا له بنی آدمو ځنی له شاګانو د دوی څخه اولادی د دوی او شاهدان یی کړل دوی پر ځانونو خپلو باندی، (او وفرمایل الله دوی ته) آیا نه یم زه رب ستاسی! وویل دوی «او اقرار ئی وکړ» هو! «ته رب زمونږ ئی، په ربوبیت د الله» ګواه کړه مونږ خپل نفسونه، «د دی جهته» چه و «نه» وایئ تاسی په ورځ د قیامت کښی چه بیشکه مونږ وو له دغه «توحیده» غافلان (ناخبران) یا «د دی جهته چه» و «نه» وائی تاسی چه بیشکه هم دا خبره ده چه شرک غوره کړی ؤ پلرونو زمونږ پخوا له «مونږه» او وو مونږ اولاده پس له دوی نه «نو اقتدا کړی وه مونږ په هغو پسی» نو آیا هلاکوی (په عذابوی ته یا الله!) مونږ په

هغه کار باندی چه کړی ؤ باطله عمل کوونکو «مشرکانو».

تفسیر: له خاص میثاق څخه وروسته دلته د عام میثاق ذکر کوی، چه د ګردو (تولو) حقه ؤ عقائدو او سماوی ادیانو د اساس تیږه (ګټه) هم دغه ده چه انسان د الله تعالیٰ پر وجود او عمومی ربوبیت اعتقاد ولری، د مذهب ګرد (تول) عمارت یواځی پر هم دغه تاداو (بنیاد) او تیږه (ګټه) ولاړ او ودان دی. کله چه دغه اعتقاد نه وی، په مذهبی میدان کښی د عقل او فکر لار ښوونه او د انبیاؤ او مرسلانو هدایات هیڅ نفع نه شی رسولی. که په پوره غور او تأمل سره وکتل شی نو د آسمانی مذهب تمام اصول او فروع بالاخر د الله تعالیٰ «عمومی ربوبیت» تر هم دغی عقیدی پوری منتهی کیږی. بلکه په هم دی کښی پیچلی شوی دی. سلیم عقل، وحی او الهام د هم دغه اجمال شرح کوی نو دیر ضروری ؤ چه دغه د هدایت تخم چه ښائی د ګردو (تولو) آسمانی تعلیماتو مبدأ او منتها او د تولو ربانی هدایاتو د وجود مجمل ورته وویل شی، په عامی فیاضی سره د انسانی نوعی په ګردو (تولو) افرادو کښی وشیندلی (ونوستلی) شی څو هر انسان د عقل او فهم او وحی او الهام په اوبولو (پتولو) سره هغه تخم د شجرة الایمان والتوحید تر درجی پوری ورسولی شی، که د قدرت له لوری ابتداء دغه تخم د انسانانو په زړونو کښی نه شیندلی (نوستلی) کیدی او د اساسی او جوهری عقدی حل د عقولو او فکرونو نوکانو ته سپارلی کیدی ، نو یقیناً به دغه مسئله هم د منطقی استدلالونو په ملاعبو او لوبو کښی ننوتله، یوه نظری مسئله به تری جوړیده چه پر هغی باندی تول لا چیری بلکه اکثره خلق هم متفق کیدی نشی، لکه چه تجربه راښیی چه د فکر او استدلال شورماشور علی الاکثر د اتفاق په ځای زیاتره د آراؤ پر اختلاف منتج کیږی نو ځکه چیری ئی چه د غور او فکر د قوت، او د وحی او الهام د رڼا د قبولو استعداد په انسانانو کښی په ودیعت سره ایښی دی. هلته د دی اساسی عقیدی له تعلیمه هم دوی فطرتاً ګټه (فائده) کری ده چه د هغه په اجمال کښی د تولو آسمانی هدایتونو تفصیل منطوی (نغختیٔ) او مندمج (راغوند) دی ـ او چه بی له هغه د مذهب د عمارت هیڅ ستن نشی دریدلی ـ دا د همغه ازلی او ربانی تعلیم اثر دی چه د آدم علیه السلام اولاده په هر قرن او په هره ګوښه کښی د حق تعالیٰ د عمومی ربوبیت په عقیدی باندی تر یوه نه تر یوه حده پوری پرله پسی متفق پاتی دی ـ او هغه معدود افراد چه د کومی عقلی او روحی ناروغی له سببه ئی د دی عمومی فطری احساس په خلاف غږ پورته کری دی ـ دوی بالاخر نه یوازی دنیا ته بلکه په خپل نظر کښی هم داسی دروغجن ثابت شوی دی، لکه چه یو صفرائی رنځور د لذیذو او ښو خوندورو خوړو په ترخو او بد خوندو ښکارولو کښی دروغجن ثابتیږی. په هر حال د پیدایښت له ابتداء څخه تر نن ورځی پوری د الله جل جلاله په کبری ربوبیت باندی د هری درجی او طبقی انسانانو عمومی اتفاق او اجماع د دی خبری زبردست سند او لوی دلیل دی چه دغه عقیده د عقولو او افکارو د ځغلیدلو او مندو وهلو څخه لا پخوا د هم دغه حقیقی فاطر له جانبه د آدم علیه السلام اولادی ته بلا واسطه تلقین شوی ده، که نه د فکر او استدلال له لاری د داسی

یوه اتفاق پیدا کیدل تقریباً ناممکن ؤ. د قرآن کریم دغه امتیازی خصوصیت دی چه په حاضرو آیتونو کښی د دی عقیدی د دغه فطری مساوات پر اصلی اسرارو باندی رڼا (رنړا) اچوی. بلاشبهه زمونږ نه دی په یاد چه د دی اساسی عقیدی تعلیم کله، چیری او په کومو اطرافو او اکنافو کښی راکړی شوی دی؟ ولی همغسی چه یو خطیب، نطاق، منشی او محرر یقین لری چه هرومرو (خامخا) ده ته چا د عمر په ابتداء کښی د کلماتو ادا وربښوولی ده، چه د هغو په اثر یی پر مخ تگ او ترقی کړی ده او نن ورځ تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی اگر که د ړومبنی لفظ ښوونکی ـ او د ښوولو وخت او ځای او نور محلی خصوصیات بلکه بالذات په خپله همغه ښوونه ئی هم ور په یاد نه دی، خو بیا هم له دغو موجوده آثارو څخه یقین دی چه دغه امور ضرور بالضرور واقع شوی دی. هم داسی دی د الٰهی ربوبیت په عقیدی باندی د انسان اتفاق چه د اقوامو او زمانو دغه ټول اختلافونه د دی خبری ښکاره شاهد دی، چه دغه شی د فطرت په ابتداء کښی د کوم معلم په ذریعه دوی ته ور رسیدلی دی. باقی د تعلیمی خصوصیاتو او احوالو محفوظ نه پاتی کیدل په دغه تسلیم او قبول کښی هیڅ خرخشه او خلل نشی آچولی دغه ازلی او فطری تعلیم چه تر نن ورځی پوری د هغه ښکاره آثار د انسانانو په فطرت کښی پرله پسی شته هر انسان د الله جل جلاله د حجت په مقابل کښی ملزم او ملامتوی. هر څوک چه خپل غفلت بی خبری یا د پلرونو او نیکونو په پټو سترگو تقلید د الحاد عذر او د خپل حقانیت دلیل گڼی د هغه په مقابل کښی د بی زوال خدای دغه قاطع حجت چه انسان خپل اصلی فطرت ته متوجه گرځوی فیصله کوونکی ځواب دی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه (الله تعالیٰ د آدم علیه السلام له شا څخنی د ده اولاده او د اولادی له شاگانو څخنی ئی د دوی اولاده وویسته، له گردو (ټولو) څخنی ئی د خپل الوهیت اقرار واخیست بیا ئی بیرته په همغو شاگانو کښی ور داخل کړل، له دی نه دغه مدعا ده چه د الله تعالیٰ په مطلق رب منلو کښی هر انسان د خپل ځان له پاره کفایت کوی، د پلرونو تقلید نه دی پکار، که پلار مشرک شی نو په ځوی باندی ئی لازم دی چه ایمان راوړی! که چا ته داسی یوه شبهه پیدا شی چه هغه عهد خو زما په یاد نه دی پاتی، نو بیا څه حاصل؟ نو داسی دی وپوهیږی چه د هغه نښه خو د هر انسان په زړه کښی ده او په گردو (ټولو) ژبو باندی د هغه خبره جاری ده چه د گردو (ټولو) شیانو پیدا کوونکی الله جل جلاله دی او پر دی باندی ټول جهان قائل دی او هر چیری مشهور دی ـ او هغه کسان چه منکران یا مشرکان شوی دی نو دوی د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونی شرک غوره کړی دی، نو بیا دوی په خپله دروغجنان دی.)

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۱۷۴﴾

او هم داسی «لکه قصه د میثاق» په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه د قدرت خپل) او دپاره د دی چه دوی ښائی را وگرځی «له چټی (بیکاره) تقلیده

او خپل فکر وچلوی».

تفسیر: په موضح القرآن کښې راغلی دی چه دغه قصه ئې یهودانو ته واوروله چه هغوی هم له خپل عهده همغسی گرځیدلی وو لکه چه مشرکان گرځیدلی دی.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِيٓ اٰتَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ﴿۱۷۵﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ۚ فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ؕ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۱۷۶﴾

او ولوله (ای محمده !) پر دغو «یهودانو یا قوم خپل» خبر «او حال» د هغه «سړی» چه ورکړی ؤ مونږ هغه ته «علم» د آیتونو خپلو نو راووت «او بی زار شو په کفر او اعراض سره» له هغو آیتونو، نو ورپسی شو شیطان «او تیر ئی ایست» نو شو له گمراهانو او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا پورته کړی به ؤ مونږ دی په دی آیتونو سره «مقام الابرار ته» ولیکن ده مینه وکړه ځمکی ته او متابعت ئی وکړ د هوا خپلی نو مثال د ده «په خساست کښی» په شان د سپی دی، چه که حمله وکړی پری «یا ئی کوری، چغه کړی او وئی شړی» نو ژبه راباسی او غاپی او که ئی پریږدی «او څه ورته ونه وائی هم» ژبه راباسی او غاپی؛ دغه «تیر مثل» مثال د قوم هغه دی چه دوی «له ډیره کبره او عناده» نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته، نو بیان کړه «دوی ته» دغه قصی «او احوال» ښائی چه دوی فکر وکړی «په کښی او ایمان راوړی».

تفسیر: د اکثرو مفسرینو په نزد دغه آیات د «بلعم بن باعوراء» په حق کښی نازل شوی دی چه یو صالح عالم او متصرف فقیر ؤ وروسته ده د الله تعالیٰ آیات او هدایات پریښودل، او د یوی ښځی په اغوا او د دولت په طمع د حضرت موسیٰ علیه السلام په مقابل کښی د خپلو تصرفاتو په

چلولو او ناپاکو تدابیرو په کار آچولو لگیا شو. آخر ئی موسٰی علیه السلام ته هیڅ زیان او نقصان ونه شو رسولی او دی په خپله ابدی مردود شو. د هغه الهٰی آیتونو علم چه «بلعم» ته ورکړی شوی ؤ، که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو دی به د هغه په وسیله ډیرو لوړو مرتبو ته رسیدلی ؤ، او دغه هلته کیدی شو چه ده په خپل علم عمل کړی وی . او د الله تعالیٰ د آیتونو د اتباع توفیق ور په برخه کیده خو داسی ونه شو، ځکه چه ده په خپله له آسمانی برکاتو او آیتونو ځنی مخ واړاوه، او د ځمکی د شهواتو او لذاتو په لوری متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسی رهی (روان) ؤ، او شیطان ده پسی لویدلی تعاقب ئی کاوه، تر دی چه د پخو کړو تلونکو او گمراهانو په سلسله کښی ورننوت، په دغه وخت کښی د ده حال د هغه سپی په شان شو چه ژبه ئی د باندی وتلی وی، او در گرده غاپی او هونگیږی که حمله پری وکړی او کوری ئی کړی ـ یا ئی همغسی خوشی پریږدی، په هر صورت سره هغه پرله پسی غاپی، هونگیږی او خپله ژبه یی ویستلی وی، ځکه چه په طبیعی دول (طریقه) د زړه د کمزوری له وجی د تودی هوا په د باندی ایستلو او د سړی هوا په ننه ایستلو باندی په سهولت قادر نه دی ـ هم داسی په سفلی غوښتنو کښی ئی د سخت سا وهونکی سپی حال شو، چه د اخلاقی کمزوری له سببه په آیات الله پوهیدل او نه پوهیدل ـ تنبیه کول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کښی برابر شول ﴿ سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ ءَأَنذَرۡتَهُمۡ أَمۡ لَمۡ تُنذِرۡهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴾ د دنیا له حرصه د هغه ژبه د باندی راوتلی او ځړیدلی وه، او د آیات الله د ترک له نحوسته د بدحواسی او د زړه د پریشانی نقشه او حال د پرله پسی غپیدلو په مثال کښی ظاهر شو. ممکن دی چه د «بلعم» د باطنی او معنوی کیفیت د ظاهرولو له پاره یوازی د یو مثال په دول (طریقه) د ﴿ إِن تَحۡمِلۡ عَلَيۡهِ يَلۡهَثۡ أَوۡ تَتۡرُكۡهُ يَلۡهَثۚ ﴾ مضمون ذکر کړی شوی وی او کیدی شی چه په دنیا یا آخرت کښی د ده له پاره هم دغه سزا تجویزه شوی وی، چه په ظاهری او حسی دول (طریقه) ژبه یی د سپی په شان د باندی وتلی وه، او تل لکه د ویریدلی ـ بد حواس او پریشان انسان په شان وئیږی او غاپی ـ العیاذ بالله. ځینی وائی چه دغه سړی امیه بن ابی الصلت ؤ چه ده ته هم د ځینو پخوانیو کتابو علم ورکړی شوی ؤ او په دی ښه خبر ؤ چه محمد صلی الله علیه وسلم آخر الزمان نبی دی، خو سره له هغه له ډیره کبره او حسده او عناده پری کافر شو. د آیتونو شان نزول هر څه چه وی په هر حال دلته د هوا پرستانو انجام ښوولی شوی دی چه د حق له قبلولو، یا له ښه پوهیدلو څخه وروسته، یوازی په دنیوی طمع او د سفلی غوښتنو په متابعت الهٰی احکام پریږدی، او د شیطان پر اشاراتو درومی او د الله تعالیٰ د عهد او میثاق هیڅ پروا نه کوی. گواکی یهودانو ته تنبیه وفرمایله شوه چه یواځی علم‌الکتاب دومره نافع نه شی کیدی ، تر څو پوری چه په صحیحه معنی سره د هغه اتباع ونه شی.

﴿ مَثَلُ ٱلَّذِينَ حُمِّلُواْ ٱلتَّوۡرَىٰةَ ثُمَّ لَمۡ يَحۡمِلُوهَا كَمَثَلِ ٱلۡحِمَارِ يَحۡمِلُ أَسۡفَارَۢاۚ ﴾ «٢٨» جزء د الجمعة «٥» آیت (١) رکوع بدو عالمانو لره په دغو آیتونو کښی لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته که پری غور او فکر وکړی.

سَآءَ مَثَلًا اِلْقَوْمُ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿۱۷۷﴾

بد مثال دی «مثال د» قوم هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی وی آیتونو زمونږ ته او په ځانو خپلو وو دوی چه ظلم به ئی کاوه (په کفر او معاصیو سره).

تفسیر: د مشرکینو او نورو په تردید کښی په لوی قرآن کښی ځای په ځای د عنکبوت ذباب ـ غنی ـ مچ او نورو مثالونه بیان شوی دی مگر د دغو خلقو مثال په داسی بد ډول (طریقه) سره بیان شوی دی چه هیڅ یو غیرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشی گرځولی، او هغه بی حیا او غدار چه خپل ځان د هغه مثال گرځوی، نو هغه فقط د خپل ځان له پاره زیان رسوی.

مَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِيْ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۷۸﴾

هر چا ته چه هدایت وکړی (سمه صافه لاره وښیی) الله نو همغه د هدایت (او سمی صافی لاری) موندونکی دی، او هر هغه څوک چه گمراه کړی (ده لره الله) نو دغه گمراهان هم دوی دی زیان کاران.

تفسیر: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځی چه د الله تعالیٰ په هدایت او مرسته (مدد) له صحیح علم سره موافق د عمل توفیق ور په برخه شی. هغه علم چه انسان موافق نه کړی چه د هغه په ښوونه په سمه لاره باندی لاړ شی، نو هر څومره چه دغه عالم علمی فضیلت او قابلیت ولری ودی پوهیږی چه پرته (علاوه) له زیان او خساری څخه بل هیڅ شی به د ده په لاس ورنشی نو ځکه انسان دی په خپل علم او فضل باندی مغرور نشی، بلکه تل دی له الله تعالیٰ څخه هدایت او توفیق وغواړی.

وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۫ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۫ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا يَسْمَعُوْنَ بِهَا ؕ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿۱۷۹﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ دپاره د جهنم (دوزخ) ډیر کسان له جن «پیریانو» او له انسانانو چه دی دوی لره «داسی بی معنی» زړونه چه هیڅ نه پوهیږی دوی په هغو سره (حق له باطله) او دی دوی لره «داسی بی فائدی» سترګی چه نه وینی دوی په هغو سره «نښی د قدرت» او دی دوی لره «داسی بی کاره» غوږونه چه نه اوری په هغو سره (آیتونه د الله) دغه کسان په شان د چارپایانو دی «د نفسانی امورو په اتباع» بلکه دوی «چه مکلفان دی» ډیر ګمراهان دی (له چارپایانو ځنی) دغه کسان هم دوی دی غافلان «کاملان په بی خبری کښی».

تفسیر: دغه آیت په ښکاره ډول (طریقه) د ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ له آیت سره معارض معلومیږی نو ځکه ځینی مفسرین هلته د ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ لام د «غایت» له پاره او دلته په ﴿لِجَهَنَّمَ﴾ کښی لام د «عاقبت» له پاره مرادوی یعنی د ګردو (تولو) له پیدا کولو ځنی اصلی مطلب خو عبادت دی لیکن ځرنګه چه ډیر انسانان او پیریان په دغه مطلب پوره نه کړی شی. نو عاقبت به دوزخ ته لیږلی کیږی نو د دغه عاقبت په لحاظ ویلی شو چه ګواکی دوی دوزخ له پاره پیدا شوی دی کمافی قوله تعالیٰ ﴿فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا﴾ خو د محققینو په نزد دغه تکلف ته هیڅ حاجت نشته او دوی په دواړو ځایونو کښی لام د (غایت) له پاره بللی دی ـ مګر په ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ کښی «تشریعی غایت» او دلته په ﴿لِجَهَنَّمَ﴾ کښی «تکوینی غایت» دی.

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ﴾ الآیة ـ چه دی دوی لره داسی بی معنی زړونه چه هیڅ نه پوهیږی په هغو سره حق له باطله الخ) یعنی زړه، غوږونه، سترګی او نور ګرد (تول) شیان ئی شته دی، خو نه په خپلو زړونو کښی په آیات الله کښی غور کوی او نه د قدرت نښی د عمق او اعتبار په نظر مطالعه کوی ـ او نه الهٰی خبری د قبول په غوږونو سره آوری. ځرنګه چه د چارپایانو (حیواناتو) ګرد (تول) ادراکات یواځی د خوړلو او څښلو او بهیمی جذباتو په دائره کښی محدود وی هم دغسی د دوی حال هم دی چه خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، پښی، سترګی او غوږونو الغرض د الله تعالیٰ نوری ورکړی شوی قواوی یواځی د دنیوی لذائذو او مادی غوښتنو د تحصیل او تکمیل له پاره پکار اچوی ـ او له انسانی کمالاتو او د ملکوتی خصائلو له اکتساب سره هیڅ سر او کار نه لری، بلکه که غور وکړ شی نو د دوی حال له یوه لوری د حیواناتو له حاله هم بدتر دی ـ ځکه چه حیوان د خپل خاوند په بللو راځی او د ده په رټلو او شړلو اوړی، مګر دوی له سره د خپل حقیقی مالک په غږ باندی غوږ نه ږدی بل دا چه حیوانات له خپلو فطری قواؤ ځنی همغه کار اخلی چه د قدرت له لوری د هغوی له پاره پیدا شوی دی او له هغه ځنی زیات استعداد په هغوی کښی له سره نشته ـ لیکن هغه فطری قوت او استعداد چه د روحانی او عرفانی ترقیاتو له پاره په دغو خلقو کښی په ودیعت ایښود شوی دی، دوی هغه د خپل مهلک غفلت او بی لاری

لامله (له وجی) په خپلو لاسونو سره ضایع او معطل کړی دی.

وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اَسْمَآئِهٖ ۭ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٨٠﴾

او خاص الله لره دی (تول) نومونه ډیر ښه نو وبولئ دغه «الله» په همغو «ښو نومونو» سره او پریږدئ هغه کسان چه «له ډیره جهله» الحاد «کوږوالی» کوی په نومونو د الله کښی ژر به سزا ورکړه شی دوی ته د هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: د غافلینو حال ئی بیان کړ او په هغه سره ئی مؤمنانو ته تنبیه ورکړه چه تاسی غفلت مه اختیاروئ، هغه شی چه غفلت لری کوی د پاک الله یاد دی، نو تاسی پاک الله تل په ښو نومونو سره یادوئ! او په ښو صفاتو ئی وستایئ! او هغه کسان چه د الله جل جلاله د اسماؤ او صفاتو په نسبت کوږ تګ کوی هغوی پریږدئ! دوی ځه چه کوی همغه به مومی ـ د الله تعالیٰ د نومونو او صفتونو په متعلق کوږ تګ دا دی چه په الله تعالیٰ باندی د داسی نامه او صفت اطلاق وکړی شی چه د هغه اجازه شریعت نه وی ورکړی ـ او د حق جل وعلا د تعظیم او اجلال سره لائق نه وی یا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غیر الله باندی وشی ـ یا د هغو د معنی ګانو په بیانولو کښی بی اصوله تاویل ـ لاندی باندی او وړاندی وروسته وکړی شی یا ئی په معاصی مثلاً سحر او په نورو مواقعو کښی استعمال کړی یا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوی، لکه چه یهودان ئی ابوالمکارم ـ پلار د کرمونو او ابیض الوجه ـ سپین مخی بولی. او نصاریٰ ئی ابوالمسیح ـ پلار د مسیح بولی او حکماء ئی علة الاولی ړومبنی علت بولی دغه ګرد (تول) کاره تلل دی. کله چه د دوزخیانو بحث تیر شو. نو اوس د جنتیانو حال بیانیږی

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿١٨١﴾

او ځینی له هغو کسانو چه پیدا کړی دی مونږ یو امت (جماعت) دی چه لاره ښیی خلقو ته په حقه او په هم دی «حق» سره برابری «او انصاف» کوی (په ګردو (تولو) معاملاتو کښی).

تفسیر: دغه جماعت محمدی مرحومه امت دی علیٰ صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیم چه دوی له هر راز (قسم) افراط او تفریط او کږو تللو څخه بیل شوی دی، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف

او نورو محاسنو طريقه ئې اختيار کړې ده، او د همغو فضائلو په لورې نورو ته هم دعوت ورکوي وروسته له دې نه د دې امت مخالفينو او د حق تکذيب کوونکو ذکر راځي.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوي آيتونو زمونږ ته ژر به ونيسو مونږ دوی له داسې لورې چه نه به پوهيږي دوی او مهلت ورکوم زه دوی ته؛ بيشکه چه کيد (حيله، نيونه) زما ډير سخت دی.

تفسير: دروغجنو مجرمانو ته ډير ځلې علی‌الفور سزا نه ورکوله کيږي، بلکه د دنيوي عيش او عشرت او پراخې ورونه ور پرانيستلې شي، تر دې چه له الٰهي سزا ځنې بې فکره او د جرائمو په ارتکاب کښې لا زړور شي، او ورو ورو خپل ځانونه په ښکاره ډول (طريقه) د هغې انتهايي سزا مستحق کرځوي چه په دوی باندې جاري کيدونکې ده، هم دغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی. مګر دوی له حماقت او بې حيائي نه داسې ګومان کوي چه دا پر مونږ باندې د الله تعالیٰ لورينه او مهرباني ده. حقيقت دا دی چه الله تعالیٰ دوی د انتهائې عذاب له پاره تياروی. د الله کيد ـ حيله يا پټ تدبير دی ته وائې چه داسې کار وکړې چه د هغه ظاهر رحمت او باطن ئې قهر او عذاب وی، بيشکه چه د الله تعالیٰ تدبير ډير مضبوط او پوخ دی او د هغه مدافعه په هيڅ يوه حيله او تدبير او نورو سره نه شي کيدی .
وائې چه رسول الله صلی الله عليه وسلم يوه شپه تر ګهيځ (سحر وختی) پورې د صفا په غره په تبليغ او تبشير او انذار مصروف ؤ، او د قريشو هر تولي ئې بيل بيل د اسلام په لورې باله، بله ورځ يو مشرک مسلمانانو ته وويل ـ ستاسې دغه ملګرې ليونې شوی دی ځکه چه تيره شپه تر سحاره پورې غږيده نو د دوی په رد دغه آيت چه اوس ئې لولو نازل شو

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا ۗ مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ ۖ فَبِأَيِّ

حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿۱۸۵﴾

آیا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چه پوه شوی به وی په دی باندی) چه نشته په صاحب «ملګری» د دوی پوری هیڅ یو حال د لیونتوب نه دی دغه «صاحب» مګر «خو دی» یو ویروونکی ښکاره. آیا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریقی سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکی کښی او په هغه کښی چه پیدا کړی دی الله له هر شی څخه او (بل په دی کښی فکر نه کوی) چه ښائی چه وی (دا خبره) چه په تحقیق نژدی شوی به وی وعده د دوی، نو په کومی یوی خبری پس له دی «قرآنه» ایمان به راوړی دوی.

تفسیر: یعنی آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلیدو سبب څه شی دی، د دغو آیتونو راوړونکی حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم عاقل کامل او امین فاضل دی معاذ الله کوم بی عقل او مجنون نه دی، هغه ګرد (تول) عمر له تاسی سره اوسیدلی دی، د هغه د تول وړو او لویو احوالو څخه تاسی واقف یئ. د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلم او معروف دی. او له هغه ذات څخه چه دغه کتاب راوړی شوی دی، هغه د ګرد (تول) عالم مالک، مطلق شهنشاه، او د هر څیز خالق دی. د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام سلطنت، بلکه پر تولو وړو او لویو شیانو چه د الله تعالیٰ مخلوقات دی غور او فکر وکړئ مثلاً هم دغو ارتو او لویو آسمانونو ته د استدلال په طریقه دقت وکړئ چه پکښی «۱۲» برجونه او رنګارنګ بیشماره ستوری دی، چه ځینی یی سیارات او ځینی ئی ثوابت دی، لمر او سپوږمی لری، او دقت وکړئ د ځمکی په ارت او لوی ملک کښی چه په کښی ډول ډول (قسم قسم) ونی سیندونه، بحرونه، غرونه، حیوانات، خزندی، الوتونکی او راز راز (قسم قسم) بادونه، وریځی او بارانونه شته او هر هغه شیان چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ هغه هم دوی وینی له هر شی چه د صانع جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شی نو د دغو «تکوینی» او «تنزیلی» آیتونو تصدیق به وکړی، بیا نو د آیات الله په تسلیم کښی څه عذر باقی دی. ښائی دوی ویوهول شی چه د دوی د موت او هلاکت وخت به قریب شوی وی، لهٰذا په هغه تیاری کښی چه بعث بعد الموت له پاره وکړی شی ښائی چه جلتی او تیزی وشی! او ښائی چه له بدو کارونو توبه ګار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړی!

ای مؤمنه! چه شته نن په کالبوت کښی دی حیات

فکر من شه! د اسبابو د نجات

مرګ نژدی دی، غافل مه اوسه ژر ویښ شه!

بی فائدی وی بیا هیهات په سکرات

﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ﴾ نو په کومی خبری به پس له دی قرآنه دوی ایمان راوړی؟)

یعنی که په قرآنی آیتونو دوی ایمان رانه وړی نو په دنیا کښې بله کومه داسې خبره او کلام شته چه پر هغه باندې د دوی د ایمان راوړلو امید وکاوه شی، داسې وپوهیږئ چه د دغو بدبختانو له پاره د ایمان دولت له سره نه دی مقرر شوی.

مَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهٗ ؕ وَيَذَرُهُمْ فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۱۸۶﴾

هر هغه چا لره چه گمراه کړی الله نو نشته هیڅ لار ښوونکی د «حق» ده ته؛ او «الله» پریږدی دوی په شرارتونو خپلو کښې په دی حال کښې چه حیران او سرگردانه گرځی.

تفیسر: هدایت او ضلالت دواړه لکه نور شیان د الله تعالیٰ په قبضه کښې دی ـ که الله جل جلاله اراده ونه فرمائی نو گرد (تول) د هدایت سامان همغسې پاتی کیږی او سړی له هیڅ لوری نه منتفع کیږی هو عادتاً هلته الله تعالیٰ د توفیق هدایت ورکوی چه بنده په خپل کسب او اختیار سره پر هغې لیاری تګ وکړی او تلل پری وغواړی او هغه چه په لوی لاس یواځی بدی او شرارت ته ملا وتړی نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندی پریږدی.

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ؕ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ ۚ لَا يُجَلِّيْهَا لِوَقْتِهَاۤ اِلَّا هُوَ ؔؕ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ لَا تَاْتِيْكُمْ اِلَّا بَغْتَةً ؕ يَسْـَٔلُوْنَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ؕ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸۷﴾

پوښتنه کوی (منکران د قیامت) له تا نه «ای محمده» له «حاله د» قیامت چه کله به وی وخت د قیام «ښکاره کولو د هغه» ووایه «ته دوی ته» بیشکه خبره هم دا ده چه علم د ده په نزد د رب زما دی، نه ښکاروی دا قیامت «هیڅوک» په وخت د ده کښې مگر «ښکاروی ئی» هم دغه «الله» دروند دی (د قیامت ډار) په «مخلوقاتو د» آسمانو او «په مخلوقاتو د» ځمکی کښې را به نشی دغه (قیامت) تاسی ته مگر «دربشی» ناڅاپه «بی خبره» پوښتنه کوی دوی له تا نه «ای محمده» گواکی ته مبالغه کوونکی ئی «په

سؤال کښی » له قیامته (یعنی ته عالم ئی په قیامت) ووایه چه بیشکه علم د دغه «قیامت خاص» په نزد د الله دی او لیکن زیاتره خلق نه پوهیږی «په دی چه علم ئی خاص الله لره دی».

تفسیر: ړومبی په ﴿ عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ قَدِ ٱقۡتَرَبَ أَجَلُهُمۡ ﴾ کښی خاص د هغه قوم د اجل او موت ذکر ؤ چه هغوی ته هیڅ معلوم نه ؤ چه اجل کله راځی، نو بیا دلته د ګردی (تولی) دنیا د اجل قیامت په نسبت تنبیه فرمائی. کله چه چا ته د خپل مرګ د وخت او نیټی اطلاع او خبر نه وی چه کله به راځی؟ نو د دنیا د موت او اجل په نسبت څوک څه ویلی شی چه په کوم تاریخ او په کومه نیټه راځی. د دی تعین علم پرته (علاوه) د علام الغیوب الله جل جلاله بل هیڅ یو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معین او مقدر وخت کښی قیامت واقع کوی او دغه را ښکاروی چه د الله تعالیٰ په علم کښی د هغه وخت هم دغه دی. پر آسمان او ځمکه باندی به دغه واقعه ډیره درنه وی او د هغه علم هم ډیر دروند دی چه ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دی، اګر که د دغی واقعی ډیر قرائن او امارات شته چه نبیانو علیهم السلام بالخاصه زمونږ آخر الزمان پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بیان فرمایلی دی خو بیا هم د دغو ګردو (تولو) علائمو له ظهوره وروسته کله چه قیامت واقع کیږی، نو هغه به بیخی په بی خبری یو ناڅاپه او دفعتاً پیښیږی لکه چه د بخاری شریف او د نورو په احادیثو کښی تفصیلاً مذکور دی.
﴿ يَسۡـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنۡهَا ﴾ الآیة - پوښتنه کوی دوی له تا نه ګواکی ته مبالغه کوونکی ئی په سؤال کښی له قیامته یعنی ته عالم ئی په قیامت یا مهربان ئی په پوښتنه کوونکو باندی او خوشالیږی په سؤال له دی قیامته او حال دا چه ته خپه کیږی په دی پوښتنه، ووایه بیشکه چه علم د ده په نزد د الله دی ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په دی خبره چه علم ئی خاص الله لره دی.» د دی خلقو د سؤال له طرزه ظاهریږی چه ګواکی دوی ستاسی په نسبت داسی خیال کوی چه ته د دی خبری په تحقیق، تفتیش، پته او سراغ لګولو کښی مشغول ئی او له تلاشه وروسته دی د هغه علم ته ځان رسولی دی. حال دا چه دغه علم حق جل وعلیٰ شانه سره مخصوص دی او انبیاء علیهم السلام په هغو شیانو پسی دومره نه ګرځی چه هغه د الله تعالیٰ له جانبه د کوم مصلحت لامله (له وجی) پټ ساتل شوی وی او نه دغه کار د دوی په اختیار کښی شته چه که هر څه وغواړی هغه په کوښښ سره ضرور معلوم کړی د دوی منصب او وظیفه دا ده هغه بیشماره علوم او کمالات چه د الله تعالیٰ له لوری افاضه کیږی، هغه په ډیره شکر کولو او قدر پیژندلو سره تل قبول کړی مګر په دغو خبرو باندی عوام کالانعام څه پوهیږی؟.

قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي نَفۡعٗا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ وَلَوۡ كُنتُ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ لَٱسۡتَكۡثَرۡتُ مِنَ ٱلۡخَيۡرِ وَمَا مَسَّنِيَ

السُّوٓءُ ۚ اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ وَّ بَشِيْرٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿١٨٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه زه نه لرم واک دپاره د نفس (ځان) خپل د «رسولو د» نفع او نه د «دفع کولو د» ضرر مګر هغه څه چه اراده وفرمائی الله او که وی زه چه پوهیدلی په (خبرو د) غیب باندی نو خامخا حاصل کړی به می وی ډیر له خیر «نفعی» ځنی، او نه به ؤ رسیدلی ماته کوم زیان، نه یم زه مګر «خو یم» ویروونکی (د کفارو په جحیم سره) او زیری کوونکی دپاره د «هغه» قوم چه مؤمنان دی (په نعیم سره).

تفسیر: په دغه آیت کښی دا راښوول شوی دی چه هر بنده اګر که ډیر لوی هم وی مستقل اختیار او محیط علم نه لری، سید الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته چه د اولینو او آخرینو علومو حامل او د مځکی خزائنو د کلیګانو (کنجیانو) امین ګرځولی شوی ؤ د دی خبری د اعلان کولو حکم شوی دی چه زه نورو ته لا څه چه خپل ځان ته هم څه ګټه (فائده) نشم رسولی او نه ځان له زیان څخه ساتلی شم مګر څومره چه الله تعالیٰ وغواړی هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر ګردو (تولو) غیبی خبرو پوهیدی نو ډیری هغه ښیګڼی (فائدیٔ) به می د خپل ځان لپاره حاصلولی چه د غیبی علم د نه لرلو له سببه زیاتره فوتیږی او هیڅکله هیڅ یوه نامناسبه واقعه به راته نه پیښیده، مثلاً د «افک» په واقعه کښی د څو ورځو له مخی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پریشانی ورپیښه شوه ـ په حجة الوداع کښی ئی صاف وفرمایل

«**لو استقبلت من امری ما استدبرت لما سقت الهدی** ـ که زه لا له پخوا پوهیدی په دغه شی باندی چه وروسته راپیښ شو، نو له سره به می د (هدی) حیوان له ځان سره نه راووست» داسی په سلهاؤ نوری واقعی دی، چه د هغوی مخ نیوی د «محیط علم» د لرلو په صورت په ډیره آسانی سره ممکن ؤ، له دی ګردو (تولو) ځنی لویه او مهمه واقعه دا ده چه د جبریل د حدیث په ځینو روایتونو کښی رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم تصریحاً فرمایلی دی چه دغه ړومبنی موقع ده چه ما جبریل علیه السلام د ده د تللو تر وخته پوری ونه پیژانده، کله چه هغه ودرید او لاړ دلته دی وپوهیده چه هغه جبریل علیه السلام ؤ دغه واقعه د محدثینو په تصریح سره بیخی د ده په آخر عمر کښی پیښه شوی ده؛ په دغه حدیث کښی د قیامت د سؤال په ځواب کښی «**ماالمسئول عنها باعلم من السائل**» ارشاد فرمایلی شوی دی ـ ګواکی دا ئی ښوولی ده چه «علم المحیط» پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیچا ته نه دی حاصل ـ او علم الغیب خو لا پریږدی؟ د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالیٰ په عطا کولو سره حاصلیږی، که الله تعالیٰ اراده ونه فرمائی نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی ـ په هر

حال په دغه آیت کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره راښوول شوی دی چه مستقل اختیار یا محیط علم د نبوت له لوازمو ځنی نه دی، لکه چه ځینې جاهلان ئې اتکلوی ـ هو! د شرعیاتو علم چه د انبیاؤ علیهم السلام له منصب او وظیفې سره ربط لری، ښائی هغه کامل کړی، او د تکوینیاتو علم په هره اندازه سره چه الله تعالیٰ مناسب وګنی، عطا کوی ئې ـ په دغې نوعې کښې زمونږ پاک رسول محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له ګردو (تولو) اولینو او آخرینو ځنی فایق او پورته دی. دوی ته حق تعالیٰ دومره بیشماره علوم او معارف مرحمت فرمایلی دی چه د هغه احصاء او شمار د تولو مخلوقاتو له طاقته وتلی دی.

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَکُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِیَسْکُنَ اِلَیْهَا ۚ فَلَمَّا تَغَشّٰىهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِیْفًا فَمَرَّتْ بِهٖ ۚ فَلَمَّآ اَثْقَلَتْ دَّعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَیْتَنَا صَالِحًا لَّنَکُوْنَنَّ مِنَ الشّٰکِرِیْنَ ﴿۱۸۹﴾ فَلَمَّآ اٰتٰىهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَکَآءَ فِیْمَآ اٰتٰىهُمَا ۚ فَتَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا یُشْرِکُوْنَ ﴿۱۹۰﴾

هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی له نفس یوه ځخه او پیدا کړی ئی ده له دی نفس ځخه ښځه د ده دپاره د دی چه آرام ونیسی له دی سره، نو کله چه نارینه پته کړه دغه ښځه «یعنی جماع ئی ورسره وکړه» نو حامله شوه په حمل خفیف «سپک سره» نو ګرځیده (تله راتله) به له دی حمل سره، نو کله چه دروند شو حمل نو سؤال وکړ دواړو له الله رب د دوی نه چه قسم دی خامخا که راکړی ته مونږ ته صالح «کامل روغ ولد» نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له شکر ایستونکو (په دی نعمت) نو کله چه ورکړ «الله» دوی ته صالح «ولد» نو وګرځول دوی دواړو الله ته شریکان په «نامه د» هغه کښې چه ورکړ دوی ته «الله» نو پورته (لوی) دی الله له هغه چه دوی (او اولاده د دوی) ئی شریکوی «له ده سره».

تفسیر: الله تعالیٰ ګرد (تول) انسانان له آدم علیه السلام ځخه پیدا کړل ـ او د آدم علیه السلام د انس او سکون او د قرار د حصول له پاره ئی د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضی الله تعالیٰ

عنها پیدا کړه بیا له دوی دواړو ځنې نوره اولاده او ځوځات پیدا شول ـ کله چه نارینه له ښځې خپله فطری غوښتنه حاصله کړه نو ښځه حامله شوه. د حمل په ابتدائی حالت کښې هیڅ دروندوالی نه ؤ ـ او حسب المعمول به ښځه تیریده او راتیریده او ناسته ولاړه به ئې کوله ځکه چه تشه نطفه وه کله چه ګیده ئې د ولد د لوئیدلو په سبب راپورته او شلمه (دکه) شوه نو په دی باندی هیڅوک خبر نه ؤ چه د دی په منځ کښې څه شی پټ دی. آیا انسان دی که حیوان؟ نو نارینه او ښځې دواړو د حق تعالیٰ په دربار کښې عرض وکړ، که ته له خپله فضله یو ښه روغ رمټ او د کار وړ (لائق) او صالح وړوکی مولود راعنایت کړی نو مونږ دواړه بلکه زمونږ نسل به هم تول ستا شکر اداء کوو ـ کله چه الله تعالیٰ د دوی دغه تمنا پوره کړه نو دوی زمونږ په ورکړی شوی شی کښې د نورو د برخو په تاکلو (مقررؤلو) یې شروع وکړه مثلاً ځینی په دی عقیده شول چه دغه اولاد فلانی ژوندی یا مړ مخلوق مونږ ته راکړی دی. ځینی په دی عقیده نه وو خو عملاً به یی د هغه په نذر او نیاز شروع وکړه یا به یی د مولود وچولی (تندی) د هغه په مخکښې په سجده کیښوده یا به یی په مولود باندی داسی نوم کیښوده چه له هغه څخه به د شرک بوی راته لکه عبد العزیٰ، عبدالشمس او نور، لنده دا چه په دغه صورت کښې به د حقیقی منعم حق اعتقاداً یا فعلاً یا قولاً نورو ته ورکول کیده.

ښه وپوهیږئ چه حق تعالیٰ د شرک د ګردو (تولو) انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوی او اعلیٰ دی په دغو آیتونو کښې د حسن بصری رحمة الله علیه او نورو له رایه سره موافق خاص آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها مقصود نه دی بلکه د عامو انسانانو د حالت نقشه ایستلی شوی ده بیشکه ابتداء په ﴿ هُوَالَّذِىْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا ﴾ کښې د تمهید په دول (طریقه) د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها ذکر ؤ ـ مګر له هغه وروسته د مطلق نر او ښځې ذکر شوی دی، او داسی په دیرو ځایونو کښې کیږی چه د شخص له ذکره د جنس په لوری انتقال مرادوی لکه په ﴿ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ ﴾ کښې هغه ستوری چه په ﴿ بِمَصَابِيْحَ ﴾ سره یاد شوی دی، هغوی لویدونکی ماتیدونکی ستوری نه دی، چه په هغو د شیاطینو ویشتل په عمل راځی مګر له شخص د ﴿ بِمَصَابِيْحَ ﴾ څخه جنس مصابیح ته د کلام انتقال کړی شوی دی ـ له دی تفسیر سره موافق په ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ ﴾ کښې هیڅ اشکال نشته مګر له زیاترو اسلافو ځنې هم دغه منقول شوی دی چه په دغو آیتونو کښې یوازی د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها د قصی بیان شوی دی، وائی چه ابلیس د یوه نیک مخلوق په صورت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته راغی او دا ئی تیر ایستله او وعده ئی تری واخیسته چه که تری هلک پیدا شو، د هغه نوم دی عبدالحارث کیږدی، بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها آدم علیه السلام هم راضی کړ ـ نو کله چه هلک پیدا شو نوم ئی عبدالحارث کیښود حارث د ابلیس هغه نوم ؤ چه په ملائکو کښې په دغه نامه سره بلل کیده. ظاهره ده چه د اعلامو په تعیین کښې لغوی معنی نه ده معتبره ـ او که وی هم خو د «عبد» اضافت د «حارث» په لوری د دی خبری مستلزم نه دی چه «حارث» معاذ الله معبود

ګڼلی شوی دی یوه میلمه پالونکی انسان ته عرب «عبدالضیف ـ د میلمه بنده» وائی د هغه مطلب داسی له سره نه وی چه ګواکی کور والا د میلمه عبادت کوی، نو که د عبدالحارث د نامه ایښودلو دغه واقعه صحیح هم وی نو نشی ویلی کیدی چه آدم علیه السلام معاذ الله په حقیقت کښی د شرک ارتکاب کړی دی، چه دا کار د انبیاؤ علیهم السلام له شان او عصمت سره منافی دی ـ هو! په مولود باندی دغسی ناموزونه نوم کیښودل چه له هغه ځنی په سطحی ډول (طریقه) سره د شرک بوی راشی ـ د معصوم نبی له رفیع شان او د توحید له جنبی سره مناسب نه ؤ. د قرآن عظیم دغه عادت دی چه د مقربینو انبیاؤ خورا (ډیر) لږ لغزیدل او ښوئیدل او ډیر کوچنی (وړوکی) ذلت د(حسنات الابرار سیئات المقربین) د قاعدی سره مطابق زیاتره په سخت عنوان سره تعبیروی لکه چه د یونس علیه السلام په قصه کښی ئی فرمایلی دی

﴿ فَظَنَّ اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ عَلَیْهِ ﴾ او په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿ حَتّٰۤی اِذَا اسْتَیْئَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوْۤا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوْا ﴾ علیٰ توجیه بعض المفسرین هم داسی دلته هم د آدم علیه السلام د رتبی له لحاظه دغه د شرک موهومه «وهم آچوونکی» تسمیه ئی تغلیظاً په دغو الفاظو سره ادا وفرمایله ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِیْمَاۤ اٰتٰىهُمَا ﴾ د الله تعالیٰ په ورکری شوی شی کښی د حصی په بیلولو پسی وګرځیدل، یعنی د دوی له شانه سره لائق او مناسب نه ؤ چه داسی نوم کیږدی چه د هغه ځخه شرک وهم کیږی، اګر که حقیقتاً شرک نه دی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) ئی «**فقد اشرکا**» او نور مختصر عبارتونه ئی پریښودل او هغه د ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِیْمَاۤ اٰتٰىهُمَا ﴾ طویل عنوان ئی اختیار وفرمایه ـ والله اعلم.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی چه د عبد الحارث د نامه کیښودلو هغه مرفوع حدیث چه په (ترمذی) کښی دی، هغه د دری جهته معلول دی، پاتی شو آثار هغه د اهل الکتاب له روایتونو ځنی ماخوذ دی والله اعلم.

اَیُشْرِكُوْنَ مَا لَا یَخْلُقُ شَیْـًٔا وَّهُمْ یُخْلَقُوْنَ ﴿۱۹۱﴾

آیا شریک ګرځوی دوی «له الله سره» هغه شی چه نشی پیدا کولی هیڅ څیز حال دا چه دغه (بتان) پیدا کاوه شی «نو څرنګه به خالق د بل چا شی»

تفسیر: پخوا له دی نه د یوه راز (قسم) شرک ذکر ؤ د هغه په مناسبت په دغو آیتونو کښی د بت پرستی تردید کوی یعنی هغه چه بل نشی پیدا کولی، بلکه پخپله ستاسی له لوری جوړ شوی دی هغه ستاسی معبود څرنګه کیدی شی؟

وَلَا یَسْتَطِیْعُوْنَ لَهُمْ نَصْرًا وَّلَاۤ اَنْفُسَهُمْ یَنْصُرُوْنَ ﴿۱۹۲﴾ وَاِنْ

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۚ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا ۖ أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۗ قُلِ ادْعُوا شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

او طاقت نه لری دا «بتان» له پاره د دغو «عابدانو خپلو» د مرستی کولو او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی او که تاسی رابولئ دوی سمی صافی لاری ته نو نه کوی متابعت دوی ستاسی برابره ده پر تاسی «دغه خبره» چه آیا بولئ تاسی «دوی» او که یئ تاسی چپ «د دوی له بلنی څخه» بیشکه هغه کسان چه عبادت کوئ تاسی (ای مشرکانو! د دوی او بولئ یی) بی له الله مملوکان دی په شان ستاسی نو وبولئ تاسی دوی نو ودی منی دوی «دغه بلنه» ستاسی که یئ تاسی صاد قان «رښتینی په دغه دعوی کښی چه دوی خدایان دی» آیا شته دوی ته «داسی» پښی چه تلل کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» لاسونه چه نیول کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» سترگی چه لیدل کوی دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته (داسی) غوږونه چه آوریدل کوی دوی په هغو سره «بلکه دا شیان دوی لره نشته پس له تاسی څخه هم بدتر شول نو تاسی څنگه د دوی عبادت کوئ» ووایه «ای محمده! دوی ته» چه را وبولئ تاسی شریکان خپل (د امداد له پاره) بیا «په خپلو تدبیرونو سره» ضرر ورسوئ ماته پس مهلت مه راکوئ تاسی ماته (هیڅ قدر).

تفسیر: هغه بتان چه تاسی خپل معبودان گرځولی دی، او د خدائی حق تاسی هغوی ته ورکری دی. هغوی ستاسی په څه کار درځی؟ دوی د خپلو ځانونو په حفاظت باندی هم قادر نه دی. او د مخلوقیت سره سره له هغو کمالاتو څخنی هم محروم دی چه په هغو سره یو مخلوق پر بل مخلوق باندی تفوق او امتیاز حاصلولی شی. اگر که د دوی ظاهری لاسونه او پښی او سترگی او نور

تاسي جوړ کړي دي، ليکن د دوی په اعضاؤ کښې هغه قوتونه نشته چه د هغو په سبب هغو اعضاؤ ته، اعضاء وويلی شي، او نه ستاسي په بللو سره په خپلو مصنوعي پښو راتلی شي، او نه په خپلو لاسونو سره کوم شي اخيستی شي، نه په خپلو سترګو سره کوم شي ليدلی شي، نه پخپلو غوږونو سره کومه خبره اوريدلی شي، که له ديرو بللو او غږونو څخه ستاسي ستونی څيری هم شي، خو بيا هم دوی ستاسي د غږ اوريدونکي نه دي او پرې له سره درتلونکي يا ځواب درکوونکي نه دي. تاسي د دوی په مخ کښې په زوره زوره دوی وبولئ! يا په ورو ورو ورناری کړئ! يا ساکت او چپ اوسئ؟ دغه درې واړه حالتونه دوی ته برابر دي. نه له دی نه کومه فائده او نه ورڅخه کومه نفعه متصوره ده. تعجب دی چه دوی په مملوکيت او مخلوقيت کښې ستاسي په شان عاجز او درمانده دي، بلکه په وجود، او د وجود په کمالاتو کښې هم ستاسي څخنی ښکته او دير وروسته پاتي دي، نو دوی به څرنګه خدايان وګرځولی شي؟ او هر هغه څوک چه ترديد ئی وکړي ولی به نقصان ووينی؟ لکه چه د مکی معظمی مشرکانو زمونږ نبی کريم صلی الله عليه وسلم ته ويل چه تاسي زمونږ د بتانو له بی ادبی څخه لاس واخلئ! که نه تاسي ته دی معلومه وی چه دوی به څه آفت او بلا پر تاسي نازله کړي ﴿ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ﴾ (۲٤ جزء د الزمر ۳٦ آيت ٤ رکوع) د دغه ځواب په ﴿ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ﴾ سره ورکړی شوی دی. يعنی تاسي خپل ګرد (تول) شريکان راوبولئ! او زما په خلاف ګردی (تولی) حيلی، پلمی (بهانی) او تدابير وکړئ! او پوره ئی کړئ! بيا ماته د يوی شيبی له پاره هم مهلت مه راکوئ؟ نو وبه ګورم چه تاسي ماته څه ضرر رسولی شئ؟ زه ستاسي او ستاسي د معبودانو پروا نه لرم ځکه چه

إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾

بيشکه ولی «ناصر او ساتونکی» می الله دی هغه چه توته توته ئی نازل کړی دی کتاب او هم دغه «الله حمايت» ساتنه کوی د صالحانو (او کارونه يی جوړوی).

تفسير: يعنی هغه الله جل جلاله زما ولی ـ بادار او مرستيال دی چه پر ما باندی ئی وار په وار کتاب (قرآن) نازل کړی دی. او د رسالت پر منصب باندی ئی فائز کړی يم. هم دغه پاک الله به زما حمايت، حفاظت او صيانت د ګردی (تولی) دنيا په مقابل کښې وکړی، ځکه چه هم دغه الله تعالیٰ د خپلو نيکو بندګانو حفاظت او اعانت کوی، بالخاصه د انبياؤ عليهم السلام.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا

أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿۱۹۷﴾ وَإِن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا ۖ وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿۱۹۸﴾

او «بیشکه» هغه «معبودان» چه ئی بولئ تاسی بی له الله طاقت نه لری دوی د نصرت «مرستی کولو» ستاسی او نه د ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی «نو زه یی څه پروا لرم» او که راوبولئ تاسی دوی په جانب د هدایت (د سمی صافی لاری) نو هیڅ نه اوری دوی او وینی به ته «ای محمده!» دوی چه ګوری به دوی تا ته حال دا چه دوی به هیڅ نه وینی.

تفسیر: یعنی په ښکاره سره دوی د سترګو خاوندان دی، خو په کښی د لیدلو قوت او د کتلو قدرت او د بینائی نور او د بصارت ظهور چیری دی؟

(د ﴿ تَدۡعُوهُمۡ ﴾ فاعل که مشرکین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر بتانو ته راجع کیږی یعنی که وبولئ تاسی ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته نو دوی نه اوری او که د ﴿ تَدۡعُوهُمۡ ﴾ فاعل مؤمنین شی نو د﴿هم﴾ ضمیر مشرکانو ته راجع کیږی یعنی که وبولئ تاسی ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارو ته نو دوی ستاسی بلنه نه منی).

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿۱۹۹﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۰۰﴾

ونیسه «ای محمده ! عادت د» عفوی کولو او امر «حکم» وکړه په معروف (نیکو کارونو) سره او مخ وګرځوه! «په څنګ شه!» له جاهلانو «ناپوهانو لیونیانو» څخه. او که باعث او تیز کړی تا «په معصیت» له طرفه د شیطان کومه وسوسه نو پناه وغواړه په الله پوری بیشکه دغه «الله» ښه اوریدونکی ښه عالم دی (د ټولو اقوالو په ګردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: د ﴿ خُذِ الْعَفْوَ ﴾ څو معناګانی شوی دی. د زیاترو حاصل دا دی چه له سختګیری او تند خوئی څخنی پرهیز وکړه د مؤمنانو په مقابل کښی څو د قهر او غضب له امله (وجی) دوی درڅخه تار پیتار نشی او محقق شیخ الهند رحمة الله علیه هم دغه معنا د «عفوی په عادت نیولو» سره تعبیر کړی ده. په تیرو آیتونو کښی د بت پرستانو کوم تحمیق او تجهیل چه کړی شوی ؤ. دیر ممکن ؤ چه جاهلان مشرکان په هغه په قهر شی او نامناسب حرکات وکړی ـ یا خراب

الفاظ له خپلو خولو څخه وباسی. نو ځکه الله جل جلاله په دغه آیت سره چه د مکارم الاخلاق جامع دی خپل پاک رسول ته هدایت وفرمایه چه ای محمده صلی الله علیه وسلم د عفوی او له خطاؤ څخنی د تیریدلو عادت ونیسه! او له پند ورکولو څخه خوله مه نیسه! او تل خپلی معقولی خبری کوه! او له جاهلانو څخه په څنګ شه! یعنی د دوی د جاهلانه حرکاتو له کبله (وجی) هره ورځ دوی سره لاس او ګریوان کیدلو ته ضرورت نشته کله چه وخت ئی راشی، نو په لږ وخت کښی به د دوی ګرد (تول) حساب او کتاب پای (اخر) ته ورسیږی. که کوم وخت د بشریت په مقتضاء د دوی پر کوم نالائق حرکت په قهر شی، او لعین شیطان وغواړی چه له لری څخه تاسی داسی یوی معاملی او کار ته آماده او تیار کړی چه له مصلحت نه مخالف وی یا ستاسی له عظیم خلق او حلم او متانت سره لائق او وړ (قابل) نه وی، نو ته فوراً په الله تعالیٰ سره پناه وغواړه! له دی وسوسی څخه ستاسی د عصمت او وجاهت په مقابل کښی د هغه هیڅ یو کید مکر او چل نشی چلیدلی ـ ځکه قدیر خدای جل جلاله چه د هر مستعیذ د خبرو (سمیع) اوریدونکی، او په هر حالت «علیم» پوهیدونکی دی، هم ده ستاسی د صیانت تکفل کړی دی. ځینی د دی آیت ترجمه داسی هم کوی واخله ای محمده! د غنیانو هغه زیاتی مالونه او هغه چه آسان وی دوی ته او دا حکم د زکوٰة له وجوب څخه پخوا ؤ او امر وکړه خلقو ته په نیکی سره او مخ وګرځوه له ناپوهانو او مه کوه ورسره جنګ او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا ؤ او که ورسیږی تاته ای محمده! له طرفه د شیطانه څه وسوسه چه په جګړه کښی دی واچوی له جاهلانو سره پس پناه ونیسه په الله سره چه درڅخه دفع کړی هغه وسوسه الخ.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَٰٓئِفٌ مِّنَ الشَّيْطَٰنِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَٰنُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له ګناه) کله چه ورسیږی دوی ته کومه وسوسه «او ګذر» له طرفه د شیطانه، نو یاد کاندی دوی (حکم د الله او وینښ شی) پس ناڅاپه دوی لیدونکی وی (د حق) او ورونه د دوی (چه شیطانان دی) راکاږی «چلوی» دغه «کفار» په ګمراهی کښی بیا نه کوی دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوی په متابعت د شیاطینو کښی).

تفسیر: اګر که د استعاذی حکم ګردو (تولو) لره شامل دی خو خطاب پرومبی یواځی رسول

اکرم صلی الله علیه وسلم ته ؤ اوس د عامو متقیانو او د گردو (تولو) پرهیزگارانو د حال بیان فرمائی یعنی د عامو متقیانو په حق کښې دغه محال نه دی چه، د شیطان گذر د هغوی په لوری وشی، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کښې واچوی هو! د متقیانو شان داسی وی، چه د شیطان له اغواء او تیر ایستلو ځنی تل په غفلت کښې نه پاتی کیږی بلکه که لږ څه غفلت ورپیښ شی دستی پاک الله یادوی، ویښ او په سد کیږی، که ولغزی نو سم د لاسه ځان نیسی! او هم دا چه ځان ئی سنبال کړ سترگی ئی خلاصیږی، او د غفلت پرده ئی له مخی څخه لری کیږی، د نیکی او د بدی پای (اخر) او انجام ئی سترگو ته دریږی، او ډیر ژر د نامناسبو کارو له کولو څخه مخ اړوی. باقی د غیر متقیانو چه د دوی په زړو کښې د الله تعالیٰ ویره نه وی او خپل ځان له گناهونو څخه نه ساتی، او ښائی دوی ته د شیطان ورونه وویل شی د دوی حال دا دی چه شیطان تل دوی د گمراهی په لوری کشوی او وربښائسته کوی یی او د دوی په تیر ایستلو کښې هیڅ قصور او کمی نه کوی. له بل لوری دغه خلق هم د دوی په اقتداء او پیروی کښې هم لږ څه کمی او تقصیر نه کوی. او د دی لامله (له وجی) دغه شیاطین د دوی غرور او سرکشی لا زیاتوی، په هر حال د متقی شان دا دی چه کله ئی شیطان خپه او متأثر کړی فوراً له پاک الله ځنی پناه غواړی ـ که نه په اوږده غفلت کښې لویږی او د رجوع الی الله توفیق ورته نه پاتی کیږی.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

او تر هغه وخته پوری چه رانه وړی «ته ای محمده!» دوی ته کومه معجزه «چه دوی ئی غواړی نو» وائی دوی ولی دی (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسی معجزه؟ نو ووایه بیشکه هم دا خبره ده چه زه متابعت کوم د هغه څه چه وحی کولی شی ماته له طرفه د رب زما (او زه نه یم راوړونکی د معجزی له خپله ځانه)، دغه «قرآن تول دلائل د» پوهنی دی له «جانبه د» رب ستاسی او هدایت او رحمت دی له پاره د (هغه) قوم چه مؤمنان دی دوی.

تفسیر: کله چه به د وحی په نزول کښې تاخیر پیښیده، نو کفارو به تمسخراً ویل چه «اوس ته ولی کوم آیت له خپله ځانه نه جوړوی؟ او نه ئی راوړی؟ آخر گرد (تول) قرآن خو هم دا تا جوړ کړی دی» العیاذ بالله! هم داسی به دوی کله د خپه کولو له پاره داسی معجزی غوښتلی چه

د هغوی په ښوولو کښې به د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء نه وه. کله به چه رسول صلی الله علیه وسلم د هغو له ورښکاره کولو څخه انکار کاوه نو داسی به ئی ویل چه ﴿لَوۡلَا ٱجۡتَبَيۡتَهَا﴾ یعنی له خپل الله څخه زمونږ غوښتلی شوی معجزی ولی نه غواړی؟ او ولی ئی نه غوره کوی او نه یی راوړی؟ د دغو دواړو خبرو په ځواب کښې ئی وفرمایل ﴿قُلۡ إِنَّمَآ أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ مِن رَّبِّيۚ﴾ یعنی ووایه کفارو ته ای محمده! چه «د نبی کار دا نه دی چه له خپل لوری په الله تعالیٰ باندی افتراء وکړی. یا د خلقو په ویلو او اورولو سره کوم کار ته اقدام وکړی او له الله تعالیٰ څخه هسی شی وغواړی چه د هغه وجود د الله تعالیٰ له حکمت سره منافی وی. یا د هغه د غوښتلو اجازه نه وی» د نبی وظیفه یوازی هم دغه ده چه هر هغه شی چه الله تعالیٰ په وحی سره نازلوی قبول ئی کړی. او پری تګ او عمل وکړی. او نورو ته هم پر هغه باندی د عمل کولو دعوت ورکړی. باقی هغه تنزیلی او تکوینی آیتونه چه تاسو ئی له ما څخنی غواړئ، نو کوم آیت او معجزه به له پاک قرآن څخنی لویه او لوړه وی؟ ځکه چه دغه عظیم الشانه معجزه د ګرد (تول) جهان له پاره د بصیرت زیاتوونکو حقائقو او مواعظو خزانه ده! او ایمان راوړونکو ته د یوه خاص قسم هدایت او رحمت ذخیره منځ کښې لری. تاسی دغه عظیم الشان قرآن کله ومانه! چه بیا به هغه فرمائشی معجزه ومنئ؟

وَإِذَا قُرِئَ ٱلۡقُرۡءَانُ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

او کله چه ولوستلی شی قرآن نو غوږ کیږدئ تاسی هغه ته او چپ اوسئ تاسی له پاره د دی چه رحم درباندی وشی.

تفسیر: کله چه قرآن کریم داسی بی بها دولت او د علم او هدایت کان او ثروت دی نو د هغه د قرائت حق پر سامعینو باندی دا دی چه په پوره فکر او توجه سره دی ورته غوږ کیږدی! او د هغه آیتونه او هدایات دی د قبول په غوږ سره واوری او نوری هر قسم خبری اتری، شور ماشور او ذکر او فکر دی پریږدی! او په ډیر ادب او احترام سره دی ورته چپ او قرار اوسی څو د الله تعالیٰ د رحمت او مهربانی وړ (لائق) او مستحق شی. که کافر په هم دغه ترتیب سره پاک قرآن واوری، نو ډیر لری نه ده چه د الله تعالیٰ په رحمت سره به په ایمان مشرف شی، او که له پخوا څخنی مسلمان وی د ولایت په مرتبه رسیږی، یا اقلاً د دغه فعل په اجر او ثواب سره خوشالیږی. له دغه آیت څخنی ډیرو علماؤ دا مسئله ایستلی ده چه په لمانځه کښې څه وخت چه امام قرائت لولی نو ښائی چه مقتدیان ئی په دقت سره واوری! او قرار چپ دی ورته ودریږی! لکه چه د ابو موسیٰ او ابو هریره رضی الله تعالیٰ عنهما په حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**إذاقرأ فانصتوا** ـ کله چه امام په لمانځه کښې قرئت لولی نو تاسی چپ اوسئ» دلته د دغی مسئلی د تفصیل ځای نه دی. د صحیح مسلم په شرح کښې مونږ په ډیر تفصیل او شرح او بسط

سره د دی مسئلی پر «ما له» او «ما علیه» باندی بحث کړی دی.

وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

او یادوه ته (ای بنده!) رب خپل په زړه خپل کښی په زاری او ویری سره او کم له هسکه (وچته) غږه له وینا په ړومبنیو برخو د سبا کښی او په وروستنیو برخو د بیگا کښی او مه کیږه (ای زما بنده) له غافلانو (بی خبرانو!)

تفسیر: لوی ذکر خو عظیم الشان قرآن دی، چه د هغه د ادب بیان اوس تیر شو. په دغه آیت کښی د «ذکرالله» څه آداب په عمومی توگه (طریقه) بیان فرمائی یعنی د «ذکرالله» اصلی روح هم دا دی هغه شی چه په ژبه ویل کیږی د زړه توجه دی هم د هغه په لوری وی، څو د (ذکرالله) پوره خوند او نفع ظاهره شی او ژبه او زړه دواړه د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول شی، د ذکر په وخت کښی ښائی چه په فکر کښی دقت او په زړه کښی رقت وی او په صحیح رغبت، مینه او رهبت (ویره) سره د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول او لگیا شی! او داسی وضعیت او هیئت دی خپل ځان ته غوره کړی لکه چه کوم ویریدونکی خوشامند کوونکی انسان یو لوی بی مثله ذات ته عرض او فریاد کوی. ښائی چه د ذاکر په لهجه، غږ او هیئت کښی دی د تضرع او ویری او خوف اثر او رنگ محسوس وی د ذکر او مذکور، له عظمت او جلاله د غږ ورو کیدل یو طبیعی او قدرتی امر دی ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾ (۱٦ جزء د طٰهٰ سورت ۱۰۸ آیت ٦ رکوع) نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه ممانعت راغلی دی. که په ورو غږ او توجه سره په خفیه یا په جهر سره د الله تعالیٰ ذکر وکړی نو الله تعالیٰ به هم د هغه ذکر کوی. نو عاشق ته به له دی نه زیاته نیکمرغی او سعادت څه وی؟

إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾ السجدة

بیشکه هغه «ملائکی» چه په نزد د رب ستا کښی «مقربی» دی نه کوی تکبر (لوئی) دوی له عبادت د دغه (الله) څخه او پاکی وائی په هر وخت د

دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدی کوی.

تفسیر: یعنی شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او بیگا په اوقاتو کښې د الله تعالیٰ له یاده مه غافل کیږئ! کله چه مقربی ملائکې د الله تعالیٰ له بندگی ځنې عار نه کوی، بلکه همیشه د الله جل جلاله په یادولو او ذکر کولو کښې لگیا او مشغولی دی او هم دغه رب العٰلمین ته سجدی کوی، نو انسانانو ته لا ضروری ده چه د اله العٰلمین جل جلاله له ذکر او فکر، او عبادت او ریاضت، سجود او وجود ځنې غافل نشی! بنا پر دی د دی آیتونو له لوستلو ځنې وروسته ښائی چه د تلاوت سجده هم وکړه شی!.

(تمت سورة (الاعراف) بفضل الله ذی الالطاف والاعطاف ونسأله لاحیائنا الاتفاق والایلاف ولامواتنا المغفرة والاعفاف اللّهم جنبنا الاختلاف والاعتساف وارزقنا حسن الانصاف ونعم الاوصاف یاغافر الاسلاف وهادی الاخلاف!)

سورة (الانفال) مدنية الا من آية (۳۰) الی غاية آية «۳٦» فمکية وهی «۷۵» آية.
و«۱۰» رکوعات رقمها «۸» تسلسلهاحسب النزول «۸۸» نزلت بعد البقرة.
د «الانفال» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له «۳۰» آیت ځنې د (۳٦) آیت تر آخره پوری. چه مکی دی. (۷۵) آیتونه او «۱۰» رکوع لری، په تلاوت کښې (۸) او په نزول کښې «۸۸» سورت دی د(البقرة) له سورت ځنې وروسته نازل شوی دی.

دغه سورت د «بدر» له غزا ځنې وروسته په مدینې منوری کښې نازل شوی دی هغه دردناک او له طاقت نه پورته مظالم چه د مکی معظمی مشرکانو د دیارلسو کلونو په موده کښې د مسلمانانو پر وړوکی جماعت وکړل، او مظلومو مسلمانانو چه خاص د خدای له پاره په صمیمیت، صبر، استقامت او معجز ډوله استقلال او ثبات او عشق او محبت سره تر مسلسلو دیارلسو کلونو پوری د دغو هولناکو مصائبو او دردناکو نوائبو تحمل وکړ، هغه د دنیا په تاریخ کښې یوه بیمثاله واقعه ده. قریشو د خپلو نورو ملگرو په اتفاق د ظلم او تیری هیڅ یوه لوبه او چاره پری نه ښوده. او گردی (تولی) ئې پر مسلمانانو باندی اجراء کړی. خو سره د هغه الله تعالیٰ مسلمانانو ته اجازه ورنه کړه، چه د دی وحشی ظالمانو په مقابل کښې لاس پورته کړی. د صبر، تحمل، او د ابتلاء او امتحان آخری حد دغه ؤ چه مسلمانان خپل مقدس وطن، اقارب، عزیزان، خپلوان، اهل، عیال، کور، کهول مال، منال، دولت، ثروت، تجارت صنعت او نور گرد (تول) دنیوی شیان هم پریږدی، او خاص د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خوښی او رضاء له پاره فی سبیل الله له خپلو کورونو ځنې هم ووځی. کله چه د مشرکانو ظلم او تکبر او د مسلمانانو مظلومیت او بیکسی له حده تیره شوه، او له بل لوری د اهل الایمان زړونه له وطن، قوم، ښځی، وړوکی، مال، دولت، او له «ماسوی الله» ځنې له گردو (تولو) نورو دنیوی تعلقاتو

ځنی تش او پاک شول. او یوازی د الله جل وعلا او د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم له محبته او د اخلاص او د توحید له دولته داسی ډک شول چه ګواکی د غیر الله ځای په هغو کښی له سره پاتی نشو؛ نو دلته دغو مظلومانو ته (چه پوره دیارلس کاله یی د کفارو هر راز (قسم) حملی او ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) ـ او د وطن له پریښوولو او هجرت سره یی هم امن او هوسائی (آرام) حاصله نشوه کړی) اجازه وشوه چه له هغو ظالمانو سره جهاد وکړی او خپل بدل او کسات تری واخلی

﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۝ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۳۹، ۴۰ آیت ٦ رکوع) اذن ورکړی شوی دی هغو کسانو ته چه جنګ ورسره کولی شی په دی چه بیشکه پر دوی ظلم کړی شوی دی، او بیشکه چه الله په نصرت د دوی باندی خامخا ښه قادر دی. دوی هغه کسان دی چه ایستلی شوی دی له کورونو خپلو څخه په ناحقه مګر چه ووائی رب زمونږ الله دی) د مکی معظمی ادب او حرمت د دی خبری مانع ؤ چه مسلمانان لومړی په هغه ځای هجوم او یرغل (حمله) ووړی. نو ځکه له هجرته وروسته تقریباً تر یوه نیم کاله پوری د مسلمانانو د عمل طرز داسی ؤ چه د مکی معظمی د مشرکانو هغو تجارتی روابطو او سلسلو ته چه له شام، یمن او نورو هیوادونو سره قائمی وی ماتی ورکولی، چه د هغو په وسیله د ظالمانو اقتصادی حالت کمزور او د مسلمانانو مالی وضعیت پیاوړی شی. د هجرت په ړومبنی کال کښی د «ابواء، بواط، عشیره» غزاګانی او نوری وړی وړی غزاګانی او سرایا چه د هغو تفصیلات د احادیثو او سیرو په کتابونو کښی شته په هم دغی سلسلی کښی واقع شوی. د هجرت په دوهم کال کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلومه شوه چه یوه لویه تجارتی قافله د ابو سفیان په مشری له شام څخه رهی (روانه) شوی ده. د ابوسفیان دغه تجارتی قافله «جویه» چه په هغی کښی تقریباً «٦۰» تنه قریش او یو زر اوښان او پنځوس زره دیناره مال ؤ کله چه له شام ځنی د مکی معظمی په لوری د کاروان د بیرته راګرځیدلو خبر نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو د صحیح مسلم له یوه روایت سره سم رسول الله مبارک له اصحابو سره مشوره وکړه چه آیا پر دغه جماعت باندی تعرض وکړو؟ د طبری رحمة الله علیه له بیانه سره موافق ډیرو کسانو له دغه جنګه خپل ځانونه بیرته کړل ځکه چه دوی د لوی جنګ له پیښیدلو څخه په اندیښنه او په خطره کښی نه وو چه ښائی د هغه له پاره لویه اجتماع او ښه اهتمام وکړ شی. بل د انصارو په نسبت عموماً داسی خیال کیده چه دوی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د نصرت او حمایت معاهده یوازی په هغه صورت کښی کړی وه چه که کوم قوم پر مدینی منوری باندی حمله او یرغل وکړی ـ یا تاسی ته لاس درواچوی، نو مونږ به له تاسی سره امداد او مرسته (مدد) کوو. د جنګ د شروع او تعرض خبره اعم له دی چه په هر صورت سره وه، په دغه معاهده کښی شامله نه وه، د دغی جرګی د دی وضعیت له لیدلو ځنی ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق او رئیس الانصار سعد بن عبادة رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین حوصله زیاتوونکی خطبی وویلی او ښی وېناوی ئی وکړی. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له دری

سوو او څو تنو مجاهدينو سره د قافلې په لورې رهي (روان) شول. څرنګه چه له کوم لوی مسلح لښکر سره د جنګيدلو توقع نه وه، نو ځکه د جمعيت ـ سامان، اسلحې او د نورو شيانو په نسبت زيات اهتمام نه ؤ کړی شوی. هغه کسان چه په هماغه وخت کښې سره تول شوی وو له خپلو همغو معمولی سامانونو سره رهي (روان) شوی وو. په دې باره کښې د بخاری شريف په روايت کښې حضرت کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی هغه کسان چه د بدر په غزا کښې شريک شوی نه وو پر هغوی باندی کوم عتاب نازل نشو، ځکه چه رسول الله صلی الله عليه وسلم يوازی د تجارتی قافلې د مهم له پاره وتلی وو. اتفاقاً الله تعالیٰ د يوه اساسی جنګ صورت ورپيدا کړ.

ابو سفيان د رسول الله مبارک له دغی ارادی ځنی خبر شو او سم د لاسه ئی مکی معظمی » ته سړی واستاوه، له هغه ځايه تقريباً د زرو تنو لښکر چه د قريشو لوی لوی سرداران او مشران هم پکښې شامل وو، له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهيزاتو سره د مدينی منوری په لوری رهي (روان) شو. رسول الله مبارک د «صفراء» په مقام کښې ؤ چه دا خبره ورمعلومه شوه چه د ابو جهل او د نورو لويو لويو ائمة الکفر تر مشری لاندی لوی لښکر په ډير زور او شور او غيظ او غضب د اسلام د مقابلې له پاره را رهي (روان) شوی دی. د دې غير متوقع صورت له پيښيدلو څخه وروسته رسول الله مبارک بيا خپلو اصحابو کرامو ته د دې خبری اطلاع هم وکړه، چه په دغه وخت کښې دوه جماعته ستاسی په مخکښې دی

«۱»: تجارتی قافله.

«۲»: فوځی لښکر. د الله تعالیٰ اراده داسی ده چه له دغو دوو توليو څخه پر يوه باندی به تاسی مسلط وګرځئ؛ تاسی دا راوښئ چه له دغو دواړو ډلو ځنی پر کومی باندی تعرض او يرغل (حمله) کول غواړئ!؟ او د هغه د مقابلې له پاره تيار يئ؟! څرنګه چه دغه اسلامی لښکر خپل پوره تياری لوی جهاد ته نه وه کړی ځينو افرادو چه خپل لږ سامان، وسلو او اسبابو او د تعداد قلت ته وکتل نو داسی رايه يی ورکړه چه پر تجارتی قافلې باندی يرغل (حمله) زيات مفيد او آسان دی مګر دغه رايه د رسول الله مبارک نه وه خوښه. حضرت ابوبکر صديق، حضرت عمر فاروق او حضرت مقداد بن الاسود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعين په ډير ځوښ (جوش) سره غيرت راوړونکی نطقونه او ښی ويناوی وکړی. او ښی په زړه پوری خبری ئی بيان کړی، او ځوابونه ئی وويل. په آخر کښې حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه تقرير وکړ.

وروسته داسی فيصله وشوه چه د عسکريت په ډګر کښې ښائی چه مونږ د اسلامی شجاعت جوهر وښيو. څنګه چه د بدر په مقام کښې دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول الله تعالیٰ مسلمانانو ته لوی بری عنايت او ورپه برخه کړه. د کافرانو «۷۰» تنه لوی لوی سرداران ووژل شول او «۷۰» تنه ئی بنديان شول. په داسی ډول (طريقه) د کفارو زور مات شو.

په دغه سورت کښې عموماً د هم دغی غزا جزئيات او متعلقات بيان شوی دی. هغه کسان چه داسی خيال کوی چه په دغه غزا کښې رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکری قوت د

مقابلی له پاره وتلی ؤ چه د تعرض په مقصد د مدینی منوری په لوری رهی (روان) شوی ؤ او د قریشو په تجارتی قافلی باندی د حملی په نیت له اوله تر آخره پوری هیڅ نه ؤ وتلی نو د دی عقیدی خاوندان فی الحقیقت غواړی چه د حدیثو، سیرو او د قرآنی اشاراتو تولی ذخیری له خپلو مجعولاتو ځنی قربان کړی.

دا څه منطق دی چه هغو محاربینو کفارو ته چه د هغو د تعرض او د لاس اچولو لامله (له وجی) د مسلمانانو ځان او مال او هیڅ شی مامون او مصون نه ؤ پاتی او نه وروسته له هغه د هغو د مصونیت توقع وه. ځانی او بدنی نقصان رسونه جائزه وګڼله شی لیکن تجارتی او مالی نقصان رسونه ورته له انسانیت او تهذیب څخه مخالفه وی؟ یعنی د دوی ځانونه د ظلم او شرارت او د کفر او طغیان لامله (له وجی) محفوظ او مصون نه وی مګر مالونه دی یی خامخا محفوظ پاتی وی، ګواکی که دوی د ژوندانه له حقوقو محروم او بی برخی پاتی کیږی پاتی دی شی؛ لیکن د ژوندانه له سامانه دی محروم نشی. ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴾ او دغه خبره له سره د منلو نه ده.

باقی دغه دعوی چه پر هغو کسانو چه حمله یی نه ده کړی د مسلمانانو تعرض او یرغل (حمله) وروړل نه دی جائز ـ ځکه چه دغه تعرض د ﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ ﴾ څخه به مخالف وی قطع نظر له دی نه چه دغه مسئله له موجودی واقعی سره بی تعلقه ده، ځکه چه د مکی معظمی کفار لا له پخوا څخه هر ډول (طریقه) منظم ظلمونه او تعرضات او حملات پر مسلمانانو کړی ؤ او د راتلونکی زمانی له پاره هم هر قسم انذار او ویرول ئی کول بلکه په دغه مورد کښی د دوی پلمو (تدابیرو)، مراسلاتو او نورو تشبثاتو هم جریان درلود (لرلو) فی نفسه هم صحیح نه ده، ځکه چه دغه آیت د هجرت په ابتداء کښی نازل شوی دی. او روسته له دی نه نور آیتونه هم نازل شوی دی، چه په هغو کښی د قتال مطلق حکم شته. بیا دا هم د غور او دقت وړ (لائق) ده ـ چه یوازی په هم دومره ویلو سره چه د متعرضینو مدافعه وکړئ! دغه خبره نه لازمیږی چه په هیڅ یو حالت کښی له سره تعرض مه کوئ! او د هغه اجازه نشته. د دی مسئلی تفصیل په «الجهاد الکبیر» او «الشهاب» کښی لیکلی شوی دی او ځای په ځای په دغو صفحاتو کښی هم نور لازم معلومات د هغه په نسبت لیکلی کیږی انشاءالله تعالیٰ .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ ۭ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۠ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝۱ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّعَلٰي رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ۝۲ۚۖ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۝۳ۭ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ۭ لَهُمْ دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۝۴ۚ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له «حکمه د» غنائمو څخه ووایه «دوی ته چه اموال د» غنیمتونو خاص الله لره دی او رسول (د الله) لره دی (چه تقسیم ئی کړی سم له شرعی اصولو سره) پس وویریږئ تاسی له الله نه او اصلاح وکړئ تاسی د هغه حال چه په منځ ستاسی کښی دی «یعنی په خپلو منځونو کښی سره دوستی وکړئ! او نزاع پریږدئ» او حکم ومنئ تاسی د الله او «حکم ومنئ تاسی» د رسول د الله که یئ تاسی مومنان (په حقه سره) بیشکه خبره هم دا ده چه حقانی مؤمنان هغه کسان دی کله چه یاد کړی شی (دوی ته نوم د) الله نو ویریږی زړونه د دوی او کله چه ولوستی شی پر دوی باندی آیتونه «کلام» د الله نو زیاتوی دغه (آیتونه) دوی لره ایمان (د دوی) او پر رب «پالونکی» خپل باندی توکل «اعتماد» کوی دوی. (دوی) هغه (مومنان) دی چه قائموی «سم اداء کوی سره له تولو حقوقو» دوی لمونځ او له ځینی د هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی «لګوی په لاره د الله کښی» دغه کسان هم دوی دی مؤمنان په حقه سره شته دوی ته درجی په نزد د رب د دوی او مغفرت (ببښنه) او رزق نیک (د عزت).

تفسیر: «انفال جمع د نفل دی او غنائمو ته ځکه نفل وایه شي چه د رب العزت د فضل او مرحمت محض یوه عطا ده» په بدر کښې هغه د غنیمت مال چه په لاس راغلی ؤ په اصحابو کرامو کښې د هغه په نسبت نزاع وه؛ هغه ځلمیان چه مخکښې وړاندی تللی، او جنګونه ئې کړی وو؛ دوی د غنیمت ګرد (تول) اموال خپل حق ګانه، پاخه او سپین ږیری سړی چه د ځلمیانو تر شا ولاړ وو داسی به ئې ویل چه زمونږ په لار ښوونه او اعتماد تاسی ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو ځکه ښائی چه غنیمت مونږ ته هم راکړ شي هغه جماعت چه د نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم حفاظت کاوه او د دوی په مبارک حضور کښې حاضر ولاړ وو دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل. په دغو آیتونو کښې دغه خبره ښوولی شوی ده چه فتح یوازی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) ستاسی په برخه شوی ده د بل هیڅ یوه په توره، زور، تدبیر لارښوونه او اعتماد سره تاسی هغه نه ده حاصله کړی؛ نو د دغو اموالو مالک الله ذوالجلال دی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک الله نائب دی. څرنګه چه الله جل جلاله د خپل رسول په وسیله حکم ورکړی دی، ښائی چه له همغه حکم سره موافق دی غنائم هم وویشل شي. د دی حکم تفصیل به وروسته راشي.

صادق او کامل مسلمانان دی باید په هره معامله کښې له الله جل جلاله ځني وویریږی! او په خپلو منځونو کښې دی په صلح او پخلا واوسیږی! او په وړو وړو خبرو کښې دی جنګ او جګړه نه کوی او له خپلو اراؤ او جذباتو څخه دی نظر قطع کړی! محض د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام دی ومنی! کله چه د الله تعالیٰ نوم یاد شي، نو له خوف او هیبته دی وریږدی! د الله تعالیٰ د آیتونو او احکامو د آوریدلو ځني دی د دوی ایمان او یقین لا مضبوط او زیات شي او دومره مضبوط او قوی دی وګرځی چه په هره معامله کښې د هغو اصلی اعتماد او توکل او هیله (امید) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل پر هیچا باندی پاتی نشي خالص مؤمن د الله تعالیٰ په حضور کښې د عبودیت سر ښکته کوی. او د الله تعالیٰ په پاک نامه خپل ځان، مال ـ دولت او ګرد (تول) موجودیت لګوی. الغرض په عقیده، خلق، عمل، مال او هر شي سره د الله تعالیٰ د خوښی حاصلولو په لاره کښې کوښښ کوی، نو هم داسی کسانو ته کامل، صادق، رښتین او پاخه مسلمانان ویلی شي چه د الله تعالیٰ په دربار کښې به له خپلو خپلو درجو سره سم د قرب پر لویو لویو مقاماتو او مراتبو باندی فائز کیږی او الله تعالیٰ به د دوی له معمولی قصور ځني تیریږی او د عزت او رفعت په روزی او رزق سره به افتخار او سر لوړی ورته ورکوی. رزقنا الله منه بفضله ومنه وکرمه!

كَمَآ أَخۡرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيۡتِكَ بِٱلۡحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقٗا مِّنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ۝٥ يُجَٰدِلُونَكَ فِي ٱلۡحَقِّ بَعۡدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ

إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾

(دا د قسمت کراهیت دوی ته داسی ؤ) لکه چه ایستلی وی ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره. حال دا چه بیشکه یوه (ډله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دی ایستلو چه ورته تیار نه وو) حال دا چه جګړه کوله دوی له تا سره په حقه خبره کښې «چه جهاد ؤ» وروسته له هغه چه ښکاره شوه «دوی ته فتح ستا په بشارت، داسی جګړه ئی کوله په کولو د جهاد کښې» ګواکي بیولی کیږی دوی طرف د مرګ ته په داسی حال کښې چه دوی وینی «عیناً مرګ په سترګو».

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! چه په هم دغه د بدر په جنګ کښې له شروع څخه تر آخره پوری په څه دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ تحریک، امداد، تائید او توفیق د مسلمانانو په برخه ؤ، هم دغه پاک الله ؤ چه د نصرت صادقه وعده یی د اسلامی دین په نسبت وفرمایله او خپل نبی صلی الله علیه وسلم ئی د یوه حق امر یعنی له کفارو سره د (جهاد) کولو له پاره له مدینی منوری څخه د باندی د بدر په ډګر کښې په داسی وخت کښې راوویست، چه د مسلمانانو یوه ډله د قریشو له لښکرو سره پر جنګیدلو راضی او خوښه نه وه دغو خلقو د داسی ربښتیا او فیصله شوی شی او د الله تعالیٰ د قطعی وعدی په نسبت خپل تردد او تذبذب ښکاراوه په هغه امر کښې چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واسطه ښکاره شوی ؤ دلیلونه وړاندی کول چه هغه یقیناً خدای فرمایلی او ضرور واقع کیدونکی ؤ. یعنی د جهاد په وسیله د اسلام او د اسلام د تابعانو غالب کیدل او د ابوجهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندی دومره شاقه او ګرانه وه، لکه چه چا ته په رڼو سترګو د مرګی په خوله کښې ورتلل سخت او مشکل ښکاری. بیا هم الله تعالیٰ په خپل توفیق سره دوی د جنګ ډګر ته بوتلل. او په خپل امداد سره ئی مظفر او منصور وګرځول، او له غنیمت سره یی سالم بیرته راوستل نو څرنګه چه د الله تعالیٰ په مرستی (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پوری پای (اخر) ته رسیدلی دی، نو د غنیمت اموال هم ښائی چه د هغه مال وګڼل شی او د هغه هر هغه مصرف چه پاک الله د خپل رسول په وسیله درښیی، ښائی چه هملته دی تقسیم او صرف کړ شی!

تنبیه: د ﴿ كَمَا أَخْرَجَكَ ﴾ کاف می په خپل تقریر کښې یوازی د تشبیه له پاره نه دی اخیستی بلکه د ابوحیان رحمة الله علیه له تحقیق سره موافق د تعلیل په معنی باندی می مشتمل کړی دی لکه چه په ﴿ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ ﴾ کښې علماؤ تصریح کړی وه او د ﴿ كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ ﴾ الی آخر الایات مضمون می د ﴿ قُلِ الْأَنفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ ﴾ یو سبب ګرځولی دی. او د ابوحیان رحمة الله علیه او د نورو په شان می «اعزک الله» او نور می مقدر نه دی منلی او هم می

د آیت په تقریر کښې د «روح المعانی» د صاحب رحمة الله علیه له تصریح سره سمه اشاره کړې ده، چه د ﴿ كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ ﴾ کښې د دوی یوازی خروج عن البیت مراد نه دی. بلکه له «خروج من البیت» مخنی تری (دخول فی الجهاد) پوری اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده چه پکښې ﴿ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ ﴾ او نور ګرد (تول) احوال او وقائع سره شامل او واقع شوی دی. د یوی ډلی کراهیت خو عین د خروج عن المدینه په وخت کښې لا ښکاره شوی ؤ، لکه چه د صحیح مسلم شریف او د طبری شریف په حواله د الانفال د سورت په اوله مقدمه کښې د(۹۸٤) مخ له «۲۲» سطر څخه بیان شوی دی. او د مجادلی صورت به غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځیدلو د اطلاع رسیدلو په وخت کښې د «صفراء» په مقام کښې واقع شوی وی، له دی پوهیدلو څخه به د ځینو مبطلینو د مغالطو استیصال په ښه ډول (طریقه) سره وشی.

وَإِذْ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحْدَى ٱلطَّآئِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ ٱلشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقْطَعَ دَابِرَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ ٱلْحَقَّ وَيُبْطِلَ ٱلْبَٰطِلَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

او «یاد کړئ!» هغه وخت چه وعده کوله له تاسی سره الله یو د دوو طائفو (ډلو څخه چه قافله یا لښکر ؤ) چه بیشکه دغه تاسی لره ده او ستاسی خوښه وه چه بیشکه هغه بی وسلی بی زحمته «بی اغزی ډله دی» وی تاسی ته او اراده لری الله د دی چه ښکاره ثابت کړی رښتیا په کلامونو خپلو سره او پری کړی بیخ د کافرانو له پاره د دی چه ظاهر غالب کړی حق «دین د اسلام» او «له پاره د دی چه» ظاهر کړی بطلان د باطل (کفر) او اګر که بده منی «دا خبره» مجرمان (کافران او پری خپه کیږی).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چه پر تجارتی قافلی باندی دی حمله وشی چه یو اغزی هم د دوی په پښو کښې چوخ نشی او ډیر مال او اسباب هم په لاسونو ورشی لیکن د الله تعالیٰ رضا داسی وه چه دغه وړوکی کم قوته او بی سامانه تولی ته پر یوه کثیرالتعداد او مرتب او منظم او له شوکته ډک لښکر باندی فتح او بری ورعطا کړی او خپلی ګردی (تولی) کلمی او خبری په دغی وسیلی سره په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) رښتیا او ثابتی کړی. او د مکی معظمی د کفارو بیخ له

سته وکاړی چه په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د وعدی صداقت په یو حیرت زیاتوونکی اصول سره ظاهر شی او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف دول (طریقه) سره ښکاره شی لکه چه هم داسی هم وشو او په بدر کښی د قریشو اویا تنه نور مشران ئی بندیان شول او په دی دول (طریقه) سره د کفارو ملاوی ماتی شوی او د مکی معظمی د کفارو بنیادونه سره ولړزیدل. فلله الحمد والمنه!.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

«یاد کړئ» هغه وخت چه استغاثه به کوله تاسی رب خپل ته نو الله دروړسیده له پاره د(فریاد) ستاسی چه بیشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسی سره په زرو تنو له پرښتو څنی یوه په بلې پسی راتلونکی. او نه وه ګرځولی «نه وه ورکړی» دغه «مرسته (مدد)» الله مګر (ورکړی ئی وه فقط) دپاره د دی چه زیری شی «د نصرت» او له پاره د دی چه مطمئن «آرام» شی په دغی مرستی (مدد) سره زړونه ستاسی او نه ده مرسته (مدد) مګر «خو ده» له جانبه د الله، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په «٤» جزء د آل عمران په «١٢٦» آیت (١٣) رکوع کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم همغه تفسیر بیا وکتلی شی! هو! دومره ده چه هلته د پرښتو تعداد له (٣٠٠٠) څخه تر (٥٠٠٠) پوری بیان کړی شوی ؤ، که د دغو دواړو آیتونو واقعه یوه وی نو ویلی کیږی چه اول ځلی به یو زر کسیزه ډله راغلی وی، بیا به وروسته له هغی بله ډله راغلی وی چه د هغی تعداد به له درو زرو څنی تر پنځو زرو پوری رسیدلی وی. ښائی د ﴿مُرْدِفِينَ﴾ له لفظ څنی هم دی لوری ته اشاره وی.

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ

الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ﴿۱۱﴾

«یاد کړئ» هغه وخت چه واچوله «الله» په تاسی باندی پرکالی (د خوب پرمښکی) دپاره د امن «تسکین» ستاسی له خپله جانبه او نازلی کړی (الله) پر تاسی له (طرفه د) آسمانه اوبه دپاره د دی چه پاک کړی تاسی په دغو «اوبو» سره او لری کړی له تاسی نجاست د شیطان او دپاره د دی چه قوت واچوی په زړونو ستاسی کښی او محکم کړی په هغو «اوبو» سره قدمونه ستاسی.

تفسیر: د بدر غزا فی الحقیقت د مسلمانانو له پاره ډیره سخته ازموینه او د عظیم الشان امتحان موقع وه. مجاهدین په دغه غزا کښی لږ، ډیر بی وسلی، بی لوازمه او بی سامانه وو ځکه چه دوی د کوم لوی لښکر د مقابلی له پاره لازم تجهیزات او ترتیبات نه وو نیولی، او د دوی په مقابل کښی یو په دری د کفارو مکمل او مجهز داسی لښکر ولاړ وو چه په پوره وسلو او سامانونو سره سمبال او د کبر او فخر او غرور او ځانمنی (خود رائی) له نشو څخنی مست او بیخوده وو. د مسلمانانو او د کافرانو په منځ کښی دغه ړومبنی مهم او قابل الذکر تصادم ؤ او بیا ئی صورت هم داسی واقع شوی ؤ چه کفارو لا له پخوا څخه پر ښو ښو ځایونو او د اوبو او نورو حاکمه ؤ نقاطو باندی قبضه کړی وه. او مسلمانانو په یوه تیت ځای کښی موقع نیولی وه چه پکښی ډیری داسی زیاتی شګی وی چه تګ او راتګ پکښی سخت مشکل او د تلونکی پښی به پکښی ډیری خښیدی. د ګرد او غبار او دوړو لامله (له وجی) هم سخت تکلیف او ربړ وررسیده د اوبو د نشتوالی له سببه له یوه جانبه د اوداسه او غسل تکلیف او له بل طرفه له تندی ځنی مسلمانان ډیر زیات وارخطا شوی وو. د دغو شیانو له لیدلو څخه مسلمانان ویریدل او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی د ماتی آثار لیدل. شیطان د دوی په زړونو کښی داسی وسوسی ورواچولی چه که په رښتیا سره تاسی د الله تعالیٰ مقبول بندګان یئ نو ښائی چه بالضرور به د الله تعالیٰ تائید او مرستی (مدد) له تاسی سره وی او داسی پریشان کوونکی او یاس پیښوونکی صورت به مو نه په برخه کیده. په دغه وخت کښی الله تعالیٰ په خپل کامل رحمت سره یو زوررور باران اوراوه. چه په هغه سره هغه ګردی (تولی) شګی کلکی شوی او د غسل او اوداسه له پاره اوبه ډیری شوی او له ګرد او غبار او دوړو څخه هم وژغورل (وساتل) شول. بالعکس په هغه ځای کښی چه د کفارو لښکر ؤ داسی سختی چیکړی او ختی پیدا شوی چه دوی به درګرده پکښی ښوئیدل او خښیدل. کله چه دغه ظاهری پریشانی ګردی (تولی) لری شوی نو الله تعالیٰ پر مسلمانانو باندی یو قسم پرمښکی او د خوب د پرکالی او بی سدی په شان یوه وضعه راوستله، کله چه له هغی د دوی سترګی خلاصی شوی نو د دوی له زړونو ځنی خوف، هراس او ویره بیخی ورکه شوه، په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک او حضرت ابی بکر

الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه توله شپه په عریش کښې په زاری او دعا مشغول ؤ په پای (اخر) کښې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه لږه پرکالی راغله، کله چه له هغې څخه ئې سترګی خلاصی شوی نو وئې فرمایل خوشحاله اوسئ! چه جبرئیل علیه السلام ستاسی د مرستی (مدد) له پاره راغی!) کله چه له «عریش» څخه یې د باندی تشریف راووړ، نو د ﴿ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴾ بشارت د دوی پر مبارکه ژبه جاری ؤ په هر حال هغه د رحمت باران بدنونه ئې له بی اودسیو او زړونه ئې له شیطانی وسوسو څخنی پاک کړل. له بل لوری د شګو له کلکیدلو څخه په ظاهری دول (طریقه) سره هم د دوی قدمونه تینګ او ثابت شول، او د دوی له زړونو څخه خوف او ویره بیخی ووته او بیخی داده او مطمئن او زړور شول.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

«یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه وحی وکړه رب ستا پرښتو ته (چه وواییئ مؤمنانو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم «په نصرت او اعانت» نو ثابت کړئ تاسی هغه کسان چه مؤمنان دی (په نصرت او بشارت) ژر به وغورځوم زه په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی ویره نو ووهئ تاسی (سرونه د دی کفارو) د پاسه د ورمیږونو او ووهئ تاسی له دغو «کفارو څخه هر هر بند» او تولی ګوتی. دغه «وهل د کفارو» د دی دپاره دی چه بیشکه دوی مخالفت کړی دی له الله او له رسول د دغه (الله) پر پریښودلو (د شرعی) او هر هغه چه مخالفت کوی له الله او له رسول د الله نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبیٰ کښې) دغه «ستاسی دنیوی عقوبت دی» نو وڅکئ تاسی دا (دنیوی عذاب ای کفارو!) او «وپوهیږئ چه» بیشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کښې).

تفسير: د بدر د غزا د اهميت اندازه له دی نه ښه لګيدی شی چه په خپله لعين ابليس د «کنانه» د لوی سردار سراقه بن مالک مدلجی په صورت ممثل شوی ابوجهل ته راغی او د مشرکانو زړونه ئی ډير مطمئن او ښه داده کړل او هغوی ته ئی اطمينان ورکړ چه نن پر تاسی باندی هيڅوک بری او غلبه نشی موندلی او زما ګرده (توله) قبيله له تاسی سره ده. د ابليس تر بيرغ لاندی د شيطانانو ډير لوی لښکر ؤ د دی واقعی تفصيل وروسته راځی، د دوی په مقابل کښی الله تعالیٰ د مسلمانانو د مرستی (مدد) او امداد له پاره د خپل فوځ قطعات د جبرئيل او ميکائيل عليهما السلام تر مشری لاندی وليږل. او وئی فرمايل چه زه له تاسی سره يم که شياطين د انسانانو په صورت سره متشکل شوی دی او په دغه وسيله سره د کفارو حوصلی زياتوی، او د دوی له لوری جنګيدلو ته تيار دی او د مسلمانانو په زړونو کښی وسوسی وراچوی. او دوی ويروی نو تاسی ای پرښتو! د مظلومو او ضعيفو مسلمانانو زړونه مضبوط او ټينګ کړئ! له دی لوری تاسی د دوی همت ور زياتوئ! د هغه لوری به زه د کفارو په زړونو کښی دهشت، رعب او خوف او ويره اچوم تاسی د مسلمانانو په مرسته (مدد) د دغو ظالمانو اورميږونه (مرئ) ووهئ! (يعنی پری ئی کړئ!) او بند په بند او پيوند په پيوند يی جلا (جدا) او اندی، اندی (توټې توټې) ئی کړئ!.

ځکه چه نن ګرد (تول) انسی او جنی کافران سره يو شوی دی، او د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مقابل کښی دريدلی دی، نو ښائی دوی ته معلوم شی چه د الله تعالیٰ مخالفانو ته څرنګه سختی سزاوی ور په برخه کيږی؟ کومه سزا چه په آخرت کښی دوی ته ورکوله کيږی، هغه ډيره سخته ويروونکی ده ليکن د هغی يوه وړوکی نمونه په دنيا کښی هم وينی او د الهٰی عذاب څخه څه خوند څکی، په روايتونو کښی مذکور دی چه په بدر کښی خلقو پرښتی په خپلو سترګو سره ليدلی. او هغه کفار چه د پرښتو له لاسه وژلی شوی وو د هغو کفارو ځنی چه مسلمانانو وژلی وو جلا (جدا) او له ورا پيژندل کيدل. الله تعالیٰ يوه نمونه وروښووله چه که چيری شياطين الانس والجن په داسی يوه فوق العاده ډول (طريقه) سره د الله تعالیٰ په مقابل کښی سره تول شی، نو الله تعالیٰ اهل الحق او خپلو مقبولو بندګانو ته هم په داسی يو فوق العاده ډول (طريقه) سره د پرښتو په مرسته (مدد) سره کمک او امداد وررسوی. باقی نور هر قسم فتح او غلبه او بری، بلکه هر لوی او وړوکی کار د پاک الله په اراده او مشيت او قدرت سره انجام مومی. پاک الله نه پرښتو ته احتياج لری. او نه انسانانو ته. که له پرښتو ځنی کوم کار اخلی نو دوی ته ئی داسی يو قوت او طاقت ور عطا کړی دی، چه يوازی يوه پرښته ډير لوی کلی او ښارونه له ځمکی ځنی پورته کولی شی او په بل مخ ئی ويشتلی شی. دلته خو ئی په عالم تکليف او اسباب کښی د لوی يوی تنبيه په شان د شياطينو د فوق العاده مندی وهلو او توليدلو ځواب ورکول منظور ؤ او بس!.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ

كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿۱۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» کله چه یو ځای شئ تاسی (یا مخامخ شئ یا پیښ شئ په جنګ کښی) هغو کسانو سره چه کافران شوی دی «د جنګ په ډګر کښی » په دغه حال کښی چه دوی غونډ (او ګڼ) وی نو مه ګرځوئ تاسی دغو (کفارو) ته شاوی خپلی «د تیښتی په نیت».

تفسیر: «فرار من الزحف» یعنی له جهاده ځنی وتل او تیښتیدل او په جنګ کښی کفارو ته خپله شا اړول ډیره لویه ګناه او له اکبر الکبائرو ځنی ده. که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمیره یو په دوه وی بیا هم فقهاؤ مسلمانانو ته د شا آړولو اجازه نه ده ورکړی.

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿۱۶﴾

او هر هغه چه وګرځوی دغو «کفارو» ته په دغه ورځ «د مخامخ کیدلو د جنګ» شا خپله مګر په دی حال کښی چه بیرته ګرځیدونکی وی (په هنر سره) له پاره د جنګ یا حال دا چه یو ځای کیدونکی وی په طرف د بلی طائفی «د مجاهدینو» نو په تحقیق رجوع ئی وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له «جانبه د» الله او ځای د اوسیدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تیښته او په شا کیدل که د کوم جنګی مصلحت له پاره وی، مثلاً له بیرته تللو څخه وروسته بیا حمله وروړل ډیر مؤثر وی یا جولان کوونکی وی دپاره د تودولو د جنګ یا دپاره د غیل (دوکه) ورکولو د دښمن چه په تیښته ئی تیر باسی او بیا پری یرغل (حمله) ووړی یا که د غازیانو یوه ډله له خپل مرکزی فوځ څخه بی له لښکری مصلحتونو بیل شوی وی او دوی د خپل ځان د ساتنی لامله (له وجی) تیښته کوی او له خپلو نورو ملګرو سره ځان ګدوی نو داسی تیښته جرم نه دی او ګناه فقط په هغه وخت کښی ده چه تیښته یواځی له ویری

او د ځان د ژغورنی (محفوظ کولو) او د حقیقی تیښتی په نیت وی.
(وفرمایل الله که تاسی فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

نو نه دی وژلی تاسی دغه «کفار په خپل قوت سره په بدر کښی » ولیکن الله وژلی دی دغه «کفار چه مرسته (مدد) ئی تاسی ته درکړی ده» او نه دی ویشتل کړی تا «ای محمده! دغه ویشتل چه د بشر له شان څخه نه دی» په هغه وخت کښی چه (ظاهری) ویشتل کړی وو تا ولیکن الله دغه ویشتل کړی وو او(دا کار کړی ؤ الله) د دی له پاره چه وازموئی مؤمنان له نزده خپله په ازموینه «یا د دی له پاره چه احسان وفرمائی پر مؤمنانو له دربار خپل ښه احسان او انعام په اکرام د مرستی (مدد) او ولجی» نیکه سره «چه د نصرت او غنیمت نعمت دوی ته ورکړی» بیشکه الله ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دانا دی «په تولو احوالو».

تفسیر: کله چه جنګ سخت شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو د لښکرو په لوری یو موټی شګی وشیندلی (وغورځوله) او دری ځلی ئی «شاهت الوجوه ـ قبیح شول مخونه د دښمنانو!» وویل ـ د الله تعالیٰ په قدرت د دغو شګو ذری د هر یوه کافر په سترګو کښی ولویدلی او ګرد (تول) د خپلو سترګو په مښلو باندی لګیا شول، له بل لوری مسلمانانو سم د لاسه یرغل (حمله) وروړ، بالاخره ډیر کفار (لکه شین فصل) وریبل او ووژل شول، په هم دغه نسبت فرمائی چه اګر که په ښکاره ډول (طریقه) سره شګی تا په خپل لاس سره وشیندلی، لیکن عادتاً هیڅ بشر داسی کار نشی کولی چه د یوه موټی شګی ذری د هر یوه کافر محارب سترګو ته ور ورسوی، او د یوه مسلح لښکر د تیښتی سبب وګرځی. دا یوازی د الله تعالیٰ قدرت ؤ چه یو موټی شګی یی د ګردو (تولو) کافرو محاربینو په سترګو کښی وغورځولی. په تاسی بی وسلی او بی سامانه او لږو مسلمانانو کښی دومره قوت او قدرت چیری ؤ چه یوازی ستاسی په مټ او زور سره کفارو داسی ماتی وخوړه دا خو د الله تعالیٰ د قدرت اثر او اغیزه وه چه داسی متکبر او سرکشان ئی د موت او فناء او ذلت او قید په کنده کښی وغورځول. هو! دا خبره ښکاره ده چه ظاهراً دغه کار ستا د لاسونو په وسیله شوی او ستا په لاسونو کښی داسی یو فوق العاده قوت او قدرت پیدا

کړ شو چه تا هغه په خپل کسب او اختیار سره حاصلولی نشو دغه واړه د دی لامله (له وجی) وکړل شول چه د الله تعالیٰ قدرت ظاهر شی ـ او پر مسلمانانو باندی پوره مهربانی او په ښه ډول (طریقه) سره احسان وشی. بیشکه الله تعالیٰ د مؤمنانو دعاء او فریاد اوری ـ او د دوی افعال او احوال په ښه ډول (طریقه) ورمعلوم دی. او دی هم ښه پوهیږی چه پر مقبولو بندګانو په کوم وخت او څه ډول (طریقه) احسان مناسب دی؟.

ذٰلِكُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكٰفِرِينَ ﴿۱۸﴾

دغه (تیر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چه بیشکه الله ضعیفوونکی د تدبیر د کفارو دی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی هم الله تعالیٰ د مکی معظمی د کفارو پلمی (فریبونه) او تدبیرونه ویجاړ او له خاورو سره ئی برابر او لتاړ کړل ـ او وروسته له دی نه هم د دوی ګرد (تول) تدبیرونه خراب او سستوی.

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۖ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۖ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ ۙ وَأَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۹﴾

که غواړئ تاسی فتح (فیصله د جانبینو څخه د ښه لار موندونکی په خوا ای کفارو) نو په تحقیق راغله تاسی ته فتح (فیصله د ښه لار موندونکی په خوا) او که تاسی منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنګه) نو دغه «منع بهتره او» خیر دی تاسی ته، او که بیا راوګرځیدئ تاسی «جنګ او کفر ته» نو مونږ به هم راوګرځو (نصرت د مؤمنانو ته) او له سره به دفع ونه کړی له تاسی ډله ستاسی هیڅ شی «له عذاب د الله نه» او اګر که ډیره لویه هم وی دا (ډله ستاسی) او «پوه شئ» چه بیشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کښی).

تفسیر: دغه خطاب د مکی معظمی کفارو ته دی. دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویل ﴿ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِينَ ﴾ زمونږ ستاسی په منځ کښی به دغه

فیصله کله کیږي؟ که تاسې رښتین یئ!) که څه هم د دغې خبرې پوره فیصله به د قیامت په ورځ کېښې کیږي، مګر یو ډول (طریقه) فیصله ئې نن د بدر په میدان کښې هم تاسې ولیده چه په څه یو خارق العاده طریقې سره تاسې ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسیده؟ که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخالفت او کفر او شرک څخه لاس واخلئ نو بهتر دی او دنیوی او اخروی ګټې به ستاسې په برخه شي او که بیا هم تاسې هم داسې وجنګیږئ نو مونږ به بیا هم په هم دې قسم د مسلمانانو سره مرسته (مدد) کوو. او په پای (اخر) کښې به تاسې ذلیل او خواریږئ! کله چه د الله تعالیٰ تائید له مسلمانانو سره دی نو ستاسې ډلې او لښکرې که هر څومره ډیرې وې ستاسې په کار به هیڅ درنشي په ځینو روایتونو کښې راغلي دي چه ابوجهل او نورو کفارو د مکې معظمې څخه د بدر په لورې د رهې کیدلو په وخت کښې د کعبې شریفې پردې په خپلو لاسونو نیولې داسې دعاوې ئې کړې وې چه یا الله! له دواړو فریقو څخه هره یوه چه اهدی، علیا او اکرمه وی فتحه او برې د همغې ډلې روزي کړې! او فساد اچوونکې مغلوب کړې! نو په ﴿ فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ ﴾ کښې د هغه ځواب ورکړ شو. یعنې همغې ډلې ته چه واقعي علیا او افضله وه، فتحه او برې نصیب شو او مفسدان رسوا او خوار او ذلیل شول.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَوَلَّوْاْ عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ!) د رسول د الله او مخ مه ګرځوئ تاسې له دغه «اطاعت د رسول الله څخه» حال دا چه تاسې اورئ (قرآن).

تفسیر: پخوا ئې فرمایلي وو چه الله تعالیٰ له مؤمنانو سره دی په نصرت او ثواب ورکولو کښې اوس مؤمنانو ته هدایت فرمائي چه د مؤمنانو معاملات له الله تعالیٰ او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره څرنګه ښائي؟ څو د هغه په وسیله د نصرت او حمایت وړ (لائق) او مستحق شي، نو ئې راوښودل چه د یوه صادق مؤمن کار هم دا دی چه دی له سره تر پایه پورې د زړه په اخلاص د الله جل وعلیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او فرمان منونکی وی، اګر که ډیر احوال او حوادث ورته پیښ شي. کله چه مؤمن د الله تعالیٰ کلام واوری او تسلیم ئې کړی نو ښائي چه قولاً او عملاً په هیڅ یو حال کښې له هغه څخه مخ وانهړوی.

وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ قَالُواْ سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

او مه کیږئ تاسی (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه وائی واوریده مونږ حال دا چه دوی نه آوری (په ګټورو اوریدلو سره).

تفسیر: یعنی په ژبه وائی چه واموورېده (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا!) حال دا چه هغه اوریدل او منل به څرنګه وی چه انسان سمه خبره واوری او پری ونه پوهیږی؟ یا خو پری وپوهیږی خو قبوله ئی نه کړی. پخوا یهودانو موسٰی علیه السلام ته ویلی وو ﴿ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا ﴾ وامو وریده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره) او د مکی معظمی د مشرکانو قول چه وروسته د هم دی سورت په «۳۱» آیت کښی راځی ﴿ قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ﴾ په تحقیق وامو وریده دغه قرآن ای محمده! چه ته ئی را اوروی مونږ ته خو بس کړه! نور ئی مه لوله! چه مونږ پری وپوهیدو. که مو زړه وغواړی نو مونږ به هم د هم دغه په شان خبری جوړی کړو او رابه یی وړو.» د مدینی منوری د منافقانو اصول داسی وو چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مسلمانانو په مخکښی به ئی تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به تری منکران وو په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی چه په زړه او په خوله او په عمل او په غیاب او په حضور کښی پر الهٰی او نبوی احکامو عمل وکړی، او تر اسلامی هدایاتو ځان جار کړی.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

بیشکه بدتر د ټولو حیواناتو په نزد د الله (هغه دی چه) کانه دی (د حق له اوریدلو څخه) «او» ګونګیان دی «د حق له ویلو څخه» هغه کسان دی چه عقل نه لری دوی.

تفسیر: هغو کسانو ته چه الله تعالیٰ د ویلو له پاره ژبه او د اوریدلو له پاره غوږونه او د پوهیدلو له پاره زړه او دماغ ورعطا کړی وو بیا دوی دغه ګرد (ټول) قوتونه معطل کړل نه په ژبی سره د حق ویلو ـ او د حق موندلو له پاره موفق شول او نه ئی په غوږونو سره د حق غږ واوریده او نه ئی په زړه او دماغ سره د حق د پوهیدلو کوښښ وکړ، الغرض د الله تعالیٰ ګردی (ټولی) ورکړی شوی قواوی یی چه په حقیقت کښی د هغو لوړو مقاصدو له پاره ورکړی شوی وی په خپل اصلی کار کښی صرف نه کړی بلا شبهه داسی خلق له حیواناتو څخنی هم بدتر دی.

وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

او كه معلوم وى الله ته په دوى كښې څه خير نو خامخا اورولى به يې وى دوى «په سماع قبول سره» او كه اورولى وى دوى ته (الله سره له دى چه ور معلوم دى دا چه په دوى كښې هيڅ خير نشته) نو هرومرو (خامخا) به ګرځيدلى وو دوى حال دا چه دوى به څنګ كوونكى وو «له قبوله د حق عناداً او انكاراً»

تفسير: يعني اصلي خبره دا ده چه په دغو خلقو كښې د نيكى ريښه (ريشه) او اساس (جړ) له سره نشته. ځكه چه حقيقي نيكى هلته د انسان په برخه كيږي، چه د ده په زړه كښې د حق د غوښتلو مينه او د هداياتو او د نورو حسناتو د قبلولو استعداد او لياقت وى. هغه قوم چه د حق غوښتلو هيڅ روح پكښې نه وى او د الله تعالىٰ ورعطا شوى قوتونه په خپلو لاسونو خرابوى، نو ورو، ورو په دوى كښې د حق د قبول لياقت او استعداد نه پاتې كيږي. نو ويې فرمايل چه الله تعالىٰ د دوى په زړونو كښې د خير او هدايت د قبلولو لياقت ونه ليد ـ كه په دوى كښې ئې څه لياقت ليدى ـ نو له خپل عادت سره موافق به ئې ضرور هغوى ته خپل آيتونه آورول ـ او دوى به ئې پرى پوهول. باقي په دغه موجوده حالت كښې كه دوى ته آيتونه واوروى، او دوى پرى وپوهوى نو دغه ضد او عناد كوونكى خلق سره له پوهيدلو هم د هغو قبلوونكى نه دى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئې راوړى دى (يعني اى مؤمنانو! غوږ ږدئ) حكم منئ تاسى «(خاص)» د الله او (حكم منئ خاص) د رسول «د الله». كله چه وبولى تاسى له پاره د هغه كار چه ژوندى كوى تاسى «په دنيوى او اخروى ژوندون سره» او پوه شئ تاسى چه بيشكه الله پرده كيږى په منځ د انسان او

د زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم ده ته تاسی جمع کیږئ.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه عمل په لوری تاسی ته دعوت درکوی (مثلاً جهاد او نور) چه په هغه کښې له اوله تر آخره ستاسی خیر او ګټه (فائده) ده د دوی دغه دعوت او بلنه ستاسی له پاره په دنیا کښې د عزت او اطمینانی ژوند وسیله او په آخرت کښې د ابدی سعادت او د قلبی حیات ذریعه ده (ځکه چه په ربانی علومو او صمدانی فیوضاتو سره مو ژوندی کوی، په شهادة علیه او عقائد صحیحه مو پوهوی او د حق او احسان په قرآن مو خبروی.) نو د مؤمنانو شان دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت په مقابل کښې علی الفور (لبیک) ووائی! او له زړه یی ومنی! هر وخت او هر ځای ته چه پاک الله دوی وبولی، ښائی دوی خپل ګرد (تول) کارونه او مشغولتیاوی پریږدی او همغلته خپل ځانونه ورسوی ﴿ وَاعۡلَمُوٓاْ ﴾ الآیة - او پوه شئ تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منځ د انسان او زړه د ده کښې او بیشکه شان دا دی چه خاص هم دغه الله ته تاسی جمع کیږئ.) یعنی د الٰهی حکم په ځای کولو کښې تعطیل او ځنډ (ډیل) مه کوئ! ښائی چه لږ وروسته ستاسی زړه هم داسی پاتی نشی، ځکه چه انسان پر خپل زړه باندی واک او قبضه نه لری بلکه زړه د الله تعالیٰ په اختیار کښې دی، په هر لوری ئی چه اراده وفرمائی آړوی ئی. بیشکه الله تعالیٰ ابتداء په خپل رحمت هغه نه اړوی ـ او نه مهر پری لګوی. هو! کله چه بنده د اسلامی احکامو په امتثال او تعمیل کښې سستی او لټی وکړی نو په سزا کښې یی هغه اړوی. یا که حق غوښتل پریږدی او ضد او عناد غوره کړی نو مهر پری لګوی. کذا فی الموضح. ځینو ﴿ يَحُولُ بَيۡنَ ٱلۡمَرۡءِ وَقَلۡبِهِۦ ﴾ د قرب د بیان له پاره ګڼلی دی. یعنی حق تعالیٰ خپل بنده ته دومره قریب دی چه د ده زړه هم ورته دومره قریب نه دی ﴿ وَنَحۡنُ أَقۡرَبُ إِلَيۡهِ مِنۡ حَبۡلِ ٱلۡوَرِيدِ ﴾ (۲٦ جزء د ق سورت ١٦ آیت ۲ رکوع) نو د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام له زړه قبول کړئ! الله تعالیٰ له تاسی ښخه زیات ستاسی د زړونو له احوالو او پټو اسرارو ښخه خبر دی. خیانت د الله جل جلاله په مخ کښې له سره وړاندی نشی تلی. د حق جل وعلیٰ شانه په حضور کښې ګرد (تول) سره تولیږئ او هلته به ګرد (تول) مکنونات او اسرار سره منکشف او ښکاره شی او د هر چا په مخ کښې به د هغه ګرد (تول) اعمال او احوال کیښودل شی.

وَاتَّقُواْ فِتۡنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةً وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢٥﴾

او ځان وساتئ تاسی له هغی فتنی (فساد ګناه) ښخه چه نه رسیږی (عقوبت

ئی یوازی) همغو کسانو ته چه ظلم ئی کړی وی «په کولو د ګناه سره» له تاسی څخنی خاص «او یوازی بلکه عمومی به وی»، او پوه شئ چه بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبا کښی).

تفسیر: یعنی (له داسی ګناه څخنی تاسی ځان ډیر ساتئ چه کوونکی او نه کوونکی دواړه پکښی لاهو کیږی لکه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت کښی سستی) فرض ئی کړئ که د یوه قوم اکثرو افرادو د ظلم او د عصیان اصول اختیار کړه، او څه خلق له هغو څخه جلا (جدا) پاتی شول - او غوږه مالی ئی غوره کړه - نه ئی نصیحت وکړ - او نه ئی تری د نفرت اظهار، نو دغه فتنه ده، چه د دی په ضمن کښی هغه ظالمان او دغه پټی خولی خوشامندګران به ګرد (تول) سره راځی نو کله چه عذاب راشی، ګرد (تول) به علی حسب المراتب په هغه کښی شامل وی، او هیڅوک به تری نه وی خلاص له دی تفسیر سره موافق د دغه آیت مقصود به داسی وی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم د منلو له پاره هم په خپله تاسی تیار اوسئ! او هم سرکښانو ته نصیحت کوئ او پوهوئ ئی! که دوی ستاسی نصیحت ونه منی، نو د هغوی څخنی د خپلی بیزاری اظهار وکړئ حضرت شاه صاحب د دی آیت مطلب داسی لیکلی دی «مسلمانانو ته له فساد په تیره بیا له داسی ګناه څخنی ځان ساتل پکار دی چه د هغی خراب اثر د ګناه کوونکو څخه تیریږی او تر نورو پوری هم رسیږی. پخوا ئی وفرمایل چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په منلو کښی ادنٰی تاخیر او لټی ونه کړئ نه چه چیری د څنډ (ډیل) کولو لامله (له وجی) ستاسی زړه وګرځی، اوس تنبیه فرمائی چه که نیک خلق لټی وکړی، نو عام خلق به هغه بیخی پریږدی، نو بد رسم به نشریږی او هر چیری به خوریږی، او د هغه ګناه او وبال به د ګردو (تولو) تر غاړه کیږی. لکه چه که په جنګ کښی یو زړور سری سستی وکړی نو بی زړه او ویریدونکی به تښتی، بیا به په لښکر داسی ماتی ګډیږی چه هغه زړور به هم د هغی له اداری څخه عاجز شی.

وَاذۡكُرُوٓاْ إِذۡ أَنتُمۡ قَلِيلٞ مُّسۡتَضۡعَفُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ ٱلنَّاسُ فَـَٔاوَىٰكُمۡ وَأَيَّدَكُم بِنَصۡرِهِۦ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٢٦﴾

او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه تاسی لږ ضعیفان (مغلوبان) کړی شوی وئ په ځمکه کښی ویریدئ تاسی له دی نه چه وبه تښتوی په جلتی سره تاسی خلق

«یعنی مغلوب به کړی تاسی قریش یا پارس یا روم» نو ځای درکړ «الله» تاسی ته او قوت ئی درکړ تاسی ته په کومک (مدد) خپل سره او روزی یی درکړه تاسی ته له طیباتو «پاکو شیانو لکه غنائم» له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ!

تفسیر: یعنی د قلت او ضعف له ګمانه د الله تعالیٰ په حکم (جهاد) کښی سستی مه ښکاروئ وګورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسی شمیر لږ ؤ ـ وسله او سامان هم تاسی نه درلود (لرلو)، کله چه خلقو ستاسی کمزوری لیدله نو طمع یی کوله چه تاسی وخوری او هضم مو کړی ـ او تاسی ته هر وخت هم دغه اندیښنه درپیښه وه نه چه د اسلام له دښمنانو سره زمونږ جنګ او جګړه ونښلی او مونږ د هغوی په لاس کښی ولویږو او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منګلو او مښوکو سره چیری وتښتوی مګر الله تعالیٰ تاسی ته په مدینه منوره کښی هستوګنه درکړه ـ او د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د ورور ګلوی بی ساری سلسله قائمه کړه. بیا ئی د بدر په غزا کښی تاسی ته څرنګه غیبی مرسته (مدد) دروروسوله چه د کفارو بیخ مو وویست. تاسی ته ئی ای مسلمانانو شانداره بری او فتح درکړه!
د غنیمت مال او د بندیانو فدیه ئی هم درکړه الغرض حلال، طیب، پاک شیان او د نعمتونو انواع او اقسام ئی درعطاء کړل چه تاسی د الله تعالیٰ شکرګزار بندګان شئ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه کوئ خیانت له الله سره او «مه کوئ خیانت د الله» له رسول سره او «مه» کوئ خیانت تاسی په امانتونو خپلو کښی حال دا چه تاسی پوهیږئ چه د امانت ساتل واجب دی».

تفسیر: د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت دا دی چه د هغو د احکامو مخالفت وکړ شی. په ژبی سره خپل ځان مسلمان وبولی او د کفارو عمل وکړی. یا هر هغه کار باندی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا مامور شوی وی په هغه کښی تګی برګی وکړی یا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړی. یا د غنیمت له مال څخه غلا وکړی. یا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړی. په هر حال په هغو ګردو (تولو) امانتونو کښی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د بندګانو له خوا تاسی ته سپارلی

شوی وی له خیانت څخه تاسی ځان وژغورئ (بچ کړئ) په دغو کښی هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل. په روایاتو کښی مذکور دی چه د بنی قریظه یهودان کله چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د خندق یا د احزاب د غزا په پای (اخر) د هجرت په پنځم کال کښی د روغی او د دی خبری غوښتنه وکړه «چه له دوی سره دی همغه سلوک وکړ شی چه بنی نضیر سره شوی دی» او رسول الله مبارک ارشاد وفرمایه چه «زه تاسو ته دومره حق درکوم چه سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل حکم او منصف وګرځوئ هر هغه فیصله چه سعد رضی الله تعالیٰ عنه وکړی. همغه ستاسی په نسبت منظوره ده.» بنی قریظه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اجازه حضرت ابولبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپل ځان ته وباله ـ او پوښتنه ئی تری وکړه چه ستا رایه په دغی معاملی کښی څه ده؟ آیا مونږ دسعد بن معاذ حکمیت ومنو؟ څرنګه چه د ابولبابه رضی الله تعالیٰ عنه اموال او اهل او عیال په بنی قریظه ؤ کښی پراته وو نو ځکه ده د هغوی خیر غوښت. نو ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپلی مری ته اشاره وکړه او په خپل حلقوم باندی ئی ګوته راښکوله یعنی که د سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه حکمیت تاسی ومانه نو دغه ستاسی قتل او حلالول دی. اګر که ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه خپله اشاره وکړه مګر سم د لاسه متنبه او پښیمان شو، چه ولی می له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت وکړ؟ نو بیرته راغی او د مسجد په یوی ستنی پوری ئی خپل ځان تینګ وتاړه او له خوړلو او چښلو ئی قسم وکړ ـ چه تر مرګه پوری به نه خورم او نه چښم یا دا چه الله تعالیٰ زما توبه قبوله کړی. اوه، اته ورځی ابو لبابه رضی الله تعالیٰ عنه همغسی تړلی ولاړ ؤ څو د ډیری لوږی او تندی لامله (له وجی) بیخوده شو دلته زیری ورورسید، چه پاک الله ستا توبه ومنله، ده بیا قسم یاد کړ چه زه به هم داسی تړلی اوسم څو می رسول الله مبارک په خپل پاک لاس سره خوشی او ایله نه کړی بیا نو رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ او په خپل مبارک لاس ئی هغه خلاص کړ الی اخرالقصه! ابن عبدالبر رحمة الله علیه دعوی کوی چه دغه واقعه د تبوک د غزا د نه شریکیدلو لامله (له وجی) واقع شوی ده والله اعلم.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

او پوه شئ تاسی چه بیشکه مالونه ستاسی او اولاد ستاسی ابتلاء «ازموینه» ده او بیشکه الله په نزد د ده اجر «ثواب» ډیر لوی دی. «بهتر له هر شی نه نو په طلب کښی ئی اوسئ».

تفسیر: یعنی ستاسی اموال او اولاد فتنه ده چه مو منع کوی له کارونو د آخرت څخه او سبب

دی د واقع کیدلو ستاسی په گناه او په عذاب کښې یا سبب دی د محنت چه تاسی الله تعالیٰ پرې ازموئې نو له ډیره محبته د دوی خیانت مه کوئ انسانان علی الاکثر د مال او اولاد لامله (له وجې) له نورو بندگانو څخه غلا کوی، نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د امانتداری هغه قدر او قیمت او لوړوالی چه د الله تعالیٰ په دربار کښې شته، هغه په دنیوی مال او اولاد او نورو شیانو کښې له سره نشته.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تَتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو» که وویریږئ تاسی له الله (او پرهیزگاری اختیار کړئ له گناهونو څخه) وبه کړی ستاسی له پاره فیصله «د مؤمنانو په عزت او د کافرانو په ذلت» او لری به کړی له تاسی گناهونه ستاسی او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله څښتن (خاوند) د فضل «رحمت، احسان» ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی که له الله تعالیٰ څنی وویریږئ! او د تقویٰ لاره غوره کړئ! نو الله تعالیٰ به تاسی او ستاسی د مخالفانو په منځ کښې فیصله وکړی. په دنیا کښې به تاسی ته عزت درکړی. او هغوی به ذلیل یا هلاک کړی. لکه چه په بدر کښې ئی وکړ او په آخرت کښې به هم تاسی ته دائمی نعیم درکوی. او د هغوی د هستوگنې ځای به دائمی جحیم وی ﴿ وَٱمْتَٰزُوا۟ ٱلْيَوْمَ أَيُّهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ﴾ «۲۳ جزء د یٰس ۵۹ آیت ٤ رکوع» ﴿ هَٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ۖ جَمَعْنَٰكُمْ وَٱلْأَوَّلِينَ ﴾ «۲۹ جزء د المرسلات ۳۸ آیت اوله رکوع» بله خبره دا ده چه د تقویٰ له برکته به الله تعالیٰ ستاسی په زړونو کښې یو نور «رڼا» اچوی چه د هغې په وسیله تاسی ذوقاً او وجداناً د حق او باطل او د نیک او بد په منځ کښې به فیصله وکړی شئ! برسیره پر دی حضرت شاه صاحب دا خبره هم لیکلی ده چه «ښائی په بدر کښې به د مسلمانانو په زړونو کښې گرځیدلی وی چه دغه بری خو اتفاقی دی نو ښایی چه له رسول الله مبارک څخه په پټه او په مخفی ډول (طریقه) مونږ له کفارو سره څه احسان وکړو، څو دوی زمونږ کورونو ته په مکه معظمه کښې څه زیان ونه رسوی. او زمونږ اهل او عیال ونه ربړوی (تکلیف نه کړی) نو په ړومبنی آیت کښې ئی د خیانت منعه وفرمایله. او په دوهم آیت کښې ئی تسلی ورکړه چه وروسته له دی نه به فیصله کیږی. او ستاسی کور کهول به هم داسی د کفارو په لاسونو کښې گرفتار نه پاتی کیږی.» او در به کړی تاسی ته «فرقان» یعنی هدایت چه په هغه سره به حق له باطله بیلوئ! یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو یا خلاصی له شبهاتو ـ یا ستاسی ظهور او شهرت په تمام عالم کښې ».

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه مکر فریب به کاوه له تاسره هغو کسانو چه کافران شوی وو له پاره د دی چه بندی کړی تا یا ووژنی تا یا وباسی تا «له مکی نه» او پټ فریب کوی دوی «له تاسره» او جزا د فریب ورکوی الله «دوی ته» او الله بهتر د جزا ورکوونکو د مکر دی.

تفسیر: پخوا له هجرته د مکی معظمی کفار په «دارالندوه» کښی سره تول شول او مشوره ئی سره وکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکړی شی چه د هغه له لاسه د کفارو گرد (تول) قوم ډیر پریشان او سربداله شوی دی. او د نورو ملکونو ځینی خلق هم د ده په لومه کښی درگرده نښلی که دغه وضعیت هم داسی دوام وکړی هغه ورځ به لری نه وی چه محمد صلی الله علیه وسلم به ورو ورو داسی یو لوی قوت پیدا کړی، چه له هغه سره به مقابله خورا (ډیر) گران وی.

په دغه وخت کښی د کفارو آراء او نظریی د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت مختلفی او راز راز (قسم قسم) وی ځینو به ویل چه «بندی دی کړی شی او ښه دی ژوبل هم کړی شی!» د ځینو رأیه داسی وه چه «له وطنه دی وشړل شی! چه مونږ د تل له پاره د ده له اندیښنی څخه نجات ومومو!» په پای (اخر) کښی د ابوجهل له رایی سره موافقه داسی فیصله وشوه چه «د عربو د گردو (تولو) قبائلو څخه دی یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شی! او دغه قوی او پیاوړی (بهادر) ځلمیان دی سره تول لاس یو کړی! او یو ځلی دی په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی گزار وکړی! څو بنی هاشم له گردو (تولو) عربو سره جنگ ونه کړی شی او پر عربو باندی د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واوړی. او پر گردو (تولو) قبیلو باندی وویشل شی.»

دلته دغه بد بختان د دغو تدبیرونو په ترلو کښی مصروف وو، له بل لوری د دوی پر خلاف د الله تعالیٰ ډیر ښه او لطیف تدبیر خپل کار کاوه. محمد صلی الله علیه وسلم ته پرښتو اطلاع ورکړه چه «په خپله بستره باندی حضرت علی کرم الله وجهه ویده کړئ او د دغی تولنی په سترگو کښی چه ستاسی د قتل له پاره سره تول شوی دی خاوری واچوئ! او د باندی د هجرت په قصد ووځئ!» داده اوسئ! چه ستاسی او حضرت علی کرم الله وجهه یوه ویښته ته به هم هیڅ ضرر او نقصان ونه رسیږی او ستاسی گرد (تول) دښمنان به زیانمن او نا امیده شی. لکه چه هم دغه کسان د بدر په غزا کښی ووژل شول چه په «دارالندوه» کښی ئی زمونږ د محمد رسول الله

صلی علیه وسلم د قتل مشوره سره کړی وه.

اوس دلته پاک الله هم دغه واقعه بیانوی کله چه الله تعالیٰ له چاسره مل وی

نو د هیچا له لاسه هیڅ نه کیږی. که لښکری درسره وی یک تنها ئی

چه الله درسره مل نه وی «رحمانه»!

همغسی چه الله تعالیٰ خپل پاک رسول ته نجات ورکړ، ستاسی د هغه اهل او عیال او کور کهول حفاظت چه په مکه معظمه کښی دی، هم الله تعالیٰ کوی.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه ولوستلی شی پر دوی باندی آیتونه زموږ نو وائی دوی په تحقیق واوریده موږ «دغه کلام» که وغواړو موږ نو خامخا وبه وایو موږ هم په مثل د ده نه دی دغه «کلام» مگر خو دی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو.

تفسیر: نضر بن الحارث به ویل که موږ وغواړو نو د قرآن په شان کلام جوړولی شو. په دغه قرآن کښی خو پرته (علاوه) له چټی (بیکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته مگر پاک قرآن هم د گردو (تولو) جگړو فیصله پر هم دغی خبری کړی ده چه ده بیا ولی دغه خپله ادعا پای (اخر) ته ونه رسوله؟ یو چا وویل چه زما آس که وځغلی په یوه ورځ کښی له کابله تر واشنگتنه پوری رسیدی شی، مگر ځغلیدلی نشی یو بل وویل چه ما سل گزه توپ وهلی دی بل ورته وویل دا گز دا ئی میدان. په هر حال دا چه کفارو به د پخوانیو اقوامو د احوالو د اوریدلو په وخت کښی ویل چه دغه گردی (تولی) چټی (بیکاره) قصی او افسانی دی اوس په بدر کښی گرد (تول) سره ولیدل شول، چه هغه خو یواځی افسانی نه وی. د عذاب هغه وعده پر تاسی باندی هم راغلی ده لکه چه پر پخوانیو مکذبینو اقوامو راغلی وه.

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا

حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۲﴾

او «یاد کړه» هغه وخت چه وویل دغو «کفارو» یا الله! که چیری وی دغه «قرآن یا دین» هم دغه حق «لکه چه محمد یی وایی نازل شوی» له نزده ستا نو راووروه پر مونږ باندی کانی له آسمانه یا راوړه «راولیږه» «بل کوم قسم» عذاب دردناک.

تفسیر: په دغه آیت کښی د مکی معظمی د مشرکانو د انتهائی جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دی. یعنی دوی به ویل چه یا الله که په واقع کښی هم دغه محمدی دین چه مونږ په دغومره اوږده موده کښی په دیر شد او مد سره د هغه په تکذیب کښی لګیا یو حق وی، نو ولی د عذاب په نزول کښی دومره ځند (تاخیر) کیږی؟ او ولی د تیرو اقوامو په شان پر مونږ باندی د کانو باران نه وریږی؟ یا د هغوی په شان په بل کوم عذاب مونږ ولی نه اخته کیږو؟ یا زمونږ بیخی استیصال او بیخ کنی ولی نه کیږی؟ ولی مو بیخ او بکر له سته نه باسی؟ وائی چه دغه دعاء ابوجهل د مکی معظمی څخه د وتلو په وخت کښی کعبی شریفی ته مخامخ کری وه. بالاخر هغه شی ئی چه غوښتی ؤ د هغه یوه نمونه ئی په بدر کښی ولیده، او دی په خپله سره له «۶۹» تنو نورو مشرانو د کمزورو او بی وسلی او بی سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلی شو. او اویا تنه نور مشران هم د اسارت او بندی توب په ذلت کښی ګرفتار شول او په دغه دول (طریقه) سره الله تعالیٰ د دغو کفارو بیخ او بنسټ (بنیاد) وویست. بیشکه د لوط علیه السلام د قوم په شان پر دوی له آسمانه تیږی (ګټیۀ) ونه وریدی، لیکن د یوه موټی شګو په اثر چه د الله تعالیٰ له لوری د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس پر دوی باندی وشیندلی شوی، هم داسی ولیدلی شوی، لکه د آسمانی تیږو (ګټو) د اورولو یوه وړوکی نمونه. ﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوْهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى ﴾ (د هم دی سورت ۱۷ ـ آیت).

«اوس الله تعالیٰ د دغی تیری ښیرا د قبول د مهلت او توقف سبب داسی بیانوی»

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيْهِمْ ؕ

او نه دی الله چه په عذاب کاندی دوی حال دا چه ته (ای رسوله) په دوی کښی ئی!

تفسیر: سنة الله هم دا دی چه هر کله پر کوم قوم د انبیاؤ علیهم السلام د تکذیب لامله (له وجی) عذاب نازلوی، خپل رسول د دوی له منځه باسی. کله چه الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکی معظمی څخه بیل کړ نو وروسته له هغه د مکی معظمی مشرکان د بدر په

عذاب كښې مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ﴿٣٣﴾

او (بل دا چه) نه دى الله عذابوونكى د دوى حال دا چه دوى مغفرت غواړى.

تفسير: يعني په دوى كښې مستغفران دي هغه ضعفاء د مومنانو چه په دوى كښې پاتي شوى دى، يا دوى په خپله استغفار وائى نو ځكه عذاب پرى نه راځى ولى چه دوه شيان د عذاب د نزول مانع دى

(۱): د يو قوم په منځ كښې د رسول موجوديت

(۲): استغفار يعنى په مكى معظمى كښې دمحمد صلى الله عليه وسلم د قدم له بركته عذاب نه نازليده - اوس پر هغوى باندى عذاب راغى. هم داسى تر هغه پورى چه گنهگار نادم وى او توبه باسي نو نه نيول كيږى اگر كه دير لوى گنهگار هم وى. رسول الله مبارك فرمايلى دى چه د گنهگارانو پناه دوه شيان دى «۱»: زما وجود.

«۲»: استغفار. كذا فى الموضح.

تنبيه: د ﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ ﴾ هغه معنى چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه كرى ده د ځينو مفسرينو له تفسيره سره موافقه ده. ليكن د اكثرو په نزد د دغه مطلب داسى دى چه مشركينو هر قسم خارق العادة عذاب چه غوښت چه گرد (تول) قوم سره يو ځاى تباه او پوپناه شي - پر دوى باندى د داسى عذاب له ليږلو څخه دوه شيان ممانعت كوى

«۱»: د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك وجود، چه د هغوى له بركته پر دغه امت باندى كه څه هم (امت دعوت) وى هسى خارق العادة مستاصل او بيخ ايستونكى عذاب نه راځى. كه كوم وخت پر افرادو او آحادو باندى راهم شي نو هغه د دى كليى قاعدى منافى نه دى.

«۲»: د استغفار كوونكو موجوديت، اعم له دى چه مسلم وى يا غير مسلم لكه چه منقول دى د مكى معظمى مشركينو به هم په تلبيه او طواف او نورو كښې غفرانك! غفرانك! ويل باقى د غير خارق او معمولى عذاب لكه قحط، وباء قتل كثير او د نورو نزول د رسول او د ځينو مستغفرينو (بخنه غوختونكى) له موجوديت سره هم ممكن دى. بالاخر كله چه دغه خلق خورا (زيات) دير شرارتونه وكرى نو د الله تعالىٰ له لورى به په جزاء سره ولى متنبه نشي؟ وروسته له دى نه د دوى همغه عقوبت بيانوى.

وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّوْنَ عَنِ الْمَسْجِدِ

الْحَرَامِ وَمَا كَانُوْٓا اَوْلِيَآءَهٗ ۭ اِنْ اَوْلِيَآؤُهٗٓ اِلَّا الْمُتَّقُوْنَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۴﴾

او څه دی دوی ته چه به نه په عذابوی دوی الله (پس له وتلو ستا او مومنانو له دوی نه) حال دا چه دوی منع کوی (خلق) له «دخول د» مسجد حرام څخه او نه دی دوی واکداران د دغه (مسجد حرام) نه دی واکداران د ده مگر «دی» متقیان او لیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (په دی چه دوی لره واکداری نشته).

تفسیر: یعنی د عذاب نه راتلل بنا پر هغو دوو سببونو دی چه پاس مذکور شول که نه ستاسی شرارتونه او ظلم او شقاوت داسی شیان دی چه د هغو په مقابل کښی بنائی فوراً عذاب راشی له دی نه به زیات ظلم څه وی چه موحدین حرم شریف ته له راتگ او د خدای له عبادت څخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) او حیلو منع کوی، او دوی هلته نه پریږدی چه لاړ شی ـ بلکه دوی له خپل وطنه مکی معظمی څخه باسی. او تل کوښښ کوی چه د الله تعالیٰ دغه پاک او عبادت کوونکی بندگان د همیشه له پاره دلته رانشی. د دوی لوی ظلم او تیری دا دی چه د دی ظلم د جواز له پاره دغه سند وړاندی کوی چه مونږ د حرم شریف متولیان او واکداران یو، هر چا ته چه زړه مو وغواړی د راتلو اجازه ورکوو، یا ئی نه پریږدو چه راشی او دغه د دخول او عدم دخول اجازه زمونږ په واک او اختیار کښی ده. حال دا چه اول دغه حق او اختیار متولی ته نشته چه خلق د مسجد له لمانځه او عبادت څخه منع کړی. او بل د «تولیت» حق هم دوی ته نه رسیږی، ځکه چه د حرم شریف متولی یوازی متقیان او پرهیزگاران کیدی شی، مشرک او بد عمل سړی له سره د هغه حقدار نشی کیدی لیکن له دوی څخه ځینی کسان علی الاکثر له خپله جهالته داسی وایی چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاده یو. او له فلانی قبیلی څخه یو، او د کعبی شریفی «تولیت» زمونږ موروثی حق دی، چه د هغه له پاره کوم خاص قید او شرط نه دی په کار ـ نو دائی راوښوول چه په اولاده د ابراهیم علیه السلام کښی دغه حق د هغه کیدی شی چه متقی وی ـ او د داسی بی انصافانو حق نشی کیدی چه له هر چا څخه چه دوی خپه وی، نو هغه ته د کعبی شریفی د راتللو اجازه نه ورکوی.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَآءً وَّتَصْدِيَةً ۭ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿۳۵﴾

او نه ؤ لمونځ (عبادت) د دغو «کفارو» په نزد د کعبې کښې مګر شپیلی وهل او لاسونه ټکول؛ «الله فرمائی» نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغه چه وئ تاسی چه کفر به مو غوره کاوه.

تفسیر: یعنی حقیقی لمونځ کوونکی له مسجده منع کوی، نو په خپله د دوی لمونځ به څه ارزښت (قیمت) ولری؟ د کعبې شریفې بربند طواف کول ـ د ذکر الله په ځای شپیلی وهل او لاسونه ټکول، لکه چه نن هم دیر اقوام ناقوس وهل او زنګونه شرنګول لوی عبادت ګڼی الغرض نه دوی په خپله عبادت کوی نه نور خلق پریږدی چه عبادت وکړی، او دغه بی معنی او چتی (بیکاره) خبری عبادت ګڼی. ځینی وائی چه دغه شپیلی وهل، او لاسونه ټکول، د دی دپاره ؤ، چه د مسلمانانو په عبادت کښې خلل واچوی او د تمسخر او استهزاء (توکے ټکالے) له لاری به ئی داسی کول والله اعلم، «نو الله تعالیٰ فرمائی کله چه ستاسی دا نیت او عمل ؤ نو پس وڅکئ عذاب د قتل او د بند په ورځ د بدر کښې ؛ او «زقوم» او اور او نور په آخرت کښې».

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی نفقه کوی «لګوی» دوی مالونه خپل دپاره د دی چه منع کړی دوی (خلق) له لاری د الله څخه.

تفسیر: د بدر په غزا کښې د کفارو له مشرانو ځنی دولسو سردارانو دا په غاړه اخیستی وه چه هر یو تن به په یوه ورځ کښې ګردو (ټولو) لښکرو ته دودی پخوی؛ لکه چه لس اوښان به هره ورځ د یوه له لوری حلالیدل او پر لښکرو به خوړل کیدل ـ بیا چه دوی ماتی ومونده نو د دغه مات شوی لښکر مجمع کله چه مکی معظمی ته ورسیده، ابو سفیان او د کفارو نورو مشرانو ته ئی وویل هغه مال چه تجارتی قافلی له شامه راوړی دی، هغه دی ګرد (ټول) د اسلام پر خلاف، او له محمد څخه د انتقام اخیستلو په لاره کښې ولګاوه شی! لکه چه پر دغه خبره ګرد (ټول) سره راضی شول، نو د داسی مال لګولو ذکر په دغه آیت کښې راغلی دی.

فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

نو ژر به نور هم ولګوی دغه مالونه بیا به شی «دغه انفاق» پر دوی حسرت (پښیمانی چه مال ئی ځی او مطلب ئی پری نه حاصلیږی) بیا به په آخر

کښې مغلوب شي؛ او هغه کسان چه کافران شوی دی (او په کفر کښې مړه شي) دوزخ ته شړلی «بیولی» کیږی.

تفسیر: یعنی کله چه په دنیا کښې مغلوب او مقهور، او په آخرت کښې معذب شی، نو د افسوس او حسرت لامله (له وجی) به خپلی ګوتی چیچی ـ چه مال مو هم له لاسه ووت ـ او بری مو هم په برخه نشو. لکه چه ړومبی په بدر کښې او بیا په احد او نورو غزاګانو کښې د کفارو ګرد (تول) مالی او جسمانی قوتونه صرف شول، او هیڅ یوه ګټه (فائده) ئی په لاس ورنغله او بالاخر هلاک یا د رسوایی په حال کښې له کفره توبه ګار شول.

(او دغه مغلوبیدل د کفارو او شړل د دوی د جهنم په لوری)

لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

دپاره د دی دی چه بیل کړی الله خبیث «ناپاک کافر»، له طیب «پاک مؤمن» څخه او بیا کیږدی خبیث (ناپاک سره لاندی باندی) ځینی د ده په ځینو نورو باندی نو راجمع به کړی دا «خبیثان» تول نو وبه ئی غورځوی په دوزخ کښې ؛ دغه (خبیثان یا مال لګوونکی) هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر: په «موضح القرآن» کښې دی چه الله تعالیٰ به ورو ورو اسلام غالبوی. په دغه ضمن کښې به کافران خپل بدنی او مالی زور لګوی، چه نیک او بد سره بیل شی، یعنی د هغو په قسمت کښې چه اسلام لیکلی شوی دی، هغوی به ګرد (تول) مسلمانان کیږی، او د هغوی مرګ چه په کفر کښې لیکلی شوی دی، هغوی به ګرد (تول) په کفر کښې مری، او تول به دوزخ ته لاړ شی. «هم دغه خبیثان یا مال لګوونکی هم دوی زیانکاران دی» یعنی د دنیوی او اخروی دواړو قسمونو نقصان او خساره ئی ومونده.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

ووایه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی، که واوړی «بس

کړی له کفره» نو وبه ښېنلی شي دوی ته هغه بدی چه په تحقیق پخوا تیری شوی وی، او که بیا وګرځی (کلک شي په کفر او جنګ) نو په تحقیق تیره شوی ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانیو «په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو».

تفسیر: یعنی که اوس هم له کفره او طغیانه او د اسلام له عداوته لاس واخلی، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت اختیار کړی، نو ړومبی د کفر په حالت کښې څه ګناه او معاصی چه دوی کړی وی، هغه ګردی (تولی) ورمعافیږی. الاسلام یهدم ماکان قبله. هو! حقوق العباد به نه ورمعافیږی، ځکه چه د هغو مسئله خو بیله ده. او که بیا عود وکړی قتل او عداوت او کفر او معصیت ته نو په تحقیق تیره شوی ده لاره عادت د الله په حق د پخوانیو کښې یعنی څرنګه چه د پخوانیو رسولانو علیهم السلام له تکذیبه او عداوته خلق تباه شوی دی، په دوی به هم تباهی راځی. یا دا مطلب دی لکه چه په بدر کښې د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکړی شوه، دوی ته به هم سزا ورکړی شي.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

او وجنګیږئ (ای مؤمنانو!) له دغو «کفارو» سره تر هغه پوری چه نشی پاتی فتنه «فساد په ځمکه کښې» او شي دین «حکم» تول خاص الله لره (او نور تول باطله ادیان ورک شي) نو که واوړی دوی «له کفره او اسلام راواړی» نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئی کوی ښه لیدونکی (بینا دانا) دی. او که مخ وګرځوی دوی «له ایمانه» نو پوه شئ «ای مؤمنانو!» چه بیشکه الله مولیٰ «بادار ساتونکی» ستاسی دی (الله) ښه مولیٰ «او نیک بادار حامی او ساتونکی» دی او «الله نیک» او ښه مددګار دی.

تفسیر: یعنی تر هغه پوری له کفارو سره وجنګیږئ چه په ځمکه کښې فتنه او فساد پاتی نشی، او د کافرانو زور پاتی نشی چه له ایمانه خلق منع کړی یا د حق دین له محو کولو څخه

مسلمانان وویرېږي چه که اظهار ئې وکړو وبه وژلی شو لکه چه تاریخ شاهد دی څه وخت چه غلبه او قوت د کفارو په لاس ورته، نو د مسلمانانو ایمان او مذهب به په خطر کښې لويده، د «هسپانيې (اسپين)» مثال دنيا ته څرګند (ښکاره) دی چه وروسته له دی نه چه قوت او قدرت د مشرکانو په لاس ورغی، دوی په څه ډول (طریقه) د(هسپانيې) مسلمانان تباه يا مرتدان کړل، په هر حال د «جهاد» او قتال ړومبنی مقصد هم دا دی چه د اسلام اهل دی مامون او مطمئن وی او د الله تعالیٰ عبادت په ښه شان سره وکړی شي. او د ایمان او توحید دولت د کفارو له لاسونو محفوظ شي او د اسلام کلمه علیاء او لوړه شي او اسلامی بیرغ مرتفع او لوړ شي لکه چه د(فتنه) هم دغه تفسیر د احادیثو په کتابونو کښې له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعين څخه هم منقول دی».

﴿ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ﴾ او جهاد وکړئ څو شي دين او حکم تول خاص الله لره او نور باطل اديان ورک شي) دا د جهاد وروستنی مقصد دی چه د کفر شوکت پاتی نشي او يوازی د الله تعالیٰ حکم جاری وی او د اسلام حق دین پر ګردو (تولو) ادیانو غالب شي. ﴿ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ﴾ اعم له دی نه چه د نورو اديانو په موجوديت کښې وی. لکه چه د راشده ؤ خلفاؤ په وخت کښې شوی ؤ. يا ګرد (تول) باطله مذاهب له منځه ورک کړی، لکه چه د مسيح عليه السلام له نزول څخه وروسته کيږی. په هر حال دغه آيت د دی خبری واضح دليل دی چه جهاد او قتال عام له دی نه چه تعرضی وی که دفاعی مسلمانانو له پاره تر هغه وخته پوری مشروع دی تر څو چه دغه دواړه عالی مقصدونه پوره شوی نه وی، ځکه د حضرت نبوی صلی الله عليه وسلم په حديث کښې راغلی دی «الجهاد ماض الی یوم القيامة» حاصل «د جهاد احکام او شرائط او نور تفصيلات دی په فقهی کتابونو کښې وکتل شي!».

﴿ فَإِنِ انْتَهَوْا ﴾ الآية - نو که واوړی دوی له کفره او اسلام راوړی نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئې کوی ښه ليدونکی بينا دانا دی.» يعنی له هغو سره چه په ښکاره ډول (طريقه) له کفره او شرارته بيرته وګرځی قتل نشته. د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کیفيات دی الله تعالیٰ ته وروسپارل شي! هر ډول (طريقه) عمل او کار چه دوی وکړی، هغه د پاک الله له علمه نه پټيږی او تل ورته معلوم دی. مسلمان يوازې له ظاهری حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی. وفی الحديث «**امرت ان اقاتل الناس حتیٰ يقولوا لا اله الا الله، فاذا قالوها عصموا منی دماءهم واموالهم الا بحقها، وحسابهم علی الله عز وجل**» - زه ماموريم په دی چه جهاد وکړم د خلقو سره تر هغه چه ووائی دوی کلمه د **لا اله الا الله** نو کله چه وويله دوی دا کلمه نو وئی ساتلی ځما نه وينی خپلی «چه نه به وژل کيږی» او مالونه خپل مګر په حق سره «چه قصاص دی» او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عزوجل ته (که ئې بښی يا ئې نه بښی).

﴿ وَإِن تَوَلَّوْا ﴾ الآية - او که مخ وګرځوی دوی له ايمانه نو پوه شئ تاسی چه بيشکه الله مولیٰ، بادار، حامی او ساتونکی ستاسی دی الله ښه مولیٰ نيک بادار ساتونکی دی او الله نيک او ښه مددګار دی.» يعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) او حمايت باندی

اطمینان او اعتماد ولری! او جهاد وکړی! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب څخه دی له سره ونه ویریږی! لکه چه د بدر په غزا کښی ئی ولیدل، چه الله تعالیٰ د مسلمانانو څومره ښه مرسته (مدد)، حمایت او امداد وفرمایه! **(علمنا ان الله مولٰینا نعم المولیٰ ونعم النصیر.)**

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَ لِلرَّسُوْلِ وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۱﴾

او پوه شئ «ای مسلمانانو!» بیشکه هر هغه شی چه په غنیمت واخیست تاسی «له کفارو په غلبی سره» له یوه شی نه نو بیشکه الله لره دی (حکم کول په) خمس د هغه (کښی) او (دغه خمس ثابت دی) له پاره د رسول (د الله) او له پاره د خپلوانو (د رسول الله) او (له پاره د) یتیمانو او (له پاره د) مسکینانو (محتاجانو) او (له پاره د) مسافرانو «او پاتی څلور برخی دی له پاره د غازیانو او صبر وکړئ پر دغه تقسیم ای مقاتلانو!» که ایمان لرئ په الله او په هغو «آیتونو یا ملایکو یا نصرت» چه نازل کړی دی مونږ پر بنده خپل په ورځ د فیصلی کښی (د حق له باطل څخه چه د (بدر ورځ وه) هغه ورځ چه سره مخامخ شولی دواړه جمعی (ډلی)؛ او الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه څینی ئی غلبه د لږو پر ډیرو ده).

تفسیر: د دی سورت په ابتداء کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ ﴾ دلته د هغه لږ څه تفصیل کوی چه هغه د غنیمت مال چه د کفارو له جنګه وروسته د مسلمانانو په لاس راشی د هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالیٰ نیاز دی چه هغه رسول الله د پاک خدای د نائب (بمعنی رسول) په حیثیت وصولهوی، او دی ئی پر دغه پنځو مصرفونو لګوی شی:

«۱»: په خپل ځان باندی.

«۲»: پر خپلو خپلوانو باندی چه بنی هاشم او بنی المطلب دی چه له پخوا راهیسی دوی د الله تعالیٰ په لاره کښی کار او د رسول الله صلی الله علیه وسلم نصرت او امداد ئی کړی دی. او د اسلام له خاطره یا یوازی د قرابت او خپلوی له وجی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی مرستی (مدد) کړی دی. او د زکوٰة او د نورو صدقاتو اخیستل پر دوی باندی حرام شوی دی.

«۳»: پر یتیمانو پلار مړیو باندی.

«٤»: پر محتاجانو مسلمانانو باندی.

«٥»: پر مسافرانو باندی بیا هغه نور څلور برخی غنیمت چه پاتی کیږی پر غازیانو باندی

تقسیم کیږی سور ته (سوا) دوی برخې او پلی (پیاده) ته یوه برخه ورکوله کیږی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د خمس د دغو پنځو مصارفو څخه زمونږ حنفیانو په نزد یوازی یتیمان، محتاجان او مسافران چه ګرد (تول) سره دری کیږی پاتی دی. ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د دوی د ذات مصارف نه دی پاتی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل القرابت هغه برخه پاتی شوه چه دوی ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پخوانی نصرت او امداد په بناء ورکوله کیده. هو! د مساکینو او محتاجانو له هغو برخو څخه چه دوی ته مقرری دی د رسول الله مبارک مساکین او اهل الحاجت خپلوان ښائی مقدم وګڼل شی، د ځینو علماؤ په نزد د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلت څخه وروسته د امیر المؤمنین د مصارفو له پاره ښائی چه خمس الخمس ورکړ شی. والله اعلم په ځینو روایتونو کښی راغلی دی کله چه له غنیمت څخه خمس د الله تعالیٰ د نامه پنځمه برخه ایستله کیده نو نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم اول په هغه کښی څه برخه د بیت الله کعبی شریفی له پاره بیلوله. ځینو فقهاؤ لیکلی دی چه په هغو ځایونو کښی چه له کعبی شریفی څخه لری وی، څه برخه دی د مساجدو له پاره هم بیله شی!. له ﴿ يَوْمَ الْفُرْقَانِ ﴾ د فیصلی له ورځی څخه مراد یوم البدر دی چه په هغه کښی د حق او باطل ښکاره فیصله وشوه په دغه ورځ کښی حق تعالیٰ خپل دیر کامل بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بری، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد یی ورولیږه او د سکون او اطمینان کیفیت ئی نازل وفرمایه. نو هغه کسان چه پر الله تعالیٰ او د الله تعالیٰ پر غیبی تائیداتو ایمان لری، نو پر دوی باندی له غنائمو ځنی د الله تعالیٰ پر نامه «خمس ـ پنځمه برخه» ایستل دومره دروند نه ښکاری. ﴿ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ او الله پر هر شی باندی چه اراده ئی وفرمائی ښه قادر دی چه ځینی ئی غالبول د لږو دی پر دیرو باندی» یعنی لکه چه الله تعالیٰ په هغه ورځ کښی تاسی مظفر او منصور ګرځولی یئ هم دا اوس او په راتلونکی زمانه او په هر وخت کښی ښه قادر دی چه تاسی ته غلبه او فتوحات عنایت وفرمائی.

إِذْ أَنتُم بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُم بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ۙ وَلَٰكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

«یاد کړئ ای مسلمانانو» هغه وخت چه وئ تاسی په څنډی (غاړی) د

«کندی» نژدی «مدینی ته» او وو دغه «کفار» په څنډی «د کندی هسی څنډه (غاړه) چه» لری «وه له مدینی نه» حال دا چه سواره «قافله» ښکته وو له تاسی؛ او که یو تر بله وعده کړی وی تاسی (د جنګ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی ولیکن «بی له وعدی جمع کړئ تاسی الله» دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی (په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی) لپاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیامه د حجت روښان څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیامه د روښانه حجت؛ او بیشکه الله خامخا ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی «په تولو احوالو».

تفسیر: له نژدی څنډی (غاړی) څخه مراد د جنګ د میدان هغه جانب دی چه مدینی طیبی ته قریب ؤ هم داسی له لری څنډی(غاړی) څخه مقصد هغه طرف دی چه له مدینی منوری څخه لری ؤ، یعنی د ابوسفیان تجارتی قافله مخ په څوړی (خکته) د سمندر په څنده څنده (غاړه غاړه) کښی تلله، د قافلی او مسلمانانو په منځ کښی د قریشو فوځ حائل شوی ؤ. «او که یو تربله مو وعده کړی وی د جنګ نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی» یعنی که فریقین له پخوا څخه د جنګیدلو له پاره کوم وخت او نیته مقررول غوښتل، نو ممکن ؤ چه په هغه کښی څه اختلاف واقع کیده یا د وعدی د رسیدلو په وخت کښی به ئی یوه دله وړاندی وروسته کوله، ځکه چه له یوه جانبه مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهری اسلحی او سامان څخه ویره کښی وو. او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانیت او الله پرستی او زړور توب ځنی ویریدل نو دواړو ته د جنګ په ذمه واری اخیستلو او د هغه په شرکت کولو کښی تردد او تقاعد پیښیدی شو، (ولیکن بی له وعدی سره جمع کړئ تاسی الله دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه ؤ مقرر شوی په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی له پاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیام د روښان حجت څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیام د روښانه حجت) یعنی قریش د خپلی قافلی د مدد له پاره او تاسی پر قافلی باندی د حملی کولو له پاره راغلی وئ قافله تیره شوه او دواړه فوځونه د یوه میدان پر دوو څنډو (غاړه) باندی سره ونښتل، حال دا چه یو د بل له حال څخه نه ؤ خبر دغه د الله تعالیٰ تدبیر ؤ که تاسی قصداً ورتلئ نو داسی په مناسب وخت به پر دوی نه رسیدی، او د دغی فتحی څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم صداقت ورښکاره شو۔ هغه چه مړه شول هم په یقین سره پوهیدلی مړه شول، او هغه چه ژوندی پاتی شول هغوی هم حق په ښه دول (طریقه) سره وپیژند او وپوهیدل چه د الله تعالیٰ الزام پوره شو. کذافی الموضح. او ممکن دی له مړکیدلو او ژوندی پاتی کیدلو څخه کفر او ایمان مراد وی ـ یعنی

اوس څوک چه ایمان راوړی ـ او هغه چه په کفر همغسی تینګ پاتی شی، د دواړو ایمان او کفر د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته دی. ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ او بیشکه چه الله ښه اوریدونکی د ګردو (ټولو) اقوالو، ښه عالم دی په ټولو احوالو) یعنی الله تعالیٰ د کمزورو مظلومانو فریاد اوریدونکی دی، او دغه خبره هم ورته ښه ورمعلومه ده چه په کومه طریقه سره د دوی امداد وکړی شی وګورئ په بدر کښی د مسلمانانو فریاد ئی څرنګه واوریده؟ او په څه ډول (طریقه) سره ئی مدد او مرسته (امداد) وکړه؟.

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

(یاد کړه) هغه وخت چه وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کښی لږ؛ (چه اصحاب پری خبر کړی، او دوی پری ډاډه شی او برابر پری ورشی) او که ښوولی وی «الله» تاته «ای محمده!» دوی ډیر (او بیا تا ویلی وی اصحابو ته) نو خامخا بی زړه شوی به وی تاسی (ای اصحابو) او خامخا جګړی به مو کولی په کار کښی «د جنګ چه تری په څنګ شوو یا ورسره جنګ وکړو» ولیکن الله سلامت وساتلئ «تاسی له بی زړه توب او نزاع» بیشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چه په زړونو کښی دی.

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالیٰ پر مدد ـ حمایت او مرسته (امداد) اعتماد ولری، او جهاد وکړی. او د کفارو له کثرت، سامان او وسلو څخنی ونه ویریږی ـ لکه چه د بدر په غزا کښی مو ولیدل چه الله تعالیٰ له مسلمانانو سره څومره ښه امداد او معاونت وکړ.
﴿وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا﴾ او که ښوولی وی الله تاته دغه کفار ډیر) یعنی که تاسی دوی زیات ګڼلی وی ځینو به د جنګیدلو همت کاوه ـ او ځینو به نه کاوه او داسی اختلاف به واقع کیده او په کار کښی به خلل او بی انتظامی پیدا کیده ـ الله تعالیٰ رسول الله مبارک ته په خوب کښی لږ تعداد وروښود، او له ویری او بی زړه توب څخه ئی وژغورلی (وساتلئ) هغه ښه پوهیږی چه له کوم شی څخنی په زړونو کښی همت او شجاعت پیدا کیږی؟ او له کومی خبری څخنی بی زړه توب او ویره پیدا کیږی؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ

فِیۡۤ اَعۡیُنِهِمۡ لِیَقۡضِیَ اللّٰهُ اَمۡرًا کَانَ مَفۡعُوۡلًا ؕ وَ اِلَی اللّٰهِ تُرۡجَعُ الۡاُمُوۡرُ ﴿۴۴﴾

او (یاد کړئ) کله چه وښوول تاسی ته «الله» هغه «دښمنان ستاسی» په هغه وخت کښی چه سره مخامخ شوئ په سترګو ستاسی کښی لږ او لږ ښکاره کړئ تاسی (الله) په سترګو د دښمنانو کښی دپاره د دی چه وکړی ته هغه کار چه ؤ مقرر کړی شوی «په ازلی علم د الله کښی» چه وکړی شی «چه هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی» او خاص الله ته بیرته ګرځولی شی ټول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کښی د کفارو شمیر تر نظر لږ راغلی ؤ او مسلمانانو ته هم د مقابلی په وخت کښی لږ ښکاریده څو په جرأت، زړورتیا او میرانی (بهادرئ) وجنګیږی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشی غلط کیدی ځکه چه په دوی کښی کافر پاتی کیدونکی سړی ډیر لږ ؤ، زیاتره هغه کسان وو چه وروسته بیا مسلمانان شول او د خوب تعبیر هم داسی کیدی شی چه د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وی ـ باقی د کفارو په نظر کښی چه د مسلمانانو تعداد لږ ښکاریده نو هغوی واقعاً لږ وو ـ دا د هغه وخت واقعه ده، کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول ـ بیا کله چه مسلمانانو په میرانه (بهادری) سره په حملو شروع وکړه، او د پرښتو د لښکر مرسته (مدد) وررورسیده، په دغه وخت کښی د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترګو کښی د دوی په نسبت یو په دوه ښکاریده ﴿ وَاُخۡرٰی کَافِرَةٌ یَّرَوۡنَهُمۡ مِّثۡلَیۡهِمۡ رَاۡیَ الۡعَیۡنِ ﴾ (۳) جزء د آل عمران (۱۳) آیت (۲) رکوع».

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا لَقِیۡتُمۡ فِئَةً فَاثۡبُتُوۡا وَ اذۡکُرُوا اللّٰهَ کَثِیۡرًا لَّعَلَّکُمۡ تُفۡلِحُوۡنَ ﴿۴۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه مخامخ شئ کوم فوځ «د دښمن» سره (چه جنګ درسره کوی) نو ثابت قدم اوسئ تاسی (او مه تری تښتئ) او یادوئ تاسی الله ډیر (په خوله او زړه) ښائی چه تاسی په مراد ورسیږئ (په بری سره پر دښمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دی کښی لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دی د الله د ذکر تاثیر دا دی چه د ذاکر زړه ورباندی قوی او داده کیږی، چه دغه دادګیرنی ته په جهاد کښی له هر

شي څخه زيات ضرورت شته د اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له کردو (تولو) څخه لويه وسله هم دغه دادينه وه! ﴿ اَلَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَ تَطۡمَئِنُّ قُلُوۡبُهُمۡ بِذِکۡرِ اللّٰهِ ؕ اَلَا بِذِکۡرِ اللّٰهِ تَطۡمَئِنُّ الۡقُلُوۡبُ ﴾ (۱۳ جزء د «رعد» ٤ رکوع «۲۸» آيت)

وَ اَطِیۡعُوا اللّٰهَ وَ رَسُوۡلَهٗ وَ لَا تَنَازَعُوۡا فَتَفۡشَلُوۡا وَ تَذۡهَبَ رِیۡحُکُمۡ وَ اصۡبِرُوۡا ؕ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِیۡنَ ﴿۴۶﴾

او حکم ومنئ تاسی د الله او د رسول د دغه (الله) او مه کوئ جګړه په خپلو منځونو (په کار د جهاد کښی) پس بی زړه به شئ تاسی او لاړ به شی باد «د نصرت او قوت او د دولت» ستاسی او صبر کوئ (په قتال او سختیو)، بیشکه الله له صابرانو سره دی «په جنګ کښی په نصرت او حفاظت»

تفسیر: یعنی ورک به شی زور او قوت ستاسی، او د بری او مرستی (مدد) باد به مو لاړ شی، اقبال او رعب به مو کمیږی، او له بد رعبی څخه به وروسته فتح او ظفر څرنګه حاصلولی شئ؟ هغه تکلیفونه او سختی چه د جهاد په وخت کښی وړاندې کیږی هغه په صبر او استقامت سره وګالئ (برداشت کړئ)! او همت او میړانه (بهادری) له لاسه مه باسئ متل دی چه (د میړونو (خاوندانو) مل الله دی). «څوک چه لری مله څه پروا کوی له غله» په دغه آیت کښی مسلمانانو ته ښوولی شوی دی چه د بری کلی ګانی (چابیانی) کوم کوم شیان دی؟ یواځی په دولت، لښکر، جبه خانی، لوازمو او تجهیزاتو سره فتح بری او نصرت نه حاصلیږی؛ بلکه په ثابت قدمی، صبر، استقلال، قوت د زړه داد د الله تعالیٰ او د رسول الله په یاد او د دوی د خلیفه ګانو په اطاعت او فرمان برداری د یو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راځی، په دغه موقع کښی می زړه بی اختیاره وغوښتل چه د اصحاب الکرامو رضی الله عنهم په نسبت د «ابن کثیر» څو الفاظ نقل کړم چه د اخلاص او ایمان له انتهائی عمق څخه وتلی دی «وقد کان للصحابة رضی الله عنهم فی باب الشجاعة والائتمار بما امرهم الله ورسوله به وامتثال ما ارشدهم الیه ما لم یکن لاحد من الامم والقرون قبلهم ولا یکون لاحد ممن بعدهم فانهم ببرکة الرسول صلی الله علیه وسلم وطاعته فیما امرهم فتحوا القلوب والاقالیم شرقاً وغرباً فی المدة الیسیرة مع قلة عددهم بالنسبة الی جیوش سائر الاقالیم من الروم والفرس والترک والصقالیة والبربر والحبوش واصناف السودان والقبط وطوائف بنی آدم قهروا الجمیع حتیٰ علت کلمة الله وظهر دینه علیٰ سائر الادیان وامتدت الممالک الاسلامیة فی مشارق الارض ومغاربها فی اقل من ثلاثین سنة فرضی الله عنهم وارضاهم اجمعین وحشرنا فی زمرتهم انه کریم تواب».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِم بَطَرًا وَّرِئَاءَ النَّاسِ وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

او مه کیږئ (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه رآووتل له کورونو خپلو دپاره د فخر او ښودنی خلقو ته (شوکت، دبدبه خپله) او آړوی دوی (خلق) له لاری د الله څخه او الله پر هغو کارونو چه کوی ئی دوی محیط (چاپیر دی علم او قدرت د ده نو جزا به پری ورکړی).

تفسیر: ابو جهل سره له خپلو لښکرو او دولونو او نغارو په دیر شان او شوکت سره د بدر جنګ ته وتلی ؤ چه مسلمانان وویرېږی، او د عربو په نورو قبائلو باندی هم د مشرکانو ویره او اثر ولوېږی، په لاره کښی د ابو سفیان پیغام وروړسید چه «قافلی له سختی خطری څخه نجات موندلی او درغله اوس تاسی هم د مکی په لوری بیرته ستانه (واپس) شئ!» ابوجهل په انتهائی غرور سره وویل چه مونږ به هلته بیرته لاړ شو چه د بدر پر چینو او رنو اوبو باندی ورسیږو او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد کړو، سازندګانی او نغمی ویونکی ښځی د خوښی او بری سندری ووائی او په زړه پوری اتنونه پری واچوو، شرابونه وڅښو او ښه سیلونه او مزی وکړو او تر دری شپو او ورځو پوری اوښان حلال کړو. او عربی قبائلو ته ښه میلمستیا ورکړو او داسی ښی چرچی وکړو چه دغه ورځ د عربو په منځ کښی د همیشه دپاره یادګار پاتی وی او په آینده کښی د دغو لړو او کمزورو مسلمانانو حوصله بیخی ماته شی، چه بیا له سره زمونږ د مقابلی جرائت او زړورتوب ونشی کړی، دی له دی څخه څه خبر ؤ چه هغه امیدونه او هیلی (طمعی) چه کوی او هغه تجویزونه چه ابو جهل ورته چرتونه او فکرونه وهل، هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی چه پر مخ ئی بوځی یا ئی مهمل او بی اثره وګرځوی، بلکه که اراده وفرمائی دغه ګردی (تولی) معاملی او چاری به بالعکس او چپه کړی، لکه چه هم داسی هم وشو. د بدر د اوبو او د شرابو د جام په ځای دوی د خپلو وینو د کندول په سر اړولو باندی مجبور شول ـ د سرور او نشاط محافل ئی جوړ نه کړی شول خو د هغه په ځای د نوحی او ماتم او ویر او ژړا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مکی معظمی پوری وتړل شول ـ همغه مال چه دوی د تفاخر، تظاهر او ښودنی لپاره لګاوه د مسلمانانو د غنیمت نمری او لقمه شوه د ایمان او توحید د دائمی غلبی د تاداو (بنیاد) تیږه (ګټه) د بدر په ډګر او میدان ودروله شوه ګواکی په دی دول (طریقه) سره په دغی ورځی ځمکی کښی الله تعالیٰ د تولی نړی د ګردو (تولو) ملتونو او اقوامو د قسمتونو فیصله وفرمایله ـ په هر حال په دغه آیت کښی ئی مسلمانانو ته خبر ورکړی چه جهاد یوائی د وژلو او وینو تویولو د هنګامی نوم نه دی، بلکه عظیم الشان عبادت

دی، په عبادت کښې هر څوک چه ریا یا ښودنی وکړی، نو هغه نه قبلیږی، لهٰذا تاسی په فخر، غرور، ښودنی او تظاهر کښې کفارو پسې مه درومئ!

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّنكُمْ إِنِّيٓ أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّيٓ أَخَافُ اللَّهَ ۚ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چه ښایسته کړی وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی او وی ویل چه نشته هیڅ غالب پر تاسی نن ورځ له خلقو او بیشکه زه ساتونکی یم ستاسی، نو کله چه سره ولیدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او کفر) بیرته ئی منډی کړی په پوندو خپلو «یعنی وتښتیده» او وئی ویل بیشکه زه بیزار یمه له (ساتنی) ستاسی او بیشکه زه وینم هغه (فوځ د ملائکو چه راځی په معاونت د مؤمنانو) چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه زه ویریږم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسیر: قریش پر خپل جمعیت او قوت مغرور وو ـ لیکن د دوی جنګ او جنجال ډیر ځلی له (بنی کنانه) سره پیښیده نو اوس هم د دوی په زړونو کښې داسی یوه خطره پیدا شوی وه ـ نه چه «بنی کنانه» زمونږ د دغه بری په لاره کښې څه مشکلات پیدا کړی ـ دلته سم د لاسه شیطان د دوی د شا تپولو او همت زیاتولو له پاره د(کنانه) د لوی سردار «سراقه بن مالک» په صورت د خپلو ذریاتو له فوجه سره یو ځای ورښکاره شو او ابوجهل او نورو مشرکانو ته ئی اطمینان ورکړ چه مونږ ګرد (تول) ستاسی د مرستی (مدد) او حمایت له پاره راغلی یو، او د (کنانه) له طرفه بیخی بی غمه اوسئ مونږ له تاسی سره یو. کله چه په بدر کښې د زور او قوت مسابقی شروع شوی او د شیطان په نظر کښې حضرت جبرئیل علیه السلام او نوری پرښتی راغللی، نو د ابوجهل له لاسه یی خپل لاس وښکل او ژر په خپلو پوندو بیرته وګرځید ـ او ابوجهل ورغږ کړ «ای سراقه! د جنګ او جګړی په دغه شدت کښې په چل او فریب سره چیری تښتی راځه بیرته راوګرځه او لښکر مه بی زړه کوه!» سراقه وویل «زه ستاسی سره نشم پاتی کیدی ـ زه هغه شیان وینم چه تاسی ئی نه شئ لیدی یعنی (پرښتی) د الله تعالیٰ (یعنی د دی حزب الله) له ویری څخه می زړه ریږدی (ریږی) او اندامونه می لړزیږی ـ اوس په ما کښې د دریدلو قوت نشته ـ زه

داریږم چه په کوم سخت عذاب او آفت کښې اخته نشم.» قتاده رحمة الله علیه وائی چه دغه ملعون دروغ وویل د ده په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره نه وه ـ هو! هغه پوهیده چه اوس د قریشو لښکری د هلاکت په کنده کښې لویدلی دی، او هیڅ یو قوی دوی نشی ژغورلی(ساتلی) ـ دا د هغه قدیمی عادت دی چه خپلو پیروانو ته کږی لاری ښیی او دوی غولوی ـ کله چه هغوی د هلاکت په کنده کښې وښویوی نو دلته خپله پښه بیرته راکاږی چه سم له هغه سره ئی دلته هم داسی وکړل ﴿ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴾ (٥ جزء د النساء «١٢٠» آیت ١٨ رکوع ﴿ كَمَثَلِ الشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّنكَ إِنِّيٓ أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَٰلَمِينَ ﴾ (٢٨ جزء د الحشر ١٦ آیت ٢ رکوع) ﴿ وَقَالَ الشَّيْطَٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوٓا أَنفُسَكُم مَّآ أَنَا۠ بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ أَنتُم بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ إِنَّ الظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم سورت «٢٢» آیت ٤ رکوع

إِذْ يَقُولُ الْمُنَٰفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰٓؤُلَآءِ دِينُهُمْ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

(یاد کړئ!) هغه وخت چه ویل منافقانو (د مدینی) او هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښې مرض ؤ (د اعتقاد ضعف) چه مغرور کړی دی دغو مؤمنانو لره دین د دوی (چه سره د لږوالی او بی اسبابی پر ډیرو وسلو لرونکو ورځی؛ وفرمایل الله په ځواب د دوی کښې) او هر څوک چه توکل وکړی په الله نو (غالبیږی ځکه چه) بیشکه الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د مسلمانانو لږ جمعیت او د لوازمو او تجهیزاتو لږوالی او عمومی فقر او مسکنت، او له هغه سره د داسی زړورتوب او شجاعت له لیدلو څخه منافقینو او ضعیف القلبو کلمه لوستونکو به ویل چه دغه مسلمانان په خپل خیال پخپل دین او حقانیت باندی داسی مغرور دی، چه د مرګ خولی ته ځان ورکوی الله تعالیٰ د دوی په ځواب کښې داسی فرمائی، چه دغه غرور نه بلکه توکل دی، هغه څوک چه د الله تعالیٰ په زبردست قوت او قدرت باندی اعتماد او یقین لری او پوهیږی هر هغه شی چه د ده له جانبه کیږی، عین حکمت او ثواب دی. نو دی د حق په معامله کښې هم داسی زړور او شجاع وی.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَـٰرَهُمْ وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

او كه ووينى (اى محمده!) هغه وخت چه قبض د روح كوى د هغو كسانو چه كافران شوى دى پرښتې (د عزرائيل مددگاران) په دى حال كښى چه وهى به مخونه د دوى او شاگانى د دوى، او (وائى به ورته) وڅكئ تاسى عذاب د (اور) سوځوونكى (نو وبه گورى يو له شرمه ډک حال).

تفسير: يعنى پرښتى د ځنكدن د عذاب په وخت كښى دوى ته وائى چه اوس خو دغه درواخلئ او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وڅكئ. ډيرو مفسرينو دا هم د بدر په واقعه كښى داخل كړى دى يعنى په هغه وخت كښى هر هغه كافر چه وژل كيده، نو له هغه سره پرښتو هم داسى معامله كوله. مگر د آيت الفاظ گردو (تولو) كفارو ته عام دى. نو ځكه دغه راجح معلوميږى چه دغه واقعه به په عالم برزخ كښى وى، نو د دى تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسى وى چه په دنيا كښى د دغو كفارو حال داسى شو، او په برزخ كښى به داسى كيږى نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه ووبل شى چه هغه به څرنگه مدهش وى.

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّـٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

دغه (تعذيب) په سبب د هغه (بد عمل) دى چه وړاندى ليږلى ۆ لاسونو ستاسى او بيشكه الله نه دى هيڅ ظلم كوونكى په بندگانو خپلو (چه بى گناه ئى په عذاب كړى).

تفسير: دغه گرد (تول) ستاسى د اعمالو نتيجه او سزا ده، كه نه د الله تعالىٰ له لورى د ظلم او تيرى هيڅ يوه معامله كيدونكى نه ده ـ او «ظلام» ئى ځكه وفرمايه چه كه معاذ الله د هغه د لورى د يوى ذرى سره په اندازه د ظلم امكان وى نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه وى بلكه ظلام به وى ځكه چه د كامل هر صفت هرومرو (خامخا) ښائى چه كامل وى. اوس الله تعالىٰ د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د تسلى له پاره فرمائى چه د قريشو حال ستا سره داسى دى

كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۵۲﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسٰی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چه وو په خوا له دوی نه (له انبیاؤ خپلو سره؛ هغه عادت دا ؤ) چه کافران شوی ؤ په آیتونو د الله نو نیولی ؤ دوی لره الله په ګناهونو د دوی بیشکه الله قوی (زورور) دی ډیر سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی له پخوا راهیسی هم دغه دستور پاتی دی. کله چه خلق د آیت الله تکذیب یا له هغه څخه انکار وکړی ـ یا له انبیاؤ سره په جنګ کولو کښی تینګار (ضد) ښکاره کړی، نو الله تعالٰی دوی په یوه نه یوه عذاب اخته کوی.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۵۳﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دی دی چه په تحقیق الله نه دی بدلوونکی د(هغه) نعمت چه انعام کړی ئی وی پر یوه قوم باندی تر هغه پوری چه بدل (نه) کړی دوی هغه حال چه په نفسونو د دوی کښی دی او بیشکه الله ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی کله چه خلق په خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو خپله فطری نیکه قوه او استعداد بدلوی، او د الله تعالٰی وربښلی داخلی او خارجی نعمتونه د الله تعالٰی په ورښوولی کار کښی په ښه موقع او ښه صورت نه لګوی بلکه بالعکس ئی د ده په مخالفت کښی صرفوی، نو الله تعالٰی هم خپل هغه ورکړی نعمتونه تری بیرته آخلی ـ او د انعام حال په انتقام سره بدلوی. الله تعالٰی د بندګانو ګردی (تولی) خبری آوری او د دوی په ګردو (تولو) احوالو باندی پوهیږی او هیڅ یو شی له ده څخنی پټ نه دی ـ لهٰذا هر چا سره چه هره معامله وکړی هغه به بیخی سمه او پر خپل ځای وی. حضرت شاه صاحب لیکی «تر هغه پوری چه نیت او اعتقاد بدل نشی؛ نو د الله تعالٰی ورعطا شوی نعمتونه بیرته نه اخیستل کیږی» ـ ګواکی له «ما بانفسهم» څخه خاص نیت او اعتقاد مراد شوی دی لکه چه له ترجمی څخه ظاهریږی والله اعلم.

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

(حال د دوی) لکه حال د تابعانو د فرعون دی «له الله سره» او «لکه حال» د هغو کسانو دی چه پخوا له دوی نه وو؛ (او هغه عادت دا ؤ) چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو د رب خپل نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او غرق (ډوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوی) ټول وو ظالمان.

تفسیر: فرعونیان او له دوی څخه پخوانی اقوام ئی د دوی د جرائمو په بدل کښی هلاک کړل او په خاصه توگه (طریقه) ئی د فرعونیانو جاله ډوبه کړه ـ دا گرد (ټول) په هغه وخت کښی وشول کله چه دوی له الله تعالیٰ څخه باغیان شول، او شرارت ئی د خپلو ځانونو له پاره غوره ـ او پر خپلو ځانونو ئی ظلم وکړ، که نه الله تعالیٰ هیڅ یوه مخلوق سره څه ذاتی عداوت نه لری.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَاهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾

بیشکه بدتر د خوځیدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دی چه کافران شوی دی نو دوی ایمان نه راوړی. هغه کسان چه معاهده تړلی وه تا له دوی سره بیا ماتوی دوی عهد خپل په هر کرت کښی او دوی نه ویریږی (له دی عهد ماتولو څخه).

تفسیر: هغو کسانو چه لکه ابوجهل ـ نضر ـ عتبه او کعب د اشرف ځوی د تل لپاره کفر او بی ایمانی غوره کړی ـ او له انجامه بالکل بی خوفه شوی دی او هغه کسان چه (لکه بنی قریظه) په غداری او بدعهدی سره معتاد شوی دی، دوی د الله تعالیٰ په نزد دیر بد حیوانان دی. د فرعون حال په بد عهدی او غداری کښی هم داسی ؤ ﴿ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ۖ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُم بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴾ (۹ جزء د

الاعراف ۱۳٤ او ۱۳۵ آيت ۱٦ رکوع) او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په زمانه کښې د «بنی قريظه» د يهودانو او د نورو هم دغه خصلت ؤ چه له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره به ئی عهد کاوه چه مونږ د مکی معظمی له مشرکانو سره مرستی (مدد) نه کوو. بيا به ئی له دوی سره مرسته (مدد) کوله او ويل به ئی چه عهد مو په ياد نه ؤ۔ هر کرت به ئی هم داسی کول ۔ وروسته دا راښيی چه له داسی غدارانو سره څرنګه ښائی چه معامله وکړه شی.

فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾

نو که ومومی ته (ای محمده!) دوی په جنګ کښې پس تيت کړه (سزا ورکړه) او وويروه په سبب د تيتولو (سزا ورکولو) د دوی هغه کسان چه وروسته له دوی نه دی (د کافرانو محاربانو نه) لپاره د دی چه دغه وروستنی خلق عبرت واخلی. او که ويرېږی (ای محمده!) له کوم قوم (چه وعده ئې کړې ده له تا سره) د خيانت نو وغورځوه دوی ته (دغه عهد) په (داسی ډول (طريقه) چه شئ تاسی او هغوی سره) برابر؛ بيشکه الله نه خوښوی خيانت کوونکی.

تفسير: يعنی که دغه خائنان او غداران معاهدان ښکاره معاهدی تر شا وغورځوی او ستاسی په مقابل کښې د جنګ ميدان ته راشی، نو دوی ته داسی سخته سزا ورکړئ او په قتل او جرح او نورو سره ئی داسی وترهوئ چه د هغی له ليدلو څخه د دوی هغه بيرته وروسته پاتی شوی ملګری يا له دوی نه وروسته راتلونکی نسلونه هم عبرت واخلی او د عهد ماتولو جرائت ونشی کړی که يوه قوم ښکاره خيانت ونه کړ، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرګنده شوه چه دوی عهد ماتولو ته تيار دی، نو تاسی ته هم اجازه شته چه د مصلحت په تقدير د دوی عهد بيرته ورکړئ او د معاهدی د انتهاء اطلاع هغوی ته ورکړئ! او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رويه وکړئ چه د دواړو ډلو په زړونو کښې د پخوانيو معاهداتو په نسبت هيڅ يو شک او اشتباه پاتی نشی او دواړه په مساويانه ډول (طريقه) سره خبردار او بيدار او هوښيار اوسی، او د خپلو ځانونو په تياری او حفاظت کښې مشغول اوسی او ستاسی له جانبه څه غلا او خيانت ونشی او ګردی (تولی) معاملی سره ښکاره او صافی وی. الله تعالیٰ خيانت اګر که له کفارو سره هم وی نه خوښوی په سننو کښې روايت دی چه امير معاويه رضی الله تعالیٰ عنه له «روم» سره ميعادی

معاهده درلوده (لرله) د دغه میعاد په منځ کښې امیر معاویه رضی الله تعالیٰ عنه له خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لوری د پرمختګ امر ورکړ، مقصد ئې داسې ؤ چه اسلامی فوځ دې د رومیانو سرحداتو ته دومره نژدې او بالکل تیار اوسی، چه د معاهدې د نیتې د تیریدلو سره متصل دوی پخپلو تعرضونو پیل (ابتدا) وکړی، څه وخت چه دغه کار جاری ؤ، یو سپین ږیری په داسې حال کښې چه په آس سور ؤ راغی چه داسې ئې ویل «الله اکبر الله اکبر! وفاءاً لا غدراً!» یعنی عهد پوره کړئ او عهد مه ماتوئ! رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی کله چه کوم قوم سره معاهده ولرئ نو هیڅ یوه غوټه دې ونه پرانستله شی! او نه دې وتړله شی ـ تر هغه پورې چه د معاهدې نیته پوره شی یا مقابلی ډلې ته په مساویانه حیثیت سره معاهده ورمسترده شی!» کله چه معاویه رضی الله تعالیٰ عنه ته دغه خبر ورسید نو ژر له خپله فکره بیرته وګرځید، او چه وئې لید هغه سپین ږیری حضرت عمرو بن عنبسه رضی الله تعالیٰ عنه ؤ.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

او نه دې کوی ګمان هغه کسان چه کافران شوی دی چه دوی به وتښتی (له عذابه او خلاص به شی)! بیشکه دوی له سره نشی مغلوبولی (الله له تعذیب خپل)

تفسیر: د نبذالعهد هغه حکم چه پاس ذکر شو ممکن چه کفار هغه د مسلمانانو په ناپوهی او ساده توب حمل کړی او خوښ شی کله چه د مسلمانانو په دین کښې غدر او خیانت ناروا دی نو موږ ته د مدافعی د خبرداری او بیداری پوره موقع او د مسلمانانو په خلاف د تیاری فرصت په لاس راځی نو د هغه ځواب ئې ورکړ چه څومره تیاری او انتظامات چه وکړی، کله چه الله تعالیٰ د مسلمانانو په لاسونو ستاسی د مغلوبولو او رسوا کولو او په دنیا یا په آخرت کښې د سزا ورکولو اراده وکړی نو تاسی به په هیڅ یوه تدبیر سره هغه نشئ عاجزولی ـ او نه د ده د قدرت او تسلط له احاطې څخه د باندې تښتیدلی شئ! ګواکې مسلمانانو ته تسلی ورکوی چه دوی دې په الله تعالیٰ اعتماد ولری او د ده د احکامو امتثال دې وکړی، نو پر ګردو (تولو) به غالبیږی «وانتم الاعلون ان کنتم مؤمنین». آل عمران ـ ۱٤ رکوع ، آیت ۱۳۹

وَ اَعِدُّوْا لَهُمْ مَّا اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ وَّمِنْ رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُوْنَ بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِيْنَ مِنْ دُوْنِهِمْ لَا تَعْلَمُوْنَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَيْءٍ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۶۰﴾

او تیاروئ (ای مؤمنانو) لپاره (د جنګ) د دغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) څومره چه توانیږئ (جمع کولی شئ) تاسی له قوت (اسباب د جنګ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چه ویروئ تاسی په دغه (قوت او تیاری) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنئ تاسی هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی؛ او هر هغه څه چه نفقه کوئ (لګوئ) تاسی له یوه شی په لاره د الله کښی (لپاره د ترقی د دین) پوره (بدل د هغه) به درکړ شی تاسی ته حال دا چه پر تاسی به ظلم ونه کړی شی (د ثواب په لږوالی او د عذاب په ډیر والی)

تفسیر: په الله تعالیٰ د اعتماد او توکل کولو معنی دا نه ده چه ضروری او مشروع اسباب دی ترک کړی شی ځکه چه په مسلمانانو فرض دی تر هغه پوری چه قدرت لری د جهاد سامان او لوازم دی تیاروی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښی د آسونو سورلی، توره وهل، غشی ویشتل او نور جنګی مشقونه، د جهاد له لوازمو څخه وو. نن توپک، مشین ګن توپ، تینګ، راکټ، زره پوښ او نوری ارابی، آلوتکی، جنګی او ګوټ، کروزر، تحت‌البحری، او بتل او نور جنګی مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال آچول او چلول او د حربی او عصری فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دی. هم داسی هغه نوری وسلی او د حرب او ضرب ګرد (تول) آلات او اسباب چه وروسته له دی نه ایجاد او اختراع کیږی، هغه تول د دی آیت په منشاء کښی داخل دی. باقی د آسونو په نسبت خو رسول الله مبارک پخپله فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیر الیٰ یوم القیامة ـ د آسونو په تندی کښی خیر اېښود شوی دی تر قیامته پوری» په احادیثو کښی راغلی دی، هر هغه چه آس د جهاد په نیت روزی او ساتی ئی د ده په خوړلو او څښلو، بلکه په هر قدم پورته کولو باندی اجر وررسیږی، او د ده تر خوړو او نورو پوری به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کښی تللی کیږی. «او تیاروئ ای مؤمنانو لپاره د جنګ د دغو ماتوونکو

د عهد يا مطلق كفار، څومره چه توانيږئ او جمع كولى شئ تاسى له قوت او اسباب د جنګ او له روزل شوو ساتل شوو آسونو لپاره د جهاد چه ويروئ تاسى په دغه قوت او تيارى سره دښمنان د الله او دښمنان د ستاسى او نور كسان بى له دوى نه چه نه پيژنئ تاسى هغوى او الله ته معلوم دى عداوت د هغوى» يعنى دغه ګرد (تول) سامان، لوازم، تجهيزات او تيارى پر دښمنانو باندى د ويرى، خوف او دهشت اچولو لپاره يو ظاهرى سبب دى باقى د فتحى او ظفر او برى اصلى سبب خو د الله تعالىٰ مرسته (مدد) ده چه د هغى بيان پخوا له دى نه شوى دى، او هغه خلق چه تاسى ئى بالتعين نه پيژنئ، منافقان دى چه د مسلمانى په پرده كښى ئى ځانونه پټ كرى وو، يا د (بنى قريظه) يهودان يا روم او فارس يا نور هغه اقوام دى چه له هغو سره وروسته له دى نه ستاسى مقابله واقع كيدونكى ده. ﴿وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ﴾ الآية ـ او هر څه چه نفقه كوئ لګوئ تاسى له يوه څيزه په لاره د الله كښى پوره بدل او جزاء د هغه به دركرى شى تاسى ته حال دا چه په تاسى به ظلم ونه كرى شى د ثواب په لږ والى او د عذاب په ډير والى) دغه د مالى جهاد په طرف اشاره ده. يعنى د جهاد په تيارى كښى هغومره مال چه تاسى ولګوئ د هغه پوره بدل او معاوضه به وموميء! د يوه درهم په مقابل كښى اوه سوه درهم. «والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم» او ډير ځلى په دنيا كښى هم د هغه معاوضه بلكه له هغه څخه لا زيات اجر هم دركاوه كيږى.

وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

او كه ميل وكړى كفار صلحى (روغى) ته نو ته هم ميل وكړه دى (صلحى) ته او توكل (اعتماد) وكړه په الله (او مه ويريږه له مكره د دوى) بيشكه چه دغه (الله) هم دى ښه اوريدونكى (د تولو اقوالو) ښه عالم (دانا پر ګردو (تولو) احوالو).

تفسير: د مسلمانانو دغه تيارى او تجهيزات او مجاهدت او ځان جارول (قربانول) او د نور چارو د ليدلو څخه ډير امكان لرى چه كفار مرغوب او وويريږى او صلحه، روغه وغواړى، نو تاسى ته ارشاد دى چه سم له صوابه او مصالحو تاسى هم هغوى ته د صلحى او روغى لاس وروغځوئ ـ ځكه چه له جهاد څخه وينى تويول نه، بلكه د كلمة الله اعلاء او د فتنى دفع مقصود دى. كه دغه عالى مقصد بى د وينى له تويولو څخه حاصل شى، نو خامخا د وينو تويولو لپاره هيڅ حاجت نه پاتى كيږى. كه داسى كوم احتمال وى چه شايد كفار د صلحى په پرده كښى غواړى چه مونږ تير باسى نو هيڅ پروا مه كوئ او پر الله تعالىٰ باندى توكل او اعتماد وكړئ ـ

پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خبردار دی، او د دوی پټی مشوری اوری د الله تعالیٰ د حمایت په مقابل کښی د هیڅا بدنیتی چلیدی نشی ـ تاسی خپل نیت صاف وساتئ!.

وَإِن يُرِيدُوٓاْ أَن يَخۡدَعُوكَ فَإِنَّ حَسۡبَكَ ٱللَّهُۚ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾

او که اراده کوی دوی دغه چه فریب درکړی تاته (په دغه روغه کښی) نو بیشکه کافی دی تاته الله؛ هم دی هغه ذات دی چه قوت ئی درکړی دی تاته په مرستی (مدد) خپلی سره (په لیږلو د پرښتو په بدر کښی) او په مؤمنانو سره.

تفسیر: که وروسته له روغی څخه دغه خلق د خیانت او د عهد ماتولو اراده وکړی نو تاسی مه خواشینی (خفه) کیږئ، د الله تعالیٰ مرسته (مدد) تاسی ته کافی دی، د دوی هغه گرد (تول) مکرونه او فریبونه خدای جل جلاله به شنده کړی، همغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کښی غیبی امداد درکړ، او په ظاهری دول (طریقه) سره ئی د ځان جاروونکو او سر ښندونکو مسلمانانو په مټ ستاسی تائید وفرمایه.

وَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡۚ لَوۡ أَنفَقۡتَ مَا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا مَّآ أَلَّفۡتَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ أَلَّفَ بَيۡنَهُمۡۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٣﴾

او الفت محبت ئی واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کښی! که لگولی وی تا هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی تول نو نه به دی شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کښی ولیکن الله الفت محبت واچاوه په منځ د (زړونو د) دوی کښی؛ بیشکه چه دغه (الله) ښه غالب (قوی د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کښی د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود ؤ په خوشی خوشی چتی (بیکاره) خبرو باندی د قبائلو په منځ کښی تصادمات او جنگونه کیدل، کله چه به د دوه دلو په منځ کښی جنگ شروع کیده نو تر څو پیړیو پوری به د هغه اور نه مړ کیده د

مدینې منورې د دوو زبردستو قبیلو (اوس) او (خزرج) د ګوندي جنګونو او د پخواني عداوت او بغض سلسله هیڅکله سر ته نه رسیده! یو به د بل وینو ته تږی ؤ، او هر یوه به د خپل عزت او پت وږی ؤ، په دغو حالاتو کښې زمونږ پاک رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د توحید او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پیغام سره مبعوث شو. خلقو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره د یوه بل مخالف فریق په شان وګانه، او ګردو (تولو) سره لاس یو کړ، او د خلاف او شقاق اصول ئې ځان ته اختیار کړل، خپل هغه پخواني عداوتونه ئې سره هیر کړل او د رسول الله مبارک په مخ کښې په مخالفت ودریدل، او د ده عداوت ئې د خپل مدنظر وګرځاوه، دوی به د ده له پند او نصیحت څخه په تکلیفیدل او له سیورې به ئې تښتیدل، د دنیا هیڅ یو طاقت نه ؤ چه د دغو داړونکو لیوانو او څیروونکو حیواناتو په پاده کښې د الهٰی معرفت او دنیوی محبت روح وربو کړی، او د توحید له شرابو ئې ماړه او مست کړی، او تول سره یو وار د اخوت او الفت په ځنځیر وتړی، او د هغه مقدس وجود، صمیمی امتیان، او ځان جاروونکی مینان ئې وګرځوی چه خو ورځې پخوا له دوی څخه دیر مبغوض سړی نور څوک نه ؤ بلا شبه که د ځمکې ګردی (تولی) خزانې لګولی شوی وی، خو بیا هم داسی یو لوی مقصد تری حاصلیدی نشو، چه د الله تعالیٰ په رحمت او اعانت سره په داسی سهولت سره حاصل شوی دی. الله تعالیٰ د حقیقی ورونو څخه زیات د یو مینه او الفت د بل په زړه کښې واچاوه، او بیا د دغو ګردو (تولو) الفتونو اجتماعی مرکز د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم منبع البرکات ذات ئې وګرځاوه د دوی زړونه داسی یو وار سره اړول د الله تعالیٰ د قدرت او قوت یوه کرشمه وه، او د شدید ضرورت په داسی یوه وقت کښې، دوی ګرد (تول) د محبت او الفت په یوی نقطی کښې سره تولول، د ده د کامله حکمت دلیل دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسۡبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٤﴾

ای نبی کافی (بس) دی تاته الله او هغه چا ته چه متابعت کوی ستا له مؤمنانو څخه

تفسیر: دا آیت په دوه دوله (قسمه) سره معنی کیدی شی د اکثرو اسلافو په نزد ئې مطلب دا دی (ای نبی صلی الله علیه وسلم الله تعالیٰ تاته او ستا ملګرو ته کافی دی!) یعنی د عدد او د سریو او مال او تجهیزاتو له قلت څخه ویره نه ده په کار ځینو علماؤ د هغه معنی داسی کړی ده (ای نبی صلی الله علیه وسلم! تاته په حقیقت کښې یواځې الله تعالیٰ کافی دی او د ځینو ظاهری اسبابو په اعتبار د مخلصو مسلمانانو جماعت اګر که دیر لږ هم وی کافی دی) پخوا ئې فرمایلی وو ﴿ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ ګواکی دا د هغه خلاصه ده.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ عَلَى ٱلۡقِتَالِۚ إِن يَكُن مِّنكُمۡ عِشۡرُونَ صَٰبِرُونَ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٞ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿٦٥﴾

ای نبی! تیز کړه (او ترغیب ورکړه) مؤمنانو ته پر جنګ (د کفارو)؛ که وو له تاسی ځنی شل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غلبه دی وکړی پر دوو سوو کافرانو (یعني داسی جنګ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) و که وو له تاسی ځنی سل تنه (صابران ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر زرو تنو له هغو کسانو چه کافران شوی دی په سبب د دی چه بیشکه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (یعني جاهلان دی په الله او په قیامت).

تفسیر: الله تعالیٰ په دغه آیت سره مسلمانانو ته د جهاد په لوری ترغیب ورکوی چه که لږ یئ هم مه بی زړه کیږئ! د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره تاسی پر لس چندو دښمنانو باندی هم غالبیدی شئ سبب ئی دا دی چه مسلمانان د الله تعالیٰ لپاره جنګیږی او دوی الله تعالیٰ پیژنی او یقین پری لری او د ده د مرضی متابعت کوی او په داسی یوی عقیدی د جنګ په ډګر کښی قدم ږدی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مرګ اصلی ژوندون بولی. هر مسلمان متیقن دی چه زما د ګردو (تولو) مجاهداتو ثمره په آخرت کښی ضرور رارسیدونکی ده که زه غالب شم او که مغلوب او د کلمة الله د اعلا لپاره هر هغه تکلیف چه پر ځان واخلم، هغه فی الحقیقت ما له دائمی خوښی او ابدی مسرت سره یو ځای کوی. تر هغه پوری چه مونږ مسلمانان په دغی عقیدی د خدای له دښمنانو سره جنګ وکړو نو الهٰی تائید به زمونږ مددګار وی او له مړینی او مرګ څخه هیڅکله نه ویریږو نو ځکه په ډیر زړورتوب او میرانی (بهادری) سره جنګیږو. هر کله چه کافران پر دغه حقیقت نه دی معتقد، نو ځکه تش د حقیرو او فانی اغراضو لپاره د حیواناتو په شان جنګیږی او د دغه قلبی قوت او غیبی امداد څخه محروم پاتی کیږی بناء علیه د خبر او زیری په ډول (طریقه) حکم راکړی شوی دی چه مؤمنانو ته ښائی چه د لس چندو دښمنانو په مقابل کښی په ډیر صبر او استقامت سره وجنګیږی، که مسلمانان شل تنه وی ښائی چه د دوو سوو کفارو له مقابلی څخه مخ ونه ګرځوی، که سل تنه وی نو زرو تنو ته دی خپلی شاوی ونه ګرځوی.

تنبیه: دغه د شلو او د سلو عددونه ئی ښائی د دی لامله (له وجی) بیان فرمایلی وی چه د هغه وخت د مسلمانانو د تعداد په لحاظ په (سریه) کښی لږ تر لږه شل او په (جیش) کښی لږ تر لږه تر یو سل تنو لښکریان به وو۔ وروستنی آیت پس له هغه موعده نازل شوی دی چه د مسلمانانو

شمیر زیات شوی ؤ، نو ممکن د سریه شمیر اقلاً یو سل او د محمدی جیش لښکر شمیر به تر زرو پوری رسیدلی وی ـ د دغو دواړو آیتونو د نسبت او وختونو څنی دغه توپیر (فرق) او تفاوت راښکاریږی چه د وړومبنی آیت په نسبت د وروستنی آیت د نزول په وخت کښی د مسلمانانو تعداد زیات شوی ؤ.

اَلۡـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنۡكُمۡ وَعَلِمَ اَنَّ فِيۡكُمۡ ضَعۡفًا ؕ فَاِنۡ يَّكُنۡ مِّنۡكُمۡ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغۡلِبُوۡا مِائَتَيۡنِ ۚ وَاِنۡ يَّكُنۡ مِّنۡكُمۡ اَلۡفٌ يَّغۡلِبُوۡۤا اَلۡفَيۡنِ بِاِذۡنِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيۡنَ ﴿۶۶﴾

اوس آسانتیا وکړه الله په تاسی (او تیر شو له سختی) او معلومه ئی کړه چه بیشکه په تاسی کښی سستی ده نو که وو له تاسی څنی سل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر دوو سوو (کافرانو یعنی داسی جنگ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) او که وو له تاسی څنی زر تنه غالب دی شی په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره او الله ملگری دی له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت، اثابت).

تفسیر: په بخاری شریف کښی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی په دغه تیر آیت کښی چه مسلمانانو ته د لس چندو کفارو په مقابل کښی د ثابت قدمی امر ورکړی شوی ؤ، هر کله چه پر خلقو دغه حکم دروند شو، نو وروسته له هغه دغه بل آیت نازل شو ﴿ اَلۡـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ یعنی الله تعالیٰ ستاسی د کمزوری او سستی له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لری کړ، اوس یوازی د خپل دوچند تعداد په مقابل کښی ثابت قدم اوسیدل ضروری، او تری تښتیدل حرام دی. دغه سستی او کمزوری چه د هغی له وجی په حکم کښی تخفیف راغلی دی له څو وجوهو څخه کیدی شی. د هجرت په ابتداء کښی لږ او غوره مسلمانان موجود وو، چه د هغوی قوت او جلادت معلوم وو څه وخت چه وروسته له دوی څنی زیات افراد سپین ږیری او کمزوری شول، او هغه نوی ځلمیان چه سرونه ئی پورته کړی وو، په دوی کښی د پخوانیو مهاجرینو او انصارو په شان بصیرت، استقامت، تسلیم او تفویض نه وو، او د تعداد د زیاتوالی لامله (له وجی) تر یوی اندازی پوری پر خپل کثرت باندی ډاډه، او په **(توکل علی الله)** کښی بئی لږ شانی کمی شوی وی او برسیره په دی د انسانی طبیعت دغه خاصه ده هغه سخت کار چه پر لږو سریو ولویږی، نو په کار کوونکو کښی د عمل څوښ (جوش) زیاتوی او هر سړی له خپل قوت او قدرت څخه زیات زحمت او زیار (کوشش) کوی. لیکن که همغه کار په یوه لوی تولگی

باندی واچاوه شی، نو هر یوه به د بل په انتظار کښی وی، او تول سره داسی فکر کوی چه آخر زه خو یوازی د دغه کار مسئول او ذمه وار نه یم، نو په همغه تناسب سره د عمل په څوښ (جوش) او حرارت او همت کښی قلت څرگندیږی. حضرت شاه صاحب فرمائی په ړومبنیو مسلمانانو کښی یقین کامل وو، نو پر دوی داسی حکم شوی وو چه له خپلو ځانونو څخه لس چندو کفارو سره دی جهاد وکړی، څرنگه چه وروستنی مسلمانان له دوی څخنی یو قدم وروسته ؤ، نو پر دوی داسی حکم وشو چه له دوو چندو سره جهاد وکړئ! هم دغه حکم تر اوسه باقی دی لیکن که له دوو څخنی پر زیاتو حمله وکړی لوی اجر لری، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په وخت کښی یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنگیدلی دی. د «موته» په غزا کښی دری زره مسلمانان د دوو لکو کفارو په مقابل کښی تینگ ولاړ وو، له داسی واقعاتو څخه لله الحمد اسلامی تاریخ ډک دی.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾

نه ښائی نبی لره دا چه وی ده لره بندیان (چه تری فدیه واخلی) تر هغه وخته چه قوی شی په ځمکه کښی (د کفارو د ډیر قتل او جرحی په سبب) اراده کوئ تاسی «ای مؤمنانو» اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیی سره) او الله اراده لری (تاسی لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: د بدر په غزا کښی اویا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بندیان شول د الله تعالیٰ له لوری د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکښی وړاندی شول، (۱): وژل (۲): تری فدیه اخیستل، او خوشی کول، په دغه شرط سره چه په بل کال کښی به له تاسی څخه هم دغومره سړی وژل کیږی په حقیقت کښی د الله تعالیٰ له جانبه د دغو دوو صورتونو وړاندی کیدل د یوه صورت د انتخاب له پاره د امتحان او ازموینی په ډول (طریقه) ؤ، څو ظاهر شی چه د مسلمانانو رأی او طبیعت کوم لوری ته میلان او ترجیح لری؟ لکه چه ازواجو مطهراتو ته په دوو صورتونو کښی تخییر ورکړی شوی ؤ ﴿ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ ﴾ الآية ـ «۲۱ جزء د الاحزاب ۲۸ آیت ٤ رکوع» یا په معراج کښی د رسول الله مبارک په مخ کښی شوده او شراب په دوو لوښو کښی وړاندی کړی شول، خو زموږ پاک نبی صلی الله علیه وسلم شودی اختیار کړی، جبرئیل علیه السلام وویل که بالفرض تاسی شراب غوره کړی وی، نو ستاسی امت به بی

لاری کیده، په هر حال رسول الله مبارک په دغی معاملی کښی له اصحابو ځنی رأیه وغوښته.
حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه گرد (تول) بندیان مو خپلوان او ورونه دی، بهتره دا ده چه له هغو څخه فدیه واخلو. او خوشی ئی کړو چه بیرته لاړ شی، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دی چه څه خلق له دوی ځنی مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره زمونږ لاس او مټ وگرځی، او هغه مال چه د دوی له لوری بالفعل زمونږ په لاس راشی په هغه به مونږ جهاد او نور دینی کارونه او لازمی چاری په مخ بوځو. باقی که په بل کال کښی زمونږ اویا تنه سری په شهادت ورسیږی هغه دغومره د اندیښنی ځای نه دی ځکه چه په شهادت به ورسیږی، د نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم میلان هم د فطری زړه سوی، شفقت، او صلة الرحمی په بناء د هم دی رایی په لوری ؤ. بلکه د اصحابو کرامو عمومی رأیه هم په هم دی جانب وه، زیاتره اصحاب د حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه له دی بیان سره متفق وو. حضرت عمر او سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنهما له دغو آراؤ سره اختلاف وکړ حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه بندیان د کافرانو امامان او د مشرکینو مشران او لویان دی دوی تول دی ووژل شی نو د کفر او شرک سر به مات شی او پر گردو (تولو) مشرکانو به هیبت ولویږی او وروسته له دی نه به د مسلمانانو د ربړولو (تکلیفولو) او د الله تعالیٰ له لاری ځنی د خلقو د گرځولو جرائت په دوی کښی پاتی نه شی او د الله تعالیٰ په دربار کښی به له مشرکانو سره زمونږ انتهائی نفرت او بغض، او کامله بیزاری ښکاره شی چه مونږ د الله تعالیٰ په لاره او د حق په معامله کښی د خپلو د خپلوی او قرابت او د مالی فوائدو او د هیڅ څیز هیڅ پروا هم ونه کړه. نو ځکه مناسب ده چه په دغو بندیانو کښی هر هغه چه له مونږ ځنی د کوم یوه عزیز او قریب وی، هغه دی همغه خپل قریب محبوس په خپل لاس ووژنی». لندہ دا چه له بحث او غور نه وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر مشوری باندی عمل وشو ځکه چه د آراؤ کثرت د هغه د رأی په لوری ؤ، او په خپله رسول کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم هم د خپل طبیعی رأفت او رحمت په بناء د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خبری لوری ته مائل ؤ او برسیره په هغه د اخلاقی او کلی حیثیت او عمومی حالاتو په ملحوظ همغه د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه رأیه حق ته نژدی ښکاریده خو که په هغه وخت کښی د اسلام حالات په نظر کښی نیول شوی وی نو د هغه وخت تقاضا هم دا وه چه د کفارو په مقابل کښی له سختی نه کار واخیستل شی ځکه دا لومړنی موقع وه چه له دیارلسو کلونو نه وروسته مظلومو مسلمانانو ته د ظالمو بت پرستانو په مقابل کښی په لاس ورغله څو ورته ثابت کړی چه اوس ستاسی د خپلوی تعلقات، اموال، جمعیت، قوت، قدرت او نور هیڅ یو شی تاسی د الله تعالیٰ له انتقام څخه نشی ژغورلی(ساتلی)، ابتداء یوه مرتبه پر دغو ظالمانو مشرکانو دبدبه، رعب او ویره او خوف غورځول په کار ؤ، ځکه چه وروسته له دی نه، د لطف، نرمی، صلة الرحمی او د نورو ښیگڼو له پاره ډیری مواقع پاتی وی، له بل لوری د اویا تنو مسلمانانو په قتل راضی کیدل هم کومه معمولی او چتی (بیکاره) خبره نه وه خو ځکه د

دغو رأيه د الله تعالیٰ په دربار کښې غوره نه شوه په ﴿ مَاكَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي ٱلْأَرْضِ ﴾ کښې د دې نه غوره والي په لوری اشاره ده ـ او دغه د اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعين يوه سخته خطرناکه اجتهادی غلطي وګڼله شوه او هغو خلقو ته په صاف دول (طريقه) سره په ﴿ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنْيَا ﴾ سره خطاب کړی شوی دی، يعنی تاسی د دنيا فاني ګټی په نظر کښې نيسئ حال دا چه بايد مؤمنان باقي ژوندون په نظر کښې ونيسی. که د الله تعالیٰ حکمت مقتضیٰ شي نو ستاسی کارونه په خپل قدرت سره بی له ظاهری اسبابو هم په سر رسولی شي په هر حال په فديه اخيستلو سره د کفارو پريښودل، د هغه وخت د حالاتو په اعتبار ډيره غټه غلطي وګڼله شوه. بايد وويل شي چه د روايتونو له مخې يوازی دومره ثابتيږی چه حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم خاص د صله رحمی او مهربانی د ترجيح لامله (له وجی) د دوی له مشوری سره موافقه کړی وه هو! له اصحابو کرامو څخه ځينو يوازی مالی حيثيت تر نظر لاندی نيولی ؤ او زياترو اصحابو کرامو له دينی مصالحو او اخلاقی عواملو سره ضمناً مالی احتياجات هم په نظر کښې نيولی وو او دا مشوره ئی وړاندی کړی وه ګواکی ځينو کلاً او زياترو جزاً مالی حقيقت په نظر کښې نيولی ؤ د لوی مالی ګټی له کبله (وجی) هر څومره چه وی په «بغض فی الله» کښې قصور، او له اصلی مقصد (جهاد) څخه غفلت کول، او د اويا تنو مسلمانانو په وژلو باندی په خپل اختيار راضی کيدل، د اصحابو غوندی مقربينو له عالی شان او جليل منصب څخنی منافی ګڼلی شوی دی نو ځکه په دغو آيتونو کښې سخته عتاب آميزه لهجه اختيار کړی شوی ده په حديث کښې راغلی دی، په کوم جنګ کښې د يوه مجاهد سر زخمی شو- دلته دغه زخمی ته د غسل ضرورت هم ورپيښ شو، څرنګه چه د اوبو استعمال ده ته ډير مضر ؤ نو له خپلو ملګرو څخنی يی د مسئلی پوښتنه وکړه دوی ورته وويل چه د اوبو په موجوديت کښې مونږ تاته هيڅ لاره نشو ښوولی، دغه مجروح ولمبل، او د دغو لمبيدلو په اثر مر شو. کله چه په دغی واقعی رسول اکرم صلی الله عليه وسلم مطلع شو، نو ئی وفرمايل «قتلوه ـ قتلهم الله ـ الحديث» له دی نه ظاهره شوه چه که اجتهادی غلطی ډيره واضحه او خطرناکه وی، نو پر هغه عتاب کيدی شي ـ ګواکی داسی معلوميږی چه مجتهد د خپل پوره اجتهاد د قوت په صرف کولو کښې قصور کړی دی.

لَّوْلَا كِتَٰبٌ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾

که نه وی ازلی حکم له جانبه د الله چه ړومبی ليکل شوی دی (په لوح محفوظ کښې) نو خامخا رسيدلی به ؤ تاسی ته په عوض د) هغی (فديی) کښې چه اخيستی ده تاسی عذاب ډير لوی.

تفسير: يعنی دغه غلطی په خپل ذات کښې داسی وه چه هغوی دنيوی مال او متاع په نظر کښې

نیولی وو داسی مشوره ئې ورکړی وه نو لازمه وه چه سخته سزا ورکړی شوی وی خو لوړی د سزا مانع هغه دی چه پاک خدای بیان کړی دی او دغه لاندنی شیان هم کیدی شی چه د سزا مانع وګرځی
(۱): په مجتهد باندی به په دا قسم اجتهادی غلطی او خطاء کښې څه عذاب نه وی.
(۲): تر هغه پوری چه الله تعالیٰ په کوم شی باندی ښکاره امر او یا له هغه څخه ښکاره منع ونه کړی، د هغه مرتکب نه په عذابوی.
(۳): د اهل البدر ګردی (تولی) خطاوی ئې ورمعافی کړی دی.
(٤): کومه رویه چه په غلطی سره پخوا له وخته اختیار کړی شوی ده یعنی په فدیه سره د بندیانو خوشی کول د الله تعالیٰ په علم کښې فیصله شوی وه چه وروسته له هغه به د دی اجازه ورکوی ﴿ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً ﴾ ۲٦ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم سورت اوله رکوع آیت ٤
(٥): دغه هم فیصله شوی وه تر هغه پوری چه رسول علیه السلام په دوی کښې موجود وی، یا خلق د زړه له صدقه استغفار وائی نو عذاب به پری نه راځی.
(٦): له دغو بندیانو څنی د ډیرو په قسمت کښې مسلمانیدل لیکل شوی وو. الغرض که داسی موانع نه وی نو دغه غلطی دومره لویه او سخته وه چه ښائی پری ډیر سخت عذاب نازل شوی وی - په یوه روایت کښې راغلی دی چه د دغی قولی تنبیه څخه وروسته هغه عذاب چه ښائی د دغسی خوفناکی غلطی له امله (وحی) نازل شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخی ته وروړاندی او وښود شو، نو په دی ترتیب دغه قولی تنبیه لا زیاته مؤثره وګرځیده. رسول الله مبارک د هغی منظری له لیدلو څخه په ژړا شو، حضرت عمر رضی الله عنه د ژړا له سبب څخه پوښتنه وکړه ده وفرمایل چه «ماته هغه عذاب راوښودل شو چه که دغه پورته موانع ئې نه وی نو د راتللو امکان ئې ؤ»
تنبیه: درسول الله صلی الله علیه وسلم نظر ته دا عذاب داسی وړاندی شو لکه چه د کسوف د لمانځه د اداء په وخت کښې چه د قبلی په دیوال کښې جنت او دوزخ ورته تمثیل کړی شوی ؤ یعنی مقصد دا ؤ چه د هغه متوقع عذاب منظره ور وښوول شی او بس.

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٩﴾

نو خورئ تاسی له هغه ماله چه غنیمت اخیستی دی تاسی حلال طیب (پاکیزه) او وویریږئ له الله بیشکه الله ښه ښبونکی د (خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: له ړومبني عتاب او تهدید څخه مسلمانان دومره وویریدل چه ویې ویل ښایي د غنیمت په اموالو کښې چه د بندیانو فدیه هم پکښې شامله ده لاس ونه وهل شي نو په دغه آیت کښې ئې تسلي وفرمایله چه هغه د پاک الله عطا ده په خوښی سره ئې خورئ ـ هو! په جهاد کښې غنیمت او نورو شیانو ته دومره اهمیت ورکول یا ئې دومره په نظر کښې نیول نه دي پکار چه له عالي مقاصدو او کلي مصالحو څخه سترګي پټې شي، بیشکه د موقتي حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسي څخنی یوه غلطي وشوه مګر په خپله په مال کښې څه خبث او پلیتي نشته نو د الله تعالیٰ څخه وویرېږئ او له مخالفت نه ئې ځانونه وساتئ هغه به په خپل مرحمت سره ستاسي غلطي درمعافوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ قُل لِّمَن فِىٓ أَيْدِيكُم مِّنَ ٱلْأَسْرَىٰٓ إِن يَعْلَمِ ٱللَّهُ فِى قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّآ أُخِذَ مِنكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِن يُرِيدُوا۟ خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا۟ ٱللَّهَ مِن قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

ای نبی! وو ایه ته هغه چا ته چه په لاسونو ستاسي کښې دي له بندیانو (قیدیان) که معلوم کړی الله په زړونو ستاسي کښې کوم خیر «ایمان» نو دربه کړی تاسي ته خیر «بهتر، غوره» له هغه (مال) څخه چه اخیستي شوی دی له تاسي نه او مغفرت به وکړی تاسي ته؛ او الله ښه بښونکی د «خطیاتو» ډیر رحم والا دی «د اجر او ثواب په انعام سره» او که اراده وکړی دغه «بندیان» د خیانت ستاسي «په ظاهري اسلام سره» نو په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره) نو قادر کړی «ته الله» پر دوی «په قتل او جبس د دوی سره» او الله ښه عالم دانا «په تولو احوالو» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: او که اراده لری هغه بندیان چه اسلام ئې راوړی دی د دی چه له تا سره خیانت وکړی او بیرته مرتد شي، یا هغه فدیه درنه کړی چه دوی ئې ضامنان شوی دي پس په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی په کفر سره پس انتقام ئې واخیست له دوی په ورځ د بدر کښې چه اویا تنه ئې تری مره، او اویا تنه ئې بندیان کړل. یعنی که بیا ئې خیانت وکړ، نو بیا به هم پری تا مسلط کړی، او الله ښه دانا دی په مآل د بندګانو خپلو، حکیم دی په تولو

اوامرو او نواهيو کښې ځينو بنديانو (قيديان) د اسلام اظهار کړی ؤ لکه حضرت عباس رضی الله تعالىٰ عنه او نورو هغوی ته وويل شول چه الله تعالىٰ ته معلوم دی چه په رښتيا سره ستاسی په زړونو کښې ايمان او تصديق شته نو هغه فديه چه اوس له تاسی څخه اخيستل شوی ده له هغی څخه به لا زيات او غوره تاسی ته مرحمت کوی، او ستاسی پخوانی گناهونه به وبښی او که د اسلام د دی اظهار په وسيله د رسول الله صلی الله عليه وسلم تير ايستل مو مقصود وی، يا د چل او فريب اراده لرئ، نو پخوا چه مو له الله تعالىٰ سره کومه تکی کړی وه، يعنی د ﴿أَلَسْتُ﴾ فطری عهد په خلاف مو کفر او شرک اختيار کړی ؤ، يا ځينو «بنی هاشمو» چه د ابوطالب په حيات کښې عهد کړی ؤ چه د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حمايت کښې به متفق وی، او اوس له کفارو سره ملاترلی راغلی دی، او د هغه انجام ئی په خپلو سترگو سره وليد چه نن په څه ډول (طريقه) د مسلمانانو په قيد او واک کښې دی. وروسته له دی نه هم د تکی هم داسی سزا ورکوله کيږی، له الله تعالىٰ څخه خپلی پټی خبری او نيتونه نشئ پټولی او نه د هغه د حکيمانه ؤ انتظاماتو مخه نيولی شئ. حضرت شاه صاحب ليکی د الله تعالىٰ وعده پوره شوه له دوی ځنی هغه کسان چه مسلمانان شول، الله تعالىٰ هغوی ته بيشماره دولتونه ورعطا کړل او هغه چه مسلمانان نشول خراب او تباه شول.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّن وَلَايَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په مالونو خپلو سره او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کښې (د دين د ترقی له پاره) او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی «مهاجرينو ته» او مددگاری ئی کړی ده «له دوی سره» دغه کسان ځينی د دوی

دوستان دی د ځینو نورو «په نصرت او ارث» او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی نه دی کړی نشته تاسی ته له ولایت (نصرت او ارث) د دوی ځنې هیڅ شی تر هغه پوری چه هجرت وکړی او که طلب د نصرت (او مرسته (مدد) وکړی دغه (غیر مهاجر مؤمنان د کفارو په جنګ کښې) له تاسی ځنې په دین کښې نو لازمه ده په تاسی مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دین کښې) مګر (نه دی لازم ستاسی نصرت او ورتګ) پر هغه قوم باندی چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښې معاهده وی؛ او الله په هغه کار چه کوئ (ئی) تاسی ښه لیدونکی دی (په پټو او ښکاره ۋ پوه).

تفسیر: په دغو بندیانو (قیدیان) کښې ځینې داسی کسان هم وو، چه په زړه کښې مسلمانان وو خو له حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی هجرت نه ۋ کړی، او په زور او بی له خپلی خوښی له کفارو سره بدر ته راغلی وو، په دغه آیت کښې دا راښوولی شوی دی، چه د داسی مسلمانانو حکم څه دی؟ حضرت شاه صاحب لیکی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب دوه فرقی وی مهاجرین (کور او کهول پریښوونکی) او انصار (ځای ورکوونکی) (مرسته (مدد) کوونکی). په دغو دواړو فرقو کښې رسول الله مبارک مواخات (وروروالی) قائمه کړی وه د آیت مضمون داسی شو څومره مسلمانان چه له رسول صلی الله علیه وسلم سره حاضر دی د دوی ګردو (تولو) صلحه او جنګ سره یو دی. د یوه موافقت د ګردو (تولو) موافقت او د یوه مخالفت د ګردو (تولو) مخالفت دی، بلکه د هجرت په ابتداء کښې د مواخاتو د سلسلی په لحاظ یوه له بل څخه میراث هم وړ. او هغه مسلمان چه په خپل هغه ملک کښې اوسیږی چه هلته د کفارو زور او تسلط وی، یعنی له دار الحرب ئی هجرت نه وی کړی، د هغو په صلحه او جنګ کښې د دارالاسلام اوسیدونکی مسلمانان (مهاجرین او انصار) نه شریک کیږی که د دارالحرب مسلمانان صلحه یا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړی، نو د دارالاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغې معاهدی تعمیل نشی کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخی لا جنګ هم کولی شی، هو! دغه ضروری ده که د دارالحرب مسلمانان په دینی معاملاتو کښې له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړی، نو له دوی سره حسب المقدور مرسته (مدد) کول په کار دی مګر له هغه جماعت سره چه د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوی ده د هغو په مقابل کښې د معاهدی تر ادامی پوری د دارالحرب له مسلمانانو سره امداد نشی کولی، او هم په خپلو منځونو کښې میراث په هغه سلسله کښې چه د مهاجرینو او انصارو سره ئی قائمه کړی وه د دارالحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ؕ اِلَّا تَفْعَلُوْهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيْرٌ ﴿۷۳﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی ځینی د دوی دوستان دی د ځینو نورو (په امداد کښی یو له بله سره)؛ که ونه کړئ تاسی دا (دوستی په خپلو منځونو کښی او دښمنی له کفارو سره) نو پیدا به شی (لویه) فتنه په ځمکه کښی او (خور به شی) فساد لوی.

تفسیر: یعنی د کافر او مسلمان په منځ کښی نه حقیقی رفاقت شته او نه یو د بل وارث کیدی شی. هو! کافر د کافر رفیق او وارث دی. بلکه ګرد (تول) کافران له تاسی سره په دښمنی کولو کښی سره یو دی، هر چیری چه پر ضعیفو مسلمانانو د دوی لاس بر شی، ربړوی (تکلیفوی) ئی. د دوی په مقابل کښی که مسلمانان یو له بل سره ملګری او مددګار نه وی یا کمزوری مسلمانان دا کوښښ ونه کړی چه آزاد مسلمانان د خپل ځان ملګری او مددګار کړی، نو سخته خرابی او فتنه پیدا کیږی (یعنی موجبات به ئی پیدا کیږی) یعنی ضعیف مسلمان مأمون نشی پاتی کیدی او حتیٰ د ایمان ویره ئی شته. ځکه چه د مؤمنانو بی اتفاقی د کفر د غلبی موجب او د اسلام د ذلت سبب دی.

اوس الله جل جلاله د هجرت او د نصرت د جزا بیان داسی فرمائی

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْٓا اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ؕ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿۷۴﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په لاره د الله کښی او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی (مهاجرینو ته) او مددګاری ئی کړی ده (له رسول الله او مهاجرنیو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوی دی مؤمنان په حقه (رښتیا) سره دوی لره دی مغفرت (ښښنه) او رزق (روزی) نیکه «د عزت چه جنت دی»

تفسیر: یعنی هغه مجاهدین چه د خدای په لاره کښی له خپل مشر سره ملګری وی په دنیا او هم په آخرت کښی له کور کیناستونکو ښخه غوره دی. په آخرت کښی دوی ته لوی بخشش دی او په دنیا کښی د عزت روزی یعنی غنیمت او نور پوره حقوق (دوی ته بی له احسانه او نقصانه پریمانه) وررسیږی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْۢ بَعْدُ وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا مَعَكُمْ فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ ۭ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۷۵

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړ وروسته (له دغه لومړنی هجرت څخه) او هجرت ئی وکړ او جهاد ئی وکړ په ملګری توب ستاسی نو دغه (ستایل شوی په دغو صفاتو) له تاسی څخه دی؛ او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی غوره دی (د میراث په ورلو سره) په ځینو نورو په حکم د الله کښی؛ بیشکه الله پر هر شی باندی ښه عالم دی (او هم ده ته معلوم دی چه د هر یوه څومره حق دی نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی)

تفسیر: یعنی په مهاجرینو کښی څومره چه وروسته له دی نه شاملیږی، هغه ګرد (تول) د احکامو په اعتبار په (لومړنیو مهاجرینو) کښی داخل دی، د هجرت تقدم او تاخر په صلحه او جنګ یا په میراث او نورو احکامو هیڅ اثر نه اچوی خو که د مخکنیو مهاجرینو کوم خپلوان وروسته مسلمان شی، یا پسته هجرت وکړی نو دغه جدید وارث پر هغه قدیمی مهاجر اولیت او اولویت لری، که څه هم له نورو سره ملګرتیا ولری د اصحابو د اولیت او اولویت په نسبت په (۱۱) جزء د (التوبة) په (۱۰۰) آیت د «۱۳» رکوع په تفسیر کښی لازم توضیحات شته (من اراد مطالعته فلیراجع).

سورة (التوبة) مدنية الا الآيتين الأخريين فمكيتان وهى مائة وتسع وعشرون آية وستة عشر ركوعا رقمها «۹» تسلسلها حسب النزول «۱۱۳» نزلت بعد (المائدة)

د «التوبة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو څخه چه «مکی» دی (۱۲۹) آیتونه او (۱٦) رکوع لری په تلاوت کښی (۹).

او په نزول کښی (۱۱۳) سورت دی د «المائدة»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

د (الانفال) سورت د هجرت په اوائل کښی او دا (د التوبه یا د براءة) سورت د هجرت په اواخرو کښی نازل شوی دی. د رسول اکرم صلی الله وآله وصحبه وسلم دا عادت ؤ چه د هر قرآنی آیت په نسبت چه نازلیده داسی به ئی فرمایل چه دغه آیت دی د هغه سورت په هغه موقع کښی کیښود شی! د دغو آیتونو په نسبت چه اوس د «التوبة» سورت یا د «براءة» سورت ورته

ویلی شی رسول الله مبارک څه تصریح ونه فرمایله، چه په کوم سورت کښې دې درج کړی شی. له دی نه ظاهریږی چه دغه مستقل سورت دی او د بل کوم سورت جزء نه دی. لیکن عمومی قاعده داسی وه، کله چه به کوم نوی سورت نازلیده، نو له پخوانی سورت څخه د جلا (جدا) کیدلو له پاره ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴾ به هم راتله د (التوبة) د سورت په شروع کښې ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴾ رانغله څو مشعر وی چه دغه بیل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثمانی مصاحفو کښې د دغه سورت په شروع کښې ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴾ نه ده لیکلی شوی. لیکن په کتابت کښې د ده او د (انفال) په منځ کښې فصل کړی شوی دی چه نه په پوره ډول (طریقه) سره د هغه استقلال ښکاره شی او نه ئې له بل سورت سره جزویت ثابت وی، باقی له (انفال) سره د ده د اتصال وجه دا ده چه (انفال) په نزول کښې مقدم دی نو بی کومی خاصی وجی څخه ولی مؤخر کړی شی او د دغو دواړو مضامین یو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لری چه ګواکی (براءة) ته د (انفال) تتمه او تکمله ویلی شی. د (انفال) سورت زیاتره د بدر په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی (یوم البدر) ته قرآن (یوم الفرقان) ویلی دی ځکه چه هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدینو او مشرکینو وضعیت بیخی سره بیل او جلا (جدا) کړ. د بدر غزا فی الحقیقت د اسلام د عالم نیوونکی او ټینګی وروری د تعمیر د تاداو (بنیاد) او د هغه د اساس تیږه (ګټه) ده. او د اسلام د حکومت د تاسیس مقدمه ده، د انفال د سورت په آخر کښې د ﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ﴾ په مقابل کښې د خالص اخوت د تحکیم په منظور ﴿ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُن فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴾ راغلی دی، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده چه په حسی ډول (طریقه) سره هم د دغه اسلامی وروری د ټینګولو له پاره یو قوی مرکز وټاکل (مقرر) شی او دا هم معلومه ده چه دغه مرکز له جزیرة العرب څخه پرته (علاوه) چه مکه معظمه ئې زړه دی بل ځای نشی کیدی. د (انفال) په آخر کښې دا هم څرګنده شوی وه هغه مسلمانان چه له مکی معظمی او نورو ځایونو څخنی ئې هجرت نه دی کړی، او د کفارو تر سیوریو لاندی ژوندون تیروی د دارالاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندی د هغوی د ولایت او رفاقت هیڅ یوه ذمه واری نشته. ﴿ مَا لَكُم مِّن وَلَايَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ﴾ . هو ! د توان په اندازه له دوی سره مرسته (مدد) په کار ده. له دی نه دغه نتیجه ووته چه د اسلام په مرکز کښې د اسلامی موالاتو او اخوت د کړیو د کلک ارتباط له پاره له دوو خبرو څخنی یوه خبره ضروری ده. یا د عربو ګرد (تول) مسلمان دی خپل وطنونه پریږدی او مدینی منوری ته دی راشی او په اسلامی اخوت کښې دی بی له کوم ممانعته شامل شی یا دی آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهداتو او سر جارولو په وسیله د کفر قوت مات کړی او د جزیرة العرب سطحه دی داسی پاکه او صافه او هواره کړی چه هیڅ یوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتی نشی یعنی تقریباً ګرده (توله) جزیرة العرب دی د خالص اسلامی اخوت داسی یو قوی مرکز او غیر مخلوط مستقر وګرځی چه نور ادیان پکښې نه وی، او د هغه تر حمایت لاندی د اسلامی اخوت د دیر ټینګ او شانداره مستقبل هیله (ارزو) او امید وکړی شی. دغه دوهم صورت

هم داسې يوه وسيله وه چه په هغې سره ورځ په ورځ د فتنې او فساد بيخونه ايستل كيدل، او د اسلام مركز د كفارو له داخلي فتنو ځنې بيخي پاک او صاف كيده او د هرې ورځې له وعدې ماتولو او د ظلمونو له كولو څخه بيخي مأمون او مطمئن گرځيده، او تمامي دنيا ته په خپل عالم نيوونكي اخوت كښې د داخليدلو بلنه وركول كيده، د دغه اعلىٰ او پاک مقصد له پاره مسلمانانو د هجرت په دوهم كال كښې اول قدم د (بدر) د ميدان په لوري واخيست چه بالاخره د هجرت په اتم كال كښې د مكې معظمې لويې فتحې ته منتهي شو. هغه فتنې چه د اسلام په اشاعت يا حفاظت كښې مزاحمې كيدې، د مكې فتحې له مينځه يوړې، نو ضروري وه چه د ﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ ﴾ په امتثال سره د اسلامي اخوت مركز او د حكومت مستقر (جزيرة العرب) د فتنې او فساد له جراثيمو څخه بيخي صاف او پاک كړې شي څو له هغه ځايه گردې (تولې) دنيا ته د اسلامي ديانت او د حقيقي تهذيب د دعوت په وخت كښې تقريباً گرد (تول) جزيرة العرب قولاً او عملاً او قلباً او جسماً سره متحد او متفق شي، او هيڅ يوه داخلي كمزوري او بې اتفاقي مينځ ته رانشي څو د خارجي مزاحماتو په مرسته (مدد) دغه مقدس جمعيت ته نقصان ونه شي رسولى، د هر دول (طريقه) فساد او فتنې څخه د جزيرة العرب د پاكولو او د دې له پاره چه اسلامي مركز د اسلامي عامي ورورى د بلنې له پاره مساعد شي لازم ؤ چه د اسلامي دعوت خالص مركز په اسلامي رنگ سره رنگ كړې شي چه د ده د قلب او ځيگر ځنې د حق له دعوت څخه پرته (علاوه) بل كوم غږ پورته نشي او د دنيا غوږونو ته ونه رسي او دغه گرده (توله) جزيره د تول جهان معلم او هادي شي او د كفر او د ايمان جگړه تل تر تله په دې ځاى كښې خاتمه ومومي او توله دنيا د اسلام په نور سره منوره وگرځي.

د (براءة) د سورت د مضامينو حاصل هم دا دى چه په څو ورځو كښې د الله تعالىٰ د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مركز له هر دول (طريقه) دسيسو كفر، شرک، او نورو څخه پاک شو، او گرد (تول) عرب لكه يو تن سره متحد شول او په گرد (تول) عالم كښې د هدايت رنا (رڼا) او د عالم نيوونكي اسلامي اخوت د انتشار كفيل او ضامن وگرځيد فلله الحمد علىٰ ذلک.

الغرض د (انفال) په سورت كښې د هغه شي ابتداء چه شوې ده د (التوبة) يا (براءة) په سورت كښې هغه انتهاء ده، نو د دې اول او آخر تناسب په لحاظ (براءة) د (انفال) د تكملې په شان ملحق كړې شوې دې په دغه سورت كښې د تسميې د نه ليكلو يوه وجه دا هم ليكلې شوې ده چه تسميه دپاره د امان ده او دغه سورت د هجرت په نهم كال په هغه وخت كښې چه د عربو ځينو اقوامو له مسلمانانو سره خپلې معاهدې ماتې كړې وې، د امان د له منځه وړلو له پاره راغلې دې او له هم دې امله (وجې) ده ته مخزيه مشرده، منكله، او فاضحه هم ويلې شي د دې سورت په نسبت مفسرينو نور مناسبات هم ليكلي دي (على الاكثر قاريان د دغه سورت په ابتداء كښې داسې وائي)

اعوذ بالله من النار ومن شرالکفار، ومن غضب الجبار، العزة لله ولرسوله وللمؤمنین.

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ؕ ﴿۱﴾ فَسِيْحُوْا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۲﴾

(دا) بیزاری (یا صاف ځواب) دی له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د الله هغو کسانو ته چه عهد ورسره کړی دی تاسی له مشرکانو نو ګرځئ تاسی په (دغه) ځمکه کښی څلور میاشتی او پوه شئ (ای مشرکانو په دی!) چه بیشکه تاسی نه یئ عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل چه شوکت مهلت ئی درکړ) او (پوه شئ په دی چه) بیشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی.

تفسیر: د هجرت په شپږم کال کښی د حدیبیی په مقام کښی کومه معاهده چه د نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم او د قریشو په منځ کښی وشوه نو بنی خزاعه د مسلمانانو او بنی بکر د قریشو په حلیفانو کښی شامل شول بنی بکرو د معاهدی څه پروا ونه کړه او پر بنی خزاعه ۋ ئی حمله وکړه او قریشو په وسلو او نورو شیانو له دوی سره کومک (مدد) وکړ، او د دی له امله (وجی) قریش او د دوی حلیف دواړه د حدیبیی پر معاهده قائم پاتی نه شول چه د هغه په مقابل کښی د هجرت په اتم کال نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مکی معظمی باندی حمله وکړه او هغه ئی په آسانی سره فتح کړه له دغو قبائلو څخه پرته (علاوه) له نورو قبائلو سره هم د مسلمانانو میعادی او غیر میعادی معاهدی وی چه له هغوی څخه ځینی په خپلو معاهدو ولاړ وو، دیر قبائل داسی هم وو چه له هغوی سره هیڅ یو قسم معاهده نه وه شوی د دغه سورت مختلف آیتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوی دی. په ړومبنیو آیتونو کښی غالباً د هغو مشرکینو ذکر دی چه له هغو سره خو معاهده شوی وه مګر غیر میعادی، دوی ته خبر ورکړ شو، چه مونږ وروسته له دی نه له تاسی سره معاهدی ته دوام نه ورکوو او ماتوو ئی او تاسی ته څلور میاشتی مهلت درکوو چه په دغه موده کښی به یا په اسلامی اخوت کښی داخلیږئ، یا به دغه وطن پریږدئ او د ایمان او توحید له مرکز څخه به وځئ، یا به د جنګ له پاره تیاریږئ؟ لیکن ښه وپوهیږئ چه تاسی د الله تعالیٰ مشیت او اراده له سره نشئ منع کولی، که تاسی اسلام رانه وړئ، نو الله تعالیٰ به مو په دنیا او آخرت کښی رسوا کړی او تاسی په خپلو تدابیرو او حیلو او پلمو (منصوبو) سره هغه نشئ عاجزولی، باقی هغه قبائل چه معاهده ورسره نه وه شوی، ممکن

چه هغوی ته هم د څلورو میاشتو مهلت ورکړی شوی وی دغه ابلاغ او هم دا رنګه د راتلونکو آیتونو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع د ګردو (تولو) قبائلو په منځ کښی حضرت علی کرم الله وجهه وکړ چه په دی وخت کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه) امیر الحجاج ؤ،

وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُ ۚ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾

او خبرول (آورول) دی له (طرفه د) الله او رسول د دغه «الله» تولو خلقو ته په ورځ د حج لوی کښی په دی چه الله بیزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد). او رسول د دغه (الله هم بیزاره دی) نو که توبه وویسته تاسی له (شرکه او غدره) نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسی ته (له شرکه او غدره) او که مخ واړاوه تاسی (له توبی په شرک مو دوام وکړ) نو پوه شئ (ای مشرکانو!) بیشکه تاسی نه یئ عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل)؛ او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه کافران شوی دی په عذاب دردناک (د آخرت) سره.

تفسیر: (حج اکبر) ئی ځکه وفرمایه چه (حج اصغر) عمره ده او له (یوم الحج الاکبر) څخه د ذیحجة الحرام لسمه د لوی اختر ورځ یا نهم تاریخ د عرفی ورځ مراد ده. دغه اعلان غالباً د هغو قبائلو په حق کښی دی چه هغوی میعادی معاهده کړی وه بیا ئی په خپله ماته کړه (لکه بنی بکرو یا قریشو او نورو) یعنی له داسی خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه وباسی نو د دوی دنیا او آخرت دواړه ښه کیږی که نه د الله تعالیٰ هغه اراده چه کړی ئی ده (د جزیرة العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کیدونکی ده هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشی مغلوبولی او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهدی سزا هرومرو (خامخا) رسیږی.

تنبیه: که څه هم د مکی معظمی له فتحی څخه پخوا یعنی د هجرت له اتم کال نه مخکښی د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی ؤ چه د هغه په سزا کښی مکه معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع کښی وکړ شو، څو دغه خبره لا

څرګنده او واضحه شی، چه له دغسی خلقو سره هیڅ قسم معاهده باقی نه ده پاتی.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

مګر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو بیا ئی نقصان نه دی کړی له تاسی سره هیڅ شی (د وعدی په شرطونو کښی) او نه ئی مرسته (مدد) کړی ده ستاسی په مقابل کښی له هیچا سره (ستاسی له دښمنانو څنی) نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تمامیدلو د مقرری) وعدی د دوی پوری بیشکه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بیوفائی)

تفسیر: دغه استثناء د هغو قبائلو له پاره ده چه معاهده ئی میعادی وه بیا دوی پری ټینګ ولاړ وو او د عهد په ایفاء کښی ئی هیڅ قصور نه ؤ کړی، نه دوی په خپله له عهد څخه مخالفه کارروایی کوله او نه ئی له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بنی ضمره او بنی مدلج) د دوی په نسبت اعلان وکړ شو چه د معاهدی د میعاد له ختمیدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه تړله کیږی او په هغه وخت کښی له دوی سره هم همغه لاره ده چه د نورو له پاره ده.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

نو کله چه تیری شوی (ځلور) میاشتی حرامی نو وژنئ (ای مؤمنانو عهد ماتوونکی مشرکان په هر ځای کښی چه ومومئ تاسی دوی او نیسئ (بندیان - قیدیان - کړئ) دوی او حصار کړئ دوی (په کلاګانو کښی) او کینئ دوی ته

(منتظر) په هر ځای د ښارلو او تیریدلو کښې نو که توبه وویسته دوی (له کفره) او قائم کړ دوی (سم اداء کړ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکات نو خوشې کړئ تاسې لاره د دوی (او څه مه ورته وایئ) بیشکه الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی) د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: د استثناء له فراغته وروسته د مستثنٰی منه حکم بیانوی، یعنی که څه هم له د غو عهد ماتوونکو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتې او له هغوی سره سم د لاسه جنګ کیدی شي خو بیا هم د (اشهر الحرم) رعایت یا د دی له امله (وجی) پر دوی باندی له فوری حملې څخه مانع ؤ چه تر هغه وخت پوری په (اشهر الحرم) کښې په جنګ باندی لومړی شروع ممنوع وه، یا مصلحت دا ؤ چه د یوی وړوکی خبری له امله (وجی) د عامو خلقو په منځ کښې ولی تشویش پیدا شي؟ ځکه چه په دغو میاشتو کښې د قتال حرمت په دوی کښې معروف او مسلم او له پخوا راهیسی یوه منلی شوی خبره وه په هر حال د محرم الحرام تر ختمیدلو پوری هغوی ته مهلت ورکړ شو، چه هر دول (طریقه) د دوی زړه غواړی همغسی دی خپل ترون او بندوبست وکړی، وروسته له هغه د جزیرة العرب د تطهیر په مقصد له جنګ کولو څخه چاره نشته، نو هغه ګردی (تولی) معاملی چه په جنګ کښې کیدونکی دی (لکه وژل، نیول، چل او پلمی (منصوبی) په مورچلونو (مورچو) او پتونو کښې غلیم ته ښار کول او نور) کیږی به هو! که دوی ظاهراً له کفره توبه وباسی او په اسلامی اخوت کښې داخل شي، چه د هغه لویه نښه د لمانځه اداء او د زکوٰة ورکره ده نو بیا به مسلمانان په هغوی باندی هیڅ تعرض او غرض نه کوی او دوی به له لاری څخه نه ګرځوی پاتې شوه باطنی معامله هغه الله تعالیٰ ته ورسپارلی شوی ده د مسلمانانو معامله به له هغوی سره د هغوی د ظاهری اعمالو په اساس وی. له دی آیت ځنی معلومه شوه، که کوم سړی کلمه ووایی، او لمونځ ونه کړی یا زکوة ور نه کړی نو مسلمانان د هغه لاره نیوی شي. د امام احمد، امام شافعی او امام مالک رحمة الله علیهم په نزد پر اسلامی حکومت لازم دی که تارک الصلواة توبه ونه باسی هغه دی ووژنی د امام احمد په نزد د مرتدوالی له امله (وجی) او د امام مالک او امام شافعی په نزد حداً او تعزیراً او زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه وایی چه ښه دی ئې ووهی او بیا دی ئې تر هغه پوری په بندیخانه کښې بندی وساتی چه یا له ترک‌الصلوٰة څخه توبه وباسی یا همغلته مړ شي په هر حال هم داسی پریښودل ئې د هیچا په نزد نشته. پاتې شول د زکوٰة مانعین د دوی له اموالو ځنی دی حکومت جبراً زکوٰة تحصیل کړی! که دغه خلق لاس سره یو کړی او د حکومت پر خلاف وجنګیږیٔ نو سمی لاری ته د دوی د راوستلو له پاره دی جنګ هم وکړ شي! حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هغه جهاد چه د زکوٰة له مانعینو سره کړی دی د هغه واقعات د احادیثو او تاریخ په کتابونو کښې مشهور او معروف دی.

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

او كه يو تن له مشركانو څخه امن (پناه) وغواړي له تا(له قتله) نو پناه وركړه ته! هغه ته څو چه واوري دى كلام د الله بيا ورسوه، ته دى ځاى د امن (وطن) د ده ته (كه ايمان ئى را نه وړ) دغه (امان دپاره د اوريدلو د قرآن) په سبب د دى دى چه بيشكه دوى (داسى) قوم دى چه نه پوهيږي (په قرآن او ايمان باندى).

تفسير: پخوا ئى فرمايلي وو چه كه دوى له خپلو كفرياتو ځنى توبه وكړى او په اسلام كښى داخل شي نو په امن كښى به شي، ممكن ؤ چه كوم يو سړى د اسلام له اصولو او احكامو څخه بيخبره وى او د تحقيق او د شكونو د لرى كولو له پاره مسلمانانو ته راتلل وغواړى نو د هغو په نسبت ئى فرمايلي دى چه ته دغسى كسانو ته پناه وركړه او ويى ساته! او د الله تعالىٰ كلام او د اسلام حقايق او دلائل ور واوروه! كه قبول ئى نه كړى مه ئى وژنه! بلكه هغه د خپلى هستوګنى او د امن ځاى ته ورسوه چه هلته مامون او مطمئن شي وروسته له هغه دغه هم لكه د نورو ګردو (تولو) كافرانو په شان دى دغه د امن وركولو حكم ځكه وركړى شوى دى چه له اسلامى اصولو او حقائقو ځنى دغه وګړى نه دى خبر، نو ښائى هغوى ته حق په ډير واضح او ښه دول (طريقه) سره ورښكاره كړ شى كه وروسته له هغه دغه مستامنان او پناه غوښتونكى د عناد له لارى وا نه وښتل او همغسى معاند پاتى شول نو د ﴿ قَدْ تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ﴾ څخه وروسته په دين كښى څه زور او زياتى او جبر او اكراه نشته او د امان له رفعى څخه وروسته به له هغوى سره د نورو كفارو په شان معامله وشى.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ يُرْضُونَكُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾

ځرنګه به وی مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله) (یعنی نه به وی) مګر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مومنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بیا ئی نه دی مات کړی) نو څو چه برابر ولاړ اوسی دوی تاسی ته (په عهد خپل) نو برابر ولاړ اوسئ تاسی (هم په عهد خپل) له هغوی سره؛ بیشکه چه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بیوفائی نه) ځرنګه (به وی دوی ته عهد او څه اعتبار دی پری) حال دا که لاس بر شی د دوی پر تاسی نه ګوری (لحاظ نه کوی) دوی په باب ستاسی کښی (نه) قرابت (یا قسم) ته او نه عهد ته (او هسی برید (شور) به درباندی وکړی) راضی کوی دوی تاسی په (تشو خبرو د) خولو خپلو سره او منع کوی زړونه د دوی (د وعدی له وفاء) او زیاتره د دوی فاسقان (له فرمان ځخه وتونکی) دی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی چه براءة اعلان شوی ؤ دلته ئی حکمت بیانوی یعنی د عربو له دغو مشرکینو سره څنګه عهد قائم پاتی کیدی شی؟ او وروسته له دی نه ځرنګه صلح ورسره کیدی شی؟ چه د هغوی احوال ستاسی مسلمانانو سره داسی دی که کوم وخت لږ څه فرصت پیدا کړی او لاس ئی پر تاسی باندی بر شی نو په ربړولو (تکلیف ورکولو) او نقصان رسولو کښی مطلقاً نه د قرابت لحاظ کوی او نه د قول او اقرار. خو ځرنګه چه ئی په تاسی غلبه او بری نه دی حاصل کړی نو ځکه له تاسی سره تش د ژبی عهد او پیمان کوی او تاسی خوښوی، که نه دوی په زړونو کښی یوه شیبه هم پر دغه عهد باندی راضی نه دی او هر وخت د عهد ماتولو موقع او فرصت لټوی ځرنګه چه په دوی کښی زیاتره وعده ماتوونکی غداران او بد عهدان دی که څه هم د دوی په منځ کښی یو یا دوه تنه د عهد د وفا خیال هم کوی خو د اکثریت په مقابل کښی د هغو له لاسه هیڅ نه کیږی په هر حال له داسی تګانو او بد عهد قوم سره ځرنګه د الله تعالیٰ د رسول الله صلی الله علیه وسلم عهد کیدی شی، هو! له هغو قبائلو سره چه تاسی بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کښی معاهده کړی ده نو تاسی ابتداء د هغی په ماتولو کښی اقدام مه کوئ تر هغه پوری چه دوی د وفاداری په لاره باندی سم روان دی تاسی هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ او ډیر احتیاط وکړئ چه هیڅ یوه ناوړه (غلطه)، او کوچنی (وړه) خبره هم داسی پیښه نشی چه د هغی په وسیله ستاسی لمن د عهد ماتولو په پلیتی او نجاست ککړه او داغی شی الله تعالیٰ ته همغه کسان محبوب دی چه پوره احتیاط کوی لکه بنی کنانه (او بنی ضمرة) او نور چه له مسلمانانو سره ئی بد عهدی نه وه کړی نو مسلمانانو هم په نهایت دینداری او احتیاط سره په خپل عهد وفا وکړه د براءة د اعلان په وخت کښی د دوی د معاهدی د نیتی تیریدو ته لا(٩) میاشتی پاتی وی خو په دغو نهو میاشتو کښی هم دغه معاهده محترمه او معموله وه.

اِشْتَرَوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝۹ لَا يَرْقُبُوْنَ فِيْ مُؤْمِنٍ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُوْنَ ۝۱۰

پیرودلی (او اخیستی) دی دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ نو منع کوی دوی (خلق یا په خپله ځنګ کوی) له لاری د الله (یعنی له دین یا حج یا عمری څخه)؛ بیشکه دوی بدکار دی هغه شی چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه دا دی چه). نه ګوری (نه ساتی لحاظ نه کوی) دغه عهد ماتوونکی په (حق د هیڅ) مؤمن کښی د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد؛ او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی (له حده په شرارت کښی).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان هغه وګری (خلق) دی چه دوی د دنیا په لږه طمعه او د خپلو نفسی غوښتنو او اغراضو لامله (له وجی) د الله تعالیٰ احکام او هدایات تردید کړی او نه ئی دی منلی. نو ځکه هم دوی په خپله د الله تعالیٰ په سمه لاره باندی نه ځی او نور خلق هم پر هغی لاری باندی تللو ته نه پریږدی نو دوی د عهد ماتولو له ګناه څخه څه ویریږی؟ او په خپلو خبرو، قولونو او اقرار باندی به څرنګه تینګ پاتی کیږی؟. نه ګوری او نه ساتی او لحاظ نه کوی دغه عهد ماتوونکی په حق د هیڅ مؤمن د قرابت یا د قسم او نه د عهد او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی له حدودو څخه په شرارت کښی یعنی دوی تش ستاسی سره دښمنی او عداوت نه لری، بلکه د اسلام او مسلمانی له نامه سره هم سخت بغض او عداوت لری. هر یوه مسلمان باندی ئی چه لاس بر شی فرصت او موقع ومومی نقصان وررسوی او د نقصان رسولو په وخت کښی د هیڅ تعلق، قرابت خپلوی عهد، پیمان، قول، اقرار او ترون لحاظ او خاطر نه کوی په دغه مورد کښی د دوی ظلم او تجاوز له حده زیات تیری کړی دی.

فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّيْنِ ؕ وَنُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝۱۱ وَاِنْ نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوْا فِيْ دِيْنِكُمْ فَقَاتِلُوْٓا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ اِنَّهُمْ لَآ اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُوْنَ ۝۱۲

نو که توبه وویسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم ئی اداء کړ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکوٰة نو وروڼه ستاسی دی په دین (حکم د شریعت) کښې او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکمونه د قرآن) دپاره د (هغه) قوم چه پوهیږی (او فکر پکښې کوی). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد تړلو د دوی (له تاسی سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه ئی ولګول) په دین ستاسی کښې نو وجنګیږئ تاسی له (دغو) مشرانو د کفر سره (او وئی وژنئ) بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم ئی له سره قسم نه دی) له پاره د دی چه دوی واوړی (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعنی که اوس له کفره توبه وباسی او دینی احکام (لکه لمونځ زکوٰة او نور) په ځای کړی نو نه یوازی په آینده کښې مأمون او محفوظ پاتی کیږی بلکه په اسلامی دین کښې به هم شامل وی او د هغو حقوقو مستحق ګرځی چه نور مسلمانان ئی مستحق دی.
او هغه ګردی (تولی) بد عهدی او شرارتونه چه پخوا له دی نه ئی کړی وی تول ورمعاف کیږی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی (چه دوی د شریعت په حکم ورونه دی، له دی نه معلومیږی هر هغه څوک چه په ظاهر کښې مسلمان بریښی او په زړه کښې یقین نه لری نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وګڼئ! مګر دوست او معتمد ئی مه ګرزوئ!.)
(او که مات کړی دغه مشرکان قسمونه خپل وروسته له عهد تړلو د دوی له تاسی سره او پیغورونه درکړی او عیبونه ولګوی په دین ستاسی کښې ای مؤمنانو، نو وجنګیږئ تاسی له دغو مشرانو د کفر سره او وئی وژنئ بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته او قسم ئی له سره قسم نه دی) یعنی که عهد او پیمان ئی مات کړی لکه چه «بنی بکرو» د معاهدی په خلاف پر «بنی خزاعه وُ» حمله وکړه او قریشو له دغو حمله کوونکو سره مرسته (مدد) وکړه او له کفره ئی لاس وانخیست بلکه د حق دین په نسبت په طعن ویلو او ګستاخی کولو او عیبونو لتولو باندی ئی دوام وکړ، نو وپوهیږئ چه دغسی وګړی (خلق) او عالم «ائمة الکفر- د کفر مشران» دی ځکه چه نور خلق د دوی دغه حرکات او اعمال وینی او خبری ئی اوری او ډیر بی لاری او ناپوه کسان د هغو تقلید کوی، نو له داسی مشرانو سره په ښه ډول (طریقه) مقابله وکړئ، ځکه چه د دوی هیڅ قول، قسم، عهد او پیمان باقی نه دی پاتی، ممکن دی چه ستاسو له لاسونو څخه دوی ته څه سزا ور ورسیږی او په هغی سره له خپلو شرارتونو سرکشی څخه بیرته وګرځی.

أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ وَهَمُّوا۟ بِإِخْرَاجِ ٱلرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ

أَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَوْهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

آیا نه جنګیږئ تاسی (ای مؤمنانو بلکه ضرور وجنګیږئ) له داسی قوم سره چه مات کړی دی دوی قسمونه خپل او قصد کړی دی دوی په ایستلو د رسول (زما له مکی نه) حال دا چه هم دوی شروع کړی دی له تاسی سره (جنګ او ماتول د عهد) اول کرت آیا ویریږئ تاسی له دوی نه، نو الله ښه لایق دی په دی سره چه وویریږئ تاسی تری (او له کفارو سره قتال وکړئ) که یئ تاسی مؤمنان (باور کوونکی).

تفسیر: قریشو خپل قسمونه او معاهدی ماتی کړی وی، ځکه چه د خپل عهد په خلاف ئی د «خزاعه ؤ» په مقابل کښی د (بنو بکرو) سره مرسته (مدد) کړی وه (حال دا چه دوی قسمونه کړی وو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی له هیچا سره ملا نه تړو، او یو د بل حلیف به نه زهیروو، او نه به ئی رنځوو او بیا ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حلیفانو سره چه «بنی خزاعه» وو، جنګ وکړ). کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له هجرت څخه پخوا د دوی له مقدس وطن مکی معظمی څخه د دوی د ایستلو په باره کښی ئی تجویزونه نیول او هم دوی د فخر المرسلین او خاتم النبیین صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم د وتلو سبب شول، ﴿ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ ﴾ الآیة - (۱۰ جزء د التوبة سورت ۴۰ آیت ٦ رکوع) په مکه معظمه کښی ئی په مسلمانانو بی له کوم سبب او موجب څخه په ظلمونو شروع وکړه که څه هم د ابو سفیان قافله له خطر څخه وژغورله (وساتله) شوه، خو یوازی د کبر او غرور له لاری د بدر میدان ته د مسلمانانو سره د جنګ په نیت لاړل او د حدیبیی د صلحی څخه وروسته دوی په عهد ماتولو باندی لاس پوری کړ او د مسلمانانو د حلیفانو (بنی خزاعه ؤ) په مقابل کښی ئی بنی بکر تشجیع، تحریک کړل او په وسلو او تجهیزاتو او نورو شیانو ئی له هغوی سره مرسته (مدد) وکړه بالاخر مسلمانانو له هغو سره غزا وکړه او مکه معظمه ئی د دوی له قبضی څخه خلاصه کړه د ﴿ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا ﴾ الآیة - څخه دغه غرض معلومیږی هر قوم چه دا قسم احوال لری له هغوی سره په جنګیدلو کښی مسلمانانو ته هیڅکله هیڅ تامل او تردد نه دی په کار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلی او سامان او نورو څخنی ویره وی، نو مؤمنانو لره له ګردو (تولو) څخه زیات د الله تعالیٰ خوف او ویره په کار ده. کله چه د الله تعالیٰ ویره په زړونو کښی راشی نو بیا ګردی (تولی) نوری ویری له زړونو څخه ووځی او د الله جل جلاله له قهر او غضب څخنی ویره او لړزه پیدا کیږی، ځکه چه نفع او ضرر ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قدرت او واک کښی دی. او هیڅ یو مخلوق د الله تعالیٰ له مشیت څخه پرته (علاوه) لره ګته (فائده) او زیان هم چا ته نشی رسولی او نه پری قدرت لری.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

وجنګیږئ تاسی له دغو «کفارو» سره «ای مؤمنانو» چه په عذاب کړی دوی الله په لاسونو ستاسی (په قتل سره) او رسوا کړی دوی (په مغلوبیت او مقهوریت سره) او مرسته (مدد) درکړی تاسی ته پر دغو «کفارو» باندی او شفاء ورکړی «زخمی» سینو د قوم مؤمنانو ته (او یخ او روغ کړی زخمی زړونه د دوی). او لری کړی (بوځی) قهر (او خفګان) د زړونو د دغو (مؤمنانو چه د کفارو له ایذاء ځخه پیدا ؤ) او رجوع کوی الله په رحمت سره پر هغه چه اراده وفرمائی «د هدایت ئی» او الله ښه عالم دی «په ټولو احوالو او اشیاؤ» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: په دغه آیت کښی ئی د جهاد د مشروعیت پر اصلی حکمت تنبیه وفرمایله په عظیم الشان قرآن کښی د پخوانیو اقوامو هغه قصی چه بیان شوی دی له هغو ځنی ظاهرېږی کله به چه کوم قوم په کفر او شرارت او د انبیاؤ علیهم السلام په تکذیب او عداوت کښی له حد او اندازی ځخه تیری کاوه نو د قدرت له جانبه به داسی تباه کوونکی آسمانی عذاب پر دوی باندی نازلیده چه په هغه سره به د دوی د ګردو (ټولو) مظالمو او کفریاتو یو ناڅاپی خاتمه راتله ﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ (٢٠ جزء د العنکبوت ٤٠ آیت ٤ رکوع) هیڅ شبهه نشته چه د عذاب دغه اقسام ډیر سخت مهلک او د راتلونکو نسلونو (تکمو) له پاره ډیر عبرتناک وو، لیکن په دغو صورتونو کښی معذبینو ته په دنیا کښی د خپل ذلت او رسوائی مشاهده نه میسریده او نه په مستقبل کښی د توبی او د رجوع له پاره کومه موقع او امکان باقی پاتی کیده ـ د جهاد د مشروعیت اصلی غرض او غایه دا ده چه مکذبینو او فتنه آچوونکو ته الله تعالیٰ د بلاواسطی عذاب ورکولو په ځای د خپلو مخلصو وفادارو بندګانو په لاس سزا ورکړی د سزا ورکولو په دغه صورت کښی د مجرمینو تذلیل او رسوائی او د مخلصینو تقدیر او سر لوړی ډیره زیاته کیږی او د وفادارو بندګانو نصرت او غلبه علانیه ظاهرېږی د دوی زړونه د دغی منظری له لیدلو ځخه یخیږی چه هغه وګری (عالم) او خلق چه تر پرون پوری ئی مونږ ته د حقارت او سپکتیا په سترګو سره کتل او

پر مونږ باندی ئی ظلم، تیری، استهزاء او تمسخر کاوه او پر مونږ باندی ئی ملندی وهلی نن د الله تعالیٰ په تائید او رحمت سره هم دا زمونږ رحم، کرم، عدل، انصاف او انسانیت ته سپارلی شوی دی، د کفر او باطل د شوکت او نندارې له لیدلو څخه اهل الحق پخسیدل او ویلیدل یا هغه ضعیف او مظلوم مسلمانان چه د کفارو د مظالمو انتقام ئی نشو اخیستلی او له دی سببه د دوی په سرونو کښی قهر او غصه، غیظ او غضب جوش کاوه او دوی خپلی شوندی هم نشوی خوځولی اوس د جهاد فی سبیل الله په وسیله د دوی زړونه تسکین مومی آخری خبره دا ده چه په خپله د مجرمینو په حق کښی هم دغه د سزا ورکولو طریقه نسبتاً ډیره نافع ده، ځکه چه د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبی دروازی پرانستلی دی او ډیر ممکن دی چه له حالاتو څخه عبرت حاصل کړی او ډیرو مجرمینو ته توبه ور په برخه شی لکه چه د رسول الله مبارک په زمانه کښی هم داسی وشول چه په لړه موده کښی ګرد (تول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول. ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ او الله ښه عالم ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی په هر یوه حالت باندی ډیر ښه پوهیږی، په حکمت سره معامله کوی. او په هره زمانه کښی د هغه د اقتضاء سره سم احکام لیږی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

آیا ګمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) داسی چه (هم داسی) به پریښود شئ؟ حال دا چه له سره نه دی معلوم کړی الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چه جهاد ئی کړی له تاسی څخه او چه نه دی نیولی دوی پرته (علاوه) له الله او پرته (علاوه) له رسول د دغه (الله) او پرته (علاوه) له مؤمنانو د پټو خبرو دوست؛ او الله ښه خبردار دی په هغو (کارونو) چه کوئ (ئی) تاسی (د نیکی او بدی).

تفسیر: (آیا ګمان کوئ ای مومنانو چه له قتاله ویریږئ یا ای منافقانو داسی چه پری به ښود شئ په دی حال سره یعنی داسی له سره ګمان مه کوئ، چه تشه دعوی د اسلام به ستاسی الله تعالیٰ منظوره کړی او جلا (جدا) به نه کړی په تاسی کښی مخلص له غیر مخلص څخه، الله تعالیٰ) د جهاد د مشروعیت یو بل حکمت دلته بیان فرمائی یعنی هغه کسان ډیر دی چه په خولی سره د ایمان او بندګی دعوی کوی خو که دوی د امتحان پر محک (کرکانی) باندی ونه

سولول شي نو سره او ناسره (چل او ناچل) ئې له سره نه څرګندېږي د جهاد په ذريعه الله تعالیٰ په علم ظهور سره هم دا معلوموي چه څومره مسلمانان داسې دي چه د ده په لاره کښې خپل سر او مال جارولو او ښندلو ته تيار دي؟ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله عليه وسلم بل هيڅوک خپل رازدار بادار (سردار) او خصوصي يار نه ګرځوي، اګر که هغه ډير نژدې خپل او قريب ئې هم وي هم دغه داسې يو معيار دی چه په هغه سره د مؤمنانو ايمان تلل او وزن کيږي تر هغه وخته پورې چه جهاد ونشي تش د خولې په خبرو او د ژبې په جمع او خرچ سره برې نه حاصلېږي بيا هر راز (قسم) عمل هم چه وکړ شي پر هغه هم الله تعالیٰ ښه خبردار دی چه هغه د صدق او اخلاص له مخې شوی دی؟ يا د ښودنې او ريا له کبله (وجې) شوی؟ د هر چا چه هر دول (طريقه) عمل وي سم له هغه سره به په آخرت کښې معامله ورسره کيږي. رښتيا خبره ده (د هر چا عمل د لاري مل)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِٱلْكُفْرِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ وَفِى ٱلنَّارِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا ٱللَّهَ ۖ فَعَسَىٰٓ أُو۟لَٰٓئِكَ أَن يَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

نشته مشرکانو ته «يعنې ناروا دي يا نه دي له شانه د مشرکانو» دا چه ودان کړي مسجدونه د الله «په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره» حال دا چه شاهدان وي دوی پر نفسونو خپلو په کفر سره؛ دغه «مشرکان ابته او» خراب دي عملونه د دوی «چه ايمان نه لري» او په اور کښې به دوی هميشه وي. بيشکه هم دا خبره ده چه ودانوي «په عبادت ناسته ولاړه په تعمير سره» مسجدونه د الله هغه څوک چه ايمان ئې راوړی وي په الله او په ورځې آخرې «د قيامت» او قائموي «سم ادا کوي سره له تولو حقوقو» لمونځ او ورکوي زکوٰة او نه ويرېږي «په دينې امورو کښې له هيچا» مګر له الله څخه، نو اميد دی چه دغه کسان به وي له سمې لارې موندونکو څخې.

تفسير: پخوا ئې فرمايلي وو چه مسلمانان بې له امتحانه هم داسې خوشې نشي پاتې کيدلی بلکه په لويو لويو کارونو (لکه جهاد او نورو امورو) سره به د دوی ثابت قدمي ښکاره او دا به څرګنده شي چه د ګردی (تولی) دنيا پر تعلقاتو باندی الله او رسول الله صلی الله عليه وسلم ته څرنګه ترجيح ورکوی؟ په دغی رکوع کښې ئې دا راوښوده چه د الله تعالىٰ مساجد «معابد» حقيقتاً د هم داسې اولوالعزمو مسلمانانو په توجه ودان پاتې کيدی شي. د مساجدو حقيقي ودانی دا ده چه په هغو کښې د يوه الله عبادت د هغه له شانه سره لايق وشي د الله جل جلاله ذکر کوونکي په کثرت سره پکښې موجود وي څو بې له څه ممانعت او تکليف څخه د الله تعالىٰ په ياد مشغول اوسي، له بربادو او لغوياتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وي، دغه مقصد له کفارو او مشرکينو څخه کله حاصليدی شي؟ وګورئ چه د مکې معظمې مشرکينو به دير فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متوليان او خادمان بلل ـ مګر د دوی لوی خدمت دا ؤ چه د تيرو (ګتو) دير بتان ئې په کعبې شريفې کښې ايښي وو او د همغو نذرونه او نيازونه به ئې ورکول او د دوی نذرونه به ئې پر خپلو غاړو اخيستل. ډيرو کسانو به لوڅ پوڅ (بربند) طوافونه کول ـ د ذکر الله په ځای به ئې شپيلې وهل او لاسونه به ئې تکول، او د الله تعالىٰ رښتينو بندګانو ته به ئې اجازه نه ورکوله چه هلته ورشي. د هغوی لوی عبادت هم دا ؤ چه حاجيانو ته به ئې د څښلو اوبه ويريا ورکولې ـ يا به ئې د حرم شريف ډيوې لګولې ـ يا به ئې په کعبې شريفې پردې ځړولې ـ يا به ئې د ضرورت په وخت کښې د هغې د نړيدلو او لويدلو ځايونو ترميم او ودانولو ته توجه کوله ـ مګر دغه اعمال ګرد (تول) بې روحه او بې معنی وو ـ ځکه کله چه مشرک ته د الله تعالىٰ صحيح معرفت نه دی حاصل ـ نو په هيڅ يوه عمل کښې د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د وحده لا شريک له د منبع الکمالات ذات نشي کيدی ـ نو ځکه د کافر هيڅ يو عمل د الله تعالىٰ په نزد روح نه لري او د اعتناء وړ (لايق) نه دی هم دغه ئې په ﴿ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ ﴾ سره تعبير وفرمايه الغرض هغو کفارو او مشرکانو چه په خپل حال او قال سره ئې په خپل کفر او شرک هر وخت شهادتونه ورکول د دی وړ (مستحق) او لايق نه دی چه د دوی په لاسونو د مساجد الله بيا خاص د مسجد الحرام حقيقي تعمير (ودانی) وکړی شي ـ دغه کار يوازی د هغو کسانو دی چه له زړه ئې پر الله تعالىٰ او د آخرت په لويه ورځ ايمان راوړی دی، په خپلو جوارحو سره د لمونځونو په اقامت کښې تل مشغول دی، له خپلو مالونو څخه سم له شريعته زکوٰة ادا کوی، او له الله تعالىٰ څخه پرته (علاوه) له بل چا څخه له سره نه ويريږی، نو ځکه د مساجدو د صيانت او تطهير لامله (له وجې) د جهاد له پاره خپل ځانونه تل تياروی ـ داسې مؤمنان چه په زړونو او ژبو، په لاسونو او پښو په مال او دولت په هر شي د الله تعالىٰ مطيع او حکم منونکي دی، د هغو منصبې فرض دا دی چه مساجد ودان وساتي، او په دروغو د مساجدو د تعمير دعوی کوونکي اګر که ئې خپلوان (اهل القرابت) هم وی، د هغه ځايه دی د باندی وشړی، ځکه چه د دوی له وجوده د مساجد الله ودانی نه، بلکه ورانی ده.

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِندَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۹﴾

آیا گڼلی «گرځولی» دی تاسی اوبه ورکول حاجیانو ته او ودانول د مسجد حرام په مثل «د ایمان» د هغه چا چه ایمان «او یقین» لری په الله او «په» ورځی آخری «د قیامت» او جهاد ئی کړی وی په لاره د الله نه دی برابر دوی په نزد د الله او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکانو به دی باندی ډیر افتخار درلود (لرلو) او نازیدل چه مونږ د حاجیانو خدمتونه کوو۔ او دوی ته اوبه او ډودی او کالی (کپړی) ورکوو۔ د مسجد الحرام ترمیم یا د کعبی شریفی د کسوت (پوښ) یا تیل او باتی او د نورو انتظام کوو. که مسلمانان په خپل جهاد، هجرت او نورو باندی نازیږی، نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخیره شته په یوه زمانه کښی حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه له حضرت علی کرم الله وجهه سره هم دغه مباحثه په هم دغه شان کړی وه. بلکه په صحیح مسلم کښی راغلی دی چه یو ځلی څو تنو مسلمانانو په خپلو منځو کښی جګړی سره کولی لومړنی وویل چه زماپه خیال له اسلام راوړلو نه وروسته حاجیانو ته د اوبو له ورکولو څخه بل ښه کار نشته دوهم وویل چه زما په نزد له اسلام راوړلو نه وروسته ډیر ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دی مثلاً د هغه جارو کول، ډیوی ئی لګول، حاجیانو ته اوبه او ډودی ورکول او نور دریم وویل چه د خدای په لار کښی جهاد له ګردو (ټولو) عبادتونو او اعمالو څخنی افضل او اشرف دی. حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دوی باندی قهر شو، او وئی ویل چه تاسی چه د جمعی د لمانځه دپاره راغلی یئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منبر ته نژدی ناست یئ ولی سره داسی مباحثی کوئ لږ څه صبر وکړئ ـ کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی له لمانځه څخه فارغ شو۔ نو د دغی خبری پوښتنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه وکړئ! د جمعی له لمانځه څخه وروسته کله چه له رسول الله مبارک څخه دغه پوښتنه وشوه. نو دغه آیت نازل شو ﴿ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ الآیة ـ یعنی حاجیانو ته اوبه ورکول او په ظاهری ډول (طریقه) د مسجد الحرام ترمیم او ودانول له ایمان بالله او جهاد فی سبیل الله له هیڅ یو سره نشی برابر کیدی (نو د افضلیت پوښتنه ولی کوئ؟) دلته له جهاد سره د ایمان بالله ذکر یا د دی لامله (له وجی) راغلی دی چه د مشرکانو د فخر او غرور ځواب هم وشی چه په خدای جل جلاله باندی ایمان د ګردو (ټولو) عبادتونو روح دی ـ بی له دی روح څخه حاجیانو ته اوبه ورکول او په اوبو باندی

د تړیو مرول یا د مسجد الحرام خدمت یو بی تاداوه (بنیاده) او بی روحه عمل دی نو دغه بی روحه او بی سا عمل د یوه ژوندی او دائم عمل سره څرنګه برابری کولی شي ﴿ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ﴾ (۲۲ جزء د فاطر ۲۲ آیت ۳ رکوع) او که یوائحی د مؤمنانو یو تر بله د اعمالو موازنه کول وی، نو د ایمان بالله ذکر به د جهاد فی سبیل الله د تمهید له پاره وی ـ اصلی مقصود د جهاد او د نورو لویو لویو اعمالو د افضلیت بیان فرمایل دی. د ایمان په ذکر سره ئی تنبیه وفرمایله چه بی له ایمانه د خدای جل جلاله په لار کښی جهاد یا بل کوم عمل هیڅ ګټه (فائده) نه لری او محض لاشی دی د دغو لویو لویو اعمالو (جهاد او هجرت او نورو) ارزښت هم په ایمان بالله پوری اړه (حاجت) لری. او په دغه نکته همغه خلق پوهیږی چه د سلیم فهم خاوندان وی، د ظالمانو (بی ځایه کار کوونکو) فهم دغو حقائقو ته نشی رسیدی.

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿۲۰﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَّجَنّٰتٍ لَّهُمْ فِيْهَا نَعِيْمٌ مُّقِيْمٌ ﴿۲۱﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿۲۲﴾

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی «په ټولو مؤمن به شیانو» او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په لاره د الله کښی «د دین د ترقی له پاره» په مالونو خپلو «چه په جهاد کښی ئی لګوی» او په ځانونو خپلو «چه په غزا کښی ئی قربانوی» ډیر لوی دی «له نورو نه» له جهته د درجی په نزد د الله او هم دغه «ستایل شوی» کسان هم دوی دی په مراد رسیدونکی زیری کوی په دوی رب د دوی په رحمت سره له جانبه خپله او په رضامندی سره او په جنتونو سره چه وی به دوی ته په دغو «جنتونو» کښی نعمتونه همیشه «دائم بلا انقطاع». حال دا چه همیشه به وی دوی په دغو «جنتونو» کښی تل تر تله بیشکه الله هم ده سره دی اجر «ثواب» ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښی د ثوابونو او درجو څه کمی دی؟ هر چا ته چه هر څومره اراده وفرمائی ورکوی ئی ـ په ړومبنی آیت کښی د دریو شیانو ذکر ؤ «۱»: ایمان. «۲»: جهاد. «۳»: هجرت. پر دغو باندی د دریو شیانو بشارت ئی هم مرحمت وفرمایه: «۱» رحمت. «۲»: د خدای رضا. «۳»: په جنت کښی تل پاتی کیدل. ابوحیان رحمة الله علیه لیکی

چه «رحمت» په ایمان مرتب دی هغه ځوک چه ایمان نه لری نو په آخرت کښې د الله تعالیٰ له رحمت او مهربانی ځخه بې برخې پاتې کیږی او «رضوان» چه دیر یو اعلیٰ مقام دی د جهاد فی سبیل الله صله او انعام دی. لکه چه مجاهد فی سبیل الله د نفسانی ګردو (تولو) خوندونو او تعلقانو په ترک سره د الله تعالیٰ په لاره کښې خپل ځان او مال قربانوی او د الله تعالیٰ د خوښې د حصول له پاره خپله انتهائی قربانی وړاندی کوی نو ښائی چه د هغه صله او انعام هم انتهائی وی، او هغه د الله تعالیٰ جل وعلا شانه د رضا مقام دی پاتی شو «هجرت» چه هغه د الله جل جلاله له پاره د کور کورنی او وطن د پریښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زیری ورکړی شوی دی چه ستا له وطنه دیر ښه وطن او ستا له کوره دیر ښه کور درکول کیږی چه پکښې همیشه اعلیٰ درجه هوساینه (آرام) او راحت وی او تل به پکښې اوسیږی او له هغه ځخه به بیا هجرت کولو ته له سره نه مجبوریږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَابَآءَكُمْ وَإِخْوَٰنَكُمْ أَوْلِيَآءَ إِنِ ٱسْتَحَبُّواْ ٱلْكُفْرَ عَلَى ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی «ای مؤمنانو!» مه نیسئ تاسی پلرونه خپل او ورونه خپل دوستان که محبوب ګڼه دوی کفر پر ایمان او هر چا چه دوستی وکړه له دغو «کفارو» سره له تاسی نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان.

تفسیر: په پخوانی آیت کښې ئی دا راښوولی وو چه جهاد او هجرت له دیرو لویو او افضلو اعمالو ځنې دی. او دیر ځله په دغو دواړو اعمالو کښې د اقاربو او خپلوانو او کورونو او کهولونو او د ورورګلوی تعلقات خللونه واقع کوی. نو ځکه ئی وفرمایل «هغو کسانو ته چه له ایمان ځنې کفر دیر عزیز وی، یو مؤمن به هغوی ځرنګه خپل عزیزان ګڼی؟» د مسلمان له شان سره دغه کار مناسب نه دی چه له هغو سره د رفاقت او دوستی خیال ولری، په تیره بیا چه داسی تعلقات سری له جهاد او هجرت ځخه هم ستون کړی ـ نو دغسی سری خپل ځان ګنهګاروی او په خپل ځان په خپله ظلم کوی.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

ووایه «ای محمده ! عذر ویونکو ته د هجرت له ترکه» که وی پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی او ورونه ستاسی او ښځی ستاسی او خپلوان ستاسی او هغه مالونه چه ګټلی دی تاسی هغه او «هغه» تجارت «سوداګری» چه ویریږئ تاسی د ناچلیدلو د هغی او هغه ځایونه د هستوګنی چه خوښوئ تاسی هغه ډیر محبوب تاسی ته له الله نه او له رسول د الله نه او له جهاده په لاره د الله کښی «له پاره د ترقی د دین» نو انتظار کوئ تاسی تر هغه پوری چه راولی «راولیږی» الله امر «حکم د عذاب» خپل او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په اطاعت او د هجرت او جهاد په کولو کښی دغه خیال مانع وی چه کور او کهول مو پاتی کیږی، مالونه مو ضایع کیږی، تجارت مو کوته یا بندیږی ـ د آرام لرونکو ځایونو ځنی به ووځو او په بی راحته او نا آرامو ځایونو کښی به اوسیږو. نو بیا د الله تعالیٰ له لوری د هغی سزا د حکم انتظار وکړئ چه پر داسی لټانو او دنیا طلبانو باندی راتلونکی دی ـ هغه کسان چه د مشرکانو په موالاتو او دوستیو یا په دنیوی غوښتنو کښی اخته شوی وی او د الٰهی احکامو تعمیل نه کوی، هغوی ته د حقیقی بری او کامیابی لار نه ښودله کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه تاسی د غوائی په لکئ پسی روان شئ او غوبیی له لکئ څخه ونیسئ او یواځی په کښت (فصل) او کر باندی راضی شئ ـ او له جهاده غافل شئ ـ نو پاک الله به پر تاسی داسی یو ذلت مسلط کړی چه له هغه څخه به له سره نشئ بچ کیدی ـ تر هغه پوری چه بیا د دین «یعنی فی سبیل الله جهاد» په لوری بیرته وګرځئ!

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ

فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

خامخا په تحقیق مدد کړی دی له تاسی سره الله په ځایونو ډیرو کښی او «خصوصاً» په ورځ د حنین کښی کله چه تعجب کښی واچولئ ډیر والی ستاسی نو د فع نه کړ «ډیر والی» له تاسی ځنی هیڅ شی «له حملی د دښمن نه» او تنګه شوه «له ویری» پر تاسو باندی ځمکه سره د ارتوالی د دی بیا شا کړه تاسی «دښمن ته» حال دا چه شا ګرځوونکی «تښتیدونکی» وئ بیا راولیږه الله تسکین خپل «چه د مؤمنانو د زړونو د آرامی سبب شی» پر رسول خپل «چه یوائحی د غزا په ډګر ولاړ ؤ» او پر مؤمنانو «چه بیرته وګرځیدل غزا ته» او راولیږلی «الله» لښکری «د ملائکو» چه نه وی لیدلی تاسی دا لښکری او په عذاب ئی کړل هغه کسان چه کافران شوی ؤ او هم دا (تعذیب) سزا ده د کافرانو.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی تنبیه شوی ده چه د «جهاد فی سبیل الله» په وخت کښی مؤمنانو ته نه ښائی چه د کور ـ کورنی ـ ورورئ ـ مالونو ـ ملکونو او نورو شیانو څه خیال او پروا وکړی دلته خبرداری ورکوی چه مجاهدینو ته دا هم نه ښائی چه په خپل لښکری جمعیت او کثرت باندی غرور او تکبر وکړی، ځکه چه نصرت او بری یوائحی د الله تعالیٰ په مرسته (امداد) او مدد پوری ترلی دی چه دغسی تجربه تاسی پخوا له دی نه په څو څو نورو میدانونو کښی هم کړی ده ـ هغه نتائج چه په بدر، قریظه، نضیر، حدیبیه او نورو کښی ستاسی په برخه شوی دی هغه او نور امداد چه ځینو مفسرینو تر اتیا ځایو پوری شمیرلی دی هغه ګرد (تول) تش د الهٰی امداد او د غیبی تائید محصول ؤ ـ او اوس په آخره کښی د «حنین» د غزا واقعه خو داسی یوه صریحه عجیبه او غریبه د آسمانی نصرت او امداد نښه ده چه پر هغی سختو معاندو دښمنانو هم اقرار کړی دی.

د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راورسید چه د هوازن او ثقیف او نورو عربی قبائلو یو جرار او قوی لښکر سره تول او تیار کړی دی، او غواړی چه په ډیره دبدبه او زور سره پر مسلمانانو حمله وکړی ـ نو سم د لاسه له مهاجرینو او انصارو څخه

همغه لس زری زورور لښکر چه د مکی معظمی د فتحی له پاره له مدینی منوری څخه راغلی ؤ، د «طائف» په لوری ور روان شو هغه دوه زره طلقاء «آزاد شوی» چه د مکی معظمی د فتحی په وخت کښی مسلمانان شوی ؤ، هم له دوی سره مله وو ـ دغه اول ځل دی چه دولس زره مجهز عظیم الشان اسلامی لښکر د جهاد د میدان لوری ته (رهی) کیږی ـ د دی منظری د لیدلو څخه ځینو صحابه ؤ خپل ځان د دی خبری د ویلو څخه ونشو ساتلی، او په ښکاره ئی وویل «کله به چه مونږ دیر لږ وو نو په هغه وخت کښی به تل بریالی (کامیاب) وو، نن چه مونږ دومره ډیر یو نو هیڅوک مونږ ته ماتی نشی راکولی.» د میړنیو (بهادرانو) موحدینو له خولی څخه د دغو جملی وتل د پاک خدای په دربار کښی ناوړه واقع شول دوی لا د مکی معظمی څخه دومره لری نه وو تللی چه دواړه لښکری سره مخامخ شوی چی د مخالفی ډلی لښکر څلور زره تنه وو چه خپل کفنونه ئی پر سر تړلی وو او له خپلو ښځو او کوچنیانو (ماشومانو) سره د جنګ میدان ته چمتو (تیار) او حاضر شول او د یوه فیصله کوونکی جنګ له پاره بیخی تیار او منتظر وو او له اوښانو ـ آسونو ـ مواشیو ـ او د خپلو کورونو ګرد (تول) پنډ پنډ مالونو او اسبابونو سره د جګړی ډګر ته وتلی وو. د «هوازن» قبیلی د غشو ویشتلو په فن کښی په ګرد (تول) عربستان کښی شهرت درلود (لرلو)، د دوی ډیرو ماهرو او غښتلو غشو ویشتونکو د «حنین» د وادی په لښکرو او مورچلو کښی ډیر تینګ، تینګ ځایونه نیولی او په کښی پټ ناست وو.

په صحیحینو کښی د «براء ابن عازب» روایت دی چه په ړومبنی معرکه او جنګ کښی کفارو ماتی وکړه او ډیر زیات مال، اسباب او سامان ورڅخه پاتی شو، او دوی تری وتښتیدل دلته مسلمانان مجاهدین غنیمت او ولجی ته متوجه شول، په دغه ترځ کښی د هوازن غشو ویشتونکو څارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ویشتلو باندی لاسونه پوری کړل او په مسلمانانو پسی ووتل او سخته غلبله او شور ماشور جوړ شو او په یوه شیبه کښی له څلورو خواؤ لکه ږلی غوندی د غشو اوریدل شروع شول خبره تر دی حده پوری ورسیده چه مسلمانانو ته هلته دریدل او پښه تینګول مشکل شول، ړومبی «طلقاء» وتښتیدل ـ وروسته له هغه د نورو پښی هم ولړزیدلی او وښوئیدلی ـ او ځمکه له ارتوالی سره په دوی تنګه شوه، چه په هیڅ یوه ځای کښی دوی ته د پناه ځای نه پیدا کیده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له څو تنو اصحابو سره د دښمنانو تر محاصری لاندی راغلل، حضرت ابوبکر، عمر، عباس، علی، عبدالله بن مسعود او نور اصحابان رضی الله تعالیٰ عنهم نژدی اتیا یا سل تنه، بلکه د «اصحاب السیر» له تصریح سره سم تول لس تنه پاک ذوات «عشره مبشره کامله» د جنګ په میدان کښی پاتی شول ـ چه دوی ګرد (تول) د غره په شان تینګ او ثابت ښکاریدل ـ دغه یوه خاصه موقع وه چه دنیا زمونږ د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د معجز او محیر العقول توکل، صداقت، شجاعت او دیانت نظاره وکړه او د محمدی نبوت د ثبات او استقامت مؤثره ننداره ئی په خپلو سترګو ولیدله.

محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوه سپین قچر سور ؤ چه د هغه یو رکاب حضرت عباس او بل رکاب حضرت ابو سفیان بن الحارث تینګ نیولی ؤ ـ د کفارو دغه څلور زره لښکر د

انتقام اخیستلو له پاره په پوره جوش مخ په یرغل او برید دی له څلورو خواؤ څخه د غشو باران وربړی ـ اسلامی لښکر بیخی خور، وور او تیت پیت (منتشر) شوی دی ـ مگر یواځی له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یو رفیق اعلیٰ شته. د ربانی تائید او آسمانی داد غیر مرئی باران پر دوی پر څو تنو غوره اصحابو اوری چه د هغه اثر بالاخر تر تښتیدونکو پوری رسیږی، له هغه لوری چه د «هوازن» او «ثقیف» سیلاو مخ په وړاندی بهیږی، په هغه لوری د محمدی سورلی مخ دی او در گرده (توله) په هغه طرف روانه او پرله پسی خپل قچر په مهمیز سره وهی په زړه کښی ئی د الهٰی محبت شغلی بلی دی ـ او په ژبه ئی په نهایت استغناء او اطمینان سره د «اناالنبی لا کذب اناابن عبدالمطلب» وینا جاری ده. یعنی بیشکه زه په رښتیا سره رسول او د عبدالمطلب له اولادی څخه یم ـ
په هم دغه حالت کښی دوی خپلو اصحابو ته ناری کړی «الی عباد الله الی انا رسول الله ـ ای د الله تعالیٰ بندگانو ماته راشئ! او زما په لوری رادرومئ چه زه د الله تعالیٰ رسول یم.»
بیا زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هدایت سره سم حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه چه د ډیر لوړ غږ خاوند ؤ «اصحاب السمرة» ته ورناری کړی چه هغوی تر ونی لاندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر لاس د جهاد بیعت کړی ؤ د مجاهدینو غوږونو ته د دی غږ په رسیدو سره سم دوی د خپلو سورلیو مخونه د جنگ د میدان په لوری وگرځول د هر سړی اوښ چه بیرته گرځیدلو کښی لږ څه معطلی یا ډیل کاوه نو دی به سم د لاسه خپلی وسلی سره د اوښ له شا څخه کوزیده او خپله سورلی او کالی (سامان) به ئی هملته خوشی پریښودل او ځان به ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رساوه.
په دغه وخت کښی رسول الله مبارک لږ څه خاوری او شگی په لاس کښی واخیستی او د کفارو د لښکرو په لوری ئی وروشیندلی چه هغه د الله تعالیٰ په قدرت د هر کافر په مخ او سترگو کښی ولویدی ـ له بل لوری الله تعالیٰ له آسمانه پرښتی ور ولیږلی چه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره د هغوی نزول د مسلمانانو د تقویت او همت زیاتولو او د کفارو د ویری او مرعوبیت سبب شو بیا نو څه وشو؟ کفارو د هغو شگو له اثره خپلی سترگی مښلی او هغه مسلمانان چه دوی ته ورنژدی وو، مخ په بیرته پر هغوی ئی حمله ور وړه او آناً فآناً مطلع صافه شوه، او ډیر تښتیدلی لښکر بیرته ستانه (واپس) او د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی ورحاضر شول ـ او وی کتل چه جنگ پای ته رسیدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی! ـ او په زرهاؤ بندیان د پاک رسول په مخ کښی تړلی ولاړ دی او د غنیمت او ولجو ډیر مالونه د دوی په شاوخوا کښی پراته دی ﴿فَسُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيۡءٖ﴾ په دی ډول (طریقه) سره کفارو ته په دنیا کښی سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٧﴾

او بیا به رجوع وکړی الله «د توبې په قبول» پس له دی «د حنین له جنګه» پر هغه چا چه اراده وفرمائی«د رجوع» او الله ډیر ښښونکی (د خطیئاتو) ښه رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره»

تفسیر: لکه چه هوازن او نورو ته وروسته له دی نه توبه وربه برخه شوه او زیاتره مسلمانان شول.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡمُشۡرِكُونَ نَجَسٞ فَلَا يَقۡرَبُواْ ٱلۡمَسۡجِدَ ٱلۡحَرَامَ بَعۡدَ عَامِهِمۡ هَٰذَاۚ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ عَيۡلَةٗ فَسَوۡفَ يُغۡنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦٓ إِن شَآءَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه هم دا خبره ده چه مشرکان نجس «پلیت» دی نو نه دی نژدی کیږی دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چه دغه «۹ کال د هجرت دی»، او که ویریږئ تاسی له فقره په «سبب د منع د دوی» نو ژر به غنیان کړی تاسی الله له فضله خپله که اراده وفرمائی «د غنا ستاسی»؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی «په تولو احوالو» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د شرک زور او قوت مات کړ او د جزیرة العرب مرکز «مکه معظمه» ئی د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کښی ئی راوستله ـ او عربی قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کښی په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کښی اعلان وشو چه وروسته له دی نه دی هیڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کښی نه داخلیږی، بلکه هغه ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی هم نه راځی! ځکه چه د هغوی زړونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلیت او ګنده شوی دی چه حق نه لری دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شی برسیره په دی له صحیحو احادیثو ځنی هم ثابته ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیرة العرب ځنی د ګردو (تولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دی. لکه چه زمونږ د پاک نبی له وروستنی وصیت سره سم د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی دغه حکم عملاً نافذ شو اوس مسلمانانو ته روا نه دی چه په دی راضی شی چه کفار د عربو په خاوره کښی د استیلاء یاد توطن په دول (طریقه) پاتی شی بلکه د جزیرة العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده، هو! زمونږ د حنفیانو په نزد که کوم کافر د

امام په اجازه د مسافرۍ په ډول (طریقه) په عارضي صورت د حرم مځکې ته لاړ شي نو تللی شي په دې شرط چه امام دا اجازه خلاف المصلحت ونه ګڼي باقي د حج او د عمرې په قصد د هيڅ يو کافر داخليدل نه دی جائز، کما ورد فی الحدیث «الا لایحجن بعد العام مشرک».

﴿ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ عَيۡلَةٗ ﴾ الآية ـ او که ويريږئ تاسې له فقره په سبب د منع د دوی نو ژر به غنيان کړي تاسې الله جل جلاله له فضله خپله که اراده وفرمائي د غنا ستاسې بيشکه چه الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی» حرم شريف ته د مشرکينو د تګ او راتګ له بنديدلو څخه مسلمانانو ته داسې انديښنه پيدا شوه چه په تجارت او نورو دنيوی چارو کښې به لوی تاوان راورسيږی ـ او هغه شيان چه دغو مشرکينو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دې نه به ئې نه راوړی ـ نو ځکه ئې تسلی وفرمايله چه تاسې له دغو خبرو څخه مه ويريږئ ځکه چه ستاسې غنا يوائې د «رب الاعلیٰ» په مشيت پورې موقوفه ده. که الله تعالیٰ اراده وفرمائي نو په هغه کښې به هيڅ ځنډ (تاخير) رانشي لکه چه هم داسې هم وشول، الله تعالیٰ ګرد (ټول) مسلمانان کړل او له مختلفو ملکونو څخه د تجارتی مالونو راتلل شروع شول ـ ښه بارانونه واوريدل، چه د هغو لامله (له وجې) حاصلات زيات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازې پرانستل شوې. د کتابيانو او نورو ځنې د جزيې پيسې ورجارې شوې، الغرض الله تعالیٰ له مختلفو لارو د مسلمانانو له پاره د غناء اسباب پيدا کړل. بيشکه چه د الله تعالیٰ هيڅ يو حکم له حکمته خالي نه دی.

قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعۡطُواْ ٱلۡجِزۡيَةَ عَن يَدٖ وَهُمۡ صَٰغِرُونَ ﴿۲۹﴾

وجنګيږئ تاسې له هغو کسانو سره چه نه راوړی ايمان پر الله او نه په ورځې آخرې باندې «ځکه چه په پاک محمد ئې ايمان نه دی راوړی» او نه حرام ګڼي دوی هغه چه حرام کړی دی الله «په قرآن کښې» او رسول د دغه «الله په حديثونو کښې» او نه قبلوی دوی دين حق «د اسلام دغه مذکورين» له هغو کسانو نه «دی» چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب «جنګ ورسره کوئ» تر هغه پورې چه ورکړی دوی جزيه له «خپله» لاسه حال دا چه دوی ذليل وی.

تفسير: کله چه د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه نو حکم وشو چه د کتابيانو «يهودو او نصاریٰ ؤ» شوکت او قوت مات کړئ لومړنی مقصد خو دا ؤ چه

د عربستان خاوره د مشرکانو له وجود څخه بيخي پاکه شي ليکن په دغه وخت کښې د يهودو او نصارىٰ ؤ په حصه کښې دومره خبره لازمه او تر نظر لاندې وه چه دوی د اسلام په مقابل کښې د زور او قوت خاوندان نشي، او د اسلام د خپريدو (خوريدو) او ترقي په لاره کښې خند نشي ـ نو ځکه اجازه ورکړې شوه که دغه کتابيان تر لاس لاندې رعيت پاتې کيږي او جزيه ورکول قبلوي نو هيڅ مضائقه نشته قبول ئې کړئ نو په دغه وخت کښې دی اسلامي حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړي ـ که نه د دوی علاج هم همغه دی چه د مشرکانو ؤ «يعني جهاد او قتال» ځکه چه دوی هم لکه چه ښائي په الله او د آخرت په ورځ باندې ايمان نه لري، نه د الله تعالىٰ او نه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د احکامو څه خيال او پروا کوي. محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم خو لا څه چه دوی په رښتيا سره د خپل منلي نبي حضرت عيسىٰ عليه السلام په پيرېو کښې راغلي ؤ او نه دغه دين مني چه اوس محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له خپله ځانه سره راوړی دی، بلکه پر هيڅ يو حقاني دين باندې هم قايل نه دی. او په دغه کوښښ کښې لګيا دی چه د الله تعالىٰ لګولي ډيوه رڼا (رڼرا) د خولې په پوکولو سره مړه کړي. لکه چه ژر به ئې ذکر وشي که داسې خبيثان نالائقان هم داسې خوشې پريښودل شي نو په ملک کښې د فتنې ـ فساد ـ کفر ـ تمرد او بغاوت لمبې پر له پسې پورته کيږي.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

او وائي يهودان چه عزير ځوی د الله دی او وائي نصرانيان چه مسيح ځوی د الله دی دغه چټې (بيکاره) وينا د دوی ده په خولو خپلو سره «چه وائي ئې بې دليله» مشابه ده «خبره» د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوي وو پخوا «له دوی يعني پلرونه د دوی»؛ هلاک دې کړي دوی له الله چه څرنګه ګرځولي شي دوی «له سمې لارې څخه».

تفسير: له رواياتو څخه معلوميږي چه په دغه وخت کښې د ځينو يهودانو داسې عقيده وه چه حضرت عزير عليه السلام د الله تعالىٰ ځوی دی. ليکن دغه عقيده د عامو يهودانو نه وه ـ بلکه په وروستنيو زمانو کښې خو ځينو علماؤ ليکلي دي چه اوس هيڅ يو يهودي پر دغې عقيدې نه دی پاتې که د نبي صلى الله عليه وسلم په عهد کښې د يهودانو کومه فرقه په دې خبرې قائله نه وی، نو ضرور به په دغه وخت کښې يهودانو د قرآن د حکايت تکذيب کړی وی ـ لکه چه

د ﴿ اِتَّخَذُوٓا اَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَانَهُمۡ اَرۡبَابًا مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ﴾ له آوریدلو څخنی «عدی بن حاتم» اعتراض کړی ؤ چه «هیڅوک احبار او رهبان رب نه ګڼی» چه د هغه ځواب نبی کریم علیه افضل الصلواة والتسلیم داسی ورکړ چه وروسته راځی. یهودو ته د دی عقیدی نسبت کول چه عزیر علیه السلام د خدای ځوی دی او له دی خبری څخه د هغوی د اعتراض او انکار هیچیری نه منقولیدل د دی خبری دلیل دی چه ضرور په هغه وخت کښی د دغسی عقیدی خاوندان موجود وو هو! همغسی چه د زمانی په تیریدو ډیر مذاهب او فرقی محوه شوی او له منځه تللی دی که دغه عقیده هم له منځه تللی وی نو لری خبره نه ده یو ډیر ثقه بزرګ مرحوم حاجی امیر شاه خان ویل چه د «فلسطین» او نورو ځایونو په سیاحت کښی زما ملاقات له داسی یهودانو سره شوی دی چه هغوی ته به ئی د دی رنګ عقائدو په نسبت «عزیری» ویل. والله اعلم.

﴿ يُضَاهِـُٔوۡنَ قَوۡلَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ قَبۡلُ ﴾ مشابه ده خبره د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوی وو پخوا له دوی» یعنی د مسیح د ابنیت «ځویتوب» او الوهیت «خدائی» او نوری عقیدی د پخوانیو مشرکینو «چه د دوی پلرونه وو» له عقیدی سره مشابه دی، بلکه هغوی په تقلید ئی دغه عقیده غوره کړی ده لکه چه د «٦» جزء د المائدة په «١٦» او «١٧» آیت «٣» رکوع په تفسیر کښی مو نقل کړی دی.

﴿ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ هلاک دی کړی دوی لره الله یا لعنت د الله دی وی پر دوی چه څرنګه ګرځولی شی دوی له لاری سمی څخه یا چه څرنګه چپ کړی شوی دی له لاری د حق نه.» یعنی الله تعالیٰ دی دوی ووژنی او غارت دی کړی «او لعنت دی پری نازل کړی» چه سره د توحید د صافی او زوروری رڼا (رڼا) د رسیدلو څخه بیا هم دوی د تیارو په لوری ولی درومی؟.

اِتَّخَذُوٓا اَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَانَهُمۡ اَرۡبَابًا مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَالۡمَسِيۡحَ ابۡنَ مَرۡيَمَ ۚ وَمَاۤ اُمِرُوۡۤا اِلَّا لِيَعۡبُدُوۡۤا اِلٰهًا وَّاحِدًا ۚ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ سُبۡحٰنَهٗ عَمَّا يُشۡرِكُوۡنَ ﴿٣١﴾

نیولی دی دغو «کتابیانو» عالمان خپل او عابدان خپل خدایان بی له الله «چه متابعت ئی کوی په تحلیل او تحریم کښی» او مسیح ځوی د مریمی «هم په خدائی نیسی چه د الله ځوی ئی بولی»؛ حال دا چه امر «حکم» نه دی شوی دوی ته «په توریت او انجیل کښی» مګر د دی چه عبادت وکړی دوی د معبود یوه، چه نشته هیڅ برحق معبود مګر خو هم دی دی؛ پاکی ده الله لره له هغه شی نه چه شریکوی دوی «هغه د الله سره».

تفسیر: هره مسئله به چه د دوی علماؤ او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته ئی حرام یا حرامو ته ئی حلالو هم ویل، هغوی به همغه سند ګانه؛ او داسی خیال به ئی کاوه چه بس هم دغه مونږ د الله تعالیٰ له پوښتنی څخه ژغوری(ساتی)، او د آسمانی کتابونو له قبلولو سره ئی هیڅ علاقه او معامله نه لرله ـ او یوازی د احبارو او رهبانانو پر حکمونو به ئی عمل کاوه ـ او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسی ؤ چه د لږ دنیوی مال د فائدی او د جاه او رتبی په مقابل کښی به ئی شرعی حکمونه بدلول ـ لکه چه له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دی نو د الله تعالیٰ منصب «یعنی د حلالو او حرامو تشریع» ئی علماؤ او مشائخو ته ورکړی ؤ. نو په دغه ملحوظ ئی وفرمایل چه دوی خپل عالمان او شیخان خدایان درولی ؤ. نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د «عدی بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کښی هم داسی تشریح فرمائلی وه. او له حضرت حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه څخنی هم داسی منقول دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی د عالم قول تر هغه پوری عوامو ته سند دی چه د شرعی له مخی خبری کوی کله چه معلومه شی چه هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعی یا د نورو شیانو له کبله (وجی) خبری کوی، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾

اراده لری دغه «کتابیان» دا چه مړ کړی نور (رڼرا) شریعت د الله په خولو خپلو او منع راوړی «نه خوښوی» الله مګر دا چه پوره کړی نور «رڼرا» خپله «چه شعلی ئی په هر طرف خوری شی» او اګر که بد ګڼی «دا کار» کافران

تفسیر: یعنی لکه چه د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشی راخرګندی شوی دی، بیا نو دغه ګدی ودی خبری او د شرک دعوی چیری پر مخ تلی او خوریدلی شی. دا چه څوک کوښښ کوی چه بی حقیقته او بی معنی خبری جوړی کړی، او د بی ځایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور «رنا» بی رونقه «تته» کړی داسی مثال لری چه کوم ناپوه سړی غواړی د خولی په پوکی د لمر یا د سپوږمی رنا (رڼرا) مړه یا تته کړی هر څومره که دی وسوځی ـ او خپل ځان نینی، نینی کړی ـ مګر بیا هم د الله د دین نور په پوره ډول (طریقه) سره خورېږی ـ او خپلو پلوشو او وړانګو سره نړی روښانوی.

چه رب بل کړی غټ څراغ له ښه تدبیره
چاچه پو کړ ـ نو به سوځی خپله پیره

او دا ځکه چه د رب څراغ خو نه مری

او چه پو شی نو لنبه شی مستدیره.

هُوَ الَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُشۡرِكُونَ ﴿٣٣﴾

الله هغه ذات دی چه لیږلی ئی دی رسول خپل «محمد» په هدایت سره «چه قرآن دی» او په دین حق سره «چه اسلام دی» دپاره د دی چه غالب کړی دغه «دین» پر نورو دینونو تولو «اګر که آسمانی هم وی» او اګر که بد ګڼی «دا کار» مشرکان

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجت، برهان او دلیل په اعتبار ده دغه خو په هره زمانه کښی لله الحمد په ښکاره ډول (طریقه) سره حاصله ده. باقی د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پوری حاصله وه او وی به چه مسلمانان پر اسلامی اصولو باندی په ښه شان عاملان ـ او د ایمان او تقویٰ پر لاره تینګ او سم روان ـ او په جهاد فی سبیل الله کښی ثابت قدمان وو، او وی، او د حق دین داسی غلبه چه باطل ادیان مغلوب، او بیخی ئی د هستی له صفحی څخه محوه کړی، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته، چه قیامت نژدی کیږی، کیدونکی دی.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلۡأَحۡبَارِ وَٱلرُّهۡبَانِ لَيَأۡكُلُونَ أَمۡوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلۡبَٰطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۗ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه ډیر له عالمانو «د یهودانو» او عابدانو «د نصرانیانو» خامخا خوری دوی مالونه د خلقو په باطل «رشوت» سره او منع کوی «خلق» له لاری د الله څخه؛

تفسیر: یعنی روپی آخلی شرعی احکام او الهٰی اخبار بدلوی او له بل لوری عوام الناس «لکه چه پخوا مو ولیکل» دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوی. او هر څه غلط ملط چه دوی وایی همغه د هغوی په نزد سند دی. هم داسی د دوی علماء او مشائخ هم د نذر او نیاز اخیستلو په مقابل

کښې جعلي اسناد او ساختګي روايات او بدې چارې ورښيي ـ او د خپل سيادت او رياست د تينګولو او ساتلو له پاره عوام الناس د مکر او فريب په جال کښې بندوي او له سمې لارې ځنې ئې ستنوي(واپس کوي). ځکه که عوام د دوی له جاله ووځي ـ او حق دين اختيار کړي، نو پر دوی ګردې (تولې) ګټې دريږي. دغه حال مسلمانانو ته آوراوه شي چه مسلمانان هوښيار او خبردار شي، چه د امتونو او د اقوامو د خرابۍ او تباهۍ ډير لوی سبب د دريو جماعتونو خرابي او ګمراهي او د خپلو فرائضو پر يښودل دي «۱»: علماء «۲»: مشايخ. «۳»: اغنياء ـ رؤساء له دوی ځنې د دوو ډلو ذکر پخوا له دې نه تير شو د دريم جماعت «رؤساؤ» ذکر وروسته راځي. ابن المبارک ځومره ښه ويلي دي. «وهل افسدالدين الاالملوک واحبار سوء ورهبانها».

وَالَّذِيْنَ يَكْنِزُوْنَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُوْنَهَا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۴﴾

او هغه کسان چه خزانه کوي سره زر او سپين زر او نه لګوي هغه په لاره د الله کښې «د دين د ترقۍ له پاره» نو زيرې ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره؛

تفسير: هغه خلق چه دولت او ثروت تولوي ـ اګر که په حلاله طريقه سره هم وي خو د الله تعالیٰ په لاره کښې ئې نه صرفوي. «مثلاً زکات نه ورکوي ـ واجبه حقوق ترې نه باسي» د دوی سزا دغه ده. نو د دې له مخې د هغو احبارو او رهبانانو انجام معلوم کړئ چه حق به ئې پټاوه يا حق به ئې بدلاوه، او بالمقابل به ئې ګټې کولې او بډې به ئې خوړې او د خپل رياست د قيام د حرص او طمعې له پاره به ئې عوام الناس د الله تعالیٰ له لارې څخه ستنول(واپس کول). په هر حال ښه دولت هغه دی چه د آخرت وبال او د ځان جنجال نشي.

يَّوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوْبُهُمْ وَظُهُوْرُهُمْ ؕ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُوْنَ ﴿۳۵﴾

په هغې ورځې چه سختې سرې به کړې شي دغه خزانې په اور د جهنم «دوزخ» کښې نو داغلې به شي په هغه سره وچولې (تندې) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانې د دوی «او ويلې به شي ورته» دا هغه شی دی چه خزانه

کړی وه تاسی دپاره د نفسونو «ځانونو» خپلو نو وڅکئ تاسی «خوند د سزا د» هغه «مال» چه وئ تاسی چه خزانه کاوه به مو «په دنیا کښې اوس درته بلا شوه په عقبا کښې».

تفسیر: کله چه بخیل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره کښې د مال د لګولو په نسبت څه وویل شي نو د ده په وچولی (تندی) کښې ګونځې پیدا کیږی، او که دیر ورته ووائی نو اعراض کوی او مخ تری آړوی او خپل اړخ ورګرځوی او که په دغه سره هم خلاص نشو نو خپله شا ورګرځوی او خپله مخه نیسی او ځی ـ نو ځکه سپین او سره زر «طلا او نقره» سره کوی «تودوی» او د ده هم دغه دری ځایونه «وچولی(تندی) ، اړخ ، شا» پری داغوی چه په دی وسیلی سره د خپل د هغه تول کړی مال خوند او مزه په ښه شان سره وڅکی ـ او خپله سزا په ښه شان سره ومومی.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ۚ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

بیشکه چه مقدار «شمار» د میاشتو «چه معتبر دی» په نزد د الله کښې دوولس میاشتی دی په کتاب د الله «لوح محفوظ» کښې هغه ورځ «وخت» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه د هغو «له جملی» ځنی څلور میاشتی محرمی دی؛ دغه «حساب یا تحریم» دین دی سم. نو مه کوئ ظلم په دغو کښې په ځانونو خپلو «په کولو د ګناه» او جنګونه کوئ تاسی «ای مؤمنانو» له مشرکانو سره تول «له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښې» لکه چه جنګونه کوی دوی له تاسی سره تول له څرمی(سیلمی)؛ او پوه شئ چه بیشکه الله سره له پرهیزګارانو دی «په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره».

تفسیر: زما په فکر د دی مضمون سلسله له پاسه داسی راغلی ده چه په تیره رکوع کښې ئی د مشرکینو څخه وروسته د کتابیانو «یهودانو او نصرانیانو» سره د جهاد کولو حکم ورکړی ؤ بیا

په دی رکوع کښی ئی راښوده چه د دوی عقائد او طور او طریقه هم مشرکینو ته ورته ده، ځکه چه هغوی عزیر علیه السلام او میسح علیه السلام ته ابن الله وائی لکه چه مشرکین «ملا ئکة الله» ته د الله تعالیٰ لونی وائی - بلکه په نصاریٰ ؤ کښی د مسیح علیه السلام د «ابنیت - ځویتوب» عقیده د مشرکانو په تقلید پیدا شوی ده مشرکان بتانو ته د خدائی درجه ورکوی نصرانیان مسیح او روح القدس په خدائی منلی دی - او د کتابیت له دعوی سره احبارو او رهبانانو د الهیٰ شریعت د احکامو تغییر او تبدیل جائز کری دی یعنی احبار او رهبانان رشوت «بډی» آخلی - او حرام اموال خوری، او بالمقابل ځینی حرام شیان حلالوی او حلالوی شیان حراموی او د آسمانی احکامو په ځای ئی قبلوی، د دوی دغه طریقه بیخی د مشرکینو طریقی ته ورته ده چه د مشرکینو مشرانو به هم هر څه چه غوښتل هغه به ئی حلالوی یا حرام ګرځول او د دغه حل او حرمت نسبت به ئی رب العزت ته کاوه چه د هغه ذکر په «۸» جزء د الانعام په ۱۳۷ او ۱۳۸ آیت ۱٦ رکوع کښی مفصل تیر شوی دی -او دلته هم د هغه یو مثال بیانیږی په عربو کښی له قدیمه دغه دود او دستور جاری دی چه د کال د دولسو میاشتو ځنی په څلورو میاشتو کښی وینی تویول، جدال او قتال قطعاً بندیږی چه دغو ته به ئی «اشهرالحرم - محرم الحرام او رجب المرجب وی» چه په هغو کښی به ئی د حج او عمری او تجارتی کارونو له پاره په امن او امان - آزادی او اطمینان سره سفر کاوه - هیڅ یو سری به په دغو میاشتو کښی د خپل پلار په قاتل باندی به هم تعرض نه کاوه، بلکه ځینو عالمانو لیکلی دی چه اصلاً په ابراهیمی ملت کښی دغه څلور میاشتی «اشهر الحرم» مقرری شوی وی. له اسلامه یو څه موده مخکښی کله چه د عربو وحشت او جهالت له حده تیر شوی ؤ - او یو تر بله په جدال او قتال کښی مشغول وو - او د ځینو قبائلو د وحشت او سبعیت او د انتقام جذبات د هیڅ یوه آسمانی یا مځکنی قانون تابع نه وو، نو د «نسیء» رسم ئی وایسته - یعنی څه وخت به چه کومی زوروری قبیلی په اشهرالحرم کښی د قتال اراده لرله، نو د هغی مشر به داسی اعلان کاوه چه سږکال مونږ دغه «محرم» له «اشهرالحرم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفری» میاشت حرام ګرځوو - او په بل کال کښی به ئی ویل چه سږکال لکه پخوا مونږ «محرم» حرام، «او صفره» حلاله ګنو او په دغه دول (طریقه) به ئی په هر کال کښی د څلورو میاشتو شمیر پوره کاوه، لیکن د هغو په تعیین کښی به ئی له خپلی غوښتنی سره سم تغییر او تبدیل کاوه. د ابن کثیر رحمة الله علیه له تحقیقه سره سم د «نسیء - د میاشتو د وړاندی وروسته کولو» رسم یواځی په «محرم» او په «صفره» کښی کیده - او د هغه صورت همغه ؤ چه پاس ذکر شو. امام مغازی محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه لیکلی دی هغه ړومبی سری چه دغه رسم ئی جاری کری دی «قلمس» کنانی ؤ. بیا دغه رسم د ده په اولاده کښی نسلاً بعد نسل جاری شو، په آخر کښی د ده له نسله د «کنانی له قبیلی څخه د ابو ثمامه جناده بن عوف» دا عادت ؤ چه په هر کال کښی به ئی د حج په موسم کښی اعلان کاوه چه سږ کال به «محرم» او «صفره» کله حلاله او کله حرامه کیدله او په عمومی دول (طریقه) به خلقو هغه مانه ګواکی د جاهلیت په زمانه کښی د کافرانو

د کفر او گمراهی د زیاتوالی سبب یو دا هم ؤ، چه د الله تعالیٰ د حلالو او حرامو کړو میاشتو د بدلولو حق د «کنانی» یوه سردار ته ورسپارل شوی ؤ. کتمت (هوبهو) هم داسی د یهودانو او نصرانیانو حال ؤ چه هغوی د حل او حرمت واک طمع کوونکو او غرض لرونکو احبارو او رهبانانو ته ورکړی ؤ، دلته د نسیء د رسم ذکر د دی له پاره راغلی دی چه د دغو دواړو دلو په مینځ کښی مشابهت وښئی او ﴿ اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُوْرِ عِنْدَ اللّٰهِ ﴾ الآیة ـ د دغه درد تمهید دی. یعنی له نن ورځی څخه نه بلکه له هغه وخته راهیسی چه الله تعالیٰ آسمان او ځمکه پیدا کړی ده، د الله تعالیٰ له جانبه د ډیرو شرعی احکامو د جاری کولو په غرض د هر کال له پاره دولس میاشتی مقرری شوی دی چه په هغو کښی څلور میاشتی «اشهرالحرم ـ د ادب میاشتی» دی، او په هغو کښی له گناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زیات فکر او ډیر اهتمام په کار دی او هم دغه د ابراهیم علیه السلام سم دین دی.

﴿ فَلَا تَظْلِمُوْا فِیْهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِیْنَ كَآفَّةً ﴾ الآیة ـ نو مه کوئ تاسی ظلم په دغو کښی پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د گناه او جنگونه کوئ تاسی ای مؤمنانو له مشرکانو سره تول له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی الخ» حضرت شاه صاحب لیکلی چه له دی آیت ځنی دغه مسئله څرگندیږی چه له کافرانو سره هر وخت جنگیدل روا دی، «لکه چه د «تبوک» غزا چه ذکر ئی وروسته راځی د رجب المرجب په میاشت کښی شوی ده.» او یو له بل سره ظلم او تیری کول د تل له پاره گناه ده ـ او په دغو میاشتو کښی لا زیاته گناه لری، د زیاترو علماؤ هم دغه رایه ده لیکن بهتره خو دا ده که کافر د دغو میاشتو ادب وکړی، نو ښائی چه مونږ هم له هغه سره لومړی په جنگ پیل (شروع) ونه کړو.

اِنَّمَا النَّسِیْٓءُ زِیَادَةٌ فِی الْكُفْرِ یُضَلُّ بِهِ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا یُحِلُّوْنَهٗ عَامًا وَّیُحَرِّمُوْنَهٗ عَامًا لِّیُوَاطِـُٔوْا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَیُحِلُّوْا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ ؕ زُیِّنَ لَهُمْ سُوْٓءُ اَعْمَالِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الْكٰفِرِیْنَ ﴿٣٧﴾

بیشکه چه دغه تاخیر «د حرمت د یوی میاشتی بلی میاشتی ته» ډیروالی دی په «زمانه د» کفر کښی چه گمراه کاوه شی په دی «عمل» سره هغه کسان چه کافران شوی دی حلالوی دوی دغه «حرامه میاشت» یو کال «یکښی جنگ کوی» او حراموی دوی «پریږدی په حرمت» دغه «حرامه میاشت» بل کال «او دغه د نسیء عمل کوی» له پاره د دی چه پوره کړی دوی شمار د هغو میاشتو چه حرامی کړی دی الله نو حلالوی «په زعم او عمل خپل» هغه میاشتی چه حرامی کړی دی الله ښائسته کړی شوی دی دوی ته ناکاره عملونه

د دوی او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم كافرانو ته

تفسير: يعني كافران خراب كار ښه ګڼي كله چه د دوی پوهه منقلبه او چپه شي نو د نيكی سمه صافه لاره به له كومه وموی؟ په دغه آيت كښی د «نسيء» د رسم ذكر چه راغلی دی د هغه تفصيل په هغه تفسير كښی وليكل شو چه د ﴿ ذٰلِكَ الدِّيۡنُ الۡقَيِّمُ ﴾ تر آيت لاندی شوی دی.
تنبيه: هغه اقوام چه د خپلو مياشتو د حساب د سمولو او درست كولو له پاره د «كبيسی» ورځی په هر څلورم كال كښی زياتوی هغه په «نسيء» كښی نه دی داخل. د اسلافو ځينو اكابرو څخه د «نسيء» په نسبت داسی منقول دی چه عربو به په جاهليت كښی د كال د مياشتو عددونه بدلول ـ مثلاً له دولسو مياشتو څخه به ئی څوارلس مياشتی جوړولی ـ يا به ئی په حساب كښی داسی بی انتظامی پيښوله چه له ذی القعدی څخه به ذوالحجه جوړيده تر دی چه د هجری د نهم كال حج پخپله حضرت ابوبكر صديق رضی الله تعالیٰ عنه هم «چه امير الحاج ؤ او حضرت ابی الحسين علی كرم الله وجهه هم د براءة د احكام د اورولو له پاره دوی پسی لاړل» د هم دی جاهليت په حساب د ذی القعدة الحرام په مياشت كښی اداء كړ او د «ان الزمان قد استدار كهيئته ـ الحديث» تقرير هم سم له هم دغه اصول سره كړی شوی دی. پر دغو ګردو (تولو) شيانو حافظ ابن كثير رحمة الله عليه تعقيب كړی دی. من شاء فليراجعه. دلته د تفصيل ځای نشته كه د قرآن كريم د مستقل تفسير د ليكلو توفيق را په برخه شو. لكه چه اراده مي ده نو هلته به پری مفصلی خبری وشی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا مَا لَكُمۡ اِذَا قِيۡلَ لَكُمُ انۡفِرُوۡا فِىۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ اثَّاقَلۡتُمۡ اِلَى الۡاَرۡضِ‌ؕ اَرَضِيۡتُمۡ بِالۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا مِنَ الۡاٰخِرَةِ‌ۚ فَمَا مَتَاعُ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا فِى الۡاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيۡلٌ ﴿۳۸﴾

ای هغو كسانو چه ايمان ئی راوړی دی «يعني ای مؤمنانو!» څه باعث دی په تاسی كله چه وويل شي تاسی ته چه ووځئ تاسی په لاره د الله كښی «غزا ته» درانه «او مائل» كيږئ ځمكی ته «او غزا ته نه ځئ» آيا راضي شوی يئ تاسی په دی حيات دنيوی «ژوندون لږ خسيس تيريدونكی» له «نعمتونو» د آخرت نه. او نه دی نفع اخيستل د دی حيات دنيوی «ژوندون لږ خسيس» په «مقابل د نعمتونو د» آخرت كښی مګر لږ «حقير» دی.

تفسير: له دی ځايه د تبوک د غزا له پاره مؤمنان تشويق، او جهاد ته تيزاوه شي د تيری ركوع

د ۱۰٦۸ مخ کرښی ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآية - څخه د کتابیانو په مقابل کښی د «جهاد» په لوری ترغیب ورکړی شوی ؤ په منځ کښی هغه ضمنی مضامین چه راغلی دی، د هغو ربط موقع په موقع ظاهر کړی شوی دی، ګواکی هغه ګرد (تول) د دغی رکوع تمهید وو. او دغه حاضره رکوع د «تبوک» د غزا د بیان تمهید دی.
د مکی معظمی د فتحی او د «حنین» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته معلومه شوه چه د شام نصرانی باچا د «غسان ملک» د «روم» د قیصر په مرسته (مدد) پر مدینی منوری باندی د تعرض او یرغل (حمله) په فکر کښی دی، نو رسول الله مبارک مناسب وګڼل چه مسلمانان د مخه د هغوی مخه همغلته د «شام» په حدودو کښی ونیسی، او پخوا له دی نه چه دوی اسلامی خاوری ته پښه ورواندی کړی د هغوی مدافعه وکړی شی، نو څکه رسول الله مبارک په عمومی ډول (طریقه) ګردو (تولو) مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره تیار شئ! سخته تودوخه او قحطی وه، خرماوی (کجوری) پخیدو ته نژدی شوی وی سیوری ډیر ښه لګیده، نو په دغسی وخت کښی دومره اوږده مسافه پری کول او نه یواځی د «غسان» له باچا سره، بلکه د روم د قیصر د ډیرو منظمو او مجهزو (تیارو) لښکرو سره د اسلامی مرکز څخه لری، د هغه لوی غلیم (دشمن) په خاوره کښی جګړه کول کوم آسان امر او د لوبو کار نه ؤ. په دغسی یو ستر اقدام او لوی مهم کښی پرته (علاوه) له مخلصو مؤمنانو څخه بل څوک د داسی حوصلی خاوند نه ؤ چه په هسی سر جاروونکی اقدام څخرد (تینګوالی) او برید (ابتدا) وکړی. لکه چه منافقانو د دروغو پلمی (منصوبی) او بهانی جوړولی او خپل ځانونه ئی له جنګ څخه ایستل ځینی مسلمانان هم په داسی سخت وخت کښی له داسی یوه اوږده او سخت سفر څخه په ویره کښی وو، چه له هغو نه زیاتو کسانو بالاخر له نورو غازیانو سره ملګرتوب وکړ. او یواځی څو تنه په شمار سری پاتی شول چه سستی او له کار څخه ځان بیرته ایستلو دوی له دغه لوی شرف څخنی بی برخی کړل نبی کریم صلی الله علیه وسلم نژدی له (۳۰۰۰۰) تکره مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوری رهی (روان) شول، او د «تبوک» په مقام کښی ئی سنګرونه ونیول او د «روم» د قیصر په نامه ئی یو مبارک لیک واستاوه او د اسلام په لوری ئی ورته دعوت ورکړ. د رسول الله مبارک مقدس پیغام د قیصر په زړه کښی ځای ونیوه، مګر د قیصر قوم ورسره موافقه ونه کړه - نو څکه د اسلام له قبوله محروم پاتی شو. کله چه د شام خلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم له دی ارادی څخه خبر شول نو دغه خبره ئی د «روم» قیصر ته ورښکاره کړه - مګر قیصر له هغوی سره مرسته (مدد) ونه کړه نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وکړ - او اسلام ته ایل (مائل) شول. مګر اسلام ئی رانهووړ- لږ څه وروسته رسول الله مبارک وفات شو او د فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی د «شام» ګرد (تول) ملکونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونیول شول. لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه غالب او منصور بیرته تشریف راووړ - الله تعالیٰ په تولو لویو لویو سلطنتونو د اسلام د رعب شهرت وغورځاوه - او د مدینی منوری منافقان ډیر زیات فضیحت او رسوا شول او

هم هغه څو تنه صادقان مسلمانان چه یواځې د سستی لامله (له وجې) غزا ته نه وو تللی، دیر زیات پښیمانه ارمانجن او خفه وو. د دی رکوع له شروع څخه تر دیره ځایه پوری د هم دغو واقعاتو ذکر دی. مګر زیاتره د منافقینو د بدو حرکاتو بیان کړی شوی دی په ځینو ځایونو کښې مسلمانانو ته خطاب او د منافقینو احوالو ته اشاره شوی دی.

په دغه آیت کښې مسلمانانو ته دیر زیات تشویق، ترغیب، تحضیض ورکړی شوی دی؛ او دا ئې ښکاره کړی ده - چه د لږ څه عیش او آرام له پاره جهاد پریښودل ګواکی له لوړی څخه د ژوری په لوری له لویدلو سره مرادف دی د صادق مؤمن په نظر کښې د دنیا عیش او آرام د آخرت په مقابل کښې هیڅ اهمیت او وقعت ښائی ونه لری. په حدیث کښې راغلی دی که د الله تعالیٰ په نزد د دنیا وقعت د ماشی د وزر په اندازه وی، نو هیڅ یو کافر ته به ئې یو غړپ اوبه هم نه ورکولی.

إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

که ونه وځئ تاسی «غزا ته او د رسول الله سره لاړ نشئ» نو په عذاب به کړی الله تاسی په عذاب دردناک سره او بدل به راولی «بل» قوم چه غیر له تاسی وی او نه به رسوئ ضرر تاسی دغه الله «یا رسول الله» ته د هیڅ شی؛ او الله پر هر شی «چه اراده وفرمائی» ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ کار پر تاسی نه دی موقوف، که تاسی سستی وکړئ نو الله تعالیٰ به په خپل کامل قدرت سره بل قوم د حق دین د خدمت له پاره ودروی، او تاسی به له دغه سعادت څخه بی برخی پاتی شئ، چه دغه ستاسی زیان دی.

مه بړده ته احسان په چا چه کوم خدمت د ملک ملک بړدی احسان په تا چه کوی خدمت د ملک

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

که ونه کړئ تاسی مرسته (مدد) له دغه «رسول الله» سره «نو الله به ورسره مرسته (مدد) وکړی ځکه چه» پس په تحقیق مرسته (مدد) فرمایلی وه له دغه رسول الله سره الله کله چه راوویست دی «له مکی» هغو کسانو چه کافران شوی وو حال دا چه دی دوهم د دوو ؤ کله چه دوی دواړه په غار کښی وو کله چه ویل «محمد» ملګری خپل «ابوبکر صدیق» ته مه خپه کیږه بیشکه چه الله له مونږ سره دی په ساتنه ثواب ورکولو او نصرت کښی؛ نو نازل کړ «راولیږه» الله تسکین «رحمت ډاډینه» خپل په دغه «محمد یا صدیق» او تائید وفرمایه «الله» د رسول الله په «داسی» لښکرو سره چه نه لیدلی تاسو هغوی او وګرځوله الله کلمه د هغو کسانو چه کافران شوی دی «چه شرک یا د کفر دعوت دی» ښکته؛ او کلمه د الله «توحید او د اسلام دعوت» هم دغه ده لوړه غالبه «همیشه»؛ او الله ښه غالب قوی دی «د احکامو په انفاذ» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: یعنی که فرضاً تاسی نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره مرسته (مدد) ونه کړئ باک نشته، د رسول الله مرسته (مدد) او بری پر تاسی موقوف نه دی. پخوا له دی نه یو داسی وخت هم تیر شوی دی چه پرته (علاوه) له یو یارغار څخه بل هیڅوک له ده سره نه ؤ۔ څو تنه نور مسلمانان چه وو دوی هم د مکیانو له ظلمونو څخه په تنګ شوی وو، او هجرت ئی کړی وو. بالاخر په خپله په رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هجرت حکم وشو، د مشرکانو وروستنی مشوره او جرګه پر دغی خبری غوته شوی وه چه «له هری قبیلی څخه دی یو یو ځلمی منتخب شی! او هغوی ټول دی لاسونه سره یو کړی او په یوه وخت کښی دی په خپلو تورو پر محمد باندی ګزارونه وکړی څو چه د محمد صلی الله علیه وسلم له وژلو نه پر ټولو باندی دیت واوړی، او ګرد (ټول) قومونه هغه دیت په تقسیم سره ورکړی، او د بنی هاشمو له لاسه دا ونشی چه د محمد صلی الله علیه وسلم د وژلو د انتقام له کبله (وجی) د عربو د ګرد (ټول) قبائلو سره جنګ وکړی او د ګرد (ټول) عربستان دښمنی ځان ته وګټی او قصاص پری واخلی په هغه شپه کښی چه د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملی کیدلو له پاره تجویزونو جریان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علی کرم الله وجهه ته امر وکړ چه د دوی پر بستره باندی ویده شی او مامور شو چه د خلقو هغه امانتونه چه د رسول الله کره ایښودل شوی وو، په دیر

احتياط د هغو خاوندانو ته ورسوی، او حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته ئی تسلی ورکره چه ته
په ډیره ډادینه او اطمینان سره زما په بستره څمله او یقین ولره چه ستا یوه ویښته ته به هم څه
زیان او ضرر ونه رسیږی. وروسته له دے نه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله د ظالمانو د
هجوم له منځه په داسی حال کښی ووت چه «**شاهت الوجوه**»یی ویل او د دوی په سترګو کښی
ئی خاوری شیندلی. او حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه ئی له خپل ځان سره ملګری
کړ، او له مکی معظمی څنی څو میله لری لاړ او د «ثور» په غار کښی ئی «چه سږی په نیم
ساعت کښی له مکی معظمی نه هلته رسیږی او پر یوه لوړ غره باندی واقع دی» ځای ونیوه دغه
غار د دی غره په سر په یوی لوئی مجوفی تیږی (ګټی) کښی دی، چه هغه ته د ننوتلو له پاره
یواځی «په لاندینی برخه کښی ئی» یوه داسی تنګه لاره وه چه انسان په ولاړی یا ناستی نشو
ورننوتلی او تش په تتر «سینه» سره سړی پکښی ننووت نو ړومبی حضرت صدیق اکبر رضی الله
تعالیٰ عنه په دغه غار کښی ننووت، او هغه یی ښه پاک او صاف او ګرد (تول) سوری ئی په
زړوکو سره بند کړل چه کوم حشره یا خوځنده تری رسول الله مبارک ته څه ضرر او نقصان ونه
رسوی زړوکی خلاص شول او یو سوری پاتی شو، نو په هغه کښی ئی خپله پښه کیښوده کله چه
د دی غار ګرد (تول) داخلی انتظامات تمام شول، نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته
ئی عرض وکړ چه دننه تشریف راوړئ،رسول الله مبارک د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه پر ورانه
خپل مقدس سر کیښود، او استراحت ئی وفرمایه په دی وخت کښی مار د حضرت ابوبکر صدیق
رضی الله تعالیٰ عنه پښه وچیچله سره د دی چه د صدیق په پښه بلکه په ګرد (تول) وجود کښی
د دی مار د چیچلو څخه ډیر سخت درد او سوی ؤ مګر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه خپله پښه نه
خوځوله چه د رسول الله مبارک په استراحت کښی څه خلل واقع نشی کله چه پاک رسول الله خپلی
سترګی پرانستلی.، او دغه پیښه ورته معلومه شوه، نو د خپلی مبارکی خولی ئی لاړی د صدیق
رضی الله تعالیٰ عنه پر پښی پوری کړی، چه د هغو په اثر ئی باذن الله سم د لاسه شفا وموندله.
له هغه لوری کفار د هغه «قائف ـ پل وهونکی» په لارښوونه چه د قدمونو په پیژندلو کښی ډیر
ماهر ؤ، د پاک رسول الله په لټولو پسی رهی (روان) شول. او هغه د دوی د قدمونو نښی تر غاره
پوری ورسولی مګر د الله تعالیٰ په قدرت د هغه غار په لاره کښی غنی «عنکبوت» خپله لویه تنسته
وځغلوله او هندسی اشکال ئی تری جوړ کړل او وحشی کوتری هلته ځاله جوړه کړه او هګی ئی
پکښی وکړی د دی وضعیت له لیدلو څخه ګردو (تولو) کفارو «قائف» دروغجن وګانه، او په
خپلو منځونو کښی ئی سره وویل چه دغه د غنی ځاله خو دومره پخوانی راښکاری چه هدو د
محمد صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه به هم د مخه او بدلی شوی وی او که څوک په دغه غار
کښی ننوتلی وی، نو دغه تارونه به ولی روغ پاتی کیدل؟ او دغه هګی به څرنګه نه ماتیدلی؟
ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته دننی له لوری د کفارو قدمونه په نظر ورتلل، او په دغه فکر
او ویره کښی ؤ، چه د ده د ځان څخه محبوب او عزیز آغا او بادار او لوی سردار د سیدالابرار
او مخزن الانوار هغه مبارک ذات ته څه ضرر او نقصان ونه رسیږی، او د دښمنانو بد نظر پری ونه

لګیږي، چه د هغه په مقابل کښی دنیا او مافیها هیڅ دی او په خپله صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم خپل ټول مال او شته لګه خپل ځان ترې جار (قربان) کړی ؤ؛ نو له ډیرې ویرې ئې وویل «یا رسول الله! که دوی لږ څه ښکته شي ـ او د خپلو قدمونو په لوری وګوری ـ نو مونږ به ووینی» پاک رسول الله وفرمایل «ای ابابکره! ستا خیال د هغو دوؤ په نسبت چه دریم ئې الله تعالیٰ دی، څه دی؟» یعنی کله چه د الله تعالیٰ «نصرت، اعانت، حمایت او حفاظت» له مونږه سره دی نو بیا له چا څخه ویریږی؟» په دغه وخت کښی پاک الله یو خاص قسم سکون او اطمینان د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارک قلب، او د ده په برکت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر پاک قلب نازل کړ. او د پرښتو په فوځ سره ئې د هغوی حفاظت او تائید وکړ. او دغه د الله تعالیٰ د غیبی تائید یوه کرشمه وه چه د غنی په هغو تارونو سره چه ﴿اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ﴾ ئې فرمایلی دی، د دوی ساتنه وکړه او هغه ئې د ډیرو لویو مضبوطو کلاګانو څخه زیات د تحفظ ذریعه وګرځول، او په دی ډول (طریقه) الله تعالیٰ د کفارو خبره ښکته، او د دوی ګرد (ټول) تدبیرونه ئې له خاورو سره برابر کړل.
دوی تر دریو ورځو پوری په دغه غار کښی اقامت وفرمایه او وروسته له هغه د مدینی منوری په لوری روان شول او په سلامتی او عافیت سره هلته ورسیدل.
بیشکه د کارونو په انجام کښی د الله تعالیٰ کلمه علیا کیږی او الله جل جلاله پر هر شي غالب او قوی دی او د پاک الله هیڅ یو کار له حکمت څخه خالی نه دی.
تنبیه: ځینو د ﴿وَاَيَّدَهٗ بِجُنُوْدٍ لَّمْ تَرَوْهَا﴾ څخه د «بدر» او «حنین» او نوری غزاګانی مراد کړی دی، چه په هغو کښی د ملائکو نزول شوی دی، مګر له ظاهری سیاقه همغه ښکاری، چه مونږ پاس بیان کړل والله اعلم.

اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۴۱﴾

ځئ تاسی (غزا ته) حال دا چه سپک اوسئ او درانه او جهاد کوئ تاسی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) دغه تګ (غزا ته) خیر بهتر دی تاسی ته که یئ تاسی چه پوهیږئ (په خپله ګټه (فائده) او تاوان)

تفسیر: (خفافاً وثقالاً) یعنی سواره او پلی (پیاده) ماړه او عاجزان ـ زاړه او ځلمیان (سپک او درانه ـ روغ او رنځوران ـ بی وسلی او وسله والا ـ خواران او چاخ ـ مریونه او اصیلان ـ بی ښځی او د ښځو خاوندان) په هر حال کښی چه وئ ښایی چه غزا ته ووځئ! او د عمومی لښکر

کښې په وخت کښې هيڅ يو عذر او پلمه (بهانه) مه وړاندې کوئ! (او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توبه او په وسله او په ځانونو خپلو چه ځان ربروئ دپاره د اعلاء د کلمة الله ځکه چه دغه ستاسې تګ غزا ته ډير غوره دې تاسې ته) يعنې هم له دنيوی او هم له اخروی حيثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَّسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ ۚ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ ﴿۴۲﴾

که وی مال نژدې (آسان) او سفر سهل (منځنی) نو خامخا متابعت به کړی ؤ دوی ستا وليکن لرې شوی دی په دوی باندی هغه مسافه (نو ځکه ئې مخالفت وکړ) او ژر به قسمونه وکړی منافقان په الله که طاقت وی زمونږ (د سفر) نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره؛ هلاکوی دوی نفسونه خپل (د دروغو په قسمونو)؛ او الله عالم دی چه بيشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دی (په دی اظهار کښی)

تفسير: دا ئې منافقينو ته وفرمايل چه که سفر سپک وی او بی له ربړه غنائم او ولجی د دوی لاس ته ورځی يا ئې توقع وی نو په تلوار سره وردرومی ليکن که کوم سخت او مشکل مزلونه ئې په مخ کښی وی نو ځانونه تری بيرته کاږی او د هغو د طی کولو او وهلو همت په دوی کښی نه وی او ورته دروند او مشکل ښکاری او هغه سفر له دوی نه ممکن نه وی.

(وسيحلفون -الاية - او ژر به قسمونه وکړی منافقين په الله کله چه تاسی دوی ته بيرته راشئ له تبوک نه که طاقت وی زمونږ د سفر نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره غزا ته) يا له وتلو څخه پخوا دغه قسمونه دوی يادوی او راز راز (قسم قسم) حيلی، پلمی (تدبيرونه) او بهانی کوی چه تاسی هغوی ته اجازه ورکړئ چه په مدينی منوری کښی پاتی شی يا ستاسی د بيرته راتګ په وخت کښی په دروغو دروغو قسمونه خوری او له خپله ځانه خبری جوړوی څو په خپل نفاق پرده واچوی حال دا چه له الله تعالیٰ جل جلاله څخه د دوی دروغ او نفاق پټ نشی پاتی کيدی. دغه نفاق او تيرايستل او د دروغو قسمونه بالاخر د دوی په حق کښی د ځان وبال او د روح جنجال ګرځی.

عَفَا اللّٰهُ عَنۡكَ ۚ لِمَ اَذِنۡتَ لَهُمۡ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِيۡنَ صَدَقُوۡا وَتَعۡلَمَ الۡكٰذِبِيۡنَ ﴿۴۳﴾

عفوه وکړه الله له تا نه، د څه دپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د وروسته پاتې کېدلو او ولې دې پرې نښودل) تر هغه پورې چه ښکاره شوي وی تاته هغه کسان چه رښتيني دي (په دغه عذر کښې) او معلوم کړې وی تا دروغجنان.

تفسير: منافقين په دروغو سره عذرونه وړاندې کوی. کله چه دوی مدينې منورې د پاتې کېدلو اجازه له تا څخه غوارې نو تاسې د دوی له مکر او کيد او نفاق څخه سترگې پټوئ او داسې گڼئ چه د هغوی په رفاقت او ملگرتوب کښې پرته (علاوه) له فساده بل هيڅ کومه ښيگڼه (نفع) او گټه (فائده) نه ده متصوره او د هم دی له امله (وجې) تاسې هغوی ته اجازه ورکړه نو پاک خدای جل جلاله دغه وفرمايل چه که تاسې دوی ته اجازه نه وې ورکړې نو هغه به ډيره بهتره او ښه وه ځکه چه هلته به ظاهره کېده چه د دوی نه ورتگ ستاسې په اجازه پورې موقوف نه ؤ بلکه دوی ته د ورتگ توفيق له سره نه ؤ. هو! ستاسې په مخ کښې به د دوی رښتيا او دروغ ښکاره کېدل نو په اجازه ورکولو کښې هيڅ گناه نه وه خو اجازه نه ورکول د حاضرو مصالحو په اعتبار زيات موزون ؤ نو د دغه اعلیٰ او اکمل صورت د ترک له سببه ئې خطاب په «عفا الله عنک» سره شروع کړ. دا خبره ضروري نه ده چه د عفوی لفظ خامخا د گناه په مقابل کښې استعماليږي. ځينو محققينو د «عفاالله عنک» جمله لکه چه د عربو محاوره ده د کلام په سر کښې يوازې د دعا او تعظيم له پاره بللې ده مگر له اسلافو څخه هغه څه منقول دي چه مخکښې مو بيان کړل او د «لم اذنت لهم» لفظ د هغه تائيد کوی. والله اعلم. (ځينې مفسرين د «لم اذنت لهم» ترجمه داسې کوی ولې دې اذن ورکړ د پاتې کېدلو د غزا نه دوی ته بلکه اذن به دې ورته نه کاوه او ځينې ئې داسې کوی ولې اذن ورکړ تا دوی ته د پاتې کېدلو د غزا نه بې مهلته بلکه مهلت به دې کړې ؤ په دې اذن کښې).

لَا يَسۡتَاۡذِنُكَ الَّذِيۡنَ يُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ وَالۡيَوۡمِ الۡاٰخِرِ اَنۡ يُّجَاهِدُوۡا بِاَمۡوَالِهِمۡ وَاَنۡفُسِهِمۡ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ ۢ بِالۡمُتَّقِيۡنَ ﴿۴۴﴾ اِنَّمَا يَسۡتَاۡذِنُكَ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ وَالۡيَوۡمِ الۡاٰخِرِ وَارۡتَابَتۡ قُلُوۡبُهُمۡ فَهُمۡ فِىۡ رَيۡبِهِمۡ يَتَرَدَّدُوۡنَ ﴿۴۵﴾

نه غواړی اجازه له تا نه هغه کسان چه مؤمنان دی په الله او په ورځی آخری (د قیامت په پته او ښکاره په وروسته پاتی کیدلو له دی نه) چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره؛ او الله ښه عالم دی په پرهیزګارانو (ځان ساتونکو له بیرته پاتی کیدلو څخه) بیشکه هم دا خبره ده چه اجازه غواړی له تا نه (ای محمده د تخلف) هغه کسان چه ایمان نه لری (په پته) په الله او پر ورځی آخری باندی (چه قیامت دی) او چه شکمن دی زړونه د دوی (د دین په حقانیت کښی) نو دوی په شک خپل کښی سرګردانه (او متحیره) دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په زړونو کښی ئی د ایمان او تقویٰ نور او رڼا (رڼرا) ده د هغوی شان دا نه دی چه له جهاده د ځان ژغورنی (محفوظونی) له پاره د مسابقی په دول (طریقه) دغسی اجازه وغواړی. د هغوی حال خو داسی دی لکه چه د هم دغه (۱۰) جزء «التوبة» په (۹۲) «آیت» (۱۲) رکوع په «تولوا واعینهم تفیض من الدمع حزنا الا یجدوا ما ینفقون» کښی ئی بیان راځی یعنی که د وسائلو او وسائطو د نشتوالی او د نورو معاذیرو له امله (وجی) د «فی سبیل الله جهاد» له شرفه محرومیږی نو د هغه فضل او شرف د فوتیدلو له سببه د هغوی سترګی له اوښکو څخه ډکیږی. او بی حیایی سره له جهاده د ځان ژغورنی (ساتنی) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله په وعدو یقین نه لری او په اخروی ژوندون ئی څه باور نه وی او د الله تعالیٰ جل جلاله بشارتونو ته چه د اسلام او مسلمانانو د غلبی او بری په نسبت شوی دی تل د شک په نظر ګوری.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

او که اراده وی د دوی د وتلو (غزا ته له تا سره) نو هرومرو (خامخا) تیار کړی به وو دوی دپاره د وتلو غزا ته څه اسباب د تیاری ولیکن نه ؤ غوره کړی الله پورته کیدل د دوی (غزا ته) نو سست کړل (الله) دوی او وویل شول دوی ته چه کینئ تاسی له (کور) کیناستونکیو (ښځو، هلکانو، سپین ږیرو) سره

تفسیر: هغوی هیڅکله د کور څخه د وتلو اراده نه درلوده (لرله) که نه د غزا له پاره به ئی څه

سامان او اسباب تیار کړی وی او د (جهاد) د حکم د اوریدلو په وخت کښې به د دروغو عذرونو پسې منډې نه وهلی، خبره دا ده چه الله تعالیٰ جل جلاله د هغوی اشتراک په غزا کښې نه خوښوی که دوی له غازیانو سره تللی وی نو فتنې او فسادونه به ئې پورته کړی وی او د نه ورتګ په صورت کښې به هغوی ته دغه خبره څرګنده شی چه مؤمنانو ته د الله تعالیٰ په فضل د یوه بخرګی په اندازه هم د هغوی د نه تللو څخه څه اندیښنه او پروا نه لری، نو ځکه الله تعالیٰ جل جلاله دوی د مجاهدینو په صفونو کښې له شاملیدلو څخه محروم کړل خو د دی راز (قسم) محرومیت وبال د هم دوی په غاړه دی. ګواکې هغوی ته تکویناً وویل شول چه ځئ له ښځو ـ سپین ږیرو کوچنیانو (بچو) او بی کارو او لتانو سره په کورونو کښې ننوځئ. او دا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی د دروغو عذرونو په ځواب کښې هغوی ته په کور کښې د کیناستلو اجازه ورکړه دا هم د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه یو راز (قسم) امر دی نو ځکه د تکویناً قید هم دومره ضروری نه دی.

لَوْ خَرَجُوْا فِيْكُمْ مَّا زَادُوْكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَّلَاْاَوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ يَبْغُوْنَكُمُ الْفِتْنَةَ

نو که وتلی وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسی کښې نو نه به ؤ زیات کړی دوی تاسی ته (هیڅ شی) مګر شر ، خرابی، فساد او چغلی او خامخا چابکی به کړی وه دوی په منځ ستاسی کښې (په چغلی او نورو بدیو کښې) حال دا چه غوښتله به دوی تاسی ته فتنه (ستاسی په منځ کښې د دښمنی په اچولو او له کافرانو څخه ستاسی په ویرولو کښې)

تفسیر: یعنی که منافقان له تاسی سره تللی وی نو د خپل جبن، بی زړه توب او ویری له سببه به ئې د نورو غری هم سست کړی وی او یو له بل سره به ئې د اچولو له امله (وجی) د مسلمانانو په منځ کښې جدایی او تفریق اچول او د نفاق اچولو په لاره کښې به ئې کوښښونه کول او د دروغو افواهاتو په وسیله به ئې مسلمانان له دښمنانو څخه ویرول الغرض د دغو منافقانو له وجود څخه د ګټی او فائدی هیڅ یوه هیله (ارزو) او امید نه ؤ بلکه زیان او ضرر به زیاتیده او د فتنې اچولو زیاته اندیښنه موجوده وه، نو د هم دغو. سببونو له امله (وجی) الله تعالیٰ جل جلاله هغوی ته توفیق ورنه کړ چه له تاسی سره غزا ته لاړ شی.

وَفِيْكُمْ سَمّٰعُوْنَ لَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ۝

او شته په تاسی کښې جاسوسان د دوی دپاره (یا آوریدونکی د خبرو د دوی په ضرر ستاسی) او الله ښه عالم (پوه) دی په (نیتونو د) ظالمانو.

تفسیر: یعنی اوس هم جاسوسان یا ځینی داسی ساده او احمقان په تاسی کښې شته چه د هغوی خبری اوری او ډیر ژر تری متاثر کیږی «ابن کثیر۔ رحمة الله علیه» اگر که دوی هغسی فتنه او فساد نشو اچولی چه د دغو بدانو له وجوده هیله (امید) کیدی شوه بلکه له تاسی سره د داسی جاسوسانو یو ځای تلل له یوه حیثه مفید دی، ځو هغوی په خپلو سترگو د مسلمانانو تینگ عزم، شجاعت میرانه (بهادری)، زړورتوب او نور محامد وگوری او خپلو مشرانو او امیرانو ته ئی خبر ورکړی ځو د هغوی پر زړونو ئی د مسلمانانو ویره او هیبت هم پیدا او ځای ونیسی.

لَقَدِ ابۡتَغَوُا الۡفِتۡنَةَ مِنۡ قَبۡلُ وَقَلَّبُوۡا لَكَ الۡاُمُوۡرَ حَتّٰى جَآءَ الۡحَقُّ وَظَهَرَ اَمۡرُ اللّٰهِ وَهُمۡ كٰرِهُوۡنَ ﴿۴۸﴾

خامخا په تحقیق لټولی وه دوی فتنه (خرابی) پخوا (له دی نه په احد او خندق کښې) او اړولی ئی وو تاته تول کارونه (په تدبیرونو او حیلو ستا د دین د ابطال له پاره) تر هغه پوری چه راغی حق (رښتیا وعده ۔ د الله نصرت) او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم ۔ دین) د الله حال دا چه دوی بد گڼونکی وو (نارضا په زړه او ظاهراً په اسلام کښې داخل شول)

تفسیر: څه مهال چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړ، د مدینی منوری یهودانو او منافقانو د حضرت پیغمبر علیه السلام په مخالفت کښې راز راز (قسم قسم) فتنی، حیلی او پلمی (منصوبی) جوړولی او د اسلام د ورځ په ورځ او زیاتو ترقیاتو د مخ نیوی له پاره ئی ډیر تدبیرونه او چلونه وکړل مگر څه وخت چه په بدر کښې د کفر او شرک ډیری لویی ستنی ولویدلی او د کفارو غټان او مشران ووژل شول او په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل د اسلام فتح او غلبه ښکاره شوه نو (عبدالله بن ابی) او نورو وویل «ان هذا امر قد توجه ۔ یعنی داسی ښکاری چه نور د دی کار مخه نیول گران او مشکل دی.» لکه چه ډیر خلق وویریدل او د ویری له امله (وجی) ئی تش په خوله د کلمی په ویلو پیل (شروع) وکړ مگر څرنگه چه د دوی په زړونو کښې کفر پټ ؤ نو ځکه هر چیری چه به ئی د اسلام او مسلمانانو بری او غلبه لیدله نو دوی به د غیظ او غضب، بغض او حسد په اور کښې سوځیدل. الغرض د هغوی دغه مکاری او فتنه او شرارت کومه نوی خبره نه وه له شروع څخه د هغوی وضعیت هم داسی ؤ. د «احد» په جنگ کښې هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لاری څخه

بیرته راګرځیدلي وو او د «خندق» په غزا کښې به ئې ویل «یا اهل یثرب لا مقام لکم فارجعوا» مګر په پای (اخر) کښې دوی ولیدل چه حق په څه دول (طریقه) غلبه او نصرت وموند؟ او باطل په څه دول (طریقه) ذلیل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ائْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّي ۚ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دي چه وائي اذن (اجازه) راکړه ماته (د پاتي کیدلو) او مه اچوه ما په فتنه (ګمراهي) کښې (نو الله وفرمایل چه) خبردار شئ چه په ګمراهي کښې (لا له پخوا) لویدلي دي دوی او بیشکه چه جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محیط (چاپیر کیدونکی) دی په کافرانو.

تفسیر: یو لوی منافق (جد بن قیس) وویل چه ما هم دلته په مدینه کښې پریږدئ چه د روم ښځې ډیرې ښکلې او پیمخې دي که زما سترګې په هغوی ولګیږي نو ځان به تری نشم ساتلی نو هلته مې مه بیایئ چه د ګمراهي په کوهي کښې ونه لویږم. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایل چه هغه د دې لفظ په ویلو او په خپل بې زړه توب، ویرې، کفر او په دروغجنې پرهیزګارۍ باندې د پردې په اچولو سره لا د ګمراهي په کنده کښې لویدلي دي او له دې نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کښې لویدونکي دي. ځینو دغه آیت د ګردو (تولو) منافقانو په حق کښې ګڼلی دی. او د «ولا تفتني» څخه ئې دا مطلب اخیستی دی چه «مونږ له خپلو ځانونو سره مه بیایئ! او د مالونو او نورو شیانو په زیان کښې مو مه اخته کوئ!» نو د دې ځواب ئې په «الا في الفتنة سقطوا» سره ورکړ.

إِن تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِن تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِن قَبْلُ وَيَتَوَلَّوا وَّهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

که ورسیږي تاته (په کومه غزا کښې لکه بدر) کومه ښیګڼه (لکه نصرت یا غنیمت) نو خفه کوي دوی (دغه نیکي له ډیره حسده) او که ورسیږي تاته (په کومه غزا کښې لکه بدر) کومه سختي (لکه زخم یا مرګ) نو وایي دوی په تحقیق نیولي ؤ مونږ کار (د احتیاط) خپل لا له پخوا څخه (چه جنګ ته

لاړ نشوو) او شا گرځوی دوی (ځی ستا له مجلسه) حال دا چه دوی خوشحاله وی (ستاپه مصیبت)

تفسیر: د منافقانو عادت داسی ؤ کله به چه فتح او بری د مسلمانانو په برخه کیده نو ډیر به خفه کیدل، کریدل او سوځیدل او که کوم وخت به دوی ته کوم تکلیف او زحمت وررپیښیده مثلاً ځینی مسلمانان به شهیدان یا ټپیان (زخمیان) کیدل نو په ډیر فخر، کبر او لوئی سره به ئی ویل چه شکر مونږ د خپلو وړاندینیو تدابیرو او احتیاط له امله (وجی) په امن او خوندی پاتی شو مونږ لا له پخوا څخه د خپلو ځانونو د ساتنی فکر او انتظام کړی ؤ، مونږ پوهیدو چه په پای (آخر) کښی هم داسی یوه بلا راتلونکی ده نو ځکه مونږ له هغوی سره لاړ نشوو. مطلب دا چه هم داسی تکبر او لویی به ئی ښکاره کوله او لاپی به ئی وهلی او له ډیری خوښی او خوشحالی ځنی به ئی اتنونه اچول او له خپلو مرکو (مجلسونو) څخه په برابر خپلو کورو ته تلل.

قُلْ لَّنْ يُّصِيْبَنَآ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَاۚ هُوَ مَوْلٰىنَاۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُوْنَ بِنَآ اِلَّاۤ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِؕ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُّصِيْبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖۤ اَوْ بِاَيْدِيْنَاۖ فَتَرَبَّصُوْۤا اِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبِّصُوْنَ ﴿۵۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) له سره به ونه رسیږی مونږ ته مگر همغه چه لیکلی دی الله زمونږ له پاره هم دغه (الله) دی مولا (کار جوړوونکی) زمونږ، او (خاص) پر هم دغه الله باندی دی نو توکل (اعتماد) کوی مؤمنان (د هیلو په تر سره کیدلو، د اړتیاؤ (احتیاج) په پوره کیدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو (محفوظولو) کښی ووایه (ای محمده دغو منافقانو ته) چه آیا انتظار کوئ مونږ ته(یعنی نه کوئ) مگر د یوی له دوو نیکیو څخه (چه شهادت یا نصرت دی) او مونږ انتظار کوو تاسی ته (د یوی له دوو بدیو څخه) چه ورسوی تاسی ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلی خوا (لکه زلزله یا تندر یا نور) یا په لاسونو زمونږ (لکه قتل، شړل، جزیه یا نور) او انتظار کوئ تاسی بیشکه چه مونږ هم له تاسی سره انتظار کونکی یو.

تفسیر: یعنی سختی او اسانی چه د کوم وخت له پاره مقدره ده هغه له سره بیرته گرځیدونکی

نه ده او نه په دنیا کښې د هغه چاره کیدی شي مګر څرنګه چه مونږ په ظاهر او باطن کښې خپل حقیقی مولیٰ او رب، الله تعالیٰ جل جلاله ګڼو، نو ځکه مونږ خپلی غاړی د ده د فیصلی او حکم په مقابل کښې ایښې دی او هیڅ یوه سختی مونږ د ده د حکم له منلو څخه نشی منع کولی او مونږ یوازی په هم دغه الله تعالیٰ جل جلاله توکل او اعتماد لرو چه الله تعالیٰ جل جلاله دغه عارضی سختی په آخرت کښې په یقینی ډول (طریقه) او ډیر ځله په دنیا کښې هم په راحت او خوښی سره بدلوی. په دغه صورت کښې تاسی زمونږ په نسبت د دوو نیکیو څخه ضرور د یوی نیکی هیله (ارزو) او امید کولی شئ! که د الله تعالیٰ جل جلا له په لاره کښې ووژلی شو، نو شهادت او جنت را په برخه کیږی او که بیرته روغ رمټ راغلو، نو د غازی لوی خطاب او اجر یا غنیمت او ولجه مو ضرور په برخه کیږی لکه چه په صحیح حدیث کښې راغلی دی چه الله تعالیٰ جل جلاله د مجاهدینو په نسبت د دغو شیانو ذمه وهلی ده، د دی په خلاف مونږ ستاسی په برخه کښې داسی انتظار لرو چه د دوو خرابیو څخنی به یوه خرابی هرومرو (خامخا) تاسی ته رسیږی، یا به د قدرت له خوا په تاسی د نفاق او شرارت له امله (وجی) بلا واسطه کوم عذاب مسلط شي یا به الله تعالیٰ جل جلا له تاسی ته زمونږ په لاس سخت عذاب درکړی چه په هغه به رسوا شئ او ستاسی د نفاق او شقاق پرده به پورته شي، په هر حال مونږ او تاسی دواړه یو د بل د پای او انجام د لیدلو له پاره انتظار باسو، آخر به معلومه شي چه په مونږ او تاسی کښې د کوم یوه خاتمه او انجام ښه دی؟ او کوم یو ډیر محتاط او د عاقبت په فکر کښې دی.

قُلْ اَنْفِقُوْا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَّنْ يُّتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ۭ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ۝

ووایه (ای محمده! منافقانو ته) چه لګوئ (خپل مالونه په هر شان ئی چه لګوئ) په رضا یا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړی شی له تاسی؛ بیشکه چه تاسی یئ یو قوم فاسقان (د اسلام له دائری نه وتونکی)

تفسیر: (جد بن قیس) منافق چه د رومی ښځو فتنه ئی پلمه (بهانه) کوله دا ئی هم ویلی ؤ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زه په خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تلی ـ لیکن مالی مرسته (مدد) درسره کولی شم نو ځواب ئی داسی ورکړ چه د بی اعتقادانو مال نه قبلیږی، په خوښی سره ئی لګوی یا په ناخوښه ځکه په خوښی سره د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې د مال لګولو توفیق په دوی کښې نشته! «ولاینفقون الا وهم کارهون» خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښی سره څه مال د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې ولګوی نو الله تعالیٰ جل جلاله هغه نه قبلوی او سبب ئی په وروستنی آیت کښې راښوول شوی دی.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَٰتُهُمْ إِلَّآ أَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَبِرَسُولِهِۦ وَلَا يَأْتُونَ ٱلصَّلَوٰةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا يُنفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَٰرِهُونَ ﴿۵۴﴾

او نه دی منع کړی دوی له دی چه قبول کړی شی له دوی نفقی (ورکړی) د دوی (هیڅ شی) مګر هم دی خبری چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د دغه (الله) او نه راځی دوی لمانځه ته مګر په دی حال چه دوی سست وی او نه لګوی دوی (د الله په لاره کښی هیڅ مال) مګر په دی حال کښی چه دوی ناخوښه وی

تفسیر: د نه قبلیدلو اصلی سبب خو د هغوی کفر دی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو ځایونو کښی د څو آیتونو په تفاسیرو کښی ورته اشاره کړی ده چه د کافرانو هر یو عمل مړ او بی روحه وی. باقی په اخلاص سره لمانځه ته نه راتلل یا په بد زړه سره مال لګول دغه ګرد (تول) د کفر ظاهری آثار دی.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿۵۵﴾

نو په تعجب کښی دی نه آچوی تا (ډیر) مالونه د دوی او نه (ډیر) اولاد د دوی (ځکه چه دغه ګرد (تول) استدراج دی)؛ بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه عذاب ورکړی دوی ته په سبب د هغو (شیانو) په دغه ژوندانه دنیوی کښی او (په سختی او غم) راووځی ارواح (ساوی) د دوی حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر کښی مړه شی)

تفسیر: داسی شبهه پیدا کیدی شوه هر کله چه دوی دومره مردود دی نو په مالونو او اولادونو او نورو نعمتونو ولی بریالی (کامیاب) شوی دی؟ نو د هغه ځواب ئی ورکړ چه دغه نعمتونه د هغوی په حق کښی لوی عذاب دی لکه چه یوه خوندوره لذیذه غذا د روغ رمټ سړی صحت، روغتیا او قوت زیاتوی او فاسدالاخلاط رنځور هلاکت ته ورنژدی کوی، هم دغه حال د هغو دنیوی نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وګڼئ! د یوه کافر په حق کښی دغه شیان د هغوی د بدو مزاجونو له امله (وجی) د هلاهلو زهرو په شان دی، څرنګه چه کافران د دنیا په حرص او

مینه کښې غرق او ډوب وی نو ځکه لوړی د هغی په تولولو کښې بی حده ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برادشت کوی)، بیا که لږ څه زیان وروړسیږی نو څومره مینه او محبت چه له دغو شیانو سره لری هم هغومره غم او درد هم ور رسیږی او هیڅ وخت یی د هغه له فکر، اندیښنی او خفګان څخه زړه نه خالی کیږی نو بیا کله چه مرګ دوی له دغو محبوبو شیانو ځنی جلا (جدا) کوی نو د دغه وخت د صدمی، حسرت او افسوس کولو اتکل ډیر ګران او مشکل کار دی.

مطلب دا چه د دنیا عاشق او حریص ته هیڅکله حقیقی هوسایی (ارام) اساسی اطمینان نه په برخه کیږی لکه چه د (اروپا) او (امریکا) او نورو ډیرو لویو لویو پانګو (سامایه) لرونکو (سرمایه دارانو) ویناوی په دغی خبری شاهدی دی. پاتی شول مؤمنین چه مال او اولاد او نور دنیوی شیان خپل معبود او د ژوندون اصلی نصب العین نه ګڼی، څرنګه چه د دوی په زړونو کښې د دنیا د محبت مرض نه وی نو ځکه دغه شیان د هغوی په حق کښې نعمت او له دین سره د مرستی (مدد) ذریعه ګرځی، برسیره په دی زیاتره کافران د مال او اولاد په ډیر والی مغروریږی او په کفر او طغیان کښې ئی لا پسی شدت او زیاتوالی راځی او د دی خبری سبب ګرځی چه هغوی تر آخری سلګی پوری کافر پاتی وی او د مدینی منوری د منافقانو حال چه د هغو په حق کښې دغه آیتونه نازل شوی دی هم داسی ؤ چه په ناخوښی سره به ئی په جهاد او نورو ځایونو کښې د ریاء او نفاق له پاره مالونه لګول او د دوی په اولادونو کښې ځینی داسی مخلصان مسلمانان هم وو چه له نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم سره به ئی یو ځای په جهاد کښې ګډون کاوه. دغه دواړه شیان د منافقانو د زړه له هیلو څخه بیخی مخالف وو نو ځکه مالونه او اولادونه د هغوی له پاره په دنیا کښې عذاب ګرځیدلی وو.

حضرت شاه صاحب لیکی (یعنی تعجب مه کوه چه بے دینانو ته ولی الله تعالیٰ جل جلاله مال او نعمت ور په برخه کری دی؟ د بے دینانو په حق کښې اولاد فساد او مال وبال او دولت زحمت دی او د هغه په نسبت د دوی زړونه تل پریشان اوسیږی او له سره تر مرګه پوری د هغه له فکره او ذکره نه خلاصیږی څو چه توبه وکړی یا نیکی او تقویٰ ځان ته غوره کړی).

وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ وَمَا هُم مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

او قسمونه کوی په الله چه بیشکه دوی خامخا له (ډلی) ستاسی (مسلمانانو) څخه دی حال دا چه نه دی دوی له (ډلی) ستاسی څخه (د باطنی کفر په

سبب) ولیکن دوی (داسی یو) قوم دی چه ویریږی (له تاسی نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاروی) که ومومی دوی ځای د پناه یا غارونه (چه پکښی پټ شی) یا بل کوم ځای د ننوتلو(او د پناه نو) خامخا ګرځیدلی به وو دوی هغه ته حال دا چه دوی به منډی وهلی (له ویری د مسلمانانو لکه پړی شکولی آسونه چه هیڅ شی به دوی نشو راګرځولی)

تفسیر: منافقانو یوازی د دی ویری له امله (وجی) که موږ د خپل کفر اظهار وکړو نو له موږه سره همغسی معامله کیږی لکه چه له کفارو سره کیدونکی ده نو دوی به قسمونه خوړل چه موږ ستاسی «مسلمانانو» له ډلی څخه یو! حال دا چه د دوی دغه وینا بیخی غلطه ده. که چیری هغوی ته د پناه کوم ځای په لاس ورشی یا په کوم غار کښی په پټیدلو سره خپل ژوندون په سر ورسولی شی یا لږ تر لږه د سر ننه ایستلو کوم ځای په لاس ورشی، لنده دا که د اسلامی حکومت خوف نه وی نو له ګردو (تولو) دعوو څخه دوی لاس اخلی او همغه لوری ته منډی وهی ځرنګه چه دوی نه د اسلامی حکومت په مقابل کښی څه زور او طاقت لری او نه د پناه کوم ځای موندلی شی نو ځکه قسمونه خوری او دروغو پلمی (تدبیرونه) جوړوی.

وَمِنْهُم مَّن يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِن لَّمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عیب وائی ستاپه (تقسیم) د صدقاتو (او د غنائمو) کښی نو که ورکړه شی دوی ته (د دوی له غوښتنی سره سم) له هغی څخه راضی کیږی (په دی قسمت سره) او که ور نه کړی شی دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنی) نو هغه وخت دوی په قهریږی

تفسیر: ځینو منافقانو او ځینو اعرابو (بانده چیانو) به د صدقاتو او ولجو (غنیمتونو) د ویش په وخت کښی د دنیوی حرص او شخصی عرضونو له امله (وجی) د رسول الله صلی علیه وسلم په نسبت د طعن ژبی خوځولی چه د تقسیم په وخت کښی د انصاف لحاظ نه دی شوی مګر دغه اعتراض به تر هغه وخت پوری ؤ چه هغوی ته د دوی د غوښتنی سره سم صدقی او خیراتونه نه ورکول کیدل که هغوی ته د دوی د طمعی او حرص سره سم برخی ورکولی کیدی نو خوشالیدل او هیڅ اعتراض به ئی نه کاوه، ګواکی له هر حیثه مال او دولت ئی د خپل مقصود قبله ګڼله. وروسته دا څرګندیږی چه د ایمان مدعی لره نه ښائی چه داسی غوښتنی وکړی یا مد نظر ئی داسی وی.

وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوْا مَاۤ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۙ وَقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِيْنَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَرَسُوْلُهٗۤ ۙ اِنَّاۤ اِلَى اللّٰهِ رٰغِبُوْنَ ﴿۵۹﴾

او که په تحقیق دوی راضي شوی وی په هغه (مقدار د ولجی (غنیمت) او صدقی) چه ورکړی ؤ دوی ته الله او رسول د دغه (الله) او ویلی وی دوی کافي (بس) دی مونږ ته الله ژر به راکړی مونږ ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل او رسول د دغه (الله له بل غنیمته) بیشکه مونږ الله ته رغبت (تمه) کوونکي یو (چه پخپل فضل سره مونږ له صدقاتو بی پروا وګرځوی نو دا به ورته بهتر ؤ)

تفسیر: یعنی ډیره ښه طریقه خو دا ده هر شی چه الله تعالیٰ جل جلاله د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په لاس چا ته ورکړ سړی دی پر همغه راضي او قانع اوسی! او یوائځی په الله تعالیٰ جل جلاله دی توکل کوی! او داسی عقیده دی ولری که د پاک الله جل جلاله اراده وی نو په آینده کښی به د خپل فضل او مرحمت نور ډیر شیان هم ورته ورکوی. مطلب دا چه نه ښائی دنیوی فانی متاع ته سترګی ونیسی او لازم دی چه هر انسان یوازی د مهربان الله جل جلاله غوښتونکی وی او هر هغه ظاهری او باطنی دولت چه د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له درباره ورته ورسیږی په هغه دی خوشاله او داده اوسی.

اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْعٰمِلِيْنَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوْبُهُمْ وَفِى الرِّقَابِ وَالْغٰرِمِيْنَ وَفِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ؕ فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۶۰﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه صدقی (زکات صرفیږی) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو (مقررو) پر هغه (تحصیل د صدقی) او هغو ته چه الفت (آشنائی) اچولی شی په زړونو د دوی کښی (له اسلام سره) او (صرفیږی) په (خلاصولو د) غاړو (د نادارو مکاتبانو) کښی او پور وړو (تاوان موندونکو) او (صرفیږی) په لاره د الله کښی او (صرفیږی لپاره د) مسافرانو (چه مال ورسره نه وی)؛ (مقرره او لازم کړی شوے ده دغه) فریضه (زکات) له

(جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)؛ او الله په هر څه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنګه چه د صدقو په ویش کښې په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی ؤ نو ځکه خبرداری ورکوی چه د صدقو طریقه د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه مقرره کړی شوی ده. او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لګښت ځایونه تاکلی (مقرر کړی) او د هغه فهرست ئې د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په لاس ورکړی دی چه له هغه سره ئې سم ویشی او د هیچا د غوښتنی تابع نشی کیدی. په حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «الله تعالیٰ جل جلاله د صدقو (زکات) د ویش اختیار نبی ته نه دی پریښی بلکه بالذات ئې په خپله د هغه د لګښت ځایونه تاکلی (مقرر کړی) چه دغه اته دی

۱ـ فقراء (چه له هغوی سره څه شی نه وی)

۲ـ مساکین (چه له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسر نه وی. ځینو علماؤ د فقیرانو او مساکینو تعریف د دی په عکس کړی دی).

۳ـ عاملین (چه د اسلامی حکومت له لوری د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندی مامور شوی وی).

٤ـ مؤلفة القلوب (هغه کسان چه د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کیږی یا په اسلام کښې کمزوری وی یا نور داسی. د اکثرو علماؤ په نزد د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته مؤلفة القلوبو ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتی.)

٥ـ فی الرقاب (یعنی د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد ئې کړی یا ئې وپیری (واخلی) او بیا ئې آزاد کړی یا د بندیانو ـ قیدیانو ـ فدیه ورکړی او خوشی ئې کړی.)

٦ـ غارمین (هغه کسان چه پر دوی کومه حادثه راغلی وی او د هغی په اثر پور وړی شوی وی یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وجی) تر بار لاندی لویدلی وی.)

۷ـ فی سبیل الله (په جهاد او نورو ښو کارو پسی د تلونکو سره مرسته (مدد) وکړی شی.)

۸ـ ابن السبیل (د هغه مسافر او پردیسی سره مرسته (مدد) کول چه د سفر په حالت کښې د نصابو مالک نه وی. اګر که په خپل کور کښې د مال او شتو خاوند هم وی.)

د حنفیانو په نزد تملیک په هر صورت کښې ضروری او فقر شرط دی. د دغو مسائلو تفصیلات دی د فقهی په کتابونو کښې وکتل شی!.

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ

وَرَحۡمَةٌ لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡۚ وَٱلَّذِينَ يُؤۡذُونَ رَسُولَ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

او ځینې له دوی هغه کسان دي چه آزار رسوي دوی نبي ته او وائي چه دغه (رسول تول) غوږونه دی (چه هره خبره آوري او تصدیق پرې کوي) ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دی آوریدونکی د نبي نیکی (خبری) ستاسي دی باور یقین لري دی په (کلام د) الله او باور کوي دی په (خبرو د خالصو) مؤمنانو او (دی) رحمت دی دپاره د هغو کسانو چه (یواځې ئې په ژبه سره ظاهراً) ایمان راوړی دی له تاسي او هغه کسان چه آزار رسوي رسول الله (محمد) ته مقرر دی دوی ته عذاب دردناک (په آخرت کښې)

تفسیر: منافقان به چه په خپلو منځونو کښې سره کیناستل اسلام او د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته به ئې بد ویل، که چا به هغوی ته وویل چه داسي خبری مه کوئ! نه چه ستاسي دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسولی شی، نو دوی به ویل چه هیڅ پروا نشته مونږ به د هغه په مخکښې د خپلو دغو خبرو د دروغو تاویلونه وکړو او د خپلو ځانونو پاکي او براءة به ورڅرګند کړو ځکه چه هغه خو تول غوږونه دی، هره خبره چه اوري سم د لاسه ئې مني، په خبرو د ده تیرایستل دومره ګران نه دی. خبره داسي وه چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلې حیا، وقار او کریم النفسی له کبله (وحی) سره له دی چه دروغ به ورته څرګند معلومیدل خو بیا به ئې هم د هغه د ویونکی پت او عزت ساته او نه به ئې رسوا کاوه او د خپل عظیم خلق په بناء د مسامحت او تغافل له لوری به ئې له هغه سره معامله کوله خو دغو احمقانو به داسي ګڼل چه ګواکي رسول الله صلی الله علیه وسلم له سره زمونږ په دغو دروغو، نه دی پوهیدلی، نو الله تعالیٰ جل جلاله د دوی ځواب داسي ورکوی «که دی بیخي غوږ دی خو ستاسي د خیر او ښیګڼی له پاره دی، د نبي صلی الله علیه وسلم دغه صفت خو ستاسي دپاره دیر ښه دی او که نه ړومبی نه تاسي نیول شوی وی او دغه هم ممکن دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه اغماض او لوی خلق به کله نا کله تاسي په خپله پوه شئ او د هغه له امله (وحی) به د هدایت په لاره راشئ! د نبي صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض ستاسي پر دروغو خبرو د دی له پاره نه ده چه دوی په رښتیا ستاسي خبری یقیني او واقعي ګڼي بلکه د هغوی یقین او باور د الله تعالیٰ جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دی. هو! ستاسي په منځ کښې د هغو کسانو په حق کښې چه د ایمان مدعیان دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض یو قسم رحمت دی ځکه چه سم د لاسه د هغوی تکذیب نه کوي او نه ئې رسوا کوي مګر د منافقانو بد کارونه د الله تعالیٰ جل جلاله نه پټ نه دی، پسي شا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بد وائي یا د دوی په نسبت «هواذن» وائي او ځوروي ئې نو د سختو سزاوو منتظر اوسی!

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ ۚ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿۶۲﴾

قسمونه خوری دوی په الله تاسی ته (چه مونږ منافقان نه یو) دپاره د دی چه راضی کړی دوی تاسی، او الله او رسول د دغه (الله) ډیر حق دار (لائق) دی د دی خبری چه راضی کړی دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وی دوی ایمان راوړونکی (په حقه سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «که کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی مکر او دغابازی ښکاره کوله نو دوی به د مسلمانانو په مخکښی قسمونه خوړل چه زمونږ په زړونو کښی کومه بده خبره او خراب نیت نه ؤ څو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان طرفداری کړی او نه پوهیږی چه دغه چل بازی له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیخی نه پکاریږی» که دوی د ایمان په دعوی کښی رښتینی وی نو نور خلق دی پریږدی او یوازی د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوښی او رضا پسی دی ولویږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿۶۳﴾

آیا نه دی پوه شوی دوی په دی چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه مخالفت کوی د الله او (مخالفت کوی) د رسول د الله پس بیشکه مقرر دی ده ته اور د دوزخ حال دا چه همیشه به وی دی په دغه دوزخ کښی او هم دغه (خلود) رسوائی ده ډیره لویه.

تفسیر: یعنی له هغی رسوائی څخه چه د ځان د ژغورلو (محفوظولو) له امله (وجه) دوی نفاق اختیار کړی دی د هغی نه دا رسوایی لویه ده.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ ۚ قُلِ اسْتَهْزِئُوا ۚ إِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿۶۴﴾

ویریږی دغه منافقان له دی نه چه نازل کړی شی پر دغو (مومنانو د قرآن داسی یو) سورت چه خبروی دغه (مومنان) په هغه (کفر او نفاق) چه په زړونو د دوی کښی دی (خو سره له هغه هم استهزاء کوی)؛ ووایه (ای محمده! دوی ته توبیخاً) چه کوئ تاسی (دغه) مسخری (چه په سزا ورسیږئ) بیشکه چه الله ښکاره کوونکی دی د هغو (خبائثو ستاسی) چه ویریږئ (له ښکاره کولو نه د هغو)

تفسیر: منافقینو به په خپلو مجلسونو کښی د اسلام او د اسلام د پیغمبر علیه السلام بد ویل او په رښتینو مومنانو پسی به ئی د تمسخر غړونه کول. د دین په مهمو مسئلو به ئی توکی کولی هر کله چه به دوی ته داسی خیال پیدا شو چه ممکن دغه خبری به د رسول الله صلی الله علیه وسلم غوږونو ته ورسیږی نو داسی به ئی ویل چه هیڅ مضایقه نشته، هغه خو بیخی غوږ غوږ دی مونږ د ده په مخکښی هر هغه تاویل او خپلو خبرو ته رنګ ورکړو هغه ئی اوری او هرومرو (خامخا) ئی قبلوی هم. مګر څرنګه چه زیاتره وخت د الله تعالیٰ جل جلاله د وحی په وسیله د دوی د نفاق او بدنیتی قلعی لری کیده نو ځکه دوی ویریدل نه چه کوم داسی قرآنی سورت نازل شی چه زمونږ پټی خبری او نیتونه څرګند کړی. اصلی خبره دا ده چه د منافقینو زړونه د ویری بی زړه توب او کمزوری له امله (وجی) په هیڅ یوه لوری ثابت ولاړ نه وو او د دوی زړونه به تل لړزیدل او که له یوی خوا به د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اغماض او نفسی کرامت له لیدلو څخه داده کیدل مګر له بلی خوا به د قرآن د صاعقی او تنهار له ویری به پریشانی کښی لویدل نو ځکه ئی وفرمایل چه ښه خو داسی ده چه تاسی هم داسی توکی کوئ! او ملندی وهئ! او په خپل تمسخر او استهزاء باندی دوام ولرئ! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت «هواذن» ووایئ! او داده اوسئ! لیکن پاک الله جل جلاله هغه شی ضرور څرګندوی چه تاسی تری ویریږئ او هغه ستاسی د مکر او فریب او خداع ګرد (تول) تارونه شلوی.

وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۚ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړی ته له دوی نه (چه تاسی ولی استهزاء کوئ په دی حال چه دوی تبوک ته تلل) نو ضرور به وائی خامخا دوی چه بیشکه هم دا خبره ده چه وو مونږ چه مجلس او لوبی مو کولی؛

تفسیر: د (تبوک) غزا ته د تللو په وخت کښی ځینو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طریقه داسی وویل «دغه سړی محمد صلی الله علیه وسلم ته وګورئ چه د شام د قصرونو او د روم د

ښارونو د فتح کولو خوبونه وینی ده د رومیانو سره جنګ هم د عربو په جنګونو قیاس کړی دی، مونږ یقین لرو چه سبا به ټول د رومیانو په مخ کښې لاس تړلی ولاړ یو. دا زمونږ قاریان صحابه رضی الله تعالیٰ عنهم چه خیټه ور، دارن او دروغ جنان دی څرنګه به د رومیانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنګیږی» وغیر ذلک من الهفوات. دوی دا دول (طریقه) ویناوی د دی له پاره کولی چه مسلمانان له رومیانو څخه وویروی او زړونه ئی مات کړی کله چه دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسیدی نو دوی منافقان جلب او احضار کړل او له هغوی څخه ئی د دی حقیقت پوښتنه وکړله دوی وویل (یارسول الله صلی الله علیه وسلم که رښتیا مو پوښتی نو مونږ دغسی عقیده کله لرله خو داسی ویناوی مونږ یوازی د ټوکو او ساعت تیری په دول (طریقه) کولی او غوښتل مو چه په دی ټوکه په آسانی سره مزل ووهو او لار لنده شی.

قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا په الله او په آیتونو (حکمونو) د الله او په رسول د الله پوری وئ تاسی چه استهزاء به مو کوله.

تفسیر: یعنی آیا د ټوکو او مسخرو او ساعت تیرولو موقع او محل هم دا دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغو په احکامو استهزاء او تمسخر وشی؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری استهزاء او د الٰهی احکامو سپکاوی داسی شیان دی که یوازی په ژبه د ټوکو په دول (طریقه) هم وی لوی کفر دی، بالخاصه چه د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطنی پلیتی له امله داسی حرکت صادر شی.

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

عذرونه مه کوئ تاسی (مونږ ته په دروغو سره) په تحقیق (ظاهراً هم) کافران شوی یئ (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ایمان ستاسی که عفوه وکړو مونږ له یوی دلی له تاسی څخه نو ضرور عذاب به (هم) ورکړو بلی دلی ته په سبب د دی چه دوی بیشکه وو ګناهګاران.

تفسیر: یعنی د دروغو له عذره، حیلو، پلمو (تدبیرنو) او بهانو جوړولو څخه هیڅ فائده په لاس نه ورځی څوک چه د نفاق او استهزاء د سزا وړ لایق) وی هغه به خامخا ور رسیږی هو! که اوس

هم څوک د زړه په صدق توبه وکړي او له خپلو جرمونو څخه لاس واخلي الله تعالیٰ جل جلاله هغه بښي یا که ئې له ابتداء څخه د کفر او نفاق سره سره، له داسې فتنه اچولو او استهزاء څخه ځان ساتلي وي، نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزا نه ورکوله کیږي.

اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ بَعْضُهُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوْفِ وَيَقْبِضُوْنَ اَيْدِيَهُمْ ۭ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ۭ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٦٧﴾

سړي منافقان او ښځې منافقاتې ځینې د دوی له ځینو نورو دي (او په کفر او نفاق کښې ګرد (تول) سره یو شان دي) امر (حکم) کوي پر منکراتو (بدیو چه ښیې ئې نورو ته) او منع کوي دوی (خلق) له نیکیو څخه او کلک نیسي دوی لاسونه خپل (له خیرات او دعا او مناجات نه) هیر کړي دي دوی الله (او طاعت ئې) نو (الله) بې برخې کړي دي دوی (له خپل رحمت نه) بیشکه چه منافقان هم دوی دي فاسقان (یا دوی هم دغه وتونکي دي له دائرې د ایمان نه)

تفسیر: یعنی له تولو څخه لوی یاغیان او غاړه غړوونکي نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان دي چه د دوی نارینه او ښځې سره له دې چه په ژبو د اسلام اظهار کوي، شپه او ورځ په دې هڅه کښې دي چه هر ډول (طریقه) حیلې او پلمې (تدبیرونه) جوړې کړي او خلق په خپلو خبرو اترو سره له ښو کارونو څخه بیزاره او بدو کارونو ته ئې تیار کړي، د پیسو لګولو په اصلي ځایونو کښې خپل موټي کلک نیسي. مطلب دا چه دوی کلمه وایي لیکن نه د دوی له ژبې چاته څه خیر او ښیګڼه رسیږي او نه له ماله. هر کله چه دوی د الله تعالیٰ جل جلاله لاره داسې پرې ایښې ده نو پاک الله جل جلاله هم دوی پرې ایښي دي، د دغو پریښودلو څخه وروسته دا چه دوی چیرې غورځول کیږي د هغه ذکر په وروستنی آیت کښې راځي.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿٦٨﴾ۙ

وعده کړی ده الله له منافقانو سړیو سره او له منافقاتو ښځو سره او له (تولو) کفارو سره اور د دوزخ تل به وی (دوی) په دغه (دوزخ) کښې هم دغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخی)؛ او لعنت کړی دی په دوی الله او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتی کیدونکی).

تفسیر: یعنی دغه داسی یوه کافی سزا ده چه وروسته له هغه بلی کومی سزا ته هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی (لعنهم الله) ښایی چه مطلب ئی داسی وی چه په دنیا کښې به هم د الله تعالیٰ جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسیږی یا به دغه جمله د پخوانی جملی تاکید وی والله اعلم.

كَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَّاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا ۭ فَاسْتَمْتَعُوْا بِخَلَاقِهِمْ

(تاسی ای منافقانو) په شان د هغو کسانو یئ چه پخوا له تاسی څخنی وو؛ وو هغوی سخت له تاسی له جهته د زوره او زیات له جهته د مالونو او اولادونو؛ نو نفع واخیسته دوی په برخی خپلی (له دنیوی لذتونو)

تفسیر: یعنی د دنیوی خوندونو کومه برخه چه د دوی له پاره مقدره وه له هغی څخه ئی گټه (فائده) او د عاقبت هیڅ یو خیال او فکر ئی ونه کړ.

فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِيْ خَاضُوْا ۭ

نو گټه (فائده) واخیسته تاسی په برخی خپلی لکه چه گټه (فائده) آخیستی وه هغو کسانو چه پخوا وو له تاسی څخه په برخی خپلی سره او ډوب شوی تاسی په باطلو کښې په شان د هغو کسانو چه ډوب شوی وو په باطلو کښې پخوا له تاسی

تفسیر: یعنی تاسی هم لکه هغوی د عاقبت له تصوره غافل شوی یئ! او له فانی متاع څخه څومره برخه چه ستاسی دپاره مقدره ده همغه دررسیږی او ستاسی تول کارونه بیخی د هغوی په

شان دی، نو ښه وپوهیږئ چه ستاسی حشر هم د هغوی په شان دی. له هغوی سره مال، اولاد او جسمانی قوتونه له تاسی څخه زیات ؤ خو سره له هغه هم د الله تعالیٰ جل جلاله د انتقام او نیونی څخه ئی ځان ونشو ژغورلی(ساتلی) ، نو تاسی پر کوم شی باندی ډاډینه او اطمینان لرئ چه په داسی اندازه د الله تعالیٰ جل جلاله له سزا او پوښتنی څخه بی پروا ناست یئ؟.

أُولَٰٓئِكَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٦٩﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (یا دوی هم دغه بی برخی دی له هره بابه).

تفسیر: یعنی هیڅ یو دنیوی او اخروی برکت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقی د دنیوی لذتونو هغه حصه چه ظاهراً د هغوی په برخه شوه هغه فی الحقیقت د دوی په حق کښی استدراج او عذاب ؤ لکه چه دوه رکوع ړومبی په (٥٤) آیت کښی د (فلا تعجبک اموالهم ولا اولادهم) په تفسیر کښی تیر شو او له هغه څخه پخوا هم په څو نورو ځایونو کښی هم لیکلی شوی دی.

أَلَمۡ يَأۡتِهِمۡ نَبَأُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَوۡمِ نُوحٖ وَعَادٖ وَثَمُودَ وَقَوۡمِ إِبۡرَٰهِيمَ وَأَصۡحَٰبِ مَدۡيَنَ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتِۚ

آیا نه دی راغلی دوی ته خبر (د عذاب د) هغو کسانو چه پخوا وو له دوی نه قوم د نوح او عاد او ثمود. او قوم د ابراهیم او خښتنان د (ښار د) مدین او چپه شوو آړول شوو کلیو (د لوط)؛

تفسیر: د نوح علیه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر باد (سیلۍ) د (ثمود) قوم په صیحه (غیبی چغه) هلاک شول، الله تعالیٰ جل جلاله د حضرت ابراهیم علیه السلام تائید په عجیب او غریب ډول (طریقه) وفرمایه چه د هغه په لیدلو سره د هغه قوم ذلیل او ناکام شو، د دوی باچا (نمرود) په ډیر بد حال او خراب مرګ سره وواژه شو، د مدین د ښار اصحاب په صیحه او زلزله او نورو سره تباه شول، د لوط علیه السلام د قوم کلی بیخی په بل مخ واړول شول او د کانو باران پری وشو. د دغو ګردو (تولو) اقوامو قصی بی د ابراهیم علیه السلام له قومه د

الاعراف په سورت کښې تيرې شوې دي.

أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

چه راوړي وې دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزې (نو تکذيب وکړ دوی د رسولانو، نو هلاک شول) نو نه ؤ الله چه ظلم به ئې کاوه په دوی وليکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئې ظلم کاوه (په کفر او تکذيب سره).

تفسير: يعني الله تعالىٰ جل جلاله هيڅوک ته بې سببه او بې ځايه سزا نه ورکوی، دغه خلق په خپله په داسې گناهونو بوخت (مشغول) او لگيا دي چه د هغو په اثر پر دوی د الله تعالىٰ جل جلاله د عذاب راتلل ضروري دي.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

او سړي مؤمنان او ښځې مؤمنانې ځينې د دوی دوستان دي د ځينو نورو (او په ايمان کښې تول سره يو شان دي) حکم کوی دوی په نيکيو (چه د الله او د رسول الله اطاعت دي) او منع کوی له بديو چه (د الله او د رسول الله نه مخالفت دي) او دروی (له تولو حقوقو سره سم ادا کوی) لمونځ او ورکوی دوی زکات او حکم مني د الله او (حکم مني) د رسول الله دغه کسان ژر به رحم وکړي په دوی الله؛ بيشکه چه الله ښه غالب قوي دي (د حکمونو په جاري کولو کښې) ښه د حکمت خاوند (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د دغی رکوع په سر کښې د منافقانو صفتونه بیان شوی وو، دلته د مقابلې په ډول (طریقه) د مؤمنانو د صفتونو ذکر هم وکړی شو یعنی منافقان خلق له نیکۍ څخه منع کوی، او د بدی په لوری ترغیب ورکوی او مومنان خلق له بدی نه ژغوری (بچ کوی) او د نیکی په لوری ئې تشویق کوی د منافقانو موتی کلک دی او د مومنانو لاسونه پرانیستی دی. منافقان د شومتیا له امله (وجی) خپل مال نه لګوی او مومنان د الله تعالیٰ جل جلاله له حکمه سره سم د خپلو مالونو څخه زکات، صدقې او خیرات ورکوی، له منافقانو څخه بیخی الله تعالیٰ جل جلاله هیر دی ولی مومنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ کوی او په ټولو معاملو کښې د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی علیه وسلم له حکمونو سره سم ټګ کوی، نو ځکه منافقان د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول او مومنان د پاک خدای جل جلاله د ثواب او خصوصی رحمت وړ (لائق) او مستحق وګرځیدل.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۷۲﴾

وعده کړی ده الله له نارینه ؤ مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښې او (وعده کړی ده الله) د ځایونو پاکو (چه ثابت دی) په جنتونو د تل اوسیدلو کښې؛ او رضاء له (جانبه د) الله ډیره لویه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)؛ دغه (رضاء د الله) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د ټولو دنیوی او اخروی نعمتونو څخه ډیر لوی نعمت د الله تعالیٰ جل جلاله رضاء او خوښی ده جنت هم له هم دی امله (وجی) غواړی چه هغه د الله تعالیٰ جل جلاله د رضاء مقام دی. او حق سبحانه وتعالیٰ جل جلاله به په جنت کښې مومنانو ته هر ډول (طریقه) جسمانی او روحانی نعمتونه او خوشالی ورکوی مګر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقیقی محبوب دائمی رضاء وی. په صحیح حدیث کښې راغلی دی چه حق تعالیٰ جل جلاله به جنتیانو ته غږ کوی چه (ای جنتیانو!) جنتیان به په ځواب کښې عرض وکړی (لبیک) بیا به پوښتنه وکړی چه (هل رضیتم - آیا اوس خوښ شوی یئ؟) جنتیان به داسی عرض کوی (ای پروردګاره! ولی به نه یو خوشاله حال دا چه تا خپل انتهائی انعام او مهربانی پر مونږ کړی ده) بیا به داسی پوښتنه وشی

(هل اعطیتم افضل من ذلک؟ ـ هر هغه شیان چه تر اوسه پوری تاسی ته درکړی شوی دی آیا د هغو څخه د بل کوم ښه شي د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟) جنتیان به سوال وکړی چه (یاالله جل جلاله له دغو نعمتونو او مهربانیو څخه به بل کوم غوره، اعلیٰ او خورا (ډیر) ښه نعمت وی؟) دلته به الله تعالیٰ جل جلاله فرمائی ـ (احل علیکم رضوانی فلا اسخط علیکم بعده ابدا ـ خپله دائمی رضاء او خوښی تاسی ته درلیږم چه له هغه وروسته به هیڅ خفگان او ناخوښی نه وی.

رزقنا الله وسائر المؤمنین هذه الکرامة العظیمة الباهرة

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

ای نبی (محمده!) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختی کوه پر دوی؛ او (آخری) ځای د ورتلو د دوی دوزخ دی؛ او بد ځای د بیرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شي په دفع کولو کښی انتهائی کوښښ کول دی، دغه کوښښ کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طریقه وی. د منافقانو مقابل کښی (چه په ژبه د اسلام اظهار کوی او له زړه مسلمانان نه دی) د محمدی امت د جمهورو په نزد (جهاد بالسیف) مشروع نه دی او نه د نبوت په زمانه کښی داسی واقع شوی دی.
نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آیت کښی عام دی. یعنی په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول (طریقه) مقابلی سره چه مصلحت وی، جهاد دی وشی! د ځینو علماؤ دا رایه ده که د منافقانو نفاق بیخی ښکاره او عیان شي نو پر دوی باندی هم (بالسیف) جهاد کیدی شی. په هر حال څرنگه چه د ـ تبوک په غزا کښی د منافقانو نفاق بیخی ښکاره شوی ؤ نو ځکه په دغه آیت کښی د دوی سره د لړی سختی رویی غوره کولو هدایت ورکړی شوی دی زمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فطرتاً ډیر حلیم او خورا (ډیر) نرم خویه او مهربان ؤ لکه چه په خپله پاک الله جل جلاله فرمایی ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ﴾
(٤ جزء د آل عمران (۱۵۹) آیت (۱۷ رکوع) د الله تعالیٰ له جانبه پری
حکم شوی ؤ «واخفض جناحک لمن اتبعک من المؤمنین (۱۹ جزء د الشعراء (۲۱۵ آیت ۱۱ رکوع»

ځرنګه چه منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کښې شامل وو. نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفوه کوله او ورنه تیریده او نرمي به ئې ور سره کوله (د تبوک) په غزا کښې کله چه منافقانو په پوره ښکاره ډول (طریقه) سره بیحیائی، عناد، عداوت او دښمني اختیار کړه نو داسې حکم وشو چه اوس د منافقانو په مقابل کښې سختي اختیار کړئ! ځکه چه دغه شریر خلق په ښو اخلاقو او نرمي سره په لاره نه راځي.

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا ۚ وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ ۚ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ ۖ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

قسمونه خوري دوی په الله باندې چه نه دي ویلي دوی (دا خبرې چه تاته دررسیدلې دي) او خامخا په تحقیق ویلي وو دوی کلمه (الفاظ) د کفر او کافران شوي دي دوی (ظاهراً هم) وروسته له (اظهار د) اسلام خپل او قصد ئې کړی ؤ د هغه شي چه ور ونه رسیدل دوی (هغه ته). او عیب نه لګاوه دوی (په الله او رسول الله) مګر له دې جهته چه غنیان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله؛ نو که توبه وویسته دوی (له دغه نفاقه) نو وی به (دغه توبه غوره) خیر دوی ته، او که بیرته وګرځي دوی (له توبې) نو عذاب به ورکړي دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنیا کښې (په وژلو) او په آخرت کښې (په سوځولو سره)؛ حال دا چه نه به وي دوی ته په (تمامه) ځمکه کښې هیڅ ولي (دوست ساتونکی له بلاګانو) او نه مددګار (خلاصوونکی له عذابونو څخه).

تفسیر: منافقانو به پسې شا په خپلو منځونو کښې یو تر بله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم او د اسلامي دین سپکاوی کاوه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښې به راشي کله چه کوم مسلمان د منافقانو دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسولې نو منافقانو به هغه دروغجن ګڼانه او

قسمونه به ئی خوړل چه مونږ داسی خبری نه دی کړی الله تعالیٰ جل جلاله د مسلمانانو د روایتونو تصدیق وکړ چه بیشکه منافقانو هم داسی خبری کړی دی او د اسلام له دعوی څخه وروسته ئی هم داسی کلمی د اسلام او د اسلام د نبی صلی الله علیه وسلم په نسبت ویلی دی چه داسی وینا یوازی د هم دغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شی.
«و هموابمالم ینالوا» ـ او قصد ئی کړی ؤ د هغه شي چه ور ونه رسیدل دوی هغه ته) یعنی د (تبوک) د غزا څخه د بیرته راتللو په وخت کښی حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم له لښکره بیل شوی ؤ او په هغه لاره تلو چه په غره کښی تیره شوی وه، تقریباً دولسو تنو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) ترلی وو، د شپی په تیاره کښی ئی غوښتل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لاس واچوی او معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم له کومی لوړی څخه ژوری ته وغورځوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما وو منافقان د عمار نه چپ چاپیره شول، مگر حذیفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوښانو مخونه بل لوری ته واړول. څرنگه چه د هغو مخونه پټ وو، حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ونه پیژندل وروسته رسول الله حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما ته د هغوی تولو نومونه او شهرتونه وروښودل او پوره ئی ورمعرفی کړی. مگر تاکید ئی وکړ چه دا حال چاته مه وایئ، د دغی واقعی په لوری په (و هموا بمالم ینالوا) کښی اشاره ده چه هغه ناپاک قصد چه هغو کړی ؤ د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته ونه رسید، ځینو علماؤ لیکلی دی چه په یو ځای کښی د اسلامی لښکرو په منځ کښی څه کورنی جگړه او جنگ نښتی ؤ منافقانو دلته په شیطانی او اغواء باندی لاسونه پوری کړل او غوښتل ئی چه د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د نفاق او اختلاف په اچولو کښی کوښښ وکړی ولی ناکامه پاتی شول او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کښی جوړه وکړه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښی ئی تفصیل راځی.
﴿وَمَا نَقَمُوٓا﴾ الآیة ـ او عیب نه لگاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مگر له دی جهته) یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالیٰ دوی بدایان (مالدار) کړل. د پور له باره ئی اوړی سپکی شوی، مسلمانانو سره د ناستی او ولاړی له امله (وجی) په ولجو (غینمت) کښی د حصو او برخو خاوندان شول او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کښی له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، چل، فریب او تگی کوله او په هر ډول (طریقه) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو ربړولو (تکلیفولو) ته ئی ملاوی ترلی وی نو که دوی اوس هم توبه وباسی او له خپلو شرارتونو او احسان هیرولو څخه لاس واخلی نو دغه کار به د دوی په حق کښی ډیر ښه وی که نه الله تعالیٰ جل جلاله به په دنیا او عقبا کښی دوی ته داسی سزا ورکړی چه د ځمکی په مخ به هیڅوک نه موندل کیږی چه له هغی څخه دوی خلاص کړی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه (جلاس) نومی یو سړی د دغو آیتونو د اوریدلو په اثر د زړه له اخلاصه توبه وویستله او خپل پاتی ژوند ئی له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُم مَّنْ عَٰهَدَ ٱللَّهَ لَئِنْ ءَاتَىٰنَا مِن فَضْلِهِۦ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُم مِّن فَضْلِهِۦ بَخِلُوا۟ بِهِۦ وَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾

او ځینی له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عهد ئی کړی ؤ له الله سره قسم دی چه خامخا که راکړی (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله نو خامخا خیراتونه به ورکوو هرومرو (خامخا) (زکوٰة به تری باسو) او خامخا به شو مونږ هرومرو (خامخا) له صالحانو څخه نو کله چه ورکړ(الله) دوی ته (مال) له فضله خپله نو بخل ئی اختیار کړ په هغه (مال) او بیرته وګرځیدل دوی حال دا چه دوی څنګ کوونکی ؤ (له حقه).

تفسیر: (ثعلبه بن حاطب) نومی انصاری د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی عرض وکړ چه (یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زما په حق کښی دعا وکړئ چه مالدار او شتمن شم!) رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (ای ثعلبه! هغه لږ شی چه ته پری د الله تعالیٰ شکر اداء کړی ښه دی له هغه ډیر شی څخه چه ته د هغه حقوق اداء نشی کړی) ده بیا همغسی غوښتنه وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (آیا ته دا نه خوښوی چه زما د سنت او د عمل طریقه غوره کړی؟) څومره چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم دی منع کاؤ د ده تینګار (ضد) لا زیاتیده او وعده ئی وکړه (که الله تعالیٰ جل جلاله ما د مال او د شتو خاوند کړی. نو زه به د هغو پوره حقوق اداء کوم) بالاخر رسول الله صلی الله علیه وسلم د ده په حق کښی دعا وکړه چه د هغی په اثر د ده په بیزو کښی دومره برکت او کثرت پیدا شو چه دی د خپلو ډیرو رمو له امله (وجی) له مدینی منوری څخه د باندی ووت او په یوه کلی کښی ئی هستوګنه غوره کړه او د ډیرو مالونو او شتو له امله (وجی) دومره مصروف او مشغول شو چه ورو ورو ئی د جومی او جمعی لمونځونه پریښودل، څو ورځی وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا د زکات اخیستلو عامل ورغی نو ده وویل چه (زکات خو د جزیی خور ښکاری) یو دوه ځلی ئی نن او سبا وویل او بهانه به ئی کوله بالاخر ئی د زکات له اداء څخه په صاف دول (طریقه) سره انکار وکړ. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی وضعیت (حالت) په مقابل کښی دری ځلی (ویح ثعلبه) وفرمایل او دغه آیتونه نازل شول کله چه د ده ځینو خپلوانو ده ته دغه خبر ورساوه نو هغه نازړه، سره له زکوٰته ورحاضر شو، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه الله تعالیٰ جل جلاله ستا د زکات له قبلولو نه منع کړی یم!» ده د دی خبری په اوریدلو په شور ماشور او ژړا او واویلا

شروع وکړه ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوری د ده د زکات نه قبلیدل، د لوی عیب، عار، شرم او د ننګ خبره وه (ثعلبه) د بدنامی له امله (وجی) په خپل سر باندی خاوری بادولی مګر په زړه کښی ئی نفاق پټ ؤ، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رد کولو نه وروسته، دی سره له زکاته حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته ورغی. صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم د هغه له قبلولو انکار وکړ، بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه او د حضرت عثمان ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه حضور ته هم ورغی مګر دوی هم د ده د زکات له قبلولو انکار وکړ او هر یوه به هم داسی ویل (هغه شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره مردود شوی وی مونږ له سره هغه نشو قبلولی) بالاخر (ثعلبه) د هم دی نفاق په حالت کښی د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی مړ شو.

فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

پس وګرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کښی (چه هیڅ به لری نشی) تر (هغی) ورځی پوری چه یو ځای کیږی به له الله سره (په قیامت کښی) په سبب د هغه چه مخالفت کړی ؤ دوی له الله د هغی خبری چه وعده کړی وه دوی له الله سره او په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ جل جلاله سره د ښرګندی وعده خلافی او دروغ ویلو په سبب د دوی د بخل او اعراض اثر داسی شو چه د تل له پاره د نفاق ونه، د دوی په زړونو کښی قایمه شوه او تر مرګه پوری لری کیدونکی نه ده او د خدای جل جلاله عادت په دی جاری دی چه که کوم سړی ښه یا بد خصلت ځان ته غوره کوی نو د بیا بیا کولو له امله (وجی) هغه دایمی ګرځی. د خراب خصلت له دغه دوام او استحکام څخه کله کله په ختم او طبع (مهر لګولو) سره تعبیر کیږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾

آیا نه دی پوهیدلی دغه (وعده خلافان) چه بیشکه الله عالم دی په پټو (نیتونو) د دوی او په پټو مجلسونو د دوی او (نه دی پوهیدلی دوی په دی خبره چه) بیشکه الله ښه عالم دی په ټولو پټو (خبرو هم).

تفسیر: یعنی هر قسم وعدی چه وکړی او هر ډول (طریقه) خبری چه جوړی کړی یا د مجبوریت له امله (وجی) مال ورکړی، الله تعالیٰ جل جلاله د دوی په ارادو او نیتونو باندی ښه پوهیږی! او له خپلو ملګرو سره کومه مرکه، جرګه او مشوره چه کوی پر هغو باندی په ښه صورت سره خبر دی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښه معلوم دی چه د (لنصدقن و لنکونن من الصالحین) وعده او بیا په ویره سره د زکات ورکولو کول په کوم قصد، اراده نیت او زړه سره وو.

ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۷۹﴾

هغه منافقان چه عیب وائی په (ډیرو) خیرات کوونکو باندی له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو کښی او (بل) د هغو (بی وزلو عیب وائی) چه هیڅ نه مومی دوی مګر په قدر د وس (او زیار (کوشش) خپل پس مسخری کوی دغه (منافقان) په دوی پوری؛ سزا به ورکړی الله دوی ته (د مسخرو). او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د صدقی ورکولو په نسبت ترغیب ورکړ «چه په دغو صدقاتو د تبوک د لویی غزا تیاری وکړی، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هر څه چه په کاله کښی موندل هغه ټول ورکړل، حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه خپل نیمایی مال ورکړ، حضرت جامع القرآن عثمان رضی الله تعالیٰ عنه دری سوه اوښان له بارونو سره ورکړل، حضرت علی مرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه زر اشرفی ورکړی، حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی الله تعالیٰ عنه څلور زره درهم (یا دینار) ورکړل. عاصم بن عدی رضی الله تعالیٰ عنه سل وسقه خرما (چه قیمت ئی څلور زره درهم کیده) ورکړی.» نو منافقانو د دغو صدقی ورکوونکو بد ویل شروع کړل او ویل به ئی چه دغو نوموړو معظمو اصحابو دغه ډیری روپی او زیات مال په ریا او ځان ښودنی ورکړی دی او یو غریب مفلس صحابی ابو عقیل حبحاب چه

په خواری او مزدوری او مشقت سره به ئی لږ شی ګټل یوه پیمانه خرما صدقه کړه، نو منافقانو پر ده باندی خندل او ملندی به ئی پری وهلی چه دی خامخا په زور سره خپل ځان ښیی او ځان په وینو لړلو شهیدانو کښی داخلوی که نه یوی پیمانی خرماؤ ته د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه احتیاج؟ خو نوم ئی کاوه. مطلب دا چه لږ او ډیر شی ورکوونکی دواړه د دوی له ژبو څخه نه ؤ خلاص. ځینو ته به ئی پیغورونه ورکول او په ځینو به ئی مسخری کولی. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایل «سخر الله منهم» ـ الله تعالیٰ جل جلاله به د دی پیغورونو او مسخرو سزا ورکړی) که څه هم ظاهراً دوی څو ورځی د توکو، مسخرو او ملندو (توقو) له پاره آزاد پریښودلی شوی وو، خو په حقیقت کښی په پټه کښی د دوی د امن او هوسایی (ارام) ټولی ریښی او رګونه پری کیږی او دوی ته ډیر دردناک عذاب تیار دی.

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ؕ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۸۰﴾

ښښنه وغواړه دپاره د دغو(منافقانو) یا مه غواړه ښښنه (دپاره د دغو (منافقانو)؛ که ښښنه وغواړی ته دوی ته اویا کرته نو له سره به ښښنه ونه کړی الله دوی ته؛ دغه (نه ښښل) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د الله؛ او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی د منافقانو له پاره چه تاسی هر څومره استغفار او ښښنه وغواړئ هغه د دوی په حق کښی بیخی بی اثره او بی فائدی ده الله تعالیٰ جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هیڅکله نه ښښی. دا پیښه داسی وشوه چه په مدینه منوره کښی د منافقانو رئیس عبدالله ابن ابی مړ شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفن دپاره خپل مبارک کمیس ورکړ او د خپلی خولی مبارکی لاړی ئی په خوله کښی ورواچولی او د ده د جنازی لمونځ ئی اداء کړ او د مغفرت دعا ئی ورته وکړه، حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه معامله کښی مداخله او مخالفت وکړ او وی ویل چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خو همغه خبیث دی چه په هغه او دغه وخت کښی ئی دغسی او هغسی ناولی کارونه کړی وو او تل د کفر او نفاق مشر او بیرغ پورته کوونکی ؤ، آیا الله تعالیٰ جل جلاله نه دی فرمایلی ﴿اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «ای عمره! زه له استغفاره نه

یم منع شوی بلکه آزاد پرېښودل شوی یم چه ښښنه وغواړم یا ونه غواړم او دغه د الله تعالیٰ جل جلاله کار دی چه ښښنه ورته کوی که ئی نه کوی یعنی که زما استغفار هغه ته گټه (فائده) ونه کړی نو ودی نه کړی ښایی چه زما دا کار د نورو په حق کښې گټور ثابت شی. که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښو اخلاقو وسعت او عام رحمت ووینی نو مسلمانان به شی لکه چه هم داسی هم وشول. د صحیح بخاری شریف په یو روایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی (که زه پوهیدی چه په اویا ځلی استغفار سره هغه ته ښښنه کیدلی نو ما به له اویا ځلی څخه هم زیات استغفار ورته غوښتلی وی) گواکی په دغی جملی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم تنبیه وفرمایله چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار گټور نه گڼانه یوازی دومره قدری فرق شته چه د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه نظر یوازی د (بغض فی الله) له کبله (وجی) په هم دغی نه ښښنی پوری مقصور ؤ مگر نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مړی د گټی (فائدی) څخه صرف نظر کړی د نبوت د عمومی شفقت اظهار او د ژوند یو فائده ئی په نظر کښې نیولی وه بالاخر د الله تعالیٰ وحی «ولا تصل علیٰ احد منهم مات ابدا ولا تقم علیٰ قبره» په تصریح سره د منافقانو د جنازی کولو یا د دوی په تکفین، تدفین او تجهیز کښې له برخی اخیستلو څخه ئی منع کړ، ځکه چه له دغه وضعیت (حالت) څخه د منافقانو د لا زړور کیدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتیدلو احتمال ؤ، نو د دی آیت له نزوله وروسته بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅ یو منافق جنازه اداء نه کړه.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَن يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنفِرُوا فِي الْحَرِّ ۗ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا ۚ لَّوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

خوشاله شوی وو بیرته پاتی شوی (له غزا د خپل نفاق له امله (وجی) په کیناستو خپلو بیرته له رسول د الله څخه او بده گڼله دوی دا چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښې او ویل به دوی (پخپلو منځونو کښې یا مؤمنانو ته) چه مه ځئ تاسی (د تبوک دی غزا ته) په دغی گرمی کښې ووایه (ای محمده! دوی ته) چه اور د دوزخ ډیر سخت دی له جهته د گرمی (دوی ته له دی حرارته) که وی دوی چه پوهیدی (نو نافرمانی به ئی نه وه کړی)

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی چه د (تبوک) په غزا کښې ئی گډون نه ؤ کړی یعنی د

منافقانو دغه حال چه د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوشیږی او له ښو کارونو څخه کرکه کوی او لری تری تښتی لکه چه زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوی او مسخری پری کوی،
دغسی قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفاره څه گټه (فائده) رسیدی شی؟ له دی ځایه د گنهگارو او بد اعتقادو په منځ کښی فرق پیدا کیږی.
داسی هیڅ یوه گناه نشته چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه بښله شی.
﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ جَآءُوكَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ ٱللَّهَ وَٱسْتَغْفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ لَوَجَدُوا۟ ٱللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴾
«۵ جزء د النساء (٦٤) آیت (۹) رکوع» لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اویا ځلی استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسیږی.
(وقالوا لا تنفروا فی الحر ـ او ویل به دوی په خپلو منځونو کښی مؤمنانو ته چه مه ځئ تاسی دغی غزا د تبوک ته په دغی گرمی کښی) یعنی یا منافقانو دغسی ویناوی په خپلو منځونو کښی سره کولی یا خو ئی ځینو مؤمنانو ته، څو د دوی زړونه مات او همتونه ئی سست شی.
﴿ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَّوْ كَانُوا۟ يَفْقَهُونَ ﴾ ـ ووایه ای محمده! دوی ته چه اور د دوزخ دیر سخت دی له جهته د گرمی دوی ته له دی حرارته که وی دوی چه پوهیدی نو نافرمانی به ئی نه وه کړی) یعنی که دغو منافقانو پوهه لرلی نو داسی فکر به ئی کاوه چه دوی د هغه حرارت، تودوخی څخه ځان ژغوری (ساتی) خو د هغه په ځای د داسی حرارت په لوری ورځی چه د هغه گرمی د دی گرمی څخه دیره زیاته او نهایته سخته ده. د دغه مثال خو داسی کیدی شی چه کوم لیونی له لمره وتښتی او په اور کښی ننوځی. په مبارک حدیث کښی راغلی دی چه د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (۹۷) درجی زیات دی. نعوذ بالله منها.

﴿ فَلْيَضْحَكُوا۟ قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا۟ كَثِيرًا جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ۝٨٢ ﴾

نو ودی خاندی دوی لږ (په دنیا کښی) او ودی ژاړی دیر (په آخرت کښی له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی

تفسیر: یعنی دوی دی څو ورځی په خپلو دغو حرکاتو خوښ او خوشحال اوسی! او ودی خاندی! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کښی تل تر تله وژاړی!.

فَإِن رَّجَعَكَ ٱللَّهُ إِلَىٰ طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ فَٱسْتَـْٔذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا۟ مَعِىَ أَبَدًا وَلَن تُقَـٰتِلُوا۟ مَعِىَ عَدُوًّا ۖ إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِٱلْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَٱقْعُدُوا۟ مَعَ ٱلْخَـٰلِفِينَ ﴿٨٣﴾

نو که بیرته راوستی ته الله (مدینی ته) یوی طایفی ته له دغو وروسته پاتی شو یو خلقو څخه (چه منافقان دی) نو بیا اجازه وغواړی دوی له تا څخه د وتلو (بلی غزا ته) نو ووایه (ای محمده! دوی ته) چه له سره به ونه وځئ تاسی له ما سره هیڅکله (هیچیری جنګ ته) او له سره به ونه جنګیږئ په ملګرتیا زما د هیڅ دښمن سره؛ بیشکه چه تاسی راضی شوی یئ په کیناستو (او بیرته پاتی کیدلو) اول واری (په غزا د تبوک کښی) نو بیا ناست اوسئ تاسی سره د بیرته پاتی شویو (ښځو او هلکانو)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم په (تبوک) کښی او منافقان په مدینه منوره کښی وو ممکن ؤ چه ځینی منافقان د رسول الله صلی الله علیه وسلم له راتګه پخوا مړه شی نو ځکه ئی «الی طائفة منهم» وفرمایل یعنی که اوس دغه منافقان بلی کومی غزا ته د تلو اجازه وغواړی نو ته دوی ته داسی ووایه بس دی ستاسی میرانه (بهادری) او توره ښه راڅرګنده شوه او ستاسی د زړونو حال لا ړومبی له دی ښکاره شوی دی نو وروسته تر دی له مونږه سره وتلی نشئ! او نه د اسلام د دښمنانو په مقابل کښی څه میړانه (بهادری) ښوولی شئ نو د بی لاسو او بی پښو ضعیفانو او ناتوانو سپین ږیرو او هلکانو، جونو او ښځو سره په خپلو کورونو کښی کینئ او هغه شی چه اول ځلی تاسی د خپلو ځانونو له پاره غوره کړی دیر ښه دی چه پر همغه حالت باندی ومرئ! څو د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب خوند ښه وڅکئ!.

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَـٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾

او مه کوه لمونځ (د جنازی) په هیڅ یو تن له دغو (منافقانو) چه مړ شی هیڅکله او مه دریږه په قبر د ده (د دعا، استغفار، یا د تدفین د اهتمام له

پاره) بیشکه چه دغه (منافقان) کافران شوی دی په الله (چه شرک ئی کړی دی) او په رسول د الله (چه له زړه ئی نه دی منلی) او مړه شول حال دا چه دوی فاسقان وو

تفسیر: دغه آیت د عبد الله ابن ابی له واقعی څخه وروسته نازل شوی دی لکه چه د هم دی سورت د (٨٠) آیت په تفسیر کښی مونږ هغه په تفصیل سره لیکلی دی. د دی آیت له نازلیدلو نه وروسته د منافقینو جنازه کول بیخی منعه شوه. حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه به احتیاطاً د هغه سړی په جنازه کښی گډون نه کاوه چه د هغه په جنازه کښی به حضرت حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه گډون نه ؤ کړی ځکه چه حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د ډیرو منافقانو نومونه ورښوولی وو او ښه ورمعرفی کړی وو نو ځکه د ده لقب (صاحب سر رسول الله صلی الله علیه وسلم) ؤ.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

او نه دی په تعجب کښی اچوی تا مالونه د دغو (منافقانو که څه هم ډیر وی) او اولادونه د دوی (که څه هم قوی او زورور وی) بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه په عذاب کړی دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنیا (لږ خسیس ژوندن) کښی او ورځی (له بدنه ساوی) ارواح د دوی (په ډیر سختی او غم سره) حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر ومری)

تنبیه: په هم دی جزء د (التوبة) په (٥٥) آیت ٧ رکوع کښی په هم دی مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی، دلته دی همغه تفسیر بیا وکتل شی.

وَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُن مَّعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

او کله چه نازل کړ شی کوم سورت په دی خبره چه ایمان راوړئ تاسی په الله او جهاد وکړئ تاسی په ملگرتوب د رسول د الله نو غواړی اجازه له تا نه (د

بیرته پاتی کیدلو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی او وائی دغه (منافقان) پریږده مونږ چه اوسو سره د (کور) کیناستونکو (ښځو، هلکانو)

تفسیر: کله چه د قرآن کریم په کوم سورت کښی خبرداری ورکول کیږی چه په پوره اخلاص او په تینګه ایمان راوړئ! ښایی د هغه پوره اثر داسی ښکاره شی چه له نبی صلی الله علیه وسلم سره یو ځای شئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړئ! نو دغه منافقان تری ځان په څنګ کوی او په دوی کښی د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه غواړی چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته اجازه راکړئ چه هم دلته په مدینه کښی پاتی شو، ګواکی د ډیری بی غیرتی او نامردی له امله (وجی) پر دغه باندی راضی شوی دی چه د جنګ یا د خطری د نامه له اوریدلو څخه لکه په پرده کښی کیناستونکو ښځو غوندی په کورونو کښی ننوځی، هر کله چه د جنګ خطر له منځه لاړ شی او د اطمینان او آرامی وخت راشی نو بیا په خبرو جوړولو کښی لکه بیاتی (قینچی) غوندی په ژبه ښورولو له تولو ځنی وړاندی وړاندی ځی ﴿ فَإِذَا جَآءَ ٱلْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَٱلَّذِى يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ ٱلْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ ﴾ (۲۱) جزء د الا حزاب (۱۹) آیت (۲) رکوع)

رَضُوا۟ بِأَن يَكُونُوا۟ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

راضی شول په دی چه وی دوی سره له بیرته پاتی شوو (ښځو، جونو) او مهر لګولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نو نه پوهیږی دوی (د جهاد په اجر)

تفسیر: یعنی د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پیغمبر څخه د بیرته پاتی کیدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لګولی شوی دی چه اوس ډیر لوی لوی عیبونه هم هغو ته د عیب په شان نه ښکاری او د دی په ځای چه په دغه بی غیرتی وشرمیږی ناز او خوشالی پری کوی.

لَٰكِنِ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ جَٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمُ

الْخَيْرٰتُ ۫ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۸۸﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۸۹﴾

لیکن رسول (د الله) او هغه کسان چه ایمان لرونکی دی له ده سره جهاد ئی وکړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو؛ او دغه کسان هم دوی لره دی ښیګڼی (فائدی) او دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالیان). تیار کړی دی الله دوی ته جنتونه چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی؛ دغه (ننوتل د جنت) بری دی لوی (په نفس او شیطان).

تفسیر: دلته الله تعالیٰ جل جلاله د منافقینو په مقابل کښی د مخلصینو بیان فرمایی چه وګورئ دغه دی د الله تعالیٰ جل جلاله وفادار بندګان چه د پاک الله جل جلاله په لاره کښی نه په خپل ځان اړ (ایسار) دی او نه خپل مالونه منع کوی بلکه له سر او مال دواړو تیر دی او که هر څومره سخت خطرونه موجود وی، دوی د اسلام حمایت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملګرتیا کوی او هر دول (طریقه) قربانی او ځان جارولو ته حاضر او تیار وی. نو بیا که د داسی خلقو له پاره فلاح او بری نه وی نو د چا له پاره به وی؟.

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِيْنَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۹۰﴾

او راغلل د دروغو عذر کوونکی له (صحرائی) اعرابو څخه دپاره د دی چه اذن ورکړ شی (د پاتی کیدلو) دوی ته او کیناستل هغه کسان چه دروغ ئی ویلی وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوی د ایمان کښی)؛ ژر به ورسیږی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له دوی ځنی عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی همغسی چه د مدینی منوری په اوسیدونکو کښی منافقان هم شته او مخلصان هم، داسی په کلیوالی ناپوهو اعرابو کښی هم هر راز (قسم) خلق پیدا کیږی. له هغو ځنی ئی دلته دوه قسمه ذکر دی. د مخلصینو کلیوالو ذکر د دغی رکوع په پای (اخر) کښی په ﴿ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾ الآیة - (۹۹) آیت کښی راځی دلته د کلیوالو د هغو

دوو ډلو ذکر دی چه معذرون او قاعدون دی. د معذرونو د ډلی په مصداق کښی د سلفو مفسرینو په منځ کښی اختلاف دی چه آیا له هغو څخنی د دروغو، بهانو او پلمو (تدبیرونو) جوړوونکی منافقین مراد دی (لکه چه له ترجمی څخه ښکاری) یا په رښتیا سره عذر کوونکی مسلمانان مقصود دی چه واقعاً د جهاد له ګډون څخه معذور وو که ړومبنی شق اختیار کړ شی نو په آیت کښی به د منافقانو د دواړو قسمونو بیان وی او معذرون هغه کسان شول چه سره له نفاقه تش د ظاهری رسم او ښودانی له پاره ئی په دروغو پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی اجازی غوښتلی او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وی چه هغو ړومبی د ایمان په دعوی کښی دروغ ویل او بیا ئی د ظاهری رسم او د ریائی دستور پروا هم دومره ونه کړه او د جهاد د نفیر (اعلان) د اوریدلو سره هم په خپلو کورونو کښی کیناستل، بی باکه او بی حیا شول او د عذر کولو له پاره هم رانغلل نو په دی تقدیر به ﴿ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ ﴾ د منافقانو دغو دواړو ډلو ته شامل وی او معنی به ئی داسی کیږی هغه کسان چه له دغو دواړو ډلو څخه په خپل کفر باندی تر آخره قائم پاتی کیږی دوی ته دردناک عذاب مقرر دی او هغه کسان چه د توبی توفیق ور په برخه کیږی تر دغه وعید لاندی نه راځی. که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شی چه واقعاً معذور وو نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وی او د ﴿ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ ﴾ وعید به یوازی د هم دوی په حق کښی وی. نو ګواکی د ړومبنی ډلی ذکر به د عذر د قبول په ډول (طریقه) وی.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩١﴾

نشته په ضعیفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چه نه مومی دوی هغه (مال) چه ئی ولګوی دوی (په غزا کښی) هیڅ ګناه (له غزا څخه په وروسته پـاتی کیدلو کښی) کله چه اخلاص کوی دوی له الله او له رسول الله سره (او زړونه ئی صاف وی)؛ نشته په نیکو کارانو هیڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه ښښونکی (د ګناهونو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتینو معذورینو عذر بیانوی. حاصل ئی دا دی چه عذر خو کله په شخصی ډول (طریقه) لازم بالذات وی مثلاً لکه د زړښت کمزوری چه عادتاً په

هیڅ صورت له سرې څخه نشي بیلیدی او کله عارضي وی بیا عارضي یا بدني وی لکه ناجوړتیا او نور یا مالي وی لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالي څه رنګه چه د تبوک په غزا کښې مجاهدین ډیر لږی او اوږده سفر ته تلل او په جبری ډول (طریقه) سره ئې هلته خپل ځانونه رسول نو ځکه د سورلي د نشتوالي عذر هم معتبر او معقول ګڼله کیده لکه چه وروسته ئې ذکر راځي.

﴿ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ او الله جل جلاله ښه بښونکی د ګناهونو ډیر رحم والا دی د اجر او ثواب په انعام سره) یعنې هغه کسان چه واقعاً معذور دی که د هغوی زړونه صاف وی او له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سمه او ښه معامله کوی او د اسلام ټول احکام مني مثلاً که دوی په خپله د تللو قدرت او طاقت نه لری خو د نورو حوصله او همت زیاتوی او له خپل طاقت سره سم تل د نیکی کولو او د صدق او اخلاص د اثبات له پاره خپل همت او استعداد ښکاره کوی نو په دوی باندې په جهاد کښې د نه ګډون له امله (وجې) هیڅ الزام نشته که له داسې مخلصانو څخه د بشریت په اقتضاء کومه کوتاهي او تقصیر هم وشي نو د بښونکي او مهربان خدای جل جلاله له دربار څخه هیله (ارزو)، امید او توقع شته چه وبښل شي او له ګناهونو څخه بې تیر شي.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾

او نشته (ګناه په وروسته پاتې کیدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چه راغلل دوی تاته دپاره د دې چه سورلي ورکړې ته دوی ته نو وویل تا ورته چه نه مومم زه (هم اوس) هغه شي چه سواره کړم تاسې په هغه نو بیرته وګرځیدل دوی حال دا چه سترګې د دوی بهیدی (یعنې تویولې) له اوښکو له جهته د غمه له دې وجې چه نه مومي دوی هغه څه چه ئې ولګوی (په جهاد کښې).

تفسیر: سبحان الله! د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت فیض د اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم په زړونو کښې له الله تعالیٰ جل جلاله سره داسې عشق او مینه او نشه پیدا کړې وه چه مثال ئې د بل هیڅ قوم او ملت په تاریخ کښې نشته. هغو د قدرت او شتو خاوندانو اصحابو ته وګورئ چه خپل ځانونه، مالونه او ګرد (ټول) شیان ئې د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې بیخي لګول او هر راز اسلامي خدمت ته هر وخت تیار او په انتظار کښې وو، او ډیرو لویو ځان جارولو او قربانۍ ورکولو ته لاس په نامه ولاړ وو، او په ډیر شوق، ذوق، ولوله او اشتیاق

سره په دغسی مواردو کښې یو پر بل باندی وړاندی کیدل او مسابقه ئی کوله، او بی قدرت او ناتوانه اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم له دیر غم، اندیښنی او ژړا څخه خپل ځانونه له لاسه ورکړی وو چه په مونږ کښې ولی دومره استطاعت نشته چه د هغه په وسیله د خپل حقیقی محبوب په لاره کښې د ځان جارولو او قربانی ورکولو له پاره خپل ځانونه وړاندی کړو. په صحیح حدیث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د (تبوک) مجاهدینو ته وویل تاسی په مدینه کښې داسی یو قوم پریښی دی چه له تاسی سره د هر قدم په اجر او ثواب کښې شریک دی، هر هغه قدم چه تاسی د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښې اخلئ یا له کومی بیدیا څخه تیریږئ یا چه په کومه لوړه خیژئ! یا کومی ژوری ته ښکته کیږئ! نو هغه قوم په دغو ګردو (تولو) مواقعو کښې له تاسی سره ملګری او یو ځای دی، دا هغه خلق دی چه د حقیقی مجبوریتونو له امله (وجی) ستاسی له ملګرتوبه بیرته پاتی شوی دی د (حسن) په (مرسل) کښې د دغه مضمون له بیان څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دغه آیت تلاوت کړی دی ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ﴾ الآیة .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ ۚ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

خبره هم دا ده چه لاره د ملامتی په هغو کسانو ده چه اذن (د بیرته پاتی کیدلو) غواړی له تا نه حال دا چه دوی غنیان وی، راضی شول په دی چه وی دوی (ناست) سره له بیرته شوو(ښځو، جونو) او مهر لګولی دی الله په زړونو د دوی نو دوی نه پوهیږی (په خپلی بدی خاتمی).

تفسیر: یعنی له قدرت او وس سره سره له جهاد څخه څنګ کوی او په دیره بی غیرتی دغه شرم او عار په ځان اخلی، د ښځو په شان په کور کښې ناست باهوګان په لاس کوی، په تل او همیشه ګناه کولو سره د انسان زړه داسی مسخ او توریږی چه په کښې د ښو او بدو عیب او هنر، پوهه او تمیز نه پاتی کیږی کله چه د دیری بی شرمی او بی عزتی له سببه کوم انسان په دغی اندازی لیونی او پاګل شی چه د ندامت او تأسف په ځای بالعکس په ګناه فخر کوی او خوښیږی نو دلته ښائی وپوهیږئ چه د ده په زړه باندی د الله تعالیٰ جل جلاله مهر لګیدلی دی العیاذ بالله.

يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ ؕ قُلْ لَّا تَعْتَذِرُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ ؕ وَ سَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٤﴾

عذرونه به کوی دغه (منافقين) تاسی ته (د بيرته پاتی کيدو خپلو د غزا نه) کله چه بيرته راوگرځئ تاسی (له تبوکه) دوی ته ووايه (ای محمده دوی ته مه) کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو مونږ ستاسی په تحقيق خبر کړی يو مونږ الله له (ځينو) احوالو ستاسی (چه شر او فساد د زړونو ستاسی دی) او ژر به ووينی الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسی او رسول د ده (به هم ووينی چه له خپل نفاقه راگرځی که نه گرځی بيا به بيرته بوتلی شئ تاسی (په قيامت کښی هغه) عالم د پټو او ښکاره ؤ (الله) ته نو خبر به درکړی تاسی ته په هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسير: يعنی لکه چه د «تبوک» د تلو په وقت کښی منافقينو راز راز (قسم قسم) حيلی او پلمی (بهانی) جوړولی کله چه تاسی مدينی ته راستانه (راواپس) شئ، نو هلته به هم دغه منافقين هم داسی باطل عذرونه دروړاندی کوی، او غواړی چه تاسی مطمئن او داده کړی، او قسمونه به خوری چه :«يا رسول الله! زمونږ نيت هم دا ؤ چه له تاسی سره لاړ شو، مگر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندی شول، او مونږ دلته مجبوراً پاتی شو.» تاسی هغوی ته ووايئ چه د دروغو جوړولو هيڅ فائده نشته، ستاسی دغه گرد (تول) عذرونه لغو، چتی (فضول) او بيکاره دی، مونږ د الله تعالیٰ له جانبه ستاسی پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوی يو، نو ستاسی پر دغو لغوياتو او چتی (بيکاره) خبرو څرنگه باور کولی شو؟ اوس هغه تيری خبری هيری کړئ! وروسته له دی نه به ستاسی طرز عمل وليد شی، چه تاسی دغه خپله دعوی تر کومی اندازی پوری تر پای (انجام) رسولی شی؟ آيا دغه گرد (تول) دعاوی به په رښتينی صورت سره ظاهريږی يا خير؟ په هر حال د هغه «عالم الغيب والشهادة» څخه ستاسی هيڅ يوه پته خبره او عمل يا نيت پټ پاتی کيدی نشی د الله تعالیٰ حضور ته (په قيامت کښی) د گردو (تولو) خلقو ورتگ دی، او د جزا ورکولو پهٔ وخت کښی ستاسی د هر وړوکی او لوی او ظاهری عمل

هغه په ښكاره ډول (طريقه) سره درظاهروی، او د هغه سره موافق به تاسی سره معامله او جزا سزا به درکړه شی.

سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

ژر به قسمونه خوری دوی پر الله تاسی ته کله چه بیرته راشئ تاسی (له غزا نه) دوی ته دپاره د دی چه څنګ وکړئ تاسی له (عتاب د) دوی نه، نو څنګ وکړئ تاسی له دوی نه (په ترک د عتاب سره)، بیشکه چه دوی پلیت دی او ځای د ورتلو د دوی جهنم (دوزخ) دی، دپاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چه وو دوی چه کول بی ئی (له کفره او نفاقه).

تفسير: د «تبوک» د بیرته راتلو په وقت کښی به منافقینو د دروغو قسمونه خوړل، او له هغو دروغو پلمو (تدبیرونو) او حیلو (بهانو) جوړولو څخه د دوی دغه غرض ؤ چه رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ویلو سره راضی او مطمئن کړی، چه د رسالت له درباره پر دوی باندی څه عتاب او ملامتیا او پوښتنه عائده نشی. او د پخوا په شان هم داسی معامله په ابهام کښی پته پاتی شی، او مسلمانان له هغو سره څه تعرض ونه کړی، حق سبحانه وتعالیٰ فرمائی چه دغه بهتر دی چه تاسی له هغو سره څه تعرض مه کوئ! لیکن دغه اغماض او تغافل (تعرض نه کول) پر دغه بنا نه دی چه مسلمانان له هغوی څخنی راضی او مطمئن دی. بلکه د دوی د نهایت پلیتی او شرارت لامله (له وجی) دی. دغه خلق دومره نجس او پلیت واقع شوی دی، چه د هغوی د پاکی او صفائی هیڅ توقع نشی کیدی (او په وینځلو سره نه پاکیږی، نو ستاسی عتاب هم دوی ته هیڅ فائده نه رسوی) لهٰذا د غلاظت او د نجاست دغه پوستکی ښائی بیخی لری وغورځولی شی! او له دوی څخه بیلتون ډیر ښه دی، پاک الله به دوی د دوی د هستوګنی ځای ته هرومرو (خامخا) رسوی.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

قسمونه خوری دغه (منافقان په دروغو سره) تاسی ته لپاره د دی چه راضی

شئ تاسي له دوى نه، نو كه راضي شئ تاسى له دوى نه (په قسم سره) نو بيشكه الله نه راضي كيږى له قومه فاسقانو

تفسير: د منافقينو لوى كوښښ په دى كښې دى چه په مكر او فريب او كذب سره مسلمانان له خپلو ځانونو ځخه خوښ او خوشال كړى، فرض ئى كړئ كه په چل او فريب او بهانو سره مخلوق راضي شي نو له هغه ځينى څه فائده در رسيدى شي؟ كله چه پاك الله له ده ځخه راضي نه وى. د الله تعالىٰ په دربار كښې هيڅ قسم چل ول، مكر فريب، نه چليږى گواكى تنبيه فرمائى له هغه قوم ځنى چه الله تعالىٰ راضي نه وى، نو هيڅ يو قانت مؤمن هم له هغه ځنى له سره راضي كيدى نشى، نو ځكه ښائى چه دغه خبرى او خبط او خطا د هغو له دماغو ځخه وويستلى شى. چه په دروغو خبرو او پلمو (بهانو) د رسول الله صلى الله عليه وسلم او د نورو مسلمانانو خوښى غواړى كه له دوى سره د تغافل او اعراض معامله شوى ده نو دغه اغماض له سره د دى خبرى دليل كيدى نشى چه مسلمانان له منافقانو ځخه خوشال او مطمئن هم وى. حضرت شاه صاحب ليكى: «د هر هغه سړى حال چه معلوم وى چه منافق دى، نو د ده له لورى تغافل روا دى. ليكن دوستى، محبت، خپلوى او اتحاد ورسره ناروا دى.»

اَلۡاَعۡرَابُ اَشَدُّ كُفۡرًا وَّ نِفَاقًا وَّ اَجۡدَرُ اَلَّا يَعۡلَمُوۡا حُدُوۡدَ مَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوۡلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ﴿۹۷﴾

(ځينى له صحرائى) اعرابو ډير سخت دى له جهته د كفره او له جهته د نفاقه (له ښاريانو نه) او ډير لائق دى له دى سره چه پوه نشى دوى په حدودو د هغو (احكامو) چه نازل كړى دى الله پر رسول ځپل، او الله ښه عالم دى (په ټولو احوالو) ښه حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى)

تفسير: تر دى ځاى پورى د مدينى منورى د منافقينو او د مخلصينو مؤمنينو احوال بيان شو، اوس د كليوالو صحرائيانو د څه حال ذكر فرمائى چه په دوى كښې هم څو دوله (قسمه) خلق دى: كفار، منافقين، مخلصين مسلمانان څرنگه چه د كلى اوسيدونكى په قدرتى دول (طريقه) سره عموماً تندخوى او سخت مزاج وى، (لكه چه په حديث كښې راغلى دى:«**من سكن البادية جفا**» او د علم او د حكمت د مجالسو ځنى د لريوالى لامله (له وجى) د تهذيب او تمدن اثر او د علم او عرفان رڼا (رنړا) ډيره لږه قبلوى، نو د هغوى كفر او نفاق د ښارونو د كفارو او منافقينو ځخه ډير سخت دى. هغو ته داسى مواقع ډير لږ په لاس ورځى چه د علم او د صلاح د خاوندانو په صحبت كښې پاتى شى او د ديانت او د تهذيب هغه قوانين او قواعد زده كړى، چه

د الله تعالیٰ له جانبه پر رسول الله صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی علم او معرفت هم داسی یو شی دی چه د انسان زړه نرموی، او مهذب ئی گرځوی هغه خلق چه په دغی اندازی سره په جهالت کښی غرق وی نو ضرور دی، چه د هغوی زړونه هم سخت وی او د کفر او نفاق پر هری یوی لاری چه رهی (روان) وی، د بهائمو او سباعو په شان بی له عقله او بی له فکره په پټو سترگو تگ کوی. د اعرابو د بی رحمی او غټ زړه‌توب ذکر په متعددو احادیثو کښی راغلی دی. په یو حدیث کښی دی چه یوه اعرابی له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځخه پوښتنه وکړه: «تاسی له هلکانو (بچو) سره مینه او محبت هم کوئ؟» خدای گو چه مونږ هیڅ کله له خپلو هلکانو سره مینه او محبت نه کوو!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «زه ځه وکړم چه پاک الله ستا له زړه ځخه خپل رحمت ایستلی دی» «والله علیم حکیم» او الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی د الله تعالیٰ علم د بنی‌آدمانو پر گردو (ټولو) طبقاتو محیط دی، او دی سم له خپله حکمته د هری طبقی سره د دوی د استعدادو او قابلیتونو سره موافقه معامله کوی. حضرت شاه صاحب لیکی: «د اعرابو په طبیعت کښی بی حکمی غرض خوښول او جهالت شدید وی، نو الله تعالیٰ حکمت والا دی چه له دوی ځخه هغه مشکل کار نه آخلی او لوړی درجی ئی هم نه ور په برخه کوی.»

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

او ځینی له (صحرائی) اعرابو هغه دی چه نیسی (گنی شمیری) هغه شی چه لگوی (ئی په لاره د الله کښی (محض یو) تاوان او انتظار کوی په تاسی د گردشونو د زمانی (چه گوندی دربانده چپه شی) پر هم دوی دی وی گردش د بدی (نه په تاسی)، او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په گردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: یعنی په «منافقینو اعرابو» کښی هغه خلق هم شته چه کوم وقت د الله تعالیٰ په لاره کښی ځه شی ولگوی. نو په داسی کراهیت سره ئی لگوی، لکه چه دوی کومه جریمه (جرمانه) ورکوی یا تاوان گالی (برداشت کوی)، دوی تر اوسه پوری هم منتظر دی چه مسلمانان د دهر په حوادثو کښی په کوم گردش او آفت کښی مبتلا او اخته شی، چه مونږ پر دوی باندی خوښی وکړو، او د خوشالی اتنونه واچوو او له دغو تاوانونو ځخه خلاص شو، او په دی نه دی خبر چه پخپله د دوی، په قسمت کښی گردشونه راتلونکی دی. اسلام خو تل غالب او فائق اوسیږی او دغه منافقان ډیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی. الله تعالیٰ د هر یوه خبری او دعاوی

آورى، او ښه ورته معلوم دى چه كوم يو د عزت او د برى اهل دى؟ او كوم يو د ذلت او رسوائى وړ (لائق) او مستحق دى؟.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبٰتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوٰتِ الرَّسُولِ ۚ أَلَآ إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ ۚ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٩﴾

او ځينى له (صحرائى) اعرابو څخه هغه دى چه ايمان لرونكى دى په الله او په ورځى آخرى (چه قيامت دى) او نيسى (گڼى شميرى) هغه شى چه لگوى (ئى په لاره د الله كښى) (اسباب) د نژدى والى په نزد د الله او (سبب د) دعاؤ د رسول د الله، خبردار شئ چه دغه (نفقات يا صلوٰة سبب د) نژدى والى دى دوى ته، ژر به داخل كړى دوى الله په رحمت خپل كښى بيشكه چه الله ښه مغفرت كوونكى (د متصدقانو) ډير مهربان دى (پر متقربانو)

تفسير: دلته ئى د قرآن كريم معجزانه تاثير، او د نبى كريم صلى الله عليه وسلم د حيرت غورځوونكو تعليماتو نندارە راښوولى ده، چه په هم دغه ځيږو مزاجو، غټ زړو، تندخويو او بى‌لارو كليوالو او صحرائيانو كښى چه د كفر او نفاق، جهل او طغيان لامله (له وجى) د دى خبرى له سره لائق او وړ (مستحق) نه وو چه د الله تعالىٰ په ښوولو آدابو او قواعدو باندى وپوهيدى شى، د نبى كريم صلى الله عليه وسلم د تعليمه او د قرآن عظيم له غږ او تفهيمه په دوى كښى داسى عارفان او مخلصان مسلمانان پيدا شول چه پر مبدأ او معاد او نورو گردو (تولو) مؤمن به شيانو ايمان لرى، او د پاک الله په لاره كښى هر شى چه لگوى. خالص د الله تعالىٰ د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعا د گټلو په غرض ئى كوى. الله تعالىٰ دوى ته زيرى او بشارت وركوى چه بيشكه دوى په دغو خپلو اميدونو او هيلو (ارزوگانو) كښى حق بجانب دى. يقيناً دوى ته همغه شى ور په برخه كيږى، چه د هغه نيت ئى په خپلو زړونو كښى كړى وى (يعنى د الله تعالىٰ قرب) او پاک الله خامخا دوى پخپل رحمت كښى داخلوى. پاتى شوه د رسول الله صلى الله عليه وسلم دعا، هغه خو دوى پخپلو غوږونو سره آورى، او پخپلو سترگو ئى گورى، چه هر كله كوم سړى ښه كار كوى او سم له اسلامى احكامو سره زيار (كوشش) كوى، يا صدقات او نور خيرات ورحاضروى (او مستحقينو ته ئى وركوى)، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغو په حق كښى دعاء كوى. د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دغى دعاء ثمره هم همغه د الله تعالىٰ رحمت او تقرب دى، چه د هغه وعده لا له پخوا څخه شوى ده.

وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۰۰﴾

او هغه وړاندني اولني (ايمان لرونکی) له مهاجرينو نه او له انصارو نه او (نور) هغه کسان چه متابعت کړی دی دوی د (سابقانو) په احسان (نيکی) سره راضي شوی دی الله له دوی نه (په قبول د طاعت سره) او راضی شوی دی دوی له الله نه (په اعطاء د نعمت) او تيار کړی دی (الله) دوی ته جنتونه چه بهيږی لاندی د (ونو او مانيو د) دوی (ځلور قسمه) ويالی چه تل به وی دوی په هغو کښی هميشه، دغه (رضا او جنت) بری دی ډير لوی.

تفسير: د «اعرابو مؤمنانو» د ذکر څخه وروسته دا مناسبه معلومه شوه چه د مؤمنينو د زعماؤ او اعيانو او مشرانو څه ذکر هم وکړ شي يعنی هغه مهاجرين چه په هجرت کښی ئی د سبقت او اوليت او اولويت شرف حاصل کړی دی، او هغه انصار چه په نصرت او اعانت کښی د سبقت او اوليت او اولويت افتخار لرونکی دی. الغرض هغو کسانو چه د حق په قبوليت، او د اسلام په خدمت کښی هومره چه د تقدم او وړاندی والی حصه او برخه آخيستی ده، بيا هغه خلق چه له ښو کارونو او حسن نيت د اسلام د دغو مقتدايانو متابعت او پيروی کوی، هم دغو ګردو (تولو) ته درجه په درجه د الله تعالیٰ رضا او خوښی او حقيقی بری حاصل شوی دی، همغسی چه هغوی په پوره خوښی او خوشالی او د قلب په انشراح سره د الله تعالیٰ د تشريعی احکامو او د تکوينی قضاؤ په مقابل کښی خپلی غاړی ږدی، په همغه ډول (طريقه) الله تعالیٰ هم دوی ته د خپلی خوښی او رضا سند ورعطا کوی، او په غير محدود انعام او اکرام ئی سر لوړوی.
تنبيه: د اسلافو مفسرينو اقوال د «والسابقون الاولون» په تعيين کښی مختلف دی. ځينی وائی چه هغه مهاجرين او انصار مراد دی چه پخوا له هجرته په اسلام سره مشرف شوی دی د ځينو په نزد هغه ذوات مراد دی چه د دواړو قبلو (بيت الحرام او بيت المقدس) په لوری ئی لمنځونه کړی دی ځينی وائی د «بدر» تر غزوی پوری ګرد (تول) مسلمانان «سابقين الاولين» دی. ځينی تر «حديبيی» پوری اسلام لرونکی د ده مصداق دروی. او ځينو مفسرينو دا رأيه ده چه ګرد (تول) مهاجرين او انصار د اطرافيو او وروستنيو مسلمانانو او راتلونکو نسلونو په اعتبار سابقين الاولين دی. زمونږ په نزد په دغو اقوالو کښی دومره تعارض نشته «سبقت» او «اوليت» خو اضافی شيان دی. يو سړی يا يو جماعت د يوه شي په اعتبار سابق، او د بل شي په نسبت لاحق کيدی شي.

لكه چه مونږ پاس په دغه تفسير كښې اشاره وكړه، هر هغه شخص يا جماعت په هره درجه كښې چه سابق او اول شو په همغه اندازه د الله تعالىٰ د رضاء مستحق او په حقيقى برى كښې ئې برخه مونډلې ده ځكه چه د «سبقت» او «اوليت» په شان په رضاء او برى كښې هم ډير مدارج پيدا كيدى شى. والله اعلم.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ ۛ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِيْنَةِ ۛ مَرَدُوْا عَلَى النِّفَاقِ ۫ لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّوْنَ إِلٰى عَذَابٍ عَظِيْمٍ ﴿١٠١﴾

او ځينى له هغو كسانو چه په شاؤخوا د تاسى (اهل المدينى) كښې دى له (صحرائى) اعرابو ځنى منافقان دى، او ځينى له خلقو د مدينى نه (يو قوم دى چه) عادت ئې نيولى دى پر منافقت نه پيژنى ته دوى، مونږ عالمان يو پر (نفاق د) دوى، ژر به په عذاب كړو مونږ دوى دوه كرته بيا به بوتلل شى دوى عذاب ډير لوى ته.

تفسير: پخوا له دى نه د كليوالو اعرابو ذكر جارى ؤ، په منځ كښې د مؤمنينو اعرابو له تذكر څخه د مهاجرينو او انصارو په لورى كلام منتقل شو اوس په دغه آيت كښې خاص د «مدينى» او د هغى چارچاپير د اوسيدونكو بيان دى، يعنى ځينى له اهل المدينى او د هغى د شاؤخوا ساكنين په نفاق سره عادى او روږدى شوى دى. او پر هغه تينګ ولاړ دى ليكن دغه نفاق دومره غريق او عميق دى چه سره له دغه قرب مكانى او د نبى كريم صلى الله عليه وسلم د كمال فطانت او فراست هم تاسى بالتعيين او په قطعى طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشى، مطلع كيدى. د هغو په پوره ډول (طريقه) سره تعيين او معلومول يواځى د الله تعالىٰ په علم كښې شته. څرنګه چه د عامو منافقينو پته او سراغ له څيرو شوندو، لهجو، خبرو اترو او نورو څخه مونډل كيږى ﴿ وَلَوْ نَشَآءُ لَأَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۗ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِىْ لَحْنِ الْقَوْلِ ﴾ د دوى نفاق دومره ژور او عميق (ډونګى) دى چه له هسى ظاهرى علائمو سره د دوى پرده نه لرى كيږى.

«سنعذبهم» الايت ژر به په عذاب كړو مونږ دوى دوه كرته بيا به بوتلل شى عذاب ډير لوى ته چه هغه) لوى عذاب د دوزخ دى: ﴿ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ فِى الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ﴾ (٦ جزء د النساء (١٤٥) آيت (٢١) ركوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلى په عذاب كښې مبتلا كيږى يو د قبر عذاب او دوهم هغه عذاب چه په دغه دنيوى ژوندون كښې ور رسيدونكى دى مثلاً

د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له یوه روایته سره سم رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعې په ورځ په منبر ولاړ شو د شپږ دیرشو سړیو نومونه ئی په زوره ورياد کړل او وئی فرمايل چه «اخرج فانک منافق ـ ته منافق ئی له مسجد د باندی وځه» دغه رسوائی هم یو شان ته عذاب ؤ یا پخوا له دی نه د دغه سورت په ابتداء کښی تیر شو چه اموال او اولاد د دوی په حق کښی عذاب ګرځولی شوی دی : ﴿ فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَآ أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ﴾ الآیة ـ
یا ځنی له دوی څخه په لوړی او نورو ارضی او سماوی آفتونو کښی
مبتلا شوی د ذلت په مرګ سره مری، یا د اسلام د ترقی او عروج د لیدلو څخه د حسد او رخی (کینی) او غیظ په اور کښی سوځی او غاښونه او ګوتی سره چیچی، چه هغه هم د دوی په حق کښی (د روح د سوان په شان ؤ. زما په نزد دغه ګرد (تول) اقسام عذاب د «مرتین» په احاطه کښی داخل دی او دغه عدد یا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په «ثم ارجع البصر کرتین» کښی یا له دوو ځلی څخه نوعی اثنینیت مراد دی. یعنی «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب والله اعلم).

﴿ وَءَاخَرُونَ ٱعْتَرَفُوا۟ بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا۟ عَمَلًا صَـٰلِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾ ﴾

او (ځینی) نور (خلق) دی چه قائلان شوی دی په ګناهونو خپلو (چه عذر د تخلف ئی وړاندی نه کړ) ګډ کړی دی دوی نیک عمل (چه توبه او پښیمانی ده) او بل بد عمل (چه تخلف عن الجهاد دی)، قریب دی چه الله به رجوع وکړی په دوی باندی (په قبول د توبی)، بیشکه چه الله ښه ښښونکی د خطیاتو ډیر رحم والا دی (پر تائبانو).

تفسیر: په اهل المدینه کښی که له یوه لوری دغه منافقین او متمردین دی چه خپل شرارتونه او جرمونه د نفاق په پرده کښی پټوی، او په هغو باندی په سختی سره ولاړ دی نو د بل لوری ځینی هغه مسلمانان دی چه له هغو ځنی د بشریت په مقتضیٰ که کومه خطا او قصور واقع کیږی، نو نادمان کیږی او بلا تامل پخپلو ګناهونو اقرار کوی، د دوی نیکی او بدی سره ګډوډ (مخلوط) دی. بدی خو مثلاً دغه ده چه سره د (جهاد) د عام نفیر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول بیا په دغه غیر حاضری باندی له زړه پښیمانیدل او متاسف کیدل او ظاهراً او باطناً توبه ایستل او د نورو صالحه ؤ اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکوٰة، حج یا په نورو غزواتو کښی شرکت او نور په ځای راوړل، دغه ګرد (تول) د دوی د نیکیو په فهرست کښی داخل دی نو داسی حضراتو ته الله تعالیٰ د معافی امید ورکړی دی.

مفسرينو ليكلي دي چه دغه آيت د حضرت ابولبابه او د ده د څو نورو ملګرو په حق کښي نازل شوی دی چه محض د کسل (راحت) او د هوسائی (ارام) خوښولو لامله (له وجی) «تبوک» ته حاضر نه شول ليکن کله چه د «تبوک» نه د پاک رسول صلی الله عليه وسلم د بيرته راتګ څخه خبر شول، نو په ډير ندامت او افسوس سره دوی ګردو (تولو) خپل ځانونه د مسجد تر ستنو پوري کلک وتړل، او ګردو (تولو) قسم سره ياد کړ، تر څو چه مو رسول الله صلی الله عليه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړی او ګناهونه مو ونه بښي مونږ به هم داسي کلک تړلي ولاړ اوسو، کله چه رسول الله صلی الله عليه وسلم دوی په داسي حال کښي وليدل نو ئی وفرمايل والله تر څو چه الله تعالیٰ د دوی د پرانيستلو حکم را نه کړی زه ئی نشم پرانيستلی بالاخر دغه آيت نازل شو نو رسول الله صلی الله عليه وسلم د هغو غوتي وپرانيستلی او د توبی د قبول بشارت ئی ورکړ، وائی چه دغه کسان له خلاصيدلو څخه وروسته د توبی د تکميل په ډول (طريقه) له څه اموالو سره حاضر شول چه د الله تعالیٰ په لاره کښي ئی تصدق کړی، نو په دی مناسبت دغه وروستنی آيت نازل شو.

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

واخله (ای محمده!) له مالونو د دوی صدقه (زکوٰة يا خيرات)

تفسير: محقق شيخ الهند د «صدقی» ترجمه په «زکوٰة» سره کړی ده ليکن که د «صدقی» لفظ عام واخسته شي چه زکوٰة او نورو نافله ؤ صدقاتو لره هم شامل شي نو ښه به وی ځکه چه له اکثرو روايتونو سره سم دغه آيت د هم هغو سړيو په حق کښي نازل شوی دی چه وروسته له معافی د توبی د تکميل په ډول (طريقه) له صدقاتو سره حاضر شوی وو لکه چه اوس په ړومبنی فائدی کښي نقل شوی دی هو د الفاظو د عموميت په لحاظ د دغه حکم مقصوريت او حصرولو ته د نص په مورد کښي څه ضرورت نشته نو ځکه اسلاف رضی الله تعالیٰ عنهم د زکات په مسئله کښي هم دغه آيت وړاندی کوی.

تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيْهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ۭ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿١٠٣﴾

چه ښه پاک کړی ته دوی له ګناهونو (يا له محبته د مال) او بابرکته کړی ته دوی د هغه په وسيله او دعا (د نيکی) دوی ته، بيشکه چه دعا ستا تسکين دی دوی ته، او الله ښه آوريدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په ګردو

(تولو) احوالو).

تفسیر: په «توبه» سره ګناه معافیږي، یعني مؤاخذه د عذاب نه پرې پاتې کیږي لیکن یو قسم باطني کدورت او ظلمت او نور (چه د ګناه د طبیعي اثراتو څخه ده) ممکن دی چه پاتې وي، چه بالخصوص له صدقي او عموماً د حسناتو په کولو سره زائله کیږي، نو په دی لحاظ سره ویلی شو چه صدقه د ګناهونو له اثراتو څخه سړی بیخي پاک او صاف ګرځوي او د اموالو برکت زیاتوي. (د «زکوٰة» لغوي معنی «نماء» یعني زیاتیدل دی) او په صدقه کولو کښې یوه لویه فائده دغه وه چه متصدقینو ته به رسول الله صلی الله علیه وسلم دعاوي کولې چه په هغو سره به د متصدق زړه ډاډه، او قلبي سکون او اطمینان به ورحاصلیده، بلکه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دعا اثرات او برکات به د متصدقینو تر اولادو او احفادو پورې هم رسیده. اوس هم د ائمه ؤ په نزد مشروعه ده چه امام المسلمین د صدقه کوونکو په حق کښې په دی حیث چه دی د نبي صلی الله علیه وسلم وارث دی دعاء وکړي. البته د جمهورو په نزد دا ده چه د «صلوٰة» د لفظ استعمال دی ونه کړي چه لفظ د صلوٰة د نبي کریم صلی الله علیه وسلم مخصوص حق ؤ.

اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَاْخُذُ الصَّدَقٰتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۰۴﴾

آیا نه پوهیدل دغه (تائبان) په دی چه بیشکه الله هم دی قبلوي توبه له بندګانو خپلو او آخلي ، قبلوي، صدقات (زکوٰتونه خیراتونه) او (نه پوهیږي په دی چه) بیشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه رحم والا دی.

تفسیر: یعني د توبې او د صدقاتو قبلول یوازې د الله تعالیٰ په اختیار کښې دی. ځکه چه همغه ته ښه معلوم دی چه کوم یوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعایته سره سمه توبه ایستلې، یا صدقه ئې ورکړې ده. لکه چه پخوا له دی نه پر ځینو باندې عتاب صادر شوی دی او د همیشه لپاره د دوی د صدقاتو منل مردود درولي شوي دي. او د دوی په حق کښې دعا او استغفار هم بې فائدې ښوولی شوی دی. بلکه د دوی جنازه کول هم ممنوع ګرځولي شوي دي د دغو کسانو ذکر چه دلته کړی شوی د هغو توبه ئې منظوره او د صدقاتو د قبولیت حکم ئې ورکړ چه رسو ل الله صلی الله علیه وسلم د دوی په حق کښې (حیاً او میتاً) دعا وکړي.

وَقُلِ اعْمَلُوْا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ وَالْمُؤْمِنُوْنَ

وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

وواية (اى محمده ! دوى ته) عمل كوئ تاسى (د څه شي چه مو زړه وى) نو ژر به وويني الله عمل ستاسى (يعلم الشهودهم) او رسول د ده (به هم وويني) او مؤمنان (به هم وويني نيک او بد عملونه ستاسى)، او ژر به بيا بوتلى شئ تاسى (په بعث سره) عالم د پټو او ښكاره ؤ (الله) ته نو خبر به كړى (الله) تاسى په هغه سره چه وئ تاسى چه كول به مو (نو جزا به دركړى).

تفسير: يعنى په توبه او نورو شيانو سره ستاسى تير تقصيرات معاف شول وروسته به وليده شى چه تاسى تر كوم ځاى پورى د صدق او استقامت عملى ثبوت راوړاندى كوئ؟ كه په دغه جهاد كښى له تاسو څخه قصور صادر شوى دى، وروسته له دى نه نور جهادونه هم كيدونكى دى، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د راشدينو خلفاؤ په مخ كښى به له تاسى څخه امتحان واخيسته شى او وبه كتل شى، چه تاسى څه ډول (طريقه) عمل كوئ؟ بيا به په قيامت كښى له پاک الله سره مخامخ كيږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به وموميئ ځكه چه همغه پر ګردو (تولو) پټو او ښكاره ؤ شيانو او ظاهرو اعمالو او باطنى نياتو باندى خبردار او مطلع دى. او له هر يوه سره د ده د واقعى حالت سره موافق معامله كوى (د دى آيت دغه تقرير د حضرت شاه صاحب د مذاق سره سم كړى شوى دى، ځكه چه اوفق بالسياق دى والله اعلم).

وَءَاخَرُونَ مُرۡجَوۡنَ لِأَمۡرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمۡ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيۡهِمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿١٠٦﴾

او نور كسان دى (له دغو پاتى شويو له غزا نه) چه وروسته كړى شوى دى (له قبول د توبى) دپاره د أمر (حكم) كولو د الله (په دوى كښى) يا به په عذاب كړى (الله) دوى يا به مهربانى وكړى پر دوى (په عطا د توفيق د توبى)، او الله ښه عالم دى (په تولو احوالو) ښه حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى).

تفسير: د اهل‌المدينى څخه دلته د يوه وړوكى جماعت ذكر فرمائى. اصلى خبره دا ده چه د «تبوک» د غزوى متخلفين يعنى هغه كسان چه په «تبوک» كښى نه ؤ شريک شوى درى قسمه وو: (١): منافقين چه د شک او نفاق لامله (له وجى) بيل پاتى شوى وو. (٢): هغه لتان چه د

سستي او ځان هوسائی (اسانتيا) لامله (له وجی) په غزا کښی نه ؤ شریک شوی، بیا په دوی کښی هم دوه قسمه سړی وو علی‌الاکثر هغه کسان وو چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتللو په وقت کښی دوی خپل ځانونه د مسجد په ستنو پوری تړلی ؤ چه د هغو ذکر په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو. یوائځی یو جماعت د دری سړیو داسی ؤ چه نه دوی خپل ځانونه په ستنو وتړل او نه کوم عذر او بهانه ئی وروړاندی کړه او یوائځی همغه حقیقی واقعه ئی بی له تزئیده او تنقیصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ کښی عرض کړه. نو د دوی په باره کښی دغه د «واخرون مرجون لامرالله» الآیة ـ آیت نازل شو. یعنی د دوی په معاملی کښی اوس تعطیل او انتظار دی. تر څو ورځو پوری د پاک الله حکم ته منتظر اوسئ یا به الله تعالیٰ هغو ته سزا ورکوی یا به ئی ببښی او معافوی بی ئی د دغو واقعاتو او د دری واړو نومونو تفصیل د وروستنی رکوع په خاتمه کښی شروع کیږی.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَّكُفْرًا وَّتَفْرِيْقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَاِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ مِنْ قَبْلُ ؕ وَلَيَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْنَآ اِلَّا الْحُسْنٰى ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١٠٧﴾

او (ځینی) هغه (منافقان) دی چه نیولی (جوړ کړی) دی دوی مسجد دپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او دپاره د کفر او دپاره د بیلتون آچولو په منځ د مؤمنینو کښی او دپاره د انتظار دپاره د هغه چا چه جنګ ئی کړی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دی نه) او خامخا قسمونه خوری هرومرو (خامخا) دوی چه اراده نه ده کړی مونږ (په جوړولو د مسجد سره) (د هیڅ څیز) مګر د (خصلت) نیک، او الله شاهدی اداء کوی چه بیشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دی (په دغو خپلو قسمونو کښی).

تفسیر: پخوا له دی نه د هغو کسانو ذکر ؤ چه له دوی څخنی په ظاهر کښی یو خراب کار (تخلف عن الجهاد) شوی ؤ. مګر د اعتقاد په صحت او د خطاء د اعتراف په وسیله هغو ته معافی او ببښنه وشوه. دلته د داسی یوه جماعت ذکر دی چه په ښکاره سره هغوی ښه کار (تعمیر د مسجد) کړی دی، لیکن د بد اعتقادی لامله (له وجی) هغه د دوی د ځان وبال وګرځیده.
دغه واقعه داسی وه کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم له مکی څخه هجرت وکړ، او مدینی ته ئی عزیمت او قصد وفرمایه، نو د مدینی څخه د باندی د «بنی عمرو بن عوف» په محلی کښی ئی واړول او څو ورځی وروسته ئی د مدینی منوری ښار ته تشریف راوړ او (د نبوی مسجد) ئی

تعمير کړ په هغې محلې کښې چه پخوا دوی آړولی ؤ او لمونځ ئې کړی ؤ خلقو يو مسجد ودان کړ چه د «قباء د مسجد» په نامه مشهور دی رسول الله صلی الله عليه وسلم به علی‌الاکثر د خالی په ورځ کښې هلته تله، او دوه رکعته لمونځ به ئې کاوه او د هغه ډير فضايل به ئې بيان فرمايل. ځينو منافقينو نه غوښتل چه د پخوانيو په خلاف او په ضد هغه مسجد ته نژدې يو بله ودانی د مسجد په نامه جوړه کړی. او خپل جماعت سره بيل کړی. او ځنې ناپوه او ساده مسلمانان يی هم د مسجد قباء څخه بيل او له خپلو ځانونو سره يی مل کړل فی الحقيقت د دغه ناپاک تجويز اصلی محرک يو (خزرجی) سړی (ابو عامر) راهب ؤ پخوا له هجرته دغه سړی نصرانی شوی ؤ. او د راهبانو ژوندون ئې غوره کړی ؤ. د مدينې منورې د ښاؤخوا خلق خصوصاً د (خزرج) قبيله ده د زهد او فقيری معتقدان وو او د ده ډير زيات عزت، تعظيم او احترام به ئې کاوه. د رسول الله د بختور قدوم څخه وروسته چه په مدينې منورې کښې د ايمان او عرفان لمر راوخوت، او د اسلام په پلوشو سره شاوخوا رڼا (رڼرا) شوله، نو د داسې فقيرانو کلاڅين هم ويلې شو. ځکه چه د لمر د روښانه نور او رڼا (رڼرا) په مقابل کښې د مړی شوی ډيوی په رڼا (رڼرا) پسې څوک ګرځي؟ ابو عامر د دغو اوضاعو د ليدلو څخه ډير زياد خفه شو، او د حسد او رخې (کينې) په اور کښې نينې نينې شو. هغه ته رسول الله صلی الله عليه وسلم د اسلام راوړلو دعوت ورکړ او وئې فرمايل چه: «ماله خپله ځانه سره حقيقی او صحيح ابراهيمی ملت راوړی دی.» ابو عامر وويل چه «زه لا له پخوا څخه پر هغه ملت قايم وم، ليکن تا له خپل لوری په ابراهيمی ملت کښې مخالف شيان ګډ کړی دی. رسول الله صلی الله عليه وسلم په ډير زور سره د هغه ترديد وفرمايه. بالاخر د ابوعامر له ژبې دغه خبره ووته «هر يو چه له مونږ ځنې دروغجن وی پاک الله دی هغه له وطنه لری يواځی او ګوښی (بيل) په غربت او مسکنت کښې مړ کړی!» رسول الله مبارک وفرمايل « آمين» يعنی الله تعالیٰ دی هم داسې وکړی. د «بدر» د غزوی څخه وروسته چه د اسلام اساس لا مضبوط او کلک شو او د مسلمانانو عروج او فروغ د حاسدانو سترګی وسوځولی نو ابوعامر وارخطا شو او مکی معظمی ته وتښتيد د دی دپاره چه کفار د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مقابل ولمسوی او پورته ئې کړی. او د اسلام د جنګ لپاره ئې تيار کړی لکه چه د «احد» په غزوه کښې هم دغه ابو عامر هم له قريشو سره راغلی ؤ او د مقابلی د شروع کيدلو څخه پخوا راوړاندی شو او د مدينې انصارو خصوصاً خزرجيانو ته ئې چه د جاهليت په عهد کښې د ده لوی مريدان ؤ خطاب وکړ او په خپل لوری ئې د دوی ميلان وغوښت مګر دغه احمق په دی نه پوهيده چه د پاک رسول د تصرف په مقابل کښې هغه پخوانی جادو او کوډی کله چليدی شی، بالاخر انصاريانو چه پخوا له دی نه ده ته «راهب» ويل داسې جواب ئې ورکړ او فاسقه! او د پاک الله دښمنه! الله تعالیٰ دی ستا سترګی له سره نه رڼوی! مونږ به څرنګه رسول الله صلی الله عليه وسلم پريږدو؟ او له تا سره به ملګرتوب کوو؟ د انصارو د دغه مايوس کوونکی جواب له اوريدلو څخه ابو عامر سخت په قهر شو او داسې ئې وويل ای محمده وروسته له دی نه هر هغه قوم چه ستا مقابلی ته راشی، او ستا په مخ کښې ودريږی، زه به برابر د هغو په

مرسته (مدد) ستا جنګ ته حاضريږم لکه چه د «حنين» تر جنګه پورى دى بى له ناغى د کفارو په ملګرتوب له مسلمانانو سره جنګيده په «احد کښى د هم ده د شرارت لامله (له وجى) رسول الله صلى الله عليه وسلم ته بدى سترګى ورسيدى ځکه چه ابو عامر د دواړو صفو په منځ کښى په پته سره يوه کنده کنستلى وه چه همغلته د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارکه ځيره ژوبله، او مبارک غاښ ئى په شهادت ورسيده د (حنين) څخه وروسته چه ابو عامر محسوس کړ چه اوس هيڅ يوه عربى قوه د مسلمانانو په مخ کښى نشى دريدلى نو په تيښتى سره ئى ځان (شام) ته ورساوه او د مدينى منورى منافقانو ته ئى خط وليکه چه زه به د (روم) له قيصر سره ملاقات کوم، او د هغه د يوه زورور لښکر سره د محمد صلى الله عليه وسلم مقابلى ته راتلونکى يم چه د سترګو په رپيدو کښى به ئى د ده ګردى (تولى) هيلى (اميدونه) او چارى له خاورو سره برابره وى، او مسلمانان به بيخى لتاړ او خواروزار کړى (العياذ بالله) تاسى فى‌الحال يو عمارت د مسجد په نامه ودان کړئ چه هلته د لمانځه په پلمه (بهانه) سره راتول شئ او د اسلام په مخالفت هر قسم په زړه پورى خبرى او مشورى وکړى شئ او زما قاصدان همغلته تاسى ته خطونه او پيغامونه دررسوى او که زه هم بالذات پخپله درشم نو هم دغه به يو موزون ځاى د کتنى او د هستوګنى لپاره وى د هم دغو خبيثو مقاصدو په اقتضاء د قباء د مسجد په مقابل کښى د ضرار مسجد ودان شو. او د رسول الله په مخ کښى داسى بهانه وکړه شوه چه «يا رسول الله! قسم په الله تعالىٰ چه زمونږ نيتونه بد نه دى خو د باران او يخنئ او نورو لامله (له وجى) او بالخصوص د رنځورانو او ناتوانانو او ارباب‌الحوائجو ته «د قباء» تر مسجده پورى تلل ډير سخت او مشکل دى. نو ځکه دغه مسجد ودان کړ شو، چه لمونځ کوونکو ته سهولت او د قباء د مسجد د تنګى شکايت لرى شى، که تاسى يو ځلى هلته ولاړ شئ او لمونځ ادا کړئ نو ستاسى دغه مرحمت به زمونږ دپاره د سعادت او برکت موجب شى» او دغه غوښتنه ئى د دى لامله (له وجى) وکړه چه ځينى ساده او ناپوه مسلمانان د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دى طرز عمل د ليدلو څخه د حسن ظن په بناء د دوى د مکر او فريب په جال کښى ونښلى. رسول الله صلى الله عليه وسلم په دغه وقت کښى د «تبوک» د تللو لپاره تيار ؤ. نو وئى فرمايل که الله تعالىٰ اراده وکړى نو د بيرته راتګ په وقت کښى به داسى کيدى شى. کله چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د «تبوک» څخه فارغ او بيخى مدينى ته نژدى شو نو جبرئيل عليه السلام دغه آيت راوړ چه په دى کښى ئى د منافقينو پر ناپاکو اغراضو باندى رسو ل الله صلى الله عليه وسلم مطلع کړ او د ضرار د مسجد غوته ئى وپرانستله رسول الله صلى الله عليه وسلم څلورو تنو (١)مالک بن خشم (٢) معن بن عدى (٣)عامر بن سکن (٤)وحشى ته حکم ورکړ چه دغه عمارت (چه نوم ئى د خداع او فريب له لورى مسجد ايښود شوى دى) ونروى او له ځمکى سره ئى بيخى هوار کړئ دوى على‌الفور د هغه حکم په تعميل په هغه عمارت اور ولګاوه، او له هغه څخه ئى د ايرو او سکرو لوئى ډيرى جوړى کړى په دى ډول (طريقه) د منافقينو او د فاسق ابو عامر ګرد (تول) ارمانونه د دوى په زړونو کښى پاتى شول او ابو عامر پخپلى دعا او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له آمينه سره سم د

(شام) په (قنسرين) کښې يواځې او گوښي (بيل) د پرديسی توب په مرگ سره مړ شو ﴿ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ .
په دې آيت کښې د «لمن حارب الله ورسوله» څخه هم دغه فاسق ابو عامر مراد دی.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

مه دريږه ته په دغه (مسجد کښې دپاره د لمانځه) له سره هيڅکله، خامخا هغه مسجد (د قباء) چه ايښې شوی دی (تاداو «بنياد» ئې) پر تقویٰ (پرهيز گاری) له اولی ورځې ډير لايق د دی دی چه ودريږی ته په هغه کښې (لپاره د لمانځه)، په دغه (مسجد) کښې هسې سړی دی چه خوښوی دوی دا چه ښه پاک وساتی دوی (ځانونه خپل د گناهونو او نجاساتو نه)، او الله خوښوی ښه ځان پاکوونکی (چه ډير ثواب ورکوی).

تفسير: يعنی په دغه مسجد کښې چه د هغه تاداو (بنياد) محض په ضد، کفر، نفاق او د اسلام په عداوت او د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مخالفت باندی ايښې شوی دی تاسی له سره د لمانځه لپاره مه دريږئ» ستاسی د لمانځه وړ (لائق) هغه مسجد دی چه د هغه تاداو (بنياد) له اولی ورځې راهيسی پر تقویٰ او پرهيز گاری قائم شوی دی (اعم له دی چه د نبوی مسجد وی که د قباء مسجد وی) چه د هغو لمونځ کوونکی له هر راز (قسم) ظاهری او باطنی نجاستونو او گناهونو او شرارتونو څخه د خپلو ځانونو د پاکولو او صاف ساتلو اهتمام کوی، نو ځکه پاک الله هم دوی خوښوی. په حديث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله عليه وسلم د اهل قباء څخه پوښتنه وکړه چه: «تاسی د طهارت او پاکيزه‌گی څه خاص اهتمام کوئ چه پاک الله ستاسی د تطهير مدح فرمايلی ده؟» دوی وويل چه «مونږ وروسته د لوټی د استعمالولو څخه په اوبو سره هم استنجاء کوو» يعنی چه له عمومی ظاهری او باطنی طهارت څخه برسيره دغو خلقو د دی شی اهتمام د عادت څخه زيات کاوه. له دی نه ظاهريږی چه په دغه آيت کښې د قباء د مسجد ذکر دی. ليکن په ځينو روايتونو کښې بالتصريح راغلی دی چه د ﴿ لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ ﴾ څخه نبوی مسجد مراد دی علماؤ پر دغه ډيری خبری کړی دی. مونږ د صحيح مسلم شريف په شرح کښې د دی په متعلق خپل ناقص خيال ظاهره او په روايتونو کښې سره تطبيق کړی دی. دلته د هغو بياناتو د تذکر ځای نشته.

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾

آیا نو هغه څوک چه ایښې ئې وی تاداو «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل پر تقویٰ (ویری) باندی له الله څخه او په رضا (د الله سره) خیر غوره دی یا هغه څوک چه ایښې ئې وی تاداو «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل په غاړی د کندی باندی (هسی غاړه چه تری لاندی سیند بهیږی او وی) نړیدونکی نو ونړیږی (دا غاړه د کندی په سیند کښې) سره له جوړوونکی په اور د دوزخ کښې او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمینو ته

تفسیر: یعنی د هر هغه کار تاداو او بنیاد چه په تقویٰ، یقین، اخلاص او د الله تعالیٰ پر رضاء غوښتلو باندی وی، هغه ډیر مستحکم او ټینګ وی. په خلاف د هر هغه کار چه بنا ئې په شک، نفاق، مکر، خداع او فریب باندی وی، هغه د خپلی ناپایداری، سستی او بدانجامی په لحاظ داسی دی لکه چه کوم عمارت د یوه داسی خاورین پاڼ (کمر) په سر باندی ولاړ وی، چه د رود اوبو د هغه بیخ بیخی وړی وی چه که لږ شانی دغه په یوه ویښته ولاړ پاڼ (کمر) وخوځیږی، یا د سیلاب کومه چپه وروړسیږی، نو دغه عمارت سره له پانه (کمره) یو ځای لاندی په اوبو کښې لویږی، او بالاخر د دوزخ کندی ته وررسیږی ﴿ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾ او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته) یعنی که په ظاهر سره کوم ښه عمل هم وکړی (لکه د مسجد جوړول) نو د ظلم او بی‌انصافی له شامته هغه سر ته نه رسیږی، او همغسی ویجاړ او شاړ پاتی کیږی.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

همیشه به وی مانی (د نفاق د) دوی هغه چه بناء کړی ده دوی موجب د شبهی، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کښې مګر چه ټوټی ټوټی شی زړونه د دوی (یعنی چه مړه شی) او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسير: د «ريبت» ترجمه ئې په «شبهه» سره کړې ده چه له هغې څخه مراد نفاق دی. يعنې د دغه بد عمل اثر داسې شو چه تل د هغو په زړونو کښې (تر هغه پورې چه مرګې دوی توټې توټې نه کړې) نفاق ټينګ او قايم پاتې کيږي لکه چه د دې سورت په ابتداء کښې تير شوی دی

﴿ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴾

ځينو مترجمينو د «ريبت» معنی په چخيدو او ويريدلو سره کړې ده. يعنې هر هغه عمارت چه دوی د ناپاکو مقاصدو لپاره جوړ کړی وو، الله تعالیٰ خپل پاک رسول مطلع کړ، او د دوی هغو ګردو (ټولو) ناپاکو مقاصدو ته ئې خاتمه ورکړه. چه د هغه خيال د تل دپاره د هغو په زړونو کښې لکه اغزی غوندې چخيده. والراجح عند السلف هوالاول كما حكى ابن كثير رحمة الله عليه.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ۚ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ ۚ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُم بِهِ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

بيشکه چه الله پيرودلې (آخيستلې) دي له مؤمنينو څخه نفسونه د دوی او مالونه د دوی (چه خپل ځان او مال په جهاد کښې ښندي (قربانوي)) په عوض د دې چه بيشکه شته (په بدل د دغه جهاد) دوی ته جنت، (دغه پيرودل (اخيستل) په دې شان دي چه) جنګونه کوي دوی په لاره د الله کښې نو (کله) وژني مؤمنان دا (کفار) او (کله د کفارو له لوری) وژلې شي دغه مؤمنان وعده ده په دغه (الله) باندې وعده حقه په توريت کښې او په انجيل کښې او په قرآن کښې، او څوک دی ښه وفا کوونکې په وعدې خپلې سره له الله څخه (بلکه هيڅوک نشته) نو خوشاله شئ تاسې (ای مؤمنانو) په بيع ستاسې باندې هغه چه معامله کړې ده تاسې له الله سره په هغې (بيع او شرى سره)، او دغه (بيعه چه ده) هم دغه برى دى ډير لوى.

تفسير: له دې نه زيات ګټور او فائده من تجارت او عظيم الشان برى به څه شي وي چه زموږ د حقيرو ځانونو او فانې مالونو خريدار الله قدوس ګرځيدلى دى. زموږ ځان او مال چه

فی‌الحقیقت د همغه پاک الله مملوک او مخلوق دی. محض په ادنیٰ ملابست سره زمونږ په لوری نسبتوی او (مبیعه) ئې دروی چه په «عقد د بیع» کښې مقصود بالذات وی او د جنت په شان یو ډیر اعلیٰ مقام ئې د هغه «ثمن» راوښود چه «مبیعی» ته د رسیدلو وسیله ده. په حدیث کښې نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی چه «په جنت کښې به هسې نعمتونه وی چه سترګو به هغه له سره نه وی لیدلی، او غوږونو به ئې وصف نه وی آوریدلی. او نه به د کوم بشر پر قلب د هغه کیفیاتو خطور کړی وی» اوس خیال وکړئ چه ځان او مال ئې چه هسې تش د نامه لپاره زمونږ باله شی د جنت «ثمن» ونه دراوه او نه ئې داسې وفرمایل چه الله تعالیٰ «بایع» او مونږ مشتریان کیدلو نو په دغه کښې د الله تعالیٰ تلطف او نوازش له حده تیر دی چه د دغه لږ وړوکی یوه شی په معاوضه کښې ئې (چه هغه هم فی الحقیقت د همغه الله دی) د جنت په شان یو بې‌زواله او قیمتداره شی زمونږ لپاره مخصوص ګرځولی دی لکه چه د «بالجنة» په ځای «بان لهم الجنة» له فرمایلو څخه دغه راښکاری.

نیمه سا مو آخلی او سل سا ښښی   نور شیان بی حده او ویریا ښښی

بیا داسې هم نه دی کله چه زمونږ ځان او مال له مونږ وپیری (واخلی)، نو سم د لاسه ئې زمونږ له تصرف او قبضې څخه وباسې. بلکه د ده جل وعلا مطلوب یواځې هم دغه شی دی، کله چه موقع او وقت راشی نو ځان او مال د پاک الله په لاره کښې په اخلاص سره وړاندی کړئ. او د دغه عالی مقصد دپاره مو ځانونه او مالونه تل تیار او مهیا ولرئ! او د هغو په ورکولو کښې بخل، او شومتیا مه کوئ! اعم له دی نه چه هغه ئې واخلی که ئې وانه خلی. ښائی چه هغه د ده په دربار کښې تل حاضر او تیار اوسی. نو ځکه ئې وفرمایل ﴿ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ﴾ یعنی مقصود د الله تعالیٰ په لاره کښې د ځان او مال حاضرول دی. وروسته له هغه که ووژنئ کفار یا ووژل شئ د کفارو له لاسه په دغو دواړو صورتونو کښې د «بیع عقد» پوره کیږی او په یقینی دول (طریقه) سره د «ثمن» یعنی د جنت مستحق ګڼل کیږئ ممکن دی چه ځینو ته دغسې کومه وسوسه ور په زړه شی چه معامله خو بیشکه ګټوره او فائده منه ده لیکن نقد «ثمن» ئې چیری دی؟ د هغه جواب ئې داسې ورکر ﴿ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ ﴾ یعنی د ثمن او د زرو د سوځیدلو هیڅ یوه ویره او خطر نشته. الله تعالیٰ په ډیر تاکید او اهتمام سره پوخ سند او دستاویز لیکلی دی چه د هغه خلاف غیر ممکن دی آیا له الله تعالیٰ څخه بل څوک صادق القول، رښتین، او پخپلی پخی وعدی باندی کلک ولاړ شته؟ له سره نشته! نو ځکه د الله تعالیٰ پور (قرض) د نورو څخه په زرهاؤ درجو غوره او پوخ دی. نو بیا مؤمنانو لره د خوښیدلو او پر خپلو قسمتونو باندی د نازیدلو لپاره له دی نه به کومه یوه موقع په لاس ورنشی چه بالذات پخپله رب العزت د دوی خریدار شی او په هسې شان او شوکت سره ئې وپیری (واخلی) عبدالله بن رواحه رحمت الله علیه څرنګه ښه او رښتیا فرمایلی دی «دا هغه بیع وه چه وروسته له هغه مونږ نه غواړو چه هیڅ یو صورت د اقالی پاتی وی» الله تعالیٰ دی پخپل فضل اوکرم سره مونږ ناتوانان د دغو مسلمانانو په دله کښې محشور وفرمائی آمین ثم آمین

(اوس الله تعالىٰ د دغو مؤمنانو مدح او ستاينه (صفت) په دغو نهو راتلونكو خصلتونو سره فرمائي چه پاس ئې د دوى د جهاد تمثيل په بيع او شرى سره فرمايلى)

اَلتَّآئِبُوْنَ الْعٰبِدُوْنَ الْحٰمِدُوْنَ السَّآئِحُوْنَ الرّٰكِعُوْنَ السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ ؕ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾

(دوى) توبه كوونكى دى (له معاصيو) عبادت كوونكى شكر كوونكى (الله ته په اخلاص) بى تعلق پاتي كيدونكى دى (د دنيوى لذائذو نه) ركوع كوونكى دى سجدى كوونكى دى (په لمونځونو خپلو كښى حكم كوونكى دى په معروف (ښيګڼو- ښو) او منع كوونكى دى (خلقو لره) له منكرو (بدو كارونو (او ساتونكى دى د حدودو د الله (يعني د احكامو ئې چه عمل پرى كوى) او زيرى وركړه (اى محمده) مومنينو ته (چه موصوف دى په دغو صفاتو په جنت سره)

تفسير: ځينى له «السائحون» څخه «روژه نيوونكى» مرادوى، ځكه چه روژه دار د خوړلو او څښلو او نورو شهوانيو لذائذو، نفسانى مرغوباتو ځنى بى تعلقه وى او د روحانى مدارجو او ملكوتى مقاماتو سير كوى. د ځينو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرين» دى چه د خپلو كورونو او كهولونو څخه بى تعلقه شوى دى، او په «اسلام» كښى ئې هستوګنه كړى ده. ځينى له دى څخه «مجاهدين» اراده كوى ځكه چه مجاهد له خپله ځانه بى تعلقه كيږى، او د الله تعالىٰ په لاره كښى د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځى. د ځينو په رايه كښى دغه لفظ د علم د طالبانو لپاره دى چه وطن، كور، كهول، راحت او نورو ګردو (تولو) شيانو څخه تيريږى، او د علم د طلب لپاره پرديسى كيږى، او د مسافرى سختى، ستومانى، ګالى (برداشت كوى) په هر حال سره هغه ترجمه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه فرمايلى ده په هغه كښى د دغو ګردو (تولو) اقوالو ګنجايش شته. مګر د اكثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده. والله اعلم. حضرت شاه صاحب فرمايلى دى «ښائى د بى تعلقه پاتى كيدلو څخه دا مراد وى چه په دنيا پورى زړه ونه تړى».

(﴿ الرّٰكِعُوْنَ السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ﴾ دوى سجده كوونكى دى په لمونځو خپلو كښى امر، حكم كوونكى دى په معروف او ښيګڼو (نيكو) او منع كوونكى دى خلقو لره له منكرو او بدو كارونو ځنى) يعنى د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو

ځانونه هم اصلاح کوی او سنبالوی. ګواکې د دوی کار د خالق تعالیٰ عبادت او د خلق الله خیر غوښتنه ده (﴿ وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾ او دوی ساتونکی دی د حدودو د الله یعنې د احکامو ئې چه عمل پرې کوی. او زیری ورکړه ای محمده مومنینو ته چه موصوف په دغو صفاتو دی په جنت سره) یعنې د نیکۍ او بدۍ هغه حدود چه الله تعالیٰ معین فرمایلی دی له هغه څخه دی تجاوز ونه کړی لنده ئې دا چه بې له شرعی حکمه دی هیڅ یو کار ونه کړی. دغه ګرد (تول) صفات د هغو مؤمنینو دی چه خپل ځانونه او مالونه ئې پر الله تعالیٰ پلوردلی (خرڅ کړی) دی.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۱۳﴾

نه دی (لایق او روا) نبی ته او (نه دی لایق او روا) هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی دغه چه مغفرت وغواړی دوی دپاره د مشرکانو او اګر که وی دا (مشرکان) خاوندان د خپلوی وروسته له دی خبری چه ښکاره شی دوی ته چه بیشکه دوی صاحبان دی د دوزخ (او په کفر مړه دی)

تفسیر: هر کله چه مؤمنینو خپل ځانونه او مالونه پر الله تعالیٰ پلورلی (خرڅ کړی) دی، نو دغه خبره ضروری ده چه له نورو ګردو (تولو) څخنې ځانونه راتول کړی او یواځې پاک الله ته خپل ځان وسپاری. له اعداءالله ؤ څخه دی چه د هغوی دښمنی له الله سره او جهنمی او دوزخی‌توب ئې معلوم شوی دی، د خپلو مهربانیو او محبت سلسله وشلوی. اګر که دغه د الله تعالیٰ دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار (مالک)، ترور او نګور، تره او تربور، نیکه او نیا او نور مخصوص خپلوان هم وی. ځکه هغه چه له الله تعالیٰ څخه باغی او د ده دښمن وی نو هغه د مؤمنانو څرنګه دوستان او خپلوان کیدی شی؟ نو د هر هغه چا په نسبت چه داسی معلومات حاصل شی چه بالیقین دوزخی دی اعم له دی چه د الله تعالیٰ په وحی سره وی یا چه په ښکاره ډول (طریقه) سره پر کفر او شرک کښې مړ شی نو د دوی په حق کښې استغفار او د ښېنې غوښتنه منع ده په ځینو روایتونو کښې راغلی دی چه دغه آیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مور حضرت بی بی آمنې په باره کښې نازل شوی دی، په ځینو احادیثو کښې راغلی دی چه د رسول الله مبارک د تره ابوطالب په حق کښې نازل شوی دی، او ځینو داسې نقل کړی دی چه مسلمانانو وغوښتل چه د خپلو هغو مشرکینو پلرونو لپاره چه مړه شوی دی استغفار وغواړی. نو په دغه آیت سره دوی د هغوی له استغفاره منع شول. په هر حال د دی آیت شان نزول هر څه چه وی حکم خو هم دغه دی چه د هغو کفارو او مشرکینو په حق کښې چه د هغوی خاتمه پر کفر او شرک

باندی معلومه شی، استغفار ناجائز دی.

تنبیه: د رسول اکرم د والدینو په نسبت د اسلامی علماؤ اقوال ډیر سره مختلف دی. ځینو د دوی پر ایمان او نجات باندی مستقلی رسالی لیکلی دی. او د حدیثو شارحانو پری محدثانه او متکلمانه بحثونه کړی دی. د احتیاط او سلامتی ښه طریقه او لاره په دغی مسئلی کښی دا ده چه سړی پکښی چپ وی، او سکوت غوره کړی، او په داسی دقیقو، باریکو مباحثو کښی دی د ډیری څیرنی (تحقیق) څخه احتراز وکړی، او ځان دی وساتی. د داسی مسائلو حقیقت یواځی پاک الله ته معلوم دی. او همغه د ګردو (تولو) مسائلو په ښه ډول (طریقه) سره فیصله کوونکی دی.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرٰهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿۱۱۴﴾

او نه وه ښښنه غوښتل د ابراهیم دپاره د پلار خپل مګر په سبب د وعدی چه کړی وه (پلار) هغه وعده له دغه (ابراهیم) سره (چه مسلمانیږم)، نو کله چه معلومه شوه ابراهیم ته چه بیشکه دغه پلار د ده دښمن دی د الله (چه مړ شو په کفر کښی) نو بیزاره شو له هغه، بیشکه ابراهیم خامخا ډیر آه کوونکی (په زړه پوست) ډیر تحمل والا ؤ.

تفسیر: (د «وعدها ایاه» ترجمه ځینو داسی کړی ده: کړی وه دغه وعده ابراهیم د خپل پلار سره لکه چه) د «مریم» په سورت کښی راغلی دی کله چه د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وکړ او د ضد او عناد له سببه ئی حضرت ابراهیم علیه السلام په وژلو سره ویراوه نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه ئی وفرمایل: ﴿سَلٰمٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾ یعنی زه د الله تعالیٰ له درباره ستا دپاره استغفار غواړم نو دوی سم له دغی وعدی سره تل استغفار کاوه، لکه چه په بل ځای کښی د «واغفرلابی» د فرمایلو تصریح هم شته د دی مطلب داسی نه دی چه ابراهیم علیه السلام د یوه هسی مشرک لپاره ښښنه غواړی چه هغه د شرک په حالت کښی قایم ؤ. نه غرض ئی داسی ؤ چه هغه ته داسی یو توفیق ور په برخه شی چه د شرک له حالته ووځی، او د اسلام په غیږ کښی ننوځی او د اسلام قبول د هغه د خطاؤ د معافی سبب شی. «ان الاسلام یهدم ماکان قبله» کله چه لویو اصحابو د ابراهیم علیه السلام دغه استغفار په قرآن کښی ولوست نو د دوی په زړونو کښی هم دغه خیال پیدا شو چه مونږ ته هم ښائی چه د خپلو مشرکینو پلرونو په حق کښی استغفار وکړو. د دی خبری جواب الله تعالیٰ داسی ورکړ چه ابراهیم علیه السلام د خپلی یوی وعدی په بناء یواځی تر هغه وقته پوری د خپل

پلار لپاره ښېنه غوښتله، چه په يقيني دول (طريقه) سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوی چه د ده پلار (آزر) پر كفر او شرك او د الله تعالىٰ پر دښمني باندي مري ځكه چه پخوا له مرګه احتمال ؤ چه توبه وباسي، او په اسلام مشرف شي، او وبښلی شي. نو كله چه ابراهيم عليه السلام ته دغه خبره څرګنده (ښكاره) شوه چه د هغه خاتمه په كفر او شرك سره وشوه او تر مرګه پوري ئی د الله تعالىٰ د دښمني څخه لاس وانه خيست نو ابراهيم عليه السلام هم تری بيخي بيزاره شو. او دعاء استغفار او نور ئی ترك كړل. پخوا ئی د زړه د نرمي او شفقت لامله (له وجی) دعا كوله. كله چه د توبی او د رجوع ګرد (تول) احتمالات منقطع شول، نو ده هم د هغه د خير غوښتلو څخه لاس واخيست او دغه حادثه ئی د نبوت په صبر او تحمل سره وځغمله. په حديث كښې راغلی دی چه په محشر كښې به حضرت ابراهيم عليه السلام عرض كوی چه :يا اله العٰلمينه! تا زما سره داسی وعده فرمايلی وه چه ابراهيم به نه رسوا كوم مګر له دی نه به بله كومه رسوائی وی چه نن زما پلار د ګردو (تولو) خلقو په مخ كښې په دوزخ كښې غورځاوه شی په دغه وخت كښې به د ده د پلار څيره مسخ كيږی، او د كوږ (ضبع) په شكل به اوړی او پرښتی به په كشولو (راښكلو) سره هغه د جهنم په لوری بيائی. ښائی دغه به د دی لامله (له وجی) وی چه خلق ئی ونه پيژنی. ځكه چه د رسوائی دار او مدار پر پيژندلو باندی دی. كله چه د پيژندګلوی آثر په منځ كښې پاتی نشی او څوك ونه پوهيږی چه څه شی ئی په دوزخ كښې وغورځاوه نو بيا به د هغه ځوی ولی رسوا كيږی؟

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدٰىهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَّا يَتَّقُوْنَ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١١٥﴾

او نه دی الله چه بی لاری كړی هيڅ يو قوم وروسته له هغه وقت چه لاره ئی وښووله دوی ته (د اسلام) تر هغه پوری چه بيان كړی دوی ته هغه څيز چه ځان تری وساتی (او دوی بيا ځان ونه ساتی)، بيشكه الله پر هر څيز باندی ښه عالم دی.

تفسير: يعني د حجت له اتمامه وړاندی او د حق له اظهاره پخوا پاك الله هيڅوك نه ګمراه كوی. ګمراهي دغه ده كله چه الله تعالىٰ خپل احكام په صاف او ښكاره دول (طريقه) بيان كړی او بيا د هغه امتثال ونشی، ګواكی اشاره ئی وفرمايله هغو كسانو چه پخوا له ممانعته ئی د مشركينو لپاره ښېنه غوښتلی ده پر هغو باندی هيڅ يوه مؤاخذه نشته. ليكن وروسته له خبريدلو څخه داسی كار كول ګمراهي ده.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

بیشکه چه الله (خاص) ده لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی، ژوندی کول او مړه کول کوی، او نشته تاسی ته بی له الله څخه هیڅ ولی (دوست ساتونکی له آفاتو) او نه مددګار (خلاصوونکی له بلیاتو).

تفسیر: کله چه سلطنت د ده دی نو ښائی چه د هغه حکم هم پری وچلیږی دی په خپل محیط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چه نافذ کړی د بندګانو تکلیف او کار دا دی چه بی خوفه او بی خطره د هغه په تعمیل او اجراء کښی بوخت (مشغول) او لګیا شی. او په هغه کښی د هیچا خاطر او لحاظ ته موقع او ځای ورنه کړی. ځکه چه بی له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

خامخا په تحقیق رجوع کړی ده الله پر نبی باندی او (پر) مهاجرینو او انصارو هغو کسانو باندی چه متابعت کړی وو دوی د نبی په وقت د تنګسی (او سختی) کښی وروسته له هغه چه نژدی شوی وو چه کاږه شی زړونه د یوی ډلی له دوی (له متابعته د نبی) بیا رجوع په رحمت سره وکړه (الله) پر دوی! بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان زیات رحم والا دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقیق قبوله کره الله تعالیٰ توبه او مهربانی ئی وفرمایله پر نبی چه اذن ئی ورکړی ؤ منافقانو ته د بیرته پاتی کیدو او په مهاجرینو او په انصارو چه نفرت ئی کیده له غزا اما طبعی نه عنادی هغه مهاجرین او انصار چه پیروی ئی کړی وه د رسول صلی الله علیه وسلم په وقت د تنګسی کښی هم له طرفه د مرکب چه په لسو تنو یو اوښ رسیدلی ؤ، او هم له طرفه د توښی چه دوو تنو ته به په یوه دانه د خرما ورځ تیروله، او هم له طرفه د اوبو چه سره له قلته د

مرکب اوښ به ئې حلال کړ، او د هغه په رطوباتو به ئې ساعت تېراوه، لنده ئې دا چه) د دې مشکل ساعت څخه مراد د «تبوک» د غزوې زمانه ده چه په هغې کښې څو ډوله (قسمه) مشکلات راتول شوي ؤ، سخته ګرمي، اوږده مسافه، د خرماؤ موسم د هغې زمانې د عظيم الشان يو سلطنت سره مقابله او پرې د اسلامي لښکر تعرض بيا د ظاهرې بې سروسامانۍ داسې حالت ؤ چه يوه يوه دانه خرما به هر ورځ پر دوو تنو غازيانو باندې ويشله کيده په آخره کښې دې خبرې ته هم وار ورسيده چه ډيرو مجاهدينو به فقط يوه دانه خرما په خوله ځبيښله او بيا به ئې پرې اوبه څښلې بيا د اوبو د فقدان او نشتوالي لامله (له وجې) د اوښانو د فضلاتو په لندبلو (رطوباتو) به ئې ساعت تيراوه. سورلۍ په دغه اندازه لږه وه چه په لسو لسو تنو به يو اوښ وررسيده چه په نوبت سره به يو سوريده او بل به ترې ښکته کيده. د همغه ايثار جذبه او د ځان جارولو (قربانولو) جوش ؤ چه د اسلامي ډير يو وړوکی جماعت ته داسې قوت او قدرت ور په برخه کړې شوې ؤ چه په هغه سره د دنيا پر ګردو (تولو) اقوامو باندې غالب او ګرد (تول) جهان د علم او عرفان او عدل او احسان په رڼا (رنړا) سره روڼ شو. لله الحمد والمنه!

﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٖ مِّنۡهُمۡ﴾ الآية - وروسته له هغه چه نژدې شوې ؤ چه کاږه شي زړونه د يوې ډلې له دوی له متابعته د نبي صلى الله عليه وسلم بيا رجوع په رحمت سره وکړه الله پر دوی بيشکه چه الله پر دوی باندې ډير مهربان دی زيات رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) د الله تعالىٰ مهرباني او مراحم په محمد صلى الله عليه وسلم بيشماره دي او د دوی له برکته پر مهاجرينو او انصارو هم د الله تعالىٰ مخصوصه توجه او مهرباني ده چه دوی ئې په ايمان او عرفان مشرف فرمايلي دي د نبوي اتباع او د في سبيل الله جهاد او د مهمو امورو، د لويو عزائمو په پای (انجام) رسولو همت او توفيق ئې ورښلی دی. بيا په هسې مشکل وقت کښې چه د ځينو مؤمنينو زړونه هم د مشکلاتو او صعوباتو سختيو له هجومه پرکيدل او لړزيدل او نژدې ؤ چه د نبي له رفاقته وروسته پاتي شي. الله تعالىٰ بيا پر دوی مهرباني وکړه او لاسونه ئې ونيوه چه دوی له سره پر داسې خطراتو او وساوسو باندې عمل ونه کړی او محفوظ ترې پاتي وي او د مؤمنينو همتونه ئې مضبوط او د دوی ارادې ئې لوړې کړې.

وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ أَنفُسُهُمۡ وَظَنُّوٓاْ أَن لَّا مَلۡجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيۡهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيۡهِمۡ لِيَتُوبُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

او (خصوصاً) پر هغو درې تنو چه بيرته پاتي شوي وو (له قبوله د توبې) تر هغه پورې چه تنګه شوه پر دوی ځمکه (په سبب د بې التفاتي د خلقو) سره

له ارتوالي د دی (ځمکی) او تنګ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډیره غمه) او يقين ئی وکړ چه نشته ځای د پناه له (قهره د) الله (هیچا ته) مګر هم ده ته دی، بیا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفیق د توبی سره) دپاره د دی چه توبه وباسی دوی، بیشکه چه الله هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: (یعنی بیشکه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی بالخاصه پر هغو دریو تنو چه بیرته پاتی شوی وو له تبوک نه او د الله تعالیٰ حکم ته منتظر او حیران ناست وو، او هیچا به ورته التفات نه کاوه تر څلویښتو ورځو پوری او بیا خپلی ښځی هم تری منع کړی شوی هم داسی رټلی ترټلی به ګرځیدل تر هغه پوری چه تنګه شوه پر دوی ځمکه) دغه دری سړی کعب بن مالک، هلال بن امیه او مرارة بن الربیع دی چه سره له دی چه مؤمنان او مخلصان ؤ خو د ځان آسانی او هوسائی (ارام) خوښولو په اثر بی له شرعی عذره د «تبوک» د غزوی له شرکته محروم پاتی شول کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرته تشریف راوړ نو دوی نه د منافقینو په شان د دروغو عذرونه وړاندی کړل او نه ئی د ځینو صحابه ؤ غوندی خپل ځانونه په ستنو وتړل، بلکه هغه حقیقی واقعه ئی په صافو الفاظو سره عرض کړه او پخپل قصور او کوتاهی باندی ئی په ښکاره او علانیه ډول (طریقه) اعتراف او اقرار وکړ. نتیجه داسی شوه چه د منافقینو له لوری په ښکاره ډول (طریقه) سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالیٰ ته وسپارلی شول او د «اصحاب السواری» یعنی هغو کسانو چه خپل ځانونه ئی پر ستنو پوری تړلی وو، توبه قبوله کړه شوه او د دغو دری واړو فیصله د څه مدی لپاره تادیباً ملتوی پاتی شوه وروسته د پنځوسو ورځو د تیریدلو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه د بیرته پاتی کیدلو څخه په «الذین خلفوا» کښی هم دغه مطلب دی لکه چه په بخاری شریف کښی د هم دغه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل شوی دی.

له دغو دری واړو څخه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه خپله واقعه په ډیر ښه شرح او بسط او په خورا (ډیر) مؤثر طرز سره بیان فرمایلی ده چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی دی وکتله شی دلته د هغه ځینی اجزاء نقل کاوه شی:

کعب بن مالک فرمائی: «څرنګه چه د تبوک مهم جنګ ډیر سخت او ربړ پیښوونکی ؤ، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ګردو (ټولو) اصحابو ته د عمومی تیاری حکم ورکړ، ګرد (ټول) خلق د خپل طاقت او استطاعت سره موافق د سفر په سامان او اسباب جوړولو کښی مشغول او لګیا وو مګر زه قرار بیفکره او بی اندیښنی ناست وم او داسی می له خپله ځانه سره غوټه کړی وه هر کله چه وغواړم نو سم د لاسه به ځان تیاروم او له نورو غازیانو سره به ګډ حرکت کوم ځکه چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره په هغه وقت کښی له ما سره هر راز (قسم) سامان او اسباب تیار ؤ او د یوه په ځای دوه سورلی له ماسره موجودی وی زه د هم دغه غفلت په نشه کښی

دوب تللي وم چه د نبي كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم له حضوره د ديرش زرو اسلامي مجاهدينو د كوچيدلو (روانيدلو) حكم صادر شو، په دغه وقت كښې هم زه په دغه چرت (خيال) كښې وم اګر كه رسول الله صلى الله عليه وسلم تللي دى، خو زه هغوى سره ملګرى يم هره ورځ به مى ويل چه نن به ځم او صبا به ځم په هم دغه نن او صبا كښې ډيرى شپى تيرى شوى كله چه رسول الله صلى الله عليه وسلم (تبوک) ته ورسيد نو ئى وفرمايل «مافعل كعب بن مالک څه وكړه كعب ځوى د مالک؟» د بنى سلمه يو سړى وويل «يا رسول الله عيش او عشرت او اعجاب او غرور هغه ته اجازه نه وركوى چه له كوره د باندى ووځى» معاذ بن جبل رضى الله تعالىٰ عنه وويل چه «تا ډيره بده خبره وكړه قسم په الله خورم چه مونږ په كعب كښې پرته (علاوه) له نيكى بل هيڅ شي نه دى ليدلى» رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ګردى (تولى) خبرى په سكوت واوريدى كعب رضى الله تعالىٰ عنه وائى چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د تشريف وړلو څخه وروسته ډير زيات وحشت ماته له دغى خبرى څخه پيدا شو چه په ګردى (تولى) مدينى منورى كښې پرته (علاوه) له منافقينو او معذورانو مسلمانانو څخه بل هيڅوک په نظر نه راته په هر حال دلته زما په زړه كښې راز راز (قسم قسم) خبرى تيريدى او پرله پسى هر قسم پلمى (بهانى) مى جوړولى چه د رسول الله مبارک په حضور كښې به داسى وايم هغسى به وايم او په يوه عذر سره به خپل ځان خلاصوم څه مهال (وخت) چه دا رامعلومه شوه چه رسو ل الله صلى الله عليه وسلم په خير او عافيت سره بيرته تشريف راوړونكى دى. نو زما له زړه څخه ګرد (تول) دروغ او فريب محوه شو او دغه مى په خپل زړه كښې غوته كړه چه پرته (علاوه) له رښتيا څخه بل هيڅ شي د ده په دربار كښې په كار نه راځى او نه مى ژغورلى (بچ كولى) شى رسول الله صلى الله عليه وسلم په مسجد كښې تشريف درلود (لرلو) د دوى په حضور كښې د اصحابو لويه مجمع مشرف وه منافقينو د دروغو راز راز (قسم قسم) پلمى (تدبيرونه) او بهانى جوړولى او په هغو سره بى ئى خپل ځانونه له تنقيداتو څخه ژغورل (بچ كول) دلته زه د پاک رسول الله صلى الله عليه وسلم سره مخامخ شوم دوى ماته په غضب سره ګډ مسكى شول او په تبسم سره ئى زما د غير حاضرى پوښتنه وكړه ما عرض وكړ يا رسول الله صلى الله عليه وسلم كه په دى وقت كښې زه د دنيادارانو ځنى د كوم يوه دنيادار په مخ كښې وى نو تاسى به ليده چه په څه طلاقت او سلاست او غوړى ژبى سره به مى د دروغو پلمى (بهانى) او حيلى او حوالى جوړولى او ځان به مى بيخى صاف و پاک ګرځولى ؤ مګر دلته خو معامله داسى يوه پاک ذات سره ده چه كه زه په دروغو سره هغه له خپله ځانه موقتاً خوښ هم وګرځوم، نو لږه موده وروسته الله تعالىٰ ئى له رښتيا خبرى ځنى خبروى او په ګردو (تولو) حقائقو ئى مطلع كوى او له ما ئى خفه كوى په خلاف د هغه په رښتيا ويلو كښې اګر كه لږه شيبه تاسى له ما څخه خفه كيږئ او زه هم ناچاره ستاسى دغه خفګان پر ځان آخلم ليكن هيله (خواهش) او اميد لرم چه د الله تعالىٰ له لورى به د دغه خاتمه ښه كيږى او بالاخر هم دغه رښتيا ويل به مى د الله تعالىٰ او د رسول الله له قهره او غضبه وژغورى (بچ كړى) يا رسول الله! اصلى واقعه دغه ده چه ما سره د

دغې غیرحاضرۍ هیڅ یو عذر نشته. په هغه وقت کښې چه زه ستاسې د هم رکابۍ له شرفه محروم شوم له هغه وقته څخه ماسواء په بل وقت کښې ماته هغسې دولت، شته فراخې او مقدرت نه ده په برخه شوی ، زه مجرم یم! تاسې واک (حق) او اختیار لرئ چه هر ډول (طریقه) حکم زما په نسبت صادروئ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «هم دغه یو سړی دی چه رښتیا خبره ئې وکړه ښه ده! ځه! او د الله تعالیٰ فیصلې ته منتظر اوسه!»، زه پاڅیدم او له تحقیقه راڅرګنده (ښکاره) شوه چه (هلال بن امیه) او (مرارة بن الربیع) دغه دواړه سړی د واقعې په اظهار کښې ما غوندې دي نو زمونږ درې واړو په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر صادر کړ چه هیڅوک دې له دوی سره خبرې نه کوي او تول دې ترې بیل شي. لکه چه وروسته له دې نه هیڅ یوه مسلمان له مونږ سره خبرې نه کولې او نه ئې زمونږ د سلام جواب راکاوه هغه دواړه خو په خپلو کورونو کښې کیناستل او هلته شپه او ورځ په ژړا او واویلا بوخت (مشغول) وو. زه لږ سخت او قوي وم نو د لمانځه لپاره مسجد ته حاضریدم او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته به مې سلام اچاوه او د دوی مبارکو شونډو ته به مې کاته چه آیا زما د سلام د جواب په مقابل کښې خوځیږي که نه؟ کله چه ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کتل نو هغو به ماته نه کتل، مخصوص اقارب، خورا (ډیر) محبوب دوستان او خپلوان هم له ما څخه پردي شوي وو په دې منځ کښې یو ورځ یوه سړي د «غسان» د باچا خط ماته راکړ چه په هغه کښې زما په دغه مصیبت باندې د همدردۍ او خواخوږۍ اظهار کړی شوی وو. او ماته ئې بلنه راکړې وه چه د هغه ملک ته ورشم چه هلته به زما ډیر ښه «هرکلی» او «ښه راغلی» او عزت او احترام کیږي کله چه مې هغه خط له سره تر پایه ولوست په زړه کښې مې وویل چه په دغه کښې هم زما بله آزموینه او مستقل امتحان دی په پای (انجام) کښې مې هغه خط وسوځاوه وروسته له څلویښتو ورځو د رسالت له درباره یو نوی بل حکم راورسیده چه زه مې له خپلې ښځې څخه هم بیل شم لکه چه خپلې کډې ته مې وویل چه ته دې خپلې پلارګنۍ کره لاړه شه! او تر هغه پورې چه د پاک الله له درباره زما په نسبت کومه فیصله صادریږي ته هملته اوسه له ګردو (تولو) څخه لویه اندیښنه او فکر ماته له دغې خبرې څخه وه چه که زه په هم دغه حالت کښې مړ شم، نو رسول الله مبارک به مې جنازه نه کوي او که بالفرض په هم دغو ورځو کښې (الله تعالیٰ دې نه کوي) پاک رسول الله وفات شي مسلمانان به ځما تر مړینې پورې له ما سره هم دغه وضعیت (حالت) کوي. او ځما مړی ته به هیڅوک نه نژدې کیږي لنډه دا چه تر پنځوسو ورځو پورې زه په هم دغه مصیبت او ابتلا کښې اخته وم د پاک الله ځمکه سره له ډیر ارتوالې پر ما تنګه شوه بلکه د ژوندانه ډګر هم پر ما باندې بیخي تنګ شوی ؤ. ژوندون ماته له مرګ څخه سخت ښکاریده. چه یو ناڅاپه د «سلع» د غره له لوري یوه چغه وشوه «یا کعب بن مالک! ابشر یا کعب ځوی د مالک زیری دې په تا خوشاله اوسه» د دې غږ اوریدلو څخه سم د لاسه زه په سجده ولویدم، معلوم شو چه د شپې په آخره شومه کښې د پاک الله له لوري نبي علیه السلام ته خبر ورکړی شوی دی چه زمونږ توبه مقبوله شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره وروسته د صبا له لمانځه لویو اصحابو ته دغه اطلاع ورکړه شوه یو

سور زما په لوري په منده راغي، او دغه بشارت ئي ماته ورساوه مگر بل يوه سړي په ډير اوچت آواز سره د غره له لوري هم دغه زيري راباندي وکړ. چه دغه غږ ماته د سور له راتللو څخه مخ کښي رارسيدلي وو، ما کالي (جامي) له ځانه وويستل او زيري راکوونکي ته مي ورکړه او هغه مي تينگ په غيږ کښي ونيوه بيا د نبي کريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کښي حاضر شوم خلق دلي دلي راتله او ماته ئي تبريکات راکول له مهاجرينو څخه حضرت طلحه رضي الله تعالیٰ عنه زما مخ ته ودريده، او مصافحه ئي راسره وکړه. د رسول الله څيره له ډيري خوشالي لکه سپوږمي داسي ځليده. او وئي فرمايل چه: «الله تعالیٰ ستا توبه قبوله کړه» ما عرض وکړ چه: «د دغي توبي تتمه دا ده چه زه خپل گرد (تول) مال او شته د الله تعالیٰ په لاره کښي صدقه کوم» دوی وفرمايل چه: «تول نه لږ څه د ځان لامله (له وجي) هم وساته!» لکه چه ما د خيبر برخه رابيله، او نور گرد (تول) مي صدقه کړل څرنگه چه يواځي د رښتيا ويلو له برکته ماته نجات په برخه شوی ؤ. نو ځکه مي له خپله ځانه سره عهد وکړ چه په هر حال او هر وقت کښي به تل رښتيا وايم، او له سره به دروغ نه وايم د دغه عهد څخه وروسته ډير لوی او سخت امتحانات راته پيښ شول. مگر لله الحمد زه تل رښتين وم، او له رښتياؤ څخه مي ژبه نه ده اړولي. او انشاء الله تر هغه پوري چه ژوندی يم له رښتيا څخه به خوله نه اړوم د هم دغي واقعي په لوري په دغو آيتونو کښي اشاره کړی شوي ده. گواکي پر دغو دری واړو باندی د الله تعالیٰ ړومبني مهرباني دغه وه چه ايمان او اخلاص ئي وربښلي ؤ، او له نفاقه ئي ساتلي ؤ اوس نوی مهرباني پری دا وشوه چه د نصوح د توبي توفيق ئي هم ور په برخه کړ او بيا ئي خپل لوری ته وبلل، او د هغو گرد (تول) تقصيرات ئي ورمعاف کړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾

ای هغو کسانو چه ايمان ئي راوړی دی (يعني ای مومنانو) ووېرېږئ تاسي له الله (او هسي مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چه محمد او اصحاب ئي دی)

تفسير: يعني له رښتينو سره صحبت وکړئ! او د هغو په شان کارونه کوئ! او وگورئ چه دغه دری سړی د رښتيا ويلو په سبب وبښل شول او مقبول وگرځيدل (او هميشه اوسئ تاسي له رښتينو سره په ايمان يا په عهد يا نيت او قول يا په دين د خدای يا په توبه کښي) منافقانو دروغ وويل او د الله تعالیٰ ويره ئي له خپلو زړونو څخه وويستله نو د (درک اسفل) مستحقان شول. (له صادقينو څخه مقصد پخپله رسول الله او د ده لوی اصحاب دی يعني له رسول الله او د ده له لويو اصحابو رضي الله تعالیٰ عنهم او ملگرو سره ملگري اوسئ! او مخالفت تری مه کوئ! ځيني وائي چه صادقين ابوبکر الصديق او عمر الفاروق دی. ابن عباس رضي الله تعالیٰ عنه وائي

چه حضرت علی تری مطلوب دی. علی الاکثر دغه صادقین، راشده خلفاء بولی په تفسیر وحیدی کښې لیکلی دی چه سید علامه رحمة الله علیه ویلی دی له دی آیت نه معلومه شوه چه اجماع حجت دی).

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ الْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا عَن رَّسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

نه دی روا دپاره د خلقو د مدینی او هغه چاته چه چاپیر د دوی دی له (صحرائی) عربو څخه دا کار چه بیرته پاتې شی دوی (یعنی نه دی بیرته پاتې کیږی) له رسول د الله نه (په تلو د غزا کښې) او نه (دا چه) مینه به کوی دوی په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه (چه خپل ځانونه د رسول له ځانه زیات وبولی او خپل ځانونه د جهاد له شدائدو څخه وساتی) دغه (وجوبی متابعت او نهی د مخالفت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی چه دی نه رسیږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوږه په لاره د الله کښې او نه ږدی دوی قدمونه پر کوم ځای (له ځایونو د کفارو داسی قدمونه) چه په قهر سره راولی (دغه قدمونه) کفارو لره او نه رسیږی دوی هیڅ دښمن ته په رسیدلو سره (چه وژل یا بندیان کول یا لوټ کول د هغو دی) مګر لیکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر یوه له دغو مذکوره ؤ شیانو عمل نیک، بیشکه چه الله نه خرابوی اجر (ثواب) د نیکی کوونکو.

تفسیر: یعنی داسی نه دی په کار چه رسول الله صلی الله علیه وسلم تکلیفونه او ربړونه (زحمتونه) وګالی (برداشت کړی) او مونږ په آرامی او هوسائی(آسانئ) سره کینو. په حدیث کښې راغلی دی چه ابوخثیمه رضی الله عنه هم د «تبوک» له غزوی څخه بیرته پاتې شوی ؤ. او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د روانیدلو څخه وروسته خپل باغ ته ولاړ او هلته په یوه ګڼ یخ

سورى كښى پر خپل پالنګ باندى وغځيده د ده خپله ښځه چه ډيره حسينه او جميله وه په مخ كښى ګرځيدله او په شاؤخوا ځمكى باندى ئى اوبه شيندلى او ښه ئى يخه كړى وه او بيا ئى پرى پوځى (بوريا) وغوړوله د خرماؤ تازه واښكى (وږى) ئى په مخ كښى ورته كيښودل يخى اوبه او نور خوندور خواړه ئى ورحاضر كړل يو ناځاپه ابوخثيمه رضى الله تعالىٰ عنه د دى عيش او استراحت د سامان د ليدلو څخه وترهيده او د بريښنا په شان د ده په وجود كښى يو اور بل شو او له خپله ځانه سره ئى وويل: توبه له دغسى ژوندون چه زه په يخ سورى كښى ناست يم او يخى اوبه څښم او د يخى وبالى او سيورى او باغ او ميوى څخه مستفيد كيږم او د پاك الله محبوب رسول صلى الله عليه وسلم په داسى سخته ګرمى او تودى سيلى كښى د تندى او لوږى په شدت په ډاګ او چول بيابان، كندو او رغو كښى غزا ته رهى (روان) دى. په مجرد د پيدا كيدلو د دى خيال سم د لاسه خپل د سورلى اوښه ئى وغوښتله او چاړه ئى په خپل غاړه كښى واچوله او نيزه ئى په لاس كښى واخيستله او د غازيانو د پلو په كرښو رهى (روان) شو. د ده اوښه ډيره ګرندى د باد په شان تله بالاخر د غازيانو له لښكر سره يو ځاى شو، رسول الله صلى الله عليه وسلم له لرى څخه وليد چه يو سور د شګو پر كوڼيو ډير ژر ژر رادرومى نو وئى فرمايل: «كن ابا خثيمه ـ شه ابو خثيمه» يعنى ابو خثيمه دى وى، لږ څه وروسته ګردو (تولو) وليده چه همغه سور ابوخثيمه ووت رضى الله تعالىٰ عنه وعن سائرالصحابة و رضوا عنه.

﴿ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ﴾ الآية ـ دغه وجوبى متابعت او نهى د مخالفت په سبب د دى دى چه بيشكه دوى چه دى نه رسيږى دوى ته تنده او نه ستومانى او نه لوږه په لاره د الله كښى او نه ږدى دوى قدمونه په كوم ځاى له ځايونو د كفارو داسى قدمونه چه په قهر راولى دغه قدمونه كفارو لره او نه رسيږى دوى هيڅ دښمن ته په رسيدلو سره چه وژل يا بنديان كول يا لوټ كول د هغو دى مګر ليكلى شوى دى دوى ته په سبب د هر يوه له دغو مذكوره‌ؤ شيانو عمل نيك بيشكه چه الله نه خرابوى اجر او ثواب د نيكى كوونكو.) سره له دى چه په دغو پيښو كښى اكثره شيان لكه لوږى، تندى رسيدل او تكاليف او ربړونه (زحمتونه) ګالل (برداشت كول) اختيارى امر نه دى. سره له دى د جهاد د نيت په بركت د دغو غيراختيارى شيانو په مقابل كښى هم صالحه اعمال د دوى د حسناتو په دفتر كښى ليكلى كيږى او په هغو باندى پاك الله دوى ته لوى ثواب او ښه اجر مرحمت فرمائى

وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

او نه لګوى دوى (په جهاد كښى) هيڅ يوه نفقه وړه (يعنى لږه) او نه لويه او نه قطع كوى هيڅ يو ميدان (يا كنده يعنى ځمكه په كفارو پسى) مګر

خو لیکلی شی (ثواب د) هغه دوی ته (دغه لیکل) لپاره د دی چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ډیرو ښو نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی (په لاره د الله کښی)

تفسیر: (یعنی نه صرفوی دوی صرفول لږ لکه پاتی تمرې، یا نعل د آس یا کوم پاو غله یا میوه لکه ابو عقیل رضی الله تعالیٰ عنه په شان او نه ډیره لکه عثمان بن عفان او عبدالرحمٰن رضی الله تعالیٰ عنهما پشان او نه قطع کوی دوی کومه کنده په کفارو پسی مگر چه لیکلی کیږی دوی ته ثواب د هغه او دا لیکل لپاره د دی دی چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو ډیرو غورو او نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی په لاره د الله کښی) یعنی د دیر ښه عمل به ډیره ښه جزا ورکوی.

ښکاره دی د غازیانو لوی عزت په ژوندون د دی دنیا او آخرت

کله چه پر متخلفینو د جهاد دغسی عتابونه راغلل نو مومنانو پخپلو منځونو کښی سره وویل چه که پس له دی نه بیا غزا پیښه شوه نو تول به ځو له ځرمی (سیلمی) غزا ته نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

او نه دی مؤمنان داسی چه ووځی تول له ځرمی «سیلمی» (غزا یا د علم طلب ته په هر وقت کښی)، نو ولې نه ځی له هری ډلی له دی مؤمنانو نه یو تولی (او نور دی پاتی شی په کور) دپاره د دی چه پوه پیدا کړی دغه (تلونکی) په دین کښی او دپاره د دی چه خبر ورسوی قوم خپل ته کله چه بیرته راشی دوی په لوری د هغوی لپاره د دی چه هغوی وویریږی (له الله او ځانونه وژغوری (بچ کړی) له معاصیو)

تفسیر: په تیرو رکوعاتو کښی «جهاد» ته د تللو فضیلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر ؤ. ممکن ؤ چه چا داسی گڼلی وی چه تل په هر جهاد کښی د گردو (تولو) مسلمانانو وتل فرض العین دی، په دغه آیت کښی ئی وفرمایل چه تل دغسی عمومی وتلو ته څه ضرورت نشته.

او نه مصلحت دی چه ټول مسلمانان سره يو دم د جهاد لپاره ودرېږي او ور ووځي بلکه دا مناسب دی چه له هرې قبيلې او هر قوم ځني يو ډله «جهاد» ته ووځي او نور ګرد (ټول) دی پخپلو کارونو او ضرورياتو کښې مشغول او لګيا اوسي. اوس که نبي کريم صلى الله عليه وسلم په خپل نفيس نفس «جهاد» ته تشريف يوسي، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چه له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ځي دوی به د نبي الله په صحبت کښې په سلهاؤ حوادثو او واقعاتو عبور کوی او د دينيه ؤ احکامو پوه او علم به حاصل کړي، او د بيرته راتګ په وخت کښې به خپلو پاتې شويو اقوامو ته د خپل زيات علم او تجربې په بناء له نيکۍ او بدۍ ځني خبر ورکوی او فرض ئې کړئ که رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپله په مدينې منورې کښې تشريف ولرې نو هغه خلق چه جهاد ته نه دی تللي. د دوی له صحبته مستفيد کيږي، او ديني خبرې ورځني زده کوی. او د مجاهدينو په غياب کښې به هغه د وحی او معرفت خبرې چه اوريدلې او زده کړې ئې دی، هغه به مجاهدينو ته د بيرته راتګ په وقت کښې آوروی، او دوی به پرې پوهوی د آيت په الفاظو کښې د عربي ترکيب په اعتبار دواړه احتماله شته کما في روح المعاني وغيره. حضرت شاه صاحب ليکي: «ښائي چه له هره قومه ځني څه خلق او سرې د پاک رسول صلى الله عليه وسلم په صحبت کښې واوسي چه ديني علم زده کړي. او نورو پاتې شويو ته ئې هم وروښيي. اوس رسول الله مبارک په دغې دنيا کښې نه دی موجود ليکن ديني علوم او علماء موجود دی. او د علم طلب فرض کفائي دی. او جهاد هم فرض کفائي دی. هو! که په کوم وقت کښې د امام له لورې نفير عام وشي، نو فرض العين ګرځي په «تبوک» کښې هم دغه صورت ؤ نو ځکه د هغو کسانو ځني چه بيرته پاتې شوی وو پوښتنه وشوه والله اعلم. د ابو حيان رحمة الله عليه په نزد دغه آيت د «جهاد» لپاره نه دی بلکه د علم د طلب په مورد کښې دی د جهاد او طلب العلم د آيتونو په منځ کښې دا مناسبت دی چه په دواړو کښې خروج في سبيل الله دی او د دواړو غرض او غايه د دين احياء او د کلمة الله اعلاء ده. په يوه کښې (چه جهاد دی) د توری په ذريعه او په بل کښې (چه د علم طلب دی) د قلم او ژبې او نورو په وسيله.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلۡكُفَّارِ وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

ای هغو کسانو چه ايمان ئې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) جنګ کوئ تاسې له هغو خلقو سره چه نژدې (او خرمې) دی تاسو ته له کفارو او ودې مومې دوی په تاسې کښې کلکوالې (زيږ والې، تندې په اقوالو او افعالو)، او پوه شئ (ای مؤمنانو) چه بيشکه الله له پرهيزګارانو سره دی (په اثابت، حفاظت او اعانت کښې)

تفسير: جهاد فرض كفائی دی چه له طبیعی ترتیبه سره موافق ړومبنی له هغو کفارو سره وکړ شی چه مسلمانانو ته ډیر نژدی وی، بیا له هغو سره چه دوی ته نژدی وی، هم داسی درجه په درجه ښائی چه د جهاد حلقه او دائره وسیعه او ارته شی. د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم او د راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم جهاد په هم دغه ترتیب سره شوی دی. په دفاعی جهاد کښی هم د فقهی عالمانو هم دغه ترتیب غوره کړی دی. چه پر هغه اسلامی ملک باندی چه کفار چپاو (حمله) وروړی د هغه ملک په مسلمانانو واجب دی چه د هغو دفاع وکړی. که هغوی کافی نه وی یا لتی (ناراستی) یا سستی کوی، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبیږی چه دوی ته متصل او نژدی پراته وی که هغه هم کافی نه وی. نو بیا پر هغو هم لازمیږی چه له دوی سره متصل پراته وی هم داسی که ضرورت واقع شی نو درجه په درجه له مشرقه نیولی تر مغرب پوری به جهاد پرله پسی فرضیږی.

«ولیجدوا فیکم غلظة ـ او ودی مومی دغه کفار په تاسی کښی ای مسلمانانو کلکوالی تندی زیږ والی او هم په اقوالو هم په افعالو کښی او د جنګ په وقت کښی ښائی چه بالخاصه له تاسی څخه صبر او شجاعت او میړانه (بهادری) ښکاره شی او سختی راولوځ تاسی پر کفارو باندی. په ریښتیا سره چه) د مؤمن شان دا دی چه د خپل اسلامی ورور په مقابل کښی نرم بردبار وی او د الله تعالیٰ او د رسول الله د دښمنانو په معاملی کښی ډیر کلک، تند، ځیږ او شدید وی. تر څو د هغه د نرمی او سستی له لیدلو څخه دښمنان پری زړور او جرئ نشی: ﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾ (٦ جزء د المائدی ٥٤ آیت (٨) رکوع) ﴿ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ﴾ (٢٦ جزء د الفتح ٢٩ آیت (٤) رکوع) ﴿ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ (١٠ جزء د التوبة ٧٣ آیت (١٠) رکوع)

﴿ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴾ او پوه شئ ای مؤمنانو چه بیشکه الله له متقیانو پرهیزګارانو سره دی په اثابت حفاظت او اعانت کښی) یعنی د الله تعالیٰ ځینی ویریدونکو کسانو ته نه ښائی چه له هیڅ کوم یوه کافر قوم څخه وویریږی یا د هغو په مقابل کښی ځان ښکته وګنی او هر څومره چه مسلمانان د الله تعالیٰ څخه وویریږی، تر هغه وقته پوری او په همغی اندازی دوی به کفارو باندی بری او غلبه مومی ای پاک الله ته زمونږ زړونه له خپلی ویری او مینی څخه ډک کړی!

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا ۚ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ

مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٢٥﴾

او کله چه نازل کړی شي کوم سورت (برخه د قرآن) نو ځینې له دغو منافقانو هغه دي چه وائي (په منځ خپل کښې تمسخراً) کوم يو دی له تاسو چه زيات کړ هغه ته دی سورت ايمان (وفرمايل الله) نو هر څه هغه کسان چه ايمان لرونکي دي نو زيات کړ (دغه سورت) دوی ته ايمان حال دا چه دوی خوشاليږي. او هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې مرض (د نفاق، شک او کفر) دی نو زياتوی (دا سورت) دوی ته ګندګي پر ګندګي د دوی (چه کفر او شک دی) او مړي دوی په دی حال چه دوی کافران دي.

تفسير: هر کله چه کوم قرآنی سورت نازليده نو منافقينو به په خپلو منځونو کښې يو له بله سره، يا له ځينو ساده او ضعيف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لوری ويل: ځرنګه صاحبه! په تاسی کښې د کوم کوم سړی ايمان دغه سورت در زيات کړ؟ مطلب به ئی داسی ؤ چه معاذ الله په دغه سورت کښې څه شي ايښی دی؟ او کوم حقائق او معارف پکښې شته چه د ايمان او ترقي موجب وګڼل شي؟ پاک الله د دوی د دغی وينا داسی جواب وفرمايه: بيشکه چه د مؤمنانو ايمان ته د الله تعالیٰ د کلام له آوريدلو څخه ترقي، تازه‌ګی او تزئيد ور په برخه کيږی او د هغو زړونه مسرور او منشرح کيږی هو! د هغو کسانو په زړونو کښې چه د کفر او نفاق رنځوری او ګندګی وی. نو د دوی په رنځوری او ګندګی کښې تزئيد کيږی، تر دی حده پوری چه دغه رنځوری به د دوی ساه وباسی بيا به ئی پريږدی.

د باران طبع ښکاره ده — بی له ده نه هيڅ ژوند نشته

باغ کښې ګل تری زرغونيږی — په شوری کښې ئی خوند نشته

حضرت شاه صاحب په بل ډول (طريقه) سره د دی آيت تقرير کړی: «يعنی د الله تعالیٰ کلام چه د هر مسلمان د زړه د خطری سره موافق واقع کيږی، نو دوی خوښيږی، او وائی سبحان الله! دغه آيت زما ايمان او يقين لا زيات کړ. هم داسی کله چه په کوم سورت کښې د منافقينو پټ عيوب ښکاره شي، نو دوی له ډيری شرمندګی ځانونه ناغرضه اچولی وائی بيشکه دغه کلام زمونږ يقين او ايمان زيات کړی دی. ليکن ځرنګه چه دغه وينا له خوښی او انشراح څخه نه وه او يواځی د خجالت د لری کولو لپاره ئی ويل نو ځکه ئی داسی توفيق ونه مونده چه وروسته توبه وکړی او په اخلاص د زړه او رښتيا سره د حق پيروی وکړی. بلکه لا له پخوا څخه زيات د خپل عيب د پټولو په فکر او تدبير کښې لويدل. هم دغه دی په ګندګی باندی ګندګی عيب والاؤ ته لازم دی چه د نصيحت له آوريدلو څخه وروسته د خپل ځان اصلاح وکړی نه دا چه بالعکس له ناصحه خپل ځان پټ کړی.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

آيا (فکر نه کوی) او نه ګوری دوی چه بیشکه دوی مبتلا کولی شی (په دول دول (قسم قسم) مصائبو) په هر یوه کال کښی یو کرت یا دوه کرته بیا له سره هغوی نه کوی توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلی (په دی ابتلاء)

تفسير: يعنی لږ تر لږه په هر کال کښی یو ځلی یا دوه ځلی دغه منافقین په فتنه او آزموینه کښی غورځول کیږی مثلاً قحط رنځوری او په نورو ارضی یا سماوی آفتونو کښی مبتلا کیږی. یا د پاک رسول الله په مبارکه ژبه د دوی نفاق علانيه او ښکاره څرګندیږی یا د جنګ او جهاد په وخت کښی د دوی ویره، بیزړه‌توب او نفاق او د زړه خیره ښکاره کیږی مګر دوی داسی بیحیا او بدباطن واقع شوی دی چه له سره ئی سترګی نه شرمیږی، او سره له تنبیهاتو بیا هم په سمه لاره نه راځی او نه له خپلو پخوانیو خطاؤ څخه توبه وباسی او نه وروسته له دی نه پند او نصیحت قبلوی.

وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا ۚ صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (چه پکښی عیب وی د منکرینو) نو وګوری ځینی د دوی ځینو نورو ته (په قهر له آوریدلو د عیبونو خپلو، حال دا چه وائی) آیا وینی تاسی کوم یو (د مسلمانانو که چا دوی نه لیدل نو پاڅیدل به) بیا به لاړل (له مجلسه)، ګرځولی دی الله زړونه د دوی (له تولو نیکیو) په سبب د دی چه دوی هسی قوم دی چه نه پوهیږی (په ګټه (فائده) او تاوان خپل)

تفسير: يعنی د نبی صلی الله علیه وسلم له مجلسه څه ګرځی الله تعالیٰ د دوی زړونه ګرځولی دی چه دوی له خپله جهله او حماقته د ایمان او عرفان د خبرو پوهیدل او قبلول نه غواړی.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

خامخا په تحقيق راغلی دی تاسی ته يو رسول له جنسه ستاسی چه ډير سخت دروند دی پر ده باندی هغه کار چه تاسی تکليف مومئ (له هغه) ډير حرصناک دی په (هدايت د) تاسی خاص پر مؤمنينو باندی نهايت شفيق ډير مهربان دی.

تفسير: (يعنی خامخا په تحقيق راغلی دی تاسو ته ای انسانانو له جنسه د تاسی، يا خامخا په تحقيق درغلی دی تاسی ته ای عربو له هم ژبی د تاسی، يا خامخا په تحقيق درغلی دی تاسی ته ای قريشو له نسب د تاسی څخه رسول او استاځی) چه د هغه حسب، نسب، اخلاق، اطوار، ديانت او امانت او نور گرد (تول) صفات تاسو ته معلوم دی، او ښه پری پوه او واقف يئ (چه ډير سخت او دروند دی په ده هر هغه کار چه په محنت او مشقت کښی لويږئ پری تاسی) يعنی له هر هغه شی څخه چه تاسی ته تکليف يا سختی رسيږی، هغه پر ده باندی ډير سخت او دروند دی په هری ممکنی طريقی سره رسول الله هم دا غواړی چه د ده پر امت باندی آسانی وی. او دنيوی او اخروی عذاب څخه محفوظ پاتی وی نو ځکه هغه دين چه دوی له خپله ځانه سره راوړی دی هغه سهل او آسان او بی تکليفه او پوست دی. او خپلو کاردارانو ته هم دغه نصيحت کوی چه «يسروا ولا تعسروا آسانی کوئ! سختی مه کوئ پر خلقو».
«حريص عليکم» الايه ـ ډير حرصناک دی په هدايت د تاسی ای مؤمنانو يعنی په ايمان او صلاحيت د تاسی پر مؤمنانو باندی که له تاسی وی که له پخوانيو امتونو وی نهايت شفيق او مهربان دی) يعنی ستاسی د خير غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتياق او بيقراری د دوی په زړونو کښی شته هغه خلق چه د دوزخ په لوری مندی وهی هغوی له ملاوو څخه پرله پسی نيسی او د هغه څخه ئی ستنوی (منع کوی). د ده لوی کوښښ او آرزو دا ده چه د الله تعالیٰ بنده گان اصلی ښيگنو (نيکو) ته ورسيږی، او حقيقی بری وومومی د جهاد او د نورو مقصد هم يواځی وينی تويول نه دی. بلکه د مجبوريت په حالت کښی د ډيری سختی جراحی (آپريشن) په وسيله د بنی نوع انسانی فاسد او مسموم اعضا پری کاوه شی. او خراب جراثيم تری تعقيم او رټل کيږی او د عمومی مزاج په صحت او اعتدال سره ساتی.
کله چه رسول اکرم په دغی اندازی پر گرد (تول) عالم مهربان او د دوی خير غوښتونکی دی، نو ظاهر دی چه دوی مخصوص د ايماندارانو پر حال بی‌اندازی شفيق او مهربان دی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۖ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

نو که وګرځیدل دا (خلق له ایمان راوړلو په تا باندی) نو ووایه کافی دی ماته الله نشته هیڅ لایق د عبادت مګر هم دی، (خاص) پر هم ده توکل (اعتماد) کړی دی ما حال دا چه هم دی رب (مالک) د عرش عظیم دی.

تفسیر: یعنی که ستاسی د دی عظیم الشان شفقت او خیر غوښتلو او زړه سوی قدر، خلق ونه کړی نو هیڅ پروا نشته فرض ئی کړئ که ګرد (تول) جهان له تاسی څخه مخ وګرځوی نو یواځی پاک الله تاته بس او کافی دی، چه ماسوا له هغه بل هیڅوک نه د عبادت او د بنده ګی وړ (مستحق) او لائق، او نه د توکل او اعتماد مستحق کیدی شی، ځکه چه د ځمکی او آسمان سلطنت او د عرش عظیم (شهنشاهی تخت) مالک هم دی دی او ګردی (تولی) نفعی او اضرار، هدایت او ضلالت د هم ده په قدرت کښی دی.

فائده: په ابو داؤد شریف کښی له ابوالدرداء رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی: هر هغه سړی چه صبا او بیګاه اوه اوه ځلی ﴿ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴾ ولولی، الله تعالیٰ به د ده د ګردو (تولو) هومومو او غومومو دپاره کافی شی باقی د عرش د عظمت په متعلق که مو د تفصیلاتو د لوستلو شوق وی، نو د هم دی آیت په ذیل او لمن کښی دی د «روح المعانی» مضامین ولوستل شی!

تمت سورة التوبة بفضل الله تعالیٰ وحسن توفیقه اللهم تب علینا واجعل لنا براءة من النار انک انت التواب الرحیم.

سورة یونس مکیة وهی مائة وتسع آیات واحد عشر رکوعا
عدد تلاوتها «۱۰» وعدد نزولها «۵۱» نزلت
بعد بنی اسرآئیل

د «یونس» سورت مکی دی یو سل او نهه آیتونه او یوولس رکوع لری. په تلاوت کښی (۱۰) او په نزول کښی (۵۱) سورت دی د «بنی اسرائیل» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ①

دغه (سورت) آیتونه دی د کتاب (قرآن) ډک له حکمته

تفسیر: دغه آیتونه د داسی مضبوط او محکم کتاب دی چه د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده الفاظ ئی د دی لامله (له وجی) محکم او مضبوط دی. چه تل له تبدیلی او تحریفه محفوظ دی علوم ئی له دی جهته مضبوط او پاخه دی چه ډیر زیات سم له عقله او حکمته سره دی احکام ئی له دی سببه ښه او جید دی چه وروسته له دی بل کوم ناسخ کتاب راتلونکی نه دی اخبار او قصص ئی هم بیخی ښه او درست او د واقعی سره موافق دی. کله چه علیم او حکیم الله دغه پاک کتاب د خپل کامل علم په زور رانازل کړی دی نو ولی به هم داسی نه وی.

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَنْ أَنذِرِ ٱلنَّاسَ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ مُّبِينٌ ﴿۲﴾

آیا دی خلقو ته تعجب (له دی خبری) چه وحی وکړه مونږ یو سړی ته له (ښتینو د) دوی نه چه وویروه خلق (کفار له عذاب د الله) او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه بیشکه شته دوی ته مرتبه لویه رښتینی (د قول او د عمل خپل) په نزد د رب د دوی، نو وائی دا کافران چه بیشکه دغه (محمد) خامخا کودګر دی ښکاره

تفسیر: یعنی په دغه کښی د حیرانتیا او تعجب څه خبره ده؟ چه پاک الله د انسانانو د اصلاح او هدایت لپاره همغسی یو انسان مامور کړی، او هغه ته ئی خپل داسی پیغام ورلیږلی وی چه پر هغه نور کسان بلاواسطی خبر نشی او دغه رسول صلی الله علیه وسلم ګرد (تول) مخلوق د خالق د نافرمانی د مهلکو نتائجو او عواقبو څخه خبروی او د الله تعالیٰ د احکامو منونکو ته زیری او بشارت ورکړی چه د رب العزت په دربار کښی د صالحو نیکو اعمالو په برکت په ایمان او طاعت او شفاعت د حضرت او نورو ډیرو لویو مرتبو او خورا (ډیرو) هسکو درجو ته رسیږی. او ډیر اعلیٰ سعادت او اقصی کرامت او ازلی فلاح او ابدی صلاح د دوی په برخه کښی لیکلی شوی ده. (نو وائی کافران پس له راتلو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم چه په تحقیق دا سړی خامخا ساحر او کودګر دی ښکاره) یعنی قرآنی وحی ته د ده د فوق العاده مؤثریت او بی نهایته بلاغت له سببه کودی (جادو) او د هغه راوړونکی ته ساحر (کودګر) وائی.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِن بَعْدِ إِذْنِهِ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ③

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه (په کامله قدرت خپل سره) په شپږو ورځو کښی بیا ئی استویٰ وکړه پر عرش باندی تدبیر کوی د تولو کارونو (په بالغه حکمت خپل سره)، نشته هیڅ شفیع (چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی) مگر وروسته له اذنه د الله دغه الله (چه موصوف دی په دی صفاتو) رب ستاسی دی نو عبادت کوئ تاسی د هم ده، آیا (فکر نه چلوئ) نو پند نه اخلئ؟

تفسیر: (فی ستة ایام) یعنی په دومره یوه مدت کښی چه د شپږو ورځو سره برابر ؤ (په تعین د مقدار د دغو (٦) ورځو کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی د اکثرو علماؤ په نزد له دغو ایامو څخه مراد مقدار د ایام د ورځو د دنیا دی چه متقرر ؤ په علم د الله کښی) او یوه ورځ د (ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه) د تفسیر سره موافق د یو زر کلونو سره برابره اخیسته کیږی. گواکی په شپږو زرو کالو کښی اسمان او ځمکه او نور گرد (تول) سره تیار شوی دی. بلاشبه پاک الله قادر ؤ چه په یوه آن کښی ئی گرد (تول) مخلوقات پیدا کړی وی، لیکن د ده د حکمت اقتضاء هم داسی وشوه چه په تدریج سره ئی پیدا کړی ښائی چه خپلو بندگانو ته په دی سره ښوونه کوی چه سره له قوته او قدرته لازم دی چه هر کار دی په پوهی تأنی او متانت سره وکړی، او هم په تدریجی تخلیق کښی د یو ناڅاپه او دفعتاً پیدا کولو په نسبت د دغی خبری اظهار په ښه ډول (طریقه) سره کیږی چه الله تعالیٰ بالاضطرار بلا اختیار فاعل نه دی بلکه د هر څیز وجود بالکلیه د ده له مشیت او اختیار سره تړلی دی هر کله چه وغواړی او په هر ډول (طریقه) چه وغواړی همغسی ئی کوی.

«ثم استوی علی العرش» بیا ئی استویٰ وکړه په عرش باندی) د الاعراف د سورت د (٧) رکوع کښی هم داسی آیت تیر شوی دی، دلته دی هم د هغو فوائدو څخه فائده واخیستله شی.

«یدبرالامر» تدبیر کوی د تولو کارونو په بالغه حکمت خپل سره) یعنی د گردو (تولو) مخلوقاتو تدبیر او انتظام د الله تعالیٰ په بالغه حکمت او قاهره قوت کښی دی.

«ما من شفیع الامن بعد اذنه» نشته هیڅ شفیع چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی مگر شفاعت کولی شی وروسته له اذنه د الله) یعنی شریک او حصه دار د ده په الوهیت کښی څوک چیری کیدی شی هم دغه تش سپارش هم د ده په لوی دربار کښی بی د ده د حکم او اجازی

شخه امکان نه لري او هیڅوک بې د الله تعالیٰ د ارادې څخه د سپارښت دپاره هم شوندي نشي خوځولی.
«ذلکم الله ربکم» الایه دغه الله چه موصوف دی په دې صفاتو رب ستاسي دی نو عبادت کوئ د هم ده، آیا فکر نه چلوئ نو پند نه آخلئ تاسو) یعني ښه فکر وکړئ چه د داسي رب څخه ماسواء چه صفات ئي پاس بیان شول، بل څوک شته چه هغه د بندګۍ او عبادت وړ (لائق) وي؟ بیا نو تاسي څرنګه جرائت او څغردي (ضد) کولی شئ چه د هغه خالق، مالک، مطلق شهنشاه او برحق حکیم له احکامو او د ده د رسول له احکامو څخه محض د وهمونو او ګمانونو په اثر انکار، او هغه ګرد (تول) سره دروغجن کوئ؟

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

خاص هم ده ته ورتله ستاسي دی د تولو وعده کړي ده الله وعده حقه، بیشکه دی اول پیدا کوي دا مخلوق بیا ژوندي کوي ئي (پس له مرګه) لپاره د دې چه جزا ورکړي هغو کسانو ته چه ایمان ئي راوړي دی او کړي ئي دي ښه (عملونه) په عدل، انصاف سره (چه خورا (ډیره) وړه نیکي هم نه ضائع کیږي)، او هغه کسان چه کافران شوي دي شته دوی ته څښل له ایشیدلو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دې چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعني له هم ده څخه ستاسي ابتداء او د هم ده په لوري ستاسي انتهاء ده او په آخر کښې تول د ده په لوري ورتلونکي یئ بیا د ده او د ده د رسولانو د احکامو څخه څرنګه غاړه غړوئ.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

الله هغه ذات دی چه گرځولی ئی دی (تکلیځ د) لمر رون (ځلیدونکی) او (تیکلیځ د) سپوږمی روښانه او مقدر (مقرر) کړی ئی دی هر یوه ته منزلونه لپاره د دی چه پوه شئ تاسی په شمیر د کلونو او په حساب (د میاشتو او ورځو او نورو)، نه دی پیدا کړی الله دا څیزونه مګر په حقه (او تدبیر سره، په تفصیل سره بیانوی (ظاهروی الله) دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه پری پوهیږی

تفسیر: د ځینو په نزد «نور» له «ضیاء» څخه عام دی. «ضیاء» خاص هغه «نور» ته وائی چه زیات رون او ځلیدونکی وی. ځینی وائی هغه چه رنا ئی ذاتی وی «ضیاء» ده، او هغه چه له بل شی مستفاد او مستنار او رنا (رنړا) کیږی هغه «نور» دی. د لمر رنا (رنړا) په دغه عالم الاسباب کښی د بلی کری څخنی نه حاصلیږی، د سپوږمی رنا (رنړا) البته د لمر له رنا (رنړا) څخه مستفاده ده او ځینو محققانو په دواړو کښی دغه فرق راښوولی دی چه «نور» مطلق رنا (رنړا) ته وائی «ضیاء» او »ضوء» د هغی د انتشار (خوریدلو) نوم دی. د لمر د رنا (رنړا) انتشار څرنګه چه زیات دی نو ځکه هغه ئی په «ضیاء» سره تعبیر وفرمایه والله اعلم بمراده.
«وقدره منازل»ـ او مقدر او مقرر کړی دی الله تعالیٰ دی هر یوه ته منزلونه) یعنی هره ورځ ئی په تدریج سره تنقیص او تزئید کوی. ﴿ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ﴾
(۲۳ جزء د یٰسٓ شریف (۳۹) آیت (۳) رکوع) د هیئت علماؤ د سپوږمی دوری شمیرلی دی او اته ویشت منازل ئی ورته مقرر کړی دی چه پر دوولسو برجونو منقسم دی. په قرآن کریم کښی خاص د هغو مصطلحات نه دی مراد بلکه مطلق سیر، او د مسافت مدارج تری مراد دی.
«لتعلمواعددالسنین والحساب» ـ لپاره د دی چه پوه شئ تاسی په شمیر د کلونو او په حساب د میاشتو او ورځو او نورو) یعنی د کلونو حساب او د میاشتو او ورځو وړوکی او لوی شمیر ګرد (تول) د لمر او سپوږمی په حرکاتو تړلی دی. که لمر او سپوږمی نه وی، نو شپه او ورځ، قمری او شمسی میاشتی، کال او نور به څرنګه متعین کیدل؟ حال دا چه برسیره پر دنیوی ژوندون او د معاشی چارو، د ډیرو شرعیهؤ احکامو د اوقاتو تاکل (مقررول) او تعین هم په هم دغه لمر او سپوږمی سره کیږی (اسلام وقت ته ډیر قیمت او اهمیت ورکوی او د اکثریهؤ شرعیهؤ امورو اداء او انجام په اوقاتو پوری منوط دی.)
«ما خلق الله ذلک الا بالحق» ـ نه دی پیدا کړی الله تعالیٰ دا څیزونه مګر په حقه او تدبیر سره) یعنی د فلکیاتو سلسله هم داسی خوشی چتی (بیکاره) شی او کیف ما اتفق نه ده بلکه له ډیر عظیم الشان نظام او تدبیر لاندی چلیږی، او په زرهاؤ فوائدو او حکمتونو باندی مشتمله ده.
«یفصل الآیات لقوم یعلمون» ـ په تفصیل سره بیانوی الله تعالیٰ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم

چه پرى پوهيږى) يعنى پوه خلق او عقلاء د مصنوعاتو د دغه نظام له كتلو څخه د پاك قادر حكيم الله سراغ او پته لګوى او د مادياتو له انتظامه د روحانياتو د عالم په متعلق هم اندازه لګوى. چه په هغى روحانى دنيا كښى څرنګه لمر او سپوږمى پاك الله پيدا كړى دى او هم دغو ته انبياء او مرسلين وائى.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

بيشكه په اختلاف د شپى او ورځى كښى (چه تل اوږديږى او لنډيږى او يوه په بلى پسى راځى يخ او ګرميږى او په هغو څيزونو كښى چه پيدا كړى دى الله په آسمانونو كښى او ځمكه كښى خامخا دلائل دى (د قدرت) دپاره د قوم چه ويريږى (له رحمانه او ځان ساتى له عصيانه).

تفسير: بلا شبهه د دنيا په هر وړوكى او لوى شى كښى د الله تعالىٰ د وجود او د وحدانيت دليل موجود دى

وفى كل شئ له آية   تدل علىٰ انه واحد

په هر شى كښى دى دليل   چه الله دى بى مثيل

هم داسى يو بل آيت په (٢) جزء د «البقرة» په (١٦٤) آيت (٢٠) ركوع كښى تير شوى دى چه د هغه په ذيل كښى په بسط او تفصيل دغه د قدرت نښى بيان شوى دى.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

بيشكه هغه كسان چه نه لرى اميد د ملاقات زمونږ (او له آخرته منكران دى) او خوښ دى په دى ژوند لږ خسيس او آرام ئى نيولى (راضى شوى دى) په دى (ژوند پورى او له حشره غافلان دى) او هغه كسان چه دوى له آيتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ نه غافلان دى. دغه مذكوره كسان ځاى د ورتلو د

دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: یعنی له دنیا سره ئی داسی زړه ونښلاوه او هسی په کښی مشغول او لګیا شول چه له آخرته او د الله تعالیٰ د مخامخ کیدلو او لیدلو څخه بیخی بی‌پروا شول او هم دغه د خو ورځو ژوندون ئی د ځان مقصود او معبود وګرځاوه او د قدرت په هغو نښو او دلائلو ئی چه پاس یاد شول له سره هیڅ غور او تامل ونه کړ چه داسی مضبوط او حکیمانه نظام خو هم داسی بیکاره او چټی (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دی لویی کارخانی څخه کوم خاص مقصد او مدعا شته. بیا نو هغه ذات چه اول ځلی ئی داسی عجیبه او غریبه کارخانه او مخلوقات پیدا کړی دی هغه ته د هغه بیا پیدا کول هیڅ ګران او مشکل نه دی.

«اولئک مأوٰهم النار» الایه ـ دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د دوی اور د دوزخ دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی هر هغه شی چه دوی په زړه او دماغ سره او په ژبو او لاسو او پښو سره ګټلی دی، د هغه بدل د دوزخ اور دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَانِهِمْ ۖ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی ئی دی ښه (عملونه) وبه ښیی دوی ته رب د دوی (په آخرت کښی) لاره د جنت په سبب د (نور د) ایمان د دوی، چه بهیږی له لاندی (د کورونو او باغونو) د دوی (څلور قسمه) ویالی په باغونو د آرامی (ډک له نعمتونو)

تفسیر: یعنی د ایمان په برکت او د هغه په رڼا (رڼرا) کښی پاک الله مؤمنین خپل اصلی مقصد ته (چه جنت دی) رسوی.

دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

دعاوی (ویناوی) د دوی په دی جنتونو کښی (دا وی) چه په پاکی سره یادوو تا ای الله او پیشکشی د دوی به په دغه (جنت) کښی سلام وی، او

خاتمه د دعا (وينا) د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د تولو عالميانو دی.

تفسير: يعنی کله چه جنتيان د جنت نعمتونو او د الله تعالیٰ فضل او احسان ته گوری «سبحان الله» به ووائی، او کله چه د پاک الله څخه د کوم شی د غوښتلو مينه او آرزو کوی مثل که کوم مرغه (طير) يا ميوه يا بل شی ئی وليد او ورته ئی رغبت پيدا شو نو «سبحانک اللهم» به وائی د دی الفاظو د آوريدلو سره متصل پرښتی به هم همغه شی علی‌الفور ورحاضر کری. گواکی هم دغه لفظ به د گردو(تولو) دعاؤ قائم مقام وی. په دنيا کښی هم د لويو سريو کره داسی دود (رواج) او دستور دی چه که کوم شی د ميلمه خوښ شی او تش ئی ستاينه (صفت) وکری، نو غيرتمن کوربه زيار(محنت) کوی او کوښښ به کوی چه هغه شی سم د لاسه خپل دغه ميلمه ته ورحاضر کری.

«دعوٰهم فيها سبحنک اللهم» - وينا د دوی به په دی جنتونو کښی دا وی چه په پاکی سره يادوو تا ای الله! او پيشکشی د دوی به په دی جنت کښی سلام وی.) يعنی جنتيان به د ملاقات په وقت کښی يو بل ته سلامونه اچوی. لکه چه په دنيا کښی هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دی. او هم د پرښتو سلام اچول جنتيانو ته بلکه بالذات د الله تعالیٰ له لوری د سلام تحفی راتلل په پاک قرآن کښی منصوص دی: «سلام قولاً من رب رحيم» (٢٣ جز، د يٰسين شريف (٥٨) آيت ٤ رکوع «والملٰئکة يدخلون عليهم من کل باب سلام عليکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» (١٣ جز، د الرعد (٢٣) آيت ٣ رکوع).

«وآخر دعوٰهم ان الحمد لله رب العٰلمين» - او خاتمه د دعا او وينا د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی او ستاينی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب او پالونکی د تولو عالميانو دی.) وروسته د جنت له رسيدلو څخه دنيوی تفکرات او کدورات خاتمه مومی، او تش په يوه «سبحٰنک اللهم» ويلو سره هر شی سم د جنتيانو له غوښتنی سره وررسيږی، نو د دوی د هری دعا او وينا خاتمه به په «الحمد لله رب العٰلمين» سره وی. او ښائی چه طبعادی هم داسی وی.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۖ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾

او که جلت ورسوی الله خلقو ته بدی په شان د جلتی د غوښتنی د دوی نيکی لره نو خامخا راليږلی شوی به ؤ دوی ته اجل (موت) د دوی، نو پريږدو مونږ هغه کسان چه نه لری اميد دوی د ملاقات زمونږ (په قيامت کښی) په سرکشی د دوی کښی چه سرگردانه به وی دوی.

تفسیر: دوه آیته پخوا له دی نه ئی فرمایلی ؤ، هغه کسان چه په غفلت کښی لویدلی دی، او زمونږ د اخروی ملاقات هیله(آرزو) او امید نه لری، د هغوی د هستوګنی ځای دوزخ دی. دلته دا ښوول کیږی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی دا مجرمین فوراً نه نیسی بلکه مهلت ورکوی. حال دا چه د نورو خلقو عادت داسی دی چه دیر ځلی بیباکه او بی حیا کیږی او پر خپلو ځانونو د عذاب د نزول مطالبه کوی مثلاً وائی ﴿ اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ ﴾ ۹ جزء د الانفال ۳۲ آیت ٤ رکوع) کله د دنیوی حوادثو څخه په تنګ کیږی او د خپل ځان یا د اولاد او نورو په حق کښی ښیری کوی. لکه چه له تجربی څخه ظاهر دی نو اوس که الله تعالیٰ سم د دوی له غوښتنی سره فوراً لاس په لاس عذاب یا بدی ژر هغو ته وروروسوی، څومره چه دوی ژر د نیکی د رسیدلو غوښتنه کوی، نو د بدی له وبال څخه یوه لحظه هم فرصت نه مومی او د ژوندون مزی به ئی هغه ګړئ وشلیږی مګر د الله تعالیٰ له درباره په نیکی او بدی کښی مصلحت سره موافق تاخیر او تحمل کیږی څو نیکان تربیت ومومی او بدکاران په غفلت کښی ولویږی او د هغو د شرارت جام تر څنډو (غاړو) پوری ډک شی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا ۚ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

او کله چه ورسیږی انسان ته ضرر (تکلیف) نو بولی مونږ (لپاره د دفعی د ضرر) (پروت) په اړخ خپل یا ناست یا ولاړ (یعنی په هر حال)، نو کله چه لری کړو له ده څخه ضرر تکلیف د ده نو درومی (پاتی کیږی په کفر خپل باندی) لکه چه نه ئی وو بللی مونږ (دفع کولو د) هغه ضرر (تکلیف) ته چه رسیدلی ؤ ده ته، هم داسی (په مثل د دی تزئین) ښائسته کړی شوی دی دغو اسراف کوونکو ته هغه(عصیان) چه وو دوی چه کاوه به ئی (چه دعا ده په شدت کښی او ترک ئی دی په راحت کښی).

تفسیر: یعنی انسان اول د خپلی بیباکی څخه پخپله د عذابونو غوښتنه کوی او پخپلی ژبی بدی غواړی مګر دومره کمزور او ناتوانه هم دی، چه که لږ څه تکلیف ور ورسیږی نو ژر تر ژره ویریږی، او زمونږ په بللو سره پیل (شروع) کوی. او تر هغه وقته پوری چه پری مصیبت وی. په ولاړه ناسته ملاسته او په هر حالت کښی پاک الله یادوی او تری استمداد غواړی مګر کله چه

تکلیف ترې لرې کړ شي نو ترې هغه ګرځي(تولي) وېناوي او حذر او زاري هېرېږي او داسي يو وضعيت ښکاروي چه ګواکي ده له سره الله تعالیٰ ته خپل احتياج او اړتيا (مجبوري) نه وه وروړاندي کړې او پخپل همغه تکبر، غرور، لوئي، غفلت او د ځانمني(خودنمائي) په نشو کښي مست ګرځي او په همغه ضد، عناد لګيا اوسيږي، چه پخوا له دې نه پکښي اخته او مبتلا ؤ. په حديث کښي راغلي دي چه ته په عيش او عشرت هوسائي (خوشالي) او آرامي کښي خپل الله يادوه! نو الله تعالیٰ به هم تا په سختيو او مصيبت او تکليف کښي (په اثابت حفاظت اعانت او نورو سره) يادوي. د مؤمن له شانه دا دي چه په هيڅ وقت کښي پاک الله نه هېروي. تل په سختي او مصيبت کښي صابر او په وقت د عيش او فراخي او وسعت کښي شاکر اوسيږي او د الله جل وعلا حمد او ثناء اداء کوي. دا همغه شي دي چه د هغه توفيق پرته(علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه کيږي.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ۙ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقيق هلاک کړي ؤ مونږ اهل د زمانو چه وو پخوا له تاسو (اې مکي والو) کله چه ظلم ئې کړی ؤ او حال دا چه راوړي وو هغو ته رسولانو د هغو ظاهري معجزې او له سره نه وو دوی چه ايمان ئې راوړي وی، هم داسي (په مثل د دغې سزا) سزا ورکوو مونږ قوم مجرمانو(کافرانو) ته.

تفسير: يعني که سم د هغو د غوښتني سره ژر عذاب ورنشي يا خو ترې تکليف او مصيبت لرې شي، نو ښائي چه بې فکره نشي ځکه د ظلم او شرارت او بې ايماني سزا هرومرو(خامخا) ژر يا په ځنډ(ايسارتيا) وررسيدونکې ده. سنت الله له قديمه راهيسې په هم دې باندې جاري دی، کله چه خلقو سره له دې چه د انبياؤ او مرسلينو ښکاره دلايل او معجزې ئې وکتلې، خو وروسته له هغه ئې هم ظلم او تکذيب ته ملاوې وتړلې او په هيڅ دول(طريقه) د ايمان او تسليم په لوري متمائل نشول، نو هغوی آسماني عذاب هلاک کړي دي. او تل مجرمينو ته په يوه قسم نه په بل قسم سزا رسيدلې ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِن بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

بيا مونږ وګرځولئ تاسې (اې محمدي امته!) خليفګان په ځمکه کښي وروسته له (هلاک د) هغو څخه دپاره د دې چه وګورو مونږ (په ښکاره هم) چه

څرنګه عمل کوئ تاسي (د نيکی که د بدی).

تفسير: يعني د پخوانيو په ځای تاسو ته ئی د ځمکی په سر هستوګنه درکړه. تر څو وکتل شی چه تاسي تر کومه حده پوری د خالق او د مخلوق حقوق پيژنئ، او اداء کوئ ئی؟ او د الله تعالیٰ له رسولانو سره څرنګه معامله کوئ؟ نيک که بد؟ هر ډول(طريقه) عمل چه وکړئ سم له هغه سره تاسي سره مناسبه معامله کوله کيږی وروسته له دی نه د هغی معاملی ذکر دی چه کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظيم يا له رسول کريم يا له الله قدوس سره کړی وه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ ۚ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۖ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

او کله چه ولوستل شي پر دغو (کفارو) آيتونه (د قرآن) زمونږ حال دا چه واضح دی نو وائی هغه کسان چه نه لری اميد د (اخروی) ملاقات زمونږ چه راوړه يو (بل) قرآن چه غير وی له دی قرآن نه يا ئی بدل کړه (چه د بتانو عيبونه او دغه احکام پکښی نه وی)، ووايه (ای محمده دوی ته) چه نه ښائيږی ماته دا چه بدل کړم دغه (قرآن) له ځانه خپله متابعت نه کوم زه مګر د هغه (حکم) چه راليږلی شوی دی ماته (بی له زيادت او نقصان)، بيشکه زه ويريږم که بی فرمانی وکړم د رب خپل (په تبديل د قرآن سره) له عذاب د ورځی لوئی.

تفسير: د پاک قرآن عمومی پند او نصيحت خو کفار ډير خوښوی ليکن هر کله چه د بت پرستی يا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو ترديد کاوه شی نو کفار متوحش او ترهور کيږی. او په ډير نفرت او کراهيت سره رسول الله ته وائی چه پاک الله ته ووايه چه «بل کوم هسی قرآن درکړی چه پکښی دغسی مضامين نه وی او که هم دغه قرآن پاتی کيږی نو دومره برخه ئی ښائی چه هرومرو(خامخا) اصلاح او ترميم وکړئ چه بت پرستی او نورو په متعلق پکښی خبری شته» د هغو خلقو له ذهنيت څخه دغه غوښتنی دومره زياتی مستبعدی نه ښکاری چه د تيرو(ګتو) او لوتو په بتانو باندی ئی د خدائی تصرفات، اختيارات تقسيم کړی ؤ چه يو رسول

هم د داسي تصرفاتو او اختياراتو مالک فرض کړي. يا به دغه وينا تشه د الزام او استهزاء په دول(طريقه) وي. په هر حال د دي تحقيقي جواب دا دي چه پخپله ئي پاک الله داسي فرمائي: (ووايه اي محمده دوي ته چه نه ښائيږي ماته چه بدل کړم دغه قرآن بيشکه زه ويريږم که نافرماني وکړم د رب خپل په تبديل د قرآن سره د عذاب د ورځي لوئي) يعني د کومي پرښتي يا رسول کار دا نه دي چه له خپل لوري د الله تعالیٰ په کلام کښي ترميم وکړي. يا ئي يو تکی يا حرکت تبديل يا لاندي باندي کړي. د رسول الله صلی الله عليه وسلم وظيفه دا ده هغه وحي چه الله تعالیٰ له لوري راشي هغه بي له تزئيده او تنقيصه د ده د حکم سره موافق ورسوي او تعمل ئي وکړي رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالیٰ د وحي تابع وي الله تعالیٰ د رسول تابع نه دي چه څرنگه کلام چه تاسي غواړئ همغسي د الله تعالیٰ له درباره ئي راوړي د الله تعالیٰ په وحي کښي له ادنیٰ څخي ادنیٰ تصرف قطع او پريکول ډير لوی معصيت او سخته گناه ده بيا هغه معصوم بنده گان انبياء عليهم السلام چه له گردو(تولو) څخه زيات له الله تعالیٰ څخه ويريږي هغوی داسي معصيت ربي او نافرماني ته کله نژدي ورتلي شي په ﴿ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنۡ عَصَيۡتُ رَبِّي عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٖ ﴾ کښي گواکي پر دغو خوښي غوښتونکو باندي تعريض وکړ شو چه د داسي سختي نافرماني کولو لامله(له وجي) ښائي د لويي ورځي له عذابه ډير زيات وويريږي.

قُلۡ لَّوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوۡتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَدۡرَىٰكُم بِهِۦۖ فَقَدۡ لَبِثۡتُ فِيكُمۡ عُمُرٗا مِّن قَبۡلِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿١٦﴾

ووايه (اي محمده ! دوي ته) که اراده فرمايلي وي الله نو ما به نه ؤ لوستی دا (قرآن) پر تاسي او نه به عالمان کړي وي (الله) تاسي په دي (قرآن) نو په تحقيق اوسيدلی وم زه په تاسي کښي ډير عمر (چه ٤٠ کاله ؤ) پخوا له (نزوله د) قرآنه، آيا نو عقل نه لرئ تاسي.

تفسير: يعني هر هغه چه د الله تعالیٰ اراده ده همغه زه ستاسي په مخ کښي لولم او هومره چه د ده اراده وي څما په وسيله تاسي پری خبروي. که د ده اراده پرته(علاوه) له دي نه وي، نو څما څه طاقت او توان ؤ چه له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کړم او بيا هغه د ده په لوري منسوب کړم، آخر څما څلويښت کاله عمر ستاسي تر سترگو لاندي تير شوی دی، او په دغومره اوږد مدت کښي تاسي ته څما د گردو(تولو) حالاتو په متعلق هر قسم تجربي او معلومات حاصل شوي دي څما صداقت، عفت، امانت، ديانت، او نور حسنه اخلاق په تاسي کښي ضرب‌المثل دی، څما امي‌توب او د کوم معلم په مخ کښي د شاگردي دپاره نه کيناستل، يوه معرفه او مسلمه واقعه ده. نو بيا چا چه تر څلويښت کلني پوري نه کومه قصيده ليکلي وي او نه

په مشاعراتو کښې شريک شوی وی او نه ئې چيرې کوم کتاب پرانستلی وی او نه ئې قلم په لاس کښې اخيستی وی او نه په کومې مدرسې، مکتب، او نورو کښې د لوستلو دپاره ناست وی او يو ناڅاپه داسې يو کلام جوړ کړی چه پخپل فصاحت، بلاغت، شوکت، جزالت، سلاست، روانې او د اسلوب په جدت کښې گرد(تول) پيريان او انسانان عاجزان کړی او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل کښې د گرد(تول) جهان علم او عرفان بيرته پاتې شي. او داسې مکمل او عالم نيوونکې د هدايت قانون د انسانې نوعې په لاسو ورسوئ، چه د هغه په مخ کښې گرد(تول) پخوانې قوانين منسوخ او رد او ناچل شي. د لويو لويو قومونو او ملکونو په مړو قالبونو کښې نوې او تازه روح پوکې، او د ابدې حيات او نوې ژوندون سامان ور برابر او تيار کړی. نو دغه خبره د چا په فهم او پوه کښې راتلې شي؟ تاسې ته ښائې چه په ښه ډول(طريقه) سره فکر وکړئ هغه پاک او صاف انسان چه تر څلويښتو کلونو پورې ئې پر هيڅ بنې آدم پورې دروغ نه دی ويلې، نو آيا هغه به يو ناڅاپه يو ځلې څرنگه دومره جسارت وکړی شي چه (معاذ الله) په پاک الله پورې دروغ ووائې، او افتراء پرې وتړی؟ ناچاره ښائې دغه خبره ومنله شي هغه د الٰهی کلام چه زه ئې تاسو ته آوروم د هغه په جوړولو يا رسولو کښې زه له سره اختيار نه لرم هر هغه شی چه پاک الله اراده وکړی، هغه تاسې ته زما په ژبې سره آوروی. په هغه کښې د يوه تکې يا د کسرې يا د فتحې د تبديل حق هم هيڅ يوه سړی ته نه دی حاصل (نو آيا پس تاسې عقل نه لرئ او نه پوهيږئ چه ما له ځانه نه دی ساز کړی دغه قرآن. او ولې به زه تړم دروغ په الله تعالیٰ پورې ځکه چه)

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾

نو څوک دی ډير ظالم له هغه چا نه چه تړی پر الله باندې دروغ يا نسبت د دروغو کوی آيتونو د ده ته (بلکه نشته)، بيشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی مجرمان (کافران له عذابه).

تفسير: يعنې گنهګارانو او مجرمانو ته حقيقې بری، فتحه او ښيگڼې(فائده) نشې حاصليدی اوس تاسې پخپله فيصله وکړئ چه ظالم او مجرم څوک دی؟ که په فرض محال زه دروغ جوړ کړم، او هغه پاک الله ته ئې منسوب کړم، نو ما غوندې بل هيڅوک ظالم نشې کيدی. ليکن له هغه دليل څخه چه په تير آيت کښې تير شوی دی، ثابته شوه، چه دغه احتمال بالکل باطل دی. نو کله چه زما صداقت ثابت او تاسې د جهل او يا د عناد لامله(له وجې) د الله تعالیٰ کلام دروغجن کوئ، نو اوس د ځمکې په مخ کښې له تاسې څخنې هيڅوک لوی ظالم نشې کيدی.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَآءِ شُفَعَآؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

او عبادت کوی دغه (کفار) غیر له الله د هغو بتانو چه نشی رسولی هیڅ ضرر دوی ته (که ئی عبادت ونه کړی) او نه نفع رسولی شی دوی ته(که ئی عبادت وکړی) او وائی دغه (کفار) چه دغه (بتان) شفاعت ګران زمونږ دی په نزد د الله کښی، ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه څیز چه نه دی معلوم ده ته (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی (یعنی داسی شی هیچری نشته)، الله پاک او ډیر پورته دی له هغو اشیاؤ چه شریکوی دوی (هغه له الله سره په عبادت کښی).

تفسیر: هغه معامله خو له الله تعالیٰ او د هغه له رسوله سره وه. اوس تاسی د هغو د خدای پرستی حال واورئ! چه پاک الله ئی پرېښی او د داسی شیانو عبادت کوی چه د هغو په قبضه او اختیار کښی هیڅ یوه نفعه او ضرر نشته. کله چه پوښتنی کیږی نو وائی بیشکه چه لوی الله خو همغه یو او لاشریک ذات دی چه آسمان او ځمکه ئی پیدا کړی دی، مګر د دغو اصنامو (بتانو) او نورو خوشاله ساتل د دی لامله(له وجی) ضرور دی چه دوی زمونږ شفاعت او سپارښت د پاک الله په لوی دربار کښی کوی. پاتی شوه نور وړوکی کارونه چه هغه د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی دی، د هغو تعلق یواځی له هم دوی سره دی. بناء علیه مونږ لره ښائی چه د دوی عبادت وکړو. (نو ووایه ای محمده دوی ته آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه څیز چه نه دی معلوم ده ته نه په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی یعنی داسی کوم شی نشته. الله پاک او برتر دی له هغو اشیاؤ چه شریکوی ئی دوی له الله سره په عبادت کښی انتفاء د علم له جهته د انتفاء د معلوم ده یعنی الله تعالیٰ له سره شریک او سیال نه لری، نو ځکه ورته معلوم نه دی). یعنی د بتانو شفاعت، او د شفیع د عبادت کولو استحقاق. دغه دعاوی بې‌اصله او غلطی دی. او ښکاره ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی همغه شی وی چه صحیح او واقعی وی. لهٰذا د الله تعالیٰ د تعلیمه په خلاف دغو غیر واقعی او له ځانه جوړ کړی اصول حق ثابتول. ګواکی الله تعالیٰ ته د داسی شیانو د واقعیت څخه معاذ الله خبر ورکول دی، چه د هغو وقوع په آسمان او ځمکه او په هیڅ یوه ځای کښی ده ته معلوم نه دی یعنی هیڅیری د هغه وجود نشته. که وی نو هرومرو(خامخا) به د هغه په علم کښی وی. بیا نو د هغه څخه مو الله تعالیٰ ولی منع کوی.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّآ أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

او نه ؤ دغه خلق مگر امت یو (متفق په یو دین د اسلام) نو اختلاف وکړ دوی! او که نه وی هغه کلمه چه پخوا ثابته شوی ده له رب ستا (په علم د رب د تا په تاخیر د جزا) نو خامخا به حکم کړی شوی ؤ په منځ د دوی کښې په همغه څیز کښې چه په هغه کښې اختلاف (جګړی) کوی دوی.

تفسیر: ممکن ؤ چه مشرکینو به ویل چه که الله تعالیٰ دغه امر ستاسی په دین کښې منع کړی وی زمونږ په دین کښې ئی خو نه دی منع کړی. د هغه جواب ئی ورکړ چه د الله تعالیٰ دین له ازله تر ابده پوری تل یو دی. په حقه ؤ اعتقاداتو کښې هیڅ یو فرق نشته. هغه خلق چه په منځ کښې گمراهان او بی‌لیاری او سره جلا(جدا) شوی دی. الله تعالیٰ د دوی د پوهولو او پر حقه لیاره راوستلو لپاره انبیاء ئی لیږلی دی په هیڅ یوه زمانه او په هیڅ یوه ملت کښې الله تعالیٰ شرک نه دی جائز کړی. پاتی شوه دغه خبره چه د خلقو یو له بل سره اختلافات او جګړی ولی یو ځلی نه ورکوی؟ نو ځکه دا ئی بالجبر نه دی لری کړی چه د پاک الله په علم کښې دغه خبره فیصله شوی ده چه دغه دنیا دارالعمل (او د وارداتو ځای دی) د قطعی او آخری فیصلی ځای نه دی دلته ئی انسانانو ته کسب او اختیار ورکړی دی. او نور ئی لږ څه آزاد او خپلواک پری ایښی دی چه دوی د عمل هره لیاره چه غواړی، اختیار کړی. که دغه خبره لا له پخوا څخه طی او پری کړی شوی نه وی نو د ګردو(تولو) اختلافاتو فیصله به یو ځلی کیده. (ځینی د «امة واحدة» ترجمه داسی هم کوی: او نه وو آدمیان مگر خو تولی یو متفق په کفر باندی نو ورته ولیږل پاک الله انبیاء پس سره مختلف شول دوی چه ځینو ایمان راووړ لکه اتباع د ابراهیم علیه السلام او ځینی همغسی پاتی شول لکه نمرودیان په کفر خپل سره. مگر غوره همغه ترجمه ده چه په «یو تولی متفق په یو دین د اسلام» سره شوی ده لکه پخوا د قتل د هابیل یا پس له طوفانه)

وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۖ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

او وائی دوی ولی نه ده نازله کړی شوی پر دغه (محمد باندی هغه) معجزه (چه مونږ ئی غواړو) له ربه د ده، نو ووایه بیشکه هم دا خبره ده چه (علم د

غيب خاص الله ته دی (چه څه مصلحت به وی په نه رالیږلو د دغی معجزی کښی) نو منتظر اوسئ تاسی (نزول د هغی معجزی ته)، بیشکه زه (هم) له تاسی سره له منتظرینو څخنی یم (ستاسو عذاب ته).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو غوښتنه چه دوی کوی چه له هغو څخنی یوه معجزه ولی نه ده رانازله شوی؟ د جواب حاصل دا دی چه: دوی د صداقت ډیر دلائل لا له پخوا څخه لیدلی دی، د فرمائشی معجزو ورښکارولو ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی. او نه دومره مفید دی. وروسته د هری معجزی ښوونه چه د پاک الله مصلحت وی، ورښکاروی ئی. الله تعالیٰ سره دغه علم شته چه په مستقبل کښی به د کوم شان او نوعیت معجزی ظاهروی. نو تاسی هم منتظر اوسئ. مونږ به هم انتظار کوو په «موضح القرآن» کښی دی «یعنی که ووائی چه مونږ له څه شی څخه وپوهیږو چه د تاسی خبری رښتیا دی. نو وئی فرمایل چه پاک الله به دغه دین روښانوی او مخالفانو ته به ذلت وررسیږی او بربادوی ئی لکه چه هم داسی هم وشوه. د رښتیا نښه یو ځلی کافی ده. او که هر ځلی مخالفانو ته ذلت وررسیږی شی نو خبره بیخی فیصله کیږی حال دا چه د فیصلی ورځ په دغی دنیا کښی نه ده.

وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً مِّنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِىٓ ءَايَاتِنَا ۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا ۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾

او کله چه ور وڅکوو مونږ خلقو ته کوم قسم رحمت (لکه صحت او غناء) وروسته له سختی (لکه مرض او عناء) چه رسیدلی دی دوی ته نو ناڅاپه وی به دوی لره مکر (بد ویل حیله جوړول) په (دفع د) آیتونو زمونږ کښی، ووایه (ای محمده ! دوی ته چه) الله ډیر جلت دی له جهته (د جزا ورکولو) د مکر، بیشکه رسولان (کرام الکاتبین) زمونږ لیکی مکر د تاسی (نو جزا به درکړو تاسی ته د دغه مکر)

تفسیر: حق تعالیٰ په مکی والو اوه کاله قحط مسلط کړ. کله چه هلاکت ته ورنژدی شول نو له ډیری ویری ئی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته التجاء او له دوی نه ئی د دعا استدعاء وکړه او وعده ئی ورسره وکړه که دغه عذاب له مونږ څخه لری شو. نو مونږ به هم ایمان راوړو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بیخی لری شوه. نو بیا دوی په همغو شرارتونو باندی پیل (شروع) وکړ. او د الله تعالیٰ د آیتونو په تکذیب ئی لاس پوری کړل. او د الله تعالیٰ قدرت او رحمت ته ئی نظر ونه کړ. بلکه د الله تعالیٰ انعامات

ئی له ظاهری اسبابو او حیلو او محض بیٰ‌اصولو خیالاتو او اوهامو په لوری نسبت کړل. نو د هغه جواب ئی ورکړ چه ښه ده تاسی ښه مکر او فریب او حیله بازی وکړئ. مګر په یاد ئی ولرئ چه ستاسی دغه حیله بازی یو په یو لیکله کیږی او هغه ګرد(تول) دفتر به د قیامت په ورځ ستاسی په مخ کښی کیښود کیږی. بیا کله چه ستاسی هیڅ یوه حیله بازی له پرښتو څخه پټه نه ده، نو د الله تعالیٰ د محیط علم څخه به څرنګه خارج پاتی کیدی شی؟ تاسی په خپل مکر او حیله بازی مغرور یئ حال دا چه د الله تعالیٰ جوابیه مکر (پټ تدبیر) ستاسی له مکره او تدبیره ډیر ژر او سریع‌الاثر دی.

پاک الله د مجرم د کسب او اختیار دائری ته استدراجاً دومره وسعت ورکوی چه دی د غفلت په نشو کښی بیخی مست او بیخوده او د سزا له تصوره هم بالکل بی پروا شی. کله چه ئی د شقاوت جام تر خندو (غاړو) پوری ډک شی نو ئی یو ناڅاپه کلک تر ستونی نیسی. لهٰذا عاقل ته ښائی چه د الله تعالیٰ د نرمی، تحمل او زړه خوښوونکو حالاتو د لیدلو څخه مغرور نشی ځکه چه ده ته نه دی معلوم چه ورسته د دغی نرمی څرنګه سختی راتلونکی ده. حضرت شاه صاحب بیان کړی دی چه «د سختی په وقت کښی د انسان نظر له اسبابو نه پورته کیږی او یواځی د الله تعالیٰ په لوری وی. هم دا چه د سختی زمانه تیره شوه او کار ئی تر سره ورسیده، بیا ئی الله تعالیٰ هیریږی او په اسبابو او وسائلو پوری اسره کوی او له سره نه ویریږی چه الله تعالیٰ به بیا همغسی د تکلیف او سختی یو سبب ورپیدا کړی. د هم دغه خالق الافلاک په بالغه قدرت او قاهره قوت کښی د ګردو(تولو) وسائلو او اسبابو واک(مجاز) او اختیار دی. لکه چه وروسته د بحری سفر په مثال کښی ئی یو صورت داسی بیان فرمائی.

هُوَ الَّذِىْ يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۗ حَتّٰۤى اِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِ ۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيْحٍ طَيِّبَةٍ وَّفَرِحُوْا بِهَا جَآءَتْهَا رِيْحٌ عَاصِفٌ وَّجَآءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّظَنُّوْۤا اَنَّهُمْ اُحِيْطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۲۲﴾ فَلَمَّاۤ اَنْجٰىهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُوْنَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۗ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰۤى اَنْفُسِكُمْ ۙ مَّتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۫ ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۳﴾

الله هغه ذات دی چه گرځوی تاسی (په خپلو پښو یا په سورلی) په وچه او په بحر (سیند په لامبو یا مرکوب)، تر هغه پوری چه سواره شئ، په کشتیو کښی، او روانه شی (دا بیړی) سره له دغو (خلقو چه ناست وی پکښی) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتی سره) او خوشاله شی په هغه سره نو راشی هغه کشتی ته باد سخت (مخالف د مراد جګړ) او راشی دوی ته موج (چپی د سیند) له هر ځایه (او له هر لوری) او وګنی دوی دا چه بیشکه دوی احاطه وکړه شوه پر دوی (په موجباتو د هلاک) دعا وکړی وبولی دوی الله (دپاره د نجات خپل) چه خالص کوونکي وی ده ته دین خپل (او وائی) قسم دی که نجات دی راکړ مونږ ته له دی (سختی) نو خامخا به شو مونږ هرومرو(لازماً) له شکر کوونکو (په دغه نعمت د نجات ستا) نو هر کله چه نجات ورکړی دوی ته (الله له غرقه او وچی ته راشی) ناځاپه دوی فساد شرارت کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره، ای خلقو بیشکه هم دا خبره ده چه جزاء د شرارت ستاسی پر نفسونو (ځانونو) ستاسی ده (اوس کوئ تاسی دا) عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وئ تاسی چه کاوه به مو (په جزا ورکولو سره).

تفسیر: په ابتداء کښی هوا ښه نرمه، او د بیړیو کشتیو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وی. مسافران په کښی خاندی، لوبی کوی او په ډیره آرامی او هوسائی (خوشالئ) سره پکښی ناست وی. یو ناځاپه یو زورور طوفان (څپان) پیدا شی، او د څلورو خواؤ د اوبو غرونه راپورته کړی، او له کشتی یا له جهازه سره ئی وهی نو کله چه دغه د لوی سیند (بحر) مسافران وپوهیږی چه له هره لوری د مرګ موجباتو راچاپیر کړی یو او د تښتیدلو او وتلو هیڅ کومه لار نه ده پاتی، نو دوی فرضی او مصنوعی معبودان پریږدی، او یوازې واحد لوی الله د خپل نجات دپاره رابولی، لکه چه د انسانی د اصلی فطرت تقاضا ده هر کله چه له هر څیز څخه مایوس شی، نو خاص د الله تعالیٰ بندګی ځان ته غوره کوی او ډیر پوخ عهد او کلکه وعده وکړی چه که له مصیبته پاک الله ماته نجات راکړی، نو زه به ئی شکر کوونکی تابع او طائع اوسم او له سره به د کفران لوری ته نه ورځم او عصیان او طغیان ته به نه نژدی کیږم، لیکن هر کله چه لږ څه امن او دادینه (قلاری) ئی ور په برخه شی، او وچی ته ئی پښه ورسیږی، نو په شرارتونو باندی لاس پوری کوی، او په ملک کښی شور او شر او فتنه او فساد اچوی، د لږ څه مدت دپاره هم په خپل عهد او پیمان تینګ نه پاتی کیږی.

تنبیه: په دغه آیت کښی د اسلام هغو مدعیانو ته لوی عبرت دی چه د جهاز د طوفانی کیدلو په وقت کښی هم د واحد احد الله څخه مخ آړوی، او له غیر الله څخه مدد غواړی. او هغوی

خپلی مرستی(مدد) ته رابولی. د مکی معظمی د فتحی څخه وروسته، د ابوجهل ځوی عکرمه چه لا نه ؤ مسلمان شوی له مکی معظمی څخه وتښتید، او د سیند سفر ئی اختیار او غوره کړ لړ څه لری نه ؤ تللی چه د هغه بیړی د طوفانی باد له خوا محاصره شوه، کشتیوان (ملاح) مسافرانو ته وویل چه «یوه واحد احد الله ته غږ وکړئ! دلته ستاسی نور معبودان هیڅ په کار نه درځی»
عکرمه وویل «دا خو همغه الله دی چه د هغه په لوری محمد مونږ وربولی که په سیند کښی بی د محمد له ربه نجات نه راپه برخه کیږی نو په وچه کښی هم بی د هغه د لاس نیونی او اعانته نجات موندل محال دی.
ای الله العالمینه! که می ته له دغه مصیبته وباسی، نو زه بیرته ځم او د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت کوم. زه هیله(ارزو) او امید لرم چه دی په خپلو کریمه ؤ اخلاقو سره زما د تولو تقصیراتو بښنه له پاک الله څخه وغواړی.» لکه چه عکرمه د رسول الله په حضور کښی مشرف شو او اسلام ئی ومانه رضی الله عنه.
﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُم ﴾ الآية - ای خلقو! بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د شرارت ستاسی پر نفسونو، ځانونو ستاسی ده اوس کوئ تاسی دا عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی په قیامت کښی نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وی. تاسی چه کاوه به مو، په جزا ورکولو سره) یعنی ستاسی د شرارتونو وبال پر تاسی لویږی. که څو ورځی مو شرارتونه وکړل، او فرضاً څه دنیوی ګټه(فائده) مو هم حاصله کړه نو د کار په پای (انجام) کښی د پاک الله دربار ته ورتګ دی. هلته به ستاسی ګرد(ټول) اعمال ور د مخه کیږی رب العزت جل جلاله به د هغه سزا درکړی، او تاسی ته به دا درښکاروی، چه ستاسی اعمال څرنګه ؤ.

إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مثال د دی ژوندون لږ خسیس (په ژر تیریدلو

کښې) پشان د اوبو دی چه نازلې کړی دی مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه نو خلط شی په (سبب د) دی اوبو سره (هر قسم) زرغونه د ځمکی له هغه (قسم) چه خوری ئی بنیادمان (لکه غلې میوی سابه) او چارپایان (لکه انواع د وښو)، تر هغه پورې کله چه واخیست ځمکی زینت خپل او ښه ښایسته شی (په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنګونو) او ګمان وکړی خاوندان د دی (ځمکې) چه بیشکه دوی قادر دی (په هر شانتې ګټه(فائده) اخیستلو سره) په دی ځمکه باندی ناڅاپه راشی دی (ځمکی) ته امر (حکم) زمونږ د شپې یا د ورځی (په خرابی د دی غلو او میوو) نو وګرځوو مونږ دغه (فصل د ځمکې) (لکه) ریبلی شوی (له بیخه لوړولی) ګواکی نه ؤ (دغه کښت په دغې ځمکی کښې) پرون، هم داسې (لکه مذکوره بیان) په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه فکر کوی (په مثال کښې او عبرت تری اخلی).

تفسیر: ځینی د «فاختلط به نبات الارض» معنی د پیداوارو کثرت اخیستی دی. ځکه هر کله چه د ځمکی پیداوار زیات قوی کیږی، نو یو جزء ئی له بل سره ګډیږی او یو له بله سره نښلی. ځینی علماؤ د «به» باء د مصاحبت لپاره اخیستی ده، دغسی معنی ئی کړی ده چه د ځمکی زرغونه له اوبو سره ګډ او مرکب کیږی، ځکه چه د نباتاتو غذا ګرځی د شیخ الهند رحمه الله تعالیٰ له صنیع څخه مترشح کیږی چه له اختلاطه داسی مراد آخیستی دی چه د ځمکی او اوبو د یو ځای کیدلو څخه هغه نباتات چه راوځی په هغه کښی د انسانانو او حیواناتو غذا مخلوطه او ګډه وډه وی. مثلاً د غنمو په بوټی کښی دانه د بنیادمانو غذا ګرځی او واښه ئی هم د حیواناتو آذوقه کیږی هم داسی په ونو کښی هم میوی او پانی وی چه د دوی خوړونکی هم سره بیل انواع لری، او سره جلا جلا(جداجدا) دی.

﴿ حَتّٰۤی اِذَاۤ اَخَذَتِ الۡاَرۡضُ زُخۡرُفَهَا ﴾ الآیة ـ تر هغه پوری چه واخیست ځمکی زینت خپل او ښائسته شی په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنګونو او ګمان وکړی خاوندان د دی ځمکی چه بیشکه دوی قادر دی په هر شانتی ګټه اخیستلو سره په دی ځمکه باندی) یعنی مختلفو الوانو او اشکالو نباتاتو د ځمکی مخ مزین او ښائسته کړی وی او کښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسی تیار شوی وی چه په هغه د هغوی د خاوندانو پوره ډاډینه (تسلی) او اعتماد پیدا شوی وی چه اوس له هغه څخه د فائدی آخیستلو پوره وقت او نیته رارسیدلی ده

﴿ اَتٰهَاۤ اَمۡرُنَا ﴾ الآیة ـ ناڅاپه راشی دی ځمکی ته حکم زمونږ د شپی یا د ورځی په خرابی د دی غلو او میوو، نو ګرځوو مونږ دغه فصل د ځمکی لکه ریبلی شوی له بیخه لوړولی ګواکی نه ؤ دغه کښت (فصل) په دغی ځمکی کښی پرون، هم داسی لکه مذکوره بیان په تفصیل سره بیانوو مونږ دلایل د قدرت خپل دپاره د قوم چه فکر کوی په مثل کښی او عبرت تری اخلی) یعنی

ناڅاپه د الله تعالیٰ په حکم د شپې یا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلاً سخته سیلي یا ږلی یا ملخ یا نور ورورسیږي، او علیٰ هذا القیاس دغه آفت هغه زراعت بیخي داسې پنا کړي ګواکې له سره هلته یوه خاشه نه وه زرغونه شوې کټ مټ (هوبهو) د هم دې په شان د دنیا ژوندون هم مثال لري. اګر که دغه ژوندون ډېر حسین او ترو تازه په نظر راشي، تر دې چه بې وقوف خلق د دې په رونق او ښائست باندې مین او مفتون شي، او اصلي حقیقت بیخي هېر کړي. لیکن د هغه د زرغونتیا، ښائست، زینت د څو ورځو له مخې دې چه ډېر ژر د فناء او زوال په لاس نسیا منسیا کیږي حضرت شاه صاحب دغه مثال په نهایت لطیف طرز خاص په انساني حیات منطبق کړی دی. یعنې د اوبو په شان روح له آسمانه (د علوي عالمه) راځي. او په خاورین کالبوت کښې ننوځي او هلته قوت مومي او د دغو دواړو ګډون څخه آدمي په وجود راځي. بیا په انساني او حیواني دواړو کارونو کښې مشغولیږي. کله چه پر هر هنر او کار کښې پوره شو، او د دې د متعلقینو اطمینان او اعتماد پرې پیدا شو ناڅاپه مرګی ورسیږي، چه هغه دغه ګردي(تولي) روغې جوړې کړې لوبې پای (انجام) ته رسوي. او ورانوي ئې بیا داسې بې نامه او بې نښانه کیږي ګواکې په ځمکه کښې له سره ژوندون او ودان شوی نه ؤ.

فائده: «لیلاً او نهاراً»۔ په شپه او ورځ کښې» ئې ښائي د دې لامله(له وجې) فرمایلي وي چه شپه د غفلت وقت وي او په ورځې کښې خلق عموماً ویښ وي مطلب ئې دا دی کله چه د الله تعالیٰ حکم راورسیږي بیا که څوک ویښ وي که اوده. غافل وي که هوښیار هیڅ یو سړی په هیڅ یوه حالت کښې د هغه مخه نشي نیولی.

وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلٰى دَارِ السَّلٰمِ ۗ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۲۵﴾

او الله بولي (بندګان خپل) کور د سلامتیا ته (چه جنت دی)، او لاره ښیي هغه چاته چه اراده وفرمائي(د هدایت د ده) لارې سمې ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنې د دنیا پر زائل او فاني ژوندون مه نازیږئ، او مه پرې تیر وځئ! او د دارالسلام یعنې د جنت په لورې راشئ! پاک الله تاسې د سلامتي کور ته بولي او تر هغه ځایه پورې ئې د رسیدلو لیار هم درښوولی ده همغه کور دی چه اوسیدونکي ئې له هر راز(قسم) رنځ، غم، پریشاني، تکلیف، نقصان، آفت، فنا، زوال او نورو عوارضو څخه صحیح او سالم پاتې کیږي، او پرښتې پرې سلام آچوي او پخپله د رب العزت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تحفې ورسیږي.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

(شته) دپاره د هغو كسانو چه نيكي ئي كړي (ايمان ئي راوړي) نيكه (جزا جنت) او زيادت (له اجره هم شته)، او نه به پټوي مخونه د دوى هيڅ تور ګرد او غبار او نه هيڅ ذلت (رسوائى)، دغه (محسنان) صاحبان د جنت دي، هم دوى په دغه جنت كښي تل اوسيدونكي دي.

تفسير: يعني ښه كار كوونكو ته هلته ښه ځاى (جنت) وررسيږي او له هغه څخه څه زيات هم ور په برخه كيږي يعني د الله تعالىٰ رضاء او د ده لقاء (ديدار، رزقنا الله تعالىٰ) د «زيادت» تفسير په لقاء الله سره په څو صحيحه ؤ احاديثو كښي وارد شوى دى. او له ډيرو صحابه ؤ او تابعينو رضى الله تعالىٰ عنهم اجمعين څخه منقول دى حضرت صهيب رضى الله عنه وائى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه آيت ولوست، او وى فرمايل: كله چه ګرد(تول) جنتيان په جنت او تول دوزخيان په دوزخ كښي داخل شي، نو يو غږ كوونكى به غږ وكړى: «اى جنتيانو ستاسى دپاره د الله تعالىٰ يوه وعده باقي ده چه هغه اوس پوره كىدونكى ده.» جنتيان به وائى چه «هغه څه شي دى؟ آيا پاک الله په خپل فضل سره زمونږ د حسناتو پنګه نه ده درنه كړى؟ آيا زمونږ مخونه ئي سپين او نوراني نه دى كړى؟ آيا ده مونږ له دوزخه نه يو ژغورلي(بچ كړى)؟ او جنت غوندى يو لوى مقام ته ئي نه يو داخل كړى»؟ (بلكه دغه ګرد(تول) شيان شوى دى. او هيڅ يو ئي نه دى باقي) دلته د دوى له منځه به پرده لرى كړه شي او جنتيان به د الله تعالىٰ په لورى نظر وكړى نو قسم په الله دى چه د الله تعالىٰ له هر قسم وركړيو شويو نعمتونو څخه جنتيانو ته د الله تعالىٰ د لقاء دولت به زيات محبوب او مطلوب وى. او د دى په اندازه به بل هيڅ شي د دوى په سترګو كښي ښه نه ورځى او د دوى سترګى به نه يخوى او نه ئي رڼوى پاک الله مو دى خپله لقاء پخپل فضل او كرم سره روزى كړى او سترګى مو دى روڼى او زړونه مو دى پرى خوښ كړى آمين ثم آمين.

﴿ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ ﴾ الآية ـ او نه به پټوي مخونه د دوى هيڅ تور ګرد او غبار او نه هيڅ ذلت رسوائى، دغه محسنان صاحبان د جنت دى هم دوى په دغه جنت كښي تل اوسيدونكى دى) يعني د عرصات په محشر كښي همغسى چه د فجارو كفارو پر مخونو سخت د ذلت، ظلمت، خوارى او رسوائى نښى او آثار به ښكارى، بالمقابل د هغه به د جنتيانو څيرى ډيرى نورانى، ښايسته او رونقدارى وى. او بيخى د ملاحت او صباحت څخه به ډكى وى.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

او هغه کسان چه کسب ئی کړی دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدی (د دوی) په قدر د بدی ده (نه تری زیاته) او پټوی به دوی لره ذلت (رسوائی)، نه به وی دوی ته له (عذابه د) الله هیڅ ساتونکی ګواکی پټ کړی شوی دی مخونه د دوی په قطعو (ټوټو) د شپی سره حال دا چه تک تور به وی، دغه (مسیئان) صاحبان د اور (د دوزخ) دی، هم دوی به دغه دوزخ کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی له بدی څخه به ئی سزا زیاته نه وی. لره سزا به ورکوله کیږی. یا به ئی ځینی خطاوی ښښلی کیږی، الله تعالیٰ بیخی مختار او اختیارمن دی.

(﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ او پټوی به دوی لره ذلت او رسوائی) یعنی د دوی څیری به دومره توره تیاره وی ګواکی د توری تیاری شپی ټوټوالی د دوی په مخونو باندی لګیدلی دی. پاک الله مو دی له دغه مخ توروالی او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راجمع به کړو دا خلق ټول بیا به ووایو هغو کسانو ته چه شرک ئی راوړی دی (تینګ ودریږئ) په ځایونو خپلو کښی تاسی او (هم) شریکان ستاسی، نو بیلتون به وکړو مونږ په منځ د دوی کښی او وبه وائی شریکان د دوی (دوی ته) چه نه وئ تاسی چه خاص مونږ لره به مو عبادت کاوه (په امر زمونږ سره بلکه تابع وئ تاسی د خپلی هوا).

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه پخپل خیال کښی د الله تعالیٰ لپاره شریکان درولی وو یا ځینو ته

ئی د الله ځامن او لونی ویل مثلاً مسیح علیه السلام چه د نصارئ ؤ په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» ؤ، یا «ملائکة الله» یا «احبار» یا «رهبان» چه دوی ته هم له یوه حیثیته د خدائی منصب ورکړی شوی ؤ. یا اصنام او اوثان چه د مکی مشرکانو پر دوی هم د خدای اختیارات تر یوی اندازی پوری تقسیم کړی وو. نو دغو ګردو(تولو) ته به پخپلو ځایونو کښی حسب المراتب د دریدلو حکم وشی.

فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغٰفِلِيْنَ ﴿۲۹﴾

نو کافی (بس) دی الله شاهد په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښی بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له عبادت ستاسی خامخا بی خبران.

تفسیر: یعنی په دی وقت کښی به عجیبه پریشانی (نول) او نفسی نفسی (ځان ځانی) وی، د عابدینو او معبودینو په منځ کښی په بیلتون لویږی، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزی چه پخپل خیال سره ئی سم په دنیا کښی تړلی وو، هغه ګرد(تول) به شلیږی. په دغه هولناک وقت کښی کله چه مشرکینو د خپلو دغو فرضی خدایانو ځنی ډیر زیات توقعات (هیلی) درلودلی(لرلی)، هغوی به په ښکاره ډول(طریقه) سره جواب ورکوی، چه تاسی له مونږ سره څه تعلق لرئ. تاسی دروغ وایئ چه مونږ د دوی عبادت کاوه تاسی سم له خپلی عقیدی سره د هغو شیانو عبادت چه کاوه او د هغو دپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چه په دوی کښی له سره موجود نه ؤ. نو په حقیقت کښی هغه بندګی د «مسیح» یا د ملائکو» عبادت نه ګڼه شی، او نه دغه عبادت په واقع سره د بی روحو بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کاوه او هغه به مو پرښتی یا کوم نبی یا کوم ولی یا کومی خیری یا نورو ته منسوبوه، پاک الله شاهد دی چه زمونږ په خوښه یا رضاء او اذن تاسی دغه حرکت نه دی کړی. مونږ نه وو خبر چه تاسی د خپل انتهائی حماقت او سفاهت او ناپوهی لامله(له وجی) مونږ د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبودان دروئ.

تنبیه: دغه ویناوی که د حضرت مسیح علیه السلام او نورو ذوی‌العقولو مخلوقاتو له لوری وګڼل شی نو هیڅ یو اشکال پکښی نشته. او که د «اصنامو» او بتانو له خوا وی، نو هیڅ بعید نه دی چه الله تعالیٰ د مشرکینو د منتها مایوسی او حسرتناکی، درماندګی او رسوائی او د خپل عظمت او قدرت د اظهار لپاره دغه تیږی(ګتی) او بتان او نور په خبرو راولی. ﴿ قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (۲٤ جزء د حٰم السجده ۲۱ آیة (۳) رکوع).

هُنَالِكَ تَبْلُوْا كُلُّ نَفْسٍ مَّآ اَسْلَفَتْ وَرُدُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ

مَوْلٰىهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ۝۳۰

په دغه ځای کښې به ښکاره ومومي (او وڅکي) هر يو نفس جزا د هغه عمل چه پخوا ئې ليږلي دي او بيرته به بوتله شي دوی الله ته چه مولیٰ د دوی د حق (او واقعي واکدار د دوی دی) او ورک به شي له دوی نه هغه دروغ چه ۀ دوی چه جوړول به ئې (له شفاعت د بتانو)

تفسير: يعني ګرد(تول) دروغ او بې‌اصله توهمات به بيخي له منځه ورک شي. او هر څوک به په رأی‌العين ګوري چه پرته(علاوه) له هغه حقيقي مالک څخه د بل په لوری د رجوع کولو ځای نشته، او د هر يوه سری به د خپلو ښو او بدو په اندازه کولو باندی علم ورسيږی، چه هغه څومره وزن او اندازه لری.

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَّمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُّخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُّدَبِّرُ الْاَمْرَ فَسَيَقُوْلُوْنَ اللّٰهُ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ۝۳۱

ووايه (ای محمده ! دوی ته) څوک رزق روزی درکوی تاسی ته له جانبه د آسمانه (په باران) او له ځمکی (په نباتاتو) بلکه آيا څوک دی چه مالک دی د (پيدا کولو د) غوږونو او د سترګو او څوک دی چه راوباسی ژوندی (لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت) له مړی (لکه هګی، کافر، جاهل، دانه)؟ او راوباسي مړی (لکه نطفه) له ژوندی (لکه حيوان)؟ او څوک دی هغه چه تدبير کوی (د هر کار په منځ د خلقو کښې)؟، نو ژر به ووائی دوی (چه هغه) الله دی، نو ووايه (ای محمده ! دوی ته) نو آيا نه ويريږئ تاسی (له عذابه د الله).

تفسير: د آسمان له لوری باران، او د لمر حرارت او رڼا(رڼرا) او نور رارسيږی، او د ځمکی مواد له هغو سره ګډيږی، او په دغو وسائلو سره د انسان روزی او رزق ورمهيا کيږی. (بلکه آيا څوک دی چه مالک دی د پيدا کولو د غوږونو او د سترګو؟) يعني په داسی عجيبه او غريبه محيرالعقوله طريقه سره کوم ذات ستاسی غوږونه او سترګی پيدا کړی دی، بيا ئې د دوی د

حفاظت سامان پیدا کری دی. هغه کوم ذات دی چه د دغو گردو(تولو) انسانی قواؤ حقیقی مالک دی؟ هر کله چه اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. او هر کله چه اراده وفرمائی بیرته ئی اخلی.

(او څوک دی چه راوباسی ژوندی لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت (فصل) له مړی لکه هگی، کافر، جاهل، دانه، او راوباسی مړی لکه نطفه له ژوندی لکه حیوان؟ یعنی) مثلاً له نطفی یا بیضی ځنی حیوان بیا له حیوان ځنی د نطفی او بیضی پیدا کول. یا په روحانی او معنوی ډول(طریقه) سره د هغه سړی یا قوم ځنی چه مړه شوی وی د ژوندی زړونو افراد پیدا کوی. او د ژوندیو اقوامو پر اخلاقو د دوی د بدبختی لامله(له وجی) موت طاری کوی. (او څوک دی چه تدبیر کوی د هر کار په منځ د خلقو کښی) یعنی د دنیا د گردو(تولو) کارونو تدبیر او انتظام څوک کوی؟ (په جواب کښی دوی پخپله وائی چه الله دی).

فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۚ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ﴿۳۲﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو سره) الله رب ستاسی دی حق، نو څه شی دی وروسته له حقه (هیڅ نشته) مگر گمراهی نو کوم خوا ته گرځولی شئ تاسی (له حقه سره د قیام د برهان په حقانیت د اسلام)

تفسیر: مشرکینو به هم اعتراف کاوه چه دغه کلیه امور او عظیم الشان کار ماسواء د الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک ئی نشی کولی. نو ځکه ئی وفرمایل کله چه اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبر تاسی هم دغه پاک الله گڼئ، بیا نو ولی نه ویریږئ چه ماسواء د دغه الله څخه نور خپل معبود گرځوئ؟ ښائی چه معبود داسی یو لوی ذات وی، چه خالق‌الکل مالک‌الملک رب مطلق او علی‌الاطلاق متصرف وی. وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چیری ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گرځئ؟ کله چه په رښتیا سره همغه ذات واحد احد الله دی، نو وروسته له رښتیا څخه پرته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتی؟ د رښتیا پریښودل او دروغو پسی سرگردانه گرځیدل د پوهانو او عاقلانو کار له سره نشی کیدی.

كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ فَسَقُوْٓا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۳۳﴾

هم داسی (لکه چه ربوبیت لایق دی الله ته) لایق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی (او ډوب دی په کفر کښی) په سبب د دی چه بیشکه دوی ایمان نه راوړی.

تفسير: يعنى الله تعالىٰ په ازل كښې د دغو متمردينو او سركښانو په قسمت كښې ايمان نه دى ليكلى، چه د دوى د ايمان د نه ليكلو سبب د الله تعالىٰ په علم كښې د هغو سركښې او نافرمانى ده. په دى شان د الله تعالىٰ ښكلى خبره پر دوى د فسق او نافرمانى لامله(له وجى) منطبقه شوه.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ؕ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿۳۴﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا شته له دى شريكانو (بتانو) ستاسى هغه څوک چه پيدا كړى دى خلق په اول كښې بيا ژوندى كړى دوى (پس له مرګه) ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه الله اول پيدا كوى خلق بيا ژوندى كوى ئى (بعدالموت) نو كوم لورى ته آړول كيږئ تاسى (له سمى لارى، چپى ته؟).

تفسير: تر دى ځايه پورى د «مبدأ» ثبوت ؤ اوس د «معاد» ذكر دى يعنى كله مو چه اعتراف وكړ چه د ځمكى او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حيات او د ګردو(تولو) پيدا كوونكى او اداره كوونكى هم دغه پاک الله دى، نو ظاهر دى چه د مخلوقاتو بيا پيدا كول او وروسته له مرګه بيا ژوندى كول او د دوى اعاده هم د همغه فعل كيدى شى بيا د انبياؤ عليهم السلام په ژبو كله چه دوى په خپله د هغه د اعاده كولو خبر وركوى د هغه په تسليم كښى څه عذر شته؟ نو وروسته د «مبدأ» د اقرار څخه د «معاد» له لورى كومى خوا ته تاسى درومئ؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ ؕ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ ؕ اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ لَّا يَهِدِّيْٓ اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى ۚ فَمَا لَكُمْ ۟ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿۳۵﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه آيا شته له دى شريكانو (بتانو) ستاسى هغه څوک چه لاره وښيي حق ته؟، (بيا هم) ووايه (اى محمده ! دوى ته) چه الله لاره ښيي حق ته، آيا نو هغه څوک چه لاره ښيى حق ته ډير لايق دى د دى

چه متابعت ئی وکړی شی؟ او که هغه چه (په خپله هم) لاره نشی موندلی؟ مګر چه ده ته لاره وښوولی شی، نو څه باعث دی تاسی لره، څرنګه حکم کوئ (مخالف له مقتضا د عقل).

تفسير: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کښی د هدايت د واسطو او وسائلو ذکر کوی. يعنی همغسی چه ړومبنی پيدا کوونکی او وروستنی ژوندی کوونکی همغه يو الله تعالیٰ دی او بل څوک نه دی. نو هم دغه پاک الله د خپلو بندګانو د «معاد» صحيح او رښتيا لار ښوونکی دی نه بل څوک او په مخلوقاتو کښی لوی دی که ووړکی. ګرد(تول) د ده لارښوونی ته محتاج دی. د ده پر هدايت او لار ښوونه باندی ښائی چه ګرد(تول) لاړ شی. مسکين بت په څه حساب کښی دی چه چاته لار ښوونه وکړی. يا دی پخپله بی د بل چا له هدايته او مرستی(مدد) او لاس نيولو يو پل هم واخيستی شی. نو ځکه د ده لار ښوونه د بندګانو په حق کښی د قبول قابله او وړ نه ده چه ګوندی الله تعالیٰ بی واسطی د هغو لار ښوونه کړی وی. بيا دا څومره بی‌انصافی ده چه انسان هغه مطلق هادی پريږدی او د دغو باطلو او کمزورو معاونينو او لار ښوونکو پسی لوېږی او د هم دوی اسره او هيله(اميد) ونيسی يا مثلاً د احبارو او رهبانو او برهمنانو او پادريانو او نورو په خولو او ښوونو د ړندو په شان تګ کوی او در ګرده په همغه لاره په مندو روان وی (دغه څلورم «يهدی» په اصل کښی «يهتدی» ؤ. بيا «ت» په «د» بدله شوه او «د» په بل «د» کښی مدغم شو او «هـ» مکسوره شوه چه التقاء د ساکنين رانشی).

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او نه کوی متابعت اکثر د دوی مګر د (فاسد اټکل) ګمان، بيشکه ګمان (اټکل) نه بی پروا کوی (هيڅوک) له حقه د هيڅ څيز، بيشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چه کوی (ئی) دوی (نو جزا به ورکړی).

تفسير: کله چه معلوم شو چه «مبدی» او «معبد» او «هادی» همغه الله تعالیٰ دی، نو د هغه په خلاف د شرک د لاری غوره کوونکو ته فکر کول په کار دی چه د دوی په لاس کښی کوم دليل او برهان شته؟ چه د هغه په بناء د «توحيد» قويم او قديم مسلک پريږدی او د ګمراهی او ضلالت په کوهی کښی ځانونه اچوی، رښتيا خبره خو دا ده چه د دوی سره پرته(علاوه) له ظنونو او اوهامو او چټی(بيکاره) او مهملو خبرو څخه بل هيڅ دليل او برهان نشته، نو د اټکل غشی د حق او صداقت په بحث کښی څه کار ورکولی شی؟.

وَمَا كَانَ هَٰذَا الْقُرْآنُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسی فصاحته، بلاغته او اعجازه) چه په دروغو جوړ کړ شي غیر له الله نه ولیکن دی تصدیق (رښتینی) کوونکی د هغه (کتاب) چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او دی تفصیل کوونکی د هغه څه چه لیکلی شوی دی (پر تاسو) نشته هیڅ شک په ده کښی (چه راغلی دی) له لوری د رب د عالمیانو

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی ئی فرمایلی ؤ چه مشرکین محض د ظن او تخمین پیروی کوی حال دا دی چه د پیروی قابل هغه خبره ده چه صحیح لار راښیی. په هم دی مناسبت ئی دلته د لوی قرآن ذکر شروع کړ چه نن په دنیا کښی همغه یو داسی کتاب دی چه صحیح لار ښوونکی او د ظنونو او اوهامو په مقابل کښی د رښتیا حقایقو وړاندی کوونکی دی. هو! زمونږ د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانین او معجز او محیرالعقول فصاعت او بلاغت او جزالت باندی له نظر اچولو څخه دغه راښرگندیږی چه دغه پاک قرآن بیشکه هم داسی یو کتاب دی چه د پاک قدوس الله له لوری رانازل شوی دی، او د ماسواء الله څخه بل هیڅوک داسی یو معظم کتاب نشی راوړاندی کولی. پوره قرآن دی خو پخپل ځای کښی پاتی وی د هغه د یوه سورت له مثل راوړلو څخه هم تول انسانان او پیریان عاجزان او ناتوانان دی لکه چه وروسته راځی (او نه دی دا قرآن چه لولی ئی محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په تاسی داسی چه جوړ کړی شی د ځانه بلکه هیڅوک ئی نشی ویلی د ځانه غیر له الله تعالیٰ نه یعنی داسی نه ښائی چه دا کلام وی د بشر ولیکن رالیږلی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصدیق د هر هغه کتاب چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او په صدق ئی هر څوک قایل دی چه تورات او انجیل او زبور دی او له دغو سره سم او مطابق دی د دین په اصولو کښی ډیر تعجب دی چه هغه حق شو او دغه نشو بلکه د لوی قرآن کلام الهٰیتوب له دی نه ظاهر دی چه د گردو(تولو) پخوانیو آسمانی کتابونو مصدق او د هغو د اصلی مضامینو حفاظت او د هغو د پخوانیو ویلو صداقت په علانیه ډول(طریقه) سره کوی.

(او مفصل بیانوونکی دی د هر هغه شیز چه لیکل شوی دی په تاسی له اوامرو او نواهیو څخه نشته هیڅ شک په دی کښی چه راغلی دی له جانبه د پروردگار د عالمیانو خو کفار نه منی دا خبره) یعنی د الله تعالیٰ احکام او د ده هغه حقایق او معارف (چه په پخوانیو کتابونو کښی په نهایت اجمالی ډول(طریقه) سره مذکور شوی ؤ) په پوره تفصیل سره ئی بیانوی رښتیا خبره خو

دغه ده چه په دغه کتاب کښې هیڅ یوه عاقل او پوه ته د شک او شبهې هیڅ ځای او گنجایش نه دی پاتې او دغسې جامع، بلیغ او ډک له حکمته او بلاغته او مشعشع او د صداقت او حقانیت له رڼا(رڼرا) څخه ډک یواځې هم دغه د رب العالمین کلام کیدی شي او بس.

أَمۡ يَقُولُونَ افۡتَرَىٰهُۖ قُلۡ فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّثۡلِهِۦ وَادۡعُواْ مَنِ اسۡتَطَعۡتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٣٨﴾

بلکه آیا وائی دوی چه (محمد) له ځانه جوړ کړی دی دغه، (قرآن)، ووایه (ای محمده! دوی ته) چه نو راوړی یو (لنډ) سورت په شان د ده (په اعجاز کښې) او راوبولئ تاسی هغه څوک چه ستاسی له لاسه کیږی (دی معارضې ته دپاره د معاونت خپل) غیر له الله څخه که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغه دعوی د افتراء کښې).

تفسیر: یعنی که ما دغه قرآن جوړ کړی وی. نو تاسی هم چه ما غوندی بشر یئ گرد(ټول) سره راټول شئ او د ده د یوه سورت پشان یو سورت راجوړ کړئ! که د تمام جهان لیکونکی او لوستونکی او امیان سره راغونډ شی، او یو وړوکی سورت لکه قرآن غوندی راوړاندی کړی، نو وبوهیږئ چه قرآن عظیم الشان هم د کوم یوه بشر کلام دی. چه د هغه مثال نور خلق جوړولی شي. مگر دغه خبره محاله ده چه تر ابدالاباد پوری کوم مخلوق داسی حوصله وکړی شي.
قرآن کریم خو هغه کتاب دی چه پکښې تهذیب، اخلاق، تمدن، معاشرت، حکومت، سیاست، معرفت، روحانیت، تزکیة النفوس، تنویرالقلوب، الغرض د وصول الی الله لاری او د خلق الله د تنظیم او رفاهیت د چارو هغه گرد(ټول) قوانین او اصول شته چه په هغو د عالم د تخلیق غرض تکمیل او پوره کیږی او د هغه په ترتیب او تدوین کښې د یوه امی قوم د یوه امی فرد څخنی هیڅکله داسی امید نشی کیدی بیا د دغه گردو(ټولو) علومو او هدایاتو تکفل سره، د دی کتاب غلغله آچوونکی فصاحت او بلاغت، جامع او مؤثر (زړه وړونکی) طرز بیان د سیند په شان تموج، سهل الممتنع سلاست او روانی، او د اسالیب الکلام تفنن او د هغه لذت او حلاوت او شهنشاهی توب شان او شوکت، دا گرد(ټول) داسی شیان دی چه هغو په ډیر زور او شور او لوړ غږ سره گرد(ټول) جهان ته د مقابلی اعلان ورکړ له هغه وقته راهیسی چه د لوی قرآن جهان ښائسته کوونکی جمال د غیب له مخی نقاب لری کړ او د آدم اولاد ئی له خپله ځانه سره آشنا کړ د هغه پرله پسی همغه دعوی ده چه زه د الله قدوس کلام یم او همغسی چه د الله تعالیٰ د ځمکی په شان بله ځمکه او د الله تعالیٰ د لمر په شان بل لمر او د الله تعالیٰ د آسمان په شان بل آسمان له پیدا کولو څخه گرد(ټول) جهان عاجز او حیران دی همغسی د الله تعالیٰ د قرآن په

شان د بل بيان د اتيان څخه هم ټول جهان عاجز او حيران دی. د دغه قرآن کريم د امحاء لپاره به خلق سازشونه کوی، او مکرونه او پلمی (تدبيرونه) به جوړوی او د مقابلی او مناقشی په جوش کښی به خپل ځانونه په مرګ کښی غورځوی، او د خپلی مرستی(مدد) لپاره د دنيا ډير لوی قوتونو ته بلنه او دعوت ورکوی، مګر هيڅ يوه حيله (مکر) ، هيڅ يو تدبير او هيڅ يو فريب او چل به د پاک قرآن په مقابل کښی نه چليږی. او خوشی به دوی ځانونه او نور په مصائبو کښی آچوی. او متاعب پر ځانونو اخلی مګر پرته(علاوه) له مصاعبه او متاعبه او دواهی او سرګردانی، بل هيڅ شی به د دوی په برخه نه کيږی او د قرآن کريم د يوه وړوکی سورت راوړل به هم هغو ته ممکن نه وی: ﴿ قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيْرًا ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرآئيل (۸۸) آيت (۱۰) رکوع) پر دغی مسئلی مو په هغی رسالی کښی چه په (اعجازالقرآن) سره موسومه ده په زړه پوری خبری کړی دی شائقين دی هغه ووائی. (بيا دوی يو سورت هم را نه وړ نو الله فرمائی)

بَلْ كَذَّبُوْا بِمَا لَمْ يُحِيْطُوْا بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَاْتِهِمْ تَاْوِيْلُهٗ ؕ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۳۹﴾

بلکه نسبت د دروغو ئی وکړ په هغه قرآن چه پوره نه ؤ رسيدلی دوی په علم د هغه او نه ؤ راغلی دوی ته معنی او حقيقت د دی قرآن، هم داسی (لکه هم دغو مکذبانو) تکذيب کړی وو (د خپلو انبياؤ) هغو کسانو چه وو پخوا له دوی نه نو وګوره ته چه څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذيب کوونکو د انبياؤ)

تفسير: يعنی پاک قرآن ته «مفتری» ويل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاهت او قلت تدبر له جهته دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوی چه په سره سينه او قرار زړه د قرآن پر حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړی! د بدفهمی يا د فکريه ؤ قواؤ د ښه نه استعمالولو لامله(له وجی) کله چه د پاک قرآن پر دلائلو او عجائبو په پوره ډول(طريقه) سره نشئ پوهيدی نو د هغه پر دروغجن کولو باندی لاس مه پوری کوئ! (او حال دا چه لا نه ؤ راغلی دوی ته يعنی لا نه وه برسيره شوی معنی او حقيقت د دی قرآن) ځينو مفسرينو د «تاويل» معنی په «تفسير» سره کړی ده. يعنی د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کښی په پوره ډول(طريقه) سره نه دی لويدلی. او ځينی له هغه قرآنی پخوا ويل مرادوی. يعنی د تکذيب يوه وجه د ځينو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کښی دا هم ده چه د مستقبل په نسبت هغه

اخبار چه پاک قرآن ورکړی دی، د هغو وقوع تر نن پوری نه ده شوی، نو ځکه دوی منتظر دی چه د هغو ظهور به کله کیږی مګر لږ فکر کول په کار دی چه دغه د تکذیب سبب څرنګه کیدی شی؟ زائد له زائده دا دی که دا د توقف وجه شی نو شی دی (مګر خو د تکذیب وجه نشی کیدی).

وَ مِنْهُمْ مَّنْ يُّؤْمِنُ بِهٖ وَ مِنْهُمْ مَّنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهٖ ؕ وَ رَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿۴۰﴾

او ځینی له دی (مکذبانو) هغه دی چه ایمان راوړی پر دغه (قرآن) او ځینی له دوی نه هغه دی چه ایمان نه راوړی په دغه (قرآن هیڅکله)، او رب ستا ښه عالم (دانا) دی پر (حال د) مفسدانو

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه له دوی ځنی ځینی کسان مسلمان کیدونکی دی له هغو څخه تاسی سترګی واړوئ! باقی هغه کسان چه پر خپلو شرارتونو قایم پاتی کیږی (بلکه په کفر به ومری) پاک الله پر هغو ګردو(تولو) عالم دی. او په مناسبو موقعو کښی به هغوی ته مناسبه سزا ورکوی. (ځینی د دی آیت ترجمه داسی کوی: او ځینی له دی مکذباتو هغه څوک دی چه باور لری په دی قرآن چه له جانبه د الله تعالیٰ حق راغلی دی اما پټ په زړه کښی او اظهار ئی له دیره عناده نه کوی، او ځینی نور له دوی هغه څوک دی چه ایمان نه راوړی او باور نه لری په دی قرآن له دیر جهل او ناپوهی.)

وَ اِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّیْ عَمَلِیْ وَ لَكُمْ عَمَلُكُمْ ۚ اَنْتُمْ بَرِیْٓـُٔوْنَ مِمَّاۤ اَعْمَلُ وَ اَنَا بَرِیْٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۴۱﴾

او که تکذیب وکړی دوی ستا نو ووایه (ای محمده دوی ته چه) ماته (جزا د) عمل ځما ده او تاسی ته (جزا د) عمل ستاسی ده، تاسی بیزاره یئ له (جزا د) هغه کار چه کوم ئی زه او زه هم بیزاره یم له (جزا د) هغه کارونو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی که د داسی دلائلو او براهینو د آوریدلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسی تکذیب

وکړی نو تاسی ووایئ چه ما خو خپل فرض اداء کړی دی مګر که تاسی سره له پوهولو هم نه پوهیږئ نو اوس زمونږ او ستاسی لیار سره بیله ده. تاسی د خپل عمل ذمه وار یئ او زه د خپل عمل هر چاته به د ده د عمل ثمره ور په برخه کیږی. حضرت.شاه صاحب لیکی چه: «معاذالله که زه د الله تعالیٰ حکم په غلطه دورسوم نو زه به ګنهګاریږم او که زه ئی په رښتیا سره راورونکی اوسم او تاسو ئی ونه منئ نو د هغه ګناه ستاسی په غاړه ده په هر حال په منلو کښی ستاسی هیڅ دول(طریقه) نقصان نه دی» (ځینی وائی چه دا آیت منسوخ دی په آیت د سیف سره).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوْا لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۴۲﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْظُرُ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوْا لَا يُبْصِرُوْنَ ﴿۴۳﴾

او ځینی له دی کفارو هغه کسان دی چه غوږونه نیسی تاته (تمسخراً یا ظاهراً)، آیا نو ته آوروی (مادر زاده) کانه (بلکه نشی کولی) او اګر که وی دوی چه هیڅ عقل هم نه لری (سمع او عقل ئی دواړه ورک وی). او ځینی له دوی هغه دی چه ګوری تاته (د سر په سترګو) آیا نو ته به لاره وښیی (مادر زادو) ړندو ته او اګر که وی دوی چه هیڅ بصیرت (او پوه) نه لری (یعنی نه ئی شی پوهولی).

تفسیر: ځینی خلق اګر که په ظاهره سره لوی قرآن او د رسول الله مبارک کلام آوری او د دوی معجزات او کمالات ګوری، مګر هغه اوریدل او لیدل نافع دی چه د زړه په غوږونو او د زړه په سترګو سره وی دا ستاسی په اختیار کښی نه ده چه کنو زړونو او کنو غوږو ته خبره واوروی. په دی حال کښی چه دوی د زیات کانه توب لامله(له وجی) قطعاً په حق کلام باندی نشی پوهیدی یا ړندو زړونو ته د حق لیار وښوولی شی کله چه په دوی کښی د بصیرت ماده نشته. په «موضح القرآن» کښی لیکی: «یعنی غوږونه لری او په خپلو سترګو سره په دغی توقع ګوری چه تاسی زمونږ په زړونو باندی تصرف وکړئ، لکه چه پر ځینو وکړ شو خو دغه خبره د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده ځینو مفسرینو له «لا یعقلون» څخه د مطلق عقل او له «لا یبصرون» څخه د بصیرت نفی مراد کړی ده مطلب دا دی چه داسی ړانده او کانه دی چه برسیره پر نه اوریدلو او نه لیدلو له هر راز(قسم) پوه او ادراک څخه هم محروم او بی برخی دی، نو تاسی په څه دول(طریقه) سره دوی ته خبری آورولی او ورښکاره کولی او حق پری قبلولی شئ؟.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَّلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۴۴﴾

بيشكه چه الله نه كوى ظلم پر خلقو هيڅ قدر وليكن خلق پر نفسونو (ځانونو) خپلو ظلم كوى (چه خپل عقل او حس په ملاهيو كښى په كار آچوى).

تفسير: يعنى د هغو په زړونو كښى چه اثر نه غورځوى دا د دوى تقصير دى چه په خپلو بې‌اعتداليو او غلط كاريو سره ئى خپلى ادراكى قوى تباه كړى دى، كه نه په اصل فطرت كښى هر انسان ته الله تعالىٰ د پوهيدلو او قبلولو استعداد ښبلى دى.،

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّنَ ٱلنَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ ۚ قَدْ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ وَمَا كَانُوا۟ مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾

او هغه ورځ چه (پس له مرګه الله) راجمع كړى كفار حال دا لكه چه مدار نه ۇ كړى دوى (په دنيا يا په قبر كښى) مګر په قدر د يوه ساعت له ورځى پيژنى به دوى يو تر بله پخپلو منځونو كښى (په دغى ورځى كښى)، په تحقيق زيانمن شوى دى هغه كسان چه تكذيب ئى كړى دى د ملاقات د الله او نه ۇ دوى سمه صافه لاره موندونكى.

تفسير: يعنى د محشر د هولناكو اهوالو او حوادثو د ليدلو څخه د ګرد(تول) عمر عيش، عشرت، آرمتيا او هوسائى (خوشالى) دومره حقيره او قليله په نظر ورځى چه ګواكى په دنيا كښى ئى د يوه ګړى څخه زياته هستوګنه نه وى كړى، او افسوس به كوى چه ګرد(تول) عمر مى څومره په فضول او بيكاره تير شوى دى لكه چه سرى يوه ګړى يا دوه ګړى هم داسى په چتى(بيكاره) او چپو خبرو اترو كښى تيروى. او هم د هغه ځاى د زړه چاودونكو مصائبو د ليدلو څخه داسى خيال كوى چه ګواكى په دنيا كښى دومره زيات نه دى پاتى شوى او دغه ويروونكى وقت يو ناڅاپه رارسيدلى دى هلته تش يو ساعت يا دوه ساعته پاتى شوى يم، او دغه دى چه سم د لاسه دلته رسيدلى، او په دغو ربړو (تكليفونو) كښى اخته شوى يم كاشكى د هغه ځاى د قيام مدت مى لږ څه دير وى. او دغى بدى ورځى ته دغسى ژر نه وى رسيدلى. ځينى مفسرين وائى چه د برزخ (قبر) هستيدلو مدت به ورته لكه يوه ګړى ښكارى والله اعلم.
(په دى حال كښى چه پيژنى به دوى يو تر بله سره پخپلو منځونو كښى اما دا معرفت به په وقت د خروج كښى وى له قبورو، او بيا چه له هوله د قيامته سختى پرى ديره شى نو دا تعارف به سره ورك شى، او يو له بله سره به) هيڅ مدد ونه كړى شى. او نفسى نفسى غږونه به پورته

کیږی. ورور به ورور او پلار به د ځوی په کار نه ورځی: ﴿ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴾ (١٨ جزء د المؤمنون (١٠١) آيت (٦) رکوع) ﴿ يَوْمَ يَفِرُّ ٱلْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ﴾ (٣٠ جزء د عبس د سورت ٣٤ آيت)(په تحقيق زيانکاران دی هغه کسان چه نه منی ملاقات د الله تعالیٰ يعنی منکران دی د حشر له حسابه او نه دی دوی لاره موندونکی) پاتی شول هغه کسان چه د لقاء الله تصديق ئی کړی. او په سمی لاری تللی دی، نو دوی بيخی په فائدو کښی ګټور دی.

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ ٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

او که وښيو خامخا تاته ځينی له هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره (نو هغه خو به وګوری په حيات خپل کښی) او که وفات کړو تا (پخوا له تعذيب د دوی نه) نو خاص مونږ ته بيا راتله د دوی دی بيا نو الله شاهد دی په هغو کارونو چه کوی ئی دوی (نو د دوی تعذيب به تاته دروښيو په آخرت کښی)

تفسير: يعنی هغه وعدی چه مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور ګرځولو کړی دی اګر که د هغو ځينی وعدی تر يوه حده پوری ستاسی په موجوديت پوره درښوولی شوی دی، لکه د «بدر» او نورو مظفريت يا وروسته د وفات ستاسی به په عمل راځی نو بنا پر دغه که ستاسی په حضور کښی د هغو ظهور رانشی په هر صورت دغه يقينی دی چه هغه ګرد(تول) پوره کيدونکی وی. که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنيا کښی سزا ورنه کړه شی نو په آخرت کښی به وررسيږی، زمونږ له لاسه دوی نجات نشی موندلی او نه تښتيدلی شی او د ګردو(تولو) بيرته راتلل زمونږ په لوری دی او د تولو مخلوقاتو ګرد(تول) اعمال زمونږ په مخ کښی پراته دی، حضرت شاه صاحب ليکی: «د اسلام غلبه تر يوی اندازی پوری د رسول الله په حضور کښی په ظهور ورسيده او نوری د دوی د وفات څخه وروسته د دوی د خلفاؤ په لاسونو کښی وشوی ګواکی په «نتوفينک» کښی هم دغه لوری ته اشاره ده. والله اعلم

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ ۖ فَإِذَا جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او لپاره د هر امت يو رسول دی نو کله چه را به غی (دوی ته) رسول د دوی (او دوی به ونه مانه) نو حکم به وکړ شو په منځ د دوی کښې په انصاف سره (چه رسول او مؤمنانو نجات مونده او مکذبين هلاکيدل) حال دا چه دوی به مظلومان نه ؤ (په دغه تعذيب کښې).

تفسير: پخوا له دی نه د دی امت او د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ذکر وو اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه راښيی چه هر جماعت او هری فرقی ته د الله تعالیٰ پيغام رسوونکی رسول (استاځی) ورليږلی شوی دی تر څو د الله تعالیٰ حجت تمام شی. د حجت د اتمامه څخه پخوا هيچا ته عذاب نه ورکاوه کيږی خلق عمل لا له پخوا څخه کوی مگر په دنيا کښې هغو ته سزا وروسته د رسول د رسيدلو او د حجت له اتمامه ورکوله شی. د الله تعالیٰ له لوری ظلم، تيری او بی‌انصافی نه ده چه بی د پخوا خبرولو او الزام آړولو او د جرم د اثباته، مجرمانو ته د دوی فيصله واوروی په قيامت کښې سم د عدل او انصاف له قواعدو سره د دوی دعوی وړاندی کيږی، او د دوی د هر هر فرد بيل بيل جرمونه توضيح کيږی او شاهدان تيريږی، او له هر قوم سره به د دوی رسولان وړاندی کيږی، او د دوی د بياناتو د آوريدلو څخه وروسته به په ډير ښه انصاف سره فيصله صادريږی: ﴿ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَٰبُ وَجِاْىٓءَ بِالنَّبِيِّـۧنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾ (٢٤) جزء الزمر (٦٩) آيت (٧) رکوع) مجاهد او نورو دغه آيت د قيامت پر احوالو حمل کړی دی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وائی دوی (په مسخرو يا په استبعاد) کله به وی دغه وعده که يئ تاسی (ای رسوله ای مؤمنانو) صادقان (په دغه وعده کښې نو رائی‌ولئ)

تفسير: يعنی د عذاب د راتللو څخه کوم ويرول چه کيږی دغه بيخی دروغ او بی اصله دی که واقعی ته رښتينی ئی نو ولی هغه عذاب نه راولی؟ آخر دغه وعده به کله پوره کيږی؟

قُل لَّآ أَمْلِكُ لِنَفْسِى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَآءَ اللَّهُ ۗ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۚ إِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَـْٔخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده!) نه يم مالک دپاره د ځان خپل (د دفع کولو) د ضرر او

نه (د رسولو) د نفعې مګر د هغې (نفعې او ضرر) چه اراده وفرمائی الله، لپاره د هر امت یوه نیته ده (د هلاک)، کله چه راشی هغه اجل (نیته د مرګ) د دوی نو نه به وروستی کیږی دوی (د دغې نیتې خپلې) یو ساعت (یوه ګړی) او نه ړومبی کیږی دوی (پرې)

تفسیر: یعنې د عذابونو او نورو درلیږل د الله تعالیٰ کار دی، او هغه ځما په قبضه او اختیار کښې نه دی. زه خو د خپلې نفعې او نقصان یواځې دومره مالک یم چه هومره د الله تعالیٰ اراده او رضاء وی نو بیا پر نورو د نیکۍ یا د بدۍ د وارد کولو مستقل اختیار ماته له کومه شو؟ د هر قوم لپاره یو مدت او میعاد د الله تعالیٰ په علم کښې مقرر دی، کله چه هغه میعاد پوره شی، نو هغه وقت به ورسیږی د بنو د یوه رپ په اندازه تخلف پکښې نه کیږی، الغرض د عذاب د ژر غوښتلو څخه تاسی ته هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی هغه وقت چه د الله تعالیٰ په علم کښې غوټه او ټاکلی(مقرر) او معین شوی دی، هغه یوه دقیقه نه وړاندی او نه وروسته کیږی او پوره په همغه وقت کښې رسیدونکی او ورځکیدونکی دی. د «زمخشری» په نزد ﴿ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴾ او ﴿ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ له دی نه کنایه ده چه د عذاب پخپل معین وقت کښې راتلل مقرر او معین او غوټه شوی دی په کنایه کښې د تقدم او تاخر حقیقت ته نفیاً یا اثباتاً څه اعتبار او تعرض نه وی. فتنبه له

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُهٗ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۵۰﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا وینئ تاسی (یعنې خبر راکړئ ماته) که راشی تاسو ته عذاب د الله د شپې یا د ورځې نو څه به وی هغه (عذاب) چه په جلتی سره غوښت له هغه نه مجرمانو (کافرانو) (یا) نو څه به وکړی پخوا له هغه څخه مجرمان (ګنهګاران). (یا) نو څه دی هغه (عذاب) چه تلوار کوی په راتلو د هغه مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنې که د شپې اوده وی، یا د ورځې کله چه په دنیوی کارونو کښې لګیا وی، که یو ناڅاپه د الله تعالیٰ عذاب ئې ونیسی نو که مجرم په دغه صورت کښې جلتی هم وکړی نو څرنګه به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات وکړی شی؟ کله چه خپل ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) نو بیا د وقت د پوښتنی کولو څخه څه فائده وررسیږی؟ شیخ الهند رحمة الله علیه د ﴿ مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴾ ترجمه د حضرت شاه صاحب د مذاق سره موافقه کړی ده. لیکن نورو مفسرانو

د هغه مطلب داسی لیکلی دی چه «د الله تعالیٰ د عذاب په راتللو کښی کومه د خوښی داسی خبره او د خوند واقعه ده؟ چه د هغی په وسیله مجرمین د هغی مطالبه په جلتی او تلوار سره وکړی، بیا دا څه د تعجب ځای دی چه مجرمین د داسی خوفناک شی په مطالبه کښی څرنګه تلوار او جلتی کوی، حال دا چه د یوه مجرم لپاره خو وړ (مستحق) او لایق دا ؤ چه هغه د راتلونکی سزا له تصوره لړزیدی او د ویری لامله(له وجی) مړ کیدی (البحر المحیط).

أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنتُم بِهِ ۚ آلْآنَ وَقَدْ كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

آیا کله چه واقع شی (دغه عذاب) نو ایمان به راوړئ تاسی په هغه، (الله فرمائی) آیا اوس (ایمان راوړئ چه عذاب نازل شو) حال دا چه په تحقیق وئ تاسی چه په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتی کوله

تفسیر: یعنی د عذاب دغه ژر غوښتنه د دی لپاره کوی چه هغوی د عذاب په نزول نه دی متیقن که دوی په دغه وقت کښی متیقن کیدل نو فائده ئی ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به ئی کوښښ کاوه. که د عذاب د راتګ څخه وروسته ئی یقین راشی نو څه فائده به ور ورسیږی په دغه وقت کښی به د الله تعالیٰ له لوری ویل کیږی چه ښه اوس خو تاسی قائلان شوئ، حال دا چه پخوا مو دغه دروغ بلل ځکه چه تقاضا کول هم د دروغ ګڼلو او مسخرو کولو په نیت ؤ که نه دغه وقت د اقرار کولو څخه هیڅ یوه فائده به در ونه رسیږی.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴾ (٢٤ جزء د المؤمن (٨٤-٨٥) آیت (٩) رکوع).

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾

بیا به وویل شی هغو کسانو ته چه ظلم ئی کړی وی وڅکئ عذاب (دائم) د همیشکی، آیا سزا به درکولی شی تاسی ته (نشی به درکولی) مګر په سبب د هغه شرک او تکذیب چه وئ تاسی چه کول به مو (یا) نه درکولی شی جزاء مګر په سبب د هغی چه وئ تاسی چه کول به مو (چه هغه شرک او تکذیب ستاسو دی).

تفسير: هغه كفر او شرک او تكذيب مو چه كولو، اوس د هغه خوند د تل دپاره وڅکئ! دغه به په قيامت كښې وويله شي.

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾

او پوښتنه كوى له تا نه چه آيا حق دى دا (قرآن يا دعوى د نبوت يا عذاب؟ كه مسخرى كوى؟)، ووايه (اى محمده! دوى ته) هو! قسم دى وى زما په رب خپل چه بيشكه دغه خامخا حق دى، او نه يئ تاسى عاجزوونكى (د الله چه له عذابه ئې ځان خلاص كړئ).

تفسير: يعنى د غفلت په نشه كښې بى سده شوى په تعجب سره پوښتنه كوى چه آيا دغه خبره رښتيا ده چه مونږ وروسته له مرګه بيا ژوندى كيږو؟ او د دائمى عذاب خوند به وڅكو؟ آيا په رښتيا سره وروسته له بخركى بخركى كيدلو او له خاورو سره ګډيدلو به بيا له نوى سره ژوندى كيږو. (اى محمده!) تاسو وفرمايئ دوى ته چه دا څه د تعجب خبره ده؟ دغه پيښه خو هرومرو(خامخا) باليقين كيدونكى ده ستاسى ګډ كيدل په خاورو كښې او بخركى بخركى كيدل الله تعالىٰ له دغه څخه نه شى عاجزولى چه د پخوا په شان بيا تاسى همغسى پيدا كړى او د شرارتونو خوند مو دروڅكوى. ممكن نه دى چه تاسى د ده د قبضى څخه بهر لاړ شئ يا چيرته په تيښته سره وتښتئ، او (معاذالله) پاک الله عاجز كړى شئ.
تنبيه: د دى آيت سره مشابه دوه نور آيتونه په پاک قرآن كښې شته يو د «سبا» په سورت كښې ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾ دوهم د «تغابن» په سورت كښې ﴿زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ دغه دواړه د قيامت او معاد په متعلق دى. په هم دغه مناسبت دغه حاضر آيت حافظ ابن كثير رحمة الله عليه د معاد په متعلق ايښى دى.

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ ۗ وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۖ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾

او كه بيشكه (مملوک شى) دپاره د هر نفس چه ظلم ئې كړى وى (پخپل ځان باندى په كفر او شرک سره) هغه چه دى په ځمكه كښې نو خامخا به فديه وركړى دغه نفس په دغه (هر څه سره له عذابه)، او وبه مومى دوى (په زړونو خپلو كښې (په ترک د ايمان) پښيمانى كله چه ووينى دوى عذاب او

فیصله به وکړه شي په منځ د دوی (یعنی د خلائقو) کښې په انصاف او حال دا چه دوی به مظلومان نه وی.

تفسیر: یعنی که فرضاً د ځمکی د مخ ګردی(تولی) خزانی د ده په قبضه کښې وی، نو کوښښ به وکړی چه هغه تول ورکړی او د الله تعالیٰ له عذابه ځان وژغوری(بچ کړی) (کله چه دوی لره مالکیت د «مافی الارض» نشته، نو فدیه ورکول هم نشته او له عذابه هم نجات نه مومی. او ښکاره به کړی دوی پښیمانی یا پټه به ئی کړی او وبه مومی دوی په زړونو خپلو کښې پښیمانی په ترک د ایمان سره او دا ځکه چه دا لفظ د «اسروا» له اضدادو څخه دی نو ځکه اطلاق ئی پر دواړو صحیح دی یعنی او بیا مومی دوی په زړونو خپلو کښې درد او پښیمانی او) پخپلو حرکاتو به پښیمانیږی، او غواړی به چه نور خلق د دوی پر دغی پښیمانی خبر نشی مګر بالاخر بی‌اختیاره به هغه ښکاروی او په هغه وقت کښې به ووائی: ﴿ يٰحَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُ فِىْ جَنْۢبِ اللّٰهِ ﴾ او ﴿ يٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِىْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا ﴾

اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ اَلَآ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵۵﴾

واورئ خبردار شئ چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) واورئ خبردار شئ چه بیشکه وعده د الله حقه ده ولیکن زیات له خلقو (چه کفار دی) نه پوهیږی (پری)

تفسیر: یعنی په ګرد(تول) جهان کښې یوازې د پاک الله حکومت دی او د عدل او انصاف اجراآت کیږی او هیڅ یو مجرم به تری ونشی تښتیدی. او نه هیڅ یو مجرم به په رشوت او بدی ورکولو سره خپل ځان ژغورلی(بچ کولی) شی. (او نه الله تعالیٰ له چا فدیه قبلوی ځکه چه دی غنی او بی‌پروا دی له هر چا او هر شیز څخه او ښه قادر دی په ثواب او عقاب لکه چه فرمائی واورئ خبردار شئ چه بیشکه وعده د الله حقه او رښتیا ده ولیکن زیات له خلقو چه کفار دی نه پوهیږی په خیر او شر خپل) یعنی د بدو استعدادو، بدفهمی او غفلت لامله(له وجی) اکثر خلق پر دغو حقائقو نه پوهیږی نو ځکه هر څه ئی چه په ژبه راځی همغه وائی، او د چټی(بیکاره) خبرو له ویلو څخه خوله نه نیسی او هر څه ئی چه په زړه ګرځی، او له خولی ئی وځی همغه کوی او وائی ئی.

هُوَ يُحْيِ وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

هم دغه (الله) ژوندی کول او مړه کول کوی او هم ده ته بیا بیولی کیږئ (په قیامت کښې لپاره د جزا)

تفسير: کله چه ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ فعل او کار دی، نو د دوهم ځلی ژوندی کول به ورته څه اشکال وی؟

يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی ده تاسی ته موعظه (پند) له جانبه د رب ستاسی او شفاء(دارو) دپاره د هغو (تولو روحانی امراضو (چه دی په سینو (د خلقو کښې د جهالت) او هدایت او رحمت دی دپاره د مؤمنینو.

تفسير: دغه گرد(تول) د قرآن کریم صفات دی. «قرآن عظیم له اوله تر اخره پوری داسی پند دی چه خلق له مضرو او مهلکو خبرو ځنی ژغوری (بچ کوی) د زړونو د روحانی رنځوری لپاره د شفاء نسخه ده د وصول الی الله او د الله تعالیٰ د رضاء لپاره ښوونکی دی. او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کښې د الله تعالیٰ د رحمت وړ(لائق) او مستحق گرځوی، د ځینو محققینو په نزد په دغه آیت کښې د انسانی نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده یعنی هر هغه سړی چه قرآن کریم خپل تمسک وگرځوی، په دغو گردو(تولو) مراتبو باندی کامیاب کیدی شی:

(١) خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوری د «موعظة» په لفظ کښې اشاره ده

(٢) خپل باطن د فاسدهؤ عقائدو او ردیه ؤ ملکاتو څخه تش کول له شفاء لما فی الصدور څخه مفهومیږی.

(٣) خپل نفس په حقه ؤعقائدو او فاضله ؤ اخلاقو سره ښایسته کول چه د هغه لپاره د «هدی» لفظ زیات مناسب دی.

(٤) د ظاهرو او باطنو د سازولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د رحمت انوار پر نفس فایز کیدل چه د «رحمة» د لفظ مدلول دی. زمونږ د امام فخرالدین رازی علیه رحمة الله الباری له تقریره له دغو څلورو واړو لفظونو څخه شریعت، طریقت، حقیقت او نبوت او خلافت علی الترتیب څرگندیږی. چه دلته د هغه د تفصیل لیکلو موقع نه ده. او نه دا قسم مضامین د خالص تفسیر په مد کښې راتلی شی.

قُلۡ بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلۡيَفۡرَحُواْ هُوَ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ﴿٥٨﴾

ووايه (اى محمده ! مؤمنانو ته چه خوشحاله اوسئ) په فضل (قرآن) د الله سره او په رحمت (دين) د الله سره نو په هم دغه (فضل او رحمت) دى خوشحاله شى مؤمنان، (ځکه چه) دغه (فضل او رحمت) ډير غوره دى له هغو مالونو چه جمع کوى (ئى) دوى.

تفسير: يعنى ووايه اى محمده ! مؤمنانو ته چه خوشاله اوسئ په هغه فضل د الله تعالىٰ سره چه په تاسى دى چه هغه قرآن کريم يا معرفه يا خلود دى يا لقاء او رضاء د الله تعالىٰ ده او په رحمت او مهربانى د الله تعالىٰ سره چه پر تاسى دى، او هغه رحمت محمد رسول الله يا توفيق يا عصمت يا نجات دى پس په دى راليږلى.شوى ښائى چه خوشاله دى شى دوى ځکه چه دا مذکور ډير غوره دى له هغو فانيه ؤ اموالو څخه چه جمع کوى ئى دوى ځکه چه دنيوى مال او متاع لره هيڅ بقاء او وفا نشته). «فرح» خوښيدل هم محمود دى او هم مذموم. پر کوم نعمت له دى حيثيته خوښيدل چه د الله تعالىٰ په فضل او مرحمت سره ئى ومومى محمود دى. لکه چه دلته فرمائى ﴿ فَبِذَٰلِكَ فَلۡيَفۡرَحُواْ ﴾ او پر دنيوى حطامو او اموالو خوښيدل او پرى تفخر او ځان لويول خصوصاً دغسى خيال لرل چه ماته دغه مقام په خپل لياقت راحاصل شوى دى ډير بد او مذموم دى قارون د خپل مال او دولت په نسبت ويلى ؤ ﴿ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلۡمٍ عِندِيٓ ﴾ د هغه په نسبت ئى فرمايلى دى ﴿ لَا تَفۡرَحۡ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَرِحِينَ وَٱبۡتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنۡيَا ﴾ الآية - (نو بائده ده چه خوشاله دى شى مؤمنان په دى ځکه چه دغه مذکوره شيان چه قرآن عظيم الشان او اسلام او نور مقدسات دى ډير غوره او خير دى له هغو اموالو چه دوى ئى تولوى) يعنى اصلى څيز د الله تعالىٰ فضل او رحمت دى. ښائى چه تل هغه ولټوى، مال او دولت جاه او حشم او نور ګرد(تول) د هغه په مقابل کښى هيڅ دى.

قُلۡ أَرَءَيۡتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزۡقٖ فَجَعَلۡتُم مِّنۡهُ حَرَامٗا وَحَلَٰلٗا قُلۡ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمۡۖ أَمۡ عَلَى ٱللَّهِ تَفۡتَرُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه آيا وينئ تاسى (يعنى خبر راکړئ ماته د) هغه څيز چه نازل کړى دى الله تاسو ته له (انواعو د) رزق څخه نو ګرځولى دى تاسى له دغه رزق څخه (ځينى) حرام او (ځينى) حلال، ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا الله اذن کړى دى تاسى ته (په دغه تحليل او تحريم کښى نه) بلکه په الله پورى دروغ

ترئ تاسی (له ځانه).

تفسير: يعنی پاک قرآن چه د نصيحت، شفاء او هدايت او رحمت په صورت رانازل شوی دی همغه د استناد او تمسک کولو وړ(مستحق) او لايق دی. د الله تعالیٰ د احکامو معرفت او د حلالو او حرامو تميز په هم دغه سره کيدی شی، دغه بابيزه (خوشی) خبری او واهيات دی چه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع لپاره هر قسم روزی پيدا کړی ده، بيا تاسی تش پخپلو آراؤ او اهواؤ چه په هغو کښی يو شی حلال او بل شی حرام دروی. آيا تاسی د دی خبری څه حق لرئ چه پخپل سر او له خپله ځانه د تحليلولو او تحريمولو په نسبت فيصلی کوئ؟ آيا تاسی د داسی خبرو کولو جرائت کولی شئ چه الله تعالیٰ داسی حکم مونږ ته راکړی دی؟ يا هم داسی له خپله ځانه پر الله تعالیٰ دروغ ترئ؟ په وروستنی آيت کښی ئی په صاف ډول(طريقه) سره اشاره فرمايلی ده چه دغه پرته(علاوه) له افتراء علیٰالله بل هيڅ شی نه دی.

تنبيه: د هغو شيانو مفصله تذکره چه دوی هغه په خپل سر حلال او حرام درولی وو د «المائدی» او د «الانعام» په سورتونو کښی تير شوی دی.

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ إِنَّ اللهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۶۰﴾

او څه شی دی گمان د هغو کسانو چه له ځانه تړی پر الله باندی دروغ په ورځ د قيامت کښی (چه څه به ورسره وکړی الله)، بيشکه الله خامخا څيښتن (خاوند) د فضل دی پر خلقو (په ارسال د رسلو او انزال د کتابونو او تاخير د عذاب)، وليکن اکثره خلق نه وباسی شکر (په دغو نعماؤ)

تفسير: يعنی دا خلق د قيامت په نسبت څه خيال کوی؟ چه له دوی سره به څه قسم معامله کيږی په سختی سره به ونيول شی؟ که ورو به خوشی کړل شی؟ عذاب او ربړ(تکليف) نه به وګالی(برداشت کړی)؟ که نه؟ په څه څه خيالاتو کښی ډوب تللی دی؟ ښائی چه دوی دغه خبره ښه په ياد ولری، هر هغه سزا چه دوی ته ورکوله کيږی، هغه خامخا دوی ته رسيدونکی ده او له سره هغه بيرته کيدونکی نه ده (بيشکه چه الله تعالیٰ خامخا څيښتن(مالک) د فضل دی پر خلقو په ارسال د رسولانو او انزال د کتابونو او تاخير د عذابونو وليکن زيات د خلائقو نه وباسی شکر په دغو نعماؤ او له زړه ايمان نه راوړی). يعنی الله تعالیٰ پخپل فضل سره خلقو ته په دنيا کښی ډير مهلت ورکوی. او له ډيرو تقصيراتو څخه ئی تيريږی. ليکن ډير خلق د الله تعالیٰ د دغه اغماض او تلطيف په مقابل کښی د شکر ايستلو او متنبه کيدلو په ځای لا زيات زړور(دلير)

او بې خوفه کيږي بالاخر دوی بيخي د سزا ورکولو وړ(لائق) او مستحق گرځي.
پاک الله دير له هر چا سره الطاف او مواساء کړی
که له حده بنده تير شي نو ئې خوار سپک رسوا کړي.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٦١﴾

او نه ئې ته (مشغول) په کوم کار کېږې (له خپلو کارونو) او نه لولی ته (هيڅ آيت، سورت) له دی نه (يعني) له قرآنه او نه کوئ (ای انسانانو کوم کار) له کارونو څخه مگر اوسو مونږ پر تاسې شاهدان (ساتونکی) کله چه مصروف (بوخت) اوسيږئ تاسې په هغه کښې! او نه غائب کيږی له ربه ستا په اندازه د يوی ذری (واړه ميږی يا پوټی د گرد نه) په ځمکه کښې او نه په آسمانونو کښې او نشته ډيره وړوکی له دغی ذری څخه او نه ډير غټ (له دی نه) مگر (دا ټول ليکلی پراته دی) په کتاب واضح (ښکاره په لوح محفوظ) کښې

تفسير: پخوا له دی نه د قرآن کريم د اوصافو بيان ؤ چه هغه له ابتداء څخه تر انتهاء پوری ځليدونکی نور او رڼا(رنړا) هدايت د قلوبو شفاء، عظمیٰ نعمت، کبریٰ رحمت دی. بيا ئې اشاره وفرمايله چه د هدايت او بصيرت د دغسی صافی رڼا(رنړا) څخه سترگی پټول، او د خپلو اوهامو او خيالاتو په تيارو کښې د خلقو بی لاری تلل او پاک الله باندی افتراء تړل. او د الله تعالیٰ د فضل او انعام بی قدری او ناشکری کول څومره خراب او نامناسب کار دی. په دغه آيت کښې ډغه تنبيه هم شته چه خلق په څه حال او کار کښې دی؟ او د رسول الله صلی الله عليه وسلم څه شان دی؟ رسول اکرم صلی الله عليه وسلم دی شپه او ورځ د حقيقی مالک د وفاداری او خلائقو د همدردی د هغو عظيمو شيونو مظهر چه کيږی بالخاصه د دوی هغه امتيازی شان چی د پاک قرآن د لوستلو او لولولو په وخت کښې ظاهريږی يعنی د پاک قرآن په وسيله هغه جهاد چه دوی يی کوی هغه ټول په الله تعالیٰ په حضور کښې دی او خلق هغه ښی يا بدی معاملی چه کوی هغه هم ټولی د الله تعالیٰ په حضور کښې ظاهری پرتی دی هر کله چه کوم مخلوق په کوم کار کښې

لاس پورې کوي او په هغه کښې مشغول او لګيا کيږي اګر که د دوی په فکر او خيال د پاک الله فکر او تصور هم تير نشي ليکن الله تعالیٰ يې له ابتدا څخه تر انتها پورې ګوري (فان لم تکن تراه فانه يراک) په زمکه او آسمان هر چرې چه د يوې ذرې په اندازه يا له هغه څخه وړوکی يا لوی کوم شی هم وي هغه ټول د الله تعالیٰ په علم محيط کښې شته او له سره ترې نه غائبيږي بلکه د الله تعالیٰ د علمه راښکته هم د ټول (ما کان وما يکون) حال په کتاب مبين يعني لوح محفوظ کښې ثبت دي چه هغه د تدبير په عالم کښې ښايي د الله تعالیٰ د علم صفحه وويلې شي کله چه له الله تعالیٰ نه هيڅ له ادنیٰ څخه ادنیٰ خبره پټه نه ده نو د دغه مکذبينو او معاندينو معاملات او احوال څرنګه پټ پاتې کيدی شي بيا د جزا د ورځې د کاروائي په نسبت څه خيال کوي؟ دوی دې ښه وپوهيږي چه د دوی هر وړوکی او لوی حرکت د پاک الله په علم کښې پروت دی هلته هيڅ يو خيانت او غله نشي چليدی د هر عمل جزا به خامخا ورکولی کيږي هم هغسې چه د دښمنانو ټولی معاملې دده په حضور وي بالمقابل د دوستانو په ډيرو وړو وړو معاملو او چارو باندې هم عليم او خبير دی

اوس الله تعالیٰ په دغه راتلونکې آيت کښې خپلو دوستانو ته دغه زيرې آوروي

اَلَآ اِنَّ اَوۡلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُوۡنَ ﴿۶۲﴾

واورئ خبردار شئ چه بيشکه دوستان د الله نيشته هيڅ قسم يره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کيږي (هيچرې له فوت د کوم مامول نه)

تفسير: ابن کثير رحمة الله عليه د حديثيه ؤ رواياتو په بنا دغه مطلب بيان کړی دی چه اولياءالله(د الله دوستانو) ته به په آخرت کښې د محشر د اهوالو او يرو څخه هيڅ خوف او يره نه وي او نه د دنيا د پريښودلو څخه دوی خفه کيږي څنې مفسرينو دغه آيت عام ايښی دی يعني په هغو به د انديښنې او د پريشاني او د حوادثو وقوع په دنيا کښې او نه په آخرت کښې وي او نه د کوم مصلوب فوتيدلو څخه به مغموم او متاثر کيږي ګواکې د خوفه د الله خوف يا له غمه د آخرت د غم نفي مراده نه ده بلکه په دنيا کښې د دنياوي خوف او غم نفي مراده ده چه د هغې احتمال د أعداؤ او د نورو په مخالفت باندې کيدی شي چه هغه به کاملينو مؤمنينو ته له سره نه پيښيږي او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمينان لرې او د ټولو تکوينيه ؤ واقعاتو په نسبت داسې اعتقاد لرې چه هغه خامخا په يو حکمت او مصلحت مبنی وي نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هيڅ تکليف نه رسوي زما په نزد «لا خوف عليهم ولا هم يحزنون» مطلب دی داسې واخيست شي چه په اولياءالله هيڅ يو خوفناک شي(هلاکت يا معتدبه نقصان) په دنيا او آخرت کښې واقع کيدونکې نه دی فرض يې کړئ که په دنيا کښې صورتاً کوم نقصان هم ورپيښ شي مګر څرنګه چه د نتيجې له مخې هغه د ده په

حق کښی د عظیمی نفعی ذریعه ګرځی نو ځکه هغه ته معتدبه نقصان نشی وئیلی پاتی شو د کوم دنیاوی یا اخروی وجوهو له امله(وجی) دوی ته به کوم وخت د خوف او یری لاحق کیدل نو هغه به ددی آیت د تقریره سره څه منافات نه لری ځکه چه دا آیت یواځی دغه خبر راکړی دی چی په دوی به کوم خوفناک شی نه لویږی دا یی نه دی وئیلی چه هغو ته به په هیڅ وخت کښی خوف او یره نه لاحقه کیږی. ښائی د لایحزنون په مناسب د لا یخافون نه فرمایل او د لا خوف علیهم تعبیر په اختیارولو کښی هم دغه نقطه وی باقی د لایحزنون تعلق زما په خیال د مستقبل سره دی یعنی د مرګ په وخت کښی او د مرګ څخه وروستو به دوی نه غمجن کیږی لکه چه فرمایلی دی ﴿ اِنَّ الَّذِیْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلٰٓئِکَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِیْ کُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴾ ۲۴ جزء د حمٓ السجده ۳۰ آیت ٤ رکوع او فرمایلی دی ﴿ لَا یَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَکْبَرُ وَتَتَلَقّٰهُمُ الْمَلٰٓئِکَةُ هٰذَا یَوْمُکُمُ الَّذِیْ کُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء ۱۰۳ آیت ۷ رکوع والله تعالیٰ اعلم بمراده.

اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَکَانُوْا یَتَّقُوْنَ ﴿٦٣﴾

(دغه دوستان) هغه کسان دی چه ایمان لری او وی دوی چه ځان ساتی (له معاصیو او یریږی له الله نه)

تفسیر: دا د اولیاءالله تعریف فرمائی یعنی متقی مومن د الله تعالیٰ ولی دی پخوا له دی نه به څو ځایونو کښی معلوم شوی دی چه د ایمان او تقویٰ ډیر مدارج دی نو د ایمان او تقویٰ هره درجه چه په هر چا کښی موجوده وی په هغی درجی به د ولایت یوه برخه ورثابتیږی مثلاً لس شل او سل روپی هم مال دی او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، یو لک، یو ملیون هم مال دی لیکن په عام عرف کښی د لس او شل او سل روپی لرونکی مالک ته شته من او مالدار نه وئیل کیږی تر څو چی معتدبه د مال او دولت مقدار د چا سره نه وی هم داسی وپوهیږئ چه ایمان او تقویٰ هم په هره مرتبه کښی چه وی هغه د ولایت یوه شعبه ده او په دی حیثیت تولو مومنانو ته فی الجمله ولی وئیل کیدی شی لیکن په عرف کښی ولی هغه ته وئیلی شی چه پکښی د ایمان او تقویٰ یوه خاصه درجه موندلی شی په حدیثو کښی د ولایت څه علامات او آثار ذکر شوی دی مثلاً د هغو د لیدلو څخه د پاک الله ذکر په یاد راشی یا له خلق الله سره به دوی بی لوثه محبت او مینه ولری عارفینو هر یو سم د خپله مذاقه سره د ولی تعریفونه کړی دی چه د هغو د تفصیل لیکلو ځای دلته نشته

لَهُمُ الْبُشْرٰی فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَفِی الْاٰخِرَةِ

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٦٤﴾

دوی ته زیری په دغه ژوندن لږ خسیس کښی او په آخرت کښی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالیٰ) ته، دغه (زیری د دواړو جهانو) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: (یعنی هغه کسان چه دوستان د رحمان دی په دواړو جهانو کښی خوښ او فرحان دی، او دوی ته بشارت دی په دنیا کښی په قرآن په ژبه د رسول علیه السلام په صالحه رؤیا په مکاشفات په لسان د ملائکو په وقت د مرګ او په آخرت کښی چه ملائک به ورته راځی او سلام به پری آچوی او مبارکی د فوز او د کرامت به ورته ورکوی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله ته یعنی هیڅ خلاف نشته په وعده د ده کښی دغه بشارت د دواړو دارینو بری دی لوی او له ادراکه زښته پورته هو!) اولیاؤ ته په دنیا کښی څو ډوله(قسمه) بشارات دی مثلاً حق تعالیٰ هغو ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه د «ولاخوف علیهم» او نورو زیری ورکړی دی یا به پرښتی د موت په قریبیدلو هغو ته وائی ﴿ وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِیْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴾ (٢٤ جزء د حٰم السجده (٣٠) آیة (٤) رکوع) یا به ډیر رښتین او مبارک خوبونه وینی یا د هغو په نسبت به د الله تعالیٰ نور بندګان له ښه خوبونه ورته وینی چه د صحیح حدیث سره موافق د شپږ څلویښتمی اجزاؤ څخه یو جزء دی یا د دوی په معاملاتو کښی د الله تعالیٰ له لوری به یو خاص قسم تائید او امداد کیږی یا په خواصو کښی، او کله له خواصو څخنی تجاوز کوی په عوامو کښی هم ده ته مقبولیت حاصلیږی، او خلق الله د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه (صفت) کوی دغه ګرد(تول) شیان تر دنیوی بشاراتو لاندی درجه په درجه راتلی شی مګر په اکثریه ؤ روایاتو کښی د ﴿ لَهُمُ الْبُشْرٰی فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ﴾ تفسیر په صالحه ؤ رؤیاؤ سره کړی شوی دی. والله اعلم. پاتی شول اخروی بشارات هغه پخپله په پاک قرآن کښی منصوص دی. ﴿ بُشْرٰىكُمُ الْیَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ﴾ او په حدیث کښی هم دغه تفسیر منقول دی.

(او دغه زیری د دواړو جهانو هم دغه دی بری ډیر لوی) یعنی د الله تعالیٰ خبری او د هغه وعدی ګردی(تولی) پخی او کلکی دی. هغه زیری او بشارات ئی چه راکړی دی هغه ضرور بالضرور کیدونکی دی.

وَلَا یَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِیْعًا هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ﴿٦٥﴾

او نه دی خفه کوی تا (ای محمده!) خبری د دوی (چه الله نه منی ستا تکذیب کوی او ډاروی دی) بیشکه چه زور خاص الله لره دی تول، هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو(تولو) اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو)

تفسیر: له پاسه د مکذبینو اعداؤ ذکر کیده بالمقابل ئی د مصدقینو احباؤ تذکره فرمائی او د دوی د دواړو دارینو د محفوظیت بشارت آوروی. په دغی سلسلی کښی رسول الله ته هم تسلی ورکوی، چه تاسی د احمقانو او شریرانو له خبرو څخه مه خفه کیږئ! ګرد(تول) زور، او غلبه د الله تعالیٰ په قدرت کښی ده. الله جل جلاله به په خپل زور او تائید سره حق غالب او منصور او مخالفین به ذلیل او رسوا کړی، الله جل وعلیٰ شانه د دوی خبری ښی آوری او په ګردو(تولو) حالاتو ښه خبردار دی.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَمَا يَتَّبِعُ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُرَكَآءَۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنۡ هُمۡ إِلَّا يَخۡرُصُونَ ﴿٦٦﴾

واورئ خبردار شئ چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی (لکه پرښتی) او هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (لکه انسانان، پیریان سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او نه کوی متابعت هغه کسان چه بولی (عبادت کوی) دوی غیر الله د هغو شریکه نو (چه په واقع کښی شریکان نه دی له الله سره)، متابعت نه کوی دوی د (هیڅ شی) مګر د ګمان (خپل چه دا بتان شریکان دی د الله) او نه دی دوی مګر دروغ وائی (اتکلونه چلوی په دی نسبت د شرک کښی).

تفسیر: یعنی په ګردو(تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد احد الله سلطنت دی. ګرد(تول) انس او جن او ملک د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی د مشرکانو دغه غیر الله بلل او دوی د خدائی حصه دار ګرځول. یواځی په توره تیاره کښی غشی وهل او واهی، تباهی خیالات دی د دوی په لاسونو کښی نه کوم حقیقت شته او نه څه حجت او برهان. تش د اوهامو او ظنونو په تیارو کښی خپل سرونه او پښی ژوبلوی.

هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيۡلَ لِتَسۡكُنُواْ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبۡصِرًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَسۡمَعُونَ ﴿٦٧﴾

الله همغه ذات دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته شپه (تیاره) دپاره د دی چه

آرام شئ تاسی په دی کښی او (گرځولی ئی ده) ورځ ښوونکی (روښانه)، بیشکه په دغه (ظلمت او نور) کښی خامخا ډیر دلایل (د قدرت او وحدانیت) دی دپاره د قوم چه آوری دغه قرآن (په غوږونو د زړه).

تفسیر: د شپی او د ورځی او د نور او ظلمت پیدا کوونکی همغه یو الله دی. خیر او شر او د گردو(تولو) متقابلو اشیاؤ خالق هم دی دی. په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردیده شوه او په دی لوری هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسی چه د شپی له تیارو څخه وروسته پاک الله روښانه ورځ راولی او د لمر په رنا(رڼا) کښی گرد(تول) هغه شیان صاف په نظر راځی چه د شپی په تیاره کښی نه ښکاریده، هم داسی د مشرکینو د اوهامو او د ظنونو د پردی لری کیدلو څخه وروسته د قرآن کریم د لمر رنا(رڼا) وځلیږی چه خلقو ته د وصول‌الی‌الله پوره سمه لیاره ښوونکی دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ؕ هُوَ الْغَنِيُّ ؕ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ اِنْ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍۢ بِهٰذَا ؕ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۸﴾

وائی کفار نیولی دی الله ولد (ځوی لور، نو فرمائی الله په رد د دوی کښی) پاک دی الله (په پاکی)، هم دی غنی (بی پروا دی) خاص ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکی کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکو، ملکاً خلقاً و عبیداً) نشته تاسی څخه هیڅ برهان حجت سند په دی (چه الله تعالیٰ ولد نیولی دی)، آیا وایئ تاسی پر الله هغه خبری چه نه پوهیږئ تاسی (پری)

تفسیر: په دغه کښی د عیسائیانو د شرک تردید دی چه حضرت مسیح علیه السلام ئی د الله تعالیٰ ځوی تاکلی (مقرر کری) ؤ. دغه خبره د پوهیدلو وړ(لائق) ده، که دوی په واقعی ډول(طریقه) «مسیح» معاذالله صلبی ځوی وگنی، نو له دی نه لویه گستاخی او سپین سترگی او کفر به څه وی؟ الله قدوس بالبداهه له ښځی او اولاد څخه پاک او منزه دی. که له ځوی څخه مراد متبنی وی، نو پاک الله دغه ته څه ضرورت لری چه یو مخلوق خپل متبنی وگرځوی؟ آیا معاذ الله له ده سره د اولاد حسرت او د ځوی د نشتوالی څه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چه وروسته له دی نه معاذ الله د ده د مال او دولت وارث او د ده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسی! یا دا چه د زوړتوب او حرج په وقت کښی ورته تکیه او د مرستی(مدد) وسیله وی. العیاذ بالله، دی خو له دغو گردو(تولو) شیانو څخه بی نیازه او بی‌پروا دی. او نور تول خلق په هر وقت او هر

ځای کېښي ده ته محتاج دی. دی به ځوی، لمسی، متبنی(ځوی نیوی) او نورو ته څرنګه احتیاج او اړتیا (مجبوری) ولری. ګرد(تول) شیان د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی. نو بیا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منځ کښي د داسی نسبی علائقو ګنجایش او ځائیدل له کومه کیږی؟ دا لویه سخته خبره ده چه د الله تعالیٰ په نسبت محض له جهالته داسی دروغ او بی سنده خبری وویلی شی.

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هغه کسان چه له خپله ځانه تړی پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شریک سره) خلاص به نشی (له عذابه او په مراد به ونه رسیږی). نفع آخیستل دی په دنیا کښي بیا مونږ ته راتله د دوی دی (پس له مرګه) بیا به وروڅکوو مونږ دوی ته عذاب سخت په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعني پر الله تعالیٰ دروغ تړونکی اګر که د ډیر دنیوی قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانو او وسائلو مغرور هم وی، لیکن ده ته حقیقی نیکی او بری له سره په برخه کیدی نشی. البته د لږو ورځو له مخی به په دنیا کښي مزی کوی او بالاخر ئی د پاک الله په لوری رجوع ده، چه هلته به د خپلو جرائمو په بدل کښي د نهایت سخت عذاب خوند وڅکی.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دوی حال د نوح کله چه وویل (نوح) قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی سخت پر تاسی اوسیدل زما (ډیر وقت په تاسی

کښي) او پند درکول زما (تاسي ته) په آيتونو د الله (او بي موجبه مي آزاروئ) نو خاص په الله باندي توکل کړی دی ما نو راغوند (او کلک) کړئ تاسي کار خپل او (راټول کړئ) شريکان خپل بيا دی نه وی کار ستاسي په تاسي باندی پټ (يعني ټول ښکاره راپسي ملا وتړئ) بيا راورسوئ ماته هر قسم ضرر او مهلت مه راکوئ ماته (هيڅ قدر څو خلاص شي زما دغه اقامت او ستاسي دغه محنت)

تفسير: يعني ای محمده اهل د مکي معظمي ته د نوح عليه السلام او د ده د قوم حال واوروه! چه ورمعلوم شي چه مکذبينو او مفتريينو ته حقيقي بری او فتحه نشي حاصليدی او د دوی مندی او ښائست او سينګار يوائحي د څو ورځو له مخي وی. او په پای (انجام) کښي په ابدی هلاک باندی منتهي کيږی د مکي معظمي هستيدونکو ته ښائي چه د نوح عليه السلام د قوم قصه واوروی څو تری عبرت حاصل کړی. که دوی د خاتم الانبياء صلی الله عليه وسلم پر تکذيب او عداوت هم داسي ملا تړلی وی او له خپلو شرکياتو څخنی لاس نه اخلی، نو د دوی انجام به هم همغسي کيدی شي چه د نوح عليه السلام د تکذيب کوونکو وشو. او هم د دی واقعي له بيانولو څخه د نبي عليه السلام تسلی ورکول دی چه تاسي د خلقو د دښمنی او شرارت څخه دومره زيات خفه او متاثر مه کيږئ، څکه چه هر نبي ته داسي حوادث ور د مخه شوی او تولو د هم دی قسمو حالاتو مقابله فرمايلي ده. مګر په آخر کښي فقط حق غالب شوی دی. او د حق او صداقت دښمنان تباه او برباد شوی دی. او نورو عامو سامعينو ته د دغو واقعاتو د داسي مفصل بيان څخه ښائي دغه خبره ورزده کړی چه نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره له امي‌توبه او د هيڅ يوه مخلوق په مخکښي د يوی دقيقي له مخي هم شاګردی نه کولو، د پخوانيو اقوامو دومره صحيح او پاخه احوال بيان فرمائي چه ظاهراً بی له تعليمه او طويلي استفادی هغسي وينا ممکنه نه ده. نو ناچاره دغه خبره منله کيږی چه د ده معلم او ښوونکي هيڅ يو انسان نه دی، بلکه هغه پاک الله ئی ښوونکي دی چه د ګردو(تولو) علومو، فنونو او انسانانو او موجوداتو خالق او موجد دی. او دغه ئی د صداقت يو بل لوی دليل دی.

﴿ إِذْقَالَ لِقَوْمِهِ ﴾ الآية ـ کله چه وويل ده مشرانو د قوم خپل ته چه ای قومه زما که چيری وی داسي کار چه دير لوی او سخت شوی وی پر تاسي اوږدوالي د مدت د اقامت زما په تاسي کښي او دا څکه چه نهه نيم سوه کاله ئی دوی ته د دين دعوت کړی ؤ، او له دوی څخه ئی ډيری جفا او سختي ليدلي وی، او سخت شوی وی هغه پند چه زه ئی درکوم تاسي ته په ښکاره دلايلو د قدرت د الله تعالیٰ په وحدانيت او په تصديق د نبوت زما او بی موجبه راته آزار رسوئ. پس خاص پر الله تعالیٰ مي توکل کړی دی په دفع د شر ستاسي کښي پس راغوند او محکم کړئ کار خپل او راګرد (راټول) کړئ مشرکان خپل او هغه شريکان خپل چه تاسي له الله سره مقرر کړی دی يعني ټول قوت خپل راغوند کړئ! بيا دی نه وی دا کار ستاسي په باب زما کښي په

تاسی پټ یعنی تول راپسی په ښکاره ملا وتړئ! بیا اورسوئ ماته هر قسم ضرر چه ستاسی زړه غواړی، او هیڅ قدر مهلت مه راکوئ ماته!) یعنی ستاسی د خوښی او خفگان او د موافقت او مخالفت د یوی ذری په اندازه هم زه پروا نه لرم. د نورو انبیاؤ علیهم السلام په شان زما هیله(امید) او اسره هم صرف پر الله واحد احد صمد ده. که تاسی زما په پوهنه او پند نه پوهیږئ، یا ئی نه منئ نو واک(اختیار) لرئ زه خو د خپل منصبی فرض په ادا کولو کښی هیڅ قصور نشم کولی. که تاسی زما دغه وضعیت بد منئ او دښمنی راسره کوئ او نقصان رارسوئ نو دغه شیان قطعاً زما پر دغو ارادو څه اثر نشی غورځولی هر هغه شی چه ستاسی په امکان کښی شته په ډیر شوق او مینه سره ئی پر ما اجراء کړئ، زما پر خلاف جرگی او مشوری وکړئ! او کوم تجویز پوخ یا کومه خبره غوته کړئ! د خپل د کار ملگری، بلکه فرضی معبودان مو هم راټول کړئ او تول سره لاس او فکر یو کړئ! او پر یوه غیر مشکوک او غیر مشتبه رأی قائم شئ! بیا په خپلو متفقه ؤ طاقتونو سره هغه راجاری کړئ! او د یوی شیبی مهلت راته مه راکوئ! نو بیا وگورئ چه زما د نبوت د استقامت او د توکل د غره په مقابل کښی د گردی(تولی) دنیا قوتونه او تدبیرونه څرنگه بیکاره او لتاړه او څنگه ئی بځرکی په هوا الوځی؟

فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾

نو که وگرځیدئ تاسی (له پنده او وئی نه منئ) پس نه ده غوښتی ما له تاسو څخه هیڅ اجر (مزدوری) نه دی اجر زما (په دی چه بولم تاسو ایمان ته) مگر پر الله دی او امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاړه ایښودونکو څخه الله ته).

تفسیر: یعنی ستاسی په مقابل کښی نه د جانی او بدنی تکالیفو څخه ویریږمه او نه د مالی نقصان څه فکر او اندیښنه راسره شته زه د تبلیغ او د دعوت د خدمت څه معاوضه هم له تاسی څخه نه غواړم چه دغه اندیښنه راته پیدا شی چه ستاسی په خفگان به زما تنخا بنده شی. یا کم له کمه تاسی ته به د داسی وینا موقع په لاس درشی چه زما گرد(تول) جداوجهد د مال له حرصه او د پیسو په طمع دی. زما اجرت او مزدوری د هغه لوی ذات په ذمه ده چه زه ئی کار کوم. او احکام ئی په ځای راوړم. کله چه زه د هغه امر منونکی یم او خپل مفوضه خدمت بی له خوفه او خطره پای (انجام) ته رسوم، نو څرنگه ممکن دی چه هغه به د خپل فضل او مرحمت ابواب (ورونه) نه راپرانیځی؟

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَعَلْنَٰهُمْ خَلَٰٓئِفَ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾

نو نسبت د دروغو وکړ دوی نوح ته پس نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او هغه چاته چه وو له ده سره په بیړی کښې (له غرقه) او وګرځول مونږ دوی خلیفګان (د غرق شویو په ځمکی کښې) او غرق کړل مونږ (په طوفان کښې) هغه کسان چه تکذیب ئې کړی وو د آیتونو زمونږ، نو وګوره چه څرنګه شوه آخره خاتمه د ویرولیو شویو (یعنی هلاک شول).

تفسیر: یعنی له هر چا سره چه د عبرت سترګی وی هغه دی وګوری چه د مکذبینو انجام څرنګه شوی ؤ؟ دغو خلقو ته په سلهاؤ کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ. او نصیحت ئې وکړ. او له نفعی او ضرر څخه ئې خبردار کړل. کله چه هیڅ یوه خبره ئې مؤثره ونه لویده او قبوله نشوه بلکه بالعکس د دوی ذاتی عناد او فرار لا ورپسی زیات شو. نو دلته د پاک الله له لوری د اوبو سخت طوفان (څپان) ورنازل شو. او په هغه کښې ګرد(تول) مکذبین سره ډوب شول یواځې نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چه پر بیړی سواره وو) محفوظ پاتې شول او د انسانانو وروستنی نسل له هم دوی څخنی پاتی شو. او د ډوب شویو خلقو په ځای کښی هم دغه د بیړی سواره مسلمانان ودان شول. د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الاعراف» په سورت کښی هم تیره شوی ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

بیا لیږلی وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهیم، لوط، شعیب) نو راوړی وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره پس (مستعد) نه وو دوی (دی ته) چه ایمان ئې راوړی وی په هغو (دینیهٔ اصولو) چه تکذیب ئې کړی وو د هغو (اصولو)) پخوا (له بعثت د رسولانو)، هم داسی (لکه چه مهر مو لګولی ؤ په زړونو د دوی) مهر لګوو مونږ زړونو د تیریدونکو (له شرعی حدودو).

تفسير: يعني د نوح عليه السلام څخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهيم، شعيب او نور انبياء عليهم السلام ئې د خپلو اقوامو په لوری سره له ښکاره ؤ نښو او دلائلو ليږلی ؤ، ليکن د هغه جهالت او کفر په حالت کښې چه دغه خلق د خپلو انبياؤ د بعثت څخه پخوا وو. او د هغو شيانو په سبب چه پخوا له دی نه ئې پرله پسی د انبياؤ تکذيب کړی وو بيا ئې دا توفيق ونه موند چه د نورو انبياؤ چه د تشريف راوړلو او د دوی د پوهولو څخه وروسته پر حقائقو وپوهيږی او اسلام ومنی بلکه د هغو صحيحه ؤ اصولو تکذيب چه پخوا له دی نه قوم د نوح کړی وو. دوی گردو(تولو) هم د هغو د منلو څخه انکار وکړ. او همغه يوه «نه» چه يو ځلی د ړومبنيو د خولی څخه وتلی وه، ممکن نه ؤ چه بيا د نورو وروستنيو له خولو په «هو!» سره بدله شی. دوی هم په همغی بی ايمانی او تکذيب‌الحق تر آخره پوری کلک ولاړ وو.
هغه کسان چه د حق په تکذيب او عداوت کښې ئې تيری کړی دی، د هغو په زړونو باندی د مهر لگولو هم دغه صورت کيدی شی چه اول تکذيب کوی. بيا پر هغه داسی ضد او اصرار کوی چه محض د دښمنی او عناد رويه ځان ته غوره کړی. تر دی ځايه پوری چه د دوی د زړونو گردی(تولی) قواوی ورانيږی. او د حق د قبول استعداد پکښې بيخی نه پاتی کيږی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ وَهَٰرُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ بِـَٔايَٰتِنَا فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾

بيا وليږل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) څخه موسیٰ او هارون (دواړه ورونه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښکاره معجزو زمونږ نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم مجرمان (کافران زړور په گناهونو).

تفسير: يعني جرائم کوونکی خلق وو. د نافرمانی خوی (رشه) د حق قبلولو اجازه کله ورکوی؟ تکبر مانع شو چه د الله تعالیٰ دلائل او نښې وکتلی شی. يا د الله تعالیٰ د رسولانو خبرو ته غاړه کيږدی: ﴿ وَجَحَدُوا۟ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴾
١٩(جزء د النمل ١٤ آيت اوله رکوع) هم دغه تکبر وو چه د فرعون له خولی څخه ئې دغه الفاظ وويستل: ﴿ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴾ (١٩ جزء د الشعراء (١٨) آيت (٢) رکوع)

فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوٓا۟ إِنَّ هَٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٦﴾

نو کله چه راغی دوی ته حق (رښتيا خبره) له نزده زمونږ نو وويل دوی

بیشکه دا خامخا سحر (کودی) دی ښکاره.

تفسیر: یعنی د «عصا» او د «یدبیضا» (د امسا او د روښانه لاس) او د نورو معجزو د لیدلو او د موسیٰ علیه السلام زښته زیات تاثیردارو خبرو د آوریدلو څخه ئی وویل چه: «دغه گرد(تول) امور ښکاره جادو دی» ځکه چه د ده په خیال کښی د گردو(تولو) فوقالعاده شیانو آخری درجه هم دغه جادو کیدی شو.

قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ۖ أَسِحْرٌ هَٰذَا وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّٰحِرُونَ ﴿٧٧﴾

وویل موسیٰ (دغو قائلانو ته) آیا وایئ تاسی دغه حق (رښتینی معجزی) ته کله چه راغله تاسی ته (چه معجزه نه ده سحر دی) آیا سحر دی دا (بلکه نه دی)، حال دا چه نه مومی بری ساحران (له عذاب د نیران)

تفسیر: یعنی حق ته جادو وایئ آیا جادو داسی کیدی شی؟ او آیا جادوگر، کودگر څرنگه د نبوت دعوی کولی شی؟ او د حق او باطل په کشمکش کښی بریالی(کامیاب) کیدی شی؟ د سحر او معجزی په منځ کښی فرق او توپیر (امتیاز) نه کول، د دوی د لندو پوهیدلو کار دی. چه د طلا او سرو زرو او ژیرو په منځ کښی فرق نشی کولی. د نبی روښانه مخ، سوچه اخلاق، د تقویٰ رنا، له شوکته او عظمته ډکو احوالو کښی داسی ښکاره گواهی موجوده ده، چه کودگری او شعبدهبازی له سره له دوی سره هیڅ یو نسبت نه لری. نو بیا نبیالله ته «ساحر» ویل په کومی اندازی بیحیائی او لیونتوب دی.

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

وویل فرعونیانو (موسیٰ ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه واړوی مونږ له هغه کاره چه موندلی دی مونږ پری پلرونه خپل او چه شی تاسی دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کښی، او نه یو مونږ ستاسی دواړو (په نبوت) باور کوونکی

تفسیر: یعنی معاذ الله ته د دنیا حریص او بدنیت ئی یو سیاسی تحریک په مذهبی رنگ سره وړاندی کوی. ستا مقصد او غرض هم داسی معلومیږی چه له مذهبی حیثیته یو لوی انقلاب جوړ

کړی، او په دغه ملک کښې خپله سرداری او حکومت ټینګ کړی. او د دی ځای پخوانی سرداران (قبطیان) برطرف کړی نو په یاد ئی ولره چه ستا دغه غوښتنه پوره کیدونکی نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو او نه دی له سره مشرتیا تسلیموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾

او وویل فرعون (مقربانو خپلو ته چه) راولئ تاسی ماته هر هغه ساحر چه ښه (پوه او) ماهر وی.

تفسیر: دغه د موسیٰ علیه السلام د تقریر جواب ؤ یعنی پاتی شوه د سحر او د معجزی جګړه د هغې تصفیه هم عملاً کوو چه د دی ملک ډیر لوی ماهر کوډګران راټول کړل شی. بیا دغه کوډګران ستا د دغو معجزاتو په مقابل کښې خپلې ننداری درښکاره کړی نو ګرد(ټول) به سره ووینی چه تاسی نبیان یئ؟ که (معاذالله) کوډګران؟ نو ځکه د فرعون په توله پاچاهی کښې سړی خواره شول او هر لوری ته نو محصلان لاړل چه ښه پوهان، مشاقان او ماهران کوډګران چه هر چیری ومونډل شی ژر دی راحاضر کړل شی! د دی مفصله واقعه د «الاعراف» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾

نو کله چه راغلل ساحران (د معارضی میدان ته) وویل دوی ته موسیٰ چه وغورځوئ هغه څه چه تاسو (ئی) غورځوونکی یئ.

تفسیر: په بل ځای کښې مذکور دی چه کوډګرانو له موسیٰ علیه السلام څخه پوښتنه کړی وه چه ته دی خپله ننداره پخوا راښیی؟ که ئی مونږ اول دروښیو؟ د دوی په جواب کښې موسیٰ علیه السلام وفرمایل: «د هر هغه شی ښوونه مو چه په زړه کښې وی، ړومبی تاسی هغه راوښیئ!» ځکه چه د باطلو د پوره زور ښوولو څخه د حقو راتلل او د باطلو لاندی غورځول، او مغلوب او مقهور او ویجاړ څرګندول ئی لا زیات مؤثر او د حق غلبه لا ښه واضح کوی.

فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ ۖ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾

نو کله چه وغورځول ساحرانو (پړی او همساګانی خپلی) نو وویل موسیٰ هغه شیز چه راوړی دی تاسو هغه یوازی سحر دی (نه بل شی)، بیشکه چه الله ژر تباه کوی دغه (سحر)، بیشکه چه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو.

تفسیر: کودګرانو خپل پړی او همساګانی پر ځمکه وغورځولی او په تخیل او نظربندی سره ئی لیدونکو ته داسی ورځرګند(ښکاره) کړل چه ګواکی ګرد(ټول) میدان له ژوندیو مارانو، منګورانو څخه ډک دی. نو موسیٰ علیه السلام وویل: «دغه دی جادو، او هغه له سره جادو نه وه چه فرعون او د ده خوشامدګرانو به هغه ته جادو ویل» (بلکه جادو او کوډی هم داسی دی چه تاسو راوړی دی او بل شی نه دی بیشکه چه الله تعالیٰ ژر تباه کوی دغه سحر او بیشکه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو) یعنی بس دی! تاسو خپل ګرد(ټول) زور او قوت صرف کړ. اوس خپل ځانونه سنبال کړئ! چه پاک الله به ستاسی دغه له خپله ځانه جوړی کړی لوبی داسی ورانی او خرابی کړی، چه بیا له سره په مقابل کښی نه د هغه بل کوم نظیر او مثال او جوړه نښی جوړیدی، ځکه چه د پاک الله د عادت او حکمت څخه دغه خلاف دی چه د مصلح او مفسد د مقابلی په وقت کښی کله چه له هغه څخه مقصود خالص د حجت اتمام وی، چه د مفسدانو او شریرانو خبرو ته څه اثر او قوت ورکړی. یا د حق کلمه مغلوبه او ښکته کړی.

وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ ۚ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

او (بیا ژر) رښتیا کوی الله حقه خبره (چه زما راوړی دین دی) په کلماتو (او حکمونو) خپلو سره او اګر که ئی بد ګڼی مجرمان (کافران) نو ایمان نه ؤ راوړی (رومبی) په موسیٰ باندی مګر څو اولادو (ځلمیانو) له قومه د ده سره د ویری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی و(نه) ښویوی، او بیشکه چه دغه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه (د مصر) کښی، او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ (تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه)

تفسیر: بنی اسرآئیلو د فرعونیانو له لاسه سخت مصیبتونه او ربړونه(تکلیفونه)، ذلت او سپکتیا

گاللی(برداشت کولی) او د همغو ړومبنیو پخوا ویلو سره سم منتظر وو چه د فرعون د مظالمو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس آړولو لپاره همغه اسرائیلی نبی مبعوث شی. موسیٰ علیه السلام سم په همغه شانی تشریف راوړ چه عام خلق د هغه په انتظار کښی وو. نو ځکه گرد(تول) «بنی اسرآئیل» په قدرتی دول(طریقه) سره د موسیٰ علیه السلام بعثت یو نعمت عظمی گانه او د زړه له صدقه ئی موسیٰ رښتینی شماره او د هغه عزت او حرمت ئی په انتهائی درجه سره کاوه مگر ډیر سری له فرعونه او له فرعونیانو سردارانو ځنی ویریدل نو له هم دی لامله(له وجی) په ابتداء کښی په شرعیه ؤ اصولو سره ئی ایمان رانه وړ. او وقت او زمان ته ئی منتظر وو. چه هر کله او هر مهال (وخت) چه د حق غلبه وشی، نو گرد(تول) به سره مسلمانیږی د بنی‌اسرائیلو لږ څه ځلمیانو همت وکړ او د فرعون د خوف او ویری سره ئی د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ. څو شمیرلی او غوره شوی قبطیان هم چه د فرعون له قومه وو، په اسلام مشرف شول. په آخره کښی کله چه د موسیٰ علیه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه نو دلته د بنی اسرائیلو گرد(تول) هغه قومونه سره مسلمانان شول چه نژدی په شپږو لکو بالغو نارینه ؤ پوری رسیدل دلته د هغو د ابتدائی قصی بیان دی.

﴿ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ ﴾ الآیة - سره د ویری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی ونه ښویوی او بیشکه چه فرعون خامخا جابر، متکبر ؤ په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ تر دی حده چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) له دغو سردارانو څخه مراد یا خپله د فرعون حکام او عمال دی. یا خو د بنی اسرائیلو هغه سرداران مقصد دی چه د خوف یا طمعی او نورو له سببه خپل قوم او تبر ئی د فرعون د مخالفت څخه ویرول او تخویف ئی کاوه. او ربړولو (تکلیف کولو) څخه مطلب دا دی چه فرعون به د دوی د ایمان راوړلو د خبر آوریدلو ځنی دوی ته سختی ایذاوی او ربړونه (تکلیفونه) ورکول، چه د همغو ربړو (تکلیفونو) له ویری ممکن وو چه ځینی ضعیف‌القلب کسان به د حق له لاری ښوئیدل. (ځکه چه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه فرعون خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) یعنی د دوی ویریدل هم دومره بی ځایه نه وو. ځکه چه په هغه وقت کښی په ملک کښی د فرعون مادی قوت، قدرت او طاقت ډیر زیات او خورا(ډیر) زوروور ؤ او د ده ظلم او عدوان، کفر او طغیان له حده متجاوز شوی ؤ او د ده لاسونه د کمزورانو د ربړولو (ازارولو) او تعذیب لپاره بیخی خلاص او آزاد وو.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰقَوْمِ إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓا۟ إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾

او وويل موسىٰ (مؤمنانو د خپل قوم ته کله چه آثار د خوف ښکاره شو) اى قومه ځما که يئ تاسى چه ايمان مو راوړى دى پر الله (چه خير او شر او نور هر شي د ده په قدرت دى) نو خاص پر هم ده توکل وکړئ که يئ تاسى مسلمانان(حکم منونکى د الله)

تفسير: يعنى د خوف او ويرى هيڅ ضرورت نشته د يوه فرمان منونکى مؤمن کار دا دى چه د خپل مالک پر قوت معتمد وى. هر هغه څوک چه د پاک الله پر لامحدود قدرت او رحمت متيقن وى دى په هرى معاملى کښى يقيناً په الله تعالىٰ اعتماد او توکل کوى. او د دغه اعتماد اظهار هلته کيدى شي چه بنده خپل ځان بيخى پاک الله ته وسپارى او د ده پر حکم رفتار او تگ وکړى. او په گرد(تول) جداوجهد کښى يواځى په هم ده باندى نظر ولرى.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾

نو وويل دوى خاص پر الله توکل کړى دى مونږ، اى ربه زمونږه مه گرځوه مونږ (سبب د) فتنى (ضلالت) دپاره د قوم ظالمانو

تفسير: د موسىٰ عليه السلام پر نصيحت دوى د خپل اخلاص اظهار وکړ، او وى ويل چه بيشکه زمونږ توکل او اعتماد خالص پر الله تعالىٰ باندى دى او د همغه له درباره غواړو چه مونږ د دغو ظالمانو له ظلمونو څخه خلاص کړى چه زيات له دى نه مو په عذاب نه کړى. په دغه شانى چه دوى تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت، او ظلم وچلوى، او زمونږ له لاسه د دوى په مقابل کښى هيڅ شي نه وى پوره په دغه صورت کښى زمونږ دين هم په ويره او خطر کښى دى او دغه ظالمانو او نورو ليدونکو ته د داسى خبرو او لاقو او باتو وهلو موقع هم په لاس راځى چه که مونږ پر حق نه وى روان، نو پر تاسى به ولى د داسى تسلط او تفوق خاوندان اوسيدو؟ او تاسى به ولى دومره ذليل او ښکته او ناتوانان پاتى کيدئ؟ دغسى چتى(بيکاره) خيالات به دغه گمراهان لا پسى گمراه او بى لارى کوى. گواکى له يوه حيثيته زمونږ وجود به د هغوى لپاره فتنه وگرځى.

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نجات راکړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم کافرانو نه.

تفسير: يعنى د دوى له غلامى او محکومى څخنى مونږ ته نجات راکړه! او د آزادى او خپلواکى

او استقلال له دولته مو ماړه او خوشحال کړه!

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَٱجْعَلُوا۟ بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾

او وحی وکړه مونږ موسیٰ ته او ورور د ده ته داسی چه جوړ(مقرر) کړئ تاسی د پاره د قوم خپل په مصر کښی کوتی (دپاره د عبادت) او وګرځوئ کوتی خپلی (مخامخ) قبلی (ته) او سم ودروئ(ادا کوئ) تاسی لمونځ، او زیری ورکړه (ای موسیٰ) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه د فرعون د هلاکت وقت نژدی شو، نو حکم وشو چه د بنی‌اسرائیلو قوم دی له هغوی سره ګډ او شامل نشی. او په خپلو محلو کښی دی بیل اوسیږی چه وروسته له دی نه پر دوی آفتونه راتلونکی دی خو په هغه وقت کښی ستاسی قوم په ظاهری دول(طریقه) هم له آفتونو څخه بیخی بیل اوسی» مفسرین له ﴿ أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا ﴾ څخه دغه مراد آخیستی دی چه په خپلو کورونو کښی اوسیږئ! او له دغو څخه ځینی کوتی د عبادت لپاره مخصوصی کړئ! (او دا ئی هله وفرمایل چه) فرعون ګرد(تول) مسجدونه او معابد خراب کړی وو. هیڅوک به د باندی وتلی، او عبادت به ئی کولی نشو. نو مجبوراً حکم وشو چه په خپلو کورونو کښی دی داسی ځایونه د لمانځه لپاره تیار کړی چه قبلی ته مخامخ وی. او لمونځ مه پرېږدئ چه د همغه په برکت سره مو نصرت په برخه کیږی ﴿ وَٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ﴾ د هجرت څخه پخوا په مکی معظمی کښی د مسلمانانو حال هم داسی وو. (﴿ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ او زیری ورکړه ای موسیٰ مؤمنانو ته) په دنیا کښی د فتح او نصرت او په آخرت کښی په نجات او د الله تعالیٰ په خوښی او رضاء.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَآ إِنَّكَ ءَاتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُۥ زِينَةً وَأَمْوَٰلًا فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا۟ عَن سَبِيلِكَ ۖ رَبَّنَا ٱطْمِسْ عَلَىٰٓ أَمْوَٰلِهِمْ وَٱشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا۟ حَتَّىٰ يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾

او وویل موسیٰ (تضرعاً) ای ربه زمونږ بیشکه تا ورکړی دی دی فرعون او سردارانو د ده ته زینت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسیس کښی ای ربه زمونږ (ورکړی دی دی دوی ته دغه اموال) دپاره د دی چه گمراه کړی دوی (خلق) له لیاری ستا نه ای ربه زمونږ محوه (کړه هلاک او مسخ) راوله پر اموالو د دوی او سختی راوله په زړونو د دوی نو ایمان نه راوړی دوی تر هغه چه ووینی دوی عذاب دردناک

تفسیر: یعنی د هر قسم سامان رونق، آسایش، سینگار دی ورکړی دی مثلاً د صورت ښائست، سورلی، عمده پوښاک، اثاثالبیت او نور او د مال او د دولت خزانی د سرو او د سپینو زرو درنگونه (کانونه) او نور دی ورښیلی دی.
که په (لیضلوا) کښی لام د تعلیل دپاره ونیسو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه په تکوینی دول(طریقه) سره دغه سامان دغو شریرانو ته ځکه ورکړی شوی دی چه گرد(تول) سره مغروران او گمراهان شی. او نور وگړی (خلق) هم بی لاری کړی. او په بدو کارونو کښی ئی ولگوی. او په خلاص زړه او پرانیستلی لاس هر څه چه غواړی همغه وکړی. بیا به په آخر کښی ورښکاره شی چه هغه گرد(تول) مالونه او شته ئی هیڅ نه دی په کار ورغلی کله چه د خیر او شر خالق پاک الله دی. او ظاهر دی چه د الله تعالیٰ هیڅ یو کار له حکمته او مصلحته تش نه دی نو لامحال په «خلق الشر» کښی هم د عالم د مجموعی په اعتبار کوم حکمت او مصلحت به خامخا وی، نو همغه حکمت شریرانو ته د دومره سامان او وسائل ورکولو کښی هم منطبق کړئ
﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ ١٥ جزء د سبحن الذی (٢٠) آیة (٢) رکوع)
﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ ۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴾
(٤ جزء د آل عمران (١٧٨) آیة (١٨) رکوع) ځینو مفسرانو
په «لیضلوا» کښی لام د «عاقبت» لپاره اخیستی دی لکه چه په «فالتقطه آل فرعون لیکون لهم عدوا وحزنا» کښی لام د «عاقبت» لپاره دی، نو په دغه وقت کښی به ئی مطلب داسی وی چه دغه ساز او سامان ئی ځکه ورکړی وو، چه په خیریه ؤ امورو کښی ئی ولگوی. او د دغو نعمتو په لرلو خپل حقیقی منعم په ښه شان سره وپیژنی او د الله تعالیٰ له شکر کوونکو بندگانو ځنی شی. مگر په خلاف د هغه دوی له خپلی بدبختی د الله تعالیٰ د دغو نعمتو سره نور خلق بیلاری او گمراهان کړل او په دغه لاره کښی په خلاص زړه او لاس داسی بی پروا لگوی. لکه چه ئی خاص هم دغه کار لپاره ورکړی وی. پر دغه تفسیر هیڅ یو اشکال نه واردیږی.
کله چه موسیٰ علیه السلام تر یوی اوږدی مودی پوری هر راز (قسم) هدایت وکړه او عظیم الشانی معجزی ئی ورښکاره کړی مگر د معاندینو جحود او عناد لا پسی زیاتیده تر دی حده پوری چه د تجربی، یا د صحبت د طول یا د الله تعالیٰ د وحی په وسیلی په پوره دول(طریقه) ثابته شوه چه دغه خلق له سره ایمان راوړونکی نه دی. نو دلته د دوی د هلاکت لپاره ئی دعاء وکړه څو

د دوی له پلیتی ځنی دنیا ژر پاکه شي او نور د دوی له بدی خاتمی ځنی د عبرت درس واخلی موسیٰ علیه السلام داسی ښیری وکړی چه «ای ربه! د دوی مالونه محوه او فناه کړه او د دوی په زړونو باندی داسی سخته غوټه واچوه! چه له سره پکښی ایمان او یقین اثر او نفوذ ونه شي کړی! او فقط په همغه وقت کښی دوی ته یقین حاصل شي چه د عذاب‌الیم ننداری پخپلو سترګو وګوری! دغه ښیری د دوی په حق کښی داسی وګڼئ لکه چه ابلیس ته «لعنه الله» یا کفارو ته «خذ لهم الله» ویلی کیږی حال دا چه د هغه د ملعونیت او د خذلان قطعی فیصله لا له پخوا څخه شوی ده. حضرت شاه صاحب د دی آیت تقریر په بل صورت سره کړی دی چه «د رښتینی ایمان امید له هغو څخه نه کیده مګر څه مهال (وخت) چه کوم آفت او مصیبت چه پر دوی نازلیده نو په دروغو به ئی ویل چه اوس ئی منو که دغه عذاب له مونږ ځنی لری کړی شي! دلته به هغه عذاب له دوی ځنی دفع کیده، ولی خبره به ئی نه فیصله کیده. دغه ښیرا ئی ځکه وفرمایله چه دوی په دروغو دعوی ونه کړی شي. او د دوی زړونه دی سخت اوسیږی څو عذاب واقع، او خبری سره فیصله او پری شي».

قَالَ قَدۡ أُجِيبَت دَّعۡوَتُكُمَا فَٱسۡتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٨٩﴾

وفرمایل (الله) په تحقیق قبوله کړه دوه دعا ستاسی نو سم ولاړ اوسئ (په تبلیغ خپل) او متابعت مه کوئ تاسی د لاری د هغو کسانو چه نه پوهیږی (په حق یا ناپوهان دی په حکمت د تاخیر)

تفسیر: له روایاتو ځنی معلومیږی چه حضرت موسیٰ علیه السلام به ښیری کولی او حضرت هارون علیه السلام به آمین ویل. نو په دغه لحاظ سره ئی «دعوتکما» فرمایلی دی.
یعنی خپل کار په استقلال او ثابت قدمی سره پای (انجام) ته ورسوئ! که د دعا د قبولولو په آثارو کښی څه ځنډ(ایسارتیا) درښکاره شي، نو د ناپوهانو په شان تلوار او بیره مه کوئ! په مقدر وقت او مقرری نیتی کښی هم داسی چه ته ئی غواړی کیدونکی دی، مګر له ویریدلو او وارخطا کیدلو ځنی هیڅ شي په لاس نه درځی.

وَجَٰوَزۡنَا بِبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡبَحۡرَ فَأَتۡبَعَهُمۡ فِرۡعَوۡنُ وَجُنُودُهُۥ بَغۡيٗا وَعَدۡوًاۖ

حَتّٰٓی اِذَآ اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِیْٓ اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُوْٓا اِسْرَآءِیْلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ۝۹۰ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَیْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِیْنَ۝۹۱

او تیر کړل مونږ بنی‌اسرائیل له بحره (د قلزم روغ رمټ) نو چه پسی ورسیده په دوی پسی فرعون او لښکر د ده دپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چه ورسیده دغه (فرعون) ته غرق (ډوب شو او وویرید په هلاک خپل) نو وی ویل چه ایمان راوړ ما په دی چه بیشکه نشته هیڅ برحق معبود مگر یواځی هغه ذات دی چه ایمان راوړی دی پر هغه بنی‌اسرائیلو او زه یم له مسلمانانو (غاړه ایښودونکو حکم د الله ته، وفرمایل الله په رد د ایمان د فرعون په ژبه د پرښتی) آیا اوس (دی ایمان راوړ) حال دا چه په تحقیق نافرمانی دی کوله پخوا (له دی نه د رسول زما) او وی ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه

تفسیر: موسیٰ علیه السلام سره له ټولو لکو بنی‌اسرائیلو له مصره ووت. کله چه فرعون خبر شو نو یو زورور لښکر ئی د هغو د تعاقب لپاره واستاوه څو دوی د ده د ظلم له منگلو څخه خلاص نشی. کله چه بنی‌اسرائیل د (قلزم د بحیری) څنډی(خوا) ته ورسیدل نو ډیر زیات وارخطا او پریشان شول. ځکه چه وړاندی لوی بحر او تر شا ئی د فرعون زورور لښکر راته. موسیٰ علیه السلام دوی ته تسلی ورکړه. او د الله تعالیٰ په حکم ئی پخپل همسا بحر وواهه د بحر اوبه دی خوا او هغه خوا شوی او غونډی غونډی ودریدلی او د ده په منځ کښی دوولس وچی لاری د پاک الله په حکم جوړی شوی بنی اسرائیل گرد(ټول) سره له بحره پوری وتل. د بل لوری فرعون سره له خپلو لښکرو د «قلزم» څنډو (غاړو) ته ورسیدل. او پر دغو وچو لارو ئی خپل آسونه رهی(روان) کړل. کله چه گرد(ټول) فوجونه په دغو دوولسو لارو کښی تلل، او بیخی د بحر منځ ته داخل شول، نو د بحر په اوبو حکم وشو چه بیا سره یو ځای شئ، سم د لاسه د اوبو هغه بیل شوی طبقات سره یو ځای شول، او دغه گرد(ټول) افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر په قعر (تل) کښی ډوب شول. کله چه فرعون ولیده چه زه هم اوس ډوبیږم، نو ډیر زیات ویریده او د ایمان او د اسلام لفظ ئی په ژبه راوړ، چه گوندی د بنی‌اسرائیلو الله له ما ځنی د «ایمان» د لفظ د آوریدلو په سبب د بحر موجونه لری، او روغ رمټ می له اوبو وباسی. دلته د پاک الله داسی ارشاد صادر شو: ﴿ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَیْتَ قَبْلُ ﴾ الآیة - یعنی تا په گرد(ټول) عمر کښی مخالفت کاوه او له شرارت څخه دی لاس نه اخیسته اوس چه دی عذاب په عین‌الیقین سره ولیده، نو ایمان راوړی؟ د دی وقت ایمان بیکاره او یقین ئی بی‌اعتباره دی

﴿ فَلَمْ یَكُ یَنْفَعُهُمْ اِیْمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا سُنَّتَ اللّٰهِ الَّتِیْ قَدْ خَلَتْ فِیْ عِبَادِهٖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكٰفِرُوْنَ ﴾ (۲٤

جزء د المؤمن (٨٥) آية ٩ ركوع).

اى ناپوهه! نن ژړا كړه پخپل ځان

ځنكدن كښى بيا سود نه كړى هيڅ ارمان

تنبيه د قبض روح او د عذاب د معاينى په وقت كښى ايمان راوړلو ته د «غرغرى ايمان يا د بأس ايمان يا د يأس ايمان» وائى چه زمونږ د «اهل السنتو والجماعتو» په نزد نافع نه دى. شيخ عبدالوهاب شعرانى رحمة الله عليه په «اليواقيت والجواهر» كښى د «فتوحات مكيه» څخه عبارت نقل كړى دى، چه په كښى د فرعون د ايمان په نسبت هم دغه تصريح ده. په ديباچه كښى ئى ليكلى دى چه د فتوحات په نسخو كښى ملحدانو او زنادقهؤ ډير عبارتونه په دسيسه باندى خراب كړى دى. هغه ډيره مستنده او معتبره نسخه د «فتوحات چه له ما سره ده په هغى كښى د دغو عباراتو هيڅ پته (اثر) نشته. والله اعلم

فائده: په آخر وقت الله تعالىٰ د فرعون له خولى څخه د «آمنت» لفظ وويست، او د حضرت موسىٰ عليه السلام د هغى دعا د مقبوليت اثر ئى وروښود: ﴿ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴾

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيْكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُوْنَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً ۗ وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ اٰيٰتِنَا لَغٰفِلُوْنَ ﴿٩٢﴾

نن ورځ به خلاصى دركړو تا ته په بدن ستا سره (بى روحه او وبه دى باسو له بحره لوخ لغړ) دپاره د دى چه شى ته دپاره د هغه چا چه وروسته له تا راځى (لوى) آيت (دليل د عبرت)، او بيشكه چه ډير له خلقو د آيتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ څخه خامخا غافلان دى (چه توجه پرى نه كوى).

تفسير: په «موضح القرآن» كښى دى: «هم داسى چه د فرعون بى وقته ايمان راوړل بى فائدى ؤ همغسى پاک الله د ده له مړ كيدلو څخه وروسته د هغه بدن ئى له بحر څخه د باندى د شګو په سر وغورځاوه چه بنى اسرائيل ئى وګورى، او شكر وباسى، او نور وروسته راتلونكى د ده له حال عبرت واخلى كه نه د هغه د مړى د نجات څه فائده متصوره وه. لكه چه ايمان ئى بى فائدى ؤ همغسى بى فائدى نجات ئى هم په برخه شو، د جديدهؤ تحقيقاتو له مخى ثابته شوى ده چه د فرعون كالبوت تر نن ورځى پورى همغسى محفوظ پاتى دى. ليكن د قرآنى الفاظو صحت د دى خبرى پر ثبوت نه دى موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

او خامخا په تحقیق ځای ورکړ مونږ بنی‌اسرائیلو ته (پس له اهلاکه د فرعونیانو) ځای د صدق (رښتینی لایق په مصر او شام کښې) او غوره رزق روزی مو ورکړه دوی ته له طیباتو (پاکیزهؤ څیزونو لذتناکو) نو اختلاف ونه کړ دوی (په دین کښې) تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم (پر احکامو د تورات او دوی پکښې تغیر وکړ)، بیشکه رب ستا حکم (فیصله) به وکړی په منځ د دوی کښې په ورځ د قیامت کښې په هغه څیز کښې چه وو دوی چه په هغه کښې به ئی اختلاف کاوه (له احکامو د دین څخه).

تفسیر: یعنی فرعون ئی هلاک او بنی اسرائیلو ته ئی ړومبی د مصر مملکت ورکړ بیا لږ څه مدت وروسته (عمالقه) ئی وویستل او د شام مملکت ئی هم ورکړ دغه دواړه ملکونه ودان، زرغون او سیراب (ماړوب) دی چه پکښې ښائسته او لذیذ شیان په افراط سره پیدا کیده. الغرض بنی‌اسرائیل ئی په حلالو او طیبو نعمتونو بیخی ماړه او ډک کړل.

﴿ فَمَا ٱخْتَلَفُوا۟ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ ﴾ الآیة - پس اختلاف ونه کړ دوی په دی کښې یا پشان د سید المرسلین کښې تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم په احکامو د تورت یا په محمدی صفاتو او بیا دوی تغیر او تبدیل په دغو دواړو کښې وکړ بیشکه چه رب ستا حکم به وکړی په منځ د دوی کښې په ورځی د قیامت کښې په هغه څیز کښې چه وو دوی چه په هغه کښې به ئی اختلاف کاوه.) یعنی د مادی انعاماتو او اکراماتو سره په دینی او روحانی نعمتونو سره ئی هم سرلوړی ورکړه، د تورات شریف علم ئی ورکړ چه په کښې د دین اصول او فروع بیان شوی ؤ. او د پخوانیو او وروستنیو په نسبت ئی اخبار درلودل(لرل) له دغو واضحهؤ حقائقو د خبریدلو څخه وروسته دغه وړ(مستحق) او لایق نه ؤ چه دوی په داسی صافو شیانو کښې اختلاف وکړی. او پخپلو منځونو کښې سره مناقشی او جګړی وکړی او د ګوند او ګوندبازئ په نحوست (شومتیا) کښې سره آخته شی مګر دوی سره د صحیح علم د لرلو او صادق خبر د رسیدلو په راز راز(قسم قسم) اختلافاتو کښې مبتلا او هر ډول(طریقه) مناقشی ئی پیدا کړی او پرله پسی په نفاق او تفرقه اچولو کښې لګیا دی. په ځینو احکامو کښې ئی له خپل نبی موسیٰ علیه السلام سره هم ژبه او سوال او جواب وکړل لکه چه د غوا د حلالولو په واقعی کښې چه په مخ کښې

تير شو. وروسته د نورو انبياؤ بالخاصه زمونږ د خاتم النبيين سيدالمرسلين صلى الله عليه وسلم د رسالت ځينې له دوی څخه تصديق وکړ. او علی‌الاکثرو ئې تکذيب وکړ، حال دا چه د دوی په متعلق پر ډيرو پخوا ويلو مطلع شوی وو. بلکه د محمدی صلی الله عليه وسلم له بعثت څخه پخوا د نبی‌آخرالزمان د راتګ منتظران وو. او له مشرکانو سره به ئې ويل چه مونږ به د آخرالزمان نبی سره ملګری کيږو او تاسی به هم سمی لاری ته راولو نه يواځې په هم دغی مسئلی کښې اختلاف واقع شو بلکه دوی پخپل مذهب کښې زيات تحريفات وکړل او د هغه اصول او فروع ئې سره بدل کړل او ورو ورو په دوی کښې ډيری فرقی پيدا شوی. د مسيح عليه السلام څخه دری سوه کاله وروسته (قسطنطين اعظم) چه يو فلسفی مزاجه پاچا وو، د نفاق له لاری د نصرانيت په دين کښې داخل شو نو پادريانو د (قسطنطين) له خاطره نوی قوانين وضع او نوی شريعت ئې جوړ کړ (قسطنطين) پادريانو ته لوئی لوئی ګرجی معابد او مشاهد تعمير کړل او د مسيحی دغه نوی دين ته ئې (چه اصلی د مسيحی دين ئې آړولی او وران کری ؤ) ښه اشاعت وکړ. پرته (علاوه) له څو تارک‌الدنيا راهبانو چه له کليو او ښارونو څخنی جلا(جدا) او بيل په بيديا او ځنګلونو او غرونو کښې اوسيدل، بل هيڅوک د مسيحی په اصلی دين پاتی نشو د صليبونو عبادت د مشرق (لمرخاته) په لوری لمونځ کول په کليساؤ د مسيح او بی‌بی مريمی د تصاويرو تعظيم او تکريم کول د خنزير او نورو محرماتو حلال ګڼل او د هم دی په شان نورو تحريفاتو د مسيحی دين اصلی حقيقت بيخی له منځه ورک او مسخ کړ. او هم دغه مسخ شوی مسيحيت په ګردی(تولی) دنيا کښې خور شو. په هم دغی زمانی کښې په شام، روم، بيت المقدس او الجزيره او نورو کښې د نصرانيانو تسلط او زور ؤ تر څو چه د (فاروق اعظم) په عهد کښې د محمدی اصحاب معظم رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعين په توره دغه ممالک د نصرانيانو له قبضی څخه وويستل شول ولله الحمد والمنة.

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ ٱلَّذِينَ يَقْرَءُونَ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكَ لَقَدْ جَآءَكَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

نو که فرضاً ئې ته (يعني امت ستا) په شک کښې له هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ تاته نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چه لولی دوی کتاب (تورات او انجيل) پخوا له تانه (له اهل الکتابو نه)، خامخا په تحقيق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کيږه ته(يعني امت ستا) له سره له شک راوړونکيو څخه. او مه کيږه ته (يعني امت ستا) له سره له هغو کسانو چه تکذيب کوی دوی د آيتونو د الله نو به شې ته (يعني امت ستا) له زيان کارانو. بيشکه هغه کسان چه حقه (ثابته) شوی ده (په علم الله يا لوح محفوظ کښې) پر دوی کلمه(حکم د عذاب) د رب ستا (په دی سره چه مری به په کفر) نو نه راوړی ايمان دوی. او اګر که راشی دوی ته دليل د وحدانيت (او د قدرت د رب العزت) تر هغه پوری چه ووينی دوی عذاب دردناک (په نزع يا قيامت کښې)

تفسير: اګر که ظاهراً دغه خطاب رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته دی ليکن په حقيقت کښې د دوی په مخاطبه سره د هغو نورو ته آورول مقصود دی چه د يوه امی له ژبې داسی عظيم الشان حقائق او واقعات آوری. او حق حيران ورته پاتی کيږی او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعيت په نسبت د شک او تردد اظهار کوی که نه ښکاره ده چه رسول الله صلی الله عليه وسلم به په خپله پخپل راوړی کلام کښې څرنګه شک او شبهه کولی شی. او د هغه مقدس شی په نسبت چه ګردی(تولی) دنيا ته دعوت ورکوی، او له غرونو څخنی زيات ټينګ يقين د آوريدونکو په زړونو کښې پيدا کوی، دی به څرنګه هغه په خپله ژبه دروغ ګڼی؟ څو آيته وروسته ښکاره فرمائی ﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى ﴾ الآية - دغه آيت صاف راښيی چه شک او شبهه کوونکی نور خلق وو چه د هغو په مقابل کښې رسول الله صلی الله عليه وسلم په خپلی غير متزلزلی او کلکی او قاطعی عقيدی سره داسی اعلان کوی په هر حال په دغو آيتونو کښې د رسول الله په ژبه هر يوه مخاطب ته تنبيه ورکړی شوی ده چه د کفر او تکذيب رنځوری ړومبی له شکه شروع کيږی. که تاسی ته د پاک قرآن په بيان کړيو واقعاتو کښې څه شک او شبهه پيدا کيږی نو ژر تر ژره د هغه علاج وکړئ! يعنی هغه خلق چه پر سابقه ؤ کتابونو پوه دی او علم لری له هغو څخنی تحقيق وکړئ! آخر په دوی کښې څه کسان رښتينی او انصاف خوښوونکی هم دی. هغوی به دا دروښيی چه دغه امی نبی څه چه فرمائی هغه تر کومه ځايه پوری درست او صحت لری؟ بلاشبهه هر هغه شی چه تا راوړی دی هغه پرته (علاوه) له رښتيا څخنی بل هيڅ شی نه دی هغه د پاک الله رالیږلی شوی کلام دی چه په کښې د شک او تردد هيڅ ځای نشته که د دغو چتی(بيکاره) او بيهوده شکوکو علاج ونه کړ شی نو په څو ورځو کښې به دغه شک دومره ترقی وکړی چه «امتراء» نزاع جګړی(جدل) ته ورسيږی بيا به (امتراء) تر دی اندازی پوری ترقی کوی چه د «تکذيب» تر حده پوری رسيږی، چه د هغه نتيجه پرته (علاوه) له خسرانه او خرابی

بل هیڅ نه دی. له تکذیبه وروسته یوه بله درجه ده چه د هغی په رسیدلو سره پر زړه مهر لګیږی او د پرله پسی تکذیب کولو څخه د قبول الحق استعداد بیخی په هغو کښی نه پاتی کیږی داسی سړی که د دنیا ګردی(تولی) نښی وګوری خو بیا هم ایمان نه راوړی د ده یقین به هلته راځی چه عذاب‌الیم وګوری خو په دغه وقت کښی به دغه یقین هیڅ یوه فائده ور ونه رسولی شی.
فائده: له «کلمة ربک ـ د رب له کلام څخه» مراد غالباً هغه دی چه په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی. ﴿ لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الۡجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجۡمَعِيۡنَ ﴾ یعنی دوزخ به له پیریانو او انسانانو څنی ډکوم پر هغو خلقو چه له بد بختی، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښی ثابته شوی ده دلته د هغو ذکر دی.

فَلَوۡلَا كَانَتۡ قَرۡيَةٌ اٰمَنَتۡ فَنَفَعَهَاۤ اِيۡمَانُهَاۤ اِلَّا قَوۡمَ يُوۡنُسَ ۚ لَمَّاۤ اٰمَنُوۡا كَشَفۡنَا عَنۡهُمۡ عَذَابَ الۡخِزۡىِ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَمَتَّعۡنٰهُمۡ اِلٰى حِيۡنٍ ﴿۹۸﴾

نو ولی نه وه اهل د یوی(نافرمانی) قریبی چه ایمان ئی راوړی وی (پخوا له نزوله د عذابه) پس نفع رسولی وی ورته ایمان د (اهل د) دی (قریبی) مګر قوم د یونس کله چه ایمان راوړ هغو (په لیدلو د علائمو د عذاب) نو دفع پورته کړ مونږ له دوی نه عذاب و ذلت په دی ژوندون لږ خسیس کښی او فائده ورسوله مونږ دوی ته تر وقت د مرګ پوری.

تفسیر: یعنی هغومره کلی چه د انبیاؤ د تکذیب او د خپلو شرارتونو لامله(له وجی) د پاک الله د عذاب مستوجب شوی دی د هغو له منځه هیچا ته د داسی ایمان راوړلو نوبت نه دی راغلی چه دوی د الله تعالیٰ له عذابه وژغوری(بچ کری)، یوازی د یونس علیه السلام د قوم یو مثال شته، چه هغو په ایمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالیٰ د هغه رسیدونکی عذابه ژر نجات ورکړ چه بیخی د دوی په سر وګرځیده نو پاک الله د ایمان راوړلو په برکت په دنیوی ژوندانه کښی له دوی څنی هغه راتلونکی عذاب ستون (واپس) کړ او تر هغه وقته پوری چه دوی په دنیا کښی اوسیدل، دوی ئی د دنیوی فوائدو او برکاتو څنی منتفع کړل. مفسران نقل کوی چه حضرت یونس علیه السلام په (موصل) کښی د (نینویٰ) خلقو ته مبعوث شو. د دی ځای خلق بت پرستان وو. یونس علیه السلام متصلاً تر اوو کالو پوری هغوی ته پند او نصیحتونه کول مګر دوی له سره د ده خبرو ته غوږ نه کیښود یوماً فیوماً د دوی انکار او تکذیب لا پسی زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام په تنګ شو. نو دوی ته ئی ښیری وکړی (که له دغو چارو څخه

مو لاس وانخیست نو د دری ورځو په منځ کښې پر تاسو باندې عذاب راتلونکی دی) کله چه دریمه شپه راغله یونس علیه السلام په نیمه شپه کښې له دغه کلی څخه ووت د سپیده داغ په مهال (وخت) کښې د عذاب آثار او علائم ورښکاره شو په آسمان کښې تکه توره ویروونکی وریځ وخته چه له هغې څخه سخت دود او لوګی پورته کیده او خوریده او کلیو او کورونو ته نژدې راته تر دې چه د کورونو چتونه ئې بیخې تیاره شول. د دغو اثارو د لیدلو څخه کله چه د دوی یقین پر خپل هلاکت راغی نو د یونس علیه السلام په لټولو پسې ولویدل هر کله چه هغه ئې ونه مونده نو ګرد(ټول) خلق سره له ښځو ووړوکیو بلکه له خپلو بودګانو(څاروو) او مواشیو سره د باندې بیدیا ته ووتل او په خلاص زړه او صافی عقیدې ئې د پاک الله په لوری رجوع وکړه. او له ډیری ویری ئې ژړل او چغې ئې وهلې او په ډیره تضرع او اخلاص سره ئې د الله تعالیٰ په دربار کښې دعاوی کولې له څلورو خواؤ د آه ؤ او بکاؤ غږونه پورته کیدل. او ګردو(ټولو) په سره ویل چه «**آمنا بماجاء به یونس** ایمان مو راوړی دی پر هغه څه چه یونس علیه السلام له خپله ځانه سره راوړی دی» حق تعالیٰ په سبب د دغې تضرع، بکاء، واویلا پر دوی باندې رحم وفرمایه او د عذاب هغه آثار ئې چه ورڅرګند(ښکاره) کړی ئې وو بیرته لرې کړل له دې ځایه وروسته د سلفو علماؤ دلته دوه قوله دی اکثر علماء وائی چه تر دغه وقته پورې دوی د اصلی عذاب معائنه نه وه کړې او تش د هغه د علائمو او آثارو په لیدلو باندې پوه شوی وو. د داسې وقت ایمان شرعاً معتبر او نافع دی هغه «ایمان بأس» چه مقبول او معتبر نه دی له هغه څخه مراد دا دی چه عین عذاب وګوری او په کښې اخته شی او بیا ایمان راوړی لکه چه فرعون د سیند په موجونو او څپو کښې راګیر شوی ؤ او هلته ئې اقرار وکړ د ځینو علماؤ په نزد د یونس علیه السلام د قوم ایمان هم د فرعون په شان د «بأس» ایمان ؤ چه د عمومی ضابطې سره موافق ښائی چه نه به نافع کیده، لیکن الله تعالیٰ محض په خپل فضل او کرم سره خلاف القاعده استثناء د دغه قوم ایمان ته اتبار وباښه د فرعون د ایمان په شان مردود ئې ونه فرمایه. بیا په دې کښې سره اختلاف دی چه آیا د دوی د ایمان اعتبار یواځې په دنیوی ژوندانه پورې محدود ؤ چه په دنیا کښې هغه راتلونکی عذاب له هغو ستون (واپس) شو. یا په آخرت کښې هم د نجات موجب ګرځی؟ (ابن کثیر رحمة الله علیه) دغه دوهم احتمال ته ترجیح ورکړی ده. یعنی په دنیا او آخرت په دواړو ځایونو کښې به مفید او معتبر وی والله اعلم. حضرت شاه صاحب په نهایت لطیف او دقیق طرز د دې آیت تفسیر کړی دی «یعنی په دنیا کښې د عذاب په لیدلو سره یقین کول د هیچا په کار رانغی مګر د یونس علیه السلام د قوم، ځکه چه پر هغو عذاب لا نه ؤ رسیدلی، د حضرت یونس علیه السلام د جلتی او عجلت لامله(له وجی) محض د عذاب صورت ورښکاره شو (څو د دوی په نظر کښې د یونس علیه السلام خبره بی حقیقته څرګنده نشی) کله چه هغو ایمان راوړ نو نجات ئې وموندَه او د عذاب صورت هم ترې لرې شو هم داسې د مکې معظمې د مشرکینو ایمان هم قبول شو او امان ئې ور په برخه شو کله چه اسلامی مجاهدین د دوی د قتل او لوټ لپاره تللی وو» د حضرت یونس علیه السلام پاتې قصه د الصافات په سورت

او نورو ځايونو کښې راځي.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا ۭ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٩٩﴾

او که اراده فرمائلې وې رب ستا (ايمان د ټولو خلقو) خامخا ايمان به راوړې وې هغو کسانو چه په ځمکه کښې دي ټولو په اجتماع سره، آيا نو ته مجبوره کوې (بې له ارادې ځما) خلق تر هغه چه شي دوی (ټول) مؤمنان (يقين لرونکي) بلکه نه ئې شي

تفسير: يعنې تاسي داسي قدرت نه لرئ چه په زور او زياتې د چا په زړه کښې ايمان واچوئ، که الله تعالیٰ اراده فرمائلې وې نو د ګردو(ټولو) انسانانو په زړونو کښې ئې ايمان اچولی شو. مګر څرنګه چه په متعددو مواضعو کښې تقرير کړی شوی دی، کله چه داسي کول د الله تعالیٰ د تکويني حکمت او مصلحت څخه خلاف ؤ نو ځکه ئې ونه فرمايل.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۭ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿١٠٠﴾

او نه دی (ممکن) لپاره د هيڅ نفس دا چه ايمان راوړي مګر (ممکن دی) په اذن (اراده) د الله، (او اراده کوي الله ايمان د ځينو) او اچوي پليتي (غضب خپل) په هغو کسانو چه نه چلوي عقل (او فکر په دلائلو او آيتونو د الله کښې)

تفسير: بې د الله تعالیٰ له مشيت او توفيقه او تکويني حکم هيڅوک ايمان نشي راوړی او دغه حکم او توفيق د همغو په حق کښې کيږي چه د الله تعالیٰ د قدرت په نښو او آيتونو غور او فکر وکړي. او له عقله او فهمه کار واخلي، هغه کسان چه د پوهيدلو او سنجولو (غور کولو) تکليف پر ځان نه تيروي، نو الله تعالیٰ دوی همغسې د کفر او شرک په نجاست کښې ډوب او ککړ پريږدي.

قُلِ انْظُرُوْا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۰۱﴾

ووایه (ای محمده ! دی مشرکانو ته) چه وګورئ چه څه (قسم عجیبه عجیبه دلائل د وحدانیت) دی په آسمانونو او ځمکه کښې، او نه دفع کوی (عذاب) دلائل (د وحدانیت) او (آوریدل د کلام د) ویرووںکیو له هغه قوم څخه چه ایمان راوړونکی نه دی دوی.

تفسیر: یعنی د غور کولو او پوهیدلو لپاره په آسمان او ځمکه کښې د الله تعالیٰ د قدرت، حکمت، توحید، تفرید او نورو ډیری نښې موجودی دی بلکه هره ذره، هر بخرکی، هر پانه د ده پر توحید دلالت کوی

هر پانه هر بخرکی په نظر کښې د هوښیار

د الله د پیژندلو لوی دفتر دی لوړ آثار

لیکن هغه چه د کومی خبری منونکی او تسلیم کوونکی نه وی نو د ده لپاره دغه ګردی(تولی) نښې او دلائل بیکاره دی. او د ویرووںکو انبیاؤ تنبیه او تخویف هم پر دوی غیر مؤثر ثابتیږی.

فَهَلْ يَنْتَظِرُوْنَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ قُلْ فَانْتَظِرُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿۱۰۲﴾

نو آیا انتظار کوی دا (مشرکان په سبب د تکذیب ستا، بلکه انتظار نه کوی هیڅ څیز ته) مګر (انتظار کوی) په شان د هغو بدو ورځو(وقایعو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له دوی نه، ووایه (ای محمده ! دوی ته) نو انتظار کوئ تاسی بیشکه زه هم له تاسی سره له انتظار کوونکو څخنی یم.

تفسیر: د داسی ضدی او معاند قوم لپاره چه د هیڅ یوه دلیل او نښې منونکی نه وی، نو هیڅ شی نه دی باقی پرته (علاوه) له دی نه چه تیرو مکذبینو هغه آفات او حوادث چه نازل شوی دی، دوی دی هم د همغه په انتظار کښې اوسی. نو ښه خو دا دی چه تاسی او مونږ دواړه سره ګډ د هغه وقت منتظر اوسو څو چه د صادق او د کاذب همغه وروستنی فیصله وړاندی شی.

ثُمَّ نُنَجِّيْ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾

بیا نجات ورکړ موږ رسولانو زموږ ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئي راوړی وو هم داسی (چه نجات ورکړ موږ هغو ته)، ثابته ده پر موږ (تلطفاً دا چه) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسیر: یعنی همغسی چه له پخوانیو قومونو سره زموږ عادت جاری وو چه مکذبین به مو هلاکول او انبیاء او مؤمنینو ته به مو نجات ورکاوه، هم داسی د موجودهؤ او مستقبلو مؤمنینو په نسبت زموږ وعده هم دا ده چه هغو ته به نجات ورکاوو، په آخرت کښی د عذاب الیم څخه او په دنیا کښی به د کفارو له مظالمو او سختیو څخه مامون او مصؤن وی. ولی شرط دا دی چه مؤمنین، صادق مؤمنین وی. یعنی د هغو صفاتو او خصالو او خصائصو خاوندان وی چه په پاک قرآن او په حدیث کښی د مؤمنینو په نسبت بیان شوی دی.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾

ووایه (ای محمده!) ای خلقو که یئ تاسی په شک کښی له دینه زما (چه صحیح دی که غلط) نو (ئی درښکاروم چه) عبادت نه کوم زه د هغو(بتانو او نورو) چه عبادت (ئی) کوئ تاسی غیر له الله څخه ولیکن عبادت کوم زه د الله هغه چه وفات کوی تاسی (وباسی روح ستاسی په شدت سره)، او امر حکم شوی ماته داسی چه یم له مؤمنانو (یقین لرونکو) نه. او (داسی حکم راباندی شوی) چه سم ودروه مخ (ذات) خپل دین ته) حال دا چه مائل ئی له باطلو ادیانو څخه (حق دین ته)، او مه کیږه (یعنی نه دی کیږی امت ستا) له سره له مشرکانو او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سیوا) له الله هغه چه نفع نه رسوی تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولی شی تاته (بلنه د هغه)، نو

که بالفرض دی وکړ عبادت د غير الله نو بيشکه ته هم په دغه وقت کښې ئې له ظالمانو

تفسير: يعني که زما طريقه او ديني مسلک ستاسي په فکر کښې ځاى نه دى نيولى او تاسي پرى نه پوهيږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکوکو او شبهاتو کښې لويدلي يئ، نو زه د خپل دين اصل‌الاصول (چه خالص توحيد دى) درښيم او درپوهوم ئې خلاصه دا چه زه ستاسي د دغو فرضي معبودانو له عبادته سخت نفور او بيزار يم، چه د هغو اختيارول زما له لورى له سره امکان نه لرى او نه ښائى چه تاسي دغسي تصورات په خپلو زړونو کښې وګرځوئ! زما عبادت خالص هغه الله قدوس ته دى چه د هغه په قبضه او واک(اختيار) کښې ستاسي ارواح او ساوى دى. تر هغه وقته چه د ده حکم او اراده وى هغه ستاسي په جسمونو کښې پريږدى، او هر کله چه اراده وفرمائى سم د لاسه ئې درځنى راکاږى ګواکى د موت او حيات تار چه د هر هغه ذات په قدرت او اختيار کښې دى، د همغه عبادت کيدى شي نه يوائځى دا چه په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضرورى دى بلکه ښائى چه په زړه کښې هم د ده په توحيد او تفريد پوره يقين او ايمان وى، او په ظاهر او باطن کښې پر دغه حنيف دين چه د ابراهيم خليل الله دين دى په پوره همت او توجه سره استقامت په کار دى او د جلي او خفي شرک نښې او آثار ښائى بيخى له منځه ورک وى، همغسى چه عبادت د همغه «وحده لاشريک له» ذات ته کوو، ښائى چه استعانت او مرسته(مدد) هم له همغه لوى ذات څخه وغواړو، ځکه چه هر قسم نفع او نقصان او نيکى او بدى او نور تول يوائځى د ده په واک(اختيار) او قبضه کښې دى. د مشرکينو په شان له داسي شيانو ځني مدد او مرسته(امداد) غوښتل چه د هيڅ يوه قسم نفعي او نقصان مالک نه وى سخته بى موقعه خبره ده بلکه د ظلم عظيم (يعني د شرک) يوه شعبه ده. که په فرض محال سره له نبى صلى الله عليه وسلم څخه داسي کوم حرکت صادر شي، نو د هغه عظيم الشان شخصيت په لحاظ به هغه خورا(ډير) لوى ظلم وى.

وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾

او که ورسوى تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر) نو نشته لرى کوونکى د هغه (هيڅوک) مګر هم دى دى، او که اراده وکړى تاته د خير (لکه صحت او غنا) نو نشته هيڅ منع کوونکى د فضل د ده! رسوى (الله) دا (خير) هر هغه چاته چه اراده وفرمائى له بندګانو خپلو نه، او هم دى ښه مغفرت کوونکى (د خطياتو) ډير رحم والا دى (په اکرام د اجر او ثواب)

تفسير: كله چه د دغو شيانو د بلنی او دعوت څخه ئی وفرمايل چه د دوی په قبضه کښی نه ستاسی خير او نه شر شته، نو مناسب شو چه د هغه په مقابل کښی د مالک علی‌الاطلاق ذکر هم وکړ شی! چه د تکليف او راحت، د خير او شر پر پوره سلسله کامل اختيار او اقتدار او پوره قبضه او قوت لری او د هغه راليږلی تکليف هيڅوک له دنيا نشی لری کولی. او په هر چا چه د خپل فضل او مرحمت اراده وفرمائی نو هيڅ يو طاقت ئی له هغه څخه نشی محروموولی.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكُمْ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِىْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ ﴿١٠٨﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو په تحقيق راغلی دی تاسی ته حق (قرآن او رسول) له جانبه د رب ستاسی نو هر چا چه سمه لياره ومونده (ايمان او طاعت ته) نو بيشکه هم دا خبره ده چه لياره مومی دپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چه گمراه شو نو بيشکه هم دا خبره ده چه گمراه کيږی پر ځان خپل (چه ضرر ئی وررسيږی)، او نه يم زه پر تاسی باندی وکيل (ساتونکی د اعمالو ستاسی).

تفسير: يعنی حق په واضح ډول(طريقه)، سره له دلائلو او براهينو در رسيدلی دی. چه د هغه په نه قبلولو کښی هيڅ يو معقول عذر د هيچا سره نشته. د پاک الله آخری حجت هم پر بندگانو تمام شوی دی. نو اوس دی هر څوک خپله نفع او نقصان وسنجوی (سوچ وکړی) . او د هغه فکر دی له خپله ځانه سره وچلوی. هر هغه چه د پاک الله په ښوولی سمی لياری لاړ شی، په دنيا او آخرت کښی کامياب او بريالی کيږی. او هر هغه څوک چه دغه سمه لياره پريږدی. او دغه لوری هغه لوری ته لالهانده او سرگردانه گرځی، نو دی خپل ځان پخپله ذليل، خوار او بی مقداره کوی. نو خپل خير او شر دی هر سړی وسنجوی (معلوم کړی) ! او د خپل مستقبل فکر او انديښنه او لازم انتظام دی وکړی! هره هغه لياره ئی چه غوره او پسنده وی همغه دی اختيار کړی. رسول صلی الله عليه وسلم داسی آزاد او خپلواک او خپل سری سړی نه دی درليږلی شوی، چه ستاسی د دغو افعالو تعهد او ذمه واری پخپله غاړه واخلی. يا ستاسی په ځای دی جواب ورکړی. د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دی. پر هغه تلل پخپله د تلونکی کار دی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

او متابعت وکړه (ای محمده!) د هغه څيز چه وحی کولی شی تاته او صبر کوه (په طاعت او مصيبت او له معصيت) تر هغه پوری چه حکم وفرمائی الله (په نصرت او غلبه ستاسی)، او هم دغه الله خير غوره د تولو حکم کوونکو دی.

تفسير: په دی سره رسول الله صلی الله عليه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه که دا خلق حق نه قبلوی، نو تاسی د دوی په غم کښی خپل ځان له لاسه مه ورباسئ! تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت کوئ! او د تبليغ او دعوت په کارونو کښی تل لګيا اوسئ! او پر هغو شدائدو چه په دغه لياره کښی تاسی ته ورسيږی، صبر کوئ! او د مخالفينو پر ايذاء او تکذيب تحمل وکړئ تر هغه پوری چه پاک الله د دوی او ستاسی په منځ کښی ښه فيصله وکړی. يعنی سم له خپلی وعدی سره تاسی مظفر او منصور کړی. يا د جهاد حکم درولیږی.

تمت سورة يونس عليه السلام بمنه تعالیٰ وفضله فلله الحمد علیٰ ذلک

سورة هود مکية الا الآيات ١٢ و ١٧ او ١١٤ فمدنية وهی مائة وثلث وعشرون آية وعشر رکوعات عدد تلاوتها (١١) وعدد نزولها (٥٢) نزلت بعد سورة يونس عليه السلام

د هود سورت مکی دی پرته (علاوه) له ١٢ و ١٧ او ١١٤ آيتونو چه مدنی دی (١٢٣) آيتونه (١٠) رکوع لری په تلاوت کښی (١١) او په نزول کښی (٥٢) سورت دی وروسته د يونس له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا(ډير) مهربان ډير رحم والا دی.

الٓر ۚ كِتَٰبٌ أُحْكِمَتْ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾

(دا) کتاب دی چه محکم کړی شوی دی آيتونه د ده (چه ورته لاره نه مومی هيڅ نقصان او خلل) بيا په تفصيل سره بيان شوی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم هغه عظیم الشان او جلیل القدر کتاب دی چه گرد(تول) آیتونه ئی د لفظی او معنوی او نورو حیثیتونو بیخی ثابت، قائم، آزمویلی شوی دی. تللی (وزن کړی شوی) او ښه سنجولی (تحقیق) شوی دی، نه په هغه کښې څه تناقص شته او نه کوم مضمون ئی د حکمت او واقعیت په خلاف دی. او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت، او نورو له پلوه په یوه توری او حرف ئی څه تنقید او اعتراض کیدی شی هر هغه مضمون ئی چه په هر عبارت سره اداء فرمایلی دی، محال دی چه له هغه څخه بهتر او ښه تعبیر وکړی شی. د الفاظو قباء د معانیو پر قامت نه لږ څه ارته او نه تنگه ده پر هغو اصولو، فروعو، اخلاقو، اعمالو او قیمتدارو پندونو او نصیحتونو چه دغه قرآنی آیات مشتمل دی او هغه دلائل او براهین چه د دعاویو د اثبات لپاره استعمال شوی دی. هغه گرد(تول) د علم او حکمت په تله کښې تللی شوی دی قرآنی حقایق او دلائل داسی مضبوط او محکم دی چه هر څومره زمانه تیره شی او شپې او ورځې سره وچورلی د هغو د بدلیدلو یا غلط کیدلو هیڅ امکان نشته، د عالم د مزاج پوره تشخیص ئی کړی دی او تر قیامته پوری په مخکښې راتلونکی تغیرات او حوادث ئی من کل‌الوجوه ازمویلی او تللی او داسی یو معتدل او ابدی روحی غذا ئی د قرآنی مائدی په ذریعه تولی دنیا ته وړاندی کړی دی چه د تناول کوونکو لپاره په هر وقت او هر حالت کښې مناسب او ملائم دی. سره د دغو گردو(تولو) حکیمانه ؤ ښیگڼو (فایدو) داسی هم نه دی چه د اجمال او ابهام له سببه کتاب د معما او چیستان(معمی) او قیصی شکل ئی غوره کړی وی. بلکه د معاش او معاد تمام مهمات ئی ښه په ښکاره صاف ډول(طریقه) سره بیان کړی او گرد(تول) لوستونکی ئی پری پوهولی دی او موقع په موقع ئی د توحید دلائل، احکام، مواعظ، قصص او نور شیان په ډیر ښه صورت او قرینی سره بیل بیل ایښې دی او د گردو(تولو) ضروریاتو کافی تفصیل ئی بیان فرمایلی دی. په نزولی حیثیت کښې هم دغه حکمت مرعی دی چه تول قرآن یو ځلی نه دی نازل شوی. بلکه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا(جدا جدا) آیتونو نزول شوی دی د پاک قرآن دغو گردو(تولو) دقائقو او حقائقو ته په مجموعی ډول(طریقه) سره چه انسان ورته گوری حق حیران پاتی کیږی مگر د حیرت ځای نه دی که د مطلق حکیم، او د برحق خبیر په کلام کښې دغه گرد(تول) حکمتونه او محاسن سره مجموع نه وی، نو د هغه توقع په بل کوم کلام کښې کیدی شی؟ بلکه له سره نشی کیدی.

أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا ٱللَّهَ

چه عبادت مه کوئ (د هیچا) مگر (یواځی) د الله،

تفسیر: یعنی د دی محکم او مفصل کتاب د نازلولو لوی مقصد دا دی چه گرد(تول) عالم

يواځې د الله واحد د عبادت په لوري متوجه شي، او د هغه بلنه نورو ته وکړي او طريقه ئې وروښيي. نو د دغه عظيم او جليل مقصد لپاره ړومبی انبياؤ تشريف راوړی ؤ
﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِىٓ إِلَيْهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعْبُدُونِ ﴾ (١٧ جزء د الانبياء (٢٥) آية (٢) رکوع)
﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِى كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱجْتَنِبُوا۟ ٱلطَّٰغُوتَ ﴾ (١٤ جزء د النحل (٣٦) آية (٥) رکوع)

إِنَّنِى لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ﴿٢﴾

(او ووايه ای محمده) چه بيشکه زه تاسی ته له (طرفه د) الله ويرووونکی يم (له جحيمه) او زيری ورکوونکی يم (په نعيم سره)

تفسير: يعنی هغه چه کتاب الله ومنی، او شرک او کفر پرېږدی او د الله واحد احد صمد عبادت وکړی نو ده ته د دارينو د فلاح زيری او بشارت آوروی او هغه چه نه ئې منی او کفر او شرک ځان ته غوره کوی، نو هغه د الله تعالیٰ له عذابه ويروی.

وَأَنِ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَٰعًا حَسَنًا إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِى فَضْلٍ فَضْلَهُۥ ۖ وَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾

او (پس له توحيده امر کوم) چه مغفرت وغواړئ له ربه خپله (د تيرو ګناهونو) بيا رجوع وکړئ الله ته (په طاعت سره له ګناه نه) چه فائده دررسوی تاسی ته په نفع غوره سره تر هغی نيتی تاکلی (مقرر کړی) شوی پوری او ور به کړی (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او که وګرځيدئ تاسی (ای کفارو له اسلامه) نو بيشکه زه ويريږم پر تاسی له عذابه د ورځی لوئی نه (د قيامت).

تفسير: هغه څوک چه د خپلو پخوانيو تقصيراتو معافی وغواړی او د مستقبل لپاره د الله تعالیٰ په لوری د زړه په صدق سره رجوع وکړی نو دنيوی ژوندون ئې په ښه ډول(طريقه) تيرېږی. ځکه چه قانت مؤمن په هر حال کښی د پاک الله فضل او کرم ته لوی لوی اميدونه، هيلی (ارزوګانی) او اسری کوی. دی د الله تعالیٰ د رضاء غوښتلو او د مستقبل د عظيم الشانی خوشالی او مسرت

په تصور کښې دومره محظوظ او مستغرق اوسيږي چه د دې دنيا له ډيرو ربړو (تکليفونو) او سختيو څخه هم دومره نه متاثر کيږي. دې چه کله خيال کوی چه زه به خپل ژوندون کښې خپله فريضه په صحيح ډول(طريقه) سره پای (انجام) ته رسوم، چه د هغه صله به خامخا يوه ورځ د عرش العظيم د لوی څښتن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کيږي، نو پخپل برئ او د حق تعالیٰ په وعدو اعتماد کوی او د هغه زړه د مسرت له جوشه ترپيږي، او په سخت غورځنګ کښې اوسيږي او ده ته د دې دنيا په لوړه پنګه(منافع) کښې هغه قلبي سکون او باطني راحت په برخه کيږي. چه پاچاهانو ته له بيشمارو سامانونو او ډيرو اموالو او زياتو خزائنو څخه نشي حاصليدی بلکه په ځينو اوقاتو کښې د دې دنيا په څو ورځنيو تکليفونو او سختيو کښې دې هغه خوند او مزه مومي چه اغنياء او ملوک هغه په خپل عيش او عشرت، راحت، او تنعم کښې هم نشي محسوسولی:

څوک چه الله پيژني له سر او زر تيريږي
له کور کهول او مال و ملک تر خپل تبر تيريږي

روغ ليوني ترې کړې جوړ دواړه جهان وربښې
له دوو جهانه ليونيان يې لکه نر تيريږي

دوی رنج کښې ګنج په غم کښې خوند مومي الله غواړي تل
رضا د حق ئې وی مقصد له کوز او بر تيريږي

په ذکر فکر د الله اوسه مشغول «برهانه!
فنا في الله له بحر فضا او سم او غر تيريږي

﴿ وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ ﴾ او ور به کړې الله هر خاوند د فضل ته فضل د هغه) يعنې هومره ئې چه عمل ور زياتيږي په همغه اندازه د الله تعالیٰ له فضله زياته برخه مومي په آخرت کښې اجر او ثواب او په دنيا کښې زيات طمانيت او دادينه (سکون) ورپه برخه کيږي.

﴿ وَإِن تَوَلَّوْا ﴾ الآية ـ او که شا وګرځوئ تاسی ای کفارو له اسلامه يا له متابعته ځما پس بيشکه زه ويريږم په تاسی له عذابه د هغې ورځې چه لويه ده چه ورځ ده د قيامت) يعنې که زما خبره نه منئ نو د قيامت عذاب يقيني دی. باقي داسی فرمايل چه زه ويريږم په تاسی، له دی نه مقصود د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم عمومي شفقت او د خلائقو سره د همدردئ او خواخوږئ اظهار دی (تولوا په اصل کښې «تتولوا» ؤ بيا يوه «ت» ترې حذف شوی ده.)

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾

أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

خاص الله ته بيرته ورتله ستاسي دی، او الله په هر څيز باندی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی نو ستاسي اعاده هم ورته آسانه ده) خبردار شئ بيشکه دا (کفار دوه قته کوی) تاووی سينی خپلی (او پټوی عداوت د رسول په زړونو خپلو کښی) لپاره د دی چه پټ کړی (دا عداوت) له الله نه، واورئ خبردار شئ په هغه وقت کښی چه واغوندی دوی جامی خپلی عالم دی (الله) په هغه څيز چه پټوی ئی دوی (په سينو خپلو کښی) او هغه څيز چه ښکاروی ئی په ژبو خپلو) بيشکه الله ښه خبردار دی په پټو خبرو د سينو (هم)

تفسير: د سزا ورکولو لپاره دغه خبره ضروری ده چه مجرم حاضر وی، حاکم ته د سزا ورکولو پوره قدرت او قوت او کامل اختيار حاصل وی. مجرمينو ته پر ګردو(تولو) کارونو او اجراآتو ئی علم حاصل وی. په «اليه مرجعکم» کښی دا راښوولی شوی دی چه مجرم او غير مجرم ګرد(تول) د پاک الله په دربار کښی حاضريږی. په «وهو علیٰ کل شی قدير» کښی ئی د عمومی قدرت او اختيار بيان ئی فرمايلی دی او د «الا انهم يثنون» څخه تر «بذات الصدور» پوری د ده د محيط علم وسعت ظاهر شوی دی چه پر پاک الله ظاهری او باطنی ګردی (تولی) خبری يو شان ته ظاهری او هيڅ يو شی تری پټ نه دی. او پر هر شی باندی ښه پوه او خبردار دی، تر دی پوری چه د زړونو د کومی له پټو خبرو، نياتو او اراداتو څخه هم باخبر دی. نو بيا مجرم خپل جرم په څه دول(طريقه) له ده څخنی پټولی شی.

تنبيه: د دی آيتونو په شان نزول کښی مفسرين اختلاف لری. ډير صحيح روايت د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه په «بخاری شريف» کښی شته چه پر ځينو مسلمانانو شرم او حياء دومره زياته غلبه کړی وه چه د استنجاء، جماع او نورو بشری ضروررياتو په وقت کښی به د خپل بدن د کومی برخی د بربنډ پريښودلو څخه ډير زيات شرميدل چه پاک الله مو وينی. که چيری ځانونه ئی بربنډول نو د حياء د غلبی لامله(له وجی) به پرمخی لويدل او خپل غليظه عورت به ئی په دی دول(طريقه) سره پټاوه چه خپله سينه به ئی پری تاووله. کله کله داسی آثار د غايت تأدب مع الله او د حياء د غلبی لامله(له وجی) کيدی شی داسی کسانو ته د «صوفيه ؤ» په اصطلاح کښی «مغلوب الحال» وائی. څرنګه چه د صحابه ؤ رضی الله عنهم په کومه مسئله کښی داسی غلو او تعمق راتلونکی ملت په ضيق او حرج کښی اخته او مبتلا کولی شو. نو ځکه لوی قرآن په «الا حين يستغشون ثيابهم» د دوی اصلاح وفرمايله يعنی که د ضرورت په وقت کښی د بدن د بربنډولو لامله(له وجی) له الله تعالیٰ څخه شرميږئ نو ځکه خپل تترونه(سينی) پری ښکته کوی نو غور وکړئ چه په دغه حالت کښی چه ډير کالی (جامی) مو آغوستی او ښه مو ځانونه پټ کړی وی نو آيا ستاسی پټ او ښکاره او نور د پاک الله څخنی پټ دی؟ کله چه د انسان هيڅ شی په هيڅ وقت کښی او په هيڅ دول(طريقه) له الله تعالیٰ څخنی نشی پټيدلی نو بيا د

بشرى ضرورياتو په وقت کښې له دومره غلو شخه کار آخيستل ښه کار نه دى. واضح دى وى چه د آيتونو په ربط کښې دغه خبره ضروري ده چه د يوه آيت مضمون د بل آيت له مضمونه سره مناسبت ولرى او د نزول د سبب سره ئې مناسبت ضروري نه دى.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ⑥

او نشته هیڅ تلونکی (خوځیدونکی ذی روح) په ځمکه کښی مگر چه دی پر الله رزق (روزی) د هغه (تفضلاً ترحمأنه وجوباً) او عالم دی (الله) په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه، تول (دا مذکوره اشیاء) په کتاب واضح کښی دی.

تفسیر: رومبی د الله تعالیٰ د علم د وسعت بیان ؤ. دا د همغه مضمون تکمله ده یعنی پر ځمکه د هر ساکښ (ذی روح) تلونکی او خوځیدونکی چه طعام او خوړو ته احتیاج لری، د هغو د گردو (تولو) رزق او روزی رسول پاک الله محض پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه لازمه فرمایلی ده. هومره روزی چه د هر یوه لپاره مقدره ده، هغه یقیناً وررسیدونکی ده هغه وسائل او اسباب چه بنده ئی اختیاروی گرد (تول) د روزی رسولو ابواب او وروانه دی، که د انسان نظر د اسبابو او د تدابیرو د اختیارولو په وقت کښی پر مسبب الاسباب جل وعلیٰ شانه وی، نو دغه له توکل سره څه منافات نه لری. هو د الله تعالیٰ قدرت په دغو عادیهؤ اسبابو کښی محصور او مقید ونه گنه شی. ځکه چه الله تعالیٰ کله نا کله برته (علاوه) د اسبابو له سلسلی هم روزی رسوی او څه نه څه یو کار برابروی. په هر حال کله چه د گردو (تولو) ذویالارواحو (روح لرونکی) او ساکښانو (جاندارو) معاش د هغو د غذا او خوړو د استعداد سره سم مهیا کول د حق تعالیٰ کار دی، نو ضروری ده چه د پاک الله علم پر هغو گردو (تولو) محیط وی. که نه د دوی له روزی رسولو څخه خبریدل به څنگه ممکن کیدی شی؟

﴿ وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا ﴾ الآیة - او عالم دی الله په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه) حضرت شاه صاحب لیکی «مستقر» هغه ځای دی چه هستوگنه پکښی کیږی، لکه جنت او دوزخ او «مستودع» هغه ځای دی چه انسان پکښی سپارل کیږی، لکه قبر، پاس په «وما من دآبة» الآیة ـ کښی د دنیوی ژوندون بیان ؤ، دلته د «برزخ» او د آخرت بیان دی، مطلب داسی شو چه الله تعالیٰ ته له ابتداء څخه تر انتها پوری ستاسی د ژوندون تول درجات معلوم او ښکاره دی او دی ښه خبردار دی . د «مستقر» او د «مستودع» په تعیین کښی د مفسرینو ډیر اقوال دی. چه د هغه په نسبت موږ د الانعام په سورت کښی څه لیکلی دی. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکلی دی تر هغه پوری چه انسان په ځمکه کښی گرځی او خوځیږی نو د ده د سیر منتهاء ته «مستقر» او د گرځیدلو او تللو په پای (آخر) کښی د هستوگنی کوم ځای ته چه راځی هغه ته «مستودع» وائی. د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد په دغه ژوندون کښی هر چیری چه

انسان اوسیږی هغه «مستقر» او له موت څخه وروسته چیری چه خښیږی هغه «مستودع» دی. مجاهد رحمة الله علیه له «مستقر» څخه د مور رحم او له «مستودع» څخه د پلار صلب مراد کړی دی.
عطاء رحمة الله علیه د دی تعبیر په عکس سره دعوی کړی ده د ځینو متفلسفینو (فلسفه خیالو) خیال دا دی چه په ځمکه کښی د حیواناتو هغه مسکن چه بالفعل دی، هغه «مستقر» او له فعلی وجود څخه پخوا هغه مواد او مقار (قرار ګاوی) چه پاتی شوی دی او بیا له هغه ځایه راغلی دی هغه «مستودع» ویلی شوی دی یعنی حق تعالیٰ پر هغو ګردو (تولو) مختلفو موادو او اطوارو او ادوارو پوه او عالم دی، چه له هغو ځنی کوم حیوان تیر شوی، او خپل دغه موجوده کذائی هیئت پوری رسیدلی دی همغه پاک الله پخپل محیط علم سره د وجود په هره مرتبه کښی هغه ته د هغه د استعداد سره مناسب وجود او د وجود په کمالاتو ئی فائض کوی.
﴿ كُلٌّ فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴾ تول دا مذکوره اشیاء په کتاب واضح کښی دی) یعنی په لوح محفوظ کښی چه د الله تعالیٰ د علم صحیفی دی، نو بیا د الله تعالیٰ په علم کښی به هر شی ولی نه وی چه علیم برحق او خبیر مطلق دی.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِن قُلْتَ إِنَّكُم مَّبْعُوثُونَ مِن بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په (مقدار د) شپږو ورځو کښی حال دا چه ؤ عرش (تخت) د ده پر اوبو (پیدا کړی دی الله دا تول آسمانونه او ځمکه او ما فیهما لپاره د منافعو ستاسی او) لپاره د دی چه وازمویی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی له جهته د عمل، او قسم دی چه خامخا که ووائی ته (خپل قوم ته) چه بیشکه تاسی بیا ژوندی کیدونکی یئ پس له مرګه نو هرومرو (خامخا) وبه وائی خامخا هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دغه (قرآن چه بیا ژوندون وائی) مګر سحر (جادو) ښکاره.

تفسیر: په پیدائښت د آسمانونو او ځمکه کښی د الله تعالیٰ له علم څخه وروسته د ده د قدرت بیان دی د دی تفسیر په ۸ جزء د الاعراف په (٥٤) آیة (۷) رکوع کښی تیر شوی دی.
﴿ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ ﴾ حال دا چه ؤ عرش د ده د لا پخوا له پیدا کیدلو د ځمکی او آسمانونو پر اوبو باندی) یعنی د ځمکی او آسمان له پیدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوی چه

په مستقبل کښې د گردو (تولو) اشیاؤ د ژوندانه ماده گرځیدونکې شوی «وجعلنا من الماء کل شئ حی» (۱۷ جزء د الانبیاء (۳۰) آیة (۳) رکوع) په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ عرش د دی د پاسه ؤ لکه چه اوس د آسمانونو د پاسه دی. گواکې دغه یو صورت ؤ چه دغه حقیقت ئې ښکاروه چه د کائناتو ماده او د حیات ذریعه بالکلیه د ربالعرش تر تسلط او تصرف او مطلقه قیومیت لاندی دی والله اعلم.

یعنی د دی گرد (تول) نظام له تخلیق او ترتیب څخه مقصود ستاسی دلته ودانول او ازمویل دی. چه تاسی تر کوم ځای پوری په دغه عجیب او غریب نظام او د مصنوعاتو په سلسله کښې غور او فکر کوئ؟ او د هغوی د حقیقی خالق او مالک صحیح معرفت ځان ته حاصلوئ؟ او له ارضی او سماوی مخلوقاتو څخه منتفع کیږئ؟ او د محسن د پیژندلو او شکر کولو فطری فرض په ځای راوړئ؟ دغه مقام ستاسی د سختی ازموینی ځای دی، ستاسی حقیقی مالک مو گوری چه په تاسی کښې کوم یو بنده د صدق او اخلاص او سلیقی د مخی ښه کار کوی؟ او د خپل عبودیت فرایض په ښه شانی انجاموی؟ کله چه دغه دنیا د امتحان او ازموینی ځای دی نو ضروری ده چه وروسته له هغه د مجازاتو (یعنی د انعامونو او انتقامونو) سلسله هم وی څو شاکرینو او کافرینو دواړو ته د دوی د اعمالو نتائج ور ورسیږی. نو ځکه دلته د بعث بعد الموت ذکر کړی شوی دی. یعنی د مکی معظمی کفار چه مشرکان دی یقین نه کوی چه وروسته له مرگه بیا ژوندون شته، او دوی ته د دوی د اعمالو او جرائمو سزا خامخا ورکوله کیږی کله چه دوی په قرآن کښې یا د رسول الله له ژبی د «بعث بعد الموت» نهایت مؤثر بیان آوری، نو وائی چه دا بیان ستاسی ښکاره جادو دی، چه له هغه ځنی دیر کسان ویریږی، او مرعوب او مسحور کیږی. مگر په یاد ئې ولرئ چه پر مونږ له سره دغه جادو نه چلیږی، او نه څه اثر راپوری کوی (ابن کثیر رحمة الله علیه).

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ ۗ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨﴾

او قسم دی چه خامخا که وروستی کړو مونږ له دوی څخه (هغه) عذاب (چه موعود دی) تر راتلو د اوقاتو شمیرلیو شویو (لږو) پوری نو هرومرو (خامخا) به وائی دوی (استهزاءً) څه خیز بند کړی دی دا (عذاب له نزوله نو فرمائی الله) خبردار شئ واورئ، هغه ورځ چه راشي دا (عذاب) دوی ته نو نه به وی (دا عذاب) دفع کړی شوی له دوی څخه او چاپیر به شی له دوی نه هغه

عذاب چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (او په جلتی به ئی غوښت)

تفسير: يعني کله چه دغو کفارو ته د دوی د شرارتونو له سببه د الله تعالیٰ له عذابه ويره ورکوله کيږی نو د تکذيب او استهزاء په ډول (طريقه) وائی چه راوړه هغه عذاب دی چيری دی؟ ولی نه رانازليږی؟ او د څه لامله (له وجی) ځنډ (ايسارتيا) پکښی کيږی؟ او د چا له لوری هغه ستون شوی دی؟ نو پاک الله فرمائی چه آيا تاسی په داسی ويناؤ سره توکی او مسخری کوئ؟ او نه پوهيږئ چه هغه عذاب د الله تعالیٰ د حکمت او مصلحت په اقتضاء تر يوه تاکلی (مقرر کړی) مدت پوری معطل شوی دی؟ او پخپل معين وقت کښی به خامخا داسی در ورسيږی چه هيڅوک به ئی مخه نشی نيولی او له هری لوری څخه به په عذاب چار چاپير کړی شئ، او ګرد (تول) به فنا کيږئ.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ (کافر يا ناشکر انسان) ته له نزده خپله رحمت (لکه صحت او نعمت چه اثر ئی ښکاره وی) بيا بيرته راتول کړو مونږ دا نعمت له ده نه، بيشکه دی خامخا نااميده (له کرمه د الله) ناشکره (له نعمته د الله) وی.

تفسير: يعني اوس وائی چه عذاب چيری دی؟ او ولی نه راځی؟ او ولی بنیآدم دومره ساده او بی زړه او ويريدونکی دی، چه که د څو ورځو له مخی ئی الله تعالیٰ د خپلی مهربانی په عيش او عشرت او آرامی کښی وساتی، او بيا ئی په کوم ربړ (زحمت) او تکليف کښی اخته او مبتلا کړی، نو دی هغه پخوانی هوسائی (آرام) او مهربانی هم بيخی له زړه وباسی او هيروی ئی، او بی هيلی (مايوسه) او نااميده کيږی، او د مستقبل په نسبت بيخی بی آسره او مايوس کيږی، په تيره باندی ناشکری، او له راتلونکی څخه مايوسی، هم دا د ده د ژوندون حاصل دی.

وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ دغه (کافر يا ناشکره انسان) ته نعمت (لکه صحت او هوسائی (آرام)) وروسته له (هغه) ضرره چه رسيدلی ؤ ده ته

نو هرومرو (خامخا) وائی به دی خامخا لاړی سختی (چه رارسیدلی وی) له ما ځنی، بیشکه دغه (انسان) خامخا خوشالیدونکی دی (پر نعمتونو) متکبر فخر کوونکی دی (پر خلقو)

تفسیر: یعنی که له مصیبته وروسته بیا پاک الله ده ته آرامی او هوسائی (راحت) ور په برخه کړی نو بیا داسی ګنی چه ګواکی اوس بیخی مصائبو او تکالیفو خاتمه موندله، او بیا هغه پخوانی کیفیت له سره راتلونکی نه دی. نو په دغه وقت کښی د غفلت او غرور په نشو کښی مستیږی، او فخر او تکبر او ځانمنی (خودنمائی) کوی. او حال دا چه ده لره داسی په کار ؤ چه هغه خپل پخوانی حالت به ئی تل په یاد درلود (لرلو) او د الله تعالیٰ شکر به ئی اداء او د ده د لطف او احسان په مقابل کښی به ئی د تواضع سر ښکته کوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

مګر هغه کسان چه صبر کوی (په سختی له قوته د ایمان) او کوی ښه (عملونه دپاره د شکر د نعمت)، دغه (صابرین او شاکرین) شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر (ثواب) ډیر لوی.

تفسیر: هغه حال چه پاس د عامو انسانانو بیان وشو، له هغه ځنی د الله تعالیٰ هغه بندګان مستثنیٰ دی چه د تکلیف او مصیبت مقابله په صبر او استقامت سره کوی، او د امن او راحت په وقت کښی سره له شکر ایستلو په صالحه ؤ اعمالو کښی هم خپله مستعدی ښکاروی د هم داسی اولوالعزمو او وفادارانو تولی د عظیم الشان بخشش او انعام مستحق دی او په ډیر لوی اجر چه ادنیٰ ئی جنت او اعلیٰ ئی دیدار دی فائز کیږی.

مؤمنان په آخرت له خلده حوره
سر تر پایه (آخره) نعمتونو کښی معموره
نه به ئی درد نه به ئی مرګ نه به خفګان وی
دوی به تل وی لذتونو کښی مخموره
چه لقاء د پاک الله دوی ته ښکاره شی
نو د خلد حوری به ئی وونځی له شعوره

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ

صَدۡرُكَ أَن يَقُولُواْ لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٞۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

نو ښائی ته به پریښودونکی ئی (یعنی مه پریږده) ځینی د هغه قرآنه چه وحی کولی شی تاته او تنګیدونکی ده په (تبلیغ د) هغه سره سینه (زړه) ستا (له دی ویری) چه وائی به دوی ولی نه ده نازله شوی په ده باندی خزانه (چه پری وکړی عشرت) یا (ولی نه ده) راغلی له ده سره پرښته (چه ورکړی شهادت د نبوت)، بیشکه هم دا خبره ده چه ته ویروونکی ئی (له جحیمه نه ځارونکی د اعمالو د دوی)، او الله پر هر شی باندی وکیل (ښه ساتونکی) دی (د هغه چا چه ور وسپاری ځان خپل نو له سره مه ویریږه له عناد د دوی نه).

تفسیر: د مکی معظمی مشرکان د شرک او بت پرستی له تردیده او بدو ویلو څخه ډیر په قهریدل او په غیظ او غضب راتلل د مشرکیت پر خرافاتو په هره اندازه چه د هغو تحمیق (حماقت) او تجهیل کیده، په همغه اندازه به دوی د غصی په اور کښی سوځیدل کله به ئی کوښښ کوه چه پاک رسول په دغی معاملی کښی لږ څه سست او پوست شی او د دغی اساسی او لوئی مسئلی په تبلیغ کښی له لږ څه نرمی او تساهل څخه دی کار واخلی. کله چه له دی لوری مایوس او بی‌هیلی (نا امیده) شول نو تش د ربړولو (تکلیفولو) او محض خفه کولو دپاره په عجیبو چتی (بیکاره) غوښتنو پسی لګیا شول، مثلاً ویل به ئی چه ته خو رښتین او د رسالت پر منصب مامور ئی، نو له تا سره د پاک الله له درباره ښائی چه د مال او دولت لویه خزانه راغلی وی یا له آسمانه له تا سره یوه پرښته راتلی چه هر چیری به درسره د تصدیق دپاره تللی وی ﴿لَوۡلَآ أُنزِلَ عَلَيۡهِ كَنزٌ أَوۡ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌ﴾ کله چه ته د خپلو خبرو د تصدیق او ښکارولو دپاره نه د مادی قوت او نه د روحانی قدرت خاوند ئی، نو بیا ئی مونږ څرنګه ومنو؟ رسول الله مبارک له داسی چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو څخه ډیر زیات مغموم او متأثر کیده. امکان لری چه کله ئی داسی کوم خیال هم په زړه کښی تیر شوی وی چه که د دوی د معبودانو په حق کښی د پاک الله له لوری د دومره سختی اختیارولو په ځای موقتاً د لږ څه نرمی او مساهلی حکم شوی وی نو ښائیږی چه اوس دغه د نرمی وضعیت زیات مؤثر او مفید واقع شی. یا دغه غوښتنی چه دغه خلق ئی راځخه کوی، که د دوی دغه ضد هم تر یوه حده پوری پوره کړ شی، نو امکان لری چه دوی هم مسلمانان شی. په هر حال دغه داسی نازک او پرخطر وقت ؤ چه ګرده (توله) دنیا د باطل پرستی له شورماشور ځنی ډکه وه او ګرد (تول) مشرکین په ملاهی او مناهی بوخت (مشغول) او لګیا ؤ او تول ورته هک پک ؤ. صرف یو مقدس ذات ؤ چه د ده له حلقوم څخه د حق غږ پورته کیده او د هغه په اثر د شرک او کفر او باطل تینګی کلاوی ګردی (تولی) سره

خوځیدی. دوی له څلورو خواوو د موذی دښمنانو په احاطه او چمبو کښې لویدلی ؤ. ځینو به دروغجن باله، ځینو به پرې طعنې ویلې او ځینو به پرې توکې او مسخرې کولې. تاسی د هسې یو کثیف او مکدر محیط تصور وکړئ او بیا د هغه اعظم مبلغ د زړه قوت او لوی، همت او ستر قوت او ښه میړانه (بهادری) اندازه کړئ چه اعتماد او اتکال ئې له ظاهری اسبابو څخه لرې شوی ؤ، او کامل او بیخی د الله قدوس پر وعدو پوری ئې توکل او اعتماد ؤ دی هر وقت چه خفه او محزون کیده نو یواځې د پاک الله په غږ سره ئې تسلی او اطمینان مونده. او د ګردی (تولی) دنیا په مقابل کښې تازه دم دریده. په هم دغې سلسلې کښې دغه آیتونه نازل شول چه حاصل ئې دا دی «ته د دی خلقو د دغو چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو لامله (له وجی) مه غمجن او مه فکرجن او مه خفه کیږه او مه پخپل زړه کښې د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خیال وګرځوه! کله داسې کیدی شي، هغه شیان چه د الهٰی وحی تاته درښوولی دی او د هغه د تبلیغ حکم ئې بې خوفه او بې خطره درکړی دی چه ته د هغه ځینې برخې د دی خلقو له خرافاتو څخه تنګ زړه شوی پریږدی حال دا چه دغه کار امکان نه لری ځکه چه د نبوت عصمت او د اولوالعزمی صفت ئې مانع دی نو بیا له زړه تنګی څخه څه فائده؟ ستاسی کار تش له خیر او شر څخه خبرول دی. د دوی د هدایت ذمه واری پر تاسی نه ده، د دوی دغه معامله هم هغه الله تعالیٰ ته وروسپاره چه ګرد (تول) شیان هغه ته سپارلي شوی او د ده په واک (اختیار) کښې دی او د صبر او استقامت سره د تبلیغ د فرائضو په انجام کښې مستقیم او ثابت قدمه اوسه.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چه تصدیق ئې وکړی)؟ ووایه (ای محمده! دوی ته) نو راوړئ تاسی لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلیغ) له خپل ځانه جوړ کړی شوی او راوبولئ هغه کسان چه توانیږئ تاسی (دپاره د کومک) غیر له الله څخه که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغې ادعا د افتراء کښې). نو که جواب درنه کړ دوی تاسی ته (ای رسوله او مسلمانانو) نو پوه شئ (ای مسلمانانو) چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی) او (بل پوه شئ په یقین سره او پرې ثابت پاتې شئ) چه نشته هیڅ لایق د عبادت مګر هم دی، نو آیا یئ تاسی مسلمانان (غاړه

ایښودونکی اسلام ته بلکه راسخ اوسئ په اسلام)

تفسیر:ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی هم کړی ده «نو که جواب درنه کړ دغو بللو شویو تاسو ته ای مشرکینو! نو پوه شئ ای کفارو چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی دا قرآن په علم د الله سره د بنده کلام نه دی او پوه شئ تاسی په یقین سره چه نشته لائق د عبادت هیڅوک مګر هم دی، آیا نو یئ تاسی مسلمانان غاړه ایښودونکی اسلام ته بلکه اسلام راوړئ! یعنی فرمائشی معجزی غواړی، چه د هغو ورکول مصلحت نه دی، او له هغو ګردو (تولو) ځنی لویه معجزه قرآن چه د دوی په مخ کښی دی نه منی. او وائی (معاذالله) دغه خو له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی، نو د هغه ځواب ورکوی چه آخر تاسی هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوی کوونکی یئ، ګرد (تول) سره راتول شئ! او د دی پاک قرآن د لسو سورتونو په شان نور سورتونه له خپله ځانه جوړ کړئ. او په دغه کار کښی د خپلی مرستی (مدد) دپاره ګرد (تول) مخلوقات بلکه خپل هغه معبودان هم راوبولئ، چه تاسی ئی په الوهیت کښی شریکان ګنئ او که ونه کړی شئ، او له سره به ونه کړی شی، نو وپوهیږئ چه داسی کلام یواځی د پاک الله کلام کیدی شی، چه د هغه له مثل راوړلو څخه ګرد (تول) مخلوقات عاجز پاتی کیږی.
یقیناً په واقع سره دا هغه مبارک کلام دی چه پاک الله پخپل کامل علم سره پر خپل رسول نازل فرمایلی دی. بیشکه هغه ذات چه د کلام مثل ئی نشی پیدا کیدی، نو د ده په ذات او صفاتو کښی څوک شریک کیدی شی داسی بی مثله کلام د هغه بی مثاله الله تعالیٰ کلام دی چه هیڅ سیال او شریک نه لری. آیا له داسی واضحه ؤ دلائلو څخه وروسته په مسلمان کیدلو او حکم منلو کښی د کوم شی په انتظار کښی یئ؟.
تنبیه: د اعجازالقرآن څه تفصیل د یونس علیه السلام په سورت کښی لیکلی شوی دی. په ابتداء کښی د پوره قرآن تحدی ورکړی شوی وه، بیا د لسو سورتونو وشوه بیا د یوه سورت لکه چه د «البقرة» د سورت په ۲ رکوع او د «یونس» د سورت په ۳ رکوع کښی تیر شو ګواکی د دوی عجز په تدریج سره ښکاره کړی شوی دی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾

هر څوک چه وی (له خپلی کم همتی) چه غواړی یواځی ژوندون لږ خسیس او ښائست د ده (او د آخرت فکر نه کوی) نو پوره به ورکړو دوی ته (بدل د) اعمالو د دوی په دی دنیا کښی حال دا چه دوی په دی دنیا کښی نه شی کم کیدلی (له بدل د اعمالو د دوی هیڅ شی)

تفسیر: یعنی له داسی واضح ثبوت څخه وروسته څوک چه په قرآن ایمان نه راوړی، یا د هغه پر ښوولی لاری نه ځی. بلکه د دنیا ځو ورځی ژوندون او فانی دول او سینګار ئی د خپل مقصود قبله درولی وی، او عملی جداوجهد ورته کوی. که په ښکاره کوم نیک کار لکه خیرات او نور کوی، نو له هغه څخه هم د آخرت بهتری او د الله تعالیٰ خوښی مقصود نه وی، او یواځی د دنیوی فوائدو حاصلول ئی تر سترګو لاندی وی، د داسی خلقو په نسبت اعم له دی چه یهود وی که نصاریٰ مشرکین وی که منافقین یا دنیا خوښوونکی ریاکار مسلمانان. دا ئ راښوولی دی چه په دنیا کښی د دغو ګردو (تولو) معامله پای (آخر) ته رسولی شی. هغه اعمال او کوښښونه چه دوی ئی د دنیا د حصول دپاره اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. له احادیثو څخه معلومیږی چه کافران چه څه خیرات او مبرات وکړی نو د دوی دغه فانی او صوری حسنات چه د ایمان له روح څخنی بیخی خالی دی، په دنیا کښی تش او ویړیا نه ځی. د هغه په بدل کښی به پاک الله ورته صحت، مال، دولت، عزت حکومت او نور ورکوی، او ګردی (تولی) مطالبی او غوښتنی ئی هم دلته پای (آخر) ته رسیږی. او له مړ کیدلو څخه وروسته په بل ژوندون کښی د هغه هیڅ یو شی ئی په کار راتلونکی نه دی. د هر کافر دپاره هره سزا او د مجازاتو هره درجه چه تاکلی (مقرر کړی) شوی وی هغه به بی له تزئیده او تنقیصه برابره وررسیږی

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا﴾

(۱۵ جزء د بنی اسرائیل (۱۸) آیت ۲ رکوع) د ریاکار دنیا خوښوونکی عالم، مجاهد او متصدق په حق کښی کوم وعید چه راغلی دی، د هغه حاصل هم دغه دی. چه هغو ته به په محشر کښی وویلی شی د هغه غرض او مقصد دپاره چه تا علم زده کړی ؤ، یا صدقه او جهاد دی کړی ؤ هغه خو په دنیا کښی درحاصل شوی دی. اوس له ماسره ستا هیڅ برخه نشته او پرښتو ته به وویل شی چه هغه دی په دوزخ کښی وغورځوی اعاذنا الله منها.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه نشته دوی ته په آخرت کښی مګر اور (د دوزخ) او خراب (ابته) شوی دی هغه (نیک عمل) چه کړی ؤ دوی په دی دنیا کښی او باطل دی (په آخرت کښی) هغه عمل چه وو دوی چه کوو به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل کوم شی مستحق نه دی. کفار په ابدی

صورت او رياكاران مسلمانان به تر محدوده مدت پوري په دوزخ كښي پاتي كيږي. هو! كه الله تعالىٰ ځني مؤمنان محض پخپل فضل او كرم سره وبښي، نو هغه بيله خبره ده.
(او خراب شو هغه نيک عمل چه كړي ؤ دوی په دنيا كښي او باطل دی هغه كار چه وو دوی چه كاوه به ئی) يعني په دنيا كښي كوم كارونه چه تاسي د دنيوی اغراضو دپاره كړی ؤ وروسته د آخرت له رسيدلو څخه درشكاريږي چه هغه ابته (خراب) او برباد تللی دی، او د رياكاری او د دنيا خوښولو په سلسله كښي ظاهراً هغه نيكي او محاسن چه كړی ئی وی هغه ګرد (تول) سره خراب او توی ځی او هلته به ئی هيڅ يو شی په كار نه ورځی.

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ ۚ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

آيا پس هغه څوک چه دی پر صاف برهان (واضح عقلي دليل) له جانبه د رب خپل او تابع وی د دی (برهان) پسي شاهد له (جانبه) د الله او پخوا له دی (شاهده چه قرآن دی) كتاب د موسیٰ (توريت شاهد ؤ) په دی حال كښي چه پيشوا او رحمت ؤ، (مؤمنانو ته دغه توريت ايا هغوی د دنيا غوښتونكو سره برابر دی؟ بلكه نه دی برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه كسان ايمان لری په دی (قرآن)، او هر څوک چه كافر شو په دی (قرآن) له ګردو (ټولو) فرقو (د كافرو) څخه نو اور (د دوزخ) ځای د وعدی د هغه دی (چه خامخا ورته ورځی) نو مه كيږه په شک كښي له دی) قرآن يا موعد نه) بيشكه چه هغه حق دی له جانبه د رب ستا وليكن اكثر د خلقو نه راوړی ايمان (په دی خبره باندی چه منزل من الله دی).

تفسير: يعني دغه سړی او هغه رياكار دنيا پرست چه پخوا ئی ذكر وشو څرنګه برابريدی شي؟ له سره نه دی برابر له «بينه ـ صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده چه هر انسان پخپل اصلي او صحيح فطرت سره موافق تلنه وغواړی. په دی شرط چه د اطرافو او حواليو له حالاتو او خيالاتو ځني متأثر نشي او هغه د اسلام او د توحيد او د قرآن سمه لاره ده ﴿ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ

﴿ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (٢١ جزء د الروم (٣٠) آیت (٤) رکوع) او په حدیث کښې راغلی دی «**کل مولود یولد علی الفطرة فابواه یهودانه او ینصرانه او یمجسانه - الحدیث**» او «شاهد منه» ګواه د پاک الله له لوری لوی قرآن دی چه ګواهی ورکوی چه د فطرت پر دین توحید او اسلام باندی تلونکی بیشکه پر سمه لاره تلونکی دی. او همغه قرآن چه پر خپل حقانیت باندی هم پخپله ګواه دی د لمر دلیل پخپله دی لمر.
څرنګه چه د پاک قرآن راوړونکی حضرت جبرئیل امین علیه السلام او آخیستونکی ئی حضرت محمد امین علیه السلام دی، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ویلی شی بلکه پخپله د رسول الله مبارک شان دغه دی چه د ده اخلاق، عادات، معجزات، مبارکه ژبه، نورانی څیره او له نورو ګردو (تولو) شیانو څخه ئی معلومیږی او هر یو بیل بیل شهادت ورکوی. د همغه دین حامل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی همغه حقیقتاً بیخی حق او رښتیا دی. وروسته د «ومن قبله کتاب موسىٰ اماما ورحمة» دغه مطلب دی چه پخوا له قرآنه هره وحی چه پر هر نبی راغلی ده همغه هم د فطرت د دین پر صداقت ګواه ده خصوصاً همغه عظیم‌الشان کتاب توریت چه پر موسىٰ علیه السلام نازل شوی دی پخوا له قرآنه همغه یو لوی شاهد د همغو خلقو پر حقانیت ښائی وویلی شی چه د فطرت د دین پر صافه لاره تلونکی دی.
﴿ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ﴾ الآیة - دغه کسان چه په دلیل روان دی ایمان لری په دی قرآن الخ) یعنی یهود او نصارىٰ، بت پرست، عرب عجم، ایشیاء افریقا امریکا یورپ استریلیا او نور له هری فرقی او هر جماعت چه د هر ملک او ملت څخه وی، تر څو پاک قرآن ونه منی، نو له سره ئی نجات په برخه کیدی نشی لکه چه د صحیح مسلم او د نورو په احادیثو کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم په ډیره تصریح او تعمیم سره دغه بیان فرمایلی دی.
﴿ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ ﴾ الآیة - نو مه کیږه ته په شک کښې له دی قرآن یا موعود څخه الخ) دغه خطاب هر همغه سری ته دی چه پاک قرآن آوری، یا خو ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی او ذاتاً د نورو خلقو او وګړو آورول مقصود دی چه د قرآن عظیم الشان په صداقت والی او منزل من الله والی کښې قطعاً د شک او شبهی ځای او ګنجائش نشته. نو همغه کسان ئی چه نه منی همغوی احمقان یا معاندان دی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۚ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه تړی له ځانه پر الله پوری دروغ (چه نسبت د ولد یا د شریک ورته کوی بلکه نشته)، دغه (دروغ تړونکی) وړاندی به کړل شی (په قیامت کښی) په رب د دوی او وبه وائی شاهدان (کرام الکاتبین او نور) چه هم دوی دی هغه کسان چه دروغ ئی تړلی وو په رب خپل (په نیولو د ولد او شریک سره، نو فرمائی الله) واوریځ خبردار شئ لعنت د الله دی وی پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چه آړوی خلق له لاری (د دین) د الله او لټوی (ستائی) دا لاره خلقو ته په کوږوالی سره، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کیدونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رښتیا پیغام دی چه قبلول او منل ئی ضروری دی، او ښه وپوهیږئ چه له هغه سړی څخه زیات ظالم بل هیڅوک نشی کیدی چه پر الله تعالیٰ باندی دروغ وتړی، مثلاً که د الله کلام نه وی، او دی ووائی چه دغه د الله کلام دی یا واقعی د پاک الله کلام وی او پخپله الله تعالیٰ څو څو کرته وفرمائی چه دغه زما کلام دی. مګر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوی، او در ګرده (تولـه) هم دا وائی چه دا له سره د الله کلام نه دی.

﴿ أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ﴾ الآیة - دغه دروغ تړونکی به وړاندی کړی شی په قیامت کښی په رب د دوی) په محشر کښی کله چه دوی د پاک الله په مخ کښی علی رءوس الاشهاد وړاندی کیږی او د دوی د شرارتونو دفاتر پرانستلی شی نو په دغه وقت کښی شاهدی ورکوونکی (ملائکی، انبیاء، صالحین بلکه د دوی خپل لاسونه او پښی او رئیسه اعضاء) به ووائی چه دوی همغه بدبختان ظالمان دی چه د خپل پاک الله په نسبت ئی دروغ تړلی وو او چتی (بیکاره) خبری به ئی کولی.

﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ دا د حق تعالیٰ ارشاد دی. یعنی هغه خلق چه په ظلم او ناانصافی سره د الله تعالیٰ کلام دروغ ګڼی او له ګردو (تولو) څنی زیات د آخرت منکران دی، او نور خلق د الله تعالیٰ له لاری څخه ستنوی (واپس کوی) او غواړی چه پری لاړ نشی، او په دغه تلاش او لټولو پسی لویدلی دی، چه دغه سمه صافه لاره کږه وږه ثابته او ورښکاره کړی، نو پر داسی ظالمانو باندی د پاک الله خصوصی لعنت دی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ۘ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ ۚ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾

دا کفار نه دی دوی عاجز کوونکی (د الله) په ځمکه (دنیا کښې په تیښته سره) او نه به وی دوی ته غیر له الله هیڅ دوستان (چه عذاب تری دفع کړی که اراده وفرمائی بلکه) دوچند به کړ شی دوی ته عذاب، نه وو دوی چه طاقت ئې وی د آوریدلو (د حق د زړه له کونوالی) او نه وو دوی چه لیدلی ئې وی (دلائل د قدرت د زړه له ړوندوالی).

تفسیر: یعنی په دومره وسیعی او ارتی ځمکی کښې نه چیری تښتیدی شی. او نه په کوم ځای کښې پټیدی شی، او نه به ئې څوک مددګار او حمایت او مرسته (مدد) کوونکی کیدی شی. چه دوی د الله تعالیٰ له عذابه وژغوری (بچ کړی). ځکه چه دوی هم پخپله بی لاری او ګمراهان شوی دی، او هم نور خلق ئې ګمراهان کړی دی

﴿ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴾ نه وو دوی چه طاقت ئې وی د آوریدلو د حق د زړه له کونوالی او نه وو دوی چه لیدلی ئې وی دلائل د قدرت د زړه له ړوندوالی یعنی په دنیا کښې داسی ړانده او کانه شوی دی چه نه د حق د خبرو د اوریدلو توان لری او نه د الله تعالیٰ د قدرت دلائل او نښې لیدلی شی، چه د هغو په لیدلو سره ممکن دی چه د هدایت سمه صافه لاره ومومی.

حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی بیان کړی دی چه «دوی پر الله تعالیٰ باندی دروغ ویلی دی او بی اصله او فضول خبری ئې د ده په لوری منسوبی کړی دی یا ئې له کوم ځایه راوړی دی؟ له غیبه ئې نه دی آوریدلی او نه ئې له غیبه لیدلی دی، نو بیا د دوی ماخذ څه شی دی؟

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾

هم دوی دی هغه کسان چه زیان ئې رسولی دی نفسونو (ځانونو) خپلو ته او ورک شول له دوی هغه چه وو دوی چه دروغ ئې تړل (چه بتان زمونږ شفاعت ګران دی)

تفسیر: خپل ځان ته زیان پیښول دغه دی چه په ابدی او دائمی عذاب کښې اخته او ګرفتار شول او د دوی ګردی (تولی) دروغی دعاوی دلته نسیاً منسیاً او ورکی شوی دی.

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصّٰلِحٰتِ وَاَخۡبَتُوۡۤا اِلٰى رَبِّهِمۡ ۙ اُولٰٓئِكَ اَصۡحٰبُ الۡجَـنَّةِ‌ ۚ هُمۡ فِيۡهَا خٰلِدُوۡنَ ﴿۲۳﴾

حقه خبره دا ده چه بيشکه دوی په آخرت کښې هم دوی ډير زيانکاران دی (له نورو نه). بيشکه هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) او عاجزی کوی دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسيدونکی) د جنت دی، دوی به په دی جنت کښې هميشه وی.

تفسير: د مجرمينو د بد انجامی او د خرابی خاتمی په مقابل کښې ئې د مؤمنينو انجام او حسن د خاتمی بيان وفرمايه، د دوی عجز او نياز (خلوصيت او خصوصيت اطمينان او تجنب عن الغير) د پاک الله خويښ شو، نو ځکه د دائمی خوښی مقام ئې ورعطا کړ.

مَثَلُ الۡفَرِيۡقَيۡنِ كَالۡاَعۡمٰى وَالۡاَصَمِّ وَالۡبَصِيۡرِ وَالسَّمِيۡعِ‌ ؕ هَلۡ يَسۡتَوِيٰنِ مَثَلًا ‌ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوۡنَ ﴿۲۴﴾

مثال د دی دواړو فرقو (داسی دی) لکه د ړانده او د کانه او (لکه) د ليدونکی او د اوريدونکی، آيا برابر دی دغه دواړه له جهته د مثاله (او صفته؟ بلکه نه دی سره برابر)، آيا نو نه آخلئ پند تاسی؟ (په دغو مثالونو سره او فکر پکښې نه کوئ).

تفسير: يعنی منکرين ړانده او کانه دی لکه چه دری آيته پخوا له دی نه ئې وفرمايل ﴿ مَا كَانُوۡا يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ السَّمۡعَ وَمَا كَانُوۡا يُبۡصِرُوۡنَ ﴾ بيا هغه چه نه پخپله څه ليدلی شی، او نه له بل چا څخه څه شی اوريدلی شی. د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی روڼ ضمير له ايماندارانو سره څرنګه برابريدی شی هغه کسان چه د بصيرت په سترګو د حق او باطل او خير او شر په منځ کښې تميز کوی. او د خپلو هاديانو خبرو ته غوږونه نيولی غور وکړی چه د دواړو پای (آخر) او انجام څرنګه يو شان کيدی شی، بلکه نشی کيدی وروسته د حضرت نوح عليه السلام د قوم قصه د دی مضمون په تائيد کښې وړاندی کوی.

وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا نُوۡحًا اِلٰى قَوۡمِهٖۤ اِنِّىۡ لَـكُمۡ نَذِيۡرٌ مُّبِيۡنٌ ۝۲۵ اَنۡ لَّا تَعۡبُدُوۡۤا اِلَّا اللّٰهَ‌ ؕ اِنِّىۡۤ اَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ اَلِيۡمٍ ۝۲۶

او هرومرو (خامخا) په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چه ویونکی ؤ) بیشکه زه تاسی ته یم ویروونکی (له جحیمه) ښکاره چه مه کوئ تاسي عبادت (د بل چا) بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسی له عذابه د ورځی دردناکی (د قیامته) څخه

تفسیر: یعنی په نهایت وضاحت سره زه هغه شیان درښیم چه د هغو په ارتکاب سره د مهلک عذاب د نازلیدلو اندیښنه ده یا د هغه عذاب د محفوظیت ذرائع دی.
﴿ اَنۡ لَّا تَعۡبُدُوۡۤا اِلَّا اللّٰهَ ﴾ مه کوئ عبادت د بل چا بی له الله! یعنی د (ود) او (سواع) او (یغوث) او (یعوق) او (نسر) چه ذکر ئی د نوح علیه السلام په سورت کښی راځی عبادت پریږدئ! او د واحد احد الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول شئ! که نه د غیر الله له عبادت څخه د بیرته نه گرځیدلو په صورت کښی د سخت عذاب د راتلو خوف دی. له دردناکی ورځی څخه هغه ورځ مراد ده چه پکښی د المناکو او درد پیدا کوونکو حوادثو وقوع وی مثلاً د قیامت ورځ یا هغه ورځ چه پکښی د نوح علیه السلام قوم دوب او مغروق شو.

فَقَالَ الۡمَلَاُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ قَوۡمِهٖ مَا نَرٰٮكَ اِلَّا بَشَرًا مِّثۡلَنَا وَمَا نَرٰٮكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِيۡنَ هُمۡ اَرَاذِلُـنَا بَادِىَ الرَّاۡىِ‌ ۚ وَمَا نَرٰى لَـكُمۡ عَلَيۡنَا مِنۡ فَضۡلٍۢ بَلۡ نَظُنُّكُمۡ كٰذِبِيۡنَ ۝۲۷

نو وویل هغو مشرانو چه کافران شوی ؤ له قومه د دغه (نوح) چه نه وینو مونږ تا (ای نوحه په هیڅ صفت) مگر یو بشر پشان زمونږ (بل څه مزیت نه لری) او نه وینو مونږ تا چه متابعت کړی ستا (هیچا) مگر هغه کسانو چه دوی د لاندی (ښکته) زمونږ دی په ظاهر اول فکر بلا تامل، او نه وینو مونږ تاسی لره پر مونږ باندی هیڅ بهتری بلکه گمان کوو مونږ پر تاسی د دروغجنانو

تفسير: يعنې ښائي چه رسول د گرد (تول) قوم په مقابل کښې د کومې ښکاره نښې او امتياز لرونکې وي. ليکن مونږ گورو چه ته هم زمونږ په شان د بشر له جنسه ئې. او د آسمان پرښته نه ئې چه د هغې په مقابل کښې خامخا انسان خپل سر ښکته کړي، بيا په بشريت کښې هم ته داسې يو سړى نه ئې چه په تا کښې کوم خاص تفوق او لوئي پر مونږ باندې وي، مثلاً لوى دولتمن، يا د شان او شوکت خاوند، يا د حکومت او قوت مالک اوسې. هغه کسان چه ستا پيروان او تابعان شوي دي هغو هم گرد (تول) سره داسې خواران او غريبان او مفلسان او رذيلان دي چه له هغو سره مونږ شرفاء او غتان خپل ملاقات او خبرې کول شرم او ننگ بولو. نو آيا په گردو (تولو) انسانانو کښې هم دا ته پيدا شوى ئې چه د الله تعالىٰ د رسالت د منصب وړ (مستحق) او لائق وې؟ حال دا چه مونږ د تا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خلق (پيدايښت) خلق (رشه، خوى، عادت) او په نورو شيانو کښې له هيڅ پلوه له تا څخه کم نه يو، نو ولې زمونږ له منځه بل څوک پر دغه لوى منصب د رسالت باندې منتخب او غوره نشو؟ يا لږ تر لږه ستاسې تابعين او پيروان ښائي چه کوم معزز او لوى سړي خو وي. ښه د دغو جولايانو، موچيانو او ډمانو تابع کيدل تاسې لره د فضل او شرف څه موجب کيدى شي؟ او څرنگه د صداقت دليل جوړيدى شي؟ د داسې سطحي او سپکو او تيتو خلقو چه د هغو سپکوالي او رذالت بيخي ښکاره او عيان دى، بې له فکره او انديښنې، او بې له غور او تامل په ظاهري او سرسري ډول (طريقه) سره ايمان راوړل، ستاسې له کمالاتو څخه نه حسابيږي، بلکه زمونږ خيال خو داسې دى چه ته سره د ملگرو دې دروغجنان يئ تاسې يوه خبره جوړه کړې ده او څو بې وقوفانو ستاسې له «هو» سره هو کړې او يو له بل سره مو خبره يوه کړې ده، څو په دې وسيلې سره يو نوى تحريک جوړ کړئ چه په دغه صورت سره يو امتياز او لوئي او مشرتيا حاصله کړئ.

دا د هغو ملعونانو د تقرير ماحصل ؤ نوح عليه السلام کوم جواب چه دوى ته ورکړى دى، دا دى

قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي رَحۡمَةٗ مِّنۡ عِندِهِۦ فَعُمِّيَتۡ عَلَيۡكُمۡ أَنُلۡزِمُكُمُوهَا وَأَنتُمۡ لَهَا كَٰرِهُونَ ﴿٢٨﴾

وويل (نوح) اى قومه زما آيا وينئ خبر راکړئ تاسې (ماته) که يم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښکاره حجت) له ربه خپله او راکړې ئې وي ماته رحمت له نزده خپله نو پټ کړې شوې دى (حقيقت د دې دليل) پر سترگو د تاسې، آيا مجبور کولى شو مونږ تاسې په قبول د هغو سره (بلکه نه شو) حال دا چه تاسې دغه (برهان) لره بد گنونکي انکار کوونکي يئ:

تفسیر: (یعنی غوښتونکی ئی نه یئ او پری خفه کیږئ هوا) دا خبره صحیحه ده چه نبی له عامو انسانانو ځنی ښائی بیخی ممتاز وی، لیکن هغه امتیاز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنیوی شان او شوکت کښی نه وی، بلکه په اعلیٰ اخلاقو، ډیرو ښو ملکاتو، تقویٰ، د الله تعالیٰ ویره، حق خوښول، له خلائقو سره دردمنی او خواخوږی، او د صریحو او ښکاره ؤ آیتونو او نښو له وراندی کولو څخه ورته امتیاز حاصل وی چه حق تعالیٰ هغه د برهان او د حجت د اتمام او د نعمت د اکمال په ډول (طریقه) په هغو کښی قائموی، یا د هغو په وسیله ئی ښکاروی. نبی علیه السلام د الله تعالیٰ د وحی او د ربانی دلائلو او براهینو په رڼا کښی پر صافه سمه لاره درومی، او شپه او ورځ د الله تعالیٰ خصوصی رحمتونه پری لکه باران (وریا) ووری نوح علیه السلام وویل «که دغه گرد (ټول) شیان په ما کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره موجود وی او یقیناً موجود هم دی لیکن همغسی چه ړوند د لمر رڼا نشی لیدلی نو که ستاسی سترگی هم د الله تعالیٰ د دی نور له لیدلو څخه قاصری وی نو آیا زه به په زور سره تاسی ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ یا ئی بالجبر پر تاسی اقرار کولی شم؟ حال دا چه تاسی له هغه څخه دومره نفور او بیزاره یئ چه خپلی سترگی ورته نه غړوئ، او نه ئی غواړئ، چه وئی گورئ» خلاصه ئی داسی شوه چه زما لوئی او برتری چه ستاسی په نظر کښی نه راځی د دغه سبب دا دی چه ستاسی د زړونو سترگی ړندی یا ترلی شوی دی.

وَيٰقَوۡمِ لَاۤ اَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مَالًا ؕ اِنۡ اَجۡرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَاۤ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا ؕ اِنَّهُمۡ مُّلٰقُوۡا رَبِّهِمۡ وَلٰـكِنِّىۡۤ اَرٰٮكُمۡ قَوۡمًا تَجۡهَلُوۡنَ ﴿۲۹﴾

او ای قومه زما نه غواړم زه له تاسی په دغه (تبلیغ) څه مال (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر په الله باندی او نه یم زه شړونکی د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په وینا د تاسو، ځکه چه) بیشکه دوی ملاقات کوونکی دی له ربه خپله سره (پس جگړه به وکړی له ما سره که دوی وشړم) ولیکن زه گورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یئ (له عاقبته خپله او له شرف د دغو مؤمنانو)

تفسیر: یعنی زه د تبلیغ په مقابل کښی له تاسی څخه څه تنخواه او طلب نه غواړم، چه د مالی خود غرضی اندیښنه تاسی ته پیدا شی زه د خپل الله خاص بنده او نوکر یم، او د ده له درباره ماته اجر راکاوه کیږی. الحمد لله زه نه ستاسی د مال طالب یم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بیا به زه څرنگه فقراء او مساکین پریږدم او تاسی ته به خپل تمائل (میلان) درښکاروم؟ که تاسی زما اتباع تش د هغوی د افلاس یا عادی کارونو له سببه حقیر او ذلیل گڼئ، نو ښه وپوهیږئ چه

زه له هغو کسانو څخه نه یم چه د ایمان د دولت پنګی (سرمایه) لرونکو ته د دوی د ظاهری پریشانی او بی وزلی (کمزوری) لامله (له وجی) په سپکه وګورم یا هغوی لکه د حیواناتو په شان تیل ووهم، او له خپله ځانه ئی لری وشرم. دوی به یوه ورځ د خپل پاک الله په حضور کښی مشرفیږی، او زما شکایت به د ده په دربار کښی کوی. چه ستا رسول د متکبرانو دنیادارانو په خاطر مونږ وفاداران غریبان ئی له خپله حضوره لری کری وو. زه د ظاهری وضعیت په خلاف به څرنګه پوهیدی شم چه د هغوی ایمان یواځی ظاهری او سطحی دی د زړونو څیرول او د هغه لیدل زما کار نه دی او د دغو امورو اطلاع او پته یواځی پاک الله سره ده، او هغه ښه پوهیږی چه د دوی د زړونو احوال څه دی؟

﴿وَلَٰكِنِّيٓ أَرَىٰكُمۡ قَوۡمٗا تَجۡهَلُونَ﴾ او لیکن زه ګورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یئ له عاقبته خپله او له شرف د دغو مؤمنانو) یعنی د جهل او حماقت لامله (له وجی) د دوی پای (آخر) او انجام ته نه ګوری، او یواځی د دوی ظاهری پریشانی، مسکنت ته ګوری او حقیر او خوار ئی ګنی. او داسی مهمله او چتی (بیکاره) غوښتنه کوی چه دوی له خپله ځانه لری کړه چه مونږ تاته راشو. آیا غربت او حلال کسب څه عیب او نقصان لری؟ هم داسی شیان خو له سره د حق د قبلولو په لاره نه مزاحم کیږی. عموماً د دولت او د جاه نشی او مستی انسان د حق له قبوله بی برخی کوی، ځکه د «هرقل» په حدیث کښی راغلی دی چه د انبیاؤ متبعین ضعفاء وی. په هر حال تاسی نه پوهیږئ چه ګرد (تول) سره د الله تعالیٰ په حضور کښی تولیږئ، او د هغه په لوی دربار کښی به دا ښکاریږی چه دغه ستاسی تکبر، لوئی، غرور د هغوی په مقابل کښی خوشی چتی (بیکاره) یو د جاهلیت فخر او غرور وو.

وَيَٰقَوۡمِ مَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمۡۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾

او ای قومه زما څوک به مرسته (مدد) وکړی له ما سره (چه ما وساتی) له عذابه د الله که وشړم زه دوی (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی)، آیا (فکر نه کوئ) نو پند نه آخلئ تاسی.

تفسیر: یعنی زه ستاسی له کبره او غروره او جهالته متاثر شوی څرنګه خپل نقصان وکړم؟ که ستاسی په رعایت زه د الله تعالیٰ مخلصو بندګانو ته څه ووایم یا ئی وشړم، نو د هغه د سزا او له پوښتنی څخه به می څوک ژغورلی (خلاصولی) شی؟

وَلَآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِي خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّي مَلَكٞ وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزۡدَرِيٓ أَعۡيُنُكُمۡ

لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ۭ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ ښ اِنِّىْٓ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝۳۱

او نه وایم زه تاسو ته چه ما څخه خزانی د الله دی او نه (وایم دا چه) پوهیږم په غیب باندی (په علم‌الیقین سره) او نه وایم زه چه بیشکه زه پرښته یم او نه وایم زه په حق د هغو (فقیرانو مؤمنانو) چه سپک ورته ګوری سترګی ستاسی چه له سره به ورنه کړی دوی ته الله هیڅ خیر، الله ښه عالم دی په هغه (اخلاص) چه په نفسونو د دوی کښی دی، (که زه دغه ووایم) نو زه په دغه وقت کښی خامخا له ظالمانو څخه به یم

تفسیر: کفارو نوح علیه السلام ته ویلی ؤ «چه ته خو زمونږ په شان یو بشر ئی، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ څه امتیاز نه لری» نو نوح علیه السلام د دی خبری جواب په ډیر متانت او انصاف سره ورکړ چه «بیشکه هغه امتیاز چه تاسو ئی لیدل غواړئ زه ئی مدعی نه یم بلا شبهه زه خو یو بشر یم پرښته نه یم نه الله تعالیٰ خپلی ګردی (تولی) خزانی زما په تصرف او اختیار کښی ایښی دی او نه ئی د غیب پر ګردو (تولو) خبرو مطلع کړی یم. لیکن سره د دغو ګردو (تولو) خبرو د اعتراف سره زه ستاسی په شان له سره داسی نشم ویلی چه هغه خلق چه ستاسی په نظر کښی معیوب او حقیر دی (یعنی زه او زما ملګری) هغوی ته به له سره پاک الله هیڅ کله څه خیر او ښیګڼه (فائده) نشی ورکولی مثلاً له هغو څخه ئی ځینو ته نبوت او حکمت عطا فرمایلی دی او نور ئی د ایمان او عرفان په دولت سره ګټور (نفع مند) کړی دی. ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د دوی د زړونو پر استعدادونو او کیفیاتو ښه پوهیږی، او هر یوه ته د ده له استعداده سره مناسب فیض وررسوی، او د دوی له باطنی احوالو او کیفیاتو سره موافق معامله ورسره کوی. پاک الله هغه خاصه مهربانی چه له ماسره یا د زما له ملګرو سره ئی فرمایلی ده هغه ستاسی له سترګو ځنی پټه ده. که زه داسی ووایم چه هغه کسان چه ظاهراً تاسو ته حقیر، فقیر، ذلیل او ګوډ او مات ښکاری، الله تعالیٰ هم چه د بواطنو او پټو احوالو ځنی ښه عالم او پوه او ښه خبردار دی هغوی ته هیڅ یو عزت او شرف نه دی وربښلی، نو دغه به نهایت د بی اصولئ او ناانصافئ خبره وی»

تنبیه: د دی آیت ابتدائی دری جملی په (۷) جزء د الانعام د سورت په (۵۰) آیة (٤) رکوع کښی تیری شوی دی د هغه ځای په تفاسیرو کښی دی بیا ولوستلی شی.

قَالُوْا يٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝۳۲

وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جګړه دی وکړه له مونږ سره پس ډیره دی کړه جګړه زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه وعده ئی کوی ته له مونږ سره که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دی وعید خپل کښی)

تفسیر: حضرت نوح علیه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوی کښی شپه او ورځ په پټه او په ښکاره هغو ته پند او نصیحت کاوه او د هری شبهی جواب ئی ورکاوه د تبلیغ، تفهیم، بحث، مناظری، خبرو اترو سلسله جاری وه، په دغو جګړو کښی په سلهاؤ کلونه تیر شول کفار د نوح علیه السلام د دغو حقانی مباحثو او د شپی او د ورځی ممانعت او مزاحمت څخه عاجز او پکو (تنګ) شول او ګردو (تولو) سره وویل چه اوس دغه سلسله رابنده کړه! که په رښتیا سره ته رښتیا وائی نو هغه عذاب ژر رانازل کړه! چه مونږ د عذاب له نزول څخه تل ویروی! څو دغه د هری ورځی جګړه بیخی پای (آخر) ته ورسیږی او دا مناقشه بالکل ختمه شی.

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ اللَّهُ إِن شَاءَ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾

نو وویل نوح بیشکه هم دا خبره ده چه رابه ولی تاسی ته دا عذاب خاص الله (نه بل څوک) که اراده وفرمائی (د راوستلو ئی اوس یا وروسته) حال دا چه نه یئ تاسی عاجز کوونکی (د الله په دفع د عذاب په زور یا په تیښتی سره)

تفسیر: یعنی د دغه عذاب نزول زما په قبضه کښی نه دی څه مهال (وخت) چه پاک الله سم له خپله حکمت سره اراده وفرمائی نو عذاب نازلوی، زما فرض یوائحی خبرول دی پاتی شو عذاب هغه خو داسی هولناک او عظیم الشان شی دی چه د هغه راوړل، یا ئی مخه بیرته اړول، دواړه د بشری له قوی څخه خارج دی، کله چه الله تعالیٰ مشیت وفرمائی نو څوک تری نشی تښتیدلی او نه تری چیری پټیدی شی. داسی څوک دی چه (معاذ الله) پاک الله ستړی او ستومان کړی او ځان تری وژغوری (بچ کړی).

وَلَا يَنفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ ۚ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

او نه نفع در رسوی تاسی ته نصیحت زما که اراده وکړم زه چه نصیحت

وکړم تاسی ته که وی الله چه اراده لری د دی چه ګمراه وفرمائی تاسی، هم دی دی رب ستاسی (هر څه چه غواړی هغه ستاسی سره کولی شی)، او خاص هم ده ته بیرته بیولی کیږئ (پس له مرګه په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی پر کفر باندی دومره اصرار او ضد او سپین سترګی او انتهائی شوخی، او د عذاب د نزول له استدعاء کولو څخه دغه خبره راڅرګندیږی چه د الله تعالیٰ اراده پر هم دغه تللی ده چه تاسی په هم دغی ګمراهی کښی پراته اوسئ، او بالاخر به هلاک کړی شئ، پس که ستاسی د دی بد کرداری لامله (له وجی) د الله تعالیٰ اراده پر هم دی تللی وی، نو که زه هومره نصیحت او خیر غوښتنه مو وکړم. او تاسی ته ګټه (فائده) دررسونه وغواړم له سره به هغه نافع او مؤثره نه لویږی. ستاسی رب همغه ذات دی چه د هغه په ملکیت او تصرف کښی هر شی دی. له هر چا سره چه هره معامله وفرمائی. هیڅوک ئی مخه نشی نیولی. د ګردو (تولو) رجوع او ورتګ د هم ده په لوری دی همغه د ګردو(تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوونکی دی. (ربط) حضرت شاه صاحب لیکی تر دی ځایه پوری هومره سؤالات او اعتراضات چه د نوح علیه السلام د قوم ؤ، همغه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د قوم هم ؤ. ګواکی دغه ګرد (تول) جوابونه هغوی ته هم ورکړل شول. بل د هغو یوه نوی دعوی وه چه هغه له دی نه وروسته د قصی په منځ کښی بیان فرمائی.

اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰىهُ ؕ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهٗ فَعَلَىَّ اِجْرَامِیْ وَاَنَا بَرِیْٓءٌ مِّمَّا تُجْرِمُوْنَ ﴿۳۵﴾

(وفرمایل الله) بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه یی جوړه کړی ده دغه (وحی)، ووایه (ای رسوله دوی ته) که می له ځانه جوړه کړی وی دغه وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د ګناه زما او زه بیزاره (غیر مسئول) یم له هغی ګناه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: دغه خبری اتری د مکی معظمی د کفارو وی له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره چه دغه قرآن تاسی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، حضرت نوح علیه السلام کتاب نه ؤ راوړی چه د نوح علیه السلام قوم داسی خبری وکړی (کذا فی الموضح) لیکن ځینو مفسرینو دغه آیت هم د نوح علیه السلام د قصی جز ښوولی دی. یعنی د نوح علیه السلام قوم وویل هغه خبری چه نوح د الله تعالیٰ په لوری منسوبوی، هغه ئی له خپله ځانه تړلی دی. ځینی وائی چه دغه وینا خو د مکیانو ده له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره مګر د هغه

تعلق خاص د نوح علیه السلام له قصی سره ؤ. ګواکی هغوی ویل چه دغه داستان تاسی په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کښی په دغو قصو کښی له سره حقیقت نشته او اصل نه لری.
﴿ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي ﴾ الآیة - ووایه ای رسوله دوی ته که له ځانه می جوړه کړی وی دا وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د ګناه زما او زه بیزاره او غیر مسؤل یم له هغی ګناه چه تاسو ئی کوئ) قرآن ته د (مفتری) ویلو تحقیقی جواب د دغه سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی پرومبی تیر شوی دی دلته ئی آخری خبره وفرمایله یعنی د لوی قرآن کلام الٰهی توب په نهایت واضحو او محکمو دلائلو سره څو څو ځلی ثابت کړی شوی دی د داسی روڼ او روښان شی له تکذیبولو سره هغه ګناه چه تاسی ګټلی ده د هغی وبال پر تاسی لویږی، نو له هغی څخه وویریږئ او د خپلو ځانونو په فکر او غم کښی ولویږئ ما کافی او پوره تبلیغ کړی او ځان می برئ الذمه ګرځولی دی. نو په سر د هغه هم که تاسی نوری غلطی کوئ نو د هغو ذمه واری زما په غاړه نه ده. په فرض محال که ما افتراء کړی وی، نو د هغه ګناه خو زما په غاړه کښی لویږی. نو الحمد لله داسی کوم کار هم شوی نه دی.

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۳۶﴾

او وحی کړی شوی وه نوح ته چه بیشکه شان دا دی چه له سره به ایمان رانه وړی له قومه د تا مګر هغه چه په تحقیق ایمان ئی راوړی دی (پخوا له دی نه) نو مه غمجن کیږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چه وو دوی چه کول به ئی (او رسول ئی درته)

تفسیر: کله چه د قوم ایذاوی او ربړونه (تکلیفونه) له حده تیر شول، نوح علیه السلام د سلهاؤ کلونو د ربړ (تکلیف) تیرولو او جور او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کښی شکوه وفرمایله چه «انی مغلوب فانتصر- زه مغلوب او ضعیف یم ته له دوی نه بدل واخله!» ارشاد وشو چه د هغو څو شمیرلیو غورو خلقو په قسمت کښی چه ایمان لیکلی شوی ؤ، هغوی خو ګردو (تولو) ایمان راوړ، وروسته له دی نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانیږی. نو ځکه اوس تاسی د دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کیږئ عنقریب د الله تعالیٰ د انتقام توره راوځی، او د دوی دغو ګردو (تولو) شرارتونو ته سره له دغو شریرانو خاتمه ورکوی.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

او جوړه کړه ته بیړۍ په اعین (یعنی په حضور او حفاظت) زمونږ او په (حکم) زمونږ او مه کوه خبرې ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو چه ظالمان (کافران) شوي دي، چه بیشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقیدلو (نجات ئی نشته)

تفسیر: حق تعالیٰ نوح علیه السلام ته وفرمایل چه زما په اعین یعنی زمونږ په حضور، زمونږ په حفاظت او نګرانی کښې او زمونږ د حکم، تعلیم، الهام، او پیغام سره سم یوه بیړۍ تیاره کړه! ځکه چه عنقریب د اوبو یو ډیر سخت طوفان (څپان) راتلونکی دی چه په هغه کښې دغه ګرد (تول) ظالمین او مکذبین بالیقین ډوبیږي او د دوی په حق کښې دغه حکم او فیصله حتماً او جزماً منطبقه کیدونکی ده ته د هیڅ یو ظالم او د نورو سپارش مه کوه! او د دوی د شفاعت دپاره ماته مخ مه ګرځوه! ځکه چه راتلونکی عذاب له سره منع کیدونکی نه دی بلکه بیخي قطعي او حتمي دی. کله چه حضرت ابراهیم علیه السلام د لوط علیه السلام د قوم په حق کښې د شفاعت غوښتنه وکړه. هغه ته هم داسې ارشاد شوی ؤ ﴿ يَٰٓإِبۡرَٰهِيمُ أَعۡرِضۡ عَنۡ هَٰذَآۖ إِنَّهُۥ قَدۡ جَآءَ أَمۡرُ رَبِّكَۖ وَإِنَّهُمۡ ءَاتِيهِمۡ عَذَابٌ غَيۡرُ مَرۡدُودٖ ﴾ د هود ۷ رکوع آیت ۷٦ (۱۲۸۲ مخ)

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ ۚ قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾

او جوړوله (نوح) بیړۍ حال دا هر کله چه تیریدله به پر دغه (نوح) ډله (د مشرکانو یا مشرانو) له قومه د نوح نو مسخرې به ئی کولې په دغه (نوح) پورې، نو وویل (نوح) که مسخرې کوئ تاسې پر مونږ پورې نو بیشکه مونږ به هم مسخرې وکړو په تاسې پورې لکه چه اوس مسخرې کوئ تاسې (پر مونږ پورې)

تفسیر: وایي چه دغه بیړۍ، د څو کلونو په مدت کښې تیاره شوه، او بیړۍ نه وه بلکه یو لوی جهاز ؤ چه پکښې څو طبقې او بیلې بیلې درجې وې مفسرینو د دې په تفاصیلو کښې ډیر اغراق او مبالغې او عجیب او غریب روایات بیان کړي دي چه له هغو ځنې علی‌الاکثر اسرائیلیات هم دي چه وګورئ له نبوته د ده کار ترکانی ته ورسید. کله به ئی چه دغه عجیب شی (بیړۍ)

لیدله، نو له نوح علیه السلام څخه به ئی پوښتنه کوله چه «ته دغه څه جوړوی؟» دوی به ویل چه «یو داسی کور جوړوم چه د اوبو په سر به درومی، او له ډوبیدلو څخه به مونږ بچ کوی» کفار به د دی خبری له آوریدلو څخنی له خندا شنه او په مسخرو کښی به سره لگیا کیدل، او پخپلو منځونو کښی به ئی ویلی چه دغه سپین ږیری ته وگورئ چه له اوبو څخه لری په وچه لوړه (اوچته) ځمکه کښی له اوبو څخه د نجات په فکر کښی ډوب تللی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «کفارو به خندل چه نوح علیه السلام په وچه ځمکه کښی له ډوبیدلو څخه د نجات په فکر کښی لویدلی دی. نوح علیه السلام پر دوی باندی خندل چه مرگ د دوی پر سر باندی څوړند او ولاړ دی او دوی ورته خاندی» د دغه تفسیر سره موافق شیخ الهند رحمة الله علیه د «فانا نسخر منکم» ترجمه د حال په صیغه سره کړی ده ابن کثیر رحمة الله علیه په «نسخر منکم» کښی د استقبال معنی مرادوی یعنی نن تاسی پر ما باندی د ناپوه او احمق خیال کوئ او راپوری خاندئ، لیکن هغه زمانه قریبه ده چه د هغه په جواب کښی ستاسی دغه حماقت او سفاهت پوری به مونږ ته هم موقع په لاس راشی چه مونږ به هم پر تاسی باندی وخاندو، کله چه تاسی د خپلو جرائمو په بدل کښی په سزا ورسیږئ.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۳۹﴾

نو ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه رابشی ورته (داسی) عذاب چه وبه شرموی ده لره په (غرق سره) او راکوزیږی به په ده عذاب دائم (په حرق سره)

تفسیر: یعنی اوس څه زیات تاخیر نشته او ژر تر ژره به درښکاره شی چه د دنیا رسوا کوونکی، او د آخرت دائمی عذاب پر چا باندی نازلیږی؟

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ ۚ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿۴۰﴾

تر هغه پوری کله چه راغی امر (حکم د عذاب) زمونږ او راوخوتیده تنور (یعنی اوبه له تناره بیا چه عذاب سر راوړ نو) وویل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دی بیړی کښی له هری (نوعی نافعی د حیواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل خپل (د بیت دی هم سواره کړه) مگر مه سوروه

هغه چه ړومبی شوی ده په ده وینا (او حکم د ډوبیدلو) او هغه (هم سواره کړه) چه ایمان ئی راوړی دی، او نه وو ایمان راوړی سره له دغه (نوح) مگر خو لږو خلقو.

تفسیر: یعنی نوح علیه السلام تر هغه وقته پوری د بیړی په جوړولو کښی مشغول ؤ چه د الله تعالیٰ له وعدی سره موافق گردو(تولو) وریځو ته حکم ورسید چه «تولی سره ور وورېږئ او ځمکی ته وویل شو چه خپلی گردی (تولی) اوبه وخوتوه او پرښتو ته وویل شو چه تاسی د خپل تعذیب او نورو منصبی فرائضو په ځای راوړلو کښی متوجه شئ»! بالاخر له پاسه سخت بی دریغه باران ووریده، له ښکته د ځمکی له سطحی د زوروړو او سختو خوتیدونکو چینو او تنلوبی (فواری) په شانی په جوش وهلو او خوتیدلو باندی شروع وکړه. تر دی چه د دودی پخولو له تنورونو څخه هم چه له اور ځنی ډک پک ؤ هم اوبه راووتی.

تنبیه: د «تنور» په معنی کښی اختلاف دی. ځینی تری مطلق د دودی پخولو تنور مرادوی ځینی وائی چه یو تنور له حضرت بی بی حواء څخه منتقل شوی او حضرت نوح علیه السلام ته رسیدلی ؤ، او هغه د ده په کور کښی د طوفان نښه تاکلی (مقرر کړی) شوی وه چه هر کله له دغه تناره څخه اوبه وخوتیږی نو ته دی په بیړی کښی سور شه! د ځینو په نزد «تنور» کومه خاصه چینه وه په «کوفه» یا «جزیره» کښی ځینو دعوی کړی ده چه «تنور» ئی د سحار د سپیده داغ رڼا ته ویلی دی یعنی کله چه د سبا رڼا دیره ښه وځلیږی «ابوحیان رحمة الله علیه» وائی چه (فار التنور) ممکن دی چه د عذاب له ظهور او د هول له شدته څخه کنایه وی، لکه چه «حمی الوطیس» د حرب له شدته کنایه ده. له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه د «تنور» معنی وجه الارض او د ځمکی مخ دی مونږ پاس کوم تفسیر چه کړی دی هم دغه معنی مو مقدمه ایښی ده، او د نورو معانیو په لوری مو هم اشاره کړی ده. حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د هم دغه تفسیر له لیکلو څخه وروسته فرمائی «**وهذا قول جمهورالسلف وعلماء الخلف والله اعلم**».

﴿ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ﴾ بیا چه عذاب سر راوړ نو وویل مونږ نوح ته چه سپاره (سواره) کړه په دی بیړی کښی له هری نوعی نافعی د حیواناتو څخه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) یعنی له هغو ساکښانو (زنده سرو) چه ضرورت ورته پیښیږی، او د هغوی نسل پاتی کیدل مقدر دی. یوه یوه جوړه نر او ښځه دواړه واخله، او په بیړی کښی ئی سواره کړه!

﴿ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ ﴾ او اهل د بیت خپل هم سواره کړه په دی بیړی کښی مگر مه سوروه هغه چه ړومبی شوی ده په ده وینا او حکم د ډوبیدلو) یعنی دغه مقدره او مقرره شوی ده چه هغه د ظالمانو په زمره کښی د داخلیدلو له سببه غرق شی. له ﴿ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴾ څخه مراد د نوح علیه السلام هغه ځوی مقصود دی چه نوم ئی (یام) او لقب ئی کنعان ؤ او بل د کنعان مور مقصوده ده چه (واعله) نومیده او د نوح علیه

السلام له کورنی ځنې هم دغه مور او ځوی دواړه بیل او په طوفان کښې ډوب شوی دی.

﴿ وَمَآ اٰمَنَ مَعَهٗٓ اِلَّا قَلِيْلٌ ﴾ او نه وو ایمان راوړی سره له نوح مگر خو لږو خلقو) یعنی اتیا نارینه یا څه لږ یا څه ډیر د نوح علیه السلام د بیړی د اراکینو په نسبت ډیر اقوال دی اما آخری دا دی چه یو پخپله نوح علیه السلام ؤ او یوه ئې مسلمانه ښځه او دری ئې ځامن سام، حام، یافث او دری د دوی ښځې دا اته شو او له قوم ئې ۳٦ نارینه ۳٦ ښځې چه دا ټول سره اتیا تنه شول.

وَقَالَ ارْكَبُوْا فِيْهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖىهَا وَمُرْسٰىهَا ۭ اِنَّ رَبِّيْ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝

او وویل نوح چه سپاره (سواره) شئ پر دغی (بیړی او وایئ) په نامه د الله دی روانیدل د دی (بیړی) او دریدل د دی (بیړی)، بیشکه چه رب زما خامخا ښه ښښونکی مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: نوح علیه السلام خپلو ملگرو ته وویل چه د پاک الله په نامه پر بیړی، سواره شئ! او هیڅ فکر او اندیښنه مه کوئ، د دغی بیړی روانیدل او دریدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او د ده د پاک نامه په برکت سره دی او د دی د ډوبیدلو هیڅ اندیښنه نشته. زمونږ رب د مؤمنینو قصور معافوی او پر دوی بی حده مهربان دی. دی به پخپل فضل او کرم او مهربانی سره مونږ روغ رمټ او صحیح او سلامت راکوزوی. له دی آیت څخه دغه خبره استخراجیږی چه په کشتئ او نورو نقلیهؤ وسائلو باندی د سوریدلو په وقت کښې ښائی چه «بسم الله» وویلی شی.

وَهِيَ تَجْرِيْ بِهِمْ فِيْ مَوْجٍ كَالْجِبَالِ ۣ وَنَادٰي نُوْحُۨ ابْنَهٗ وَكَانَ فِيْ مَعْزِلٍ يّٰبُنَيَّ ارْكَبْ مَّعَنَا وَلَا تَكُنْ مَّعَ الْكٰفِرِيْنَ ۝

او دی (بیړی) به وړل دوی په موجونو (چپو د اوبو) کښې په شان د غرونو، او ناری کړی نوح (له ډیره شفقته) ځوی خپل ته حال دا چه ؤ هغه په کناره (له پلاره یا له ایمانه یا له بیړی نه) ای بچوړیه زما راځه سور شه! (په بیړی کښې) له مونږ سره او مه کیږه له کافرانو سره (چه غرق به شی).

تفسیر: یعنی بیړی به د غرونو غوندی موجونه او چپی څیرولی، او پخپل تکر سره به ئې وهلی او بی له خوفه او خطری به پری روانه وه، وروسته له سوریدلو نوح علیه السلام خپل ځوی (یام ـ

کنعان) ته ورغږ کړ چه له خپله پلاره او ورونو او نورې کورنۍ څخه بیل او له کفارو سره ایل او غیل (ملګرى) ؤ چه «د دغو بدبختانو کفارو ملګرتوب پرېږده له مونږ سره راشه! څو له دغه لوی مصیبت څخه نجات ومونډلی شی».

تنبیه: یا خو نوح علیه السلام پر کنعان د مؤمن خیال کاوه، نو ځکه ئې ورغږ کړ. اګر که دی په واقع مؤمن نه ؤ. یا به ئې کافر ګڼلو مګر داسې هیله (امید) او توقع ئې درلوده (لرله) شائی چه د دغو هول‌ناکو دلائلو له لیدلو څخه به مسلمانیږی، یا د «اهلک» په عموم کښې د دخول لامله (له وجې) او د پلارتوب د شفقت له جوشه به ئې داسې کړی وی. او «الامن سبق علیه القول» به ئې د اجمال په سبب پرې منطبق نه وی ګڼلی والله اعلم.

قَالَ سَآوِيٓ إِلَىٰ جَبَلٖ يَعۡصِمُنِي مِنَ ٱلۡمَآءِۚ قَالَ لَا عَاصِمَ ٱلۡيَوۡمَ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَۚ وَحَالَ بَيۡنَهُمَا ٱلۡمَوۡجُ فَكَانَ مِنَ ٱلۡمُغۡرَقِينَ ﴿٤٣﴾

وویل (کنعان ځوی د نوح) چه ژر به لاړ شم ځای به ونیسم پر سر د کوم غره باندې چه وساتی می له اوبو نه، وویل (نوح) چه نشته ساتونکی نن ورځ له امره (حکمه او له عذابه) او پرده شو د دوی دواړو په منځ کښې موج (چپه د اوبو) نو وګرځید (کنعان) له جمله د غرق کړیو شویو.

تفسیر: «کنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسې خیال کاوه لکه چه سرې د عادی او معمولی سیلاب (ځپان) په اوقاتو کښې پر کومه لوړه (اوچته) خیژی او خپل ځان ژغوری (بچ کوی)، نو زه به هم پر کومې لوړې (اوچتې) څوکې د غره وخیژم او خپل ژوندون به وساتم.

﴿ قَالَ لَا عَاصِمَ ٱلۡيَوۡمَ ﴾ الآیة ـ نو وویل نوح علیه السلام له سره نشته ساتونکی نن ورځ له امره او حکم او له عذابه د الله څخه ولیکن هغه څوک چه رحم وکړی الله پرې او وئې ساتی له عذابه نو نجات مومی) یعنی ته په کوم خبط او خطاء کښې لویدلی ئې، دغه عظیم طوفان خو کوم معمولی سیلاب نه، بلکه د الله تعالیٰ د عذاب طوفان دی. د لوړو (اوچتو) غرونو حقیقت او ماهیت څه دی، نن هیڅ یو شی د پاک الله له عذابه نجات نشی مونډلی. هو! د همغه چا په برخه کښې نجات کیدی شی چه د پاک الله فضل او کرم پرې وی. مګر په دغه لویه او مهیبه هنګامه او انتقام په مقام کښې به پر غتو مجرمانو څه رحم او شفقت کیدی شی؟ د پلار او ځوی په منځ کښې لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د اوبو یوه لویه چپه او موج د دوی تر منځ حائله شوه او دوی دواړه ئې د تل دپاره سره بیل کړل.

(بیا هر کله چه واقعه د طوفان نهایت ته ورسیده او کفار غرق شول، نو د پاک الله داسې امر صادر شو)

وَقِيلَ يَٰٓأَرْضُ ٱبْلَعِى مَآءَكِ وَيَٰسَمَآءُ أَقْلِعِى وَغِيضَ ٱلْمَآءُ وَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ وَٱسْتَوَتْ عَلَى ٱلْجُودِىِّ ۖ وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

او وویل شو چه ای ځمکې جذب کړه (بیرته ښکته ونغړه) اوبه خپلې او ای آسمانه بندې کړه (اوبه خپلې) او کمې کړې شوې اوبه (له مخ د ځمکې) او پوره کړ شو هغه حکم (د اهلاک د اشرارو او انجاء د ابرارو) او ودریده بیړۍ پر غره د جودي او وویل شو (هلاک) لریوالی دی وی (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته

تفسیر: تر یوه مدت پورې دومره زیاتي اوبه له آسمانه راتوئی شوی چه ګواکی د آسمان ګرد (تول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوي دي او د ځمکې ګردی (تولی) پولی او پردی سره شلیدلی، او بیرته شوی وی، تر ونو او لوړو (اوچتو) او غرونو پورې هم اوبه وختلی او هغه ګرد (تول) پکښې دوب او پټ شول. بې د کشتی له سورو څخه نورو ګردو (تولو) کفارو ته چه د دوی په حق کښې نوح علیه السلام د ﴿ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت ۲۶ آیت دوهمه رکوع) ښیرا کړې وه، غرق شول. په دغه وقت کښې الله قدوس جلت عظمته ځمکې ته امر ورکړ چه اوس دی خپلې اوبه بیرته درجذبې کړه، او درکش ئې کړه!، او ای آسمانه نور بس کړه او مه وریږه! او ای وریځو لرې شئ!، نو بیا څه مجال ؤ چه دغو ګردو (تولو) د هغه حکم امتثال نه وی کړی او په تعمیل کښې ئې د یوې لمحې دیل او معطلي کړې وی لکه چه د اوبو وچیده شروع شول، او بیړې د (جودي) پر غره باندې ودریده چه د ځینو په نزد په (موصل) کښې دی. او د هغه امر اراده چه پاک الله د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت فرمایلی وه پوره شوه د ظالمانو په حق کښې دغسې وویل شو چه د پاک الله له رحمته د تل دپاره لرې شئ! او د همیشه دپاره د مصیبت او هلاکت په غارونو او کندو کښې پراته اوسئ!

تنبیه: په دغې خبرې کښې اختلاف دی چه د نوح علیه السلام طوفان پر ګردی (تولی) دنیا باندې ختلی ؤ؟ یا په خاصو ملکونو کښې واقع شوی ؤ؟ د دې خبرې د فیصلې کولو ځای دلته نه دی، مګر په یاد ئې ولرئ چه په «دائرة المعارف» کښې د (یورپ) د ځینو محققانو داسې اقوال او دلائل نقل شوي دي چه له هغو څخه د عمومي طوفان د وقوع تائید کیږي. هغه کسان چه د عمومي طوفان قائلان دي له دوی څخه د اکثرو په نزد د موجوده عالم ګرد (تول) انسانان د نوح علیه السلام د دریو ځامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادې څخه دی «وجعلنا ذریته هم الباقین» له طوفانه هغه وړوکی او حیوانات چه هلاک شوي دي د هغوی اهلاک د تعذیب

په دول (طريقه) نه ؤ، بلکه همغسي چه پاک الله د نورو طبعيه ؤ اسبابو په وسيله پر هغوی باندی موت طاری کوی، او هغه ظلم نه دی، هم داسي دلته هم د دوی موت په هم دغي ذريعي سره واقع شوی دی. لکه چه اوس هم څه مهال (وخت) چه سيلاب (ځپان) او نور طوفانونه راځی په هغو کښي ځومره حيوانات او وړوکی او نور مړه کيږی.

وَنَادٰى نُوحٌ رَّبَّهٗ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِیْ مِنْ اَهْلِیْ وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحٰكِمِیْنَ ﴿۴۵﴾ قَالَ یٰنُوْحُ اِنَّهٗ لَیْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَیْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَیْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ؕ اِنِّیْۤ اَعِظُكَ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِیْنَ ﴿۴۶﴾

او غږ (سوال) وکړ نوح رب خپل ته نو وی ويل ای ربه زما بيشکه چه ځوی زما له اهله زما څخه دی او بيشکه چه وعده ستا حقه ده او ته ئی ښه عالم عادل لوی حاکم له تولو حکم کوونکو څخه. وفرمايل (الله) ای نوحه! بيشکه چه هغه ځوی نه دی له اهله ستا (چه مؤمنين دی) بيشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی نو سوال مه کوه له مانه د هغه څيز چه نه وی تاته په هغه څيز کښي څه علم پوه، بيشکه زه پند درکوم تاته چه (نه) شی ته له جاهلانو (په دی ناجائز سوال سره)

تفسير: نوح عليه السلام دغه عرض په کوم وقت کښي کړی دی؟ د کنعان له ډوبيدلو څخه پخوا؟ يا وروسته له هغه؟ دغه دواړه احتمالات شته! دوهم د کنعان د منافقی اوضاعو او اطوارو د ليدلو په غلط فهمی سره ښائی چه هغه به ئی مومن ګڼلی وی يا به ئی کافر پيژندلی وی. او د ربالعزت جل جلاله په دربار کښي داسي سؤال به ئی کړی وی. د دغو دواړو احتمالاتو امکان شته که ئی مؤمن ګڼلی وی، او له غرقيدلو څخه ئی پخوا عرض کړی وی نو مقصود به ئی د ده د اضطرابی کيفيت اظهار، او د پاک الله له حضوره د هغه د نجات سرشته او انتظام وی او که له ډوبيدلو څخه وروسته دغه وينا شوی وی، نو محض د دغی معاملی د اصلی حقيقت د معلومولو په غرض خپل خلجان يا اشکال به ئی ور وړاندی کړی وی. يعنی يا الله العالمينه! تا خو زما د کورنی د نجات وعده راسره کړی وه، او کنعان د مؤمن توب لامله (له وجی) د «الامن سبق عليه القول» په استثناء کښي ظاهراً نه ؤ داخل، نو بيا د هغه د مغروقيت راز به څه وی؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده هيڅ‌چا ته له سره داسي کوم خيال نشی پيدا کيدی چه معاذ الله تا

وعده خلافي کړې ده. ته «احکم الحاکمین» او مطلق شهنشاه ئې که څوک ستا د احکامو په راز وپوهیږي او که نه پوهیږي په دواړو صورتونو کښې هغه حق دی او هیڅوک هیڅ حق نه لري چه ستا د فیصلې په مقابل کښې دم ووهلی شي یا تا په وعده خلافي مجبور کړي. نه د چا دا منصب دی چه ستا د ناطق حکم په متعلق څه تنقید وکړی شي. فقط د قلبي اطمینان دپاره د استعلام او استفسار په ډول (طریقه) د دغې واقعې راز معلومول غواړم. جواب ئې داسې واورید چه دی ستا له هغې کورنۍ څخه نه ؤ چه د دوی د نجات وعده درسره شوې وه، بلکه په «الامن سبق علیه القول» کښې شامل دی. ځکه چه د هغه عمل خراب دی ته د ده له کفر او شرک څخه خبر نه ئې د تعجب ځای دی چه ته سره د نبوت له فراسته او رڼا او د کفر د صریحو آثارو د موجودیت سره د یوه کافر د احوالو په نسبت پوره معلومات نه لرې، او تر اوسه پورې د هغه حال تاته مشتبه دی. د هغه سرې واقعي احوال چه تاته نه وي معلوم، نو د هغه په باره کښې له مونږه داسې نامناسبه رعایت، یا دا ډول (طریقه) کیفیت مه غواړه! مقربینو ته وړ (مستحق) او لائق نه دی چه بې له فکره او اندیښنې، او وړاندې او وروسته کتلو، د ادب ناپیژندونکو جاهلانو په شان خبرې وکړي.

ډیر افسوس دی د ازل په بد قسمت

چه بدلیږي نه د چا په شفاعت

چه نوح خلاص نه که خپل ځوی د طوفانه

پخپل ځان ویره کوه په هر ساعت

د دې آیت دغه تقریر په هغه صورت کښې دی چه نوح علیه السلام کنعان مؤمن ګڼلی وي. او که ئې کافر ګڼلی وي نو ښائي د دې غوښتنې یا سؤال به دغه منشاء وي چه د انجاء په ذکر کښې څرنګه چه اهل ئې له عامو مؤمنینو څخه بیل ذکر فرمایلی ؤ. له هغه څخه نوح علیه السلام داسې خیال کړی ؤ چه زما اهل ته له دغه دنیوي عذاب څخه د محفوظیت شرط ایمان نه دی. او «الامن سبق علیه القول» مجمل ؤ نو ځکه ئې مصداق تعین نشو کړی. بناء علیه د پلارتوب د شفقت په جوش کښې ئې عرض وکړ چه «یا الله العالمینه!» زما ځوی یقیناً زما په اهل کښې داخل دی چه د هغه د نجات وعده تا فرمایلې ده. نو بیا ولې هغه غرقاوه شي. یا غرق کړی شوی دی؟ جواب وررسید چه ستا ړومبی مقدمه «ان ابنی من اهلی» غلطه ده، د هغه اهل د ژغورنې (بچ کولو) وعده چه شوې ده، دی په هغې کښې نه دی داخل، ځکه چه د ده اعمال او چارې ډیرې خرابې دی او هم د «الامن سبق علیه القول» د مصداق څه علم او پوه له تا سره نشته چه هغوی کوم خلق دي؟ نو بیا د هغه شي علم چه له تا سره نشته، د هغه په نسبت د داسې جګړې په رنګ سره سؤال یا غوښتنه کول تاته له سره وړ (لائق) او مناسب نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِكَ أَنۡ أَسۡـَٔلَكَ مَا لَيۡسَ لِي

بِهٖ عِلْمٌ ؕ وَ اِلَّا تَغْفِرْ لِیْ وَ تَرْحَمْنِیْۤ اَكُنْ مِّنَ الْخٰسِرِیْنَ ﴿۴۷﴾

وویل (نوح) ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری له دی چه سؤال وکړم له تانه د هغه څیز چه نشته ماته په هغه څیز علم پوه، او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «انسان د همغی خبری پوښتنه کوی چه ورته نه ده معلومه لیکن ښائی چه د مسؤل منه مرضی ځان ته معلومه کړی دا ښه کار نه دی چه د لوی مرضی ته نه ګوری او تری پوښتنه کوی» مرضی ئی ولی نه وه هغه مو اوس ولیکل. نوح علیه السلام د کبریاء په لوی دربار کښی عرض وکړ چه ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری چه سؤال وکړم له تانه د هغه څیز چه نشته ماته په هغه کښی پوه او علم او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو. یعنی حضرت نوح علیه السلام سخت وویریده او دیر وریږدیده (ورپیده)، او ژر ئی توبه وویسته لیکن داسی ئی ونه ویل چه بیا به داسی نه کوم چه په هغه کښی دعوی وځی بنده څه مقدور لری. ده ته ښائی چه له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړی چه له ما څخه به بیا داسی کار صادر نشی، او په زړه کښی د هغه د نه کولو عزم ولری د حضرت آدم او یونس علیهما السلام او نورو د توبی کوم الفاظ چه په پاک قرآن کښی نقل شوی دی په هغو کښی هم دغه ادب ملحوظ شوی دی.

قِیْلَ یٰنُوْحُ اهْبِطْ بِسَلٰمٍ مِّنَّا وَ بَرَكٰتٍ عَلَیْكَ وَ عَلٰۤی اُمَمٍ مِّمَّنْ مَّعَكَ ؕ وَ اُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ یَمَسُّهُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۴۸﴾

وویل شو ای نوحه کوز شه (له دی بیړی) سره له سلامتی له جانبه زمونږ او سره له برکتونو (زمونږ له جانبه) پر تا او پر څو فرقو له هغه چا نه چه له تا سره دی، او څه نوری فرقی (کافری له اولادی د هغه چا چه له تا سره دی) ژر به نفع ورکړو هغوی ته (په دی دنیا کښی) بیا به ورسیږی دوی ته زمونږ له جانبه عذاب دردناک (په آخرت کښی په سبب د کفر)

تفسیر: یعنی له بیړی څخه په «جودی» باندی بیا له «جودی» څخه پر ځمکه ښکته شول، برکات او سلامتی وروسته له دی نه پر تاسی او پر هغو اقوامو به وی چه ستاسی له ملګرو څخه پیدا کیږی. اوس چه ځمکه د طوفان له سببه بیخی خرابه او ویجاړه شوی ده الله تعالیٰ به ئی بیا

ودانوی، او د هغه رونق سینګار ته به بیا عودت ورکوی. د «بسلام» په لفظ ګواکی حق تعالیٰ تسلی فرمایلی ده چه بیا به پر ګردو (تولو) انسانی نوعو پخوا له قیامت داسی عمومی هلاکت نه دی راتلونکی مګر ځینی فرقی به هلاکیږی.

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ ۖ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَٰذَا ۖ فَاصْبِرْ ۖ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

دغه (قصه د نوح) له ځینو اخبارونو د غیب ده چه رالیږو هغه (اخبار) تاته (ای محمده! په وحی سره)، نه وی ته چه پوهیدی په دی قصی (نه) ته او نه قوم ستا پخوا له دی (اخباره زمونږ)، نو صبر کوه (په ایذاء او تبلیغ ته دی دوام ورکړه)، بیشکه چه عاقبت (ښه خاتمه) دپاره د پرهیزګارانو ده.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت له دلائلو څخه دی چه د یوه امی له ژبی څخه د سابقه ؤ اممو داسی مستند او مفصل واقعات درآوروی. (او له ځینو اخبارو د غیبو څخه دی په وحی سره خبروی، نو صبر وکړه په ایذاء د قوم او تبلیغ ته دی دوام ورکړه بیشکه چه عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزګارانو ده).
همغسی چه د نوح علیه السلام او د ده د ملګرو خاتمه ښه شوه، ستاسی د ملګرو مستقبل هم دیر روڼ او له بری او کامیابی څخه ډک دی. تاسی د کفارو پر ایذاؤ صبر وکړئ مه ویریږئ او مه خفه کیږئ لکه چه نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر وکړ.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

او لیږلی ؤ مونږ قوم د عاد ته (قومی) ورور د دوی هود، وویل (هود) ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله (ځکه چه) نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له الله نه، نه یئ تاسی مګر دروغ تړونکی (پر الله پوری په دعوی د شرک کښی)

تفسیر: (افتراء مو دا ده چه وایئ) چه د تیږو (ګټو) بت هم بااختیاره حاکم بلکه معبود دی.

د اعراف په سورت کښی هم د هود د قوم قصه تیره شوی ده.

يٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا ۭ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَي الَّذِيْ فَطَرَنِيْ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۵۱﴾

ای قومه زما نه غواړم له تاسی پر دی تبلیغ د رسالت څه اجر (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مګر پر هغه الله چه پیدا کړی ئی یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسی (چه حق له باطل او رښتین له دروغجن څخه بیل کړئ).

تفسیر: یعنی ستاسی مال ته زه څه ضرورت نه لرم. زما د ګردو (تولو) دنیوی ضروریاتو او د اخروی اجرونو او ثوابونو کفیل پاک الله دی چه زما خالق، فاطر، پیدا کوونکی دی. دغه خبره هر یوه نبی خپل قوم ته کړی ده څو پند او نصیحت ئی بی لوثه او مؤثر شی، او خلق د هغه ربړ (تکلیف) او محنت په دنیوی طمعی محمول ونه کړی. یعنی تاسی دومره ناپوه او غبی یئ چه په دومره غتی خبری باندی هم نه پوهیږئ چه هغه سړی ته چه بی له طمعی او بی له غرضه تش د زړه سوی او د خیر غوښتلو له سببه ستاسی د دارینو د فلاح خبری کوی، خپل دښمن او بدخواه ګڼئ، او له هغه سره تل منګولی لګوئ او په جګړه ورسره اخته او بوخت یئ.

وَيٰقَوْمِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاۗءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا وَّيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰي قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿۵۲﴾

او ای قومه زما مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل بیا رجوع وکړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چه وبه لیږی (الله له جانبه د) آسمان پر تاسی (باران) اوریدونکی (په شیبو شیبو) او در زیات به کړی الله تاسی ته قوت پر قوت ستاسی او مخ مه ګرځوئ تاسی (له ایمانه او توبی) حال دا چه ګنهکاران اوسیږئ.

تفسیر: د دغی جملی تفسیر د دغه سورت په ۳ آیت اوله رکوع یعنی په شروع کښی تیر شوی دی. یعنی موقع په موقع ښه بارانونه اوروی څرنګه چه دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شیونو سره ډیره مینه او علاقه درلوده (لرله)، نو ځکه د ایمان راوړلو همغسی ظاهری فوائد

او برکات ئې بیان فرمایلي دي چه د دوی په حق کښې په خصوصي ډول (طریقه) سره د تشویق او ترغیب موجب شي. مفسرین لیکي چه دغه خلق له دریو کالو د وچکالي (سوکړې) او د باران د امساک په مصیبت کښې اخته ؤ، هود علیه السلام وعده وکړه که تاسي ایمان راوړئ او د پاک الله دربار ته رجوع وکړئ نو دغه مصیبت به له تاسي څخه لرې کیږي. او په راز راز (قسم قسم) نعمت، بخششونو او راحت به مخامخ کیږئ. او د پاک الله په انواع د الطاف، اقسام د اعطاف سر لوري مومئ مالي او بدني قوت به مو زیاتیږي په اولاد به مو برکت شي په خوښي او خوشالي کښې به مو ترقي وشي، او له مادي قوت سره په روحاني او ایماني قوت کښې به مو هم اضافه کیږي. په دې شرط سره چه د پاک الله په لوري رجوع وکړئ او د مجرمانو په شان د الله تعالیٰ له اطاعته او انقیاده مخ ونه ګرځوئ.

قَالُوا يٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَّمَا نَحْنُ بِتَارِكِيٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿۵۳﴾

وویل دوی ای هوده نه دي راوړی تا مونږ ته دلیل ظاهر او نه یو مونږ پریښودونکي د (عبادت د) خدایانو خپلو له جهته د وینا ستا او نه یو مونږ پر تا باندي ایمان راوړونکي (په نبوت ستا).

تفسیر: یعني دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشي ده چه دوی ویل چه تاسي کوم واضح سند او دلیل د خپل صداقت په نسبت نه دي راوړي، هر هغه نبي چه د پاک الله له جانبه د نبوت پر عهده فائز کیږي. نو ضرور دي چه د دغه تقرر دپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته ورعطا کړي، لکه چه په حدیث کښې دي «د هر نبي الله سره چه مبعوث شوی دی داسي واضحه ښې هم لیږلي شوي ده چه که انسان پرې ایمان راوړي، راوړي ئې شي» نو څکه یقیناً ویلي شي چه هود علیه السلام به هم هغه خپله ښانه وړاندي کړي وي مګر دغو خلقو به د ضد، عناد، سرزوري او بې حیائي لامله (له وجې) هغه نه وي منلي. او هم داسي به ئې ویل چه تاسي کومه ښکاره ښه نه ده راوړي ښائي چه داسي مراد به ئې درلود (لرلو) چه داسي ښه دي نه ده راوړي چه دا ګرد (تول) له ورمیږو (مرو) څخه ونیسي. او پر ایمان راوړلو ئې مجبور کړي په هر حال مونږ تش ستا په وینا سره خپل معبودان نشو پریښودی، او ستا پر رسالت له سره ایمان نشو راوړی.

إِنْ نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوٓءٍ ۗ قَالَ إِنِّيٓ أُشْهِدُ اللّٰهَ

وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾

نه وایو موږ (د تا په حق کښې) مگر (دا لفظ وایو) چه رسولی دی تاته ځینو خدایانو زموږ څه ضرر (لیونتوب)، نو وویل هود بیشکه زه شاهد کوم الله او شاهدان شئ تاسی (هم) چه بیشکه زه بیزار یم له هغو خدایانو چه شریکوئ ئی (له الله سره). غیر له الله نو حیلی (تدبیرونه) جوړی کړئ تاسی (هلاک) زما ته تول بیا نو مهلت مه راکوئ ماته بیشکه ما توکل کړی دی پر (هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، نشته هیڅ تلونکی (ذی روح خوځیدونکی په ځمکه کښې) مگر هم دغه (الله) دی نیوونکی له (ویښتو د وچولی (تندی) د ده، بیشکه رب زما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی. (یا په حقی لاری سړی برابروی).

تفسیر: دغه چتی (بیکاره) خبری چه ته ئی کوی، او گرد (تول) جهان بی وقوفه او ناپوه بولی او له خپله ځانه سره ئی دښمنان کوی. زموږ خیال دا دی چه زموږ له معبودانو به کوم یوه څه رنځ یا ربړ (تکلیف) درپیښ کړی وی او له تا څخه ئی لیونی او پاگل او مجنون جوړ کړی دی (العیاذ بالله) ته چه د لیونیانو په شان خبری کوی، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوی او هغوی ته بدی او ردی خبری کوی نو هغوی تاته د دغو بی‌ادبو او سپین سترگیو او گستاخیو په بدل کښې سزا درکړی ده چه اوس بیخی د لیونیانو په شان خبری او اتری کوی نو هود علیه السلام د دغو مشرکانو په جواب کښې یوه خورا (ډیر) موثره تردیدیه وینا وکړه چه لنده ئی دا ده هغه بیچارگان د تیږو (گټو) او نورو شیانو بتان ماته څه ربړ (زحمت) او تکلیف رارسولی شی تاسی چه له گردو (تولو) څخه زورور، قوی، او طاقتور په نظر راځئ که د خپلو معبودانو له فوجونو سره یو ځای پر ما یواځی یو سړی په پوره قوت، او قدرت گرد (تول) سره په یوه وقت کښې ناڅاپه حمله او یرغل راوړئ، نو یقین وکړئ چه زما یوه ویښته ته به هم څه نقصان او زیان ونشئ رسولی.

ښه واورئ چه زه پاک الله شاهدوم او اعلان کوم او تاسی هم شاهدان اوسئ چه زه ستاسی د دغو دروغو معبودانو څخه قطعاً بیزاره یم. تاسی گرد (تول) سره راتول شئ، او هغه ربړ (تکلیف) او ضرر رسول چه ماته ئی رسولی شئ راورسوئ او لږ څه قصور او کوتاهی هم پکښې مه کوئ او نه یوه شیبه مهلت راکړئ او ښه وپوهیږئ، چه زما اعتماد پر همغه (وحده لاشریک له الله) دی چه زما رب دی، او هغه هم ستاسی رب او مالک او حاکم دی. اگر که تاسی له بدفهمی څخه نشئ

پوهیدی چه نه یوائحی زه او تاسی بلکه هر وړوکی او لوی شی چه په ځمکه کښی ګرځی او خوځیږی او شته سره له آسمانونو او هغو شیانو چه په دوی کښی دی او شته، ګرد (تول) د پاک الله په قبضه او تصرف کښی دی کواکی د دوی د سرونو د ویښتو سرونه هم د الله تعالیٰ په قدرت کښی دی، هر چیری ئی چه اراده وی په همغه لوری ئی په کشولو سره بیائی هیڅوک له سره هیڅ مجال نه لری چه د ده د اختیار له قبضی څخه د باندی ووځی، یا چیری وتښتی نه ظالم، کاذب د ده له نیولو څخه خلاصیدی شی، او نه عادل صادق چه د ده په پناه کښی اوسیږی رسوا کیږی بلاشبهه زما پروردګار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوری نه ظلم کیږی او نه چاته بی موقع انعام او اکرام ورکوی. خپلو بندګانو ته ئی د نیکی او خیر کومه لاره چه ښوولی ده بیشکه پر هغی باندی له تلو څخه د الله تعالیٰ په حضور رسیږی. او د دغی لاری د تلونکی د حفاظت دپاره دی هر وقت حاضر دی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُم مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾

نو که مخ واړوئ تاسی (له ایمانه او کلک اوسئ په عصیان) نو په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته هغه پیغام چه رالیږلی شوی وم هغه سره تاسی ته (چه توحید دی)، نو هلاک به مو کړی الله) او خلیفه به وګرځوی رب زما (رابه ولی ستاسی په ځای) یو قوم غیر له تاسی، او ضرر به ونه رسوئ تاسی الله ته د هیڅ څیز، بیشکه رب زما پر هر څیز (د اعمالو ستاسی او نورو) ښه ساتونکی (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی سره له داسی صافی او ښکاره خبری د آوریدلو که بیا هم د الله تعالیٰ وحدانیت او زما رسالت نه منئ، نو ماته هیڅ یو ضرر او نقصان نشئ رسولی. ځکه چه ما خپل د تبلیغ فرض پوره کړی دی اوس نو تاسی د خپل ځان فکر وکړئ ضرور دی چه د داسی عناد او ضد، او سرتمبګی (سرکشی) او تعصب په مقابل کښی له آسمانه پر تاسی عذاب نازل شی، او تاسی ګرد (تول) سره هلاک کړی. ځکه چه د پاک الله ځمکه ستاسی له تباهی څخه نه ورانیږی او نور خلق به ستاسی د اموالو او نورو وارث وګرځاوه شی او ستاسی قصه به بیخی پای (آخر) ته ورسیږی په یاد ئی ولرئ چه تاسی پاک الله او د پاک الله رسولانو ته هیڅ نقصان او ضرر نشئ ور رسولی او نه ئی پر تاسی ابدی ملک او سلطنت خرابیږی کله چه دی پخپله د هر شی محافظ او ساتونکی دی، نو د هر قابل حفاظت شی د حفاظت سامان همغه پخپل کامل قدرت سره پیدا کوی.

وَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا هُودٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَنَجَّيۡنَٰهُم مِّنۡ عَذَابٍ غَلِيظٖ ﴿٥٨﴾

او کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نجات مو ورکړ (وموساته) هود او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ورکړ او وساتل مونږ دوی له عذابه سخته

تفسیر: یعنی اوه شپی او اته ورځی مسلسل سخته سیلی چلیده. لکه چه د «اعراف» په سورت کښی مو لیکلی دی. کورونه ئی گرد (تول) سره ونښیدل سقفونه (چتونه) پشتونه ئی تول والوتل ونی له بیخه ووتلی او ډیری لری لری سره ولویدلی، باد هم داسی زهرناک او مسموم ؤ چه د ساکښانو (جاندارو) په پوزه کښی به داخلیده او د لاندنی مخرجه د باندی ووت، او جسمونه به ئی توتی توتی کول له دغه هولناک عذابه مونږ هود علیه السلام او د ده ملگری چه په آخره کښی تر څلورو زرو پوری رسیدلی وو بیخی محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ایمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلۡكَ عَادٞۖ جَحَدُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ وَعَصَوۡاْ رُسُلَهُۥ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَمۡرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٖ ﴿٥٩﴾

او دغه (په قبرونو کښی پراته) عادیان دی چه منکران شوی ؤ په آیتونو د رب خپل او نافرمانی کړی وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوی ؤ دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا

تفسیر: یعنی د دوی ورانو مینو او کندوالو (کندرو) ته د عبرت په سترگو وگوره! چه د هغو عادیانو د هستوگنی ځای دی چه د دوی مشرانو په ډیر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړی وه او د ده د نبی علیه السلام له احکامو څخه ئی سرونه غړولی وو. او د هغو کشرانو د دغو لویو شیطانانو متابعت وکړ چه بالاخر دواړه تباه او برباد شول.

تنبیه: «رسله» ئی ځکه وفرمایل چه د یوه رسول تکذیب د گردو (تولو) رسولانو تکذیب دی. ځکه چه دوی گرد (تول) په توحید او نورو دینی اصولو کښی سره متفق او یو د بل مصدق دی.

وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

او ولیږلی شو (په دوی پسی) په دغی دنیا کښی لعنت (چه هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قیامت کښی (هم په اور کښی سوځی)، خبردار شئ بیشکه عادیان کافران شوی ؤ په رب خپل، بیا واورئ خبردار شئ چه لری والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لعنت په دنیا کښی په دوی پسی ګرځی، هر چیری چه لاړ شی هغه هم ورسره ځی او تر قیامته پوری هر چیری چه د هغوی ذکر وی لعنت به هم ورسره وی بلکه له قیامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی او د لعنت غاړکی (طوق) به تل د دوی په غاړو کښی لویدلی وی ځینو مفسرینو ویلی دی چه د قیامت په ورځ کښی به داسی غږ کیږی ﴿ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا ﴾ الآیة -

تنبیه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ یا خو د دی لامله (له وجی) وراضافه شوی دی چه د دواړو تصور یو ځای د آوریدونکو په دماغ کښی راشی، یعنی د هود څه حال ؤ، او دا هم همغه قوم ؤ چه حشر ئی داسی شو او ممکن دی چه پر دی ئی تنبیه ورکړی وی چه عاد دوه دی یو اولیٰ او بل اخریٰ نو څکه ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿ وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴾ (۲۷ جزء د النجم ۵۰ آیت ۳ رکوع) دلته عاد اولیٰ مراد دی چه د هغوی دپاره هود علیه السلام مبعوث شوی ؤ او د هغو قصه د «الاعراف» په ۹ رکوع ۸ جزء کښی تیره شوی ده والله اعلم.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦١﴾

او (لیږلی ؤ مونږ) ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح. وی ویل ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له ده، هم دغه (الله) پیدا کړی یئ تاسی له ځمکی (چه آدم یا ماده د نطفی ده) او اوږده عمرونه ئی درکړی دی تاسی ته په دغی (ځمکی) کښی نو مغفرت

وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت ئی ومنئ) بيا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو،) بيشکه رب زما ډير نژدی دی (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلوونکی د دعا دی.،

تفسير: د دوی قصه هم په ۸ جزء د «الاعراف» په لسمه رکوع کښی تيره شوی ده. يعنی ړومبی ئی آدم له خاوری څخه پيدا کړ، بيا ئی له ځمکی څخه اغذيه پيدا کړه چه له هغو څخه نطفه او نور پيدا کيږی او د انسان د پيدا کيدلو ماده ده. يعنی پيدا ئی کړل، باقی ئی پريښودل او د بقاء سامان ئی ور برابر کړ د ځمکی د ورانولو ترکيبات ئی وروښوول، او تدابير ئی ور الهام کړل. کله چه هغه داسی يو منعم او محسن دی نو ښائی چه انسان د ده په لوری د ايمان او اطاعت رجوع وکړی او له کفره او شرکه او نورو گناهونو څخنی چه کړی ئی دی توبه وکړی، دی مونږ ته ډير نژدی دی او زمونږ هره خبره پخپله آوری او هغه توبه او استغفار چه د زړه له صدق وکړ شی هغه آوری او قبلوی ئی.

قَالُوا۟ يَٰصَٰلِحُ قَدْ كُنتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَٰذَآ ۖ أَتَنْهَىٰنَآ أَن نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِى شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَآ إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾

وويل ثموديانو ای صالحه! په تحقيق وی ته په مونږ کښی اميد کړی شوی پخوا له دی (دعوی د نبوت يعنی له تانه مو د پوهی هيله (اميد) درلوده «لرلو») آيا ته مو منع کوی له دی چه عبادت وکړو د هغو بتانو چه عبادت به ئی کاوه پلرونو زمونږ او بيشکه مونږ خامخا په شک کښی لويدلی يو له هغه توحيده چه ته بولی مونږ هغه ته داسی شک چه واقع کوونکی دی د زړونو په اضطراب کښی

تفسير: يعنی له تا څخه زمونږ هيله (طمع) او اميد داسی کيده چه ته به په راتلونکی زمانی کښی داسی لوی فاضل او ښه سړی کيږی چه د معززو او مشرانو په ځای به ورسيږی. او د ملک او د قوم به د سترگو تور وگرځی. د تا له وچولی (تندی) څخه رشد او صلاح آثار ښکاريدل او د گردو (تولو) توقع داسی کيده چه په قريب مستقبل کښی به لويه فائده له تا څخنی نورو ته راورسيږی. په تدبير، صلاح او مشوری د خپلو ورونو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کيږی او د زړه په قوت سره د خپل پلارنی مذهب په حمايت او تائيد کښی به زيار (کوشش) کوی! په رښتيا سره چه ابتداء تاته بت پرستی مبغوضه وه او عمومی مذهب څخه بيل او جلا (جدا) گرځيدی، خو بيا هم مونږ ستاسی په فطری قابليت او طبعی پوهی اعتماد درلود (لرلو)، او هيله

(امید) مو کوله چه وروسته د عقل د پوخوالي او د تجربی د زیاتوالي به ته دا خپله رویه پریږدی، لیکن د افسوس ځای دی چه تا یو په یو په داسی خبرو باندی شروع وکړه چه د هغو په آوریدلو سره زمونږ پر هغه ګردو (تولو) هیلو (ارزوګانو) او امیدونو د مایوسی اوبه توی شوی تا زمونږ د آباؤ او اجدادو او د قدیمی مذهب په خلاف علانیه او ښکاره جهاد شروع کړ او زمونږ هغه ګرد (تول) توقعات دی په خاورو او ایرو کښی وغورځول! آیا ته دا غواړی چه مونږ فقط یو الله ومنو؟ او نور ګرد (تول) خپل پخوانی معبودان پریږدو؟ زمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسی مسلک اختیارول سخت شبه ناک څیز دی، چه زمونږ زړونه ئی له سره نه منی په «موضح القرآن» کښی دی «ته داسی هښیار راښکاریدی چه د خپلو پلرونو او نیکونو دین روښانوی مګر ته ئی اوس ورانوی».

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّىْ وَاٰتٰىنِىْ مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَّنْصُرُنِىْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهٗ فَمَا تَزِيْدُوْنَنِىْ غَيْرَ تَخْسِيْرٍ ﴿٦٣﴾

وویل (صالح) ای قومه زما آیا وینئ تاسی یعنی خبر راکړئ ماته که یم زه په (برهان) ښکاره له جانبه د رب خپل او راکړی ئی وی ماته له نزده خپله رحمت (نبوت) نو څوک به مدد وکړی له ما سره (او خلاص به می کړی) له عذابه د الله که نافرمانی وکړم زه له ده نه (په نه رسولو د احکامو کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله ته او تاسی می بولئ بتانو ته)، نو نه به زیاتوئ ماته غیر له نقصانه

تفسیر: یعنی ستاسی د شک او د شبهی لامله (له وجی) زه یوه داسی صافه او سمه لاره څرنګه پریښودی شم پاک الله ماته عقل او پوه راکړی ده او پخپل عظیم رحمت ئی د نبوت منصب راعطا کړی دی. اوس فرض ئی کړئ که زه د پاک الله له احکامو څخه سر وغړوم او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کښی چه زه ئی په رسولو سره مامور شوی یم سستی وکړم او وئی نه رسوم نو ما به د هغه له سزا او پوښتنی څخه څوک وژغوری (بچ کړی)؟ که زه نافرمانی وکړم له الله نه په نه رسولو د احکامو د ده کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله تعالیٰ ته او تاسی می بولئ بتانو ته نو نه زیاتوئ تاسی ماته غیر له نقصانه یعنی د دی په ځای چه تاسی د خپل صادق خیر غوختونکی او محسن قدر وپیژنئ ماته داسی مشوری راکوئ چه د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامی دعوت له چارو څخنی لاس واخلم. او له دی پلوه ماته داسی لوی زیان رارسوئ چه تلافی ئی له سره نه کیږی. ځینو اسلافو د دی جملی مطلب داسی اداء کړی دی چه «ستاسی له دغو خبرو او اترو څخنی په ما کښی بل هیڅ شی نه زیاتیږی پرته (علاوه) له دی یقینه چه تاسی خپل

نقصان کوئ» مگر له سیاقه سره مناسب همغه پخوانی معنی ده.

(کله چه قوم د صالح علیه السلام پس له ډیری جګړی نه له صالح علیه السلام نه معجزه وغوښتله، او په دعا د ده سره اوښه د ګټی نه راووته، او صالح علیه السلام پری په حکم د الله سره حجت ونیوه نو په باب د اوښی کښی ئی وصیت وکړ او داسی ئی وویل:)

وَيَٰقَوۡمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمۡ ءَايَةٗۖ فَذَرُوهَا تَأۡكُلۡ فِيٓ أَرۡضِ ٱللَّهِۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٞ قَرِيبٞ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُواْ فِي دَارِكُمۡ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٖۖ ذَٰلِكَ وَعۡدٌ غَيۡرُ مَكۡذُوبٖ ﴿٦٥﴾

او ای قومه زما دا اوښه د الله ده (چه پیدا کړی ئی ده) تاسی ته معجزه نو پریږدئ دا (اوښه) چه خوری (څری) په ځمکه د الله کښی (له مباحو وښو څخه او شودی تاسی ته درکوی) او لاس مه وروړئ دی ته په بدی (او که مو بدی ورته اختیار کړه) نو وبه نیسی تاسی عذاب نژدی (یعنی متصل په آزارولو د دی پسی). پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو وویل صالح فائده واخلئ تاسی په کورونو خپلو کښی دری ورځی (له ژوندانه څخه)، دا (راتګ د عذاب په څلورمی ورځی کښی) داسی وعده ده چه هیڅ دروغ پکښی نشته.

تفسیر: له حضرت صالح علیه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتی وه چه ده هغه وروښوده د دی واقعی پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د الاعراف په سورت د اتمی پاری په خاتمه کښی لیکلی شوی ده هلته دی بیا وکتلی شی (۷۷ آیت (۱۰) رکوع.

فَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا صَٰلِحٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَمِنۡ خِزۡيِ يَوۡمِئِذٍۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ ﴿٦٦﴾

بیا کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نو (وموساته او) نجات ورکړ مونږ صالح ته او هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره په رحمت (او

فضل) سره له نزده خپله (نه په عمل د دوی) او له رسوائی د دغی ورځی (یا د قیامت)، بیشکه رب ستا هم دی دی قوی (په انجاء د مؤمنانو) ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلاک د کافرانو).

تفسیر: کله چه د عذاب حکم ورسید نو مونږ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ، او له څه شی څخه مو نجات ورکړ؟ د هغی ورځی له رسوائی څخه، «ومن خزی یومئذ» د «نجینا» شرح او تفصیل دی. یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی هلاکوی ئی. او د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی ساتی ئی.

وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾

او ونیول هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغی (هیبتناکی د جبرئیل) بیا ګهیځ (سحر) وګرځیدل دوی په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پر څنګنونو پړمخی پراته. لکه چه نه وو اوسیدلی دوی په دی کورونو کښی (له سره)، واوریځ خبردار شیځ چه بیشکه ثمودیان کافران شوی ؤ په رب خپل، واوریځ خبردار شیځ لری والی دی له رحمته ثمودیانو ته.

تفسیر: یعنی بی‌نامه او بی‌نښانه شول. حضرت شاه صاحب لیکی «پر دوی داسی عذاب راغی چه دوی د شپی ویده وو، چه پرښتی سخته چغه وکړه چه د دوی اینی ځیګرونه وچاودل. په ځینو آیتونو کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزلی او ریږدیدنی (رپیدنی)سره ووژلی شول په اتم جزء د الاعراف د سورت په ۷۸ آیت (۱۰) رکوع کښی مونږ د دی په متعلق د تطبیق صورت لیکلی دی. یعنی هغه کسان چه د پاک الله له آیتونو او احکامو څخه منکران شوی وو. او دغسی د لعنت مورد وګرځیدل چه تاسی ئی احوال آوریځ ښائی چه عبرت تری واخلیځ.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَن جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق راغلی وو رسولان زمونږ (ملائک) ابراهیم ته په زیری (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط) نو وویل (ملائکو) سلام (آچوو پر تاسی په سلام آچولو سره)، وویل (ابراهیم) سلام (دی وی پر تاسی) نو ځند (ایسارتیا) ئی ونه کړ چه رائی وړ (دوی ته) خسی وریت کړی شوی.

تفسیر: د دی سورت د قصصو ترتیب د «الاعراف» له ترتیبه سره موافق دی. یوائځی د لوط د قوم له قصی څخه پخوا دلته د ابراهیم علیه السلام لږ څه قصه ئی بیان فرمایلی ده. مګر تعبیر ئی داسی ایښی دی چه داسی تری راښکاری چه اصلی مقصود د لوط علیه السلام د قصی بیانول دی. څرنګه چه په دغی قصی او د ابراهیم علیه السلام په قصی کښی له څو جهاتو مناسبت او تعلق موندل کیږی نو ځکه د تمهید او توطیی په شان د ابراهیم علیه السلام قصه مذکوره شوه «لوط» علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام د ترور ځوی ؤ چه د ده په ملګرتوب ئی له عراقه هجرت کړی ؤ د پرښتو یوه ډله هم دغو دواړو ته ورلیږلی شوی وه، هغه بحث چه حضرت ابراهیم د لوط علیهما السلام د قوم د هلاکت په مسئلی کښی کړی دی، وروسته له دی نه راځی. دغو پرښتو د پیمخو او ښایستوو حسینو او جمیلو ځنکیانو (هلکانو) په شکل د لوط علیه السلام په لوری د تللو په وقت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته زیری او بشارت ورکړ چه پاک جلیل دی، خپل دوست او خلیل ګرځولی دی. او په دغه زوړتوب کښی د حضرت بی‌بی ساری له ګیدی څخه هلک ورعطا کوونکی دی او هم دغه چه د لوط علیه السلام د قوم د شریرانو او ظالمانو له وجوده عنقریب به دغه دنیا پاکه کړه شی چه د دوی په منځ کښی د حضرت ابراهیم او حضرت لوط علیهما السلام متبعینو ته هیڅ قسم زیان او ضرر نه وررسیږی پرښتو ابراهیم علیه السلام ته سلام واچاوه او ده د هغو د سلام جواب په سلام سره ورکړ، مګر په اوله شیبه (لحظه) کښی ابراهیم علیه السلام دوی ونشو پیژندلی. لکه چه په ابتدائی حالت کښی حضرت لوط علیه السلام هم دوی نه ؤ پیژندلی بلکه د صحیحینو په حدیث کښی راغلی دی چه یو ځلی جبرئیل د انسان په شکل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره سؤال جواب وکړ نو کله چه دی د دوی له حضوره مرخص شو او لاړ، نو دلته دوی مطلع شول چه دغه سائل جبرئیل ؤ، ګواکی تنبیه ورکړه شوه چه انبیاؤ علیهم السلام ته هم د پرښتو او د نورو ضروری علومو علم او پوه د پاک الله له پوهولو څخه په لاس راځی. که پاک الله په کوم وقت کښی د دغو نورو اشیاؤ د مخفی او پټ ساتلو اراده وفرمائی، نو هیڅوک د دی خبری قدرت نه لری چه هغه ځان ته معلوم کړی شی. په هر حال ابراهیم علیه السلام پر دوی د انسانانو خیال وکړ. او د دوی د میلمستیا سررشته (انتظام) ئی هم وفرمایله او یو ښه څربه او چاخ خسی ئی ورته حلال کړ او وریته کړی غوښه ئی ورحاضره کړه.

فَلَمَّا رَآ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۚ قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾

نو کله چه ولیده (ابراهیم) لاسونه د دوی چه نه رسیږی دغی (وریتی غوښی) ته نو نااشنا ئی وګڼل (او ونه ئی پیژندل) دوی او په زړه کښی ئی راوسته له دوی نه ویره، وویل (ملائکو) چه مه ویریږه بیشکه چه مونږ لیږلی شوی یو قوم د لوط ته (چه هلاک ئی کړو).

تفسیر: آخر دوی څوک؟ او د څه غرض دپاره راغلی دی؟ مونږ دوی ته دودی وروړاندی کوو او دوی تش لاس هم نه ور وړاندی کوی؟ د هغی زمانی له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه میلمه چه د خوراک د خوړلو څخه ئی انکار کاوه. داسی ښکاریده چه ګواکی هغه د کوم ښه قصد دپاره نه دی راغلی ابراهیم علیه السلام وویریده چه که دوی انسانان دی نو له خوراک څخه د دوی انکار هرومرو (خامخا) کومه معنی او مقصد لری. او که ملائکی دی نو نه دی رامعلوم چه د څه مطلب دپاره رالیږلی شوی دی؟ آیا له ما څخنی کومه غلطی صادره شوی ده؟ یا زما د قوم دپاره ئی کوم نامناسب شی راوړی دی؟ په دغو چرتونو او اندیښنو کښی ده پخپلی ژبی سره داسی اظهار هم وفرمایه ﴿إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ﴾ (۱٤ جزء د الحجر ۵۲ آیت ٤ رکوع) یعنی مونږ له تاسی څخنی په اندیښنه کښی لویدلی یو عموماً مفسرینو د ابراهیم علیه السلام د خوف هم دغه توجیهات کړی دی. مګر حضرت شاه صاحب زما په نزد دیره ښه او نهایته لطیفه توجیه کړی ده «یعنی هغه د الله تعالیٰ عذاب چه له دغو پرښتو سره ؤ او د غضب شان او د انتقام مظهر ګرځیدلی ؤ او د لوط علیه السلام د قوم په لوری رهی (روان) ؤ د دی طبیعی اثر هم دغه ؤ چه د ابراهیم علیه السلام پر زړه یو راز (قسم) د خوف او خشیت کیفیت طاری شو چه د هغه اظهار ئی په «انا منکم وجلون» سره وفرمایه یعنی مونږ له تاسی داریږو والله اعلم.
(ځکه چه په دوی کښی قاعده دا وه د هر چا به چه د بل چا سره په زړه کښی دښمنی وه نو د هغه طعام به ئی نه خوړ بیا چه ملائک د حضرت ابراهیم علیه السلام په ویره باندی پوه شول نو ورته ئی وویل مه ویریږه! له مونږه بیشکه چه مونږ رالیږلی شوی یو دپاره د هلاکولو د قوم د لوط) یعنی د ویریدلو هیڅ یوه خبره نه ده مونږ ملائک او د لوط علیه السلام د قوم تباه کولو ته لیږلی شوی یو تاسی د هیڅ یو قسم ضرر اندیښنه مه کوئ.

وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِن وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

او ښځه د دغه (ابراهیم ساره) ولاړه وه نو وئې خندل (په زوال د خوف یا هلاک د کفارو) نو زیری ورکړ مونږ هغې ته (په ژبې د ملائکو) په (تولد د اسحٰق، او بیا پس له اسحٰق په (تولد د لمسی د ده) یعقوب

تفسیر: حضرت بي‌بي ساره رضی الله تعالیٰ عنها چه د میلمنو د خدمت کولو، یا د بل کوم کار دپاره هلته ګوښې (بیله) ولاړه وه، د دې ویرې د لرې کیدلو لامله (له وجې) خوشاله شوه او وې خندل. الله تعالیٰ پر دغې خوښې نورې خوشالې هم د پرښتو په ژبه ور واورولې چه ته په هم دغه عمر (منګ) کښې د اسحاق علیه السلام په شان یو ځوی مومې او د ده له نسله یعقوب علیه السلام غوندې یو لمسی به هم درعطاء شي چه له هغه څخه یو زورور او لوی قوم (بني‌اسرائیل) پیدا کیدونکی دی. دغه زیری حضرت بي‌بي ساره ته ځکه واوراوه شو چه د حضرت ابراهیم علیه السلام یو بل ځوی اسمٰعیل علیه السلام د حضرت بي‌بي هاجرې له ګیډې لا له پخوا موجود ؤ. د بي‌بي ساره هم دغه تمنا وه که چیرې زه هم د ځوی مور شمه مګر د زوړتوب له سببه بیخي بې هیلې (نااميده) او مایوسه شوې وه. نو دغه ده چه په دې مهال (وخت) کښې ئې داسې زیرې واورید. ځینې علماؤ د بي‌بي ساره د خندلو نور توجیهات هم کړي دي مګر ظاهر خو همغه ده چه مونږ د هغه بیان پاس وکړ.
علماؤ له (ومن ورآء اسحٰق یعقوب) څخه داسې استدلال کړی دی چه حضرت اسحٰق علیه السلام ذبیح نه ؤ بلکه حضرت اسمٰعیل علیه السلام ؤ (راجع ابن کثیر)

قَالَتْ يٰوَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوْزٌ وَّهٰذَا بَعْلِىْ شَيْخًا ۭ اِنَّ هٰذَا لَشَىْءٌ عَجِيْبٌ ﴿٧٢﴾

نو وویل (ساره) ای تعجب زما آیا ځیږومه زه (ولد) حال دا چه زه زړه یم (۹۹ کلنه) او دغه (ابراهیم) میړه (خاوند) زما دی زوړ (سل یا ۱۲۰ کلن) بیشکه چه دغه (تولد له دوؤ زړو) یو شي دی ډیر عجیب (عادتاً نه قدرتاً).

تفسیر: دلته «يٰويلتىٰ» داسې یو لفظ دی لکه چه زمونږ په محاورو کښې ښځې د حیرت او استعجاب په مواردو کښې «ویش» وائي. یعنې دا ډیر د حیرانۍ او تعجب ځای دی چه زه په دغه زوړتیا کښې وړوکی وځیږوم، وائي چه د بي‌بي ساری رضی الله تعالیٰ عنها عمر په دغه وقت کښې د (۹۹) کلونو، او د حضرت ابراهیم علیه السلام عمر سل کاله یا له سلو کلونو ځنې هم متجاوز ؤ.
یعنې که داسې وشي چه زه په دغه زوړتوب د ځوی مور شمه، نو دغه عادتاً بیخي یوه نوې او

عجیبه او غریبه خبره به وی

قَالُوٓا۟ أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ رَحْمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيْكُمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ إِنَّهُۥ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾

وویل دغو (ملائکو) آیا تعجب کوی له امره (حکمه) د الله؟ رحمت د الله وی او برکتونه د ده دی وی پر تاسی ای خاوندانو د کورونو (د خلت او نبوت)، بیشکه چه الله ښه ستایلی شوی ښه لویٔ والا دی.

تفسیر: یعنی پر هغی کورنی باندی چه پاک الله دومره رحمتونه او برکات ورنازل کری وی او تل ئی دوی د معجزاتو او خوارقو د لیدلو مورد گرځولی وی، آیا دغه خبره هغوی لره د تعجب وړ (مستحق) او لائق کیدی شی؟ بلکه هم دغه د هم دوی تعجب کول پخپله د تعجب وړ (لائق) دی. دوی لره وړ (مستحق) او لائق دغه خبره وه چه د دی بشارت د آوریدلو په مقابل کښی ئی د الله تعالیٰ تحمید او تمجید کړی وی چه گردی (تولی) لویٔ او ښیگڼی (فائدی) د ده په ذات او په دربار کښی سره مجموع دی.

تنبیه: ځینی محققین لیکی چه په لمونځونو کښی هغه درود چه لولو د هغه الفاظ له دی آیت څخه اقتباس شوی دی.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَٰهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَٰدِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَآ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

نو کله چه لاړه له ابراهیم څخه ویره او راغی ده ته زیری (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط) نو بیا ئی جگړه کوله (له رسولانو) زمونږ سره په (حق) د قوم د لوط کښی بیشکه ابراهیم خامخا تحمل والا آه کوونکی لوی نرم زړه رجوع کوونکی ؤ (الله ته). ای ابراهیم واوړه له دی جگړی څخه، بیشکه شان دا دی په تحقیق راغلی دی امر حکم د رب ستا (په اهلاک د قوم د لوط)، او بیشکه دوی راتلونکی دی دوی ته عذاب چه نشی بیرته گرځولی (له دوی

نه په هیڅ شان).

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه له دی لوری مطمئن شو، نو فوراً د لوط علیه السلام د قوم په مسئله کښی له پرښتو سره ئی بحث شروع کړ چه د هغه خلاصه د عنکبوت په سورت کښی بیان فرمایلی ده چه پرښتو ابراهیم علیه السلام مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو د اهلاک دپاره راغلی یو، ابراهیم علیه السلام وویل چه په هغه کښی خو پخپله لوط علیه السلام موجود دی، بیا د یوه نبی په موجودیت کښی هغوی څرنګه وژلی کیدی شی؟ پرښتو وویل چه مونږ پر ګردو (تولو) هغو کسانو خبر کړی شوی یو چه هلته اوسیږی، لوط علیه السلام سره له متعلقینو خپلو له هغه ځایه لری کاوه شی، او وروسته له هغه عذاب نازلیږی. په تفاسیرو کښی د بحث هغه تفاصیل چه بیان شوی دی الله تعالیٰ پری ښه خبر دی، چه تر کومه ځایه پوری به صحیح وی. په هر حال دغه بحث ئی مبالغتاً د «یجادلنا» په لفظ سره تعبیر وفرمایه چه له هغه څخه صافه دغه خبره مترشح او راوځی چه ابراهیم علیه السلام د خپل فطری شفقت، پوست زړه توب، حلم، لطف او کرم لامله (له وجی) د هغه قوم پر دغه حالت وویریده او د پاک الله په دربار کښی د هغوی د سپارښت کولو په فکر کښی ولوید، نو داسی جواب واورید چه له دغه خیاله تیر شه! د دغو ظالمانو د ژوندانه جام ډک شوی دی، اوس د پاک الله صادر شوی حکم بیرته نشی ګرځیدی. او خامخا هغه عذاب واقع کیدونکی دی، او د هیچا په سپارښت یا دعا او نورو اسبابو سره نشی لری کیدی.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾

او کله چه راغلل رسولان زمونږ لوط ته (او د دوی ښائست ئی ولید) نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنګه شوه له جهته د دوی سینه د ده (چه څه بی عزتی دوی ته ونه رسی) او وویل لوط دغه یوه ورځ ده ډیره سخته.

تفسیر: دغه پرښتی د ډیرو حسینو او جمیلو او د ډیرو ښکلو پیمخو ځنکیانو (هلکانو) په شکل سره متشکلی شوی وی. په اول کښی حضرت لوط علیه السلام دوی ونه پیژندلی چه پرښتی دی، بلکه د عادی میلمنو په شان ئی وګڼلی. له بل لوری د هغه قوم بی حیائی او بده رشه (عادت) او خراب اخلاق ئی هم ورښکاره وه، نو سخت غمجن او تنګ زړه شو، او په فکر کښی ولوید، چه دغه بدکاران او شریران زما په دغو میلمنو پسی هم رالویږی، او دوی به راڅخه بی عزته او بی پته کوی، د میلمنو پریښودل هم ورته مشکل ؤ، او د دوی ژغورل (بچ کول) د دغو خبیثانو له لاسه هم ورته ګران ښکاریده ګواکی د ګرد (تول) قوم د جنګ او جګړی د پیرودلو (اخیستلو) وقت

ور د مخه شوی ۇ.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هَٰؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ﴿٧٨﴾

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چه راځغاست (بی اختیاره ځغلیدل) ده ته (دپاره د بدکاری)، او پخوا (له دی نه هم) وو هغوی چه عملونه ئی کول د ناکارو کارونو! (نو چه دوی راورسیدل او طلب د میلمنو ئی وکړ) نو وویل لوط ای قومه زما دا ښځی لونی زما دی (په نکاح ئی واخلئ) چه دوی ښی پاکی دی تاسی ته نو وویریږئ له الله او مه رسوا کوئ ما په حق د میلمنو زما کښی، آیا نشته له تاسی کوم سړی پوهنده (نیک کرداره چه تاسی ته پند درکړی).

تفسیر: یعنی دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلاف‌الفطرتو فواحشو کوم عادت چه لویدلی ۇ هغه به دوی ته د آرام کیناستلو فرصت کله ورکاوه نو کله چه دوی د داسی پیمخو ځنکیانو (هلکانو) له راتګه خبردار شول په نهایتی بی حیائی سره د لوط علیه السلام کره په مندو مندو سره ځغلیدل او په پوره قوت او شدت سره ئی تری مطالبه وکړه چه دغه میلمانه ځنکیان (هلکان) ورپریږدی ولی چه مونږ پخوا له دی نه تاته ویلی وو چه ته به هیڅ یو نارینه خپل کره میلمه نشی ساتلی، هومره میلمانه چه دلته راځی هغه ګرد (تول) مونږ ته راپریږده! څو هر شی مو چه زړه غواړی همغه پری وکړو!.
حضرت لوط علیه السلام د میلمنو د پټ ساتلو دپاره هر راز (قسم) کوښښ وکړ او بالاخر دغه خبره ئی هغو شهوت خوښونکو ظالمانو ته وکړه «ای ظالمانو! دغه زما جونی تاسی ته حاضری دی په نکاح سره ئی اخیستی شئ. او په حلالی طریقی سره تری متمتع کیدی شئ! چه دغه نهایت پاکیزه او ښکلی طریقه ده. له الله تعالیٰ څخه ویره پکار ده او تاسو لره له سره دغه کار وړ (لائق) او مناسب نه دی چه پاکه او مشروعه طریقه پریږدئ، او په داسی خلاف‌الفطرت او چټلو (خرابو) کارونو کښی ځانونه اخته کړئ! لږ تر لږه زما رعایت خو وکړئ! چه زه د دغو مقدسو میلمنو په مخ کښی شرمنده او رسوا نشم. ځکه چه د میلمه بی‌عزتی کټ مټ (هوبهو) د «کوربه» بی عزتی ده. آیا په تاسو کښی یو سړی هم داسی نشته چه په داسی سمو سمو خبرو وپوهیږی. او د نیکی او تقویٰ لاره غوره کړی.»

تنبيه: که د «هئولاء بناتی» څخه په عمومی ډول (طریقه) سره د دغه قوم جونی مرادی وی. چه هغوی ته تجوزاً جونی ویلی شوی دی ځکه چه نبی د خپل امت په حق کښی روحانی پلار وی. لکه چه په عمومی محاورو کښی هم د قوم صوری او معنوی مشران گردی (تولی) جونی خپلی لونی او هلکان خپل ځامن بللی شی او که د لوط علیه السلام خاصی صلبی لونی مرادی وی، نو ښائی چه له هغوی څخه ځینو ممتازو سریو ته ځینی د نکاح دپاره وروړاندی کړی شوی وی، ځکه چه په هغه وقت کښی د کافرانو نکاح له مسلمانانو ښځو سره روا وه. د ځینو مفسرینو په نزد د لوط علیه السلام مقصود له دی قوله د نکاح او نورو هیڅ مقصود نه ؤ بلکه د دوی له تجاوز او تیری څخه عاجز او پکو (تنگ) شوی وی د دغو میلمنو د پت او آبرو ساتلو دپاره د خوشامندی او زاری په دود (طور) او په توگه (طریقه) ئی په دغسی الفاظو سره خپله انتهائی تواضع وربښکاروله څو که په دوی کښی د عزت او حیاء لږ څه شائبه او د سری توب لږه ذره هم موجوده وی، نو د دغو الفاظو په آوریدلو سره لږ څه مراوی او سست شی او له خپله زوره ولویږی او نسبتاً د پوستوالی او انسانیت په لوری وگرځی مگر دوی داسی حیاءدار او شرم ناک له سره نه وو هومره چه دوی ته ویل کیدل، د دوی په غوږونو کښی به ئی ځای نه نیو او له پخوا ځنی لا زیات سپین سترگی او بیباکه گرځیدل، او د بیباکی او بی غیرتی په مظاهراتو کښی به ئی لا پسی زیاتوالی کاوه.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ ۚ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾

وویل قوم د لوط هرومرو (خامخا) په تحقیق پوه ئی ته چه نشته مونږ لره په لونو ستا کښی هیڅ حاجت، او بیشکه ته خامخا پوهیږی په هغه کار چه مونږ ئی غواړو (چه لواطت دی)

تفسیر: نو دومره ولی غږیږی او حجت او تکرار د څه دپاره کوی؟ مونږ تر هغه پوری چه خپله دغه ناپاکه اراده پوره نه کړو، له دغه ځایه له سره نه بیرته کیږو.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾

نو وویل لوط کاشکی وی ماته پر تاسی زور یا می پناه وړی شوی پناه ځای مستحکم ته

تفسیر: د لوط علیه السلام له ژبی څخه د انتهائی خوف او پریشانی په حالت کښی بی له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل «کاشکی په ما کښی بالذات دومره قوت

وی چه له تاسی گردو (تولو) سره جنګیدم. یا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکوونکی می لرلی».
یعنی زما قوم او تبر او خپل دلته وی په حدیث کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی
«**یرحم الله لوطاً لقد کان یأوی الی رکن شدید** الله تعالیٰ دی پر لوط علیه السلام رحم
وفرمائی بیشکه چه هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځان ته حاصلوله» یعنی «الله قدوس» مګر
په دغه وقت کښی د سختی ویری او بی حده ضیق له وجه دغه لوری ته ئی خیال ونشو او بی
ساخته پر ظاهری اسبابو ئی نظر وغورځوه، د لوط علیه السلام څخه وروسته هومره انبیاء چه
مبعوث شوی دی هغوی ګرد (تول) د قوم قبیلی او د تبر خاوندان ؤ.

قَالُوا يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوٓا۟ إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ ٱلَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ إِنَّهُۥ مُصِيبُهَا مَآ أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ ٱلصُّبْحُ أَلَيْسَ ٱلصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

وویل ملائکو ای لوطه! بیشکه مونږ رسولان د رب ستایو له سره به ونه رسیږی
دوی تاته (په ضرر)، نو بوځه اهل خپل (له دی ښاره) په یوی توتی د شپی
کښی او نه دی ګوری بیرته له تاسی هیڅ یو مګر (مه بیایه هغه) ښځه ستا
(چه کافره ده)، بیشکه شان دا دی چه رسیدونکی دی دی ته هغه عذاب چه
رسیږی دوی ته، بیشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوی صباح ده، آیا نه
دی صباح نژدی (بلکه نژدی دی نو ته تلوار مه کوه!)

تفسیر: کله چه د لوط علیه السلام غم، اندیښنه، اضطراب له حده تیر شو، نو دلته دغو میلمنو
پری غږ وکړ چه «یا نبی الله! تاسی په څه فکر کښی تللی یئ؟ مطلق مه پریشانیږئ! مونږ د الله
تعالیٰ رالیږلی شوی پرښتی یو. چه د دوی د اهلاک دپاره راغلی یو. دغه خبیثان زمونږ خو هیڅ
شی نشی خرابولی، بلکه تاسی ته هم له سره هیڅ زیان او ضرر نشی دررسولی.» په تفاسیرو
کښی راغلی دی کله چه دغو شریرانو وروﻧه او دروازی ورماتی کړی. یا له دیواله واوښتل، او دننه
د لوط علیه السلام انګړ ته ورغلل، نو دلته جبرئیل علیه السلام د پاک الله په حکم لوط علیه
السلام له دوی څخنی جدا کړ. او خپل مټ ته ئی لږ څه د دوی په لوری حرکت ورکړ چه د هغه په
اثر ګرد (تول) سره ړانده شول او په چغو سره ئی وویل «هله! ژر وتښتئ! چه د لوط علیه السلام
دغه میلمانه لوی جادوګران راښکاریږی». کله چه لوط علیه السلام له ډیری تنګدلی د عذاب د
وقت د راتلو پوښتنه وکړه، نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه په تحقیق وقت د عذاب د دوی
صباح دی. یعنی پر دوی ګهیځ (سحر وختی) عذاب راتلونکی دی. کله چه لږه شپه پاتی شی، نو

ته سره له متعلقینو دی له دی ځایه تشریف یوسه او خپلو ملګرو ته هدایت ورکړه! چه په ډیر تلوار سره دی درومی او هیڅ یو له دوی ځنی دی بیرته مخ نه ګرځوی. او نه دی ګوری هو! یواځی ستا ښځه دی له تا سره لاړه نشی یا به بیرته مخ ګرځوی او ګوری به او په دی ډول (طریقه) به په دغه عذاب کښی اخته کیږی. چه پکښی هغه ګرد (تول) قوم اخته کیدونکی دی وائی چه دغی ښځی خپل قوم د دغو میلمنو په راتګ مطلع کړی ؤ. بیا لوط علیه السلام وویل چه تر صباح پوری خو ډیر وقت دی. نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه ای لوطه! آیا نه دی صباح نژدی؟ بلکه نژدی دی! یعنی خوشاله شیٔ. اوس د دغو ظالمانو په هلاک کیدلو هیڅ دومره ځنډ (ایسارتیا) نه دی پاتی هم دا چه صباح شو په ګهیځ (سحر وختی) کښی دوی ګرد (تول) سره وژلی کیږی.

فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ ۙ مَّنْضُوْدٍ ﴿۸۲﴾ مُّسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ؕ وَمَا هِيَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ بِبَعِيْدٍ ﴿۸۳﴾

نو څه وقت چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږ نو وګرځاوه مونږ پورته طرف د دی (ښار) ښکته طرف ته (یعنی نسکور کړ مونږ پر دوی دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارو باندی کانی له ختو جوړ شوو په اور پخو شوو لاندی باندی (پرله پسی). (داسی ګټی چه) نښی کړی شوی وی په نزد د رب ستا، او نه دی دا (ګټی یا ښارونه) له ظالمانو (کافرانو) څخه لری.

تفسیر: یعنی جبرئیل علیه السلام د دوی کلی پورته، او تر آسمانه پوری ئی نژدی ورسول او بیا ئی له هغه ځایه چپه کړل او په دغه ډول (طریقه) هغه ګرد (تول) کلی سره لاندی باندی شول، بیا د دوی د نکایت او ذلت او رسوائی د تکمیل دپاره له پاسه پر دوی کرتکانی او تودی دوزخی تیږی (ګټی) هم ووروولی شوی، او هغه کسان هم پر هم دغو تیږو (ګټو) ووژل چه له هغه ښارونو څخه د باندی په نورو ځایونو کښی اوسیدل (العیاذ بالله)

تنبیه: هغه سزا چه دغه قوم ته داسی ورکړی شوی ده چه پورته خوا ئی ښکته او ښکته خوا ئی پورته کړی شوی ده، هغه د دوی د هغه ظاهری شرمناک حرکت سره هم څه مناسبت لری.

د «منضود» معنی محقق شیخ الهند رحمة الله علیه «لاندی باندی» سره کړی ده ځینو ئی معنی پی درپی او مسلسلی او پرله پسی د تیږو (ګټو) وریدل آخیستی دی.

«مسومة» یعنی کومه خاصه علامه او نښه پر هغو باندی وه چه هغه ئی له نورو تیږو (ګټو) څخه ممتازه اوښکاروله، چه دغه د الله تعالیٰ د عذاب تیږه (ګټه) ده. ځینی وائی چه پر هری تیږی (ګټی) د هغه سړی نوم لیکلی ؤ چه هغه پری واژه کیده. او د هغه د اهلاک سبب ګرځیده والله

اعلم.

﴿ وَمَا هِيَ مِنَ الظّٰلِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴾ يعنى دغه د لوط د قوم واقعه د زمانى په اعتبار هم قريب دى ځکه چه وروسته له «عاد» او «ثمود» او د «نوح عليه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پيښه شوى ده. او د مکان په اعتبار هم ځکه چه د دوى کلى د مدينى منورى او شام تر منځ ؤ، تيريدونکو قافلو او جوپو به د هغوى ورانى او نړيدلى کورونه او کندرى ليدلى يا د «وما هى من الظلمين ببعيد» د جملى مطلب دا دى چه داسى عذاب له هسى ظالمانو کافرانو څخنى اوس هم دومره لرى نه دى ښائى چه دوى تل د پاک الله له قهره وويريږى د دى قصى ځينى اجزاء پخوا له دى نه د الاعراف په سورت کښى تير شوى هلته دى بيا ولوستل شى!

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ وَلَا تَنقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ ۚ إِنِّي أَرَاكُم بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ ﴿٨٤﴾

او (ليږلى ؤ مونږ ښار يا اولاده د) مدين ته (قومى) ورور د دوى شعيب، وويل (شعيب) اى قومه زما عبادت کوئ (يواځى) د الله نشته تاسى لره هيڅ (برحق) معبود بى له دغه (الله)، او مه کموئ پيمانه او تله بيشکه چه زه وينمه تاسى په خير (خوشاله ماړه په شتو) او بيشکه زه ويريږم پر تاسى (په سبب د دى خيانت) له عذابه د ورځى چاپيريدونکى (په تاسى پورى په سختى او عذاب سره).

تفسير: دغه قصه په ۸ ؤ ۹ جزء د الاعراف د سورت ۱۱ رکوع کښى پخوا هم تيره شوى ده يعنى کله چه پاک الله تاسو ته فراغت او هوسائى (آرام) درعنايت کرى ده، نو ډير وويريږئ چه د عصيان او نافرمانى لامله (له وجى) هغه له تاسى څخه وانه خيسته شى او دغه خوښى او خوشالى مو سلبه او دنيوى او اخروى عذاب درباندى مسلط نشى ځکه چه تاسو ګرد (تول) په خير او عافيت يئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت يئ، او له سره اهل د حاجت نه يئ نو ولى داسى خيانت کوئ.

وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۖ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾

او ای قومه زما پوره ورکوئ تاسی پیمانه او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموئ تاسی خلقو ته شیزونه (مالونه) د دوی او مه لتوئ تاسی (خرابی) په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی تر اوسه پوری د ظلم او عدوان هغه معیار او قانون چه ؤ هغه اصلاح کړئ!
﴿ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴾ او مه لتوئ خرابی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یئ) یعنی له شرکه او کفره یا له لږ پیمانی کولو او تللو څخه، یا په نورو دولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تیری او تجاوز په ځمکه کښی فتنه او فساد مه آچوئ او خرابی مه کوئ! وائی چه دغو خلقو داړی اچولی او په امانت کښی به ئی خیانت کاوه.

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ

هغه باقی رزق پاتی کړی د الله (تاسو ته له حلاله) خیر ډیر غوره دی تاسی ته (له هغه چه تاسو ئی تولوئ په خیانت سره) که یئ تاسی مؤمنان (باور کوونکی په خبره زما)

تفسیر: یوه ایماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چه وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتی وی، اګر که لږ هم وی، له هغه کثیر څخه بهتر دی چه د حرامو په طریقه حاصلیږی یا په کښی د نورو خلقو حقوق تلف کیږی د حلالو په اموالو کښی چه په ښه دول (طریقه) سره پیمانه او وتلل شی سم د لاسه برکت پیدا کیږی او د پاک الله له درباره اجر وررسیږی.

وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾

او نه یم زه پر تاسو ډیر ساتونکی (له منهیاتو)

تفسیر: یعنی ما تاسو ته پند او نصیحت وکړ وروسته له هغه د دی خبری ذمه وار نه یم چه په زور او زیاتی ئی پر خلقو تعمیل یا هغوی د هغه پر تعمیل سره مجبور هم کړم.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَن نَّفْعَلَ

فِيٓ أَمْوَٰلِنَا مَا نَشَٰٓؤُاْۖ إِنَّكَ لَأَنتَ ٱلْحَلِيمُ ٱلرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾

نو وويل قوم د ده اى شعيبه آيا دغه ډير لمونځ كول ستا (درښيي) امر كوي تاته په دى چه پريږدو مونږ هغه بتان چه عبادت به كاوه (د هغو) پلرونو زمونږ يا (په دى امر كوى چه پريږدو مونږ) دا چه وكړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چه غواړو ئى (د ډير اخيستلو او لږ وركولو) بيشكه ته خامخا هم ته ئى لوى باوقاره سم په لاره (نيک كرداره).

تفسير: دغه خبرى به ئى د استهزاء او تمسخر په ډول (طريقه) كولى، چه «بس كړه صاحبه! زيات له دى نه مه مشر كيږه! آيا په ګرد (تول) قوم كښى هم دا يوائحى ته لوى عقلمن باوقاره نيک كردار ئى؟ او باقى مونږ او زمونږ مشران ګرد (تول) جاهلان او احمقان دى؟» حضرت شعيب عليه السلام ډير زيات لمونځ كاوه، نو دوى ورته وويل چه:«ښائى ستا دغه ډير لمونځ كول تاته داسى حكم دركوى چه له مونږ ځنى زمونږ د پلرونو او نيكونو دين پردى كړى او زمونږ د ملكيت اختيار زمونږ په مملوكه ؤ مالونو كښى لرى كړى. بس ته دى خپل لمونځ كوه! او زمونږ په دينى او دنياوى معاملاتو وزن او كيل او تللو كښى ستا د مداخلى هيڅ ضرورت له سره نشته» حضرت شاه صاحب ليكى «د جاهلانو دستور دى چه دوى د نيكانو كار پخپله نشى كولى نو د نيكانو توصيفونه او تعريفونه كوى هم دغه د كفر خصلت دى» ځينو مفسرينو ﴿ إِنَّكَ لَأَنتَ ٱلْحَلِيمُ ٱلرَّشِيدُ ﴾ ئى پر استهزاء نه دى محمول كړى، بلكه پر واقعيت ئى حمل كړى دى يعنى ته خو يو پوه، باوقاره نيک كرداره سړى ئى، نو بيا داسى بى موقعه او چتى (بيكاره) خبرى ولى كوى؟ لكه چه صالح عليه السلام ته به هم د هغه قوم هم داسى ويل ﴿ قَدْ كُنتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَٰذَآۖ أَتَنْهَىٰنَآ أَن نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا ﴾ الآية -

قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًاۚ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَآ أَنْهَىٰكُمْ عَنْهُۚ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا ٱلْإِصْلَٰحَ مَا ٱسْتَطَعْتُۚ وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

وويل شعيب اى قومه زما آيا وينئ تاسى (خبر راكړئ ماته) كه يم زه په

برهان (واضح بیان) له جانبه د رب خپل او راکړی ئی وی ماته له درباره خپله رزق روزی ښائسته نیکه (د نبوت او اسلامیت نو روا دی ماته دا چه مخالفت وکړم له احکامو د الله؟ بلکه نه ښائی)، او نه لرم اراده د دی چه مخالفت وکړم له تاسی (او راشم) هغه کار ته چه منع کوم تاسی له هغه کاره، اراده نه لرم زه مگر د اصلاح (ستاسی) څو چه توان کیږی زما، او نه دی توفیق زما (په اصلاح ستاسی کښی) مگر په (هدایت نصرت د) الله، خاص پر هم دغه الله توکل کړی دی ما او د هم ده په طرف رجوع کوم.

تفسیر: یا خو ظاهری روزی مراده ده. یعنی بی د پیمانی او د تلی، وزن د تزئید او تنقیصه په حلالی طریقی سره ئی روزی عطا کړی ده، یا باطنی روزی مقصوده ده، یعنی علم او حکمت او نبوت ئی عطا کړی دی. خلاصه ئی دا ده که ماته حق تعالیٰ فهم او بصیرت راکړی وی، او داسی سمه صافه لاره ئی راښوولی وی چه تاسی ئی نشئ لیدلی، او په دولت او شته والی ئی موږ کړی یم چه له هغه څنی تاسی بی برخی یئ، نو آیا د هغه حق دا دی چه معاذ الله زه ستاسی پشان ړوند شم، او د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسی له دغی استهزاء او تمسخر (توکے تکالے) څخه وویریږم، او پند ورکول او پوهول پریږدم زه به له سره داسی نه کوم.

﴿ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَآ أَنْهَىٰكُمْ عَنْهُ ﴾ او اراده نه لرم د دی چه مخالفت وکړم له تاسی او راشم هغه کار ته چه منع کوم تاسی د هغه نه یعنی د دی دپاره تری تاسو نه منع کوم چه گوندی زه پخپله ئی وکړمه یا) له هغو خرابو کارونو څخه چه زه تاسی منع کوم زه له سره نه غواړم چه ځان له تاسی څنی بیل کړم او پخپله د هغه مرتکب شم. مثلاً تاسی تارکالدنیا وگرځوم، او زه پخپله مال او دولت راتول کړم. نه هغه پند او نصیحت چه زه ئی تاسی ته کوم، زه له تاسو څخه لا ړومبی د هغو په تعمیل کښی مشغول او لگیا یم تاسی دغه الزام پر ما باندی نشئ اړولی چه زما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړئ.

﴿ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا ٱلْإِصْلَٰحَ ﴾ الآیة - اراده نه لرم زه مگر د اصلاح ستاسی څو چه توان کیږی زما او نه دی توفیق زما په اصلاح ستاسی کښی مگر په هدایت او نصرت د الله، خاص پر هم دغه الله توکل کړی دی ما او په طرف د هم ده رجوع کوم زه) زما زیاتر کوښښ دا دی چه ستاسی دینی او دنیوی حالت ښه شی، او اصلاح ومومی او دغه موجوده خراب حالت مو لری شی. او د ایمان او عرفان په لوره (اوچته) د ختلو کوښښ وکړئ پرته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چه زه می خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پوری په هیڅ یو حالت کښی له سره نشم پریښودی. پاتی شوه دغه خبره چه زما دغه مقصد تر پایه (آخره) هم ورسیږی او زه په دغه کوښښ کښی بریالی (بامراده) هم شم دغه گرد (تول) د قدوس الله په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. او د پاک الله په امداد او توفیق سره گرد (تول) کارونه تر سر رسیدی شی. زما اعتماد او توکل پر همغه پاک الله دی او په هری معاملی کښی هغه ته رجوع کوم.

وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِيْٓ اَنْ يُّصِيْبَكُمْ مِّثْلُ مَآ اَصَابَ قَوْمَ نُوْحٍ اَوْ قَوْمَ هُوْدٍ اَوْ قَوْمَ صٰلِحٍ ؕ وَمَا قَوْمُ لُوْطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ ﴿٨٩﴾

او ای قومه زما حاصل دی نه کړی تاسی ته دښمنی (ستاسی) ما لره دا خبره چه ورسیږی تاسی ته پشان د هغه (عذاب) چه رسیدلی ؤ قوم د نوح ته (چه غرق ؤ) یا قوم د هود ته (چه سخت باد ؤ) یا قوم د صالح ته (چه زلزله وه)، او نه دی (نسکور شوی) قوم د لوط له تاسی څخه (ای کفارو دومره) لری (په زمان مکان نو پری عبرت واخلئ)

تفسیر: یعنی زما د ضد، عناد او عداوت په جوش کښی داسی حرکات مه کوئ، چه تاسی د هغه په سبب د تیرو اقوامو پشان د ډیرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شئ! د نوح، هود او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله (له وجی) هغه عذاب چه نازل شوی دی هر چاته ښکاره دی. د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو ګردو (تولو) څخه وروسته په هم دغی نژدی زمانی کښی واقع شوی ده، او د هغی یاد به ستاسی په حافظه کښی موجود وی نو دغه نظائر له سره مه هیروئ. یعنی که تاسی د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له تعذیب څخه په سبب د لری والی د زمانی عبرت نشئ اخیستی نو نه دی قوم د لوط له تاسی لری نه په زمان سره نه په مکان کښی نو په هغه خو خامخا عبرت واخلئ!

وَاسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ؕ اِنَّ رَبِّيْ رَحِيْمٌ وَّدُوْدٌ ﴿٩٠﴾

او مغفرت وغواړئ تاسی له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع وکړئ تاسی په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره)، بیشکه رب زما ډیر مهربان لوی محبت والا دی.

تفسیر: هومره چه قدیمی او په هره اندازه چه سخت مجرم او لوی ګناهګار هم وی کله چه دی د زړه په صدق او اخلاص سره د الله دربار ته رجوع وکړی او معافی ښښنه تری وغواړی نو ئی پخپل فضل او کرم سره ښښی. بلکه له ده سره مینه او محبت هم کوی.

قَالُوْا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ وَاِنَّا

لَنَرٰىكَ فِينَا ضَعِيفًا ۖ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ ۖ وَمَا أَنتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾

وويل قوم (د ده په جواب کښې) ای شعیبه نه پوهیږو مونږ په ډیرو هغو خبرو چه ته ئې وائې (مونږ ته د توحید په تعریف او منع د تطفیف) او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښې کمزوره، او که نه وی دغه خپلوان ستا (چه په کفر کښې له مونږ سره شریکان دی) نو خامخا سنگسار کړی به وی مونږ ته او نه ئې ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک (او گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم).

تفسیر: دوی خو پر گردو (تولو) شیانو ډیر ښه پوهیدل. لیکن د ضد، عناد او حق پټولو لامله (له وجی) به ئې داسی خبری کولی چه مونږ پر دغو خبرو له سره نه پوهیږو چه ته څه وائې او د مجنونانو په شان تل گړیږی او په خپل سر وېیږی العیاذ بالله. او که په رښتیا سره دوی به همغی سمی صافی خبری باندی له خپلی بی‌توجهی یا د غباوت له وجی نه پوهیدل نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندی محمولیده.

﴿ وَإِنَّا لَنَرَىٰكَ فِينَا ضَعِيفًا ﴾ او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښې کمزوره ضعیفه ناتوانه یعنی یو کمزور او بی حقیقته سری ته نه ښائی چه گرد (تول) عالم له خپل ځان سره دښمن کړی، بلکه ورته لازم دی چه پر خپل حال باندی رحم وکړی او خپل هوسا (آرام) ځان په ربړو (تکلیفونو) اخته نه کړی. او په لوی لاس خپل ځان د مرگ په خوله کښې ونه غورځوی چه هیڅ یوه فائده او گټه (منافع) ورته نه رسوی.

تنبیه: ځینی اسلاف وائی چه دلته «ضعیف» د «ضریر البصر ړوند» په معنی دی. ښائی چه په کوم خاص وقت کښې په عارضی ډول (طریقه) سره موقتاً د ده د سترگو په لیدلو کښې څه نقصان او فتور واقع شوی وی، لکه چه د یوسف علیه السلام په فراق کښې د حضرت یعقوب علیه السلام سترگی سپینی شوی وی. په ځینو روایتونو کښې نقل کوی چه حضرت شعیب علیه السلام به ډیر ژړل تر دی چه د سترگو په لیدلو کښې ئې نقصان پیدا شو. پاک الله وفرمایل «ای شعیبه! ته ولی دومره ژاړی؟ د جنت شوقمن ئې؟ که له دوزخه ویریږی؟» عرض ئې وکړ چه «ستا د لقاء په خیال کښې ژاړم چه په کوم وقت به زه درسره مخامخ شم، نو ته به له ما سره څه معامله وکړی؟» ارشاد وشو چه «زما لقاء دی تاته درمبارکه شی، ای شعیبه! ځکه می خپل کلیم موسیٰ علیه السلام ابن عمران ستا خدمت دپاره درولی دی» وائی چه پاک الله ده ته د لیدلو باصره بیرته ورورښله! والله اعلم بصحته!.

﴿ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ ﴾ او که نه وی دغه خپلوان ستا چه په کفر کښې له مونږه سره شریکان دی نو خامخا سنگساره کړی به وی مونږ ته او نه ئې ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم) یعنی که ستا د کورنی او د ټبر خلقو لحاظ او خاطر نه وی چه له

مونږ سره اوسيږی، نو لا له پخوا څخه به مو ته سنگسار کړی وی.

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَهْطِيْٓ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَ اتَّخَذْتُمُوْهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ؕ اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۹۲﴾

وويل (شعيب) ای قومه زما آيا دغه خپلوان زما ډير عزيز (مخور) دی پر تاسی له الله، او گرځولی مو دی دغه (الله) وروسته د تاسی شاته غورځولی شوی (چه هيڅ پروا ئی نه کوئ)، بيشکه رب زما پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د تولو به درکړی)

تفسير: يعنی د افسوس او تعجب ځای دی چه زما د کورنی له سببه می د رعايت وړ (لائق) او مستحق بولئ مگر د دی لامله (له وجی) می هيڅ لحاظ او خاطر نه کوئ چه زه د پاک الله نبی، او تاسی ته درليږلی شوی يم، او صاف او صريح دلائل او نښی د خپل تصديق دپاره درښيم گواکی د تاسی په سترگو کښی زما د کورنی عزت، قوت، قدرت، او نور له الله قدوس څخه زيات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسی هير کړی دی چه په تصور کښی مو هم له سره نه راځی.

هيروئ تاسی فرمان د لوی اکبر
بی فائده می يادوئ کهول تبر

دغه څومره بی عقلی او ناپوهی ده
چه فرق نه کړئ د اصغر او د اکبر

هغه قوم چه پاک الله (معاذ الله) هيروی، او وروسته د شاؤ خپلو ته ئی اچوی او غورځوی ئی. ښائی چه دوی ئی په ياد ولری چه د دوی گرد (تول) افعال، اقوال، اعمال، او نور د الله تعالیٰ د علم او قدرت په احاطه کښی دی تاسی هر کار چه کوئ او په هر حالت کښی چه اوسيږئ يوه شيبه هم د هغه له قدرته او احاطی څخه خارج نه يئ.

وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ مَنْ يَّاْتِيْهِ عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوْۤا اِنِّيْ مَعَكُمْ رَقِيْبٌ ﴿۹۳﴾

او ای قومه زما عمل کوئ په ځای خپل (یعني په حالت خپل چه شرک او معصیت دی) چه بیشکه زه هم عمل کونکی یم په حال خپل (چه توحید او طاعت دی) ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه راځی ده ته عذاب چه رسوا کوی هغه او (وبه پیژنئ) هغه څوک چه دروغ ویونکی دی، او انتظار کوئ (د عاقبت خپل) بیشکه زه هم له تاسی سره انتظار کوونکی یم د عاقبت خپل

تفسیر: یعني ښه ده تاسی پر خپل ضد او عناد ټینګ اوسئ! زه د پاک الله په توفیق سره د هدایت پر لاری ثابت قدم یم عنقریب تاسی ته به ښکاره شي چه له مونږ څخنی کوم یوه ته د الله تعالیٰ عذاب رسیږی؟ او رسوا کوی ئی؟ او کوم یو دروغجن ثابت کیږی؟ اوس مونږ او تاسی دواړه آسمانی فیصلی ته ګورو او انتظار کوو.

وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۹۴﴾ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ۗ اَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُوْدُ ﴿۹۵﴾

او کله چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږ نو خلاص کړ مونږ شعیب او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نزده خپله او ونیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ (په کفر سره) غږ سخت (د جبریل) نو ګهیځ (سحر وختی) وګرځیدل دوی (تول) په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پراته پر زنګنونو خپلو. (داسی تباه شول) لکه چه نه وو اوسیدلی په دغو کورونو کښی (پخوا له دی نه)، خبردار شئ واورئ لری والی دی (له رحمته او هلاک دی قوم د) مدین ته لکه چه لری او هلاک شول ثمودیان (چه دواړه په صیحه سره هلاک شول)

تفسیر: دلته د حضرت شعیب علیه السلام د قوم په صیحه (سخته چغه) سره هلاکیدل مذکور دی.

او په «الاعراف» کښې د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزله سره وژلی شوی دی، او د «الشعرآء» په سورت کښې «عذاب یوم الظلة» راغلی دی چه مطلب ئی دا دی د عذاب وریځ لکه سایوان پر دوی محیطه شوی وه ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی چه دغه دری واړه عذابونه د دی قوم په حق کښې سره جمع شوی ؤ بیا په هر صورت کښې د هغه ځای په سیاق سره مناسب عذاب ذکر شوی دی. په «الاعراف» کښې ؤ چه هغو خلقو شعیب علیه السلام ته وویل چه مونږ تاسی او ستاسی ملګری له دغی خپلی ځمکی څخه وباسو نو هلته ئی دروښوده چه له هغی ځمکی څخه چه تاسی مسلمانان تری وباسئ، د همغی ځمکی د زلزلی له اثره به ووژلی شئ. کله چه دلته د هغو د سختو بې‌ادبیو مقالاتو ذکر دی، نو ځکه ئی د هغه په مقابل کښې د آسمان «صیحی» یعنی سختی چغی ذکر وفرمایه، ګواکی د الله تعالیٰ د عذاب په یوی چغی کښې د هغو ګرد (تول) شورماشور او ویناوی ورکی شوی. د «الشعراء» په سورت کښې د دوی دغه قول نقل کری دی ﴿فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ یعنی که ته رښتینی ئی، نو پر مونږ باندی د آسمان یوه ټوټه راوغورځوه! نو د هغه په مقابل کښې د «عذاب یوم الظلة» تذکره وفرمایله شوه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ (په ښکاره نهو) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته او متابعت وکړ دغو (مشرانو) د امر (حکم) د فرعون، حال دا چه نه ؤ حکم د فرعون برابروونکی پر سمی لاری.

تفسیر: له نښو څخه غالباً معجزات او هغه (۹) نښی مرادی دی چه د هغو ذکر په ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ﴾ کښې شوی دی. د هغو له منځه د عصاء معجزه ئی چه نهایته ظاهره او قاهره معجزه وه شاید «سلطان مبین» یعنی واضح سند فرمایلی وی، یا له «سلطان مبین» څخه هغه روښانه دلائل مراد دی چه موسیٰ علیه السلام هغه د فرعون په مخ کښې د الله تعالیٰ د وجود او توحید او نورو په متعلق وړاندی کری ؤ. چه د هغو ذکر په نورو مقاماتو کښې راځی، او ممکن دی چه له « سلطان مبین» څخه د هغه لغوی معنی مراد وی یعنی ښکاره بری یا ظاهره غلبه ځکه چه د فرعونیانو په مقابل کښې حضرت موسیٰ علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین څو څو کرته حاصله شوی ده. یعنی سره د ښکاره او واضحو نښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالیٰ د نبی علیه السلام خبره وانه وریده، او د همغه الله د دښمن فرعون پر حکم به ئی تګ

او عمل کاوه حال دا چه د فرعون هیڅ یوه خبره داسې جوته او صحیحه نه وه چه د هغې په قبلولو سره انسان نیکي او ښیګڼه (فائده) حاصله کړی شي.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾

مخکښې به شي (دغه فرعون) د قوم خپل په ورځ د قیامت کښې نو ننه به باسي هغوی په اور کښې، او بد ځای د ورتلو (د دوی هغه) دی چه وروستل شي دوی (هغه ته چه اور دی).

تفسیر: یعنی همغسې چه فرعون دلته په کفر او تکذیب کښې د دوی امام او قائد ؤ په قیامت کښې به هم د هغو امام او قائد وی. هغو خلقو چه په دنیا کښې د ړندو پشان د فرعون تقلید کاوه دوی به د ده تر شا تر اخری منزل (جهنم) پورې ورسیږی، دا همغه کنده ده چه هلته به د یخو اوبو په ځای ډیر سوځوونکی ایری کوونکی اور وررسیږی.

وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

او ورپسې لګولی شوی دی په دغه دنیا کښې لعنت او په ورځ د قیامت (هم)، بد انعام دی (هغه چه دوی ته) ورکړی شوی (دی).

تفسیر: یعنی تر څو چه دنیاوی خلق به پر فرعون او فرعونیانو لعنت لیږی بیا په قیامت کښې د ملائکة الله او اهل‌الموقف له لوری به هم پر دوی لعنت وریږی. الغرض د لعنت سلسله به پر دوی پرله پسې جریان لری او هیڅ به تری نه بیلیږی. ګواکی استهزاء دغه یو انعام دی چه د هغه پر چارو ورته ورکړی شوی دی.

ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْقُرَىٰ نَقُصُّهُ عَلَيْكَ ۖ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾

دا (تیری شوی خبری) له (جملې د) احوالو د قریو دی چه بیانوو مونږ هغه پر تا باندې چه ځینی له هغو قریو ولاړې دی (کندوالی د دوی او اهل ئې هلاک دی) او ځینی ئې ریبلی شوی دی (سره د اهل خپل لکه کښت (فصل) چه په لرونو سره ریبلی شوی وی).

تفسیر: یعنی د هغو قومونو قصې چه مونږ تاسې ته درواورولې چه په څه شانې هغوی د انبیاؤ

علیهم السلام تکذیب او له هغو سره ئی بی ادبی او سپین سترگی وکړه؟ او بیا څرنگه تباه شول؟ د هغوی ځینی کلی اوس هم ودان دی لکه مصر چه د فرعون دارالسلطنت ؤ، او ځینی وران شوی دی مگر د هغوی څه کندوالی لا پاتی دی لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښې هم د دنیا له مخی بیخی لری او ورکی شوی دی.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَمَآ اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِيْ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَّمَّا جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۭ وَمَا زَادُوْهُمْ غَيْرَ تَتْبِيْبٍ ﴿۱۰۱﴾

او ظلم نه ؤ کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) ولیکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هیڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو خدایانو د دوی هغه چه بلل به دوی غیر له الله (او د هغوی عبادت به ئی کاوه) هیڅ شی (د عذاب) کله چه راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو خدایانو دوی ته (هیڅ شی) غیر له هلاکته.

تفسیر: یعنی پاک الله دوی بی قصوره ونه نیول چه د ظلم وهم پری وشی، کله چه دوی د جرائمو په ارتکاب کښې له حده تیر شول، او په دغه دول (طریقه) ئی خپل ځانونه علی رؤس الاشهاد د سزا وړ (لائق) او مستحق وگرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو. بیا وگورئ پر هغو باطلو معبودانو چه دوی دیر داده او مطمئن وو او له هغو څخه ئی لوی توقعات او امیدونه درلودل (لرل) هغوی هم د داسی سختو مصیبتونو په وقت کښې د دوی هیڅ پکار وره نهغلل. باطل معبود ئی څه پکار ورغی؟ بالعکس د دوی د هلاک سبب وگرځید. کله چه دغو مشرکانو دغه باطل معبودان د نفعی او ضرر خاوندان وگڼل او امیدونه ئی تری وکړل او نذرونه ئی ور وړاندی کړل، سجدی، تعظیمونه او سلامونه ئی ورته کول نو دغه بده ورځ ئی ورپه برخه شوه. د انبیاؤ علیهم السلام او نورو په تکذیب کوم عذاب چه دوی ته رسیدونکی دی د شرک او بت پرستی عذاب لا پر هغه عذاب زیات او مزید دی.

وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۭ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ شَدِيْدٌ ﴿۱۰۲﴾

او پشان د هم دغو (نيولو) نيول د رب ستا دى كله چه ونيسى الله اهل د قريو حال دا چه دا (اهل د قريو كافر) ظالم وى، بيشكه نيول د الله ډير دردناک سخت زورور دى.

تفسير: يعنى ظالمانو ته تر ډيره حده او اندازى پورى مهلت وركاوه كيږى كله چه په هيڅ ډول (طريقه) له خپلو هغو بدو چارو څخه لاس وانخلى نو تر مرى ئى نيسى او خفه كوى ئى. كه مجرم وغواړى چه لږ څه رېړ (زحمت) او تكليف راورسيږى يا له دغه مصيبت او جنجال څخه خپل ځان وژغورى (وساتى) نو دغه خيال ئى محال او جنون دى.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾

بيشكه په دى (مذكوره ؤ قصو) كښى خامخا ډير عبرت دى دپاره د هغه چا چه ويريږى له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قيامت داسى يوه ورځ ده چه جمع به كړى شى په دى كښى ټول خلق او دا ورځ ده چه حاضر به شى ورته ټول مخلوقات

تفسير: يعنى هر كله چه په دنيا كښى چه دارالعمل دى پر شرک او كفر او د انبياؤ پر تكذيب سختى سزاوى وركولى كيږى، نو دغه د دى خبرى د معلومولو نښه ده چه په آخرت كښى چه خالص (دارالجزاء دى) څومره سختى سزاوى به وررسيږى؟ او د ژغورنى (بچ كيدو) صورت به ئى څه وى؟ هغه عقلمن سړى ته چه د خپل انجام او خاتمى په فكر او انديښنى كښى وى. او ترى ويريږى په دغه خيز كښى لوى عبرت او نصيحت دى. يعنى د ګردى (ټولى) دنيا فيصله په يوه وقت كښى په هغه ورځ كښى كيږى چه ټول اولين او آخرين سره ټول شى او هيڅ يو تن به غير حاضر پاتى كيدى نشى ګواكى د الله تعالىٰ جل جلاله په حضور كښى د وړاندى كيدلو لويه او وروستنى موقع به هم دغه ورځ وى.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

او نه به وروستى كوو مونږ دا (ورځ) مګر دپاره د پوره كيدلو د نيتى معلومى (په نزد د الله)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په علم کښی کوم میعاد چه مقرر دی هغه ضرور پوره کیدونکی دی. او بیا هغه لویه ورځ راتلونکی ده. له دغه تاخیر څخه داسی مه اتکل کوئ چه دغه خبری محض فرضی او وهمی خبری دی (العیاذ بالله).

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾

په هغه وقت کښی چه راشی (هیبت د) قیامت نه کوی خبری هیڅ نفس مگر په اذن حکم د الله سره، نو ځینی له دغو خلقو به بدبخته او (ځینی به) نیکبخته وی.

تفسیر: یعنی هیڅوک به هغه خبره چه مقبوله او نافعه هم وی، بی د الله تعالیٰ له اذنه او حکمه نشی ویلی. او د محشر په ځینو مواقفو کښی خو مطلقاً یو حرف هم بی له اذنه او اجازی له خولی نشی ایستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۖ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

نو هر څه هغه کسان چه بدبختان شوی دی نو په اور کښی به وی. وی به هغوی ته په هغه اور کښی جګ (وچت) سخت غږ او ټیټ نرم غږ (لکه د خرو). همیشه به وی دوی په دغه اور کښی څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه بوځی له سعیره زمهریر ته)، بیشکه رب ستا کوونکی دی (په کمال د قدرت سره) د هر هغه کار چه اراده وفرمائی (له اقسامه د تعذیب). او هر څه هغه کسان چه نیک بختان شوی دی نو په جنت کښی به وی همیشه به وی په هم دغه جنت کښی تر څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه ئی بوځی رضوان او

لقاءالرحمٰن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بی انتهاء (بلا انقطاع).

تفسیر: د دغو آیتونو دوه معنی کیدی شي. یوه دا چه هومره مدت چه آسمان او ځمکه په دنیا کښې پاتې وی، تر همغه مدت پورې اشقیاء په دوزخ کښې او سعداء په جنت کښې اوسیږی. مګر هغه چه د زیادت اراده وکړی رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی. ځکه کله چه مونږ له طویلو څخه د طویلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاؤ خوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت هم دغه په خیال کښې راځی.·.نو ځکه ﴿ مَادَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کښې د دوام د مفهوم د اداء کولو دپاره ویلی کیږی. باقی د دوام او ابدیت اصلی مدلول چه ورته لامحدوده زمانه ښائی وویلی شی نو هغه د پاک الله د هغه لامتناهی علم سره مختص دی چه هغه ئی په ﴿ مَاشَآءَ رَبُّكَ ﴾ سره اداء فرمایلی ده. د آیت دوهمه معنی دا کیدی شی چه د ﴿ مَادَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ ﴾ لفظ له دوامه کنایه واخیست شی یا له آسمانه او ځمکی څخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شی، لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم ٤٨ آیت ۷ رکوع) مطلب ئی داسی شو چه اشقیاء په دوزخ کښې او سعداء په جنت کښې تر هغه وقت پورې اوسیږی چه د آخرت ځمکه او آسمان باقی وی. یعنی همیشه مګر که اراده ئی وکړی رب ستا نو موقوفوی ئی لیکن دا اراده ئی نه کیږی او محال وقوعی ده ځکه چه د جنتیانو او د دوزخیانو خلود هم د پاک الله په مشیت او اختیار کښې دی، مګر خپله دغه اراده ئی لا له پخوا څخه فرمایلی ده چه د کفارو او مشرکینو عذاب، او د اهل‌الجنت ثواب له سره موقوف کیدونکی نه دی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿ وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنَ النَّارِ ﴾ د البقرة آیت ١٦٧ (۲۰) رکوع او ﴿ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنْهَا ﴾ د المائده آیت ۳۷ ٦ رکوع او ﴿ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴾ د البقرة آیت ١٦٢ (۱۹) رکوع او ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ﴾ ٥ جزء د النساء ١١٦ آیت ١٨ رکوع، او پر هم دغه د ګرد (تول) اهل الاسلام اجماع ده زمونږ د زمانی ځینی تش په نامه سره مفسرین هغه څه چه د ده په خلاف ئی لیکلی دی، هغه خو یا ضعیف او موضوع روایات دی. یا غریب او مؤول روایات دی. یا ځینی هغه آیتونه او احادیث دی چه د هغو پر مطلب د لنډ کتلو او خراب پوهیدلو لامله (له وجی) غلط پوهیدلی شوی دی. که الله تعالیٰ توفیق راسره مل کړ، او د مستقل تفسیر د لیکلو وار راغی نو پر دی به مفصل کلام وکړو. د اختصار له سببه دلته د څه لیکلو موقع نشته. پاتی شوه د «**عصاة الموحدين**» مسئله یعنی هغه مسلمانان چه د خپلو ګناهونو لامله (له وجی) په دوزخ کښې غورځولی کیږی (العیاذ بالله) نو د هغوی په متعلق صحیحو احادیثو مونږ د پاک الله پر مشیت مطلع کړی یو چه یوه ورځ هرومرو (خامخا) دی له دوزخ څخه ایستلی کیږی او جنت ته رسول کیږی. ولی له جنته هیڅ یو جنتی د باندی نه ایستل کیږی. ښائی په هم دی لحاظ د جنتیانو په ذکر کښې ﴿ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ ﴾ او د اشقیاؤ په ذکر کښې ﴿ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ﴾ ارشاد فرمایلی وی، څو

معلوم شی چه ځینی اشقیاء به له دوزخه ایستل کیږی. مگر هیڅ یو سعید به له جنته نه ایستل کیږی.

تنبیه: په «الا ما شاء ربک» سره ئی تنبیه فرمایلی ده چه د پاک الله په همیشه پاتی کیدلو او د مخلوق په همیشه پاتی کیدلو کښی فرق شته. د کوم مخلوق همیشه پاتی کیدل من کل الوجوه د پاک الله پر مشیت موقوف دی. الله تعالیٰ هر وقت چه وغواړی فناء کولی ئی شی. او هم دا ئی راوښودله چه جزا او سزا ورکول دواړه د الله تعالیٰ د اختیار او مشیت تابع دی او د «اریه سماج» او د نورو له عقیدی سره موافق الله تعالیٰ پر هغه نه دی مجبور.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَآءِ ۚ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُهُم مِّن قَبْلُ ۚ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

پس مه کیږه ته (یعنی نه دی شی امت ستا) په شک کښی له هغو بتانو چه عبادت ئی کوی دغه کسان، نه کوی عبادت دوی مگر لکه چه عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دی نه)، او بیشکه چه مونږ پوره ورکوونکی یو دوی ته د برخی د دوی (له عذابه) بی له نقصانه (کامله تامه).

تفسیر: یعنی د دومره مخلوقاتو د شرک او بت پرستی پر لاره لویدل، او تر اوسه پوری د دوی په سزا نه رسیدل، داسی یو شی نه دی چه پری انسان وغولیږی او په شبهه کښی ولویږی دغه خلق د خپلو پلرونو او نیکونو په بی اساسه تقلید کښی مشغول او لگیا دی هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځی؟ یقینا دغو ټولو ته په آخرت کښی پوره سزا وررسیږی چه پکښی هیڅ زیادت او نقصان به نه وی. گواکی د «غیر منقوص» لفظ د «عطآء غیر مجذوذ» په مقابل کښی ایښی شوی دی. بعض مفسرین وائی چه په دنیا کښی د رزق او نورو کومه برخه چه مقدره ده، هغه پوره ورسیږی. بیا د شرک پوره سزا هم مومی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ۇ مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) نو اختلاف وکړ شو په دغه (توریت) کښی، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چه ړومبی شوی ۇ

له ربه ستا (د تاخير د جزا تر قيامته پورې) نو خامخا فيصله به شوې وه په منځ د دوی کښې (په دنيا کښې)، او بيشکه دوی خامخا په شک کښې دي له دې (قرآنه) پراته دي په داسې شک کښې چه غورځوونکې د زړونو دي په اضطراب کښې)

تفسير: موسیٰ عليه السلام ته ئې کتاب ورکړ، او راوئې ليږه، نو بنی‌اسرائيلو پخپلو منځونو کښې اختلاف سره وکړ. ځينو هغه ومانه او ځينو ترې سر وغړوه لکه چه نن ورځ د لوی قرآن په نسبت هم داسې اختلاف د انسانانو په منځ کښې شته. بيشکه چه پاک الله د دې خبرې قدرت درلود (لرلو) چه دغو اختلافاتو او تفريقونو ته موقع ور نه کړی. يا د هغه له پيدا کولو څخه وروسته د ګردو (تولو) مکذبينو فورې استيصال او تولې جګړې له يوی مخې لرې کړې. مګر د ده تکوينې حکمت د دې خبرې اقتضاء ونه کړه يوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقرره او تاکلې (مقرر کړې) شوې ده چه انسان ته ئې تر يوه خاص حد پورې د کسب او اختيار آزادي او خپلواکي ورکړې ده، او د امتحان په ميدان کښې ئې خوشې کړی دی، او ورته ګوري چه دی په کومه لاره درومي؟ آيا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول (طريقه) سره پيژني، او د پاک الله د رحمت او کرامت وړ (لائق) او مستحق ګرځي؟ که کږه لاره غلطه چاره ځان ته غوره کوي او د صحيح فطرت لارښوونی ته څه اهميت نه ورکوي او خپل ځان د الله تعالیٰ د غضب او سخط مظهر ګرځوي ﴿لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ د هم دغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسې ايښې شوی دی چه دی د نيکی او بدی. په اختيارولو کښې بالکل مجبور او مضطر نه وی. نو د دغه لازمی نتيجه دا ده چه په دنيا کښې د خير او شر او د نيکيو او بديو مقابله يو له بل سره جاری او تل ارتباط ولرې چه وروسته د دوی له منځه مغضوب او مرحوم سره بيل کړل شي خو د ﴿إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ﴾ سره د ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾ والا خبره هم پوره شي. غالباً دا هغه لفظ دی که ئې نه وی فرمايلی نو د ګردو (تولو) اختلافاتو خاتمه به بيخی يو ځلی سره کيده. عامو خلقو ته د دغو خبرو د حکمتونو د نه پوهيدلو لامله (له وجې) په شک کښې لويدلی دی. چه وروسته له دې نه به هم د دغو اختلافاتو فيصله سره کيږی که نه؟

وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

او بيشکه هر فرقه (د مؤمنينو او د کافرينو) ځنې قسم دی چه خامخا پوره به ورکړی دوی ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوی، بيشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوی (ئې) دوی ښه خبردار دی.

تفسير: يعنی تراوسه پورې هغه وقت نه دی راغلی چه د هر يوه د عمل پوره جزاء او سزاء ورکړه

شي او د هغو د استيفاء مراتب اجراء شي. ليکن کله چه وقت ئی راشي نو يقيناً د يوی يوی ذری حساب به هم وکړی شي نه ښائی چه د عذاب له تاخيره داسي وپوهيدی شي چه هغه ستاسی له اعمالو څخه خبردار نه دی.
ځينی مفسرين وائی چه «لما» په اصل کښی «لمن ما» ؤ. چه لام ئی قسميه او «من» ئی جاره او «ما» ئی موصوله ده يعنی «والله لمن» «الذين» بيا دا نون ميم شو. نو دری ميمه جمع شول. نو پرومبی تری حذف شو.

فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

نو مستقيم او ثابت اوسه لکه چه حکم کړی شوی دی تاته او (هم مستقيم او ثابت دی اوسی) هغه څوک چه توبه ئی ايستلی ده لتا سره او مه تيريږئ له حده، بيشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه ليدونکی (بينا) دی.

تفسير: يعنی ته د دغو مشرکينو په جګړو او دعواؤ او دنګلونو کښی خپل ځان مه غورځوه ښائی چه تاسی او هغه مسلمانان چه له کفره او شرکه او نورو څخه ئی توبه ايستلی ده او ستاسی رفاقت او ملګرتوب ئی غوره کړی دی او د پاک الله په لوری ئی په صدق سره رجوع کړی ده، د الله تعالیٰ پر احکامو په نهايت ميرانی (بهادرئ) او استقلال او استقامت سره تل تينګ او کلک ولاړ اوسئ! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبليغ او نورو ګردو (تولو) شيانو کښی له افراطه او تفريطه بيل اوسئ! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهی (روان) شئ! په هيڅ يوی معاملی کښی د افراط او تفريط خوا مه نيسئ او له شرعی حدودو د باندی مه وځئ! او يقين ولرئ! چه الله جل وعلا هره شيبه (لحظه) ستاسی اعمالو ته ګوری.

وَلَا تَرْكَنُوٓا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾

او مه مائليږئ تاسی (په دوستی سره) په طرف د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی دی نو وبه رسيږی تاسی ته اور (د دوزخ) حال دا چه نه به وی تاسی ته پرته (علاوه) له الله هيڅ دوستان (چه ومو ساتی له عذابه) بيا به ونه کړه شي درسره مرسته (مدد).

تفسیر: پخوا په «ولا تطغوا» کښې ئې له حده د باندې او بهر وتلو څخه منع کړې وه. اوس دا راښیي چه هغو ظالمو خلقو (له حدودو وتونکو کسانو) ته نه ښائي چه د تاسې لږ میلان، رجحان او نوروې د دوی له موالاتو، مصاحبتو، تعظیمو، تکریمو، مدحو، او ثناؤ، ظاهرې تشبهو، د عمل اشتراک او له هرې خبرې څخه حسب‌المقدور محترز او حتی‌الامکان مجتنب اوسئ! نه چه دغه د اور لمبه تاسې ونه نغاړي. بیا ما سواء د الله او د رسول الله تاسې ته بل هیڅوک مدد نشي رسولی او نه د الله تعالیٰ له لورې به تاسې ته مدد دررسیږي.

وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾

او قائم کړه (سم ودروه سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ په دواړو طرفونو د ورځې او په ساعاتو له شپې (چه نژدې وي ورځې ته)، بیشکه چه نیکۍ (پنځه وقته لمونځ) لرې کوي بدې (کوچنۍ (واړه) گناهونه)، دغه (فرمان او وعده) پند دی دپاره د پند قبلوونکو

تفسیر: ظالمانو ته سر مه ټیټوئ! بلکه وحده لاشریک له الله ته خپل سرونه ښکته کړئ! یعنی صباح، ماښام، او د شپې په تیاره کښې په خشوع او خضوع سره لمونځونه اداء کوئ! چه همغه د پاک الله د مدد د حاصلولو ډیره لویه ذریعه ده.

تنبیه: د ورځې د دوه طرفونو یعنی طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دي یا یو طرف فجر او بل طرف مغرب کیښود شي چه هغه هم بالکل له غروب سره متصل وي. او د ځینو اسلافو په نزد په دغه کښې فجر، ظهر، او عصر درې واړه لمونځونه داخل دي. گواکې ورځ ئې په دوو برخو سره ویشلې ده چه ړومبی برخه ئې فجر او وروستنی برخه ئې چه له نصف النهار څخه شروع کیږي او په غروب ختمیږي د ظهر او عصر دواړه لمونځونه شمیرلي دي له «وزلفاًمن الیل» څخه فقط عشاء یا مغرب او عشاء دواړه مو مراد دي «ابن کثیر رحمة الله علیه» دغه احتمال لیکلی دی چه له «طرفی النهار» څخه فجر او عصر او له «وزلفاً من الیل» څخه به تهجد مراد وي. ځکه د اسلام په ابتدا کښې هم دغه درې واړه لمونځونه فرض شوي ؤ وروسته د تهجد فرضیت منسوخ شو. او د پاتې دوو سره د درې نورو وقتونو تزئید وکړ شو والله اعلم.

﴿ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ﴾ بیشکه چه نیکۍ پنځه وقته لمونځ لرې کوي بدې واړه گناهونه، دغه فرمان او وعده پند دی دپاره د پند قبلوونکو په یاد ساتونکی) یعنی د لمونځونو قائمول د الله تعالیٰ یادونه ده لکه چه په بل ځای کښې ئې فرمایلي دي ﴿ وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ لِذِكْرِي ﴾ یا دا

مطلب چه د ﴿ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ﴾ ضابطه د یاد کوونکو دپاره د یادونې ځیز دی، چه ښائی له سره ونه هیراوه شی ځکه له دی ځنی مؤمن ته د نیکیو په لوری خاص ترغیب کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی «نیکی پر دری دوله (قسمه) بدی لری کوی. هر څوک چه نیکی کوی د هغه بدی معافیږی. او هر هغه چه نیکی ځان ته غوره کوی د بدی عادت تری لری کیږی. او په هر ملک کښی چه د نیکیو رواج وی هلته هدایت راځی او ګمراهی تری لری کیږی. لیکن په دغو دری واړو کښی ښائی چه وزن ئی غالب وی. هومره چه خیری وی هومره صابون».

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

او صبر وکړه (ای محمده په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه چه الله نه ضائع کوی ثواب د نیکی کوونکو.

تفسیر: په قرآن کریم کښی له غور کولو څخه ظاهریږی چه د الله تعالیٰ په امداد او اعانت حاصلولو کښی دوو شیانو ته خاص دخل دی: صلوٰة او صبر ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾ د البقرة آیت ۱۵۳ ۱۹ رکوع. دلته ئی هم وروسته له صلوٰة نه د صبر حکم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی چه مؤمن دی د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی مستقیم اوسی. او د هیڅ درد او رنځ پروا دی ونه کړی، نو هلته د الله تعالیٰ مرسته (مدد) او نصرت ورحاصلیږی د ده په لوی دربار کښی د هیڅ یوی نیکی اجر نه ضائع کیږی. بلکه زیات له اندازی څخه هم وررسیږی.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنجَيْنَا مِنْهُمْ ۗ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾

نو ولی نه ؤ (یعنی نه ؤ) له اهله د هغو زمانو چه وو پخوا له تاسی نه خاوندان د فکر او عقل چه منع کول ئی (خلق) له (کولو د) فساد په ځمکه کښی (چه عذاب پری نه وو راغلی) مګر چه منع وکړه لږ له هغو خلقو نه چه خلاص کړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانیو څخه (ځکه چه نهی عن المنکر به ئی کول) او متابعت وکړ هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ (په فساد یا ترک د نهی سره) د هغی لاری چه آسوده کړی شوی وو دوی په هغی

کښې او وو دوی ګنهکاران کافران

تفسیر: د پخوانیو امتونو حال ئې راواوروه او مونږ محمدی امت ته ئې ترغیب او تشویق راکړ چه په مونږ محمدیانو کښې «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» کوونکی ښائی چه ډیر وی پخوانی اقوام ځکه تباه او فنا شول چه په عمومی ډول (طریقه) سره خلق د عیش او عشرت په نشو کښې مست او بی خبر شول، او د جرائمو په ارتکاب کښې معتاد (روږدی) شول او هغو لویو بااثرو سړیو چه په دوی کښې لږ څه د خیر اثر باقی ؤ، د دغو منکرانو له ممانعته سترګی پټی کړی او هیڅ به ئې ورته نه ویل، او په دی ډول (طریقه) له کفر او طغیانه او ظلمه او عصیانه د دنیا اخلاقی حالت داسی خراب شوی و چه د هغه اصلاح کوونکی هیڅوک نه ؤ څو تنو شمیرلیو شویو سړیو اګر که د «امر بالمعروف» دپاره خپل غږ پورته کړ. مګر په نغاره خانه کښې څوک د طوطی غږ اوریدی شی. نتیجه ئې داسی شوه چه منع کوونکی له عذابه محفوظ پاتی شول، او نور ګرد (ټول) قوم سره تباه او فنا شول، حضرت شاه صاحب لیکی «که د نیکانو غلبه وی نو قوم به نه هلاکیده، څرنګه چه لږ وو نو دوی پخپله نجات وموند» په صحیح حدیث کښې دی «کله چه د ظالم لاس له ظلمه وانه خیست شی او منع ئې ونه کړی، او خلق «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» ترک کړی او پریږدی نو قریب دی چه الله تعالیٰ داسی یو عمومی عذاب نازل کړی چه هیڅوک تری نه خلاصیږی العیاذ بالله حاصل دا چه واوری خبردار شئ ای مرحومه محمدی امته چه سبب د اهلاک د تیرو امتونو چه مذکور دی په دی سورت کښې (۱) کفر (۲) ظلم (۳) اشتغال په مقتضیاتو د نفس (٤) ترک د نهی له منکراتو دی، نو ښائی چه تاسی ځان وساتئ له دغو څلورو څیزونو اخته او مبتلا نشئ په استیصال او بیخ کنی سره.

مملکت سره له کفره پاتی کیږی — د تیری او ظلم له لاسه ورانیږی

مسلمان ته تل په کار دی عدل نیاو — تل هواد له عدله نیاوه ودانیږی.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا مُصْلِحُوْنَ ﴿۱۱۷﴾

او له سره نه دی رب ستا، (اراده کوونکی د دی) چه هلاک کړی (اهل د) قریو په ظلم کفر سره حال دا چه وی اهل د دغو قریو (نیکان مؤمنان) مصلحان.

تفسیر: یعنی د هغو ښارونو او کلیو خلق چه خپل حالت ښه کړی او د اصلاح په لوری متوجه شی او نیکی ته رواج ورکړی او د ظلمه او فساده ځانونه وژغوری (وساتی)، نو د قدوس الله شان

دا نه دی چه خامخا دوی بالجبر ونیسی او هلاک ئی کړی. عذاب هلته نازلیږی چه خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کښی له حده تیر شی.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿۱۱۸﴾ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۱۱۹﴾

او که اراده فرمایلی وی رب ستا نو هرومرو (خامخا) به ئی ګرځولی ؤ دا خلق تول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت طوعاً) او همیشه به وی دوی اختلاف کوونکی (په دین کښی). مګر هغه څوک چه رحم پری وفرمائی رب ستا (او له اختلافه ئی وساتی)، او دپاره د دی (اختلاف او رحمت) پیدا کړی دی الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چه خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره ګډ.

تفسیر: یعنی لکه چه څو ځلی پخوا له دی نه لیکلی شوی دی د الله تعالیٰ تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه ګرده (توله) دنیا یو شانی پر یوی لاری برابره کړی، نو ځکه د حق په قبلولو او نه قبلولو کښی همیشه اختلاف دی. او اختلاف به وی. مګر فی‌الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکی هغه کسان دی چه هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوی. که د فطرت سلیمه سره ګرد (تول) سم تلل نو هیڅ اختلاف به په منځ کښی نه پیدا کیده. نو ځکه ئی په ﴿ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ ﴾ سره تنبیه وفرمایله چه پر هغه کسانو چه الله تعالیٰ د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی. هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنیٰ دی ﴿ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ﴾ الآیة - او دپاره د دی اختلاف او رحمت پیدا کړی دی الله دوی یعنی د دنیا له پیدا کیدلو څخه هم دغه غرض دی چه د الله تعالیٰ د هر قسم د «جلالیه ؤ» او «جمالیه ؤ» صفاتو ظهور وشی نو ځکه د مظاهرو اختلاف ضروری شو. څو یو جماعت خپل لوی څیښتن (مالک) ته خپله وفاداری او اطاعت ورڅرګند کړی. او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غفران مظهر وګرځی چه د «الا من رحم ربک» مصداق دی. او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالیٰ د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شی، او د حبس دوام سزا وګالی (برداشت کړی) او پر هغو باندی د الله جل جلاله هغه خبره پوره شی چه «لاملئن جهنم من الجنة والناس اجمعین» دی. په هر حال د دغی دنیا د خلقت تشریعی مقصد عبادت دی «وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون» (۲۷ جزء د الذاریات ۵۶ آیت ۳ رکوع) او تکوینی غرض ئی دا دی چه د

تشریعي مقصد پخپل کسب او اختیار سره پوره کوونکی، او پرېښودونکی دواړه جماعتونه داسی موجود وی چه د الله تعالیٰ د جمالیه ؤ او جلالیه ؤ یا په نورو الفاظو د لطف او د قهر مظهر وګرځیدی شی.

د قدرت په ګارخانه کښې ګافران هم پکاریږی

څوک به سوځي په دوزخ کښې که لهب او بوجهل نه ؤ

د اغزو ګلانو دواړو زرغونتیا مو ده پکار

چه کارغان پر اغزو کینی، بلبل ګل ته کړی چنهار

بیا د لطف او کرم مظاهر هم د خپل مدارجو له استعداده او د عمل په اعتبار مختلف دی.

د ګلانو دول دول دیر شائسته کړی باغ اطراف

ننداری د دنیا کیږی، په جګړو په اختلاف

وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾

او دا ټول (محتاج الیه) اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تیرو رسولانو هغه چه کلکوو قوی مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په تزئید د یقین سره) او راغلی دی تاته په دغو اخبارونو کښې حق (رښتیا) او موعظه (پند) او یادونه دپاره د مؤمنانو.

تفسیر: پاس د ډیرو انبیاؤ او رسولانو قصی مذکوری شوی. اوس د سورت په خاتمه کښې د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمائی یعنی د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له آوریدلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کیږی. او محمدی امت ته داسی تحقیقی خبری معلومیږی چه پکښې د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته. انسان کله چه آوری چه زما نور نوعی ابناء په پخوانیو زمانو کښې په دغه او هغه جرم سره هلاک شوی دی، نو د هغوی څخه د ځان ساتلو په فکر کښې لویږی او کله چه ګوری چه د هغی لاری له غوره کولو څخه هغو ړومبنیو اقوامو نجات موندلی دی نو طبعادی هم هغه لوری ته ځغلی. فی‌الحقیقت په لوی قرآن کښې د قصصو برخه دومره مؤثره او مذکره واقع شوی ده چه د هغو له اوریدلو څخه هر هغه انسان چه لږ څه د آدمیت څه اجزا پکښې وی او د پاک الله لږ څه خوف او درد په زړه کښې ولری. نو هرومرو (خامخا) متأثر کیږی. باقی د قصصو یا د نورو مضامینو د تکرار په نسبت چه په پاک قرآن کښې لیدل کیږی مولٰینا شبیر احمد عثمانی د «القاسم» د رسالی په ابتدائی دوره کښې یو مستقل مضمون لیکلی دی شائقین دی هغه ولولی.

وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عٰمِلُوْنَ ۝۱۲۱ وَانْتَظِرُوْا اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ۝۱۲۲

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ايمان نه راوړی چه عمل وکړئ پر ځای خپل (په حال د شرک خپل)، بيشکه مونږ هم عمل کوونکی يو (په حال خپل چه اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بيشکه مونږ هم انتظار کوونکی يو (عاقبت د کار ته).

تفسير: په هم دغه مضمون يو بل آيت هم په هم دی سورت کښی تير شوی دی مطلب ئی دا دی که تاسی زما خبره نه منئ، نو ښه خو به دا وی چه تاسی پخپل هم دغه ضد او عناد باندی تينګ ودريږئ زه هم پر خپل ځای تينګ او مستقيم ولاړ يم. او هم تاسی ماته د دهر د حوادثو په انتظار کښی يئ نو زه هم د تاسی د بدی خاتمی منتظر يم په څو ورځو کښی به درښکاره شی چه دغه د ظلم سپينه اوښه د کوم يوه د کور په مخکښی چو کيږی؟ ﴿وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَآئِرَ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ﴾

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهٗ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ؕ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ۝۱۲۳

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د اسمانونو او (په پټو د) ځمکی (هم) او خاص هم ده ته بيرته ګرځولی شی امر (کار د بندګانو) تول نو عبادت کوه د الله (چه مرجع د تولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا بی‌خبره د هغو کارونو څخه چه کوئ ئی تاسی.

تفسير: يعنی تاسی د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کيږئ! او په خپل تبليغ او دعوت کښی لګيا اوسئ! او د دوی فيصله هغه پاک الله ته ور وسپارئ! چه تری د ځمکی او آسمان هيڅ يوه پټه او ښکاره او وړوکی او لويه خبره نه ده پټه، او د ګردو (تولو) معاملاتو بيرته ورتګ او رجوع هم ده ته کيږی نو هلته به دوی ګرد (تول) سره وپوهيږی چه څرنګه په خبط او خطاء کښی لويدلی او سخت تيروتلی دی تاسی خو د زړه له کومی په اخلاص او عقيدت سره د پاک الله په اطاعت او عبادت کښی مشغول اوسئ! او يواځی د هم ده په اعانت، اعتماد او

توکل وکړئ! ځکه چه الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه ؤ اعمالو څخه بی خبر نه دی او سم له هغه سره به مناسبه معامله درسره وکړی. په حدیث کښی راغلی دی چه لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سؤال وکړ «یا رسول الله! پر تاسی د زوړتوب آثار ډیر ژر راښکاره شول؟» رسول الله مبارک وفرمایل «**شیبتنی هود واخواتها** د هود سورت او د ده نورو خویندو په زوړتوب کښی اچولی یم» هغه آیت چه زمونږ پاک رسول ئی ډیر زهیر او سپین ږیرتیا ته نژدی کړی دی دا دی ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ﴾

رزقنا الله سبحانه وتعالیٰ الاستقامة علیٰ دینه وسنة نبیه صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله الکرام واصحابه العظام

تمت سورة «هود».

سورة یوسف مکیة الا الآیات ۱، ۲، ۳، ۷ فمدنیة وهی (۱۱۱) آیة و (۱۲) رکوعا عدد تلاوتها (۱۲) وعدد نزولها (۵۳) نزلت بعد سورة هود

د «یوسف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۱ ؤ ۲ ؤ ۳ ؤ ۷ آیتونه چه مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری. په تلاوت کښی (۱۲) او په نزول کښی (۳۵) سورت دی وروسته د یونس له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ① اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ②

دا (مخکښی آیتونه چه لوستی کیږی) آیتونه دی د کتاب واضح (چه د هغه من عندالله توب بالکل واضح دی او پر هغو احکامو او شرائعو یا مواعظو چه هغه مشتمل دی نهایت روښان او صاف دی). بیشکه چه مونږ نازل کړی دی دا کتاب په دی حال کښی چه قرآن عربی دی دپاره د دی چه تاسی پوه شئ (پری).

تفسیر: یعنی عربی ژبه چه له ګردو (تولو) ژبو څخه زیاته فصیحه او وسیعه او منضبطه او ډکه د شوکته او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول دپاره منتخبه شوی ده. کله چه رسول الله مبارک ذاتاً عرب دی نو ښکاره ده چه په دنیا کښی به ړومبی مخاطب عرب وی. بیا د عربو په ذریعه د دنیا په څلورو خواؤ کښی دغه رڼا خپره (خوره) شوه د هم دی په لوری په «لعلکم تعقلون»

کښې ئې اشاره فرمايلې ده چه ستاسې په ژبه د قرآن د نزول يوه وجه دا ده تاسې چه د رسول الله مبارک قوم يئ اول د ده د علومو او معارفو خوند وڅکئ! او بيا ئې نورو ته وروڅکوئ! لکه چه هم داسې هم وشو. ابن کثير رحمة الله عليه ليکی «**انزل اشرف الكتب باشرف اللغات علىٰ اشرف الرسل بسفارة اشرف الملئكة وكان ذلک فی اشرف بقاع الارض وابتداء انزاله فی اشرف شهور السنة وهو رمضان فكمل من كل الوجوه** نازل کړی شوی دی غوره د کتابونو (چه قرآن دی) په غوره د لغتونو (چه عربی ژبه ده) پر غوره د رسولانو (چه حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دی) په سفارت د غوره د ملائکو (چه حضرت جبرئيل دی) او ؤ دا انزال په غوره حصو د ځمکی کښې او اول د انزال ئې په غوره د مياشتو د کال کښې ؤ چه مياشته د رمضان ده نو کامل شو قرآن له هرې لورې څخه»

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ هَٰذَا الْقُرْآنَ ۖ وَإِن كُنتَ مِن قَبْلِهِۦ لَمِنَ الْغَٰفِلِينَ ۝

مونږ بيانوو (لولوو) پر تا باندې ډيره ښه قصه له تولو قصو (ځکه چه خاوند ئې ښه دی) په سبب د وحی زمونږ تاته دغه قرآن او بيشکه شان دا دی چه وی ته پخوا (له نزوله) د دی قرآن خامخا له ناخبرانو (په دی قصی)

تفسير: يعنی د همغی وحی په ذريعه چه د قرآن کريم په صورت پر تا نازليږی مونږ يو نهايت ښه بيان پر حسين طرز سره تاته آوروو چه له هغه څنی تر اوسه پوری ته هم لکه د خپل قوم بی خبره وی اگر که دغه واقعه د تاريخ په کتابونو کښې او په (بائبل ـ انجيل) کښې پخوا له دی نه مذکوره وه. مگر محض د يوی افسانی په صورت وه. قرآن کريم د هغی ضروری او مفيدی اجزاء په داسې يو عجيب او غريب او بليغ او مؤثر ترتيب او اصول سره بيان فرمايلی دی چه په هغه سره نه يواځی د پخوانيو تذکره ليکونکو پر قصور ئې اطلاع فرمايلی دی بلکه موقع په موقع د اعلیٰ نتائجو په لوری ئې هم لارښوونه کړی ده او د قصی په ضمن کښې ئې د علومو او هداياتو ابواب پرانستلی دی. دغه خبره چه د الله قدوس تقدير هيڅ يو شی نشی گرځولی او کله چه الله تعالیٰ پر چا باندی د فضل او کرم اراده وکړی، نو که گرد (تول) جهان هم سره لاس يو کړی نو پخپلو گردو (تولو) امکانی تدابيرو هم هغه نشی محرومولی. صبر او استقامت د دنيوی او اخروی کاميابی او بری کلی او مفتاح ده. د حسد او عداوت خاتمه غير له خذلان او نقصان څخه بل شی نه دی. انسانی عقل داسې لوی شريف جوهر دی چه د هغه په وسيله انسان پر ډيرو مشکلاتو غالبيږی. او خپل ژوندون پری ښائسته او ښه کوی. اخلاقی شرافت او عفت او طهارت بالاخر انسان د دښمنانو او حاسدانو په نظر کښې هم معزز او موقر گرځوی. پر دغه او د دغه

قسم نورو ديرو حقائقو باندې د دې احسن‌القصص په ضمن کښې تنبيه فرمايلې ده مفسرينو د دې سورت په شان نزول کښې څو روايتونه نقل کړي دي چه د ګردو (تولو) له يو ځاى کولو څخه دا معلوميږي چه يهودانو د مکې معظمې د مشرکانو په ذريعه زمونږ له رسول صلى الله عليه وسلم څخه امتحاناً داسې پوښتنه وکړه. چه حضرت ابراهيم عليه السلام او د ده ځامن خو په شام کښې اوسيدل. نو بيا بني‌اسرائيل مصر ته څرنګه ورسيدل؟ چه په هغه کښې د موسىٰ عليه السلام او د فرعون مقابلې ته وار ورسيد. امکان لري چه مسلمانان هم د داسې يوې ښې مفصلې تاريخې واقعې آوريدلو ته مشتاق وي، چه له بصائرو او عبرتونو څخنې ډک وي. له بل لورې د دې قصې په ضمن کښې د هغو احوالو او حوادثو چه تذکره کيدونکې وه هغه له څو جهاتو د نبي کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم او د ده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود (لرلو)، چه د هغه ذکر د رسول الله مبارک په حق کښې د تسکين او اطمينان موجب او د دوى د قوم په حق کښې د پند او عبرت سبب ؤ د دغو وجوهو لامله (له وجې) دغه پوره واقعه په بسط او تفصيل سره قرآن کريم بيان وفرمايله څو سائلينو ته معلوم شي چه اسرائيل يعنې يعقوب عليه السلام او د ده د اولادې د راتګ سبب له شامه مصر ته د حضرت يوسف عليه السلام واقعه ده چه بيا هملته ئې نسل منتشر او خور شو. تر هغه چه حضرت موسىٰ راغې او دوى ته ئې د فرعون او قبطيانو له غلامۍ څخه نجات ورکړ.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٤﴾

(ياد کړه) هغه وقت چه وويل يوسف پلار خپل (يعقوب) ته اى پلاره زما بيشکه ما وليدل (په خوب کښې) يوولس ستورې او لمر او سپوږمې وليدل ما دوى چه ماته سجده کوونکې وو.

تفسير: يعنې يوولس ستورې او لمر او سپوږمې زما په مخکښې سرونه ښکته کوي او راتيټيږي دغه خوب ئې په هلکتوب کښې ليدلى ؤ. هو! د پوهې او برى نښې، آثار او علامې د وړکيو په سترګو کښې له ورا بريښې.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا ۖ إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥﴾

وویل (یعقوب) ای بچوړیه زما مه بیانوه (مه ښکاروه دا) خوب خپل ورونو خپلو ته نو حیله (تدبیر) به وکړی دوی (هلاک د) تاته په حیله (تدبیر) کولو سره، بیشکه چه شیطان انسان ته دښمن دی ښکاره (نه چه د دوی په زړونو کښی کینه واچوی تاته)

تفسیر: یعنی شیطان هر وقت انسان ته په پټونی کښی ناست دی او په زړونو کښی وسوسی ورآچوی ورونه به ستا په خلاف درته پورته کوی. ځکه چه د ده د خوب تعبیر دیر ظاهر ؤ او د یوسف علیه السلام ورونو ته چه په هر حال د نبوت له کورنی ځنی وو، د داسی یوه واضح خوب په تعبیر پوهیدل دومره مشکل نه ؤ. چه یوولس ستوری ئی یوولس ورونه دی، او سپوږمی او لمر مور او پلار ئی دی. ګواکی دوی ګرد (تول) به په کوم وقت کښی د یوسف علیه السلام د شان د عظمت په مقابل کښی سرونه ښکته کوی. لکه چه د دی سورت په آخر کښی ﴿ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأۡوِيلُ رُءۡيَٰيَ مِن قَبۡلُ قَدۡ جَعَلَهَا رَبِّي حَقّٗا ﴾ په ویلو سره دغه لوری ته اشاره وکړه.
معلومیږی چه حضرت یعقوب علیه السلام له دی خوبه پخوا هم دغه خبره محسوسه کړی وه چه له یوسف علیه السلام سره ئی خصوصی محبت کاوه چه د هغه له لیدلو څخه د ده علاتی ورونه پټ په زړونو کښی سره سوځیدل او له ده سره به ئی رخی (کینی) کولی، نو ځکه یعقوب علیه السلام ته داسی یو خیال پیدا شو، که هغوی دغه خوب واوری نو لا د حسد او رخی (کینی) په اور کښی به د دوی زړونه سوځی او شیطان به د دوی په زړونو کښی لا د حسد او رخی (کینی) لمبی بلی او وچتی کړی امکان لری چه دوی داسی حرکت وکړی چه په هغه کښی د یوسف علیه السلام اذیت او پخپله د دوی د رسوائی او بد انجامی موجب وی نو ځکه یعقوب علیه السلام یوسف علیه السلام منع کړ چه خپل خوب دی نورو ورونو ته مه ښکاروه تر دی چه یوسف علیه السلام ته ئی اجازه ور نه کړه چه خپل سکه ورور «بنیامین» ته هم د هغه خوب ذکر وکړی اګر که له هغه ځنی د کومی خرابی اندیښنه نه وه لیکن ممکن ؤ چه هغه ئی په بی احتیاطی سره نورو ته ووائی، او په دی دول (طریقه) دغه خبره په خلقو کښی خوره او شائع شی.
تنبیه: حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه په یوی مستقلی رسالی کښی لیکلی دی چه نه قرآن نه لغت نه عقلی اعتبارات او نه بل شی د دی خبری تائید کوی چه **«اخوان الیوسف انبیاء»** ؤ او نه رسول الله مبارک داسی فرمایلی دی، او نه له اصحاب الکرامو ځنی کوم یو د دغی خبری قائل ؤ. په ربښتیا سره عقوق الوالدین، قطع الرحم، د مسلمان ورور قتل ته اقدام، او هغه مریی څرګندول او پلورل (خرڅول) ئی او د دارالکفر په لوری ئی لیږل. بیا صریح دروغ ویل او حیلی او پلمی (تدبیرونه) جوړول او نور داسی شنیعه حرکات څرنګه د یوه نبی په طرف، اګر که پخوا له بعثته هم وی، منسوبیدی شی. (العیاذ بالله) هغه کسان چه د اخوان الیوسف علیه السلام د نبوت خیال څرګندوی له هغوی سره ماسواء د (اسباط) له لفظ بل کوم دلیل نشته حال دا چه

(اسباط) خاص صلبي اولاد نه دي بلکه اقوامو او اممو ته وائي او د بني‌اسرائيلو تقسيم په اسباط سره د حضرت موسیٰ عليه السلام په زمانه کښې وشو.

وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوْبَ كَمَآ اَتَمَّهَا عَلٰٓى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ ۭ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝

او هم دا رنګه (چه په دغه خوب سره غوره شوی ئی ته) غوره به کړی تا رب ستا او وبه ښيي تاته څه له ګرځولو د خبرو (خپلو ځايونو ته لکه تعبير د خوبونو، بيان د کتابونو)، او پوره به کړی نعمت خپل پر تا او پر (نوری) کورنی د يعقوب (په نبوت) لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو (په نيکه او ور نيکه) ستا پخوا له تانه چه ابراهيم دی او اسحٰق دی، بيشکه چه رب ستا ښه عالم دی (پر تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی.)

تفسير: يعنی هم داسی چه دغه ښه خوب ئی دروښود، همغسی محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کښی تاته خصوصي مقام عطا فرمائی لکه چه نبوت ئی درعطا کړ او په راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانيو سره ئی وپاللی.

﴿ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ ﴾ او وبه ښيي الله تعالیٰ تاته له ګرځولو د خبرو خپلو ځايونو ته) مثلاً د رؤياؤ تعبير يعنی چه د خوب پيښه واوری، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کښی ولګوی يا د هری خبری په محل او موقع پوهيدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتائجو پوهيدل سم له لاسه ئی سنجول (حل کول) يا د پاک الله او انبياء الله ارشادات او د اقوامو او د اممو د قصو او د منزله ؤ کتابونو د مضامينو تر ژورو معانيو پوری رسيدل دغه ګرد (تول) شيان د «تاويل الاحاديث» لاندی مندرج کيدی شي.

﴿ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوْبَ ﴾ او پوره به کړی الله نعمت خپل پر تا او پر نوری کورنی د يعقوب په نبوت) يعنی له اخروی نعمتونو سره دنيوی نعمتونه به هم عطا کوی. له نبوت سره به سلطنت کښی به هم برخه ورته ورکوی. او له شدائدو او محنتونو څخه به ورته نجات ورکوی او د خوښی او خوشالی او هوسائی (آرام) ژوندون به ور په برخه کوی. د يعقوب عليه السلام کورنی به له دنياوی مکروهاتو او مادی تکاليفو څخه خلاصوی او وروسته له دی نه د ده په نسل کښی به لوی لوی انبياء او بادشاهان پيدا کوی.

﴿كَمَآ أَتَمَّهَا عَلٰٓى أَبَوَيْكَ﴾ لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو په نیکه او ور نیکه ستا پخوا له تانه چه ابراهیم علیه السلام او اسحٰق دی) حضرت یعقوب علیه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خیست، او د خپل پلار اسحٰق او د هغه پلار حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر ئی وفرمایه. الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام خپل نبی او خلیل گرځولی ؤ، او د ده دښمن نمرود ئی هلاک کړ. او د اور شعلې ئی پرې گلزارې کړې. حضرت اسحٰق علیه السلام ته ئی نبوت ورعطا کړ بیا د ده له صلبه ئی د حضرت یعقوب علیه السلام په شان یو نبی پیدا کړ چه له هغه څخه د بنی‌اسرائیلو د گردو (ټولو) انبیاؤ سلسله پیدا شوی ده په صحیح حدیث کښې راغلی دی **الکریم ابن الکریم ابن الکریم یوسف بن یعقوب بن اسحٰق بن ابراهیم**

تنبیه: هغه پخوا ویل چه حضرت یعقوب علیه السلام کړی دی، د هغه څه برخه خو غالباً د حضرت یوسف علیه السلام له خوبه پوهیدلی دی چه هغه به دغه لوړ عمر کښې داسې موزون او مبارک خوب لیدلی ؤ او څه ئی د حضرت یوسف علیه السلام له خصائلو او شمائلو ویلی دی یا به پرې د الله تعالیٰ د وحی په ذریعه مطلع شوی وی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی پر ټولو احوالو او ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او د هر یوه د مناسبت او استعداد څخه باخبر دی، او پخپل حکمت هر چا ته مناسب فیض وررسوی.

لَقَدْ كَانَ فِى يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِۦٓ ءَايَٰتٌ لِّلسَّآئِلِينَ ۝

خامخا په تحقیق چه ؤ په (قصی د) یوسف او ورونو د ده کښې دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) دپاره د پوښتنو کوونکو

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د داسې واقعاتو پوهیدلو پسې گرځی. او کومې نتیجې پورې رسیدل غواړی، هغوی ته د یوسف علیه السلام او د یوسف علیه السلام د ورونو په قصه کښې د هدایت او عبرت لوی دلائل شته. د دې قصې له آوریدلو څخه په زړونو کښې د الله تعالیٰ د عظیم قدرت او حکمت نقش کلک تینگیږی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راځی. چه دوی سره له امیتوبه. او بې له کومه معلمه یا کتابه یا نورو څخه د استفاده کولو داسې منقح او منضبطه تاریخی حقائق انکشاف فرمایی چه د هغو د بیان توجیه غیر له ربانی اعلامو په بل شی نشی کیدی. خصوصاً د مکې قریشو ته چه د یهودانو په لمسون د دغې قصې په متعلق له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی پوښتنې کولې په دغې واقعې کښې ډیر لوی عبرت ښوونکی درس دی چه په همغه ډول (طریقه) چه حضرت یوسف علیه السلام ئی ورونو د دوی له کوره وویست او د حسد له لوری د ده د وژلو یا له وطنه د فرارولو مشورې ئی سره کولې. او

راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) ئی وررسول او د ده په اهانت او استخفاف کښې ئی هیڅ قصور او کمی ونه کړ بالاخر یو ورځ داسې هم راغله چه د یوسف علیه السلام په لورې سره له ندامته او احتیاجه راغلل. او الله تعالیٰ یوسف علیه السلام ته د دین او دنیا اعلیٰ مناصب ور په برخه کړل، او ده د خپل عروج او اقتدار په وقت کښې له خپلو ورونو له جرائمو ځنې سترګې پټې کړې، او په ډیر لوی زړه سره ئی د دوی ګرد (تول) قصورونه ورمعاف کړل. عیناً په هم دغه ډول (طریقه) د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم قومي ورونو د دوی په نسبت هم ناپاکې پلمې (تدبیرونه) او حیلې جوړې کړې. درد او ربړ (تکلیف) ئی ور ورساوه. پر عزت، پت او حیثیت ئی حملې وکړې څو ئی مجبور کړ چه خپل وطن هم پرېږدی لیکن ژر تر ژره هغه ورځ راتلونکې وه کله چه دی له وطنه جدا شو. او د برې او د شان د رفعت لمر ئی روڼ وځلید، او څو کاله وروسته د مکې معظمې د فتحې هغه تاریخي ورځ ورسیده چه په هغې کښې دوی د خپلو ګردو (تولو) قومي او وطني ورونو له تیرو تقصیراتو څخه ورتیر شول او عیناً همغه د حضرت یوسف علیه السلام کلمات ﴿ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ﴾ ئی وفرمایل او پر هغو ګردو (تولو) تقصیراتو ئی د عفوی قلم راکښو.

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِن بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغو (لسو ورونو یو بل ته) خامخا یوسف او ورور ئی (بنیامین) ډیر ګران دی پلار زمونږ ته له مونږ ځنې حال دا چه مونږ ډله یو قوتناکه (د مینې وړ)، بیشکه پلار زمونږ خامخا په خطا ښکاره کښې دی (نو پر دغه خبره ئی سره تړون وکړ) ووژنئ یوسف یا وغورځوئ تاسی هغه په کومې ځمکې (لرې) کښې چه وزګار (او خالص) شی تاسی ته مخ (د توجه) د پلار ستاسی، او شئ به تاسی وروسته له دی (کار) یو قوم صالحان.

تفسیر: حضرت یعقوب علیه السلام له حضرت یوسف علیه السلام او د ده د عیني ورور «بنیامین» سره زیات محبت کاوه. ځکه چه دوی دواړه له خپلو نورو علاتي ورونو ځنې وړوکې ؤ. او د دوی مور هم مرحومه شوی وه او خاص د حضرت یوسف علیه السلام په نسبت د فراست له نوره، یا له رباني الهامه پوهیدلی ؤ چه د ده مستقبل ډیر روڼ او ځلیدونکی دی او د نبوت د کورنی سلسله د ده له ذاته سره تړلې ده او پخپله د یوسف علیه السلام ښائسته صورت او سیرت،

ظاهري او باطني كمالاتو د ده د لوی پلار خصوصي محبت خپل لوری ته ورجذباوه. حال دا چه هغه وضعيت پر نورو ورونو ډير سخت تيريده. دوی به سره ويل چه د ضرورت په وقت د كار سري خو مونږ يو او زمونږ دله د قوت او قدرت خاونده چه د پلار د ضعيفۍ په وقت كښی هم په كار ورتلی شو. له دغو وړوكو هلكانو څخه هيڅ هيله (طمع) او اميد نشی كيدی. نو د هم دغو خيالاتو په اثر د خپل لوی پلار په نسبت به ئی ويل چه دی په دغه معامله كښی په سخته غلطۍ او صريحه خطا كښی دی. او د خپلی نفعی او نقصان صحيحه موازنه نه كوی.

﴿ اقْتُلُوا يُوسُفَ ﴾ الآية - ووژنئ تاسی يوسف يا وغورځوئ تاسی هغه په كومی لری ځمكی كښی چه وزگار او خالص شی تاسی ته مخ د توجه د پلار ستاسی) يعنی د حسد او رخی (كينی) اورونه د دوی په زړونو كښی دننه لگيدل. بالاخر دوی په خپلو منځونو كښی سره مشوری وكری چه د يوسف عليه السلام په موجوديت كښی امكان نه لری چه د خپل لوی پلار خصوصي محبت او توجه مونږ خپل لوری ته كش كړی شو. نو ځكه ښائی چه د يوسف عليه السلام خبره هم دلته پای (آخر) ته ورسوو يا خو دی ووژلی شی يا دی په كوم لری ملک كښی وغورځاوه شی. چه له هغه ځايه بيا بيرته رانشی كله چه دی نه وی نو د پلار گرده (توله) توجه به زمونږ په لوری متوجه كيږی او د ده د گردو (تولو) مهربانيو يواځی مونږ حقداران پاتی كيږو د «بنيامين» معاملی ته دوی غالباً څه اهميت نه وركاوه لكه چه د هغه محبت ئی د يوسف عليه السلام د محبت ضميمه گڼله.

﴿ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴾ او شئ به تاسی وروسته له دی كار يو قوم صالحان) يعنی يو ځلی د قتل او نورو گناهونو ارتكاب واقع كيږی، او وروسته د هغه له فراغته بيا به توبه كوو او ښه نيک سړی به كيږو يعنی هم به رندانو كښی رند حسابيږو، او هم جنت به له لاسه نه وركوو. ځينو مفسرينو د «وتكونوا من بعده قوما صالحين» معنی داسی اخيستی ده چه وروسته له يوسف عليه السلام زمونږ گرد (تول) كارونه پخپله ښه كيږی، ځكه چه د لوی پلار د شفقت لاس له يوسف عليه السلام څخه لنډ او مايوس كيږی، او يواځی زمونږ پر سرونو به راكش كيږی.

قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِي غَيَٰبَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ ﴿١٠﴾

وويل يوه ويونكی له دوی څخه چه مه وژنئ يوسف (چه لويه گناه ده) او (بلكه) وغورځوئ تاسی هغه په تياره بيخ د گمنامی كوهی كښی چه وائی خلی ځينی تيريدونكی (د لاری چه كوم لری ملک ته ئی يوسی) كه يئ تاسی كوونكی (د دی بيلتون).

تفسیر: داسی ویونکی «یهودا» ؤ یعنی وژل ئی لویه گناه او غته خبره ده، او زمونږ مقصد بی له قتله هم حاصلیدی شی که تاسی د یوسف علیه السلام بیلتون له دی ځایه غواړئ نو آسان صورت ئی دغه دی چه له کلی څخه ئی لری په کوم تیاره گمنامه کوهی کښی وغورځوئ.
ابوحیان رحمة الله علیه له ځینو اهل‌اللغت څخه نقل کری دی چه «غیابت الجب» هغی تاخچی او نورو ته وائی چه په کوهی کښی له اوبو څخه لږ څه پاس ئی جوړ کری وی. غرض ئی داسی ؤ چه هرومرو (خامخا) د عمداً هلاکولو گناه په سر اخیستل نه دی پکار، او په دغسی یوه کوهی کښی له غورځولو څخه وروسته ممکن دی چه کوم مسافر په هغه تیر شی، او له ده ځنی خبر شی او تری وئی کاږی. نو په دغه صورت کښی زمونږ مقصد پخپله حاصلیږی او په ناحقی وینی مو لاسونه نه ککړیږی گواکی منگور (مار) وژلی کیږی او همسا نه ماتیږی. (پس دوی تول سره په دی متفق شول او پلار ته راغلل)

قَالُوا يَٰٓأَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَ۫نَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُۥ لَنَٰصِحُونَ ⑪

نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه باعث دی تا لره چه امین نه گرځوی ته مونږ پر یوسف باندی حال دا چه بیشکه مونږ ده ته خامخا نصیحت گران (خیر غوښتونکی) یو.

تفسیر: له دی نه معلومیږی چه پخوا له دی نه هم دوی داسی غوښتنه له خپله پلاره کری وه مگر د دوی زړه مطمئن نه ؤ چه یوسف علیه السلام له هغوی سره پریږدی.

أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ⑫

ولیږه دی له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چه وخوری ډیری میوی او لوبی وکړی او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو (له هر تکلیفه).

تفسیر: یعنی د داسی پیمخی، ښایسته او قوی هلک گرد (تول) قواء له کوره کښیناستو څخه له کاره وځی. مناسب دی چه له مونږ سره د پسو د څر دپاره صحرا ته لاړ شی. او هلته د صحرائی گلانو ښه سیلونه وکړی، او میوی ئی وخوری، او ښی لوبی وکړی، او توپونه او مندی ووهی او وځغلی، او نور ښه جسمانی ورزشونه وکړی. وائی چه د هغوی لوبی مندی وهل او غشی ویشتل ؤ. او برسیره پر هغو د وړکیو دپاره تر مناسبی اندازی پوری لکه چه ابوحیان رحمة الله علیه لیکی لوبی او مستی کول د نشاط او خوښی او خوشالی سبب دی. الغرض د یوسف علیه السلام د صحرا بیولو اجازه ئی په ډیری زوروری غوښتنی سره له یعقوب علیه السلام څخه وکره، او په

نهايت مؤکده طريقه سره ئی ورته اطمينان ورکړ چه مونږ به د ده پوره حفاظت کوو مفسرينو ليکلی دی چه دوی يوسف عليه السلام بيل ليدلی او لمسولی ئی ؤ څو دی پخپله هم له پلاره اجازه وغواړی چه هرومرو (خامخا) له خپلو ورونو سره صحرا ته لاړ شی.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾

وويل (يعقوب) بيشکه زه چه يم خامخا غمجنوی می دا چه بيول د تاسی دی يوسف لره او ويريږم له دی نه چه وبه خوری يوسف لره ليوه حال دا چه تاسی به له ده نه غافلان يئ.

تفسير: يعنی د يوسف عليه السلام بيلتون او له تاسو سره د هغه د تللو تصور ما له حده زيات غمجن کوی او پر هغه برسيره له دی نه هم ويريږم چه دی هلک دی. نه چه د تاسی له بی خبری او غفلت څخه کوم ليوه يا بل کوم داړونکی ئی در څخه ونه داړی. او وئی نه خوری. ليکی چه په هغی صحرا (بيديا) کښی ليوان ډير زيات ؤ. حضرت شاه صاحب ليکی «څرنگه چه دوی وروسته له دی نه د ليوه بهانه جوړوونکی ؤ نو د هم دی لامله (له وجی) د يعقوب عليه السلام په زړه کښی هم د ليوه ويره ولويده» د ځينو محققينو خيال دا دی چه د ﴿ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ ﴾ فرمايل د حضرت يعقوب عليه السلام په شان د يوه نبی د توکل او تفويض له درجی څخه لږ څه نازله خبره ده، نو د هغو جواب ئی داسی ور ورسيد چه د ده ځامنو هم د ده هم دا د خولی خبره تينگه کره او همغه انديښنه چه ده ورښکاره کری وه. هغه ته ئی د واقعی صورت ورکړ او همغسی يوه پلمه (بهانه) ئی ورجوړه کره.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

(نو بيا ورونو د يوسف) وويل قسم دی که وخوری يوسف لره ليوه حال دا چه مونږ ډله قوتناکه يو نو بيشکه مونږ به دغه وقت کښی خامخا له زيان کارانو (عاجزانو) څخه يو.

تفسير: يعنی که زمونږ په شان د يوی قوتناکی ډلی په موجوديت کښی زمونږ وړوکی ورور ليوه وخوری، نو وپوهيږئ چه مونږ له کاره وتلی او بيکاره ځلميان يو. او له دغی خبری ځنی بله کومه خرابه او نقصانمنه خبره به وی چه د لسو يولسو قوتناکو ورونو په منځ کښی يو وړوکی

هلک د ليوه خولی ته ورسيږی او که داسی کومه پيښه واقع شی نو البته چه مونږ خپل گرد (تول) شيان له لاسه ورکړی دی.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

نو کله چه بوتلو دوی يوسف لره (نو ئی ډير په تکليف کړو) او اتفاق ئی سره وکړ په دی چه وغورځوی دی په تياره بيخ د کوهی (گمنامی کښی، نو وئی غورځاوه) او وحی وکړه مونږ يوسف ته (چه وبه دی باسو د کوهی او عاجز درکينوو دغه ورونه) چه ته به خامخا خبر ورکړی دوی ته په کار د دوی چه دغه دی حال دا چه دوی به نه پوهيږی (چه ته يوسف ئی).

تفسير: مفسرينو ډيری داسی ضمنی قصی په داسی درد زياتوونکی او رقت غورځوونکی ډول (طريقه) سره نقل کړی دی، چه د هغو له آوريدلو شخه د تيږی (گټی) زړه هم خوريږی او د هغو لوستل سری ډير ژړوی خدای خبر چه هغه به تر کومه حده پوری صحيح وی. لوی قرآن د خپل خاص نصب‌العين په اعتبار دا قسم تفصيلاتو ته زياته اعتناء نه ده کړی، او نه ئی د يادولو وړ (لائق) گڼلی ده. ځکه چه له دغو اجزاؤ سره هيڅ يو مهم مقصد نه دی تړلی. قرآن کريم د خپل سامعينو په زړونو کښی هغه رقت پيدا کول غواړی چه منشا ئی خاص ايمان او عرفان وی. عام رقت چه په هغه کښی هر کافر او هر مؤمن بلکه تر حيواناتو پوری هم طبعاً گډ او شامل دی. پر هغه لکه عامو خطباؤ زور اچول د پاک قرآن عادت نه دی. نو دلته هم هغه گردی (تولی) ضمنی خبری ئی حذف کړی، اخری خبره ئی دا وښوده چه د يوسف عليه السلام ورونه په لطائف‌الحيل سره له پلاره څنی يوسف عليه السلام يووړ. او سم له تړلی شوی قرارداده د هغه کوهی په منځ کښی د غورځولو ترتيبات ئی ونيول. په دغه وقت کښی مونږ يوسف عليه السلام ته داسی اشاره وکړه چه پر هغه باندی له سره نور خلق ونه پوهيدل چه بيخی مه ويريږه ځکه چه داسی يو وقت هم راتلونکی دی چه دغه گردی (تولی) چاری به ته دوی ته ور په يادوی. او په هغه وقت کښی به ته په داسی يو لوړ (اوچت) مقام او لويه مرتبه کښی ئی چه دوی به دی له سره نشی پيژندلی. يا د عهد د طوالت لامله (له وجی) به دی دوی نشی پيژندلی. دغه غيبی اشاره په خوب کښی شوی يا په ويښه کښی؟ د الهام په ذريعه شوی که د پرښتی په وسيله؟ د دغه تفصيل په لوی قرآن کښی نشته. البته د ظاهرو الفاظو له ليدلو شخه دا ويلی شو چه د وحی راتلل په څلويښت کلنی پوری نه ده موقوفه ځکه چه د حضرت يوسف عليه السلام عمر په دغه وقت کښی ډير لږ ؤ. والله اعلم.

وَجَآءُوٓ أَبَاهُمْ عِشَآءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾

او راغلل دوی پلار خپل ته بیگا (په تیاره کښې) چه ژړل ئې (په دروغو سره)

تفسیر: څو چه دوی خپلو کورونو ته بیرته راغلل تیاره شوه. یا قصداً په تیاره کښې راغلل، چه د ورځې په رڼا کښې د پلار مخ ته کتل دوی ته ډیر مشکل ښکاریده، او د شپې تور تکرې (څادر) تر یوی اندازې پورې د بې حیائۍ، بې رحمۍ. او د دروغو ژړا او انگولا څه پرده داری کولې شي.

(اعمش رحمة الله علیه) څرنگه ښه فرمایلي دي چه «د یوسف علیه السلام د ورونو د ژړا او بکاء اوریدلو څخه وروسته مونږ هیڅ یو سړی په تشې ژړا سره رښتین نشو گڼلی.»

قَالُوا يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ ٱلذِّئْبُ ۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾

وویل دوی چه ای پلاره زمونږ بیشکه چه مونږ لاړو مسابقه مو سره کوله (په غشو ویشتلو او ځغښتلو) کښې او پریښود مونږ یوسف (یواځې) په نزد د اسباب خپل نو وخوړ ده لرې لیوه، او نه ئې ته باور کوونکی مونږ لره (په دی خبرې) او اگر که یو مونږ رښتینی.

تفسیر: یعنې مونږ په حفاظت کښې هیڅ قصور نه دی کړی چیرې چه زمونږ کالې (جامې) او اسباب او نور د کار او د ساتنې وړ (لائق) شیان ایښې شوی ؤ، مونږ همغلته یوسف علیه السلام یواځې کیناوه او مونږ صحرا ته لاړو چه یو تر بله وړاندې شو په منډو او غشو ویشتلو کښې، نو چه لږه شیبه زمونږ سترگې ترې واوښتې لیوه راغې او یوسف ئې له مونږ څخه وتښتاوه، حال دا چه په داسې یوه لږه موقع کښې له سره د داسې احتمال امکان نه ؤ چه سم له لاسه لیوه ور ورسیږي او علی‌الفور یوسف علیه السلام ښکار کړي.

﴿ وَمَآ أَنتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴾ او نه ئې ته باور کوونکی مونږ لره په دی خبره اگر که یو مونږ رښتینی هم) یعنې د یوسف په معامله کښې لا له ابتداء څخه تاسې پر مونږ بدگمانه یئ! که مونږ تاسې ته بیخې صحیح او رښتیا خبره هم وکړو، خو بیا هم تاسې په دغه مخصوصه معامله کښې زمونږ پر خبرو باور کوونکی نه یئ په هیڅ شان.

وَجَآءُو عَلٰى قَمِيصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

او راوړه دوی د پاسه په کمیس د یوسف باندی وینه دروغه، نو وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته چه دا تول دروغ دی) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو (لوی بد) کار، نو کار زما صبر جمیل دی (چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلی شی په (تحمل د) هغی (خبری) کښی چه تاسی ئی بیانوئ (له هلاکه د یوسف).

تفسیر: یو وځګوړی (چیلی) یا هوسی یا بل حیوان ذبح کړ، او د یوسف علیه السلام یو کمیس ئی د هغه په وینو سره ولاړه، او هغه ئی پلار ته راوړ، او په دغه دروغو وینو سره ئی کوښښ کاوه چه د پلار یقین پر خپله دغه خبره راولی چه دغه دی لیوه یوسف علیه السلام ئی داړلی او خوړلی چه کمیس ئی په وینو سره لړلی دی. نو وویل یعقوب خپلو ځامنو ته چه دا تول دروغ دی، بلکه ښائسته کړی دی تاسو ته نفسونو ستاسی یو لوی بد کار، نو کار زما صبر جمیل دی چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته او له هم دغه الله څخه مدد غوښتلی شی په تحمل د هغی خبری کښی چه تاسی ئی بیانوئ، له هلاکه د یوسف ښه هغه لوی سری چه په شام کښی ناست له مصر څنی د یوسف علیه السلام د کمیس ښه ورم باندی پوهیده، هغه وځګوړی (چیلی) پر وینه څرنګه د یوسف علیه السلام د وینی ګمان کولی شو. ځکه په مجرد د آوریدلو د دی خبری ئی د دروغو حکم پری وکړ او لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی دی چه یعقوب علیه السلام وویل هغه لیوه په رښتیا سره عجیب حلیم او متین او انصاف داره وه چه له کمیسه سره ئی هیڅ غرض نه دی کړی او یوسف علیه السلام ئی صحیح او سالم په ډیر احتیاط سره تری ایستلی او تښتولی او خوړلی دی. په رښتیا سره چه «دروغجن د یاد خاوند نه وی» کمیس ئی خو په وینو سره ولاړه، مګر دومره ئی خیال ونه کړ، چه هغه کمیس به ئی په بی ترتیبی سره هم څیرلی او شلولی وی. او بیا ئی سره له دغو ویناؤ خپل پلار ته وړاندی کړی وی، نو حضرت یعقوب علیه السلام په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایل چه دغه ګردی (تولی) ستاسی حیلی او پلمی (تدبیرونه) او له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی. په هر حال زه جمیل صبر ځان ته اختیاروم چه په هغه کښی نه د بل چا په مخ کښی به شکوه او شکایت وکړم، او نه له تاسی څخه د انتقام په کوښښ کښی یم. یواځی د خپل پاک الله له درباره غواړم چه په دغه صبر کښی زما مدد وفرمائی او په خپل غیبی اعانت سره د هغی خبری حقیقت چه تاسی ئی ظاهروئ په داسی شان راښکاره کړی چه په سلامتی سره بیا یوسف علیه السلام سره وګورم، او د هغه لقاء

می په برخه شي. معلومیږي چه یعقوب علیه السلام ته اطلاع ورکړی شوی وه چه په دغه ابتلاء کښې په پوره دول (طریقه) سره د دوی ازموینه کیږي، او د یوه تاکلي (مقرر کړی) مدت څخه وروسته له دغه مصیبته به نجات مومي. فيالحال له لتولو. او د انتقامي تدابیرو له غوره کولو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه راځي. او یوسف علیه السلام ئی اوس په لاس کښې نه لویږي. البته زما نور ځامن په ګرد (تول) جهان کښې رسوا کیږي. او امکان لري چه دوی په قهر او غضب کښې پخپله یعقوب علیه السلام ته هم د څه ضرر رسولو دپاره کوښښ وکړي. کذا قال امامنا الرازی رحمة الله علیه فی تفسیره الکبیر والله اعلم.

وَجَآءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ ۖ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ ۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

او راغله قافله (له مدین چه مصر ته تله) نو ولیږه دوی اوبه راوړونکی خپل (مالک) نو (ځوړنده) خوشي ئی کړه بوکه خپله (په کوهي کښې نو ونښت یوسف په دغې بوکې پوري کله چه وئی لیده) نو وی ویل ای خوشالیه زما (راحاضره شه! چه دغه دی وقت دی) چه دا یو هلک دی ډیر ښائسته، او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه (طور)، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چه کول (ورونو د یوسف له بی رحمي).

تفسیر: وائي چه تر دری ورځو پوري یوسف علیه السلام په هغه کوهي کښې د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ دیره ؤ، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کښې دغه خبره ولویده چه هره ورځ ورته په همغه کوهي کښې ډوډی، ورسوی، او برسیره په هغه نورو ورونو ئی هم خبر اخیست چه هلته مړ نشي، او د کوم بل ملک مسافر ئی تری وباسي، او له ځان سره ئی بوځي او زمونږ له منځه دغه اغزی ورک شي، رښتیا ده چه «د غلیمانو (دښمنانو) په سترګو اغزی ښکاری ګل» بالاخر له مدین څخه یوه قافله د مصر په لوری تله، کله چه د دغه کوهي له خوا تیریده. او د هغوی نظر پر هغه کوهي ولوید نو یو سړی ئی د اوبو آخیستلو دپاره ورولیږه. ده چه خپله بوکه وغورځوله نو حضرت یوسف علیه السلام چه وړوکی هلک ؤ ژر په هغې بوکې کښې کیناست او پړی ئی په خپل لاس تینګ ونیو. او له کوهي څخه ووت کله چه د بوکې کشوونکی سترګې پری ولګیدی نو د یوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنی له حده تیر خوشال شو. او ناڅاپه ئی له خولی څخه دغه غږ پورته شو چه عجیبه هلک دی او په ډیر ښه قیمت پلورل (خرڅول) کیږي!.

﴿ وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً ﴾ او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه (طریقه)) یعنی بوکه کشوونکی

د دغی خبری له خپلو نورو ملګرو څخه د پټولو په فکر کښی ؤ چه که نور پری خبر شول نو ګرد (ټول) به راسره شریکیږی ښائی چه داسی ئی وربښکاره کړی وی چه دغه غلام ماته د ده مالکینو راکړی دی چه د مصر په بازار کښی ئی هغوی ته وپلورم او په ښو پیسو ئی ورخرخ کړم.)

یعنی د وروںو مطلب داسی ؤ چه یوسف علیه السلام له وطنه لری وشړی او پردیسی ئی کړی. او د قافلی خاوندانو اراده کړی وه چه یوسف علیه السلام وپلوری (خرخ کړی) الله تعالیٰ اراده فرمایلی وه چه هغه د مصر د خزائنو مالک وګرځوی که د پاک الله اراده شوی وی، نو دغه ګردی (ټولی) چاری ئی په یوه شیبه (لحظه) کښی هم بندولی شوی، لیکن د هغه مصلحت په تاخیر کښی ؤ. نو ځکه پر ګردو (ټولو) شیانو سره له پوهیدلو او لیدلو. هغوی ته ئی مهلت ورکړ.

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ ۚ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾

او وپلوره (خرخ کړ) دوی هغه (ورور خپل) په پیسو ناکارو سره چه یو څو روپی وی شمیرلی شوی (لږی)، او ؤ دوی په حق د یوسف کښی له بی رغبتانو.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام ورونه خبر شول چه قافلی یوسف علیه السلام له کوهی څخه وویست او له ځان سره ئی بوته نو ژر ورپسی ورغلل، او دا ئی وربښکاره کړه چه دغه زمونږ مریی دی چه په تیښته سره راغلی دی. څرنګه چه د ده عادت دی چه تل تښتی نو ځکه مونږ نه غواړو چه وروسته له دی نه ئی وساتو که ئی پیرئ (اخلئ) نو پیرودلی (اخیستلی) ئی شئ. مګر دیر کلک ئی وساتئ چه چیری درڅخه ونه تښتی وائی چه په اتلسو درهمو یا په لږ څه دیرو یا کمو ئی وپیرود (خرخ کړ)، نو هر یوه ورور په سر دوه دوه درهم (نژدی دوه دوه روپی) وررسیدی، یو ورور ئی چه (یهودا) نومیده هیڅ برخه ئی وانه خیسته.

﴿ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴾ او وو دغه ورونه په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو. یا وو دغه کاروانیان په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو له جهته د بی فرمانی او د تیښتی د ده) یعنی له دومره ارزانو پلورلو (خرڅولو) څخه مه متعجب کیږه! دوی له یوسف علیه السلام څخه دومره بیزاره ؤ چه که ویریا ئی ور پریښی وی خو لا هم مستبعد او لری تری نه ؤ هومره پیسی چه د دوی په لاس ورغلی هغه ئی غنیمت وګڼلی ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د هغه پلورلو (خرڅولو) ذکر دی چه د قافلی خاوندانو وروسته د مصر له رسیدلو څخه وکړل. که داسی وی نو ویلی شی چه د لویدلی څیز قدر ئی ونه کړ. او له دغی اندیښنی څخه چه بیا څوک پری دعوی ونه کړی، او هم د تښتیدلو (آبق توب) عیب ئی آوریدلی ؤ نو ځکه ئی په ارزان قیمت وپلوره (خرخ کړ) . والظاهر هوالاول والله اعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِن مِّصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَن يَنفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

او وویل هغه سړی (عزیز) چه ئی آخیستی ؤ یوسف او ؤ له (اهله د) مصره ښځی خپلی ته چه په عزت لره ځای د دغه (یوسف او ښه قدر او عزت ئی کوه!) ښائی چه نفع ورسوی مونږ ته یا به ونیسو مونږ دی ځوی (چه دواړه اولاد نه لرو)، او هم داسی (لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی څخه او عزیز مو مهربان کړی ؤ پر ده) ځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه (د مصر) کښی (دپاره د دی چه عدل وکړی) او وښیو مونږ یوسف ته څه له ګرځولو د خبرو (خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او الله غالب دی په کارونو خپلو (چه هیڅوک ئی نشی رد کولی) ولیکن زیات خلق نه پوهیږی (په دی)

تفسیر: وائی کله چه دغه قافله مصر ته ورسیده، لیلام شروع شو او د مصر د عزیز (چه د هغه ځای قائد او مدارالمهام ؤ) پر بولی دغه معامله پای (آخر) ته ورسیده ده خپلی ښځی زلیخا یا راعیل ته وویل «چه دغه هلک ډیر غوره محبوب، هوښیار، او پوه رابریښی، نو ښائی چه ته ئی ښه په عزت او احترام او پت وساتی! او د مریانو په شان سلوک ورسره ونه کړی. کیږی چه وروسته له لوئیدلو څخه زمونږ په کار راشی. او خپل کاروبار وروسپارو. یا څرنګه چه اولاد نه لرو، دی د خپل ځوی په ځای ودروو.

﴿ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ ﴾ الآية ـ او هم داسی لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی نه او عزیز مو پری مهربان کړ. ځای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه د مصر کښی دپاره د دی چه عدل وکړی او لپاره د دی چه وښیو مونږ یوسف ته څه له ګرځولو د خبرو خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو) یعنی مونږ پخپل کامل قدرت او لطیف تدبیر یوسف د ده د ورونو د حسد او رخی (کینی) له ربړو (تکلیفونو)، او د کوهی له بندی خانی څخه وساته، او د مصر د عزیز کره مو ورساوه بیا مو د عزیز په زړه کښی د هغه محبت او شفقت وغورځاوه. او په دغه ډول (طریقه) مو هغه ته په مصر کښی یو معزز ځای ورکړ. او د مصریانو په سترګو کښی

مو هغه وجیه او محبوب وګرځاوه څو دغه د راتلونکو ترقیاتو او اعتلاؤ د اساس په منزله وګرځی، او د بنی اسرائیلو دپاره د مصر د هستوګنی وسیله شی. له هغه سره دا هم منظور ؤ چه د مصر له عزیز سره واوسیږی، او له لویانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وکړی څو د سلطنت په رموزو او اشاراتو وپوهیږی او د ګردو (ټولو) خبرو پر ځایونو باندی د لګولو او کولو کامله سلیقه او تجربه حاصله شی.

تنبیه: د دی سورت په اوله رکوع کښی د «تاویل الاحادیث» لفظ تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته بیا ولوست شی.

﴿ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ او الله غالب دی په کار خپل چه هیڅوک ئی نشی رد کولی لیکن زیات خلق نه پوهیږی په دی) یعنی ورونو غوښتل چه یوسف علیه السلام ښکته وغورځوی لیکن پاک الله یوسف علیه السلام د عزت آسمان ته وخیژوه. زیات کسان له خپلو لنډ لیدلو څخه نشی لیدلی چه د انسانی تدابیرو په مقابل کښی د الله تعالیٰ تدبیر او اراده څرنګه غالبیږی او بری مومی؟.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗٓ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۲۲﴾

او کله چه ورسید یوسف قوت خپل ته نو ورکړ مونږ ده ته حکم او علم، او هم داسی جزا (بدل) ورکوو نیکوکارانو ته

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه د یوسف ګرد (ټول) قواء د کمال حد ته ورسیده نو د پاک الله له درباره د عظیم علم او حکمت فیض ور ورسید. نهایت مشکله عقدی (غوټی) ئی په خپل رسیدونکی فهم سره حل کولی په ډیره ښه توګه (طریقه) او پوه سره ئی د خلقو جرګی او جګړی سره جوړولی. پر دینی دقائقو په ښه ډول (طریقه) سره پوهیده. کومه خبره ئی چه په ژبه سره ویله. هغه به ئی عملاً هم کوله او نورو ته به ئی وریښووله د بی عقلانو له اخلاقو قطعاً پاک او صاف ؤ. په علم‌الشرائعو پوره ماهر ؤ. علم‌الرؤیا او د خوب تعبیر د ده مخصوصه برخه وه هو! هغه خلق چه د فطرت په لار ښوونه، یا د صالحینو په تقلید او توفیق پر ازلی نوائبو او حوادثو صابر وی. عمده اخلاق او ښی رشی (عادتونه) او معاملی ئی ځان ته غوره کړی وی، نو ځکه الله تعالیٰ پری داسی انعام فرمائی.

(کله چه یوسف علیه السلام کور د عزیز ته راغی، او عشق د زلیخا نهایت ته ورسید، نو خپل مراد ئی تری طلب کړ،)

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِىْ هُوَ فِىْ بَيْتِهَا عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ

وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ۚ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ ۖ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

او طلب د فریب وکړ ده لره هغه (ښځی) چه دغه یوسف په کور د هغی کښی ؤ دپاره د نفس د ده او کلکی ئی پوری کړی تولی دروازی او بیا وویل دغی ښځی هله زر راشه ته! زه تا لره یمه، وویل یوسف پناه نیسم په الله پوری چه بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چه ښه ئی کړی ده ساتنه زما) نو زه به ولی خیانت کوم په اهل د ده کښی،) بیشکه شان دا دی چه نیکی نه مومی ظالمان) چه د نیکی په ځای بد کوی یا زانیان).

تفسیر: له دی لوری غیبیه الطافاتو (غیبی مهربانیانو) د حضرت یوسف علیه السلام تربیت په داسی عجیبی او غریبی طریقی سره فرمایه له بل لوری د عزیز ارتینی (ښځی) زلیخا د ده په مخ کښی د ډیر مزلة الاقدام (قدمونه خویدونکی) امتحان موقع پیدا کره.

یعنی د حضرت یوسف علیه السلام پر حسن او جمال زلیخا مفتونه او مینه شوه.

او د زړه ورلو، او مینه کشولو او سد لری کولو گرد (تول) سامان او اسباب ئی تول کړل. او غوښت ئی چه د یوسف علیه السلام زړه هم بی واکه کړی. د یوه لوری د عیش او نشاط سامان او د نفسانی جذباتو د پوره کولو دپاره هر راز (قسم) سهولتونه او د بل لوری د یوسف علیه السلام شا مدام اوسیدل د زلیخا په کور کښی او د زلیخا انتهائی مینه او محبت او شفقت له ده سره. او په گوښه (بیله) کوټه کښی په خپله د ښځی له لوری په بیتابی او بی صبری سره داسی غوښتنه کوله او د خپلو او پردیو د تللو او راتللو گرد (تول) ورونه ئی وتړل. له بل لوری د ځلمیتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون دغه گرد (تول) دواعی، او اسباب داسی وو چه د هغو له تصادمه او تماسه د ډیرو لویو زاهدانو تقوىٰ هم گرد گرد آلوزی. مگر هغه څوک چه د پاک الله له طرفه محسن تاکلی (مقرر کړی) شوی وی. او د علم او حکمت په رنگ سره ئی رنگین کړی وی، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلی وی، نو پر هغه به څوک قدرت او مجال ولری او څرنگه به د شیاطینو په چمبو (فریبونو) کښی راشی ده یو د «معاذ الله» لفظ ووایه چه «په الله پوری پناه نیسم» سم له لاسه گرد (تول) شیطانی جالونه اود کړی گرد (تول) ولونه وپرانستلی شول، ځکه هر چا چه د الله تعالیٰ پناه ونیوله په هغه د بل هیچا وار نه چلیږی.

﴿ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ ﴾ الآیة ـ وویل یوسف چه پناه نیسم په الله پوری الخ) یعنی له پاک الله څخه پناه غواړم زه داسی قبیح حرکت کله کولی شم. علاوه پر دی عزیز زما داسی مربی دی چه ما په ډیر عزت، پت، راحت او هوسائی (آرام) کښی ساتی نو ښه زه د خپل محسن پر ناموس باندی څرنگه لاس واچوم؟ داسی محسن هیروونکی او بی انصافی کوونکی له سره د نیکی او ښیگڼی (فائدی) او بری مخ نشی لیدلی. او څرنگه چه د مجازی مربی دومره قدر او لحاظ کاوه شی، نو وپوهیږه چه له هغه حقیقی مربی څخه په څه اندازه مونږ ته لازم دی چه وشرمیږو. او تری حیاء

وکړو. چه هغه رب العالمين دی او محض پخپل فضل او کرم سره ئې زمونږ تربيت فرمايلی دی، او خپل نور مخلوقات ئې زمونږ د خدمت او راحت دپاره درولی دی.
تنبيه: ځينو مفسرينو د «انه ربی» ضمير د الله په لوری راجع کړی دی.

وَلَقَدۡ هَمَّتۡ بِهِۦ وَهَمَّ بِهَا لَوۡلَآ أَن رَّءَا بُرۡهَٰنَ رَبِّهِۦ كَذَٰلِكَ لِنَصۡرِفَ عَنۡهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلۡفَحۡشَآءَۚ إِنَّهُۥ مِنۡ عِبَادِنَا ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقيق قصد کړی ۇ دغه (يوسف) ته (د جماع) او (يوسف) به قصد کړی وی دی ښځی ته که نه وی ليدلی يوسف برهان (قاطع دليل) د رب خپل، هم داسی (ساتلی دی مونږ يوسف په عصمت سره) دپاره د دی چه وگرځوو مونږ له ده څنی بد او ناکاره فعل (چه خيانت او زنا ده)، بيشکه دغه (يوسف) له بندګانو مخلصو (غورو پاکو) زمونږ څخه ۇ.

تفسير: ځينو مفسرينو د ﴿وَلَقَدۡ هَمَّتۡ بِهِۦ﴾ الآية - داسی ترجمه کړی ده او خامخا په تحقيق ښځی فکر کړی ۇ د يوسف او يوسف فکر کړی ۇ د ښځی يعنی زليخا د يوسف عليه السلام د راګيرولو فکر وکړ، او يوسف عليه السلام داسی فکر وکړ چه زه د ښځی د مکر په لومه (دام) کښی ونه نښلم. که يوسف عليه السلام د خپل رب حجت او قدرت نه وی معاينه کړی، نو استقامت او ثابت قدمی به ئې مشکله وه. ځينو مفسرينو «وهم بها» ئې له «ولقد همت به» څخه بيل کړی دی. او له «لولا ان رآبرهان ربه» سره ئې متعلق کړی دی لکه چه په «ان کادت لتبدی به لولا ان ربطنا علیٰ قلبها» ترکيب کښی دی. په دغه وقت مقصود د يوسف عليه السلام په حق کښی د «هم» ثابتول نه، بلکه نفی کول دی، او ترجمه به ئې داسی کيږی. چه ښځی د يوسف عليه السلام اراده وکړله، او يوسف عليه السلام به هم د ښځی اراده کړی وی. که د خپل رب قدرت او حجت ئې نه وی ليدلی. ځينی په «هم بها» کښی د «هم» لفظ ئې د رغبت او طبعی ميلان په معنی اخيستی دی. يعنی د يوسف عليه السلام په زړه کښی بی اختياره څه رغبت او ميلان پيدا شو. لکه چه روژه‌دار ته په ګرمی کښی د يخو اوبو په لوری طبعاً رغبت پيدا کيږی. ليکن دی نه د هغو د څښلو اراده کوی او نه دغسی بی اختياری رغبت چندانی مضر دی. بلکه سره له طبيعی رغبت له هغه څخه قطعاً احتراز د مزيد اجر او ډير ثواب موجب ګرځی، هم داسی وپوهيږه چه د داسی قوی اسبابو او دواعيو په موجوديت سم له بشری طبعی سره بی‌اختياره او بی‌ارادی د يوسف عليه السلام په زړه کښی د کوم قسم رغبت او ميلان احساس پيدا کيدل نه له عصمته سره منافی ده او نه ئې مرتبه ښکته کوی. بلکه په «صحيح مسلم شريف» کښی د ابوهريره رضی الله تعالیٰ عنه حديث دی «که د بنده ميلان د کومی بدی په لوری وی

خو پر هغه عمل ونه کړی نو د ده د حسناتو په دفتر کښې یوه نیکی لیکله کیږی» الله تعالیٰ فرمایی چه هغه سره له رغبته او میلانه زما له ویری هغه بدی ته لاس ونه غځاوه. په هر حال سره له لفظی اشتراکه د زلیخا «هم» د یوسف علیه السلام له «هم» سره لکه د ځمکی او آسمان فرق لری. نو ځکه لوی قرآن دغه دواړه «هم» ئی په یوه لفظ کښې سره جمع نه کړل، او نه د زلیخا د «هم» په شان د یوسف علیه السلام پر «هم» ئی «لام» او «قد» داخل کړل. بلکه په سیاق او لحاق کښې ئی ډیر دلائل د یوسف علیه السلام پر طهارت او نزاهت قائم کړل. چه له غور کوونکو څخه پټ نه دی. تفصیلات ئی په «روح المعانی» او زمونږ د امام فخرالدین رازی په «تفسیر کبیر» او نورو تفاسیرو کښې شته.

«برهان» دلیل او حجت ته وائی. یعنی که یوسف علیه السلام په دغه وقت کښې د خپل رب دلیل نه وی لیدلی، نو پر قلبی میلان به ئی تګ کاوه. ښه! نو دلیل څه ؤ؟ د زنا هغه عین‌الیقین حرمت او شناعت ؤ چه الله تعالیٰ ورښوولی ؤ یا هغه دلیل دی چه یوسف علیه السلام د بی‌بی زلیخا په مقابل کښې وویل چه ﴿إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾ ځینی وائی چه په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ په قدرت خپل پلار ئی ولید چه ولاړ دی، او له حیرته خپلی ګوتی چیچی، یا پر کوم غیبی لیک ئی نظر ولوید چه په هغه کښې د دغه فعل شناعت مرقوم او دی تری ممنوع شوی ؤ، والله اعلم اما اصح دا دی چه هغه برهان یواځی د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه عصمت ؤ، د دغه «برهان» ښوول او داسی ئی ثابت قدم ساتل د دی دپاره ؤ چه یوسف علیه السلام زمونږ له غورو بندګانو څخه ؤ، یا ئی جبرئیل ولید. یا غږ پری وشو، چه خبردار! ته نبی الله ئی!. لهٰذا هیڅ یوه وړوکی او لویه بدی، اګر که د ارادی په درجه هم وی ور ونه رسید.

کله چه یوسف علیه السلام د زلیخا نه په تیښته شو نو هری بندی دروازی ته چه به رسیده نو په حکم د الله تعالیٰ سره به ورته پخپله بیرته کیده او زلیخا هم داسی وریسی ځغاسته تر اوومی دروازی پوری

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ ۚ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

او سره منډی وهلی دواړو دروازی ته او څیری کړ (ښځی) کمیس د دغه (یوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه میړه (خاوند) د زلیخا (عزیز) سره دروازی څخه، وویل (زلیخا عزیز ته) چه نه ده جزاء د هغه چا چه اراده ئی کړی ده په اهل ستا د بدی مګر دا چه بندی کړ شی یا عذاب دردناک دی.

تفسیر: وړاندې یوسف علیه السلام ؤ چه ژر ور وړانیځی او د باندی لاړ شی او وروسته زلیخا د ده په تعاقب کښې وه اتفاقاً د یوسف علیه السلام د کمیس وروستنی برخه د زلیخا په لاس کښې ولویده، نو تینګ ئې ونیو، او خپل لوری ته ئې راکش کړ. په دغه کش او کوک (راښکلو) کښې کمیس وشلید مګر یوسف علیه السلام په هر ډول (طریقه) چه ؤ له کوټې څخه د باندی ووت. نو له یوې خوا دوی دواړه سره وړاندی او وروسته په دروازه کښې ورسیدل او له بلې خوا د زلیخا میړه (خاوند) د مصر عزیز هم راورسید. نو ژر تر ژره زلیخا په خبرو جوړولو خپله خوله وړانستله. زلیخا الزام پر یوسف واړاوه چه ده له ماسره د بدی اراده کړې وه، نو د داسې سړی سزا ښائی دا وی چه په بندی خانه کښې وغورځاوه شی یا بل کوم سخت هیداد (سزا) ورته وټاکلې (مقرر) شی.

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَن نَّفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِن كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

وویل (یوسف) چه هم دې طلب (او فریب) کړی دی له ما سره دپاره د نفس زما (مراد خپل او شاهدی ورکړه (یوه تې رودونکی) شاهد له کورنی د زلیخا څخه (داسې چه ای عزیزه وګوره) که ؤ کمیس د یوسف څیری کړی شوی د مخې له خوا نو رښتیا وائی زلیخا او دغه (یوسف) له دروغجنانو څخه دی. او که ؤ کمیس د دغه (یوسف) څیری کړی شوی د شا له لوری نو دروغ وائی زلیخا او یوسف له رښتیا ویونکو څخه دی. نو کله چه ولید (عزیز) کمیس د یوسف چه څیری شوی دی د شا له لوری نو وویل (عزیز) چه بیشکه دغه (یو فریب دی) له فریبونو ستاسو ښځو څخه، بیشکه فریب د تاسو ښځو ډیر لوی دی. ای یوسف! واوړه له دې کاره (او پټ د زلیخا وساته، او بیا ئې زلیخا ته وویل) او مغفرت وغواړه ګناه خپلې ته بیشکه چه

ته ئی (ای زلیخا !) له خطاکارانو.

تفسیر: اوس نو یوسف علیه السلام ناچاره شو چه اصلی خبره ورښکاره کړی چه زلیخا اراده کړی وه چه زما نفس زما له واکه (اختیاره) وباسی، زه وتښتیدم او ځان می تری وژغوره (بچ کړو). دغه جګړه لا پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د زلیخا له کورنی څخه یو شاهد په عجیبی طریقی سره د یوسف علیه السلام په حق کښی شاهدی ورکړه له ځینو روایتونو څخنی معلومیږی چه دغه شاهد یو تی رودونکی هلک ؤ چه د الله تعالیٰ په قدرت د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او وجاهت عندالله ښکارولو دپاره په غږیدلو پیل (شروع) وکړ. او ځینی علماء وایی چه هلک نه ؤ بلکه کوم پوه سړی ؤ چه داسی یوه پته او نښه ئی ور وښوده والله اعلم که شاهد تی رودونکی هلک ؤ لکه چه په ځینو معتبرو روایتونو کښی دی نو په دغه صورت کښی هم دغه د یوه تی رودونکی وینا او داسی شاهدی ورکول چه په خاتمه کښی د یوسف علیه السلام په حق کښی مفید شی بالاستقلال د یوسف علیه السلام د صداقت دلیل ؤ. د کمیس له وړاندی یا له وروسته څیریدلو له شهادته په زائد ډول (طریقه) د یوی علامی او قرینی په شان ښائی وګڼلی شی او که کوم پوه سړی ؤ نو په ښکاره سره داسی معلومیږی چه دی به په خارجی طریقی سره د حال په حقیقت مطلع شوی وی. مګر ده په نهایت پوه په داسی یو اصول سره شاهدی اداء کړه. چه هغه د بی طرفانو په نزد هم ډیره معقوله وه ځکه که سم د ښځی له دعوی سره «معاذ الله» یوسف علیه السلام د دی په لوری اقدام کړی وی، نو د ده مخ به د ښځی په لوری وه، نو ښکاره ده چه په دغه کش کوک (معارضه) کښی د یوسف علیه السلام کمیس به هم د مخی له لوری څیری شوی ؤ او که د یوسف علیه السلام وینا صحیحه ده چه ښځی زه خپل لوری ته بللم او زه د دروازی په لوری وتښتیدم او دی زما د نیولو په مقصد زما تعاقب وکړ، نو ښکاره خبره ده چه د ده کمیس به د شا له لوری څیری شوی وی. ځکه چه په دغه صورت کښی یوسف علیه السلام د دی په لوری له سره متوجه نه ؤ بلکه هغی ته ئی خپله شا ګرځولی په تیښته ؤ په هر حال کله چه ولید شو چه کمیس د مخی له لوری نه بلکه د شا له لوری څیری کړی شوی ؤ نو عزیز وپوهید چه دغه ګرد (تول) د ښځی مکر او فریب دی. یوسف علیه السلام هیڅ قصور نه لری لکه چه ښکاره ئی وویل چه د زلیخا دغه ډک له فریبه چاره له هغه قسمه ده چه عموماً ښځی ئی کوی. نو عزیز له یوسف علیه السلام څخه استدعاء وکړه چه څه تیر شوی دی، هغه هیر کړه ! او وروسته له دی نه د دی خبری ذکر مه کوه ! چه د سختی رسوائی او بدنامی موجب دی. او زلیخا ته ئی وویل چه له یوسف علیه السلام څخه یا له خدایه د خپل قصور معافی وغواړه ! چه بالیقین هم دا ستا قصور دی.

اګر که عزیز ډیر تاکید کړی ؤ په یوسف باندی د پټولو د دی خبری، اما داسی خبری کله پټی پاتی کیږی نو دا خبره د مصری ښځو په خولو کښی پریوته. او د زلیخا د بدنامی آوازه لاړه او خوره شوه لکه چه وائی

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰهَا عَنْ نَّفْسِهٖ ۚ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ؕ اِنَّا لَنَرٰىهَا فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۰﴾

او وويل يو شو ښځو (له خواصو د باچا) په ښار (د مصر) کښې چه ښځه د عزيز طلب کوى مريبى خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقيق شيرى کړى ده پرده د زړه د دى ښځى له جهته د محبت (د يوسف يعنى ننوتلى دى محبت د يوسف په غلاف د زړه د زليخا کښې)، بيشکه مونږ خامخا وينو زليخا په ګمراهى ښکاره کښې (چه خپل ميړه (خاوند) لرى او مريبى پسى ګرځى).

تفسير: يعنى ورو ورو د ټول ښار په ښځو کښې داسى ويناوى شروع شوى چه د عزيز ښځه پر خپل ځلمى کنعانى غلام مفتونه او مينه شوى ده، او غواړى چه وئى لمسوى او پر خپل ځان ئى وغولوى او د هغه نفس د ده له واکه (اختياره) وباسى، د دى مرئى مينى د هغى د زړه په منځ کښې ځاى نيولى دى. حال دا چه د داسى يوه معزز منصبدار ښځى ته دغسى يو حرکت ډيره د شرم خبره ده چه دا پر خپل مريبى مينه شى او ترى خپل نفسانى مقصد وغواړى. زمونږ په فکر په دغى معاملى کښې زليخا په علانيه غلطى او ښکاره ناپوهى کښې ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَّاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّيْنًا وَّقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ فَلَمَّا رَاَيْنَهٗۤ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ ۫ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا ؕ اِنْ هٰذَاۤ اِلَّا مَلَكٌ كَرِيْمٌ ﴿۳۱﴾

نو کله چه واوريد (زليخا غيبت) مکر (فريب) د دوى، نو وليږه (زليخا يو شوک) دغو (طعنګرو ښځو) ته او تيار ئى کړ دغو ښځو ته مجلس (يا ميلمستيا يا بالښتونه چه ډډى پرى واچوى) او ور ئى کړى هرى يوى ښځى ته له دغو (ښځو) نه چړوکۍ او وويل (زليخا يوسف ته) راووځه په دوى (نو راووت) نو کله چه وليد دوى دغه (يوسف) نو ډير لوى ښائسته ئى وموند (هک پک پاتى او ځانونه ترى هير شول) او غوڅ ئى کړل لاسونه خپل او وويل دوى پاکى ده الله ته (له عجز او نقصانه چه داسى صورت ئى هم جوړ

کړی دی) نه دی دغه (ځلمی) انسان، نه دی دغه (ځلمی) مګر پرښته ده لویه.

تفسیر: د ښځو دغو ویناؤ ته ځکه مکر فریب وائی چه د مکارانو په شان به یی پټی پټی خبری کولی، او پر زلیخا به ئی بد ویل، ګواکی دوی به د خپلی پاکی او عفت اظهار کاوه. حال دا چه یوسف علیه السلام د بی مثال حسن او جمال شهرت چه د هری ښځی غوږونو ته رسیده، نو هغوی به د ده په لیدلو پسی کریدی او ترپیدی او پری ویلیدی هیڅ بعید او لری نه دی چه پر زلیخا د طعنو او تنقید کوونکو اصلی د زړه مقصد هم دا وی، چه زلیخا په قهر کړی، او داسی یوه حرکت ته ئی تیاره کړی چه د یوسف علیه السلام د ملاقات او لیدلو سبب وګرځی، یا د زلیخا په زړه کښی د هغه نفرت واچوی، او هغوی د خپل ځانونو په لوری د هغه د مائل کیدلو موقع راپیدا کړی. او دا هم ممکن دی چه زلیخا په دغی معاملی کښی له ځینو ښځو سره د زړه خبری کړی وی، او هغوی د دی د دغو پټو او د زړه د خبرو د ساتلو په ځای هغه برسیره کړی وی، او په تنقید او پیغور ویلو به ئی لاس پوری کړی وی. په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو څخه په لفظ د «مکر» سره په تعبیر کولو کښی دغه ټول احتمالات موجود دی.

﴿ أَرۡسَلَتۡ إِلَيۡهِنَّ ﴾ الآیة ـ نو ولیږه زلیخا یو څوک دغو طعنګرو ښځو ته) یعنی ښځو ته ئی بلنه وکړه او میلمستیا ته ئی راوغوښتی، او یو مجلس ئی ترتیب کړ. چه د هغه د مأکولاتو او خوړو په منځ کښی ځینی خواړه داسی هم ؤ چه په چړوکیو سره ګریدل. یا پوټکی به ئی تری لری کیدل. لکه چه د خوړو ګردی (ټولی) میوی او نوری د دوی په مخ کښی واوښتلی شوی او په ښه ترتیب سره کیښودی شوی، او د هری یوی ښځی په لاس کښی یوه یوه چړوکۍ ورکړه شوه څو د تراشولو وړ (لائق) شیانو په خوراک کښی د بلی ښځی د انتظار له کلفته بی غمه وی کله چه دغه ګرد (ټول) شیان ئی جوړ او پوره ترتیبات ئی ونیول. حضرت یوسف ته چه هم هغلته چیری نژدی موجود ؤ غږ وکړ چه دلته راشه په مجرد د راتلو د هغه پر ګردو (ټولو) میلمنو ښځو باندی د بریښنا په شان یو تاثیر او حرکت پیدا شو او ښځی د یوسف د حسن او جمال له دغی یو ناڅاپی ننداری څخه بیخی بی‌هوشی او بی‌حواسی شولی، او د بیهوشی په حال کښی د میوو په ځای ئی خپل لاسونه پری کړل. ګواکی قدرت یو مستقل دلیل د یوسف علیه السلام پر نزاهت او صداقت ودراوه، چه د هغه ځلمی د بی مثله جمال د لږ پلوشی په اثر د غولیدونکو ښځو خپل حواس ورک کړل. حال دا چه یوسف بیخی هغوی ته خپلی سترګی هم ونه غړولی او د دغو ښځو پیمخی او سینګار ته ئی له سره ونه کتل، او له سره ئی لږ څه التفات هم ورته ونه کړ نو ګرد (ټول) سره وپوهیدل بالیقین اصلی واقعه به هم داسی وی چه زلیخا د دی سد (هوش) وړونکی جمال د ننداری څخه خپل عقل، فکر، سد (هوش) او حواس او نور له لاسه ایستلی وی او یوسف علیه السلام د معصومی پرښتی په شان د خپل عفت امن ساتلی، پاک او صاف تری وتلی دی.

﴿ وَقُلۡنَ حَٰشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا ﴾ الآیة ـ او وویل دغو ښځو پاکی ده الله ته له صفاتو د عجز او

نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ کړی دی نه دی دغه ځلمی انسان، نه دی دغه ځلمی مګر پرښته ده لویه) یعنی د حسن او جمال او نورانی صورت په اعتبار لکه پرښته معلومیږی یو چا ډیر ښه ویلی دی:

قوم اذا قوبلوا کانوا ملائکة

حسناوان قوتلوا کانوا عفاریتا

ښتانه دی پرښتی په محل د عیش عشرت کښی

توریالیان دی لکه ځمریان په ډګر د جنګ غیرت کښی

یا هغه حیاء او عفت چه د ده له څیری او وضعیت او هیئت څخه راڅرګندیده، او د هغه د لیدلو څخه ئی داسی وویل چه دغه بنی آدم نه دی بلکه د کومی معصومی پرښتی په شان راښکاری. (بیا چه زلیخا دا ښځی ولیدی چه له ډیر حیرته ځان او جهان تری ورک شوی دی)

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِىْ لُمْتُنَّنِىْ فِيْهِ ۭ وَلَقَدْ رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ فَاسْتَعْصَمَ ۭ وَلَىِٕنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَآ اٰمُرُهٗ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوْنًا مِّنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿۳۲﴾

نو وویل (زلیخا دغو ښځو ته) دا همغه ځلمی دی چه ملامته کړی ومه تاسو زه په (محبت د) ده کښی، او خامخا په تحقیق طلب کړی ؤ ما له ده له نفسه د ده (مدعا خپله) نو ځان ئی وساته (او زما مطلب ئی ونه کړ)، او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه امر کوم زه ده ته (او وایم زه) نو خامخا به بندی (قید) کړی شی هرومرو (لازماً) او خامخا شی به دی له ذلیلانو (بی عزتانو په دی بندی خانه کښی)

تفسیر: اوس زلیخا موقع وموندله چه د ښځو د هغو طعنو او تشنیعو غشی بیرته پر هم دوی ورغوځار کړی ګواکی په دغه وقت کښی ﴿ فَذٰلِكُنَّ الَّذِىْ لُمْتُنَّنِىْ فِيْهِ ﴾ په ویلو سره د یوسف صفت وکړو د دی تولنی د رنګ او وضعیت له لیدلو څخنی زلیخا بیخی ځان له لاسه ورکړ او د هغی پیښی ګرد (تول) واقعات ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره تکی په تکی وویل «چه بیشکه ما غوښت چه د دی کنعانی ځلمی زړه په لاس راوړم مګر دغه د پاک الله بنده په داسی ډول (طریقه) سره خپل ځان له ما څخنی وژغوره (وساته) او لاس ئی له ما څخنی ووینځه چه زه ورته حقه حیرانه یمه، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بیان تاسی ته له سره نشم کولی» ګواکی الله تعالیٰ د ګرد (تول) ښار د خواصو ښځو په تولنه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د عصمت او عفت کمال او د نزاهت او طهارت ثبوت ئی ور وړاندی کړ د زلیخا حال په دغه وقت کښی همغسی ؤ لکه چه چا ویلی دی.

لا تخف ما صنعت بک الاشواق واشرح هواک فکلنا عشاق

﴿ وَلَئِن لَّمۡ يَفۡعَلۡ ﴾ الآية - او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه ورته وایم زه نو خامخا به بندی کړ شی هرومرو (لازماً) او خامخا به شی له ذلیلانو په دی بندی خانه کښی) د زلیخا مقصود په دغو خبرو او اترو کښی لږ څه نورو ښځو ته د خپلی معذوری او نامرادی، اظهار ؤ څو د هغوی زړه‌خوږی او همدردی حاصله کړی شی. او لږ څه په تحکمی ډول (طریقه) په ویرولو سره د یوسف علیه السلام مرعوبیت ؤ چه هغه وویریږی او وروسته له دی نه د زلیخا په مراد او مطلب کار وکړی. او تری سر ونه غړوی. او ځان دی ورته سنبال کړی حال دا چه

نه کیږی عنقا ښکار، ونغاړه ژر لومه دی

پرته به وی په خاورو کښی باد نیسی تل لومه دی

کله چه دغو ښځو یوسف علیه السلام ته وویل چه امر ومنه د مولاګۍ خپلی که نه بندی (قیدی) کیږی او ربړونه (تکلیفونه) به تیروی

قَالَ رَبِّ ٱلسِّجۡنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدۡعُونَنِيٓ إِلَيۡهِۖ وَإِلَّا تَصۡرِفۡ عَنِّي كَيۡدَهُنَّ أَصۡبُ إِلَيۡهِنَّ وَأَكُن مِّنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿٣٣﴾

نو وویل (یوسف) ای ربه زما بندی خانه ډیره خوښه ده زما له هغه کاره چه بولی دا ښځی ما هغه کار ته، (ای الله وګرځوی مکر، فریب د دوی له مانه) او که ونه ګرځوی ته له ما ځنی مکر فریب د دی ښځو نو میلان به وکړم زه دوی ته او بیا به وګرځم (په سبب د دغه میلان) له جاهلانو.

تفسیر: معلومیږی چه د زلیخا دغه د مایوسی غصی، او د مظلومیت ډکی وینا د دی پر نورو هم جنسانو او سیالانو خپل پوره اثر وغورځوه یا لا له پخوا د دوی په منځ کښی سره څه خبری او اتری به هم شوی وی. په هر حال لیکلی دی چه په دغه وقت کښی ګردو (تولو) ښځو د یوسف علیه السلام په پوهولو باندی داسی ژبی وپرانستلی «چه تاته لازم دی چه د خپلی دغی محسنی او سیدی میرمنی خبره ومنی! آخر ته ولی پر دغی غریبی باندی ظلم او تیری کوی! او ښائی چه دغی خبری ته هم ښه فکر وکړی چه د دغو غاړه غړولو او خبرو نه منلو نتیجه به تاته خامخا ربړونه (تکلیفونه) او مصیبتونه در وړاندی کړی او بل هیڅ یوه ګټه (فائده) درته نه رسوی» وایی چه په ښکاره ډول (طریقه) دوی به هری یوی د زلیخا سپارش کاوه مګر په حقیقت کښی دوی هری یوی غوښته چه د یوسف علیه السلام زړه خپل لوری ته راکش کړی کله چه یوسف علیه السلام ولید چه دغو ښځو په ډیر بد صورت راپسی شوی دی او ګردی (تولی) راپسی لویدلی دی او شیطان په هر لوری ماته سختی لومی غوړولی دی په ډیر عزم او استقامت او د نبوت په استقلال

او ارادى ئى د احديت له درباره غوښتنه او دعاء كوله چه «يا اله العٰلمينه! ما د دوى له مكرونو او فريبونو څخنى وژغوره (وساته)! كه په دغى سلسلى كښى ماته بندى كيدل راپيښيږى، نو زه په ديرى خوشالى سره هغى بنديگرى ته د معصيت پر ارتكاب ترجيح وركوم كه ته زما لاس ونه نيسى، نو ويريږم چه زه به بى عقله شمه او د دوى دغو لمسولو ته به څه تمائل وكړم» دلته د يوسف عليه السلام دغه وينا دا راڅرگندوى چه د انبياؤ عليهم السلام عصمت هم د پاك الله په اعانت او لاس نيونى سره كيږى او دوى پر خپل عصمت نه مغروريږى، بلكه د عصمت او عفت پر هغى منشأ «چه د پاك الله حفاظت او صيانت دى» دوى تل نظر اچوى.

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾

نو قبوله كړه ده ته رب د ده (دا دعا) نو وئى گرځاوه له ده څخه فريب د دوى، بيشكه الله هم دى ښه آوريدونكى (د ټولو اقوالو) ښه عالم دى (په گردو (ټولو) افعالو).

تفسير: يعنى دى ئى په عصمت او عفت په پوره ډول (طريقه) سره ثابت قدم او مستقيم كړ، او د هيڅا مكر او فريب پرى ونه چليد، او هيڅ اثر ئى پرى ونه كړ.
(بيشكه الله تعالىٰ ښه آوريدونكى د ټولو اقوالو ښه عالم دى په گردو (ټولو) افعالو) يعنى د گردو (ټولو) دعاوى ښى آورى، او ترى ښه خبردار او پوه دى. حضرت شاه صاحب ليكى «ظاهراً معلوميږى چه دى پخپلى غوښتنى او دعاء سره بندى شوى دى ليكن الله تعالىٰ د ده دومره دعا قبوله فرمايلى ده چه د هغوى فريب ئى ترى دفع كړى. نور بندى كيدل د ده په قسمت كښى ؤ. انسان لره ښائى چه د ويرى په وقت كښى د خپل ځان دپاره بدى ونه غواړى. او پوره د نيكى سؤال دى كوى. اگر كه كيږى خو همغه چه په قسمت كښى ليكلى شوى دى». په ترمذى شريف كښى راغلى دى چه له يوه سړى څخه رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه دعاء واوريده **اللهم انى اسالك الصبر** اى الله زه له تانه صبر غواړم رسول الله مبارك وفرمايل «**سالت الله البلاء فاساله العافية** تا له الله تعالىٰ څخنى د بلاء طلب وكړ. ځكه چه صبر خو پر بلاء كيږى، نو ترى عافيت وغواړه!»

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

نو بيا ښكاره شو دوى ته (يعنى عزيز او تابعانو د عزيز ته) وروسته له هغه چه وليدل دوى دلائل (د پاكئ د يوسف) چه خامخا په بندى خانه كښى به واچوى هرومرو (خامخا) دى تر يو وقت پورى (چه قطع شى خبرى د خلقو

پس بندی کړ شو یوسف)

تفسیر: یعنی سره له دی چه د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او نزاهت ډیر دلائل ئی لیدلی ؤ بیا هم دوی په دغه کښی مصلحت ولید چه تر یوی مودی پوری یوسف علیه السلام بندی کړی، څو عام وګړی او خلق داسی وګڼی چه هم دغه یوسف پړ ؤ، او همغه کمبخته ښځه بی سببه بدنامه شوه ګواکی هغه تخویف او ویرول چه د زلیخا له لوری په بندیتوب سره ورکړی شوی ؤ په سر ورسوله شوه. له دغی بندیګری څخه به د دغو خلقو غرض داسی وی چه په دی سره به له ښځی څخه دغه بدنامی ورکیږی او هم تر یوی مودی پوری به یوسف د دوی له سترګو څخنی پټیږی. او د ښځی اصلی مقصد به له دی بندیتوبه داسی وی چه ګوندی یوسف علیه السلام د لږ څه ربړ (تکلیف) ګاللو (زغملو) په اثر لږ څه مات او نرم شی. او زه په دی ډول (طریقه) سره کولی شم چه خپل مقصد تری حاصل کړم او د عزیز او د نورو مقصد به له دغه بندیتوبه داسی وی چه په هغه سره دغه محبت ورک یا کم شی.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ ؕ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّیْٓ اَرٰىنِیْٓ اَعْصِرُ خَمْرًا ۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّیْٓ اَرٰىنِیْٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِیْ خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّیْرُ مِنْهُ ؕ نَبِّئْنَا بِتَاْوِیْلِهٖ ۚ اِنَّا نَرٰىكَ مِنَ الْمُحْسِنِیْنَ ﴿۳۶﴾

او ننوتل له ده سره په زندان کښی دوه ځلمیان، وویل یو له دی دواړو بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه نچوړوم انګور دپاره د شرابو، او وویل هغه بل چه بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه بار کړی می ده د پاسه په سر خپل ډوډی چه خوری مرغان له هغی (ډوډی)، خبر کړه ته موږ په تعبیر د دی (هر یوه خوب)، بیشکه موږ وینو تا له نیکو کارانو (له بندیانو سره یا د بندیخانی یا له ښو علماؤ د تعبیر څخه).

تفسیر: یعنی په هم دغو ورځو کښی دوه ځلمی بندیان هم په بندی خانه کښی واچول شول. چه له دوی څخنی یو د مصر د باچا (ریان بن الولید) ډوډی پخوونکی او بل ئی ساقی ؤ او دواړه په دغه الزام چه باچا ته د زهر ورکولو اراده ئی درلوده (لرله) بندیان شوی ؤ. په بندی خانه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د مروت، امانت، رښتیا ویل، ښه اخلاق، زیات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبیر، له خلق الله سره زړه سوی او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه. دغه دواړه بندیان هم له حضرت یوسف علیه السلام سره ډیر مأنوس (روږدی) شول او د ډیر محبت او اخلاق

اظهار به ئی ورته کاوه یوه ورځ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل ساقي وویل چه ما خوب لیدلی چه باچا ته شراب ورکوم نانوائی وویل چه زه ګورم څما په سر لوی پتنوس ایښی (چه پکښی خواړه دی) او له هغه څخه مرغان پخپلو منبوکو سره تونکی وهی او تری خوری ئی. یوسف علیه السلام ئی لوی سړی لیدلی د دغو خوبونو تعبیر ئی تری وغوښت.

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَن يَأْتِيَكُمَا ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

وویل (یوسف) چه لا نه به وی راغلی تاسی ته طعام چه روزی درکوله شی تاسی ته هغه (طعام) مګر چه خبر به کړم تاسی په تعبیر د دی خوب پخوا له راتلو (د دی طعام) تاسی ته، دا تعبیر (چه کوم ئی تاسی ته) له هغه علم نه دی چه ښوولی دی ماته رب زما، بیشکه ما پریښی می دی دین د هغو خلقو چه ایمان نه راوړی پر الله او حال دا چه دوی په آخرت هم دوی کافران کیدونکی دی.

تفسیر: یوسف علیه السلام ړومبی هغوی ته تسلی ورکړه چه هرومرو (خامخا) د دغو خوبونو تعبیر تاسی ته ډیر ژر معلومیدونکی دی، او له دغو هرو ورځو خوړو څخه د مخه چه تاسی ته درکول کیږی هغه به زه دروښیم. لیکن د خوب د تعبیر کولو څخه د مخه یوه ډیره ضروری او مفیده خبره در آوروم او هغه دا ده چه دغه د تعبیر علم او نور ماته له کومه ځایه حاصل شوی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه زه کوم کسب ګر کاهن یا منجم نه یم بلکه زما د علم سرچینه ربانی وحیه او الهام دی چه ماته پاک الله دغه علم او کمال ځکه راښوولی دی چه ما د همیشه دپاره د کافرانو او باطل پرستانو دین او ملت پری ایښی دی او د خپلو مقدسو پلرونو او نیکونو د حضرت ابراهیم، حضرت اسحٰق، حضرت یعقوب غوندی انبیاؤ او مرسلانو د توحید پر دین ځم. او د هغوی لاره می ځان ته غوره کړی ده. زمونږ له ګردو (تولو) خبرو څخه لویه او مقدسه د نظر مطمح هم دغه خبره ده چه د دنیا هیڅ یو څیز په هیڅ یوه درجه له پاک الله سره شریک ونه ګرځوو نه په ذات کښی نه په صفاتو کښی نه په افعالو کښی نه په ربوبیت او معبودیت کښی. یوازې د هغه په حضور کښی سر ښکته کوو. او له هغه سره محبت لرو او پر هغه باندی توکل او اعتماد کوو. او خپل مرګ او ژوندون او نور تول همغه پاک الله ته ورسپارو، په هر حال یوسف علیه السلام مناسبه موقع لیدلی په نهایت مؤثر ډول (طریقه) سره دغو بندیانو ته د ایمان

او توحيد په جانب ترغيب او تشويق ورکړ د انبياؤ هم دغه کار او عادت وي چه د دعوت او د حق د تبليغ هيڅ يوه مناسبه موقع له لاسه نه ورکوي. يوسف عليه السلام وليد چه د دغو قيديانو زړونه زما په لوري متوجه دي او هم له ماسره مانوس شوي دي، او د بنديگري (قيدئي) په مصيبت کښې گرفتار دي. ښائي چه لږ پاسته او نرم شوي به هم وي. راشه! په دغه وقت کښې ته دي د تبليغ الحق او د دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده ترې واخله! ړومبي دوی ته ديني خبري وروښيه بيا ئي د خوب تعبير ووايه! دغه تسلي ئي خو ورته لا له پخوا څخه ورکړي وه چه د دودي تر وقت پوري تعبير به درمعلوميږي څو دوی د پند او نصيحت له اوريدلو څخه ځانونه ونه باسي، او ښه غوږونه ورته کيږدي.

تنبيه: ديرو مفسرينو د ﴿ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ ﴾ معني داسي اخيستي ده چه لا نه به وي راغلي تاسي دواړو ته طعام مگر چه خبر به کړم زه تاسي په احوال د هغه طعام چه کوم قسم طعام دي او رنگ او خوند به ئي څرنگه وي، نو دغه تعبير کول ماته څه اشکال لري. گواکي ړومبي حضرت يوسف عليه السلام د معجزي په لوري د دوی توجه ورکش کړه، او دوی ئي پخپل نبوت باندي مطمئن او داده کړل. څو راتلونکي نصيحت ئي زيات مؤثر او ښه اوقع‌في‌النفس شي. په دي تقدير سره د يوسف عليه السلام دغه معجزه به داسي وي لکه چه حضرت مسيح عليه السلام فرمايلي ؤ ﴿ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ ﴾ شيخ الهند رحمة الله عليه پخواني تفسير اختيار کړي دي. والله اعلم. حضرت شاه عبدالقادر صاحب ليکي «حق تعالیٰ په قيد کښې دغه حکمت ايښي دي چه د دوی زړونه د کافرانو له محبته تش شي يعني هغه کافران چه له دوی سره ئي محبت او مدارات کاوه. او د الله تعالیٰ په علم سره روښان شي يوسف عليه السلام وغوښت چه ړومبي هغوی ته ديني خبري وښيي او وروسته د خوبونو تعبير ورښکاره کړي. نو ځکه ئي تسلي ورکړه چه مضطرب او پريشان نشي او وي ويل چه د دودي تر وقته پوري به هغه هم دروښيم.»

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَاءِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَن نُّشْرِكَ بِاللَّهِ مِن شَيْءٍ ذَٰلِكَ مِن فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾

او متابعت کړي دي ما د دين د پلرونو خپلو چه ابراهيم او اسحٰق او يعقوب دي، نه ښائيږي مونږ ته چه شريک ونيسو په الله پوري، هيڅ شي په هيڅ څيز کښې، دا (توحيد) له فضل د الله دي پر مونږ باندي او پر نورو خلقو وليکن زيات له خلقو شکر نه وباسي (په دي راتلو د انبياؤ).

تفسیر: یعنی زمونږ خالص توحید او په ابراهیمی ملت باندی زمونږ قایم پاتی کیدل نه یواځی زمونږ په حق کښی بلکه د ګرد (تول) جهان په حق کښی فضل او رحمت دی ځکه چه د ابراهیمی کورنی له انوارو څخه روحانی ګردی (تولی) رڼاوی خوری او نورانی ډیوی لګیدلی شی. لیکن افسوس دی چه ډیر کسان د الله تعالیٰ د دغه لوی نعمت قدر نه کوی. لازم خو داسی ؤ چه د پاک الله احسان ئی منلی وی، او د توحید په سمه او صافه لاره تللی وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصیان لاره ئی نه وی غوره کری. حال دا چه دوی بالعکس د ناشکرئ، شرک او عصیان لاری خپل ځانونو ته غوره کوی.

يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُوْنَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿۳۹﴾

ای دواړو ملګرو زما د زندان آیا خدایان متفرق (تار په تار) غوره دی که (هغه الله (غوره دی چه) یو دی؟ (بی له شریک په الوهیت کښی) ډیر قوی غالب دی (پر تولو او په هر شیز کښی).

تفسیر: یعنی ای د مختلفو انواعو او اشکالو وړوکیو او لویو بتانو او له باطلو معبودانو سره چه د الوهیت اختیارات پری تقسیم کری دی سره له دی چه هغوی هیڅ اختیار په هیڅ شی کښی نه لری مینه او محبت لرل او له هغوی سره اخلاص او عقیدت پالل ښه دی؟ که له هغه زبردست الله سره چه پر ګردو (تولو) مخلوقاتو ئی پوره اختیار، او کامل تصرف او قبضه حاصله ده، او د ده په مخ کښی نه د چا حکم چلیدی شی او نه څه واک او اختیار لری، او نه څوک تری چیری تښتیدی شی، او نه ورسره د مقابلی توان لری چه مغلوب او پر ئی کری. نو تاسی پخپله فکر او چرت (خیال) ووهئ چه په دغو کښی کوم یو د عبودیت وړ (لائق)؟ او د سر ورته ښکته کولو لائق دی؟

مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِلَّاۤ اَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوْهَاۤ اَنْتُمْ وَ اٰبَآؤُكُمْ مَّاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْۤا اِلَّاۤ اِيَّاهُ ؕ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۰﴾

عبادت نه کوئ تاسی غیر له الله مګر د څو نومونو چه نومونه مو ایښی دی د هغو تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی (رالیږلی) الله په (عبادت د

هغوی کوم برهان حجت سند، نه دی حکومت (د هیچا) مگر خاص د الله دی، امر ئی کړی دی په دی چه عبادت مه کوئ تاسی مگر د هم ده، دا (عبادت د ده) دین دی سم (او حق دی ښکاره) ولیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په لاره حقه).

تفسیر: یعنی خوشی چټی (بیکاره) بی سنده او بی ځایه له خپل ځانه څه نومونه مو ایښی دی چه تر هغو لاندی د یوی ذری په اندازه هم څه حقیقت نشته او تاسی د هم دغو تشو نومونو عبادت کوئ او تش ئی په نامه سره خدای بولئ! په داسی جهل او نادانی ښائی چه سری وشرمیږی یعنی له قدیمه راهسی د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو دغه حکم مو لیږلی دی چه د پاک الله په عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ! ﴿ وَسۡـَٔلۡ مَنۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلۡنَا مِن دُونِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ءَالِهَةٗ يُعۡبَدُونَ ﴾ (٢٥ جزء د الزخرف (٤٥) آیت (٤) رکوع) یعنی د خالص توحید په لیاره کښی هیڅ یوه لوړه ژوره (نشیب و فراز) نشته سم صاف سړک دی، چه پر هغه باندی د تللو په وسیله انسان بی له ویری په اطمینان تر الله تعالیٰ پوری رسیږی. لیکن ډیر کسان له حماقته یا تعصبه پر داسی سمی خبری هم نه پوهیږی.

يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ أَمَّآ أَحَدُكُمَا فَيَسۡقِي رَبَّهُۥ خَمۡرٗاۖ وَأَمَّا ٱلۡأٓخَرُ فَيُصۡلَبُ فَتَأۡكُلُ ٱلطَّيۡرُ مِن رَّأۡسِهِۦۚ قُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ ٱلَّذِي فِيهِ تَسۡتَفۡتِيَانِ ﴿٤١﴾

ای دواړو ملگرو زما د بندی خانی! هر څه یو له تاسی دواړو (چه د باچا ساقی دی) نو وبه څښوی مالک بادار خپل ته شراب (لکه د پخوا پشان) او هر څه دا بل (د باچا خباز) نو په دار به شی نو خوری به مرغان (غوښی) له سره د ده، فیصله شوی دی کار هغه چه په هغه کښی فتوٰی او تعبیر غوښت تاسی له ما څخه.

تفسیر: د تبلیغ د فرض له اداء کولو څخه وروسته یوسف علیه السلام د دوی د خوبونو تعبیر وفرمایه. هغه چه په خوب کښی باچا ته شراب ورڅښولی دی د هغه تعبیر هم دا دی چه دی به په ویښتیا کښی هم بیا خپل باچا ته شراب ورڅښوی او هغه بل چه په خوب کښی ئی لیدلی دی چه د پاسه د ده له سره مرغان ډوډی خوری، د هغه مطلب دا دی چه پر دار باندی خیژولی کیږی، او ځناوران د ده د سر پوستکی هم شکوی او خوری به ئی د قضا او قدر فیصله هم دغه ده چه هغه له سره بیرته گرځیدونکی نه ده. د هغی خبری پوښتنه چه تاسی کوله، هغه می وروښوله دغه بالکل یوه قطعی او یقینی او پری کړی شوی خبره ده چه پکښی له سره تخلف نشی

کیدی. لکه چه هم داسی هم وشو او ساقی د زهرو ورځبنولو له تهمته بیخی پاک او بریء ووت او نانوائی (دودی پخونکی) د خپل جرم په سزا غرغره، او په دار ځوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

او وویل یوسف هغه یوه ته چه یقین ئی درلود (لرلو) چه بیشکه دی خلاصیدونکی دی له دی دواړو نه (چه ساقی دی) چه یاد کړه (مظلومیت زما) په نزد د مالک بادار خپل (چه خوشی می کړی له بنده) نو هیر کړ تری شیطان یادول د یوسف هغه بادار خپل ته نو پاتی شو یوسف په بندی خانه کښی څو کاله (یعنی اوه کاله).

تفسیر: دلته ظن د یقین په معنی دی لکه چه په ﴿الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ﴾ کښی دی یعنی یوسف علیه السلام د دغو دواړو په منځ کښی د هغه په نسبت چه متقین ؤ چه بریء کیدونکی دی کله چه له بندی خانی څخه ووت وویل چه د باچا په مخ کښی زما یادونه هم وکړه چه داسی یو بی قصوره سړی د کلونو کلونو راهسی په بندی خانی کښی پروت دی. د مبالغی هیڅ ضرورت نه دی زما کوم حال او احوال چه تا پخپلو سترګو لیدلی دی کټمټ (هوبهو) همغه ووایه!.

﴿فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - نو هیر کړل تری شیطان یادول د یوسف بادار (آقا) خپل ته الخ) یعنی شیطان د دغه خلاص شوی بندی په زړه کښی مختلفی وسوسی او خیالات وغورځول، او داسی ئی غافل کړ چه د خپل دغه لوی محسن «یوسف علیه السلام» تذکره ئی تر کلونو کلونو پوری ونه کړه او له سره ئی په یاد هم پاتی نشو. او بالنتیجه یوسف علیه السلام څو کاله نور هم په بندی خانه کښی پاتی شو له ډیرو مدتونو څخه وروسته کله چه باچا یو خوب ولید چه د هغه په تعبیر باندی هیڅوک ونه پوهیدل نو دلته د دغه سړی (ساقی) یوسف په یاد شو. لکه چه وروسته راځی ﴿وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ﴾ الآية - د هیرولو نسبت د شیطان په لوری ځکه وکړ شو چه د وساوسو او د نورو د القاء ذریعه ده چه د نسیان سبب ګرځی. د حضرت موسیٰ علیه السلام د سفر ملګری هم ویلی ؤ ﴿وَمَا أَنسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ (۱۵ جزء د الکهف (٦٣) آیت ۹ رکوع) لیکن په هر شر کښی الله تعالیٰ کومه د خیر خوا هرومرو (خامخا) ږدی. دلته هم اګر که د نسیان نتیجه د بندیګری د تطویل په صورت راڅرګنده شوه خو بیا هم د حضرت شاه صاحب د نکتی له پیدا کولو سره سم داسی یو تنبیه ورته وشوه چه یو نبی لره نه ښائی چه تش پر ظاهری اسبابو او وسائلو زړه وتړی بلکه ابن جریر او بغوی او

نورو له ځینو اسلافو څخه نقل کړی دی چه هغوی د ﴿ فَأَنسَٰهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ ذِكۡرَ رَبِّهِۦ ﴾ ضمیر د یوسف علیه السلام په لوری راجع کوی. ګواکی ﴿ ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ ﴾ ویل یو راز (قسم) غفلت ؤ چه یوسف علیه السلام ته عارض شوی ؤ یوسف علیه السلام هغه بندی ته وویل چه خپل بادار (آقا) ته زما ذکر وکړه! حال دا چه پر ده لازم ؤ چه ګرد (تول) ظاهری اسباب او وسائل ئی پریښی او پخپله د پاک الله په دربار کښی به ئی خپل عرض او غوښتنه کوله. بیشکه د شدائدو د کشف په وقت کښی له خلقو څخنی د ظاهری استعانت او اسبابو مباشرت مطلقاً نه دی حرام لیکن د ابرارو حسنات مقربینو ته سیئات ګرځی. هغه خبری چه عوام الناس ئی بی له اندیښنی کولی شی د انبیاؤ علیهم السلام د عالی منصب په اعتبار، همغه خبره په یوه ډول (طریقه) تقصیر اوړی. د امتحان او ابتلاء په مواقعو کښی د انبیاؤ رفیع شان د هم دی خبری مقتضی دی چه پر رخصت دی نظر ونه کړی او د عزیمت پر انتهائی لاره دی درومی څرنګه چه د حضرت یوسف علیه السلام ﴿ ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ ﴾ ویل د عزیمت خلاف ؤ، نو ځکه عتاب امیزه تنبیه ورته وشوه، چه تر څو نورو کلونو به هم په بندی خانه تفصیل په «روح المعانی» کښی دی، له «بضع» څخه د ډیرو پوهانو په نزد دلته اوه کاله مقصد دی. او د «بضع» د لفظ اطلاق له دریؤ څخه نیولی تر نهو پوری کیږی. په حدیث کښی دی چه «مهربان دی شی الله پر ورور زما یوسف علیه السلام باندی که ئی نه وی ویلی چه «زمایادونه وکړه خپل بادار (آقا) ته» نو نه به ؤ پاتی شوی په بندی خانه کښی اوه کاله.

وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ إِنِّيٓ أَرَىٰ سَبۡعَ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعَ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ أَفۡتُونِي فِي رُءۡيَٰيَ إِن كُنتُمۡ لِلرُّءۡيَا تَعۡبُرُونَ ﴿٤٣﴾

او وویل باچا (ریان وروسته له اوو کلونو) بیشکه ما ولیدلی په خوب کښی اووه غواوی څربی (چه له وچی ویالی ووتلی) چه خوری دا څربی اوو نورو خوارو غواوو او (بیا می ولیدل) اوه وږی شنه او نور اووه می ولیدل وچ (چه پر دغو شنو لمدو ورتاو شول)، ای ډلی د درباریانو! فتوی (تعبیر) راکړئ تاسی تول ماته په دی خوب زما کښی که یئ تاسی چه د خوب تعبیر کولی شئ.

تفسیر: یعنی ومی لیده چه هغه وچ وږی له هغو شنو وږو څخه چاپیر شول او هغه ئی هم وچ کړل، دغه خوب د مصر تولواک او باچا ریان بن ولید لیدلی ؤ چه بالاخر د حضرت یوسف علیه

السلام د خلاصي او ظاهري عروج سبب شو د يوسف عليه السلام په قصه كښې ئې ځاى په ځاى داسې تنبيه هم فرمايلې ده چه د كومې خبرې د پرې كيدلو چه د پاک الله اراده تلې وى، نو په غير متوقعي طريقې سره د هغه داسې اسباب او وسائل ورتولوى چه د هغه په لورى له سره د انسان فكر او خيال هم نه وى تللى.

﴿ إِن كُنتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴾ كه يئ تاسې چه د خوب تعبير كولى شئ!) يعنې كه په دغه فن كښې څه پوهه او مهارت لرئ. نو ځما د دغه خوب تعبير وكړئ! او مطلب ئې راوښيئ!

قَالُوٓا۟ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍ ۖ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ ٱلْأَحْلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

نو وويل (دغو درباريانو) دا ګډوډ (تخيلى) خوبونه دى، او نه يو مونږ په تعبيرونو د خوشې خيالي خوبونو باندې پوهيدونكي

تفسير: معلوميږي چه هغه خلق له دې فن څخه جاهلان ؤ، نو ځكه د خپلې ناپوهۍ په اقرار كښې وشرميدل. او داسې يوه خبره ئې جوړه كړه چه دا له سره خوب نه بلكه خوشې چټې (بيكاره) او پريشان خيالات دى. چه ډير كله انسان ته د خوب په حالت كښې داسې ګډوډ خيالات او چرتونه ورپيښيږي چه له سره د دقت او اعتناء وړ (قابل) او لائق نه دى. او نه مونږ د داسې خوبونو په تعبير كښې څه علم لرو، ځكه چه دغه د علم التعبير تر اصولو لاندې نه راځي. (كله چه باچا په دې خوب خپل كښې ډير فكرجن شو او ساقي د تولواک (باچا) له دغې انديښنې څخه متحسس شو نو يوسف عليه السلام ئې ورپه ياد شو.).

وَقَالَ ٱلَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِۦ فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾

او وويل هغه سړى چه خلاص شوى ؤ له هغو دواړو (يعنې ساقي) او په ياد ئې شو (يوسف) پس له ډيرې مودې چه زه به خبر كړم تاسې په تعبير د دې خوب نو وليږئ تاسې ما (يوسف زندانى ته).

تفسير: اوس د خوب په سلسله كښې د هغه ساقي چه له بنديګرى، څخه خوشې شوى ؤ حضرت يوسف عليه السلام په ياد كښې راغى ده تولواک (باچا) او نورو واكوالانو (وزراؤ) او اهل دربار ته ئې وويل كه ماته لږ څه تر بندى خانې پورې د تللو اجازه راكړه شي، نو زه به ډير ژر د دې خوب ډير صحيح تعبير تاسې ته راوړم. په بندى خانه كښې يو مقدس پرښته صورت بزرګ

شته چه په علم‌التعبير کښې ډير ماهر دی ممکن دی چه ده به د خپل خوب قصه هم هغوی ته کړی وی زه د دغه تعبير دپاره د ده بابرکت خدمت ته حاضريږم ورروسته له دی نه چه ورته اجازه ورکړه شوه نو د تولواک (باچا) ساقی د يوسف عليه السلام په خدمت کښې مشرف شو او داسی عرض او غوښتنه ئی ورځخه وکړه.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۴۶﴾

ای يوسفه! ای ډيره رښتينه! حکم راکړه مونږ ته په اووو غواؤ څربو کښې چه وخوری دی څربو لره اووه (نوری) خواری غواوی او په اووو وږيو شنو کښې او اوو نورو وچو وږيو کښې (چه له هغو شنو چاپير دی) ښائی چه زه بيرته لاړ شم (سره له تعبيره) خلقو ته (چه باچا او درباريان ئی دی) دپاره د دی چه دوی پوه شی (په تعبير د خوب د باچا او قدر ستا).

تفسير: د ﴿أَيُّهَا الصِّدِّيقُ﴾ له ويلو څخه دغه غرض ؤ چه تاسی مجسم رښتيا يئ! هره هغه خبره چه ستا له ژبی څخه وځی، هغه هرومرو (خامخا) کيږی. هيله (اميد) شته چه هر هغه تعبير چه تاسی د دی خوب وکړئ هغه به هم کټمټ (هوبهو) همغسی کيږی څو زه بيرته لاړ شم سره له تعبيره خلقو ته دپاره د دی چه دوی پوه شی د دغه خوب په ډير ښه تعبير او د هغه په ذريعه ستاسی قدر او منزلت هم معلوم شی. دغه لفظ راښکاروی چه د انبياؤ عليهم السلام د صدق او ديانت نقش په څه ډول (طريقه) سره د خاصو او عامو په زړونو کښې وهلی کيږی.

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿۴۷﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴿۴۸﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿۴۹﴾

وویل (یوسف) چه کرئ به تاسی (هر قسم فصل) اووه کاله پرله پسی په ډیر زیار (کوشش) سره ډیر، نو هر هغه چه وریبل تاسی نو پریږدئ هغه غله په وږی خپل کښی مګر لږ شانی له هغه چه تاسی ئی خورئ (نو همغومره قدر تری پاک کړئ). بیا به راشی وروسته له دغو (اووه کلونو ودانو) اووه نور (کلونه) سخت چه وبه خوری (اهل د دی اوو سختو کلونو) هغه غلی چه پخوا ذخیره کړی وی تاسی دپاره د دی مګر لږ شانی له هغه چه تاسی ساتئ (ئی تخم ته). بیا به راشی وروسته له دی (کلونو د قحط) یو کال (چه پنځلسم به وی) چه په هغه کښی به فریاد رسی وکړه شی د خلقو (په غلو او بارانونو) او په دی کښی به ونښیځی (نچوړ کړی) خلق (میوی او غوړی دانی).

تفسیر: یوسف علیه السلام د خوب د تعبیر په ورښوولو کښی نه څه ځنډ (ایسارتیا) ولګوه او نه ئی کوم شرط ورته کیښود او نه ئی هغه سری شرمنده کړ. چه ته می وروسته له دغومره کلونو اوس ولی خبر اخلی! له دی نه د انبیاؤ علیهم السلام د اخلاقو او مروتو اندازه له ورا معلومیږی. بیا هغه یواځی د خوب تعبیر غوښتی وو. مګر ده دری شیان ورعطاء کړل تعبیر، تدبیر، تبشیر د یوسف علیه السلام د کلام حاصل داسی دی چه اووه غتی څربی غواوی او اووه شنه وږی هغه اووه کلونه دی چه په کښی پرله پسی متواتر خوښی او هوسائی (آرام) به وی د ځمکو حاصلات به ډیر کیږی، حیوانات او نباتات به ډیره ترقی او وده کوی. وروسته له دی نه به اووه کلونه قحط راځی چه په هغه کښی هغه ګردی (تولی) پخوانی ذخیری خوړلی کیږی او بیخی به ئی په پای (آخر) رسوی. یواځی د راتلونکی کال د تخم شیندلو (نوستلو) دپاره به لږ څه پاتی کیږی دغه اووه کاله همغه خواری غواوی او وچ وږی دی چه څربی غواوی او شنه وږی به خوری او ختم کوی ئی. د تعبیر ښوولو په ضمن کښی یوسف علیه السلام د شفقت او زړه سوی او رحم علیٰ خلق الله لامله (له وجی) د یوه تدبیر تلقین هم وفرمایه چه په ړومبنیو اوو کلونو کښی هغه ښه او ډیر حاصلات چه په لاس ورځی ښائی چه په ډیر حفاظت سره ئی وساتئ او په کفایت شعاری سره ئی ذخیره وکړئ هومره غله مو چه د خوړلو او کرلو لپاره په کاریږی هغه بیله کړئ او لږ لږ ئی په ډیر احتیاط سره خورئ او نوری غلی همغسی په خپلو وږیو کښی پرېږدئ چه له چنجیانو او نورو مضره ؤ حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلی شی او د اوو کلونو حاصلات د څوارلسو کلونو په کار ورشی که داسی ونه کړئ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډیره ګرانه وی. د دغه تعبیر او تدبیر ښوولو څخه وروسته ئی هغوی ته یو بشارت هم واوروه چه غالباً به ورته د وحی په وسیله معلومه شوی وی. یعنی وروسته له اووو کلونو قحطی څخه کوم کال چه راځی. په هغه کښی به د الله تعالیٰ له خوا ستاسی فریاد رسی کیږی. او ښه پریمانه بارانونه به اوری. کښتونه، (فصلونه)

غلی، دانی، میوی او نور محصولات به په دیر افراط سره پیدا کیږی. د ساکښانو (ذی روحو) غلانځی به له شودو څخه ډکیږی. له انګورو (کورو) خرما او نورو نښیځونکو (نچوړونکو) شیانو څخه به خلق شراب جوړوی دغه وروستنی خبره ئی د سائل له حاله سره موافقه وکړه. ځکه د ده کار هم دغه ؤ.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾

او وویل باچا راولئ تاسی ماته دغه (یوسف)، نو کله چه راغی دغه (یوسف ته) استاځی (د باچا) وویل یوسف چه بیرته لاړ شه! مالک بادار (آقا) خپل ته نو پوښتنه وکړه ته له ده چه څه حال ؤ د ښځو هغو چه غوش کړی ئی ؤ لاسونه خپل، بیشکه چه رب زما په کیدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: باچا پخوا له دی نه د خپل ساقی د تذکری په اثر د حضرت یوسف علیه السلام معتقد شوی ؤ. اوس چه داسی موزون او په زړه پوری تعبیر او د رعایاؤ خواخوږی او زړه سوی او ښه تدبیر ئی واورید، نو د یوسف د علم، فضل، عقل، پوه، ښه اخلاق سخت اثر د باچا په زړه ولوید او علی‌الفور ئی امر صادر کړ چه «داسی پوه سړی دی ژر تر ژره زما حضور ته راحاضر کړ شی چه زه ئی زیارت وکړم، او تری مستفید شم او سم د ده د مرتبی او قابلیته سره ئی عزت وکړم» قاصد سم له لاسه دغه شاهی پیغام د حضرت یوسف علیه السلام په خدمت کښی ورساوه مګر د یوسف علیه السلام په نظر کښی د ده د دینی او اخلاقی وضعیت برتری او صفائی له دیر اعلاالاعلی دنیوی عزت او وجاهت څخه هم دیر لوړ (اوچت) او مهم وو دی ښه وپوهیده چه د نبی الله په نسبت د خلقو دیره لږه بدګمانی هم د هدایت او ارشاد په کارونو کښی دیر زیات اشکال او سخت ضرر پیښولی شی. که زه د باچاهی فرمان په اثر په پټه خوله له بندی خانی څخه ووځم. او د هغه تهمت په سلسله چه زه له کلونو کلونو راهسی د قید او بندی ګری ذلت تیروم د هغه په قطعی دول (طریقه) سره استیصال ونشی، نو دیر امکان لری چه دیر ناواقفه خلق به زما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولری. او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له هم دغو بی‌اصلو اثراتو څخه بیا څه استفاده وکړی، بیا به کومه حیله (بهانه) او پلمه (تدبیر) راته جوړه کړی. نو د دغو مصالحو لامله (له وجی) یوسف علیه السلام د باچاهی حکم په امتثال کښی چالاکی ونه کړه. بلکه د نهایت صبر او استقلال مظاهره ئی وکړه، او قاصد ته ئی وویل چه ته

دی خپل بادار (آقا) ته لاړ شه او تری پوښتنه وکړه چه «آیا تاسی ته د هغو ښځو څه حقیقت معلوم شوی دی چه د میلمستیا په موقع کښی ئی خپل لاسونه پری کړی ؤ» حضرت یوسف علیه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پیژندګلو به له کومه معلوم وی او داسی خیال به ئی کړی وی چه دغسی مهمی (خاص) واقعی به هرومرو (خامخا) خپل عمومی شهرت حاصل کړی وی، نو ځکه د هغی واقعی یو ممتاز جزء د لاسونو پری کول ئی ظاهر کړه. او باچا ته ئی توجه ورکړه چه د دغی مشهوری او معروفی قصی تفتیش او تحقیق وکړی غالباً اوس به هغه ښځی تاسی ته دغه خبره درڅرګنده کړی چه تقصیر د چا دی؟ د صحیحینو شریفینو په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د صدیق یوسف ستاینه (صفت) په دغو الفاظو سره فرمایلی «**لو لبثت فی السجن ما لبث یوسف لاجبت الداعی** که زه دومره مدت بندی پاتی کیدم چه یوسف علیه السلام بندی پاتی و، نو د بلونکی اجابت به می کړی وه یعنی فوراً به ورسره تلم» محققین وائی چه په دی کښی د حضرت یوسف علیه السلام د صبر او تحمل تعریف، او په لطیف رنګ سره د ده د کامل عبودیت اظهار د ربالعزت په دربار کښی دی. مولٰینا شبیر احمد عم فیضه د دی مضمون تفصیل د صحیح مسلم شریف په شرحه کښی لیکلی دی. دلته د اختصار په لحاظ له دی نه څه زیات نشو لیکلی.

حضرت یوسف علیه السلام «بکیدهن د دوی مکرونه» وفرمایل ځکه چه فریب خو ؤ د یوی مکر نوری له دی سره مؤیدانی او مرستیانی (ملګری) وی او د اصلی مکر کوونکی نوم ئی ښائی د پالنی او روزنی لامله (له وجی) نه وی یاد کړی. او د حیاء په وجه سره به ئی پټ فرمایلی وی ځکه چه دی پوهیده چه اصلی حقیقت به پخپله څرګندیږی. کذا فی الموضح.

لنده ئی دا چه ساقی راغی او باچا ئی له ګردی (تولی) ماجرا څخه پوره خبردار کړ نو باچا هغه ښځی سره له زلیخا راحاضری کړی او

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِ ۚ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِن سُوٓءٍ ۚ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْـَٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدتُّهُۥ عَن نَّفْسِهِۦ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ الصَّٰدِقِينَ ﴿٥١﴾

وویل (باچا هغو ښځو ته) چه څه ؤ حال ستاسو کله چه تاسی طلب کړ (او فریب مو ورکاوه) یوسف ته دپاره د تیر ایستلو د (حفاظت د) نفس د ده (نو میلان ئی وکړ تاسی ته؟ که نه)، وویل تولو ښځو پاکی ده الله ته نه یو پوهیدلی مونږ په دغه (یوسف) باندی له هیڅ بدی، وویل ښځی د عزیز (زلیخا) چه اوس ظاهر شو حق (رښتیا خبره) ما طلب کړی ؤ په فریب

دپاره د تیر ایستلو د نفس د ده (چه خپل مراد تری واخلم) او بیشکه یوسف خامخا له صادقینو (رښتینو) څخه دی.

تفسیر: باچا د پوښتنی عنوان داسی غوره کړ چه ګواکی دی له دی پیښی نه لا له پخوا څخه خبر دی څو دوی د باچا په مخکښی دروغ ویلو ته څغرد (کوشش) ونه کړی او هم د حضرت یوسف علیه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پری لویدلی وی چه هغه بی د برائت له اظهاره له بندی خانی څخه وتل نه خوښوی. او په ﴿ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴾ فرمایلو سره د دوی کید راښکاروی. او له بل لوری ساقی او نورو به اصلی واقعات ده ته آورولی وی. چه له هغو څخه به هم د یوسف علیه السلام نزاهت او د ښځو د مکائدو تائید په لاس ورغلی وی.
د ګردو (تولو) ښځو له متفقه شهادت څخه وروسته پخپله زلیخا هم په صاف دول (طریقه) سره اقرار وکړ چه قصور زما دی یوسف بیخی رښتین دی. بیشکه ما د هغه میلان خپل لوری ته غوښت مګر دی کله داسی یو سړی دی چه زما په لمسولو سره تیروځی یا پښه ئی ولغزیږی.
بیا باچا یوسف علیه السلام ته جواب ورولیږه چه ښځی په خپلی ګناه قائلی شوی راشه چه ستا په مخکښی دوی ته سزا ورکړم نو یوسف علیه السلام وویل زما غرض له دغه عرض څخه اجراء د تعزیر او سزا نه بلکه اظهار او اعلان د حق او رښتیاوه او

ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾

دغه (پوښتنه می ځکه وکړه) چه پوه شی (عزیز) چه بیشکه ما خیانت نه دی کړی د ده سره په پسی شا هم او بیشکه چه الله په لاره نه برابروی کید مکر د خیانت ګرانو (او په مقصد ئی نه رسوی).

تفسیر: یعنی دغومره تحقیق او تفتیش د دی لامله (له وجی) وکړ شو چه د نبوت عصمت او دیانت بالکل ښکاره شی او ګرد (تول) خلق سره وپوهیږی چه د خائنانو او دغابازانو فریب ته پاک الله بری نه ورکوی لکه چه د دغو ګردو (تولو) ښځو فریب ونه چلیدو او بالاخر حق، حق او پخپل ځای ودرید.
کله چه له دغو خبرو څخه یو قسم تکبر او غرور معلومیده په عمل خپل باندی نو وویل یوسف علیه السلام دپاره د دفعی د دغی چه:

وَمَآ أُبَرِّئُ نَفۡسِيٓۚ إِنَّ ٱلنَّفۡسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٣﴾

او زه نه پاکوم نفس خپل (په دی شان چه نه کوی میل بدی ته ځکه چه) بیشکه نفس خامخا ډیر امر کوونکی دی (هر وقت) په بدی سره مګر هغه (نفس) چه رحم مهربانی پری کړی وی رب زما (چه بیشکه رب زما ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: څرنګه چه حضرت یوسف علیه السلام په خپل برائت باندی ډیر زور غورځولی ؤ لکه چه پخوا مو ولیکل امکان ئی درلود (لرلو) چه کوم سطحی سړی هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبیه ورکړی نو ځکه یوسف علیه السلام په خپله خپل د نزاهت حقیقت څرګند (ښکاره) کړ، چه زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه کوم او نه پر خپل طهارت اعتماد کولی شم ـ دا محض د پاک الله رحمت او اعانت دی چه یو نفس له بدی څخه منع کوی هم دغه خصوصی رحمت د انبیاؤ علیهم السلام کفیل او ضامن دی که نه د انسانی نفس کار عموماً د بدی پر لوری ترغیب ورکول ؤ ـ که د الله تعالیٰ خصوصی توفیق او لاس نیونه نه وئ، نو زما نفس به هم د نورو بشریه ؤ نفوسو په شان وئ. په ﴿ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ سره ئی اشاره وکړه کله چه «نفس اماره» توبه وکړی «نفس لوامه» ګرځی ـ نو الله د ده ګرد (تول) پخوانی تقصیرات ښښی بلکه ورو ورو پخپلی مهربانی سره یئ د «نفس مطمئنه» تر درجی پوری رسوی.
تنبیه: حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه او ابن کثیر رحمة الله علیه او نور له ﴿ ذَٰلِكَ لِيَعۡلَمَ أَنِّي لَمۡ أَخُنۡهُ ﴾ څخه تر ﴿ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴾ پوری د زلیخا مقوله دروی. یعنی زلیخا د «انا راودته عن نفسه» اقرار وکړ او وی ویل چه په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزیز ته د دغی خبری ورڅرګندول (ښکاره کول) غواړم چه ما د عزیز په غیاب او نشتوالی کښی کوم لوی خیانت نه دی کړی بیشکه د یوسف علیه السلام لمسولو ته می اراده کړی وه، مګر زما دغه مراودت پر یوسف علیه السلام باندی هیڅ کوم اثر ونهغورځاوه که ما زیات له دی نه کوم خیانت کړی وی نو هرومرو (خامخا) د هغه پرده به شلیده ـ ځکه چه الله تعالیٰ د خائنانو مکر او فریب ته بری او پرمختګ (ترقی) نه ور په برخه کوی هو! زه می خپل نفس نشم پاک ښولی، هومره غلطی چه له ما څخه صادره شوی ده، پر هغی اقرار کوم. د نورو خلقو په شان زه د نفس له شرارتونو څخه پاکه نه یم، له نفسانی بدو کارونو ځنی خو د یوسف علیه السلام په شان یو پاک او معصوم نبی الله محفوظ پاتی کیدی شی، چه پری د پاک الله خاصه مهربانی او ځان ته رحمت وی ابو حیان رحمة الله علیه هم دغه ته د زلیخا مقوله وایی ـ لیکن د ﴿ لِيَعۡلَمَ ﴾ او د ﴿ لَمۡ أَخُنۡهُ ﴾ ضمائر د عزیز

په ځای د يوسف عليه السلام په لوری اړوی يعنی زه پخپلی خطا باندی ځکه په صاف ډول (طريقه) سره اقرار کوم څو يوسف عليه السلام ته معلوم شی چه زه د هغه په غياب کښی کومه غلطه خبره نه کومه ـ او نه خپل جرم بيا هغه ته منسوبوم

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي ۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾

او وويل باچا چه راولی (تاسی ای مقربينو زما) ماته دغه (يوسف) چه خالص کړم دغه (يوسف) دپاره (د کارونو) د ځان خپل (يعنی زما به مشير خاص وی) نو کله چه خبری وکړی (باچا) له دغه (يوسف) سره وويل (باچا يوسف ته) چه بيشکه ته نن ورځ په نزد زمونږ خاوند د مرتبی آمانتګر يی.

تفسير: باچا ئی څه لا له پخوا څخه معتقد شوی ؤ ـ کله ئی چه بالمشافه خبری ورسره وکړی نو بيخی ئی مخلص او معتقد شو، او حکم ئ ورکړ چه له نن ورځی څخه وروسته تاسی له مونږ سره په ډير عزت او احترام ډير معتبر او پتيالی (عزتمند) اوسيږئ ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی چه «اوس ئی د عزيز سره علاقه پری کړه ـ او دی ئی خپل مصاحب وګرځاوه.» کله چه يوسف عليه السلام باچا ته وويل چه اوس تاسی ته داسی ښايی چه په دی اووه کلونو کښی غلی جمعه کړئ، بيا چه د قحط کلونه راغلل نو له اطرافو به مخلوق راځی او دا غلی به در څخه پيری (اخلی) ، نو داسی خزانی به جمعه کړی، چه بل هيچا نه وی جمعه کړی. نو باچا يوسف عليه السلام ته وويل دغه سررشته (انتظام) به څوک وکړی؟

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾

وويل(يوسف عليه السلام باچا ته) چه مقرر کړه ما پر خزانو د ځمکی(د مصر) بيشکه زه ښه ساتونکی (د اموالو) ښه پوه يم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فوائدو، نو باچا يوسف ته د خزائنو کنجی ګانی وروسپارلی او د سلطنت تول اختيارات ئی ورته ورکړل)

تفسير: يعنی د دولت حفاظت هم په پوره ډول (طريقه) سره کولی شم ـ او د هغه د عوائدو او مخارجو له ذرائعو او له حسابه او کتابه هم ښه باخبره او واقف يم. يوسف عليه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدی او د جنسی او د حاصلاتو د ځمکی اداری امور په خپل لاس کښی

واخيستل څو په دغه وسيله سره عامةالناس ته پوره ګټه (فائده) ورسولی شی ـ خصوصاً په راتلونکی قحط کښی په ډير ښه انتظام او سلوک سره د مخلوقاتو خبر نيونه وکړی شی ـ او د حکومت مالی وضعيت په ښه ډول (طريقه) سره تينګ او مضبوط وساتلی شی. له دی نه ظاهريږی چه انبياء عليهم السلام دنيوی عقل هم پوره لری او دغه هم څرګنده (ښکاره) شوه چه د خلائقو د خدمت لپاره مالياتی په چارو کښی لاس وهل د نبوت له مقامه يا د عظمت له شان سره مخالفت نه لری. که يو سړی سره له نيک نيتۍ داسی وګنی چه د هغه منصب لپاره زه اهل يم ـ او له نورو څخنی به دغه کار په ښه شان سره نه جوړيږی، نو دغه د مسلمانانو د خير غوښتلو او نفع رسولو له امله (له وجی) که د هغه غوښتنه يا مطالبه وکړی کولی ئی شی، او که حسب الضرورت خپل د ځينو حسنه ؤ خصالو او حميده ؤ اوصافو بيان او تذکره هم وکړی، نو دغه به په کومی ناجائزی مدحی کښی نه وی شامل او نه به په ممنوعه تزکيه د نفس کښی داخل وی ﴿ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴾ د عبدالرحمٰن بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه له يوه حديثه معلوميږی «هر څوک چه پخپله د امارت طالب شی، نو د هغه بار د ده پر اوږو باندی اچولی کيږی (او غيبی اعانت ورسره مدد او مرسته (امداد) نه کوی) او دغه په هغه وقت کښی ده چه دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالی د خوښولو او نورو دنيوی اغراضو په بناء وی. والله اعلم.

وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ ۚ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ ۖ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) ځای (قدرت) ورکړ مونږ يوسف ته په ځمکه (د مصر) کښی، چه ځای به ئی نيوه (يعنی اوسيده) له دغی ځمکی (د مصر) څخه هر چيرته چه به ئی خوښه شوه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چه اراده وفرمايو مونږ او نه ضائع کوو مونږ اجر (بدل) د محسنانو (نيکو کارانو)

تفسير: يوسف عليه السلام هر چيری چه غوښته ښکته کيده ـ او هر هغه شی ئی چه زړه غوښته په ئی تصرف کاوه ـ ګواکی «ريان بن وليد» په نامه سره باچا ؤ او په حقيقت کښی يوسف عليه السلام باچاهی کوله او د «عزيز» په نامه سره يادېده لکه چه وروسته له دی نه راځی. ځينی علمآء ليکی چه باچا د يوسف عليه السلام په لاس مسلمان شو او هم په دغه زمانه کښی د مصر پخوانی عزيز مړ شو ـ نو د هغی ښځی (زليخا يا راعيل) نکاح له دوی سره وتړله شوه ـ والله اعلم ولی محدثين پر دغه خبره باندی اعتماد نه لری.

وَلَاَجۡرُ الۡاٰخِرَةِ خَيۡرٌ لِّلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَكَانُوۡا يَتَّقُوۡنَ ﴿۵۷﴾ ع

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خیر(ډیر غوره) دی (له دنیوی اجره) هغه کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او وو دوی چه پرهیزګاری ئی کوله (له شرک او فواحشو)

تفسیر: هر هغه چه د نیکی او ښیګڼی (فائدی) لیاره غوره کړی ده الله تعالیٰ هغه ته په دنیا کښی که اراده وفرمائی د هغه خوږه ثمره ورکوی ـ اعم له دی چه ثروت (مالداری) وی یا حکومت ـ عیش وی یا عشرت خوږ ژوندون وی یا لذت ـ قلبی غنا وی یا قناعت. نو حضرت یوسف علیه السلام ته دغه ګرد (تول) شیان ورعنایت فرمایلی شوی ؤ پاتی شول د آخرت اجرونه هغه یو ایماندار او پرهیزګار ته هلته له دنیوی اجرونو څخه خورا (ډیر) بهتر اجرونه ور په برخه کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی
«دغه جواب شو د هغه سؤال چه د ابراهیم علیه السلام اولاده په څه ډول (طریقه) له شام څخه مصر ته راغله او بیان وشو چه ورونو په څه ډول (طریقه) سره حضرت یوسف علیه السلام له کوره لری وغورځوه؟ چه خوار او ذلیل شی او الله تعالیٰ څرنګه ورته عزت وباښه او پر ملک ئی واک او اختیار ورکړ؟ او هم داسی څمونږ محبوب رسول حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره هم وشو» کله چه یوسف علیه السلام ته تول کارونه د سلطنت وروسپارلی شو، نو ده خلق په بزګری (زمیدارئ) او په منظم او فنی جمع کولو د غلو سره تر اوو کلونو پوری ماموران کړل نو کله چه فراخی تیره شوه او قحط سالی راغله ـ او چرچه د قحط تر کنعانه پوری هم ورسیده نو ورونو د یوسف علیه السلام له پلاره اجازه وغوښته او بینامین اعیانی ورور د یوسف علیه السلام تری پلار خپل خدمت لپاره ستون (واپس) کړ او دوی لس اوښان دپاره د ځان او یو اوښ دپاره د (بنیامین) سره د څه مبلغ له ځانه سره واخیستل، او مصر ته لاړل لکه چه فرمائی

وَجَآءَ اِخۡوَةُ يُوۡسُفَ فَدَخَلُوۡا عَلَيۡهِ فَعَرَفَهُمۡ وَهُمۡ لَهٗ مُنۡكِرُوۡنَ ﴿۵۸﴾

او راغلل ورونه د یوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (یوسف) باندی پس وپیژندل (یوسف) دوی او دوی دغه (یوسف) لره ناپیژندونکی وو (په سبب د حجاب یا اوږدوالی د زمانی)

تفسیر: په «مو ضح القران» کښی دی کله چه حضرت یوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له همغه خوب سره په اوو وروستیو کلونو کښی ئی ښه ودانی وکړه او د

ګردو (تولو) څمکو غلې او دانې ئې راغونډې او ذخيره ئې کړې، بيا د قحط په اوو ورستنيو کلونو کښې يو متوسط نرخ ئې وټاکه (مقرر که) او هغه به ئې پر مصريانو او نورو پرديسيانو برابر پلورلې (خرڅولې) مګر پرديسيانو ته ئې سرې په سر له يوه اوښ بار (ختې) څخه زيات نه ورکاوه نو په دغه وسيله سره خلق الله له قحط څخه نجات وموند ـ او د باچاهۍ خزانه ډکه شوه او په هر لورې کښې دغه انګازه (اوازه) خوره شوه چه غله په مصر کښې ارزانه ده نو څکه د ده ورونه هم د غلې پيرودلو دپاره مصر ته راغلل د دوی هيئت او قيافه او وضع او قطع کښې دومره تغيير او تبديل نه ؤ شوی دلته يوسف به هم پرله پسې د خپلو ورونو تفقد او پوښتنه او پلټنه (تحقيق) کوله ـ او وروسته له هغه ځای د رسيدلو څخه د دوی د نامه او نښې پوښتنه به ئې هم کړې وی ـ لکه چه د سلاطينو او اعيانو ملاقات کښې عموماً دغه اصول جريان لری لکه چه په ځينو تفاسيرو کښې راغلې دی چه هغوی يوسف عليه السلام ته خپل نوم او صفات بيان کړل ـ څرنګه چه يوسف عليه السلام د بيلتون په وقت کښې ډير وړوکی ؤ، او هم د ده د ورونو فکر او خيال دې لورې ته نه تلو چه ګونډی دا به يوسف عليه السلام وی ـ او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسې جرائت کولې شي چه له دوی ځنې د هغوی د نامه نسب او نورو شيانو پوښتنې وکړې شي نو څکه دوی يوسف و نه شو پيژندلی.

وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَّكُم مِّنْ أَبِيكُمْ ۚ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾

او کله چه تيار کړ(يوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وويل (يوسف ورونو خپلو ته) چه راولئ تاسې ماته هغه ورور ستاسې چه له پلار ستاسې دی! آيا نه وينئ تاسې چه بيشکه زه پوره درکومه پيمانه او زه غوره د ميلمستيا ورکوونکو يم.

تفسير: حضرت يوسف عليه السلام د خپلو ورونو ښه ميلمستيا عزت او مدارات وکړه ـ او د سرې په سر يو اوښ بار غله ئې دوی ته ورکړه د دغه عالي اخلاق او خاصې مهربانۍ د ليدلو په اثر وائې چه دوی داسې غوښتنې وکړې چه زمونږ يو علاتی ورور(بنيامين) څمونږ د سپين ږيری غمجن پلار له لورې د ده د خدمت او تسکين دپاره په (کنعان) کښې پاتې دی ـ څکه چه د ده بل عينې ورور يوسف عليه السلام چه پر پلار بې‌اندازې ګران ؤ ډيره موده پخوا له دی نه په کومې بيديا کښې هلاک دی ـ که د (بينامين) د برخې غله هم مونږ ته مرحمت وکړې شي نو ډيره مهربانی به وی يوسف عليه السلام وفرمايل چه په دی دول (طريقه) سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دی څکه چه زه ورکوم بار په شمار د انسانانو نه په شمار د حيواناتو کله چه

تاسی بیا راځئ نو (بنیامین) هم له خپله ځانه سره راولئ نو هلته به د هغه برخه هم تاسی ته درکوله کیږی تاسی ځما د اخلاقه او د میلمانه پاللو له وضعیت څخه بالمشاهده خبر شوی یئ چه زه پوره ورکومه پیمانه او بیرته نه نیسم حق د هیچا نو آیا وروسته له دی نه تاسی ته د خپل ورو کی ورور په راوستلو کښی څه تردد او اندیښنه پیښیدلی شی؟ بلکه هیڅ تردد او اندیښنه له سره مه کوئ او له ځانه سره ئی راولئ

فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِندِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾

نو که را نه وست تاسی ماته دغه (علاتی ورور خپل) نو له سره نشته پیمانه (د غلی) تاسی ته ما سره او مه رانژدی کیږئ تاسی بیا ماته (په مصر کښی)

تفسیر: یعنی که هغه ورور مو له خپله ځانه سره را نه وست نو داسی ګڼلی شی چه تاسی دروغ وایئ او خلاف الاصول د یوه اوښ څته (بار) وړل مو مقصد دی ـ نو د هغه په سزا کښی وروسته له دی نه نه یواځی ستاسی برخی سوځی بلکه ماته یا ځما په مملکت کښی ستاسی د راتګ اجازه هم سلب کیږی.

قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾

وویل دوی ژر به په کوښښ سره غواړو دی له پلاره د ده او بیشکه مونږ خامخا کوونکی یو(د دی کار).

تفسیر: یعنی اګر که له پلاره د هغه بیلتون (جدائی) دیر مشکل دی، خو بیا هم مونږ کوښښ کوو چه خپل پلار په یو تدبیر سره خوښ او راضی کړو هیله (امید) شته چه په یو دول (طریقه) په دغه مقصد کښی بری ومومو.

وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾

او ویل (یوسف) مریو(پیمانه ګرو) خپلو ته چه کیږدئ هغه پنګه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی کښی په پټه سره ښائیږی چه دوی وپیژنی دا(پنګه

خپله او احسان زما) کله چه بیرته لاړ شي دوی اهل خپل ته ښائیږي چه دوی به بیا بیرته راشي(او را به ولي وروړ زما)

تفسیر: یعني کومه پنګه (سرمایه) چه دوی ورکړی وه، او د هغې په بدله کښې ئې غله پیرودلی (اخستلی) وه حکم ئې ورکړ چه هغه دی هم په پټه سره د دوی په اسبابونو کښې بیرته کیښودی ـ څو کله چه بیرته خپل کور ته وررسیږي او اسبابونه پرانیځي نو وګوري چه له غلي سره د هغوی پنګی (سرمایی) هم بیرته ورکړی شوی دی چه بیا دوهم ځلی راتګ ته زیات ترغیب او تشویق ور پیدا شي ـ او پخپلو زړونو کښې ووائي چه داسي کریم النفس باچا چیري پیدا کیږي. او ممکن دی چه د قیمت د نه پیدا کیدلو له سببه بیا دوی د مصر له راتګه واوړي او که پنګه (سرمایه) ئې په لاس وي نو هرومرو (خامخا) به بیا راځي ـ نو ځکه ئې هغه پنګه (سرمایه) ورمسترده کړه ځیني وائي چه یوسف علیه السلام له خپلو وروڼو څخه د غلي قیمت اخیستل له مروته او کرمه لري لیده نو ځکه ئې بیرته ورمسترده کړه.

فَلَمَّا رَجَعُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَبِيهِمْ قَالُوا۟ يَـٰٓأَبَانَا مُنِعَ مِنَّا ٱلْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَآ أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَـٰفِظُونَ ﴿٦٣﴾

نو کله چه بیرته وګرځیدل دوی پلار خپل ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ منعه کړی شوی ده (بیا) له مونږ نه پیمانه (که راسره لاړ نشي (بنیامین) نو ولیږه له سره وروړ زمونږ چه پیمانه واخلو(هم د ده او هم خپله) او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکي یو(له مضراتو).

تفسیر: یعني د یوسف علیه السلام په شان د ده په نسبت اندیښنه او تردد مه کوئ اوس مونږ پخپله ویریدلی او هوښیار شوی یو او په پوره ډول (طریقه) سره به د ده حفاظت کوو.

قَالَ هَلْ ءَامَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَآ أَمِنتُكُمْ عَلَىٰٓ أَخِيهِ مِن قَبْلُ فَٱللَّهُ خَيْرٌ حَـٰفِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٦٤﴾

وویل (یعقوب) آیا امینان کړم تاسي په بنیامین (هم بلکه نه مو شم امینان ګرځولی په ده باندی په هیڅ شان سره) مګر(په دی شان سره) لکه چه

امينان کړی مى وئ تاسى پر ورور د ده(يوسف) پخوا له دى نه(يعنى د اعتبار وړ (لائق) نه يئ) نو الله خير(ډير غوره) دى له جهته د ساتنى او هم دى دى ډير مهربان د تولو مهربانانو

تفسير: يعنى هم دغه د ﴿ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴾ الفاظ تاسى د يوسف د بيولو په وقت کښى هم ويلى ؤ نو بيا به زه ستاسى پر دغى وعدى څرنګه اعتبار کولى شم. هو اوس شديد ضرورت دى چه له هغه څخه اغماض (چشم پوشى) نشى کيدلى نو ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمى دى نو زه ئى پر پاک الله سپارم چه همغه الله ئى پخپل حفاظت او مهربانى کښى روغ رمټ وساتى او ما د يوسف عليه السلام له بيلتون څخه وروسته له بل مصيبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتى.

وَلَمَّا فَتَحُوْا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوْا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ ؕ قَالُوْا يٰۤاَبَانَا مَا نَبْغِىْ ؕ هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيْرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيْرٍ ؕ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴿۶۵﴾

او کله چه پرانستل دوى بارونه خپل وموندله دوى پنګه (سرمايه) خپله چه بيرته راليږلى شوى وه دوى ته نو وويل دوى اى پلاره زمونږ څه به (لا زيات احسان) غواړو مونږ، دا ده هغه پنګه (سرمايه) زمونږ چه بيرته رد کړى شوى ده مونږ ته او(بيا ځو چه) غله راوړو اهل خپل ته او ساتو به ورور خپل او زيات به راوړو بار د اوښ (يعنى د بنيامين برخه) دا (يو بار د اوښ) پيمانه ده اسانه (په دغه سخى باچا).

تفسير: يعنى د داسى آسانى پيمانى پريښودل نه دى په کار ـ په هر ډول (طريقه) چه کيږى (بنيامين) له مونږ سره پريږدئ چه لاړ شى. ځينو د ﴿ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴾ اشاره د هغى غلى په لورى کړى ده چه پخوا ئى راوړى وه او «يسير» ئى د «قليل» په معنى اخيستى دى. يعنى هغه غله چه پخوا له دى نه راوړى شوى ده، هغه د حاجت په اعتبار لږه ده او د دى قحط په زمانه کښى تر کاله پورى به بس کيږى؟ ـ لهٰذا ضرور دى چه په هر ډول (طريقه) سره چه کيږى ښائى چه مونږ بيا لاړ شو او د ګردو (تولو) برخى له ځانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ اُرْسِلَهٗ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُوْنِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِىْ بِهٖۤ اِلَّاۤ اَنْ

يُّحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿٦٦﴾

وويل (يعقوب خپلو ځامنو ته) له سره ونه ليږم هغه (بنيامين) له تاسي سره تر هغه پورى چه راكړئ تاسي ماته عهد محكم د الله (په دى خبره) چه خامخا بيرته به راولى ماته هرومرو (خامخا) دى مگر كه چاپير والى وكړ شى پر تاسي باندى (چه مړه يا مغلوب شئ) نو كله چه وركړه دوى دغه پلار ته وعده محكمه خپله نو وويل(يعقوب ځامنو خپلو ته) چه الله په هغه چه وايو ئى مونږ وكيل (شاهد) دى.

تفسير: يعنى كه د الله تعالىٰ له تقدير سره كومه داسى حادثه ور د مخه شوه چه په هغى كښى تاسى گرد (تول) سره بېره او مغلوبان شوئ او د نجات هيڅ يوه لاره در پاتى نشى، نو هلته زه هيڅ شى نشم ويلى. هو، سم له خپله توانه او مقدوره تر خپل ژوند پورى د بنيامين په حفاظت كښى څه قصور او لندون مه كوئ، سره د دى پوخ عهد او پيمان اخيستلو او قسمونو يادولو د زيات تاكيد او اهتمام په دول (طريقه) ئى وفرمايل ﴿ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴾ يعنى هغه عهد او پيمان چه مونږ په دغه وقت كښى كوو، هغه گرد (تول) پاك الله ته سپارو ـ كه چا په هغه كښى څه خيانت يا بد عهدى وكړه، نو همغه الله به ئى په سزا رسوى. يا دا چه قول او اقرار سم له خپل مقدوره سره خو پوخ كوئ ـ ليكن له دغو خبرو څخه كوم اصلى مقصد چه دى هغه د الله تعالىٰ له حفاظته او ساتنى څخه پوره په لاس راتلى شى ـ كه د پاك الله اراده نه وى نو گرد (تول) اسباب او تدابير خوشى چتى (فضول) او بيكاره دى، او هيڅ به په لاس نه راځى.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «ظاهرى اسباب ئى پاخه كړل ـ او توكل ئى پر الله وكړ ـ هم داسى حكم دى پر هر چا»

وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ؕ وَمَآ اُغْنِيْ عَنْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿٦٧﴾

او ويل (يعقوب) له شفقته اى ځامنو زما مه ننوځئ تاسى(مصر ته) له دروازى يوى (چه نظر وانخلئ) او ننوځئ(دوه دوه يا درى درى) له دروازو بيلو بيلو څخه، او نشم دفع كولى زه له تاسى نه له (قضا) د الله نه (په تدبير

سره) هیڅ شي، نه دی حکم (په قضا سره) مګر خاص الله ته دی خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او هم په هم ده باندی نو توکل دی وکړی توکل کوونکی.

تفسیر: د یوسف علیه السلام ورونه اول ځلی مصر ته تللي وو لکه د نورو عامو مسافرانو په شان بلا امتیاز په ښار کښې داخل شوی وو. لیکن د یوسف علیه السلام د خاصو توجهاتو او الطافو د لیدلو له سببه یقیناً د هغه مملکت د خلقو سترګی به د دوی پر لاره لګیدلی وی ـ اوس بیا دغه راتلل په خاص شان او اهتمام سره بلکه داسی وویلی شی چه یو راز (قسم) د یوسف علیه السلام پر بلنه او دعوت سره ؤ ـ (بنیامین) چه د هغه حفاظت او محبت حضرت یعقوب علیه السلام وروسته له یوسف علیه السلام څخه دیر زیات کاوه، هم له خپلو ورونو سره ؤ حضرت یعقوب علیه السلام ته داسی خیال پیدا شو چه د یوه پلار یوولسو وجیهو ؤ او ښائسته ؤ ځامنو په یوه خاص شان او اجتماعی هیئت سره په ښار کښې ننوتل ـ خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چه د مصر عزیز یوسف علیه السلام له لوری له هغوی سره شوی ؤ، او خلقو هغه مشاهده کړی ؤ داسی یو شي دی چه د هغه په لوری د عمومو سترګی هرومرو (خامخا) اړولی کیږی ـ «العین حق» نظر لګیدل هم یو حقیقت لری. او نن ورځ د «مسمریزم» عجائبات خو عموماً د کتلو د قوت له کرشمو څخه دی یعقوب علیه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنی (بچ کوونی) دپاره دغه ظاهری تلقین وفرمایه چه سره تیت او پرک (منتشر) شئ او په معمولی حیثیت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځئ ـ نه چه خامخا د عواموالناسو له جانبه تاسی نظر شئ او له دی سره ئی متصل دغه وفرمایل چه د کومی چاری او تدبیر په کولو سره هم هیڅوک د قضا او قدر فیصلی نشی ګرځولی ـ په ګردو (تولو) کائناتو کښې یواځی د پاک الله حکم چلیږی ـ زمونږ دغه ګرد (تول) انتظامات د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښې بیکاره دی. هو، تدبیر او چاره لتول هم د هغه په حکم سره کولی شی ځکه چه هغه ئی راجائز درولی دی ـ انسان ته لازم دی چه خپل د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی تدبیر وکړی مګر اعتماد او توکل دی یواځی پر پاک الله ولری. ګواکی دغه خبره ئی خپلو ځامنو ته واوروله چه تاسی هم زما پشان د زړه له کومی (منځ) د الله تعالیٰ پر حفاظت متوکلان اوسئ، او تش پر تدابیرو مه غره کیږی،

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغْنِي عَنْهُم مِّنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا ۚ وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

او كله چه ننوتل دوى (مصر ته) له هغه ځايه چه امر كړى ؤ دوى ته پلار د دوى (چه له مختلفو دروازو ننوځئ) نه ؤ دغه ننوتل له بيلو بيلو دروازو چه دفع كړى له دوى نه له قضا د الله څخه هيڅ څيز ليكن يو حاجت چه په نفس د يعقوب كښې ؤ ادا ئى كړ هغه، او بيشكه دغه (يعقوب) خامخا خاوند د پوه ؤ په سبب د دى چه خبردار كړى ؤ مونږ دى ليكن زيات د خلقو نه پوهيږى (په دى چه نه اوړى تقدير په تدبير).

تفسير: يعنى څرنگه ئى چه ويلى ؤ همغسى ننوتل ـ اگر كه دوى ته څه نظر او ضرر له سترگو ور ونه رسيد ليكن له بل لورى تقدير ور ورسيد چه (بنيامين) د غلا په الزام كښى ستون (واپس) كړ شو. هو! تقدير نه دفع كيږى نو هغه كسان چه د علم خاوندان دى دوى پر تقدير يقين او د ده د نجات پر اسبابو پر دواړو ئى پوه حاصل كيدى شى ليكن بى علمه سرى پر يوه پوهيږى او له دوهمه بى خبره پاتى كيږى ـ يا بيخى پر اسبابو باندى اتكا كوى او له تقديره منكريږى ـ يا پر تقدير باندى د يقين لرلو معنى داسى گڼى چه گرد (تول) اسباب معطل كړل شى ـ البته عارفان او پوهان تقدير او تدبير دواړه تولوى ـ او هر يو هغه پر درجه ږدى .

نه پرانيځى په ترون سره ترنه

خو ترون لره په كار دى بيا ترنه »

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ أَخَاهُ ۖ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

او كله چه ورننوتل دغه (ورونه) پر يوسف نو رانژدى ئى كړ خپل ځان ته ورور خپل (بنيامين) وويل(يوسف په عبرانى ژبه پته بنيامين ته) زه چه يم هم دا زه يم ورور ستا(يوسف) نو مه خفه كيږه په هغو كارونو چه ؤ دوى چه كول ئى (پخوا له مونږ سره).

تفسير: حضرت يوسف عليه السلام (بنيامين) سره ممتازه معامله وكړه او په پته ئى دى پوه كړ چه زه ستا حقيقى ورور(يوسف) يم. هغه مظالم چه پر مونږ دغو علاتى ورونو كړى دى چه زه ئى له پلاره جلا (جدا) كړم، او په كوهى كښى ئى وغورځولم، او زه ئى مريى څرگند (ښكاره) كړم، او زمونږ پلار او نور ئى زما د فراق په صدمو كښى مبتلا كړل ـ يا اوس د دى لورى د راتلو په وقت كښى چه لتا سره كومه سختى كړى ده له دغه خبرو څخه له سره مه خفه كيږه ـ اوس وقت را رسيدلى دى چه زمونږ دغه گرد (تول) غمونه غلط او پورته او ورک شى ـ او وروسته

له سختیو پاک الله تعالیٰ مو راحت عزت او پت را په برخه کړی حضرت شاه صاحب لیکی، «پر دغه ورور چه یوسف علیه السلام پر مینه او محبت سره رابللی ؤ نور وروڼو ته حسد او رخه (کینه) ورپیدا شوه او په دغه سفر کښې به پر هره خبره ورسره لګیدل او طعنی به ئی ورکولی نو دغه دی چه اوس یوسف علیه السلام ورور ته تسلی ورکوی وائی چه بنیامین حضرت یوسف علیه السلام ته وویل چه زه خو بیا له تانه نه بیلیږم نو یوسف علیه السلام وویل چه پلار لا له پخوا هم ځما له جهته غمجن دی، او په دغه پاتی کیدلو ستا کښې به لا ویرجن شی آما خو په یوه بهانه به دی تر دوی ستون (واپس) کړم. لکه چه وائی

فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾

نو کله چه تیار ئی کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی نو کیښوده جام د اوبو څښلو (د باچا پټ) په بار د ورور خپل کښې نو غږ وکړ غږ کوونکی او (خلقو د) قافلی (ودریږی چه) بیشکه تاسی خامخا غله یئ.

تفسیر: یعنی کله چه د یوسف علیه السلام په حکم د دوی غلی ئی ور بار کړی ـ او د سفر ګرد سامان ئی ور تیار شو ـ نو یو جام د اوبو څښلو ئی د خپل ورور(بنیامین) په اسباب کښې کیښود (چه د زرو یا زبرجلو په جواهرو جړاؤ ؤ بیا چه غله ډیره ګرانه شوه نو هغه ئی پیمانه کړه څه مهال (وخت) چه کاروان (جوپه) له ښاره د باندی ووته نو پیره‌داران د هغه جام په لټولو پسی ولویدل بالاخر هغوی ته پر دغی قافلی شبهه پیدا شوه ـ څرنګه چه قافله ښائسته لری تللی وه ، نو پیره‌دارانو ورپسی ناری سوری کړی چه ای کاروانیانو ودریږئ چه تاسی یقینا غله په نظر راځئ .

تنبیه: که دغه لفظ یوسف علیه السلام په حکم سره ویلی شوی وی نو مطلب به ئی داسی شی چه نور خو مال او اسباب غلا کوی ـ تاسی خو هغه سری یئ چه له خپله پلاره مو خپل ورور غلا کړ او په پټه مو هغه د مرئی په نامه ویړیا(مفت) خرخ کړ.

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِم مَّاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾

وویل (وروڼو د یوسف) او مخونه ئی راواړول پر دغو (نوکرانو د یوسف) چه څه شی دی هغه چه تاسی ورک کړی دی (او لټوئ ئی؟)

تفسیر: یعنی مونږ ولی خامخا غله بولیځ؟ که ستاسی کوم شی ورک شوی وی، نو هغه راوښیئ مونږ خو چیری لری نه یو تللی راشئ زمونږ مالونه او اسبابونه راولټوی

قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَآءَ بِهٖ حِمْلُ بَعِيرٍ وَّاَنَا بِهٖ زَعِيمٌ ﴿۷۲﴾

ووېل دوی ورک کړی دی (لټوؤ) مونږ پیمانه د باچا او دی هغه چاته چه را ئی وړه پیمانه بار د یوه اوښ او زه په دی (بار) ضامن یم (چه ور ئی کړم پیدا کوونکی ته

تفسیر: پیره دارانو ووېل چه مونږ د باچا د اوبو څښلو جام یا د غلی پیمانه لټوو چه ورک شوی دی (یعنی پخوا له دی نه پکښی باچا اوبه څښلی او اوس په دغه وقت کښی په همغه د سرو زرو جام دپاره د عزت د طعام د پیمانی کار هم انجام مومی. که کوم سړی ئی بی له حیلی او حجته راحاضر او راوړی نو د اوښ د ختی (بار) غله به ورانعام او ورویښو او زه ئی ذمه وار یمه چه ور رسوم به ئی.

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سٰرِقِيْنَ ﴿۷۳﴾

ووېل دوی قسم دی په الله خامخا په تحقیق پوه یئ تاسی چه نه یو راغلی مونږ دپاره د دی چه فساد وکړو په ځمکه (مصر) کښی او هرګز(نه یو مونږ غلا کوونکی) د دی جام.

تفسیر: یعنی په مصر کښی زمونږ وضعیت او ګذاره ګردو (تولو) خلقو ته په عمومی دول (طریقه) ور معلومه ده چه فساد کوونکی نه یو ـ او که وائی نو د خپلو اوښانو خولی به مو ولی ترلی چه په لاره کښی د چا مال ونه خوری مونږ دلته هیڅ یو شرارت نه دی کړی او نه د فساد او شرارت له امله (وجی) دلته راغلی یو ـ او نه د غلو له کورنی څخه یو او که وی نو له کنعانه به مو هغه پانګه (سرمایه) بیرته نه راوړه چه زمونږ په بارونو کښی تللی وه.

قَالُوا فَمَا جَزَآؤُهٗۤ اِنْ كُنْتُمْ كٰذِبِيْنَ ﴿۷۴﴾

نو ووېل (بیا دغو نوکرانو) چه څه به وی جزاء د هغه (جام یا د سارق) که (ښکاره) شوئ تاسی دروغجنان.

تفسیر: محافظینو وویل چه تاسی خوشي چتي (بیکاره) خبري ولي کوئ؟ اوس مونږ ستاسي کالي (جامي) او اسباب لټوو که دغه مسروقه مال له تاسي څخه ووت، نو بیا به څه ووایئ؟ او څه به وکړئ؟ او سزا به مو څه وي ؟

قَالُوا جَزَٰٓؤُهُۥ مَن وُجِدَ فِى رَحْلِهِۦ فَهُوَ جَزَٰٓؤُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٥﴾

نو وویل(بیا ورونو د یوسف) چه سزا د دی (غلا نیول د) هغه چا دی چه وموندلی شوه (دغه پیمانه) په بار د ده کښي نو هم دی دی سزا د هغه (چه مریي شي) هم داسي سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعني دغه چه غل مریي کیږي د مال د خاوند په ابراهیمي شریعت کښي د غلو سزا وه یعني له هر چا څخه چه د غلا مال ووځي هغه به تر یوه کال پوري د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتي کیږي ـ د یوسف علیه السلام ورونو سم له خپله شرعي قانونه سره بي له تامله د سزا ذکر وکړ، ځکه چه دوی پوره متیقن وو چه مونږ نه غله یو ـ او نه د غلا مال امکان لري چه له مونږ څخه ووځي نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزم او ونیول شول او بیرته د مصر ښار ته بوتلل شول د باچا د دربار سره مخامخ بارونه ئي تري واړول

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ أَخِيهِ ثُمَّ ٱسْتَخْرَجَهَا مِن وِعَآءِ أَخِيهِ ۚ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِى دِينِ ٱلْمَلِكِ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ۗ وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچي په لټولو د) بارونو د دوی ړومبي له باره د ورور د ده(لپاره د دفعي د تهمت نو بیا ئي ونه موند په هغو کښي بیا ئي را وویستله دغه (پیمانه) له باره د (سکه) ورور خپل، هم دا رنګه تدبیر ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف داسي) چه ونیسي (مریي بي له ښوونې د الله) ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کښي مګر چه اراده وفرمایله الله (دغه تدبیر ئي وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت

سره) مرتبې د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ، او د پاسه د هر خاوند د علم لوی دی (ان تر الله پورې خو له الله سره نه برابر شته او نه ترې پورته).

تفسیر: یعني د دغو ویناؤ څخه وروسته محافظینو دوی د مصر عزیز یوسف ته بوتلل ـ او دغه ګرده (توله) پېښه ئې ور واوروله. یوسف علیه السلام د تفتیش او تحقیق امر صادر کړ ـ ړومبې ئې د نورو ورونو د بارونو په سپړدلو شروع وکړه او د دوی ښتې بسترې څورې او نور ئې ولیدل خو له دوی څخه هغه جام را ونه ووت ـ بالاخر د بنیامین د اسبابو د لټولو وار راغی او هغه جام ترې راووت.

﴿ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ ﴾ الآیة ـ هم دا رنګه تدبیر حکمت او لاره مو ورزده او وروښوده یوسف ته نه ؤ یوسف داسې چه ونیسی مریې وررور خپل په دین او قانون د باچا د مصر کښې مګر چه اراده وفرمایله الله چه دغه تدبیر ئې وروښود ځکه چه حکم د مصر د غلو په حق کښې وهل او عذابول او دوچنده ترې مسروقه مال اخیستل ؤ نه مریې ګرځول یعنې د ده د ورونو له ژبې څخه په خپله دغه خبره راووته چه له هر چا څخه چه دغه مال ووځی، هغه غلام وګرځوه! نو پر هم دغې ونیوه شو که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه ؤ که داسې تدبیر نه کیده چه پخپلو اقرارونو کښې سره راګیر شی نو د مصرې قانون له مخې هیڅ یو داسې کوم صورت چه د هغه له مخې د بنیامین د بیرته ستنولو (راواپس کولو سند کیدی شو نه ؤ موجود

(﴿ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ ﴾ ـ پورته کوو مونږ مرتبې د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ د پورته کولو ئې) یعنې د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی حکمت او تدبیر ورښیی یا په خپل لطیف تدبیر سره لوړتیا ورکوی وګوره هغه ځلمیان چه په غلا سره ئې له خپله پلاره یوسف غلا کړ ـ او په څو روپو ئې وپلوره (خرڅ کړو) نن د غلو په حیثیت د یوسف په مخ کښې ولاړ دی ښائې په دی دول (طریقه) سره د دوی د پخوانیو غلطیو کفاره وی

(﴿ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴾ ـ او د پاسه د هر خاوند د علم لوی عالم دی ان تر الله پورې خو له الله تعالیٰ سره نه برابر شته ـ او نه ترې پورته) یعنې په دنیا کښې له یوه انسان څخه زیات پوهنده دوهم څخه دریم ښه پوهنده او خبردار دی اما د ټولو پوهانو سره پورته یو لوی او پوهه شته چه هغه ته عالم الغیب والشهاده وائی.

تنبیه: واضحه وی چه په دغه ټوله واقعه کښې هیڅ یو لفظ د یوسف علیه السلام له ژبې څخه له واقع څخه مخالف نه دی وتلی ـ او نه د شرعې څخه مخالف کوم حرکت ترې صادر شوی دی فقط یواځې توریه ئې کړې ده د «توریه» مطلب دا دی چه کومه داسې خبره ووائی یا ئې وکړی چه د هغه د لیدلو یا آوریدلو څخه ذهن ته یو ظاهری او نژدی مطلب راشی لیکن د متکلم مقصد بل داسې یو شی وی چه له ظاهری او قریبې مطلب لرې وی ـ که دغه «توریه» د کوم نیک او محمود مقصد لپاره وکړی شی، نو د هغه په جواز بلکه په محمودیت کښې هیڅ د شبهې ځای

نشته او که د کوم مذموم او قبیح کار لپاره وی نو هغه «توریه» نه بلکه مکر او فریب دی. دلته د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه د یعقوب علیه السلام ابتلا او امتحان تکمیل شی ـ د یوسف علیه السلام څخه وروسته ئی (بنیامین) هم تری بیل کړی او له بل لوری وروسته له یوی اوږدی مودی څخه شکیدلی او لری شوی دوه سکنی ورونه هم سره یو ځای ووینی او ملاقی شی، او له یوسف سره هم وروسته له دی نه چه دی د امتحان له کندو او ژورو څخه ووځی رومبی د ده د علاتی ورونو ـ بیا د عینی ورور او بالاخر د لوی پلار او ګرد (تول) کور او کهول متدرجاً ملاقات وشی ـ او له بل لوری د یوسف له ورونو ځنی هغه اغلاط او خطاوی چه شوی وی، ښائی چه هغوی هم لږ څه ربړونه (تکلیفونه) وګالی (برداشت کړی)، او بیا د عفوی او رحم دروازی ته ورسیږی ـ او برسیره پر دی نه دی معلوم چه نور څه څه حکمتونه به هم وی ـ چه د هغو له امله (له وجی) یوسف علیه السلام ته لږ څه د «توریئ» په نسبت هدایت ورکړی شوی ؤ چه دوی جام د خپل ورور په اسبابو کښی کیښود بیا ئی نه پر بل چا د غلا الزام واړوه نه ئی داسی وویل چه هغه سری ته مو د غلا په الزام کښی سزا ورکړه ـ بلکه طبعاً داسی صورتونه څرګند (ښکاره) شول چه د هغو په وسیله (بنیامین) ته د خپل ورور کره په عزت ـ راحت او هوسائی (آسانی) سره د اوسیدلو لاره پیدا شوه. هو! مصلحتاً ځینی داسی الفاظ هم استعمال شوی دی چه د هغوی متبادری معانی نه وی مراد یا پر ځینو شیانو سکوت کړی شوی دی چه که د هغو په نسبت ئی څه ویل نو هغه پته خبره به څرګندیده او اصلی مقصد به له لاسه وتو والله اعلم.

قَالُوٓا۟ إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُۥ مِن قَبْلُ ۚ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهِۦ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ ۚ قَالَ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا ۖ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿۷۷﴾

نو وویل (ورونو د یوسف) که غلا وکړه دغه (بنیامین نو هیڅ عجیبه نه ده ځکه چه) پس په تحقیق سره غلا کړی وه (سکنی) ورور د ده هم پخوا له دی نه، نو پته وساتله دغه (خبره) یوسف په نفس خپل کښی او ښکاره ئی کړه (هغه خبره) دوی ته، وویل (یوسف پټ په خپل زړه کښی) چه تاسی ډیر بد یئ له جهته د مرتبی (چه ورور مو له پلاره غلا او د مریی په نامه مو سودا کړ) او الله ښه عالم دی په هغه خبره چه تاسی ئی بیانوئ (په حق د یوسف کښی)

تفسیر: دغه اشاره د یوسف علیه السلام په لوری ده دوی د خپلی پاکی ښوولو دپاره محض د ناحقه ویلو او عناد څرګندولو (ښکاره کولو) دپاره د بنیامین جرم پوخ کړ او د دومره مودی له تیریدلو څخه وروسته هم پر معصوم یوسف علیه السلام باندی د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمیدل.

مفسرینو په دغی موقع کښی ډیری قصی بیانی کړی دی چه د هغو په لوری د یوسف علیه السلام ورونو د غلا په لفظ کښی اشاره کړی وه او د هغوی د نقل حاجت دلته نشته
(﴿ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ ﴾ الآیة ۔ نو پته وساتله دغه خبره یوسف علیه السلام په نفس خپل کښی او ښکاره ئی نه کړه هغه خبره دوی ته. وویل یوسف علیه السلام پټ په زړه خپل کښی چه تاسی ډیر بد یئ له جهته د مرتبی چه ورور مو له پلاره غلا او د مرئی په نامه مو سودا کړ) یعنی سره د داسی سخت لفظ اوریدلو بیا هم یوسف علیه السلام خپل ځان وساته ۔ ځکه چه د الله تعالیٰ مصلحت د دوی د پټی خبری په څرګندیدلو (ښکاره کیدلو) او افشاء مقتضی نه وه. یوسف علیه السلام دغه خبره هم پخپل زړه کښی پته وساتله، او پخپل جواب کښی ئی د دوی د اتهام حقیقت ور څرګند (ښکاره) نه کړ ۔ بلکه پخپل زړه کښی ئی وویل ﴿ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴾ یعنی بالعکس غله پر کوتوال خوله آچوی، او تاسی ما هم غل بولئ ۔ حال دا چه تاسی داسی یوه غلا کړی ده چه خپل ورور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپیو ویریا سودا کړی دی باقی زما د غلا حال خو پاک الله ته معلوم دی. ځینو مفسرینو له ﴿ شَرٌّ مَّكَانًا ﴾ الآیة ۔ څخه داسی مطلب اخیستی دی چه یوسف علیه السلام هغوی ته خطاب کوی چه تاسی خورا ډیر بد خلق یئ ۔ اوس خو مو وویل چه ﴿ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴾ مونږ له غلو څخه نه یو ۔ اوس چه مو د یوه ورور له کالیو (جامو) څخه هغه مال راڅرګند (ښکاره) شو، هغه سره هغه بل بیګناه ورور ئی هم ملوث کوی، ګواکی غلا کول ستاسی د کورنی کسب دی (العیاذ بالله) الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه تاسی پخپلی دغی وینا کښی تر کوم ځای پوری رښتین یئ ۔ همغه به تاسی ته د دغه غلط بیان سزا درکوی
(کله چه یوسف علیه السلام بنیامین خپلو سریو ته ورکړ ۔ نو ورونه ئی په زاری شول او)

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ ۖ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

وویل دوی ای عزیزه بیشکه ده لره یو پلار دی زوړ ډیر معمر (چه پس له یوسفه له ده سره مینه کوی) نو ونیسه یو له مونږه په ځای د ده (یرغمال او دی راپریږده)، بیشکه مونږ وینو تا له احسان کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی زمونږ سپین ږیری پلار ته به سخته صدمه وروړسیږی. ځکه چه هغه زمونږ له ګردو (ټولو) څخه هم دغه (بنیامین) او د ده سکنی ورور یوسف علیه السلام سره مینه او محبت کاوه. وروسته له یوسف علیه السلام د هغه د زړه تسلی یواځی پر هم ده وه ۔ تاسی که د ده په ځای له مونږ څخنی یو تن ستون (واپس) کړئ، نو پر مونږ به ستاسی ډیره لویه مهربانی وی ۔ تاسی تل پر

مخلوقاتو احسان کوئ او بالخاصه پر مونږ دی خصوصی احسان هم کړی دی ـ نو مونږ امید لرو
چه د خپل له کرمه مو مه بی هیلی کوئ،.

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنۡ نَّاۡخُذَ اِلَّا مَنۡ وَّجَدۡنَا مَتَاعَنَا عِنۡدَهٗۤ ۙ اِنَّاۤ اِذًا لَّظٰلِمُوۡنَ ﴿۷۹﴾

وویل(یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) پناه غواړو په الله پوری چه ونیسو
مونږه (بیګناه) مګر(به نیسو) هغه څوک چه موندلی دی مونږ اسباب خپل په
نزد د هغه،(که ونیسو په ځای د هغه بل څوک) نو مونږ به په هغه وقت
کښی خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسیر: یعنی مونږ پرالله تعالیٰ له دی نه پناه نیسو چه بی له سببه د یوه په ځای بل ونیسو ـ
مونږ خو یواځی همغه سړی راستنوو (واپس کوو) چه له هغه سره مو خپل څیز موندلی دی او هغه
بنیامین دی چه د عینی ورورولئ لامله (له وجی) به له مونږ سره پاتی کیږی دلته هم د ﴿ اِلَّا مَنۡ
وَّجَدۡنَا مَتَاعَنَا عِنۡدَهٗۤ ﴾ په ځای «الا من سرق» نه دی ویلی چه لنده او مختصره وه ځکه چه هغه
له واقع څخه مخالفه وه او که د هغه په ځای بل څوک ونیسو نو بیشکه چه مونږ په دغه وقت
کښی خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهیمی دین کښی ځکه چه دی خو مونږ ستاسی په فتوی
نیولی دی یعنی که د مجرم په بدله کښی بل کوم بی قصوره ونیسو ـ نو ستاسی له خیاله او
قانونه مخالف او غلط له انصافه یو کار دی.

فَلَمَّا اسۡتَيۡـَٔسُوۡا مِنۡهُ خَلَصُوۡا نَجِيًّا ؕ قَالَ كَبِيۡرُهُمۡ
اَلَمۡ تَعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اَبَاكُمۡ قَدۡ اَخَذَ عَلَيۡكُمۡ مَّوۡثِقًا مِّنَ اللّٰهِ
وَمِنۡ قَبۡلُ مَا فَرَّطۡتُّمۡ فِىۡ يُوۡسُفَ‌ ۚ فَلَنۡ اَبۡرَحَ الۡاَرۡضَ
حَتّٰى يَاۡذَنَ لِىۡۤ اَبِىۡۤ اَوۡ يَحۡكُمَ اللّٰهُ لِىۡ‌ ۚ وَهُوَ خَيۡرُ الۡحٰكِمِيۡنَ ﴿۸۰﴾

نو کله چه نا امیده شول دوی له دغه (یوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصی د
بنیامین) نو ګوښه (بیل) شول دوی په دی حال کښی چه مشوره کوونکی
ؤ(پخپلو منځونو کښی) وویل مشر د دوی (په عمر کښی یا په فکر کښی)
آیا نه پوهیږئ چه بیشکه پلار ستاسی په تحقیق اخیستی وه له تاسی(په بیرته

بیولو د بنیامین) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنیامین کښی او اوس دا حادثه راپیښه شوه) او پخوا له دی نه تقصیر کړی ؤ تاسی په حق د یوسف کښی، نو له سره به زه نه خوځیږم له دی ځمکی (مصر ځخه تر هغه پوری چه اذن راکړی ماته پلار زما (په رجوع سره کنعان ته) یا حکم راکړی الله ماته (په وتلو سره له مصره یا په خلاصیدو د ورور زما)، او هم دغه(الله) ډیر غوره د حکم کوونکو دی.

تفسیر: ﴿ مَا فَرَّطْتُمْ ﴾ کښی «ما» زائده ده ځینی وائی مصدریه ده او کیږی چه موصوله شی. کله چه دوی له حضرت یوسف علیه السلام ځخه دغه جواب واورید او مأیوس شول، نو له ډلی ځخه گوښی (بیل) شول، پخپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه د اکثرو رأیه پر دغه قرار ونیوه چه ښائی وطن ته بیرته لاړ شو. د دوی په منځ کښی هغه چه د عمر یا د عقل یا د نورو وجوهو په اعتبار لوی ؤ، وے ویل چه مونږ به خپل پلار ته په کومو سترګو او مخ سره مخامخ شو؟ چه هغه له مونږ ځخه عهد اخیستی ؤ ـ او د هغه جواب څه ووایو؟ یو تقصیر خو له مونږ ځخه پخوا له دی نه د یوسف علیه السلام په معامله کښی شوی دی چه د هغه اثر تر نن ورځی پوری موجود دی، اوس که مونږ (بنیامین) هم دلته پریږدو، او تول لاړ شو نو ډیره سخته بی غیرتی او بی حمیتی به وی، نو واضح دی وی چه زه خو له سره له دی ځایه هیچیری خوځیدونکی نه یم، تر څو چه خپل لوی آبا ماته د بیرته راتللو حکم راکړی، یا په دغه منځ کښی د پاک الله تعالیٰ له لوری بله کومه فیصله وشی، مثلاً له تقدیره زما د مرگ نیته پوره شی او مړ شم یا په بل تدبیر سره (بنیامین) ته نجات ورکړم.

تنبیه: دغه ویونکی به غالباً همغه ورور وی چه د یوسف علیه السلام په معامله کښی ئی ړومبی هم پسته مشوره ورکړی وه چه ﴿ لَا تَقْتُلُوا یُوسُفَ ﴾

ارْجِعُوٓا إِلَىٰٓ أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَٰٓأَبَانَآ إِنَّ ٱبْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَآ إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَٰفِظِينَ ﴿٨١﴾

بیرته لاړ شئ تاسی پلار خپل ته نو ووایئ (ورته) ای پلاره زمونږ په تحقیق ځوی ستا(بنیامین) غلا وکړه، او مونږ نه ؤ ویلی بل شی مګر هغه مو وویل چه پری خبر وو (چه د باچا جام ووت له باره د ده) او نه وو مونږ پټ کار دپاره ساتونکی

تفسیر: یعنی ما هم دلته پریږدئ او تاسی ګرد (تول) لاړ شئ او د خپل پلار په حضور کښی

عرض وکړئ چه دغسی یوه واقعه راپیښه شوه چه له سره ئی توقع نه وه او نه وو مونږ د پټ کار ساتونکی چه دغه جام پخپله بنیامین پټ کړی ؤ او که بل چا د ده په بار کښی ایښی ؤ؟
حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی مونږ خو له تاسی سره پر خپل پوه قول او عهد کړی ؤ ـ او له دی نه نه وو خبر چه (بنیامین) به غلا کوی او په غلا کښی به نیولی کیږی ـ یا مونږ له خپل دین سره سم د غله د نیولو او ساتلو لار وروړښووله، او له دی نه نه وو خبر چه زمونږ ورور پخپله غل دی»

وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِىْ كُنَّا فِيْهَا وَالْعِيْرَ الَّتِىْٓ اَقْبَلْنَا فِيْهَا ؕ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۸۲﴾

او پوښتنه وکړه پخپله (قاصد په ژبه له خلقو) د هغی قریی (د مصر یا بل کوم ورته نژدی کلی څخه) چه وو مونږ په هغه کښی او (پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چه مونږ مخ کړی ؤ (راغلی وو کنعان ته) په دغه (قافله) کښی، او بیشکه خامخا مونږ صادقان یو.

تفسیر: یعنی تاسی یو معتبر سړی ولیږئ او له هغو کلیو څخه د دغی خبری ښه تحقیق وکړئ چه هلته دغه واقعه پیښه شوی ده ـ او اوس بیرته راغلی دی، نو تاسی ته به دغه خبره بیخی ثابته شی چه مونږ پخپله په دغی وینا کښی بالکل رښتینی یو.
(الغر ض چه راغلل دا وړونه په حکم د مشر ورور خپل سره چه روئیل یا یهودا ؤ کنعان ته او داسی عرض ئی وکړ خپل پلار یعقوب علیه السلام ته چه پاس مذکور شو، نو په جواب کښی حضرت یعقوب علیه السلام داسی وویل دوی ته)

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ؕ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ؕ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَنِىْ بِهِمْ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ﴿۸۳﴾

وویل (داسی نه ده چه تاسی ئی وایئ) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو کار (چه اراده مو ورته کړی وه)، نو (اوس کار زما) صبر دی بهتر، نژدی دی دا چه الله راولی ماته دوی تول، بیشکه دغه الله جل‌جلاله هم دی دی ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د ﴿ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ﴾ ترجمه مفسرینو په څو دوله (قسمه) سره کړی ده چه هغه دلته لیکله

کیږی
(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی چه هیچاته به شه نه وایم».
(۲): «نو صبر زما ښه صبر دی».
(۳): «نو اوس هم دغه صبر زما په کار راځی»
(٤): «نو اوس له هم دغه صبر شخه زما کار جوړیږی».
(٥): «پس صبر دی ماته ښه».
(٦): «پس ښائی ماته صبر نیک»
(۷): «پس کار زما صبر ښه دی».
(۸): «پس کار زما صبر ډیر ښه دی». د اول ځلی د بی‌اعتباری له امله (له وجی) دا ځلی هم یعقوب علیه السلام د خپلو ځامنو پر خبرو اعتبار ونه کړ- لیکن د نبی الله کلام کله دروغ کیدی شی - ځکه چه په واقع سره دغه خبری د ده ځامنو له خپله ځانه جوړی کړی - او پخپله یوسف هم د ده ځوی ؤ. کذا فی الموضح. ګواکی د «لکم» خطاب د ځامنو د جنس په لوری وشو. والله عالم. ځینو مفسرینو د دی مطلب داسی لیکلی دی چه تاسی دلته د هغه د ساتنی څومره کلکی وعدی راسره وکړی - او په ډیر اصرار سره مو هغه بوتلو او هلته مو د هغه له لوری هیڅ دفاع او خبره ونه کړه، او ومو نه ویل چه د هغه له اسبابو څخه د جام پیدا کیدل څرنګه د هغه د غلا دلیل کیدی شی - کیږی چه بل چا هغه جام د ده په اسبابو کښی پټ کړی وی نو د دغی خبری ویل ضروری ؤ تاسی خو پخپلی دغی وینا سره چه د ده هغه بل ورور هم غلا کړی وه، نو د هغه جرم مو لا کلک کړ - که د تاسی په زړونو کښی ضد او عناد نه وی، نو دغه خبره به مو ولی ویله؟ اوس له بنیامین څخه راغلی او ماته له ځانه خبری جوړوی؟ په هر حال زه به دی باندی هم صبر کوم - او د شکایت هیڅ یوه خبره به له ژبی ونه باسم - د پاک الله له قدرته او رحمته هیڅ لری نه دی چه یوسف علیه السلام او (بنیامین) او هغه ورور چه د (بنیامین) له خاطره هلته پاتی دی ګرد (تول) ماته راولی - او تول سره راتول کړی شی - او زه د ګردو (تولو) له احواله باخبره شم پا ک الله له تولو امورو څخه ښه عالم - او له هر یوه سره سم له خپله حکمته سره معامله کوی. له دی نه اندازه کیدی شی - چه په هر قسم مأیوسی - او په هر دول (طریقه) احوال سره هم د انبیاؤ علیهم السلام قلوب نه بی هیلی (ناامیده) کیدی شی - او دوی تل د الله تعالیٰ پر واسع رحمت توکل او اعتماد کوی - او د ده له الطافه او اعطافه او احسانه او منته امیدوار وی.

وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰٓاَسَفٰى عَلٰى يُوْسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنٰهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيْمٌ ﴿٨٤﴾

او مخ وګرځاوه (يعقوب) له دغو(ځامنو خپلو) نه او وی ويل او افسوسه او غم زما پر(بيلتون د) يوسف راشه دغه د وقت دی) او تکی سپينی شوی دواړه سترګی د دغه (يعقوب) له غمه نو دی ډک ؤ له قهره(او پټ ئی ځغموونکی ؤ.)

تفسير: د دی نوی زخم له رسيدلو څخه د ده هغه پخوانی زخم بيا تازه شو ـ او بی‌اختياره ئی له خولی څخه دا چغه ووتله ﴿ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ﴾ ـ های افسوس پر يوسف» يعنی ای افسوسه زما پر يوسف راحاضر شه دغه دی وقت دی او تکی سپينی شوی دواړه سترګی د يعقوب عليه السلام له غمه يعنی بی‌رونقه يا بی‌نوره شوی. **على اختلاف القولين**. پس دغه يعقوب ډک ؤ په زړه کښی د قهره د ځامنو نه خو وئ ځغملو او پټ ئی وساتلو په حديث کښی دی «**نحن معاشر الانبياء اشد بلاء ثم الامثل فالامثل**» يعنی د انبياؤ جماعت د پاک الله له جانبه په ډيرو سختو امتحانونو کښی مبتلا کاوه شی ـ بيا د امتحانونو ډير اقسام دی حق تعالىٰ هر نبی سم له خپله حکمت او د ده له استعداد سره سم په هر امتحان سره ئی چه اراده وفرمائی اخته او مبتلا کوی ئی.

د يعقوب عليه السلام په زړه کښی ئی د يوسف عليه السلام فوق‌العاده مينه وغورځوله ـ بيا داسی يوه ـ هښيار ـ محبوب ـ او مطلوب هلک ئی چه د ابراهيمی کورنی غته سترګه او رڼه ډيوه وه، په داسی يوی دردناکی طريقی سره له ده څخنی بيل کړ ـ او سره له دی نه چه د يعقوب عليه السلام غم ويشتلی ځيګر ـ او زخم خوړلی تتر ـ او پرهاری زړه دغی روح وژونکی صدمی خوړلی وو، خو بيا هم ده نه د کوم مخلوق په مخ کښی څه وويل، او نه ئی د شکايت کوم حرف په ژبه راوړ، او نه له چا څخه د انتقام اخيستلو ـ او د خپل زړه تشولو په فکر کښی ؤ ـ او نه د غم او خفګان خبری به ئی له خولی څخه وتلی ـ هو کله چه دی د غم او انديښنی له لاسه ډير کړيده او ويلی کيده، نو د ده د زړه بخار د سترګو له لاری ووت، او له خپله ځانه سره به ژړيده. تر شلهاؤ کلونو پوری دی سره له دغو ژړيدونکو سترګو او د پاخه زړه د خپلو فرائضو او حقوقو په اداء کښی مشغول او لګيا ؤ او له ده هيڅ يو خلل او بی انتظامی په هيڅ شی کښی واقع نه شوه په هره اندازه چه د ده زړه يوسف عليه السلام په فراق کښی پخسيده، او له سترګو څخه ئی اوښکی توئيدلی، ده به هومره د پاک الله په دربار کښی د عجز او نياز، او توبی او استغفار اظهار کاوه. د درد او غم شدت ـ او د اوښکو تويولو کثرت هومره چه د ده «بصارت» ضعيف کاوه، په همغی اندازی سره د ده د «بصيرت» نور به لا پسی زياتيده ـ د بيتابيو او د اضطراباتو هغومره سخت طوفانونه چه پری راچليده ـ ده به هومره خپل زړه تينګاوه او پر خپل ځيګر (ينه) به ئی پښه کيښوده ـ او له ژبی څخه به ئی تش يو «اف» هم نه ايسته. د (بنيامين) له بيلتون څخه کله چه پخوانی زخم (تپ) ته نوی درد او بريښ ورسيده، نو دلته بی‌اختياره هم دغه د ﴿ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ﴾ ـ ای افسوسه او غم زما په بيلتون د يوسف»

الفاظ ئی له ژبی ووتل. د حضرت شاه صاحب په قول «داسی یو سخت درد تر دومره اوږده مدت پوری ساتل، پرته (علاوه) له نبی علیه السلام څخه د بل هیچا له وسه نه دی پوره او نه ئی شی ساتلی» بیا چه ځامنو د یعقوب علیه السلا م د خپل پلار پریشانی او اضطراب ولید نو

قَالُوْا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوْسُفَ حَتّٰى تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهٰلِكِيْنَ ﴿۸۵﴾ قَالَ اِنَّمَاۤ اَشْكُوْا بَثِّيْ وَحُزْنِيْۤ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۶﴾

وویل (ځامنو د یعقوب پلار خپل ته) قسم دی پر الله چه همیشه ئی ته چه یادوی یوسف (په زاری او فریاد سره) تر هغه پوری چه شی ته قریب الموت (ناجوړ له ډیره غمه) یا شی ته له هلاک شوو نه وویل (یعقوب) بیشکه هم دا خبره ده چه شکایت کوم (او ژاړم د لوی او واړه) غم (او اضطراب) او خفګان خپل طرف د الله ته (یوائځی) او پوهیږم زه له جانبه د الله په هغه چه تاسی پری نه پوهیږئ (لکه حیات د یوسف)

تفسیر: په «موضح القران» کښی راغلی دی «آیا تاسی ماته صبر راښیئ؟ بی صبره خو هغه څوک دی چه د مخلوق په مخ کښی د خالق د رالیږلی شوی درد شکایت وکړی زه خو له هغه سره مناجات کوم چه درد او رېړ (تکلیف) ئی راکړی دی - او پر دی هم ښه پوهیږم چه یوسف علیه السلام ژوندی دی - او ضرور به ورسره وینم. او د ده هغه لیدلی خوب هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی دغه زما ابتلاء او ازموینه ده - و به ګورم چه تر کومه حده پوری دغه ابتلاء ځندیږی (ایساریږی) ؟».

يٰبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُّوْسُفَ وَاَخِيْهِ وَلَا تَايْـَٔسُوْا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۷﴾

ای ځامنو زما، لاړ شئ نو لټونه وکړئ له (حاله د) یوسف او له حاله د ورور د ده او مه ناامیده کیږئ له فیضه د الله بیشکه شان دا دی چه نه ناامیده کیږی له فیضه د الله څخه مګر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له مهربانی او فیضه نا امیده کیدل د کافرانو دود (طریقه) دی چه هغوی د ده له لوی رحمت او کامل قدرت څخه صحیح معرفت نه لری. د یوه مسلمان کار دا وی چه که د غرونو د پېتو په اندازه، او د سمندر د چپو او موجونو په قدر مأیوس کوونکی حالات هم وړپېښ شی خو بیا هم د پاک الله د رحمت امیدوار اوسی ـ او په امکانی کوښښ کښی بی‌همتی او بی‌زړه‌توب نه کوی نو ځئ د یوسف علیه السلام سراغ او پته ولګوئ او د ده ورور (بنیامین) د خلاصولو ذرائع ولټوئ ـ د الله تعالیٰ له رحمته هیڅ لری نه دی چه مونږ بیا سره راتول کړی د دریم ورور ذکر ئی ښایی د دی لامله (له وجی) ونه فرمایه چه هغه پخپل اختیار پواځی د بنیامین له سببه ستون (واپس) شوی ؤ که بنیامین خلاص شی، نو هغه به بلا سببه ولی هلته پاتی کیږی.
(بیا ورونه د یوسف علیه السلام دریم کرت د یعقوب علیه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مکتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۖ إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾

نو کله چه ورننوتل ورونه پر یوسف نو وویل دوی(یوسف ته) چه ای عزیزه، رسیدلی ده مونږ ته او اهل(عیال) زمونږ ته سختی(او لوږه) او راوړی ده مونږ پنګه (سرمایه) ناقصه نو پوره راکړه مونږ ته پیمانه او خیرات وکړه پر مونږ(په قبول د نقصان یا تزئید د احسان) بیشکه چه الله جزاء(بدل د دارینو ورکوی خیرات ورکوونکو ته.

تفسیر: دوی سم د خپل پلار له ښوونی سره د مصر په لوری بیا روان شول، ځرنګه چه د یوسف علیه السلام درک او پته نه وه معلومه، نو ړومبی د هغه چا(بنیامین) د نجات په فکر کښی ولویدل چه ځای ئی معلوم ؤ او ځرنګه چه د قحط له سببه غلی ته هم د دوی ډیر ضرورت ؤ نو داسی ئی سره وتاکل (مقرر کړل)، ښائی چه عزیز ته به دی لوری هم توجه ورکړو ـ که د راکړه او ورکړه په معاملو کښی مو عزیز پوست او نرم وموند، نو د (بنیامین) په نسبت به هم ورسره خبره کوو لکه چه ړومبی خبری دوی له عزیز سره داسی وکړی
ای عزیزه، په دی ورځو کښی د قحط له سببه پر مونږ او زمونږ پر کورنی ډیر زیات تکلیف او زحمت تیریږی زمونږ د کورونو مال او اسباب ګرد (تول) وپلورل (خرڅ) شول ـ اوس ډیره لږه بیکاره او حقیره پنګه (سرمایه) پاتی ده چه هیڅوک ئی نه اخلی هغه مو د غلی پیرودلو

(اخستلو) دپاره له ځان سره راوړی ده ستا د ښو اخلا قو، له لويو مکارمو او له پخوانيو مهربانيو څخه هيله (اميد) لرو چه زمونږ دغو ناقصو شيانو ته مه ګورئ، او د دغو لږو شيانو په بدل کښی د پخوا پشان د غلی پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چه را ئی کړی، دغه رعايت په حقيقت کښی يو راز (قسم) خيرات دی چه تاسی ئی پر مونږ کوئ، برسيره په دی د خيرات په توګه (طريقه) هم څه شی راکړئ چه الله تعالیٰ درسره ښه وکړی،
حضرت يوسف عليه السلام د دغه احوال له اوريدلو څخه بی‌اختياره په ژړا شو ـ او د ده د شفقت ـ رحم ـ عنايت او زړه سوی چينه د ده له زړه څخه وخوټيده او د سترګو له لاری په بهيدلو شوه او په دغه وقت کښی د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته ورښکاره کړ ـ چه زه څوک يم؟ او تاسی چه کومه معامله له ما سره کړی وه وروسته له هغی زه اوس کومی مرتبی ته رسيدلی يم؟ وروستی آيت د دغه اظهار دپاره تمهيد دی.
تنبيه: ځينو د«تصدق» معنی مطلق احسان اخيستی دی. لکه چه د **«قصر الصلوٰة»** په حديث کښی دی **«صدقة تصدق الله بهاعليکم»**
(کله چه يوسف عليه السلام د خپل پلار کاغذ ولوست او د خپلو ورونو دغه عاجزی او زاری ئی وليدلی نو لکه چه پخوا مو وليکل ژړا پری زور راوست او رحم پری غالب شو او طاقت د پټولو ورته پاتی نشو نو)

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَٰهِلُونَ ﴿٨٩﴾

وويل(يوسف عليه السلام ورونو خپلو ته) آيا پوهيږئ تاسی چه څه فعل کړی ؤ تاسی له يوسف او له ورور د ده سره (چه خوار، زار او رټلی به مو ساته) کله چه تاسی ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسير: يعنی د دی دواړو په منځ کښی مو بيلتون (جدائی) وغورځوله او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ په هغه وقت کښی چه تاسی ناپوهان وئ، يعنی د ځلميتوب په نشو کښی بی سده (بی هوشه) وئ او بی التفاته له قباحته د دی فعل ـ يا له عقوقه د پلار خپل او له حقوقه د وروروليئ او دا ئی په طريقه د نصيحت ورته ويل نه دپاره د راښکلو او شرمولو الله اکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو ډيره لوړه (اوچته) مرتبه ده چه د دغه تول عمر د ربړو (تکليفونو) او شکايتونو دپاره يو توری ئی هم پخپله ژبه را نه وړ او دومره سوال ئی هم د دی لامله (له وجی) وکړ، څو دوی پخپلو زړونو کښی شلهاؤ کلونو پخوانی احوال يو ځلی مستحضر کړی، چه د ماضی او حال موازنی څخه د الله تعالیٰ د هغو احساناتو حقيقت ښه روښانه شی چه پر يوسف عليه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوی دی، او د هغه په لوری وروسته په ﴿قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا﴾ کښی اشاره شوی ده ـ بيا د سؤال اسلوب ئی داسی نرم او لطيف اختيار کړی

دی چه په هغه کښی له جرمه زيات د مغفرت خوا، خورا (ډير) ښکاره ده يعنی هغه حرکت چه ستاسی څخه صادر شوی دی د ناپوهی او بيوقوفی لامله (له وجی) ؤ ـ تاسی ته کله دغه خبره معلومه ده چه د يوسف عليه السلام هغه خوب هرومرو (خامخا) پوره کيدونکی دی، او دغه هلال خامخا يوه ورځ د بدر په شکل راختونکی دی او سم له دی ويلو سره ئی پرده له مخه بيرته کره ـ کله چه د دوی نظر پری ولګيده او وئ پيژاند نو

قَالُوٓا۟ أَءِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ ۖ قَالَ أَنَا۠ يُوسُفُ وَهَـٰذَآ أَخِى ۖ قَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَآ ۖ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾

وويل (ورونو د يوسف) آيا بيشکه ته چه ئی خامخا دا ته ئی يوسف وويل (هو!) هم دا زه يم يوسف او دغه (بنيامين) می سکه ورور دی په تحقيق احسان فرمايلی دی الله پر مونږ باندی (په سلامت او کرامت) بيشکه شان دا دی هر څوک چه وويريږی له الله او صبر وکړی (په طاعت او مصيبت او له معصيت) نو بيشکه الله نه ضائع کوی اجر (بدل عوض) د نيکو کارانو.

تفسير: ممکن دی چه له دغه سوال څخه دوی ډير سخت ويريدلی وی ـ چه وروسته له دومره زياتی مودی څخه دغه د کور پته خبره چا ورڅرګنده (ښکاره) کری ده بيا د مصر عزيز د يوسف عليه السلام له قصی سره څه کار لری؟ څرنګه چه دوی د يوسف عليه السلام فوق‌العاده مراحم او له (بنيامين) سره ئی خصوصی سلوک لا له پخوا څخه ليدلی وو، نو دغه سوال به دفعتاً د دوی اذهان دغه لوری ته منتقل کری وی ـ چه نه يوسف عليه السلام به چه مونږ پر مصری کاروان پلورلی (خرڅ کری) ؤ هم دغه وی ـ کله چه دغه لوری ته متوجه شوی وی نو په غور سره به ئی کتلی وی او ممکن دی چه دا ځلی يوسف عليه السلام هم خپل ځان په واضح دول (طريقه) سره دوی ته ورانددی کری وی ـ يا ئی تصريحاً ويلی وی چه زه يوسف عليه السلام يم، الغرض چه دوی سخت متعجب او حيران شول او په حيرت سره ئی پوښتنه وکره «﴿ءَإِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ﴾ ـ رښتيا اوښيه آيا هم دا ته يوسف ئی ؟» نو وويل يوسف عليه السلام چه هو! په رښتيا سره هم دا زه يوسف يم او دغه می سکه ورور دی (بنيامين) يعنی له هغه څخه چه تاسی زه بيل کری وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

(په تحقيق منت او احسان بار کری دی الله تعالیٰ پر مونږ باندی چه پس له اتيا کاله بيا ئی سره يو ځای کرو او همغه الله بيلتون په ګدون ـ ذلت په عزت ـ تکليف په راحت ـ تنګی په فراخی ـ طيش په عيش بدلوی ـ هغه ته چه د مريی په نامه په څو پيسو خرڅ شوی ؤ نن پاک الله د مصر حکومت وربښلی دی‌او بيشکه شان دا دی هر څوک چه ويريږی له الله او صبر کوی په

طاعت او مصیبت او له معصیت پس بیشکه الله نه ضائع کوی اجر بدل عوض د نیکو کارانو
حضرت شاه صاحب لیکی «پر هر هغه چه تکلیف واقع شو ـ او له شرعی حدودو څخه د باندی
ونه ووت او ونه ویرید نو باالاخر له بلا څخه زیاته عطا ورکوله کیږی بیا چه ورونو یوسف علیه
السلام وپیژندلو ـ نو هیبت او خجالت پر دوی غالب شو ـ نو

قَالُوْا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِـِٕيْنَ ﴿۹۱﴾

وویل(ورونو د یوسف هغه ته) قسم دی پر الله خامخا په تحقیق غوره کړی ئی
ته الله پر مونږ(په صورت او سیرت) او بیشکه چه وو مونږ خامخا له خطا
کوونکو(په هغه عمل کښی چه کړی ؤ مونږ له تا سره).

تفسیر: یعنی الله جل‌جلاله تاته له هر حیثیته پر مونږ درجه او فضلیت درکړی دی ـ ته د هم دی
مقام وړ (قابل) او لائق وی ـ مونږ له خپلی غلطی او تیری ستا قدر ونه پیژنده بالاخر ستا خوب
رښتیا او زمونږ حسد او رخه (کینه) بیکاره ښکاره شوه.

قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ؕ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ ۫ وَهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۹۲﴾

وویل(یوسف ورونو خپلو ته) نشته هیڅ ملامتی (زور او نه الزام له جانبه ځما)
پر تاسو نن ورځ مغفرت دی وکړی الله تاسی ته (چه مقر شوئ په ګناه
خپلی) او هم دی دی ښه غوره مهربان د تولو مهربانی کوونکو.

تفسیر: یوسف علیه السلام له سره داسی اراده نه درلوده (لرله) چه دومره یوه خبره هم له خپلو
ورونو څخه واوری، نو وئ فرمایل چه دغه تذکری مه کوئ! زه نن پر تاسو هیڅ ملامتی نه اړوم
او ستاسی ګرد (تول) اغلاط می دربښلی دی ـ هغه لفظ چه ما ووایه یوائی د الله تعالیٰ د
احسان او د صبر او تقویٰ د نتیجی د ظاهرولو په نیت سره می ووایه، وروسته له نن ورځی
ستاسی د تقصیر ذکر به هم نه کیږی. زه دعا کوم چه پاک الله ستاسی دغه خطاوی چه کړی مو
دی در وبښی، ځکه چه هغه ډیر مهربان دی له تولو مهربانی کوونکو او دغه ځما مهربانی هم
یوه پلوشه ده د ده د مهربانیو څخه.

څوک چه عجز د مولا په در کښی راوړی
اعتراف پخپل تیر شوی قصور راوړی
رب له تولو مهربانو زیات ارحم دی
په هغه چه په اخلاص له بدو واوړی

کله چه یوسف علیه السلام د خپلو ورونو د تسلی او ډاډګیرنی څخه وزګار شو نو د خپل مهجور او سپین ږیری پلار له حال څخه ئی هم تپوس او پوښتنه وکړه چه څرنګه دی؟ دوی وویل چه له ډیری ژړا سترګی ئی ړندی شوی دی. نو یوسف علیه السلام دوی ته وویل

اِذْهَبُوْا بِقَمِيْصِيْ هٰذَا فَاَلْقُوْهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِيْ يَاْتِ بَصِيْرًا ۚ وَاْتُوْنِيْ بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۹۳﴾

یوسئ قمیص زما دغه(قمیص) نو واچوئ هغه پر مخ د پلار زما نو وبه ګرځی بیا لیدونکی او راشئ تاسی ماته سره له اهله خپل تول.

تفسیر: یعنی زه په موجوده حالت کښی د شام په لوری نشم درتلی ـ تاسی لاړ شئ او والدین سره له تولو ګردو نورو متعلقینو می دلته راولئ ځکه چه ډیر مدت پر مونږ او تاسی باندی غمونه او مشقتونه تیر شوی دی ـ نو اوس له خیره سره دلته راشئ چه له ما سره لږ څه معاش وګورئ او مونږ ګرد (تول) سره یو ځای شو او یو د بل له وصاله او ګډون څخه متمتع او ګټور شو څرنګه چه د خپل لوی پلار په نسبت د وحیی په وسیله، یا د ورونو له بیانه دا ورمعلومه شوی وه چه بصارت ئی نه دی ورپاتی ـ یا ئی په لیدلو کښی څه فرق پیدا شوی دی ـ نو ځکه ئی خپل قمیص ورکړ، او وئی فرمایل چه دا قمیص ځما چه جبرئیل علیه السلام له جنته راوړی ؤ له ځان سره یوسئ او ځما د پلار په سترګو ئی ومښئ نو بیا به ئی بصارت پخپل حالت راشی. حضرت شاه صاحب لیکی «د هر مرض دپاره الله تعالیٰ یوه دوا مقرره کړی ده، څرنګه چه د ده بصارت د یوه سړی له بیلتون څخه تللی ؤ ـ نو د هغه د بدن د یوه څیز له موندلو څخه هغه بیرته روغ شو ـ دغه د یوسف علیه السلام کرامت ؤ» او که کرامت ئی ونه بولئ، نو بیا هم له نن ورځی د واقعاتو او مشاهداتو په بناء دغه خبره منلی شوی ده، چه د کومی سختی صدمی یا فوق العاده خوښی له اثره ځینی ړانده یو ناڅاپه د سترګو خاوندان شوی دی.کله چه یوسف علیه السلام خپل قمیص ورکړ او اسباب او خوراک د لاری ئی دپاره د پلار او د نورو متعلقانو تیار کړ او ورونو ته ئی وسپارل نو دوی د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيْرُ قَالَ اَبُوْهُمْ اِنِّيْ لَاَجِدُ رِيْحَ يُوْسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُوْنِ ﴿۹۴﴾

او كله چه بيا جلا (جدا) شو كاروان (له مصره) وويل پلار د دوى (يعقوب خپلو مصاحبينو ته په كنعان كښى) بيشكه زه چه يم خامخا مومم بوى د يوسف كه چيرى نسبت د كم عقلى (د زوړوالى) نه كوئ ماته.

تفسير: د الله تعالىٰ قدرت ته ځير شئ (غور وكړئ) چه يوسف عليه السلام په مصر كښى موجود دى ـ او يعقوب عليه السلام په كنعان كښى ـ خو په دومره كلونو كښى هيچيرى يعقوب عليه السلام ونه ويل چه د يوسف عليه السلام ښه ورمه رارسيږى ـ ځكه چه د پاک الله امتحان لا پاى (آخر) ته نه ؤ رسيدلى ـ اوس چه د پاک الله اراده د ده بللو ته غوټه شوى ده، او له هغه لورى كاروان له مصره د كنعان په لورى روان دى ـ او د يوسف عليه السلام قميص ورته سوغات او ارمغان دى، دلته د يوسفى قميص ښه ورمه يعقوب عليه السلام روح معطره كوى دا يوه واقعه لا څه ـ بلكه دغه گرده (توله) قصه د قدرت د عجائبو يوه لويه مرقع ده، د يعقوب عليه السلام پشان يو مشهور معروف نبى عليه السلام په شام كښى هستوگنه ولرى ـ او د يوسف عليه السلام پشان يو جليل القدر ذات په مصر كښى حكومت وچلوى او يوسف عليه السلام ورونه څو ځلى مصر ته راشى، او پخپله د يوسف عليه السلام كره ميلمانه شى، او سره له هغه د الله قدوس جل‌جلاله غامضه حكمت او قاهره مشيت، دغه پلار او ځوى سره تر شلهاؤ كلونو پورى بيل وساتى، او د وينى په اوښكو ئى وژړوى، او خپل امتحان پرى تكميل كړى جلت قدرته! وعز سلطانه‌لپه هر تقدير نو وويل پلار د دوى يعقوب عليه السلام هغو حاضرينو ته چه په كنعان كښى ورسره ناست وو چه بيشكه خامخا زه مومم بوى د يوسف عليه السلام كه نسبت د كم عقلى نه كوئ تاسى ماته او داسى راته نه وايئ چه ته اوس زوړ شوى ئى ـ نو فضول او چتى (بيكاره) خبرى كوى يعنى د دغى خبرى په ويلو سره شرميږم، ځكه چه د هغه پر كيفيت ستاسى فكر نه رسيږى او تاسى گرد (تول) به سره ووايئ چه دغه سپين ږيرى ته وگورئ چه بيخى بى سده (بيهوشه) او پاگل شوى دى او اپلتى وائى او چتى (بيكاره) خبرى كوى او د زړبودى (بوداتوب) خوبونه وينى.

قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴿۹۵﴾

وويل (حاضرينو يعقوب ته) قسم دى پر الله بيشكه ته چه ئى خامخا په همغه خطا او سرگردانى پخوانى خپلى كښى (همغسى لا پروت) يى.

تفسير: يعنى د يوسف عليه السلام مينه او محبت ـ او د هغه د بيا ژوندى كيدلو ـ او بيا ورسره د ليدلو او ملاقات كولو يقين ستا په زړه كښى ځاى نيولى دى او د همغو پخوانيو خيالاتو هوا ده چه د يوسف عليه السلام ښه ورمه ستا دماغ (سپږمو) ته رسيږى او له ډيره محبته

او مینی ئی هر وقت یادوی ـ او د ملاقات په طمعی ئی لا هم پروت ئی

فَلَمَّآ أَن جَآءَ ٱلْبَشِيرُ أَلْقَىٰهُ عَلَىٰ وَجْهِهِۦ فَٱرْتَدَّ بَصِيرًا ۖ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

نو کله چه راغی زیری کوونکی نو واچوه ده هغه (قمیص) پر مخ د دغه (یعقوب) باندی نو وګرځیده (یعقوب) لیدونکی، وویل(یعقوب) آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه، بیشکه زه پوهیږم له(ښوونی د) الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی (چه حیات او ملاقات د یوسف او د نورو دی).

تفسیر: یعنی بینائی او لیدل ئی بیرته وګرځیدل ـ او بیا لکه د پخوا هر شی به ئی لیدلو ـاو بینا شو نو وویل یعقوب علیه السلام هغو خلقو ته چه ملامتی ئی پری ویلی وه آیا نه ؤ ویلی ما تاسی ته چه بیشکه زه پوهیږم له ښوونی د الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی چه حیات او ملاقات دی له یوسف علیه السلام او نورو سره یعنی ما نه ؤ ویلی چه ښه بوی راځی! بالاخر زما هغه خبره رښتیا شوه ـ یا ئی خپلو ځامنو ته ویلی ؤ چه د یوسف علیه السلام له لتولو څخه لاس مه اخلئ! د پاک الله له رحمته دغه خبره لری نه ده چه بیا مونږ ګرد (تول) سره راتول کړی ګورئ! چه همغه صورت را د مخه شو.

(بیا نو ورونه په اتفاق سره پلار ته ورغلل او په ډیری عاجزی او زاری سره)

قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا ٱسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَٰطِـِٔينَ ﴿٩٧﴾

وویل(ورونو د یوسف) ای پلاره زمونږ مغفرت وغواړه له الله زمونږ دپاره د ګناهونو زمونږ بیشکه چه مونږ ؤ خطا کوونکی (ګنهګاران ستا او د یوسف په حق کښی).

تفسیر: یعنی اوس توبه وښکله مونږ نو تاسی توجه او دعا وکړئ او له الله تعالیٰ څخه زمونږ د دی ګناهونو ښښنه وغواړئ! چه له مونږه لویه خطا شوی ده. مطلب ئی دا دی چه ړومبی مو تاسی وبښئ بیا په صاف زړه او اخلاص سره له پاک الله څخه زمونږ مغفرت وغواړئ! ځکه څو چه تاسی مونږ ونه بښئ نو الله تعالیٰ به مو څرنګه وبښی.

قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيْ ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۹۸

وویل (یعقوب ځامنو خپلو ته) ژر به مغفرت وغواړم تاسی ته له ربه خپله، بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعني صبر وکړئ! چه د قبول ساعت او ګړئ راشی، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کښی لاسونه پورته کوم. وائی د جمعی د شپی یا د تهجد د وقت په انتظار کښی ؤ یا ئی غوښت چه وروسته د یوسف علیه السلام د ښښلو یا وروسته له ورتللو د مصره چه هلته به تول په ګډه سره له الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو. بیا روان شول دوی مصر ته کله چه یوسف خبر شو نو سره له مشرانو د پلار استقبال ته ووتل

فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلٰي يُوْسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوْا مِصْرَ اِنْ شَاۗءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ ۹۹ۭ

نو کله چه راننوتل دوی پر یوسف علیه السلام په مانی او مجلس د یوسف علیه السلام نو رانژدی ئی کړل ځان ته مور او پلار خپل او وویل یوسف علیه السلام چه ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمائی الله حال دا چه په امن کښی به شئ (له هری سختی) .

تفسیر: له ښاره د باندی د خپل مور او پلار د استقبال او هرکلی او ښه راغلی دپاره ووت خپل مور او پلا ر ته ئی له خپل ځان سره نژدی ځای ورکړ ـ په دی کښی مفسران سره اختلاف لری، ځینی وائی چه د یوسف علیه السلام مور لا له پخوا څخه مره شوی وه لکه چه پخوا مذکور شو ـ او دلته ئی د توړئ (خاله) ذکر دی ـ ځکه چه عرب توړئ ته هم مور وائی لکه چه تره ته هم پلار وائی ـ او ځینی وائی چه لا مور ئی (راحیله) هم ژوندی وه، او له حضرت یعقوب علیه السلام سره ئی مصر ته تشریف راوړ، او ګردو (تولو) ته ئی وویل چه ښار ته لاړ شئ، او له قحط او سختی او مشقت او نورو شیانو څخه اندیښنه مه کوئ انشاء الله تعالیٰ بالکل په زړه جمعی او راحت او اطمینان اوسیږئ! ځینی مفسرین وائی دغه الفاظ ئی وروسته د ښار له رسیدلو څخه ویلی دی. ګواکی د ﴿ اُدْخُلُوْا مِصْرَ ﴾ معنی داسی شوه چه په مصر کښی بی له کومی وسوسی او اندیښنی اوسیږئ!.

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوْا لَهٗ سُجَّدًا ۚ وَقَالَ يٰۤاَبَتِ هٰذَا تَاْوِيْلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ ۫ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّيْ حَقًّا ؕ وَقَدْ اَحْسَنَ بِيْۤ اِذْ اَخْرَجَنِيْ مِنَ السِّجْنِ وَجَآءَ بِكُمْ مِّنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَّزَغَ الشَّيْطٰنُ بَيْنِيْ وَبَيْنَ اِخْوَتِيْ ؕ اِنَّ رَبِّيْ لَطِيْفٌ لِّمَا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ﴿۱۰۰﴾

او پورته ئی کړل مور پلار خپل(کښینول له ځانه سره) پر تخت خپل او پریوتل(دغه «۱۱» ورونه او والدین) دغه(یوسف ته) سجده کوونکی، او وویل(یوسف) ای پلاره زما دا(سجدی) بیان (تعبیر) دی د هغه خوب زما (چه لیدلی می ؤ) پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وګرځاوه دا خوب رب زما حق (او رښتینی)، او په تحقیق احسان انعام ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئ ایستم زه له بندیخانی (یا کوهی نه) او را ئی وستئ تاسی له میری (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چه فساد جګړه غورځولی وه شیطان په منځ زما او په منځ د ورونو زما کښی، بیشکه رب زما چه دی باریک تدبیر والا دی دپاره د هغه چه اراده وفرمائی، بیشکه الله هم دی دی ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یوسف علیه السلام له خپل طرفه د خپلو والدینو تعظیم وکړ۔ او دوی پر خپل تخت (پلار) کښینولو ۔ لیکن څرنګه چه د پاک الله اراده پر دغه تللی وه چه د یوسف علیه السلام تعظیم به پر دوی کوی نو له هغه ځنی ممانعت د یوسف علیه السلام له لاسه کله پوره کیدی شو، نو سم د هغه وقت له دود (رواج) او دستور سره مور او پلار او تول ورونه د یوسف علیه السلام په مخ کښی په سجده ولویدل دغه تعظیمی سجده وه چه د حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه له وینا سره د ادم علیه السلام له زمانی راهیسی د مسیح علیه السلام تر زمانی پوری جائزه وه، او یوائځی محمدی شریعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله ۔ لکه چه ډیر احادیث پری شهادت ورکوی. بلکه حضرت شاه عبد القادر رحمة الله علیه ﴿ وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ ﴾ الآیة ۔ څخه د دی د حرمت په نسبت اشاره ایستلی ده، ځینو مفسرینو په دغه ځای کښی له سجدی ځنی د هغه متبادره معنی نه ده مراد کړی او تش سر ښکته کول او یوائځی لږ څه تیتیدل تری اخلی. ځینی وائی چه دغه سجده د یوسف علیه السلام دپاره نه وه، بلکه د یوسف علیه السلام له عظمت او

عزت لیدلو لامله (له وجی) د پاک الله په دربار کښې د شکر اداء کولو سجده وه نو په دغه تقدیر دغه لام به سببی وی چه په ﴿ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ﴾ کښې دی یعنی د یوسف علیه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاک الله په دربار کښې دوی د شکرانی سجدی وکړی.
تنبیه: تعظیم او عبادت دواړه سره بیل شیان دی. د غیر الله تعظیم په کلی ډول (طریقه) نه دی ممنوع هو! د غیر الله عبادت جلی شرک دی، چه د هغه اجازه د سترګو د یوی رپی په اندازه هم نشته، او نه کیدی شی. «**سجود العبادة**» یعنی د غیر الله مستقل او مالک ګڼل په نفع یا په ضرر کښې په هره درجه چه وی، او ورته سجده کول جلی شرک دی، چه د هغه اجازت په هیڅ یو سماوی شریعت او هیڅ یو موحد ملت دپاره نه دی شوی. هو! «**سجود التعظیم**» یعنی پرته (علاوه) له پاسنی عقیدی محض د تعظیم او تکریم دپاره سر په سجده کیدل په سابقه ؤ شرائعو کښې جائز ؤ ـ خو محمدیه شریعت علیٰ صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیمات د هغه بیخ پری کړ ـ پر دغه موضوع حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغه » کښې د شرک پر اقسامو کوم دقیق بحث چه کړی دی ـ د هغه کتل پکار دی
(﴿ وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ ﴾ الآیة ـ او وویل یوسف علیه السلام ای پلاره ځما دا سجدی بیان او تعبیر دی د هغه خوب زما چه لیدلی می ؤ پخوا له دی نه په هلکتوب کښې په تحقیق وګرځوه دا خوب رب ځما حق رښتینی) یعنی په دی کښې زه هیڅ مداخله نه لرم څرنګه چه زما د هغه خوب د تعبیر پوره کیدل ضروری ؤ، نو پاک الله هغه پوره کړ ـ او تاسی ګردو (تولو) ته ئی دروښود او په تحقیق احسان ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئی ایستم زه له بندیخانی یا له کوهی نه او رائی وستئ تاسی له میری او صحرا نه مصر ته وروسته له هغه چه فساد جګړه غورځولی وه شیطان په منځ ځما او په منځ د ورونو ځما کښې بیشکه رب ځما باریک تدبیر والا دی لپاره د هغه چه اراده وفرمائی بیشکه دغه الله هم دی دی ښه عالم په تولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی. د الله تعالیٰ د احساناتو ذکر ئی وفرمایه او د ده هغه لطیف تدبیر ته ئی توجه وکړه چه الله زه په څه لطیف ډول (طریقه) له بندیګری څخه وویستم، او د دی مملکت مختار عزیز ئی وګرځولم ـ او د هغی جګړی څخه وروسته چه د شیطان له لوری زمونږ ورونو په منځ کښې لویدلی وه کله چه هیڅ هیله (طمعه) او امید زمونږ او ستاسی د بیا لیدلو نه وه ـ بیا ئی څرنګه د لیدلو او سره د یو ځای کیدلو اسباب او وسائل راغونډ کړل ـ په دغی موقع کښې یوسف علیه السلام د خپلو هغو مصائبو تکالیفو هیڅ یو شکایت او ذکر ونه کړ ، چه پری تیر شوی ؤ ـ بلکه د ورونو د واقعی په لور یی هم په داسی یوه عنوان سره اشاره وکړه چه په هغه د هیڅ یوی ډلی تقصیر او زیادت ورڅرګند (ښکاره) نشو ـ څو د ده ورونه د هغه له اوریدلو څخه خجل، محجوب او خړ نشی «الله اکبر!» داسی عالی اخلاق پرته (علاوه) له انبیاؤ علیهم السلام په بل کوم یوه کښې پیدا کیدی شی؟.

رَبِّ قَدْ اٰتَیْتَنِیْ مِنَ الْمُلْكِ وَ عَلَّمْتَنِیْ مِنْ تَاْوِیْلِ الْاَحَادِیْثِ ۚ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ ۫ اَنْتَ وَلِیّٖ فِی الدُّنْیَا وَ الْاٰخِرَةِ ۚ تَوَفَّنِیْ مُسْلِمًا وَّ اَلْحِقْنِیْ بِالصّٰلِحِیْنَ ﴿۱۰۱﴾

ای ربه زما په تحقیق راکړی دی ده ماته څه له باچاهی (او تصرف د مصر) او ښوولی دی دی ماته څه له ګرځولو د خبرو (لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو)، ای پیدا کوونکیه د اسمانونو او د ځمکی (بی له نمونی) هم ته ئی ولی (دوست واکدار کار جوړوونکی) زما په دنیا او په آخرت کښی، وفات کړه ما په دی حال کښی چه مسلمان یم او یو ځای می کړه (په مرتبه او کرامت کښی) له صالحانو سره.

تفیسر: د دی سورت په اوله رکوع د تاویل الاحادیث تفسیر لیکلی شوی دی. یا خو ئی د لقاء الله په شوق کښی فی‌الحال د موت تمنا وکړله ـ یا خو دا مطلب دی کله چه زه مرم ښائی چه موت په داسی حال کښی راباندی راشی چه زه په اسلام یعنی کامل تسلیم او رضاء قائم اوسم.

تنبیه: په حدیث کښی راغلی دی چه «هیڅ یو انسان دی د مصیبت او تکلیف له ویری د موت تمنا نه کوی»! له دی نه داسی مفهومیږی چه د حب لقاء الله یا بل کوم صالح غرض دپاره د موت تمنا کیدی شی. لکه چه د فرعون ساحرینو داسی دعا کړی وه ﴿ رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَیْنَا صَبْرًا وَّتَوَفَّنَا مُسْلِمِیْنَ ﴾ یا حضرت مریمی ویلی ؤ ﴿ یٰلَیْتَنِیْ مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْیًا مَّنْسِیًّا ﴾ جزء (۱۶) د مریم سورة رکوع ۲ آیت (۲۳) ـ او د معاذ رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی دی

«اذا اردت بقوم فتنة فاقبضنی الیک غیر مفتون».

د احمد په مسند کښی حدیث دی **«یکره الموت والموت خیر للمؤمن من الفتن»**.

حضرت علی کرم الله وجهه د فتن د هجومو په وقت کښی دعا کړی وه **«اللّٰهم خذنی الیک فقد سئمتهم وسئمونی»** کله چه د امام بخاری جګړه د خراسان له امیر سره ونښتله نو دی داسی دعاء کولو ته مجبور شو **«اللّٰهم توفنی الیک»** په حدیث کښی دی چه د دجال د خروج په وقت کښی یو سړی به پر کوم قبر تیریږی، او د دغو فتنو او زلازلو له لیدلو څخه به ووائی «**یا لیتنی مکانک** ـ کشکی ای مړیه! زه ستا په ځای وی».

(﴿ وَّ اَلْحِقْنِیْ بِالصّٰلِحِیْنَ ﴾ ـ او یو ځای می کړه په مرتبه او کرامت کښی له صالحانو سره) دغه داسی لفظ دی لکه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم چه پخپل مرض‌الموت کښی فرمایلی ؤ **«اللّٰهم فی الرفیق الاعلیٰ»** حضرت شاه صاحب لیکی «کامل علم ئی وموند ـ او کامل دولت ئی ور په برخه شو نو بیا ئی شوق او رغبت پیدا شو چه د خپلو پلرونو او نیکونو په مراتبو هم ورسیږی» ګواکی له ﴿ وَّ اَلْحِقْنِیْ بِالصّٰلِحِیْنَ ﴾ څخه دا غرض شو چه زما مرتبه د اسحاق علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام له مراتبو سره یو ځای کړه! د حضرت یعقوب علیه السلام

تر ژوندانه پورې يوسف عليه السلام په ملکيه ؤ انتظاماتو مشغول ؤ وروسته د هغوی له وفاته ئې هغه پخپل واک (اختيار) پريښود. مفسرين ليکي چه حضرت يعقوب عليه السلام وصيت کړی ؤ - چه زما مړی دې شام ته يوړې شي - او هلته دې دفن کړ شي! لکه چه د دوی جنازه هم هغلته يوړه شوه. حضرت يوسف عليه السلام ويلی ؤ چه «يوه داسې زمانه به هم راشي چه بني‌اسرائيل به له مصر څخه وويستل شي - نو په دغه وقت کښې دې زما تابوت هم دوی له خپله ځانه سره يوسې» لکه څه مهال (وخت) چه حضرت موسٰی عليه السلام سره له بني اسرائيلو له مصره ووت، نو د حضرت يوسف عليه السلام تابوت ئې هم له خپلو ځانونو سره يوړ. والله اعلم.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهِ اِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوْٓا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُوْنَ ﴿١٠٢﴾

دغه (قصه د يوسف) له خبرو د غيبو ده چه (اعجازاً) وحيه کوو مونږ هغه تاته (ای محمده!)، او نه وې ته (ای محمده !) له دغو(ځامنو د يعقوب) سره کله چه دوی راټول کړ فکر خپل (په غورځولو د يوسف په کوهي کښې) حال دا چه دوی مکر فريب کاوه (له يوسف سره نو چه تا غوندې امي په دې سره اخبار کوی نو دغه اعجاز دی)

تفسير: يعني کله چه د يوسف عليه السلام ورونو دی له پلاره د بيلولو، او په کوهي کښې د غورځولو دپاره مشورې او تدابير جوړول، او پخپلو منځونو کښې سره جرګې کولې، او خبرې سره غوټه کولې، تاسې له هغوی سره نه وئ - چه د دوی خبرې به مو اوريدلې - او هغه حالات به مو کتل - نو بيا داسې صحيح واقعات پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له وحيې څخه تاته چا درښوولی دی؟ تاسې په رسمي دول (طريقه) لوستونکی او ليکونکی نه يئ او نه له کوم ظاهري معلم څخه مو څه استفاده کړې ده، نو بيا دغه ګرد (ټول) حقائق چه د هغو په دغه اندازه سره تفصيل په (بائبيل - انجيل) کښې هم نشته تاسې ته ماسواء له الله تعالیٰ څخه بل کوم سړی درښوولی دی؟.

وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٣﴾

او نه دی زياتره خلق او اګر که حرص وکړې ته (ای محمده! په ايمان راوړلو د دوی) ايمان راوړونکي (عناداً)

تفسير: يعني سره له دې چه ستاسې پر صداقت داسې ښکاره او واضح دلائل هم موجود دي بيا هم زيات خلق هغه کسان دي چه په هيڅ دول (طريقه) سره ايمان نه راوړي .

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾

او نه غواړې ته (اى محمده !) له دوى څخه په دغه (ابلاغ د قران) هيڅ اجر (بدل، عوض)، نه دى دا قران مگر پند دى (له جانبه د الله) دپاره د تولو خلقو(جن دى که انس).

تفسير: يعني که نه ئې مني، ودى نه مني ـ تاسې ته څه نقصان رسوى؟ د تبليغ څه طلب او تنخاه ته له دوى څخه نه غواړې چه هغه به پر تا بنده کړي ـ پند او نصيحت او پوهول خو هم دا دي چه تاسو هغوى ته وکړه ـ او پرله پسې يې کوئ.

وَكَأَيِّن مِّنْ ءَايَةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾

او ډير دى له دلائلو (چه دلالت کوى په کامله قدرت او وجود د رب العزت) په اسمانونو او په ځمکه کښې (چه دغه معاندين) تيريږي پرى (او په سترگو ئې وينى) حال دا چه دوى له هغو نښو څنې تل څنگ کوونکى دى (چه نه پکښې فکر کوى او نه ترى عبرت اخلى).

تفسير: يعني همغسې چه د تنزيليه ؤ ايتونو په اوريدلو سره دوى ايمان نه راوړي هم داسې د تکوينيه ؤ ايتونو په ليدلو سره هم د الله تعالیٰ د توحيد سبق نه زده کوى اصلى خبره خو هم دا ده چه د دوى اوريدل او ليدل خوشې چتې (بيکاره) او محض سطحى دى ـ که په ايات الله کښې دوى لږ څه غور او فکر چلولى وى، نو څه نه څه گټه او فائده به ترى وررسيده ـ کله چه دوى فکر او تميز نه لرى، نو ايمان به له کومه راوړي.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِٱللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾

او ايمان نه راوړي (يقين نه کوى) اکثر له دغو مشرکانو پر (وجود او

خالقیت د) الله مګر په دی حال کښی چه دوی شریک نیوونکی (له الله سره د بل څیز).

تفسیر: په ژبی سره ګرد (ټول) وائی چه خالق او مالک همغه الله تعالیٰ دی مګر سره له هغه دوی ځینی بتان د خدائ حصه داران ګرځوی ـ لکه چه د عربو مشرکانو به په تلبیه کښی دا الفاظ ویل «کقول مشرکی العرب: لبیک اللّٰهم لبیک لا شریک لک الا شریکا هو لک تملکه وماملک» ځینی د هغه دپاره هلک او جونی تجویز کوی ـ ځینی هغه روح او مادی ته اړ (مجبور) او محتاج بولی ـ ځینو احبارو او رهبانانو ته ئی د خدائ اختیارات ورکړی دی ډیرو کسانو د تعزیه داری ـ مجاوری قبر پرستئ ـ پیر پرستئ د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدره او لوغړنه او خرابه کړی ده ـ څومره داسی موحدین به پیدا کیږی چه له ریا او هوا او هوس څخه پاک وی؟ ـ الغرض تش په ژبه د ایمان داری دعوی ډیره ګرانه ده، او داسی پاک، سوچه او چاندی مسلمانان ډیر لږ پیدا کیږی چه د عقیدی او عمل په درجه کښی د جلی یا د خفی شرک ارتکاب نه کوی. **(اعاذنا الله من سائر انواع الشرک)**

أَفَأَمِنُوٓا۟ أَن تَأْتِيَهُمْ غَٰشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ ٱللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾

آیا نو په امن کښی دی دا (مشرکان) له دی نه چه راشی دوی ته (عقوبت) چاپیریدونکی پټوونکی له عذابه د الله نه یا راشی دوی ته قیامت ناڅاپه حال دا چه دوی پری خبر نه وی (او څه تیاری نه وی کړی ورته).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان داسی بی‌فکره، او بی خوفه ولی کیږی ـ آیا دوی د الله تعالیٰ له عذابه، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتی کیدلو څه انتظام کړی دی؟.

قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى ۖ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (ایمان او توحید) لاره زما ده چه

(تینګ پرې ولاړ یم او) بولم زه تول خلق طرف د(توحید) د الله ته په بیان (او ښکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه څوک چه متابعت پیروی کوی زما ، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پورې).

تفسیر: یعني زما لاره هم دغه د خالص توحید سمه صافه لاره ده ـ زه ګردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوم چه ګرد (تول) چټی (بیکاره) خیالات او اوهام پریږدی ـ او د یوه واحد احد الله تعالیٰ لوری ته راشی! د ده توحید د ده د صفاتو او کمالاتو او د احکامو او د نورو صحیح معرفت حاصل، او صحیحه لاره پیدا کړی! ـ زه او زما ملګری پر هم دغې سمې صافی لاری باندی رهی (روان) یو ـ او د حجت او برهان ـ او بصیرت او وجدان په رڼا درومو پاک الله ماته داسی یو نور او رڼا راعطا کړی ده چه په هغی سره زما او زما د ګردو (تولو) ملګرو دماغ منور او روښان شوی دی دلته له سره د ړندو تقلید او پیروی نشته. د خاص توحید تلونکی پخپل هر قدم کښی پخپل باطن کښی د معرفت او بصیرت خاصه رڼا او د عبودیت محضه خاص لذت محسوسوی ـ او په ډیر اخلاص او صمیمیت (عزم) سره داسی مخلصانه ناری وهی
﴿ وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴾ !
کله چه کفارو وویل چه الله تعالیٰ ښځه خو ډیری ملائکی دی نو هغه ئی ولی نه رالیږلی چه ته او نور سړی ئی رالیږلی یئ نو دغه آیت نازل شو

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ مِّنْ اَهْلِ الْقُرٰى ۭ اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ اتَّقَوْا ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٠٩﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مګر سړی (بنیادم نه ملائک نه جن نه ښځی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته له اهل د قریو(او ښارونو نه له صحرایانو او بیابانیو) آیا نو نه ګرځی (دا کافران) په ځمکه (ملکونو کښی پس ودی وینی دوی (په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د هغو (دروغجنانو) چه پخوا تیر شوی دی له دوی نه، او خامخا کور د آخرت (جنت) ډیر غوره دی دپاره د هغو کسانو چه ځان ساتی (له شرکه او له نافرمانی او ویریږی له الله) ، ایا نو تاسی عقل نه چلوئ (په بهتری ئی) .

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه هم مونږ له آسمانی پرښتو څخه کوم نبی نه دی منتخب کړی ـ او نه لیږلی ـ پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د هم دغه انسانی کلیو او د ښارونو له هستیدونکو سریو څخه ؤ ، نو بیا وویږئ ! چه د هغوی د دروغجن کوونکیو کسانو حشر په دنیا کښی څرنګه شو؟ حال دا چه په دنیا کښی علی‌الاکثر کفارو ته ډیر اوقات عیش او عشرت نصیب شوی دی ـ البته د آخرت ښیګڼه (نفعه) او بهتری خالص د هغو کسانو په برخه ده چه له کفر او شرکه خپل ځان ساتی . دغه د مکی معظمی کفارو ته تنبیه ده چه د پخوانیو کفارو له احوالو څخه عبرت واخلی.

تنبیه: له دی آیت څخه دغه خبره راوځی چه هیڅ یوه ښځه د نبوت په درجه نه ده رسیدلی ـ حضرت بی‌بی مریمی ته پاک قران د «صدیقی» مرتبه ورښللی ده، او هم له دی آیت څخه ظاهریږی چه له اهل البوادی (صحرائیانو او بدوانو) څخه هیڅ یو نبی نه دی معبوث شوی.
پس ښائی چه مغروره نشی معاندان د زمانی ستا ای محمده ! ځکه چه هغو تیرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغیان او تکذیب خپل کښی مهلت ورکاوه او رسولانو به تبلیغ کاوه او نصرت به ئی مؤخر کیده.

حَتّٰۤى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوْۤا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوْا جَآءَهُمْ نَصْرُنَا ۙ فَنُجِّیَ مَنْ نَّشَآءُ ؕ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۱۱۰﴾

تر هغه پوری چه نا امیده به شول رسولان (له اسلام د کفارو یا د ژر راتللو د عذاب) او ګمان به وکړ دوی چه بیشکه دوی په تحقیق دروغ ویلی شوی دی دوی ته (له جانبه د نفسونو د دوی یا له جانبه د قوم د دوی په وعده د ایمان په هم دی وقت کښی) ناڅاپه به راغی دوی ته نصرت مدد زمونږ نو خلاصی به ورکړه شوه له (عذابه) هغه چاته چه اراده به وفرمایله مونږ (یعنی رسولان او مؤمنان)، او نشی دفع کیدلی عذاب زمونږ له قوم ګنهګارانو (کافرانو) څخه.

تفسیر: یعنی د عذاب له تاخیره مه خطاء وځئ ـ پخوانیو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه ورکړی شوی ؤ ـ او د عذاب په راتللو کښی به دومره زیات ځنډ (ایسارتیا) پیښیده چه منکرین بیخی یاغی او بیفکره کیدل او ډیر زیات شرارت او له حده تیر شرارتونه او بغاوتونه به ئی کول ـ او د دغو حالاتو له لیدلو څخه به انبیاء علیهم السلام د دوی د ایمان راوړلو څخه بیخی مایوس کیدل ـ او له بل لوری به الله تعالیٰ هغوی ته دومره زیات فرصت او مهلت ورکاوه چه تر ډیر

زيات اوږده مدت پورې به هم د عذاب هيڅ يوه نښه او آثار دوی ته نه ښرگنديدل (ښكاره كيدل). الغرض د دواړو خواؤ حالات او آثار به د انبياؤ دپاره نااميدی ښودونكی او بی‌هيلی كيدونكی ؤ. د دغی منظری له ليدلو څخه كافرانو به په يقينی ډول (طريقه) سره داسی خيال كاوه چه له انبياؤ سره هغه وعدی چه د دوی د نصرت او مرستی (مدد) او زمونږ د ادبار او د اهلاک دپاره شوی دی هغه گردی (تولی) چتی (بيكاره) او دروغ دی ـ د عذابونو او نورو گرد (تول) چل ول او مكر او فريب تش زمونږ د ويرولو دپاره ؤ. هيڅ لری به نه وی چه په داسی مأيوس كوونكو او اضطراب غورځونكو حالاتو كښی د انبياؤ عليهم السلام په زړونو كښی به هم داسی خيالات راغلی وی چه په هغه رنگ او ډول (طريقه) سره چه مونږ د عذاب وعدی له خلقو سره كړی وی ښائی صحيحی نه وی؟ يا د وساوسو او خطراتو په درجه كښی به بی اختياره داسی وهم ور پيدا شوی وی چه هغه وعدی چه زمونږ د نصرت او د منكرينو د هلاكت په نسبت كړی شوی وی آيا هغه به نه پوره كيږی؟ لكه چه د البقرة په (٢٦) ركوع كښی ئی فرمايلی دی ﴿ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ﴾ كله چه د مجرمينو بی خوفی ـ او د انبياؤ عليهم السلام تشويش تر دی اندازی ورسيد نو په دغه وقت كښی يو ناڅاپه آسمانی مدد راغلی بيا د هر چا په نسبت چه د الله تعالیٰ اراده وشوه يعنی فرمان وړونكی مؤمنين يی محفوظ او مأمون وساتل او د مجرمينو بيخ يی وويست.

تنبيه: د الله تعالیٰ له غير محدود رحمت او مهربانی څخه مأيوسی كفر دی. ليكن د ظاهری حالاتو او اسبابو په اعتبار مأيوسی كفر نه ده. يعنی داسی ويلی شی چه مثلاً د هغه شيز په نسبت تر هغه ځای پورې چه د ظاهری اسبابو تعلق دی مأيوسی شته ـ ليكن د حق تعالیٰ له كامل رحمت څخه مأيوسی نه ده پكار. په ﴿ حَتّٰى إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ ﴾ ايت كښی هم دغه مأيوسی مراد ده چه د ظاهری حالاتو او اثارو په اعتبار ده چه د كفارو له ايمان او اصلاح څخه مأيوس شوی دی كه نه انبياء عليهم السلام د الله تعالیٰ له رحمت څخه كله مأيوس كيدی شی

تنبيه: د كفر وسوسه چه هاجس او خاطر ورته وايه شی په حق د عامو مسلمانانو كښی كفر نه دی. او نه په كومه درجه د ايمان يا د عصمت منافی ده په حديث كښی راغلی دی چه اصحابو كرامو رضی الله عنهم اجمعين عرض وكړ «يا رسول الله ! مونږ پخپلو زړونو كښی بی اختياره داسی شيان مومو چه د هغو په ژبه راوړلو په مقابل كښی مونږ دغه بهتره گڼو چه وسوځيږو او تک تور سكاره وگرځو» نو رسول الله مبارک وفرمايل «آيا تاسی داسی شيان پخپلو زړونو كښی مومئ؟» دوی عرض وكړ چه «هو!» نو ئی وفرمايل «**ذالک صريح الايمان** » دغه ښكاره ايمان دی.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

خامخا به تحقیق شته په قصه د دوی (یوسف یا د نورو انبیاؤ یا اممو) کښې عبرت (پند) دپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دی (دغه قران) یوه داسې خبره چه له ځانه په دروغو ویلی شوی وی لیکن دی دغه قران تصدیق کوونکی او (موافق) د هغو کتابونو چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی (چه محتاج الیه وی په دین کښې) او هدایت دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه افسانه او رومان نه دی. بلکه تاریخی حقائق دی ښائی چه له هغه څخه عقلاء او پوهان سبق واخلی او نه دی دغه قران یوه داسې خبره چه په دروغو ویلی شوی وی ولیکن دغه قران تصدیق کوونکی او موافق دی له هغو کتابونو سره چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی چه محتاج الیه دی په دین کښې او هدایت او رحمت دی لپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی پر الله تعالیٰ او رسول الله یعنی پاک قران چه په هغه کښې قصص بیان شوی دی کوم له خپل ځانه جوړی کړی خبری نه دی د ګردو (تولو) پخوانیو رښتینو کتابونو تصدیق کوونکی دی. او د هر ضروری شی په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان کوونکی دی څرنګه چه ایمانداران له هغه څخه نفع اخلی. نو په دغه لحاظ د دوی په حق کښې په خاص ډول (طریقه) سره د هدایت او رحمت ذریعه ده

نفعنا الله بعلومه ورزقنا تلاوته آناءالیل و آناءالنهار وجعله حجة و برهانا لنا لاعلینا امین

تمت سورة یوسف علیه السلام بعون الله تعالیٰ

(سورة الرعد مدنية الا الايتين ۳۱ و۳۲ ولو ان قراناً الی)
(فکیف کان عقاب اياتها (٤۳) رکوعاتها (٦) رقمها (۱۳) تسلسهاحسب النزول(۹٦)
نزلت بعد سورة محمد صلی الله علیه وسلم)

د «رعد» سورت مدنی دی. پرته (علاوه) له دوو ایتونو څخه چه ۳۱ و ۳۲ دی او له «ولو ان قرانا» څخه نیولی تر «فکیف کان عقاب» پوری دی. ایات ئی (٤۳) او رکوع ئی (٦) په تلاوت کښی (۱۳) ـ په نزول کښی(۹٦) سورت دی او وروسته د محمد «صلی الله علیه وسلم» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

الٓمّٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ ؕ وَالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ①

دا ایتونه د کتاب (قران) دی، او هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی تاته له (طرفه د) رب ستا حق دی ولیکن زیات خلق نه کوی یقین پری (چه له جانبه د الله دی).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه په دغه سورت کښی لوستل کیږی، هغه ګرد (تول) د عظیم الشان کتاب ایتونه دی دغه کتاب چه پر تا د الله تعالیٰ له لوری نازل کړی شوی دی یقیناً حق او صواب دی لیکن ډیر د تعجب او حیرانی ځای دی چه د داسی صافو او واضحهؤ حقائقو له منلو څخه هم اکثر خلق انکار کوی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوْقِنُوْنَ ②

الله هغه ذات دی چه پورته کړی ئی دی اسمانونه (او درولی ئی دی) بی له ستنو چه وئ وینئ تاسی بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (په هم هغه شان چه د ده د الوهیت له شان سره وړ (لائق) ده) او مسخر کړی ئی دی لمر او سپوږمی، هر یو (له دوی نه) روان دی تر نیټی معلومی پوری، تدبیر کوی د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل) بیانوی (ظاهروی) په تفصیل سره دلائل (د توحید او قدرت خپل) دپاره د دی چه تاسی په ملاقات د رب خپل یقین وکړئ.

تفسیر: یعنی د دی دنیا داسی عظیم الشان هسک (اوچت) او مضبوط سقف چت پاک الله جوړ کړی دی چه تاسی ئی هم ګورئ ـ او لطف په دی کښی دی چه هیڅ یوه ستنه یا طناب یا پایه او ګادر یعنی یو د تکیی او استناد شی زمونږ په نظر نه راځی چه پر هغه باندی دومره لوی تعمیر او بی سره او بی‌سامان چت درولی شوی دی ـ پرته (علاوه) له دی نه بل څه ویلی شی چه محض د قدرت د غیر مرئی‌ستنو په قوت دریدلی دی لکه چه جزء (١٧) د حج په (٦٥) اية ٩ رکوع کښی فرمائی ﴿ وَيُمْسِكُ السَّمَآءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ﴾ که د اجسامو د راښکوولو (جاذبی) نظریه صحیح وی، نو هغه له دی آیت سره څه منافات نه لری ـ ځکه چه راښکوولو ته عرفاً عمد نه وائی او که عمد وویلی شی، نو هغه مرئی‌نه دی. و روی عن ابن عباس و مجاهد رضی الله تعالیٰ عنهما والحسن وقتادة وغیر واحدرضی الله عنهم «**انهم قالوا لهاعمد ولکن لا تری**» (ابن کثیر) یعنی دغو مشرانو فرمایلی دی چه اسمانونه داسی ستنی لری چه مونږ ئی نشو لیدلی. والله اعلم . د «**استواء علی العرش**» په متعلق په اتم جزء د «الاعراف» په (٥٤) اية (٧) رکوع کښی کلام شوی دی هلته دی بیا ولوست شی ! ﴿ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ ﴾ الآية ـ ـ او مسخرکړی دی لمر او سپوږمی هر یو له دوی نه روان دی تر نیټی معلومی شوی پوری یعنی لمر خپله دوره په یوه کال کښی او سپوږمی ئی په یوه میاشت کښی پوره کوی ـ یا د ﴿ لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾ معنی تر مقرر وقت پوری واخیسته شی، نو مطلب به ئی دا شی چه لمر او سپوږمی هم داسی روان دی تر قیامت پوری

﴿ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ﴾ تدبیر کوی د هر امر او کار د ملکوت او سلطنت خپل لکه ایجاد اعدام اعزاز ـ اذلال ـ احیاء ـ امانت او نور یعنی هغه ذات چه داسی عظیم الشان مخلوقات ئی پیدا کړی دی ـ ایا هغه ته ستاسی بیا ژوندی کول مشکل دی؟ او هم یو باخبره ـ مدبر ـ ویښ ـ مغز لرونکی طاقتور حکومت باغیان او مجرمان به د همیشه دپاره هم داسی او خپل سر او ازاد پریږدی او نه د وفادارو او امن خوښوونکی رعایاؤ د راحت او هوسائی رسولو څخه سترګی پټولی شی ـ نو بیا څرنګه ممکن دی چه هغه الله قدوس چه د ځمکی او د اسمان د تخت یواځی مالک او څښتن (خاوند) هم دی دی، او پخپل حکمت او تدبیر سره د ګردو (ټولو) علوی او سفلی مخلوقاتو انتظام په دیر ښه دول (طریقه) او اسلوب سره قائم ساتونکی دی، مطیع او عاصی به هم

داسې مهمل پرېږدي نو ضروري ده چه يوه ورځ وفادارانو ته د وفادارئ صله ور ورسيږي او
مجرمانو ته د دوی د جرم سزا ورېه غاړه شي نو هر کله چه په دغه ژوندون کښې مونږ د مطيع
او عاصي په مينځ کښې داسې صاف او ښکاره عادلانه تفريق او توپير (فرق) ونه کړو، نو
باليقين دغه خبره د تسليم وړ (لائق) گرځي چه وروسته له دې ژوندانه هرومرو (خامخا) يو بل
عالي او اساسي ژوندون هم شته چه په هغه کښې گرد (تول) سره د سماوي عدالت په مخ کښې
حاضر او درولی کيږي ـ او د گردو (تولو) عمرونو د اعمالو نتيجه به گوري ـ او د هغو د
ثمراتو خوند به څکي.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا
رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا ۖ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ ۖ
يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَ
فِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ
صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا
عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

او دغه (الله) همغه ذات دی چه غوړولی ئې ده ځمکه او پيدا ئې کړه په
دغې ځمکې کښې غرونه ثابت (درانه چه د مضبوطو ميخونو په شان ولاړ دي)
او ويالي (د اوبو)، او هرو قسمو ميوو نه ئې پيدا کړي دي په دغې ځمکې
کښې جوړه دوه (لکه سور سپين ـ ژير تور ـ خواږه تروه ـ واړه غټ)، پټوی
په تياره د شپې سره ورځ ، بيشکه په دې مذکوره ؤ خبرو کښې خامخا
دلائل دي (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (په مصنوعاتو د الله
کښې). او په ځمکه کښې توتې دي (مختلفې) څنگ په څنگ پيوستې يو له
بل سره او (نور) باغونه دي(په دې ځمکې کښې) له انگورو او کښتونه
(فصلونه) دي او ونې د خرما دي چه ځينې له يوه بيخه پورته شوې دي او
ځينې ځان ځان ته بيخ لري چه اوبه کولې شي په اوبو يو قسم سره او غوره
کوو ځينې له هغو څخه په ځينو نورو باندې په خوراک (خوند ـ رنگ او وړم

کښې) بیشکه په دغو (مذکوره ؤ اشیاؤ) کښې خامخا دلائل (د قدرت) دي لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوي پکښې.

تفسیر: یعني (او دغه الله همغه ذات دی چه غوړولي ده ځمکه او پیدا ئې کړه په دغې ځمکې کښې ثابت) غرونه چه تل په همغه یو ځای کښې کلک ولاړ دي، او سیندونه چه هر وقت بهیږي او له هرو قسمو میوو نه ئې پیدا کړي دي په دغې ځمکې کښې جوړه دوه یعني لوی، وړوکی، خواږه او تروه ـ تور ، سپین ، گرم ـ یخ ـ او سم له جدیدهؤ تحقیقاتو سره په هر یوه کښې نر او ښځه هم موندلی کیږي. د ﴿ يُغۡشِي ٱلَّيۡلَ ٱلنَّهَارَ ﴾ معنی په اتم جزء د «الاعراف» په (٥٤) آیت (٧) رکوع کښې پخوا له دې نه لیکلی شوې ده هلته دې بیا ولوسته شي. د هسکو (وچتو) اسمانونو په مقابل کښې د تیتې ځمکې بیان هم ذکر کړ ـ له اسمان سره د لمر او سپوږمۍ بیان هم وشو چه د هر یوه تگ سره بیل دی ـ او د هر یوه کار سره جلا (جدا) دی ـ د یوې تودې او تیزې اشعې او پلوشې هسې کارونه اجراء کوي، چه د هغې بلې د یخې او سپکې روښانې ضیا او وړانگې (پلوشې) څخه هغه په لاس نه راځي. هم داسې دلته د ځمکې د مختلفو احوالو او له هغې سره د تعلق لرونکو مختلفو شیانو ذکر وفرمایه ـ چیرې غر ولاړ دی. چیرې سیند بهیږي ـ هغه میوې او ثمرات چه پیدا کیږي په هغو کښې هم د شکل ـ صورت ـ رنگ ـ خوند ـ وړوکوالي ـ او لویوالي بلکه په نر او ښځه کښې هم اختلاف دی ـ کله ځمکه د ورځې له رڼا څخه رڼه کیږي ـ کله شپې تک تور نقاب پټوني پر خپل مخ اچولی دی بیا عجیبه ننداره او غریبه منظره خو دا ده چه د ځمکې هغه څو قطعې چه یوه له بل سره نښتې دي یا ځنگ په ځنگ سره پرتې دي ـ او ځینې ئې متې او ځینې ئې شګلوړې ـ او ځینې ئې خورا (ډیرې) ناپاکې ـ او ځینې ئې پاکې ـ او ځینې د کرلو وړ (لائق) او ځینې ئې د نیالگیو (بوزغلي) د کینولو لائقې ـ او ځینې ئې خوږې او ځینې تروې دي دغه تول په یو اوبو سره سیراب (پن) کیږي ـ او د یوه لمر پلوشې اشعه گردو (تولو) ته وررسیږي ـ او یوه هوا د ځمکې پر مخ چلیږي او ترې محاطه دي او سره له دې دومره قدر مختلفې میوې او گلان ترې پیدا کیږي او یو له بل سره د حاصلاتو په تزئید او تنقیص کښې دومره فرق او توپیر (تفاوت) لري چه لیدونکي ورته هک پک حیران پاتې کیږي ـ غور او فکر کوونکي د قدرت د دغو دلائلو او نښو له لیدلو څخه پوهیږي چه له همغې یوې د رحمت له وریځې څخه اوبه څښونکې دي، یا له همغه یوه د هدایت د لمر د اشعه او پلوشې څخه رڼیږي، نو له هم دغې رحماني وریا (باران) او فیضاني رڼا له هدایت او لارښوونې څخه د انسانانو د مادي او روحاني احوالاتو اختلاف او توپیر (فرق) هم دومره مستبعد او مستنکر نه دی ، او پر دغه هم یقین او باور کوي چه د لامحدوده قدرت کوم زبردست لاس له اسمانه تر ځمکې پورې د گردو (تولو) مخلوقاتو ترکیبي نظام پخپله قبضه کښې داسې نیولی دی چه د هر شي له استعداد سره سم د هغه د عمل د دائره او د اثر منطقه ډیر کلک او مضبوط حد بندي او ویش سره ټړلې دي، نو بیا داسې لامتناهي قدرت او اختیار لرونکي الله

ته دغه کار به څه اشکال لري چه مونږ وروسته له مره کیدلو څخه بیا ژوندی کړی ـ او د دی عالم د مخلوطو عناصرو د کیمیاوی تحلیل او تجزیی څخه هر خیر او شر هغه مستقر ته ورسوی

(سبحان من تحیر فی صنعه العقول سبحان من بقدرته یعجز الفحول)

وَإِن تَعۡجَبۡ فَعَجَبٌ قَوۡلُهُمۡ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا أَءِنَّا لَفِي خَلۡقٖ جَدِيدٍۗ

او که تعجب لری (ای محمده ! له دی نه چه دوی تا نه منی) نو لا عجیبه ده (دا) خبره د دوی چه (وائی) آیا کله چه شو مونږ خاوری آیا شو به مونږ خامخا په پیدایښت نوی کښی،

تفسیر: یعنی له دی نه به زیاته عجیبه خبره څه وی چه هغه ذات چه ړومبی یو شی جوړ کړی وی نو هغه به بیا په دوهم ځلی جوړولو باندی ولی قادر نه وی؟ (العیاذ بالله)

أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِرَبِّهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ ٱلۡأَغۡلَٰلُ فِيٓ أَعۡنَاقِهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ٥

دوی همغه کسان دی چه کافران شوی دی په رب خپل او هم دغه گمراهان دی چه د اور طوقونه به وی (په قیامت کښی) په غاړو د دوی کښی او دغه (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملگری) د اور دی، دوی به په دی اور کښی همیشه وی.

تفسیر: گواکی دغه خلق له «**بعث بعد الموت**» څخه انکار کوی، او د پاک الله له مالک الملکوتۍ او شهنشاهۍ څخه منکریږی ـ نو د داسی باغیانو انجام لازم دی چه هم داسی وشی چه د دوی په غاړو کښی د اور طوق او غاړکۍ او په لاسونو او پښو کښی ئی الچکۍ او بیړۍ واچولی شی، او په هغی ابدی بندیخانی کښی وغورځول شی چه په حقیقت کښی د هم داسی مجرمانو دپاره جوړه کړی شوی ده

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلٰتُ ؕ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾

او ژر غواړی دوی له تانه بدی (عذاب) پخوا له نیکی (رحمت) څخه حال دا چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثال د دوی چه موجب د عبرت دی او دوی تری عبرت نه آخلی)، او بیشکه رب ستا خامخا څیښتن (مالک) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی (که ایمان راوړی او بیشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفارو ته).

تفسیر: یعنی دوی حق نه قبلوی چه په هغه کښی د دنیا او آخرت ښیګڼی(فایدی) ور په برخه شی، او کفر اختیاروی او ژر غواړی له تانه زحمت پخوا له راحت نه او وائی چه هغه موعود عذاب دی راوله . او حال دا دی چه په تحقیق سره تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه په پخوانیو دروغجن کوونکو باندی یعنی پخوا له دی نه پر ډیرو اقوامو عذاب نازل شوی دی لکه غرق ـ خسف ـ زلزله ـ صیحه ـ مسخ او نور نو پر تاسی د عذاب نزول آیا مشکل ؤ . خبره دومره ده چه ستا پاک الله د خپل حلم او د عفوی له شانه په هر لوی او وړوکی جرم سمدستی نیول نه کوی. دی د خلقو ظلم او تیری ګوری او پرله پسی تری تیریږی تر هغه پوری چه د مظالمو او شرارتونو سلسله له خپل حده تیریږی ـ نو په دغه وقت د ده له تباه او سپیره کوونکی عذاب څخه د نجات هیڅ یو صورت نه پاتی کیږی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّنْ رَّبِّهِ ؕ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَّلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾ ع

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلوه شی په دغه محمد باندی کومه معجزه (یا صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چه مونږ ئی غواړو)، (نو وفرمایل الله په رد د دوی کښی) بیشکه هم دا خبره

ده چه ته ویروونکی ئی او دپاره د هر قوم لار ښووونکی (خاوند د خاصی معجزی مقرر) دی.

تفسیر: یعنی هغه دلائل د قدرت او نښی چه مونږ ئی غواړو ـ ولی نه نازلیږی ؟ چه د هغی له لیدلو څخه مونږ په ایمان راوړلو مجبور کیږو نو وفرمایل رب العزت جلجلاله په تردید د دوی کښی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ته ای محمده ویروونکی ئی یعنی د آیتونو نزول ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه دی هغه خو د پاک الله کار دی ـ هر هغه آیت معجزه او دلیل چه د رسول د تصدیق دپاره د هری زمانی په اقتضاء سره مناسب وی همغه ورښکاروی نه دا چه هر څه چه منکرین غواړی همغسی به ئی ورکوی ـ ستاسی په غاړه هم دغومره کار دی چه د خیر غوښتلو خبری هغوی ته واوروئ! او د بدی له مهلکو انجام څخه خلق باخبره کړئ! ړومبی به هم د هر قوم دپاره هادی (لار ښوونکی) او نذیر(ویروونکی) راتلو چه له هغوی څخنی هیڅ یوه داسی دعوی نه کوله هر هغه نښه چه معاندین وغواړی هغه به هرومرو (خامخا) ورښکاره‌وی . هو! د پاک الله لاره هغوی ته ورښوول د دغو انبیاؤ کار ؤ ـ چه هم دغه ستاسی فریضه هم ده. هو! دومره دی چه هغوی د خاصو خاصو اقوامو دپاره هادیان وو او تاسی د هر قوم او ګردی (تولی) دنیا دپاره هادی یئ !.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغِيْضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ؕ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهٗ بِمِقْدَارٍ ﴿۸﴾

الله عالم دی (لا پخوا له تولده) په هغه څه چه بار اخلی هره ښځه او(الله عالم دی) په هغه څه چه کموی ئی ارحام (او ناقص ئی څیږوی) او(الله عالم دی) په هغه چه زیاتوی ئی (من حیث الاعضاء والجثة والعدد والمدة)، او هر شی په نزد د دغه (الله) په اندازه دی.

تفسیر: چه نارینه دی که ښځه؟ پوره دی که نیمګړی؟ ښه دی که خراب؟ **و غیر ذلک من الاحوال** دغه ګرد (تول) پاک الله ته لا پخوا له تولده پوره ښکاره دی او ښه ورمعلوم دی چه هر هغه چه بار اخلی هره ښځه او هر چه کموی ئی د الله تعالیٰ په اراده ارحام یا ئی زیاتوی **من حیث الا عضاء والعدد والمدة** یعنی د حاملی په ګیده کښی یو مولود دی؟ که دیر؟ کامل مخلوق شوی دی؟ که ناتمامه دی؟ په لږ مدت کښی به پیدا کیږی یا په دیر؟ الغرض د ارحامو د تزئید او تنقیص د ګردو (تولو) اسرارو ـ اسبابو ـ اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دی او سم له خپل محیط علم سره هر شیز په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازی او استعداد سره موافق

ساتي ـ هم داسې هغه آيات او نښې چه الله تعالىٰ د انبياؤ عليهم السلام د تصديق دپاره نازلې کړې دي په هغوی کښې خاصه اندازه ـ مصالح او حکمتونه ملحوظ ؤ او دي په هر وقت او په هره اندازه چه د بنيادمانو له استعداد سره صلاحيت او مناسبت درلود (لرلو) هومره نښې يې ورخرګندې کړې دي او په هغو کښې هيڅ تقليل نه دی واقع شوی باقي د قبلولو او منتفع کيدلو په لحاظ د خلقو اختلاف هم داسې دی لکه چه د حامله ؤ او اميدوارو په ګيډو کښې د مواليدو احوال د تربيت او استعداد په تفاوت او توپير (فرق) سره مختلف وي.

عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ۝۹

عالم دی په پټو او ښکاره ؤ چه (ګردو (ټولو) څخه) ډير لوی لوړ برتر دی (په قدرت او غلبه خپله کښې).

تفسير: دغه د الله تعالىٰ د علم د لامحدوده وسعت او احاطې بيان دی يعنې د ټولې دنيا هيڅ يو پټ او ښکاره شی له هغه څخه پټ نه دی، او ګرد (ټول) عالم د ده تر حکم او تصرف لاندې دی.

سَوَآءٌ مِّنْكُمْ مَّنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ۝۱۰

يو شان دی له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوک چه پټوی خبره (په زړه خپل کښې) او هر هغه چه ښکاره کوی دا خبره او هر هغه څوک چه پټيدونکی دی په شپه کښې او هر هغه څوک چه ظاهروونکی (د عمل خپل) دی په ورځ کښې.

تفسير: د الله تعالىٰ د علم عموم ئې بيان کړ ـ او د مقام په مناسبت د مکلفينو د خاصو احوالو په نسبت دا راښيي چه ستاسې پر هر قول او فعل زمونږ علم محيط دی، هره هغه خبره چه تاسې پخپلو زړونو کښې پټه کړئ يا ئې په ورو سره ووايئ يا په علانيه او په چغه سره نارې کړئ يا کوم کار د شپې په تياره کښې په پټه سره وکړئ! يا دا چه په ورځ په ډانګ پيلې (ښکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر ئې ووايئ په ګردو (ټولو) احوالو او ټولو حيثيتونو الله تعالىٰ خبردار او د ده د علم په اعتبار سره يو برابر او يو شان دی ځينې مفسرين دغه آيت پر درې راز (قسم) سړيو مشتمل راښيي

(١): ﴿ مَّنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ ﴾ (هغه چه خبره پټوی)
(٢): ﴿ وَمَن جَهَرَ بِهِ ﴾ (هغه چه ښکاروی ئې)
(٣): ﴿ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴾ (هغه چه خپل کار په شپه کښې پټوی مثلاً هغه غل چه د شپې د مخې غلا کوی او هغه بل چه په ورځ کښې ئې ښکاروی مثلاً په ورځ کښې لمونځ کوی روژه نيسي) نو دغه ګرد(ټول) پاک الله ته يو شان معلوم دی. لنده ئې دا چه هيڅ قول او فعل چه پټ وی که ښکاره هغه مخفی نه دی له الله تعالیٰ نه بلکه ګرد (ټول) سره ورښکاره دی

لَهُ مُعَقِّبَٰتٌ مِّنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ يَحْفَظُونَهُۥ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ۗ وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُۥ ۚ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَالٍ ﴿١١﴾

انسان لره (له جانبه د الله ملائکی دی) نوبت په نوبت راتلونکی دی يوه له بلی پسی د مخی له طرفه د دغه (انسان) او د شا له طرفه د دغه (انسان) چه ساتنه کوی د ده په امر حکم د الله سره، بيشکه الله نه بدلوی حالت د هيڅ قوم (چه عافيت او نعمت دی) تر هغه پوری چه بدل کړی دوی هغه ښه حالت (طاعت) چه په نفسونو ځانونو د دوی کښی وی (په بد حالت سره چه معصيت دی) او کله چه اراده وکړی الله پر کوم قوم باندی د بدی (آفت) نو نشته بيرته ګرځيدل د هغه، او نشته دوی ته بی له الله څخه هيڅوک متولی (مدد ګار)

تفسير: يعنی له هر بنده سره د الله تعالیٰ پرښتی ماموری دی ـ چه له هغوی ځينی د ده ګرد (ټول) پخوانی او وروستنی اعمال ليکی، او ځينی د الله تعالیٰ له حکم سره سم ذريعه ګرځی چه له هغوی څخه هغه بلاوی دفع کړی چه د هغو د اندفاع اراده الله تعالیٰ له بندګانو څخه ولری ـ همغسی چه په دغه عالم کښی د الله تعالیٰ عام عادت دی چه د هر هغه شی چه د پيدا کولو اراده وکړی د هغه ظاهری اسباب هم ورمهيا کوی هم داسی الله تعالیٰ څه داسی باطنی او مخفی اسباب او ذرائع هم پيدا کوی چه د هغو له ليدلو څخه زمونږ سترګی ناتوانه دی او نه ئې شو کتلی ـ ليکن د الله تعالیٰ د مشيت اجراء او تنفيذ د هغه په وسيله سره کيږی بيشکه چه الله تعالیٰ تغيير نه ورکوی هغه نعمت او عافيت ته چه کومی طائفی سره وی تر هغه پوری چه تغيير ورکړی دوی هغه حالت د طاعت ته چه په نفسونو د دوی پوری وی په بد حالت سره چه معصيت

دی. یعنی الله تعالیٰ پخپلې هغې ساتنې او مهربانۍ سره چه تل د ده له لوري کیږي هیڅ یو قوم محروم او بې برخې نه ګرځوي تر هغه وقته پوري چه دوی خپل ښه تګ ـ طاعت او عبادت ـ جمیله عادت او حسنه رویه نه وي بدله کړي ـ او کله چه دوی خپل هغه حالت په بد وضعیت ـ قبیحه اخلاق ـ معصیت سره بدل کړي نو داسې آفت پر دوی نازلیږي چه له سره بیرته ګرځیدونکې نه وي، او نه د هیچا مدد هلته په کار ورتلی شي.

تنبیه: دلته د اقوامو د عروج او زوال قانون راښیې نه د افرادو او اشخاصو. د قوم د ښه او خراب حالت په تعیین کښې تل د اکثریت او غلبې لحاظ وي

(د تبرو ښه ژوندون هلته بد اوړي
چه ښه پریږدي او بدیو ته تول واوړي)

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه درښیي تاسې ته برق بریښنا (چه نښه د باران ده دپاره د خوف (او ویرولو د هغه چا چه ضرر ورسوي) یا دپاره د طمع (او امید د هغه چا چه فائده وررسوي او پیدا کوي) راپورته کوي وریځې درنې (په اوبو په هوا کښې).

تفسیر: پخوا د بندګانو د حفاظت ذکر ؤ بیا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصیبت چه نازل کیدونکې دی د هغه ذکر وشو او دغه په ښه شان سره رامعلومه شوه چه د الله تعالیٰ شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی ـ په هم دې مناسبت دلته د قدرت د ځینو داسې نښو په لوري توجه ورکړې شوې ده چه په هغو کښې په یو آن کښې تواماً هیله (امید) او ویره خوف او رجا د دواړو متضادو کیفیتونو د پیدا کولو صلاحیت شته ـ یعنې کله چه بریښنا بریښي نو خلق هیلمن (امیدوار) کیږي چه اوس به باران اوریږي او پرله پسې ویره هم ورته پیدا شي چه د هغه په اثر چیرې تندر او تکه (چرق) ونه لویږي او د هلاکت سبب ونه ګرځي کله چه درنه وریځ له اوبو څخه ډکه راشي، نو خلق پرې خوشالیږي چه هغه د باران د رحمت د نزول سبب وګرځي او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خیال) هم ور ولویږي چه چیرې د اوبو طوفان ځپان رانشي، او د ربړ (زحمت) او تکلیف موجب نشي عیناً هم داسې انسانانو لره ښائي چه د پاک الله رحمت ته هم امیدوار شي، خو ورسره د الله تعالیٰ له مکره هم مامون او بې فکره نشي .

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا

مَنْ يَّشَآءُ وَهُمْ يُجَادِلُوْنَ فِى اللّٰهِ ۚ وَهُوَ شَدِيْدُ الْمِحَالِ ﴿۱۳﴾

او تسبيح وائي رعد (پرښته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبيح وائي نوري گردي (تولي) پرښتي له ويري (او له هيبته د الله) نه او ليږي (الله) تندرونه نو رسوي (غورځوي دغه تندرونه) پر هغه چا چه اراده وفرمائي حال دا چه دغه خلق جگړي كوي په شان د الله كښي حال دا چه الله سخت دی عقوبت د ده (په جگړه كوونكو باندي يا سخت دی نيول د ده)،

تفسير: يعني غوريدونكي وريځ يا پرښته د حال يا د قال په ژبه سره د الله تعالىٰ تسبيح او تحميد وائي لكه چه په (۱۵) جزء د بنی‌اسرائيل په (٤٤) آيت په (٥) ركوع كښي مونږ داسي يو آيت لولو ﴿ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ﴾ او گردي (تولي) پرښتي له هيبته او خوفه د ده په حمد او ثنا او تسبيح او تحميد كښي مشغولي او لگيا دي.

تنبيه: د «رعد» او «برق» او نورو په متعلق د نن ورځي تحقيقات دا دي چه په وريځو كښي د كهربائيه (بجلئ) موجبه قوت مونډلی كيږي، او په ځمكه كښي د كهربائيه سالبه قوت دی هغه وريځ چه له ځمكي سره زياته نژدي وی، نو په هغي كښي كله نا كله د ځمكي سالبه كهر بائيه قوت سرايت كوی بيا پر دغي وريځي باندي ډير ځلي هغه وريځ تيريږي چه په هغي كښي موجبه كهر بائيه قوت موجود وی او دغه قاعده له تجربي څخه معلومه شوی ده چه د مختلفو اقسامو «كهر بائيه» لرونكي دوه جسمه كله چه سره مخامخ شي، نو هر يو پخپل ځان هغه بل كهر بائيه قوت جذبوی خو دغه دواړه كهر بائيه قوتونه سره متحد شي. سم له دی قاعدی سره لاندني او باندني وريځ كله چه يو د بل كهر بائيه قوت خپل لوری ته راكاږی نو د دغو دواړو له يو ځای كيدلو څخه شديد حرارت پيدا كيږی او له دی شديد حرارت څخه د دغو دواړو وريځو د حجم په تناسب يوه اور تويوونكي لمبه راپورته كيږی چه هغي ته صاعقه او تندر وائی او د دغي صاعقي بريښنا او رنا ته «برق» وائي او هغه اواز ته چه د دی له سرايته هوا كښي پيدا كيږی «رعد» وائي د «كهر باء» دغه اور تويوونكي شراره كله وريځي او هوا هم څيروی (شلوی) او لاندی لويږی چه له هغي څخه نهايت غريب او عجيب افعال او آثار مشاهده كيږی ـ علاوه پر دی هغه عمارتونه غورځوی ـ غرونه سره څيروی (شلوی) د ساكښانو (جاندارو) او ذوی‌الارواحو د هلاكت موجب گرځي. ځيني اوقات ليدلي شوی دی چه هغه په نهايت احتياط سره د يو سړی له بدن څخه كالي (جامي) راكاږی، او د يوی ونی پر څانگه ئي ږدی، مگر د اغوستونكي جسم ته هيڅ يو ضرر او صدمه نه ور رسوی د (فريد وجدی دائره المعارف) دی وكوت شي چه د هغه له ليدلو څخه سړی ته داسي خيال پيدا كيږی چه د بريښنا په دغي اور غورځوونكي لمبي كښي ذی شعور او ذی‌اختيار قوت شته چه په غير مرئی‌طريقي سره كار كوی. مونږ دی ته نه يو اړ (محتاج) او نه

څه ضرورت ورته لرو چه له پاس بیان شوی نظریې څخه انکار وکړو لیکن پر دغې خبرې پخپله
هغه بیان کوونکی هم اقرار کوی چه د روح په شان د «کهر بائیه قوت» پر اصلی حقیقت
باندی تر اوسه پوری پرده لویدلی ده. د انبیاؤ علیهم السلام او نورو ارباب الکشف والشهود هم
دغه بیان دی چه د عالم په نظام کښې علاوه پر ظاهری او علتی اسبابو د باطنی او سری اسبابو
یوه عظیم الشانه سلسله هم حکم کوونکی ده ـ دغه ګرد (تول) شیان چه مونږ ئې وینو، هغه خو
یوائې ظاهری او صوری اشکال دی. لیکن په دغو صورتونو کښې هغه غیر مرئی او پټ حقائق چه
پراته دی، د هغو ادراک ته د عمومو افکار او آراء نه وررسیږی ـ یوائې هغه ذوات چه د باطنی
سترګو خاوندان دی نو هغه کتلی شی بالاخره هغه نظریات چه تاسی ئې بیانوئ مثلاً د کهر
بائیه ؤ قوت موجبه او سالبه توب او نور د هغه علم هم د څو طبیعی حکماؤ څخه ماسواء بلا
واسطه بل هیچا ته نه دی ور څرګند (ښکاره) شوی نو ښائی چه اقلا هم دغومره وثوق د انبیاؤ
علیهم السلام پر خبرو، مشاهداتو او تجرباتو وکړی شی، نو یقین دی چه دغه ګرد (تول)
اختلافات به له منځه لری کیدی شی.
له احادیثو څخه دغه خبره څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د نورو طبیعیه ؤ نوامیسو په شان د
وریځو او وریا (باران) د انتظاماتو دپاره هم د پرښتو دلی مقرری دی. چه دوی وریځی په مناسبو
مواقعو رسوی او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخیستلو په تدابیرو لګیا دی. که
سم د تاسی له بیان سره د وریځو او د ځمکی او نورو د کهر بائیه ؤ مدیر کومه غیر مرئیه
پرښته وی، نو په دغه کښې د انکار څه وجه ده؟ هغه شی ته چه تاسی د «کهر بائیه شراره»
وایئ کله چه هغه د پرښتی له خاصو تصرفو څخه پیدا کیږی، لهٰذا هغه ته چه د «وحی» په ژبه
سره «**مخاریق من نار** ـ د پرښتو اور تویوونکی متروکه» ویلی شوی ده، نو په دغه کښې تاسی
ته کوم رېړ (تکلیف) او اشکال در پیښیږی ـ په شدت او سخت اشتعال سره کوم تنهار او
کړنګهار چه پیدا کیږی که د حقیقت په لحاظ هغه ته د پرښتو په غږ سره تعبیر وکړی، نو دغه
به دیر ښه او موزون تعبیر وی. په هر حال د هغه شی په یوائې صورت باندی چه «سائنس»
پوهیدلی دی، «وحی» د هغه په روح او حقیقت باندی مونږ پوره پوه او مطلع کړی یو ـ نو څه
ضرورت پاتی دی چه خامخا دغه دواړه یو د بل حریف او مقابل سره ودراوه شی. علامه محمود
الالوسی رحمة الله علیه په روح المعانی د «البقرة» په شرح کښې په دغه موضوع باندی معقول
بحث کړی دی فلیراجع
(﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ﴾ الآیة ـ او لیږی الله تندرونه نو رسوی او غورځوی دغه تندرونه پر هغه چا چه
اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جګړی کوی په شان د الله کښې حال دا چه سخت دی
عقوبت د ده چه) پر دغو جګړه کوونکو د عذاب تندورنه غورځوی. په حدیث کښې دی چه پاک
رسول الله صلی الله وسلم د یوه عرب متکبر رئیس ته یو سړی ولیږه چه هغه ماته راوله قاصد د
رسول الله صلی الله وسلم دغه پیغام هغه ته ورسوه او ورته یی وویل چه رسول الله صلی الله وسلم تا
بولی. هغه وویل چه رسول الله صلی الله وسلم څوک دی؟ او الله څه څیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که

د سپینو؟، که د مسو ؟ العیاذ بالله. دری ځلی همغه خبره ئی وکړله دریم ځلی کله چه هغه دغه چتی (بیکاره) خبری وکړی نو یو ناڅاپه یوه وریځ پورته شوه، او علی‌الفور تندر (تکه) پری ولویده او د هغه کوپړی ئی له سر څخه جلا (جدا) کړه په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه عامر بن طفیل او اربد بن ربیعه د رسول الله مبارک په خدمت کښی حاضر شول او وی ویل چه مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو چه وروسته له تاسی اسلامی خلافت مونږ ته ورسیږی، رسول الله صلی الله وسلم د دوی له دغی غوښتنی څخه انکار وفرمایه دوی دا خبره وکړه او له مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ به د مدینی وادی ستاسی د مقابلی دپاره له سپرو او پلیو (سورو او پیادو) څخه ډکه کړو رسول الله صلی الله وسلم وفرمایل چه پاک الله به د هغوی مخه ونیسی او د مدینی انصار به د هغوی مقابلی دپاره ووځی دوی دواړه لاړل په لار کښی پر «اربد» باندی تندر او تکه ولویده او «عامر» پمن شو او په طاعونی خارښت (گرگ) سره په هلاکت ورسید. فائده د رعد د غږ اوریدلو په وقت کښی ښائی چه داسی وویل شی «**سبحان من یسبح الرعد بحمده و الملائکة من خیفته**»

اللهم لا تقتلنا بغضبک و لا تهلکنا بعذابک و عافنا قبل ذالک.

لَهٗ دَعْوَةُ الْحَقِّ ؕ وَالَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا یَسْتَجِیْبُوْنَ لَهُمْ بِشَیْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّیْهِ اِلَى الْمَآءِ لِیَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ ؕ وَمَا دُعَآءُ الْكٰفِرِیْنَ اِلَّا فِیْ ضَلٰلٍ ﴿۱۴﴾

خاص هم دغه (الله) ته دی دعوت (او بلنه) د حق او هغه شیان چه بلنه (عبادت کوی کفار د هغوی) بی له دغه (الله) نه قبلوی دوی (جواب نه ورکوی دغه اشیاء) دغو بلونکو ته په هیڅ شی سره مگر داسی قبلول لکه قبلول د غځوونکی د دواړو (لاسونو غوړوونکی د) ارغویو خپلو طرف د اوبو ته (د کوهی بی رسی او بی‌بوکی) دپاره د دی چه ورسیږی دغه اوبه خولی د ده ته حال دا چه نه دی دغه اوبه رسیدونکی خولی د ده ته او نه ده دعا د کافرانو (بتانو لره) مگر په زیان او بطلان کښی دی.

تفیسر: یعنی د هغه ذات بلل پکار دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک دی د عاجزانو د بلنی څخه څه فائده په لاس درځی؟ ماسواء له الله جل‌جلاله څخه بل څوک دی چه د هغه په قبضه کښی ځما یا د بل چا څه نفع او ضرر وی؟ د غیر الله بلل خپل مدد لپاره داسی دی لکه چه کوم تږی د کوهی او څاه پر سر کښی ودریږی او خپل لاسونه اوږده کړی، او د اوبو په لوری خپل

دواړه ارغوی وغوړوی او خوشامد وکړی چه هله ژر شه! بلکه که اوبه د ده په لپه کښی هم وی، نو هغه پخپله د ده خولی ته نه شی تلی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه کسان چه کفار ئی بولی او عبادت ئی کوی ځینی خو محض خیالات او اوهام دی ـ او ځینی پیریان شیطانان دی ـ او ځینی داسی شیان دی چه په هغو کښی ځینی خواص دی لیکن د خپلو خواصو مالکان نه دی، نو بیا د هغوی د بلنی څخه څه حاصل؟» لکه اور یا اوبه او ښائی چه ستوری به هم په هم دغه قسم کښی داخل وی.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّظِلٰلُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿۱۵﴾ السجدة

او خاص الله ته سجده کوی هر هغه څوک چه په اسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (تعبداً و انقیاداً سره له اسمانونو او ځمکو ځینی) په خوښه او(ځینی) په زور او (سجده کوی) سوری د دغو (مخلوقاتو) په صبا او بیگا کښی (یعنی همیشه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه چه پر الله تعالیٰ باندی یقین کوی نو په خوښی سره ورته سر ږدی او حکم ئی منی ـ او هغه چه پری یقین نه لری نو پر هغه باندی بی اختیاره د هغه حکم جاری دی او سوری چه صبا او بیگا پر ځمکه باندی غوړیږی هم دا دی د هغوی سجدی» مطلب ئی داسی شو چه که جواهر وی ـ یا اعراض، هیڅ یو شی د الله تعالیٰ د تکوینی حکم څخه نشی خارج کیدی ـ د ده د نفوذ او اقتدار په مخ کښی گرد (تول) سره مطیع او منقاد، او سر په سجده دی ـ د سوری تزئید او تنقیص او د خپل اصل په متابعت او د لمر د حرکت پر مخالفت د ښی او کیڼ په لوری میلان، گرد (تول) د الله تعالیٰ په مشیت او اراده سره دی. د صبا او بیگا ذکر ښائی د دی له امله (له وجی) فرمایلی وی چه په دغو اوقاتو کښی د سوری امتداد او انتشار ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه ښکاره وی.

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قُلِ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ؕ

ووایه (ای محمده! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پیدا کوونکی) د

اسمانونو او د ځمکې، ووايه (اى محمده! په جواب کښې) چه الله دى! (ځکه چه بل جواب نشته) ووايه (اى محمده! دوى ته کله چه تاسى پړه او ملزم شوئ) نو آيا پس نيولى دى تاسى بى له دغه (الله) څخه دوستان چه نه دى مالک (نه لرى اختيار دوى) دپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو د څه نفع (رسولو) او نه د څه ضرر(د دفع کولو)،

تفسير: يعنى کله چه د ربوبيت اقرار يواځې د پاک الله دپاره کوئ، نو بيا د مدد لپاره د نورو دوستانو او مربيانو تجويز د څه دپاره کوئ؟ حال دا چه هغوى د يوى ذرى په اندازه هم د نفعى او د ضرر مستقل اختيار او واک (مجاز) نه لرى .

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۙ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ ۗ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا برابر دى ړوند (چه کافر دى) او ليدونکى (چه مومن دى) . بلکه آيا برابرى دى تيارى (چه شرک او انکار دى) او نور رڼا (چه توحيد او معرفت دى ؟ (بلکه نه دى سره برابر ،)

تفسير: يعنى د موحد او د مشرک په منځ کښې داسى يو فرق او توپير (تفاوت) شته لکه د ليدونکى او ړانده او د توحيد دوستان داسى وګڼئ لکه نور (رڼا) او ظلمت (تياره) نو آيا يو ړوند مشرک چه د شرک په ظلماتو کښې پروت وى ـ او هر لورى ته لاس او پښې اچوى هغه مقام ته رسيدى شى چه هلته هغه موحد رسيږى چه د فهم او بصيرت او د ايمان او عرفان په رڼا کښې د انسانى فطرت په سمه صافه لاره روان وى . له سره دغه دواړه پر يوه نتيجه نه شى رسيدى.

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۚ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

آيا ګرځولى دى دوى الله لره شريکان چه پيدا کول ئى کړى دى په شان د پيدا کولو د دغه (الله) نو بيا مشتبه شوه (پيدا کول د دى شريکانو سره د پيدائښت (د الله سره) پر دوى باندى ، ووايه (اى محمده ! دوى ته) خاص الله پيدا کوونکى د هر څيز دى او هم دى يو قوى غالب (پر هرڅيز او هر چا).

تفسیر: یعنی لکه چه الله تعالیٰ گرد (تول) مخلوقات پیدا کری دی ، نو ستاسی دغه بتان او باطل معبودان داسی کوم شی پیدا کری دی ؟ چه د هغه په لیدلو سره د دوی پر خدایٔ ستاسی څه شبهه پیدا شوی وی ؟ دوی خو د مچ یو وزر او د میاشی یوه پښه هم نه شی پیدا کولی او جوړولی ـ بلکه دوی پخپله هم د گردو (تولو) نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد ـ احد ـ صمد مخلوق دی ، نو بیا داسی عاجز او مجبور شیان د خدایٔ پر تخت کښینول څومره گستاخی او سپین سترگی او بی عقلی او حماقت دی ؟

أَنزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ۚ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِى النَّارِ ابْتِغَآءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَٰعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَٰطِلَ ۚ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً ۖ وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِى الْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

نازلی کړی دی (الله) له اسمانه اوبه نو وبهیدل خوړونه په اندازه (د ډکیدو) د دوی سره نو په سر راواخیست دی سیلاب ځگ (او خیری) اوچت شوی (په سر د اوبو) ، او له هغو څیزونو چه بلوی پری (دا خلق لمبی او ویلی کوی) په اور کښی دپاره د طلب د گانی یا نور اسباب ځگ (خیره) په شان د هغه (ځگ) ، په مثل د دی (مذکورو مثالونو) بیانوی الله (مثالونه د) حق او د باطل ، نو هر څه ځگ او خیری نو لاړ به شی په دغه حال کښی چه پریوتی وی له نظره (او بی نفعی به وی) او هر څه هغه څیز چه نفع رسوی خلقو ته (لکه اوبه او ویلی شوی بی غشه فلزات) نو پاتی کیږی په ځمکه کښی (للا نتفاع) ، هم داسی بیانوی الله مثالونه (د حق او د باطل دپاره د متفکرینو).

تفسیر: د اسمان له لوری باران نازلیږی چه له هغه څخه نهرونه ، ویالی ، خوړونه ، سیندونه ، دریابونه بهیږی په هر نهر او خوړ کښی سم د هغه له ظرفیته او گنجائشه هومره چه د پاک الله اراده وی ، اوبه بهوی په وړوکی کښی لږ ـ او په لوی کښی ډیر ، کله چه اوبه بهیږی نو د خاوری ـ خس خاشاک او د نورو له کاره وتلیو شیانو له امتزاجه او گډون څخه خر او مکدر او

خیرن کیږی ـ بیا دغه خړه او خیری او ځګ ئی پرسیږی ، او د اوبو په سر راپورته کیږی لکه چه پر سخت تود اور کښی سور او سپین زر مس ژیر ـ قلعی ـ جست ـ اوسپنه فلزات او نور معدنیات ویلی کوی چه ګانی (کالی) ـ لوښی ـ وسلی توری ـ چړی چوړکی ـ چاکوګان ـ بیاتیګانی (قینچئ)ـ تبی ـ نغری ـ هرکاری ـ توپ ـ توپک ـ تینکونه ـ طیاری ـ جهازونه ـ موټر ـ ریل ـ یوم ـ تبر او نور د معاش لوازم ـ اسباب او شیان تری جوړ کړی ، نو په هغه کښی هم داسی لوخړه او ځګ پورته کیږی ـ مګر لږ څه وروسته هغه وچیږی یا خوریږی ـ او هغه ځګ او خیری ئی تری لری او ورک شی ـ او هغه چه اصلی او کارامد شی دی یعنی اوبه یا ویلی شوی معدنی فلزات خالص اوبه به په ځمکه یا د ځمکی د خاوندانو په لاس کښی باقی پاتی کیږی چه له هغه څخه په مختلف ډول (طریقه) سره خلق منتفع کیږی ، هم دغه مثال دی د حقو او د باطلو ـ کله چه اسمانی وحیی سره حق دین نازلیږی نو د بنیادمانو زړونه هر یو د خپل ظرفیت او استعداد سره سم له هغه څخه فیض حاصلوی بیا نو حق او باطل یو له بل سره نښلی ، نو دوړی او خیری پورته کیږی ـ او په ظاهر کښی باطل د هم هغه خیری او ځګ په شان حق باندی راخیژی لیکن د هغه دا جزوی جوش او پړسیدل سطحی او عارضی او بی بنیاده شی دی ، او لږ څه مدت وروسته د دی د دغه جوش او خروش هیڅ یوه نښه اثر او پته نه پاتی کیږی او الله خبر دی چه چیری ځی ؟ او هغه اصلی او د کار شی چه د هغو ځګونو لاندی پټ ؤ یعنی حق او صداقت پس همغه پاتی وی . وګورئ چه د پاک الله بیان کړی مثالونه څرنګه عجیب وی ؟ او په څومره یوی مؤثری طریقی سره مو پوهوی چه کله په دنیا کښی حق او باطل کذب او صدق سره ونښلی یعنی د دغو دواړو په منځ کښی جنګی مقابله کیږی نو اګر که د څو مودی له مخی باطل پاس او پړسیدلی په نظر راځی ، لیکن بالاخر باطل سره تیت او پرک (منتشر) او همغه حق ظاهر ـ غالب او بریالی (کامیاب) په نظر راځی ، نو هیڅ یو مومن ته نه ښائی چه د باطلو پر عارضی بری او نندارې وغولیږی هم داسی څه وقت چه د کوم انسان په زړه کښی حق ځای ونیسی نو که د څه مودی دپاره پری اوهام او وساوس زور او شور ولګوی ، او خپل قوت ښکاره کړی ، نو نه ښائی چه سری تری ویریږی ـ ځکه چه لږ څه مدت وروسته دغه ځګ او پړسیدل پخپله ورک کیږی او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتی کیږی . په پخوانیو آیتونو کښی کله چه د توحید او شرک سره مقابله کړی شوی وه ، په دغه مثال کښی د حق او باطل د مقابلی کیفیت ئی راوښووه او د دواړو انجام بیخی په واضح ډول (طریقه) سره اوس بیان فرمائی

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ

شته لپاره د هغو کسانو چه حکم قبول کړی دی دوی د رب خپل (جزا) نیکه (چه جنت دی)،

تفسیر: یعنی ایمان او صالح عمل ئې اختیار کړ ـ نو د دوی دپاره د دنیا او آخرت نیکی ده او حقیقی خوښی او قلبی طمانیت او سکون غیر له دوی څخه د بل هیچا نه روزی کیږی .

وَالَّذِيْنَ لَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهٗ لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ سُوْٓءُ الْحِسَابِ ۙ وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۱۸﴾

او هغه کسان چه نه وی قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چیری وی دوی ته هر هغه څه چه دی په ځمکه کښی ټول (او نور هم وی په مثل د دی له دی سره (او په تصرف د دوی کښی وی په قیامت کښی) نو خامخا به فدیه ورکړی دوی په هغو (ټولو سره نو نه به خلاصیږی له عذابه) دغه کسان مقرر دی دوی لره بد (سخت) حساب (چه نه به ئې نیکی قبوله او نه به ئې بدی محو کیږی) او ځای د استوګنی د دوی دوزخ دی او بد ځای د آرام (او خرابه بستره) ده (دغه دوزخ)،

تفسیر: یعنی دلته خو خیر دی په هر قسم چه وی تیریږی ، لیکن په آخرت کښی د دوی حالت به داسی پریشانوونکی او ویروونکی وی که د ګردی (ټولی) دنیا خزائن له نقده ، له جنسه ، له شرقه تر غربه ، له شماله تر جنوبه او په مثل د دی مذکورو نور هم وی له ده سره او دا ټول بیا په تصرف د کفارو کښی شی په ورځ د قیامت کښی او غوښتنه او تمنا وکړی چه مونږ دغه ګرد (ټول) د خپل ځان په فدیه کښی ورکوو چه د هغه په بدل کښی له عذابه خلاص شو او له دغی پریشانی څخه نجات ومومو ، نو له سره به ئې دغه هیله (امید) او ارمان په سر ونه رسیږی «انی لهم ذلک» . او نه په حساب او کتاب کښی به هیڅ قسم رعایت او تیریدل کیږی ـ په هره یوه خبره به په پوره ډول (طریقه) سره نیول وی ـ او تنقیدات کیږی ـ او جزا به پری ورکولی کیږی

اَفَمَنْ يَّعْلَمُ اَنَّمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ اَعْمٰى ؕ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۱۹﴾

آیا نو هغه څوک چه پوهیږی په دی خبره چه بیشکه هغه (قرآن) چه نازل

کړی شوی دی تاته له طرفه د رب ستا حق دی (رشتیا) په مثل د هغه چا دی چه دی ړوند وی (د زړه په سترګو ! یعنی نه د هغه په شان !) بیشکه خبره هم دا ده چه پند اخلی (په دی قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو .

تفسیر: د مومن او د کافر د دواړو انجام بیل بیل د ذکر فرمایلو څخه وروسته تنبیه ورکوی چه داسی انجام د عین عقل او حکمت سره موافق دی هیڅ یو عقلمن داسی نشی ویلی چه یو پوخ ړوند چه هیڅ څیز ئی په نظر نه راځی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) په تیاره کښی لویږی او جګیږی (وچتیږی) او بودری (تکری) خوری له هغه سړی سره برابری کولی شی چه د هغه د زړه سترګی هم رونی وی او په پوره بصارت او کامل بصیرت سره د حق له رڼا څخه مستفید کیږی .

الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾

هغه کسان چه وفا کوی په عهد د الله باندی (چه په ورځی د میثاق ئی ورسره کړی دی) او نه ماتوی دوی (هغه) تینګ عهد . او هغه کسان چه وصل کوی هغه (شی) چه امر(حکم) کړی دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کړی شی (چه د خپلوی پالنه له خپلوانو سره دوسره دوستی ده له مومنانو ایمان دی په تولو مومن به شیانو باندی) او ویریږی دوی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حسابه (د قیامت)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ سره هغه عهد چه په ازل کښی شوی دی (یعنی د الست عهد) او پر هغه باندی پخپله د انسان فطرت شاهد دی ، او هغه عهد چه د انبیاؤ علیهم السلام له ژبی اخیستی شوی دی ، هغه ګرد (تول) دوی پوره کوی او د هغه هیڅ یو نه ماتوی ـ او هم بالذات پخپله په هیڅ یوه معامله کښی چه له الله تعالیٰ سره یا د ده له بندګانو سره ئی تړی مشروط په دی چه معصیت نه وی له عهده مخالفت نه کوی او هغه کسان چه وصل کوی هغه شی چه امر او حکم کړی دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کړی شی یعنی صلةالرحم کوی . یا خپل ایمان له عمل سره یا حقوق‌العباد له حقوق‌الله سره یو ځای کوی . یا اسلامی اخوت تینګ او قائم ساتی . یا د انبیاؤ علیهم السلام په منځ کښی له سره تفریق نه کوی چه یو ومنی په نبوت سره او بل ونه منی او ویریږی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حسابه د قیامت یعنی د الله تعالیٰ د عظمت او جلال له تصوره ډاریږی . او تل تری په فکر او اندیښنه کښی وی ـ او همیشه به په هم دغه چرت (خیال) کښی ډوب تللی وی چه آیا هلته ځما څه حال دی چه د یوی یوی ذری

حساب او کتاب کیږی او څما وضعیت به په دغه وقت کښی څه وی ؟.

وَالَّذِيْنَ صَبَرُوا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً وَّيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۲﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُوْنَ عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ﴿۲۳﴾ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۴﴾

او هغه کسان چه صبر کوی لپاره د طلب د رضا د رب خپل (په مالی او جانی مصائبو یا د شرعی یا د جهاد په تکالیفو) او قائموی (سم اداء کوی له تولو حقوقو په ترتیب سره) لمونځ او نفقه کوی (لګوی په لاره د الله کښی) ځینی له هغه (حلالو اموالو) نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره (خفیتاً او ظاهراً) او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دغو صفاتو شته دوی ته (ښه) عاقبت د دار(د آخرت چه) جنتونه دی د تل اوسیدلو چه ننوځی به دوی په هغو کښی او (ننوځی به پکښی بل) هغه څوک چه صالح (مؤمن) وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی (اګر که عمل ئی د هغو په درجه نه وی) او پرښتی به ورننوځی پر دوی (سره له تحائفو او زیری او رضوان) له هری دروازی (مانیو د دوی او وائی به ورته چه) سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی (په طاعت او مصیبت او له معصیته) نو ښه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت د تاسی دی)

تفسیر: یعنی پر مصائبو او شدائدو او د دنیا پر مکروهاتو صبر وکړ۔ له کومی سختی له ویری د طاعت له لیاری څخه خپل پل ئی غلط کښینښود ۔ او د معصیبت په لوری ئی میلان ونه کړ او دغه صبر او استقلال ئی محض د الله تعالیٰ د رضاء او خوشی د حاصلولو دپاره وکړ ۔ او د دی لامله (له وجی) ئی ونه کړ چه په دنیا کښی خلق ورته ډیر صابر او مستقل مزاج ووائی ، او نه د دی لپاره ئی وکړ چه غیر له صبر څخه بله څه چاره نه وه ور پاتی نو مجبوراً صبر ئی وکړ ۔

او د صابرانو په شان کیناست
(او نفقه کوی لګوی په لاره د الله کښی ځینی له هغه حلالو اموالو نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پټه او هم په ښکاره) پټه ئی ښائی له دی سببه مقدم ایښی ده چه په پټه سره خیرات ورکول افضل دی ـ الا چه چیری شرعی مصلحت په علانیه ورکولو کښی وی
(او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دی صفاتو شته دوی ته ښه عاقبت د دار د آخرت چه جنتونه د تل اوسیدلو دی) یعنی د بدی جواب په نیکی سره ورکوی ، د سختی مقابله په نرمی سره ښکاروی که د چا له لوری پری ظلم او تیری وشی ، نو دی تری تیریږی ، وربښی ئی په دی شرط چه د هغه معافی څخه د بدی د ترقی اندیښنه نه وی له بدی څخنی ځان ژغوری (بچ کوی) او نیکی غوره کوی ـ که کله تری کوم بد کار صادر شی ، نو د هغه په مقابل کښی ښه کار کوی یعنی تری توبه وباسی او د هغی ګناه په عبادت او سخاوت سره تلافی هم کوی نو د دی حسنه ؤ اعمالو کوونکی لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه کیږی

ښوک چه دفع د بدی کړی په نیکی سره ای یاره
او کوی دی تل تر تله په دنیا کښی اته کاره)
د بدی په ځای نیکی کړی او د ظلم په ځای عفوه
او د قطع په ځای وصل کړی د الله رضاء دپاره
او که شی تری معصیت ژر طاعت وریسی وکا
او که ښوک ئی کړ محروم نو دی ورکړی بیشماره
او که شی تری کوم ګناه نو دی توبه وباسی جلته
او که ووینی منکر نو کوی منع له بدکاره
او که مات شی په کوم جنګ کښی د کفارو له لښکره
نو بیا بیرته شی راستون او نه ویریږی له کفاره
ښوک چه دا اته افعال کا اته ورونه د جنت ژر
پری به پرانیځی خالق د دی عمل له اختیاره

﴿ يَدۡخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ ﴾ الآية ـ چه ننوځی به دوی په هغه کښی او ننوځی به پکښی بل هغه ښوک چه صالح مؤمن وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی اګر که عمل ئی د هغو پلرونو په درجه نه وی) یعنی چه په همغه جنت کښی به همیشه اوسیږی او پرښتی به ننوځی پر دوی سره له تحائفو او زیری د رضوان له هری دروازی د مانیو د دوی او وائی به ورته چه سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی په طاعت او مصیبت او له معصیته نو ښه عاقبت د دار د آخرت عاقبت د تاسی دی. «د آباء- پلرونو» لفظ ئی تغلیباً ویلی دی چه په هغه کښی امهات ـ میندی هم شاملی دی ـ د جنت د زیری سره دغه زیات بشارت یی هم واوروه

چې داسې کاملينو ته د هغو پاس بيان شوى ښو خويونو او خصالو په بدل يو دغه نعمت او
خوشالي به هم حاصل وى چه دوى سره له خپلو هغو ميندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چه د
خپل ايمان او نيكى لامله (له وجى) د جنت د دخول لائق شوى وى . گرد (تول) سره يو ځاى
كيږى ، تر دى كه د دغو متعلقينو د كوم يو رتبه كم هم وى نو حق تعالىٰ پخپله مهربانى سره
د هغه رتبه هم لوړوى (وچتوى) ، او دغه كامل سرى سره ئى نژدى كوى لكه چه په (۲۷) جزء
د «الطور» په (۲۱) آيت اوله ركوع كښې راغلى دى ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ﴾
له دى نه معلومه شوه چه بى له ايمان او بى له صالح عمله محض د
كاملينو قرابت كافى نه دى هو! كه ايمان او صالح عمل موجود وى نو د قرابت له تعلقه د
درجاتو څه ترقى ممكنه ده والله اعلم

﴿ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴾ او پرښتى به ورننوځى پر دوى سره له تحائفو او
زيرى او رضوان له هرى دروازى د مانيو د دوى .) په صحيح حديث كښې د جنت اته ورونه بيان
شوى دى . مطلب دا دى چه د دغو كاملينو د تعظيم او تكريم دپاره د الله تعالىٰ پاكى پرښتى
به له هر طرفه سره له تحائفو او هداياؤ راحاضريږى . په احاديثو كښې دى چه له خلق الله څخه
ړومبى به هغه فقراء او مهاجرين په جنت كښې داخليږى چه په سختيو او مصائبو او جنگونو كښې
حاضر شوى دى ، او د دښمن په مخ كښې په ډير شجاعت او حميت سره دريدلى دى ، او د هر
هغه حكم د تعميل دپاره به تل حاضر او منتظر او مستعد ولاړ وو ، چه هغوى ته وركول كيده او
د دوى دنيوى حوائج او د زړه ارمان د هغوى په زړونو كښې پاتى شوى وفات ئى موندلى وى .
الله تعالىٰ به د قيامت په ورځ كښې وفرمائى چې هغه بندگان چيرى دى راحاضر دى شى ! چه
څما په لياره كښې جنگيدلى دى . او څما لپاره ئى تكاليف گاللى (برداشت كړى) دى او
جهاد ئى كړى دى ـ څئ بى فكره او انديښنى په جنت كښې داخل شئ ! بيا پر پرښتو حكم
كيږى چه څما د دغو بندگانو په حضور ورحاضرى شئ ! ـ او سلام ور واچوئ ! دوى د تعجب
او استفادى په طريقه نه اعتراضاً داسى عرض كوى الهٰا ! مونږ ستا له بهترينو مخلوقاتو څخه يو ـ
آيا مونږ ته چه ستا د قرب د دربار هستيدونكى يو حكم راكوى چه د دغو د څمكو هستيدونكو
په حضور كښې ورحاضرى شو ـ او سلامونه ورواچوو ؟ ارشاد كيږى چه هو! دا څما د هغو
بندگانو څخه دى چه پر توحيد باندى ئى خپل ځانونه جار (قربان) كړى دى ـ او سره له دى
چه د دوى زړونه له دنيوى ارمانونو څخه ډک ؤ ـ دوى څما په لياره كښې جهاد كړى دى ، او
هر تكليف ئى په ډيرى خوښى سره پر خپل ځان اخيستى دى د دى خبرى د اوريدلو په اثر
گردى (تولى) پرښتى به له هر لورى د دوى په خدمت كښې حاضريږى ـ او وائى
﴿ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴾ . په حديث كښې دى چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم به د
هر كال په ابتداء كښې د شهيدانو پر قبورو تشريف وروړ ، او داسى به ئى فرمايل «سلام عليكم
بما صبرتم فنعم عقبى الدار» او د هم دى پاک سنت متابعت به د حضرت ابوبكر ـ عمر او عثمان
رضى الله تعالىٰ عنهم له لورى هم كيده

وَالَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيْثَاقِهٖ وَيَقْطَعُوْنَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُّوْصَلَ وَيُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوْٓءُ الدَّارِ ﴿۲۵﴾

او هر څه هغه کسان چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه (په قبول او اقرار سره) او پری کوی دوی هغه شی چه امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چه وصل دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی (په کفر او ظلم سره) دغه (مذکور) کسان شته دوی ته لعنت لری والی له رحمت د الله (دنیوی عذاب) او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چه اور دی).

تفسیر: د سعداؤ او نیکبختانو په مقابل کښی دلته د اشقیاؤ عادات او خصال او د دوی آخری پای (خاتمه) او انجام ښوولی شوی دی . د اشقیاؤ کار دا دی چه له الله تعالیٰ سره بد عهدی کوی . د هغو شیانو د وصل او پیوند کولو حکم چه صادر شوی وی ، هغه ماتوی . په ملک کښی د فتنی او فساد اور اچوی . پر خپل ځان او نورو باندی له ظلم کولو څخه لاس نه اخلی هم دغه خلق دی چه د الله تعالیٰ له رحمته لری غورځولی شوی دی او له ډیرو بدو ځایونو څخه یو ځای ته رسیدونکی دی.

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ

الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی د (فراخی ئی) او تنگوی (ئی پر هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگولو ئی)

تفسیر: یعنی د دنیا د عیش او راحت او ارتوالی د لیدلو څخه د سعادت او شقاوت فیصله نه کیږی ـ او نه دغه خبره ضروری ده چا ته چه الله تعالیٰ په دنیا کښی زیاته پیسه او رزق ورکړی وی نو همغه د ده په دربار کښی مقبول هم دی ډیر زیات مقبول بندگان د ازموینی او امتحان په ډول (طریقه) دلته په تنگسه او عسرت سره ژوندون کوی ـ او مردودو مجرمانو ته دلته مهلت او فرصت ورکول کیږی ـ څو هغوی دلته ښی مزی او تفریح وکړی . هم دغه لوی دلیل دی چه د دی ژوندون څخه وروسته یو بل ژوندون هم شته ـ چه هلته به هر سړی د خپل د نیکو او بدو اعمالو پوره پوره بدل او ثمر مومی په هر حال د دنیا تنگی او فراخی د مقبولیت او د مردودیت

معيار له سره نشي كيدى

وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿۲۶﴾

او خوشاله شوى دى (كفار) په دى ژوندون لږ خسيس ، او نه دى دا ژوندون لږ خسيس په (مقابل د) آخرت كښې مگر لږ متاع (حقير مال)

تفسير: يعنى هغه خپل مقصود گڼى . تكبر لوئ او ځانمنمى (خود نمائى) كوى حال دا چه د آخرت په مقابل كښې د دنيا ژوندون بيخى هيڅ او لاشى دى لكه چه يو سړى خپله گوته د سمندر په اوبو لونده كړى ، نو هغه لوندوالى چه د ده گوتى ته رسيږى د سمندر په مقابل كښې هيڅ حقيقت نه لرى نو د دنيا حقيقت د آخرت په مقابل كښې دغومره هم نشته . لهٰذا عقلمنو لره ښائى چه پر فانى باندى باقى مقدم كړى . حقيقت دا دى چه دنيا د آخرت مزرعه ده ، او دنيا بالذات پخپله مقصود نه دى ـ نو لازم دى چه د دى ځاى له سامانونو او وسائلو څخه داسى تمتع او استفاده وكړى شى چه هغه په آخرت كښې د برى او كاميابى ذريعه وگرځى لكه چه لويو اصحابو رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين كړى وو .

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿۲۷﴾

او وائى هغه كسان چه كافران شوى دى ولى نه ده راليږلى شوى پر دغه (محمد) باندى (هغه معجزه په نبوت د ده چه مونږ ئى غواړو) له (طرفه) د رب د ده ؟ ووايه (اى محمده دوى ته بيشكه الله گمراه كوى هغه څوك چه اراده وفرمائى (د گمراهى ئى) او هدايت كوى په طرف خپل (سمه صافه لاره ښيى بى د ليدلو د ايت) هغه ته چه رجوع وكړى (الله ته)،.

تفسير: مشركينو به په سلهاؤ معجزى او نښى كتلى مگر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوښتل چه هغه معجزه او نښه چه مونږ ئى غواړو راوښيه ـ مثلاً د مكى معظمى غرونه ځمونږ له شاؤ خوا څخه لرى كړه ! چه د كرلو او زراعت لپاره څه وسعت پيدا شى ـ يا ځمكى څيرى كړه چينى او ويالى راوبهوه ! يا ځمونږ پخوانى مشران بيا راژوندى كړه ! او له مونږه سره ئى په خبرو او اترو راوله الغرض كومه داسى يوه معجزه راوښيه چه مونږ په ايمان راوړلو باندى مجبور كړى . نو د هغه جواب داسى وركوى چه بيشكه الله تعالىٰ د داسى معجزى او نښى پر ښوولو

قدرت لري ليکن د ده حکمت او عادت د دې خبرې مقتضي نه دی چه ستاسی د داسی غوښتنی تکميل وکړی ـ د انبياؤ عليهم السلام د تصديق دپاره هومره چه ضرورت دی له هغه څخه زائدی نښې او معجزی در ښوولی شوی دی ، او درښوولی کيږی ـ د نورو سلهاؤ معجزاتو څخه سترگی واړوئ يواځی هم دغه پاک قرآن د نبی الله د صداقت يو عظيم الشان نښان دی کله چه تاسی سره د دغو د ليدلو سره پر سمه ليارِه رانغلئ ، او د حق په لوری مو رجوع ونه کړه نو معلومه شوه چه سم له قديمی قانون سره د پاک الله مشيت پر هم دی خبری تللی دی چه تاسی په همغه چه تاسی غوره کړی ليارِه چه گمراهی ده خوشی کړی بلاشبهه تاسی سره له دومره لوئ معجزی او نښې د ليدلو سره بيا هم ايمان نه راوړئ او د هغه په لوری رجوع نه کوئ ـ نو دی سم له خپله عادته سره تاسی پر مخ بيائی او تر حقيقی کاميابی پوری مو د رسيدلو لياری دربښيی ـ کله چه تاسی پخپله هغه نه غواړئ نو د هغه حکمت هم د هم دی خبری مقتضی دی چه تاسی مجبور نه کړی ، نو بيا د فرمائشی معجزی ښوولو ته څه ضرورت پاتی کيږی بلکه د هغو په نه درښوولو کښی ستاسی فائده ده ځکه چه سنت الله هم دا دی چه فرمائشی معجزی هلته ښوولی کيږی کله چه د کوم قوم تباه او سپيره کول مقصود وی په حديث کښی دی چه الله تعالىٰ فرمايلی دی «ای محمده ! که ته غواړی نو مونږ دغه فرمائشی معجزی هم دوی ته وربښيو ـ که سره له هغه هم دوی ئی ونه منی ، نو بيا داسی يو سخت عذاب به پر دوی نازليږی چه په دنيا کښی بل هيڅ نه وی راغلی ـ او که ته غواړی نو د رحمت او د توبی دروازی به پرانستلی پريږدو» نو رسول الله مبارک دغه دوهم شق غوره کړ ـ لکه چه له هم دغو معاندانه فرمائش کوونکو څخه ډير کسان وروسته له هغه په اسلام سره مشرف شول

ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ ٱللَّهِ

(دغه رجوع کوونکی) هغه کسان دی چه ايمان ئی راوړی دی او ارام نيسی زړونه د دغو (مومنانو) په ذکر د الله سره ،

تفسير: دا د الله تعالىٰ په طرف د رجوع کوونکی بيان دی . يعنی د چا چه د ايمان دولت په برخه کيږی نو له ذکر الله يعنی د الله تعالىٰ له ياده اطمينان او دادينه (سکون) حاصلوی ـ ځکه چه له گردو (تولو) څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴾ چه د هغه په لوستلو په زړونو کښی د يقين کيفيت پيدا کيږی او شيطانی شبهات او وسوسی لری کيږی ـ او سکون او اطمينان ورميسر کيږی ، له يوه جانبه که د الله تعالىٰ عظمت او مهابت په زړونو کښی خوف او خشيت پيدا کوی ، نو له بل طرفه د رب العٰلمين لامحدود رحمت او مغفرت د قلبی سکون او راحت سامانوررسوی ، الغرض د دوی زړونه له هر لوری څخه مات وی او يواځی د پاک الله په لوری گرځی ، او د همغه په لوئی‌او قدرت باندی ځان سپاری او

د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول (طریقه) دنیوی وحشت او ویره ورکه کوی .

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

واورئ خبردار شئ چه په ذکر د الله سره مطمئن کیږی ارام نیسی زړونه (د مومنانو) ،

تفسیر: یعنی دولت حکومت ـ منصب ـ جائداد او د فرمائشی معجزو لیدل او نور شیان له سره انسان ته حقیقی سکون ، اطمینان او ارام نشی یو ځای کولی ـ یوائځی له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق راحاصلیږی چه له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لری کیږی .

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) طوبیٰ (ښه حال) دی دوی ته (له هر حیثه) او ښه ځای د هستوګنی (جنت) دی

تفسیر: محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «طوبیٰ» لغوی معنی داسی اخیستی ده «صالح مومنانو لره خوشالی خوښی او د هستوګنی ښه ځای دی» چه په دغه کښی د جنت هغه ونه هم راغله چه په صحیح حدیث کښی د «طوبیٰ» په نامه سره موسومه شوی ده .

كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ ۚ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

هم دا رنګه (لکه چه مو لیږلی وو انبیاء پخوا له تا) لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده) په داسی یو امت کښی چه په تحقیق تیر شوی دی په خوا له دی نه ډیر امتونه چه ولولی ته پر دوی هغه (قرآن) چه وحی کړی ده مونږ تاته حال دا چه دوی کافران دی په رحمٰن ، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (رحمٰن) رب زما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مګر یوائځی هم دی دی ،

پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع زما دی

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ په خپل لوری رجوع کوونکو ته د بری سمه او صافه لیاره ښیو هم داسی مونږ د هغه امت لیار ښوونی دپاره ته ای رسوله زما مبعوث کړی ئی . ته هغه کتاب چه ما پخپل کامله رحمت سره پر تا نازل کړی دی هغوی ته واوروه ! ای محمده صلی الله علیه وسلم ! ستا تاکل (مقررول) او لیږل پر نبوت باندی کومه عجیبه او نوی خبره نه ده ، پخوانیو امتونو ته هم انبیاء لیږلی شوی دی ، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چه د هغو مکذبینو شوی ده ښائی چه هغه احوال دی د دغو خلقو تر نظر لاندی هم وی

(﴿ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ ﴾ حال دا چه دوی کافران دی په رحمٰن باندی) یعنی رحمٰن پخپل کامل رحمت دغه عظیم‌الشان قران نازل کړی دی ﴿ اَلرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴾ او ته مو ای محمده رسول الله صلی الله علیه وسلم رحمة اللعالمین گرځولی او لیږلی ئی ! مگر دوی سختی ناشکری او د نعمت کفران ته ملاوی تړلی دی . د رحمٰن د حق منلو څخه منکران شوی دی بلکه د رحمٰن او رحیم له نامه څخه هم سخت وحشت خوری او تری ترهیږی . نو ځکه د «حدیبیه» په صلحنامی (روغلیکه) کښی دوی پر ﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴾ لیکلو باندی جگړی وکړی .

﴿ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اسْجُدُوْا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوْا وَمَا الرَّحْمٰنُ ﴾ (۱۹ جزء د الفرقان (۱٦) اية (٥) رکوع د لوی قرآن اومه سجده

(﴿ قُلْ هُوَ رَبِّيْ ﴾ الآية - ووایه ای محمده دوی ته چه دغه رحمٰن رب ځما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر هم دی دی پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع ځما ده) یعنی له هغه رحمٰن څخه چه تاسی انکار کوئ همغه ځما رب دی - او هم دی همغه الله دی چه بل هیڅ شریک نه لری ﴿ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ﴾

(۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع د څلورمی سجدی څخه وروستی آیت)

زما ابتداء او انتهاء گرد (تول) د همغه الله تعالیٰ د قدرت په واک (قبضه) او اختیار کښی دی ، زه همغه باندی توکل کوم - نه ستاسی د دغه انکار او تکذیب څخه ماته د کوم ضرر اندیښنه شته - او نه د هغه له امداد او اعانت څخه بی هیلی (ناامیده) او مایوسه یم

وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى ؕ بَلْ لِّلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيْعًا ؕ

او که په تحقیق یو قرآن (داسی وی په عالم کښی چه) روان کیدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه یا څیریدلی توتی کولی شو پری ځمکه یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مړی (نو بیا هم ایمان نه وو راوړی دوی بلکه

(خاص) الله ته دی (اختیار د دی) امر تول (او الله ئی کولی شی هر کله چه اراده وفرمائی)،

تفسیر: دلته له قرآن څخه عام کتاب مراد دی ـ لکه چه په یو حدیث کښی پر «زبور» شریف د قران د لفظ اطلاق شوی دی ـ یعنی که کوم داسی یو کتاب لیږلی کیدی چه په هغه سره ستاسی دغه غوښتلی شوی معجزی او نښی پوره کیدی ، نو هغه به پرته (علاوه) له هم دغه قرآن کریم څخه بل کوم کتاب کیدی شو ، هم دغه قرآن عظیم دی چه په روحانی دول (طریقه) سره د غرونو په شان وچ کلک خلق ئی له خپلو ځایونو څخه وخوځول ـ د بنیادمانو د زړونو ځمکه ئی څیری کړه او د الله تعالیٰ د معرفت چینی ئی ورڅخه راوبهولی ـ او د وصول الی الله لیاری ئی د کلونو په ځای په څو شیبو (لحظو) کښی پر دوی پری کړی ـ په مړو قومونو کښی او په مړو زړونو کښی ئی د ابدی ژوندون روح ورننه ایسته ـ کله چه له داسی لوی قرآن څخه تاسی ته شفاء او هدایت روزی نه شو نو فرض ئی کړئ که ستاسی د غوښتنی سره سم دغه عظیم الشان قرآن‌په مادی او حسی دول (طریقه) سره هم هغه ګرد (تول) شیان تاسی ته دربښیی چه تاسی ئی غواړئ ، نو بیا هم له تاسی داسی هیله (ارزو) او امید نشی کیدی چه تاسی به ایمان راوړئ او نوی نوی حجتونه او کاږه بحثونه به ونه کړئ ـ تاسی داسی ضدیان او سرکشان یئ چه د هیڅ یو برهان ، دلیل او معجزی د لیدلو څخه ایمان نه راوړئ ! اصلی خبره خو هم دا ده چه ګرد (تول) کارونه هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په قدرت او واک (اختیار) کښی دی . د هر چا په نسبت هر څه چه اراده وفرمائی همغسی کوی نو یو ګمراه بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه تر قیامته پوری هم هدایت نشی موندلی ـ لیکن د هدایت نعمت د هغه په برخه کوی چه د ده په زړه کښی د حق د قبول غوښتنه او د هغه مینه او محبت پروت وی

افَلَمْ يَايْـَٔسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا

آیا لا نا امیده شوی نه دی هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (له ایمان د دغو کسانو په داسی حال کښی چه دغه مومنان پوهیږی) که اراده فرمایلی وی الله (د هدایت د تولو خلقو) نو خامخا به ئی هدایت فرمایلی وی تولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړی مګر هغه چه الله اراده د ایمان راوړلو ئی وفرمائی)،

تفسیر: ښائی د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی داسی خیال پیدا شوی وی چه که یو ځلی د دوی دغه غوښتنی ور پوره کړی شوی وی ګوندی دوی به هم په ایمان مشرف کیدی ـ نو دلته دوی ئی وپوهول چه داده اوسئ که د الله تعالیٰ اراده پر دغه تللی وی چه دوی ګرد (تول) مسلمانان کړی ، نو بی د کومی معجزی د ښکارولو څخه ئی هم دوی ګرد (تول) په سمی

لیاری راوستل لیکن دغه امر د الله تعالیٰ د عادت او حکمت څخه مخالف دی ـ الله جل‌جلاله هر انسان ته تر یوی اندازی پوری د کسب او اختیار اراده ورکوی او د هدایت کافی اسباب ور جمع کوی ، چه که دی وغواړی چه تری منتفع شی ـ نو څه ضرورت دی چه د دوی دغه غوښتنی هم ور پوره کړی شی که سره له دی نه چه د هدایت کافی سامان موجود دی او معاندین ئی ونه منی او خپل ایمان پر چتی (بیکاره) او بیهوده ؤ غوښتنو معلق کړی ـ نو مونږ هم داسی اراده نه ده فرمایلی چه دغه به پر گرد (تول) عالم باندی هرومرو (خامخا) ورقبلولو ځکه چه د ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾ مصداق هم هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی .

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

او همیشه هغه کسان چه کافران شوی دی رسیږی دوی ته په سبب د هغو عملونو چه کړی دی (د عناد او تکذیب نه) زړه تکوونکی یا خوځوونکی عذاب یا چه ښکته شی (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدی کورونو د دوی ته تر هغه پوری چه راشی وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین) بیشکه چه الله هیڅری نه کوی خلاف له وعدی (خپلی).

تفسیر: یعنی دغه د مکی معظمی کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راوړونکی نه دی ـ دوی خو به داسی هغه ومنی چه برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاؤ خوا خلقو ولویږی او دوی د هغه د لیدلو څخه عبرت حاصل کړی ـ مثلاً په جهاد کښی د مسلمانانو په لاسونو د دوی څه سری مړه شی ، یا ئی څه سری بندیان شی ، او څه ئی د څه نورو مصائبو په منگلو کښی ولویږی ـ دغه سلسله به تر هغه وقته پوری دوام ولری چه د پاک الله وعده پوره شی ـ یعنی مکه معظمه فتحه شی او جزیرةالعرب د شرک له گندگی څخه پاکه او صافه شی بیشکه د الله تعالیٰ وعده قاطعه او یقینی ده ـ او هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده ـ ځینو مفسرانو په «او تحل قریباً من دارهم» کښی د رسول الله په لوری خطاب منلی دی یعنی چه تاسی د دوی کلی ته نژدی ورښکته شئ ـ لکه چه په «حدیبیه» کښی وشو ، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» څخه به هغه سرایا مراد وی چه په هغوی کښی رسول الله مبارک بالذات شرکت فرمایلی دی ـ له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه دغه آیت د گردو (تولو) کفارو په حق کښی عام دی او په مکیانو (مکی والاؤ) پوری څه تخصیص نه لری والله اعلم.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقیق مسخری کړی شوی وی له (نورو ډیرو) رسولانو سره (چه وو) پخوا له تانه (لکه چه ستا قوم په تا پوری کوی) نو مهلت می ورکړی ؤ هغو کسانو ته چه کافران شوی وو (پس له تمسخره څه مدت په عشرت کښی) بیا می ونیول دوی (په عذاب سره) نو څرنګه به ؤ عقوبت (عذاب زما یعنی ډیر سخت ؤ).

تفسیر: یعنی که په سزا رسیدلو کښی څه ځنډ (ایسارتیا) وشی نو داسی مه ګڼئ چه نجات مو موند پخوانیو مجرمینو ته هم ړومبی مهلت ورکړی شوی ؤ بیا کله چه ونیول شول نو وګورئ چه په داسی بده ورځ آخته شول چه تر ننی ورځی پوری د دوی د تباهی او بربادی قصی د خلقو پر ژبو باندی جاری دی.

أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ

آیا نو هغه ذات چه وی دی ولاړ (ساتونکی) پر هر نفس (صالح او طالح باندی) سره له هغه عمل چه کړی وی (او په جزا ئی هم رسوی دا داسی دی لکه هغه څوک چه داسی نه وی بلکه داسی نه دی) او ګرځولی دی (کفارو) الله ته شریکان؛ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه واخلئ نومونه د دوی (او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او شرکت دی که نه دی؟)

تفسیر: یعنی هغه الله چه د هر انسان هر عمل په هر وقت کښی لیدی شی او هر شی د ده د قدرت تر کتنی لاندی دی او یوه شیبه (لحظه) له هیڅ شی نه نه غافلیږی که څوک لږ څه شرارت هم وکړی په همغه وقت کښی ئی جزا ورکوی او هم ورته تنبیه ورکولی او په سزا ئی رسولی شی، نو آیا مجرم له دی نه ځان خلاصولی شی؟ او چیری تری تښتیدلی شی؟ آیا العیاذ بالله د ده مثال د هغو د تیږو (ګټو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان کیدی شی چه دوی نه لیدلی شی او نه آوریدلی شی ـ او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه څه ضرر دفع کولی شی او نه

څه ګټه (فائده) وررسولی شی ـ او نه ئی څه اختیار شته دیر تعجب دی چه د داسی واحد او احد الله له موجودیت سره دوی د داسی عاجز او حقیر مخلوق په مخ کښی ولی سر ښکته کوی؟ او د ده د الوهیت اختیارات ولی هغوی ته پخپل زعم او چرت (خیال) ورسپاری؟ آیا د دی ظلم دپاره څه حد او انتهاء شته چه د علیم الکل او په ګردو (تولو) صفاتو سره موصوف الله شریکان داسی شیان وګرځولی شی چه دوی له خپلو ځانونو څخه هم نه دی خبر ښه وپوهیږئ هر هغه څه چه تاسی په پته یا په ښکاره سره کوئ هغه تول پاک الله ته معلوم دی الله د خلقو د دغو د مشرکیت ګستاخیو څخه بی خبره نه دی او ژر یا په ځند (ایسارتیا) هغوی ته هرومرو (خامخا) سزا ورکوی.

(﴿ قُلْ سَمُّوهُمْ ﴾ ووایه ای ځما رسوله دغو مشرکانو ته چه واخلئ تاسی نومونه د دوی او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او د شرکت دی له الله سره؟ که نه دی؟) یعنی لږ څه خو وړاندی لاړ شئ او د دغو شریکانو نومونه خو واخلئ! او سراغ او پته ئی راوښیئ! آیا د پاک الله د دغو صفاتو له آوریدلو څخه چه پاس مو واوریدل کوم حیاءداره سری به د هغو تیرو (ګټو) نوم هم اخیستی شی! او که کوم مشرک له بی حیائی څخه د «لات» او «عزیٰ» نوم واخلی نو آیا کوم عاقل به په هغه لوری التفات هم کولی شی؟.

أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ

بلکه آیا اخبار کوئ تاسی الله ته په هغه باطل معبودانو باندی چه نه دی معلوم الله ته په ځمکه کښی (یعنی نشته که وی نو معلوم به ؤ الله ته.) بلکه (مسمیٰ کوی دوی شرکاء) په ظاهره وینا سره (بی له اعتباره د معنی)؛

تفسیر: یعنی پاک الله ته د تولی ځمکی په مخ کښی د خپل الوهیت هیڅ یو شریک او حصه دار نه دی معلوم ځکه چه هغه خو له سره نشته چه معلوم وی نو آیا تاسی هغه ته داسی شی ښوولی شئ؟ چه ده ته نه دی معلوم ؟ العیاذ بالله.

تنبیه: د ځمکی قید ئی ځکه ولګاوه چه د بتپرستانو په نزد د شرکاؤ او اصنامو دیره ځای هم دغه ځمکه ده. ابوحیان رحمة الله علیه د (لایعلم) ضمیر د (م) په طرف اړولی دی یعنی آیا الله ته دغه خبره ښوولی شئ چه ستا په الوهیت کښی حصه داران هغه بتان دی چه لږ څه علم هم نه لری.

(﴿ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ﴾ بلکه مسمیٰ کوی دوی شرکاء په ظاهره وینا سره بی له اعتباره د معنی) پخوا ئی وفرمایل چه د دغو شرکاؤ خو لږ څه نومونه راوښیئ! بیا ئی تنبیه وفرمایله چه د هغه شی چه په واقع کښی له سره ثبوت نشته. نو تاسی به ئی نوم څرنګه اخیستی شئ اوس دا راښیی چه د کوم څیز پاک الله ته شریک پیدا کول تش الفاظ محض او یو غږ دی چه د هغه

لاندی هیڅ یو حقیقت نشته له مجردو ظنونو او تخمینو او باطلو اوهامو څو بې‌معنی الفاظ له سره بامعنی نه شي کیدی. ښائی په ﴿ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ ﴾ کښې دی لوری ته هم اشاره وی چه هغه د شرک خبری چه دوی ئې کوی، که د ړندو له تقلیده او تعصبه تش کړی شي او د خپل زړه او وجدان په لوری رجوع وکړی نو پخپله د دوی ضمیر به هم له دغو لغویاتو او چټی (بیکاره) خبرو څخه انکار کوی ـ نو د دی له امله (له وجې) ښائی چه وویلی شي چه دغه ګردی (تولی) داسی سطحی او سرسری خبری دی چه انسانی ضمیر او د بشریت فطرت هغه مردود او ملعون درولی دی.

بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ؕ

(داسی نه دی) بلکه ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی مکر دروغ د دوی او بند (او اړولی) شوی دی دوی له سمی لاری (د دین څخه) ،

تفسیر: یعنی هیڅ هم نشته ـ د شرک په حمایت کښې د دوی دغه مستعدی او د توحید په مقابل کښې دغومره جداوجهد تش د نفس او د شیطان فریب دی چه هم دغه دوی د حق له لیاری څخه ستانه (واپس) او کاږه کړی دی .

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

او هر څوک چه ګمراه کړی الله (هغه لره) نو نشته ده لره هیڅ لار ښووونکی (د سمی صافی لیاری) .

تفسیر: یعنی هر هغه چا ته چه الله تعالیٰ د هدایت توفیق ور نه کړی دی به څوک په سمه لیاره راوستی شي ! او الله تعالیٰ همغه ته توفیق ور په برخه کوی چه پخپل اختیار د هدایت وروته پر خپل ځان نه تړی .

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ ۚ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

شته دوی ته عذاب په ژوندانه لږ خسیس کښې (په قتل ، حبس ، قحط او نورو ربړو (تکلیفونو) سره) او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی (له عذابه د دنیا)، او نه به وی دوی ته له عذابه د الله ځخه هیڅ ساتونکی .

تفسیر: یعنی مقرر دی کافرانو ته دنیوی عذابونه د مجاهدینو په لاسونو یا بلا واسطه د قدرت له طرفه او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او نه به وی دوی ته له عذابه د الله تعالیٰ ځخه هیڅ ساتونکی یعنی بی له سزا ورکولو ځخه به ئی نه پریږدی نو بیا د هغه ځای د سزا ورکولو ځخه څه پوښتنه کوئ؟

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا ۚ

مثال (صفت) د جنت هغه چه وعده کړی شوی ده (په هغه سره) پرهیزگاران (دا دی چه) بهیږی (همیشه) له لاندی (د باغونو او مانیو) د هغه (ځلور قسمه) ویالی، میوی د هغی (به همیشه بی انتهاء بلا انقطاع) وی او سوری د هغه (به هم همیشه وی بی زواله)،

تفسیر: چه د هغه هیڅ نوعه هیڅکله نه ختمیږی ، او تل به همغه شی وررسیږی چه دی ئی وغواړی « لامقطوعة ولا ممنوعة» (د الواقعة اوله رکوع ۳۳ اية ۲۷ جزء)

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوا ۖ وَّعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾

دا(جنت) عاقبت (او مرجع) دی د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی او عاقبت (کښې ځای) د کافرانو اور (د دوزخ) دی .

تفسیر: یعنی سیوری به هم د تل لپاره راحت او هوسائی (آرام) بښونکی وی نه به هیڅکله د لمر د گرمی او سورت نه زحمت وی ـ او نه د یخنی تکلیف «لا یرون فیها شمساولا زمهریرا» (د الدهر(۱) رکوع ۱۳ اية ۲۹ جزء) او عاقبت کښې ځای د کافرانو اور د دوزخ دی یعنی له الله جل‌جلاله ځخه ویریږئ شرک او کفر پریږدئ په دغه آیت کښې د اهل‌الحق او د اهل‌الباطل خاتمه او انجام یو د بل په مقابل کښې سره بیان وفرمایه **و بضدها تتبین الاشیاء**

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَن يُنكِرُ بَعْضَهُ

او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (او بیا ئی اسلام هم راوړی دی) خوشالیږی په هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته او ځینی له فرقو (د اهل الکتب) ځخه هغه دی چه نه منی ځینی احکام د دی (قرآن)،

تفسیر: هغوی ته چه اوس قرآن کریم ورکړی شوی دی یعنی مسلمانان او هغوی ته چه پخوا له دی نه تورات ـ انجیل او نور ورکړی شوی دی یعنی یهودان او نصرانیان د هغه شی د اوریدلو څخه خوشالیږی چه پر تاسی نازل کړی شوی دی د مسلمانانو خوشیدل خو ظاهر دی چه دوی هم دغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجی) ګڼی باقی په یهودو او نصارىٰ ؤ کښی هغه خلق چه اهل العلم او د انصاف خاوندان او فی الجمله حق منونکی وو نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرت موقع وه ځکه چه هغوی به لیدل چه لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلی کتابونو په تصدیق او د انبیاؤ په تعریف او تعظیم کښی رطب‌اللسان دی ، بلکه د رښتینو احبارو او رهبانانو وجود هم په مدح کښی معروض شوی دی
﴿ ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا ﴾ (د المائده ۱۱ رکوع) لکه چه هم داسی قسم منصف او حق خوښونکی یهود او نصارىٰ بالاخره په اسلام سره هم مشرف شول .
(او ځینی له فرقو د اهل الکتاب هغه دی چه نه منی ځینی احکام د دی قرآن) یعنی یهود او نصارىٰ یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دی چه له پاک قرآن څخه ځکه ناخوښ دی چه دوی د دی قرآن د ځینو شیانو څخه انکار کړی دی ـ او دا همغه شیان دی چه د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراؤ او اهواؤ په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمائلی دی .

قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ ۚ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ ﴿٣٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه عبادت کوم زه د الله او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوک په عبادت کښی)، خاص د همغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص هم ده ته دی ورتله (ځما او د تولو په عقبیٰ کښی)

تفسیر: یعنی که څوک خوښ وی یا ناخوښه وی زه د هغه وحده لاشریک له الله جل وعلا بندګی

کوم چه هغه گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او مللو بالاتفاق منلی دی ـ د ده د احکامو او مرضیاتو په لوری گرد (تول) جهان ته دعوت ورکوم ، او بنه پوهیږم چه ځما خاتمه د هغه د قدرت په لاس کښې ده او زه د همغه په لوری رجوع کوونکی یم ـ او هملته ځما د هستوګنی ځای دی او همغه به بالاخر ما غالب او منصور او مخالفین می مغلوب او مقهور ګرځوی ، نو ځکه د هیچا د خلاف او انکار څخه زه له سره پروا نه کوم .

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنٰهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا ۚ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم
بَعْدَمَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

او لکه (چه نورو انبیاؤ ته پخوا مو کتابونه لیږلی ؤ په ژبو د قومونو د دوی) نازل کړی لیږلی مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربی ژبه، او قسم دی که متابعت وکړی ته (ای محمده!) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی) نو نه به وی تاته له جانبه د الله څخه هیڅ ولی (یار مددګار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی لکه چه ړومبی پخوانی کتابونه رالیږلی شوی دی ، په دغه وقت کښې دا قرآن رانازل کړ شو چه پر لوړ (وچت) او عظیم الشان معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخری فیصله کوونکی دی بیا همغسی چه هر نبی ته په همغه ژبه کښې کتاب ورکړی شوی دی چه د هغه قومی ژبه وه ، هم داسی محمد عربی صلی الله علیه وسلم ته هم عربی قرآن ورکړی شوی دی ـ بلاشبهه د دی عظیم‌الشان قرآن په شان معجز او جامع کتاب ښائی په هم داسی یوی ژبی نازلیده چه نهایت بلیغ ـ وسیع جامع ـ منضبط ـ واضح او پرمغز وی او د پرشوکت‌توب له امله (له وجی) د «ام الالسنه» او ملکة اللغات ویلو وړ (لائق) او مستحق وی .
(﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم ﴾ الآیة ـ او قسم دی که متابعت وکړ تا ای محمده ! د خواهشونو د دغو مشرکانو او کتابیانو وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم په توحید او په نسخ د دین د دوی نو نه به وی تاته له جانبه د الله تعالیٰ څخه هیڅ ولی یار مددګار او نه ساتونکی له عذابه) یعنی د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوی ذری په قدر پروا مه کوئ ! هغه کامل او عظیم علم چه الله تعالیٰ تاته درکړی دی د همغه متابعت کوئ ! که بالفرض د دی خلقو د دغو غوښتنو په لوری متمائل شوئ نو د هغه له وبال څخه به دی څوک وژغورلی (بچ کړی) شی ؟ دغه خطاب د حق ګردو (تولو) طالبانو ته دی ـ اګر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی ، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لارښوونه ده په صواب لکه چه پخوا له دی

نه په ځو نورو ځایونو کښې د ده اشباه او نظائر تیر شوی دی .

وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلٗا مِّن قَبۡلِكَ وَجَعَلۡنَا لَهُمۡ أَزۡوَٰجٗا وَذُرِّيَّةٗۚ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأۡتِيَ بِـَٔايَةٍ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ لِكُلِّ أَجَلٖ كِتَابٞ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ ډیر رسولان (انسانان) پخوا له تانه (لکه چه رالیږلی مو ئی ته) او ورکړی ؤ مونږ دوی ته ښځی او اولادونه ، او نه ښائیږی دپاره د هیڅ رسول (او نه توانیږی) دا کار چه راوړی داسی یوه معجزه (چه خلق ئی غواړی) مګر په اذن (تقدیر) د الله سره ، دپاره د هر وقت او حادثی یو حکم دی (چه پخپله نیته همغسی کیږی).

تفسیر: یعنی عربی رسول ته نوی کتاب او نوی احکام ورکول او مبعوثول کومه نوی او عجیبه خبره ده ؟ چه دومره حجتونه پیدا کوی - آخر مونږ پخوا له دی نه هغه انبیاء علیهم السلام چه لیږلی دی ، هغوی د اسمان پرښتی نه وی . او د هم دی دنیا له هستیدونکو څخه انسانان ؤ ، چه ډوډی به ئی خوړه او خپل ګرد (تول) ضروریات به ئی پخپلو لاسونو سره پوره کول - او د ښځو او وړوکیو خاوندان به ؤ - په دوی کښې هیڅ یوه د دی خبری قدرت نه درلود (لرلو) چه هرومرو (خامخا) همغه خلقو ته وروښیی چه هغوی ئی غواړی بلکه د موجوده رسول الله په شان هر شی کښې د پاک الله اذن ته منتظر ؤ - او همغه معجزی به ئی وربښولی - او همغه احکام به ئی اورول چه د هغه اذن د الله تعالیٰ له درباره کیده . د الله تعالیٰ د اذن حال دا دی چه د ده په دربار کښې د هری زمانی او هر قرن په تناسب سره بیل بیل احکام لیکلی شوی دی - او یوه داسی وعده تاکلی (مقرر کړی) شوی ده چه د هغی د اړولو او تبدیلولو صلاحیت نه انبیاؤ ته شته او نه پرښتو ته - بیا کله چه هر نبی د خپلی زمانی سره مناسب احکام راوړی ، او د خپل صداقت وربښوولو دپاره د عمومو د غوښتنو تکمیل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وی - او نه ئی خپل ځان د بشریه ؤ حوائجو او معاشرتی تعلقاتو څخه بی پروا او پورته ظاهر کړی وی ، نو د هم دغو شیانو موجودیت په محمد رسول الله کښې د دوی له نبوت څخه د انکار دلیل څرنګه کیدی شی ؟.

يَمۡحُواْ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ وَيُثۡبِتُۖ وَعِندَهُۥٓ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ ﴿٣٩﴾

محوه کوی الله هغه چه اراده وفرمائی (د امحا ئی) او ثابتوی (هر هغه چه اراده وفرمائی د اثبات ئی) او په نزد د الله اصل د هر کتاب (علم الله یا

لوح محفوظ) دی (چه هر شی پکښې لیکلی شوی دی).

تفسیر: یعنی سم له خپل حکمت سره د هر حکم د منسوخیت ـ یا د هر حکم د دوام اراده چه وفرمائی ـ او هر قوم د محوه کولو ، او د هغو په ځای د بل قوم د درولو ـ او د هغو اسبابو د تاثیر د بدلولو ، او د هغو وسائلو د تاثیر د پریښوولو ـ او سره د موجودیت د شرائطو د یوی وعدی اظهار او بی د شرائطو له موجودیت د بلی وعدی د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبدیل او تغییر، محوه او اثبات، نسخ او احکام د ده د قدرت او مشیت په لاس کښې دی ـ د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه کښې دی او د ګردو (ټولو) تفصیلاتو او دفاترو اساس ته ښائی چه «ام الکتاب» ووایه شی، له ده سره دی ام الکتاب یعنی د «ازلی محیط علم» چه له هر راز (قسم) تبدیل او تعبیر ځخه قطعاً منزه او مبری او د لوح محفوظ ماخذ دی . حضرت شاه صاحب لیکی «په د نیا کښې هر شی په اسبابو سره دی ـ ځینی اسباب ښکاره ځنی پټ دی ـ د اسبابو تاثیر یوه طبیعی اندازه لری ـ کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغو تاثیر له اندازی ځخه کم یا زیاتوی ، او کله ئی همغسی پریږدی ـ انسان کله په ګټو (شګو) سره مری ـ أو کله مردک او ګولی ځخه هم ژوندی پاتی کیږی ، او د هر شی یوه اندازه د الله تعالیٰ په علم کښې شته چه هغه له سره نه بدلیږی . اندازی ته «تقدیر» وائی دغه سره دوه تقدیرونه شول ـ یو هغه چه بدلیږی ـ او بل هغه چه نه بدلیږی هغه «تقدیر» ته چه بدلیږی «معلق» او هغه ته چه نه بدلیږی «مبرم» وائی

له هغو احادیثو او آثارو ځخه چه ځینو افاضلو ته د مبرمی قضاء د بدلیدلو شبهه پیدا شوی ده ـ د هغه متعلق دلته د تفصیل موقع نشته ، هغه به انشاء الله تعالیٰ په مستقل تفسیر کښې لیکل شی . که الله تعالیٰ توفیق راکړ . هوالموفق والمستعان.

وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾

او که وښیو مونږ خامخا تاته (په حیات د تا) ځینی له هغه (عذابه) چه وعده ئی کوو مونږ له دغو (کفارو) سره (د دی عذاب نو هغه به ووینی) یا که وفات کړو مونږ تا (په خوا له دی تعذیبه د کفارو نو پر تا څه ملامتیا نشته بس) نو بیشکه هم دا خبره ده چه په تا رسونه د پیغامونو (او بیانول د احکامو) دی او پر مونږ دی حساب (او جزا ورکول د دوی).

تفسیر: یعنی هغه وعده چه مونږ له دوی سره کړی ده مونږ اختیار لرو چه له هغو ځینی اوس

ستاسي په ژوندون پوره کړو ، یا د تاسي له وفاته ئي وروسته ظاهره کړو ـ نه ښائي چه تاسي د هغو د ظهور په فکر کښي ولوېږئ ـ او نه هغو خلقو لره لازم دی چه د دغه تأخیر او امهال له لیدلو څخه بیفکره شي ـ د الله تعالیٰ په علم کښي د هر شي دپاره یو مناسب وقت مقرر دی ، چه د هغو په رسیدلو سره هغه خامخا ښکارېږي تاسي د خپل تبلیغ فریضه اداء کړئ، د مکذبینو حساب مونږ پخپله ګورو او خلاصوو ئي .

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾

ایا نه ګوري (کفار) چه په تحقیق مونږ راځو مونږ ځمکی (د دوی) ته چه کموو ئي (فتحه کوو ئي مسلمانانو ته) له څنډو (غاړو) د دی ، او الله حکم کوی (په هر څه چه اراده وفرمائي) نشته هیڅوک رد کوونکی دپاره د حکم د الله او الله ډیر ژر دی حساب (د ده نو ژر حساب به ورسره کوی په آخرت کښي هم).

تفسیر: یعني د مکی معظمی د ځمکی په شاؤ خوا کښي د اسلام اثر خورېږي ، او د کفر رسم او رواج ورځ په ورځ کمېږي ـ د لویو لویو قبائلو او اشخاصو په زړونو کښي د اسلام نور او تاثیر ځای نیسي ـ د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل کښي مفتوح شوی دی ـ هم داسي مونږ ورو ورو د کفر حکومت کمزوروو ـ او قوت او قدرت ئي کموو نو آیا دغه روښانه آثار دغو مکذبینو ته دا نه ورښیي چه د پاک الله فیصله د دوی د مستقل په متعلق شوی ده . یو عقلمن سړی پر دی ښه پوهېږي په هغه تګ چه نن اسلام پری پر مخ ځي ، د هغه مخه هیڅ یو طاقت نشي نیولی ـ لهٰذا د خاتمی خیر او ښیګڼه (فایده) په هم دی کښي ده چه هغه راتلونکی شي ، راغلی او واقعي شي وګڼي

(﴿ وَاللَّهُ يَحْكُمُ ﴾ الآیة ـ او الله تعالیٰ حکم کوی په هر څه چه اراده وفرمائي الخ) یعني د الله تعالیٰ تکویني حکم او فیصله قاطع او له خپله ځایه له سره خوځیدونکی نه ده هر کله ئي چه وقت راشي ، نو هیڅ یو طاقت او قوت د هغه مخه نشي نیولی ، او نه د یوی شیبي (لحظی) دپاره ئي ملتوی کولی شي .

(﴿ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾ او الله تعالیٰ ډیر ژر دی حساب د ده) یعني څه مهال (وخت) چه د حساب وقت راشي ، نو بیا به هیڅ ډیر او ځنډ (تاخیر) نه لګیږي ـ یا هغه شي چه په یقین سره راتلونکی دی ، نو هغه خامخا جلت وبوله .

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيْعًا ۭ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۭ وَسَيَعْلَمُ الْكُفّٰرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۴۲﴾

او په تحقيق مكر فريب كړى ؤ (له خپلو انبياؤ سره) هغو (كفارو) چه پخوا له دغو (كفارو) څخه ؤ (لكه چه دغه كفار مكر كوى له تاسره اى محمده) نو خاص الله لره ده (جزا) د مكرونو تولو ، معلوم دى الله ته هر هغه (ښه او بد) كار چه كوى ئى هر نفس ، او ژر به پوه شى (په قيامت) كفار چه چاته به و (ښه) خاتمه د دار (د آخرت) .

تفسير: يعنى كه د پاک الله اراده نه وى نو گرد (تول) مكر او فريب بى اثره پاتى كيږى ـ يا دا چه الله تعالىٰ د دوى هغه گرد (تول) فريب او مكر ماتوى . «مكر» په اصل كښى خفيه تدبير ته وائى . كه د بدى دپاره وكړ شى بد دى ، او كه د ښو چارو او د بدى د لرى كولو دپاره وكړ شى ښه دى ـ يعنى دوى به پټه پټه سره ناپاكه تدابير وكړل ـ ليكن د الله تعالىٰ تدبير پر گردو (تولو) باندى غالب شو او سر چپه (الته) هغه گرد (تول) تدابير پر دوى باندى غورځوى . «ولا يحيق المكر السيئ الا باهله» (۲۲ جزء د فاطر (۴۳) اية (۵) ركوع)

﴿ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ﴾ معلوم دى الله ته هر هغه ښه او بد كار چه كوى هر نفس) يعنى چه له هغه څخه هيڅ يو حركت او سكون پټ او ښكاره كار نه دى پټ ـ د ده په حضور كښى د هيچا مكر او فريب نشى چليدى ، او دى به پر دغو مكارانو باندى ډير بدمزه خوند وڅكوى .

﴿ وَسَيَعْلَمُ الْكُفّٰرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴾ او ژر به پوه شى په قيامت كښى كفار چه چاته به وى ښه خاتمه د دار د آخرت يعنى لكه چه پخوانيو د خپلو مكرونو او فريبونو پاى (آخر) او انجام ليدلى دى نو موجوده ؤ كفارو ته به هم د وروستنى عافيت قدر ورښكاريږى او سخت سخت مصيبتونه او ربړونه (تكليفونه) به وگالى (برداشت كړى).

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَسْتَ مُرْسَلًا ۭ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًۢا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۙ وَمَنْ عِنْدَهٗ عِلْمُ الْكِتٰبِ ﴿۴۳﴾

او وائي هغه کسان چه کافران دی (تاته ای محمده !) چه نه ئی ته لیږلی شوی (د الله له لوری په نبوت سره) ، ووایه (ای محمده دوی ته) بس کافی دی الله شاهد په منځ زما او ستاسی او بل (کافي دی په شاهدی کښی) هغه څوک چه په نزد د ده علم د کتاب دی (جبرئیل).

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ نه کیږی ، ځکه چه الله قدوس زما د صداقت لوئ لوئ نښی درښیی ـ قرآن کریم چه د الله تعالیٰ کلام دی لکه چه پخپل کلام الله توب باندی شهادت ورکوی هم داسی زما د نبوت پر حقانیت هم شاهد دی ـ که سترګی وغړوئ نو په سختو ناموافقو حالاتو کښی د صداقت په داسی ښه شان سره خوریدل ـ او د دښمنانو تر زړونو پوری دغه خپل اثر غورځول ـ او د دروغو مغلوب او مقهور کیدل ـ او په یوه لوری سره غوندیدل او د اسلام نور موفقیت د الله تعالیٰ له جانبه زما پر حقانیت باندی ښکاره دلیل او شهادت دی ﴿ وَمَنۡ عِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلۡكِتَٰبِ ﴾ . او بل کافی دی په شاهدی کښی هغه څوک چه په نزد د ده دی علم د کتاب یعنی د لوح محفوظ دغه جبرئیل او مؤمنان دی یعنی هغه څوک چه د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانیت مطلع دی ، دی هم د دی شاهد دی چه ماله خپله ځانه څه دورغ نه دی جوړ کړی لکه اهل د بلاغت او فصاحت له مومنانو یا عالم په علم د لوح محفوظ لکه جبرئیل علیه السلام او هم هغه کسان لکه عبدالله بن سلام او ملګری د دوی چه له پخوانیو سماویه ؤ کتابونو ـ او د هغو له پخوانیو ویلو څخه اطلاع لری ، د هغو زړونه ګواهی ورکوی چه محمد صلی الله علیه وسلم سم له همغه پخوا ویلو سره سم تشریف راوړی دی چه په سلهاؤ کلونو پخوا له دی نه موسٰی او عیسٰی علیهما وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام فرمایلی ؤ .

«ای الٰه العٰلمینه! ته شاهد اوسه د هغه شی شهادت چه تا او ستا کتاب لرونکو ورکړی دی دغه عاجزان او خاطیان هم د زړه له کومی او په پوره صداقت همغه شهادت اداء کوی

فاکتبنا مع الشاهدین والصادقین والشاکرین
تمت سورة «الرعد» بعون الله و حسن توفیقه

سورة ابراهيم مكية الا الايتين ۲۸ و ۲۹ فمدنيتان
وهی اثنتان و خمسون آية و سبعة ركوعات رقمها (١٤) تسلسلها حسب النزول (٧٢) نزلت بعد سورة «نوح»

د ابراهيم سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۲۸) او (۲۹) آیتونو څخه چه مدنی دی. (۵۲) آیته او (۷) رکوع لری . په تلاوت کښی (١٤) او په نزول کښی (۷۲) سورت دی . وروسته د نوح له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

الٓرٰ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۙ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ﴿١﴾ اللّٰهِ الَّذِىْ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَوَيْلٌ لِّلْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيْدِ ﴿٢﴾ اِۨلَّذِيْنَ يَسْتَحِبُّوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ؕ اُولٰٓئِكَ فِىْ ضَلٰلٍ ۢ بَعِيْدٍ ﴿٣﴾

(دا قرآن) یو کتاب دی چه نازل کړی (لیږلی) دی مونږ تاته دپاره د دی چه راوباسی خلق (په دی کتاب سره) له تیارو د کفر څخه رڼا د ایمان ته په اذن (اراده ، توفیق) د رب د دوی (طرف د) لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه تل ثنا ویلی شوی دی (په محامدو) هغه الله چه خاص ده ته دی هر هغه چه په اسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره د اسمانونو او د ځمکو) او خرابی (عذاب ، مصیبت ، اور) دی دپاره د کفارو له عذابه سخته ، هغه کفار چه خوښوی (او غوره کوی له ډیره حماقته) ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی (خلق) له لاری د الله (چه دین او متابعت د رسول الله دی) او لټوی دوی دغی لاری ته کوږوالی ، دغه کسان په ګمراهی لری کښی دی

(له حقه)

تفسیر: یعنی د دی کتاب د شان عظمت له دغی خبری څخه ښائی وکړ شی چه مونږ د هغه نازل کوونکی یو ، او ستاسی په شان یو رفیع‌الشان شخصیت د هغه حامل او راوړونکی دی ـ او مقصد ئی هم دومره اعلیٰ او ارفع دی چه له هغه څخه بل لوړ او لوی مقصد نشی جوړیدی ، او هغه دا دی چه د الله تعالیٰ په حکم او توفیق د تمامی دنیا خلق اعم له دی نه چه عرب وی یا عجم ـ تور وی که سپین ـ مزدور وی که په شتو معمور ـ باچا وی که رعایا ګرد (تول) سره د جهالت له لوګیو ـ دوړو ـ خاورو څخه را ایستل ، او د ایمان او ایقان په رڼا کښی د درولو کوشش کاوه شی .

(﴿ اِلٰی صِرَاطِ الْعَزِیْزِ الْحَمِیْدِ ﴾ طرف د لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی په انفاذ د احکامو ښه تل ثنا ویلی شوی دی په محامدو) یعنی د صحیح معرفت په رڼا کښی پر هغی لاری لاړ شئ چه د زبردست او غالب او په ستایلو شویو صفاتو سره مطلق شهنشاه او مالک الملک الله له جانبه ښوولی شوی ده او د ده د رضاء تر مقام پوری رسوونکی ده

(﴿ وَوَیْلٌ لِّلْکٰفِرِیْنَ مِنْ عَذَابٍ شَدِیْدٍ ﴾ او خرابی عذاب مصیبت اور دی دپاره د کفارو له عذابه سخته) یعنی هغه خلق چه د داسی کتاب له نازلیدلو څخه وروسته هم د کفر او شرک او جهالت له ظلماتو څخه نه وځی ، نو هغوی ، سخت عذاب او هلاکت او مصیبت سره په آخرت یا په دنیا کښی مخامخ کیدونکی دی.

(﴿ اِلَّذِیْنَ یَسْتَحِبُّوْنَ الْحَیٰوةَ الدُّنْیَا عَلَی الْاٰخِرَةِ ﴾ الآیة ـ هغه کفار چه خوښوی غوره کوی له ډیره حماقته ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی خلق له لیاری د الله چه دین او متابعت د رسول الله دی او لټوی دوی دغی لیاری ته کوږوالی دغه کسان په ګمراهی لری کښی دی له حقه) دغه د کفارو د حال بیان فرمائی ، چه د هغوی برستن او نیالی (تولایی) هم دغه دنیا ده او د آخرت په مقابل کښی همغه غوره کوی او ترجیح ورته ورکوی ـ او شپه او ورځ د همغه په مینه او محبت کښی ډوب تللی دی ، او غواړی چه نور خلق هم د هغه په مینه او محبت کښی سره اخته کړی او د الله تعالیٰ له خوښی شوی لاری څخه ئی منع کړی ـ نو ځکه دوی په هم دغه چرت (خیال) او فکر کښی دی چه د الله تعالیٰ په دین کښی څه ناڅه عیب وباسی او د همغه سمه صافه لاره کږه او خرابه ثابته او ښکاره کړی فی‌الحقیقت دغه خلق له لاری څخه داسی بی لاری شوی او ډیر لری غورځیدلی دی چه د هغوی د بیرته راتګ او هدایت هیڅ هیله (امید) او توقع نشی کیدی ، او کله چه د الله تعالیٰ په سخت عذاب او عقوبت کښی اخته شی ، نو هلته به د دوی سترګی خلاصیږی .

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِیُبَیِّنَ لَهُمْ فَیُضِلُّ اللّٰهُ

مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ④

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مګر خو په ژبه د قوم د ده دپاره د دی چه بیان کړی دوی ته (امر او نهی د الله) ، نو ګمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی (د ګمراهی ئی) او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او هم دی ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) .

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ تاسی ته د خلقو د هدایت دپاره دغه عظیم‌الشان کتاب عطاء فرمایلی دی پخوا له دی نه هم په هره زمانه کښی مونږ د هدایت وسائل خلقو ته ورلیږلی او رسولی دی ـ کله چه له طبیعی ترتیب سره موافق د هر نبی ړومبنی مخاطب د هغه قوم خلق وی چه په دوی کښی هغه نبی مبعوثیږی ، نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحی لیږله کیږی ځو د الله تعالیٰ د احکامو په پوهولو کښی پوره سهولت او آسانی وی . د نبی کریم علیه السلام په امت دعوت کښی اګر که د جهان ګرد (تول) انسانان او پیریان شامل دی خو بیا هم په هغه قوم کښی چه دوی مبعوث شوی دی ، د هغوی ژبه عربی وه او د طبیعی ترتیب په موافق د هدایت د شیوع هم دغه یو صورت مقدر ؤ چه د دوی ړومبنی مخاطبین، او مقدم زده کوونکی په داسی سهولت او ښه والی سره په قرانی تعلیماتو او حقائقو باندی وپوهیږی چه ښه ئی په یاد او محفوظ کړی، ځو د دوی په ذریعه د عالم تمام اقوام او راتلونکی نسلونه درجه په درجه په قرآنی رنګ سره رنګ کړی شی ـ لکه چه هم داسی هم وشو ـ عربو د خپل نبی په صحبت پخپل قومی ژبی کښی چه له هغه سره دوی بیحده مینه او محبت او صمیمیت درلوده (لرلو) پر قرآنی علومو پوره علم او پوه حاصله کړه بیا دوی په مشرق او مغرب کښی خپاره (خواره) شول او په روم او فارس کښی د کلمة الله د اعلاء دپاره خپاره (خواره) شول ـ په دغه وقت کښی د الله تعالیٰ قدرت په عجمی اقوامو کښی داسی زبردست جوش او د الله تعالیٰ د کلام د معرفت داعیه او په عربی ژبه کښی د پوه او مهارت حاصلولو داسی شوق پیدا فرمایلی ؤ چه له لږ مدت ځخه وروسته دوی د قرآنی علومو په شرح او تبیین کښی له خپلو معاصرو عربو ځخه ډیر پرمخ لاړل ـ بلکه عموماً د دینیه ؤ او ادبیه ؤ علومو مدار تر ثریا پوری الوتونکی عجمیانو ته پاتی شول او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ حجت پر بندګانو په اتمام ورسید ـ او وقتاً فوقتاً له قرآنی آیاتونو ځخه د مستفید کیدلو اسباب به سره برابر کیدل فالحمد لله علیٰ ذلک. په هر حال د خاتم الانبیاء علیه السلام د عربو په خاص قوم کښی د مبعوث کیدلو که څه وجوه موجود دی او یقیناً هم شته نو د هم دغو وجوهو په نتیجه کښی د دی سوال جواب هم راځی چه د قرآن کریم نزول په عربی ژبه سره ولی شوی دی ؟ د لوی قرآن له نزول ځخه په عربی ژبه کښی د عربو رعایت ولی وفرمایه شو ؟

(﴿ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ ﴾ الآية - نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د گمراهی ئی او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی د هدایت ئی او هم دغه الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی مونږ د تبیین او هدایت گرد (تول) سامان مکمل کړی دی بیا نو هر چا چه له دغو سامانونو څخه د منتفع کیدلو اراده وکړه نو مونږ د هغه لاس نیوی وکړ او توفیق مو ور په برخه کړ - او په سمه لاره مو ور برابر کړ او هر هغه چه تری مخ واړاوه ، هغه مو په گمراهی کښی پریښود الله تعالیٰ زبردست او غالب دی ، که اراده وفرمائی نو گرد (تول) خلق به په زور او جبر سره د هدایت پر لاره برابروی - لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوی ده چه انسان ته د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی تر یو ځای پوری ورکړی - او د رحمت او غضب د دواړو مظاهر په دنیا کښی باقی پریږدی .

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَاۤ اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۙ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيّٰىمِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ۝

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ موسیٰ په ښکاره معجزو زمونږ چه راوباسه قوم خپل له تیارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او یقین) ته او ورياد کړه (پند ورکړه دوی ته) په (هغو سختو) ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله ، بیشکه په دغو (یادولو د سختیو او نعمتونو) کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هر ډیر صبر کوونکی (په زحمتونو) ډیر شکر کوونکی (په نعمتونو).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو له ورکولو سره مونږ موسیٰ علیه السلام لیږلی ؤ چه د (تسعه ؤ آیتونو) په نامه سره مشهوری دی. یا به د (توریت) آیات مراد وی (او وریاد کړه او پند ورکړه دوی ته په هغو سختو ورځو د الله) یعنی د هغو ورځو واقعات ئی وربه یاد کړه کله چه پر دوی باندی د شدائدو او مصائبو غرونه ولویدل بیا نو الله تعالیٰ دوی ته له هغه څخه نجات ورکړ - او خپله مهربانی ئی پری وفرمایله - ځکه چه د دواړو قسمو حالاتو له اوریدلو څخه صابرو او شاکرو بندگانو ته عبرت حاصلیږی او د مصیبت په وقت کښی ویریدل - او د راحت په وقت کښی مغروریدل نه دی په کار - هغه خلق چه پخوا له دی نه په بری او کامیابی رسیدلی دی یواځی په دی ؤ چه هغوی پر سختیو صابران او د الله تعالیٰ پر نعمتونو باندی شاکران ؤ (کمامرفی الجزء - (٩) والایة (١٣٧) والرکوع (١٦) من سورة الاعراف)

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْۤ اِسْرَآءِيْلَ ۙ بِمَا صَبَرُوْا ؕ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ﴾ .

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰىكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ وَ يُذَبِّحُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ ؕ وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ۟

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته یاد کړئ نعمت د الله (چه احسان ئی کړی دی) پر تاسی کله چه خلاص ئی کړل نیکونه د تاسی له تابعانو (عملی) د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته بد سخت عذاب او ذبح کول (وژل) به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د خدمت لونی ښځی ستاسی؛ او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی نصرت مصیبت یا نعمت یا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسی ډیره لویه.

تفسیر: مثلاً له تاسی څخه ئی مریان جوړ کړی ؤ ـ او پر تاسی ئی سخت سخت بیګارونه اجرا کول ـ او ذبح کول وژل به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریښودی دپاره د خدمت لونی ښځی ستاسی او په دی حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مدد مصیبت نعمت یا ابتلاء وه له جانبه د رب ستاسی ډیره لویه چه تاسی ئی د مریتوب له ذلته وویستلئ او د خپلواکی آزادی له دولت څخه ئی مستفید کړئ.

د «بلا» اصلی معنی ازموینه ده په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کښی د بندګانو ازموینه په صبر او شکر کښی ده ﴿ وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ﴾ (۱۷) جزء د الأنبیا (۳۵) اية ۳ رکوع ﴿ وَبَلَوْنٰهُمْ بِالْحَسَنٰتِ وَالسَّيِّاٰتِ ﴾ (۹ جزء د الاعراف (۱٦۸) اية ۲۱ رکوع) کله چه د فرعونیانو څخه نجات لوی نعمت ؤ نو دلته ئی ازموینه په انعام سره وشوه لکه چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د معنی د حاصل په دول (طریقه) «بلاء» ئی په «مدد» سره تعبیر کړی دی هم داسی بل آیت هم د البقرة او الاعراف په سورت کښی تیر شوی دی ـ ښائی هلته دی د هغو فوائد ولوستل شی!.

وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيْدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِيْ لَشَدِيْدٌ ۟

او یاد کړه هغه وقت چه خبر درکړ تاسی ته رب ستاسی په دی چه قسم دی که چیری شکر وویست تاسی (په تیرو نعمتونو احسانونو زما) نو خامخا زیات به کړم تاسی ته نعمت او قسم دی که بیقدری ناشکری وکړه تاسی (د نعمتونو احسانونو زما) نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی .

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام مقوله ده ـ یعنی ای بنی اسرائیلو ! هغه وقت هم په یاد ولرئ چه ستاسی رب اعلان وفرمایه «که زما احسان مو ومانه ! او په ژبه او په زړه مو زما د نعمتونو شکر اداء کړ ! نو خامخا روحانی او جسمانی ـ اخروی او دنیوی هر قسم نور نعمتونه به هم د تاسی په برخه کړم او قسم دی که بیقدری او ناشکری وکړئ تاسی د نعمت زما نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی) یعنی ای بنی اسرائیلو د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در څخه سلب کاوه شی ـ او د ناشکری مزیده سزا به بیله درکړه شی . په حدیث کښی راغلی دی چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی یو سائل راغی ، نو دوی هغه ته یوه دانه خرما (کجوره) ورکړه مګر سائل هغه کجوره وانخیسته ـ یا ئی لری وغورځوله بیا بل سوالګر راغی هغه ته هم پاک رسول الله یوه دانه کجوره ورکړه ـ ده وویل «سبحان الله تمرة من رسول الله صلی الله علیه وسلم » یعنی دغه کجوره یوه تبرکی ده د رسول صلی الله علیه وسلم له خوا رسول الله مبارک جاریی ته امر ورکړ چه هغه څلویښت روپی چه د ام سلمه (د رسول الله له بیبی) سره ایښی شوی دی هغه دی هم دغه شاکر سائل ته ورکړی شی .

وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِن تَكْفُرُوٓا۟ أَنتُمْ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾

او وویل موسیٰ (ای قومه زما) که کافران (منکران) شئ (بیقدری وکړئ) تاسی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (له انسانانو او پیریانو) تول نو بیشکه الله خامخا غنی دی (بی پروا له هر څیز او له هر څا) تل ښه ستایلی شوی (ثنا ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو ! د کفران ضرر به هم تاسی ته رسیږی ، او د پاک الله هیڅ شی نه کمیږی ، او هغه ستاسی شکر کولو ته له سره حاجت نه لری که څوک ئی شکر اداء کړی که ئی اداء نه کړی په هر حال د ده حمیدی او محمودی ته هیڅ تنقیص نه واقع کیږی . «صحیح مسلم شریف» یو حدیث قدسی نقل کړی دی چه حاصل ئی داسی دی «ای زما بندګانو ! که تاسی ګرد (تول) پخوانی او وروستنی جن او انس تول د یوه ښه پرهیزګار سړی په نمونه شئ نو له هغه څخه هیڅ زما مملکت نه زیاتیږی . او که تاسی پخوانی او وروستنی جن او انس سره تول

یو ځای شئ او په فرض محال د یوه بدترین انسان په شان شئ (العیاذ بالله) نو له هغه ځنی د یوی ذری په اندازی زما په مملکت کښی هیڅ نقصان نه واقع کیږی .

اَلَمۡ یَاۡتِکُمۡ نَبَؤُا الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِکُمۡ قَوۡمِ نُوۡحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوۡدَ ۬ۛ وَالَّذِیۡنَ مِنۡۢ بَعۡدِهِمۡ ۛؕ لَا یَعۡلَمُهُمۡ اِلَّا اللّٰهُ ؕ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَیِّنٰتِ فَرَدُّوۡۤا اَیۡدِیَهُمۡ فِیۡۤ اَفۡوَاهِهِمۡ وَقَالُوۡۤا اِنَّا کَفَرۡنَا بِمَاۤ اُرۡسِلۡتُمۡ بِهٖ وَاِنَّا لَفِیۡ شَکٍّ مِّمَّا تَدۡعُوۡنَنَاۤ اِلَیۡهِ مُرِیۡبٍ ﴿۹﴾ قَالَتۡ رُسُلُهُمۡ اَفِی اللّٰهِ شَکٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ یَدۡعُوۡکُمۡ لِیَغۡفِرَ لَکُمۡ مِّنۡ ذُنُوۡبِکُمۡ وَیُؤَخِّرَکُمۡ اِلٰۤی اَجَلٍ مُّسَمًّی ؕ قَالُوۡۤا اِنۡ اَنۡتُمۡ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُنَا ؕ تُرِیۡدُوۡنَ اَنۡ تَصُدُّوۡنَا عَمَّا کَانَ یَعۡبُدُ اٰبَآؤُنَا فَاۡتُوۡنَا بِسُلۡطٰنٍ مُّبِیۡنٍ ﴿۱۰﴾

آیا نه دی راغلی تاسی ته خبر د هغو کسانو چه (تیر شوی دی) پخوا له تاسی نه چه قوم د نوح او عاد (چه قوم د هود دی) او ثمود (چه قوم د صالح دی) او هغه کسان چه ؤ پس له دوی څخه چه نه دی خبر پر دوی (هیڅوک) مگر یو الله ، چه راوړی وو دوی ته رسلانو د دوی ښکاره دلائل (د قدرت) نو رد کړل (وگرځول دغو کفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (یا په خولو د انبیاؤ کښی چه ونه غږیږی) او وویل دوی چه بیشکه مونږ کافران شوی یو په هغه چه لیږلی شوی یئ تاسی په هغه سره او بیشکه مونږ خامخا په شبهه شک کښی یو له هغه (توحید) نه چه بولئ تاسی مونږ هغه ته (په داسی شک) چه واقع کوونکی دی (زمونږ په اضطراب او خلجان کښی). وویل رسولانو د دوی آیا په (وجود د) الله کښی شبهه شک دی (هسی الله چه) پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکی (او مافیهما) دی (بلکه شک نشته)، بولی تاسی (لره الله په ژبه زمونږ ایمان ته) دپاره د دی چه وبښی تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی (چه حقوق الله دی) او چه مهلت درکړی تاسی ته (له

عذابه) تر وقته معینه پورې (چه وقت د نزعې دی) ، وویل (کفارو) چه نه یئ تاسی مګر آدمیان پشان زمونږ (نو ولی به تاسی انبیاء ګڼو) اراده لرئ تاسی د دی چه منع کړئ واړوئ مونږ (په دعوی د نبوت سره) له هغو شیانو څخه چه ؤ چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ نو راوړئ مونږ ته کوم برهان ښکاره (حجت واضح په صحت د دی دعوی او استحقاق د فضل خپل).

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام د کلام تتمه ده ـ یا هغه ئی پریښی حق تعالیٰ دغه محمدی امت ته خطاب فرمائی ـ په هر حال په دی کښی ئی ښوولی دی چه هغه بی شماره اقوام چه پخوا له دی نه تیر شوی دی د هغوی تفصیلی اطلاع او احوال بی له الله تعالیٰ څخه هیچا ته معلوم نه دی ، البته هغه څو قومونه چه د عربو په نزد ډیر مشهور ؤ ، د هغو نومونه ئی واخیستل ، او بقیه ئی په «والذین من بعدهم» کښی درج کړی تنبیه فرمائی چه د دغو اقوامو څه حال او حشر شوی دی ، آیا د هغو احوال تاسی ته نه دی رسیدلی ؟ د تعجب ځای دی چه پخوا له دی نه دومره اقوام سپیره او تباه شوی دی ، او د دوی له حال څخه تراوسه پورې تاسی ته عبرت نه دی حاصل شوی .

تنبیه: ابن عباس رضی الله عنه ﴿ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ ﴾ ولوست او وی ویل **«كذب النسابون»** یعنی د انسابو د پوره معرفت دعوی کوونکی دروغجنان دی ـ عروة بن الزبیر فرمائی چه مونږ هیڅوک داسی نه دی موندلی چه له معد بن عدنان څخه پورته په حقیقی طور د نسب حال او احوال راوښیی والله اعلم .

(﴿ وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ ﴾ الآیة ـ چه راوړی وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل د قدرت نو رد کړل ، وګرځول دغو کفارو لاسونه خپل په خولو خپلو یا په خولو د انبیاؤ کښی چه چپ شئ نور څه مه وایئ) یعنی کفار له ډیره غیظه او غضبه خپلی ګوتی چیچی . په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿ عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ ﴾ یا د انبیاؤ د خبرو له اوریدلو څخه له نهایت تعجبه خپل لاسونه پر خوله ږدی ، خپل لاسونه د خپلو خولو په لوری وړی او اشاری کوی چه بس دی اوس خو چپ اوسئ لـ یا زمونږ له دی ژبی څخه ماسوا له دی جوابه د بل کوم شی د اوریدلو توقع مه کوئ چه وروسته له دی نه بیان راغی یا د نبی الله د خبرو د اوریدلو په وقت کښی خندل ، او کله د خندا د مخی نیولو لامله (له وجی) پر خپلو خولو به ئی خپل لاسونه کیښودل . او دا هم ممکن دی چه د «ایدیهم» ضمیر د کفارو په لوری او د «افواههم» د رسل په طرف راجع وی یعنی دغو ملعونانو خپل لاسونه د انبیاؤ پر خولو کیښودل ، چه هغوی بیخی هیڅ شی ونشی ویلی . یا به دواړه ضمیرونه د «رسل» په طرف وی یعنی د سختی بی ادبی او ګستاخی له امله (له وجی) د انبیاؤ لاسونه اخلی او په زوره ئی د دوی پر خولو باندی ږدی د ځینو په نزد دلته له «ایدی» څخه مراد نعمتونه دی . یعنی هغه عظیم الشان نعمتونه چه انبیاؤ علیهم السلام دوی ته وروړاندی کړی ؤ مثلاً د الله تعالیٰ شرائع او نور ، دوی د هغو بیقدری او

ناشکری وکړه او بیرته ئی ور وغورځول ـ ، او هیڅ یو ئی ونه مانه ـ لکه چه زمونږ په محاورو کښې هم ویلی کیږی چه د هغه سړی هغه شی ئی د هغه په مخ کښې ور وواهه یا می د هغه خبره بیرته په خوله ور ووهله یا می لنده کړه ـ په هر حال هره معنی چه واخیسته شی ، د ګردو (تولو) حاصل هم دغه دی چه دوی د الله تعالیٰ د نعمت ناقدری وکړه او د انبیاؤ علیهم السلام دعوت ئی قبول نه کړ ـ بلکه له هغو سره ئی په ډیری بیقدری او سپین سترګی او ګستاخی سره معامله وکړه

(﴿ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ ﴾ آیا په وجود د الله کښې شبهه شک دی هسی الله چه بی له نمونی پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکو او مافیهما دی ؟ بلکه د ده په واجب الوجودی کښې له سره شک او شبهه نشته!) یعنی د الله تعالیٰ وجود او وحدانیت خو داسی یو شی نه دی چه په هغه کښې د شک او شبهی لږ څه ځای او ګنجائش وی پخپله انسانی فطرت د رب العزت پر وجود شاهد دی د علویاتو او سفلیاتو عجیب او غریب نظام شهادت ورکوی چه د دغه مشین پرزی د وجود په قالب او سانچه کښې اچوونکی او بیا ئی جوړوونکی او په نهایت محکمی او منظمی طریقی سره چلوونکی قوت او قدرت ښائی چه ډیر قوی او نهایت زبردست وی چه په کامل حکمت او اختیار سره د عالم مشین پخپل واک (اختیار) او قابو کښې ساتی ـ نو ځکه خورا ډیرو لویو لویو مشرکانو ته په یو نه په بل رنګ د دغی خبری له اعترافه چاره نشته هغه لوی الله چه اسمانونه او ځمکی او نوری کری ئی پیدا کړی دی هغه الله تعالیٰ له ګردو (تولو) وړوکو بتانو او معبودانو څخه په ډیره لوړه (اوچته) مرتبه کښې دی . د انبیاؤ علیهم السلام تعلیم هم دغه دی کله چه د انسانی فطرت د یوه علیم او حکیم او قادر او توانا منبع الکمالاتو الله تعالیٰ د مجمع الصفاتو ذات پته او سراغ او نښه لګولی او پیدا کړی ده نو بیا ولی د اوهامو او ظنونو په ختو او دلدلو کښې خپل ځان غورځوی او خښوی ؟ او دغه ساده فطرت او ښکاره دلیل څخه لوبی قیصی او معمی جوړوئ ؟ انسانی ضمیر ، د بشریت وجدان شهادت اداء کوی چه د یوه قادر مطلق او عالم الکل الله تعالیٰ له موجودیت سره د کومی تیږی (ګتی) یا ونی یا انسانی تصویر یا فلکی ستوری یا د بل کوم مخلوق په الوهیت کښې شریکول ، د فطرت د غږ بندولو یا خرابولو سره مرادف دی ، نو آیا د الله پاک په ذات او صفاتو کښې معاذ الله د څه نقصان احساس شوی دی چه د هغه تلافی د ده مخلوق د خدایانو په جمعیت سره کوی.

(﴿ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ ﴾ الله بولی تاسی په ژبه ځمونږ ایمان ته دپاره د دی چه مغفرت وکړی تاسی ته بعضی له ګناهونو ستاسی چه حقوق الله دی) یعنی مونږ نه رابولو فی‌الحقیقت زمونږ په ذریعه پاک الله تاسی د خپل په طرف رابولی چه د توحید او ایمان پر لاره لاړ شئ! او د ده د قرب تر مقام پوری ځان ورسوئ! ـ که تاسی له خپلو دغو حرکاتو څخه لاس واخلئ! ـ او د ایمان او ایقان طریقه ځان ته غوره کړئ! ـ نو له ایمان راوړلو څخه پخوا ستاسی ګرد (تول) ګناهونه (په استثناء د حقوق العباد او زواجرو) درمعافوی بیا وروسته له ایمان راوړلو څخه هر رنګه عمل مو چه وکړ ـ د هغه په موافق له تاسی سره معامله کیږی .

(﴿ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾ او چه الله مهلت درکری تاسی ته له عذابه تر وقته معینه پوری چه وقت د نزعی دی) یعنی په کفر او شرارت باندی د قائم پاتی کیدلو په صورت کښی له ژر تباه کیدلو څخه به محفوظ پاتی کیږئ! او هومره مدت چه په دنیا کښی پاتی کیږئ، په سکون او اطمینان سره به ژوندون وکړئ

(﴿ قَالُوٓا۟ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ﴾ وویل کفارو چه نه یئ تاسی مگر آدمیان په شان زمونږ نو ولی مونږ تاسی انبیاء وګڼو اراده لرئ تاسی چه منع کړئ واړوئ مونږ په دعوی د نبوت سره له هغو شیانو څخه چه ۇ پخوا له دی نه چه عبادت به کاوه د هغو پلرونو زمونږ الخ) یعنی ښه ! د الله تعالیٰ بحث پریږدئ ـ او د خپل ځان په نسبت ووایئ! آیا تاسی د اسمان پرښته یئ! یا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه یئ! کله چه بل هیڅ شی نه یئ ـ او فقط زمونږ په شان بنیادم یئ نو بیا په څه دول (طریقه) مونږ ستاسی پر دغو خبرو یقین وکړو ـ ستاسی غوښتنه به داسی وی چه مونږ خپل قدیمی مذهب څخه مخ واړوو ـ او ستاسی تابعان شو ـ نو زړونه مو جمع کړئ ـ چه دغه به له سره نه کیږی . که تاسی د خپل امتیاز ثابتول غواړئ او په دغه مقصد کښی خپله کامیابی او بری غواړئ نو داسی کوم یو ښکاره سند او د الهٰی فرمان راوښیئ! چه د هغه په مقابل کښی مونږ هرومرو (خامخا) خپلی غاړی کیږدو او دغه کار هلته امکان لری چه تاسی زمونږ له غوښتنی سره سم معجزی او ښکاره نښی راوښیئ .

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَمَا كَانَ لَنَآ أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَٰنٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

وویل دوی ته رسولانو د دوی (چه هو!) نه یو مونږ مگر آدمیان یو په شان ستاسی ولیکن الله احسان کوی (په ایمان او نبوت سره) پر هر چا چه اراده وفرمائی (د احسان د هغوی) له بندگانو خپلو (لکه چه پر مونږ ئی فرمایلی دی)، . او نه ښائی مونږ ته (او نه توانیږو) دا چه راوړو مونږ تاسی ته کوم برهان (سند معجزه) مگر په اذن (حکم) د الله سره ، او خاص پر الله نو توکل دی وکړی مومنان.

تفسیر: یعنی د تاسی دغه خبری گردی (تولی) داسی دی چه نه مونږ پرښتی یو او نه بل کوم مخلوق بلکه په نفس د بشریت کښی مونږ ستاسی پشان یو لیکن د بشر د نوعی په افرادو کښی د احوالو او مدارجو په اعتبار آیا د ځمکی او د اسمان توپیر (فرق) او اعتبار نشته ؟ ـ آخر دا خو تاسی هم گورئ چه الله تعالیٰ د جسمانی ـ دماغی ـ اخلاقی او معاشی حالاتو په اعتبار ځینو انسانانو ته پر ځینو نورو څومره فضیلت او عظمت وربښلی دی ـ بیا که داسی وویلی شی چه پاک الله خپل ځینی بندگان د دوی د فطری قابلیت او اعلیٰ ملکاتو په سبب د روحانی کمال او باطنی قرب هغه لوړ مقام ته رسولی دی چه هغه ته د «نبوت» یا «رسالت» منصب وائی ، نو په دغه کښی څه اشکال او استبعاد دی په هر حال د نبوت له دعوی څخه دغه نه لازمیږی چه د خپل ځان په نسبت د ماسواء البشر د بل کوم نوعیت دعوی کوونکی یو . هو ! دومره قدر ثابتیږی چه الله تعالیٰ له خپلو بندگانو څخه ځینو ته پر ځینو داسی خصوصی احسان فرمایی چه هغه په نورو کښی نه وی (لکه نبوت ـ رسالت ـ ولایت ـ علمیت ـ درایت ـ کفایت ـ اهلیت)

(﴿ وَمَا كَانَ لَنَا أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ او نه ښائی مونږ ته او نه توانیږو دا چه راوړو مونږ کوم برهان فرمان مگر په اذن او حکم د الله تعالیٰ سره ـ او خاص پر الله ښائی چه توکل دی وکړی مؤمنان) یعنی اوس پاتی شو د برهان او سند معجزه او د فرمان راوړلو خبره نو د الله تعالیٰ په حکم مونږ لا پخوا د خپل نبوت سند او روښانه نښی او دلائل درښولی دی **کما قال** ﴿ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ ﴾ د هر هغه سړی زړه چه د هغه منل وغواړی ، نو د ده د اطمینان دپاره هغه بس او کافی دی ـ پاتی شو ستاسی د غوښتنو پوره کول نو دغه شی د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی زمونږ په قبضه او واک (اختیار) کښی نشته او نه زمونږ تصدیق په دغه پوری، عقلاً مربوط دی ـ پاک الله سم له خپل حکمت سره د هر هغه سند او معجزی اراده چه وفرمائی ، تاسو ته به ئی درښیی د غوښتلو شویو معجزو له لیدلو څخه ایمان په لاس نه درځی ـ او خاص د الله تعالیٰ په ورکړه سره په برخه کیږی لهٰذا ښائی چه یو ایماندار پر دغه اعتماد وکړی ـ او که بیا هم تاسی دغه خبره نه منئ ـ او زمونږ په عداوت او ایذاء رسولو ځان تیاروئ ، نو زمونږ توکل او اعتماد د همغه الله تعالیٰ پر مهربانی او امداد دی .

وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا ۚ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَا آذَيْتُمُونَا ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾

او څه عذر دی مونږ ته په دی کښی چه توکل به نه کوو پر الله حال دا چه ښوولی ئی دی مونږ ته لاری (د دین) زمونږ ، او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره ، او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان .

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ مونږ ته د توحید جام راڅښولی دی ، او د حقیقی بری او کامیابی لاره ئی راښوولی ده ، نو بیا څرنګه ممکن دی چه مونږ به پری توکل او اعتماد نه کوو .(او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان) یعنی تاسی هومره ضرر او ایذاء چه راورسوئ ، د پاک الله په فضل سره زمونږ په توکل کښی هیڅ فرق نه لویږی د متوکلینو دغه کار نه دی چه د سختیو په لیدلو سره د توکل او استقامت له لاری څخه واوړی یا بی هیلی شی .

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِّنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۖ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِن بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

او وویل هغو کسانو چه کافران شوی ؤ رسولانو خپلو ته چه خامخا وبه باسو مونږ تاسی هرومرو (خامخا) له ځمکی خپلی یا به خامخا وګرځئ تاسی هرومرو (خامخا) په دین زمونږ کښی پس وحی وکړه دوی ته رب د دوی چه هرومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان ، او خامخا به واوسوو مونږ تاسی په ځمکه د دوی کښی وروسته (د هلاک) د دوی ، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) دپاره د هغه چا چه ویریږی له دریدلو په مخ زما کښی او ویریږی له وعدی (د عذاب زما)

تفسیر: یعنی اوس خپل د تو کل او استقامت خبری پریږدئ! او خپله زیاته لوئی او مشرتیا مه ښکاروئ! بس او بس له دوو خبرو څخه یوه خبره ضرور ځانونو ته غوره کړئ! یا تاسی له بعثته څخه پخوا په شان پټه خوله او قرار له مونږ سره ګډ او مخلوط اوسئ او هغه کسان مو چه پخوا له دی نه له مونږ څخنی بی لاری کړی دی هغوی دی بیرته زمونږ په هم دغه پخوانی دین کښی راشی! که نه تاسی ټول زمونږ له ملکه د باندی لاړ شئ! او مونږ مو له دی وطنه نورو ملکونو ته شړو.
پس وحیه وکړه دوی ته رب د دوی داسی چه هرومرو (خامخا) هلاک به کړو مونږ ظالمان. یعنی تاسی به څنګه دوی له دی ملکه وباسئ - مونږ به هم دغه ظالمان د تل دپاره داسی فنا کړو چه بیا له سره بیرته نه شی راتلی او د دوی په ځای کښی به تاسی او ستاسی نور مخلص وفاداران

ودانوو ـ وګورئ چه د مکی معظمی کفارو د همیشه دپاره نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم او نور مسلمانان له هغه ځایه وویستل ـ چه هم دغه اخراج بالاخر د دوی د اخراج سبب او وسیله وګرځیده او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمی تسلط قائم او د کفر او کفارو هیڅ یو اثر او نښه نه شوه پاتی. او هم دغه ئی داسی وفرمایله چه او خامخا به اوسوو مونږ تاسی په ځمکه د دوی کښی وروسته له اهلاله د دوی
(﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِىْ وَخَافَ وَعِيْدِ ﴾ دغه اهلاک د اشرارو او اسکان د ابرارو حق دی دپاره د هغه چا چه ویریږی له دریدلو په مخ ځما کښی او ویریږی له وعدی د عذاب ځما نه یا) دغه پاس ذکر شوی بری او کامیابی هغو خلقو لره ده چه له پاک الله څخه ویریږی ـ او داسی ګڼی چه الله جلجلاله زمونږ ګرد (تول) حرکات تل وینی ـ او یوه ورځ به هرومرو (خامخا) مونږ د حساب او کتاب ورکولو دپاره د ده په مخ کښی دریږو، چه هلته به د ده د بیځاری عذاب څخه د نجات او خلاصیدلو هیڅ منجی (نجات ورکونکی) او ژغورونکی (خلاصونکی) نه وی.

وَاسْتَفْتَحُوْا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿۱۵﴾ مِّنْ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ ﴿۱۶﴾ يَّتَجَرَّعُهٗ وَلَا يَكَادُ يُسِيْغُهٗ وَيَاْتِيْهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ۭ وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيْظٌ ﴿۱۷﴾

او فیصله (فتح او نصرت) وغوښت (انبیاؤ نو منصور او مامون شول سره له مومنانو) او نامراده زیانکاره نا امیده شو هر یو متکبر سرکښ (ضدی عناد کوونکی له حق سره) چه وړاندی د ده دوزخ دی پس له مرګه او په کښی سوځی) او ورڅښولی به شی (پری په زوره) له اوبو (چه زوی وینی سره ګډی وی او د دوزخیانو له ګیډو نه بهیږی) چه غړپ غړپ به ئی (په تکلیف سره) څښی او نه به وی نژدی چه تیر کړی هغه (زوی په آسانی سره له ډیر تریخوالی او بدبوئی) او رابه شی ده ته (سختی د) مرګ له هر طرف (او له هر ځایه) حال دا چه نه به وی دی مړ کیدونکی (چه په آرام شی) او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډیر سخت وی.

تفسیر: یعنی انبیاؤ له الله تعالیٰ څخه مدد وغوښت او د فیصلی طالبان شول ـ لکه چه نوح علیه السلام ویلی ؤ ﴿ فَافْتَحْ بَيْنِىْ وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَّنَجِّنِىْ ﴾ او لوط علیه السلام وویل ﴿ رَبِّ نَجِّنِىْ وَاَهْلِىْ مِمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴾ شعیب علیه السلام عرض کړی ؤ ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ ﴾ او موسیٰ علیه السلام دعاء فرمایلی وه ﴿ رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهٗ ﴾ الآیة ـ او کفارو کله چه

ولیدل چه له دومره طویل مدت راهیسی مونږ له عذابه ویرول کیږو ـ لیکن د هغه هیڅ یوه نښه او آثار نه څرګندیږی (ښکاره کیږی) نو په تمسخر او استهزاء سره ئی په داسی ویناؤ سره خوله ویرانیستله ﴿ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴾ (۲۳ جزء د ص (۱٦) آیة ۱۲ رکوع)
او ﴿ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾
(۹ جزء ۳۲ آیة د الانفال ۲ رکوع) دغه خو د قریشو مقولی وی. د نوح علیه السلام قوم ویلی ؤ ﴿ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا ﴾ د شعیب علیه السلام قوم وویل ﴿ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا ﴾ و غیر ذلک الغرض د دواړو طرفو د فیصلی د ژر صادر کیدلو تقاضا وشوه
(﴿ وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴾ او نامراده زیانکاره نا امیده شو هر یو متکبر سرکښ ضدی عناد کوونکی له حقه سره) یعنی په مجرد د دی چه د انبیاؤ له لوری د الله تعالیٰ په دربار کښی داسی عرض او استدعا وشوه چه یو ناڅاپه د الله تعالیٰ مدد راغی ـ او هر یو سرکښ او ضد کوونکی نامراده شو ـ او ګرد (تول) هغه خیالات چه دوی پخپلو ماغزو کښی پخول په یوی نیونی سره له منځه لاړل او ورک شول ـ نه دوی پاتی شول او نه د دوی توقعات ـ او ګرد (تول) سره یو ځای سره سپیره او فناه شول .

(بد عمل بده وینا ځیږوی سخته بلا
هلاک کړی تل هلاکو ریز مریز کړی تل چنګیز)

(﴿ مِّن وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِن مَّاءٍ صَدِيدٍ ﴾ چه وراندی د ده دوزخ دی او پس له مرګه پکښی سوځی او ورڅښولی به شی پری په زوره له اوبو چه زوی او وینی سره ګډی وی او د دوزخیانو له ګیډی څخه بهیږی) یعنی دغه خو د دی دنیا عذاب ؤ ـ وروسته له دی د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده چه دوی پکښی غورځول کیږی او سوځی چه د تږی کیدلو په شدت کښی زوی یا د زوو په شان اوبه پر دغو کفارو وڅښول شی.
(﴿ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ ﴾ چه ګوټ ګوټ به ئی په تکلیف سره څښی او نه به وی نژدی چه تیری کړی هغه زوی په آسانی سره له ډیر تریخوالی او بدبوئی) یعنی پخپلی خوښی سره ئی کله څښلی شی. په حدیث کښی دی چه پرښتی ئی د اوسپنی په ګرزونو سره په سر وهی او په زوره ئی پری څښی او په خوله کښی ئی ورتویوی څه مهال (وخت) چه دوی خپلی خولی ته ورنژدی کوی نو د هغه د حرارت له شدته د دوی د دماغو او د ماغزو تر پوتکی پوری هم بیل شی او لاندی ځوړند شی ـ کله چه هغه د دوی خولی ته ورسیږی نو د دوی له ستونی (حلق) څخه تیریږی او هلته بند پاتی کیږی ـ په ډیر مصیبت او ربړ (تکلیف) سره ئی یو یو ګوټ یو یو غرپ، له ستونیٔ (حلق) څخه تیروی ـ کله چه هغه د دوی نس کښی ولویږی نو سم له لاسه د دوی کلمی توتی توتی غوڅی شی او د باندی تری ولویږی ﴿ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴾
(۲٦ جزء د محمد (۱۵) آیة ۲ رکوع)

﴿ وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ ﴾ (۱۵جزء د الکهف (۲۹) آية ٤ رکوع) **اعاذنا الله منها وسائر المؤمنين.**

(﴿ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ ﴾ الآية ـ او را به شي ده ته سختي د مرګ له هر طرفه او له هر ځايه حال دا چه نه به وی دی مړ کيدونکی چه په آرام شي او له شا او په مخ د ده کښې به عذاب ډير سخت وی) يعنی د دوی څښل به څه وی؟ ـ له هر لوری به د مرګ سره لاس او ګريوان او مخامخ وی له سره تر پښو پوری په هر يوه عضو به د موت سکرات طاری وی ـ له شپږو جهاتو (اطرافو) به پر دوی سخت مهلک عذاب مسلط شي او پری نازليږی ـ پر دغه ژوندون به مرګ ته ترجيح ورکوی ـ ليکن مرګ به هم د دوی په برخه نه کيږی، چه د دوی دغو ګردو (تولو) تکاليفو ته خاتمه ورکړی ـ له يوه عذابه وروسته بل نوی عذاب به پری پرله پسی راځی

﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ﴾ (۵ جزء د النساء ۵٦ آية ۸ رکوع)

﴿ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴾ (۳۰ جزء د الاعلیٰ (۱۳آية ۱ رکوع)

مَّثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَّا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

مثال (حال ـ صفت) د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عملونه د دوی په شان د (ډيری د) ايری دی چه سخت را والوځی پری باد په هغه ورځ چه سخت او ښورونکی وی باد ئی، نه به قادربږی دوی د هغو عملونو چه کړی دی دوی په هيڅ شی، دا (ګمان د نيکی د دوی (هم دغه ګمراهي ده لری (له حقه)

تفسير: ځينو کفارو ته به داسی خيال پيدا کيده چه مونږ خو په دنيا کښې ډير ښه ښه کارونه د صدقاتو او خيراتونو په سلسله کړی دی زمونږ ښه اخلاق په خلقو کښې مشهور دی ـ له ډيرو خلقو سره مو په مصيبت او تکليف کښې مرستی (مدد) او کومکونه کړی دی ـ او په يوه نه يو صورت سره مو د الله تعالیٰ عبادت هم کړی نو آيا دغه ګرد (تول) کړی او په نورو کولی او راکړه او ورکړه مو هلته په کار نه راځی؟ د هغه جواب ئی په دغه تمثيل سره ورکړ ـ يعنی هر هغه څوک چه د پاک الله صحيح معرفت نه لری او يواځی د فرضی او وهمی معبودانو عبادت کوی د هغه ګرد (تول) اعمال محض يو بی روحه او بی وزنه شی ته ورته دی او هغه به په محشر کښې داسی الوزی، او له منځه ورک کيږی لکه چه د لوی باد او سيلی په وقت کښې د ايرو بخرکی الوځی نو هلته به کفار د نيک عمل څخه بيخی تش لاس وی ـ حال دا چه داسی يوه موقع به وی چه هلته د نيکو عملونو ضرورت له هر شی څخه زيات وی . الله اکبر! دغه به څرنګه د

حسرت او افسوس وقت وی، هغه اعمال چه دوی ئی د قرب او نجات وسیله گنی ، هغه د ایرو د دیری په شان په عین موقع کښی بی حقیقت ثابتیږی ، او بالمقابل نور خلق د خپلو نیکو له خوږو ثمراتو څخه خوندور کیږی

هومره چه بازار موړ وی

د بی وزلو زړه تری سوړ وی

اَلَمۡ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ بِالۡحَقِّ ؕ اِنۡ يَّشَاۡ يُذۡهِبۡكُمۡ وَيَاۡتِ بِخَلۡقٍ جَدِيۡدٍ ﴿۱۹﴾ ۙ وَّمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيۡزٍ ﴿۲۰﴾

آیا نه وینی (نه پوهیږی ای لیدونکیه!) چه بیشکه الله پیدا کړی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) په حقه سره (لکه چه اراده ئی وه) ، که اراده وفرمائی (الله د هلاکولو د تاسی) نو بو به ځی تاسی (په مړینه سره) او رابه ولی نور خلق نوی (یعنی پیدا به ئی کړی). او نه دی دغه (اهلاک د تاسی او پیدا کول د نورو) په الله باندی سخت او مشکل (بلکه آسان دی) .

تفسیر: یعنی ښائی کفارو ته داسی خیال پیدا شی کله چه مونږ په خاورو کښی سره گډ او خاوره شو ، نو بیا به بل ژوندون څرنگه وی ؟ د قیامت او عذاب او ثواب خبری گردی (تولی) افسانی دی ، نو د دغه خیال په تردید کښی دا ورښیی ، هغه الله ته چه اسمان او ځمکه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره پیدا کړی دی ، ستاسی بیا ژوندی کول - یا د بل کوم مخلوق درول ودانول ستاسی په ځای کښی هیڅ سخت او مشکل نه دی که د اسمان او ځمکی د محکم نظام له لیدلو څخه دغه یقین در حاصلیږی چه د هغو پیدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم داسی ذات شته چه صانع او حکیم دی لکه چه د «بالحق» په لفظ سره ئی تنبیه فرمایلی ده ، نو څرنگه ویلی شئ چه هغه به اشرف المخلوقات (انسان) محض یو بی نتیجی شی پیدا کړی وی ؟ - او د ده د تخلیق او ایجاد سره به بل کوم عظیم الشان مقصد متعلق نه وی ؟ له دغه ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وی چه په هغه سره د آدم د پیدایښت عظیم مقصد په اکمله او اتمه طریقه سره ښکاره شی .

وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدٰىنَا اللّٰهُ لَهَدَيْنٰكُمْ ۖ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَّحِيصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ الشَّيْطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ إِلَّآ أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ۖ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوٓا أَنْفُسَكُمْ ۖ مَآ أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۖ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ ۗ إِنَّ الظّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾

او ظاهر به شي (خلائق له قبورو د) دوی الله ته تول ، نو وبه وائی کمزوران (د کفارو) هغو کسانو ته چه کبر لوئ به ئی کوله (په کفر کښی) چه بیشکه مونږ وو تاسی ته (په دنیا کښی) تابعان نو آیا اوس ئی تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له (دغه اخروی) عذابه د الله څخه څه څیز ، نو وبه وائی (دغه مشرکان) که هدایت کړی (لاره ښوولی) وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت (لارښوونه) به کړی وه مونږ تاسی ته ، برابر دی (اوس) پر مونږ چه آیا شور ، فریاد وکړو ؟ یا که صبر وکړو نشته مونږ ته هیڅ ځای د خلاصی . او وبه وائي شیطان کله چه فیصله شی امر (د حساب په قیامت کښی) بیشکه چه الله وعده کړی وه له تاسی سره (په دنیا کښی) وعده د حق (چه بعث او جحیم او نعیم دی) او وعده کړی وه ما له تاسی سره بیا نو خلاف می وکړه تاسی سره (په وعده کښی لکه چه اوس درښکاره شو) ، او نه ؤ ماته پر تاسی هیڅ حکومت (او غلبه) مګر دا قدر چه وبللئ ما تاسی (ګمراهی ته) نو قبول کړ تاسی (په تشو غلولو سره) دعوت زما ، نو مه ملامتوئ تاسو ما او ملامت کړئ نفسونه (ځانونه) خپل نه یم زه اوس فریاد

رس (له عذابه خلاصوونکی) ستاسی او نه یئ تاسی فریاد رس (له عذابه خلاصوونکی) زما ، بیشکه زه کافر (منکر بیزاره یم) له هغه اشراکه د تاسی ما لره (له الله سره په طاعت کښی) پخوا (له دی نه په دنیا کښی)، (نو فرمائی الله) بیشکه چه ظالمان شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) ځنی په یوه لویه عدلیه محکمه کښی به ګرد (تول) خلائق کله چه له خپلو قبورو څخه ژوندی پاڅولی کیږی او راوړاندی کیږی ، او په خورا (ډیر) ښکاره صورت په عرصات کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی ګرد (تول) سره تولیږی ، نو وبه وائی د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چه کبر ئی کاوه چه بیشکه مونږ وو تاسی لره تابعان نو آیا پس یئ تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له عذابه د الله څخه د څه څیز ؟ یعنی اتباع به خپلو متبوعینو ته داسی وائی چه «په دنیا کښی تاسی له خپلو ځانونو څخه لویان او مشران جوړ کړی ؤ ، نو ځکه مونږ ستاسی ډیر اطاعت او متابعت وکړ نو نن د دغه مصیبت په وقت کښی مونږ ته څه ګته (نفعه) او فائده راورسوئ! آیا داسی کیدی شی چه د دغه الله تعالیٰ د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لری یا سپکه کړئ ؟» دغه وینا به وروسته د دوزخ له ورتګه وکړی - یا به د حشر په میدان کښی ووائی - ابن کثیر رحمة الله علیه اول احتمال ته ترجیح ورکړی ده لقوله تعالیٰ ﴿ وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا ﴾ الآیة - وغیر ذلک من الایات والله اعلم

(﴿ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ ﴾ نو وبه وائی دغه مشران که هدایت کړی لاره ښوولی وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت ، لار ښوونه به کړی وه مونږ تاسی ته - الخ) یعنی که الله تعالیٰ په دنیا کښی مونږ ته توفیق راپه برخه کړی وی نو مونږ به تاسی هم له خپلو ځانونو سره یو ځای په سمه لاره بیولی وی لیکن مونږ پخپله وښویدو او تاسی مو هم له خپلو ځانونو سره د ضلالت په سیند کښی ډوب کړئ - یا به ئی دا مطلب وی که الله تعالیٰ مونږ ته داسی کومه لاره راوښوده چه له دغه عذابه ووتو ، نو مونږ به تاسی ته هم همغه لاره وښیو اوس خو مونږ هم ستاسی پشان په سخت مصیبت کښی مبتلا یو - او مصیبت هم داسی دی چه له هغه څخه د ژغورنی (خلاصیدلو) هیڅ صورت نه ښکاری ـ نه له صبر کولو او چوپ (چپ) کیناستلو ځنی څه ګته (نفعه) او فائده رارسیږی او نه له ویریدلو او چغو وهلو څخه څه په لاس راځی

(﴿ وَقَالَ الشَّيْطَانُ ﴾ الآیة - او وائی شیطان کله چه فیصله وشی د ګردو (تولو) کارونو) یعنی له حسابه او کتاب څخه وروسته کله چه داسی فیصله صادره شی چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان دوزخ ته لاړ شی ، نو هلته پخوا له دی نه چه دوزخیان په دوزخ کښی ولویږی ، دوزخیان به پر لعین ابلیس باندی الزام اړوی ، چه ای مردوده تا په دنیا کښی مونږ تیر ایستو ، او له لاری څخه دی بی لاری کړو - او په دغه مصیبت کښی دی ککر کړو نو اوس زمونږ څه تدبیر او چاره هم وکړه ! مثلاً د سپارش او نورو څه انتظام وکړه ! چه د الله تعالیٰ له دغه عذابه

ژغورنه (نجات) مو په برخه شي ـ دلته لعین ابلیس دوی ته به داسی یوه وینا وکړی چه د هغی حاصل دا دی «بیشکه الله تعالیٰ د صادق‌القولو انبیاؤ په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسی ربنتیا وعدی فرمایلی وی چه د هغوی صداقت په دنیا کښی د دلائلو او براهینو له مخی ثابت ؤ ـ او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی ـ ما د هغه په مقابل کښی تاسی ته د دروغو خبری او غلطی وعدی کړی وی چه د هغو کذب او دروغ هم په دنیا کښی په ادنیٰ فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کیدی شو ـ او دلته خو ستاسی تر سترګو لاندی د هغی بدی نتیجی راڅرګندی (ښکاره) دی ـ له ما سره نه د حجت او د برهان قوت ؤ ـ او نه داسی بل کوم طاقت او قوت ؤ چه په زور او زیاتی سره می تاسی داسی یوی وړوکی خبری ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی ـ بلاشبه ما تاسی ته د بدیٔ تحریک کړی دی ـ او تاسی ته می د خپلی دلی په لوری د راتلو بلنه کړی ده تاسی پخپله په منده او ډیری خوښی زما په لوری راوڅغلیدئ ـ او هر لوری ته چه ما تاسی راوغوښتئ ـ تاسی همغه لوری ته په ډیری خوښی او مینی روان شوئ ـ که ما تاسی اغواء ، ګمراه او بی لاری کړئ ـ نو تاسی ولی ړانده شوئ ؟ نه مو دلیل واورید ، نه مو برهان ولید ـ نه په دعوی باندی وپوهیدئ ـ او نه مو اول او نه مو آخر ته وکتل ـ سترګی مو پټی کړی او زما تر شا مو مندی وهلی د انصاف خبره خو دا ده چه له ما څخه پر خپلو نفسونو باندی زیات الزام او ملامتی واړوئ ! زما د اغواؤ غولولو ، لمسولو او تیر ایستولو جرم پر خپل ځای پاتی دی ـ لیکن زما پر مجرمولو تاسی کله پاک او بری کیدی شئ نن تاسی ته مدد رسونه چیری ـ پخپله له تاسی څخه مدد اخیستل هم امکان نه لری ـ مونږ او تاسی دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کښی نیولی کیږو ـ هیڅ یو به د بل په داد او فریاد نه شی رسیدی ـ تاسی له خپله حماقته په دنیا کښی زه د الله تعالیٰ شریک ودرولم یعنی ځینی مستقیماً د شیطان په عبادت کښی لګیا شول ـ او ډیر کسان د شیطان پر خبرو داسی وغولیدل ـ او د ده د احکامو انقیاد ئی په داسی ډول (طریقه) سره وکړو چه هغسی د الله تعالیٰ د احکامو اطاعت او انقیاد به ئی کاؤ پر هر حال زه له هغه شرک او کفره چه تاسی پخپل جهل او غباوت سره کړی دی بیخی منکر او بیزاره یم . یا «بما اشرکتمون» کښی باء سببیه واخیسته شی ، او داسی مطلب تری وویست شی «تاسی ماته د خدائ رتبه راکړه او له دی سببه مو له ما څخنی هم ډیر لوی کافر جوړ کړ ـ که چا زما خبرو ته اهمیت نه ورکاوه زما په عبادت کښی نه لګیا کیده ، نو زه به د کفر او طغیان دغی درجی ته کله رسیدم ـ نو اوس هر ظالم او مشرک لره ښائی چه د خپلو اعمالو او د کړیو چارو (کارونو) سزاوی د دردناک عذاب په صورت وګالی (برداشت کړی) ـ ! له شر شور نښلولو او الزام اړولو څخه هیڅ شی مو په لاس نه درځی» .

په تیر آیت کښی د ضعفاؤ او متکبرینو د کشرانو او مشرانو د خبرو او اترو نقل وکړی شو ، د هغه په مناسبت د دوزخیانو د خورا (ډیر) لوی مشر لعین ابلیس تقریر او وینا نقل فرمائی ـ کله چه د عوامو الزام او د دوی استدعا په دغو دواړو ځایونو کښی یو شان وه نو ښائی ځکه د

شیطان د خبرو او اترو په منځ کښې د هغه ذکر کول ضروری معلوم نشو والله اعلم .
د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چه خلق د دغه اضطراب او پریشانی له تصوره او اندیښنی د شیاطین الجن والانس له اتباع او پیروی څخه مخ وګرځوی .

وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

او داخل به کړی شی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په هسی) جنتونو کښې چه بهیږی لاندی له (مانیو او ونو د) هغو (څلور قسمه) ویالی په دی حال چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو کښې داخل به کړی شی دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پیشکشی د دوی (به په وقت د ملاقات کښې) په دغه جنت کښې لفظ د سلام وی.

تفسیر: دغه ئی د مقابلی په ډول (طریقه) سره د کفارو له سزا څخه وروسته د مؤمنینو ښه انجام او خاتمه وفرمایله حضرت شاه صاحب لیکی چه په دنیا کښې «سلام» دعاء ده د سلامتیا غوښتلو دپاره ـ او په آخرت کښې سلام ویل مبارکی ده پر سلامتی موندلو .

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ ﴿٢٦﴾

آیا وینی ته (ای بنده) څرنګه بیانوی الله یو مثال کلمه پاکیزه (چه لا اله الاالله ده) په شان د هغی ونی پاکیزی (د خرما ده) چه بیخ د دی خښ وی (په ځمکه کښې) او څانګی ئی (پورته) په (جانب د) اسمان (تللی) وی ، چه ورکوی (دا ونه) خوراک (میوه) خپله هر مقرر وقت په اذن (حکم) د رب خپل ، او بیانوی الله مثالونه دپاره د خلقو دپاره د دی چه دوی پند پری

واخلی . او مثال د کلمی خبیثی (چه کلمه د کفر ده) په شان د هغی ونی خبیثی (بدبوئی بدخوندی لکه د مرغونی د بوتی) دی چه ایستلی شوی وی له سر د ځمکی چه نه وی ده ته هیڅ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسیر: یعنی وګورئ او غور وکرئ څرنګه باموقعه او معنی پیدا کوونکی مثال دی عقلمن هومره چه په ده کښی غور وکری هغومره په سلهاؤ دقائق مسلسلاً تری پیدا کیږی . په پاکیزه خبری کښی د توحید کلمه ـ د الله تعالیٰ د معرفت خبری ـ ایمان او ایمانیات ـ قرآن ـ حمد ـ او ثنا ـ تهلیل ـ تسبیح او رښتیا ویل ګرد (تول) سره داخل دی .
په اکثرو روایاتو او آثارو کښی دلته د پاکیزه ونی مصداق د خرما (کجوری) ونه درولی شوی ده ګواکی نوری پاکیزه ونی هم تر دی لاندی داخلی کیدی شی .
(﴿ اَصۡلُهَا ثَابِتٌ وَّفَرۡعُهَا فِي السَّمَآءِ ﴾ چه بیخ د دی خښ وی په ځمکه کښی او څانګی ئی پورته په جانب د اسمان تللی وی) یعنی د هغی بیخ د ځمکی په ژوره (خکته) کښی غوړیدلی وی چه په ډیر زورور او سخت باد او سیلی سره هم هغه له بیخه نه ایستلی کیږی ـ او د هغی څانګی اسمان ته رسیدلی دی یعنی څانګی ئی ډیری لوړی او د ځمکی له کثافتونو څخه لری وی

(﴿ تُؤۡتِيٓ اُكُلَهَا كُلَّ حِيۡنٍۢ بِاِذۡنِ رَبِّهَا ﴾ چه ورکوی دغه ونه میوی خپلی هر وقت کښی چه ورته مقرر کری وی الله په اذن او حکم د رب خپل سره چه اول «بسر» او په وسط کښی «رطب» او په اخر کښی «ثمر» ورکوی او «تمر» ئی خو هر کله موجود وی) یعنی هیڅ یو فصل له میوو او ثمراتو څخه تش نه وی پاتی یا ئی فرض کرئ چه په دولسو میاشتو کښی ګهیځ (سحر) او ماښام به یری تازه میوی ځوړندی وی په «کلمة خبیثة» کښی د کفر کلمه ـ دروغی خبری ـ او هره هغه خبره چه د الله تعالیٰ له مرضی څخه مخالفه وی ، داخله ده . او علی‌الاکثره له دی نه حنظل (مرغونی ، زار زنګی تربوز ابوجهل) مرادوی ـ ګواکی د لفظ په عموم کښی هره خرابه ونه شامله کیدی شی یعنی لکه چه هیڅ بیخ ونه لری او په لږ اشاره سره له ځمکی څخه وځی ګواکی د هغه کم قوتی او ناپایداری ښکاره کری ده ، د دواړو مثالونو حاصل داسی شو چه مسلمانانو د توحید او ایمان دعوی پخه او رښتیا ده چه د هغه دلائل نهایت صاف او صحیح او مضبوط دی او د دی له امله (له وجی) چه د فطرت سره موافقه ده د هغی ریښی د زړونو ژورو ته راښکته کیږی او د صالحه ؤ اعمالو څانګه عین د قبول تر اسمانه پوری لګیږی
﴿ اِلَيۡهِ يَصۡعَدُ الۡكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالۡعَمَلُ الصَّالِحُ يَرۡفَعُهٗ ﴾ (۲۲ جزء د فاطر (۱۰) اية ۲ رکوع) د هغه د لطیفو او خوږو ثمراتو څخه د موحدینو ژبه او خوله خوږه او خوندوره کیږی ـ الغرض د حق او صداقت او توحید او معرفت همیشه بهارونه او پسرلی ورځ په ورځ وده کوی ، او لوئیږی او په ډیری پائداری سره لوړیږی او بالعکس د دروغو خبرو او شرک او کفر او د باطنی دعوی بیخ هیڅ نه وی ـ د باد په لږ خوځولو سره له بیخه وځی ، د ناحقی خبری په اثبات کښی هومره زور چه

ولګولی شی لیکن د انسانی ضمیر او فطرت د مخالفت له امله (له وجی) د هغه بیخ د زړونو تر بیخه نشی رسیدی ـ د لږ څه فکر کولو په اثر غلط راښکاری نو ځکه مشهور دی چه دروغ پښی نه لری ، یعنی د رښتیا په شان پر خپلو پښو نشی تلی او نه له هغو څخه په زړونو کښی څه نور پیدا کیږی زمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه د صوفیه ؤ په طرز د دغو مثالونو په بیان کښی له ډیر اطنابه کار اخیستی دی ـ چه دلته د هغو د نقلولو ځای او ګنجائش نشته

يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ ۙ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ﴿٢٧﴾

مضبوطوی الله هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په خبره ثابته سره په ژوندون د دنیا (په وقت د فتنی او مرګ) کښی او په آخرت کښی (یعنی په قبر کښی) او ښویوی الله ظالمان (له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبٰی کښی) او کوی الله هر هغه څه چه اراده وفرمائی (د کولو ئی له اهداء د مومنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ د توحید او ایمان په خبرو (چه د هغو مضبوطی او پایداری په پخوانی مثال کښی ظاهره کړی شوی ده) مومنان په دنیا او آخرت کښی مضبوط او ثابت قدموی ـ پاتی شو د قبر منزل چه د دنیا او آخرت په منځ کښی «برزخ» دی هغه په دنیا یا په آخرت کښی ګډ شمیرلی شوی لکه چه له اسلافو څخو دغه دواړه اقوال منقول دی . غرض دا دی چه مومنین د دنیا له ژوند څخه نیولی تر محشر پوری د هم دغی طیبی کلمی په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتی کیږی ـ په دنیا کښی له هومره حوادثو او آفاتو سره چه مخامخ شی ـ او هر رنګه سخت امتحان او ازموینه چه تری واخیسته شی ـ په قبر کښی چه د نکیرینو سؤال او جواب وشی ـ د محشر هولناکه منظره سره له دی چه فکر او هوش وړونکی وی ـ په هره موقع کښی هم دغه د توحید کلمه د ده د میړانی ـ ثبات او استقامت ذریعه ګرځی .

﴿ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ ﴾ او ښویوی اړوی الله ظالمان مشرکان له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبٰی کښی له ظالمانو څخه مراد دلته کفار او مشرکین دی ـ دوی په دنیا کښی هم وښوئیدل ـ او په آخرت کښی هم ښوئیږی ، او له سره د حقیقی بری او کامیابی مخه په ونه وینی .

(﴿ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ﴾ او کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د کولو ئی) یعنی سم له خپل حکمت سره هره معامله چه له چا سره وړ (لائق) او مناسبه وی ، همغه ورسره کوی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا ۖ وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ ۗ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾

آیا نه ئی خبر نه کوری ته هغو کسانو (د کفارو) ته چه بدل کړی ئی دی نعمت د الله په ناشکری سره(په اختیار د کفر) او راښکته کړی دی دوی قوم خپل په دار د هلاک کښی ، چه دوزخ دی ، داخل به شی دوی په هغه کښی ، او بد ځای د قرار او هستوګنی دی (دا دوزخ) او ګرځولی ؤ دوی الله ته شریکان دپاره د دی چه ګمراه کړی (واړوی خلق) له لاری (د توحید) د الله ووایه (ای محمده دوی ته) چه نفعه واخلئ تاسی (په شهواتو سره په دنیا کښی) نو بیشکه بیرته ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی.

تفسیر: له دی نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دی خصوصاً د قریشو رئیسان چه د دوی په لاس کښی په هغه وقت کښی د عربو واک (قبضه) او اختیار ؤ . یعنی الله تعالیٰ پر دوی څومره انعام او احسان فرمایلی دی ـ د دوی د هدایت دپاره ئی محمد صلی الله علیه وسلم لیږلی دی ـ قرآن ئی نازل کړی دی ـ د بیت الحرام مجاوران ئی ګرځولی دی ـ د عربو مشرتیا ئی ورته روزی کړی ده دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احساناتو مقابله په دی سره وکړه چه د الله تعالیٰ پر ناشکری ئی ملاوی وتړلی او د ده خبری ئی دروغ وبللی ـ د ده له رسول سره وجنګیدل ـ په آخر کښی ئی خپل قوم له خپلو ځانونو سره یو ځای بیولی د هلاکت په کنده کښی ولویدل .

(﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ ﴾ او ګرځولی وو دوی شریکان دپاره د دی چه ګمراه کړی او واړوی خلق له لیاری د توحید د الله تعالیٰ نه) یعنی که دوی د الله تعالیٰ له نعمتونو او احساناتو څخه متاثر شوی وی او د حقیقی منعم په شکر ګزاری او اطاعت شعاری کښی لګیا وی نو ډیر به ښه ؤ ـ مګر دوی داسی ونه کړل ـ بلکه بالعکس بغاوت ئی غوره کړ ـ او د پاک الله په مقابل کښی ئی نور داسی شیان ودرول ـ چه پر هغو ئی د الوهیت اختیارات ویشلی ؤ ـ او هغه عبادت ئی چه واحد الله ته مخصوص ؤ ، په مختلفو عنوانونو سره د دوی دپاره ثابت کړ ـ څو په دغی سلسلی کښی له خپلو ځانونو سره نور خلق هم بی لاری کړی ـ او ګمراهی ته ئی واړوی او د خپل سیادت په لومه (دام) کښی ئی راګیر کړی

(﴿ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾ ووایه ای محمده ! دوی ته چه نفع واخلئ تاسی په شهواتو سره په دنیا کښی نو بیشکه ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی) یعنی ښه دی دغه

بیوقوفان پخپلو لومو د کفر او شرک کښې راګیر کړئ ، او څو ورځې په عیش او عشرت او دنیوی ښې مزی او خوښی وکړئ مګر تر کله پورې ؟ بالاخر تاسې به د دوزخ په اور کښې تل اوسیږئ ، ځکه چه د هسې دنیوی عیش او عشرت نتیجه به هم دا وی ـ ګواکې دغه جمله داسې شوه لکه چه یو طبیب له یو بد پرهیز مریض څخه خفه شی او ورته ووائی «کل ما ترید فان مصیرک الی الموت ـ څه چه دی زړه غواړی وئ خوره ځکه چه هم دغه مرض هرومرو (خامخا) ستا ساه وباسی»

قُلْ لِّعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيْهِ وَلَا خِلٰلٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده) هغو بندګانو زما ته چه ایمان ئې راوړی دی چه سم دې دروی (ادا کړی) لمونځ او ورکړه دې کوی ځینې له هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب ؤ) او په ښکاره (که فرض ؤ یا واجب) پخوا له راتلو د هغې ورځې چه نشته سودا پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخستل) په هغې کښې او نه دوستی.

تفسیر: د کفارو د احوالو له ذکر کولو څخه وروسته د مخلصینو مؤمنینو د تنبیه دپاره ئې داسې وفرمایل څو دوی په پوره ډول (طریقه) سره ویښ شی ، او د عبودیت په وظائفو کښې یوه ذره هم فرق او توپیر (تفاوت) رانه ولی ـ په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وکړی ، چه هغه ډیر ښه عبادت دی ـ لمونځونه دی د هغو له حقوقو او حدودو د رعایت سره په کامل خشوع او خضوع سره تل ادا کړی ـ د پاک الله له ورکړی څخه یوه برخه خفیه یا علانیه پر مستحقینو ولګوی . الغرض د هغو کفارو په مقابل کښې چه په کفر او شرک او د نعمتونو په ناشکری کښې ډوب تللی دی ، مؤمنانو ته لازم دی چه په خپلو ځانونو او مالونو د الله تعالیٰ په عبادت او شکر ایستلو سره خپله مستعدی څرګندہ (ښکاره) کړی

(﴿ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيْهِ وَلَا خِلٰلٌ ﴾ پخوا د راتللو د هغې ورځې چه نشته سودا او پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخستل) په هغې کښې چه مقصر څه ورکړی او ځان پرې واخلی او نه به پکښې دوستی وی کفارو لره چه ګوندی خلاص شی د چا په دوستی سره) یعنی لمونځ او فی سبیل الله انفاق او نور حسنات په هغه ورځ به د دوی په کار ورځې بیع او شری او تش د دوستی او خپلوی تعلقات له سره د دوی په کار نه ورځی ـ نه به هغه څوک نیک عمل پیرودی (اخستلی) شی ـ او نه به داسې کوم دوست او خپلوان پیدا کیږی چه بې له ایمانه او صالح عمله تش د دوستی د تعلقاتو لامله (له وجې) د ده د نجات ذمه پر خپل ځان واخلی . ربط پخوا د

کفارو د ناشکری ذکر ؤ ـ بیا د مومنینو د طاعت د مراسمو د اقامت حکم ئی ورکړ او د شکر
گزاری په لوری ئی تشویق ورکړ ـ وروسته د الٰهیه ؤ نعماؤ څخه د څو عظیم‌الشانو نعمتونو ذکر
فرمائی چه د هر مؤمن او کافر په حق کښی عام او تام دی ـ څو د هغو له اوریدلو څخه مؤمنینو
ته د شکر ایستلو دپاره لا ترغیب وشی او کفار هم غور وکړی او پخپلو زړونو کښی وشرمیږی
چه دوی څرنگه د داسی لوی منعم او اکبر محسن او مالک الملکوت څخه بغاوت کوی ؟ په دغه
ضمن کښی د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت دلائل هم بیان شول ـ او امکان لری چه د هغو له
اوریدلو څخه کوم عاقل او منصف له شرکیاتو څخه مخ واړوی یا د ده د عظمت او جبروت په
دغو نښو کښی غور او دقت وکړی او د ده له نیولو او سزا ورکولو څخه وویریږی ، او مسلمان
شی .

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ
مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِیَ فِی الْبَحْرِ
بِاَمْرِهٖ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهٰرَ ﴿۳۲﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
دَآىِٕبَیْنِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ ﴿۳۳﴾ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا
سَاَلْتُمُوْهُ ؕ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ؕ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ﴿۳۴﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) او
نازلی کړی ئی دی (له طرفه) د اسمانه اوبه ، نو رایستلی ئی دی په دی اوبو
سره له هر قسمه میوو څخه رزق (روزی) تاسی ته ، او مسخر (تابع) کړی
دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه گرځی په سیند کښی په امر (حکم) د
دغه (الله) سره او مسخر کړی (لگولی) دی تاسی ته ویالی او مسخر کړی (په
کار لگولی) دی دپاره د منافعو ستاسی لمر او سپوږمی په دی حال چه
گرځیدونکی دی سم له دستور سره برابر ، او په کار کښی ئی لگولی دی
تاسی ته شپه او ورځ ، او درکړی دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز چه
سوال کړی دی تاسی د هغه (شی سم له مصلحته) ، او که وشمیرئ تاسی
(تول انواع او گرد (تول) افراد د) نعمت د الله نو وبه نه شمیرلی شئ تاسی
دا نعمتونه د الله (تر آخره پوری) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم ډیر ناشکره

دی

تفسیر: یعنی له آسمان ئی اوبه رانازلی کړی یا ئی دا مطلب چه د ورښت (باران) په نزول د بخاراتو او نوررو ظاهری اسبابو څخه برسیره نور غیر مرئی‌سماوی اسبابو لره هم دخل شته ـ وګورئ د لمر پلوشی (اشعه) د سپوږمی وړانګی (ضیاء) د ستوری ځلیدل ـ د هوا چلیدل ـ د اوبو بهیدل د اور بلیدل ـ د ځمکی غوړیدل انسانانو ته څومره زیاتی ګټی او منافع رسوی؟ وګورئ چه د لمر پلوشی (اشعه) د نورو اشیاؤ په شان پر اور ورکوونکی هنداری (شیشه اتشی) هم لویږی لیکن هغه د خپل مخصوص جوړښت او استعداد په وسیله له همغو اشعاتو څخه په غیر مرئی‌دول (طریقه) سره په دی اندازه د ده له حرارت څخه استفاده کوی چه نور شیان ئی له هغه څخه نشی کولی ـ سپوږمی له سمندره څومره لری ده لیکن د دی له تزئیده او تنقیصه د سمندر په اوبو «مد» او «جزر» پیدا کیږی ـ هم داسی که وریځی هم د کومی سماوی خزانی څخه په یوی غیر مرئی‌طریقی سره مستفید شی نو د انکار دپاره څه دلیل په لاس شته ؟،

(﴿ فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ﴾ نو رایستلی دی الله په دی اوبو سره له هر قسمه میوو رزق روزی تاسی ته ای انسانانو !) یعنی الله تعالیٰ د خپل قدرت او حکمت په کمال سره په اوبو کښی داسی یو قوت پیدا کړی دی چه د ونو او کښتونو (فصلونو) او د نورو د ودی او نشوونما او حاصل ورکولو سبب ګرځی ـ او د همغو په ذریعه مونږ د هغو له میوو او حاصلاتو څخه مستفید کیږو .

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْفُلْكَ لِتَجْرِىَ فِى ٱلْبَحْرِ بِأَمْرِهِۦ ﴾ او مسخر تابع کړی دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه وګرځی په سیند کښی په امر او حکم د دغه الله سره) یعنی د سمندر په خوفناکو چپو او موجونو کښی په یوی وړوکی بیړی باندی سپریږئ ؟ او له کومه ځایه تر کومه ځایه پوری رسیږئ او په څه اندازه سره تجارتی او غیر تجارتی فوائد تری حاصلوئ دغه خو د الله تعالیٰ په قدرت او حکم سره دی چه د سمندر په لویو لویو چپو او هسکو هسکو موږو او غتو غتو شپیرو کښی یوه وړوکی (د پیاز د پوتکی په شان) بیړی یا جهاز نه یوائی ساتی بلکه له یوی لوئ وچی څخه ئی بلی لوئ وچی ته هم بیائی

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْأَنْهَٰرَ ﴾ او مسخر کړی لګولی ئی دی تاسی ته ویالی چه تصرف پکښی کوئ ـ او نفع تری اخلئ) یعنی په ویالو او خوړونو او سیندونو او ویالو او لښتیو او نورو کښی د اوبو راتلل او لری ځایونو پوری رسیدل ـ اګر که د بیړی په شان ستاسی د فکر او ارادی تابع نه ده خو بیا هم ستاسی په کارونو کښی بوخت او لګیا دی ـ هم داسی لمر او سپوږمی او ستوری هم د یوه معین نظام او ضابطه سره سمه د خپل تاکلی (مقرر کړی) دود (رواج) او دستور سره موافق تماماً تر قیامه د قیامت پوری پخپلو حرکاتو او ورسپارلیو شویو خدماتو کښی مصروف دی او له سره نه ستومانه او نه ستړی کیږی ـ او نه د دوی په حرکاتو او تاثیراتو کښی لږ څه فرق او توپیر (تفاوت) راښکاریږی ـ یا شپه او ورځ یوه پسی بله په همغه تاکلی (مقرر کړی)

عادت سره سم او تل راځي او ځي ـ دغه ګرد (تول) شيان اګر که په دی معنی ستاسی په تصرف او اختيار کښی نشته چه کله مو او چيری مو چه زړه وغواړی ، د هغوی د قدرتی حرکاتو او تاثيراتو مخه ونيسئ، خو بيا هم تاسی داسی دير تصرفات او تدابير په کار اچولی شئ چه د هغو تاثيراتو څخه بيشماره فوائد حاصل کرئ او لکه چه کوئ ـ د انسانی تصرفاتو او تدابيرو څخه ماسوا دوی بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دی دنيا په يو نه يو خدمت کښی مشغول او لګيا دی مونږ او تاسی په هوسائی (آسانی) سره ژوندون کوو ـ او دوی سرګردانه ځمونږ په منفعت او خدمت کښی مداومت کوی

اور او باد او خاوره باړه	سپوږمی او لمر دواړه
شپه ـ ورځ ـ تاوده ـ ساړه	اسمان ځمکه لوی واړه
بوخت ځمونږ په چارو واړه	خورو ميوی دانی نور خواړه
يو هوسا ـ ارام ـ ماړه	لوی ځيښتن ته کيږدو غاړه

(﴿ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوْهُ ﴾ الآية ـ او درکړی دی تاسی ته ځينی له هر هغه څيز څخه چه سوال کړی دی تاسی د هغه شی سم له مصلحته) يعنی هغه شيان چه تاسی د حال يا د قال په ژبی سره غوښتی دی ، له هغو ځنی له هر شی څخه هومره حصه چه له حکمت او مصلحت سره موافقه وه په مجموعی دول (طريقه) تاسی ګردو (تولو) ته مو درکړه .

(﴿ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ ﴾ او که وشميرئی تاسی تول انواع او ګرد (تول) افراد د نعمت د الله نو وبه نه شميرلی شئ تاسی دا نعمتونه د الله تر آخره پوری) يعنی د الله تعالىٰ نعمتونه دومره بيشماره او غير متناهی دی چه که تاسی ګرد (تول) سره يو ځای شئ ـ او په اجمالی دول (طريقه) سره د هغو په شميرلو سره پيل (شروع) وکړئ ـ نو ګرد (تول) به سره ستړی او ستومانه کيږئ . په دغه موقع کښی ځمونږ امام فخرالدين رازی رحمة الله الباری د الله تعالىٰ د نعماؤ په بی شمارتيا ـ او علامه ابو السعود د هغو د غير متناهی توب په نسبت لږ څه شرح او بسط فرمايلی دی او د روح المعانی خاوند پر هغو باندی لږ څه مفيد اضافه کړی ده چه دلته د هومره تطويل ځای نشته .

(﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ﴾ بيشکه انسان خامخا لوی ظالم دير ناشکره دی) يعنی د انسان په جنس کښی ديره زياته بی انصافی او بی شکری او بيقدری شته چه سره د دومره بيشماره احساناتو له ليدلو بيا هم د حقيقی منعم حق نه پيژنی او شکر ئی نه اداء کوی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَّاجْنُبْنِيْ وَبَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿۳۵﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل ابراهیم ای ربه ګرځوه دا ښار (د مکې) امن والا او لرې وساته ما او ځامن ځما له دې نه چه عبادت به کوو د بتانو

تفسیر: یعني د قریشو هغو مشرانو چه د دوی د کفران او شرک او کفر بیان پاس په ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِیْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ ﴾ الآیة ـ کښې شوی ؤ هغوی ته د ابراهیم علیه السلام قصه ور په یادوی، او تنبیه ورکوی چه تاسې د هغه د اولادیت لامله (له وجې) د کعبة الله او لوی حرم مجاوران شوی یئ، هغه د دې کعبې اساس خاص پر توحید ایښې ؤ، د هم ده د دعاؤ په اثر الله جلجلاله دغه د مکې معظمې ښار ودان کړ ـ او په دغو کلکو پرښو (ګټو) او شګلنو ځمکو کښې د ظاهري او باطني نعمتونو امبارونه ئې جوړ کړل حضرت ابراهیم علیه السلام له دنیا ځنې په داسې حال کښې لاړ چه داسې دعاوی او وصیتونه یې کول چه د ده اولاده د شرک طریقه اختیار نه کړي ـ اوس تاسې ته فکر کول او شرمیدل په کار دي چه تر کومه ځای پورې مو د ده د وصیتونو رعایت کړی دی؟ یا د ده له دعاء څخه مو برخه اخیستې ده او تر کومه حده پورې مو د الله تعالیٰ پر احساناتو شکر ایستلی دی.

(﴿ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا ﴾ الآیة ـ ای ربه ګرځوه دا ښار د مکې معظمې امن والا او وساته ما او ځامن ځما له دې نه چه عبادت کوو د بتانو) یعنې مکه معظمه «حرم آمن» وګرځوی لکه چه الله تعالیٰ مأمونه هم وګرځوله او هم زه او هم ځما اولاده د تل دپاره د بت پرستې څخه وژغوری (محفوظ کړی). او ترې مو لرې وساتې غالباً دلته به له اولاده ځنې خاص صلبي اولاد مراد وي نو ځکه د دوی په صلبي اولاد کښې دغه مرض رانغی او که عام ذریات ترې مراد وي، نو ویلی کیږي چه دغه دعاء د ځینو په حق کښې نه ده قبوله شوې ـ سره له دې چه حضرت ابراهیم علیه السلام معصوم رسول ؤ مګر دا د دعاء له آدابو څخه ده چه له نورو ځنې پخوا سړی خپل ځان ته دعاء وکړي. دا راز (قسم) دعاوي چه له انبیاؤ څخه منقولې دي په هغو کښې دغې خبرې ته هم اشاره ده چه د انبیاؤ عصمت هم د دوی له لوري نه دی پیدا شوی، بلکه د الله تعالیٰ له حفاظته او صیانته موجود شوی دی نو ځکه دوی تل د همغه په دربار کښې التجاء کوي چه هغه د دوی د عصمت (تلطفاً) ضامن او کفیل شوی دی.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمة الله علیه په نزد ابراهیم علیه السلام دغه دعاوي د معظمې مکې د ودانۍ او د کعبې شریفې د تعمیر څخه وروسته کړې دي په اول جزء البقرة په ۱۲٦ تر ۱۲۹ آیاتونو او (۱۵)رکوع کښې د کومو دعاؤ چه ذکر شوی دی، هغه ئې د کعبې شریفې د بناء په وقت د اسمٰعیل علیه السلام په معیت فرمائلې دي. او دغه دعاوي ئې ډیره موده وروسته په

سپین پیرتیا کښې کړی دی

رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ ۖ فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي ۖ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

ای ربه ځما بیشکه دغو (تیرو (کتو) بتانو) لغزولی دی ډیر له خلقو (چه سبب د گمراهي د دوی شوی دی) نو هر چا چه متابعت کړی دی ځما نو بیشکه هغه له (اهل د ملت) ځما دی، او هر چا چه نافرمانی کړی ده ځما نو بیشکه چه ته ئی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) ای ربه ځمونږ بیشکه چه ما اوسولی دی ځینی له اولاد خپل (چه اسمٰعیل او اولاد ئی دی) په داسی یوه وادی (ناو) کښې چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوټی ستا چه حرمت (عظمت) والا ده ای ربه ځمونږه (ومی اوسول دوی دلته) د دی دپاره چه سم ودروی (اداء کړی سره له ټولو حقوقو) لمونځ نو وگرځوه (مائل کړه) زړونه د ځینو خلقو په مینه چه راځغلی (په محبت سره میلان کوی) دوی ته او رزق روزی ورکړه دوی ته له هر قسمه میوو څخه دپاره د دی چه دوی شکر وباسی.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د خالص توحید لیاره غوره کړی ده او ځما خبری ئی منلی دی، هغه زما په ډله کښې شامل دی. او هغه کسان چه ځما خبری ئی نه دی منلی او ځمونږ له لیاری څخه بیل شوی دی، نو ته دوی ته پخپلی مهربانی او ښښنی سره د توبی توفیق ورکولی شی ـ که ستا لطف او مهربانی وی نو هغه به هم ایمان راوړی، او خپل ځان به د خصوصی رحمت او ابدی نجات مستحق گرځولی شی ـ یا دا مطلب چه ته قدرت لری چه هغه هم په دغه موجوده حالت کښې وبښې اگر که ستا له حکمته د هغه وقوع ونشی.

تنبیه: د «المائدة» د سورت په آخر کښې د حضرت خلیل د دی قول او د حضرت مسیح علیه

السلام په مقوله کښې مو فرق بیان کړی دی هغه دی بیا وکتلی شی.
(﴿ رَبَّنَآ إِنِّيٓ أَسۡكَنتُ ﴾ الآیة ـ ای ربه ځمونږه بیشکه چه ما اوسولی دی او دیره کړی دی ځینی له اولادی خپلی په داسی یو وادی او ناو کښې چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا حرمت والا الخ) یعنی حضرت اسماعیل علیه السلام ځکه چه بل اولاد ئې حضرت اسحاق علیه السلام او نور په شام کښې وو. د الله تعالیٰ په حکم د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د تی رودلو په وقت کښې د د والدی (بی‌بی هاجری) سره په دغه تور سپیره ډاګ او دبر ډګر (میدان) کښې پریښود، او دی تری لاړ، وروسته له هغه د «جرهم» د قبیلی څه خلق هلته ورسیدل ځکه چه الله تعالیٰ د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د تندی او د بی بی هاجری رضی الله عنها د تلوسی او مندی له امله (له وجی) د پرښتی په ذریعه هلته د «زمزم» چینه بهولی ده. نو د «جرهم» کوچیانو چه دغه اوبه ولیدی، هلته ښکته شول ـ او د بی بی هاجری رضی الله عنها په اجازه همغلته مسکون شول کله چه اسمٰعیل علیه السلام لوی شو نو په هم دغی قبیلی کښې ئې واده وشو. په دی دول (طریقه) چیری چه نن ورځ مکه معظمه ده یو کلی ودان شو حضرت ابرهیم علیه السلام به هم کله کله له «شام»څخه دلته تشریف راوړ او د دی ښار او د دی ښار هستیدونکو ته به ئې داسی دعاوی فرمایلی چه «ای الها ما خپل یو ځوی په دغه لامزروعه (بی کرونده) او ډاګ دبر میدان کښې ستا په حکم ستا معظم او محترم کور سره نژدی دیره کړی دی، چه دی او د ده نسل ستا او ستا د دی کور حق اداء کړی، نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دی لوری ته متوجه کړه، څو دوی دلته راشی، او ستا عبادت وکړی ـ او د دی ښار رونق زیات شی او هم د دوی د روزی او زړه جمعی دپاره له غیبه داسی سامان ور برابر کړه چه برسیره پر غلو او اوبو چه د ژوندانه له ضروریاتو څخه دی، عمده ثمرات او ښی میوی هم دلته په افراط سره پیدا شی چه خلق د زړه په اطمینان سره ستا په عبادت او شکر ګزاری کښې مصروف شی» پاک الله دغه ګردی (تولی) دعاوی قبولی کړی لکه چه تر نن ورځی پوری هر کال په زرګونو زرګونو انسانان له ګرده (توله) جهانه هلته سره تولیږی ـ او د اعلیٰ قسم میوو او عمده ثمراتو په مکی معظمی کښې دومره کثرت او افراط وی چه ښائی د دنیا په کومی بلی برخی کښې د هغه ساری او نمونه لږ وی ـ حال دا چه پخپله په مکه معظمه کښې یوه باثمره ونه به نه وی موجوده. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام پخپله دعاء کښې « ﴿ أَفۡـِٔدَةٗ مِّنَ ٱلنَّاسِ ﴾ د څه خلقو زړونه» فرمایلی ؤ که نه ګرد (تول) عالم به هغه لوری ته تلل.

رَبَّنَآ إِنَّكَ تَعۡلَمُ مَا نُخۡفِي وَمَا نُعۡلِنُۗ وَمَا يَخۡفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِن شَيۡءٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ﴿٣٨﴾

ای ربه ځمونږ بیشکه چه تاته معلوم دی هغه چه پټوو ئې مونږه او په هغه چه

ښکاره کوو ئې، او نه دی پټ پر الله باندې هيڅ څيز (نه) په ځمکه کښې (له سفلياتو نه) او نه په اسمان کښې (له علوياتو نه).

تفسير: يعنې په ځمکه او اسمان کښې هيڅ له تا څخه پټ نه دی، نو بيا ځمونږ ظاهر او باطن له تا ځنې څرنګه پټ او مخفي پاتې کيدی شي؟ داسې چه فرمايلي دي «هغه چه پټوو ئې مونږ او هغه چه ښکاره کوو ئې» په دغه کښې د مفسرانو څو اقوال دي ـ ليکن د تخصيص هيڅ وجه نه ده الفاظ عام دي چه ګردو (ټولو) ښکاره ؤ او پټو شيانو ته شامل دي.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه فرمائي «په ظاهر کښې دعاء ئې د ګردو (ټولو) دپاره کړې ده ليکن په زړه کښې ئې دغه دعاء د اخر الزمان رسول الله لپاره فرمائلې ده»

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ ۚ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾

(ټول صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چه رابښلې دي ماته سره له زوړ والي اسماعيل او اسحاق، بيشکه چه رب زما خامخا ښه اوريدونکي د دعاء دی.

تفسير: يعنې په زوړتوب کښې اسحٰق عليه السلام د «ساري» او اسمٰعيل عليه السلام د «هاجرې» له ګيډې څخه په غير متوقعه دول (طريقه) سره دي راعنايت فرمايلي دي لکه چه اولاد په متعلق ځما د ﴿ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصّٰلِحِينَ ﴾ دعاء دې واوريده ـ دغه دعاء هم راقبوله کړه! اسمٰعيل عليه السلام په ۹۹ کلنې او اسحٰق عليه السلام په ۱۱۲ کلنې ابراهيم عليه السلام ته عطا شوي دي.

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي ۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾

اې ربه ځما وګرځوې ما هميشه قائموونکی (اداء کوونکی) د لمانځه (سره له ټولو حقوقو ئې) او ځنې له اولادې ځما (هم کلک کړې پر لمانځه) اې ربه زمونږ او قبوله کړې دعاء ځما.

تفسير: يعنې ځما په ذرياتو (اولاد) کښې دې داسې خلق تل وي چه په ښه دول (طريقه) لمونځونه دروي او په ښه شان سره ئې له ټولو حقوقو سره اداء کوي. او قبوله کړې دعا ځما توله.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

اى ربه ځمونږ ببښنه وکړى ماته او مور او پلار ځما ته او مؤمنانو ته په هغه ورځ (د قيامت كښې) چه قائميږى حساب.

تفسير: دغه دعاء ئى غالباً پخوا د خپل پلار د مړ كيدلو چه د كفر په حالت مړ شو او وروسته دى پرى خبر شو، فرمايلى ده - نو مطلب به ئى داسى وى چه هغه ته د اسلام هدايت وركړى!. او د قيامت په ورځ ئى د مغفرت وړ (لائق) او مستحق وګرځوى! او كه د مړ كيدلو څخه ئى وروسته دعا فرمايلى وى، نو ښائى تر هغه وقته پورى به دى نه وى مطلع كړى شوى چه كفار د مغفرت وړ (لائق) نه دى. عقلاً د كافر مغفرت تر څو چه نقل نه وى وارد شوى محال نه دى، خو سمعاً ممتنع دى - نو د ده علم به پر سمع باندى موقوف وى. او پخوا له سمع - عقلى امكان به معتبر وى . ځينو اهل التشيع داسى ليكلى دى چه په قران كښى چه د ابراهيم عليه السلام پلار ته كافر ويلى شوى دى، هغه د ده حقيقى پلار نه بلكه تره يا بل كوم لوى سړى د ده له كورنى څخه ؤ. والله اعلم.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظّٰلِمُونَ ۵ۭ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ ۚ وَاَفْـِٕدَتُهُمْ هَوَآءٌ ﴿٤٣﴾

او مه كوه ګمان (اى انسانه) په الله چه غافل (بى خبره) دى له هغو كارونو چه كوى ئى ظالمان، بيشكه هم دا خبره ده چه وروستى كوى دوى هغى ورځى ته چه خلاصى به پاتى وى (له ډيرى ويرى) په هغه كښى سترګى چه، مندى وهونكى به وى دا (مخلوقات) چه جګ (وچت) نيوونكى به وى د سرونو خپلو (په طرف د بلونكى محشر كښى) بيرته به نه ګرځى دوى ته رپول د سترګو د دوى، او زړونه د دوى به تش وى (له عقله او فهمه له ډيرى ويرى).

تفسير: يوه ركوع پخوا د ډيرو عظيمه ؤ نعماؤ د ذكر كولو په منځ كښى ئى فرمايلى ؤ « ﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ﴾ - بيشكه انسان خامخا لوى ظالم او دير ناشكره دى» وروسته له هغه د حضرت ابراهيم عليه السلام قصه ئى واوروله او د مكى معظمى كفارو ته ځينى خصوصى نعمتونه

ور په یاد کړه ـ او د دوی د ظلم او شرک په لوری ئی اشاره وفرمایله په دغه رکوع کښی تنبیه فرمائی که د ظالمانو په تنبیه فرمایلو کښی څه څند (ایسارتیا) وشی، نو داسی ئی مه ګڼئ چه الله تعالیٰ د دوی له حرکاتو څخه بی خبر دی. په یاد ئی ولرئ چه د دوی هیڅ یو وړوکی او لوی کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی. البته د ده عادت داسی نه دی چه فوراً مجرم ونیسی او تباه ئی کړی ـ دی ډیرو لویو ظالمانو ته هم مهلت ورکوی، چه یا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلی یا د جرائمو په ارتکاب کښی تر دی حده پوری ورسیږی چه له قانونی حیثیته د ده د سزا په مستحق کیدلو کښی هیڅ قسم خفاء پاتی نشی.

تنبیه: د ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دی چه داسی یو خیال ئی په زړه کښی پیدا کیدی شی او که پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب وی نو د دوی له دی مخاطبی څخه به نورو ته اورول مقصود وی. چه کله ئی خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی وفرمایل چه داسی خیال مه کوه! حال دا چه داسی یو خیال له سره دوی ته قریب هم نشو راتلی نو د نورو په حق کښی داسی خیال به په څه اندازه واجب الاحتراز وی.

(﴿ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی په هغی کښی سترګی) یعنی د قیامت په ورځ کښی له ډیر هول ـ هیبت او دهشت څخه سترګی به هم داسی رډی بدی او تیغی پیغی راښکاری، او هم داسی بوتی وتلی، او پرانیستلی به پاتی وی یعنی رپولی به ئی نشی او هم داسی وازی به ختلی وی او هیڅ به ئی نشی پتولی

(﴿ مُهْطِعِينَ ﴾الآية ـ مندی وهونکی ځغاستونکی به وی دا مخلوقات چه جګ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو په طرف د بلونکی په محشر کښی بیرته به نه ګرځی دوی ته رپول د سترګو د دوی ـ او زړونه د دوی به تش وی له عقله او له فهمه له ډیری ویری) یعنی په محشر کښی له سختی پریشانی خوفه ـ حیرته او اندیښنی ګرد (تول) خلق به تلوار کوونکی وی په غږ د اسرافیل علیه السلام چه دوی رابولی په دی حال کښی چه جګ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو طرف د بلونکی ته چه نه به راګرځی بیرته په طرف د دوی سترګی د دوی او هم داسی ګرد (تول) سره سترګی همغسی یوی نقطی پوری به داسی نښتی وی، هیڅ به ئی نه رپوی، او په ډیری ویری او دهشته سره به همغه لوری ته درومی چه د دوی سترګی لګیدلی وی، او له سره به له هغه ځایه بل ځای ته نه ورګرځی، هک پک به پاتی وی او منظماً او مسلسلاً به همغی یوی نښی ته ګوری، او له سره به د هیڅ یوه نظر لاندی باندی نه کیږی، او نه به خپل او نه به د بل ځان ته ګوری ـ د زړونو حال به داسی وی چه د عقل او فهم او د بهتری له هیلی (امید) او توقع څخه به بیخی خالی او تش وی ـ او د دهشت او خوف له فرطه به سخت ترپیږی، او در ګرده (توله) به غورځنګ وهی او الوځی ـ الغرض د ظالمانو دپاره دغه وقت به نهایت سخت او ډیر حسرتناک وی. پاتی شوه د قانتینو مؤمنینو خبره نو د دوی په حق کښی په (۱۷) جزء د «الانبیآ» په (۱۰۳)آیة (۷) رکوع کښی داسی ارشاد صادر شوی دی ﴿لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ﴾.

وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ

او ویروه (ای رسوله څما) خلق له هغی ورځی څخه چه را به شی دوی ته عذاب (چه قیامت یا مرگ دی) نو ویه وائی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شرک او تکذیب سره) ای ربه څمونږ وروستی کړه (مهلت راکړه) مونږ ته تر نیتی نزدی پوری چه قبوله کړو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو،

تفسیر: د (العذاب) څخه یا خو د قیامت ورځ او اخروی عذاب مراد دی یا د موت وقت او د ده د سکراتو او د روح د قبض شدت مقصود دی یا له دنیوی عذاب څخه د هلاک کیدلو ورځ اراده کاوه شی.

﴿ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ الآية ـ وو به وائی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی په شرک او تکذیب سره مهلت راکړه مونږ ته تر نیتی نژدی پوری چه قبوله کړو دعوت او بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو که دغه وینا په دنیا کښی د عذاب یا د موت د شدت د لیدلو په وقت کښی وی نو ئی مطلب ظاهر دی چه اوس څو ورځی نوری هم مونږ ته مهلت راکړه ! مونږ درسره وعده کوو چه وروسته له دی نه خپله رویه او عمل ښه کوو ـ یعنی د حق دعوت قبلوو ـ او د انبیاؤ متابعت اختیاروو کما قال الله تعالیٰ ﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا ﴾ (۱۸ جزء د «المومنون» ۹۹ - ۱۰۰ آیة ٦ رکوع) او که د دوی دغه مقوله د قیامت په ورځ کښی وی، نو په دغه صورت کښی به د مهلت غوښتلو معنی داسی وی چه مونږ بیا دوهم ځلی د لږ څه مدت دپاره دنیا ته بیرته ولیږه، نو بیا وگوره چه مونږ په څه اندازه خپله وفاداری درښکاره‌وو کما قال الله تعالیٰ

﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴾ (۲۱ جزء د «السجدة» (۱۲) آیة (۲) رکوع).

أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾

(وبه فرمائی الله توبیخاً) آیا نه وئ تاسو چه قسم به کاوه تاسی پخوا له دی نه (په دنیا کښی) چه نشته تاسی ته هیڅ زوال (له دنیا نه آخرت ته په بیا ژوندون سره) او اوسیدلی وئی تاسی په کورونو د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصیو سره) او ښکاره شوی ده تاسی ته (دغه خبره) چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی (د عذابه او اهلاکه) او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه.

تفسیر: یعنی تاسی هغه کسان یئ چه له تاسی ځینی مغرورانو او بیباکانو به د «قال» په ژبی یا د حال په ژبی علی‌الاکثرو قسمونه به یادول چه ځمونږ دغه شان او شوکت او عیش او عشرت له سره زوال نه مومی ـ او نه به کله مرو . او نه به د الله تعالیٰ په مخ کښی د دریدلو وار رسیږی. ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (١٤ جزء النحل(٣٨) آیة (٥) رکوع) دغه پاک الله د هغوی له جانبه فرمائی (﴿ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا ﴾ الآیة ـ او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو په کفر او معاصیو سره او ښکاره شوی ده تاسی ته دغه خبره چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی د عذاب او اهلاک او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه) یعنی ستاسی پخوانی په هم دغو کلیو کښی یا د هغو په شاؤ خواؤ کښی اوسیدل، چیرته چه پخوانی ظالمان اوسیدل، او د هم دوی عادات او اطوار ئی خپلو ځانونو ته غوره کړل ـ حال دا چه د تاریخی روایتونو او متواترو خبرو څخه پر دوی باندی دغه خبری ښی څرګندی (ښکاره) شوی دی چه مونږ پخوانیو ظالمانو ته څنګه سختی سزاوی ورکړی دی؟ او مونږ د پخوانیو امتونو دغه قصی په سماویه ؤ کتابونو کښی درج کړی دی. او د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو دوی مو خبردار کړی هم دی ـ مګر دوی ته له هغو څخه عبرت هم نه دی حاصل شوی او په همغه سرکشی، عناد او د حق په عداوت کښی پراته او پری ټینګ ولاړ دی ﴿ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴾ (٢٧ جزء د القمر آیة (٥) (١) رکوع).

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

او په تحقیق سره کوشش د مکر او فریب وکړ دوی د مکر او فریب خپل

حال دا چه الله سره ده (جزاء د) مکر د دوی، او نه ؤ مکر (فریب) د دوی (داسی لوی) چه له ځایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه (له خپله ځایه).

تفسیر: یعنی ګردو (تولو) پخوانیو او وروستنیو ظالمانو خپل مکرونه او فریبونه چلولی دی او د انبیاؤ په مقابل کښی د حق د مغلوبولو او لری کولو هیڅ یو تدبیر او سازش دوی نه دی پریښی - دوی ګرد (تول) تدابیر، مکر فریب او چال د الله تعالیٰ په نزد یو په یو ښکاره او محفوظ دی او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوی.
(﴿ وَاِنۡ كَانَ مَكۡرُهُمۡ لِتَزُوۡلَ مِنۡهُ الۡجِبَالُ ﴾ او نه دی مکر د دوی داسی لوی چه له ځایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه له خپله ځایه)، یعنی دوی ډیر زیات مکرونه او فریبونه کری دی، او د هغو نتائج ئی لیدلی دی - مګر د الله تعالیٰ د حفاظت په مقابل کښی هغه ګرد (تول) ناکامه او بی نتیجی پاتی دی آیا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو ځایونو څخه وخوځولی شی؟ یعنی انبیاء علیهم السلام او حقه ؤ شرائع چه له غرونو څخه زیات مضبوط او مستقیم دی، د دوی د دغو مکاریو او فریبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شی؟ حاشاوکلا - د دی تفسیر سره موافق به
﴿ وَاِنۡ كَانَ مَكۡرُهُمۡ ﴾ کښی «ان» به «نافیه» وی او د آیت مضمون د
﴿ وَلَا تَمۡشِ فِى الۡاَرۡضِ مَرَحًا‌ اِنَّكَ لَنۡ تَخۡرِقَ الۡاَرۡضَ وَلَنۡ تَبۡلُغَ الۡجِبَالَ طُوۡلًا ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۳۷ اية (٤) رکوع) سره به مشابه وی. ځینو مفسرینو «ان» شرطیه او «واو» وصلیه اخیستی او د دی آیت مطلب ئی داسی بیان کری دی چه دوی ډیر لوی لوی داسی مکرونه او فریبونه وکرل چه د الله تعالیٰ د حفاظت په مقابل کښی هیڅ ثابت شو - اګر که د دوی دغه مکرونه او فریبونه فی حد ذاته داسی غټ او زبردست ؤ چه یو ځلی غرونه به ئی هم له خپل ځایه بیرته کولی شوی او له خپله ځایه ئی لړولی شوی.

فَلَا تَحۡسَبَنَّ اللّٰهَ مُخۡلِفَ وَعۡدِهٖ رُسُلَهٗ‌ؕ

نو مه کوه ګمان په الله باندی د خلاف کوونکی د وعدی خپلی رسولانو خپلو سره،

تفسیر: یعنی هغه وعده چه په ﴿ اِنَّا لَنَنۡصُرُ رُسُلَنَا ﴾ او په ﴿ كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغۡلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِىۡ ﴾ او نورو آیتونو کښی کری شوی ده.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيۡزٌ ذُو انۡتِقَامٍؕ‏

بیشکه الله ډیر غالب ښه قوی دی (په انفاذ د احکامو) څیښتن (خاوند) د انتقام(سخت عذاب له اعداء الله)

تفسیر: نه مجرم له ده څخه خلاصیدی او نه چیری تری تښتیدلی شی او نه دی پخپله داسی مجرمان هم داسی بی له سزا ورکولو څخه خوشی پریږدی.

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿۴۸﴾

(یاد کړه) هغه ورځ چه بدل به کړه شی (په کښی) دغه ځمکه په بلی ځمکی سره او آسمانونه به هم بدل کړی شی په نورو آسمانونو سره) او را وبه وځی (تول خلق له قبورو او په ښکاره میدان به ودریږی خاص) الله ته چه یو ښه غالب ډیر قوی دی.

تفسیر: په قیامت کښی دغه اسمان او ځمکه په دغه موجوده هیئت سره به باقی نه پاتی کیږی یا خو د دغو ذوات به بدل کړی شی ـ یا به یواځی په صفاتو کښی تغیر کیږی ـ او له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه ښائی څو کرتی دغه تبدیل او تغیر ته به وار ورسیږی والله اعلم د «وبرزوا لله جمیعاً د مخامخ دریدلو» مطلب به ﴿ فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا ﴾ الآیة ـ په ذیل کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

وَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِيْنَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿۴۹﴾

او وینی به ته دغه ګنهګاران (کافران) په دغه ورځ کښی چه تړلی شوی به وی یو له بل سره په ځولنو (غاړکیو او ځنځیرونو) کښی،

تفسیر: یعنی د یوه یوه نوعیت څو څو تنه مجرمان به په یوه ځنځیر کښی تړلی کیږی کما قال الله تعالیٰ ﴿ اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۲۲) آیة (۲) رکوع) ﴿ وَإِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ ﴾ ۳۰ جزء د التکویر ۷ آیة).

سَرَابِيْلُهُمْ مِّنْ قَطِرَانٍ

قمیصونه د دوی له نانزړو به وی

تفسير: چه پکښې اور په ډيره جلتۍ او سرعت اثر کوي او سخت بدبوئي(ددوزى) ترى خيژى، بيا ځرنګه چه د جهنم اور دى همغسى د هغه ځاى نانزرو يا ځرنه (ګوګړ) هم وګنئ.

وَتَغْشٰى وُجُوْهَهُمُ النَّارُ ﴿۵۰﴾

او پټ به کړى مخونه د دوى اور (د دوزخ)

تفسير: مخ چه د حواسو او مشاعرو ځاى، او د انسان په ظاهرى اعضاؤ کښې له ګرد (تول) ؤ څخه اشرف عضو دى، نو ځکه ئې په خصوصيت سره ذکر کړ، لکه چه په بل ځاى کښې په ﴿ تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٕدَةِ ﴾ کښې د قلب ئې فرمايلى دى.

لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۵۱﴾

(راوځى له قبورو دپاره د دې) چه جزاء ورکړى الله هر يوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چه کړى وى بيشکه الله ډير ژر دى حساب (د ده)

تفسير: يعنى د هغى خبرى په مخ راتلل بالکل يقينى دى، او هغه له سره لرى مه ګنئ کما قال الله تعالىٰ ﴿ اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ﴾ (۱۷ جزء د الانبياء (۱) آية (۱) رکوع) يا ئې دا مطلب کله چه حساب اخيست کيږى، نو بيا په هغه کښې هيڅ ځنډ (ايسارتيا) نه کيږى د ګردو (تولو) اولينو او آخرينو، پيريانو او انسانانو د ذرى ذرى عمل حساب کتاب به ډير ژر کيږى ـ ځکه چه نه پر الله باندى کوم شى مخفى دى ـ او نه دى يو شان (شى) له بل شان (شى) څخه مشغولولى شى ﴿ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ﴾ (۲۱ جزء د لقمٰن ۲۸ آية (۳) رکوع).

هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوْا بِهٖ وَلِيَعْلَمُوْۤا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۵۲﴾

دغه قرآن خبر رسونه ده (کافى ده له جانبه د الله) دپاره د خلقو (چه پند پرى واخلى) او لپاره د دى دى چه وويرولى شى (خلق) په (وعظ) د ده سره او چه وپوهيږى دوى په دى باندى چه بيشکه خبره هم دا ده چه الله معبود

واحد دی (بی شریکه) او چه پند واخلی (تری) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسیر: یعنی د غفلت له خوبه ویښ شئ او له الله څخه وویریږئ او د ده په آیتونو کښی غور وکړئ چه له هغه څخه د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی یقین حاصل شی او له عقل او فکر څخه کار واخلئ او پر نصائحو ئی عمل وکړئ

(تمت سورة ابراهیم علیه السلام ولله الحمد والمنه)

سورة «الحجر» مكية الاآية (۸۷) فمدنية وهی تسع و تسعون آية)
وست رکوعات رقمها (۱۵) تسلسلهاحسب النزول (٥٤) نزلت بعد سورة يوسف عليه السلام
د «حجر» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۸۷) آیت څخه چه مدنی دی
(۹۹) آیت او (٦) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۵) او په نزول کښی(٥٤) سورت دی وروسته د یوسف علیه السلام له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓرٰ قف تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ ①

دغه چه وروسته راځی آیاتونه د کتاب دی او د قرآن چه واضح (بیانوونکی د حق او د باطل) دی

تفسیر: یعنی دا د هغه جامع او عظیم الشان کتاب ایتونه دی چه د هغه په مقابل کښی به کوم بل کتاب، د کتاب ویلو وړ (لائق) او مستحق نه دی . او آیتونه دی د هغه قرآن کریم چه واضح بیانونکی د حق او د باطل دی او اصول ئی نهایت صاف ـ دلائل ئی روښان ـ احکام ئی معقول ـ د اعجاز وجوه ئی واضح ـ او بیانات یی عجیب او فیصله کوونکی دی نو وروسته له دی نه هر څه چه بیان کیدونکی دی ښائی چه مخاطبین هغه په پوره توجه سره واوری.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾

ډير ځلي به آرزو (تمنا) کوی هغه کسان چه کافران شوی دی(چه ووینی خپل احوال او د مؤمنانو او جنت او دوزخ) چه کشکی وی دوی مسلمانان

تفسير: که نن منکرينو د قرآن عظيم او د اسلام په شان د الله تعالیٰ د عظيم الشان نعمتونو قدر ونه کړ ليکن داسی يو وقت راتلونکی دی، چه دغه خلق به پر خپلی محرومی ژاړی، او د حسرت لاسونه به سره مښی، او وائی به کاشکی مونږ مسلمان کيدو ـ هغه وقت به کله راځی؟ د دغه آيت په تفسير کښی مفسرينو سره اختلاف کړی دی. مونږ د (ابن الانباری) له قوله سره موافق هغه عام ايښی دی يعنی په دنيا او آخرت کښی په هغو مواقعو کښی چه د کافرانو د نامرادی او د مسلمانانو د کاميابی مناظر او مظاهر وردمخه شی په هره موقع کښی کفار د خپل پاتی کيدلو او ناکامی لامله (له وجی) د خپل مسلمان کيدلو تمنا کوی، او د اسلام له نعمته د محروم پاتی کيدلو حسرت او واويلا به کوی په دغه سلسله کښی ړومبنی موقع خو د «بدر غزوه» وه چه هلته د مکی معظمی کفارو د مسلمانانو په لوری د ښکاره غلبی او غيبی تائيداتو د ليدلو څخه پخپلو زړونو کښی ئی داسی محسوس کړ، هغه اسلام چه مهاجرين فقراء او د اوس او خزرج بزګران ئی پر متکبرو او ځانمنمو (خود نمای کونکو) قريشی مشرانو باندی غالب او مظفر کړ۔ افسوس چه مونږ له دغه دولت څخه محروم يو هم داسی د اسلامی فتوحاتو او ترقياتو په هر منزل کښی کفار پر خپل تش لاس او حرمان افسوس او حسرت او ندامت باندی متاثر او د نااميدی د اوښکو بهولو موقع ور ورسيده د انتهائی حسرت او افسوس ځای به هلته وی کله چه پرښتی د دوی د روح قبض کولو دپاره ورمخامخ ودريږی، او د عالم غيب حقائق د دوی تر سترګو لاندی راشی، نو دلته به له ډيره غمه خپلی ګوتی چيچی، او تمنا کوی کاشکی مونږ هم اسلام قبول کړی وی؛ څو نن د دغه بعدالموت له عذابه محفوظ پاتی کيدی شوی له دے نه لويه يأس غورځوونکی منظره به هغه وی چه د طبرانی رحمة الله عليه په حديث کښی راغلی دی چه نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم فرمايلی دی چه «ځما د امت ډير سری د خپلو ګناهونو له سببه په جهنم کښی لويږی او تر هغه پوری چه د الله تعالیٰ اراده وی، هلته به اوسيږی نو بيا به مشرکين دوی ته طعنی ورکوی چه ستاسی ايمان او توحيد تاسی ته څه فائده دروروسوله؟ چه تاسی هم نن ځمونږ په شان په دوزخ کښی پراته يئ! نو د دی پيغور له سببه پاک الله به هيڅ يو موحد په دوزخ کښی نه پريږدی» د دی فرمايلو څخه وروسته نبی کريم دغه آيت ولوست «ربما يود الذين کفروا لو کانو مسلمين» ګواکی دغه به آخری موقع وی چه کفار به د خپل د مسلمانيدلو تمنا کوی.

ذَرْهُمْ يَأْكُلُوْا وَيَتَمَتَّعُوْا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿٣﴾

پرېږده دوی (ای محمده) چه خوری او ګټی فائدې اخلی او مشغول کړی دوی اوږد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو) نو ژر ده چه پوه به شی (په عاقبت خپل.

تفسیر: یعنی کله چه هیڅ یو نصیحت پر دوی مؤثر او کارګر نشو، نو تاسی زیاد له دے نه د دوی په فکر کښی مه لوېږئ!، بلکه څو ورځی ئی هم داسی خوشی کړئ! چه د بهائمو (چارپایو) په شان وخوری وڅښی، او په زړه پوری مزې وکړی، او خوندور شی، او د مستقبل په نسبت ښه لوی لوی امیدونه وتړی عنقریب به داسی وقت راشی چه دغه ګرد (تول) حقائق به هلته څرګند شی او د پخوانیو او وروستنیو ګرد (تول) خوړلی او څښلی به له دوی څخه راوځی لکه چه څه قدر حقیقت ئی په دنیا کښی د مجاهدینو په لاس ورښکاره شو او پوره تکمیل به ئی په آخرت کښی کیږی. د «ذرهم» امر د اهانت لپاره دی یعنی هیله (امید) او طمعه پرې کړه له دوی نه او هم دی ته ئی ایله (خوشی) کړه چه لکه بهائمو (چارپایو) غوندی خوری او څښی او ګرځی

وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُوْمٌ ﴿٤﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ له (اهله د) هیڅ کلی مګر خو دپاره (د هلاک) د هغه به یو وقت معلوم وو (لیکلی په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی هومره کلی ښارونه او اقوام چه پخوا له دی نه هلاک کړی شوی دی د الله تعالیٰ په علم کښی د هر یوه د هلاکت یو معین وقت ؤ چه په هغه کښی نه هیره او نه تیرواته او نه غفلت او نه د الله تعالیٰ د وعدی تأخیر او تعطیل امکان ؤ هر کله چه د کوم قوم میعاد پوره او د دوی د تعذیب وقت ور ورسید یو څلی ګرد (تول) سره سپیره او تباه شوی دی. موجوده کفار دی هم په دغه امهال او تاخیر باندی نه مغروریږی کله چه وقت راشی دوی هم د الله تعالیٰ د سزاء څخه نشی خلاصیدی دغه تاخیر چه کیږی په دغه کښی د الله تعالیٰ لوی لوی حکمتونه دی، مثلاً له دوی څخه د ځینو د خپلو یا د دوی د اولادی ایمان راوړل مقدر وی، او د فوری عذاب په صورت کښی به د هغه د وقوع هیڅ یو صورت نه وی.

مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿٥﴾

نه ړومبی کیږی هیڅ امت له وقته (د هلاک) خپل او نه (تری) وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د مهلکه ؤ اممو په منځ کښی څه تخصیص نشته، بلکه د هر قوم د عروج او زوال یا د موت او حیات دپاره کوم میعاد او نیته چه مقرره ده، هغه دی یوی ربی (ساعت) دپاره هم وړاندی او وروسته کیدی نشی (بلکه په هغه وقت کښی هرومرو (خامخا) هلاک کیږی نه تری ړومبی او نه وروستی کیدی شی).

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ۝٦

او ویلی (دغو کفارو محمد ته) ای هغه سړیه چه نازل کړی شوی دی پر هغه باندی ذکر (قرآن پند په زعم د منکرینو) بیشکه ته خامخا لیونی ئی.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکین به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طریقه سره ویل یعنی «ته له ګردو (تولو) څخه ور د مخه شوی ئی، او د پاک الله له درباره دی قرآن راوړی دی، او نورو ګردو (تولو) ته احمق او جاهل وایی، بلکه ګردی (تولی) دنیا ته د ویری پیغام ورکوی او له هغه سره داسی دعوی هم کوی چه بالاخر به زه غالب یم او یو وقت به داسی راشی چه منکرین به له حسرته او ندامته داسی وائی کاشکی چه مونږ هم مسلمانان شوی وی! دا د کوم عقل او هوش خبری دی، دا خو ښکاره لیونتوب دی او دغه شی چه ته ئی لولی او اوروی ئی د لیونیانو له چتی (بیکاره) او چپوله (ګدو ودو) له وینا څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی (العیاذ بالله)

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۝٧

ولی نه راولی مونږ ته ملائکی (دپاره د تعذیب او تکذیب څمونږ په تصدیق د تا) که ئی ته له صادقانو(رښتینو په دغه دعوی کښی).

تفسیر:یعنی که د احدیت په دربار کښی تاته دومره قرب حاصل دی او له ګردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالیٰ له لوری هم دا ته د رسالت د منصب دپاره غوره شوی ئی؛ نو د پرښتو خدائی فوج ولی ستاسی سره نه دی راغلی؟ چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ستاسی تصدیق کاوه، او پر مونږ باندی به ئی هم ستاسی خبری منلی وی، او د نه منلو په صورت کښی به ئی مونږ ته سزا راکوله.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُّنظَرِينَ ۝٨

(نو په جواب کښې الله فرمائی) چه نه نازلوو مونږ ملائکې مگر په حق (حکمت یا عذاب) سره او نه به وی په دغه وقت کښې مهلت ورکړی شوی (یعنی د ملائکو د نزول په وقت کښې به پر دوی هم فی الحال عذاب نازلیږی.

تفسیر: یعنی د قبول کوونکو دپاره اوس ښائسته ډیری نښې شته ـ پاتې شو هغه کسان چه د دوی اراده داسی نه ده چه دغه خبره ومنی نو هغوی به ئی د پرښتو د راتگ په وقت کښې هم نه منی نو بیا د هغو په نزول څه فائده مرتبیږی؟ الله تعالیٰ پرښتې سم له خپله حکمته سره د کوم صحیح غرض دپاره لیږی هم داسی خوشې چټی (بیکاره) د هغوی تماشا ورښوول خلقو ته مقصود نه وی عادت الله عموماً داسی جریان لری ـ کله چه د کوم قوم بغاوت او سرکښې له خپله حده تیری کوی ـ او د تفهیم او هدایت گرد (ټول) مراحل خاتمه مومی، نو د پرښتو فوج د دوی د هلاک دپاره ورلیږی ـ نو بیا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکاوه کیږی ـ که سم ستاسی له غوښتنې سره پرښتې ولیږلی شی نو له هغه څخه یواځې هم دغه مقصد کیدی شی چه تاسی ښائی بلا تاخیر هلاک کړی شئ چه هغه فی الحال (د الله تعالیٰ) له حکمته سره موافق نه دی. ځکه چه تر اوسه پوری ئی وقت نه دی راغلی ـ دغه خو هغه آخری صورت دی چه نور گرد (ټول) منازل سره طی کیږی. او د گردو (ټولو) چارو تر ختمیدلو څخه وروسته په ظهور رسیږی.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

بیشکه مونږ پخپله نازل کړی دی ذکر (پند قرآن) او بیشکه چه مونږ د ده خامخا ساتونکی یو (له تزئیده تنقیصه او نورو).

تفسیر: یعنی ستاسی استهزاء او تعنت ـ او د قرآن راوړونکی په لوری د جنون نسبت کول پر قرآن عظیم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هیڅ اثر نشی غورځولی ـ په یاد ئی ولرئ چه د دغه قرآن شریف نازلوونکی مونږ یو او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتنې ذمه پر خپله غاړه د قدرت اخیستی ده ـ په هغه شان او هیت سره چه هغه نازل شوی دی ـ او بی له یوه ادنیٰ تغییر ـ تبدیل ـ تحریف او د فتحې ـ کسری ضمی او نورو د اړولو او راړولو څخه گرد (ټول) عالم ته په کمال د صحت رسیدلی دی ـ وروسته له دی نه هم رسیږی ـ د ژبې د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چه پر مخ تگ او ترقی وکړی ـ خو د پاک قرآن په صوری او معنوی اعجازو کښې به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کیږی، ډیر قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غږ کښینولو یا ورکولو کښې ډیر زیار (کوشش) وکړی ـ لیکن د هغه یو ټکی به هم تری نشی لری کولی ـ د عظیم الشان قرآن په نسبت د الله تعالیٰ دغه عظیم

الشانه وعده په داسي درستي او صفائي او حيرت غورځوونکي طريقي سره تکميله او پوره شوی ده او پوره کيږي به ـ چه د هغه د ليدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوی دی.

«ميور» وائي «تر هغه ځايه پوري چه مونږ معلومات لرو په ګرده (توله) دنيا کښي هم داسي يو کتاب نشته چه د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کښي له هر قسمه تحريفه پاک او سپيڅلی پاتي وی».

يو بل اروپائي محقق ليکي «مونږ په هغه يقين سره قرآن بعينه د محمد صلی الله عليه وسلم د خولي وتلي الفاظ ګنو ـ لکه چه مسلمانان ئی د خدای کلام ګني ـ» واقعات دا راښيي چه پر هره زمانه کښي د علماؤ داسي يو غفير جم موجود وو (چه د هغوی تعداد الله تعالیٰ ته معلوم دی) او هغوی د دغه لوی قرآن د علومو او مطالبو او غير منقضي (نه ختم کيدونکي) عجائبو حفاظت کړی دی. او کاتبانو د رسم الخط ـ او قاريانو د اداء د طرز ـ او حافظانو د ده د الفاظو او عباراتو داسي حفاظت کړی دی چه د نزول له وقته تر اوسه پوري د هغه يوه فتحه يا کسره يا ضمه يا نور هم نه دی تبديل شوی ځينو خدای بښليو د قرآن رکوع شميرلي دی. ځينو د هغه آياتونه حساب کړی دی ـ ځينو د هغه د حروفو تعداد راښولی دی ـ حتیٰ چه ځينو د هغه يو يو اعراب او يو يو تکی هم شميرلی دی پاک الله دغه مترجم عاصي «برهان الدين کشککی» ته داسي يو توفيق ورپه برخه کړی دی چه د تول قرآن کريم په معنوی فهرس باندی هم مشرف شوی دی. چه مثلاً ځما د دغه تصنيف له تشرفه هر قاري کولی شي چه ژر تر ژره هر راز (قسم) قرآني ارشاد او احکام پيدا کړی مثلاً د الله جل وعلا يا د محمد صلی الله عليه وسلم ـ آدم ـ نوح ـ ابراهيم ـ لوط ـ صالح ـ هود ـ اسحاق ـ اسماعيل ـ يعقوب ـ يوسف ـ موسیٰ ـ داود ـ سليمان عليهم السلام او د توحيد ـ لمونځ ـ زکوٰة ـ روژه حج بيع ـ شری ـ نکاح ـ طلاق ـ يا د نورو ديني يا دنيوی چارو په نسبت د قرآن کريم په کومو کومو آيتونو او سورتونو کښي تذکره شوی دی د رسول الله صلی الله عليه وسلم له زمانی څخه تر نن ورځي پوري هيڅ يوه شيبه او ګړی به داسي نه وی تيره شوی چه په هغه کښي د زرګونو او لکونو په شمير د پاک قرآن حفاظ نه وی فکر وکړئ چه علی الاکثر ځمونږ د مسلمانانو يو اته ـ يا لس کلن ووړکی پوری هم اقلا د پاک قرآن څو څو سورتونه چه علی الاکثر د متشابهاتو څخه ډک وی او د دوی دپاره يوه اجنبي ژبه ده داسي په ياد لری چه په ښه ډول (طريقه) سره ئی لولی او آوروی ئی حال دا چه هغوی پخپله ژبه کښي په دغه عمر او منګ کښي داسي شيان نشي يادولی، او نه ئی داسي لوستلی شي که بيا په کوم مجلس کسی د کوم وجيه عالم او حافظ څخه د قرآن کوم حرف پاتي شي يا په اعرابو کښي ئی څه التباس تری واقع شي نو تر يوه ووړکی پوری هم ده ته فتح ورکوی، او پری انتقاد نيولی شي حتیٰ چه له څلورو خواؤ پری د تصحيح غږونه کيږی او امکان نه لری چه هغه لوستونکی همغسی پخپل سر او خوشي پريږدی چه قرآن غلط ولولی. د لوی قرآن د حفظ په متعلق هم دغه اهتمام او اعتناء (توجه) د نبوت په عهد کښي ګردو (تولو) خلقو

لیدلی او د هم دغه حفاظت په لوری ﴿ وَإِنَّا لَهُ لَحَٰفِظُونَ ﴾ اشاره فرمائی او د هغه وقت منکرانو ته توجه ورکوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ۝١٠ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝١١

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ (رسولان) پخوا له تا په تولیو د پخوانیو (خلقو) کښی او نه به راته هغوی ته هیڅ رسول مگر حال دا چه وو به دوی (د کبره او عناده) چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (لکه چه کوی ئی کفار په تا پوری).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کښی څمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه تاسی د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کیږئ! دغه کومه نوی پیښه او خبره نه ده د منکرانو عادت تل هم داسی وه کله چه کوم نبی علیه السلام دوی ته راته ـ نو په هغه به ئی مسخری او توکی کولی کله به ئی ورته لیونی ویل ـ کله به ئی خپه کاوه او چتی (بیکاره) اوردی او ساره غوښتنی او مطالبی به ئی تری کولی. فرعون د موسیٰ علیه السلام په نسبت ویلی ؤ ﴿ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴾ (١٩ جزء د الشعراء (٢٧) آیة (٢) رکوع) او هم دغه د پرښتو د فوجونو راوستلو غوښتنه کړی وه ـ لکه چه قریشو څمونږ له رسول څخه کوله ﴿ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴾ (٢٥ جزء د الزخرف (٥٣) آیت ٥ رکوع).

كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۝١٢

هم داسی (لکه چه ننه ایستلی ؤ مونږ تمسخر د انبیاؤ په زړونو د پخوانیو کفارو کښی) ننه به باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمینو (کفارو د زمانی ستاسی کښی هم).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوی ـ مونږ د دوی په زړونو کښی هم داسی د تکذیب او استهزاء عادت ټینگ کړی دی ـ لکه چه د دوی زړونو ته د غوږونو له لیاری د الله تعالیٰ وحی ورځی، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلوېږی.

لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٣﴾

چه ایمان نه راوړی په دغه (نبی او قرآن) او په تحقیق تیره شوی ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانیو (کفارو چه تکذیب به ئی کاوه د رسولانو خپلو).

تفسیر: یعنی تل هم داسی دوی توکی او مسخری کوی، او پر دغه روږدی او عادی شوی دی. او سنة الله پر هم دغه جاری دی، چه تل متمردین هلاک او رسوا کیږی ـ او بالاخر د حق خبری ته غلبه او بری ور په برخه کوی. (کله چه ډیره مبالغه کوله کفارو په نازلیدلو د ملائکو کښی لپاره د شاهدی د نبوت د حضرت ختمی مرتبت نو پاک الله داسی فرمائی چه)

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ فَظَلُّوْا فِيْهِ يَعْرُجُوْنَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوْٓا اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُوْرُوْنَ ﴿١٥﴾

او که پرانستلی وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضیٰ خپله (کومه دروازه له آسمانه پس تل ګرځیدلی وی دوی به هغه (دروازه) کښی چه تل ختل (آسمان ته) نو خامخا به ئی ویلی ؤ (له ډیره عناده) بیشکه هم دا خبره ده چه تړلی شوی دی سترګی ځمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چه جادو راباندی کړی دوی دی

تفسیر: یعنی د پرښتو نزول خو دومره عجیب نه دی، که مونږ د آسمان ورونه خلاص کړو، او پرښتی پری وخیژوو، او ګرده (توله) ورځ دوی په هم دی ختلو کښی لګیا اوسی، خو بیا هم دغه ضد کوونکی او معاند خلق ئی نه تسلیموی، او په دغه وقت کښی به داسی وائی چه پر مونږ باندی نظر بندی یا جادو شوی دی ـ ښائی په ابتداء کښی ئی نظر بندی وګنی ـ او بیا ئی لوی جادو وبولی

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِى السَّمَآءِ بُرُوْجًا

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ په آسمان کښی (دولس) برجونه

تفسیر: ځینی له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوری مرادوی. ځینی تری د شمس او قمر منازل

مرادوی ځینی وائی چه بروج هغه آسمانی کلاوی (قلعی) دی چه په هغو کښی د پرښتو دلی پیری ورکوی

وَزَيَّنَّٰهَا لِلنَّٰظِرِينَ ﴿١٦﴾

او ښائسته کړی دی موږ دغه (آسمان په ستوریو سره) دپاره د کتونکیو (چه عبرت تری واخلی)

تفسیر: یعنی موږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت آسمان ته په ستوریو سره زینت ورکړی دی د شپی چه وریځی او دوړی او غبار او دمه نه وی، نو د ستوریو د دغو بیشمارو واښکیو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظیږی او د آسمان د ننداری کوونکی په نظر څومره ښائسته او له عظمته ډک معلومیږی، او غور او فکر کوونکی ته په هغه کښی د الله تعالیٰ د کامل صنعت، لوی حکمت مطلقه وحدانیت څومره نښی، دلائل موندلی کیږی مطلب ئی دا دی چه له آسمانه د پرښتو راښکته کول، یا د هغوی پر آسمان باندی د خیژولو هیڅ ضرورت نشته که د دوی زړه د اطاعت او قبول په لوری مائل وی، نو په آسمان او ځمکه کښی د قدرت ډیری نښی او دلائل شته چه د هغو د لیدلو څخه پوه او عاقل سړی د توحید سبق په ډیره آسانی حاصلولی شی دوی له داسی ـ روښانو مثالونو او ښکاره ؤ نښو او دلائلو د لیدلو څخه څه معرفت حاصل کړی دی؟ چه په مستقبل کښی د دوی په نسبت څه توقع وکړی شی.

وَحَفِظْنَٰهَا مِن كُلِّ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿١٧﴾
إِلَّا مَنِ ٱسْتَرَقَ ٱلسَّمْعَ فَأَتْبَعَهُۥ شِهَابٌ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾

او ساتلی دی موږ دغه (آسمان) له هر شیطانه ویشتلی شوی (په شغلو سره) لیکن هغه (شیطان ختونکی آسمان ته) چه غلا کړی (خبره) اوریدلی شوی (له ملائکو) پس وریسی شی ستوری ښکاره (روښانه نو وئی سوځوی پخپلی لمبی سره).

تفسیر: یعنی په آسمانونو کښی د شیاطینو هیڅ عمل او مداخله نه چلیږی، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم د بعثت راهیسی د دوی ګزر او تیریده هم آسمان ته ممنوع دی. اوس د دوی انتهائی کوښښ په دی کښی دی چه یوه شیطانی سلسله قائمه کړی او آسمان ته ځان نژدی ورسوی او د ملکوتو له عالمه سره نژدی پر غیبیه ؤ اخباراتو اطلاعات حاصل کړی، دلته هم د

پرښتو پیرې درولې شوې دي ـ چه کله شیاطین داسې کوښښ وکړي نو له پاسه د اور په لمبو وویشتلې شي، له قرآني نصوصو او د نبوي له احادیثو څخه معلومیږي چه د تکویني امورو په نسبت کله چه په آسمانونو کښې د کومې فیصلې اعلان کیږي او پاک الله په دغه سلسله کښې پرښتو ته وحي لیږي، نو هغه اعلان په یو خاص کیفیت له پاسه تر ښکته پورې درجه په درجه راځي، تر څو چه د دنیا آسمان ته ورسیږي. د«بخاري شریف» د یوه روایته سره مطابق په «عنان» وریځو کښې پرښتې د هغه مذاکره کوي، او شیاطین زیار (کوشش) کوي چه د دغو معاملاتو په متعلق غیبي معلومات حاصل کړي.

همغسې چه نن ورځ کوم پیغام د بیسیمو (وائرلس) تلیگرافو په ذریعه لیږلې کیږي، او له هغه څخه خلق په لیاره کښې د جذب کولو او اخیستلو تدبیر کوي، نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پرې لویږي ـ او د دغو غیبي پیغاماتو غلا کوونکي مجروح یا هلاکوي ـ په دغه کش او کوک (مندو رامندو) کښې چه په کومه یوه یا نیمه خبره باندې شیطانان پوهه حاصلوي نو دوي د هلاکیدلو څخه د مخه په ډیر عجلت او تلوار سره ئې نورو شیاطینو ته وررسوي او هغه ئې خپلو نورو انساني دوستانو ته د وررسولو کوښښ کوي، کاهنان د هم دغه نیمګړې او ناتمامې خبرې څخه په سلهاؤ دروغ له خپله ځانه جوړوي او په عوامو کښې ئې د غیبي اخبارو په نامه خوروي. کله چه یوه نیمه خبره ئې رښتیا وځي، نو د دوي معتقدان هغه د دوي د رښتینې په ثبوت کښې ور وړاندې کوي، او له هغه سلهاؤ خبرو څخه چه دروغ ثابتیږي اغماض او تغافل کوي.

(۱). تنبیه: قرآن او حدیث د دغو واقعاتو په بیانولو سره تنبیه ورکړې ده چه له ادنیٰ ځنې ادنیٰ، او له وړوکي څخه وړوکي د صداقت او رښتیا سرچینه هم د ملکوتو په همغه عالم کښې ده. د شیاطین الجن والانس په خزانو کښې پرته (علاوه) له کذبه او افتراء بل هیڅ څیز نشته ـ او هم دا ښکاروي چه آسماني انتظامات دومره مکمل دي چه هیڅ یو شیطان د دې خبرې مجال او توان نه لري چه هلته قدم کیښودې شي ـ یا سره له انتهائي جد او جهد د هغه ځای پر انتظاماتو او فیصلو او بروجو کوم معتدبه لاس او غلبه پیدا کړي. پاتې شوه هغه یوه نیمه جمله چه دوي ئې د دې لوري او د هغه لوري له پرښتو څخه آوري، او بیا له هغه ځایه ئې په مندو سره تښتوي نو د دې په نسبت د الله تعالیٰ اراده پر دغه نه ده تللې چه هغه قطعاً بنده کړې شي او که د الله تعالیٰ اراده پر دې باندې تللې وې، نو هغه به ئې هم بندوله، مګر دغه خبره د الله تعالیٰ له حکمته سره موافقه نه وه، د شیاطین الجن والانس په نسبت دې علیم او خبیر دې چه هغوي له اغواء او اضلال څخه له سره نه اوړي او له دومره طویل مهلت ورکولو او د اغواؤ او اضلالو پر اسبابو او وسائلو باندې د لاس ورکولو څخه د څه نه څه حکمت د وجود څخه هیڅوک نشي انکار کولې کولی هم داسې حکمت دلته هم وګڼئ

(۲). تنبیه: شیاطین د شهابو په ذریعه هلاکیږي مګر همغسې چه د «جنوبي قطب» کاشفین او د«همالیې» د ډیرې لوړې څوکې صاعدین د خپلو تحقیقاتو او تتبعاتو په لیاره کښې مړه کیږي

او نور د دوی د دی عاقبت او انجام د لیدلو څخه د هغه کار شا او تعقیب نه پریږدی نو پر هم دغه باندی د شیاطینو هم دغه مسلسل جد او جهد هم قیاس کړئ! دا دی واضح وی چه قرآن او حدیث دغه نه دی راښوولی چه د شهابو وجود تش د هم دی شیاطینو د رجم دپاره دی، ممکن دی چه د هغوی په وجود پوری نور ډیر مصالح هم تړلی وی ـ او حسب الضرورت دغه کار هم تری اخیست کیږی والله تعالیٰ اعلم

وَالْأَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُوْنٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيْهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَّسْتُمْ لَهٗ بِرٰزِقِيْنَ ﴿٢٠﴾

او ځمکه غځولی (غوړولی) ده مونږ دغه (ځمکه) او غورځولی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښی غرونه (درانه محکم لکه میخونه) او زرغون کړی دی مونږ پکښی له هر شی اندازه کړی شوی څخه. او پیدا کړی مو دی تاسی ته په دغه (ځمکه) کښی (اسباب د) معیشت او هغه شیان چه نه یئ تاسی هغوی ته رزق روزی ورکوونکی (لکه عیال اولاد حیوانات او نور او مونږ ئی رازق یو).

تفسیر: یعنی نوکران، چاکران، حیوانات او نور چه له هغو څخه مونږ خپل کار او خدمت آخلو او د هغوی روزی د پاک الله د لطف او مرحمت په ذمه کښی ده.

وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ وَمَا نُنَزِّلُهٗۤ اِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿٢١﴾

او نشته هیڅ څیز مګر په نزد ځمونږ دی خزانی د هغه او نه نازلوو (نه رالیږو) هغه شی مګر په اندازی معلومی سره(نه لږ نه ډیر سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسیر: یعنی هر هغه څیز په هر مقدار سره چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی پیدا کوی ئی، نه څه ربړ (زحمت) او تکلیف ورپیښیږی، او نه پکښی ستړی کیږی، له یوه لوری کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه هغه شیان موجودیږی. ګواکی د ګردو (تولو) شیانو خزانه د الله تعالیٰ لامحدوده قدرت دی، چه په هغه سره هر څیز سم له حکمته د یوه معین نظام لاندی په تاکلی (مقرر کړی) اندازی بی له تزئیده (زیاتی) او تنقیصه (کمی) پرله پسی راوځی او راځی.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيٰحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَسْقَيْنٰكُمُوهُ ۚ وَمَآ أَنْتُمْ لَهُۥ بِخٰزِنِينَ ﴿٢٢﴾

او رالیږلي دي مونږ بادونه بلاربوونکي (ونو او وریځو لره یا پخپله بلاربه) پس نازله کړي (لیږلي) ده مونږ له آسمان (له وریځو) څخه اوبه نو وڅښولي مونږ تاسي ته دغه اوبه او نه یئ تاسي دغو اوبو لره خزانه کوونکي ساتونکي بلکه مونږ ئي درساتو).

تفسیر: یعني اورونکي هواوي درنی درنی وریځي له اوبو څخه ډکی راولي، چه له هغه ځني اوبه وریږي، او په ویالو، چینو او کوهیو او نورو کښي سره تولیږي، او ستاسي په کار درځي ـ که د الله تعالیٰ اراده وی، نو هغه به ئی د څښلو وړ (لائق) نه وی پریښي، لیکن ده د خپلی مهرباني څومره خوږي او لطیفی اوبه ستاسي د دولسو میاشتو د ضروریاتو دپاره د ځمکی په مساماتو کښي جمع کړي دي؟. ﴿وَمَآ أَنْتُمْ لَهُۥ بِخٰزِنِينَ﴾ او نه یئ تاسي دغو اوبو لره خزانه کوونکي ساتونکي بلکه مونږ ئي درساتو یعني نه د پاسني اوریا(باران) خزاین ستاسي په قبضه کښي دي، او نه د لاندني چیني او کوهي مخازن ستاسي په اختیار کښي دي، کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائي داسي اوریا (باران) ورو ی چه تاسي ئی مخه نشئ نیولی ـ او نه ئی سم له خپلي غوښتني سره ورولی شئ ـ او که د کوهي او چیني اوبه وچی کړي ـ یا ئی داسي ښکته بوځي چه ستاسي لاس ور ونه رسي، نو تاسي به څرنګه پری قدرت او لاس حاصل کړئ؟.

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِۦ وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوٰرِثُونَ ﴿٢٣﴾

او بیشکه مونږ خامخا هم دا مونږ ژوندی کول او هم وژل کوو او هم دا مونږ وارث باقي پاتی کیدونکي یو (پس له فنا د عالمیانو هم).

تفسیر: یعني دنیا به فناء کیږي او یو الله تعالیٰ به پخپلو کاملو صفاتو سره باقي پاتي کیږي حضرت شاه صاحب لیکي «هر څوک مري او د هغه ګټلي او اموال د پاک الله د قدرت په لاس کښي پاتي کیږي.»

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَـْٔخِرِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته ړومبنی له تاسی او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته وروستنی خلق (ستاسی هم).

تفسیر: یعنی د پخوانیو او د وروستنیو د هیڅ یوه شخص یا د هغه اعمال ځمونږ له علمی احاطی څخه خارج نه دی، الله تعالیٰ ته له ازله د هر شی د تفصیل علم شته، او سم له هغه سره د دنیا گردی (تولی) پیښی او واقعات څرگندیږی (ښکاریږی) او سم له هغه سره به په آخرت کښی له گردو (تولو) مخلوقاتو سره عدل او انصاف کیږی

تنبیه: وړاندی تلل والی او بیرته پاتی والی عام دی چه په ولادت کښی وی که په موت کښی وی په اسلام کښی وی که په نیکو کاری کښی وی، د لمانځه په صفوفو کښی وړاندی یا وروسته دریدل هم د نیکو کاری په ذیل کښی راځی.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

او بیشکه رب ستا هم دی به راتولوی دوی (په محشر کښی دپاره د جزا) بیشکه چه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هره ذره هم د الله تعالیٰ په علم کښی شته. هر کله چه د ده علم او حکمت مقتضی شی نو گرد (تول) به په یوه وقت کښی سره تولوی او په دغه کښی هیڅ اشکال نشته - د قبر په خاورو او د ځناورانو په گیدو کښی - د سمندرو په ژورو کښی - او په فضاء کښی او هوا کښی - الغرض په هر ځای کښی هر څیز او د هغه هر جزء چه وی، هغه پخپل محیط علم او کامله قدرت سره تولوی

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٦﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له وچی ختی چه کړنگیدی (لکه کودری چه وی) له توری ختی سخا کړی شوی.

تفسیر: د آفاقیه ؤ آیتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسیه ؤ آیتونو او دلائلو بیان فرمائی چه د هغه په ضمن کښی ښائی دغه تنبیه هم مقصود وی چه د منبع الکمالاتو هغه ذات چه تاسی ئی په داسی یوه عجیبه طریقه سره ړومبی ځلی پیدا کړئ، نو بیا ستاسی پیدا کول او په یوه میدان کښی مو سره راتولول هغه ته څه اشکال لری؟

تنبیه: د آدم د پیدا کولو په نسبت دلته ئی دوه الفاظ وفرمایل (١) «صلصال» یعنی هغه کرنګیدونکی خته چه د اور د پخیدلو څخه دغه کیفیت پکښې پیدا کیږی ـ چه هم دغه ئی په بل ځای کښې «کالفخار» فرمایلی دی. (٢) «حمامسنون» یعنی هغه سخا شوی خته چه تری بدبوئی خیژی. داسی خیال کیږی چه رومبی به ئی له سخا شوی ختی څخه د (آدم) کالبوت تیار کړی وی او بیا به ئی وچ کړی وی، او بیا به ئی داسی پوخ کړی وی چه تری کرنګ ختلو، بیا وروسته له مختلفو تطوراتو دغی درجی ته رسیدلی وی چه انسانی روح پکښې وپوکل شی. په «روح المعانی» کښې د ځینو علماؤ قول نقل شوی چه د هغه الفاظ دا دی

«کانه سبحانه افرغ الحما فصورمن ذلک تمثال انسان اجوف فیبس حتی اذانقر صوت ثم غیره طورا بعد طور حتی نفخ فیه من روحه فتبارک الله احسن الخالقین»

حضرت شاه صاحب لیکی «خاوره ئی په اوبو کښې خوشته کړه ـ او خمیره ئی پورته کړه چه د تنګهار غږ تری پورته شو، هم دغه د انسان بدن شو، او د هغه خاصیات په سختی او بار پورته کولو کښې پاتی شو؛ هم داسی ګرم کړ شو چه پیریانو (د حدت او خفت) خاصیت د ده په پیدایش کښې پاتی وی». راغب اصفهانی رحمة الله علیه د یوه طویل مضمون په ضمن کښې تنبیه کوی چه «حمامسنون» او «طین لازب» او نور الفاظ دا ښکاروی چه خاوره او اوبه ئی سره ګډ کړی دی ـ او بیا ئی وچ کړی دی او د «فخار» لفظ دلالت کوی چه تر یوی درجی پوری په اور کښې هم پخه شوی ده ـ هم دغه ناری جزء د بنی آدمو د شیطنت منشأ ده، په هم دغه مناسبت په ٢٧ جزء د الرحمٰن په ٤ آیت اوله رکوع کښې فرمایلی دی

﴿ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴾ د راغب رحمة الله علیه دغه مضمون دیر اوږد او خوږ دی، افسوس چه موږ ئی خلاصه دلته نشو لیکلی.

وَالْجَآنَّ خَلَقْنٰهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُوْمِ ﴿٢٧﴾

او جان (پلار د پیریانو) پیدا کړی دی موږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بی لوګی څخه.

تفسیر: یعنی لطیف اور او هوا سره ګډه کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴾ (٢٧ جزء د الرحمٰن (١٥) آیت اوله رکوع) یا داسی وبوله چه د اور په شان سوځیدونکی هوا څخه چه موږ ورته «جل» یا «برو» وایو بهر حال د انسانانو پلار له داسی یوی مادی څخه پیدا کړی شوی دی چه د خاورو عنصر پکښې غالب دی. او د پیریانو پلار له هسی یوی مادی څخه روغ شوی دی چه په هغه کښې د اور عنصر غلبه درلوده (لرله) چه (ابلیس) هم په هم دغه قسم کښې ؤ.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل رب ستا ملائکو ته چه بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یوه بشر له کودرو کړنګیدونکو وچو څخه (چه جوړ شوی دی) له توری ختې سخا شوی څخه نو کله چه برابر می کړ دغه (بشر) او پو می کړ په ده کښې له روح خپل (او دی پری ژوندی شو) نو پریوځئ تاسی ده ته په دی حال کښې چه سجده کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دی قابل به ئی وګرځوم چه په انسانی روح سره فائض او کامیاب شی، بیا په هغه کښې به روح او ساه ننباسم، چه په هغه یو جماد انسان کیږی نو په دغه وقت کښې به تاسی ته حکم درکاوه کیږی چه ګرد (تول) ورته سجده وکړئ.

تنبیه: پاک الله چه د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انسانی روح د امتیاز ښکارولو لپاره دی، یعنی هغه خاص «روح» چه په هغه کښې ځما د (علم او تدبیر او نورو) صفاتو نمونه او په اصلی فطرت کښې ځما یادوونکی، او د خصوصی لطافت په سبب له ما سره نژدی علاقه لرونکی وه. امام غزالی رحمة الله علیه په بل عنوان پر دغه اضافت رنا (رڼا) اچولی ده او فرمائی «که لمر د نطق او د وینا قوت ومومی او ووائی چه ما د خپل د نور او رنا (رڼا) فیض ځمکی ته ورساوه، نو آیا دغه (د خپل نور) لفظ ویل به غلط وی؟ کله چه دغسی ویل صحیح دی، حال دا چه نه لمر په ځمکه کښې حلول کوی ـ او نه د هغه نور او رنا (رڼا) له هغه څخه بیلیږی، بلکه له ځمکه څخه په ملیونو کروه لری دی، خو له هغه ځایه د رنا (رڼا) اداره او زمام د ده په قبضه کښې دی او ځمکه هیڅ اختیار نه لری پرته (علاوه) له دی نه چه تری سم له خپله استعداه نفع حاصلوی، نو له وراء الوراء د پاک الله دغسی فرمایل چه ما په آدم علیه السلام کښې له خپل روح څخه وپوکل د حلول او اتحاد او نورو دلیل څرنګه کیدی. شی؟ د روح په متعلق مناسب کلام به انشاء الله وروسته له دی نه په ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى﴾ کښې وکړی شی.»

فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبٰىٓ أَن يَكُونَ مَعَ السّٰجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يٰٓإِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السّٰجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُن لِّأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُۥ مِن صَلْصٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٣٣﴾

نو سجده وکړه ملائکو ټولو د دوی تمامو (یو کرت). مګر خو ابلیس؛ (چه له ډیره کبره) منع ئی راوړه له دی نه چه شی دی سره له سجده کوونکو (آدم ته نو) وفرمایل (الله) ای ابلیسه! څه (عذر) ؤ تا لره (په دی کښی) چه نه شوی ته سره له سجده کوونکیو؟. وویل (ابلیس) چه نه یم زه (لائق د دی کار) چه سجده وکړم (داسی) بشر ته چه پیدا کړی دی له کودرو کړنګیدونکیو وچ (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی.

تفسیر: یعنی شیطان وویل آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسیس» شی نه چه خاوری دی، او زه پیدا یم له «شریف» شی نه چه اور دی، نو روحانی لطیف څیز جسمانی کثیف څیز ته څرنګه سجده وکړی؟

دی احمق دی ته هیڅ ونه کړ نظر
چه په خاورو کښی مدفون وی سیم و زر
امانت دی کار د ځمکی اور خائن دی
له امین نه خائن چیرته وی بهتر

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾

نو وفرمایل (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دی ځایه نو بیشکه ته رټلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی له جنته، یا له آسمانه یا د ملائکو له ټولی یا له دغه عالی مقامه چه تر اوسه پوری ته هغه ځای ته رسیدلی وی (څه ووځه نو بیشکه ته رټلی شوی ئی) یعنی مردود او مطرود ئی. یا به «رجیم» اشاره وی هغه طرف ته چه پخوا تیر شو چه په «شهاب» د ستوری په لمبو شیاطین ویشتلی شی. ګواکی په دغه لفظ سره د هغی شبهی جواب ورکړی شوی دی چه ستا انکار له

سجدې څخه د عنصري شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چه پاک الله ورته سرلوړی او افتخار ورکړی، هو! ستا د دغی اباء او استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختي ده چه ستا د بد استعداد لامله (له وجی) په تا کښې مضمر او مقدر دی.

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾

او بیشکه پر تا باندی دی (ای شیطانه) لعنت تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی ای شیطانه! د قیامت تر ورځی پوری د الله تعالیٰ له رحمته لریوالی، او د بندګانو له لوری به هم لعنت درباندی وریږی، او په دغه ترتیب سره آناً فاناً ته له خیره لری کیږی، کله چه تر قیامته پوری به د خیر توفیق ونه لری او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته ـ ځکه چه په آخرت کښې به هر سری همغه ریبی چه دلته ئی کرلی وی. یا داسی ووایه چه د قیامت تر ورځی پوری به لعنتونه پری وریږی، او وروسته له هغه به په بیشمارو اقسامو عذابونو کښې اخته کیږی. یا به د «الیٰ یوم الدین» لفظ له دوامه کنایه وی.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾

وویل (ابلیس) ای ربه ځما پس وګوره (مهلت راکړه) ماته تر هغی ورځی پوری چه بیا پورته کولی شی (خلق) له قبورو. وفرمایل (الله) نو بیشکه چه ته له کتلیو (مهلت ورکړیو) شویو ئی تر (هغی ورځی د وقت معلومه (فناء د مخلوقاتو) پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه معلومه وقته پوری تاته مهلت درکاوه شی چه په ښه زړه پوری خپل ارمان وباسی د دغی واقعی تفصیل په «البقرة» او «الاعراف» په سورتونو کښې تیر شوی دی او مونږ د «الاعراف» په دوهمه رکوع کښې د دی پر اجزاؤ څه کلام هم کړی دی هغه دی هلته بیا ولوست شی، دلته د هغه د بیا اعادی څه ضرورت نشته.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي

الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

وويل (ابليس) ای ربه ځما قسم دی ما لره په ګمراه کولو د تا ما لره چه خامخا ښائسته به کړم هرومرو (خامخا) (ګناهونه) دوی ته په ځمکه کښی او خامخا زه به ګمراهان کړم هرومرو (خامخا) دوی ټول. مګر خو هغه بند ګان ستا له دوی څخه چه خالص کړی شوی دی (له ګناهونو)

تفسیر: یعنی انسانانو ته به د دنیا پسرلی ورښکاروم ـ او د نفسانی غوښتنی په حال کښی به ئی راګیروم ـ او ستا د مخصوصو او منتخبو بندګانو څخه ماسواء نور ګرد (ټول) به له لیاری څخه بی لیاری کوم. لعین ابلیس دغه کلمات د انتقام په جوش کښی ویلی دی چه مطلب ئی داسی ؤ چه زه خو ستا هیڅ شی نشم درخرابولی، لیکن په هغه سبب چه زه لری غورځولی شوی یم. د خپل قدرت او بساط سره موافق د ده تر نسلونو پوری به هم خپل انتقام آخلم، د «الاعراف» په سورت کښی په دغه موضوع مونږ څه لیکلی دی هغه دی بیا ولوست شی!.

قَالَ هَٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾

نو بیا وفرمایل (الله) دغه (اخلاص په عمل کښی) لیاره ده تر ما پوری برابره.

تفسیر: یعنی بیشکه د بندګی او اخلاص لیاره سمه برابره تر ما پوری رسیږی ـ او هم دغه ځما صافه او سمه لیاره ده چه پکښی هیڅ لوړه (پورته) ژوره (خکته) او کاږه واږه نشته، او هر چا چه د عبودیت او اخلاص طریقه اختیار کره، همغه به د شیطان لعین له تسلط نه مأمون پاتی کیږی ـ او هر څوک چه د هغه ملعون متابعت کوی، له هغه سره به دوزخ ته ځی، ځینو مفسرینو ﴿هَٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ﴾ پر تهدید حمل کړی دی ـ یعنی ای ملعونه! ته چه خلق له سمی لیاری څخه بی لیاری کړی چیری به ئی بیایی؟ هغه به کومه لیاره وی چه بالاخر ځما په لوری نه راځی؟ بیا ځما له سزا څخه ځان ژغورلی (بچ کړی) چیری به تلی شی؟ په دغه وقت کښی دغه کلام به داسی وی لکه چه وائی «**افعل ماشئت فطریقک علی**» لکه چه د «الفجر» په (۱٤) آیت (۳۰) جزء کښی هم فرمایلی دی ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾ والله اعلم.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾

بیشکه خاص بندګان ځما چه دی نشته تاته پر دوی هیڅ تسلط (او غلبه په ګمراه کولو) مګر هغه څوک چه متابعت کوی ستا له ګمراهانو (چه ستا زور پری رسیږی).

تفسیر: یعنی بیشکه پر هغه ښو غورو او منتخبو بندګانو چه د هغو ذکر پاس وشو ستا هیڅ زور نه چلیږی. یا به ئی دا مطلب وی چه پر هیڅ بنده به ته په زور او زبردستی څه کار نشی کولی، هو! هر هغه څوک چه پخپله ګمراه او بی لیاری شی او د خپل جهله او حماقته تا پسی رهی (روان) شی، هغه به پخپل اختیار خپل ځان خراب او بربادوی، لکه چه په ۱۳ جزء د ابراهیم په (۲۲) آیت (٤) رکوع کښی پخپله د شیطان مقوله تیره شوه
﴿ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي ﴾

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾

او بیشکه چه جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدی د دغو (تابعانو ستا) دی د تولو.

تفسیر: یعنی تاته او ستا نورو ملګریو ته د دوزخ بندیخانه تیاره ده تاسی ګرد (تول) به همغه کنده کښی غورځولی کیږی.

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

چه دی دی (دوزخ) لره اوه دروازی دپاره د هری دروازی له دی (ګمراهانو) څخه یوه برخه به وی قسمت (او تعیین) کړی شوی.

تفسیر: ځینو اسلافو له «سبعة ابواب» څخه د دوزخ اوه طبقی لاندی او باندی مراد کړی دی لکه چه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د هغوی نومونه داسی راښوولی دی (۱) جهنم (۲) سعیر (۳) لظی (٤) حطمه (٥) سقر (٦) جحیم (۷) هاویه. او د جهنم د لفظ اطلاق پر یوی خاصی طبقی او پر ګردو (تولو) طبقاتو پر دواړو کیږی د ځینو په نزد تری هغه اووه دروازی مراد دی چه په هغو کښی به بیل بیل مجرمان سره ننوځی والله اعلم.
حضرت شاه صاحب لیکی «لکه چه جنت اته دروازی لری او په نیک عملو کسانو ویشلی شوی دی، هم داسی د دوزخ دغه اووه ورونه هم پر بد عملانو ویشلی شوی دی ښائی د جنت یو ور

ځکه زیاد وی چه ځینی موحدین د الله په خاص فضل او مرحمت سره به بی له عمله په جنت کښی داخلیږی، باقی په عمل کښی دروازی سره برابری دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾

بیشکه ځان ساتونکی (له متابعت د ابلیس) په جنتونو کښی به وی او په چینو کښی به وی.

تفسیر: هغه کسان چه له کفر او شرک او معاصیو او له ذنوبو څخه پرهیز کوی دوی به حسب المراتب په باغونو کښی اوسیږی، چه هلته به په دیری ښی قرینی او نزاکت او لطافت سره چینی او ویالی بهیږی د شیطان له متبعینو څخه وروسته په دغه آیت کښی د مخلصینو عبادو انجام او خاتمه بیان فرمائی.

ادْخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ ءَامِنِينَ ﴿٤٦﴾

(او وبه ویلی شی دوی ته) ننوځئ دغو جنتونو ته په سلامتی له هره آفته په دغه حال کښی چه په امن به یئ (له زواله د نعمت)

تفسیر: یعنی فی الحال به له ګردو (تولو) آفاتو او عیوبو څخه صحیح او سالم ـ او په مستقبل کښی به د تل دپاره له هر قسمه بد فکری او پریشانی او خوف او ویری څخه بی فکره او بی خطری وی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ إِخْوَٰنًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٤٧﴾

او وبه باسو (لری به کړو) هر هغه چه په زړونو د دغو (جنتیانو) کښی دی له کینی څخه حال دا چه (لکه) ورونه به وی سره ناست به وی پر تختونو (د زرو جړاو په جواهرو) مخامخ یو بل ته.

تفسیر: یعنی وروسته د جنت د رسیدلو څخه په اهل الجنت کښی به یو تر بله هغه پخوانی کدورتونه به له سره نه پاتی کیږی، او له ګردو (تولو) مکدرو (خیرنو) شیانو څخه به دوی پاکیږی، او وروسته له هغه چه په جنت کښی داخلیږی. نه به هلته یو پر بل حسد او کینه کوی، بلکه ګرد (تول) لکه ورونه او خواره ملګری په انتهائی محبت او الفت سره اوسیږی، او هر یو به

د یو بل د لیدلو څخه د ډېر زیات مسروریت او محظوظیت احساس کوی (د دی څه بیان د «الاعراف» په ٥ رکوع کښې هم ښکلی شوی دی) او دغه اهل الجنت به د عزت او کرامت پر تختونو (پلازو) سره مقابل ناست وی، او یو له بل سره به خبری او اتری کوی ـ د ملاقاتونو او مجلسونو په وقت کښې به د دوی کیناستل داسی نه وی چه په هغه کښې به څوک وړاندی وی او څوک به وروسته وی.

لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِّنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

نه به رسیږی دغو (جنتیانو) ته په دغه (جنت) کښې هیڅ قدر تکلیف او نه به وی دوی له دغه (جنته) ایستلی شوی هیڅری.

تفسیر: په حدیث کښې دی چه جنتیانو ته به وویل شی ای اهل الجنت اوس تاسی ته دغه انعام دی چه تل روغ رمټ او خوشاله اوسیږئ! نه به له رنځوری څخه څه ربړ (تکلیف) او زحمت درپیښیږی! او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندی کیږی! بلکه تل ژوندی آرام او خوشاله اوسیږئ! او له سره د سفر په تکلیف به نه مقابل کیږئ!

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾

خبر کړه (ای محمده!) بندګان ځما (په دی) چه بیشکه زه هم دا زه ښه ښښونکی (د خطیانو) ډېر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره) او (بل په دی چه) بیشکه عذاب ځما هم دغه عذاب ډېر دردناک دی.

تفسیر: د مجرمینو او متقینو خاتمه او انجام ئی بیل بیل سره بیان وفرمایل او دلته ئی تنبیه کری ده چه په هر صورت کښې د الله تعالیٰ د یوه نه یوه صفت او شان ظهور دی، هیڅ شبهه نشته چه الله تعالیٰ اصلاً پر خپلو ګردو (تولو) مخلوقو اراده لری چه بخشش او مهربانی وکړی، او په حقیقت کښې اصلی مهربانی د هم ده ده. د دنیا ګردی (تولی) مهربانی د ده د مهربانیو یوه پلوشه او تجلی ده لیکن هغه سړی چه له خپل شرارت او بدکاری څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهربانی ورونه بندوی، نو بیا د هغه سزا هم دومره سخته ده چه د هغی مخه هیڅوک نشی نیولی. حضرت سعدی شیخ مصلح الدین څرنګه ښه فرمایلی دی.

په تهدید که چاړه وکاړی د حکم

کرو بیلن به شی گرد (تول) سره صم وبکم

که د لطف وکرم عام وکړی یوست

عزازیل هم وائی ماته به څه ورسی رست

وروسته له دی نه د داسی یوی واقعی بیان فرمائی چه په هغی کښی د هغو پرښتو د نزول ذکر دی چه هم دوی په یو ځای کښی زیری ورکوی، او په بل ځای کښی تیږی (ګټی) وروی، څو معلوم شی چه د الله تعالیٰ دواړه صفات (رحمت او غضب) کامل دی - نو بندګانو ته ښائی چه نه مغرور او جسور شی، او نه بیخی نا امیده او مأیوس شی.

وَنَبِّئْهُمْ عَن ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾

او خبردار کړه دوی له (احواله د) میلمنو د ابراهیم څخه (چه څو پرښتی وی).

تفسیر: میلمه ئی ځکه وفرمایه چه ابراهیم علیه السلام په ابتداء کښی د هغو په نسبت د میلمنو خیال فرمایلی ؤ، څو وروسته ورښکاره شوه چه دوی پرښتی دی.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾

کله چه ننوتلی دغه (پرښتی) پر ده (ابراهیم) نو وویل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره نو وویل (ابراهیم کله چه دوی ډوډی ونه خوړه) بیشکه مونږ له تاسی څخه ویریدونکی یو.

تفسیر: په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی «و اوجس منهم خیفة» یعنی ویره ئی په زړه کښی پټه کړه، نو ویل کیږی چه په ابتداء کښی ئی د هغی ویری په پټولو کښی کوښښ وکړ، او بالاخر ئی نشوه ساتلی او په ژبه ئی هم ورظاهره کړه. یا به ئی مطلب داسی وی چه سره د هغی د پټولو، د خوف آثار د ده په څیره او نورو کښی داسی څرګند (ښکاره) ؤ چه ګواکی د حال په ژبه سره به ئی ویل چه زه خو له تاسی څخه ویریږم دغه ویره د څه لامله (له وجی) وه؟ د هغه تفصیل او د دغی واقعی پر نورو اجزاؤ کوم کلام چه شوی دی هغه ګردی (تولی) ښائی چه بیا په ۱۲ جزء د هود علیه السلام د سورت په (۷) رکوع کښی ولوست شی!.

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾

نو وویل (ملائکو) مه ویریږه بیشکه چه مونږ زیری کوو تاته په هلک دیر پوه هوښیار سره (کله چه بالغ شي).

تفسیر: یعني د ویریدلو هیڅ ضرورت نشته، بلکه د خوښی ځای دی چه په دغه زوړوالی کښی مونږ تاسی ته د الله تعالیٰ له جانبه د اولاد زیری درکوو. اولاد هم څرنګه؟ هلک! چه دیر هوښیار لوی عالم دی چه د نبوت پر علومو پوه او د نبوت پر منصب فائزیږی؛ ﴿وَبَشَّرْنٰهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۱۱۲) آیت (۳) رکوع).

قَالَ اَبَشَّرْتُمُوْنِيْ عَلٰٓى اَنْ مَّسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُوْنَ ﴿۵۴﴾

وویل (ابراهیم) آیا زیری راکوئ ماته (ای پرښتو په ولد سره) سره د دی چه رسیدلی دی ماته زوړوالی نو په کومه وجه تاسی زیری راکوئ؟.

تفسیر: کله چه په غیر متوقع او فوق العاده دول (طریقه) سره دغه زیری ئی واورید، نو خپل زوړتوب ته ئی کتلی دغه خبره څه عجیبه او غریبه ور څرګنده (ښکاره) شوه. دغه د انساني طبیعت خاصه ده، کله چه انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقع خبره یو ناساپه فجأة ورسیږی نو سره له باور او یقین کولو د هغه تحقیق او تفتیش او تعقیب په دیر ښه دول (طریقه) سره کوی او د هغه په څیرنه کښی د تعجب لهجه اختیاروی څو خبر ورکوونکی په پوره تاکید او تصریح سره خپله خبره او زیری بیا په ښه دول (طریقه) سره تکرار کړی ـ او دی ئی په ښه څیر سره بیا هم واوری چه په هغه کښی نه د هیڅ قسم ابهام او غلط فهمی احتمال، او نه د تأویل او التباس جنجال پاتی شي ـ ګواکی د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول او پخول او د آوریدلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وی.

زه ویده یم؟ که یم ویښ؟ چه زه آورمه دا زیری
چه مقصود راته نژدی شو! ته دی بیا ووایه زیری

په هم دغه طرز سره حضرت ابراهیم علیه السلام د تعجب اظهار وفرمایه د (ابن کثیر رحمة علیه) الفاظ دا دی «**قال متعجبا من کبره وکبر زوجته ومتحققاللوعد فاجابوه مؤکدین لما بشروه به تحقیقا وبشارة بعد بشارة**» کله چه د کلام له سطحی څخه د ناامیدی توهم کیدی شو چه له اکابرو او بالخاصه د اولواالعزمو انبیاؤ له شان څخه بلکل خلاف دی نو ځکه ملائکو «فلا تکن من القانطین» وویل او تنبیه ئی وکړه حضرت شاه صاحب لیکی «معلوم شو چه کاملین هم تر یوی درجی پوری د ظاهری اسبابو خیال کوی.»

قَالُوا بَشَّرْنٰكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَّقْنَطُ مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّوْنَ ﴿٥٦﴾

وويل (ملائکو ابراهیم ته) چه زیری کړی دی مونږ تاته په حقه (په رښتیا) سره نو مه کیږه ته له جملې د نااميدانو څخه وويل (ابراهيم چه زه نه يم نا اميده) او څوک دی؟ چه نااميده کيږی به له رحمته د رب خپل (نه نااميده کيږی هيڅوک) مگر خو گمراهان (کافران)

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ له رحمته خو عام مسلمانان هم نشی نااميده کيدی، نو انبياؤ عليهم السلام ته به معاذ الله څرنگه له هغه تردد پيښيږی محض د عاديه ؤ أسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه يو عجيب شی رامعلوم شو ـ او د هغه په نسبت می د تعجب اظهار وکړ چه د پاک الله په قدرت اوس په دغه زوړوالی کښی به زه د اولاد پلار کيږم؟ حضرت شاه صاحب ليکی «له عذابه د الله نه ويريدل او د الله تعالیٰ له فضله نااميده کيدل دواړه د کفر خبری دی».
يعنی د وروسته خبر يوائحی الله تعالیٰ ته دی پر يوه خبره باندی دعوی کول او داسی يقين لرل چه دغسی نه کيږی، هم دغه د کفر خبره ده باقی په محض د زړه پر خيال او تصور هيڅ نيونه نشته کله چه په خوله سره دعوی وکړی نو گناهگاريږی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٥٧﴾

وويل (ابراهيم) نو نور څه مقصود دی ستاسی (برسيره پر دی زيری) ای راليږلی شويو (پرښتو له الله نه او چرته ځئ).

تفسير: يعنی آيا محض تاسی د هم دغه بشارت آوروولو دپاره ليږلی شوی يئ؟ يا په بل کوم مهم کار هم مامور شوی يئ؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهيم عليه السلام پوهيدلی وی چه دوی د کوم بل غټ کار لپاره هم راغلی دی.
ممکن دی له هغه خوفه چه ده ته د دوی د راتللو څخه پيدا شوی وی له هغه څخه به داسی يو خيال په زړه کښی تير شوی وی چه د دوی اصلی مقصد بل کوم شی دی، که نه د خالص زيری کوونکو څخه به ولی د سړی په زړه کښی ويره او خوف پيدا کيږی؟ هرومرو (خامخا) به له دوی سره کوم خوفناک امر وی والله اعلم.

قَالُوْٓا اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ ﴿٥٨﴾ اِلَّآ اٰلَ لُوْطٍ ؕ اِنَّا لَمُنَجُّوْهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٥٩﴾ اِلَّا امْرَاَتَهٗ قَدَّرْنَآ ۙ اِنَّهَا لَمِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٦٠﴾

نو وويل (ملائكو) چه بيشكه مونږ رالیږلی شوی یو(اهلاک د) هغه قوم (د لوط عليه السلام) ته چه مجرمان (کافران) دی مگر آل د لوط چه بيشكه هرومرو (خامخا) مونږ نجات ورکوونکی ساتونکی یو د دوی د ټولو (له عذابه) مگر ښځه د دغه (لوط) چه مقدره مقرره کړی وه مونږ (په حکم د الله سره) چه بيشكه دا له بيرته پاتی کیدونکیو ده په معذبینو کښی)

تفسير: يعنی دغه ښځه به له نورو کفارو سره په عذاب کښی مبتلا کیږی.

تنبيه: ظاهر خو هم دغه دی چه «قدرنا انها لمن الغابرين» د هغو ملائکو مقوله ده چه سره له عذابه راغلی وی ـ کله چه دوی د قضاء او قدر د فیصلی نافذ کولو دپاره په رسمی ډول (طريقه) سره راغلی وی، نو ځکه د تقدیر نسبت ئی نیابت پخپل طرف وکړ ـ او ممکن دی چه دغه «قدرنا» الاية د الله تعالیٰ کلام وی نو په دغه تقدیر سره هیڅ اشکال نشته.

فَلَمَّا جَآءَ اٰلَ لُوْطِ ِۨ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٦١﴾ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ ﴿٦٢﴾

نو کله چه راغلل آل د لوط ته (هغه) لیږلی شوی (ملائک). نو وويل (لوط) دوی ته بيشكه تاسی یو قوم یئ بل رنگ (نا آشنا ویروونکی).

تفسير: یا خو ئی دا مطلب دی چه تاسی ماته فوق العاده سری راښکاره شوئ چه ستاسی د لیدلو څخه خامخا ځما په زړه کښی خرخشه (تردد) پیدا کیږی دغه ښایی داسی یو خرخشه (تردد) وی چه د ابراهیم علیه السلام په زړه کښی هم پیدا شوی وه ـ یا به ئی دا غرض وی چه تاسی د دی ښار د خلقو څخه اجنبی راښکارئ تاسی ته د دی ښار د خلقو بد خوی نه دی معلوم وګورو چه هغوی له تاسی سره څه سلوک کوی؟ یا به ئی دغه په هغه وقت کښی فرمایلی وی چه خلقو پر دغو پرښتو د ځنکیانو (وورکو) او ښکلو هلکانو گمان وکړ او د لوط علیه السلام پر کور ئی یرغل (حمله) وروړ لوط علیه السلام پر دوی د میلمنو تصور کاوه او د دوی په ممکنه مدافعه او ساتنه کښی ئی زیار (کوشش) ایسته تر دی چه په آخره کښی ئی په نهایت حسرت سره وفرمایل ﴿قَالَ لَوْ اَنَّ لِیْ بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِیْۤ اِلٰی رُكْنٍ شَدِیْدٍ﴾ نو دی په دغه وقت کښی په تنگ راغلی ؤ او د خوف او ویری په حالت کښی به ئی دغو میلمنو ته داسی ویلی وی چه تاسی خو عجیب ډول (طریقه) سری راښکارئ چه زه ستاسی د پت او عزت ساتنی دپاره

بیخی ستری ستومانه او له ژونده ولویدم لیکن تاسی ځما په مرسته (مدد) لږ څه لاس او ژبه هم نه خوځوئ؟

قَالُوا بَلْ جِئْنٰكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾

وويل (پرښتو نه یو مونږ ناآشنا ډارونکی) بلکه (ملائک یو چه) راغلی یو تاته په هغه (عذاب) سره چه وه (قوم ستا) چه په هغه (عذاب) کښې به ئی شک کاوه (له ډیر جهل او عناده).

تفسیر: یعنی مه ویریږه! مونږ بنیادمان نه یو، مونږ خو له آسمانه هغه شی له خپله ځانه سره راوړی دی چه په هغه کښې دا خلق له تا سره جگړی کوی. یعنی هغه مهلک عذاب چه ته په هغه سره در گرده (توله) دوی ویروی، او دوی پرله پسی تری انکار کوی.

وَ اَتَيْنٰكَ بِالْحَقِّ وَ اِنَّا لَصٰدِقُونَ ﴿٦٤﴾

او راوړی دی مونږ تاته حق (چه عذاب دی) او بیشکه مونږ خامخا یو صادقان (رښتین په دغه خبره کښې).

تفسیر: یعنی اوس تاسی بالکل مطمئن شئ! دغه بالکل داسی پخه او غوته شوی خبره ده چه پکښې له سره د درواغو احتمال نشته.

فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَ اتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَ لَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ وَّ امْضُوْا حَيْثُ تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٥﴾

نو بوځه (وباسه) عیال خپل (له دی ښاره) په یوه توته د شپی او ته (هم ځه) وروسته په دوی پسی او نه دی گوری بیرته له تاسو څخه هیڅ یو (چه ونه ویریږی) او ځئ تاسی هغه ځای ته چه پری امر حکم شوی دی (تاسی ته).

تفسیر: یعنی کله چه د شپی لږ څه برخه پاتی شی نو ته سره د خپلی کورنی له دی ښاره ووځه! او تاسی له گردو (تولو) څخه وروسته لاړ شئ څو پوره مطمئن شئ چه بل ستاسی هیڅوک

نه دی پاتی شوی یا له لیاری بیرته نه دی گرځیدلی نو په دغه صورت کښی به ستاسی زړه بالکل داده او مطمئن کیږی او په پوره خاطر جمعی سره به د الله تعالیٰ په ذکر او شکر کښی مشغولیږئ! او د خپلو ملگرو له احواله به په ښه شان سره خبریږئ! د بل لوری ستاسی د دغه بیرته تللو لامله (له وجی) به وړاندی تلونکی ستاسی له ویری شا نه گرځوی ـ او وروسته به نه گوری ـ په دی دول (طریقه) به د ﴿ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ ﴾ پوره امتثال کیدی شی او دغه کسان به د خطر له ځایه لری پاتی کیږی او دوی به تاسی خپل ظاهری ملاتړ او ظهیر گڼی (اوځئ تاسی هغه ځای ته چه پری حکم کړی شوی دی تاسی ته) یعنی د شام په ملک کښی! یا بل کوم ځای ته چه پاک الله دوی ته هغه د امن ځای مقرر کړی وی.

﴿ وَقَضَيْنَآ إِلَيْهِ ذَٰلِكَ ٱلْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ ﴾

او وحی کړی وه مونږ دغه (لوط) ته د دی کار (چه تفسیر ئی دا دی) چه بیشکه بیخ د دی کسانو به پری کړی شی په دی حال کښی چه دوی په صبا کښی داخلیږی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام ته موږ د ملائکو په واسطه دغه قطعی فیصله واوروله چه عذاب هیڅ لری نه دی، اوس د گهیځ (سحر وختی) په وقت کښی به بالکلیه دغه قوم استیصال (هلاک) کړی شی! او بیخی به فناه کیږی ښائی چه مطلب ئی داسی وی چه د صباح پر شروع کیدلو سره به عذاب هم شروع کیږی او تر لمر ختو (اشراق) پوری به گرده (توله) معامله پای (انجام) ته ورسیږی ـ ځکه چه په بل ځای کښی د «مصبحین» په ځای د «مشرقین» لفظ راغلی دی.

﴿ وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ ﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چه خوښی زیری ئی کاوه (یو په بل سره په چرت د لواطت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه ئی واوریده چه د لوط علیه السلام کره ډیر حسین او جمیل هلکان میلمانه شوی دی نو د خپل بد عادت لامله (له وجی) په ډیر شوق او رغبت د هغه په لوری ور په منده شول، او د ده د کور په شاؤ خوا کښی سره ورغونډ شول، او د لوط څخه ئی مطالبه وکړه چه دغه هلکان موږ ته راوسپاره.

تنبیه: په ﴿ وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ ﴾ الآیة ـ کښی واو د مطلق جمع لپاره دی ـ دلته د واقعاتو د ترتیبو بیان ملحوظ نه دی د «هود» او د «الاعراف» په سورتونو کښی دغه قصه تیره شوی ده،

هغه دی سره د هغو تفاسیرو دلته بیا ولوست شی!.

قَالَ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾

وویل (لوط) چه بیشکه دا کسان میلمانه ځما دی نو مه شرموئ ما(په رسوائی د دوی ځکه چه د میلمه فضیحت د کوربه رسوائی ده) او وویریږئ تاسی له الله (او لواطت مه کوئ) او مه سپکوئ تاسی ما (د میلمنو په مخ کښی).

تفسیر: یعنی ای د سدوم خلقو تاسی له الله څخه وویریږی او دا بی ځایه کارونه پریږدئ او دا میلمانه مه خپه کوئ! ځکه چه زه به تاسی کښی اوسیږم نو تاسی ښائی چه ځما د پت (غیرت) او آبرو خاطر او لحاظ وکړئ! زه به د دغو میلمنو په نظر کښی څومره حقیر شم، کله چه دوی وپوهیږی چه په دغه کلی کښی یو سړی هم د ده عزت نه کوی او خبره ئی نه منی.

قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾

بیا وویل (قوم د لوط لوط ته) آیا نه وی منع کړی مونږ ته له (پناه ورکولو د) خلقو نه؟.

تفسیر: یعنی مونږ تا نه بی عزته کوو او ته پخپله ځان بی عزته کوی، کله چه مونږ ته منع کړی وی چه ته هیڅ یو پردی او پردیس پخپل کور کښی مه میلمه کوه! مونږ اختیار لرو چه له باندی راتلونکو مسافرانو سره هر هغه کار چه ځمونږ زړه غواړی وکړو نو بیا ته څه ضرورت لری چه خامخا دغه ځنکیان (هلکان) درکره ساتی، او ځان فضیحت کوی» له دی نه دا مترشح کیږی چه دغو خلقو به همیشه له پردی مسافرانو سره هم دغه شنیعه افعال اجراء کول او حضرت لوط علیه السلام به حتی المقدور د غریبانو او مسافرانو حمایت او پلوی (مدد) ئی هم کوله او د دغو نالائقانو له حرکاتو څخه به ئی ژغورل (بچ کول).

قَالَ هَٰؤُلَاءِ بَنَاتِي إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾

وویل (لوط) چه دغه (ستاسی ښځی) دی لونی ځما که یئ تاسی کوونکی (د نکاح له دغو سره).

تفسیر: یعنی بیشکه تاسی زه د اجنبی خلقو له حمایته منع کری یم، لیکن زه پوښتنه کوم چه آخر د دغی امتناع منشأ څه ده؟ آیا هم دغه خبره نه ده چه زه ستاسی د دغه خلاف الفطرت شهوانی کارونو په لیاره کښی حائل کیږم؟ تاسی خپله غور وکړئ چه آیا د شهوت د قضاء حلالی مواقع ستاسی په مخکښی موجودی نه دی چه د دغسی چتی (بیکاره) حرام کاری مرتکب کیږئ؟ دغه د ستاسی ښځی (چه ځما د لونو په شانی دی) ستاسی په کورونو کښی موجودی دی که تاسی ځما پر وینا عمل وکړئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقه لاړ شئ، نو د حاجت د قضاء دپاره هغوی کافی دی دا ځومره بده او خرابه خبره ده چه له حلال او طیب شی څخه تاسی مخ اړوئ او د حرامو په پلیتی کښی ځان ککړوئ!.

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا) ای محمده!) چه بیشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستی د گمراهی) خپله کښی مدهوشان دی.

تفسیر: ظاهر خو دغه دی چه دا خطاب د الله تعالیٰ له طرفه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دی یعنی ستا په عمر او ژوند قسم دی چه د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کښی بیخی ویده (اوده) او ړانده شوی وو ـ دوی په ډیره بی پروائی سره د حضرت لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه بلکه تر پښو لاندی به ئی غورځاوه ـ دوی د خپلو قوتونو په نشو کښی مست وو شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخی مسخ او خراب کړی وو دوی په ډیر امن او اطمینان د الله تعالیٰ د نبی سره جګړی کولی ـ او نه پوهیدل چه تر سحره پوری دوی ته څه حال پیښیدونکی دی؟ د تباهی او د موت وریځی د دوی پر سر ورختلی وی دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خندل خو مرګ د دوی پر دغه وضعیت وخندیده.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی هیڅ یو حیات لکه د محمد صلی الله علیه وسلم حیات اکرم او اشرف نه دی پیدا کړی ـ ما نه دی اوریدلی چه پاک الله تعالیٰ د محمد صلی الله علیه وسلم له عزیز حیات څخه ماسواء پر بل کوم حیات قسم یاد کړی وی ـ د هغو قسمونو په نسبت چه په پاک قرآن کښی یاد شوی دی مونږ په بل کوم ځای کښی لږ څه مفصل کلام کوو انشاء الله تعالیٰ.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) حال دا چه داخلیدل دوی په وقت د ختلو د لمر کښی

تفسير: د دی په متعلق مونږ په هم دغه قریب ځای د «دابر هؤلاء مقطوع مصبحین» په تفسیر کښې کلام کړی دی. «ابن جریج رحمه الله» وائی هر هغه عذاب ته چه په هغه سره کوم قوم هلاک کاوه شی «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شی.

فَجَعَلۡنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٍ لِّلۡمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾

نو وګرځاوه مونږ پورته طرف د دی ښارونو ښکته طرف د دوی او وورول مونږ پر هغوی کانی له کوتکانو ځخه (چه په هر یوه به د خپل مرجوم (سنګسار) نوم ښکلی ؤ). بیشکه چه په دغه (مذکور کښې چه تیری قصی دی) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دی دپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسير: د سدومیانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کښې تیر شوی دی. «متوسم» په اصل کښې هغه شخص ته وائی چه د ځینو ظاهری علاماتو او قرائنو له لیدلو ځخه یوائحی په فراست سره د کوم شی سراغ لګوی. په حدیث کښې راغلی دی «**اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله**» په ځینو روایتونو کښې د «بتوفیق الله» زیادت شته یعنی د مؤمنینو له فراسته تل وویریږئ چه مومن د الله تعالیٰ له عطاء کړی شوی رڼا په توفیق سره وینی ښائی د «کشف» او «فراست» په منځ کښې (ځمونږ د ضیاؤ الملة والدین) مرحوم امیر عبدالرحمٰن خان په قول دومره فرق وی لکه چه په تیلفون او تیلګراف کښې وی. په هر حال د آیت مطلب دا دی چه فکر او چرت وهونکو او سراغ لګوونکو دپاره د لوط علیه السلام د قوم په قصه کښې د عبرت دیری نښی او دلائل شته، او انسان پوهیدی شی چه د بدی او سرکښی انجام ځرنګه وی؟ د پاک الله د عظیمه قدرت په مقابل کښې دغه ګرد (تول) طاقتونه هیڅ دی. د ده کوتک غږ نه لری د ده په مهلت نه ښائی چه سړی مغرور شی ـ او نه له انبیاؤ علیهم السلام سره ضد او عداوت پکار دی که نه د هغه خاتمه به همغسی کیږی لکه چه د پخوانیو سرکښانو انجام شوی دی وغیر ذلک.

وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُّقِيمٍ ﴿٧٦﴾

او بیشکه دغه (قریې) خامخا پرتې دی په لاره سمه (چلنده) کښې.

تفسير: له مکې معظمی ځنی د شام په لوری تلونکیو ته د دغو چپه (روان) شویو ښارو کندوالی

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٧٧﴾

او بیشکه په دغه (اهلاک د هغوی) کښی خامخا دلیل (د قدرت) دی مؤمنینو ته.

تفسیر: یعنی د هغو کندوالو له لیدلو څخه بالخصوص مومنینو ته عبرت حاصلیږی ځکه چه هغوی پوهیږی چه د قوم لوط علیه السلام د بغاوت او بد کاری په سزا کښی دغه ښارونه سره د وسیدونکیو د هغو له یوه مخ په بل مخ اړولی شوی دی. د مؤمنینو څخه ماسواء نور خلق ممکن دی چه د هغو د لیدلو څخه داسی ووائی چه دغه ورانی محض اتفاقی یا طبیعی ـ یا د بخت او طالع (بدبختی) یا د نورو عواملو لامله (له وجی) واقع شوی دی.

وَاِنْ كَانَ اَصْحٰبُ الْاَيْكَةِ لَظٰلِمِيْنَ ﴿٧٨﴾

او په تحقیق شان دا دی چه وو خاوندان د ځنګل (له قوم د شعیب) خامخا له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: د «ځنګل» وسیدونکی. یعنی د شعیب قوم چه د «مدین» په ښار کښی اوسیدل او هغوی ته نژدی د ونو ځنګل (بڼ) ؤ ـ او ممکن دی چه ځینی خلق به هلته هم اوسیدل ځینی وائی چه «اصحاب الایکه» او «اصحاب المدین» دوه سره جلا (جدا) قومونه دی چه حضرت شعیب علیه السلام د دواړو په لوری مبعوث شوی ؤ. د دغو کسانو ګناه شرک او بت پرستی او داړه ماری او په تول او پیمانه کښی فریب ورکول او غولول ؤ. د دوی مفصله قصه د «هود» او د «الاعراف» په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۘ وَاِنَّهُمَا لَبِاِمَامٍ مُّبِيْنٍ ﴿٧٩﴾

نو انتقام واخیست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بیشکه دا(ښارونه د لوط او شعیب) خامخا پراته دی په لیاره لویه ښکاره کښی.

تفسیر: یعنی د شام او حجاز پر هغی لیاری چه د لوط علیه السلام د قوم کلی ؤ له هغو څخه لږ

څه ښکته د شعیب علیه السلام د قوم مسکن ؤ، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

وَلَقَدۡ كَذَّبَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡحِجۡرِ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٨٠﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن شمیرلي ؤ خاوندانو د حجر (چه کنده ده یعنی ثمودیانو) د الله رسولانو لره.

تفسیر: له اصحاب الحجر څخه مقصود «ثمودیان» دي چه د دوی د ملک نوم «حجر» ؤ، او د مدینې منورې په شمال کښې واقع دی، او د دوی په لوري حضرت صالح علیه السلام مبعوث شوی ؤ، هغوی دی دروغجن وګانه. چه هم دغه یوه نبي ته د دروغو نسبت کول ـ ګواکې ګردو (تولو) انبیاؤ ته د دروغو نسبت کول دي.

وَءَاتَيۡنَٰهُمۡ ءَايَٰتِنَا فَكَانُواْ عَنۡهَا مُعۡرِضِينَ ﴿٨١﴾

او ورکړې دي مونږ دغو (ثمودیانو) ته دلائل (د قدرت) خپل نو وو دوی له هغو (معجزو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسیر: یعني هغه اوښه چه له تیږې (ګټې) څخه ایستلې شوې وه او برسیره پر هغه نور معجزات.

وَكَانُواْ يَنۡحِتُونَ مِنَ ٱلۡجِبَالِ بُيُوتًا ءَامِنِينَ ﴿٨٢﴾

او وو دوی چه توږلې کینودلې به ئې له غرو څخه کوټې په دې حال کښې چه په امن کښې به وو (په هغو کښې له هره آفته).

تفسیر: یعنې پر دنیوي ژوندون مغرور وو، او د خپل تکبر او لویي د ښکارولو دپاره ئې غرونه توږل، او لوې عالیشان منازل به ئې جوړول، او داسې به ئې ګڼل چه مونږ له سره له دې ځایه بل چیرې تلونکي نه یو، او پخپلو منځو کښې به ئې سره ویل چه «مونږ ته به په داسې مضبوطو او مستحکمو عمارتو کښې هیڅ یو آفت او مصیبت له سره نه وي رارسیدونکی».

فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُصۡبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿٨٤﴾

نو ونیول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) په دغه حال کښې چه داخلیدل دوی په صبا کښې نو دفع نه کړ له دوی نه (هیڅ عذاب) هغو شیانو چه وو دوی چه حاصلول به ئې (چه تینګی بناوی اموال رجال او نور وو).

تفسیر: یعنی مال ـ دولت ـ مستحکم عمارات ـ جسمانی قوت او نور اسباب او وسائل هیڅ یو شی هم د الله تعالیٰ عذاب نشی دفع کولی ـ د دوی قصه هم پخوا تیره شوی ده. په حدیث کښې دی چه نبی کریم د تبوک د تګ په وقت کښې کله چه د «حجر» پر وادی تیریده، نو خپل مبارک سر ئې پخپل څادر پټ کړ، او د خپلې سورلی تګ ئې تیز کړ ـ او اصحابو ته ئې امر وکړ ـ چه «د معذب قوم په کلیو کښې مه ننوځئ! مګر په داسی شان چه د الله تعالیٰ له ویری وژاړئ لـ او که ژړا نه درځی نو د ژړیدونکو په شان وضعیت ځان ته غوره کړئ! الله تعالیٰ دی داسی ونه کړی چه تاسی ته هم داسی شی در ورسیږی، چه دغو ته رسیدلی ؤ» دغه ئې مسلمانانو ته ادب وروښود چه سړی ښائی د دغسی ځایونو له کتلو څخه عبرت واخلی، او د پاک الله له ویری څخه لړزیدونکی او ویریدونکی وی، او د هسی ځایونو لیدل دی تش سیل او تماشا ونه ګڼی.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ (دغه) آسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چه په منځ د دوی کښې دی مګر په حق (او حکمت او تدبیر) سره؛ او بیشکه قیامت خامخا راتلونکی دی (نو الله تعالیٰ ستا انتقام اخلی له مکذبانو څخه) نو څنګ وکړه ته له دوی نه په څنګ کولو نیکو سره (یعنی عفوه ورته وکړه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د پخوانیو امتیانو حال ئې واوراوه چه دا جهان هم داسی تش نه دی ـ او پر سر ئې یو لوی مدبر شته چه د ده لوی ذات د هر شیز تدارک کوونکی دی. او د مکمل او آخری تدارک نوم قیامت دی او له کفارو څخه د په څنګ کیدلو امر ئې هلته وفرمایه چه د الله حکم ورسولی شی او د تبلیغ فرض اداء کړی شی ـ او کافران لا پخپل ضد او عناد باندی تینګ ولاړ وی، نو دلته حکم وشو چه د زیاتی جګړی کولو څخه هیڅ یوه فائده نشته ـ اوس نو د وعدی لاری ته ګوره لـ او د دوی په ایذاء او تکلیف صبر کوه لـ او د شکایت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چه د پاک الله فیصله راشی.» (ځینو ویلی دی چه دغه حکم منسوخ شوی دی په آیت د سیف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾

بیشکه رب ستا هم دی دی ښه پیدا کوونکی ډیر علم والا.

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا په صبر، او د هغوی له دغو ایذاؤ له گردو (تولو) څخه خبردار دی، او هر یوه ته د هغه د عمل سزا ورکوی. په دغه آیت کښی ئی گواکی د معاد تقریر فرمایلی دی. یعنی هغه الله چه تاسی ئی یو ځلی پیدا کری یئ آیا دوهم ځلی بیا پیدا کول ده ته څه مشکل کار دی؟ او د هر هغه شی اجزاء چه منتشر شوی وی ـ دی د هغو له هر جزء څخه ښه خبردار دی هر چیری چه وی هغه به گرد (تول) سره تولوی لکه چه په ۲۳ جزء د یٰسین په (۱۸) آیت (٥) رکوع کښی ئی فرمایلی دی
﴿ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيمُ ﴾ الآية -

وَلَقَدْ آتَيْنٰكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

او خامخا په تحقیق درکړی دی مونږ تاته اوه آیته له وظائفو یا له فاتحی او (درکړی دی مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا ـ ډیر ـ لوی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی دغومره لوی نعمت ته وگوره چه تاته عطا شوی دی او د کفارو له ضده مه خپه کیږه!».
تنبیه: د «**سبع المثانی**» په مصداق کښی اختلاف دی. صحیحه او راجحه هم دغه ده چه له هغه څخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دی چه د هر لمانځه په هر رکعت کښی تکراریږی. او د وظیفی په ډول (طریقه) هم څو څو کرته لوستل کیږی، (یا به تری اووه سورت «طوال» یا اووه «حوامیم» مراد وی) په حدیث شریف کښی دی چه الله تعالیٰ په توریٰت انجیل زبور او نورو هیڅ یوه کتاب کښی د هغه مثل نه دی نازل کری، په صحیحه ؤ احادیثو کښی تصریح ده چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلی دی چه هم دغه «سبع المثانی» او عظیم الشان قرآن دی چه ماته راکړی شوی دی او دغه وړوکی سورت ته «قرآن عظیم» یعنی لوی قرآن فرمایل د اعتبار په درجه دی دغه سورت ته «ام القرآن» هم په هم دغه لحاظ سره وائی چه گواکی دغه یوه خلاصه او عماد دی چه ښائی د هغه پوره تفصیل او شرح، پاک قرآن گڼلی شی. د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالی نقشه یواځی په هم دغه سورت کښی شته ـ برسیره په دی د «مثانی» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله (له وجی) پر پوره قرآن هم کړی شوی دی، ﴿ اللّٰهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتٰبًا مُّتَشٰبِهًا مَّثَانِيَ ﴾ الآیة - (۲۳ جزء د الزمر (۲۳) آیة (۳) رکوع) او ممکن دی چه نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو

«مثانی» وویلی شی مګر په دغه ځای کښې د «سبع المثانی» او «قرآن العظیم» مصداق هم دغه د «الفاتحه» سورت دی یا به له «المثانی» نه د «الفاتحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه پخپله عظیم الشان قرآن مراد وی او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وی پر خاص باندی یعنی او خامخا په تحقیق سره درکړی دی مونږ تاته ای رسوله ځما اووه آیتونه له «الفاتحه» څخه او درکړی دی مونږ تاته قرآن لوی چه ئی لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد ځمونږ.

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ

مه راکاږه او مه پورته کوه سترګی خپلی (په رغبت سره) هغو شیانو ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره حال دا چه هغه قسم قسم شیان دی دغو کفارو ته.

تفسیر: مشرکین ـ یهود ـ نصارىٰ او د الله جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د څو ورځنی ژوندانه سامان چه ورکړی شوی دی، هغه ته مه ګورئ! چه دغو ملعونانو ته دغه سامان ولی ورکړی شوی دی؟ چه له هغه څخه د دوی شقاوت او شرارت لا پسی زیاتیږی او که دغه دولت مسلمانانو ته رسیده، نو هغه به ئی په ښه لاره کښی لګاوه. دوی پریږدئ چه څو ورځی مزی وکړی. تاسی ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت درکړی دی چه د هغه په مقابل کښی د دنیا نور دولتونه هیڅ دی. په روایاتو کښی راغلی دی «هر چاته چه الله تعالىٰ قرآن ورکړی او دی د نورو نعمتونو هوس کوی ګواکی ده د قرآن قدر ونه کړ.»

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَٱخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

او خفګان مه کوه په دغو (کفارو چه ایمان نه راوړی یا په دی چه مؤمنان په ظاهری نعمتونو کښی نه دی) او ښکته کړه وزر خپل دپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: غم مه خوره چه دوی ولی نه مسلمانیږی ـ تاسی د خپل تبلیغ فرض اداء کوئ! او معاندینو پسی خپل ځان په زیات فکر او غم کښی مه مبتلا کوئ! ستاسی د شفقت او همدردی مستحق مؤمنین دی ـ له دوی سره د ملاطفت، پوستوالی، مهربانی، شفقت او تواضع وضعیت وکړئ!.

وَقُلْ إِنِّىٓ أَنَا ٱلنَّذِيرُ ٱلْمُبِينُ ﴿٨٩﴾

او ووایه (ای محمده!) چه بیشکه زه چه یم هم دا زه ویروونکی ښکاره یم (له عذابه د الله).

تفسیر: یعنی که ئی منئ یا ئی نه منئ زه د الله تعالیٰ پیغام صاف صاف تاسی ته رسوم او د تکذیبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) ځخه مو په ښکاره ډول (طریقه) سره آګاه کوم. حضرت شاه صاحب لیکی «ستا کار د زړونو اړول نه دی. دغه د الله له طرفه کیدی شی هر هغه چه ایمان رانه وړی نو ته ئی غم مه خوره!».

كَمَآ أَنزَلْنَا عَلَى ٱلْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾ ٱلَّذِينَ جَعَلُوا۟ ٱلْقُرْءَانَ عِضِينَ ﴿٩١﴾

(درکړی مو دی تاته سبع المثانی یا لیږلی مو ؤ عذاب) لکه چه نازل کړی ؤ مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چه ګرځولی ئی وو (دغه) قرآن توټی توټی (چه ځینی ته به ئی شعر او ځینی ته به ئی سحر ویل).

تفسیر: د دی آیت معنی په څو ډوله (قسمه) شوی ده. ځینو ویلی دی چه له «مقتسمین - ویشونکو» ځخه مراد د رسول الله صلی علیه وسلم د زمانی هغه یهودان او نصرانیان دی چه د قرآن تقسیم او تحلیل ئی کړی وو یعنی هغه قرآنی مضامین چه د دوی د تحریفاتو او آراؤ او اهواؤ سره موافق ولویږی، نو ئی منی. او هغه چه تری مخالف واقع شی، نه ئی منی - مطلب به ئی داسی شی چه مونږ تاسی ته «سبع المثانی» او «عظیم الشان قرآن» درکړی او لیږلی مو ئی - او همغسی چه پخوانیو انبیاؤ ته کتابونه لیږل یا وحی مو نازلوله (یا پر پخوانیو کفارو مو عذاب نازلاوه نو دغه) ارسال - یا د وحی انزال کومه نوی عجیبه خبره نه ده چه تری انکار وکړی شی. ځینو له «مقتسمین» ځخه یهود او نصاریٰ - او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړی دی. یعنی هغوی تحریفات وکړل او خپل کتابونه ئی ټوټی کړل - ځینو ویلی دی چه هغه مشرکان تری مراد دی چه د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) په قرآن کښی ئی تقسیمات کول کله چه د قرآنی سورتونو نومونه به ئی آوریدل نو پخپلو منځو کښی دوی سره خندل او ویل به ئی چه «البقرة» یا «المائده» به زه آخلم «العنکبوت» او «النمل» به تاته درکړم. دغو کسانو به یو بل قسم سره هم د قرآن عظیم په متعلق خپل خیالات تقسیم کړی وو. چا به ورته شعر ویل؛ چا به جادو ګڼه چا به د لیونیانو د اپلتو نسبت ورته کاوه. چا به «اساطیر الاولین» باله. نو دغو ګردو (ټولو) ته ئی خبر ورکړ چه زه تاسی ګرد (ټول) له داسی عذابه ویروونکی یم. لکه چه تیقناً پر دغو مسخرو کوونکیو باندی نازل کیدونکی دی. په دی تقدیر د «انزلنا» تعبیر به په دی لحاظ وی چه متیقن الوقوع او قریب الوقوع مستقبل ګواکی ماضی فرض شوی

دی. ابن کثیر د «مقتسمین» معنی په قسم یادوونکو سره اخیستی ده یعنی هغو پخوانیو اقوامو چه د انبیاؤ په تکذیب او مخالفت باندی قسمونه یاد کری وو او پر دغو خبرو ئی قسمونه یادول ـ دوی سماوی کتابونه توتی توتی کری وو، همغسی چه مونږ پر هغوی باندی عذاب نازل کړ، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴾ هم تاسی ویروی. د «مقتسمین» د دی معنی په تائید کښی «ابن کثیر» دغه آیات وړاندی کری دی ﴿ تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ﴾ (١٩ جزء د النمل (٤٩) آیة (٤) رکوع) ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ﴾ ١٤ جزء د النحل ٣٨ آیة (٥) رکوع ﴿ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم (٤٤) آیة (٧) رکوع.) ﴿ أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ﴾ (٨ جزء د الاعراف ٤٩ آیة (٦) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

نو قسم دی په رب ستا چه خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی تول. د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی د چا عبادت مو کری ؤ؟ او انبیاؤ سره څرنګه مخامخ شوی وئ؟ او څه معامله مو ورسره کری وه؟ «لا اله الا الله» مو ولی نه ؤ منلی او دغه حقه کلمه مو ولی نه وه اداء کری؟ او نه دی رامعلوم چه له دی قسمه به ځومره نوری پوښتنی هم له دوی څخه کیږی.

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

نو ښکاره (او په جهر کړه ای محمده!) هغه چه ته مامور ئی پری او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا د دوی ویلو ته).

تفسیر: یعنی په ویلو کښی هیڅ کوتاهی مه کوئ او ښه پاک په ښکاره ډول (طریقه) سره د پاک الله پیغام ورسوئ! دغه مشرکین ستاسی هیڅ شی نشی خرابولی.

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

بیشکه مونږ کافی شوی یو دپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس

شوی یو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کښې هغه کسان چه گرځوی (شریکوی) دوی سره له الله (چه بر حق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شی دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبیٰ کښې).

تفسیر: یعنی په دنیا او آخرت کښې مونږ گردو (تولو) مسخرو کوونکو ته سزا ورکوو - تاسی بی خوفه او خطره خپل تبلیغ ته دوام ورکړئ ستاسی یوه ویښته ته به هم څه ضرر او زیان نه رسیږی. ﴿ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴾ هغه کسان چه گرځوی شریکوی دوی سره له الله چه برحق معبود دی معبود بل نو ژر به پوه شی دوی په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبا کښې) یعنی له رسول الله سره د استهزاء - او له الله تعالیٰ سره د شریک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق گوری.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن مِّنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته چه بیشکه ته چه ئی تنگی راوړی سینه ستا په سبب د هغه خبرو چه وائی دغه (کفار) نو تل تسبیح وایه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کوونکیو څخه او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین (یعنی مرگ).

تفسیر: یعنی که د کفارو له ضده او عناده او له دی نه چه شریک دروی الله تعالیٰ ته او طعن وائی په قرآن او تمسخر کوی په نبی صلی الله علیه وسلم - زړه تنگه شئ، نو تاسی هغوی څنی خپله توجه واړوئ او بیخی د الله تعالیٰ په تسبیح او تحمید کښې مشغول شئ! د الله تعالیٰ ذکر - لمونځ - سجده - د الله تعالیٰ عبادت هغه شیان دی چه د هغه له تاثیره قلب مطمئن او منشرح او دادینه مومی او فکر او غم تری لری کیږی نو ځکه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم عادت ؤ کله چه کومه مهمه خبره به ورپیښیده، نو دوی به په لمانځه مشغولیدل.
﴿ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴾ او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین) یعنی موت. د یقین لفظ د قرآن په بل ځای کښې هم په هم دغی معنی سره استعمال شوی دی ﴿ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ حَتَّىٰ أَتَانَا الْيَقِينُ ﴾ (۲۹ جزء د المدثر ٤٦ ؤ ٤٧ آیة ۲ رکوع) په حدیث کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه میت په نسبت داسی فرمایلی دی «**اما هو فقد جاءه الیقین وانی لارجو له الخیر**» د جمهورو اسلافو په نزد په دغه آیت کښې د «یقین» معنی په موت سره کیږی یعنی د مړینی تر وقته پوری د الله تعالیٰ په عبادت

کښې مشغول او لګیا اوسه!.

د الله په لیار کښې زیار (کوشش) کوه په فکر دَ عقبیٰ شه!
د مرینی تر سلګی پوری په ذکر د مولیٰ شه!

ځینو عارفینو په دغه ځای کښې له «یقین» څخه د «قلبیه کیفیت» معنی مراد اخیستی ده د
دی توجیه په «روح المعانی» کښې مذکوره ده هلته دی وکتله شی.

تمت سورة الحجر. ولله الحمد والمنة وهوالمسئول ان یتوفانا علیٰ اکمل الاحوال و احسنها فانه جواد کریم ملک بر رب رءوف رحیم

سورة «النحل» مکیة الا الایات الثلاث الاخیرة فمدنیة وهی مائة وثمان
وعشرون آیة وست عشر رکوعات رقمها (١٦) تسلسلهاحسب النزول (٧٠) نزلت بعد الکهف
د (النحل) سورت (مکی) دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو چه (مدنی) دی یو سل او اته ویشت آیتونه
او شپاړس رکوع لری. په تلاوت کښې شپاړسم او په نزول کښې اویایم سورت دی وروسته د (الکهف)
له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

اَتٰۤی اَمۡرُ اللهِ فَلَا تَسۡتَعۡجِلُوۡهُ ؕ

راغی امر (حکم) د الله (په نصرت د مؤمنین او قیام د یوم الدین) نو تلوار مه کوئ تاسی هغه ته (ای کفارو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د دغه حکم د وقوع وقت قریب رارسیدلی دی، چه «د رسول الله صلی الله علیه وسلم جماعت غالب او منصور ـ او د حق مخالفان به مغلوب او ذلیل وی، او هغوی ته به په دنیا کښې د مجاهدینو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت کښې د ﴿ اَحۡکَمُ الۡحٰکِمِیۡنَ ﴾ د

دربار له لوری د شرک او کفر سزا ورسیږی او د قیامت ساعت هم لری نه دی» د هغه شی راتلل چه یقینی وی هغه ښائی راغلی وګڼلی شی. بیا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت څه دی؟ کفارو به د تکذیب او استهزاء له لیاری ویل چه د هغه عذاب یا د قیامت وعده چه تاسی راسره کوئ ولی ژر نه راځی؟ نو دوی ته ئی تنبیه فرمایلی ده چه ستاسی له داسی ویلو څخه هغه لری کیدونکی نه ده، بلکه په حتمی او یقینی ډول (طریقه) سره هغه ژر راتلونکی ده، هر څومره چه پکښی ځند (تاخیر) هم ولګیږی هغه هم یو شان ستاسی په حق کښی مفید دی. ممکن دی په دی ضمن کښی ځینو ته د اصلاح او د توبی توفیق ور په برخه شی

﴿ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ (٢١ جزء د العنکبوت (٥٣) آیت ٦ رکوع) ﴿ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴾ (٢٥ جزء د الشوری ١٨ آیة ٢ رکوع)

سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

پاکی ده الله ته او لوی دی له هغه چه دوی شریک ورسره پیدا کوی (له بتانو او نورو).

تفسیر: یعنی کله چه د حق غلبه او پر کفر او شرک سزا ورکول یقینی دی، نو د توحید لیاره اختیار کړئ! او د شرک دود او دستور پریږدئ هغه شیان چه تاسی ئی د الله تعالیٰ شریکان بولئ له هغو څخه هیڅ یو د الله تعالیٰ د حکم مخه نشی نیولی او نه د پاک الله د عذاب څخه ممانعت کولی شی.

يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ②

نازلوی (الله) ملائکی سره له روح (اسرار د وحی) په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی (د نبوت ئی) له بندګانو خپلو (او داسی فرمائی انبیاؤ ته) چه وویروئ (خبردار کړئ تاسی خلق) په دی چه بیشکه نشته برحق معبود مګر هم دا زه یم نو وویریږئ تاسی له ما نه

تفسیر: یعنی د پرښتو په جنس کښی ځینو ته لکه حضرت جبرئیل علیه السلام. یا حفظة الوحی

د هغو په لوري په ﴿ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴾ كښې ئې اشاره كړي ده (٢٩ جزء د الجن ٢٧ آية ٢ ركوع).

﴿ بِالرُّوحِ ﴾ سره له روح او اسرارو د وحې يا سره له نبوت يا قرآن چه هر يو له دغو څخه زړونه ژوندي كوي) دلته له «روح» څخه د الله تعالىٰ هغه وحې مراده ده چه د الله تعالىٰ له لوري انبياؤ ته په غير مرئي طريقې د يوې سرې او پټې خبرې په ډول (طريقه) راتله، لكه چه په ٢٤ جزء د المؤمن په ١٥ آيت دوهمه ركوع كښې ئې فرمايلي دي ﴿ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴾ او په (٢٥) جزء د الشورىٰ (٥٢) آيت (٥) ركوع كښې يې فرمايلي دي «وكذلك اوحينا اليك روحا من امرنا» د قرآن يا د الٰهي وحې په «روح» سره تعبير كولو كښې دغه اشاره ده چه همغسې چه مادي اجسامو ته له نفخې څخه ظاهري حيات حاصليږي هم داسې هغه قلوب هم چه د جهل او ضلال له ناروغيو څخه مړه شوي دي، د الله تعالىٰ د وحې له رسيدلو څخه ژوندي كيږي.

﴿ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ﴾ په امر (حكم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائي د نبوت ئې له بندګانو خپلو) هغه بندګان انبياء عليهم الصلوٰة والسلام دي چه پاک الله هغوی پر ګرد (تول) مخلوقاتو سم له خپل حكمت او كامل اختيار سره غوره كړي دي ﴿ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ﴾ جزء(٨) (د الانعام ١٢٤آيت ١٥ ركوع) ﴿ اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ﴾ (١٧ جزء د الحج (٧٥) آية (١٠) ركوع) ﴿ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴾ داسې چه وويروئ او خبردار كړئ خلق په دې چه نشته هيڅ برحق معبود مګر هم دا زه يم نو وويريږئ تاسې له ما نه. يعني د توحيد تعليم د شرک ترديد ـ د تقوىٰ په لوري دعوت، دغه على الدوام د ګردو (تولو) انبياؤ عليهم السلام مشتركه او متفقه نصب العين (ايدآل) دي. ګواكې دغه د توحيد د اثبات نقلي دليل دي وروسته له دې نه عقلي دلائل هم بيانيږي.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ③

پيدا كړي دي (الله) آسمانونه او ځمكې په حق (حكمت او رښتيا) سره پورته دي (الله) له هغه چه شريكان ورته نيسي دغه (مشركان).

تفسير: يعني د ځمكې او آسمان نظام ئې داسې درست او استوار پيدا كړ چه د هغه د ليدلو څخه لا محاله يقين راځي چه د ګردو (تولو) كائناتو سلسله ښائي يواځې د يوه مختار مالک د قدرت په لاس كښې وي ـ او كه د څو واک (اختيار) لرونكو خدايانو په لاسونو كښې د خدائي اختيارات وي، نو دغه محكم انتظام او ټينګ انضباط به په دغومره مدت كښې له سره قائم پاتې كيدې نه شوی، او ضرور به ئې پخپلو منځونو كښې سره تصادم او ټكر خوړلې وي، بلكه د څو آزادو خدايانو د كش كولو او راكش كولو له وجې به دغه موجوده د عالم نظام بيخي نه وي

پاتی ـ لکه چه په (۱۷) جزء د الانبیاء په (۲۲) آیة (۲) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ﴾ او په (۱۸) جزء د المؤمنون په (۹۱) آیة (۵) رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَمَا كَانَ مَعَهُۥ مِنْ إِلَٰهٍ ۚ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴾

خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٤﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان لره له نطفی (اوبو د منیو) نه نو ناڅاپه دغه (انسان) سخت جګړه کوونکی ؤ ښکاره (په ناحقه سره).

تفسیر: یعنی د علویاتو او سفلیاتو د انتظام څخه مو وروسته تاسی پیدا کړئ تاسی پخپله د خپل خلقت په لوری غور وکړئ! نو د الله تعالیٰ د عجیبو او غریبو صنعتونو او قدرتونو کارونه به درښکاره شی ستاسی اصل څه ؤ؟ یو داسی بی سا څاڅکی چه نه پکښی حس او حرکت ؤ۔ او نه شعور او اراده (او نه د تشکل او تصنع وړ (لائق) ؤ له جهته د نرموالی) او نه د خبرو او کار کولو لائق ؤ ـ او نه د دی خبری قابل و چه په کومه معامله کښی په جګړه سره خپل حق په چا باندی ومنلی شی ـ یا په نورو باندی غلبه حاصله کړی، اوس وګوره چه الله تعالیٰ د هغه ناڅیزه څاڅکی څخه څرنګه یو ښه شی جوړ کړی دی؟ او څنګه یو عجیب صورت ئی ورعطاء کړی دی؟ او په څومره اعلیٰ قوتونو او کمالاتو ئی فائض کړی دی؟ هغه چه د یوه حرف په ویلو قادر نه ؤ وګوره چه اوس څنګه ښی ویناوی، نطقونه او کانفرنسونه کوی؟ په هغه کښی چه لږ ادنٰی حس او حرکت نه ؤ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړی کولو۔ او حجت او دلائل ایستلو قدرت پکښی پیدا شوی دی ـ حتیٰ په ځینو اوقاتو له مخلوقه تیر شوی ـ تر خپل خالق پوری هم خبری کوی او د ده په مقابل کښی تینګ دریږی، او احکام ئی نه منی، او دا ئی هم په یاد ونه ساتله چه د ده اصل څه ؤ؟ او دغه طاقت ئی څرنګه حاصل کړ؟ او چا ورکړ؟

﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلْإِنسَٰنُ أَنَّا خَلَقْنَٰهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِىَ خَلْقَهُۥ ۖ قَالَ مَن يُحْىِ ٱلْعِظَٰمَ وَهِىَ رَمِيمٌ قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴾ (۲۳ جزء د یٰسین شریف ۷۷ ، ۷۸ او ۷۹ آیتونه ۵ رکوع).

وَٱلْأَنْعَٰمَ خَلَقَهَا ۗ لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَٰفِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾

او چارپایان ئی پیدا کړی دی (الله) دغه (چارپایان)، تاسی ته (ای انسانانو!) چه شته په دوی کښی اسباب د ځان ساتلو (له یخنی) او (نوری ډیری) نفعی او له ځینو دغو (چارپایانو) څخه خورئ تاسی.

تفسير: يعني الله تعالیٰ اوښ ـ غويي ـ ميږه(ګډه) ـ اوزه (بيزه) او نور ئې درپيدا کړل. (چه د هغو له وړيو او ويښتانو او نورو څخه کمبل چکمن ـ جرابې ـ شړی ـ تکر (څادر) ـ تغر ـ لمسې کيږدئ ـ او د يخنی نه د ژغورلو (محفوظولو) دپاره نور شيان جوړوئ ـ برسيره په دی د هغوی شودی څښئ ـ او د بزګری چاری تری آخلئ ـ د غوړيو کچو ـ کرتو او ماستو او شوملو افراط د هم دغو حيواناتو له وجوده دی چه تاسی ته لنګيږی ـ او تاسی پری سوريږئ ـ او سوداګری او کراکښی پری کوئ) د دوی له څرمنی څخه څرنګه ښه ښه او بيش قيمته اسباب او سامان تياروئ ـ د هغو حيواناتو غوښی چه خورئ په هغو کښی هيڅ کوم معتد به بدنی يا اخلاقی مضرت نشته. د دوی له غوښی او وازدو څخه څومره استفادی کيږی؟ او د څومره غريبانو نسونه پری مړيږی؟ او هغه نور خواړه چه مونږ ئې خورو، د هغو په تياری کښی تر کومه اندازی پوری د دغو حيواناتو دخل شته؟.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

او شته تاسی ته په دغو (چارپايانو) کښی زيب زينت کله چه بيرته ئې کور ته راولئ لپاره د راحت او کله چه بهر ته ئې د څر لپاره بيايئ.

تفسير: کله چه مواشی او حيوانات په کورونو کښی ولاړ وی ـ يا په صحراؤ کښی سره تيت او پرک (خواره واره) او په څر کښی لګيا او له سترګو څخه لری وی، نو په دغه وقت کښی د الله تعالیٰ د انعام داسی ښکاره او صافه مظاهره نه کيږی څه مهالی چه دوی ګهيځ (سحر وختی) په اوله د ورځی کښی د څر لپاره له کورونو وځی يا ماښام وروسته د څريدلو او ګيدی مړولو له صحراء څخه د کورونو په لوری راځی، نو يوه عجيبه رونق او خوښی، او ډيره ښه ننداره او خوشالی تری محسوسيږی ـ نه يوائې خاوند د خپلو دغو مالونو د ليدلو څخه خوښيږی، بلکه نور کسان هم د هغو له ليدلو څخه خوشاليږی ـ او يو له بله سره وائی چه پاک الله هغه سړی ته څومره دولت او اقبال ورکړی دی.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنفُسِ ۚ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

او باروی دغه (چار پایان) درانه بارونه ستاسی (او رسوی ئی) هغه ښار ته چه نه وئ تاسی رسیدونکی هغه (ښار) ته مگر په سختی مشقت د نفسونو (ځانو) خپلو سره؛ بیشکه چه رب (پالونکی) ستاسی خامخا لوی شفقت والا ډیر رحم والا دی (چه دغه حیوانات ئی هم پیدا کړی دی ستاسو د منافعو لپاره).

تفسیر: یعنی چیری چه تاسی جره بی له اسبابه او سامانه په ډیر مشکل رسیدی شوی دغه بودګان (ځناور) تاسی او ستاسی درانه درانه اسبابونه هم وړی - دا د الله تعالیٰ څومره لویه مهربانی ده چه دغه حیوانات یی ستاسی د خدمت دپاره خلق او درولی دی - او له دغو څخه د خدمت آخیستلو اجازه ئی درکړی ده څو خپل ډیر او سخت او مشکل مهمات هم د دغو حیواناتو په وسیله آسان کړئ ﴿ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِّمَّا عَمِلَتْ اَيْدِيْنَآ اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مٰلِكُوْنَ وَذَلَّلْنٰهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوْبُهُمْ وَمِنْهَا يَاْكُلُوْنَ ﴾ (۲۳ جزء د یٰسین شریف (۷۱ و ۷۲) آیة (۵) رکوع)

وَّالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيْرَ لِتَرْكَبُوْهَا وَزِيْنَةً ؕ

او (پیدا کړی دی الله) آسونه او قچر او خره لپاره د دی چه سوریږئ تاسی په دوی باندی او (زینت کوئ پر دغو) په زینت کولو سره،

تفسیر: یعنی پری سوریږئ او عزت او شان مو تری ظاهریږی.

تنبیه: په عربستان کښی د خره سورلی معیوبه نه ده، او د هغه ځای خره (ځمونږ پښتنو د بلخی خرو په شان) ډیر غښتلی - قیمتداره، ګرندی، چالاک او ښکلی وی - حتیٰ ځینی خره د اس په شان مزل کوی، ډیر او ښه ځغلی.

وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

او پیدا کوی (الله ډیر نور) څیزونه چه اوس ئی نه پیژنئ تاسی.

تفسیر: یعنی د هغو حیواناتو (او مرکوباتو) ذکر چه پاس وشو برسیره پر هغه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع دپاره داسی نور شیان هم پیدا کړی او پیدا کوی ئی چه له هغو څخه اوس تاسی بی خبره یئ - په دغه کښی هغه ګرد (تول) د سورلی شیان داخل شول چه تر قیامته به جوړیږی. (او اوس د هغو یواځی وهم او تصور هم تاسی نشئ کولی او تش خطور او حضور ئی هم ستاسی په قلوبو کښی نشی راتلی. نو ځکه اکثرو مفسرینو د دی مبارک آیت په تفسیر کښی سکوت

غوره کړی دی).

وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيْلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ

او خاص پر الله دی بیان د لاری (برابری تفضلاً) او ځینی د لارو شخه کږی مائلی هم دی (له حقه)

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چه تاسی د حیواناتو پر شاؤ سوریږئ او هغه مو سره له اسبابه او سامانه په ډیرو سختو او مشکلو ځایونو کښی هم وړی، او راوړی او د مقصود تر منزل پوری مو رسوی ـ دغه د بدنی او د حسی سیر او سفر حال ؤ ـ اوس د دی په مناسبت د روحانی او معنوی سیر او سیاحت په طرف کلام منتقل کړی شو ـ یعنی هغه شانی چه د ځمکی د لیاری پری کولو او د مقصود تر منزل پوری د رسیدلو وسائل در برابر کړی دی هم داسی تر الله پوری د رسیدلو سمه لیاره ئی هم در پرانستلی ده ـ د هر چا چه پوه او عقل سم وی نو هغه د پاس مذکور شویو دلائلو او بصائرو کښی له غور کولو شخه د الله تعالیٰ پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړی، او د توحید او تقویٰ په سمه لیاره بی له خرخشی (خطری) تر الله پوری رسیږی ـ لیکن د هر چا چه عقل سم نه وی نو پر دغه سم سرک باندی به د تللو توفیق له کومه وموندلی شی، دی به تل د اهواؤ او اوهامو په پیچدارو لوړو او ژورو کښی لالهانده او سرگردانه گرځی ﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِیْ مُسْتَقِیْمًا فَاتَّبِعُوْهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِکُمْ عَنْ سَبِیْلِهٖ﴾ (۸ جزء د الانعام ۱۵۳ آیت ۱۹ رکوع) شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او تر الله پوری رسیږی سمی لیاری او ځینی لاری کږی هم دی» ځما نیکه مولٰینا مراد علی کاموی رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او خاص پر الله تعالیٰ دی لیکن تفضلاً نه وجوباً بیانول د میانه لاری چه رسوونکی ده حق ته او بعضی له دی لیارو چه ناپوه خلق پری رهی او روان دی چپی او کږی تللی دی له مقصوده لکه د کفر او د شرک او د هوا او د بدعت لیاری).

وَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۹﴾

او که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی) نو خامخا سمه برابره لیاره به ئی ښوولی وه تاسی تولو ته.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دی خبری شخه نه دی عاجز چه گرده (توله) دنیا په همغه یوه لیاره کښی ولگوی. لیکن د ده حکمت مقتضی نه دی چه گرد (تول) د یوه اصول په اختیارولو باندی مجبور کړی. لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو مواقعو کښی د هغه تشریح کړی ده.

هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً لَّكُمْ مِّنْهُ شَرَابٌ وَّمِنْهُ شَجَرٌ فِيْهِ تُسِيْمُوْنَ ﴿١٠﴾

الله هغه (ذات) دی چه نازل کړی رالیږلی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه چه دی تاسو ته له دی اوبو څخه څښل او له دغو اوبو څخه ونه (واښه) هم ده چه په دغو وښو کښی څروئ تاسی (حیوانات خپل).

تفسیر: یعنی د اوبو څښلو قابل ئی وګرځاوه ـ او له هغه څخه ئی ونی واښه او نور نباتات زرغون کړل چه پکښی ستاسی حیوانات څر کوی.

يُنْۢبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُوْنَ وَالنَّخِيْلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿١١﴾

زرغونوی (الله) تاسی ته په دغو اوبو سره کښت (فصل) او زیتون (خونه) او خرما ګانی او (تاکونه د کورو) انګورو او له هر قسمه میوو څخه بیشکه په دغه (زرغونتیا د دغو مذکوره ؤ اشیاؤ) کښی خامخا لویه نښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چه (غور) فکر کوی (پکښی).

تفسیر: یعنی له یو رنګ اوبو څخه راز راز (قسم قسم) میوی زرغونوی چه د هغو شکل او صورت او رنګ او رائحه او خوند او تاثیر بیخی بیل دی، په دغه کښی غور کوونکی ته د الله تعالیٰ د کامل قدرت او غریبه صنعت لوئی نښی دی چه له یوی ځمکی ـ یو لمر ـ یوی هواء او یوه رنګ اوبو څخه څرنګه ډول ډول (قسم قسم) ګلان او میوی تل پیدا کیږی؟.

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ وَالنُّجُوْمُ مُسَخَّرٰتٌۢ بِاَمْرِهٖ ؕ

او مسخره کړی ئی ده (په کار ئی لګولی ده) تاسی ته شپه او ورځ او لمر

او سپوږمۍ، او ستوري مسخري (په کارونو کښې لګولی شوي) دي په امر حکم د دغه (الله) سره.

تفسير: شپه او ورځ برابر يو له بله سره نښتي دي څو دنيوي کاراوبار پرې وچليږي او خلق سکون او آرام ترې حاصل کړي شي ـ هم داسې لمر او سپوږمۍ هم تر يوه معين نظام لاندي راښکاري او پټيږي ـ د شپې او د ورځې د دغه تګ او راتګ او د شمس او قمر د دغه ختلو او پريوتلو سره د انسانانو بيشماره فائدي ترلي دي، بلکه که په غور سره وليده شي نو بې له دغو څخه د انسان ژوند محال دی الله تعالیٰ پخپل کامل اقتدار سره لمر ـ سپوږمۍ او نور ګرد (تول) ستوري ئې د ادنیٰ مزدورانو په شان څمونږ په کارونو کښې لګولي دي ـ مجال نشته چه دوی لږ څه سستي وکړي يا غاړه ترې وغړولی شي ليکن څرنګه چه له لمر او سپوږمۍ سره څمونږ اړه بالکل په صريح دول (طريقه) متعلقه ده او له نورو ستوريو سره څمونږ د فائدو او مصالحو تعلق دومره واضح نه دي، ښائي د هم دی لامله (له وجې) هغه ئې بيل کړل ـ او تر بل عنوان لاندي ئې بيان وفرمايل. والله اعلم.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بيشکه په دغو (علويه ؤ تصرفاتو) کښې خامخا ډير دلائل(د قدرت) دي دپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی (پکښې)، او (مسخر کړي ئې دي نور) هغه څيزونه چه پيدا کړي غوړولي دي (الله) تاسې ته په ځمکه کښې حال دا چه مختلف دي سره رنګونه (شکلونه او قسمونه) د دوی.

تفسير: يعني هغه لوی او لوړ ذات چه اسمانی شيان ئې ستاسې پکار لګولي دي، همغه ستاسې د فائدې دپاره په ځمکه کښې هم مختلف قسم نباتات پيدا کړي دي چه په ماهيت ـ شکل ـ صورت ـ رنګ ـ بوی منافع او خواصو او نورو ګرده (توله) کښې يو له بل سره بالکل جلا (جدا) او عليٰحده دي په دغه کښې ګرد (تول) حيوانات نباتات ـ جمادات ـ بسائط او مرکبات شامل شول.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

بیشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کښې خامخا (د قدرت لوی) دلیل دی دپاره د هغه قوم چه پند اخلی او الله هغه (ذات) دی چه مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی بحر دپاره د دی چه وخورئ تاسي له (ښکاره د) دی (بحره) غوښه تازه او راوباسی تاسی (په غوپه وهلو سره) له دغه (بحره) ګانه چه اغوندئ ئی تاسی (یعنی ښځی ستاسی)، او وینی به ته (ای کتونکیه) بیړی رهی (روانه) په دغه (بحر) کښی (چه ځیروی په تېتر خپل اوبه) او چه طلب کړئ تاسی (رزق) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی (پر دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی داسی موج او څپی وهونکی خوفناک سمندر ئی هم (چه د هغه په مقابل کښی د ضعیف البنیان انسان بساط هیڅ نه دی) ستاسی په کار کښی لګولی دی چه په هغه کښی بی تکلفه د ماهیانو (کبانو) ښکار کوئ ـ او ډیره لذیذه او ترو تازه غوښه تری حاصلوئ! د هغه د ځینو برخو څخه مرغلری درمرجان ـ حجرالبحر ـ او نور راز راز (قسم قسم) پیداوار پیدا کوئ! چه له هغو څخه ډیری قیمتداری ګانی او زیورات تیاریږی، ښه! د سمندر دغو لویو موجو او څپو ته وګورئ! چه د هغه په مقابل کښی د ډیرو لویو لویو جهازونو حقیقت د یوه خس او واښه په شان هم نه دی، لیکن یوه وړوکی کشتی او بیړی څرنګه دغه موجونه ځیروی؟ او پری درومی؟ دا د الله تعالیٰ د قدرت یوه نمونه ده چه انسان ته ئی عقل ورکړی دی او د داسی شیانو د جوړولو ترکیب ئی ورښوولی او پوهولی ئی دی چه د هغه په ذریعه سره تاسی پر سمندرونو باندی متصرف او له یوه سره تر بله سره پوری ځئ.

﴿وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ او چه طلب کړئ تاسی رزق د فضله د الله څخه او دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی پر دغو نعمتونو) یعنی پر جهازونو او کشتیو تجارتی مالونه بار کړئ! او له یوه ملک څخه ئی بل ملک او له یوه براعظم څخه ئی بل براعظم ته ورسوئ! او د الله تعالیٰ په فضل سره ډیره زیاته او فراخه روزی حاصله کړئ! بیا د الله تعالیٰ احسان ومنئ! او د ده د نعمتونو په مقابل کښی شکر وباسئ!.

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾

او غورځولی (پیدا کړی) ئی دی په ځمکه کښی بارونه (غرونه میخونه محکم)

لپاره د دی چه ونه ښوریږی (چپه نشی څمکه) پر تاسی باندی او (پیدا کړی دی الله په دی ځمکه کښی) ویالی او لیاری لپاره د دی چه لیاره ومومئ (خپلو منازلو او مقاصدو ته).

تفسير: يعنی الله تعالیٰ پر ځمکه ډير درانه لوی لوی غرونه ايښی دی، ځو ځمکه د خپل اضطرابی حرکت څخه کراره (قلاره) شی - له رواياتو او آثارو څخه معلوميږی چه ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کښی مضطربه او بی واکه خوځيده او در ګرده (توله) لړځيده، الله تعالیٰ پر هغی باندی غرونه پيدا کړل چه د هغو د درونوالی په اثر د ځمکی هغه خوځيدل ورک شول، د نن پرون «سائنس» هم اقرار کړی دی چه د غرونو وجود تر ډيره حده پوری د زلزلو له کثرته مانع دی په هر حال د ځمکی د هغه حرکت او سکون مسئله چه په حکماؤ کښی مختلف فيه ده له هغه سره دا آيت نفياً يا اثباتاً هيڅ تعلق نه لری ځکه چه د غرونو په وسيله کوم حرکت چه بند شوی دی، هغه دا وضعی حرکت نه دی چه په هغه کښی اختلاف جاری دی.

﴿ وَأَنْهَٰرًا ﴾ او پيدا کړی دی الله په دغه ځمکه کښی ويالی) يعنی د ويالو او سيندونو او نهرونو سرچينه چيری په غرونو کښی وی، خو هغه د غرونو او ميدانونو څخه تيريږی او په سلهاؤ او زرهاؤ ميله مسافو کښی د الله تعالیٰ په حکم هغو کليو او ښارونو ته رسيږی چه د هغوی رزق او روزی په هغو اوبو پوری متعلقه کړی شوی ده.

﴿ وَسُبُلًا ﴾ او پيدا کړی دی الله لاری) چه پری وکولی شیٔ چه له يوه ملکه څخه بل ملک ته لاړ شیٔ.

وَعَلَٰمَٰتٍ ۚ وَبِٱلنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾

او (پيدا کړی دی الله په ځمکه کښی) علامی (د لياری) او په ستوريو سره دغه (لار تلونکی) لياره مومی.

تفسير: يعنی غرونه چينی - ونی - د شګو غونډی - الغرض د مختلفو اقسامو علايم ئی قائم کړی دی چه د هغو په وسيله د مسافرانو قافلی د سمی لاری سراغ او نښه وموندلی شی. ما پخپلو سترګو ليدلی چه ځينو اعرابو (بدوانو) د خاوری په بويولو سره د ليارو نښی پيدا کړی دی.

﴿ وَبِٱلنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴾ او په ستوريو سره دغه لار تلونکی لاره مومی) يعنی د شپی په وقت کښی لويو سيندونو او لويو بيابانونو په سفر کښی د ځينو ستوريو په ذريعه د لاری درک او طرف معلوموه شی - هغه ليار ښوونه چه د قطب نما او نورو آلاتو په وسيله کيږی هغه هم بالواسطه له ستوری سره تعلق لری.

أَفَمَن يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

آيا هغه (ذات چه هر شی) پیدا کولی شي (چه الله دی) پشان د هغه دی چه نشي پیدا کولی (هیڅ څیز چه بتان دی بلکه نه لری سره مشابهت)؛ آیا نو پند نه آخلئ تاسی (چه خالق او مخلوق سره وپیژنئ! او په خالق ایمان راوړئ!)

تفسیر: یعنی فکر کول په کار دی چه دغه څومره حماقت دی هغه شیان چه د مچ یو وزر یا د ماشی یوه پښه بلکه د اوربشی یوه دانه یا د شګی د یوه بخرکی په پیدا کولو هم قادر نه وی، د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدوس سره ئی برابرول چه د پاس مذکورو عجیبو او غریبو مخلوقاتو هم پیدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم ساتونکی دی، ډیره لویه بی ادبی ده. نو تاسی دغی ګستاخی او سپین سترګی ته وګورئ چه څومره د وقاحت او قباحت خبره ده؟. او بیا د پاک الله انعاماتو ته خیال وکړئ چه د هغو قدر او عزت څرنګه کاوه شی؟ په حقیقت کښی انسان له حده زیات ناشکره دی.

وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨﴾

او که وشمیرئ تاسی نعمتونه د الله (چه پر تاسو ئی پیرزو کړی دی) نو نه به ئی شئ شمیرلی (نو څرنګه به ئی شکر اداء کړی شئ)؟ بیشکه چه الله خامخا ښه ښښونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه نعمتونه چه پاس ذکر شول له ډیرو څخه لږ شی دی ـ نور د الله تعالیٰ دومره نعمتونه دی چه تاسی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی نشئ شمیرلی. نو د دغو بیشمارو نعمتونو شکر په پوره ډول (طریقه) سره څرنګه ادا کیدی شی؟ لهٰذا د شکر په اداء کښی کوم قصور چه پیښیږی ـ پاک الله له هغه څخه تیریږی ـ او د لږ شکر په مقابل کښی ډیر اجر تاسی ته اعطاء فرمائی ـ یا دا چه د نعمت د کفران څخه وروسته هر هغه سړی چه توبه وکړی او شکر ایستونکی شی ـ الله تعالیٰ د هغه پخوانی تقصیرات ښښی او په مستقبل کښی پری خپل نعمت مبذول فرمائی ـ بلکه د ناشکری په حالت کښی پخپل رحمت واسعه سره هغه بیخی له خپلو مراحمو څخه هم بی برخی او محروم نه ګرځوی او په زرهاؤ اقسامو نعماؤ ئی فائضوی.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَ مَا تُعْلِنُوْنَ ⑲

او الله ته معلوم دی هغه (عقائد) چه پټوئ ئی تاسی او هغه (اعمال) چه ښکاروئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له ګردو (تولو) ظاهری او باطنی احوالو څخه هم خبردار دی چه کوم سړی د الله تعالیٰ پر نعمتونو تر کومی اندازی پوری له زړه او تر کومی اندازی پوری په خپلو جوارحو (اعضاو) سره شکر وباسی؟ او کوم یو سړی داسی دی چه په ظاهر او باطن کښی د نعمت د حق ادا کولو څخه خالی دی؟ یا د پاس مذکوره ؤ دلائلو او نعمتونو له آوریدلو څخه کوم سړی له زړه او په ربښتیا سره ایمان راوړی؟ او کوم یو داسی دی چه په ظاهر کښی له دلائلو څخه لاجوابه کیږی خو سره له هغه هم حق نه قبلوی؟. د پاک الله په علم کښی د هر چا حال چه هر قسم وی همغسی به ورسره معامله کوی.

وَالَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا یَخْلُقُوْنَ شَیْئًا وَّهُمْ یُخْلَقُوْنَ ⑳

او هغه (بتان) چه ئی بولی (عبادت ئی کوی دغه کفار) غیر له الله نه نشی پیدا کولی دوی هیڅ څیز حال دا چه دوی پخپله (هم) پیدا کاوه شی.

تفسیر: یعنی الله خو هغه ذات دی چه د هغه د عظیم الشان او غیر محصور انعاماتو څه تذکره پاس وشوه. اوس د مشرکانو حماقت ملاحظه کړئ چه د داسی الله عالم الکل او خالق الکل، شریک داسی شیان پیدا کوی چه د وښو د یوه ډکی په پیدا کولو باندی هم قادر نه دی، بلکه پخپله د دوی وجود هم د پاک الله په مشیت او اراده سره پیدا شوی دی.

اَمْوَاتٌ غَیْرُ اَحْیَآءٍ ۚ وَمَا یَشْعُرُوْنَ ۙ اَیَّانَ یُبْعَثُوْنَ ㉑

(دغه بتان پخپله) مړه دی (روح نه لری) نه دی ژوندی، او (په دی هم) نه پوهیږی دغه (بتان) چه کله به راولاړاوه شی دغه (بتان یا عابدان ئی).

تفسیر: یعنی ماسواء د الله تعالیٰ څخه د هغو بتانو عبادت چه تاسی کوئ هغه ګرد (تول) مړه (بی ځانه) دی اعم له دی نه چه دواماً وی لکه بتان یا فی الحال وی لکه هغه بزرګان چه مړه شوی دی او د هغوی طاعت او عبادت کاوه شی یا د انجام او مال په اعتبار مړه وی، لکه حضرت مسیح روح القدس او ملائکة الله علیهم السلام چه د هغو عبادت به هم ځینو فرقو کاوه،

بلکه پیریان او شیطانان (چه ځینی ممسوخ الفطرت د هغوی عبادت هم کوی) پر دغو گردو (تولو) باندی په یوه وقت کښی موت طاری کیدونکی دی. نو د هغه شي وجود چه د بل شی څخه عطاء شوی وی او هغه هر وقت چه وغواړی اخیستی ئی شی، نو هغه ته څرنگه الله ویلی شی؟ او څرنگه د عبادت لائق کیدی شی؟. ﴿ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴾ او په دی نه پوهیږی دغه بتان او دغه بزرگان چه پاس بیان شول چه کله به راولاړاوه شی دوی یا عابدان ئی) یعنی دغه خو عجیب خدایان دی چه له سره نه دی خبر چه قیامت به کله راځی؟ او پخپله دغه معبودان یا د دوی عابدان به کله د حساب او کتاب دپاره بیا ژوندی کیږی؟ دغسی بی ځانه او بی خبره شیانو ته خدای ویل، انتهائی درجه جهل او حماقت دی.

إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُم مُّنكِرَةٌ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾

معبود ستاسی معبود یو دی، نو هغه (کسان) چه نه راوړی ایمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بی ایمانانو) منکر دی (له وحدانیت د رب العزت او له راتللو د آخرت) او دوی تکبر کوونکی (مغروران) دی (له ایمان راوړلو نه).

تفسیر: یعنی هغه دلائل او شواهد چه پاس بیان شول، داسی صاف او واضح دی چه په هغو کښی له ادنی غور کولو سره هر انسان پر توحید یقین کولی شی ـ لیکن ښائی چه غور او طلب هغه څوک وکړی چه ورسره د خپلی خاتمی فکر او د عاقبت ویره وی او هغه چه د بعد الموت په امورو باندی له سره یقین نه لری نو د آخری خاتمی په لوری به ئی څه فکر وی؟ هغه پر دلائلو کله غور ږدی؟ او د کفر او د ایمان د نیک او بد انجام په لوری به کله التفات کوی؟ بیا په زړونو کښی د توحید اقرار او د انبیاؤ علیهم السلام په مخ کښی په تواضع سره د سر ښکته کولو خیال کله د دوی په مغزو کښی گرځی؟.

لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

ریښتیا واقعی خبره دا ده بیشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فریب) چه پټوی ئی دوی او هغه (جنگ او جگړه) چه ښکاره کوی ئی بیشکه چه دغه (الله) نه خوښوی تکبر کوونکی (سر غړوونکی له وحدانیت او رسالت او آخرت).

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږه چه کبر او غرور او لوئی کوم ښه او غوره شی نه دی او تاسی به د هغه نتیجه هرومرو (خامخا) گورئ ـ د توحید هغه انکار چه تاسو پخپلو زړونو کښی ساتئ او هغه غرور ـ تکبر او ځانمنمی (خودنمائی) چه تاسی د هغی اظهار پخپلو چارو او اعمالو او افعالو او اطوارو او طریقو سره کوئ دغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی دی او هغه به د هر پټ او ښکاره جرم سزاء درکوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَآ أَنزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ۙ﴿٢٤﴾

او کله چه وویلی شی دغو (متکبرانو) ته څه شی دی هغه چه نازل کړی لیږلی دی رب ستاسی (په محمد باندی) نو وائی دوی (دغه) خوشی افسانی د پخوانیو (خلقو) دی،

تفسیر: یعنی که ناواقفه سری د تحقیق په غرض ـ یا واقف سری امتحاناً له دغو مکذبینو څخه پوښتنی کوی، یا دغه مکذبین پخپلو منځونو کښی یو له بله سره د تمسخر او استهزاء په ډول (طریقه) سؤال کوی چه «ووایئ ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟» مطلب ئی دا دی دغه قرآن چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د پاک الله له لوری منزل بولی، ستاسی په نزد څه شی دی؟ او محمد صلی الله علیه وسلم په دغه دعویٰ کښی تر کوم ځای پوری صادق دی؟ نو دوی وائی (معاذالله) په قرآن کښی نور څه شته؟ ماسواء له دی نه چه د پخوانیو کتابونو او پخوانیو ملتونو څه قدیمی بی سنده (د توحید ـ نبوت ـ جنت ـ دوزخ ـ او نوری) خبری (استغفر الله) او څو قصی پکښی نقل شوی دی او نعوذ بالله له سره د پاک الله کلام نه دی.

لِيَحْمِلُوٓا۟ أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۙ وَمِنْ أَوْزَارِ ٱلَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾

(نو الله فرمائی دا وینا کوی دوی) دپاره د دی چه په شا واخلی پیتی (د گناهونو) خپلو پوره په ورځ د قیامت کښی او (هم داسی واخلی) له پیتی (د گناهونو) د هغو (کسانو) چه گمراه کړی دی دوی هغوی لره په ناپوهی، واوریئ خبردار شئ چه بد دی هغه څیز چه باروی ئی دوی (پر شاؤ خپلو)

تفسیر: یعنی له دغی وینا څخه دغه غرض دی چه معاذ الله لوی قرآن بی وقعته او بی اهمیته

ښکاره کړی او خپل نور ملګری هم بی لیاری کړی او په دی دول (طریقه) سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پیتی سره د هغو خلقو د اضلال، اغواء څه نور بار هم پری بار کړی چه دوی ئی ګمراهان کوی. خیال وکړئ چه دوی د بدی څومره یو دروند بار پخپلو سرونو باندی بار کړی دی؟. په حدیث کښی راغلی دی «**ومن دعی الی ضلالة کان علیه من الاثم مثل آثام من اتبعه لا ینقص ذلک من اثامهم شیئا**» قال الله تعالیٰ

﴿ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾ (٢٠ جزء د العنکبوت (١٣) آیة اوله رکوع).

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِن فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

په تحقیق مکر کړی ؤ (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چه (تیر شوی) دی پخوا له دوی نه نو راغی (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) (د اوچتو) بناګانو د دوی له تاداوونو (د ودانیو د دوی) نو پریوت پر دوی چت (د کوټو د دوی) له پاسه د (سرونو د) دوی او راغی دوی ته عذاب له هغه طرفه چه نه پوهیدل دوی (پری چه له دی طرفه به راځی عذاب).

تفسیر: یعنی د خلقو ګمراه کولو او د حق د پیغام د ښکته کولو او نه رسولو کوم تدابیر چه نن ورځ کیږی، له دوی نه پخوا ړومبنیو اقوامو هم د انبیاؤ علیهم السلام په مقابل کښی هم داسی تدابیر کړی وو ـ هغوی د مکر او تلبیس دیر لوی عمارات درولی وو ـ بیا څه مهال چه د الله تعالیٰ حکم ورسید نو د هغه نیول د دوی بنیادونه هم سره وخوځول ـ بالاخر د الله تعالیٰ په یوه خوځول سره د دوی دغه تیاری شوی مانی او محال پر هم دغو باندی داسی ولویدی چه دوی د هغه تر چت لاندی بند پاتی شول. مطلب دا دی چه د دوی دغه تدابیر پر هم دوی واوښتل او هغه سامان او وسائل چه دوی د خپلی غلبی او حفاظت دپاره تیار کړی وو د دوی د فناء او اهلاک سبب وګرځیدل ـ بلکه د ځینو اقوامو ښارونه او کلی په حسی دول (طریقه) سره هم لاندی باندی کړل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ ۚ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ

الْيَوْمَ وَالسُّوْٓءَ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿٢٧﴾

بیا په ورځ د قیامت کښې به (الله وشرموی) رسوا کړی دوی او وبه فرمائی (الله) چه چیرته دی شریکان ځما (په زعم ستاسی سره) هغه چه وئ تاسی چه مخالفت به مو کاوه (له انبیاؤ او مؤمنانو سره) په باب د دوی کښې وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم (یعنی ملائک ـ انبیاء علماء) چه بیشکه خواری د نن ورځې او بدی (یعنی عذاب ئی پر کافرانو دی.

تفسیر: یعنی د هغو شرکاؤ په مرسته (مدد) او حمایت چه تاسی تل ځمونږ له انبیاؤ سره جنګ او جګړی کولی، هغوی نن چیری دی؟ او ستاسی د مدد لپاره ولی نه راځی؟.

﴿ هَلْ يَنْصُرُوْنَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴾ (١٩ جزء د الشعراء (٩٣ آیة (٥) رکوع).

﴿ فَمَا لَهٗ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ﴾ (٣٠ جزء د الطارق (١٠) آیة (١) رکوع). دغسی وینا سره په واقع کښې د هغوی شرمول او رسوا کول مراد دی ـ یا له رسوائی ځخه په جهنم کښې له داخلولو ځخه مراد دی. او د دوی د پټو مکاریو پرده لری کول دی.

﴿ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهٗ ﴾ (٤ جزء د آل عمران ١٩٢ آیت ٢٠ رکوع

﴿ قَالَ الَّذِيْنَ ﴾ الآية ـ وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یعنی ملائک انبیاء ـ علماء چه بیشکه خواری د نن ورځې او بدی او عذاب ئی پر کافرانو دی.) یعنی هغوی به ځه جواب ورکړی شی؟ هو! انبیاء علیهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وقت دغو مکارانو او دغا بازانو ته دغه خبره آوروی چه وګورئ! هغه شیان چه مونږ به ویل همغسی وشو او د نن ورځې ګردی (تولی) خرابی او رسوائی یواځې د حق د منکرینو لپاره دی.

الَّذِيْنَ تَتَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ ۖ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوْٓءٍ ؕ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٢٩﴾

هغه (کافران) چه قبضوی (ارواح د) دوی ملائکی په دی حال کښې چه ظلم کوونکی دی دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په کفر سره) نو وړاندی به کړی روغه (اطاعت او وبه وائی) نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی (نو وبه فرمائی الله ولی مو نه کاوه درواغ مه وایئ) بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا

کښې) (نو وبه ویلی شي دغو ظالمانو ته) چه ننوځئ اوس تاسې په دروازو د دوزخ کښې چه همیشه اوسئ په هغه کښې؛ نو خامخا بد ځای د هستوګنې د متکبرانو (دا دوزخ دی)

تفسیر: یعنې کفر او شرک ئې اختیار او پخپل حق کښې ئې خرابې وکړه، آخر په دغه حالت کښې د موت پرښتې د دوی د روح وښکلو دپاره راغلې. خلاصه دا چه خاتمه ئې د کفر او شرک په حالت کښې وشوه العیاذ بالله نو په دغه وقت کښې به دغه ظلام (وړاندې به کړی روغه او اطاعت او وبه وائې نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدې) یعنې په دغه وقت کښې به د دوی ګرد (تول) تکبر، لوئی، او ځانمنمې (خودنمائی) لرې شي او له هغو ګردو (تولو) شرارتونو او بغاوتونو څخه چه دوی په دنیا کښې کول، ځان ناګاره او بیخبره آچوی او تپ تری منکریږی او د اطاعت او وفاء داری اظهار به کوی او وائې به چه مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کړی او تل ځمونږ افعال او حرکات ښه ؤ.

﴿ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ۗ اَلَاۤ اِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴾

(۲۸ جزء د المجادله (۱۸) آیت دریمه رکوع).

(هر کله چه دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعیان شي نو وبه فرمائی الله په تردید د دی ویناوو د دوی چه دروغ مه وایئ! ولی مو نه کاوه معاصی بلکه کاوه تاسې معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسې چه کول به مو په دنیا کښې).

یعنې آیا تاسې په درواغ ویلو سره پاک الله غولوئ؟ چه د ده په محیط علم کښې ستاسې ګرد (تول) حرکات دی نن ستاسې هیڅ یو مکر او فریب د الله تعالیٰ له سزا څخه نه پاتی کیږی، اوس هغه وقت راغلی دی چه تاسې پکښې د خپلو اعمالو خوند وڅکئ!.

وَقِيْلَ لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا مَاذَاۤ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ ؕ قَالُوْا خَيْرًا ؕ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ؕ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ ؕ

او وبه ویل شي هغو کسانو ته چه ځان ئې ساتلی له شرکه (او ویریږی له الله) چه څه شیز دی هغه چه نازل کړی دی رب ستاسې؟ نو وائې دغه (مؤمنان) چه (رالیږلی ئې دی ځمونږ) خیر شته هغو کسانو ته چه نیکی ئې کړی ده (په ایمان راوړلو سره) په دغه دنیا کښې نیکه جزا (چه عزت او نصرت دی) او خامخا کور د آخرت (جنت) خیر غوره دی (له دنیا او مافیها څخه)؛

تفسیر: دغه د مستکبرینو په مقابل کښې ئې د متقینو (پرهیزګارانو) حال بیان فرمایلی دی چه

کله د هغوی څخه د لوی قرآن په متعلق پوښتنې کیږی چه ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟ نو له نهایتی ښی عقیدی او آدابو به ووائی چه «څمونږ پاک الله داسی نیکه خبره رانازله کړی ده چه له سره تر پایه پوری پکښی خیر او برکت دی» داسی خلقو لره دی معلوم وی چه دوی خورا (ډیر) ښه کار کوی په دنیا کښی به د همغی نیکی خوندوره ثمره وررسیږی او د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅا محنت او د یوی ذری قدر نیکی هم نه ضایع کیږی او خامخا سرای د آخرت (جنت) ډیر غوره خیر دی له دنیا او مافیها نه.

وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ

او خامخا ډیر ښه سرای د پرهیزګارانو دی (دا دار، دغه دار) جنتونه دی د همیشه اوسیدلو چه ننوځی به دوی (په) هغو کښی چه بهیږی به له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (څلور قسمه) ویالی چه وی به(تل) دوی ته په دغو باغونو کښی هر هغه (نعمتونه) چه اراده ئی کوی دوی.

تفسیر: یعنی د آخرت د ښیګنو او نعمتونو پوښتنه څه کوی چه هلته دومره حسنات او نعماء شته چه د هغو د ډیر یو وړوکی نعمت په مقابل کښی د دنیا خورا (ډیر) لوی نعمت هیڅ دی. جنتیان چه هر قسم جسمانی او روحانی مسرت وغواړی، هلته به ور ورسی
﴿ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خٰلِدُونَ ﴾

كَذٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلٰمٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

په شان د دغی (جزاء) جزاء ورکوی الله پرهیزګارانو ته. هغه (کسان) چه قبضوی ارواح) د دوی ملائکی په دی حال کښی چه پاک دی دغه (متقین له شرکه او معصیته) وائی به دغه (ملائک دوی ته چه د الله) سلام دی وی پر تاسی باندی ننوځئ! جنت ته په سبب د هغو نیکیو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دغو گردو (تولو) خلقو ته چه له کفره ـ شرکه فسوقه او عصیانه پرهیز کوی هم داسی ښه بدل وررسیږی، د دوی ځانونه د موت تر وقته پوری د کفر او شرک له نجاسته پاک وی او د فسق او فجور له دوړو او گردونو څخه پاک وی او د الله تعالیٰ د صحیح معرفت او محبت له وجی په ډیره خوښی او انشراح بلکه اشتیاق سره خپلی ارواح (سا) هغه روح پیدا کوونکی ته ورسپاری (او د ځنکدن او روح سپارلو په وقت کښی به وائی دغه ملائک دوی لره چه سلام دی وی پر تاسی ننوځئ جنت ته تاسی په سبب د هغو نیکیو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه په دنیا کښی) له یوه حیثیته په روحانی ډول (طریقه) انسان وروسته له مرگه سم د لاسه په جنت یا دوزخ کښی داخلیږی ـ هو! له جسمانی حیثیته په پوره ډول (طریقه) انسان وروسته له حشره داخل کیږی. ممکن دی په دغه زیری کښی د دخول دواړو قسمونو ته اشاره وی.
یعنی ستاسی عمل د جنت د ننوتلو عادی سبب دی ـ باقی حقیقی سبب د الله تعالیٰ حقیقی رحمت دی لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «**الا ان یتغمدنی الله برحمته**»

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِىَ أَمْرُ رَبِّكَ ۚ

آیا انتظار کوی دغه (کفار بلکه نه کوی د هیڅ څیز) مگر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (د عذاب دپاره د قبض الروح) یا راشی ورته امر (حکم، عذاب) د رب ستا(دپاره د اهلاک د دوی).

تفسیر: د جنت د محاسنو او د هغه د تفوق او امتیاز له بیانولو څخه وروسته دغو غافلینو ته تنبیه ورکوله کیږی چه تش پر دنیوی سامانونو مست او بیخوده کیږی او آخرت بیخی هیروی او د خپل انجام په اصلاح او تعدیل کښی هیڅ فکر او غور نه کوی. یعنی دغه خلق د دی خبری په انتظار کښی دی څه مهال چه پرښتی د دوی د روح قبضولو دپاره راشی، یا د الله تعالیٰ له حکمه سره موافق قیامت قائم شی ـ یا د مجرمینو د جزا ورکولو حکم ور ورسیږی او په موچنو او پڼو د دوی سر وواهله شی نو هلته به ایمان راوړی او خپل حال به اصلاح کړی ـ حال دا چه د هغه وقت ایمان یا توبه او رجوع به له سره نافع نه وی ـ بهتر خو دا دی چه پخوا له موته د بعد الموت لپاره تیاری وشی او پخوا د عذاب له راتگه (راتلو) د نجات تدبیر وشی.

كَذَٰلِكَ فَعَلَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ ٱللَّهُ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا۟ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٤﴾

په شان د دغې (کفر او تکذیب) کړې ؤ (شرک او تکذیب) هغو کسانو چه پخوا له دوی تیر شوی وو (پس رسیدلي ؤ دوی ته هغه شي چه رسیدلی ؤ هغوی ته) او نه ؤ ظلم کړی پر دوی الله (په اهلاک سره) ولیکن وو دوی چه په نفسونو (ځانونو) خپلو باندې ئې ظلم کاوه په کفر او معاصیو). نو ورسیده دوی ته جزاء د هغو بدیو چه کړې وو دوی او احاطه وکړ (چاپیر شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چه وو دوی چه په هغه (عذاب پورې) به ئې مسخرې کولې.

تفسیر: پخوانی معاندین هم د هم داسې غرور او غفلت په نشو کښې لویدلی وو، او په باطل خوښولو کښې بوخت (مشغول) او لګیا وو، او تمادی ئې پکښې کوله، او د توبې په وقت کښې ئې توبه ونه ایستله، او تر آخره پورې د انبیاؤ علیهم السلام پر تکذیب او مخالفت ټینګ ولاړ وو، او د هغوی پر خبرو به ئې خندل او مسخرې به ئې کولې بالاخر څه ئې چه کړې وو، همغه ئې په مخه کښې ورغلل - او جزاء ئې ومونده، هغه عذاب او نور شیان چه دوی پرې مسخرې کولې، پخپلو سترګو ئې ولیدل، د دوی هغه مسخرې او خندا معکوساً (الته) پر هم دوی واقع شوې، او هیڅ یوه د تیښتې لیاره ئې ونه مونده چه پرې چیرې وتښتي - او د خپلو شرارتونو او سرکښیو سزا ئې ومونده - او هغه ئې وریبل چه کرلي یي وو - پاک الله له دوی سره معاذ الله څه دښمنی او عداوت نه درلوده (لرلو)، او نه د پاک الله په نسبت (استغفر الله) د ظلم او تعدی تصور کیدی شي، او نه امکان لري دغه خلق پخپلو لاسونو خپلې پښې په تبر وهي، دوی بل هیڅا ته هیڅ نقصان نه رسوی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ

او وویل هغو کسانو چه شرک ئې اختیار کړی وو که اراده فرمایلی وی الله نو عبادت به نه وو کړی مونږ غیر له دغه (الله) د هیڅ څیز، (نه) مونږه او نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړی وو مونږ بې له حکمه د دغه (الله) هیڅ څیز.

تفسیر: له دې ځایه وروسته د هغو باطلو اعذارو او چټی (بیکاره) او مهملو خبرو او دلائلو تردید شروع کیږي چه مشرکینو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د

تثبیت (ثابتولو) لپاره وړاندې کول خلاصه ئې دا ده که د غیرالله عبادت یا د ځینو حیواناتو (لکه بحیره ـ سائبه او نور) حراموِل داسې بد او بې سنده خبرې او چارې وې چه بیخي پاک الله نه خوښولې، نو الله به مونږ نه پرېښودو چه ئې وکړو او هر کله چه مونږ د الله تعالیٰ له مرضي څخه مخالف کار کاوه نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو ـ یا به ئې مونږ ژر تر ژره په سزاء رسولو ـ کله چه داسې نه کیږي، نو دغه د دې خبرې دلیل دی چه دغه چارې د الله تعالیٰ خوښې دي د الانعام په ١٤٨ آیت (١٨) رکوع د ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ﴾ الآية ـ تر آیت لاندې ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کوم تقریر چه مونږ کړی دی، په هغه کښې د مشرکینو دغه شبهه او د هغو مفصل جواب بیان شوی دی، ښائي چه هغه دې بیا هلته ولوست شي.

كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾

په مثل د دغه (عمل د دوی) کړي وو هغو کسانو چه پخوا له دوی (تیر شوی) وو، نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پرې هیڅ) مګر رسونه ښکاره (چه سمه صافه لیاره خلقو ته وروښیي).

تفسیر: یعني د مشرکینو دغه وینا غلطه ده چه ځمونږ دغه اعمال د الله تعالیٰ له لوري نه دي ممنوع شوي، ځکه چه د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبیاء علیهم السلام لیږلي دي چه د هغوی کار او وظیفه هم دغه وه چه خلق له شرکیه ؤ اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړي او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره اعلان وکړي چه کوم کوم اعمال د پاک الله خوښ او پرې رضاء دی؟ کوم کوم افعال ئې نه دي خوښ؟ او له دوی ځنې به د هر یوه انجام څرنګه وي؟ باقي دغه خبره چه خلق یې ولې په تکویني ډول (طریقه) مجبور ونه ګرځول چه له سره ئې د بدې لیاره نشوی اختیارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالیٰ له حکمته سره منافي وه لکه چه مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کښې لیکلې ده، پاتې شوه دغه خبره هر هغه څوک چه د انبیاؤ خبرې ونه مني، ښائي چه هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شي نو ډیرو اقوامو ته په دنیا کښې سختې عبرتناکې سزاوې هم ورکړې شوې دي لکه چه په پخوانې آیت کښې مذکور دي. هو! عقلاً او نقلاً دغه خبره ضروري نه ده چه د جرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شي او مجرم ته د یوې شیبې (ساعت) دپاره هم مهلت ورنه کړ شي، او نه ورته د توبې او اصلاح دپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شي. حضرت شاه صاحب لیکي «دغه د ناپوهانو خبرې دي چه دغه کار که الله نه خوښوي، نو ولې مونږ د هغه کولو ته پریږدي؟ آخر د هرې فرقې په نزد ځینې کارونه خراب وي، نو دوی ئې ولې پریږدي چه واقع

شی» (آیا الله د هغه له منع کولو څخه عاجز دی بلکه قادر دی) دلته ئې مجمل جواب وفرمایه چه تل رسولانو ممانعت کړی دی ـ د هر چا په قسمت کښې چه هدایت ؤ هغه ئې وموند، او هر هغه چه خرابیدونکی ؤ، خراب شو۔ الله تعالیٰ ته هم دغه منظور دی (چه انسان ته فی الجمله د کسب او اختیار قوت ورکړی او آزاد (خپلواک) ئې پریږدی او د لوتو او تیږو (ګټو) په شان ئې مجبور، یا د حیواناتو غوندی ئې د عمل دائره محدوده نه کړی ـ بلکه په هر طرف کښې د پر مخ تګ او ترقی موقع ورته ورکړی.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی (پورته کړی) وو مونږ په هر (پخوانی) امت کښې یو رسول (چه ووائی دوی ته) چه عبادت کوئ (یوائځی) د الله او ځان ساتئ تاسی له شریرانو (باطلو معبودانو) څخه نو ځینی له دوی هغه وو چه ورته هدایت وکړ (لیاره وروښوده) الله او ځینی د دوی هغه وو چه ثابته شوه پری ګمراهي (نو قبول ئې نه کړل احکام د رسولانو) نو وګرځئ تاسی په ځمکه کښې (ای مشرکانو!) نو وګورئ په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ؤ (عاقبت آخره خاتمه) د دروغجن کوونکو (د انبیاؤ؟).

تفسیر: یعنی پخپل وقت کښې مو په هر امت او قوم پخوانیو کښې یو رسول مبعوث کړی دی بیا په آخر کښې ئې رسول الثقلین، سیدالکونین صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین رامبعوث کړ.

تنبیه: له دغه آیت څخه دا نه لازمیږی چه په هر قوم او هر کلی کښې دی بلاواسطه یو رسول لیږلی شوی وی، کیدی شی چه یو نبی په یو قوم کښې مبعوث کړی شی او د ده نائب چه ورته «هادی» او «نذیر» ویلی شی په نورو اقوامو کښې ولیږلی شی ـ د هغه ورلیږل ګواکی بالواسطه د هغه رسول لیږل دی والله اعلم. «طاغوت» شریر فتنه اچوونکی فساد خوښوونکی، د حضرت شاه صاحب په وینا «هغه دی چه په ناحقه سره د سرداری او مشرتوب دعوی وکړی او هغه هیڅ یو سند ئې په لاس کښې نه وی نو داسی سړی ته «طاغوت» وائی بت، شیطان، لوی ظالم ګرد (تول) په دغه کښې داخل دی.»

إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ ۖ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾

كه ته ډير حرص وكړى (اى محمده!) پر هدايت (ليار ښوونه) د دوى نو بيشكه چه الله نه ښيى لياره (د هدايت) هغه چاته چه گمراه كوى (ئى) او نه به وى دغو گمراهانو ته هيڅ له مددگارانو (مانع له عذابه د نيران).

تفسير: يعنى پاک الله هر هغه څوک چه د قصور د استعداد يا د بد اختيارى په بناء گمراه (بى ليارى) كړى وى، هغه ته هيڅوک د هدايت لياره نشى ښودلى او نه ئى هيڅوک د الله تعالىٰ له سزاء څخه ژغورلى (بچ كولى) شى - ستاسى دغه ډيره طمعه او زيات حرص هم د دوى د هدايت په نسبت، هيڅ فائده نشى رسولى، نو بيا تاسى د دوى په فكر او غم كښې ولى دومره زيات خپل ځان كړوئ؟ او ولى خپل سر دومره زيات ورپسى گرځوئ؟.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ ۚ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

او قسمونه كوى دوى پر الله په سختو غليظو قسمونو خپلو چه بيا به نه كړى ژوندى الله هغه څوک چه (يو ځلى) مړ شى، (الله فرمائى په ترديد د دوى كښې چه ولې به ئى ژوندى نه كړى) بلكه ژوندى به ئى كړى (ځكه چه وعده ئى كړى ده) په داسى وعده كولو چه لازمه ده پرى (وفا ئى تفضلاً وعده) حقه وليكن ډير د خلقو نه پوهيږى (په دغه بعث بعد الموت).

تفسير: يعنى قسمونه خورى كفار چه پس له مرگه بل ژوندون نشته، بيا نو له عذابه څه ويره ده؟ د دوى دغه گردى (تولى) بابيزه (داگى) خبرى او تيرايستل دى. ځكه چه د كفارو او مشركانو له دغه انكاره او د قياسى او خيالى قسم خوړلو څخه د الله تعالىٰ هغه پخه وعده له سره وړاندى او وروسته كيدى نشى او هغه به هرومرو (خامخا) پوره كيږى خو تاسى د داسى ثابته حقائقو له انكاره د خپل د جهل ثبوت وړاندى كوئ ـ هر هغه سړى چه د الله تعالىٰ د محيط علم او د قدرت او حكمت او د تكوين له رازه او د ده د غرض او غايت څخه خبردار وى، هغه له سره د «**بعث بعد الموت**» څخه انكار نشى كولى. «**الناس اعداء ما جهلوا**»

(او دغه بیا وروسته له مړ کولو څخه بیا ژوندی کول)

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾

دپاره د دی دی چه بیان (او ښکاره) کړی الله دوی ته هغه (حشر او نشر) چه جګړی کوی دوی په هغه کښی او (بل) د دی لپاره دی چه پوه شی هغه کسان چه کافران شوی دی (په دی خبره چه) بیشکه دوی وو دروغجنان (په دی انکار کښی له قیامته).

تفسیر: یعنی د معاد (قیامت) راتګ عین حکمت دی که وروسته له مرګه بل ژوندون نه وی نو په دنیا کښی هغه مختلف اعمال او احوال، چه موندلی شی د هغو صاف او مکمل نتائج به څرنګه ظاهریږی؟ـ د دغه ځای د جګړو قاطعه فیصله خو هم هغلته کیږی او هلته به منکرینو ته معلوم شی چه د هغو خبرو انکار چه په قسمونو سره دوی کاوه، هغه بیخی صحیح او رښتیا وی، او قسم خوړونکی دروغجنان وو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په دغه جهان کښی د ډیرو خبرو په نسبت شبهه پاتی ده، ځینی کسان الله تعالیٰ منی او ځینی تری منکران دی نو د بل جهان وجود لازمی دی چه د ګردو (ټولو) جګړو تحقیق پکښی وشی او رښتینی له دروغجن څخه بیل شی او مطیع او منکر د خپل عمل بدل ومومی»

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه خبره ځمونږ کوم څیز ته کله چه اراده وکړو (د پیدا کولو) د هغه دا ده چه ووایو هغه ته چه (پیدا) شه نو (پیدا) شی (نو د مړو بیا ژوندی کول هغه ته څه مشکل دی).

تفسیر: یعنی له دی نه مقصد یوازی هم دغومره خبره ده چه د الله تعالیٰ له ارادی څخه د یوی ثانیی دپاره هم د مراد تخلف نشی کیدی او د ارادی څخه وروسته په نهایت سرعت او سهولت سره د مراد واقع کیدل او د بل هیڅ یو مانع او عائق مزاحمت نه کول او نه توانیدل، په ځان سره د دغی جملی خلاصه ده.

وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِي اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۭ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰي رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٤٢﴾

او هغه کسان چه هجرت ئی کړی دی په (لیاره د) الله کښې وروسته له هغه چه ظلم پرې وکړی شو نو خامخا ځای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کښې ښه (ځای) او خامخا اجر (بدل) ثواب د آخرت ډیر لوی دی. که وی دغه (کفار) چه پوهیدی (په ثواب د هجرت نو دوی به هم ورسره موافقت کړی وی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چه پوهیدی (پخپل هغه لوی اجر نو لا ډیر کوښښ او صبر به ئی کاوه). (او مهاجرین) هغه کسان دی چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او په مصیبته) او خاص پر رب خپل توکل کوی.

تفسیر: یعنی د مجازاتو د سلسلی (د طاعت او د معصیت د پوره نتیجی اظهار) دپاره «**بعث بعد الموت**» ضروری دی ـ د الله تعالیٰ ښه وفادار بندګان چه په دغی دنیا کښې ډیر مصائب او شدائد تیروی او بیا مری نو آیا د دوی دغه قربانی ضایع کیدی شي؟ له سره به نه ضائع کیږی! هغه چه د حق حمایت وکړ او د الله تعالیٰ رضاء ئی وغوښته او د ظالمانو د ظلم او ستم په انواعو ئی صبر او حوصله وکړه ـ تر دی حده پوری چه مجبوراً خپل کور خپلوان ـ کهول دوستان ـ عزت آشنایان ـ راحت او ګرد (تول) شیان ئی د الله تعالیٰ په لیاره کښې پریښودل نو دوی ته به د هغوی د محنت او وفاداری ـ صله یقیناً وررسیږی اول هغه کسان چه له دوی ځنی ژوندی پاتی کیږی نو په هم دغی دنیا کښې د خپلو قربانیو لږ څه ثمره مومی او خوند ئی څکی. یعنی خپل کور کهول پریښوونکو ته د هستوګنی نور ډیر ښه ځای ورکاوه کیږی، له هغه کوره ښه کور، له وطنی ورونو څخه ډیر مهربانه خواخوږی نور وړونه ـ له روزی څخه ئی بهتره روزی ـ له عزته ئی ښه عزت وررسیږی بلکه پر هغو خلقو غالب کیږی چه دوی ئی له وطنه ایستلی دی او پر دنیا باندی به ئی حاکم او د متقیانو به مشر او امام ګرځی. بیا وروسته له دی نه هغه لوړ مقامات او عظیم الشان مدارج چه په آخرت کښې ور په برخه کیږی، دومره زیات دی چه د هغه اندازه له سره امکان نه لری که د اخروی اجر او ثواب پوره باور او یقین نورو خلقو ته هم پیدا شی نو هغوی به هم (چه اوس د هجرت له سعادته محروم دی) خپل ګرد (تول) کور کهول پریږدی او د الله تعالیٰ په هم دغه لیاره به درومی او تول به د هجرت دپاره تیاریږی.

تنبیه: د آیت پر عمومو الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ **(و هو منقول فی روح**

المعانی عن بعضهم) عامو مفسرینو دغه آیت د هغو اتیاؤ اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په حق کښې ایښې دی چه د مکی معظمی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنګ شوی وو او ړومبی ئی د **(حبشستان)** په لوری هجرت کړی وو ـ ځکه چه د اکثرو په نزد دغه آیت مکی دی چه د منوری مدینی له هجرته څخه پخوا نازل شوی دی. دغو مهاجرینو ته بالاخر پاک الله د هستوګنی ډیر ښه ځای په (مدینی منوری) کښې ورکړ رضی الله عنهم و رضوا عنه!.

﴿ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ مهاجرین هغه کسان دی چه صبر ئی کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصیته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی. یا آفرین دی وی پر هغو مهاجرینو باندی چه صبر یی کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصیته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی). یعنی له هیڅ راز (قسم) ظلم او تیری څخه ونه ویریدل او د محبوب وطن او د ګرانو خپلوانو او اقاربو د بیلتانه پروا ئی ونه کړه او د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء له لیاری څخه ونه ښوئیدل او له ګردو (تولو) څخه ئی وشکاوه او خپله علاقه ئی یواځی له پاک الله سره ونښلوله او خالص د الله پر امداد او قاطعه ؤ مواعیدو ئی اعتماد وکړ ـ تر هغه پوری چه وئی لید، هر څوک چه خپل ځان پاک الله ته سپاری، نو پاک الله په څرنګه پری خپل لطف او کرم نه مبذولوی؟.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ ۚ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ ۗ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده) مګر سړی (ستا په شان له انسانانو) چه وحی به کوله مونږ دوی ته نو پوښتنه وکړئ تاسی له اهل الذکر (خاوندانو د یاد یعنی له علماؤ او پوهانو یا له اهل الکتاب نه) که یئ تاسی چه نه پوهیږئ (لیږلی وو مونږ دغه رسولان) په ښکاره ؤ معجزو او په کتابونو سره او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن (یو) لپاره د دی چه بیان کړی ته خلقو ته هغه چه نازل شوی دی (په دی قرآن کښې) دوی ته او (بل دپاره د دی) چه ښائیږی دوی فکر او غور وکړی (پکښې چه دغه کلام الله دی).

تفسیر: یعنی د انبیاؤ الله علیهم السلام مظلومانو ملګریو ته چه د صبر او توکل په لیاره ثابت قدم وی په دواړو دارینو کښې بری او کومک ورکول ځمونږ کوم نوی عادت نه دی. پخوا له دی نه هم مونږ په پخوانیو انسانانو کښې رسولان لیږلی دی چه د هغو کار دا ؤ چه د الله تعالیٰ له

احکامو او د نیکی او بدی له انجامو خلق خبردار کړی ـ اوس که تاسی ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چه د پخوانیو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبیاؤ پر تاریخی معاملاتو علم لرونکی دی، تحقیقات وکړئ! چه آیا په رښتیا سره په تیرو پیریو کښی څه مقدس انسانان د نبوت پر لوی منصب فایض شوی دی؟ او سره له بیناتو (معجزاتو) او زبرو (کتابونو) مبعوث شوی دی؟ که نه؟ او دغه چه آیا د هغو د مصدقینو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنګه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنګه منصور او کامیاب شوی دی؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجت له اتمامه څنګه پنا شوی دی؟

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴾ جزء (٩) (د الاعراف ١٣٧ آیت (١٦) رکوع) مونږ له ﴿ أَهْلَ الذِّكْرِ ﴾ څخه خاص اهل الکتاب نه دی مراد کړی، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی چه په هغه کښی اهل الکتاب هم شامل دی. په روح المعانی کښی مسطور دی **قال الرمانی والزجاج والازهری المراد باهل الذکر علماء اخبار الامم السالفة کائناً من کان ـ فالذکر بمعنی الحفظ** محقق محمود الحسن شیخ الهند **رحمة الله علیه** هم د «**اهل الذکر**» ترجمه د یاد په خاوندانو کړی ده ـ او ښائی چه په هغه سره ئی دی لوری ته اشاره کړی وی. په هر حال د آیت له عموم څخه دغه مسئله وځی چه غیر د اهل العلم ته ښائی چه له اهل الذکر څخه پوښتنه وکړی او د هغوی په وینا برابر کار وکړی اکثر علماء دغه د ائمه ؤ په تقلید کښی وړاندی کوی والله تعالیٰ اعلم.

﴿ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ ﴾ دا رسولان لیږلی وو مونږ په ښکارؤ معجزو او په اوراقو کتابونو سره) یعنی معجزات او هغه علوم چه په اوراقو کښی لیکلی کیږی.

﴿ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ ﴾ الآیة ـ او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن یو دپاره د دی) چه بیان کړی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم! خلقو ته هغه چه نازل شوی دی دوی ته ـ او بل دپاره د دی چه ښائیږی دوی فکر او غور وکړی پکښی چه دغه کلام الله دی) یعنی د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح دول (طریقه) بیانول دی او د خلقو کار دا دی چه په همغه کښی غور او فکر وکړی. له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی چه پخوانیو امتونو د ضروریه ؤ احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاؤ د علومو جامع او د تل له پاره د الله تعالیٰ د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوبه ویښوونکی دی. مطلب ئی داسی شو «همغسی چه پخوا له دی نه رسولان لیږلی شوی دی او کتابونه نازل شوی دی نن تاته هم (ای محمد صلی الله علیه وسلم) مونږ هم داسی کتاب درلیږلی دی چه د ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاؤ علیهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی ـ ستاسی کار دا دی چه د دنیا ګردو (تولو) خلقو ته د دی کتاب تول مضامین په صاف او ښکاره دول (طریقه) بیان کړئ! او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ» له دی نه معلوم شو چه د پاک قرآن همغه تاویل معتبر دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق دی.

اَفَاَمِنَ الَّذِیۡنَ مَکَرُوا السَّیِّاٰتِ اَنۡ یَّخۡسِفَ اللّٰہُ بِہِمُ الۡاَرۡضَ اَوۡ یَاۡتِیَہُمُ الۡعَذَابُ مِنۡ حَیۡثُ لَا یَشۡعُرُوۡنَ ﴿۴۵﴾

آیا نو په امن کښې شوی دی هغه کسان چه مکرونه ئې کړی دی ناکاره، له دی نه چه ډوب به کړی الله دوی په ځمکه یا چه را به شی دوی ته عذاب له داسی طرفه چه نه پوهیږی دوی (پری چه له دی طرفه راځی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو انبیاؤ او د دوی د امتونو د احوالو د آوریدلو او د قرآن عظیم الشان په شان د داسی مکمل ذکر او یاداشت د رسیدلو څخه وروسته هم آیا د مکی معظمی کافران د حق په مقابل کښې د خپلو مکاریو او فریبونو او دغابازیو نه مخ نه ګرځوی؟ آیا د دی خبری امکان نشته چه الله تعالیٰ دوی د (قارون) په شان په ځمکه کښې ډوب کړی ـ یا له داسی یو جانب څخه کوم آفت پری ولیږی چه د دوی په وهم او ګمان کښې هم نه وی لکه چه د «بدر» په غزوه کښې کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسی سزا ورسیده؛ چه دوی خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلت په ملحوظ د هغه تصور هم نه وو کړی.

اَوۡ یَاۡخُذَہُمۡ فِیۡ تَقَلُّبِہِمۡ فَمَا ہُمۡ بِمُعۡجِزِیۡنَ ﴿۴۶﴾

یا له دی چه ونیسی (الله) دوی لره په وقت د ګرځیدلو د دوی (په ځمکه کښې نو نه دی دوی عاجز کوونکی (د الله).

تفسیر: یعنی د دی خبری هیڅ ضرورت نشته چه له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شی ـ یا د مقابلی دپاره څه افواج ولیږلی شی ـ پاک الله پر دغه هم قادر دی چه تاسی په تګ راتګ او په کاروبار کښې یا پخپلو بسترو په وقت د اوښتلو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته، یو ځلی ونیسی او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړی ـ الله هر قسم قوت او قدرت لری او تاسی په هر ډول (طریقه) عاجزولی شی او په تاسی کښې د دی خبری توان نشته چه پاک الله عاجز او ناتوان کړئ.

اَوۡ یَاۡخُذَہُمۡ عَلٰی تَخَوُّفٍ ؕ

یا (له دی) چه ونیسی (الله) دوی لره پر ویره (او ویرول په ورو ورو تنقیص سره)؛

تفسیر: یعنی یو ناڅاپه به ئی وانخلي ـ بلکه له خبرولو څخه وروسته او د عذابونو د مبادیو د لیدلو څخه پسته په داسې یو حالت کښې ئی نیسي چه خلق پرې خبر او ترې اطلاع ومومي او د عذابونو آثار وګوري او طبعاً وویرېږي. یا د شاه خوا نور خلق، په سماویه ؤ عذابونو کښې اخته وګوري او په ویره کښې وی لیکن دغه خوف محض طبیعي وی او د توبې او ندامت سره نه وی چه د عذاب دافع کیدی شي ـ څینو د «تخوف» معنی «تنقص» اخیستې ده ـ چه ورو ورو کمول دی ـ یعنی دغه هم ممکن دی چه دفعتاً ئی هلاک نه کړی او ورو ورو تاسی کموی او تیتوی مو.

فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٤٧﴾

نو بیشکه رب ستاسی خامخا ښه مهربان دی (پر بندګانو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی کولی شي ـ مګر ولې ئی نه کوی؟ د ده نرمي او مهرباني مانع ده چه پر مجرمینو یو ناڅاپه عذاب نازل کړی. د الله تعالیٰ رأفت او رحمت مقتضی دی چه مجرمینو ته مهلت او د اصلاح موقع ورکړه شي ـ یا خو دغه جمله یوائحې له ﴿ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ ﴾ سره متعلقه ده ـ په هغه تقدیر سره چه ﴿ تَخَوُّفٍ ﴾ د تنقص په معنی واخیست شي ـ نو مطلب به ئی دا شي چه ورو، ورو کمول او دفعتاً ئی نه هلاکول، د الله تعالیٰ د رحمت او شفقت له سببه دی، که نه په یوه آن کښې ئی هم ېنا او خراب او تباه کولی شي.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِّلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

آیا نه ګوری دوی هغه ته چه پیدا کړی دی الله له کومه شیزه چه ګرځی سیوری د هغه له ښی طرفونو او کیڼ طرفونو (یعنی له هر طرفه) څخه په دی حال کښې چه سجده کوونکی دی (دغه سیوری) الله ته حال دا چه دغه سیوری عاجزی کوونکی دی الله ته.

تفسیر: یعنی کله چه په تکویني دول (طریقه) هر شی د پاک الله په مخ کښې عاجز ـ مطیع او منقاد دی، تر دی چه د سایه دارو شیانو سیوری هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم

اوړدیږی او لنډیږی او په دی لوری او په هغه لوری ځی راځی، نو بیا د داسی قدرت والا الله د عذاب مخه کوم یو قوت او طاقت نیولی شی؟ هر انسان لره ښائی چه په خپل واک او اختیار د الله تعالیٰ د تشریعی احکامو په مقابل کښی غاړه کیږدی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هر شی په غرمه کښی برابر ولاړ وی او د هغوی سیوری هم ولاړ وی ـ کله چه لمر واوړی نو سیوری هم ورسره اوړی بیا پسی په اوړدیدو اوږدیدو له ځمکی سره سم شی ـ لکه چه په لمانځه کښی له قیامه سری رکوع ته او له رکوع څخه سجدی ته ځی، هم داسی هر شی پخپله ولاړ وی او په خپل سیوری سره لمونځ کوی ـ په هر ملک کښی او په هر موسم کښی کله ښی خوا ته او کله کیڼ خوا ته اوړدیږی».

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَّالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٤٩﴾

او خاص الله ته سجده کوی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی له ګرځیدونکو (تلونکو په ځمکه کښی) او ملائکی حال دا چه دوی نه کوی کبر (لوئی سرکښی د الله تعالیٰ له عبادته).

تفسیر: اول د هغو ولاړو شیانو ذکر وشو چه سیوری لرونکی وو، دلته اوس د عمومو ذوی الارواحو بالخصوص د پرښتو د سجدی په بیان تنبیه فرمائی چه داسی مقرب او معظم ذوات هم د ده په مخ کښی سر په سجده دی او هیڅ قسم تکبر، غرور او لوئی په دی کښی نه کوی چه د خپل الله تعالیٰ په مخ کښی د عجز او نیاز سجده ږدی. حضرت شاه صاحب لیکی «مغرورو خلقو ته سر کیښودل پر ځمکه ډیر سخت او مشکل ښکاری او نه پوهیږی چه د بنده لوئی فقط په هم دغه سجده کښی ده. «**من تواضع لله رفعه الله**»

يَخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ﴿٥٠﴾ السجدة

ویریږی دا(ملائک) له رب خپل (چه اعلیٰ دی پر دوی په قهر او غلبه) له پاسه د دوی او کوی دوی هغه (کار) چه امر (حکم) ورته کاوه شی.

تفسیر: یعنی پرښتی سره له دومره قربه او وجاهته د خپل الله تعالیٰ له لوئی او له جلاله ویریږی او هر هغه حکم چه دوی ته ورکولی کیږی هغه علی الفور اجرا کوی په «**موضح القرآن**» کښی راغلی دی «د هر بنده په زړه کښی دغه خبره شته چه ځما د سر له پاسه الله تعالیٰ دی او خپل

ځان ښکته ګڼي هم دغه د پرښتو سجده هم ده او د نورو تولو هم.»

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوْٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ ۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ﴿٥١﴾

او فرمايلي دي الله مه نيسئ تاسي معبودان دوه بيشکه هم دا خبره ده چه دغه (برحق معبود) معبود دی يو، نو خاص له ما څخه پس وويريږئ تاسي راڅخه.

تفسير: يعني کله چه ګرد (تول) د آسمانونو او د ځمکو مخلوق د يوه الله جل وعلا په حضور کښي په تکويني ډول (طريقه) بی اختياره سر په سجود او تول ورته عاجز او مقهور دی نو بيا په عبادت کښي ئی بل شريک له کومه پيدا شو؟ هغه پاک الله چه د ګرد (تول) جهان مالک او مطاع دی ښائی چه يوائځي د همغه عبادت وکړی شي او خاص د همغه څخه خوف او ويره په کار ده.

وَلَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّيْنُ وَاصِبًا ۗ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُوْنَ ﴿٥٢﴾

او خاص هم دغه (الله) لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښي دی او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښي دی (له علوياتو او سفلياتو سره له آسمانونو او ځمکو ملکاً، خلقاً، عبيداً) او خاص هم ده ته دی طاعت (عبادت عدل) واجب لازم هميشه؛ نو آيا غير له الله څخه ويريږئ تاسي (له بل چا).

تفسير: يعني په تکويني ډول (طريقه) هر څيز خاص د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت مجبور دی ﴿ اَفَغَيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَبْغُوْنَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّاِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴾ (٣ جزء د آل عمران ٨٣ آيت ٩ رکوع) يا دغه مطلب دی چه تل د الله تعالیٰ عبادت لازم دی ﴿ اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ ﴾ (٢٣ جزء د الزمر ٣ آيت ١ رکوع) او ځيني د «**دين**» معنی په «**جزاء**» سره اخيستي ده يعني د نيک او بد دائمي بدل د همغه يوه الله تعالیٰ له جانبه رارسيږي (نو د بل چا څخه به ولې ويريږو) والله اعلم

وَمَا بِكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾

او هر هغه چه تاسی سره دی له (کوم قسم) نعمت نو له (طرفه د) الله دی بیا کله چه ورسیږی تاسی ته ضرر نو خاص هم دغه (الله) ته فریاد او زاری کوئ.

تفسیر: یعنی گردی (تولی) ښیگنی (فایدی) او نعمتونه د همغه له لوری دی او د هر یوی بدی او سختی دفع هم د همغه په واک (اختیار) او قبضه کښی ده ـ لکه چه کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسیږی نو له غلیظ څخه غلیظ مشرک هم په دغه وقت کښی له نورو گردو (تولو) وسیلو څخه لاس وباسی او یوائی د پاک الله په دربار کښی دعاء کوی او تری مدد غواړی، گواکی انسانی فطرت شاهدی ورکوی چه د مصائبو او سختیو څخه نجات ورکول ماسوا له دی نه چه د پاک الله واحد کار وی، د بل هیچا کار نه شی کیدی، بیا د هغه ذات په قبضه کښی چه هر قسم ضرر او نفع ـ نقمت (عذاب) او نعمت (چه پټ وی یا ښکاره ـ وړوکی وی یا لوی ـ دینی وی یا دنیوی علمی وی یا عملی ـ داخلی وی یا خارجی ـ جلبی وی یا سلبی او هر قسم نقمت او ضرر لکه مرض یا ناداری قحط یا غلاؤ حرق یا غرق او نور د ده په اختیار کښی) دی نو بل به څوک د ده په الوهیت کښی حصه دار کیدی شی؟ یا به داسی کیدی شی چه انسان تری وویریږی ـ یا څه هیله (امید) او اسره ورڅخه ولری.

ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنٰهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

بیا هر کله چه دفع (لری) کړی (الله هغه) ضرر له تاسی څخه ناڅاپه یوه فرقه له تاسی له رب خپله سره شریکوی (بل) دپاره د دی چه کفران (ناقدری) وکړی په هغه څیز پوری چه ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلئ (ای منکرینو دنیوی نفع موقتاً). نو ژر به پوه شئ تاسی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی څه مهال چه تری سختی پورته شی نو خپل منعم حقیقی هیروی او په نهایت بیحیائی او بی شرمی د الوهیت د چارو په ویشلو پسی لویږی او له دی نه نه شرمیږی چه اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کښی د همغه په دربار کښی مو عرض او دعاء کوله نه یی د

حقيقي محسن احسان ومانه او نه ئې د دغې انديښنه وكړله ـ چه زه به د ناشكرۍ په سزاء كښې ونيول شم ـ يا لږ تر لږه د نعمت كفران به د نعمت د سلب موجب وګرځي، ګواكې هغه انعام چه وحده لا شريك له الله تعالىٰ فرمايلي ؤ بيخي د هغه په انكار باندې ټينګ ودريد. بهتر دی چه څو ورځې هغوی ته مهلت وركړ شي چه په دغه دنيا كښې ښې مزې وكړي او خوندونه ئې وڅكي ـ بالاخر به دوی ته معلوميږي چه د دغه مشركيت او د نعمت د كفران سخته سزا ورته څرنګه وركوله شي.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَٰهُمْ ۗ تَٱللَّهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

او مقرروي دا (كفار) دپاره د هغو (بتانو) چه په هيڅ نه پوهيږي (علم نه لري) يوه برخه له ځينو د هغو څخه چه وركړي دي مونږ دوی ته، قسم دی په الله چه خامخا پوښتيدلی به شئ تاسې هرومرو (خامخا) (په قيامت كښې) له هغه چه يئ تاسې چه دروغ تړئ (چه بتان مو خدايان دي).

تفسير: دغه ئې هغو ته وفرمايل چه په خپل كښت او كار كښې ـ په تجارت او صنعت كښې ـ په مالدارۍ او جهاندارۍ كښې ماسواء له الله څخه د نورو دپاره نذر او نياز مني (موضح القرآن) لكه چه د عربو د مشركانو رواج او دستور ؤ چه د هغه ذكر (په ٨ جزء) د «الانعام» په (١٦) ركوع كښې تير شو. له ﴿ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ ﴾ څخه مراد همغه اصنام او نور دي چه مشركينو دغه بتان له خپله جهالته او بيخبرۍ ـ خپل معبودان يا د نفعې او ضرر مالكان ګڼل ـ حال دا چه د هغه هيڅ يو دليل او سند د دوی سره نه ؤ ـ بيا دغه شركاء ئې هم د ډبرو (ګټو) له بتانو څخنې تجويز كړل چه له هر قسم علم او شعور څخه بې برخې دي ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴾ ﴿ تَٱللَّهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴾ ـ قسم دی په الله چه خامخا به وپوښتلی شئ له هغه دروغو چه تاسو وبل) يعنې په قيامت كښې به د دغه افتراء او د دروغو تړلو پوښتنه هرومرو (خامخا) له تاسې څخه كيږي ـ چه د الله تعالىٰ په وركړی مال كښې مو څه حق درلود (لرلو) چه نور مو پكښې شريك او سهيم ګرځول؟ باقي چاته د ثواب رسولو مسئله، هغه خو بيله خبره ده او د دی آيت په ذيل كښې نه راځي.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ ٱلْبَنَٰتِ سُبْحَٰنَهُۥ ۙ وَلَهُم مَّا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

او مقرروي (دا كفار) الله ته لوڼې پاک دی دغه (الله له ولده او له شريكه) او

(مقرروی) ځان ته هغه څيز چه د دوی خوښ وی.

تفسير: يعني الله تعالىٰ له دغه پاک او منزه دی چه اولاد ورته ثابت کړی شي بيا په تيره لوڼی تعجب دی چه دغه خلق د حق تعالىٰ په نسبت څرنگه جراءت کوی، په دغه آيت کښې د«بنو خزاعه» او د «کنانه» د قبيلو رد وشو - چه پرښتو ته ئې د الله تعالىٰ لوڼی ويل (العياذ بالله)

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾

او کله چه خبر ورکړی شي يو تن د دغو (کفارو) ته په (پيدا کيدو د) لور سره نو (توله ورځ) وګرځی مخ د ده تک تور له غمه حال دا چه دی ډک وی له قهره (خپلی ښځی ته چه لور دی ولی راوړه؟).

تفسير: يعني د خپلو ځانونو دپاره د لونو په پيدا کيدلو خوښ او راضی نه دی هر کله چه غواړی ځامن غواړی.

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۚ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ

پټ ګرځی له قومه (خپله) له سببه د ناخوښي د هغه شي څخه چه خبر ورکړی شوی دی (ده ته) په هغه سره، آيا وساتی (دی) هغه لور سره د سپکوالی او که ئې ومنډی (ژوندی) په خاوره کښې)؟

تفسير: له دوی ځنی که کوم يوه ته خبر ورکړی شي چه تا کره لور شوی ده نو له ډير نفرت او غم او انديښنی څخه ئې وچولی (تندی) تريو شي او ګرده (توله) ورځ له ډيره خفګانه په نظر په بله بڼه (شکل) راځی او زړه ئې پخسيږی چه دغه د نه ويلو غبار او مصيبت له کومه راباندی راغی؟

﴿ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ ﴾ الآية - آيا دی وساتی هغه لور سره د سپکوالی؟) يعني له دغه رسمی او عرفی ننګ او عار له تصوره چه که دغه لور می ژوندی راپاتی شي نو بل څوک به می ځوم کيږی نو زه به هغه وقت کښې چاته خپل مخ ښوولی شم؟ او چيری به پټ ګرځم؟.

﴿ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ﴾ الآية - او که ئې ومنډی ژوندی په خاوره کښې) يعني شپه او ورځ په فکر او تردد کښې مصروف او تجاويز جوړوی چه آيا زه دغه دنيوی عار قبول او دغه جينۍ

پریږدم چه ژوندون وکړی؟ یا ئی په ځمکه کښی خښه کړم؟ یعنی وئی وژنم ـ لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی دیر غټ زړه او ظالم سړی به خپلی جینکۍ وژلی یا به ئی ژوندی په ځمکه کښی خښولی ـ کله چه اسلامی دین منتشر شو نو دغه قبیح رسم ئی له منځه ورک کړ ـ او په داسی دول (طریقه) ئی سره قلع او قمع وکړه ـ چه وروسته له اسلامه په ګرد (تول) ملک کښی د دغی بی رحمی یوه پیښه او مثال هم وراندی نه شو ځینی د ﴿ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ ﴾ معنی داسی کړی «بندیانی ساتی جینکۍ په ذلت او خواری سره» یعنی د ژوندی پاتی کیدلو په صورت داسی ذلیله معامله به ئی له دوی سره کوله لکه چه ئی له سره اولاد بلکه انسان هم نه وی.

أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾

واورئ خبردار شئ چه بد دی هغه چه حکم کوی دغه (کفار چه نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: د جینکو په متعلق هغه د ظلم او تیری فیصله چه د دغو کفارو ده له هغه څخه زیاته بده فیصله دغه ده چه الله تعالیٰ ته ئی د اولاد تجویز کاوه، بیا اولاد هم «**اناث**» چه له هغو څخه دوی پخپله کرکه او تنفر کاوه، ګواکی دوی د خپلو ځانونو دپاره ښه شیان او الله تعالیٰ ته ئی ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله)

لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۖ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

دی هغه کسانو ته چه نه راوړی ایمان په (ورځ د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او هم دی دی قوی غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هغه مشرکین چه د خپلو ظلمونو او ګستاخیو او سپین سترګیو په بد انجام باور نه لری، خراب مثال یا خراب صفت د هم دوی دی. هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دی چه د درد ـ رنځ ـ او د ضعیفی په وقت کښی په ښه او په کار ئی ورشی ـ دوی لره په کار دی چه له خپلو ځامنو څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړی، د عار یا د افلاس یا د نورو ویرو په وجی د جونو وژل د دوی دود او دستور دی ـ بالاخر دوی د ظلم او شرک او د نورو د هغه بد

انجام څخه چه مقرر دی له سره ځان نشی ژغورلی (محفوظولی). الغرض هر ډول (طریقه) بد مثالونه او نقص او عیب نسبت ښائی چه د هم دوی په طرف وکړی شی ـ د الله تعالیٰ په طرف د دغو صفاتو انتساب چه د مخلوقاتو خاصه ده او (معاذالله) د ځامنو او د لونو د تجویز ډیر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافی دی، د الله تعالیٰ دپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتیدی شی چه له اعلیٰ څخه اعلیٰ او له هر لوړ او لوی شی څخه لوړ او لوی وی.

﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ او هم دی دی قوی، غالب په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا) یعنی پاک الله خو داسی غالب او زبردست ذات دی چه ستاسی د دی بی ادبی او سپین سترګی سزا لاس په لاس او ژر تر ژره هم درکولی شی لیکن ځکه علی الفور تاسی ته سزا نه درکوی چه د ده د حکمت سره مناسب نه ده، نو تاسی ته مهلت او وار درکوی، څو په سمه لیاره راشئ او د اصلاح او توبی رویه ځان ته غوره او خپله رویه سمه کړئ.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِم مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَابَّةٍ وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾

او که نیولی وی الله (دا) خلق په ظلم (کفر او معاصیو) د دوی سره نو نه به ئی ؤ پری ایښی پر مخ د دی ځمکی کښی هیڅ خوځیدونکی (تلونکی) ولیکن وروستی کوی دوی تر هغه نیتی په نامه کړی شوی پوری نو کله چه راغی نیته (د موت یا عذاب) د دوی نه به وروسته کیږی (دوی له هغه نیتی څخه) (په قدر د) یو ساعت او نه (تری) ړومبی کیږی.

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ خلقو ته د دوی پر ګستاخی ـ تیروتو او د ظلم د سزا ورکولو شروع وکړی، نو په څو ساعتو کښی د ځمکی د مخ دغه نظم او نسق او ودانی نشی پاتی کیدی ځکه چه په دنیا کښی لویه برخه د ظالمانو او بد کارانو ده او د وړو او لویو خطاؤ څخه خو هیڅ یو تن هم تش نه دی **(کلکم خطاءون)** کله چه ګرد (ټول) خطا کاران او بدان هلاک کړل شی، نو یواځی د معصومو انبیاؤ د مبعوثیت او د دوی د اعزام ضرورت د ځمکی په طرف نه پاتی کیږی بلکه د دوی هستوګنه د معصومو ملائکو سره زیاته موزونه ده. کله چه نیکان او بدان دواړه پر ځمکه نشی پاتی، نو د نورو حیواناتو وجود به هم بی فائدی وی ـ ځکه چه هغه ګرد (ټول) د انسانانو دپاره پیدا شوی دی او هم ئی فرض کړئ چه الله تعالیٰ د انسانانو په ظلم او عدوان

باران بند کړ نو آیا له انسانانو سره به حیوانات هم نه مری؟ په هر حال که پاک الله پر هره هره خبره په هم دغې دنیا هر یو ونیسي او سم د لاسه سزا ورکړي ـ نو د دغې دنیا ګرده (توله) سلسله به سره وشلیږي او په څو دقیقو (شیبو) کښې به دغه دنیا پنا شي. مګر مجرمینو ته د توبې او اصلاح وار او موقع ورکوي او تر موعوده وقته پورې ئې خوشې پرېږدي ـ او مهلت او وار ورته ورکوي ـ کله چه هغه تاکلې (مقرر کړې) نیټې ته ورسیږي ـ نو بیا هغه یوه ثانیه (ربه) نه وړاندې او نه وروسته کیدې شي.

تنبیه: ځینې مفسرین له ﴿ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَابَّةٍ ﴾ څخه خاص ظالمه دابه مرادوي ـ که دغه صحیح وي، نو مطلب بیخې واضح دی او هیڅ اشکال نه دی پاتې. والله اعلم.

﴿ وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ ۖ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُم مُّفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ ﴾

او ثابتوي دا (کفار) الله ته هغه چه بد ئې ګڼي (دوی خپلو ځانونو لره لکه لوڼي یا شریکان) او بیانوي ژبې د دوی دروغ (چه داسي وائي) بیشکه شته دوی ته ښه حالت (په نزد د الله کښې)؛ حقه رښتیا (ثابته خبره دا ده) چه بیشکه شته دوی ته اور(د دوزخ) او بیشکه دغه (کفار په منډه بیولي شي بیا هلته په اور کښې پریښودلی شي.

تفسیر: یعنې هغه شیان چه دوی ئې بد ګڼي او د خپلو ځانونو دپاره ئې نه غوره کوي لکه جینکۍ ـ یا په خپل ملک کښې د کوم پردي شرکت یا استهزاء یا استخفاف او نوري سپکې معاملې نو هغه د الله قدوس (جلت عظمته) دپاره ثابتوي.

﴿ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ ﴾ او بیانوي ژبې د دغو مشرکانو دروغ چه داسي وائي بیشکه شته دوی ته ښه حالت په نزد د الله کښې) یعنې سره له داسي ګستاخیو او سپین سترګیو د دوی پر ژبو دغه دعوی ده چه مونږ په دنیا کښې د ښو ښو شیانو وړ (مستحق) او لایق یو او که د آخرت او د نورو دغه قصې رښتیا وي، نو هلته به هم ښې مزې کوو لکه چه په ۲۵ جزء د حٰم السجده په (۵۰) آیت (٦) رکوع کښې داسي یو آیت شته

﴿ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِن بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَٰذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِندَهُ لَلْحُسْنَىٰ ﴾

﴿ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُم مُّفْرَطُونَ ﴾ حقه رښتیا خبره دا ده چه بیشکه شته دوی ته اور د دوزخ الخ) یعنې سره له داسي ګستاخیو هسې باطلې آرزوګانې لرل د دې خبرې دلیل دی چه د هغوی دپاره هیڅ یوه ښیګڼه (فائده) او نیکي نشته، هو! د دوی دپاره د دوزخ اور تیار دی

چه دوی ورته په مندو بیولي او ځغلولي شي او کله چه هلته ورسیږی او پکښی ولویږی، نو گواکی بیخي هیر شوی دی یعني تر ابدالاباد پوری هیڅکله د مهربانی نظر به پر دوی نه کیږی حضرت شاه صاحب لیکي دا ئی د هغوی په نسبت وفرمایه چه ناکاره شیان د پاک الله په نامه کوی او سره له هغه داسی یقین هم لری چه مونږ جنت ته هم ځو حال دا چه دوی ورځ په ورځ دوزخ ته ورنژدی کیږی نو فرمائی الله تعالیٰ لپاره د تسلی د رسول الله صلی الله علیه وسلم

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَاۤ اِلٰۤى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾

قسم دی په الله په تحقیق لیږلی وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا څخه (ای محمده نور رسولان) نو ښائسته کړی ؤ دغو (امتونو) ته شیطان هغه (بد) عملونه د دوی (چه کلک پری ولاړ ؤ) نو همغه (شیطان) دوست د دوی دی نن ورځ او شته (په آخرت کښی) دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: د مکی معظمی د کفارو د گستاخیو او چتی (بیکاره) دعاویو د ذکر څخه وروسته محمد علیه الصلوٰة والسلام ته تسلی ورکوی چه تاسی د دوی له دغو حرکاتو څخه مه خپه او مه زړه تنگی شئ! مونږ له تاسی څخه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبیاء لیږلی ؤ۔ لیکن تل هم داسی پیښه واقع شوی ده چه لعین شیطان دغو مکذبینو ته د دوی بد عمل ښه ورښکاره (ورښکاره) کړی دی او دوی به پرله پسی پخپلو شرارتونو کښی پر مخ تگ او ترقی کوله او نن هغوی د الله تعالیٰ په عذاب کښی اخته او ککړ دی او شیطان چه د دوی رفیق او ملگری ؤ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی ۔ او نه ئی په داد او فریاد ورسیدی شی ۔ هم دغسی به ستاسی د مکذبینو انجام هم کیږی. ځینی د ﴿ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ ﴾ مطلب داسی ښکاره وی هغه شیطان چه پخوانی امتونه د ده په لمسون گمراه او بی لاری شوی وو همغه نن د دغو (کفارو د مکی) ملگری شوی هم دی، نو همغسی چه د هغوی حال او خاتمه شوی ده د دوی حال او خاتمه هم کیږی.

وَمَاۤ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٦٤﴾

او نه دی نازل کړی (رالیږلی) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مګر دپاره د دی چه بیان (او ښکاره) کړی ته (ای محمده!) دوی ته هغه (څیز) چه اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کښی او (لپاره د) هدایت او (لپاره) د رحمت دپاره (د هغه) قوم چه ایمان لری (په تولو مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی لوی قرآن یواځی د دی لپاره نازل کړی شوی دی چه د هغو اساسی او رښتیا اصولو بیان په ډیر وضاحت او تحقیق سره وکړی چه خلق پکښی اختلاف او جګړی کوی (مثلاً توحید معاد د حلالو او حرامو احکام) او نور چه هیڅ اشکال او خفاء پکښی پاتی نشی ـ ګواکی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د دغه لوی قرآن په وسیله د ګردو (تولو) منازعو او جګړو سمه او صافه فیصله آورولی ده ـ او د الله تعالیٰ پر بندګانو ئی د الله تعالیٰ حجت تمام کړی دی ـ وروسته له دی نه د دوی منل او نه منل ـ پخپله د مخاطبینو کار دی، هر څوک چه توفیق ومومی قبلوی به ئی. تاسی ته نه ښائی چه پر دوی پسی خپل ځان خفه یا پریشان کړئ!

﴿ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُونَ ﴾ او لپاره د هدایت او لپاره د رحمت دپاره د هغه قوم چه ایمان لری) یعنی فیصله او بیان خو د ګردو (تولو) دپاره دی، لیکن د دی هدایت څخه منتفع کیدل ـ او د الله تعالیٰ د رحمت سره غاړه په غاړه کیدل ـ د هغه چا په برخه کیږی چه دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموی ـ او په طوع او رغبت سره په تولو مؤمن به شیانو ایمان راوړی.

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿٦٥﴾

او الله نازلی کړی (لیږلی) دی له (طرفه) د آسمانه اوبه (باران) نو ژوندی (شنه) ئی کړه په دی (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګه (وچوالی) د هغی (ځمکی)؛ بیشکه په دغه (زرغونتیا) کښی پس له وچوالی خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه آوری (د الله احکام د زړه په غوږونو او په انصاف سره بیا عبرت هم تری اخلی).

تفسیر: یعنی وچه ځمکه په آسمانی باران سره زرغونوی ګواکی وچوالی د ځمکی موت او شین توب او خروپ توب ئی ژوندون او حیات دی

﴿ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴾ بیشکه په دغه زرغونتیا کښی پس له وچوالی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه آوری احکام د الله د زړه په غوږونو په انصاف سره او

بیا عبرت هم تری آخلی) یعنی هم داسی د قرآن په وسیله جاهلان ـ عالمان او مړ زړونه ژوندی کوی که ئی د زړه په توجه او انصاف سره واوری.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهِ مِن بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِّلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾

او بیشکه چه دی تاسی ته په چارپایانو کښی ډیر لوی عبرت؛ چه درڅښوو مونږ تاسی ته له هغه ځینو څیزونو څخه چه دی په ګیډو د هغو (لنګو څاروو کښی) له منځه د غوشائیو او د وینو شودی صافی پاکی (له رنګه او بویه د غوشائیو او وینو) آسان تیریدونکی (له حلقه او خوش مزه) دپاره د څښونکو.

تفسیر: یعنی اوښه ـ غوا ـ میښه او نور حیوانات چه بوس، پروړ او واښه خوری نو دغه خواړه کله چه د دوی په ګیډو کښی لوېږی د درو شیانو په طرف مستحیل کیږی ـ قدرت د دغو حیواناتو د اجسامو په منځ کښی داسی یو مشین لګولی دی چه د غذا د ځینو اجزاؤ د تحلیل کولو څخه وروسته د فضلی (پچی او غوشائی) په شکل د باندی ئی غورځوی ـ او له ځینو اجزاؤ څخه وینه پیدا کوی او په رګونو کښی ئی خپروی (خوروی) چه د دوی د حیات او بقاء سبب ګرځی ـ له هم دغی مادی څخه چه ځینی ئی وینه ګرځیدلی ده، د دغو دوو ګنده ؤ شیانو په منځ کښی یو دریم شی (چه شوده دی) هم تیاروی چه نهایت پاک طیب سپیځلی او خوندور شی دی.

پخوا ئی د کتاب د نزول په مناسبت د اوبو د ښکته کولو ذکر وفرمایه په دغه آیات کښی د اوبو په مناسبت د نورو مشروباتو د انواعو ذکر هم وفرمایه ـ یعنی شوده ـ شراب نبیذ او شات ـ په ٢٦ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم د سورت په (١٥) آیت ٢ رکوع کښی چه هلته د جنت د ویالو ذکر راغلی دی د مشروباتو هم دغه څلور اقسام ذکر شوی دی

﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ﴾

دلته د دغو اقسامو د شیانو له ذکره مقصود دا دی چه د خلقو په خیال کښی هغه چه ډیر لوی لوی نعمتونه دی هغه ګرد (تول) د پاک الله پیدا او مخلوق دی بیا نو د تعجب ځای دی چه انسانان د خپل حقیقی منعم دغه مراحم او احسان ولی هیروی او د نورو شیانو خادمان او مریان کیږی. ګواکی د شرک د تردید په لوری اشاره وشوه. او دا هم تری راښکاره شوه چه هغه الله تعالیٰ چه په دغه ډول (طریقه) سره ستاسی د جسمانی هوسائی (آسانی) دپاره راز راز (قسم قسم) انتظامات او مناسب وسائل او سامان پیدا کړی دی نو هرومرو (خامخا) د روحانی ژوندون او د باطنی ترقی وسائل او ذرایع به هم په کافی اندازه سره تیار او مهیا کړی وی.

وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيْلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْهُ سَكَرًا وَّرِزْقًا حَسَنًا ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾

او له میوو د خرماگانو او (له میوو د) د تاکو (کورو) څخه (هم داسی در څښوو مونږ پر تاسی) چه جوړوئ تاسی له دغو میوو څخه نشه کوونکی (بد) او رزق (روزی) ښه؛ بیشکه په دغو (انواعو د میوو او مشتقاتو) کښی (ئی) خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی او فکر او غور په کښی کوی.

تفسیر: یعنی له دغو میوو څخه نشه ئی باسئ ـ او د خوړلو او څښلو نور ښه او عمده شیان تری جوړوئ لکه شربت ـ نبیذ ـ سرکه او وچه خرما او مویز او نور تری حاصلوئ.
تنبیه: دغه آیت مکی دی ـ د شرابو څښل په مکه معظمه کښی لا نه ؤ حرام شوی ـ او شراب څښونکی به هغه بلا تکلفه څښل ـ د شرابو څښل وروسته له هجرته حرام شو ـ بیا هیڅ یو مسلمان له سره لاس نه دی ور وړی ـ خو بیا په هم دغه مکی آیت کښی ئی هم د ﴿ سَكَرًا ﴾ څخه وروسته د ﴿ وَّرِزْقًا حَسَنًا ﴾ فرمایلو سره تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه شراب حرام کیدونکی دی، ځکه چه پر شرابو د «**رزق حسن**» اطلاق نه دی موزون.
﴿ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴾ بیشکه په دغو انواعو د میوو او مشتقاتو کښی ئی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی لپاره د هغه قوم چه عقل چلوی او غور او فکر پکښی کوی.) دلته د ﴿ يَّعْقِلُوْنَ ﴾ لفظ چه د عقل څخه مشتق دی د «**سکر**» له تذکری سره خاص مناسبت لری، کله چه نشه عقل زائل کوی، نو ځکه ئی اشاره وفرمایله چه د آیاتونو پوهیدل د عقلاؤ کار دی. او د نشه څښوونکو او مستانو کار نه دی.

وَاَوْحٰی رَبُّكَ اِلَی النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِیْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَ ﴿٦٨﴾

او په زړه کښی واچوله رب ستا مچیو د شاتو ته (دا خبره) چه ونیسئ (او جوړوئ) تاسی په غرونو کښی کورونه او له ونو څخه او له هغه څخه چه خلق ئی لوړ جوړوی.

تفسیر: یعنی د انګورو د پورته کولو دپاره هغه چیلی او اچی (څپرونه)چه تاسی ئی جوړوئ یا هغه عمارتونه چه خلق ئی تیاروی. د شاتو مچئ د ور په زړه کښی اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دی چه د هغه فطرت داسی جوړ شوی دی چه سره د ادنیٰ حیوانتوبه په نهایت کاریګری ډیری چالاکی ـ ښه شعور ـ اعلیٰ ادراک ـ نری صنعت خپلی شکرګنی (ګبینونه) د غرو او ونو په سوریو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کښی تیاروی ـ او نوری تولی مچئ د یوی لوئی مچئ تر حکم لاندی په ډیر ښه اطاعت او انقیاد سره کار کوی ـ د دوی مشر ته «**یعسوب**» وائی چه د ده په متابعت د مچیو فوج هر لوری ته حرکت کوی کله چه دوی کومه ځاله (شکر ګنی) جوړوی، نو د دغی ځالی تولی خونی د «متساوی الاضلاع مسدس» په شکل وی. بی له مسطرو او بی له پرکارو او نورو مهندسی اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسی سم او برابر ـ منظم مرتبه او په همغه یوه شکل د دغو ګردو (تولو) کورونو جوړول داسی شی دی چه انسان ورته هک پک او حیران پاتی کیږی. حکماء وائی که بی له مسدسه کوم بل شکل ئی غوره کړی وی، نو خامخا به په منځ کښی څه ځای فضول او بیکاره پاتی وی ـ فطرت دی ته د داسی یوه شکل په لوری لار ښوونه کړی ده چه په هغه کښی هیڅ یوه فرجه او تشوالی هم خوشی او بیکاره نه وی پاتی.

ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَٰتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنۢ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَٰنُهُۥ فِيهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

بیا نو خورئ تاسی (ای مچیو!) له هر قسمه میوو څخه نو ځئ (الوځئ) په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده (صافه او خلاصه درښکاری) راوځی له ګیډو د دوی د څښلو (شی شات) چه مختلف دی رنګونه د دی (شاتو) په دغو (شاتو) کښی شفاء ده دپاره د خلقو بیشکه په دغو (مچیو او شاتو کښی خامخا ډیر لوی دلیل دی (پر قدرت او حکمت د الله) دپاره د هغه قوم چه فکر کوی (او پر غرائبو ئی عقل چلوی).

تفسیر: ﴿كُلِي﴾ آو ﴿فَاسْلُكِي﴾ ګرد (تول) تکوینی اوامر دی. یعنی فطرت هغه ته هدایت ورکړی دی چه خپل خواهش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه میوو او ګلانو او نورو شیانو څخه خپل خواړه او غذا حاصله او غونده کړی. لکه چه دغه مچئ له خپلو ځالو څخه راوځی او له هر راز (قسم) ګلانو او میوو خپله غذا په ځبیښلو سره حاصلوی چه له هغه څخه شات او موم

او نور حاصلیږي.

﴿ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴾ نو ځئ الوځئ او تګ کوئ په لیاره د رب خپل په دغه حال کښې چه آسانه ده صافه او خلاصه درښکاري) یعنې د غذاء حاصلولو، او د خوړلو او ښښلو څخه وروسته د بیرته راتللو لیاري صافي او خلاصي در پرتي دي او هیڅ یو مزاحمت او ممانعت ستاسي په لیاره کښې نشته. لکه چه لیدلي شوي دي چه مچئ خپلي د غذاء لټولو پسي بعض اوقات ډیرو لرو ځایونو ته ځي ـ او بیا بلاتکلفه خپلي شکرګنې (ځالي) ته برابر بیرته راځي ـ او لږ شاني هم تری لیار نه ورکیږي ـ او نه تری هیریږي. ځینې د ﴿ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴾ مطلب داسې اخیستې دي چه قدرت هغه فطري لیاري چه ستا د عمل او تصرف دپاره مقرري کري دي پر هغو مطیع او منقاد شه! او سم برابر پري تل درومه! مثلاً د ګلانو او میوو څخه خپله غذا وڅکه او وځبیښه! او پخپله فطري قواؤ او تصرفاتو سره شات او نور تري جوړوه!.

﴿ يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ ﴾ راوځي له ګیډو د دوي د ښښلو شي شات چه مختلف وي رنګونه د شاتو) یعنې د مختلفو رنګونو شاتونه تري وځي سپین، سره او ژیړ. وائي چه د رنګونو اختلاف پر موسم ـ غذاـ او د مچیو په عمر او نورو پوري اړه (احتیاج) لري. او د دغو مخالفتونو لامله (له وجي) دغه اختلاف پکښې ځرګندیږي (ښکاریږي) . والله اعلم.

﴿ فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ ﴾ په دغو شاتو کښې شفاء ده دپاره د خلقو) یعنې په ډیرو ناجوړیو کښې له یواځي خالصو شاتو څخه یا له بلي کومي دواء سره د ګډیدلو په اثر کله چه مریضانو ته ورکړ شي باذن الله د رنځورانو د شفاء وسیله ګرځي. په حدیث کښې راغلي دي چه یو سري د نس کیناستلو (دستونه کیدلو) لامله (له وجي) ډیر سخت په تکلیف ؤ ـ د ده ورور ته ځمونږ پاک رسول الله مبارک وفرمایل چه پري شات وڅښولي شي کله چه شات پري وڅښول شو نو د هغه په اسهال کښې لا تزئید واقع شو نو هغه سړی بیا د رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شو او هغه واقعه ئې عرض کره چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ځما د ورور د نس ناستې لا پسې زیاته شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «**صدق الله وكذب بطن اخيك**» الله رښتیا فرمایلي دي. او ستا د ورور ګیډه دروغجنه ده بیا ئې پري وڅښوه بیا ورڅښولو څخه بیا هغه کیفیت مداومت وکړ ـ نو بیا هم پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه خپله اوله وینا تکراره کره ـ بالاخر د دریم ځلي شات ورڅښولو څخه هغه اسهال بند شو او د هغه رنځور طبیعت درست شو. اطباؤ له خپلو اصولو سره سم ویلي دي چه ځینې اوقات په ګیډه کښې «**کیموس**» فاسدیږي چه د ګیډي هر راز (قسم) رسیدلي غذاء او خواړه او دواء فاسدوي ـ نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوي ـ نو د هغه علاج هم دغه دي چه مسهلات ورکړ شي څو هغه فاسد «**کیموس**» ووځي. د شات په مسهل توب کښې هیڅ شک نشته ـ ګواکي د رسول الله مبارک مشوره د هم دغه طبي اصول په اساس وه ـ د مامون الرشید په زمانه کښې کله چه «**شمامه عبسي**» ته هم داسې یو مرض لاحق شو، نو د دغي زماني شاهي طبیب «**یزید بن یوحنا**» په مسهل د هغه علاج وکړ ـ او هم دغه وجه ئې ورڅرګنده (ورښکاره) کره ـ د نن پرون طبیبان هم

د «استطلاق البطن» د علاج دپاره د شات استعمال بیحده مفید ښئ ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی چه «الله تعالیٰ په پاس آیتونو کښی له خرابو شیانو څخه د ښو شیانو وتلو دری نښی راوښودی د حیواناتو له ګیډو د وینی او د غوشیو له مادی څخه شوده ـ د نشی له مادی (کجورو او انګورو) څخه پاکه روزی ـ د مچئ له ګیډی څخه شات. په دغو درو واړو کښی دغی خبری ته اشاره ده چه الله تعالیٰ د هم دغه پاک قرآن په برکت د جاهلانو په اولاده کښی عالمان پیدا ګوی لکه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په وقت کښی هم داسی هم وشو چه د کفارو اولاده کاملان عارفان شول».

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ۝٧٠

او الله پیدا کړی یئ تاسی (له عدمه) بیا به وژنی تاسی (بیا به وفات کړی تاسی په اجل خپل سره) او ځینی له تاسی هغه څوک دی چه رد کولی شی هغه ډیر خوار ژوندون ته دپاره د دی چه ونه پوهیږی (دغه زوړ) پس له علمه چه ئی درلود (لرلو) په څلمیتوب کښی په هیڅ شی (لکه وړوکی)؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی (پر هر شی) ښه قادر دی (په کولو د هر شی چه اراده ئی وفرمائی).

تفسیر: د قدرت ډیری خارجی نښی ئی بیانی کړی او په هغوی یی مونږ انسانانو ته تنبیه وفرمائله چه تاسی پخپله پخپلو داخلی حالاتو کښی غور او فکر وکړئ؛ هغه چه ړومبی هیڅ شی نه ؤ پاک الله هغه ته خارجی وجود ورویاښه ـ بیا ئی وواژه او هغه وربښلی ژوندون ئی تری بیرته واخیست او ده د هغه په مقابل کښی هیڅ ونشو کړی ـ او ځینی پخوا له مرینی په زوړوالی کښی داسی درجی ته رسوی چه د هغه ګرد (تول) هوش ـ سد ـ حواس ـ قواء بیخی زائلیږی او له لاسه وځی او د هغه په لاسو او پښو کښی له سره هیڅ توان او طاقت نه وی پاتی او بیخی زهیر او له کاره لویږی، نه په خبره پوهیږی او نه ئی هغه کړی خبری او پری تیری شوی تجربی په یاد پاتی وی له دی نه ثابته شوه چه علم او قدرت د هغه واحد ـ احد ـ خالق او مالک په لویه خزانه کښی دی ـ هر کله او په هره انداز ـ هر چاته او په هر وقت کښی چه اراده ئی وفرمائی ورکوی ئی ـ د حضرت شاه صاحب په نزد په دغه آیت کښی دغه طرف ته اشاره ده چه په دغه محمدی امت کښی به ړومبی کامل سړی پیدا کیږی او بیا به پکښی نقصانات پیدا کیږی ـ والله اعلم.

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا بِرَآدِّيْ رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ ۚ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٧١﴾

او الله فضل (زيادت) ورکړی دی ځینی ستاسی ته پر ځینو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکیت او مملوکیت) کښی، نو نه دی هغه کسان چه فضل زیات ورکړی شوی دی دوی ته رد کوونکی د رزق (روزی، مال) خپل په هغه چا چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی (یعنی له خپلو ځانونو سره ئی نه شریکوی) آیا نو دا مالکان او مملوکان په دی (اموالو) کښی سره برابر دی؟ (بلکه نه دی سره برابر)؛ آیا نو په نعمت د الله باندی انکار کوی دغه (چه الله ته شریکان ثابتوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ راکړی روزی او ښښنه د تولو دپاره یو شان او یو برابر نه ده د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالیٰ پخپل بالغه حکمت ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی ـ ځینی ئی داسی مالداره او با اقتداره ګرځولی دی چه د هغوی تر لاسو لاندی ډیر مریان او نوکران او چاکران وی چه هغوی ته د هم ده په ذریعه روزی وررسیږی ـ یو خو هغه مریان دی چه بالذات د یوی پیسی یا د ادنٰی اختیار مالکان نه دی ـ او هر وقت د خپل بادار (سردار) اشارو ته سترګی په لیاری دی نو آیا په دنیا کښی داسی کوم بادار په خپل ځان به داسی پیرزو او لورینه وکړی چه مریی یا نوکر یا چاکر ئی چه په هر حال د ده په شان انسان دی همغسی د خپل د مرئیتوب او نوکری ـ په حالت کښی د خپل بادار په دولت ـ ثروت ـ عزت ـ ښځی او نورو کښی برابر شریک شی؟ د مریی حکم خو شرعاً داسی دی چه د مرئیتوب په حالت کښی که د کوم شی مالک هم وګرځولی شی خو بیا هم دی د هغه شی مالک نه ګرځی ـ او د هغه مالک خامخا د ده همغه بادار (سردار) کیږی. فرض ئی کړئ که بادار (سردار) خپل مرئی آزاد کړی او پخپل دولت او نورو کښی ورته پوره او برابره برخه ورکړی، نو بیشکه دلته د دوی دواړو په منځ کښی مساوات قائمیږی، مګر په دغه وقت کښی هغه مریی، مریی نه دی پاتی. په هر حال د مرئیتوب کیفیت او مساوات له سره پخپلو منځو کښی سره نشی جمع کیدی. لکه چه د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کښی په مالکیت او مملوکیت کښی سره شرکت او مساوات نشی جمع کیدی نو بیا د حسرت او حیرت ځای دی چه د خالق او مخلوق په منځ کښی په معبودیت او نورو کښی څرنګه برابری او مساوات کاوه شی؟ او داسی شیان د حقیقی مالک شریک او سهیم تاکلی (مقرر کړی) کیږی چه پخپله

مشركين هم هغه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک گڼي او پرې داسي اقرار کوي «**الا شريکا هولک تملکه وماملک**» آيا د حقيقي منعم د نعمتونو شکريه هم دغه ده چه د هغو خبرو څخه چه د هغو په منلو کښې ستاسي وچولی (تندی) تريو کيږي او غړی مو وهلی کيږي او دير پرې خپه کيږئ له هغه څخه زيات قبيح او شنيع صورت هغه دپاره تجويز وکړی شي، ـ همغسی چه په روزي او نورو شيانو کښې الله تعالیٰ ځينو ته پر ځينو نورو فضيلت ورکړی دی او ګرد (تول) ئی سره په يوه درجه کښې نه دی ايښی، که په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کښې هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقيت ورکړی نو د الله تعالیٰ د دغه نعمت څخه انکار پرته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لري.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُم بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾

او الله پيدا کړی دی تاسي ته له جنسه ستاسي ښځې (چه زړه مو ورسره آرام شي) او پيدا کړی ئی دی تاسي ته له ښځو ستاسي ځامن او لمسی (يا لوني يا ځومان چه ستاسي د نوعي د بقاء ذرائع دي) او روزي رزق ئی درکړی دی تاسي ته له طيباتو پاکيزه ؤ (خوندورو شيانو نه چه ستاسي د شخصي بقاء وسائل دي) آيا نو (دغه کفار) پر باطلو (معبودانو) ايمان راوړی او په نعمت د الله (چه اسلام دی) دوی کافران کيږي، او عبادت کوی دغه (کفار) بې له الله د هغه (څيز) چه نه لري هيڅ واک (اختيار) دپاره د دوی د رزق (روزی ورکولو) له آسمانونو (په ورولو سره) او له ځمکي (په زرغونولو سره) د هيڅ څيز او نه طاقت لري (دغه باطل معبودان د هيڅ شي).

تفسير: يعنی له هم دغي انساني نوعي څخه ستاسي ښځې ئی پيدا کړی څو ستاسي په منځ کښې الفت او مؤانست قائم وی او د تخليق غايه او غرض تکميل شي

﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ﴾ (٢١ جزء د الروم (٢١) آيت (٣) ركوع) ﴿ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ ﴾ آيا نو دغه كفار پر باطلو معبودانو ايمان راوړی او په نعمت د الله تعالیٰ چه اسلام دی دوی كافران كيږی؟) يعنی د بتانو احسان منئ چه له ناروغی څخه مو په زعم ستاسی روغ كړی ـ يا ځامن دركړی ـ يا روزی در ورسوی چه دغه گرد (تول) سره دروغ دی او هغه ذات چه په رښتيا سره د دغو شيانو دركوونكی دی د هغه شكر نه اداء كوئ كذا فی الموضح. او ښائی په دی لوری هم اشاره وی چه د فانی او زائل ژوندون د نوعی او شخصی بقاء د اسبابو او وسائلو منونكی يئ ـ او د الله تعالیٰ د ډير لوی نعمت (چه د رسول الله مبارک هدايات دی) او د ابدی بقاء او دائمی ژوندون واحده ذريعه ده نه منی «**الا كل شئ ماخلا الله باطل**».

﴿ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ الآية ـ او عبادت كوی دغه كفار بی له الله تعالیٰ څخه د هغه څيز چه نه لری هيڅ واک او اختيار دپاره د دوی د رزق او روزی وركولو له آسمانه او له ځمكی) يعنی نه له آسمانه د باران ورولو اختيار لری ـ او نه له ځمكی څخه د غلی او دانی د زرغونولو قدرت د دوی په واک (اختيار) كښی شته نو بيا په معبوديت كښی د مطلق قادر او برحق قاهر شريكان څرنگه كيدی شی؟.

﴿ وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴾ او نه طاقت لری او نه توانيږی دغه باطل معبودان د هيڅ څيز) يعنی نه فی الحال دغه اختيار ور حاصل دی او نه په فی المآل كښی د دغه قوت او قدرت خاوندان كيدی شی.

فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۷۴﴾

نو مه بيانوئ (مه لگوئ) تاسی الله سره مثالونه (شريكان په خدايی كښی)؛ بيشكه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسی) او تاسی نه پوهيږئ (كه نه داسی به مو نه كوله).

تفسير: مشركانو به ويل چه حقيقی مالک خو الله تعالیٰ دی، دغه كسان د الله تعالیٰ په دربار كښی مختار دی او زمونږ كارونه هم دغو پوری اړه (احتياج) لری او هغه لوی خدای پوری مونږ نشو رسيدی. نو دغه مثال بيخی غلط دی چه انسانان دی د احديت له درباره سره بالكل څه تعلق او مناسبت ونه لری. الله تعالیٰ هر شی پخپله كوی اعم له دی چه بالواسطه وی يا بلاواسطه او هيڅ يو كار ئی هيچا ته داسی نه دی ورسپارلی لكه چه دنيوی سلاطين خپلو ماتحتو ـ حكامو ته اختيارات ور تفويض كوی چه تفويض ئی په اراده او اختيار سره وی، ليكن د تفويض څخه وروسته هغوی د هغو اختياراتو په استعمال كښی آزاد او مختار دی. د كوم شوریٰ ـ اعيان ـ وزير ـ معين ـ نائب الحكومه مجلس مشوره قاضی او حاكم د فيصلی په وقت كښی نه باچا او

نه وزراء او نه بل څوک ـ د هغې واقعي له جزوياتو او فيصلې څخه پوره خبردار وي، نه په هغه وقت کښي په جزئي دول (طريقه) سره د باچا مشيت او ارادى ته د هغې فيصلې په صدور کښي څه دخل شته ـ دغه صورت د الله تعالىٰ په دربار کښي له سره نشته. بلکه هر يو لوى او وړوکى کار او له ادنىٰ څخنى ادنىٰ جزئي شي ـ که د اسبابو په واسطه سره وي که بلا واسطه د ده د محيط علم او مشيت او ارادى سره سم واقع کيږي، نو بناء پر دى پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دي چه د هر کلي او جزئي خالق ـ فاعل او حقيقي مؤثر، همغه پاک الله تعالىٰ وبولى او يواځي بى له مله او شريکه همغه الله واحد جل وعلا خپل معبود او مستعان وپيژني. او پر هم دغه اعتقاد تينګ او کلک ولاړ وي.

تنبيه: له ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه او نورو اسلافو څخه د ﴿ فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ ﴾ دغه مطلب منقول دى «تاسي هيڅ شى د پاک الله سره مماثل مه بولئ!»

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ بيشکه الله تعالىٰ ته معلوم دى بطلان د قول ستاسى او تاسى نه پوهيږئ که نه داسي به مو نه کوله) يعني تاسي په دغه نه پوهيږئ چه الله تعالىٰ دپاره کوم مثال ښائى وړاندى کړى شي چه د اصل الحقيقت او صحيح مطلب په تفهيم کښي ممد او معاون وى او د الله د عظمت او نزاهت په خلاف کومه شبهه پيدا نه کړى ـ که صحيح مثال غواړئ نو وروسته له دى نه دوه مثالونه بيان فرمائلى کيږى ـ تاسي هغه په ډير غور او دقت سره واورئ! او د هغه تمثيل پر غرض او غايه ځان ښه پوه کړئ! تر څو حق او باطل معبود په ښه شان سره وپيژنئ! اول مثال ترى دغه دى

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ۖ هَلْ يَسْتَوُونَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

ترى (بيانوى) الله يو مثال چه مريي وى مملوک (نه مکاتب او ماذون) چه نه قادر يږى په هيڅ شى (له نفعى او ضرره) او بل هغه څوک وى چه رزق روزى ورکړى وى مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزى ښه (ډير مال بى له شرکته) نو دغه سړى نفقه کوى له هغه ماله په پټه او ښکاره؛ آيا برابريږى سره دوى (نه برابر يږى) توله ثناء صفت الله لره دى (چه لوى څيښتن (مالک) د تولو نعماؤ دى)؛ بلکه زياتره يعنى ګرد (تول) د دوى سره نه پوهيږى (چه نسبت د نعمتونو کوى نورو ته).

تفسير: يو سړی چه هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وی او د بل مریی او مملوک وی او هیڅ دول (طریقه) قدرت او اختیار نه لری او په هر تصرف او کار کښی د مالک اجازی او اشاری ته اړ (مجبور) او محتاج وی او بلا اجازه د هغه ګرد (تول) تصرفات غیر معتبر وی. بل خپلواک (خود مختار) آزاد با اختیاره سړی دی چه ورته پاک الله پخپل فضل او مرحمت ډیره روزی رزق او مقدرت وربښلی دی ـ چه له هغه څخه شپه او ورځ په پته او ښکاره (په هر دول (طریقه) ئی چه زړه غواړی) په خلاص لاس او په ډیر اخلاص ئی صرفوی او هیڅوک د هغه لاس نشی نیولی آیا دغه دواړه سړی سره برابر کیدی شي؟ هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د هر څیز حقیقی مالک دی ـ او تول تعریفونه او ښیګڼی (فائدی) د ده په خزانه کښی دی هر چا ته هر څه چه اراده وفرمائی ورکوی ئی او هیڅوک ئی مزاحمت کوونکی نه دی په ذره ذره باندی هم کلی اختیار او کامله قبضه لری دغه به څومره د ظلم خبره وی چه تاسی له هغه الله جل جلاله سره د ډبری (ګټی) یا د ختو یا د نورو یو داسی بت برابروئ . چه هغه د هیڅ یو څیز مالک نه دی بلکه پخپله د بل چا مال دی کله چه مجازی مالک او مجازی مملوک سره نشی برابریدی نو بیا حقیقی مملوک به څرنګه د حقیقی مالک شریک کیدی شي؟ په دی باندی هم ښه وپوهیږئ، چه د الله واحد عبادت کوونکی چه مالک ئی ورته علم او د ایمان دولت ورعطاء کړی دی او په خلقو کښی ئی په شپه او ورځ کښی د روحانی نعمتونو د تقسیمولو ذریعه ګرځولی دی آیا دی له هغه پلیت مشرک سره چه د بت بنده او د اهواؤ او اوهامو غلام ـ او له مقبوله عمله بیخی تش لاس وی برابریدی شي؟ او له دغه موحد مؤمن سره یو ځای دریدلی شي؟ کلا! والله!. دوهم مثال تری دغه دی

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَّهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰىهُ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُّ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِيْ هُوَ وَمَنْ يَّاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٦﴾

او بیانوی الله یو مثال چه دوه سړی وی چه یو له دوی نه ګونګ (چاړا) وی (چه نه څه اوری او نه څه وائی) نه قادریږی په هیڅ څیز حال دا چه دغه ګونګ بار (پیتی) وی پر مولا (بادار) خپل هر چیرته چه ولیږی (بادار) دغه (مریی) نه راوړی نه راځی په خیر سره (بلکه شر ورته رسوی) آیا برابریږی دغه (ګونګ بی خبره)، او هغه څوک چه امر کوی (خلقو ته) په عدل (انصاف بلکه له سره نه دی برابر) حال دا چه دی (پخپله هم) پر لیاره سمه (روان وی چه ژر ورسوونکی ده مقصود ته).

تفسیر: څوک چه ګونګی وی نو په لازمی ډول (طریقه) سره کوڼ به هم وی ـ ګواکی دی به نه پخپله خبری کولی شی او نه له نورو څخه څه شی اوریدی شی (او هیڅ قوت او قدرت نه لری په هیڅ شی) ځکه چه نه حواس لری نه عقل او شل او شوټ هم وی چه هیچیری تلی راتلی هم نشی (حال دا چه دغه ګونګ پیتی وی د دواړو اوږو چه بار وی پر متولی او بادار خپل او هغه متولی ئی په هر کار کښی حیران وی ځکه چه هر طرف ته ئی چه مولیٰ ولیږی دغه کوڼ او چاړا غلام) د خپل مالک هیڅ یو کار نشی کولی هر چیری چه ئی ولیږی، یا ئی متوجه کړی، هیڅ قسم ښیګنه (نفع) او فلاح نشی وررسولی (او کار ئی تر سر نه رسوی او خپل بادار (سردار) د هغه په مقصد او کار نه بریالی کوی. نو آیا سره برابریږی دغه ګونګ او بیخبره او هغه څوک چه امر کوی خلقو ته په عدل او انصاف سره ځکه چه سلیم الحواس او فصیح اللسان او فهیم او رشید او دیندار او جامع د ټولو فضائلو او مکارمو دی او حال دا چه دی پخپله هم روان دی پر سمه لاره چه جلت رسوونکی ده مقصود ته) یعنی پخپله هم پر سمه لیاره روان دی او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لیاره ورښیی او روانوی ئی، کله چه دغه دواړه کسان سره نه دی برابر نو یو له خپله ځانه جوړ کړی بت ته العیاذ بالله د خدائی درجه ولی ورکوله کیږی؟ یا یو ړوند او کوڼ مشرک چه د الله تعالیٰ پیدا کړی روزی څخه خوری او د یوی کودی په اندازه هم کار نه کوی، له هغه قانت مؤمن سره څرنګه برابر کیدی شی چه دی پخپله هم په سمه صافه لیاره روان دی او نور خلق هم له خپله ځانه سره یو ځای بیایی؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی د الله تعالیٰ دوه مخلوق یو تیټ او سپک بت چه نه خوځیدی شی او نه تلی شی لکه ګونګی مریی او بل رسول چه د پاک الله لیاره په زرګونو خلقو ته ښیی او دی پخپله هم د الله تعالیٰ په بندګی قائم دی ـ د دغه رسول الله متابعت ښه او بهتر دی؟ که د هغه کوڼ چاړا بیرا مریی؟»).

(ای لویه څښتنه! ته مو پخپل عبادت او د خپل رسول په متابعت کښی لا کلک او ټینګ وساته!)

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَاۤ اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۝۷۷

او خاص الله لره دی (علم په) پټو د آسمانونو او د ځمکی او نه دی امر (قیام) د قیامت (په سرعت او سهولت کښی) مګر په مثل د پټولو یا خلاصولو د سترګو بلکه دا له هغه څخه هم دیر نژدی دی (لکه د رپولو د شروع آن ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی او ځینی له هغه بیا ژوندی کول د ټولو مخلوقاتو دی).

تفسير: يعني ګرد (تول) مخلوق سره یو شان نه دی. د یوه سړی حال د بل سړی له حاله بی انتهاء اختلاف لری. ګرد (تول) شیان پر یوه مستوی سطح نه دی درولی شوی ـ د دغو تولو شیانو اسرار او د هر یوه پټ استعدادات او مخفی حالات الله تعالیٰ سره دی لکه چه الله سم له خپل محیط علم سره په قیامت کښی له هر یوه سره بیله معامله کوی ـ او پر مختلفو احوالو به مختلفی نتیجی مرتب فرمائی.
(او نه دی امر یعنی قیام د قیامت له جهته د جلتی او آسانی مګر په مثل د رپولو د سترګی بلکه هغه قیام ډیر نژدی دی له دغه رپولو نه هم ځکه چه دغه دوه کاره دی او هغه یو) یعنی تاسی د قیامت راتګ مستبعد مه ګڼئ ـ پاک الله تعالیٰ ته هیڅ یو څیز مشکل نه دی ـ کله چه د ګردو (تولو) خلقو د بیا ژوندی کولو اراده وفرمائی، نو د سترګو د یوه رپ په اندازه به هم څه ځند (درنګ) نه لګیږی هم دا چه اراده ئی وفرمائی، په یوه طرفة العین کښی به ګرد (تول) جهان بیا موجودیږی.
تنبیه: د ﴿ كَلَمۡحِ ٱلۡبَصَرِ أَوۡ هُوَ أَقۡرَبُ ﴾ مطلب دا دی چه د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبیر د سترګو په رپولو سره وکړی شو. لیکن په واقع کښی له دی نه به هم په ډیر لږ مدت کښی قیامت قائمیږی، ځکه چه «**لمح البصر**» په هر حال یو زمانی شی دی او د الله تعالیٰ پر اراده د مراد ترتیب هرومرو (خامخا) فوری او آنی دی.
(بیشکه چه الله تعالیٰ پر هر شی باندی ښه قادر دی) یعنی د هغه ذات چه د محیط علم حال او وصف ئی داسی وی چه د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) اسرار هم د ده په مخ کښی موجود او حاضر وی او د ده کامله قدرت پر یوی یوی ذری هم محیط وی ـ ښه نو د هغه شریک او څاری بل څرنګه کیدی شی ـ او د هغه پوره مثال به له کوم ځای څخه راوړی شی؟.

وَٱللَّهُ أَخۡرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡأَبۡصَٰرَ وَٱلۡأَفۡـِٔدَةَ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٧٨﴾

او الله راوویستئ تاسی له نسونو (ګیډو) د میندو خپلو حال دا چه نه پوهیدئ تاسی په هیڅ شی (څیز له خیره او شره) او پیدا کړی (درکړی) ئی دی تاسی ته غوږونه او سترګی او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) دپاره د دی چه شکر وکړئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی د پیدایښت په وقت کښی تاسی په هیڅ شی نه وئ خبر او نه به څه پوهیدئ ـ پاک الله تاسی ته د علم ذرائع او یوه لرونکی زړه درکړ چه هر یو د دغو بالذات پخپله هم لوی

نعمت دی او د لکونو نورو نعمتونو د متمتع کیدلو وسائل هم دی ـ که سترگی ـ غوږونه ـ عقل او نور حواس، اعضاء او جوارح نه وی، نو د گردو (تولو) ترقیاتو ورونه به بندیدل هومره چه انسان وړوکی لوئیږی، هغومره د هغه علمی او عملی قوتونه هم بالتدریج لوئیږی او پسی زیاتیږی ـ نو د ده شکر گزاری دغه ده چه دغه قوتونه ئی د الله تعالیٰ په طاعت کښی لگولی وی او د ده د حق په پیژندلو کښی له پوه او هوش څخه ئی کار اخیست نه داسی چه د احسان منلو په ځای بالعکس پر بغاوت او سرکشی ملا وتړی او د خپل حقیقی منعم څخه غاړه وغړوی او د کودړو او د ډبرو (گټو) د بتانو عبادت وکړی.

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

آیا نه گوری دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چه مسخر کړی شوی (په حکم سره تړلی شوی) دی په جو (هوا) د آسمان کښی؛ نه ساتی دوی لره (په دی هوا کښی له پریوتلو څخه) مگر الله؛ بیشکه په دغه (تسخیر د مرغانو) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی (ځکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری).

تفسیر: یعنی لکه چه بنی آدم ته د هغه مناسب قوتونه ورعنایت فرمائلی دی، مرغانو او طیورو ته ئی هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطری قوتونه په ودیعت سره ورکړی دی، هر یو الوتونکی پخپله الوتنه کښی د قدرت د قانون تابع دی ـ او د الله تعالیٰ تکوینی احکامو ته مطیع او منقاد دی هغوی ته په هیڅ یوی مدرسی، کښی د الوتلو لوست او ښوونه نه ده ورکړی شوی قدرت د دغو مرغانو او طیورو وزرونه ـ لکۍ ـ منگلی ـ مښوکی او نور اعضاء جوارح او حواس داسی جوړ کړی دی چه په نهایت آسانی سره په فضاء او د هوا په منځ کښی الوتلی شی او داسی نه کیږی چه د هغه ثقیل جسم د لطیفی هوا فضا څیری کړی یا ئی وشکوی ـ او بی اختیاره لاندی ولویږی یا د ځمکی عظیم الشانه جذب او راښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړی ـ او د هغو د الوتلو مخه ونیسی آیا د الله تعالیٰ څخه ماسواء د بل چا د قدرت لاس دی چه دغه طیور بی تکلفه په معمولی ډول (طریقه) سره په فضاء کښی ساتی ـ او د هوا په جو کښی ئی چپ چاپیر الوځوی؟ (بیشکه په دغه الوتنه او طیران او تسخیر د مرغانو کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان راوړی ځکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په ایمان راوړلو کښی ځینی اشخاص متردد کیږی او له دی کبله (وجی) چه دوی د معاش په امورو کښی مصروف دی د معاد له فکره غافل دی نو فرمائی چه د

مور له ګيدی څخه هيڅوک له خپله ځانه سره هيڅ شی نه راوړی، د ګټلو اسباب سترګی ـ غوږونه او نور حواس اعضاء او جوارح د همغه پاک الله تعالیٰ عطاء او د دغو ګردو (تولو) شیانو معطی او ورکوونکی همغه دی او الوتونکی مرغه په فضاء کښی د چا په اعتماد او مرسته (مدد) خپل وزرونه خوځوی؟.»

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ بُيُوْتِكُمْ سَكَنًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ جُلُوْدِ الْاَنْعَامِ بُيُوْتًا تَسْتَخِفُّوْنَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ۙ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَاۤ اَثَاثًا وَّمَتَاعًا اِلٰى حِيْنٍ ۝٨٠

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له کوتو (کورونو) ستاسی ځای د هستوګنی (یعنی د خښتی تیږی (ګټی) ـ لرګی او نورو شیانو عمارتونه) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له پوستکو د چارپایانو (څاروو) کورونه چه سپک مومئ تاسی هغه په ورځ د کوچ او سفر ستاسی او په ورځ د اړوولو ستاسی (په دیره ځاے کښی) او (الله پیدا کړی دی تاسو ته) له وړیو د دغو (چارپایانو ګډو) او له وړیو د دغو (چارپایانو اوښانو) او د ویښتو د دغو (چارپایانو بیزو) اسبابونه(د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعی اخیستلو تری تر حین (تر وقته د مړ کیدو ستاسی یا د حیواناتو یا تر قیامته) پوری.

تفسیر: یعنی کله چه د خښتو او د تیږو (ګټو) عمارتونه بل چیری نشو منتقل کیدی نو د څرمنی او د وړیو او د نورو کیږدی او تمبوګان او خیمی جوړول مو وروښودل چه په سهولت او آسانی سره منتقل کیدی شی په سفر او حضر کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی هلته ئی ودروئ ـ او هر وقت چه مو زړه غواړی راتول ئی کړئ او یوی خوا ته ئی کیږدئ. ځینو د ﴿ يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ اِقَامَتِكُمْ ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه د تګ په وقت کښی او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وقت کښی سپک وی او هیڅ تکلیف او ربړ (زحمت) نه درپیښوی.
(او الله تعالیٰ پیدا کړی دی تاسو ته له وړیو د دغو چارپایانو چه میږی (ګډی) دی او له وړیو د دغو چارپایانو چه اوښان دی او ویښتو وچغنو د دغو چارپایانو چه وزی (بیزی) دی اسبابونه د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو او د نفعی اخیستلو تر وقته د مړکیدو ستاسی یا تر وقته د مړکیدو د دغو حیواناتو یا تر قیامته پوری) یعنی له دغو شیانو څخه ځومره د هستوګنی او هوسائی (آسانی) سامان او اسباب تیارولی شی، چه تر یوه معینه وقته یا تر اوږده مدته (یا ستاسی یا د دغو حیواناتو تر ژوندانه) پوری کار تری اخیست کیږی. که پاک الله مونږ او

تاسي او نورو ته ترقي كوونكي زړه او دماغ او سترګي او غوږونه (او نور حواس او جوارح) نه وي راكړي نو آيا دغه سامان به ميسر كيدى شوى؟.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّمَّا خَلَقَ ظِلٰلًا وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَّجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيْلَ تَقِيْكُمُ الْحَرَّ

او الله پيدا كړي دي تاسي ته له هغو شيزونو څخه چه پيدا كړي ئې دي سيوري مثلاً د وريځو ـ ونو ـ عمارتونو ـ غرونو او نورو سيوري د قدرت له قانونه سره سم پر ځمكه لويږي چه په هغه كښي (د حرارت په اوقاتو كښي) خلق آرام او هوسائي (آساني) كوي او (الله) پيدا كړي دي تاسي ته له غرونو څخه ځايونه د پټيدلو (ګاري او سمڅي چه هلته مو سرونه ننباسئ او له بارانه له، لمره يا له دښمنانو او نورو څخه مو ځانونه ساتلى شئ) او (الله پيدا كړي دي تاسي ته) قميصونه (د پنبي وړيو كتانو او نورو) چه ساتي تاسي له ګرمي نه.

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «همغسي چه د ګرمي په موسم كښي د ګرمي څخه د ځان ساتلو وسائل شته د يخني په موسم كښي د يخني څخه د ځان ساتلو وسائط هم شته خو كله چه په هغه ملك كښي ګرمي زياته وه د هغه ذكر ئې په خصوصيت سره وفرمايه»

وَسَرَابِيْلَ تَقِيْكُمْ بَاْسَكُمْ

او (الله پيدا كړي دي تاسي ته) قميصونه (د اوسپني او ځغرى) چه ساتي مو (له ضرره) د جنګه ستاسي؛

تفسير: يعني زره او ځغرى چه په جنګونو كښي خلق له زخمي (ټپي) كيدلو څخه ساتي او د دښمن د وسلو له واره او د چړو او تورو له ګزاره مو ژغوري (بچ كوي).

كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُوْنَ ﴿٨١﴾

هم داسي (چه تير نعمتونه ئې تمام كړي دي) پوره كوي نعمت (احسان خپل

پر تاسی دپاره د دی چه تاسی اسلام راوړئ (د الله حکم ومنئ).

تفسیر: یعنی وګورئ چه پاک الله پخپل فضل او کرم سره څرنګه ستاسی د هر قسم ضروریاتو انتظام فرمایلی دی؟ او څنګه علمی او عملی قوتونه ئی دربښلی دی؟ چه د هغو په کار اچولو او له هغو څخه د کار اخستلو په اثر ډیر عجیب او غریب تصرفات کولی شئ نو بیا څرنګه امکان لری هغه الله چه په مادی او جسمانی دنیا کښی پر تاسی دومره مراحم او احسانات فرمائلی دی، د روحانی تربیت او تکمیل په سلسله کښی به پر مونږ او تاسی خپل لطف او احسان نه وی پوره کړی؟ بیشکه چه هغه ئی هم راپوره فرمایلی دی لکه چه په ٦ جزء د المائدة په ٣ آیة اوله رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾ ضرور دی چه د جهان ګرد (تول) خلق د دغه احسان په مقابل کښی خپلی غاړی کیږدی او د هغه حقیقی منعم جل جلاله او اعظم محسن (عم نواله) د زړه له کومی تل تر تله مطیع او منقاد اوسی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾

نو که شا وګرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هیڅ ضرر نشته) پس بیشکه چه خبره هم دا ده چه پر تا (ای محمده!) رسوونه ده ښکاره.

تفسیر: یعنی که دوی سره د دومره احساناتو د اوریدلو بیا هم د الله تعالیٰ په مقابل کښی خپل سرونه ښکته نه کړی نو تاسی هیڅ غم او اندیښنه مه کوئ. تاسی خپله فریضه او سپارلی شوی وظیفه اداء فرمائلی ده ـ او په ډیر صراحت او ښه وضاحت سره مو ګردی (تولی) ضروری خبری هغوی ته آورولی دی وروسته له دی نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!.

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾ ع

پیژنی دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چه اقرار پری کوی بیا انکار کوی له هغه څخه (عملاً چه د غیر الله عبادت کوی) او زیات د دغو (منکرانو) څخه کافران دی.

تفسیر: یعنی بیشکه څینی بندګان شکر ګزار هم دی ﴿ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴾ (٢٢ جزء د السباء (١٣) آیة (٢) رکوع) لیکن د اکثرو دغه حال دی چه سره د الله تعالیٰ د انعاماتو او احساناتو د لیدلو او پوهیدلو خو بیا هم د الله تعالیٰ له شکر ګزاری او د اطاعت له اظهاره

غافلان کاهلان او ذاهلان دی ـ او شکر ئی نه اداء کوی او احسانات ئی هیروی، ګواکی له زړه پری پوهیږی او عملاً تری انکار کوی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾

او (وویروه ای محمده! دغه کفار له هغی) ورځی چه راپورته به کړو مونږ له هر امت څخه یو شاهد (یعنی په ایمان او کفر د دوی) بیا به نه ورکولی کیږی اذن (حکم د معذرت یا د دنیا د رجوع) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی او نه به له دوی نه طلب د استرضاء کولی شی (له الله نه په منلو د توبی سره).

تفسیر: دلته د کفر او ناشکری انجام راښیی. یعنی په یاد ئی ولرئ چه هغه ورځ هم راتلونکی ده چه ګرد (تول) پخوانی او وروستنی امتونه به د احکم الحاکمین په وروستنی عدالت کښی سره ودریږی او د هر امت نبی به د ګواه په ډول (طریقه) درولی کیږی څو د خپل امت د نیک او بد او مطیع او عاصی په نسبت شهادت ورکړی چه کوم یوه څه معامله کړی ده؟ او د الله تعالیٰ د پیغام حق څرنګه اداء او له انبیاؤ سره ئی څرنګه سلوک کړی دی؟ په دغه وقت کښی به دغو منکرانو ته له سره د خبری اجازه نه وی او نه به خپلی شوندی پرانستلی شی. یا اوس وروسته له وقته په توبه ایستلو سره څرنګه خلاصیدی شی؟ دوی به خپلی شوندی وخوځوی؟ حال دا چه دوی به پر خپل مجرم توب او د خپلو د هیڅ قسم نناواتو او معذرتونو نه قبلیدلو باندی پوره خبر او د هغه انکشاف به دوی ته شوی وی. او دوی به په دغه وقت په دی باندی هم پوهیږی چه دا ځای «**دار الجزاء**» دی او «**دار العمل**» نه دی چه اوس په پښیمانی او توبه ایستلو سره خطاوی وبښلی شی.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٥﴾

او کله چه ووینی هغه کسان چه ظلم (شرک) ئی کړی دی (پر نفسونو خپلو) عذاب نو سپک به نه کړی شی له دوی نه (دروند عذاب د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړی شی (لپاره د اعتذار).

تفسیر: یعنی نه به د عذاب په سختی کښی څه تقلیل واقع کیږی ـ او نه به په منځ کښی څه

وار او مهلت ورکړ شي سم د لاسه به په بل عذاب کښې اخته کيږي. ځينو د ﴿ وَلَاهُمْ يُنظَرُونَ ﴾ څخه دغه مراد کړی دی چه د جهنم د ليدلو څخه وروسته د يوی دقيقی (منت) دپاره هم دوی ته مهلت او فرصت نه ورکاوه کيږي. او جهنم علی الفور ګرد (تول) مجرمان خپل طرف ته کش کوی او دوزخ به پر دغو مجرمانو داسي غوته (حمله) اچوی او اوچت ئی راپورته کوی او ځان ته ئی راجذبوی لکه چه يو قوتناک مقناطيس د اوسپنی نری بخرکی په ډير سرعت او سهولت سره خپل ځان ته راکاږي يا لکه چه ډير وږی چرګ دانی له ځمکی څخه تولوی او پخپله ژبه ئی نغاړي ګواکی دغه اشاره د جهنم د دخول د سرعت په طرف ده.

وَإِذَا رَءَا ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ شُرَكَآءَهُمْ قَالُوا۟ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ شُرَكَآؤُنَا ٱلَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا۟ مِن دُونِكَ ۖ فَأَلْقَوْا۟ إِلَيْهِمُ ٱلْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿٨٦﴾

او کله چه ووينی هغه کسان چه شرک ئی (غوره) کړی دی شريکان (بتان وغيره) خپل نو وبه وائي دغه (مشرکان) ای ربه ځمونږ دا دی شريکان (خدايان) ځمونږ هغه چه وو مونږ چه بللل او عبادت مو کاوه (په دنيا کښې د دوی) بی له تا نه نو وبه غورځوی دغه (بتان) دوی ته خبره چه بيشکه تاسی خامخا دروغجنان يئ.

تفسير: يعنی مونږ د دوی له شامته ووژلی شو ښائی مطلب ئی داسی وی چه مونږ بالذات بی قصوره يو، يا دا چه دوی ته دوچنده سزا ورکړه! (پس بيرته به وغورځوی خبره د دوی او دا بتان به هم الله تعالیٰ ګويان کړی او دغو مشرکانو ته به ووائی چه بيشکه تاسی خامخا دروغجنان يئ) يعنی تاسی دروغجنان يئ چه مونږ مو د پاک الله شريکان درولی وو ـ مونږ کله تاسی ته ويلی ؤ چه ځمونږ عبادت وکړئ فی الحقيقت تاسی يوائځی د خپلو اوهامو او د چتی (بيکاره) خيالاتو په عبادت کښې لګيا وئ چه هغه هيڅ اصل او حقيقت نه درلود (لرلو) يا د پيريانو او شيطانانو عبادت به مو کاوه مګر هلته شيطان هم په داسي وينا سره له دوی نه ځان بيلوی ﴿ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوْتُكُمْ فَٱسْتَجَبْتُمْ لِى ۖ فَلَا تَلُومُونِى وَلُومُوٓا۟ أَنفُسَكُم ﴾
(۱۳ جزء د ابراهيم (۲۲) آية (٤) رکوع) الغرض هغه شيان ئی چه خپل معبودان ګرځولی وو هغوی ګرد (تول) به د خپل د بيلتون او بيزاری اظهار او اعلان له هغو سره کوی څوک به په رښتيا سره او څوک به په دروغو سره ـ تيږی (ګتی) او د نورو شيانو بتان خو د دغه خبری څخه په قطعی دول (طريقه) خپله بيخبری ښکاروی، ملائکی او انبياء او صالحين به له شرکه او کفره د خپل د دائمی سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصی بندګی اقرار کوی پاتی شول شياطين اګر که د دوی دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وی خو بيا

هم له هغه ځخه مشرکین به په کلی ډول (طریقه) سره مایوس کیږی او پخپلو منځونو کښی به سره وائی چه نن ځمونږ هغه لوی رفیق هم ځمونږ په کار رانغی او زړه مو پری ښه نشو.

وَأَلْقَوْا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾

او وبه غورځوی دغه (مشرکان) الله ته په دغی ورځی کښی صلحه (او اقرار به وکړی په گناه خپلی په عاجزی سره) او ورک (غائب) به شی له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسیر: یعنی ټول شورماشور او طمطراق او افتراء تړل به په هغه وقت کښی غائبیږی گرد (ټول) به عاجز او مقهور کیږی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د اطاعت او انقیاد اظهار کوی ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا﴾ (١٦) جزء د مریم (٣٨) آیت (٢) رکوع).

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

هغه کسان چه پخپله کافران شوی دی او اړولی دی دوی (نور خلق هم په دنیا کښی) له لیاری د الله زیات به کړو مونږ دوی ته (په اخرت کښی) یو عذاب د پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فساد به ئی کاوه (چه کفر او منع ده د اسلامه).

تفسیر: یعنی یو عذاب د حق په انکار او بل په دی باندی چه نور خلق ئی د الله تعالیٰ له لیاری ځخه منع کړی دی. یا یو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعمیم باندی. بهرحال له آیت ځخه معلوم شو چه ځرنگه په جنت کښی د اهل الجنت منازل او مدارج متفاوت وی په جهنم کښی به هم د دوزخیانو مدارج له کمیت او کیفیت او نوعیت له پلوه سره متفاوت وی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِم مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا

عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ ۗ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ تِبۡيَانًا لِّكُلِّ شَيۡءٍ وَّ
هُدًى وَّرَحۡمَةً وَّبُشۡرٰى لِلۡمُسۡلِمِيۡنَ ﴿٨٩﴾

او (ياد كړه اى محمده دوى ته) هغه ورځ چه راپورته به كړو مونږ په هر امت كښې يو شاهد (نبى) په (ويلو او كولو د) دوى باندى له نفسونو (قومونو، قبيلو) د دوى او رابه ولو مونږ تا(هم اى محمده) شاهد پر دغو كسانو؛ او نازل كړى ليږلى دى مونږ پر تا (اى محمده! متدرجاً) كتاب (قرآن چه دى) بيان واضح دپاره د هر (دينى) څيز او هدايت (حق ته) او رحمت (له عذابه) او زيرى (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته).

تفسير: يعنى هغه هولناكه ورځ د ياد ساتلو وړ (لائق) ده كله چه هر يو نبى به د خپل د امت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار كښې بيان وركوى او څمونږ نبى كريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم به هم د دى امت حالات بيانوى، بلكه د ځينو مفسرينو له قوله سره موافق محمد صلى الله عليه وسلم به د ګردو (تولو) شهداؤ دپاره داسى شاهدى اداء كوى چه بيشكه دوى خپل منصبى فرائض په ښه شان سره اداء كړى دى. په حديث كښې دى چه د امت اعمال هره ورځ د رسول الله مبارك په حضور كښې وړاندى كيږى دوى د هغوى د خيريه ؤ اعمالو په ليدلو سره د الله تعالىٰ شكر اداء كوى ـ او د دوى د بد عمليو پر مطلع كيدلو د هغوى دپاره مغفرت او ښښنه غواړى.
﴿ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ ﴾ الآية ـ او په تدريج سره نازل كړى، (ليږلى) دى مونږ پر تا اى محمده! كتاب چه دغه قرآن دى او دى بيان واضح دپاره د هر دينى څيز او هدايت حق ته او رحمت له عذابه او زيرى په جنت سره خاص مسلمانانو ته) يعنى په قرآن كښې تمام د هدايت علوم ـ او د دين اصول ـ او د دارينو د فلاح په متعلق ضرورى امور او نهايت مكمل او واضح بيان شته. په دغه كښې د قيامت هغه واقعات هم راغلل چه د هغو ذكر پاس تير شو ـ په دغه صورت پر هغه نبى چه داسى جامع كتاب ليږلى شوى دى د هغه مسئوليت او ذمه وارى به هم ډيره درنه او ثقيله وى ـ ګواكى د ﴿ شَهِيۡدًا عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ ﴾ څخه وروسته ﴿ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ تِبۡيَانًا لِّكُلِّ شَيۡءٍ ﴾ ئى فرمائلى ـ د محمد صلى الله عليه وسلم عظيمه مرتبه او د هغى مرتبى سره مناسب د مسؤليت په لورى ئى لطيفه اشاره وفرمايله ﴿ فَلَنَسۡـَٔلَنَّ الَّذِيۡنَ اُرۡسِلَ اِلَيۡهِمۡ وَلَنَسۡـَٔلَنَّ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴾ جزء (٨) (د الاعراف ٦ آيت (١) ركوع) ابن كثير رحمة الله عليه دغه لږ څه په تفصيل سره بيان كړى دہ.
(او هدايت حق ته او رحمت له عذابه او زيرى په جنت سره خاص مسلمانانو ته) يعنى دغه كتاب د ګرد (تول) جهان دپاره له سره تر پايه پورى هدايت او مجسم رحمت دى حكم منونكو بندګانو ته د شانداره مستقبل څخه زيرى اوروى.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه الله امر (حکم) کوی په عدل (انصاف کولو) سره او په احسان (نیکی کولو) سره او په ورکړی سره خاوندانو د خپلوی ته او منع کوی له قبیحه ؤ کارونو څخه او له بدو کارونو او له سرکښی څخه، پند درکوی تاسی ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (په دغو سره).

تفسیر: لوی قرآن ئی «تبیاناً لکل شئ» فرمایلی ؤ ـ دا آیت د هغه یوه نمونه ده. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه الله تعالیٰ د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کښی سره راغونډ کړی دی ـ ګواکی هیڅ یوه داسی عقیده ـ نیک خلق ـ عمل ـ معامله ـ ښه ـ او بد به نه وی چه امراً یا نهیاً د دی آیت په تحت کښی رانشی.
ځینی علماء لیکی که د پاک قرآن بل آیت نه وی ـ نو یوائی هم دغه آیت د «تبیاناً لکل شئ» د تثبیت دپاره هم کافی ؤ.
ښائی د هم دی دپاره راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمة الله علیه دغه آیت د جمعی او د عیدینو په آخری خطبی کښی درج کړ او محمدی امت ته ئی یوه حسنه اسوه قائمه کړه (رحمه الله).
د دی آیت د جامعیت پوهولو دپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی خو بیا هم لږ څه اندازه دی داسی وکړی شی چه په دغه آیت کښی د دری شیانو امر فرمایلی شوی دی.
(۱): عدل (۲): احسان (۳): ایتاء ذی القربی ـ
(۱): د عدل مطلب دا دی چه د انسان تمام عقائد ـ اعمال ـ اخلاق ـ معاملات جذبات ـ د اعتدال او انصاف په تله (میزان) کښی تللی شوی وی او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله ئی لاندی باندی نه وی که له خپل کوم ډیر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوی، ښائی چه د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړی! د ده ظاهر او باطن ښائی چه یو شان وی! هره هغه خبره چه د خپل ځان دپاره نه غوره کوی، هغه دی د خپل بل ورور دپاره هم غوره نه کړی.
(۲): د «احسان» معنی دا ده چه ښائی انسان بالذات د نیکی او ښیګڼی (فایدی) مجسمه شی ـ او د نورو دپاره هم ښه وغواړی! د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شی او د فضل او عفو او تلطف او ترحم عادت ځان ته غوره کړی ـ د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوع او تبرع په طرف قدم واخلی! له انصافه سره دی مروت جمع کړی! او یقین دی ولری هره هغه نیکی چه دی ئی کوی ـ الله تعالیٰ هغه ګوری ـ او د هغه د لوی دربار د ښیګڼی (نیکئ) جزاء هرومرو

(خامخا) د ښیگڼی (نیکۍ) په صورت وررسیږی! لکه چه د «صحیح بخاری شریف» په یوه مبارک حدیث کښی راغلی دی - «**الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک**» او په ٢٧ جزء د «**الرحمٰن**» په ٦٠ آیت ٣ رکوع کښی هم داسی یو آیت لولو ﴿ هَلْ جَزَآءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴾

(٣): «ایتاء ذی القربیٰ» یعنی ورکړه او احسان او ښیگڼه (نیکی) کول له خپلوانو سره هم د الله تعالیٰ خوښ دی. واقعاً چه عدل او احسان یا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردی او دوست او دښمن سره متعلق دی - لیکن د اقاربو حق دی له اجانبو څخه څه زیات وکړی شی! او هغه تعلقات چه قدرت په منځ کښی قائم کړی دی د هغه رعایت دی خامخا وکړی شی! بلکه له اقاربو سره همدردی او له هغه سره مروت او احسان دی له پردیو څخه زیات وکړی شی، صلة الرحم یوه مستقله نیکی ده - چه ښائی د اقاربو او ذوی الارحامو دپاره درجه په درجه استعمال کړی شی. گواکی وروسته له »احسان» د «ذی القربیٰ» په بالتخصیص ذکر کولو سره تنبیه ئی وفرمایله چه عدل او احسان گردو (تولو) لره یو شان دی، لیکن د مروت او احسان وقت له ځینو مواقعو څخه په ځینو کښی د زیات رعایت او اهتمام قابل دی. د مراتبو د فرق هیرول یو شان د قدرت قائم کړی قوانین هیرول دی. اوس د دغو دریو الفاظو جامعیت تر نظر لاندی نیولی هر یو پوه سړی فیصله کولی شی چه هغه کومی نوری فطری ښیگڼی او نیکی داسی په دنیا کښی به پاتی وی چه د دغو دری فطری اصولو له احاطی څخه د باندی وی؟ فلله الحمد والمنه!.

﴿ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ﴾ الآیة - یعنی منع هم له دریو شیانو څخه فرمائی

(١): «فحشاء» (٢): «منکر» (٣): «بغی» یعنی ځکه چه د انسان په وجود کښی هم دری قوتونه شته چه د هغو د بی موقعه او غلط استعمال څخه گردی (تولی) خرابی او بدی پیدا کیږی.

(١): شهوانی بهیمی قوت.

(٢): شیطانی وهمی قوت.

(٣): سبعیه غضبی قوت.

غالباً له «فحشاء» څخه هغه د بیحیائی خبری مراد دی چه د هغو منشاء د شهوت او بهیمیت افراط وی. «منکر» د «معروف» ضد دی - یعنی هغه نامعقوله کارونه چه تری سلیمه فطرت او صحیح عقل انکار وکړی - گواکی چه د شیطانی وهمی قوی د غلبی څخه د ملکیه عقلی قوه پره شی.

دریم شی ئی «بغی» یعنی سرکشی او یاغیتوب دی - چه سړی په بغاوت سره له حده تیر شی او په ظلم او تعدی ملا وتړی - او د شیروونکو ځناورانو په شان شیرولو داړلو - شکولو او ځغلیدلو پسی ولویږی او د نورو د ځان یا د مال - یا پت (عزت او آبرو) او نورو شیانو د نیولو دپاره په ناحقه سره لاس وغځوی داسی حرکات د خپلو گردو (تولو) اقسامو سره د سبعیه غضبی قوت د بیځایه استعمال څخه پیدا کیږی. الحاصل په دغه آیت کښی ئی تنبیه فرمایلی ده تر هغه پوری

چه انسان دغه دری واړه قواء اداره نه کړی ـ او په خپل قابو کښی ئی ونه ساتی او ملکیه عقلی قوه پر دغو نورو قواؤ حاکمه ونه ګرځوی له سره پاک او مهذب کیدی نشی.! اکثم بن صیفی رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت کریمه د آوریدلو څخه وروسته خپل قوم ته وویل «زه ګورم چه دغه رسول صلی الله علیه وسلم د ګردو (تولو) عمده ؤ او اعلیٰ ؤ اخلاقو حکمونه صادروی او له تیتو او سپکو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت کوی نو د ده په منلو او اطاعت کښی جلتی وکړئ»! «**فکونوافی هذا الأمر رؤوساً ولا تکونوا فیه اذناباً**» تاسی په دغه سلسله کښی سر شئ! او لکئ مه کیږئ!» حضرت عثمان بن مظعون رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه د دی آیت د آوریدلو څخه ځما په زړه کښی ایمان راسخ شو او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم محبت می په زړه کښی تینګ شو.

وَ اَوۡفُوۡا بِعَهۡدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدۡتُّمۡ وَلَا تَنۡقُضُوا الۡاَيۡمَانَ بَعۡدَ تَوۡكِيۡدِهَا وَقَدۡ جَعَلۡتُمُ اللّٰهَ عَلَيۡكُمۡ كَفِيۡلًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُوۡنَ ﴿۹۱﴾

او وفا کوئ تاسی په عهد د الله کله چه په خپلو منځونو کښی سره عهد وتړئ او مه ماتوئ تاسی قسمونه (عهدونه خپل) وروسته د محکم کولو د هغو (په قسم سره) حال دا چه په تحقیق ګرځولی دی تاسی الله پر خپلو ځانونو شاهد (ضامن ساتونکی په وفا سره)؛ بیشکه الله ته معلوم دی هر هغه څه (هم) چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: په پاس آیت کښی د دری شیانو د کولو یا د پریښودلو حکم وشو، اوس د هغه ځینی افراد بالتخصیص بیان فرمائی یعنی د عهد د ایفاء تاکید ـ د غداری او بد عهدی څخه ممانعت چه دغه شی علاوه پر دی چه فی نفسه مهتم بالشان دی، د هغه وقت مخاطبینو له حاله سره زیات مناسب ؤ او د هغه اثر د مسلمانو اقوامو پر عروج او ترقی او د هغو د مستقبل بری او کامیابی باندی لویدونکی ؤ نو ځکه ئی حکم وکړ ـ لکه چه د الله تعالیٰ نوم یادوئ او قسمونه پری خورئ او معاهده پری تړئ نو د الله تعالیٰ د نامه حرمت او عزت په ښه شان سره وساتئ! که له کوم قوم یا له کوم سړی سره مو معاهده وی (په دی شرط چه خلاف الشرع نه وی) نو ستاسی او د هر مسلمان وظیفه دا ده چه هغه پوره کړئ ـ اګر که د هغی په ایفا کښی ډیر مشکلات او مصاعب هم درپیښ شی ـ ځکه چه وائی «د نرانو وینا پخه کلا ده» خصوصاً چه د الله تعالیٰ نوم هم پری یاد شوی وی او په قسم سره کومه معاهده هم تړلی شوی وی نو ښائی چه وپوهیږو د قسم یادول داسی دی لکه چه په هغه معامله کښی پاک الله شاهد کړئ ـ یا ئی ضامن وګرځوئ ـ الله تعالیٰ ته دغه خبره هم ډیره ښه معلومه ده چه تاسی ئی ولی شاهد دروئ؟ او په دی هم ښه خبردار دی چه

تاسی تر کوم ځای پوری د هغه د شهادت لحاظ کوئ ـ که تاسی خیانت او بد عهدی وکړه نو الله تعالیٰ د خپل محیط علم سره سم تاسی ته سزا درکوی، ځکه چه ستاسی هیڅ قسم پټه او ښکاره خبره ـ مکر ـ فریب او دغابازی تری پټ نه دی او مخفی نه پاتی کیږی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَن تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾

او مه کیږئ تاسی (په نقض د عهد کښی) په شان د هغی (ښځی) چه بیرته به ئی اومه کول تارونه وریشلی خپل وروسته د محکم والی (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چه توتی توتی وی حال دا چه نیسئ تاسی عهدونه خپل دخل (پلمه تګی مکر خیانت) (یو له بل سره) پخپلو منځونو کښی په سبب د دی چه شوه به یوه ډله دغه (ډله) ډیره زیاته له هغه بلی ډلی ځخه (نو تاسی به خپل عهد ماتوه له یوی ډلی سره به یو ځای کیدئ) بیشکه هم دا خبره ده چه آزموئی تاسی الله په (وفا د) دغی (وعدی) سره؛ او خامخا بیان به کړی هرومرو (خامخا) (الله) تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه (په جزاء درکولو سره)

تفسیر: یعنی له عهد تړلو ځخه وروسته د هغه ماتول داسی د حماقت کار دی، لکه چه کومه ښځه توله ورځ تار وریشی وغړی ښیا دغه خپل جوړ، تیار وریشلی شوی تار یا اوبدلی یا ګندلی کالی (کپړی) د ماښام په وقت کښی بیرته اومه کړی یا ئی بیخی وشلوی یا ئی وشکوی او توتی توتی ئی کړی لکه چه په مکی معظمی کښی یوی لیونی ښځی (ریطه بنت سعده نامی) به هم داسی کول. مطلب ئی دا دی چه لکه د اوم تار په شان د معاهداتو ګنل چه هر کله مو زړه وغواړی همغسی ئی وریشئ او هر کله چه مو زړه وغواړی د خپلو ګوتو په یوه ادنیٰ حرکت ئی وشکوئ نو دغه سخت ناعاقبت اندیشی او لیونتوب دی که هر لفظ او قول او عهد او پیمان ته اعتبار نشی پاتی، نو د دنیا نظام بیخی خراب او مختل کیږی ـ د هم دغه قول او اقرار له پابندی ځخه د عدل تله سمه او برابره دریدلی شی ـ هغه اقوام چه د عدل او انصاف له قانونه مخ اړوی او محض د خپلو اغراضو او خواهشو پسی تل ګرځی نو د دوی په نزد د معاهدی ماتولو دپاره تړلی کیږی او هر کله چه خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه ووینی نو ګرد (تول) معاهدات ځیروی او د ردیو په توکرئ کښی ئی غورځوی (پاک الله د دی بد عادت) په نسبت داسی فرمائی معاهدی او

قسمونه د فریب ـ دغابازی مکاری پلمی (تدبیر) او حیلی آله مه جوړوئ لکه چه د اهل جاهلیت عادت ؤ څه مهال چه کوم جماعت به ئی له خپلو ځانونو څخه قوی او طاقتور لیدل نو سم د لاسه به ئی د هغوی سره خپله معاهده غوته کوله ـ خو هر کله چه د دغو خلفاؤ د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لویولو دپاره کوم فرصت او موقع ئی په لاس ورتله، نو سم د لاسه به ئی هغه معاهدات ماتول او هغه ګرد (تول) قسمونه او حلفونه به ئی د هیری په طاقچه کښی کیښودل کتمت (هوبهو) که هغه وضعیت چه نن پرون د اروپائی اقوامو معتاد او معمول دی.

﴿ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه ازمونئ تاسی الله تعالیٰ په وفاء د دغی وعدی سره) یعنی په قوت او ضعف کښی د اقوامو اختلاف او له هغوی څنی د ځینو پاس خیژول او د ځینو لاندی غورځول دغه ګرد (تول) الله تعالیٰ ستاسی د امتحان او آزموینی دپاره ایښی دی او د ایفاء العهد په حکم ورکولو کښی هم ستاسی امتحان اخلی څو برأی العین ولید شی چه کوم یو جماعت او فرد له تاسی څخه ثابت قدم پاتی کیږی؟ او د خپل عهد په پوره کولو کښی خپلو خلفاؤ د قوت او د ضعف هیڅ پروا نه کوی؟ـ پاتی شو اقبال او ادبار هغه خو د چا په بد لیدلو سره نه بدلیږی ـ د اقبال په ځای د ادبار او د ضعف په ځای د قوت راوړل د الله تعالیٰ کار دی، که هغه ئی اراده وکړی، نو ئی کولی شی ـ هو! د بد عهدی خیال په زړه کښی راتلل د دغی خبری علامه ده چه ادبار راتلونکی دی.

﴿ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ الآیة ـ او خامخا بیان به وکړی الله تعالیٰ تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه په جزاء درکولو سره) یعنی دلته د امتحان ځای دی او د امتحان نتیجه به د قیامت په ورځ کښی څرګنده (ښکاره) شی ـ کله چه د ضعف او طاقت ګردی (تولی) جګړی صافی او پری کړی شی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

او که اراده فرمائلی وی الله نو خامخا ګرځولی به ئی وئ تاسی یو امت (یو تولی متفق په اسلام) ولیکن (پاک الله) ګمراه کوی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د ضلالت ئی) او په لیاره (د حق) برابروی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او خامخا وبه پوښتیدلی شئ تاسی هرومرو (خامخا) له هر هغه عمله چه وئ تاسی (په دنیا کښی) چه کاوه به مو(او خامخا به وپوښتیدلی شی تری په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی قادر ؤ چه اختلاف ته به ئی له سره لیاره نه ورکوله ـ مګر

حکمت ئی د دی خبری مقتضیٰ نشو، لکه چه مو په ځو ځو مواقعو کښی دغه تقریر کړی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی ـ «له دی نه معلومه شوه چه له کافر سره دی هم غدر او بد عهدی ونه کړی شی کفر په دغو خبرو نه لری کیږی ـ مګر د دغی چاری د کولو ګناه او وبال د ده پر عامل لویږی.

وَلَا تَتَّخِذُوٓا أَيْمَٰنَكُمْ دَخَلًۢا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌۢ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا۟ ٱلسُّوٓءَ بِمَا صَدَدتُّمْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾

او مه نیسئ تاسی قسمونه خپل (وعدی خپلی) دخل (مکر او فریب) پخپلو منځونو کښی نو وبه ښوییږئ قدم (ستاسی د لیاری د اسلامه) وروسته له تینګیدو د هغه نو وبه څکئ غم او رنځ (په دنیا کښی په سبب د منع راوړلو د تاسی او) په سبب د منع کولو ستاسی نورو خلقو لره له لیاری د الله نه (یعنی د وفا نه په وعدی باندی) او شته تاسی ته عذاب لوی (ای متخلفینو د وعدی په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی په عهد ماتولو او قسم یادولو سره د بدعهدی لیاره مه پیدا کوئ او په دی سره اسلامی قوم مه بدناموئ چه ستاسی له دغسی خراب او تیټ (لاندی) سپک وضعیت د لیدلو څخه یقین راوړونکی به په شک کښی لویږی او غیر مسلم اقوام به د اسلام له دخوله ستانه (واپس) کیږی او پر تاسی د الله له لیاری د امتناع ګناه په غاړه کیږی چه د هغه سزا به ډیره سخته وی.

وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِعَهْدِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ إِنَّمَا عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾

او مه پیرئ (مه اخلئ) په عهد د الله (او بعثت د رسول الله) قیمت لږ؛ بیشکه هغه (ثواب) چه په نزد د الله کښی دی همغه خیر (غوره) دی تاسی ته که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (پخیر خپل).

تفسیر: پخوا له دی نه پخپلو منځونو کښی د قول ماتولو ذکر ؤ ـ اوس د الله تعالیٰ سره د قول ماتولو ذکر دی یعنی د مال په طمع خلاف الشرع حکم مه کوئ ځکه چه بالاخر دغسی مال د

ځان وبال ګرځي هر هغه شي چه د شرعي سره موافق ستاسي په لاسونو کښې راشي همغه بهتر دی کذا فی «موضح القرآن» یا د ایفاء العهد کوم اجر چه د الله تعالیٰ له دربارہ ورکاوه کیږی، هغه د دغه قلیل ثمن څخه ډیر بهتر دی. ثمن ئی ځکه قلیل وفرمایه چه که ګرد (تول) جهان هم ورکړ شی، خو بیا هم هغه د آخرت په مقابل کښې قلیل او حقیر دی.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِيْنَ صَبَرُوْٓا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٦﴾

هغه (مال د دنیا) چه تاسي سره دی فناء کیږی او هغه (خزانی د رحمت) چه الله سره دی باقی دی (فناء نه لری)؛ او خامخا به جزا ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) (له خپل کبریائی دربارہ) هغو کسانو ته چه صبر ئی کړی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) اجر د دوی په ډیر ښه د هغو نیکیو سره چه وو دوی (په دنیا کښې) چه کولی به ئی.

تفسیر: بیا نو د دائم او باقی پریښوودل او د فانی او زائل خوښول د کوم ځای عقلمندی ده یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ پر عهد ثابت قدم پاتی کیږی او ګرد (تول) مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلی د هغه اجر له سره ضائع کیدونکی نه دی او د داسی ښو اعمالو بدل هرومرو (خامخا) ځمونږ له دربارہ ورکاوه کیږی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٧﴾

هر چا چه وکړ نیک (عمل) له نارینه څخه یا له ښځی څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو خامخا ژوندون به ورکړو هرومرو (خامخا) هغه ته ژوندون طیبه (پاکیزه)، او خامخا جزا به ورکړو هرومرو (خامخا) دوی ته اجر د دوی په ډیر ښه د هغو (نیکیو) سره چه وو دوی (په دنیا کښې) چه کولی به ئی.

تفسیر: په پاس آیت کښې د صابرینو او پر عهد باندی د وفاء کوونکیو د اجر ذکر ؤ ـ دلته د ګردو (تولو) صالحه ؤ اعمالو په متعلق یوه عمومی ضابطه بیان فرمائی ـ حاصل ئی دا دی هر

هغه نارينه يا ښځه چه په نيکو کارونو کښې معتاد شي په دې شرط سره چه هغه کار يوائې صورتاً نه؛ بلکه حقيقتاً نيک وي يعنې د ايمان او د صحيحه معرفت روح پخپل منځ کښې ولرې، نو مونږ به هغه ته هرومرو (خامخا) پاک ـ صاف ـ مطهر ـ او خوندور ژوندون ورعنايت کوو. مثلاً په دنيا کښې حلاله روزې قناعت ـ د زړه غناء سکون ـ طمانيت ـ د ذکر الله لذت ـ د الله تعالیٰ د محبت خوند ـ د عبوديت د فرض په اداء کښې خوشې او د کامياب مستقبل د تصور هغه مزه ـ او د تعلق مع الله هغه حلاوت ورمرحمت کوو چه يو عارف ته مو ځکلې ۀ ـ او د هغه په توصيف او ستاينه کښې ئې داسې ويلې ۀ

د سنجرۍ چترۍ په شان مې دې مخ تور شی!
که مې په زړه کښې وي هوس د سنجرۍ باچاهي
د نيمې شپې چه مې موندلې باچاهي ده څه وقت
په يوی اوربشې به نه پيرم د «نيمروز» باچاهي

رښتيا ده! «**اهل الليل فی ليلهم الذمن اهل اللهو فی لهوهم!**» نو ځکه يو لوی جناب ويلې دي چه که سلاطين پر دغه کيف خبر شي چه د شپې پاسيدونکيو او د شپې ويښ کښيناستونکو ته څرنګه عجيب لذت او ښه دولت حاصليږی، نو د هغه د حاصلولو او په زور اخيستلو کښې به ئې هم داسې فوجونه ايستل، لکه چه د کوم ملک او وطن د اخيستلو پسې لښکر وباسی، په هر حال د قانت مؤمن پاک او خوندور ژوندون له هم دې ځايه شروع کيږی ـ وروسته د قبر د رسيدلو څخه د هغه رنګ لا ښائسته او منور کيږی. او هغه اخروی انتهاء پر همغه طيبه حيات کيږی چه د هغه په نسبت داسې ويلې شوی دی

«**حيات بلا موت وغنیٰ بلا فقر و صحة بلا سقم وملک بلا هلک و سعادة بلا شقاوة**» رزقنا الله تعالیٰ بفضله ومنه اياها!.

تنبيه: په دغه آيت کښې ئې دغه راوښود چه د لوی قرآن په نظر کښې د ښځو او د نارينه ۀ نيکې او کاميابی دپاره يوه ضابطه ده يعنې نارينه او ښځه بې له امتيازه د خپل حسب الحال سره سم په نيکې کولو سره پاک او مطهر ژوندون حاصلولی شي.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

نو کله چه لولې (ته) (پاک) قرآن نو پناه وغواړه (ته) په الله له شيطان رټلی شوی (په شعلو سره).

تفسير: په حديث کښې راغلی دی «**خيرکم من تعلم القرآن وعلمه**» ـ ډير غوره له ستاسی

هغه څوک دی چه قرآن زده کوی او نورو ته ئی هم ورښیئ» معلوم شو چه د مؤمن دپاره د لوی قرآن قرائت ډیر ښه کار دی او په پخوانیو آیاتونو کښی پر ښو کارونو د دوو ځلو اجر ورکولو ذکر شوی ؤ - نو ځکه دلته د قرآن د قرائت ځینی آداب تعلیم فرمائی څو کوم سړی د بی احتیاطی د دغه ډیر ښه کار له اجره بی برخی پاتی نشی او خپل ثواب ضائع نه کړی - د شیطان زیار (محنت) او کوښښ تل په دغه کښی دی چه د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوی تر څو ئی تری ستون کړی، خصوصاً د لوی قرآن د قرائت پشان د یوه داسی متبرک او مقدس کار څخه چه د ګردو (تولو) نیکیو سرچینه ده هرومرو (خامخا) ممانعت کوی او په سړه سینه ورته نشی کتلی - او که ئی سره له زیاره او کوښښه د قرآن کریم په نه لوستلو باندی بری ونه موند، نو په داسی آفاتو او مشکلاتو کښی ئی مبتلا کوی چه د لوی قرآن قرائت د حقیقی فائدی له حاصلولو څخه مانع شی - له دغو ګردو (تولو) مغوی (تبښتونکو) تدابیرو او په مخ کښی راتلونکیو خرابیو د حفاظت طریقه هم دغه کیدی شی - کله چه مؤمن د قرآن د قرئت اراده کوی، نو ړومبی دی د زړه په صدق سره پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی او د مردود شیطان د پلمو (تدبیرونو) او وسوسو څخه دی وتښتی او د پاک الله په پناه کښی دی ځای ونیسی - اصلی استعاذه (په پناء کښی راتلل) په زړه سره کیږی - مګر د زړه او د ژبی د موافقت دپاره د لوی قرآن د قرائت په شروع کښی په ژبی سره هم «**اعوذ بالله من الشیطٰن الرجیم**» ویل ضروری دی.

تنبیه: (څرنګه چه د پاک قرآن ابتداء په «**تعوذ**» سره مسنونه ده، نو ځکه هر لوستونکی ته ښائی چه پخوا د عظیم الشان قرآن له لوستلو څخه «**تعوذ**» ووائی. د «**تعوذ**» ماثوره عبارت هم داسی دی لکه چه پاس ولیکل شو. معنی ئی دا ده چه «پناه غواړم په الله تعالیٰ له شره د شیطان رټلی شوی» شیطان په وزن د فیعال له شطن شطونا څخه مشتق دی. (ای بعد بعیداً) د خدای خوار کړی عزازیل تسمیه په شیطان سره د دی لامله (له وجی) شوی ده چه دی د الله تعالیٰ له رحمته لری دی. ځینی وائی شیطان په وزن د فعلان له شاط یشیط شیطا ځنی اشتقاق موندلی دی چه په دی تقدیر معنی ئی هلک هلاکا سره کیږی).

إِنَّهُۥ لَيۡسَ لَهُۥ سُلۡطَٰنٌ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

بیشکه دا (شیطان) نشته ده ته (هیڅ قدرت) تسلط او غلبه پر هغو کسانو چه ایمان یی راوړی دی او پر رب خپل توکل (اعتماد) کوی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی او له هغه څخه پناه وغواړی، پر هغه، شیطان په زور او قوت سره نه حاوی کیدی شی - که داسی کوم سړی تش د څه لږ وقت له مخی د بشریت په مقتضیٰ د شیطان په پلمه (تدبیر) کښی ولویږی، خو بیا هم شیطان پری خپله

کامله قبضه او تسلط نشي قايمولی ـ او ډير ژر به د ده سترګی د هم دغی استعاذی پر برکت خلاصيږی ـ او غفلت به ئی نه متمادی کيږی ـ لکه چه په ۹ جزء د الاعراف په (٢٤) رکوع ٢٠١ـ ٢٠٢ آيت کښی راغلی دی ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴾

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُم بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾

بيشکه خبره هم دا ده چه تسلط د شيطان پر هغو کسانو دی چه دوستی کوی دوی له ده سره، او پر هغو کسانو دی چه دوی له دغه (الله) سره شريک ګرځوونکی دی (د بل شی).

تفسير: يعنی هغه کسان چه په لوی لاس شيطان خپل ملګری او رفيق وګرځوی او د دی په ځای چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی پر شيطان زړه تړی او پری مطمئن او داده کيږی ـ ګواکی شيطان له الله تعالیٰ سره شريک دروی ـ يا د ده په اغواء سره نور شيان له الله سره شريک کوی ـ نو پر داسی افرادو د شيطان پوره قبضه او تسلط دی او په هر دول (طريقه) ئی چه زړه وغواړی د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی دی خوا او هغی خوا ته نڅوی او ګډوی ـ او هر لوری ته چه زړه ئی وشی بيائی ئی.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ ۙ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مُفْتَرٍ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

او کله چه بدلوو مونږ (راليږو کوم ناسخ) آيت په ځای د (بل منسوخ) آيت (لمصالح الوقت) حال دا چه الله ته ښه معلوم دی هغه چه راليږی نو وائی دا (کفار نبی ته) بيشکه هم دا خبره ده چه ته دروغ تړونکی ئی (په الله)؛ (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی) بلکه زيات د دوی نه پوهيږی (په حکمت د نسخی).

تفسير: پخوا ئی حکم ورکړ چه د قرآن عظيم الشان د لوستلو په وقت کښی د شيطان رجيم له تګی توری څخه پناه وغواړئ چه هغه په دغه ښه او مبارک کار کښی څه موانع او مشکلات دروراندی نه کړی ـ دلته د هغه د ځينو موانعو ذکر کوی چه د پاک قرآن په متعلق ئی هغه پيدا کوی. واقعه خو دا ده چه پوره قرآن خو يو ځلی نه دی نازل شوی بلکه موقع په موقع د هغه

آیات نازلیده مثلاً په اول کښې ئې د کفارو له قتاله ممانعت فرمایلی ؤ ـ څه مدت وروسته مسلمانانو ته امر ورکړ شو چه له کفارو او مشرکانو سره جهاد وکړی. یا په ابتداء کښې ئې حکم فرمائلی ؤ ـ ﴿ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا نِّصْفَهٗ ﴾ الآیة ـ لږ مدت وروسته په همغه «معظمه مکه» کښې دغه آیت نازل شو ﴿ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ﴾ الآیة ـ کفارو د داسی احکامو د آوریدلو څخه اعتراض کاوه ـ چه دغه څرنګه د پاک الله کلام کیدی شي؟ آیا الله تعالیٰ (معاذالله) له بیخبری څخه د هغی یوی خبری حکم درکړی ؤ؟ بیا چه خبر شو نو بل حکم ئې صادر کړ؟ معلومیږی چه دغسی خبری ته له خپله ځانه جوړوی که نه د الله تعالیٰ کلام له سره پر دغسی احکامو نشی مشتملیدی چه یوه ورځی یو شی ووائی ـ او بله ورځ بل شی ووائی ـ ممکن ؤ چه هم داسی وساوس او شبهات شیطان د ځینو مسلمانانو په زړونو کښې القاء کړی، نو د هغه جواب ورکوی چه دغه ستاسی اعتراض محض جهالت او نادانی ده. که تاسی ته د نسخې حقیقت معلوم وی، نو له سره به مو داسی الفاظ له خپلې ژبې څخه نه وی ایستلی، د نسخې مطلب تش هم دغومره دی چه د یوه میعادی حکم د میعاد د پوره کیدلو څخه وروسته بل حکم ولیږلی شی ـ آیا که یو طبیب د لسو یا شلو ورځو دپاره د منضج نسخه تجویز کړی ـ او وروسته له هغه د مسهل تجویز وکړی ـ نو دغه تجاویز د هغه طبیب پر لا علمی محمول کاوه شی؟ یا که هغه سړی چه داسی خبری کوی پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالیٰ ته پخپله ښه معلوم دی چه په هر وقت کښې چه هر حکم ئې نازل فرمایلی دی همغه درست او صحیح دی ـ یعنی هغه روحانی غذاء یا دواء چه تجویز کړی شوی ده ـ تر کوم حده پوری د روحانی مریضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلْ نَزَّلَهٗ رُوْحُ الْقُدُسِ مِنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ ﴿۱۰۲﴾

ووایه (ای محمده دغو کفارو ته چه) نازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاک (جبریل) (له طرفه) د رب ستا په حقه سره (بلا شبهه) دپاره د دی چه ثابت کړی (په حقانیت د قرآن) هغه کسان چه مؤمنان دی او هدایت دی او زیری (د جنت) دی دپاره د مسلمانانو).

تفسیر: یعنی دغه ځما یا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چه بلا شبهه ځما رب د روح القدس (پاکی پرښتی) جبریل الامین په ذریعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندی نازل فرمایلی دی ګواکی ﴿ مِنْ رَّبِّكَ ﴾ ئې وویل او تنبیه ئې وفرمایله چه د دغه لوی قرآن نازلوونکی هغه اعلیٰ او ارفع او اقدس ذات دی چه پخپله محمد

صلی الله علیه وسلم ئې په داسې یوې حیرت انګیزې طریقې سره او په داسې اعلیٰ او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه چه ستاسې په مقابل کښې دی. او د روح القدس د بیان فرمایلو څخه ښائی چه په دې لورې اشاره وی هغه کلام چه حامل ئې ﴿ رُوحُ الْقُدُسِ ﴾ ګرځولی شوی دی ښایي چه د روحانیت طهارت ـ او د ملکیه ؤ صفاتو مجسمه وی ـ لکه چه وی ګورئ چه په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندې بل داسې افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځی او دغه قرآن ئې ځکه نازل فرمائلی چه تینګ کړی په حقیقت د دی کلام باندی زړونه د هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی یعنی موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو څخه د ایمان لرونکی زړه قوی او اعتقاد ئې پخیږی چه څمونږ رب څمونږ له هره حاله او څمونږ د ژوندانه له هر یوه دور څخه هم پوره واقف او ښه خبردار او په نهایت حکمت څمونږ تربیت فرمائی څرنګه چه حالات څمونږ رادمخه کیږی د هغه سره موافق څمونږ هدایت او لیار ښوونه کوی. او پر هر کار باندی د هغه سره مناسب زیری آوروی.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ ۗ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٠٣﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دی مونږ ته چه بیشکه دوی وائی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ښوونه کوی ورته انسان. (او په واقع کښې داسې نه دی ځکه چه) ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونې کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره (فصیحه ـ بلیغه چه د عجمی ګړکیچونو څخه بیخی مبراء ده).

تفسیر: یعنی منکرانو به ویل چه **(العیاذ بالله)** لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه دی ـ که نه نسخ به په دغه کښې ولی واقع کیدی او نه دغه ای محمده! ستا کلام کیدی شی ـ ځکه چه ستا امی توب خو ګردو (تولو) ته معلوم او مسلم ؤ، یو داسې امی چه نه ئې لاس پر کوم کتاب لګیدلی وی او نه ئې قلم پخپل لاس اخیستی وی، بلکه سره له اعلیٰ درجې قریشی توبه تر څلویښتو کلو پورې یو شعر یې هم پر ژبه نوی جاری شوی چه په شعر ویلو کښې د عربو تر وړکیو پورې هم فطری مهارت او ذاتی لیاقت درلود (لرلو) ـ او د ادبی قوت او قدرت او ملکی خاوندان وو، نو څرنګه ګمان به کیدی شی چه بی تعلیمه او تعلمه یو ناڅاپه به ئې داسې کتاب راجوړ کړی راوړی وی چه په دغه اندازه پر عجیبو او غریبو علومو او حکمو او وضعیتو او هیئت بدلوونکو قوانینو او احکامو باندی مشتمل وی ـ لاعلاجه ښائی چه منکر سړی داسې ووائی چه کوم بل چا به ده ته دغه خبری ورښودی او دغسی معجز کلام به ئې ورجوړاوه ـ نو دغه به څوک وی؟ چه د

هغه د دغه بی نهایته قابلیت څخه د دغه عظیم الشان قرآن پشان یو مستطاب کتاب تیار شوی دی ـ د ده په نامه د منکرینو په زعم اختلافات ؤ د جبر ـ یسار ـ عائش ـ یعیش ـ څو تنو عجمی مریو په نسبت ویلی شوی دی چه هغوی نصرانیت پریښی او د اسلام مذهب ئې قبول کړی ؤ ـ وائی چه دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف کیدل ـ یا به پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی لیدل مګر دا ډیر د تعجب ځای دی چه د داسی لویانو او پوهانو انسانانو په نامه هم تاریخ نه دی خبر او هغه ئې په پوره تیقین او تعین سره ضبط او قید کړی نه دی. او د دوی څنی د تش زده کوونکی او نقل کوونکی (یعنی څمونږ امجد محمد د الله صمد رسول احمد صلی الله علیه وسلم) پر قدمونو ګرد (تول) جهان لوېږی ـ تر دی حده پوری چه هغه کسان چه د دوی په نبوت کښی څه تردید هم لری خو بیا هم دوی ته په لوړ غږ سره د دنیا لوی مصلح او کامل انسان وائی. په هر حال د مشرکینو د دغه د سفاهت د اعتراض څخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه چه د بعثت څخه پخوا محمد صلی الله علیه وسلم أمی او نالوسته ؤ ـ او د دوی په زعم دغه یوه منلی شوی خبره وه چه قرآنی علوم او معارف د دوی د مسلمه امیت سره بیخی نشی تطبیق کیدی نو ځکه د دغی خبری ویل لازمیږی چه بل کوم سړی دغه عالی خبری ورښیی بلا شبهه چه زمونږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدسی خبری ورښولی وی، لیکن دغه ښوونکی.کوم یو بشر او انسان نه ؤ ـ بلکه هغه څمونږ دغه قدیر رب دی چه پخپله داسی ارشاد فرمائی ﴿ اَلرَّحۡمٰنُ عَلَّمَ الۡقُرۡاٰنَ ﴾

﴿ لِسَانُ الَّذِیۡ یُلۡحِدُوۡنَ اِلَیۡهِ اَعۡجَمِیٌّ ﴾ الآیة ـ ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره فصیحه ـ بلیغه چه د عجمی کړکیچونو څخه بیخی مبراء ده) یعنی که تاسی د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندی د خپل جهالت او غباوت لامله (له وجی) نه پوهیږئ نو د هغه د ژبی له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خو لږ څه کولی شئ چه د هغه په متعلق څو څو ځلی تاسی ته دعوت درکړی شوی دی او د دغی خبری اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی چه که تول پیریان او انسانان متفقاً سره راتول شی نو د دغه کلام یوه لړه نمونه او مثال هم نشی راوړاندی کولی ـ نو بیا د دی کلام چه د هغه د نظیر او مماثل راوړلو څخه د عربو تول شعراء ـ فصحاء ـ بلغاء او پوهان بلا استثناء ګرد (تول) سره عاجز او پاتی وی نو یو مجهول او معلول بازاری اعجمی ـ مریی څخه څرنګه داسی یوه هیله (امید) کیدی شی چه داسی یو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شی؟ که په تمامو عربو کښی کوم سړی بالفرض داسی کلام جوړولی شوی نو هغه هم دا څمونږ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ؤ مګر ماسواء له عظیم الشان قرآنه د محمدی صلی الله علیه وسلم کلام بله لویه ذخیره د لوی قرآن پر بیان کړی شوی موضوعاتو موجود دی چه سره له خپله انتهائی فصاحت د پاک قرآن له یوه ډیره وړوکی سورت سره هم برابری نشی کولی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (او نه وائی چه دا له طرفه د الله دی) نه ښیی دوی ته الله (لیاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک (په سبب د انکار د قرآن او نبی آخر زمان

تفسیر: یعنی سره د ښکاره ؤ دلائلو له وجوده که یو سړی دغه خبره په خپل زړه کښې تینگه کړی ـ چه زه به خامخا پری باور او یقین نه کوم نو الله تعالیٰ هم هغه ته تر مقصده پوری د رسیدلو لیاره نه ورښیی او هغه گردی (تولی) قواوی تری سلبوی څومره چه وپوهولی شی له سره پری ونه پوهیږی بد اعتقاده سړی تل له هدایته بی برخی پاتی کیږی او بالاخر د سختو سزاوو مستحق گرځی.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه تړی دروغ هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (چه قرآن دی)، او هم دغه کسان هم دوی دی دروغجنان.

تفسیر: یعنی تاسی ته داسی وائی! ﴿إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ﴾ حال دا چه ستاسی امانت ـ صداقت ـ او دیانت لا له پخوا څخه ښکاره او مسلم او ستاسی له هر قول او فعل او وضع او هیئت څخه ظاهر ؤ ـ آیا د دروغو ویونکو څیره ـ طور ـ طریقه خبری او اتری هم داسی وی؟ دروغ جوړول خو د اشقیاؤ دود او دستور دی ـ هغه کسان چه سره د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو د لیدلو هم یقین او باور نه کوی هم دوی دروغجنان دی او له دغه څخه به بل کوم لوی دروغ وی چه انسان د پاک الله خبری ته دروغ ووائی.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ اِيْمَانِهٖٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهٗ مُطْمَىِٕنٌّۢ بِالْاِيْمَانِ وَلٰكِنْ مَّنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّٰهِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٠٦﴾

هر څوک چه کافر شو پر الله وروسته له ایمان راوړلو د ده (نو پری غضب دی د الله) مګر هغه څوک چه زور پری وکړ شو (او مجبوراً د کفر کلمه ئی وویله) حال دا چه زړه د ده آرام نیونکی وی په ایمان سره ولیکن هغه څوک چه ارته کړی په کفر سره سینه (خپله چه راضی شی پری اعتقاداً) نو پر دوی باندی غضب دی له (طرفه د) الله، او شته دوی ته عذاب لوی (اخروی په سبب د ارتداد).

تفسیر: یو خو هغه مجرمان دی چه د سلهاؤ دلائلو او آیتونو په لیدلو هم نه متیقن کیږی مګر له دوی څخه ډیر لوی مجرم هغه دی چه د یقین راوړلو او تسلیم کولو څخه وروسته د شیطانی شبهاتو او وساوسو څخه متأثر شی او له صداقته انکار وکړی لکه عبد الله بن ابی سرح چه د ایمان له راوړلو څخه وروسته مرتد شو (العیاذ بالله) د داسی کسانو سزا وروسته بیان فرمائی ـ په منځ کښی په ﴿ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ ﴾ الآیة ـ کښی یوه ضروری استثنا ئی وفرمایله یعنی که کوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ایمان قائم وی او د یوی لمحی له مخی هم ایمانی رڼا (رنړا) او قلبی طمانیت د ده له زړه څخه بیل شوی نه وی مګر تش په کوم خاص حالت کښی د کوم خورا (زیات) ډیر زور او جبر او زبردستی لامله (له وجی) مجبور او لا علاجه شی او د ډیر شدید خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطره تش په ژبه منکر شی یعنی کومه کلمه د اسلام په خلاف ووائی، خو په دی شرط چه په دغه وقت کښی هم زړه ئی مطمئن او هیڅ قسم شک، شبهه او تردد پکښی نه وی ـ بلکه د دغه د ژبی د الفاظو په نسبت هم سخت کراهیت او نفرت ولری نو داسی شخص مرتد نه دی ـ بلکه خامخا مسلمان ګڼلی کیږی هو! له دی نه لوی مقام او لوړه مرتبه دا ده چه انسان مرګ قبول کړی خو د خپلی ژبی څخه داسی یو لفظ نه باسی ـ لکه چه د حضرت بلال ـ حضرت یاسر ـ حضرت سمیه ـ حضرت حبیب بن زیدالانصاری او حضرت عبدالله بن حذافه رضی الله عنهم او د نورو واقعات په تواریخو او سیرو کښی شته او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو لیکلی ـ ښه خو به دا وی چه د دغو مطالبو د پوهیدلو دپاره تفسیر ابن کثیر ولوست شی.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ ۙ وَأَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٠٧﴾

دا (لوی اخروی عذاب) په سبب د دی دی چه دوی غوره کړی دی ژوندون لږ خسیس پر (اعلیٰ ژوندانه د) آخرت ـ او بیشکه الله نه ښیی لیاره (د استقامت) قوم کافرانو ته.

تفسیر: یعنی داسی منکرانو ته چه دنیوی ژوندون د خپل مقصود کعبه وګرځوی ـ د بری او کامیابی لیار کله په برخه کیږی ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هر څوک چه له ایمانه غاړه غړوی ـ یا د دنیوی غرض لامله (له وجی) یا د ځان له ویری یا د اخوت او قومیت په لحاظ، یا د پیسو په هیله (امید) د آخرت په مقابل کښی دنیا عزیزه وګڼی هغه ته به د آخرت ښیګڼه (فائده) څنګه ورسیږی؟ که د ځان د ویری تلفظ پری وکړی نو کله چه د ویری وقت تیر شی نو بیا دی توبه او استغفار وکړی او سم ثابت دی شی.»

أُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ ۚ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿١٠٨﴾

دا (کفار) همغه کسان دی چه مهر وهلی دی الله پر زړونو د دوی (چه نه قبلوی حق) او په غوږونو د دوی (چه نه اوری حق) او په سترګو د دوی (چه نه وینی آثار د قدرت)، او دغه کسان (یعنی کفار) هم دوی دی غافلان (له عقبیٰ).

تفسیر: یعنی د دنیا غوښتلو او هوا پرستی په نشه کښی داسی مست او بی هوشه شول چه د دوی د هوش او په سد کیدلو هیڅ هیله (توقع) او امید نشو پاتی دوی د الله تعالیٰ ګرد (تول) ورعطا شوی قوتونه ضائع کړل بالاخر پخپلو غوږونو د حق غږ د آوریدلو ـ او پخپلو سترګو د حق د دلائلو د لیدلو او پخپلو زړونو د حق د خبرو د پوهیدلو توفیق تری سلب کړی شو ـ د مهر وهلو مطلب پخوا له دی نه د «البقرة» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٠٩﴾

دا خبره واقعي ده بلا شبهه چه بیشکه دوی په آخرت کښي هم دوی دی زیانکاران (چه عمر ئی حبطه لاړ).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو څخه د پاک الله ورعطاء کړی قوتونه تباه او بیکاره کړی وی ـ او ټش دنیا ئی د خپل مقصود کعبه ګرځولی وی نو له هغوی څخه بد او خراب انجام به د بل چا وی؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

پس له دی بیا بیشکه رب ستا دپاره د هغو کسانو چه هجرت ئی کړی دی (له خپله وطنه) وروسته له هغه چه مفتون شوی دی (په عذابونو) بیا جهاد ئی کړی دی او صبر ئی کړی دی بیشکه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد او صبر) نه خامخا ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په مکی معظمی کښي ځینی کسان د کافرانو له ظلم او تیری څخه ښوئیدلی وو یا ټش په ژبه ئی د کفر لفظ ویلی وو ـ وروسته له هغه ئی هجرت وکړ او جهاد ئی وکړ او په ډیر استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتی شول کله چه دوی دومره په اسلامی کارونو کښي برخه واخیسته، نو هغه تقصیر ئی ورمعاف شو او د الله تعالیٰ مهربانی پری مبذوله شوه.
یو بزرګ ؤ چه «عمار رضی الله تعالیٰ عنه» نومیده د ده پلار «یاسر رضی الله تعالیٰ عنه» وه چه دغه میره (خاوند) او ښځه د کفارو د ډیر ربړولو (تکلیفولو) او رنځ او درد رسولو لامله (له وجی) اګر که شهیدان شول ـ خو بیا هم د کفر یو لفظ ئی هم ونه وایه ـ دغه د مسلمانانو ړومبی وینی دی چه د اسلام په لیاره کښي توئی شوی ـ لیکن د دوی ځوی «عمار رضی الله تعالیٰ عنه» د خپل ځان له ویری هغه لفظ ووایه ـ خو وروسته له نجاته په ژړا او انګولا د رسول الله «صلی الله علیه وسلم» په حضور مشرف شو ـ نو دلته دغه پاس آیت نازل شو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ

نَّفۡسِهَا وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٍ مَّا عَمِلَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿١١١﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چه را به شي هر یو (نیک او بد) نفس چه جګړه (سوال او ځواب) به کوی لپاره د (نجات د) ځان خپل او پوره به ورکړ شي هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړ شي (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو)

تفسیر: یعنی د یوه په ځای به بل څه نشي ویلی. مور ـ پلار ـ خور ـ ورور ـ ښځه ـ اولاد ـ احباب او اقارب هیڅوک به نه پکاریږی . هر سړی به پخپل غم او فکر کښی اخته وی چه څه ډول (طریقه) د خپل ځان دپاره یو مخلص پیدا کړی راز راز (قسم قسم) دروغ او رښتیا خبری به د خپل ځان د برائت او عذر دپاره جوړوی او جواب او سؤال او جګړی به کوی ـ چه د ځان دپاره نجات حاصل کړی.

﴿ وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٍ ﴾ الآیة ـ او پوره به ورکړی شي هر نفس ته جزاء د هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړی شي په تقلیل د حسناتو یا په تکثیر د سیئاتو) یعنی د نیکی په اجر او ثواب کښی به هیڅ تقلیل نه واقع کیږی او د بدی سزا به له استحقاقه زیاته نه ورکوله کیږی.

وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا قَرۡيَةً كَانَتۡ ءَامِنَةً مُّطۡمَئِنَّةً يَأۡتِيهَا رِزۡقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتۡ بِأَنۡعُمِ ٱللَّهِ فَأَذَٰقَهَا ٱللَّهُ لِبَاسَ ٱلۡجُوعِ وَٱلۡخَوۡفِ بِمَا كَانُواْ يَصۡنَعُونَ ﴿١١٢﴾

او بیانوی الله مثل د یو کلی چه ده (دا کلی) په امن کښی (له قتله او غارته) په آرام (او هوسا اهل د دی) چه راته دغه کلی ته رزق روزی (د اهل) د دی ډیره پریمانه له هر ځایه (له هره طرفه) نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله نو وشکاوه په (اهل د) دی باندی الله کالی (کپړی) د لوږی او ویری (چه لوږه او ویره ئی پری لازمه او محیطه وګرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چه وو (دوی چه کول به ئی.

تفسیر: (آمنة مطمئنة) یعنی نه د باندی د دښمن څه فکر او اندیښنه وه او نه د دننه څخه کوم

قسم فکر او تشویش، په ډیر امن او هوسائی (آرام) سره به ئی ژوندون کاوه او خوراک دپاره غلې ـ دانې ـ میوې او نور ور راوړلی کیدی او هر څیز به ئی په افراط ؤ. په کور ناست دوی ته هر قسم نعمتوررسیده. نو د هغه کلي وسیدونکو د الله تعالیٰ د هغو نعمتونو قدر ونه کړ او په دنیوی خوندونو کښې داسی مشغول او مصروف شول چه په دغه غفلت او مستی کښې حقیقی منعم هم د دوی له یاده ووت، بلکه د هغه په مقابل کښې ئی بغاوت وکړ، بالاخر الله تعالیٰ د دغې ناشکرۍ او د نعمت د کفران خوند ور دوی وڅکاوه چه د امن او هوسائی (آرام) په ځای خوف، ویره او د روزی د ډیروالی او پریمانی په ځای د لوږې او قحط په مصیبت کښې ئی داسی اخته کړل، لکه چه کالی (کپړی) د خپل اغوستونکی چپ چاپیر احاطه کوی او یوه شیبه لوږه او ویره ـ قحط او خوف له دوی نه نه بیلیده.

شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی فرمائلی ده «او ښیی الله یو مثال یو کلی وه په امن او دادینه راتله دی ته د فراغت روزی له هر ځایه بیا ناشکری ئی وکړله د الله د احسانونو بیا وڅکاوه ور دی باندی الله خوند چه د دی د اهل د ځان کالی (جامه) شوه لوږه او ویره په بدل د هغه چه دوی کاوه.»

وَلَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١١٣﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو ئی وکړ هغه ته نو ونیول دوی لره عذاب (د لوږې او ویرې) حال دا چه دوی ظالمان وو (په شرک او تکذیب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهری نعمتونو چه پاس مذکور شول یو ډیر لوی او مهم باطنی نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی ؤ ـ یعنی د دوی له قومه او له نسبه ئی یو داسی رسول ورلیږلی وو ـ چه د هغه د اتباع په وسیله ئی د الله د خوښی ډیر لوړ مقامات هم حاصلولی شو مگر دوی د اتباع او تصدیق په ځای د ده پر تکذیب او مخالفت ملا وتړله او هم داسی پرله پسی په کندو او ژورو کښې لویدل، بالاخر د قدیمی سنت الله سره سم گرد (تول) ظالمان او گنهکاران د الله تعالیٰ په عذاب کښې اخته او دوی ئی سره تول راگیر کړل بیا نو د دوی د نجات دپاره د هیڅا هیڅ یو تدبیر پر مخ تګ ونه کړی شو ـ ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښې د کوم معین کلی تذکره نه ده محض د تمثیل په ډول (طریقه) د کوم تباه او ویجاړ شوی کلی لا علیٰ التعین حواله ئی ورکړی ده، یا خو د داسی یو فرضی کلی وجود ئی فرض کړی او د مکی معظمی کفارو ته تنبیه ورکړی شوی وه چه که تاسی هم داسی وکړئ نو تاسی سره به هم داسی معامله

کیدی شی نو د کفران نعمت او د رسول الله د تکذیب او عداوت له سزا څخه مه بیفکره کیږئ! د ځینو علماؤ په نزد په دغه مثال کښی له کلی څخه مراد مکه معظمه ده چه هلته هر قسم امنیت او طمانیت ؤ او سره له دی چه یوه غیر ذی زرع وادی وه خو راز راز (قسم قسم) میوی دانی غلی او نور د دی په لوری راښکودلی کیدی ﴿ اَوَلَمۡ نُمَكِّنۡ لَّهُمۡ حَرَمًا اٰمِنًا يُّجۡبٰٓى اِلَيۡهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَىۡءٍ ﴾ (٢٠ جزء د القصص (٥٧) آیة (٦) رکوع) مگر مکیانو (مکی والؤ) د دغو نعماؤ هیڅ قدر ونه پیژندو، په شرک او عصیان او بیحیائی او اوهام پرستی کښی لگیا او منهمک شول، بیا الله تعالیٰ له گردو (تولو) نعمتونو څخه لوی نعمت د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په بعثت سره دوی ته ور ولیږه، نو دوی د هغه په انکار او تکذیب کښی هیڅ کمی ونه کره ﴿ اَلَمۡ تَرَ اِلَى الَّذِيۡنَ بَدَّلُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ كُفۡرًا وَّاَحَلُّوۡا قَوۡمَهُمۡ دَارَ الۡبَوَارِ ﴾ (١٣ جزء د ابراهیم د سورت (٢٨) آیت (٥) رکوع) بالاخر الله تعالیٰ د امن او اطمینان په ځای د مسلمانانو مجاهدینو ویره د دوی په زړونو کښی واچوله او د فراخی او پریمانی روزی په ځای اوه کاله قحط ئی پر دوی مسلط کړ چه په هغه کښی د سپیو او نورو مردارو تر غوښو پوری هم دوی وخوړل بیا د «بدر» په غزا کښی د اسلامی غازیانو له لاسه پر دوی د الله تعالیٰ عذاب ورگډ شو دلته خو داسی وشو ـ د بل لوری هغه خلق چه د دغو ظالمانو له جور، ستم او تیری څخه پکو (تنگ) شوی وو ـ د دیرو مصائبو او زړه تنگی لامله (له وجی) خپل کور او کهول به ئی پریښودل او تښتیدل، نو دغو کسانو ته پاک الله له پخوا څخه د هستوگنی دیر ښه ځایونه ور په برخه کړل ـ او د دښمنانو له خوفه ئی مامون او مصئون کړل د روزی ورونه ئی پری ورپرانستل، پر زورورو او زبردستو دښمنانو ئی فتح او بری ورپه برخه کړ بلکه دوی ئی د اقلیمونو باچا او د متقیانو امام وگرځاوه ښائی د هم دی لامله (له وجی) په دغو آیاتونو کښی د مکیانو (مکی والؤ) حال ئی واوراوه او په ورستنیو آیاتونو کښی په ﴿ فَكُلُوۡا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ﴾ کښی ئی مسلمانانو ته خطاب فرمایلی دی چه تاسی له داسی حرکاتو څخه ځان ساتئ! چه د هغه له سببه پر مکیانو (مکی والؤ) مصائب نازل شوی وو.

فَكُلُوۡا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖ وَّاشۡكُرُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ اِنۡ كُنۡتُمۡ اِيَّاهُ تَعۡبُدُوۡنَ ﴿١١٤﴾

نو خورئ تاسی له هغو (طعامونو) څخه چه درکړی تاسی ته الله حلال طیب پاکیزه او شکر وباسئ (قدر وپیژنئ) د نعمت (احسان) د الله که یئ تاسی چه خاص هم ده ته عبادت کوئ (او فرمان ئی منئ).

تفسیر: یعنی هر څوک چه د الله تعالیٰ د عبادت مدعی وی ده لره دغه خبره وړ (مستحق) او

لاڅقه ده چه د الله تعالیٰ د ورکړی نعمت او حلالی او طیبی روزی څخه متمتع شی! او د هغه د احسان قدر وکړی! او د الله شکر ګزاره بنده شیـ حلال دی حرام نه ګنی، حرام دی حلال نه شمیری! د نعمتونو د منتفع کیدلو په وقت کښی حقیقی منعم دی نه هیروی! بلکه په هغه او د هغه پر لیږلی شوی رسولانو باندی دی ایمان راوړی! او د دوی د احکامو او هدایاتو په تعمیل کښی دی ډیر زیار وکاږی!

(د حلالو او طیبو او پاکیزه ؤ شیانو د استعمال له احکامو څخه وروسته اوس په دغه آیت کښی الله تعالیٰ د حرامو اشیاؤ ذکر فرمائی څو د هغو له استعماله ځانونه وژغورلی(وساتلی) شی).

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ۖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) پر تاسی باندی (خوراک د) مردار او (د بهیدونکی) وینی او د غوښی د خنزیر او هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه غږ کړی شوی دی (د بل شی) بی له الله (د نامه) په (وقت د ذبح د) هغه، پس هغه څوک چه اړ (محتاج) شی (خوړلو د دی حرامو ته) حال دا چه ظالم نه وی (په بل چا) او نه تجاوز کوی (له قدره د کفافه) نو بیشکه الله لوی مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب).

تفسیر: د دی آیت تفسیر د «**البقرة**» او د «**الانعام**» په سورتونو او نورو ځایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی ځمونږ دی تفسیر کښی دی بیا ولوست شی دلته دا غرض دی لکه چه په پخوانی آیت کښی اشاره وه چه حلال دی پر خپل ځان نه حراموی! په دغه آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه حرام شیان دی هم نه حلالوی! خلاصه ئی دا چه یو شی حلال یا حرام مقررول، د همغه لوی الله حق دی چه د دغو ګردو (تولو) شیانو خالق او مالک دی لکه چه په راتلونکو آیاتونو کښی په وضاحت سره د دغه مضمون بیان شوی دی (د اضطرار په تفصیل کښی ځینی مفسرین داسی لیکی چه د لوږی له جهته مرګ ته نژدی شوی وی یا له جهته د مرض چه طبیب حاذق په خوراک د دغه حرام شی سره ورته امر وکړی).

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَٰذَا

حَلٰلٌ وَّهٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ؕ﴿۱۱۶﴾ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۪ وَّلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۱۷﴾

او مه وايئ تاسی له وجی د بيانولو د ژبو ستاسی دروغو لره (داسی) چه دا حلال دی او دا حرام دی دپاره د دی چه جوړ کړئ له ځانه پر الله دروغ بيشكه هغه كسان چه تړی دوی پر الله بهتان نه به مومی خلاصی (له عذابه د آخرت؛ دغه چه بهتان تړلی وو دوی پر الله د هغه شی دپاره هغه) نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعنی بی له كوم شرعی مستنده د كوم شی په متعلق خوله سپړدل او داسی ويل چه حلال دی يا حرام ډير سخت جسارت او كذب او افتراء ده. حلال يا حرام خو همغه شيان كيدی شی چه هغه ته پاک الله حلال يا حرام فرمايلی وی ـ كه كوم سړی محض پخپلی رأيی سره كوم شی حلال يا حرام وټاكی (مقرر كړی) او د هغه نسبت الله تعالیٰ ته وكړی (لكه چه د معظمی مكی مشركانو كول) او د هغه ذكر د «**الانعام**» په سورت څمونږ د دی مبارک تفسير كښی پخوا له دی نه تير شو نو هغوی فی الحقيقت پر الله تعالیٰ بهتان تړلی دی. مونږ مسلمانانو ته هدايت راكړی شوی دی چه ښائی هيڅكله داسی رويه ځان ته اختيار نه كړو او هر هغه شی چه الله تعالیٰ حلال كړی وی حلال ئی وبولو او هر هغه شی ئی چه حرام كړی حرام ئی وګڼو او بی له شرعی مأخذه پخپل سر د حل يا حرمت احكام ونه لكوو.

﴿ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۪ وَّلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴾ دغه چه بهتان تړلی وو دوی پر الله تعالیٰ د هغه شی دپاره هغه نفعه ده لږه او شته دوی ته عذاب دردناک) يعنی د معظمی مكی مشركين چه څمونږ لوی رسول الله صلی الله عليه وسلم ته معاذ الله مفتری وويل په ياد دی ولری چه هغوی پخپله مفتريان دی ـ دوی د كذب او افتراء له لوری هر شی ته چه ئی وغواړی حلال يا حرام وائی او د هغه حلت يا حرمت نسبت پاک الله ته كوی دوی ته به عنقريب معلوميږی چه د دغسی رويی د اختيارولو څخه دوی هيڅ يوی ښيګڼی (فائدی) ته نشی رسيدی لږ څو ورځی نوری دی هم دنيوی مزی وكړی او د دغه لږ خسيس ژوندون څخه دی لږ څه خوندور شی بيا به دوی په هغه دائمی بنديخانی كښی اچول كيږی چه هغه هم دوی ته بيخی آماده او تيار دی.

وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ ۚ وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۱۱۸﴾

او پر هغو کسانو چه یهودان شوی دی حرام کړی دی مونږ هغه څیزونه چه بیان کړی وو مونږ پر تا باندی پخوا له دی نه او نه وو ظلم کړی مونږ پر دوی (په دی تحریم سره) ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په علمی عصیان سره).

تفسیر: د دغه بیان د الانعام د سورت د ۸ جزء په (١٤٦) آیت (١٨) رکوع د ﴿ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا ﴾ الآیة - آیت په تفسیر کښی تیر شوی دی هلته دی بیا وکوت شی. دلته دا مقصد دی هر هغه شی چه الله تعالیٰ گردو (تولو) ته یا کوم خاص قوم دپاره دائماً تل ترتله تر یوه معینه وقته پوری حرام کړی وی هغه عین حکمت او صواب دی هیڅ یو انسان د دغه حق نه لری چه په هغه کښی تصرف وکړی او حرام حلال یا حلال حرام وگرځوی.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

بیا بیشکه رب ستا (چه دی ای محمده) هغو کسانو ته چه ئی کړی دی بدی (گناه) په جهالت (ناپوهی) سره بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه (بد عمل) او نیک کړی عمل خپل بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی (د خطیئاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: مثلاً حرام ئی حلال یا حلال ئی حرام وگڼل په «نادانی سره» ئی ځکه وفرمایل هر څوک چه د الله تعالیٰ له احکامو څخه غاړه غړوی اگر که ئی عملاً او په قصد سره هم وکړی هغه هم فی الحقیقت د هغه نادانی او بی عقلی ده چه له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوی او کوی ئی. که عاصی لږ څه له عقله کار واخلی - او د گناه بدو نتایجو ته وگوری او تصور ئی وکړی نو له سره به د معصیت په لوری اقدام ونه کړی د جزء (٤) «النساء» د سورت په (٣) رکوع ١٧ آیت کښی هغه تعلیقات چه پر ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ﴾ باندی لیکلی شوی دی ښائی چه هغه دی بیا یو ځلی دلته هم ولوست شی.

﴿ ثُمَّ تَابُوا ﴾ الآیة - بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه بد عمل او نیک کړی عمل خپل، بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی د خطیاتو ډیر رحم والا دی په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی له کفریاتو څخه له توبی ایستلو او په اخلاص سره په

مسلمانیدلو ـ او په مستقبل کښې د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالیٰ د توبی کوونکو گرد (تول) تیر گناهونه ښښی اگر که ډیری سختی او غتی گناوی هم وی.
(پاک الله گردو (تولو) گناهگارانو ته د خپل رحمت او مغفرت په ژبه داسی ډاډینه او اطمینان ورکوی)

آدوب شویه! په ککړو ـ آ تور مخیه ماته راشه!
بت پرست ئی! که کافر ئی ـ که ئی گبر! ماته راشه!
هیڅوک نه کرم نا امیده ـ زه ښونکی لوی الله یم!
که توبی دی زرکرته ماته کړی ـ ماته راشه!
ښه انسان شه! مسلمان شه گټه (فائده) نشته معصیت کښې!
گناه مه کره! متقی شه! چه ځای وموهی جنت کښې!

إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِّلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

بیشکه چه ابراهیم ؤ (اصلی او اساسی) پیشوا (جامع د تولو نیکیو لکه یو جماعت) فرمان منونکی خاص الله لره حنیف (مائل له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قریش وائی)،

تفسیر: دلته الله تعالیٰ جل وعلا د عربو د مشرکینو د شرکیاتو په تردید کښې د امام الموحدین ابو الانبیاء حضرت ابراهیم خلیل الله علیه وعلیٰ ذریته ونبینا الصلواة والسلام طور او طریقه را په یادوی ځکه چه د عربو خلق د ده له ذریی او ځوځات (نسل) څخه وو ـ او خپل ځانونه ئی پر ابراهیمی دین باندی سم او برابر گڼل ـ حال دا چه دوی د ابراهیمی دین سره له لری هم څه علاقه او نسبت نه درلوده (لرلو) نو دوی ته دا وربښیی چه ابراهیم علیه السلام د موحدینو امام د گردو (تولو) نیکیو معلم ـ د تولی دنیا په مقابل کښې یواځی پخپل سر د یوه عظیمه امت په برابر ولاړ ؤ او د دوی په مبارک ذات کښې پاک الله هغه گرد (تول) محاسن او کمالات ورجمع کړی ؤ چه په یو لوی مجمع کښې په متفرق ډول (طریقه) سره موندلی کیږی.

لیس علی الله بمستنکر ـ ان یجمع العالم فی واحد

عجب نه دی له الله نه چه قادر دی په هر څیز
چه دی تول پخپل قدرت کړی گرد (تول) عالم په یو سړی کښې
او دا هم نه دی عجب د ده له زوره له قوته
چه دی ځای کړی سیند له ځیرمی په یو دم پر یو گړی کښې
ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ داسی کامل او مطیع او فرمان منونکی بنده ؤ چه له گردو

(تولو) ځنی شکولی او یواځی له الله تعالیٰ سره ئی نښلولی او ډیر خاص مخلص مسلمان ؤ ممکن نه ؤ چه ده کوم څیز بی د الله تعالیٰ له حکمه محض له خپل لوری حلال یا حرام درولی وی. نو دی پخپله معاذ الله څرنګه د شرک ارتکاب کولی شی. ده د مشرکینو په کلی او جماعت کښی وسیدل هم نه خوښول ـ نو اوس هغه کسانو ته (چه دوی خپل ځانونه «حنیف» بولی او داسی ادعا کوی چه مونږ پر ابراهیمی دین یو) شرم او ننګ پکار دی چه څرنګه پر الله تعالیٰ بهتان تړی؟ آیا د حلالو حرام ګنل، یا د حرامو حلال درول او د شرک په حمایت کښی له انبیاؤ سره جنګیدل د یو «حنیف» او ابراهیمی سړی له شان سره مناسبت لری؟ په یاد ئی ولرئ چه د حلالو او حرامو په بیان کښی او د دین په اصولو کښی ـ اصل خو هغه ابراهیمی ملت دی چه د همغه ملت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصیل دپاره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړی دی. که غواړی چه پر اصلی دین د ابراهیم علیه السلام تګ وکړئ نو محمدی صلی الله علیه وسلم طریقه ځان ته غوره کړئ.

شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ ۚ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾

(ؤ ابراهیم قدردان) شکر کوونکی د نعمتونو (احسانونو) د الله غوره کړی ؤ (الله) دغه (ابراهیم لره په نبوت سره) او برابر کړی ؤ (الله) دغه (ابراهیم) سمی لیاری (د توحید او اسلام) ته.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ شکر ګزاره بنده ؤ ـ تاسی سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکی یئ ـ لکه چه د ﴿ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً ﴾ الایت په تفسیر کښی ښکلی شوی دی نو تاسی څرنګه د ابراهیم علیه السلام په دین او ملت او لیاره کښی یئ؟ (چه حق پریږدئ او باطل خوښوئ له توحیده مخ اړوئ او شرک او کفر پسی ځغلئ ـ حال دا چه حضرت ابراهیم علیه السلام) د کامل توحید او تسلیم او رضاء پر سمه لیاره روان ؤ ـ او الله تعالیٰ ده ته ډیره سمه صافه لیاره وړښوولی وه او دی ئی پری روان کړی ؤ.

وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾

او ورکړی وه مونږ دغه ته (یعنی ابراهیم ته د خپل د الوهیت له درباره) په دغه دنیا کښی نیکی او بیشکه دغه (ابراهیم) په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو (د لویو درجاتو د خاوندانو) څخه دی

تفسیر: (نیکی) یعنی نبوت ـ پراخه روزی ـ اولاد ـ وجاهت ـ (یا جمیل ذکر یا نیک اولاد یا

نبوت د محمد صلی الله علیه وسلم یا) عمومی مقبولیت چه ګرد (تول) ادیان بالاتفاق د ده تعظیم کوی او هره فرقه هم دا غواړی چه خپله سلسله حضرت ابراهیم علیه السلام سره ولګوی (او بیشکه چه یخپله ابراهیم علیه السلام په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو د لویو درجاتو له خاوندانو څخه دی) یعنی هغه دعاء چه ده پخپل حق کښی کړی وه ﴿وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ﴾ هغه قبوله شوه بیشکه چه دی په آخرت کښی هم د صالحینو په اعلیٰ طبقه کښی به شامل وه چه هغه د انبیاؤ علیهم السلام طبقه ده.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

بیا وحی (حکم) وکړ مونږ تاته (ای محمده! داسی) چه متابعت وکړه (په توحید کښی د (دین د) ابراهیم چه حنیف (مائل ؤ له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قریش ئی مشرک بولی).

تفسیر: د دی بیان د «الانعام» په سورت د ﴿دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ آیت باندی ځمونږ دی تفسیر کښی تیر شو هلته دی بیا ولوست شی، مقصد دا دی چه به حلت او حرمت او دینی خبرو کښی ابراهیمی ملت او دین اصل دی. په منځ کښی یهودو او نصاریٰ ؤ ته د هغوی حالاتو په مناسبت مخصوص احکام ورکړی شوی دی بالاخر محمد صلی الله علیه وسلم ئی مبعوث کړ، څو هغه اصلی ابراهیمی دین بیا له سره ژوندی او روښانه کړی چه له غفلته او تحریفه او بی ځایه تصرفاتو څخه بیخی ضایع شوی ؤ او د شرک ګرد (تول) رګونه پری کړی. په حدیث کښی راغلی دی **«بعثت بالحنیفیة السمحة»** د دی داسی پوره شرح او تفصیل حضرت شاه ولی الله په **«حجة الله البالغه»** کښی فرمایلی دی چه د لوستلو وړ (لائق) دی.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مقرر کړی شوی دی (تعظیم د ورځی د) خالی (په عبادت سره) پر هغو کسانو چه اختلاف یی کړی وو پکښی او بیشکه چه رب

ستا خامخا حکم به وکړی په منځ د دوی کښې په ورځ د قیامت کښې په هغه څیز کښې چه وو دوی چه په هغه کښې به ئی اختلاف کاوه (چه هغه ورځ ده د عبادت).

تفسیر: یعنی په اصلی ابراهیمی ملت کښې د خالی (شنبی) د ورځې حکم نه ؤ ـ چه پر مونږ محمدی صلی الله علیه وسلم امت باندی هم نه دی. هو! په منځ کښې یهودانو د خپل نبی موسیٰ علیه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چه دوی دغه د خالی ورځ ځانته غوره کړه نو حکم وشو چه په ښه شان سره ئی تعظیم وکړئ! او په دغه ورځ کښې دی د ماهیانو ښکار ونه کړ شی! ځینو یهودانو دغه حکم قبول کړ او ځینو هغه ونه مانه چه هغه نامنونکی په دنیا کښې بیزوګان او خنزیران شول. او د دوی په نسبت کومه فیصله چه په آخرت کښې کیږی، هغه بیله ده، په هم دغه څه انحصار نشته هلته به نور ګرد (تول) اختلافات او جګړی هم سره فیصله کیږی مثلاً د حضرت ابراهیم علیه السلام په نسبت چه ځینو به یهودی ګانه او ځنو به نصرانی باله، حال دا چه الله تعالیٰ دوی پوهولی دی چه ابراهیم علیه السلام حنیفی مسلم ؤ په هر حال په آخرت کښې د دغو ګردو (تولو) اختلافاتو فیصله کیږی او هر سړی به پخپلو سترګو سره ګوری چه کومه یوه ډله په غلطه تینګه وه؟ او کومه یوه په غلطه لیاره روانه وه.

ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ۖ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

بلنه کوه (ای محمده! خلقو ته) لیاری د رب خپل ته (چه توحید او اسلام دی) په حکمت (محکمی خبری د قرآن) سره او په موعظه (پند) نیک سره په ښه ډول (طریقه) او مباحثه کوه له دوی سره په هغی (طریقی سره) چه هغه ډیره ښه وی؛ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه ګمراه شوی دی له لیاری د الله څخه او دی ښه عالم دی په لیاره موندونکو (دین ته او پر تا تش تبلیغ دی).

تفسیر: په پاس آیتونو کښې ئی مخاطبینو ته دا ورښکاره کړه چه دغه رسول الله د اصلی ابراهیمی ملت او دین سره راغلی دی که تاسی د بری او کامیابی غوښتونکی یئ او د «حنیفیت» په دعوی کښې رښتین یئ نو پر دغه سمی، صافی لیاری لاړ شی! په ﴿ادْعُ إِلَىٰ﴾

﴿ سَبِيلِ رَبِّكَ ﴾ الآية - کښې تر آخره پورې پخپله محمد صلى الله عليه وسلم ته تعليم ورکاوه کيږي چه ښائې خلق په څه دول (طريقه) په سمې لياري باندې راولي؟ او د هغه درې طريقې ئې راښودلې دي (١): حکمت (٢): حسنه موعظه (٣): جدال بالتي هي احسن

(١): له «حکمت» څخه مراد دا دي چه د نهايتي پخې خبرې - محکمې اترې - جازمه مضامين قاطعه براهين - مضبوط دلائل - معقول عوامل په قوت او ړنا (رنړا) کښې هغوی ته ليار ښوونه وشي - چه د هغو په آوريدلو او ليدلو او پوهيدلو سره، فهم او ادراک او علمي ذوق لرونکې طبقه (خواص) غاړه کيښودې شي او د دنيا خيالي فلسفې د ده په مقابل کښې پرې او مرې ولوېږي او هيڅ قسم علمي او دماغي ترقيات د الله تعالىٰ د وحې له بيان کړيو حقائقو يو بخرکې هم تبديل ونه کړې شي.

(٢): «حسنه موعظه» له هسې مؤقرو معتبرو او مؤثرو او رقت پيدا کوونکو پندونو څخه عبارت دي چه د نرم خوئي او زړه سوی له روحه ډک وي، له اخلاصه - همدردی شفقت - او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدله اسلوب او پيرايه سره کوم نصيحت چه وکړې شي، ډير ځلې داسې واقع کيږي چه د تيږو (ګټو) پشان سخت زړونه هم موم غوندې نرموی په مړو زړونو کښې نوی روح غورځوی. يوه مايوس - مړ او له کاره لويدلې قوم د هغه پند په اثر د يوه واښه په مرسته (مدد) ولاړيږي - خلق د ترغيبو او ترهيبو د مضامينو د اوريدلو څخه د مقصودې منزل په لورې په منډو، منډو ورځغلي - بالخصوص هغه کسان چه ډير عالي دماغ او ذکي او فهيم هم نه وي - مګر د حق د طلب سکروټې پخپلو سينو کښې لرې په دوی کښې د موثرو پندو او مواعظو نصيحتونو په وسيله داسې يو قوت او قدرت پيدا کيدې شي چه هغه د ډيرو لوړو عالمانه ؤ تحقيقاتو په ذريعه ممکن نه دی هو! په دنيا کښې تل ترتله داسې يو جماعت هم شته چه د هغوی کار هم دا وي چه هره خبره واړوی - او په هر شيز کښې جګړې وکړی - او کاږه واږه بحثونه وکړی - نو داسې خلق نه د حکمت خبرې قبلوی او نه وعظ او نصيحت آوری، بلکه د دوی زړه هم دا غواړی چه په هره خبره باندې د مباحثې او مناظرې او مناقشې بازار تودوی ځينې اوقات د فهم او د انصاف خاوندانو او د حق طالبانو ته هم ځينې داسې شبهات پيدا او احاطه پرې کوی چه د هغوی تسلې او ډادينه هم بې له بحثه نه کيږی، نو ځکه ئې ﴿ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ ﴾ وفرمايل.

(٣): «**جدال بالتي هي احسن**» يعني که داسې کومه موقع دروړاندې شي نو په ډيره ښه طريقه - تهذيب غوره والي - حق پيژندلو او عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ او پر خپل مقابل حريف الزام واړوئ او په ښه اسلوب او پيرايه سره ئې سمې لياری ته دراواړوئ او ښائې چه خامخا زړه خوږوونکې او ربړوونکې (تکليفونکې) خبرې ونه کړئ! چه په هغه سره قضيه اوږديږی او معامله طول ته رسيږی - ښائې چه بالذات د مقصود تفهيم او د حق احقاق وی ځکه چه له ځيږوالې او خشونت - بد اخلاقی - خبرو غتولو - ضد - عناد او هندې څخه هيڅ يوه ښه نتيجه په لاس نه ورځي.

﴿ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ ﴾ الآية - بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په لیاره موندونکو دین ته او پر تا ای محمده تش تبلیغ دی) یعنی د دعوت او تبلیغ په طریق کښی تا ته ښائی چه د الله تعالیٰ په ورښولی لیاری باندی لاړ شی او تاته نه ښایی چه په دغه فکر او چرت (خیال) کښی ولویږی چه څوک ئی منی؟ او څوک ئی نه منی؟ نتیجه پاک الله ته وسپاره ! همغه د په لیار راتلونکو او په لیار نه راتلونکو وګړو(کسانو) له حالاتو څخه هم ښه خبردار دی او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوی.

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾

او که عذابوئ تاسی (څوک) نو عذاب ورکوئ په مثل د هغه عذاب سره چه عذاب کړی شوی یئ تاسی په هغه سره؛ او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسی (په طاعت، مصیبت او له معصیت او انتقامه) نو خامخا دغه (صبر) خیر (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: یعنی د تبلیغ او دعوت په لیاره کښی که تاته ډیره سختی او تکالیف در ورسولی شی نو د قدرت او قوت حاصلولو په وقت کښی ته اجازه لری چه سم برابر له هغوی سره معامله وکړی او په مساوی ډول (طریقه) تری بدل واخلی. لیکن د صبر مقام له دی نه لوړ او اعلیٰ دی، که صبر وکړی نو د هغه نتیجه ستا په حق او د لیدونکی او هم د همغو متجاوزینو او تیری کوونکو په حق کښی ښه او بهتره دی

چه درلود (لرلو) محمونږ رسول خلق عظیم ـ نو مامور کړ دی په صبر پاک رحیم
وی به تل صبر کول کار د تسلیم ـ بیصبری دی کار د یو شیطان رجیم

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾

او صبر کوه ! او نه دی صبر ستا مګر په (توفیق) د الله سره او مه خپه کیږه پر دغو کفارو (چه ولی نه مسلمانیږی) او مه کیږه په زړه تنګی کښی له هغو څخه چه دوی مکرونه کوی (لتا سره).

تفسیر: یعنی پر مظالمو او شدائدو صبر کول ـ آسان کار نه دی، که الله تعالیٰ چاته توفیق ور په برخه کړی نو صبر او تحمل ئی هم ور په برخه کیږی او کولی شی چه ربړ (تکلیف) او ظلم وګالی (برداشت کړی) او آه ونه کاږی!.

کاږو بلاء مومو جفا ـ صبر او حمد کوو تل
د بد په ځای کوو نیکی ـ دغه عادت دی ځمونږ

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوا وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

بیشکه الله ملګری دی (په عون او نصرت سره) له هغو کسانو سره چه پرهیزګاری کوی (له کفر او معاصیو او ویریږی له الله) او له هغو کسانو سره چه دوی نیکی کوونکی دی.

تفسیر: یعنی انسان هومره چه له الله تعالیٰ څخه وویریږی او تقویٰ او پرهیزګاری او نیکی اختیار کړی، هغومره د الله تعالیٰ امداد او اعانت ورسره وی، نو داسی متقیانو ته د کفارو له مکرونو او فریبونو څخه زړه تنګی کیدل یا غمجن والی نه دی په کار ځکه چه الله تعالیٰ دغه عاجزان او ضعیفان. هم له متقیانو او محسنانو سره پخپل فضل او کرم او مرحمت محشور فرمائی.

تمت سورة النحل بعونه وتوفیقه ولله الحمد.

سورة «بنی اسرائیل» مکیة الا الایات ٢٦و ٣٢و ٣٣و ٥٧ ومن آیة ٧٣
ای غایة ٨٠ فمدنیة وهی (١١١) آیة و (١٢) رکوعاً
نزلت بعد «القصص» عدد تلاوتها(١٧) وعدد نزولها (٥٠)
د بنی اسرائیل سورت مکی دی. پرته (علاوه) له ٢٦ ، ٣٢ ، ٣٣ ، ٥٧ ـ او له ٧٣ آیتونو څخه تر ٨٠ آیته پوری چه مدنی دی (١١١) آیتونه (١٢) رکوع لری.
وروسته د «القصص» له سورت څخه نازل شوی دی په تلاوت کښی (١٧) او په نزول کښی (٥٠) سورت دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان، ډیر رحم والا دی.

سُبْحٰنَ الَّذِيْٓ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذِيْ بٰرَكْنَا حَوْلَهٗ لِنُرِيَهٗ مِنْ اٰيٰتِنَا ۭ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ①

پاکی د هغه ذات چه بیولی ئی ؤ بنده خپل (محمد) په (یوه برخه د) شپی کښی له (منځه یا له څنګه د) مسجد حرام څخه تر مسجد اقصیٰ پوری هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه (بیول د محمد د دی لپاره ؤ) چه (هلته) وښیو مونږ دغه (محمد) ته ځینی له دلائلو (د قدرت) خپل، بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ښه اوریدونکی (د ګردو «تولو» اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ له هر نوعه نقص او له هر قسمه قصور او له هر راز (قسم) ضعف او عجز څخه پاک دی. هره هغه خبره چه ځمونږ په خیال کښی بی انتها عجیبه معلومیږی او ځمونږ ناقص عقول هغه پیچیده مستبعده ګڼی د الله تعالیٰ د قدرت او مشیت مقابله کښی هغه هیڅ مشکل نه دی.

﴿ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا ﴾ الآیة ـ چه بیولی ئی ؤ بنده خپل محمد په یوه برخه د شپی ـ الخ) یعنی یواځی د شپی په یوی محدودی برخی کښی خپل ډیر مخصوص او خورا (ډیر) مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د مکی معظمی له حرمه تر بیت المقدس پوری بوتلو. د

دغه سفر غرض څه ؤ؟ د هغه په لوری وروسته له دی نه په ﴿ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا ﴾ کښی اشاره فرمایلی ده: حاصل ئی دا دی چه پخپله هم دغه سفر کښی له بیت‌المقدس څخه وړاندی بل چیری ئی بوتلو او د خپل د قدرت عظیم الشان نشان او ډک له حکمته د انتظاماتو عجیبی او غریبی نمونی ورښوول ئی منظور ؤ. د «النجم» په سورت کښی د دغو آیتونو څه ذکر شوی دی چه له هغو څخه ظاهریږی چه څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم تر سدرة‌المنتهیٰ پوری تشریف وړی ؤ. او نهایت‌عظیم الشان آیات ئی مشاهده فرمایلی ؤ: ﴿ وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ عِندَ سِدْرَةِ الْمُنتَهَىٰ عِندَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴾

(۲۷ جزء د النجم ۱۳ تر ۱۸ آیة (۱) رکوع) د

علماؤ په اصطلاح له مکی معظمی څخه تر بیت المقدس پوری سفر ته (اسراء) او له هغه ځایه تر سدرة‌المنتهیٰ پوری سیاحت ته «معراج» وائی. او دیر ځلی د دغو دواړو سفرونو مجموعه په هم دغه یوه لفظ د (اسراء) یا (معراج) سره تعبیر کیږی.

د (معراج) احادیث تقریباً دیرشو تنو اصحابو څخه منقول دی چه په هغو کښی د (معراج) او (اسراء) واقعات په بسط او تفصیل سره بیان شوی دی.

د اسلافو او د اخلافو د جمهورو عقیده دا ده چه زمونږ پاک رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم په ویښه (بجسده‌الشریف) (معراج) ته بیولی شوی دی. یواځی دوه دری تنو صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم او تابعینو رحمة الله علیهم څخه منقول دی چه د (اسراء) او د (معراج) واقعه او پیښه د منام (ویدیدو) په حالت کښی د یوه عجیب او غریب رؤیا (خوب) پشان ده لکه چه په دغه سورت کښی وروسته له دی نه د ﴿ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ ﴾ الآیة - کښی راغځی. او دوی له هغه څخه دغه استدلال کوی.

له اسلافو ځینی د هیڅا قول داسی نه دی چه (معراج) د ویښتوب په حالت کښی محض په روحانی ډول (طریقه) سره واقع شوی دی لکه چه د ځینو حکماؤ او صوفیه ؤ په مذاق د هغه دا تجویز کاوه شی.

په «روح المعانی» کښی راغلی دی: «**ولیس معنی الاسراء بالروح الذهاب یقظة کالانسلاخ الذی ذهب الیه الصوفیة والحکماء فانه وان کان خارقا للعادة و محلا للتعجب ایضا الا انه امر لا تعرفه العرب ولم یذهب الیه احد من السلف رحمة الله علیه**» بیشکه ابن القیم رحمة الله علیه په «زاد المعاد» کښی د عایشی صدیقی، معاویه او حسن بصری رضی الله تعالیٰ عنهم د مسلک توجیه په دغه شان سره کړی ده. مگر پر هغه باندی ئی کوم نقل نه دی وړاندی کړی او تش د ظن او تخمین څخه ئی کار اخیستی دی. ابن اسحاق او نورو هغه الفاظ چه له نورو مشرانو څخه نقل کړی دی په هغو کښی هیڅیری د ویښتیا حالت نه دی تصریح کړی بهر حال قرآن عظیم الشان په هغه اهتمام او ممتاز او ځلیدونکی عنوان سره چه دغه د (اسراء) د واقعی ذکر فرمایلی دی او په هغومره جدیت او مستعدی سره چه مخالفین د هغه انکار او تکذیب په میدان دریدلی دی چه د هغه په اثر د ځینو موافقینو پښی هم ښوئیدلی دی. دغه د دی خبری دلیل دی چه د دغی واقعی نوعیت محض د یوه عجیب او غریب خوب یا

روحانی سیر پشان نه ؤ. د (اسراء) دعوی که د روحانی سیر او انکشاف په دول (طریقه) ومنلی شی نو دغه به کفارو ته د دومره تعجب او استغراب او حیرت خبره نه کیده. ځکه چه د هسی روحانی انکشافاتو او سیرو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپل د بعثت له ابتداء څخه معلومات او اخبار ورکول. دغه د ده (معراج) یا (اسراء) تعجب پیدا کوونکی او حیرت غورځونکی واقعه چه په خصوصی دول (طریقه) سره د کفارو د تکذیب تردید ـ استهزاء او خندا سبب گرځیدلی ده علت ئی دا دی چه د هغه نوعیت، خصوصیت او کیفیت د دیر حیرت موجب شوی دی. لکه چه پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل: «راځئ! نن د دی د نبوت مدعی یوه بله نوی ادعا او دیره عجیبه او غریبه محیر العقوله وینا واورئ!» او که داسی نه وی، نو دوی به پخپله د دی واقعی پر اظهار ولی دومره متفکر او مشوش کیدل چه په ځینو صحیحه ؤ روایاتو کښی مذکور دی. په ځینو احادیثو کښی داسی صاف لفظ راغلی دی: **«ثم اصبحت بمکة»** یا **«ثم اتیت مکة»** بیا د صباح په وقت کښی بیرته مکی ته ورسید، که (معراج) محض کوم روحانی کیفیت وی نو دوی به دغه شپه کښی له مکی معظمی څخه چیری غایب؟ او کوم ځای ته تللی ؤ؟. او د شداد بن اوس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له روایاتو سره سم د ځینو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی څه معنی درلوده (لرله) چه: «د شپی له مخی تاسی پخپل دیره ځای کښی ولتولی شوئ او وکتلی شوئ تاسی چیری تللی وئ؟

سفر وکاوه موسی طور سینیٰ ته	سفر وکاوه ادریس عیسٰی سما ته
محمد وختوت بالذاة «عرش اعلیٰ» ته	مقرب «قاب قوسین او ادنیٰ» ته
فکر وکره ته بیان د «ما اوحیٰ» ته	له زړه ځیر شه ته برهان د «ما یغشیٰ» ته

زمونږ په نزد د «اسریٰ بعبده» څخه دغه معنی اخیستل چه: «الله تعالیٰ خپل بنده په خوب کښی یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مکی معظمی څخه بیت المقدس ته بوتلو» دغه سره مشابه کیږی چه کوم سری د «فاسر بعبادی» معنی داسی وکری چه« ای موسیٰ ځما بندگان بنی اسرائیل په خوب کښی، یا محض په روحانی دول (طریقه) سره له مصره وباسه! او له ځان سره ئی بوځه.» یا د «الکهف» په سورت کښی چه حضرت موسیٰ د حضرت خضر علیهما السلام د ملاقات لپاره ته او په سفر روان ؤ، د هغه په څو ځایونو کښی د «فانطلقا» لفظ راغلی دی ـ نو د هغه مطلب دی هم داسی واخیست شی چه دغه گرد (تول) محض په خوب کښی یا د روحانی سیر په دول (طریقه) واقع شوی ؤ. باقی د «رؤیا» لفظ چه په قرآن کریم کښی راغلی دی د هغه په متعلق ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی: «رؤیا عین اریها الرسول صلی الله علیه وسلم.» مفسرینو د عربو له کلامونو څخه د دی شواهد وراندی کری دی چه د «رؤیا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤیت: لیدل» په معنی استعمالیږی. لهٰذا که له هغه څخه مراد هم دغه د «اسراء» واقعه وی نو د مطلق نظاره په معنی اخسیته کیږی چه په ظاهری سترگو سره شوی دی څو د نصوصو له ظواهره او د جمهور الامت له عقیدی څخه مخالفت ونشی. هو! د (شریک) په روایت کښی ځینی داسی الفاظ راغلی دی چه د هغو له مخی د «اسراء» وقوع د نوم (خوب) په حالت

کښې معلومیږی مګر محدثین پر دغه خبره ګرد (تول) سره متفق دی چه د (شریک) حافظه خرابه ده، نو ځکه د ډیرو لویو لویو حفاظو د احادیثو په مقابل کښې د هغه روایت د استناد قابل نشی کیدی. حافظ ابن حجر رحمة الله علیه د (فتح الباری) په اواخرو کښې د (شریک) د حدیث اغلاط شمیرلی دی او دا ئی ښوولی ده چه د ده د روایت مطلب داسی کیدی شی څو د عمومی احادیثو څخه مخالف نشی. مونږ دا قسم تفاصیل دلته نشو درجولی. د (صحیح مسلم) په شرح کښې دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړی شوی دی دلته تش دومره ښوولی کیږی چه راجح مذهب هم دا دی چه د (معراج) او د (اسراء) واقعه د ویښتوب په حالت کښې (بجسده‌الشریف) واقع شوی ده. هو! که پخوا له دی نه یا وروسته هم داسی واقعات په خوب کښې هم دوی ته ورښوولی شوی وی نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.
ویلی کیږی چه په یوه شپه کښې دومره اوږده مسافه به ئی څرنګه طی کړی وی؟ یا د ناری او زمهریری کری څخه به څنګه تیر شوی وی؟ یا د یوروپیانو له خیاله سره موافقه کله چه آسمانونه له سره نشته. نو دوی له یوه آسمانه دوهم دریم او نورو ته څرنګه تشریف یوړ؟ او دغه اخبار چه په روایتونو کښې مذکور دی څنګه به د تسلمیدلو وړ (لائق) او قابل وی؟ لیکن تر نن پوری د ډی خبری هیڅ کوم یو دلیل نه دی راوړاندی کړی شوی چه په واقع سره د آسمان په نامه کوم شی نه دی موجود؟ که د دغو خلقو دغه دعوی تسلیم هم کړه شی چه دغه تک شین موجود په واقع کښې تشه فضا او هغه فی‌الحقیقت آسمان نه وی نو د دوی د دغه ادعا ثبوت به څه وی؟ آیا دوی داسی ادعا هم کولی شی چه د دغه تک شین تشتیا د پاسه د آسمانونو وجود نشی منلی کیدی؟
پاتی شوه دغه خبره چه په یوه شپه کښې دومره یو طویل سفر طی کول به څرنګه وی؟ نو ګرد (تول) حکماء دغه خبره تسلیموی چه د سرعت دپاره کوم حد او اندازه نه ده مقرره شوی. له نن (۱۳٦٤هـ ق) څخه سل کاله پخوا هیچا داسی یقین نشو کولی چه مثلاً فی ساعت (۳۰۰) میله لار وهونکی موتر به جوړیږی. یا به داسی طیاری (الوتکی) هم وی چه تر لسو زرو فیتو پوری جګ (وچت) ختلی شی د «مشین» او «بخار» او «برق» او نورو موجوده قوتونه او د هغو تأثیرات چا لیدلی ؤ؟ د نار کره نن ورځ د یوه بی‌معنی لفظ په شان ګڼلی کیږی. هو! پاس د ډیر سخت برودت او د نورو عوارضو سره مقابله کوونکی آلات په طیاراتو کښې منصوبیږی چه د طیاری د مسافرینو حفاظت له زمهریری رود نه کوی دا خو د مخلوق د جوړ کړیو مشینونو حال ؤ، د خالق تعالیٰ د بلاواسطی مشین د لیدلو څخه انسانی عقل بیخی هک پک او حیران پاتی کیږی ځمکی یا لمر ته وګورئ چه په (۲٤) ساعتو کښې څومره مسافه وهی؟ د شعاع رڼا په یوه دقیقه (منټ) کښې له کومه ځایه تر کومه ځایه رسیږی د وریځو بریښنا په مشرق کښې بریښی او په مغرب په یوه طرفة العین کښې لویږی (د اروپا خبری مونږ په ایشیا کښې آورو د ایشیا او اروپا پیښې په افریقه او استریلیا کښې خلق آوری او د لویو بحارو له وقائعو څخه په همغه آن کښې خبریږی او عکسونه په (تلویزیون) کښې ګورو او د اتومیک بم له خورا (ډیر) لری ځایه

څخه غورځي او په یوه ربه کښي یوه لویه جزیره له څرمي (سیلمي) څخه محوه کوي) چه د دغه سرعت او سیر په مقابل کښي غرونه، کندونه سیندونه بیدیا، ځنګل، ګرمي یخني، د مسافې لریوالي او نور د یوې خاشې او خځلې په اندازه هم اثر نشي غورځولی، هغه لوی خالق جل جلاله چه د دغو شیانو پیدا کوونکی او خپل مخلوق ته ورښوونکی دی، نو د خپل حبیب صلی الله علیه وسلم په براق کښي داسي د بریښنا په شان تګ او د محیرالعقولو مشینونو د پرزو په شان آلات او د حفاظت نور ګرد (تول) سامان نه شي پیدا کولی؟ چه د هغو په وسیله زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په ډیر راحت او تکریم سره د سترګو په یوه رپولو سره له یوه مقامه بل مقام ته منتقل شي؟ ښائی د هم دغی د «اسراء» واقعي بیان په ﴿ سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلٗا ﴾ الآية - سره شروع فرمایلی ده څو هغه خلق چه د الله تعالیٰ لامحدوده قدرت او قوت له خپلو لند لیدلو او تنګ خیالونو، د خپلو وهمونو او تخمینو په محدود دیوالونو کښي محصوروول غواړي، لږ څه له خپلو دغه ګستاخیو، او عقلي لیونتوب څخه وشرمیږي (او دلته دی د خپل استدلال چړی لا څه، بلکه د منطق او فهم ډال دی هم هیسته وغورځوي!)

په هر چا باندي د توری ګزار نشي ځیني ځای کښي غورځول د سپر ښه دی.

﴿ ٱلَّذِي بَٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَٰتِنَآ ﴾ هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه «بیول د محمد د دی لپاره ؤ» چه هلته وښیو مونږ محمد ته ځیني دلائل د قدرت خپل) یعني په هغه ملک کښي چه «مسجد الاقصی» او بیت المقدس واقع دی الله تعالیٰ ډیر ظاهری او باطني برکات ایښي دی. له مادی حیثیته د چینو، نهرونو، غلو، دانو، میوو او نورو افراطه او که د روحاني په اعتبار وکوت شي، نو د څومره انبیاؤ او رسولانو مسکن او مدفن او د دوی د فیوضو او انوارو سرچینه او مخزن ؤ. ښائی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د بیولو څخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وی چه هغه ګرد (تول) کمالات چه د بنی‌اسرائیلو په انبیاؤ او نورو تقسیم شوی ؤ، د ده په مقدس ذات کښي سره تول شوی دی، پر هغه تولو نعمتونو چه پر بنی‌اسرائیلو مبذول شوی ؤ، بنی‌اسماعیل قبضه کوونکی دی. د کعبی شریفي او د بیت المقدس د دواړو د انوارو او د برکاتو حامل هم دغه یو محمدی صلی الله علیه وسلم امت کیدونکی دی. په احادیثو کښي مصرحاً راغلی دی چه رسول الله مبارک په بیت المقدس کښي د ګردو (تولو) انبیاؤ امامت وفرمایه. ګواکي د انبیاؤ هغه د سیادت او امامت منصب چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی ؤ د هغه یوه حسي نمونه دوی ته او نورو مقربینو ته دلته وروښوده شوه

﴿ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ﴾ : بیشکه چه دغه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د ګردو (تولو) اقوالو ښه لیدونکی عالم په تولو احوالو) یعني اصلي آوریدونکی او لیدونکی الله تعالیٰ دی، هغه هر چا ته د خپل د قدرت د علائمو او د ښو د ورښوولو اراده وفرمائي ورښیي ئي. پاک الله د خپل حبیب مناجات واوریده او رفیعه احوال ئي ولیده، آخر په (معراج شریف) کښي «بی بصر» والا سترګو سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هغه عظیمه آیات وروښودلی شو چه د ده د کامل استعداد او رفیع شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

وَاٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اَلَّا تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِيْ وَكِيْلًا ②

او ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (تورات) او ګرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدایت لپاره د بنیاسرائیلو (اولادی د یعقوب) چه مه نیسئ تاسی غیر له ما څخه هیڅ وکیل (دوست متولی جوړونکی د کارونو خپلو)

تفسیر : د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د فضل او شرف د بیان فرمائلو څخه وروسته د حضرت موسیٰ علیه السلام د ذکر په طرف ئی کلام منتقل کړه. کله چه د «اسراء» په ذیل کښی تر «مسجد الاقصیٰ» او «بیت المقدس» پوری د تللو ذکر ؤ، وروسته له هغه پر «مسجد اقصیٰ» او د هغه پر قدیمی متولیانو بنیاسرائیلو کومی مختلفی دوری چه تیری شوی وی، هغه د مسلمانانو د عبرت پخپله د بنیاسرائیلو د نصیحت لپاره بیانوه شی او دا آیت د هغه تمهید دی. د اسراء، په واقعه کښی اشاره ده چه د حجازی نبی امت یواځی د هم دی امانت مالک ګرځیدونکی دی چه د (شام) په ځمکو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ. په دغو آیاتونو کښی بنیاسرآئیلو ته تنبیه ورکاوه شی چه که دوی د خپل خیریت غوښتونکی وی نو اوس د هم دی عربی رسول الله صلی الله علیه وسلم متابعت وکړی ـ نو الله تعالیٰ به هم د دوی پر حال لطف او مهربانی فرمائی، که نه د پخوا په شان به بیا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړه کیږی او د «مسجد اقصیٰ» له تولیته به هم محرومه شی.

﴿اَلَّا تَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِيْ وَكِيْلًا﴾ چه مه نیسئ غیر له ما څخه وکیل دوست متولی، جوړونکی د کارونو خپلو) یعنی په توریت کښی داسی هدایت ورکړی شوی وو چه پر خالص توحید قائم اوسیږئ! او د الله تعالیٰ څخه ماسواء بل هیڅوک خپل وکیل او کار جوړونکی مه ګڼئ! او تل پر همغه الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد وکړئ!.

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوْحٍ ؕ اِنَّهٗ كَانَ عَبْدًا شَكُوْرًا ③

ای اولاده د هغه چا چه سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بیړی کښی په نعمتونو د الله شکر وباسئ بیشکه چه نوح ؤ بنده ډیر شکر ایستونکی (په هر حال کښی نو ښائی چه تاسی هم شاکر اوسئ!).

تفسیر : یعنی تاسی د هغو کسانو اولاده یئ چه له نوح علیه السلام سره پر بیړی سپاره

(سواره) شوی وو او د الله تعالیٰ له عذابه ئی نجات موندلی وو، هغه احسان چه مونږ ستاسی پر لویانو کړی دی مه ئی هیروئ. وګوری نوح علیه السلام چه تاسی د هغه (او د هغه د تابعانو) له اولادی څخه یئ څرنګه احسان پیژندونکی او شکر ایستونکی بنده ؤ، نو تاسی لره هم ښائی چه د هغه متابعت وکړئ!.

وَقَضَيْنَآ إِلَىٰ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فِى ٱلْكِتَـٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾

او قطعی حکم لیږلی ؤ مونږ بنیاسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته په کتاب (تورات کښی داسی چه) خامخا به فساد وکړئ تاسی هرومرو (خامخا) په ځمکه (د شام) کښی دوه ځلی او خامخا سرکښی به وکړئ تاسی هرومرو په سرکښی ډیره لویه سره.

تفسیر : په توریت یا په بل آسمانی کتاب کښی دغه پخوا ویل شوی ؤ چه دغه قوم بنیاسرائیل دوه ځلی به په مملکت کښی سخته خرابی وکړی او د ظلم او تکبر طریقه به غوره کوی او د سختیو سرکښیو او تمردو مظاهره به کوی، لکه چه هم داسی هم وشو، او هر ځلی د الله تعالیٰ له جانبه د دردناکو سزاؤ خوند ورڅکاوه کیده چه د هغه ذکر داسی فرمائی:

فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ أُولَىٰهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا۟ خِلَـٰلَ ٱلدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿٥﴾

نو کله چه راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو څخه) نو مسلط کړل مونږ پر تاسی بندګان زمونږ (هغه چه ستاسی د سزا لپاره مو مسلط کړی ؤ) چه خاوندان د جنګ سخت وو نو ګرد (تول) ګرځیدل دوی (د وژلو او تالا کولو دپاره) په منځ د ښارونو (ستاسی)، او ؤ (دا کار یوه) وعده (خامخا) پوره کیدونکی.

تفسیر : یعنی په کلیو او ښارونو کښی د کورونو په منځ کښی ننوتل او ډیر خلق ئی ووژل او وینی ئی وبهولی او ګرد (تول) ئی سره لوټ او تالا کړل په دغه شانی هغه وعده چه الله تعالیٰ د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړی وه پوره شوه.

ثُمَّ رَدَدۡنَا لَكُمُ الۡكَرَّةَ عَلَيۡهِمۡ وَاَمۡدَدۡنٰكُمۡ بِاَمۡوَالٍ وَّبَنِيۡنَ وَجَعَلۡنٰكُمۡ اَكۡثَرَ نَفِيۡرًا ﴿۶﴾ اِنۡ اَحۡسَنۡتُمۡ اَحۡسَنۡتُمۡ لِاَنۡفُسِكُمۡ‌ وَاِنۡ اَسَاۡتُمۡ فَلَهَا‌ؕ

بیا بیرته وګرځوله (او درکړه) مونږ تاسی ته غلبه (دولت چه غالب شئ) پر دوی او مرسته (مدد) مو وکړه له تاسی سره په مالونو سره او په ځامنو سره او وګرځولی مونږ تاسی زیات له جهته د ملاتړه (لښکره). که نیکی وکړئ تاسی نو نیکی به کوئ تاسی لپاره د ځانونو خپلو. او که بدی کوئ تاسی نو (زیان ئی) پر نفسونو د تاسی دی.

تفسیر : یعنی کله چه تاسی ځما په طرف رجوع وکړه او د توبی او انابت طریقه مو غوره کړه مونږ بیا تاسی ته پر دښمنانو بری او کامیابی درکړه. له نیکی او بدی څخه هر څه نفع او نقصان چه رسیږی، هم دا تاسو ته دررسیږی.

له غنمو زرغونیږی تل غنم غنم نه کیږی له اربشو نه اربشی له غنم
د نیکی جزا نیکی ده بدی سزا ده بده نیکی وکړه نیکی مومی د بدی سزا ده بده
د عمل له مکافاته غافل مشه له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

فَاِذَا جَآءَ وَعۡدُ الۡاٰخِرَةِ لِيَسُوۡٓءٗا وُجُوۡهَكُمۡ وَلِيَدۡخُلُوا الۡمَسۡجِدَ كَمَا دَخَلُوۡهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّلِيُتَبِّرُوۡا مَا عَلَوۡا تَتۡبِيۡرًا ﴿۷﴾

نو کله چه راغله وعده د وروستی (انتقام، فساد نو بیا می خپل بندګان مسلط کړ پر تاسی) دپاره د دی چه دوی بد کړی مخونه د تاسی یعنی د غم آثار پکښی ښکاره کړی) او دپاره د دی چه ننوځی مسجد د بیت المقدس ته لکه چه ننوتلی ؤ په هغه کښی اول ځلی او دپاره د دی چه هلاک (خراب) کړی هر هغه (ځای او شی) چه دوی غالب شوی وو (پری) په ډیر سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی په ډیر ووژلو او وهلو سره ستاسی رنګونه خړ او مخونه مو خراب کړل او په مسجد اقصیٰ بیت المقدس کښی ننوتل او د پخوا په شان لوی شور ما شور او بلوه ئی ونښلوله،

صورتونه، هیاکل او نور شیان ئی خراب او تباه کړل او په دی شان د بنی اسرائیلو قوت د تل لپاره خاتمه ومونده.

عَسٰی رَبُّکُمْ اَنْ یَّرْحَمَکُمْ ۚ وَ اِنْ عُدْتُّمْ عُدْنَا ۘ وَ جَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْکٰفِرِیْنَ حَصِیْرًا ﴿۸﴾

نژدی دی رب ستاسی چه رحم وکړی پر تاسی (که توبه مو وکړه) او که بیرته وګرځیدئ تاسی (فساد ته) نو مونږ به هم راوګرځو (عقوبت ستاسی ته) او ګرځولی دی مونږ دوزخ دپاره د کافرانو بندی خانه.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی: «په توریت کښی ویلی شوی ؤ چه بنی‌اسرائیل به دوه ځلی شرارت وکړی د هغه په جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبیږی هم داسی وشوه یو ځلی «جالوت» غالب شو بیا الله تعالیٰ هغه د حضرت داؤد علیه السلام په لاس هلاک کړ. بیا بنی‌اسرائیلو ته لا زیات قوت ورکړ شو. د حضرت سلیمان علیه السلام په سلطنت کښی دوهم ځلی د پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دی نه د یهودانو سلطنت بیا قوت ونه موند. اوس فرمائی چه الله تعالیٰ په مهربانی راغلی دی که تاسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع شئ نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه شی او که تاسی بیا شرارت وکړئ نو مونږ به بیا درسره همغسی وکړو، یعنی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به پر تاسی غالبان کړو. او په آخرت کښی د دوزخ اور در تیار دی. ځینی علماء له ړومبنی وعدی څخه د بخت نصر حمله اخیستی ده چه ۱۲۰۸ کاله پخوا تر هجرته وه او له دوهمی وعدی څخه «طیطوس رومی» مرادوی چه ۵۵۱ کاله پخوا تر هجرته واقع شوی ده ځکه چه په دغو دواړو حملو کښی یهودان په پوره ډول (طریقه) سره تباه او برباد شول او «مقدس هیکل» ئی له لاسه وویست، والله اعلم.

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ یَهْدِیْ لِلَّتِیْ هِیَ اَقْوَمُ وَ یُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِیْنَ الَّذِیْنَ یَعْمَلُوْنَ الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا کَبِیْرًا ﴿۹﴾

بیشکه دغه قرآن هدایت کوی (ښیی نیکانو ته) هغه (لیاره) چه هغه ډیره برابر سمه صافه ښه ده او زیری ورکوی مؤمنینو ته هغه (مؤمنان) چه کوی

دوی ښه (عملونه) د دی چه شته دوی ته اجر ډیر لوی (نعمت جنت).

تفسیر : هسی خو «تورات» هم بنی‌اسرائیلو ته لیار ښوونکی ؤ، لکه چه پخوا ئی فرمایلی دی. «هدی لبنی‌اسرائیل» لیکن دغه قرآن عظیم‌الشان گردی (تولی) دنیا ته له گردو (تولو) څخه زیات او ښه سمه، صافه مضبوطه لیار ښیی او نور گردی (تولی) قومی لیاری د هم دغه «اقوام» لاندی مندرج شوی دی. لهٰذا که نجات او بری ستاسی پکار وی، نو د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم متابعت وکړئ! او پر دغه محمدی سم صفا سړک باندی درومئ! او هغه کسان چه په قلب او جوارح یعنی په ایمان او صالح عمل سره پر دغه سمه صافه ارته لیاره تگ کوی، نو قرآن کریم په دنیا کښی هغه ته طیبه حیات، او په آخرت کښی د جنت عظیم‌الشان بشارات آوروی. باقی هغه کسان چه له هغوی سره بیخی د آخرت څه فکر او خیال نشته او د غفلت او غرور په نشو کښی په دنیوی لذاتو او شهواتو کښی ډوب تللی دی او اصلاً د آخرت په فکر او سودا کښی نه دی د هغوی د بد انجام او خراب عاقبت ذکر داسی فرمائی:

وَّاَنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۰﴾
وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهٗ بِالْخَيْرِ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُوْلًا ﴿۱۱﴾

او بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک. او دعاء کوی (غواړی) انسان شر (پر خپل ځان او اولاد د زړه تنگی په وقت کښی) په (مثل د) غوښتلو د ده د خیر، او دی انسان تلوار کوونکی (په غوښتلو د خیر او د شر د دواړو).

تفسیر : یعنی قرآن کریم خلق د ډیرو ښو ښیگڼو (فایدو) په طرف بولی، د اجر کبیر بشارات اوروی. او د بدی د مهلکو نتائجو څخه انسانان خبروی. لیکن د نادان انسان حال دا دی چه هغه سره د دغو گردو(تولو) خبرو د آوریدلو بیا د خپل ځان دپاره خرابی او بدی په همغه اشتیاق او الحاح سره غواړی لکه چه کومه نیکی خپل ځان دپاره غواړی دوی له انجام څخه خپلی سترگی پټوی او په ډیر تیزی او تلوار سره د بدیو او گناهونو په طرف ورځغلی او مندی وریسی وهی. بلکه ځینی بدبختان په صافو الفاظو سره پخپلو ژبو سره داسی وائی:

﴿ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴾

ای الله! که دغه نبی پخپلی دغی دعوی کښی صادق او رښتین وی، نو پر مونږ باندی له آسمانه کانی واوروه! یا بل کوم سخت عذاب راباندی نازل کړه!» ځینی بیوقوفان له ډیره قهره او غضبه ربړدی (رپیږی). او شین او سور گرځی، او په دغه حالت کښی خپل ځان یا خپل اولاد یا نورو

ته بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) ښیرا کوی، څینی د دنیا عاجله نفعه خپل معبود او مقصود گرځوی. او په حلالو او حرامو او په هره یوه طریقه سره چه لاس ئی ور ورسیږی د هغه په لوری مندی وهی او نه پوهیږی چه د دغه ښایسته او زړه وړونکی شی لاندی مار یا لړم پټ دی چه بالاخر سری د هلاکت په کنده کښی غورځوی. حقیقت دا دی چه بنیآدم د خپل تلوار او جلتی او د وړاندی او وروسته نه کتلو څخه د یو شی په ظاهری ښائست او سینګار، او وضعیت او هیئت غولیږی او د هغه پر بدو نتائجو هیڅ غور نه کوی پس هره خبره چه کوم وقت سانحه شوه فی‌الفور ئی وائی، یا په مندو یو لوری ته ځی او دی ته ئی فکر او فهم نه وی چه پښه ئی پر څه لګیږی. که انسان عجلت او جلتی پریږدی او له تدبر او متانت څخه کار واخلی او د هر کار عاقبت او انجام ته وګوری، نو له سره دغسی اغلاط او خطاوی ورځخه نه صادریږی.

وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوْا فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوْا عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ؕ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنٰهُ تَفْصِيْلًا ﴿۱۲﴾

او ګرځولی ده مونږ شپه او ورځ دوه دلیله (د کامله قدرت خپل) نو محوه کړه مونږ علامه د شپی او وګرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه (چه هر شی پکښی لیدل کیږی) لپاره د دی چه طلب کړئ تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل او (دپاره د دی) چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی (په دغه اختلاف د دی شپو او ورځو کښی) شمار د کلونو او حساب (د اوقاتو) او هر څیز (چه تاسی ورته اړ «مجبور» یئ) بیان کړی دی مونږ هغه په بیانولو واضحو سره،

تفسیر : د شپی تیاره، د ورځی رڼا، د دغو دواړو څخه کله د یوه لوئیدل او کله د بل، بیا د شپی له مخی د میاشتی ورو ورو لوئیدل، او د سپوږمی ورو ورو وړیدل، د سپوږمی تته یخه وړانګی او د لمر تیزی او تودی پلوشی، دغه ګرد (تول) د الله قدوس د کامله قدرت نمونی دی چه د دوی څنی د هر یوه نظام علیٰحده او مستقل دی، او له هره یوه سره په زرهاؤ فوائد او مصالح تړلی دی او د دغو ګردو (تولو) مجموعی نظام سره بیل دی چه له شروع څخه تر اوسه او تر «ماشاء الله» پوری د نهایتو مضبوطو اصولو او تینګو قوانینو لاندی دور او حرکت کوی. ﴿ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ ﴾ : نو محوه کړه مونږ علامه د شپی) یعنی د شپی نمونه تیاره او ورکه ده او سپوږمی روښنایی د لمر په اعتبار سپکه روښنایی او لږ څه تیاره ښکاری لکه پخپله د سپوږمی

جرم (چکی او تیکلی) د کتونکی په نظر داغداره ښکاری.

﴿ وَجَعَلۡنَآ ءَايَةَ ٱلنَّهَارِ مُبۡصِرَةً ﴾ الآیة - او وګرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه چه هر شی پکښی لیدل کیږی لپاره د دی چه طلب وکړی تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل) یعنی د ورځی په وقت کښی چه د لمر په اشعه ؤ (پلوشو) هر شی صاف او ښکاره په نظر راځی خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کښی لګیا کیږی او د رزق او روزی په تلاش او لټولو پسی لویږی او په رنګارنګ کارونو کښی مشغولیږی.. الغرض پر هغه شیانو چه د شپی له مخی د تیارو پرده لویدلی وی، د لمر پلوشی (اشعه) هغه ګرد (تول) سره بی پردی کوی. او د هغو کسانو سترګی خلاصوی چه تراوسه په درانه خوب کښی ویده او مدهوشه پراته وو چه دغه لوری او هغه لوری ته په تګ او راتګ او کاروبار کښی سره بوخت او لګیا په نظر راځی.

﴿ وَلِتَعۡلَمُواْ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلۡحِسَابَ ﴾ او دپاره د دی چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی په اختلاف د دی شپو او ورځو کښی شمار د کلونو او حساب د اوقاتو) یعنی د شپی او د ورځی د تګ او راتګ د لمر او سپوږمی د ختلو او پریوتلو سره د میاشتو او د کلونو حساب او نور ډیر اقسام لوی او واړه حسابونه اړ (مجبور) او تعلق لری.

﴿ وَكُلَّ شَيۡءٖ فَصَّلۡنَٰهُ تَفۡصِيلٗا ﴾ او هر څیز چه تاسی ورته اړ (مجبور) یئ بیان کړی دی مونږ هغه بیانولو واضحو سره) تاسی ښه وپوهیږئ چه له ویریدلو، او شور ماشور لګولو، او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی، الله تعالیٰ د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسی مقدره او مقرره کړی ده لکه چه د شپی او د ورځی اندازی مقرری دی چه د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډیږی، او نه ورځ وړدیږی او ګرد (تول) پخپله همغه مقرر وقت کښی صبا او بیګا کیږی. د شر څخه وروسته د خیر ځنی پس ته د شر راتګ هم داسی وګڼئ! لکه چه د ورځی پسی شپه او شپی پسی ورځ راځی. او د هغه سلسله لا ینقطع او پرله پسی ده. د دنیا د ګرد (تول) خیر او شر سلسله د یوی معینی ضابطی او نظام لاندی ده چه د هغه ماتول، یا لری کول د هیچا له واکه (اختیاره) نه دی پوره او نه امکان لری. د دغی دنیا مکدر او منغض ژوندون، د توری تیاری شپی په شان وګڼئ چه د هغه په تیارو کښی انسان ته د خیر او شر نتائج بیخی په صاف دول (طریقه) سره نه ښکاری. بیشکه الله تعالیٰ انبیاء او مرسلین علیهم السلام رالیږلی دی، څو دوی د دغی شپی په توری تیاری کښی مخلوق ته سمه صافه او صحیحه لیاره وښیی، او د دوی په مخکښی سم د دوی له درجو سره رڼا وکړی چه په هغه سره خلق د خیر او شر په حقیقت وپوهیږی. او پری د حقائقو انکشاف په ښه شان سره وشی. لیکن داسی صریح او بدیهی انکشاف چه په هغه کښی د بشر هر فرد ته د انکار او د شبهو ځای او مجال پاتی نشی هلته به کیږی چه زمونږ د دغه دنیوی ژوندون شپه پای (آخر) ته ورسیږی او د محشر د صبا لمر وخیژی. هلته به د انسان هم هغه عمل چه د دنیا په تیاره ژوندون کښی هر وخت د ده د غاړی غړوندئ او غاړکئ وه خو د غفلت او جهالت او نورو په تیاره کښی نه په نظر ورتله، صاف او ښکاره ئی په نظر ځرګندیږی (ښکاریږی). او د یوه واضح او روښان کتاب

په شان به ور د مخه کيږی چه د هغی ورځی په رڼا به ئی هر سړی بی تکلفه لوستلی شی.
﴿ فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴾ (۲٦) جزء د «ق» ۲۲ آیة ۲ رکوع) په هغه وقت کښی چه خپل ګرد (ټول) واړه او لوی اعمال پخپل اصلی رنګ وګوری نو داسی به وائی:
﴿ مَالِ هٰذَا الْكِتٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً اِلَّآ اَحْصٰهَا ﴾ (۱۵ جزء د الکهف ٤۹ آیة ٦ رکوع)

وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنٰهُ طٰٓئِرَهٗ فِيْ عُنُقِهٖ ۭ وَنُخْرِجُ لَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتٰبًا يَّلْقٰىهُ مَنْشُوْرًا ⑬ اِقْرَاْ كِتٰبَكَ ۭ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيْبًا ⑭ ۭ

او هر انسان لازم کړی دی مونږ له ده سره عمل د ده په غاړه د ده کښی، او راوبه باسو ده ته په ورځی د قیامت کښی یو کتاب (لیکلی شوی) چه یو ځای به شی وبه وینی هغه غوړیدلی. (او وبه ویلی شی ده ته) ولوله (دا) کتاب د تا (عمل نامه خپله) ، کافی (بس) دی هم دا ځان ستا نن ورځ پر تا باندی حساب کوونکی (د نیکیو او د بدیو).

تفسیر : یعنی د قسمت شومی او د اعمالو بدی د ده د غاړی غروندی ګرځیدلی دی چه له سره تری نه بیلیږی. او د قیامت په ورځ به ئی هم هغه په نظر ورځی او هر یوه انسان ته د ده اعمالنامه پخپل لاس کښی ورکاوه کیږی چه پخپله ئی ولولی او فیصله وکړی چه هغه کارونه چه ده پخپل ګرد (ټول) عمر کښی کړی دی، ټول پکښی شته؟ یا تری څه شی پاتی دی؟ یا پکښی څه زیات شی لیکلی شوی دی نو هر سړی به په دغه وقت کښی یقین کوی چه د هغه یوه یوه ذره عمل بی له تزئیده او تنقیصه پکښی شته. پخوا له دی نه دغه ذکر ؤ چه په دنیا کښی الله کتاب لوی قرآن لیږلی دی او هغه حساب چه له لمر او سپوږمی او له نورو سره متعلق دی، اوس په دغو لوستلیو شویو آیاتونو کښی ئی د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه چه پر هغه پخوانی حساب او کتاب باندی د نتیجی په ډول (طریقه) مرتب کیږی.

مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِيْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۭ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۭ

هر چا چه سمه صافه لیاره ونیوله نو بیشکه هم دا خبره ده چه سمیږی دی

په لیاری دپاره د (نفعی د) ځان خپل او هر څوک چه گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ضرر د ځان خپل، او نه اخلی هیڅ اخیستونکی بار د گناه د بل چا:

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ گردو(تولو) ته سمه صافه لیاره وربنولی ده، اوس که څوک پر هغی ځی که نه ځی اختیار لری او پخپله دی خپله نفعه او نقصان وگوری! ځکه چه د ده د عمل د طریقی نفع یا نقصان پخپله هم ده ته رسیدونکی دی. او د یوه سړی د گناه پیتی او بار به د بل په سر نه باریږی.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُوْلًا ﴿۱۵﴾

او نه یو مونږ عذاب ورکوونکی (هیڅ طائفی ته) تر هغه پوری چه ولیږو کوم رسول (چه لیاره د توحید او شریعت ورته بیان کړی).

تفسیر : یعنی بلاشبهه بد عمل آفت راولی، خو الله تعالیٰ پخوا له پوهولو څخه هیڅوک نه نیسی نو ځکه رسولان لیږی چه خلق غافله او بیخبره پری نږدی او له نیکو او بدو څخه ئی په پوره دول (طریقه) خبردار کړی. د هغو خبرو زیاته تشریح او دیر توثیق د انبیاؤ په ژبه وکړی شی چه پری انسان محض د عقل او فطرت په لیار ښوونه پوهیدی شی (مثلاً د باری تعالیٰ وجود یا ئی توحید) او هغه شیان چه ادراک ئی په محض عقل سره نه وی کافی د وحی او الهام په رڼا کښی وراندی کړی شی، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالیٰ د وحی او د رسالت سلسله جاری فرمایلی ده څو د انبیاء علیهم السلام انوار او فیوض په دنیا کښی داسی یوه فضا پیدا کړی چه هیڅ یو معذب قوم په دنیا یا په آخرت کښی د جهل او د ناپوهی عذر به وړاندی نه کړی شی. او په دغه پلمه (تدبیر) د الله تعالیٰ له عذابه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی)

تنبیه : دلته مفسرانو د «اصحاب الفترة» او ورکیو پر تعذیب باندی بحثونه کړی دی چه مونږ ئی په دغه ځای کښی د تطویل له خوفه نه شو لیکلی.

وَاِذَآ اَرَدْنَآ اَنْ نُّهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيْهَا فَفَسَقُوْا فِيْهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنٰهَا تَدْمِيْرًا ﴿۱۶﴾

او کله چه اراده وفرمایو مونږ د دی چه هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غتانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو

فسق وکړی دوی په هغه کښی نو حق (او ثابت) شي پر (ذمه د وسیدونکی د) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره (سره له ګډولو د کلیو او ښارونو د دوی).

تفسير : يعنی کله چه د بدعمليو په سبب کوم کلی (يا ښار) تباه کيږی نو خلق ئی هم داسی يو ناڅاپی دفعتاً نه نيول کيږی، او نه هلاکيږی. بلکه د حجت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کيږی. او د نبی يا د نبی د نائبينو په ژبه د الله تعالیٰ احکام هغوی ته رسولی کيږی. خصوصاً د هغه ځای مشرانو او بارسوخو خلقو ته چه د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر تولو لويږی خو هرومرو (خامخا) اطلاع ورکوله کيږی. کله چه دغه مغروران او متکبران سره له پوهی د الله تعالیٰ پيغام نه منی، او په توکو او مسخرو بلا تکلفه تری غاړی غړوی او په دغه وضعيت هغه کلی خراب او مسموموی، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوی، او د الله تعالیٰ د عذاب مستحق ګرځی نعوذ بالله من شرور انفسنا .

تنبيه : وقال بعض السلف ان الامر فی قوله تعالیٰ ﴿ اَمَرْنَا مُتْرَفِيْهَا ﴾ امرتکوينی قدری بالفسق. وقوله تعالیٰ ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ ﴾ معناه نفی الامر التشريعی، فلا منافاة ، فافهم

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُوْنِ مِنْ بَعْدِ نُوْحٍ ؕ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِيْرًاۢ بَصِيْرًا ﴿۱۷﴾

او ډير هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) قرنو پس له نوح (لکه عاديان او ثموديان)، او کافی (بس) دی رب ستا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه ليدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسير : د آدم عليه السلام له زمانی څخه د نوح عليه السلام تر زمانی پوری ګرد (تول) خلق مسلمانان وو. وروسته شرک او بت پرستی پيدا شوه. نو نوح عليه السلام د هغوی د اصلاح دپاره وليږلی شو. نوح عليه السلام تر سلهاؤ کلونو پوری خلقو ته دعوت او تبليغ وکړ مګر هيڅ اثر ئی پر دوی ښکاره نشو بالاخر هغوی ګرد (تول) په طوفان (څپان) کښی هلاک کړل شول. وروسته له دوی نور ډير اقوام (لکه عاد، ثمود او نور هم) هلاک کړل شو حاصل ئی دا چه د اقوامو د اهلاک سلسله د نوح عليه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿ وَكَفٰى بِرَبِّكَ ﴾ الآية ـ او کافی بس دی رب د تا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه ليدونکی عالم په پټو او ښکاره ؤ) يعنی هيڅوک بی قصوره نه نيول کيږی او هيچا ته

نامناسبه سزا نه ورکوله کیږی. بلکه د هر چا گناهونو ته گوری او د هغه گرد (تول) اوضاع او اطوار په پوره ډول (طریقه) ورڅرگند (ښکاره) او معلوم دی او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته ورکوی او همغسی معامله ورسره کوی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾

هر څوک چه وی چه غواړی (په عمل خپل سره فقط دغه دنیا نو په تلوار به ورکړو مونږ ده ته په دی دنیا کښی هومره چه مشیت وفرمایو مونږ دپاره د هغه چا چه اراده وفرمایو مونږ بیا به وگرځوو مونږ ده ته (عذاب د) دوزخ (په آخرت کښی) چه ننوځی به په هغه دوزخ کښی ملامت کړی شوی شړلی شوی (له رحمته).

تفسیر : یعنی دا ضروری نه ده چه د دنیا هر یو عاشق (مین) فوراً هلاک کړی شی. بلکه مونږ له دغو خلقو څخه هغو کسانو ته چه تش د دنیوی متاع دپاره سرگردانه گرځی، هر چا ته چه اراده وفرمایو او هغومره چه اراده وفرمایو سم له خپله حکمته او مصلحته د دنیا سامان ورکوو. څو د دوی د جداوجهد او د فانی نیکیو فانی ثمره ور ورسیږی. او که هغوی ته آخری سعادت مقدر نه وی نو د شقاوت جام ئی څو په پوره ډول (طریقه) تر څندو (غاړو) پوری ورته ډک کړی شوی وی او په نهایت ذلت او رسوائی د دوزخ د ابدی بندی خانی خوا ته په تیل وهلو بیول کیږی.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

او هر څوک چه غواړی آخرت (جنت) او سعی کوی هغه ته سعی لائقه د ده (په طاعت د الله) حال دا چه دی (خالص) مومن هم وی نو دغه کسان ده سعی د دوی مقبوله (په نزد د الله کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا په زړه کښی چه یقین او ایمان موجود وی او په نیک نیت د الله تعالیٰ

رضاء او خوښی او د اخروی ثواب دپاره د رسول الله د وړښوولی لیاره باندی په عملی دول (طریقه) مندی وهی او ورځغلی، نو مونږ د دوی کوښښ له سره ضائع او ابته (خراب) کوونکی نه یو. او یقیناً د احدیت په دربار کښی په حسن قبول سره به مفخر او سر لوړی کیږی.

كُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾

هر یوه (له دغو طلب ګرو د دنیا او عقبیٰ) سره مدد کومک کوو مونږ (په متوالی د عطاء سره) دغه (اولی تولی) سره (چه طالبان د دنیا دی) او د دغه دوهم تولی سره (چه طالبان د عقبیٰ دی) له ورکولو د رب ستا، او نه دی ورکول د رب ستا (په دنیا کښی) منع کړی شوی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ سم له خپله حکمته او مصلحته ځینو د دنیا طالبینو ته دنیا. او د آخرت ګردو (تولو) طالبانو ته آخرت عطاء فرمائی. د الله تعالیٰ په عطاء کښی هیڅوک مانع او مزاحم نشی کیدی یا ئی دا مطلب چه د دنیا طالب وی یا د آخرت دغو دواړو ته له دنیوی امداد څخه حسب المصلحت حصه وررسیږی، محض د کفر او عصیان لامله (وجی) د دنیوی بخښښ دروازی او وروند نه پری تړلی کیږی.

اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجٰتٍ وَّاَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾

وګوره چه څرنګه فضیلت ورکړی (غوره کړی) دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو (په رزق او په نورو کښی) او خامخا آخرت ډیر لوی دی له جهته د مرتبو او ډیر لوی دی له جهته د بهتر والی (له دنیا نه).

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیوی ژوندون کښی د مال، دولت، عزت، حکومت او د نورو په اعتبار یو په بل باندی یوه اندازه فضیلت لری په هم دی باندی قیامت هم قیاس کړئ! چه په آخرت کښی به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وی. لکه چه له نصوصو څخه ثابت دی چه د جنت درجات، او د جهنم درکات سره بی حده متفاوت دی. په حدیث

کښې راغلي دي چه د جنت په دواړو درجو کښې به د ځمکې او آسمان تفاوت وي. لاندني وسيدونکو ته به باندني وسيدونکي داسې ښکاري لکه چه مونږ ته له ځمکې څخه په افق کښې ستوري بريښي. پخوا ئې راښوولي ؤ چه د جنت دغه درجې د هغو کسانو په برخه کيږي چه د آخرت دپاره د هغه سره لائقي مندې وهلې وي او لازمه کوښښ او زيار (محنت) ئې ورښکلې وي. په ورستينو آياتونو کښې تر لرې ځايه پورې د آخرت د سعي طريقه راښوولې شوې ده چه د هغې په تعميل سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصليږي. د ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنه قول دی چه «حق تعالىٰ د (تورات) ګرد (ټول) اخلاقي تعليم د بنی‌اسرائيل د سورت په (١٥) آيتونو کښې داخل کړې دی. هغه پينځلس آيتونه د دې سورت له دريمې رکوع له سره څخه شروع کيږي.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا ﴿٢٢﴾

مه نيسه (ای بنده) سره له الله معبود بل (او که دې ونيو) نو (عاجز) به کينې (تل په دوزخ کښې) ملامت کړی شوی (د خلقو) بې ملګرې (بې برخې کړی شوی له خيره).

تفسير : يعني شرک داسې ظاهر البطلان څيز دی چه د هغه له اختيارولو څخه د الله تعالىٰ او د هغه پرښتې، بلکه د دنيا د ګردو (ټولو) پوهانو په نزد تاسې مذموم او ملزم ګرځئ! لکه چه نن مونږ پخپلو سترګو سره ګورو په هغو مذاهبو کښې چه د شرک صريح تعليم ؤ هغه هم د پوهانو په جرګو کښې د ځای حاصلولو دپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترميم کړی دی او د توحيد په لوری رانژدې کيږي. هر يو عاقل دغه محسوس کړی دی چه اشرف‌المخلوقات انسان دپاره به دغه ډير د ذلت او رسوائي موجب وي چه له خپله ښکته، يا د کوم عاجز مخلوق په مقابله کښې سر په سجده ولويږي، خصوصاً بيا هغو څيزونو ته د غوښتنې لاس وغځوي چه هغه ئې پخپله توږلي او جوړ کړي وي. هغه کسان چه پاک الله پريږدي او د غير الله په مقابله کښې سرښکته کوي. نو بې نيازه الله جل جلاله د حقيقي نصرت او برکت دروازه پر دوی تړې او د کمزورۍ او بيکسۍ په حالت کښې ئې پريږدي. لکه چه د سخت مشکل او صعوبت په وقت کښې چه دی امداد او اعانت ته ډير اړ (مجبور) او محتاج وي. هيڅوک به له ده سره مرسته (مدد) او معاونت ونه کړي. «ضعف الطالب والمطلوب»

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۭ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ

اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا ﴿۲۳﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا ﴿۲۴﴾

او حکم فرمایلی دی رب ستا چه عبادت مه کوئ تاسی (د بل هیچا) مگر یواځی د هم دغه (الله) او (احسان کوئ) له والدینو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره او که چیری هرومرو (خامخا) ورسید تا ځخه (حدودود) زوړوالی ته یو له دی دواړو یا دواړه د دوی (یعنی مور او پلار) نو مه وایه ته دی دواړو ته (کلمه د) اف (هم) او مه رټه دوی دواړه او وایه دی دواړو (والدینو) ته خبره پسته (ادبناکه). او ښکته کړه دپاره د دی دواړو (والدینو) وزر (اوږه) د تواضع (نه د تکبر) له مهربانی او ووایه او ربه ځما مهربانی (او ښښنه) وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه (پالنه) ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر (کمکی) ووم.

تفسیر : په حقیقت سره خو پاک الله د مولود وجود عطاء فرمائی مگر والدین (مور او پلار) د ده د ایجاد ظاهری ذریعه ده نو ځکه پاک الله په خو آیاتونو کښی د خپلو حقوقو پسی د والدینو د حقوقو ذکر فرمایلی دی په حدیث کښی راغلی دی «هغه سړی له خاورو سره برابر او ذلیل شو چه خپل مور او پلار ومومی او د دوی د خدمت کولو په وسیله جنت ځان ته حاصل نه کړی» په بل حدیث کښی فرمایلی شوی دی چه «جنت د میندو تر قدمونو لاندی دی».

که جنت غواړی له ربه تابعدار د مور او پلار شه!

که اور غواړی له قهاره د دی دواړو په آزار شه!

له والدینو سره نیکی کول دا دی چه په ژوندون کښی پخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکړی او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظیم او محبت په ځای راوړی او د مړکیدلو ځخه وروسته د هغوی جنازه اداء کړی، او د دوی دپاره دعاء وغواړی، او حتی المقدور د هغو عهد پوره کړی او د دوی له دوستانو سره په تعظیم او ښه سلوک معامله وکړی او د دوی له اقاربو سره د صلةالرحمی او ښیگڼی (نیکی) چاری وکړی. وغیر ذلک.

﴿اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا﴾ الآیة ـ او که چیری ورسید هرومرو تا ځخه حدود د زوړوالی ته یو د دی یا دواړه د دی یعنی مور او پلار نو مه وایه ته دی دواړو ته کلمه د اف هم او مه رټه دوی او وایه دی دواړو ته خبره پسته ادبناکه.) په زوړتوب کښی د خدمت احتیاج زیات وی چه د دی لامله آل او عیال هم زړه تنگی او پریشانه کیږی او په زوړوالی کښی هوښ او حواس هم پخپل ځای کښی نه وی پاتی. د ښه او سعادتمن اولاد کار دا

وی چه په داسی وقت کښی د والدینو له خدمت څخنی زړه تنګه نشی، پاک قرآن تنبیه راکوی چه د مور او پلار رټل او ناکاره خبری کول چیری ، بلکه تش د «اف» کلمه دی هم د دوی په مقابل کښی له خولی څخه نه وباسی! چه د زړه تنګی علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وقت کښی د دوی ادب او تعظیم دی په پوره دول (طریقه) سره وکړی! ابن مسیب رحمة الله علیه فرمائی چه «صالح ولد ته لازم دی چه له مور او پلار سره داسی خبری اتری وکړی لکه چه یو خطاکاره مریی، د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهایت خوف او ویره خبری کوی» (په «اما یبلغن» کښی «اما» په اصل کښی «ان ما» دی. چه «ان» ئی شرطیه دی او «ما» پری زائد شوی دی دپاره د تاکید، نو ځکه نون د تاکید ئی په فعل داخل شوی دی. او چه یواځی «ان» وی بی له «ما» نو د تاکید د نون دخول پری جائز نه دی.)

﴿ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ ﴾ الآیة - او ښکته کړه دپاره د دی داړو والدینو وزر (اوړه) د تواضع له مهربانی او ووایه ای ربه! مهربانی او ښنه وکړه دی دواړو ته لکه چه تربیه او پالنه ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر او کمکی وم) یعنی څه وقت چه زه بیخی کمزوری او ناتوانه وم دوی ځما په تربیت او روزنه خپلی خولی بهولی دی، او وینی ئی څښلی، سم له خپله خیاله او توانه ماته د هر راز (قسم) راحت، خوشالئی او د ښیګڼی (فایدی) د رسولو په فکر کښی وو. له زرګونو آفاتو او حوادثو څخنی ځما د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی په فکر او کوښښ کښی وو. په ځو ځو ځلی ځما له خاطره خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی. نن چه د دوی د ضعیفی وقت راغلی دی نو څه چه ځما له قدرته او توانه کیږی زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم. خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله! ستا له درباره استدعا کوم چه په دغه زوړوالی او وروسته له موته پر دوی باندی د رحمت نظر وفرمائی! په حدیث کښی راغلی دی چه «د پاک الله رضاء د مور او پلار په رضاء کیدلو کښی ده او په غضب کیدل د الله تعالیٰ د مور او پلار په غضب کښی دی.» او په بل حدیث کښی داسی راغلی دی چه «ځان وساتئ! له عاقوالی د مور او پلار نه ځکه بوی د جنت چه د یو زر کاله لیار له مسافی نه نیکانو ته رسیږی هغه عاق الوالدین ته له سره نه رسیږی» بل حدیث دی چه «یفعل البار ماشاء ان یفعل فلن یدخل النار و یفعل العاق ماشاء ان یفعل فلن یدخل الجنة» کوی دی نیکی رسوونکی مور او پلار ته هر څه چه کوی هیڅیری به ونه ننوځی اور ته او کوی دی عاق له مورو پلار نه هر څه چه کوی هیڅیری به ونه ننوځی جنت ته»

﴿ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِن تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ ﴾

رب ستاسی ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چه په نفسونو (زړونو) ستاسی

کښې دی، که یئ تاسی نیکان (له خپلو میندو او پلرونو سره) نو بیشکه چه الله دی دپاره د توبه کوونکی ډیر مغفرت کوونکی (د خطیئاتو).

تفسیر : یعنی د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کښې تواضع او عاجزی کول ښائی چه د زړه په اخلاص او صمیمیت وی. الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوی! که فی‌الواقع تاسی نیک او سعادتمن یئ! او د الله تعالیٰ په لوری رجوع کوئ! او په اخلاص او حق پیژندلو د دوی خدمت کوئ نو الله تعالیٰ به ستاسی خطاوی او تقصیرات معافوی. فرض ئی کړئ که کوم وقت د نیک نیتی ، له زړه تنګی، یا د فکر او چرت (طبیعت) د خرابوالی لامله ستاسی څنی د مور او پلار د خدمت څخه څه څیز پاتی شوی وی، نو بیا توبه او رجوع تری وکړئ! نو پاک الله ډیر مغفرت کوونکی دی.

کومی ګناه ته چه ته شا کړی په اخلاص د ما مضی عذابه څخه به شی خلاص

تنبیه : د دی خبری تفصیل دی په فقهیه ؤ او نورو کتابونو کښې وکوت شی چه د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کښې روا؟ او په کومو کومو ځایونو کښې ناروا دی؟ (چه د دوی امر د شرع څخه مخالف وی) په روح‌المعانی کښې هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی. فلیراجع!.

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيْرًا ﴿۲۶﴾

او ورکوه (ای بنده!) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او (ورکوه! بیخی) مسکین نادار ته او (ورکوه!) مسافر ته او اسراف مه کوه! په اسراف کولو سره.

تفسیر : یعنی د اقاربو او خپلوانو هر قسم مالی او اخلاقی حقوق اداء کړئ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ! فضول خرڅ دا دی چه پر معاصیو او لغویاتو مال ولګول شی یا په مباحاتو کښې بی فکره او بی له مصلحته او بی د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شی چه وروسته له هغه د حقوقو د فوتیدلو او د حرامو د ارتکاب سبب وګرځی.

اِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ كَانُوْۤا اِخْوَانَ الشَّيٰطِيْنِ ؕ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِرَبِّهٖ كَفُوْرًا ﴿۲۷﴾

بیشکه چه اسراف کوونکی دی دوی ورونه د شیطانانو (یعنی په مثل د

شیطانانو دی په شرارت او اتلاف کښی)، او دی شیطان رب خپل ته ډیر ناشکره .

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ لوی نعمت دی چه په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعی سره عبادت کیږی او د نورو اسلامی خدماتو او د نیکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځی. نو د مال بی ځایه لګول او صرفول داسی ناشکری ده چه د شیطان اغواء له تحریکه او په وقوع راځی، او انسان په ناشکری د شیطان سره مشابه او ورته کیږی، همغسی چه شیطان د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه په عصیان او اضلال کښی صرفوی، دی هم د الله تعالیٰ ورکړی نعمتونه د هغه په عصیان او نافرمانی او طغیان کښی لګوی.

وَإِمَّا تُعۡرِضَنَّ عَنۡهُمُ ٱبۡتِغَآءَ رَحۡمَةٖ مِّن رَّبِّكَ تَرۡجُوهَا فَقُل لَّهُمۡ قَوۡلٗا مَّيۡسُورٗا ﴿٢٨﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوی القربیٰ مساکین ابن السبیل او نورو نه) دپاره د طلب د رحمت (مهربانی) له (طرفه د) رب ستا چه ته امید لری د هغه (رحمت) نو ووایه هغوی ته خبره پسته خوږه .

تفسیر : یعنی هغه څوک چه تل سخاوت کوی او یو وقت له هغه سره څه شی نه وی، نو د الله تعالیٰ په نزد چه د امید کوونکی نا امیده تلل ښه نه ښکاری او د هغه محتاج قسمت الله تعالیٰ سخیانو ته رسوی نو ځکه که یو وقت دی څه شی ورنشی کړی، نو په پستی او خوږی ژبی سره دی تری معذرت او معافی وغواړی! مثلاً ورته وویلی شی، کله چه الله تعالیٰ ماته څه شی راکړی نو انشاء الله تعالیٰ زه به د تا خدمت وکړم! په سختی او بد اخلاقی سره له جواب ورکولو څخه دغه اندیښنه شته چه چیری ستاسی پخوانی خیراتونه ابته او باطل او برباد شی.

وَلَا تَجۡعَلۡ يَدَكَ مَغۡلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبۡسُطۡهَا كُلَّ ٱلۡبَسۡطِ فَتَقۡعُدَ مَلُومٗا مَّحۡسُورًا ﴿٢٩﴾

او مه ګرځوه (مه نیسه!) لاس خپل (لکه) تړلی شوی تر غاړی د تا پوری (یعنی بخل او شومتیا مه کوه) او مه ئی غځوه په بیخی غځولو سره (یعنی اسراف هم مه

کوه) نو کښېنیني به ته ملامت کړی شوی (په امساک کښې) بې ماله پښیمانه شوی (په اسراف کښې).

تفسیر: یعنې چه ګرد (ټول) ورته مخ واړوی چه کنسک بخل او مچ خوړونکی دی. یا دا چه دومره سخا او ورکړه دې ولې وکړه چه ته پخپله محتاج او نادار پاتې شوی؟ الغرض په هره معامله کښې د توسط او اعتدال رعایت پکار دی. نه خپل لاس دې له شومتیا او بخله دومره کلک ونیسه! او راټولوه ئې چه ستا له غاړې سره ولګېږی. او نه له خپله طاقته او توانه زیات داسې خلاص لاس او پرانستلی موتی ولرې چه وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سؤال خوله پرانیځې او ستا لاس همغسې خلاص پاتې شي (ابن کثیر رحمة الله علیه) لیکی «فتعطی فوق طاقتک و تخرج اکثر من دخلک» یعنې له خپله طاقته زیات یا له خپله دخله زائد صرفول هم د «ولا تبسطها کل البسط» لاندې داخل دی. په حدیث کښې راغلی دی «ما عال من اقتصد» نه محتاجېږی هغه څوک چه ځان ته اقتصاد غوره کړی.)

مه دې تړه لاس په غاړه پورې له ډېر بخله
او مه ئې پرانیځه له حده زیات په ورکړه او سخا
څوک چه منځنی کړی ګزاره له هره بابه
نه به شي ملوم نه به محسور نه به خطا

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾

بیشکه رب فراخوی روزی دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی (د فراخی ئې) او تنګوی (ئې په هغه چا چه اراده وفرمائی د تنګی ئې)، بیشکه چه دغه (الله) دی په (مصالحو د بندګانو خپلو) ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعنې ستاسې له امساک او لاس نیولو څخه به نه تاسې غنیان کیږئ. او نه به نور فقیران کرځي او نه ستاسې له سخاوته هغه غني کیږی. او نه تاسې فقیران کیدی شئ، د فقر او د غناء د مختلفو احوالو راليږل د هغه مالک علی الاطلاق په لاس دی ستاسې کار په توسط او اعتدال او اقتصاد کښې د الله جل جلاله د حکم امتثال دی حضرت شاه صاحب لیکی «یعنې د محتاجو د لیدلو څخه ته ډېر مه وار خطا کیږه! د هغه حاجت پوره کول ستا په ذمه نه دی. د

الله تعالیٰ په ذمه دی. لیکن دغه خبری ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته وفرمایلی چه بی نهایته سخی واقع شوی ؤ. باقی د هغه چا له زړه څخه چه مال نه وځی هغه باندی ئی حکم فرمایلی دی چه هغه دی خامخا څه ورکړی. هو! حکیم هم ګرمی والا ته یخه دواء ورکوی، او یخنی والا ته توده دواء.»

﴿ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴾ بیشکه چه دغه الله دی په مصالحو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پټو او ښکاره ؤ) یعنی د هر یوه بنده د ظاهری او باطنی احوالو او مصالحو څخه خبر دی، سم له هغه ورسره معامله کوی. په حدیث قدسی کښی ئی فرمایلی دی چه ځما ځینی بندګان هغه دی چه د هغوی د حالونو درستی په فقر کښی ده که زه هغوی غنی وګرځوم نو د هغوی دنیا تباه کیږی ، او د هغه بالعکس ځینی کسان می غنی ګرځولی دی. که له دوی نه می فقیران جوړ کړی وی نو پر دین به نه وی قائم پاتی شوی، علاوه پر دی د ځینو اشقیاؤ په حق کښی ظاهری غناء د امهال او استدراج په ډول (طریقه) یا فقر او تنګسه د عقوبت په طریقه سره وی الله تعالیٰ مو له دغو دواړو څخه وساتی! مونږ پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی دغه تقریر کړی دی.

وَلَا تَقْتُلُوٓا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾

او مه وژنئ تاسی اولاد خپل د ویری د فقره (او فاقه خپله چه که ډیر شی نو روزی به راباندی تنګه کړی ځکه چه هم دا مونږ روزی ورکوو دوی ته او تاسی ته هم، بیشکه چه قتل د دوی ده خطاء (ګناه) لویه (چه د نسل او د نوعی قطع ده).

تفسیر : ځینو کافرانو خپل اولادونه وژل چه د دوی خواړه او لګښت مونږ له کومه کړو په ۸ جزء د الانعام په (۱۹) رکوع کښی په هم دغه مضمون یو آیت تیر شوی دی تفصیل دی وکوت شی. او دغه د بی رحمی حرکت د انسانیت او د تهذیب له اصوله مخالف دی. او دغه تعریف څرګندیږی (ښکاریږی) چه داسی کوونکی د الله تعالیٰ پر رزاقیت اعتماد نه لری.

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰٓ ۖ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾

او مه نژدی کیږئ تاسی زنا ته بیشکه چه دا زنا ده قبیحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چه زیان او فتنه تری پیدا کیږی).

تفیسر : یعنی زنا کول خو ډیر سخت کار دی. تاسی زنا ته له سره مه نژدی کیږئ!. په «ولا تقربوا» کښی د زناء له دواعیو او مبادیو څخه د نه نژدیوالی او نه تقرب هدایت کړی شوی دی یعنی د پردی ښځی ته بی له شرعی عذره کتل او نظر کول مچی کول (قبله) او لاس وروړل (لمس) او نورو څخه ځانونه ژغورئ! (ساتئ) او بیخی د پردیو ښځو له مقاربته لری ګرځئ! ځکه چه له زنا څخه په انسابو کښی بی نظمی او بی ترتیبی او اشکال پیښیږی او ډیر قسم جنګونه او جګړی تری پیدا کیږی، او د ګردو (تولو) دپاره یوه بده لیاره په وجود راځی.
حضرت شاه صاحب لیکی «که دغه لیاره جوړه شی، نو یو سړی به د بل سړی پر ښځه نظر آچوی او هغه به د ده ښځی ته ګوری،» د امام احمد رحمة الله علیه په مسند کښی راغلی دی چه «یوه سړی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړه چه «ماته اجازه راکړه چه زنا وکړم!» د دی خبری د اوریدلو څخه ګرد (تول) حاضرین ورته په قهر شول چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکښی داسی ګستاخی؟ خبردار چپ شه! رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل «ماته رانژدی شه!» کله چه دی ورنژدی شو، نو هغه ئی خپل خوا کښی کیناوه او وئی وفرمایل چه «آیا ته دغه حرکت د خپلی مور، خور، ترور، توری او نورو په نسبت خوښوی؟» هغه عرض وکړه چه «یا رسول الله! الله دی ما له تا جار (قربان) کړی! له سره ئی نه خوښوم!» نو رسول الله مبارک وفرمایل چه «نور خلق هم تا غوندی دی، او له سره خپلو میندو، خویندو، تروریانو، توریګانو او نورو په نسبت دغسی فعل نه خوښوی.» بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه چه ای الله د ده ګناه ورمعافه کړه! او زړه ئی وریاک کړه! او فرج ئی وساته!» ابو امامه فرمائی چه له دغه دعاء څخه وروسته دغه سړی داسی متقی شو چه ښځو او نورو مناهیو ته بی ئی له سره نه کتل».
«اللهم صل علیٰ سیدنا محمد وعلیٰ آل سیدنا محمد وعلیٰ اصحاب سیدنا محمد وبارک وسلم!»

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾

او مه وژنئ تاسی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مګر په حقه سره (چه ارتداد او زناء مع الاحصان او قصاص دی)، او هر څوک چه ووژلی شو په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق ګرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور (او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخستی شی) نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی (چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله)، په تحقیق دغه

(وارث) دی مدد ورسره کړی شوی.

تفسیر : په صحیحینو شریفینو کښې راغلی دی چه د هیڅ مسلمان وینه تویول نه دی حلال، مګر په دری صورتونو کښې (۱) د ځان په بدل ځان. (۲) د محصن زانی. (۳) د هغه سړی چه دین پریږدی، یا مرتد شی او له جماعته بیل شی.

﴿ وَمَن قُتِلَ مَظۡلُومٗا ﴾ الآیة ـ او هر څوک چه ووژلی شی په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق ګرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخیستی شی نو اسراف دی نه کوی په قتل کښې چه غیر حق بل څوک وژنی یی له قاتله) یعنی د مقتول اولیاء اختیار لری چه د حکومت په وسیله د هغی وینی بدل واخلی او هغه قاتل په قصاص ورسوی، لیکن د بدل اخیستلو په وقت کښې له حده تیری ونه کړی! مثلاً د قاتل په ځای دی غیر قاتل نه وژنی!، یا نور بی ګناهان دی له قاتل سره نه شاملوی! یا د قاتل پوزه غوږونه، او نور دی نه پری کوی! او مثله دی ونه کړی!.

﴿ إِنَّهُۥ كَانَ مَنصُورٗا ﴾ په تحقیق دغه وارث دی مدد ورسره کړی شوی.) یعنی الله له هغه وارث سره مدد وفرمایه چه د بدل اخیستلو حق ئی ورکړ. او حاکمانو ته ئی امر وفرمایه چه د دغه وارث په حق رسونه کښې دی هیڅ قصور ونه کړی!. بلکه پر هر چا باندی لازم دی چه د وینی په بدل اخیستلو کښې له وارث سره معاونت او مرسته (مدد) وکړی! نه چه بالعکس د قاتل حمایت وکړی! او پر وارث باندی هم لازم دی چه د یوه په ځای دی دوه تنه نه وژنی!. یا که پخپله قاتل ئی په لاس ورنشی، د هغه قاتل ځوی یا ورور یا نور ووژنی. لکه چه د جاهلیت په زمانه کښې هم داسی بد رواج ؤ.

وَلَا تَقۡرَبُواْ مَالَ ٱلۡيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ أَشُدَّهُۥۚ وَأَوۡفُواْ بِٱلۡعَهۡدِۖ إِنَّ ٱلۡعَهۡدَ كَانَ مَسۡـُٔولٗا ﴿٣٤﴾

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم ته (او تصرف پکښې مه کوئ) مګر په هغی طریقی سره چه وی هغه ډیره ښه (په حفاظت او زیادت کښې)، تر هغه پوری چه ورسیږی (یتیم) حد د بلوغ خپل ته (چه د رشد آثار دی) او وفا کوئ په عهد (د الله)، بیشکه چه عهد دی پوښتیدلی شوی (له عاهده).

تفسیر : یعنی د یتیم مال ته لاس مه وروړئ!. هو! که د هغه د مال حفاظت او صیانت او خیر غوښتنه د تاسی مقصود وی، نو په هغه کښې هیڅ مضائقه نشته څه وخت چه دغه یتیم (پلار مړی) ځلمی شی او پخپل نفع او نقصان وپوهیږی، نو مال ئی وروسپارئ!

په دغه (اوفوا بالعهد) کښې گرد (تول) عهدونه داخل دی. که له الله تعالیٰ سره وکړی شی یا له بندگانو سره مشروط په دی چه غیر مشروع نه وی. حضرت شاه صاحب لیکی «له چا سره د صلحی قول او اقرار ورکولو څخه وروسته، بدعهدی کول ضرور گناه ده او د هغه وبال خامخا پر مستخلف لویږی.»

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾

او پوره ورکوئ تاسی پیمانه هر کله چه پیمانه کوئ تاسی او تول کوئ تاسی په تله (وزن) برابر سره (چه پکښې کوږوالی نه وی)، دغه (پوره کول د کیل او وزن) خیر ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له خیانته له جهته ده مآل (او عاقبت).

تفسیر : یعنی د وزن په وقت کښې ډنډی مه وهئ! په تللو او پیمانه کولو کښې له تزئید او تنقیصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کیږی، او پکښې گډودی راځی د شعیب علیه السلام د قوم د اهلاک قصه پخوا له دی نه تیره شوه د هغوی ډیره لویه عملی گناه هم دغه بیان شوی ده. په روایاتو کښې راغلی دی. «د هر هغه سړی چه پر حرامو قدرت ومومی او محض د الله تعالیٰ له ویری هغه ونه کړی نو الله تعالیٰ پخوا له آخرته په دنیا کښې د هغه نعم البدل ورعطاء کوی. (دغه پوره کول د کیل او وزن خیر، امانت، ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له جهته د مال او عاقبت) یعنی اگر که دغابازی اول لږ څه چلیږی مگر کله چه خلق پری خبریږی، نو بیا ورسره معامله نه کوی او په سپکه ورته گوری. او پوره حق‌ورکونکی ته گرد (تول) خلق په درنو سترگو گوری او ښه سړی ورته وائی او تجارت او معامله ئی په ښه شان سره چلیږی.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾

او مه کوه پیروی (تعقیب) د هغه کار چه نه وی تاته په هغه پوه (قول وی که فعل)، بیشکه غوږ او سترگه او زړه هر یو له دغو (دری واړو) دی له هغه څخه پوښتنه کړی شوی (په قیامت کښې چه تا په دنیا کښې ولی گناه کوله).

تفسیر : یعنی بی له تحقیقه خبره له خپلی ژبی څخه مه وباسه! او نه په ناپوهی او په پټو سترګو د هغه متابعت وکړه! انسان ته ښائی چه له خپلو غوږونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلی! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمق وکړی! بیا دی یو خبره له خولی څخه وباسی! یا پر کومه خبره عمل وکړی! له اوریدلو شویو خبرو بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) څخه هم داسی په تش اتکل او چرت (خیال) سره کوم قطعی حکم صادر نه کړی! او نه پری عمل وکړی!. په دغه کښی د دروغو شهادت غلط تهمتونه لګول، بی له تحقیقه خبری اوریدل، بی له تحقیقه د کوم سړی د ربړولو (تکلیف رسولو) پسی لویدل، یا چټی (بیکاره) بغض او عداوت ورسره قائمول، د پلرونو او د نیکونو چټی (بیکاره) تقلید پسی لویدل، د رسم او رواج لامله (له وجی) د خلاف‌الشرع او ناحقی خبری حمایت کول، د نالیدلو او نااوریدلو شیانو، لکه لیدلی، یا اوریدلی څرګندول (ښکاره کول)، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسی دعوی کول چه زه پری پوهیږم، دغه ګرد (ټول) صورتونه د دغه آیت لاندی شامل دی. په یاد ئی ولرئ! چه د قیامت په ورځ کښی د دغو ګردو (ټولو) قوتونو په نسبت به سؤالونه کیږی چه تاسی دغه قوتونه په کومو کومو ځایونو کښی لګولی دی؟ او ولی تاسی هغه قوتونه مو بی ځایه او بی موقعه صرف کړی دی؟.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾

او مه ګرځه ته په ځمکه کښی په دی حال چه خاوند د خیال (او تکبر اوسی) ، بیشکه چه ته له سره به څیری نه کړی ځمکه (په دربولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږی (سرونو د) غرونو ته (په جګولو (وچتولو) د سر سره له ډیری نخری) له جهته د اوږدوالی.

تفسیر : یعنی د متکبرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاری. نه په زوره د پښو په دربولو سره ځمکه څیریدی شی، او نه د غاړی له هسکولو (اوچتولو) او د تتر د باندی ایستلو څخه سری د غرونو په قدر جګیدی (وچتیدی) شی نو بیا په داسی ضعف او عجز او په دغه بساط کښی خپل ځان دومره پړسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځی؟

كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

گرد (تول) دغه (۱۱ امرونه ۱۲ نهی ولاتجعل نه تر دی ځایه) دی بدی د هغه په نزد د رب ستا ناخوښه (مبغوضه).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو ممانعت چه پاس شوی دی، د هغو د کولو ځخه د رب العٰلمین بیزاری او د هغو شیانو په کولو سره چه حکم شوی دی د هغو د نه کولو ځخه د الله العٰلمین نارضائی او خفگان او بیزاری دی.

ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰٓی اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ

دا (تول احکام) له داسی قسمه دی چه وحی کړی ده تاته رب ستا له حکمت (او عقلی کارونو ځخه).

تفسیر : یعنی پاس هغه پر مغز او بیش بها نصیحتونه چه شوی دی دا گرد (تول) هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقی خبری دی چه سلیمه عقول ئی قبلوی چه هغه گرد (تول) د وحی په وسیله نبی امی صلی اللهعلیهوآله وصحبه وسلم ته بلاواسطه او دغه محمدی امت ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالیږلی شوی دی.

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰی فِیْ جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا ۝۳۹

او مه نیسه ته له الله سره معبود بل (که دی ونیو) نو وبه غورځولی شی په دوزخ کښی ملامت کړی شوی رټلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر : د پاس ذکر شویو نصائحو له توحیده شروع شوی ؤ، د هغه په خاتمه کښی چه ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا مَّخْذُوْلًا﴾ ده بیا هم د توحید تذکر او یادونه شوی ده ځو قاری وپوهیده شی چه د تمامو حسناتو ابتداء او انتهاء د الله تعالیٰ د خالص توحید سره وی.

اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ؕ اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا عَظِيْمًا ۝۴۰

آیا نو غوره کړی یئ تاسی رب ستاسی په ځامنو سره او (پخپله الله ځان ته

په زعم ستاسی) نیولی دی له پرښتو څخه ښځی (لونی)، بیشکه تاسی چه یئ خامخا وایئ خبره ډیره لویه.

تفسیر : یعنی یو د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجویز، او اولاد هم د جونو په صورت چه تاسی هغو ته په ډیره سپکه گورئ ډیر جسارت او لویه سپین سترگی او گستاخی ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا ۗ وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ﴿۴۱﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دغه قرآن کښی دپاره د دی چه پند پری واخلی دوی او نه زیاتوی دوی ته (دغه مکرر بیان) مگر تیښته او لری والی (له حقه).

تفسیر : یعنی قرآن عظیم په مختلفو عنوانونو او په رنگارنگ دلائلو او شواهدو دغه مشرکین پوهوی لیکن دغه بدبختان د پند او نصیحت د حاصلولو په ځای لا زیات تور خوری او په وحشت تښتی او د بی‌لیاری په لوری مندی وهی او ورځغلی.

قُلْ لَّوْ كَانَ مَعَهٗۤ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبِيْلًا ﴿۴۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه که وی له الله سره نور معبودان لکه چه وائی دغه مشرکان نو هلته به خامخا لټولی به ؤ دغو (معبودانو) طرف د څښتن (خاوند) د عرش (او مالک الملک ته) لپاره (د ورتلو لپاره د جنگ).

تفسیر : یعنی دغه اصنام او نور چه تاسی ئی ای مشرکانو د الوهیت شریکان او د خدائی حصه داران راښیئ که په واقع او رښتیا سره معبودان وی، نو دوی به د پردی محکومیت څرنگه خوښاوه، ښائی چه گرد (تول) به تولیدل او د الله تعالیٰ د سلطنت تخت به ئی په بل مخ اړوه که داسی ویلی کیږی چه د عرش د لوی څیښتن (خاوند) په مقابله کښی د دوی څه زور او قوت نه رسیږی نو د داسی یو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهائی درجه حماقت دی. او که هغه معبودان پخپله د رب العرش خوښی او رضا خوښوونکی دی او د هغه د قرب حاصلولو پسی گرځی او د هغه خوشالی ځان ته ضروری بولی، نو د هغو عابدانو ته زیات د دی خبری ضرورت شته چه د الله اکبر د رضاء او د خوښی حاصلولو په فکر کښی ولویږی، لیکن الله تعالیٰ د گردو

(تولو) (انبیاؤ علیهم السلام په ژبه او د انسانی فطرت په معرفت له شرک څخه د خپلی بیزاری اظهار فرمایلی دی، نو بیا د تعجب ځای دی چه دغه احمقان پر کومه لیاره د ظالمانو او بی انصافانو په شان روان دی.

سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا ﴿۴۳﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴿۴۴﴾

پاکی د الله او ډیر پورته دی له هغه څه چه وائی دوی په ډیری لوئی لویئی سره تسبیح وائی ده ته آسمانونه اوه واړه او ځمکه او هغه څوک چه په دوی کښی دی او نشته هیڅوک (له مخلوقاتو) مگر چه تسبیح وائی سره له ثناء د دغه (الله) مگر نه پوهیږئ تاسی په تسبیح د هغوی، بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی هر مخلوق د «قال» په ژبی، یا د «حال» په ژبی د الله تعالیٰ پاکی او ښیگنه (صفت) بیانوی لیکن تاسی پری نه پوهیږئ (ځکه ستاسی په لغت سره نه دی) یعنی د تأمل نه کولو له سببه یا د هغه قوت د فقدان لامله (له وجی) چه د هغه په ذریعه د ځینو مخلوقاتو «قالی» تسبیح واورئ او پری وپوهیدی شئ، او که کوم سری سره له نه پوهیدلو هغه قبول ونه کړی یا د هغه پر مقتضی عمل ونه کړی نو دغه پوهیدل د نه پوهیدلو په حکم کښی دی.

﴿ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴾ بیشکه دغه الله دی ښه تحمل والا په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت ښه رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی هغه ذات چه گرد (تول) مخلوقات د هغه پاکی او تسبیح بیانوی تاسی ورته شریکان او لونی او اولاده تجویز کوئ نو دغه داسی گستاخی سپین‌سترگی ده چه د هغه په مقابله کښی ښائی تاسی سم د لاسه فوراً هلاک کړل شئ! لیکن الله تعالیٰ تاسی د خپل حلم په لحاظ په تلوار سره نه نیسی، او که توبه وباسئ نو ببښی مو هم.

وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُوْرًا ﴿۴۵﴾

او کله چه لولی ته (ای محمده) قرآن نو گرځوو (پیدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کښې چه نه راوړی ایمان په (راتللو) د آخرت پرده پټوونکی تا لره (له سترگو د دوی)

تفسیر : یعنی هغه سړی چه آخرت نه منی او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوی، نو هغه به د نصیحت په طرف ولی خپل فکر لگوی، کله چه دی له سره د نجات په فکر کښې نه دی، نو د نجات ورکوونکی رسول الله صلی الله علیه وسلم په احوالو او اقوالو کښې د غور کولو یا د رسالت تر درباره پورې د رسیدلو څه ضرورت به ورپاتی وی. پس هم دغه په آخرت باندی ایمان نه راوړل او د انجام له طرفه بی فکری هغه معنوی پرده ده چه د دی سړی او د نبی علیه السلام (من حیث هو نبی) په منځ کښې ځرولی (لگولی) کیږی.

وَّجَعَلۡنَا عَلٰى قُلُوۡبِهِمۡ اَكِنَّةً اَنۡ يَّفۡقَهُوۡهُ وَفِىۡۤ اٰذَانِهِمۡ وَقۡرًا ‌ؕ وَاِذَا ذَكَرۡتَ رَبَّكَ فِى الۡقُرۡاٰنِ وَحۡدَهٗ وَلَّوۡا عَلٰۤى اَدۡبَارِهِمۡ نُفُوۡرًا ﴿۴۶﴾

او گرځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردی (موانع) له دی خبری نه چه پوه شی دوی په دغه (قرآن) او (گرځوو اچوو) مونږ په غوږونو د دوی کونوالی (چه قرآن وانه وری) او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښې یواځې (په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی) نو بیرته گرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښې چه ترهیدونکی وی (له اوریدولو د توحید نه).

تفسیر : ړومبی دغه ذکر ؤ چه دوی د رسول الله د صداقت پورې نشی رسیدی. دلته د دی خبری بیان دی چه د دوی فهم او فکر د قرآن عظیم تر زده کولو پورې هم نشی رسیدی. یعنی په دغه قرآن کریم کښې داسی یو قوی تاثیر شته خو پر کفارو باندی د هغه اثر ځکه نه لویږی چه دوی تری په پرده کښې دی. لکه چه لمر گرد (تول) جهان روښانوی، لیکن که کوم سړی په داسی یوه کوټه کښې ناست وی چه تر ځمکی لاندی جوړه شوی وی او د رڼا د ننوتلو گرد (تول) منافذ او سوری ئی بند وی او د دغی کوټی وسیدونکی، هیڅ له لمره نه وی خبر، نو په دغه اعتبار گواکی د لمر د رڼا اثر هیچیری نشته.

﴿وَفِىۡۤ اٰذَانِهِمۡ وَقۡرًا﴾ او گرځوو، اچوو مونږ په غوږونو د دوی کونوالی چه قرآن وانه وری) یعنی کله چه دوی نه غواړی چه د انتفاع او استفادی په نیت ئی واوری، نو گواکی اوریدونکی

نه دی.

تنبیه : دغه چه الله تعالیٰ حجاب او پردی او نور اچولی دی، دغه خو هم دغه شیان دی چه دوی د هغه وجود په ډیر خوشی او فخر د خپلو ځانونو دپاره ثابت کری وو:

﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴾

« (۲٤) جزء د حٰم السجده آیت (۵) (۱) رکوع» پر آخرت ایمان نه لرل او له انعام څخه بی فکره کیدل د الله تعالیٰ له ذکره تښتیدل پر انبیاؤ الله تمسخر او ملندی وهل هغه شیان دی چه د «حجاب» ، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروی او هر کله چه د هر شی خالق الله تعالیٰ دی، نو ځکه د هغوی د خلقت نسبت هم رب العزت ته کاوه شی.

﴿ وَإِذَا ذَكَرْتَ ﴾ الآیة - او کله چه یاد کری ته رب خپل په قرآن کښی یواځی په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی نو بیرته ګرځی دوی په شاؤ خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی له اوریدلو د توحید نه) یعنی د الله تعالیٰ له ذکره ترهیږی او تور ورڅخه خوری او شا تری آړوی او تښتی، هو! که د دوی د معبودانو تذکره وشی، نو ډیر خوشالیږی

﴿ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴾

(۲٤ جزء د الزمر (٤۵) آیة (۵) رکوع).

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٤٧﴾

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چه اوری دوی په سبب د هغه سره(دا قرآن چه استهزاءده) کله چه غوږ ږدی دوی تاته او کله چه دوی مشوری (پټی خبری) کوی کله چه وائی ظالمان (مشرکان اصحابو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) مګر د یوه سړی چه جادو پری شوی وی.

تفسیر : یعنی د دی پاک قرآن له آوریدلو څخه د دغو کفارو مقصود استفاده نه وی بلکه محض استخفاف او استهزاء ئی مطلوب وی. دوی پاک قرآن او ستاسی خبری ئی واوریدی او بیرته لاړل، او پخپلو منځونو کښی ئی مشوری وکری چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښائی ووایو؟ بالاخر دا ئی سره غوټه کړه چه پر دغه سړی جادو شوی دی، یعنی د جادو په اثر لیونی شوی دی او دماغ ئی له سره په ځای نه دی (العیاذ بالله العظیم) ځینی دلته له «مسحور» ځنی د «ساحر» معنی اخیستی ده یعنی ګواکی د ده په خبرو کښی د جادو (کوډی) اثر شته.

تنبیه : د «مسحور» له لفظ څخه کوم مطلب چه دوی اخیستی د هغه له نفی څخه دغه نه

لازمیږی چه پر نبی علیه السلام باندی به هیڅ قسم سحر په هیڅ یوه درجه په عارضی دول (طریقه) هم اثر نشی اچولی. دغه آیت مکی دی او په مدینی منوری کښی زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی د یهودانو د کوډی کولو د واقعی ذکر په «صحاح» کښی شته چه د هغو اثر تر څو ورځو پوری یوائحی دومره قدر لیده کیده چه په ځینو دنیوی کارونو کښی کله ناکله د هیری (ذهول) آثار ښکاریده.

انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی دغه کفار تا لره مثالونه (مثلونه د ساحر، شاعر، کاهن مجنون) نو ګمراه شول دوی نو طاقت نه لری دوی د سمی لیاری موندلو.

تفسیر : یعنی کفارو به څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کله شاعر ویل کله به ساحر کله به کاهن، کله به مسحور یا مجنون، الغرض هرزه برزه (فضول) خبری به ئی کولی او پر هیڅ یوه خبره به تینګ نه وو ولاړ، هر وقت چه به خبره د دوی په خوله کښی ورتله همغه به ئی ویله، حقیقت دا دی چه سره له جداوجهده، د طعن او تشنیع داسی کومه لیاره دوی نشوه موندلی چه د هغه په وسیله د خپل اغواء او اضلال په مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی.

وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾

او وائی دغه (منکران) آیا کله چه شو مونږ (پس له مرګه) هدوکی او خاوری میده شوی آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راولاړ (او ژوندی) کړی شو په پیدا کولو نوی سره.

تفسیر : یعنی پر تاسی د مسحور او مجنون یا شاعر او کاهن د مثالونو لګول خو هرومرو (خامخا) تعجب راوړونکی دی خو له هغه څخه لا زیات د تعجب وړ (لائق) هغه دلیل دی چه (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو دپاره دوی وړاندی کول چه د هغه خلاصه دا ده چه له مرګه وروسته مونږ ګورو چه د انسان بدن ورستیږی او تک سپین هدوکی تری پاتی کیږی چه لږ موده وروسته هغه هدوکی هم رژیږی او ذری ذری شی او له خاورو سره ګډوډیږی آیا کوم هوښیار

او پوه سړی داسی کوم تجویز کولی شی چه دغه هډوکی د وړو او د خاورو بخرکی به بیا سره راټولیږی او انسانی حیات به په دغه منتشره ذراتو کښې بیا راځی. که دغه نبی د داسی ناممکنی خبری اخبار ورکوی نو ثابتیږی چه (العیاذ بالله) د ده دماغی صحت په حال نه دی.

قُلْ كُوْنُوْا حِجَارَةً اَوْ حَدِيْدًا ﴿٥٠﴾ اَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِيْ صُدُوْرِكُمْ ۚ فَسَيَقُوْلُوْنَ مَنْ يُّعِيْدُنَا ۗ قُلِ الَّذِيْ فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُوْنَ اِلَيْكَ رُءُوْسَهُمْ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هُوَ ۗ قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ قَرِيْبًا ﴿٥١﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) شئ تاسی تیږی(ګټی) یا اوسپنه، یا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چه ډیر لوی (او سخت) ښکاری په سینو (زړونو) ستاسی کښی (قبلول د هغی حیات لره نو سره له هغه به هم بیا تاسی ژوندی کوو)، نو ژر به ووائی دوی څوک به بیرته راولی مونږ (او ژوندی به مو کړی پس له مرګه)، ووایه (ای محمده !) هغه (ذات به تاسی بیا ژوندی کړی) چه پیدا کړی ئی یئ تاسی اول کرت، نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل (له ډار استهزاء او تعجبه) او وبه وائی دوی (تمسخراً) کله به وی دغه (بیا ژوندون)، نو ووایه (ای محمده ! دوی ته) ښائی چه وی دغه (بیا ژوندون) نژدی (ځکه چه راتلونکی دی).

تفسیر : یعنی دغه دوړی او د خاورو بخرکی خو په هر حال د هغه انسانی لاش آثار دی چه پخوا له دی نه ژوندی ؤ او پخپله د خاورو په ذراتو کښی د حیات آثار پیدا کیدل دومره لری او مستبعد نه دی زه تاسی ته اجازه درکوم چه د هډوکو دوړی نه، بلکه که ستاسی له لاسه پوره وی تیږی (ګټی) یا اوسپنی وګرځی، چه د حیات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شئ، یا کوم بل یو سخت شی جوړ شئ! او تجربه وکړئ! چه د هغوی ژوندی کیدل له اوسپنی او تیږی (ګټی) څخه هم زیات مشکل او سخت په نظر درځی تر دی چه بیخی مجسم موت وګرځی، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسی بیا ژوندی کول ډیر سهل او آسان کار دی.

﴿ فَسَيَقُوْلُوْنَ ﴾ الآیة - نو ژر به ووائی څوک به بیرته راولی مونږ او ژوندی به مو کړی پس له مرګه ووایه ای محمده دوی ته هغه ذات به تاسی بیا ژوندی کړی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی اول کرت) یعنی هغه ذات چه ړومبی ئی تاسی له خاورو یا له نطفی څخه پیدا کړئ ، او لا یعقل جماد ئی په انسانی روح سره فائض کړی دی، آیا اوس په هغه کښی قدرت نه دی پاتی چه د

خاوری ذرات او د مړی د لاش اجزاء راجمع کړی او بیا ژوندون ورعنایت کړی؟.
﴿ فَسَيُنْغِضُونَ ﴾ الآیة - نو ژر به وخوځوی دوی تاته سرونه خپل له ډیر استهزاء او تعجبه او وبه وائی دوی تمسخراً کله به وی دغه بیا ژوندون) یعنی له استهزاء او تمسخر څخه خپل سرونه خوځوی او وایی هو! صاحبه په وراسته‌ؤ هدوکو او د خاورو په ذرو کښی به کله روح وپوکلی شی؟ او کله به مړی له خپلو هدیرو (قبرونو) څخه راپورته کیږی د حساب او کتاب دپاره؟.
﴿ قُلْ عَسَىٰ ﴾ الآیة - نو ووایه ای محمده! دوی ته شائی چه وی دغه بیا ژوندون نژدی ځکه چه راتلونکی دی.) یعنی د قیامت پوره او برابر وقت الله تعالیٰ هیچا ته نه دی ښوولی، هو! د هغه د راتللو امید په قریب مستقبل کښی تاسی ته ظاهرولی شو ګواکی د دنیا پاتی عمر له هغه څخه لږ دی چه تر اوسه پوری تیر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ

په هغه ورځ کښی چه وبولی (الله) تاسی حساب ته نو قبول به کړئ (بلنه د ده په فعلی قبول سره) په دی حال کښی چه ثنا ویونکی به یئ الله ته.

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چه د الله تعالیٰ له طرفه غږ راپورته شی، نو په یوه زوروره بلنه او چغه سره به تول مړی له ځمکی څخه راوځی او د حشر په میدان کښی به سره راټولیږی، هیڅوک به د غاړی غړولو توان ونه لری، هر انسان به په دغه وخت کښی مطیع او منقاد کیږی او د الله حمد او ثناء به وایی او په تلوار سره به حاضریږی اګر که کفارو ته له دغه اضطراری حمد او ثناء څخه کومه فایده نه ور رسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د مومنینو پر ژبو به دغه الفاظ وی (الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

او ګمان به کوئ (له ډیر هیبته) چه ځند (تاخیر) نه دی کړی تاسی مګر لږ شانی (په دنیا یا قبر کښی).

تفسیر : یعنی اوس تلوار کوئ خو په دغه وقت کښی به اندازه وکړئ، چه په دنیا کښی مو څه زیات ځند (تاخیر) نه دی کړی دغه پنځوس یا سل کاله عمر به د هغو زرګونو کلونو په مقابل کښی څه معلومیږی (موضح القران) ځینی وائی چه د هولو او خوفونو له شدته به د دنیا ژوندون دوی ته لږ ښکاری یا له اولی نفخی څخه تر دوهمی نفخی پوری کله چه عذاب نه وی نو دغه منځنی مدت به لږ ګڼی او داسی به وایی: «من بعثنا من مرقدنا» د یٰسین شریف (٤) رکوع).

وَقُلْ لِّعِبَادِيْ يَقُوْلُوا الَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۭ اِنَّ الشَّيْطٰنَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ۭ اِنَّ الشَّيْطٰنَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿۵۳﴾

او ووایه (ای محمده!) (مؤمنانو) بندګانو ځما ته چه وائی دی (مشرکانو ته) هغه خبری چه هغه ډیر غوره دی، بیشکه چه شیطان دښمنی اچوی (او شر پورته کوی) په منځ د دوی کښی، بیشکه چه شیطان دی دپاره د انسان دښمن ښکاره (چه له سره په نیکی ئی روادار نه دی).

تفسیر : د مشرکانو د جهالت او د طعنو او مسخرو له اوریدلو څخه ممکن ؤ چه کوم مسلمان د نصیحت او د پوهولو په وقت کښی زړه تنګی یا قهرجن شی او په تشدد باندی لاس پوری کړی نو ځکه مسلمانانو ته ئی نصیحت وفرمایه چه په مذاکرو او خبرو او اترو کښی سخته زړه خوږوونکی او اشتعال اچوونکی طریقه مه اختیاروئ! ځکه چه له هغی څخه د ګټی (فائدی) په ځای نقصان در رسیږی. شیطان تل بل خوک لمسوی او له لیاری ئی وباسی او په جنګ کښی ئی اچوی بیا د مخاطب په زړه کښی له دغه تشدده داسی ضد او عداوت قائمیږی چه که ئی وپوهوی بیا هم ځان نه پوهوی.

رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ ۭ اِنْ يَّشَاْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَّشَاْ يُعَذِّبْكُمْ ۭ وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ وَكِيْلًا ﴿۵۴﴾

رب ستاسی ښه عالم خبردار دی پر تاسی، که اراده وفرمائی (د رحمت ستاسی) نو رحمت به وکړی پر تاسی (په عطاء د ایمان او قبول د توبی) یا که اراده وفرمائی (د عذابولو د تاسی) نو عذاب به درکړی تاسی ته (په کفر او عصیان سره)، او نه ئی لیږلی مونږ ته پر دوی وکیل (ذمه وار).

تفسیر : یعنی رحم به وکړی پر تاسی د ایمان په توفیق ورکولو سره یا به مو په عذاب کړی د کفر په حالت باندی په مر کولو سره. حضرت شاه صاحب لیکی: «په مذاکراتو کښی حق والا سری قهرجن کیږی کله چه وګوری بالمقابل سری هغه حق نه منی نو ځکه ئی وفرمایل چه ته د هغه د هدایت ذمه وار نه ئی الله ښه پوهیږی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی لیاره به ورته ښیی.»

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيّٖنَ عَلٰى بَعْضٍ وَّاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا ﴿۵۵﴾

او رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه په آسمانونو کښې دی او چه په ځمکه کښې دی (له علویاتو او سفلیاتو)، او خامخا په تحقیق فضیلت ورکړی دی مونږ ځینو انبیاؤ ته پر ځینو (نورو) او ورکړی ؤ مونږ داؤد ته زبور.

تفسیر : یعنی مونږ سم له خپل محیط علم سره له هر چا سره معامله کوو هر یو سړی مو چه مناسب وګانه د بنیآدمانو له منځه هغه ته مو نبوت ورکړ. حضرت شاه صاحب لیکی: «یعنی ځینی نبیان داسی ؤ چه (د خپل امت له زیات شرارت څخه بالاخر) په قهر شول ستا حوصله مو له هغو څخه زیاته کړی ده (او پر ګردو (تولو) مو فضیلت درکړی دی) لهٰذا ښائی ستاسی دغه ښه اخلاق له خپلی عالی مرتبی سره موافق وی» او په خصوصیت سره د داؤد علیه السلام ذکر ئی وکړ ځکه چه هغه دغه دواړه شیان د پوهولو دپاره درلودل (لرل) جهاد هم او زبور هم (وفی الحدیث کان لا یفراذالاقی) همغه دواړه خبری دلته هم شته قرآن او جهاد. ځینی وائی چه دلته ئی د (زبور) ذکر کړی د محمد صلی الله علیه وسلم کلیه فضیلت او د محمدیه امت د فضل او شرف په لوری ئی اشاره فرمایلی ده ځکه چه د زبور مضامین د محمد صلی الله علیه وسلم پر خاتم الانبیاء توب او د ده د امت پر اشرف الامم توب مشتمل ؤ ﴿ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُوْرِ مِنْۢ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصّٰلِحُوْنَ ﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء (۱۰۵) آیة ۷ رکوع) یعنی د محمد صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم مرحومه امت.

قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ فَلَا يَمْلِكُوْنَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيْلًا ﴿۵۶﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه وبولئ تاسی هغه معبودان چه ګمان پری کوئ (د خدایانو) بی له الله څخه نو نه لری دوی اختیار د لری کولو د ضرر له تاسی څخه او نه د ګرځولو (د ضرر بل چا ته).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ خو هغه ذات دی چه هر چاته چه اراده وفرمائی عذاب ورکوی او په هر چا چه اراده وفرمائی مهربانی پری کوی په هر چا چه هغومره اراده وفرمائی هغومره پر نورو ورته

فضیلت عطاء کوی، د هغه قدرت کامل او علم ئی محیط دی. اوس دی مشرکان هغو خپلو معبودانو ته ناری کړی چه دوی ئی خپل خدایان گڼی، یا ئی جوړ کړی وی. آیا په هغوی کښی یو هم داسی مستقل اختیار لری چه لږ څه تکلیف له تاسی څخه لری کړی شی یا ئی لږ څه سپک کړی یا ئی له تاسی څخه لری او په بل چا ئی وغورځوی؟ نو بیا د داسی ضعیف او عاجز مخلوق معبود درول به څرنگه روا وی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿۵۷﴾

دغه (معبودان) هغه دی چه عبادت (ئی) کوی کفار لټوی دغه (کفار) طرف د رب خپل ته وسیله (د نژدی والی) چه کوم یو له دوی څخه ډیر نژدی دی الله ته او امید لری د رحمت د دغه (الله) او ویریږی دوی له عذابه د دغه (الله نو څنگه ئی بولئ خدایان)، بیشکه عذاب د رب ستا (وړ او لائق د دی) دی چه ویره تری وکړی شی (تل ترتله).

تفسیر : په «بخاری شریف» کښی روایت دی چه څه خلقو د جاهلیت په زمانه کښی د پیریانو عبادت کاوه هغه پیریان خو مسلمانان شول لیکن د هغوی عابدین همغسی پخپل جهالت کښی قائم پاتی ؤ نو د هغوی په حق کښی دغه آیت نازل شو. ځینی وائی د پیریانو او د پرښتو او د مسیح او د عزیر او د نورو گردو (ټولو) عابدین په دغه کښی شامل دی مطلب ئی دا دی هغه موجودات چه تاسی خپل معبودان او مستعانان گڼئ او بولئ ئی هغوی پخپله خپل د رب د تقرب په فکر کښی ډیر زیات لویدلی دی او لټوی ئی، د هغوی زیار (محنت) او کوښښ په هم دی کښی دی چه د الله تعالیٰ د قربت په حاصلولو کښی کوم یو وړاندی او د مخه کیږی؟ د هغوی له منځه هر یو چه زیات مقرب وی همغه زیات د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو طالب دی. او په دغه فکر او چرت (خیال) کښی دی چه د کوم بل زیات مقرب مخلوق وسیله ځان ته پیدا کړم څو د هغه په دعاء او د نورو په ذریعه د تقرب الی الله لوړو درجو ته ځان ورسوم. نو کله چه ستاسی د دغو مجوزهؤ معبودانو حال د الله تعالیٰ په مقابل کښی داسی وی. نو تاسی له خپلو ځانونو سره د دغی خبری فیصله وکړئ چه د الله تعالیٰ خوښی او د ده د رضاء حصول تر کوم ځای پوری ضروری دی، او د غیر الله عبادته نه الله تعالیٰ خوښیږی او نه هغه خوشالیږی چه تاسی ئی عبادت کوئ او خوښی ئی غواړئ.

تنبیه : د (توسل) او د (تعبد) په منځ کښی فرق ظاهر دی بیا نو (توسل) هم تر هغه ځای پوری مشروع دی چه د شریعت له لوری مجاز دی.

﴿ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ ﴾ الآية ـ او امید لری د رحمت د دغه الله او ویریږی دوی له عذابه د دغه الله الخ) یعنی سره له انتهائی قرب د هغوی ګرد (تول) امیدونه محض د الله تعالیٰ پر لطف او مهربانی دی. او دوی تل تر تله د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او لړزیږی او په دی ښه پوهیږی چه د هر قسم نفع رسونه او د ضرر دفعه د همغه پاک الله په قبضه او اختیار کښی دی.

وَإِنْ مِّنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا ۚ

او نشته هیڅ کلی (یا ښار د ځمکی په مخ کښی) مګر چه مونږ هلاک کوونکی (مړه کوونکی د اهل) د هغه یو پخوا له ورځی د قیامت یا په عذابو ونکی یو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره ،

تفسیر : د دغه آیت مطلب په څو دوله (قسمه) اخستی شی:

(الف) : د دنیا هر یو کلی او ښار د هغوی د وسیدونکو د عظیم الشانو ګناهونو په بدل پخوا له قیامته مستأصلو عذابونو بیخی تباه او خرابوه شی که د دوی ګناه انتهائی درجی پوری نه وی رسیدلی نو د دوهمی درجی د جرائمو په سزا کښی د عمومی هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازلاوه شی باقی داسی کلی او ښار به چیری وی چه له ازله تر ابده پوری به ئی ګناه نه وی کړی؟ او نه په کوم آفت کښی به اخته شوی وی؟.

(ب) : پخوا له قیامته ضروری ده چه هر یو کلی او ښار ته د هغه طبیعی موت وروليږلی شی او وران کړی شی، یا په کوم آفت او بلاء کښی مبتلاء شی. پر هغه طبیعی موت چه د تعذیب له رنګه تش وی د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حدیثه ثابت دی ﴿ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا ﴾ (۲٤ جز د المومن ۳٤ آیة ٤ رکوع) وفی الحدیث (کلما هلک نبی جاء نبی آخر).

(ج) : د کفارو کلی او ښارونه یا پخوا له قیامته پخپلو درنو ګناهونو په بدل نابود او لری کاوه شی یا به په کوم نه کوم بل وقت کښی (یعنی پخوا یا وروسته له قیامته) د سختو عذابونو خوند وڅکی.

په هر حال هره معنی چه تری واخیسته شی له دغه آیت څخه مقصود تحذیر دی ګواکی هغه ئی چه پخوا فرمایلی ؤ ﴿ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکړی شوی دی.

كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُورًا ﴿۵۸﴾

دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کښې ليکلی شوی.

تفسیر : يعني دغه فيصله بيخي حتمي او قطعي ده چه د الله تعالیٰ په علم کښې طی شوی ده او په لوح محفوظ کښې ليکلی شوی ده او هيڅ يو طاقت د هغه مخه نشي نيولی. حضرت شاه صاحب ليکي «د هر ښار خلق د يو مشر خدمت کوی چه مونږ د هغه رعيت او په پناه کښې يو خو کله چه وقت راشي هيڅوک به هيچا ته پناه نشي ورکولی ﴿ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ ﴾

وَمَا مَنَعَنَآ أَن نُّرْسِلَ بِالْأَيٰتِ إِلَّآ أَن كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ۚ

او نه دی منع کړی مونږ لره هيڅ څيز له دی نه چه وليږو هغه معجزی (چه دوی ئی غواړی) مګر (دی خبری) چه تکذيب کړی وو په هغو معجزو پخوانيو (کفارو نو هلاک مو کړل)،

تفسیر : په حديث کښې دی چه د مکی معظمی خلقو څخه رسول الله څخه معجزی وغوښتی مثلاً دغه چه د (صفا) غر راته سره زر کړه! يا دغه غرونه څخه له شاؤ څخه لری کړه! او د زراعت قابله سمه هواره ځمکه تری سازه کړه! وغير ذالک ، که داسی دی وکړه نو مونږ ستا دغه خبری منو. د دوی په جواب کښې دغه آيت نازل شو يعني د دغی فرمائشي معجزو ښوول الله تعالیٰ ته له سره مشکل نه دی. ليکن پخوانيو خلقو ته سره له دی چه سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسی معجزی ورښوولی وی خو هغوی نه يوائحی ايمان رانه وړ، بلکه په سرکښئ کښې ئی لا پسی ترقی وکړه آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتيجه داسی شوه چه هغوی بيخی سره مستاصل او فناه او په هلاک ورسيدل. اوس که ستاسی دغه غوښتنی هم پوره کړی شی نو د الله تعالیٰ په علم کښې شته، بلکه ستاسی له احوالو هم ظاهريږی چه تاسی بيا هم منونکی نه يئ، نو له سنت الله سره سم د دی نتيجه هم ښائی هم هغه استيصال او کلی اهلاک وی چه هغه د دوی په حق کښې خلاف له مصلحت او حکمت دی ځکه د الله تعالیٰ اراده د دغه آخری امت په نسبت داسی نه ده چه د تيرو اقوامو او اممو پشان پر دوی هم مستاصل عذاب وليږلی شی او بيخی تباه کړل شی. پخوانيو امتونو ته د فرمائشی معجزو ښوول پر دغه بناء جائز اينښی شوی ؤ چه د هغوی بالکليه تباهی د الله تعالیٰ په نزد دومره د التفات وړ (لائق) نه وه او د وروستنيو راتلونکو امتونو دپاره د دوی څه نمونی ورښوول مقصود ؤ چه دوی وپوهيږی چه د فرمائشی معجزو غوښتلو نتيجه او احوال همغسی کيږی لکه چه په دغه آيت کښې د همغو تاريخی نظائرو په طرف اجمالی اشاره فرمايلی شوی ده چه که د دغو فرمائشی معجزو له ليدلو څخه وروسته تکذيب مو وکړ (او باليقين ئی کوئ) نو کوم حال چه د پخوانيو شوی دی همغه به ستاسی هم

وشی، لیکن د الله تعالیٰ حکمت د دی مقتضی نه دی چه تاسی هم د هغوی پشان هلاک کړی نو ځکه د فرمائشی معجزو لیږل موقوف کړی شوی دی.

وَاٰتَیْنَا ثَمُوْدَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوْا بِهَا ؕ

او ورکړی مو وه (قوم) د ثمود ته اوښه ښکاره معجزه نو ظلم وکړ (ثمودیانو په ځانونو خپلو) په سبب د (عطش او عقر او اهلاک د) هغی،

تفسیر : د (ثمود) قوم له حضرت صالح علیه السلام څخه غوښتنه کړی وه چه د دغه غره له هغی غتی تیږی (ګټی) څخه یوه اوښه راوباسه. پاک الله هغه اوښه ئی له هغی پرښی (ګټی) څخه ورویسته مګر د دی په ځای چه هغوی د داسی فرمائشی معجزی له لیدلو څخه خپلی سترګی غړولی وی او قلبی بصیرت ئی حاصل کړی وی بالعکس د ظلم او عداوت لپاره ئی ملاوی وتړلی لکه چه هغه اوښه ئی ووژله او د حضرت صالح علیه السلام د شهادت په فکر او توتیه (غور) کښی هم سره سم بوخت (مشغول) شول بالاخر د هغوی عاقبت او انجام څرنګه چه واقع شو هغه ګردو (تولو) ته ښکاره او معلوم دی او د هغه د بیانولو ضرورت نه دی پاتی دغه ئی د (ان کذب بها الاولون) یوه نمونه وروړاندی کړه.

وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰیٰتِ اِلَّا تَخْوِیْفًا ﴿۵۹﴾

او نه لیږو مونږ (دغه فرمائشی) معجزی مګر دپاره د ویرولو.

تفسیر : یعنی هدایت د معجزاتو پر لیدلو موقوف نه دی، د فوق العادهٔ معجزاتو د لیږلو څخه دغه مقصود وی چه د قاهرهٔ قدرت له لیدلو څخه خلق د الله تعالیٰ څخه وویریږی او له ویری د پاک الله په طرف متمائل شی. که دغه مقصود حاصل نشی او فی الحال د هغه قوم تباه کول هم مصلحت نه وی نو د تشو فرمائشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځی باقی د عمومی تخویف او انذار دپاره د هغو آیاتونو او معجزاتو لیږل چه مصلحت دی هغه برابر لیږلی شوی دی.

وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ ؕ

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ تاته چه بیشکه رب ستا احاطه کړی ده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)

تفسیر : ښائی چه د رسول الله مبارک په خیال کښې دغې خبرې خطور کړی وی چه د دغو فرمائشی معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشی او داسی به وائی که دی په ریښتیا سره نبی وی نو څمونږ له غوښتنی سره به ئی سم معجزی راښودلی وی نو څکه ئی مطمئن کړل چه ستا د رب علم او قدرت ګرد (تول) خلق احاطه او راګیر کړی دی او هیڅوک د ده له علم څخه د باندی وتلی نشی. او نه د ده د قدرت له ماتحت بل چیری خوځیدی شی او ګرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قبضه کښې دی تاسی د دوی د دغو طعنو او تشنیعو ته له سره غوږ مه ږدئ او مه التفات ورته کوئ! دوی ستاسی هیڅ یو شی نشی خرابولی تاسی په خپل کار کښې مشغول او لګیا اوسئ! او د دوی فیصلی بیخی مونږ ته راپریږدئ مونږ ته ډیر ښه معلوم دی چه دوی سره د فرمائشی معجزو د لیدلو هم ستاسی د خبرو منونکی نه دی او وروسته له هغه څمونږ له سزا او پوښتنی څخه خلاصیدونکی یا تری چیری تښتیدونکی نه دی او په دی هم علم لرو چه له دغو خلقو څخه کوم یو اوس سم د لاسه د تباه کیدلو وړ (لائق) دی؟ او د کومو خلقو باقی پریښودل مصلحت دی؟ لهٰذا تاسی خپل ځان په دغو جګړو او جنجالونو کښې له سره مه اخته کوئ! دغه ګرد (تول) څمونږ تر محاصری لاندی دی بالاخر دوی به مسلمانیږی.

وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ

او نه ده ګرځولی مونږ (نظاره ښوونه) هغه چه ښوولی مو وه تاته (د کائناتو په نسبت په سترګو سره په شپه د معراج کښې) مګر ازموینه دپاره د خلقو د (مکی).

تفسیر: له نظاری څخه مراد د معراج د شپې هغه ننداری دی چه د هغو په بیان سره د خلقو ازموینه وشوه صادقانو د هغو له آوریدلو څخه پری باور وکړ او وئی منل او بالعکس مکذبینو او ناقصانو د هغو تکذیب وکړ.

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ فِى الْقُرْاٰنِ ؕ

او (هم دا رنګه فتنه ګرځولی ده مونږ) هغه ونه چه پری لعنت کړی شوی دی په قرآن کښې،

تفسیر : یعنی د (زقوم ونه) چه په قرآن کښې ویلی شوی ده چه هغه به د دوزخیانو خوراک وی د ایمان لرونکو د یقین موجب شوه او د منکرانو د شک او ریب سبب وګرځیده او وی ویل

چه د دوزخ په اور کښې به ونه څرنګه زرغونیږی؟ دغه هم (لکه همغه د معراج نندارہ) یوه ازموینه وه. له دغو دواړو مثالونو څخه اندازه وکړئ چه د خوراقو په تصدیق کښې د طبائعو احوال څرنګه دی؟.

وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

او ویروو مونږ دوی نو نه زیاتوی دوی ته (دغه ویرول) مګر طغیان سرکښی لویه.

تفسیر : یعنی هغه زړونه چه د الله تعالیٰ له ویری څخه تش وی له ویرولو څخه هم نه ویریږی بلکه لا زیات پخپلو شرارتونو کښې پرمخ تګ او ترقی کوی. له هغوی څخه د فرمائشی معجزاتو په لیدلو سره د حق د قبلولو هیله (توقع) او امید لرل، چتی (بیکاره) او بی موقعه دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ تاسی آدم ته (تعظیماً) نو سجده وکړه (تولو) مګر یواځی ابلیس (چه سجده ئی ونه کړه)، وویل (ابلیس په جواب د الله کښې) آیا سجده وکړم هغه چاته چه پیدا کړی دی تا له ختی،

تفسیر : دغه قصه په څو ځایونو کښې تیره شوی ده دلته په هغی باندی تنبیه ورکول مقصود دی چه د الله تعالیٰ د حکم بی له وړاندی وروسته کولو څخه منل (د پرښتو له طرفه) او په هغه کښې شبهی پیدا کول د شیطان کار دی. دغه کفار هم د همغه شیطان د اعمالو متابعت کوی چه په خبرو کښې ئی کاږه بحثونه کول مګر په یاد ئی ولرئ چه د دوی عاقبت او انجام هم همغسی کیدونکی دی چه د دوی د امام او مشر لعین ابلیس انجام هم همغسی کیدونکی دی.

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾

وویل (ابلیس) خبر راکړه ماته دا (سړی) چه بهتر کړی دی دی په ما باندی قسم دی که وروستی دی کړم تر ورځی د قیامت پوری نو خامخا به زه بیخ وباسم هرومرو (خامخا) د اولادی د ده مگر لږ (د دوی چه ستا په عصمت او حمایت کښی دی).

تفسیر : یعنی لږ څه به ئی پریږدم او باقی گرد (ټول) به ئی مسخر او د خپل ځان تابع وگرځوم. لکه چه پر آس د ملونی او قیزی په وسیله سړی لاس مومی نو بیا دغه انسانان چه ځما په مقابل کښی دومره ضعیف او کمزوری دی نو تا دوی ته پر ما ولی لوئی او فضیلت بښلی دی؟ آیا داسی کول هم جائز دی؟ حال دا چه زه غوره یم له ده نه ځکه چه آدم له خاوری پیدا دی او زه له اوره.

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا ﴿۶۳﴾

(نو) وفرمایل (الله) چه ځه نو هر چا چه متابعت وکړ د تا له دوی نه (ای شیطانه) نو بیشکه دوزخ جزاء ستاسی ده جزاء پوره .

تفسیر : یعنی هومره زور چه لگولی شی وئی لگوه دلته تاته او ستا ملگرو ته بندی خانی تیاری دی.

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ

او وخوځوه (راگیر کړه) هغه څوک چه طاقت دی رسیږی پر هغه باندی له دوی نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)

تفسیر : یعنی هغه غږ چه د الله تعالیٰ د عصیان په لوری خلقو ته دعوت او بلنه کوی. له دی نه په زړونو کښی وسوسی غورځول مراد دی. مزامیر (ساز او آواز) هم په دی کښی داخلیدی شی.

وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

او راکاږه (راټول کړه گمراهی ته) پر دوی سواره خپل او پیاده خپل.

تفسیر : یعني خپل گرد (تول) زور او قوت ولگوه او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښکرو ته د پرمخ تگ (وراندی تلو) امر ورکړه چه د الله تعالیٰ په معصیت کښې گرد (تول) جنگیدونکي شیطانان دی که سواره دی یا پلي(پیاده) ، جني وی، که انسي، پخپلو شیطاني چارو بوخت (مشغول) او لگیا شي !؟.

وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

او شریک شه له دوی سره په مالونو کښې او په اولادونو کښې .

تفسیر : یعني په زړه کښې دی ارمان مه ساته او دوی ته په هر شاني چه زړه دی غواړي ترغیب ورکړه چه په خپلو مالونو او اولادونو کښې هم تاته برخي درکړی. یعني دغه شیان په ناجائزو طریقو سره حاصل کړئ او په ناجائزو کښې ئې ولگوئ.

وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾

او وعده کوه له دوی سره (د دروغو)، او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مگر (په) مکر باطل (او فریب سره چه خطاء ورته ثواب ښکاروی).

تفسیر : یعني چه شیطان انسان ته زرغونه باغونه ورښیي د ده په مکر او فریب او پلمو (تدبیرونو) کښې راتلل د احمقانو کار دی د شیطان گرد (تول) مواعید پر دغابازی او فریب مبتني دی لکه چه په قیامت کښې دی پخپله به هم اقرار کوی (ووعدتکم فاخلفتکم) د ابراهیم ٤ رکوع (۱۳ جزء) آیة رقم (۲۲)

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

بیشکه (خاص) بندگان ځما چه دی نشته تاته (ای شیطانه) پر دوی هیڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافي دی رب ستا (ای شیطانه) وکیل ساتونکی (د خالصو بندگانو خپلو له شره ستا)

تفسیر : یعني هر څوک چه پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی هغه د ده کار جوړوی او د شیطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه ئې راوباسي.

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ

رب ستاسی هغه (قادر مطلق) دی چه چلوی تاسی ته بیړی (جهازونه) په بحر کښې.

تفسیر : دغه ئی د الله تعالیٰ د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندی کړه چه په هغه کښې یو مشرک هم پر داسی اقرار کولو مجبور کیږی چه له ماسواء الله څخه بل هیڅوک د ګردو (تولو) مهماتو جوړوونکی او وکیل نشی کیدی ځکه چه

عارضی زور پکار نه دی ای کمزوره! پخپل لاس ګټه! ځان ساته تل له پوره!

لِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ

له پاره د دی چه ولټوئ (رزق او روزی) له فضله د ده څخه،

تفسیر : علی‌الاکثر په لوی قرآن کښې روزی ئی په فضل سره تعبیر فرمایلی ده. د فضل معنی زیادت دی ځکه چه د مسلمانانو دغه بندګی او عبادت خو د آخرت دپاره دی او دنیوی فوائد دوی ته محض د امتحان او تمائل دپاره ورکول کیږی.

إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَن تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾

بیشکه دغه (الله) دی پر تاسی ډیر مهربان او کله چه ورسیږی تاسی ته سختی په بحر کښې (او ویریږئ له غرقه) ورک شی (له فکره) هغه کسان چه ئی بولئ (او عبادت ئی کوئ) مګر یواځی دغه (الله) ته (زاری او عبادت کوئ) نو کله چه ومو ژغوری (بچ مو کړی) تاسی (له غرقه او ومو رسوی) وچی ته نو بیا څنګ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر : یعنی هم دا چه انسان له مصیبت څخه نجات ومومند نو خپل حقیقی محسن بیخی له یاده وباسی. او هیروی ئی. څو دقیقی (منته) وړاندی د سیند په چپو او د بحر په امواجو کښې پرله پسی د الله تعالیٰ په یادونه کښې ؤ هم دغه چه د ګودر پر وچه باندی ئی پښه باندی ولګیده

نو بیا بیخی بی فکره کیږی او هغه ګردی (تولی) پیښی ئی هیری شی نو له دی نه لویه ناشکری او احسان هیرول به نور څه وی؟.

اَفَاَمِنۡتُمۡ اَنۡ یَّخۡسِفَ بِكُمۡ جَانِبَ الۡبَرِّ

نو آیا په امن (مطمئن او بی ویری) یئ تاسی له دی نه چه ډوب کړی تاسی په یو طرف د ځمکی وچی کښی.

تفسیر : یعنی د بحر په څندو (غاړو) په وچه کښی مو دوب کړی مثلاً چه زلزله راشی او په ځمکه کښی چاودی پیدا شی او د قارون په شان په ځمکه کښی خښ کړی شئ! خلاصه ئی دا چه ستاسی اهلاک د سیند په موجونو او چپو پوری موقوفه نه دی هر چیری چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هلته مو وژنی.

اَوۡ یُرۡسِلَ عَلَیۡكُمۡ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوۡا لَكُمۡ وَكِیۡلًا ﴿۶۸﴾ اَمۡ اَمِنۡتُمۡ اَنۡ یُّعِیۡدَكُمۡ فِیۡهِ تَارَةً اُخۡرٰی

یا ولیږی پر تاسی سخت باد ورروونکی د وړو کانو بیا ونه مومئ تاسی د خپل ځان دپاره کوم ساتونکی آیا په امان کښی یئ تاسی (بلکه مأمون مه اوسئ) له دی نه چه بیا رانته باسی تاسی (الله) په دی (بحر) کښی (بل کرت) بیا دوهم ځلی.

تفسیر : یعنی داسی کوم ضرورت درپیښ کړی چه د هغه لامله (له وجی) لاعلاجه د سیند د سفر اراده وکړئ.

فَیُرۡسِلَ عَلَیۡكُمۡ قَاصِفًا مِّنَ الرِّیۡحِ فَیُغۡرِقَكُمۡ بِمَا كَفَرۡتُمۡ ثُمَّ لَا تَجِدُوۡا لَكُمۡ عَلَیۡنَا بِهٖ تَبِیۡعًا ﴿۶۹﴾

نو ناڅاپه راولیږی پر تاسی ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد نو غرق به کړی (الله) تاسی په سبب د کفر (شرک) د تاسی پس د هغه بیا به نه مومئ

د خپلو ځانونو دپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتیدونکی (راپسی ګرځیدونکی).

تفسیر : یعنی له الله تعالی ځخه څوک پوښتنه کولی شی؟ یا د چا له واکه (اختیاره) او توانه دغه کار پوره دی چه د پاک الله تعقیب وکړی؟ او (استغفر الله) د مجرمینو دیت یا قصاص تری واخلی؟.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

او خامخا په تحقیق ډیر عزت ورکړی دی مونږ اولاده د آدم ته او سواره کړی مو دی دوی پر مرکوباتو باندی په بر (وچه) کښی او په بحر (سیند) کښی او رزق روزی مو ورکړی ده دوی ته له طیباتو پاکیزه ؤ شیانو او غوره کړی مو دی دوی پر ډیرو له هغه چا چه پیدا کړی مو دی په غوره کولو (ډیرو) سره.

تفسیر : یعنی انسان ته د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس، او نور ورعنایت فرمایلی دی چه د هغه په وسیله د خپل په دنیوی او اخروی مضارو او منافعو باندی پوهیږی او د ښو او بدو په منځ کښی سره تفریق کولی شی په هر طرف کښی د پرمخ تګ او ترقی لیاری ورته پرانستلی دی. نور مخلوقات تر خپل واک (اختیار) لاندی راوړی شی او خپلی چاری تری اخیستی شی. په وچه کښی د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز (قسم قسم) نواقلو او وسائلو سفر کوی. په سیندونو او بحرونو کښی پر بیړیو او جهازونو او نورو نقلیهؤ وسائلو سره بی تکلفه تګراتګ مسافرت کولی شی، له قسماقسمو ښو ماکولاتو مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او تعمیراتو او د دنیوی نورو وسائلو او وسائطو او د هوسائی (ارام) او هستوګنی د هر راز (قسم) لوازمو او لواحقو ځخه منتفع او ګټور کیږی د هم دغو انسانانو لوی پلار حضرت آدم علیه السلام ئی د پرښتو مسجود وګرځاوه او د دوی آخری رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم ئی د ګردو (تولو) مخلوقاتو سردار او بادار غوره کړ. الغرض دغی انسانی نوعی ته ئی له ډیرو حیثیاتو عزت، لوئی او عظمت ورکړی دی. او پر خپلو ډیرو مخلوقاتو ئی ورته فضیلت ورکړی دی. په پاس رکوع کښی د آدم علیه السلام په نسبت د شیطان داسی وینا چه (هذا الذی کرمت علی) او آدم علیه السلام ته د پرښتو د سجود او د انسانانو بحری او بری مسافرت ذکر ؤ. د دی آیت د مضمون ارتباط د پاس مذکورهؤ مضامینو سره په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره دی.

تنبیه : مفسرین د دی آیت په ذیل کښی په دغه بحث کښی سره لګیدلی دی چه آیا پرښته افضله ده؟ که انسان پر پرښتو افضلیت لری؟ لیکن انصافی خبره خو دا ده چه له آیت څخه د دی خبری (د فاضل او مفضول) فیصله نه کیږی څمونږ د حنفیانو دغه رأیه نقل کړی شوی ده چه بشری رسولان پر (ملکی رسولانو) افضلیت لری (او ملکی رسولان) پر نورو ګردو (تولو) پرښتو او انسانانو د (بشری رسولانو) په استثناء افضل دی. او عامو پرښتو ته پر عامو انسانانو افضلیت حاصل دی والله اعلم.

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ ۖ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وبه بولو (په نامه سره) هر امت سره د انبیاء او مشرانو د دوی، نو هر هغه چاته چه ورکړه شوه اعمالنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو دغه (اصحاب الیمین) لولی به اعمالنامی خپلی (په ډیری خوشالی سره) او ظلم به ونه کړی شی (پر دوی) په اندازه د یو نری تار (چه په منځ د زړی د خرماؤ کښی وی).

تفسیر : دلته دا راښوولی کیږی چه په دنیا کښی له فطری حیثیته کوم عزت او فضیلت چه انسان ته ئی ښیلی ؤ هغه ئی تر کوم ځای پوری قائم ساتلی دی؟ او څومره داسی انسانان دی چه هغوی خپل انسانی عزت او شرف ئی خاورو سره برابر کړی دی؟ . خلاصه ئی دا ده چه د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه څیزه حاضریږی چه ده به د هغه پیروی او متابعت کاوه. مثلاً مؤمنین له نبی یا کتاب یا له دینی مشره سره. او کفار له مذهبی مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چه فرمایلی ئی دی ﴿ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنصَرُونَ ﴾ (۲۰ جزء د القصص (٤١) آیت ٤ رکوع) او په حدیث کښی راغلی دی« لا تتبع کل ما کانت تعبد» په دغه وقت کښی د ګردو (تولو) انسانانو اعمالنامی به هغوی ته رسیږی، د ځینو اعمالنامی به د مخی له طرفه په ښی لاس کښی او د ځینو اعمالنامی به د شا له طرفه په کیڼ لاس کښی وررسیږی ګواکی دغه یو حسی علامت دی د مقبولیت او مردودیت دپاره. «اصحاب الیمین» یعنی په ښی لاس کښی د عمل‌نامی اخیستونکی هغه کسان به وی چه په دنیا کښی ئی حق قبول کړی وی او خپل فطری شرافت او انسانی کرامت ئی باقی ساتلی وی. همغسی چه هغوی په دنیا کښی سره له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وی او خپل وړاندی وروسته ئی لیدلی وی په آخرت کښی هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځی په دغه ورځ کښی به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وی او په ډیر سرور او انبساط سره به خپلی اعمالنامی لولی

او نورو ته به هم وایی ﴿ هَآؤُمُ اقۡرَءُوۡا كِتٰبِيَهۡ ﴾ (۲۹) جزء د (الحاقه (۱۹) آیة (۱) رکوع) راشئ! ځما دغه کتاب ولولئ باقی نور خلق یعنی «اصحاب الشمال» د هغوی احوال په وروستنی آیت کښې بیان فرمایلی شوی دی. ځینی د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوی ځکه چه هلته به خلق د هم دغی اعمالنامی پسی ورځی (لنده ئی دا چه په آخرت کښې به له هر چا سره همغه معامله وکړه شي چه وړ (لائق) او مستحق ئی وی او ظلم به ونه کړی شي پر دوی باندی په اندازه د هغه نری تار چه په منځ د زړیو د خرماؤ کښې وی). یعنی د خرماؤ د زړیو په چاودو کښې چه هغه نری شان ته تار وی د هغه په قدر هم پر چا ظلم او تیری نه کیږی د هر یوه د زیار (محنت) او کوښښ بدل په پوره بلکه له پوره ځنی به هم زیاته گټه (فائده) ثمره دوی ته رسیږی.

وَمَنۡ كَانَ فِىۡ هٰذِهٖۤ اَعۡمٰى فَهُوَ فِى الۡاٰخِرَةِ اَعۡمٰى وَاَضَلُّ سَبِيۡلًا ﴿۷۲﴾

او هر څوک چه وی په دغه (دنیا) کښې ړوند (له پیژندلو د حقه) نو هغه به په آخرت کښې هم ړوند وی (له لیاری د خلاصی) او ډیر لری به وی (د نجات او بری) له لیاری (د ړندو پشان).

تفسیر : یعنی دلته د هدایت د لیاری له لیدلو څخه ړانده پاتی وی. او هلته په آخرت کښې د جنت د لیاری له لیدلو څخه هم ړانده او ډیر لری تری پاتی کیږی «موضح القرآن» دغه د «اصحاب الیمین» په مقابل کښې د «اصحاب الشمال» ذکر دی ځینو د «اضل سبیلا» مطلب داسی اخیستی دی چه په دنیا کښې د مافات تلافی ممکنه ده ولی په آخرت کښې له هغه څخه هم ډیر لری ولویدل ځکه چه په قیامت کښې د تدارک او تلافی هیڅ امکان نشته.

وَاِنۡ كَادُوۡا لَيَفۡتِنُوۡنَكَ عَنِ الَّذِىۡۤ اَوۡحَيۡنَاۤ اِلَيۡكَ لِتَفۡتَرِىَ عَلَيۡنَا غَيۡرَهٗ ۖ وَاِذًا لَّاتَّخَذُوۡكَ خَلِيۡلًا ﴿۷۳﴾

او په تحقیق شان دا دی چه نژدی وو (کفار د ثقیف دی ته) چه واړوی تا له هغه (قرآن) څخه چه وحی کړی ده مونږ تاته دپاره د دی چه وتړی ته پر مونږ بی له دی قرآنه او (که متابعت کړی وی تا د دوی نو) په دغه وقت کښې به (متابعت کړی وی دوی د تا او) خامخا نیولی به ئی وی دوی ته دوست.

تفسیر : له دغو باطنی ړندو ځخه ځینی شریران خو هغه کسان دی چه پخپله بیخی پر سمه لیاره نه راځی بلکه نور غتی غتی سترګی لرونکی پوهان او هوښیاران هم غواړی چه وغولوی او تیرباسی لکه چه د معظمی مکی د کفارو دغه بی حیائی او جسارت ته وګوریځ چه غواړی تاسی هم دغه طرف ته متمائل کړی چه د الله تعالیٰ هغه وحی او احکام چه پر تاسی ئی لیږلی دی د هغو یوه برخه تاسی د دوی له خاطره (معاذ الله) پریږدیځ یا ئی بدل کړی، کله د حکومت، کله د دولت، کله د ښکلیو پیمخو جونو (جینکو) تطمیع او تشویق دوی ته وروړاندی کاوه. کله به ئی ویل چه مونږ به له ځرمی (سیلمی) ستا تابع کیږو که چیری له قرآن ځخه تش همغه برخه لری کړیځ چه د شرک او بت پرستی په نسبت تردید کوی که په فرض محال (العیاذ بالله) تاسی داسی وکړیځ نو خامخا هغوی به تاسی خپل تینګ دوست په شان منلی وی لیکن ستاسی جواب د هغوی په مقابل کښی داسی ؤ: که تاسی لمر او سپوږمی له آسمانه راښکته کړیځ او یوه ئی ځما په یوه موټی کښی بل ئی ځما په بل موټی کښی راکړیځ، خو بیا هم محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ځیز پریښودونکی نه دی چه پاک الله د هغه دپاره مبعوث کړی دی ځو ئی تر پایه ونه رسوی یا خپل سر پری جار (قربان) نه کړی.

په طلب کښی تل زیار کاږم | ځو مطلب ته ورسیږم
یا به سر ورکړم په لیار کښی | یا به خپل یار ته رسیږم

وَلَوْلَآ اَنْ ثَبَّتْنٰكَ لَقَدْ كِدْتَّ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيْلًا ﴿۷۴﴾ اِذًا لَّاَذَقْنٰكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيْرًا ﴿۷۵﴾

او که نه وی مونږ تینګ کړی ته (په حق باندی د عصمت) نو خامخا په تحقیق نژدی شوی وی ته چه میلان دی کړی وی دوی ته ځه لږ (میلان) (او که لږ ځه میل دی کړی وی) نو په دغه وقت کښی به خامخا په تحقیق ځکلی مو وی تاته دوچند عذاب د ژوندون (په دنیا کښی) او دوچند عذاب د مرګ (په آخرت کښی) بیا به نه وه موندلی تا د ځان دپاره پر مونږ باندی مدد کوونکی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر «ترکن» له (رکون) ځخه دی چه ادنیٰ راښکته کیدلو او د قلب ډیر خفیف میلان ته وائی له دی سره د (شیئا قلیلا) قید ئی زیات کړ نو له ادنیٰ ځنی ډیر ادنیٰ مرتبه تری مراده شوه. بیا (لقد کدت) ئی وفرمایه او د هغه وقوع ئی لا لږ کړ یعنی که دغه خبره نه وی چه ته معصوم نبی ئی چه ستا د عصمت ساتنه الله تعالیٰ پخپل خصوصی فضل سره کوی نو د دغو چالاکو شریرانو د فریب بازی ځخه ډیر لږ ځه هغه طرف ته به ستا قلبی میلان ورنژدی کیده

لیکن د انبیاؤ علیهم السلام د عصمت تکفل الله تعالیٰ فرمایلی دی نو ځکه دغومره یو خفیف تمائل هم په تا کښې ونه مونده شو. له دی نه ظاهرېږی چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وجود کښې د فطری تقویٰ قوت ډیر مضبوط او کلک او بیخی له تزلزل څخه عاری ؤ. (که قاری دغه پاس آیات په دقت سره بیا ولولی، او پکښې ښه دقیق او ښه ځیر شی) نو په دغو کښې هم د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهایت لطیف چل سره مقصود دی. مقربینو ته همغسی چه انعامات ډیر دی ډیر مصائب او بلیات هم د دوی په برخه کښې راځی. او د دوی پر خورا ډیر لږ وړوکی غلطی یا قصور باندی هم سخت عتاب واردېږی. لکه چه ځمونږ د رسول الله مطهراتو ازواجو ته فرمایلی دی ﴿ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ﴾ (۲۱ جزء د الاحزاب (۳۰) آیة (٤) رکوع) نو دغه ئی راوښود چه د دوی مرتبه کومه معمولی مرتبه نه ده که په فرض محال سره له ادنیٰ څخه ادنیٰ کومه غلطی وی نو په دنیا کښې او په برزخ کښې او په آخرت کښې دوچنده عذاب ورځکولی کیږی، هر مؤمن لره ښائی چه د دغو آیاتونو د تلاوت په وقت کښې په ګوندو او ځنګنو شی. او په انتهائی خوف او خشیت سره د الله تعالیٰ د جلال او جبروت په شان کښې غور وکړی! او همغه دعا دی وکړی چه پخپله به رسول الله مبارک کوله «**اللّٰهم لا تکلنی الی نفسی طرفة عین**» ای الها! د سترګی د یوه رپولو په اندازه می هم خپل نفس ته مه خوشی کوه!» یعنی تل می هم دغه ته حفاظت او ساتنه وکړه! او پخپل کفالت کښې می وساته!.

وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوْكَ مِنْهَا وَاِذًا لَّا يَلْبَثُوْنَ خِلٰفَكَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۷۶﴾

او بیشکه شان دا دی چه نژدی ؤ (دغه مکی والا او غوښتل ئی) چه خامخا وخوځوی تا له ځمکی (د مکی یا د مدینی) له پاره د دی چه وباسی تا له دغی (ځمکی په مکر او فریب سره) او په دغه وقت کښې (که ته ئی ایستلی وی) نو درنګ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مګر لږ (مدت).

تفسیر : یعنی غواړی چه تاسی په تنګ کړی او ومو ویروی او له معظمی مکی څخه مو د باندی وباسی لیکن دوی دی دغه خبره هم په یاد ولری که هغوی داسی وکړه نو دوی به پخپله هم تر ډیرو ورځو پوری دلته نشی اوسیدلی. لکه چه هم داسی هم وشو چه د دوی هم دغه ظلم، ستم او تیری د دی خبری سبب شوه چه محمد صلی الله علیه وسلم له معظمی مکی نه منوری مدینی ته هجرت وفرمایه خو تر دی یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کورونو څخه ووتل او د بدر په میدان کښې په نهایت ذلت او خواری سره ووژل شو. او له هغه پنځه شپږ

کاله وروسته پر معظمه مکه باندی هم د اسلام قبضه وشوه. د کفارو هغه حکومت او شوکت تباه او فنا شو او بالاخر په ډیر لږ مدت کښې نه یواځې په معظمه مکه په ټوله جزیرة العرب کښې د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتې نشو.

سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

(دغه وړاندی) طریقه څمونږ (په مثل د هغی طریقی څمونږ ده) په هغه چا کښې چه پر تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تانه له رسولانو څمونږ ، او نه به مومی ته طریقه (عادت) څمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسیر : یعنی څمونږ هم دغه دستور له قدیمه تراوسه جاری دی کله چه په کوم کلی یا ښار کښې د الله تعالیٰ نبی ته ئی هستوګنه نه ده ورکړی نو پخپله د همغه ځای وسیدونکی نه دی پاتی شوی.

اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ

قائموه (سم ودروه له ټولو حقوقو) لمونځ وروسته له زواله د لمر تر تیاری د شپې پوری (یعنی د ظهر، عصر، مغرب، او عشاء لمونځونه ادا۔ کړه!)

تفسیر : یعنی د دوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ او له سره خپل فکر او چرت پری مه خرابوئ تاسی ټل خپل رب او مالک ته متوجه اوسئ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ! ځکه چه تعلق مع الله داسی یو څیز دی چه انسان ته پر ګردو (ټولو) مشکلاتو او نوائبو (تکالیف) بری او غلبه ورکوی: ﴿ وَاسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ﴾ (اول جزء د البقرة پنځمه رکوع څمونږ د دی تفسیر . په ﴿ لِدُلُوْكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ ﴾ کښې د مازپښین، مازدیګر، ماښام، ماسختن څلور واړه لمنځونه راغلل د جمع بین الصلوٰتین له مسئلی سره د دی آیت هیڅ تعلق نه دی که د جمعی اشاره تری واخیستله شی نو دوه نه بلکه د څلورو لمنځونو د جمع کولو مشروعیت به له دی نه ووځی هو! د صحیح ذوق په شرط دغه استنباط تری کیدی شی چه په ظهر کښې تعجیل او په عشاء کښې تاخیر ښائی چه مستحب وی الا لعارض.

وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ؕ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُوْدًا ﴿٧٨﴾

او له قرائت د فجر (یعنی د سهار لمونځ اداء کړه) بیشکه چه قرآن لوستل

(لمونځ کول) د فجر حاضر شوی دی (یعني ورحاضریږی ملائک د شپې او د ورځې).

تفسیر : ښائی د (قرآن الفجر) له تعبیره دی طرف ته اشاره وی چه په فجر کښې د قرائت تطویل مطلوب دی. په حدیث کښې راغلی دی چه: «د فجر او عصر په وقت کښې د شپې او د ورځې د پرښتو په منځ کښې سره مبادله واقع کیږی» لهٰذا په دغو دوو وقتونو کښې د ورځې او د شپې د پرښتو اجتماع وی نو ځمونږ قرائت او لمونځ د دوی په حضور کښې د زیار (کوشش) برکت او ښیګنې (نیکی) موجب دی په دغه وقت کښې پاس تلونکی پرښتې الله تعالی ته شهادت ورکوی چه مونږ د خپل تګ راتګ په وخت کښې ستا بندګان په لمانځه کښې مصروف او مشغول ولیدل. علاوه پر دی د سحر په وقت کښې طبعاً د سړی زړه هم حاضر او مجتمع وی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ ۖ عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا ﴿۷۹﴾

او په (یوه تو ته د) شپې کښې خوب پریږده او ویښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کښې دا (زیاتي عبادت دی خاص تاته ښائی چه وبه دروی تا رب ستا په هغه مقام محمود (ستایلی شوی ځای د شفاعت) کښې.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی: «یعني له خوبه راویښ شه! (په تهجد) کښې قرآن ولوله دغه حکم مو له ګردو (تولو) څخه زیات پر تا کړی دی چه تاته (له ګردو «تولو» څخه) لویه مرتبه درکوو. یعني تهجد مو خاص پر تا واجب کړی دی او پر امت دی مستحب دی.
(مقام محمود) د عظمی شفاعت مقام دی. کله چه بل هیڅ یو نبی به هیڅ یو شی نشی ویلی نو ځمونږ بادار او سردار او آغا محمد رسول الله صلی الله علیه واله وصحبه وسلم به عرض وکړی او ګرد (تول) مخلوق به له تکالیفو څخه وژغوری (بچ کړی) په دغه وقت کښې به د هر یوه انسان پر ژبه د محمدی صلی الله علیه وسلم د شریعت او فضیلت حمد او صفت به وی او الله تعالیٰ به هم د دوی تعریف کوی. ګواکی د محمدیت د شان ظهور به په پوره ډول (طریقه) سره کیږی.
تنبیه : د «مقام محمود» دغه تفسیر په صحیحهؤ احادیثو کښې راغلی دی او په (بخاری شریف) او په (مسلم شریف) او د احادیثو په نورو مقدسو کتابونو کښې د (کبریٰ شفاعت) نهایت مفصل بیان شته شارحینو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لس قسمه شفاعت ثابت کړی دی په «فتح الباری» کښې دی ولوست شی.

وَقُلْ رَّبِّ اَدْخِلْنِیْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّ

أَخۡرِجۡنِي مُخۡرَجَ صِدۡقٖ وَٱجۡعَل لِّي مِن لَّدُنكَ سُلۡطَٰنٗا نَّصِيرٗا ﴿٨٠﴾

او ووایه (ای محمده!) ای ربه څما ننه باسه ما په ننویستلو رښتیا (ښو سره مدینی ته) او وباسه ما په ویستلو رښتیا (ښو سره له مکی نه) او وګرځوه ما لره له جانبه خپله یو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندی)،

تفسیر : یعنی چیری چه زه رسولی کیږم (مثلاً مدینی منوری ته) په نهایت پت، عزت، حرمت شوکت سره می ورسوه چه د حق کلمه علیا وی! او له هر ځای څخه چه ایستل یعنی بیلتون دی (مثلاً له مکی څخه) نو هغه دی هم په پت، (غیرت) عزت، حرمت، شوکت سره وی چه دښمنان ذلیل او خوار او دوستان خوښ او فرحان شي! او په هر صورت د صداقت فتح او بری وی او د کذب سر ځوړند او ښکته وی!. او داسی غلبه او تسلط راعنایت کړه چه له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وی ځو د حق کلمه علیا . او معاندین ذلیل او ښکته وی! په دنیا کښی هر یو قانون چه وی سماوی یا ارضی نو د هغه د انفاذ دپاره تر یوی درجی پوری د حکومت مدد ضروری دی څو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شي چه سره د دلائلو او براهینو له آوریدلو او د لمر په شان د حق د واضح کیدلو هم ضد او عداوت چلوی نو ځکه په ۲۷ جزء د حدید د سورت په ۲۵ آیة ۳ رکوع کښی فرمایلی دی ﴿ لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلۡنَا مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَأَنزَلۡنَا ٱلۡحَدِيدَ فِيهِ بَأۡسٞ شَدِيدٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ ﴾ الآیة -

وَقُلۡ جَآءَ ٱلۡحَقُّ وَزَهَقَ ٱلۡبَٰطِلُۚ إِنَّ ٱلۡبَٰطِلَ كَانَ زَهُوقٗا ﴿٨١﴾

او ووایه (ای محمده! دوی ته کله چه بیرته ننوتی مکی ته فاتحاً) راغی حق (اسلام) او په تیښته ورک شو باطل (کفر او شرک) بیشکه باطل دی ورکیدونکی (بی ثباته).

تفسیر : دغه عظیم الشان پخوا ویل په معظمی مکی کښی شوی ؤ چه هلته په ښکاره ډول (طریقه) سره د حق د غلبی کوم سامان نه ؤ یعنی ووایه ای محمده! لوی قرآن چه مسلمانانو ته زیری ورکوونکی او باطل له منځه لری کوونکی او ورکوونکی دی راغی پس وبوهیږئ چه اوس حق دین غالب شو! او د کفر د تښتیدلو پیښه یواځی له مکی معظمی څخه نه بلکه له ګردی (تولی) جزیرة العرب څخه په عمل راځی په حدیث کښی راغلی دی کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کښی په بری ننوت نو په دغه وقت کښی د کعبی شریفی په چار چاپیر کښی دری سوه او شپیته بتان په یوی لښتی سره پر ګردو (تولو) یو یو وار کاوه او داسی به ئی فرمایل

﴿ جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوْقًا ﴾ ﴿ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴾
نو هر بت به پرمخی لویده په دغه شان د پاک قرآن یو پخوا ویل پوره شو او بل داسی یو اعلان وکړ شو چه «هغه کفر چه له کعبې څخه تښتیدلی دی. بیا به له سره بیرته نه راځی!»
والحمد لله علیٰ ذلک.

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۙ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا ﴿۸۲﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآنه هغه څیز چه شفاء دی (له ظاهری او باطنی امراضو) او رحمت دی دپاره د مؤمنانو (چه نفع پری اخلی) او نه زیاتوی (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مگر زیان (هلاکت چه ایمان پری نه راوړی).

تفسیر: یعنی څرنگه چه د حق له راتگه باطل تښتی، قرآنی آیات هم چه بالتدریج نازلیږی نو روحانی امراض هم لری کیږی او له زړونو څخه د باطله‌ؤ عقائدو او ذمیمه‌ؤ اخلاقو د شکوکو او شبهاتو رنځوری بیخی محوه او ورکوی بلکه ډیر اوقات د هغه له مبارک تأثیر بدنی صحت هم حاصلیږی لکه چه په (روح المعانی او زاد المعاد) او نورو کښی د دی فلسفه او تجربه بیان کړی شوی ده. په هر حال هغه کسان چه ایمان راوړی یعنی د شفاء دغه نسخه استعمال کړی نو له گردو (تولو) قلبی او روحانی امراضو څخه نجات مومی. او د الله تعالیٰ په خصوصی رحمت او باطنی او ظاهری نعماؤ افتخار حاصلوی. هو! هغه مریض چه له خپل ځان سره دښمنی کوی او له طبیب او معالجی سره د مخالفت تصمیم وکړی. نو ظاهر دی چه په همغه اندازه چه دی له علاجه او دواء څخه نفرت وکړی. او لری تری وتښتی په همغه اندازه په زیان وومومی. ځکه چه مرض د زمانی له امتداده داسی مهلک شی چه له روحه سره یو ځای له بدنه لری کیږی نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوری راغلی دی لکه چه جزء (۱۱) د التوبة په (۱٦ رکوع) ۱۳۵ آیت کښی پاک الله فرمائی ﴿ وَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوْا وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴾

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَـُٔوْسًا ﴿۸۳﴾

او کله چه نازل کړو نعمت (او احسان) پر (نافرمان) انسان (لکه صحت، وسعت، راحت) نو مخ وګرځوی (له یاده د الله) او لری شی تری په اړخ ګرځولو (له کبره)، او کله چه ورسیږی ده ته شر بدی نو شی دی ناامیده.

تفسیر : یعنی د انسان عجب حال دی کله چه الله تعالیٰ ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربښی نو احسان ئی نه منی هومره عیش او آرام ئی چه ور په برخه شی هغومره ئی د هغه حقیقی منعم له طرفه غفلت او اعراض زیاتیږی او د عبودیت له فرائضو څخه ځان وباسی او غاړه غړول تری غواړی بیا کله چه سخت او خراب وقت پری راشی نو یو ځلی به ګرد (تول) امیدونه او اسری وشکوی. مایوس او ناامیده کینی. ګواکی په دواړو حالاتو کښی له پاک الله څخه خپله علاقه شکوی. کله د غفلت په بناء، کله د مأیوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالین) دغه مضمون ئی غالباً ځکه فرمایلی دی چه د پاک قرآن چه له ګردو (تولو) څخه د الله تعالیٰ لوی نعمت دی زیات خلق قدر نه کوی بلکه د هغه له منلو هم اعراض او غاړه غړوی. نو بیا کله چه د دی انکار، اعراض او کفران بده نتیجه دوی ته وروړاندی کیږی نو په دغه وقت کښی دیر سخت مأیوس کیږی. او له هیڅ لوری رڼا په نظر نه ورځی او بی هیلی او ناامیده کیږی.

قُلْ كُلٌّ يَّعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖ ؕ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيْلًا ﴿۸۴﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه هر څوک عمل کوی په هغی طریقی چه مناسب وی له حاله د ده (له ښو او بدو) نو رب ستاسی ښه خبردار دی په هغه چا چه هغه ښه موندونکی وی د سمی لیاری.

تفسیر : یعنی هر یو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طریقو، نیاتو، طبیعتو او مذاهبو تګ کوی او په همغه کښی محو او لګیا وی. لیکن په یاد ئی ولرئ چه د الله تعالیٰ له محیط علمه د هیڅ انسان هیڅ یو عمل نشی خارجیدی. الله تعالیٰ د هر چا د عمل طریقه او حرکات او سکنات برابر ګوری او ښه عالم دی چه کوم یو څومره سم تګ کوی او په کوم کوم شی کښی په څه اندازه چپ (کوږ) تګ کوی؟ یا په کږه لیاره ځی؟ او له هر یوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوی.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ ؕ

او پوښتنه کوی له تانه (ای محمده !) له (کیفیته د) روح څخه،

تفسیر : یعنی انسانی روح څه شی دی؟ او د هغه ماهیت، حقیقت څه دی؟ د صحیحینو شریفینو له روایته سره موافق دغه سؤال د مدینی منوری یهودانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د ازموینی په ډول (طریقه) کړی وو. او د سیرو روایاتو څخه معلومیږی چه په معظمه مکه کښی قریشو د یهودانو په مشوری دغه پوښتنه کړی ده نو ځکه د دی آیت په مکیت او مدنیت کښی اختلاف دی ممکن دی چه نزول ئی مکرر وی. والله اعلم.
دلته د دی سؤال له اندراجه به غالباً دغه مقصود وی چه دغه خلق د هغو شیانو له پوهیدلو څخه چه ورته اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری خو اعراض کوی او په غیر ضروری مسائلو کښی د عناد او تعنت (ضد) له لیاری جګړی کوی. دوی دغی خبری ته زیات ضرورت درلود (لرلو) چه د قرآنی وحی له روح څخه باطنی ژوندون ئی حاصل کړی وی. او د دغی د شفاء له نسخی څخه مستفید شوی وی ﴿ وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ﴾ (۲۵ جزء د الشوریٰ (۵۲) آیة (۵) رکوع) ﴿ يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلٰى مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ ﴾ جزء (۱٤) (د النحل ۲ آیت (۱) رکوع) مګر دوی ته له لری له کاره او د عنادی مباحثو څخه چیری فرصت پیدا کیده؟ مثلاً دغو معاندینو به داسی پوښتنی کولی: روح څه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادی دی؟ که مجرد؟ بسیط دی؟ که مرکب؟ د داسی قسم غامضو او بی ضرورتو مسائلو په پوهیدلو نه نجات موقوف دی. او نه دغه بحثونه د انبیاؤ د تبلیغ له فرائضو سره تعلق لری. لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پوری پخپله د (مادی) په حقیقت نه دی مطلع شوی روح چه په هر حال له (مادی) څخه ډیر لطیف او خفی دی د هغه اصلی ماهیت او کنهی پوری د رسیدلو څه امید به وکړی شی؟ د مکی معظمی د مشرکینو د جاهلانو او د مدینی منوری د یهودانو د اسرائیلیاتو مطالعه کوونکو ته معلوم دی چه هغه قوم چه په ډیر غټو خبرو او په نهایت واضحؤ حقایقو هم نشی پوهیدی نو دوی به د روح پر حقایقو د پوهیدلو څه قدرت او استعداد ولری؟.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۸۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه روح له امره د رب ځما دی او نه ده درکړی شوی تاسی ته (برخه) له علم (پوهنی) څخه مګر لږه

تفسیر : په موضح القرآن کښی دی چه یهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه ورونه‌ښود. ځکه چه دوی د هغه د پوهیدلو حوصله نه درلوده (لرله). پخوانیو انبیاؤ هم له مخلوق سره داسی دقیقی خبری نه دی کړی دومره پوه کافی ده چه د الله تعالیٰ په حکم سره یو شی په بدن کښی لویږی کله چه هغه روح له بدن څخه وځی نو سا هم خیژی او انسان مری.

تنبیه : د الله تعالیٰ کلام پخپلو محتویاتو کښې عجیب او غریب اعجاز لری. د روح په نسبت ئې دلته چه څه فرمایلی دی د هغه سطحی مضمون عوامو او قاصر الفهمو او کړو تلونکو معاندینو دپاره کافی دی لیکن د هم دغه سطحی لاندې په هم دغو مختصرو الفاظو کښې د روح په متعلق داسې بصیرت زیاتوونکی حقائق او دقائق مستور دی چه د ډیرو لویو لویو عالی دماغو مدققو فلسفیانو او د یوه کامل عارف د طلب او د تحقیق د لیاری دپاره د هدایت د ډیوی په شان کار ورکوی. د روح په متعلق له قدیمی عهده راهیسی د تحقیقاتو هغه سلسله جاری ده چه هغه تر نن پوری نه ده ختمه شوی او ښائی چه ختمه نه شی. د روح اصلی کنهی او حقیقت پوری د رسیدلو دعوی خو ډیره مشکله ده، ځکه چه تر اوسه پوری ډیر داسې محسوسات دی چه مونږ د هغو د کنهو او حقیقت د معلومولو څخه عاجز پاتی یو. خو بیا هم ځما په نزد له قرآنیه ؤ آیاتونو څخه د روح په متعلق پر دغو څو نظریاتو صافه رڼا لویږی:

(۱) : په انسان کښې علاوه پر دغه مادی جسم یو بل شی هم شته چه هغه ته (روح) وائی هغه د عالم امر څیز دی او د الله تعالیٰ په حکم او اراده فائض کیږی ﴿ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ ﴿ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ٦ رکوع) ﴿ ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ﴾ جزء ۱۸ د المومنون (۱ رکوع) ۱٤ آیت ﴿ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَن نَّقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴾ جزء ۱٤ (د النحل ٤۰ آیت (۵ رکوع).

(۲) : د روح علم او شعور او لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیږی او په ارواحو کښې د کمال د حصول په اعتبار بی حده تفاوت او د مراتبو فرق وی تر دی چه د الله تعالیٰ له تربیته یو روح داسې لوړ او اعلیٰ مقام ته رسیږی چه نور ارواح هغه ته له سره نشی رسیدی لکه چه د محمد صلی الله علیه وسلم روح تر هغه ځایه پوری رسیدلی ؤ چه زمونږ ناقص فکر ورته نشی رسیدی.

«یشیر الیه اضافة الامر الی الرب والرب الی یاء المتکلم المراد به ههنا محمد صلی الله علیه وسلم وقوله تعالیٰ فیما بعده ﴿ قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ ﴾

(۳) : مګر د ده دغه کمالات ذاتی نه دی حقیقی وهاب ورعطاء کړی او محدود دی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿ وَمَا أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ **فان العلم قد اتاه من مفیض آخر وهو قلیل فی جنب علم الله تعالیٰ** کما قال الله تعالیٰ ﴿ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي ﴾ الآیة - جزء ۱٦ (د الکهف ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) ﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ﴾ جزء ۲۱ (د لقمان ۲۷ آیت ۳ رکوع) ویدل علیٰ تحدید القدرة قوله تعالیٰ فیما بعد ردا لقولهم «لن نومن لك حتیٰ تفجرلنا من الارض ینبوعاً» الآیة ﴿ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴾ انسانی روح اګر که په علم قدرت او نورو صفاتو کښې ډیره ترقی وکړی تر دی چه د خپلو ګردو (تولو) هم جنسانو په نسبت ډیره د مخه هم لاړ شی بیا هم د هغه صفات محدود وی او د باری تعالیٰ د صفاتو په شان نه لامحدوده کیږی او هم دغه لوی

دلیل دی د دی خبری چه د آر یه ؤ له عقیدی سره سم روح له الله تعالیٰ شخه بیل کوم قدیم او غیر مخلوق موجود نشی کیدی که نه تحدید به ئی له کومه راځی؟.

(٤) : هومره چه لوی کامل روح وی الله تعالیٰ ته دغه قدرت حاصل دی چه هر کله چه اراده وفرمائی له هغه شخه د کمالاتو سلب وکړی اگر که د ده له فضله او مرحمته داسی شی هیڅ نه دی واقع شوی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِیٓ اَوْحَیْنَآ اِلَیْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَیْنَا وَكِیْلًا ۝ اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ اِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَیْكَ كَبِیْرًا ﴾ دغه څو اصوله چه مونږ بیان کړل اهل الفهم ته تری نسق الایات په ادنیٰ تأمل کولو سره معلومیدی شی. یواځی یو د (عالم الامر) لفظ دی چه د هغه مناسب تشریح ضروری دی او د هغه په پوهیدلو سره امید شته چه د روح په معرفت حاصلولو کښی ډیره مرسته (مدد) وشی د (امر) لفظ په لوی قرآن کښی په شلهاؤ ځایونو راغلی دی او د هغه د معنی په تعیین کښی علماؤ کافی کلام کړی دی، لیکن دلته ځما غرض د «الاعراف» د سورت د ﴿ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ﴾ آیت په طرف توجه ورکول دی، چه هلته ئی (امر) د خلق په مقابل کښی ایښی دی چه په هغه سره مونږ دغی نتیجی ته رسیدی شو چه د پاک الله په نزد دوه مد بالکل علیٰحده علیٰحده دی، یو د «خلق» بل «امر» د دغو دواړو په منځ کښی څه فرق شته؟، په هغه باندی مونږ د آیت له سیاقه په ښه شانی سره پوهیدی شو. ړومبی ئی وفرمایل ﴿ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ﴾ جزء ۸ (الاعراف ٥٤ آیت ۸ رکوع) دغه څو «خلق» شو په منځ کښی د (استواء علی العرش) ذکر ئی وکړ چه د حکم چلولو اظهار تری څرگندیږی (ښکاریږی)، بیا ئی وفرمایل ﴿ یُغْشِی الَّیْلَ النَّهَارَ یَطْلُبُهٗ حَثِیْثًا وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۭ بِاَمْرِهٖ ﴾ جزء ۸ (الاعراف ٥٤ آیت ۷ رکوع) یعنی دغه مخلوقات پر یوه معین او محکم نظام پرله پسی چلوی چه هغه ته تدبیر او تصریف ویلی شو، دغه څو «امر» شو. ﴿ اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ ﴾ جزء ۲۸ (د الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع).

گواکی د دنیا مثال لکه یوه لویه کارخانه وگڼئ چه د مختلفو اقسامو مشینونه پکښی لگولی شوی دی یو ئی کالی اوبی (کپړی جوړوی) . او بل ئی اوړه کوی. هغه بل ئی کتابونه چاپوی. یو ئی د ښارونو دپاره د برق او بریښنا قوت پیدا کوی. بل ئی قند او بوره (چینی) جوړه وی وغیر ذلک. په هر مشین کښی ډیری پرزی دی چه د مشین د غرض او غایت په لحاظ په یوه معینه اندازه سره ریژولی شی او ځای په ځای په کښی لگولی شی بیا دغه گردی (تولی) پرزی سره ترلی او جوړولی شی، او مشین تری ساز او سنبال کیږی. کله چه دغه گرد (تول) مشینونه سره روغ جوړ ساز او سنبال شول دلته د بریښنا (برق) د قوی له مخزنه د هر مشین په طرف بیل بیل برق جریان مومی، او د بریښنا قوت ورخوشی کیږی، چه په واحد آن او په یوه شیبه کښی هغه گرد (تول) ساکن او بی حرکته او چپ مشینونه سم له خپل جوړښت او مقرر حرکت سره چلیږی. تاویږی او په راز راز (قسم قسم) چارو کښی بوخت (مشغول) لگیا کیږی او همغه برقی قوه هره پرزه او هر څرخ او نور د هغه مخصوص ساخت او د غرض په مطابق چورلوی او

په حرکت ئی اچوی. تر دی چه هغه قلیله یا کثیره برقی قوه چه څراغونو، ډیوو، گرویو او قمقمو بخاریو او نورو ته رسیږی د همغو شیانو رنگ او هیئت ځان ته غوره کوی، په دغه مثال دغه خبره ښه واضحه او څرگنده (ښکاره) شوه چه د مشین قالب جوړول او بیا د هغه هر قسم سامان او لوازم ریژول او جوړول او بیا د هغه گردی (تولی) پرزی په سمه برابره اندازه، برابرول. او یو له بله سره لگول او نښلول. یوه سلسله مقدماتی کارونه دی چه د هغو له تکمیل څخه وروسته د دغه مشین د چالانولو دپاره یو بل څیز راوړلو ته هم ضرورت لرو چه هغه محرکه قوه ده (اعم له دی چه برق وی که بخار یا نور). هم داسی وپوهیږئ چه بلا تشبیه الله تعالیٰ د آسمان او د ځمکی گرد (تول) مشینونه جوړ کړل، چه هغه ته (خلق) وائی هره وړوکی او لویه پرزه ئی په سمه برابره اندازه جوړه کره. چه هغه ته (تقدیر) ویلی شوی دی (قدره تقدیرا) بیا ئی هغه گردی (تولی) پرزی سره جوړی کړی او وی نښلولی چه هغه ته (تصویر وائی) ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنٰكُمْ﴾ جزء ۸ (د الاعراف ۱۱ آیت ۲ رکوع) دغه گرد (تول) افعال د (خلق) په مد کښی ؤ اوس نو د دغی خبری ضرورت واقع دی هر هغه مشین چه د هر کار دپاره درولی شوی دی په همغه کار ولگولی شی. بالاخر د مشین چالانولو دپاره (امر الله) یعنی لکه محرکه قوه (برق، بخار، فشار، او نور) پری خوشی کره شوه ښائی د دی تعلق د «الباری» له اسمه سره وی ﴿الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ﴾ جزء ۲۸ د الحشر ۲٤ آیت ۳ رکوع و فی الحدیث « خلق الجنة وبرأ النسمة» وفی سورة الحدید (من قبل ان نبرأها) ای النفوس کما هو مروی عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه وقتادة والحسن الغرض له هغه طرفه حکم وشو چه (ځه!) فوراً وچلید هم دغه د الله امر ته فرمایلی دی ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۲۳ (د یٰسین ۸۲ آیت ۵ رکوع) په بل ځای کښی په ډیر وضاحت سره د (کن) امر ئی د جسد پر خلق مرتب کری او فرمایلی دی ﴿خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ٦ رکوع) بلکه له تتبع څخه ظاهریږی چه په لوی قرآن کښی د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مضمون په هومره مواضعو کښی چه راغلی دی عموماً د خلق او ابداع له ذکر څخه وروسته راغلی دی چه له هغه څخه داسی یو خیال پیدا کیږی چه د «کن» کلمه د «خلق» له خطابه وروسته د تدبیر او تصریف او د نورو دپاره وی والله اعلم. په هر حال زه غواړم چه داسی ووایم چه دلته «امر» معنی «حکم» دی او هغه حکم هم دا دی چه د «کن» له لفظ سره تعبیر کری شوی دی او د «کن» لفظ د کلام له هغه جنسه دی چه د الله تعالیٰ له قدیمهؤ صفاتو څخه دی همغسی چه مونږ د هغه گرد (تول) صفات (مثلاً حیات. سمع. بصر او نور) بلاکیف تسلیم کوو د کلام الله او کلمة الله په متعلق هم ښائی په همغه مسلک باندی تینگ ودریږو.

د مطلب خلاصه داسی شوه چه له (روح) سره د قرآن کریم په ډیرو ځایونو کښی د (امر) د لفظ استعمال شوی دی مثلاً ﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ﴿وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا﴾

﴿يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ ﴿يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ﴾

او پخوا له دی نه تیره شوه چه «امر» د «کن» له کلمی څخه عبارت دی یعنی هغه انشائی کلام چه په هغه سره د مخلوقاتو تدبیر او تصریف په هغه طریقه

سره وکړی شی چه پری د ایجاد او تکوین غرض مرتب شی. لهٰذا ثابت شو چه د روح مبدأ د الله تعالیٰ د کلام صفت دی چه د علم د صفت ماتحت دی ښائی ځکه ﴿ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي ﴾ کښی هغه ئی ځان ته منسوب کړ. د «کلام» او د «امر» نسبت متکلم یا آمر ته د (صادر) یا د «مصدور» په لحاظ وی او د «خلق» او مخلوق په ملحوظ نه وی ځکه په ﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ﴾ کښی ئی «امر» د «خلق» په مقابل کښی کیښود. هو! دغه د «کن» امر د باری تعالیٰ له شأنه څخه د صدور په وقت کښی ممکن دی د مجرد جوهر په لباس یا «اکبر ملک» یا د «اعظم روح» په صورت ظهور ونیسی چه د هغه ذکر په ځینو آثارو کښی شوی دی او هغه ته مونږ د «برقیه روحیه» مخزن ویلی شو. ګواکی له هم دی ځایه د حیاتی روح جریان پر ذوی‌الارواحو تقسیم کیږی او د «الارواح جنود مجندة» بیشماره تارونه هم دلته سره تولیږی او یو له بله سره نښلی او کوم جریان چه د وړکیو او لویو بیشمارو مشینونو په طرف خوشی کیږی همغه له همغه مشین څخه سم د هغه له جوړښت او استعداد سره کار اخلی او د ده له جوړښت سره مناسب حرکت ورته ورکوی بلکه په هغو ګرویو او قمقمو کښی دغه برقی جریان رسیږی له همغو سره مناسب رنګ او هیئت اختیاروی. پاتی شوه دغه خبره چه د «کن» حکم چه د کلام له قسمه دی د مجرد جوهر یا د نورانی لطیف جسم شکل څرنګه اخیتارولی شی؟ دا دغسی وګنئ چه ګرد (تول) عقلا په دی باندی متفق دی چه کوم اشکال او صور چه مونږ په خوب کښی وینو ځینی اوقات هغه ځمونږ خیالات دی چه د سیند، غره، ځمری، لیوه او د نورو اشکال ځمونږ په نظر راځی اوس د غور کولو مقام دی خیالات چه اعراض دی او له دماغه سره قائم دی هغه به څرنګه جواهر او اجسام جوړیږی؟ او په څه شان په هغو کښی د اجسامو لوازم او خواص پیدا کیږی؟ تر دی اندازی پوری چه ځینی اوقات خوب لیدونکی وروسته له ویښیدلو بیا هم د هغه له آثاره نه بیلیږی.

فی‌الحقیقت الله تعالیٰ د خوب په وسیله هر انسان ته دیر ښه هدایت فرمایلی دی کله چه د یوه انسان په مصوره قوت کښی ئی دومره یو طاقت ایښی دی چه هغه سم له خپل بساط سره غیر مجسم خیالات په جسمی قالب کښی اچوی او په هغه کښی همغه خواص او آثار باذن الله پیدا کړی چه د ویښتوب په عالم کښی له اجسامو سره تړلی دی بیا خوشالی په دی کښی ده چه هغه خیالات د خوب لیدونکی له دماغه د یوی دقیقی (لحظی) له مخی هم نه جلا (جدا) کیږی او د هغه ذهنی وجود تل قائم وی نو آیا د دغی حقیری نمونی له لیدلو څخه مونږ دومره نشو پوهیدی چه ممکن دی د مطلق قادر او برحق مصور جل وعلا د «کن» د بی کیفه امر سره د قائمه صفت بذاته تعالیٰ په کوم یو صورت یا متعددو صورتو کښی راښکاره شی هغو صورتو ته مونږ ارواح یا پرښتی یا په بل داسی نامه سره بللی شو هغه ارواح او ملائکی او نور ګرد (تول) سره حادث وی او د الله تعالیٰ امر پخپل حال قدیم پاتی شی د امکان او حوادث آثار او احکام ارواح او نورو پوری محدود پاتی شی او د الله تعالیٰ امر له هغه څخه پاک او اعلیٰ وی لکه هغه خیالی صورت چه د خوب په حالت کښی اور په نظر راځی په دغه ناریه صورت کښی، احراق،

سوځیدل، تودوالي او نور گرد (تول) آثار محسوسوو حال دا چه د دی اور تصور تر کلونو کلونو پوری هم په دماغو کښی پاتی شی نو مونږ ته د یوی ثانیی له مخی هم دغه آثار نه محسوسیږی. نو هیڅ شبهه نشته چه انسانی روح که جوهر مجرد وی یا نورانی لطیف جسم د (امر ربی) مظهر دی. لیکن دا ضروری نه ده چه د مظهر گرد (تول) احکام او آثار په ظاهر جاری وی کما هو الظاهر. واضح دی وی څه شیان چه مونږ وښکل او هغه مثالونه چه مو وړاندی کړل له هغوی څخه مقصود محض تسهیل او تقریب الی الفهم دی که نه داسی کوم مثال پیدا کیدی شی چه پر دغو غیبیهؤ حقائقو په پوره دول (طریقه) سره منطبق شی.

پاک الله! ته بهر ئی له اوهامو او له تولو قال ؤ قیله
خاوری دی په سر شی دا ځما په دی خیال ؤ دی تمثیله.

پاتی شوه دغه مسئله چه روح جوهر مجرد دی لکه چه د اکثرو قدیمی حکماؤ او د صوفیه ؤ مذهب دی یا نورانی جسم دی لکه چه د اهل الحدیث د جمهورو او نورو رأیه ده په دغه کښی ځما په نزد فیصل قول همغه دی چه بقیة السلف بحر العلوم علامه سید انور شاه صاحب اطال الله بقاءه فرمائی چه د عارف جامی په الفاظو کښی دلته دری شیان دی:

(۱) هغه جواهر چه په هغه کښی ماده او کمیت دواړه وی. لکه ځمونږ مادیه ابدان.

(۲) جواهر چه ماده پکښی نشته او صرف کمیت دی چه هغه ته صوفیه (مثالیه اجسام) وائی.

(۳) هغه جواهر چه له مادی او کمیته له دواړو څخه تش وی چه هغه ته صوفیه ارواح او حکماء ئی د مجرده ؤ جواهرو په نامه سره یادوی.

د اهل الشرع جمهور هغه ته چه (روح) وائی هغه د صوفیه ؤ په نزد په «مثالی بدن» سره موسوم دی چه په مادی بدن کښی حلول کوی او د مادی بدن په شان سترگی، غوږونه، پوزه. لاسونه، پښی او نور اعضاء لری دغه روح له دی بدن څخه له سره نه بیلیږی او د بیلتون په وقت کښی هم یو راز (قسم) مجهول الکیفیت علاقه له بدن سره ساتلی شی چه د هغه په وسیله بیخی د موت حالت نه طاری کیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی گواکی د حضرت علی کرم الله وجهه له قول سره چه «بغوی رحمة الله علیه» ئی د ﴿ اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا ﴾ په تفسیر کښی نقل کری دی په دغه وقت کښی روح پخپله بیل دی مگر د هغه شعاع جسد ته رسیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی لکه چه لمر له ملیاردو میلینو څخه لری د اشعه ؤ (پلوشو) په وسیله ځمکه تودوی لکه چه می په ننني اخبار کښی یو داسی خبر ولوست چه «د فرانس فضائی اداره بی له طیاره وانانو پخپل سر طیاری الوځولی دی او په دغه مورد کښی څه مخفی تجارب ئی کری دی چه تری دیر تعجب راوړونکی نتائج څرگند (ښکاره) شوی دی. بله اطلاع رارسیدلی ده چه په دغو ورځو کښی یو خاص رقم بم غورځوونکی طیاره لیږلی شوی ده چه پری هیڅوک نه ؤ سور لیکن د برقی امواجو په ذریعه د مقصود تر منزل پوری ورسوله شوه په دغه طیاره کښی بمونه دک

ؤ چه پر هغو تاکلیو (مقرر کړی شوی) ځایونو وویشتلی شو او بیا بیرته مرکز ته راوستی شوه.»
دعوی کولی شي چه د بیسیمو برقي امواجو په ذریعه طیاري پخپل سر داسی مکمل او منظم کارونه اجراء کوی لکه چه د کوم طیاره والا په ذریعه انجام شوی وی. نن پرون په اروپا کښی کوم مجامع چه د ارواحو په نسبت تحقیقات کوی هغوی داسی مشاهدات کړی دی چه یوه روح په داسی حال کښی چه له جسم څخه علیٰحده ؤ او د روح پر پښه باندی د حمله کولو اثر د مادی جسم پر پښه ښکاره شو په هر حال هغه روح چه اهل الشرع ئی ثابتوی صوفیه هم له هغه څخه انکار نه لری، بلکه دوی علاوه پر دغه یو بل مجرد روح هم منی چه په هغه کښی هیڅ استحاله نشته بلکه که د دی مجرد روح دپاره بل کوم روح وی او بالاخر د دغه کثرت ګرده (توله) سلسله سره یو ځای شي او د (امر ربی) پر وحدت منتهی شي نو هیڅ د انکار ضرورت نشته. شیخ فرید الدین «عطار» په «منطق الطیر» کښی څرنګه ښه ویلی دی.

آ له ګردو (تولو) څخه لویه ! آ ړومبیه ته له تولو!
تول ستا دی ته ئی لوی الله له تولو !
سامو پته ده په ځان کښی ته ئی پټ ځمونږ په سا !
آی په پټو کښی تل پته! آ ځمونږ د ساؤ سا !

له پاس مذکور تقریر څخه دغه نتیجه لاس ته راځی چه په هر شی کښی چه په (کن) سره مخاطب شوی وی د حیات روح موندله کیږی، بیشکه زه هم داسی پوهیږم چه د هر مخلوق هری یوی نوعی ته د هغه له استعداد سره سم او موافق قوی یا ضعیف ژوندون رسیدلی دی یعنی د هغه کار دپاره چه پیدا کړی شوی دی قالب ئی تیار کړی هغه ته ئی داسی حکم ورکاوه چه (کن) یعنی په دغه کار کښی لګیا شه! بس هم دغه ئی روح دی. تر هغه پوری چه دغه د خپل ایجاد غرض پوره کوی ګواکی تر هغه پوری ژوندی ګڼلی کیږی او هومره چه له هغه څخه لری او معطل کیږی په همغه اندازه موت ته نژدی یا مړ ویلی شي.
هذا ما عندی. وعند الناس ما عندهم والله سبحانه وتعالیٰ هو الملهم للصواب

وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِيٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَيْنَا وَكِيْلًا ﴿۸۶﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۭ اِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيْرًا ﴿۸۷﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا بیرته به یوسو هغه څیز چه وحی کړی ده مونږ تاته (یعنی قرآن له سینو او له صفحو) بیا به نه مومی ته خپل ځان ته په دی کار کښی پر مونږ کوم وکیل (کفیل چه بیرته ئی دروړی) لیکن

(پری مو ښود دا قرآن له جهته د) رحمت له جانبه د رب ستا ، بیشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا ډیر لوی.

تفسیر : (چه ته ئی سردار کړی د تمامو بنی آدمو او خاتم د انبیاؤ. او بل بیرغ د حمد او مقام محمود ئی هم) تاته درکړی دی او بل ئی دغه قرآن کریم درته درکړی دی او بیا تر قیامت ئی ستا په امت کښی باقی پریښی دی یعنی د لوی قرآن علم چه پاک الله تاته درکړی دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی او د لږ څه مودی له مخی هغه در څخه واخلی. نو بیا به ئی بل څوک نشی درکولی، لیکن د الله تعالیٰ مهربانی پر تاسی ډیره زیاته ده نو ځکه ئی دغه لوی نعمت در عنایت فرمایلی دی او هیڅ وجه او دلیل په لاس کښی نشته چه هغه در څخه بیرته واخلی او یواځی د عظیمه قدرت اظهار مقصود دی. او هومره چه کامل روح وی خو بیا د هغه ګرد (تول) کمالات موهوب او مستعار دی او ذاتی نه دی.

قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيْرًا ﴿۸۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خامخا که یو ځای (راتول) شی (ګرد) انسانان او (ګرد) پیریان په دی چه راوړی په شان د دی قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کښی) نو رابه نه وړی په شان د دی (قرآن) اګر که شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره ملاتړی (او مرستیان).

تفسیر : د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کښی کلام شوی دی. او پر دغه موضوع کښی ځمونږ مستقله رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوی ده هغه دی ولوستله شی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِیْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿۸۹﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دی قرآن کښی (مثل) له هر قسمه مثاله (لکه ترغیب ترهیب قصص او اخبار چه عبرت پری واخلی) نو غاړه کینښوده اکثرو خلقو (او راضی نشول په هیڅ) مګر په

ناشکری (او انکار له حقه).

تفسیر : یعنی د دوی د خیر غوښتلو دپاره عجیب او غریب مضامین څو څو ځلی په مختلفو اسالیبو او په قسم قسم عناوینو بیان کړل شول لیکن اکثرو احمقانو د هغه قدر ونه کړ او د احسان منلو په ځای د هغه پر ناشکری کردو (تولو) سره لاس یو کړ.

وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ

او وائی (قریش) له سره به ایمان رانه وړو په تا (ای محمده!) تر هغه پوری چه جاری کړی ته (وباسی) مونږ ته له ځمکی (د مکی تل بهیدونکی خوتیدونکی) چینه (چه تل د که وی له اوبو او له سره نه وچیږی) یا چه وی تاته یو باغ له خرماؤ او انګورو نو روانی کړی ته ویالی په منځ د دی باغ کښی په روانولو سره، یا چه راوغورځوی ته آسمان لکه چه ګمان کوی ته پر مونږ باندی توتی توتی یا چه راولی ته الله او پرښتی مخامخ (ښکاره چه ئی ووینو) یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو (یا ملمع په سرو زرو چه پکښی کینی) یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی، او له سره به ایمان رانه وړو په (تش) ختلو ستا) آسمان ته که چیری وخیژی) تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی (او تصدیق ستا وی پکښی)،

تفسیر : کله چه کفار د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول نو په داسی لری له مقصده فرمائشونو ئی لاس پوری کړ. ځکه چه د دوی دغه عرض لپاره د استفادی او انتفاع نه ؤ او محض تعنت او عناد د هغوی مقصود ؤ.

په ﴿ تُسْقِطَ السَّمَاءَ ﴾ کښی هغه طرف ته اشاره ده چه د «السباء» د سورت په (۱) رکوع کښی

داسی ارشاد شوی دی ﴿اِنْ نَّشَاْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ﴾
الغرض چه کفارو به تل هم داسی چتی (بیکاره) خبری کولی چه مونږ به له سره ایمان رانه وړو په تا او غاړه به درته کښینږدو تر هغه پوری چه راوختکوی ته مونږ ته له ځمکی د مکی چینه، یا چه پیدا شی تاته کوم باغ جامع د ګردو (تولو) صفاتو یا چه وغورځوی پر مونږ باندی د آسمان توتی یا راولی ته الله او پرښتی مخامخ ښکاره چه وئی وینو (او ستا دپاره ضامنان شی) یعنی که معاذ الله په خپله لوی الله له مونږ سره مقابل شی او دغسی ووائی او پرښتی هم علی رءوس الاشهاد شاهدی ولولی چه تاسی رښتین ئی. (یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو یا ملمع وی د سرو زرو په اوبو سره چه ته پکښی کینی) یعنی که د سرو زرو څخه نه وی نو لږ تر لږه د سرو زرو په اوبو سره دی خو ملمع وی. (یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی او له سره به ایمان رانه وړو په تش ختلو ستا آسمان ته که چیری وخیژی تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی) یعنی لکه چه تاسی د معراج ذکر کوئ نو ځمونږ په مخ کښی آسمان ته وخیژئ! او له هغه ځایه یو لیکلی شوی کتاب له خپله ځانه سره راوړئ چه مونږ ئی پخپله ولوستی شو او پری وپوهیدی شو.

قُلْ سُبْحَانَ رَبِّیْ هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَّسُوْلًا ﴿۹۳﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُّؤْمِنُوْٓا اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَّسُوْلًا ﴿۹۴﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) پاکی ده رب ځما ته آیا یم زه (یعنی نه یم زه) مګر یو انسان رالیږلی شوی (په شان د نورو رسولانو). او نه دی منع کړی دی خلقو لره له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته بیان د حق (په ژبه د رسول) مګر (منع کړی دی خلق) دی خبری چه ویلی به دوی آیا رالیږلی دی الله یو سړی رسول (او پرښته ئی ولی نه رالیږله).

تفسیر : یعنی سره د هدایت د رڼا د رسیدلو د دوی سترګی خلاصی نشوی او در ګرده (توله) به ئی هم دا ویل چه آدم څرنګه د الله تعالیٰ رسول کیدی شی؟ که پاک الله نبی لیږه نو له آسمانه به ئی کومه پرښته راښکته کوله.

قُلْ لَّوْ كَانَ فِی الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَّمْشُوْنَ مُطْمَئِنِّيْنَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُوْلًا ﴿۹۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی په ځمکه کښې پرښتې (په بدل د انسان) چه ګرځیدلې په آرام سره (په شان د انسانانو) نو خامخا رالیږلې به وه مونږ پر دوی باندې له آسمانه یوه پرښته رسول.

تفسير : يعنې که دغه ځمکه د بنې آدمانو په ځای د پرښتو کلی او د هستوګنې ځای وی نو بيشکه موزون به وی چه مونږ کوم پرښته نبی ګرځولی او ليږلی وی که د بنی آدمانو په طرف پرښته خپل اصلي صورت سره وليږله شي نو زړونه او سترګې له سره د هغې د ليدلو توان نه لری نو له هغه څخه به څرنګه مستفيد کيدی شوی او که د بنی آدمانو په صورت راشی نو خلق به په اشتباه کښی لويږی دغه تقرير د «الانعام» د سورت په اوله رکوع کښی تير شوی دی. هغه دی ولوست شی!

جنس له خپله جنسه آخلی انتفاع

د بد جنسو مشغولا وی تل ضياع

که وينا وی د توتا که د مينا

لاغ ئی شميری هغه څوک چه وی بوميا

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًۢا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرًۢا بَصِيْرًا ﴿۹۶﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) کافی دی الله شاهد (حق ثابتوونکی) په منځ ځما او په منځ ستاسی کښې، بیشکه چه الله دی په بندګانو خپلو ښه خبردار (په بواطنو) ښه لیدونکی (په ظواهرو د دوی).

تفسير : هغو کسانو چه داسی به ئی ویل ﴿ اَوْ تَاْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيْلًا ﴾ يعنې که الله له مونږ سره مخامخ شي او ځما تصديق وکړی نو هله به يې ومنو نو ئې وفرمايل چه الله اوس هم پخپل فعل سره ځما تصديق کوی ځکه چه هغه عليم او خبير دی او ګوری چه زه د نبوت وظايف انجاموم او ځما له هغو ګردو (تولو) مصائبو څخه چه ئې تيروم او له هغو مساعيو څخه چه په پته او ښکاره ئی کوم پوره خبردار دی. او سره له هغه دی له ماسره مرستی (مدد) کوی. او ځما په لاس او ژبه متمادياً داسی علمي او عملي نښې ښکاروی چه خارق العاده او د ده د عمومي قدرتي قانون څخه ډير لوړ او عالي دی. هغه ځما مقصد يوماً فيوماً کامياب بريالی (کامران) او وسيع‌الاثر ګرځوی او تکذيب کوونکی ته قدم په قدم تنبيه ورکوی چه په دی عمل سره بيخی تاسی فلاح نشئ موندلی آيا دغه د الله تعالیٰ له جانبه فعلي ښکاره شهادت نه دی؟ چه زه په دغه خپله دعوی کښی صادق يم؟ آيا له يوه مفتری سره پاک الله هم داسی معاونت او مرستی (مدد) کوی؟.

وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِهٖ ؕ

او هر هغه چاته چه سمه لیاره وښودله الله نو همغه د سمی لیاری موندونکی دی، او هر څوک چه ئی گمراه کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته دوی ته نور دوستان بی له دغه (الله څخه چه سمه لیاره وروښیی)،

تفسیر : یعنی هم دا د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه سره انسان د حق په لیاره تلی شی او د مقصود تر منزله پوری رسیدی شی. که پاک الله د چا لاس نیونه د ده د بدبختی او تعنت له سببه ونه فرمائی نو کوم سړی به ئی په سمه لویه لیار کښی بیولی شی؟.

وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ عُمْيًا وَّبُكْمًا وَّصُمًّا ؕ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنٰهُمْ سَعِيْرًا ﴿۹۷﴾

او راجمع به کړو (مونږ) دوی لره په ورځ د قیامت کښی (نسکور تلونکی په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چه ړانده او گونگیان به وی او کانه به وی (په سبب د بدو اعمالو خپلو) ځای د دوی به دوزخ وی، هر کله چه غلی شی (لمبی د دوزخ) زیات به کړو دوی ته تیز اور.

تفسیر : یعنی د قیامت په ځینو مواطنو کښی به کفار پر خپلو مخونو نسکور ړانده او گونگیان او کانه کړی شوی بیولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه لویو اصحابو عرض وکړه چه یا رسول الله دوی به څرنگه په خپلو مخونو نسکور بیولی کیږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل هغه قادر مطلق ئی چه په پښو بیولی شی همغه قادر دی چه په سر ئی هم روان کړی. پاتی شو دوزخیانو سر پ څیری کشول (راښکل)، نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلیدلو څخه وی ﴿ يَوْمَ يُسْحَبُوْنَ فِى النَّارِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ ذُوْقُوْا مَسَّ سَقَرَ ﴾ ۲۷ جزء د القمر (۴۸) آیة (۳) رکوع).
﴿ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ﴾ ځای د دوی به دوزخ وی هر کله چه غلی شی لمبی د دوزخ زیات به کړو دوی ت اور تیز) یعنی نه پریږدی چه له معینی اندازی څخه عذاب کم شی، که د دوی بدن وسوځیږی او د دوی په تکلیف کښی څه تقلیل محسوس شی سم د لاسه به پوستکی ورشین کیږی ﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا ﴾ جزء ۵ (د النساء ۵۶ آیت ۸ رکوع د دغه مقدس تفسیر او هر کله چه د دوز د اور لمبه لږه کینی نو ژر تر ژره د دوی لمبه بیا بلیږی او اور ئی بیرته تیزیږی.

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا وَقَالُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ خَلْقًا جَدِيْدًا ﴿۹۸﴾

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دی چه بیشکه دوی کافران شوی وو په آیتونو ځمونږ او ویل به دوی آیا کله چه شو مونږ هډوکی او خاوری ریژیدلی آیا مونږ خامخا بیا پورته کاوه شو په پیدایښت نوی سره.

تفسیر : یعنی خامخا په دنیا کښی په دلیل سره خو دوی دغه خبره نه منله اوس دی پخپلو سترګو سره وګوری چه څرنګه سوځیږی او بیا له سره پوستکی ورتیاریږی.

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيْهِ فَاَبَى الظّٰلِمُوْنَ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿۹۹﴾

آیا نه ګوری دوی (او نه دی خبر په دغه) چه بیشکه هغه الله چه (په خپل کامله قدرت سره) ئی پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه (او مابینهما) قادر دی پر دی چه پیدا کړی په مثل د دوی (نور ډیر) او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل (نیته) چه نشته هیڅ شک په هغه کښی نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هیڅ شی) مګر ناشکری (او انکار له بعثه او حشره).

تفسیر : یعنی هغه لوی ذات چه دومره لوی اجسام ئی پیدا کړی دی نو آیا هغه ته ستاسی په شان د یوه وړوکی شی پیدا کول څه اشکال لری؟ ﴿لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ (۲٤ جزء د المؤمن (۵۷) آیة (٦) رکوع) بیشکه چه الله تعالیٰ تاسی او نور ګرد (تول) انسانان بی تکلیف پیدا کولی شی (او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل چه نشته هیڅ شک په هغه کښی) یعنی ښائی داسی به وائی چه آخر دومره سری چه ګرد (تول) سره مړه شوی دی هغوی به اوس څرنګه بیا ژوندی کیږی؟ نو ځکه فرمائی چه دا ګردو (تولو) دپاره له قبرونو څخه د پاڅیدلو او د بیا ژوندی کیدلو دپاره یو وقت مقرر دی چه هغه ضرور راتلونکی دی. د دغه تاخیر د لیدلو څخه د هغه انکار حماقت دی ﴿وَمَا نُؤَخِّرُهٗٓ اِلَّا لِاَجَلٍ مَّعْدُوْدٍ﴾ د هود (۹) رکوع (نو منعه راوړه او ونه منل ظالمانو هیڅ شی مګر ناشکری او انکار له بعثه او حشره) یعنی سره د دومره واضحهؤ مضامینو او دلائلو د اوریدلو سره هم د دی بی انصافانو په کفر او ضلال او ناشکری کښی همغه ترقی او پرمختګ لیدل کیږی او لږ څه هم په لیاره نه راځی.

قُلْ لَّوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُوْنَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّيْٓ اِذًا لَّاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوْرًا ﴿۱۰۰﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چیری تاسی مالکان شئ د خزانو د رحمت د رب ځما نو په دغه وقت کښی هرومرو (خامخا) منع به راوړئ (بخل به کوئ له صدقاتو) د ویری د (خلاصیدلو د مال په) انفاق (کښی)، او دی انسان زړه تنګ (پخپل جمع کوونکی).

تفسیر : په تیره رکوع کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿ اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ فَضْلَهٗ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيْرًا قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ ﴾ الآیة - الله تعالیٰ پخپل رحمت پر تاسی لوی فضل کړی دی چه د قرآن په شان یو بیمثاله دولت ئی عطاء فرمایلی دی.» په منځ کښی ئی د مخالفینو د تعنت او عناد او له کاره وتلی مطالبات، اعراض او تکذیب او د هغو د نتائجو ذکر وکړ. دلته بیا د همغه پخوانی مضمون په طرف عود کړی شوی دی. یعنی یوه بنده ته داسی عظیم‌الشان رحمت او عدیم‌النظیر دولت وربښل د همغه حقیقی جواد او مطلق وهاب له شأنه څخه کیدی شی چه د هغه سره د غیر متناهی رحمت خزانی دی او کوم مستحق ته زیات څخه په زیات ورکولو کښی نه ده ته د فقر او مسکنت ویره پیدا کیږی او نه د دی خبری اندیښنه ورته پیښیدی شی چه هغه بل به ځما په ورکړه او امداد ځما مقابل او مخامخ شی، یا وروسته د دی امداد د هغه لاس به پر ما پورته او زه به تری ښکته شم. الله قدوس د تنګ زړه او داریدونکی انسان په شان العیاذ بالله تنګ زړه نه دی، چه که هغه د رحمت د خزانی مختار مالک وګرځولی شی خو بیا د ده له طبیعت څخه بخل او تنګ‌زړه‌توب نه ځی. او د کوم یو مستحق د ورکړی څخه دومره ویریږی چه ځما ګرد (تول) شته او ثروت به پکښی صرف شی او زه به تش لاس په میدان کښی پاتی شم یا خپل مال چه زه نن پر هغه لګوم نه چه هغه صبا ورځ ځما سیال او شریک یا له ما څخه زیات ښاغلی شی په هر حال که د الٰهیه رحمت خزانی ستاسی په قبضه کښی وی نو تاسی به هیچا ته هیڅ شی نه ورکول او کله مو پر دغه پیرزو کیده چه د مکی معظمی او د (طائف) د غټانو څخه پرته (علاوه) د وحی او نبوت دغه ډیر قیمتداره دولت د «بنی هاشم» یو دریتیم ته ورسیږی، دغه د الله تعالیٰ فیض دی چه په هر چا کښی چه هر ډول (قسم) استعداد او قابلیت وګوری د هغه سره مناسب د کمالاتو او انعاماتو ډکی پکی خزانی ورکوی ستاسی د دغه تعنت او تعصب څخه د الله تعالیٰ فضل منع کیدونکی نه دی د محمد صلی الله علیه وسلم په برکت هغه خزائن چه د دوی اتباعو ته رسیدونکی دی هغه به خامخا وررسیږی. او د محمد صلی الله علیه وسلم اتباع به هغه دولت په ډیر ارت زړه د انسانی په بنی‌نوع ئی لګوی او ستاسی په شان به په هغه کښی خپل بخل او امساک او زړه تنګی نه ښکاره وی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ اِذْ جَاۗءَهُمْ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ اِنِّىْ لَاَظُنُّكَ يٰمُوْسٰى مَسْحُوْرًا ﴿۱۰۱﴾

او البته په تحقیق ورکړی دی مونږ موسیٰ ته نهه معجزې ښکاره نو پوښتنه وکړه (ای محمده! له علماؤ) د بنی اسرائیلو څخه کله چه راغی (موسیٰ) دوی ته نو وویل دغه (موسیٰ) ته فرعون بیشکه زه گمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړی شوی.

تفسیر : یعنی همغسی چه پاک الله تاسی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم پخپل فضل او رحمت سره عظیم قرآن عنایت کړی دی او نور ډیر مراحم ئی هم پر تا مبذول فرمایلی دی. هم داسی مونږ پخوا له دی نه موسیٰ علیه السلام ته له ښکاره نښی او معجزې د ده د حاله سره مناسب عنایت فرمایلی دی څه وخت چه ده بنی‌اسرائیلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات ښنلو دپاره تشریف راوړی وو. که ئی غواړی نو د بنی‌اسرائیلو د باخبره او منصف مزاجه علماؤ څخه پښتنه وکړه او وئی گوره چه تر کومه ځایه پوری صحیح دی.

تنبیه : هغه نهه معجزې دا دی: ید بیضاء، عصا، سنین، نقص الثمرات، طوفان، جراد، قمل، ضفادع، دم (په ځینو تفاسیرو کښی د طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر. بحر او رفع الطور راغلی دی) د الاعراف د «سورت په ۱٦ رکوع ځمونږ د دغه فوائد موضح القرآن » د ﴿ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ ﴾ الآیة - په تفاسیرو کښی مو د هغه تفصیل لیکلی دی هلته دی وکوت شی.

په مسند احمد شریف او ترمذی شریف او نورو کښی په یوه حدیث کښی دی چه یهودانو ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د تسع ایات په متعلق سؤال وکړ وی وفرمایل:

هغه احکام دا دی : شرک مکوئ! غلا مه کوئ! زنا مه کوئ! ناحقه وینه مه تویوئ! جادو مه کوئ! سود مه خورئ بی گناه مه نیسئ چه حاکم یی قتل کړی پر عفیفهؤ ښځو تهمت مه لگوئ له جهاده مه تښتئ! نهه حکمونه خو دغه شول چه د هغو مخاطب تول کیدی شی لسم حکم (ای یهودانو!) تاسی ته مخصوص ؤ چه د شنبی په ورځی له حده مه تیرېږئ! یهوادنو! د دغو خبرو د اوریدلو څخه ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تصدیق وکړ.

حافظ عماد الدین رحمة الله علیه ابن کثیر لیکی چه په دغه حدیث کښی «نکارت» دی چه غالباً د هغه راوی عبد الله بن سلمه له خوا دی د لوی قرآن نظم او سیاق له سره هغسی نه غواړی چه ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍ ﴾ الآیة - څخه مراد دغه نهه احکام واخیست شی. وروسته د فرعون او د موسیٰ مکالمه چه له (فقال له) څخه نقل فرمایلی دی داسی اقتضا- لری چه له « آیات» څخه هغه معجزې او

نښي مراد وي چه د دلائلو، حججو په شان فرعونیانو ته ورښوولي شوي وي لکه چه د «بصائر» لفظ هم له هغه سره ډیر ښه لګیږي او له پخوا څخه د مکیانو د تعنت او د آیت د طلب کولو کوم ذکر چه راغلي دي له هغه سره هم مناسب هم دا دي چه دلته د فرعونیانو د کونیه ؤ آیاتونو په متعلق وروښوول شي. په هر حال د ابن کثیر رحمة الله علیه خیال دا دي چه یهودانو د «تسع آیات» په نسبت نه، بلکه د هغو لسو کلماتو په نسبت به سؤال کړی وي چه د توریت په مبداء کښي د وصایاؤ په ډول (طریقه) لیکل کیده لکه چه په حدیث کښي هم هغه لس شیان بیان شوي دي. د حدیث راوي ته التباس او اشتباه واقع شوي ده او د «عشر کلمات» په ځای «تسع آیات» ئې ذکر کړی دي او امکان لري چه سؤال له «تسع آیات» څخه شوي وي لیکن دوی جواب علی اسلوب الحکیم ورکړی وي. ګواکي تنبیه ئې فرمایلي ده چه د نهو معجزو معلومول ستاسي په حق کښي دومره مفید او مهم نه دي بلکه د دغو لسو احکامو یادول او پری عمل کول زیات ګټور، زیات فائده من او اهم دي. والله اعلم.

﴿ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ ﴾ الآیة - نو وویل فرعون موسیٰ ته بیشکه زه ګمان کوم پر تا ای موسیٰ د سحر کړی شوی) یعني پر تا چا جادو کړی دی چه له هغه څخه معاذ الله ستا عقل خراب شوی دی نو ځکه چتي (بیکاره) خبري کوي. په بل ځای کښي راغلي دي ﴿ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْٓ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۷) آیة (۲) رکوع) ګواکي له «مسحور» څخه مراد «مجنون» دی او ځیني له «مسحور» څخه «ساحر» مرادوي. والله اعلم.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ ۚ وَاِنِّيْ لَاَظُنُّكَ يٰفِرْعَوْنُ مَثْبُوْرًا ﴿۱۰۲﴾

وویل (موسیٰ بیا(خامخا په تحقیق پوهیږی (ته پخپل زړه) چه نه دی نازل کړی دغه (نهه معجزی هیچا) مګر رب د آسمانونو او (رب) د ځمکي معجزی ښکاره (چه هر یوه دلالت کوي په نبوت ځما)، او په تحقیق زه خامخا ګمان کوم پر تا ای فرعونه د هلاک شوی (مغلوب کم عقله).

تفسیر : یعني اګر که ستا ژبه انکار کوي مګر ستا زړه ډیر ښه پوهیږي چه دغه عظیم‌الشان نښان ستا د سترګو د خلاصولو دپاره همغه قادر او قاهر الله درښودلي دي چه د آسمان او د ځمکي حقیقي مالک دی. اوس که کوم سړی عمداً محض د ظلم او تکبر د لیاری له حقه انکار وکړی د هغه په نسبت به پرته (علاوه) له دی نه څه خیال کاوه شي چه د ده د تباهی وقت پر سر رسیدلی دی. له دی نه معلوم شو چه ایمان د پوهیدلو نوم نه بلکه د منلو نوم دی ﴿ وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ﴾ ۱۹ جزء د النمل (۱٤) آیة اوله رکوع).

فَاَرَادَ اَنْ يَّسْتَفِزَّهُمْ مِّنَ الْاَرْضِ فَاَغْرَقْنٰهُ وَ مَنْ مَّعَهٗ جَمِيْعًا ﴿۱۰۳﴾

نو اراده وکړه (فرعون) د دی چه وخوځوی او آرام پرېږدی او لری کړی دوی له ځمکی (د مصر) نو ډوب مو کړ فرعون او هر هغه څوک چه له ده سره وو تول.

تفسير : کله چه فرعون وليد چه ورځ په ورځ د موسیٰ عليه السلام اثر زياتيږی نو داسی انديښنه ور پيدا شوه چه بنیاسرائيل چيری زور او قوت ونه نيسی. نو ځکه ئی د هغوی په زيات ربړولو (تکليف کولو) شروع وکړه او داسی ئی مقرره کړه چه دوی په مصر کښی په امن او راحت سره ژوندون ونه کړی شی. خو بالاخر مونږ هم دغه فرعون او فرعونيان پری نښودل او د قلزم په بحيره کښی مو گرد (تول) هغه ظالمان ډوب کړل.

وَّقُلْنَا مِنْ بَعْدِهٖ لِبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيْفًا ﴿۱۰۴﴾

او ومو ويل وروسته (د غرق) د فرعون بنی اسرائيلو (اولادی د يعقوب) ته چه اوسئ تاسی (اوس په دی) ځمکه (د مصر) کښی نو کله چه راشی وعده د آخرت (يعنی قيامت) نو به راولو تاسی (سبطيان او قبطيان په محشر کښی حساب ته يو ځای) گډوډ ،.

تفسير : يعنی پاک الله د ظالمانو بيخ او بکر ويست او تاسی ته ئی د هغوی د مرئيتوبه نجات درکړ، اوس (مصر) ته (يا شام) هر چيرته مو چه زړه غواړی په ډير آزادی او هوسائی (ارام) سره تلی شئ. کله چه قيامت راشی بيا به يو ځلی تاسی او ستاسی تباه شوی دښمنان سره يو ځای کوو. او هلته به د شقی او سعيد او هالک او ناجی دائمی فيصله صادريږی.

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنٰهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ؕ

او په حقه سره نازل کړی مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی).

تفسیر : د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ ئی د لوی قرآن په لوری وگرځاوه. یعنی موسوی معجزات پر خپل ځای پریږدئ لیکن هغه ښکاره معجزی چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی په هغو کښی له گردو (تولو) څخه لویه علمی معجزه هم دغه عظیم‌الشان قرآن دی چه هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلیٰ درجه صداقت مشتمل کړی او لیږلی دی. او پوره په همغه صداقت سره تاسی ته رسیدلی دی او په منځ کښی ئی لږ څه تغیر او تبدیل هم نه دی واقع شوی:

﴿ فَاعْلَمُوٓا أَنَّمَآ أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ﴾ جزء ۱۲ (د هود ۲ رکوع) ۱٤ آیت

وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مگر زیری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرووونکی (کافرانو ته په جحیم سره).

تفسیر : یعنی منونکی ته زیری او خوش خبری واوروه او منکرانو ته د الله تعالیٰ د عذاب ویره واوروه!.

وَقُرْءَانًا فَرَقْنَٰهُ لِتَقْرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَٰهُ تَنزِيلًا ﴿١٠٦﴾

او قرآن نازل کړی دی مونږ هغه توته توته لپاره د دی چه ولولی ته (ای محمده!) دغه (قرآن) په خلقو باندی په آرام سره او نازل کړی دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره.

تفسیر : شیخ الهند د دی پاس آیت ترجمه لکه د ځینو نورو مفسرینو داسی کړی ده او (د لوستلو دپاره وظیفه کړی دی مونږ دغه قرآن چه بیل بیل نازل کړی دی مونږ (دغه قرآن) چه وئی لولی پر خلقو په آرام سره او نازل کړی مو دی دغه قرآن په نازلولو سره) د لوی قرآن له رالیږلو څخه اصلی مقصد د هغه پوهیدل او پری عمل کول دی چه هم دغه ته تدبر او تذکر وائی. لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکته تش نه دی ﴿ كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا ٱلْأَلْبَٰبِ ﴾ ((۲۳ جزء د ص (۲۹) آیة (۲) رکوع) نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بیل بیل کړی شوی دی څو د وظیفی او تلاوت کولو په وقت کښی پوره تسهیلات وی او د ویونکی او آوریدونکی د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم آسانی وی. او ورو ورو ئی ځکه رانازل کړ چه څرنگه حالات به راوړاندی کیده د هغه سره به مناسب احکام او هدایات صادریده څو هغه جماعت چه وروسته له دی نه د گردی (تولی) دنیا معلمان او لیاره ښوونکی گرځیدل، د هر آیت او حکم

موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شی. او د راتلونکو نسلونو دپاره د کوم آیت د بی موقعه استعمالولو گنجایش نه وی پاتی.

قُلْ اٰمِنُوْا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوْا ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿۱۰۷﴾ وَّيَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ﴿۱۰۸﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه ایمان راوړئ په دی قرآن یا ایمان مه راوړئ بیشکه هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چه ولوستی شی پر دوی (دغه قرآن نو) نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په زنو (وچولو (تندو) خپلو) په دی حال چه سجده کوونکی وی (تعظیماً و تشکراً) او وائی دوی پاکی ده رب ځمونږ ته (له خلافولو د وعدی خپلی) په تحقیق سره ده وعده د رب ځمونږ خامخا کیدونکی.

تفسیر : یعنی تاسی ئی منئ که ئی نه منئ د لوی قرآن د حقانیت او د رسول الله مبارک د رسالت تصدیق هغه منصف مزاجه اهل العلم کوی چه د پخوانیو سماویهؤ کتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دی. دوی دغه پاک کلام د آوریدلو څخه پرمخی پر خپلو زنو سرونه په سجده پړدی او وائی سبحان الله دا څومره عجیب او غریب کلام دی، بیشکه د الله تعالیٰ هغه وعده پوره کیدونکی ده چه د موسیٰ علیه السلام په ژبه د توریت په کتاب استثناء کښی کړی شوی وه چه (ای بنی‌اسرائیلو زه به ستاسی په ورونو (بنی اسمٰعیل) کښی یو نبی مبعوث کوم چه د هغه په خوله کښی به خپل کلام اچوم بلاشبهه هغه هم دا کلام دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارکه خوله کښی اچولی شوی دی. کله چه اهل العلم د قرآن د حقانیت تصدیق کوی نو اوس د جاهلانو له انکاره هغه ته هیڅ یو اعتراض نه دی متوجه.

وَيَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُوْنَ وَيَزِيْدُهُمْ خُشُوْعًا ﴿۱۰۹﴾

او نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په وچولو (تندو) خپلو چه ژاړی دوی (د الله له ویری) او زیاتوی دوی ته (اوریدل د قرآن) عاجزی.

تفسیر : یعنی کله چه پاک قرآن آوری پر دوی رقت طاری کیږی او په سجده لویږی او په تواضع

عجز او نیاز کښې تزئید کوی. کله چه سر په سجده پړدی نو لا د دوی د عجز او نیاز په مراتبو کښې تزئید پیدا کیږی د اذقان (زنو) په لفظ کښې ښائی دی طرف ته هم اشاره وی چه په سجود کښې زیاته مبالغه کوی. ګواکې خپلې زنې هم پر ځمکه لګوی. یا به دغه محض د سجود علی الوجه څخه کنایه وی والله اعلم.

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى

ووایه (ای محمده! دوی ته) وبولئ تاسی الله یا وبولئ تاسی رحمٰن، هر یو نوم ئی چه وبولئ (او واخلئ تاسی پس هغه ښه دی) نو ده لره دی نومونه ډیر ښه.

تفسیر : د سجود او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بلنی) او د دعاء په مناسبت په وروستنی آیت کښې د صلوٰة ذکر کړی شوی دی. واقعه دا ده چه د الله تعالیٰ له نومونو څخه د عربو مشرکینو په نزد د الله استعمال ډیر زیات ؤ او د «رحمٰن» نوم په دوی کښې دومره مأنوس نه ؤ. البته په یهودانو کښې د «رحمٰن» اسم کثیر الاستعمال ؤ. په عبرانی کښې هم دغه مبارک اسم هم داسی مقدسه معنی درلوده (لرله) لکه چه په عربی کښې ئی لری د بل لوری (مسیلمه کذاب) هم خپل لقب «رحمٰن الیمامه» ایښی ؤ. الغرض مشرکانو پر الله د «رحمٰن» د اسم له اطلاقه بد وړل او تور به ئی ځنی خوړ او په وحشت کښې به تری لویدل. لکه څه مهال (وخت) چه د رسول الله مبارک له ژبې څخه ئی «رحمٰن» اوریده نو به خپلو منځونو کښې به ئی ویل: چه محمد مونږ د دوو خدایانو له بللو څخه منع کوی او دی پخپله ماسویٰ د الله څخه «رحمٰن» ته هم غږ کوی. یهوادنو به داسی شکایت کاوه چه په محمدی اذکارو او اورادو کښې ولی د «رحمٰن» د نامه ذکر په دغه اندازه زیات نه دی لکه چه په مونږ کښې شته؟ نو د دغو دواړو جواب په دغه آیت کښې ورکړی شوی دی چه «الله» او «رحمٰن» دواړه د یوه منبع الکمالات ذات دوه نومونه دی، د صفاتو او د اسماؤ د تعدد څخه د ده د ذات تعدد نه لازمیږی او نه د هغه څیز د توحید سره څه منافات لری، پاتی شوه دغه خبره چه یو نوم ولی په کثرت سره استعمالیږی؟ نو وپوهیږئ چه د پاک الله هومره چه اسماء الحسنیٰ دی له هغو څخه هر یو نوم چه واخلئ او په هغه سره پاک الله ته غږ وکړئ صحیح دی. او مقصود تری همغه یو ذات دی. او د عنواناتو او تعبیراتو په تنوع سره معنون نه بدلیږی. هو! دغه یوه ضروری خبره ده چه هره خبره یو وقت لری او هره نکته یو ځای.

عباراتنا شتی وحسنک واحد وکل الی ذاک الجمال یشیر

دغه مبارک نومونه ځکه ښه دی چه د پاک الله پر جلالیه ؤ صفاتو او تنزیهیه ؤ اوصافو دلالت کوی چه نه جوهر دی او نه عرض او نه شرکاء لری او نه جهات په دغو ګردو (تولو) اوصافو موصوف دی او پر «اکرام» باندی متصف دی چه د پاک الله پر وجودیه ؤ صفاتو مشتمل دی لکه علم او قدرت او نور. وفی الحدیث :

(۱) الله جل جلاله الذی لا اله الاهو (۲) الرحمٰن جل جلاله (۳) الرحیم جل جلاله (٤) الملک جل جلاله (٥) القدوس جل جلاله (٦) السلام جل جلاله (۷) المؤمن جل جلاله (۸) المهیمن جل جلاله (۹) العزیز جل جلاله (۱۰) الجبار جل جلاله (۱۱) المتکبر جل جلاله (۱۲) الخالق جل جلاله (۱۳) البارئ جل جلاله (١٤) المصور جل جلاله (١٥) الغفار جل جلاله (١٦) القهار جل جلاله (۱۷) الوهاب جل جلاله (۱۸) الرزاق جل جلاله (۱۹) الفتاح جل جلاله (۲۰) العلیم جل جلاله (۲۱) القابض جل جلاله (۲۲) الباسط جل جلاله (۲۳) الخافض جل جلاله (٢٤) الرافع جل جلاله (٢٥) المعز جل جلاله (٢٦) المذل جل جلاله (٢٧) السمیع جل جلاله (٢٨) البصیر جل جلاله (٢٩) الحکم جل جلاله (۳۰) العدل جل جلاله (۳۱) اللطیف جل جلاله (۳۲) الخبیر جل جلاله (۳۳) الحلیم جل جلاله (٣٤) العظیم جل جلاله (٣٥) الغفور جل جلاله (٣٦) الشکور جل جلاله (۳۷) العلی جل جلاله (۳۸) الکبیر جل جلاله (۳۹) الحفیظ جل جلاله (٤٠) المقیت جل جلاله (٤١) الحسیب جل جلاله (٤٢) الجلیل جل جلاله (٤٣) الکریم جل جلاله (٤٤) الرقیب جل جلاله (٤٥) المجیب جل جلاله (٤٦) الواسع جل جلاله (٤٧) الحکیم جل جلاله (٤٨) الودود جل جلاله (٤٩) المجید جل جلاله (٥٠) الباعث جل جلاله (٥١) الشهید جل جلاله (٥٢) الحق جل جلاله (٥٣) الوکیل جل جلاله (٥٤) القوی جل جلاله (٥٥) المتین جل جلاله (٥٦) الولی جل جلاله (٥٧) الحمید جل جلاله (٥٨) المحصی جل جلاله (٥٩) المبدی جل جلاله (٦٠) المعید جل جلاله (٦١) المحی جل جلاله (٦٢) الممیت جل جلاله (٦٣) الحی جل جلاله (٦٤) القیوم جل جلاله (٦٥) الواجد جل جلاله (٦٦) الماجد جل جلاله (٦٧) الواحد جل جلاله (٦٨) الصمد جل جلاله (٦٩) القادر جل جلاله (۷۰) المقتدر جل جلاله (۷۱) المقدم جل جلاله (۷۲) المؤخر جل جلاله (۷۳) الاول جل جلاله (٧٤) الاخر جل جلاله (٧٥) الظاهر جل جلاله (٧٦) الباطن جل جلاله (۷۷) الوالی جل جلاله (۷۸) المتعالی جل جلاله (۷۹) البر جل جلاله (۸۰) التواب جل جلاله (۸۱) المنتقم جل جلاله (۸۲) العفو جل جلاله (۸۳) الرءوف جل جلاله (٨٤) مالک الملک جل جلاله (٨٥) ذوالجلال والاکرام جل جلاله (٨٦) المقسط جل جلاله (۸۷) الجامع جل جلاله (۸۸) الغنی جل جلاله (۸۹) المغنی جل جلاله (۹۰) المانع جل جلاله (۹۱) الضار جل جلاله (۹۲) النافع جل جلاله (۹۳) النور جل جلاله (٩٤) الهادی جل جلاله (٩٥) البدیع جل جلاله (٩٦) الباقی جل جلاله (۹۷) الوارث جل جلاله(۹۸) الرشید جل جلاله (۹۹) الصبور جل جلاله جل جلاله وعم نواله و عظم شانه واعلیٰ برهانه، رواه الترمذی. کذافی الجلالین، واقرأ تفسیره فی الجمل).

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾

او ډیر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کښې او مکوه ډیر نرموالی په هغه (قرائت) کښې او ولټوه په منځ د دغه (جهر او اخفاء) کښې یوه لیاره (متوسطه).

تفسیر : یعنی په جهری لمانځه کښې (او هم داسې په ادعیه ؤ او اورادو او نورو کښې هم نه ډیر په زور سره غږیدل په کار دی او نه ډیر په ورو سره وئیل لازم دی بلکه منځنی، متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن). په احادیثو کښې دی کله چه په مکه معظمه کښې قرائت په زوره سره لوستل کیده نو مشرکینو به د هغه په اوریدلو سره هم قرآن او هم د هغه لیږونکی او د هغه راوړونکی او هم ویونکی په نسبت او شان کښې چټی (بیکاره) خبری او اپلتی (خرابی) ویلی نو ځکه رسول الله په ډیر ورو ورو لوستلو شروع وکړه. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو. یعنی نه دومره په زور ئې ولوله؟ چه مشرکین ئې په خپلو کورونو او مجالسو کښې واوری (د تبلیغ وقت مستثنیٰ دی. ځکه چه هلته خو اورول بالذات مقصود ؤ) او نه دومره ورو ورو ئې ولوله چه پخپله ستا ملګری هم هغه وانه وری. او تری مستفید نشی. افراط او تفریط دواړه پریږدئ! او متوسطه رویه ځان ته غوره کړئ! چه په هغې سره قلب متأثر کیږی، او تشویش بیخی ورک کیږی.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ لَمْ یَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ یَكُنْ لَّهٗ شَرِیْكٌ فِی الْمُلْكِ وَلَمْ یَكُنْ لَّهٗ وَلِیٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِیْرًا ﴿۱۱۱﴾

او وایه (ای محمده!) چه ټوله ثنا صفت هغه الله لره دی چه نه ئې دی نیولی څوک ولد (لکه چه یهوادن وائی) او نشته ده ته شریک په ملک (سلطنت) کښې (لکه چه مشرکان وائی) او نشته ده ته څوک دوست له جهته د عاجزی (لکه چه کتابیان وائی) او نسبت د لوئی وکړه الله ته (هر وقت) په لوئ کاملی سره.

تفسیر : له لمانځه څخه وروسته د خالص توحید ذکر ئې وفرمایه او سورت ئې ختم کړ. یعنی ګرد (ټول) محامد او ثناوی خاص د هغه الله تعالیٰ دپاره دی چه په خپلو ګردو (ټولو) صفاتو او کمالاتو کښې واحد دی او له هر راز (قسم) عیوبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بیخی پاک او منزه دی. د ده په ذات کښې هیڅ قسم داسې ضعف او کمزوری نشته چه د هغه د تلافی دپاره بل چا ته اړ (مجبور) یا محتاج شی. له بل چا ځنی په مدد اخیستلو کښې دری احتماله کیدی شی، یا له وړوکی څخه مدد وغوښتی شی لکه چه پلار له اولاد څخه مدد اخلی، یا له مساوی څخه لکه چه یو شریک له بل شریک څخه مرسته (مدد) غواړی، یا له لوی څخه، لکه چه کمزور او ضعیف انسان د ذلت او مصیبت په وقت کښې له غټانو او مشرانو څخه امداد غواړی. په دغه آیت کښې د دغو دریو واړو نفی وکړه شوه ګواکی په «لم یتخذ ولدا» سره د اول احتمال او په «لم یکن له شریک فی الملک» سره د دوهم او په «لم یکن له ولی من الذل» سره د دریم احتمال د نفی کولو څخه وروسته په « کبره تکبیرا » کښې ئې د خپل عظمت او کبریائی په لوری مونږ ته توجه راکړه.
یعنی انسان ته لازم دی چه د الله تعالیٰ پر عظمت او کبریائی له زړه او په ژبه سره اقرار وکړی. او

هغه جل او علا له هر راز (قسم) ضعفو او کمزوریو څخه ارفع او اعلیٰ وګڼی. او لطف دا دی چه په «لم یتخذ ولداً» کښی د نصاریٰ او په «لم یکن له شریک فی الملک» کښی د مشرکانو او په «لم یکن له ولی من الذل» کښی د هغو یهودانو تردید وشو چه د هغو په نزد د الله بیړی د یعقوب بیړی په مقابل کښی مقاومت ونشو کولی (العیاذ بالله) حضرت شاه صاحب لیکی «هیڅوک ئی مددګار نه دی د ذلت دپاره یعنی پر ده له سره ذلت نه راځی چه مددګار وغواړی. د باچاهانو په دربار کښی امراء ځکه لوړی مرتبی لری چه په بد ساعت کښی له هغوی سره دوی مرستی (مدد) او ملګرتیاوی کړی وی. خو د الله تعالیٰ په دربار کښی داسی قصی له سره نشته.»

تمت سورة الاسراء بعون الله وحسن توفیقه فلله الحمد والمنة والصلوٰة والسلام علیٰ صاحب الاسراء وعلیٰ آله النجباء واصحابه الاتقیاء وتابعیهم الاصفیاء

سورة الکهف مکیة الا آیة (۲۸) ومن آیة (۸۳) الی غایة (۱۰۱) فمدنیة وهی مائة وعشر آیات واثنا عشر رکوعاً عدد تلاوتها (۱۸) وعدد نزولها (٦۹) نزلت بعد الغاشیة

د کهف سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۲۸) آیت څخه او له ۸۳ تر ۱۰۱ چه مدنی دی یو سل اولس آیته او دولس رکوع لری په تلاوت کښی (۱۸) او په نزول کښی (٦۹) سورت دی وروسته د «الغاشیة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

(شروع) په نامه د الله چه ډیر مهربان خورا (ډیر) رحم والا دی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْٓ اَنْزَلَ عَلٰی عَبْدِهِ الْکِتٰبَ وَلَمْ یَجْعَلْ لَّهٗ عِوَجًا ۝۱

هره ثنا صفت خاص الله لره دی هغه (الله) چه نازل کړی دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن) حال دا چه نه ئی دی ګرځولی په دی قرآن کښی هیڅ کوږوالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کښی)

تفسیر : یعنی له اعلیٰ څخه اعلیٰ تعریفونو او شکرونو مستحق همغه پاک الله کیدی شی چه خپل مخصوص او ډیر مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ئی له ګردو (ټولو) څخه اعلیٰ او اکمل کتاب ئی نازل کړی دی او په دی شان اهل د ځمکی ئی په ډیر لوی نعمت او برکت سره مشرف او ممتاز فرمایلی دی بیشکه په دغه مقدس کتاب کښی له سره هیڅ یوه کږه وږه او خرابه خبره نشته. عبارات ئی په انتهائی درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب ئی ډیر مؤثر او صحیح،

تعلیم ئی نهایت واضح، متوسط او معتدل دی چه له هر وقت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لری. او له سلیم عقل سره بالکل مطابق دی. د هیڅ قسم افراط او تفریط هیڅ قسم اثر او شائبه پکښې نشته.

قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ

حال دا چه سم برابر دی (افراط او تفریط له سره پکښې نشته او نازل کړی ئی دی) دپاره د دی چه وویروی (محمد په دی کتاب سره کفار) د عذابه سخته (چه راتلونکی دی) له جانبه د الله.

تفسیر : یعنی دغه مقدس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چه پر مکذبانو د قهار الله تعالیٰ له طرفه راتلونکی دی خبر ورکوی.

تنبیه : ځینو د «قیماً» معنی په «مستقیم» سره کړی ده او دا ئی د پخوانی مضمون تاکید مقرر کړی دی. یعنی هومره غور چه وکړئ د یوه ویښته په اندازه هم کوږوالی به په هغه کښې ونه مومئ مګر (فراء) د دی لفظ معنی داسی کړی ده «قیما علیٰ سائر الکتب السماویة» د ګردو (ټولو) سماویه ؤ کتابونو په تصدیق او صحت مهر لګوونکی دی او د هغو اصولی تعلیمات په دنیا کښې قایم ساتونکی دی.» او مسلم وائی «قیما بمصالح العباد » د ګردو (ټولو) بندګانو د ټولو مصالحو متکفل دی او د دوی د معاش او معاد روغوونکی دی.» په هر حال هر معنی چه تری واخیسته شی د هغه په صداقت کښې هیڅ د شبهې ځای نشته.

وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ۝٢ مَّاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ۝٣

او زیری ورکړی (محمد) مؤمنانو ته هغو ته چه کړی دی دوی ښه (عملونه) چه بیشکه شته دوی ته اجر ښه (چه جنت دی)، حال دا چه اوسیدونکی به وی په هغه (جنت کښې دائم قائم بلاانقطاع بلا انتقال) تل تر تله.

تفسیر : په ظاهر سره له دی نه د آخرت بدل یعنی جنت مراد دی چه هلته به قانتینو مؤمنینو ته دائمی خوښی او ابدی راحت ور په برخه کیږی.

وَّيُنْذِرَ الَّذِيْنَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿۴﴾

او چه وویروی هغه کسان چه وائی (له ډیره جهله) نیولی دی الله ولد.

تفسیر : د الله تعالیٰ دپاره د اولاد په تجویز کښی له گردو (تولو) څخه وړاندی او سابق القدم «نصاریٰ» دی او لکه چه له احادیثو څخه ظاهرېږی له هم دغو سره به د قرآن د عاملینو او حاملینو علاقه او سابقه تر قیامت پوری وی. بیا هم د الفاظو په عموم کښی به ځینی هغه یهودی فرقی چه عزیر علیه السلام ته د الله ځوی یا ځینی هغه مشرکین چه ملائکة الله ته د الله لونی ویلی هم داخل دی. گواکی دلته د اولاد تجویز کوونکی کافرانو ته بالخصوص او نصاریٰ ؤ ته په اخص الخصوص سره تنبیه ورکړی شوی ده.

مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ وَّلَا لِاٰبَآئِهِمْ ؕ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ ؕ اِنْ يَّقُوْلُوْنَ اِلَّا كَذِبًا ﴿۵﴾

نشته دوی ته په دی خبره کښی هیڅ علم (بلکه هسی له خپله وهمه ئی وائی او نه پلرونو د دوی ته (څه علم شته)، لویه ده هغه خبره (د دوی) چه راووځی له خولی د دوی څخه، نه وائی دوی مگر دروغ (ډیر غټ).

تفسیر : یعنی کوم تحقیق او علمی اصول د دوی په لاس کښی نشته او نه د دوی د پلرونو او نیکونو په لاسونو کښی ؤ چه د هغوی په عمیاء تقلید سره داسی غټی خبری له خپلو خولو څخه راوباسی. گواکی دوی د الله تعالیٰ د قدوسیت او سبوحیت له شانه بیخی بی خبر وو چه د ده په شان کښی له داسی گستاخی او سپین سترگی څخه لږ څه هم نه شرمیږی، د دلائلو او براهینو په ځای د دوی په ذخیره کښی هم دغه باقی پاتی دی چه له خپلی ژبی څخه یوه دروغه او بدیهی البطلانه خبره بی پروا راوباسی. او کله چه تری د هغه اثبات وغواړئ نو وائی چه دغه د مذهب له هغو اسرارو څخه ده چه تر هغه پوری د انسانی عقل او ادراک نشی رسیدی.

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَّمْ يُؤْمِنُوْا بِهٰذَا الْحَدِيْثِ اَسَفًا ﴿۶﴾

نو ښائی چه ته قتل کوی نفس خپل پر وروستو (د گرځیدو) د دوی (له تانه) که را نه وړی (دوی) ایمان په دی خبره (قرآن، نو ته ځان وژنی) له ډیره غمه.

تفسیر : یعنی که دغه کافران قرآنی خبری نه منی نو تاسی د دوی په چرت (فکر) او غم کښی خپل ځان مه کړوئ! او مه له سره ویلی کیږئ! تاسی د تبلیغ او دعوت فریضه اداء کړی او کوئ ئی. که ئی څوک نه قبلوی نو تاسی لره نه ښائی چه خپل ځان دومره وکړوئ! او دومره غمجن شئ! نه د ارمان او تأسف ضرورت شته او نه داسی وینا په کار ده چه مونږ پخپلو دغو کوښښونو کښی ولی بریالی (کامران) او کامیاب نشو کیدی. تاسی خو په هر حال کښی بریالی (کامیاب) یئ! هغه د دعوت، تبلیغ او د خلائقو سره د همدردی او خواخوږی کارونه چه تاسی انجاموئ هغه ستاسی د مراتبو ترفیع او د مدارجو د ترقی ذرائع دی که اشقیاء هغه نه قبلوی نو په دغه کښی د هم دغو خساره او تاوان دی.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ⑦

بیشکه مونږ (چه یو) گرځولی مو دی هر هغه څیز چه دی پر ځمکه زینت (ښائست رونق) دپاره د دی (ځمکی او اهل د ځمکی) دپاره د دی چه ازموینه وکړو پر دوی چه کوم یو له دوی څخه ډیر غوره دی له جهته د عمل.

تفسیر : یعنی د هغه د رونق په طرف مندی وهی. یا هغه پریږدی او آخرت اخلی په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه ابن عمر رضی الله تعالیٰ عنه پوښتنه وکړه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم «احسن عملا» کوم دی؟ وئی فرمایل «احسنکم عقلا و اورعکم عن محارم الله واسرعکم فی طاعته سبحانه وتعالیٰ» د هر چا پوه چه ډیره ښه وی او له حرامه زیات پرهیز کوی او د الله تعالیٰ د حکم منلو په طرف ډیر ژر درومی».

وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ⑧

او بیشکه چه مونږ خامخا گرځونکی یو د هر هغه څیز چه پر دغه (ځمکه دی) ډاگ (صاف میدان) وچ کلک (صاف پری کړی شوی دی یعنی خاوری پرتی پر ځمکه توتی توتی).

تفسیر : یعنی یوه ورځ به دغه گردی (تولی) ونی، واښه، شینکی او نور د ځمکی موجودات تولوه شی او د ځمکی څخه تش تور ډاگ ډبر میدان جوړیږی هغه کسان چه د دی په ښایست او دول سینگار خوښ او غولیږی هغوی دی ښه وپوهیږی چه دغه زرق او برق او دول ډیل پړق او پروق پاتی کیدونکی شی نه دی. د دنیا هومره دنیوی ساز او سامان چه سره تول کړئ، او په

مادی ترقیاتو سره د ځمکې مخ لاله او ګلزار جوړ کړئ تر هغه پورې چه له آسمانی هدایت او روحانی دولت څخه مو لاس تش وی حقیقی سرور او طمانیت او ابدی فلاح، نجات او راحت مو په برخه نشي رسیدی. آخری او دائمی نجات او فلاح او بری یوائحې د همغو کسانو په برخه رسیږی، چه د حقیقی مولا له خوښې څخه د دنیا د هر زائل او فانی شی خوښې جار (قربان) کړی او د حق د لیاری د تللو څخه ئې هیڅ یو تکلیف، مصاعب او متاعب نه ستنوی (منع کوی) او نه د دنیا د لویو لویو جبارانو له تخویف او ترهیب او ویرې څخه د ده د ثبات قدم له خپله ځایه وښوئیږی. په دغه سلسله کښې وړاندی د ﴿ أَصۡحَٰبَ ٱلۡكَهۡفِ ﴾ په غم کښې خپل ځان مه ویلی کوئ. هغه کسان چه د دی دنیا پر ژوندن عیش، عشرت او ښایست مغروریږی. او د دغو حقایقو څخه مخ اړوی، دوی ګرد (تول) سره کند او کپر او صاف او برابر کیږی. او بالاخر د ګردو (تولو) رجوع د پاک الله په طرف ده او هلته به دغه ګردی (تولی) جګړی سره فیصله کیږی.

أَمۡ حَسِبۡتَ أَنَّ أَصۡحَٰبَ ٱلۡكَهۡفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُواْ مِنۡ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا ۝٩

آیا ګمان کوی ته (ای محمده!) د دی خبری چه صاحبان د غار او د تختی وو دوی (په اعتبار د قصې) له دلائلو د (قدرت) ځمونږ ډیر عجیبه (او نور نشته بلکه نور عجیبه دلائل د الله د قدرتونو هم شته)

تفسیر : یعنی د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿ أَصۡحَٰبَ ٱلۡكَهۡفِ ﴾ قصه چه وروسته ذکر راځی کومه داسی عجیبه او غریبه خبره نه ده چه ئې له حده زیاته عجیبه وګڼئ، د ځمکې، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، اور، اوبه او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی تینګ نظام قائمول، د ضعیف البنیان انسان فضیلت پر ګردو (تولو) موجوداتو، بیا په انسانانو کښې د انبیاؤ علیهم السلام رالیږل د دوی قلیل او بی سرو سامانو ډلو پر لویو لویو متکبرانو بریالی (کامیاب) او فاتح کول. د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ اله وصحبه وسلم او د ده د رفیق حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه نجات د کفارو د مکر او فریب څخه او د (ثور) په غار کښې تر دریو ورځو پورې د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل او د کفارو تعاقب او د غار (سمڅې) تر خوله پورې راتلل او بیا نامراده او بی د مرام له نیله بیرته ګرځیدل. بالاخر د مسلمانانو هغه ډیر وړوکی بی سر و سامان ډلی ته نه یوائحې په «جزیرة العرب» بلکه په مشرق او مغرب کښې په ډیر لږ مدت کښې غلبه نصرت او بری په برخه کول آیا دغو او د دوی په شان نور بیشماره شیان د «اصحاب الکهف» له قصې څخه لږ حیرت او تعجب راوړونکی دی؟.

اصل دا دی چه یهودانو قریشو ته مشوره ورکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم څخه د امتحان او آزموینی په دول (طریقه) دری سؤاله وکړی (۱) روح څه شی دی (۲) د ﴿ أَصۡحَٰبَ ٱلۡكَهۡفِ ﴾ قصه

خرنگه ده؟ (۳) د ذوالقرنين قصه څه وه؟ د ﴿ أَصۡحَٰبَ ٱلۡكَهۡفِ ﴾ قصې ته دوی د عجيب توب له حيثيته خاص اهميت ورکړی وو نو ځکه په دغه آيت کښې دا ښوولی شوی ده چه هغه دومره عجيبه نه ده لکه چه تاسی ئی ګڼئ! د هغه ځنې ډيری نوری عجيبې او غريبې د قدرت دلائل او نښې هم شته وروسته د «اصحاب الکهف» اول مجملاً بيا مفصلاً بيان فرمائی.

وائی چه دغه څو ځلميان د (روم) د کوم ظالم او جبار باچا په زمانی کښې وو چه د هغه اسم ځينو «دقيانوس» ښوولی دی باچا ډير سخت غالی بت پرست ؤ او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعميم او اشاعت کښې مصروف ؤ عامو خلقو د تکليف او سختی او خوف او د څو ورځو دنيوی منافعو په طمع خپل مذاهب پريښودل او بت پرستی ئی اختيار کړه په دغه وقت کښې د څو تنو هغو ځلميانو په زړونو کښې چه د هغوی تعلق د سلطنتی عمائدو سره وو داسی خيال پيدا شو چه د يوه مخلوق له خاطره د خالق ناراضی نه ده په کار او د دوی زړونه د الله تعالیٰ له خشيته او د تقویٰ له نوره ډک ؤ. الله تعالیٰ دوی د صبر او استقلال او د توکل او تبتل له دولت څخه ماړه کړی وو. دوی د باچا په مخ کښې ودريدل او په ډير جسارت او ميرانی (بهادری) ئی دغسی ناری وکړی: ﴿ لَن نَّدۡعُوَاْ مِن دُونِهِۦٓ إِلَٰهٗاۖ لَّقَدۡ قُلۡنَآ إِذٗا شَطَطًا ﴾ او د دغه خپل ايمانی جرأت او د استقلال د مظاهری څخه ئی ګرد (تول) ليدونکی او اوريدونکی سره مبهوت او متحير کړل.

باچا څه د دوی پر ځلميتوب رحم وکړ او څه د نورو مشاغلو او ملکی مصالحو لامله (له وجی) د دوی د فوری وژلو څخه سترګی پټی کړی او څو ورځې ئی دوی ته مهلت ورکړ. څو دوی پخپل دغه معامله کښې غور او نظر ثانی وکړی.

خو دغو ځلميانو داسی مشوره او سره ئی غوته کړه چه په داسی د فتنی په وقت کښې چه مونږ د جنګ او د تشدد له لاسه عاجزان شوی يو او په هر حال کښې ځمونږ د قدمونو د خوئيدلو ويره او خطره شته نو مونږ ته به دغه مناسبه وی چه ښار ته نژدی د غره په کوم غار کښې پټ او منتظر اوسو چه په مناسبه موقع کښې بيا له هغه ځايه ووځو نو ئی دعاء وکړه چه: ای الله! ته پخپل خصوصی رحمت سره ځمونږ کار راجوړ کړه! او د رشد او هدايت په لاری د تللو ګرد (تول) انتظام مونږ ته وکړه! بالاخر دوی له ښاره ووتل او په کوم نژدی غره کښې ئی پناه ونيوله او له خپلو ملګرو څخه يو تن ئی مامور کړ چه د لباس په تغير سره کله نا کله ښار ته ورځه! او ځمونږ د تولو ضروريات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه! او مونږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه! کوم سړی چه پر دغه کار مامور ؤ هغه يوه ورځ اطلاع ورکړه چه نن په ښار کښې رسماً ځمونږ تعقيب او پلټنه (تحقيق) کيده او زمونږ اقارب اعزه او خپلوان مجبور شوی وو چه ځمونږ پته او سراغ وروښيی. دوی په هم دغو مذاکرو کښې وو چه يو ناڅاپه الله تعالیٰ پر دوی خوب طاری کړو ويلی کيږی چه د حکومت سړی ډير تلاش او پلټنه (لټون) وکړه، خو د دوی درک او سراغ ئی ونه موند او ستړی ستومان کيناستل، بالاخر د باچا له رأئی سره سم د ښيښی پر يوه تخته د دی ځلميانو نومونه او مميزه صفات او نور مناسب احوال وليکل او

په یو محفوظ ځای کښې کیښود شو څو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکی نسل په دی خبردار وی چه داسی د ځلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکی طریقه تښتیدلی دی چه سره له ډیر لټولو د هغوی هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی. ممکن دی چه وروسته له دی نه د هغو سراغ او پته پیدا او ځینی نور عجیب او غریب واقعات هم څرګند (ښکاره) شی. دغه ځلمیان پر کوم مذهب وو؟ په دغه کښې اختلاف دی. ځینی وائی چه نصرانیان یعنی د مسیح علیه السلام د اصلی دین تابعان وو. لیکن ابن کثیر رحمة الله علیه د قرائنو له مخی دی ته ترجیح ورکړی ده چه د «اصحاب الکهف» قصه د مسیح علیه السلام د زمانی څخه پخوانی قصه ده. والله اعلم.

تنبیه : «رقیم» د غره کندی او سوری ته وائی او «رقیم» د «مرقوم» په معنی هم راځی. یعنی لیکلی شوی شی. د مسند عبد بن حمید په روایت کښې چه هغه ته حافظ علی شرط البخاری ویلی دی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه د «رقیم» بله معنی منقوله ده یعنی «اصحاب الکهف» او «اصحاب الرقیم» د هم دغی یوی ډلی دوه لقبونه دی. د غار د اوسیدلو له وجی نه دوی ته «اصحاب الکهف» وائی. او کله چه د دوی نومونه او صفات او نور په تخته کښې لیکلی، ایښود شوی دی نو ځکه هغوی ته «اصحاب الرقیم» هم وائی مګر محقق شیخ الهند رحمه الله ړومبنی معنی اخیستی ده او په هر صورت «اصحاب الکهف» او «اصحاب الرقیم» ئی یو څیز مقرر کړی دی، د ځینو علماؤ رأیه دا ده چه د «اصحاب الرقیم» قصه په قرآن کښې نه ده مذکوره او محض د عجیب توب لامله (وجی) د «اصحاب الکهف» په تذکره کښې د هغه حواله هم ورکړی شوی ده او فی‌الحقیقت «اصحاب الرقیم» د (غار والا یا کنده والا) هغه دری تنه سری دی چه د باران څخه تښتیدلی وو او په یوه سوری کښې ئی پناه نیولی وه او له پاسه یوه لویه پرښه (ګټه) ورغړیده او د هغه سوری خوله ئی بنده کړه. په دغه وقت کښې هر سری خپل د عمر د ډیر ښه عمل په طفیل د الله تعالیٰ له درباره خپل نجات غوښت، او متدرجاً د دغه سوری خوله ارتیده. «امام بخاری رحمة الله علیه» د «اصحاب الکهف» د ترجمی د منعقد کولو څخه وروسته د «حدیث الغار» مستقل عنوان قائم کړی دی. او په هغه کښې ئی د دغو دری واړو سړیو قصی مفصل درج کړی دی. ښائی هم دی طرف ته ئی اشاره کړی وی چه «اصحاب الرقیم» هم دغه کسان دی. «طبرانی» او «بزار» د نعمان بن بشیر په حسن اسناد سره مرفوعاً روایت کړی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رقیم» ذکر وفرمایه او د دغو دریو سړیو قصه ئی بیان کړه والله اعلم.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾

یاد کړه هغه وقت چه رجوع وکړه هغو ځلمیانو (د ویری د کفارو) غار ته

نو وویل دوی ای ربه ځمونږه راکړه مونږ ته له خپله نزده رحمت (چه پری پټ شو له غلیمه «دشمنه») او تیار کړه مونږ ته له دی کاره ځمونږ (چه مفارقت د کفارو دی) هدایت او کیښوده مونږ (پرده) پر غوږونو د دوی (چه هیڅ غږ ئی نه اوریده او ویده پراته وو) په غار کښی څو کاله په شمیر.

تفسیر : یعنی داسی ئی پر غوږونو وټپول چه تر کلونو کلونو پوری په همغه سوری کښی ویده پراته وو. او د دی خوا او هغی خوا له احواله له سره نه وو خبر او نه کومه خبره د دوی غوږونو ته رسیده.

ثُمَّ بَعَثْنٰهُمْ لِنَعْلَمَ اَیُّ الْحِزْبَیْنِ اَحْصٰی لِمَا لَبِثُوْٓا اَمَدًا ﴿۱۲﴾

بیا راپورته کړل مونږ دوی دپاره د دی چه (په حالی علم سره هم معلوم کړو) چه کومه یوه له دغو دواړو ډلو مختلفو په څنډ کښی) ښه حساب کوونکی ده (یا ئی یاد کړی دی حساب) د هغه چه دوی څه مدت تیر کړی ؤ (په دغه غار کښی).

تفسیر : له ډیرو کلونو څخه وروسته الله تعالیٰ دوی ویښ کړل. څو ظاهر شی چه د اختلاف کوونکو په منځ کښی کوم یو د دوی د نوم د مدت صحیح اندازه ښوولی شی؟ ظاهر دی چه د داسی اوږده خوب څخه وروسته کله چه دوی ویښ شوی دی نو په قدرتی طور سره پخپله د خوب کوونکی او ګردو (تولو) لیدونکو په منځ کښی راز راز (قسم قسم) خبری سره مبادله کیږی. او ځینی ئی مدت لږ ښیی. او ځینی ئی دیر څرګندوی (ښکاروی). یو به اقرار کوی. او بل به ئی مستبعد ګڼلی تری انکار کوی. نو دوی ئی راویښ او دا ئی وروښوده چه کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمی خبری کوی؟ او واقعیت ته نژدی دی؟ او وروسته د دی حقیقت له پوهیدلو سره د بعث «بعد الموت» عقده حل کولی شی؟ چه په هغه کښی د هغی زمانی خلقو سره جګړی کولی.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَیْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ ؕ اِنَّهُمْ فِتْیَةٌ اٰمَنُوْا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنٰهُمْ هُدًی ﴿۱۳﴾

مونږ قصه کوو تاته (مفصلاً) خبر حال د دوی په حقه (رښتیا) سره، بیشکه دوی داسی ځلمیان دی چه ایمان لری په رب خپل او زیات کړی ؤ مونږ

دوی له جهته د هدايته.

تفسير : يعنی د ايمان څخه زيات درجه ئی ورته ورکړه چه د اولياؤ درجه ده.

وَّرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ

او ټينګ تړلی دی مونږ پر زړونو د دوی (قوت او صبر)

تفسير : يعنی زړونه مو قوی کړی ؤ په قبول او اظهار د حق سره او دوی مضبوط او ثابت قدم کيښود او خپله خبره ئی صافه وويله.

اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَّدْعُوَا۟ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِلٰهًا لَّقَدْ قُلْنَاۤ اِذًا شَطَطًا ﴿۱۴﴾

کله چه پاڅيدل (پس له ماموريدلو د کفر په سجدی سره) نو وويل دوی رب ځمونږ رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی له سره به عبادت ونه کړو بی له همغه الله د بل معبود (او که بل څوک مونږ په الوهيت سره وياله نو) خامخا په تحقيق ويلی به وی مونږ هلته خبره خطا لويه دروغه.

تفسير : يعنی کله چه «رب» هغه دی نو د بل چا معبود درول حماقت دی، «الوهيت» او «ربوبيت» دواړه هم ده ته وړ (لائق) او مخصوص دی.

هٰۤؤُلَاۤءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اٰلِهَةً ؕ لَوْ لَا يَاْتُوْنَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطٰنٍۭ بَيِّنٍ ؕ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿۱۵﴾

دا کسان قوم ځمونږ نيولی دی دوی بی له الله (نور باطل) معبودان، ولی نه راوړی دوی په (عبادت د باطلو معبودانو) کوم برهان سند، ښکاره نو څوک دی ډير ظالم له هغه چا څخه چه تړی پر الله دروغ (چه شريکان ورته دروی بلکه لوی ظالم له ده څخه بل نه دی).

تفسير : لکه چه موحدين د توحيد صاف صاف دلائل وړاندی کوی که مشرکين هم پخپله دعوی کښی رښتين وی نو کوم واضح دليل ولی نه وړاندی کوی؟ که ئی وړاندی کړی نو له کومه به ئی راوړی؟ دروغ پټه نه لری. له دی نه به لوی دروغ څه وی چه دوی د الله تعالیٰ دپاره شريک دروی.

کله چه دقيانوس اصحاب الکهف ته دری ورځی مهلت ورکړ او دوی پخوا د تماميدلو د دری ورځو وتښتيدل نو (يمليخا) چه مشر د دوی ؤ په منځ کښی د لياری کښی ئی ووېل خپلو ځينو نورو ځلميانو ته داسی:

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾

او کله چه په څنګ شوئ تاسی له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چه عبادت ئی کوی دوی بې له الله نو ځای ونيسئ تاسی هغه غار ته (او ديره شئ پکښی) خپور (خور) به کړی تاسی ته رب د تاسی له رحمته خپل او تيار به کړی تاسی ته له کار ستاسی اسباب د ګزران (او خوشالئی).

تفسير : يعنی «کله چه د مشرکانو له دينه مونږ بيل يو نو په ظاهری ډول (طريقه) سره هم مونږ ته لازم دی چه له هغوی څخه بيل اوسو. او کله چه د دوی له باطلو معبودانو څخه ګوښه (بيل) شو نو ښائی چه له هر طرفه وشکوو او خاص خپل لوی الله جلت عظمته په طرف رهی (لاړ) شو او د هغه رحمت او تلطف ته اميد واری ولرو» پخپلو منځونو کښی ئی سره داسی مشوری وکړی په پای (اخر) کښی لاړل او د غره په سمڅی کښی کيناستل.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

او وينی به ته لمر کله چه راخيژی نو ميلان کوی له غاره د دوی ښی طرف ته او کله چه لوېږی نو پرېږدی دوی (او تری تيرېږی) کيڼ طرف ته او دوی په ارت ميدان کښی دی له دی غاره، دغه (مذکوره احوال د دوی) له دلائلو

(د قدرت) د الله دی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسی دیره ځای په لوری لیار ښوونه وکړه چه هلته مأمون او مطمئن شول او په آرامی او خوشالی سره پریوتل نه د ځای د تنګوالی څخه د دوی زړونه خفه ؤ او نه لمر دوی ته څه ربړ (زحمت) او تکلیف رسوه. د دی لامله (له وجی) چه د دغه سوری مخ د شمال په لوری او په هسی یوه وضع او هیئت سره واقع وه چه د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسیده او بی د څه ضرر د رسولو څخه به تری وته.

مَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿۱۷﴾

هر چاته چه سمه صافه لیاره وروښوده الله نو همغه دی د سمی صافی لیاری موندونکی او هر څوک چه ګمراه ئی کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته ده ته کوم ولی دوست لیار ښوونکی.

تفسیر : یعنی ظاهری او باطنی لیار ښوونه ګرد (تول) د ده په قبضه کښی ده وګوره څه مهال (وخت) چه ګرده (توله) دنیا سره ښوئیدلی وه «اصحاب الکهف» ئی څرنګه د هدایت په لیاره تینګ او ثابت قدم کړل او په ظاهری دول (طریقه) ئی هم څرنګه د یوه عجیبه سوری په طرف د دوی لیار ښوونه وکړه.

وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَّهُمْ رُقُوْدٌ ۖ وَّنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِيْنِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيْدِ ۗ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَّلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿۱۸﴾

او ته به ګمان کوی په دوی (که چیری ئی ووینی) چه ویښ دی حال دا چه دوی ویده دی او اړوو دوی (د پرښتو په وسیله) په ښی اړخ او کیڼ اړخ او سپی د دوی (د دوی په مخ کښی ورته پروت دی چه) غځوونکی دی (په ځمکه) د دواړو څنګلو خپلو په خولی د غار کښی، که (چیری ورپورته شی

ته دوی ته او (نظر واچوی پر دوی نو خامخا مخ به وگرځوی ته له دوی
څخه په تیښته او خامخا ډک به کړی شی ته له دوی نه له ویری.

تفسیر : وائی چه د دوی سترگی به د خوب په وقت کښې هم خلاصی وی او د دومره یو طویل خوب هیڅ یو اثر د دوی په ابدانو کښې نه ښکاریده. نو ځکه هر چا به چه دوی ته کاته نو داسی ئی گانه چه دوی ویښ دی. او الله تعالیٰ دغو ویدو ځلمیانو ته شان. هیبت او جلال ورویاښه. او دوی دغه د هستوگنی ځای ته ئی دومره دهشت او عظمت ورکړ چه هیچا به ورته نه شو کتلی، او نه به ورنژدی کیدلی شو څو خلق د هغه د ځای څخه ننداری جوړی نه کړی او هلته بنداری ونه تری او دوی ناآرامه او بی هوسا (بی آرامه) نه کړی د دوی پسی یو سپی هم رهی (روان) شوی ؤ چه د دغو نیکانو اثر پر دغه سپی هم ورسیده. او تر سلهاؤ کلونو پوری ژوندی پاتی شو. اگر که د سپی ساتل بد دی. لیکن په ملیاردو بدانو کښې یو ښه هم شته. او خورا (زیات) ډیر هسی بدان چه د خپلو بدو اعمالو له کبله (وجی) له سپی او نورو حیواناتو څخه هم ښکته او خراب وو د نیکانو او ښو میرو (خاوندانو) له برکته د عزت او عظمت او رفعت خاوندان شوی دی. او بالعکس د نیکانو له کوره او کهوله ډیر کسان پخپل ځان حیران پاتی شوی دی.

ځوی د نوح چه له بدانو سره مل شو.
کورنی صفت ئی ورک شو دی ځپل شو.
د اصحاب الکهف سپی چه څو ورځی
پل د نیکو کښې رهی شو وصف ئی بل شو .
څوک چه ښه گرځی ښه وینی پاک الله به تری خوشال شی.
څوک چه بد گرځی بد پرځی د غلو مل ته وینه غل شو.

وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَٰهُمْ لِيَتَسَآءَلُوا۟ بَيْنَهُمْ ۚ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ ۖ قَالُوا۟ لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۚ قَالُوا۟ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَٱبْعَثُوٓا۟ أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِۦٓ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿١٩﴾

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾

او هم داسی (لکه چه ویده کړی وو مونږ اصحاب الکهف) ویښ کړه مونږ دوی چه پوښتنه وکړی پخپلو منځونو کښې، نو وویل یو ویونکی له دوی نه چه څومره مدت مو تیر کړی دی؟، نو وویل (ورته دغو نورو چه) تیره کړی ده مونږ یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، وویل (نورو) چه رب ستاسی ښه خبر دی په هغه مدت چه تیر کړی دی تاسی نو ولیږئ تاسی یو خپل په دی سپینو زرو ستاسی چه دا دی ښار ته نو ودی ګوری چه کوم یو له دغه (اهل د ښار) نه ښه پاکیزه دی له جهته د طعامه نو رادی وړی تاسی ته رزق له هغه او نرمی او زیرکی دی کوی (په معامله کښې) او نه دی خبروی خامخا په تاسی هیڅ یو هم. بیشکه دوی که خبردار (یا قادر) شی پر تاسی نو سنګسار به کړی تاسی یا به بیرته وګرځوی دوی تاسی په دین خپل کښې او له سره به خلاص نه شئ تاسی (او ښه به ونه مومئ) په دغه وقت کښې هیڅکله.

تفسیر : یعنی څرنګه ئی چه پخپل قدرت سره دوی په داسی یوه اوږده خوب کښې ویده کړی ؤ همغسی ئی دوی په مقرره وقت کښې راویښ کړل، کله چه پاڅیدل نو پخپلو منځونو کښې ئی سره په مذاکرو شروع وکړه، چه مونږ به څومره مدت ویده شوی یو؟ ځینو وویل «یوه یا نیمه ورځ» یعنی دیر لږ ویده شوی یو. بل وویل چه (له دغو بی فائدو خبرو څخه څه په لاس درځی) په دغه خو د الله تعالیٰ علم دیر ښه رسیږی چه مونږ څومره مدت ویده شوی یو. اوس کار کوئ، یو سړی ته پیسی ورکړئ، او ښار ته ئی ولیږئ چه له کوم دکان څخه حلال او طیب طعام واخلی. او رائی وړی مګر دغه ضروری ده چه دغه سړی دی په دیر هوښیاری سره لاړ شی او بیرته دی راشی او په نرمی او تدبیر سره دی ښائی معامله وکړی چه هیڅ یوه ښاری ته ځمونږ پته او نښه څرګنده (ښکاره) نشی که نه لویه خرابی به راپیښیږی. که هغه ظالم باچا پر مونږ خبردار شی نو مونږ به سنګسار کړی. یا به مونږ په جبر او اکراه سره له دغه حقانی دین څخه واړوی. (العیاذ بالله) که داسی کومه واقعه راپیښه شوه نو هغه اعلیٰ کامیابی او فلاح چه مونږ ئی غواړو له سره نه حاصلیږی. ځکه چه د حق دین څخه اوښتل اګر که په جبر او اکراه سره هم وی د اولواالعزمو مؤمنانو کار نه دی.

تنبیه : ځما په نزد ﴿ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ﴾ محض د مدت د تقلیل څخه کنایه ده د خوب د پاڅیدلو څخه وروسته دغه طویل مدت هم دوی ته قلیل محسوس شوی ؤ. رښتیا ده چه «خوب او

مرگ سره برابر دی» د ﴿ يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖ ﴾ د «او» د حرف سره استعمال داسی وګڼئ لکه چه د جزء (۱۸) «المومنون» د سورت په (۱۱۲) آیت (٦) رکوع کښی دی
﴿ كَمۡ لَبِثۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ عَدَدَ سِنِينَ قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖ فَسۡـَٔلِ ٱلۡعَآدِّينَ ﴾

وَكَذَٰلِكَ أَعۡثَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ لِيَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَأَنَّ ٱلسَّاعَةَ لَا رَيۡبَ فِيهَآ إِذۡ يَتَنَٰزَعُونَ بَيۡنَهُمۡ أَمۡرَهُمۡ

او هم داسی (لکه چه مو ویښ کړی وو دوی) خبر کړل مونږ (خلق) پر دوی باندی چه پوه شی (دغه د حشر منکران چه) بیشکه وعده د الله حقه ده او بیشکه قیامت (چه دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کښی (او خبر کړل مونږ دغه خلق په اصحاب الکهف) کله چه جګړی کولی دوی په منځ خپل کښی په کار (د دین) خپل.

تفسیر : یوه له دوی ځینی پیسی واخیستی او ښار ته ننوت خو د ښار ګرد (تول) شیان د ده په نظر کښی پردی او غیر متعارف ښکاره شول په دغه مدت کښی څو قرنه تیر شوی ؤ، د ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول چه پر دی د کوم باچا نوم دی؟ او د کومی زمانی دی؟ او ګرد (تول) سره داسی وپوهیدل چه دغه سری له کوم ځایه کومه قدیمی خښه کړی خزانه موندلی ده څو دغه خبره د باچا په غوږ کښی ورسیده او هغه همغه پخوانی لیکلی تخته وغوښته چه پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلی شوی ؤ او دغه هم پکښی مسطور ؤ چه دغه ځلمیان یو ناځاپه په دغه کال کښی لا درکه او تری تم شول. له تحقیقه ثابته شوه چه دغه سری د همغه مفقودالخبر دلی څخه دی. په دغه وقت کښی په دغه ښار کښی د «بعث بعد الموت» په نسبت سخت جګړه نښتی وه چا به ویل چه د مړ کیدلو څخه وروسته بیا ژوندون نشته، چا به ویل چه محض روحانی بعث دی او جسمانی نه دی څوک د روحانی او جسمانی د دواړو معادو قائل ؤ، د دی وقت باچا یو حق خوښوونکی، منصف سری ؤ، او غوښته ئی چه له یو طرف کوم داسی نظیر او مثال په لاس ورشی چه په هغه سره پوهول آسان شی، او عقلی استبعاد له منځه ورک شی. پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالاخر د آخرت منکران هم د دی حیرت راوړونکی ماجری د لیدلو او اوریدلو سره په آخرت متیقن شول، او دغی نظاری په خاص ډول (طریقه) سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه او وپوهیدل چه په دی سره الله تعالیٰ مونږ ته تنبیه راکړه ځکه چه دغه قصه د دوهم ځلی بیا ژوندی کیدلو څخه له سره کمه نه ده.

تنبیه : ځینو د ﴿ إِذۡ يَتَنَٰزَعُونَ بَيۡنَهُمۡ أَمۡرَهُمۡ ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه الله تعالیٰ د

«اصحاب الکهف» له حاله په هغه وقت کښې خلق خبر کړی ؤ نو ځکه د «اصحاب الکهف» په نسبت جګړو او مناقشو جریان درلود (لرلو)، چه هغه څو تنه څلمیان چه یو ناڅاپه سره ورک او تری تم (ګدوډ) شوی وو. چیری لاړل؟ چه د هغوی په نسبت له ډیری اوږدی زمانی راهیسی داسی آورو چه راځی. دوی ولی رانغلل؟ دوی چیرته لاړل؟ د دوی نسل به چیری منتشر شوی وی؟ تر اوسه پوری دوی نه دی ژوندی پاتی. او ضرور ګرد (تول) سره مړه او خاوری شوی دی. په دغه مسئله کښې به ځینو یو شی او ځینو به بل شی ویل چه یو ناڅاپه الله تعالیٰ د حقیقت له مخی پرده پورته کړه او هغه ګرد (تول) اختلافات ئی سره ورک کړل.

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا ۖ رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ ۚ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿٢١﴾

نو وویل (دغو خلقو یو بل ته) چه جوړه کړئ پر دوی یوه بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د) دوی، وویل هغو کسانو چه غالب وو په کار (د دین) د دوی چه خامخا جوړ به کړو مونږ هرومرو (خامخا) پر دوی باندی مسجد (چه لمونځ پکښې وکړی شی.)

تفسیر : دغه نه دی معلوم چه وروسته له هغه «اصحاب الکهف» همغسی ژوندی پاتی شول؟ یا ئی انتقال وکړ؟ که انتقال ئی کړی دی څه مهال (وخت) ؤ؟ او که ژوندی پاتی دی تر کله؟ یا به تر کله ژوندی پاتی کیږی؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چه دغه سوری ته نژدی په کوم مناسب ځای کښې د یادونی په شان کوم عمارت جوړ کړی چه له هغه ځینی زائرینو ته څه سهولت پیښ شی نو په دغه کښې به د آراؤ اختلاف واقع شوی وی چه څه قسم عمارت جوړ کړ شی، د دغو اختلافونو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دی، او دغه هم د ده په علم کښې شته چه دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلی د خوب طاری کیدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوری پوری رسیدلی دی؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشرف شوی دی؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او بااقتدارو سریو «چه د اصحاب الکهف» پر اسلامی دین وو داسی سره غوته کړه چه دغه غار ته نژدی یو معبد تعمیر شی د اصحاب الکهف په نسبت برسیره پر دی چه پاخه موحدان او متقیان وو په یقینی ډول (طریقه) نه ویل کیدی شی چه د کوم نبی علیه السلام پر دین او شریعت وو لیکن هغه کسان چه پر دوی معتقدان شوی او عمارت ئی ورجوړ کړی وو نصرانیان وو. ابوحیان په «بحر محیط» کښې د «اصحاب الکهف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړی دی. من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۚ

ژر به وائي (يعقوبيه چه دوى) درى دى څلورم د دوى سپى د دوى دى، او وبه وائى (نسطوريه چه دوى) پنځه دى شپږم د دوى سپى د دوى دى، ويشتل (او ويل بى له نښى بى دليله) په غيب سره.

تفسير : يعني سامعين به د «اصحاب الكهف» د قصى له آوريدلو څخه وروسته لكه چه د خلقو عادت دى اټكلى غشى ولى يو به وائى چه دوى درى وو، څلورم د دوى سپى ؤ. بل به وائى چه دوى پنځه وو او شپږم به سپى ښيى. ليكن دغه گرد (تول) اقوال داسى دى لكه چه څوک يى د نښى له تاكلو (مقررولو) څخه تيرى (گټى) وولى. ممكن دى د دغو مختلفو خبرو په ويلو كښى برسيره په جهل د رسول الله صلى الله عليه وسلم امتحان هم مقصود وى چه وگورو محمد صلى الله عليه وسلم په دغه معامله كښى څه فرمائى؟ ځكه احتمال لرى چه يهوادنو د هغو صحيح تعداد اوه ښوولى وى چه د هغه په طرف لوى قرآن هم اشاره فرمائى.

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَّثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۗ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

او وبه وائى (مومنان په اخبار د محمد چه دوى) اوه دى او اتم د دوى سپى د دوى دى، ووايه (اى محمده! دوى ته) رب ځما ښه علم لرى په شمير د دوى نه پوهيږى په (شمير د) دوى مگر لږ (د خلقو) نو جگړه مه كوه (اى محمده!) په باب د دوى (يعنى اصحاب الكهف) كښى مگر جگړه ښكاره او فتوى مه غواړه په باب د دغو (اصحاب الكهف) كښى له دغو (كتابيانو) څخه له هيڅ يو (ځكه چه ته پخپله پرى خبر ئى په وحيه سره)

تفسير : يعنى په دى قسم غير معتد به خبرو كښى زياتى جگړى كول او ترديد، فضول او لاحاصل دى. د عدد په معلومولو پورى كوم اهم مقصود نه دى متعلق، هومره خبره چه الله تعالىٰ راښودلى ده له هغى څخه د زيات تحقيقاتو پسى لويدل او هغومره ترديد چه الله تعالىٰ فرمايلى دى له هغه څخه زيات ترديد او جگړى نښلول، فضول دى. ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه فرمائى

زه د هغو قلیلو کسانو څخه یم (چه هغوی د قرآنی سیاقه معلوم کړی دی چه) اصحاب الکهف هم دغه اوه تنه دی. ځکه چه الله تعالیٰ هغو پخوانیو دواړو اقوالو ته ﴿رَجْمًا بِالْغَيْبِ﴾ وفرمایه او دریم قول سره ئی ونه فرمایل علاوه پر دی د بیان اسلوب هم بدل شوی دی په پخوانیو دواړو جملو کښی «عطفیه واو» نه وه او په دریم کښی شته. او د ﴿وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ﴾ په عطف سره له راوړلو څخه ګواکی دغی خبری ته زور ورکول مقصود دی چه د دغه قول قائل په پوره بصیرت او وثوق سره د واقعی له تفصیله واقف دی ځینو د دی په تائید کښی دا هم ویلی دی چه پخوا له دی نه له ﴿قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ﴾ څخه د یوه تن قول راڅرګند (ښکاره) شو. او له ﴿قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا﴾ الآية - څخه پرته (علاوه) له هغه قائل څخه د دری تنو نورو قائلینو پته ولګیده له «قالوا ربکم اعلم، الاية» څخه برسیره په دوی د دریو تنو قائلینو ثبوت هم په لاس راځی او په دی دول (طریقه) اقلا لږ تر لږه ښائی دوی اوه تنه وی. چه سپی تری مستثنیٰ پاتی دی ځما نیکه مولانا مراد علی خان کاموی په خپل هغه قلمی تفسیر کښی چه په (١٢٩١) هـ ق کښی د خوګیانو په کړه کښی لیکلی دی او بیا په (١٣٤٠) هـ کښی د لاهور په دین محمدی پریس کښی چاپ شوی دی د اصحاب الکهف اسماء داسی لیکلی دی: (١) یملیخا (٢) مکسلمینا (٣) مسلمینا (دغه دری تنه د ښی لاس درباریان یعنی اصحاب الیمین دی) (٤) مرنوش (٥) دبرنوش (٦) شازنوس (دغه دری تنه د کیڼ لاس درباریان یعنی اصحاب الشمال دی) (٧) مرطونس هغه شپون دی چه دوی ته ئی د هغه سمڅ لار ښوونه وکړه او د دوی د نجات سبب شو د دوی د سپی نوم (قطمیر) او د دوی د باچا نوم (دقیانوس) او د ښار نوم (افیوس یا طرطوس دی).

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ ۚ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾

او مه وایه له سره په هیڅ باب کښی چه بیشکه زه کوونکی یم د دغه کار صبا مګر (متصل ورسره ووایه ای محمده!) که اراده فرمایلی وی الله او یادوه رب خپل کله چه دی هیر شی او ووایه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه سمه صافه لیاره وښیی ماته رب ځما ډیری نژدی ته له دی نه له جهته د لیار ښوونی (او نیکه لیاره).

تفسیر : د «اصحاب الکهف» قصه په تاریخی کتابونو کښی له نادراتو څخه لیکلی شوی وه او هر سړی تری نه شو خبریدی. مشرکینو د یهودانو په لمسون له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دغه سوال وکړ چه له دغه پوښتنی څخه د دوی مقصود امتحان وو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده وفرمایله چه صبا به ئی دروښیم ځکه متیقن ؤ چه جبرئیل علیه السلام به راځی او

زه به تری معلومات اخلم او دوی ته به ئی وایم، خو جبرئیل علیه السلام تر پنځلسو ورځو پوری رانغی رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیر خفه او غمجن شو مشرکین په خندا او مسخرو لګیا شول بالاخر د الله تعالیٰ له جانبه دغه قصه ورته ولیږله شوه او په پای (اخر) کښې ئی نصیحت هم ورعلاوه شو چه وروسته له دی نه د هیڅ یوی خبری په نسبت بی د ﴿ إِن شَاءَ اللَّهُ ﴾ څخه نه ځانی چه وعده وفرمائی که کوم وقت له تانه هیره شی نو هر کله دی چه په یاد راشی ﴿ إِن شَاءَ اللَّهُ ﴾ ووایه! او امیدوار شه چه الله تعالیٰ به ستا درجه له دی نه لا زیاته کړی. یعنی هیڅ شی هیڅ کله به له تاسی هیر نشی «موضح القرآن» یا د «اصحاب الکهف» د واقعی څخه زیات په عجیب طور ستاسی حفاظت وفرمائی او فتح او بری به مو در په برخه کړی لکه چه د «ثور» په غار کښې وشو یا د کهف د واقعی څخه زیات عجیب واقعات او شواهد ستاسی له ژبی څخه وباسی چه خلقو ته ئی بیان کړی.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾

او مدت تیر کړی وو دغو (ځلمیو) په غار کښې دری سوه کاله (شمسی) او زیات کړی ؤ پری دوی نهه (قمری کلونه نور هم)

تفسیر : یعنی د شمسی په حساب پوره دری سوه کاله په هغه غار کښې ویده وو. او په قمری سره (۹) کاله نور زیات شو (په دغه کښې د ورځو او میاشتو کسور نه دی محسوب شوی) یا دری سوه کاله وروسته امکان لری چه لږ څه له خوبه ویښ شی او بیا تر نهو کلو پوری ویده پاتی شی. د ځینو علماؤ رأیه دا ده چه دغه (۳۰۹) کاله د دوی د ویښیدلو څخه بعد د محمدی عهد پوری مدت ئی بیان فرمایلی دی. یعنی له خلقو سره وروسته د لیدلو او ویلو بیا ویده شوی دی چه د دوی له دغه وروستنی ویښی څخه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری دومره مدت تیر شوی دی والله اعلم.

لطیفه د هندوستان د (زیشوان) په علاقه کښې یو سړی د دوه سوه او دوه پنځوس (۲۵۲) کلنی عمر کښې شته چه اوس د خپلی ځلیرشتمی (۲٤) ښځی سره ژوندون کوی.

قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدت (چه دوی ځنډ (تاخیر) کړی وو په هغه کښې)، خاص هم ده لره دی پټ (اسرار) د آسمانونو او د ځمکی (او د ساکښینو او موجوداتو د هغو هم)، څه ښه لیدونکی دی الله (د هر موجود) او څه ښه اوریدونکی دی الله (د هر مسموع)،

تفسیر : یعنی مؤرخین د دوی د ویدیدلو او د بیا ویښیدلو مدت راز راز (قسم قسم) بیانوی خو له ګردو (تولو) څخه صحیح او صواب همغه ده چه الله تعالیٰ ئی ښیی ځکه چه د آسمان او د ځمکی د ګردو (تولو) پټو اسرارو علم هم له ده سره شته او هیڅ یو شی د ده د قدرت له سترګی څخه نه شی تیروتی.

مَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا يُشْرِكُ فِيْ حُكْمِهٖٓ اَحَدًا ﴿۲۶﴾

او نشته چیری دوی ته بی له دی نه هیڅ دوست (متولی د امورو) او نه شریکوی په حکم (قضاء) خپل کښی بل هیڅوک.

تفسیر : یعنی همغسی چه د ده علم محیط دی د ده قدرت او اختیار هم پر ګردو (تولو) حاوی دی همغسی چه د ﴿ لَهٗ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ﴾ په علم کښی هیڅوک له ده سره مل او شریک نه دی د قدرت په اختیاراتو کښی هم هیڅوک له ده سره مل او شریک نشی کیدی.

وَاتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ ۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهٖ ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ مُلْتَحَدًا ﴿۲۷﴾

او ولوله (ای محمده! دوی ته) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتابه د رب د تا، نشته بدلوونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومی ته غیر له دغه (الله) هیڅ ځای د پناه (که قصد ئی وکړی)،

تفسیر : د «اصحاب الکهف» په قصه کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿ فَلَا تُمَارِ فِيْهِمْ اِلَّا مِرَآءً ظَاهِرًا وَّلَا تَسْتَفْتِ فِيْهِمْ مِّنْهُمْ اَحَدًا ﴾ مطلب دا دی چه په بیکاره شیانو د زیات بحث او پلتنی (تحقیق) او مناقشی هیڅ ضرورت نشته. تاسی خپل د منصبی فرض په اتمام کښی مشغول او لګیا اوسئ! یعنی هغه جامع او مانع او کافی او شافی کتاب چه تاته ستا رب مرحمت فرمایلی دی، هغه ولوله! او خلقو ته ئی واوروه! کومی خبری چه الله تعالیٰ په دی کښی آورولی دی او هغه وعدی ئی چه فرمایلی دی هیڅ یو داسی طاقت نشته چه هغه واړوی. یا ئی بدل کړی، یا ئی بیرته وغورځوی، یا ئی غلطی ثابتی کړی که څوک د دغو خبرو تبدیل پسی وی یا د دی کتاب د حقوقو په اداء کولو کښی قصور کوی هغه دی ښه وپوهیږی چه د الله تعالیٰ د مجرمانو دپاره په هیڅ یو ځای کښی د پناه ځای نشته. هو د وفادارانو د پناه ورکولو دپاره د هغه

رحمت وسیع دی (اصحاب الکهف) وګورئ کله چه دوی د الله تعالیٰ په خبرو تینګ ولاړ وو نو دوی ته ئی څرنګه ښه ځای پخپل فضل او مرحمت سره ورعنایت کړ.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهٗ

او صبر (بند او تینګ) کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چه بولی (عبادت کوی) د رب خپل په سبب (اول د ورځی) او بیګا (آخر د ورځی یعنی هر کله) غواړی دوی ذات (یا رضاء) د الله.

تفسیر: یعنی د ده د لقاء او رضاء د حصول په شوق کښی په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کښی مشغول اوسیږی. مثلاً ذکر کوی، قرآن لولی. پر خپلو لمونځونو مداومت کوی. د حلالو او حرامو تمیز کوی. د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پیژنی. اګر که د دنیوی حیثیته دوی معزز او مالدار نه دی، لکه په لویو اصحابو کښی په دغه وخت کښی حضرت عمار. صهیب. بلال. ابن مسعود خباب سلمان او نور رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین نو داسی مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وګرځوه او د هیچا په وئیلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بیلوه!.

وَلَا تَعْدُ عَيْنٰكَ عَنْهُمْ تُرِيْدُ زِيْنَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

او نه دی تیریږی (وړاندی دواړه) سترګی ستا له دوی نه چه غواړی ته، زینت (ښائست) د دی ژوندون لږ خسیس،

تفسیر: یعنی د دغو غریبانو او مات زړو او بی وځلیو (کمزورو) مخلصینو مومنینو څخه له سره خپلی سترګی مه آړوه! او لویو لویو غټو متکبرانو دنیادارانو ته په دغه مقصد مه ګوره! چه د دوی د مسلمان کیدلو څخه به اسلامی دین ډیر ښه رونق او ښائست مومی ځکه چه اسلامی اصلی عزت او رونق په مادی خوشحالی او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط. بلکه په ایمان او تقویٰ او اعلیٰ درجه ښو اخلاقو سره قائم دی. د دنیا تال او تیل، ښائست او سنګار بیخی فانی او د سیوری په شان تلونکی شی دی. حقیقی دولت خو ایمان. تقویٰ او تعلق مع الله دی چه هغه له سره ماتی او زوال نه لری. لکه چه د «اصحاب الکهف» په واقعه کښی د الله تعالیٰ د یاد کوونکو او د دنیا د طالبانو پای (اخر) او خاتمه معلومه شوه.

وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

او اطاعت مه کوه (مه اوره خبره) د هغه چا چه غافل کړی دی مونږ زړه د ده له ذکره څمونږ او متابعت ئی کړی دی د هوا خپلی او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورځول د حق شاته او تجاوز له حدود الله).

تفسیر : یعنی د هغو کسانو په خبرو تاسی له سره غوږ مه ږدئ او مه ئی اورئ چه د هغوی زړونه له حقه زاهل او په دنیوی نشو کښی مست او لایعقل او د الله تعالیٰ له یاده بیخی غافل دی. او تل د خپل نفس د خوښی او غوښتنی پسی مائل او رهی (روان) او لګیا دی. د الله تعالیٰ په عبادت کښی تکبر، لویی، ځانمنی(خودنمائی)، هوا پرستی، تقدم او تعالی د دوی دود (رواج) او دستور دی. اګر که دوی ظاهراً دیر بدایان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وی. په روایاتو کښی راغلی دی چه د قریشو ځینو صنادیدو او غتانو څمونږ رسول صلی الله علیه وسلم مبارک ته وویل «تاسی د خپلو شاؤ خوا څخه دغه فقراء، مسکینان خواران، غریبان چه ګرد (تول) سره اوبږه ګان (خوار) دی لری کړئ. څو مونږ غتان. مشران. لویان او سرداران تاسی سره کینو.» ګواکی مسلمانانو ته اوبږه (خوار) او کفارو ته ئی بدای او سردار وویل. ممکن دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک زړه کښی دغه خبره تیره شوی وی چه د دغو غریبانو په بیلولو کښی د لږ څه مدت دپاره څه حرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاخه مسلمانان دی، مصلحت ته کلی نه به خپه کیږی او دغه غتان به په دغه وسیله سره اسلام قبلوی. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو چه تاسی له سره د دغه متکبرانو دغه خبری مه آورئ! ځکه چه د دوی دغه غوښتنی بیخی چتی (فضول) او بیکاره دی په دوی کښی د حقیقی ایمان د قبلولو رنګ او استعداد نشته. نو بیا محض د موهومی فائدی دپاره د مخلصینو مسلمانانو د خاطر احترام ولی پریښودی شی. او هم د غتانو او غریبانو سره د دغسی معاملی له کولو څخه احتمال شته چه د عامو خلقو په زړونو کښی د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نسبت ﴿مَعَاذَ اللهِ﴾ بدګمانی او نفرت پیدا شی چه د هغه ضرر له دی ضرر څخه به دیر زیات وی چه اوس د دغو څو تنو متکبرو د اسلام د نه قبلولو په صورت کښی تصور کاوه شی!.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَّمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ

ووایه (ای محمده! دوی ته اسلام قرآن) حق دی له رب ستاسی، پس هر څوک چه اراده (د ایمان) وکړی نو ایمان دی راوړی! او هر څوک چه اراده (د کفر) وکړی نو کافر دی شی.

تفسير : يعني د الله تعالیٰ له جانبه رښتيا رښتيا خبري اورولی شوی دی. الله تعالیٰ د چا د منلو او د نه منلو هيڅ پروا نه لری هر څه نفع يا نقصان چه پيښيږی هغه به يواځی ستاسی وی منونکی، او نامنونکی له هر يوه سره د هغه خپل عمل د لاری مل وی. او هغوی دواړه دی خپل هغه عاقبت او خاتمی ته ښه ځير شی او فهم دی ورته وکړی چه وروسته بيانيږی. خالص دنيوی عيش او عشرت خوشی چتی (بيکاره) او فانی دی. او دنيوی مزی او چرچی هلته ښی او خوندوری کيدی شی. چه د اخروی فلاح او نجات وسيله وګرځی. هو! يواځی دنيوی تمول په کار نه راځی. بلکه هغه کسان چه په دغه جهان د اسلام په حالت خواروزار او پريشان دی په هغه جهان کښی به خوښ او خوشال او فرحان او په عيش او عشرت او آرام کښی وی. امام زاهدی رحمة الله عليه ويلی دی له دغه امر څخه مراد وعيد او تهديد يعنی ويرول او زورول دی نه اباحت او اجازت ځکه چه بيا ئی داسی فرمايلی دی.

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ وَإِن يَسْتَغِيثُوا۟ يُغَاثُوا۟ بِمَآءٍ كَٱلْمُهْلِ يَشْوِى ٱلْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

بيشکه چه مونږ تيار کړی مودی لپاره د ظالمانو (کافرانو داسی) اور چه چاپير شوی دی له دوی پردی د هغه (چه هغه پردی به هم د اور وی)، او که فرياد وکړی (دوی له تندی) نو فرياد به ئی واخيستی شی (په ورکولو د داسی) اوبو (سره) لکه زوی (يا د تيلو خټ) چه وريتوی به مخونه، بد څيز د څښلو دی (دغه زوی)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام يا) له وجی د انتفاع.

تفسير : يعني د ګرمی له شدته به تږی کيږی نو «العطش! العطش!» ناری وهی نو د تيلو تلچټ (خيری) يا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کيږی چه د سخت تودوالی او د تندی له سببه د دوی خوله او کولمی به سره تول وريتی او تناکی وهی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) بيشکه مونږ نه ضائع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چه ډير نيک وی له جهته د عمل،

تفسیر : یعنی له ادنیٰ څخنی ادنیٰ نیکی هم نه ورک کیږی او پوره بدل به ورکړی شی.

اُولٰٓئِكَ لَهُمۡ جَنّٰتُ عَدۡنٍ تَجۡرِیۡ مِنۡ تَحۡتِهِمُ الۡاَنۡهٰرُ یُحَلَّوۡنَ فِیۡهَا مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ

دغه (مؤمنان چه دی) شته دوی ته (هسی) جنتونه د تل هستوګنی چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (څلور قسمه) ویالی په لاس به کاوه شی دوی ته په دغه جنت کښی وښی له سرو زرو (څو وښوولی شی چه اصلی او دائمی دولتمن او باثروته کوم سړی دی؟)

تفسیر : هغه څوک چه تش د سرو زرو او سپینو زرو او ښو کالیو خاوندان دی یا هغو چه ورسره مسلمانان او د ښو اعمالو خاوندان، یا سره له اسلامه او حسنه اعمالو فقیران او بی وځلی (بی وسه) دی. د سرو زرو باهوګانو او وریښمنی جامی او هم داسی د جنت پر ګردو (تولو) نعمتونو او کیفیاتو باندی نه مونږ او نه بل څوک پوهیدی شی چه څمونږ له فهمه دیر لوړ او په محسوساتو کښی د هغه موطن کوم خاص او پوره مثال نه دی موجود.

وَّ یَلۡبَسُوۡنَ ثِیَابًا خُضۡرًا مِّنۡ سُنۡدُسٍ وَّ اِسۡتَبۡرَقٍ

او اغوندی به دغه (جنتیان) جامی زرغونی له نریو وریښمو او له پریړو (غتو) وریښمو.

تفسیر : ښائی چه مخ ئی د نریو وریښمو او استر ئی د پریړو (غتو) وریښمو څخه وی کما یفهم من قوله تعالیٰ ﴿بَطَآئِنُهَا مِنۡ اِسۡتَبۡرَقٍ﴾ جزء (۲۷) (د الرحمٰن (٥٤) آیت ۳ رکوع) یا دواړه قسمونه به سره بیل بیل استعمالیږی والله اعلم. په «موضح القرآن» کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه سره زر او ریښمین کالی نارینه ؤ ته په جنت کښی ور رسیږی هر څوک ئی چه دلته واغوندی هلته به ئی نه آغوندی.

مُّتَّكِـِٕيۡنَ فِیۡهَا عَلَی الۡاَرَآئِكِ ؕ نِعۡمَ الثَّوَابُ ؕ وَ حَسُنَتۡ مُرۡتَفَقًا ﴿۳۱﴾

تکیه کوونکی به وی په دغه جنتونو کښې پر تختو باندی، ښومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه) او ښومره ښه دی (دا جنتونه او نعمتونه) ځای د آرام.

تفسير : يعنى پر ښو چپرکتو او پالنګونو تکيه لګولی په نهايت عزت او احترام سره به ناست وی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

او ښيه بيان کړه ته دوی ته يو مثال (د کفارو او مومنانو هغه) دوه سړی.

تفسير : دغه ئی د غنی کافر او فقير مؤمن مثال بيان وفرمايه چه د هغه په ضمن کښې د دنيا بی‌ثباتی. او د کفر او تکبر بدانجامی. او د ايمان او تقویٰ پر مقبوليت باندی تنبيه ده. دغه دواړه سړی چه د هغوی مثال بيان شوی دی په واقعی ډول (طريقه) سره موجود وو؟ يا محض د تفهيم دپاره دغه مثال فرض کړی شوی دی. د علماؤ په دغه مورد کښې دوه قوله دی او د تمثيلو فائده په هر حال کښې حاصله ده.

جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَّحَفَفْنٰهُمَا بِنَخْلٍ وَّجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿۳۲﴾

چه ګرځولی (ورکړی وو) مونږ يو له دی دواړو ته دوه باغونه. له انګورو (تاکونه) او پټ کړی وو مونږ دا باغونه په خرماؤ سره او پيدا کړی وو مونږ په منځ د دی (دواړو باغونو) کښې کښت (فصل).

تفسير : يعنی د دغو باغونو په چار چاپير د کجورو (خرماؤ) ونی کينولی شوی دی او د دواړو باغونو په منځ کښې ځمکه د زراعت دپاره تخصيص ورکړی شوی ده خو غله او ميوه (قوت او فواکه) ګرد (تول) تيار له همغه باغ څخه حاصل واخلی.

كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَيْئًا

دی دواړو باغونو ورکول به ئی ميوی خپلی (پوره) او نه به ئی کاوه ظلم

(کموالی) له محصوله خپله هیڅ قدر.

تفسیر : یعنی داسی نه ؤ چه یو باغ به ښه وده (نشونما) او ښه حاصل ورکوه او بل نه ورکاوه او بی حاصل او بیوده پاتی ؤ یا په یوه کښی دیری ونی وی او په بل کښی کمی.

وَّفَجَّرْنَا خِلٰلَهُمَا نَهَرًا ﴿۳۳﴾

او بهولی وه مونږ په منځ د دی دواړو باغونو کښی ویاله،

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په منځ کښی د اوبو ویاله په دیر ښه وضعیت سره چار چاپیر بهیده او منظره ئی دیر ښکلی او فرحت زیاتوونکی او ښائسته کړی وه. او که کله نا کله چه باران هم نه کیده خو بیا هم د دغو باغونو طراوت او زرغونتیا د دغو اوبو په سبب به پخپل حال پاتی کیده او د تندی خرابی او د وچوالی هیڅ ویره او اندیښنه به ورسره نه وه.

وَّكَانَ لَهٗ ثَمَرٌ

او ؤ ده ته (نوری) میوی،

تفسیر : یعنی هر څه چه ئی لګولی ؤ یا ئی ګټلی ؤ د هغه ثمره او نتیجه ئی په ښه دول (طریقه) سره وموندله او د عیش او رفاهیت هر قسم سامان جمع شو، نکاح ئی چه وکړه د هغی نتیجه او ثمره هم ورته ښه شوه او د دیرو اولادونو پلار شو.

فَقَالَ لِصَاحِبِهٖ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَّاَعَزُّ نَفَرًا ﴿۳۴﴾

پس وویل دغه (کافر) هغه (مؤمن) ملګری خپل ته حال دا چه هغه ورسره خبری کولی (په افتخار سره) چه زه زیات یم له تانه له جهته د مال او دیر عزتناک یم له جهته د سړیو.

تفسیر : یعنی مال، دولت، ملاتړ، سړی ماسره له تا نه زیات دی که زه د شرک او کفر په اختیارولو کښی په باطل وی نو دومره مال، دولت او هوسائی (آرام) به ولی ځما په برخه کښی

کیده؟ د ده د شرک ثبوت له دی نه په لاس راځی چه د آفت د رسیدلو څخه ئی وروسته په تأسف او ارمان سره وویل ﴿ يَٰلَيۡتَنِي لَمۡ أُشۡرِكۡ بِرَبِّيٓ أَحَدٗا ﴾ معلومیږی چه د هغه غریب ملګری چه پوخ موحد ؤ د شرک د بطلان اظهار، او له شرک څخه د توبی کولو نصیحت به ئی ورته کاوه چه د هغه په جواب کښی ئی داسی ورته وویل چه زه له تانه په مال، اولاد، سری، ملاتړ او هر څیز کښی زیات یم. نو څرنګه به یقین وکړم چه زه پر باطل یم او تا غوندی مفلس او ناداره به په حق وی؟.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُۥ وَهُوَ ظَالِمٞ لِّنَفۡسِهِۦ

او ننوت دی باغ خپل ته حال دا چه دی ظالم ؤ پر ځان خپل (په سبب د فخر او تکبر او کفر)

تفسیر : یعنی په شرک کښی مبتلا ؤ. د کبر او غرور په نشو د ده دماغ ډک ؤ. نورو ته به ئی په سپکه سره کتل او حقیر به ئی ګڼل. او د الله تعالیٰ پر قدرت او جبروت به ئی نظر نه ؤ. او نه په دی پوهیده چه وروسته به ئی انجام څه کیږی؟ هم دغه باغ د ده جنت ؤ چه هغه به ئی خپل ابدی خیر ګڼلو.

قَالَ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِۦٓ أَبَدٗا ﴿٣٥﴾ وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةٗ وَلَئِن رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهَا مُنقَلَبٗا ﴿٣٦﴾

وویل چه زه نه کوم ګمان چه هلاک (خراب) به شی دغه باغ (زما) هیچیری او نه کوم زه ګمان په قیامت چه قائم (واقع) به شی او قسم دی خامخا که بوتلی شم (په ګمان ستا) رب خپل ته (پس له بیا ژوندون) نو قسم دی چه هرومرو (خامخا) به مومم خامخا غوره له دی باغ څخه مرجع.

تفسیر : یعنی اوس خو په آرام سره تیریږی. او ګرد (تول) انتظامات می داسی مکمل کړی دی چه زما تر ژوندانه پوری د دغو باغونو د تباه او خرابیدلو کومه ظاهری اندیښنه نشته. پاتی شوه د بعث بعد الموت قصه، نو اول زه یقین نه لرم چه د مړ کیدلو څخه وروسته د هډوکی بخرکی ته بیا دوهم ځلی نوی ژوند په برخه کیږی؟ او مونږ به د پاک الله په مخ کښی وړاندی کیږو. لیکن که هم داسی وشو نو یقیناً ماته به له دی نه ښه او بهتر سامان هلته هم راورسیږی. که زمونږ دغه حرکات د الله تعالیٰ خوښ نه وی نو په دغه دنیا کښی به ئی ولی دومره وسعت او

راحت را په برخه کړی وی؟ ګواکی د دی دنیا راحت او هوسائی (آرام) د هغه جهان په خوښی او هوسائی (آرام) باندی دلیل دی چه زه به هلته هم مزی او چړچی کوم.

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لَّٰكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٨﴾

وویل دغه (کافر) ته (مؤمن) ملګری د ده حال دا چه دغه مومن خبری اتری کولی له دغه کافرسره آیا کافر شوی پر هغه (ذات) چه پیدا کړی ئی ته (په اول کښی) له خاوری بیا ئی له نطفی بیا ئی برابر کړی ته سړی (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چه الله رب ځما دی او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوک.

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا اصل آدم علیه السلام ئی له بی ځانه خاوری څخه. بیا ته ئی د ځمکی د حاصلاتو له خلاصی او له یوه څاڅکی ناڅیزه اوبو څخه پیدا کړی ئی او ژوندون ئی دربښلی دی او روحانی او جسمانی قوتونه ئی درکړی دی او لوی غټ انسان ئی در څخه پیدا کړی دی نو آیا ته له دی نه انکار لری چه هغه به دی وروسته له مرګه بیا ژوندی کوی؟ یا دغه درکړی نعمت به له تانه بیرته نشی اخیستلی؟ زما عقیده خو داسی نه ده. بلکه زه پوره یقین لرم چه هم هغه لوی ذات یواځی زموږ رب دی. د ده په الوهیت کښی بل هیڅوک شرکت نه لری او د ده د حکم او ارادی په مقابل کښی هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی او کولی او نه خپله سا اخستی شی.

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ۚ

او ولی نه په هغه وقت کښی چه ننوتی باغ خپل ته ویل تا (یعنی په هغه وقت کښی چه ننوتی خپل باغ ته ولی دی داسی نه ویل(هغه چه اراده وفرمائی الله (هغه کیږی) نشته قوت (هیچا لره په هیڅ کار) مګر په توفیق) د الله.

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ نعمت دی خو د غرور، تکبر او ځانمنی (خودنمائی) او د کفر ویلو څخه آفت نازلیږی. لازم او ښه خو داسی ؤ چه د باغ د داخلیدلو په وقت دی د ﴿ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِ أَبَدًا ﴾ په ځای ﴿ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ﴾ ویل یعنی د هر هغه څیز چه الله تعالیٰ

اراده وفرمائی عطا کوی ئی. څه زور او قوت چه په مونږ کښی شته هغه د ده له امداد او اعانته راحاصل دی. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو په یوه شپه کښی هغه ګرد (تول) سلب او بیرته ئی اخلی. په روایاتو کښی راغلی دی. هر مهالی (وخت) چه انسان پخپل کور کهول او نور ځای کښی په خوښی، آرام سره ځان مومی نو هم دغه لفظ دی ووائی ﴿مَا شَآءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ﴾

اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿۳۹﴾ فَعَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يُّؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَآءِ فَتُصْبِحَ صَعِيْدًا زَلَقًا ﴿۴۰﴾ اَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيْعَ لَهٗ طَلَبًا ﴿۴۱﴾

که ته وینی ما چه زه لږ یم له تانه د جهته د ماله او ولده (ځوی او لور). پس (امید لرم چه ژر دی چه) رب ځما راکړی ماته (په دنیا په آخرت کښی خیر) بهتره له باغ ستا او چه ولیږی پر دغه (باغ ستا) تندر له (طرفه د) آسمانه پس صبا ته وګرځی (باغ ستا) ډاګ میدان ښویی (چه ښوئیږی پری سړی) بی زرغونه یا صبا ته وګرځی اوبه د دی باغ وچی ډوبی پس له سره به نه توانیږی (نه شی راوستی) دی ډوبو اوبو لره په لټولو سره.

تفسیر : یعنی یوه توده بوربوړکی (ګرد باد) والوزی یا بل کوم سماوی آفت نازل شی چه ستا د دغه تکبر او غرور د نتائجو په سزا کښی ستا دغه باغ ډاګ دبر او سپیره او تری صاف میدان جوړ کړی. یا د دغی ویالی اوبه وچی شی. او بیا سره له ډیر زیار (محنت) ایستلو او کوښښ اوبه پکښی ونه بهیږی.

وَاُحِيْطَ بِثَمَرِهٖ فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ

او چاپیر کړی شو په انواعو د میوو د هغه (باغ یا سړی یعنی هلاک شو) پس وګرځید په وقت د سبا کښی چه اړوه ئی څټ او مخ د ارغویو خپل (له خپګانه)

تفسیر : یعنی د حسرت او افسوس لاسونه به ئی سره مښل. او هک پک پاتی ؤ.

عَلٰى مَآ اَنۡفَقَ فِيۡهَا وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوۡشِهَا

پر هغه مبلغ چه لګولی ؤ پر دغه باغ حال دا چه دغه باغ لویدلی ؤ پر څیلو (مناګانو د تاکو کورو) خپلو.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی «آخر د ده پر باغ باندی هم هغسی وشوه چه د دغه ښه سری له خولی څخه وتلی ؤ په شپه کښی سماوی آفت د اور په صورت راغی او ګرد (تول) باغ ئی وسوځوه او د ایری ډیرۍ ئی تری جوړه کړه. مال ئی لګولی ؤ د پنګی (راس المال) د تزئید دپاره خو پنګه او ګته اصل او فرع دواړه ئی له لاسه ووتل».

وَيَقُوۡلُ يٰلَيۡتَنِىۡ لَمۡ اُشۡرِكۡ بِرَبِّىۡۤ اَحَدًا ۝۴۲

او وائی ای کاشکی ما نه وی نیولی شریک رب خپل سره هیڅوک (څو می دغه باغ نه وی وران شوی).

تفسیر : مګر څه په کار دی اوس ژړا او انګولا لوښی مات او غوړی توی شو په بیدیا. او دغه افسوس او ندامت هم د الله تعالیٰ له ویری نه ؤ بلکه تش د دنیوی ضرر رسیدلو په بناء ؤ.

وَلَمۡ تَكُنۡ لَّهٗ فِئَةٌ يَّنۡصُرُوۡنَهٗ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنۡتَصِرًا ۝۴۳

او نه ؤ ده ته کومه ډله چه مدد ئی کړی وی له ده سره (په دفع د آفت کښی) غیر له الله او نه ؤ دی پخپله مددګار د خپل ځان (په دفع د هلاک کښی)،

تفسیر : یعنی نه ئی ګوند (پارتی) او ډله په کار ورغله. نه اولاد او نه هغه فرضی معبود چه له الله تعالیٰ سره ئی شریک درولی ؤ. او نه ده پخپل ذات کښی دومره طاقت او توان درلود (لرلو) چه د الله تعالیٰ د عذاب مخه ونیسی یا خپل بدل واخیستی شی.

هُنَالِكَ الۡوَلَايَةُ لِلّٰهِ الۡحَقِّ ؕ هُوَ خَيۡرٌ ثَوَابًا وَّخَيۡرٌ عُقۡبًا ۝۴۴

په دی وقت کښی ګرد (تول) ولایت اختیار خاص الله لره حق دی، الله خیر (غوره) دی له جهته د ثواب او خیر (غوره) دی له جهته د عاقبته (او بدل

ورکولو خپلو دوستانو لره).

تفسیر : یعنی د هر عمل هر بدل چه دی ورکړی هغه درست دی، دلته او هلته په هر ځای کښی د هم ده واک او اختیار چلیږی او هیڅوک هیڅ طاقت او توان نه لری چه د ده په حکم او فیصله کښی څه مداخله وکړی یا څه گوتی پکښی ووهی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ الرِّيٰحُ ط

او وښیه بیان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دی ژوندون لږ خسیس په تازگی او سرعت د زوال کښی) په مثل د هغو اوبو چه نازلی کړی دی مونږ هغه اوبه له (طرف د) آسمانه نو گډ یو بل سره گډوډ شی په سبب د دی (اوبو) سره زرغونه د ځمکی نو صبا ته وگرځی (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چه الوځوی ئی بادونه،

تفسیر : یعنی د دنیا د دغه عارضی پسرلی او د فانی او سریع‌الزوال ښایست او سینگار مثال داسی وگڼئ چه پر وچه او مړه ځمکه د باران اوبه ولویږی او هغه یو په یو تکه شنه او ژوندی شی او پر گنو شینکیو او ونو ښائسته شی. او مختلفی ترکودی (نباتات) ځنی خارج او مخلوط او گډه وډه زرغونتیا پکښی پیدا شی، ډیر ښائسته او ښکلی کښت (فصل) ئی په سترگو کښی ډیر ښه ښکاره شی. مگر څو ورځی وروسته هغه تک زیړ واوړی او په وچیدلو او رژیدلو باندی شروع وکړی. بالاخر په یوه وقت گرد (تول) سره لو او قطع او پری او وریبل شی او بیا توته توته او بوس بوس کړی شی. او په هوا کښی والوځولی شی. د دنیا د سترگو غولوونکی او ناپوهان تیرایستونکی ښائست او سینگار هم داسی وگڼی چه د څو ورځو له مخی ډیر ښکلی او زړه وړونکی په نظر راځی. بالاخر ذری ذری او په هوا کښی والوځی او گرد (تول) سره لری او پری شی. او ډاگ ډبر صاف میدان تری پاتی شی لکه چه وروسته په ﴿ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً ﴾ کښی اشاره کړی شوی ده.

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿۴۵﴾

او دی الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) توانا قادر (چه ځینی د هغو انشاء او افنا دی).

تفسیر : یعنی هر کله چه اراده وفرمائی ژوندی ئی کړی (موضح القرآن) یا دا چه زرغونول او ذری ذری کول او آلوځول، ګرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قدرت کښی دی.

اَلْمَالُ وَ الْبَنُوْنَ زِيْنَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَ الْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّ خَيْرٌ اَمَلًا ﴿۴۶﴾

مال (د دنیا) او ځامن (چه پکښی اخروی مفاد نه وی) زینت (رونق) ښائست د دی ژوندون لږ خسیس دی، او (په اعتبار د جزاء) باقی پاتی کیدونکی نیک (عملونه) خیر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خیر) غوره دی له جهته د امید.

تفسیر : یعنی وروسته له مرګه مال او اولاد او نور هیڅ په کار نه راځی او یواځی هغه نیک کارونه په کار راځی چه د هغو اثر یا ثواب مستقبل ته پاتی کیدونکی وی. په حدیث کښی دغه کلمات طیبات **(سبحان الله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله)** له باقیات الصالحات څخه فرمایلی شوی دی. دغه محض د مثال په دول (طریقه) دی. که نه ګرد (تول) حسنه اعمال په دی کښی داخل دی. په «موضح القرآن» کښی دی ﴿ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ ﴾ دا دی چه داسی یوه علم ښوونه وکړی چه جاری وی یا کومه نیکه طریقه وچلوی، یا مسجد، یا کوهی، یا سرای، یا باغ یا کومه مزرعه وقف کړی، یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پریږدی، نو دغه ګرد (تول) داسی ښه اعمال دی چه پر هغو باندی د الله تعالیٰ له جانبه ښه بدل موندلی کیدی شی. او انسان پری عمده توقعات قائمولی شی. د دنیا پر فانی او زائل خوشالی طویل او عریض امیدونه ترل د عقل او هوش کار نه دی.

وَ يَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَ تَرَى الْاَرْضَ بَارِزَةً ۙ

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وران به کړو غرونه او ګوری به ته (ای انسانه!) ځمکه ښکاره (صاف میدان)

تفسیر : یعنی کله چه قیامت راشی نو د غرونو پشان سخت مخلوق هم له خپله ځایه آلوځولی شی بلکه دغه لوی او درانه غرونه هم لکه تکولی شویو وړیو غوندی په هوا کښی سره ګرځی او آلوځی الغرض د ځمکی دغه ګردی (تولی) لوړی او ژوری (نشیب وفراز) به سره سمی برابری

او ځمکه به له یوه سره تر بله سره پوری صاف، هوار میدان شی.

وَحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿۴۷﴾

او راجمع به کړو (مونږ) دوی (یعنی خلق) نو پری به نه ږدو له دوی نه یو تن هم (نه له اولینو او نه له آخرینو).

تفسیر : یعنی هیڅ یو تن هم د الله تعالیٰ له درباره غیر حاضر کیدی نشی.

وَعُرِضُوْا عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا ۭ لَقَدْ جِئْتُمُوْنَا كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۢ بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَّجْعَلَ لَكُمْ مَّوْعِدًا ﴿۴۸﴾

او وړاندی به کړی شی دوی په رب ستا صف صف (او وبه ویلی شی دغو صفوفو ته) خامخا په تحقیق راغلئ تاسی مونږ ته (یواځی لغړ برېند) لکه چه پیدا کړی وئ مونږ تاسی ړومبی ځلی (له خپلی موره په دی شان سره) بلکه ګمان کاوه تاسی (ای منکرینو د بعث) چه وبه نه ګرځوو مونږ تاسی ته ځای او وقت د وعدی.

تفسیر : د بعث منکرینو ته به د تقریع او توبیخ په دول (طریقه) وویلی شی چه تاسی خو قیامت او نوری ایمانی خبری چتی (بیکاره) او دروغ ګڼلی نو نن تاسی هغه ګرد (تول) دنیوی ساز سامان او اثاثه چیری پریښی؟ او دغسی لوڅ لغړ چیری درومئ؟ او «لکه چه مو پیدا کړی وئ ړومبی ځلی» دغه هم داخل دی چه پر بدن به هم څه زخم او نقصان او بل شی نه وی. په حدیث کښی راغلی دی چه په قیامت کښی به ګرد (تول) صفوف یو سل او شل صفونه وی چه له هغه څخه به اتیا صفونه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت وی.

وَوُضِعَ الْكِتٰبُ فَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ مِمَّا فِيْهِ

او کیښودلی به شی کتاب (اعمالنامی په لاسونو د خلقو) پس ګوری به ته ګناهګاران ویریدونکی له هغه نه چه پکښی (لیکلی) دی (له ګناهونو).

تفسیر : یعنی د هر یوه اعمالنامی ورکولی کیږی، دوی به په هغه کښی د خپلو اعمالو فهرست (نوم لیک) ولولی. او مجرمین به له خپلو گناهونو سخت ویریږی او وائی به خدای پوهیږی چه نن څرنگه سختی سزاوی رارسیږی؟.

وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟ حَاضِرًا ۗ

او وائی به ای هلاکه زمونږ (راشه دغه دی وقت دی) څه حال دی د دی اعمالنامی (څمونږ) چه نه پریږدی (گناه) وړه او نه لویه (گناه څمونږ) مگر چه حساب کړی ئی دی هغه (تولی)، او وبه مومی دوی هغه څیز چه کړی وی (په دنیا کښی په خپل مخ کښی) حاضر (لیکلی په اعمالنامه کښی)،

تفسیر : یعنی د ذری ذری عمل به ئی تر سترگو لاندی وی او هره یوه وړه او لویه نیکی او بدی به په دغه اعمالنامه کښی مندرجه او لیکلی مومی.

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾ ع

او نه کوی ظلم رب ستا پر هیچا (چه کومه گناه ئی نه وی کړی او وئی لیکی).

تفسیر : د الله تعالیٰ په دربار کښی ظلم په دغه معنی له سره امکان نه لری چه معاذ الله د غیر په ملک کښی تصرف وکړی ځکه چه گرد (تول) مخلوق د ده مملوک دی. لیکن هغه ظلم چه ظاهراً په نظر راځی او بی موقعه کار گڼلی کیږی دی هغه هم نه کوی نه څوک بی قصوره نیسی، نه د چا یوه ادنیٰ نیکی پریږدی چه ضائع شی، بلکه پخپل بالغه حکمت سره د نیکی او د بدی له هری ونی څخه همغه میوه راوباسی چه د هغه د نوعیه طبیعت اقتضاء ده. په کفر او په ایمان او په طاعت او معصیت کښی خالق الکل داسی بیل بیل خواص او تأثیرات ایښی دی لکه چه په زهرو او په تریاقو کښی دی په آخرت کښی به د دغه خیر او شر دغه گرد (تول) خواص او آثار په علانیه ډول (طریقه) سره څرگندیږی (ښکاریږی).

د عمل له مکافاته غافل مشه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ ۗ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ ۚ بِئْسَ لِلظَّٰلِمِينَ بَدَلًا ۝٥٠

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ تاسی (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (ټولو) مګر (ونه کړه سجده) ابلیس، وه دی (اصلاً) له پیریانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجدی)، آیا پس نیسئ تاسی ابلیس او اولاده د دغه (ابلیس) دوستان (چه خبره ئی منئ) غیر له ما حال دا چه دی دغه (شیاطین) تاسی ته دښمنان، بد دی (ابلیس) ظالمانو ته بدل (له الله چه شیطان منی او رحمٰن نه منی).

تفسیر : راجح هم دا ده چه ابلیس د پیریانو له نوعی ؤ ده په عبادت کښی ترقی وکړه او د پرښتو په ډله کښی شامل شو نو ځکه کوم حکم چه پرښتو ته د سجود وشو هغه ته هم وشو په دغه وقت کښی د ده اصلی طبیعت او سرکشی او غرور د طینت ښکاره شو. او له ډیره تکبره د الله تعالیٰ د حکم منلو څخه ئی غاړه وغړوله او د آدم په مخ کښی سجده کول ئی خپل د شان کسر وګانه تعجب دی چه نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلی دښمن او د ده اولاد او اتباع څرنګه خپل رفیق ملګری، خیر غوښتونکی او دوست دروی؟ آیا له دی نه به بل کوم ظلم او بی انصافی څه وی؟ دغه قصه پخوا له دی نه هم په څو ځایونو کښی بالتفصیل تیره شوی ده دلته د هغی له تذکری څخه دغه تنبیه مقصود دی چه د فانی دنیا په دول او سینګار مغروریدل او د آخرت څخه غافل کیدل، فقط د شیطان په تحریک او تسویل سره کیږی ځکه چه شیطان غواړی چه مونږ بیا خپل هغه اصلی او آبائی وطن (جنت) ته بیرته لاړ نه شو. د ده د نظر مطمح دا ده چه په دوستی او خپلوی کښی له مونږ څخه هغه خپل پخوانی کسات او انتقام واخلی. انسان ته لازم دی چه د داسی چالاک او هوښیار دښمن څخه خپل ځان وساتی. هغه کسان چه پر دنیوی متاع مغروریږی او ضعیفان خوار او حقیر ګڼی او خپل ځان ډیر وړ (لائق)، غوړ، او لوړ (وچت) بولی ګواکی هغوی په تکبر او تفاخر د لعین شیطان پر لار درومی.

تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه ځینی روایات نقل کړی دی چه په هغو کښی د ابلیس اصل د ملائکو له نوعی څخه ښوولی شوی دی او لیکلی ئی دی چه د دغو روایاتو غالبه حصه له اسرائیلیاتو څخه ده چه ښائی وروسته له ډیره فکره او نظره په احتیاط سره ومنلی شی او له هغو څخه اکثر شیان خو یقیناً دروغ دی ځکه چه لوی قرآن بالتصریح د هغه تکذیب کوی. وروسته له هغه ابن کثیر رحمة الله علیه په ډیرو متینو الفاظو سره د اسرائیلیاتو په نسبت څه کلام کړی

دی چه د لوستلو او په یاد لرولو قابل دی چه دلته ئی مونږ د تطویل له خوفه نشو داخلولی.

مَآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ ٱلْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾

نه دی حاضر کړی ما دغه (شیاطین) پیدا کولو د آسمانونو او د ځمکی ته او نه پیدایښت د ځانونو د دوی ته او نه یم زه نیونکی د ګمراه کوونکو مټ بازو (مددګار یعنی له شیاطینو مرسته (مدد) نه غواړم په هیڅ شی کښی نو ولی تاسی ئی امر، حکم منئ؟)

تفسیر : یعنی د ځمکی او آسمان د پیدا کولو په وقت کښی مونږ دغه شیاطین نه ؤ رابللی چه راځئ ځما کار وګورئ چه ښه دی که څه نقص پکښی شته؟. الغرض له دوی څخه د تکوین او ایجاد په عالم کښی هیڅ مشوره نه ده اخیستی شوی او نه مدد تری طلب کړی شوی دی بلکه د ځمکی او آسمان د پیدائښت په وقت کښی خو له سره پخپله دوی هم موجود نه ؤ او په خپله د دوی د پیدائښت په وقت کښی هم تری پوښتنه نه ده شوی چه ته څرنګه پیدا کړی شی؟ یا ستا نور محسنان په څه شان سره پیدا کړم؟ لږ خو راشئ! او له ما سره مرسته (مدد) وکړئ! او په فرض محال که می مدد غوښتی وی او که می ځان ته مټ او بازو جوړاوه نو آیا هغه به له هم دغو بدبختانو او اشقیاؤ څخه وی؟ بلکه نه به وی چه زه ښه علم لرم چه ځما بندګان له لیاری څخه بی‌لیاری کوی بیا نه دی معلوم چه انسانان ولی دوی ته د خدائی درجه ورکړی ده او خپل رب ئی پریښی دوی ئی ولی خپل رفیق ملګری او مددګار درولی دی؟ «سبحانه وتعالیٰ عما یقول الظالمون علواً کبیراً»

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا۟ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وبه وائی (الله مشرکانو ته) چه ناری کړئ شریکانو ځما ته هغه چه ګمان کاوه تاسی (د خدائی پر هغو) پس وبه بولی دوی هغوی نو جواب به ورنه کړی دوی ته (او نه مرسته (مدد) ورسره کوی) او وبه ګرځوو مونږ په منځ د دوی کښی ځای د هلاک (دوزخ).

تفسیر : یعنی هغه چه تاسی له ما سره شریکان درولی ؤ هغوی ته ناری کړئ څو د دی مصیبت په وقت کښی له تاسی سره مدد او کومک وکړی. خو په دغه وقت کښی د رفاقت او دوستی ګردی (تولی) کلائی ویلی کیږی (او د دوستی تول اسباب غوڅیږی) او د خپلوی دغه چلو صاف به له اوبو څخه وځی څرنګه چه دوی به یو بل ته له سره نژدی کیدی هم نشی نو یو له بل سره به مدد او مرسته (امداد) په څه ډول (طریقه) سره رسولی شی. د دغو عابدینو او معبودینو په منځ کښی به د اور یو عظیم او وسیع خندق حائل وی.

وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ فَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ مُّوَاقِعُوْهَا وَلَمْ يَجِدُوْا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿۵۳﴾

او وبه ګوری (مجرمان مشرکان) اور پس یقین به ئی راشی په دی چه په تحقیق دوی لویدونکی دی په دغه (اور د دوزخ) کښی او نه به مومی دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کیدلو.

تفسیر : یعنی په اوله ابتداء کښی به لږ څه د مغفرت او ښښنی امید لری لیکن هم دغه چه په جهنم باندی د دوی سترګی ولګیږی او جهنم دوی خپل ځان ته ورکش کړی نو پوره یقین به ئی راشی چه اوس هرومرو (خامخا) زه په دغه اور کښی لویږم او د تیښتی هیڅ یوه لیاره ماته نه ده پاتی او نه خپله لیار له دغه اور څخه بل لوری ته پیدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِىْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَىْءٍ جَدَلًا ﴿۵۴﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دی قرآن کښی خلقو ته (مثال له جنسه) د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زیات له هر شی څخه له جهته د جدل (جګړی او خصومت په باطله کښی.)

تفسیر : یعنی لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله ؤ سره رښتیا رښتیا خبری پوهوی مګر انسان داسی جګړه کوونکی دی چه په صافه او سمه خبره کښی هم

کړی وړی خبری پیدا کوی او د بی‌موردو حجتونو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلی او تل جنګ او جګړه کوی. کله چه په خبرو او جګړو سره څه ونشی کړی نو پر مهمل او بیکاره چتی (فضول) فرمائشونو باندی لاس پوری کوی چه هغه شی او دغه شی راوښیه نو زه به ئی منم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾

او نه دی منع کړی دا خلق له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته هدایت (رسول او قرآن) او (له دی نه چه) بښنه وغواړی له رب خپل مګر (دی خبری) چه راشی دوی ته هغه طریقه د ړومبنیو (خلقو چه هلاک د دوی ؤ) یا راشی دوی ته عذاب مخامخ.

تفسیر : یعنی د دغه ضد او عناد له لیدلو څخه ویلی شی چه د داسی عظیم الشان قرآن د هدایت د رارسیدلو څخه بعد دوی خپل د ایمان نه راوړلو او توبه نه ایستلو دپاره هیڅ کوم معقول دلیل او عذر نه لری. نو اوس د حق په منلو کښی ولی ځنډ (ایسارتیا) کوی؟ او دیر کوی نو اوس د څه شی په انتظار کښی دی؟ پرته (علاوه) له دی نه چه د پخوانیو اقوامو په شان الله تعالیٰ دوی په کلی ډول (طریقه) سره سپیره او تباه کړی. او که ئی تباه نه کړی نو اقلا د الله تعالیٰ د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترګو په مخ کښی ودراوه شی هکذا یفهم من تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه وغیره. حضرت شاه صاحب لیکی: یعنی د بل کوم څیز انتظار دوی ته نه دی پاتی. مګر هم دغه چه د پخوانیو اقوامو په شان هلاک او فناء شی. یا د قیامت عذاب پخپلو سترګو سره وګوری.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ

او نه لیږو مونږ رسولان مګر زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرونکی (کفارو ته په جحیم سره)،

تفسیر : یعنی دوی د دی خبری اختیار له سره نه لری چه هر کله ته وغواړی او دوی ووایی عذاب وربانده نازل شی او د هغوی هر راز (قسم) غوښتنی انجام او اجراء ومومی.

وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

او جګړې کوي هغه کسان چه کافران شوي دي په باطله سره دپاره د دې چه ورک او لرې کړي په دې سره حق رښتیا خبره او نیولي دي آیتونه (د قرآن) زما او هغه شیان چه (پرې) ویرولي شوي وو دوی مسخره.

تفسير : يعنې په دروغو جګړه ئې نښلولي او کاره بحثونه ئې غوښتل چه د حق غږ ښکته کړي او د دروغو په زور د رښتیا قدم وښویوي خو داسې به له سره نه کیږي.
(او نیولي دي آیتونه د قرآن زما او هغه شیان چه دوی پرې ویرولي شوي وو مسخره) يعنې د الله تعالیٰ له کلام سره مسخرې کوي او ملنډې پرې وهي کله چه دوی د الله تعالیٰ له کلامه ویراوه شي نو پرې خاندي او مسخرې کوي.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ ط

او څوک دي ډیر ظالم له هغه چا چه پند ورکړی شوی وي ده ته په آیاتونو د رب د ده (قرآن) پس وګرځوي مخ له هغه (فکر پکښې ونه کړي او پند ترې وانخلي) او هیر کړي هغه عملونه چه وړاندې لیږلي لاسونو د ده (چه کفر او معاصي دي)،

تفسير : يعنې کله له هیرې هم داسې یو خیال ورپیدا نشو چه د تکذیب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخیره چه دوی وړاندې لیږې د هغه سزا به څه وي؟.

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ط وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾

بیشکه مونږ ګرځولي مو دي پر زړونو د دوی پردې دپاره د دې چه پوه نشي پر دغه (قرآن) او (ګرځولي مو دي) په غوږونو د دوی کونوالي، او که ته راوبولې دوی په طرف د سمې لیارې پس له سره هدایت نه مومي دوی په دغه وقت کښې هیڅیرې.

تفسیر : یعنی د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زړونو پرده غوړځولی ده او غوږونه مو ورته داسی تپلی او بند کړی دی چه اوس له سره حق پری نشی اوریدلی او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړی نو څرنګه به کولی شی د داسی بدبختانو څخه له سره دغه هیله (امید) او توقع نشی کیدی چه پر لیاره راشی.

وَرَبُّكَ الْغَفُوْرُ ذُو الرَّحْمَةِ ۭ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوْا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۭ

او رب ستا ډیر ښونکی څیښتن (خاوند) د رحمت دی، که نیولی وی (الله دغه کفار په دنیا کښی) په سبب د هغو ګناهونو چه کوی ئی دوی نو خامخا ژر به ئی رالیږلی ؤ دوی ته عذاب (په دنیا کښی هم)،

تفسیر : یعنی د دوی اعمال خو داسی دی چه د عذاب په لیږلو کښی ښائی یو ساعت هم تاخیر او ډیل واقع نشی. مګر د الله تعالیٰ حلم او کرم د دوی د فوراً تباه کولو څخه مانع دی او پخپل عمومی رحمت سره تر یو خاص حد پوری تری تیریږی او ډیر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوی څو هر وقت چه وغواړی له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکاړی نو د هغه تیر ګناهونه ښښلی کیږی او د ایمان راوړلو په سبب د عظیمه ؤ نعمتونو مستحق ګرځی.

بَلْ لَّهُمْ مَّوْعِدٌ لَّنْ يَّجِدُوْا مِنْ دُوْنِهٖ مَوْىِٕلًا ﴿۵۸﴾

(داسی نه دی چه په دغه مهلت او تاخیر سره له عذابه خلاص شی) بلکه شته دوی ته ځای (یا وقت) د وعدی چه له سره به ونه مومی دوی غیر له الله پناهی (ځای د تیښتی).

تفسیر : یعنی دغه د عذاب تأخیر تر یو معین وقت پوری دی. دغه ممکن نه دی چه د کوم مجرم د سزا ورکولو د وعدی له راتلو څخه پخوا هغه یو طرف یا بل طرف ته ځان وخوځوی. کله چه وقت راشی نو ګرد (تول) سره یو ځای ترلی راځی او هیڅ توان او طاقت نه لری چه چیری ځان پټ کړی.

وَتِلْكَ الْقُرٰٓى اَهْلَكْنٰهُمْ لَمَّا ظَلَمُوْا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَّوْعِدًا ﴿۵۹﴾

او دغه (اهل د) کلیو (چه دی) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چه ظلم ئی

اختیار کړ. او مقرره کړی وه مونږ دپاره د هلاک د دوی یوه نیته (معلومه).

تفسیر : یعنی د عاد او ثمود خرابو او ویجاړو کلیو ته وګورئ چه د هغوی واقعات مشهور او معروف دی. کله چه دوی ظلم او تیری وکړ نو څرنګه پخپل معین وقت کښې سره تباه او برباد کړل شوی؟ هم داسی تاسی ته هم ویره په کار ده چه په موعوده وقت کښې تاسی ته د الله تعالیٰ له عذابه هیچیری د پناه ځای او نجات په لاس نه درځی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰٓ أَبْلُغَ مَجْمَعَ ٱلْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِىَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ ځلمی (خادم) خپل ته چه تل به ځمه تر هغه پوری چه ورسیږم ځای د یو ځای کیدلو د دواړو سیندونو ته یا به ګرځم ډیری زمانی.

تفسیر : پاس ذکر شوی ؤ چه مغرورو کافرانو مفلسان، مخلصان مسلمانان، حقیر ګڼل او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته به ئی ویل چه دوی مه پریږدئ چه له تاسی سره کښینی. څو مونږ له تاسی سره کښینو. د هغه په نسبت ئی د دوو کسانو قصه اوروله. بیا ئی د دنیا مثال او د ابلیس خرابیدل د کبر او غرور لامله (له وجی) بیان کړل، اوس د موسیٰ علیه السلام او د خضر علیه السلام د قصی ذکر کوی چه د الله تعالیٰ خاص بندګان اګر که له نورو ځنی افضل او بهتر هم وی خو بیا هم دوی خپل ځان افضل او بهتر نه ګڼی او کله چه په سهو او تیروتلو سره ځان غوره وګڼی نو د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته تنبیه او تادیب ورکاوه کیږی.
په حدیث شریف کښې راغلی دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خپل قوم ته یوه ورځ ډیر مؤثر او خورا (ډیر) ښه پند او نصیحتونه فرمایل، یوه سری له دوی څخه پوښتنه وکړه چه:
«یا موسیٰ علیه السلام! آیا د ځمکی په مخ کښې به له تاسی څخه بل کوم لوی عالم مونده شی؟»
موسیٰ علیه السلام وفرمایل «نه» دغه جواب اګر که په واقع کښې صحیح ؤ ځکه چه موسیٰ علیه السلام د اولوالعزمو انبیاؤ څخه ؤ او ښکاره ده چه په دغه زمانه کښې د شرعیه ؤ علومو په اسرارو کښې د ده د علم څخه د بل هیچا علم زیات نه ؤ. لیکن دغه ادعا د پاک الله په دربار کښې غیر مرغوبه (ناپسنده) واقع شوه. اګر که مراد ئی صحیح ؤ بیا هم د جواب د عنوان له عمومه داسی ظاهریده چه د ځمکی په مخ کښې من کل الوجوه دی خپل ځان اعلم الناس ګڼی.
د الله تعالیٰ مرضی دا وه چه دغه جواب به ئی د ده پر محیط علم محول کاوه. مثلاً داسی به ئی ویل چه د الله تعالیٰ مقرب او مقبول بندګان ډیر دی له ګردو (ټولو) څخه فقط همغه علیم او خبیر خبر دی او بس نو دلته وحی پری نازله شوه چه په هغه ځای کښې چه دوه سیندونه سره یو

ځای ګډیږی د هغه سره نژدی ځمونږ داسی یو بنده شته چه له تانه زیات عالم دی (دغه دوه سیندونه کوم دی؟) ځینی وائی چه د (پارس) او (روم) سیندونه مراد دی. لیکن دغه دواړه سیندونه سره نه یو ځای کیږی. ښائی چه له ګډیدلو څخه قرب مکانی مراد دی. یعنی چیری چه د دغو دواړو فاصله ډیره لږه سره پاتی کیږی. د ځینو په نزد هغه څخه د (افریقا) دوه سیندونه مراد دی. د ځینو علماؤ په نزد مجمع البحرین هغه ځای دی چه هلته دجله او فرات د پارس په «خلیج» کښی توئیږی. والله اعلم.

په هر حال موسیٰ علیه السلام غوښتنه وکړه چه ماته د هغه پوره پته نښه او سراغ وښوولی شی څو زه هلته لاړ شم او څه علمی استفاده وکړم.

حکم صادر شو چه ته د ده په لټولو پسی ووځه! او یو وریت کړی مهی (کب) له ځانه سره واخله! هر چیری چه هغه وریت کړی کب درڅخه ورک شو نو وپوهیږه چه ځمونږ هغه بنده همغلته موجود دی. ګواکی له مجمع البحرین به چه یوه وسیعه قطعه تری مرادیده شی هم دغه ځای مراد دی چه د هغه د تعیین دپاره هم دغه علامه مقرر فرمایلی شوی ده.

موسیٰ علیه السلام سم له هم دغه هدایته په سفر شروع وکړه او خپل ملګری ځلمی خادم ته ئی وویل چه «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسیږم. فرض ئی کړه که کلونه او قرن هم تیر شی زه بی د دغه مقصد له حصوله له مسافرته لاس نه آخلم.»

تنبیه : له ځلمی څخه مراد حضرت یوشع علیه السلام دی چه په ابتداء کښی د موسیٰ علیه السلام خاص خادم ؤ او بیا د ده په حضور کښی (نبی) او وروسته د موسیٰ علیه السلام خلیفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

بیا کله چه ورسیدل ځای د یو ځای کیدو په مابین د دواړو سیندونو کښی هیر کړ دواړو مهی خپل نو ونیوله (دی مهی) لیاره خپله په بحر سیند کښی (په شان د) سرنګ (کوڅه).

تفسیر : هلته ورسید او د لوئ تیږی (ګټی) په څنګ چه تری لاندی د حیات چینه بهیده حضرت موسیٰ علیه السلام ویده شو. حضرت یوشع علیه السلام ولیده چه هغه وریت کړی مهی باذن الله ژوندی شو او په یو عجیبه طریقه سره په سیند کښی چه د سرنګ په شان به ئی لیاره ځان ته جوړوله روان شو او هلته په اوبو کښی د الله تعالیٰ په قدرت د یوه تونل (سوپ یا طاق) په شان خلاص دالان ښکاره شو. یوشع د دی وضعیت د لیدلو څخه متحیر او متعجب شو. او غوښت ئی څه مهال (وخت) چه موسیٰ علیه السلام ویښ شی دغه قصه ورته ووائی او دغه پیښه

ورته وښيي. کله چه موسیٰ علیه السلام ويښ شو نو سم د لاسه ودريد او په تګ ئې پيل (شروع) وکړ خدای زده چه موسیٰ علیه السلام د ويښيدلو او رهی (روان) کيدلو په وقت کښې يوشع علیه السلام په کومو خيالاتو کښې ډوب تللی ؤ چه د هغه مهی د ژوندی کيدلو د پيښې قصه ئې هيره شوه. په رواياتو کښې راغلی دی کله چه د موسیٰ علیه السلام يوشع علیه السلام ته د هغه مهی د ساتلو په نسبت تاکيدات کول يوشع علیه السلام له خولی دا خبره ووته چه د يوه مهی ساتنه دومره لويه خبره نه ده چه ته پری دومره تاکيدونه کوی. لهٰذا ده ته هم تنبيه ورکړه شوه چه انسان ته په کار دی چه په ډير وړوکی کار کښې هم پر خپل ځان بی د الله تعالیٰ له فضله تکيه او اعتماد ونه کړی!

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰىهُ اٰتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِيْنَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿۶۲﴾

نو کله چه تير شول (له مجمع البحرين څخه) ووېل (موسیٰ) خپل ځلمی ته راوړه مونږ ته صباح ناری (خوراک) زمونږ په تحقيق پيښه شوه مونږ ته له دغه سفره ځمونږه ډيره سختی.

تفسير : موسیٰ علیه السلام پخوا له دی نه په دغه سفر کښې نه ؤ ستړی شوی، څه مهال (وخت) چه د مطلب مهی د ده له لاسه خوشی شو نو هلته ورته پخپل تګ کښې ستومانی ورمحسوسه شوه.

قَالَ اَرَءَيْتَ اِذْ اَوَيْنَآ اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِّيْ نَسِيْتُ الْحُوْتَ ز وَ مَآ اَنْسٰنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ ج

ووېل (ځلمی) آيا وليد (خبر شوی) کله چه ځای ونيوه مونږ هغی لويی تيږی (ګټی) ته (چه د چينی په څنګ کښی وه) نو بيشکه ما هير کړ (بيان د حال د) مهی او هيره نه کړه له مانه دغه (پيښه) مګر شيطان چه ياد کړم هغه (تاته)

تفسير : يعنی د مطلب خبره هيرول او په عين موقع کښې د هغه يادونی څخه ذهول د شيطان د وسوسی اچولو لامله (وجی) واقع شوی دی.

وَاتَّخَذَ سَبِيْلَهٗ فِى الْبَحْرِ ۖ عَجَبًا ﴿۶۳﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۖ

فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾

او ونیوله (دغه مهی) لیاره خپله په بحر (سیند) کښې ډیره عجیبه. وویل (موسیٰ) هم دغه (ورکول او هیرول د مهی) هغه څه دی چه وو مونږه چه طلب کاوه مو پس بیرته راوګرځیدل دواړه پر همغو قدمونو خپلو قدم په قدم.

تفسیر : غالباً هلته به له پخوا څخه کومه لاره نه وی وهلی شوی نو ځکه دوی د خپلو قدمونو پر نښو بیرته ستانه (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ اٰتَيْنٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

پس وموندل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندګانو ځمونږ چه ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له نزده خپله او ښوولی مو ؤ ده ته له جانبه خپله یو لوی علم.

تفسیر : بنده حضرت خضر علیه السلام ؤ چه الله تعالیٰ دی په خپل خصوصی رحمت سره پاللی ؤ. او د کونیه ؤ اسرارو له علمه ئی وافره حصه ورعطاء فرمایلی وه. په دی کښې اختلاف دی چه حضرت خضر علیه السلام رسول ومنلی شی؟ یا نبی؟ یا د ولی درجه ورته ومنله شی؟ د داسی مباحثو فیصلی په دی ځای کښې نشی کیدی. خو بیا د دی احقر رجحان په دغه جانب دی چه دی نبی تسلیم کړی شی. او لکه چه د ځینو محققینو خیال دا دی هغه انبیاء چه سره له نوی شریعت نه دی راغلی هغوی ته هم دومره تصرف او اختیار عطاء کیږی چه د ځینو خصوصیه ؤ معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید یا له عامه ضابطی د ځینو جزئیاتو استثناء وکړی شی. هم داسی خضر علیه السلام ته هم جزئی تصرفات حاصل ؤ. والله اعلم په هر حال موسیٰ علیه السلام له خضر علیه السلام سره ملاقی شو. او وروسته له سلام او متعارف کلام څخه حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د دغه سفر د سبب پوښتنه وکړه موسیٰ علیه السلام د خپل د دغه راتګ سبب وروښود خضر علیه السلام وویل « ای موسیٰ علیه السلام! بیشکه چه الله تعالیٰ ستا تربیت فرمائلی دی خو خبره دا ده چه د الله تعالیٰ له طرفه (د کونیه ؤ جزئیاتو) یو علم ماته راښۍلی شوی دی چه په دغه مقدار تاته نه دی درکړی شوی. او د تشریعو اسرارو علم چه تاته درکړی شوی دی په هغه مقدار ماته نه دی راکړی شوی وروسته له دی نه یوه چرچنه ئی ولیده چه له دغه سیند څخه ئی اوبه څښلی نو خضر علیه السلام موسیٰ علیه السلام ته وویل چه « ځما او ستا بلکه د ګردو (تولو) مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښې هم داسی دی لکه چه د دغه لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کښې ئی هغه څاڅکی اوبه لری چه دغه چرچنی ئی پخپله دغه وړوکی مښوکی سره څښی دغه هم

محض د تفهیم دپاره ۋ که نه د متناهی او د غیر متناهی نسبت د لوی سیند او د ځاځکی سره بیخی نسبت نه لری او نه په دغسی شیانو سره هغه ځه مشابهت لری».

قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾

وویل دغه (خضر) ته موسیٰ آیا زه تابع شمه ستا په دی شرط سره چه وښیئ ته ماته له هغه علمه چه ښوولی شوی ده تاته ښه لیاره (د رشد او صواب).

تفسیر : یعنی که اجازه دی وی نو ځو ورځی به له تاسی سره اوسیږم او د دغه مخصوصه علم ځخه به لږ ځه شی در ځخه زده کړم.

قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ خُبْرًا ﴿٦٨﴾

نو وویل (خضر موسیٰ ته) چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر او ځرنګه به صبر وکړی ته په هغه کار چه نه وی کړی احاطه تا په هغه کار له جهته د علم (او پوهی).

تفسیر : حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د تخمین او اندازه کولو ځخه وروسته پر دغه خبره پوهیدلی ۋ چه دی له ما سره نشی اوسیدی. ځکه چه خضر علیه السلام مامور ۋ چه د کونیه ۋ واقعاتو د جزئی علم له حاصلولو ځخه وروسته موافق له هغه سره عمل وکړی او موسیٰ علیه السلام د کومو علومو چه حامل ۋ د هغوی تعلق له تشریعیه ۋقوانینو او کلیاتو سره ۋ. بناء علیه په هغو جزئیاتو کښی چه د عوارضو او خاصه ۋ خصوصیاتو له سببه پر ظاهری عمومی ضابطه عمل نه کیده نو حضرت موسیٰ علیه السلام د خپلو معلوماتو پر بناء هرومرو (خامخا) اعتراض او تنقید کوی. او د صبر او سکوت او انتظار پر مسلک به تر دیر مدت پوری نشی قائم پاتی کیدی او آخری نتیجه به داسی واقع کیږی چه مونږ به سره بیلیږو.

قَالَ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾

وویل (موسیٰ خضر ته) چه ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله صبر کوونکی او نه به نافرمانی کوم د تا په هیڅ یو امر (حکم) کښی.

تفسير : د دغه وعده كولو په وقت كښې د دغې خبرې تصور هم له موسىٰ عليه السلام نه امید نشو کیدی چه د داسی يو مقرب او مقبول بنده څخه به داسې يو حرکت ليده کيږی چه علانيه نه يوائې د موسوى شريعت بلكه د عمومى شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وى. غنيمت دى چه ده انشاء الله ورسره فرمايلى وه كه نه له قطعى وعدى څخه تخلف د يو اولوالعزم نبى له شانه سره نه وى لائق.

قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَن شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

نو وويل (خضر موسىٰ ته) پس كه ته متابعت كوى ځما پس پوښتنه مه كوه له مانه د هيڅ څيز تر هغه پورى چه زه شروع وكړم تاته د هغه ذكر (او بيان).

تفسير : يعنى كه كومه خبره په ظاهرى ډول (طريقه) سره ناحقه په نظر درشى نو على الفور پر ما باندى تنقيد ئى مه كوه! څو زه پخپله هغه خبره تاته شروع كړم.

فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧١﴾

پس دواړه روان شول تر هغه پورى چه سواره شول په بيړى كښې (او بلى غاړى ته نژدى شول) نو سورى كړه (خضر) هغه (بيړى) ، وويل (موسىٰ) آيا سورى دى (كړه دا بيړى) لپاره د دى چه غرق كړى اهل د دى خامخا په تحقيق دى وكړ يو كار درونډ.

تفسير : كله چه دوى پر هغه بيړى سوريدل بيړى وانانو خضر عليه السلام وپيژند او ترى ئى اجرت او باړه ونه غوښت او ويړيا ئى له سينده پورى ويست. نو د هغه احسان په بدل كښې د دغه نقصان د ليدلو څخه موسىٰ عليه السلام ته ډير زيات تعجب پيدا شو. ليكن بيړى په پوره ډول (طريقه) سره ساحل ته نژدى شوى وه. چه دا ئى سورى كړه نو ځكه خلقو له ډوبيدلو څخه نجات وموند او تخريق ئى هم په دغه صورت سره ؤ چه يوه دړه (تخته) ئى ويسته يعنى عيبجنه ئى كړه.

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِيْ بِمَا نَسِيْتُ وَلَا تُرْهِقْنِيْ مِنْ اَمْرِيْ عُسْرًا ﴿٧٣﴾

وویل (خضر موسیٰ ته) آیا ما نه ؤ ویلی بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر. وویل (موسیٰ خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چه هیر کړی می ؤ (هغه چه وصیت د تا دی) او مه غورځوه ماته په دی کار ځما (چه متابعت یا نسیان دی) اشکال.

تفسیر : یعنی که په هیری او تیروتو هم ما ګرم او ملامت کړی نو ځما ملګرتوب به له تاسی سره مشکل شی. دغه ړومبنی پوښتنه له موسیٰ علیه السلام څخه سهواً شوی ده. او دوهمه ئی د اقرار دپاره او دریمه ئی د ترخیص دپاره وه. علیٰ ای حال له بیری نه ښکته شول.

فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلٰمًا فَقَتَلَهٗ

پس بیا روان شول تر هغه پوری چه پیښ شول پر یو هلک پس مړ کړ (خضر) هغه (هلک):

تفسیر : یوه کلی ته نژدی څو هلکان پخپلو منځونو کښی سره لوبی کولی د دوی له منځه یو هلک ئی چه ډیر ښکلی او هښیار او پوه ښکاریده، ونیوه او مړ ئی کړ، او له هغه ځایه په تلوار سره روان شو په ځینو روایاتو کښی د ده اسم «جیسور» راغلی دی دغه هلک بالغ ؤ که نه ؤ. د ځینو قول دی چه بالغ ؤ او د غلام لفظ د هغه په نابالغیدلو دلالت کوی. لکه چه تول مفسرین هم هغه نابالغ بیانوی. والله اعلم.

قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً

وویل (موسیٰ خضر ته) آیا مړ دی کړ یو نفس پاک بی ګناه.

تفسیر : یعنی څو هلک بالغ نشی پر ده باندی هیڅ ګناه نه اوړی. دغه لفظ ظاهراً د هغه په عدم بلوغ اشاره او تائید کوی اګر که نورو ته د تأویل ځای پکښی شته.

بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾

غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دی وړ (لائق) (ودی کړ) یو کار نامعقوله (مخالف د ظاهر د شریعت).

تفسیر : یعنی اول خو نابالغ په قصاص کښی هم نه وژلی کیدی شی. علاوه پر دی دلته د قصاص کومه خبره هم پمنځ کښی نه وه نو بیا له دی نه زیاته نامعقوله به څه وی؟ (چه بی سببه یو بی گناه نفس ووژلی شی).

دقرآن کریم دوقوفو رموز (نښې)

- دهرې ژبې ویونکی چه کله خبرې کوی نوچیرته دریګی اوچیرته نه دریګی، کله ډیراوکله لږ ایساریګی اوپه دی ودریدو أونه دریدوکښې دخبرې پوره بیان اومفهوم کښې ډیرلوی دخل دی.

دقرآن کریم معجزکلام اوعبارت هم دوینا په ډول واقع دی. له دغه وجی نه أهل علمو د دریدوأونه دریدو نښې (علائم) مقررکړی دی چه هغې ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائي.

ضروری خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی أوهغه رموز دادی.

○ - چیرته چه خبره پوره شی هلته کښې وړه غوندی دائره وی، داپه حقیقت کښې غونډه (ت) ده چه د(ة) په هیئت کښې لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی، اوس ة خونه شی لیکلی مګروړه غوندی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائي.

م - داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هرومرو (خامخا) دریدل پکاردی أوکه چیری څوک ونه دریدنو احتمال

لري چه دخبري مطلب به بل څه شی ددی په پښتو ژبه کښې
داسې مثال پوهيدل پکارده چه چاته و ويلی شی ؛
(پاسه - مه کينه) چه پکښې دپاسيدو امراوله کيناستو
نهی ده نو په - پاسه - باندی دريدل لازم دی اوکه څيری
متکلم ونه دريد نو مخاطب به داسی وګڼی چه (پاسه مه -
کينه) چه په هغه کښې به د ودريدو نه نهی اودکيناستود
امراحتمال کيګی اويقيناً دا به د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - دادوقف مطلق علامه ده په دی باندی دريدل پکاردی دا
علامه هلته وی چه کوم ځای مطلب نه پوره کيګی او ويونکی
مزيده هم څه وينا کول غواړی .

ج - دادجائزوقف علامه ده دلته کښې دريدل غوره اونه دريدل
جائزدی .

ز - داد مجوّز وقف علامه ده دلته نه دريدل غوره دی .

ص - داد مرخّص وقف علامه ده دلته پيوست (يوځای)
لوستل پکاردی ليکن که چيری څوك ستړی شی او ودريګی
نوهغه ته اجازه شته ،
معلومه شوه چه په(ص)پيوست لوستل د(ز)په نسبت ترجيح لري

صلے - داد الْوَصْلُ أَوْلَىٰ (يعنی وصل غوره) اختصاردی دلته
پيوست لوستل غوره دی .

ق ـ داد قِيْلَ عليه اَلْوَقف خلاصه ده دلته دريدل پكار نه دی.

صل ـ داد قَدْ يُوْصَلُ علامه ده دلته كله ودريدی شی او كله نه ليكن دريدل غوره دی.

قف ـ داد قِفْ لفظ دی چه معنیٔ ده ودريكه اودا علامه هلته استعماليگی چه دلوستونكی دپيوستی وينا احتمال وی.

س ياسكته ـ داد سكتے علامه ده دلته لگ وخت دريدل پكار دی خوچه تنفّس باقی وی (يعنی ساماته نه شی).

وقفه ـ داداوگدی سكتے علامه ده دلته دسكتے په نسبت ډير دريدل پكار دی ليكن چه تنفّس جاری وی (يعنی ساماته نه شی) په سكته او وقفه كښی دا فرق دی چه سكته كښی لگ وخت او په وقفه كښی ډير وخت ودريدی شی.

لا ـ دلا معنی چه نيشته داعلامه كله خود آيت پورته وی او كله دعبارت دننه كه دعبارت دننه وی نو دريدل بالكل نه دی پكار او كه دآيت پورته وی نو بيا اختلاف دی.
دځينو په نزد دريدل او دبعضو په نزد نه دريدل روادی خوكه څوك ودريد يا ونه دريد په دی سره مطلب كښی څه خلل نه واقع كيگی وقف هلته نه دی پكار چه د عبارت دننه ليكلی وی.

ك ـ دادكَذٰلِكَ علامه ده يعنی چه كوم رمز (نسبه) دی ك نه

وړاندې ليکلی شوی ده دلته کښې دی همغه وګڼلی شي.

۵ ـ داددی علامه ده چه په دی ځای دغير کوفيينو په نزد آيت ده که چاوقف وکړ نوداعادی (دوباره ويلو) ضرورت نيشته.

ؤ ـ داد دريو ټکو (نقطو) وقف نږدی راځی دی ته معانقه ويلی شی کله خوددی اختصار په مع سره ليکلی شي. ددی مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوی او حکم ئې داده چه په دی دواړو وکښې په يو باندی دريدل پکاردی په بل نه او په وقف کښې درموز و(نښو) قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکاردی.

داوّل جلد فهرس

له (۱) تر (۱۵) پارے

دسورة الفاتحة له ابتداء تر پای (آخر) (۷٤) آیت دسورة الکهف

بحمد الله تعالى وتوفيقه

انتهى المجلد الأول

من الجزء (١) إلى (١٥)

من بداية سورة الفاتحة إلى نهاية الآية (٧٤) من سورة الكهف

دخدای تعالیٰ په مرسته (مدد) او توفیق اوّل جلد پای
(آخر) ته ورسید له (۱) تر (۱۵) پارے
دسورة الفاتحہ له ابتداء تر پای (آخر) (۷٤) آیت
دسورة الکهف

بعون الله وتوفيقه
تم طبع هذا المجلد الأول من المصحف
الشريف وترجمة معانيه وتفسيره في مجمع
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة
المصحف الشريف بالمدينة المنورة بإشراف
وزارة الحج والأوقاف في المملكة العربية
السعودية عام ١٤١٤هـ

لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

دلوی الله په مرسته
او توفیق سره دا رومبي جلد د قرآن
کریم سره د ترجمے او تفسیر چاپ د حرمینو
شریفینو د خادم پادشاه فهد د قرآن
کریم په چاپ خانه کښې د سعودی
عرب د حج او اوقافو د وزارت
د اشراف او مشرۍ تر لاندې
چاپ ته اورسید
کال ١٤١٤هـ

(٠١) (٤) (٢٢٥د/٤٠٠٠)

د

قرآن کریم

ترجمه او تفسیر په پښتو ژبه کښې

دوهم جلد

له (۱) تر (۱۵)

پارې

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره

إلى اللغة البشتو

المجلد الثاني

من الجزء

(١٦) إلى (٣٠)

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

د

قرآن کریم

ترجمه او تفسير
په پښتو ژبه کښې

دويم جلد له (١٦) تر (٣٠) پارې پورې

ددې قرآن حکيم او ددې پښتو ترجمې او تفسير د چاپ
د امر کولو سعادت د حرمينو شريفينو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزيز آل سعود د سعودي عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا) .

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذىثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال(اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان .وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوي إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ،والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين .

د حرمينو شريفينو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودی عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن کريم د طباعت او په مختلفو ژبو کښې د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسيمولو احکام جاری کړی دی. او د دے غرض دپاره ئې په مدينه منوره کښې د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجيد د طباعت دپاره يوه عظيم الشانه چاپ خانه جوړه کړے ده د دے پښتو تفسير د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښې سر ته ورسيد.

رابطه عالم اسلامی په دے خبره د خوشحالی اظهار کوی چه د خادم الحرمين الشريفين د احکاماتو په رڼا کښې د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونکو ته دا ترجمه او تفسير وړاندی کوی چه په پښتنو کښې د «تفسير کابلی» په نوم شهرت لری او دا تفسير د پاک و هند دؤو سترو عالمانو شيخ الهند مولانا محمود حسن ديوبندی او علامه شبير احمد عثمانی په اردو ژبه کښې ليکلے، او بيا د افغانستان د سترو عالمانو يو ټولګی پښتو ژبے ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه کښې بعضے ټکی ګران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښې ئے استعمال کم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامی مکة المکرمة د پاکستان يو عالم دين او د پښتو ژبے ماهر مولانا سيد عبيد الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دی په دے تفسير کښې د ګرانو ټکو سره خوا په خوا په قوسينو کښې د هغے مترادف الفاظ وليکی چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شی. د ترجمے او نظرثانی دا ټول کار د الله په فضل د «رابطے» د نګرانی لاندی سر ته ورسيد.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هديه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندی کوی چه ترجمه که هر څومره په کوشش سره وکړے شی خو بيا هم د قرآن کريم د اصل معجزانه عبارت بدل هيڅری نشی کيدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجمانی ده او انسان د نقص نه خالی نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسير د مزيد ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمی تجاويز رابطه عالم اسلامی ته راؤليږی چه په راتلونکی چاپ کښې د هغے نه استفاده وکړے شی.

والله الموفق وهوالهادي إلى سواء السبيل

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

مجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

دَ قُرْآن كَرِيم

ترجمه او تفسير په پښتو ژبه كښې

دويم جلد

له (١٦) تر (٣٠) پارې پورې

چاپ خانه د حرمينو شريفينو د خادم
پادشاه فهد د قرآن كريم د طباعت لپاره
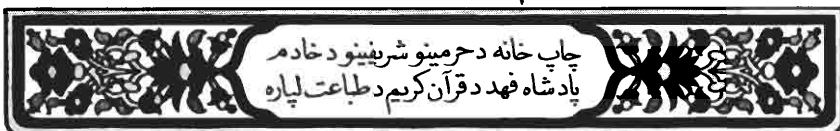
قَالَ اَلَمۡ اَقُلۡ لَّكَ اِنَّكَ لَنۡ تَسۡتَطِيۡعَ مَعِىَ صَبۡرًا ﴿۷۵﴾

نو وویل (خضر موسٰی ته) آیا ما نه ؤ ویلی تاته چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر.

تفسیر: ځکه چه داسی حالات او واقعات درواندی کیږی چه ته د هغو په کتلو سره نشی صبر کولی او نه پری چپ پاتی کیدی شی ـ لکه چه هم داسی هم وشو.

قَالَ اِنۡ سَاَلۡتُكَ عَنۡ شَىۡءٍۢ بَعۡدَهَا فَلَا تُصٰحِبۡنِىۡ‌ ۚ قَدۡ بَلَغۡتَ مِنۡ لَّدُنِّىۡ عُذۡرًا ﴿۷۶﴾

نو وویل (موسٰی) که چیری وپوښتم زه تا (ای خضره) د څه (منکر) شی (چه صادر شی له تا) وروسته له دی سؤاله پس ملگرتیا مه کوه له ما سره په تحقیق ورسیدی ته له طرفه ځما (حد د) عذر ته.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام داسی تخمین فرمائلی ؤ چه د حضرت خضر علیه السلام د دغو حیرت راوړونکو واقعاتو ته په صبر او سکوت سره کتل ډیر دروند او لوی زړه غواړی نو ځکه د خپل د زړه آخری خبره ئی وویله چه که په دغه مرتبه بیا تری پوښتنه وکړم نو دی می بیا له خپله ځانه سره نه ملگری کوی او دی به پخپل دغه عمل کښی معذور وی ـ او ځما له لوری کوم الزام پر هغه باندی نشی عائد کیدی ـ ځکه چه ده د دریو مرتبو موقع راکړه او ده پخپله د حجت اتمام فرمائلی دی.

فَانۡطَلَقَا ‌ حَتّٰۤى اِذَاۤ اَتَيَاۤ اَهۡلَ قَرۡيَةِ ۨاسۡتَطۡعَمَاۤ اَهۡلَهَا فَاَبَوۡا اَنۡ يُّضَيِّفُوۡهُمَا فَوَجَدَا فِيۡهَا جِدَارًا يُّرِيۡدُ اَنۡ يَّنۡقَضَّ فَاَقَامَهٗ‌ ؕ

بیا روان شول دواړه تر هغه پوری کله چه راغلل اهل د یوه کلی ته نو طعام وغوښت دوی له خلقو د هغه (کلی) څخه پس منع راوړه (هغو خلقو) له دی نه چه میلمستیا ورکړی دغه خلق دوی ته بیا ومونده دوی (دواړو) په هغه

کلی کښې یو دیوال چه اراده ئې وه چه ونړیږی (یعنی نژدی ؤ لویدلو ته) پس سم کړ (خضر) هغه دیوال (په یو شان ترمیم سره)

تفسیر: یعنی یوه کلی ته ورسیدل او د هغه له خلقو سره ئې ملاقات او کتنه وکړه ـ او داسې به ئې ګڼل چه د دغه کلی خلق به د دوی سره د میلمنو سلوک وکړی او دوډی به ورکړی ـ مګر دغه سعادت د هغوی په برخه کښې نه ؤ ـ او دوی د موسیٰ او خضر علیهما السلام په شان عزیزو مقربانو د میلمستیا څخه انکار وکړ. نو د داسې معاملې د لیدلو څخه داسې په کار ؤ چه پر داسې تنګ زړه او بی مروته خلقو دوی په قهریده. مګر خضر علیه السلام د قهر په ځای پر دوی احسان وفرمایه. د دوی یو لوی دیوال ځوړند او کوږ شوی ؤ. او نژدی ؤ چه ونړیږی او خلق د هغه د چار چاپیره لری ګرځیدل. حضرت خضر علیه السلام لاس او ښېې ورلوڅې (متی ونغاړلی) کړی او هغه ځوړند دیوال ئې ورسم کړ. او د انهدام له حالته ئې وساته.
تنبیه: په «حتیٰ اذا اتیا اهل قریة» د اهل لفظ ئې ښائی د دی جهته راوړی وی چه دغه کلی ته د دوی راتګ محض علی سبیل العبور او مرور نه ؤ او نه په داسې یو صورت سره ؤ چه د دی ځای د هستیدونکو څخه بل په کوم سرای یا حجره کښې ئې اړولی وو. بلکه قصداً یې د دغه ښار له خلقو سره ملاقات فرمایلی دی او په ﴿ اِسْتَطْعَمَآ اَهْلَهَا ﴾ کښې دوهم ځل د «اهل» د لفظ تصریح، د دوی د مزید تقبیح دپاره دی یعنی هغو هستیدونکو چه دوی ته لازم ؤ چه د دغو معظمو میلمنو میلمستیا ئې کړی وی، دوی مسافران او کوچیان نه وو چه داسې عذر او پلمه (بهانه) به ئې وړاندی کوله چه ځمونږ کور او کلی دلته نشته نو ستاسې میلمستیا به څرنګه وکړی شو؟

قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾

وویل (موسیٰ خضر ته) که اراده کړی وی تا (د اخیستلو د اجر) نو خامخا به دی اخیستی وی (په سازولو د دی دیوال) مزدوری.

تفسیر: یعنی د دغه کلی خلقو د میلمنو حق ونه پیژند چه ځمونږ میلمستیا ئې کړی وی تا ولی خوشی ویړیا د دوی ځوړند دیوال ورتینګ کړ؟ که د هغه څه معاوضه دی اخیستی وی نو ځمونږ خوراک او نور ضروریات به تری په لاس راتله او دغو تنګ زړو بخیلانو ته به هم تری لږ څه تنبیه کیده. ګوندی دوی به پر خپلی دغی بد اخلاقی او بی مروتی لږ شرمیدل.

قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِيْ وَبَيْنِكَ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيْلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾

وویل (خضر موسیٰ ته) دا دی وقت د بیلتون په منځ ځما او په منځ ستا کښی اوس به ژر خبر کړم تا (ای موسیٰ!) په غرض د هغه کار چه ونه کړی شو تا طاقت په هغه باندی د صبر.

تفسیر: یعنی له هغی وعدی سره سم ښائی چه اوس له ما څخنی تاسی بیلتون وفرمایئ! ځما او ستا موافقت او ګذاره سره ګرانه ده - او له سره نشی کیدی لیکن پخوا له بیلتانه غواړم چه د دغو تیرو دریو واړو واقعاتو پټ اسرار تاسی ته درښکاره کړم - چه د هغو په فکر او چرت (خیال) کښی له تاسی څخه د صبر او استقامت شان قائم نشو پاتی.
حضرت شاه صاحب لیکی «په دغه مرتبه کښی موسیٰ علیه السلام عمداً تری پوښتنه وکړه - څو تری مرخص شی ځکه وپوهید چه دغه علم ځما له مذاقه سره برابر نه دی. د موسیٰ علیه السلام علم هغه ؤ چه د هغه په متابعت سره عامو مخلوقاتو ته فوائد او ګټی وررسیدی - او د خضر علیه السلام هغسی شیان ؤ چه د هغه متابعت د نورو خلقو له لاسه نه ؤ پوره.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَٰكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

هر څه هغه بیړی (چه ما سوریٔ کړی وه) نو وه دپاره د هغو عاجزانو چه کار به ئی کاوه په بحر (سیند) کښی.

تفسیر: یعنی په سیند کښی محنت او مزدوری ئی کوله او خپلی ګیدی ئی په هغه سره مړولی.

فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

نو وغوښته ما چه عیب ژنه کړم هغه حال دا چه ؤ لړ څه لری له دوی نه یو پاچا چه اخیسته به ئی هره یوه بیړی په زور سره (نو ځکه می سوریٔ کړه).

تفسیر: یعنی په هم هغه لوری چه دغه بیړی روانه وه په هم هغه طرف یو ظالم پاچا ؤ چه هره یوه جوړه بیړی به ئی په زور سره نیوله او پخپل کار کښی د بیګار په دول (طریقه) به یی په کار اچوله. نو ما وغوښته چه هغه بیړی عیب ژنه کړم څو د هغه ظالم پاچا له بیګاره خلاصه او د هم دغو مسکینانو د کار دپاره هم هغسی ورانه او ویجاړه پاتی شی ځکه چه په هم دغو ایامو کښی د هغه پاچا سړی په بیړی پسی راځی. کله چه هغه سوریٔ او عیب ژنه ومومی نو د هغی د

اخیستلو څخه به سترګی واړوی. په ځینو آثارو کښی راغلی دی. کله چه د خطر موقع تیره شوه نو خضر علیه السلام ورغی او هغه بیړی ئی پخپل لاس بیا هم هغسی جوړه او سنباله کړه.

ماته می کړله بیړی د مسکینانو ▪ چه ورنشی دا په لاس د غاصبانو

مات اسباب چه وی په لاس کښی د مالکو ▪ ډیر بهتر دی د قبضی د ظالمانو

وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾

او هر څه هلک (چه وژلی ؤ ما) پس وو مور او پلار د ده مومنان پس وویریدو مونږ له دی چه وبه رسوی (مکلف به کړی دغه هلک) دوی په سرکشی او کفر (که ژوندی پاتی شی).

تفسیر: اګر که فطرتاً هر مولود مسلمان پیدا کیږی. مګر وروسته له هغه د خارجی اثراتو تر تاثیر لاندی راغلی په هم دغه هلکتوب کښی د ځینو خرابو اعمالو اساس او بنیاد پکښی لویږی چه د هغه کامل علم یواځی پاک الله ته وی خو بیا هم د هغه ځینی آثار اهل البصیرت ته هم ورڅرګندیږی. د دغه هلک په نسبت رب العزت حضرت خضر علیه السلام ته پوه او خبر ورکړی ؤ چه د هغه بنیاد پر خرابی او شرارت باندی مرکزیت نیولی دی که کبارت ته ورسیږی موجب د مضرت او د ده د بنوت مینه او محبت او د امیت او ابوت لطف او شفقت د ده د مور او پلار د کفر او معصیت او مذلت سبب ګرځی نو د داسی یو هلک وژل د هغه د والدینو دپاره رحمت او د هغوی د دینی حفاظت سبب وګرځید. د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه د هغه مور او پلار پر خپل ایمان قائم اوسی او د الله تعالیٰ حکمت مقتضی ؤ چه راتلونکی خطره او ممانعت د دوی له مخی لری شی نو خضر علیه السلام ته ئی حکم وکړ چه دغه هلک ووژنه. ده د پاک الله د وحی په امتثال هغه هلک وواژه.

اوس دغسی سؤال چه «ښائی دغسی هلک ئی له سره نه پیدا کاوه او بیا ئی چه پیدا کړی ؤ ښائی چه ښه عمل ئی ورپه برخه کړی وی او دومره شرارت ئی نه وی ورکړی یا هغسی چه په ملیونو کفار شته پریښودلی به ئی وی چه د هغه والدین به هم کافران کیده. یا د دغسی وړکیو چه بنیاد او اساس ئی په خرابه او غلطه لویدلی وی د هغو ګرد (تول) فهرست ښائی چه انبیاء علیهم السلام ته ورکړی کیده څو ئی دوی وژل» د دغو ګردو (تولو) خبرو اجمالی جواب خو دا دی چه په (١٧) جزء د الانبیاء (٢٣) آیت (٢) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴾ او د تفصیلی جواب دپاره د «خیر او شر» پر مسئله د مبسوط کلام ضرورت شته چه په دغو مختصرو فوائدو کښی نشی ځائیدی. هو! ښائی دومره مو په یاد وی چه په دنیا کښی

له هر سړی څنی چه الله تعالیٰ «**خالق الکل**» او «**علیم او حکیم**» منی د تکویناتو په متعلق په دی قسم سره په زرهاؤ سؤالونه کیدی شي چه د هغوی جواب د هیچا سره نشته او بالمقابل پرته (علاوه) د عجز او قصور له اعترافه بل هیڅ شي نشي کیدی. دلته د خضر علیه السلام په ذریعه د هغه یوه نمونه وربښوول مقصود ؤ چه د پاک الله د حکمتونو او د ده د تکوینیه ؤ مصالحو احاطه د هیچا له لاسه نه ده پوره کله د یوی واقعي ظاهری صورت په ظاهر کښی خراب او قبیح او بی موقعه راښکاری. لیکن هغه څوک چه د دغی واقعي په باطني اعماقو او زوایاؤ باندی معلومات لری هغه پوهیږی چه په دغه کښی ډیر حکمتونه او مصالح پراته دی خضر علیه السلام د هغو مسکینانو د بیړی دړه ورماته کړه. حال دا چه هغوی له ده سره ښه او احسان کړی ؤ او بلا اجرت ئی دی پر بیړی سور کړی ؤ. یو لوبی کوونکی ښکلی پیمخی هښیار هلک ئی خوشی چتی(فضول) او بیګناه او خطاء وواژه چه په ظاهر کښی دغه حرکت نهایت خراب او قبیح حرکت څرګندیده (ښکاره کیده) دیوال ئی سم او ساز کړ چه ظاهراً ئی پر هغو کلیوالو احسان وکړ. چه هغوی په ډیری بی مروتی له دوی سره معامله کړی وه که پخپله خضر علیه السلام په آخر کښی خپل د دغو اعمالو توجیهات نوی بیان کړی. نو تر نن ورځی پوری به ګرد (تول) جهان د چرت په سیند کښی ډوب ؤ. یا «العیاذ بالله خضر علیه السلام به ئی د طعن او تشنیع هدف کاوه. له هم دغو مثالونو څخه د الله تعالیٰ د افعالو او د ده د حکمتونو اندازه وکړئ!

فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾

نو وغوښته مونږ دا چه بدل ورکړی دوی ته رب د دوی (خیر بهتر غوره) له دی هلک څخه په پاکی (صلاح) کښی او ډیر نژدی به وی له جهته د رحم مهربانی.

تفسیر: یعنی د هغه هلک په وژلو سره د ده د والدینو ایمان محفوظ پاتی شو او هغه صدمه چه دوی ته ورسیده الله تعالیٰ اراده لری چه د هغی تلافی په داسی یوه مولود سره وکړی چه په اخلاقی صفاتو او مزایاؤ د هغه مقتول هلک څخه ډیر ښه او د مور او پلار د شفقت او مهربانی مورد وګرځی. او هغه به د خپل مور او پلار سره زیات محبت ولری او په ډیر تعظیم او ښه سلوک وروړاندی کیږی وروسته له هغه الله تعالیٰ هغوی ته یوه صالحه جینۍ ورعطاء کړه چه له یوه نبی سره په نکاح منسوبه شوه. او یو بل نبی د دی له ګیدی څخه پیدا شو چه بالوسیله یو لوی امت د دوی په برکت د سعادت مفخرت وموند.

وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ فِي الْمَدِيْنَةِ وَكَانَ تَحْتَهٗ كَنْزٌ لَّهُمَا وَكَانَ اَبُوْهُمَا صَالِحًا ۚ فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَّبْلُغَآ اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا ۖ رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ اَمْرِيْ ۗ ذٰلِكَ تَاْوِيْلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

او هر څه (هغه) دیوال (نړیدونکی چه ساز می کړ) پس ؤ د هغو دوو هلکانو یتیمانو په (هغه) ښار کښی او ؤ لاندی د هغه (دیوال) خزانه د دغو دواړو او ؤ پلار د دوی صالح، نو اراده وکړه رب د تا چه ورسیږی (دغه دواړه) قوت (د ځلمیتوب) خپلو ته او بیا ئی راوباسی هغه (خښی کړی شوی) خزانی خپلی (محض) له جهته د رحم مهربانی له جانبه د رب د تا، او نه دی کړی ما دغه تیر اعمال (چه تا ولید) له خپله ځانه (او په حکم او فکر خپل) دغه دی (دری واړه) جوابونه د هغو پیښو چه طاقت نشو کولی تا پر هغه د صبر.

تفسیر: یعنی که هغه دیوال لویده نو د هغو یتیمانو هغه خزانه چه تری لاندی خښه کړی شوی وه راخرګندیده. او بدنیتو خلقو به هغه رایستله د دغو یتیمانو پلار یو ښه صالح سړی ؤ. د هغه د نیکی په رعایت د الله جل‌جلاله اراده داسی وشوه چه د دغو یتیمانو د مال حفاظت وکړی شی. نو ما د الله جل‌جلاله په حکم هغه دیوال سم کړ. چه هغه هلکان وروسته له ځلمیتوبه د خپل پلار خزانه بیا وموندلی شی. وائی چه په دغه خزانه کښی برسیره پر نورو اموالو یوه د سرو زرو تخته هم وه چه پری «محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم» ښکلی شوی ؤ. نو ای موسٰی علیه السلام هر هغه کار چه د الله تعالیٰ په حکم اجرا شوی وی عبادت دی او پر هغه باندی مزدوری (باړه) اخیستل د مقربانو کار نه دی.

تنبیه: د دی قصی په شروع کښی د حضرت خضر علیه السلام د نبوت او ولایت په متعلق څه شی چه مونږ ښکلی دی هغه دی بیا دلته یو ځلی ولوست شی. وروسته د «ذوالقرنین» قصه راځی. چه دغه هم د هغو دریو شیانو څخه ده. چه د هغو په نسبت د یهودانو په مشوره قریشو پوښتنه کړی وه. د«روح» په متعلق لازمه جواب د «بنی اسرائیل» په سورت کښی تیر شو. د «اصحاب الکهف» د قصی په نسبت د هم دغه «الکهف» د سورت په ابتداء کښی معلومات ورکړ شو. دغه دی چه د دریم سؤال په نسبت اوس لازمه ارشاد کیږی.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

او پوښتنه کوی مشرکان (په ښوولو د یهودانو) له تا نه له قصی د ذوالقرنین؛ ووایه (ای محمده! دوی ته) اوس به زه ولولم پر تاسی له ده څه احوال؛
بیشکه چه مونږ قدرت ورکړی ؤ ده ته په ځمکه کښی او ورکړی ؤ مونږ ده ته (له هر محتاج الیه) څیز څخه یوه لیاره (روښانه رسوونکی مقصد ته).

تفسیر: هغه پاچا ته ځکه «ذوالقرنین» وائی چه د دنیاء دواړو څندو (مشرق و مغرب) ته تللی ؤ. ځینی وائی چه دغه د رومی «اسکندر» لقب دی.
ځینی وائی کوم بل مقبول دیندار الله منونکی پاچا له دی نه ړومبی تیر شوی ؤ.
«حافظ ابن حجر رحمة الله علیه» په «فتح الباری» کښی په متعددو وجوهو او دلائلو سره دغه دوهم قول ته ترجیح ورکړی ده.
د روایاتو له مجموعی څخه ظاهریږی چه «ذوالقرنین» د حضرت ابراهیم علیه السلام معاصر ؤ ـ او د ده په دعاء او برکت سره پاک الله ده ته خارق العاده سامان او وسائل عطاء فرمائلی ؤ ـ چه د هغو په ذریعه ده ته د مشرق او مغرب په سفر کښی بری په برخه شو. او پر محیرالعقولو فتوحاتو ئی قدرت وموند. حضرت خضر علیه السلام د ده وزیر ؤ. ښائی له هم دی جهته قرآن شریف د خضر علیه السلام قصی سره متصله د هغه قصه بیان فرمائی د عربو قدیمی شعراؤ پخپلو اشعارو کښی د «ذوالقرنین» نوم په ډیر لویئی او عظمت سره یاد کړی دی او د ده پر عربیت ئی فخر کړی دی. له دی نه ظاهریږی چه دغه «ذوالقرنین» د تاریخی عهد څخه پخوا کوم جلیل القدر عربی پاچا ؤ. ښائی اسکندر ته به ئی د هغه سره د یوه راز (قسم) مشابهت له سببه «ذوالقرنین» ویلی وی اوس د قدیمه ؤ آثارو اروپائی ماهرین د قدیمی سامی عربو د داسی عظیم الشانو سلطنتونو سراغ او نښه لګولی ده چه د هغوی کومه مفصله تذکره په تاریخی اوراقو کښی له سره نشته. بلکه د ځینو ممتازو او مشهورو سلاطینو د نومونو د تذکری پوری هم په تاریخی کتابونو کښی نشته. مثلاً «حمورابی» پاچا چه اغلباً د حضرت ابراهیم علیه السلام په عهد کښی ئی ژوندون کاوه او د هغه په نسبت ویلی کیږی چه د دنیا ړومبنی مقنن ؤ. چه د هغه قوانین د بابل په مناره (څلی) کتلی شوی په لاس راغلی دی او انګلیسی ترجمه ئی شائع شوی ده ـ د پخوانیو کتباتو څخه د ده عجیب او غریب عظمت ثابتیږی په هر حال «ذوالقرنین» به د هم دغی کورنی ځنی د کوم پاچا نوم وی.

فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ

پس ونیوله ده لیاره (او هغه اسباب چه وئی رساوه مغرب ته) تر هغه پوری چه ورسید ځای د پریوتلو د لمر ته نو وئی مونده دغه (لمر) چه ډوبیده په (لویه) چینه کښی (لکه سیند ډک) له تورو ختو.

تفسیر: یعنی د سفر ترتیب او تجهیز او سر رشته ئی وکړه (او پیروی وکړه ذوالقرنین د هغی لیاری چه د مغرب په لوری تله تر هغه پوری چه ورسید ځای د پریوتو د لمر ته نو ذوالقرنین ومونده دغه لمر لره چه ډوبیده په یوه لویه چینه کښی لکه سیند ډک له تورو ختو) یعنی داسی ئی په نظر راغی لکه چه په سمندر کښی سفر کوونکو ته هم ښکاری چه لمر له اوبو څخه وځی او په اوبو کښی ډوبیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی. «ذوالقرنین ته داسی شوق پیدا شو چه وګوری چه د دنیا ودانی تر کومه ځایه پوری اوږده شوی ده. نو د مغرب په طرف کښی تر هغه ځایه پوری ورسید چه چیکړه او دلدل ؤ چه پری نه انسان او نه پیری تیریدی شو ـ نو د الله تعالیٰ د ملک حدود ئی معلوم نشو کړی».

وَّوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۬ قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّآ اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّآ اَنْ تَتَّخِذَ فِيْهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾

او وئی مونده نژدی هغه ته یو قوم (د کفارو)؛ وویل مونږ ای ذوالقرنینه یا خو په عذاب کړه دغه خلق (که ایمان رانه وړی په قتل سره) یا ونیسه په دوی کښی یوه ښه لیاره (که ایمان راوړی په ارشاد او نصیحت سره).

تفسیر: یعنی «ذوالقرنین» ته مونږ پر هغو خلقو د دغو دواړو خبرو قدرت ورکړ ـ لکه چه هر پاچا او حاکم ته په نیکو او بدو باندی داسی قدرت حاصل وی. که غواړی خلق عذابوی او ځان ته بدنامی حاصلوی ـ او که غواړی عدل او انصاف او نیکی اختیاروی او خپل د خیر ذکر باقی پریږدی یا به ئی دا مطلب وی چه هغه خلق کافران وو ـ مونږ «ذوالقرنین» ته اختیار ورکړ ـ چه که وغواړی هغوی ووژنی یا ړومبئ د اسلام په لوری دعوت او بلنه ورته ورکړی. نو «ذوالقرنین» دغه دوهم شق اختیار کړ.

قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهٗ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ

أَمَّا مَنْ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾

نو وويل (ذوالقرنين) هر څه هغه څوک چه ظلم ئی وکړ (په نفس خپل په دوام د کفر) پس ژر به په عذاب کړو دی (په دنیوی عذاب) بیا به بوتلی شی (طرف د) رب خپل ته پس په عذاب به کړی (الله) دی په عذاب لوی سره (په عقبیٰ کښی). او هر هغه چه ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ صالح پس ده ته ده جزاء نیکه (په دارینو کښی چه نعمت او جنت دی). او ژر ده چه وبه وایو ده ته له کاره خپله آسانه (په ده باندی).

تفسیر: یعنی په آخرت کښی به نیکی ومومی او په دنیا کښی مونږ پر دوی څه سختی نه راولو بلکه د خپل کار دپاره هر کله چه دوی ته کومه خبره ووایو نو په سهولت او نرمی سره ورته وایو فی الحقیقت هر هغه پاچا چه عادل وی د هغه کار او د عمل طرز به هم داسی وی چه له بدانو سره بدی کوی او هغوی په سزا رسوی او له نیکانو سره لطف او نرمی کوی ـ لکه چه «ذوالقرنین» هم دغه طریقه ځان ته غوره کړی وه.

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾

بیا ئی ونیوله بله لیاره (او هغه اسباب چه رساوه ئی مشرق ته).

تفسیر: یعنی د مغربی سفر څخه فارغ شو او د مشرق په طرف د خپل سفر په تجهیز، ترتیب او سر رشته مشغول شو ـ په لوی قرآن او حدیث کښی دغه نه ده تصریح شوی چه د «ذوالقرنین» دغه گرد (تول) سفرونه د فتوحاتو او ملک نیولو دپاره ؤ. ممکن دی چه د محض سیر او سیاحت په ډول (طریقه) وی. د دغو سفرونو په ضمن کښی دی به پر هغو اقوامو هم تیر شوی وی چه د ده تر حکومت لاندی راغلی وو او ځینی نور اقوام به وی چه «ذوالقرنین» ئی یو زورور پاچا لیدلی او گڼلی وی، د ظالمانو په مقابل کښی به ده ته خپل عرضونه او فریادونه وړاندی کړی وی چه د هغو گردو (تولو) انسداد به «ذوالقرنین» پخپل فوق العاده قوت او زور سره کړی وی ـ لکه چه اوس د «یاجوج او ماجوج» قصه راځی. والله اعلم.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ نَجْعَل لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

تر هغه پورې کله چه ورسید ځای د راختلو د لمر ته نو وئې موند هغه (لمر) چه راخوت پر یوه قوم باندې چه نه وه ګرځولې مونږ دوی ته له لاندې د دې (لمر) کومه پرده.

تفسیر: یعنې د مشرق په انتهاء کښې ئې داسې قوم ولید چه د لمر اشعه (پلوشې) مستقیماً بې له ممانعته او بې له حجابه ورسیدې دا خلق به وحشیان او ځنګلیان وې ـ د کور جوړولو او د چت پټولو چل به ئې هم نه ؤ زده یا به پکښې دود (رواج) او دستور نه وو ـ لکه چه اوس هم په ډیرو وحشیو او ځنګلیو او ځینو کوچیانو کښې هم دغه دود او دستور او رواج لیده کیږي.

كَذٰلِكَ ۖ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

هم داسې ؤ (حال د ذوالقرنین چه مذکور شو) او په تحقیق احاطه کړې وه مونږ په هغه شي باندې چه د ده شخه ؤ (له لښکرو او لوازمو) له جهته د خبرداریٔ.

تفسیر: یعنې د «ذوالقرنین» د مشرق او د مغرب د سفر کوم کیفیت چه بیان کړې شو هغه په واقع کښې هم داسې دی. هغه وسائل چه د ده سره ؤ ـ او هغه حالات چه ده ته وروړاندې شوي دي ـ پر هغو ګردو (تولو) ځمونږ علم محیط دی. ښائي چه مؤرخینو به په دغه مورد کښې بل څه ویل ـ او هغه به فی الحقیقت هم دغومره قدر وی چه وفرمایه شو. ځینو مفسرینو د «کذلک» مطلب داسې اخیستې دی هغه رویه چه «ذوالقرنین» د مغربي اقوامو په نسبت اختیار کړې وه کټمټ (هوبهو) هم هغه رویه ئې د مشرقي اقوامو سره هم اختیار کړې وه (والله اعلم).

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰىٓ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا ۙ لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

بیا ونیوله ده بله لیاره (او تیار ئې کړ نور اسباب). تر هغه پورې چه ورسید منځ د دواړو غرونو ته نو وئې‌موند وړاندې د دغو دواړو (غرونو) داسې قوم چه نه ؤ نژدې (اکثر د دوی) چه وپوهیږي په خبره (د ذوالقرنین) باندې.

تفسیر: دغه دریم سفر ئی پرته (علاوه) له مشرقه او مغربه د کوم دریم جهت په طرف کړی ؤ مفسرین دغه ته د شمالی سفر وائی خو په قرآن او حدیث کښی د هغه څه تصریح نشته.
تنبیه: د دغه قوم او «یأجوج، مأجوج» په منځ کښی به دغسی دوه غرونه حائل ؤ چه پر هغو به ختل ناممکن ؤ خامخا د دغو دواړو غرونو په منځ کښی به کومه دره وه ـ چه له هغی خلاصی لیاری به «یاجوج ، ماجوج» راتلل ـ او خلق به ئی شکول ـ او راز راز (قسم قسم) ظلمونه او زیاتی به ئی پری کولی ـ او بیرته به تلل.

قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَاْجُوْجَ وَمَاْجُوْجَ مُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

وویل دغو (ترجمانانو) ای ذوالقرنینه! بیشکه چه یأجوج او مأجوج فساد کوونکی دی په ځمکه کښی پس آیا (حکم کوی ته چه) مقرر کړو تاته څه خرج محصول لپاره د دی کار چه جوړ کړی ته په منځ ځموږ او په په منځ د دوی کښی یو دیوال.

تفسیر: د «ذوالقرنین» د فوق العاده اسبابو او وسائلو او قوت او حشمت د لیدلو څخه دوی ته به داسی خیال پیدا شوی وی چه ځموږ د دغو تکالیفو او مصائبو انسداد به د ده له لاسه پوره وی نو ځکه ئی عرض وکړ چه «یأجوج، مأجوج» ځموږ په ملک لویه غلبه او شورماشور غورځوی او تل راځی موږ وژنی، او ځموږ مال او شته تالا کوی او موږ په راز راز (قسم قسم) ربړو (تکلیفونو) آخته کوی. که تاسی ځموږ او د هغوی په منځ کښی کوم تینګ او کلک دیوال او سد راجوړ کړئ، چه موږ پری محفوظ شو نو پر دغه کار هر څومره لګښت چه وشی موږ د هغه مال تأدیی ته حاضر یو ـ ښائی چه تاسی دغه مصرف زموږ د مالیی او محصول او اجرت په شان تحصیل کړئ!.
تنبیه: «یأجوج مأجوج څوک دی»؟ په کوم ملک کښی اوسیږی؟ د «ذوالقرنین» هغه جوړ کړی سد (د اوسپنی دیوال) چیری دی؟ دا هغه سوالات دی چه د هغو په متعلق د مفسرینو او مؤرخینو اقوال سره مختلف دی. ځما خیال دا دی (والله اعلم) چه د «یأجوج مأجوج» قوم د عامو انسانانو او پیریانو په منځ کښی یو برزخی مخلوق دی. او لکه چه «کعب الاحبار» ویلی دی او «نووی» په فتاوی کښی له ګردو (تولو) علماؤ څخنی نقل کړی دی د دوی د نسب سلسله د پلار له طرفه آدم علیه السلام ته منتهی کیږی، مګر د مور له لوری بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته نه رسیږی. ګواکی دوی له نورو انسانانو سره یواځی په پلار کښی شریکان دی څه عجب

چه «لوی دجال» چه تمیم داری هغه په کومه جزیره کښې بندی او مقید لیدلی ؤ. د هم دغه قوم څخه وی ـ کله چه حضرت مسیح علیه السلام چه محض د یوه آدمی زاد بی بی مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها له بطنه د ملکیه ؤ نفخه ؤ په ذریعه پیدا شوی دی او وروسته د من السماء له نزوله به دجال وژنی په دغه وقت کښې به دغه قوم «یأجوج مأجوج» هم پر دنیا خروج کوی ـ او بالاخر به د مسیح علیه السلام په فوق العاده دعاء مری.

اوس دغه قوم چیری دی؟ او د «ذوالقرنین» د اوسپنی دیوال چیری واقع دی؟ نو هر هغه شوک چه دغه گرد (تول) اوصاف ـ تر خپل نظر لاندی ونیسی چه د هغه ثبوت د دغه قوم او د اوسپنی د دیوال په متعلق په لوی قرآن او صحیحه ؤ احادیثو کښې شته ـ نو هغه به وائی د هغو اقوامو او ملکونو او دیوالونو نښه او پته چه خلقو په خپله رایه سره ورکری ده ـ پر هغو د دغو اوصافو مجموعی څخنی یو وصف هم نه موندلی کیږی ـ لهٰذا هغه خیالات صحیح نه ښکاری ـ او له صحیحه ؤ احادیثو څخه انکار ـ یا د نصوصو بعیده تأویلات له دی نه خلاف دی. پاتی شوه د مخالفینو دغه شبهه ـ چه موږ گرد (تول) د ځمکی مخ لتولی دی مگر هیچیری د دغو شیانو نښه او پته مو نه ده موندلی؟

نو د دغی شبهی د جواب دپاره ځمونږ مؤلفینو د پتی او نښی ښوولو دپاره ډیر زیار (محنت) او کوښښ ایستلی دی خو د دی صحیح جواب هم دغه دی ـ چه «علامه آلوسی بغدادی» ورکری دی

«موږ ته د هغه موقع نه ده معلومه او ممکن دی چه ځمونږ او د هغه په منځ کښې به دغه حاضره زمانه کښې لوی لوی سیندونه حائل وی ـ او په هغه وقت کښې له کومی لوئی وچی سره لکه (سائبریا) او (امریکا) به نښتی وی ـ او داسی دعوی چه مونږ پر تول بر او بحر (وچه او لونده) حالاً وماضیاً وآتیاً محیط شوی یو واجب التسلیم نه دی. عقلاً جائز دی هم هغسی چه له نن ورځی (۱۳۲۳ ش) تر نژدی پنځه سوه کلونو د مخه پوری د امریکی براعظم نه ؤ راښرگند شوی اوس هم ویلی شو چه ممکن دی داسی بل کوم براعظم هم موجود وی چه تر اوسه پوری به مونږ له هغه څخنی معلومات نه لرو. او امکان شته چه لږ وقت وروسته یا به مونږ هلته ورسیږو ـ یا هغه خلق به مونږ ته ځان ورسوی.

د سمندر د دیوال تحقیقات چه د« آستریلیا » په شمال مشرقی ساحل واقع دی او څه وقت پخوا له دی نه د یو برطانوی سائنس دان «ډاکتر سی ایم بنک» تر کتنی او هدایاتو جاری وو دغه دیوال له زر میله زیات اوږد او په ځینو ځینو مقاماتو کښې تر دوولسو میلو پوری عریض او زر فیته ارتفاع لری، چه پری ډیر مخلوق هستوگنه لری هغه ډله چه د دغه کار دپاره روانه شوی وه خپل یو کلنی تحقیقات ئی پای (اخر) ته رسولی دی چه د هغه د رپوټ د لوستلو څخه د سمندر عجیب او غریب اسرار منکشف کیږی او انسان ته د حیرت او استعجاب یوه نوی دنیا معلومیږی. بیا نو څرنگه داسی دعوی کیدی شی چه مونږ پر گردو (تولو) بریه ؤ او بحریه ؤ مخلوقاتو او موجوداتو خبردار، او د هغو مکمل اکتشافات حاصل کړی دی! په هر حال کله

مخبر صادق چه د هغه صدق په قطعیه ؤ دلائلو ثابت دی د دی دیوال څخه سره د هغه د اوصافو خبر راکړی دی نو پر مونږ واجب دی چه د هغه تصدیق وکړو او د هغو د واقعاتو په انتظار کښی سترګی په لیار ولرو چه د مشککینو او منکرینو علی‌الرغم هرومرو (خامخا) راتلونکی دی.

ستبدی لک الایام ما کنت جاهلا ▪ ویاتیک بالاخبار من لم تزود

هغه شی چه ته پری اوس ښه نه پوهیږی ▪ درځرګند به ئی زمان کړی لکه لمر بیا

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾

وویل (ذوالقرنین) هغه چه اقتدار راکړی دی ماته په هغه (شی) کښی رب ځما خیر ډیر غوره دی (له ورکړی د تاسی نه چه محصول دی) پس مرسته (مدد) وکړئ تاسی له ما سره (په زیار (محنت) ځما کښی تول) په (انسانی) قوت (او عمل نه په مال) سره چه جوړ کړم په منځ د تاسی او په منځ د دوی کښی یو پریړ (او محکم) دیوال.

تفسیر: یعنی مال له ما سره ډیر دی مګر په لاسونو او پښو له ما سره په زیار (محنت) او زحمت تیرولو کښی مرسته (مدد) وکړئ!

آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

راواخلئ تاسی ماته تختی د اوسپنی تر هغه پوری (ئی ایښودلی چه) برابر شو دا دیوال په منځ د دوو څوکو (د غرو) نو وویل (ذوالقرنین) چه پو کړئ! (پر دغو سکرو چه اچولی شوی دی په منځ د تختو د اوسپنی نو پو ئی کړل) تر څو چه وګرځوله دغه (اوسپنه) اور وویل (ذوالقرنین) راوړئ ماته چه توئی کړم په دی دیوال زیړ (ویلی شوی).

تفسیر: یعنی ړومبی ئی د اوسپنی لوئی لوئی تختی سر په سر لاندی باندی سره کیښودی ـ او یو له بل سره تینګی او کلکی ئی کړی ـ څه مهال چه د هغو لوړوالی (دنګ والی) د دواړو غرونو څوکو ته ورسید (نو پری لرګی او سکاره انبار کړل شول) او خلقو ته ئی امر ورکړ چه د

دغه اور په لګولو او پو کولو کښې راسره مرسته (مدد) وکړئ (چه په یوه آن او یوه شیبه کښې له یوه سره تر بل سره پورې او له پاسه تر ښکته پورې یو ځلی ولګیږی او بیا ژر ترې لرې او ګوښه شئ) کله چه اوسپنه د اور پشان سره او ګرد (تول) سره یو جسم شوه ـ په دغه وقت کښې ویلی شوه ژیړ ئی پرې راتوئی کړه ـ چه د هغو اوسپنو په درزونو او چاودونو کښې ننوتل ـ او بیخی ئی نژدی او پیوست کړه او ګرده (توله) سره یو شوه ـ او د یو سخت غرنی دیوال پشان وګرځید ـ دغه ګرد (تول) کارونه په دغه زمانه کښې ظاهراً د یوه خارق العاده طریقی سره به انجام موندلی وی چه ښایی هغه د «ذوالقرنین» له کرامته وګڼله شی ـ یا ممکن دی چه په هغه وقت کښې به داسی اقسام آلات او اسباب موندلی کیده چه پر هغو اوس ځمونږ علم نه رسیږی.

فَمَا اسْطَاعُوٓا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَاعُوْا لَهٗ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

پس طاقت به نه وی د دوی چه وخیژی پرې (او ښکاره شی پرې له جهته د لوړوالی (دنګ والی) او ښویوالی) او نه به طاقت وی د دوی دغه (غره) ته د سوری کولو (له جهته د سختوالی او پریړوالی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ فی الحال یأجوج مأجوج ته دغه قدرت نه دی ورکړی چه دغه دیوال سوری کړی یا ئی ونړوی او ترې تیر شی.

قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِّنْ رَّبِّيْ ۚ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ رَبِّيْ جَعَلَهٗ دَكَّآءَ ۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّيْ حَقًّا ﴿٩٨﴾

وویل (ذوالقرنین) دغه (اتمام د سد) او اقتدار ځمونږ په جوړولو د هغه یو رحمت دی له جانبه د رب ځما (پر مخلوقاتو) نو هر کله چه راغله وعده د رب ځما (په خروج د دغو قبیلو) نو وبه ګرځوی دا (سد) هوار برابر له ځمکی سره، او ده وعده د رب ځما حقه (ربښتیا ثابته).

تفسیر: یعنی محض د الله تعالیٰ په مهربانی دغه سد قائم شو او تر معینه میعاده پورې به قائم پاتې شی له صحیحه و احادیثو څخه معلومیږی چه د حضرت مسیح علیه السلام د نزول او د دجال د قتله وروسته قیامت ته نژدی د یأجوج مأجوج د وتلو وعده ده نو دغه سد به له منځه لرې کړ شی ـ او دغه دیوال به دوی ونړوی او په هومره یو کثیر تعداد به دوی ترې ووځی او

راتوئیږی چه د هغوی شمیر پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل هیچا ته به نه وی معلوم ـ گرده (توله) دنیا به د دوی له مقابلی عاجزیږی ـ حضرت مسیح علیه السلام ته به حکم ورکړ شی چه ځما له خاصو بندگانو سره پر «طور» باندی لاړ شه ـ بالاخر مسیح علیه السلام د الله په دربار کښی دعاء او راز او نیاز وکړی ـ نو وروسته له هغه پر یأجوج مأجوج باندی یوه غیبی وباء مسلطه کیږی ـ او گرد (تول) سره یو ځلی مړه کیږی ، زیات تفصیلات دی د احادیثو په کتابونو کښی په «باب امارات الساعة» کښی ولید شی.

(دلته د ذوالقرنین حکایت تمام شو ـ نو بیا فرمائی الله تعالیٰ)

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾

او پری به ږدو ځینی د دوی په دغه ورځ (د وتلو) کښی چه موج به وهی (له ډیر ازدحامه او ننوځی) په ځینو نورو کښی او پو به کړی شی په صور (شپیلی) کښی پس راجمع به کړو مونږ دغه (مخلوقات) تول (لپاره د جزاء) او راوړاندی (نژدی او ښکاره) به کړو جهنم (دوزخ) په دغی ورځی کښی کافرانو ته په وړاندی (او نژدی او ښکاره) کولو سره (دپاره د هیبت).

تفسیر: یعنی یأجوج مأجوج د سمندر د موجونو او لویو څپو په شان په بیشماره تعداد غند، غند د لویو سیندونو د لویو لویو څپو په دول (طریقه) راوځی او راتوئیږی. یا ئی دا مطلب چه د هول او خوف او ویری او اضطراب لامله (له وجی) به گرد (تول) مخلوقات سره گدود او خلط ملط شی ـ جن او انس به یو له بله سره ننوځی او یو لوی شور ماشور او سخته غلبله به جوړه شی ـ بیا به د قیامت علائم ښکاره شی ـ او د اسرافیل علیه السلام صور (شپیلی) به وپوکله شی. وروسته له هغه به گرد (تول) خلق د الله تعالیٰ په حضور کښی د محشر په دگر کښی سره راتولیږی. او وړاندی به راځی ـ او دوزخ به د کفارو په مخ کښی وروړاندی کیږی. ښائی د کفارو تخصیص د دی دپاره کړی شوی وی چه اصلاً دوزخ د هم دغو دپاره تیار شوی دی او د دوی پر سترگو باندی په دنیا کښی پردی لویدلی وی چه پر هغه ئی یقین او باور کړی وی ـ او اوس هغه پرده تری لری شوی ده.

ٱلَّذِينَ كَانَتۡ أَعۡيُنُهُمۡ فِي غِطَآءٍ عَن ذِكۡرِي وَكَانُواْ لَا يَسۡتَطِيعُونَ سَمۡعًا ﴿١٠١﴾

هغه کافران چه وی (د زړه) سترګی د دوی په پرده کښی (له ډیره غفلته) له یاده ځما او وو دوی چه نه توانیدل اوریدل (د کلام د حق له جهته د بغض د نبی).

تفسیر: یعنی پخپله د دوی د عقل سترګی نه وی پرانستلی چه د قدرت دلائل او نښی ئی پری لیدلی وی ـ او باور او یقین ئی پری راوړی وی ـ او د الله تعالیٰ په یاد کښی لګیدلی وی ـ او له ډیره ضده او عناده د هیچا خبره ئی نه آوریده ـ او هغه چه بل چا ده ته ورښوده پر هغه پوهیدلی وی.

أَفَحَسِبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن يَتَّخِذُواْ عِبَادِي مِن دُونِيٓ أَوۡلِيَآءَۚ إِنَّآ أَعۡتَدۡنَا جَهَنَّمَ لِلۡكَٰفِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی د دی چه نیسی دوی بندګان ځما (عیسیٰ ـ عزیر ـ ملائک) پرته (علاوه) له ما څخه دوستان (معبودان چه زه دوی نه په عذابوم بلکه) بیشکه مونږ تیار کړی مو دی جهنم (دوزخ) دپاره د کافرانو پړاو (یا میلمستیا)

تفسیر: آیا منکرین داسی ګمان کوی چه ځما د خاصو بندګانو مسیح علیه السلام عزیر علیه السلام روح القدس علیه السلام ملائک د عبادت کولو په سبب به دوی د خپل حمایت او مرستی (مدد) دپاره ودروی ﴿ كَلَّاۚ سَيَكۡفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمۡ وَيَكُونُونَ عَلَيۡهِمۡ ضِدًّا ﴾ له سره داسی نه دی! دوی پخپله به ستاسی د دغو حرکاتو څخه د بیزاری اظهار وفرمائی او ستاسی په مقابل کښی به د مدعی په شان په ضد او عناد د تاسی ودریږی. (نو تاسی ته نه ښائی چه په دغه فکر او خیال کښی مغرور پاتی شئ چه په عقبیٰ کښی به تاسی ته څه سزا نه درکوله کیږی بلکه په عذابیږئ او دوزخ تاسی ته تیار او په انتظار دی) یعنی په دغه چرت ـ خیال او فریب کښی مه اوسیږئ! هلته به هیڅوک ستاسی پوښتنه هم نه کوی. هو! مونږ ستاسی دپاره میلمستیا تیاره کړی ده د دوزخ له اوره او له قسما قسم عذابونو څخه (اعاذناالله منها).

قُلۡ هَلۡ نُنَبِّئُكُم بِٱلۡأَخۡسَرِينَ أَعۡمَٰلًا ﴿١٠٣﴾ ٱلَّذِينَ ضَلَّ سَعۡيُهُمۡ

فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَهُمْ یَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ یُحْسِنُوْنَ صُنْعًا ﴿۱۰۴﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبر کړو تاسی په ډیرو سختو زیانکارانو باندی له جهت د عمله؛ دوی هغه کسان دی چه ورک (او توی تللی) دی منډی (او زیار) د دوی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی (ځکه چه غافلان وو له آخرته) حال دا چه دوی ګمان کوی د دی چه بیشکه دوی ښه کوی کار (او عمل او په واقع کښی داسی نه ده).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی له ګردو (تولو) څخه په زیاته خساره کښی به هغه کسان وی چه د دوی ګرد (تول) فعالیت ـ مساعی او ځغلیدل یواځی د دنیا دپاره ؤ او له سره د آخرت فکر به ورسره نه ؤ ـ محض دنیوی ترقیات او مادی کامیابی به ئی خپله لویه ترقی او معراج ګانه **(کمایفهم من الموضح)** یا به ئی دا مطلب وی چه هغه کارونه چه دوی په دنیوی ژوندون کښی نیک او ښه ګڼل اعم له دی نه چه هغه به په واقع کښی ښه ؤ یا خراب هغه ګرد (تول) د کفر له نحوسته هلته بیکاره ثابت شول ـ او تول محنتونه ئی توی او برباد لاړل او ګرد (تول) سره خراب شول.

اُولٰٓئِكَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِاٰیٰتِ رَبِّهِمْ وَلِقَآئِهٖ فَحَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِیْمُ لَهُمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ وَزْنًا ﴿۱۰۵﴾

دغه کسان (چه بیرته یاد شول) هغه کسان دی چه کافران شوی دی په آیاتونو (د قدرت) د رب خپل (په دنیا کښی) او په لقاء د دغه (الله په آخرت کښی) پس باطل خراب شول عملونه د دوی پس وبه نه دروو دپاره د دوی په ورځ د قیامت کښی تله (ځکه چه حسنات نه لری یا تله د نفعی به دوی ته نه دروو).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالیٰ د قدرت دلائل ومنل او نه ئی داسی خیال وکړ چه کله به د هغه په مخ کښی حاضریږم. (نو د داسی کسانو ګرد (تول) زیار (محنت) بیکاره ثابتیږی، ځکه چه) د کافرانو حسنات مړه او بی اثره دی. او په ابدی ژوندون کښی له سره په کار نه ورځی ـ نو اوس د دوی دپاره پرته (علاوه) له کفریاتو او سیآتو یوه پله (پټ) څرنګه تلله شی؟ وزن (تلل) خو د موازنی دپاره وی ـ او موازنه د متقابلو شیانو کیږی ـ دلته خو د سیآتو بالمقابل یو

حسنه هم نشته نو بیا وزن به د څه دپاره وی؟ یا دا چه وزن شته مګر دوی ته دغه وزن هیڅ ګټه (فائده) او منفعت نه رسوی بلکه دوی ته لا زیان رسوی او ښه پری ملزم کیږی.

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوْا وَاتَّخَذُوْٓا اٰيٰتِيْ وَرُسُلِيْ هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

(کار) دغه (دی چه اعمال د دوی باطل شول) جزا د دوی ده دوزخ په سبب د دی چه کافران شوی ؤ دوی او نیولی ؤ دوی آیاتونه (د قدرت) ځما او رسولان ځما مسخره.

تفسیر: یعنی هغه توکی مسخری مو چه کولی او ملندی مو چه وهلی ـ اوس د هغو خوند وڅکئ!

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا لَا يَبْغُوْنَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته (په علم الله کښی) جنتونه د فردوس (اعلیٰ ـ غوره) بهتر ځای د هستوګنی (میلمستیا پیشکشی) چه تل به وی په دغو (جنتونو) کښی نه به غواړی دوی له دغو (جنتونو) څخه ګرځیدل (او وتل بل ځای ته).

تفسیر: یعنی نه به تری مړیږی او تل تر تله به په هم هغه ځای کښی خپل اوسیدل او هستوګنه غواړی ـ او شیبه په شیبه تازه په تازه نعمتونه وررسیږی ـ او له سره داسی کوم فکر او خیال به دوی ته نه پیدا کیږی چه مونږ به له دغه ځایه بل ځای ته منتقل کړی شو.

قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّيْ لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمٰتُ رَبِّيْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که شی (اوبه د) بحر سیاهی دپاره (د لیکلو) د کلماتو د رب ځما نو خامخا تمام به شی بحر پخوا له هغه نه چه تمام شی کلمات د رب ځما (ځکه چه معلومات او مقدرات د الله غیر متناهی دی) او

اګر که راوړو په مثل د دغه بحر (نور بحار هم) مددګار.

تفسير: قريشو د يهودانو په لمسون او اشاره د «روح» او د «اصحاب الكهف» او د «ذوالقرنين» په نسبت سؤال کړی وو ـ د دغه سورت په ابتداء کښې د «اصحاب الكهف» او په آخر کښې ئې د «ذوالقرنين» قصه تر هغه ځايه پورې چه د قرآن په موضوع پورې متعلق وه بيان وفرمايل. او د «روح» په متعلق ئې د «بني اسرائيل» په سورت کښې وفرمايل!
﴿ وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾ اوس د سورت په خاتمه کښې دا راښيي چه د الله تعالیٰ د علم او حکمت کلام او خبرې بې انتهاء دی، هغه خبرې چه ستاسی له ظرفه او استعداده او ضرورت سره لائقې دی هغه مو دروښودی، دغه د الله تعالیٰ د معلوماتو په مقابل کښې دومره هم نه دی لکه يو څاڅکی د اوبو د سمندر (لويو سيندونو) په مقابل کښې فرض ئې کړئ که د سمندر د ګردو (تولو) اوبو څخه سياهي جوړه شي ـ او په هغې د الله تعالیٰ د خبرو په ليکلو لاس پورې کړی شي ـ او هغه د سمندر اوبه بيخي وچې شي ـ او بيا دوهم ځلې او دريم ځلې بيا دغه سمندر ډک او تش شي ـ نو دغه ګرد (تول) سمندرونه به وچيږي ـ مګر د پاک الله جلت عظمته واعظم برهانه خبرې او کلام نه ختميږي ـ له هم دی ځايه وپوهيږئ چه د عظيم الشان قرآن او نورو سماويه ؤ کتابونو په ذريعه اګر که ډير وسيع علم په ډير زيات مقدار چاته ورکړ شي نو هغه هم د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښې قليل دی اګر که في حد ذاته ورته کثير هم ويلی شو.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَىَّ أَنَّمَآ إِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ فَمَن كَانَ يَرْجُوا۟ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَـٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾

ووايه (ای محمده!) بيشکه هم دا خبره ده چه زه يو بشر سړی يم پشان ستاسی چه وحی راځي ماته چه بيشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسی معبود دی يو پس هر څوک چه وی چه اميد لری د (اخروی) ملاقات د رب خپل (په ښه وجه سره) نو ښائی چه (تل) عمل وکړی عمل صالح (ښه) او نه دی شريکوی په عبادت د رب خپل کښې هيڅوک.

تفسير: يعنی زه ستاسی پشان يو بشر او انسان يم ـ خدای نه يم ـ چه اصلاً او ذاتاً ګرد (تول) علوم او کمالات ماته حاصل وی. هو! الله تعالیٰ جل‌جلاله حقانی علوم او قدسی معارف ماته وحی راليږی چه په هغه کښې اصل الاصول علم التوحيد دی. د هغه په طرف زه ګردو (تولو) ته دعوت ورکوم ـ هغه څوک چه د الله تعالیٰ د لقاء شائق وی ـ يا د ده سره مقابل کيدلو څخه خائف وی نو د هغه دپاره پکار دی چه ښه ښه کارونه او اعمال له شريعته سره موافق وکړی! او د الله

تعالیٰ په بندګی کښی هیڅوک په هیڅ یوه درجه کښی ظاهراً او باطناً مل او شریک نه کړی! یعنی د جلی شرک په شان د ریاء او نور خفی شرک څخه هم ځان وساتی ځکه په هر عبادت کښی چه د غیر الله شرکت وی هغه به بیرته د هم هغه عابد په مخ ویشتل کیږی.

اللهم اعذنا من شرور انفسنا!

په دغه آیت کښی ئی اشاره فرمایلی ده چه د نبی علم هم متناهی او عطائی دی او د الله تعالیٰ د علم په شان ذاتی او غیر متناهی نه دی.

تمت سورة الكهف بفضل الله تعالیٰ ومنه ولله الحمد.

سورة مريم مكية الا آيتی (٥٨) و (٧١) فمدنيتان وهی ثمان وتسعون آية
وست ركوعات رقمها (١٩) تسلسلهاحسب النزول (٤٤)
نزلت بعد سورة «فاطر»

د «مریم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٨) او (٧١) آیتونو څخه چه مدنی دی اته نوی آیتونه او شپږ رکوع لری په تلاوت کښی (١٩) او په نزول کښی (٤٤) سورت دی. وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

كٓهٰيٰعٓصٓ ① ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّآ ②

(دغه چه بیرته لوستلی کیږی) ذکر د رحمت مهربانی د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام د «بنی اسرائیلو» د جلیل القدرو انبیاؤ څخه دی. په بخاری شریف کښی راغلی دی چه ده د نجاری (ترکانی) کار او د خپل لاس د ګټی ډوډی به ئی خوړله ـ د ده قصه پخوا له دی نه د آل عمران په (٤) رکوع ځمونږ د دی پښتو فوائد موضح الفرقان تفسیر کښی لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوست شی!

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ③

کله چه غږ (سوال) ئی وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کښی).

تفسیر: وائی چه د شپی په تیاره او په خلوت کښی په ورو غږ سره لکه چه د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه ـ ځکه چه داسی دعاء له ریاء څخه لری او د اخلاص له کماله معموره وی کما مر فی سورة الاعراف (۷ رکوع) ﴿ ٱدْعُوا۟ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ﴾ ښائی دغه خیال ئی هم په زړه کښی گرځیدلی وی چه زه په دغه زوړوالی کښی ځوی غواړم ـ که راپه برخه نشی نو آوریدونکی خلق به راپوری خاندی برسیره په هغه په زوړتوب کښی طبعاً غږ هم ورو کیږی ـ او په طبیعی دول (طریقه) سره هم زاړه ورو ورو غږیږی.

قَالَ رَبِّ إِنِّى وَهَنَ ٱلْعَظْمُ مِنِّى وَٱشْتَعَلَ ٱلرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ④

وویل (زکریا پخپله دعاء کښی) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم سست ضعیف شوی دی ټول هډوکی له ما څخه او شعلی وهی سر (ځما) له جهته د سپینوالی حال دا چه هیچیری نه یم پاتی شوی په سوال (ځما) له تا نه ای ربه ځما محروم ناامیده.

تفسیر: یعنی په ښکاره دول (طریقه) سره د موت وقت قریب دی ـ ځما د سر په ویښتانو کښی د زوړتوب سپینوالی ځلیږی ـ او زه تر هډوکو پوری هم وچ شوی یم نو ای پاک الله تعالیٰ تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوی قبولی کړی دی او په مخصوصو مهربانیو سره دی روږدی (بلد) او عادی گرځولی یم ـ نو اوس په دغه آخری وقت او زوړوالی کښی به زه څرنگه گمان وکړم چه ځما دعاء به نه قبلوی؟ او له خپلی مهربانی او رحمت څخه به می بی برخی او بی هیلی (ناامیده) وگرځوی؟ ځینو مفسرینو د ﴿ وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴾ معنی داسی اخیستی ده «ای ربه ستا په دعوت او امتثال د اوامرو د تا کښی هیڅکله زه نه یم شقی او نافرمان ثابت شوی یعنی هر مهال (وخت) دی چه ماته کوم حکم فرمائلی دی سم برابر می د هغه امتثال کړی دی او د هغه د اطاعت او فرمان منلو سعادت می راحاصل کړی دی.

وَإِنِّى خِفْتُ ٱلْمَوَٰلِىَ مِن وَرَآءِى وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا فَهَبْ لِى مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ⑤ يَرِثُنِى

وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝

او بیشکه زه ویریږم له دی خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرګه) ځما (د خرابولو د دین ستا) او ده ښځه ځما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی (د دینی امورو حق وارث) چه میراث یوسی له ما څخه (دینی امور) او میراث یوسی (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه او وګرځوی دی ای ربه ځما غوره کړی شوی.

تفسیر: د ده اقارب او خپلوان او تربوران به نا اهله وی ـ او ده ته به ویره پیدا شوی وی چه دغه خلق وروسته له ما له خپلو بدو عملونو او غلطو چارو د دین او نیکی لیاره خرابه نه کړی او هغه دینی او روحانی دولت چه د یعقوب علیه السلام کورنی ته منتقل شوی دی او حضرت زکریا علیه السلام پوری رسیدلی دی دوی پخپلو شرارتونو او بدتمیزیو سره ضائع نه کړی.

﴿ وَكَانَتِ امْرَاَتِىْ عَاقِرًا ﴾ او ده ښځه ځما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی د دینی امورو حق وارث چه میراث یوسی له ما څخه دینی امور او میراث یوسی علم او حکمت له آل د یعقوب).

یعنی زه زوړ او سپین ږیری یم ـ او ښځه می (بی بی ایشاع د بی بی مریمی ترور) هم شنده (او ۹۸ کلنی) ده د وړوکی پیدا کیدلو ظاهری سامان هیڅ نشته لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلک راعطاء کړی! چه دینی خدمات ایفاء او سنبال کړی او ستا دغه مقدس امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی ـ ځما له لاسه په دغه ضعیفی او زوړوالی کښی څه کیدی شی ـ زړه می غواړی چه یو داسی لائق ځوی ولرم چه د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام ـ او د هغوی په مطهره سجاده باندی کښینی ـ او د دوی د علم او د حکمت د خزانو مالک او د نبوت د کمالاتو وارث شی.

تنبیه: له صحیحه احادیثو څخه ثابت دی چه د انبیاؤ علیهم السلام په مال کښی وراثت نه جاری کیږی ـ د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کښی نافذ کیږی. پخپله د اهل التشیع د«کافی کلینی» له مستنده کتابه هم په «روح المعانی» کښی د هم دغه مضمون څو روایات نقل کړی شوی دی ـ لهٰذا متعین دی چه په ﴿ يَّرِثُنِىْ وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ﴾ کښی مالی وراثت نه دی مراد چه د هغه تائید پخپله د آل یعقوب څخه کیږی ـ ځکه ظاهر دی چه د ګرد (تول) آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یواځی د زکریا علیه السلام ځوی به څه دول (طریقه) کیدی شو؟ بلکه هم دغه د وراثت ذکر په دغه موقع کښی دغه راښکاروی چه مالی وراثت نه دی مراد ـ ځکه چه دغه په ګرده (توله) دنیا کښی مسلمه ده چه ځوی د خپل پلار د مال وارث کیدی شی. نو بیا په دعاء کښی د هغه ذکر چتی(فضول) او بیکاره ؤ ـ داسی خیال کول چه حضرت زکریا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندیښنه کښی ؤ چه چیری دغه مال او شته

ځما له کوره ونه وځي ـ او ديني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لاړ نشي، نهايت سپک او تيټ خيال دی ـ د انبياء عليهم السلام له لوی شان څخه دغه فکر ډير لری دی چه د دنيا د رخصت کيدلو په وقت کښې د دنيوی حقير متاع په فکر او چرت کښې ولويږی ـ چه دغه به چيری لاړ شی؟ او له چا سره به وی؟ او لطف په دغه کښې دی چه حضرت زکريا عليه السلام دومره لوی دولتمن او د شتو خاوند هم نه ؤ او د ترکانی (نجاری) په کار کښې به مشغول ؤ ـ او د هغی د معمول څخه به ئی خپلی شپی او ورځی تيرولی ـ او قوت لايموت به ئی حاصلاوه نو ښه دغسی يو سپين ږيری متوسط المال نبی ته به څرنګه داسی يوه مفکوره او غم او انديښنه پيدا کيدی شی چه ځما څخلور پيسی دی ځما د خپلوانو او اقاربو په لاس کښې ونه لويږی (العياذ بالله).

﴿وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا﴾　　او وګرځوی دی ای ربه ځما غوره کړی شوی «رضی» په وزن د «فعيل» دی په معنی د مفعول چه راضي کړی شوی دی).

يعنی داسی يو هلک راکړه چه د خپلو اخلاقو ـ اعمالو او اطوارو په لحاظ ستا او ځما او د ګردو (تولو) صالحانو خوښ او پسند وی.

يٰزَكَرِيَّآ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِ ۨاسْمُهٗ يَحْيٰى ۙ لَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ⑦

ای زکريا بيشکه مونږ زيری درکوو تاته په يو داسی هلک چه نوم ئی يحيٰی دی نه مو دی ګرځولی ده ته پخوا له دی نه په دغه نامه (او صفت بل سمنامه).

تفسير: يعنی دعا ئی قبوله او د هلک زيری ورته وکړ شو چه د هغه د نامه تجويز هم پخپله حق تعالیٰ پخوا له تولده په (يحيٰی) سره وفرمايله ـ او اسم هم داسی عجيب او په زړه پوری چه له دی نه پخوا پر بل هيچا نه ؤ ايښی شوی ځينو اسلافو دلته د(سمی) معنی په (شبيه) سره اخيستی ده يعنی په دغه شان ـ صفت او مميزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دی تير شوی ـ ښائی چه دغه مطلب وی چه له زوړ نارينه او له زړی ښځی څخه تر نن ورځی پوری داسی يو هلک نه دی پيدا کړی شوی ـ يا په ځينو خاصو احوالو او صفاتو (لکه د قلب رقت ـ او د بکاء غلبه او نورو) کښی د هغه مثال پخوا له دی نه نه دی تير شوی. والله اعلم.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا وَّقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ⑧

وویل (زکریا) ای ربه ځما څرنګه به وی ما لره هلک او ده ښځه ځما شنده او په تحقیق رسیدلی یم زه له ډیر زوړوالی نه ډیر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده - کله چه کوم غیر متوقع خبره یا فوق العاده زیری واوری نو د زیات طمانیت او استلذاذ دپاره د هغه پوښتنه څو څو ځلی کوی او له هری خوا د هغه په پوښتنی او لازمی تپوسونو او ضروری فکرونو کښی بوخت کیږی - او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلی او راز راز (قسم قسم) حظوظ او لذائذ حاصلوی - او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوی - نو د حضرت زکریا علیه السلام د دغه سؤال منشأ هم هم دا ده - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه ده دغسی نادره غوښتنه کوله تعجب ورپیدا نشو - خو کله چه ئی واوریده چه هغه غوښتنه ئی ومنله شوه نو متعجب شو».

قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

وفرمایل (الله کار) هم داسی دی (لکه چه تا وویل) فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی او په تحقیق پیدا کړی می ئی ته پخوا له دی نه او نه وی ته هیڅ څیز.

تفسیر: دا د تعجب کومه خبره نه ده - په هم دغسی حالاتو کښی ته د هلک پلار کیدونکی ئی - او دغه د الله تعالیٰ مشیت هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی.

﴿ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ﴾ الآیة - فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی دغه د پرښتی وینا ده.) یعنی که ستا په نزد د ظاهری اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وی نو الله تعالیٰ جل‌جلاله ته هغه او نور ګرد (تول) مشکل کارونه له سره سخت نه دی - نو د الله تعالیٰ د عظیمه ؤ قدرتونو په مقابل کښی هر شی آسان دی - انسان دی ړومبی خپل وجود ته وګوری چه دی پخپله په یوه زمانه کښی هیڅ یو شی نه ؤ - تر دی حده پوری چه له سره د نامه او نښی خاوند هم نه ؤ - نو الله تعالیٰ دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ نو بیا هم دغه مطلق قادر چه یو محض لاشی څیز څخه شی جوړوی - آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړی شندی ښځی څخه یو هلک نشی پیدا کولی؟ پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښائی چه قدرت ولری.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۭ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾

وويل (زكريا له ډيرى خوشالى) اى ربه ځما وګرځوه ماته يوه نښه وفرمايل (الله) چه نښه ستا دا ده چه ته به خبرى نشى كولى له خلقو سره درى شپى (او ورځى پرله پسى) په دى حال چه روغ او جوړ به اوسى (بيخى كامل الخلقت بى له ګونګ والى)

تفسير: يعنى سره له صحته او روغوالى هر كله چه دا تا ونشوى كولى چه له خلقو سره خبرى اترى وكړى نو هلته وپوهيږه چه حمل قرار نيولى دى. د دى قصى په متعلق مفصل بيان په آل عمران كښى ښكلى شوى دى هلته دى په (٤) ركوع ځمونږ د دغه مبارک تفسير كښى ولوست شى.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ⑪

پس ووت (زكريا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجرى يا معبد) څخه پس اشاره ئى وكړه دوى ته داسى چه تسبيح وايئ تاسى په صبا او بيګا كښى.

تفسير: يعنى كله چه هغه وقت ورسيد ـ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه ـ نو له خپلى حجرى څخه د باندى ووت ـ او خلقو ته ئى په اشاره سره وويل ـ چه صبا او بيګا تاسى پاک الله يادوئ! لمونځونه كوئ! په تسبيح او تهليل كښى مشغول او لګيا اوسئ! دغه وينا يا حسب المعمول به د پخوانيو مواعظو او نصائحو په شان وى ـ يا د الٰهيه د دغه نعمت د احساسه وروسته به ئى غوښتى وى چه نور خلق هم د ده د حال سره شريک شى ـ ځكه چه پر زكريا عليه السلام حكم شوى ؤ لكه چه د آل عمران په سورت كښى راغلى دى چه په دغو دريو ورځو كښى په ښه شان سره الله تعالىٰ يادوه! او خاص د تسبيح لفظ به ئى ښائى د دى لامله (له وجى) اختيار كړى وى چه على الاكثر د عجيبه ؤ او غريبه ؤ مظاهرو او مناظرو د ليدلو په وقت كښى سرى ﴿سُبْحٰنَ اللّٰهِ﴾ وائى (وفرمايل الله پس له تولد د يحيٰى چه)

يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ؕ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ⑫

اى يحيٰى واخله دغه كتاب (توريت) په قوت (د زړه سره) او وركړى ؤ مونږ دغه يحيٰى ته حكم (حكمت او نبوت) په دغه حال كښى چه دى هلک ؤ.

تفسير: يعنى توريت او نورى آسمانى صحيفى چه پر تا يا پر نورو انبياؤ نازلى كړى شوى دى په ښه مضبوطى او كوښښ سره ئى ټينګ كلک ونيسه! او د هغو پر تعليماتو هم ته په ښه شان

سره عمل وکړه! او هم یې پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کښې اقدامات وکړه! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني د علم الکتاب په ښوولو کښې مصروف شو پر خلقو په ښه زور او قوت سره ـ یعني پلار ئې زوړ او ځوی ئې ځلمی ؤ او په هم دغه هلکتوب کښې الله تعالیٰ ده ته فهم، پوه، علم، حکمت، صادقه فراست، احکام الکتاب، او د عبودیت آداب، او د خدمت معرفت ورعطاء فرمایلي وه. وائي یو ځلی هلکانو یحییٰ علیه السلام ته وویل «راځه چه لوبې سره وکړو!» یحییٰ علیه السلام وویل «مونږ د دې دپاره نه یو پیدا شوی چه لوبې وکړو!» د ډیرو علماؤ په نزد الله تعالیٰ د خپل عمومي عادت په خلاف یحییٰ علیه السلام ته په هم دغه هلکتوب کښې نبوت هم عطاء فرمایلی ؤ. والله اعلم.

وَّحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُن جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

او (بل ورکړی ؤ مونږ یحییٰ لره رحمت مهرباني) حال دا چه مهربان ؤ (پر خلق الله) له نزد خپله او پاکي (له معاصیو) او ؤ (یحییٰ) پرهیزګار او نیکوکار پر مور ؤ پلار خپل او نه ؤ سرکشه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

تفسیر: یعني الله تعالیٰ یحییٰ علیه السلام ته شوق، ذوق، رحمت، شفقت، رقت، د زړه پوستوالی، محبت، محبوبیت له خپله درباره عنایت فرمایلی ؤ. د ښو اوصافو خاوند، پاک ذات، حسین مخ، زرین خصلت، مبارک، سعید، متقي او پرهیزګار ئې ګرځولی ؤ. په حدیث کښې راغلي دي چه «یحییٰ نه کله ګناه کړې وه او نه ئې د ګناه اراده فرمایلې وه. د الله تعالیٰ له وېرې به ئې تل ژړل او د ده پر بارخوګانو (رخسارو) د اوښکو لیاری له ورا ښکاریدې» او له سره متکبر، سرکش په خپل سر نه ؤ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني د هیلي (امید) او ارمان وړکي اکثریه هم داسې وي. لیکن یحییٰ داسې نه ؤ» **الصلوٰة والسلام علیٰ یحییٰ وعلیٰ محمد المصطفی!**

وَسَلَٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

او سلام دی وي پر دغه (یحییٰ له جانبه د الله) په هغه ورځ چه پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطانه) او په هغه ورځ چه مري به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چه پورته کړ شي دی ژوندی **(له عذابه د قیامت)**.

تفسیر: کوم سلام چه الله تعالیٰ پر خپل بنده لیږی هغه محض د تشریف او عزت زیاتولو دپاره وی. چه د هغه مطلب او معنی دا ده چه په ده باندی هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته. دلته د ﴿ يَوْمَ وُلِدَ ﴾ ﴿ وَيَوْمَ يَمُوتُ ﴾ ﴿ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی. یعنی د ولادت له وقته نیولی د موت تر وقته پوری او له موته نیولی تر قیامته پوری په هیڅ وقت کښی پر یحییٰ علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالیٰ مؤاخذه نشته او تل ترتله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ ۘ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کښی (قصه د) مریمی کله چه په څنګ شوه (لاړه) له کورنی خپلی هغه ځای ته چه (د کور په) شرقی (ډډه) وه.

تفسیر: یعنی د حیض د غسل کولو دپاره ـ هم دغه د دی ړومبنی حیض ؤ په دیارلس کلنی یا پنځلس کلنی کښی دا له ډیره شرمه او حیاء د خپلی کورنی له مجمع څخه ګوښه (بیله) شوه ـ او داسی یو عمارت ته لاړه چه د بیت المقدس په مشرقی طرف کښی ؤ. نو ځکه نصاریٰ هم دغه مشرقی خوا د بیت المقدس خپله قبله ګرځولی ده. (او اکثر علماؤ د نصاریٰ قبله مطلق مشرق لیکلی دی).

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا ۚ فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾

پس ونیوله له طرفه د دوی پرده (دپاره د غسل د حیض) نو ولیږه مونږ دی ته (پس له غسل او اغوستلو د جامو) روح خپل پس شکل خپل ئی جوړ کړ دی ته د سړی کامل (تام الخلقة د نورانی ځلمی).

تفسیر: یعنی حضرت جبرئیل علیه السلام د یوه ځنکی (هلک) او نوی ډیر ښکلی پیمخی ځلمی په صورت سره متشکل شوی ورسید، هم هغسی چه د پرښتو عادت دی چه عموماً په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږی. او ممکن دی دلته د مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها د انتهائی عفت او طهارت او تقویٰ امتحان اخیستل هم مقصود وی چه داسی زورور دواعی او محرکات هم د دی د عفاف او تقویٰ جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾

نو وویل (مریمی دغه ځلمی ته) بیشکه زه پناه غواړم په رحمٰن له تا نه که ئی ته پرهیزګار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه!).

تفسیر: صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په اوله شیبه کښی داسی وګڼله چه دغه کوم سړی دی - په تنهائی کښی یو ناڅاپی د یوه سړی سره د مخامخ کیدلو څخه بالطبع بی‌بی مریمه سخته وویریده - او د خپلی ساتنی او پت په فکر کښی ولویده. مګر معلومیږی چه د دغی پرښتی پر څیره د تقویٰ او طهارت د انوارو د ځلیدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافی وګڼه چه «زه ستا له طرفه رحمٰن ته پناه نیسم که چیری ستا په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره وی (لکه چه ستا له پاکی او نورانی بشری څخه هم دغه راڅرګندیږی) نو ته به له ما څخه هیسته درومی - او هیڅ به ماته تعرض نه کوی او نه به ماته ګوری».

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾

وویل (جبرئیل) بیشکه هم دا خبره ده چه زه رالیږلی شوی د رب ستا یم دپاره د دی چه وبښم تاته (په امر د رب د تا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنی مه ویریږه - که ځما په نسبت ستا په زړه کښی کوم خراب خیال پیدا شوی وی هغه لری کړه! زه انسان نه یم بلکه ستا د هغه رب له جانبه (چه ته په هغه پوری پناه نیسی) لیږلی شوی پرښته یم - او د دی دپاره راغلی یم چه د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطا کړم په ﴿ غُلَامًا زَكِيًّا ﴾ کښی دی ته اشاره ده چه هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزه ؤ صفاتو په اعتبار بیخی پاک او صاف وی.

قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

وویل (مریمی له ډیره تعجبه) څرنګه به پیدا شی ماته ځوی حال دا چه نه دی رسیدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه په سفاح) او نه ومه زه هیچیری بدکاره.

تفسیر: د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښې الله تعالیٰ دغه یقین ورپیدا کړ چه بیشکه دغه پرښته ده مګر دغه تعجب ورپیدا شو هغه جینئ چه له سره میړه (خاوند) نه لری چه په حلاله طریقه د دی سره ئی مساس کړی شوی او بدکاری ئی هم نه ده کړی چه په حرامه طریقه سره به ئی هلک حاصل کړی وی. نو دی ته د دغه رهبانیت په حالت کښې پاکیزه ولد به څرنګه وربه برخه کیدی شی؟ لکه چه حضرت زکریا علیه السّلام له دی نه په لړ عجیب بشارت باندی سؤال کړی ؤ.

قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۚ

نو وویل (جبرئیل مریمی ته کار) هم داسی دی (لکه چه ته وائی لیکن) فرمایلی دی رب د تا دغه (کار) پر ما باندی آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چه حضرت زکریا علیه السلام ته ورکړی شوی ؤ (د هم دغه سورت) (١) رکوع او هم دغه تفسیر کښې دی بیا ولوست شی.

وَلِنَجْعَلَهُۥٓ ءَايَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّاۚ وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾

او چه وګرځوو مونږ دغه (هلک لویه) علامه دلیل (د کامل قدرت) دپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) زمونږ، او دی (پیدا کیدل د ده بی له پلاره) یو کار مقرر کړی شوی (له ازله).

تفسیر: یعنی دغه تولد هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او لا له پخوا څخه دغه امر طی او حکم د واقع کیدلو پری شوی دی چه له سره پکښې تخلف نه واقع کیږی او څمونږ حکمت د دغی خبری مقتضی دی چه بی د بشر د مسی محض د یوی جینئ له وجوده هلک پیدا کړو. او هغه لیدونکو او اوریدونکو دپاره څمونږ د عظیمه ؤ قدرتونو څخه یو لوی دلیل دی څکه چه ګرد (تول) انسانان د نارینه ؤ او د ښځو له یو ځای کیدلو څخه پیدا کیږی. آدم علیه السلام مو بی د دغو دواړو څخه پیدا کړی دی. او بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها مو یواځی د نارینه له وجوده پیدا کړی ده. څلورم صورت ئی هم دغه دی چه د مسیح علیه السلام په وجود کښې ظاهر شو چه بی د نارینه له وجوده یواځی د ښځی له وجوده موجود شی. او په دغه ترتیب سره د پیدایښت څلور واړه صورتونه واقع شول نو د حضرت مسیح علیه السلام وجود د الٰهیه ؤ قدرتونو یو دلیل دی او د الله تعالیٰ له طرفه دنیا ته د لوی رحمت سامان دی.

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

پس حامله شوه (مریمه) په دغه (عیسیٰ) سره نو په څنګ شوه سره له دغه (عیسیٰ) یو ځای لری ته.

تفسیر: وائی چه پرښتی وپوکل، نو هغه حامله شوه. **وفي البحر: وذكروا ان جبرئيل عليه السلام نفخ في جيب درعها اوفيه وفى كمها والظاهر ان المسند اليه النفخ هو الله تعالى لقوله فنفخنا** (صفحه ۱۸۱ مجلد ٦) **كما قال فى آدم عليه السلام ونفخت فيه من روحي. والله اعلم**

یعنی څه مهال (وخت) چه د حمل د وضعی وقت ورنژدی شو، نو له ډیره شرمه او حیاء له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوه. او کوم لری ځای ته لاړه ښائی چه دغه ځای به هم هغه وی چه ورته «بیت لحم» وائی دغه ځای د «بیت المقدس» څخه اته میله لری دی. ذکره ابن کثیر رحمة الله علیه عن وهب رحمة الله علیه.

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا ﴿٢٣﴾

پس راوسته مریمه درد د لنګیدلو (مضطربتاً «پریشانئ په حال») په ویخ د ونی د خرما ته (لپاره د تکیی، کله چه عیسیٰ متولد شو) وویل (مریمی له ډیری حیاء) کشکی که مړه وی زه پخوا له دی حاله او وی زه (اوس یو څیز) هیر شوی بیخی له زړونو وتلی.

تفسیر: یعنی د لنګوالی د درد له شدته د یوی زړی خرما ونی ویخ ته چه په یوه اوچته ځای کښی ولاړه وه. پناه ئی یووړه (او هلته پته کیناسته) په دغه وقت کښی د درد له تکلیفه او د یواځی والی او بیکسی او ضرورت او راحت د سامان د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) او له تولو څخه زیات داسی مشهوره پاکه صافه عفیفه جینئ له دینی حیثیته د مستقبل بدنامی او رسوائی اندیښنی او تصور څخه سخته ناقراره او پریشانه وه ـ تر دی پوری چه د هم دغه کرب او اضطراب په غلبه کښی یو ناڅاپه داسی یوه جمله یی هم له خولی ووته ﴿يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا﴾ کشکی زه له دی شیبی څخه لا له پخوا مړه شوی وی او په دنیا کښی ځما نوم او نښان نه وی پاتی ـ څو په هیره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلی، د اضطراب

کرب او اندیښنی له شدته هغه زیری او بشارات چه د پرښتی له خوا دی ته ورکړی شوی وو تری بیخی هیر شوی وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝٢٤ وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ۝٢٥

پس غږ وکړ (پرښتی) دغی (مریمی) ته له لاندی طرفه د دی چه مه خپه کیږه په تحقیق گرځولی ده رب د تا لاندی (له قدمونو) د تا چینه (یا سردار چه عیسٰی دی). او وخوځوه (وخنده) خپل ځان ته بیخ د خرما چه راتوی کاندی پر تا خرما پخی لوندی تازه.

تفسیر: دغه ځای چه صدیقه مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د خرماؤ د ونی تر ویخ لاندی (پته) ناسته وه ـ لږ څه اوچت ؤ ـ له دی نه د ښکته ځای څخه بیا همغی پرښتی ورغږ کړ چه «مه خپه کیږه او مه پریشانیږه! بلکه د الله تعالیٰ په قدرت هر قسم ظاهری او باطنی اطمینان حاصل کړه ښکته وگوره چه پاک الله خاص تاته څرنگه چینه یا نهر جاری کړی دی ـ چه تری وڅښی ـ او ستا د خوراک دپاره پاس وگوره ـ چه (له دغی وچی کلکی د خرما د ونی څخه چه ته په ویخ کښی ئی پته ناسته ئی) څنگه پخه تازه ـ پسته خرما سم د لاسه پیدا کړی ده ـ څو ئی وخندی او تری وخوری».

تنبیه: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسٰی علیه السلام بللی او له تحت څخه د مریمی صدیقی نس ئی مراد کړی او) د «سری» معنی یی په چینه سره کړی ده ـ ظاهر دی چه دغه چینه د خرق العادت په صورت بهولی شوی ده ـ او خرما هم بیموسمه په وچی ونی لگیدلی ده د دغو خوارقو د لیدلو د بیبی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښی تسکین او اطمینان پیدا او د تفریح او خوښی اسباب ورمهیا شول. او لکه چه مفسرین لیکی په دغه حالت کښی دغه شیان بیبی مریمی ته نافع او مفید هم ؤ ـ او دی ورته ضرورت هم درلود (لرلو) (نو ځکه د الله په حکم په هم دغه اکل او شرب سره بیرته روغه جوړه شوه.)

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه) او (رنی) یخی کړه سترگی خپلی (په عیسٰی او خوشحاله شه).

تفسیر: یعنی پخه تازه خرما وخوره! او د دغی مخصوصی چینی د اوبو څخه وڅښه! او خپل پاک او مطهر ووړکی ته ګوره! او خپلی سترګی دی پری یخی او رنی کړه! او د وروسته غم مخوره! چه الله تعالیٰ د ګردو (تولو) مشکلاتو لری کوونکی دی.

فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا ﴿٢٦﴾

پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چه د عیسیٰ د تولد پوښتنه ئی در څخه کوله) نو ووایه بیشکه زه چه یم نذر کړی می ده پر ځان رحمٰن ته روژه (له کلامه) پس.له سره به خبری ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یوه انسان سره!

تفسیر: یعنی که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسیٰ علیه السلام د ځیږیدلو په نسبت ځه) پوښتنه وکړه نو ته د لاسونو او د سترګو او نورو په اشارو سره هغوی داسی وپوهوه چه نن ورځ ما محضاً لله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړی ده او له تاسی سره نن هیڅ خبری اتری نشم کولی ـ د دوی په دین کښی دغسی نیت درست ؤ ـ او دوی به د نه ویلو روژی هم نیولی خو ځمونږ د محمدیانو په شریعت کښی داسی د کلام روژه نیول درست نه دی او دا ووایه بیشکه زه چه یم نذر می منلی دی مطلب دا دی چه د نذری روژی نیت وکړه او بیا داسی ووایه. او ﴿إِنسِيًّا﴾ قید ئی ښائی ځکه لګولی وی چه (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږیږم (﴿فَإِمَّا تَرَيِنَّ﴾ په اصل کښی «**ان ما ترئیین**» دی چه د«**ان ما**» نون شرطیه مدغم شوی دی په «**ما**» زائده کښی «**ترئیین**» د مخاطبی مونثی صیغه ده له بابه د «**فتح**» نه چه «ع او «ل تری حذف او فتحه د «ع» لاړه «ر» ته او «ن» د تاکید پری داخل شو او نون اعرابی تری محذوف شو او «ی» د ضمیر مکسوره شوه له جهته د التقاء د ساکنین).

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسیٰ) قوم خپل ته چه اخیستی ئی وه هغه (عیسیٰ په غیږ کښی کله چه قوم ئی ولیده) نو وویل (یهودانو) ای مریمی په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسیر: یعنی عیسیٰ علیه السلام ئی پخپلی غیږ کښی ونیو ـ او د خپل قوم په مخ کښی راغله ـ نو ګرد (تول) خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک ـ حیران او متحیر پاتی شول ـ او

گردو (تولو) په داسی ویناؤ خوله وپرانستله، ای مریمی تا بلاء وکړله ـ او داسی غته خبره دی پیدا کړه ـ نو ژر شه ووایه چه دغه ساختګی شی دی له کومه راوړ له دی نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وی چه یوه پیغله بی میړه جینئ (چه تر نن پوری به لا حائضه هم نوی شوی) داسی دعوی وکړی چه د ما کره ځوی شوی دی (بی له پلاره).

يَٰٓأُخۡتَ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ ٱمۡرَأَ سَوۡءٖ وَمَا كَانَتۡ أُمُّكِ بَغِيّٗا ﴿٢٨﴾

ای خوری د هارون! نه ؤ پلار د تا سړی د بدی او نه وه مور ستا بدعمله (نو دا ته ولی داسی شوی؟)

تفسیر: یعنی پری بدګمانه شول او داسی ئی ورته وویل چه ستا مور او پلار او کورنی او کهول له قدیم الایامه تر اوسه پوری په عفت او عصمت او طهارت معروف دی نو په تا کښی دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نیکانو له اولاده ؤ څخه د بدی صدور د حیرت او تعجب وړ (لایق) دی.

تنبیه: بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئی «اخت هارون» ځکه وویل چه د حضرت موسیٰ د ورور هارون علیه السلام له نسله وه ګواکی له «اخت هارون» څخه «اخت قوم هارون» مقصود دی ـ لکه چه ﴿ وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ ﴾ کښی هود علیه السلام ته د «عاد» ورور ویلی دی حال دا چه «عاد» د دی قوم د اصلی مورث نوم ؤ او ممکن دی د «اخت هارون» څخه د هغه ظاهری معنی ئی واخیستی شی لکه چه له ځینو صحیحه ؤ احادیثو څخه ظاهریږی چه د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها دغه ورور یو صالح سړی ؤ ـ نو د کلام حاصل داسی شو چه «ای مریمی ستا پلار متقی او مور دی عابده او ورور دی صالح او پاس نسب دی عین «هارون علیه السلام» ته رسیږی ـ نو سره له دومره مفاخرو او محاسنو له تا څخه داسی بد کار ولی ښکاره شو.

فَأَشَارَتۡ إِلَيۡهِۖ

نو اشاره وکړه (مریمی) هغه ته (چه له دغه عیسیٰ سره وغږیږئ!)

تفسیر: یعنی صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپل لاس سره د خپل وړوکی په لوری (چه تی ئی په خوله کښی ؤ او د خلقو دغه ګردی (تولی) خبری ئی په ځیر سره اوریدی) اشاره وکړه چه تاسی پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ.

قَالُواْ كَيۡفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ﴿٢٩﴾

نو وویل (خلقو) څرنګه خبری وکړو مونږ له هغه چا سره چه دی هغه په مهد (ځانګو یا غیږ) کښی وړوکی (تی رودونکی).

تفسیر: یعنی سره له دغسی شرمناکه حرکته دی ته لا وګوره چه پر مونږ ملندی هم وهی او مسخری راپوری کوی چه دغه خپل جواب د دغه تی رودونکی وړوکی ماشوم څخه واوری! ښه نو د یوه داسی نوی ځیږیدلی هلک سره به مونږ څرنګه سؤال او جواب وکړی شو؟

تنبیه: ﴿ مَنۡ كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ﴾ کښی د ﴿ كَانَ ﴾ لفظ پر دی دلالت نه کوی چه عیسیٰ علیه السلام د خپل دغه تکلم په وقت کښی «صبی» نه ؤ پاتی په قرآن عظیم کښی داسی مضامین ډیر استعمال شوی دی مثلاً په ﴿ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴾ یا ﴿ وَلَا تَقۡرَبُواْ ٱلزِّنَىٰٓۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةٗ ﴾ یا ﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكۡرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلۡبٌ أَوۡ أَلۡقَى ٱلسَّمۡعَ وَهُوَ شَهِيدٞ ﴾ او نورو کښی «د ﴿ كَانَ ﴾ استعمال د داسی مضمون دپاره شوی دی چه د هغه سلسله د ماضی زمانی د سلسلی د پری کیدلو سره نه وی منقطع شوی ـ او دلته د ﴿ مَنۡ كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ﴾ په تعبیر کښی دغه نکته شته چه ویونکو دغه د تکلم نفی د یوی ضابطی او عمومی قاعدی په ډول (طریقه) وړاندی کړی وه ـ یعنی نه صرف عیسیٰ علیه السلام بلکه د هر هغه هلک (وړوکی) چه دغسی نوی ځیږیدلی وی ـ او په غیږ کښی پروت تی رودنکی وی عادتاً کلام محال دی.

قَالَ إِنِّي عَبۡدُ ٱللَّهِ ءَاتَىٰنِيَ ٱلۡكِتَٰبَ وَجَعَلَنِي نَبِيّٗا ﴿٣٠﴾

وویل (عیسیٰ) چه بیشکه زه بنده د الله یم؛ راکړی ئی دی ماته کتاب او ګرځولی یم زه الله نبی.

تفسیر: یعنی د قوم په منځ کښی هم دغه خبری او اتری کیدی چه الله تعالیٰ مسیح علیه السلام په خبرو راوست او د عیسیٰ علیه السلام هغه وینا چه په دغه وقت کښی ئی وکړه ـ د دغو د هغه تردد او د غلطو او فاسدو خیالاتو تردید ئی وکړ ـ چه اوس یا وروسته له دی نه د ده په نسبت قائم کیدونکی ؤ. «زه بنده د الله یم» یعنی نه پخپله الله تعالیٰ او نه د الله تعالیٰ ځوی یم ـ لکه چه د نصاریٰ ؤ عقیده ده ـ لکه چه د هم دی عقیدی د تردید دپاره ړومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلاً بیان وفرمایه.

«او ګرځولی ئی یم نبی» یعنی مفتری او کاذب نه یم لکه چه یهودان ګمان کوی.

تنبیه: د آل عمران او مائده په سورتونو کښی د حضرت مسیح علیه السلام د تکلم فی المهد په متعلق کلام کړی شوی دی ـ هغه دی هلته ولوست شی ـ د صحیح بخاری شریف په حدیث نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغو دریو هلکانو په نسبت چه د تکلم فی المهد ذکر فرمایلی دی له هغوی ځنی یو هم دغه حضرت مسیح علیه السلام بن مریم دی ـ مګر نن، پرون خلق د قرآن او

حدیث په خلاف د حضرت مسیح د تکلم فی المهد څخه انکار کوی حال دا چه د دوی په لاس کښې د نصرانیانو د عمیاء تقلید څخه ماسواء بل هیڅ یو دلیل نشته.

وَّجَعَلَنِیْ مُبٰرَكًا اَیْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصٰنِیْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَیًّا ﴿۳۱﴾

او ګرځولی یم زه (الله) برکت ناک په هر ځای کښې چه اوسیږم او تاکیدی حکم ئې فرمایلی دی ماته په لمانځه سره او په زکٰوة سره تر څو چه زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنی تر څو چه ژوندی یم ـ د هر وقت او د هر ځای سره مناسب د هر قسم صلٰوة او زکٰوة حکم چه شوی وی، د هغو د شرطونو او حقوقو د رعایت سره ئې برابر تل ادا کوم. لکه چه په بل ځای کښې د مؤمنینو په نسبت فرمایلی دی. ﴿ اَلَّذِیْنَ هُمْ عَلٰی صَلَاتِهِمْ دَآئِمُوْنَ ﴾ د دی مطلب داسی نه دی چه په هر آن او هر وقت کښې تل لمونځ به کوی بلکه مراد ئې دا دی چه په هر وقت او په هر قسم چه د لمانځه حکم شوی وی تل په مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوی او د هغه برکات او انوار تل پر دوی محیط او چاپیر وی. که کوم سړی داسی ووائی «څو چه مونږ ژوندی یو پر لمانځه ـ زکٰوة ـ روژه ـ حج او نور مامور یو» نو آیا د هغه مطلب به داسی اخیست کیږی چه هر یو مسلمان مامور دی چه تل هر ساعت لمونځ وکړی ـ او هر ساعت زکٰوة ورکړی ـ (که د نصاب مالک وی که نه وی) هر وقت روژه ونیسی ـ هر وقت حج وکړی ـ د حضرت مسیح علیه السلام په متعلق هم د «مادمت حیا» مطلب هم داسی واخیست شی. په یاد ئې ولرئ چه د «صلٰوة» لفظ یوازې له هم دغه اصطلاحی لمانځه سره نه دی مخصوص. لوی قرآن له ملائکو او انسانانو څخه تیر شوی د ګرد (تول) جهان په طرف هم د «صلٰوة» نسبت کړی دی ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ یُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّیْرُ صٰٓفّٰتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِیْحَهٗ وَاللّٰهُ عَلِیْمٌۢ بِمَا یَفْعَلُوْنَ ﴾ ء (۱۸ جزء د «النور» ٤١ آیة ٦ رکوع) او دا ئې هم راښودلی دی چه د هر شی د تسبیح او د صلٰوة په حال باندی یوازې پخپله پاک الله پوهیږی چه د کوم یوه صلٰوة او تسبیح په څه دول (طریقه) سره دی؟ هم داسی د «زکٰوة» معنی هم اصلاً طهارت ـ نمو ـ برکت او مدح ده، چه له دغو ځنی د هر یوه معنی استعمال په قرآن او حدیث کښې په خپلو خپلو مواقعو کښې شوی دی. په هم دغه رکوع کښې د حضرت مسیح په نسبت د ﴿ غُلٰمًا زَكِیًّا ﴾ لفظ تیر شو ـ چه له «زکٰوة» څخه مشتق دی او یحیٰی علیه السلام ته ئې وفرمایل ﴿ وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ﴾ د «**الکهف**» په سورت کښې دی ﴿ خَیْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ رُحْمًا ﴾ دلته هم د «زکٰوة» معنی هم داسی عمومی اخیستی شی ـ او ممکن دی له

﴿ وَأَوْصَٰنِي بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱلزَّكَوٰةِ ﴾ څخه «**اوصاني بان آمر بالصلوٰة والزكوٰة**» مراد وی لکه چه د اسمٰعیل علیه السلام په نسبت فرمائلی دی ﴿ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُۥ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱلزَّكَوٰةِ ﴾ بیا د «اوصانی» لفظ د خپل لغوی مدلول په اعتبار د دی خبری مقتضی نه دی چه د هم هغه د «ایصاء» له وقته پری تعمیل شروع شی. او هم ډیر ممکن دی چه له «مادمت حیا» څخه د هم دغی ځمکی ژوندانه مراد واخیست شی ـ لکه چه د «ترمذی» په یو حدیث کښی راغلی دی چه الله جل‌جلاله د جابر رضی الله تعالیٰ عنه پلار پس له شهادته ژوندی کړ ـ او وئی فرمایه چه «له ما څخه څه غیز وغواړه»! هغه عرض وکړ «یا الله ماته بیا داسی ژوندون را په برخه کړه ـ چه په هغه کښی بیا ستا په لیاره کښی ووژلی شم!» له دغه ژوندون څخه یقیناً د ځمکی ژوندون مراد دی. که نه شهیدانو ته نفس الحیات خو پخپله قرآن او په هم دغه حدیث کښی بالتصریح موجود دی ـ او د حیات مطلب په «لوکان موسیٰ او عیسیٰ حیین ـ الخ کښی هم دغه حیات وګڼئ که بالفرض د دی حدیث والی ثابت شی. «بالفرض» مو ځکه وویل چه د ده اسناد د احادیثو په کتابونو کښی هیچیری نه دی موندلی شوی.

﴿ وَبَرًّۢا بِوَٰلِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ ﴾

او (ګرځولی یم زه الله) نیکی کوونکی له مور خپلی سره او نه ئی یم ګرځولی زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چه هیڅوک ئی پلار نه ؤ ـ نو یوائځی د مور نوم ئی واخیست. دغه ګردی (تولی) جملی چه د ماضی په صیغو سره راوړی شوی بیشکه د هغوی معانی په ماضی سره اخیستلی کیږی لیکن داسی چه متیقن الوقوع مستقبل ئی ماضی فرض کړی دی لکه چه په ﴿ أَتَىٰٓ أَمْرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ﴾ کښی هم داسی مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کښی د ماضی د صیغو په استعمالولو کښی تنبیه ورکړه چه د دغو ګردو (تولو) شیانو کیدل په مستقبل کښی داسی یقینی او قطعی دی لکه چه واقع شوی دی د حضرت مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو، اترو ـ او له هغو اوصافو او خصائلو چه بیان کړل شول ـ په ډیر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو چه د ده پر ماجده والده لګولی شوی ؤ ـ اول خو د داسی ووړکی وینا ـ او داسی جامع او مؤثر کلام طبعاً د دښمنانو چپ کوونکی ؤ ـ بیا په داسی یو ووړکی کښی چه دومره سوچه خصال وموندل شی ـ نو ښکاره ده چه هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولدالزناء کیدی شی لکه پخپله د دوی له دی اقرار څخه هم ظاهریږی ﴿ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴾ چه دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

﴿ وَٱلسَّلَٰمُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدتُّ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ﴾

او (وویل عیسٰی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چه ځیږولی شوی یم (له مسه د شیطانه او نورو بدیو (او خرافاتو) او په هغه ورځ چه مرم به (له عذابه د نزعی او د قبره) او په هغه ورځ چه پورته به کړی شم ژوندی (له عذابه د قیامت

تفسیر: د دی جملی سره سمه بله هم دغسی جمله پخوا له دی نه د حضرت یحیٰی علیه السلام په ذکر کښی مذکوره شوه ـ د دغو دواړو په منځ کښی هم دغومره فرق شته چه هلته پخپله د الله تعالیٰ له لوری کلام ؤ او دلته د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی هم هغه خبری ویلی شوی دی ـ او هم د «سلام» او د «السلام» فرق د لحاظ قابل دی.

(او فرمائی الله د هغه صفت چه مو اوس وکړ)

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾

دغه (موصوف) عیسٰی ځوی د مریمی دی (فرمایلی دی الله په شان د عیسٰی کښی) خبره حقه رښتیا هغه چه په دی کښی سره جګړی کوی (خلق).

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام شان او صفت هم دغه دی چه پاس بیان شو په یوه رښتیا او ښکاره خبره کښی خلقو چتی(فضول) جګړی او مناقشی پیدا کړی دی. او راز راز (قسم قسم) اختلافات ئی پکښی درولی دی چه یو تری خدای جوړوی ـ بل ئی د الله تعالیٰ ځوی ګڼی ـ بل یی کذاب او مفتری بولی ـ بل د ده پر نسب او نورو طعنی وهی ـ رښتیا خبره خو هم دغه ده چه ښکاره کړی شوه چه مسیح علیه السلام خدای نه دی بلکه د الله تعالیٰ یو مقرب بنده دی ـ کاذب او مفتری نه دی ـ بلکه یو رښتین نبی دی. د ده حسب او نسب ګرد (تول) سره پاک دی ـ الله تعالیٰ ده ته «**کلمة الله**» فرمایلی دی. او ممکن دی د ﴿قَوْلَ الْحَقِّ﴾ معنی هم دغه «**کلمة الله**» وی.

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ ۖ سُبْحَانَهُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾

نه ښائیږی الله ته دا چه ونیسی ولد (هیڅوک) پاکی ده ده ته (له نیولو د

ولد) هر كله چه حكم وكړى دى د يوه كار پس بيشكه هم دا خبره ده چه وائى هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسير: هغه ذات ته چه د ده د يوه (كن ـ شه!) څخه هر شي موجوديږى د ځوى او لمسى څه ضرورت لاحق دى؟ آيا (العياذ بالله) اولاد به د ضعف په وقت كښي ورسره كومك او مرسته (مدد) كوى؟ يا د مشكلاتو په وقت كښي به ئى لاس سپكوى؟ يا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندى ساتي؟ او كه داسي كومه شبهه درپيدا شوى وى چه عموماً انسانان له مور او پلاره پيدا كيږى نو د حضرت مسيح عليه السلام پلار څوک دى؟ نو د هغه جواب هم دغه د ﴿ كُن فَيَكُونُ ﴾ په جمله كښي راغى. يعني داسي مطلق قادر ته دغه څه اشكال لرى چه يو هلک بى له پلاره پيدا كړى؟ كه عيسايان الله تعالىٰ د مسيح پلار او صديقه مريمه د ده مور ګڼى نو العياذ بالله د ميړه (خاوند) او د ښځى د نورو تعلقاتو اقرار به هم كوى؟ سره له دى چه پلار ئى ودروى نو د تخليق طريقه خو به هم هغسى نه وى چه بالعموم په والدينو كښي دى نو بيا په بى پلاره پيدا كولو كښي به څه اشكال وى؟

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِن بَيْنِهِمْ ۖ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾

او (وويل عيسىٰ) بيشكه الله رب ځما دى او رب ستاسى دى پس عبادت كوئ تاسى د الله؛ هم دغه لياره سمه صافه برابره. نو بيا اختلاف وكړ ډلو (د نصارىٰ په باب د عيسىٰ كښي) له منځ د دغو (خلقو) نو خرابى ده دپاره د هغو كسانو چه كافران شوى دى له حاضريدو د هغى ورځى ډيرى لوئى (د قيامت نه).

تفسير: دغه د چا خبره ده؟ د ځينو په نزد دا د حضرت مسيح عليه السلام مقوله ده ـ ګواكى پخوا له دى نه د حضرت مسيح هم هغه خبرى چه له ﴿ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ﴾ الآية ـ څخه نقل كړى شوى دى دا د هغه تكمله شوه په منځ كښي د مخاطبينو د تنبيه دپاره له ﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ﴾ څخه د الله تعالىٰ كلام ؤ. ځما په نزد بهتر دا دى چه دغه د ﴿ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ ﴾ الآية ـ سره ولګولى شي ـ يعنى (اى محمده صلى الله عليه وسلم!) په كتاب كښي د مريمى او د مسيح عليه السلام د حال هغه مذكور چه شوى دى ـ وائى وروه! او ووايه چه ځما او ستاسى رب الله دى. يواځى د هم دغه عبادت وكړئ! ځوى او لمسى ورته مه دروئ! الله تعالىٰ د توحيد داسى سمه صافه لياره درښوولى ده چه هيڅ لوړه، ژوره (نشيب و فراز) كوږوالى نه لرى ـ او

ګردو (تولو) انبیاو د هم هغه په طرف لیار ښوونه کړی ده ـ لیکن خلقو ډیری فرقی جوړی کړی دی او بیلی بیلی لیاری ئی ایستلی دی ـ نو هغه کسان چه له توحید څخه انکار کوی نو هغوی ته د ډیری هولناکی ورځی (قیامت) له تباهی څخه خبردار کیدل په کار دی چه خامخا راتلونکی دی.

أَسۡمِعۡ بِهِمۡ وَأَبۡصِرۡ يَوۡمَ يَأۡتُونَنَا لَٰكِنِ ٱلظَّٰلِمُونَ ٱلۡيَوۡمَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٣٨﴾

څه ډیر ښه اوریدونکی به وی دوی او څه ډیر ښه لیدونکی (به وی دوی په هغی ورځی کښی چه رابه شی دوی مونږ ته لیکن ظالمان نن ورځ په ګمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی نن چه اوریدل او لیدل مفید دی دوی بیخی کانه او ړانده شوی دی ـ او د قیامت په ورځ چه لیدل او آوریدل له سره فائده نه رسوی د دوی سترګی او غوږونه خلاصیږی او په دغی ورځی کښی به داسی خبری اوری چه زړونه ئی تری ړیږ چوی او داسی مناظر او ننداری به ګوری چه د هغو د لیدلو څخه به د دوی څیری تکی توری الوځی **(نعوذ بالله منه!)**

وَأَنذِرۡهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡحَسۡرَةِ إِذۡ قُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ

او وویروه ته دوی له ورځی د حسرت (او ارمانه) کله چه فیصله کړی شی کار (د حساب او کتاب)

تفسیر: کفارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډیری مواقع وردمخه کیږی او آخری موقع به هم هغه وی کله چه مرګ د یوی ګډی پشان راوستی شی او د جنت او د دوزخ په منځ کښی د ګردو (تولو) په مخ کښی په داسی حال کښی چه ګرد (تول) به ورته ګوری ذبح کاوه شی ـ او داسی یو غږ به کیږی چه «جنتی دی په جنت کښی او دوزخی دی په دوزخ کښی د تل دپاره پاتی وی، وروسته له دی نه به مرګ هیچا ته نه راځی» نو په دغه وقت کښی کافران بالکل نا امیده کیږی او د حسرت لاسونه به سره مښی او ګوتی به چیچی.

څه په کار ده اوس ژړا او انګولا ▪ لوښی مات او غوړی توی شول په بیدیا

وَهُمۡ فِي غَفۡلَةٖ وَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٣٩﴾

حال دا چه دوی (په دنیوی) غفلت کښی دی او دوی ایمان نه راوړی

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښی دوی د داسی ورځی په راتګ باور نه کوی او د غفلت په نشو کښی مخمور پراته دی او په ډیره درنه هیره کښی لویدلی دی خو څه مهال (وخت) چه له قیامت د لویو مصائبو سره مخامخ کیږی ـ نو دلته وائی کشکی هلته مو سترګی خلاصی کړی وی او پخپلو نفعو او زیانونو پوهیدلی وی مګر د دغی ورځی حسرت او افسوس دوی ته هیڅ په درد نه خوری ځکه

لګیا وی تل په لوبو له نن ورځ وی بیغم ▪ الآن قد ندمت وما ینفع الندم

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو هم دا مونږ وارث کیږو د ځمکی او د هغه چا چه پر دغه ځمکی دی او خاص مونږ ته به راوستی شی دوی (دپاره د جزا)

تفسیر: یعنی د هیچا مال او ملک به باقی نه پاتی کیږی، هر شی به مستقیماً د خپل حقیقی مالک په طرف رجوع کوی الله تعالیٰ به پخپله بالذات علی الاطلاق حاکم او متصرف وی، په هر څیز کښی په هر قسم سره چه اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره پکښی تصرف کوی ـ د دنیا د هغو سامانونو چه تاسی ئی په غفلت کښی غورځولی یئ وارث او مالک یواځی هم هغه وحده لاشریک له الله تعالیٰ پاتی کیږی. د مال او د ملک ګرد (تول) طویل او عریض دعوی کوونکی تول د فناء او زوال په کنده کښی غورځاوه شی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ إِبْرٰهِيمَ ۚ

او یاد کړه (ای محمده ! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) ابراهیم

تفسیر: په تیره رکوع کښی د حضرت مسیح علیه السلام او د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها قصه بیان او د نصرانیانو تردید وکړی شو چه دوی یو انسان د رحمٰن په ځای دراوه، په دغه رکوع کښی د مکی معظمی د مشرکینو د شرمولو دپاره د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه اورولہ شی ـ چه دی عین تر خپل پلار سره څرنګه او د شرک پر خلاف کلک ودرید او له شرکه او بت پرستی څخه ئی منع کوله؟ او ګردو (تولو) ته ئی وویل چه که له شرکه لاس واخلئ ـ او

د وحدت پر سمه لیاره روان شئ! کله چه خپل تبلیغ او هدایت ئی بی اثره ولید نو وطن، اقارب او ګرد (تول) هیواد والا ئی هم پریښودل، او محضاً لله ئی هجرت اختیار کړ. د مکی مکرمی مشرکانو داسی دعوی کوله چه دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادی او د هم هغه پر دین قائم دی نو دا ئی هغوی ته وروښوول چه ستاسی د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول (طریقه) وه؟ که د آباؤ او اجدادو تقلید کوئ، نو د داسی یو پلار تقلید وکړئ! او له مشرکو پلرونو او نیکه ګانو نه هم هغسی مرور او بیزاره شئ ـ لکه چه ابراهیم علیه السلام تری بیزاره شوی ؤ.

إِنَّهُۥ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾

بیشکه دغه (ابراهیم) ؤ صدیق (ډیر رښتینی) نبی

تفسیر: د «صدیق» معنی دا ده چه ډیر زیات رښتیا ویونکی چه پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخی رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره ګردو (تولو) ته ښیی. یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړی ته وائی چه د ده په زړه کښی د رښتیا قبلولو دپاره نهایت اعلیٰ اکمل استعداد موجود وی. هر هغه خبره چه د الله تعالیٰ له جانبه ور ورسیږی هغه بلا توقفه د ده په زړه کښی ځای ونیسی ـ او بیخی د شک او تردد ځای او ګنجائش پکښی پاتی نشی ـ ابراهیم علیه السلام په هری یوی معنی سره «صدیق» ؤ او کله چه د «صدیقیت» دپاره «نبوت» نه دی لازم نو ځکه ئی وروسته د«صدیقاً» سره «نبیا» هم وفرمایل او پر نبوت ئی هم تصریح وکړه ـ له هم دی ځایه معلوم شو چه د کذبات ثلاثه حدیث او په «**نحن احق بالشک من ابراهیم**» او نورو روایاتو کښی د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده چه د کلام له سطحی څخه مفهومیږی.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِى عَنكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل ته ای پلاره څه دپاره عبادت کوی ته د هغه څیز چه نه اوری او نه وینی او نه دفع کولی شی له تا نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعنی هغه چه ګوری او آوری او په مشکلاتو کښی هم پکار راځی ـ مګر واجب الوجود نه وی د هغه عبادت هم نه دی جائز څه ځای د دی چه د یوی بی ځانه تیږی (ګتی) یا بی روحه بت چه نه لیدی شی او نه اوریدی شی او نه ځمونږ څه په کار راځی او پخپله ځمونږ په لاسونو جوړ شوی او توږلی شوی دی هغه خپل معبود ودروو ـ نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه

سرى كار له سره نشى كيدى.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّى قَدْ جَآءَنِى مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَٱتَّبِعْنِىٓ أَهْدِكَ صِرَٰطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾

اى پلاره ځما بيشكه زه چه يم په تحقيق راغلى دى ماته له علمه هغه قدر چه نه دى راغلى تاته نو متابعت وكړه ځما چه وبه ښيم تاته لياره سمه برابره.

تفسير: يعنى الله تعالىٰ ماته د توحيد او د معاد او د نورو صحيح علم راكړى او د شريعت له حقائقو څخه ئى واقف كړى يم كه ته ځما متابعت وكړى نو زه به دى پر داسى سمى صافى لياری بيايم چه د الله تعالىٰ تر رضاء پورى رسيږى پرته (علاوه) له دى نه نورى گردى (تولى) ليارى داسى خرابى او كږى دى چه پر هغو باندى له تللو څخه هيڅوک برى او نجات نشى موندلى.

يَٰٓأَبَتِ لَا تَعْبُدِ ٱلشَّيْطَٰنَ ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾

اى پلاره ځما مه كوه عبادت د شيطان (په ارتكاب د منهياتو)؛ بيشكه شيطان دى له رحمٰن څخه ډير نافرمانه (سركشه).

تفسير: د بتانو عبادت په شيطانى اغواء او لمسون كيږى ـ او شيطان د دغه حركت له ليدلو څخه ډير زيات خوشاليږى نو په دى لحاظ گواكى د بتانو عبادت د شيطان عبادت دى او د شيطان عبادت گواكى د رحمٰن څخه انتهائى نافرمانى ده. ښائى د﴿ عَصِيًّا ﴾ په لفظ سره دى لورى ته هم توجه وركړى وى چه د شيطان د ړومبنى نافرمانى اظهار په هغه وقت كښى شوى ده چه ستاسى د پلار آدم عليه السلام په مقابل كښى د تعظيمى سجدى حكم وركړى شوى ؤ لهٰذا د آدم عليه السلام اولادى ته د ډير شرم او ننگ ځاى دى چه د رحمٰن څخه مخ واړوى او له شيطان سره خپله يارانه ونښلوى ـ يا هغه قديمى ازلى دښمن خپل معبود وگرځوى.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَٰنِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

ای پلاره ځما بیشکه زه چه یم ویریږم له دی نه چه وبه رسیږی تاته عذاب له رحمٰن څخه (لامله «له وجی») د متابعت د شیطان) پس شی به ته شیطان ته دوست (ملګری په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی د رحمٰن د عظیمه ؤ رحمتونو اقتضاء دا ده چه پر ګردو (تولو) بندګانو ئی شفقت او مهربانی وی لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده چه هم دغه حلیم رحیم او کریم الله تعالیٰ هم په قهر نشی او پر تاسی کوم سخت آفت نازل نه کړی چه په هغه کښی د اخته کیدلو لامله (له وجی) تل تر تله د شیطان رفیق او ملګری شیٔ یعنی د کفر او شرک له مزاولته په مستقبل کښی د ایمان او توبی توفیق درپه برخه نشی ـ او د اولیاء الشیاطین په ډله کښی شامل شی ـ او په دائمی عذاب کښی وغورځاوه شی عموماً مفسرینو دغه معنی اخیستی ده لیکن حضرت شاه صاحب لیکی. ـ «یعنی د کفر له وباله که کوم آفت راشی نو له شیطانه به مدد غواړی یعنی له بتانو څخه ـ اکثر خلق په هم دغسی وقت کښی شرک کوی» والله اعلم.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ ءَالِهَتِى يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَٱهْجُرْنِى مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

وویل (آزر پلار د ابراهیم) آیا مخ ګرځونکی ئی ته له (عبادت د) معبودانو ځما ای ابراهیمه، که منع نشوی ته (له دی کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو (خامخا) تا په تیږو (ګټو) (یا بدو خبرو) سره او ترک می کړه (او لری شه له مانه) ډیر مدت (چه ضرر می در ونه رسیږی).

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار (آزر) د خپل ځوی د دغه تقریر له آوریدلو څخه وروسته ده ته وویل «معلومیږی چه ته ځمونږ له معبودانو څخه بد عقیده ئی بس دی دا خپل وعظ او نصیحت او بد اعتقاد پریږده ـ که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه آوری بلکه ځما په لاس به سنګساریږی که خپل خیر غواړی نو له ما څخه تر یوه مدت (مادام العمر) لری شه! چه زه نه غواړم چه ستا رنګ وګورم ـ او پخوا له دی نه چه زه پر تا لاس پورته کړم ته له دی ځایه لری شه!»

قَالَ سَلَٰمٌ عَلَيْكَ

وویل (ابراهیم) سلام (د متارکی د خبرو) دی وی په تا باندی.

تفسیر: دغه د رخصت یا د متارکت سلام دی لکه چه ځمونږ په محاوراتو هم په داسی مواقعو کښی داسی ویلی کیږی چه که هغه خبره یا کار داسی وشی نو ځما درته سلام دی لکه چه په (٢٠) جزء د القصص په (٥٥) آیت (٦) رکوع کښی هم داسی یو آیت لولو ﴿ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴾ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «معلوم شو که په دینی خبره مور او پلار خپه شی او خپل ځوی له کوره وباسی او ځوی په خوږه ژبه او مؤدبه وینا تری بیلتون اختیار کړی نو دغسی هلک نه عاق کیږی».

سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل (څو مسلمان شی)؛ بیشکه چه الله دی پر ما ډیر مهربان.

تفسیر: امید شته چه پاک الله پخپله مهربانی به ځما د پلار ګناه معافوی حضرت ابراهیم علیه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمایلی وه لکه چه د استغفار په وقت کښی څه مهال (وخت) چه د الله تعالیٰ مرضی ورمعلومه شوه نو استغفار ئی موقوف کړ ـ دغه بحث د توبی (براءة) په سورت په ١١٣ آیت (١٤) رکوع کښی د دی آیت په فائده کښی تیر شوی دی ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ ﴾ هلته دی د دی تفسیر کښی ولوست شی.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

او په څنګ به شم له تاسی (تولو بت پرستانو) او له هغه څه چه تاسی ئی عبادت کوئ غیر له الله او عبادت به کوم (یوائحی) د رب خپل امید لرم د دی چه نشم زه په عبادت د رب خپل کښی بدبخته (نا امیده لکه چه تاسی شوی یئ).

تفسیر: کله چه ځما د پند او نصیحت هیڅ اثر پر تاسی نه لویږی بلکه بالعکس ځما ویرولو او دارولو ته هځه هم کیږی نو اوس زه پخپله ستاسی په دغه کلی کښی نه پاتی کیږم او تاسی سره

له ستاسي باطلو معبودانو پريږدم ـ او له دې وطنه هجرت كوم ـ څو له تاسو څخه ګوښې (بېل) كېنم ـ او د زړه په اطمينان سره د الله واحد عبادت وكړی شم ـ د الله تعالىٰ له فضله او كرمه كامل اميد شته چه زه د ده بندګۍ وكړی شم او پكښې محروم او ناكامه پاتې نشم ـ كله چه په غربت او بېكسۍ كښې هم د ده عبادت وكړم ـ او د الله تعالىٰ لوی دربار ته دعاء وكړم ضرور ئې مستجابوي ـ ځما الله سميع او بصير او عليم دی او ستاسې د تيږو (ګټو) او لرګيو باطل معبودان داسې دي چه هومره ناري ورته ووهئ او ورته وژاړئ خو بيا هم ستاسې دعاوې نه آوري او په درد مو نه خوري.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

كله چه په څنګ شو (ابراهيم) له دوی نه په هجرت سره او له هغه څيزه (چه دوی ئې) عبادت كاوه غير له الله نه نو وبښل مونږ ده ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) يعقوب؛ او هر يو (له دوی دواړو) ګرځولی ؤ مونږ نبي.

تفسير: يعنې د الله تعالىٰ په لياره كښې ئې هجرت وكړ او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لرې ولويد الله تعالىٰ ده ته له وطنه زيات شيان ورعطاء كړل چه د غريب الوطنۍ وحشت ترې لرې شي ـ او هلته انس او سكون حاصل كړي. ښائي دلته ئې د حضرت اسمٰعيل عليه السلام ذكر ځكه نه وی فرمايلی چه هغه له ده سره نه ؤ ـ بلكه دی يې په ووكتوب له خپله ځانه بېل كړی ؤ ـ او هم د هغه تذكره مستقلا راتلونكې ده.

تنبيه: حضرت اسحٰق عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام ځوی او حضرت يعقوب د حضرت اسحٰق عليه السلام ځوی دی ـ چه له هم دغې سلسلې څخه د بنی اسرائيلو سلسله پيدا كيږي او د هم دغو په اولاده كښې په زرهاؤ انبياء پيدا شوي دي.

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

او ښښلي ؤ مونږ دوی (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوت او حكمت) او ګرځولی وه مونږ دوی ته (يعنې ابراهيم او ځامنو ته ئې) ژبه د صدق رښتينې (يعنې د نيكۍ) ډيره پورته مشهوره.

تفسير: يعنې الله تعالىٰ له خپل خاص رحمت څخه خليل الله عليه السلام او د ده كورنۍ ته د

نبوت او حکمت لویه برخه عنایت کړه ـ او په دنیا کښې ئې د ده خبره پورته کړه ـ او د تل دپاره ئې د ده د خیر ذکر جاری کړ لکه چه په ګردو (ټولو) مذاهبو او مللو کښې د ده تعظیم او توصیف کیږی او مونږ محمدی امت پخپلو لمونځونو کښې تل داسې لولو. **اللهم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید** ـ فی الحقیقت دغه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دغې دعاء د مقبولیت ثمره ده چه فرمائلی ئې ﴿ وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴾

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مُوسٰى

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) موسٰی

تفسیر: یعنی په قرآن کریم کښې چه اوس سم د لاسه د حضرت موسٰی علیه السلام بیان کیږی د هغه ذکر د خلقو په مخ کښې وکړه! ځکه چه دی د اسحٰق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله د اسرائیلی سلسلې یو لوی اولوالعزم رسول الله او اعظم مشرع تیر شوی دی او هم هغسی چه د حضرت یحیٰی او عیسٰی علیهما السلام په تذکره کښې په خصوصیت سره د عیسائیانو اصلاح او د ابراهیم علیه السلام له تذکری څخه د مکی معظمی د مشرکانو تنبیه مقصود ده هم داسې د حضرت موسٰی او حضرت هارون علیهما السلام له تذکری څخه ښائی یهودانو ته د دی خبری ښوونه مقصود ده ـ چه وګوریٔ قرآن عظیم په څه وسعت او لوی زړه سره د دوی د لوی مقتداء د واقعی کمالاتو او محاسنو اعلان کوی ـ نو یهودانو ته هم ښائی چه دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبی د ښکارۀ او صریحو پخوا ویلو سره د دغه اسمٰعیلی نبی (محمد صلی الله علیه وسلم) د رسالت او نبوت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص او محبت سره وکړی! ښائی د هم دی لامله (له وجی) وروسته د حضرت موسٰی علیه السلام له ذکره د کلام عنان د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په لوری ګرځولی شوی دی.

إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾

بیشکه چه دی ؤ خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او ؤ دی رسول نبی.

تفسیر: هر هغه انسان ته چه د الله تعالیٰ له طرفه وحی راشی هغه «نبی» دی، په انبیاؤ کښې هغه چا ته چه خصوصی امتیاز حاصل وی یعنی د مکذبانو په مقابل کښې د بیل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وی ـ یا نوی کتاب او مستقل شریعت ولری نو هغه ته «رسول نبی» یا «نبی رسول» ویلی کیږی په شرعیاتو کښې جزئی تصرفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق

تقييد او نور په رسولانو پورې څه تخصيص نه لري، عام انبياء هم هغه کولی شي باقي پر غير الانبياء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چه د قرآن په بعض مواضعو کښې مونږل کيږي د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی او هلته نور حيثيات معتبر دي. والله اعلم.

وَنَادَيْنٰهُ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنٰهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾

او نداء کړې وه مونږ دغه (موسٰی) ته له جانبه د(غره د) طور چه (د موسٰی) ښي طرف ته ؤ او رانژدې کړی ؤ مونږ دی حال دا چه مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسير: يعنی څه مهال (وخت) چه موسٰی عليه السلام د اور ځليدل محسوس کړل نو د «طور» د غره په هغه مبارکه او ميمون جانب کښې ورسيد چه د موسٰی عليه السلام د ښي لاس پر طرف کښې واقع ؤ نو الله تعالیٰ نداء او غږ پرې وکړ ـ او د همکلامی شرف ئې وروباښه تفصيل ئې د «طٰهٰ» په سورت کښې راځي ـ وائي چه موسٰی عليه السلام په دغه وقت کښې له هر جهته او د هر ويښته له بيخه د پاک الله کلام اوريده چه ئې د پرښتی له واسطی کيده او په روحانی دول (طريقه) سره دومره قرب او علو ورحاصل شوی ؤ چه د هغو غيبي اقلامو غږونه يې هم آوريده چه پرې تورات ښکلی کيده وحی ئې ځکه «پته خبره» وفرمايله چه په دغه وقت کښې کوم بل انسان په دغه استماع کښې ورسره شريک نه ؤ ـ اګر که وروسته له هغه نور خلق هم پرې خبر کړل شول . (والله اعلم).

وَوَهَبْنَا لَهٗ مِنْ رَّحْمَتِنَآ اَخَاهُ هٰرُوْنَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

او ښښلی ؤ مونږ دغه (موسٰی) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چه نبي ؤ (ځما او وزير ؤ د موسٰی).

تفسير: يعنی هارون عليه السلام د حضرت موسٰی عليه السلام په کار کښې مددګار شو ـ ځکه چه دی ئې پخپله غوښتی ؤ ـ لکه چه په (٢٠) جزء د «القصص» په (٣٤) آيت (٤) رکوع کښې راغلی دی ـ ﴿ وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴾
او په (١٦) جزء د «طٰهٰ» د سورت (٢٩-٣٠) آيت (٢) رکوع کښې مذکور دی ﴿ وَاجْعَلْ لِّيْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِيْ هٰرُوْنَ اَخِي ﴾ الآية ـ نو الله تعالیٰ د موسٰی عليه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله او هارون عليه السلام ئې نبي وګرځاوه او د ده د اعانت او تقويت (وزارت) دپاره ئې ورمقرر کړ هسې خو په عمر کښې هارون عليه السلام له موسٰی عليه السلام څخه څلور

کاله مشر ؤ. وائی چه هیڅا په دنیا کښې د خپل ورور دپاره دومره لوی شفاعت نه دی کړی لکه چه موسیٰ علیه السلام د هارون علیه السلام دپاره کړی دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ إِسْمٰعِيْلَ إِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿٥٤﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) اسمٰعیل بیشکه چه دی ؤ صادق (رښتنی) په وعده کښې او ؤ رسول نبی.

تفسیر: له دی نه د حضرت اسمٰعیل علیه السلام فضیلت پر حضرت اسحٰق علیه السلام ظاهریږی ځکه چه هغه یی یواځی په نبی سره یاد کړ ـ او اسمٰعیل علیه السلام ته یی رسول او نبی وفرمایه په صحیح مسلم کښې حدیث دی «**ان الله اصطفیٰ من ولد ابراهیم اسمٰعیل** ـ د ابراهیم له اولادی څخه الله تعالیٰ اسمٰعیل علیه السلام غوره کړی دی» حضرت اسمٰعیل علیه السلام د حجازی اعرابو اعلیٰ مورث او څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اجدادو څخه دی ـ اسمٰعیل علیه السلام ته ئې ابراهیمی شریعت ورکړی ؤ ـ د ده صادق الوعدتوب مشهور ؤ ـ له الله یا د الله تعالیٰ د بندګانو سره به ئې کومه وعده چه کوله هغه به ئې هرومرو (خامخا) پوره کوله ـ ده له یوه سړی سره وعده کړی وه تر هغه پوری چه ته راځې ـ زه هم دلته درته ګورم ـ وائی چه هغه سړی تر یوه کاله پوری رانغی ـ او ده هملته ورته کاته ـ له نبی کریم څخه هم منقول دی ـ چه پخوا له بعثته دوی ته عبد الله بن ابی الحمساء ویلی ؤ چه تاسی هم دلته واوسئ زه هم دا اوس درځم ـ دوی تر دریو ورځو پوری هملته وو ـ کله چه هغه بیرته راغلی نو ده ورته وفرمائل ـ چه «تا ماته تکلیف ورساوه. زه له دریو ورځو رائیسی په هم دی ځای کښې درته منتظر وم» د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د وعدی انتهائی صداقت په هغه وقت کښې ظاهر شو ـ کله چه خپل پلار ابراهیم علیه السلام ته ئې وویل ﴿ يٰٓأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِيْٓ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴾ جزء (٢٣) (د الصافات (١٠٢) آیت (٣) رکوع او هم هغسی دغه خپله خبره ئې په تصدیق سره هم ورسوله.

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ

او ؤ دی چه حکم به ئې کاوه اهل (قوم یا امت) خپل ته په لمانځه سره او په زکوٰة سره.

تفسیر: ځکه چه کورنی خلق د قریبوالی لامله (له وجی) له ګردو (تولو) څخه ړومبی د هدایت مستحق دی او له هم دوی څخه نوری سلسلی هم چلیږی نو ځکه د(طٰهٰ) په (٨) رکوع کښې

ویلی شوی دی ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾ او د تحریم په (١) رکوع کښی راغلی دی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا ﴾ او پخپله نبی کریم ته هم د الشعراء په (١١) رکوع کښی هم داسی ارشاد شوی دی چه ﴿ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ ځینی وائی چه له (اهل) څخنی د دوی گرد (تول) قوم مراد دی. لکه چه د عبد الله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښی د «اهله» په ځای «قومه» ؤ. والله اعلم.

وَكَانَ عِندَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

او ؤ دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنی د نورو هدایت ئی کول ـ او په خپله د حمیده ؤ اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضی الخصال ؤ.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ ۚ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٥٦﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) ادریس بیشکه چه دی ؤ صدیق (دیر رښتینی) نبی.

تفسیر: راجح دا ده چه ادریس علیه السلام د حضرت آدم علیه السلام او نوح علیه السلام په منځنی زمانه کښی تیر شوی دی ـ وائی چه په دنیا کښی د نجومو او د حسابو علم ـ او په قلم سره لیکل کالی (کپړی) گنډل ـ تلل (وزن) او پیمانه کول (کیل) او د هغو آلاتو او تیرو (گنو) ترتیبول او وسلی په کار اچول اول ځلی د ده له خوا په کار اچولی شوی دی ـ والله اعلم. د معراج په شپه کښی د نبی کریم ملاقات له ده سره په څلورم آسمان کښی شوی دی. (د ده نوم اخنوخ او لمړی مرسل دی).

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره (ژوندی) ځای دیر اوچت (جنت) ته.

تفسیر: یعنی د قرب او عرفان دیر اوچت مقام او لوی مرتبی ته ئی رسولی دی ـ ځینی وائی چه ادریس علیه السلام هم د مسیح علیه السلام په شان ژوندی آسمان ته خیژولی شوی دی او هلته تر نن پوری ژوندی دی. ځینی وائی وروسته له دی نه چه پر آسمان خیژولی شوی دی هلته ئی قبض

الروح کړی شوی دی - د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو دیر اسرآئیلیات نقل کړی دی - چه پر هغو ګردو (تولو) «ابن کثیر رحمة الله علیه» تنقیدات کړی دی. (والله اعلم).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ

دغه (مخکښی مذکور شوی انبیاء له زکریا او عیسٰی نه تر ادریس پوری) هغه کسان دی چه انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاؤ څخه له اولادی د آدم (لکه شیث، ادریس) او له اولادی د هغو کسانو چه بار کړی دی مونږ سره له نوح په بیړی کښی لکه ابراهیم لوط صالح) او له اولادی د ابراهیم (لکه اسماعیل اسحاق) او له اولادی د اسرائیل یعقوب (لکه موسٰی عیسٰی).

تفسیر: یعنی د هغو انبیاؤ ذکر چه د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری شوی دی - پر هم دغو قسمو خلقو الله تعالیٰ د انعاماتو باران کړی دی. دغه ګرد (تول) د آدم علیه السلام له اولادی څخه دی او ماسواء له ادریس علیه السلام باقی ګرد (تول) د هغو کسانو له اولادی څخه هم دی چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کښی مونږ هغوی سواره کړی وو - او ځینی د ابراهیم علیه السلام له ذریی څخه دی لکه اسحٰق علیه السلام، یعقوب علیه السلام، اسمٰعیل علیه السلام محمد علیه الصلوٰة والسلام - او ځینی د اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام له نسله دی لکه موسٰی - هارون - زکریا - یحیٰی علیهم السلام.

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ۩ ﴿٥٨﴾

او له هغه چا نه چه لیاره مو ښوولی وه (دوی ته) او غوره کړی مو ؤ (دوی نبوت او کرامت ته)؛ هر کله چه وبه لوستلی شو پر دوی باندی آیاتونه د رحمٰن نو لویدل به (پر ځمکه) سجده کوونکی او ژړیدونکی (له خوفه د الله نه).

تفسیر: («بکی» په اصل کښی بکوی دی جمع د باکی پر وزن د «فاعل» لکه سجود چه جمع

د ساجد ده واو او يی سره جمع شول اول تری ساکن وه نو واو ئی يی شو او په يی کښی مدغم شو او ماقبل ئی مکسور شو. دپاره د متابعت نو «بکی» شو.) يعنی د حق په طرف ئی هدايت وکړ ـ او د نبوت او رسالت د منصب دپاره ئی غوره او پسند کړل سره له دی چه د دوی مقام اوچت دی ـ او د معراج کمال ته هم رسيدلی دی ـ خو د عبوديت او بندگی پشان کښی کامل دی کله چه د الله تعالیٰ کلام آوری ـ د هغه له مضامينو څخه زيات متأثر کيږی او په نهايتی عاجزی ـ خشوع ـ خضوع سره په سجده لويږی ـ او د پاک الله په ياد ژاړی. نو ځکه د علماؤ اجماع ده چه پر دغه آيت باندی دی هرومرو (خامخا) سجده وکړه شی، څو د هغه مقربينو د طرز عمل په تقليد او يادونه يو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شی ـ په رواياتو کښی راغلی دی چه حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه د «مريم» سورت ولوست ـ او سجده ئی هم وکړه ـ وروسته ئی وفرمايل «**هذا السجود فاين البکی؟** ـ دغه خو سجده شوه؛ ژړا ئی چيری ده؟» ځينو مفسرينو له (آيات الرحمٰن) څخه آيات السجود ـ او له (سجدا) نه سجود التلاوة مراد کړی ده ـ مگر ظاهر خو هغه دی ـ چه پخوا مو د هغه تقرير وکړ ـ په حديث کښی راغلی دی چه «د لوی قرآن تلاوت وکړئ! ـ او وژاړئ! که مو ژړا درنشی نو اقلا د ژړا وضعيت (صورت) خو ځان ته غوره کړئ!»

فَخَلَفَ مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوٰتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾

پس پيدا شول پس له دوی نه (داسی بد) خليفگان چه ضائع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفسانی خواهشونو) پس ژر به يو ځای شی دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسير: هغه تير شوی بيان د پخوانيو حال ؤ ـ د ورستنيو حال دا دی چه د دنيا په خوندونو او لذتونو او په نفسانی خواهشونو کښی ډوب تللی دی ـ او د الله تعالیٰ له عبادته غافل شوی دی ـ لمونځ چه اهم العبادات دی ضائع کوی ئی ځينی خو د هغه د فرضيت څخه منکر شوی دی. ځينی سره له دی چه په فرضيت ئی قائل دی خو نه ئی کوی ـ او که يی کوی خو د جماعت، وقت او د نورو شروطو ـ حقوقو او آدابو رعايت يی نه کوی ـ له دوی ځنی به هر يو بيل بيل درجه په درجه د خپلی گمراهی نتيجه وگوری چه څنگه د دوی د خساری او نقصان سبب گرځی؟ او څرنگه په ډير سخت عذاب کښی اخته کيږی؟ حتیٰ چه ځينی د دوی د جهنم په هغی ډيری بدی وادی کښی غورځول کيږی چه د هغی اسم هم (غی) دی.

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾

مګر هغه چا چه توبه ئی وویستله او ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ نیک پس دغه کسان به ننوځی په جنت کښی او ظلم به پر دوی ونه کړی شی هیڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزئید د عقاب).

تفسیر: د توبی دروازه خو د داسی مجرمانو دپاره هم نه ده بنده چه سخت ګنهګار وی او د زړه په صدق سره توبه وباسی او د ایمان او صالح عمل لیاره غوره کوی او خپل اعمال او افعال اصلاح کوی او سم درست ئی ساتی ـ نو د جنت دروازی دوی ته پرانستلی دی ـ وروسته له توبی څخه هر هغه ښه عمل چه وکړی د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کښی هیڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کیږی ـ او نه ئی کوم قسم حق ضائع کیږی ـ په حدیث کښی راغلی دی «**التائب من الذنب کمن لا ذنب له** ـ له ګناه څخه توبه کوونکی داسی دی لکه چه له سره ئی ګناه نه وی کړی» «**اللّٰهم تب علینا انک انت التواب الرحیم**»

جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ ۚ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾

جنتونه د تل اوسیدلو هغو ته چه وعده ئی کړی ده رحمٰن له بندګانو خپلو سره په غیب باندی (چه نه دی لیدلی دا جنتونه) بیشکه شان دا دی چه ده وعده د ده (چه جنت دی) خامخا راځی به ورته (اهل ئی).

تفسیر: کله چه بنده بی د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاؤ علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړی ـ او بی له لیدلو د الله تعالیٰ عبادت کوی ـ نو پاک الله هم له دوی سره د جنت د هسی اعلیٰ نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلی ده چه د هغو د خوندونو او مزو او ښه والی نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کښی هم نه دی تیر شوی ـ او هغه هرومرو (خامخا) وررسیدونکی او پوره کیدونکی دی ـ ځکه چه د الله تعالیٰ ګرد (تول) مواعید حتمی الوقوع قاطع او لا یتغیر دی.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا ۖ

نه به اوری دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کښې چتی(فضول) خبره مګر (اوری به) سلام؛

تفسیر: یعنی په جنت کښې به لغو ـ بی باکی ـ بابیزه او بیکاره خبری او شور ماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وی ـ هو! د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د(السلام علیکم ـ وعلیکم السلام) غږونه پورته کیږی.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزی) د دوی په دغه (جنت) کښې صبا او بیګا.

تفسیر: له صبا او بیګا څخه د جنت صباء او بیګا مراد دی ـ هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر خاته، لویده) نه وی ـ چه په هغه سره شپی او ورځی صبا او بیګا مقرر کړ شی ـ بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوع وی چه د هغو په واسطه د صبا او بیګا تعیین او تحدید کیدی شی. حسب العادت او معمول د جنت د صبا او بیګا روزی به وررسیږی ـ او د یوی شیبی له مخی به هم د لوږی تکلیف نه احساس کیږی ـ دغه روزی به څه وی؟ د ده کیفیت الله تعالیٰ ته ډیر ښه معلوم دی په حدیث کښې راغلی دی «**یسبحون الله بکرة وعشیا** ـ جنتیان به صبا او بیګا د حق تعالیٰ جل‌جلاله تسبیح وائی» ګواکی د جسمانی غذا سره دوی ته روحانی غذا هم وررسیږی.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چه ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چه په میراث به ورکوو مونږ له بندګانو خپلو هغه چا ته چه وی پرهیزګار.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام میراث چه ړومبی جنت هغه ته رسیدلی ؤ. او ښائی د میراث لفظ ئی ځکه اختیار فرمایلی وی چه د تملیک په اقسامو کښې دغه تملیک له ګردو (تولو) څخه اتم او احکم قسم دی چه په دی کښې نه د فسخی احتمال شته ـ او نه د بیرته اخیستلو ـ او نه د ابطال ـ او نه د اقالی امکان پکښې پیدا کیدی شی.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا

وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وویل جبرئیل) نه نازلیږو (مونږ ملائکې) مګر په حکم د رب ستا خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چه په مخ څمونږ کښې دی (له راتلونکو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه وروسته څمونږ دی (له تیرو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه په منځ د دغه (ماضی او مستقبل او کارونو) کښې دی او نه دی رب ستا هیروونکی (د تا).

تفسیر: یو څلی جبریل علیه السلام تر څو ورځو پوری رانغی ـ رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض ؤ ـ کفار په داسی ویناؤ خولی وپرانستلی چه له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی. له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنګی شو ـ بالاخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ ـ رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله ـ او په حدیث کښې راغلی دی ـ چه دوی وفرمایل «**مایمنعک ان تزورنا اکثر مما تزورنا** ـ هومره چه ته راځی ـ له هغه څخه زیات ولی نه راځی؟» الله تعالیٰ لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسی ښوولی وه چه ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کښې داسی ووایه ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الآیة ـ دا د الله تعالیٰ کلام شو ـ د جبریل له طرفه ـ لکه چه په ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ کښې مونږ مسلمانانو ته د دعاء کولو طریقه ښوولی ده ـ جواب حاصل داسی شو چه مونږ خالص بندګان یو ـ بی د الله تعالیٰ له حکمه خپله بنه هم نشو خوځولی ـ څمونږ صعود او هبوط ګرد (تول) د الله تعالیٰ په اذن او حکم پوری ترلی دی ـ هر وقت چه پاک الله پخپل کامله قدرت او حکمت سره مناسب وګنی مونږ ته د ښکته کیدلو حکم راکوی څکه چه د هری زمانی (ماضی ـ مستقبل ـ حال) او د هر ځای (آسمان ځمکه او د دوی تر منځ) علم یوائځی هم ده سره دی ـ او هم دی د هر څیز مالک او قابض دی ـ او هم دی ښه عالم دی چه په کوم وقت کښې پرښته رسول ته ښایی ولیږله شی؟ ـ ډیره مقربه پرښته او معظم رسول هم د دی خبری واک او اختیار نه لری چه هر چیری ئی زړه وغواړی لاړ شی ـ او هر کار چه خوښه ئی وی وئی کړی ـ یا کوم یو ځان ته وغواړی د الله تعالیٰ هر کار پر خپل محل او پر خپل وقت وی ـ تیرواته ـ سهو ـ نسیان ـ خطاء ـ غفلت او نور پکښې نشته او نه دغه شیان د ده تر دربار پوری رسیدی شی. مطلب دا دی چه د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ (تاخیر) راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دی.

اوله تنبیه: «په مخ کښې څمونږ او وروسته څمونږ» آسمان او ځمکی ته ویلی دی چه د راښکته کیدلو په وقت ځمکه مخ کښې او آسمان وروسته ـ او د پورته کیدلو په وقت آسمان مخ کښې او ځمکه وروسته وی او که له دغو ځنی زمانی تقدم او تأخر مراد وی نو مستقبل زمانه وروسته

راتلونکی او د ماضی زمانه مخ کښې تیره شوی ده او د حال زمانه د دواړو په منځ کښې واقع ده.

دوهمه تنبیه: پخوا ئې فرمائلی ؤ چه د جنت وارثان اتقیاء (له الله څخه ویریدونکی پرهیزګاران) دی په دغه آیت کښې ئې دغه اوښودل چه ویره ښائی له هم هغه ذات څخه وکړه شی چه وړ (مستحق) او لائق د دی کیدی شی او د ده په قبضه او واک کښې ګردی (تولی) ازمنی او امکنی دی ـ او بی د ده د حکم او اجازی څخه دیره لویه پرښته هم خپله بنه (پر) نشی خوځولی ـ انسان ته لازم دی چه د جنت میراث وړل غواړی نو د پرښتو په شان تل د الله تعالیٰ حکم ته مطیع او منقاد اوسی او دغه ته هم اشاره وشوه. هغه الله تعالیٰ چه په دغه دنیا کښې خپل مخلص بندګان نه هیروی نو په هغه دنیا کښې به هم دوی نه هیروی ـ او هرومرو (خامخا) ئې جنت ته رسوی ـ هو! دغومره دی چه هر شی یو وقت لری، په جنت کښې د هر یو نزول به هم پر خپلو، خپلو وقتو کښې وی ـ او هم هغسی چه دلته پرښتی د الله تعالیٰ له حکمه سره سم په معینو اوقاتو کښې راځی ـ په جنت کښې هم جنتیانو ته روحانی او جسمانی غذا پر خپلو مقرره ؤ اوقاتو کښې راځی.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ

(الله) رب د آسمانو دی او (رب) د ځمکی دی او (رب) د هغو شیانو دی چه په منځ د دوی کښې دی نو عبادت کوه د ده او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کښې (په طاعت ـ مصیبت او له معصیته)؛

تفسیر: یعنی د هیچا د ویلو او اورولو پروا مه کوه! او د خپل هغه الله تعالیٰ په بندګی کښې تینګ اوسه! چه د ګرد (تول) جهان رب دی ـ او د خورا (زیاتو) دیرو صفاتو او ستایلو څیښتن (خاوند) دی.

هَلْ تَعْلَمُ لَهٗ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

آیا پیژنی ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یی لری).

تفسیر: د الله تعالیٰ اسماء د ده صفات دی ـ یعنی څوک د الله په صفت سره موصوف شته چه پکښې د ده پشان صفات موجود وی؟ کله چه بل هیڅوک نشته نو د بندګی لایق هم بل هیڅوک له سره نشی کیدی.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وائی (له بعثه منکر) انسان آیا کله چه مړ شم زه نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکی) ژوندی (بلکه نه ژوندی کیږم او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی د نیکانو او بدانو هغه انجام بیان فرمایلی ؤ چه وروسته له مرګه پیښیدونکی وی ـ هغه کسان چه پس له مرګه بیا ژوندون محال او مستبعد ګنی ـ دلته د دوی د شبهاتو جواب ورکاوه کیږی ـ یعنی انسان د انکار او تعجب له لیاری وائی چه مونږ وروسته له مرګه چه ځمونږ هدوکی هم وراسته او رژیږی ـ او له خاورو سره ګدیږی ـ آیا بیا ژوندی او له خپلو قبرونو څخه راپورته کیږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصه راتلی شو؟

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آیا نه یادوی (له بعثه منکر) انسان (دا خبره) چه بیشکه مونږ پیدا کړی ؤ دی پخوا له دی نه او نه ؤ دی هیڅ شی (بلکه محض عدم ؤ).

تفسیر: یعنی سره له انسانیته پر دغومره غته خبره باندی هم نه پوهیږی چه څو ورځی پخوا له دی نه دی هیڅ څیز ؤ، نو الله تعالیٰ دی له عدم څخه وجود ته راووست نو آیا هغه لوی ذات چه له لاشی څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوی ـ پر دی نه دی قادر چه یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شی؟ او متفرقه اجزاء ئی بیرته راتول کړی؟ آدمی ته لا د ده د ړومبنی ژوندون حال او احوال نه دی معلوم نو څرنګه دی پر خپل وروستنی ژوندون خاندی او ملندی وهی.

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴾ جزء ۲۱ (د الروم ۲۷ آیت ۳ رکوع)

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ

پس قسم دی په رب ستا باندی چه خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی او شیطانان (تول)

تفسیر: یعنی منکرین سره له هغو شیاطینو د قیامت په ورځ کښی حاضرولی شی چه دوی ئی اغوا کړی وه ـ او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کیږی.

ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

بیا به خامخا راحاضر کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی چاپیر له دوزخ پر گونډو پراته (له ډیر هیبته)

تفسیر: یعنی له ډیر دهشت او ویری له ولاړی څخه لویږی او په قراره سره به کیناستی هم نه شی نو هم دغه شو پر گونډو باندی پریوتل.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بیا به خامخا وباسو له هری فرقی نه هر هغه د دوی چه ډیر سخت دی پر رحمٰن باندی له جهته د سرکشی (او زړورتوب). بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چه دوی ښه لائق دی له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنی د منکرانو هره فرقه چه زیات بدمعاش، سرکش او زړوره وه ـ دوی به له نورو فرقو څخه بیل کړه شی ـ بیا به دوی کښی هر یو چه د خورا (ډیر) ډیری سزا لائق او د دوزخ زیات حقدار وی نو هغه د الله تعالیٰ په علم کښی دی ـ او له گردو (ټولو) مجرمانو څخه به ړومبی په اور کښی غورځاوه شی.

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هیڅوک له تاسی مگر چه دی واردیدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنی دوزخ ته چه مؤمن پر صراط تیریږی او کافر تری لویږی). دی (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقینی حکم پری کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چه پرهیزگاری ئی کړی ده او پری به ږدو ظالمان په دوزخ کښی پر گونډو پریوتلی.

تفسیر: یعنی د هر یوه نیک او بد ـ بری او مجرم ـ مؤمن او کافر لپاره الله تعالیٰ قسم یاد فرمایلی دی چه ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندی تیریدونکی دی ځکه چه د جنت د تللو لیار پر هم دغه دوزخ باندی پوری وځی چه هغه ته د ځمونږ په عمومی محاوراتو کښی «پل صراط» وائی ـ پر دغه باندی د هر سړی لامحاله تیریدل دی. د الله تعالیٰ څخه ویریدونکی مؤمنان هر یو سم له خپلی درجی سره له دی نه په تلوار صحیح او سلامت تیریږی او گنهګاران به تری ښوئیږی او لاندی به په دوزخ کښی لویږی (العیاذ بالله) بیا څه مدت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاؤ او ملائکه ؤ او صالحینو په شفاعت او بالاخر مستقیماً د ارحم الراحمین په لطف او مهربانی دغه ګرد (تول) ګناه ګاران چه په رښتیا او صحیح اعتقاد سره ئی طیبه کلمه لوستی ده له دوزخه ایستلی کیږی ـ او یواځی کافران به پکښی باقی پاتی کیږی ـ او د دوزخ خوله به تړله کیږی ـ له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه د دوزخ په اور کښی به هر یو سړی داخلاوه شی ـ مګر پر صالحانو دغه اور «برد» او «سلام» کیږی او دوی به بی له اندیښنی او تردد تری تیریږی والله اعلم.

ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه پخپل لوی او په زړه پوری تفسیر کښی د دغه دخول ډیر حکمتونه بیان فرمایلی دی فلیراجع.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او کله چه ولوستی شی پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دی حال کښی چه واضح ښکاره دی وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه او ډیر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعنی کفارو د لوی قرآن د آیاتونو له آوریدو څخه چه په هغه کښی د دوی بد انجام ورښوولی شوی دی ـ د استهزاء او تفاخر په ډول (طریقه) غریبو مسلمانانو ته به ئی ویل چه سم ستاسی له زعمه چه په آخرت باندی معتقد یئ هر شی چه په آخرت کښی وړاندی کیدونکی دی ـ د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندی منطبق کیدونکی دئ آیا ځمونږ ننني عمارت ـ اثاث البیت ـ د هستوګنی سامان ـ او د ژوندون وسائل او ډول او ډیل (سنګار) له تاسی څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکی ـ جرګی او مجالس ستاسی له مرکو جرګو او مجالسو څخه معتبر او معزز نه دی؟ یقیناً مونږ ستاسی په نزد پر باطل یو خو ستاسی له اهل

الحق څخه مونږ ډیر خوښ ـ هوسا (ارام) او د سړیو او ملاتړو خاوندان یو ـ آیا هغه کسان چه څمونږ له خوفه او ویرې نن د صفا د غره په کندو کښې پټیږې ـ او هلته د نظر بندو ښان ګوښې (بیل) ناست وی صبا به په یوه توپ سره جنت ته رسیږی او دوی داسې ګمان کوی چه مونږ به دوزخ کښې لویږو؟ بلکه نه دی داسې.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَّرِءْيًا ﴿۷۴﴾

او څومره (ډیر) هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې چه هغوی ښه وو له جهته د سامانونو او له جهته د شکل او ډول (سینګار) او منظرې.

تفسیر: دا د هغوی د خبرې جواب ورکړ چه پخوا له دی نه ډیر اقوام تیر شوی دی چه په دنیوی ساز او سامان او نور شوکت او شان کښې پر تاسې ډیر اوچت او غوړ او وړ (لائق) وو مګر څه مهال (وخت) چه هغوی د انبیاؤ په مقابل سرکشی، تکبر، تفاخر او لوئی خپل کار او شعار ښکاره کړ نو الله تعالیٰ د هغوی بیخ او بکر له ستنه وویست او د دنیا په نقشه کښې د هغوی نوم او نښان پاتې نشو نو انسان ته لازم دی چه د دنیا په فانی عیش او نشاط او زائل جاه او جلال او بیکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولیږی. بالعموم هم دغه متکبر او ځانمنمه (مغرور) دولتمندان او د مالونو او شتو خاوندان حق او حقانیت په لته وهی که پاک الله د هلاکت د نهنګ یوه ګوله له دوی نه سازه کړی نو دغه مال او دولت او دنیوی عیش او عشرت د دوی د مقبولیت او ښه انجام دلیل له سره نشی کیدی.

قُلْ مَنْ كَانَ فِى الضَّلٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا ۚ

ووایه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی په ګمراهی کښې پس زیاتوی (اوږدوی) ده ته رحمٰن په زیاتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه په خپله ګمراهی او ضلالت کښې لویدلی وی ـ هغه هم هغسې پریږده! ځکه چه دنیا د امتحان ځای دی ـ دلته هر چا ته فی الجمله د هر عمل دپاره آزادی ورکړی شوی ده ـ د الله تعالیٰ د عادت او د حکمت اقتضاء هم دا ده. هر څوک چه په خپل کسب او اراده هره یوه لیاره ځان ته غوره کړی ـ وروسته له دی نه چه دی د نیکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندی خبر کړ شی ـ دی پر همغی خوښی کړی لیاری تر یوه حده پوری آزاد او خپلواک پریښودی شی چه لاړ شی. نو ځکه هر څوک چه د بدی پر لیاره درومی پس د هغه په حق کښې

د دنیا مرفه الحالی او د عمر اوږدوالی او نور د هلاکت او تباهی علائم وګڼل شی ـ ځکه چه نیک او بد ګرد (تول) سره مخلوط او ګډوډ دی ـ او په آخرت کښی به په پوره ډول (طریقه) سره له منځه جلا (جدا) کیږی ـ او اصلی نیکی یا بدی به هر چا ته هلته وررسیږی.

حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ ۭ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ۝

تر هغه پوری کله چه وګوری دوی هر هغه شی چه وعده ورسره کړی شوی وی (د هغه) یا عذاب (په دنیا په قتل او بند) یا قیامت؛ نو ژر به پوه شی دوی (په هغه وقت کښی چه) څوک دی هغه ډیر بد له جهته د ځای او ډیر ضعیف له جهته د فوجه.

تفسیر: یعنی کفار مسلمانان خوار، ذلیل او کمزوری ګڼی ـ او خپل ځانونه مغرور ـ طاقتور ـ او لوی بولی او پر خپلو اوچتو مانیو محلاتو او لویو لویو فوجونو او ګوندونو (دلو) باندی نازیږی او افتخار کوی ځکه چه اوس پاک الله دوی سر خوشی او خپلواک او آزاد پریښی دی څه مهال (وخت) چه دوی له ستونی څخه ونیول شی ـ او په دنیوی عذاب یا اخروی عقاب ککړ او اخته شی ـ نو هلته به ورته معلوم شی چه د چا ځای خراب؟ او کوم یو جمعیت کمزور او بیکاره دی؟ نو په دغه موقع کښی د دوی ساز او سامان ـ اولاد ـ لښکر او نور شیان هیڅ په کار او ښه ور نه شی.

وَيَزِيْدُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ۭ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ۝

او زیاتوی الله (په دنیا کښی) هغو کسانو ته چه سمه صافه لیاره ئی موندلی وی هدایت ثبات او یقین؛ او باقی پاتی کیدونکی (د جزاء په اعتبار) نیک عملونه خیر بهتر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثواب او خیر بهتر غوره دی له جهته د بیرته ورتللو.

تفسیر: یعنی دغه دنیوی رونق د الله تعالیٰ په دربار کښی له سره په کار ورتلونکی شی نه دی ـ

او يوائي حسنات او نيکي د ده په دربار کښې ذي مقدار او قيمتدار دي. په آخرت کښې د هرې نيکۍ بدل او جزاء په ډير ښه صورت سره ورکوله کيږي.

اَفَرَءَيۡتَ الَّذِيۡ كَفَرَ بِاٰيٰتِنَا وَقَالَ لَاُوۡتَيَنَّ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿٧٧﴾

آيا پس ليدلى دى تا هغه څوک چه کفر ئى اختيار کړ په آيتونو (د قدرت) ځمونږ او وائى خامخا راکول کيږى (په آخرت کښې) ماته مال او ولد (ځوى لور).

تفسير: يعني سره له کفره تاسى يو جرئت او ځغرد (ضد) وليد چه يو مالدار کافر يو پښ (لوهار) ته وويل چه ته که له مسلمانى څخه انکار وکړى نو ستا مزدورى (باړه) به درکړم - دغه خوار مزدور مسلمان د هغه مالدار کافر په جواب کښې وويل - که ته د هم دغه مقصد دپاره مر او بيا ژوندى شې خو بيا به هم زه پر اسلام نه منکريږم. نو په دى باندى دا آيت نازل شو؛ اخروى مال او دولت د ايمان او توحيد په بدل ورکول کيږى. کافران غواړى چه دنيوى دولت په عقبٰى کښې هم د دوى په برخه شي - يا سره له کفره د اخروى عيش او تنعم څخه هم برخه ومومى چه پکښې مزى وکړى. نو دغه له سره کيدونکى نه دى.

اَطَّلَعَ الۡغَيۡبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنۡدَ الرَّحۡمٰنِ عَهۡدًا ﴿٧٨﴾

آيا خبر شوى دى (دغه کافر) پر غيب يا اخيستي ده په نزد د رحمٰن وعده (چه ده ته مال او دولت ورکول کيږى په آخرت کښې هم).

تفسير: يعني په داسى يقين او وثوق سره چه دغه دعوى کوى - آيا ده له غيبه خبر موندلى دى؟ يا ئى د الله تعالىٰ څخه وعده اخيستى ده؟ ظاهر دى چه له دغو دواړو څخه يو هم نه دى. د يوه ګنده او چټل کافر به څه قدر او حيثيت وى چه هغه به تر دغو غيبياتو پورى ځان ورسولى شي - پاتى شوه د الله تعالىٰ وعده - هغه خو له هغو خلقو سره کيدى شى چه هغوى خپل عهدونه پوره کړى دى - او ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ﴾ ئى ويلى او د صالح عمل امانت ئى له الله تعالىٰ سره ايښى وى.

كَلَّا ؕ سَنَكۡتُبُ مَا يَقُوۡلُ وَنَمُدُّ لَهٗ مِنَ الۡعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دى داسى (چه دوى وائى يعنى نه ورکول کيږى دوى ته مال او ولد) مونږ

لیکو هغه چه وائی او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چه د یوه د پاسه به بل ورته ورکوو).

تفسیر: یعنی دغه قول به هم د ده په دفتر (دوسیه) کښی شامل کړی شی او د مال او اولاد په ځای به د هغه سزا زیاته کړه شی.

وَّنَرِثُهٗ مَا يَقُوْلُ وَيَاْتِيْنَا فَرْدًا ﴿۸۰﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال اولاد) چه (دی ئی د ځان) وائی او راځی مونږ ته یواځی (بی له ماله او اولاده).

تفسیر: چه «دی ئی خپل وائی» یعنی مال، اولاد، لکه چه د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا فی الموضح) یا دا مطلب دی چه د ده دغه شیان به تری بیل کړل شی او په قیامت کښی به دی یواځی حاضریږی نه به مال ورسره وی نه اولاد.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا ﴿۸۱﴾ كَلَّا

او نیولی دی (کفارو) غیر له الله څخه باطل معبودان دپاره د دی چه شی دوی ته سبب د عزت (او مدد) نه دی داسی (لکه چه دوی ئی ګڼی)،

تفسیر: یعنی برسیره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستی (مدد) ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دی چه هغوی به دوی ته د الله په حضور دیری لوئی درجی ورکوی - حال دا چه له سره داسی کیدونکی نه دی - او دغه نشه یوه چټی (فضول) سودا ده چه دوی پخپلو دماغو کښی ورته ځای ورکړی دی.

سَيَكْفُرُوْنَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿۸۲﴾

بلکه ژر به منکر شی (دغه معبودان) په عبادت د دوی او شی به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنی هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړی؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بی زاری اعلان وکړی - او د دوی په مقابل کښی به ودریږی - او د

هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات ذلت او رسوائی سبب وګرځی ـ لکه چه په ٢٦ جزء د الاحقاف (٦) آیت (١) رکوع کښی راغلی دی.

﴿ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

آیا نه ګوری نه ئی خبر (ای محمده) بیشکه مونږ لیږلی مسلط کړی مو دی شیطانان پر کافرانو باندی چه اوچتوی تیزوی دوی په اوچتولو تیزولو سره (په ګناه) پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بیشکه هم دا خبره ده چه شمیرو مونږ دوی ته (ورځی د عمر د دوی) په شمارولو سره.

تفسیر: یعنی شیطان دغه بدبختان لا پسی بی لیاری او ګمراه کوی ـ او د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی نڅوی (ګډوی) ـ هغو کسانو چه دوی پخپله د کفر او انکار طریقه ځان ته غوره کړی ده که داسی اشقیاء د شیطان به تحریص او اغواء په ګمراهی کښی زیادت او غلو وکړی ـ نو تاسی هغوی پریږدئ او تاسی د دوی په سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ! الله تعالیٰ د دوی رسی سسته کړی ده ـ او دوی ئی سر خوشی پریښی دی ـ ځو د هغوی د ژوندون شمیرلی شوی ورځی تیری شی ـ د دوی د یوی یوی ساه او د یوی یوی شیبی هر یو عمل ځمونږ له لوری شمیرلی کیږی ـ او د دوی ډیر ادنیٰ عمل او حرکت هم ځمونږ د علمی احاطی او د اعمالو له دفاترو څخه خارج نشی پاتی کیدی ـ د ګرد (تول) عمر اعمال به یو په یو د دوی په مخ کښی کیښودی شی.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

یاد کړه هغه ورځ چه جمع به کړو پرهیزګاران رحمٰن ته سواره میلمانه بللی شوی او شړو (په شدت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته (د حیواناتو په شان) پلی (پیاده) تږی.

تفسير: یعنی هم هغسی چه څاروی دنکر او حیوانات د تندی په حالت کسی د اوبو د گدر په لوری په مندو او تلوار ورځغلی دغه مجرمان به هم د دوزخ کندی ته هم داسی شړل کیږی.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

نه مالکان کیږی (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مگر هغه څوک چه اخیستی ئی ده په نزد د رحمٰن وعده (او په شفاعت مجاز وی).

تفسیر: یعنی له هغوی سره چه الله تعالیٰ د شفاعت وعده فرمائلی ده لکه ملائکی - انبیاء - صالحین او نور نو هم دوی به درجه په درجه شفاعت کوی بلا اجازت هیڅوک به د ژبی خوځولو توان هم نه لری. او د همغو خلقو سپارښت به وکړی شی چه د هغوی په حق کښی د سپارش کیدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړی شوی ده - د کافرانو په حق کښی به شفاعت له سره نه کیږی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

او وائی (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمٰن ولد (ځوی لور).

تفسیر: ډیرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کړی وو - لیکن یوه دله داسی هم وه چه د الله تعالیٰ دپاره ئی د اولاد تجویز هم کړی ؤ - مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او ځینو یهودانو عزیر علیه السلام او ځینو مشرکینو د عربو پرښتو ته به ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله) (نو فرمائی الله دغو کفارو ته)

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾

خامخا په تحقیق راتله کړی دی تاسی په یو شی لوی سره له حیثیته د گناه. نژدی دی آسمانونه چه وچوی له دی (نسبته) (او نژدی ده چه) توتی توتی شی ځمکه او ولویږی غرونه غرکی غرکی (ذری ذری) له جهته د دی چه بولی دوی رحمٰن ته ولد (ځوی لور).

تفسیر: یعنی دغه داسی درنه خبره ویلی شوی ده او داسی یوه سخته بی ادبه کلمه او توری له خولی څخه ایستلی شوی دی ـ چه د هغه له اوریدلو څخه آسمان ـ ځمکه ـ غرونه ـ د هول او هیبت او ویری لامله (له وجی) لویږی ـ چوی ـ توتی توتی او تکر تکر کیږی. نو هیڅ بعید نه دی که پر دغه گستاخی د الله تعالیٰ غضب په جوش راشی ـ نو گرد (تول) عالم به سره لاندی باندی او تر آسمان او ځمکی پوری هم سره لړزیږی او پرخچی ئی الوځی ـ محض د الله تعالیٰ حلم مانع دی چه سره د دغو بیهودگیو او چتی (فضول) خبرو یو ځلی گرد (تول) عالم نه اړوی ـ او گرد (تول) سره سپیره او پنا نه کوی ـ د هغه قدوس الله تعالیٰ پر توحید چه آسمان ځمکه غرونه الغرض گرد (تول) علویات او سفلیات شهادت ورکوی د انسانانو دغی سپین سترگی او جسارت ته وگورئ چه هغه لوی ذات ته د اولاد احتیاج ثابتوی (العیاذ بالله) نو فرمائی الله تعالیٰ چه.

وَمَا يَنۢبَغِي لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾

او نه ښائی رحمٰن ته چه ونیسی (دی څوک) ولد (لور ځوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د تقدیس او تنزیهه او د غناء له کماله دا خبره منافی ده چه څوک خپل اولاد وگرځوی بنا پر هغه غرض چه نصرانیان د اولاد قائل شوی دی یعنی د «کفاره» مسئله کله چه الله تعالیٰ د «رحمٰن» په صفت سره وپیژنی او وئی منی نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتی کیږی.

إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدًا ﴿٩٣﴾

نه دی تول هغه (گرد شیان) چه دی په آسمانونو کښی او ځمکه کښی مگر راتلونکی دی رحمٰن ته په دغه حال کښی چه بنده وی هر یو (نه ولد)؛

تفسیر: یعنی گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د ده بندگان دی او د ده د بندگی په صفت سره د ده په حضور کښی حاضریږی ـ نو بیا بنده څرنگه ولد کیدی شی؟ ـ کله چه گرد (تول) ده ته محکوم او محتاج وی نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولری.

لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ﴿٩٥﴾

خامخا په تحقیق احاطه کړی ده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شمیرلی دی (الله) دوی (تول من حیث الاشخاص والانفاس والافعال او نورو) په شمیرلو سره. او دا تول چه دی راتلونکی دی دغه (الله) ته په ورځ د قیامت کښې یواځې.

تفسیر: یعنی د بشر یو فرد هم د الله تعالیٰ له بندګی څخه نشی خارجیدی، او ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښې جره او یواځې حاضرېږی په دغه وقت کښې به له ګردو (تولو) تعلقاتو او سازو او سامانو څخه بیل کړی شی ـ او فرضی معبودان ـ ځامن ـ لمسی ـ پلار ـ مور او نور به ئې هیڅ په کار نه ورځی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) ژر به وګرځوی دوی ته رحمٰن دوستی محبت (په زړونو د خلقو کښې).

تفسیر: یعنی دوی ته به خپل محبت ورکوی یا په خپله به له دوی سره محبت کوی یا د خلقو په زړونو کښې به د دوی محبت غورځولی کیږی. په حدیث کښې راغلی دی چه که الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی نو ږومبی جبریل علیه السلام خبروی چه زه د فلانی بنده سره محبت کوم ـ نو ته هم له هغه سره محبت ولره نو جبریل علیه السلام په آسمانونو کښې د دغی خبری اعلان خوروی؛ له آسمانونو څخنی دغه خبره راښکته کیږی او ځمکی ته رسیږی او د ځمکی په خلقو کښې د دغه بنده په برخه کښې حسن القبول حاصلیږی یعنی بی تعلق خلق چه د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذاته سره نه وی تړلی له ده سره مینه او محبت کوی مګر دغه قسم حسن القبول ابتداء له صالحینو مؤمنینو او الله منونکو خلقو سره دی ـ د دوی په زړونو کښې اول د ده محبت اچولی کیږی ـ وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلیږی ـ که نه په ابتداء کښې محض د عامو په طبقه کښې حسن القبول حاصلیدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومی غلط فهمی او نورو په اساس د ده په طرف تمائل کیدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی ـ ښه پری وپوهیږئ.

تنبیه: دغه آیت مکی دی او له هغو مسلمانانو سره چه په مکه معظمه کښې داسی وعده کړی شوی وه لږ وقت وروسته دغه وعده په داسی دول (طریقه) سره پوره شوه چه ګرده (توله) دنیا متحیره او متعجبه شوه. الله تعالیٰ د دوی داسی محبت او الفت د خپلو بندګانو په زړونو کښې وغورځاوه چه د هغه بل مثال او نظیر له سره نه پیدا کیږی.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِۦ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بیشکه هم دا خبره ده چه آسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا (چه عربی دی) دپاره د دی چه زیری ورکړی په دی سره پرهیزګارانو ته او چه وویروی په دی سره قوم جګړه کوونکی.

تفسیر: یعنی لوی قرآن په نهایت سهل، آسان او صاف بیان او په واضح او ښکاره دول (طریقه) سره پرهیزګارانو ته بشارت آوروی او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًۢا ﴿٩٨﴾

او څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی آیا محسوسوی (مومی وینی) ته له دوی نه یو تن یا اوری له دوی کوم نرم غږ هم؟

تفسیر: یعنی څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوی دی چه د هغوی نوم او نښان هم بیخی د دنیا له مخی څخه محو او ورک شوی دی نن د دوی د پښو د غږ (کړهار کرښهار) او د تکبر او لوئی ډیر نری آواز (بنهار) هم نه آوریده کیږی نو هغه کسان چه نن ورځ له رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم سره مقابله او مجادله کوی او د آیات الله څخه انکار او پری استهزاء کوی دوی دی نه بیفکره کیږی ممکن دی چه دوی هم په هم داسی تباه کوونکو عذابونو کښی اخته شی ـ او په یوه رپه کښی به بیخی سپیره او پناه شی.

تمت سورة مریم بحسن توفیقه ونصره فله الحمد و المنة اولاً وآخراً

سورة «طٰهٰ» مكية الا آيتي (١٣٠) و (١٣١) فمدنيتان وهى مائة وخمس وثلاثون آية وثماني ركوعات رقمها (٢٠) تسلسلها حسب النزول (٤٥) نزلت بعد سورة مريم

د «طٰهٰ» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (١٣٠) او (١٣١) آیتونو چه مدنی دی یو سل او پنځه دیرش آیتونه اته رکوع لری. په تلاوت کښی (٢٠) او په نزول کښی (٤٥) سورت دی. وروسته د «مریم» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

طٰهٰ ① مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ② اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ③

نه دی نازل کړی مونږ پر تا باندی قرآن دپاره د دی چه مشقت محنت پر خپل ځان بار کړی مګر (نازل کړی دی مونږ) تذکره پند دپاره د هغه چا چه ویریږی (له الله نه)

تفسیر: یعنی لوی قرآن ځکه نازل شوی دی چه د هر چا زړه چه نرم وی او له الله تعالیٰ څخه ویریږی دی د قرآنی بیاناتو څخه پند او نصیحت حاصل کړی ـ او د قرآن کریم له روحانی فیوضاتو او برکاتو څخه بی برخی او محروم پاتی نشی ـ او داسی کوم غرض نشته چه د پاک قرآن په نزول سره تاسی خامخا په کوم شاقه محنت او شدید تکلیف کښی اخته کړی او نه دغه مقدس قرآن داسی یو شی دی چه (نعوذ بالله) د ده حامل یا عامل له سره بی برخی یا محروم او ناکامه پاتی شی ـ بلکه د دارینو له فیوضاتو څخه فائز المرام ګرځی تاسی د دغو مکذبینو د خبرو د آوریدلو څخه له سره خفه ملول او تنګ زړه مه کیږئ! او نه هغوی پسی دومره ربړ (زحمت) او تکلیف پر خپل ځان تیروئ حق او حقانیت خوښوونکی او منونکی هرومرو (خامخا) بریالی او کامیابیږی تاسی په متوسط ډول (طریقه) سره په عبادت او ریاضت کښی مشغول او لګیا اوسئ! په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه په ابتداء کښی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شپی د مخی تر ډیر وقته پوری په قیام او د پاک قرآن په تلاوت کښی مشغول او لګیا ؤ ـ کفارو به د دوی د دی محنت او ریاضت د لیدلو څخه داسی ویل چه «محمد د دی قرآن له نزوله سره په سخت تکلیف او مصیبت کښی لویدلی دی» نو د دغی خبری جواب په دغو آیاتونو کښی ورکړی شوی دی چه فی الحقیقت پاک قرآن شفاء او زحمت نه بلکه شفاء او نور او رحمت دی هر څوک دی له دغه قرآنه په هره اندازه چه آسانه وی هغومره دی ولولی

﴿ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ مزمل»

تَنْزِيْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾

(نازل شوی دی) په نازلیدلو له طرفه د (هغه) الله چه پیدا کړی ئی ده ځمکه او آسمانونه لوړ لوړ(اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده چه مخلوق دغه قرآن کریم په ډیره خوښی او اخلاص سره د الله تعالیٰ جلجلاله د الوهیت پاک کلام ومنی! او پر خپلو سرونو او سترګو ئی کیږدی! او قطعاً له هغه څخه تخلف او تمرد ونه کړی او تری غاړه ونه غړوی.

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾

(دغه خالق د ځمکو او آسمانونو ډیر مهربان) رحمٰن پر عرش باندی مستولی او غالب دی.

تفسیر: «د استواء علی العرش» مفصل بیان د «الاعراف» په (٦) رکوع کښی لیکلی شوی دی. د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتیږی چه پائی لری او خاصو پرښتو هغه راپورته کړی دی او د آسمانونو په سر کښی د قبی په شان ولاړ دی د «روح المعانی» خاوند پر «عرش» او «استواء» علی العرش باندی پر دغه آیت مبسوط کلام کړی دی. **من شاء فليراجع.**

لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾

خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او هغه شیان چه په منځ د دوی کښی دی او هغه چه لاندی له لوندی ځمکی څخه دی.

تفسیر: یعنی هم هغه الله تعالیٰ یواځی د غیر له شرکته له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی او له ځمکی څخه تر تحت الثریٰ پوری د ګردو (ټولو) کائناتو خاص مالک او خالق دی د ده په تدبیر او انتظام سره دغه ګردی (ټولی) سلسلی قائمی دی.

تنبیه: د آسمان او د ځمکی مخلوق څخه یا خو «کائنات الجو» مراد دی چه تل د دواړو په منځ کښی دی. مثلاً هوا ـ وریځ او نور یا خو هغه شیان به هم په دی کښی شامل وی چه علی الاکثر په هوا کښی آلوځی. لکه طیور (الوتونکی) او له «ثریٰ ـ لوندی ځمکی» څخه د ځمکی

هغه لاندنی طبقه (پوړ) مراد ده چه تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وی.

وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهٗ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾

او که جهر کوی په وینا سره (چه ذکر د الله او دعا ده ـ نو جهر ته حاجت نشته ځکه چه) پس بیشکه دغه (الله) عالم دی په پټه خبره او په ډیره پټه (له هغی پټی نه هم).

تفسیر: رومبی د عمومی قدرت او تصرف بیان ؤ په دغه آیت کښی د الله تعالیٰ د علم د وسعت او پراخی تذکره ده یعنی هر هغه خبره چه په زور سره وویله شی هغه به څرنګه د هغه علام الغیوب څخه پټه پاتی کیدی شی چه هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه له ډیرو زیاتو پټو خبرو هم ښه معلوم دی او تری خورا (ډیر) خبردار دی هر هغه خبره چه په ګوښی (بیل) او یواځی ځای کښی په ډیر ورو وویل شی یا هغه اندیښنه خیال او تصور چه تش په زړه کښی ګرځیدلی وی او لا د قول او عمل مرتبی ته نه جهراً او نه سراً رسیدلی وی یا تر اوسه هیڅ په زړه کښی هم نه وی ګرځیدلی او وروسته له دی نه ګرځیدونکی وی د الله تعالیٰ علم پر دغو ګردو (ټولو) محیط دی. نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډیر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی پرته (علاوه) له هغه مواقعو څخه چه پکښی ذکر په جهر سره منقول دی ـ یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی نو هغه به له دغه نهی له عمومه مستثنیٰ وی.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَهُ الْاَسْمَاۗءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾

الله (چه دی) نشته بل برحق معبود مګر یواځی هم دی دی خاص هم ده ته شته نومونه (صفتونه) نیک.

تفسیر: په پاس آیت کښی د الله تعالیٰ هغه صفات چه بیان شول (لکه دا چه الله تعالیٰ خالق الکل علی الاطلاق مالک ـ رحمٰن ـ مطلق قادر ـ د علم المحیط څیښتن دی) د هغو اقتضاء دا ده چه الوهیت هم د هم ده خاصه وی ـ ماسواء الله څخه دی د بل هیچا په مخ کښی د عبودیت او د بندګی سر ښکته نه کړ شی ځکه چه نه یواځی پورته ذکر شوی صفات بلکه ګرد (ټول) عمده صفات ښه نومونه ـ د هم دغه منبع الکمالات ذات ته مخصوص دی بل څوک په دغه شان او صفات نشته چه معبود شی ـ نه د دغو صفاتو او نومونو د تعدد له سببه د ده په ذات کښی تعدد راځی. لکه چه د عربو د ځینو جهالو خیال ؤ چه په مختلفو نومونو سره د الله تعالیٰ بلنه به د

توحيد له دعوى سره مخالف وى.

وَهَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿٩﴾

او آيا راغلى ده (يا په تحقيق راغلى ده) تاته قصه د موسٰى.

تفسير: له دى ځايه راهيسى د حضرت موسٰى عليه السلام قصه په ډير بسط او تفصيل سره بيانوى تر څو چه آوريدونكى وپوهيږى چه نبى كريم صلى الله تعالىٰ عليه وعلىٰ آله وصحبه وسلم ته د قرآنى وحى راتګ كومه نوى او عجيبه خبره نه ده ـ ځرنګه چه پر موسٰى عليه السلام وحى نازله شوى وه پر دوى هم نازله شوى ده ـ هم هغسى چه د موسٰى عليه السلام وحى پر توحيد او نورو اسلامى تعليماتو شامله وه د دوى په وحى كښى هم پر هم دغو شيانو تاكيدات صادر شوى دى ـ هغه مصاعب، متاعب او شدائد چه حضرت موسٰى عليه السلام د حق په تبليغ كښى برداشت كړى دى د همغو برداشت كول پر دوى هم دى ـ هم هغسى چه بالاخر برى او غلبه د موسٰى عليه السلام په برخه شوه د دوى په برخه هم كيدونكى ده. او لكه چه د موسٰى عليه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول ـ يقيناً د محمد عليه الصلوٰة والسلام دښمنان هم مخذول او مقهور ـ او دوى به هم غالب او منصوريږى. په دغه مناسب د موسوى نبوت ابتدائى قصه بيان فرمائى ـ څو پرى رسول الله صلى الله عليه وسلم لا متسلى او ښه داده شى.

إِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي اٰتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتٰىهَا نُودِيَ يٰمُوسٰى ﴿١١﴾

كله چه وليد (موسٰى) اور نو وى ويل اهل خپل ته واوسئ (تاسى دلته) بيشكه ما وليد (يو) اور ښايى ما لره چه زه راوړم تاسى ته له هغه اوره كومه لګولى لنبه يا وموم زه په اور باندى ليار ښوونكى (چه ليار راوښيي) پس كله چه راغى هغه (اور ته) نو غږ ورته وكړى شو (داسى) چه اى موسٰى.

تفسير: د دى قصى مختلفى اجزاء د القصص، طٰهٰ او الاعراف د سورتونو څخه جمع كيدى شى دلته له (مدين) څخه (د مصر) په طرف د بيرته ورتګ واقعه مذكوره ده ـ په (مدين) كښى د حضرت موسٰى عليه السلام نكاح د حضرت شعيب عليه السلام د لور سره ترلى شوى وه او لس كاله هلته مقيم پاتى شو او وروسته له هغه (د مصر) د ستنيدلو او بيرته راتللو اراده ئى وكړه ـ د ده سره د ده حامله (اميد واره) ښځه د (حضرت شعيب عليه السلام لور بى بى صفورا رضى

الله تعالیٰ عنها) هم وه. شپه توره تیاره وه - او یخنی او ساړه هم شدت درلود (لرلو) - له دوی سره د پسو (ګډو) رمه هم وه - په دغه حالت له دوی څخه لیاره هم ورکه شوه - او پسونه (ګډان) هم سره تیت تر پرک (منتشر) شول. په عین زمان کښې (بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها) د ولادت او د لنګون په درد هم اخته شوه او هلک یې پیدا شو - په دغې توری تیاری یخی شپې کښې هیڅری د تودیدلو اور هم نه ؤ پیدا او له چقمق (اور تک) څخه هم اور ونه لګیده - په دغو مصائبو او تیارو کښې یو ناڅاپه له لرې څخه یو اور په نظر راغی چه هغه فی الحقیقت دنیوی اور نه ؤ - د الله تعالیٰ د جلال نور یا ناری حجاب ؤ (چه د هغه ذکر د مسلم په حدیث کښې راغلی دی) موسٰی علیه السلام پر ظاهری اور ګمان وکړ او بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها ته یې وویل تاسی هم دلته کینئ زه ځم څو له هغه اوره تاسی ته یوه لمبه یا سکروته راوړم - یا له هغه ځایه د لیاری پته او سراغ ولګولی شم، او کوم لیاره ښوونکی هلته ومومم.

وائی څه مهال (وخت) چه حضرت موسٰی علیه السلام هغه پاک میدان ته ورسید یوه عجیبه نظاره او ننداره ئی ولیده په یوه تکه شنه ونه کښې په ډیر شدت سره اور بل دی - او ډیری لوئی لمبی تری پورته کیږی - خو په هم هغه اندازه سره چه اور پخپل شدت او جدت سره سوځی له هغه څخه زیات دغه ونه تکه شنه او ډیره ښکلی ښکاری او تولی پانی او څانګی ئی په ډیر لطافت او نظافت، طراوت سره ځانګی - او سره ښوریږی او په هره اندازه چه د دی ونی شین والی او طراوت او ښکلیتوب زیاتیږی په هم دغه اندازه دغه اور هم لا پسی شدت کوی.

موسٰی علیه السلام قصد وکړ چه دغی ونی ته نژدی شی که د دغی ونی کومه لښته یا څانګه وسوځی او لاندی ولویږی نو زه ئی واخلم - لیکن په هره اندازه چه موسٰی علیه السلام دغه اور ته نژدی کیده - په هم هغه اندازه دغه اور تری لری کیده - او کله چه وویرید - او وئی غوښت چه تری وتښتی - نو اور په ده پسی راته او تعاقب ئی کاوه - د هم دغه حیرت او دهشت په حالت کښې یو غږ پورته شو - چه ﴿إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ﴾ الآية - ګواکی د دغی ونی نه په دغه وقت د بیسیم تیلیفون د آلی پشان بلا تشبیه د یوه خوش آوازه سری په شان غږ پورته کیده - امام احمد رحمة الله علیه له وهب رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل کری دی - کله چه موسٰی علیه السلام د ﴿يَٰمُوسَىٰٓ﴾ غږ واورید - نو څو ځلی یی «لبیک» وویل او عرض ئی وکړ چه «زه ستا غږ آورم او د راتګ احساس دی کوم - مګر نه دی وینم چه چیری ئی» وائی چه موسٰی علیه السلام له هر جهت بلکه له خپل هر ویښته څخه یی د الله تعالیٰ کلام آوریده.

إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ فَٱخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۖ إِنَّكَ بِٱلْوَادِ ٱلْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

بیشکه زه چه یم هم دا زه رب ستا یم پس وباسه (له دواړو پښو) پڼی خپلی بیشکه ته چه ئی په کنده پاکه د طوی کښې ئی.

تفسير: «طوى» د هغه میدان نوم دی ښائی چه دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک ؤ یا اوس متبرک شوی دی. د موسیٰ علیه السلام پنی (یا به) ناپاکی وی نو ځکه پری وویستلی شوی (یا ئی تواضعاً او ادباً) پری وویستلی باقی هغه موزی ـ ماسی ـ پنی (څپلی) چه پاکی وی له هغو سره لمونځ کیدی شی د دی موضوع پوره مسائل دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾

او ما غوره کړی ئی ته (په رسالت) پس غوږ کیده هغه حکم ته چه وحی کیږی (تا لره).

تفسير: «ما غوره کړی ئی ته» یعنی په ګرد (تول) جهان کښی می هم دا ته د نبوت رسالت او د مکالمی شرف لپاره انتخاب او غوره کړی نو ځکه هغه احکام چه ورروسته له دی نه درکول کیږی هغه په غور او دقت سره واوره او پری عمل وکړه!

إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

بیشکه زه چه یم هم دا زه الله یم نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دا زه یم پس عبادت کوه ځما او سم دروه (اداء کوه) لمونځ دپاره د ذکر (یادونی) ځما.

تفسير: په دغه کښی ئی د خالص توحید او د هر قسم بدنی او مالی عبادت حکم وکړ. څرنګه چه لمونځ اهم العبادات دی د هغه ذکر په خصوصیت سره وکړی شو او په دی باندی ئی تنبیه فرمایلی ده چه د لمانځه څخه اعظم مقصود د الله تعالیٰ یادول دی ګواکی له لمانځه څخه غافلیدل. د الله تعالیٰ له یاده غافلیدل دی او د ذکر الله په متعلق ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ ﴾ یعنی که په هیره او خطاء سره د الله تعالیٰ له یاده غافل شی نو هر کله مو چه په یاد درشی هغه یاد کړئ! د لمانځه حکم هم داسی دی چه که په خپل وقت کښی د غفلت او نسیان لامله (له وجی) پاتی شی، نو هر کله مو چه په یاد درشی قضا ئی راوړئ! **«فليصلها اذا ذكرها»**

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

بيشكه قيامت راتلونكى دى زه اراده لرم د دى چه پټ كړم دغه (وقت د راتللو د قيامت)

تفسير: يعنى اراده لرم چه د هغه د راتګ وقت له ګردو (ټولو) څخه مخفى او پټ وساتم. تر دى كه له خپل ځان څخه مى هم د هغه اخفاء ممكن وى نو له خپل ځانه به مى هم پټاوه ـ ليكن دغه له سره امكان نه لرى وفيه من المبالغة كما فى الحديث «**لا تعلم شماله ماتنفق يمينه**» او كما قال البرهان.

ننګ او غيرت ډير لرم مخ به ئى پټ ساتمه

كانه كړم تول غوړونه ـ غږ به ئى پټ ساتمه

او كه ډير زيات مصالح د هغه د اظهار باعث نه كيده ـ نو دغومره اجمالى اظهار چه كړى شوى دى، هغه به هم نه وى اظهار شوى.

لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾

دپاره د دى چه جزا وركړه شى هر نفس ته په هغو عملونو چه كوى ئى (له خير او شره).

تفسير: يعنى د قيامت راتګ د دى دپاره هم ضرورى دى چه هر سړى ته د هغه د نيكى او بدى جزا ور ورسيږى ـ او د مطيع او عاصى په منځ كښى هيڅ قسم التباس او اشتباه نشى پاتى دغه وروسته له عبادت او توحيده، د معاد د عقيدى تعليم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

پس نه دى بندوى نه دى منع كوى تا خامخا له دغه (ايمان راوړلو په قيامت يا له لمانځه) هغه څوک چه نه لرى ايمان په هغه او متابعت كوى د خواهشو خپلو (كه منع راوړى) پس ته به هلاک شى.

تفسير: يعنى نه دى اړوى تا له ايمان راوړلو څخه يعنى پر قيامت باندى د ايمان راوړلو يا له لمانځه څخه ـ كله چه الله تعالىٰ موسىٰ عليه السلام ته نصيحت كړى دى چه د بدانو له صحبت څخه ځان ساته! نو نورو ته لا د دغى خبرى ضرورت شته چه هرومرو (خامخا) دى خپل ځان د

بدانو له مصاحبته وساتی. کذا فی الموضح غرض دا دی چه د دنیا پرست کافر چاپلوسی او زیات پوستوالی غوړ مښل او مداهنت دی نه اختیاروی! که نه اندیښنه شته چه انسان د اوچت مقام څخه لاندی ولویږی. العیاذ بالله.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿١٧﴾

او څه شیز دی دغه په ښی لاس د تا کښی ای موسٰی.

تفسیر: له دی ځایه د رسالت د منصب تمهید شروع کیږی کله چه موسٰی علیه السلام ئی سره د معجزاتو فرعون ته لیږه ـ نو څکه ړومبی د همسا د معجزی ذکر فرمائی ـ له دغه سؤاله چه ستا په لاس کښی څه شی دی؟ دغه غرض ؤ چه موسٰی علیه السلام د ده د همسا په حقیقت او منافع ښه خبردار او مستحضر کړی څو هغه خارق العادت شی چه وړاندی کیدونکی دی. د هغه پر اعجاز ښه قانع او په واضح او مستحکم ډول (طریقه) سره اوقع فی النفس شی ـ یعنی هغه ته ښه وګوره ـ او سره لاندی باندی ئی کړه او ښه ورته ځیر شه ـ او بیا وو ایه چه ځما په لاس کښی څه شی دی؟ که هم داسی بی اطلاع او خبرولو سره د ده همسا مار ګرځیده. نو امکان ؤ چه داسی یو وهم به ورته پیدا کیده چه ښائی په غلطی سره ما د همسا پر ځای بل شی اخیستی دی.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا۟ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِى وَلِىَ فِيهَا مَـَٔارِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾

نو وویل (موسٰی) دا همسا ځما ده چه تکیه کوم پر دی او وهم (څنډم) په دی سره (پاڼی د ونی چه توئی شی) پر ګډو ځما (چه وئی خوری او پری ماړه شی او دی ما ته په دغه (همسا) کښی مطالب حوائج نور هم.

تفسیر: یعنی په دی کښی هیڅ شبهه نشته چه دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی ـ چه تل ئی په خپل لاس کښی ګرځوم ـ او پری تکیه کوم او خپلو پسو او ګډو ته پاڼی پری څنډم. دښمن او موذی ځناوران پری شرم او دفع کوم ئی ـ او نور ډیر ضروری کارونه هم پری انجاموم.

قَالَ أَلْقِهَا يَٰمُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَىٰهَا فَإِذَا هِىَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾

(بیا) وفرمایل (الله) چه وغورځوه دغه (همسا) ای موسٰی پس وئی غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار ؤ ژوندی چه مندی ئی وهلی (ځغلیده).

تفسیر: یعنی په مجرد د دی چه همسا ئی پر ځمکه وغورځوله ـ دغه همسا د اژدها په شکل واوښته ـ چه د ډیر نری مار په شان په ډیره جلتی سره ځغلیده ـ موسٰی علیه السلام د دی یو ناڅاپه د دغه انقلابی وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضاء وویرید.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

(بیا) وفرمایل (الله موسٰی ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویریږه! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل ړومبنی خپل ته.

تفسیر: یعنی کله چه بیرته په لاس درشی دغه ښامار بیا هغه همسا کیږی. وائی چه اول ځلی موسٰی علیه السلام نشو کولی چه وئی نیسی ـ بالاخر ئی لاس پخپل څادر کښی وپیچه (پټ کړو) او د ښامار نیولو پسی یی ځغرد (کوشش) وکړ ـ دلته پرښتی ورته وویل ای «موسٰی علیه السلام! که پاک الله دی ونه ساتی نو دغه زړوکی به دی له دغسی لوی ښامار څخه څرنګه ساتلی شی ـ موسٰی علیه السلام وویل نه! خبره داسی نه ده ـ زه ضعیف مخلوق یم او له ضعفه پیدا شوی یم» نو بیا موسٰی علیه السلام هغه زړوکی د ښامار په خوله کښی پریښود ـ او لاس ئی پری واچاوه ـ په مجرد د دی چه لاس ئی پری ورسید ـ بیرته همسا وګرځیده.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

او پیوست کړه (ښی) لاس خپل تخرګ (ترخ) خپل ته حال دا چه راوبه وځی تک سپین (روښانه) بی له عیبه (د برګوالی)

تفسیر: یعنی خپل لاس په تخرګ (ترخ) کښی ننه باسه ـ او بیا ئی له ګریوانه وباسه! نو دغه لاس به دی تک سپین او روښانه ښکاری او دغه سپین والی د برص (برګوالی) او نورو عیبو له پلوه به نه وی چه عیب وګڼل شی.

آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

حال دا چه دغه معجزه ده بله دپاره د دی چه وښیو تاته ځینی له هغو

معجزاتو چه ډیری لوئی دی

تفسیر: یعنی د همسا او بیضاء لاس معجزی له هغو لویو نښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزی دی چه د هغو ورښودل تاسی ته منظور دی.

اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِىْ صَدْرِىْ ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بیشکه چه هغه باغی شوی دی (تجاوز ئی کړی دی له حدوده د بندگی) وویل (موسٰی) ای ربه ځما پرانیځه ارته کړه ما لره سینه ځما.

تفسیر: یعنی حلیم ـ بردبار او د حوصلی خاوند می وګرځوی، چه د خلاف الطبع شیانو د لیدلو څخه ژر خفه نشم ـ او د رسالت په تبلیغ کښی له هغو مصاعبو سره چه مخامخ کیږم او هغه متاعب چه ځما په مقابل کښی راځی له هغو څخه ونه ویریږم ـ بلکه په ارت زړه او رانه وچولی (تندی) ئی وګالم (برداشت کړم) او متحمل ئی شم.

وَيَسِّرْ لِىْٓ اَمْرِىْ ﴿٢٦﴾

او آسان کړه ماته دغه مهم امر ځما (چه تبلیغ دی)

تفسیر: یعنی داسی وسائل او وسائط راغوند کړه چه په هغو سره دغه عظیم الشان کار راته سهل او آسان شی.

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِىْ ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوْا قَوْلِىْ ﴿٢٨﴾

او پرانیځه غوټه له ژبی ځما چه وپوهیږی خلق په خبرو ځما (په وقت د تبلیغ کښی).

تفسیر: ژبه ئی په وړوکیتوب کښی سوځیدلی وه (چه د هغه قصه په نورو تفاسیرو کښی لیکلی شوی ده) او په صاف دول (طریقه) سره ئی خبری نشوی کولی نو ځکه ئی دغسی دعاء وکړله.

وَاجْعَلْ لِّىْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِىْ ﴿٢٩﴾ هٰرُوْنَ اَخِى ﴿٣٠﴾

او وګرځوه ماته يو وزير (مرستى «مددګار») له اهله ځما هارون (چه دى) ورور ځما

تفسير: هارون عليه السلام په عمر کښى له حضرت موسٰى عليه السلام څخه لوى وو.

اشْدُدْ بِهِۦٓ أَزْرِى ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِىٓ أَمْرِى ﴿٣٢﴾

قوى کړه په ده سره ملا ځما او شريک کړه دغه (هارون له ماسره) په دى کار ځما کښى.

تفسير: يعنى د دعوت او تبليغ په کارونو کښى يو د بل سره معين مددګار ـ ملا ترى او مرستى (مدد) اوسو.

كَىْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾

دپاره د دى چه تسبيح ووايو ستا (تسبيح ديره) او يادوو تا په ذکر ثناء ديره

تفسير: يعنى دواړه سره يو ځاى شو، د دعوت او تبليغ په مواقعو کښى په دير زور او شور سره ستا پاکى او کمالات بيان کړو ـ او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چه مونږ هر يوه ته د بل د ملګرتيا قلبى تقويه او د زړه دادينه حاصله وى نو په خپلو کورونو او ځايونو کښى به په نشاط او طمانيت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

إِنَّكَ كُنتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾

بيشکه ته چه ئى ئى ته په (احوالو) زمونږ ښه خبردار ليدونکى ئى.

تفسير: يعنى ځمونږ ګرد (تول) احوال ته په ښه شان سره ګورى او دغه دعاوى چه زه کوم هم درته ښى معلومى دى، چه د هغو مقبوليت تر کوم ځاى پورى به مفيد وى؟ که ته ځمونږ پر حال او استعداد په ښه شان سره نه وى خبر نو د نبوت او رسالت دپاره به دى مونږ ولى غوره کړى وى؟ او د يوه سخت دښمن په لورى به دى ولى ليږلو؟ يقيناً دغه کار چه تا کړى دير مناسب او په ځاى او مطابقاً للحال دى فرمايلى دى.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٣٦﴾

وفرمايل الله په تحقيق درکړی شوی تاته سؤال د تا ای موسٰی.

تفسير: يعنی کوم شيان چه تاسی وغوښتل د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته درکړل شول.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰٓ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقيق احسان کړی ؤ مونږ پر تا يو کرت بل (پخوا له دی نه)

تفسير: يعنی مونږ خو يو ځلی بی غوښتلو پر تا لوی احسان کړی دی ـ نو اوس که يو مناسب شی له مونږ څخه وغواړی ولی به ئی نه درکوو.

إِذْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰٓ ﴿٣٨﴾

کله چه وحی کړی وه مونږ مور ستا ته (الهاماً يا په خوب کښی) دغه چه اوس اوراوه شی.

تفسير: يعنی په خوب يا ويښتيا او بيداری کښی. د الهام په دول (طريقه) يا په هم هغه وقت کښی د کوم مجهول الاسم نبی په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درليږلی ؤ چه د هغه ليږل مناسب ؤ (د دی تفصيل څلور سطره لاندی په ﴿ أَنِ اقْذِفِيهِ ﴾ الآية - کښی مذکور دی).

تنبيه: د «ايحاء» له لفظه د موسٰی عليه السلام د مور نبوت نه ثابتيږی لکه چه د پاس تقرير څخه ظاهر دی ځکه چه نبی هغه دی چه د الله تعالیٰ له طرفه ورته د احکامو وحی راشی او د هغه په تبليغ مامور وی ـ او دلته دغه تعريف نه صادقيږی.

أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُۥ ۚ

چه وغورځوه دغه (موسٰی) په تابوت (صندوق) کښی (پس بيا) وغورځوه دغه

(تابوت) په سیند کښې پس ودی غورځوی هغه صندوق لره سیند په ساحل (غاړه خپل کښې چه) ونیسی دغه (موسٰی) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام ئی (چه په دغه وقت کښې نوی ځیږیدلی هلکی ؤ) په صندوق کښې واچاوه! هغه صندوق ئی په سیند کښې خوشی کړ! پر سیند باندی مونږ داسی یو حکم صادر کړی دی چه دی دی په ډیر حفاظت سره پر کومه وچه ویاسی ـ او هلته به دی داسی یو سړی راپورته کوی چه هم به ځما دښمن وی او هم به د دی هلک. واقعه دا ده چه د منجمانو په وینا په دغه کال کښې فرعون ګرد (تول) هلکان به سره تولول او له یو سره به ئی وژل کله چه موسٰی علیه السلام پیدا شو د ده والده وویریده چه که د فرعون سړی خبر شی نو دغه ځما هلک به هم ووژنی او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تکلیف ورپیښوی چه دغه مو ولی راښکاره نه کړ ـ نو په دغه وقت کښې د الله تعالیٰ له طرفه دغه تدبیر ورالهام شو او د موسٰی علیه السلام والدی دی په یو سر تړلی صندوق کښې په سیند کښې لاهو کړ ـ له دغه سیند ځخه یوه ویاله د فرعون باغ ته تللی وه نو دغه صندوق په دغه ویاله کښې راغلی په وچه کښې ونښت یا د فرعون د باغ په حوض کښې ودرید ـ د فرعون ښځه (بی بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها) چه یوه ډیره عفیفه عابده اسرآئیلی میرمن وه له دغه صندوق ځخه دغه هلک وویست ـ او د فرعون مخ ته ئی وروړاندی کړ او ورته وی ویل راځه چه دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی پشان وروزو (وپالو) فرعون هم د دی هلک د لیدلو ځخه خوښ شو او مینه ئی پری راغله ـ مګر د ده د ځوی ګرځولو ځنی ئی انکار وکړ ـ (لکه چه په ځینو روایاتو کښې راغلی دی) مګر د بی بی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها له خاطره به ئی د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله او په دی شان د الله تعالیٰ د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی.

تنبیه: فرعون ته ئی د الله تعالیٰ دښمن ځکه وویل چه دی د حق دښمن ؤ ـ او د الله تعالیٰ په مقابل کښې یی د الوهیت دعوی کوله ـ او د موسٰی علیه السلام دښمن ئی ځکه وویل چه ده فی الحال د ګردو (تولو) اسرآئیلی هلکانو سره ئی سخته دښمنی کوله ـ او په مستقبل کښې خاص له موسٰی علیه السلام سره په علانیه دول (طریقه) سره د دښمنی اظهار کوونکی ؤ.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّيْ ۚ

او اچولی می ؤ پر تا محبت مینه له طرفه ځما (چه ګرد (تول) خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعنی مونږ له خپل لوری په دغه وقت کښې د مخلوق په زړه کښې ستا محبت وغورځاوه چه هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړی. یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه چه ته

د الله تعالیٰ محبوب وګرځیدی ـ نو له هر چا سره چه پاک الله محبت وکړی بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کړی.

وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنِيْ ﴿٣٩﴾

او (ومی کړه دغه کارونه) چه تربیت ستا وشی په لیدلو ځما سره.

تفسیر: یعنی د خلقو په زړونو کښی ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض ؤ چه ځمونږ تر کتنی او نګرانی او حفاظت لاندی ستا روزنه او پالنه وکړه شی ـ او د داسی سخت دښمن په کور کښی سره له دی چه شپی او ورځی دی تیرولی ـ خو بیا ستا یوه ویښته ته څه ضرر او زیان ونه رسیږی.

اِذْ تَمْشِيْٓ اُخْتُكَ فَتَقُوْلُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَّكْفُلُهٗ ۭ فَرَجَعْنٰكَ اِلٰٓى اُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۥ

کله چه تله خور د تا (لپاره د پلټنی (حالت پته کولو) ستا، نو ئی ولیدی چه د هیچا تی نه نیسی) پس وی ویل آیا دلالت وکړم زه تاسی ته په هغه چا چه تربیت وکړی د ده (نو قبول شو قول د دی او مور ئی راوسته او تی یی ونیوه پس بیرته راوستی مونږ ته مور خپلی ته دپاره د دی چه یخی (رڼی) شی سترګی د دی (او خوشاله شی په لیدلو د تا) او خفه نشی.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کښی راځی. د حضرت موسیٰ علیه السلام مور وروسته له هغه چه صندوق ئی په سیند کښی وغورځاوه د بشریت په مقتضاء سخته خپه او پریشانه شوه او په دغه اندیښنه کښی ډوبه تللی وه چه د دی د ځوی به څه حال شوی وی؟ نه ورته معلومه وه چه ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د حضرت موسیٰ علیه السلام خور ته ئی وویل «ای لوری! ته په پته سره خپل ورور دی ولتوه! او د ده د حال او احوال په تحقیق کښی اوسه! د بل لوری د الله تعالیٰ په مشیت دغسی سامان مهیا شو چه حضرت موسیٰ علیه السلام د هیڅ یوی ښځی تی به ئی په خوله کښی نه اخیست نو ځکه ډیری ښځی راغلی او بیرته لاړلی. د موسیٰ علیه السلام خور (بی‌بی مریمی) چه د ده په تکل کښی وه (بی‌بی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها) ته ئی وویل «که مو امر او اجازه وی ـ نو زه به یوه ډیره ښه ښځه تاسی ته راولم چه دغه هلک د هغی تی واخلی یا هغه داسی دارو او درمان وکړی چه دغه هلک څه شی وخوری او له لوږی

ځخه ورته څه زیان او ضرر ونه رسیږی او په ښه شان سره ئی وروزی او پالنه ئی وکړی» پری حکم وشو چه هله ژر شه! او ژر ئی راوله! دا لاړه او د موسٰی علیه السلام مور ئی ورته راوسته او هغه ئی په الله او بسم الله سره خپل تی ته واچاوه ـ او ده د هغی تی واخیست ـ او په غړکهار سره ئی په تی رودلو باندی شروع وکړه ـ د فرعون په کور کښی ډیره خوښی او خوشالی پیدا شوه ـ او ګرد (تول) د دغه هلک د موندلو ځخه په خپلو کالیو (جامو) کښی نه ځائیدل ـ د موسٰی علیه السلام مور وویل چه زه دلته نشم پاتی کیدی که ماته اجازه راکړه شی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم او په پوره حفاظت او اهتمام سره ئی روزنه او پالنه وکړم ـ بالاخر د فرعون له طرفه د دائی په توګه (طور) د دغه هلک په تربیت ماموره شوه او دی ئی بیرته خپل کور ته راؤست ـ او د پاچاهی په اعزاز او اکرام سره د ده په تربیت کښی ئی لاس پوری کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی ؤ تا یو (قبطی) سړی پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب)

تفسیر: دغه پورته قصه د القصص په سورت کښی راځی ـ خلاصه ئی دا چه د ځلمیتوب په وخت کښی د موسٰی علیه السلام له لاسه یو قبطی وژلی شوی ؤ ـ موسٰی علیه السلام ووېرید چه د ده په قصاص کښی هم په دنیا او هم په عقبٰی کښی زه مأخوذ کیږم ـ نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پریشانیو ځخه نجات ورکړ. د اخروی پریشانی ځخه په دی ډول (طریقه) چه د توبی توفیق ئی وروبښه چه قبوله هم شوه ـ او له دنیوی ځخه په دی ډول (طریقه) چه موسٰی علیه السلام ئی له مصر وویست او مدین ته ئی ورساوه چه هلته د حضرت شعیب علیه السلام له لور سره د ده نکاح وتړله شوه. پوره قصه ئی په بل ځای کښی راځی.

وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا ۣ

او ومی ازمویلی ته (په قسما قسم) ازموینی سره.

تفسیر: یعنی ستا امتحان د الله تعالٰی له طرفه په ځو ځو ځایونو کښی واخیست شو او ته په کښی بریالی (کامیاب) ثابت شوی.

تنبیه: مفسرینو په دغه موقع کښی د حدیث الفتون په عنوان د ابن عباس رضی الله تعالٰی عنه یو نهایت طویل روایت نقل کړی دی چه د هغه په متعلق د حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه الفاظ دا دی «**وهو موقوف من کلام ابن عباس ولیس فیه مرفوع الا قلیل منه وکانه تلقاه**

ابن عباس رضی الله عنه مما ابیح نقله من الاسرائیلیات من کعب الاحبار وغیره والله اعلم وسمعت شیخنا الحافظ ابا الحجاج المزی یقول ذلک ایضا»

فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۥ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ﴿٤٠﴾

پس واوسیدی ته څو کاله په اهل د مدین کښې بیا راغلی ته (اوس دلته) پر هغه مقدار (د عمر چه ما اندازه کړی ؤ او د رسالت لائق دی) ای موسیٰ

تفسیر: یعنی اوس د مدین د راوتلو په وقت کښې لیاره دی غلطه کړه ـ او له تقدیره دلته ورسیدی چه د دی ځای وهم او گمان هم ستا په فکر کښې نه ؤ.

له موسیٰ نه کړی پوښتنه د الله د لطف احوال

ځی دی اور پسی الله ئی رسالت ببښی جلال

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِيْ ﴿٤١﴾

او جوړ کړی (غوره کړی) ئی ماته دپاره د ځان خپل (په رسالت)

تفسیر: یعنی د خپلی وحی او رسالت دپاره ئی تیار ـ او په خپلو خواصو او مقربینو کښې ئی داخل کړی او څرنگه ئی چه اراده وه ستا روزنه (پالنه) ئی وفرمایله.

اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِيْ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴿٤٢﴾

لاړ شه ته (ای موسیٰ) او ورور د تا په معجزو څما سره او سستی مه کوئ په یاد څما کښې.

تفسیر: یعنی د هغه کار دپاره چه ته جوړ کړی شوی ئی اوس ئی وقت راغلی دی چه ته له خپل ورور هارون علیه السلام سره د هغه دپاره ولاړ او تیار شئ! او هغه دلائل او معجزات چه تاسی ته درکړی شوی دی د ضرورت په وقت کښې ئی ظاهر کړی ـ کله چه موسیٰ علیه السلام پخوا له دی نه د دعاء کولو په وقت کښې ویلی ؤ ـ ﴿ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴾ نو ځکه ئی دلته په ﴿ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴾ په ویلو سره د هغه تذکره وفرمایله یعنی د الله تعالیٰ د نامه په تبلیغ کښې په پوره مستعدی او فعالیت سره کار وکړئ! او په تمامو احوالو او اوقاتو

کښي عموماً او د دعوت او تبليغ په وقت کښي خصوصاً پاک الله په کثرت سره يادوئ ـ چه دغه ذکر الله د اهل الله دپاره د برى او کاميابۍ لويه وسيله او د دښمن په مقابل کښي مهمه وسله ده

اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٤٣﴾

لاړ شئ (تاسي دواړه) فرعون ته بيشکه چه دى باغي شوى دى په دعوى د الوهيت سره

تفسير: پخوا ئې د ورتګ حکم ورکړى ؤ ـ اوس ئې مقابل وروښود چه چيرى؟ او چاته ورتګ دى؟ او دغه جمله د مخ کښي راتلونکې جملې تمهيد دى.

فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾

پس ووايئ ده ته خبره پسته ښائيرى چه دى پند واخلى (که ستا رسالت ورته محقق شي) يا وويريږي (له الله که متوهم شي)

تفسير: يعني د دعوت او تبليغ او وعظ او نصيحت په وقت کښي ـ پستي آسانه ـ رقت راوړونکې ـ جګې جګې خبرى وکړه ـ اګر که د ده د تمرد او طغيان لامله (له وجې) د قبول هيله (ارزو) او اميد نشته خو بيا هم تاسي داسي خيال وکړئ ممکن دى چه هغه له فکره او غور څخه کار واخلى ـ او دغه پند او نصائح پرى اثر وغورځوى يا د الله تعالىٰ د جلال او جبروت د آوريدلو څخه وويريږي ـ او د طاعت او انابت په لورى متمائل شي ـ او په خبرو او اترو کښي ډيره نرمي وکړى ـ له دې توصيې څخه د دعاتو او مبلغينو دپاره دير لوى دستورالعمل په لاس راځي لکه چه کښي داسي صاف ارشاد شوى دى ﴿ اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ﴾ جزء ١٤ د النحل په (١٢٥) آيت (١٦) رکوع

قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى ﴿٤٥﴾

وويل (دواړو ورونو) اى ربه زمونږ بيشکه مونږ ويريږو چه تلوار به وکړى پر مونږ (په عقوبت سره) يا به لا نافرمان شي (چه ستا په نسبت به بدې خبرى وکړى).

تفسير: يعني د هغه د ويريدلو انديښنه به خو وروسته له دی نه وی ـ سم د لاسه پر خپل دغه بی سرو سامانی او د فرعون هغه جاه وجلال ته چه ګورو نو ويريږو چه هغه ځمونږ د داسی خبری د آوريدلو دپاره به له سره تيار او آماده هم نه وی ـ او که آماده وی ممکن دی چه ځمونږ د پوره خبری د آوريدلو نه پخوا په چټی ؤ (فضولو) خبرو باندی خوله وسپړی ـ يا ځمونږ د خبرو له آوريدلو څخه وروسته سخت په قهر او غصه شی ـ او ستا په شان کښی به زيات سپين سترګی او ګستاخی وکړی ـ يا پر مونږ باندی لاس وغځوی چه په دغو ګردو (ټولو) احتمالاتو کښی اصلی مقصد له لاسه وځی.

تنبيه: د موسٰی عليه السلام د دی خوف او د شرح الصدر په منځ کښی هيڅ سره منافات نشته کاملين د بلاء له نزوله پخوا ويريږی ـ او استعاذه کوی ليکن څه مهال (وخت) چه په بلاء کښی مبتلا شی ـ نو په پوره صبر ـ استقامت ـ حوصله ـ ثبات او پراخ تتر سره د هغه مقابله کوی.

قَالَ لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾

وفرمايل (الله) مه ويريږئ (تاسی دواړه). بيشکه زه له تاسی سره يم (په معاونت او نصرت) آورم او وينم (په ښه شان سره ستاسی اقوال او افعال هم)

تفسير: يعني هغه خبری چه ستاسی او د ده په منځ کښی کيږی ـ يا هغه معاملات چه در وړاندی کيږی ـ هغه ګرد (ټول) زه آورم او وينم ئی ـ زه هيڅ له ستاسی نه يم جلا (جدا) او تل ځما نصرت او حمايت له تاسی سره دی ـ خوف او ويره هيڅ مورد نه لری ـ او نه ښائی چه تاسی په دغه فکر کښی واوسی.

فَأۡتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَلَا تُعَذِّبۡهُمۡ

پس ورشئ (تاسی دواړه) ده ته پس ووائی چه بيشکه مونږ يو رسولان د رب ستا نو وليږه (ای فرعونه) له مونږ سره بنی اسرآئيل (اولاده د يعقوب) او مه په عذابوه دوی (په سختو سختو تکاليفو سره)

تفسير: په دغه کښی د دری شيانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی

(١): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چه رسول ئی راليږلی دی.

(٢): مونږ دواړه د هغه رسولان يو ـ لهٰذا ځمونږ اطاعت او د رب العزت عبادت ښائی چه وکړی شی ګواکی په دغه جمله سره د ايمان د اصل په لوری دعوت ورکړی شوی دی ـ هم دغه ئی په «والنازعات» (ديرشم جزء کښی) داسی ادا کړی دی« ﴿ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴾

﴿ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴾
(٣): هغه شی دی چه د هغه ضرورت په هغه خاص وقت کښې واقع شو ـ یعنی د بنی اسرائیلو نجات د فرعونیانو د ذلت او رقت راوړونکی غلامی څخه. مطلب ئې دا دی چه پر دغې شریفې او نجیب الاصلی کورنی ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډیر ذلیل او حقیر مرئیتوبه ئې آزاد او خپلواک کړئ ـ او له مونږ سره ئې پریږدئ چه هر چیرې مو چه زړه غواړی لاړ شو او په آزادی سره شپې او ورځې تیرې کړو.

قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكَ ۖ

په تحقیق راغلی یو مونږ تاته سره له معجزې له جانبه د رب ستا؛

تفسیر: یعنی ځمونږ دغه د رسالت دعوی بې دلیله نه ده ـ بلکه پر خپل صداقت د الله تعالیٰ د قدرت معجزې او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

او سلامتی ده (له عذابه) په هغه چا چه متابعت وکړی د سمې صافې لیاری. بیشکه مونږ چه یو په تحقیق وحی کړی شوی ده مونږ ته چه بیشکه عذاب په هغه چا دی چه تکذیب کوی (د رسولانو) او مخ گرځوی (له اسلامه).

تفسیر: یعنی هر څوک چه ځمونږ خبره ومنی او پر سمه او صافه لیاره لاړ شی ـ نو د هغه دپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کیږی. او هر څوک چه تکذیب او اعراض کوی نو د هغه دپاره عذاب یقینی دی ـ اعم له دی نه چه یواځې اخروی عذاب وی یا په دنیا کښې هم ورته ورسیږی. ښائی چه اوس تاسی د خپل آخرت په فکر کښې شئ او هره لیاره مو چه خوښه وی هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چه راغلل دوی فرعون ته او د رب العالمین پیغام ئې ورساوه

قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

نو وويل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسی ای موسیٰ

تفسیر: یعنی تاسی چه خپل ځان د هغه رب استاځی راښیئ هغه څوک دی؟ او څرنګه دی؟ ـ له دی نه معلومیږی چه د فرعون د عقیدی میلان د دهریت په لوری ؤ ـ یا به ئی دغه سؤال یواځی د ربړولو (تکلیف ورکولو) دپاره کړی وی.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِیْۤ اَعْطٰی کُلَّ شَیْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰی ۝

وویل موسیٰ رب ځمونږ هغه ذات دی چه ورکړی ئی دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره) بیا ئی لیاره هم ورښوولی ده (د ګزران).

تفسیر: یعنی هر شی ته ئی سم د هغه له استعداد سره شکل ـ صورت ـ قوی ـ خواص او نور عنایت فرمایلی دی ـ او د حکمت له کمال ئی هم هغسی جوړ کړی دی چه هغه لره لازم ؤ ـ بیا په مخلوقاتو کښی د هر یو د وجود او بقاء دپاره هر هغه سامان چه ضرورت ؤ ـ هغه یی ورمهیاء کړی دی او هر څیز ته ئی له خپلی مادی ساخت او روحانی قوتونو ـ او خارجی سامانونو څخه د کار اخیستلو لیاره ورښوولی ده ـ بیا داسی یو تینګ نظام ئی راښوولی ـ مونږ ته ئی هم هدایت راکړی دی چه د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنګه استدلال وکړو **فلله الحمد والمنة**

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د خوړلو او څښلو شعور ئی پیدا کړ که وړوکی ته الله تعالیٰ تی رودل ونه ښیی نو څوک ئی ورښوولی شی؟»

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰی ۝ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّیْ فِیْ کِتٰبٍ لَا یَضِلُّ رَبِّیْ وَلَا یَنْسَی ۝

وویل (فرعون) پس څه ؤ (حال) د خلقو پخوانیو. وویل (موسیٰ) چه علم د هغوی په نزد د رب ځما دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی (لیکلی دی) چه نه ئی ورک کوی رب ځما او نه ئی هیروی (هیڅ څیز)

تفسیر: یعنی «که د الله تعالیٰ پر وجود باندی داسی روښان دلائل قائم شوی دی او د هغه په

طرف چه ته دعوت ورکوی حق دی نو د تیرو اقوامو په متعلق څه بیان وکړه چه آخر له دوی ځنی دیر کسان سره د داسی واضحو او روښانو دلائلو له موجودیته ولی له حق څخه غاړه وغړوله ـ او قبول ئی نه کړل؟ آیا پر هغو گردو (تولو) باندی ئی عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبی ئی نو د گردو (تولو) اقوامو تفصیلی حالات ښائی تاته هرومرو (خامخا) معلوم وی» دغه گرد (تول) لا یعنی او لری له مقصده خبرو باندی ځکه د فرعون خوله وسپړیده چه د حضرت موسٰی علیه السلام د هدایت مضامین په داسی فضولو او چتی (بیکاره) خبرو سره مخلوط کړی ـ حضرت موسٰی علیه السلام وفرمایل چه انبیاؤ ته د گردو (تولو) شیانو تفصیلی علم لرل ضروری نه دی د هر قوم د تفصیلی حالاتو څخه اطلاع او علم یواځی د الله تعالیٰ کار دی چه د ځینو مخفی مصالحو په بناء هغه ئی په کتاب (لوح محفوظ) کښی هم لیکلی دی. د الله تعالیٰ د محیط علم څخه یو شی نه ابتداء غائب کیدی شی او نه په علم کښی راغلی څیز د یوی شیبی دپاره هم هیریدی شی پر هغه اعمال د هر قوم په هر وقت کښی چه کړی ئی وی د هغو گردو (تولو) د یوی یوی ذری لیکلی شوی حساب شته چه په هر یوه لازمو اوقاتو کښی ئی ښکارولی شی.

الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِیْهَا سُبُلًا

هغه الله چه گرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه فرش (غوړیدلی) او روانی کړی ئی دی تاسی ته په دی کښی لیاری.

تفسیر: یعنی د وادیو ـ سیندونو ـ او غرونو له منځه ئی پر ځمکه لیاری جوړی کړی او له یوه ځایه بل ځای ته ئی بیولی او نښلولی دی چه پر هغو له ورتګه له یوه ملکه بل ملک ته رسیدی شی.

وَّ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءًؕ فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ﴿۵۳﴾

او نازلی کړی دی مونږ (له طرفه) د آسمانه اوبه؛ پس راباسو مونږ په دی (اوبو) سره هر هر قسم له گیاو (شنیلیو) څخه رنگ په رنگ.

تفسیر: یعنی د اوبو په ذریعه الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) شنیلی ـ او ترکودی (نباتات) میوی دانی غلی او نور ئی پیدا کړی دی.

كُلُوْا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْؕ

وخورئ تاسی تری او څروئ (پکښې) چارپایان خپل؛

تفسیر: یعنی ښی او عمده غذاوی تاسی خورئ ـ او هغه شیان چه ستاسی نه په کاریږی هغه پر خپلو چارپایانو خوروئ چه د هغوی په محنت او زیار (کوشش) ایستلو سره علی الاکثر دغه پیداوار حاصلیږی.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّاُولِی النُّهٰی ﴿٥٤﴾

بیشکه په دی (مذکورو شیانو کښې) خامخا (د قدرت ډیر) دلائل دی دپاره د خاوندانو د عقل.

تفسیر: دپاره د خاوندانو د عقل ئی ځکه وفرمایل څو د دهریانو سترګی خلاصی شی یعنی د ده تدابیرو او قدرتونو ته وګورئ که تاسی عقل لرئ نو وبه پوهیږئ چه په هغو سره د باری تعالیٰ وجود او د توحید په لوری توجه ورکری شوی ده اوس په دغه مبارک آیت کښې د «معاد» ذکر دی.

مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِیْهَا نُعِیْدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰی ﴿٥٥﴾

(خاص) له دی (ځمکی څخه) پیدا کړی یئ مونږ تاسی (په ژوندون سره) او په هم دی ځمکی کښې ننه باسو تاسی (په مرګ سره) او له دی (ځمکی) څخه راباسو تاسی کرت بل (دوهم ځلی په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د ګردو (تولو) پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی. بیا په هغو اغذیه ۆ (خوراکو) سره چه د انسان د بدن روزنه (تربیت) کیږی هغه هم له خاورو څخه وځی ـ وروسته له مرګه هم په عمومی ډول (طریقه) ګرد (تول) انسانان وراندی یا وروسته له خاورو سره ګدیږی. هم داسی د قیامت په وقت کښې هم دغه اجزاء چه له خاورو سره ګدوډ شوی وی بیا سره تولیږی او بیا له سره پیدا کیږی او هغه مری چه په قبرونو کښې خښ وی بیا ژوندی تری راپورته کیږی.

وَلَقَدْ اَرَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿٥٦﴾

او خامخا په تحقيق ورښوولي (ورپيژندلي) وي مونږ دغه (فرعون لره) معجزې (د قدرت خپلې) ټولې (د فرعون له حاله سره مناسبې) نو تكذيب ئې وكړ (د معجزو) او منع ئې راوړله (له ايمانه په هغو باندې)

تفسير: يعني د هغو آيتونو ورښودل چه منظور ؤ هغه ګرد (ټول) ئې ورو ښوول. مثلاً د عصاء القاء يدالبيضاء او نور سره له خپلو متعلقاتو سره له تفصيل ـ
خو سره له هغه هم دغه بدبخت فرعون حق ونه مانه او هم هغسې پر خپل انكار، جحود او تكذيب ټينګ ولاړ ؤ.

قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوْسٰى ﴿٥٧﴾

وويل (فرعون) آيا راغلي ئې ته مونږ ته دپاره د دې چه وباسې مونږ له ځمكې ځمونږ په سحر خپل اى موسٰى

تفسير: دغه خبره ئې خپل قوم قبطيانو ته ځكه وويله څو هغوى ته د موسٰى عليه السلام په مقابل كښې نفرت او اشتعال وركړي يعني د موسٰى عليه السلام غرض او مقصد دا دى چه د جادو په زور مونږ د دې ملک څخه وشړي ـ او د كوډګرى په داسې ننداري د عوامو جميعت له خپله ځانه سره ملګرى كړي ـ او په دغه چل د قبطيانو پر ګردو (ټولو) املاكو او اموالو قابض شي.

فَلَنَاْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهٖ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهٗ نَحْنُ وَلَآ اَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

پس خامخا رابه وړو هرومرو (خامخا) تاته سحر پشان د دې سحر پس مقرر كړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا كښې يوه وعده چه نه به كوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته (او وګرځوه ځاى د وعدې) يو ځاى هوار (متوسط په منځ د طرفينو كښې).

تفسیر: یعني ته پخپله په دغه اراده کښې له سره نشي کامیابیدی له مونږ سره ډیر لوی لوی کودګران شته ښه خو به دا وی چه ته له هغوی سره مقابله وکړی ـ پس په هره ورځ او هر ځای کښې چه ته له هغوی سره مقابله کول غواړی د هغه د تعیین اختیار تاته (درکاوه کیږی) او دا ضروری ده هر هغه وقت چه معین کیږی ښائی چه له هغه څخه هیڅوک ځان ونه کاږی ـ او داسی ځای دی وټاکل شي چه هلته د دواړو طرفینو دپاره یو شان سهولت حاصل وی. او په منځ کښې واقع وی او په کیناستلو کښې د راعی او رعایا او حاکم او محکوم او د وړوکی او د لوی هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) سره نه وی ـ او هره یوه دله په ډیره آزادی او خپلواکی سره د خپل قوت او قدرت مظاهره پکښې وکړی شي. او میدان هم خلاص ـ ارت ـ صاف او هوار وی؛ څو ګرد (تول) کتونکی هر شي بی تکلفه ولیدی شي او تول مشاهدات په ښه دول (طریقه) سره وکړی شي.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَن يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

وویل (موسٰی) وقت د وعدی د تاسی ورځ د جشن (د قبطیانو) ده او دا چه راتول به کړل شي خلق په وقت د څاښت کښې.

تفسیر: یعني د انبیاؤ په کارونو کښې له سره هیڅ یو تلبیس او تلمیع نه وی. د دوی ګرد (تول) معاملات ښکاره ـ واضح ـ او صاف وی ـ موسٰی علیه السلام وفرمایل «ښه په هم هغه ورځ کښې چه تاسی لویه میله او رسمی جشن کوئ په هم هغه ورځ کښې څه مهال(وخت)چه لمر ښه پورته راشي ـ نو دغه د مقابلی نمائش (ښودنه) هم شروع شي ـ یعني په دغه میله کښې په هر ځای او هر وقت چه ډیر خلق سره راتول شوی وی په رڼا(رنړا) ورځ کښې دی دغه مقابله وکړله شي ـ څو کتونکی ډیر زیات وی او د ورځی په رڼا(رنړا) کښې هر څوک هر شي په ښه شان سره وګوری او هیڅ یوه اشتباه په منځ کښې واقع نشي.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په لویه مجمع کښې له مقابلی څخه د دواړو طرفینو غرض دا ؤ چه هغه غوښته چه دوی د ګردو (تولو) خلقو په مخ کښې بړه او مغلوب شي ـ او هغو غوښته چه هغه بړ او مغلوب شي د تولو وګړو په محضر کښې ـ د دغه جشن انعقاد چه د فرعون کلنی ؤ د مصر په ګردو (تولو) ښارو کښې مقرر ؤ.»

فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

پس مخ وګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راتول ئی کړل (اسباب آلات) د مکر فریب خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادوګرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغی خبری د غوته کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅید او د کوډګرانو د تولولو په ترتیباتو ئی لاس پوری کړ ـ او په داسی وسائلو او وسائطو پسی ولوید چه د هغو په اثر کوډګران بریالیان (کامیاب) شی او بالاخر له مکملی تیاری څخه وروسته په ډیر قوت او طاقت سره په هم هغه ټاکلی (مقرر کری) وقت د مقابلی په میدان کښی په داسی حال حاضر شو چه د کوډګرانو یو لوی فوج له ده سره ؤ؛ له دوی سره د انعاماتو او اکرامو لوئی وعدی هم کری شوی وی او دوی ګرد (تول) په دی باندی ګمارلی شوی ؤ چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی شائی چه موسٰی علیه السلام ته ماتی ورکړئ ګواکی دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کښی ؤ.

قَالَ لَهُمْ مُّوسٰی وَیْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوْا عَلَی اللّٰهِ كَذِبًا فَیُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ ۚ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰی ﴿٦١﴾

وویل دغو (ساحرانو) ته موسٰی (نازل دی کړی الله پر تاسی) هلاکت د تاسی مه تړئ پر الله باندی دروغ پس هلاک به کړی تاسی په عذاب سره او په تحقیق خراب او نا امیده شو هر هغه څوک چه دروغ ئی وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومیږی چه په دغه مجمع کښی موسٰی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی ؤ ـ کله چه کوډګران د حق مقابله په جادو سره کوونکی ؤ ـ نو هغوی ته ئی تنبیه ورکوله چه ګورئ په لوی لاس خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! د الله تعالٰی د قدرت نښی او معجزی او د انبیاؤ علیهم السلام معجزو ته سحر ویل ـ او بی حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کښی وړاندی کول، ګواکی پر پاک الله دروغ تړل دی. اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی ـ بلکه اندیښنه شته چه پر داسی خلقو آسمانی آفت نازل شی ـ او د دوی بیخ او بکر وباسی ـ او بنیاد او اساس ئی ور وران کړی.

فَتَنَازَعُوْا اَمْرَهُمْ بَیْنَهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوٰی ﴿٦٢﴾

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کښی (دغو جادوګرو) او پټ ئی وساته دغه راز (په منځ خپل کښی).

تفسیر: د موسٰی علیه السلام له دغه موعظه او تبلیغ څخه د کوډګرانو په جرګه کښی سخته ویره

او اندیښنه ورپیدا شوه ـ او پخپلو منځونو کښې ئې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ ـ چه مونږ له دغه سړی سره څه وکړو د ده خبرې د کودګرانو په شان له سره نه معلومیږي الغرض پخپلو منځونو کښې ئې سره بحث او مذاکرې کولې ـ او له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوې په ګوښې (بیل) مرکو او جرګو مشغول شول. بالاخر وروسته له ډیرو مناظرو ـ مخالفتونو او منازعو د فرعون له اثره متأثر شول او هغه خبرې او اترې ئې وکړې چه وروسته راځي.

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دي اراده لري دوی دواړه چه وباسي تاسې له ځمکې (ملک) د تاسې په سحر خپل سره او بوځي (محو کړي دوی دغه) لیاره (د دین) د تاسې چه ډیره غوره ده.

تفسیر: (په ان هذان) کښې دغه «ان» مخفف دی له مثقلې څخه ځکه دا لام فارق په مابین د نافیې او د مخففې پرې داخل شوی دی یا دغه «ان» په معنی د ما او دا لام په معنی د «الا» دی یعنی ماهذان الا ساحران) یعنی چه له پخوا راهیسې ستاسې کوم دین او رسوم جریان لري هغه له منځه لرې کړي او خپل دین او طور او د جادو او کودو فن هم رائج کړي چه د هغه په زور په دغه ملک کښې ستاسې عزت (پت) او کمائي (ګټه) شته هم دغه دواړه ورونه غواړي چه له تاسې څخه وشکوي او یواځې هم دا دواړه پرې قابضان شي.

فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسې (اسباب د سحر او) مکر خپل بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی (کامیاب) شو نن ورځ هغه څوک چه غالب شو

تفسیر: یعنی د موقع اهمیت وپیژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همت او قوت سره ګرد (تول) یو ځای شئ! ـ او د دوی د پره کولو تدبیر وکړئ! او دفعتاً داسې حمله پرې وروړئ! چه په یو وار کښې د دوی قدمونه وښوئیږي او وپرځیږي ـ چه د نن ورځې جګړه فیصله کوونکې جرګه ده ـ د نن ورځې بري دائمي کامیابي او د تل بری دی. هر هغه فریق چه نن غالب او بریالی (کامیاب) شي نو هغه د همیشه دپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږي.

قَالُوا يٰمُوسٰى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا

وویل (کودګرانو) ای موسٰی یا به ته غورځوی (اول همسا خپله) او یا به شو مونږ اول د هغه چا چه غورځوی (همسا خپله) وویل (موسٰی) بلکه وغورځوئ تاسی ړومبی (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل).

تفسیر: موسٰی علیه السلام په ډیری بی پروائی سره جواب ورکړ چه نه ړومبی تاسی خپلی ننداری راوښیئ او خپلی چاری مو راښکاره کړئ! څو د باطل د زور آزمویلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول (طریقه) سره درښکاره شی ـ دغه قصه د الاعراف په (١٢) رکوع کښی پخوا له دی نه هم لیکلی شوی ده هلته دی ولوسته شی.

فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾

پس ناڅاپه (دغه وقت) هغه پړی د دوی او همساګانی د دوی په خیال کښی راوستی کیدی دغه (موسٰی ته) له وجه د سحره د دغو (ساحرانو) داسی چه بیشکه دغه (ماران دی چه) منډی وهی (او ځغلی).

تفسیر: یعنی د ساحرینو له نظربندئ څخه موسٰی علیه السلام ته داسی په نظر ورځی چه ګواکی دغه ګرد (تول) پړی او همساګانی د مارانو (منګورانو) په شان منډی رامنډی وهی ځغلی او راځغلی او په واقع کښی خبره داسی نه وه.

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾

بیا ومونده په نفس خپل کښی ویره موسٰی (چه خلق به د سحر او معجزی فرق ونشی کړی او ګمراه به پاتی شی).

تفسیر: یعنی د کودګرانو د دغی چاری د لیدلو څخه ناپوهان تیر نه وځی او حمقا ونه غولیږی او د سحر (کودو) او د معجزی په منځ کښی به سره فرق ونه کړی شی ـ نو په دغه صورت کښی به د حق غلبه نه واضح کیږی. د خوف دغه مطلب د وروستنی جواب څخه ښرګندیږی

(ښکاريږي).

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ويل (موسٰى ته) مه ويرېږه (په زعم خپل) بيشکه ته چه ئې هم دا ته ئې دير غالب.

تفسير: يعني ويره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسي وسوسي ته په خپل زړه کښي ځای مه ورکوه! الله تعالىٰ هرومرو (خامخا) حق ته بری او غلبه ورکوی او تل ئې په ارتقاء او اعتلاء کښي ساتي (او په دی کښي پنځه مبالغي دی (١) حرف د تحقيق. (٢) تکرار د ضمير. (٣) تعريف د جزاء (٤) لفظ د علو (٥) صيغه د مبالغي).

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ

او وغورځوه هغه شي چه په ښي لاس د تا کښي دی چه له حلق څخه ښکته تير کړي هغه شيان چه دوی جوړ کړی دی (او خپلي ګيدی ته ئې وغورځوی)

تفسير: يعني خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چه د دوی دغه ګردی (تولي) کودی او پلمي يوه نمري او ګوله کړي ـ او ميدان د دوی له وجوده پاک شي.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بيشکه هغه شي چه جوړ کړی دی دوی (او ميدان د مقابلي ته ئې حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی؛ او بری نه مومي ساحر (کودګر) هر چيرته چه راشي (او وی).

تفسير: يعني د کودګرانو کودی ـ سحر ـ جادو او نوری پلمي (تدبيرونه) چه څومره دی او تر هری اندازی پوری چه ورسيږی د حق په مقابله کښي له سره بری نشي موندلی ـ او نه پخپله کودګر هيڅ چيری فلاح موندلی شي نو ځکه په حديث کښي د کودګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.

(کله چه وغورځوله موسٰى عليه السلام همسا خپله او تير کړ همسا هغه اسباب د سحر په خپلی ګيدی کښي

او وپوهیدل ساحران چه دغه معجزه ده سحر نه دی پس ولویدل بی اختیاره لکه چه فرمائی)

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

پس وغورځول شول کودګران (نسکور) په دغه حال کښی چه سجده کوونکی ؤ (الله ته) (نو کودګرانو) وویل ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او (رب د) موسٰی.

تفسیر: دغه کودګران چه دیر فنی سری او د تخصص خاوندان وو سم د لاسه وپوهیدل چه دغه له سره سحر نشی کیدی او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لری نو فی الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا (رنړا) سره روښان شول او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کښی سر په سجده ولویدل. دغه قصه د الاعراف په ۱۲ رکوع کښی لیکلی شوی ده.

قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

وویل (فرعون) چه تصدیق وکړ تاسی ده ته پخوا له هغه چه اذن درکړم زه تاسی ته (د تصدیق د ده) بیشکه چه دی خامخا مشر د تاسی دی هغه چه ښوولی ئی ده تاسی ته جادو.

تفسیر: یعنی بی ځما له اجازی او حکم صادرولو څخه تاسی ایمان راوړ او ځما فیصلی ته مو له سره غوږ کینښود او منتظر نشوئ نو معلوم شو چه تاسی او موسٰی علیه السلام پخپلو منځونو کښی سره روغه او جوړښت سره کړی دی او دغه مقابله مو داسی راښکاره شوه لکه د زرګرانو جنګ چه په دغه سره غواړئ چه عوام الناس وغلوئ لکه چه د الاعراف په سورت کښی هم مذکور شو.

فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ
وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

نو اوس به پری کړم زه خامخا لاسونه د تاسی او پښی د تاسی له خلافه (یعنی ښی لاس او کینه پښه ـ یا کیڼ لاس او ښی پښه) او خامخا ځوړند به

کړم هرومرو (خامخا) تاسي په تنو د خرماؤ کښي ځو ستاسي د حال د لیدلو څخه گردو (تولو) ته پند او عبرت حاصل شي او خامخا معلوم به کړئ تاسي هرومرو (خامخا) چه کوم یو له مونږ نه ډیر سخت دی له جهته د عذاب او ډیر پاتي کیدونکی دی (زه که موسیٰ؟)

تفسیر: یعني تاسي پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسي راڅرګندوئ چه هم دا مونږه منجي یو او نور گرد (تول) خلق (یعني فرعون او فرعونیان) به په ابدی عذاب کښي اخته او مبتلا کیږی ـ نو اوس به درمعلوم شي چه د چا عذاب زیات سخت دی ـ او تر زیات وقت پوری پاتي کیدونکی دی؟

قَالُوْا لَنْ نُّؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَآءَنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِيْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ اَنْتَ قَاضٍ ؕ اِنَّمَا تَقْضِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ؕ﴿٧٢﴾ اِنَّآ اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ؕ

وویل (کودګرانو) چه له سره به غوره نه کړو تا په هغه چه راغلي دی مونږ ته له ښکاره ؤ معجزو او هغه (الله) چه پیدا کړی ئی یو مونږ پس وکړه ته هغه کار چه ته ئی کوونکی ئی بیشکه هم دا خبره ده چه حکم به ورکړی ته په دی ژوندون لږ خسیس (په قتل او په نورو تعزیراتو) بیشکه مونږ ایمان مو راوړی دی په رب خپل چه وبښي مونږ ته ګناهونه ځمونږ او هغه چه تا مجبوره کړی یو مونږ په (کولو د) هغه شي باندی له سحره (په مقابل د معجزی کښي)؛

تفسیر: یعني مونږ داسي صاف حقاني دلائل ستا له خاطره نشو پریښودی؟ او د خپل حقیقي خالق د خوښي په مقابل کښي ستا هیڅ پروا نشو کولی ـ اوس هر څه چه ستا له لاسه کیدی شي وئی کره ـ ستا خو هم دغومره زور رسیږی چه ځمونږ دغه فاني دنیوی ژوندون ختم کړی. که ته داسي وکړی نو هیڅ مضائقه نه لری، مونږ لا ږومبي له دی نه د دغه دارالفناء په مقابل کښي دارالبقاء ته ترجیح ورکړی ده او مونږ د دی دنیا د رنځ او راحت په فکر کښي نه یو او یوازې ځمونږ آرزو او تمنا هم دا ده چه ځمونږ مالک او مولیٰ له مونږه خوښ او رضاء شي ـ او ځمونږ ګرد (تول) ګناهونه خصوصاً هم دغه ګناه چه ستا د حکومت له خوفه بالجبر ځمونږ له لاسه صادره شوی ده. «یعني چه د حق مقابله مو له جادو سره کړی ده» معاف وفرمایي وائی

چه کودګران د حضرت موسٰی علیه السلام د معجزی له لیدلو څخه په دی پوهیدلی وو. چه دغه جادو نه دی ـ او مونږ لره نه ښائی چه د ده په مقابل کښی ودریږو خو د فرعون په امر او د ده له ویری مو په مقابله لاس پوری کړل.

وَاللّٰهُ خَیْرٌ وَّاَبْقٰی ﴿۷۳﴾

او الله خیر غوره دی (له جهته د جزا ورکولو له تا نه) او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنی هغه انعام او اکرام چه تا به مونږ ته راکاوه له هغه څخه ښه او تل پاتی کیدونکی اجر مؤمنینو ته د الله تعالیٰ له درباره ورکاوه کیږی. (وفرمایل الله تعالیٰ چه)

اِنَّهٗ مَنْ یَّاْتِ رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ؕ لَا یَمُوْتُ فِیْهَا وَلَا یَحْیٰی ﴿۷۴﴾

بیشکه شان دا دی هر څوک چه راشی رب خپل ته کافر (په عقبٰی کښی) پس بیشکه شته ده ته جهنم دوزخ چه نه به مری په دی دوزخ کښی (چه هوسا «آرام» شی) او نه به ژوندون کوی (د ژوندون په څیر)

تفسیر: یعنی انسان لره په کار دی چه اول د آخرت په فکر کښی اوسی او داسی دی ونه کړی چه د مخلوق په اطاعت کښی د خالق معصیت وکړی ځکه چه د داسی مجرمانو د هستوګنی ځای ډیر بد ځای دی چه له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کیدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده ـ دنیوی تکالیف او مشقات هومره چه وی یواځی د مرګ په راتګ سره ګرد (تول) ختمیږی. لیکن کفارو ته په دوزخ کښی هم مرګ نه وررسیږی چه د دوی هغه مصائب او تکالیف پای (انجام) ته ورسوی او د هغوی هغه جهنمی ژوندون به هم د ښه ژوندون په شان نه وی ـ یعنی د دوی هغه ژوندون به داسی وی چه پر هغه به مرګ په زرهاؤ درجو مرجح او بهتر وی. (العیاذبالله).

وَمَنْ یَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِکَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰی ﴿۷۵﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِیْنَ فِیْهَا ؕ

او هر څوک چه راشي دغه (الله) ته (په قيامت كښې) په دې حال كښې چه مؤمن وى چه په تحقيق كړى ئې وى ښه (عملونه په دنيا كښې) پس دغه مؤمنان چه دى شته دوى ته (درجې) مرتبې ډيرې اوچتې (چه هغه مرتبې) جنتونه دى د(تل) هستوګنې چه بهيږى (له لاندى د ماڼيو او ونو) د دوى (شلور قسمه) ويالې هميشه به وى دوى په دغو (جنتونو) كښې.

تفسير: د مجرمانو بالمقابل ئې د دغو مطيعانو خاتمه او انجام بيان وفرمايله.

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنۡ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چه ځان ئې پاک كړى وى (له خيرو د كفر او له ګناهونو)

تفسير: يعنى له چټلو خيالاتو ـ فاسده ؤ عقائدو ـ رذيله ؤ اخلاقو او خرابو اعمالو څخه پاک او صاف وى.

وَلَقَدۡ اَوۡحَيۡنَآ اِلٰى مُوۡسٰٓى ۙ اَنۡ اَسۡرِ بِعِبَادِىۡ فَاضۡرِبۡ لَهُمۡ طَرِيۡقًا فِى الۡبَحۡرِ يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخۡشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتۡبَعَهُمۡ فِرۡعَوۡنُ بِجُنُوۡدِهٖ فَغَشِيَهُمۡ مِّنَ الۡيَمِّ مَا غَشِيَهُمۡ ﴿٧٨﴾

او خامخا په تحقيق وحى كړې وه مونږ موسٰى ته داسې چه د شپې وباسه (له مصره) بندګان زما (بنى اسرائيل) پس جوړه كړه دوى ته (په وهلو د همسا خپلى سره) لياره په بحر (سيند) كښې وچه نه به ويريږې ته په تعقيب (د فرعون له ميندلو او نيولو د فرعونيانو نه) او نه به ويريږې (له ډوبيدلو) پس راغى په هغو (بنى اسرائيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښكرو د ده پس لاندې كړل دوى له سيند څخه هغه څيز چه لاندې ئې كړل.

تفسير: كله چه فرعونيانو په ميدانى مقابله كښې ماتې وموندلې ـ او كودګران مشرف بالايمان شول او د بنى اسرائيلو ثقل څه درونډ شو ـ او موسٰى عليه السلام له كلو كلو راهيسې د الله تعالىٰ باهره آيات وروښوول ـ او هر شان حجت ئې په اتمام ورساوه ـ خو سره له هغه فرعون دغى خبرې ته تيار او آماده نشو چه حق ومنى يا بنى اسرائيلو ته آزادى او خپلواكى وركړى ـ

دلته د الله تعالیٰ داسی حکم پر موسٰی علیه السلام صادر شو چه بنی اسرائیل له خپله ځانه سره روان کړه ! ـ او د شپې له مخې له مصره هجرت وکړئ ! ـ څو په دغه وسیله سره بنی اسرائیل له مظلومیت او غلامی څخه نجات ومومی ـ په لیاره کښې به سمندر (د قلزم بحیره) حائل کیږی لیکن تا غوندی د یوه اولوالعزم نبی په لیاره کښې نه شائی چه سمندر هم حائل شی ـ نو د هم دغه سمندر په منځ کښې د خپل ځان دپاره داسی لیاره پیدا کړه ! تر څو پر هغې باندی له پوری وتلو څخه نه د دوبیدلو اندیښنه او نه د فرعونیانو د تعاقب او د درپسی راتللو او رسیدلو او نیولو خرخشه (تردد) وی ـ لکه چه موسٰی علیه السلام له هم دغه هدایت سره سم پر سمندر باندی خپله همسا ووهله چه په هغه سره اوبه له سره تر بیخه پوری څیری او دوولس کوڅی شوی او الله تعالیٰ باد ته امر وکړ چه سم د لاسه دغه ځمکه وچه کړه ! لکه چه آناً فاناً د سمندر عمق (نات) وچه سمه صافه لیاره شوه او په دواړو اطرافو کښې د سمندر اوبه لکه دیر لوی لوی غرونه ولاړ وی ﴿ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴾ پس څیر شو بحر پس وګرځیده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر» نو بنی اسرائیل پر دغه لیاره بی له کومه تکلیف او مشقته تیر شو وروسته فرعون سره له خپل عظیم الشان فرعونی لښکر د دوی د تعاقب او نیولو دپاره راغلل او دغه وچه سمه صافه لیاره ئی لیدلی په بنی اسرآئیلو پسی هلته ننوتل څه مهال (وخت) چه بنی اسرآئیل له سینده بیخی پوری وتل او فرعون سره له خپله فرعونی لښکره بیخی د سیند منځ ته ورسیدل الله تعالیٰ سمندر ته امر ورکړ چه له دواړو خواؤ اوبه سره یو ځای کړه ! او فرعون سره له فرعونیانو په خپله غیږ کښې تینګ ونیسه ! نو بیا په دی خبری پسی هیڅ مه ګرځه ! او له سره ئی پوښتنه مه کوه چه د سمندر امواجو (څپو) په څه شان دوی ګرد (تول) سره پناه کړل؟ او څرنګه د مرګی سور څادر ئی پری وغوړاوه؟ او پخپله سره غیږ کښې ئی یخ پخ او تینګ ونیول.

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾

او ګمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته ئی) ونه ښودله لیاره سمه

تفسیر: یعنی په ژبه سره خو ئی دیری دعوی کولی چه ﴿ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لیاره وروښوده؟ بیشکه چه فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

تینګ دی ساتمه په غیږ زه خو دوبیږم مین

له خپله ځانه سره تابه هم دوب کړم مین

همغسی چه د دی حال په دنیا کښی شو ـ هم هغه ئی په آخرت کښی هم په برخه کیږی ـ دلته له خپلو ګردو (تولو) ملګرو او لښکرو سره په سیند کښی دوب شول ـ هلته به هم له هم دغو

سره یو ځای د دوزخ په لمبو کښې دوبیږی لکه چه د هود په ۹ رکوع کښې مسطور دی
﴿ يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ﴾

يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ قَدْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّوْرِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۝ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيْهِ

(وفرمایل الله چه) ای بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) په تحقیق نجات درکړ مونږ تاسی ته له دښمنه د تاسی (له فرعون) او وعده کړی ده مونږ له تاسی سره (په واسطه د موسیٰ) جانب د طور (چه) ښی (جانب دی) او نازل کړ مونږ پر تاسی من (ترنجبین) او سلویٰ (وریت کړی مرغان) خورئ تاسی له طیبو (پاکیزه ؤ شیانو) هغه چه رزق روزی مونږ درکړی ده تاسی ته او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کښې په اسراف اذخار بخل او کفران سره)

تفسیر: په دغه سره الله تعالیٰ بنی اسرآئیلو ته پند ورکوی چه وګورئ مونږ پر تاسی باندی څرنګه احسانات او انعامات فرمایلی دی ـ ښائی چه تاسی هم د هغه حق اداء کړئ! آیا دغه کومه وړه او کوچنی خبره ده چه تاسی ته مو د دغسی جابر او قاهر دښمن له لاسه نجات درکړ ـ او هغه مو په یوی دیری عبرتناکی طریقی سره ستاسی تر سترګو لاندی هلاک او تباه کړ ـ بیا د حضرت موسیٰ علیه السلام په وسیله مو له تاسی سره وعده وکړه چه له مصر څخه د شام په طرف د ورتګ په وقت کښې د «طور» د غره هغی مبارکی او میمونی برخی ته چه په ښی لاس کښې پرته ده راشئ! نو تاسی ته به «توریت» درعطاء کیږی ـ د «تیه» په لق ودق او ډاګ سپیره میدان (میره) کښې ستاسی د خوراک دپاره مو «من» ترنجبین او «سلوا» مرغان او کرکان نازله کړه چه د هغو ذکر د البقره د سورت په (٦) رکوع کښې هم لیکلی شوی دی. د دغو احساناتو او انعاماتو په مقابل کښې تاسی ته دغه لائق او مناسب ؤ ـ چه هغه حلال او طیب ـ لذیذ ـ خوندور ـ او پاک شیان چه الله تعالیٰ تاسی ته عنایت فرمایلی دی د هغه استعمال په دیر شوق او ذوق وکړئ! او په دغه معامله کښې له حده مه تیریږئ! لکه داسی چه ناشکری او اسراف وکړئ! یا په دغه فانی تنعماتو کښې بیخی محو او دوب شئ او د الله تعالیٰ واجبه حقوق اداء نه کړئ! یا دغه د الله تعالیٰ درکړی شوی مال او دولت په مناهیو او معاصیو کښې ولګوئ یا هر چیری او هر ځای کښې چه د تعدیل ـ تأویل او مکر او فریب څخه ممانعت کړی شوی دی هلته په دغو تأویلاتو ـ مکر او فریب پسی مه ګرځئ! الغرض د الله تعالیٰ درکړی نعمتونه د

طغيان او عصيان آله له سره مه كرځوئ.

فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي ۖ وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٨١﴾

پس واجب لازم راكوز به شي پر تاسي غضب قهر ځما او هر څوک چه لازم واجب راكوز شي پر ده غضب ځما پس په تحقيق سخت وغورځيد (په هاويه كښې).

تفسير: يعني كه تزئيد وكړئ نو د الله تعالىٰ غضب به پر تاسي نازليږي؛ او د ذلت او عذاب په تورو تيارو؛ غارونو كښې غورځول كيږئ!.

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾

او خامخا زه هرومرو (خامخا) ښه مغفرت كوونكى يم هغه چاته چه توبه ئى وويسته (له شركه او ايمان ئى راووړ په تولو مؤمن به شيانو)

تفسير: د مغضوبينو په مقابل كښې دغه د مغفورينو بيان وشو يعني هومره چه لوى مجرم وى كه د زړه په صدق سره تائب شي ـ او د ايمان او صالح عمل لياره ځان ته غوره كړى او پر هم دغه د ايمان پر سمه صافه لياره تر مرگه پورى مستقيم پاتي شي نو د الله تعالىٰ په دربار كښې د مغفرت او د رحمت هيڅ كمى او تقليل نشته.

وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ﴿٨٤﴾

او څه شي راگرندى كړى ته (چه ړومبى راغلى) له قومه خپله اى موسىٰ ووېل (موسىٰ) دوى دغه دى (روان دى) راپسى له وروسته ځما (دير نژدى) او جلتى مى وكړه تاته (په راتلو كښى) اى ربه ځما دپاره د دى چه راضي شى ته (له مانه نه تكبراً).

تفسير: حضرت موسىٰ عليه السلام حسب الوعده په ديره مينه او اشتياق سره «طور» ته ورسيد ـ

ښائی چه داسی حکم هم پری شوی وی چه د خپل قوم څيني مشران او غټان هم له ځانه سره راولی ـ او هغوی به تری لږ څه وروسته پاتی شوی وی ـ او موسٰی علیه السلام به په ډیر شوق او ذوق سره مخ کښی وړاندی تللی وی؛ نو الله تعالٰی وفرمایل ای موسٰی دومره ګړندی ولی راغلی؟ او خپل قوم او ملګری دی ولی وروسته پریښودل؟ عرض ئی وکړ چه ای رب العالمین ستا د خوښی او رضاء دپاره ډیر ژر حاضر شوم ـ او قوم هم دومره له ما څخنی لری نه دی ـ دغه دی راپسی راځی ـ **كذا في التفاسير ويحتمل غير ذلك والله اعلم**

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه مونږ چه یو په تحقیق وموآزمویه قوم د تا وروسته له (راتللو د ستا) او ګمراه کړل دوی (یوه زرګر) سامری (په عبادت د خسی سره).

تفسیر: یعنی ته دلته راغلی ـ او ما ستا قوم په یو ډیر سخت امتحان کښی غورځولی دی چه د هغه سبب په عالم اسباب کښی سامری ګرځیدلی دی ځکه چه د هغه په اضلال او اغواء سره بنی اسرآئیلو د موسٰی علیه السلام په غیاب کښی د خسی (ګلګی او سخوندرکی) په عبادت لاس پوری کړ چه د هغه قصه د الاعراف په (١٨) رکوع کښی هم تیره شوی ده.
تنبیه: څيني وائی چه د «سامری» نوم هم موسٰی ؤ ـ د څينو په نزد سامری «سبطی» ؤ. د څينو په نزد «قبطی» ؤ په هر حال د جمهور رائی دا ده چه دغه سړی د موسٰی علیه السلام د عهد منافق ؤ ـ او د منافقانو په شان به په چل او فریب سره د مسلمانانو د ګمراه کولو په فکر کښی ؤ ـ د ابن کثیر روایت له اسرآئیلی کتابونو سره سم د ده نوم هارون دی.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾

پس راوګرځید موسٰی قوم خپل ته ډیر غضبناک خورا (ډیر) غمجن ووېل (موسٰی) ای قومه څما آیا وعده نه وه کړی له تاسی سره رب د تاسی وعده حسنه (نیکه ښه د ورکولو د توریت)؛ آیا پس اوږده شوه پر تاسی زمانه (د بیلتون څما) او که اراده کړی وه تاسی چه لازم واجب راکوز شی پر تاسی

غضب قهر له جانبه د رب د تاسي پس خلافه کړه تاسي هغه وعده ځما (چه تاسي راسره کړې وه په ثبات سره په دين کښې).

تفسیر: يعنې ځما په متابعت کښې تاسي ته د ديني او دنيوي هر قسم نيکي دررسيږي لکه چه ديره عظيم الشانه نيکي هم دا اوس تاسي پخپلو سترګو سره وليدله ـ او هغه څه چه باقي دي هغه عنقريب دررسيږي ـ آيا له دغي وعدي څخه ډير زيات مدت تير شوي دي؟ چه تاسي دغه تير ګرد (تول) احسانات هير کړل او د وروستينو انعاماتو له ډير انتظار کولو څخه ستري ستومان شوئ؟ يا عمداً او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحيد پر دين قائم پاتي نشوئ؟ او د الله تعالیٰ غضب مو ځان ته غوره کړ (كذا فسره ابن كثير رحمة الله عليه) يا ئې داسي مطلب واخيست شي له تاسي څخه الله تعالیٰ د ډيرشو ـ څلويښتو ورځو وعدی اخيستې وه چه دومره مدت به موسٰی عليه السلام په طور کښي معتکف وي او وروسته له هغه به توريت ورکاوه کيږي ـ نو آيا ډير زيات مدت تير شوی دی؟ چه تاسي له ډير انتظار کولو څخه ستړي شوي يئ؟ او د خسې عبادت مو ځان ته غوره کړی دی؟ يا عمداً د دغه حرکت مرتکب شوي يئ څو د الله تعالیٰ د غضب مستحق شئ ـ او له ﴿ فَأَخۡلَفۡتُم مَّوۡعِدِي ﴾ څخه مراد هغه وعده ده چه بني اسرآئيلو له موسٰی عليه السلام سره کړی وه ـ چه تاسي مونږ ته د الله تعالیٰ له جانبه يو داسي کتاب راوړئ چه مونږ پرې عمل وکړو او ستا په متابعت کښي مستقيم پاتي شو.

قَالُواْ مَآ أَخۡلَفۡنَا مَوۡعِدَكَ بِمَلۡكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلۡنَآ أَوۡزَارٗا مِّن زِينَةِ ٱلۡقَوۡمِ فَقَذَفۡنَٰهَا فَكَذَٰلِكَ أَلۡقَى ٱلسَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

وويل (بني اسرآئيلو) چه نه مو دي کړی خلاف د وعدی د تا په اختيار خپل سره وليکن مونږ بار کړی شوی يو په پيتو له ګانو (زيوراتو) او کاليو (کپړو) د قبطيانو د قوم پس ومو غورځولي هغه (ګاني (زيورات) په اور کښي) او هم داسي وغورځولي (ګاني (زيورات) په اور کښي) سامري

تفسیر: يعنې مونږ پخپل اختيار او په خپل سر داسي حرکت نه دی کړی ـ په دغه حرکت باندي مونږ د «سامري» په تحريک او ليار ښوونه سره اقدام کړی دی ـ صورت ئې داسي ؤ چه د فرعونيانو د ګانو (زيوراتو) او کاليو (جامو) هغه بار چه ځمونږ پر اوږو بار ؤ ـ مونږ نه پوهيدلو چه له هغه سره څه معامله وکړو نو پخپلو منځونو کښي مو مشوره سره وکړه ـ او وروسته له هغه مو داسي غوته کړه چه هغه هيسته وغورځوو نو «سامري هغه واخيست ـ او په اور کښي ئې ويلي کړل؛ او له هغه ځني ئې د خسي تصوير جوړ کړ او هغه ئې راودراوه ـ دغه قصه د

«الاعراف» په سورت کښې هم تیره شوی ده هلته دی ولوستل شی.
تنبیه: د فرعونیانو ګاڼې (زیورات) څرنګه د بنی اسرائیلو په لاس ورغلی وی یا به ئې هغه له دوی نه مستعار اخیستی وی یا د غنیمت د مال په دول (طریقه) به دوی ته په لاس ورغلی وی ـ یا به بل کوم صورت لری په دی کښې د مفسرینو اختلاف دی. هر یو صورت چه دی بنی اسرائیلو د هغو استعمال د خپل ځان دپاره جائز نه ګڼانه ـ لیکن دا د ډیر تعجب او حیرت ځای دی چه له هغه څخه ئې بت جوړول ـ او بیا د هغه په عبادت کښې مشغولیدل ئې جائز ګڼل.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾

نو راوویست دوی ته (له هغه خندق څخه) یو خسی یو جسد چه ؤ ده ته غږ (د خسی) نو وویل (سامری او تابعانو ئې) دغه د تاسی خدای دی او خدای د موسٰی دی پس هیر کړی دی ده (خپل خدای دلته او طور ته تللی دی)؛

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام څخه هیر شوی دی چه د الله تعالٰی سره د خبری کولو دپاره طور ته تللی دی ـ الله خو دلته موجود دی یعنی هم دغه خسی دی (العیاذ بالله) ښائی دغه خبره به د دغو یهودانو وی چه په دوی کښې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

(نو فرمائی الله) آیا نه ګوری دوی بیشکه شان دا دی چه بیرته نه ګرځوی دا (خسی) دوی ته خبره او نه مالک دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعی (د رسولو).
په «الا یرجع» کښې «ان» مخفف دی له مثقل څخه چه اسم ئې محذوف دی (ای انه)

تفسیر: یعنی دغه ړانده په دغومره غته خبره هم ونه پوهیدل چه دغه بت چه نه له چاسره خبری کولی شی؛ نه چاته لږ څه نفع رسولی شی ـ او نه د څه نقصان رسولو اختیار لری؛ هغه څنګه معبود کیدی شی؟

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُوْنُ مِنْ قَبْلُ يٰقَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ ۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُوْنِيْ وَاَطِيْعُوْٓا اَمْرِيْ ﴿٩٠﴾

او خامخا په تحقيق وويل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسٰی نه له طوره) ای قومه ځما بيشکه هم دا خبره ده چه ازمويلی شوی يئ تاسی په (عبادت) د خسی او بيشکه رب د تاسی هم دا رحمٰن دی (نه بل خوک) نو متابعت وکړئ ځما او اطاعت وکړئ د حکم ځما (چه حکم د ثبات دی په دين کښې).

تفسير: يعنی حضرت هارون عليه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولی وو چه پر دغه خسی تاسی غوليدلی يئ دا له سره ستاسی خدای نشی کيدی ـ ستاسی خدای يواځی رحمٰن دی ښه فکر وکړئ چه تر اوسه پوری ئی پر تاسی څومره رحمتونه نازل کړی دی؟ او څومره خپل نعمتونه ئی ورولی دی؟ نو تاسی ولی له هغه څخه مخ اړوئ؟ او له هغه څخه شلولی، له چا سره خپل ځان نښلوئ؟ زه د موسٰی خليفه يم او بالذات پخپله هم د نبوت خاوند يم ـ که خپله ښيگڼه (فايده) غواړئ ـ نو پر تاسی لازم دی چه ځما په طريقه او ليياره لاړ شئ؛ او ځما خبره ومنئ او د سامری په تگی مه خطاء وځی، چه هغه مو اغواء کوی ـ او له لياری مو باسی.

قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوْسٰى ﴿٩١﴾

وويل (بنی اسرآئيلو) چه هميشه به اوسو په (عبادت د) دی خسی محکم ولاړ تر هغه پوری چه بيرته راشی مونږ ته موسٰی (له طوره).

تفسير: يعنی د موسٰی عليه السلام تر راتگه پوری مونږ د دی خسی له عبادت څخه لاس نه اخلو ـ کله چه دوی راغلل نو هلته به وگورو هر کار چه وړ (لائق) او مناسب ؤ ـ هم هغه به کوو.

قَالَ يٰهٰرُوْنُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوْٓا ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِ ۗ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِيْ ﴿٩٣﴾

وويل موسٰی پس له راتگه خپله له طوره ای هارونه څه شی منع کړی وی ته کله چه تا وليدل دوی چه گمراهان شول له دی چه متابعت دی ونه کړ (د حکم) ځما (په جهاد سره) آيا پس نافرمانی وکړه تا له حکمه ځما.

تفسیر: یعنی ما ته خپل خلیفه درولی وی او حکم می درکړی ؤ چه ځما په غیاب کښې د دوی اصلاح کوه او د مفسدانو په لیاره مه ځه نو بیا تا ځه اصلاح وکړه؟ ولی مو د خپلو موافقینو په ملګرتوب له دغو خسی پرستانو سره سخته مقابله ونه کړه ـ او د خسی له عبادته مو دوی ستانه (منع) نه کړل ـ که دا مو له لاسه نه ؤ پوره نو ولی دی له دوی څخه ونه شکوله او پر ما پسی رانغلی ـ الغرض تا د داسی صریحی ګمراهی له لیدلو سره ولی ځما د اصول او طریقی متابعت ونه کړ؟

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي ۚ

وویل (هارون) ای ځویه د مور ځما مه نیسه ږیره ځما او نه (ویښتان د) سر ځما

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام له دیره قهره او سختی غصی حضرت هارون علیه السلام ئی له ږیری او د سر له ویښتانو څخه کلک نیولی ؤ د دی مفصله قصه د الاعراف په (۱۸ رکوع) کښې تیره شوی ده د هغه په فوائدو کښې دی ولوستله شی.

إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَاءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

بیشکه زه وویریدم له دی نه چه وبه وائی ته (راته) چه بیلتون دی واچاوه په منځ د بنی اسرآئیلو کښې (که چیری ما جنګ کړی وی) او ودی نه کتل امر (خبری) ځما ته

تفسیر: یعنی ځما په فکر کښې هم دغه خبره راغله چه ستا د راتګ انتظار له دی نه بهتر دی چه زه ستاسی په غیاب کښې کوم کار وکړم چه د هغه لامله (له وجی) به په بنی اسرآئیلو کسی شقاق او نفاق واقع شی. ځکه ظاهر دی که مقابله یا انقطاع کیده ـ نو څه خلق به له ما سره کیدل؛ او دیر کسان به مخالف کیدل ـ نو زه له دی نه ویریدم چه ته د خپل راتګ په وقت کښې دغه الزام په ما وانه ږوی چه ځما د راتګ انتظار دی ولی ونه کړ؟ او په قوم کښې دی ولی داسی تفرقه وغورځوله. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د تګ په وقت کښې موسٰی علیه السلام هارون علیه السلام ته داسی نصیحت فرمایلی ؤ چه ګرد (ټول) قوم په اتفاق ساته نو ځکه هارون د خسی د عابدانو سره مقابله ونه کړه ـ هو په ژبه سره ئی دوی دیر وپوهول مګر دوی ونه پوهیدل» لکه د هارون علیه السلام د وژلو دپاره هم تیار شول ﴿ وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي ﴾

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾

وويل (موسٰى) پس څه وه ستا کار ای سامری (چه خلق دی گمراه کړل)

تفسير: يعني موسٰى عليه السلام د هارون عليه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامری) ته تر قهر او عتاب لاندی ونيو او تری لازمه پوښتنی ئی شروع کړی ـ او وئی ويل چه ته دی په رښتيا خپل حقيقت بيان کړه! دغه حرکت دی د څه لامله (له وجی) کاوه ـ او بنا پر کوم اسباب او عوامل بنی اسرائيل ستا په لوری بی لياری او گمراه شول؟

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِيْ نَفْسِيْ ﴿٩٦﴾

وويل (سامری) چه نظر غورځولی ؤ ما په هغه شی باندی چه نظر نه ؤ غورځولی دوی په هغه شی باندی پس واخيستله ما يو موټی (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئيل) پس ومی غورځوله دا (خاوره په خوله د دی خسی کښی نو په غږيدو شو) او هم داسی ښائسته کړی ؤ ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسير: سامری وويل چه ځما نظر پر داسی يو شی ولويد چه د نورو فهم هغه ته ونشو ـ يعنی ما د الله تعالٰى ليږلی پرښته (جبرئيل عليه السلام) پر آس سوره وليده ښائی دا به په هغه وقت کښی وی چه بنی اسرائيل دننه په سيند کښی پر هم هغه وچه لياره تلل ـ او د دوی تر شا فرعونی لښکر هم ننوتلی ؤ په دغه حالت کښی جبرئيل د دواړو ډلو په منځ کښی ولاړ ؤ ـ څو د يوی ډلی خلق د بلی ډلی له خلقو سره گډ نشی او ضرر ونه رسيږی ـ په هر حال سامری به د کوم محسوس دليل پر اساس يا له خپله وجدانه يا د کوم قسم تعارف په بناء په دی باندی پوهيدلی وی چه هم هغه جبرئيل عليه السلام دی ـ نو ځکه د ده د پښو يا د ده د آس د سوو له خاورو څخه يی يو موټی خاوره واخيسته ـ او بيا هم هغه ئی د هم هغه د خسی د سرو زرو په مجسمه کښی ورتوئی کړه ـ ځکه چه د ده په زړه کښی دغه فکر راغلی ؤ چه د روح القدس د پښو خاورو کښی به هرومرو (خامخا) څه نه څه تاثير وی. حضرت شاه صاحب ليکلی «دغه سره زر د کفارو د هغو اموالو څخه ؤ چه په فريب اخيستی شوی ؤ ـ نو کله چه په هغه کښی هغه برکتی خاوره ولويده نو د حق او باطل د يو ځای کيدلو څخه تری داسی د يوی کرشمی شی جوړ شو چه هغه مجسمه د سا لرونکو په شان د روح او د غږ خاونده شوه له دغسی شيانو څخه دير زيات ځان ساتنه په کار ده چه تری بت پرستی لا ترقی مومی».

تنبیه: د دی آیت کوم تفسیر چه پاس بیان شوی دی له کرامو صحابه ؓ ـ تابعینو ـ او مفسرینو علماؤ څخه هم دغه منقول دی ځینو زائغینو چه پر دی باندی طعن کړی دی ـ او د آیت لری له صوابه تأویلات ئی کړی دی ـ د هغه کافی جواب د «روح المعانی» خاوند ورکړی دی ـ دلته د دومره بسط موقع نه ده. **من شاء فلیراجع.**

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسٰی) پس ځه (له مونږه لری شه!) پس بیشکه شته تاته په دغه ژوندون کښی دا (عاقبت) چه وبه وائی (هر چا ته چه وئی وینی) چه مه لګیږه (په ما).

تفسیر: یعنی ماته دی لاس مه راوړاندی کوه! او مه راسره نژدی کیږه! او بیخی لری او جلا (جدا) راڅخه ګرځه! کله چه «سامری» د خسی لوبه او ننداره ئی د دی لامله (له وجی) جوړه کړی وه چه د لوئی ـ ریاست او جاه خاوند شی ـ او خلق له ده سره ملګری شی ـ او دی د خپل مشر او سردار په شان ومنی ـ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافی سزا ورکړه شوه ـ چه هیڅوک دی له ده سره نه نژدی کیږی بلکه سامری په دی مامور او مجبور شو چه ودانی څخه لری په صحراء او بیدیا کښی لکه یو ذلیل ځنګلی او وحشی ځناور اوسیږی او له سره دی د خلقو سره نه یو ځای کیږی.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ

او بیشکه تاته (په آخرت کښی) وعده (د عذاب) چه له سره به خلاف نه کړ شی له تا سره له هغی وعدی څخه،

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دنیا کښی (سامری) ته دغه سزا ورسیده چه د بنی اسرآئیلو له لښکرو څخه د باندی بیل اوسیده ـ که ده به له چاسره ملاقات یا خبری او اتری کولی نو طرفین به په تبه اخته کیدل ـ نو ځکه دی او خلق دواړه یو له بله ډیر لری لری ګرځیدل ـ او دا ئی چه فرمائلی دی چه دا یوه داسی وعده ده چه له سره تری نه مخالف کیږی ـ ښائی تری اخروی عذاب مراد وی. او ښائی چه د دجال وتل به هم د هم هغه سامری فساد په یهودانو کښی تکمیل کړی. لکه ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم کله چه مال ویشه ـ یوه سړی دوی ته وویل چه «په انصاف سره ئی ویشه!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د «هم دی جنس خلق به خروج وکړی» هر هغه چه پر خپلو مشرانو اعتراض کوی او تنقیدونه

پرې نيسي هغوى خارجيان بلل كيږي. او هر هغه چه پر ديني مشرانو طعن وهي هم داسي دي».

وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلَٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَّنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾

وګوره معبود خپل ته دى هغه چه وى ته په عبادت د هغه كښې محكم ولاړ (چه خسى دى) خامخا سوځوو مونږ هرومرو (خامخا) هغه بيا به ئى بادوو، تار په تار كوو په سيند كښې په بادولو، تار په تار كولو سره.

تفسير: يعني ستا سزا خو هم دا شوه. اوس ستا د دروغو معبود كلائين هم ويلى كوم هغه خسى چه تا معبود درولى ؤ ـ او بيا دى پرى زړه بايللى ؤ ـ او ورته ناست وى اوس ئى ستا تر سترګو لاندى توتى توتى او تكر تكر كوم او بيا ئى په سخت اور كښې سوځوم ـ او بيا ئى ايره هم د سيند په هوا كښې دوړوم ـ څو دى عابدانو او مينانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښكاره شي چه دغو نورو ته به څو سود او زيان ورسوى؟ ـ حال دا چه دى خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشى كولى.

إِنَّمَا إِلَٰهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

بيشكه هم دا خبره ده چه معبود ستاسى (چه مستحق د عبادت دى) الله دى هغه چه نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دى دى چه محيط دى دى پر هر څيز له جهته د علم.

تفسير: د باطلو له لرى كولو او امحاء سره به موسٰى عليه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت كاوه او داسى به ئى ورته ويل چه خسى څه شى دى هيڅ يو شى چه دير لوى هم وى ـ له سره معبود كيدى نشى ـ رښتين او حقيقى معبود خو هغه يو ذات دى چه ماسواء له هغه څخه د بل هيچا عبادت عقلاً ـ نقلاً او فطرتاً نه دى جائز ـ او د هغه لامحدود علم هرى يوى ذرى لره هم محيط دى.

كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ

هم داسې (لکه چه د موسٰی قصه مو وکړه تاته) قصې کوو پر تا (یعنی تاته) له اخبارو د هغو امورو چه په تحقیق پخوا تیر شوی دی (له پخوانیو امتو)،

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصې په شان د ډیرو نورو پخوانیو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسیله ګردی (تولی) دنیا ته اوروو چه په هغو کښې ډیری فائدی او د تشویق او ترغیب او د تهدید او ترهیب وسائل او وسائط شته مثلاً د علم توفیر ـ د معجزاتو تکثیر ـ د انبیاؤ او د مسلمینو تسلی او ډاډینه ـ د عقلمندانو عبرت او تذکیر ـ او د معاندانو په حق کښې تهدید او ترهیب. **وغیر ذلک من الفوائد.**

وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾

او په تحقیق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشان مو درکړی دی چه پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندی مشتمل دی. (او ښائی چه مومنان ئی ښه ولولی او ښه عمل پری وکړی!).

مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ۗ وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

هر څوک چه مخ وګرځوی له دغه (قرآن یا له الله نه په نه ایمان راوړلو سره) پس بیشکه دی به بار کړی (په ځان خپل) په ورځ د قیامت کښې لوی بار (د عذاب) چه تل به وی په دغه (عذاب د لوی بار) کښې او بد دی دوی ته په ورځ د قیامت کښې له جهته د بارولو (عذاب د ګناه د دوی).

تفسیر: یعنی له اعراض او تکذیب د ګناهونو کوم بار چه پر دوی باندی باریږی له سره به نه سپکیږی؛ دوی به همیشه تر هغه لاندی وی ـ بیا د هغه پورته کول کوم د خندا او مسخری خبره نه ده؛ څه مهال (وخت) چه دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پیټی پورته کوی؛ نو هلته پوهیږی چه دوی څومره تر یوه درانه پیټی لاندی کیوتلی دی؟

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾

په هغه ورځ کښې چه وپوکل شي (دوهم ځلې) په صور (شپیلۍ) کښې او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شین سترګی (تور مخی).

تفسیر: یعني د محشر د راوستلو په وقت کښې به ړانده وي، یا ښائي هم داسې د هغوی سترګی به شنې وي چه د خلقو په نظر ښکاره شي ـ په هر حال که ړومبی معنی واخیستله شي نو دغه د یوه خاص وقت ذکر دی ـ بیا به سترګی وپرانستلې شي ـ څو دوزخ او نور ووینی ﴿ وَرَاَ الْمُجْرِمُوْنَ النَّارَ ﴾ جزء ١٥ الآیة ـ (د الکهف ٥٣ آیت ٧ رکوع) ﴿ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا ﴾ جزء ١٦ (د مریم ٣٨ آیت ٢ رکوع).

يَتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾

چه ورو ورو پټې پټې خبری به کوی په منځ خپل کښې (او داسې به وائی چه) درنګ نه دی کړی تاسې مګر لږی (ورځی په دنیا کښې).

تفسیر: یعنې دوی چه له قبره وو‌ځی ـ او د آخرت د ورځې هولناک واقعات وګوری ـ او دغه اوږده ورځ ووینی ـ نو د قبر شپې ورته دومره لږې ښکاری چه ته به وائی یوه هفته یا لس ورځی ئې هلته تیری کړی دی ـ بلکه دنیا ډیر ژر پری تیره شوی ده ـ د دی دنیا مزی او خوندونه او اوږده امیدونه ئې ګرد (تول) هیرېږی ـ د خپل عمر په خوشې ضائع کیدلو به ندامت کوی یا ښائي د معذرت په ډول (طریقه) به داسې وائي ـ یعنې په دنیا کښې مونږ ته ډیر لږ مدت د هستوګنې موقع راکړی شوی ده ـ او فرصت مو بیخې ونه موند چه آخرت ته مو څه سامان تول کړی وی لکه چه د جزء ٢١ (د روم په ٥٥ آیت ٦ رکوع) کښې ئې فرمایلي دی ﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ مَا لَبِثُوْا غَيْرَ سَاعَةٍ ﴾ الآیة ـ

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ

مونږ ښه عالمان یو په هغو اقوالو چه دوی ئې وائی.

تفسیر: یعنې پټې خبری هم څمونږ څخه نه پټیږی. هغه پټې خبری او مشوری چه دوی ئې په خپلو منځونو کښې سره کوی ګردی (تولی) مونږ ته ښې معلومی دی.

إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

کله چه ووائي ډير کامل د دوی له حيثه د روش (چه فکر او عمل دی) چه څنډ (تاخير) نه دی کړی تاسی (په دنيا کښې) مگر يوه ورځ.

تفسير: يعنې هغه چه د دوی په منځ کښې زيات عقلمن؛ هوښيار او صائب الرأی وی هغه به وائي خانه! لس ورځې! نه لس ورځې چيری يواځې يوه ورځ ئې وگڼه! ده ته ئې زيات عقلمن او د ښې طريقې خاوند ځکه وويل چه دی به د دنيا په زوال او فناء او د آخرت په دوام او بقاء او د هول په شدت او په نورو شيانو له نورو څخه ښه پوهيدلی وی.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾
فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

او پوښتنه کوی له تا نه له (احواله د) غرونو (چه د دوی به څه احوال وی په ورځې د قيامت کښې؟) پس ووايه دوی ته چه تار په تار او تيت ؤ پرک (خواره واره) به کړی دغه (غرونه په شان د غبار) رب ځما په تار په تار کولو سره، پس پری به ږدی دا ځمکه يو تش ډاگ هوار، چه نه به وينی ته په دغه (ځمکه) کښې خکته والی او نه اوچت والی (هيڅ قدر).

تفسير: يعنې د قيامت پر ذکر به د حشر منکرين د استهزاء په ډول (طريقه) وائي. چه د داسی سختو سختو عظيم الشانو غرونو حال احوال به څرنگه کيږی؟ آيا دغه به هم توتې توتې کيږی؟ د دوی په جواب کښې داسی ووايئ چه هو! د الله تعالیٰ د لامحدوده قدرت په مقابل کښې غرونه څه عظمت او حقيقت لری ـ دغه غرونه هم په لږ وقت کښې خاوری ايری کيږی ـ او د غرونو ذرات او بخرکی د تکول شويو وړيو په شان په هوا کښې الوځولی کيږی ـ او ځمکه به بيخی صافه او هواريږی چه له سره به هيڅ لوړه اوچته) او ژوره (خکته) نه پکښې ليدله کيږی ـ او د غرونو موانع او سدود بيخی له منځه ورک او صاف او پاکيږی.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ

په دغه ورځ (د قيامت) کښې به متابعت وکړی (دا مخلوق د بلنی) د بلونکی نه به وی کوږوالی له دغی (بلنی د بلونکی څخه)،

تفسیر: یعنی هر چیری چه پرښته غر وکړی او هر چیری ئی چه ورغر کړی؛ ګرد (تول) خلق به سم برابر د غشی او د مردک (ګولۍ) په شان همدلته ورځغلی ـ نه به د غر کوونکی په غر کښی څه کوږوالی وی او نه د دغو مندو وهونکو په مندو او ورتګ او ځغاسته کښی څه کوږوالی او وړاندی او وروسته لیدل کیږی؛ کشکی دوی په دنیا کښی هم د الله تعالیٰ د داعی او بلونکی پر غر پسی هم داسی سم برابر تلی ـ او پری په ډیر شوق او ذوق سره غوندیدلی ـ چه هلته ئی څه په ښه او کار ورتلی خو مع‌الاسف دوی دلته له خپلی بدبختی او کږو تلو لامله (له وجی) تل په کږو لیارو ځی او خرابه طریقه ځان ته غوره کوی.

وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

او چپ به شی غږونه (له ډیره هیبته) دپاره د رحمٰن پس نه به اوری ته مګر کښیهار د قدمونو.

تفسیر: یعنی د محشر د ورتګ په وقت کښی پرته (علاوه) د پښو د کښیهار او د ورو غږه بل هیڅ یو غږ او آواز نه آوریده کیږی او د الله تعالیٰ د خوف او هیبت لامله (له وجی) بل هیڅ یو غږ او غوږ به نه وی که څوک څه وائی هم خو دغومره ورو ورو به ئی وائی چه ایله به ئی شوندی خوځیږی او بل هیڅ شی تری نه څرګندیږی (ښکاریږی).

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

په دغه ورځ (قیامت) کښی نه رسوی فائده شفاعت (هیچا ته) مګر هغه چاته چه اذن کړی دی د هغه په حق کښی رحمٰن (چه شفاعت ئی وکړ شی) او راضی دی (الله) له دغه (مشفوع شخصه) له حیثیته د وینا (چه کلمه د توحید ده).

تفسیر: یعنی د هغه سپارش چلیږی چه ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وی د هغه شافع وینا د پاک الله خوښه وی ـ او خورا (ډیر) ښی خبری ئی ویلی وی ـ او د داسی سړی سپارش وکړی چه د هغه مشفوع خبره ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسنده شوی وی د کفارو په حق کښی د هیچا سعی او سپارش له سره په درد نه خوری او نه چلیږی.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چه په منځ کښې د دوی وی (له اخروی امورو) او هر هغه څیز چه پسی شا د دوی دی (د دنیوی امورو) او نه به شی احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ علم پر ګردو (تولو) محیط دی. لیکن د بندګانو علم پر الله تعالیٰ یا د الله تعالیٰ پر معلوماتو محیط او چاپیر نه دی ـ نو ځکه هم ده ته پخپل محیط علم معلوم دی چه چاته د چا د شفاعت دپاره ښائی موقع ورکره شی.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ط

او ذلیل شول (خاوندان د) مخونو هغه تل ژوندی قائم تدبیر والا د عالمو ته؛

تفسیر: یعنی په دغه ورځ کښې به د هغو لویو لویو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره دول (طریقه) سره د دغه حی او قیوم الله په دربار کښې د دیرو ذلیلو او سپکو بندیانو په شان ښکته او پټ کیږی چه هغوی پخوا له دی نه له سره د الله تعالیٰ په مقابل کښې خپل سرونه نه وو تیټ کړی؛ په دغه وقت کښې به په دیری عاجزی سره خپلی غاړی ږدی.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

او په تحقیق خراب نا امیده شو هر هغه څوک چه پورته ئی کړ بار د ظلم

تفسیر: یعنی د ظالمانو له حاله بیخی پوښتنی مه کوه! چه څنګه خراب به وی د ظلم په لفظ کښې شرک او نور معاصی هم داخل دی. لکه چه د لقمان د سورت په (٢) رکوع (١٣) آیة (٢١) جزء کښې راغلی دی ﴿ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴾ او د جزء ٤ د آل عمران په ١٣٥ آیت (١٤) رکوع) کښې ﴿ وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ ﴾ لولو ـ د هر یوه ظالم خرابی به د ده د ظلم له درجی سره موافقه وی.

وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخٰفُ ظُلْمًا وَّلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

او هر څوک چه وکړی له ښو (عملونو) حال دا چه وی دی مؤمن پس نه ویریږی (دی په آخرت کښې) له ظلم بی انصافی او نه له نقصان.

تفسیر: داسی بی انصافی چه کومه نیکی ئی ضائع کړه شی ـ یا په هغه گناه ئی ونیسی چه ئی نه وی کړی او نقصان رسونه داسی چه له استحقاقه لږ ثواب او بدل ورکړ شی.

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنٰهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

او هم داسی (لکه چه قصه مو وکړه د انبیاؤ او اممو او د قیامت) نازل کړی دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربی (ژبه) او بیا بیا راوړی دی مونږ په دی قرآن کښی له آیاتونو د وعید (مکرر) دپاره د دی چه دوی پرهیز وکړی یا پیدا کړی دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او تری عبرت واخلی).

تفسیر: یعنی لکه چه دلته د محشر احوال او د هغه د نیکو او بدو نتائج صاف صاف اوورولی شوی دی. هم داسی مونږ پوره قرآن په صافی عربی ژبی سره نازل کړی دی څو هغه خلق چه د ده ړومبنی مخاطبان دی د هغه له لوستلو له الله تعالیٰ څخه وویریږی ـ او د تقویٰ لیاره غوره کړی ـ او که سم د لاسه داسی ونشی ـ نو اقلا د دوی په زړونو کښی د عاقبت او انجام څه فکر ـ غور او اندیښنه خو پیدا شی ـ ممکن دی چه هم دغه غور او فکر ورو ورو ترقی او تزئید ومومی ـ او دوی د هدایت په لیاره راولی ـ او د دوی په وسیلو نورو ته هدایت ور په برخه شی.

فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ

نو لوی اوچت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کښی له تولو عیبونو او نقصاناتو) چه پادشاه دی (د پاچاهانو) حق دی (وعد او وعید د ده)

تفسیر: یعنی هغه پاک الله چه داسی عظیم الشان قرآن نازل فرمایلی دی او خپلو بندگانو ته ئی داسی رښتیاء صافی ـ سمی ـ اساسی ـ خبری د دوی د فائدی دپاره اوورولی دی.

وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْءَانِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضٰىٓ إِلَيْكَ وَحْيُهُۥ ۖ وَقُل رَّبِّ زِدْنِى عِلْمًا ﴿١١٤﴾

او تلوار مه کوه ته (ای محمده!) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چه پوره کړه شي تاته وحی د ده او ووایه (ای محمده) ای ربه څما زیات کړی ما له جهته د علمه.

تفسیر: یعنی هر کله چه پاک قرآن داسی مفید او عجیب شیز دی نو هم هغسی چه مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تا نازلوو ـ ته هم د هغه په اخیستلو کښی له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتی مه کوه! څه مهال چه پرښته وحی درآوروی ته ئی په عجلت له هغی سره مه لوله؛ ځکه چه مونږ د دغی خبری عهد او پیمان درسره کړی دی ـ چه نه به ئی پریږدو عظیم الشان قرآن د تا له سینی څخه ووځی ـ نو ته ولی په دغه فکر او اندیښنه کښی ځان ربړوی (تکلیف ورکوی)؛ نه چه د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هیر شی ـ بلکه د دغه فکر په ځای داسی دعاء وکړه چه ای الله تعالیٰ د قرآن لا زیاته پوه او له حده زیاته علوم او معارف راته عطاء کړه! وګوره چه آدم علیه السلام په یوه شیز کښی بی موقع تعجیل کړی ؤ ـ د هغه انجام څنګه شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «څه مهال (وخت) چه جبرئیل علیه السلام به قرآن راوړ نو محمد صلی الله علیه وسلم به د جبرئیل علیه السلام د لوستلو سره یو ځای هغه لوست او د دی یو ځای لوستلو څخه ئی مقصد دا ؤ چه راڅخه هیر نشی ـ له دی نه ئی پخوا هم منع فرمایلی وه ـ لکه چه په ۲۹ جزء د قیامت سورت په (۱۶-۱۷) آیة (۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ‎ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴾ او تسلی ئی ورکړی وه چه د قرآن دریادول ـ او د هغه رسونه نورو خلقو ته ستاسی په وسیله ځمونږ په ذمه ده ـ لیکن د بشریت په مقتضاء ښائی چه دغه توصیه ئی هیره شوی وی نو ځکه ئی په دغه آیت سره تقیید وفرمایه ـ او په دغه هیریدلو باندی ئی وروسته د «آدم علیه السلام» مثل هم بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِىَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی ؤ مونږ آدم ته پخوا له دی نه پس هیر ئی کړ (هغه حکم) او ومونه موند ده ته استقامت (صبر له منهی عنه) څخه.

تفسیر: هغه دی چه دانه ئی خوړلی وه ـ او د مخه حکم ئی هیر کړی ؤ یعنی قائم پاتی نشو ـ وروسته له دی د دغی قصی لړ تفصیل راځی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾

او یاد کړه هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مګر (سجده ونه کړه) ابلیس؛ چه منع ئې راوړه پس وویل مونږ ای آدمه بیشکه دا (ابلیس) دښمن ستا دی او (دښمن) د ښځې ستا دی پس خبردار ودی نه باسی خامخا تاسی له جنته (په سبب د وسوسی او فریب) پس په مشقت کښې به پریوځې.

تفسیر: ظاهر دی چه د جنت آرامی او هوسائی (خوشالی) په بل کوم ځای کښې میسر کیدی نشی او پرته (علاوه) له جنته پر هر ځای کښې د خوړلو او څښلو؛ اغوستلو او د نورو ضروریاتو تدابیرو او ضروریاتو ته خامخا انسان ربړ ګالی (تکلیف برداشت کوی) او مشقت پر ځان آخلی.

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

بیشکه مقرر دی تاته چه نه به وږی کیږی په دی (جنت) کښې او نه به بربنډ کیږی. او بیشکه ته به نه تږی کیږی په دغه جنت کښې او نه به دی ګرمی کیږی.

تفسیر: د انسانی له مهمو ضروریاتو څخه خوړل ـ څښل ـ اغوستل او د هستوګنی داسی ځای دی چه سړی پکښې له لمر ـ باران ـ باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وی ـ په جنت کښې داسی تکالیف له سره نشته ـ او په جنت کښې له هر حیث او هر جهت څخه آرامی ـ راحت ـ طمانیت ـ امنیت ـ سکون او نور ګرد (تول) په زړه پوری وسائل او وسائط شته. دلته ئې د راحت ذکر ونه فرمایه یواځې ئې د تکالیفو له نفی کولو څخه ښائی داسی تنبیه او ایقاظ مقصود وی چه د جنت د وتلو څخه وروسته تاسی له دغو ګردو (تولو) شیانو سره مخامخ کیدونکی او د دغو ګردو (تولو) ربړو ګالونکی (تکلیفونو برداشت کوونکی) یئ!.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطٰنُ قَالَ يٰٓاٰدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان (داسی چه ورته) وی ویل ای آدمه آیا دلالت وکړم تاته په ونه د تل ژوندی پاتی کیدلو او په پاچاهی چه نه زائلیږی (او تل پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی داسی ونه دروښیم چه د هغی د میوی له خوړلو څخه مو ابدی ژوندون په برخه شی ـ او له سره مړه نشئ ـ او بی زواله پاچاهی به مو په برخه شی.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ

پس وخوړله دوی دواړو له (میوی) د دغی ونی پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی او شروع وکړه دواړو چه نښلولی پوری کولی دواړو پر ځان پوری له پانو د(ونی) د جنت (لپاره د ستر)

تفسیر: دغه ګرده (توله) قصه په «الاعراف» او نورو سورتونو کښی مفصله تیره شوی ده ـ د هغو په فوائدو کښی دی وکتله شی مونږ هلته د دی پر اجزاؤ کافی او شافی کلام کړی دی.

وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾

او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هیرولو د حکم د الله یا په اجتهادی خطا سره) پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده) بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبی سره او هدایت ئی ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه باندی او لیاره ئی ورته وښودله د ثبات)

تفسیر: یعنی کله چه د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښی قصور وشو او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لیاره ثابت قدم نشو پاتی ـ نو هم دغه ئی په غوایت او عصیان سره تغلیظاً

تعبير وفرمايه سم د «حسنات الابرار سيئات المقربين» له قاعدی سره ـ د دی بحث پخوا له دی نه هم تير شوی دی يعنی د شيطان تسلط ئی پری نښود، بلکه فوراً ئی ورته د توبی توفيق ورباښه ـ او سره له زياتی پر زياتی مهربانی د ده په طرف متوجه شو ـ او د خپلی خوښی پر لياره ئی قائم کړ.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

وفرمايل (الله) چه کوز شئ دواړه له دغه جنته (يا له آسمانه) تول ځينی د تاسی د ځينو نورو دښمنان يئ!

تفسير: که دغه خطاب يواځی د آدم او حوا عليهما السلام په لوری وی مراد به ئی داسی وی چه د دوی اولاده به په خپلو منځونو کښی سره دښمنان وی ـ لکه چه په رفاقت سره ئی گناه کړی وه د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو چه اولاده ئی پخپل منځ کښی سره دښمنان شول ـ او که دغه خطاب د ابليس او آدم عليه السلام په لوری وی. نو مقصد به ئی داسی وی چه د دواړو په ذرياتو کښی به دغه دښمنی برابره قائمه پاتی کيږی ـ شياطين به تل د بنيادمانو د ضرر رسولو په فکر کښی وی.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾

پس که راغی تاسی ته له طرفه ځما هدايت (چه کتابونه او رسولان دی) پس هر چا چه متابعت وکړ د هدايت ځما پس نه به گمراه کيږی (په دنيا کښی) او نه به بدبخت شی (په عقبٰی کښی).

تفسير: يعنی نه د جنت له لياری ځخه گمراه او بی لياری کيږی او نه له هغه ځخه محروميږی او تکليف او رېړ (زحمت) به وگالی (برداشت کړی) له هغه اصلی وطنه چه راغلی دی بيا به بيرته بی انديښنی او خرخښی (وسوسی) هملته ور ورسيږی.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا

او هر چا چه مخ وگرځاوه له ذکره (پنده) ځما پس بيشکه ده ته دی معاش تنگ (په دنيا يا سخت عذاب په قبر کښی).

تفسیر: یعنی هغه انسان چه د الله تعالیٰ له یاده غافل او محض د دغی فانی دنیا ژوندون د خپل مقصود قبله وګنی او وئی ګرځوی د هغه ګزران به مکدر او تنګ کړ شی ـ اګر که په سترګو له ده څخه ډیر مال او دولت او د عیش او عشرت سامان لیده کیږی مګر کله چه د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجی تل د دنیا د حرص او د ترقی په فکر کښی اوسیږی او د تقلیل له اندیښنی څخه تل نا آرامه وی ـ او تل د «شلو په سلو کول او ژر ئی زر ته رسولو» په چرتونو کښی ډوب تللی وی د موت یقین او د دولت د خطراتو اندیښنه د ده د روح سوهان په شان معامله کوی ـ د یورپ او امریکاء اکثرو متنعمینو ته وګورئ چه ځینی له هغو په شپه ورځ کښی تش دری ساعته او ځینی خوش قسمتان څلور پنځه ساعته ایله اوده کیږی. لوی لوی کروړپتیان او ملیونران د دنیوی مصائبو او مخمصو له لاسه چه کله په تنګ شی نو مرګ ته پر خپل ژوندون ترجیح ورکوی ـ او د دی نوعی خپل ځان وژلو او خودکشی مثالونه زیات مونده کیږی ـ نصوص او تجربی په دی باندی شاهدی دی چه په دغه دنیا کښی قلبی سکون او حقیقی اطمینان هیچا ته بی د الله تعالیٰ له یاده نه حاصلیږی ﴿ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴾

دیری ښی خوږوږی دی زړونو ته ښه خوښی ښښی
خوند به ئی څوک نه مومی څو ئی چه ونه څښی

ځینی مفسرین د «معیشة ضنکا» معنی داسی کوی هغه ژوندون چه پکښی خیر نشی داخلیدی ګواکی د خیر اخیستلو څخه پخپل ځان کښی تنګ شوی دی ـ ظاهر دی چه داسی یو کافر چه په دنیوی نشو کښی مست وی ـ د هغه ګرد (تول) مال ـ دولت ـ د عیش سامان ـ د عشرت وسائل ـ د تنعم اسباب به د ده په حق کښی د ځان وبال ګرځی. د هغی خوښی او خوشالی پای او انجام به څه وی؟ چه څو ورځی وروسته به ئی تباهی وی؛ هغی ته چیری ښائی چه سری خوښی یا خوشالی ووائی.
ځینی مفسرین له «معیشة ضنکاً» نه د قبر برزخی ژوندون مرادوی ـ یعنی پخوا له قیامته پر ده د سختی تنګی دوره راتلونکی ده څه مهال چه د قبر ځمکه هم پری تنګه کړه شی.
د «معیشة ضنکاً» تفسیر ځینو کرامو اصحابو په عذاب القبر سره هم کړی دی. بلکه (بزار رحمة الله علیه) په جیدو اسنادو سره له (ابو هریرة رضی الله تعالیٰ عنه) نه مرفوعاً روایت کړی دی په هر حال د «معیشة ضنکاً» لاندی دغه ګرد (تول) صورتونه داخلیدی شی (والله اعلم).

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾

او پورته به کړو مونږ دی (له قبره او محشر ته به ئی راولو) په ورځی د قیامت کښی ړوند.

تفسیر: یعنی په سترګو ئی ړندوی او بیا ئی د محشر په لوری بیائی او په زړه سره به هم ړوند وی چه د هیڅ حجت په طرف به لیاره نه مومی ـ دغه د حشر د ابتدائی مرحلی ذکر دی وروسته به ئی سترګی خلاصیږی ـ څو د دوزخ او نورو اخروی اهوالو معاینه وکړی شی.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾

وبه وائی (دغه ړوند کافر) ای ربه ځما ولی دی پاځولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چه په تحقیق زه وم بینا (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی هغه کافران چه په دنیا کښی د ظاهری سترګو خاوندان او په آخرت کښی ړومبی ړانده محشور کیږی ـ په تعجب او حیرت سره به سوال کوی (آخر له مونږه څه ګناه او قصور صادر شوی دی چه د هغه په بدل ځمونږ سترګی راڅخه اخیستی شوی دی؟).

(نو وبه فرمائی پاک الله د عذاب د پرښتی په ژبه د دوی په جواب کښی)

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾

وفرمایل (الله) هم داسی ؤ (لکه چه ته ئی وائی) خو راغلی ؤ تاته آیتونه ځمونږ پس هیر کړل تا هغه او په مثل (د هغو هیرولو ستا) نن ورځ هیر به کړ شی ته هم پریښود به شی ته په عذاب کښی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی سره له دی چه ځمونږ د قدرت دلائل او نښی مو لیدی او اوریدی خو نه مو پری یقین او نه مو پری عمل وکړ او داسی مو ځان تری بیخبره او ناکاره کړ چه ګواکی د هیڅ خبره مو نه اوریدلی او نه لیدلی وه؟ نو نن د هغه په بدل تاسی هم داسی هیرولی شئ لکه چه هلته مو له ځانونو خپلو څخه ړانده جوړ کړی ؤ ـ نو اوس دلته د هغه د مناسبی سزا موندلو او له خپلو ړانده پاځیدلو او ړانده محشور کیدلو نه ولی حیرت او تعجب کوئ؟

وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنۢ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ۚ

او په مثل د هم دی جزا ورکولو (ځمونږ دغو کفارو ته) جزا ورکوو مونږ هغه ته چه له حده ووت او ایمان ئی رانه وړ په آیتونو د رب خپل؛

تفسیر: یعنی هم داسی هر یوه مجرم ته به سم د هغه د حال په مناسبت سزا ورکوله کیږی.

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰ ﴿١٢٧﴾

او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: نو څکه ډیر لوی حماقت به وی چه د دی ځای له تکلیفه وویریږو او د هغه ځای د عذاب د نجات فکر ونه کړو ـ حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی دغه د ړندولو عذاب په حشر کښی دی او په دوزخ کښی لا زیات».

أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ

آیا پس نه دی ښکاره شوی (دغو کفارو ته دا) چه ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چه ځی تیریږی دوی په (تشو) کلیو (منازلو) ځایونو د دوی کښی

تفسیر: یعنی که پر هغه سزا چه دوی ته په آخرت کښی ورکوله کیږی متیقن نه وی نو آیا د تاریخی واقعاتو څخنی هم څه پند او عبرت نه آخلی د هم دغو مکیانو په شاوخوا کښی ځومره اقوام د خپل کفر او طغیان لامله (له وجی) تباه او برباد شوی دی چه د هغوی قصی او افسانی د خلقو پر ژبو لا تراوسه جاری دی. او د هغوی له منځه د ځینو پر کندوالو او خرابو کلیو او ویجاړو ځایونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لویږی او دوی پری تیریږی چه د هغو له لیدلو څخه ښائی د هغو اقوامو حالات مو در په یاد شی چه څرنګه هغوی په داسی حال کښی چه پر دغو ځایونو کښی ګرځیدل او لاندی باندی کیدل هلاک او تباه کړل شول.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿١٢٩﴾

بیشکه په دغه (اهلاک د منکرینو) کښی خامخا ډیر دلائل (د عبرت دی) خاوندانو د عقلونو ته. او که چیری نه وی هغه وینا چه پخوا ویلی شوی ده

(له طرفه) د رب ستا (په تاخیر د عذاب سره) نو خامخا ؤ به دغه (هلاک د دوی) لازم (له دوی سره) او که نه وی اجل (نیته) معلومه (د عمر د دوی نو به دوی معذبیدل په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ رحمت پر غضب سابق دی نو ځکه مجرم ته تر ډیر وقت پوری د اصلاح موقع ورکوی او د پوره حجت له اتمام څخه ئی ماسواء نه هلاکوی بلکه د دی امت په متعلق ئی دا هم فرمایلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيْهِمْ﴾ الآیة - او له خپلی خاصی مهربانی عمومی مستأصل عذاب ئی له دغه امت څخه لری کړی دی - دغه خبره ده چه ستا د رب له طرفه صادره شوی ده - که داسی نه وی او د هر مجرم قوم د عذاب دپاره یو خاص وقت مقرر نه وی نو په لازمی ډول (طریقه) به دوی په عذاب اخته کیدل - ځکه چه د دوی د کفر او شرارت مقتضی هم داسی ده چه ښائی علی الفور هلاک کړل شی - صرف پاس مذکوره مصالح مانع دی چه په هغو کښی لږ توقف واقع شوی دی آخر په قیامت کښی به د عظیم عذاب خوند وڅکی - او کله چه وقت راشی نو په دنیا کښی به هم د هغه زورور جنګ نمونه وګوری. لکه چه د «بدر» په غزوه کښی دوی له مسلمانانو سره تصادم وکړ او د هغه یوه وړوکی نمونه ئی ولیده.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

پس صبر کوه (ای محمده) پر هغو خبرو چه دوی ئی وائی

تفسیر: یعنی عذاب په خپل مقرر وقت کښی خامخا واقع کیدونکی دی - دوی د دغه تاخیر او امهال د لیدلو څخه هومره چتی(فضول) او چپوله خبری چه کوی ودی کړی - تاسی سم د لاسه دغه ګردی (تولی) خبری په ډیر صبر او استقامت سره واورئ! او په ډیر صبر او سکون د وروستنی نتیجی په انتظار کښی اوسئ - د کفر پر دغو کلماتو له حده زیات مضطرب کیدلو ته هیڅ ضرورت نشته. (دغه آیت منسوخ دی په آیت د سیف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوْبِهَا ۚ

او تسبیح وایه سره له حمد، ثناء د رب خپل (لمونځ کوه) پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ) او پخوا له پریوتلو د دغه (لمر د ظهر او عصر لمونځ)،

تفسیر: دغه د فجر او عصر لمونځونه شول. یعنی د احمقانو او شریرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ! او مه چرت پری خرابوئ! په ډیر صبر او سکون سره د خپل الله تعالیٰ په عبادت کښی

مشغول او لګيا اوسې! ځکه چه د الله تعالىٰ مدد له دوو شيانو حاصليږی چه هغه صبر او صلوٰة دی كما قال الله تعالى ـ ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ﴾ الآية ـ

وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ

او په ځينو اوقاتو کښی له ساعتونو د شپې پس تسبيح وايه (لمونځ ادا کړه د مغرب او عشاء)

تفسير: په دغه کښی مغرب او عشاء بلکه د ځينو تفاسيرو له روايته سره سم د تهجد لمونځ هم داخل دی.

وَاَطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځې کښی (پر لمانځه ډيره توجه ولره يا په دغو اوقاتو کښی تسبيح سره له حمده وايه)

تفسير: دغه د (جمعې او د) ظهر لمونځ شو ـ ځکه چه په دغه وقت کښی د ورځې د اول نصف او د آخر نصف سره يو ځای کيږی ـ بلکه په صحاح او قاموس او نورو کښی تصريح شوی ده چه «طرف» «طائفة من الشئ ـ طرف د کوم شی حصی ته وائی» او د خاص حد او د څندی په معنی نه دی په دغه صورت نهار جنس منلی کيږی او د هری ورځې هغه يوه خاصه برخه تری مراد کيدی شی چه هلته ورځ نيمائی کيږی.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿١٣٠﴾

ښائی چه ته به راضی شی (له الله په اجر)

تفسير: يعنی که داسی د عمل طرز ولری نو تل به په دنيا او آخرت کښی خوښ او راضی اوسيږی ـ د دغه ډير لوی اجر به در رسيږی. او له امت سره به دی مرسته (مدد) وشی په دنيا کښی ـ او مغفرت به وی په آخرت کښی ستا په شفاعت چه د هغه له ليدلو څخه به ته خوښيږی.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا

مِّنۡهُمۡ زَهۡرَةَ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ۙ۬ لِنَفۡتِنَهُمۡ فِيۡهِ ؕ وَرِزۡقُ رَبِّكَ خَيۡرٌ وَّاَبۡقٰى ﴿۱۳۱﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترگې خپلې (يعني مه ئې اړوه) هغه څيز ته چه نفع ورکړې ده مونږ په هغه څيز سره چه قسما قسم دي دغو (كفارو) ته ښائست د ژوندانه لږ خسيس دپاره د دې چه وازمايو دوى په دې كښې؛ او رزق روزى د رب د تا (چه تاته ئې دركړى له نبوته علمه بهتر ډير غوره) خير او اوږده ده (له دنيوى نعماؤ څخه).

تفسير: (شيخ الهند رحمة الله عليه د دې آيت ترجمه داسې كړې ده «او مه اړوه دواړه سترگې خپلې هغه څيز ته چه نفع وركړې ده مونږ په هغه سره قسما قسمو ته له خلقو ښائست د ژوندانه لږ خسيس» الخ) يعني په دنيا كښې قسم قسم كافرانو مثلاً يهودانو ـ نصرانيانو ـ مشركانو ـ مجوسيانو او نورو ته مونږ د عيش او تنعم كوم سامان چه وركړى دى د هغو په طرف خپلې سترگې مه غړوئ او له سره مه ورته گورئ! (لكه چه تر اوسه مو هم هغو ته نه دى كتلى) دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلى دى چه مونږ د هغه په وسيله د هغوى امتحان آخلو چه كوم يو احسان منونكى دى؟ او كوم يو غاړه غړونكى دى؟ هغه عظيم الشان دولت چه الله تعالىٰ تاته (اى محمده صلى الله عليه وسلم!) مقدر كړى دى ـ مثلاً عظيم الشان قرآن ـ د رسالت منصب ـ عظيمه فتوحات ـ رفع الذكر، د نامه لوړيدل ـ او د آخرت اعلىٰ مراتب د هغوى په مقابل كښې دغه فانى او حقير سامان څه حقيقت لرى ستاسې په برخه كوم دولت چه راغلى دى هغه له دغو دولتونو څخه ډير ښه او بهتر دى او فى نفسه يا د خپل اثر په اعتبار تل باقى پاتې كيدونكى دى. په هر حال نه تاسې له دغه تكذيب او اعراض څخه مضطرب شئ! ـ او نه د دغو سازو او سامانونو او مالونو او دولتونو په طرف د التفات په نظر وگورئ!

وَاۡمُرۡ اَهۡلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَا ؕ

او امر كوه په اهل (بيت يا په اهل دين) خپل په كولو د لمانځه او ته هم كلك پرې ولاړ اوسه؛

تفسير: يعني خپلو متعلقينو او اتباعو ته د لمانځه تاكيد وكړئ! په حديث كښې راغلى دى «كله چه وړوكى مو اوه كلن شى (د اعتياد لامله) پر دوى لمنځونه كوئ! او څه مهال چه نهه كلن شى (كه په ورو ورو ئې ونه منى) په وهلو سره پرې لمونځ كوئ»
(مطلب دا چه هم خپل متعلقين پر لمانځه ودروه! او هم ته پخپله پر لمانځه صبر كوه او هيڅ مه غمجن كيږه په كار د رزق كښې څكه چه)

لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهيزګاري ته ده.

تفسير: په دنيا کښې مالکان پر خپلو مريو باندې روزي ګټې دغه مالک الملک يواځې بندګي غواړي او خپلو مريو ته په خپله روزي ورکوي (کذا في الموضح) الغرض څمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هيڅ يوه فائده نه رسيږي بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عائده ده او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي رارسيږي ﴿ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ۝ وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾ «٢٨ جزء د الطلاق (٢-٣) آية (١) رکوع» د هم دي لپاره دي
که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کښې څه تعارض واقع شي الله تعالىٰ داسې اجازه نه کوي چه د معاش د کسب په مقابل کښې لمونځ ترک کړی! په هر حال ښائي چه هرومرو (خامخا) لمونځ اداء کړ شي روزي رسوونکي هم هغه الله دی چه د هغه په حکم سره لمونځ کوو ـ الحاصل د معاش د کسب د هغو ذرائعو حکم الله تعالىٰ نه دی صادر کړی چه د عبوديت د فرائضو په اداء کښې مخل او مزاحم واقع شي. انسان ته ښائي چه تقوىٰ او پرهيزګاري اختيار کړی په پاى کښې دی وګوری چه الله تعالىٰ په څه ډول (طريقه) له ده سره معاونت او امداد کوی؟

وَقَالُوْا لَوْلَا يَاْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ

او وائي (کفار) ولې نه راوړي محمد صلى الله عليه وسلم مونږ ته يوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چه (مونږ ئې غواړو په تصديق د نبوت خپل)؛

تفسير: يعني کومه داسې يوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راښيي چه د هغې په ليدلو سره مونږ ته بيخي د انکار او تردد موقع نشي پاتې که نه د دغومره ور څينو ويرولو او تخويفاتو څخه څه ګټه (فائده) حاصليږي؟

اَوَلَمْ تَاْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِى الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ﴿١٣٣﴾

آيا نه دي راغلي دوی ته مصدق دليل برهان د هغه شي چه په کتابونو پخوانيو کښې ؤ.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی په پخوانیو کتابونو کښې د آخری زمانی د رسول خبر دی یا دا معنی چه د پخوانیو انبیاؤ معجزی کافی دی. دغه رسول الله هم اصولاً د همغو پخوانیو خبرو تصدیق او تقیید کوی. کومه نوی خبره نه وائی ـ یا دا چه د پخوانیو کتابونو سره موافق واقعات بیانوی». او ډیر ښه تفسیر څما په نزد هم هغه دی چه «ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو اختیار کړی دی یعنی دغه خلق له ضده او عناده وائی چه کومه معجزه او نښه دی ولی رانه وړه؟ آیا له سلهاؤ نورو معجزو او نښو څخه برسیره او له ګردو (تولو) څخه لویه معجزه او نښه دغه عظیم الشان قرآن هغوی ته نه دی رسیدلی چه د پخوانیو کتابونو د ضروریه ؤ مضامینو محافظ او د ده د صداقت دپاره د حجت او شهادت په ډول (طریقه) دی ـ او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زیات ظاهر او ښکاره دی لکه چه د جزء ۲۱ العنکبوت په ۵۰ ـ ۵۱ آیت (۵) رکوع کښې داسی یو آیت لولو ﴿وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ ۖ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾

وَلَوْ أَنَّآ أَهْلَكْنَٰهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِۦ لَقَالُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا۟ ۖ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَٰبُ ٱلصِّرَٰطِ ٱلسَّوِىِّ وَمَنِ ٱهْتَدَىٰ ﴿١٣٥﴾

او که چیری مونږ هلاک کړی وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه یا له محمده) نو خامخا به ویلی وی دوی ای ربه څمونږه ولی ونه لیږه تا مونږ ته یو رسول نو چه متابعت کړی وی مونږ د آیاتونو ستا پخوا له هغه چه ذلیل یا شرمنده شوی وی مونږ (په دنیا یا په عقبا کښې) ووایه (ای محمده دوی ته) چه هر یو (له تاسی او له مونږه عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی. پس تاسی هم انتظار کوئ پس ژر پوه به شئ تاسی چه څوک دی یاران د لیاری سمی صافی او کوم یو دی چه په سمه صافه لیاره روان دی (مونږ که تاسی).

تفسیر: یعنی د داسی عظیم الشان نښان له لیدلو څخه وروسته وائی چه ولی دی کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض ئی کړئ که مونږ نه وی ورښوولی ـ یعنی قرآن مو نه وی نازل کړی ـ او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله دوی مو د کفر او شرک په سزا کښې د دوزخ په کنده کښې غورځولی نو دوی به شور ماشور ښلاوه او داسی به ئی ویل ای صاحبه! د سزا

ورکولو څخه پخوا ښائی څمونږ دپاره کوم کتاب او پوهوونکی دی رالیږلی وی چه مونږ ئی په ذلت او رسوائی باندی له اخته کیدلو څخه لا پخوا خبر کړی وی نو تا به لیده چه مونږ ستاسی د احکامو په تعمیل کښی څومره زیار (محنت) ایسته؟ الغرض که پاک قرآن نه نازلیده نو داسی به ئی ویل اوس چه نازل شوی دی له هغه څخه سترګی اړوی او له خپله ځانه خوښی کړی معجزی او نښی په مطالبی پسی لویدلی دی ـ د دوی مقصد له سره هدایت حاصلول نه دی ـ نو ځکه داسی فضولی او چتی(بیکاره) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی ـ نو خیر دی دوی ته ووایه چه زه او تاسی دواړه انتظار باسو چه عنقریب له غیبه څه څرګندیږی ؟ هلته به ګرد (تول) حقائق ښکاره شی چه کومه یوه ډله پر سمه لیاره روان وه؟ او کومه له لیاری څخه بی لیاری شوی وه؟

تمت سورة طٰهٰ بتوفیقه وعونه ولله الحمد

سورة الانبياء مكية ركوعها (۷) آياتها (۱۱۲) رقم تلاوتها (۲۱) تسلسلها حسب النزول (۷۳) نزلت بعد ابراهيم

د الانبياء سورت مكي دی. (۷) ركوع (۱۱۲) آيتونه لری په تلاوت كښې (۲۱) او په نزول كښې (۷۳) سورت دی د ابراهیم علیه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ۝۱

نژدی شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی حال دا چه دوی په غفلت كښې دی (له دی حساب او جزا خپلی) مخ گرځوونكی دی (له) ايمان راوړلو څخه په دغه سره)

تفسير: يعنی د حساب او كتاب او مجازاتو ساعت رارسيدونكی دی، ليكن دغه مشركين او نور خلق په سخت غفلت او جهالت كښې پراته دی او د قيامت د ځواب وركولو دپاره هيڅ يو تياری نه نيسی او كله چه دوی ته د الله تعالىٰ آيتونه اورول كيږی او نصيحت ورته وشي چه د غفلت له خوبه راويښ او راپورته شئ نو په ډيری بی پروايئ او بی‌اعتنايئ سره اوری او هيڅ اهميت ورته نه وركوی او داسی يو وضعيت اختياروی چه گواكی دوی له سره له الله تعالىٰ سره مخامخ كيدونكی نه دی او نه څه حساب او كتاب ورسره كيږی. رښتيا ده
(**الناس فی غفلاتهم ورحی المنية تطحن:** خلق په خپلو غفلتونو كښې دی، او د مرگ ژرنده اوړه كوی).

مَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ۝۲ لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ

او نه راځی دوی ته هيڅ نصيحت له (طرفه د) رب د دوی نوی (راليږل شوی) مگر خو اوری دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چه دوی لوبی

(مسخری) پری کوی په دی حال کښی چه بوخت (مشغول) وی زړونه د دوی، (په دنیوی چارو او غافل وی له ضروری کارونو څخه)

تفسیر: یعنی د قرآن عظیم ډیر ارزښتناک (قیمتی) نصیحتونه دوی ته د لوبو او د ننداړو حیثیت لری او همغسی ئی اوری. که دوی په اخلاص سره پکښی فکر او غور او په تعمیل کښی ئی هڅه (کوشش) کولی نو د دوی دین او دنیا به دواړه ښه او سم شوی وی لیکن د دی له امله (وجی) چه د دوی زړونه بیخی له دی پلوه غافل او له یوه مخه په لوبو او ننداړو او تماشو کښی لګیا او بوخت (ډوب) دی نو ځکه داسی غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لری.

وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿۳﴾

او ښه پټوی راز (خپل) هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په ځانونو خپلو په شرک سره او وائی کفار) نه دی دا (محمد) مګر خو یو انسان په شان ستاسی آیا پس راځئ تاسی هغه جادو ته (د عقیدی له مخی چه له ده سره دی) حال دا چه تاسی ګورئ (چه دا جادو دی)

تفسیر: کله چه دوی له ډیر نصیحت اوریدلو څخه تنګ شول نو څو بی انصافان سره راټول شول او یوه پټه جرګه ئی سره جوړه کړه او د قرآن او رسول الله په متعلق ئی په داسی خبرو خوله بیرته کړه چه دغه رسول خو زمونږ په شان یو انسان دی نه پرښته ده او نه له مونږ څخنی د کوم زیات ظاهری امتیاز خاوند دی البته دی په جادو باندی پوهیږی، دغه کلام چه دی ئی لولی او مونږ ته ئی اوروی، هرومرو (خامخا) د سحر او کوډو کلام دی نو بیا په تاسی باندی څه تکه (تندر) لویدلی ده چه په خپلو سترګو ئی ګورئ او بیا د هغه جادو په لومو (دام) کښی ځان نښلوئ لازمه ده چه هغه ته له سره مه نژدی کیږئ، ښائی چه عظیم‌الشأن قرآن ته به ئی د دی له امله (وجی) سحر ویلی وی چه په هغه کښی قوی او حیرانوونکی تاثیر دی او پټه جرګه ئی ځکه کوله چه د هغو تدبیرونو دپاره چه په مستقبل کښی ئی کول تمهید شی او ظاهره ده چه پوه او هوښیار دښمن خپلی د دښمنی چاری پخوا له وخته نه ښکاره کوی او نه ئی مشهوروی او تش په پټه او مخفی ډول (طریقه) تبلیغات جاری ساتی.

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۴﴾

وویل (رسول دوی ته) رب می عالم دی په وینا (د هر هغه چا چه وی) په

آسمان کښې او په ځمکه کښې او هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل که تاسی هر څومره پټې او مخفي مشورې وکړئ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی چه د آسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او علیم دی ستاسی په دغو مخفي او پټو خبرو او جرګو به څرنګه علم ونه لري؟ او ستاسی دغه پلمې (تدبیرونه) او حیلې (مکرونه) له هغه څخه څرنګه پټې پاتې کیدی شي؟.

بَلْ قَالُوٓا۟ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍۭ بَلِ ٱفْتَرَىٰهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِـَٔايَةٍ كَمَآ أُرْسِلَ ٱلْأَوَّلُونَ ۝٥

بلکه (دغه کفار) وائي (چه دغه قرآن) ګډوډ خوبونه دي بلکه له خپل ځانه ئې جوړ کړی دی بلکه دی شاعر دی پس باید راوړی مونږ ته کومه لویه معجزه لکه هغه (معجزه) چه لیږلی شوی وو لومړنی (انبیاء په هغو سره).

تفسیر: د پاک قرآن په اوریدلو سره به د ډیر ضد او عناد له کبله (وحی) داسی بدحواسه کیدل چه له سره به په یوه فکر او رأیه باندی قایم نه پاتی کیدل، کله به ئې ورته جادو (کوډی) وئیل کله به ئې ګډوډ پریشانه خوب باله کله به ئې داسی ویل چه دا خبری دی له ځانه جوړوی او مونږ ته ئې وراندی کوی، او بیا پری د قرآن نوم ږدی نه یوازی هم دا به ئې ویل بلکه داسی وینا به ئې هم کوله چه محمد صلی الله علیه وسلم ډیر ښه او عمده شاعر هم دی او د شعراؤ په شان د لوړو (وچتو) تخیلاتو له لاری ډیر ښه مؤثر مضامین او مسجع عبارات جوړوی او خلقو ته ئې وراندی کوی که په واقع کښې داسی نه وی نو دی دی هم د نورو پیغمبرانو په شان کومه ښکاره لویه معجزه راوښئي. دغه ویناګانی هم محض د عناد او تش د ربړولو (تکلیف ورکولو) له امله (وحی) وی ځکه چه اول خو د مکې معظمې دغه جاهل مشرکان د پخوانیو انبیاؤ له معجزو څخه هیڅ خبر نه وو. دوهم دا چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیری داسی ښکاره معجزی او نښې هم لیدلی وی چه د پخوانیو انبیاؤ له معجزو او نښو څخه په هیڅ یو صورت کمی نه وی او له ټولو څخه ډیره لویه او غټه معجزه او نښه هم دغه د عظیم‌الشأن قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کښې ښه پوهیدل چه دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټی (بیکاره) خوب او نه شعر دی نو هر کله چه به ئې هیڅ یوی خبری له دغی معجزی سره سمون نه خوړ نو هغه به ئې پریښوده او بله خبره به ئې ورته جوړوله
﴿ ٱنظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا۟ لَكَ ٱلْأَمْثَٰلَ فَضَلُّوا۟ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴾ د الفرقان اوله رکوع.

مَآ اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا ۚ اَفَهُمْ يُؤْمِنُوْنَ ۝

(وويل الله) نه ؤ راوړى ايمان (په معجزو) پخوا له دوى نه هيڅ (اهل د) كلي چه هلاك كړى دى مونږ اهل د هغه (په سبب د تكذيب د دوى) آيا پس دغه كفار به ايمان راوړى (بلكه نه ئى راوړى).

تفسير: يعني پخوانيو قومونو ته فرمايشي معجزى او ښيى وربښوولى شوى وى مگر دوى د هغو په ليدلو هم تابع نشول او حق ئى ونه مانه بالاخر له سنت الله سره سم هلاك كړى شو، كه د مكى د دى مشركانو دغه غوښتنى هم پوره كړى شى ښكاره ده چه دوى ئى هم منونكى نه دى.
هرومرو (خامخا) به د الله تعالىٰ د عام عادت سره موافق سپيره او فنا كړى شى، حال دا چه د هغوى بيخى تباهى او خرابى مقصود نه ده بلكه د الله تعالىٰ حكمتونه فيالجمله د دوى دوام (ابديت) او بقا غواړى.

وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِىْٓ اِلَيْهِمْ
فَسْـَٔلُوْٓا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝

او نه ؤ ليږلى مونږ پخوا له تا (اى محمده!) مگر خو سړى (نه پرښتى) چه وحى به كوله مونږ دوى ته پس پوښتنه وكړئ له خاوندانو د ذكره (د كتابيانو له علماؤ څخه) كه يئ تاسى چه نه پوهيږئ

تفسير: دا د دوى د هغه قول ځواب دى ﴿ هَلْ هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ﴾ يعني كوم انبياء چه پخوا راغلى وو چه د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه هم د معجزى د ښوولو غوښتنه كوئ هغوى هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شان انسانان وو، پرښتى نه وى كه له داسى مشهورى او مستفيضى خبرى څخه هم تاسى د خپل جهالت له سببه بى خبره يئ نو له هغو كسانو څخه پوښتنه وكړئ او ځان پرى خبردار كړئ چه هغه ترى ښه خبر دى (لكه د اهل كتابو عالمان) آخر تاسى له يهودانو او نصرانيانو سره خو خپلوى او دوستانه تعلقات لرئ نو دغه عادى خبرى تاسى ولى د هم دغه اهل كتابو څخه نه پوښتئ چه آيا هغه انبياء او رسولان چه په پخوا زمانو كښى راليږل شوى وو انسانان وو كه ملائك؟.

وَمَا جَعَلْنٰهُمْ جَسَدًا لَّا يَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوْا خٰلِدِيْنَ ۝

او نه وو گرځولی مونږ (دغه پخوانی رسولان) داسی جسدونه چه نه ئی خوړ طعام (خواړه) او نه وو دوی تل پاتی کیدونکی (په دنیا کښی بلکه طعام به ئی خوړ او مړه کیدل به هم)

تفسیر: یعنی انسانی خصائص په هغو کښی موجود وو او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه ؤ چه هیڅ کله خواړه ونشی خوړلی او نه هغوی د الوهیت مرتبه لرله چه له سره مرگ او فناء پری رانشی او تل تر تله ژوندی پاتی شی.

ثُمَّ صَدَقۡنٰهُمُ الۡوَعۡدَ فَاَنۡجَیۡنٰهُمۡ وَمَنۡ نَّشَآءُ وَاَهۡلَكۡنَا الۡمُسۡرِفِیۡنَ ﴿۹﴾

بیا رښتیا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی) پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته او هغو ته چه زمونږ اراده وه (د نجات د دوی چه مصدقین دی) او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تیریدونکی د رسولانو مکذبین).

تفسیر: یعنی د هغوی امتیاز له نورو بندگانو څخه دا ؤ چه د الله تعالیٰ له لوری د مخلوق د هدایت او اصلاح دپاره ټاکل (مقرر) شوی وو، الله تعالیٰ په دوی وحی نازلوله او سره له بی سرو سامانی به ئی د مخالفینو په مقابل کښی دوی سره د نصرت او حمایت وعدی کولی لکه چه پاک الله خپلی دغه وعدی ټولی رښتیا او ښکاره کړی او دغه انبیاء ئی د خپلو ملگرو سره محفوظ وساتل او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چه هغوی سره به ئی مخالفت او دغری وهلی تباه او غارت کړل شول، بیشکه چه محمد صلی الله علیه وسلم هم بشر دی. لیکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چه د هغو مرسته (مدد) او حمایت د ټولی دنیا په مقابل کښی کاوه شی، د دوی مخالفینو ته لازم دی چه د خپل انجام فکر او اندیښنه وکړی او د پخوانیو قامونو له مثالونو څخه دی پند او عبرت واخلی، داسی ونه شی چه د آخرت له حساب نه پخوا په هم دغه دنیا کښی دوی سره حساب او کتاب شروع شی.

لَقَدۡ اَنۡزَلۡنَاۤ اِلَیۡكُمۡ كِتٰبًا فِیۡهِ ذِكۡرُكُمۡ ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۱۰﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاسی ته یو کتاب چه په هغه کښی ذکر (پند) ستاسی دی، آیا پس تاسی عقل نه لرئ (چه ایمان پری راوړئ.)

تفسیر: یعنی د پاک قرآن په وسیله تاسی ته هر قسم پند او نصیحت درکړی شوی دی او د ټولو

ښو او بدو پای (آخر) او انجام درښودل شوی دی که لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ نو زيار (محنت) او کوښښ به کوئ چه د الله تعالیٰ له عذابه ځان وساتئ او د پاک قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپيژنئ چه په حقيقت کښې ستاسي د لوئی او شرف دپاره يو لوی سند او قاطع برهان دی ځکه چه ستاسي د قوم په ژبه او ستاسي د قوم په يوه کامل فرد باندی نازل شوی دی او په دنيا کښې ئی تاسي ته دائمی وياړ (فخر) او شهرت دربښلی دی که تاسي د خپل دغسي محسن قدر نه پيژنئ او خبرو ته ئی غوږ نه کيږدئ نو په دنيا کښې به خوار او ذليل شئ! او د آخرت عذاب به بيل تاسي ته تيار شي. له دی نه وروسته د هغو قومونو دنيوی پای (آخر) او انجام بيانوی چه هغوی له انبياؤ سره دښمنی او په خپلو ځانونو ئی ظلم او تيری کړی ؤ.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَّاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴿۱۱﴾

او ډير توتی توتی کړی دی موږ (په هلاک کولو سره) له اهل د کليو چه وو هغوی ظالمان او پيدا کړل موږ وروسته له هغو ښخه قومونه نور (د دوی په ځای)

تفسير: يعنی داسي نه ده چه د هغو له ورکيدلو ښخه به د الله تعالیٰ ځمکه خرابه او ويجاړه (ورانه) شي، دوی چه ورک شي د دوی په ځای نور خلق پيدا او ودانوی.

فَلَمَّآ اَحَسُّوْا بَاْسَنَآ اِذَا هُمْ مِّنْهَا يَرْكُضُوْنَ ﴿۱۲﴾ لَا تَرْكُضُوْا وَارْجِعُوْٓا اِلٰى مَآ اُتْرِفْتُمْ فِيْهِ وَمَسٰكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُوْنَ ﴿۱۳﴾

پس هر کله چه حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب زموږ ناڅاپه دوی به له دغه عذابه تښتيدل (په ډيره بيړه (تلوار) نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ويل) مه تښتئ او بيرته لاړ شئ هغه ځای ته چه ښه ژوند درکړی شوی ؤ تاسي ته په هغه کښې او کورونو خپلو ته ښائی چه له تاسي نه پوښتنه وکړه شي.

تفسير: يعنی کله چه کافران او مشرکان د الله تعالیٰ له عذاب سره مخامخ شول نو وئی غوښتل

چه له هغه ځایه وتښتی او په تیښته سره ځان ته نجات حاصل کړی په دغه وخت کښی په تکوینی دول (طریقه) سره دوی ته وویل شول چه چیری تښتیځ؟ ودریږئ او په همغه لوری بیرته لاړ شئ چه هلته مو عیش او عشرت کاوه او ډیر زیات د تنعم اسباب مو راجمع کړی وو ښائی چه هلته څوک له تاسی څخه پوښتنه وکړی. صاحبه! هغه د مال او دولت او د زور او قوت نشه مو او هغه ساز او سامان مو څه شول؟ او هغه نعمتونه چه پاک الله تعالیٰ تاسی ته درکړی وو د هغو شکر مو تر کوم ځای پوری ادا کړی ؤ؟ یا دا چه تاسی خو داسی لوی سړی وئ چه په هر ځای کښی به ستاسی عزت او احترام کیده اوس هم هلته لاړ شئ هیڅ د تیښتی ضرورت نشته څو خلق په خپلو مهماتو کښی له تاسی سره خبری اتری او مشوری وکړی شی دغه ټولی خبری د تحکم په توګه (طریقه) ویل شوی دی.

قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۱۴﴾ فَمَا زَالَتْ تِّلْكَ دَعْوٰىهُمْ حَتّٰى جَعَلْنٰهُمْ حَصِيْدًا خٰمِدِيْنَ ﴿۱۵﴾

وبه وائی ای هلاکته زمونږ (راحاضر شه دغه دی وخت دی) بیشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وی دغه بلنه د دوی (هلاک لره) تر هغو پوری چه وبه ګرځول مونږ دوی ریبل شوی، مړه یخ پراته.

تفسیر: یعنی کله چه عذاب ئی په خپلو سترګو ولید نو هلته ئی په خپلو جرمونو اعتراف وکړ او درګرده (په شریکه) به ئی داسی چغی وهلی چه بیشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو! لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار ورځی؟
دا د توبی د قبول وخت نه ؤ د دی وخت اعتراف او ندامت ګرد (ټول) سره بیکاره وو او بالاخر په دی ډول (طریقه) سره ختم کړی شو لکه چه شین کښت (فصل) یو دم وریبلی شی او درمند شی یا په اور کښی د سوځیدلو لرګیو د ایری د ډیری په شان پاتی کیږی (العیاذ بالله تعالیٰ)

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿۱۶﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ آسمان او نه ځمکه او نه هر هغه چه په منځ د دوی کښی دی په داسی حال کښی چه لوبی کوونکی وو مونږ (او هیڅ یوه ګټه (فائده) د دوی په پیدائښت باندی مرتبه نه وی)

تفسير: یعنی چه پکښې کوم معتدبه حکمت او صحیح غرض نه وی نو ځکه عقلمن ته ښائی چه د عالم د خلقت په غرض او غایه وپوهیږی او دنیا تش د لوبی او تماشا ځای ونه ګڼی او له انجام څخه غافل نشی بلکه ښه وپوهیږی چه دنیا د آخرت دپاره پیدا کړی شوی ده او د هر نیک او بد عمل جزا او سزا رسیدل او د ذری ذری حساب کیدل یو حقه او ضروری خبره ده.

لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّاتَّخَذْنَٰهُ مِن لَّدُنَّآ إِن كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِٱلْحَقِّ عَلَى ٱلْبَٰطِلِ فَيَدْمَغُهُۥ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمُ ٱلْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

او که اراده کړی وی مونږ چه ونیسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد) نو خامخا نیولی به وه مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکی د دی کار. بلکه ویشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندی بیا (دغه حق) سر ماتوی د هغه (باطل) او محو کوی ئې پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کیږی، او تاسی ته اور، افسوس عذاب، خرابی ده (ای کفارو له هغه څه څخه چه ثابتوئ تاسی (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسير: یعنی که بالفرض داسی لهو او لعب کار زمونږ له شانه سره لایق هم وی او مونږ داسی اراده هم کړی وی چه هم داسی کومی مشغلی او لوبی او تماشی جوړی کړو نو دغه کار به مونږ بالذات په خپله او په خپل قدرت کړی وی او ستاسی مجازات او مکافات کولو او نیولو او خوشی کولو ته به له سره هیڅ یو ضرورت نه ؤ پاتی. لیکن حقیقت دا دی چه دنیا محض لوبی او تماشا نه ده بلکه د سعی او عمل او مبارزی میدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کیږی، حق یرغل (حمله) کوی او د باطل سر ماتوی له دی څخه تاسی د خپل شرک او ناپوهی په پای (آخر) او انجام وپوهیږئ کله چه د حق او صداقت ګولی او مردکی په پوره قوت په تاسی ولویږی هلته به څرنګه خرابی او بربادی ستاسی په برخه شی او بل کوم یو طاقت به تاسی ته نجات درکړی شی؟.

تنبيه: د ﴿ لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا ﴾ الآية ـ تقریر په څو څو دوله (قسمه) کړی شوی دی زمونږ په نزد هغه معنی چه د سیاق او لحاق په اعتبار دیره قریبه او صافه وه هماغه مو اختیار کره او د «من لدنا» او د «ان کنا فاعلین» د قیودو فوایدو ته هم لطیفه اشاره کړی شوی ده. والله تعالىٰ اعلم.

وَلَهٗ مَنۡ فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ

او خاص ده لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی (د پیدائښت، ملکیت او بندګی له مخې)،

تفسیر: بیا که دی د تباه کولو اراده وکړی نو څوک به نجات ورکړی شي؟ او چیرې به د پټیدلو او پناه ځای وموندلی شي.

وَمَنۡ عِنۡدَهٗ لَا یَسۡتَکۡبِرُوۡنَ عَنۡ عِبَادَتِهٖ وَلَا یَسۡتَحۡسِرُوۡنَ ﴿۱۹﴾ یُسَبِّحُوۡنَ الَّیۡلَ وَالنَّهَارَ لَا یَفۡتُرُوۡنَ ﴿۲۰﴾

او هغه (پرښتی) چه ده څخه دی نه کوی کبر (سرکشي) دوی له عبادت د ده (الله) او نه ستومانه کیږی (له عبادته ئی یوه شیبه (لحظه) هم) تسبیح وائی (هم) په شپه او (هم) په ورځ کښې نه سست (او ضعیف) کیږی.

تفسیر: یعنی پرښتی سره له دی چه د الله تعالیٰ د دربار له مقربانو څخه دی لږ څه تکبر، غرور او لوئی نه کوی او د خپل الله تعالیٰ بندګی او غلامی د خپل ځان دپاره عزت او فخر ګڼی او د عبودیت د وظایفو په ادا کښې لګیا اوسیږی او له سره پکښې نه ستړی کیږی او نه تری په تنګ کیږی بلکه هم دغه ذکر او تسبیح د دوی روحانی غذا ده څرنګه چه مونږ تل خپله ساه او نفس ښکته او پورته کوو او ورسره په نورو کارونو کښې هم مشغولیږو د پرښتو د تسبیح او ذکر کیفیت هم دغسی وګڼئ! پرښته پر هر کار چه ماموره شي او په هر یوه خدمت کښې چه بوخته او لګیا وی یوه شیبه (لحظه) هم د الله تعالیٰ له ذکره نه غافلیږی کله چه د معصومو او مقربو پرښتو حال دا دی نو خطاکار انسان ته لازم دی چه په خورا (ډیر) زیاتو مراتبو سره د پاک الله په ذکر او عبادت مشغول او مصروف واوسی.

اَمِ اتَّخَذُوۡۤا اٰلِهَةً مِّنَ الۡاَرۡضِ هُمۡ یُنۡشِرُوۡنَ ﴿۲۱﴾

آیا نیولی دی دوی نور معبودان له ځمکی څخه (یا په ځمکه کښې) چه دوی به هم ژوندی کوی مړی (بلکه نشي ژوندی کولی).

تفسیر: یعنی آسمانی پرښتی خو له سره د الله تعالیٰ له بندګی څخه نه زړه تنګی او نه ستومانه

کیږی بلکه تل د ده په یاد او بندګی کښی مشغولی وی بیا آیا په ځمکه کښی څه داسی موجودات شته چه هغوی د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبود ګرځولی شی؟ او کله چه پاک الله د دوی عابدان په خپل عذاب کښی هلاک کړی آیا دوی ئی بیرته ژوندی کولی شی؟ یا له هلاکت څخه ورته نجات ورکولی شی؟ له سره ئی نشی کولی.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ

که چیری وی په دغه آسمان او ځمکه کښی نور معبودان (حاکمان) بی له الله څخه نو خامخا وران شوی به وو دواړه (عادتاً د دوی د اختلاف په سبب)

تفسیر: دغه آلهه او د تعدد پر ابطال نهایت پوخ او واضح دلیل دی چه عظیم‌الشان قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندی کړی دی. ښه پام وکړئ چه عبادت د کامل تذلل نوم دی او کامل تذلل صرف د هم هغه کامل لوی ذات په مخکښی اختیاراو شی چه پخپل ذات او صفاتو کښی له هر حیثه او هر جهته کامل وی چه هم دغه ته مونږ (الله) یا خدای جل جلاله وایو. ضروری ده چه د الله تعالیٰ ذات له هر قسم نقائصو او عیوبو څخه پاک وی او له هیڅ حیثه ناقص، بیکاره، عاجز مغلوب نه وی او نه د بل چا په مقابل کښی ناتوان وی، او نه بل د ده په کارونو کښی څه ګوتی وهلی شی او نه څه څند (ایسارتیا) کیدلی شی نو اوس که تاسی فرض کړئ چه که په آسمان او ځمکه کښی دوه خدایان وی نو که دغه دواړه په یو شان سره وی په دغه وخت کښی به تاسی ووینئ چه د عالم تخلیق او د علویاتو او سفلیاتو تدبیرونه د دواړو په کلی اتفاق سره کیږی او یا کله کله پکښی اختلاف هم پیښیږی؟ د اتفاق په صورت کښی دوه احتماله متصور دی. یا خو یوازی یوه د کائناتو د انتظام او تدبیر کار نشو چلولی نو دواړو په ګډه دغه کار ته اقدام وکړ نو معلومه شوه چه د دغو دواړو څخه یو هم د کامل قدرت خاوند نه دی او که یوازی یوه د ګرد (تول) عالم د کارونو انجام او انتظام کولی شوی نو دغه بل بیکاره پاتی کیده حال دا چه د الله تعالیٰ د وحدانیت په منلو مونږ له دی کبله (وجی) مکلف یو چه بی د هغه له منلو څخه بل هیڅ چاره نشته او که د اختلاف صورت فرض کړو نو یو هرومرو (خامخا) به د بل په مقابل کښی یا مغلوب شی او له خپلی ارادی او تجویز څخه به لاس واخلی نو دغه خدای نشو او یا به دواړه بالکل په مساوی او متوازی طاقت سره یو د بل په خلاف خپله اراده او تجویز تعمیل او اجرا کړی، اول خو (معاذ الله) د خدایانو په دغه رسی کشولو کښی له سره هیڅ شی موجود نشی او دوهم دا چه که په موجوده شیانو کښی دغسی زور آزموینه وشی نو په دغه زور آزموینه کښی به ګرد (تول) موجوده شیان سره ګډوډ او له منځه لاړ شی. له دی نه دغه نتیجه راووته چه که په آسمان او ځمکی کښی دوه خدایان وی نو د اسمان او ځمکی دغه موجوده نظام به لا له پخوا څخه ګډوډ او وران شوی وی که نه نو دا خبری لازمیده چه یو خدای

بیکاره یا ناقص یا عاجز پاتی شوی وی او دغه کار د مفروض څخه مخالف دی.

فَسُبۡحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الۡعَرۡشِ عَمَّا یَصِفُوۡنَ ﴿۲۲﴾

نو پاک دی الله چه رب د عرش دی له هغو (ناکارو خبرو او شیانو (چه دوی ئی منسوبوی ورته

تفسیر: چه د لوی عرش یوازی مالک او څیښتن (خاوند) خدای تعالیٰ دی، د ده په ملک او باچائی کښی له سره ګدون ځای نه لری، دی خپلواک باچا دی کله چه دوه واکدار باچایان په یوه اقلیم کښی نشی ځائیدلی چه د هغو واکداری هم یوازی مجازی ده نو دوه کل مختاره او مطلق قادر خدایان به څرنګه په یوه سلطنت کښی شریک کیدی شی.

لَا یُسۡـَٔلُ عَمَّا یَفۡعَلُ وَهُمۡ یُسۡـَٔلُوۡنَ ﴿۲۳﴾

نه پوښتیدلی کیږی (الله) له هغو (شیانو) چه کوی ئی (ځکه چه الوهیت یوازی د ده صفت دی. او دوی پوښتیدلی کیږی (د دوی له افعالو، احوالو او اقوالو ځکه چه دوی مخلوق او مملوک دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هغه لوی ذات نوم دی چه مطلق قادر او کل مختار دی (او تول کارونه ئی صواب او له حکمته ډک دی) د ده قدرت او مشیت مخه نیول لا څه چه تشه پوښتنه تری هم څوک نشی کولی چه مثلاً هغه فلانی کار دی ولی داسی وکړ؟ مګر پاک الله حق لری او ده لره ښائی چه هر هغه څوک چه اراده ئی وشی مواخذه ئی کړی او تری لازمی پوښتنی وکړی.

اَمِ اتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اٰلِهَةً ؕ قُلۡ هَاتُوۡا بُرۡهَانَكُمۡ ۚ

آیا نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له دغه الله (یا راښکته له الله) څخه نور معبودان، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کښی)،

تفسیر: له دی نه پخوا پر توحید عقلی دلیل قایم کړی شو اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحیح دلیل غوښتنه کیږی یعنی بی له الله تعالیٰ څخه د هغو معبودانو تجویز چه تاسی کړی دی د دوی د اثبات دپاره که کوم عقلی یا نقلی دلیل لرئ هغه

راوړاندی کړئ! ښکاره ده چه له هغوی سره پرته (علاوه) له اوهامو او ګمانونو او د پلرونو او نیکونو له غلطو او ړندو تقلیدونو څخه بل هیڅ شی نه ؤ، د شرکت په دعوی کښی ئی نه کوم عقلی او نه کوم نقلی دلیل وړاندی کړی شو. کذا قال المفسرون. حضرت شاه صاحب لیکلی دی «پخوا ئی د هغو معبودانو په حق کښی ویلی وو چه که تاسی هغوی له الله تعالیٰ سره برابر ګڼئ (نو که دغه ادعا مو سمه وی) د داسی دوو حاکمانو له وجود څخه دنیا خرابیږی، اوس د هغو یادونه کوی چه له پاک الله څخه ښکته وړوکی، وړوکی نائبان د ماتحتو حکامو په شان مقرروئ نو آیا دغه ماذونان د خپلو لویو آمرانو له خوا کوم برهان، سند او فرمان لری، ځکه چه بی له سند او فرمان څخه هیڅوک نیابت نشی کولی، که کوم سند وی راوړاندی ئی کړئ.

هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَّعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِيْ ۗ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۴﴾

دغه (قرآن) دی بیان د هغو چا چه له ما سره دی (له محمدی امت څخه) او بیان د هغه چا دی چه پخوا له ما تیر شوی دی، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی په حقه خبره (چه توحید او قرآن دی) پس دوی مخ ګرځوونکی دی (له توحید یا ستا له رسالت څخه)

تفسیر: یعنی زما د امت او د پخوانیو موحدینو تولو هم دا یوه خبره ده چه له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) چه (رب العرش) دی بل الله نشته چه د هغه عقلی دلیل پخوا له دی نه بیان شو که تاسی د دغی عقیدی له منلو څخه مخ اړوئ او له دغی آسمانی او اجتماعی عقیدی څخه پرته (علاوه) کوم بل دلیل لرئ نو هغه راوړاندی کړئ، زما دعویٰ دا ده چه دغه محمدی امت او نور پخوانی امتونه د دی کتاب قرآن کریم او د پخوانیو امتونو آسمانی کتابونه (تورات، انجیل، او نور) سره تول د توحید په دی دعوی کښی سره متفق دی، لکه چه نن هم له هغو زیاتو تحریفاتو سره که پخوانی آسمانی کتابونه ولتوئ! نو په هغو کښی د توحید اعلان او د شرک تردید په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره مومئ. مګر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهیږی که پوهیدلی نو د حقی خبری د اوریدلو په مقابل کښی به ئی دغسی د انکار او اعراض وضعیت نه غوره کاوه.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ ﴿۲۵﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا څخه هیڅ رسول مګر چه وحی به کوله مونږ هغه ته (داسی) چه بیشکه شان دا دی چه نشته برحق معبود مګر زه یم (یوازی) نو بندګی کوئ تاسی زما.

تفسیر: یعنی تولو انبیاؤ او مرسلانو علیهم السلام د توحید په دی عقیده اجماع کړی ده، هیڅ یوه نبی علیه السلام په هیڅ یو وخت کښی یو حرف هم د توحید په خلاف نه دی ویلی او دوی تل هم داسی تلقین کاوه چه د یوه خدای تعالیٰ له عبادت نه پرته (علاوه) د بل هیچا عبادت مه کوئ! ځکه چه هیڅوک بی د الله تعالیٰ څخه د عبادت مستحق نه دی نو په هم هغه شان چه له عقلی او فطری دلائلو څخه د توحید ثبوت او تحصیل او د شرک تردید کیږی هم داسی په نقلی حیثیت هم د انبیاؤ علیهم السلام اجماع د توحید د دعوی په حقانیت باندی قطعی دلیل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ط

او وائی دغه (منکران) نیولی دی رحمٰن ولد پاک دی دغه (الله له ولد څخه)

تفسیر: د عربو ځینو قبیلو ملائکو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی نو ئی وښودل چه د الله تعالیٰ له لوړ (وچت) شان سره لایق نه دی چه لونی یا زامن ولری نو په دی آیت سره د نصرانیانو د دی عقیدی تردید هم وشو چه حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او د یهودانو د هغی فرقی تردید هم وشو چه حضرت عزیر علیه السلام ته د الله زوی وائی.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿۲۶﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۷﴾

بلکه (دوی) بندګان (د الله) دی مکرم مقرب معزز (د الله په دربار کښی په عزت سره) چه نشی ړومبی کیدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره او دوی خاص په حکم د الله عمل کوی.

تفسیر: یعنی هغو مکرمو محترمو ذواتو ته چه تاسی د الله تعالیٰ اولاد وایئ، هغه ئی له سره اولاد نه دی بلکه د هغه معزز بندګان دی او د دوی له انتهائی اعزاز او تقرب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چه د الله تعالیٰ له رضاء او خوښی نه پرته (علاوه) د هغه په حضور کښی له سره خوله نشی بیرته کولی او نه بی د الله تعالیٰ له حکم او اجازی څخه کوم کار کولی شی ګواکی د عبودیت او بندګی کمال د دوی د امتیاز طغرا (نښه) او ځرګنده (ښکاره) نښه ده.

يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ اَيۡدِيۡهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ

معلوم دی الله ته هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او هغه څه چه وروسته د دوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ علم د دوی په ټولو ظاهری او باطنی احوالو محیط دی، د دوی هیڅ یو حرکت او هیڅ قول او هیڅ یو فعل له ده څخه پټ نه دی لکه هغه مقرب بندګان چه په دی حقیقت پوهیدلی دی تل خپلو احوالو ته ګوری او څارنه (حفاظت) ئی کوی چه په هیڅ یو حالت کښی د الله تعالیٰ د رضا څخه مخالف څه ونه کړی!.

وَلَا يَشۡفَعُوۡنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارۡتَضٰى

او نه کوی شفاعت دوی (نشی کولی د هیچا) مګر دپاره د هغه چا چه راضی وی (تری الله)

تفسیر: یعنی دوی بی د الله تعالیٰ د رضا معلومولو څخه د هیچا شفاعت نه کوی، کله چی له موحدو مومنانو څخه پاک الله تعالیٰ خوښ او راضی وی نو ځکه د دوی په حق کښی په دنیا او عقبیٰ کښی استغفار د خدای د پرښتو وظیفه ده

وَهُمۡ مِّنۡ خَشۡيَتِهٖ مُشۡفِقُوۡنَ ﴿۲۸﴾

او دوی له هیبت د الله څخه ویریدونکی دی

تفسیر: بیا نو دوی ته څرنګه خدای ویلی شی؟ کله چه هغوی خدایان نه دی نو د الله تعالیٰ زامن او لونی هم له سره کیدی نشی ځکه چه صحیح اولاد د والدینو له جنس څخه وی.

وَمَنۡ يَّقُلۡ مِنۡهُمۡ اِنِّىۡۤ اِلٰهٌ مِّنۡ دُوۡنِهٖ فَذٰلِكَ نَجۡزِيۡهِ جَهَنَّمَ ؕ كَذٰلِكَ نَجۡزِى الظّٰلِمِيۡنَ ﴿۲۹﴾

او هر څوک چه ووائی له دغو (ملائکو څخه چه) بیشکه زه معبود یم بی له الله څخه پس دغه (ویونکی چه دی) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، هم داسی (لکه چه دغو د الوهیت مدعیانو ته سزا ورکوو) جزا ورکوو ظالمانو ته (چه د غیر الله عبادت کوی).

تفسیر: یعنی هغه چه تاسی ئی د الله تعالیٰ اولاد یا خدایان بولئ که هغوی (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسی خبری ادعاء وکړی نو هغوی به هم په هغه دوزخ کښی وغورځول شی چه د نورو له حده تیریدونکو ظالمانو د سزا دپاره مخصوص او معین دی، زمونږ له لامحدود اقتدار او جبروت څخه هغوی هم بل چیری نشی تلی نو بیا څنګه الله کیدی شی؟

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ط

آیا نه دی لیدلی (نه دی خبر) هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه آسمانونه او ځمکی وو دواړه سره نښتی (ضم پیوسته په اول کښی) پس بیل کړل مونږ دوی دواړه،

تفسیر: د (رتق) اصلی معنی پیوست، نښتل او یو په بل کښی سره ننوتل دی، په ابتدا کښی ځمکه او آسمان دواړه د عدم په تیارو او ظلمت کښی یو له بله غیر متمیز پراته وو بیا د وجود په ابتدائی مراحلو کښی هم دواړه سر ګډود، خلط ملط وو بیا د قدرت لاس دوی دواړه سره جلا (جدا) کړل. له دغه بیلوالی او جداوالی څخه وروسته د دوی دواړو طبقات سره بیل بیل او جلا (جدا) شول سره له دی بیا هم هر یو بند ؤ نه له آسمان څخه باران وریده او نه له ځمکی څخه څه شی زرغونیده بالاخره الله تعالیٰ د انسانی نوعی د ګټو او ښیګڼو (فائدو) دپاره د دغو دواړو خولی پرانستلی له پاسه د وریځو د اوبو ورخونه پرانستل شول او له لاندی د ځمکی مسامونه (سوری) خلاص شول چه د هغو په اثر په ځمکه کښی سیندونه، ویالی، لښتی، چینی وبهیدلی او راز راز (قسم قسم) شینکی، کښتونه (فصلونه) بوټی، ونی، میوی دانی، او څرځایونه، معدنونه او نور راووتل او آسمان ئی په بی شمارو ستورو سره ښایسته کړ چه د دوی د هر یوه دپاره ئی جلا (جدا) ځای او د تګ لاره او مدار مقرر کړو.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ط

او پیدا کړی دی مونږ له اوبو څخه هر شی ژوندی،

تفسیر: یعنی عموماً ژوندی موجودات چه ستاسی په نظر درځی بالواسطه یا بلا واسطه د اوبو څخه جوړ شوی دی او خاصتاً اوبه د دوی د ژوندانه سبب او ماده ده مګر هغه مخلوق له دی نه مستثنیٰ دی چه د هغو په نسبت دا ثابته شی چه د هغو په تخلیق کښی اوبه له سره دخل نه لری خو بیا هم دا کلیه د (للاکثر حکم الکل) په اعتبار صادقه ده.

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ۝٣٠

نو آیا ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر: یعنی د قدرت د داسی ښکاره او ټینګو انتظاماتو له لیدلو سره هم آیا خلق د الله تعالیٰ په وجود او د ده په وحدانیت هم یقین او باور نه کوی؟

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ

او پیدا کړی دی مونږ په ځمکه باندی درانه محکم غرونه ولاړ (یا ټک وهلی دی مونږ پکښی میخونه) چه ونه خوځیږی دا ځمکه په دوی.

تفسیر: د دی آیت تفسیر د (النحل) په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝٣١

او ګرځولی دی مونږ په دغه (ځمکه او غرونو) کښی ارتی لاری دپاره د دی چه دوی لاره ومومی (او بی له تکلیف څخه خپل مقصود ته ورسیږی)

تفسیر: یعنی د یوه ملک خلق د بل ملک له خلقو سره یو ځای کیدی شی تګ او راتګ وکړی شی، که غرونه ډیر هسک (اوچت) او ستغ (کلک) لکه دیوالونه دریدلی وی او په خپلو سرونو او شاوخوا کښی ئی خلقو ته لار نه وی ورکړی نو دغه اوسنی راشه درشه به څرنګه کیده؟ (کذا فی موضح القرآن) د هم دغو خلاصو لارو له لیدلو څخه انسان د الله تعالیٰ د قدرت او حکمت او توحید په طرف لاره موندلی شی.

وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا

او ګرځولې دي مونږ آسمان چت ساتل شوی (له پريوتلو)

تفسير: چه نه لوېږي نه پکښې کوم سوری يا چاود ليدل کيږي نه بدليږي او د شياطينو له استراق‌السمع څخه محفوظ دی او سقف ئې ځکه وويل چه په ښکاره ډول (طريقه) په سترګو د چت په شان معلوميږي.

وَهُمْ عَنْ اٰيٰتِهَا مُعْرِضُوْنَ ﴿۳۲﴾

او دغه کفار له علائمو د آسمانونو څخه مخ ګرځوونکي دي

تفسير: چه څرنګه مضبوط، محکم، وسيع او هسک (اوچت) چت دومره موده بې ستنو او پايو ولاړ دی او په رنګ او روغن او ښکلا کښې ئې بيخي تغير نه دی راغلی او پکښې لمر، سپوږمۍ او ستوري او نور داسې ډير عجائب او غرائب ليدل کيږي چه هر يو ئې بيل بيل د رب العزت په وجود او وحدانيت باندې دلالت کوي،

وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چه پخپل بالغه حکمت) ئې پيدا کړې ده شپه (د ارامتيا دپاره) او ورځ (د کار دپاره) او لمر (رڼا دپاره) او سپوږمې (روښانتيا دپاره)،

تفسير: دا د هم هغو آسماني علائمو او نښو لږ څه توضيح ده.

كُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿۳۳﴾

دغه هر يو له دغو (لمر، قمر او ستورو څخه) په فلک کښې حرکت کوي او ګرځي (لکه لامبوزن په اوبو کښې په لامبو وهلو سره)

تفسير: يعني لمر، سپوږمې بلکه ټول ستوري په خپل مدار باندې برابر ګرځي او چورلي د (يسبحون) له لفظ څخه ظاهر دا معلوميږي چه دا سياري د الله تعالیٰ په حکم بالذات په خپله

ګرځی. (والله تعالیٰ اعلم).

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ

او نه دی ګرځولی مونږ هیڅ یوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده) تل ژوندی پاتی کیدل (په دنیا کښې) آیا پس که ته مړ شی پس دوی به تل پاتی کیدونکی وی (په دنیا کښې بلکه داسی نه ده) هر یو نفس څکونکی د مرګ دی (یعنی مری)،

تفسیر: یعنی هم هغسی چه د پورتنیو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالیٰ په امر ایجاد شوی دی د تولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړی شخه دی هر وخت چه وغواړی دغه خپله ورکړه له دوی نه بیرته اخلی. مرینه هر چا ته دا خبره ثابتوی چه د ده هستی او وجود د ده په لاس او واک (اختیار) کښې نه دی او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلی رونق او نندارہ ده چه پای (آخر) ته رسیږی او ختمیږی.
حضرت شاه صاحب لیکی چه کفارو به د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرو د اوریدلو په مقابل کښې ویل دا تول شورماشور محض د دغه سړی تر ژوند پوری دی کله چه دی له دنیا څخه رخصت شو بیا به هیڅ نه وی له دی نه، که د دوی دا غرض ؤ چه موت له نبوت سره منافی دی نو د هغه ځواب ئی په دی سره ورکړ ﴿ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ ﴾ یعنی له انبیاؤ او مرسلینو څخه کوم یو سړی داسی شته چه له سره مرګ ورته نه وی راغلی او تل ژوندی پاتی شوی وی؟ او که تش د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موت له تصوره مو خپل زړونه تشول او یخول مقصود وی نو د هغه ځواب په ﴿ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴾ کښې ورکړل شوی دی. یعنی دا خبره څه د خوښی او خوشالی ځای دی؟ آیا که ته وفات شی نو دوی به تل ژوندی پاتی کیږی او له سره به نه مری، کله چه تاسی هم وړاندی یا وروسته مرئ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وفات خوښیدل څه معنی او موقع لری؟ په دغه لاره خو تول خلق تلونکی دی او څوک به داسی وی چه د موت خوند ونه څکی.
د قدرت د دلائلو د بیانولو څخه وروسته په دی آیت کښې د کلام مخه ګواکی د توحید او د نبوت د مسئلی طرف ته وګرځوله شوه.

وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ

او ازمایو مونږ تاسی (په دنیا کښې) په شر، بدی او په خیر، نیکی سره په ازموینه،

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دنیا کښې په سختی، نرمی، روغتیا، ناروغتیا، تنګسه، اړتیا (احتیاج)، مصیبت، عیش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسی ازمائی څو ستاسی کره او کوته، سره او ناسره، ښه او خراب د یو بل سره جلا (جدا) او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم کړی او ښه څرګنده (ښکاره) شی چه کوم یو په سختی صبر کوی؟ او کوم یو په نعمتونو شکر کوی؟ او څومره خلق د مایوسی، شکوه شکایت او د ناشکری په مرض اخته او مبتلا دی؟

وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

او خاص مونږ ته به راوستلی شئ تاسی (د جزا دپاره).

تفسیر: هلته به ستاسی د صبر او شکر او د هر نیک او بد عمل ثمره او نتیجه ولیدلی شی.،

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُم بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چه ووینی تا هغه کسان چه کافران شوی دی نو نه نیسی دوی تا مګر مسخره کړی شوی، (او وائی پخپلو منځونو کښې) آیا دا همغه څوک دی چه یادوی (په بدی او سپکه) معبودان ستاسی حال دا چه دغه کفار په یادولو د رحمٰن (په وحدانیت یا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دی.

تفسیر: یعنی د خاتمی او انجام څخه بیخی بی فکره شوی دی او دغه خلق په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم توکی او مسخری کوی او د استهزاء او تحقیر په لهجه داسی وائی ﴿أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ﴾ آیا دا هم هغه سړی دی چه ستاسی معبودان په بدی یادوی؟» دوی په خپله په دی نه شرمیږی چه په خپله د حقیقی معبود له پاک نوم او د رحمٰن له مقدس اسم څخه بد وړی! او د پاک الله تعالیٰ له ربښتینو کتابونو څخه منکر دی او د باطلو معبودانو د بدی له اوریدلو څخه خفه کیږی. نو په دی صورت کښې د دوی حالت د تعجب او خندا وړ (لائق) دی که د مقابلی دلی؟.

خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ ؕ سَاُورِيْكُمْ اٰيٰتِيْ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنِ ﴿۳۷﴾

پیدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بی صبری)، ژر به وښیم تاسی ته آیات خپل (موعود عذاب) پس تلوار مه کوئ تاسی (په راتللو د عذاب)

تفسیر: ښائی د کفارو دغه د بیعقلی او ناپوهی اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له لیدلو څخه د ځینو په زړونو کښی به دغه خبره تیره شوی وی که په دغو بی حیاؤ سم د لاسه عذاب مسلط شوی وی نو ډیر به ښه وی او په خپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه «هله ژر شئ او هغه موعوده عذاب راباندی نازل کړئ! چه مونږ د هغه وړ (لائق) او مستحق یو» دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولی شوی ده چه انسان ډیر عجلت خوښوونکی دی، ګواکی د ده په خاوره او طبیعت کښی بیړه او تلوار خلط او ګډ دی، ښائی چه دوی لږ څه صبر مځند (ایسارتیا) وکړی. ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښی تاسی ته دروښیم.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۳۸﴾

او وائی (دا کفار) کله به وی دغه وعده (د راتلو د عذاب یا د قیامت) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په خپله دغه وینا کښی).

تفسیر: یعنی تل ته وائی چه قیامت راتلونکی دی او تول کفار به د تل دپاره په دوزخ کښی سوځی آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟ که دغه خبری تولی رښتیا وی نو ولی هم دا اوس قیامت او دوزخ نه راحاضروئ (الله تعالیٰ وائی)

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُوْرِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۳۹﴾ بَلْ تَاْتِيْهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿۴۰﴾

که پوهیدلی وی هغه کسان چه کافران شوی دی هغه وخت چه نه به شی منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ) او نه له شاګانو خپلو (ځکه چه اور به

ترى چاپير وى) او نه به له دوى سره مرسته (مدد) وکړى شى (د عذاب په منع کولو کښې نو نه به کافران کيدل) بلکه رابه شى دوى ته (دغه قيامت) ناڅاپه (بى له مقدمى) پس حيران به کړى (هغه) دوى پس طاقت نه لرى دوى د لرى کولو د قيامت او نه به دوى ته مهلت ورکاوه شى (د توبى او عذر)

تفسير: يعنى که دوى ته حقيقت څرګند (ښکاره) شى او د هغه هيبت ناک ساعت په کيفيت او نوعيت په ښه دول (طريقه) سره ځان خبر او پوه کړى نو بيا به له سره داسى غوښتنى ونه کړى. دغه تول بيځايه اعتراضونه د بيفکرى او ناپوهى له امله (وجى) د دوى په ذهنونو کښې پيدا شوى، کله چه له هغه ويروونکى وخت سره مخامخ شى او د دوى له چار چاپيره د دوزخ اور داسى احاطه وکړى چه له هيڅ لورى به د هغه دفع نشى کولى او نه به څوک ورسره مرسته (مدد) کولى شى، نه به مهلت ورکاوه شى او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغى ورځى د کامل شان او کيفيت اندازه او اتکل کولى شى نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپى ليدلو سره به د دوى حواس خراب شى بيا به دا ورمعلومه شى، کوم شى پورى چه مونږ خندل او باور مو پرى نه کاوه هغه يو ثابت حقيقت ؤ.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِيْنَ سَخِرُوْا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۴۱﴾

او خامخا په تحقيق مسخرى شوى دى په رسولانو پخوا له تا پس بيرته نازل شو په هغو کسانو چه مسخرى ئى کولى له پخوانيو امتونو نه (جزا) د هغه شى چه وو دوى چه په هغه سره به ئى مسخرى کولى

تفسير: يعنى په هر هغه شى ئى چه مسخرى کولى د هم هغه په سزا کښې سره اخته شول او د هغى خندا او ملندو مورد بيرته په خپله هم دوى وګرځيدل.

قُلْ مَنْ يَّكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ؕ

ووايه (اى محمده دوى ته) څوک ساتى تاسى د شپى او د ورځى له عذاب د رحمٰن څخه (که ئى درپيښ کړى؟ هيڅوک نشته)،

تفسير: يعنى د رحمٰن له قهر او غصى څخه ستاسى ساتونکى بل څوک دى، يوازى د هغه پراخه

رحمت دی چه په تاسی سم د لاسه عذاب نه مسلط کوی لیکن د داسی رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غصی څخه ډیره ویره په کار ده **«نعوذ بالله من غضب الحلیم»**

بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۴۲﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکی دی

تفسیر: یعنی د رحمٰن د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته او عیش، عشرت، چرچی، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالیٰ له یاده بیخی غافل کړی دی نو ځکه کله چه د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږی مخ تری ګرځوی او وائی چه دا ته څه وائی؟.

اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِّنْ دُوْنِنَا ؕ لَا یَسْتَطِیْعُوْنَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِّنَّا یُصْحَبُوْنَ ﴿۴۳﴾

آیا شته دوی دپاره نور معبودان چه ساتی دوی (له عذاب څخه) غیر له موږ نه (بلکه نشته بیا پخپله الله وائی) طاقت نه لری (دغه معبودان) د مرستی (مدد) د خپلو نفسونو او نه دوی زموږ له (عذاب څخه) ساتل کیږی (یا ملګرتیا ورسره کاوه شی)

تفسیر: یعنی آیا د خپلو فرضی معبودانو په نسبت خیال کوی چه هغوی د دوی حفاظت کوی! او په خپله موقع کښی به دوی د الله تعالیٰ له عذاب څخه وژغوری (بچ کړی)؟ نو د دغو خوارانو مرسته (مدد) او حفاظت لا څه چه د خپل ځان حفاظت هم نشی کولی، که څوک هغوی ګوډ یا مات کړی یا یو شی تری واخلی نو دومره قدرت او قوت هم نه لری چه د خپل ځان مدافعه یا ساتنه وکړی یا لږ څه لاس او پښی د هغو په مقابل کښی وخوځوی یا د خپلی ساتنی دپاره زموږ مرسته (مدد) او ملګرتیا حاصله کړی.
(نه ده داسی لکه چه کفار عقیده کوی)

بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَیْهِمُ الْعُمُرُ ؕ

بلکه نفع رسولی ده موږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو

سره) تر هغه پوری چه اوږده شوه په دوی باندی (موده د) عمر،

تفسیر: یعنی د رحمٰن ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بیچارګی داسی شی نه دی چه خلق پری ونشی پوهیدلی، خبره دا ده چه دوی له ډیرو پیړیو را په دی خوا د بیفکرئ ژوند تیر کړی دی او د الله تعالیٰ د عذاب صدمه ئی هیڅ نه ده لیدلی نو ځکه دوی مغرور شوی دی او د غفلت په نشو کښی مست او بیخوده پراته دی او د الله تعالیٰ له احکامو او د انبیاؤ له پند ځخه ئی مخونه ګرځولی دی.

اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَاْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ۭ اَفَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿۴۴﴾

آیا پس نه وینی (کفار) چه بیشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکی (د کفارو) ته په داسی حال چه کموو هغه له څنډو (غاړو) د دغی (ځمکی نه له فتوحاتو وروسته)، آیا پس کفار غالب دی (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کښی مغلوب دی).

تفسیر: یعنی اسلام په عربو کښی مخ په خوریدو دی او کفر ورځ په ورځ کمزوری کیږی او ورو ورو ځمکه په کفارو تنګیږی، د دوی حکومتونه او ریاستونه په پرله پسی ماتیږی او له منځه په ورکیږی نو آیا د داسی ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په لیدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوری، آیا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا امید لری چه په رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو باندی به مونږ غالب شو که دوی د عبرت سترګی لری، نو په کار دی چه له عقل نه کار واخلی او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اتکل (قیاس) او اندازه ولګوی. آیا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چه د دوی د شاو خوا کلی د انبیاء الله علیهم السلام د تکذیب او عداوت په سزا کښی تباه او وران شوی دی او په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ حزب بریالی (کامران) او کامیاب شوی دی بیا د سید المرسلین او کاملو مؤمنانو په مقابل کښی دوی څرنګه د خپل بری او غلبی توقع او هیله (امید) کولی شی ﴿ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ جزء ۲۶ د الاحقاف (٤) رکوع ۲۷ آیت.

تنبیه: په هم دی مضمون یو بل آیت هم د (رعد) د سورت په آخر کښی تیر شوی دی، د هغه تفسیر دی زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښی وکتلی شی.

قُلْ اِنَّمَآ اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْىِ ۖ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ اِذَا مَا يُنْذَرُوْنَ ﴿۴۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروم تاسی په وحی

سره او نه اوري كوڼ دعاء (بلنه) كله چه وويرولي شي (نو تاسي هم د كانه په شان حقه خبره نه اورئ).

تفسير: يعني زمونږ كار د الله تعالیٰ له وحي سره سم نصيحت اورول او له خاتمي او انجام څخه خبرول دي كه په زړه كانه دغه غږ نه اوري نو زمونږ قصور نه دی، دوی به د خپل كونوالي نتيجه او بده اغيزه (اثر) په خپله وګالي (برداشت كړي).

وَلَئِنْ مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظٰلِمِينَ ﴿۴۶﴾

او كه ورسيږي دوی ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا نو خامخا وائي (كفار) هرومرو (خامخا) اى هلاكه زمونږ (راحاضر شه دغه دي وخت دی) بيشكه چه مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په كفر سره).

تفسير: يعني دا خلق چه كانه شوي دي كله چه لږ څه تكان (تكليف) وركړ شي او د الله تعالیٰ عذاب لږ څه د دوی غوږونو ته ورسيږي يا د الله تعالیٰ د قهر او انتقام لږ څه تپ د دوی په ځانونو ولګيږي نو سم د لاسه به د دوی سترګي او غوږونه تول سره خلاص شي او هلته به د بد حواسئ او وارخطائي په حالت كښي داسي چغي ووهي چه بيشكه مونږ لوی مجرمان يو او د داسي بدي ورځي د كمبختي وړ (لائق) او مستحق يو.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ط وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ط

او كيږدو تلي د انصاف دپاره د (اهل د) ورځي د قيامت پس ظلم به ونه كړ شي په هيڅ نفس د هيڅ شي (هيڅ)، او كه وي (دغه عمل) په قدر د يوی داني سپيلني، اوري نو رابه وړو دغه (دانه)،

تفسير: يعني د اوري د داني په اندازه چه د چا عمل وي هغه به هم په ميزان كښي تلل كيږي او هغه به هيڅ ضائع نشي نه به په چا ظلم او تيری كيږي او د ذری ذری حساب به كيږي.

تنبيه: موازين د ميزان جمع ده. ښائی چه هلته به ډيری تلی وی يا ممکن دی چه يوه وی مگر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددی درولی شوی وی. والله تعالیٰ اعلم. د اعمالو د وزن او د ميزان په متعلق پخوا له دی نه د (الاعراف) په سورت کښی خبری شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ﴿۴۷﴾

او بس يو مونږ حساب کوونکی (يا ساتونکی د بندگانو د اعمالو)

تفسير: يعنی زمونږ حساب به داسی وروستی او فيصله کوونکی وی چه وروسته به نه بل حساب وی او نه به مونږ د دغو تولو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبی له پاره کوم مرستيال (مددگار) ته ضرورت لرو.

وروسته ئی دا راوښوول چه د انذار او تخويف سلسله له پخوا څخه راروانه ده حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له هغو خبرو څخه چه نن خلق ويروی پخوانيو انبياؤ هم خلق ويرول.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ الْفُرْقَانَ وَضِيَآءً وَّذِكْرًا لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۴۸﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقيق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ او هارون ته فرقان (د حق او باطل بيلوونکی کتاب) او رڼا (رڼرا) (چه حق پری له باطل څخه پيژندل کيږی) او نصيحت دپاره د پرهيزگارانو

تفسير: يعنی تورات شريف د حق او باطل، هدايت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فيصله کوونکی او د جهل او غفلت د تيارو رڼا (رڼرا) کوونکی او له الله تعالیٰ څخه د ويريدونکو دپاره پند ورکوونکی کتاب ؤ.

الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُوْنَ ﴿۴۹﴾

(متقيان) هغه کسان (دی) چه ويريږی له رب خپل په غيب سره او دوی (تل) له قيامت څخه ويريدونکی دی

تفسير: د قيامت خطره هم ځکه دوی په خپلو زړونو کښی لری چه د دوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ ويره ده او تل په دغه انديښنه او سودا کښی وی چه هلته به څه راپيښيږی؟ نه چه العياذ بالله د الله تعالیٰ د قهر او عذاب وړ (لائق) وگرځو، ښکاره ده چه هم داسی خلق د نصيحت

ښه ګټه (فائده) اخیستلی شی.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ اَنْزَلْنٰهُ ؕ اَفَاَنْتُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿۵۰﴾

او دا (قرآن) نصیحت دی مبارک چه نازل کړی (لیږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندی)، آیا پس تاسی له دی نه انکار کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی دغه قرآن چه ستاسی په مخکښی دی د نصیحت داسی یو کتاب دی چه د ده لوی ارزښت (قیمت) ، زیاته ګټه (فائده) او خیر د تورات په نسبت ښه څرګند او ښکاره دی. آیا له داسی یو واضح او روښان کتاب څخه تاسی منکریږئ چه له سره پکښی د انکار او تردد ځای نشته؟

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ

نو خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ ابراهیم ته نیکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کښی) پخوا له (نبوت یا پخوا له موسیٰ یا پخوا له محمد څخه)

تفسیر: یعنی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام څخه مو پخوا ابراهیم علیه السلام ته د ده د اعلیٰ قابلیت او شان سره مناسب رشد او هدایت ورکړی ؤ بلکه له ځلمیتوب څخه پخوا لا په کوچنیتوب (ماشوم والی) کښی مو هغه په داسی سمه لار برابر کړی ؤ چه د داسی اولوالعزمو انبیاؤ له شان سره وړ (لائق) او مناسب وه.

وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ ﴿۵۱﴾

او وو مونږ په ده باندی پوه (چه ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی)

تفسیر: یعنی د ده په استعداد، اهلیت، علمی او عملی کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو نو ځکه مونږ هغه رشد او هدایت ورکړ چه د ده له شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ

الَّتِيْٓ اَنْتُمْ لَهَا عٰكِفُوْنَ ﴿۵۲﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (بابلیانو) ته چه څه دی دغه بتان هغه چه تاسی دوی ته ولاړ یئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسیر: یعنی لږ څه خو د دوی اصلیت او حقیقت بیان کړئ آخر په خپلو لاسونو د تیږو (ګټو) توږلی بتانو ته څنګه معبودان وایئ؟ او هغوی څرنګه ستاسی معبودان کیدی شی؟.

قَالُوْا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيْنَ ﴿۵۳﴾

نو وویل دوی چه موندلی دی مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکی (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسیر: یعنی د عقل او د فطرت او د نقل کوم باوری شهادت زمونږ په تائید کښی نشته او نه دی وی، لیکن دیر لوی دلیل د بت پرستی په صواب او حقانیت هم دا دی چه له پخوا راهیسی زمونږ پلرونه او نیکونه د دوی په عبادت کښی بوخت او مشغول وو بیا نو مونږ د هغو خپلو لویانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولی پریدو؟

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۵۴﴾

وویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق یئ تاسی او پلرونه ستاسی (په سبب د بتانو) په ګمراهی ښکاره کښی (هر عاقل ته).

تفسیر: یعنی په دغه دلیل سره ستاسی حقانیت او پوهه نه ثابتیږی هو! دغه خبره ثابتیږی چه تاسی هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره یئ! او د هغو په دغه ړوند تقلید او بی ځایه متابعت تباه او بربادیږئ؟

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللّٰعِبِيْنَ ﴿۵۵﴾

نو وویل (بابلیانو ابراهیم ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته په حق سره (رښتیا خبرو سره) او که ئی ته له لوبو کوونکو څخه.

تفسیر: د تول قوم له عقیدی څخه مخالف د حضرت ابراهیم علیه السلام د داسی سختی خبری په اوریدلو سره د دوی په زړونو کښی سخت خفګان او اضطراب پیدا شو او ورته ئی وویل چه آیا په رښتیا سره ستا عقیده هم داسی ده؟ یا توکی او مسخری کوی؟

قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الَّذِیْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰی ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِیْنَ ﴿۵۶﴾

وویل (ابراهیم داسی نه ده چه زه توکی کوم یا دا بتان رب ستاسی دی) بلکه رب ستاسی رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی دا (آسمانونه او ځمکی او مافیهما) او زه په دغو (چه ومی ویل له توحید نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعنی زما عقیده هم دا ده او په پوره یقین او بصیرت سره پری شاهدی ورکوم چه زما او ستاسی رب هم هغه یو خدای تعالیٰ دی چه آسمانونه او ځمکی ئی پیدا کړی دی او د هغوی او نورو تولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوی او بل هیڅ شی د ده په الوهیت کښی له سره نشی شریکیدی

وَتَاللّٰهِ لَاَكِیْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِیْنَ ﴿۵۷﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبیر او علاج به وکړم هرومرو (خامخا) (چه مات کړم) بتان ستاسی پس له هغه چه وګرځئ تاسی شا کوونکی (بتانو ته مخ په میله).

تفسیر: دغه خبره ئی لږه ورو وویله چه ځینو ئی واوریده او دیرو له سره وانه وریده هغو چه دغه خبره واوریده ورته ئی دومره اهمیت ور نه کړ او داسی ئی وګڼله چه د یوه ځلمی له لاسه به څه وشی او دی به د تول قوم معبودانو ته څه ضرر وورسولی شی؟.

فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِیْرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَیْهِ یَرْجِعُوْنَ ﴿۵۸﴾

پس وئی گرځول دا بتان توتې توتې مګر لوی د دی بتانو (چه مات ئی نه کړ او تبر ئی په اوږه ورته کیښود) دپاره د دی چه دوی هغه ته بیرته راشي (او ترې پوښتنه وکړي).

تفسیر: څه مهال (وخت) چه دا خلق تول له ښاره د باندی میلی ته لاړل نو حضرت ابراهیم علیه السلام بت خانی ته ورننوت، تول بتان ئی سره مات ګوډ کړل او یوازې هم هغه بت ئی روغ جوړ پریښود چه د نورو په نسبت د جثی یا د تعظیم او تکریم په اعتبار د کفارو په ګومان لوی ؤ او په هغه تبر ئی چه دغه بتان ئی پری مات کړی وو هغه ئی د هم هغه لوی بت په اوږه باندی کیښود څو چه هغه خلق بیرته راشي او دغه وضعیت وګوری نو په قدرتی ډول (طریقه) به د دوی په زړونو کښی دغسی یو خیال پیدا شی چه دغه کار هم دغه لوی بت کړی دی یا الزاماً حضرت ابراهیم علیه السلام ته رجوع وکړی.
(کفارو له میلی نه د بیرته راګرځیدلو او د خپلو بتانو د کندوکپر کیدلو څخه وروسته).

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵۹﴾

وویل دوی چا کړی دی دا کار په معبودانو زمونږ بیشکه چه دی خامخا له ظالمانو دی (په دی کار کښی)

تفسیر: شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده (چا کړی دی دا کار په خدایانو زمونږ الخ) یعنی دا د سپین سترګۍ او د بې‌ادبۍ حرکت زمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ یقیناً هر چا چه دا کار کړی دی، هغه (استغفر الله) لوی ظالم او غټ شریر دی. دا خبری به هغو کسانو کړی وی چه د هغوی غوږونو ته د ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾ غږ نه وی رسیدلی.

قَالُوْا سَمِعْنَا فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗٓ اِبْرٰهِيْمُ ﴿۶۰﴾

وویل (ځینو کفارو) چه اوریدلی وو مونږ له یوه ځلمی څخه چه یادول به ئی دا بتان (په بدی سره) چه ویلی شی ده ته ابراهیم

تفسیر: دا ویونکی به هغه کسان وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾ جمله ئی اوریدلی وه یعنی هم هغه یو ځلمی دی چه زمونږ د معبودانو ذکر په بدی سره کوی. یقیناً دا کار به هم هغه کړی وی.

قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾

وويل (نمرود او مشرانو ئی) چه راولئ هغه (ابراهیم) په مخکښی د سترګو د خلقو (چه وئی وینی) ښائی چه دوی ووینی (هغه او په کولو د دی کار پری شاهدی ورکړی).

تفسیر: یعنی هغه راولئ! او د دغه عمومی مجمع په مخکښی تری اقرار واخلئ څو په دغه خبره تول خلق خبر او دغه معامله تولو ته څرګنده (ښکاره) شی او د ده وینا هر څوک واوری او پری شاهدان شی چه د هغی په مقابل کښی د قوم له طرفه داسی یوه سزا ورته مقرره شی چه دی ئی وړ (لائق) او مستحق وی، دا خو د هغوی غرض ؤ او د حضرت ابراهیم علیه السلام مقصد به هم ښائی هم دا شی ؤ چه هم داسی په یوه لویه مجمع کښی ماته موقع راکړی شی څو زه په هغه کښی مشرکان پړ او ملامت کړم او د خلقو په وړاندی د حق او حقانیت د غلبی اظهار وکړی شم. (نو کله چه ابراهیم علیه السلام ئی راوست دغه لاندنی پوښتنی ئی تری وکړی)

قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾

وویل (بابلیانو) آیا تا کړی دی دا کار په معبودانو زمونږ ای ابراهیمه!؟. وویل (ابراهیم) بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چه دا دی نو پوښتنه وکړئ تاسی له دوی که وی دوی چه خبری کوی (چه چا توتی توتی کړی یئ؟)

تفسیر: یعنی هیڅ ضرورت نشته چه له ما څخه د دی خبری پوښتنی وکړئ بلکه داسی فرض کړئ چه دا لوی غټ بت چه روغ رمت جوړ ولاړ دی او د ماتولو آله هم ورسره شته دا کار به هم ده کړی وی او دا دی د بحث او تحقیق په وخت کښی د الزام او پړوالی په ډول (طریقه) زه دغسی دعوی کوم چه دغه لوی بت دا تول کوچنی (واړه) بتان سره ګود او مات کړی دی، وواییئ اوس له تاسی سره څه دلیل شته چه داسی به نه وی شوی آیا په دنیا کښی داسی وقایع نه پیښیږی چه لوی مار نور واړه ماران او لوی کب نور واړه کبان ښوی تیروی او لوی باچا نور واړه سلطنتونه له منځه وړی نو څکه زما او ستاسی په منځ کښی د فیصلی ښه لاره هم دا ده چه تاسی په خپله له خپلو معبودانو څخه پوښتنه وکړئ چه دغه ماجری څرنګه ورپیښه شوی ده که

چیری دوی خبری کولی شی نو په داسی مهمه معامله کښی به پخپلو خبرو زما د دروغو او رښتیاؤ فیصله وکړی.

تنبیه: زمونږ له دی تقریر نخه څرګنده (ښکاره) شوه چه د «بل فعله کبیرهم هذا» وینا د اخبار په ډول (طریقه) له واقعی مخالفه نه وه چه ورته حقیقتاً دروغ وویل شی بلکه د دوی د تحمیق او تجهیل دپاره د یو فرضی احتمال په شان د دعوی په صورت د تعریض او الزام په ډول (طریقه) کلام شوی دی لکه چه بالعموم په مباحثو او مناظرو کښی هم داسی واقع کیږی، نو دی ته مونږ دروغ نشو ویلی هو! ظاهراً د دروغو په صورت راښکاری، نو ځکه په ځینو احادیثو کښی پری د (کذب) د لفظ اطلاق صورتاً شوی دی. مفسرانو د دی په توجیه نور څه مجمل بیان هم کړی دی، مګر زمونږ دغه تقریر ښه او زیات صاف او بی تکلفه او روایتونو ته ډیر نژدی ښکاری (والله تعالیٰ اعلم).

فَرَجَعُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوٓا۟ إِنَّكُمْ أَنتُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٦٤﴾

پس رجوع وکړه (دغو کفارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته نو وویل (ځینو ځینو نورو ته) بیشکه تاسو یئ ظالمان

تفسیر: یعنی وپوهیدل چه د بیکاره تیږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصلیږی یا به دا مطلب وی چه تاسی په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی چه د ابراهیم علیه السلام د انذار اوریدلو سره سره بت خانه مو هم هغسی خوشی پرانستلی پریښوده او تری لاړئ او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنی هیڅ فکر او تدبیر مو ونه کړو کذا قال ابن کثیر رحمة الله علیه.

ثُمَّ نُكِسُوا۟ عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ

بیا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (یعنی شرمنده شول خو سره له هغه هم د ابراهیم علیه السلام د مجادلی دپاره ئی ملاوی وتړلی)

تفسیر: یعنی له ډیره شرمه ئی خپلی سترګی نشوی پورته کولی او یو بل ته به ئی له سره نشو کتلی خو سره له هغه ئی ابراهیم علیه السلام ته داسی وویل

لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَـٰٓؤُلَآءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾

چه خامخا په تحقیق پوه ئی ته چه نه دی دا بتان (قابل د دی) چه وغږیږی

(نو څرنګه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی عمداً د داسی یوی ناممکنی خبری مطالبه ولی کوی آیا تیږی (ګټی) هم خبری کولی شی؟!.

قَالَ اَفَتَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنۡفَعُكُمۡ شَيۡـًٔا وَّلَا يَضُرُّكُمۡ ﴿۶۶﴾ اُفٍّ لَّكُمۡ وَلِمَا تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۷﴾

نو وویل (ابراهیم علیه السلام) نو آیا پس تاسی عبادت کوئ بی له الله څخه د هغه شی چه نه نفع رسوی تاسی ته د هیڅ شی او نه ضرر رسولی شی تاسی ته (د هیڅ شی). نو افسوس (او هلاک) دی تاسی ته او هغه ته چه عبادت ئی کوئ بی له الله نو آیا نه لرئ تاسی دومره عقل هم (چه د خپلو افعالو په قباحت او بدی وپوهیږئ)

تفسیر: یعنی تاسی ته ښائی چه له ډیره شرمه ومرئ، هغه بت چه یو لفظ هم نشی ویلی او نه د کوم احتیاج په وخت کښی مو په کار راځی او نه مو مدد کولی شی او د یوی ذری په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شی او نه ئی څه په واک (قبضه) او اختیار کښی شته هغو ته مو د خدائی درجه ورکړی ده آیا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهیدی.
(کله چه نمرودیان له مجادلی څخه عاجز شول د ابراهیم علیه السلام په سوځولو پسی شول)

قَالُوۡا حَرِّقُوۡهُ وَانۡصُرُوۡۤا اٰلِهَتَكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ فٰعِلِيۡنَ ﴿۶۸﴾

وویل (نمرودیانو) وسوځوئ تاسی دغه (ابراهیم) او مرسته (مدد) وکړئ تاسی د معبودانو خپلو که چیری یئ تاسی کوونکی (د دی مرستی (مدد) د خپلو بتانو سره)

تفسیر: یعنی په بحث او مناظره ئی نشو بر کولی، اوس یوازی هم دغه یو صورت پاتی دی او هغه دا دی چه مونږ له خپلو معبودانو سره چه نه یوازی زمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته (مدد) نشی کولی مرسته (مدد) وکړو او د دوی دښمن ته ډیره سخته سزا ورکړو که مونږ داسی ونشو کړی نو ګواکی هیڅ کار مو نه دی کړی. لکه چه د دغی مشوری سره سم داسی غوته شوه چه ښائی حضرت ابراهیم علیه السلام په اور کښی وسوځاوه شی، ګواکی څرنګه چه

ابراهیم علیه السلام د بتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولی وو دوی هم د هغه په بدل کښې د ده د سوځولو تجویز غوره کړ بالاخره دغه گرد (تول) ظالمان سره تول شول او په ډیر اهتمام او بی رحمی سره ئې حضرت ابراهیم علیه السلام په ډیر لوی لمبې وهونکی او سخت سوځوونکی اور کښې وغورځاوه.

(کله چه دوی ابراهیم په اور کښې وغورځاوه د الله تعالیٰ له لوری داسې حکم وشو)

قُلْنَا يٰنَارُ كُوْنِيْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿۶۹﴾

وویل مونږ ای اوره! شه یخ او خاوند د سلامتیا پر ابراهیم باندی

تفسیر: یعنی اور ته تکوینی حکم وشو چه په ابراهیم علیه السلام یخ شه! مگر دومره یخ هم مه شه! چه له ډیری یخنی څه تکلیف ورته ورسیږی بلکه داسی برابر او معتدله شه چه د هغه ځان ښه په راحت شی.

تنبیه: د اور یخیدل پر ابراهیم علیه السلام باندی د ده معجزه وه. د معجزی حقیقت هم دا دی چه الله تعالیٰ د خپل عام عادت پر خلاف، عادی سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بیل کړی. دلته د احراق سبب (اور) موجود ؤ مگر مسبب پری مرتب نه شو د معجزی او نورو په متعلق زمونږ مفصل کلام په یوه مستقله مقاله کښې د «المحمود» د رسالی په څو شمارو کښې چاپ شوی دی. فلیراجع.

وَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ ﴿۷۰﴾

او غوښتل (نمرودیانو) پر ابراهیم کید (مکر د سوځولو) نو وگرځول مونږ دوی سخت زیانکاران (چه پخپل فعل کښې کامیاب نشول.)

تفسیر: یعنی دوی د ابراهیم علیه السلام بد غوښتل لیکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زیان کښې پریوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرگند (ښکاره) شو، او د الله تعالیٰ کلمه لوړه (اوچته) او علیا وگرځیده. **قال (فی البحر المحیط) قد اکثرالناس فی حکایة ماجری لابراهیم علیه السلام والذی صح هو ماذکره الله تعالیٰ من انه علیه السلام القی فی النار فجعلها الله علیه برداً وسلاما.**

وَنَجَّيْنٰهُ وَلُوْطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۱﴾

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهیم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه چه ځئ له عراقه) ځمکې هغې ته چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغې کښې دپاره د خلقو (چه شام دی)

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم مو سره د حضرت لوط علیهما السلام صحیح او سالم روغ رمت د شام ملک ته بوتلل چه هلته ډیر ظاهری او باطنی برکات د ودیعت په ډول (طریقه) ایښودل شوی دی.

وَوَهَبۡنَا لَهٗۤ اِسۡحٰقَ ؕ وَيَعۡقُوۡبَ نَافِلَةً ؕ

او مووبښل دغه (ابراهیم) ته (زوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب زیات (سر بیره د زوی پر غوښتنی د انعام په ډول (طریقه))

تفسیر: یعنی په زوړوالی کښې ئې هلک غوښتی ؤ مونږ لمسی هم ورعطا کړ یعنی یعقوب علیه السلام.

وَكُلًّا جَعَلۡنَا صٰلِحِيۡنَ ۝۷۲

او دغه ټول ګرځولی دی مونږ نیکان (چه خلقو ته ئې لارښوونه کوله)

تفسیر: یعنی ابراهیم، لوط، اسحٰق، یعقوب علیهم السلام په اعلیٰ درجه سره له نیکو بندګانو څنی دی ځکه چه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ انبیاء دی او له انبیاؤ څخه پورته بل څوک نیک او ښه کیدی نشي.

وَجَعَلۡنٰهُمۡ اَئِمَّةً يَّهۡدُوۡنَ بِاَمۡرِنَا

او ګرځولی وو مونږ دوی (داسی) امامان چه سمه صافه لیاره ئې ښووله په حکم زمونږ سره (خلقو ته)

تفسیر: یعنی داسی کاملان وو چه د نورو تکمیل به ئې هم کاوه.

وَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلَيۡهِمۡ فِعۡلَ الۡخَيۡرٰتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيۡتَآءَ الزَّكٰوةِ ۚ

او وحی کړی وه مونږ دوی ته د کولو د خیراتونو (نیکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکوٰة

تفسیر: یعنی هغوی ته مو وحی لیږلی وه چه په هغی کښی د دغو امورو تاکید هم ؤ څو نه یوازی دوی عاملان شی بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندی وګماری (ولمسوی) دغه د دوی علمی کمال شو.

وَكَانُوا لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿٧٣﴾

او وو دوی (ټول) خاص مونږ ته عبادت کوونکی

تفسیر: یعنی شپه او ورځ به زمونږ په بندګی او عبادت کښی بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به ئی سترګی نه اړولی، هم دغه د انبیاؤ شان دی چه د دوی په هر کار کښی د الله تعالیٰ د بندګی اشتراک هرومرو (خامخا) وی. دغه د دوی عملی کمال شو نو تاسی ای عربو چه د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ او د هغه د متابعت دعوی کوئ ولی د هغو د دی علمی او عملی کمالاتو متابعت نه کوئ؟ بلکه حقیقتاً ئی تابعان شئ!

وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا

او لوط ته ورکړی ؤ مونږ ده ته حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: (لوطاً منصوب دی په فعل مقدر سره چه تفسیر ئی په آتینا سره شوی دی) یعنی داسی حکمت، حکومت، علم او فهم چه د انبیاؤ له شان سره لایق وی.

وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِىْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿٧٤﴾

او نجات ورکړی ؤ مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلی هغه چه وو هغوی چه کول به ئی عملونه خبیث ناپاکه بیشکه چه هغوی وو قوم د بدی نافرمان

تفسیر: له کلی څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دی. د دی ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا شو ځایه تیره شوی ده.

وَأَدْخَلْنَٰهُ فِى رَحْمَتِنَآ ۖ إِنَّهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾

او داخل کړی ؤ مونږ دی په رحمت خپل کښی، بیشکه دی له نیکانو څخه دی.

تفسیر: یعنی کله چه د لوط پر قوم باندی مو عذاب نازل کړ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلی مهربانی او رحمت په څادر کښی پټ کړ څو د نیکانو او بدانو عاقبت او انجام بیل بیل سره څرګند (ښکاره) شی.

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَٰهُ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) نوح کله چه غږ ئی وکړ (په ښیرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکوره ؤ انبیاؤ) یعنی پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه. پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده) نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنی د ده ته له غمه لویه (چه د طوفان ویره او د کافرانو ضرر ؤ) او مرسته (مدد) مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو قوم بد (ناکاره) نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری خپل قوم وپوهاوه او په دومره اوږده موده کښی ئی ډیری سختی او ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) خو په زړه پوری هیڅ اثر او نتیجه ئی څرګنده (ښکاره) نشوه بالاخره په تنګ راغی او داسی دعاء ئی وکړه ﴿ أَنِّى مَغْلُوبٌ فَٱنتَصِرْ ﴾ (۲۷) جزء د القمر د سورت (۱۰) آیت (۱) رکوع، او ﴿ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت (۲۶) آیت (۲) رکوع، نو الله تعالیٰ دغه

دعاء قبوله کړه او کفار ئې په طوفان غرق کړل او نوح علیه السلام ئې د خپلو ملګرو سره د طوفان له هیبت او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت وویست. دغه قصه په مفصل دول (طریقه) پخوا تیره شوې ده.

وَدَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمٰنِ فِى الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيْهِ غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شٰهِدِيْنَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنٰهَا سُلَيْمٰنَ ۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَّعِلْمًا ۫

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) داؤد او سلیمان کله چه حکم کاوه هغو دواړو په (دعوی او نزاع د) کښت (فصل) کله چه د شپې ګډه شوې وه (بې له شپانه) په هغه (کښت) کښې رمه د (هغه) قوم او وو مونږ حکم د دوی ته حاضر پس ومو پوهاؤ په هغه (فتویٰ، فیصله) سلیمان او هر یوه د دوی دواړو ته ورکړې ؤ مونږ حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ نبی ؤ، حضرت سلیمان علیه السلام د ده زوی ؤ او هم د پاک الله تعالیٰ نبی ؤ، دغه پلار او زوی ته الله تعالیٰ پرته (علاوه) له نبوته حکومت، علم، حکمت، د فهم قوت او د فیصلو قدرت هم وربښلی ؤ، حضرت سلیمان علیه السلام لا په هلکتوب کښې داسې فوق العاده پخې خبرې او ښایسته ویناوې کولې چه تول اوریدونکي به ورته حیران پاتې کیدل. د حضرت داؤد علیه السلام حضور ته داسې یوه دعوی وړاندې شوه چه د یوه سړي په کښت (فصل) کښې د نورو خلقو میږې (ګډې) د شپې ګډې شوې وې او د هغه کښت (فصل) ئې تر پښو لاندې او زیانمن کړی ؤ، کله چه داؤد علیه السلام په دغه دعوی کښې غور وکړ ورښکاره شوه چه د دغو میږو (ګډو) قیمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دی چه هغه کښت (فصل) ته رسول شوی دی، نو داسې فیصله ئې صادره کړه چه «دغه میږې (ګډې) دې د کښت (فصل) خاوند ته ورکړې شي!» حضرت سلیمان علیه السلام وویل چه زما «نظریه او فیصله دا ده چه دغه د کښت (فصل) خاوند دې دغه میږې (ګډې) له خپله ځانه سره وساتي او شودې دې وخوري او د میږو (ګډو) خاوند دې د کښت (فصل) خدمت وکړي، تر څو چه کښت (فصل) خپل ړومبي حالت ته ورسیږي نو په دغه وخت کښې دې میږې (ګډې) بیرته خپل خاوند او کښت (فصل) خپل خاوند ته وسپارل شي نو په دې ترتیب او صورت سره به دواړه له نقصان نه وژغورل (وساتل) شي» حضرت داؤد علیه السلام چه دا فیصله واوریده نو آفرین ئې ورته وویل او د خپل اجتهاد نه وګرځید، ګواکې د فقهي د اصولو په اصطلاح کښې ئې د سلیمان علیه السلام

استحسان د خپل قیاس په مقابل کښې قبول کړ. دغه فیصله چه پلار او زوی د مدعی او مدعی علیه په نسبت صادره کړه، الله تعالیٰ ته ښکاره او معلومه وه او دغو دواړو ته پاک الله پوهه او د فیصلې قوت ورکړی ؤ لیکن الله په اصل حقیقت حضرت سلیمان علیه السلام پوه کړ او حضرت سلیمان علیه السلام هغی نتیجې ته ورسید چه د الله تعالیٰ په نزد اصلح او اصوب ؤ او بالاخره داؤد علیه السلام هم هغه ومنله. له دغی واقعی څخه ښکاره شوه سره له دی چه انبیاء الله علیهم السلام سلطنت ته ورسیږی خو بیا هم د خلق الله ډیرو وړو وړو معاملو ته هم داسی توجه کوی لکه چه لویو لویو کارونو ته اهمیت ورکوی.

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ

او تابع کړی وو مونږ له داؤد سره غرونه چه تسبیح به ئی ویلی او (هم داسی تابع کړی وو مونږ) مرغان هم (چه تسبیح به ئی ورسره ویلی)

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د ډیر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند ؤ د نبوت په هغه مؤثر او اغیزه‌ناک (اثرناک) غږ چه ده به خپل طبیعی جوش سره زبور شریف لوست یا د پاک الله په تسبیح او تحمید کښې مشغولیده نو غرونو، مرغانو او نورو حیواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پیل (شروع) کاوه.

وَكُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿٧٩﴾

او وو مونږ کوونکی (د داسی کارونو)

تفسیر: یعنی تعجب مه کوه چه تیږی (ګټی) او مرغان به څرنګه تهلیل او تسبیح وائی. دغه ټول کارونه مونږ لا پخوا کړی وو. ښه! زمونږ د لامحدود قدرت له مخی آیا دغه خبری څه مشکلی او مستبعدی ګڼلی کیدی شی بلکه نه نشی کیدی!.

وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِّنْ بَأْسِكُمْ

او ښوولی ؤ مونږ دغه (داؤد) ته جوړول د زغری تاسی ته دپاره د دی چه وساتی تاسی (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنګ (د دښمنانو) ستاسی

تفسیر: الله تعالیٰ د حضرت داؤد علیه السلام په لاس کښې اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه

گرځولي وه ده به هغه سره تاووله او نهايتي سپکي مضبوطي او ښکلي زغرې به ئې جوړولي چه د جنګ په وخت کښې به ترې کار اخيست کيده.

فَهَلْ أَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ﴿٨٠﴾

پس آيا يئ تاسي شکر کوونکي (يعنی شکر وکړئ).

تفسير: يعنی ستاسي د ګټي دپاره مونږ د داؤد عليه السلام په ذريعه داسي عجيب صنعت راويست نو تاسي ښه فکر وکړئ چه د دې راز (قسم) نعمتونو تاسي څه شکر ادا کوئ؟

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ۭ

او (تابع کړی ؤ مونږ) سليمان ته باد توند (تيز) چه روانيده په حکم د ده (سليمان او رساوه به ئې) ځمکي (د شام ته) هغې ته چه برکت ايښی ؤ مونږ په هغې کښې،

تفسير: حضرت سليمان عليه السلام داسي دعاء کړې وه ﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ﴾ ۲۳ جزء د (ص) د سورت (۳۵) آيت (۳) رکوع نو الله تعالیٰ هوا او پيريان د ده تابع کړی وو. حضرت سليمان عليه السلام داسي يو تخت تيار کړی ؤ چه د دولت له اعيانو او مشرانو سره به پرې کيناسته او ضروري لوازم او سامان به ئې هم له خپل ځان سره اخيستل بيا به هوا راتله او هغه تخت به ئې په ډيره چابکي پورته کاوه، کله چه به هغه په مناسبه اندازه له ځمکي څخه پورته کيده بيا به هوا نرميده او له ضرورت سره سم به کمی او زياتي پکښې پيدا کيده لکه چه د (ص) د سورت په (۳٦) آيت (۳) رکوع (۲۳) جزء کښې راغلي دي ﴿ رُخَآءً حَيْثُ اَصَابَ ﴾ له «يمن» څخه «شام» ته او له شام څخه يمن ته چه د يوی مياشتي لاره ده په (۵) ګړيو (ګينټو) کښې رسيده تعجب دی چه د نن ورځي د عجيبو او غريبو هوائي جهازونو په زمانه کښې هم ډير منحرفين له دی دول (طريقه) واقعاتو څخه انکار کوی آيا هغه کار چه نن ورځ ئې يورپ والا د بخار او برق او نورو په ذريعه کولی شي، الله تعالیٰ ئې د خپل يو نبي له امله (وجی) په خپل قدرت سره نشي کولی بلکه کولی ئې شي.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ﴿۸۱﴾

او یو مونږ په هر شی عالمان،

تفسیر: یعنی چه چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دی او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول (طریقه) سره کار اخیستل کیدی شی.

وَمِنَ الشَّيٰطِيْنِ مَنْ يَّغُوْصُوْنَ لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ

او (تابع کړی وو مونږ ده ته) ځینی له شیطانانو څخه هغه چه غوټی به ئی وهلی (په سیند کښی) د ده دپاره او کول به ئی (نور ډیر) کارونه بی له دی نه

تفسیر: له شیاطینو څخه مراد سرکش پیریان دی، دوی د حضرت سلیمان علیه السلام له لوری مامور وو چه په لویو لویو سیندونو کښی غوپی ووهی او مرغلری، جواهر او نور بحری حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږی، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمرانی کارونو کښی سخت او درانه کارونه وکړی د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لګنونه (خانکونه) او لوی لوی دیګونه به ئی پری جوړول چه له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی او له یوه ځایه بل ځای ته به ئی پری وړل او باړول او لاندی باندی به ئی سره کول او له ډیرو سختو څخه سخت کارونه به ئی تری اخیستل معلومیږی هغه حیرانوونکی کارونه چه الله تعالیٰ په دی زمانه کښی د مادی قوتونو په واسطه کوی دغه کارونه به ئی په هغه وخت کښی د مخفی او روحی قوتونو په ذریعه کول.

وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿۸۲﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکی (له فساد څخه)

تفسیر: یعنی مونږ په خپل کامل قدرت دغه شیاطین په داسی شان د حضرت سلیمان علیه السلام په قبضه او قید کښی تینګ، مضبوط او بند ساتلی وو چه هر څه ئی غوښتل هغه به ئی ورباندی د بیګار په ډول (طریقه) کول او دوی له سره حضرت سلیمان ته هیڅ یو ضرر نشو رسولی که نه د بنیادم په څه زور او قوت وی چه داسی یو شریر مخلوق په خپله قبضه کښی په سختو ځنځیرونو کښی بند وساتی ﴿وَاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ﴾ (۲۳) جزء د (ص) د سورت (۳۸) آیت ۳ رکوع.

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِن ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) ایوب کله چه ندا غږ ئی وکړ رب خپل ته چه بیشکه زه رسیدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختی په بدن کښې) او ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء د ده پس لری کړ مونږ هغه چه ؤ په ده باندی له (بدنی او مالی) ضرره او ورکړ مونږ دغه (ایوب) ته اهل د ده او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نزده زمونږ

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام ته الله تعالیٰ په دنیا کښې له هر حیثه آرامی او هوسائی (راحت) ورکړی وه ځمکه، کښت، (فصل) مال مالداری، مریان، وینځی، صالح اولاد او ښه په زړه پوری ښځه ئی ورکړی وه حضرت ایوب علیه السلام د الله تعالیٰ لوی شکر کوونکی بنده وو. لیکن الله تعالیٰ دی په ابتلاء او ازموینه کښې واچاوه کښتونه (فصلونه) ئی وسوځیدل، رمی او ګلې ئی تباه شوی، اولاد ئی تر چت لاندی مړه شول، ټول دوستان آشنایان او خپلوان تری بیل شول، د ده په وجود سختی دانی وختلی او چینجی ئی وکړل له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه یواځی د ده یوه ښځه ورسره ملګری پاتی وه بالاخره دغه خواره هم ستړی ستومانه او زړه تنګی شوه مګر حضرت ایوب علیه السلام همغسی چه په نعمت کښې د پاک الله شکر کوونکی بنده ؤ په زحمت او ابتلاء کښې هم صابر پاتی شو کله چه د ده تکلیف او اذیت او د دښمنانو شماتت له حده تیر شو بلکه دوستانو هم په داسی ویناؤ باندی شروع وکړه چه یقیناً ایوب علیه السلام د کومی داسی سختی ګناه مرتکب شوی دی چه د هغی له اثره په داسی سخته بلا اخته دی نو دلته حضرت ایوب علیه السلام لاس په دعا شو چه ﴿ وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴾ هم دا چه ده د خپل رب په دربار کښې دا سوال وکړ. سم د لاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه الله تعالیٰ ده ته د مړو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل او د ځمکی څخه ئی چینه راویستله حضرت ایوب علیه السلام له هغی څخه اوبه وڅښلی او هم ئی ورباندی ولمبل سم د لاسه روغ رمټ شو او ټول تکلیفونه ئی لری شول لکه چه په حدیث کښې راغلی دی د سرو زرو ملخان ئی وربانذی وورول، لنډه دا چه له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

ځینې مفسرین داسې لیکي چه هغه مړه اولادونه ئې بیرته ورته ژوندي کړل او په مثل د هغو نمسي ئې چه مړه شوي وو بیرته ورته ژوندي کړل.

وَذِكۡرَىٰ لِلۡعَٰبِدِينَ ۝٨٤

او نصیحت دپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چه داسې صبر کوي هم داسې نتیجې به هم مومي)

تفسیر: یعني په ایوب علیه السلام د دغې مهرباني کیدلو په اثر تولو بندګۍ کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادګار پاتې شو چه هر کله په کوم یو نیک بنده په دنیا کښې کومه تنګسه یا مصیبت راشي ښائي چه د ایوب علیه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښئي او یوازې خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړي یقین دې چه الله تعالیٰ به پرې د عنایت نظر وکړي او یوازې د داسې یوې ابتلاء له لیدلو څخه نه ښائي چه څوک داسې ګومان وکړي چه البته دغه بنده د الله تعالیٰ په دربار کښې مبغوض دی

وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِدۡرِيسَ وَذَا ٱلۡكِفۡلِۖ كُلّٞ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ۝٨٥

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) اسمٰعیل او ادریس او ذوالکفل، دغه تول دي له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه)

تفسیر: یعني دغه نیک بنده ګان مي یاد کړئ د اسمٰعیل او ادریس علیهما السلام ذکر پخوا له دی نه د (مریم) په سورت کښې تیر شو د «ذاالکفل» په نسبت اختلاف دی چه نبي ؤ لکه چه د انبیاؤ په دله کښې د هغه له یادولو څخه څرګندیږي نو دغه به یا الیاس یا یوشع یا زکریا وي یا یوازې یو صالح سړی ؤ. وائي چه دی د یو چا ضامن شوی ؤ او د هغه له امله (وجی) څو کاله بندي پاتې شو او خاص د خدای جل جلاله دپاره ئې دغه تکلیف وګاله (برداشت کړو) .

تنبیه: د امام احمد په مسند او جامع الترمذی کښې د یو سړي قصه راغلې ده چه پخوا ډیر سخت بدکار، فاسق او فاجر ؤ او وروسته تائب شو الله تعالیٰ په هم دې دنیا کښې د هغه د مغفرت زیری خلقو ته ورکړ د هغه نوم په حدیث کښې «کفل» راغلی دی ظاهراً دا هغه ذوالکفل نه دی چه د هغه ذکر په قرآن کښې راغلی دی، والله اعلم. زمونږ د زماني د ځینو مصنفینو خیال دی چه ذوالکفل هم هغه دی چه ورته «حزقیل» هم وائي (والله تعالیٰ اعلم).

وَاَدۡخَلۡنٰهُمۡ فِیۡ رَحۡمَتِنَا ؕ اِنَّهُمۡ مِّنَ الصّٰلِحِیۡنَ ﴿۸۶﴾
وَذَا النُّوۡنِ اِذۡ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنۡ لَّنۡ نَّقۡدِرَ عَلَیۡهِ
فَنَادٰی فِی الظُّلُمٰتِ اَنۡ لَّاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنۡتَ سُبۡحٰنَكَ ٭ۖ
اِنِّیۡ كُنۡتُ مِنَ الظّٰلِمِیۡنَ ﴿۸۷﴾ۚۖ

او داخل کړی وو مونږ دوی په رحمت خپل کښې (چه نبوت او جنت دی) بیشکه چې دوی دی له صالحانو نیکانو کاملانو او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) خاوند د ماهی کله چه لاړ حال دا چه په قهر ؤ (په قوم خپل) پس گومان ئی وکړ چه له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا گومان ئی وکړ چه له سره به تنگی نه راولو په ده.) پس غږ ئی وکړ په تیارو کښې (داسی) چه نشته بل برحق معبود مگر ته ئی (یوازی) پاکی ده تا ته له عیبونو بیشکه چه زه وم له ظلم کوونکو څخه (په خپلو تللو کښې بی له اذن څخه)

تفسیر: یونس علیه السلام ته ئی «ذاالنون ـ ماهی والا» وویل چه لنده قصه ئی دا ده الله تعالیٰ یونس علیه السلام د «نینویٰ» د ښار په طرف چه د موصل له مربوطاتو څخه دی مبعوث کړی ؤ چه د هغه ځای خلق له بت پرستئ څخه منع کړی او د حق په طرف بلنه ورکړی مگر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کینښود بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرد لا پسی زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام د هغوی په حق کښې ښیرا وکړه او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او په ډیر قهر او غضب سره له ښاره ووت او د الله تعالیٰ حکم ته ئی انتظار ونه کړ او له خپل قوم سره ئی وعده وکړه چه دری ورځی وروسته به پر تاسی د الله تعالیٰ عذاب نازل شی، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهید چه د نبی ښیرا بی‌اثره نه پاتی کیږی او هرومرو (خامخا) پر مونږ آفت نازلیدونکی دی، ممکن چه د عذاب څه آثار به هم دوی ته ورښکاره شوی وی نو ځکه دوی گرد (تول) سره ووېریدل. لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل او په یوه ځنگل کښې ننوتل او میندی له کوچنیانو (بچو) څخه بیلی کړی شوی او گرد (تول) الله تعالیٰ ته په ژړا او واویلا شول، د کوچنیانو (ماشومانو) میندی، لوی او واړه تول داسی په ژړا او انگولا شول چه تول صحرا او بیدیا د دوی له شور او غوغا، زاری او دعاگانو څخه ډکه شوه، او د دغه ښار گردو (تولو) خلقو په ډیر اخلاص او صداقت سره توبه وویستله او تول بتان ئی مات کړل او د الله تعالیٰ د اطاعت او عبادت کلک عهد ئی وکړ او د حضرت یونس علیه السلام په لټون کښې شول که چیری مو وموند نو د ده د حکم

او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالیٰ هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.
لکه چه جزء ۱۱ د یونس د سورت په ۹۸ آیت (۱۰ رکوع) کښې ئې ویلی دی
﴿ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴾
له یوی خوا چه یونس علیه السلام له خپلی قریبی څخه ووت او له
یوی دلی سره په یوی بیړی کښې سور شو کله چه دغه بیړی د سیند منځ ته ورسیده د دوبیدلو نښې پکښې څرګندی شوی، بیړی چلوونکی د بیړی د سپکولو په چرت (خیال) کښې شو او داسی ئې غوښتل چه کوم یو سړی دی په سیند کښې وغورځاوه شي یا له خپلو مفروضاتو سره سم ئې داسی ګومان وکړ چه په دغی بیړی کښې داسی کوم مرئی سور دی چه له خپل بادار (مالک) څخه تښتیدلی دی نو ځکه د داسی سړی د معلوملو له پاره ئې چه په سیند کښې وغورځول شی پچه (قرعه) واچوله نو دغه پچه (قرعه) د یونس علیه السلام په نامه ووته او دوه دری ځلی دغه وضعیت تکرار شو خو هر ځل به د هم دغه یونس علیه السلام په نامه پچه (قرعه) راوتله، د دغه وضعیت په لیدلو، یونس علیه السلام خپل ځان سیند ته وغورځاوه، سم د لاسه یو ماهی راغی او هغه ئې ښوی (روغ) تیر کړ، الله تعالیٰ ماهی ته حکم وکړ چه یونس پخپله ګیده کښې وساته چه د هغه یوه ویښته ته ضرر ونه رسیږی، دا ستا روزی نه ده بلکه مونږ ستا ګیده د ده دپاره بندیخانه ګرځولی ده، دی پکښې محفوظ وساته، په دغه وخت کښې یونس علیه السلام د الله تعالیٰ په دربار کښې داسی دعاء وکره ﴿ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾
او په خپله خطا ئې اعتراف وکړ چه بیشکه ما تلوار وکره، او ستا د حکم راتګ ته
می انتظار ونه کړ او په خپل سر می خپل امت او د هغوی ښار پری ښود، که څه هم د یونس علیه السلام دغه غلطی یوه اجتهادی غلطی وه چه د امت دپاره معاف ده مګر د انبیاؤ تربیت او تهذیب له عامو خلقو څخه ممتاز وی په داسی یوه معامله کښې چه د وحی د نزول امید وی بی له انتظاره د ښار څخه وتل او خپل قوم بی سره پریښودل د یوه نبی له شان سره لایق نه ؤ (فنادی فی الظلمات ـ پس غږ ئې وکړ په تیارو کښې یعنی د سیند په ژورو او د ماهی په ګیده او د شپې په تیارو کښې، داسی چه ﴿ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ چه
نشته بل برحق معبود مګر هم دا ته ئې، پاکی ده یوازی تاته له عیبونو بیشکه زه وم له ظلم کوونکو څخه په تګ خپل کښې) یعنی زما خطا راوښنه بیشکه چه له ما ځینی غلطی صادره شوی ده په هم دغه حرکت دغه سختی او ابتلا پری راغله، څو ئې توبه وویسته او نجات ئې وموند او هغه ماهی د الله تعالیٰ په اراده د سیند غاړی ته خپله خوله د باندی وویسته او دی ئې روغ رمټ له خپلی ګیدی څخه د باندی وغورځاوه دی خپل قوم ته روغ او جوړ بیرته ورغی او په خپله هم هغه مقدسه وظیفه مشغول شو ﴿ فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ ﴾ پس ګومان ئې وکړ، الخ)
یعنی داسی خیال ئې وکړ چه مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هیڅ یوه پوښتنه نه کوو یا داسی له مونږ څخه وتښتید لکه چه څوک داسی ګومان وکړی چه اوس به می هیڅوک ونه نیولی شي او نه به می بیرته راوستی شي ګواکی چه دی له هغه کلی څخه ووت لکه چه زمونږ له قدرت

نه ووت، دا مطلب نه دی چه معاذ الله یونس علیه السلام به په واقع کښې داسې خیال کړی وی، داسې خیال خو د یوه ادنیٰ مؤمن په زړه کښې هم نه پیدا کیږی بلکه مطلب دا دی چه دغه صورت حال داسې ؤ چه له هغه څخه داسې یوه مفکوره پیدا کیدی شوه. د الله تعالیٰ عادت دی چه دی د کاملینو یو ډیر ادنیٰ ښوئیدل په ډیره سخته پیرایه (اسلوب) سره اداء کوی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښې لیکلی دی او په دی سره د کاملینو تنقیص نه بلکه د دوی شان او جلال څرګندیږی چه د دومره عظمت سره سره ولی دومره لږ هم وښوئیږی.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۙ وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْغَمِّ ؕ وَكَذٰلِكَ نُـْۨجِي الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۸﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (یونس) او نجات مو ورکړ دغه (یونس) ته له غمه (د سیند او ماهی) او هم داسې (چه یونس ته مو نجات ورکړ) نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته

تفسیر: یعنی نجات د یونس علیه السلام سره مخصوص نه دی هر هغه ایمان داره چه په هم دغه شان مونږ وبولی مونږ هغه ته هم له بلیاتو څخه نجات ورکوو. په احادیثو کښې د دی دعاء ډیر فضیلت راغلی دی او امت د سختیو او مصیبتونو په وخت کښې تل دغه دعا ډیره مجربه موندلې ده.

وَزَكَرِيَّاۤ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ رَبِّ لَا تَذَرْنِيْ فَرْدًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۸۹﴾ ۚۖ

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) زکریا کله چه غږ وکړ رب خپل ته (داسې چه) ای ربه زما مه پریږده ما یوازی (بی اولاده) او ته ئی غوره له (ګردو (تولو)) وارثانو نه.

تفسیر: یعنی داسې اولاد راکړی چه وروسته له ما د قوم دینی خدمت وکړی شی او زما د دغو تعلیماتو د خورولو د عهدی څخه ووتلی شی. لکه چه د مریم د سورت په تفسیر کښې مو لیکلی دی کله چه زکریا علیه السلام داسې وارث غوښته چه په «یرثنی ویرث من آل یعقوب» (د مریم (۱) رکوع) کښې مذکور دی نو د هغه په تناسب سره ئی الله تعالیٰ هم په دغه نامه سره یاد کړ.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۙ وَوَهَبْنَا لَهٗ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِى الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ؕ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ ﴿۹۰﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکریا) او ومو باښه دغه (زکریا) ته یحیٰی او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت له پاره له شندوالی څخه وروسته) بیشکه دغه (مذکور انبیاء) وو دوی چه تلوار به ئی کاوه په (کولو د نیکو عملونو او طلب) د خیراتونو او بللو به ئی مونږ له جهته د مینی (د ثواب) او له جهته د ویری (د عذاب) او وو دوی خاص مونږ ته ویریدونکی متواضع

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت زکریا علیه السلام شنده ښځه پخپل فضل او کرم سره د ولادت وړ (لائق) او قابله وګرځوله. ځینی متصوفین وائی هر څوک چه پاک الله د خوف یا د توقع له امله (وجی) یاد کړی هغه اصلی محب نه دی له دغه آیت نه د دغی مفکوری غلطی څرګندیږی له انبیاؤ څخه پورته د الله تعالیٰ محب څوک کیدی شی.

وَالَّتِیٓ اَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِیۡهَا مِنۡ رُّوۡحِنَا وَجَعَلۡنٰهَا وَابۡنَهَآ اٰیَةً لِّلۡعٰلَمِیۡنَ ﴿۹۱﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) هغې (جینئ مریمی) چه پاک ئی ساتلی ؤ اندام خپل (له نکاح او له سفاح څخه) پس پوکړ مونږ په (ګریوان د) هغی کښی له روحه خپله او ومو ګرځوله دغه (مریمه) او زوی د دی (عیسیٰ) دلیل (د کامل قدرت خپل) دپاره د خلقو

تفسیر: یعنی د حضرت بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په نس کښی چه له نکاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طریقو څخه محفوظه وه حضرت عیسیٰ علیه السلام ئی «چه په روح الله» سره ملقب دی پیدا کړو د حضرت عیسیٰ علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د آیت او دلیل والی ذکر پخوا له دی نه د آل عمران او د مریم په سورتونو کښی بیان شوی دی.

اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُکُمۡ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۖ وَّاَنَا رَبُّکُمۡ فَاعۡبُدُوۡنِ ﴿۹۲﴾

په تحقیق دا ملت (د توحید ملت او د اسلام دین) ستاسی، ملت یو دی (چه په دغه دین متفق دی ټول انبیاء) او زه رب ستاسی یم پس عبادت کوئ زما (خاص نه د بل).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ یو دی او ستاسی د دین اصول هم یو دی، گرد (ټول) انبیاء علیهم السلام هم د دین په اصولو کښی داسی سره یو دی چه هر هغه تعلیم چه یو ئی ورکوی هغه بل هم د هغه تصدیق او تائید کوی کوم اختلافات چه په فروعو کښی د زمانی او مکان د اختلاف له کبله (وجی) منځ ته راځی هغه عین مصلحت او حکمت دی، مذموم اختلاف هغه دی چه په اصولو کښی وی. نو ځکه لازمه ده چه ټول سره یه گډه د خدای جل جلاله بندگی وکړو او په کومو اصولو کښی چه ټول انبیاء سره متفق دی هغه ټول په یو طاقت ټینگ ونیسو.

وَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ

او ټوټی ټوټی کړ (دغو پخوانیو امتونو) کار (د دین) خپل په منځونو خپلو کښی،

تفسیر: مونږ خو د اصولو په اعتبار ټولو ته یو دین ورکړی ؤ خو خلقو پکښی په خپله اختلاف پیدا کړ او هغه دین ئی سره ټوټی ټوټی کړ او په خپلو کښی ئی سره نفاق او شقاق پیدا کړ.

كُلٌّ إِلَيْنَا رَٰجِعُونَ ﴿٩٣﴾

ټولی فرقی مونږ ته راتلونکی دی (نو جزا به ورکړو دوی ته)

تفسیر: یعنی کله چه زمونږ حضور ته راشی نو ټول اختلافونه به هلته سره فیصله شی. هر یوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړی شی چه تفصیل به ئی په راتلونکی آیت کښی راشی.

فَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ﴿٩٤﴾

پس هر څوک چه عمل وکړی له نیکو (کارونو) څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو نشته بی قدری ضیاع د کوشش د ده (او زیار (محنت) ئی نه ضایع کیږی) او بیشکه مونږ دغه (کوښښ د ده) لره لیکونکی یو.

تفسير: یعنی د هیڅا محنت او زیار (کوشش) نه ضایع کیږی، د نیکی خوږه میوه به مؤمنانو ته ورسیږی، هیڅ یوه نیکی به هم نه ضایع کیږی. هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کښی لیکو چه د قیامت په ورځ کښی به پرانستلی شی.

وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٩٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴿٩٦﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلی چه هلاک کړی دی مونږ دوی لره (دا کار) چه بیشکه دوی به نه راځی بیرته (مونږ ته د جزاء یا چه راشی بیرته دنیا ته د توبی او معذرت دپاره). تر هغه پوری کله چه پرانستلی شی یأجوج او مأجوج (او دیوال ئی له مخه لری شی) او دوی به له هری لوړی (وچتی) څخه ګرندی راکوزیږی،

تفسیر: لومړی د نجات موندونکو مؤمنانو ذکر ؤ بالمقابل په دی آیت کښی د هلاک کیدونکو کفارو ذکر دی یعنی هغه کفار چه د هغو دپاره تالا کیدل او هلاک او تباهی مقدره شوی ده نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لاس نه اخلی او نه توبه وباسی او نه د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او نه کله هغوی بیرته دنیا ته په دی مقصود راوستل کیدی شی چه دلته د خپلو تیرو تقصیراتو تلافی وکړی نو هغوی څرنګه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شی د هغوی دپاره خو یوازی یو وخت باقی دی کله چه هغوی دوهم ځلی ژوندی او د پاک الله په طرف رجوع کوی او پر خپلو تجاوزاتو او تقصیراتو معترف کیږی او د ندامت او پښیمانی اظهار کوی مګر په هغه وخت کښی به پښیمانی هیڅ په کار ورنشی، دغه د قیامت وخت دی چه د هغه له نژدی مبادیو څخه یو د «یأجوج مأجوج» خروج دی چه د عیسیٰ علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوی او د یأجوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړی دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله (وجی) په ټولو لوړو (وچتو) او ژورو (ځکته) داسی خواره شی چه څوک هری خوا ته سترګی اړوی نو دوی به وینی، د دوی دغه بی مثله سیلاب او هجوم به په داسی شدت ګرندی راروان وی چه هیڅ یو انسانی قدرت به د دوی مخه نشی نیولی او داسی به ښکاری چه د هری یوی غونډی او هر یوه غره نه د دوی لښکری راښوئیږی او رارغړی، د «الکهف» د سورت په آخر کښی مونږ د دی قوم په باب څه لیکلی دی هلته دی وکتلی شی.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۹۷﴾

او نژدی شوه وعده حقه (قیامت) پس ناڅاپه قصه دا ده چه تیغی (بوتی) به وتلی پاتی وی سترګی د هغو کسانو چه کافران شوی دی، (او وائی به) ای هلاکه زمونږ راحاضر شه دغه دی وخت دی په تحقیق وو مونږ په غفلت کښی له دغی ورځی (له حقی وعدی په دنیا کښی) بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره)

تفسیر: یعنی کله چه د جزاء او سزاء وعده رانژدی شی په دغه وخت کښی به د منکرانو سترګی د هیبت او ویری له شدته ردی بدی، تیغی او بوتی ختلی وی. او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولی مروړی او وائی به افسوس چه مونږ له داسی لوئی ورځی ځخه ولی بی خبره او غافل پاتی شوی وو چه په دغسی سختیو او مصیبتونو کښی مبتلا او اخته شوو، کاشکی مونږ په دنیا کښی له دغه آفت ځخه د نجات ځه فکر کړی وی.

﴿ بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴾ بلکه وو مونږ ظالمان په خپل ځان په کفر سره) یعنی دی ته مونږ ځنګه بی خبری ویلی شو ځکه چه انبیاؤ علیهم السلام خو په صافو ښکاره ؤ الفاظو سره مونږ ته له دغی ورځی او له دغی لوئی پیښی ځخه خبر راکړی ؤ لیکن مونږ په خپله پخپلو ځانونو ظلم او تیری وکړ چه د هغوی خبرو ته مو غوږ کینښود او په خپلو شرارتونو او ګناهونو مو اصرار او مداومت کاوه.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿۹۸﴾

بیشکه تاسي او هغه (بتان، شیطانان) چه عبادت ئی کوئ تاسي بی له الله ځخه خس (خشاک) د دوزخ یئ، تاسی (له معبودانو خپلو سره) دی دوزخ ته ننوتونکی یئ

تفسیر: دا خطاب د معظمی مکی مشرکانو ته دی چه بت پرستی به ئی کوله یعنی تاسی تول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاک شئ! ﴿ وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ د البقره (۳) رکوع. د دی معنی داسی نه ده چه بتان به معذب کیږی بلکه غرض ئی دا دی چه په بت پرستانو دی زیات حجت قائم شی لکه چه وروسته وائی ﴿ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ﴾ او د دوی حسرت به دیر او حماقت به ئی لا واضح او ځرګند (ښکاره) شی له

چا څخه چه دوی د خیر هیله (امید) او توقع کوله کله چه دوی خپل ځان نشی خلاصولی نو زمونږ حفاظت به څنګه وکړی

تنبیه: له ﴿ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ ﴾ څخه مراد دلته یوازی اصنام دی ځکه چه خطاب هم دغو د بتانو عابدانو ته دی لیکن که «ما» عامه شی نو (بشرط عدم المانع) قید به معتبر وی. یعنی که په دغو فرضی معبودانو کښی د اور د دخول څخه کوم مانع نه وی نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره یو ځای د دوزخ خس او خاشاک کیږی، مثلاً شیاطین، اصنام باقی حضرت مسیح، حضرت عزیر او ملائکة الله علیهم السلام چه دوی هم د ډیرو خلقو له پلوه معبودان درول شوی دی نو د دغو ذواتو مقبولیت او وجاهت مانع دی چه معاذ الله په دغه عموم کښی شامل کړی شی. له دی کبله (وجی) ئی تصریحاً وویل ﴿ اِنَّ الَّذِیْنَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِّنَّا الْحُسْنٰۤی ۙ اُولٰٓئِکَ عَنْهَا مُبْعَدُوْنَ ﴾ (اما ښه او په زړه پوری خبره دا ده چه د «ما» عموم په غیر ذوالعقولو کښی دی).

لَوْ كَانَ هٰٓؤُلَآءِ اٰلِهَةً مَّا وَرَدُوْهَا ؕ وَكُلٌّ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۹۹﴾

که چیری وی دغه (بتان شیطانان په رښتیا سره) معبودان نو نه به وو داخل شوی په دی دوزخ کښی او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دی دوزخ کښی تل پراته وی

تفسیر: یعنی دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل تر تله په دوزخ کښی پراته وی.

لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّهُمْ فِيْهَا لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿۱۰۰﴾

وی به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کښی چغی سوری او دوی به په دی دوزخ کښی نه اوری هیڅ (شی د دوزخ د شور ماشور له سببه).

تفسیر: یعنی د هول او هیبت له شدت او د عذاب له سخت تکلیف او د خپلو چغو او کریکو له شورماشور څخه به هیڅ شی نه اوری. له ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی چه یو داسی وخت به راشی چه هر یو دوزخی به د اوسپنی په یوه صندوق کښی بند کړی شی او له پاسه به پری میخونه ټک وهل شی او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کښی به واچولی شی، ښائی چه په دی وخت کښی دغه هیڅ نه اوریدل د دغه دوزخی حال وی د دی آیت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول نو اعتراض ئی وکړ چه آیا عزیر او مسیح او ملائک چه ځینی ئی خپل معبودان دروی هم په دوزخ کښی لوېږی؟ نو دغه مبارک آیت نازل شو.

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

بیشکه هغه کسان چه ړومبی شوی ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نیکه مرتبه (سعادت، نجات) دغه کسان به له دی دوزخ څخه لری کړی شوی وی.

تفسیر: یعنی یو ځل به د صراط له پل څخه تیریږی، بیا به تل له دوزخ څخه لری اوسیږی او د تیریدلو په وخت کښی به هم، د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخی خلاص وی.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

نه به اوری دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ او دوی په هغو نعمتونو کښی چه غواړی ئی نفسونه د دوی تل به وی.

تفسیر: یعنی جنتیان به له دوزخ څخه دومره لری وی چه د دوزخ د اور ډیر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیږی او په نهایت عیش او آرامی سره به په جنت کښی مزی کوی او له هر راز (قسم) نعمتونو څخه به دوی خوند اخلی.

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

نه به خفه (غمجن) کوی دوی (جنتیان) ویره ډیره لویه (هم لکه آخره نفخه او یا د دوزخ خوا ته روانیدل) او ملاقات به کوی له دوی سره پرښتی (استقبالاً، او وائی به) دا ورځ د (ثواب د) ستاسی ده هغه چه وئ تاسی چه وعده درسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی په هغه ورځ چه ټول مخلوق په سخته ویره او هیبت کښی وی الله تعالیٰ به ټول جنتیان له غم او خفګان څخه محفوظ وساتی یعنی له قبرونو څخه د نیکانو د راپاڅیدلو یا جنت ته د ننوتلو په وخت کښی به پرښتی د هغوی استقبال کوی او ورته به وائی د هغه دائمی مسرت او راحت وعده چه له تاسی سره کړی شوی وه نن د هغی د پوره کیدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راونغاړو آسمان لکه نغښتل د سند، طومار دپاره د لیکل شویو کاغذونو لکه چه ابتداء کړی ؤ مونږ اول پیدایښت بیا اعاده کوو ئی وعده ده په مونږ، بیشکه مونږ یو کوونکی (د هغه موعود کار)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او یاده کړه هغه ورځ چه راونغاړو، مونږ له بیخه دا آسمان لکه نغښتل د صحیفی دپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چه په دی کښی دی او د اهله که مصدر مضاف وی مفعول ته یا لکه تاوول د پرښتی یا کاتب د محمد صلی الله علیه وسلم د مکتوباتو که مضاف وی فاعل ته لکه چه پیل (شروع) کړی وه مونږ د اول پیدا کولو د دی عالم له عدم محض څخه چه ډیر آسان ؤ اعاده به ئی کړو بیا او دا مړی به تول ژوندی کړو، دا وعده کړی ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان نو بیشکه مونږ کوونکی یو د هغه کار چه وعده مو کړی ده یعنی کله چه قیامت راشی نو آسمانونه به داسی ونغاړل شی لکه چه د اسنادو او وثائقو لیکلی شوی کاغذونه سره نغښتلی کیږی ﴿وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌۢ بِيَمِيْنِهٖ﴾ په ځینو روایتونو کښی د رسول الله د یوه کاتب نوم (سجل) ښوولی دی، دغه روایت ته د حدیثو د حفاظو یو جماعت ضعیف بلکه موضوع ویلی دی **(کما صرح ابن کثیر فلا یعتبر بتخریج ابی داود والنسائی فی سننهما).**

﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ﴾ لکه چه ابتداء کړی ؤ مونږ اول پیدایښت بیا ئی اعاده کوو.. الخ) یعنی په هم هغه سهولت او آسانی سره چه اول ځلی ئی دنیا پیدا کړی وه هم هغسی ئی دوهم ځلی هم پیدا کوی. دغه وعده حتمی ده چه هرومرو (خامخا) علی الیقین پوره کیږی.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنۢ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّٰلِحُونَ ﴿١٠٥﴾

او خامخا په تحقیق لیکلی دی مونږ په زبور کښی وروسته له نصیحت څخه دا چه بیشکه دغه ځمکه مالکان کیږی به ئی (بالاخر هغه) بندګان زما چه نیکان دی (او په میراث به ئی وړی).

تفسیر: یعنی له کاملو وفادارو بندګانو سره الله تعالیٰ وعده کړی ده چه د هغوی په برخه کښی د دنیا او آخرت بری او کامیابی ده او دوی د دی دنیا او د جنت د ځمکی وارثان ګرځول کیږی لکه چه د (الاعراف) په (۱۵) رکوع کښی ئی ویلی دی ﴿ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ او د المؤمن په ٦ رکوع کښی راغلی دی ﴿ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴾ او د النور په (۷) رکوع کښی ویلی دی ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ ﴾ الآیة -
دا داسی حتمی او قطعی وعده ده چه الله تعالیٰ د هغی خبر په خپلو شرعیه او قدریه ؤ کتابونو کښی ورکړی ده (په لوح محفوظ) او (ام الکتاب) کښی ئی هم دغه وعده درج کړی ده او د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو ئی پرله پسی مکرراً د هغه اعلان کړی دی د داؤد علیه السلام په کتاب (زبور) په (۳۷ او (۲۹) کښی راغلی دی چه (صادقان به د ځمکی وارثان وی) لکه چه د دی محمدی امت کامل وفادار او صادق بندګان تر یوی اوږدی مودی پوری د ځمکی وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کښی آسمانی سلطنت جاری او قایم کړ، هر چیری ئی د عدل او انصاف بیرغونه ودرول، د حق دین غږ ئی په ټوله دنیا کښی پورته کړ او د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم دغه پښوا ویل (پیشګوئی) د دوی په لاسونو پوره شول **«ان الله تعالیٰ زوی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وان امتی سیبلغ ملکها مازوی لی منها»** او هم دغه قسم هغه بل پښوا ویل د امام مهدی او حضرت مسیح علیه السلام په زمانه کښی به خامخا پوره کیدونکی وی.

إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾

بیشکه په دی (تیر بیان کښی) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی دپاره د قوم عبادت کوونکو

تفسیر: یعنی د دی قسم بشارتونو له اوریدلو شخه د یوه خدای جل جلاله عبادت کوونکی خپل مطلب ته رسیږی. یا دغه لوی قرآن چه پر داسی عظیمو بشارتونو او هدایتونو مشتمل دی د عبادت کوونکو دپاره پوره ګټه (فائده) او پوره کامیابی ده یا په تحقیق سره په دی قرآن کښی خامخا کفایت دی په دخول د جنت کښی دپاره د هغه قوم چه عمل کوونکی دی په دی سره.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مگر رحمت دپاره د (ټولو) عالمیانو

تفسیر: یعنی ته خو د ټول جهان دپاره د رحمت په حیث مبعوث شوی ئی که کوم بدبخت پخپله له دی عمومی رحمت څخه ګټه (فائده) نه اخلی نو دا خو د هغه خپل قصور دی. د لمر د رنا (رڼا) او تودوخی فیض هر طرف ته رسیږی خو که کوم سړی پخپل ځان د رنا (رڼا) ټول ورونه، کړکی او سوری بند کړی نو دا به د ده خپله ناپوهی او لیونتوب وی. د لمر په عمومی فیض کښی هیڅ شک او شبه نشته او دلته د (رحمة للعٰلمین) د فیض حلقه خو دومره ارته او لویه ده چه که کوم بی‌برخی د دی رحمت نه ګټه (فائده) اخیستل هم نه غواړی نو هغه ته هم په یو نه یو ډول (طریقه) بی اختیاره د رحمت برخه وررسیږی لکه چه په دنیا کښی د نبوت د علومو او د تهذیب او د انسانیت د اصولو د عمومی اشاعت او خوریدلو څخه هر مسلمان او کافر له خپل خپل ذوق سره موافق ګټه (فائده) اخلی او هم الله تعالیٰ وعده کړی ده چه د پخوانیو امتونو په خلاف به د دی امت کفار هم له عمومی او بیخ ویستونکو عذابونو څخه محفوظ وساتی. زه خو دا وایم چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عامو اخلاقو څخه برسیره له هغو کافرانو سره چه ده جهاد کاؤ هغه هم د ټول عالم دپاره سراسر رحمت ؤ ځکه چه د هغه په ذریعه د هغه لوی رحمت حفاظت کیده چه دی ئی حامل ؤ او یوازی د هم هغه مقصود دپاره مبعوث شوی ؤ او ډیرو هغو ړندو ته چه د خپلو سترګو له علاج څخه تښتیدل په دغه سلسله کښی خامخا د ایمان رنا (رڼا) رسیده. په یوه حدیث کښی راغلی دی **(والذی نفسی بیده لاقتلنهم و لاصلبنهم و لاهدینهم وهم کارهون انی رحمة بعثنی الله ولا یتوفانی حتی یظهر الله دینه)** «ابن کثیر» له دغو الفاظو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رحمة للعٰلمین» کیدلو مطلب خورا (ډیر) ښه څرګندیدی شی.

قُلْ اِنَّمَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٠٨﴾

ووایه (ای محمده! کفارو ته) بیشکه خبره هم دا ده چه وحی کولی شی ماته داسی بیشکه هم دا خبره ده چه الله ستاسی الله یو دی آیا پس یئ تاسی اسلام راوړونکی (الله ته غاړه ایښودونکی بلکه مسلمانان شئ!)

تفسیر: دا د رسالت سره د توحید بیان شو یعنی له هغه لوی رحمت سره چه ته راغلی ئی د هغه لب لباب کامل توحید دی او دا داسی صاف او واضح مضمون دی چه د هغه په قبول کښی انسان ته نه ښائی چه لږ شان هم وراندی او وروسته شی. پس آیا تاسی دغه حکم منئ او د حق په مقابل کښی د غاړی ایښوولو دپاره تیار یئ! که تیار یئ فبها ونعمت که نه ما خپل تبلیغ وکړو

خپله غاړه مې خلاصه کړه تاسې پخپله خپل انجام او خاتمې ته فکر وکړئ!.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ ءَاذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ ۖ وَإِنْ أَدْرِىٓ أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾

پس که وګرځېدل دوی (له ایمان څخه) نو ووایه (ای محمده!) چه خبروم زه تاسې (په هغه شي چه زه پرې مامور یم) په برابرۍ سره، او نه پوهېږم زه چه آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چه تاسې سره وعده شوې ده (چه دنیوي عذاب یا اخروي عقاب دی).

تفسیر: که د حجت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسې حق نه منئ! او د توحید په طرف نه راځئ! نو ما تاسې ته خبر درکړی دی چه اوس زه له تاسې څخه بېزار یم، تاسې له مانه بېل او زه له تاسې څخه بېل یم، ستاسې عمل له تاسې سره مل او زما عمل له ماسره مل دی او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وګوري. حضرت شاه صاحب لیکي دواړه طرفه برابر یعنې اوس تاسې دواړه خبرې کولې شئ (چه قبول ئې کړئ یا ئې رد کړئ) په یوه طرف تاسې باندې زور نه دی اچول شوی ځینو مفسرینو د دې آیت داسې ترجمه کړې ده پس ووایه دوی ته چه خبر مې کړئ په دې په داسې حال کښې چه برابر یو سره زه او تاسې په دې پوهه کښې چه مې نه دی پټ کړې هیڅ شی له تاسې نه یا غږ مې درباندې وکړ د جنګ چه ورته تیار شئ!
﴿ وَإِنْ أَدْرِىٓ ﴾ الآية ـ نه پوهېږم زه چه آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چه تاسې سره ئې وعده کېږي) یعنې ستاسې له نه منلو څخه د عذاب د وقوع کومه وعده چه شوې ده هغه هرومرو (خامخا) کېدونکې ده لیکن زه نه یم خبر چه هغه به ژر واقع شي! یا په ځنډ (ایسارتیا)!

إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

بېشکه چه دغه (الله) ته معلوم دي ښکاره له خبرو (بلکه له کارونو هم) او معلوم دي (الله ته) هغه چه پټوئ ئې تاسې (له حسد کینې او نورو هم)

تفسیر: یعنې یوازې الله تعالیٰ په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهېږي او په دې هم پوهېږي چه په کومه ګناه څه سزا او په کوم وخت کښې ورکړې شي.

وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾

او نه پوهیږم زه ښائی چه دغه تاخیر د عذاب ازموینه وی تاسی لره او نفع وی تر یوه وخته (د مرګه) پوری.

تفسیر: یعنی د عذاب په تاخیر کښی امکان لری چه ستاسی امتحان او ازموینه وی چه ګوندی په دی موده کښی څه فکر او تامل وکړئ او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ! یا تش مهلت مقصد وی چه تر یوه مودی پوری په دنیوی عیش او عشرت کښی مشغول اوسئ او د خپل شقاوت پیمانه مو ښه ډکه کړئ!

قُلَ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ

ووایه (رسول) ای ربه زما حکم وکړه په منځ زمونږ کښی په حقه سره،

تفسیر: یعنی لکه څنګه چه د هری معاملی فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی نو له هغی سره سم زما او زما د قوم په منځ کښی ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

او رب زمونږ ډیر مهربان دی مرسته (مدد) تری غوښتل شوی ده په هغو خبرو چه بیانوئ ئی تاسی (او وایئ چه ولی نه معذب کیږو او نور).

تفسیر: یعنی یوازی له هغه څخنی مونږ خپله فیصله غواړو او د کفارو د خرافاتو په مقابل کښی له ده څخه مرسته (مدد) غواړو او په هم دی شان دعاګانی نورو انبیاؤ علیهم السلام هم کولی لکه چه د جزء ۹ (الاعراف) په ۸۹ آیت (۱۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴾ ځکه چه دوی په خپل حقانیت او صداقت او د الله تعالیٰ په عدل او انصاف باندی پوره باور او اعتماد درلود (لرلو).

تمت سورة الانبياء ولله الحمد والمنة

سورة الحج مدنية الا الايات (٥٢ و ٥٣ و ٥٤ فبين مكة والمدينة وهى (٧٨) آية و (١٠) ركوعات رقمها (٢٢) تسلسلها حسب النزول (١٠٣) نزلت بعد سورة النور.

د (الحج) سورت مدنى دى پرته (علاوه) له ٥٢ نه تر ٥٤ آيتونو پورى چه د مكى او مدينى په منځ كښى نازل شوى دى اته اويا آيتونه او لس ركوع لرى په تلاوت كښى (٢٢) او په نزول كښى (١٠٣) سورت دى د النور له سورت نه وروسته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى.

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ① يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكٰرٰى وَمَا هُمْ بِسُكٰرٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيدٌ ②

اى خلقو ځان وساتئ (وويريږئ) تاسى له (عذابه د) رب خپل، بيشكه چه زلزله د قيامت (يو) شى دى ډير لوى. په هغه ورځ چه ووينئ تاسى هغه چه غافله به شى هره تى وركوونكى (د دى ورځى له هيبت څخه) له هغه وړوكى چه تى وركوى هغه ته او وبه غورځوى هر ميرمن حامله (اميدواره) حمل (بچى) خپل او وبه وينى ته خلق بى هوشه (له ډير هيبت نه) حال دا چه نه به وى په واقع سره دوى بى هوشه وليكن عذاب د الله دى ډير سخت (نو د قيامت د ورځى له ويرى نه به بى هوشه وى).

تفسير: د قيامت عظيم الشانى زلزلى دوه دى يوه عين د قيامت د قيام په وخت كښى يا له دوهمى نفخى څخه وروسته، بله د قيامت د قيام څخه څه وړاندى چه د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع كيږى او د قيامت له علاماتو څخه ده. كه دلته ترى دوهمه زلزله مراده وى نو آيت به په خپله ظاهرى معنى پاتى شى. او كه اوله مراده شى نو دواړه احتماله پكښى شته.

لوړی دا چه حقیقتاً زلزله وشی او تی ورکوونکی (لنګی) یا بلاربی ښځی به خپل هم هغه هیئت محشوری شی یا به له زلزلی څخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وی او ﴿ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ ﴾ الآية - دی به تمثیل حمل کړی شی یعنی دومره سختی، هیبت او ویره به وی که شودی ورکوونکی (لنګی) ښځی موجودی وی نو له ډیری ویری او هیبت نه به خپل تی رودونکی ماشومان هیر کړی، یا به د بلاربو ښځو بچیان ولویږی. په دغه وخت کښی به خلق دومره بی سده او مدهوشه وی چه لیدونکی به وربانډی داسی ګمان کوی چه د شرابو په نشو سره بی سده او مخمور دی حال دا چه په هغه ځای کښی به نشه چیری وی، د الله تعالیٰ د عذاب تصور او د اهوالو او شدائدو سختی به هوش، حواس او سد له مینځه یوسی.

تنبیه: که دغه ویره تولو ته عامه وی نو په ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ ﴾ کښی به نفی د اکثرو احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخیستل شی او که دا آیت د اکثرو په حق کښی وی او تولو ته شامل نه وی نو بیا له سره هیڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾

او ځینی له خلقو څخه هغه دی چه جګړه کوی په (حق او خبرو د) الله کښی بی له پوهی (له خپلی ناپوهی) او متابعت کوی د هر شیطان سرکش.

تفسیر: یعنی دا خلق په هغو خبرو کښی چه الله تعالیٰ ئی خبر راکوی ولی جګړی کوی او کاږه بحثونه پکښی کوی او له خپله جهله او بیخبرئ عجیبی احمقانه شبهی خوروی لکه چه په قیامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزاء او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی کله چه انسان ومری او بیخی وروست شی او هدوکی ئی ذری ذری شی نو عقل ته به څنګه پریوځی چه دی به بیا ژوندی شی او خپل هم هغه ړومبنی اصلی حالت ته به بیرته وګرځی.

﴿ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴾ او متابعت کوی د هر شیطان سرکش) یعنی هر جنی او انسی شیطان چه دی خپل ځان ته راوبولی سم د لاسه هغه پسی روانیږی ګواکی دی د ګمراه کیدلو داسی کامل استعداد لری چه هر یو شیطان ئی راوبولی دی ورته لبیک وائی.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

لیکل (حکم) شوی دی په (حق او قسمت د) دغه (شیطان په ازل کښی دا) چه بیشکه شان دا دی چه هر څوک چه دوستی او متابعت وکړی د شیطان پس بیشکه (دا شیطان) ګمراه کوی دغه (تابع خپل) او لیاره ښیی ده ته (بیایی ئی) عذاب د دوزخ ته.

تفسیر: یعنی د مرید شیطان په متعلق دا خبره غوته او فیصله شوی ده څوک چه د ده ملګرتیا او متابعت کوی نو شیطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوی او داسی ئی ګمراه کوی چه بی د دوزخ له غورځولو ئی نه پریږدی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّنَ ٱلْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِى ٱلْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۚ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ۝٥

ای (له بعث څخه منکرو) خلقو! که یئ تاسی په شک کښی له بعث څخه (چه خلق بیا ژوندی پورته کیږی له قبرونو څخه اول خپل حال ته وګورئ!) پس بیشکه چه مونږ پیدا کړی دی مونږ (نیکه د) تاسی له خاوری بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکی (منی) څخه بیا له (یوی توتی) ګلکی پرندی وینی بیا له یوی بوټی غوښی تام الخلقة (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی وی) او ناقص الخلقة (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی نه وی) دپاره د دی چه بیان کړو مونږ تاسی ته (خپل کامل حکمت او قدرت) او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کښی هغه شی چه اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نیتی معلومی پوری (چه د زیږیدلو وخت دی) بیا راوباسو مونږ تاسی (له ګیډو د میندو ستاسی حال دا چه) طفل (وئ) بیا (پالو تاسی) تر هغه پوری چه ورسیږئ تاسی کمال او قوت خپل ته (جسماً او عقلاً) او ځینی له تاسی څخه هغه دی چه وفات کولی شی (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا) او

ځینی له تاسی څخه هغه دی چه رد کاوه شی (یعنی ژوندی وی) تر ناکاره عمره پوری دپاره د دی چه نه پوهیږی وروسته له پوهی په هیڅ شی (د خپلو تولو قواؤ د بیکاره کیدلو له کبله) او وینی به ته ځمکه وچه شاړه نو هر کله چه نازلی کړو مونږ په دغی (وچی مړی شاړی ځمکی د آسمان له خوا) اوبه نو وخوځیږی او دده شی او زرغونه کړی له هر قسم نباتاتو څخه ښائسته تاند، تنکی تیغ (د ونو په شنه کیدلو سره).

تفسیر: یعنی که کفار او د بعث بعد الموت منکرین په دغه شک او شبهه کښی لویدلی وی چه له ذری ذری کیدلو څخه وروسته به بیا څرنګه ژوندی راپورته شی؟ نو خپل ړومبنی پیدایښت ته دی غور او فکر وکړی چه په ابتداء کښی څرنګه پیدا شوی دی؟ یعنی اول ستاسی پلار آدم علیه السلام می له خاوری څخه پیدا کړ، بیا مو تاسی د منی له څاڅکی څخه پیدا کړئ! یا دا مطلب چه له خاوری څخه می خواړه پیدا کړل چه هغه څو منازل او مدارج تیروی، بیا نطفه کیږی بیا هم د نطفی د څو منازلو او مدارجو له تیرولو څخه وروسته ستاسی تشکیل او تخلیق مینځ ته راځی، له نطفی څخه پرنده وینه او له وینی څخه د غوښی توته جوړیږی او بیا د غوښی په دغی توتی باندی داسی وخت راځی چه د بنی آدمو پوره شکل، نقشه لاسونه، پښی، سترګی، پوزه او نور اندامونه جوړیږی او یو وخت داسی وی چه تر دغه وخته پوری هیڅ شی پکښی نه وی جوړ شوی یا ئی دا مطلب چه د ځینو پیدایښت مکمل کیږی او د ځینو هم هغسی ناقص پاتی کیږی او په هم هغه ناقص صورت لوئیږی. یا داسی دی وویل شی چه ځینی بی عیبه او ځینی عیبجن وی.

﴿ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ﴾ له پاره د دی چه بیان د کړو مونږ تاسی ته خپل حکمت او قدرت) چه په خپله ستاسی اصل څه ؤ؟ او د څو ورځو د تیریدلو څخه وروسته څرنګه په انسانی صورت سره جوړ او مکمل جوړ شوئ، که په دی وپوهیدئ نو د نورو ډیرو حقایقو انکشاف هم کیدی شی او د بعث بعد الموت په امکان باندی هم پوهیدلی شئ!

﴿ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ ﴾ الآیة ـ او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کښی هغه شی چه اراده وکړو د هغه د اثبات) یعنی څومره موده چه د هر چا له پاره د مور په رحم کښی اوسیدل او تقرر لازم وی هغومره ئی هلته ساتو، لږ تر لږه (٦) میاشتی او زیات له زیاته دوه کاله یا څلور کاله علی اختلاف الاقوال.

﴿ ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ﴾ الآیة ـ بیا راوباسو تاسی له ګیډو د میندو ستاسی حال دا چه طفل وئ بیا پالو تاسی) یعنی لکه څرنګه چه مو په ګیډه کښی ډیر زیات مدارج طی کړی دی هم داسی د زیږیدلو څخه وروسته به هم په تدریج سره ډیر مدارج طی کوئ! یوه د طفولیت زمانه ده چه انسان پکښی بالکل کمزوری او ناتوان وی او د ده ګردی (تولی) قواوی مخفی او پټی وی، بیا داسی یو وخت پری راځی چه ګردی (تولی) پټی قواوی ئی ظاهریږی، د جسمانی حیثیته هر شی

د خپلې ځوانۍ کمال ته رسیږي بیا خو ځینې په ځلمیتوب کښې مړ او ځینې خو هغه عمر ته رسیږي چه په هغه کښې انساني ګردي (تولي) قواوي، حواس او اعضاء له زور او قوت څخه لویږي او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لویږي او بیخي بې‌کاره او خراب، ګرځي، یاد شوي شیان ئې له یاده وځي او له زده کړو شیانو څخه هم په هیڅ شي نه پوهیږي او ترې هیریږي. ګواکې بیرته وړوکتوب ته ګرځي.

﴿وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً﴾ الآیة - او وینې به ته ځمکه وچه، شاړه نو هر کله چه نازلې کړو موږ پر دغې وچې مړې، شاړې ځمکې د آسمان له خوا اوبه نو وخوځیږي او ده‌ده شي په شنو کیدو د وښو سره، الخ) یعني ځمکه مړه او وچه پرته وه هم دا چه د رحمت اوبه پرې ولویدې نوې ژوند ئې وموند او تروتازه او تانده شوه او تکه شنه او سمسوره شوه او راز راز (قسم قسم) ښکلې او د ننداري وړ (لائق) منظرې او مظاهر پکښې ښکاره شول او قسم قسم فرحت ښوونکي او نشاط زیاتوونکي شینکي، بوټي پکښې د قدرت په قوت شنه شول چه لیدونکي پرې خوشالیږي.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَأَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۶﴾ وَّأَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿۷﴾

دغه (راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندي کول) په سبب د دې دې چه بیشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم) او بیشکه دی ژوندي کوي مړي (د نطفې او د ځمکې د ژوندي کولو په شان) او بیشکه الله په هر شي (چه اراده وکړي) ښه قادر دی (چه ځینې له هغو څخه دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندي کول دي) او بیشکه چه قیامت راتلونکی دی چه نشته هیڅ شک په (راتلو) د دغه (قیامت) کښې او بیشکه چه الله بیا ژوندي راپاڅوي هر هغه چه په قبرونو کښې دي (د حساب او جزاء دپاره)

تفسیر: د انسان له پیدایښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چه پورته ذکر شول څو خبرې ثابتیږي،

(۱) دا چه یقیناً او په تحقیق الله تعالیٰ موجود دی که نه داسې منظم، محکم او حکیمانه صنائع به له کومه څرګند (ښکاره) شوي وي او د چا له لاسه به دغسې چارې انجام شوي وي؟

(۲) دا چه الله تعالیٰ مړو او بې‌سا شیانو ته ژوند ورکوي او سا پکښې اچوي لکه چه له یو موتي خاورې یا له یو څاڅکي اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویجاړه ځمکه کښې نباتي روح اچول په دې شاهد دي چه پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.

(۳) دا چه الله تعالیٰ پر هر شي باندې قادر دی او که هر شي د ده تر قدرت لاندې نه وي نو له

سره به ئی داسی کارونه نشو کولی.
(٤) قیامت ضرور واقع کیدونکی دی او له دی ژوند څخه وروسته هرومرو (خامخا) بل ژوند راتلونکی دی ځکه چه دومره لوی لوی انتظامونه هم داسی لغو، او بیکاره نشی پاتی کیدی کوم مطلق حکیم او قادر علی‌الاطلاق چه پخپل بالغه حکمت او کامله قدرت سره انسان په داسی عجیب او غریب صفت سره پیدا کری دی نو آیا څه خیال کیدی شی چه هغه لوی ذات به د دوی ژوندون هم داسی بی فائدی او بیکاره جوړ کری وی؟ له سره داسی نه ده! یقیناً د انسان دغه محدود ژوندون چه په هغه کښی سعادت، شقاوت، نیکی، بدی، رنځ، راحت سره مخلوط او ګډ دی او د امتحان او انتقام صورتونه پکښی یو له بل څخه په مکمل او ښکاره ډول (طریقه) سره نه متمیز کیږی د دی خبری تقاضا دا ده چه کوم بل ژوندون دی خامخا موجود وی چه هلته سعید او شقی، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول (طریقه) سره بیل او جدا شی او هر یو هم هغه مقام ته ورساوه شی چه د هغه ځای د رسیدلو دپاره پیدا شوی او د هغه قوت او استعداد په خپل وجود کښی لری. د مادی حیثیت له مخی د منی په هغو اجزاؤ کښی چه د منی جوړیدلو استعداد ؤ له هغو څخه (نطفه) جوړه شوه هم داسی د نطفی پټ قوتونه په «علقه» (پرنده) د «علقه» په «مضغه» (بوټی) د (مضغه) په طفل کښی راغلل او د ځلمیتوب په وخت کښی پوره څرګند (ښکاره) شول. یا د ځمکی پټ قوتونه د باران د څاڅکو په لویدلو ښکاره شول هم داسی ضروری ده چه په انسان کښی د سعادت او شقاوت کوم روحانی قوتونه چه امانت ایښودل شوی دی یا په بدی او نیکی کښی د ترقی او ودی کوم قوی استعداد چه ایښودل شوی دی هغه خپل پوره شباب او ځوانی ته ورسیږی او په خورا (ډیر) کاملو شکلونو او صورتونو سره ظاهر شی نو د هم دی شی نوم **(بعث بعد الموت)** دی چه د دنیا د موجوده ژوندون د دوری له ختمیدلو څخه به وروسته واقع شی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿١٠﴾

او ځینی له خلقو چه جګړه کوی په (حق یا قدر یا کلام د) الله کښی بی له پوهی او بی له دلیله، لیاری سمی او بی له کتابه روښانه په داسی حال چه اړوی څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړی کوی) چه ګمراه

کړی خلق له لیاری د الله، شته ده لره په دنیا کښی رسوائی او وبه څکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کښی عذاب (د اور) سوځوونکی. (او وبه وایو ده ته) دا عذاب او رسوائی په سبب د هغو عملونو دی چه پخوا لیږلی دی دواړو لاسونو ستا (یعنی تا) او (بل په سبب د دی دی چه) بیشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندګانو (خپلو چه بی ګناه څوک په عذاب کړی).

تفسیر: یعنی د داسی واضحو دلائلو او شواهدو له اوریدلو څخه وروسته بیا هم کاږه تلونکی، ضد کوونکی او معاند خلق د الله تعالیٰ په خبرو کښی هم داسی چتی (بیکاره) او بی سنده جګړی کوی، حال دا چه له دوی سره نه کوم ضروری علم، نه عقلی دلیل او نه سمعی سند وی بلکه تش په اوهامو او ګومانونو پسی روان دی. په دی حال کښی چه اړوی ددہ خپله له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړی کوی چه ګمراه کړی خلق له لیاری د الله شته ده لره په دنیا کښی رسوائی الخ یعنی هر هغه څوک چه بی له حجت او دلیله تش د عناد له امله (وجی) د الله تعالیٰ په خبرو کښی جګړی کوی او غرض ئی دا وی چه نور خلق د ایمان او یقین له لیاری څخه وګرځوی نو الله تعالیٰ به هغه په دنیا کښی خوار او ذلیل کړی او د آخرت عذاب او رسوائی خو بیله ورته تیاره ده.

څه مهال (وخت) چه دوی ته سزا ورکوله کیږی نو دوی ته به وویل شی چه د الله تعالیٰ له لوری پر هیچا هیڅ ظلم او تیری نه کیږی! دا هر څه چه دی ستاسی د لاسونو څخه دی چه اوس ئی خوند څکئ!.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ فَاِنْ اَصَابَهٗ خَيْرُ ِۨاطْمَاَنَّ بِهٖ ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةُ ِۨانْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ⑪

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه عبادت کوی د الله په څنګ باندی (یا شک او شبهه چه په دین کښی ئی پیدا کوی او حق ئی نه ګنی) پس که ورسیږی ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت او غنیٰ) نو قائم پاتی شی په دغه (عبادت او دین) او که ورسیږی ورته کوم مصیبت نو بیرته وګرځی په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کښی (چه خپل مراد ته ونه رسید) او (زیانکار شو په) آخرت کښی (چه عمل ئی باطل او په اور

کښې داخل شو) دغه (د دواړو جهانو زیان) هم دغه زیان دی ښکاره

تفسیر: یعنی ځینی کسان تش د دنیوی اغراضو له امله (وجی) دین اختیاروی او زړه ئی مذبذب وی که په دین کښې په ننوتلو سره څه دنیوی ګټه (فائده) ووینی په ښکاره ډول (طریقه) په بندګی قائم پاتی کیږی او که څه تکلیف ومومی نو دین پریږدی او په دنیا پسې ځغلی، نو دین تری هلته پاتی شو او دنیا تری دلته نه د هغه طرف د تګ لایق او وړ (مستحق) شو او نه د دی طرف. لکه چه څوک د یوی مانی په یوه څنده (غاړه) ولاړ وی که ئی خوښه شی دی خوا ته راځی او که ئی خوښه شی هغه خوا ته ځی او تل تیښتی ته تیار ولاړ وی.

يَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنفَعُهُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾

غواړی دی (عبادت کوی مشرک) غیر له الله د هغه څه چه نه ضرر رسولی شی ورته (که ئی عبادت ونه کړی) او د هغه چه نه نفع رسولی شی ورته (که ئی عبادت وکړی) دغه (عبادت د ماسویٰ الله) هم دغه ګمراهی ده ډیره لری (له حقه له مقصده).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ بندګی ئی د دنیوی ښیګڼی (فائدی) د نه موندلو له سببه پریښوده اوس نو هغو شیانو ته ناری وهی چه د دوی په واک او اختیار کښې د یوی ذری په اندازه نه څه ګټه (فائده) شته او نه څه نقصان. آیا هغه شی چه پاک الله دوی ته نه دی ورکړی هغه به له تیږو (ګټو) او نورو څخه حاصل کړی له دی نه به پورته بله کومه ناپوهی او حماقت وی؟ بلکه نه به وی!.

يَدْعُوا لَمَن ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِن نَّفْعِهِ ۚ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾

بولی دوی (عبادت کوی مشرکان) د هغه (معبود) چه ضرر د هغه (عابد ته ئی) ډیر نژدی دی له ګټی د هغه (معبود دغه عابد ته چه د شفاعت هیله (امید) ده) خامخا بد دوست دی (دا بت) او خامخا بد ملګری دی (دا بت)،

تفسیر: یعنی که د بت پرستانو له زعم سره موافق له بتانو څخه د ګټی هیله (امید) لری نو

دغه هيله (اميد) بې‌فائدې او موهوم شى دى. ليكن د دوى له عبادت څخه نقصان او ضرر رسيدل قطعي او يقيني دى. نو ځكه د دوى د فائدې خبره به وروسته له دې نه ليدل كيږي. نقصان خو اوس سم د لاسه وررورسيد.

(﴿ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ ﴾ خامخا بد مددګار دى دا بت او خامخا بد ملګرى دى دا بت)

يعنى كله چه په قيامت كښې د بت پرستى نتائج ور د مخه شي نو بت پرستان به هم داسې وائى ﴿ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ ﴾ يعنى د هغو ځنى چه د لويو لويو مرستو (مددونو) او ملګرتياؤ هيله (اميد) او توقع وه هغه دير بد او خراب ملګرى او مددګاران ثابت شول. نفع لا څه بلكه بالعكس زمونږ د زيان او نقصان سبب شول.

إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ إِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿۱۴﴾

بيشكه چه الله ننه باسى هغه كسان چه ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه په داسې) جنتونو كښې چه بهيږي له لاندې (د ونو او مانيو د هغو څخه) ويالې. بيشكه چه الله كوى هر هغه چه اراده وكړى (چه ځينې ئى د مطيعانو كرامت او د عاصيانو اهانت دى).

تفسير: د منكرينو مجادلينو او مذبذبينو څخه وروسته ئى دلته د مخلصو مؤمنانو نيكه خاتمه او ښه انجام بيان كړ. يعنى پاک الله د هر هغه چا په نسبت چه مشيت او اراده وكړى سزا وركوى او هر هغه ته چه اراده او مشيت ئى وى انعام وركوى. هيڅوک د دې خبرى توان نه لرى چه د ده د قدرت لاس ونيسى.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَّنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهٗ مَا يَغِيْظُ ﴿۱۵﴾

هر څوک چه (داسې) وى چه ګومان كوى د دې چه له سره به مرسته (مدد) ونه كړى له دغه (محمد) سره الله په دنيا كښې او په آخرت كښې نو ودى غځوى يو پړى آسمان ته (يا چت ته او ځان دى پرى ځوړند كړى) بيا دى پرى كړى (دغه پړى چه ولوېږى او مړ شى يا دى ځان غرغره كړى) بيا دى

وګوری چه آیا بیا زائلولی شی هیله (امید) ـ تدبیر د هغه (سړی) هغه شی لره چه دی ئی په قهر کړی دی (چه د الله له خوا د محمد نصرت دی)

تفسیر: په «لن ینصره» کښې د مفعول ضمیر نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته راجع دی. ګویا چه د هغه تصور تل د قرآن د لوستونکی په ذهن کښې موجود وی. (نو اضمار قبل الذکر رانه غی) ځکه چه هم دی د پاک قرآن لومړنی مخاطب دی. ګواکی د مؤمنانو د انجام د ذکر څخه وروسته دغه د رسول د مستقبل بیان دی. لنده دا چه الله تعالیٰ د خپل رسول سره د دنیوی او اخروی فتحی او نصرت کومی وعدی چه کړی دی هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی، که کافران او حاسدان ډیر په قهر او خفه شی او د ربانی نصرت د مخنیوی او انسداد دپاره ډیر زیات او سخت تدابیر هم ونیسی لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت او بری او کامیابی مخه په هیڅ ډول (طریقه) سره نشی نیولی او هغه به هرومرو (خامخا) تر سره کیږی، که دغه کفار او حاسدین د محمد صلی الله علیه وسلم په دغه نصرت ډیر زیات خفه او غمجن دی او په دی باندی پوهیږی چه مونږ په خپلو کوښښونو او زیار (محنت) ویستلو سره د الله د ارادی او مشیت لیاره بندولی شو نو دوی دی خپل انتهائی زیار (محنت) او کوښښ په دی لیاره کښی ولګوی! او ښه ربړونه (تکلیفونه) دی په ځان وګالی (برداشت کړی)! تر دی پوری چه د پړی یو سر دی د چت په لاړو کښی ښه جګ (وچت) وتړی او بل سر دی د تیزندی، په شان په خپله غاړه کښی واچوی او په خپل لاس دی خپل ځان غرغره کړی او په دی صورت دی له ډیر قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړی یا که ئی له لاسه پوره وی نو یو پړی دی له آسمان څخه ځوړند کړی او په هغی دی آسمان ته وخیژی او له هغه ځایه دی آسمانی نصرت قطع کړی نو بیا دی د راښکته کیدو نه وروسته وګوری چه په دغو تدبیرونو سره دغه ربانی معاونت او آسمانی نصرت منقطع کیږی؟ چه په هغه دوی دومره په قهر او غصه او پیچ او تاو کښی دی. زیاترو مفسرینو د دی آیت تفسیر هم داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه دغه آیت د ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ﴾ الآیة ـ د مضمون سره لګولی او نهایت لطیف تقریر ئی پری کړی دی د ده په نزد ﴿مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَّنْصُرَهُ﴾ الآیة ـ کښی د مفعول ضمیر «من» ته راجع کیږی! مطلب ئی دا دی که څوک د دنیوی تکالیفو په سبب له خدای تعالیٰ نه مایوس کیږی او د هغه له عبادت څخه غاړه غړوی او د باطلو شیانو په عبادت کښی لګیا کیږی دی دی د خپل زړه دغه تصمیم داسی قیاس کړی لکه چه یوه سړی له پاسه په رسی کښی ځان ترلی وی که دی په هغی سره پاس ختلی نشی، داسی هیله (امید) او توقع خو کیدی شی که دغه رسی پورته راښکلی شی نو دی د هغی په واسطه پورته ختلی شی کله چه دی هغه رسی پری کړی نو بیا د ده د پورته ختلو دپاره څه وسیله او توقع باقی پاتی کیږی؟ آیا د الله تعالیٰ د رحمت څخه په نا امیده کیدلو کښی بری او کامیابی حاصلیدی شی؟ ګواکی د الله تعالیٰ امید ته ئی «رسی» وویله او د هغی د پری کولو څخه ئی ناامیدی مراد کړه او له آسمان

څخه جګوالي (اوچت والي) مراد دی. والله اعلم.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يُّرِيْدُ ﴿۱۶﴾

او په شان (د دغو منزله ؤ آیتونو) نازل کړی لیږلی دی مونږ آیتونه ښکاره او بیشکه چه الله سمه صافه لاره ښئی هر هغه چا ته چه اراده وکړی (د هغه د هدایت).

تفسیر: یعنی څرنګه صاف، صاف مثالونه او ښکاره خبری دی مګر پوهیدل د هم هغه سړی په برخه دی چه پاک الله ورته څه فهم او د پوهی څه قوت ور په برخه کړی وی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـِٕيْنَ وَالنَّصٰرٰى وَالْمَجُوْسَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا ۖ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۱۷﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودیان دی او (هغه کسان چه) صابیان دی او (هغه کسان چه) نصرانیان دی او (هغه کسان چه) مجوسیان دی او هغه کسان چه شریک ئی پیدا کړی دی له الله سره بیشکه چه الله به فیصله وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی، بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه عالم شاهد دی.

تفسیر: مجوس د اور عبادت کوی او په دوه خدایانو عقیده لری یو د خیر په خدای چه دوی ورته (یزدان) وائی دوهم د شر په خدای چه هغه (اهرمن) بولی او د کوم نبی نوم هم یادوی، دا معلومه نه ده چه دوی له هدایت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوی دی یا له ابتداء څخه په غلطه لیار روان دی، کوم کلام چه شهرستانی په (الملل والنحل) کښی د دوی په مذهب کړی دی، ښائی چه هغه ولوستل شی، د صابئینو او نورو ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی لنده دا چه د دغو ګردو (ټولو) مذاهبو او فرقو د منازعی عملی او قاطع فیصله به د الله تعالیٰ له درباره د قیامت په ورځ کښی کیږی او هر یو به سره جدا کوی او خپلو خپلو تاکلو (مقرر شویو) ځایونو ته به ئی رسوی. په دی باندی یوازی پاک الله عالم دی چه کوم یو د کوم مقام او د کومی سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۗ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ۩ ﴿١٨﴾ السجدة

آیا نه وینی نه پوهیږی ته چه بیشکه الله چه دی سجده ږدی (عبادت کوی) ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو) او لمر او سپوږمی او ستوری (په پریوتلو او ختلو سره) او غرونه (په افاضه د چینو او معادنو خپلو سره) او ونی (د سیورو له جهته) او ځلوربول (د ځمکی په تګ سره) او ډیر له خلقو (چه مؤمنان دی) په عبادت سره او ډیر دی (له کفارو) چه ثابت شوی دی پری عذاب (چه سجده نه ږدی الله ته)، او هر څوک چه سپک ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی، بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئی وکړی (له) اکرام او اهانت څخه)

تفسیر: یوه سجده ده چه په هغی کښی د آسمان او ځمکی هر یو مخلوق شامل دی هغه دا چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی ټول سره تکویناً مطیع، منقاد، عاجز او ناتوان دی او هرومرو (خامخا) هر شی د ده په مقابل کښی غاړه ږدی او سر ښکته کوی. دوهمه د هر یو شی بیله سجده ده هغه دا چه هر یو شی چه د هر یوه کار دپاره ئی پیدا کړی دی هغه په هم هغه کار کښی لګیا اوسی نو د دوی هم دغه د وظیفی اداء د دوی سجده ده. دغه سجده ډیر خلق کوی او ډیر ئی نه کوی مګر له انسانانو څخه پرته (علاوه) ئی نور ټول مخلوقات کوی. بنا په دی په ﴿ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ ﴾ الآية - کښی د هر شی سجده به د هغه د شان سره لایقه سجده مراد وی یا به د ﴿ وَمَن فِي الْأَرْضِ ﴾ څخه وروسته بله یسجد مقدره وی.

تنبیه: له پخوانی آیت سره ئی ربط داسی دی چه د مختلفو مذاهبو خلق په خپلو منځونو کښی سره اختلاف لری، حال دا چه نور ټول مخلوق الله تعالیٰ ته مطیع او منقاد دی، انسان چه له نورو مخلوقاتو څخه زیات پوه او عاقل دی لازم وو چه ټول انسانی افراد د نورو مخلوقاتو په نسبت د الله تعالیٰ په عبودیت کښی سره زیات متحد او متفق وی او ډیر اخلاص او صمیمیت ئی پکښی څرګندولی خو ډیر دی له دغو انسانانو څخه چه په سبب د کفر او له سجدی څخه د

غاړی غړولو له امله (وجی) حکم کړی شوی دی په دوی باندی په عذاب سره چه دغه کفار دی یعنی د سجدی د انکار او اعراض په سبب د عذاب مستحق شول او هر څوک چه خوار او سپک ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئی وکړی له اکرام او اهانت څخه یعنی الله هر هغه څوک چه د هغه د اعمالو د شامت له کبله (وجی) د هغه ذلیل کول وغواړی نو څوک دی چه هغه د ذلت له ژوری کندی څخه راوباسی او د عزت لوړ (وچت) مقام ته ئی ورسوی؟.

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا فِیۡ رَبِّهِمۡ

دا دواړه (ډلی مؤمنان او کافران) مدعیان دی چه جګړه ئی وکړه په (ذات، صفات او دین د) رب خپل کښی

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه په ﴿ اِنَّ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَالَّذِیۡنَ هَادُوۡا وَالصّٰبِـِٕیۡنَ ﴾ الآیة - کښی چه د هغو فرقو ذکر وشو هغو ته د حق او باطل له حیثه دوه ډلی ویلی شو یوه د مؤمنانو ډله چه د خپل رب تول اوامر منی او د ده د احکامو په مقابل کښی سر په سجده ږدی. دوهمه د کفارو ډله چه په هغو کښی یهودان، نصرانیان، مجوسان، مشرکین صابئین او نور تول شامل دی او د ده ربانی هدایت نه قبلوی او د ده د اطاعت دپاره سر په سجده نه ږدی، دغه دواړه ډلی په دغو، مباحثو او مناظرو کښی د جهاد او قتال په مواقعو کښی هم یو د بل په مقابل کښی تینګ ولاړ وی لکه چه د بدر د مبارزی (جنګ) په میدان کښی حضرت علی، حضرت حمزه او عبیده بن الحارث رضی الله تعالیٰ عنهم د دریو کافرانو (عتبه ابن ربیعه، شیبه ابن ربیعه او ولید بن عتبه) په مقابل کښی د مبارزی (جنګ) دپاره وتلی وو، وروسته د دغو دواړو ډلو انجام راښیی.

فَالَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ ثِیَابٌ مِّنۡ نَّارٍ

پس هغه کسان چه کافران شوی دی ځکختی (جوړولی) شی دوی دپاره جامی له اوره،

تفسیر: یعنی لکه څنګه چه کالی (جامی) د انسان بدن پټوی د جهنم اور به هم دغه راز (قسم) دوی احاطه کوی او تری به چاپیریږی یا به د کوم داسی شی کالی (جامی) ورواغوستل شی چه د اور ګرمی به پری ډیر ژر اثر کوی او ډیر زیات به سور کیږی.

يُصَبُّ مِنۡ فَوۡقِ رُءُوۡسِهِمُ الۡحَمِيۡمُ ﴿١٩﴾ يُصۡهَرُ بِهٖ مَا فِيۡ بُطُوۡنِهِمۡ وَالۡجُلُوۡدُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمۡ مَّقَامِعُ مِنۡ حَدِيۡدٍ ﴿٢١﴾

اچولی به شی (په شدت سره) له پاسه د سرونو د دوی اوبه سری یشیدلی، چه خوړین به شی په دغو اوبو سره هغه (کولمی) چه په ګیډو د دوی کښی دی او پوستکی (د دوی هم). او وی به د دوی دپاره ښتکونه (ګرزونه) له اوسپنی (چه د دوی سرونه به پری تکولی او وهلی شی).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو ککری به په ښتکونو ګرزونو سره میده کیږی او یشیدلی اوبه به له پاسه پری اچولی کیږی چه د ماغزو له لاری به د دوی ګیډی ته ورځی او له هغه ځخه به د دوی تولی کولمی توتی توتی د دوی له مقعدو ځخه لاندی توئیږی او د دوی د بدن خارجی سطح به هم د دی اوبو له رسیدلو ځخه بیخی شریږی او د ورستی وینی غوښی په شان به تری لویږی بیا به خپل اصلی حالت ته بیرته ورګرځی او پرله پسی به هم دغه عمل تکراریږی ﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ﴾ جزء ۵ دالنساء ۵٦ آیت (۸) رکوع. **اللّٰهم اعذنا من غضبک وعذابک!**

كُلَّمَآ اَرَادُوۡۤا اَنۡ يَّخۡرُجُوۡا مِنۡهَا مِنۡ غَمٍّ اُعِيۡدُوۡا فِيۡهَا وَذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡحَرِيۡقِ ﴿٢٢﴾

هر کله چه اراده وکړی (دوزخیان) د دی چه ووځی له دغه (دوزخ ځخه) له غمه نو بیرته ګرځولی شی دوی په دغه (اور) کښی او (وبه ویلی شی دوی ته) وڅکئ تاسی عذاب (د اور ډیر) سوځوونکی.

تفسیر: یعنی کله چه کافران په دوزخ کښی ډیر غم او تکلیف ووینی نو وبه غواړی چه له دی ځای نه ووځی او چیری وتښتی خو د اور لمبی به دوی له ځان سره پورته کړی بیا به ئی پرښتی د اوسپنو په ګرزونو سره وهی او لاندی به ئی غورځوی او داسی به ورته ویل کیږی «د اور د دغه دائمی عذاب خوند وڅکئ!» چه له سره به تری بیرته نشئ وتلی «العیاذ بالله»

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا

بیشکه چه الله ننه باسی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی ګانه (زیورات) به واچول شی (جنتیانو ته) په دغه (جنت) کښی له باهوګانو (وښیو) له سرو زرو او له مرغلرو څخنی

تفسیر: یعنی په لویه هوسائی (آرام)، ښایست او زیب سره به اوسیږی او له هر یو عنوان څخه ئی تجمل تنعم څرګندیږی.

وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿۲۳﴾

او جامی د دغو (جنتیانو) به په دغه (جنت) کښی ریښمینی وی

تفسیر: پرومبی په ﴿ قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ ﴾ کښی د دوزخیانو د کالیو (جامو) ذکر شوی ؤ بالمقابل په دی ځای کښی د جنتیانو د آغوستن بیان کوی چه د دوی پوښاک به له وریښمو څخه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا ئی چه ویلی دی د هغه ځای ګانه (زیور) او د هغه ځای پوښاک معلوم شو چه دغه دواړه شیان نارینه ؤ لره دلته نشته او له ګانو (زیوراتو) څخه باهو ځکه تصریح شو چه کله چه د مرئی خدمت د بادار خوښ شی نو د هغه په لاس کښی کړی اچوی.»

تنبیه: په احادیثو کښی راغلی دی «هر هغه نارینه چه دلته د وریښمو کالی (جامی) واغوندی نو په آخرت کښی به ئی نه آغوندی.» که دغه آغوستونکی کافر وی نو ښکاره ده چه هغه له سره په جنت کښی نه داخلیږی چه د جنتیانو لباس واغوندی. هو! که مؤمن وی امکان لری چه د څه مودی له مخی د دغه لباس څخه محروم شی او بیا ئی تر ابده پوری واغوندی نو د دغه غیر متناهی مودی په مقابل کښی دغه لږ زمانه غیر معتد به ګڼله کیږی.

وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ

او لاره ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښی له جانبه د الله) طیبی

پاکی ته (چه لا اله الا الله ده) له قول نه

تفسير: هر هغه مؤمن چه په دنیا کښې **(لا اله الا الله)** ویلی وی قرآن ئې لوستلی وی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید، امر بالمعروف، نهی عن المنکر ئې کړی وی نو په آخرت کښې به هم پرښتې له هرې خوا دوی ته سلامونه اچوی او په خپله جنتیان به هم په خپلو منځونو کښې یو بل ته ښې پاکې خبرې کوی، هلته به بې ځایه خبرې، شورماشور، دعوی او دنګلې نه وی او تول به د الله تعالیٰ د نعمتونو په شکر ګزارئ کښې لګیا او مشغول وی. مثلاً وائی به ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ ﴾ جزء ٢٤ (٧٤ آیت) د «فاطر» په سورت (٣٣-٣٤) آیت کښې راغلی دی ﴿ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ﴾ الآیة - په هم دغه سره د دی حاضر آیت تفسیر کیږی. نبه علیه فی الروح المعانی.

وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

او لار ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښې) طرف د لارې (د الله) ته چه ستایل شوی ده په ښو ښو صفتونو سره

تفسير: یعنی د الله تعالیٰ لاره ئې وموندله چه نوم ئې اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حمیده ده او د لارې خاوند هم حمید دی، یا ئې هغه ځای ته لاره وموندله چه هغه ته په رسیدلو سره انسان د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر اداء کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او اړوی (منع کوی خلق) له لارې د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه (نو معذبیږی په عقبیٰ کښې) هغه (مسجد) چه ګرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت دپاره د (تولو) خلقو برابر دی اوسیدونکی په دغه (مسجد) کښې او له بهره راتلونکی،

تفسير: پخوا په ﴿ هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا ﴾ کښې د مؤمنانو او د کفارو د جګړې ذکر ؤ اوس د هم هغې جګړې ځینې نور صورتونه دلته بیانوی. یعنی یو خو هغه خلق دی چه له خپلې ګمراهۍ سره سره د نورو مخه هم نیسی چه د هدایت په لاره لاړ نشی او غواړی چه هیڅوک د

الله تعالیٰ په لاره سم نشي تر دی هغه مسلمانان چه د خپل پیغمبر سره د عمری د اداء کولو دپاره مکی معظمی ته روان وو د هغوی مخه ئی هم ونیوله حال دا چه مسجد الحرام یا د حرم شریف هغه برخه چه په هغی پوری د خلقو عبادت او مناسک تعلق لری تولو ته یو شان دی او هلته مقیم او مسافر او محلی او پردیسی ته د اوسیدلو او عبادت کولو مساوی حقوق حاصل دی هو! که څوک د هغو متبرکو ځایونو څخه د شړلو وړ (مستحق) او لایق وی نو هم هغه کسان دی چه په خپل شرک او شرارت د دی مبارک ځای بی‌احترامی او بی‌عزتی کوی.

تنبیه: د مکی معظمی د کورونو ملکیت، بیع او شری او نور یوه مستقله مسئله ده چه د هغه کافی بیان په «روح المعانی» او نورو تفاسیرو کښی شته او دلته د هغو د بیان او تفصیل موقع نشته.

وَمَنْ يُّرِدْ فِيْهِ بِاِلْحَادٍۢ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۵﴾

او هر چا چه اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کښی د بی لاری (د حق نه په مخ ګرځولو سره) په ظلم سره نو وبه څکوو مونږ په هغه (کږیدونکی) له عذاب دردناک څخه،

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په مسجد الحرام کښی عمداً او بالاراده د بی دینی او شرارت کومه خبره کوی نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چه دغه کار په بل ځای کښی کوی سخته سزا ورکړی شی نو له دی نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چه په خپل ظلم او شرارت سره ئی د مؤمنانو مخه د مکی معظمی د زیارت د ورتګ په وخت کښی نیولی وه.

وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيْمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه ښکاره (معین) کړ مونږ ابراهیم ته ځای د بیت (الله)

تفسیر: وائی چه د کعبی شریفی ځای لا له پخوا څخه مقدس او متبرک ؤ بیا د دیری مودی په تیریدو سره ورک او نامعلوم شو، حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم وشو چه بیت الله ودانه کره! او د هغه معظم مقام نښی ورښودل شوی، حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل زوی حضرت اسمٰعیل علیه السلام په ملګرتیا د کعبی خونه (کور) ودانه کړه.

تنبیه: د مسجد الحرام ذکر پخوا راغلی ؤ نو د هغه په مناسبت د کعبی شریفی د بناء حال او د هغی په متعلق د ځینو احکامو بیان وکړی شو.

أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا

(او ورته مو وویل دا) چه مه شریکوه له ما سره هیڅ شی

تفسیر: یعنی د دی کور بنسټ (بیخ)او تاداو (بنیاد) په خالص توحید باندی کیږده ! هیڅوک دی چه دغه ځای ته راشی د الله تعالیٰ د عبادت څخه پرته (علاوه) مشرکانه رسوم په ځای نه راوړی، د مکی معظمی کفارو سره له دی چه د ابراهیمی ملت مدعیان وو پر دغه آیت داسی عمل وکړ چه هلته ئی دری سوه او شپیته بتان ودرول (العیاذ بالله) زمونږ سید المرسلین خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم دغه مطهر او مقدس ځای له دغه نجاست او ګندګی څخه د تل له پاره پاک کړ فلله الحمد والمنة.

وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

او پاک ساته کور زما (له بتانو او نورو پلیتیو څخه) دپاره د طواف کوونکو او دپاره د قیام کوونکو (په مکه کښی) او رکوع کوونکو او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره)

تفسیر: یعنی یوازی د هم دغو خلقو له پاره دی مخصوص وی او له نورو ګردو (تولو) څخه دی پاک او صاف کړ شی، حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په پخوانیو امتونو کښی رکوع نه وه دغه خاص د محمدی امت په لمانځه کښی شته نو خبر ورکړه چه راتلونکی خلق به د دی ودانوونکی وی» وفیه نظرفتأمل.

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا
وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

او غږ وکړه (ای ابراهیمه) په خلقو کښی د حج (د ادا کولو) دپاره چه راشی (حاجیان) تاته پلی (پیاده) او (سواره) په هر ډنګر اوښ چه راځی (دا اوښان) له هری لاری لری (ژوری لری) نه.

تفسیر: کله چه کعبه ودانه شوه، نو حضرت ابراهیم علیه السلام په یوه جګ (وچت) غره باندی ودرید او داسی غږ ئی وکړ «ای خلقو! پاک الله په تاسی حج فرض کړی دی! حج ته راشئ» حق تعالیٰ دغه غږ په هر ځای کښی هر روح ته ورساوه لکه چه بلاتشبیه مونږ د ایشیاء په منځ «افغانستان» کښی ناست یو او د لری او نژدی هیوادونو غږونه آورو نو د هر چا دپاره چه حج مقدر ؤ د هغه روح دغه غږ ته لبیک وویل او هم هغه د شوق پټی سکروټی دی چه په زرهاؤ پلی (پیاده) هم د حج د سفر ربړونه (تکلیفونه) په ځان اخلی او د بیت الله په لیدلو سره خپلی سترګی رڼوی او ډیر زیات خلق خو له دومره لری ځایونو څخه سواره د مکی معظمی په لوری سفر کوی چه له ډیرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوښان ستړی ستومانه او بیخی خوار او ډنګر کیږی. زیاترو حاجیانو ته غښتلی او څاربه اوښان کله وررسیږی نو ځکه په هم دغو خوارو ډنګرو، وچو، کلکو اوښانو مزلونه کوی دا ګواکی د هم هغی دعاء د مقبولیت اثر دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام کړی وه ﴿فَاجْعَلْ أَفْـِٔدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِىٓ إِلَيْهِمْ﴾ جزء ۱۳ (د ابراهیم د سورت ۳۷ آیت (٦) رکوع)

لِّيَشْهَدُوا۟ مَنَٰفِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ فِىٓ أَيَّامٍ مَّعْلُومَٰتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلْأَنْعَٰمِ ۖ

دپاره د دی چه حاضر شی (دغه خلق ځای د دنیوی او اخروی) ګټو خپلو ته، او چه یاد کړی نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کښی چه معلومی دی په (ذبح د) هر هغه حیوان چه ورکړی دی الله دوی ته له بی ژبو چارپایانو څخه

تفسیر: د بیت الله د حج اصلی مقصد خو د دنیوی او اخروی ګټو حاصلول دی مثلاً د حج او عمری او د نورو عباداتو په ذریعه د الله تعالیٰ خوښی حاصلول او د روحانی ترقیاتو لوړو (وچتو) مقاماتو ته رسیدل. لیکن د دغی لوئی اجتماع په ضمن کښی ډیر زیات سیاسی، تمدنی او اقتصادی ګټی هم حاصلیدی شی کما لا یخفی.
«ایام معلومات» څخه د ځینو په نزد د ذالحجی ړومبنی لس ورځی دی او د ځینو په نزد د قربانی دری ورځی مراد دی. په هر حال په دغو ورځو کښی د الله تعالیٰ د یادونی فضیلت ډیر زیات ښوولی شوی دی. د دغه ذکر لاندی په خصوصی دول (طریقه) دا هم داخل دی چه د قربانی د حیواناتو د ذبح کولو په وخت کښی دی د الله تعالیٰ نوم واخیستی شی او بسم الله ـ الله اکبر دی وویل شی. په دغو ورځو کښی خورا (ډیر) ښه عمل هم دا دی چه د پاک الله په نامه دی ذبح وکړی شی.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَآئِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

پس خورئ تاسی له هغی (غوښی) څخه او خوروئ ئی په بد حال فقیر (محتاج)

تفسیر: ځینو کفارو داسی خیال کاوه چه په خپله قربانی کوونکی ته نه ښائی چه د قربانی له غوښی څخه څه وخوری، دا دی په دی آیت کښی د دی مفکوری اصلاح او حکم کوی چه له دغی غوښی څخه هم تاسی په شوق سره وخورئ هم ئی په خپلو دوستانو، خپلوانو خوارانو او غریبانو وخوروئ!

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

بیا دی لری کړی (حاجیان حاجتونه او) خیری خپل او پوره دی اداء کړی نذرونه خپل (او د حج واجبات) او طواف دی وکړی په هغه کور چه قدیم کریم دی.

تفسیر: له کوم ځایه چه لبیک ویل شروع کیږی (احرام تړل کیږی) نو محرم نه وینه وباسی، نه خپل ویښتان او نوکان اخلی، نه خپل ویښتان غوړوی نه د بدن د خیرو، دوړو او ګردونو په لری کولو دومره زیات اهتمام کوی او نه په ډیره مبالغه او مېنلو لامبی. الغرض دغه د عشق او بیخودی یو عجیب او غریب حالت وی کله چه د ذیحجةالحرام لسمه ورځ راشی دغه ګرد (تول) قیدونه لری کیږی، سرونه خریل یا ویښتان اخیستل کیږی، ښه غسل کوی، ګندلی او صفا کالی (جامی) اغوندی او د کعبی د زیارت طواف ته ځی، په چا چه ذبح لازمه وی پرومبی ذبح کوی او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چه هغه نذرونه چه د خپلو مطالبو دپاره ئی پر خپل ځان منلی وی هغه دی اداء کړی، اصلاً دغه نذر د الله تعالیٰ نذر دی او د بل هیچا نه دی. د ځینو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک یا د حج واجبات مراد دی او هم دغه ډیر نژدی راښکاری والله اعلم.

تنبیه: د «عتیق» معنی قدیمی او پخوانی دی. او د ځینو په نزد ده ته ځکه «بیت العتیق» ویل کیږی چه د دی کور د تباهی او ورانی دپاره هومره چه کوم قوی طاقت او قوت راپاسیږی الله تعالیٰ به هغه ته فتح او بری نه ورکوی او دا کور به تری خلاص او آزاد وی ځو چه دی پخپله د هغه د رفع او له منځه پورته کولو اراده وکړی.

ذٰلِكَ وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ ۙ﴿۳۰﴾

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکړ د احکامو د الله پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده او حلال کړی شوی دی تاسی ته (خوراک د غوښی د) څارویو (پس له ذبحی) مګر (حرام دی) هغه څاروی چه لوستل کیږی په تاسی (حراموالی ئی) پس ځان ساتئ تاسی له پلیتی څخه چه بتان دی، او ځان ساتئ تاسی له وینا د دروغو څخه

تفسیر: لکه چه له ترجمی څخه ښکاری «ذلک» د محذوفی مبتدا خبر دی یعنی حرام شیان درانه ګڼل او د هغو پرېښودل، یا هغه شیان چه د الله تعالیٰ له طرفه محترم ښودل شوی دی د هغوی د احترام او ادب او تعظیم قائم ساتل لویه نیکی او د ښیګڼی (فائدی) خبره ده او د هغو انجام به دیر ښه وی. په محترمو شیانو کښی د قربانی حیوان ـ بیت الله ـ صفا ـ مروه ـ منیٰ ـ عرفات ـ مسجدین ـ قرآن بلکه د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام راځی. په خصوصی دول (طریقه) سره دلته د مسجدالحرام او د هدیی د حیوان په تعظیم زور اچول شوی دی چه د یوه خدای د بندګانو په راتګ کښی هلته په حرم کښی څه مشکلات پیدا نه کړئ! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړئ! او نه هغه د هدیی حیوانات بیرته تللو ته مجبور کړئ بلکه، قیمتی، ښه څربه څاروی قربانی کړئ!.

﴿ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ ﴾ او حلال کړی شوی دی تاسی ته خوراک د غوښی د څارویو پس له ذبح) یعنی د دوی د ذبح حکم د حرمات الله د تعظیم په خلاف نه دی ځکه هغه مالک الملک چه د یوه شی حرمت ښولی ؤ د هغه په اجازه او د هم هغه په نامه هغه قربانی کیږی.

﴿ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ ﴾ مګر حرام دی خوراک د غوښی د هغو څارویو چه لوستل کیږی په تاسی تحریم د هغو) یعنی هغه حیوانات چه د هغو حراموالی وخت په وخت تاسی ته ویل کیږی لکه چه په «البقرة»، «المائدة»، «الانعام» کښی مفصلاً تیر شول نو هغه حلال نه دی.

﴿ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ ﴾ پس ځان ساتئ تاسی له پلیتی څخه چه بتان دی) یعنی څاروی د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم او د هغه په نامه حلال کیدی شی او د الله تعالیٰ د کعبی نذر کیدی شی هغه ساکښی (ذی روح) چه د کوم بت یا رب النوع په قربانګاه کښی ذبح کیږی هغه مرداریږی، د داسی شرک او پلیتو کارونو څخه ځان ساتنه او

اجتناب ضروري دی.
﴿ وَاجۡتَنِبُوۡا قَوۡلَ الزُّوۡرِ ﴾ او ځان ساتئ تاسی له وینا د دروغو څخه) یعنی دروغ ویل! او د دروغو شاهدی ورکول! د بل په نامه د الله تعالیٰ د پیدا کړو حیواناتو حلالول! بی د شرعی حکم څخه یو شی ته حلال او یا حرام ویل تول په «قول الزور» کښی داخل دی. د «قول الزور» د بدی اندازه له دی نه اټکل کیدی شی چه دلته الله تعالیٰ د هغه ذکر له شرک سره کړی دی او د الاعراف په ۳۳ آیت (٤) رکوع کښی ئی داسی ارشاد کړی دی جزء ۸
﴿ وَاَنۡ تُشۡرِكُوۡا بِاللّٰهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهٖ سُلۡطٰنًا وَّاَنۡ تَقُوۡلُوۡا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعۡلَمُوۡنَ ﴾ په احادیثو کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په ډیر تاکید او تشدید سره له دی نه ممانعت کړی دی.

حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيۡرَ مُشۡرِكِيۡنَ بِهٖ ؕ

په داسی حال کښی چه غاړه ایښودونکی یئ په اخلاص سره خاص الله ته نه یئ مشرکان په ده باندی

تفسیر: یعنی له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوئ او یوازی د هم هغه واحد لاشریک الله تعالیٰ خالص بندګان اوسئ! ښائی ستاسی تول افعال او نیتونه په کلی ډول (طریقه) بی د بل د شرک نه خاص الله تعالیٰ ته وی. او د الله تعالیٰ په الوهیت او عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ.

وَمَنۡ يُّشۡرِكۡ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخۡطَفُهُ الطَّيۡرُ اَوۡ تَهۡوِىۡ بِهِ الرِّيۡحُ فِىۡ مَكَانٍ سَحِيۡقٍ ﴿۳۱﴾

او هر چا چه شریک ونیو له الله سره پس لکه چه راوغورځید له آسمان څخه پس وتښتوی دی په چابکی سره مرغان (او بوتی بوتی کوی ئی) یا وغورځوی دی باد (له کوم هسک (اوچت) ځای نه) په لری ژور (خکته) ځای کښی.

تفسیر: دا ئی د شرک مثال بیان کړ. خلاصه ئی دا ده چه د توحید مقام نهایت اعلیٰ دی. کله چه انسان توحید پریږدی او د کوم بل مخلوق په مقابل کښی خپل سر ښکته کړی نو دی په خپله خپل ځان ذلیل او سپک کوی او د توحید له لوړ (وچت) آسمان څخه د شرک او کفر کندی ته لویږی. ښکاره ده چه له دومره جګ (اوچت) ځای څخه دومره ژور (خکته) ځای ته له لویدلو څخه وروسته ژوندی نشی پاتی کیدی اوس خو به یا د اهواؤ او ناکارو افکارو مردار خواره

ځناوران له څلورو خواوو د ده د غوښی بوټی په خپلو مښوکو او پنجو سره دانگی دانگی او بوټی بوټی کړی او وبه ئی خوری یا به لعین شیطان د یوی تیزی گرندی هوا په بربوکی کښی دی له خپله ځانه سره پورته کړی او په کومه ډیره زیاته لری ژوره (خکته) کنده کښی به ئی وغورځوی چه هیڅوک به د ده هیڅ یو هډوکی او پښتی ونه وینی یا دا چه په دی مثل کښی د دواړو اقسامو مشرکانو حال بیل بیل بیان شوی دی یو هغه مشرک چه په خپل شرک په پوره ډول (طریقه) ثابت نه وی ولاړ او د تذبذب او تردد په وضعیت کله یوی او کله بلی خوا ته متمایل کیږی نو د هغه مثال ﴿ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ ﴾ کیدی شی او هغه مشرک چه په خپل شرک مضبوط او ټینگ ولاړ وی او د هغه د مثال مصداق ﴿ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ دی یا به له ﴿ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ ﴾ څخه مراد د خلقو په لاسونو سره د هغوی وژل کیدل او د ﴿ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ څخه به د دوی طبیعی موت مراد وی. اکثرو مفسرینو د تشبیه د وجهی په بیان کښی د هم داسی احتمالاتو ذکر کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د هر چا نیت او مقصود چه یو الله وی هغه قایم دی او کله چه نیت او قصد متعددو خواؤ ته لاړ شی هغه تول دی پریشانه کوی او له لاری څخه ئی تښتوی یا له تولو څخه منکر او دهری کیږی».

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکړ د علائمو د (دین د) الله چه د حج افعال، د هدایاؤ څربول او نور عبادت دی پس بیشکه دا (تعظیم) له (افعالو د خاوندانو د) تقویٰ د زړونو دی.

تفسیر: یعنی د شعائر الله تعظیم په شرک کښی داخل نه دی، د هر چا په زړه کښی چه د پرهیزگاری مضمون او د یوه خدای جل جلاله خوف وی نو دی به هرومرو (خامخا) د شعائرالله ادب او تعظیم کوی دغه ادب او تعظیم شرک نه دی بلکه د الله تعالیٰ د عین توحید له آثارو څخه دی ځکه چه د الله تعالیٰ عاشق د هر هغه شی چه خدای جل جلاله ته منسوب وی قدر او ادب کوی.

لَكُمْ فِيهَا مَنَٰفِعُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ إِلَى ٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

شته تاسی ته په دغو څلور بولو (د هدیو) کښی (ډیری) فائدی تر وخت معلوم پوری (چه د دوی د حلالولو وخت دی) بیا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بیت عتیق پوری. (یا) بیا وخت د دغو منتهی دی

هغه بیت ته چه بلند شان دی.

تفسیر: قدیم کور بیت الله شریف دی او دلته ښائی توسعاً تری تول حرم مراد وی. یعنی د اوښانو، غویو، پسونو (گډانو) او نورو نه تاسی دیری گټی حاصلولی شئ مثلاً پری سوریږئ، شودی ئی څښئ او نسل تری اخلئ او لا ئی پسی زیاتوئ، له وړیو، پوستکو او نورو څخه ئی گټه (فائده) اخلئ! مگر تر هغه وخته پوری چه ئی «هدیه» نه وی گرځولی ځکه چه د «هدیی» گرځولو څخه وروسته داسی انتفاع تری بی له ډیر شدید ضرورته نه ده روا اوس د هغو عظیم الشانه اخروی فائده هم دغه ده چه کعبی ته ئی نژدی راولئ او د الله تعالیٰ په نامه ئی قربانی کړئ!

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ

او دپاره د هر امت (مؤمن) مقرره کړی ده مونږ قربانی دپاره د دی چه یاد کړی دوی نوم د الله پر هر هغه شی چه رزق، روزی گرځولی ده (الله) دوی ته له بی ژبو څلور بولو حیواناتو څخه (په وخت د ذبحی د دوی کښی) پس حق معبود ستاسی (او د پخوانیو امتونو) الله حق معبود یو دی پس خاص هم ده ته غاړه کیږدئ!

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د نذر په ډول (طریقه) د حیواناتو حلالول په هر آسمانی دین کښی عبادت منل شوی دی که دا عبادت تاسی غیر الله ته د عبادت (نذر) په ډول (طریقه) کوئ نو دغه شرک دی. او ښائی تری سخت پرهیز وکړی شی. د موحد کار دا دی چه یوازی د پاک الله په نامه قربانی وکړی چه د هغه په پاکه نامه تولو شرائعو د قربانی کولو حکم ورکړی دی او نه ښائی چه قربانی د ده له حکم څخه خارجه وی.

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

او زیری ورکړه عاجزی کوونکو ته،

تفسیر: یعنی هغو خلقو ته د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی زیری واوروه چه یوازی د هغه واحد لا شریک خدای جل جلاله حکم منی او د هغه په مقابل کښی غاړه ږدی او په هم هغه باندی ئی

زړونه داده کیږی او د ده له جلال او جبروت څخه تل ویرېږی.

الَّذِيْنَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ عَلٰى مَآ أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيْمِي الصَّلٰوةِ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۳۵﴾

هغه (عاجزی کوونکی) کله چه یاد کړ شی (د دوی په مخکښی نوم د) الله نو ویرېږی زړونه د دوی او (زیری ورکړه) صبر کوونکو ته په هغو (سختیو او غمونو) چه رسیدلی دی دوی ته او زیری ورکړه) قائموونکی (سم درونکی سره له تولو حقوقو) د لمانځه ته او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه) ځینی له هغو شیانو نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته لګوی ئی (په ښو کارونو کښی)

تفسیر: یعنی مصیبتونه او تکلیفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوی او متحمل کیږی ئی او د کړاوونو او سختیو د تحمل په وخت کښی د حقی لاری څخه ئی قدم نه ښوئیږی. ﴿وَالْمُقِيْمِي الصَّلٰوةِ﴾ الآية - او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه قایموی سم دروی سره له تولو حقوقو لمونځ او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه ځینی له هغو شیانو چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه (ورکړه) کوی په ښو ښو کارونو کښی). د بیت الله تر رسیدو پوری حاجیان له ډیرو مصیبتونو او کړاوونو سره مخامخ کیږی، په سفر کښی زیاتره د لمونځونو د فوتیدلو یا د قضا کیدلو اندیښنه وی، مال هم په کافی اندازه سره لګیږی، ښائی په هم دغه مناسبت ئی د دغو اوصافو او خصائلو بیان کړی وی.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۳۶﴾

او اوښان غوایان (د هدیی) ګرځولی دی مونږ دا تاسی ته له علائمو د (دین د) الله شته تاسی ته په دی کښی خیر (دینی او دنیوی ګټه (فائده)) پس یادوئ نوم د الله په دی (اوښانو غوایانو د ذبحی په وخت کښی) په داسی حال چه ولاړ وی (په دریو پښو چه یوه ئی تړی تړلی وی) نو کله چه پریوتل

اړخونه د دوی (په ځمکه پس له حلالولو او روح ئې وخوت او پس له پخیدلو) نو خورئ تاسې له دې نه (که مو خوښه وی) او خورئ ئې په صبر کوونکی او په بې‌صبره (سوالګرو فقیرانو) هم داسې (لکه چه وموښوده ذبحه د دوی) تابع کړی دی مونږ دغه (مذبوحی) تاسې ته دپاره د دې چه شکر وباسئ تاسې (په دې نعمت).

تفسیر: پخوا د مطلق شعائر الله د تعظیم حکم ۇ اوس ئې تصریحاً وښود چه اوښ او نور د قربانی ساکښان (جاندار) هم د شعائر الله ځخه دی چه د هغو په ښه او ځربه ساتنه کښې او په ادب سره په قربانی کولو کښې ستاسې دپاره ډیری دنیوی او اخروی ښیګنی (فائدی) او ګټی شته. نو د عمومی قاعدی سره سم ښائی چه د حلالولو په وخت کښې پری د الله تعالیٰ نوم واخلئ! بالخصوص د اوښ د ذبحی خورا (ډیره) ښه طریقه «نحر» دی چه هغه قبلی ته مخامخ ودروئ او یو لاس ئې (ښی یا کیڼ) وتړی او په تتر ئې زخم (تپ) ووهی کله چه ګرده (توله) وینه ئې ووته او په ځمکه ولویده بیا ئې بوټی بوټی کړئ او تری منتفع شئ. که ډیر اوښان وی نو قطار ئې ودروئ! او په هم دغه ترتیب سره ئې نحر کړئ!. په ﴿ وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ﴾ کښې ئې دوه قسمه محتاجان وښوول یو هغه چه پر صبر او استقامت سره ناست وی، سؤال نه کوی که لږ څه وروړسیږی پر هغه قناعت کوی. بل هغه چه بې قراری کوی، سؤال کوی، دی خوا او هغه خوا ګرځی که څه شی ورته ورکړ شی خو بیا هم قرار نه کینی.

﴿ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ هم داسې لکه چه وموښوده تاسې ته طریقه د ذبح کولو د هدایاوٗ مسخری کړی دی مونږ دغه مذبوحی لپاره د دې چه شکر وباسئ تاسې په دې نعمت) یعنی داسې لوی ساکښان (جاندار) چه هم په جثه او هم په قوت کښې له تاسې ځخه زیات دی ستاسې په واک (اختیار) او قبضه کښې درکړل شوی دی چه تاسې له هغو ځخه راز راز (قسم قسم) خدمتونه اخلئ او په ډیره آسانی سره ئې حلالولی هم شئ. دا د الله تعالیٰ لوی احسان دی او ښائی چه د هغه شکر اداء کړ شی نه داسې چه د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکری وکړ شی.

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنكُمْ ۚ

له سره نه رسیږی الله ته غوښې د دوی او نه وینې د دوی (بې له خالص نیت ځخه) ولیکن رسیږی دغه (الله) ته پرهیزګاری (او اخلاص چه ملګری وی له دغو مذبوحو سره بې له ریا) له تاسې،

تفسیر: په دې کښې ئې د قربانی اصلی فلسفه بیان کړه یعنی یوازې د حیوان په ذبح کولو او

د غوښې په خوړلو او خوړولو یا د هغه د وینې په تویولو تاسې هیڅکله د الله تعالیٰ خوښې او رضاء حاصلولی نه شئ او نه دغه غوښې او وینې او نور شیان د الله تعالیٰ تر درباره رسیدی شي بلکه د پاک الله دربار ته یوازې ستاسې د زړه تقویٰ او ادب رسیږي چه په ډیره خوښۍ، اخلاص او پوره رغبت یو قیمتي او نفیس شي د ده په حکم او اجازې سره د ده په نامه د ده کور ته بیایئ او هلته ئې قرباني کوئ! ګواکې د دې قربانۍ په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چه مونږ په خپله هم ستا په لاره کښې قرباني کیدلو ته هم داسې حاضر او تیار یو! پس هم دا هغه تقویٰ ده چه د هغې ذکر په ﴿ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴾ کښې شوی دی او د هغې په وسیله د الله تعالیٰ عاشق د خپل حقیقي محبوب خوښې حاصلولی شي.

كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ ۗ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

هم داسې (لکه چه ذکر شو) تابع کړې ئې دي دغه (څلور بولې) تاسې ته دپاره د دې چه په لوئي یاد کړئ الله او الله اکبر ووایئ) (د دوی د حلالولو په وخت کښې) په هغې (طریقې) سره چه لیاره ئې ښوولې ده تاسې ته او زیرې ورکړه نیکو کارانو ته (د جنت)

تفسیر: یعنې «**بسم الله، الله اکبر، اللهم لک ومنک**» ووایئ او ذبح کړئ او د الله تعالیٰ شکر ادا کړئ چه ده د خپل محبت او د عبودیت د اظهار څرنګه ښه لیار راوښووله او د یوه حیوان ذبح ئې ګواکې ستاسې د ځان د قربانۍ په ځای قایم مقام ودروله!.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

بیشکه چه الله دفع کوی (د کفارو مکر) له هغو کسانو څخه چه ایمان ئې راوړی دی، بیشکه چه الله نه خوښوی هر خیانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره

تفسیر: په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ کښې د هغو کفارو ذکر و چه مسلمانان ئې د حرم شریف له زیارت او د حج او عمرې څخه منع کول. په منځ کښې ئې د مسجدالحرام او د هغه د متعلقاتو د تعظیم او د ادب احکام بیان کړل اوس ئې بیرته هم هغه پخوانی مضمون ته رجوع وکړه یعنې مسلمانان دې داده او مطمئن اوسي چه الله تعالیٰ به ډیر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړي او تر مسجد الحرام پورې د رسیدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعمیل کښې به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتې نشي بې له کوم خوف

او خطره به دوی حج او عمره ادا کوی، ګواکې د هغه بشارت امر چه په
﴿ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴾ کښې ورکړی شوی ؤ د هغه يو زيری او بشارت هم دا دی.
﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴾ بيشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی هر خيانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره) يعنی که ناشکرو تګانو ته تر يوه خاص ميعاد پورې مهلت ورکړی شی نو داسی خيال مه کوئ چه دوی د الله تعالیٰ خوښيږی، دغه ډيل او مهلت په ځينو مصالحو او حکمتونو بناء دی آخری انجام او پای (آخر) به ئی هم داسی وی چه د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بيخی له دی لاری څخه لری کړی شی.
کله چه مشرکانو په ډير ظلم او تيری لاس پورې کړ او خبره تر دی حده پورې ورسيده چه مؤمنان د دوی له تجاوزاتو څخه سخت په عذاب شول يو به رسول الله صلی الله عليه وسلم ته وهلی شوی راته او بل به ترلی، زخمی او ټپی راته او ډيره ژړا او شکوه او شکايت به ئی کاوه او ده به ورته ويل چه «صبر وکړئ چه زه لا په قتال نه يم مامور شوی او له اويا آيتونو څخه زيات د قتال په نه کولو کښې راغلی دی او سر بيره په دی د هجرت په کولو هم مامور شوی يو»
بالاخره دغه مبارک آيت راغی او د قتال اذن ئی صادر کړ او دا له هغو مبارکو آيتونو څخه رومبنی آيت دی چه د قتال په اذن کښې راغلی دی.

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ

حکم ورکړی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چه قتال ورسره کاوه شی (د کفارو له خوا) په دی سبب چه بيشکه په دوی ظلم شوی دی،

تفسير: تر هغه پورې چه رسول الله صلی الله عليه وسلم په مکه معظمه کښې ؤ نو مسلمانانو ته دا حکم شوی ؤ چه د کفارو په سختيو او ربړونو (تکليفونو) باندی صبر وکړی او لاس ور ونه غځوی لکه چه مسلمانانو پوره تر ديارلسو کلونو پورې خورا (ډير) سخت ربړونه (تکليفونه) او ظلمونه وګالل (برداشت کړل) او د کفارو د زهره چوونکو ظلمونو او تيريو په مقابل کښې ئی بی‌مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ. کله چه منوره مدينه دارالاسلام وګرځيد او د مسلمانانو يوه وړه ډله په دغه مستقل مرکز کښې سره يو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو ته چه کفارو به تل ورباندی ظلمونه کول او جنګونه به ئی ورسره کول اجازه ورکړی شوه بلکه حکم ورته وشو چه د دغو ظالمانو په مقابل کښې توری وکاږی! او د خپلی دلی او مذهب حفاظت په پوره حميت سره وکړی او هم دا راز (قسم) څو آيتونه په هم دغه زمانه کښې نازل شول.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

او بیشکه چه الله په مرسته (مدد) د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له خپل قلت او بی سروسامانی څخه مه ډارېږئ! الله تعالیٰ یوه ډیره وړوکی بی وسیلی ډله هم د دنیا د لویو لویو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کښی بریالی (کامیاب) کولی شی. په حقیقت کښی دا په یو مالک الملکوتی طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستی (مدد) وعده وه لکه چه په دنیا کښی باچایان او لوی خلق د وعدی په وخت کښی د خپل شان او وقار او استغناء ځرګندولو دپاره داسی وائی هو! مونږ ستا هغه کار کولی شو او ښائی دغه عنوان ئی ځکه غوره کړی وی څو مخاطب وپوهیږی چه مونږ په داسی کولو کښی د بل چا له طرفه نه یو مجبور شوی او هر څه چه کوو په خپل قدرت او اختیار به ئی کوو.

ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا۟ مِن دِيَـٰرِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُوا۟ رَبُّنَا ٱللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَٰتٌ وَمَسَـٰجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا ٱسْمُ ٱللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دی چه ایستل شوی دی له کورونو خپلو په ناحقه سره (او بل هیڅ سبب د اخراج نه ؤ مګر دا) چه ویل به دغو (مؤمنانو) رب زمونږ (خالص یوازی) الله دی او که چیری نه وی دفع کول د الله خلقو لره ځینی د دوی لره په ځینو نورو باندی خامخا نړولی شوی به وی تکیی او مدرسی او عبادتخانی او مسجدونه چه یاداوه شی په هغو کښی نوم د الله ډیر، او خامخا مرسته (مدد) به وکړی هرومرو (خامخا) الله له هغه چا سره چه مرسته (مدد) ورکوی (دین د) دغه (الله) ته، بیشکه چه الله خامخا قوی (د خپلو احکامو په تنفیذولو کښی) ډیر زور والا دی (په هر چا)

تفسیر: یعنی هغه مهاجر مسلمانان چه له خپلو کورونو څخه وویستل شول د هغوی بل هیڅ جرم نه ؤ او نه پری چا څه دعوی درلوده (لرله) پرته (علاوه) له دی نه چه دوی ولی یو الله تعالیٰ ته خپل رب وائی؟ او ولی خښتو او ډبرو ته سجدی نه کوی! ګواکی که په دوی ډیر لوی او درونډ الزام لګول کیږی هغه دا دی چه دوی ولی له تولو څخه جدا شوی او یوازی له یو الله تعالیٰ سره ئی د خپل عبودیت تعلقات قایم کړی دی.

﴿وَلَوۡلَا دَفۡعُ ٱللَّهِ﴾ او که چیری نه وی دفع کول د الله ـ الایه) یعنی که په کوم وخت او کوم حالت کښې هم یو جماعت ته د بل جماعت سره د جنګ او جګړې اجازه نه وی نو دا به د الٰهي فطرت له قانون څخه سخت مخالفت وی. پاک الله د دنیا نظام داسې پیدا کړی دی چه هر شی یا هر شخص یا هر جماعت دی د بل شی یا شخص یا جماعت په مقابل کښې د خپل وجود د ساتنې دپاره جنګ وکړی که داسې نه وی او پاک الله نیکی په خپل حمایت کښې نه ساتلې او د بدی په مقابل کښې ئې نه درولی نو د نیکی نوم او نښان به هم په جهان کښې نه وی پاتې. بې دینانو او شریرانو خلقو به چه په هره زمانه کښې په کثرت سره وی ګرد (تول) مقدس مقامات او مهم یادګارونه د تل له پاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به ئې لرې کړی وی. هیڅ یو معبد، تکیه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتې شوی نو له دې کبله (وجې) ضروری شوه چه د بدی طاقتونه اګر که ډیر سره جمع هم شی خو د قدرت له طرفه به داسې یو وخت راشی چه د نیکی په مقدسو لاسونو سره به د بدی د حملې مدافعت وکړی شی او الله تعالیٰ به د خپل دین د مرستې (مدد) کوونکو سره په خپله مرسته (مدد) وکړی او دوی به د حق او صداقت په وسیله په دښمنانو غالب کړی.

بلا شبهه خدای جل جلاله داسې قوی او زبردست ذات دی چه د هغه د اعانت او مرستې (مدد) په اثر خورا (زیات) ډیر ضعیف موجود ډیرو لویو لویو طاقتونو ته هم ماتې ورکولی شی په هر حال په دغه وخت کښې مسلمانانو ته د ظالمو کفارو په مقابل کښې د جهاد او قتال اجازت ورکول د قدرت د هم دې قانون لاندې وو او دا هغه عام قانون دی چه تری هیڅ عقلمن انکار نشی کولی، که د مدافعت او حفاظت دغه قانون نه وی نو په خپله خپله زمانه کښې به نه د عیسائې راهبانو صومعې (حجرې) ودانې پاتې وی او نه به د نصرانیانو بیع (کلیساګانې) او نه به د یهودیانو صلوات (عبادت خانې) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چه د الله تعالیٰ ذکر پکښې ډیر زیات کیږی پاتې وی او دغه ټول معابد به نړول شوی او له منځه تللی وی، نو د دې عام قانون لاندې هیڅ داسې دلیل نشته چه مسلمانانو ته په یو مناسب وخت کښې د دوی د دښمنانو سره د جنګیدلو اجازه ورنه کړی شی.

ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُواْ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَنَهَوۡاْ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلۡأُمُورِ ﴿٤١﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه کسان دی چه که چیری قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کښې (په دښمن باندې د غلبې په اعتبار) نو قائموی دوی (سم اداء کوی به سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوی به زکوٰة او امر حکم به کوی (خلقو ته) په معروف (په نیک شرعی کار) سره او منع کوی به (خلق) له

بد کار څخه او خاص د الله په اختیار کښې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو.

تفسیر: دا یوازې د هغو مسلمانانو بیان دی چه پرې ظلمونه شوی دی او له کورونو څخه ایستل شوی دی یعنی الله تعالیٰ به ولې له دوی سره مرسته (مدد) نه کوی؟ کله چه دوی داسې یو قوم دی چه که الله تعالیٰ دوی ته د ځمکې د مخ سلطنت هم ورکړی خو بیا هم دوی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلیږی او په خپله هم په بدنی او مالی نیکیو کښې مصروف دی او کوشش کوی چه نور هم په هم دغه سمه لاره برابر کړی لکه چه پاک الله دوی ته د دې ځمکې حکومت ورکړ او کومې پیشگوئی چه پخوا شوی وې هغه تکې په تکې رښتیا شوی «**فلله الحمد علیٰ ذلک**» له دې آیت څخه د اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم خصوصاً د مهاجرینو او په هغو کښې په اخص الخصوص د راشدینو خلفاؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین حقانیت، مقبولیت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ او خاص د الله تعالیٰ په اختیار کښې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو) یعنی که څه هم نن مسلمانان کمزوری او کفار غالب او قوی ښکاری لیکن دغه کار د الله تعالیٰ په واک (قبضه) او اختیار کښې دی چه بالاخر مسلمانان په دوی غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کړی یا ئی دا مطلب چه هم دغه امت به د الله تعالیٰ دین تر یوی مودی پوری قایم ساتی بیا خدای جل جلاله عالم دی.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾

او که چیری دروغجن کړی دغه کار تا (ای محمده! نو مه خفه کیږه) پس په تحقیق دروغجن کړی ئی وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح (نوح لره) او (قوم د) عاد او (قوم د) ثمود او قوم د ابراهیم او قوم د لوط (انبیاؤ خپلو لره) او اهل (د ښار) د مدین (شعیب لره) او دروغجن گڼل شوی ؤ موسیٰ (د مصری قبطیانو له خوا) نو مهلت می ورکړی ؤ کافرانو ته بیا (ناڅاپه) ومی نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنگه ؤ انکار زما (په دوی په تغیر د نعمت سره)

تفسیر: یعنی هغه وعده چه د مسلمانانو د نصرت او غلبی دپاره ورکول کیږی نه ښائی چه کفار

د خپل موجوده کثرت او قوت له کبله (وجی) مغرور شی او د هغو تکذیب وکړی ځکه دا د الله تعالیٰ مهلت او فرصت دی.
پخوانی اقوام هم د الله تعالیٰ په موقتی (څو ورځنی) مهلت ورکولو وغولیدل او د خپلو انبیاؤ تکذیب ئی وکړ، بیا څه مهال (وخت) چه هغوی ونیول شول نو وګورئ چه د هغوی حال څه شو؟ او له کوم عذاب څخه چه الله تعالیٰ دوی ویرولی وو نو د دوی د شرارتونو او انکار له امله (وجی) دوی څرنګه د هغه سره مخامخ شول؟ چه په دغه وروستنی آیت کښی د هغه تفصیل راغلی دی.

فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

پس ډیر دی له کلیو (او ښارونو) څخه چه هلاک کړی دی مونږ (اهل د) هغو حال دا چه دغه (اهل د هغی قریی) ظالمان وو (په نفسونو خپلو) پس هغه (کلی) پریوتلی دی (دیوالونه ئی د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندی او ډیر کوهیان دی چه (ډک له اوبو) بیکاره پراته دی او ډیری مانی پخی لوړی (وچتی) (تشی پاتی دی او خاوندان ئی هلاک شوی دی)

تفسیر: یعنی د خپلو بنسټونو (بنیادونو) د خوځیدلو په اثر اول ئی چتونه ولویدل، بیا ئی دیوالونه ونړیدل بیا ګردی (ټولی) ودانی پری راولویدی او د چت ډیری ئی لا اوچتی کړی. دا ئی د هغو د لاندی باندی کیدلو صورت وښود.
﴿وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ﴾ او ډیر کوهیان دی چه ډک له اوبو بیکاره پراته دی) یعنی هغه کوهیان چه پری به د اوبو د راویستونکو هجوم او ګڼه ګونه وه نن هلته هیڅوک نشته چه د هغو بوکی راوکاږی او هغه ډیری لوی لوی او پخی او هسکی ودانی چه په چونه، سیمټو او نورو پخو موادو سره ودانی شوی وی خرابی او د ورانو کنډرو په شان پرتی دی او هیڅوک پکښی نه اوسیږی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

آیا پس نه دی گرځیدلی دوی (دغه کفار) په ځمکه کښې پس وی دوی لره زړونه چه فکر ئې کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو) یا (وی دوی لره) غوږونه چه خبری ئې اوریدلی دوی په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک چه عبرت پری واخلی) پس قصه دا ده چه نه دی ړندی سترګی (ظاهری د دوی) ولیکن ړانده دی زړونه (د دوی) هغه چه دننه په سینو د دوی کښې دی (ځکه چه پری عبرت نه اخلی).

تفسیر: یعنی د دغو ورانو او تباه شوو ودانیو د کنډرو د لیدلو څخه هم هیڅکله دوی ته داسی یو فکر او چرت (خیال) پیدا نشو او غور او اندیښنه ئې ونه کړه چه د حق په لاره راشی او په رښتیا خبره وپوهیږی او زړونه ئې بینا او غوږونه ئې خلاص شی.
(پس قصه دا ده چه نه دی ړندی ظاهری سترګی د دوی ولیکن ړانده دی زړونه د دوی) یعنی که په سترګو ئې ولیدل خو پخپلو زړونو کښې ئې پری غور او فکر ونه کړ نو دغه لیدل هم د نه لیدلو په شان دی. ګواکی د دوی ظاهری سترګی خلاصی دی مګر باطنی سترګی ئې ړندی دی او په حقیقت کښې ډیر خطرناکه مرض د زړه ړوندوالی دی! (العیاذ بالله)

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۚ وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

او بیړه (تلوار) کوی (کفار) په تا په (راوستلو د) عذاب او له سره به خلافه نه کړی الله وعده خپله، او بیشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شمیرئ ئې تاسی (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی مقرر عذاب په خپل ټاکلی (مقرر کړی) وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی او دغه بی ځایه شورماشور، استهزاء او تکذیب او د عذاب ژر غوښتل هیڅ یوه ګټه (فائده) نه لری. «بیشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو د آخرت چه ورځی د عذاب د کفارو دی اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شمیرئ ئې تاسی په دنیا کښې» یعنی ستاسی یو زر کلونه د ده په نزد د یوی ورځی سره برابر دی لکه چه نن مجرمین د ده په واک (قبضه) او اختیار کښې دی د زرو کلونو د تیریدلو څخه وروسته هم داسی د ده په قبضه او اختیار کښې دی. هیڅ چیری تری پټیدلی او تښتیدلی نه شی. یا مطلب دا چه دی د زرو کلونو کار په یوه ورځ

کښې کولی شي. مګر داسې کول چه د ده د حکمت او مصلحت سره موافق وی، د چا ژر غوښتل او شور و شر کول د ده په دربار کښې هیڅ تاثیر نه لری. یا دی داسې ووېل شی چه د اخروی عذاب وعده ضرور راتلونکې ده یعنی قیامت راځی او تاسی ته به پوره سزا درکړی شی. وروسته د قیامت د ورځی بیان وشو چه هغه یوه ورځ به د خپل شدت او هول په لحاظ د زرو کلونو سره برابره وی بیا ولی تاسی د داسی سخت لوی مصیبت په غوښتلو کښی تلوار کوئ؟.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

او ډیر دی له (اهل د پخوانیو ښارونو او) کلیو چه مهلت ورکړی ؤ ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چه (اهل د هغو) ظالمان وو بیا ونیول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب) او خاص ماته راتله د هر چا دی (په آخرت کښی د جزاء له پاره).

تفسیر: یعنی آیا په مهلت ورکولو به هغوی چیری وتښتی؟ یا به په کوم ځای کښی پټ شی بالاخر د ټولو رجوع او بیرته راتګ زمونږ په لوری دی، مونږ دوی ټول ونیول او تباه مو کړل.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

ووایه (ای محمده!) ای خلقو بیشکه هم دا خبره ده چه زه تاسی ته ویروونکی یم ښکاره (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی زما کار خبرول او ویرول دی څو تاسی د فضائلو غوښتونکی او له رذائلو څخه په ډډه شئ د عذاب نازلول زما په اختیار کښی نه دی او هغه د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی هغه به د مطیع او عاصی په منځ کښی فیصله وکړی او هر یو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته ورسوی.

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی

ته ښښنه (د ګناهونو) او روزی عزتناکه (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی په جنت کښی به میوی او غوره غوره شیان او دول دول (قسم قسم) نعمتونه او د الله تعالیٰ دیدن د مؤمنانو په برخه شی.

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ أَلْقَى ٱلشَّيْطَٰنُ فِيٓ أُمْنِيَّتِهِۦ فَيَنسَخُ ٱللَّهُ مَا يُلْقِى ٱلشَّيْطَٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ ٱللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چه کوشش کوی په (بطلان د) آیتونو زمونږ کښی په داسی حال کښی چه عاجز کوونکی زمونږ وی (د دوی پخپل ګومان) هم دغه کسان ملګری د دوزخ دی (چه تل به پکښی سوځی). او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده !) هیڅ رسول او نه هیڅ نبی مګر په هغه وخت کښی چه لوستل به ئی کول نو وبه غورځاوه شیطان په لوستلو د ده کښی له ځانه خپله پس لری کوی الله هغه کلمی چه غورځولی دی شیطان بیا محکموی الله آیتونه خپل او الله ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د آیت په تفصیل کښی اختلاف دی. محقق مترجم قدس الله روحه په دی ترجمه کښی چه «کله چه لګیا شو په خیال ترلو، نو شیطان ګډ کړل د ده په خیال کښی» د خپل امام حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه رویه اختیار کړی ده چه هغی ته حضرت شاه ولی الله قدس سره هم د «**حجة الله البالغه**» په آخر کښی اشاره کړی ده. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه په «موضح القرآن» کښی لیکی «نبی ته یو حکم یا یو خبر چه د الله تعالیٰ له طرفه راځی په هغه کښی هیڅکله د یوی ذری په قدر هم څه تفاوت نشی واقع کیدی. او یو د نبی د زړه خیال د رائی اجتهاد دی هغه کله موافق راځی او کله نه. لکه چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب لیدلی ؤ او د انبیاؤ خوب وحی وی چه دی له منوری مدینی څخه مکی معظمی ته لاړ او عمره ئی وکړه، دا ئی په خیال کښی وروګرځیده چه ښائی هم دغه سږ کال به هم داسی وشی. لکه چه د عمری په نیت ئی سفر شروع کړ، لیکن په منځ کښی د کفارو له لاسه په حدیبیه

کښې د احرام په خلاصولو مجبور شو او په بل کال کښې ئې د خوب تعبير پوره شو. يا وعده وشوه چه په کفارو به غلبه وموميۍ، په خيال کښې ئې داسې وګرځيده چه ښائي دغه برى به په هم دغه جنګ کښې وى خو په هغه کښې ونه شو او په بل کال کښې واقع شو بيا الله تعالیٰ دغه ورښکاره کړه چه څومره احکام او وعدې چه شوى دى په هغو کښې د سر د يوه ويښته په اندازه هم مخالفت نه واقع کيږى هو! د نبى په ذاتي خيال او اجتهاد کښې تفاوت واقع کيدى شى اګر که نبى له اصل پخوا ويلو او پيشګوئى سره خپل ذاتي خيال نه ګډوه بلکه هر يو به ئې بيل بيل خوروه، باقى په دى صورت کښې به د (القاء) نسبت شيطان ته داسې وى لکه چه په ﴿ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ﴾ کښې د (انساء) نسبت هغه ته کړى شوى دى والله تعالیٰ اعلم.

د دى احقر په نزد ډير بهتر او خورا (ډير) آسان تفسير هغه دى چه د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دى يعنى (تمنى) د قرائت او تلاوت يا تحديث او (امنيت) د متلو يا حديث په معنى واخيستل شى. مطلب دا چه له قديم راهيسى دغه عادت جريان لرى کله به کوم نبى يا رسول عليه السلام کومه خبره بيانوله يا به ئې د الله تعالیٰ آيتونه اورول شيطان به د ده په خبرو يا آيتونو کښې د خلقو په زړه کښې راز راز (قسم قسم) شبهې او وسوسې اچولې. يعنى د ځينو خبرو په متعلق به ئې د ډيرو خلقو په زړونو کښې ډول ډول (قسم قسم) وسوسې غورځولې او رنګا رنګ شکونه او شبهې به ئې پيدا کولې مثلاً رسول الله صلى الله عليه وسلم د ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ ﴾ آيت ولوست شيطان د خلقو په زړونو کښې دا شبهه واچوله چه وګورئ د خپل لاس وژل شوى حيوان حلال بولى او خداى وژلى حرام ګڼى؟ يا چه رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه آيت ولوست ﴿ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾ شيطان پکښې داسې شبهه وغورځوله چه په ﴿ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ کښې ملائکة الله، مسيح او عزير عليهم السلام هم شامل دى يا کله چه حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم د مسيح عليه السلام په نسبت د ﴿ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ آيت ولوست شيطان د خلقو په افکارو کښې داسې مفکوره پيدا کړه چه له دى نه د حضرت مسيح عليه السلام ابنيت او الوهيت ثابتيږى. د دغه شيطانى القاء په ابطال او ترديد کښې حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالیٰ هغه بينات آيتونه واورول چه بيخى صاف او محکم وو او داسې پخې خبرې ئې وروښودى چه د هغو له اوريدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځاى او موقع پاتې نه شوه، ګواکى د «متشابهاتو» د ظاهرى سطحى په بناء کومه اغواء او اخلال چه شيطان ئې غورځوى آيات محکمات د هغه بيخ او بنياد وباسى چه د هغو د اوريدلو څخه تول شکونه او شبهې له منځه ورک او فنا کيږى. دا دوه قسمه آيتونه ولى نازلولى شى؟ شياطينو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرف موقع ولى ورکوله کيږى؟ او د داسې آيتونو هغه احکام چه وروسته توضيح کيږى ولى په ابتدا کښې نه تشريح کيږى؟ دغه ګرد (تول) امور د الله تعالیٰ له غير محدود علم او حکمت څخه نشئت کوى، الله تعالیٰ دا دنيا علماً او عملاً دارالامتحان ګرځولى ده، لکه چه په داسې چارو سره د بندګانو آزمويښت کوى چه څوک د خپل زړه د ناروغتيا يا د سختى له سببه د شکونو او د شبهو په

ختنو او جبو کښې نښلي؟ او کوم یوه او عقلمن انسان د خپل علم او تحقیق په قوت د ایمان، ایقان او اخبات لوړ (اوچت) مقام ته رسیږي؟ رښتیا خبره خو دا ده که انسان په ښه نیت او ایمان داري او ښه عقیده سره پوهیدل وغواړي نو پاک الله هم د ده مرسته (مدد) کوي او په سمه لاره ئې بیائي او ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، پاتې شول منکرین او شک کوونکي هغوی ته تر قیامته پورې هم داډ او اطمینان نه شي حاصلیدلی.

(هر چه گیرد علتی علت شود)

زمونږ په دې تقریر کښې تر ډیره حده پورې د ډیرو آیتونو مطلب بیان شو، یوه خلق کولی شي چه زمونږ د دې تقریر اجزاء د هغو ایتونو له اجزاؤ سره بې تکلفه تطبیق کړي دا آیتونه لکه چه مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتدا کښې بیان کړي دي له ﴿ هُوَ الَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ مِنْهُ اٰيٰتٌ مُّحْكَمٰتٌ ﴾ الآية - سره ډیر مشابه دي لکه چه په ﴿ إِلَّآ إِذَا تَمَنّٰىٓ أَلْقَى الشَّيْطٰنُ فِيٓ أُمْنِيَّتِهٖ ﴾ کښې د متشابهاتو او په ﴿ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ ﴾ کښې د محکماتو ذکر وشو او په ﴿ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً ﴾ الآية - کښې د زائغینو دوه قسمونه بیان شول چه په هغو کښې د ﴿ لِلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ ﴾ کار د تاویل ابتغاء او د ﴿ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده. وروسته ﴿ وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ ﴾ الآية - د ﴿ وَالرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ يَقُوْلُوْنَ ﴾ د آیت په ځای وګڼئ! او هلته هغه دعا چه په ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا ﴾ سره کړې شوې وه دلته د هغې د اجابت ذکر په ﴿ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا إِلٰى صِرٰطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴾ سره کړې شوی دی او د ﴿ رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ ﴾ سره دغه آیت مناسب واقع شو ﴿ وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ ﴾ الیٰ قوله ﴿ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ﴾

تنبیه: مفسرانو چه د دې آیت لاندې د (غرانیق) قصه ذکر کړې ده د هغې د بحث موقع دلته نشته. ځکه چه د (النجم) په سورت کښې د هغې په نسبت د څه لیکلو موقع راشي، مونږ د صحیح مسلم په شرح کښې په دې په ډیر ښه بسط سره خبرې کړي دي، په هر حال د آیت مطلب د اسلافو د تفصیل سره موافق بالکل صاف دی ګواکي دا د ﴿ وَالَّذِيْنَ سَعَوْا فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ ﴾ د آیت تفصیل دی چه په هغه کښې د آیات الله د ابطال په باب د کفارو د سعی ذکر ؤ.

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۗ وَإِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍ بَعِيْدٍ ﴿۵۳﴾ وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ

قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۵۴﴾

دپاره د دی چه وګرځوی (الله) هغه شی چه غورځوی ئی شیطان ازمویښت دپاره د هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی او (بل دپاره د هغو چه) سخت دی زړونه د دوی، او بیشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډیر لری کښی دی (له حقه). او (دغه القاء د دی دپاره ده چه) په یقین سره پوه شی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم چه بیشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا پس ایمان به راوړی دوی په ده سره نو نرم (آرام به شی انقیاداً) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بیشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی طرف د سمی صافی لاری (د اسلام) ته.

تفسیر: په موضح القرآن کښی راغلی دی «یعنی په دی ګمراهان لا ګمراه کیږی چه د هغوی کار ګمراهی ده او د ایمان خاوندان لا زیات ټینګ او مضبوطیږی چه په دغه کلام کښی بنده ته هیڅ د مداخلی ځای نشته او که وی نو دغه به هم د بنده د خیال په شان کله صحیح او کله غلط وی د هر چا نیت چه په ښه اعتقاد وی هغه ته الله تعالیٰ دا خبره ورښیی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه دا فائده له خپل ذوق سره سمه لیکلی ده، زمونږ خیال هغه دی چه په تیره فائده کښی مو لیکلی دی. والله اعلم

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿۵۵﴾

او تل به وی هغه کسان چه کافران شوی دی په شک کښی له دی (قرآنه یا له سمی لاری یا له رسوله) تر هغه وخت پوری چه راشی دوی ته قیامت ناڅاپه یا راشی دوی ته عذاب د ورځی شندی (سختی د قیامت چه د نجات هیڅ لاره پکښی نه وی)

تفسیر: یعنی مقصد په خپله د قیامت د هولناکی حادثی ناڅاپی رارسیدل یا د قیامت د عذاب راتلل دی او یا شاید د ﴿عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ څخه د دنیا عذاب مراد وی یعنی په هم دی دنیا کښی به داسی سزا درکړه شی چه په هیڅ صورت به ورڅخه خلاصیدل امکان ونه لری.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ۭ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ

ملک سلطنت په دغه ورځ د قیامت خاص الله ته دی، فیصله به کوی (په دغه ورځ کښې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کافرانو کښې)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښې به یوازې د الله تعالیٰ سلطنت او حکومت وی او د بل هیڅا ظاهری او مجازی د حکومت نوم او نښان به نه وی په هغه وخت کښې به د ګردی (تولی) دنیا عملی فیصله کیږی چه تفصیل ئی دا دی.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ۝٥٦ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا فَاُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝٥٧ۧ وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوْٓا اَوْ مَاتُوْا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ۝٥٨ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَّرْضَوْنَهٗ ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيْمٌ حَلِيْمٌ ۝٥٩

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کښې به وی. او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیتونو زمونږ ته پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی او هر هغه کسان چه خپل کورونه ئی پریښی دی په لاره د الله کښې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء له پاره) بیا ووژلی شی (په جهاد کښې) یا مړه شی (پخپل مرګ) نو خامخا روزی به ورکړی هرومرو (خامخا) دوی ته الله روزی نیکه (د جنت)، او بیشکه الله خامخا هم دی غوره د (تولو) روزی ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړی (الله) هرومرو (خامخا) دوی په داسی یو ځای (د جنت) کښې چه خوښ به کړی دوی هغه (ځایونه د جنتونو)، او بیشکه الله خامخا ډیر عالم (په تولو احوالو) ښه حلم لرونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د رجوع).

تفسیر: د مؤمنانو انجام ئی پخوا ښودلی ؤ دلته ئی له هغو څخه د یوی ممتازی ډلی ذکر په خصوصی ډول (طریقه) سره وکړ یعنی هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل کور، کهول پریښی او تری تللی وی که په جنگ کښی شهیدان شی یا په خپل طبیعی مرگ سره ومری په دواړو صورتونو کښی به د الله تعالیٰ له طرفه ورته خاصه میلمستیا ورکوله کیږی، د دوی خوړل، څښل او اوسیدل به تول د دوی په خوښه او مرضی سره وی او الله جل جلاله ښه پوهیږی چه دوی په کومو کومو شیانو خوښ او راضی کیږی؟ او په دی هم ښه پوهیږی چه کومو کومو کسانو خالص د ده په لیاره کښی خپل کور، کهول او نور ترک کړی دی. د داسی مهاجرینو او مجاهدینو په خطاگانو باندی به حق تعالیٰ تحمل کوی او د خپلی عفوی له شان څخه به کار اخلی. د «علیم» او «حلیم» صفات ئی ځکه ذکر کړل چه پاک الله ته تول شیان ښه معلوم دی او هغه کسان هم ښه ورمعلوم دی چه هغوی د ده داسی مخلصو بندگانو ته داسی ربړونه (زحمتونه) او تکلیفونه رسولی دی چه هغوی له مجبورتیا خپل کور، کهول پریښی دی لیکن د خپل حلم او تحمل له امله (وجی) دغو ظالمانو ته سم لاسی سزا نه ورکوی.

ذٰلِكَ ۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ

(خبره) هم دا ده (لکه چه ومو ویله) او هر هغه چه بدل واخیست په مثل د هغه (ضرر) چه معذب شوی دی دی په هغه سره بیا (دوهم ځل) ظلم وکړ شی په ده باندی نو خامخا مرسته (مدد) به وکړی هرومرو (خامخا) له ده سره الله،

تفسیر: یعنی که مظلوم له ظالم څخه واجبی بدل واخلی بیا ظالم پری بل ځلی ظلم وکړی نو دی بیا هم مظلوم واقع شو او الله تعالیٰ به بیا ورسره مرسته (مدد) وکړی لکه چه عادت ئی دی بالاخر د مظلومانو حمایت کوی **«واتق دعوة المظلوم فانه لیس بینها و بین الله حجاب»**

بترس ازآه مظلومان که هنگام دعا کردن
اجابت از در حق بهر استقبال می آید

إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) ډیر ښښونکی دی (د خطیاتو)

تفسير: يعني بندګانو ته هم ښائي چه پخپلو شخصي او معاشرتي چارو او معاملاتو کښې د عفوې او ښېنې عادت زده کړي او هيڅکله دې د انتقام او بدل اخيستلو په فکر نه اوسي.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعني واجبي بدل اخيستونکي ته الله تعالىٰ عذاب نه ورکوي که څه هم بدل (کسات) نه اخيستل ښه او غوره کار دی. د کفارو د اذيت بدل مسلمانانو له کفارو څخه د «بدر» په غزا کښې واخيست ليکن کفارو بيا په «احد» او «احزاب» کښې په تيرې او تجاوز لاسونه پورې کړل چه بيا الله تعالىٰ مسلمانانو سره پوره مرسته (مدد) وکړه.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَأَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٦١﴾

دغه (نصرت په سبب د دې دی) چه بيشکه الله ننه باسي شپه په ورځ کښې او ننه باسي ورځ په شپه کښې (چه کله ورځ لنده شپه اوږدوي کله شپه لنده ورځ اوږدوي) او بيشکه الله ښه اوريدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی دی (عالم په ټولو اشياؤ).

تفسير: يعني الله تعالىٰ د دومره لوی قدرت او قوت څښتن (مالک) دی چه د شپې او ورځې اړول او راړول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده د قدرت په لاس کښې دي او يوازې د ده په حکم، اراده او تصرف کله ورځ اوږديږي او کله شپه اوږديږي نو آيا دغه مطلق قادر په دې باندې نه دی قادر چه يو مظلوم قوم يا شخص سره مرسته (مدد) وکړي او د ظالمانو له منګلو څخه ئې خلاص کړي؟ بلکه دوی په هغوی باندې غالب، قاهر، قادر او مسلط کړي. مخکښې د مهاجرو مسلمانانو ذکر ؤ په دې آيت کښې ئې دې ته اشاره وکړه چه حالات ډير ژر د شپې او ورځې په شان بدليدونکي دي څرنګه چه پاک الله د شپې تياره د ورځې په رڼا (رڼرا) له منځه وړي، هم داسې به د کفر او شرک ځمکې هم د اسلام په غيږ کښې ورکړي. او بيشکه چه پاک الله ښه اوريدونکی دی د ټولو اقوالو، ښه ليدونکی عالم دی په ټولو اشياؤ يعني د مظلوم غږ او آواز هم اوري او د ظالم چارې او اعمال هم ويني.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿٦٢﴾

دغه (مرسته (مدد) په دی ده چه) بیشکه الله هم دی دی حق ثابت او بیشکه هغه چه بولي ئی (کفار او عبادت ئی کوی) بی له الله څخه هم دغه باطل دی او بیشکه الله هم دی (له تولو څخه) ښه لوړ (وچت) ښه لوی دی

تفسیر: یعنی له الله څخه پرته (علاوه) داسی عظیم الشان کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کیدی شی؟ بلکه نه شی په واقع کښی صحیح او رښتینی برحق معبود هم دغه یو الله تعالیٰ دی نور تول معبودان بیخی غلط او له یوه سره زائل او تول باطل دی. ښائی چه تاسی هم دغه واحد لا شریک ذات خپل الله وګنئ. چه له تولو څخه اعلیٰ او اولیٰ او ډیر ښه مولیٰ دی او دغه لوی شان په اتفاق سره د هم دغه یو الله جل و علا شانه په ذات او صفاتو کښی شته.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَطِیْفٌ خَبِیْرٌ ﴿۶۳﴾

آیا نه وینی ته (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله نازلی کړی دی له (طرفه د) آسمان څخه اوبه پس ګرځی ځمکه (په دی اوبو سره) تکه شنه (پس له هغه چه وچه سپیره وه) بیشکه الله ښه مهربان عالم دی په پتو تدابیرو ښه خبردار دی (په تولو شیونو)

تفسیر: یعنی هم داسی په د کفر او شرک وچه او شاړه ځمکه د اسلام په باران باندی شنه او سمسوره کړی. او هم هغه خدای جل جلاله ښه پوهیږی چه په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکی او نباتات زرغونیږی. د ده قدرت د ځمکی په دننه کښی داسی تدبیر او تصرف کوی چه د هغه په اثر وچه شاړه ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږی چه په دی ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کیږی. هم داسی الله تعالیٰ پخپلی مهربانی، لطیف تدبیر، ښه تربیت، پوره خبرداری او پوهی سره د انسانانو په زړونو د اسلام د فیوضو باران وروی او هغه شنه او سمسوره کوی.

لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیْدُ ﴿۶۴﴾

خاص هم دغه (الله) لره دی هر څه چه په آسمانونو کښی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً وعبیداً) او بیشکه

الله خامخا هم دی غنی بی پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستایلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کښې)

تفسیر: یعنی هر کله چه د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) شیان د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی او ګرد (تول) پاک الله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله تعالیٰ هیچا ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری، نو که وغواړی چه په دوی کښې هر ډول (طریقه) تصرف او تبدیل وکړی نو هیڅوک د ده مانع او مزاحم کیدی نشی البته پاک الله د تامه غناء او د کامل اقتدار سره سره خامخا هم هغه کار کوی چه ښیخی له حکمت او مصلحت څخه ډک وی. د الله تعالیٰ ګرد (تول) افعال محمود دی او د هغه ذات د ګردو (تولو) محاسنو او حمیده ؤ صفاتو جامع دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾

آیا نه دی لیدلی تا (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته هر هغه چه په ځمکه کښې دی او (مسخره کړی ئی ده) بیړی چه ګرځی په سیند کښې په حکم د هغه سره، او ساتی آسمان له دی نه چه راولویږی په ځمکه باندی مګر خو په حکم د هغه سره، بیشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمی کوونکی ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ نه ستاسی او نه د بل چا څه پروا لرله محض پخپل شفقت او مهربانی سره ئی د وچی او لمدی، بحر او بر ګرد (تول) شیان تاسی ته تابع او مسخر کړل او هم دغه الله تعالیٰ په خپل قدرت آسمان، سپوږمی، لمر او ستوری، په هوائی فضا کښې بی له کومی ظاهری ستنی معلق ساتلی دی چه له سره له خپله ځایه نه راښکته کیږی او نه رالویږی او که رالویدلی وی یا یو د بل سره ئی تکر کړی وی نو ستاسی ځمکی به ئی توتی او ذری کړی وی، څو چه د الله تعالیٰ له خوا د نظام د بدلون حکم نه وی صادر شوی تر هغه پوری به دغه ګردی (تولی) کړی هم داسی پخپلو ځایونو قائمی وی او مجال نه لری چه د یوه انچ په اندازه له خپل ځایه بی ځایه شی. د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تاکید دپاره ده یا شاید د قیامت واقعی ته اشاره وی (والله اعلم).

وَهُوَ الَّذِیٓ اَحۡیَاكُمۡ ثُمَّ یُمِیۡتُكُمۡ ثُمَّ یُحۡیِیۡكُمۡ ؕ اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَكَفُوۡرٌ ﴿۶۶﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چه ژوندی کړی یئ تاسی (په درکولو د روح سره پس له هغه چه نطفی وئ) بیا به مړه کاندی تاسی (کله چه اجل مو پوره شی) بیا به ژوندی کړی تاسی (په قیامت کښی په بعث سره)، بیشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسیر: هم داسی هغه قوم چه د کفر او جهل په روحانی مرګ سره مړه شوی وو د ایمان او معرفت په روح سره به هغوی بیا ژوندی کړی.
(خو بیشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالیٰ) یعنی د دغومره احساناتو او انعاماتو په لیدلو سره هم د هغه حق نه منی او قدر ئی نه پیژنی او د هغه حقیقی منعم څخه مخ اړوی او نورو ته خپل سر تیتوی.

لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلۡنَا مَنۡسَكًا هُمۡ نَاسِكُوۡهُ فَلَا یُنَازِعُنَّكَ فِی الۡاَمۡرِ وَادۡعُ اِلٰی رَبِّكَ ؕ اِنَّكَ لَعَلٰی هُدًی مُّسۡتَقِیۡمٍ ﴿۶۷﴾ وَاِنۡ جٰدَلُوۡكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۶۸﴾ اَللّٰهُ یَحۡكُمُ بَیۡنَكُمۡ یَوۡمَ الۡقِیٰمَةِ فِیۡمَا كُنۡتُمۡ فِیۡهِ تَخۡتَلِفُوۡنَ ﴿۶۹﴾

دپاره د هر یوه امت مقرره کړی ده مونږ یوه لاره د بندګی چه دوی عمل کوونکی دی د هغه پس نه ښائی چه جګړه وکړی (دا خاوندان د ادیانو) خامخا له تاسره په دی کار (دین) کښی (ځکه چه محمدی دین حق او ظاهر دی) او بلنه کوه (د خلقو توحید او عبادت د) رب خپل ته، بیشکه ته ئی خامخا په (هغه) سمه صافه لیاره (چه برابره تللی ده حق ته). او که جګړه کوی (په امر د دین کښی کفار) له تاسره نو ووایه (ای محمده! دوی ته) چه الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چه کوئ ئی تاسی الله به حکم وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی مو اختلاف کاوه (چه د دین امر دی)

تفسیر: تول انبیاء د دین په اصولو کښی سره متفق دی. هو! د هر امت له پاره الله تعالیٰ د

عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کښې تاکلي (مقرر کړي) دي چه د هغو سره سم به هغو امتونو د الله تعالیٰ عبادت کاوه، لکه چه دی محمدی امت ته هم يو خاص شريعت ليږل شوی دی ليکن د دين اصل تل تر تله يو شي ؤ او دی او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه د بل هيچا او هيڅ شي دپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی. نو ځکه په توحيد او نورو متفق عليه دينی مسائلو کښې هيچا ته نه دی لايق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لری چه څه اختلاف او څه جګړه وکړی. کله چه کافران په داسې واضح او ښکاره شيانو کښې هم دعوی او جګړی وکړی نو تاسی د هغوی هيڅ پروا مه کوئ! تاسی په هم هغی سمی صافی لاری باندی روان اوسئ! او نور خلق هم هغی ته راوبولئ! او د معاندينو د جګړی فيصله الله تعالیٰ ته وسپارئ! چه هغه د دوی په ګردو (تولو) حرکاتو ښه پوه او خبر دی. د قيامت په ورځ کښې به د دوی د دغو تولو اختلافونو او جګړو عملی فيصله وکړی، ته د دعوت او تبليغ فرض اداء کړه! او د دوی په فکر کښې دير سر مه خوږوه! د داسې معاندينو علاج يوازی پاک الله سره دی.

تنبيه: د ﴿ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ ﴾ مطلب دا هم کيدی شی کله چه د هر امت دپاره الله تعالیٰ بيل دستورالعمل مقرر کړی دی چه په هم هغه سلسله دغه محمدی امت ته هم نوی شريعت راغلی دی نو بيا د جګړی سبب څه شی دی؟ «**وهذا قبل الامر بالقتال**» ځينو مفسرينو د «منسک» معنی په ذبح او قربانی سره کړی ده مګر اقرب هم هغه ده چه مترجم قدس الله روحه اختيار کړی ده والله اعلم.

ﺍَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ فِيْ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿٧٠﴾

آيا نه پوهيږی ته (ای مخاطبه بلکه پوهيږی) چه بيشکه الله پوهيږی په هر هغه څه چه دی په آسمان کښې او (هر هغه څه چه دی په) ځمکه کښې بيشکه دا (مذکوره شيان ليکل شوی دی) په کتاب (لوح محفوظ) کښې بيشکه دا (علم، ليکل د لوح محفوظ، فيصله د قيامت) په الله آسان دی.

تفسير: يعنی د خدای جل جلاله علم د دوی په اعمالو کښې څه منحصر نه دی د الله تعالیٰ علم خو د آسمان او ځمکې په تولو شيانو باندی محيط دی او د ځينو مصالحو او حکمتونو په بناء تول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کښې ثبت او محفوظ دی او هم د انسانانو تول اعمال د دوی په عملنامو کښې ليکل شوی دی چه له هغو سره سم به د قيامت په ورځ فيصله کيږی او په دومره بی شمارو شيانو باندی په پوره ډول (طريقه) سره پوهيدل او د هغو تولو په ښه شان سره ليکل او د هغه سره مطابق د هر يوه فيصله صادرول د دغو تولو اجراء او انفاذ

پاک الله ته هیڅ اشکال او سختی نه لري او نه ده ته په دغو کارونو او د نورو مشکلو چارو په کولو او تکمیل کښې (معاذ الله) څه تکلیف او ربړ (زحمت) ورپیدا کیږي.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾

او عبادت کوي (دغه کفار) غیر له الله د هغه شي چه نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هیڅ سند او د هغه شي چه نشته دوی ته په هغه باندی هیڅ علم دلیل پوهه، او نشته ظالمانو ته هیڅ مرسته (مدد) کوونکی (چه له عذابه ئی خلاص کړي).

تفسیر: دوی یوازی د خپلو پلرونو او نیکونو په تقلید کښی داسی کارونه کوي چه هیڅ یو عقلی یا نقلی کوم برهان یا سند یا دلیل پری نه لري. (او نشته ظالمانو ته هیڅ مرسته (مدد) کوونکی چه له عذابه ئی خلاص کړی او) له تولو څخه لوی ظلم او بی‌انصافی دا ده چه پاک الله سره کوم شریک ودرولی شی. نو داسی ظالمان او بی انصافان خلق دی ښه په یاد ولري چه د دوی دغه شرکاء به د مصیبت په وخت کښی هیڅ د دوی په ښه او په کار ورنشي او نه به په هغه وخت کښی له دوی سره کومه مرسته (مدد) وکړی شي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَٰلِكُمُ ۗ النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

او کله چه ولوستل شي په دوی آیتونه (د قرآن) زمونږ په داسی حال کښی چه صاف واضح ښکاره دی نو پیژنی په مخونو د هغه کسانو کښی چه کافران شوی دی (آثار د) انکار (له حق څخه چه بدشکلی او خفګان دی) نژدی وی چه حمله وکړی (له ډیره قهره) په هغو کسانو چه لولي په دوی باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا پس خبر کړم تاسی په ډیر بد له دی (قهره حملی) ستاسی (چه دغه) اور (د دوزخ)

دی وعده کړی ده د دی (اور) الله له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی او خامخا بد ځای د بیرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: یعنی د عظیم الشان قرآن د آیتونو چه د توحید او نورو په صافو بیانونو مشتمل دی له اوریدلو څخه د کفارو او مشرکینو رنګونه تور او شنه واوړی او له ډیر خفګان نه ئی څیری بدلی شی تر دی چه له ډیر قهر او غضب څخه لیونی شی او غواړی چه د قرآن په لوستونکو حمله وکړی لکه چه په ځینو وختونو کښی داسی هم کوی.
(وروایه ای محمده دوی ته آیا پس خبر کړم تاسی په ډیر بد له دی قهره او حملی ستاسی چه دغه اور د دوزخ دی) یعنی ستاسی له دی غیظ او غضب او له بد راتلو څخه زیات چه د آیتونو د تلاوت په وخت کښی درپیدا کیږی یو بل سخت او ډیر تریخ شی هم شته چه په هغه به تاسی په هیڅ ډول (طریقه) صبر ونه کړی شئ او هغه د دوزخ اور دی چه د هغه وعده د کفارو سره شوی ده. اوس د دغو دواړو موازنه او تلنه سره وکړئ! او بیا فیصله وکړئ! چه د دغو دواړو څخه به د کوم یو تریخ ګوټ تیرول تاسی ته نسبتاً آسان وی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ ۖ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

ای خلقو بیان شوی دی تاسی ته یو مثال (غریب عجیب حال) پس غوږ کیږدئ تاسی هغه ته (چه دا دی) بیشکه هغه بتان چه تاسی عبادت کوئ (د هغو) غیر له الله نه له سره نشی پیدا کولی یو مچ هم او که راتول شی (دا تول معبودان ستاسی پیدا کولو د) هغه مچ ته (نو پیدا به ئی نه کړی شی) او که چیری وتښتوی له دوی څخه مچ یو شی نو نشی خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چه د باطلو معبودانو عابد دی) او دا مطلوب (هم چه باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا ئی د توحید په مقابل کښی د شرک د بدی او قباحت د ظاهرولو دپاره مثال بیان کړ چه ښائی هغه په ډیر ښه فکر او غور سره واورئ او ښه غوږ ورته کیږدئ او ښه پری وپوهیږئ! ګوندی له داسی رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وګرځوئ او لاس تری واخلئ!
﴿ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾ الآیة ـ بیشکه هغه بتان چه تاسی عبادت کوئ (د هغوی) غیر

له الله څخه له سره نشي پيدا کولي يو مچ) يعنی مچ ډير ادنیٰ او حقير ساکښ (جاندار) دی په هغو شيانو کښی چه دومره يو قدرت او قوت نه وی چه که تول سره يو ځای شی يو مچ هم نشی پيدا کولی يا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نيازونو څخنی يو ووړوکی شی (لکه د ګلانو او عطرياتو يا د شاتو يا د نورو کوم بخرکی تری) وتښتوی نو د دوی له لاسه نه کيږی چه هغه تری بيرته واخيستی شی ښه نو د ځمکی او آسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهيت په تخت باندی د داسی عاجزو او ناتوانو معبودانو کينول څومره حماقت او بی حيائی ده. رښتيا خبره خو هم دا ده چه مچ هم کمزوری دی او له مچ نه زيات کمزوری د دوی بتان دی او له بتانو څخه ډير زيات کمزوری د بتانو عبادت کوونکی دی چه دوی داسی حقير او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی ګرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿۷۴﴾

نه دی پيژندلی (دغو کفارو) او نه ئی دی تعظيم کړی د الله په حق پيژندلو او تعظيم د ده سره، بيشکه الله خامخا ښه قوی زورور ډير زبردست دی (په تنفيذ د احکامو خپلو کښی)

تفسير: که پوهيدی نو داسی سپين سترګی به ئی ولی کوله؟ آيا د الله تعالیٰ رفيع شان او قدر او منزلت دومره دی چه داسی کمزوری شيان د هغه سيال او شريک وګرځولی شی (العياذ بالله) د الله تعالیٰ د قوت او عزت په مقابل کښی خو د هغه لوئی لوئی مقربی پرښتی او انبياء عليهم السلام هم مجبور او ناتوان دی چه اوس په لاندی متبرک آيت کښی د هغوی ذکر راځی.

اَللّٰهُ يَصْطَفِيْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ۭ

الله غوره کوی له پرښتو څخه استاځی (چه واسطه کيږی په منځ د الله او انبياؤ کښی) او له خلقو څخه (هم غوره کوی استاځی)،

تفسير: له ځينو پرښتو څخه د رسالت کار اخلی مثلاً جبريل عليه السلام او له ځينو انسانانو څخه چه پاک الله د دغه منصب دپاره انتخاب کړی هم دغه د رسالت کار اخلی ښکاره ده چه د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډيره لوړه (اوچته) ده.

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۷۵﴾

بیشکه الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (عالم په ټولو اشیاؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دوی په ټولو خبرو د دوی د ماضی او مستقبل ټول احوال وینی نو ځکه هغه حق لری چه د هر چا احوال او استعداد ته وګوری او سم له هغه سره ئی د رسالت په منصب فایز او بریالی (کامیاب) کړی ﴿اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ﴾ جزء ٨ (د الانعام ١٢٤ آیت ١٥ رکوع). حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی له ټولو خلقو څخه غوره هغه کسان دی چه د خدای جل جلاله پیغام رسوی، په پرښتو کښی هم هغه پرښتی غوره دی. نو د دوی د هدایتونو پریښودل او د بتانو منل څومره باطل کار دی.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿٧٦﴾

پوهیږی (الله) په هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او په هغه څه چه وروسته د دوی دی، او خاص طرف د الله ته بیرته ګرځولی کیږی ټول کارونه

تفسیر: یعنی هغوی هم اختیار نه لری په هر شی کښی اختیار د الله تعالیٰ دی (کذا فی الموضح) نو خاص الله تعالیٰ ته بیرته ګرځولی شی ټول کارونه او هیڅوک د الله تعالیٰ په کارونو کښی د اعتراض حق نه لری، د الله تعالیٰ حکم، تدبیر، د انبیاؤ انتخاب او نور ټول کارونه ښه دی او د ده په حکم او اراده سره کیږی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ارْكَعُوْا وَاسْجُدُوْا وَاعْبُدُوْا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۩ ﴿٧٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) رکوع کوئ تاسی! او سجده کوئ تاسی! (په لمانځه کښی) او عبادت کوئ تاسی! د رب خپل (نه د بل) او کوئ نیک کارونه (لکه صلة الرحمی او ښه اخلاق) دپاره د دی چه بری ومومئ (په نعمت او جنت سره)

تفسیر: د شرک د غندنی او د مشرکانو د سپکونی څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوی چه تاسی یوازی د خپل یوه خدای تعالیٰ په بندګی لګیا اوسئ! او د هغه په حضور کښی د بندګی سرونه ښکته کړئ! او د عبودیت او عاجزی وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کیږدئ! او

نور د ښیگنی (فائدی) تول کارونه هم خاص د الله تعالیٰ دپاره کوئ ځو دنیوی او اخروی ښیگنی (فایدی) او نیکی مو په برخه شی.
ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «ای مؤمنانو تاسی رکوع کوئ وروسته له دی نه په لمانځه کښی او سجده هم پکښی کوئ!» او دغه حکم ئی ځکه وکړ چه د اسلام په اوله کښی لمونځ تش په قیام او قعود سره ؤ او رکوع او سجده پکښی نه وه بیا دغه دواړه په دغه آیت سره فرض شول او که ئی مقصد مطلق لمونځ وی نو د رکوع او د سجدی ذکر او تخصیص به ئی ځکه کړی وی چه د لمانځه د لویو ارکانو څخه دی او بندگان د رکوع او سجدی په حالت کښی زیات د ستایلو وړ (لائق) دی امام شافعی رحمة الله علیه د رکوع او سجدی له دغه تخصیص څخه د تلاوت سجده مرادوی.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

او زیار (کوشش) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق د جهاد د هغه سره (چه ورته وړ (مستحق) او لائق دی)، دغه (الله) غوره کړی یئ تاسی او نه ئی دی گرځولی (نه ئی دی ایښی) په تاسی په دین کښی هیڅ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دین د پلار خپل چه ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسی مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو آسمانی کتابونو کښی) او په دغه (قرآن) کښی (هم) دپاره د دی چه شی رسول (ستاسی محمد) شاهد (ښوونکی) په تاسی (د تبلیغ خپل) او چه شئ تاسی (ای مسلمانانو) شاهدان (ښوونکی) په نورو خلقو (دتبلیغ د نورو انبیاؤ) نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوئ تاسی زکوٰة او ښه تینگ ونیسئ تاسی (دین د) الله دغه (الله) مالک دی ستاسی پس ښه مالک دی (الله) او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی (الله).

تفسیر: د خپل نفس د تهذیب او د دنیوی چارو د سمون دپاره داسی پوره زیار (کوشش) کوئ چه د دی لوی او اهم مقصد دپاره وړ (مستحق) او لایق او د هغه له شان سره موافق وی آخر د دنیوی مقاصدو د بری او کامیابی دپاره تاسی څومره تکلیفونه او زحمتونه په ځان اخلئ! دا خو د دین او د آخرت د دائمی بری او کامیابی لاره ده چه په هغی کښی هر څومره زحمت او محنت وموموئ بیا هم د انصاف له مخی کم دی.

تنبیه: د «مجاهده» په لفظ کښی هر قسم کوښښونه، د ژبی وی که د قلم، مالی وی که بدنی شامل دی او هم د «جهاد» تمام اقسام جهاد مع النفس، جهاد مع الشیطان جهاد مع الکفار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلین د هغه لاندی داخل دی.

(﴿ هُوَاجْتَبٰىكُمْ ﴾ دغه الله غوره کری یئ تاسی ای مؤمنانو د خپل دین د طاعت او نصرت دپاره) یعنی له تولو څخه اعلیٰ او افضل رسول او له تولو شرائعو څخه ئی اکمل شریعت درکړ او په تمامه دنیا کښی د الله تعالیٰ د پیغام رسولو دپاره ئی تاسی غوره او منتخب کړئ! او په ګردو (تولو) امتونو باندی تاسی ته فضیلت دروباښه.

(﴿ وَمَاجَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ ﴾ او نه دی ګرځولی او نه دی ایښی په تاسی په دین کښی هیڅ حرج مشقت او اشکال) یعنی په دین کښی ئی هیڅ داسی یو اشکال نه دی پریښی چه د هغه کول سخت او مشکل وی په احکامو کښی ئی د هر ډول (طریقه) رخصتونو او آسانیو لحاظ ساتلی دی دا خو بیله خبره ده چه تاسی یو آسان کار په خپل ځان مشکل وګرځوئ!

(﴿ مِلَّةَ أَبِيْكُمْ إِبْرٰهِيْمَ ﴾ متابعت وکړئ! ای مؤمنانو د دین د پلار خپل چه ابراهیم علیه السلام دی کله چه ابراهیم علیه السلام د حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په اجدادو کښی شامل دی نو ځکه د ګرد (تول) امت پلار شو یا به دا مراد وی چه د عربو پلار دی ځکه چه د قرآن ړومبنی مخاطبان هم دوی وو.

(﴿ هُوَسَمّٰىكُمُ الْمُسْلِمِيْنَ ﴾ دغه الله تعالیٰ یا ابراهیم علیه السلام ونومولئ تاسی مسلمانان یعنی الله تعالیٰ په پخوانیو کتابونو او په دی عظیم الشان قرآن کښی ستاسی نوم «مسلم» ایښی دی چه معنی ئی حکم منونکی، وفا خوښوونکی دی یا ابراهیم علیه السلام له پخوا څخه ستاسی نوم مسلمان ایښی دی کله چه پخپله دعاء کښی ئی ویلی وو ﴿ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ﴾ د البقره (۱۵) رکوع. او په قرآن کښی هم ښائی د هم ده په غوښتنه دغه نوم په تاسی ایښود شوی وی په هر حال ستاسی نوم «مسلم» دی. اګر که نور امتونه هم مسلمانان وو مګر دغه لقب ستاسی له پاره غوره او تاکل (مقرر) شوی دی نو ښائی پری فخر وکړئ.

(﴿ لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ شَهِيْدًا ﴾ الآیة - دپاره د دی چه شی رسول ستاسی محمد صلی الله علیه وسلم شاهد ښوونکی په تاسی د تبلیغ خپل او چه شئ تاسی ای مسلمانانو شاهدان ښوونکی د تبلیغ د نورو انبیاؤ) یعنی تاسی ئی د دی دپاره غوره کړئ چه تاسی نورو امتونو ته ښوونه وکړئ او رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته ښوونه وکری او دغه امت چه له تولو څخه وروسته راغلی دی.

غرض ئی دا دی چه دی د نورو تولو امتونو غلطئ اصلاح کری او گردو (تولو) ته سمه صافه لاره وښیئ گواکی هغه مجد او شرف چه د ده په برخه شوی دی له هم دی وجه دی چه دی د گردی (تولی) دنیا معلم (ښوونکی) وگرځی او په تبلیغی جهاد کښی مصروف واوسی.

تنبیه: نورو مفسرانو (شهیداً) او (شهداء) د شاهد او گواه په معنی اخیستی دی کله چه د قیامت په ورځ کښی نور امتونه انکار وکری چه انبیاء الله علیهم السلام مونږ ته تبلیغ نه دی کری او له انبیاؤ څخه شاهدان وغوښتل شی نو دوی به محمدی امت د شاهد په دول (طریقه) ور وړاندی کری او دغه امت به داسی شاهدی اداء کری «بیشکه چه دغو انبیاؤ علیهم السلام د دعوت او تبلیغ وظائف انجام کری دی او د الله تعالیٰ حجت ئی قائم کری دی» کله چه له دوی څخنی پوښتنه وشی چه دا خبره تاسی ته څرنگه معلومه شوه نو ځواب به ورکری چه «دغه اطلاع مونږ ته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم راکری ده چه د ده په صداقت باندی د الله تعالیٰ محفوظ کتاب قرآن کریم شاهد دی» گواکی دغه فضل او شرف ئی ځکه درکری دی چه تاسی په یوی عظیم الشانی دعوی کښی د یوه معزز شاهد او گواه په شان دریدونکی یئ، لیکن ستاسی د دغی شاهدی اوریدل او اهمیت هم ستاسی د معظم رسول په برکت او طفیل سره دی چه هغه به ستاسی تزکیه کوی.

(﴿ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا الزَّكَوٰةَ ﴾ نو قائموئ سم اداء کوئ سره له تولو حقونو لمونځ او ورکوئ زکوٰة او ښه تینگ ونیسئ دین د الله دغه الله مالک دی ستاسی الخ) یعنی د الله تعالیٰ د انعاماتو قدر وکرئ! او د خپل نوم او لقب، فضل او شرف، پت او عزت وساتئ! او ښه وپوهیږئ چه تاسی د ډیرو لویو لویو کارونو دپاره درولی شوی یئ نو ځکه ښائی چه تاسی ړومبی خپل ځان د ښو عملونو ښه نمونه وگرځوئ! او په هر کار کښی د الله تعالیٰ پری کلک په خپلو منگلو کښی ونیسئ! او د یوی ذری په اندازه هم د حق له لاری څخه دی خوا او هغه خوا لاړ نشئ! نور تول کمزوری وسائل او وسائط پریږدئ! بیا نو د الله تعالیٰ په فضل او رحمت باندی اعتماد ولرئ! او یوازی هم دغه الله تعالیٰ خپل مولیٰ او مالک وگنئ! چه له هغه نه بل ښه مالک او مددگار به له کومه وموموئ! **ربنا اجعلنا من مقیمی الصلوٰة ومؤتی الزکوٰة والمعتصمین بک والمتوکلین علیک فانت مولانا وناصرنا فنعم المولیٰ انت ونعم النصیر انت۔**

«تمت سورة الحج بفضله ومنه فله الحمد وعلیٰ نبیه الصلوٰة والتسلیم»

سورة المؤمنون مكية وهى مائة وثمانى عشرة آية وست ركوعات رقمها (۲۳) تسلسلهاحسب النزول (۷٤) نزلت بعد سورة «الانبياء»

د «المؤمنون» سورت مكى دى (۱۱۸) آيات (٦) ركوع لرى
په تلاوت كښى (۲۳) او په نزول كښى (۷٤) سورت دى
وروسته د (الانبياء) له سورت نه نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝١ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝٢

په تحقيق برياليى (بهرمن - كامياب) شوى دى مؤمنان هغه (مؤمنان) چه دوى په لمونځونو خپلو كښى عاجزى كوونكى ويريدونكى دى (له الله نه)

تفسير: د «**خشوع**» معنى دا ده چه د بل چا په مخ كښى په خوف او هيبت سره ساكن او سرښكته كړى لكه چه ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه د ﴿خٰشِعُوْنَ﴾ تفسير په «**خائفون ساكنون**» سره كړى دى او د ﴿تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ آيت هم دلالت كوى چه په «**خشوع**» كښى يو قسم سكون او تذلل معتبر دى.

په قرآن كريم كښى «**خشوع**» د «**وجوه - ابصار - اصوات او نورو**» صفت درولى شوى دى. او په دغه آيت كريمه د ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ﴾ كښى د قلب صفت ښوولى شوى دى. معلوميږى چه اصلاً «**خشوع**» د زړه كار دى او د نورو بدنى اعضاؤ خشوع د زړه د خشوع تابع ده كله چه په لمانځه كښى قلب خاشع - خائف - ساكن او ښكته شى نو خيالات هم د دى خوا او د هغى خوا د مشغولتيا او ګرځيدو څخه فارغ او په هم هغه يو مقصود باندى ټينګ درېږى نو بيا د خوف - هيبت - سكون خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهرېږى مثلاً د اوږو - سر - او سترګو ښكته غورځول په ادب سره لاس تر نامه لاندى ترلى دريدل - دى خوا او هغى خوا ته نه كتل - له خپلو كاليو (جامو) او ويښتو او نورو شيانو سره لوبى نه كول - د ګوتو نه تركول - او په دى قسم د «**خشوع**» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احاديثو كښى د حضرت ابوبكر صديق رضى الله تعالىٰ عنه او عبد الله بن زبير رضى الله تعالىٰ عنه څخه منقول دى چه دوى به په لمانځه كښى داسى ساكن
او آرام وو لكه يو بى ساه لرګى. او ويل كيده چه دغه د لمانځه خشوع ده.

فقهاء په دغه مسئله کښې اختلاف لری چه آیا لمونځ بی له خشوع څخه صحیح او مقبول وی که نه؟ په «**روح المعانی**» کښې ئې لیکلی دی چه خشوع د لمانځه د اجزاء دپاره شرط نه دی هو! د قبول الصلوٰة دپاره شرط دی. څما په نزد دغسی ویل بهتر دی چه د حسن القبول لپاره شرط دی والله اعلم.

دلته د تفصیل ځای نشته په «**احیاء العلوم**» او د هغه په شرح کښې دی تفصیلات ولیدل شی! په هر حال مونږ مؤمنانو ته انتهائی فلاح او اساسی نجاح په هم دغه کښې حاصلیږی چه سره له خشوع او خضوع خپل لمونځونه اداء کړو. او په هغو اوصافو سره دی موصوف اوسو چه په دغه مبارک آیت کښې اوس بیانیږی.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ گرځوونکی دی.

تفسیر: یعنی په فضولو او بیکارو مشاغلو کښې خپل وقت نه ضائع کوی که کوم بل سړی لغو او چتی (بیکاره) او مهملی خبری یا افعال کوی نو د هغو له اوریدلو او کتلو څخه مخ اړوی. او ده ته د عبودیت د وظائفو له ایفاء کولو څخه دومره وقت او فرصت نه وی میسر چه په دغسی بی فائدی جګړو او فضولو خبرو کښې ځان اخته کړی.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُونَ ﴿٤﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (تل) د زکوٰة اداء کوونکی دی (چه د مالی فعلی او قولی عباداتو جامع دی).

تفسیر: یعنی دغه د دوی عادت دی چه تل زکوٰة اداء کوی او داسی نه دی چه کله ئې ورکوی ـ او کله ئې نه ورکوی ـ غالباً له هم دی جهته د ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ ﴾ په ځای ئې د ﴿ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُونَ ﴾ ترکیب اختیار فرمایلی دی. گواکی دا ئې ښودلی دی چه د زکوٰة اداء د دوی مستمر کار دی ـ محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په «تل د زکوٰة ورکوونکی دی» سره په دغه لوری هم اشاره وکړه. ځینو مفسرینو دلته زکوٰة د طهارت او پاکیزګۍ یا د نفس د تزکیی په معنی اخیستی دی گواکی دغه آیت ئې د ﴿ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴾ او د ﴿ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰهَا ﴾ پشان مقرر کړی دی. که دغسی مراد وی نو د هغه مفهوم دی عام کیښود شی چه په هغه کښې د بدن د زړه او د مال پاک ساتل گرد (تول) داخل شی ـ زکوٰة او صدقات هم یو قسم مالی تطهیر دی

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا﴾ جزء ١١ (د التوبة ١٣ رکوع ١٠٣آیت) د داسی ویلو چه دغه آیت مکی دی او په مکی معظمی کښی لا زکوٰة نه ؤ فرض شوی، ابن کثیر رحمة الله علیه جواب داسی ورکړی دی چه د زکوٰة اصلی مشروعیت په مکه کښی شوی ؤ هو! ـ د هغه د مقادیرو او نصبو او نورو تشخیص وروسته د مدینی منوری له راتګه وشو والله اعلم.

﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۝٥ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ۝٦ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ۝٧﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی فروجو (ځایٔ د شهواتو) خپلو لره ساتونکی دی (له سفاح څخه) مګر پر ښځو خپلو یا پر هغو وینځو چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د دوی پس بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (په ورتلو سره ښځو او وینځو خپلو ته) پس هر څوک چه وغواړی (دفع د شهوت) غیر له دغو (ښځو او وینځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دی تجاوز کوونکی (له حده)،.

تفسیر: یعنی له خپلی منکوحی ښځی یا وینځی څخه ماسواء بله کومه لیاره د شهوت د قضاء دپاره ولتوی نو دی د حلالو له حدودو وتونکی دی په دی کښی زناء ـ لواطت او استمناء بالید او نور ګرد (ټول) غیرمشروعه صورتونه راغلل ـ بلکه ځینو مفسرینو د «متعه» پر حرمت هم پر هم دغه آیت استدلال کړی دی ـ وفیه کلام طویل لایسعه المقام ـ راجع روح المعانی تحت هذه الآیة الکریمة.

﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ۝٨﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق وی که د مخلوق) رعایت کوونکی دی (چه بیوفائی او خیانت پکښی نه کوی).

تفسیر: یعنی د امانت او قول او اقرار حفاظت کوی ـ خیانت او بد عهدی نه کوی نه د الله تعالیٰ په معاملاتو کښی او نه د بندګانو په چارو کښی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ۝٩

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (همیشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوی (چه تل ئی سم اداء کوی سره له تولو حقوقو).

تفسیر: یعنی تل لمونځونه د هغو پر اوقاتو، د آدابو او حقوقو له رعایت سره اداء کوی د دنیوی معاملاتو د مشغولیت لامله (له وجی) د الله تعالیٰ له ذکره او فکره نه غافلیږی. تر دی ځایه پوری ئی د مفلحینو مؤمنینو شپږ صفات او خصال بیان وفرمایل

(١): ـ سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول ـ یعنی په زړه او بدن سره د الله تعالیٰ په طرف رجوع او ورمائل کیدل.

(٢): ـ د باطلو ـ لغوو ـ او بیباکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بیل ساتل

(٣): ـ د زکوٰة یعنی مالی حقوق اداء کول. یا خپل نفس او مال پاک ساتل.

(٤): ـ نفسانی شهوات پخپل واک (قبضه) او اختیار کښی ساتل.

(٥): ـ د عهد او امانت حفاظت یعنی د ګردو (تولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(٦): ـ او په آخر کښی ئی بیا د لمونځونو د قیام تاکید وفرمایه چه په پوره ډول (طریقه) سره ئی حفاظت وکړی چه پخپلو اوقاتو او آدابو او شروطو له رعایت سره اداء کړل شی. له دی نه ظاهریږی چه د لمانځه حق د الله تعالیٰ په نزد ډیر لوړ او اعلیٰ او خورا (ډیر) مهتم بالشان څیز دی چه دلته ئی خپله خبره پر هم هغه باندی شروع او پر هم هغه باندی ئی ختمه کړه.

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْوٰرِثُوْنَ ۝١٠ الَّذِيْنَ يَرِثُوْنَ الْفِرْدَوْسَ ؕ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝١١

هم دغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږ واړو صفاتو) هم دوی دی وارثان (لائقان نه نور څوک) هغه (وارثان) چه میراث به اخلی (ویړیا اعلیٰ جنت د) فردوس (د آدم یا د دوزخیانو برخه به هم اخلی) دوی په دغه (جنت الفردوس) کښی تل پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: د جنت د میراث موندلو په نسبت لازمه معلومات پخوا له دی نه لیکلی شوی دی (دا بیان ؤ د «معاد» نو له دی سره مناسب دی بیان د «مبدا» نو څکه وریسی داسی فرمائی)

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ ۝١٢

او قسم دی خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له خالصی (صافی له خیری ویستلی شوی) ختو نه

تفسیر: ځکه چه ځمونږ د ګردو (تولو) پلار حضرت آدم علیه السلام له منتخبی او غوره کړی شوی خاوری څخه پیدا کړی شوی دی او برسیره پر هغه تمام بنی آدمان له نطفی څخه پیدا کیږی چه دغه نطفه هم له ځمکی څخه بالوسیله متشکله کیږی چه د منتخبو او غوره کړیو شیانو خواړه او د اغذیه ؤ عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنٰهُ نُطْفَةً فِیْ قَرَارٍ مَّكِیْنٍ ﴿۱۳﴾

بیا وګرځاوه کیښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (تړلی څاڅکی د منی) په یو قرارګاه محکم (رحم کښی)

تفسیر: یعنی د مور په رحم کښی چه له هغه ځایه بل هیڅیری نشی خوځیدلی.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا ۗ ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا اٰخَرَ ۗ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِیْنَ ﴿۱۴﴾

بیا وګرځوله مونږ دا نطفه توته د وینو (کلکه سریښناکه) بیا وګرځوله مونږ دغه توته د وینو یوه وړه بوټیځ د غوښو بیا وګرځوله مونږ دا بوټیځ د غوښو هډوکی بیا ور واغوستله مونږ دی هډوکو ته (پس له پیدا کولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه بیا مو (ژوندی) پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) پس ډیر لوړ لوی دی شان د الله (په قدرت او په حکمت خپل کښی) چه ډیر ښه پیدا کوونکی (صورت تړونکی) دی (له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت تړونکیو څخه خلقاً)

تفسیر: یعنی د غوښی یوه برخه کلکوی او تری هډوکی جوړوی او د هډوکو پر قفس (ډانچه) او سلسله (لیړ) رګونه ـ پلی ـ تارونه او د بدن نور محتاج الیه د پیدا کولو څخه وروسته غوښی او پوستکی زرغونوی پخوا له دی نه (په ۱۷ جزء د الحج د سورت په (۱) رکوع کښی د انسان د

تخلیق هم دغه کیفیت بیان کړی شوی دی.
﴿ ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ﴾ - بیا مو ژوندی پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) یعنی د روح د پوکولو په سبب ئی له دی نه یو ژوندی ویښ انسان جوړ کړ چه پر دغه ذی روح انسان وروسته له دی نه د طفولیت (بچپنه)، شباب (زوانئی)، کهولت (پوخ عمر) او شیخوخت (بداوالی) ډیر احوال او ادوار او مراحل تیرېږی یا دا چه اول جماد ؤ اوس ئی حیوان کړ پخوا ړوند، کوڼ، ګونګ ؤ اوس ئی لیدونکی اوریدونکی ویونکی کړ ځکه ځمونږ امام اعظم رحمة الله علیه وائی «که څوک هګی له چا څخه په غصب واخلی او بیا ده څخه چرګوړی شی نو دا غاصب ضامن د هګی دی نه د چرګوړی ځکه چه دا اوس بل څیز شوی دی.»
﴿ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴾ - پس ډیر لوی لوړ دی شان د الله په قدرت او په حکمت خپل کښی چه ډیر ښه پیدا کوونکی صورت ترونکی دی له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت ترونکیو مصورانو نه خلقاً) یعنی هغه الله تعالیٰ چه په نهایت ښه ډول (طریقه) او ښائست د انسان تمام اعضاء او قوی ئی په ډیر ښه قالب کښی جوړی کړی دی او د هغه خلقت ئی سم له حکمت سره نهایت موزون او متناسب ګرځولی دی ډیر لوی او لوړ ذات او عالی صفات دی اعلیٰ شانه واعظم برهانه.
فائده: سره له دی چه الله تعالیٰ خالق د تمامو موجوداتو دی یعنی ځمکی، آسمانونه، عرش، کرسی لوح - قلم - جن - ملائک - لمر - سپوږمی ستوری - جبال - بحار - اشجار - انهار او داسی نور ډیر اشیاء ئی پیدا کړی دی مګر په هیڅ یوه باندی ئی داسی ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه په پیدا کولو د انسان له دی نه دا خبره معلومه شوه چه انسان ورته ډیر معزز او مکرم دی ځکه ئی فرمایلی دی ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ ﴾ الآیة - خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ⑮

بیا بیشکه تاسی پس له دی ژوندی کولو د تاسی (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکی یئ

تفسیر: یعنی ستاسی وجود ذاتی او خانه زاد نه دی بلکه مستعار او د الله تعالیٰ عطاء او بخشش دی لکه چه د موت په لیږلو سره د هغه ګردی (تولی) نقشی ورانوی او تاسی په هغه وقت کښی د مرګ له زورورو او قوی منګلو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی نو معلوم شو چه بل کوم او قاهر قوت او قدرت ستاسی پر سرونو شته چه ستاسی د وجود ژوندون او بقاء زمام ئی تینګ د خپل قدرت په لاس نیولی دی او هر وقت چه اراده او مشیت وفرمائی هغه پرېږدی او خوشی کوی ئی یا ئی بیرته راکاږی فسبحان الله احسن الخالقین.

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُوْنَ ⑯

بیا بیشکه تاسی په ورځی د قیامت کښی بیا ژوندی راپاڅول شیٔ (له قبورو له لپاره د جزاء .

تفسیر: هغه لوی ذات چه اول ځلی ئی پیدا کړی ؤ هم هغه دوهم ځلی هم بیا ژوندی راپاڅوی ړومبی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل دیر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوی چه دومره یوه لویه کارخانه می خوشی چتی (بیکاره)، بی نتیجی، عبث او د لوبو او ساعت تیری لپاره نه وه جوړه کړی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ ۖ

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ پاس په سر د تاسی اووه لیاری (۷ آسمانونه).

تفسیر: د «طرائق» معنی د ځینو مفسرینو او لغوییینو په نزد «طبقات» ده یعنی د اسمان اوه طبقی مو لاندی باندی جوړی کړی دی فهذا کماقال ﴿ كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴾ (د نوح ۱۵آیت (۱) رکوع (۲۹ جزء) او ځینی د «طرائق» معنی لیاری آخلی یعنی اوه لیاری مو جوړی کړی دی چه د پرښتو د تللو او راتللو معبری دی ځینی معاصر مصنفین له ﴿ سَبْعَ طَرَآئِقَ ﴾ څخه د اوو سیاراتو مدارات مرادوی والله اعلم.

وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غٰفِلِيْنَ ⑰

او نه یو مونږ له (ګردو (تولو) احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بی خبره

تفسیر: یعنی هر څیز مو په پوره انتظام او محکموالی او خبرداری سره جوړ کړی دی او د ده د حفاظت او بقاء له طریقو څخه مونږ پوره باخبره یو په سمایهؤ اجرامو او سفلیهؤ مخلوقاتو کښی کوم یو داسی څیز نه دی چه څمونږ د علم او قدرت له احاطی څخه خارج وی که نه دغه ګرد (تول) نظم ترتیب او تنسیق سره ګډوډ او خراب تراب کیږی.

﴿ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ﴾ الآیة - جزء ۲۷

د الحديد ٤ آیت (١) رکوع .

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ فَاَسْكَنّٰهُ فِى الْاَرْضِ ۖ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۭ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ ﴿۱۸﴾

او نازلې کړې دی مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه په اندازه (کفاف د خیر او صلاح د خلقو) نو ومو درولې دغه (اوبه) په ځمکه کښې او بیشکه مونږ په بیولو ورکولو د دې (اوبو) هرومرو (خامخا) قادر یو (لکه چه قادر یو په نازلولو ئې هم).

تفسیر: یعني راښکته کړې دی مونږ له لوری د آسمانه اوبه په هغه میچ چه د مخلوقاتو ښیګنه (فایده) پکښې وینو) نه دغومره زیاتې چه بې وقته او بې موقعه تباه او توی لاړې شي او نه دومره لږې مو درکړې چه ستاسې ضروریاتو ته کفایت ونه کړي.

﴿فَاَسْكَنّٰهُ﴾ الآیة ـ پس ومو درولې حصاری کړې مونږ دغه اوبه په ځمکه کښې الخ) یعنې ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کښې ځبیښي او جذب کوی ئې چه بیا مونږ دغه اوبه تری د کاریزو کوهیو او برمو او نورو په وسیله راوباسو او تری استفاده کوو یا پخپله دغه اوبه د چینو او زیمونو ځمکو په وسیله بهیږی (یا ئې دروو د ځمکی په سر هم په تالابونو ډندونو او نورو ظرفو کښې).

﴿وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۭ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ﴾ او بیشکه مونږ په بیولو ورکولو د دې اوبو هرومرو (خامخا) قادر یو لکه چه قادر یو په نازلولو ئې هم) یعني که باران درباندې ونه واروو نو څوک به ئې درباندې اوروی؟ او که ئې در باندې اوروو خو د شرب ارواء او د استفادې وسائل او وسائط درڅخه واخلو او تاسې ته داسې قوت او قدرت در نه کړو چه تری ګټور (فائده مند) شئ (مثلاً دومره ئې ژوری بوځو چه تاسو ئې ونه شئ ایستلی یا ئې ژر تر ژره وچې او بیا ئې په هوا کښې ګډې کړو یا ئې تروې او سخا کړو دغه کارونه او نورې ګردې (تولې) چارې ځمونږ له قدرته پوره دی نو ستاسې له لاسونو څخه څه پوره دی او څه به کولی شئ؟.

فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهٖ جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ ۘ لَكُمْ فِيْهَا فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۱۹﴾

پس پیدا کړی دی مونږ تاسی ته په دی (اوبو) سره باغونه رنګارنګ له خرماګانو او (له) انګورو چه شته تاسی ته په دی (باغونو) کښې میوی ډیری او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسی (میوی)

تفسیر: یعنی په هغو د پسرلی او بهار د لیدلو څخه خوشالیږئ او د هغو د حاصلاتو څخه ځینو د تفکه په ډول (طریقه) او ځینی د غذا په صورت استعمالوئ!.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِّلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

او (بل پیدا مو کړه هغه) ونه چه وځی له (غره د) طور سینا څخه چه زرغونیږی له غوړو سره او له انګولی (سالن) سره دپاره د خوړونکیو.

تفسیر: یعنی د خوونی (زیتون) ونه چه تری تیل ووځی چه د مبنلو او نورو په مصرف رسیږی او ډیر زیات خلق ئی د کتغ (سالن) په شان استعمالوی ـ د خوونی ذکر ئی په خصوصیت سره وفرمایه ځکه چه د هغه فوائد زیات دی او د یوه مخصوص فضل او شرف حیثیت لری. ځکه د «**التین**» په سورت کښې پری قسم هم یاد شوی دی د طور غره په لوری نسبت کول هم د هم دغی (خوونی) زیتون د فضیلت او برکت ښکارولو لپاره دی ځکه چه په هغه وقت کښې به هلته د دغی خوونی ونی ډیری زیاتی وی.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بیشکه چه تاسی ته په څاروو کښې خامخا عبرت دی چه څښوؤ مونږ تاسی ته له هغو پیو نه چه په ګیډو د دوی کښې دی او شته تاسی ته په دغو (څاروو کښې) منافع (ګټی فائدی) ډیری او له دوی (د ځینو اجزاؤ څخه خورئ تاسی (شودی غوښی او نور)

تفسیر: د نباتاتو (ترکودی) څخه وروسته د حیواناتو (ساکښانو) ذکر دی یعنی د حیواناتو شودی مونږ په خپل قدرت سره پر تاسی څښوو او ډیری زیاتی فائدی مو د تاسی لپاره د دغو حیواناتو په وجود کښې ایښی دی تر دی چه د ځینو حیواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسی حلال کړی دی .

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿۲۲﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بېړيو باندې باروليشئ تاسې (په بر او بحر كښې).

تفسير: يعنې په وچه كښې د حيواناتو (او نورو نقليه‌ؤ وسائلو) په وسيله او په اوبو كښې د بېړيو كشتيو (او جهازونو او نورو نقليه‌ؤ وسائطو) په واسطه (او هم داسې په هوا او نورو كښې) نقل او حركت كوئ او له يوه لرې ځايه بل لرې ځاى ته درومئ! او ډير درانه شيان او سامان مو پرې باروئ د كشتئ په مناسبت وروسته د نوح عليه السلام قصه هم ذكر فرمائى چه په څه شان الله تعالىٰ پرې بېړى جوړه كړه چه د عظيم طوفان په وقت كښې د مؤمنينو د نجات ذريعه وګرځيده، بيا د نوح عليه السلام په مناسبت د ځينو نورو انبياؤ واقعات هم ذكر فرمائى ښائى دلته د دغو قصصو په بيان كښې دغه طرف ته هم اشاره وى لكه چه په پاس آيات كښې ستاسې د جسمانى ضرورياتو د انتظام مذكور ؤ هم داسې پاك رحمٰن ستاسې د روحانى حوائجو او ضرورياتو سر انجامولو دپاره د دنيا له ابتداء څخه د وحى او رسالت سلسله هم قائمه فرمايلې ده يا داسې ووايئ چه پاس د قدرت د دلائلو او نښو د بيان فرمايلو څخه د توحيد په لورى متوجه كول مقصود ؤ، نو د هغه د تكميل دپاره ئې دلته د نبوت سلسله شروع كړه چه په ضمن كښې د انبياؤ عليهم السلام او د هغه د متبعينو د ښو انجامونو او د مكذبينو او معاندينو د بدو انجامونو تذكره ده څو مو ښه په زړه كښې ځاى ونيسى.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿۲۴﴾

او خامخا په تحقيق ليږلى ؤ مونږ نوح قوم خپل ته نو وويل (نوح) اى قومه ځما عبادت كوئ تاسې (يوائې) د الله نشته تاسې ته بل هيڅ معبود غير له دغه (الله) آيا پس نه ويريږئ تاسې (له عذابه د الله) پس وويل هغو مشرانو چه كافران شوى وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چه نه دى دا نوح مګر

يو انسان دی په شان ستاسی اراده لری د دی خبری چه مشر شی پر تاسی باندی او که اراده وفرمائی الله (د ليږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا ليږلی به ئی وی پرښتی (نه انسانان) نه دی اوريدلی مونږ دا (چه رسول بنیآدم وی یا توحید) په هغو پلرونو ځمونږ کښی چه پخوا وو

تفسير: يعنی په ده کښی څه فرق شته چه دی رسول شی او تاسی نه شئ؟. دی غواړی چه مشرتوب ځان ته حاصل کړی نو ځکه دغه پلمه (تدبير) او چل ئی جوړ کړی دی. که نه که الله تعالیٰ رسول ليږه نو بل سړی پری دريدلی ؤ چه هم دا ئی راليږلی دی ـ او پرښته به ئی نه وی راليږلی. مونږ داسی عجيبه خبره له سره نه ده اوريدلی چه يو ځمونږ په شان سړی او معمولی انسان د الله تعالیٰ رسول شی او نورو ګردو (ټولو) معبودانو ته بد ووائی او له منځه ئی ورک کړی او داسی دعوت او بلنه وکړی چه تاسی يواځی د احد او واحد الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او بل هيڅوک مه منئ! (دغه د نوح عليه السلام د زمانی د کفارو وينا ده).

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

نه دی (دا نوح) مګر يو داسی سړی دی چه په ده پوری نښتی دی ليونتوب سودا پس انتظار کوئ تاسی ده ته تر يوه وقته پوری (چه جوړ شی يا مړ شی)

تفسير: دغه د نوح عليه السلام د زمانی د کفارو وينا ده چه معلوميږی چه د دی غريب دماغ خراب او فکر ئی له کاره وتلی دی که نه د ګرد (ټول) قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نيکونو له اصوله مخالف داسی خبری به ئی ولی له خولی ايستلی چه هيڅوک پری يقين او باور نشی کولی! آيا که دا کار ښکاره ليونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چه تاسی څو ورځی صبر وکړئ! او انتظار وکړئ! ګوندی څه مدت وروسته دی په سد او په هوش راشی ـ او د جنون او د سودا د دغی دوری څخه افاقه ومومی او جوړ شی ـ يا دی پخپلو هم دغو ويلو ويلو کښی مړ شی او سا ئی وخيژی او دغه قصه پای (آخر) ته ورسيږی (العياذ بالله)

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

وويل (نوح) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره په سبب د دی چه تکذيب ئی وکړ ځما.

تفسير: يعنی کله چه د نوح عليه السلام ګرد (ټول) زيار (محنت) او کوښښ بيکاره ثابت شو

ـ او د نهه نیمو سوو کلونو ګرد (تول) زیار (محنت) او زحمت ئی ورته بی ثمره او بی نتیجی څرګند شو. او موفق نه شو چه دغه کفار د ضلالت له لیاری څخه چپ او د هدایت پر سمه لیاره ئی ور روان کړی نو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض او فریاد وکړ چه یاالله! اوس د دغو اشقیاؤ په مقابل کښی ځما امداد وفرمایه ځکه چه ظاهراً دغه خلق ځما د تکذیب څخه مخ ګرځوونکی نه دی او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکی دی.

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

پس وحی وکړه مونږ دغه (نوح) ته داسی چه اوس جوړه کړه یوه بیړی په لیدلو (ساتلو) ځمونږ او په وحی (امر او ښودنی) ځمونږ پس کله چه راغی امر (حکم) ځمونږ (پر نزول د عذاب سره) او راوختیده (په اوبو) تنور پس ورننباسه (سواره کړه) په دی بیړی کښی له هره قسمه جوړه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان) مګر مه ننه باسه هغه څوک چه ړومبی شوی ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه او مه کوه خبری له ما سره په باب د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو باندی چه) بیشکه دوی غرق کول شی.

تفسیر: دغه قصه پخوا له دی نه د «هود» په سورت او نورو ځایونو کښی تیره شوی ده هلته دی د دغو الفاظو تفسیر ولوست شی.

یعنی کفار اګر که ستا له کورنۍ څخه هم وی له خپله ځانه سره ئی مه سوروه! ځکه چه د الله تعالیٰ له درباره د عذاب قطعی حکم صادر شوی دی او د دغی فیصلی اجراء او انفاذ یو حتمی او ضروری کار دی. اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصی دپاره هیڅ یوه سعی او کوښښ مه کوه!

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّىٰنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّٰلِمِينَ ﴿۲۸﴾

نو کله چه برابر شوی وختلی (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چه له تا سره دی پر بیړی باندی نو ووایه چه ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چه خلاص ئی کړو مونږ له قومه ظالمانو (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ مونږ له دوی څخنی بیل کړو او له عذابه څخه ئی مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِي مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿۲۹﴾

ووایه (ای نوح په وقت د کوزیدو د تا له بیړی نه) ای ربه څما کوز کړه ما په یو داسی ځای کښی چه مبارک برکتناک وی حال دا چه ته خیر (ډیر غوره) له ټولو کوزونکیو څخه ئی.

تفسیر: یعنی په بیړی کښی ښه د هوسائی (آسانئ) او آرام ځای راکړه! او په کوم ځای کښی چه مو له بیړی څخه ښکته کوی هلته هم څه ربړ (زحمت) او تکلیف راپیښ نشی! او په هر ډول (طریقه) او په هر ځای کښی دی ستا برکت او رحمت څما له حاله سره مل وی!

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿۳۰﴾

بیشکه په دغه (قصه د نوح) کښی خامخا دلائل (د عبرت او قدرت څمونږ) دی او بیشکه یو مونږ خامخا ازمویښت کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: چه کوم یو د دغو د اوریدلو څخه عبرت او نصیحت حاصلوی؟ او کوم یو ئی نه حاصلوی ﴿ وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴾ (د القمر (۱) رکوع (۱۵) آیة (۲۷) جزء).

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۳۲﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُوْنَ ﴿۳۳﴾

بیا پیدا کړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه د دغه نوح) یو اهل د زمانی نور (عادیان یا ثمودیان) پس ولیږه مونږ په هغو کښی یو رسول (هود یا صالح) له دوی څخه (وویل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسی) چه عبادت کوئ تاسی (یواځی) د الله نشته تاسی ته بل هیڅ برحق معبود بی له الله آیا پس نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله). او وویل مشرانو له قومه د دغه (نبی) څخه هغه کسان چه کافران شوی وو او نسبت د دروغو ئی کړی وو ملاقات د آخرت ته او نعمتونه ورکړی ؤ مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسیس کښی نه دی دا (نبی) مگر یو بشر سړی دی په مثل د تاسی چه خوری له هغه (څیزه) چه خورئ ئی تاسی له هغه نه او څښی له هغه څیز چه څښئ ئی تاسی له هغه نه

تفسیر: یعنی عادیان یا ثمودیان پر دی خبری باندی نه وو معتقد چه وروسته له مرگه به یوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کیدونکی یو ـ او داسی به ئی گڼل چه فقط هم دغه د دنیا ژوندون او د هغی عیش او آرام ځمونږ په برخه کښی دی ـ او پرته (علاوه) د معاش د معاد هیڅ فکر به له هغوی سره نه ؤ ـ گواکی دنیوی عیش او عشرت د هغوی د نیالی (تولایی) او بړستنی په شان گرځیدلی ؤ نو ځکه د خپلو رسولانو د تبلیغ او ارشاد په مقابل کښی به ئی داسی چټی (بیکاره) خبری کولی چه نه دی دغه ویونکی مگر یو سړی دی په مثل د نورو چه خوری له هغه څیزه چه خورئ تاسی له هغه نه او څښی له هغه څیزه چه څښئ ئی تاسی له هغه نه یعنی په ظاهر کښی هیڅ یو داسی امتیاز او خبره په ده کښی نشته چه تاسو ئی نه لرئ.

وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ ۙ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ﴿۳۴﴾

او (قسم دی) خامخا که فرمان یوړو تاسی د یوه انسان په شان خپل بیشکه چه تاسی په هغه وقت کښی خامخا له زیانکارانو څخه یئ.

تفسیر: یعنی له دی نه به لویه خرابی او ذلت څه وی چه د خپل ځان په شان د یوه بل معمولی

انسان سړی تابع ـ خادم او مطیع شئ او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم او مطاع وګرځوئ!.

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿۳۵﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿۳۶﴾

آیا وعده کوی له تاسی سره (او ویروی مو دغه هود یا صالح په دی (چه بیشکه تاسی کله چه مړه شئ او شئ خاوری او هډوکی نو بیشکه چه تاسی به راایستل کیږئ (له ځمکی په بعث سره) ډیر لری دی ډیر لری دی (چیری کیدی شی) هغه څیز چه تاسی سره ئی وعده کولی شی.

تفسیر: دغه هم د کفارو وینا ده یعنی څومره له عقل څخه بعیده خبره وائی چه د وراسته هډوکی هغه بخرکی چه له خاورو سره بیخی ګډود شوی دی بیا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندی راپاڅولی کیږی. نو ښه تاسی (ای کفارو!) پخپله فکر وکړئ چه په داسی چټی (بیکاره) او مهملو خبرو باندی څوک باور کولی شی چه له عقله او صحت څخه لری وی؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿۳۷﴾

نه دی دا ژوندون مګر هم دا ژوندون ځمونږ د دنیا چه مرو او ژوندی کیږو او نه یو مونږ بیا ژوندی پورته کړی شوی وروسته له مرګه

تفسیر: یعنی (دغه کفار وائی) چیری دی آخرت او چیری دی حساب او کتاب په څه چه مونږ پوهیږو خو هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده چه مونږ ئی ګورو او هغه هم دا یو ژوندی کیدل او یو مړه کیدل چه د ګردو (تولو) تر سترګو لاندی جریان لری یو ځیږی (پیدا کیږی) او بل مری او زیات له دی نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۳۸﴾

نه دی دغه (هود یا صالح) مګر یو سړی چه تړلی ئی دی پر الله دروغ او نه یو مونږ ده ته ایمان راوړونکی.

تفسير: يعنى كفار وائى د دغه سرى دغه وينا چه زه د الله نبى يم او الله مړى بيا له سره ژوندى كوى ثواب او عقاب جزاء او سزا وركوى ـ دغه دواړه دعاوى داسى دى چه هغه مونږ له سره نه شو منلى نو خامخا داسى جګړى نښلولو او د سر درد پيدا كولو ته څه حاجت پاتى دى؟ او له هغه څخه څه فائده عائده كيږى؟ نو بالاخر پيغمبر د كفارو د داسى خبرو اترو څخه سخت متأثر شو او له هغه منكرانو څخه بىهيلى او نااميده شو، او داسى دعا ئى وكړه

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِىْ بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿۳۹﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيْلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نٰدِمِيْنَ ﴿۴۰﴾

ووويل (هود يا صالح) اى ربه ځما مدد وكړه له ما سره په سبب د دى چه دروغجن ئى وبللم زه (او ځما رسالت ئى ونه مانه) نو وفرمايل (الله هود يا صالح ته چه) پس له لږ مدت خامخا وبه ګرځى (دغه عاديان يا ثموديان) پښيمانه (په دغه كفر او تكذيب خپل)،

تفسير: يعنى د الله تعالىٰ عذاب ورتلونكى دى چه وروسته له هغه به افسوس او ارمان كول هيڅ د دوى په درد نه خورى او نه به څه نفع وررسوى.

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونيول دوى چغى د هلاک په حق (او عدل) سره

تفسير: له دى نه په ښكاره ډول (طريقه) دغه مترشح كيږى چه دغه قصه د «ثمود» وه چه د هغه امت په سخت غږ سره مړ شوى دى او پر «عاد» سخت باد آلوتى ؤ. او چا ويلى دى چه دغه قصه د عاديانو ده چه د اعراف په سورت او په هود او په شعراء كښى په قصى د نوح پسى هم دغه ذكر دى نو بناء پر دغه هر بيخ كن عذاب ته «صيحه» وايه شى. نو ځكه دلته هم صيحه ذكر شوه.

فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۱﴾

پس (هلاک شول نو) وګرځول مونږ دوى شاوړى (خس خاشاک د سيلاب) پس لرى والى دى قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسير: يعنى لكه چه سيلاب (ځپان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړى هم داسى د الله

تعالیٰ عذاب په سیلاب کښې دوی هم وبهیدل او لاهو شول.

ثُمَّ اَنۡشَاۡنَا مِنۡۢ بَعۡدِهِمۡ قُرُوۡنًا اٰخَرِيۡنَ ؕ﴿۴۲﴾ مَا تَسۡبِقُ مِنۡ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسۡتَاۡخِرُوۡنَ ؕ﴿۴۳﴾

بیا پیدا کړې مونږ وروسته له هغو (ثمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعیب). نشي ړومبی کیدی هیڅ قوم له وعدی مقرری خپلی او نه وروستي پاتی کیدی شي تری.

تفسیر: یعنی هر قوم چه د خپلو انبیاؤ تکذیب وکړی ګرد (تول) په همغو خپلو مقرره ؤ وعدو سره هلاک کیږی، هر میعاد او هره نیته چه د هر قوم دپاره مقرره شوی ده هغه د یوی شیبی (دقیقی) له مخی هم نه وړاندی او نه وروسته کیږی.

ثُمَّ اَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا تَتۡرَا ؕ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً رَّسُوۡلُهَا كَذَّبُوۡهُ فَاَتۡبَعۡنَا بَعۡضَهُمۡ بَعۡضًا وَّجَعَلۡنٰهُمۡ اَحَادِيۡثَ ۚ فَبُعۡدًا لِّقَوۡمٍ لَّا يُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۴۴﴾

بیا ولیږل مونږ رسولان خپل حال دا چه یو په بل پسی پیوست ؤ هر کله چه رابه غی کوم امت ته رسول د دوی نو دروغجن به ئی وباله دی پس پرله پسی به کړل مونږ ځینی د دوی په ځینو نورو (په هلاکولو کښې) او وګرځول مونږ دوی تشی قصی (د تعجب په عالم کښې)، پس لری والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چه نه راوړی ایمان (په مؤمن به شیانو باندی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د رسولانو قطار (لیر) او سلسله وتړله او یو په بل پسی ئی نبی ورلیږه - او د مکذبینو هم د یوه پسی د بل تباه فناء او بربادیدل جاری ؤ - له یوه جانبه د انبیاؤ بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لګیدل - لکه چه په هم دغه سلسله کښې ډیر اقوام سره تباه شول چه د هغوی څخه ماسواء د حیرت او عبرت ډکی قصی او افسانی بل هیڅ شی نه دی پاتی - او نن د هغوی داستانونه یوازې د پند نصیحت او عبرت دپاره ویلی او آورولی کیږی.

(تترى) اصلاً (وترى) وه چه (یا) ئی د تانیث ده او (واو) ئی لکه (تراث) په (تاء) سره مبدل

شو چه له (وتر) څخه ماخوذ دی او مقابل د جفت دی یعنی یو یو.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾

بیا ولیږه مونږ موسیٰ او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره او په برهان دلیل سند ښکاره سره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونیانو) ته پس کبر سرکشي ئی وکړه (له ایمانه) حال دا چه ؤ دوی قوم متکبر (سرکش پر خلاف د موسیٰ)

تفسیر: نو ځکه د الله تعالیٰ پیغام ئی په خاطر کښې رانه وړ چه د کبر او غرور نشې د دوی دماغونه بیخی خراب او مختل کړی ؤ.

فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾

پس وویل (قبطیانو) آیا پس ایمان راوړو مونږ پر دوو سړیو په مثل شان ځمونږ حال دا چه قوم د دوی (سبطیان) مونږ ته خادمان (مریان) دی.

تفسیر: یعنی د موسیٰ علیه السلام او هارون علیه السلام قوم بنی اسرآئیل خو ځمونږ مریبیتوب او مزدوری کوی نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوؤ سړیو سیادت او مشرتوب څرنګه منلی شو؟

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسیٰ او هارون لره قبطیانو) پس شول (قبطیان) له هلاک کړیو شویو (په غرق سره) او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (د توریت) ښائی چه دغه (بنی اسرائیل) سمه صافه لیاره ومومی (په دی توریت سره).

تفسير: يعني د فرعون له اهلاک څخه وروسته مونږ بني‌اسرآئيلو ته توريت شريف مرحمت کړه څو خلق پر هغه تګ او عمل وکړی او تر جنت او د الٰهی د رضاء تر منزل پورې ورسيدی شی.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ۝

او ګرځولی وه مونږ (قصه د) ځوی د مريمې او د مور د ده (مريمې) (يو لوی) دليل (د قدرت) او مونږ ځای ورکړی راوستی ؤ دوی هسکی (اوچتی) ځمکی ته چه خاونده د قرار ده (چه اوسيدونکی ئی په ارام دی) او خاونده د اوبو پاکو صافو بهيدونکو ده.

تفسير: يعني دغه د الٰهيه ؤ قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی چه يوازې د مور له ګيډی ئی بی له پلاره حضرت عيسیٰ عليه السلام پيدا کړی دی لکه چه په «آل عمران» او د «مريم» په سورت کښې د دی تقرير ليکلی شوی دی.

(«ربوة» هسکی (اوچتی) ځمکی ته وايه شی چه بيت المقدس يا دمشق يا مصر ؤ او پخپلو نورو شاؤ خوا ځمکو باندی لوړه ده) ښائی دا هم هغه هسکه (وچته) ځمکه يا غونډی وی چه د لنګون په وقت کښې هلته حضرت بی بی مريمی رضی الله تعالیٰ عنها تشريف درلود (لرلو). لکه چه د «مريم» د سورت دغه آيات پری دلالت کوی﴿فَنَادَاهَا مِن تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا﴾ چه دغه ځای هسک (اوچت) ؤ او تری لاندی چينه يا وياله بهيده ـ او د خرما ونه هغه ته نژدی وه (کذافسره ابن کثير رحمه الله) ليکن نور مفسرين داسی ليکی چه دغه د حضرت مسيح د هلکتوب د وقت معامله ده «هيرودس» نامی يوه ظالم باچا له نجوميانو څخه آوريدلی ؤ چه حضرت عيسیٰ عليه السلام به مشر او سردار کيږی نو دغه باچا په هم هغه هلکتوب کښې له ده سره دښمن شوی ؤ ـ او غوښت ئی چه په کومه پلمه (تدبير) سره ئی ووژنی حضرت بی‌بی مريم رضی الله تعالیٰ عنها په ربانی الهام سره ماموره شوه چه دی له خپله ځانه سره (مصر) ته بوځی ـ او د هغه ظالم باچا د مر کيدلو څخه وروسته بيرته شام ته راغله لکه چه د «متی» په انجيل کښې دغه واقعه مذکوره ده او د مصر هسکتوب (اوچتوالی) د نيل د سيند په اعتبار دی که نه دوبيده به او «ماء معين» د نيل اوبه دی لکه چه پاس مو وليکل ځينی له «ربوة» څخه چه د هسکی (اوچتی) ځمکی په معنی ده شام يا فلسطين مرادوی او دغه خبره هيڅ بعيده نه ده په هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه کښې چه دی ته د ولادت په وقت کښې ځای ورکړی شوی ؤ ـ د دغی خطری او ويری په وقت کښې هم هغلته ورته پناه ورکړی شوی وی والله اعلم. په هر حال له اهل الاسلام څخه هيچا له

«ربوة» څخه «کشمیر» نه دی مراد کړی ـ او نه د حضرت مسیح قبر یی په «کشمیر» کښی ښوولی دی. البته د مولٰنا شبیراحمد العثمانی الهندی د ملک او د زمانی ځینو زائغینو له «ربوة» څخه «کشمیر» مراد کړی دی چه د هغه ثبوت له تاریخی حیثیته نشته او محض کذب او دروغ تړل دی د (خان یار) په محله د (سری نګر) په ښار کښی هغه قبر چه د «یوز آسف» په نامه مشهور دی او د هغه په نسبت د «تاریخ اعظمی» مصنف محض عام افواه نقل کړی دی چه «خلق دغه قبر د کوم نبی قبر ښیی دغه کوم شهزاده ؤ چه له بل ملک څخه دلته راغلی دی» هغه ته د حضرت عیسٰی علیه السلام قبر ویل په انتهائی درجه بی‌حیائی او سفاهت دی. داسی اتکلی او له خپله ځان په جوړ کړیو چرتونو (خیالونو) سره د حضرت مسیح علیه السلام حیات باطل درول پرته (علاوه) له خبط او جنونه بل هیڅ شی نه دی که مو د دغه قبر تحقیق مطلوب وی او دغه مو په کار وی چه «یوز آسف» څوک ؤ؟ نو د امرتسری جناب منشی حبیب الله صاحب هغه رساله مطالعه کړئ چه خاص پر هم دغه موضوع په نهایت تحقیق او تدقیق سره لیکلی شوی ده ـ او په هغی کښی ئی د دغه مهمل خیال بوده او تنسته ئی بیخی سره شلولی او په هواء ئی الوځولی ده. فجزاه الله تعالٰی عناوعن سائر المسلمین احسن الجزاء!

يٰٓاَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوْا مِنَ الطَّيِّبٰتِ وَاعْمَلُوْا صَالِحًا

ای رسولانو خورئ تاسی له طیباتو (پاکیزه ؤ طعامو) څخه او وکړئ تاسی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) انبیاؤ په دین کښی هم دغه یو حکم شته چه حلال خوراک له حلالی لیاری څخه ګټئ! او نیک کارونه کوئ! او ښائی چه په نیکو کارونو کښی ګرد (تول) خلق سره مشغول او مصروف اوسی لکه چه ګردو (تولو) انبیاؤ په نهایت مضبوطی او استقامت سره د حلال اکل ـ د مقال صدق ـ او د نیکو اعمالو په مواظبت توصیه او خپل امت ته تأکیدات کول. د عظیم‌الشان قرآن په بل ځای کښی دغسی حکم چه دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی عامةالمؤمنین ته ورکړی شوی دی په دغه کښی د نصرانیانو د رهبانیت تردید هم شوی دی چه د حضرت عیسٰی علیه السلام له ذکره سره خاص مناسبت لری. له احادیثو څخه معلومیږی چه «د هر چا خوړل، څښل، اغوستل چه له حرامو څخه وی د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښائی چه وکره شی» په ځینو احادیثو کښی دی «هغه غوښه چه د حرامو څخه زرغونه شوی وی د دوزخ اور د هغه زیات حقدار دی.» (العیاذبالله).

اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿۵۱﴾

بیشکه زه پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه عالم خبردار یم.

تفسیر: یعنی حلال خوړونکیو او نیک کار کوونکیو ته ښائی چه داسی عقیده ولری چه الله تعالیٰ د ده له ګردو (تولو) پټو او ښکاره ؤ احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوی. دغه اګر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کښی خطاب دی مګر په واقع کښی د دوی امت ته د دغه مطلب اورول مقصود دی.

وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ

او بیشکه دا (سماوی دین چه توحید او نور مؤمن به شیان دی ای رسولانو) دین د تاسی (او د امتیانو د تاسی د تولو) دی په دی حال کښی چه دین یو دی او زه رب د تاسی یم نو وویریږئ له ما. پس پری کړ (امتیانو د دوی) دین خپل په منځ خپل کښی توتی توتی

تفسیر: یعنی د اصولو په اعتبار د ګردو (تولو) انبیاؤ دین او ملت یو او د ګردو (تولو) الله هم یو دی چه د هغه د عصیان څخه تل ویره په کار ده لیکن خلقو په دغه واحد اصل کښی اختلاف وغورځاوه او د دین اصل ئی سره توتی توتی کړ او بیلی بیلی لیاری ئی په کښی جوړی کړی، پخپل سر د آراؤ او اهواؤ په متابعت په سلهاو فرقی او مذاهب جوړ شول انبیاؤ دغه تفریق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنهؤ او امکنهؤ او نور اختلاف صرف فروعی اختلاف ؤ او په اصول‌الدین کښی ګرد (تول) سره بالکلیه متفق ؤ ـ مفسرینو عموماً د دی آیت تقریر هم داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکی ـ «د هر نبی په لاس الله تعالیٰ هره هغه خرابی چه په هغه وقت کښی د خلقو په منځ کښی وه اصلاح فرمایلی ده، وروستنیو خلقو داسی وګڼل چه د هغه احکام سره بیل بیل دی، بالاخر ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معرفت د دغو ګردو (تولو) خرابیو او بدعتونو اصلاح او د ګردو (تولو) خرابیو علاج یو ځای ور ووښول شو، اوس ګرد (تول) حقه ادیان سره یو ځای او یو دین شوی دی» او ګرد (تول) اقوام تر یوه بیرغ لاندی تول کړی شوی دی.

كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

چه هر یو حزب ګوند (له دوی نه) په هغه (باطل دین) چه له دوی سره دی

خوشال دی

تفسیر: (پڼاکی پری وهی) یعنی داسی به ئی ګڼل چه یوائی هم دغه مونږ پر حق دین یو او ځمونږ هم دغه لیاره سمه او صافه لیاره ده.

عاقل په پوه نازیږی ؤ مجنون په جنون ـ کل حزب بما لدیهم فرحون

فَذَرْهُمْ فِيْ غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۵۴﴾

پس پریږده (ای محمده!) دوی په ګمراهی خپلی کښی تر یوه وقته (د مرګه) پوری.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د انبیاؤ په متفقهؤ هدایاتو کښی ګوندونه (ډلی) جوړ کړل او سره بیلی بیلی فرقی او ملتونه ئی قائم کړل ـ او هره فرقه یوائی پر هم هغو خپلو عقائدو او خیالاتو د زړه له کومی (منځه) تینګه ولاړه ده او په هیڅ ډول (طریقه) له هغه څخه مخ نه اړوی، اګر که ته ډیر پند او نصیحت هم وفرمائی. نو تاسی په دغه غم کښی خپل ځان زیات مه کړوئ! بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ! چه دوی د غفلت او جهالت په نشو کښی ډوب او نشه پراته وی څو هغه موعوده ساعت ورسیږی او د دوی سترګی تیغی تیغی پاتی شی ـ یعنی موت یا د الله تعالیٰ عذاب د دوی پر سرونو او شاو خوا وګرځی.

اَيَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ مِنْ مَّالٍ وَّبَنِيْنَ ﴿۵۵﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرٰتِ ۭ بَلْ لَّا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۶﴾

آیا ګمان کوی دوی د دی چه بیشکه هر هغه څیز چه ورکوو ئی مونږ دوی ته (په دنیا کښی مدد ورسره کوو) په هغه څیز له ماله او (له) ځامنو چه تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامو نه ده داسی) بلکه نه پوهیږی دوی (چه دا استدراج او امهال دی)

تفسیر: هم دغه د دوی خیال ؤ. لکه چه ویل به ئی. ﴿ وَقَالُوْا نَحْنُ اَكْثَرُ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا ۙ وَّمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ﴾ (د السبا (٤) رکوع (۳۵) آیة (۲۲) جزء) یعنی که مونږ د الله تعالیٰ په نزد مردود او مبغوض وی نو دعه مال او دولت او اولاد او نور ئی ولی مونږ ته په دغه وفرت او کثرت سره

راکړی دی؟ یعنی په دی نه پوهیږی چه د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چه دوی ته ورکاوه کیږی په هم دغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر څندو (غاړو) پوری ډکیږی. ﴿وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ۚ وَاُمْلِيْ لَهُمْ اِنَّ كَيْدِيْ مَتِيْنٌ﴾ جزء ۹ (د الاعراف ۱۸۲-۱۸۳ آیت ۲۳ رکوع)

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾

بیشکه هغه کسان چه دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکی دی تل،

تفسیر: یعنی صادق او خالص مؤمنون سره له ایمانه او احسانه د کفارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دی بلکه تل تر تله د الله تعالیٰ له ویری څخه لړزیږی او ویریږی چه الله تعالیٰ دی نه کړی چه دغه انعامات او احسانات چه پر مونږ په دغه دنیا کښی شوی دی امهال او استدراج وی! د حسن بصری رحمة الله علیه مقوله ده **ان المؤمن جمع احساناً وشفقة وان المنافق جمع اساءة وامناً** ـ مؤمن نیکی کوی او ویریږی او منافق بدی کوی او له سره ئی فکر خراب نه وی».

وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾

او هغه کسان چه دوی په آیتونو (د قرآن) د رب خپل ایمان راوړی،

تفسیر: یعنی پر کونیهۇ او شرعیهۇ آیتونو دواړو باندی یقین او داسی عقیده لری چه هر شی دلته راد مخه کیږی هغه عین الحکمت او صواب دی. او هر هغه شی چه هلته را د مخه کیږی هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چه راکاوه کیږی هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه کسان چه دوی په رب خپل پوری نه شریکوی (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنی پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دی او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوی د خفی یا جلی شرک یوی شائبی ته د راتللو موقع نه ورکوی.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾

او هغه کسان چه ورکوی هر هغه چه ورکوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چه زړونه د دوی ویریدونکی دی (له عدم قبول ځکه چه) بیشکه دوی رب خپل ته ورتلونکی دی،

تفسیر: یعنی څه پوهیږو چه هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځی که نه؟ د الله تعالیٰ په لیاره کښی د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کښی دغه ویره او اندیښنه وی او پر خپل عمل باندی نه مغروریږی او سره له نیکی کولو هم ویریږی.

أُولَٰٓئِكَ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ وَهُمْ لَهَا سَٰبِقُونَ ﴿٦١﴾

دغه کسان ډیر تلوار (او رغبت) کوی په نیکیو (طاعاتو) کښی او دوی هغو (نیکیو) ته ړومبی کیدونکی دی (له نورو خلقو نه)

تفسیر: هم په دنیا کښی او هم په آخرت کښی کما قال الله تعالیٰ ﴿فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْءَاخِرَةِ﴾ (٤ جزء د آلعمران ١٤٨ آیت (١٥) رکوع نو په
حقیقت کښی اصلی نیکی په صالحهٔ اعمالو حمیدهٔ اخلاقو او فاضلهٔ ملکاتو کښی وشوه نه په اموالو او اولادو کښی لکه چه د کفارو گمان ؤ.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَٰبٌ يَنطِقُ بِٱلْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او نه کوو تکلیف پر هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده او مونږ څخه یو کتاب (لوح محفوظ یا عملنامی) دی چه بیانوی حق رښتیا او پر دوی به هیڅ قسم ظلم ونه کړ شی (په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه اعمال او خصال چه پاس بیان کړی شول کوم داسی مشکل کار نه دی چه د هغه تحمل د انسان له طاقته خارج وی ځمونږ عادت داسی نه دی چه پر خلقو د مالا یطاق شیانو تکلیف وکړو دغه گردی (تولی) خبری داسی دی چه که تاسی توجه وکړئ نو پخپله ئی حاصلولی شئ. هغه کسان چه د کاملینو سابقینو درجی ته نشی رسیدلی، دوی دی هم خپل وسعت او همت سره موافق پوره هم هغسی سعی او کوښښ وکړی چه پری مکلف دی. د هر یوه اعمال ځمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کښی درجه په درجه لیکلی موجود دی چه د قیامت په ورځ د گردو (تولو) په مخ کښی پرانستلی او کیښودلی کیږی او د هغه سره موافق به دوی ته

جزاء ورکوله کیږی چه په هغه کښی د یوی ذری په اندازه هم ظلم او تیری نه کیږی او نه د چا کومه نیکی ضائع کیږی او نه ئی اجر کم ورکاوه کیږی نه بی وجه او بی قصوره د بل چا بار پری اچولی کیږی.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾

بلکه زړونه د دغو (کفارو) په غفلت کښی دی له دغه (قرآنه یا د صلحاؤ له اعماله) او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بیباکه) غیر له دی (شرکه د دوی) چه دوی د هغو عملونو کوونکی دی (نو به پری بیامومی جزاء او هم دوی به داسی په غفلت او معصیت کښی مشغول اوسیږی).

تفسیر: د آخرت له حسابه او کتابه دغه خلق غافل او بی پروا او په دنیوی نورو چارو کښی شاغل او لگیا دی او له سره له هغو ځخه نه وزګاریږی چه د آخرت په طرف توجه وکړی یا ئی دا مطلب چه د دوی په زړونو کښی کفر او نفاق ځای نیولی دی او دوی د شک او تردد، غفلت او د جهالت په تورو تیارو موجونو او چپو کښی ډوب شوی دی لویه گناه خو دغه شوه باقی له دی نه ماسواء نور ډیر گناهونه هم شته چه دوی ئی سره تولوی او د یوی شیبی له مخی هم له هغه ځخه نه دی جلا (جدا) او نه ښائی هم تری جلا (جدا) شی ځکه هغه بد اعمال چه د دوی په حق کښی د دوی د بد استعداد لامله (له وجی) مقدر شوی دی هغه به هرومرو (خامخا) دوی کوی او خامخا د هغه جزاء به هم مومی.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾

تر هغه پوری کله چه ونیسو مونږ (هم هغه) غنیان (غتان متنعمان) د دوی په (دنیوی) عذاب (د قتل یا قحط یا نور، نو) ناڅاپه دوی به فریادونه کوی (تنداری وهی). مه کوئ فریاد نن ورځ (ځکه چه) بیشکه تاسی سره له مونږ ځخه هیڅ مدد به ونه کړی شی (په خلاصولو کښی له عذابه).

تفسير: يعني څه وقت چه په دنيوى يا اخروى عذاب كښې مبتلا شى نو ژاړى او سخت شورماشور اچوى چه مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راكړه! ښه په دغه وقت كښى به د دوى نجات وركوونكى څوک وى نو حكم صادرېږى چه چپ شئ! له سره شورماشور مه كوئ! چه دغه گردى (تولى) ژړا او انگولا مو بيكاره ده نن هيڅوک ستاسى نصرت او مرسته (مدد) نشى كولى او نه مو څمونږ له عذابه خلاصولى شى لكه چه د دغه عذاب يوه نمونه د مكى معظمى كفارو ته د «بدر» په غزا كښې وروښودله شوه چه هلته د كفارو لوى لوى مشران ووژلى او بنديان شول چه ښځو او لونو او خويندو ئى تر مياشتو پورى په هغوى پسى ژړل او د خپلو سرونو ويښتان به ئى شكول او خپل ځانونه به ئى وهل او تكول خو له دغو گردو (تولو) شورماشوره او نارو او سورو څخه ئى هيڅ شى په لاسو ورنغلل يو ځلى چه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د دوى د ظلم او ستم څخه متأثر او متألم شو د دوى په حق كښې ئى ښيرا وفرمايله نو تر اوو كلونو پورى پر دوى قحط (سوكړه) مسلطه شوه او دوى د لوږى له لاسه تر مردارو هدوكو او څرمنو پورى هم وخوړل او د وينو څښلو ته هم وار ورسيد بالاخر د رحمة للعالمين په حضور كښى حاضر شول او د رحم او شفقت وسيله ئى وروړاندى كړله او د دعاء غوښتنه ئى ترى وكړله بيا پاک الله د دوى له سرونو هغه عذاب پورته كړ په دغه وقت كښى نه «لات» د دوى په كار ورغلل او نه ئى «هبل» او «نائله» په درد وخوړل.

او وبه ويل شى دوى ته په عين د ژړا او فرياد كښى داسى چه)

قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ﴿۶۶﴾ مُسْتَكْبِرِيْنَ ۖ بِهٖ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

په تحقيق ؤ آياتونه (د قرآن) څما چه لوستلى به شو پر تاسى (هر وقت) پس وئ به تاسى په پوندو خپلو چه بيرته به گرځيدئ (او نه به مو مانه كلام څما) په دى حال چه كبر كوونكى به وئ په دى (قرآن يا محمد يا كعبه) حال دا چه د شپى قصى كوونكى به وئ (په طعن د مقدساتو كښى) مسخرى به مو كولى پريښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او ترى تښتيدئ به)،

تفسير: شيخ الهند رحمة الله عليه د دى آيت ترجمه داسى كرى ده «تاسو ته آورول كيده څما آيتونه نو تاسى به په پوندو خپلو پر شا مندى وهلى له هغه سره تكبر كوونكى يو قصه ويونكى لره پريښوونكى (يا يو قصه ويونكى ئى گڼلى يا ويلى به مو پريښوده) يعنى ولى اوس شور او ماشور لگوئ او نارى سورى وهئ هغه وقت مو په ياد راوړئ چه رسول الله صلى الله عليه وسلم به

تاسی ته د الله تعالیٰ آیاتونه آورول او تاسی به په ډېر سرعت سره تری تښتیدئ او د هغو آیاتونو آوریدلو ته به مو هیڅ فکر او توجه نه کوله بلکه ستاسی کبر ـ غرور او ځانمنمی (خودنمائی) به له سره تاسی ته اجازه نه درکوله چه هغه ومنئ، یا د انبیاء الله علیهم الصلوٰة والسلام خبرو ته لږ غوږ کیږدئ! یعنی کفار به د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له مجلسه داسی تښتیدل لکه چه دوی (العیاذبالله) د کومی چټی (بیکاره) او فضولی قصی له آوریدلو څخه په تنګ شوی، تری لاړ شوی وی. یا به د ﴿ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴾ مطلب دا وی چه د شپی له مخی به دوی په حرم شریف کښی کیناستل او د دی په ځای چه مؤمنان شی او په حرم محترم کښی عبادت وکړی ـ او تری چار چاپیر طواف وکړی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام یا د عظیم الشان قرآن په نسبت به ئی خبری کولی او راز راز (قسم قسم) قصی او افسانی به ئی له خپله ځانه جوړولی، چا به ورته کوډګر ساحر ویل چا به د شاعری نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، یو به یو شی ویل ـ بل به بل شی اورول ـ او هم داسی په چټی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو او بیهوده هذیانو کښی به مشغول او لګیا وو ـ نو اوس د خپلو هغو چارو خوند وڅکئ! له دغه شورماشور کولو او نارو سورو وهلو څخه هیڅ یوه ګټه (نفع) او فایده تاسی ته نه در رسیږی او هیڅوک مو له دغه عذابه نشی خلاصولی.

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَآءَهُمْ مَّا لَمْ يَأْتِ آبَآءَهُمُ الْأَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾

آیا پس فکر نه کوی (کفار) په دی وینا کښی (چه قرآن دی) آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه (چه رسول او قرآن دی او) نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته (نو ځکه انکار کوی).

تفسیر: یعنی دغه منکرین د قرآن عظیم الشان په محاسنو کښی غور او فکر نه کوی که نه حقیقت الحال به ورمنکشف کیده چه بلاشبهه دغه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه کلام دی چه په هغه کښی د ګردو (ټولو) امراضو صحیح علاج ښوولی شوی دی چه الفاظ ئی موجز او معجز او معانی ئی واضح او لائح دی او مصدق او مؤید د نورو د سماوی کتابونو او انبیاؤ دی. آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه چه نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته یعنی نصیحت کوونکی به تل ؤ یا به انبیاؤ الله علیهم السلام یا به د انبیاؤ اتباع. او آسمانی کتابونه هم پرله پسی نازلیدل ـ کله یو او کله بل کله په یو ځای او کله په بل ځای کښی او دغه کومه نوی خبره نه ده چه د هغی مثال او نمونه په پخوانیو ازمنهؤ کښی نه ده لیدلی شوی. هو! دغه ډېر اکمل او خورا (ډېر) اشرف او اقدس کتاب چه اوس نازل شوی دی په دغه لوی شان اعلیٰ مرتبی سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی نو د دی مقتضی داسی وه چه لا زیات ښائی د دغه نعمت قدر مو کړی وی ـ او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی او د هغه د غږ په مقابل کښی به مو «لبیک!»

ویلی وی لکه چه اصحاب الکرام رضی الله عنهم هم ویلی دی.
تنبیه: ښائی دلته له «**آباء الاولین**» څخه «**آباء الابعدین**» مراد وی او هغه چه د ﴿ یٰسٓ ﴾ شریف په سورت کښې ﴿ لِتُنْذِرَقَوْمًامَّآاُنْذِرَاٰبَآؤُهُمْ ﴾ راغلی دی. هلته به د «**آباء الاقربین**» اراده کړی شوی وی والله اعلم.

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٦٩﴾

آیا که نه دی پیژندلی (کفارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوی له ده څخه منکران دی.

تفسیر: یعنی آیا څکه ئی پر تکذیب او اعراض لاس پوری کړی دی چه هغوی د خپل د دغه نبی الله له احواله باخبره نه دی؟ حال دا چه ګرد (تول) عرب پوهیږی چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هلکتوبه صادق ـ امین ـ عفیف او متقی ؤ ـ خاوند د علم او حلم او کرم او جود او سخا او وفا او احسان او مروت او کمال د عقل او صحت او حسب او نسب او اخلاق او آداب ؤ لکه چه حضرت جعفر رضی الله تعالیٰ عنه د حبشی د نجاشی (باچا) په مقابل کښې ـ او حضرت مغیره ابن شعبه د نائب کسریٰ په مخ کښې او ابوسفیان د کفر په حالت کښې د روم د قیصر په دربار کښې د هم دغو اوصافو اظهار کړی ؤ نو بیا د داسی صادق متقی (جامع‌الاوصاف و کامل الصفات) بنده په نسبت داسی ګمان کیدی شی چه (العیاذ بالله) هغه پر الله تعالیٰ دروغ تړی یا هغه یو اوږه سړی دی یا بیخی ناآشنا او پردی او بیګانه دی؟.

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ ۚ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾

آیا وائی دوی چه په ده لیونتوب دی (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی او ګمانونه کوی) بلکه راغلی دی (دا محمد) دوی ته په حق (دین) سره او اکثر د دوی حق لره ناخوښوونکی دی.

تفسیر: څکه چه مخالف دی له هوای نفسانی او له مقتضای شیطانی د دوی او اکثر ئی څکه وفرمایل چه بعض محض له جهته د شرم او ننګ او ملامتی د قوم ایمان نه راوړی لکه ابوطالب. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «یا وائی چه هغه سودائی دی هیڅ نشته هغه خو دوی ته رښتیا خبره راوړی ده او پر دغو ډیرو رښتیا خبره بده لګیږی» یعنی د سودائیانو او

ليونيانو خبرى كله داسى صافى او رښتيا وى حقيقت دا دى چه دغه خلق محض پخپله خوله داسى خبرى كوى چه په ده ليونتوب پورى شوى دى ځكه داسى پرته (غلطه) وايى او په واقع كښې دا يو هم پكښې نشته اما دوى له ډير بغض او حسد څخه ظاهراً داسى وائى او پخپلو زړونو كښې ښه پوهيږى او د دى خبرى تصديق كوى بيشكه هغه قرآن مجيد او دين د اسلام او توحيد او احكام د شريعت چه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم راوړى دى حق دى نو كله چه دغه حقه خبره د دوى د اغراضو او خواهشونو سره موافقه نه ده نو ځكه پر دوى بده لگيږى او د هغى د منلو لپاره حاضر او تيار نه دى.

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

او كه متابعت كړى وى حق (الله قرآن) د نفسانى غوښتنى د دوى (په وجود د ډيرو معبودانو كښې نو خامخا خراب شوى به وو آسمانونه او ځمكه او هر هغه (مخلوق) چه په دوى كښې دى

تفسير: يعنى كه رښتيا خبره پر دوى بده لگيږى ـ ودى لگيږى. صداقت، حقانيت او رښتيا د دوى د خوښى او خواهش نشى تابع كيدى ـ كه حق د دوى د خوښى او خواهشونو سره موافق احكام صادرولى نو د هغه الوهيت به نه وى پاتى او معاذ الله د بندگانو له لاسونو به د اوړو پيشو جوړه شوى وى ـ او په دغه تقدير سره به د آسمان او د ځمكى دغه محكم انتظامات څرنگه قائم پاتى كيدى شوى ـ كه د يوه وړوكى كلى انتظام محض د خلقو پر خواهشونو خوشى پريښودى شى هغه هم تر ځلورو ورځو پورى قائم نشى پاتى كيدى ـ دا لا څه چه د ځمكى او آسمان حكومت ځكه چه عمومى غوښتنى د عقلى نظام مزاحم او يو له بله سره متناقض هم واقع شوى دى نو د عقل او هوىٰ په كشمكش او د مختلفهٔ اهواؤ په جنگونو او جگړو كښې دغه گرد (تول) انتظامات به سره گډود او مختل او مهمل كيږى.

بَلْ أَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ

بلكه راوړى مو دى دوى ته ذكر پند د دوى (چه قرآن مجيد دى او دوى به تل)

تفسير: د هغه ارمان او تمنا داسى كوله ﴿ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ۝ لَكُنَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴾ ((٢٣) جزء د الصافات ١٦٨ ـ ١٦٩ آيت (٥) ركوع).

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُونَ ﴿۷۱﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ گرځوونکی دی (فکر او غور ورته نه کوی)

تفسیر: یعنی څه وقت چه دغه قرآن کریم دوی ته راغی - او داسی راغی چه له هغه څخه د دوی قومی حیثیت ته عظیم الشان فخر او شرف حاصل شو نو اوس دوی ولی تری مخ اړوی؟ او داسی اعلیٰ فضل او شرف په ویړیا له خپله لاسه ضائع کوی.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿۷۲﴾

آیا غواړی ته (ای محمده !) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل نو ځکه دربانده تهمت وائی) پس هغه اجرت د رب ستا چه (دنیوی رزق او اخروی ثواب دی) خیر ډیر غوره دی (تاته د دوی له اجره) او هم دغه (الله) خیر ډیر غوره د تولو رزق روزی ورکوونکیو دی (په دنیا کښی او ښه د جزا ورکوونکیو دی په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی تاسی د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کښی له دوی نه د څه مزدوری او معاوضی او اجرت غوښتونکی هم نه یئ هغه د دواړو دارینو دولت چه پاک الله تاته مرحمت فرمایلی دی هغه د دوی د هغی معاوضی څخه ډیر بهتر دی.

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۷۳﴾
وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿۷۴﴾

او بیشکه ته خامخا بولی دوی طرف د لیاری صافی سمی ته (چه دین د اسلام دی) او بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په قیامت له سمی صافی لیاری څخه خامخا کږیدونکی دی (لیاری د ضلالت ته).

تفسیر: یعنی ستاسی د صدق او امانت حال گردو (تولو) ته معلوم دی او هغه پاک کلام چه تاسی راوړی دی د هغه ښیگنی (فائدی) او محاسن اظهرمن الشمس او ابین من الامس دی معاذ الله له

سره تاسی ته څه دماغی خلل او نقصان نه دی عائد شوی او نه د هغوی څخه د کومی معاوضی او اجرت غوښتونکی یئ د هغی سمی صافی لیاری په لوری چه تاسی خلقو ته دعوت او بلنه کوئ هغه بیخی صراط‌المستقیم دی چه د هغه پر ثبات، استقامت او متانت هر عقلمن او پوه او سم سړی په آسانی سره پوهیدی شی او هیڅ وړاندی وروسته او لاندی باندی، کوږوالی او اعوجاج پکښی نشته. هو! پر هغه باندی ورتګ د هغو کسانو په برخه دی چه وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد لری او له خپل بد انجام څخه ویریږی. پاتی شول هغه کسان چه له انجامه بی فکره او د آخرت ویره له سره په هغو کښی نشته نو هغوی به کله پر دغه سمه صافه لیاره تللی شی او علی‌الیقین به تری بی لیاری کیږی او په کندو کښی به لویږی او یقیناً سمه خبره د خپل کوږوالی لامله (له وجی) کږوی.

وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۷۵﴾

او که مهربانی کړی وی مونږ پر دوی او لری کړی وی مونږ هغه چه په دوی ؤ له ضرره (چه قحط دی) نو خامخا به لا تینګ شوی وو دوی په ګمراهی تجاوز سرکشی خپله کښی حال دا چه حیران او متردد به وو.

تفسیر: یعنی که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو او آرامی ور په برخه کړو بیا هم دوی احسان نه منی او له شرارت او سرکشی څخه نه آوړی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښیرا یو ځلی پر مکیانو قحط (سوکړه) نازل شو بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه تری لری شو ښائی چه دلته ئی همغه فرمایلی وی یا دا مطلب که مونږ پخپل فضل او رحمت له دوی څخه ربړ (تکلیف) او نقصان لری کړو یعنی د قرآن عظیم پوه ورعنایت کړو خو بیا هم دا خلق د خپل ازلی خسران او سوء استعداد لامله (له وجی) اطاعت او انقیاد نه اختیاروی کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيْهِمْ خَيْرًا لَّاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴾ (۹) جزء د الانفال (۳) رکوع ۲۳ آیت

وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿۷۶﴾

او خامخا په تحقیق ونیول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شی) پس غاړه ئی کینښوده (او عاجزی ئی ونه کړه) رب خپل ته او نه تضرع زاری ئی وکړه (بلکه لا سرکش او متکبر شول).

تفسیر: مثلاً قحط او نور آفات پری مسلط شول خو سره له هغه دوی د عجز له لیاری وروړاندی

نښول او د الله تعالیٰ احکامو ته ئې غاړه کېنښودله.

حَتّٰۤی اِذَا فَتَحۡنَا عَلَیۡہِمۡ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِیۡدٍ اِذَا ہُمۡ فِیۡہِ مُبۡلِسُوۡنَ ﴿۷۷﴾

تر هغه پورې کله چه وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) يوه دروازه خاوند د عذاب سخت ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کښې حيران نااميده ؤ له هر خيره.

تفسير: له دې نه يا د آخرت عذاب مراد دی يا د جنګونو د هغو دروازو (وروننو) پرانستل مقصود دی چه په هغوی کښې دوی ګرد (تول) سره ستړي او ستومان او بيرته کيناستل.

وَ ہُوَ الَّذِیۡۤ اَنۡشَاَ لَکُمُ السَّمۡعَ وَ الۡاَبۡصَارَ وَ الۡاَفۡـِٕدَۃَ ؕ قَلِیۡلًا مَّا تَشۡکُرُوۡنَ ﴿۷۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پيدا کړي ئې دي تاسی ته غوږونه (د سامعی قوه) او سترګې (د باصرې قوه) او زړونه (د بصيرت قوه) ډير لږ شکر وباسئ تاسی (او حق يې ډير لږ په ځای کوئ).

تفسير: په غوږونو سره د هغه تنزيليه آيات واورئ! او په سترګو سره ئې تکوينيه آيات وګورئ! او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهيدلو کښې کوښښ وکړئ! د دغو نعمتونو شکريه خو په دې کښې وه چه د ده دغه درکړی قوتونه تاسی د ده د احکامو په تعميل کښې مصروف کړئ! مګر داسی نه کيږي او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوتونه بې ځايه لګوي.

وَ ہُوَ الَّذِیۡ ذَرَاَکُمۡ فِی الۡاَرۡضِ وَ اِلَیۡہِ تُحۡشَرُوۡنَ ﴿۷۹﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پيدا کړي (خواره کړي) ئې يئ تاسی په ځمکه کښې او خاص هم دغه (الله) ته به ورجمع کړی شئ په قيامت کښې.

تفسير: هلته به د هر يوه د شکر ايستلو او د شکر نه ايستلو بدل وررسيږي په هغه وقت کښې به هيڅ يو انسان او هيڅ يو عمل نه غير حاضريږي هغه ذات ته چه دغه ګرد (تول) شيان ئې منتشر (خواره) کړي دي دغه کار هم هيڅ اشکال نه لري چه هغه تول سره بيا يو ځای مجتمع

(او راتول) کړی.

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِ وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۸۰﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه ژوندی کوی او وژل کوی او خاص د هم ده کار دی اختلاف بدلول د شپی او د ورځی نو آیا پس تاسی عقل نه چلوئ (او عبرت نه اخلئ؟)

تفسیر: د هغه الله تعالیٰ لوی ذات په قدرت او قبضه کښی چه د ژوندیو وژل او د مړیو بیا ژوندی کول یا له تیارو څخه رڼا (رڼرا) ایستل یا په رڼا (رڼرا) کښی د تیارو ننه ایستل دی (او د شپی او د ورځی سره اختلاف چه کله ئی اوږدوی او کله ئی لندوی، کله ئی یخوی او کله ئی تودوی) نو د دی لوی قدرت په مقابل کښی دغه څه سختی او اشکال لری چه تاسی بیا ژوندی کړی او له سترګو څخه مو دا د جهل او ظلمت پردی لری کړی؟ څو وروسته له هغه د اشیاؤ حقائق ډیر په ښه صورت سره درمنکشف شی لکه چه په قیامت کښی به کیږی ﴿ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴾.

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُوْنَ ﴿۸۱﴾ قَالُوْٓا ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿۸۲﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۸۳﴾

بلکه وائی (دا کفار) په شان د هغی وینا چه ویلی ده پخوانیو کفارو. چه (ویلی ؤ هغه قول پخوانیو کفارو چه دغه دی) ویل دوی کله چه مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی (وراسته) نو آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاڅول کیږو (بلکه نه کیږو) خامخا په تحقیق وعده کړی شوی ده له مونږ سره او له پلرونو څمونږ سره هم دغه وعده پخوا له دی نه دی دا خبری مګر دروغجنی قصی دی د پخوانیو خلقو.

تفسیر: یعنی کفار وائی دغه له سره د عقل او فهم خبری نه دی، محض د پخوانیو خلقو د ړندو په تقلید پسی رهی (روان) دی او همغه پخوانی دقیانوسی شکوک او شبهات راوړاندی کوی چه له دوی نه مخکښی به ړومبنیو خلقو هم کول. یعنی وروسته له دی نه چه مونږ به خاورو کښی ګډوډ شو نو بیا به څرنګه ژوندی کیږو؟ داسی لری له عقله او پوه خبری چه مونږ ته اوروِلی‌شی پخوا له دی نه څمونږ پلرونو او نیکه ګانو ته هم شوی دی. لیکن مونږ تر نن ورځی پوری د خاوری له ذراتو او د ورستو هدوکو له بڅرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی لیدلی ـ څه چه دی یا نه دی دغه ګردی (تولی) همغه قصی او افسانی دی چه پخوانیو خلقو جوړی کړی دی او اوس بیا تکرار د هغو نقل راته کیږی.

قُلْ لِّمَنِ الْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهَآ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۴﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۸۵﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) چه چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چه په هغی کښی دی (خلقاً ملکاً وعبیداً) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (نو راوښیئ خالق او مالک ئی!) نو ژر به وائی خاص الله ته دی ووایه (ای محمده دوی ته نو) آیا پس تاسی پند نه اخلئ (او غور پری نه کوئ؟).

تفسیر: چه د هغه الله تعالیٰ قبضه پر ګرده (توله) ځمکه او د ځمکی پر ګردو (تولو) شیانو ده نو آیا دغه ستاسی یو موتی خاوره به د هغه له قدرته خارجه وی؟

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ ﴿۸۶﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۚ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۸۷﴾

ووایه څوک دی رب د آسمانونو اوو او رب د عرش ډیر لوی نو ژر به وائی دوی چه (دغه تول ملکاً خلقاً و عبیداً منسوب) الله ته دی نو ووایه (ای محمده دوی ته چه) آیا پس نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله او ځان نه ساتئ له شرکه)

تفسیر: چه دومره لوی مالک‌الملک به تاسی د دغو ګستاخیو او سپین سترګیو په بدل تر کوم

ځای پوری کش کاږی؟ آیا دغه انتهائی گستاخی او سپین سترگی نه ده چه هغه مطلق مالک‌الملک مو په خپل زعم له یوی بی مقداری ذری څخه هم عاجز او ناتوانه درویٔ؟.

قُلْ مَنْۢ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيْرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۸﴾ سَيَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِ ۭ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُوْنَ ﴿۸۹﴾

ووایه (ای محمده دوی ته چه) څوک دی هغه ذات چه په ید (بلاکیف) د ده کښی باچاهی تصرف دی د هر څیز او دی پناه ورکوی (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کیږی په (ضرر د) ده باندی که یئ تاسی چه پوهیږئ نو ژر به وائی چه (دا صفات) خاص الله ته دی ووایه (ای محمده دوی ته) پس څرنگه تگی دربانډی کوله شی (او گرځئ له حقه یا کوم طرف ته سحر دربانډی کاوه شی).

تفسیر: یعنی پر هر څیز د الله تعالیٰ واک (قبضه) او اختیار چلیږی. د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه ته پناه ورکوی ـ مگر بل هیڅوک د الله تعالیٰ مجرم ته پناه نشی ورکولی او نه د الله تعالیٰ په ضرر څه کار کولی شی نو ژر وبه وایی دوی چه دغه صفات خاص الله تعالیٰ ته دی نو بیا ووایه ای محمده دغو منکرانو ته پس له کوم طرفه مکر او فریب دربانډی کاوه شی؟ چه د هغه لامله (له وجی) تاسی مسحور شوی یئ ـ او خپل هوش او حواس مو زائل کړی دی او په داسی غتو غتو خبرو بانډی هم نه پوهیږئ ـ کله چه د گردو (تولو) آسمانونو او ځمکو مالک همغه الله تعالیٰ دی ـ او هر شی د ده تر تصرف او اقتدار لاندی دی نو ستاسی د بدن وراسته هدوکی او د غوښو بځرکی د ده له قبضی او اقتدار څخه چیری وتی شی؟ او چیری تللی شی چه پر هغو به هغه مطلق قادر خپله اراده او مشیت نشی نافذولی؟.

بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۹۰﴾

بلکه راتله کړی (راوړی) مو دی دوی ته حق) چه قرآن توحید او بعث بعد الموت دی) او بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی. (چه تری انکار کوی)

تفسیر: یعنی په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوی دی چه هر هغه چه دوی ته ویل کیږی بیخی صحیح او حق دی او دغو خلقو محض د دروغو خیالاتو متابعت کړی دی.
(او په تحقیق سره دغه منکران دروغجنان دی چه له حق څخه انکار کوی او هغه حق دا دی چه)

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۢ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۭ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۹۱﴾

نه دی نیولی الله هیڅ ولد او نشته ورسره هیڅ بل معبود (شریک په الوهیت کښې او که وی ورسره بل معبود) نو په دغه وقت کښې خامخا بیولی او (بیل کړی) به ؤ هر یو خدای په هغه مخلوق چه پیدا کړی ئی ؤ (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته) او خامخا غلبه کوله ځینو د دوی پر ځینو نورو (نو فاسدیده به دغه انتظام د عالم مشاهده) پاکی د الله له هغه چه بیانوی ئی (په هغه سره له ولد او شرک)

تفسیر: یعنی د ځمکی او د آسمان او تر ذراتو پوری د ګردو (تولو) موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل‌جلاله دی. نه الله تعالیٰ ځوی، لور ته محتاج ـ او نه مددګار ئی په کار دی او نه د ده په حکومت او سلطنت کښې هیڅ کوم داسی شریک شته چه د یوی ذری په اندازه د مستقل اختیار خاوند وی او که داسی وی نو د هر با اختیاره حاکم رعایا به سره بیلیده او خپل لاؤ لښکر به ئی تولاوه او په هغه بل به ئی یرغل (حمله) وروړ ـ او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به ئی د څو ورځو له مخی هم قائم نه پاتی کیده. د سورت الحج د ﴿ لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ﴾ په تفاسیرو کښې د دی تقریر شوی دی هلته دی ولوست شی! یا آیا د الله تعالیٰ شان داسی کیدی شی چه څوک به د هغه په مخ کښې دم ووهلی شی یا یوه ذره به د هغه د حکم څخه خارجیدی شی؟

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۹۲﴾ ع

عالم دی پر پټو او په ښکاره‌ؤ پس ډیر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څیز چه شریکوۍ ئی ورسره.

تفسیر: یعنی چه د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دی نه بیان شوی دی ـ او د هغه محیط علم داسی دی چه له هغه ځنی هیڅ یو ظاهری او باطنی او د غیب او شهادت خبری پټی او مخفی نه دی آیا د ده په قدرت کښې هغه شیان شریکیدی شی چه د هغوی قدرت او علم او نور ګرد (تول) صفات محدود او مستعار دی؟ استغفرالله!.

روایت دی له حسن رضی الله تعالیٰ عنه چه رب العزة جل‌جلاله خپل رسول خبر کړ په دی چه ستا

په امت کښې به هم عقوبت وی اما وقت ئې ورمعین نه کړ او امر ئې ورته وکړ په کولو د دې دعاء لکه چه وائي

قُلْ رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه ته (ای محمده!) ای ربه څما که چیری وښیې ته ماته هغه (عذاب) چه وعده ئې کوله شې (له دوی سره) ای ربه څما پس مه لره ما په قوم ظالمانو کښې.

تفسیر: یعنی څرنګه چه د الله تعالیٰ په دربار کښې داسې ګستاخی او سپین سترګی کوله شی نو یقیناً کوم سخت عذاب به نازلیږی نو څکه هر مؤمن ته هدایت شوی دی چه د الله تعالیٰ له عذابه وویریږی او داسې دعاوی وکړی «ای الله تعالیٰ! کله چه پر ظالمانو عذاب نازلوی ما په هغه کښې مه شاملوه!» لکه چه په حدیث کښې راغلی دی «**واذا اردت بقوم فتنة فتوفنی غیر مفتون**» مطلب دا چه ای الله تعالیٰ! مونږ د ایمان او احسان په لیاره کښې مستقیم ولره. او داسې کوم تقصیر له مونږه مه صادروه چه العیاذ بالله ستا په عذاب کښې شامل شو په بل ځای کښې داسې ارشاد شوی دی ﴿ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً ﴾ (۹ جزء د الانفال ۲۵ آیت ۳ رکوع) دلته ئې رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی خو اصلی مقصد ئې نورو ته آورول او پری خبرول دی لکه چه د دغه عظیم الشان قرآن عمومی عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

او بیشکه مونږ په دې کار چه وښیو تاته هغه عذاب چه وعده ئې کوو له دوی سره خامخا قادر یو (لیکن مؤخر کوو ئې حکمتاً و مصلحتاً) دفعه کړه (ای محمده) په هغه خصلت سره چه هغه ډیر ښه دی بدی (او ضرر د دوی تاته) مونږ ته ښه معلوم دی هغه خبری چه ستائې (دوی تا یا ما نو ور به کړو پری دوی ته جزا).

تفسیر: یعنی دغه ځمونږ په قدرت کښې دی چه ستاسی تر سترګو لاندی به هم دغی دنیا کښې هغوی ته سزا ورکړو لیکن ستاسی د لوړ مقام او د لوړی مرتبې او اعلیٰ اخلاق مقتضی داسی ده چه د هغوی بدی په نیکی سره دفع کړئ! تر هغه پوری چه د هغو د دفع امکان وی او له دغسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضولو) خبرو څخه خفه او په قهر نشئ. مونږ ته د دوی ګرد (تول) اعمال معلوم دی او په تاکلی (مقرر کړی) وقت کښې به هغوی ته کافی سزا ورکوله کیږی، ستاسی د دی اغماض او پستی معاملی اثر به داسی کیږی چه ګرد (تول) خلق به ستاسی په طرف متمائل کیږی او ستاسی د ښو اخلاقو به تعریف او ستاینه (صفت) کوی او په دغه صورت د دعوت او اصلاح مقصد په ښه شان حاصلیږی **(وهذا قبل الامر بالقتال)**.

وَقُلْ رَّبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزٰتِ الشَّیٰطِیْنِ ﴿۹۷﴾

او ووایه (ای محمده!) ای ربه ځما پناه غواړم په تا پوری له چخولو (وسوسو) د شیطانانو نه (چه راکاږی خلق ضلالت ته).

تفسیر: پخوا د شیاطین‌الانس سره د سلوک او ګزاری طریقه ښوولی شوی وه لیکن شیاطین‌الجن په دغه طریقه سره نشو متأثر کیدلی او هیڅ یو تدبیر او پوست وضعیت په هغوی اثر نشو غورځولی او نه پری سمیدل، د دوی علاج یواځی په استعاذه سره کیږی یعنی د الله تعالیٰ په پناه کښې ښائی چه سړی ورشی څو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه ئی محفوظ کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د شیطان تحریک او وسوسه دا ده چه په دینی سؤال جواب کښې بی موقعه سړی په غصه کوی او په جنګ او جګړه کښې یی غورځوی د هم دغه په نسبت ئی فرمایلی دی چه د بدی خورا (دیر) ښه جواب دا دی چه په ښو خبرو سره ورکړ شی!

وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ اَنْ یَّحْضُرُوْنِ ﴿۹۸﴾

او پناه غواړم په تا پوری ای ربه ځما چه حاضر شی (دوی) ماته (په لمانځه یا تلاوت د قرآن یا په ځنکدن کښې)

تفسیر: یعنی په هیڅ یوه حال کښې می مه پریږده چه شیطان ماته رانږدی شی یا خپل وار او ګزار پر ما وکړی.

(او تل به یادوی په بدی سره ما او تا ای محمده او استاځی ځما دغه کافران)

حَتّٰٓى إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّيٓ أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّا ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا ۖ وَمِن وَرَآئِهِم بَرْزَخٌ إِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

تر هغه پورى كله چه راشي يو د دوى ته (اسباب د) مرگ نو وبه وائى اى ربه ځما بيرته وگرځوه ته ما (دنيا ته) ښائى چه زه عمل وكړم نيک په هغه څيز كښى چه بيرته پريښى دى ما (په دنيا كښى نو فرمائى الله چه) نه دى داسى (چه ته بيرته دنيا ته وگرځيدى شى ايمان او صالح عمل ته) بيشكه دغه د رجعت خبره داسى چتى (بيكاره) خبره ده چه دى ويونكى د هغى دى او په مخ كښى د دوى دى برزخ (پرده د قبر ده چه ئى نه پريږدى رجوع ته) تر هغى ورځى پورى چه بيا ژوندى راپاڅولى كيږى.

تفسير: يعنى تاسى دغه د كفارو بدى په ښه طريقه سره دفع كوئ! او هغه خبرى چه دوى ئى جوړوى هغه مونږ ته راپريږدئ! تر هغه پورى چه د دوى د ځينو د موت وقت راشي او د نزع په وقت كښى د عذابونو مبادى معاينه كړى او په افسوس او ارمان كولو شروع وكړى ـ او په هغه وقت كښى داسى تمنا وكړى چه اى الله! د قبر د ورتللو په ځاى ما پريږده چه بيرته دنيا ته لاړ شم! او د خپلو تيرو تقصيراتو تلافى وكړم! او څه نيک اعمال او د آخرت پنگه (سرمايه) ځان ته برابره كړم! ـ او وروسته له دى نه بيخى له گناهونو او خطاؤ او بدو چارو څخه لاس واخلم! او بالكل ورنژدى نشم! نو په دغه كښى به اى پروردگاره! ستا لوى لطف او مهربانى وى! كما قال الله تعالىٰ ﴿ وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَآ أَخَّرْتَنِيٓ إِلٰٓى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصّٰلِحِينَ ﴾ (٢٨) جزء د المنافقون (٢) ركوع ١٠ آيت
نو پاک الله به ملائكة العذاب ته وفرمائى چه دغو منكرانو ته ووايئى نه ده داسى چه ته به بيرته دنيا ته وگرځيدى شى دپاره د ايمان او د صالح عمل بيشكه دغه كلمه د رجعت يوه داسى چتى (بيكاره) خبره ده چه دى ويونكى د هغى دى يعنى د اجل د راتگ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) كيږى او كه بالفرض ستانه (واپس) هم كړل شى نو دوى به بيا له سره صالحه اعمال ونه كړى او بيا به په همغو ملاهيو او مناهيو كښى مشغوليږى ﴿ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ ﴾ جزء ٧ (د الانعام ٣ ركوع ٢٨ آيت)
دغه محض د هغوى د خولى خبرى دى چه د حسرت، ارمان، ندامت، او افسوس له غلبى څخه چپ نشى پاتى كيدى ـ نو دى دى په خپل سر دغسى خبرى كوى چه بل څوک ئى پرته (علاوه) له ده څخه ويونكى نه دى او اوس داسى خبرى له سره ځمونږ په دربار كښى نه اوريدلى كيږى او

نه د دوی بیا رجوع دنیا ته ممکنه ده ځکه چه د دوی په مخ کښې د قبر برزخ مانع دی او د قبر پرده ئې تر ورانذی پرته ده تر هغې ورځې پورې چه بیا ژوندی راپاڅولی کیږی یعنی تر اوسه ئې څه لیدلی دی؟ آیا یواځې له مرګه دومره زیات ویریدلی دی؟ وروسته له دی نه یو بل عالم د «برزخ» راځی کله چه هلته ورسیږی له دنیائی خلقو څخه به پرده کیږی او آخرت ئې هم لا په مخ کښې نه دی راغلی. هو! د آخرت د عذاب یو لږ څه نمونه ئې وردمخه کیږی چه د هغه خوند به تر قیامت پورې پرله پسې څکی.

﴿فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ ﴿١٠١﴾

نو کله چه پوکی وکړ شی په صور شپیلی کښې (لپاره د قیام د قیامت) پس نه به وی (نافع) نسبونه په منځ د دوی کښې په دغه ورځ کښې او نه به پوښتنه کوی دوی یو له بله.

تفسیر: یعنی د برزخ د عالم څخه وروسته قیامت ور په سر دریږی د دوهم صور (شپیلی) د پوکلو څخه وروسته ګرد (تول) مخلوقات به په یوه میدان کښې سره راتولوی او درول کیږی په دغه وقت کښې به هر سړی پخپل فکر او اندیښنه کښې لګیا وی. اولاد له موره، پلاره سره ورور له وروره سره، میړه له ښځې سره او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لری ـ او هر یو به له بل څخه نا آشنا او بیزاره وی ـ هیڅوک به د بل پوښتنه نه کوی لکه چه د «عبس» په اوله رکوع کښې مرقوم دی ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ۝ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ۝ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ۝ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾ له دی نه وروسته امکان لری چه له ځینو قرابتونو او خپلوی څخه څه نفع وررسیږی **كما قال الله تعالى في ركوع الاول من سورة الطور.**

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ﴾.

تنبیه: په ځینو احادیثو کښې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه د قیامت په ورځ کښې ګرد (تول) د نسب او «صهر» دا مادی تعلقات منقطع کیږی یعنی په کار نه ورځی **«الانسبی وصهری ـ** پرته (علاوه) ځما له نسب او صهر» معلوم شو چه د رسول اکرم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم تعلقات له دغه عمومه مستثنیٰ دی د هم دغه حدیث د اوریدلو په اثر حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنهما سره خپله نکاح وتړله ـ او څلویښت زره درهمه مهر ئې وروتاکه (مقرر که) حضرت شاه صاحب لیکی ـ «هلته به پلار او ځوی یو له بل سره نه وی شامل له هر یوه سره د ده د عمل حساب دی». ځما نیکه مولوی مراد علی کاموی د ﴿فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ﴾ تفسیر پخپل **«یسیر»** کښې داسی کړی دی «پس نه به وی سره نسبونه په منځ د دوی کښې په دغه ورځ کښې یعنی نه به نسبی علائق

پاتی وی لکه پلارولی ـ موروولی ـ ځویولی ـ لورولی ـ وروروولی ـ خورولی ... او نه حسبی علائق به پاتی وی لکه خسرولی ـ خواښی ولی ـ خینی ولی ـ او دا به په سبب د ډیر دهشت او حیرت وی. دا لا څه بلکه خپل ځان به هم تری ورک وی. یا دا معنی چه دلته اوس په نسب فخر کوی چه زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دی «صاحب» پلار یا ځوی یا ورور یا بل څه یم او هلته به دی نسبت او دی سبب ته هیڅ یوه فائده نه وی او نه به پوښتنه کوی دوی یو له بله د دی نسب او حسب او دغه په سبب د ډیر مشغولتیا د دوی وی پخپل غم کښی او دغه به پخوا له حسابه وی ځکه چه هلته به خلاصی په عمل وی لکه چه فرمائی

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

پس هر څوک چه درنی شی تلی (یا تللی شوی) عملونه د دوی (معتمد وګرځی په نزد د الله) پس دغه کسان هم دوی دی بریالیان (کامیاب) (له عذاب خلاص شوی په مراد رسیدلی) او هر هغه څوک چه سپکی ئی وختلی تلی (یا تللی اعمال) د ده (چه وزن نه کړی په نزد د الله) پس دا هغه کسان دی چه زیان ئی کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصیان سره اوس دوی) په دوزخ کښی به تل پراته وی سوځوی مخونه د دوی اور (د دوزخ) او دوی به دغه اور کښی غونج وچولی(ګونجی تندی) (بدرنګه او بدمخی) به وی.

تفسیر: د دوی بدن به له ډیرو سوځیدو څخه وپرسیږی لاندنی شونده به ئی ښکته ځوړندیږی ـ تر نامه پوری رسیږی او پاسنۍ شونده به ئی تر ککری هم وربورته کیږی او ژبه به ئی (لکه د فیل شوندک) د باندی راوځی ـ او تر ځمکی به راوړدیږی **(اللّٰهم احفظنامنه ومن سائر انواع العذاب)**

نو وبه ویلی شی په عقبا کښی له جانبه د الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه زیان ئی کړی دی د خپل ځان چه تول عمر ئی په مخالفت د رحمان او متابعت د نفس او شیطان ضایع کړی دی چه

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

آیا نه ؤ آیتونه (د قرآن) ځما چه لوستل کیده پر تاسی (په دنیا کښی) پس وئ تاسی چه پر هغو به مو تکذیب کاوه (چه اوس لائق د دی عذاب شوئ)

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښی به دوی ته داسی ویل کیږی ګواکی د هغو خبرو تکذیب چه تاسی په دنیا کښی کاوه اوس د هغو د تکذیب بدل او سزا وګورئ چه رښتیا وه که دروغ؟.

قَالُوْا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّيْنَ ﴿۱۰۶﴾ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظٰلِمُوْنَ ﴿۱۰۷﴾

نو وبه وائی (کفار) ای ربه ځمونږ غالبه شوی وه پر مونږ بدبختی ځمونږ او وو مونږ یو قوم ګمراهان (چه لیاره د حق شیطان راښخه ورکه کړی وه). ای ربه ځمونږ (یو کرت) وباسه مونږ له دی دوزخه پس که بیا راوګرځیدو مونږ (دی کفر ته) پس بیشکه مونږ ظالمان یو (پر ځانونو خپلو باندی).

تفسیر: یعنی دوی به اعتراف کوی چه بیشکه مونږ د خپلی بدبختی او بدقسمتی لامله (له وجی) دلته لویدلی یو او د هغی صافی سمی لیاری ښخه په لوی لاس کاږه شوی یو او په خپلو پښو د دغه ابدی هلاکت په کنده کښی لویدلی یو اوس مو دغه ګرد (تول) شیان پخپلو سترګو سره ولیدل نو د لطف او کرم له مخی یو ځلی مونږ له دغه ځایه وباسه! او بیرته مو دنیا ته ولیږه چه ښه عملونه وکړو او له ګناه او خطاء ښخه بیخی لری وګرځو او که بیا هم مونږ ستا د احکامو ښخه غاړه وغړوله بیا هره سزا چه راکوی مونږ ستا په واک او اختیار کښی یو حال دا چه د دوی دغه وینا هم خطاء ده او دوی پکښی دروغجنان دی او دا وروستنی کلام دی د دوزخیانو چه پس د دی خبری ښخه امر د سکوت به ورته وشی نو دغو کفارو ته د ملائکة العذاب په ژبه د الله تعالیٰ له جانبه داسی امر کیږی.

قَالَ اخْسَـُٔوْا فِيْهَا وَلَا تُكَلِّمُوْنِ ﴿۱۰۸﴾ اِنَّهٗ كَانَ فَرِيْقٌ مِّنْ عِبَادِيْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾

وبه فرمائی چه تاسی چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذلیل) په دی دوزخ کښی او

مه غږیږئ له ماسره (په دفع د عذاب کښې) بیشکه شان دا دی چه وه یوه ډله له بندګانو ځما (یعنی مؤمنان) چه ویل دوی (تضرعاً) ای ربه ځمونږه پوره یقین او تصدیق مو کړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو باندی) نو مغفرت وکړه مونږ ته (ګناه ځمونږ) او مهربانی راباندی وکړه او ته (ای پروردګاره) خیر ډیر غوره د ټولو مهربانی کوونکیو ئی

تفسیر: یعنی خوشی چټی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! اوس هر هغه څه چه مو کړی دی د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ)! له آثارو څخه معلومیږی چه د دی خداوندی جواب د صدور څخه وروسته بیا داسی ناری سوری منقطع کیږی او دوزخیان غیر له «زفیر» او شهیق څخه به بل کلام نه شی کولی العیاذ بالله.

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾

پس نیولی ؤ تاسی دوی مسخری کړی شوی پر دوی تر هغه پوری چه هیر کړ (مسلمانانو) له تاسی څخه ای کفارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د تاسی ای کفارو په تمسخرو د مسلمانانو کښې او وئ تاسی چه په هغوی پوری مو خندل (هر وقت له ډیره کبره).

تفسیر: یعنی په دنیا کښې کله چه مسلمانانو د خپل الله په حضور کښې دعاء او استغفار کاوه نو تاسی ورپوری پیچموځی (مسخری) کولی او خندا به مو ور پوری کوله او د هغو د نیکو خصلتونو پوری به مو توقی کولی او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسی لویدلی وئ. چه پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخی له یاده وتلی وه او داسی به مو ګڼل چه ګواکی ستاسی پر سرونو باندی له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته چه ستاسی د داسی حرکاتو یاداشت واخلی او د هغو سختو اعمالو سزا تاسی ته درکړی.

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

بیشکه زه چه یم جزا می ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چه هغوی صبر کړی ؤ (په اضرار ستاسی) بیشکه هغوی چه دی هم هغوی دی بریالیان (رسیدلی خپلو ټولو مقاصدو ته).

تفسیر: بیچاره ګانو مسلمانانو ستاسی پر قولی او فعلی ایذاؤ او اضرارو صبر کړی ؤ وګورئ چه

نن ورځ ستاسي بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کیږی؟ او دوی داسی یو مقام ته رسولی شوی دی چه هلته به پخپلو هر ډول (طریقه) مقاصدو بریالی (کامران) او کامیاب او له هر قسمه لذائذو او مسراتو سره غاړه په غاړه وی
(بیا وبه فرمائی پخپله الله تعالیٰ قهراً یا وبه وائی پرښته د عذاب له جانبه د الله تعالیٰ داسی چه)

قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿۱۱۲﴾
قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَادِّينَ ﴿۱۱۳﴾

وبه فرمائی څومره څنډ (ایسارتیا) مو تیر کړی دی تاسی په ځمکه کښی په شمار د کلونو؟. نو وبه وائی (کفار) څنډ (ایسارتیا) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابګرو څخه.

تفسیر: یعنی له پرښتو څخه چه هغوی هر قسم نیکی او بدی شمیرلی دی دغه به ئی هم شمیرلی وی چه «څومره څنډ (وخت) مو تیر کړی دی په ځمکه کښی او څو مدت مو هلته ژوند کړی دی» یعنی په قبر کښی یا د دنیا په ژوندون کښی ـ دغه به هم هلته ډیر لږ په نظر راځی دغه پوښتنه هم د دی لامله (له وجی) کیږی چه په دنیا کښی دوی عذاب ته ډیر زیات تلوار او عجلت کاوه اوس وپوهیدل چه هغه ډیر په سرعت او جلتی وورورسید (کذا فی موضح القرآن).
(نو بیا وبه فرمائی پخپله الله تعالیٰ قهراً یا وبه وائی پرښته د عذاب له جانبه د الله تعالیٰ داسی چه).

قٰلَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۱۴﴾

وبه فرمائی چه نه دی څنډ (تاخیر) کړی تاسی (په دنیا کښی) مګر لږ مدت (په نسبت د عذاب د آخرت که چیری بیشکه تاسی یئ چه پوهیږئ (چه ژوند د دنیا په نسبت د عقبا ډیر لږ دی).

تفسیر: یعنی واقعی د دنیا عمر خو ډیر لږ ؤ لیکن که تاسی پر دغه خبره په دنیا کښی د انبیاؤ په خبرو باندی پوهیدئ نو له سره به دغه فانی متاع به نه مغروریدئ او له انجام څخه به نه غافلیدئ او هغه ګستاخی او شرارتونه به له تاسی څنی نه صادریدل چه د دنیوی زائلو او فانی لذتونو د مشغولیت او مصروفیت په ضمن کښی له تاسی څخه په ظهور ورسیدل.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

آیا پس گمان کوئ تاسی داسی چه بیشکه خبره دا ده چه پیدا کړی مو یئ تاسی عبث (د لوبو دپاره) او (داسی گمان کوئ چه) بیشکه تاسی مونږ ته نه به راوستلی کیږئ (حساب او کتاب ته).

تفسیر: داسی نه ده تاسی عبادت ته پیدا شوی یئ او رجوع کوونکی یئ ځمونږ دربار ته دپاره د مجازاتو یعنی په دنیا کښی د نیکی او د بدی پوره نتیجه نه دررسیږی ـ که په دی ژوندون پسی بل ژوندون نه وی نو گویا دغه گرده (توله) کارخانه به محض یوه لوبه او تماشا او بیخی یوه بی نتیجی شی وی حال دا چه د الله تعالیٰ ذات له دی نه ډیر اعلیٰ او ارفع دی چه د هغه په نسبت داسی رکیک خیال وکړ شی.

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

پس ډیر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثیاتو او نورو عیوبو چه) مطلق باچا حق دی نشته هیڅوک لائق د عبادت په رښتیا مگر خو هم دی (یوائی) چه رب مالک د عرش کریم عزت‌ناک دی (چه رحمت تری نازلیږی)

تفسیر: هر کله چه هغه لوی خاوند د ملکوت (معنوی دنیا) د لویی او د قوت او د سطوت خاوند او مالک مطلق دی نو له سره دغه امکان نه لری چه دغه عزیز منتقم جلت عظمته دغه تول وفاداران او مجرمان هم داسی خوشی پریږدی او د هغو د ښو بدو اعمالو جزا او سزا ورنه کړی.

وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١١٧﴾

او هر څوک چه بولی له الله سره خدای بل (چه د هغه عبادت هم کوی هسی خدای چه) نه دی هیڅ برهان علمی سند ده ته په دغه (عبادت د غیر) پس بیشکه هم دا خبره ده چه حساب (جزاء) د دی (مشرک) په نزد د رب د ده دی (چه سم له استحقاقه ئی ورکوی) بیشکه شان دا دی چه بری نه مومی

(کافران او نه خلاصیږی له عذابه)

تفسیر: یعنی هلته به حساب او کتاب کیږی او هر چاته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کیږی د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوی ده او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسی شوی ده چه په پای (اخر) کښی ئی ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم په استغفار او استرحام هم مامور گرځولی دی.

وَقُلْ رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۱۸﴾

او ووایه (ای محمده!) ای ربه ځما مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امت ئی) او ته خیر بهتره ډیر غوره د تولو رحم کوونکیو ئی.

تفسیر: یعنی ځمونږ له تقصیراتو څخه راتیر شه! او پخپل رحمت مو په دنیا او آخرت کښی سر لوړی کړه! ستا د بی‌نهایته رحمت په مقابل کښی هیڅ شی مشکل نه دی. د ﴿اَفَحَسِبْتُمْ﴾ څخه د سورت ختم پوری دا آیات ډیر فضائل او تأثیرات لری چه د هغه ثبوت له ځینو احادیثو څخه کیږی او مشائخو دغه په تجربو سره رسولی دی. ښائی چه د دغه آیت سری ورد ولری! په خاتمه کښی هغه دعاء هم تبرکاً او تفاؤلاً نقل کوو چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته تلقین فرمایلی ؤ ځکه چه د هغو الفاظ د دی آیاتونو سره مناسب دی

«اللّٰهم انی ظلمت نفسی ظلماً کثیراً وانه لا یغفر الذنوب الاانت فاغفرلی مغفرة من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم»

تمت سورة المؤمنون بفضله ومنه وحسن توفیقه ونرجو منه اکمال بقیة الفوائد.

سورة النور مدنية وهی (٦٤) آية و (۹) رکوعات رقمها (۲٤) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۲) نزلت بعد «سورة الحشر»

د «النور» سورة مدنی دی (٦٤) آیات (۹) رکوع لری په تلاوت کښی (۲٤) او په نزول کښی (۱۰۲) سورت دی وروسته د «الحشر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا فِيْهَآ اٰيٰتٍ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ①

دا یو سورت دی چه نازل کړی دی مونږ دا او فرض کړی دی مونږ (احکام د هغه او نازل کړی دی مونږ په دی (سورت) کښی آیاتونه ښکاره دپاره د دی چه تاسی (پری) پند واخلئ (او غور پکښی وکړئ).

تفسیر: دغه سورت په ځینو نهایت ضروری احکام ـ حدود امثال ـ مواعظ ـ حقائق ـ توحید او په نورو اهمو تنبیهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زیاته ممتازه او پوه زیاتونکی برخه هغه ده چه د (افک) له قصی سره تعلق لری. پر أم المؤمنین حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها منافقینو د دروغو تهمت کړی په هغه کښی ځینی ساده او بی فکره مخلص مسلمانان هم ښوئیدلی او د ثبات او استقامت څخه لږ څه متمائل شوی وو چه د هغه خطرناکه اثر نه یواځی د بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها پر وضعیت لویده بلکه له یوه حیثیته پخپله د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام وعلی آله الکرام وعلیٰ اصحابه العظام د مجد او شرف تر درباره هم رسیده نو ځکه ضرورت واقع شو چه لوی قرآن په پوره اهتمام او قوت سره د داسی خوفناکی غلط کاری یا غلط فهمی اصلاح وکړی او د تل دپاره د ایماندارانو غوږونه پرانیځی څو وروسته له دی نه له سره د دښمنانو له تبلیغاتو او انتشاراتو متأثر نشی. نو ځکه ئی د دی سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمایله ﴿سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا﴾ الآية - څو مخاطبین وپوهیږی چه د ده مضامین ځان ته اهمیت او یو خاص وقعت لری او د ډیر محفوظ او ټینګ نیولو مستحق دی او هغه صاف صاف نصائح او ترتی ترتی (تیک تیک) خبری چه په دغه سورت کښی بیان شوی دی هغه ګردی (تولی) د دی وړ (قابلی) او لائقی دی چه هر مسلمان ټینګ پخپل زړه کښی ځای ورکړی او تل ئی په یاد ولری او د یوی شیبی له مخی هم د ده د احکامو څخه غفلت ونه کړی که نه د دین

او د دنیا په تباهی او خرابی کښی آخته کیږی.

اوس الله تعالیٰ بیانوی خپل احکام چه ځینی ئی دغه دی

اَلزَّانِیَةُ وَالزَّانِیْ فَاجْلِدُوْا کُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چه زنا ئی کړی وی او هغه سړی چه زنا ئی کړی وی (او محصنان وی او ثبوت شی زناء پر دوی په اقرار یا په شهادت) پس وهئ تاسو ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل دری

تفسیر: ترکیب (الزانیة والزانی) دواړه مبتداء دی او خبر ئی (فاجلدوا) دی او دغه الف لام په معنی د (الذی) دی چه متضمن دی معنی د شرط لره ځکه چه (ف) جزائیه پری داخله شوی ده په خبر باندی نو تقدیر ئی داسی دی چه **(التی زنت والذی زنی فاجلدوهما)** لکه چه مونږ پاس ترجمه هم داسی کړی ده دغه سزا د هغه زانی او زانیی ده چه آزاد عاقل او بالغ وی او نکاح ئی هم نه وی کړی یا د نکاح څخه وروسته جماع ئی نه وی کړی او هغه چه آزاد نه وی پنځوس دری وهلی کیږی د هغه حکم پنځمی پاری د اولی رکوع په ختم کښی مذکور دی او هغه چه عاقل یا بالغ نه وی نو دی خو لا نه دی مکلف شوی. په هر هغه مسلمان کښی چه دغه گرد (تول) صفات (حریت، بلوغ، عقل نکاح جماع) موجود وی نو داسی شخص ته «محصن» وائی نو د دغه محصن سزا چه د زناء مرتکب شی او پری شرعاً اثبات شی «رجم» ؤ یعنی په گتو ویشتل او سنگساری ده لکه چه د المائده په سورت کښی ئی د تورات په حواله فرمایلی دی ﴿ وَکَیْفَ یُحَکِّمُوْنَکَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِیْهَا حُکْمُ اللّٰهِ ﴾ الآیة - او هغه حکم د الله رجم وو لکه چه د هغه ځای په تفاسیرو کښی تیر شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه سره موافق فیصلی صادری کړی وی او فرمایلی ئی ؤ «**اللّٰهم انی اول من احیا امرک إذ اماتوه** ای الله! زه هغه ړومبی سړی یم چه ستا هغه امر حکم می ژوندی کړی دی چه محو او متروک کړی شوی ؤ» بیا نه یوائځی یهودان بلکه هومره داسی قسم واقعات چه وراندی کیده په هغو تولو کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم تل محصن زانی ته په رجم سره سزا ورکړی وه وروسته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له رحلته اصحاب الکرام هم پر هم دغه احکامو د «رجم» اجراآت کول بلکه د اهل السنت والجماعت څخه یو سړی هم د ده پر مخالفت نه دی جرائت کړی. **گواکی** متواتره سنت او د اهل الحق اجماع دغه خبره راښوولی ده چه په دغه مسئله کښی محمدی شریعت د توریت حکم باقی پری ایښی دی لکه چه لوی قرآن د عمد قتل په سزا کښی وژل کیدل د توریت په حواله بیان فرمایلی دی ﴿ وَکَتَبْنَا عَلَیْهِمْ فِیْهَآ اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بنی اسرآئیلو ته ورکول د البقره په سورت کښی بیان کړی شوی دی

﴿ فَتُوبُوٓا۟ إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَٱقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ ﴾ بیا هم دغه احکام د محمد صلی الله علیه وسلم د امت په حق کښې هم ایښود شوی دی شاید د محصن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدت او تاکید چه د ﴿ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ﴾ د حکم د ترک مذمت او بدی ئې بیان فرمائلی ده او په آخر کښې ارشاد شوی دی ﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ﴾ الآیة - له هغه به دا غرض وی چه د توریت دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندی دی چه د هغو په اجراء او انفاذ کښې نه ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅا د اهواؤ او آراؤ لحاظ او پروا وکړی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه مورد کښې د هیڅا څه پروا ونه کړه او د دوی څخه وروسته راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه - تر دی پوری چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندیښنه پیدا بلکه مکشوفه شوه چه وروسته له دی نه به ځینی زائغین د دغه احکام له تعمیله انکار کوی لکه چه خوارج او ځمونږ د زمانی یوی ممسوخی فرقی تری انکار هم کړی دی نو دوی پر منبر وختل او د صحابه ؤ او تابعینو په لویه مجمع کښې ئې د الله تعالیٰ د دغه حکم اعلان په ډیر تاکید او تشدید سره وفرمایه - او په دغه مورد کښې یوه قرآنی یو منسوخ‌التلاوة آیت حواله ئې ورکړه چه په هغه کښې د محصن د رجم صریح حکم موجود دی او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی مګر حکم ئې هم هغسی باقی پاتی دی.

تنبیه: د کوم آیت محض منسوخ التلاوت کیدل او حکم ئې باقی پاتی کیدل یوه مستقله مسئله ده چه تحقیق ئې په دغو مختصرو فوائدو کښې نشی درجیدی انشاالله العزیز که د مستقل تفسیر د لیکلو وار راورسید نو هلته به ولیکلی شی.

وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

او نه دی نیسی تاسو لره په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوی (او مهربانی) په (انفاذ د) حکم د الله کښې که یئ تاسی چه تینګ یقین لرئ پر الله او په ورځی آخری (د قیامت)، او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته یوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چه فضاحت ئې زیات شی).

تفسیر: یعنی که پر الله تعالیٰ یقین لرئ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کښې هیڅ تقدیم او تأخیر مه کوئ! داسی ونه کړئ چه د مجرم څخه وویریږئ او د سزا له اجراء څخه لاس وباسئ یا پکښې څه تنقیص وکړئ یا داسی غیر مؤثری خفیفی او معمولی سزا ورکړئ چه د

سزا کیفیت پکښې نه وی ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ مطلق حکیم او له تاسی څخه زیات پر بندګانو مهربان دی او د ده هر حکم کلک وی که پوست د عالم د مجموعی په حق کښی له حکمت او رحمت څخه نشی عاری کیدی ـ که تاسی د ده د احکامو او حدودو په اجراء کښی قصور کوئ نو د آخرت په ورځ کښی به ستاسی څخه پوښتنه کیږی.

﴿ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ - او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته له مؤمنانو)

یعنی دغه سزا دی ګوښی (بیله) ورته ورنه کړه شی بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کښی دی ورته ورکړه شی څکه چه په هغه رسوائی کښی د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانیات او عبرت دی او ښائی چه په کښی دغه غرض هم وی چه دغه لیدونکی مسلمانان د ده پر حال باندی زړه وسوځی او د مغفرت دعاوی ورته وکړی والله اعلم.

اَلزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَّالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ

زنا کار سړی نه نکاح کوی (په رغبت محبت سره) مګر خو زناکاره ښځه یا مشرکه ښځه او زناکاره ښځه نه په نکاح کوی (دغی ښځی زانیی لره په رغبت او محبت سره) مګر سړی زناکار یا سړی مشرک

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دی فعل انتهائی شناعت بیان فرمائی یعنی هغه نارینه او ښځه چه په دغه شنیعه عادت مبتلاء وی په حقیقت کښی د دی خبری وړ (مستحق) او لایق نه دی چه له هغه سره د کوم عفیف مسلمان د ازدواج، د ناستی او د ملاستی تعلق قائم کړ شی د هغه د پلیت طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دی چه له هم داسی بد کاره او تباه حاله نارینه او ښځی سره یا له دوی څخنی هم بدتره له کوم مشرک او مشرکی سره د هغه تعلق وی کما قال الله تعالیٰ فی هذه السورة:

﴿ اَلْخَبِيثٰتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثٰتِ ۚ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبٰتِ ﴾

کوی جنس له خپله جنسه سره سازه ـ هم کوتره له کوتری باز له بازه

د ده د حرکت اصلی اقتضاء خو هم دغه وه ـ اوس دغه بیله خبره ده چه الله تعالیٰ د نورو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) کوم په نامه سره مسلمان عقد هم له مشرک او مشرکی سره

جائز نه دی فرمايلی. يا مثلاً د بدکاره سړی نکاح که د کومی صالحی ښځی سره وتړله شی نو دغه بالکل باطله نه ده درولی شوی.

تنبیه: د دغه آيت داسی تقرير چه مونږ کړی دی بيخی سهل او بی تکليفه دی په دغه کښی د (لاينکح) معنی هغسی نيولی شوی ده لکه چه په «**السلطان لايکذب**» او نورو محاوراتو کښی اخيسته کيږی يعنی د فعل د لياقت نفی ـ د فعل نفی له حيثيته ورکړی شوی ده. **فافهم واستقم**

وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ ۝

او حرامه کړی شوی ده دغه (زناء يا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفيفانو) مؤمنانو

تفسير: يعنی يو مؤمن په داسی حال کښی چه مؤمن وی څرنګه به داسی حرکت ته اقدام کوی؟ په حديث کښی راغلی دی «**لا يزنی الزانی حين يزنی وهو موءمن**» يا دا مطلب چه له زانيی سره د هغو پرهيزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی چه په صحيح او حقيقی معانی سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دی يعنی په تکوينی دول (طريقه) دغسی پاک او صاف نفوس د داسی خراب او پليت او ګنده ځايونو په طرف نه متمائل کيږی او تری ساتلی شوی دی په دغه وقت کښی به د «حرم» معنی هم هغسی وی چه «په ﴿ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ ﴾ کښی. يا په «وحرام علیٰ قرية اهلکناها» کښی نيولی شوی دی والله اعلم.

فائده: دغه پاس آيت يوائځی د ترغيب دپاره دی په نکاح اخيستلو د عفائفو او شرائفو کښی او ترهيب دی له نکاح کولو د بدکارانو څخه ځکه چه زنا په قبح کښی نژدی ده شرک ته لکه چه عفاف او پاکوالی او تحصن او ودوالی نژدی دی ايمان ته او بل دغه نفی په معنی د نهی نه ده او که په معنی د نهی وی نو منسوخ دی په آيت د ﴿ وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى ﴾ سره.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَاْتُوْا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ

او هغه کسان چه اولی محصنی ښځی (يا محصن سړی چه نسبت د زنا ورته وکړی) بيا رانه ولی (په مخ د قاضی حاکم کښی) څلور تنه شاهدان

تفسير: يعنی که په داسی پاک لمنی ښځی باندی د زناء تهمت ولګوی چه د دی بدکاری په کوم دليل يا په شرعيهؤ قرائنو سره نه وی ثابت (نو وئی وهئ تاسی دغو قاذفانو لره ای قاضيانو او حاکمانو اتيا دری او مه ئی قبلوئ شاهدی ځکه چه سره له حريته بلوغ ـ عقل ـ اسلام او پاکی

فاسقان دی) او هم دغه حکم دی د پرهیزګار نارینه که پری تهمت ولګاوه شی. لکه چه دغه آيات د يوی پاکی عفيفی صديقی ښځی په قصه کښی نازل شوی دی نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوی ده که څلور شاهدان تير کړی او د هغوی شهادت سم له شرعيه ؤ اصولو سره مقبول واقع شی نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زناء حد جاری کيږی.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَٰنِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا۟ لَهُمْ شَهَٰدَةً أَبَدًا ۚ

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وی) اتیا دری او مه قبلوئ تاسی له دوی نه شاهدی هیڅکله (تر وقته د مرګه پوری)،

تفسير: دغه د «قاذف» تهمت لګونکی سزا شوه چه «مقذوف په مطالبه» اتيا دری وهلی کيږی او په مستقبل کښی د تل دپاره په معاملاتو کښی مردودالشهادت درولی کيږی ځمونږ د حنفيانو په مذهب کښی وروسته له توبی ايستلو څخه هم د دوی شهادات په معاملاتو کښی نه قبليږی

وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤﴾

او دا (قاذفان) هم دوی دی فاسقان.

تفسير: يعنی که په واقع سره ئی عمداً په دروغو سره تهمت لګولی ؤ بيا نو د ده فسق او نافرمانی ظاهره ده که په رښتياء سره واقعی خبره ئی ويلی وی ليکن په دی باندی پوهيده چه زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی نو د داسی خبری له اظهاره غير له دی نه چه د يوه مسلمان پت او عزت خراب کړی بل څه ګټه (فائده) نه کوی چه هغه فی نفسه مستقله ګناه ده او علماء هغه په کبائرو کښی شميرلی ده.

إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

مګر هغه کسان چه توبه وباسی پس له دغه (قذفه له ګناه نه) او اصلاح کړی (نيت او عمل خپل) پس په تحقيق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډير رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: يعنی وروسته له توبی او د حال اصلاحه ښونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم تری پورته کوی او د الله تعالیٰ په نافرمانو بندګانو کښی به نه شميرلی کيږی. اګر که د پخوانی

قذف په سزا کښې بیا هم مردودالشهادت پاتې دی هم دغه په اسلافو کښې د قاضي شریح ـ ابراهیم نخعي ـ سعید بن جبیر ـ مکحول ـ عبدالرحمٰن بن زید بن جابر ـ حسن بصري ـ محمد بن سیرین او سعید بن المسیب رحمهم الله مذهب دی کما فی الدر المنثور و ابن کثیر.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ اَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چه اولي ښځې (محصنې پاکې له زناء څخه په زناء سره)

تفسیر: یعني د زناء تهمت ولګوي یا خپل د ووړکي په نسبت ووائي چه دغه څما له نطفې څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۢ بِاللّٰهِ اِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهٰدٰتٍۢ بِاللّٰهِ اِنَّهٗ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَآ اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٩﴾

حال دا چه نه وی دوی ته شاهدان (په دی کار د زناء کښې) مګر نفسونه د دوی (یعني پخپله حاضر وی) پس (واجبه ده په دی کښې) شاهدی د یوه د دوی څلور شاهدی په (نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زناء کښې) او پنځمه (شاهدی) (داسی ده چه) بیشکه لعنت د الله دی وی پر دغه (میړه) که وی (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوی له دغی ښځې څخه عذاب (د حد ثابت په وینا د میړه ئې) دا (کار) چه شاهدی ولولی (دا ښځه) څلور (واری) شاهدی (په نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دا میړه څما خامخا له دروغ ویونکیو دی(په نسبت د زناء په ما باندی) او پنځمه (شاهدی داسی ده) چه ووائی بیشکه غضب د الله دی وی په دی (ښځې) که چیری وی (دا میړه می) له

صادقانو رښتيا ويونكيو څخه.

تفسير: يعني هر هغه ميړه (خاوند) چه پر خپلی ښځی د زناء تهمت ولګوی اولاً له ده نه به څلور شاهدان طلب کړه شی ـ که ئی راحاضر کړی نو پر ښځه دی د زناء حد جاری کړ شی.
که ئی شاهد نه شو حاضرولی نو ده ته دی وویلی شی چه څلور ځلی دی په قسم یادولو سره بیان کړی چه زه په خپله دغه دعوی کښی رښتینی یم (په دغه تهمت کښی چه می پر خپله ښځه لګولی دی دروغ نه وایم) ګواکی د څلورو شاهدانو په ځای پخپله د ده څلور (کرته) حلفیه شهادات دی. او په آخر کښی په پنځمه مرتبه کښی دغسی به وائی چه «که دی پخپله دغه دعوی کښی دروغجن وی نو پر ده دی د الله تعالیٰ لعنت وی» که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړی نو بندی دی کړ شی او حاکم دی دی مجبور کړی چه یا دی پر خپل دروغ ویلو اقرار وکړی او د قذف په حد محکوم شی چه پاس ئی ذکر وشو یا دی پنځه کرته همغه الفاظ ووایی چه پاس مذکور شو. که میړه (خاوند) دغه الفاظ ووائی نو بیا ښځی ته دی وویل شی چه هغه دی هم څلور ځلی په قسم یادولو سره داسی بیان وکړی چه «میړه (خاوند) می په دغه تهمت لګولو کښی دروغجن دی» او پنځم ځلی دی دغه الفاظ ووائی چه «د الله غضب دی نازل شی پر دی ښځه باندی که ئی دغه میړه (خاوند) پخپله دغه دعوی کښی رښتین وی» تر څو که ښځه دغه الفاظ ونه وائی بندی دی وساتلی شی چه یا دی په صاف ډول (طریقه) سره خپل د میړه (خاوند) د دعوی تصدیق وکړی چه د زنا حد پری جاری شی. یا په پاس مذکوره الفاظو سره ئی تکذیب وکړی که ښځه هم د خپل میړه (خاوند) پشان دغه الفاظ ووائی او له «لعان» څخه فراغت ومومی نو بیا له دغی ښځی سره جماع او د جماع دواعی ګرد (ټول) حرام شول بیا که میړه (خاوند) دی ته طلاق ورکړی ښه! که نه قاضی دی د دوی دواړو په منځ کښی تفریق وکړی اګر که دغه واړه پر دغه افتراق راضی هم نه وی یعنی قاضی دی په ژبه سره ووائی چه «ما د دغو دواړو په منځ کښی سره تفریق وکړ» نو دغه تفرق د بائن طلاق حکم لری.
(۱): ـ **تنبیه:** پر زوجینو باندی دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کښی «لعان» وائی او «لعان» خاص په قذف الازواج پوری مخصوص دی د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حکم هم هغه دی چه پاس مذکور شو.
(۲): ـ **تنبیه:** دغه څلور شاهدی ئی ځکه مقرری کړی چه اصل خو څلور شاهدان ؤ کله چه هغه پیدا نه شول نو د هری یوی شاهدی په ځای یو سری ودریده او پنځمه په ځای د «تزکیی» کښی شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيْمٌ ﴿١٠﴾

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسی او رحمت د ده او (بل دا نه وی

چه) بیشکه الله ډیر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی (نو رسوا او معذب شوی به وی په دنیا کښې)

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی لکه چه ځمونږ له ترجمې څخه ښکاریږی چه که نه وی فضل او احسان د الله تعالیٰ پر تاسو باندی نو خامخا به ئی شرمولی وی تاسو یا ژر به ئی په عذاب کړی وی تاسو یعنی که دغه د «لعان» حکم مشروع نه وی نو د «قذف» د عمومی قاعدی سره موافق به پر میړه (خاوند) قذف اوښته یا به ئی گرد (تول) عمر د خپل ځیگر وینی څښلی او لړمون خوړینی به ناست ؤ ځکه ممکن دی چه دی رښتین وی په خلاف د غیر د میړه (خاوند) چه هغه د دغسی اظهار دپاره مضطر نه دی ځکه د هغه په قانون کښې د دغو امورو رعایت ضروری نه دی. له بل لوری که یواځی د میړه (خاوند) په قسم خوړلو د زناء ثبوت کیدی نو د ښځی لپاره به ډیر سخت مصیبت او زحمت پیښیده ـ حال دا چه ممکن دی هغه رښتین هم وی هم داسی که ښځه د دی په قسم خوړلو سره یقیناً بری وگڼله شی نو پر میړه (خاوند) به د قذف حد لازمیده ـ سره له دی چه د ده په صداقت کښې هم مساوی احتمال موجود دی ـ نو په دغه حالت کښې د «لعان» په مشروعیت کښې د گردو (تولو) رعایت وشو او هم دغه د الله تعالیٰ د فضل او رحمت اثر دی ځکه چه په فریقینو کښې هر یو چه رښتین وی هغه د بی محله سزا څخه نجات ومونده په دغه وړی دنیا کښې پرده پوښی کړی او مهلت ئی ورته ورکړی دی چه ښائی توبه وباسی بیا د ده د توبی قبلول دغه د الله تعالیٰ د توابیت د صفت اثر شو

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه راوړی ئی دی غټ دروغ (په شان د عائشی کښې) یو تولی دی له تاسی (مسلمانانو) نه گمان مه کوئ په دی (دروغو) چه شر بد دی تاسی ته (ای مخلصانو مؤمنانو) بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسی ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسی) مقرر دی هر سړی ته له دغو (بهتان ویونکیو جزاء د) هغه څیز چه گټلی ئی دی له گناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار پیټی د دغو (دروغو او شائع ئی کړل) له دغه (تولی) نه شته ورته عذاب لوی (په دارینو کښې)

تفسیر: دلته د هغو غلتو دروغو ذکر دی چه پر حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها تړلی شوی ؤ دغه پیښه داسی وه چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د هجری په (٥) یا په (٦) کال کښی د (بنی المصطلق) له غزوی څخه د مدینی منوری په طرف بیرته تشریف راوړ ام المومنین صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دوی سره وه ـ بی‌بی صاحبه پر بل اوښ سوره وه چه پری هودج (پالکی) تړلی او پردی به ئی ځوړندی او شکته به وی او جمال به لا له پخوا هودج (پالکی) پری تاړه ـ په یو منزل کښی چه د دوی قافله شکته شوی وه لږ شیبه پخوا له کوچ حضرت صدیقی بی بی عائشی ته د وضؤ د تجدید ضرورت محسوس شو نو ځکه له قافلی څخه څه قدر لری او ګوښی (جدا) لاړه. په دی ضمن کښی یو ناڅاپه د دی د غاړی غاړکی (امیل) وشلیده او دانی ئی (چه د جزع یمنی څخه وی) په شګو کښی سره تیت و پرک (منتشر) شوی نو د هغو په تولولو او لټولو دا ډیره وځنډیده (ایساره شوه) هلته قافلی کوچ وکړ او له خپله ځایه ولتیدله او ګرد (تول) سره لاړل. جمال هم داسی ګمان وکړ چه لکه بی‌بی صاحبه په هودج (پالکی) کښی ناسته ده ځکه چه د هغه ګردی (تولی) پردی شکته ځوړندی وی او تولی پیلیاری (پردی) شکته لویدلی وی او ذاتاً بی‌بی صاحبه په عمر کښی هم وړوکی او په بدن کښی هم ډیره ضعیفه او نحیفه وه چه د دی د وجود او عدم وجود له هودج (پالکی) د باندی ښه نه څرګندیده.

الغرض جمالانو خپل اوښان رهی (روان) او چالان کړل او ګرد (تول) سره لاړل. لکه چه ام المؤمنین بیرته راغله که ګوری چه قافله تللی ده ـ او هیڅ اثر او نښه ئی هم نه ښکاری.

نو ام المومنین په نهایت ثبات او استقامت سره دغسی رأیه قائمه کړه چه اوس له دغه ځایه خوځیدل خلاف‌المصلحت دی ـ ولی که زه د دغو شګو په کرمونو کښی د قافلی تعقیب هم وکړم په هڅوی پسی نشم رسیدی او امکان لری چه لیاره هم راڅخه ورکه شی ـ که دلته واوسیږم هر کله چه لمر وخیژی او ځما متعلقین په دی وپوهیږی چه زه په هودج (پالکی) کښی نه یم او ځما پالکی تشه روانه ده نو هرومرو (خامخا) به هم دلته په منده او ځغاښته راپسی راشی نو هملته پاتی شوه.

کله چه شپه وه پر ام المؤمنین د خوب شومه راغله، هملته ئی خپل مبارک سر کیښود.

کله چه حضرت صفوان بن معطل رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په امر مأمور ؤ چه تل به دی وروسته له قافلی راځی ـ او د پاتی شویو شیانو خبر نیونه به کوی نو ځکه دی تل د قافلی څخه په لږ څه فاصله لری اوسیده او همیشه د قافلی تر شا وروسته له پلتنی (تحقیق) به راته. حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه دغه ځای ته ګهیځ (سحر) راورسید او له لری څخه ئی ولید چه کوم اوده پروت دی ـ کله چه ورنژدی شو نو د وریپچلی (نغښتلی) شوی تکری (څادر) څخه یی وپیژنده چه دا خو ځما مور ام المؤمنین صدیقه بی‌بی عائشه ده ځکه چه پخوا د حجاب د حکم له نزوله هم دغه معنوی ځوی او مور سره پیژندل.

حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د دغه وضعیت د لیدلو څخه سخت ولړځید ـ او ډیر وویرید او

په زور سره ئی ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ وويل چه د هغه په اثر د ام المؤمنين رضی الله تعالیٰ عنها سترګی خلاصی شوی او هم هغسی مخ پيچلی (پټ مخ) او په خپل تکری کښی تاو شوی کيناسته.
حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه خپل اوښ ام المؤمنين رضی الله تعالیٰ عنها ته نژدی چو کړ - او ام المؤمنين رضی الله تعالیٰ عنها هم هغسی پټه پری سوره شوه - او صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د اوښ مهار پر خپله اوږه باندی کيښود او د قافلی تر شا روان او ورسره ګډ شول.
راس المنافقين و امام المکذبين عبدالله بن ابی چه د مدينی منوری ډير خبيث - بدباطنه خان او د منافقانو مشرف او د رسول الله صلی الله عليه وسلم دښمن ؤ - دلته چه داسی يوه خبره او موضوع ورپيدا شوه نو په چتی (بيکاره) او چپوله (فضول) خبرو ئی خوله وسپړدله - او ځينی ساده او ناپوهان مسلمانان مثلاً په نارينه ؤ کښی حضرت حسان - حضرت مسطح - او په ښځو کښی حمنه بنت جحش رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعين د منافقانو په دغه انتشاراتو او ګمراه کوونکيو خبرو تيروتل او په دغسی افسوسناکو تذکرو کښی سره لګيا شول چه د هغو ويل دوی ته نه ؤ لازم او د ام المؤمنين رضی الله تعالیٰ عنها د عفت او عصمت سره بيخی منافی ؤ - مسلمانانو ته بالعموم - او پخپله رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته له داسی قسم واهياتو خبرو څخه سخته صدمه ورسيده. تر يوی مياشتی پوری دغسی چتی (بيکاره) خبری سره کيدی او رسول صلی الله عليه وعلیٰ آله وصحبه اجمعين به هم دغه ګردی (تولی) خبری اوريدی او هيڅ به ئی نه ويل - او نه د هغو په تحقيق پسی ګرځيده - مګر په زړه کښی سخت خفه ؤ وروسته له يوی مياشتی پخپله ام المؤمنين عائشه صديقه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه - نو د غم له شدته ناقراره شوه - او د رنځورئ په بستره کښی ولويده شپه او ورځ به ئی ژړل - او د يوی شيبی له مخی به ئی هم اوښکی نه دريدی. په دغه ضمن کښی نور واقعات هم پيښ شول - او ډيری خبری اتری سره کيدلی چه په صحيح بخاری شريف او نورو کښی د لوستلو قابل دی - او بالاخر د حضرت ام المؤمنين صديقی رضی الله تعالیٰ عنها په برائت کښی بالذات الله تعالیٰ دغه آيت ﴿ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ ﴾ الآية - تر لری ځايه پوری نازل وفرمايه - چه ام المؤمنين عائشی صديقی رضی الله تعالیٰ عنها تل فخر پری کاوه - او بالحق چه پر دغه هومره فخر او وياړ چه وکړی لږ دی.
﴿ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ﴾ - يو تولی دی له تاسو مسلمانانو څخه) يعنی دغه دروغ تړونکی له خيره سره همغه کسان دی چه په دروغو يا په رښتيا سره د اسلام مدعيان دی - او خپلو ځانونو ته مسلمانان هم وائی - له دوی ځنی څو تنه سری سره يو ځای شوی دی - او داسی چتی (بيکاره) خبری ئی سره تړلی دی - او څه خلق په ناپوهی سره پر دغه چغلی او چتی (بيکاره) دروغو غوليدلی دی - خو بيا هم د الله تعالیٰ لوی احسان دی چه ګرد (تول) مسلمانان په دغه لومه کښی نه دی نښتی.
﴿ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ - ګمان مه کوئ په دی دروغو چه شر بدی تاسو ته

ای مخلصانو مؤمنانو بلکه دغه دروغ خیر بهتر دی تاسو ته له جهته د ثواب او منقبت د تاسو) دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلی دپاره دی چه هغوی ته له دغی واقعی څخه صدمه رسیدلی وه بالخصوص حضرت صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها او د دی کورنی ته ځکه ظاهر دی چه هغه ډیره سخته خفه او ویرجنه وه یعنی اگر که په ښکاره ډول (طریقه) دغه ویناوی ډیری مکروهی خفه کوونکی او خرابی دی لیکن فی الحقیقت تاسی ته د ده په منځ کښی ډیره بهتری او محاسن پټ وه آیا دومره مدت د تاسی پر داسی زړه خوږوونکو حملو او ایذاؤ صبر کول هم داسی بی اجره پاتی کیږی آیا دغه لږ فخر او شرف دی چه بالذات خالق‌الکائنات پخپل پاک کلام کښی ستاسی نزاهت او برائت نازل کړ او ستاسی دښمنان ئی خوارو‌زار او رسوا کړل او تر قیامت پوری ئی ستاسی د خیر ذکر د گردو (تولو) قرآن لوستونکیو پر ژبه جاری کړ او مسلمانانو ته ئی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام او د ده د ازواجو او اهل البیت د حق پیژندلو دپاره داسی یو درس ورکړ چه له سره هیریدونکی نه دی فلله الحمد علیٰ ذلک.

﴿ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم ﴾ – مقرر دی هر سری ته له دغو بهتان ویونکو جزاء د هغه څیز چه گټلی ئی دی له گناه او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار د دغو دروغو له دغه شته ورته عذاب لوی. یعنی هر هغه سړی چه په دغه فتنه کښی هومره حصه واخیسته همغه قدر گناه ئی د خپل ځان لپاره وگټله او د هغی د سزا مستحق شو مثلاً ځینی کسان خوشال شول او په ډیر خوند او مزه سره ئی د دغو واهیاتو خبرو تذکره کوله ځینو د افسوس د اظهار په ډول (طریقه) ـ ځینو د تحقیق او تفتیش په اصول ـ خامخا د دغی خبری په شاؤ خوا کښی ئی گرویگنی (تپوسونه) او پلیتنی (تحقیقونه) کولی او رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپله پته خوله ناست او دغه گردی (تولی) خبری ئی اوریدی. ځینی به د داسی خبرو د آوریدلو څخه په تردد او اندیښنه کښی لویدل. ډیر کسان به په دغه مورد کښی چپ ناست وو. ډیرو کسانو به ئی د دغو افواهاتو تکذیب کاوه چه د دغو وروستنیو خلقو وضعیت پاک الله پسند او غوره کړ او نورو گردو (تولو) ته ئی درجه په درجه الزام واړاوه او د دی گناه ډیر لوی بار اخیستونکی رأس‌المنافقین عبد الله بن ابی ؤ لکه چه په ډیرو روایاتو کښی تصریح ده هم دغه خبیث به نور خلق له خپله ځانه سره تولول او دغه خبری به ئی په غوږونو کښی ورڅخولی او دوی به ئی سراښول او غولول او خپله لمن به ئی په ډیر مهارت او چالاکی سره تری تولوله او په نورو باندی ئی هغه شائع کوله نو په آخرت کښی ډیر لوی عذاب خو د ده دپاره هرومرو (خامخا) شته لیکن په دنیا کښی هم دغه ملعون ډیر ذلیل او رسوا شو او تر قیامته به دی په ذلت او خواری سره یادیږی.

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾

ولې نه په هغه وقت کښې چه واوریده تاسي دا خبره ګمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو(پخپلو منځونو) کښې د خیر (خبرې) او ویلې وی (دوی تولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښایی چه له خپلو مسلمانانو وروڼو خویندو سره حسن ظن ولری او هر کله چه واوری چه خلق پر یو نیک سړی هم داسی چتی (بیکاره) «**رجمابالغیب**» بدی خبری او خراب تهمتونه لګوی نو ښائی چه دی داسی خیالاتو ته پخپل زړه کښی لیار ور نه کړی بلکه د هغو تکذیب دی وکړی رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی هر څوک چه پښی‌ښا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړی نو الله تعالیٰ هم د ده پښی‌ښا مدد کوی - بی‌تحقیقه او تعمقه تهمتونه تراشل له ایمانه بعید دی ښائی چه هر سړی پر خپل پت (غیرت) او عزت د بل پت (غیرت) او عزت قیاس کړی لکه چه ابو ایوب انصاری رضی الله تعالیٰ عنه او نورو د «افک» په قصه کښی وکړل. یوه ورځ د ده ښځی وویل چه «خلق د بی‌بی عائشی صدیقی په. نسبت دغسی خبری کوی» ده وویل چه ګردی (تولی) دروغ دی آیا ته به داسی کار وکړی شی؟ دی وویل چه نه! نو ابو ایوب رضی الله تعالیٰ عنه وویل بیا نو د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه لور د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کډه (تبر) د مسلمانانو مور د عربستان ملکه حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت چه له تا نه ډیره لوړه - پاکه - صافه - طاهره - مطهره ده داسی ګمان بیخی چتی (بیکاره) او فضول دی.

لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا
بِالشُّهَدَآءِ فَأُولَٰٓئِكَ عِندَ اللَّهِ هُمُ الْكَٰذِبُونَ ﴿١٣﴾

ولې نه راوسته (او تیر نه کړی دوی) په دی خبره څلور شاهدان (چه شاهدی ورکړی وی په دی قذف د دوی) پس کله ئې چه رانه وستل څلور شاهدان پس دغه کسان په نزد د الله کښې هم دوی دروغجنان دی.

تفسیر: یعنی سم د الله تعالیٰ له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسی خلق دروغجنان

درولی شوی دی چه پر بل چا باندی تهمتونه لگوی او بیا د هغه اثبات دپاره څلور شاهدان نشی وړاندی کولی او بی له کافی ثبوته داسی غتی خبری له خپلی ژبی څخه وباسی او چتی (بیکاره) پری وئیږی.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا اَفَضْتُمْ فِيْهِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۴﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د دغه (الله پر تاسی) په دنیا کښی (په توفیق د توبی سره) او په آخرت کښی (په عفو او مغفرت سره) نو خامخا رسیدلی به ؤ تاسی ته په هغه دروغ کښی چه غوپی وهلی تاسی په هغو (دروغو) کښی عذاب لوی (په هم دغه دنیا کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دوی ته د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په طفیل له عذابونو څخه نجات ورکړ که نه دغه خبره د عذاب لائقه ده. (موضح القرآن) له تاسو ځینی مخلصینو ته د توبی توفیق هم ورکړ ـ خطا ئی ورمعاف کړه ـ که نه د منافقینو پشان دوی هم د قیامت په ورځ په لوی عذاب کښی اخته کیدل. (العیاذبالله).

اِذْ تَلَقَّوْنَهٗ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُوْلُوْنَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَّا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ وَّتَحْسَبُوْنَهٗ هَيِّنًا ۖ وَّهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمٌ ﴿۱۵﴾

کله چه واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چه یو له بله مو پوښتنه کوله) او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چه نه ؤ تاسو ته په هغی باندی هیڅ علم او گڼله تاسی دغه خبره آسانه (چه هیڅ گناه پکښی نشته) حال دا چه دغه (خبره) په نزد د الله کښی ډیره لویه ده (له حیثیته د گناه نه).

تفسیر: یعنی د عظیم عذاب مستحق ولی نه کیدل ـ کله چه تاسی بی تحقیقه یو ظاهرالبطلان خبره یو د بل له خولی څخه اخیستله ـ او له خپلو ژبو څخه ئی دغه چتی (بیکاره) او اتکلی خبری ایستلی چه د هغو له واقعیت څخه تاسی بیخی نه وئ خبر بیا عجیبه خبره لا دا ده چه داسی سخته خبره (یعنی کومه محصنه خصوصاً د نبی علیه السلام مطهره زوجه او ځمونږ د

مسلمانانو روحانی والده متهم کول) چه د الله تعالیٰ په نزد ډیر لوی دروند جرم دی، یوه وړوکی او معمولی خبره ګڼله له دغه اصلی جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُم مَّا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّتَكَلَّمَ بِهَٰذَا سُبْحَٰنَكَ هَٰذَا بُهْتَٰنٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

ولی نه کله چه واوریده تاسی دا خبره ویل تاسی چه نه ښائی مونږ ته دا کار چه خوله وخوځوو په دی خبره باندی پاکی د تا (ای ربه) دا دروغ دی ډیر لوی (چه تړلی شوی دی د منافقانو له خوا).

تفسیر: یعنی اول خو د حسن‌الظن اقتضاء داسی وه چه ستاسو په زړونو کښی هم ښائی دغه خبری نه تیریدی لکه چه پاس ارشاد وشو ـ لیکن که د شیطانی اغواء له سببه ئی فرض کړئ د چا په زړه کښی کومه بده وسوسه تیره شی ـ یا ئی له چانه واوری نو بیا جائز نه دی چه داسی ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړی ـ لازم دی چه په هسی مواردو کښی مؤمن خپل حیثیت او دیانت ملحوظ ولری او په صافو الفاظو سره داسی ووائی چه د داسی بی سرو پښو خبری له خپلی ژبی څخه ایستل ماته نه ښائی او نه زه پری ښه ښکارم ـ ای الله ته پاک ئی څرنګه خلق داسی نامعقولی خبری له خپلی خولی څخه وباسی آیا هغه پاکه ـ صافه ـ متقیه میرمن چه تا د سید الانبیاء او رأس‌المتقین د زوجیت لپاره غوره او مخصوصه کړی ده هغه (معاذ الله) څرنګه هم خپل ځان بی پته (بی غیرته) کوی؟ او هم (استغفر الله) پخپله دغه وضعیت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم پت (غیرت) باندی هم داغ لګوی (حاشا ـ ها ـ ثم حاشاـ ها!) دغه خو د دښمنانو له طرفه پر یوه بی‌قصوره باندی بهتان تړلی شوی دی.

يَعِظُكُمُ ٱللَّهُ أَن تَعُودُوا۟ لِمِثْلِهِۦٓ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾

پند درکوی تاسی ته الله (او منع کوی مو) چه بیا ونه ګرځئ تاسی مثل د دی خبری ته هیڅکله که چیری یئ تاسی مؤمنان (نو پری عبرت واخلئ!)

تفسیر: یعنی مؤمنانو ته ښائی چه په پوره ډول (طریقه) سره پوهان او هوښیاران شی ـ څو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فریبونو سره ونه غولیږی او د دوی په پلمو (تدبیرونو) سره تیر نه وځی ـ او تل تر تله د نبی علیه وعلیٰ آله واصحابه الصلوٰة والسلام او د ده د اهل بیتو د عظمت شان ملحوظ ولری.

وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۸﴾

او بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د پند) او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنی د دی خبری پته درښیئ چه دغه غټ دروغ چا جوړ کړی؟ او خپور (مشهور) کړی دی؟. معلوم شو چه منافقانو تل په پته دښمنی او مخالفت کاوه په پخوانی آیت کښی ئی دغه خبره راښکاره کړی وه (کذا فی الموضح) عموماً مفسرانو له آیاتونو څخه احکام ـ نصائح ـ حدود ـ د توبی قبول او نور مضامین مراد کړی دی ـ په دغه وقت کښی به د علم او حکمت د صفاتو له ذکر کولو څخه دغه غرض وی چه الله تعالیٰ له تاسی څخه د مخلصینو د قلبی ندامت او د نیاتو او د اعمالو او اقوالو پر حال ښه خبردار دی ـ نو ځکه ئی د هغوی توبه قبوله کړه ـ او څرنگه چه حکیم مطلق دی نو ځکه ئی په نهایت حکمت او علم سره تاسی ته تنبیه او ویښتیا هم درکړه او د ده گرد (تول) احکام د بندگانو پر مصالحو مبتنی دی.

اِنَّ الَّذِیْنَ یُحِبُّوْنَ اَنْ تَشِیْعَ الْفَاحِشَةُ فِی الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ۙ فِی الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۹﴾

بیشکه هغه کسان چه خوښوی دغه (خبره) چه خوره شی فاحشه بدنامی په حق د هغو کسانو کښی چه ایمان ئی راوړی دی شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنیا کښی (په حد د قذف او په بدنامی سره) او په آخرت کښی (په اور د دوزخ سره) او الله ښه عالم دی او تاسی نه پوهیږئ (پر ضرر د هغی خوری کړی فاحشی).

تفسیر: یعنی بدکاری شائع او خوره شی ـ یا د بدکاری اطلاعات او خبری منتشری او خوری شی ـ دغسی غوښتونکی منافقان ؤ لیکن د هغوی په تذکره کولو کښی ئی مؤمنانو ته هم تنبیه وفرمایله چه فرض ئی کړئ که د چا په زړه کښی د کومی بدی خبری خطره تیره شوی وی ـ او په بی پروائی سره ئی کومه خبره له ژبی څخه هم وتلی وی نو ښائی چه بیا د هغی مهملی خبری تذکره له سره ونه کړی او د هغی په تشییع او تنشیر (اشاعت) پسی ونه گرځی ـ که خامخا د کوم مؤمن پت او عزت تویوی نو ښه دی وپوهیږی چه د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتی کیږی ـ او حق تعالیٰ هغه ذلیل او خواروی کما فی حدیث امام احمد رحمه الله په دی شان سره

چه په دنیا کښې د قذف حد پرې اجراء کیږي ـ او قسم قسم سپکتیا او بدنامي ئې په برخه کیږي او نورې رسوائي او سزاوې هم وررسیږي او په آخرت کښې د دوزخ سزا دوې ته تیاره او مهیاء ده او الله تعالیٰ ته داسې فتنه اچوونکې ښه معلوم دي او ښه ئې پیژني اگر که تاسې ئې نه پیژنئ ـ او دغه هم د پاک الله په علم کښې شته چه د کوم یوه جرم او گناه څومره ده؟ او غرض او مقصد ئې څه وو؟.

تنبیه: ـ د فاحشې د شیوع حب د حسد او کینې او نورو په شان د قلبیه وُ اعمالو څخه دې او د وسوسو او خواطرو په شان نه دي ـ او د قصد له مراتبو څخه نه دي نو ځکه د هغه په مأخوذیت کښې نه ښائي چه اختلاف وکړې شي. فتنبه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۰﴾

او که نه وې فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده او (دا نه وې) چه بیشکه الله ښه نرمي کوونکې ښه رحم والا دي (نو رسوا او معذب شوي به وې په دنیا کښې)

تفسیر: یعنې دغه غټ دروغ خو داسې ترلې او خواره شوي وُ چه نه وُ معلوم چه څومره کسان له هغه ځنې جاریدل. لیکن الله تعالیٰ محض پخپل فضل ـ رحمت ـ شفقت او مهرباني له تاسې ځنې د تائبینو توبه قبوله کړه ـ او پر ځینو ئې شرعي حد جاري کړ ـ او پاک ئې وگرځول ـ او هغه ته ئې چه زیات خبیث وُ یو دول (طریقه) مهلت ورکړ او په آخرت به جزا وررسیږي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۱﴾

اې هغو کسانو چه ایمان ئې راوړې دې (یعنې اې مؤمنانو!) متابعت مه کوئ د گامونو د شیطان او هر چا چه متابعت وکړ د گامونو د شیطان نو بیشکه دغه شیطان امر کوي (تابع خپل ته) په فحشاء ډیرو بدو قبیحو کارونو او په

منکر نامشروعو بدو خبرو او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د ده نو نه به وئ پاک کړی له (معصیت د افک څخه الله) تاسی هیڅوک هیڅکله ولیکن الله پاکوی (په قبول د توبی سره له معاصیو) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او الله ښه آوریدونکی (د اقوالو) ښه عالم دی (په نیاتو).

تفسیر: یعنی د شیطان له چالونو او پلمو (تدبیرونو) څخه هوښیار اوسئ! نه ښائی چه د مسلمان کار داسی وی چه شیاطین الجن والانس سره قدم په قدم یو ځای لاړ شی ـ د هغو ملعونانو د تولنی مقصود خو هم دا دی چه خلقو ته د بی حیائی او رسوائی په طرف دعوت او بلنه ورکړی نو تاسی ولی په رڼو سترګو عمداً د هغوی پر خبرو غولیږئ؟ وګورئ چه شیطان لږ څه تحریک او ډکه ورکړی ـ دومره لوی شورماشور او هنګامه پورته کوی ـ او ډیر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانیږی. حال دا چه شیطان خو د ګردو (تولو) ګمراه کول غواړی او یو تن هم نه پریږدی چه پر سمه لیاره لاړ شی ـ دا خو د الله تعالیٰ فضل او د ده رحمت دی چه دی د خپلو مخلصو بندګانو لاس نیونه کوی او ډیر زیات کسان ئی د شیطان له شرورو څخه محفوظ ساتی او ځینو ته وروسته له ابتلاء د توبی ایستلو توفیق ور په برخه او اصلاح کوی ئی دغه خبره د هم هغه واحد الله جل وعلا په اختیار کښی ده ـ او هم هغه پخپل محیط علم او کامل حکمت سره پوهیږی چه کوم یو بنده د اصلاح قابل دی؟ او د کوم یوه توبه ښائی قبوله کړه شی ـ الله تعالیٰ د ګردو (تولو) توبه او نور آوری ـ او د دوی د قلبی کیفیاتو څخه پوره واقف او باخبر دی.

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾

او قسم دی نه کوی خاوندان د فضل (په دین کښی) له تاسی او (خاوندان) د فراخی (او مالداری ستاسی په دنیا کښی) په دی چه نفقه) به نه ورکوی خاوندانو د خپلوی او مسکینانو او مهاجرینو ته په لیاره د الله کښی او ښائی چه عفوه دی وکړی او ښائی چه تری تیر دی شی آیا دوست نه لرئ تاسی دا چه مغفرت وکړی الله تاسی ته (په سبب د عفوی او صفح د تاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: پر حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها باندی په بهتان ترونکیو کښې ځینې مسلمانان هم په ناپوهی سره شامل شوی وو چه له هغوی ځنی یو حضرت مسطح رضی الله تعالیٰ عنه ؤ چه برسیره په دی چه یو مفلس مهاجر ؤ د حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه خوریی یا ترورځی هم کیده ـ او د «افک» د پیښی څخه پخوا حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه د هغه سره څه امداد او مالی مرسته (مدد) کوله ـ کله چه دغه خبره سره فیصله شوه ـ او د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها برائت د الله تعالیٰ له طرفه نازل شو ـ نو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه قسم وکړ چه وروسته له دی نه به مسطح رضی الله تعالیٰ عنه سره هیڅ امداد او کومک ونه کړم ـ ممکن دی چه ځینو نورو اصحابو ته به هم داسی پیښی وریپیښی شوی وی نو په دغه تقریب دا آیت نازل شو ـ یعنی له تاسی ځینی هغو کسانو ته چه الله تعالیٰ دینی کرامت او مشرتوب یا دنیائی وسعت او مالداری ورکړی ده دوی ته نه ښائی چه داسی قسمونه وخوری او ښائی چه د دوی همت ډیر لوی او اخلاق ئی لوړ او عالی وی ـ نو میړانه (بهادری) او ځلمیتوب په دی کښې دی چه د بدی بدل په نیکی سره ورکړ شی.
د محتاجو خپلوانو او د الله دپاره د خپل وطن پریښودونکیو د کومک، امداد او مرستی (مدد) څخه لاس اخیستل د میړنو (بهادرانو) او مشرانو کار نه دی ـ که مو قسم خوړلی وی نو نه ښائی چه داسی قسمونه پوره کړئ ـ بلکه د هغو کفاره اداء کړئ! ـ ستاسی له شانه او اوصافو څخه داسی ښائی چه د خطا کارانو له خطاء څخه اغماض وکړئ! او تری تیر شئ که داسی وکړئ نو الله تعالیٰ به ستاسی گرد (تول) قصور او خطاوی وبښی ـ آیا تاسی له الله تعالیٰ څخه د عفوی او د بښنی هیله (ارزو) او امید نه لرئ؟ـ او که ئی لرئ نو ښائی چه تاسی د هغه د بندگانو سره په هم دغه متوقعه صورت سره موافق معامله او تگ وکړئ! گواکی په دغه سره د «**تخلق باخلاق الله**» تعلیم وشو.
په احادیثو کښې دی لکه چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه دغه آیت واورید ﴿ اَلَا تُحِبُّوْنَ اَنْ یَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ﴾ ـ آیا دغه مو نه خوښیږی چه الله تعالیٰ مو وبښی» نو فوراً ئی وویل ـ
«**بلیٰ! یاربنا انا نحب** ـ بیشکه ای څمونږ پروردگاره! مونږ هرومرو (خامخا) ستا بښنه خوښوو او غواړو ئی»
دا ئی وفرمایل او د مسطح رضی الله تعالیٰ عنه هغه پخوانی کلنگ او امداد ئی بیرته جاری کړ ـ بلکه په ځینو روایاتو کښې راغلی دی چه د پخوا په نسبت ئی دوچند کړ. رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ الْغٰفِلٰتِ الْمُؤْمِنٰتِ لُعِنُوْا فِی الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۪ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿۲۳﴾

بیشکه هغه کسان چه ولي دوی (په نسبت د زناء سره) ښځی پاکی عفیفی ناخبری (له دغو بدو) ایمان راوړونکی (په الله او رسول) لعنت کړی شوی دی په دوی باندی په دنیا کښی او په آخرت کښی او شته دوی ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: په صحیحینو کښی حدیث دی ـ «**اجتنبوا السبع الموبقات الشرک بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق واکل الربوا واکل مال الیتیم والتولی یوم الزحف وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات**» له دی نه ظاهریږی چه د محصناتو قذف مطلقاً له مهلکاتو څخه دی بیا په هغه کښی ازواج مطهرات بالخصوص د ام المومنین بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها قذف خو ډیره لویه ګناه ده ـ علماؤ تصریح فرمایلی ده چه وروسته د دغو آیاتونو له نزوله هر څوک چه بی‌بی عائشی صدیقی یا له ازواج المطهرات څخه یو تن متهم کړی هغه کافر او د لوی قرآن مکذب ـ او د اسلام له دائری څخه خارج دی ـ د طبرانی په یوه حدیث کښی داسی راغلی دی «**قذف المحصنة یهدم عمل مائة سنة** پر محصنی باندی تهمت لګول د سلو کلونو عمل ورانوی» (العیاذبالله)

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

په هغه ورځ کښی چه شاهدی به ورکړی پر دوی باندی ژبی د دوی او لاسونه د دوی او پښی د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چه ؤ دوی چه کول به ئی په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی مجرم به خپله خوله او ژبه سره د هغو ویل او اظهار نه غواړی مګر د ده ژبه لاسونه ـ پښی به په اذن الله په وینا راشی ـ او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرګندوی چه د هغو په وسیله شوی وی.

لطیفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لګولی ؤ ـ او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوی وه چه هغه ئی پوره نشوه کړی بالمقابل د هغه دلته د پنځو شیانو ذکر وشو ـ ژبه چه د قذف اصلی آله ده او څلور نور لاسونه او پښی چه د هغه پر شرارت باندی شاهدی لولی.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

په دغه ورځ کښی به پوره ورکړی دوی ته الله جزاء د دوی هغه چه حقه لائقه وی او پوه به شي چه. بیشکه الله هم دی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)

ښکاره ظاهر (په الوهيت او ربوبيت خپل).

تفسير: هغه ذات چه د يوى ذرى اعمال ـ حساب ـ كتاب ـ په ښكاره او واضح دول (طريقه) سره هر سړى ته په صاف صورت سره ښكاروى ـ او د هغه په دربار كښې هيڅ ظلم او تعدى نه كيږى. دغه مضمون به د قيامت په ورځ گردو (تولو) ته مكشوف او مشهوديږى.

اَلْخَبِيْثٰتُ لِلْخَبِيْثِيْنَ وَالْخَبِيْثُوْنَ لِلْخَبِيْثٰتِ ۚ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُوْنَ لِلطَّيِّبٰتِ ۚ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ؕ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿۲۶﴾

ناپاكى (ښځى او خبرى) دپاره د ناپاكو دى او ناپاكه (خلق) دپاره د ناپاكو (ښځو او خبرو) دى، او پاكى (ښځى او خبرى) د پاكو (خلقو) دى او پاك (خلق) دپاره د پاكو (ښځو او خبرو) دى، دغه (پاكان چه ځينى له هغو اهل البيت دى) پاك (بى تعلقه بيزاره) دى له هغو خبرو چه وائى ئى (دروغجنان)، شته دوى ته مغفرت ښښنه او رزق روزى ښه (په جنت كښې).

تفسير: يعنى بد كارى او چتى (بيكاره) ښځى د بد كارو او چتلو (خرابو) سړيو وړ (قابلى) او لائقى دى هم داسى يو بدكار او گنده سړى د هم دى خبرى سره وړ (قابل) او لائق دى چه د هغه تعلق د هم هغه په شان چتلى (خرابى) او بدكارى ښځى سره وى ـ پاك او ستره او مطهر انسانان له ناپاكانو سره هيڅ تعلق او مطلب نه لرى. ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه فرمايلى دى چه د نبى صلى الله عليه وسلم ښځه له سره بدكاره (زانيه) نه وى يعنى الله تعالىٰ د هغه د ناموس حفاظت هم فرمائى ـ نقله فى (موضح القرآن).

تنبيه: د آيت دغه مطلب خو د شيخ الهند د ترجمى سره سم وشو ـ مگر د اسلافو د ځينو مفسرينو څخه دغه منقول دى چه د ﴿ اَلْخَبِيْثٰتُ ﴾ او د ﴿ اَلطَّيِّبٰتُ ﴾ څخه دلته ښځى نه دى مرادى ـ بلكه اقوال او كلمات مراد دى ـ يعنى خرابى خبرى خرابو خلقو سره لائقى او مناسبى دى ـ او پاكى او صافى خبرى پاكو او صافو سړيو سره لازمى او مناسبى دى ـ متقى ـ پاك ـ او صاف نارينه او ښځى له داسى گنده او مردارو تهمتونو څخه پاكى وى ـ لكه چه وړاندى له ﴿ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ﴾ څخه ظاهريږى ـ يا دى داسى وويلى شى چه خرابى خبرى د خرابو له خولو څخه ووځى هغه كسان چه د يوه پاك او متقى او مطهر انسان په نسبت كومه مرداره او خرابه خبره وكرى نو وپوهيږه چه هغه پخپله خبيث او مردار دى يعنى طيب او طاهر او پاك سړى له داسى خبيثو او مردارو او چتلو (خرابو) خبرو څخه بيخى پاك او مبراء دى او هسى خرابى ويناوى د خبثاؤ ـ پليتو ـ چتلو (خرابو) او گنده كسانو كار دى.

﴿ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴾ الآية - شته دوی ته مغفرت او رزق روزی ښه په جنت کښی)
یعنی هغوی د دوی په بدو ویلو سره نه بدیږی بلکه هر کله چه دوی پر هغه صبر وکړی نو دغه څیز د هغوی د خطاؤ او تیروتلو او ښویدلو کفاره کیږی - او دلته په هره اندازه چه مفسد خلق وغواړی چه هغوی ذلیل او خوار کړی - هلته به د هغه په بدل کښی دوی ته عزت او رفعت ور په برخه کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ننوځئ تاسی (هغو) کورونو ته چه غیر وی له کورونو د تاسی تر هغه پوری چه (اجازه وغواړئ او) سره وغږیږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوی دغه (اخبار او استیذان) د تاسی خیر بهتر ډیر غوره دی تاسی ته (له ننوتلو د بی اجازی څخه) ښائی چه پند واخلئ تاسی (په دی سره).

تفسیر: یعنی ماسواء د خپلی خصوصی هستوګنی له کوره د بل چا د هستوګنی په کور کښی هم داسی په خپل سر بی خبره مه ننوځئ! ولی تاسی نه یئ خبر چه هغه ستاسی د ننوتلو په وقت کښی په څه حال کښی دی؟ او څه احوال لری؟ آیا دی په دغه حال کښی د بل چا په ورتګ خوښیږی که خفه کیږی؟ لهٰذا پخوا د ننوتلو څخه ښائی ور ناری کړئ او ځان ته اجازت حاصل کړئ او له ګردو (تولو) نارو څخه بهتره «سلام» اچول دی.
په حدیث کښی راغلی دی چه دری ځلی دی سلام واچوی او د ننوتلو اجازه دی وغواړی که له دری ځلی سلام اچولو سره هم اجازه ور نه کړه شی - نو بیرته دی وګرځی.
فی‌الحقیقت دغه داسی ډک له حکمته تعلیم دی که د هغه په تعمیل کښی مؤاظبت وکړ شی - نو دغه د میلمه او کوربه دواړو په حق کښی ښه او بهتر دی.
مګر افسوس نن مسلمانان په دغو مفیدو هدایاتو پسی چندان نه ګرځی ولی نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخیستی هغه ته ئی ډیره ترقی او توسعه ورکړی ده.
(ربط) د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د زناء او د قذف د احکامو بیان ؤ - لکه چه ډیر ځله بی له اجازی د بل په کور کښی ننوتل - د هم دغو ممنوعهؤ امورو په طرف مفضی کیدل نو ځکه په دغو آیاتونو کښی ئی د استیذان د مسائلو بیان هم وفرمایه.

فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾

پس که چیری ونه مومئ تاسي په دی کورونو کښې څوک (چه اذن درکړی) پس مه ننه وځئ په دی کورونو کښې تر هغه پوری چه اذن وکړی شي تاسي ته، او که چیری وویل شي تاسي ته (عندالاستیذان) چه بیرته وګرځئ پس بیرته وګرځئ تاسي (او د ننوتلو سعی مه کوئ) چه دغه بیرته ګرځیدل ډیر غوره (او پاک) دی تاسي ته او الله په هغو کارونو چه کوئ ئې تاسي ښه عالم دی (او جزا ئې درکوی).

تفسیر: یعنی کله چه دغه درمعلوم شي چه په هغه کور کښې هیڅوک نشته خو بیا هم د بل چا په کور کښې بې د هغه د مالک او مختار له اجازی مه ننوځئ! ځکه چه د بل په ملکیت کښې بې له اجازی بل هیڅوک د تصرف حق نه لری. تاسي ته نه دی معلوم چه د بې اجازی ننوتلو څخه به څومره جګړی پیښیږی؟ هو! که صراحتاً یا دلالتاً اجازت درکړ شي نو بیا هیڅ مضائقه نشته او که چیری وویل شي تاسي ته عندالاستیذان چه بیرته وګرځئ پس بیرته وګرځئ تاسي او د ننوتلو سعی مه کوئ! یعنی د داسي ویلو څخه مه خفه کیږئ! ځکه چه ډیر اوقات انساني طبیعت دی ته نه وی مائل چه له چا سره وګوری ـ یا به د بل چا له ملاقاته په دغه وقت کښې حرج وربیښیږی په داسي یوه خبره او کار مشغول وی چه په دغه نه خوښیږی چه بل څوک پری مطلع شي ـ نو تاسي ته څه ضرورت درپیښ دی چه خامخا به پر هغه بار اچوئ! حال دا چه په دغه شان تکلیف او زحمت اړولو سره عموماً د دوستي او خپلوی تعلقات ورانیږی. په هر حال دغه کار چه بیرته وګرځئ تاسي او د ننوتلو سعی او اصرار مه کوئ دغه بیرته ګرځیدل خیر بهتر او ډیر غوره پاک دی تاسي ته او الله تعالیٰ په هغو کارونو چه کوئ تاسي ښه عالم دی او جزاء ئې درکوی یعنی الله تعالیٰ له ګردو (تولو) قلبیهؤ او قالبیهؤ اعمالو څخه ښه باخبر دی. څرنګه شي چه کوئ او په هر نیت ئې چه وکړئ حق تعالیٰ به سم د هغه د تناسب سره جزاء درکوی ـ او ده په خپل محیط علم کښې د ګردو (تولو) امورو رعایت فرمایلی، دغه احکام ئې صادر کړی دی.

لَّيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

نشته پر تاسی باندی هیڅ ګناه په دی کښی چه ننوځئ (بی له استیذانه) هغو کورونو ته چه نه دی د چا د اوسیدنی په هغه کښی متاع منفعت د تاسی وی او الله ته ښه معلوم دی هغه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او هغه چه پټوئ تاسی.

تفسیر: یعنی په هغو عمارتونو کښی چه کوم خاص او معلوم داره سری هستوګنه نه لری او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کښی څه ممانعت او قیود وی ـ مثلاً مسجد ـ مدرسه خانقاه ـ سرای او مثل ذلک ـ که هلته مو کوم شی وی ـ یا په هغه ځای کښی د څه موعد دپاره اوسیدل غواړئ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شئ او دلته هیڅ د استیذان ضرورت نشته. د داسی مسائلو تفصیلات ښائی چه په فقهیه‌ؤ کتابونو کښی وکتل شی. او الله تعالیٰ ته معلوم دی هر هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او هر هغه څه چه پټوی ئی تاسی یعنی الله تعالیٰ ستاسی د ګردو (تولو) پټو او ښکارؤ حالاتو په رعایت دغه احکام مشروع کړی دی چه له هغو څخه مقصود د فتنی او فساد ګرد (تول) مداخل بندول دی. مؤمن ته ښائی چه په خپل زړه کښی هم دغه غرض تر نظر لاندی ونیسی او پری عمل وکړی.

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ يَغُضُّوْا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوْا فُرُوْجَهُمْ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ﴿۳۰﴾

ووایه (ای محمده!) مؤمنانو ته چه پټی دی کړی دوی سترګی خپلی (له نامحرمو څخه) او ښه ټینګ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښی) دغه (اغماض او حفظ) ډیر پاکیزه (او ګټور) دی دوی ته بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئی (دوی نو ښائی چه تری په ویره اوسی پر هر حرکت او په سکون خپل)

تفسیر: بده کتنه د زناء اول قدم دی ـ له دی نه د لویو لویو فواحشو دروازی پرانستلی کیږی قرآن عظیم عموماً د بدکاری او بی حیائی د انسداد دپاره ړومبی د هم دغه سوری د بندولو توصیه کوی ـ یعنی مسلمان نارینه او ښځی ته حکم ورکړی دی چه د بدو کتلو څخه ځان ساتی! او خپل شهوات پخپل واک (اختیار) او اداره کښی ولری! که یو ځلی بی اراده او ناڅاپه د کوم نارینه نظر پر کومی پردی ښځی ولوید ـ یا د ښځی سترګی پر کوم پردی نارینه ولګیدی نو بیا دی بالاراده او قصداً د هغه پر لوری خپلی سترګی نه اړوی! ځکه چه دغه دوهم ځلی لیدل به د

ده په واک (اختیار) کښې وی ـ او په هغه کښې به معذور نه ګڼل کیږی.
که انسان ځان په دی سره عادی کړی چه خپلو پښو ته وګوری او په خپل اختیار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګوری نو ډیر ژر د ده د نفس تزکیه کیدی شی ـ کله چه اول ځلی ناڅاپه کوم اتفاقی نظر لویږی د شهوت او نفسانی غوښتنی له سببه نه وی نو ځکه حدیث هغه معاف کړی دی ښائی چه دلته په ﴿ مِنۡ اَبۡصَارِهِمۡ ﴾ کښې هم «من» ئی تبعیضه اخیستی هم دغه طرف ته ئی اشاره فرمایلی وی. (او ښه تینګ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل د محرماتو په مقابل کښې) یعنی له حرام کاری څخه خپل ځانونه وساتی! او خپل ستر او پرده دی د هیچا په مخ کښې نه خلاصوی **«الاعند من اباحه الشارع من الازواج وماملکت ایمانهم»**
(دغه اغماض او حفظ ډیر پاکیزه او ګټور دی دوی ته په دنیا او په عقبا کښې بیشکه چه الله تعالیٰ ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئی او په هغه نظر چه کوی ئی په حلال او حرام او هم داسی په استعمال د جوارحو په طاعاتو او په معاصیو) یعنی د سترګو غلا ـ او د زړونو پټی خبری او مخفیهٔ نیاتو ـ احوالو ـ ټول الله تعالیٰ ته معلوم دی ـ لهٰذا انسان ته ښائی چه تل دغه علام الغیوب حاضر او ناظر وګڼی ـ او له بدو افعالو ـ او بدو خیالاتو او بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتی ـ که نه هغه به ئی سم له خپله علمه سره په سزا رسوی **«مایصنعون»** څخه غالباً د جاهلیت د زمانی بی‌اعتدالی‌ګانی مراد اخیستی دی ـ یعنی هغه بی اعتدالی‌ګانی چه پخوا له دی نه مو کولی هغه ټولی الله تعالیٰ ته معلومی دی نو ځکه هغه اوس د خپل رسول په وسیله دغه احکام صادر کړی دی چه ستاسی تزکیه پری وشی.

وَقُلۡ لِّلۡمُؤۡمِنٰتِ يَغۡضُضۡنَ مِنۡ اَبۡصَارِهِنَّ وَيَحۡفَظۡنَ فُرُوۡجَهُنَّ وَلَا يُبۡدِيۡنَ زِيۡنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوۡبِهِنَّ وَلَا يُبۡدِيۡنَ زِيۡنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوۡلَتِهِنَّ اَوۡ اٰبَآئِهِنَّ اَوۡ اٰبَآءِ بُعُوۡلَتِهِنَّ اَوۡ اَبۡنَآئِهِنَّ اَوۡ اَبۡنَآءِ بُعُوۡلَتِهِنَّ اَوۡ اِخۡوَانِهِنَّ اَوۡ بَنِىۡۤ اِخۡوَانِهِنَّ اَوۡ بَنِىۡۤ اَخَوٰتِهِنَّ اَوۡ نِسَآئِهِنَّ اَوۡ مَا مَلَكَتۡ اَيۡمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيۡنَ غَيۡرِ اُولِى الۡاِرۡبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفۡلِ الَّذِيۡنَ لَمۡ يَظۡهَرُوۡا عَلٰى عَوۡرٰتِ النِّسَآءِ وَلَا يَضۡرِبۡنَ بِاَرۡجُلِهِنَّ لِيُعۡلَمَ مَا يُخۡفِيۡنَ مِنۡ

زِينَتِهِنَّ ۗ وَتُوبُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

او ووایه (ای محمده) ایماندارو ښځو ته چه پټی دی کړی له (نامحرمو څخه) سترګی خپلی او ښه تینګ دی وساتی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښی) او نه دی ښکاره‌وی زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل مګر هغه چه ښکاریږی له دغه (زینت څخه په وقت د کسب او کار کښی) او ښائی چه وا دی چوی تکری پوړنی خپل پر ګریوانونو خپلو (چه تتر ئی ښکاره نشی) او نه دی ښکاره‌وی زینت ښایست (او ځای د ښائست) خپل (هیچا ته) مګر دیاره د میړونو(خاوندانو) خپلو (چه دغه د هغو دی) یا پلرونو (او نیکونو) خپلو، یا پلرونو د میړونو (خاوندانو) خپلو ته یا ځامنو (او لمسیو) خپلو ته یا ځامنو د میړونو (خاوندانو) خپلو ته یا ورونو خپلو ته یا ځامنو د ورونو خپلو ته یا ځامنو د خویندو خپلو ته یا ښځو خپلو ته یا هغه چاته چه مالک شوی دی (د هغه) ښی لاسونه د دوی یا هغو تابعانو ته چه نه وی خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو نه یا هلکانو هغو ته چه نه وی خبر (دوی) پر اسرارو د ښځو او نه دی وهی (دا ښځی) پښی خپلی دپاره د دی چه معلوم کړ شی هغه څیز چه پټوی ئی دوی له زینت ښائست (ګانی) خپلی او راجع شئ توبه وباسی تاسی الله ته تول ای مؤمنانو! دپاره د دی چه تاسی ښیګنه او خلاصی ومومئ (په دارینو کښی).

تفسیر: ښائست او سینګار عرفاً خارجی او کسبی آرائش ته وائی چه هغه له لباس یا زیور او نورو شیانو څخه حاصلیږی ـ د دی احقر په نزد دلته د زینت ترجمه د سنګار په ځای که په زیبائش سره وکره شی ـ نو زیات جامع او مناسب واقع کیږی ځکه چه د زیبائش (ښائست) لفظ هر قسم خلقی او کسبی زینت ته شامل دی ـ اعم له دی چه هغه د جسم خلقی پیدایښت سره متعلق وی یا له پوښاک او نورو خارجی ډول و ډیل څخه حاصل شوی وی ـ د مطلب خلاصه داسی شوه ښځو ته د خپل هیڅ قسم خلقی یا کسبی ښائست اظهار پرته (علاوه) له خپلو هغو محارمو څخه چه ئی ذکر وروسته راځی د بل هیچا په مخ کښی جائز نه دی. هو! د هومره اندازی ښائست ظهور چه ضروری دی ـ او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت یا ضرورت نشی ممکن کیدی نو مجبوراً یا ضرورتاً د هغه په اظهار کښی دومره مضائقه نشته (مشروط په دی چه د فتنی خوف نه وی)

له احاديثو او آثارو څخه ثابتيږي چه مخ كفين (ورغوى) په ﴿ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ كښى داخل دى ځكه چه ډير ديني او دنيوى ضروريات د هغو په اظهار دوى مجبوروى ـ كه د هغوى د استتار حكم مطلقاً وركړ شي نو ښځو ته په كاروبار كښى سخت ربړونه (زحمتونه) او تكاليف وروړاندى كيږي. برسيره په دى فقهاؤ قدمين (تلى) هم پر هم دغو قياس كړى دى. لكه چه دغه اعضا مستثنىٰ شول نو د هغو متعلقات مثلاً ګوتمى ـ ګوتكى ـ نكريځى ـ رانجه ـ او نور هم ښائى په استثناء كښى داخل ومنلى شي ليكن واضح دى وى چه په ﴿ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ سره صرف ښځو ته د عندالضرورت د هغو اعضاؤ په اظهار كښى اجازه وركړى شوى ده ـ نامحرمو سړيو ته له سره اجازه نشته چه دوى دى خامخا دغو ښځو ته وګورى ـ يا له هغوى سره سترګى په سترګو شي يا د دوى د اعضاؤ سيل وكړى ـ ښائى د دغه اجازى څخه پخوا د هم دى لامله (له وجى) الله تعالىٰ مؤمنانو ته د غض‌البصر او د سترګو د پټولو حكم اورولى وى معلوم شو چه د يوه خوا د كوم عضوى د اظهار اجازه دغه نه لازمه وى چه بل طرف ته د هغه كتل هم جائز وى. نارينه چه په ستر له سره مأمور نه دى مګر د پاس آيات په اساس د ښځو له نظره مستور دى ـ يعني ښځى لدينه ممنوع دى چه نارينه‌ؤ ته وګورى. ښائى چه په ياد ئى ولرو چه په دغه آيت كښى محض د ستر د مسئلى بيان شوى دى يعني له دى نه قطع نظر چه ښځه په كور كښى وى كه د باندى؟ د ښځى د بدن كومه برخه د چا په مخ كښى او په كومو حالاتو كښى ښكارول جائز دى؟ پاتى شوه د «حجاب» مسئله ـ يعني شريعت په كومو حالاتو كښى ښځو ته له كور څخه د باندى وتلو اجازه وركړى ده؟ او د سير او د سياحت صلاحيت حكم دوى ته شته؟ كه نه؟ دلته د هغه د تذكر ځاى نشته د هغه څه تفصيل ان شاء الله د «احزاب» په سورت كښى راځى. مونږ چه د فتنى د خوف د نفى كوم شرط لګولى دى هغه د نورو دلائلو او شرعيه‌ؤ قواعدو څخه مأخوذ دى چه په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلى كيږى. د بدن په خلقى ښائست كښى له ګردو (تولو) څخه ډير ښكاره شي د تى اوچتوالى دى، د هغه د مزيد تستر دپاره ئى په خاص ډول (طريقه) سره تاكيد وفرمايه ـ او د جاهليت د رسم د امحاء طريقه ئى هم راوښوده. په جاهليت كښى به ښځو تكرى (څادرونه) پخپل سر اچول او د هغه دواړه څندى (غاړى) به ئى بيرته پخپلى شا غورځولى ـ او په دى ډوله د تى هيئت به څرګند پاتى كيده دغه ګواكى د ښائست يوه مظاهره وه. لوى قرآن دغه راوښوده چه ښائى تكرئ (څادر) په سر واچولى شي او د هغه څندى (غاړى) دى تر زنى لاندى تيرى شي څو د ښځو غاړه او تى او غوږونه پرى په ښه ډول (طريقه) پټ شي.

﴿ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾ الآية ـ او نه د ښكاروى ښځى زينت خپل هيچا ته مګر دپاره د ميړونو (خاوندانو) خپلو چه دغه د هغوى دى يا پلرونو او نيكونو خپلو يا پلرونو د ميړونو (خاوندانو) خپلو ته يا ځامنو او لمسيو خپلو ته د تره او ماما حكم هم داسى دى ـ په دغو محارمو كښى هم د مراتبو فرق شته مثلاً هغه زينت او ښائست چه دا ئى د خپل ميړه (خاوند) په مخ كښى ظاهرولى شي هغه د نورو محرمو په مخ كښى نشى څرګندولى ـ د زينت څرګندول څو درجى لرى

چه د هغه تفاصیل په لویو تفاسیرو او په فقهیهؤ کتابونو کښې ښائی ولوست شی. دلته یوائحی هم دغومره ښوونه شوی ده. هومره د تستر اهتمام چه له پردیو ځخه کاوه شی له محارمو ځخه نه کیږی. او داسی مطلب نه دی چه هر یو عضو دی د دوی په مخ کښې بربنډ او ښکارولی شی.
﴿ أَوْ نِسَآئِهِنَّ ﴾ - او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیڅچا ته مګر ښځو خپلو ته) یعنی هغی ښځی ته چه د دی سره ناسته ولاړه لری - په دی شرط سره چه ښه اخلاق ولری - او د بد اخلاقو ښځو په مخ کښې نه. او د ډیرو اسلافو په نزد له دی نه مسلمانی اصیلی ښځی مرادی دی. ځکه چه کافره ښځه د اجنبی سړی حکم لری.
﴿ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ﴾ - او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیڅچا ته مګر هغه چاته چه مالک شوی وی د هغه ښې لاسونه د دوی). یعنی ستاسی وینځی وی او د ځینو اسلافو په نزد مملوک مریی هم په دی کښې داخل دی او د قرآن ظاهر هم د هغه تائید کوی لیکن د جمهورو ائمه ؤ او اسلافو مذهب داسی نه دی.
﴿ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ ﴾ - او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیڅچا ته مګر هغو تابعینو ته چه نه وی خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو) یعنی نوکر او هغه خدمتګار چه له خپله کار سره کار لری او له سره دی وزګار نه وی چه دی خوا او هغی خوا ته وګوری - او پخپل چاړو جوړو او دودی پخولو او نورو کورنیو چارو کښې بوخت او لګیا وی شوخ - شغب - سپین سترګی او ارمونی نه وی یا داسی فاترالعقل - بی سد - پاګل وی چه حواس ئی په خپل ځای نه وی پاتی او محض په خوړلو او څښلو کښې له کورنی سره شریک او مل وی.
(او نه د ښکاروی ښځی زینت خپل هیڅچا ته مګر هغو هلکانو ته چه خبر نه وی دوی پر اسرارو د ښځو) یعنی هغه هلکان چه تراوسه پوری دوی له نسوانی سرائرو ځخه لا نه دی خبر او د هغو د پوهیدلو تمیز یی لا نه دی پیدا کړی او نه نفسانی جذبات لری.
﴿ وَلَا يَضْرِبْنَ ﴾ - او نه دی وهی دا ښځی پښی خپلی لپاره د دی چه معلوم کړ شی هغه شیز چه پټه وی ئی دوی له زینت خپل یعنی ښائی چه د دوی هیئت او وضعیت - ناسته ولاړه داسی نه وی چه د ګانو (کالو) او زیوراتو غږ د پردیو توجه او میلان ځان ته ورکش کړی او دیر ځلی داسی غږ او حرکات او سکنات د مخ او نورو د لیدلو ځخه زیات د نفسانی جذباتو داعی او محرک واقع کیدی شی.
﴿ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا ﴾ - او راجع شئ توبه وباسئ تاسی الله ته ټول ای مؤمنانو لپاره د دی چه تاسی ښیګنه (فلاح) او خلاصی ومومئ په دارینو کښې یعنی پخوا له دی نه هر څه حرکات چه شوی دی له هغو ځخه توبه وباسئ! وروسته له دی نه هر نارینه او ښځی ته لازم دی چه د الله تعالیٰ ځخه وویریږی او پخپلو ګردو (ټولو) حرکاتو او سکناتو - اوضاعو او افعالو - اقوالو کښې د انابت او تقویٰ لپاره غوره کړی چه په دغه کښې د دواړو دارینو ښیګنه (فائده) او بری او کامیابی دی.

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ

او په نکاح کوئ (ای اولیاؤ) هغه بی میرونو (خاوندانو) ښځی او بی ښځو سړی له تاسی

تفسیر: پاس د استیذان ـ غض البصر ـ ستر او نورو بیان وشو څو د هغو په وسیله د بی حیائی او بدکاری ـ انسداد او مخه ونیوله شی په دغه آیت کښی دا حکم ورکوی چه د هغو کسانو نکاح چه تراوسه نه ده ترلی شوی ـ یا وروسته د نکاح ترلو څخه بیرته کونډ شوی وی نو په مناسبه موقع کښی دی بیا د هغوی نکاح سره وتړله شی! په حدیث کښی نبی علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی «ای علی! په دری کارونو کښی ځنډ (ایسارتیا) مه کوه! د فرض لمانځه وقت چه راشی جنازه چه حاضره شی ـ او کونډه ښځه چه کله ئی سیال پیدا شی.»
هغه اشخاص او اقوام چه عمداً د خپلو کونډو او رنډو په نکاح کښی تکاسل تساهل، او تعطیل کوی یا د داسی خبرو د آوریدلو څخه بد وړی ښه دی وپوهیږی چه هغوی پخپل دغه وضعیت کښی گناهگاران دی او ښائی چه ژر تر ژره دی توبه وباسی او د هغوی په نکاح کښی دی تلوار او مسارعت وکړی.

وَالصّٰلِحِيْنَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْ

او صالحان نیکان له مریو خپلو او له وینځو خپلو

تفسیر: یعنی که مریی او وینځی د دغی خبری وړ (قابل) او لایق وګڼی چه د زوجیت حقوق اداء کولی شی او د نکاح کولو لامله (له وجی) نه مغروریږی او ستاسی له کار او خدمت څخه لاس نه وباسی نو د دوی نکاح هم وتړئ!.

اِنْ يَّكُوْنُوْا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۲﴾

که چیری وی (دغه مذکورین) فقیران ناداران نو غنیان به کړی دوی الله له فضله خپله او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسیر: ځینی خلق د دی لامله (له وجی) متردد وی او وړاندی وروسته کوی چه وروسته له نکاح به د ښځی او د وړو بار څوک په خپلو اوږو اخلی؟ دلته الله تعالیٰ دوی پوهولی دی چه د هسی موهومو خطراتو لامله (له وجی) تاسی د نکاح څخه مه په شنګ کیږئ! ستاسی او ستاسی د ښځو

د ووړکیو رزق روزی د الله تعالیٰ په قدرت کښې ده ـ تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه. چه د هغوی له قسمته الله تعالیٰ ستاسی په رزق او روزی کښې څه ارتوالی او کشائش پیدا کړی. نه مجرد کونډ (لونډ) پاتې کیدل د غناء موجب دی او نه له نکاح ترلو سره فقر او افلاس مستلزم دی. دغه ګردی (تولی) خبری د الله په اراده او مشیت پوری ترلی دی. لکه چه د «التوبه» په (٤) رکوع کښې ئی داسی فرمایلی دی ﴿ وَ اِنۡ خِفۡتُمۡ عَیۡلَۃً فَسَوۡفَ یُغۡنِیۡکُمُ اللّٰہُ مِنۡ فَضۡلِہٖۤ اِنۡ شَآءَ ﴾

او د ظاهری اسباب په اعتبار هم دغه څیز معقول دی چه د نکاح کولو یا د نکاح د ارادی لرلو په وسیله پر انسان بار لوېږی او دی د تجرد د زمانی څخه په زیاتی ګټی (فائدی) پسی ګرځی او خپلی فائدی پسی هڅه کوی او سره له سعی او عمل او جد او جهد لاس او پښی خوځوی د بله طرفه کله چه سړی د ښځی څیښتن(خاوند) شی نو د ده ښځه او وروسته اولاد هم د ده سره د ژوندانه په چارو کښې مرستی (مدد) کوی ـ او برسیره په دی د خسرګنۍ د کورنی مرسته (مدد) او امداد هم ورسره ملګری کیږی. په هر حال د روزی تنګی یا فراخی په نکاح او تجرد پوری له سره نه ده موقوفه بیا نو نه ښایی چه دغه خیال د نکاح سد او مانع وګرځی. او الله تعالیٰ کشائش والا ښه عالم دی یعنی د هر چا په حق کښې چه مناسب وګڼی نو د هغه په روزی کښې وسعت او ارتوالی کوی.

وَلۡیَسۡتَعۡفِفِ الَّذِیۡنَ لَا یَجِدُوۡنَ نِکَاحًا حَتّٰی یُغۡنِیَہُمُ اللّٰہُ مِنۡ فَضۡلِہٖ ؕ

او ښائی چه ځان دی وساتی هغه کسان چه نه مومی دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پوری چه غنیان کړی دوی الله له فضله خپله

تفسیر: یعنی هغه چه اوس دومره مقدور هم نه لری چه له کومی ښځی سره خپله نکاح وترلی شی نو تر هغه پوری چه الله تعالیٰ ده ته مقدور ورکړی ښائی چه د خپل نفس اداره ښه وکړی ـ او تر انضباط لاندی ئی راولی ـ او زیار (کوشش) وکړی چه عفیف پاتې شی. دغه خبره هیڅ بعیده نه ده چه د هم هغه عفت او ضبط النفس په برکت دی الله تعالیٰ غنی وګرځوی او د نکاح ډیر ښه مواقع ورمهیاء کړی.

وَالَّذِیۡنَ یَبۡتَغُوۡنَ الۡکِتٰبَ مِمَّا مَلَکَتۡ اَیۡمَانُکُمۡ فَکَاتِبُوۡہُمۡ اِنۡ عَلِمۡتُمۡ فِیۡہِمۡ خَیۡرًا ٭ۖ وَّ اٰتُوۡہُمۡ مِّنۡ مَّالِ اللّٰہِ الَّذِیۡۤ اٰتٰىکُمۡ ؕ وَ لَا تُکۡرِہُوۡا فَتَیٰتِکُمۡ عَلَی الۡبِغَآءِ اِنۡ اَرَدۡنَ تَحَصُّنًا لِّتَبۡتَغُوۡا عَرَضَ الۡحَیٰوۃِ

الدُّنۡيَاؕ وَمَنۡ يُّكۡرِهۡهُّنَّ فَاِنَّ اللّٰهَ مِنۡۢ بَعۡدِ اِكۡرَاهِهِنَّ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ۝

او هغه کسان چه غواړی مکاتب والي له هغو (وینځو مریو) چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی نو مکاتبان کړئ دوی که چیری پیژانده تاسی په دوی کښی خیر او ورکوئ دوی ته له ځینو مالونو د الله هغه چه درکړی ئی دی تاسی ته، او مه مجبوروئ تاسی وینځی خپلی په زناء (او بدو کارونو) که چیری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسیس (چه هغه باړه د زنا او وړوکی دی) او هر هغه چه زور ئی وکړ په دوی پس بیشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډیر ښونکی ښه رحم والا دی.

تفسیر: یعنی که د چا مریی او وینځی ووائی یا د زیات توثیق دپاره خپله دغه وینا ولیکی چه «زه به په دومره مدت کښی دومره مال درته وګټم او در به ئی کړم ځو ته می آزاد او خپلواک کړی» نو مالک ته لازم دی چه دغه ومنی او داسی یو تعهد لیک ورولیکی دغسی معاملی ته مکاتبه وائی او دغه د مریو د آزادولو یو ځان ته صورت دی لیکن مالکانو ته ښائی چه دغه خبره هلته قبوله کړی چه دی په واقعی ډول (طریقه) سره وپوهیږی چه آزادی د دغه مریی یا وینځی دپاره ښه ده - او وروسته د رقیت د قید د وتلو څخه غلا - یا زناء - یا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کیږی - او خوشی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) هر چیری نه ګرځی - که دغسی دادینه (سکون) او اطمینان ورته پیدا شی نو بیشکه ښائی چه ده ته د آزادی موقع ورکړه شی ځو دی آزاد شی او د خپلی فلاح او بهبودی دپاره ښه ترقی او پرمخ تګ وکړی شی - که چیری خپله نکاح تړی نو په خپل واک (اختیار) دی وتړی او د رقیت لامله (له وجی) دی میدان پری تنګ نه وی.

﴿ وَّاٰتُوۡهُمۡ مِّنۡ مَّالِ اللّٰهِ ﴾ - او ورکوئ دوی ته له ځینو مالونو د الله هغه چه درکړی ئی دی تاسی ته) دغه ئی دولتمنو اغنیاؤ مسلمانانو ته فرمایلی دی چه د داسی مکاتبانو مریو یا وینځو سره مالی امداد وکړئ چه د زکوٰة له وجوهو څخه وی که د نورو عامو صدقاتو او خیراتونو او نورو څخه وی ځو دوی ژر تر ژره د خپلو آزادیو او خپلواکیو مالکان شی او که مالک د کتابت د بدل کومه برخه ورمعافه کړی نو دغه به ډیر لوی امداد وی.

تنبیه: د زکوٰة په مصارفو کښی یو مصرف چه د ﴿ فِى الرِّقَابِ ﴾ په نامه ایښی شوی دی هغه د هم دغو مریانو او د وینځو د آزادلو پنګه ده د راشدهؤ خلفاؤ په زمانه کښی له داسی مریانو سره له بیت المال څخه امداد او مرستی (مدد) کیدلی.

﴿ وَلَا تُكۡرِهُوۡا فَتَيٰتِكُمۡ ﴾ الآیة - او مه مجبوروئ تاسی وینځی خپلی په زناء او بدو کارونو که چیری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی په دغه اکراه سره مال

د ژوندون لړ خسیس.) په جاهلیت کښې به ځینو خلقو پر خپلو وینځو د زنا او بدکارۍ کسب کاوه له عبد الله بن ابی رئیس‌المنافقین سره څو داسې وینځې وې چه پر هغو به ئې د هم دغې زنا او بدکارۍ کسب کاوه ـ او په دغه وسیله به یې روپۍ ګټلې چه له دوی څخه ځینې ځینې وینځې مسلمانانې شولې او د دغه شنیع فعل د کولو څخه ئې انکار وکړ ـ نو ځکه هغه ملعون د دوی په وهلو او تکولو لاس پورې کړ ـ دغه آیت په هم دغه مورد کښې نازل شو ـ او د دغه شان نزول د رعایت د مزید تقبیح دپاره ئې د ﴿ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا ﴾ او د ﴿ لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ قیود زیات کړل که نه پر وینځو باندې د بدکارۍ اجراء په هر حال حرامه ده او
دغسې ګته (فائده) چه په دغه وسیله په لاس راځي په هر اسم او رسم چه وي بیخي حرامه او ناپاکه ده اعم له دې چه دغه بدکاري دوی په خپله رضاء او رغبت سره وکړي یا محض د دغې دنیوي حقیرې فائدې دپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کیږي نو په دغه وروستني صورت کښې د هغه ګناه او وبال شدید او انتهائي وقاحت لرې او د لوئې بې شرمۍ دلیل دی.
یعنې زنا داسې بد عمل دی چه د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وي ـ لیکن الله تعالیٰ محض په خپل فضل او رحمت سره د مکرهه بیچاره‌ګۍ او ناتوانۍ ته کتلې ـ عفو کوي ئې او په هر صورت پر مکره (په زور کوونکي) باندې به سخت عذاب وي او پر مکرهه (چه پرې زور شوی وي) رحم به وکړ شي.

وَلَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

او خامخا په تحقیق نازل کړي دي مونږ تاسو ته آیتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو) او مثل (عجیب چه د عجیبه قسمه ؤ امثله دي) د هغو کسانو چه تیر شوي دي پخوا له تاسې او نازل کړې دې مونږ موعظه پند دپاره د متقیانو پرهیزګارانو.

تفسیر: یعنې په قرآن کښې ګرد (تول) نصائح ـ احکام او د تیرو اقوامو عبرتناکه واقعات بیان شوي دي څو د پاک الله څخه ویریدونکي انسانان هغه واوري او ترې پند او نصیحت او عبرت واخلي او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي. یا مثلاً له ﴿ مِّنَ الَّذِينَ خَلَوْا ﴾ څخه دغه مراد دی چه پر پخوانیو امتونو هم داسې حدود او احکام جاري کړې شوي وو چه په دغه سورت کښې مذکور دي او ځینې پیښې هم د هم دغه (افک) د پیښې په شان وروړاندې شوي دي چه په دغه سورت کښې بیان کړې شوې دي پس هم هغه شان چه الله تعالیٰ د حضرت مریمې صدیقې رضی الله تعالیٰ عنها او حضرت یوسف صدیق علیه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت ئې

ظاهر کړ د حضرت بی‌بی عایشې صدیقې بنت الصدیق رضی الله تعالیٰ عنهما برائت او لوئی ئې هم ښکاره کړه ـ چه تر قیام د قیامت پورې د صادقینو او صالحینو په زړونو کښې یې نقش‌فی‌الحجر کړ ـ او د دروغجنانو دښمنانو مخونه ئې تور کړل.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ؕ اَلْمِصْبَاحُ فِىْ زُجَاجَةٍ ؕ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّىٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِىْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ؕ نُوْرٌ عَلٰى نُوْرٍ ؕ يَهْدِى اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيْمٌ ۙ﴿۳۵﴾

الله (مالک د) نور د آسمانونو او ځمکې دی مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (رونه) طاقچه چه په هغې کښې یوه بله ډیوه وی دغه بله ډیوه په قندیل د (شیشه) کښې وی، دغه قندیل (ښیښه په سبب د هغې رڼا (رڼرا) چه پکښې ده) ګواکې یو ستورې دی روڼ ځلیدونکی چه بلوه شی (دا یوه چراغ په اول کښې) له تیلو د ونې برکتناکې د زیتون چه نه مشرق طرفته وی او نه مغرب طرف ته نژدې دی تیل د دی چه رڼا (رڼرا) وکړی (له خپله ځانه له ډیرې صفائی) او اګر که نه وی رسیدلې دی ته اور (دغه) رڼا (رڼرا) د ډیوی) پر رڼا (رڼرا) (د صافو تیلو ده) لیاره ښیې الله نور خپل ته هغه چاته چه اړده وفرمائی او بیانوی الله مثالونه خلقو ته(او په معقولاتو ئې پوهوی د محسوساتو په وسیله) او الله پر هر خیز ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د ځمکې او د آسمان رونق او ودانی د الله تعالیٰ له جانبه ده. که الله تعالیٰ مدد ونه کړی نو ګرد (تول) به سره ورانیږی. (موضح القرآن) ګردو (تولو) مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا (رڼرا) د الله له طرفه ورکړی شوی ده. په لمر ـ سپوږمی ـ ستوری ـ پرښتو ـ انبیاؤ او په اولیاؤ هغه ظاهری او باطنی رڼا چه شته د هم هغه منبع‌الانواره څخه مستفاده ده ـ او د هدایت هغه انوار او پلوشی چه هر چاته رسیږی ـ د هم هغه رفیع دربار څخه رسیږی ـ تمام علویات او سفلیات د الله تعالیٰ له تکوینیه‌ؤ او تنزیلیه‌ؤ آیاتونو څخه منور دی ـ د حسن او جمال ـ یا د

خوبي او كمال كومه ورانګه (پلوشه) چه هر چيرى بريښي ـ هغه د هم ده له بركته منوره ده ـ او د هغه د مبارک ذات د جمال او كمال يوه پلوشه ده ـ د «ابن اسحٰق» په سيرت كښي راغلي دي! كله چه په (طائف) كښي خلقو رسول اكرم صلى الله عليه وسلم ورېړاوه (تكليف كړو) نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر ژبه دغه دعاء وه «اعوذ بنور وجهک الذى اشرقت له الظلمات وصلح عليه امر الدنيا والآخرة ان يحل بى غضبک او ينزل بى سخطک لک العتبىٰ حتىٰ ترضى ولا حول ولا قوة الا بالله» د شپې په تياره كښي به دوى خپل رب ته داسي دعاء كوله **«انت نورالسمٰوٰت والارض»** او په خپلو غوږونو ـ ستركو ـ زړه ـ هره هره عضو ـ بلكه په هر ويښته سره به دى د الله تعالىٰ د نور او رڼاى په طلب كښي ؤ ـ او په آخره ئې د خلاصي په دول (طريقه) داسي فرمايل **«واجعل لى نوراً»** يا **«واعظم لى نوراً»** يا **«واجعلني نوراً»** يعني ځما نور لا زيات كړه! بلكه بيخي له ما څخه نور او رڼا (رڼرا) جوړه كړه! په حديث كښي راغلي دي «ان الله خلق خلقه فى ظلمة ثم القىٰ عليهم من نوره فمن اصابه من نوره يومئذ اهتدى ومن‌اخطأه ضل (فتح البارى د ٦ ج ٤٣٠ مخ) يعني هر هغه چاته چه په هغه وقت كښي د الله تعالىٰ له نوره (توفيقه) برخه وررسيده هغه هدايت وموند ـ او هر هغه چه له هغه څخه بې برخې شو ګمراه پاتې شو.

واضح دى وى هم هغسې چه د الله تعالىٰ نور صفات مثلاً سمع ـ بصر او د نورو كوم كيفيت نشي بياموندى هم داسې د نور او رڼا (رڼرا) صفت هم د ممكناتو په نور نشي قياس كيدى. د دغې مسئلې د تفصيل دپاره د «امام غزالى » د «مشكوٰة الانوار» رساله وګورئ!

هسې خو د الله تعالىٰ په نور سره ګردو (تولو) موجوداتو ښائست موندلى دى، مهتدينو مؤمنينو ته د الله تعالىٰ له نور څخه د هدايت او عرفان هم هغه خصوصي برخه وررسيږي. د هغه مثال داسي وګڼئ چه د قانت مؤمن جسم د يوى طاقچى په شان دى چه د هغې طاقچى په منځ كښي يو ستورى د ځليدونكى ښيښې (قنديل) په شان ايښى وى ـ دغه ښيښه د ده زړه شو چه د هغه تعلق له پاس عالم سره دى. په دغه ښيښه (قنديل) كښي د معرفت او هدايت ډيوه لګيږى ـ او رونه ځليږى ـ دغه رڼا (رڼرا) د داسې صافو او شفافو او لطيفو تيلو څخه حاصليږى چه له يوى مباركي ونه (خوونه يعني زيتون) څخه ايستلي او راغلي دى او زيتون هم په داسي يو ځاى كښي واقع دى چه د هيڅ پلوه له لمر څخه پټ او په حجاب كښي نه دى ـ نه مشرق كښي دى او نه مغرب كښي دى بلكه په يوه خلاص ـ ارت ډاګ ميدان كښي ولاړ دى چه پرى د صبا او بيګا د دواړو وقتونو لمر لګيږى لكه چه له تجاربو څخه معلوم شوى دى چه د داسې زيتون تيل لا لطيف او صاف وى الغرض د ده تيل دومره صاف او ځليدونكى دى چه بې له اوره په خپل سر له ورا رونه ښكارى او داسي بريښي چه پخپله به لګيږى او رڼا (رڼرا) به كوى.

دغه تيل ځما په نزد هغه حسن‌الاستعداد او د توفيق نور دى چه د مبارک نور له القاء څخه په بدؤ الفطرت كښي مؤمن ته حاصل شوى ؤ لكه چه پاس تير شو او هغسې چه مباركى شجرى ته ئې ﴿ لَاشَرْقِيَّةٍ وَّلَاغَرْبِيَّةٍ ﴾ فرمايلي وه ـ هغه ربانى نور هم د جهاتو له قيده پاک دى.

خلاصه ئې داسې شوه چه د مؤمن د زړه شیشه نهایته صافه او پاکه وی ـ او د الله تعالیٰ په توفیق په هغې کښې د حق د قبول داسې یو زبردست استعداد موندل کیږی چه بې له اوره په خپل سر رونه ښکارې ـ او د لګیدلو او رڼا (رڼرا) خورولو دپاره مستعد او تیار دی اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدې شی یعنی د وحی او قرآن تیره رڼا (رڼرا) هغه مس کړی علیٰ الفور د هغه فطری نور مشتعل شی هم دغه ئې «نور علیٰ نور» وفرمایل باقی دغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په قبضه کښې دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی دغه رڼا (رڼرا) ئې ور په برخه کوی ـ او هم ده ته ښه معلوم دی چه دغه رڼا (رڼرا) چا ته عنایت وفرمایی؟ او کوم یو ترې محروم کړی؟ د دغو عجیبو او غریبو مثالونو د بیان کولو هم دغه غرض دی چه د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا (رڼرا) حاصله شی یواځې په خپله الله تعالیٰ ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول (طریقه) سره معلوم دی بل چاته له سره دغسې قوت او قدرت نشته چه دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شی. وړاندې ئې فرمایلی دی چه هغه رڼا (رڼرا) له دې نه پیدا کیږی چه په هغو مساجدو کښې چه کامل خلق صبا او بیګا عبادت کوی، هلته دی په ښه شان سره خپل فکر او دقت صرف کړی.

تنبیه: مفسرانو د دغې تشبیه تقریر په څو څو ډولو (طریقو) سره کړی دی حضرت شاه صاحب هم په «موضح القرآن» کښې نهایت لطیف او عمیق تقریر فرمایلی دی مګر دلته هغه توجیه لیکلی شوی دی چه د دغه بنده په خیال کښې رسیدلی ده. **«وللناس فیما یعشقون مذاهب»** واضح دی وی چه په **«یوقد»** او په ﴿ وَلَوۡ لَمۡ تَمۡسَسۡهُ نَارٌ ﴾ کښې د هغه نار په طرف چه اشاره ده ما په مشبه کښې هلته وحی او قرآن ایښی دی د دی مأخذ هغه فائده ده چه حضرت شاه صاحب پر ﴿ مَثَلُهُمۡ كَمَثَلِ ٱلَّذِی ٱسۡتَوۡقَدَ نَارًا ﴾ باندې لیکلی ده او د هغه تائید د صحیحینو په یو حدیث سره هم کیږی چه په هغه کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه الفاظ فرمایلی دی **«انما مثلی ومثل الناس کرجل استوقد نارا فلما أضاءت ماحوله جعل الفراش وهذه الدواب التی یقعن فیها** ـ الحدیث».

فِی بُیُوتٍ أَذِنَ ٱللَّهُ أَن تُرۡفَعَ

په هغو کورونو (مساجدو) کښې چه اذن حکم کړی دی الله چه پورته دی کړل شی (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره)

تفسیر: الله تعالیٰ د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی یعنی د هغوی دی خبر واخیست شی! او له هر قسمه ګندګئ او لغو افعال او اقوالو څخه دی پاک وساتلی شی د مساجدو په تعظیم کښې دغه هم داخل دی کله چه هلته داخل شی د تحیة المسجد دوه رکعت نافله دی ولوست شی!

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

او يادوه شي په هغه كښي نوم د دغه (الله)

تفسير: تسبيح، تهليل او د قرآن تلاوت او نور گرد (تول) اذكار په دى كښي شامل دى.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿۳۶﴾

تسبيح وائى دغه (لمونځ كوى الله) ته په دغو كورونو كښي په صبا او په بيگا.

تفسير: يعني په گردو (تولو) مناسبو اوقاتو كښي الله تعالىٰ يادوى. ځيني مفسرين وائى چه له «غدو» څخه د صبا لمونځ مراد دى او په «آصال» كښي باقي څلور واړه لمونځونه داخل دى ځكه چه «اصيل» د لمر له زواله څخه نيولى تر گهيځ (سحر) پورى مودى ته ويل كيږى.

رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَوٰةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَوٰةِ

(داسى) سړى چه نه غافلوى دوى سوداگرى او نه بيع پيرودل له ذكره يادِه د الله او له سم قائمولو اداء كولو د لمانځه او له وركولو د زكوٰة

تفسير: يعني كاروبار او معاش او دنيوى ژوندون دوى د الله تعالىٰ له ياده او د الله تعالىٰ د احكامو د په ځاى راوړلو څخه نه غافلوى مثلاً كه دير لوى سوداگر او بيپار وى كه معمولى دكاندار وى دغه دواړه د الله په ياد كښي تل لگيا وى ـ او هيڅ يو شى دوى د الله تعالىٰ له ذكره نه غافلوى د اصحاب الكرام رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين هم دغه شان ؤ.

په ښكاره كړى اخستل او خرڅول ـ كړى په زړه كښي د مولىٰ خپل يادول

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿۳۷﴾

ویریږی (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغی ورځی چه آوړی رااوړی مضطرب به وی په هغی ورځی کښی زړونه او سترګی (له ډیری ویری)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به زړه په هغی خبری باندی وپوهیږی چه تر اوسه پوری پری نه پوهیده ـ او سترګی به داسی ویروونکی واقعات ووینی چه له سره ئی پخوا له دی نه نه وی لیدلی ـ په زړونو کښی به کله د نجات توقع پیدا کیږی او کله به د هلاک خوف ـ او سترګی به کله ښی خوا ته وګوری او کله کینی خوا ته او د دی خبری په انتظار کښی به وی چه له کوم لوری به نیول کیږو؟ یا د کوم لوری اعمالنامی ځمونږ په لاس کښی راکولی کیږی. (او تسبیح وائی په اخلاص او ویریږی له الله تعالیٰ نه)

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ ۗ

دپاره د دی چه جزا ورکړی دوی ته الله ډیره غوره جزاء د هغو عملونو چه کړی دی دوی او زیات به کړی (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل

تفسیر: یعنی د هغو ښو کارونو دپاره کوم اجر او صله چه مقرره ده هغه به وررسیږی د الله تعالیٰ له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کیږی چه د هغه تفصیل او تعین اوس نشی کیدی.

وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

او الله رزق روزی ورکوی هر چاته چه اراده وفرمائی (د رزق ورکولو د هغو) بی له حسابه (وافره پریمانه)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ یو شی کمی نشته که جنتیانو ته بیحده او بیحسابه نعماء او آلاء عنایت وفرمائی نو ده ته هیڅ مشکل نه دی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی عملونه د دوی په شان د سراب دی په هواره ډاګ کښې چه ګمان کوی پر هغه باندی تږی د اوبو تر هغه پوری چه راشی (او ورسیږی هغه شی ته چه د اوبو ګمان ئی پری کړی ؤ) نو ونه مومی دغه سړی هغه چه ګمان د اوبو پری کړی شوی ؤ هیڅ شي او بیا به مومی (عذاب د) الله په نزد (د عمل) خپل پس پوره به ورکړی (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده) او الله ډیر ژر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چه عتبه بن ربیعه په جاهلیت کښی ډیر عبادت او طلب د دین کاوه بیا چه د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو ـ نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو چه مطلب ئی دغه دی او هغه کسان چه کافران دی هغه عملونه د دوی چه په ظاهر کښی نیک ښکاری لکه د صلة الرحمی پالل یا د مریبی آزادول ـ یا د وړی مرول یا دغسی نور خیر خیرات کول ـ نو دغه ګرد (تول) عملونه پشان د هغې ښوری دی چه په هوار میدان کښی ښکاریږی په سخته ګرمی په وقت د نیمی ورځی کښی او داسی بریښی چه تږی سړی پری د اوبو ګمان کوی او په بیړه (تلوار) مخامخ وردرومی تر هغه چه ورسیږی هغه ځای ته چه د اوبو ګمان پری شوی ؤ نو بیا نه مومی دی هغه ګمان کړی شوی خپل هیڅ شی الخ. کافران په دوه قسمه دی یو هغه چه په خپل زعم او عقیده سره څه نه څه ښه کارونه هم کوی او داسی ګڼی چه ورروسته له مرګه به می په کار راشی ـ حال دا که د ده کوم کار په ظاهره سره ښه هم وی نو د کفر له شأمته عند الله هغه مقبول او معتبر نه دی د دغو غولیدلو کفارو مثال داسی وګڼئ لکه چه په تکنده غرمه کښی په وچه لویه بیدیا کښی یو تږی سړی ته له لری څخه اوبه ښکاره شی او هغه په حقیقت کښی ځلیدونکی شګه (شګی ګل) وی او دغه تږی د ډیری تندی په حالت کښی وررورسیږی که ګوری چه اوبه هلته هیڅ نشته ـ بلکه د موت او هلاک کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وقت په سر ورته ولاړ او پاک الله بالذات د ده د ګرد (تول) عمر حساب او کتاب اخلی د هم دغه اضطراب او حسرت په وقت کښی د ده ګرد (تول) حساب یو ځلی الله تعالیٰ تصفیه او خلاصوی ولی چه د حسابونو ژر انجام او سریع اتمام د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی ډیر آسانه کار دی او په یوه طرفة العین د ګرد (تول) عمر او د ګردو (تولو) خلقو حساب کتاب فیصله او پری کوی دوهم هغه دی چه له سره تر پایه پوری په دنیوی عیشونو او عشرتونو او مزو کښی مغروق او د جهل کفر ـ ظلم او عصیان په ظلماتو کښی غوتی وهی نو د هغوی مثال وړاندی بیان فرمائی د دوی سره د رڼا (رنړا) دومره یوه وړانګه (پلوشه) هم نشته لکه چه هغه پر سرابونو باندی غولیدونکی ته پر نظر راتله دغه خلق په خالصو تیارو کښی او په یوه د پاسه په بل ظلمات کښی بند پراته دی. له هیڅ طرف د رڼا (رنړا) پلوشه یا د روښنی وړانګه (پلوشه) ورته نه رسیږی. نعوذبالله منها.

أَوْ كَظُلُمٰتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشٰهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ۚ ظُلُمٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ۗ إِذَآ أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا ۗ وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهُ نُوْرًا فَمَا لَهُ مِنْ نُّوْرٍ ﴿۴۰﴾

یا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاریکیو دی په بحر ژور کښې چه پټ کړی وی (دغه بحر) لره یو موج د پاسه ئې بل موج وی او د پاسه د دغه (موج) وریځ وی (دغه څلور قسمه) تیاری دی چه ځینې د دوی د پاسه د ځینو نورو دی، کله چه راوباسی (دغه پریوتی په دغو تیارو کښې) لاس خپل نه وی نژدی (دی) چه ووینی دغه (لاس خپل) او هر هغه چه نه وی ورکړی الله ده ته نور رڼا (رڼړا) پس نشته ده ته هیڅ نور رڼا (رڼړا)

تفسیر: یعنی د سمندر په ژورو کښې (۱) پخپله د لوی سیند تیاره (۲) د هغه د پاسه د طوفانی هوا او امواجو تپه توره تیاره (۳) بیا د هغه څخه برسیره د سختې ویروونکی تکی تورې وریځې تیاره (٤) ورسره د ترږمو توره تیاره شپه هم فرض کړه شی، نو پر دغو تیارو باندې لا پسی تزئید کیږی. په دغو تورو تیارو کښې که دغه واقع په بحر کښې خپل لاس چه اقرب الاعضاء دی پورته کړی ـ او خپلو سترګو ته ئې نژدی راولی نو بیا هم د ډیرو تیارو له سببه به ئې هیڅ شی په نظر نه ورځی چه هغه ته ځمونږ په محاورو کښې داسی وائی چه «سترګو ته سترګی په کار دی» پاس د مؤمنانو په ذکر کښې یې چه «یهدی الله لنوره من یشاء» فرمایلی ؤ دغه جمله د هغې په مقابل کښې ده یعنی هر هغه چاته چه الله تعالیٰ نور او توفیق نه وی ورکړی نو هغه ته بل څوک څه رڼا (رڼړا) رسولی شی؟ ـ د هغه استعداد خراب ؤ توفیق ور ونه رسید او د سیند په ژوره کښې ولوید او د رڼا (رڼړا) ورتلو دروازې ئې پر خپل ځان پسی بندی کړی نو بیا نور او رڼا (رڼړا) له کومې لیاری ورننوځی.

تنبیه: ربالعزت په اعمالو د کفارو پوری دوه مثالونه وتړل په دری اعتباره سره (۱) په اعتبار د تخییر چه ای مخاطبه که دغو اعمالو ته ګوری چه هیڅ فائده او نفع نه لری نو لکه سراب دی. (۲) که دی ته ګوری چه نور او رڼا (رڼړا) د حق او ایمان ورسره مل نه وی نو لکه ظلمات دی. (۳) که په اعتبار د تقسیم د مکانینو ورته ګوری نو نظر عقبیٰ ته دا لکه سراب داسی دی او نظر دنیا ته لکه ظلمات داسی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صٰٓفّٰتٍ ۖ

آیا نه وینی ته ای مخاطبه! بیشکه الله چه دی تسبیح وائی ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (او هر هغه) چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او مرغان هم (تسبیح وائی) په دغه حال کښی چه خواره کوونکی وی د وزرو خپلو (په هوا کښی).

تفسیر: ښائی د الوتونکو مرغانو ذکر یی له دی لامله (له وجی) جلا (جدا) فرمایلی وی چه هغوی به په دغو اوقاتو کښی د آسمان او ځمکی په منځ کښی معلق وی او د دوی په دغه شان او کیفیت سره الوتل د الله تعالیٰ د قدرت او قوت او عظمت لوی دلیل دی.

كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ ط

هر یوه (له دغو مذکورینو چه دی) په تحقیق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه او تسبیح د هغه

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی ته د هغه د حال سره مناسب د انابت ـ عبودیت ـ اطاعت ـ تسبیح او تهلیل ویل الهام فرمایلی دی چه هغه پر دغه پوهیدلی دی او تل همغه خپله وظیفه بلا ناغه ادا کوی لیکن د افسوس او تعجب مقام دی چه ډیر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کښی داسی ښخ شوی دی چه د حقیقی مالک له یادولو ـ او د عبودیت د وظیفی په ځای راوړلو څخه بیخی بی برخی پاتی دی.

تنبیه: د مخلوقاتو د تسبیح په نسبت د سورت بنی اسرآئیل په (٥) رکوع کښی څه مضمون پخوا له دی نه لیکلی شوی دی ښائی چه هغه هلته ولوست شی. په یو حدیث کښی راغلی دی چه حضرت نوح علیه السلام خپلو ځامنو ته د تسبیح وصیت وفرمایه او وی ویل «**وانهاالصلوٰة الخلق** ـ هم دغه د باقی مخلوقاتو لمونځ دی».

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

او الله ته ښه معلوم دی هغه (اعمال هم) چه کوی ئی دوی

تفسیر: یعنی اگر که د دوی په عبادت او بندگی باندی تاسی ونه پوهیږئ لیکن پاک الله ته دغه گرد (تول) شیان معلوم دی او الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دی چه هر څوک څه کوی؟

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۴۲﴾

او خاص الله ته دى ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکى (سره له آسمانونو ځمکو او مافيهما) او (هم خاص) الله ته دى (بيرته ورتله د تولو) .

تفسير: يعنى څرنګه چه د دوى علم پر ګردو (تولو) محيط دى د ده حکومت هم پر تولو علوياتو او سفلياتو حاوى دى او د تمامو بيرته ورتګ او رجوع هم د ده په لورى ده.
وروسته له دى نه الله تعالىٰ جل وعلا شانه واعظم برهانه خپلو حاکمانه او قادرانه تصرفاتو داسى بيان فرمائى.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِىْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖۚ

آيا نه وينى ته (اى مخاطبه) چه بيشکه الله روانوى شړى وريځى (توتى توتى هر طرف ته چه اراده وفرمائى) بيا يوځاى والى فرمائى په منځ د دغو (توتو د وريځو) کښې بيا ئى وګرځوى لاندى باندى قط په قط پس وينى به ته اى (انسانه) باران چه وځى له منځه د دى وريځى

تفسير: يعنى ړومبى د وريځو وړوکى توتى پورته کيږى، دغه ګردى (تولى) سره يو ځاى کيږى او يوه لويه د وريځى توته ترى جوړيږى بيا دغه وريځى داسى ترتيب او ترکيب مومى چه د يوى د پاسه به ځاى نيسى او يوه پريره (غته) طبقه ترى متشکله کيږى.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْۢ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُؕ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿۴۳﴾

او نازلوى (الله) له (طرفه د) آسمانه له (وريځو يا د ږليو په شان د) غرونه چه وى په هغو (غرونو) کښې ځينى له ږلى پس رسوى (الله) د ا ږلى هغه چاته چه اراده وفرمائى (د رسونى ئى) او ګرځوى ئى له هر هغه چا څخه چه

اراده ئی وفرمائی (د گرځولو یی) نژدی وی رڼا (رڼرا) بریښنا د هغو (ورېځې) چه بیول وکړی په ابصارو (د ناظرینو او ورک کړی بصارت ئی)

تفسیر: یعنی لکه چه په ځمکه کښی د تیږو (ګټو) غرونه دی ځینو اسلافو ویلی دی چه هم داسی په آسمان کښی هم د ورېځې غرونه دی. شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د دی سره موافقه ترجمه کړی ده لیکن زیاته او راجح او قوی دا ده چه له سماء څخه وریځی مراد شی مطلب ئی داسی شو چه له وریځو څخه چه په کثافت او غلظت کښی د غرونو په شان دی ورېځې اوروی چه له هغو څخه ډیرو خلقو ته جانی او مالی نقصانات رسیږی او زیات کسان تری محفوظ پاتی کیږی مشهوره ده چه د ورېځې راش د غوائی په یو ښکر کښی وی او بل ښکر ئی وچ پاتی وی د بریښنا بریښیدل دومره تیره او زیات وی چه سترګی تری بریښی او نژدی وی چه د کتلو قوت ئی ضائع کیږی.

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِی الْاَبْصَارِ ﴿۴۴﴾

ګرځوی الله شپه او ورځ (په تبدیل تزئید تنقیص حرارت برودت ضیاء ظلمت او نورو) بیشکه په دغو (مذکورهؤ شیانو) کښی خامخا عبرت دی خاوندانو د سترګو او بصیرت ته

تفسیر: یعنی د ورځی څخه وروسته شپه او د شپی څخه وروسته ورځ د هم دغه پاک الله په قدرت ځی راځی ـ هم دغه الله تعالیٰ کله ورځی او کله شپی اوږدوی او لنډوی او د هغوی تودوالی په یخوالی او یخوالی په تودوالی سره تبدیلوی. نو لا سم دی چه د قدرت د داسی عظیم‌الشان دلائلو او شواهدو د لیدلو څخه انسان بصیرت او عبرت حاصل کړی ـ او د هغه حقیقی مالک الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړی چه د ده په قدرت کښی د دغو ګردو (تولو) تقلباتو او تصرفاتو زمام او واګی دی.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ یَّمْشِیْ عَلٰی بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ یَّمْشِیْ عَلٰی رِجْلَیْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ یَّمْشِیْ عَلٰۤی اَرْبَعٍ ؕ یَخْلُقُ اللّٰهُ مَا یَشَآءُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۴۵﴾

او الله پیدا کړی دی هر حیوان چه ګرځی (په ځمکه کښی) له اوبو پس

ځینی له هغوی هغه دی چه تګ کوی (خوځیږی) پر نس ګیده پر تتر خپل (لکه مهی مار) او ځینی له دوی هغه دی چه تګ کوی پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان) او ځینی د دوی هغه دی چه تګ کوی په څلورو (پښو خپلو لکه آس اوښ)، پیدا کوی الله (ماسواء له دغو مذکورو) هر هغه څه چه اراده ئی وفرمائی (د خلقت د هغو) بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی خلقت د هر راز (قسم) مخلوقات دی).

تفسیر: یعنی که کوم حیوان ته له څلورو پښو څخه زیاتی پښی هم ورکړی دی نو بعید نه دی او د ده لامحدوده قدرت او مشیت هیڅوک نه شی محصورولی او که الله تعالیٰ خپل ځینو مخلوقاتو ته دغسی قدرت ورعطاء کړی چه هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شیان ایجاد او اختراع کړی نو هغه هم د هم دغه الله تعالیٰ لطف او احسان دی چه هغوی ته ئی دغسی پوه او ادراک ور په برخه کړی دی

پر دغه آیت ښائی د ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَیْءٍ حَیٍّ ﴾ تفسیر چه د الانبیاء په (۲) رکوع کښی مو لیکلی دی بیا ولوست شی.

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰیٰتٍ مُّبَیِّنٰتٍ ؕ وَ اللّٰهُ یَهْدِیْ مَنْ یَّشَآءُ اِلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ﴿۴۶﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ آیاتونه بیانوونکی واضح او الله سمه صافه لیاره ښیی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د لیار ښوونی د هغی) لیاری سمی صافی (د اسلام او جنت ته).

تفسیر: یعنی تکوینیه او تنزیلیه آیات ئی دومره ښکاره او واضح دی چه د هغو په لیدلو او آوریدلو هم هیڅ یو عقلمن انسان ښائی ګمراه او بی لیاری نشی ـ لیکن پر سمه صافه لیاره همغه تلی شی چه الله تعالیٰ ورته د هدایت توفیق ور په برخه کړی وی. سره له دی چه په ملیونو انسانانو دغه د قدرت ظاهری او باهری دلائل او شواهد ګوری کله چه دوی د هغو په وسیله خالق تعالیٰ نه پیژنی او نه موحدان او مسلمانان کیږی ګواکی د نتیجی په اعتبار د دوی دغه لیدل د نه لیدلو په شان دی.

وَیَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَ بِالرَّسُوْلِ وَ اَطَعْنَا ثُمَّ یَتَوَلّٰی فَرِیْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ؕ وَ مَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۴۷﴾

او وائی (دا منافقان) چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله) بیا مخ گرځوی (له اسلامه) یوه ډله له دوی وروسته له هغه (ایمان او اطاعت) او نه دی دغه (گرځیدونکی) مؤمنان (صدقاً).

تفسیر: دغه د منافقینو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ایمان او اطاعت دعوی کوله کله چه د عمل وقت راته نو سم له خپلی دعوی سره به ئی عمل نه کاوه او له اسلامی احکامو به ئی مخ گرځاوه. حقیقت دا دی چه د دوی په زړونو کښی له ابتداء څخه د ایمان او انقیاد آثار نه ؤ موجود ـ هغه چه د ژبی جمع او خرخ ؤ د امتحان او ابتلاء په وقت کښی به دغه کلائین هم ویلی کیده او دروغ به ئی له رښتیا څرگند او جلا (جدا) ښکاریده.

وَإِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓا۟ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

او هر کله چه وبللی شی دوی الله او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی دغه (رسول) په منځ د دوی کښی ناڅاپه یو فریق ډله د دوی اعراض دده کوونکی دی (له حکم د رسوله) او که چیری وی دوی ته حق (په زعم د دوی پر بل) نو راځی دوی دغه (رسول الله) ته گړندی فرمان منونکی.

تفسیر: یعنی که له دوی جگړه له چاسره واقع کیده ـ او په دی پوهیده چه مونږ په ناحقه یو په دغه وقت کښی که مقابل فریق هغوی ته ویل چه راځه چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضورته لاړ شو ـ او د دغی جگړی فیصله له هغوی څخه وغواړو! نو دغه منافقان به په دغه ورتګ نه راضی کیده ځکه چه دوی پوهیدل چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بی له لحاظ او خاطر د حق او حقانیت رعایت کوی او سم له عدله او انصافه خپله فیصله صادروی چه په هغه تقدیر به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع کیده حال دا چه پخوا له دی نه به دوی داسی دعوی کوله چه مونږ پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان راوړی دی او د دوی گرد (تول) احکام منو نو اوس د دوی هغه دعوی چیری لاړه؟ هو! که په کومه معامله کښی حق د دوی په طرف وی نو په دغه وقت کښی په ډیر سرعت او چالاکی او په ماته غاړه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دربار ته حاضریږی او د خپلی فیصلی انحصار د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مبارک ذات څرگندوی ـ ځکه چه په دغه تقدیر دوی داسی گڼی چه هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فیصله صادریږی. نو دغه څنگه ایمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصی

اغراض او هواپرستی ده.

اَفِیْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

آیا په زړونو د دوی کښې مرض رنځوری (د کفر او نفاق) ده.

تفسیر: مرض رنځوری او ناروغی دغه ده چه دوی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره ومانه لیکن حرص ـ طمع او دنیوی اغراضو د دوی مخه ونیوله چه پر خپله همغه وینا او اقرار به ئی عمل هم کاوه ـ لکه چه د رنځور زړه غواړی چه قدم ووهی او چیری لاړ شی لیکن د ده قدمونه حرکت نشی کولی او دی د خوځیدو نه وی.

اَمِ ارْتَابُوْٓا اَمْ یَخَافُوْنَ اَنْ یَّحِیْفَ اللّٰهُ عَلَیْهِمْ وَرَسُوْلُهٗ ؕ بَلْ اُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۵۰﴾

آیا شکمن دی دوی (په نبوت د محمد) آیا ویریږی دوی له دی نه چه ظلم به وکړی الله پر دوی (یا ظلم به وکړی) رسول د دغه (الله پر دوی داسی نه دی چه الله او رسول الله پر چا ظلم وکړی بلکه دوی چه دی هم دوی ظالمان دی (په اعراض سره)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ جل جلاله او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت تاسی ته څه تردد او اندیښنه پیدا شوی ده یا د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په صداقت یا د الله تعالیٰ جل‌جلاله په وعد او وعید کښې څه شک او شبهه لرئ؟ یا داسی ګمان کوئ چه الله تعالیٰ جل‌جلاله یا د هغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فیصله کوی؟ نو ځکه د دوی په حضور کښې د خپلی دعوی له وړلو څخه څه اندیښنه او تردد کوی نو په یاد ئی ولرئ چه هلته له سره د ظلم او بی انصافی احتمال نشته هو! پخپله هم دغو خلقو ظلم ته خپلی ملاوی تړلی دی او غواړی چه خپل حق پوره حاصل کړی او د نورو یوه پیسه هم بیرته ور نه کړی نو ځکه له دی نه ویریږی چه خپل معاملات محمدی شریعت او د الٰهی عدالت ته وړاندی کړی ځکه چه پوهیږی چه د محمد رسول الله منصفانه فیصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وی. دغه د منافقانو ذکر ؤ په مقابل د دوی کښې اوس د مخلصانو د اطاعت او فرمان منلو بیان هم فرمائی

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه ده وینا د مؤمنانو کله چه وبللی شی دوی الله ته او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی په منځ د دوی کښی (په وقت د جګړی کښی) دا چه ووائی واوریده مونږ (خبره د تا) او ومانه مونږ (حکم د تا او دغه ویونکی هم دوی دی بریالیان (کامیاب) خلاصی موندونکی (له عذابه په مراد رسیدلی).

تفسیر: یعنی د صادقو مسلمانانو کار داسی وی او ښائی چه هم داسی وی لکه چه په کومه معامله کښی دوی ته د الله د احکامو بلنه او دعوت وشی اگر که ظاهراً په هغه کښی د دوی ګټه (فائده) یا تاوان وی په منده ورځغلی او د یوی شیبی دپاره څه ځنډ (تاخیر) او توقف په کښی نه کوی او فی‌الفور «**سمعاً وطاعة**» ووائی او د هغه د حکم منلو دپاره تیار او آماده شی چه په دغه کښی د دوی د اصلی نیکی او حقیقی فلاح راز (قسم) مضمر دی.

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾

او هر څوک چه اطاعت وکړی حکم ومنی د الله او د رسول د دغه (الله) او وویریږی له الله او ځان وساتی (له غضبه د ده) پس دغه (فرمان منونکی ویریدنکی) هم دوی دی بری موندونکی د (جنت)

تفسیر: یعنی هغه چه فی‌الحال مطیع وی او پر خپلو تیرو تقصیراتو نادم وی او له الله تعالیٰ څخه وویریږی او توبه وکړی او په مستقبل کښی له بدو چارو او لیارو څخه خپل ځان وساتی نو د دوی دپاره په دنیا او آخرت کښی بری او کامیابی ده.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۖ قُلْ لَا تُقْسِمُوا ۖ طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

او قسمونه خوری (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی قسم دی خامخا چه که ته (حکم) امر وکړی دوی ته (په وتلو سره جهاد ته) نو خامخا به وځی (دغه جهاد ته) دوی هرومرو (خامخا) ووایه (ای محمده منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسی د دروغو طاعت نیک (ځمونږ مطلب دی) بیشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوئ تاسی.

تفسیر: یعنی منافقان ډیر سخت تاکیدی قسمونه خوری او غواړی چه تاسی بیخی داده او متیقن کړی چه «که تاسی مونږ ته حکم راکړئ نو مونږ ګرد (تول) کور کهول پریږدو او دی ته تیار ولاړ یو چه د الله تعالیٰ لیاری ته ووځو او د هغه د ګردو (تولو) احکامو تعمیل وکړو که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمائی نو مونږ خپل ګرد (تول) مال دولت د الله تعالیٰ په لیاره کښی لګوو او مونږ تری بیخی جلا (جدا) کیږو» نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه دومره غتو خبرو ویلو او داسی قسمونو یادولو ته حاجت نشته ستاسی د اطاعت حقیقت ګردو (تولو) ته معلوم شوی دی تاسی خو په ژبه ډیری دعوی کوئ او وچت وچت غړیږئ لیکن د عمل په وقت کښی ورو ځانونه بیرته راکاږئ ښائی چه تاسی د صادقو مسلمانانو په شان خپل ښه اعمال او مجاهدت او حسن اطاعت راښرګند کړئ له داسی غتی خبری او قسمو خوړلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی فرض ئی کړئ چه تاسی هم داسی قسمونو سره د بندګانو اطمینان او یقین ځان ته حاصل کړئ لیکن د الله تعالیٰ په نزد کښی هیڅ قسم چل فریب۔ مکر ۔ دروغ نه چلیږی او هغه ته خو ګردی (تولی) ظاهری او باطنی خبری او احوال ښرګند دی او وروسته له دی نه به ستاسی د مکر او فریب او نفاق پرده وشلوی.

قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْؕ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ تَهْتَدُوْاؕ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۵۴﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومنئ) تاسی د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کښی) پس که مخ وګرځوئ تاسی (ای خلقو له اطاعته د رسول الله) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبلیغ) چه پری ایښی شوی دی او دی پر تاسی (بار) چه پر تاسی ایښی شوی دی (او پری مکلف یئ چه اطاعت د رسول الله دی) او که اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسی د دغه (رسول الله) نو سمه صافه لیاره به

وموميځ اِو حق ته به پرې ورسيږي او نه دي پر (ذمه د) رسول مګر رسونه ښکاره (د شرائعو چه هغه ئې ادا کړې ده)

تفسير: يعني پر رسول د الله تعالىٰ له طرفه د تبليغ بار اېښي شوى دي چه ده هغه په ښه شان سره اداء کړى دى او کوم بار چه پر تاسي اېښي شوى دى هغه تصديق او د حق قبول دى او دغه ده چه د ده د ارشاده سره موافق تګ وکړئ! که تاسي دغه خپله ذمه‌وارى محسوسه کړئ ـ او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ نو د دواړو دارينو برى او د کاميابى ليارهٔ به وموميئ! او په دنيا او عقبىٰ کښي به خوشال اوسيږئ! که نه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم هيڅ نقصان نشته او تاسي به د خپلو شرارتونو او سر کشيو سزا او بده نتيجه پخپله وګورئ محمد رسول الله خو خپله فريضه اداء کړې ده او عند الله له خپلى ذمه وارئ څخه مسئول نه دى. وروسته له دى نه د اطاعت‌الرسول ځيني ثمرات بيان فرمائي چه د هغه سلسله به په هم دغه دنيا کښي شروع کيږي.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ۚ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْـًٔا ۗ

وعده کړې ده الله له هغو کسانو سره چه ايمان ئې راوړى دى له تاسي او کړي ئې دي ښه (عملونه) چه قسم دى خامخا به خليفګان کړى (الله) دوى په ځمکه کښي لکه چه خليفګان کړي ئې ؤ هغه کسان چه پخوا وو له دوى نه او خامخا ثابت قوى به وګرځوى هرومرو (خامخا) دوى ته دين د دوى هغه (دين د اسلام) چه غوره کړى دى (الله) دوى ته او هرومرو (خامخا) بدل به ورکړي هرومرو (خامخا) دوى ته وروسته له ويرى د دوى له دښمنانو امن (او اطمينان) عبادت به کوى دوى ځما شريک به نه پيدا کوى له ماسره هيڅ څيز

تفسير: دغه خطاب ئې د رسول الله د زمانى خلقو ته فرمايلى دى يعني هغه ذوات چه د دوى په منځ کښي په اعلىٰ درجه نيکان او د سيدالانس والجان کامل پيروان او تابعان دى وروسته له رسول الله به دوى ته د ځمکى حکومت ورکاوه کيږى. او د اسلام دغه دين به چه د الله تعالىٰ

خوښ او پسند دی د دوی په لاسونو خوروی او قائموی . لکه چه د استخلاف په لفظ کښې دی طرف ته اشاره ده چه دغه کسان به تش د دنیوی باچاهانو په شان نه وی بلکه د رسول الله خلیفه‌گان به وی د سماوی حکومت اعلان کوی او د حق دین اساسونه به قائموی. او په بر او بحر او هر چیری به د دوی احکام او تصرفات جاری کیږی. په دغه وقت کښې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ویریږی. او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالیٰ په عبادت کښې مشغول او لګیا اوسیږی او په دنیا کښې به د امن او امان زمانه او دوره وی د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وی چه دوی به د خالص واحد الله تعالیٰ عبادت او بندګی داسی کوی چه په هغی کښې به د یوی ذری په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وی د جلی شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لری. د خفی شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کښې نه لیدل کیږی دوی ګرد (تول) به د یوه الله قدوس جل وعلا شانه وعظم برهانه خالص بندګان وی او یواځی به له الله تعالیٰ څخه ویریږی او یواځی هغه ته به هیله (آرزو) او آسره کوی او پری متوکلان معتمدان به وی د الله د رضاء په لیاره کښې به ژوندون کوی او په هم دغه لیاره کښې به خپل ځانونه جاروی (قربانوی) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د بل کوم موجود خوف او ویره به له سره د دوی په زړونو کښې لیاری نه مومی او نه به د بل چا د خوښی او خفګان څه پروا کوی.

الحمد لله چه د الله تعالیٰ دغه وعده د څلورو تنو راشدهؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاسونو پوره شوه او ګردی (تولی) دنیا د دغه عظیم‌الشان پخوا ویلو د یوه یوه وینا د یوه یوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره ولیدل د څلورو واړو راشدهؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم څخه وروسته هم اسلامی باچاهان وقتاً فوقتاً په هم دغو اوصافو سره متصف راغلی دی ـ هر کله چه الله تعالیٰ بیا اراده وفرمائی وروسته له دی نه هم راځی.

په احادیثو کښې راغلی دی چه وروستنی خلیفه به امام مهدی رضی الله تعالیٰ عنه وی چه د هغه په نسبت عجیب او غریب بشارات اورول شوی دی. د الله تعالیٰ ځمکه له عدله او انصافه ډکوی ـ او په خارق‌العاده ډول (طریقه) سره به فی سبیل الله جهاد کوی او د هغه په قوت به کلمة الله ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقی او اعتلاء ورکوی. اللّٰهم احشرنا فی زمرته ـ **وارزقنا شهادة فی سبیلک انک واسع المغفرة وذوالفضل العظیم**

تنبیه: د دی د استخلاف له آیت څخه د څلورو واړو راشدهؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم ډیر لوی فضیلت او منقبت راوځی ـ ابن کثیر د دی آیت په ذیل کښې د نبوت له منوره عهده راخیستی تر عثمانی عهد پوری ئی اسلامی فتوحات درجه په درجه بیان کړی دی او په آخره کښې ئی دغه الفاظ لیکلی دی «**وجبی الخراج من المشارق والمغارب الی حضرة امیر المؤمنین عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه وذلک ببرکة تلاوته ودراسته وجمعه الامة علیٰ حفظ القرآن ولهٰذا ثبت فی الصحیح ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال «ان الله زوی لی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وسیبلغ ملک امتی مازوی لی منها»**

فها نحن نتقلب فيما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله فنسأل الله الايمان به وبرسوله والقيام بشكره على الوجه الذى يرضيه عنا»

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿۵۵﴾

او هر څوک چه کافر شو پس له دغو لويو انعاماتو پس دغه کسان هم دوی (غټ) فاسقان دی.

تفسير: يعنى د داسى عظيمهٔ انعاماتو څخه وروسته ناشکرى د ډيرو لويو مجرمانو او د زوروړو عاصيانو کار دى ـ حضرت شاه صاحب فرمائى «هر هغه څوک چه د اربعه ؤ خلفاؤ د خلافت او د دوى د فضل او شرف څخه منکر شو د دغو الفاظو څخه د ده حال څرګنداوه شى» ﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾

وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۵۶﴾

او قائموئ تاسى (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوئ زکوٰة او اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسى د رسول (د الله) ښائى تاسى ته چه رحم وکړ شى پر تاسى.

تفسير: يعنى که د الله تعالىٰ له رحمته برخه اخيستل غواړئ نو تاسى هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان ته اختيار کړئ! ـ چه د لمونځونو په ښه شان سره قائمول ـ د زکوٰة ورکول دى او د حيات په تولو شعبو کښى د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر احکامو تلل دى.

اللهم ارزقنا متابعة رسولک صلى الله عليه وعلىٰ آله واصحابه وسلم وتوفنا عليها والحقنا بالصالحين آمين!

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ وَمَأْوٰىهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿۵۷﴾

مه کوه گمان خامخا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی عاجز کوونکی (د الله) په ځمکه کښی او ځای د هستوګنی د دوی اور (د دوزخ) دی او خامخا بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه د نیکو بندګانو په مقابل کښی ئی د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولی ده یعنی کله چه نیکانو ته د ملک حکومت او د ځمکی خلافت عطاء کیږی نو د کافرانو او بدکارانو ګردی (تولی) مکاری او تدابیر ماتیږی او ماته ئی ور په برخه کیږی ـ د الله تعالیٰ د ارادی مخه هیڅ څوک نشی نیولی ـ که دوی په ګرده (توله) دنیا کښی دی خوا او هغی خوا ته منډی ووهی ـ او هر چیری لاړ شی او وځغلی ـ نو بیا هم د الله تعالیٰ له سزا او پوښتنی څخه ځان نشی پټولی او خلاصولی ـ او یقیناً دوی د جهنم په بندی خانه کښی غورځول کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) ښائی چه اذن دی وغواړی له تاسی (په وقت د ننوتلو) کښی پر تاسی باندی) هغه (وینځی مریان خدام) چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د تاسی

تفسیر: څلور رکوع پخوا له دی نه د استیذان (اجازه غوښتلو) د مسئلی ذکر ؤ دا د هغه تتمه ده په منځ کښی د ځینو خاصو مناسباتو لامله (له وجی) نور مضامین راغلی ؤ.

وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۚ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ ۚ

او هغه کسان چه نه دی رسیدلی حد د (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسی (احرارو) دری کرته پخوا له لمانځه د صبا او په هغه وقت کښی چه پاسیٔ بردیٔ تاسی کالی (جامی) خپل د غرمی په وقت کښی او پس له لمانځه د ماسختن (دغه اوقات) دری وقتونه د خلل (پیښیدو د ستر) دی تاسی ته

تفسیر: په هم دغو دوو اوقاتو کښی عموماً زائد کالی (جامی) له ځانه لری کیږی یا د خوب

او د ویښې لباس سره تبدیلیږي او مروښی زیاتره په هم دغو اوقاتو کښې کاوه شي کله پخوا له سهاره کله د غرمې د لمبلو شوق یا ضرورت چه هم انسان ته پیښیږي او دا غواړي چه بل څوک پرې مطلع او خبر نشي نو ځکه ئې حکم ورکړ چه په دغو دريو اوقاتو کښې نابالغو هلکانو وينځو او مريانو ته هم ښائي چه د ننوتلو اجازه واخلي په نورو اوقاتو کښې دوی ته نه ښائي چه د نورو پرديو په شان اجازه وغواړي مګر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله (له وجې) په نورو اوقاتو کښې هم د استيذان قيد زيات کړي نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ وَلَا عَلَيۡهِمۡ جُنَاحٌۢ بَعۡدَهُنَّۚ طَوَّٰفُونَ عَلَيۡكُم بَعۡضُكُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖۚ

نشته پر تاسي او نه پر دوی باندې هيڅ ګناه (وبال) تير له دغو دريو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوی کښې پر تاسي) دوی ګرځيدونکي دي پر تاسي (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت) ځينې ستاسي پر ځينو نورو (ګرځيدونکي يئ يو په بل)

تفسير: يعنې د پورته ذکر شويو اوقاتو څخه ماسواء په نورو اوقاتو کښې عادتاً بې له مزاحمته او ممانعته يو له بل سره ګټلي شئ! او په دغو تللو راتللو کښې نابالغو هلکانو ـ وينځو او مريانو ته لازم نه دي چه د هر واري ننوتلو دپاره اذن او اجازه وغواړي ځکه چه د دې شيانو له رعايته ډير تکليف او حرج پيښيږي او په کارونو او معاملاتو کښې ډير بندوالي او حرج واقع کيږي چه هغه د الله تعالیٰ له حکمته خلاف دی.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ۝٥٨ وَإِذَا بَلَغَ ٱلۡأَطۡفَٰلُ مِنكُمُ ٱلۡحُلُمَ فَلۡيَسۡتَـٔۡذِنُواْ كَمَا ٱسۡتَـٔۡذَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ ءَايَٰتِهِۦۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ۝٥٩ وَٱلۡقَوَٰعِدُ مِنَ ٱلنِّسَآءِ ٱلَّٰتِي لَا يَرۡجُونَ نِكَاحٗا فَلَيۡسَ عَلَيۡهِنَّ جُنَاحٌ أَن يَضَعۡنَ ثِيَابَهُنَّ غَيۡرَ مُتَبَرِّجَٰتِۭ بِزِينَةٖۖ وَأَن يَسۡتَعۡفِفۡنَ خَيۡرٞ لَّهُنَّۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ۝٦٠

هم داسی (لکه چه دغه بیان ئی درته وکړ) ښکاره بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د احکامو) او الله ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت والا دی. او کله چه ورسیدل واړه هلکان (اصیلان) ستاسی حد د (بلوغ) عقل ته پس اذن دی وغواړی (په ننوتلو کښی) پر تاسی باندی لکه چه اذن غوښت هغو کسانو (چه بالغان شوی وو) پخوا له دغو (اطفالو) هم داسی (لکه چه دغه بیان ئی وفرمایه) ښکاره بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د احکامو) خپلو او الله ښه عالم (په تولو احوالو) ډیر حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او زړی ناستی له ښځو هغو ښځه چه امید نه لری دوی د نکاح (په سبب د ډیر زوړوالی) پس نشته پر دوی هیڅ گناه (وبال) چه کیږدی (وباسی دوی ظاهری) جامی خپلی (لکه چادری او لوپټی) په دی حال کښی چه ښکاره کوونکی نه وی د ښائست خپل او دا چه دوی ځان وساتی (له ایستلو د ظاهری جامی ځخه هم) خیر دی دوی ته او الله ښه اوریدنکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هلکان تر هغه پوری چه نابالغه وی د دغو دریو اوقاتو ځخه ماسوا په نورو اوقاتو کښی بلا اجازت ننوتلی شی کله چه د بلوغ حد ته ورسیږی بیا د هغه حکم د همغو نارینهؤ په شان دی چه د هغو احکام په دغه آیت کښی تیر شول ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَا ﴾

حضرت شاه صاحب لیکی «که سپین سری بودی ښځی پخپلو کوروننو کښی په لږو ضروریو کالیو (جامو) کښی لکه کمیس پرتوګ تکری اوسیږی نو درست دی او که په پوره پرده کښی واوسی نو لا بهتر دی» او کله چه له کوره د باندی وځی که زائد کالی (جامی) مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لری کړی نو هیڅ مضائقه نه لری په دی شرط سره چه په هغو کالیو (جامو) د زینت اظهار نه وی چه د هغی د پټ ساتلو حکم د ﴿ وَلَا يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾ الآیة ـ په آیت کښی ورکړی شوی دی له دی نه د دی خبری اندازه په ښه شان سره کیدی شی چه قرآن کریم د ځوانانو ښځو د پردی او ستر په متعلق څه منشأ لری؟ یعنی دغه خو د فتنی مخی نیولو او انسداد ظاهری انتظامات دی پاتی شوی هغه خبری چه د پردی په منځ کښی کیږی ـ او د فتنی عوامل او اسباب تری ځیږیږی (پیدا کیږی) نو ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د گردو (تولو) خبری آوری ـ او پر هر شی ښه خبردار دی او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوی.

لَّيۡسَ عَلَى ٱلۡأَعۡمَىٰ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡأَعۡرَجِ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡمَرِيضِ حَرَجٞ

وَّلَا عَلٰٓى اَنۡفُسِكُمۡ اَنۡ تَاۡكُلُوۡا مِنۡۢ بُيُوۡتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اٰبَآٮِٕكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اُمَّهٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اِخۡوَانِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَخَوٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَعۡمَامِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ عَمّٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَخۡوَالِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ خٰلٰتِكُمۡ اَوۡ مَا مَلَكۡتُمۡ مَّفَاتِحَهٗۤ اَوۡ صَدِيۡقِكُمۡ‌ؕ لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ اَنۡ تَاۡكُلُوۡا جَمِيۡعًا اَوۡ اَشۡتَاتًا‌ؕ فَاِذَا دَخَلۡتُمۡ بُيُوۡتًا فَسَلِّمُوۡا عَلٰٓى اَنۡفُسِكُمۡ تَحِيَّةً مِّنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ مُبٰرَكَةً طَيِّبَةً‌ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الۡاٰيٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿٦١﴾

نشته پر ړانده هيڅ حرج (مشقت) او نه پر ګوډ هيڅ حرج (محنت او وبال) او نه پر رنځور هيڅ حرج (سختى او ملامتى) او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسى هيڅ حرج (كلفت) چه وخورئ تاسى (او دا تير اهل د ابتلا) له كورونو خپلو (يا له كورونو د اولادو او عيالو خپلو) يا له كورونو د پلرونو خپلو يا له كورونو د ميندو خپلو يا له كورونو د ورونو خپلو يا له كورونو د خويندو خپلو يا له كورونو د ترونو خپلو يا له كورونو د عمو (ترورريانو) خپلو يا له كورونو د ماماګانو خپلو يا له كورونو د خالو (توريانو) خپلو يا (له كورونو د هغه چا) چه مالكان شوى يئ تاسى د كليګانو (كنجيانو) د هغه (او د هغو متصرفان يئ يا (له كورونو د) دوستانو خپلو، نشته پر تاسى هيڅ ګناه (وبال) په دى چه وخورئ (طعام تول) سره يو ځاى يا بيل بيل نو كله چه ننوځئ تاسى (دغو مذكوره‌ؤ) كورونو ته پس سلام اچوئ تاسى پر ځانونو خپلو پيشكشي ده ثابته له (جانبه د) الله مباركة طيبة (بركتناكه پاكيزه) هم داسي (لكه چه دغه تير بيان ئى وفرمايه) ښكاره بيانوى الله تاسى ته آيتونه (د حكمت او احكام خپل) ښائى چه تاسى عقل وچلوئ (په خير او شر).

تفسير: يعنى د هغو كارونو له كولو څخه دغه اهل الابتلاء معاف دى چه پكښى تكليف وى مثلاً جهاد ـ حج ـ جمعه او جماعت او نور داسى شيان **(كذا فى الموضح)**
يا ئى دا مطلب دى چه د دغو معذورانو محتاجانو په خوراک کښى له روغو خلقو سره هيڅ تكليف او حرج نشته ځكه چه د جاهليت په زمانه كښى به ئى داسى محتاجان او معذوران نه

پرېښوول چه له اغنیاؤ او روغو خلقو سره دودی وخوری د دوی په زړه کښې به داسی خبری ګرځیدی چه البته دغه خلق له دی نه کرکه او نفرت کوی چه له مونږه سره دودی وخوری یا ځمونږ له ځینو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چه دوی ته ایذاء او ضرر وررسیږی ـ او په واقع سره چه ځینو ته له دی نه نفرت او وحشت هم پیدا کیده ځینو مسلمانانو ته له ډیری اتقاء داسی خیال پیدا کیده چه د داسی معذورانو او مریضانو سره په یو ځای خوراک کولو کښې شاید د مساوات او عدل اصول قائم پاتی نشی ړوند د خوراک ګرد (تول) شیان نشی موندلی ـ ګوډ امکان لری چه په ځنډ (تاخیر) سره راشی او په مناسب ځای کښې نشی کیناستی د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده ـ نو بناء علیه له هغوی سره ئې په یو ځای کیناستلو کښې احتیاط کاوه څو د دوی حق تلف نشی ـ بل یو داسی صورت هم پیښیده چه دغه معذور او محتاج سری به چه د چا کره ورته چه هغه به په دی نه ؤ مقتدر چه دومره محتاجانو ته پخپله خوراک ورکړی نو به ئې بی تکلفه دوی د خپل پلار ـ ورور ـ خور ـ تره ماما او نورو خپلوانو کره بوتلل ـ نو د دغه وضعیت له لیدلو څخه به دغو معذورانو ته داسی خیال پیدا کیده چه مونږ خو د ده کره راغلی وو ده مونږ واخیستلو او له خپله کوره ئې وشړلو ـ لکه پخپله ځمونږ د دوډی ورکولو څخه کرکجن (متنفر) او ناخوښه دی؟ د دغو ګردو (تولو) خیالاتو اصلاح په دغه آیت سره وکړه شوه چه تاسی ته خامخا نه ښایی چه په دغسی اوهامو او خیالاتو کښې خپل ځانونه وغورځوئ ـ پاک الله په دغه معامله کښې وسعت ایښی دی نو بیا تاسی ولی پر خپلو ځانونو تنګسه او تکلیف راولئ؟

﴿ اَوْمَامَلَكْتُمْ مَّفَاتِحَهٗ ﴾ یا چه وخورئ له کورونو د هغه چا چه مالکان شوی یئ تاسی د کلیګانو (کنجیګانو) د هغو او د هغو متصرفان یئ) یعنی ستاسی تر تصرف لاندی ایښی شوی دی. مثلاً یو سری بل سری د خپل شی وکیل یا محافظ ګرځوی او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه خوری او څښی نو مجاز دی.

﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ ﴾ الآیة ـ نشته پر تاسی هیڅ ګناه وبال په دی چه وخورئ طعام تول سره یو ځای او یا بیل بیل) یعنی د خپلوی په علائقو کښې د خوراکی شیانو د هر وقت د پوښتنی کولو هیڅ ضرورت نشته. نه ښائی چه خوړونکی وشرمیږی او حجاب وکړی ـ او نه کوربه دی څه تری وساتی مګر د ښځی کور که د هغی د میړه (خاوند) وی نو ښائی چه د هغه خوښی او مرضی حاصله کړی. او یو ځای سره خوری! یا بیل ـ یعنی د دغی خبری فکر او اندیښنه پخپلو زړونو کښې مه کوئ چه چا زیاته وخوړله؟ او کوم یوه لږه وخوړله ګرد (تول) سره خپل خواړه دی یو ځای پخوی او ګرد (تول) دی سره یو ځای خوری. که د یوه سری مرضی نه وی نو بیا د هیچا د هیڅ شی خوراک نه دی درست.

د سلام اچولو تقیید ئې وفرمایه د ملاقات په وقت کښې څکه چه له دی نه بله کومه ښه دعاء نشته. هغه خلق چه سلام نه اچوی او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله ځانه جوړوی یا د نورو پردیو اقوامو او مللو تقلیدونه کوی نو د دوی دغه تجاویز او تقالید له سره د الله تعالیٰ له دغه

حکمه او تجویزه نشی بهتر کیدی.

تنبیه: له دغه آیت څخنی د یواځی خوراک کولو جواز هم ووت د ځینو حضراتو په نسبت ئی لیکلی دی تر څو چه د هغوی سره به میلمانه نه ؤ دوی به خوراک نه خوړ معلوم شو چه دغه غلو دی هو! که څو تنه خوړونکی سره یو ځای کښینی نو دغسی خوراک د برکت موجب دی کما ورد فی الحدیث.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مؤمنان هغه کسان دی چه ایمان یقین ئی راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله) او کله چه وی دوی له دغه (رسول) سره پر کوم کار جمع کوونکی د(خلقو لکه جمعه ـ جهاد یا جرګه) نو نه ځی (پخپل سر) تر هغه پوری چه اذن وغواړی له دغه (رسول الله) نه بیشکه هغه کسان چه اذن غواړی له تانه (ای ځما رسوله) دوی هغه کسان دی چه کامل ایمان یقین لری پر الله او رسول د الله (او منی ئی) پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه (ای رسوله ځما تللو ته) دپاره د ځینو کارونو خپلو پس اذن ورکړه هغه چاته چه خوښه وشی ستا له دوی نه (د اذن ورکولو) او مغفرت وغواړه د دوی دپاره له الله تعالیٰ بیشکه الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په پاس آیتونو کښی د راتللو په وقت کښی د استیذان (اجازه غوښتلو) ذکر ؤ ـ دلته د بیرته ورتلو په وقت د استیذان ضرورت ښوولی شوی دی ـ یعنی پوره ایمان لرونکی هغه دی چه د محمد رسول الله په غوښتلو سره ژر حاضریږی ـ او کله چه په کوم اجتماعی کار کښی شریک او ملګری شی لکه جمعه ـ عیدین ـ جهاد ـ د مشوری مجالس او نور نو بی له اجازی تری نه ځی او په خپل سر تری نه پاځیږی هم دغه کسان هغه ذوات دی چه په کامل او صحیح معنی سره د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام منی او د دوی پوره مطیعان دی.

﴿ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ ﴾ الآیة ـ پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه ای ځما رسوله تلو ته دپاره د

ځینو کارونو خپلو پس اذن ورکړه هغه چاته چه خوښه وشی ستا له دوی نه د اذن ورکولو الخ) یعنی وروسته له غوره او فکره هر چاته چه مناسب وګنړې اجازت ورکړې! او کله چه په دغه اجازه عمل کول هم فی‌الجمله د نبوی صحبت حرمان او قصور او صورتاً د تقدیم‌الدنیا علی الدین شائبه پخپل منځ کښی لری نو ځکه ئی د هغو مخلصینو په حق کښی استغفار وفرمایه څو ستاسی د دغه استغفار په برکت د هغوی د دغه نقص علاج او تدارک هم وشی.

لَا تَجْعَلُوا دُعَآءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُم بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

مه ګرځوئ (مه ګنړئ ای مؤمنانو! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو کښی پشان د دعاء (بلنی) د ځینو د تاسی ځینو نورو ته) بلکه د رسول د بلنی اجابت ضرور وکړئ) په تحقیق معلوم دی الله ته هغه کسان (هم) چه کښیږی او یو یو دوه دوه پټ د باندی وځی له تاسی په دی حال چه یو له بله ځان سره پنا کوی او وځی پس ودی ویریږی هغه کسان چه مخالفت کوی له امره (حکمه) د دغه (رسول ځما) له دی نه چه ورسیږی دوی ته څه فتنه (آفت په دنیا کښی) یا ورسیږی دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر غوښتلو حاضر کیدل فرضیږی ځکه چه د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دی او ښائی چه تل د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت جواب په «لبیک» سره ووائی. که د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعوت نه حاضریږی نو ښائی چه د دوی له ښیرا څخه وویریږی ځکه چه د دوی ښیرا د نورو انسانانو په شان نه ده او په مخاطباتو کښی دی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ادب او د عظمت او عزت پوره لحاظ او رعایت وکړ شي او د نورو عوامو خلقو په شان «یا محمد» یا نورو عادی الفاظو سره دی خطاب ور نه کړ ای شی بلکه د«یانبی‌الله »- «یا رسول‌الله!» پهشان تعظیمی القابو سره‌دې مخاطب وګر ځولی شی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د رسول الله صلی الله علیه وسلم په بلنه سره حاضریدل فرضیږی» د هر هغه کار دپاره چه دوی وغواړی بیا دا هم ورسره شته چه بی د دوی له اجازی له هغه ځایه پاڅیدل او بل چیری تلل هم نه دی په کار اوس هم ځمونږ مسلمانانو دپاره هم دغه خبره وړ (قابله) او لائقه ده چه د خپلو مشرانو په مقابل کښی د هم دغسی وضعیت رعایت وکړو. دغه کسان چه د نبوی له مجلسه د باندی وتل هغه منافقان ؤ چه پر دوی پند او نصیحت اوریدل ډیر سخت او شاق ؤ ـ هر کله چه دوی موقع موندله سترګی به یی غولولی ـ او ښوی بی له اجازی له مجلس څخه د باندی تښتیدل ـ نو دوی به هم خپل ځان له هغه سره نښلاوه. یا د

ده په سیوری کښي به ئی خپل ځان ښوی تیراوه ـ نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه تاسی له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه خپل ځان پټوئ پاک الله ته خو ستاسی ګرد (تول) حال احوال هم معلوم دی۔ ﴿ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ ﴾ پس ودی ویریږی هغه کسان چه مخالفت کوی له امره حکمه د دغه رسول مُحما له دی نه چه وبه رسیږی دوی ته څه فتنه آفت په دنیا کښي یا وبه رسیږی دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښي) یعنی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکی ته خوف او ویره په کار ده چه د دوی په زړونو کښي د کفر او نفاق او د نورو فتنو نیالګی (جرړی) د تل دپاره بیخ او بنسټ (بنیاد) ونه نیسی او د هغه لامله (له وجی) د دنیا په کوم دردناک عذاب کښي اخته او مبتلاً نشی.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿٦٤﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او ځمکو کښي دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبیداً (په تحقیق معلوم دی) (الله ته) هر هغه څه چه تاسی پری یئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چه وروستل شی (دغه خلق) الله ته پس خبردار به کړی (الله) دوی پر هغو عملونو چه دوی کړی دی (له خیر او له شره) او الله پر هر شیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی ممکن دی چه د مخلوق له سترګو څخه به پته کوم کار وکړئ ـ لیکن د الله تعالیٰ څخه ستاسی هیڅ حال او احوال نشی پټ پاتی کیدی او نه د الله تعالیٰ له آسمانونو او له ځمکو څخه چیری وتلی او تښتیدلی او پتیدلی شئ ـ الله تعالیٰ همغسی چه ستاسی له دغه موجوده حالت څخه عالم او باخبر دی هم داسی د هغی ورځی له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی کله چه ګرد (تول) مخلوقات به د حساب او کتاب دپاره د ده په لوری بیول کیږی ـ او د دوی د هر یوه په مخ کښي به د ده د یوی یوی ذری عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول (طریقه) ایښود کیږی نو د داسی علیم‌الکل او مالک‌الکل له سزا څخه به مجرم چیری نجات وموندلی شی؟.

تمت سورة النور بفضل الله وتوفیقه
اللهم نور قلوبنا بالایمان والاحسان ونور قبورنا
واتمم لنانورناواغفرلنا
انک علیٰ کل شئ قدیر ـ وبالاجابة جدیر

سورة الفرقان مكية الا الايات ٦٨ و ٦٩ و ٧٠ فمدنية وهى (٧٧) آية و (٦)
ركوعات رقمها (٢٥) تسلسلهاحسب النزول (٤٢) نزلت بعد يٰسٓ .
د «الفرقان» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ٦٨ ؤ ٦٩ ؤ ٧٠ آیتونو نه چه مدنی دی (٧٧) آیتونه (٦) رکوع
لری، په تلاوت کښی (٢٥) په نزول کښی (٤٢) سورت دی وروسته د «یٰسین» له سورته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

تَبٰرَكَ الَّذِىۡ نَزَّلَ الۡفُرۡقَانَ عَلٰى عَبۡدِهٖ لِيَكُوۡنَ لِلۡعٰلَمِيۡنَ نَذِيۡرَا ۙ‏ ﴿۱﴾

ډیر برکتناک څیښتن (خاوند) د ډیر خیر او پورته دی هغه (ذات) چه نازل کړی ئی دی قرآن پر بنده خپل (محمد) دپاره د دی چه شی دی خلقو ته ویروونکی (له جحیمه)

تفسیر: «فرقان» (د فیصلی کتاب) ئی وفرمایل دغه قرآن ته چه د حق او باطل آخری فیصله او د حلالو او حرامو سره بیلتون په ښکاره ډول (طریقه) سره کوی ـ هم دغه کتاب دی چه د خپل نازل کوونکی د شان عظمت او د صفاتو علویت او د هغه د اعلیٰ درجی حکمت او رافت په انتهائی شکل کښی وراندی کوی او د ګرد (تول) جهان د هدایت او اصلاح متکفل او دوی ته د کثیر خیر او د غیر منقطع برکاتو د اعطاء سامان او وسائل تیار کړی دی.
(ډیر برکتناک څیښتن (خاوند) د ډیر خیر او پورته دی هغه ذات چه نازل کړی رالیږلی ئی دی فرقان حمید او قرآن مجید لپاره د هدایت پر خپل هغه کامل او اکمل بنده محمد صلی الله علیه وسلم باندی چه د ده ممتاز لقب د عبودیت له کماله هم دغه «عبد الله» شوی دی صلوٰة الله علیه وسلامه لپاره د دی چه شی دغه قرآن مجید خلقو ته انسانان دی که پیریان ویرونکی له عذابه د نیران) یعنی قرآن عظیم الشان ګرد (تول) جهان ته د کفر او عصیان له بدی خاتمی خبر ورکونکی دی لکه چه په دغه سورت کښی «د مکذبینو» او معاندینو ذکر ډیر شوی دی ښائی د هغه له خاطره دلته د «نذیر» صفت ئی بیان فرمایلی وی او «بشیر» ئی نه دی یاد کړی او د «للعالمین» په لفظ سره ئی دا راښکاره کړی دی چه دغه قرآن یوائځی د عربو امیونو ته لکه چه ځینی خلق وائی نه دی نازل شوی بلکه د ګردو (تولو) پیریانو او انسانانو د هدایت او اصلاح دپاره نازل شوی دی.

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾

هغه (الله) چه خاص هم ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او نه ئی دی نیولی هیڅ ولد او نشته ده ته شریک (مل) په ملک سلطنت کښی او پیدا کړی دی الله هر شی پس په اندازه کړی ئی دی هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: (یعنی جنس ـ نوع ـ قد ـ رنګ ـ خوی ـ عمر ـ اجل ـ عمل ـ رزق ـ حیات ـ ممات ـ مکان ـ زمان ـ او نور او دا ټول ئی په یوه مقدار لیکلی دی په لوح محفوظ کښی او) هر څیز ئی په یوه خاصه اندازه او هیئت سره ایښی او پیدا او تیار کړی دی چه له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهریږی چه د هغوی دپاره همغه پیدا شوی دی او هیڅ یو څیز له خپلی دائری څخه د باندی قدم نشی کیښودی او نه په خپلو حدودو کښی د عمل او تصرف د فطری موزونیت په لحاظ د لږ څه تزئید او تنقیص ځای پکښی شته او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کښی د اعتراض او ګوتی کیښودلو موقع شته د سائنس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سیندونو کښی غوټی وهی خو په پای (اخر) کښی دوی په دغه وینا سره مقر او معترف کیږی ﴿ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ او ﴿ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴾

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾

او نیولی دی دغو (کفارو) بی له الله نور معبودان چه نشی پیدا کولی (دغه معبودان) هیڅ شی حال دا چه دوی پخپله پیدا کول شی او نه دی مالکان دپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعی (د رسولو) او نه دی مالکان په وژلو د چا او نه په ژوندی کولو د چا او نه په بیا ژوندی پورته کولو د مړیو (له قبورو بعث ته).

تفسیر: یعنی د څومره ظلم او تعجب او حیرت مقام دی چه د داسی مطلق قادر مالک الکل علی‌الاطلاق حکیم ـ او زبردست وجود بس او کافی نه ګڼی او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو

او حاکمانو تجویزونه کوی او داسی تصور کوی چه ګواکی دوی هم د الله تعالیٰ په حکومت کښی د برخی خاوندان دی حال دا چه د هغو بیچارګانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی او نه پر خپل ځان د تصرف او اختیار خاوندان دی او نه د کومی ذری شی د پیدا کولو واک او اختیار لری ـ او نه ژوندی کول او وژل د دوی په قبضه او واک (اختیار) کښی دی ـ او نه په خپل مستقل اختیار سره چاته لږ څه نفع یا نقصان رسولی شی ـ بلکه د خپلو ځانونو دپاره هم د یوی ذری په برابر د ګټی (فائدی) د حاصلولو یا له نقصان ځنی د ځان ساتلو هم قوت او قدرت نه لری ـ نو د داسی ضعیفو ـ عاجزو او مجبورو شیانو د الله تعالیٰ شریک بللل څومره لوی سفاهت او انتهائی بیحیائی ده (ربط) دغه خو د قرآن د نازلوونکی د صفاتو او د شیونو ذکر ؤ ـ او د هغه په نسبت د هغو بی تمیزیو چه مشرکانو کولی تردید ؤ ـ وروسته له دی نه پخپله د قرآن مجید په نسبت او د قرآن کریم د حامل په نسبت د سفهاؤ او ناپوهانو د اعترضاتو او تنقیداتو جواب ورکوه کیږی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اِفْكُ ِۨ افْتَرٰىهُ وَاَعَانَهٗ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُوْنَ ۚ فَقَدْ جَآءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا ۚ﴿۴﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دا (قرآن) مګر دروغ دی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی دغه (محمد) او کومک ورسره کړی دی په دی (دروغ جوړولو کښی) قومونو نورو (نو فرمائی الله) پس په تحقیق راتلل کړی دی (دغو کفارو) په ظلم او په دروغو سره .

تفسیر: (یعنی کافران وائی چه نه دی دغه قرآن چه راوړی دی محمد صلی الله علیه وسلم مګر خو دروغ دی او) دغه ګردی (تولی) تشی د خولی خبری دی چه قرآن د الله تعالیٰ کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم د څو تنو یهودانو په مدد یو کلام تیار کړی دی او هغه له خپله ځانه جوړ کړی دروغ ئی د الله تعالیٰ په طرف منسوب کړی دی بیا د هغه په اشاعت ئی لاس پوری کړی دی بس تول حقیقت ئی هم دغومره دی.

(نو پاک الله د دغو کفارو په تردید فرمائی ﴿ فَقَدْ جَآءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا ﴾ پس په تحقیق راتلل کړی دی دغو کفارو په ظلم او په دروغو سره) یعنی له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وی چه داسی معجز کلام او حکیم کتاب ته چه د هغه عظمت او صداقت له امر څخه زیات روښان دی کذب او افتراء وویل شی ـ آیا د څو تنو یهودی غلامانو چه هغه هم عجمیان دی په مدد سره د داسی عمده کلام جوړول امکان لری؟ چه د هغه په مقابل کښی د دنیا تمام فصحاء ـ حکماء ـ بلکه ګرد (تول) پیریان او انسانان د ډیرو لویو لویو عالی دماغو عقلاؤ او حکماؤ سترګی خیری

او تیتی (خری او خکته) کری.

وَقَالُوٓا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٥

او وائی (کفار) دا قصی دی د ړومبنیو خلقو چه لیکلی دی هغه (محمد) پر لیکونکو پس هغه لوستل کیږی په ده (لپاره د لیکلو) صبا او بیګاه.

تفسیر: یعنی کفارو به داسی ګڼل چه محمد صلی الله علیه وسلم له اهل الکتاب څخه څه قصی او خبری اوریدلی دی او د هغو یاداشت ئی نیولی دی، یا په بل چا باندی ئی د هغو یاداشت اخیستی دی چه هم هغه یاداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ کښی پراته دی او یادوی ئی ـ او بیا ئی په نویو نویو اسالیبو اړوی راړوی، نور هیڅ شی نه دی. حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی د دوو وقتونو صبا او بیګا لمونځونه مقرر ؤ ـ مسلمانان هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی په هم دغو دوو وقتونو کښی سره تولیدل او هغه نوی قرآن به ئی چه نازل شوی ؤ تری یادوه او لیکل به ئی چه تری هیر نشی هم دغو لیکلو ته کفار داسی وائی او په دغه اسلوب سره ئی اداء کوی نو فرمایی الله تعالیٰ عظم برهانه وجل وعلا شانه په تردید د دغو کفارو کښی داسی چه

قُلْ أَنزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝٦

ووایه (ای محمده دغو کفارو ته نه ده داسی بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چه عالم دی په هرو پټو چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی دغه پاک قرآن پخپله راښیی چه هغه د کوم انسان یا د کومی تولنی له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسی نه دی چه تاسی وایئ بلکه دغه عظیم‌الشان قرآن پخپله دا خبره ثابتوی چه دغه د هم هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چه د ده د علمی احاطی څخه د آسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشی خارجیدلی. د ده معجز کلام ـ فصاحت او بلاغت ـ علوم او معارف ـ غیبیه اخبار ـ احکام او قوانین ـ او هغه مکنونه اسرار چه د هغو اعماقو او زاویاؤ ته هیڅوک بی د الله تعالیٰ له توفیقه نشی رسیدلی او ګرد (تول) عقول او افهام د هغو له

پوهی عاجز او ناتوانه دی پخپله الله تعالیٰ دغه خبره صافه ښکاره کړی ده چه دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلی جمعیت کلام نه دی (بلکه) دغه قرآن ئی پخپل بخشش او مهربانی سره نازل کړی دی (موضح القرآن) بیا هغه کسان چه له داسی واضح او روښان حقیقت ځخه منکران دی نو الله تعالیٰ سره له دی چه د دوی د ګردو (ټولو) جرائمو ځخه مفصلاً خبر دی او فوراً دوی ته سزا نه ورکوی نو دغه هم د ده د ښښنی او مهربانی اثر دی.

وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ۝ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ۝

او وائی (کفار) چه ځه دی دغه رسول ته چه خوری طعام او ګرځی په بازارونو کښی (لکه نور خلق دپاره د طلب د معاش) ولی نه نازلاوه شی ده ته یو ملک چه پس شی دغه (ملک) له دغه (رسول) سره ویروونکی (د کفارو له جحیمه) یا (ولی نه) غورځولی کیږی ده ته خزانه (له آسمانه) یا (ولی نه) کیږی ده ته یو باغ چه خوری له(میوو او حاصلاتو د) هغه او وائی (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی مګر د یوه سړی چه سحر پری کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنی کفارو به دغسی ویل کله چه دغه د نبوت مدعی ځمونږ په شان ډوډی خوری او ځمونږ په شان د بیع او شری (پیرودلو او پلورلو) دپاره بازارونو ته ځی ـ نو ځمونږ او د ده په منځ کښی ځه فرق او توپیر (تفاوت) پاتی شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وی نو ښائی د پرښتو په شان له خوراکونو او له ځښلو او د دنیوی معاشونو له جګړو او جنجالونو ځخه لری او خلاص وی.
یعنی که د پرښتو فوځونه ورسره نه وی نو اقلاً د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتی خو تش د ده د تصدیق او د رعب او داب قائمولو دپاره د ده سره تل ګرځیدی او اوسیدی چه د هغی د لیدلو ځخه به هرومرو (خامخا) خلق ورته متمائل کیدل. دا ځرنګه د بیچارګی او یواځیتوب په حالت کښی پخپل وچ سر د داسی غټی خبری دعوی کوی؟ ښه که پرښتی د ده سره نشته نه دی وی ـ خو له دی دعوی سره دا خبره متناسبه وه چه ده اقلاً له آسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبی خزانه موندلی او وررسیدلی وی چه له هغی ځنی ده به خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او (د بازار له تګ او راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی) د ګردو

(تولو) خلقو فکر او توجه ئی د دغی ورکړی او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړی وی.
خیر! که دغه هم ورسره نشته نو د عادی مشرانو او معمولی رئیسانو او د ځمکی د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماؤ (کجورو) او د نورو میوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی چه له هغه څخه ئی که نورو ته څه شی نه ورکولی اقلاً دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضروریاتو څخه بیفکره او بیپروا کیدی. لکه چه دی له دغو ګردو (تولو) شیانو څخه د هیڅ یو څیز خاوند او مالک نه دی نو مونږ څرنګه باور او یقین کولی شو چه پاک الله د خپل رسالت پر جلیله عهده هم داسی د معمولی حیثیت یو سړی مامور فرمایلی دی؟ نو کله چه دغه د نبوت مدعی له خپل دغه وضعیت (شان) او هیئت سره دغسی لویه دعوی کوی ماسواء له دی نه چه ماغزه ئی خراب او دماغ ئی له کاره وتلی دی ـ یا بل چا پری کودی او جادو کړی دی او د هغه سحر له سببه د ده دماغ مختل (خراب) شوی دی او د هغه له اثره داسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری کوی (العیاذ بالله) بل څه شی دی؟

انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی (تړی دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر سحر کذب) پس ګمراهان شول دوی پس طاقت نه لری دوی (حق ته د موندلو د) لیاری)

تفسیر: یعنی کفار کله وائی د ده خبری محض مفتریاتی دی کله دعوی کوی چه نه! دی دغه خبری له نورو څخه زده کوی او بیا ئی په خپل قالب کښی اچوی ـ کله دوی ته مسحور وائی ـ کله ئی ساحر بولی ـ کله کاهن ـ کله شاعر ـ کله ئی مجنون ګنی. دغه اضطراب او وارخطائی پخپله دغه خبره څرګندوی چه له دغو خبرو څنی یوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کیږی نو ځکه د دوی فکر هم پر یوه خبره نه دی تینګ شوی. او د الزام لګولو هیڅ یوه چاره او لیاره ئی نه ده موندلی. هغه کسان چه د انبیاؤ علیهم السلام په شان کښی داسی سپین سترګی او ګستاخی او بی ادبی کوی او ګمراه کیږی د دوی د هدایت په نسبت نور هیڅ توقع او هیله (امید) نشته.

تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾

ډیر لوی برکتناک څیښتن (خاوند) د ډیر خیر او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمائی ګرځوی به تاته (په دنیا کښی) خیر بهتر غوره له دغی

(خزانې او باغونو داسې) باغونه چه بهیږې له لاندې (د ونو) د هغو ویالې او ګرځوی به تاته (په دغو باغونو کښې) بنګلې.

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ په خزانه کښې هیڅ تقلیل او کمې نشته. که الله جل جلاله اراده وفرمائی یو باغ څه شی دی ډیر زیات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنایت کړی چه دغه خلق د هغه مطالبه کوی بلکه الله تعالیٰ پر دی هم قادر دی چه د آخرت هغه ګرد (تول) باغونه او نهرونه او حور او قصور او نور چه درکول کیږی هم دلته درعطاء کړی - لیکن د الله تعالیٰ حکمت بالفعل د دی خبری مقتضی نه دی ځکه که د دغو معاندینو هم دغه ګردی (تولی) غوښتنی او فرمائشونه هم پوره او تکمیل کړل شی - خو بیا هم دوی د حق منونکی او د صداقت قبلونکی نه دی. باقی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صداقت د تثبیت دپاره هغه دلائل او معجزات چه درواندی کړی شوی هغه کافی بلکه له ضرورته څخه زیات هم دی.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾

بلکه نسبت د دروغو کوی (کفار) په قیامت باندی (چه نشته) او تیار کړی دی مونږ دپاره د هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په قیامت باندی سخت اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی دغه خلق چه د هغو شیانو مطالبه کوی هغه فی‌الحقیقت د حق د طلب په نیت نه دی بلکه محض د شرارت او ربړو (تکلیفونو) دپاره داسی کوی او د دوی د دی شرارت سبب دا دی چه هغوی تراوسه پوری په قیامت او د قیامت په سزا او جزا یقین او باور نه لری. نو دوی دی دغه خبره ښه په یاد ولری چه د دوی له دغه تکذیبه څخه هیڅ شی نه جوړیږی او قیامت خامخا راتلونکی دی او د مکذبینو دپاره هغه د اور بندیخانه چه لا له پخوا څخه تیاره کړی شوی ده دوی هرومرو (خامخا) په همغی کښی لویدونکی دی.

إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾

کله چه ووینی (دغه اور) دوی له هغه ځای لری نو آوری به دوی (دغه اور) لره خوتکیدل (له ډیره قهره) او غوریدل (له ډیره غضبه).

تفسیر: یعنی د دوزخ اور په محشر کښی کله چه جهنمیان له لری څخه ووینی په ډیر جوش او خروش راځی - د هغه له غضبناکو غړونو او خوفناکو نارو سورو او بد رنګه خوتکیدلو څخه د

ډیرو زوروړو میړو او زړه وروو سړیو تریخي چوی ـ او لړمون خوړیني کیږي.

وَإِذَآ أُلْقُوا۟ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾

او کله چه وغورځولی شي (کفار) له دوزخ نه په ځای تنګ کښې په دغه حال کښې چه (څو تنه یو ځای سره نژدی په ځنځیرو) سره تړلی شوی وی نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل)

تفسیر: یعني په دوزخ کښې به د هر مجرم دپاره ځان ته ځای وی چه له هغه څخه به له سره نشي خوځیدی ـ او د یوه نوعیت څو څو مجرمان به په یوه ځنځیر کښې سره تړل کیږی په دغه وقت کښې به مجرمین د مصیبت او عذاب له ویری مرګ ته ناری وهي چه کاشکې مرګي راشي ـ او مونږ ته له دغو مصائبو او بلیاتو څخه نجات راکړی.
(نو ویه ویل شي دغو کفارو ته له جانبه د الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه داسې چه)

لَّا تَدْعُوا۟ ٱلْيَوْمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدْعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

مه غواړئ مه بولئ تاسې نن ورځ هلاک یو او وبولئ تاسې هلاکونه ډیر (ځکه چه عذاب مو ډیر اقسام لري).

تفسیرل یعني که یو کرت مړه شو او له دغه مصیبت څخه خلاصي ومومو ځکه په هره ورځ کښې له زرو کرتو څخه زیات له مرګه بد حال راپه برخه کیږي (موضح القرآن).

قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ ٱلْخُلْدِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۚ كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾
لَّهُمْ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَ ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَّسْـُٔولًا ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا دغه (خیر بهتر غوره دی یا هغه جنت د همیشه والي چه وعده کړی شوی وه (د دغه جنت) له پرهیزګارانو سره چه دی (هغه جنت په علم د الله کښې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو شته دوی ته په دغه (جنت) کښې هر څه چه غواړی دوی حال دا چه تل به وی دوی پکښې دی (دخول د جنت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده

(وعده کړی شوی تفضلاً له جانبه د الله) غوښتلی شوی (له جانبه د مؤمنانو).

تفسیر: یعنی د مکذبینو انجام مو واورید اوس تاسی پخپله د دغی خبری فیصله وکړئ چه آیا دغه مو خوښ او پسند دی؟ که هغه وعده چه له متقینو مؤمنینو سره له جانبه د الله تعالیٰ کړی شوی ده؟ (او غوښتلی شوی ده له جانبه د مؤمنانو ـ او مؤمنان به هم) همغه شی غواړی چه د دوی له مرتبی سره وړ ـ لائق او مناسب وی. له ﴿ وَعۡدٗا مَّسۡـُٔولٗا ﴾ څخه حتمی وعده مراده ده چه الله تعالیٰ هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخیستی ده ـ یا دا مطلب چه متقین به د هغی وعدی د ایفاء سوال وکړی چه یقیناً به پوره کیږی لکه چه په دعاء کښی راغلی دی ﴿ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴾

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ أَمۡ هُمۡ ضَلُّواْ ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾

او (یاده کړه ای محمده هغه ورځ چه راجمع به کړی (الله) دغه (کفار) او هغه (باطل معبودان) چه عبادت کاوه دوی غیر له الله (هغوی ته) پس وبه وائی (الله دغو معبودانو ته) آیا تاسی گمراه کړی ؤ تاسی بندگان ځما دغه (چه مشرکان) دی او که دوی پخپله ورکه کړی وه لیاره (د حق بی له سعیی د تاسی)؟.

تفسیر: یعنی دغه خو عابدینو ته اورول کیږی او بالوسیله به له معبودانو څخه پوښتنه کیږی چه آیا تاسی دوی ته د شرک یا د خپل عبادت دعوت او ترغیب ورکړی ؤ؟ یا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بی توجهی څخه گمراه شوی دی.

قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ مَا كَانَ يَنۢبَغِي لَنَآ أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنۡ أَوۡلِيَآءَ

وبه وائی (معبودان) چه پاکی ده تاته له شریکه او له عیوبه نه ښاییږی مونږ ته دا چه ونیسو مونږ غیر له تانه (یا الله) هیڅ دوستان

تفسیر: یعنی یا الله! مونږ څه قوت ـ قدرت او مجال درلود (لرلو) چه ستا د مقدس ذات څخه په څنگ شوی نور کسان خپل ملگری یا دوستان نیولی وی بیا کله چه مونږ د خپلو نفسونو دپاره ماسواء له تا بله کومه هیله (امید) او اسره او امید نه درلود (لرلو) نو نورو ته به مو ولی داسی

حکم ورکاوه چه راشئ مونږ خپل معبود مقصود او حاجت ورکوونکي وګڼو.

وَ لٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ وَ اٰبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَۚ وَ كَانُوْا قَوْمًۢا بُوْرًا ۝۱۸

ولیکن ښه معاش ورکړی ؤ تا (ای الله!) دوی ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پوری چه هیر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکیدونکي.

تفسیر: یعني اصل دا دی چه دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله (له وجی) د خپلو ځانونو د تباه کولو دپاره مندی وهی او د دوی دپاره هلاکت مقدر شوی دی د هغو ظاهری سبب دا دی چه دوی په عیش او آرام او د غفلت په نشو کښې ډوب تللی دی او دغه ستا یادونه او تذکره هیروی او پر هیڅ پند او نصیحت غوږ نه ږدی او د انبیاؤ د هدایت او ارشاد څخه بیخی سترګی پټوی او پر دنیوی منافع او تمتع مغرور شوی دی ـ تاسی که د خپلی مهربانی لامله (له وجی) هومره فواید دوی ته او د دوی پلرونو او نیکونو ته وررسوئ هغومره دوی په خپل غفلت او نسیان کښې ترقی کوی لازم خو داسی ؤ چه دوی د الله تعالیٰ د دغو انعاماتو د لیدلو په اثر به ئی د حقیقی منعم بندګی او شکر ایستل اختیارول ـ مګر دوی بالعکس پر خپل کفر ـ شرک او جهل مفتون او مغرور شوی دی ـ او د کفر او عصیان خوا ته مندی وهی د ژوندون اوبه د بدبختی لامله (له وجی) د دوی په حلق کښې زهر جوړ شوی دی.

(الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه به بیا دغو بت پرستانو ته دغسی وفرمائی)

فَقَدْ كَذَّبُوْكُمْ بِمَا تَقُوْلُوْنَۙ فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّ لَا نَصْرًاۚ وَ مَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيْرًا ۝۱۹

نو په تحقیق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسی (ای مشرکانو) په هغه خبره کښې چه ویله تاسی (چه دغه مو خدایان دی) پس طاقت نه لرئ تاسی د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه) او نه د مدد کولو (یو له بله سره)، او هر هغه چا چه ظلم وکړ له تاسی وبه څکوو مونږ هغه ته عذاب لوی (چه خلود فی‌النار دی).

تفسیر: دغه به د الله تعالیٰ له جانبه ارشاد وی چه درواخلئ! د هغو په امداد او اعانت چه تاسی اعتماد کړی ؤ هغوی بالذات ستاسی د دغی ادعاء تردید ـ او تاسی دروغجنوی ـ او ستاسی له

دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول (طريقه) سره د بيزارۍ او نفرت اظهار کوي.
﴿ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا ﴾ پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب له خپله ځانه او نه د مدد کولو يو له بله سره) يعنې نن نه د الله تعالیٰ د عذاب مخه بيرته ګرځولی شئ! او نه د هغه احکام اړولی شئ! او نه يو له بل سره څه مدد او مرسته (امداد) کولی شئ! هر چاته چه هره سزا وررسيدونکې ده هغه هرومرو (خامخا) اوس وررسيږي نو هغه دې هلته پروت وي او د هغه خوند او مزه دې وڅکي! ښايي له ظلم څخه دلته په ﴿ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ ﴾ کښې مراد شرک وي او ممکن دی چه نور هر قسم ظلم او ګناه هم ترې مراد وي.

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

او نه دي ليږلي مونږ پخوا له تانه (اى محمده! هيڅوک) له مرسلانو څخه (په هيڅ کيفيت) مګر (په دغه کيفيت سره چه) بيشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام او ګرځيدل به دوی په بازارونو کښې (دپاره د مطالبو خپلو) او ګرځولي دي مونږ ځينې د تاسې دپاره د ځينو نورو آزموينښت آيا صبر کوئ (اى اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) او دی رب ستا ښه ليدونکی (عالم په ټولو احوالو).

تفسير: دغه جواب شو د ﴿ وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ ﴾ الآية - يعنې له تاسې څخه پخوا هومره انبياء چه د خلق الله په طرف مبعوث شوي دي هغه ګرد (ټول) سره انسانان وو او د انسانانو په شان به ئې خوړل او څښل - او د خپلو ضرورياتو او د اعاشې د لوازمو دپاره به بازارونو ته هم تلل او هغوی مي له سره د پرښتو په حيثيت نه دي ليږلي چه د اکل او شرب او د ژوندانه له ضرورياتو څخه به مستغني وو له دې نه معلوميږي چه د خپلو ضرورياتو دپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشاء کبر - غرور او ځان لوی ګڼل وي نو دغه د لوئې او مشرتوب پر خلاف دي.
﴿ وَجَعَلْنَا ﴾ الآية - او ګرځولي دي مونږ ځينې ستاسې دپاره د ځينو نورو آزموينښت آيا صبر کوئ اى اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) يعنې انبياء د دې دپاره دي چه د کفارو د کفر او ايمان او بغاوت او طغيان امتحان او آزموينه وکړي او انبياء د دې دپاره دي چه د دوی د صبر - ثبات - استقامت - آزموينه او امتحان وشي نو اوس دې وکتل شي چه د کفارو د دغه

سفاهت او جهالت د ليدلو او د دغه طعن او تشنيع او لغو اعتراضاتو د آوريدلو په مقابل كښې تاسي تر كومې اندازې پورې صبر ـ استقامت او استقلال ښكاره ولى شئ؟.

﴿ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴾ او دى رب ستا ښه ليدونكى عالم په (تولو احوالو) يعنى د كفارو د كفر او ايذاء رسونه او د صابرانو صبر او تحمل گرد (تول) د الله تعالىٰ جل وعلا شأنه وعظم برهانه په علم او نظر كښې دى او هر يوه ته خامخا د ده د هم هغه عمل سزا او جزاء وركوى.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾

او وائی هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات ځمونږ (او نه منی قیامت یا نه ویریږی له عذابه ځمونږ) ولی نه نازلولی شی پر مونږ باندی پرښتی (مصدقی د رسول یا چه شی رسولانی مونږ ته؟) یا ولی نه وینو مونږ رب خپل (چه خبری راسره وکړی او حکم وکړی مونږ ته په متابعت د رسول نو الله فرمائی) خامخا په تحقیق کبر کړی دی دوی (کبر چه ثابت دی) په نفسونو د دوی کښی او تیر شوی دی (له حده خپله) په تیریدلو لویو سره.

تفسیر : یعنی هغه کسان چه داسی امید نه لری چه یوه ورځ به ځمونږ په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره حاضریږی نو هغوی د سزا له ویری بیخی بی خوفه دی او داسی د عناد او ګستاخی خبری کوی او چتی (بیکاره) وئیلی. مثلاً وائی چه د محمد په شان پر مونږ ولی پرښتی وحی نه راوړی؟ یا پخپله الله تعالیٰ ولی له مونږه سره خبری نه کوی؟ یا اقلا د تصدیق دپاره خو یوه پرښته راغلی وی؟ یا مونږ په خپلو سترګو سره ښائی الله ووینو او په خپلو غوږونو سره ستا د دغی دعوی تصدیق او تائید تری واورو. لکه چه جزء ۸ د «الانعام» په (۱۵) رکوع ۱۲٤ آیت کښی راغلی دی: ﴿ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ﴾ او جزء ۱۵ د «الاسراء» په (۱۰) رکوع ۹۲ آیت کښی مرقوم دی ﴿ أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴾
دوی په خپلو زړونو کښی خپل ځان ډیر لوی ګڼی نو ځکه د وحی او پرښتو د نزول تمنا لری. د دوی شرارت او سرکشی خپلی انتهائی درجی ته رسیدلی ده چه سره له دومره سختو ګناهونو او تورو عملنامو غواړی چه په دنیا کښی پخپلو سترګو سره الله تعالیٰ ووینی او له هغه سره د غویدلو شرف ځان ته مطالبه کړی.
﴿ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا ﴾ ـ ترجمه شیخ الهند داسی کړی ده: «ډیره لوئی ساتی دوی پخپلو ځانونو کښی او سرونه جګوی (وچتوی) په لویو شرارتونو سره» او ځینی ئی دغسی ترجمه کوی «په تحقیق سره پټ کړی ئی دی تکبر او کفر په زړونو خپلو کښی او سرکشی کړی ده دوی په سرکشی لویی سره چه پس له لیدلو د داسی معجزو څخه د ملائکو راتله او د الله تعالیٰ لیدل هم په دنیا کښی غواړی».

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ

وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٢﴾

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه ووینی دوی پرښتی (د عذاب) نه به وی زیری (خوشالی) په دغه ورځ کښی دپاره د مجرمانو (کافرانو) او وبه وائی دوی چه چیری دی منع کړل شی په کوم مانع سره.

تفسیر : یعنی دوی به د «حجراً محجوراً» الفاظ وائی. دغه «حجر» هغه مصدر دی چه فعل ئی متروک الذکر دی «حجر» په معنی د منع ده او «محجوراً» ئی تاکید دی معنی ئی داسی شوه: «او وبه وائی دغه کفار چه منع غواړو تینګه منع له لیدلو د ملائکو د عذابه او پناه نیسو په الله تعالیٰ پوری له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره» یا به ئی معنی داسی وی: «او وبه وائی دغه ملائک دغو کفارو ته چه حرام دی یا حرام کړی شوی دی پر تاسی جنت او منع دی په مانع سره» او لنډ مطلب ئی داسی شو چه ای کفارو مه ویریږئ یوه داسی ورځ هم راتلونکی ده چه ستاسی سترګی به په پرښتو ولګیږی مګر پرښتی به ستاسی په شان د مجرمانو له لیدلو ځخه نه خوښیږی بلکه تاسی به له ډیرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کیږئ! دغه خلق چه اوس د پرښتو د نزول مطالبی کوی په هغه وقت کښی به د «حجراً محجوراً» په ویلو پناه غواړی او په دی ډیر خوښیږی چه که د دوی او د پرښتو په منځ کښی کومه سخته پرده او سد پروت وی ځو هغوی دوی ته نه ورنژدی کیدی لیکن د الله تعالیٰ فیصله کله بلا اجراء پاتی کیدی شی پرښتی به هم «حجراً محجوراً» وائی او دغه مطلب دوی ته ورښکاره وی چه نن ورځ تاسی د خوښی او بری ځخه بیخی بی‌برخی او ممنوع یئ.

تنبیه : ممکن دی چه دغه تذکره د احتضار او ځنکدن (موت) په وقت کښی وی کما جاء فی جزء ۱۰ سورت الانفال (۷ رکوع) ٥۰ آیت ﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴾ او د جزء ۷ (الانعام) په ۱۱ رکوع ۹۳ آیت کښی راغلی دی ﴿ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ ﴾
ګواکی هم دغه کیفیت به د ده په مقابل کښی هم وی چه د حٰم السجده په ٤ رکوع ۳۰ آیت (۲٤) جزء کښی بیان شوی دی: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ او ممکن دی چه دلته د قیامت د ورځی ذکر وی والله اعلم.

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾

او اراده کړی ده رسیدلی یو مونږ هغو شیانو ته چه کړی دی (دغو کفارو) له (نیک) عمل نه پس وبه ګرځوو مونږ هغه (نیک عمل په شان د) وړی

(ګرد) تار په تار کړی شوی.

تفسیر : یعنی دوی مونږ ته ناری وهلی او مونږ ئی په کار وو. دغه دی مونږ هم ورحاضر شو مګر د دوی د عزت د زیادت دپاره نه بلکه د دی دپاره چه هغه کارونه چه دوی پخپل باطل زعم سره نیکی ګڼلی هغه ورته قطعاً ګډوډ او خراب او تراب کړو. او داسی بی حقیقت او بی ثمره او د وړۍ په شان ئی په هوا کښی والوځوو لکه چه د خاوری حقیر ذرات دی خوا هغه خوا آلوځی. ځکه چه هغه اعمال د اخلاص او ایمان له روحه بیخی تش او د حق له طریقه سره بالکل متضاد واقع شوی دی کما جآء فی جزء ١٣ سورة ابراهیم ٣ رکوع ١٨ آیت ځمونږ د دغه مبارک تفسیر ﴿ مَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ ِۨاشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ ﴾ الآیة -
وغیر ذلک من الآیات.
اوس بیان فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه فضائل د جنتیانو پر دوزخیانو باندی داسی:

أَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ﴿٢٤﴾

صاحبان (ملګری) د جنت په دغه ورځ (د قیامت کښی بهتر غوره) خیر دی له جهته د (ځای د قیام او کلام او) هستوګنی او ډیر ښه به وی له جهته (د ځای) د خوب د غرمی (او د راحت).

تفسیر : یعنی دغه منکران به د هغی ورځی په مصیبت کښی ګرفتار او اخته کیږی چه اوس دوی پر مؤمنانو ملندی (خندا) وهی او مسخری پری کوی نو پر دغو مؤمنانو چه دوی خاندی هغوی به په جنت کښی عیش او عشرت او مزی کوی.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ﴿٢٥﴾

او (یاده کړه ای محمده !) هغه ورځ (د قیامت) چه توتی توتی به شی آسمان په وریځو سره او نازلی به کړی شی پرښتی په نازلولو سره (پرله پسی).

تفسیر : د قیامت په ورځ وروسته د آسمانونو له چاودیدلو له پاسه د وریځی په شان یو شی راکوزیدونکی لیدل کیږی چه په هغه کښی به د الله تعالیٰ یوه خاصه تجلی وی چه د هغی تعبیر مونږ په شاهی چتر سره کوو ښائی چه دا به همغه څیز وی چه ئی د «ابو زرین رضی الله تعالیٰ عنه» په حدیث کښی په «عماء» سره او د «نسائی» په یوه حدیث کښی چه له معراجه سره متعلق دی په «غیابه» سره تعبیر کړی دی والله اعلم. له هغه سره به د پرښتو ډیر هجوم او

بیرؤبارړ وی او د آسمانونو پرښتی به د محشر د مقام په طرف مسلسلی کوزیږی د البقره په جزء ۲ (۲۵) رکوع د ۲۱۰ آیت ﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ ﴾ الآیة - په تفسیر کښی هم داسی یو مضمون لیکلی شوی دی.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِينَ عَسِيرًا ﴿۲۶﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قیامت کښی) حق ثابت دی دپاره د رحمٰن، او وی به دغه ورځ (د قیامت) پر کفارو ډیره سخته.

تفسیر : یعنی ظاهراً او باطناً صورة او معنی من کل الوجوه یوائحی د هم ده رحمٰن سلطنت او حکومت به وی او صرف د هم ده حکم به چلیږی ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (۲٤) جزء د المومن (۲) رکوع (۱٦) آیت بیا کله چه د رحمٰن حکومت شو. هغه کسان چه د رحمت مستحقان وی نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وی دوی به په بی حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد ګرځی مګر سره له دومره زیات او لامحدود رحمت کفارو ته به په دغه ورځ کښی سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کیږی.

چه هر څو وی په بازار کښی ډیر څیزونه　　په غریب سړی هغومره وی غمونه .

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ
يٰلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿۲۷﴾

او (یاد کړه ای محمده ! هغه د قیامت) ورځ چه خوله به لګوی ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډیره غمه او افسوسه او حسرته) وائی به (په قیامت کښی) ای کاشکی نیولی می وی سره له رسوله (د الله د نجات حقه) لیاره .

تفسیر : یعنی له ډیر حسرت او ندامت نه به خپلی ګوتی چیچی او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مږی. او په زیات تأسف سره به وائی چه ولی می په دنیا کښی د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام ونه منل؟ او ولی د شیاطین الجن والانس په خبرو وغولیدم چه په دغه بده ورځ اخته او په راز راز (قسم قسم) مصائبو او ربړو (تکلیفونو) کښی لتاړ (خراب) شوم.

يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿۲۸﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابی ځما (راشه دغه دی وقت دی) کاشکی نه می وی نیولی فلانکی سړی دوست خپل.

تفسیر : یعنی د هغو کسانو د دوستی یا اغواء څخه چه گمراه شوی وو یا په گمراهی کښی ئی ترقی کړی وه. نو په هغه وقت کښی به دیر افسوس او ارمان کوی چه ولی مو داسی کسان خپل دوستان گڼل کاشکی ځما او د دوی په منځ کښی له سره دوستی او رفاقت نه وی پیدا شوی.
تنبیه : مفسرینو چه دلته د عقبه بن ابی معیط او د ابی بن خلف کومه واقعه نقل کړی ده د هغی هیڅ ضرورت نشته. او نه ښائی چه د آیت مدلول پر هغه مقصور کړی شی. هو! دغه تقریر چه مونږ کړی دی په هغه کښی دوی هم داخل دی.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

خامخا په تحقیق گمراه کړی وم زه له ذکره پنده (د قرآن) وروسته له هغه کله چه راغی ماته، (دغه ذکر نو فرمائی الله) او دی شیطان دپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسیر : یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پند مونږ ته رسیدلی ؤ چه ځمونږ د هدایت دپاره کافی ؤ او ممکن ؤ چه هغه ځما په زړه کښی ځای هم نیولی وی مگر د دغه کمبخت د دوستی لامله (له وجی) زه تباه او برباد شوم. او له زړه هغه لوری ته متوجه نه شوم. بیشکه چه جنی او انسی شیطان لوی چلباز او ټگ دی. انسان ته په عین وقت کښی فریب ورکوی، او په دیر بد صورت ئی رسوا او مسخره کوی.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

او ویل رسول (د الله محمد) ای ربه ځما په تحقیق قوم ځما نیولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چه نه پری ایمان راوړی او نه پری عمل کوی او نه ئی لولی).

تفسیر : یعنی کله چه ضد کوونکیو او معاندانو په هیڅ صورت سره د هیچا نصیحت او پند ته غوږ کینښود دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ دربار ته شکایت وکړ چه یا الله العالمین، ځما قوم ځما خبری ته غوږ نه ږدی. دوی د قرآن عظیم الشان په شان یو لوی کتاب

ته خراب نسبتونه کوی العیاذ بالله کله چه قرآن لوستل کیږی نو دوی ډیر زیات شورماشور لګوی او چتی (بیکاره) چپولی (فضول) خبری اتری کوی او لویه غلغله نښلوی څو ئی هیڅوک وانه وری. او په مطلب یی پوه نشی په دی ترتیب دغو اشقیاؤ دغه پاک قرآن په شان یو د قدر قابل کتاب ئی بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی او له اعتناء او التفاته ئی غورځولی دی.

تنبیه : اګر که په دغه آیت کښی صرف د کفارو ذکر دی. خو بیا د قرآن نه تصدیقول په هغه کښی عدم تدبر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه ئی غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحیح په طرف نه متوجه کیدل. له هغه ځنی اعراض او څنګ کول او د نورو لغویاتو یا حقیرو شیانو په طرف متوجه کیدل دغه ګرد (تول) صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندی داخل کیدی شی. فنسأل الله الکریم المنان القادر علیٰ ما یشاء ان یخلصنا مما یسخطه و یستعملنا فیما یرضیه من حفظ کتابه وفهمه والقیام بمقتضاه آناء اللیل واطراف النهار علی الوجه الذی یحبه و یرضاه، انه کریم وهاب.

نو فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه لپاره د تسلی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه:

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِيْنَ ۚ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَّنَصِيْرًا ﴿۳۱﴾

او هم داسی (لکه چه کفار می ستا اعداء ګرځولی دی) ګرځولی ؤ مونږ (پخوا له تانه) دپاره د هر نبی دښمنان له مجرمانو (کفارو نو صبر وکړه په شان د نورو انبیاؤ بس)، او کافی دی رب ستا سمه صافه لیار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداؤ).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د انبیاؤ د خبرو په منلو کښی مشکلات او موانع وړاندی کوی او خلق د حق له قبوله منع کوی هم دوی د انبیاؤ اعداء دی نو دغه اعداء چه کفار دی اګر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسی خپلی ملاوی وتړی څه مهم موفقیت ئی نه په برخه کیږی ځکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه هدایت ومومی هدایت یی ور په برخه کوی یا یی دا مطلب چه د هر چا د هدایت اراده چه پاک الله وکړی هدایت ئی ور په برخه کوی او د هغو په برخه کښی چه هدایت نه وی د هغو ګردو (تولو) په مقابل کښی الله تعالیٰ له تاسره معاونت او مرسته (مدد) کوی. یا دا چه الله تعالیٰ ستا مدد کوی او د مطلوب تر مقام پوری به دی رسوی او هیڅ سد او مانع ستا د پرمخ تګ مخه نشی نیولی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلاوه شی پر دغه (محمد) قرآن تول یو کرت (نو فرمائی الله چه نازل کړی دی مونږ)، هم داسی (لږ لږ د څو فوائدو دپاره چه یوه ئی دا ده) چه ثابت محکم قوی کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره) او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) توتی توتی په آرام لوستلو سره.

تفسیر : یعنی د نبی الله دښمنان د خلقو د گمراه کولو دپاره داسی تنقیدات او اعتراضات کوی چه خانه! ولی د نورو آسمانی کتابونو په شان قرآن کریم هم یو ځلی په کامل ډول (طریقه) سره نه نازلیږی؟ چه دغه ئی په څو کلونو کښی لږ لږ رانازلوی؟ علت ئی څه دی؟ آیا الله تعالیٰ پکښی څه غور او دقت کوی؟ له دی نه خو داسی شبهی او اندیښنی پیدا کیږی چه گواکی پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډیر فکر او اندیښنه سره دغه جوړوی او بیا یی په مناسبه موقع کښی لږ لږ آوروی نو د دغو منکرینو جواب داسی ورکړ شو چه دغه خو کومه ضروری خبره نه ده چه قرآن عظیم الشان د لږ لږ نازلیدلو سبب هم دغه وی چه تاسی ئی وایئ نو که لږ څه غور او فکر وکړئ د قرآن کریم په دغه لږ لږ نازلولو کښی داسی ډیری فائدی دی چه هغه په یو وار نازلولو کښی له سره نه حاصلیږی مثلاً په دغه صورت کښی د قرآن مجید حفظ او یادول ډیر زیات آسانیږی او په پوهیدلو کښی زیات سهولت واقع کیږی، کلام پوره ضبطیږی او د هغو مصالحو او حکمتونو رعایت چه په هغو کښی شوی دی خلق موقع په موقع د هغو پر تفاصیلو مطلع کیږی د هر آیت بیل بیل شان نزول ته کتلی د هغه په صحیح مطلب متعین کولو کښی مدد ور رسیږی د هر ضرورت په وقت کښی چه د هری خبری د جواب رارسیدلو څخه د رسول الله او مسلمانانو قلوبو ته لا تطمین او تسکین ور په برخه کیږی او د هر یوه آیت پر نزول گواکی د ده د اعجاز د دعوی تجدید کیږی په دغه سلسله کښی د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کیږی چه هغه فی ذاته یو مستقل خیر او برکت دی وغیر ذلک من الفوائد د هم دغو فوائدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمایلی شوی ده.

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾

او نه کوی دوی راتله تاته کوم مثل (یعنی نه راوړی تاته سوال عجیب په ابطال

د دین ستا) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډیر ښه تفسیر بیان.

تفسیر : یعنی کله چه کفار کوم اعترض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسی کوی نو عظیم الشان قرآن د هغه جواب په ډیر صاف او ښکاره ډول (طریقه) ورکوی چه په هغه کښی هیڅ شان وړاندی وروسته او لاندی باندی نشته بلکه صاف، واضح، معتدل، او بی غل او بی غش خبره وی هو! د هغو کسانو عقل، سد (هوش) او پوه چه منعکس او منقلب وی نو هغوی سمی صافی خبری هم کږوی او له هغه ځخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږی نو داسی مغرضانه او معاندانه خبری بیلی دی او د داسی خلقو آخره خاتمه دغه ده چه پخپله پاک الله ئی په دی وروستی آیت کښی بیان فرمائی.

اَلَّذِيْنَ يُحْشَرُوْنَ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ اِلٰى جَهَنَّمَ ۙ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿۳۴﴾

(دوی) هغه کسان (دی) چه جمع به کړه شی او شړل به شی پر مخو خپلو (سر ښکته پښی پورته) طرف د دوزخ ته دغه تولی بد دی له جهته د ځایه او ډیر ښویدلی دی له جهته د لیاری او ډیر ګمراهان دی).

تفسیر : یعنی دوی همغه خلق دی چه د دوی عقل منقلب او چپه (الته) شوی دی علویات ئی پریښی په سفلیهؤ غوښتنو پسی ګرځی او متمائل دی. وروسته له دی نه پر داسی ځو اقوامو باندی چه څه وقائع او مصائب پیښی او پر هغوی څه حالات چه واقع شوی ؤ هغه د نورو د عبرت او نصیحت دپاره بیانوی:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنَا مَعَهٗٓ اَخَاهُ هٰرُوْنَ وَزِيْرًا ﴿۳۵﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَآ اِلَى الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۭ فَدَمَّرْنٰهُمْ تَدْمِيْرًا ﴿۳۶﴾ وَقَوْمَ نُوْحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنٰهُمْ وَجَعَلْنٰهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً ۭ وَاَعْتَدْنَا لِلظّٰلِمِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۳۷﴾ وَّعَادًا وَّثَمُوْدَا۟

وَأَصْحَبَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی ؤ مونږ موسٰی ته کتاب (توريت) او ګرځولی ؤ مونږ له دغه (موسٰی) سره ورور د ده هارون وزير (مددګار) پس وويل مونږ (دوی ته چه) لاړ شئ دواړه هغه قوم ته چه دروغجن ئی شميرلی دی آيتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل او ابلاغ ئی وکړ او فرعونيانو دوی دروغجنان کړل) پس هلاک کړل مونږ فرعونيان په هلاکولو سره او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح کله چه دروغجن وشميرل دوی رسولان خپل (لکه نوح ادريس او شيث) غرق کړل مونږ دوی او وګرځول مونږ دوی دپاره د خلقو دليل (نښه د عبرت) او تيار کړی دی مونږ دپاره د ظالمانو عذاب ډير دردناک او (هلاک کړل مونږ) عاديان او ثموديان او صاحبان (ياران) د کوهی او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کښی ډير. او هر يو له دی نه بيان کړی ؤ مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجت په دوی باندی) او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسير : يعنی هغو تکوينه ؤ آياتونو ته چه د الله تعالیٰ پر توحيد او نورو باندی ئی دلالت کوه او د پخوانو انبياؤ هغو متفقو بياناتو ته چه د هغو لړی او ډيری مذاکری او خبری له پخوا راهسی دوام لری دوی د دروغو نسبت وکړ او د خدائی په دعوی پسی ئی خوله وپرانيستله.

﴿ وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ ﴾ : او هلاک کړی ؤ مونږ قوم د نوح کله چه دروغجن وشميرل دوی رسولان خپل) د يوه نبی دروغجنول د ګردو انبياؤ د دروغجنولو په منزله دی ځکه چه د دين په اصولو کښی ګرد (ټول) انبياء سره متحد او متفق دی.

اصحاب الرس (کوهی والا) څوک دی؟ په دغه کښی ډير اختلاف شته. په «روح المعانی» کښی ئی ډير اقوال نقل کړی په پای (آخر) کښی ليکی: «**وملخص الاقوال انهم قوم اهلكهم الله بتكذيب من ارسل اليهم** - يعنی خلاصه ئی دا ده چه دوی دغسی يو قوم ؤ چه د خپل نبی د تکذيب په سبب هلاک شوی دی.» حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی چه: «يو قوم خپل نبی ئی په کوهی کښی بندی کړی ؤ، بيا څه وقت او مهال چه پر دوی باندی عذاب نازل شو هغه نبی خلاص شو».

﴿ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴾ : او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره) يعنی ګرد (ټول) ئی په ښه ډول (طريقه) سره پوهولی دی کله چه دوی په هيڅ ډول (طريقه) سره هغه ونه مانه نو ئی بيرئ ډوبه کړه.

وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۚ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿۴۰﴾

او خامخا په تحقیق تیر شوی دی (تیریږی ډیر ځلی کفار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چه ورولی شوی ؤ پری باران د بدی (د عذاب)، آیا پس نه ؤ دغه (کفار) چه لیدلی ئی وی هغه (قریه چه عبرت به ئی اخیستی وی) بلکه ؤ دوی چه نه به ئی درلود (لرلو) امید د بیا ژوندی پورته کیدلو.

تفسیر : یعنی د لوط علیه السلام د قوم د کلیو پر هغو کندوالو او مخروبه ؤ ځایونو مکی واله د شام د سفر په وقت کښی تیریږی نو آیا دغو منکرینو هغه کندوالی او خرابی مینی د عبرت په سترگو سره نه دی کتلی؟ بلکه کتلی ئی دی او په دی ښه پوهیږی او خبردار دی چه د پخوانیو مکذبینو پای (آخر) او انجام ډیر خراب ؤ خو تری نه متنبه کیږی ځکه چه په دوی کښی عبرت له کومه کیږی کله چه د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته چه وروسته له مرگه بیا ژوندی راپاڅیدل او د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضریدل شته. عبرت خو هم هغه حاصلوی چه د هغه په زړه کښی لږ څه ویره وی او د خاتمی او انجام څخه بیخی بی فکره نه وی.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿۴۱﴾ إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿۴۲﴾

او کله چه ووینی دوی تا نو نه نیسی دوی تا مگر ځای د مسخری (او تمسخراً سره وائی)، آیا دغه هغه (سړی) دی چه رالیږلی دی الله رسول (مونږ ته؟ بلکه دی خو له رسالت څخه ډیر لری دی) بیشکه چه دی نژدی ؤ چه خامخا گمراه کړی گرځولی ئی وی مونږ له خدایانو ځمونږ که صبر نه وی کړی مونږ په (عبادت) د دوی (نو فرمائی الله) او ژر به پوه شی دوی کله چه ووینی دوی عذاب (د قیامت ښکاره) چه څوک دی ډیر گمراه له جهته د لیاری.

تفسیر : یعنی د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله هم دا ده چه پر نبی مسخره وکړی لکه

چه ستاسی د لیدلو په وقت کښی استهزاء وائی چه آیا دی هم هغه سړی دی چه د الله تعالیٰ له طرفه رسول رالیږلی شوی دی؟ آیا په دغه حیثیت او وضعیت سره د رسالت منصب د چا په برخه کیدی شی؟ آیا د الله تعالیٰ په ګردو (تولو) مخلوقاتو کښی هم دغه یو سړی پاتی ؤ چه د رسالت قابل شو؟ آخر ښائی چه د رسالت څه وجه خو په ده کښی وی هو! دغه خبره خو ضرور په ده کښی شته چه تقریر ئی د جادو اثر لری. د فصاحت په قوت او د تقریر په زور ئی داسی یو وضعیت قائم کړی دی چه د هغه په سبب د خورا (ډیرو) لویو لویو خلقو قدمونه هم وښیوی، نژدی ؤ چه د ده په خبرو سره څمونږ مخونه هم له خپلو معبودانو څخه وګرځی مګر مونږ پخپل دین او عقائدو کښی داسی تینګ او مضبوط ولاړ یو چه د هغه د هیڅ یوی خبری اثر مو قبول نه کړ، که نه ده په مونږ ګرد (تول) سره ګمراهان کړلو العیاذ بالله نو الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه د دوی د دغه تمسخر او استهزاء او ملندو په مقابله کښی داسی فرمائی:

﴿ وَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ حِينَ يَرَوۡنَ ٱلۡعَذَابَ مَنۡ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾ یعنی کله چه دوی د الله تعالیٰ عذاب په خپلو سترګو سره وګوری نو هلته به ورته معلوم شی چه په واقع سره کوم یو ګمراه ؤ؟.

أَرَءَيۡتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيۡهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

آیا وینی خبر ئی ته (بلکه خبر ئی) په هغه چا چه نیولی دی دغه خدای خپل هوا (د نفس خپل) آیا پس ته به ئی په ده باندی وکیل (ساتونکی چه منع ئی کړی له هوا خپلی بلکه نه ئی)،

تفسیر : یعنی آیا تاسی د داسی هوا پرستانو د هدایت پر لیاری د راوستلو ذمه واری کولی شئ چه د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وی، هر چیری چه د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځی په هم هغه طرف دوی متمائل کیږی. هره هغه خبره چه د دوی د خواهش سره موافقه وی هغه منی او هر څیز چه د دوی د طبعی څخه مخالف وی هغه پریږدی نن چه یوه تیږه (ګټه) د دوی په نظر کښی ښه ښکاره شوه د هغی په عبادت کښی مشغولیږی صبا چه بله کومه تیږه (ګټه) د دوی په سترګو ښه وبریښیده نو هغه پریږدی او دی ته سجدی ږدی.

أَمۡ تَحۡسَبُ أَنَّ أَكۡثَرَهُمۡ يَسۡمَعُونَ أَوۡ يَعۡقِلُونَۚ إِنۡ هُمۡ إِلَّا كَٱلۡأَنۡعَٰمِ بَلۡ هُمۡ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

آیا ګمان کوی ته چه په تحقیق اکثر د دوی آوری یا عقل چلوی (پوهیږی) نه دی دوی مګر په شان د چارپایانو دی (په پند نه اوریدلو کښی) بلکه لا

دوی ډیر لری دی له لیاری (د صواب نه).

تفسیر : یعنی په هر ډول (طریقه) سره چه دوی ته پندونه او نصائح واوروئ دوی خو څلورپولی حیوانات دی بلکه له هغوی څخنی هم بدتر او خراب دی، دوی له پوهیدلو او آوریدلو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری. څاروی او حیوان هم په هر حال د خپل پالونکی او بادار په مقابل کښی خپله غاړه خکته کوی، او خپل محسن پیژنی، او فی‌الجمله نافع له مضر څخه بیلوی. که ئی سر خوشی پریږدی، د څرځای (چراه گاه) او د اوبو څښلو گودر ته پخپله ځی. لیکن د دغو بدبختانو حال داسی دی چه نه د خپل خالق او رازق حق پیژنی، او نه د ده پر ښیگنو (فائدو) او احساناتو پوهیږی او نه ئی قدر او عزت کوی. د ښو او د بدو په منځ کښی د فرق او تمیز کولو څخه عاجز دی. د دوست او دښمن په منځ کښی امتیاز نشی کولی. نه په روحانی غذا پسی او نه د هدایت د چینی په لوری یو قدم وړاندی تلی شی. بلکه له هغه څخه په کروهو لری تښتی. او دوی هغه قوتونه چه الله تعالیٰ دوی ته ورعطاء کری دی معطل او بیکاره پریښی دی بلکه هغه ئی بی موقع او بی ځایه صرف کری دی. که دوی لږ څه له عقله او له فهمه کار اخیستی. نو په دغه د قدرت کارخانه کښی بی شماره دلائل او نښی موجود دی چه په نهایت واضح صورت سره د الله تعالیٰ د توحید او تنزیهه او د دین د اصولو او د صداقت او استقامت په طرف لیار ښوونه کوی چه د هغو له منځه د ځینو دلائلو ذکر په راتلونکیو آیاتونو کښی کری شوی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

آیا نه دی کتلی تا (قدرت د) رب خپل ته چه څرنگه ئی غځولی دی سیوری او که ئی اراده فرمایلی وی نو خامخا گرځولی به ئی ؤ هغه (سیوری) ولاړ، بیا وگرځاوه مونږ لمر په دی (سیوری) دلیل (چه سیوری پری معلومیږی). بیا راټول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسیر : له سپیده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څیرکی پوری هر چیری سیوری وی که الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی وی چه لمر ونه خیژی نو هم دغه سیوری به قائم پاتی کیده. مگر الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ چه د هغه لامله (له وجی) د لمر د رڼا خوره کیدل شروع شوه او سیوری متدرجاً یوه طرف ته په ځان تولیدلو او غوندیدلو پیل (شروع) وکړ، که لمر نه

وی راغلی نو مونږ به د سیوری په مفهوم څرنګه پوهیدی شوی؟ ځکه چه د یوه ضد له راتګه بل ضد پیژندل کیږی ﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمُ ٱلَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ مَنْ إِلَـٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَآءٍ ﴾ الآیة ـ (د القصص ۷۱ آیت (۷) رکوع (۲۰) جزء) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی:

«اول د هر شی سیوری اوږد لویږی. بیا هری خوا ته چه لمر ځی د هغه له مقابله سیوری لری کیږی څو چه پخپل بیخ ولګیږی. د بیا راتول کړو ځان خپل ته مطلب دا دی چه سیوری ځی خپل اصل ته لګیږی د ګردو (تولو) اصل الله دی. «موضح القرآن» بیا وروسته د زوال له خوا لمر خپله مسافه لندوی او د مغرب په طرف ورنژدی کیږی او د بل طرف سیوری اوږدیږی تر هغه پوری چه د ورځی آخر ته لمر غائبیږی هم دغه د ژوندانه مثال دی اول عدم وو بیا د وجود نور راغلی بالاخره بیا کتم العدم ته ځی او پر هم دغه د جسمانی نور او ظل پر سلسله روحانی نور او ظلمت هم قیاس کړئ. که د کفر او عصیان، او جهل او طغیان په ظلماتو کښی الله تعالیٰ د نبوت د لمر رڼا نه وی لیږلی نو هیڅا ته به د صحیحه معرفت لیاره نه څرګندیده (ښکاریده).

وَهُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِبَاسًا وَٱلنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ ٱلنَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک) او (ګرځولی ئی دی تاسی ته) خوب آرامی او ګرځولی ئی ده ورځ وقت د ښوریدلو او ګرځیدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسیر : یعنی د شپی تک تور تیاره د څادر په شان پر ګردو (تولو) محیط کیږی چه د هغه لامله (له وجی) ګرد (تول) خلق کاروبار پریږدی او آرام کوی بیا د ورځی رڼا خپریږی (خوریږی) او خلق له خوبه پاڅیږی او دغه لوری او هغه لوری ته تګ او راتګ کوی او هم داسی د مرګی د خوب څخه وروسته د قیامت صبا راځی چه په هغه کښی به ګرد (تول) جهان بیا ژوندی راپاڅیږی او هم دغه حالت په هغه وقت کښی وراندی شوی ؤ کله چه انبیاء علیهم السلام د وحی او الهام په رڼا سره دنیا رڼا کړه. نو د جهل او غفلت په خوبونو کښی د ویده ؤ مخلوقو سترګی هم یو ځلی وپرانستلی شوی او ګرد (تول) سره پاڅیدل.

وَهُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ ٱلرِّيَـٰحَ بُشْرًۢا بَيْنَ يَدَىْ

رَحۡمَتِهٖۚ وَاَنۡزَلۡنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوۡرًا ﴿۴۸﴾ لِّنُحۡیِ َ بِهٖ بَلۡدَةً مَّیۡتًا وَّنُسۡقِیَهٗ مِمَّا خَلَقۡنَاۤ اَنۡعَامًا وَّاَنَاسِیَّ کَثِیۡرًا ﴿۴۹﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئی دی بادونه زیری کوونکی د وړاندی د رحمت د دغه (الله چه باران دی)، او نازلی کړی دی مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکی پاکوونکی دپاره د دی چه ژوندی کړو مونږ په دی (اوبو) ځمکه مړه وچه بی زرغونوالی اوچه ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملی د هغو شیانو ځنی چه پیدا کړی دی مونږ له چارپایانو او انسانانو ډیرو ته.

تفسیر : یعنی ړومبی بارانی هواوی د باران زیری ورکوی بیا د آسمان له طرفه باران ووری چه هغه هم پخپله پاک دی او نور شیان هم پاکوی د اوبو د وریدلو څخه وروسته په مړی تکی توری ویجاړی ځمکی کښی یو نوی روح پیدا کیږی شینکی او ترکودی (نباتات) ئی زرغونیږی. او یوه عجیبه او غریبه ننداره پکښی شکاری له کوم ځای څخه چه پخوا له وریا (باران) دوړی پورته کیدی اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده. او خومره زیات حیوانات او انسانان د باران له اوبو ځنی څښی او تری خړوبیږی هم داسی د قیامت په ورځ کښی هم د یوه غیبی باران په ذریعه هغه مړی هم بیا ژوندی راپاڅولی کیږی چه له خاورو سره ګډوډ شوی وی. او په دنیا کښی هم هغه زړونه چه هم داسی د جهل او عصیان په مرګ سره مړه شوی وو. د الله تعالیٰ د وحی په آسمانی وریا (باران) سره بیا راژوندی کړی شوی دی هغه ارواح چه په نجاست او پلیتی کښی نښتی وی هغه د روحانی باران په اوبو سره وینځلی شوی دی او ګرد (تول) سره پاک او صاف شوی دی او هغه کسان چه د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسی تږی دی د هغه روحانی باران د اوبو په څښلو سره سیراب او خړوب شوی دی.

وَلَقَدۡ صَرَّفۡنٰهُ بَیۡنَهُمۡ لِیَذَّکَّرُوۡا ۫ۖ فَاَبٰۤی اَکۡثَرُ النَّاسِ اِلَّا کُفُوۡرًا ﴿۵۰﴾

او خامخا په تحقیق په راز راز (قسم قسم) ډولونو (طریقو) تقسیم کړی دی مونږ دغه (اوبه یا د باران منشاء) په منځ د دوی کښی دپاره د دی چه فکر وچلوی دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کښی) پس منع راوړه زیاترو خلقو (د شکر ګزاری نه) لیکن (د نعمت له) کفران (څخه ئی منع رانه وړه).

تفسیر : یعنی د باران اوبه ګردو (تولو) ځمکو او انسانانو ته یو برابر نه وررسیږی بلکه چیری

دیری او چیری لږې چیری ژر. او چیری په ځنډ (ایسارتیا) څرنګه چه د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء وی. هم هغسی ور رسیږی څو خلق وپوهیږی چه د هغه درول او ویشل د قادر مختار او د حکیم الله تعالیٰ په قدرت دی لیکن زیات خلق بیا هم نه پوهیږی. او د الله تعالیٰ د نعمت شکر نه ادا کوی بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکری مندی وهی، هم دغسی د روحانی باران حال هم قیاس کړئ هر چاته سم د هغه د استعداده او ظرفه سره هومره برخه چه په کار ده وررسیدلی ده. او دیر کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کښی کفران او ناشکری هم کوی.

وَلَوۡ شِئۡنَا لَبَعَثۡنَا فِیۡ كُلِّ قَرۡیَةٍ نَّذِیۡرًا ﴿۵۱﴾ فَلَا تُطِعِ الۡكٰفِرِیۡنَ وَجَاهِدۡهُمۡ بِهٖ جِهَادًا كَبِیۡرًا ﴿۵۲﴾

او که اراده مو فرمایلی وی نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قریه ښار کښی (بیل بیل) ویره‌وونکی (په دغه زمانه کښی هم) نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفیق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسیر : یعنی د انبیاؤ راتلل کومه عجیبه خبره نه ده. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو اوس هم دیر انبیاء مبعوثوی چه په هر کلی کښی بیل بیل نبی وی مګر الله تعالیٰ ته هم دغه خبره منظوره شوه چه اوس دی په آخره کښی د ګرد (تول) جهان دپاره یواځی هم دغه محمد صلی الله علیه وسلم د سید الانس والجان او نبی آخرالزمان په عنوان مبعوث او مرسل شی. نو تاسی د کفارو حماقت او طعنی او تشنیع او سفاهت او تنقید او تردید ته هیڅ توجه او التفات مه کوئ! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ کار ته په پوره قوت او جوش او خروش سره ادامه ورکړئ! (جاری وساتئ) او دغه عظیم الشان قرآن پخپل لاس کښی واخلئ! او د دغو منکرانو مقابله په دیر زور او میرانه (بهادرئ) سره وکړئ! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) بری او کامیابی ستا په برخه کوی. مونږ د «به» مرجع قرآن او توفیق رحمٰن لیکلی ده خو نورو مفسرینو د هغه مرجع د کفارو د اطاعت ترک یا د اسلام په مداومت یا سیف یا حکمت او موعظت هم اخیستی ده.

وَهُوَ الَّذِیۡ مَرَجَ الۡبَحۡرَیۡنِ هٰذَا عَذۡبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلۡحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَیۡنَهُمَا بَرۡزَخًا وَّحِجۡرًا مَّحۡجُوۡرًا ﴿۵۳﴾

او هم دغه (الله) هغه ذات دی (چه په کامل قدرت خپل سره) خوشی کړی ئ دی دوه بحرونه سیندونه چه دغه خوږ دی ډیر خوږ تنده ماتوونکی او هغه بل تریو دی ښه تریو، او گرځولی ده (الله) په منځ د دغو دواړو کښی پرده او بند چه منع کړی شوی دی (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسیر : په بیان القرآن کښی د دوو معتبرو بنگالیو عالمانو شهادت نقل شوی دی چه له (ارکان) څخه تر (چاټگام) پوری د سیند وضعیت داسی دی چه د دغه سیند په دواړو جانبو کښی د نوعیت او کیفیت له طرفه دوه مختلفه بیل بیل سیندونه په نظر راځی. د یوه اوبه سپینی او د بل اوبه توری دی. په تورو کښی د سمندر په شان طوفانی تلاطم او تموج واقع کیږی او سپینی ئی بیخی آرامی او ساکنی وی. بیړی په هم دغو سپینو کښی چلیږی او د دواړو په منځ کښی د یوه پټی او نوار په شان یوه ډیره اوږده لیکه غځیدلی ده چه د دغو دواړو اوبو ملتقی گڼله کیږی خلق وائی چه سپینی اوبه خوږی او توری اوبه ترخی دی.
مولیٰنا شبیر احمد العثمانی مدظله الباری ته د (باریسال) ځینی طالبانو بیان کړی دی چه د (باریسال) په ضلع کښی دوه ویالی له یوه سینده راوځی چه د یوی اوبه ترخی او بیخی تروی دی او د هغی بلی اوبه ډیری خوږی او لذیذی دی.
په گجرات کښی چیری چه مولیٰنا شبیر احمد العثمانی مدظله الباری دی (ډابهیل سملک ضلع سورت هند) د سمندر اوبه تقریباً لس دولس میله لری پرتی دی خو د دی ځای په خوړونو او ویالو کښی د سمندر مد او جزر په منظم او مسلسل دول (طریقه) سره صبا او بیگا جاری دی د هغه په نسبت ډیر ثقه سری بیان کوی چه د مد په وقت کښی د سمندر اوبه په گردو (تولو) خوړونو او ویالو کښی پورته کیږی نو د خوړو اوبو پر سطح باندی ترخی اوبه په ډیر شدت سره پورته کیږی لیکن په دغه وقت کښی دغه دواړه اوبه له سره پخپلو منځونو کښی نه سره گډیږی. علوی سطحه ئی ترخه او سفلی برخه ئی خوږه وی. د جزر په وقت کښی څه مهال (وخت) چه ترخی اوبه راښکته لویږی نو دغه خوږی اوبه بیا هم هغسی خوږی او لذیذی بی له دی چه لږ څه تغیر پکښی څرگند (ښکاره) وی پاتی کیږی والله اعلم.
د دغو شواهدو په لیدلو سره د دی آیت مطلب بیخی واضح دی یعنی د الله تعالیٰ قدرت ته وگوری چه د خوږو او ترخو اوبو د یو ځای کیدلو په سبب چه هرومرو (خامخا) یو ځای نه په یو ځای کښی سره گډیږی خو بیا هم دوی سره بیلی جلا (جدا) او ممتازی دی او د دواړو په منځ کښی په ډیرو ځایونو کښی ئی ځمکه حائله او پرده گرځولی ده او هم داسی ئی سرخوشی (ازادی) نه دی پریښی چه د دواړو په زور او قوت سره ځمکه له منځه لری کړه شی او په جبری دول (طریقه) سره یو ځای شی او د ځمکی وجود له منځه ورک کړی بیا په دغو دواړو د هر یوه هغه خوند او مزه چه له هغو سره لازمه ده هم هغه سره پاتی ده او تری بل ته نه ده منتقله شوی او داسی نه دی واقع شوی چه خوږی اوبه تروی یا تروی اوبه خوږی شی گواکی د اوصافو

په اعتبار هره یوه له بلی بیخی بیله او جلا (جدا) ده. وقیل غیر ذلک والراجح عندی هوالاول. والله اعلم.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه پیدا کړی یی دی له اوبو نه بشر انسان پس ګرځولی ئی دی (خاوند د) نسب او سخرګنی، او دی رب ستا ښه قادر. او عبادت کوی (دا مشرکان) بی له الله د هغه شی چه نشی رسولی هیڅ قدر نفع دوی ته (که ئی عبادت وکړی) او نه هیڅ ضرر رسولی شی دوی ته (که ئی عبادت ونه کړی) او دی (جنس د) کافر په (نافرمانی) د رب خپل مددګار (د شیطان شا اړوونکی الله ته).

تفسیر : ځینی مفسرین د دی آیت تفسیر داسی کوی الله هغه حکیم مطلق دی چه پیدا کړی ئی دی ده له هغو اوبو چه خته د آدم علیه السلام پری اخښلی شوی ده یا چه جزء دی د انسان یعنی له څلورو عناصرو ده یا له منی د انسان پس بیا ګرځولی دی ده دغه انسان دوه قسمه یو څښتن (خاوند) د نسب چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت هم دوی ته کاوه شی لکه فلان بن فلان او فلانة بنت فلان او بل څښتن (خاوند) د صهر چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت د مصاهرت هم هغوی ته کاوه شی او صهر لور ته او ځوم ته او اوښی ته او د ښځی خینې ته ویلی شی یا نو پس بیا ئی وګرځولی دوه قسمه یو یواځی خاوند د نسب او د خپلوی چه ورسره حرامه وی نکاح او خاوند د سخروالی چه ورسره حلاله وی نکاح یعنی وګورئ! چه الله برحق خالق مطلق جل وعلا شانه وعظم برهانه په څه شان پخپل کامل قدرت سره ئی له یوه څاڅکی اوبو څخه عاقل کامل بنی آدم جوړ کړی دی بیا وروسته له دی نه نور نسلونه ئی تری ایستلی دی د ځوماتو او سخرانو تعلقات ئی تری جوړ کړی دی او له یوه ناڅیزه څاڅکی څخه ئی څه څه شیان پیدا کړی دی او له کومه ځایه ئی تر کوم ځایه پوری ئی رسولی دی؟ لیکن دغه انسان په لږ مدت کښی خپل اصل هیروی او خپل هغه قدیر رب او خالق ئی پریښی دی. او عاجز مخلوق ته خپل خالق وائی نه یواځی خپل د پروردګار حق نه پیژنی بلکه له هغه څخه مخ ګرځوی او په شیطانی فوج کښی خپل ځان داخلوی څو د اغواؤ او اضلالو په مقاصدو کښی له هغوی سره کومک او مدد وکړی. نعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سیآت اعمالنا.

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيۡرًا ﴿۵۶﴾ قُلۡ مَاۤ اَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ اِلَّا مَنۡ شَآءَ اَنۡ يَّتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۵۷﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته مګر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) ووایه (ای محمده دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوری مګر (غواړم ایمان راوړل د) هغه چا چه خوښه ئی شی دا چه ونیسی طرف د رب خپل ته لیاره (د رضاء او قرب) یا لیکن هغه څوک چه غواړی چه ونیسی خپل رب ته لیاره (په انفاق د مال سره لیاره د رضاء د ده نو و دی نیسی رب خپل ته هم هغه لیار د قرب او رضاء).

تفسیر : یعنی ستاسی کار د الله تعالیٰ پر وفاداری او اطاعت د بشاراتو اورول دی او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دی که سره له هغه ئی ونه منی یا ئی ومنی تاسی ته له هغه ځنی هیڅ نقصان نه دی عائد. تاسی له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چه د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شی تاسی خو له دوی نه یواځی هم دغومره شی غواړئ هر څوک چه غواړی د پاک الله په توفیق خپل د رب لیاره ونیسی! زړه مو چه هم دغه ته مزدوری وائی که حق الزحمة او فیس.

وَتَوَكَّلۡ عَلَى الۡحَىِّ الَّذِىۡ لَا يَمُوۡتُ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِهٖ ؕ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوۡبِ عِبَادِهٖ خَبِيۡرَا ۚ ۛ ﴿۵۸﴾

او توکل وکړه په تل ژوندی قائم په تدبیر هغه (الله) چه (له سره) نه مری او تسبیح ووایه سره له ثناء د ده، او بس کافی دی هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار.

تفسیر : یعنی تاسی یواځی پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړئ او خپله فریضه چه دعوت او تبلیغ او نور دی په ښه شان سره اداء کړئ! د هیچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ! پر فانی اشیاؤ به څه اعتماد او اعتبار وشی؟. اعتماد او توکل ښائی پر هغه ذات وکړ شی چه تل ژوندی قائم په تدبیر دی او له سره نه مری. نو پر هم هغه باندی توکل او اعتماد وکړئ! او تل

د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګیا اوسئ! دغو مجرمینو ته به پخپله الله تعالیٰ سزا ورکړي.

الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ الرَّحْمٰنُ فَسْئَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾

هغه (الله) چه پیدا کړي ئې دي آسمانونه او ځمکه او هغه چه په منځ د دغو دواړو کښې دي په (مقدار) د شپږو ورځو بیا قائم مستولي شو (امر او حکم د الله) پر عرش (الله چه دی) ډیر مهربان دی پس وپوښته (د دغه خلق او استواء یا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسیر : د «استواء علی العرش» بیان د «الاعراف» په سورت کښې تیر شو. هلته دې ولوستلی شي.

یعني له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چه د الله تعالیٰ له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي دغه جاهلان مشرکان په هغه باندې څه پوهیږي (وما قدروا الله حق قدره) پخپلو شیونو او کمالاتو باندې خو پوره عالم یوازې هم هغه الله تعالیٰ دی. «**انت کما اثنیت علیٰ نفسک**» لیکن په مخلوقاتو کښې له ګردو (تولو) څخه ډیر پوه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه د دوی په لوی ذات کښې الله تعالیٰ د اولینو او آخرینو ګرد (تول) علوم جمع کړي دي. نو ښائي چه د الله تعالیٰ د شیونو پوښتنه له دوی نه وشي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾

او کله چه وویلي شي دوی ته چه سجده (د عبادت) کوئ رحمٰن ته نو وائی څه شیز دی رحمٰن؟ آیا سجده به کوو مونږ هر هغه شیز ته چه امر کوی ته مونږ ته او زیاتوی (دغه یادول د رحمٰن) دوی ته نفرت (له ایمان نه).

تفسیر : یعني دغه جاهلان مشرکان د رحمٰن د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهیږي دوی خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي او هر کله چه دغه نوم آوري نو د انتهائي جهل او بې حیائي او تعنت له مخې ځانونه ناجانه او ناواقفه غورځوي. او داسې پوښتنې کوي چه

«رحمٰن» څه شی دی؟ چه پر مونږ باندی د هغه سجده کوی؟ آیا محض ستا په وینا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او هم دا چه ته کوم نوم یاد کړی نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولویږو؟ الغرض هومره چه دوی ته د «رحمٰن» د اطاعت انقیاد په لوری توجه ورکړه شی هغومره دوی بد وړی او تور ور څخه خوری.

تَبٰرَكَ الَّذِیْ جَعَلَ فِی السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّجَعَلَ فِیْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِیْرًا ﴿۶۱﴾ وَهُوَ الَّذِیْ جَعَلَ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ اَرَادَ اَنْ یَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُوْرًا ﴿۶۲﴾

لوی برکتناک دی هغه ذات چه پیدا کړی ئی دی په آسمان کښی برجونه او پیدا کړی ئی ده په کښی ډیوه (لمر) او سپوږمی روښانه. او هم دا (الله) هغه (ذات) دی چه ګرځولی ئی ده شپه او ورځ (سره مخالف یا خلیفه یو د بل) پرله پسی دپاره د هغه چا چه اراده لری د دی چه یاد کړی (نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله) یا اراده لری د شکر ایستلو.

تفسیر : یعنی لوی لوی ستوری یا آسمانی قلعی چه پرښتی پکښی پیری ورکوی. یا امکان لری چه د لمر دولس منازل تری مراد وی چه اهل هیئت ئی بیانوی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د آسمان دولس برخی د هغو نوم برج د هر یو د خدامو نښه دغه حدود ئی ایښی دی دپاره د حساب «موضح»

(سراجاً) یعنی لمر ښائی د نور او حرارت د جمع کیدلو یا د احراق د صفت لرلو له سببه ئی هغه ته (ډیوه) ویلی وی: ﴿ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِیْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾ د نوح (۱) رکوع ۱۶ آیت (۲۹) جزء).

اوږدیدلو او لنډیدلو ته یا تلو او راتلو ته ئی بدلیدل پرله پسی راتلل وفرمایل یا ئی دا مطلب دی چه یو ئی د بل بدل ګرځولی دی. مثلاً که د ورځی کار پاتی شی د شپی ئی پوره کوی. او که د شپی کار پاتی شی د ورځی ئی په سر رسوی. کما ورد فی الحدیث.

(لمن اراد ان یذکر او اراد شکوراً- دپاره د هغه چا چه اراده لری د دی چه یاد کړی نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله یا اراده لری د شکر ایستلو) یعنی د لمر او سپوږمی او د نورو وړاندی وروسته ختل. او د شپی او د ورځی تبدیل تزئید او تنقیص د دی لامله (له وجی) واقع کیږی څو د عقل او فکر خاوندان دی پکښی غور او دقت وکړی او د دغو مخلوقاتو په وسیله خلق د خپل خالق د معرفت لپاره پیدا کړی او ښه ئی وپیژنی. او ښه وپوهیږی چه دغه ګرد (تول) لوی تصرفات او عظیمه تقلبات د ده د قدرت کارونه دی او د شپی او د ورځی د فوائدو او انعاماتو له لیدلو څخه د ده عبادت او شکر ایستلو ته متوجه شی لکه چه د رحمان

مخلص بندګان چه د هغوی ذکر وروسته راځی هم داسی کوی. یعنی د مشرکینو په شان د رحمٰن د نامه له اوریدلو څخه کرکه او نفرت نه ښکاره کوی. بلکه په خپل هر فعل او قول د هغه عبودیت اظهار کوی د دوی د وضعیت او هیئت څخه تواضع، متانت، تذلل، عجز او نیاز څرګندیږی (ښکاره کیږی) د متکبرانو په شان پر ځمکه په ناز، نخره او غرور نه ګرځی، دا ئی مطلب نه دی چه د ریاء او تصنع لامله (له وجی) به د رنځورانو په شان قدمونه پورته کوی ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه تګ چه په احادیثو کښی منقول دی. د هغه تائید نه کوی.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ﴿۶۳﴾

او بندګان د رحمٰن هغه کسان دی چه ګرځی دوی په ځمکه باندی په ورو (په تواضع) او کله چه خطاب کوی له دوی سره جاهلان ناپوهان نو وائی (ورته په جواب کښی سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسیر : یعنی د کم عقلو او بی ادیانو او ناپوه خلقو جواب په عفوه او صفح سره ورکوی. کله چه څوک څه د جهالت خبری او اتری وکړی نو ملائمی مذاکری او پستی خبری ورسره کوی او په «السلام» سره تری ځان بیلوی. او د داسی خلقو سره حتی‌الامکان نه مخامخ کیږی او نه له هغوی سره په کومه مرکه کښی شاملیږی. او نه له دوی سره جنګ او جګړی کوی. د دوی تګ او شیوه داسی نه ده لکه چه په جاهلیت کښی چا داسی ویلی ؤ.

الا لا یجهلن احد علینا فنجهل فوق جهل الجاهلین.

دغه خو د رحمٰن د هغو مخلصو بندګانو ورځ وه. وروسته له دی نه د دوی د شپی کیفیت بیان فرمائی:

وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَّقِيَامًا ﴿۶۴﴾

او (بندګان د رحمٰن) هغه کسان دی چه شپه تیروی رب خپل ته سجده کوونکی او دریدونکی.

تفسیر : یعنی د شپی له مخی چه غافل بندګان خوبونه کوی. دوی د الله جل جلاله په حضور کښی ولاړ وی او ورته سجده پړدی. او په عبادت کښی ئی لګیا وی. کله چه رکوع د قیام او سجدی په منځ کښی واقعه ده ښائی د هم دی لامله (له وجی) د هغی ذکر ئی

بیل ونه فرمایه. ګواکې رکوع د دغو دواړو په منځ کښې بالطبع راغله.

وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿٦٦﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی (چه سره له طاعته خضوعاً) وائی ای ربه ځمونږه وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ بیشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همیشه بیشکه چه دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار او له جهته د ځای د هستوګنی.

تفسیر : یعنی سره له دومره عبادته ډیر ویریږی داسی نه دی چه مثلاً د تهجد دپاره چه پاڅید او اته رکعته لمونځ ئی وکړ. نو د الله تعالیٰ له عذابه او قهره بیخی بی فکره شو.

وَالَّذِيْنَ إِذَا أَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

او (بندګان د رحمٰن) هغه کسان دی کله چه نفقه ورکوی مال لګوی نو نه اسراف کوی او نه تنګی (او بخل) کوی او وی (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتیر) کښی میانه حاله.

تفسیر : یعنی زمان او مکان او موقع ته ګوری او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوی نه د مال په محبت کښی له حده تیریږی او نه ئی ضائع کوی کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً إِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ ﴾ الآیة ـ جزء ۱۵ د سورت بنی اسرآئیل ۳ رکوع ۲۹ آیت .

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُوْنَ ۚ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه نه بولی سره له الله معبود بل او نه وژنی دوی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مګر په حق سره او

نه کوی دوی زناء.

تفسیر : مثلاً د عمد قتل په بدل کښی وژل. یا د زناء په سزا کښی د محصن زانی په ګټو سره ویشتل یا د هغه مرتد وژل چه خپل اسلامی دین او ملت پریږدی. دغه ګرد (تول) صورتونه په «الا بالحق» کښی شامل دی. کما ورد فی الحدیث.

وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

او هر چا چه وکړه (یو له دغو دریو امهات الذنوب نه) نو ملاقات به وکړی وبه وینی جزاء د ګناه خپلی.

تفسیر : یعنی ډیره سخته ګناه ئی کړی ده چه د هغه سزا به هرومرو (خامخا) وررسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه «اثام» د جهنم د یوی کندی نوم دی چه د هغه عذاب ډیر سخت ویروونکی بیان شوی دی اعاذنا الله منها.

يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾

چه دوچند به کړی شی ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قیامت کښی او تل به پاتی وی په دغه (عذاب) کښی په دی حال چه خوار ذلیل بی اعتبار به وی.

تفسیر : یعنی له نورو ګناهونو ځنی دغه ګناه لویه ده نو د دغی عذاب به هم سخت او لوی وی او شیبه په شیبه (ساعت په ساعت) لا پسی زیاتیږی.

إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾

مګر هغه چه توبه ئی وویسته او ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ عمل نیک پس دغه (تائبان د دغو دریو ګناهونو چه دی) بدل به کړی الله ګناهونه د دوی په نیکیو سره (په محو د سیآتو او ثبت د حسناتو) او دی الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : يعني د گناهونو په ځای به د نيکيو توفيق ور په برخه کيږی او د کفر گناه به ورمعافيږی يا دا چه د ده بدی محو او لری کيږی او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمير مناسب محاسن ورثبت فرمائی کما يظهر من بعض الاحاديث.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

او هر څوک چه توبه وباسی (له گناهونو نه) او عمل وکړی نيک پس بيشکه چه دی رجوع کوی په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره.

تفسير : پخوا د هغو کفارو د گناهونو ذکر ؤ چه وروسته ايمان راوړی دغه د هغو گناهونو ذکر دی چه سره له اسلامه ئی کوی دغه هم کله چه توبه وکړی يعنی په پوره اخلاص او صميميت سره توبه وباسی او بيا له سره د هغه شاو خوا ته ونه گرځی نو د الله تعالیٰ په حضور کښی ځای مومی د النساء د سورت په (۱۳) رکوع ۹۳ آيت دغه آيت د هغو قاتلينو په حق کښی دی چه دغسی توبه ئی نه وه ايستلی ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله اعلم.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دی چه نه حاضريږی نه شامليږی په باطلو کښی (يا نه وائی شاهدی په دروغو) او کله چه تيريږی پر چتی (بيکاره) کار نو تيريږی ځان ساتونکی (مخ گرځوونکی له لغوی نه).

تفسير : يعنی نه دروغ وائی او نه د دروغو شهادت ورکوی او نه د باطلو چارو او د گناهونو په مجلسونو کښی حاضريږی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی: «يعنی په گناه کښی نه شامليږی او د لوبو په خبرو کښی غور او دقت نه کوی او نه په هغه کښی شامليږی او نه له دوی سره جنگ کوی.»

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی کله چه پند ورکړی شی دوی ته په آیتونو د رب د دوی نو نه نسکوریږی پری (لکه) کانه او ړانده (بلکه سر په سجده پړدی اوری ئی او پری عمل کوی)

تفسیر : او په نهایت فکر او تدبیر او غور سره ئی آوری او تری متأثریږی او د مشرکانو په شان دوی د تیږی (ګټی) بتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوی.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه وائی ای ربه ځمونږ وبښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه او له اولادو ځمونږ څخه (هغه څوک چه) یخوالی د سترګو ځمونږ پکښی راځی.

تفسیر : یعنی داسی ښځه او واړه راعنایت وفرمایه چه د هغو د لیدلو څخه ځمونږ سترګی یخی او رنی شی. او زړه مو خوشال شی او ظاهر دی چه د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشالیږی کله چه خپل آل او عیال د الله تعالیٰ په طاعت او عبادت کښی مشغول او لګیا ووینی، او ویی ګوری چه د نافع علم تحصیل کوی. نو ګرد (تول) دنیوی مسرتونه او نعمتونه وروسته له دغه دی.

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿۷۴﴾

او وګرځوه مونږ دپاره د متقیانو امام پیشوا.

تفسیر : یعنی داسی مو وګرځوی کله چه نور خلق پر مونږ پسی اقتداء وکړی متقیان او پرهیزګاران وګرځی حاصل ئی دا چه نه یوائی مونږ پخپل ذات مهتدیان شو بلکه د نورو دپاره هم هادیان وګرځو او ځمونږ کورنی په تقویٰ او طهارت کښی ځمونږ تابعان او پیروان شی.

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿۷۵﴾

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شی دوی ته په هسکو (اوچتو) مانیو (د جنت) په سبب د هغه چه صبر ئی کړی ؤ او وابه چولی شی پر دوی په دغه جنت کښی تحیت دعاء او سلام.

تفسیر : یعنی په جنت کښی به لوړی (اوچتی) درجی وروړسیږی او پرښتی به دعاوی ورته کوی او سلامونه به وراچوی. او دوی ته به ښه راغلی وائی. او استقبال به ئی کوی. دوی به هم پخپلو منځونو کښی د ملاقات او لیدلو په اوقاتو کښی هم دغه د سلام او د تحیت دعائیه کلمات د یوه او بل د تکریم او اعزاز دپاره استعمالوی.

خٰلِدِیْنَ فِیْهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿۷۶﴾

همیشه به وی دوی په دغه (جنت) کښی ښه دی (دغه جنت) له جهته د ځای د قراری او له جهته د ځای د هستوګنی.

تفسیر : یعنی د داسی ځای هستوګنه که د لږی مودی دپاره هم چاته میسره او په لاس ورشی خو لوی غنیمت او ښه نعمت دی حال دا چه دغه ځای خو د جنتیانو د دائمی اوسیدلو ځای دی.

قُلْ مَا یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبِّیْ لَوْلَا دُعَآؤُکُمْ فَقَدْ کَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ یَکُوْنُ لِزَامًا ﴿۷۷﴾

ووایه (ای محمده دوی ته چه) نه کوی هیڅ پروا د تاسی رب ځما که چیری نه وی دعاء بلل ستاسی (الله ته په سختیو کښی) او په تحقیق تکذیب کړی دی تاسی (د رسولانو او د قرآن) پس ژر به شی (دا عذاب له تاسی سره جزاء د تکذیب) لازم.

تفسیر : یعنی تاسی ته ستاسی د نفعی او د نقصان خبری در وښیی بنده ته ښائی چه له سره مغرور او بی باکه نشی ځکه چه پاک الله له سره د ده پروا نه لری. هو! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوی نو الله هم پری رحم او کرم فرمائی. او که التجاء نه کوی. او ځان لوی او بی پروا ښکاروی نو د الله تعالیٰ هغی سزاء او پوښتنی ته منتظر اوسی چه عنقریب ورسره مخامخ کیدونکی دی.

﴿ لَوْلَا دُعَآؤُکُمْ ﴾ : که چیری نه وی دعاء بلل ستاسی الله ته په سختیو کښی نو په تحقیق تکذیب کړی دی تاسی د رسولانو او د قرآن پس ژر به شی دا عذاب له تاسی سره جزاء د تکذیب لازم) یعنی هغه کافر چه حق ته ئی د دروغو نسبت کړی دی نو دغه تکذیب به عنقریب د ده د غاړی امیل ګرځی او د هغه د سزا او د پوښتنی څخه به له سره خلاصی او نجات نه مومی. د آخرت ابدی هلاکت خو هرومرو (خامخا) د دوی دی لیکن په دنیا کښی به هم لږ، دیر ربړ (زحمت) او تکلیف او آفت دوی ته رسیدونکی وی. یعنی په جهاد، جنګونو او نورو کښی لکه چه د «بدر» په غزا کښی ئی د دغه تصادم او آفت نتیجه پخپلو سترګو سره ولیده.

تمت سورة الفرقان بعون الله المنان ولله الحمد والمنه

سورة «الشعراء مكية الا آية ۱۹۷ ومن آية (۲۲٤) الى آخر السورة فمدنية وهى
(۲۲۷) آية و (۱۱) ركوعا رقم تلاوتها (۲٦) تسلسلها حسب النزول (٤٧) نزلت بعد «الواقعة»
د «الشعراء» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۱۹۷) آيته او له (۲۲٤) تر آخر د سورت پورى
چه مدنى دى (۲۲۷) آيته (۱۱) ركوع لرى په تلاوت كښى (۲٦) او په نزول كښى
(٤٧) سورت دى. وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (زيات) مهربان ډير رحم والا دى.

طٰسٓمٓ ﴿۱﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿۲﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿۳﴾

دا (آيتونه د دى سورت) آيتونه دى د كتاب ښكاره كوونكى (د حق له باطله او د حلال له حرامه) يعنى د دى كتاب اعجاز ظاهر او باهر دى. او احكام ئى واضح دى او د حق او باطل په منځ كښى بيلوونكى دى. ښائى چه ته هلاكوونكى د ځان خپل ئى (اى محمده) ! په دى چه نه كيږى دوى مؤمنان.

تفسير : يعنى د دغو بدبختانو په غم كښى تاسى خپل ځان دومره مه كروئ! او مه پخسيږئ! آيا پر دوى پسى تاسى خپل ځان هلاكوئ!؟. آخر زړه سوى او شفقت هم يو حد لرى.

اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ﴿۴﴾

كه اراده وفرمايو موږ نو نازل به كړو موږ پر دوى له (طرفه) د آسمانه يو دليل (د قدرت) پس شى به ورميږونه د دوى هغه (دليل د قدرت) ته غاړه ايښودونكى.

تفسير : يعنى دغه دنيا د ابتلاء ځاى دى چه پكښى د بندگانو د انقياد او تسليم او د

سرکشي امتحان اخيست کيږي نو ځکه د الله تعالیٰ حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه د هغوی اختيار سلب کړ شي که نه که الله تعالیٰ اراده فرمايلي وی نو کومه داسی آسمانی نښه به ئی ورښوولی وه چه د هغی په مقابل کښی به ګردو (تولو) خلقو قهراً او جبراً خپلی غاړی کيښودی. او ډيرو لويو لويو مشرانو ته به هم د دی خبری قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتی چه تری انکار او انحراف وکړی نو الله تعالیٰ داسی ونه کړه هو! هغه معجزی او نښی ئی وليږلی چه د هغو په ليدلو انسان حق او حقيقت په آسانی سره وپيژندلی شي او کله کله د هغه په مقابل کښی مغلوب هم شي. او د غاړی کيښودلو څخه ځان ونشی ژغورلی.(بچ کولی)

وَمَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ مُحْدَثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ⑤

او نه راځی دوی ته هيڅ ذکر پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی مګر وی دوی له هغه (پند) څخه مخ ګرځوونکی (او لا کلکيدونکی په کفر خپل).

تفسير : يعنی د هغو خلقو په غم کښی چه تاسی اخته يئ د دوی حالت دا دی چه هر کله رحمان جل جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښيګڼی (فائدی) او نيکی دپاره کوم پند او نصيحت ليږی دوی هغه طرف ته نه متوجه کيږی. بلکه خپل مخونه ګرځوی او تری تښتی او داسی راښکاره کوی لکه چه له کوم بد شی سره مخامخ شوی دی.

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ⑥

پس په تحقيق تکذيب وکړ دوی (د هغه ذکر يا د محمد) پس ژر به راشی دوی ته عواقب حقائق د هغه (څيز) چه وو دوی چه په هغه باندی به ئی مسخری کولی.

تفسير : يعنی يواځی هم دغه معمولی اعراض نه دی بلکه له هغه سره لا تکذيب او استهزاء هم دی نو دوی به عنقريب په دنيا او آخرت کښی د خپلو اعمالو سزاء وګوری. نو بيا به د هغه څيز په حقيقت باندی په ښه شان سره وپوهيږی چه په کوم شی باندی چه مونږ مسخری کولی او ملندی (خندا) مو پری وهلی او تکذيب به مو کاوه هغه احکام الله حق او صحيح ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ

زَوۡجٍ كَرِيمٍ ۝ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّؤۡمِنِينَ ۝٨

آيا نه گوري دوی ځمکی ته چه (په خپل بالغه حکمت سره) څومره زرغونه کړی ده مونږ په دغه (ځمکه) کښی له هره قسمه هره دوله (طريقه) (جنس) گياه ښه کثيرالمنافع مخصوص شيان بيشکه په دغو (زرغونولو کښی) خامخا دليل ښه ده (لويه د قدرت)، او نه دی زياتره د دوی مؤمنان.

تفسير : يعنی که دغو مکذبينو د دغی ځمکی پر احوال غور او فکر چلولی وی چه د دوی تر پښو لاندی لويدلی ده نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو کښی به هغه د دوی دپاره کافی کيدلی شوی آيا دوی نه گوری چه له دغه ذليلی، خواری او حقيری خاوری څخه څرنگه عجيب، غريب او رنگ په رنگ گلان، ميوی، دانی او قسم په قسم غلی او نور شيان تر يوه مضبوط اصول او د تکوين او نظام تر قوانينو لاندی پيدا کيږی ؟، آيا دغه د دی خبری دليل نه دی چه کوم لا محدوده قدرت او حکمت لرونکی صانع دغه له ښائست ډک او سينگاری چمن دغه ښه او ښکلی گلان کرلی دی چه د هغه په واک (اختيار) او قبضه کښی د وجود او گردو (تولو) موجوداتو زمام او اختيار هم دی. او دی هم هغه ذات دی هر کله چه اراده وفرمائی هغه ورانولی هم شی. وروسته له ورانی د هغه دوهم ځلی ودانی هم د ده په قدرت کښی ده بيا سره د دغو تکوينيه‌ؤ آياتونو د پوهيدلو څخه وروسته ولی تاسی د دغو تنزيليه‌ؤ آياتونو تصديق نه کوئ؟ آيا په دغه کښی څه اشکال باقی دی؟ هو! که ئی له سره نه منئ. نو دغه بيله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ۝٩

او بيشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : يعنی الله خو داسی يو عزيز مقتدر او زبردست ذات دی چه د نه منلو په تقدير علی‌الفور پر منکرينو عذاب هم ليږلی شی. مگر دی پخپله د خپل رحم او کرم له مخی په هغه کښی تأخير کوی او دوی ته موقع ورکوی چه گوندی دوی ئی ومنی. وروسته د مکذبينو د عبرت دپاره د څو واقعاتو بيان فرمائی چه له هغو څخه دغه خبره ظاهريږی چه الله تعالیٰ هغوی ته تر کومی اندازی پوری مهلت ورکړی ؤ. کله چه علیٰ رءوس الاشهاد معلوم او ښکاره شو چه هغوی په هيڅ دول (طريقه) د حق او حقانيت منونکی نه دی نو بيا ئی زياتره د دوی تباه او برباد کړل. له هغوی ځنی ړومبی د فرعونيانو قصه ده چه پخوا له دی نه په «الاعراف» او «طٰهٰ» او په نورو سورتونو کښی بالتفصيل تيره شوی ده. او ښائی چه د هم هغو ځايونو په تفاسيرو کښی بيا ولوستل شی.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

او (یاد کړه) هغه وقت چه غږ وکړ رب ستا موسیٰ ته داسی چه ورشه هغه قوم ته چه ظالمان دی (یعنی) قوم د فرعون ته (چه ډیر ظلمونه کوی)، آیا نه ویریږی دوی له (الله).

تفسیر : یعنی ای موسیٰ! ته لاړ شه! دوی د الله تعالیٰ له قهره وویروه!.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ ﴿١٣﴾

وویل موسیٰ ای ربه ځما بیشکه زه ویریږم له دی نه چه نسبت د دروغو به وکړی (دوی ماته) او بل تنګیږی سینه ځما (له تکذیبه د دوی) او (بل) نه چلیږی ژبه ځما (صافه خلاصه په وقت د تبلیغ کښی) پس ولیږه (جبریل په وحی سره) طرف د هارون ته.

تفسیر : یعنی قبطیان به ځما د پوره خبری د آوریدلو څخه لا له پخوا ځما په دروغجنولو باندی خوله پرانیځی او په هغه مجلس کښی به می هیڅوک تائید کوونکی نه وی ممکن دی چه په دغه وقت کښی زه ملول او حزین شم او فکر او طبیعت می خراب شی. او په زړه کښی می خفګان او تنګی راشی او ژبه می چه لکنت او بندش هم لری د زړه د دغه تنګی څخه لا پکښی زیات نیونه او بندیدل څرګند (ښکاره) شی. نو که ځما د تقویت او تائید دپاره ځما وزیر او ملګری هارون وګرځوی نو ستا زیات لطف او مهربانی به وی ځکه چه هغه لما څخنی فصیح اللسان دی.

وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾

او (بل) شته دوی لره پر ما (دعوی د یوی) ګناه پس ویریږم له دی نه چه مړ

به می کړی.

تفسیر : یعنی د یوه قبطی د وینی دعوی چه د هغه تفصیل به د القصص په سورت کښی راځی پر ما باندی دائره ده نو زه ویریږم چه پخوا له دعوت او تبلیغه ځما کار تمام نه کړی چه دغه خو هم هغه سړی دی چه ځمونږ یو قبطی ئی وژلی ؤ او راځنی تښتیدلی ؤ. نو په دغه تقدیر سره به زه د تبلیغ فرض څرنګه اداء کړی شم؟.

قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُم مُّسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

وفرمایل (الله موسیٰ ته) نه ده داسی (مه داریږه! نه دی شی وژلی) پس لاړ شئ تاسی دواړه په ښکارهؤ معجزو ځما بیشکه چه مونږ له تاسی سره یو اوریدونکی (ستاسی د سوال ؤ جواب هم).

تفسیر : یعنی قبطیان به څه مجال لری چه تاته لاس در وړی شی. ورځه! د خپلی استدعاء سره سم هارون علیه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه!. او ځمونږ له درکړی معجزی او نښی سره ورشه! کله چه د قدرت لوئی نښی له تاسی سره شته نو ولی به ویریږئ؟ نښی لا څه کوئ چه زه پخپله هم پر هره موقع کښی له تاسی سره موجود یم او د دواړو خواؤ خبری او اتری هم آورم.

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾

پس ورشئ دواړه فرعون ته نو ووایئ بیشکه چه هر یو ځمونږ رسول استاځی د رب د عالمیانو یو په دی خبره باندی چه ولیږه ته (ای فرعونه) له مونږ سره بنی اسرآئیل (اولاده د یعقوب شام ته)،

تفسیر : د بنی اسرآئیلو وطن د حضرت ابراهیم علیه السلام په زمانه کښی د شام ملک ؤ. د حضرت یوسف علیه السلام په سبب دوی مصر ته راغلل هلته ئی یو مدت تیر کړ. اوس د الله تعالیٰ اراده داسی وشوه چه دوی ته بیرته هم هغه د شام ملک ورکړی. خو فرعون دوی نه پریښودل چه شام ته لاړ شی ځکه چه له دوی ځنی به ئی د مریانو په شان کار اخیست. او حضرت موسیٰ علیه السلام د بنی اسرآئیلو د آزادی او خپلواکی طالب ؤ.

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾

نو وویل (فرعون موسیٰ ته) آیا تربیت نه ؤ کړی مونږ د تا په (کورونو) خپلو کښې په دی حال کښې چه ووړکی هلک وی او تیر کړی ؤ تا په مونږ کښې له عمره خپله څو کاله (چه دیرش ؤ).

تفسير : یعنی ته هم هغه نه ئی چه په ډیر ناز او نعم څمونږ په کور کښې ستا پالنه او روزنه شوی وه؟ او څمونږ په لاس کښې ووړکی لوی شوی وی اوس ستا دماغ دومره لوی شوی دی چه له مونږ څخه داسی مطالبات کوی او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوی.

وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

او بل کړی ؤ تا کار خپل هغه کار چه کړی ؤ تا (یعنی څما قبطی خباز دی وژلی ؤ) حال دا چه ته (ای موسیٰ) له ناشکرانو څخه ئی.

تفسير : په دومره کلونو کښې دی داسی دعوی نه کوله کله چه له دی ځایه څو شپی د باندی لاړی او اوس چه بیرته راغلی نو د رسالت دعوی کوی؟ او څمونږ هغه ګرد (تول) احسانات دی هیر کړل او اوس دی د نبوت په دعوی لاس پوری کړی دی په هغه وقت کښې ته هم (العیاذ بالله) له هم دغو خلقو څخنی یو سړی وی چه نن ورځ هغو ګردو (تولو) ته کافران وائی.

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) چه کړی ؤ ما دغه کار په هغه وقت کښې چه وم زه له خاطیانو ناپوهانو.

تفسير : په دی چه مړ به شی په یوه سوک څما یعنی ما هغه قبطی په عمد سره نه دی وژلی په خطاء سره څما په یوه سوک سره مړ شو. زه که پوهیدی چه دی څما په یوه سوک سره مری نو ولی به می تادیب ورکاوه : ﴿ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ﴾ (القصص ٢ رکوع ١٥ آیت (٢٠) جزء)

فَفَرَرْتُ مِنكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾

پس وتښتيدم زه له تاسي كله چه وويريدم زه له تاسي پس وبانښه ماته رب ځما حكم علم فهم او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسير : يعني بيشكه چه زه وويريدم او له دى ځايه وتښتيدم ليكن د الله تعالىٰ دا منظور ؤ چه ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوت او حكمت مرحمت كړى، او د رسالت په كرامت سره مى سر لوړى (اوچت) او ممتاز ګرځوى. او ستا په لورى مى درولیږى دا دى چه زه په امر د الله سره درغلى يم چه تاته سمه صافه لياره دروښيم. او دغه څه اظهارات چه تاسي وكړل دغه ګرد (تول) ځما د صداقت دليل دى چه هغه سړى چه ستاسي له ويرى تښتيدلى ؤ بيا څرنګه داسي بى خوفه او بى خطره ستاسي په مخ كښى نيغ ولاړ دى.؟

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَاءِيلَ ﴿٢٢﴾

او (آيا) دغه (تربيت) يو نعمت دى چه احسان ئى كوى پر ما باندى (چه هغه ستا له شفقته نه ؤ بلكه له دى جهته ؤ) چه مريونه كړى دى ؤ بنى اسرآئيل (اولاده د يعقوب).

تفسير : يعني ځما د وړوكوالى د پالنى احسان راڅرګندول (ښكاره كول) تاته ښه نه ښكارى. آيا د يوه اسرائيلى ووړوكى پالنه او تربيت د دغى خبرى جواب كيدى شى چه تا ګرد (تول) د بنى‌اسرائيلو قوم له ازادى او خپلواكى څخه محروم ګرځولى دى او له دوى سره د بندګانو او مريانو په شان سلوك كوى. بالخصوص چه د دغه وړوكى پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونكيو مظالمو او تيريو په سلسله كښى واقع شوى وه كه تا هغسى ظلم او تيرى نه كولى او ګرد (تول) بنى اسرائيلى هلكان دى نه وژلى ولى به مى مور ژوندى په تابوت كښى غورځولم؟ او بيا هغه تابوت ئى ولى په سيند كښى لاهو كاوه او ولى به زه ستا حرم سراى ته رسيدم؟ د دغو حالاتو له تصوره تاته داسى احسان له څرګندلولو (ښكاره كولو) څخه شرم او ننګ پكار دى او صافه خبره خو دا ده هغه الله تعالىٰ چه ځما تربيت او پالنه ستا په شان د يوه دښمن كره كړى ده هم هغه الله مى نن ورځ ستا د خير غوښتلو او ليار ښوولو دپاره خپل رسول په شان ګرځولى او ليږلى يم.

قَالَ فِرۡعَوۡنُ وَمَا رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٣﴾

وویل فرعون (موسیٰ ته) او څه څیز دی رب د عالمیانو ؟ .

تفسیر : یعنی موسیٰ علیه السلام د (فقولا إنا رسول رب العالمین) په امتثال خپل ځان ئی د رب العالمین رسول وباله د ده په مقابل کښی فرعون د جحود، تعنت، ضد او عناد له لیاری وویل چه (العیاذ بالله) رب العالمین څه شی دی؟ سره ځما له وجوده د بل کوم رب نوم اخیستل څه معنی لری؟ ځکه چه د دی ازلی شقی دعوی د خپل قوم په مخ کښی داسی وه: «ما علمت لکم من اله غیری» زه ما سواء له خپل ځانه بل کوم معبود تاسی ته نه پیژنم او «انا ربکم الاعلیٰ: زه یم ستاسی لوی پروردگار» لکه چه د ده قوم به ځینی له انتهائی جهل او بلادت، او ځینی له خوفه او طمعی د ده په عبادت کښی لگیاء ؤ. اگر که په خپل زړه کښی دغه ملعون هم د الله په وجود یقین لرلو لکه چه له ﴿ لَقَدۡ عَلِمۡتَ مَآ أَنزَلَ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ بَصَآئِرَ ﴾ څخه ظاهریږی د جزء ۱۵ سورة (بنی اسرآئیل ۱۲ رکوع) ۱۰۲ آیت .

قَالَ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَآۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٢٤﴾

وویل موسیٰ (په جواب د فرعون کښی) چه رب العٰلمین رب د آسمانونو او د ځمکی او د هغو گردو (ټولو) شیانو دی چه په منځ د دغو دواړو کښی دی که چیری یئ تاسی یقین کوونکی (نو ایمان پر راوړئ).

تفسیر : یعنی د آسمان او د ځمکی گرد (ټول) شیان چه د هغه لوی ذات تر اداری او تربیت لاندی دی هم هغه رب العالمین دی که ستاسی په قلوب کښی پر کوم شی باندی د یقین راوړلو استعداد موجود وی نو انسانی فطرت له گردو (ټولو) ځینی پښوا پر دغه رب العالمین د یقین کولو دپاره کافی دی.

قَالَ لِمَنۡ حَوۡلَهُۥٓ أَلَا تَسۡتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾

وویل (فرعون) دپاره د هغو (مشرانو) چه چاپیر ؤ له ده سره چه آیا نه اورئ تاسی (دغه جواب د ده چه نه دی موافق له سواله سره)

تفسیر : فرعون عمداً او په قصد سره غوښته چه خبره گډه وډه او تالا کړی نو د خپل خوالی

او موالی د تیزولو او تحضیض ورکولو دپاره او د موسیٰ علیه السلام د خبری د خفیفولو دپاره ئی داسی وویل « آورئ چه موسیٰ څومره له کاره لری خبری کوی؟ آیا له تاسی څخنی به کوم یو تصدیق کوی چه ماسواء له مانه په آسمان او ځمکه کښی بل کوم رب شته؟»

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾

وویل (بیا موسیٰ فرعون ته چه رب العٰلمین) رب د تاسی دی او رب د پلرونو د تاسی دی چه ړومبی ؤ.

تفسیر : یعنی ای احمقانو زه چه د کوم رب العالمین ذکر کوم هغه داسی یو لوی ذات دی چه ستاسی او ستاسی د پلرونو او نیکه ګانو پیدا کوونکی دی څه وقت چه ستاسی بوی او تخم هم نه ؤ ده په هغه وقت کښی هم د ځمکی او آسمان تربیت او تدبیر کاوه.

قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾

وویل (فرعون) بیشکه رسول ستاسی دغه چه لیږلی شوی دی تاسی ته خامخا مجنون لیونی دی.

تفسیر : یعنی (العیاذ بالله) یو لیونی ئی رسول ګرځولی او لیږلی ئی دی چه دی نه یواځی مونږ بلکه ځمونږ پلرونه او نیکه ګانو ته هم بد وائی او ځمونږ د دغه شوکت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر کیږی او نه ئی تری سترګی سوځی. نو معلومیږی چه د ده دماغ او ماغزه بالکل له عقل څخه عاری شوی دی.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

وویل (بیا موسیٰ فرعون ته چه رب العالمین) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ګردو (تولو) شیانو دی چه په منځ د دغو کښی دی که چیری یئ تاسی چه څه قدر عقل کولی شئ (نو ایمان راوړئ په وحدانیت د الله).

تفسیر : حضرت موسیٰ علیه السلام بیا یوه داسی خبره وکره لکه چه حضرت ابراهیم علیه السلام د نمرود په مقابل کښی کړی وه. یعنی رب العالمین هغه ذات دی چه د مشرق او مغرب

مالک دی او د ګردو (تولو) ستوریو د طلوع او غروب تدابیر په یوه تینګ او مضبوط نظام موافق کوی.
که په تاسی کښی لږ څه عقل او پوه وی نو په دغه باندی پخپله هم پوهیدی شئ چه د دغه عظیم الشان نظام قائم ساتونکی ما سواء له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نشی کیدی. آیا پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک د دی خبری قوت او قدرت لری چه د دغه نظام انتظام په دومره مضبوطی او اهتمام سره وکړی شی؟ یا ئی د یوی دقیقی (شیبی) لپاره مات یا معطل یا بدل کړی؟ د دغی وروستنی خبری د آوریدلو څخه فرعون بالکل متحیر او مبهوت شو او د مباحثی او مجادلی څخه ئی مخ واړاوه او په ویرولو او دارولو سره ئی خپله خوله وسپړدله لکه چه وروسته له دی نه راځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی: «حضرت موسیٰ علیه السلام د الله تعالیٰ د قدرتونو د ښوولو دپاره یوه خبره کوله . او فرعون په منځ کښی خپلو سردارانو ته تحضیض ورکاوه او دوی به ئی سراښول (پوهول) چه پری یقین ونه کړئ».

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾

وویل (فرعون موسیٰ ته) قسم دی که چیری ونیو تا خدای غیر له مانه (بل څوک) نو خامخا وبه ګرځومه زه هرومرو (خامخا) تا له بندیانو څخه.

تفسیر : په دغه ځلی فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ چه دلته په مصر کښی بل هیڅ یو خدای نشته. که پرته (علاوه) له ما ځنی د بل کوم معبود حکومت ومنلی شی نو په یاد ئی ولرئ چه دغسی نورو خدای منونکیو دپاره ځما بندی خانه تیاره ده.

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) آیا (نه کوی باور په الوهیت د الله) اګر که راوړم زه تاته دلیل یو شی ښکاره (دلیل ښکاره کونکی)

تفسیر : یعنی پخپله دغه فیصله کښی اوس تلوار مه کوه!، دغه خو ستا د خبری جواب ؤ اوس خو لږ هغه ښکاره معجزی هم وګوره چه په هغو سره د الله تعالیٰ قدرت او ځما صداقت دواړه در څرګندیږی (ښکاره کیږی) . ښه که زه داسی ښکاره معجزی هم وښیم. بیا به هم ستا فیصله هم دغه وی.

قَالَ فَأْتِ بِهِۦٓ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُۥٓ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِۦ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾

وویل (فرعون موسیٰ ته) پس راوړه هغه (ښکاره دلیل) که ئې ته له صادقانو رښتیا ویونکیو (په دعوی خپله کښې) پس وغورځوله (موسیٰ) همسا خپله پس ناڅاپه په دغه وقت کښې وه هغه یو ښامار ښکاره ظاهر او راوئی ایست لاس خپل (له دننه د ګریوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) ۇ تک سپین (نظر د) کتونکیو ته نو وویل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چه چاپیر د ده (ناست ۇ) بیشکه دغه (سړی) خامخا ساحر (کوډګر) دی ډیر پوه اراده لری د دی چه وباسی تاسی له ځمکی (وطن) ستاسی په سحر (کوډو) خپل پس څه (امر حکم مشوره) راکوئ تاسی (ماته د موسیٰ په باره کښې)

تفسیر : فرعون چه تر اوسه پوری د خدائی مدعی ۇ اوس داسی وارخطا او بدحواسه شوی دی چه له خپلو مریانو، نوکرانو، او د ده په زعم له خپلو بندګانو څخه مشوری غواړی. او دی ته حاضر دی چه د هغو پر ښوونه تګ هم وکړی.

قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَٱبْعَثْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ ٱلسَّحَرَةُ لِمِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾

وویل (مشرانو) تاخیر ورکړه (کار د) دغه (موسیٰ) ته او ورور د ده (هارون) ته او ولیږه په ښارونو کښې راټولونکی (محصلان) چه راولی تاته هر ښه ساحر (کوډګر) ښه پوه هښیار پس راټول کړل شول ساحران وعدی د ورځی معلومی ته (چه ځانښت د ورځی د جشن ۇ)،

تفسیر : یعنی د اختر ورځ د ځانښت په مهال(وخت) .

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾

او وويل شو دپاره د خلقو چه آيا يئ تاسي يو ځاى كيدونكي (دغي معلومي ورځي ته بلكه ګرد (تول) سره راتول شئ!) ښائي چه مونږ متابعت (قبول) كړو (لياري د) ساحرانو كه چيري شول دوى هم غالبان برياليان (پر موسٰى).

تفسير : يعني پر تولو لازم دى چه هلته يو ځاى شي. مونږ قوى هيله (ارزو) او اميد لرو چه ځمونږ كودګران به برياليان (كامياب) شي. نو هله به د موسٰى د مغلوبيت او د ماتي د ښه ښكاره كولو دپاره د خپلو كودګرانو په لياره ځو. ګواكي د دغي خبري اظهار مقصود ؤ چه په دغه كښي مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو. كله چه په مقابله كښي ځمونږ پله درنه وختله نو بيا انصافاً هيڅوک حق نه لري. او نشي كولي چه ځمونږ له طريقي څخه منحرف شي.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾

پس كله چه راغلل ساحران (كودګران) وويل دوى فرعون ته آيا په تحقيق وى به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوري) كه چيري شو مونږ هم دا مونږ غلبه كوونكي برياليان). نو وويل (فرعون كودګرانو ته) هو! (تاسي لره اجر شته او علاوه پر هغه) بيشكه چه ستاسو به دغه وقت كښي خامخا له مقربانو (مصاحبانو ځما يئ!).

تفسير : يعني نه يواځي مالي انعام او اكرام به دركړم بلكه تاسي به ځما د خاصو مصاحبانو په دله كښي هم داخليږئ. د دغو آيتونو مفصل بيان د «الاعراف» او د «طٰهٰ» په سورتونو او نورو ځايونو كښي پخوا ليكلي شوى دى.
كله چه ساحران د جشن په ورځ د ګردو (تولو) خلقو په مخكښي ميدان ته راغلل او د نندارو كوونكيو صفونه وتړل شول نو.

قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلْقُوا۟ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾

وویل دغو (کوډګرانو) ته موسٰی وغورځوئ تاسی هر هغه څیز چه تاسی غورځوونکی یئ (د هغه).

تفسیر : یعنی څه وقت چه کوډګرانو وویل چه ای موسٰی علیه السلام ته دی خپله همسا ړومبی غورځوئ یا ئی مونږ وغورځوو؟ حضرت موسی علیه السلام د دوی په جواب کښی وفرمایل چه: «تاسی ئی ړومبی وغورځوئ! او خپل پوره زور او قوت هم پکښی صرف کړئ!».

فَأَلْقَوْا۟ حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا۟ بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾

پس وغورځول (کوډګرانو) پړی خپل او همساګانی خپلی او وویل (کوډګرانو) په عزت (اقبال) د فرعون بیشکه مونږ خامخا هم دا مونږ یو غالبان (بریالیان).

تفسیر : ځینو «بعزة فرعون» د قسم په معنی اخیستی دی یعنی د فرعون پر اقبال قسم خورو چه هم دا مونږ بریالیان (غالبان) کیږو!.

فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾

بیا وغورځوله موسٰی همسا خپله پس ناڅاپه هغی (همسا) ونغړدل (ښوی تیر کړل) هغه (ماران) چه (ساحرانو) په دروغو جوړ کړی ؤ.

تفسیر : شیخ اکبر لیکلی دی چه هم هغه پړی او همساګانی چه کوډګرانو هغه د مارانو په شکل راڅرګندولی (راښکاره کولی) تشی توری پاتی شوی د موسٰی علیه السلام همسا دغه تول شیان یوه ګوله کړل او له خپل ستونی(حلقه) څخه ئی ښوی تیر کړل.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّهٗ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾

پس وغورځول شول پرمخې ساحران سجده كوونكي (الله ته) (وويل ساحرانو) ايمان راوړى دى مونږ په رب د عالميانو رب (پالونكى) د موسىٰ او (رب) د هارون وويل (فرعون ساحرانو ته) آيا ايمان راوړ تاسي په دغه (موسىٰ) پخوا له هغه چه زه اذن (اجازه) وركړم تاسي ته (د ايمان راوړلو په ده) بيشكه دغه (موسىٰ) خامخا مشر دى ستاسي هسې (مشر) چه ښوولى ئې دى تاسي ته سحر (كودى) پس خامخا ژر به عالمان شئ (په جزاء د عمل خپل)، خامخا زه به پرې كړم لاسونه د تاسي او پښې د تاسي سره مخالفى (ښى لاس او كينه پښه يا عكس د دى) او خامخا وبه ځړوم (ځوړند به كړم) پر دار هرومرو (خامخا) تاسي ټول (چه مړه شئ او درنه عبرت واخلي نور).

تفسير : يعني موسى عليه السلام ستاسي لوى ښوونكى دى تاسي پخپلو منځونو كښې سره روغه كړې ده او داسي مو سره تاكلې (مقرر كړې) او غوټه كړې ده چه مونږ به داسي كوو او وايو. او ته داسي ووايه! حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي: چه ستاسي مشر وويل رب ته يعني موسىٰ عليه السلام او تاسي د يوه استاد شاگردان يئ والله اعلم.

قَالُوا لَا ضَيْرَ ۖ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾

وويل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دى كښې ځكه چه بيشكه مونږ رب خپل ته بيرته راتلونكي يو.

تفسير : يعني په هر حال وروسته له مرگه هرومرو (خامخا) د الله تعالىٰ حضور ته بيول كيږو په داسي موت سره مونږ د شهادت درجه مومو. دغه گرد (ټول) مضامين د «الاعراف» په سورت او نورو ځايونو كښې ليكلي شوى دى هلته دى ولوستل شي.

اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ اَنْ كُنَّآ اَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

(او بل ځکه چه) بیشکه مونږ طمع هیله (امید) لرو د دی چه وبښی مونږ ته رب ځمونږ گناهونه ځمونږ له جهته چه یو مونږ (په دغو حاضرینو کښی) ړومبی د ایمان راوړونکیو.

تفسیر : یعنی د موسیٰ علیه السلام له دعوت او تبلیغ څخه وروسته د دغی لوئی مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کښی له گردو (تولو) څخه ړومبیٔ مونږ د حق د قبولیت اعلان وکړ. له دی نه داسی هیله (ارزو) او امید کیږی چه الله تعالیٰ به ځمونږ پخوانی گرد (تول) تقصیرات معافوی..

وَاَوۡحَیۡنَاۤ اِلٰی مُوۡسٰۤی اَنۡ اَسۡرِ بِعِبَادِیۡۤ اِنَّکُمۡ مُّتَّبَعُوۡنَ ﴿۵۲﴾

او وحی (حکم) ولیږه مونږ طرف د موسیٰ ته داسی چه د شپی بوځه بندگان ځما (بنی اسرآئیل بحر ته) بیشکه چه تاسی پسی به درشی (فرعون سره له فرعونیانو).

تفسیر : یعنی څه وقت چه فرعون له یوی اوږدی مودی پوری سره د ویلو او پوهولو او د قدرت د نښو د لیدلو هم ایمان رانه وړ، او حق ئی ونه مانه، او د بنی اسرآئیلو د ایذاء او ضرر او ربړولو (تکلیفولو) څخه ئی لاس وانخیست نو مونږ موسیٰ علیه السلام ته حکم ورکړ چه د شپی له مخی ته سره له قوم خپل له دی ځایه د هجرت په نیت ووځئ!، او خبردار اوسئ! چه فرعونیان به هم په تاسی پسی درځی او ستاسی تعقیب به په شدت سره کوی ښائی چه تاسی تری ونه ویریږئ!.

فَاَرۡسَلَ فِرۡعَوۡنُ فِی الۡمَدَآئِنِ حٰشِرِیۡنَ ﴿۵۳﴾ اِنَّ هٰۤؤُلَآءِ لَشِرۡذِمَةٌ قَلِیۡلُوۡنَ ﴿۵۴﴾

پس ولیږل (فرعون) په ښارونو کښی (یعنی ښارونو ته محصلان) راتولوونکی (د لښکر). ترڅو چه گرد (تول) قبطیان تول کړی او د سبطیانو (بنی اسرآئیلو) تعاقب وکړی. (او وویل فرعون) چه بیشکه دغه (بنی اسرآئیل) خامخا یوه ډله ده ډیر لږه.

تفسیر : یعنی د دغه وړوکی جمعیت له لاسه مونږ پکو (تنگ) شوی یو حال دا چه د دوی

هستی هیڅ شی ده او د دوی موجودیت مونږ ته هیڅ وقعت او اهمیت نه لری. او نه دوی ځمونږ د جنګ او د مقابلی قوت او توان لری. دغه خبری ئی د دی دپاره کولی چه د ده قوم په جوش او غیرت راشی.

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُونَ ﴿٥٥﴾

او بیشکه چه دغه (سبطیان) له مونږ زړه سوی (لړمون خوړین) دی.

تفسیر : یا مونږ په قهر او غصه راولی یعنی کوی داسی کارونه چه مونږ پر دوی په قهر شو معلوم دی چه بدبختی او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چه ځمونږ قهر او غضب ځان ته وګټی.

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَٰذِرُونَ ﴿٥٦﴾

او بیشکه مونږ خامخا ټول (قبطیان مجرب محتاط یو او له دغو سبطیانو نه) په خطره ویره کښی یو.

تفسیر : نو د دغی هری ورځنی خطری بیخ او بنسټ (بنیاد) ایستل او دائمی قلع او قمع ئی په کار ده او راځئ چه یو ځلی ئی له منځه ورک کړو. ځینو مفسرینو د دی ترجمه داسی کړی ده چه «ځمونږ لاؤ لښکر او جمعیت خورا ډیر دی چه ګرد (ټول) سره مسلح، مجرب او محتاط دی» نو دغه الفاظ به د تشویق تحضیض او زړه‌ورتوب دپاره وی والله اعلم.
نو وفرمایل الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه.

فَأَخْرَجْنَٰهُم مِّن جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَٰهَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٥٩﴾

پس ویستل مونږ دغه (قبطیان) له باغونو او (له) چینو او (له) خزانو او (له) مقام عمده (ښو ځایونو) نه هم داسی (وکړه مونږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (تیر شیان) بنی‌اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته.

تفسیر : «کذلک» یعنی په دی دول (طریقه) قبطیانو کور کهول، مال دولت باغونه او کښتونه

(فصلونه) پريښودل او ګرد (تول) سره يو ځای د بنی‌اسرآئيلو په تعاقب ووتل چه بيا بيرته ګرځيدل د هغوی په برخه نشو. ګواکی په دغه تدبير سره الله تعالیٰ دوی د باندی وشړل.
يا خو دغه باغونه او چينی او خزانی او ښه ځايونه او نور شيان وروسته له هغه د بنی‌اسرآئيلو) په لاس ورغلی دی. يا خو يوه موده وروسته له دی نه د حضرت سليمان عليه السلام په عهد کښی څه وقت چه د مصر مملکت هم د ده په سلطنت کښی شامل شو. والله اعلم. پخوا له دی نه د دی په متعلق اختلافات تير شوی دی.

فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾

پس وروسته د دغو (سبطيانو) لاړل دغه (قبطيان او ورسيدل) هغوی ته په وقت د ختلو د لمر پس کله چه سره وليدل دغو دواړو لښکرو (يو له بله سره) نو وويل ملګريو د موسیٰ چه بيشکه مونږ خامخا موندلی شوی يو (نيولی شوی يو) له جانبه د (قبطيانو).

تفسير : يعنی د قلزم د بحيری (احمری بحيری) څندی (غاړی) ته ورسيدل بنی اسرآئيل په دغه فکر کښی ؤ چه په څه ډول (طريقه) له دغه سينده پوری وځی چه د شا له طرفه د فرعونيانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسی ورسيد. اسرآئيليان له دغه وضعيت څخه چه له يوه طرفه ډانګ او له بل طرفه پړانګ ؤ ډير سخت ووېريدل. او موسیٰ عليه السلام ته ئی وويل چه اوس به مونږ د فرعونيانو له لاسه څرنګه نجات وموندلی شو چه وړاندی سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی چه په ډير قوت او قدرت او زور ؤ شور سره راځی؟.

قَالَ كَلَّا ۖ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾

وويل (موسیٰ سبطيانو ته) چه نه ده داسی بيشکه له ما سره رب ځما دی په نصرت او اعانت ژر به وښيی ماته (لياره د نجات)

تفسير : يعنی له سره مه ويريږئ! د الله تعالیٰ پر مواعيدو ډاډه او مطمئن اوسئ! ځکه چه د الله تعالیٰ نصرت او حمايت له مونږ سره دی! الله جل جلاله به هرومرو (خامخا) د نصرت او حمايت کومه لياره مونږ ته راوباسی امکان نه لری چه مونږ به دښمنان ونيولی شی.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْبَحْرَ ۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

پس وحی (حکم) وکړ مونږ موسیٰ ته داسی چه ووهه ته په همسا خپلی بحر (د قلزم یا د نیل پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر دولس توتی شو) پس شوه هره برخه (یوه توته جلا (جدا) شوی هسکه (اوچته)) لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالی (اوچتوالی)).

تفسیر : اوبو ډیر زیات ژور والی درلود (لرلو) له دولسو ځایونو څخه وچاودیدلی څیری شولی او پکښی وچی کلکی لیاری جوړی شوی او د بنی اسرآئیلو د دولسو قبیلو دپاره بیلی بیلی لیاری پکښی سازی شوی. او په منځ کښی د اوبو لوی لوی دیوالونه د لویو لویو غرونو په شان ودریدل (کذا فی موضح القرآن).

وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٦٦﴾

او بیا رانژدی کړل مونږ دغه ځای ته هغه نور (یعنی قبطیان) او نجات ورکړ مونږ موسیٰ او هغو (سبطیانو) ته چه له ده سره ؤ (له غرقه) تول بیا غرق کړل مونږ هغه نور (یعنی قبطیان)

تفسیر : یعنی فرعونی لښکر هم نژدی ورسید او په بحر کښی ئی جوړی شوی لیاری ولیدلی نو دوی بی له کوم فکر او اندیښنی په بنی اسرائیلو پسی د اوبو په هغو لویو لویو کوڅو کښی سره ورننوتل کله چه فرعون او ګرد (تول) فرعونی لاؤ لښکر د بحر منځ ته ورسیدل نو علی الفور د الله تعالیٰ په حکم له دواړو خواؤ د اوبو غرونه پری وننیدل او تولی اوبه سره یو ځای شوی او دوی پکښی مغروق شول. دغه قصه پخوا له دی نه هم لیکلی شوی ده.

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

بیشکه په دغه (غرق د قبطیانو کښی) خامخا لوی دلیل دی (د عبرت او د قدرت څمونږ) او نه ؤ اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی کله چه د هغوی څخه ډیرو کسانو حق ونه مانه نو په آخر کښې قدرت دغه نښه ورښکاره کړه چه په هغې کښې د صادقینو او مکذبینو انجام په هم دغه دنیا کښې بیل بیل ښکاره او جلا (جدا) شي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

او بیشکه رب ستا خامخا هم هغه دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر : دغې ئی څمونږ رسول الله ته اوروللی دی چه د مکې معظمې فرعون ابوجهل او فرعونیان کفار د قریش به هم په مسلمانانو پسې جنګ ته راوځی بیا به له وطن څخه د باندې تباه کیږی د «بدر» په ورځ لکه چه فرعون په رود نیل یا بحیره قلزم کښې تباه شول (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (کفارو د مکې) خبر (قصه) د ابراهیم! کله چه ئی وویل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چه د څه شیز عبادت کوئ تاسی (یعنی دغه څه شی دی چه تاسی ئی عبادت کوئ.؟) نو وویل دوی عبادت کوو د بتانو پس همیشه اوسو دوی ته ورنژدې کیناستونکی (عابدان).

تفسیر : یعنی دغه څه شي دی چه تاسی ئی عبادت کوئ؟ دغه د ابراهیم علیه السلام سوال ؤ نمرودیانو په جواب کښې ورته داسی وویل چه ته څمونږ معبودان نه پیژنې؟ چه په داسی تحقیر سره ئی پوښتنه کوی. مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو او څمونږ په زړونو کښې د دوی دومره عقیدت او وقعت شته چه د شپې او د ورځې دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست یو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا اوری (دغه بتان بلنه) د تاسی کله چه ئی بولئ تاسی.

تفسیر : یعنی سره له دومره نارو او سورو وهلو آیا دوی ستاسی خبری اوریدلی شی؟ که ئی نه آوری لکه چه د دوی له جمادیت څخه ښکاره ده نو دغه بلل او ناری وهل چتی (فضول) او بیکاره دی.

اَوْ يَنْفَعُوْنَكُمْ اَوْ يَضُرُّوْنَ ﴿٧٣﴾

یا څه نفع رسوی تاسی ته (چه ئی عبادت وکړئ) یا ضرر در رسوی (که ئی عبادت ونه کړئ).

تفسیر : آیا د دوی د عبادت کولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شی؟ ظاهره او ښکاره خبره ده هغه شی چه له خپله ځانه یو مچ هم نشی شړلی هغه به نورو ته څه نفع یا نقصان ورسولی شی نو بیا داسی یو عاجز او لایعقل شی معبود ګرځول د کوم عاقل او پوه کار کیدی شی؟.

قَالُوْا بَلْ وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٤﴾

وویل (کفارو چه نه آوری او نه نفع او نه ضرر رارسوی دغه بتان) بلکه موندلی دی مونږ پلرونه خپل چه هم داسی به ئی کول (عبادت د بتانو).

تفسیر : یعنی له داسی منطقی مباحثو او حجتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو. ځمونږ د عقیدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چه درته ومو ویل. پس له سلهاؤ دلائلو څخه یو لوی دلیل هم دغه خبره ده چه ځمونږ پلرونه او نیکه ګان به هم پر هم دغی لیاری روان ؤ آیا مونږ هغو ګردو (تولو) ته احمق او ناپوه ووایو؟ او د هغوی تقلید پریږدو؟.

قَالَ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ ﴿٧٥﴾ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمُ الْاَقْدَمُوْنَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيْٓ اِلَّا رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٧﴾ الَّذِيْ خَلَقَنِيْ فَهُوَ يَهْدِيْنِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِيْ هُوَ يُطْعِمُنِيْ وَيَسْقِيْنِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِيْنِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِيْ يُمِيْتُنِيْ ثُمَّ يُحْيِيْنِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِيْٓ اَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لِيْ خَطِيْٓئَتِيْ يَوْمَ الدِّيْنِ ﴿٨٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا پس وینئ (پوهیږئ تاسی په دی چه) هر هغه (بتان) چه یئ تاسی چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) او پلرونه ستاسی چه پخوا تیر شوی دی پس بیشکه چه دغه (بتان دښمنان ځما دی مګر رب د عالمیانو (چه دوست ئی لرم او عبادت ئی کوم) هغه (رب) چه پیدا کړی ئی یم زه (له عدمه) پس هم دی سمه صافه لیاره ښیی ماته او هغه (رب) چه هم دی طعام خوروی پر ما او اوبه (او نور) راباندی څښوی او کله چه مریض رنځور شم پس هم دی شفاء راکوی او هغه (رب) چه مړ کوی می (په دنیا کښی) بیا به می ژوندی کوی (په عقبا کښی) او هغه (رب) چه طمع هیله (امید) لرم (تری) د دی چه مغفرت کړی ماته خطاء ځما په ورځی د جزاء کښی.

تفسیر : یعنی د دوی عبادت کول یو پخوانی حماقت دی که نه د چا په واک اختیار او قبضه کښی چه د یوی ذری په اندازه نه نفع وی او نه نقصان د هغه عبادت څه په کار دی؟ درواخلئ زه بی له خوفه او خطره اعلان کوم چه زه ستاسی له دغو معبودانو سره جنګ کوم. زه پر دوی یو کید، مکر او تمسخر کوم: ﴿وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِيْنَ﴾ جزء ۱۷ (د الانبیاء (۵) رکوع) ۵۷ آیت که په دوی کښی څه طاقت وی نو ماته دی څه ضرر او نقصان ورسوی کما قال فی جزء ۷ سورة الانعام (۹) رکوع ۸۰ آیت ﴿وَلَآ اَخَافُ مَا تُشْرِكُوْنَ بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ رَبِّيْ شَيْـًٔا﴾ وجاء فی جزء ۱۱ سورة یونس (۸ رکوع) ۷۱ آیت من قول نوح علیه السلام : ﴿فَاَجْمِعُوْٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ﴾ وجاء فی جزء ۱۲ سورة هود (۵ رکوع) ۵۵ آیت من قول هود علیه السلام: ﴿فَكِيْدُوْنِيْ جَمِيْعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُوْنِ﴾ او ځینی مفسرین وائی چه په دغه کښی په یوی نهایتی مؤثری او لطیفی پیرائی سره پر مشرکینو تعریض دی یعنی هغه بتان چه تاسی ئی عبادت کوئ زه هغوی خپل دښمنان ګڼم که نعوذ بالله زه د هغو عبادت وکړم نو په هغه کښی بیخی ځما نقصان دی له دغه ځنی وپوهیږئ چه تاسی هم د دوی له عبادت کولو ځنی خپل ځان ته زیان پیښوئ تاسی ښه غوږ راته کیږدئ چه له دغو بتانو سره زه په شدت دښمنی کوم او یواځی واحد او صمد الله العالمین رب العالمین سره مینه او محبت لرم او د هم هغه عبادت کوم چه هغه رب العالمین ځما معبود دوست او مددګار دی او د دارینو د فلاح لیاره رابښیئ او د ډیری اعلیٰ درجی فوائدو او منافعو په طرف مونږ ته لیار ښوونه کوی یعنی خوړل، څښل، ژوندی کول، وژل او رنځورول او له رنځوری څخه روغول دغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه، اختیار او واک کښی دی او هم هغه رب می مړ کوی په دنیا کښی او بیا می راژوندی کوی په عقبا کښی او زه تری دغسی هیله (ارزو) او امید لرم چه وبښی ماته خطاء ځما په ورځی د جزاء کښی یعنی که په کومه معامله کښی سهو نسیان او تیرواته واقع شی. یا له کوم بنده څخه د خپلی درجی سره موافق خطاء او تقصیر صادر شی نو د الله تعالیٰ له مهربانی څخه

د هغه د معافی توقع کیدی شی ځکه چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک معاف کوونکی نه دی. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د کمالاتو او مهربانیو د ذکر کولو په منځ کښی حضرت ابراهیم علیه السلام د زړه له حضوره په دعاء شروع وکړه چه د عبودیت د کمال له لوازمو څخه ده.

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّٰلِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾

ای ربه ځما وبښه ماته حکم (علم عمل حکمت نبوت) او پیوست می کړه له (لویو) صالحانو سره او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء او د نیکنامی آوازه) په وروستنیو (خلقو کښی هم) او ومی ګرځوه وارثانو د جنت د نعمتونو (یعنی چه ډک دی له خالصو لویو لویو نعمتونو نه). او بښنه وکړه پلار ځما ته بیشکه چه دی ؤ له ګمراهانو.

تفسیر : یعنی مزید علم او حکمت او د قرب درجات او قبول رامرحمت وفرمایه! او د اعلیٰ درجی نیکانو په ډله کښی می چه انبیاء علیهم السلام دی شامل کړه. کما قال نبینا صلی الله علیه وسلم: «اللّٰهم فی الرفیق الاعلیٰ» له دغه دعاء څخه خپل کامل احتیاج او د الله تعالیٰ د انتهائی غناء اظهار مقصود دی. یعنی که نبی دی یا ولی الله تعالیٰ د هیچا په معامله کښی مجبور او مضطر نه دی او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم څخه کار چلیږی.
(او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نیکنامی آوازه په وروستنیو خلقو کښی هم) یعنی د داسی مرضیهٔ اعمالو او حسنهٔ آثارو توفیق راپه برخه کړی چه راتلونکی نسلونه تل ما په خیر سره یاد کړی! او تل ځما د سنت متابعت وکړی! او ماته راغب وی او داسی هم کیدی شی چه په آخره زمانه کښی دی ځما له کورنی څخه داسی نبی وی چه ځما دین تازه وګرځوی او وئی ساتی لکه چه هم داسی هم وشوه چه الله تعالیٰ په دنیا کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته عمومی قبول ورویاښه. او د ده له اولادی څخه ئی ځمونږ خاتم المرسلین سید الاولین والاخرین صلی الله علیه وسلم مبعوث کړ. چه دوی د ابراهیمی ملت تجدید وفرمایه. او وی فرمایل چه زه د ابراهیم دعاء یم، نن هم د ابراهیم علیه السلام د خبر ذکر د اهل الملل پر ژبو جاری دی. او مونږ محمدی امت هم په هر لمانځه کښی «**اللّٰهم صل وسلم و بارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم**» لولو.

(او ومی گرځوه له وارثانو د جنت د نعمتونو یعنی چه ډک دی له خالصو لویو لویو نعمتونو څخه) مقصد ئی دا چه هغه جنت را په برخه کره چه د آدم علیه السلام میراث دی.
(واغفر لابی: او ببښنه وکره پلار ځما ته بیشکه چه دی ؤ له ګمراهانو) له ترجمی څخه څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د ده عدوالله توب ظاهر شو نو خپل د برائت او بیزاری اظهار ئی وفرمایه کما قال الله تعالیٰ: ﴿ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ﴾ جزء ١١ (د التوبه ١٤ رکوع) ١١٤ آیت او که په ﴿ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴾ کښی د «کان» ترجمه د «ؤ» پر ځای په «دی» سره وکره شی نو بیا هیڅ اشکال نه پاتی کیږی ځکه چه په ژوندون کښی د ده د ایمان راوړلو امکان باقی ؤ. نو د دعاء حاصل دا دی چه «الٰهی ځما پلار په ایمان سره مشرف وفرمایه! او د کفر د زمانی خطاوی ئی ورمعافی کره !» د دی لږ څه مفصل تحقیق ښخوا له دی نه کوم ځای کښی تیر شوی دی هلته دی وکوت شی فلیراجع

وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

او مه می شرموه په هغه ورځ کښی چه ژوندی راپاڅول شی (ګرد (تول) مخلوقات له قبورو) په هغه ورځ چه نه رسوی نفع مال او نه (نفع رسوی) ځامن هیڅا ته). مګر هغه چاته چه راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاک (له کفره او نفاقه) یعنی روغ رمټ بی له رنځه او درده زړه چه له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاک وی هغه هم هغسی کار کوی (چه د هغه په اثر په قیامت کښی معزز اوسیږی)

تفسیر : هلته به مال او دولت او عیال او اولاد له سره په کار نه راځی که کافر وغواړی چه په قیامت کښی خپل مال او اولاد فدیه او له خپله ځانه ئی جار (قربان) کری. او په دغه وسیله سره خپل ځان خلاص کری. نو دغه به له سره ممکن نه وی. د دغی دنیا د صدقاتو او خیراتونو او نیکو اولادو څخه هم هلته د نفع توقع شته چه د ده زړه د کفر له نجاسته او پلیتیٔ څخه پاک او صاف وی.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾

او (په هغه ورځ کښی به) ورنژدی کړ شی جنت پرهیزګارانو ته (لیار د

مسرت او خوشالي د دوی) او ښکاره به کړ شي جحیم ګمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفقان د دوی).

تفسیر : په محشر کښې به جنت پخپل انتهائی دول (طریقه) او سینګار او آرائش او زیبائش سره متقیانو ته نژدې په نظر ورځي چه جنتیان به د هغه له لیدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډیر مسرور او محظوظ کیږي هم داسې دوزخ به هم مجرمانو ته ډیر نژدې راوړل کیږي څو دوی پخوا د هغه له دخوله وویریږي او ولړزیږي.

وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾

او وبه ویل شي دوی ته (د پرښتو په ژبه) چه چیرته دی هغه معبودان ستاسې بې له الله چه وئ عبادت به کاوه تاسې د هغو بې له الله نه، آیا مدد کوی له تاسې سره (په دفع د عذاب د الله کښې) یا څه مدد کوی دوی له خپله ځانه سره (بلکه نه ئې شي کولی).

تفسیر : یعنی اوس مو هغه فرضي معبودان چیرې دي؟ چه نه ستاسې مدد کوی او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شي؟ او نه ستاسې بدل او انتقام اخیستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی،

فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾

پس وبه غورځول شي (دا بتان) نسکور په دغه (دوزخ) کښې دوی (او هم) ګمراهان او لښکر د ابلیس (شیطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وایې دوی

حال دا چه دوی به په دوزخ کښې سره جګړې کوي چه قسم دی په الله چه بیشکه شان دا دی چه وو مونږ خامخا په ګمراهي ښکاره کښې کله چه برابرولئ مونږ تاسي (په عبادت کښې) له رب (پالونکی) د عالمیانو سره. او نه وو ګمراه کړي مونږ مګر هم دغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ) پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتګرو (هیڅوک) او نه کوم دوست مخلص (چه ځمونږ په دغه غم غمجن شي).

تفسیر : یعني بتان او بت پرستان او ابلیس سره د هغو د لښکرو ګردو (تولو) پرمخي په دوزخ کښې غورځول کیږي، وروسته د دې ځای د رسیدلو څخه دوی پخپلو منځونو کښې سره جګړې کوي او یو پر بل باندې به الزام او ملامتي اړوي او بالاخر ګرد (تول) به پر خپلو ګمراهیو اقرار او اعتراف کوي او وبه وائي چه «بیشکه له مونږ څخه ډیره لویه ګناه او غلطي شوې ده چه تاسي بتانو یا نورو شیانو ته مو د خدائي حقوق او اختیارات درکړي وو. او له رب العالمین سره مو برابر کړي وئ! نو په دغه غټه ګناه او لویه غلطي کښې د دغو لویو شیطانانو په ښوونه او ښویونه لویدلي یو او دغه بد کارونه دوی پر مونږ باندې کړي دي چه د هغو لامله (له وجې) مونږ په دغه غم او مصیبت کښې اخته شوي یو او نن ورځ مو نه بتان پکار راځي او نه شیطان په مدد رارسیږي ځکه چه هغوی پخپله د دوزخ په لمبو کښې غوټې وهي. اوس مونږ دومره یو یار یا مددګار هم نه لرو چه د الله تعالیٰ په دربار کښې ځمونږ شفاعت وکړي یا د دغه غم او مصیبت او اړې (محتاجی) په وقت کښې له مونږ سره لږ زړه سوی او خوا خوږي او د همدردئ اظهار وکړي».

رښتیاء ده چه ﴿ اَلۡاَخِلَّآءُ یَوۡمَئِذٍۭ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الۡمُتَّقِیۡنَ ﴾ (د زخرف (٦) رکوع ٦٧ آیت (٢٥) جزء).

فَلَوۡ اَنَّ لَنَا کَرَّةً فَنَکُوۡنَ مِنَ الۡمُؤۡمِنِیۡنَ ﴿۱۰۲﴾

پس (کاشکې) که وي مونږ ته یو کرت (بیرته ورتګ دنیا ته) پس شو به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسیر : یعني که یو ځلي مونږ ته داسې یوه موقع راکړه شي چه بیرته دنیا ته ورشو نو دا ځلي به مونږ له ډیرو کلکو او مضبوطو ایماندارانو څخه کیږو. لیکن د دوی دغه وینا به هم دروغ وي: ﴿ وَلَوۡ رُدُّوۡا لَعَادُوۡا لِمَا نُهُوۡا عَنۡهُ وَاِنَّهُمۡ لَکٰذِبُوۡنَ ﴾ جزء ۷ (د الانعام (۳) رکوع) ۲۸ آیت.

اِنَّ فِیۡ ذٰلِکَ لَاٰیَةً ؕ وَمَا کَانَ اَکۡثَرُهُمۡ مُّؤۡمِنِیۡنَ ﴿۱۰۳﴾

بیشکه چه په دغه (قصه د ابراهیم کښې) خامخا لوی حجت (نښه د قدرت او عبرت) دی (عقلاؤ ته) او نه وو اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی په دغه قصه د ابراهیم علیه السلام کښې د توحید او د نورو حسنه ؤ خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولی شوی ده مګر له الله نه منکر خلق ئې کله منی.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾

او بیشکه رب ستا هم هغه غالب قوی دی «په انفاذ د احکامو» ډیر رحم والا «په انعام د اجر ؤ ثواب سره» نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته کله چه وویل دوی ته ورور د دوی نوح چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله نه په شرک خپل) بیشکه چه زه تاسی ته رسول یم امانتګر پس وویریږئ تاسی له الله نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه ؤ امورو کښې).

تفسیر : یعنی په نهایت صدق او امانت د الله تعالیٰ پیغام بی له تزئیده او تنقیصه دررسوم لهٰذا پر تاسی واجب دی چه دغه د الله تعالیٰ پیغام په ښه شان سره واورئ! او د الله تعالیٰ له عذاب څخه وویریږئ!.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾

او نه غواړم زه له تاسی نه په دغه تبلیغ باندی هیڅ اجر (عوض. بدل)، نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. پس وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ

امورو کښې) يعنی د بې غرضه او بې لوثه سړي خبره لازمه ده چه ومنله شي!. نو وويل (کفارو) آيا ايمان راوړو په تا (ای نوحه) حال دا چه متابعت کړی دی د تا رذيلانو خوارانو (په ايمان راوړو په تا)

تفسير : يعنی لږ څه ښکته خواران او غريبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونې دپاره له تا سره يو ځای شوی دی کله چه ستا اتباع داسی خلق نه دی چه په لوړو (اوچتو) کارونو کښې لاس ووهي نو له سره له دوی څخه کوم لوی کار هم نه ځرګنديږی (ښکاره کيږی). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشی راکولی چه له دغو ښکتو خلقو سره کينو. يا له دوی سره څنګ په څنګ چيری لاړ شو. ړومبی خو تاسی دوی له خپله مجلسه څخه لری کړئ! بيا نو له مونږه سره خبره وکړئ!.

قَالَ وَمَا عِلۡمِي بِمَا كَانُوا۟ يَعۡمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنۡ حِسَابُهُمۡ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوۡ تَشۡعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَآ أَنَا۠ بِطَارِدِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١١٤﴾

وويل (نوح) او نشته علم ځما په هغه څه چه دی دوی چه ئی کوی. نه دی حساب د دوی مګر پر رب (پالونکی) ځما دی که تاسو پوهيږئ (په غيبو). او نه يم زه شړونکی د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسير : يعنی د دوی صدق او ايمان ځما قبول دی، د دوی د چارو يا د دندو يا نياتو او کورنيو او شخصی مشروعهؤ کارونو سره ځما څه کار او غرض دی د دغو کارونو فيصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالیٰ کوی باقی زه ستاسی له خاطره غريب او نادارہ ايمانداران له خپله ځانه نشم لری کولی.

إِنۡ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٞ ﴿١١٥﴾

نه يم زه مګر ويروونکی ښکاره (يم کفارو ته له جحيم نه).

تفسير : يعنی ځما فريضه دا ده چه تاسی خبردار کړم. او دغه وظيفه می اداء کړی ده ستاسی د دغو چتی (بيکاره) او لغو غوښتنو پوره کول ځما په ذمه او غاړه نه دی.

قَالُوا۟ لَئِن لَّمۡ تَنتَهِ يَٰنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمَرۡجُومِينَ ﴿١١٦﴾

وويل (کفارو) چه خامخا که وانه وښتي (له دغو ويناؤ ځخه) اى نوحه خامخا شى به ته هرومرو (خامخا) له ويشتل شويو (په تيږو (ګټو) يا په کنځلو).

تفسير : يعنى بس کړه او وروسته له دى نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو ځمونږ غوږونه مه کنوه! که ته خپل له دغه وضعيت ځخه لاس نه اخلى نو خبردار اوسه چه ځمونږ له لورى به په ګټو سره ويشتل کيږى.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَن مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

وويل «نوح» اى ربه ځما بيشکه چه قوم ځما دروغجن وبللم زه پس حکم فيصله وفرمايه په منځ ځما او د دوى کښى په يو ډول (طريقه) حکم (او فيصله سره) او نجات راکړه ماته او هغه چاته چه له ماسره دى له مؤمنانو (د منکرانو له شامته) پس نجات ورکړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چه له دغه (نوح) سره ؤ په (هغى) بيړى کښى چه ډکه وه (له ذوى الارواحو ځخه) بيا غرق کړ مونږ وروسته له (نجاته د بيړى د نوح) نور (قوم د نوح) بيشکه په دغه (صبر او غرق کښى) خامخا لويه نښه ده (د قدرت او عبرت) او نه ؤ زياتره د دوى مؤمنان. او بيشکه رب ستا خامخا هم دى ښه غالب قوى دى (په انفاذ د احکامو) ډير رحم والا دى (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : د دغى قصى تفصيل پخوا له دى نه په څو ځايونو کښى تير شوى دى لنده ئى دا چه نوح عليه السلام وويل اى ربه ځما بيشکه چه قوم ځما دروغجن وبللم زه پس حکم او فيصله وکړه په منځ ځما او د دوى کښى په يوه ډول (طريقه) حکم او فيصله سره يعنى ځما او د دوى په منځ کښى عملى فيصله وفرمايه. اوس زه هيڅ هيله (اميد) او توقع نه لرم چه ګوندى دوى به سمه لياره راشى او ځما خبره به ومنى نو نجات او ژغورنه (خلاصى) راکړه ماته او هغه چاته چه

له ماسره دی له مؤمنانو یعنی ما او ځما ملګری له دوی ځنی بیل کړه! او بیا د دوی بیړی دوبه کړه!.

كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۲۳﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۲۴﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۲۵﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۲۶﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۲۷﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿۱۲۸﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿۱۲۹﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ عادیانو رسولانو ته کله چه وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی هود چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه یم تاسی ته رسول امانتګر نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی نه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا جوړوئ تاسی پر هر هسک (اوچت) ځای (لویه لیاره) نښه هسکه (اوچته) (چه پکښی کینئ او) عبثیات کوئ (او ملنډی ووهئ پر عابرینو) او جوړوئ (پاخه او کلک) مصنوعات ښائی چه تاسی به تل اوسیږئ (په دنیا کښی).

تفسیر : دغه خلق د دی خبری ډیر شوقیان ؤ چه ډیر هسکی (اوچتی) مناری «ښلی» جوړ کړی که له هغه ځنی بله څه ګټه او فائده په لاس ورنشی خو تش نوم به ئی کیږی او د خپلی هستوګنی مانی به ئی هم مکلفی کلکی او مضبوطی جوړولی او خامخا به ئی خپل اموال پری ضائع کول او د هغه په هره برخه او څانګه کښی به ئی لوی مهارت او کاریګری څرګندوله (ښکاره کوله) ګواکی دوی به داسی ګڼل چه دغه مانی او دغه یادګارونه او یادونی به تل ترتله همیشه باقی پاتی وی او له سره به نه ورانیږی لیکن نن وګورئ چه د دنیا په مخ کښی د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتی.

وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿۱۳۰﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۳۱﴾

او کله چه لاس اچوئ تاسی چاته منګلی لګوئ په جبر (او ظلم سره). نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی ځما(په شرعیه ؤ امورو کښی)

تفسیر : یعنی تاسی پخپل ظلم، ستم، او تیری سره تر لاس لاندی کمزوران مه تنګ او خفه کوئ ګواکی د انصاف نرمی، پستوالی او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چه د الله تعالیٰ ضعیف مخلوق مو د ظلم جبر او تعدی مورد ګرځولی دی. راشئ! له الله تعالیٰ څخه وویریږئ او له ظلم تکبر او لوئ څخه لاس واخلئ! او ځما دغه خبره ومنئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِيٓ اَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳۲﴾ اَمَدَّكُمْ بِاَنْعَامٍ وَّبَنِيْنَ ﴿۱۳۳﴾ وَجَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۱۳۴﴾ اِنِّيٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۳۵﴾

او وویریږئ تاسی له هغه (الله) چه احسان مددکاری ئی کړی ده له تاسی سره په هغه څیز چه پوهیږی پری مددګاری احسان ئی فرمایلی دی پر تاسی په (اعطاء د) مواشیو او ځامنو او باغونو او چینو. بیشکه چه ویریږم زه پر تاسی له عذابه د ورځی ډیری لوئی (د قیامت چه ډیر لوی دی عذاب ئی که مخالفت وکړئ تاسی له مانه په شرعیهؤ امورو کښی).

تفسیر : یعنی تاسی خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ! چه بالاخر دغه سازسامان وسائل تاسی ته چا درکړی دی؟ آیا د هغه حقیقی منعم څه حق ستاسی په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسی پخپلو دغو شرارتونو او سرکشیو کښی دوام وکړئ نو زه اندیښنه کوم او ویریږم چه تاسی هم د پخوانیو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کښی اخته او لتاړ (برباد) نشئ! وګورئ ما خو تاسی ته پوره پند او نصیحت درکړی دی اوس تاسی خپلی آخری خاتمی او انجام ته په ښه فکر او غور سره وګورئ!.

قَالُوْا سَوَآءٌ عَلَيْنَآ اَوَعَظْتَ اَمْ لَمْ تَكُنْ مِّنَ الْوٰعِظِيْنَ ﴿۱۳۶﴾ اِنْ هٰذَآ اِلَّا خُلُقُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ﴿۱۳۸﴾

وویل (عادیانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندی آیا پند راکړی (ته

مونږ ته) يا كه نه ئې ته له پند راكوونكيو. نه دى دغه (موت او حيات يا وعظ او نصيحت د تا) مګر عادت خوى د پخوانيو (خلقو) او نه يو مونږه چه په عذاب به كړى شو (په دغو چارو خپلو)

تفسير : يعنى عاديانو هود عليه السلام ته وويل چه د تا پند او نصيحت بيكاره دى د دغو جادو (كودو) زور پر مونږ باندى نه چليږى. دغه عادت له قديم راهسى جارى دى چه ځينى خلق خپل ځان نبى جوړوى. او خلق له عذابونو څخه ويروى او دغه د مړ كيدلو او ژوندى كيدلو د قصى سلسله هم له پخوا راهسى دوام لرى نو مونږ له دغو خبرو او اترو څخه بيخى نه متأثر كيږو او پر هم هغه دود (دستور) او طريقه چه ځمونږ پلرونه او نيكه ګان تللى دى مونږ هم ځو او له هغه څخه هيڅكله لرى كيدونكى نه يو او نه د عذاب د ويرولو او دارولو څخه ويريږو. او نه ځمونږ پر زړه دغه څه اثر غورځولى شى.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَٰهُمْ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تكذيب وكړ (عاديانو) د دغه (هود په دغه عذاب) پس هلاک كړل مونږ دغو (عاديانو) لره بيشكه په دغه (اهلاک د عاديانو كښى) خامخا لويه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زياتره دوى مؤمنان. او بيشكه رب ستا خامخا هم دى ښه غالب قوى دى (په انفاذ د احكامو) ډير رحم والا (په اكرام د اجر او ثواب سره).

تفسير : پس هلاک كړل مونږ عاديان يعنى سخته سيلى او شديد باد ئې وروليږه دغه قصه پخوا له دى نه د «الاعراف» په سورت او نورو ځايونو كښى هم مفصله تيره شوى ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَٰلِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِى مَا هَٰهُنَآ

أَمِنِينَ ﴿۱۴۶﴾ فِي جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿۱۴۷﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿۱۴۸﴾
وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فٰرِهِينَ ﴿۱۴۹﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۵۰﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ ثمودیانو رسولانو ته. کله چه وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی صالح چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذاب د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه تاسی ته رسول یم امانتگر نو وویریږئ تاسی له الله نه (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل عوض) او نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا پری به ښودل شئ تاسی (بلکه پری به نښودل شئ) په هغو (نعمتونو) کښی (چه په دی دنیا کښی تاسی ته حاصل دی) په امان (له آفاتو) په باغونو کښی او (په) چینو (کښی) او په کښتونو (فصلونو) (کښی) او (په) خرماگانو چه میوه (وړی، شگوفه) د هغو لطیفه پسته وی او کینئ (جوړوئ) تاسی له غرونو څخه (په غرونو کښی) کورونه په دغه حال کښی چه ماهران یئ په دغه مکلف توړلو سره نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت ؤکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤامورو کښی).

تفسیر : یعنی آیا څه خیال لرئ چه تل به په هم دغه عیش، عشرت، باغ، بهار، آرامی او هوسائی (راحت) کښی خوندونه او مزی کوئ؟ او غرونه به توړئ او د هغو په مکلفو او تینگو او مأمونو او مصئونو کورونو کښی به کینئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ یا دغه کلکی مضبوطی او ساتلی خونی (کورونه) به تاسی ته د الله تعالیٰ د عذابه نجات درکړئ؟. دغه چتی (بیکاره) اندیښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ!. او له الله تعالیٰ څخه وویریږئ؟ او ځما خبره ومنئ!. چه زه ستاسی د ښیگڼی (فائدی) او نیکئ دپاره خبری کوم.

وَلَا تُطِيعُوٓا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿۱۵۱﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿۱۵۲﴾

او مه منئ تاسی امر (حکم خبره) د اسراف کوونکیو (له حده تیریدونکیو کفارو) هغه مسرفان چه فساد کوی دوی په ځمکه (د حجر کښی په ظلم او کفر سره) او نه کوی اصلاح (د کار خپل چه عبادت وکړی او له فساده

ځان وساتی).

تفسير : دغه ئی عوامو ته فرمائلی دی چه تاسی په دغو لويو مفسدانو پسی مه ځئ! او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ! ځکه چه هغوی خو په ځمکه کښی د خرابی خوروونکی دی. اصلاح کوونکی او نيک صلاح ورکوونکی سری نه دی.

قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾

نو وويل (ثموديانو) بيشکه هم دا خبره ده چه ته له هغو (کسانو څخه ئی چه) ډير سحر پری کری شوی وی (او له ډيره سحره مغلوب العقل ګرځيدلی وی). نه ئی ته مګر يو بشر (انسان) ئی په شان ځمونږ (که ته اصرار لری په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که ئی ته له صادقانو رښتينو (په دغی دعوی کښی).

تفسير : يعنی له مونږ ځنی کومه يوه خبره په تا کښی زائده شته چه ته په مونږ کښی نبی ګرځيدلی يئ معلوميږی چه پر تا باندی چا جادو او کودی کړی دی چه د هغو په اثر ستا عقل زايل او بی هوشه شوی يی (العياذ بالله) ته نه ئی مګر يو سری ئی ځمونږ په شان نو څه سبب دی چه ته پيغمبر شوی او مونږ نه شوو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ يی او په رښتياء سره ته نبی يی او له مونږ ځنی ته ممتازه درجه لری. نو د الله تعالىٰ له طرفه مونږ ته داسی يوه معجزه راوښيه چه مونږ د هغی په ليدلو سره ستا نبوت ومنو. بيا نو دوی داسی غوښتنه وکړه چه له دغه غره د دغی غتی تيږی (ګتی) څخه مونږ ته يوه اوښه راوباسه چه پر دغسی او هغسی صفاتو مشتمله وی. حضرت صالح عليه السلام دعاء وفرمايله او الله تعالىٰ په خپل کامله قدرت سره هغه د قدرت نښه هغوی ته وروښووله.

قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾

وويل (صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوت ځما په غوښتنه د تاسی) دی ته

برخه (د اوښو) ده او تاسی ته برخه (د اوبو) د ورځی معلومی ده. او مه رسوئ تاسی دی (اوښی) ته هيڅ ضرر (که نه) پس ونيسی تاسی لره عذاب د ورځی لوئی د قيامت چه لوی دی عذاب ئی).

تفسير : حضرت شاه صاحب ليکی : ـ «اوښه پيدا شوی وه له تيږی (ګټی) څخه د الله تعالیٰ په قدرت او د حضرت صالح عليه السلام په دعاء سره او سر خوشی (ازاده) به ګرځيده. په هره صحرا او بيديا کښی چه دغه اوښه څر ته تله. يا هر تالاو او ډنډ ته به چه د اوبو څښلو دپاره تله نور ګرد (تول) حيوانات به تری تښتيدل او پټيدل. بالاخر ئی داسی سره وټاکله (مقرر کړه) چه يوه ورځ دی دغه اوښه اوبو ته لاړه شی او په بله ورځ دی نور مواشی اوبو څښلو ته لاړ شی. او دوی ته وويل شول چه لاس مه وروړئ تاسی دی اوښی ته په بدی سره که نه پس ونيسی تاسی لره عذاب د يوی لوئی ورځی يعنی دغی اوښی ته په بدی مه وروراندی کيږئ که نه لوی عذاب به دربياندی نازل شی.

فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

پس زخمی مړه کړه (ثموديانو) دغه اوښه پس صبا ته وګرځيدل نادمان پښيمانه (په زخمی کولو د اوښی) پس ونيول دوی عذاب (نو هلاک شول) بيشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثموديانو کښی) خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ زياتره د دوی مؤمنان او بيشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډير رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير : د يوی بدکاری ښځی کره ډير مواشی ؤ. نو دا د هغو په څرولو او اوبو کولو کښی د هغی اوښی لامله (له وجی) په زيات تکليف کښی وه. بالاخره يو خپل يار ئی ولمساوه چه د دغی اوښی پښی پری کړی له دغو پری کولو څخه دری ورځی وروسته عذاب پر دوی نازل شو (موضح القرآن) دغه قصه پخوا له دی نه مفصله ليکلی شوی ده.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١٦٣﴾ وَمَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦٤﴾ اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُوْنَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ ۭ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُوْنَ ﴿١٦٦﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ قوم د لوط رسولانو ته. کله چه وويل دوی ته (نوعی) ورور د دوی لوط آيا نه ويريږئ تاسی (له عذابه د الله په شرک خپل؟) بيشکه زه چه يم تاسی ته رسول يم امانتگر نو وويريږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعيه‌ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی ځخه پر دغه (تبليغ) باندی هيڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکی) د عالميانو دی. آيا راتگ کوئ تاسی (په لواطت کولو) نارينه‌ؤ ته له خلقو او پريږدئ تاسی هغه چه پيدا کړی دی تاسی ته رب ستاسی له ښځو ستاسی، بلکه تاسی چه يئ يو قوم يئ له حده تيريدونکی (له حلاله حرامو ته).

تفسير : يعنی په گرد (تول) جهان کښی يوائحی نارينه ستاسی د شهوت بهولو دپاره پاتی ؤ. يا په توله دنيا کښی يوائحی هم دا تاسی پر دغه شنيع فعل مرتکب کيږئ چه د دغه خلاف‌الفطرت فعل په کولو د انسانيت له حدودو هم د باندی وتلی يئ!.

قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰلُوْطُ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِيْنَ ﴿١٦٧﴾

وويل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتی (چپ نشوی له دغو خبرو ځخه) ای لوطه ! نو خامخا شی به ته هرومرو (خامخا) له ايستل شويو (له دغه ښاره يعنی وبه دی شړو له دی ځايه).

تفسير : يعنی ای لوطه! چپ شه! او دومره وعظ پريږده ! که ته پخپلو دغو غږيدلو سره خامخا مونږ په تنگوی! نو تا به له دغه کلی ځخه د باندی وشړو.

قَالَ اِنِّيْ لِعَمَلِكُمْ مِّنَ الْقَالِيْنَ ﴿١٦٨﴾

وويل (لوط) بيشکه زه له دی (بد) عمل ستاسی سره له بغض لرونکيو يم. (او

ترې بې زاره يم).

تفسير : نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم. او له نصيحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کيږم.
کله چه لوط عليه السلام له خپل قوم څخه مأيوس شو، نو داسې دعاء ئې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾

اې ربه ځما نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذابه) د هغو کارونو چه دغه (قوم) ئې کوي .

تفسير : يعني د دوی له نحوسته او وبال څخه مو وساته! او دوی پرته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه.

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته او اهل د ده تولو ته. مګر (نجات مو ورنه کړ) يوې بوډۍ ښځې ته چه په (جمله) د باقي پاتې کيدونکيو (په عذاب) کښې وه.

تفسير : دغه بوډۍ د ده ښځه وه چه له دغو بدکارانو سره متحده او متفقه وه نو کله چه د الله تعالٰی عذاب نازل شو دا هم له هغو سره يو ځای هلاکه او تباه شوه.

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾

بيا هلاک کړل مونږ هغه نور. او مو وراوه پر دوی باندې باران (د کانو) پس بد باران د ويرول شويو (باران د دوی) ؤ.

تفسير : يعني د هغوی کلی له پلوه (طرفه) پر بل مخ واړول شول او له آسمانه پرې کانې وووړول شول چه بالاخر د يوی غونډی په شان واؤښتل د دوی مفصله قصه هم په «الاعراف» او هم په نورو ځايونو کښې ليکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ أَصْحَابُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾

بیشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کښې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ زیاتره د دوی مومنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) نسبت د دروغو کړی ؤ صاحبانو د ځنګل (د ونو) رسولانو ته.

تفسیر : ابن کثیر رحمة الله علیه لیکلی دی چه «اصحاب الایکه» هم هغه د مدین قوم دی «ایکه» یوه ونه وه چه دغو خلقو به د هغې ونې عبادت کاوه نو په هم دغه مناسبت دوی ته «اصحاب الایکه» وائی او د هم دغه په سبب ئی شعیب علیه السلام ته د دوی د «اخوهم» سره تعبیر ونه فرمایه. ځکه چه د انبیاؤ اخوت به محض پر قومی او نسبی تعلقاتو مبنی ؤ که «مدین» ئی فرمایلی وی نو بیا د «اخوهم» ویل موزون ؤ. «اصحاب الایکه» ئی فرمایلی په یو مذهبی نسبت سره ئی ذکر وکړو نو په دغه حیثیت اخوهم فرمایل د حضرت شعیب علیه السلام له شانه سره مناسب نه ؤ. په هر حال «مدین» او «اصحاب الایکه» یو قوم دی. او حضرت شعیب علیه السلام د هم دغه قوم په طرف مبعوث شوی دی پخوا له دی نه هم د ده په متعلق څه بحث تیر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾

کله چه وویل دوی ته شعیب چه آیا نه ویریږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بیشکه زه چه یم تاسی ته رسول یم امانتګر نو وویریږئ تاسی له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه‌ؤ امورو کښې) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر

دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. پوره ورکوئ تاسی پیمانه (کله چه چاته غله پیمانه کوئ) او مه کیږئ له کمو ورکوونکیو (د پیمانی) نه او تول کوئ تاسی په تله برابره سره (او هیڅ کمی په هیڅ شان شی کښی مه کوئ!).

تفسیر : یعنی په معاملاتو کښی خیانت او بی انصافی مه کوئ! هم هغسی چه د اخیستلو په وقت کښی ئی پوره اخلئ. او په هم هغه شان سره ئی تلئ او پیمانه کوئ! نو د ورکولو په وقت کښی ئی هم پوره تلئ او پیمانه کوئ!.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۱۸۳﴾

او مه کموئ تاسی خلقو ته شیزونه د دوی (او په هیڅ شیز کښی د دوی حقوق مه ستنوئ! (منع کوئ) او مه ګرځئ تاسی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی اوسئ.

تفسیر : یعنی په ملک کښی داړه مه اچوئ! او د خلقو حقوق مه تلف کوئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۸۴﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿۱۸۵﴾ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكٰذِبِينَ ﴿۱۸۶﴾

او وویریږئ له هم هغه (الله) څخه چه پیدا کړی ئی یئ تاسی او خلق ړومبنی وویل (اصحٰب الایکه) بیشکه هم دا خبره ده چه ته له سحر کړو شویو نه ئی (چه له ډیره سحره دی عقل مغلوب شوی دی) او نه ئی ته مګر یو بشر انسان په شان ځمونږ او بیشکه شان دا دی چه مونږ ګمان کوو پر تا چه خامخا (ته ئی) له (جمله) د دروغوجنانو (په دغه دعوی خپله کښی)

تفسیر : یعنی د نبوت په دعوی کښی او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعیدو او خبرو کښی.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَآءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ ﴿۱۸۷﴾

پس راوغورځوه پر مونږ يوه ټوټه له آسمانه که ئې ته له صادقانو رښتينو (په دغه دعوى خپله کښې).

تفسير : يعنې که ته اى شعيبه! صادق او رښتين ئې نو د آسمان يا د وريځو کومه ټوټه ولې پر مونږ باندې نه غورځوې! او نه مو پرې وژنې!؟.

قَالَ رَبِّيٓ أَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٨٨﴾

وويل (شعيب) رب ځما ښه عالم دى په هغو کارونو چه تاسى ئې کوئ (نو جزاء به درکړى په هغو).

تفسير : يعنې دغه خبره خو يواځې الله تعالىٰ ته ښه معلومه ده چه پر کوم جرم باندې به په کوم وقت او څومره سزا وركړى شى؟ د عذاب نزول ځما کار نه دى. ځما کار يواځې دعوت تبليغ او ويښول دى چه دغه مى انجام ته رسولى دى.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمۡ عَذَابُ يَوۡمِ ٱلظُّلَّةِۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾

پس نسبت د دروغو وکړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شعيب) ته نو ونيول دوى عذاب د ورځې د سيورى بيشکه چه دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډيرې لوئې (چه ډير لوى دى عذاب ئې).

تفسير : د سايوان په شان داسى وريځ راغله چه له هغه څخه اور اوريده، د لاندې په ځمکه کښې سخته زلزله شوه او يو سخت ويروونکى غږ او کريکه هم پورته شوه او په دى ترتيب ګرد (ټول) قوم تباه شو. دغه قصه پخوا له دى نه هم مفصله تيره شوې ده. هلته دې بيا په هغو تفاسيرو يو نظر وغورځاوه شى!.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗۖ وَمَا كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلۡأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلۡبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلۡمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾

بیشکه چه په دغه (عذاب د صاحبانو د څنګل) کښې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ اکثر د دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) او بیشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالمیانو (شعر سحر او باطلی قصی نه دی) نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (یعنی راوړی دی دا قرآن جبریل الامین) پر زړه ستا دپاره د دی چه شی ته له ویروونکیو (خلقو له عذابه د الله)

تفسیر : د سورت په ابتداء کښې د لوی قرآن ذکر ؤ او د ده پر تکذیب انذار ورکړی شوی ؤ په منځ کښې د حق د مکذبینو واقعات بیان شول. له دی ځایه بیا د هم هغه سابق مضمون طرف ته عود کړی شوی دی یعنی لوی قرآن کریم هغه مبارک او عظیم الشان کتاب دی چه رب العالمین نازل کړی دی او د جبریل امین علیه السلام په وسیله ستا پر پاک او صاف زړه لیږلی شوی دی. هم دغه پاک زړه ؤ چه د الله تعالیٰ په علم کښې د دغه درونـد امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لائق ؤ. لکه چه قرآنی وحی راغله او سم ستا په زړه کښې ئی ځای ونیو. تا هغه ګردی (تولی) د خپل زړه په غوږونو سره واوریدی او پری وپوهیدی او محفوظی دی پکښې وساتلی. ښائی د «علیٰ قلبک» په لفظ کښې دغه ته هم اشاره وی چه د وحی نزول داسی دوه کیفیتونه درلودل (لرل) چه په صحیحه ؤ احادیثو کښې وارد شوی دی. یعنی کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله او کله به پرښتی مخامخ راتللی او د انسان په شان به ئی بالمشافه خبری کولی په دغو کښې به د قرآن وحی اغلباً په ړومبنی کیفیت سره راتله. ځکه چه په دواړو حالتونو کښې د محققینو په نزد فرق دغه ؤ چه په ړومبنی حالت کښې نبی له بشریت څخه منخلع کیده او د ملکیت په طرف به ته. ګواکی په دغه وقت کښې جسدانیه آلات بالکل معطل کیدل او یوائې له روحی قوتونو او قلبی حواسو او باطنی مشاعرو څخه به ئی کار اخیست. او د زړه په غوږونو سره به ئی د الله تعالیٰ وحی آوریده او د زړه په سترګو به ئی پرښته لیده او په خپل زړه کښې به ئی د الله تعالیٰ په قوتونو سره د هغو علومو تلقی کوله. او محفوظ به ئی ساتل. په خلاف د بل حالت چه په هغه کښې به په هم دغو ظاهری سترګو پرښتی ته کتل. او په هم دغو ظاهری غوږونو سره به ئی د هغی غږ آوریده هم دغه وجه ده چه د وحی د ړومبنی قسم په نسبت په احادیثو کښې فرمایلی شوی دی چه: «هو اشد عليّ: هغه پر ما باندی سخته درنه وی.» ځکه چه په هغی کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم د بشریت له وضعیته د ملکیت په طرف صعود او ترقی کوله والله اعلم.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

په ژبه عربی ښکاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبریل امین پر زړه ستا).

تفسیر : یعنی په نهایت فصیح، ملیح، لایح عربی ژبه کښی ئی نازل کړ. له دی ځایه معلومیږی چه له «علیٰ قلبک» څخه دغه مراد نه دی چه یواځی قرآنی مضامین د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر زړه نازل شوی دی او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه په خپلو الفاظو سره اداء فرمایلی دی بلکه الفاظ او معانی ګرد (تول) سره یو ځای د ربانی وحی په وسیله د دوی پر مبارک زړه القاء شوی دی.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۹٦﴾

او بیشکه (مضامین د) دغه (قرآن) خامخا په کتابونو د ړومبنیو کښی (هم لیکلی دی).

تفسیر : یعنی د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونکی خبر په پخوانیو آسمانی کتابونو کښی موجود دی، پخوانیو انبیاؤ پرله پسی دغه پخوا ویل او زیری ئی کړی دی لکه چه سره له زیاتو تحریفاتو او تبدیلانو لا تر اوسه هم د داسی پخوا ویلو یوه ذخیره موندله کیږی او داسی هم مطلب کیدی شی چه د دغه پاک قرآن اکثریه مضامین اجمالاً یا تفصیلاً په پخوانیو کتابونو کښی موندل کیږی خصوصاً توحید، رسالت، قصص او نور هغه مضامین چه په هغو کښی تول سماویه کتابونه او ګرد (تول) انبیاء او مرسلین علیهم الصلوٰة والسلام متفق او متحد دی.

أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً أَن يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۱۹۷﴾

آیا نه ده دغو (کفارو) ته دلیل (په حقانیت د قرآن دا خبره) چه پوهیږی پر دغه (قرآن) عالمان د بنی اسرآئیلو (او یقین پری کوی بلکه لوی حجت دی).

تفسیر : یعنی د بنی اسرآئیلو علماء ښه پوهیږی چه دا هم هغه کتاب او رسول الله دی چه د هغه اطلاع په پخوانیو آسمانی صحیفو کښی ورکړی شوی وه لکه د هغوی څخه ځینو علانیه او ځینو پخپلو مخصوصو مجالسو کښی د دغه حق امر اقرار کړی دی او ځینی انصاف خوښوونکی د هم دغه علم په بناء مسلمان شوی هم دی لکه حضرت عبد الله بن سلام او نور. الغرض د یوه

منصف فهیم دپاره چه د هغه زړه د حق طالب وی او له الله تعالیٰ څخه هم ویرېږی په دغه څیز کښی لوی دلیل د قدرت او عبرت شته چه د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کښی د دغه عظیم الشان قرآن په حقانیت پوهیږی. اگر که د ځینو عللو او عواملو لامله (له وجی) په ځینو اوقاتو کښی د هغه په اعلام او اقرار سره جرائت نشی کولی.

وَلَوْ نَزَّلْنٰهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِيْنَ ﴿۱۹۸﴾ فَقَرَاَهٗ عَلَيْهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۹۹﴾

او که نازل کړی وی مونږ دغه قرآن پر ځینو عجمیانو باندی پس لوستلی وی (ځینو عجمیانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفارو) نو نه به ؤ دوی پر ده باندی ایمان راوړونکی.

تفسیر : یعنی تاسی خو د عربو د فصحاؤ څخه یئ ممکن دی د معظمی مکی مشرکان داسی ووائی چه دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وی حال دا چه دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسیدلی دی چه د هغه مثل ټول انسانان او پیریان هم نشی جوړولی او راوړلی خو بیا هم د ویلو دپاره دغسی یو احتمال پیدا کولی شی لیکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختی حال دا دی چه فرض ئی کړئ که دغه قرآن پر کوم غیر فصیح عرب یا داسی عجمی انسان باندی نازلیدی چه پر یوه حرف عربی ویلو هم قادر نه وی بلکه په فرض محال سره پر کوم لایعقل حیوان نازلیده خو بیا هم دغه خلق د هغه منونکی نه ؤ په دغه وقت کښی به ئی څه نور احتمالات پیدا کول. حضرت شاه صاحب لیکی: «کافرانو به ویل چه قرآن په عربی ژبه راغلی دی او د دغه نبی ژبه هم عربی ده کیږی چه ده پخپله دغه جوړ کړی وی که پر کوم غیری ژبی والا دغه عربی قرآن نازلیده نو مونږ به یقین کاوه الله وفرمایل چه د دغو د مکرونو او فریبونو خاوندانو زړه او ضمیر هیڅکله پر یوه خبره باندی تینګ نه دریږی په دغه تقدیر به بیا دوی څه نه څه شبهه او اعتراض وارداوه چه بل څوک ئی ورزده کوی (موضح القرآن) لکه چه ننه ایستلی دی مونږ تکذیب د قرآن لره په قرآن عجمی

كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۲۰۰﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿۲۰۱﴾ فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۲۰۲﴾ فَيَقُوْلُوْا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُوْنَ ﴿۲۰۳﴾

هم داسی ننه ایستلی دی مونږ دا (تکذیب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قرأت د نبی عربی سره) نه راوړی دوی ایمان په دی (قرآن) تر هغه پوری چه

ووینی دوی عذاب دردناک پس رابه شی (دغه عذاب) دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه پوهیږی. پس وائی به دوی آیا یو مونږ چه انتظار راته کاوه شی (چه ایمان راوړو نو وبه ویل شی ورته چه نه)

تفسیر : شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د «سلکناه» ترجمه داسی کړی ده «هم داسی ننه ایستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کښی الخ» یعنی هغه انسان چه پر جرائمو او ګناهونو عادی شی او خپلی ګردی (تولی) قواوی په شرارت او سرکشی لګوی نو الله تعالیٰ هم سم له خپله عادته د ده زمام (واګی) ور سستوی او د ده په زړه کښی د انکار او تکذیب اثر ته ځای ورکوی دغه تقریر د شیخ الهند رحمة الله علیه له ترجمی سره سم وشو. لیکن ډیر مفسرین د «سلکناه» ضمیر د قرآن په طرف اړوی یعنی قرآن مو په دی ډول (طریقه) سره د مجرمانو په زړونو کښی ورداخل کړی دی چه دوی په خپلو زړونو کښی ښه پوهیږی چه دغه له سره د بشر کلام نشی کیدی خو بیا له ضده او عناده ایمان نه راوړی او در ګرده (توله) تکذیب کوی تر هغه پوری چه په دنیا یا آخرت کښی دردناک عذاب پخپلو سترګو سره ووینی نو هلته به ئی ومنی چه بیشکه نبی رښتین ؤ. او هغه کتاب چه له خپله ځانه سره ئی راوړی ؤ هم رښتیا ؤ. مګر د دغه وقت دا منل به ئی هیڅ په درد نه خوری او څه نفع به نه وررسوی او کوم وقت چه دی د الله تعالیٰ په عذاب یو ناڅاپه اخته شی په دغه وقت کښی به داسی ووائی آیا مونږ ته به د لږ څه مدت دپاره مهلت راکړ شی څو مونږ په هغه کښی خپل اعمال ښه کړو؟ او د انبیاؤ په اتباع کښی زیار (کوشش) وکړو؟ دوی به په دنیا کښی عذاب ژر غوښت اوس چه ورته عذاب ژر رسیدلی دی نو مهلت غواړی.
ویل به کفارو چه دغه موعوده عذاب به کله وی نو الله تعالیٰ داسی فرمائی چه:

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَءَيْتَ إِن مَّتَّعْنَٰهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

آیا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کښی دوی جلتی کوی؟. آیا پس وینی ته خبر راکړه ماته که چیری نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حیات سره) بیا راشی دوی ته هغه (عذاب) چه ؤ دوی چه وعده ئی کړی شوی وه (له دوی سره) نو نه دفع کوی له دوی نه عذاب هغه شی چه وو دوی چه نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندی).

تفسیر : یعنی سره د دومره مهلت او ډیل چه پخوا له دی نه دوی ته ورکړی شوی ؤ. هغه به ئی هم په هغه وقت کښی په کار نه ورځی. په دغه وقت کښی د دغو ډیرو کلونو مهلت کالعدم

وربنکاری او داسی به گنی چه په ربنتیا سره دوی ډیر ژر نیولی شوی دی: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا﴾ (د النازعات ۲ رکوع ٤٦ آیت (۳۰) جزء).

وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ هیڅ کلی (ښار) مګر چه ؤ هغه کلی او ښار ته ویروونکی (له عذاب د الله نه) دپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کښی).

تفسیر : یعنی د کوم یو قوم د ژوندون څادر هم داسی نه دی تول کړی شوی بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافی مهلت ورته ورکړی شوی دی. او ویښوونکی او ویروونکی هښیار کوونکی نبی ورلیږلی شوی دی څو خلق په غفلت کښی پاتی نه شی. کله چه هغوی په هیڅ ډول (طریقه) د انبیاؤ خبرو ته غوږ نه دی نیولی نو وروسته له هغه ګرد (تول) سره تباه او برباد کړی شوی دی. (العیاذ بالله).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شیطانانو او نه ښائیږی دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لری (شیطانان د راوړلو د قرآن).

تفسیر : په منځ کښی ئی د مکذبینو احوال بیان وفرمایه او بیا د هم هغه اصلی مضمون د تکمیل او تتمیم په طرف کلام اوښتی دی چه: ﴿وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ﴾ دی. یعنی دغه کتاب د الله تعالیٰ له جانبه جبریل امین راوړی دی. د شیاطینو راوړی شوی نه دی. آیا دغه خبره شیاطینو ته کله ممکنه ده چه د داسی کتاب یو توری هم هغوی وویلی شی؟ د دوی د طبائعو خاصه خو ضلالت او ګمراهی ده او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لری. او دغه کتاب له اوله تر آخره پوری له رشد او صلاح او د هدایت له نوره ډک دی چه د دی تعلیم په اثر داسی یو مقدس جمعیت تیار شوی دی چه د هغوی په شان د ځمکی پر مخ تر آسمان لاندی ما سواء له انبیاؤ الله څخه بل کوم متقی، صادق، موحد، خائف من الله جمعیت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هیڅ یوه رابطه او مناسبت د شیطانی طبائعو سره نه لری او نه شیطان د دی خبری وړ (مستحق) او لایق دی چه دغسی یو عظیم الشان متبرک د امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی. ﴿لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ﴾ الآیة - (د الحشر ۳ رکوع ۲۱ آیت (۲۸) جزء)

په روایاتو کښې راغلي دي چه ځينو مشرکانو به داسي خیال کاوه چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ځيني پيريان راځي او دغه قرآن ورښيي په «صحیح بخاري شریف» کښې راغلي دي چه يو ځلي د وحی په نزول کښې لږ څه معطلي او ځند (ايسارتيا) واقع شو. نو يوې ښځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وويل چه «نعوذ بالله»: ستا شيطان ته پريښودي! نو په دغو آياتونو کښې د هم دغو خيالاتو ترديد دی.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

بیشکه دغه شیطانان له اوريدلو (د کلام د پرښتو) خامخا برطرف منع کړی شوی دی.

تفسیر : يعني د قرآن د نزول په وقت کښې د هغه د حفاظت دپاره داسي زوروري غيبي پيری درولي شوي دي چه شياطين له سره هغه ته نشي ورنژدی کيدی. او نه يو توري ئې له لياری تښتولی شي کما قال الله تعالیٰ: ﴿ وَّاَنَّا كُنَّا نَقۡعُدُ مِنۡهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمۡعِ ؕ فَمَنۡ يَّسۡتَمِعِ الۡاٰنَ يَجِدۡ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ﴾ جزء ۲۹ (د الجن (۱) رکوع) ۹ آيت ﴿ فَاِنَّهٗ يَسۡلُكُ مِنۡۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهٖ رَصَدًا ﴾ د الجن ۲ رکوع ۲۷ آيت ۲۹ جزء) ﴿ لَّا يَاۡتِيۡهِ الۡبَاطِلُ مِنۡۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَلَا مِنۡ خَلۡفِهٖ ؕ تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ حَكِيۡمٍ حَمِيۡدٍ ﴾ (د حٰم السجده (۵) رکوع ٤۲ آيت ۲٤ جزء).

تنبیه : د شياطينو د غيبي خبرو د آوريدلو دپاره د کوښښ کولو او د دوی ناکام پاتی کيدلو په متعلق د حجر د سورت په شروع کښې مفصل کلام کړی شوی دی هلته دې هغه ولوست شي.

فَلَا تَدۡعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُوۡنَ مِنَ الۡمُعَذَّبِيۡنَ ﴿٢١٣﴾ وَاَنۡذِرۡ عَشِيۡرَتَكَ الۡاَقۡرَبِيۡنَ ﴿٢١٤﴾ وَاخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿٢١٥﴾ فَاِنۡ عَصَوۡكَ فَقُلۡ اِنِّىۡ بَرِىۡٓءٌ مِّمَّا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿٢١٦﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم او که دی داسي وکړه) پس شي به ته له عذاب ورکړ شويو. او ويروه ته (له عذابه ای محمده! هغه) خپلوان د تا چه ډير نژدی دي (درته). او ښکته کړه وزر خپل (يعني نرمي وکړه) هغه چاته چه متابعت ئې کړی دی ستا له مومنانو نه. پس که نافرماني وکړي (دغه خپلوان دي له تانه) پس ووايه ته (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه بيزاره يم له هغه (شرک او معاصی) چه کوئ ئې تاسي.

تفسير : دغه ئی فرمائلی دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته او اورولی ئی دی نورو ته یعنی کله چه دغه کتاب بلاشک او شبهه د الله تعالیٰ له جانبه نازل کری شوی دی شیطان د یوی ذری په اندازه هم پکښی مداخله نه ده کری نو د قرآن پر تعلیم تګ وکره چه پکښی اصل الاصول توحید دی. د شرک او کفر او تکذیب شیطانی لیاره مه اختیاروه که نه د الله تعالیٰ له عذابه د نجات هیڅ لیاره نشته ځینو مفسرینو دا خطاب عام کری هر هغه چاته چه صلاحیت د مخاطبی د دی خطاب لری.

یعنی له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبیه ورکړئ چه په خیر غوښتلو کښی د دوی حق مقدم دی برسیره په دی د انسانانو د صداقت او حقانیت امتحان او ازموینه هم د خپلو او اقاربو په معاملو کښی اخیست کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی: «کله چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم ګردو (تولو) قریشو ته په زوره واوروه عن تر عمی (ترور) او لور او اکا پوری ئی هم ورساوه چه د خپلو ځانونو دپاره فکر وکری چه د الله تعالیٰ په حضور کښی تاسی مخامخ کیدونکی یئ او زه هلته ستاسی لپاره هیڅ شی نشم کولی. فرمائی الله تعالیٰ او ښکته کړه وزر خپل یعنی نرمی وکره هغه چاته چه متابعت ئی کری دی ستا له مؤمنانو نه یعنی پر مؤمنانو شفقت او زړه سوی ولره! اعم له دی نه چه خپل وی یا پردی پس که نافرمانی وکری دغه خپلوان دی له تانه پس ووایه ای محمده دوی ته بیشکه زه بیزاره له هغه کار د شرک او معاصی چه کوئ ئی تاسی یعنی هر څوک چه د پاک الله له حکمه مخالفت وکری که مو خپل یا پردی وی تری بیلتون او بیزاری وفرمایه (موضح).

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾

او توکل وکره (په تولو مهماتو کښی) پر ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : یعنی نافرمانی کوونکی هر څوک چه وی او هومره چه وی ستا هیڅ نشی خرابولی له ګردو (تولو) څخه بیزاره! او یواځی پر پاک الله اعتماد او اطمینان ولره چه لوی زبردست ذات دی او د هیچا هیڅ شی د ده په مقابل کښی نشی چلیدی او رحم او مهربانی کوونکی هم دی لکه چه دی له خپلی مهربانی هر وقت پر تا د مهربانی نظر لری او خپل رحمت او عنایت دربانِدی مبذولوی.

الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

هغه (الله) چه وینی تا کله چه پاځیږی یواځی (دپاره د تهجد) او (هم وینی) ګرځیدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کښی.

تفسیر : یعنی کله چه ته د تهجد دپاره پاځیږی. او د متوسلینو خبر آخلی چه د الله تعالیٰ په یاد کښی شامل دی؟ که تری غافل؟ (موضح) یا کله چه ته د لمانځه دپاره دریږی او د جماعت په لمانځه کښی نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوی او د مقتدیانو حال احوال ته ګوری. او ځینو له اسلافو څخه ویلی دی له ساجدینو څخه د محمد صلی الله علیه وسلم آباء مراد دی یعنی ستا رڼا د یوه نبی له صلبه د بل نبی تر صلبه پوری انتقال او بالاخر د نبی الله په صورت ستا موجودیت او مبعوثیت بلکه ځینو مفسرینو په دغه لفظ سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د والدینو پر ایمان استدلال کری دی والله اعلم.

إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه علم والا (په تولو احوالو). آیا خبر درکړم زه تاسی ته (ای مشرکانو) په هغو (خلقو) چه کوزیږی شیطانان (پر هغوی). (بیا پخپله الله فرمائی) کوزیږی (شیطانان) پر هر ډیر دروغجن کذاب ډیر ګنهکار.

تفسیر : دلته بیا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبیه فرمائی یعنی د ساجدینو او تهجد کوونکیو داسی امام ته چه د الله تعالیٰ په معامله کښی د پردی او خپل پروا نه کوی او له ګردی (تولی) دنیا څخه شکولی یواځی پر واحد الله باندی توکل او اعتماد لری آیا داسی ویل کیدی شی چه (معاذ الله) شیطان پری وحی راوړه؟. راځئ چه زه تاسی ته وښیم چه شیطانی وحی پر څه قسم خلقو نازلیږی؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدکارانو باندی راځی ځکه چه شیطانان له رښتینو او نیکو انسانانو څخه بیخی مرور او بیزاره او هغوی ته په بده سترګه ګوری او له هغو دروغجنانو دغابازانو مکارانو څخه خوښی او خوشالی کوی چه د ده له مرضی سره برابر وی. ښه له ګردو (تولو) صادقانو څخه زیات صدیق او له ګردو (تولو) نیکانو څخه زیات نیک او متقی انسان د شیطانی وحی سره څه نسبت لری؟ د رسول الله صلی الله علیه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالی اوصاف دی چه د صباوت له وقته د نبوت تر مدت پوری د ده ګرد (تول) قوم هغه منلی دی او تسلیموی. تر دی چه «الصادق الامین» لقب د هم دغو له جانبه هم دوی ته ورکړی شوی ؤ.

يُلْقُوْنَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴿۲۲۳﴾

چه ږدی (دا شیطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اکثر د دوی دروغجنان دی. (یا غوږځوی شیطان خپلی اوریدلی شوی خبری له ملائکو کاهنانو ته چه افاک اثیم دی او زیاتره د دوی دروغجنان دی چه زیاتری خبری ئی دروغ دی).

تفسیر : یعنی شیاطین د یوه نه یوه جزئیهؤ غیبیه ؤ امورو د خبرو په متعلق کوم شیان له ورا د تښتیدلو په منځ کښی اوری په هغو کښی سل نوری خبری له خپله ځانه ګدوی او بیا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوی دغه د دوی د وحی حقیقت دی. پر خلاف د دی د انبیاؤ وحی داسی منظمه او مرتبه محفوظه ده چه د هغی یو حرف یو حرکت هم نشی پاتی کیدی. ځینو د «یلقون السمع» معنی داسی اخیسته ده چه شیاطین د ملإ الاعلیٰ په طرف غوږ ږدی که کومه غیبی خبره یا غږ ئی غوږ ته ورسیږی یا دروغجنو ګنهګارانو د شیطان خوا ته غوږونه نیولی وی که کومه خبره له هغوی ځنی واوری او بیا ژر تر ژره ئی خوره کوی.

وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوٗنَ ﴿۲۲۴﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوی د دوی ناپوهان (بی لیاری).

تفسیر : کافرانو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته استغفر الله کله کاهن، کله شاعر ویل نو دلته فرمائی چه د شاعری خبری محض تخیلات دی او له تحقیق سره بیخی تعلق نه لری نو ځکه په هغه خبره کښی ماسواء د مجالسو تودوالی او د خوښی او ساعت تیری او چرچی او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدایت نه دی حال دا چه د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک صحبت په میمنت او د دغه قرآن په برکت په زرهاؤ سریو د نیکی او هدایت لیاری موندلی دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ فِیْ كُلِّ وَادٍ يَّهِيْمُوْنَ ﴿۲۲۵﴾

آیا نه وینی ته چه بیشکه دوی په هری کندی او هری پندی د (خبری) کښی سرګردانه ګرځی (او ښکته پکښی دوبیږی. او پروا نه کوی چه دا حق دی که باطل).

تفسیر : یعنی هر یو مضمون چه د دوی په لاس کښې ولوید نو دوی هغه پسې اوږدوی که د چا په تعریف او ستاینه (صفت) کښې ولګیدل نو هغه آسمان ته خیژوی او که د چا په مذمت کښې لګیاء شول نو د ګردی (تولی) دنیا عیوب او مذمت په هغه کښې راتولوی. موجود معلوم ګرځوی او له معدوم څخه یو خورا (ډیر) ډیر ثابت او معلوم او موجود منظوموی الغرض دروغ، مبالغه، تخیل د دوی د کیڼ لاس معمولی لوبی دی په هره صحراء او بیدیاء کښې چه یو ځلی دوی سم شی بیا نو دوی بیرته مخ ګرځوونکی نه دی نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دی چه «اکذبه احسنه».

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾

او بیشکه دغه (شاعران) وائی هغه چه نه ئی کوی دوی.

تفسیر : یعنی کله چه شاعر اشعار ولولی نو داسی در ښکاری چه د ده قائل به له «یما» او «توروایانا» څخه هم ښه میره (بهادر) او زړه‌ور او له ځمری څخه به زیات شجاع وی. او کله چه وئی ګوری نو په انتهائی درجه دارن بی زړه او جبون درښکاری. او کله بالعکس چه دوی وګوری روغ رمټ پیاوړی (تکړه) او مضبوط درښکاری ولی د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسی درخرګندیږی (درښکاریږی) چه د دوی روح قبض شوی یا ئی نبضین له حرکته لویدلی دی. اوس به مری. «حالی» پخپل یو مسدس کښې د دغو دروغو یوه ښه نقشه ایستلی ده. الغرض د الله تعالیٰ دغه معظم رسول چه خاتم الانبیاء دی د دغه جماعت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری او له هم دغه جهته ئی فرمایلی دی «وما علمناه الشعر وما ینبغی له» د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتیاء، حقه او روښانه او د تحقیق، عدل او انصاف په میزان کښې تللی شوی وه هره خبره چه د دوی له مبارکی ژبی څخه وته هم هغه به عملاً لیدلی کیده آیا شاعر د داسی صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دی ته ویلی شی؟. کلا وحاشا ثم کلا وحاشا.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾ ع

مګر (نه دی مذموم) هغه (شاعران) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی دوی ښه (عملونه) او یادوی دوی الله ډیر او بدل اخلی (له کفارو په هجو د کفارو) وروسته له هغه چه ظلم کړی شوی وی (پر هغو) او ژر به پوه شی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی چه کوم ځای ته به بیرته لاړ شی دوی (یعنی بد

ځای ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسیر : مګر هغه څوک چه په هر شعر کښې د الله تعالیٰ حمد ووائی یا د نیکی په لوری ترغیب ورکړی یا د کفر مذمت یا د ګناه خرابی څرګنده (ښکاره) کړی یا د هغو کافرانو هجو او بدی ووائی چه د اسلام هجو کوی یا که څوک ده ته ایذاء او ضرر ورسوی د هغه جواب د اعتدال په اندازه ورکړی . نو داسی شعر ویل نه دی مذموم. لکه چه حضرت حسان بن ثابت رضی الله تعالیٰ عنه او نورو به هم داسی اشعار ویل نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ده امر صادر کړ چه د کفارو جواب ورکړه روح القدس ستا سره دی.
د «من بعد ما ظلموا» په مناسبت ئی وفرمایل چه: ظالمانو ته به عنقریب خپله آخره خاتمه او انجام معلومیږی چه د دوی اوښ پر کومه ډډه پریوځی؟ له ګردو (تولو) څخه زیات ظلم دا دی چه د الله تعالیٰ کتابونو او انبیاؤ ته د دروغو نسبت کوی. او په کاهن او شاعر ویلو سره ئی تکذیب کوی.

تمت سورة الشعرآء بفضل الله تعالیٰ وحسن توفیقه

سورة النمل مكية وهی ۹۳ آية و ۷ ركوعات ورقم تلاوتها ۲۷ تسلسلها حسب النزول ٤٨ نزلت بعد الشعرآء.
د «النمل» سورت مکی دی (۹۳) آیتونه (۷) رکوع لری. په تلاوت کښې (۲۷) او په نزول کښې (٤٨) سورت دی وروسته د «الشعرآء» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان، ډیر رحم والا دی.

طٰسٓ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ ﴿۱﴾ هُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۲﴾ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿۳﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۴﴾

دا (آیتونه د دی سورت) آیتونه د قرآن او د کتاب مبین (ښکاره بیانونکی) دی. (دغه قرآن) سمه صافه لیاره ښوونکی دی (تول جهان ته) او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په نعیم سره) هغه (مؤمنان) چه قائموی (سم

اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة (د اموالو خپلو) او دوی په (ورځی) آخری (چه قیامت دی) هم دوی یقین کوی (چه خامخا رابه شی په حقه سره) بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په (ورځی) آخری (چه قیامت دی) ښائسته کړی دی مونږ دوی ته (قبیحه) عملونه د دوی پس دوی حیران سرگردانه دی (په دغو بدو اعمالو خپلو کښی).

تفسیر : یعنی هر هغه څوک چه له ده سره د آخری خاتمی او انجام فکر او اندیښنه نه وی نو هغه دی د هم دغی فانی دنیا په فکر او اندیښنه کښی ډوب پروت وی او د ده د گردو (تولو) زیارونو (محنتونو) او کوښښونو مرکز هم دغه څو ورځنی دنیوی ژوندون دی او د هغه کتاب او نبی په طرف له سره نه گوری چه د دوی مخ له هغه فانی طرف نه د عاقبت او باقی ژوندون په طرف اړوی او متوجه کوی ئی. او نه ورته فکر او توجه کوی دوی په دنیوی عیش او مینه کښی داسی غرق او ډوب تللی دی چه د هادیانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدی بلکه پر دوی مسخری کوی او ملندی وهی، پر آسمانی صحائفو طعنی وهی او پر انبیاؤ مزاح کوی او هم دغه وضعیت پخپل فکر او زعم ښه بولی او پرله پسی په هم دغه گمراهی کښی ترقی او پرمخ تگ کوی.

تنبیه : د تزئین نسبت د الله تعالیٰ په طرف له دی حیثیته شوی دی چه د هر شی خالق او مالک هم دی دی پر کوم سبب باندی د مسبب ترتب بی د ده د مشیت او ارادی څخه نشی کیدی لکه چه په نورو ځایونو کښی د اضلال، د ختم د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی د «نمل» د سورت د دغو ابتدائی آیاتونو مضمون د «البقرة» د سورت له ابتدائی آیاتونو سره زیات مناسب او قریب دی نو ښائی د هغو آیاتونو تفاسیر دلته بیا یو ځلی ولوستل شی!.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَهُمۡ سُوٓءُ ٱلۡعَذَابِ وَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡأَخۡسَرُونَ ۝٥

دا هم هغه کسان دی چه مقرر دی دوی ته ډیر بد عذاب (په دنیا کښی) او دوی په آخرت کښی هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر : یعنی هلته به له گردو (تولو) څخه زیات هم دوی په نقصان او خساره کښی پراته وی.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى ٱلۡقُرۡءَانَ مِن لَّدُنۡ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ۝٦

او بیشکه ته (ای محمده!) خامخا در ښوولی کیږی (دررسیږی) تاته قرآن له نزده د ښه حکمت والا ښه علم والا (چه الله دی).

تفسیر : یعنی دغه بدبختان پرېوده چه د ضلالت په تیه (میره) کښې سرګردانه وګرځی کله چه دوی د عظیم الشان قرآن قدر او عزت ونه پیژنده او د ده د هدایاتو او بشاراتو څخه ئی فائده وانه خسته نو ښائی چه د دوی حال او احوال هم داسی کیدی. تاسی الله تعالیٰ ته شکر وکړئ چه د دغه علیم او حکیم له جانبه له ګردو (تولو) څخنی زیات عظیم الشان کتاب (قرآن) تاسی ته مرحمت شوی دی چه له هغه څخه تل تاسی ته جدید جدید فوائد دررسیږی او په هغه کښې مؤمنانو ته بشارات او مکذبانو ته عبرتناکه واقعات اورول شوی دی څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوی او د دروغو حمایت کوونکی پر خپلی بدی خاتمی او خراب انجام مطلع شی. لکه چه په هم دی اغراض وروسته له دی نه د حضرت موسیٰ علیه السلام او د فرعونیانو قصه اوروله کیږی.

اِذْ قَالَ مُوْسٰى لِاَهْلِهٖٓ اِنِّىْٓ اٰنَسْتُ نَارًا ؕ

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ ښځی خپلی ته بیشکه چه ما ولید یو اور (له لری).

تفسیر : دغه له «مدین» نه د راتګ په وقت کښې څه وقت چه «دوی وادی» ته ورنژدی شو. کله چه ئی په یوه یخه توره تیاره شپه کښې لیاره ورکه کړی وه د حضرت موسیٰ علیه السلام وینا ده چه له خپلی ښځی بیبی صفوره د شعیب علیه السلام لور سره ئی کوی د دغه مفصله قصه د «طٰهٰ» د سورت په تفاسیرو کښې پخوا تیره شوی ده هلته دی بیا ولوستی شی.

سَاٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰتِيْكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ۝

ژر به راوړم تاسی ته له دی (ځای د اوره) خبر (د حال د لیاری) یا به راوړم تاسی ته لمبه لګولی (په سر د پلتی یا لرګی) دپاره د دی چه تاسی تاوده شئ (په هغه اور).

تفسیر : یعنی د لیاری خبر او پته تاته راوړم که د دغه اور سره نژدی څوک وی. که نه اقلا ستاسی د تودیدلو دپاره کومه لمبه یا څکروته به راوړم.

فَلَمَّا جَآءَهَا نُوْدِىَ اَنْۢ بُوْرِكَ مَنْ فِى النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ؕ

پس کله چه راغی دغه (موسیٰ) هغه (اور) ته غږ وکړ شو داسی چه برکتناک کړی شوی دی هغه چه په دغه اور کښې دی او هغه چه چاپیر دی له دغه (اوره)،

تفسیر : کله چه موسٰی علیه السلام هلته ورسید دغه خبره ورته معلومه شوه چه دغه دنیوی اور نه دی بلکه غیبی او نورانی اور دی چه په هغه کښې د الله تعالیٰ د انوارو آثار ځرګندیږی (راښکاره کیږی) یا د هغه بریښنا بریښی ښائی چه دغه به هم دا وی چه په حدیث کښې د هغه په نسبت فرمایلی شوی دی: «حجابه النار» یا «حجابه النور» بیا له غیبه پری غږ وشو: ﴿ اَنۡۢ بُوۡرِكَ مَنۡ فِی النَّارِ وَمَنۡ حَوۡلَهَا ﴾ یعنی د ځمکی دغه ټوټه مبارکه ده او په دغه اور کښې چه کومه تجلی ده هغه هم مبارکه ده او د ده په منځ او شاؤ خوا کښې کوم ذوات چه دی هغوی ګرد (ټول) مقدس دی. مثلاً پرښتی، یا پخپله موسیٰ علیه السلام. هغه ګرد (ټول) سره مبارک دی. دغه نی اغلباً د موسیٰ علیه السلام د مأنوس ګرځولو او د اعزاز او اکرام دپاره فرمایلی دی.

وَسُبۡحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِیۡنَ ﴿۸﴾

او (غږ وکړ شو چه) پاکی ده الله ته چه رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی د مکان، زمان، جهت، جسم، صورت، رنګ او د حدوثو د نورو سماتو ځنی د الله تعالی ذات پاک دی. په اور کښې د ده د تجلی دغه معنی نه ده چه معاذ الله په اور کښې به د ده مقدس ذات حلول فرمایلی ؤ؟ عالم رڼوونکی لمر هم په قلعی لرونکی آئینه (هنداره) کښې متجلی کیږی لیکن کوم داسی ناپوه او احمق به پیدا کیدی شی چه داسی ووائی چه د شمسی دومره یوه لویه کره په دغومره یوی وړوکی هنداری کښې ځای نیولی دی؟.

یٰمُوۡسٰۤی اِنَّهٗۤ اَنَا اللّٰهُ الۡعَزِیۡزُ الۡحَکِیۡمُ ﴿۹﴾

ای موسٰی شان دا دی چه زه یم الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوم).

تفسیر : یعنی په دغه وقت کښې له تا سره زه پخپله غږیدونکی یم دغه ګرده (توله) واقعه مفصلاً د «طٰهٰ» په سورت کښې تیره شوی ده. (بیا غږ ورته وشو داسی چه:)

وَاَلۡقِ عَصَاكَ ؕ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهۡتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ

او وغورځوه همسا خپله (نو نی وغورځوله) پس کله چه ولیدله (موسٰی) هغه

(همسا) چه خوځیدله ګواکی دغه (همسا) یو نری سپین ځغاستونکی مار دی.

تفسیر : ښائی په ابتدا کښی به نری وی. یا به د حرکت د سرعت لامله (له وجی) دغه تشبیه ورکړی شوی وی. نه د جثی د صغارت لامله (له وجی).

وَّلّٰى مُدۡبِرًا وَّلَمۡ يُعَقِّبۡ ؕ يٰمُوۡسٰى لَا تَخَفۡ ۚ اِنِّىۡ لَا يَخَافُ لَدَىَّ الۡمُرۡسَلُوۡنَ ۝۱۰

نو مخ ئې تری وګرځاوه په شا تلونکی او راونه ګرځیده بیرته (نو بیا غږ ورته وشو) ای موسیٰ مه ویریږه (له دی ماره) بیشکه زه چه یم نه ویریږی په نزد ځما مرسلان. (له هیڅ شی نه)

تفسیر : یعنی سره له دی نه چه دغه د حضور او اصطفاء مقام ته هم رسیدلی ئې خو بیا هم ویریږی نو دغه ویریدل څه مطلب او معنی لری؟ مرسلانو ته نه دی لائق چه وروسته ځمونږ د قرب دربار د رسیدلو څخه له همسا یا مار یا د بل کوم مخلوق څخه وویریږی. په دغه مقام کښی ښائی چه د دوی زړونو ته انتهائی سکون او طمانیت حاصل شی.

تنبیه : دغه طبیعی خوف دی چه د نبوت سره څه منافات نه لری.

اِلَّا مَنۡ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسۡنًۢا بَعۡدَ سُوۡٓءٍ فَاِنِّىۡ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ۝۱۱

لیکن هغه څوک چه ظلم ئې کړی وی (په ځان خپل) بیا بدل راوړی نیکی وروسته له بدی (چه په صدق سره ثابت شی) پس بیشکه زه ښه ښښونکی یم (د خطیاتو) ډیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره نو د ده توبه به قبلوم او مغفرت ورته کوم).

تفسیر : دغه منقطع استثناء ده یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ قرب ته ورسیدی تاته هیڅ ویره او اندیښنه نه ده په کار خوف او اندیښنه یواځی هغه چاته په کار ده چه کومه ګناه یا خطاء تقصیر ئې کړی وی چه د هغه په نسبت هم ځمونږ په دربار کښی داسی قاعده شته چه وروسته له ګناه که کوم سړی په صدق او اخلاص سره توبه وباسی. او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست کړی او د نیکیو او حسناتو په وسیله خپلی بدی او سیآت محو او ورک کړی نو الله تعالیٰ ئې پخپل رحمت سره معافوونکی دی.

حضرت شاه صاحب لیکی: «حضرت موسیٰ په سهو او خطأ سره یو کافر وژلی ؤ نو هم هغه د قصاص ویره د ده په زړه کښی وه چه هغه هم دلته وروبښلی شو».

وَأَدۡخِلۡ يَدَكَ فِي جَيۡبِكَ تَخۡرُجۡ بَيۡضَآءَ مِنۡ غَيۡرِ سُوٓءٍۖ فِي تِسۡعِ ءَايَٰتٍ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَقَوۡمِهِۦٓۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَوۡمٗا فَٰسِقِينَ ﴿١٢﴾

او ننباسه لاس خپل په گريوان خپل كښې نو وبه وځي (په خلاف د طبيعي لون خپل) تک سپين بې له كومه عيبه (او مرض پس سره له دې دواړو معجزو چه حساب دي) په نهو معجزو ستا كښې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته بيشكه دوى دي يو قوم فاسقان (وتونكي له فرمان).

تفسير : د دغو معجزاتو بيان د «بني اسرآئيل» په سورت كښې د ﴿ وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَىٰ تِسۡعَ ءَايَٰتِۭ بَيِّنَٰتٖۖ فَسۡـَٔلۡ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ إِذۡ جَآءَهُمۡ ﴾ الآية ـ آيت لاندى ليكلى شوى دي هلته دي ولوست شي.

فَلَمَّا جَآءَتۡهُمۡ ءَايَٰتُنَا مُبۡصِرَةٗ قَالُواْ هَٰذَا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسۡتَيۡقَنَتۡهَآ أَنفُسُهُمۡ ظُلۡمٗا وَعُلُوّٗاۚ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿١٤﴾

پس كله چه راغلل (فرعون او فرعونيانو ته) آيتونه (معجزى د قدرت) زمونږ ښكاره روښاني نو وويل دوى چه دغه سحر (كودى) دى ښكاره او منكران شول دوى په دغو (آياتونو) حال دا چه يقين كړى ؤ په دغو معجزاتو نفسونو د دوى (چه حق او له جانبه د الله دى ليكن انكار ترى وكړ دوى) له جهته د ظلم او سركشي پس وگوره څرنگه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسير : يعني كله چه وقتاً فوقتاً د دوى د ستر گو د خلاصولو دپاره هغه معجزى ورښودلى كيدى نو دوى به ويل چه دغه گردى (تولى) كودى او جادو دى حال دا چه د دوى په زړونو كښې په يقيني دول (طريقه) سره دغى خبرى ځاى نيولى ؤ چه موسىٰ عليه السلام رښتين دى او دغه معجزى چه راښيئ يقيناً د الله تعالىٰ د قدرت دلائل دى، سحر، جادو، شعبده، نظر بندى او بل كوم باطل شى نه دى او تش د بى انصافى، غرور، او تكبر لامله (له وجى) عمداً او د خپل ضمير په خلاف د حق تكذيب او له صدق څخه انكار كاوه. بيا نو څه وشو؟ څو ورځي وروسته له دى نه دغه خبره ورمعلومه شوه چه د داسي ضد كوونكيو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه

کیږی؟ دوی ټول د قلزم د بحیری د امواجو یوه ګوله شول او هیڅ یوه ته ئی ګور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَ سُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته او سلیمان ته (یو خاص) علم، او وویل دواړو چه ټولی ثناوی ستائنی (صفتونه) دی الله ته هغه چه مشرتیا (فضیلت) ئی راکړی دی مونږ ته پر ډیرو له (هغو) بندګانو خپلو چه مؤمنان دی.

تفسیر : حضرت سلیمان د حضرت داؤد علیهما السلام ځوی ؤ دغه پلار او ځوی ته هر یوه ته الله تعالیٰ د ده له شانه سره مناسب یو خاص علم ورعطاء کړی ؤ. شرایع، احکام، د سیاست اصول، حکومت چلول او نور ګرد (ټول) علوم د دی لفظ لاندی داخل شول هغه علم چه الله تعالیٰ داؤد او سلیمان علیهما السلام ته ورکړی ؤ د هغه اثر دا ؤ چه دوی د الله تعالیٰ د انعاماتو شکر اداء کاوه. د الله تعالیٰ د کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلی نعمت څخه لوی نعمت دی. «پر ډیرو» ئی ځکه وفرمایل چه ډیرو نورو بندګانو ته الله تعالیٰ پر دوی فضیلت ورکړی دی. پاتی شو پر ګردو (ټولو) مخلوقاتو کلی فضیلت لرل نو دغه انعام او اکرام په ګردو (ټولو) انامو کښی ځمونږ سیدالکونین خاتم المرسلین فخر الاولین والآخرین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په برخه شوی دی.اللّٰهم صل وسلم و بارک علیه وعلیٰ آله و اصحابه اجمعین.

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ

او میراث واخیست سلیمان (نبوت. علم. سلطنت) نه داؤد څخه (له نوره اولاده ئی).

تفسیر : یعنی د داؤد علیه السلام په (نولسو) ځامنو کښی د ده اصلی ولی عهد او خلیفه حضرت سلیمان علیه السلام شو چه د ده په مبارک ذات کښی الله تعالیٰ نبوت سلطنت دواړه جمع کړی ؤ او داسی مملکت او حکومت ئی ورعطاء کړی ؤ چه له ده څخه وړاندی او وروسته د بل چا په برخه کښی داسی یو صوری او معنوی، ظاهری او باطنی عظمت او شوکت نه دی جمع شوی. انسانان، پیریان، طیور، هوا، او نور ټول ورته مسخر شوی ؤ. لکه چه د «سبأ» په

سورت کښې راځي.

وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمۡنَا مَنطِقَ ٱلطَّيۡرِ

او ووېل (سليمان) اې خلقو ښوولې شوې دې موږ ته خبرې د الوتونکيو مرغانو.

تفسير : له دغې خبرې څخه انکار ګواکې د بداهت څخه د انکار په منزلت دې چه طيور او پرندګان کومې خبرې او چر پر چه کوي په هغه کښې تر يوه حد پورې د افهام او تفهيم شان موندلې کيږي. يو مرغه څه وقت چه خپله جوړه ځان ته رابولي. يا د دانې ورکولو دپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوي په دغو ګردو (تولو) حالاتو کښې د ده بولي، لهجه او غږيدل له سره يو شان نه دي لکه چه د طيورو مخاطبين او سامعين دغه فرق او توپير (فرق) په ښه شان سره محسوسولی شي نو له دې نه موږ پوهيدی شو چه د نورو احوالو او ضروورياتو په وقت کښې هم د دوی په دغو چونيدلو کښې اګر که موږ ته ډير متشابه او متقارب هم راښکاره شي کوم داسې لطيف او خفيف تفاوت او توپير (فرق) به ضرور وي چه پر هغه باندې به دوی پخپلو منځونو کښې سره پوهيږي.
تاسې کومې تيلګراف خانې ته ورشئ او د تيلګراف متشابه کهټ، کهټ ته غوږ کيږدئ که تاسې پر تيلګرافي رموزو او اشاراتو پوه نه يئ نو تاسې ته دغه مطرد او مکرر او متشابه حرکات او اصوات په بادي النظر کښې چټې (بيکاره). مهمل او بې معنی شي درښکاري او بالعکس که کوم تيلګرافي غوږ ورته کيږدي نو علی‌الفور د هغو د محتوياتو څخه تاسې ته مفصل معلومات درکوي. ځکه چه دغه تيلګرافي د دغو «تيليګرافيهٔ حرکاتو اصواتو» په مدلولاتو او مفهوماتو پوره پوه او واقف وي. علىٰ هذا القياس څه بعيد دې چه حقيقي واضع د طيورو په نغماتو کښې هم د مختلفو معانيو او مطالبو د اظهار لپاره هم څه فرق او امتياز ايښې وي لکه چه د انسان ووړکی د خپلې مور له ژبې څخه ورو ورو واقفيږي د طيورو چيچان (بچي) به هم د خپل فطری استعداد په اثر د خپلو نورو بنې نوعو په بوليو پوهيږي او د نبوت د اعجاز په شان به الله تعالىٰ خپل يو نبي ته د دوی د ويناؤ پوه هم ورعنايت کړی وي.
د حيواناتو لپاره د جزئي ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلم دی. ليکن د يورپ جديد تحقيقات اوس د حيواناتو عاقليت د آدميت تر سرحد پورې قريب کړی دی تر دې چه د حيواناتو د بولې (وينا) د «ابجد» په تيارولو پسې هم لګيدلې دي.
لوی قرآن خبر راکړی دی چه: «هر شي د خپل رب تسبيح او تحميد کوي. ليکن تاسې پرې نه پوهيږئ او هر الوتونکی خپل د صلوٰة او تسبيح څخه واقف دی» په صحيحه ؤ احاديثو کښې د حيواناتو تکلم بلکه د محضه ؤ جماداتو خبرې کول او تسبيح ويل ثابت دي.

له دی نه ظاهر شو چه خپل د خالق اجمالی مگر صحیح معرفت د هر شی په فطرت کښی مفطور او مرکوز دی. نو بیا د دوی پر تسبیح او تحمید او ځینو محاورو او خطاباتو د الله تعالیٰ د ځینو بندګانو د خرق العاده پر ډول (طریقه) مطلع کیدل د عقلیه ؤ محالاتو څخه نه دی.
هو! د عمومی عادت په خلاف هرومرو (خامخا) دی. نو که اعجاز او کرامت له عمومی عادت او معمول سره موافق وی نو هغه ته به څوک اعجاز او کرامت وائی. د عاداتو پر خوارق مونږ یوه مستقله رساله لیکلی ده هغه دی ولوسته شی په هر حال په دغه رکوع کښی دا قسم څو معجزی مذکوری دی چه په هغو کښی زائغین عجیب او غریب، چټی (بیکاره)، فضول او رکیک تحریفات کوی ځکه چه د دوی په اتکل سره د ځینو طیورو له خوا د انسانی ځینو علومو اداء کول پخپلو بولیو سره، او د میږی پخپلو منځونو کښی سره خبری اتری کول. او د حضرت سلیمان علیه السلام پوهیدل د دوی پر دغو خبرو ګرد (تول) لغو او داسی د حماقت خبری دی چه پری یو وړوکی هلک هم یقین نشی کولی لیکن زه وایم چه د ملیونو محقیقینو او د اسلافو او د اخلافو د ګردو (تولو) علماؤ په نسبت داسی خیال کول چه هغوی به داسی ناقصو لغو او بدیهی البطلان خبرو باندی چه یو هلک او ناپوه هم نشی منلی ولی له قدیم الایام څخه تر نن پوری بلاتردید او تکذیب ټینګ ولاړ دی او بیانوی ئی؟ او د دغو اوهامو تردید نه کوی؟ او د آیاتونو دغه صحیح حقیقت چه نن ورځ تاسو ته منکشف شوی دی د هغوی ځنی هیڅ یوه نه دی بیان کړی؟ دغه خیال له هغو خبرو څخه هم ډیر زیات لهو او مهمل او حماقت دی چه ته د هغه منل له خلقو څخه غواړی. د علماؤ څخه په هره زمانه کښی غلط فهمی خطأ او تقصیر کیدونکی وی مگر دغسی له سره نشی کیدی چه پر هغو محسوساتو او په مخ کښی پراته‌ؤ شیانو او حقائقو باندی چه د انسان هر هلک هم پری پوهیدی شی له سلهاؤ کلو راهسی خورا ډیر لوی پوهان عالمان او محققان هم ونه پوهیږی او د یوه تن عقل او فکر هغه طرف ته معطوف نه شی؟.
په یاد ئی ولرئ چه مونږ د اسرآئیلی خرافاتو تائید نه کوو هو! تر کومی اندازی پوری چه د اسلافو له اکابرو څخه بلا اختلاف د الله تعالیٰ د کلام مدلول بیان شوی دی هغه هرومرو (خامخا) تسلیم کوو اعم له دی چه هغه له اسرآئیلی روایاتو سره موافق وی که مخالف.

وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ

او راکړی شوی دی مونږ ته له هر څیز څخه (چه انبیاؤ او باچایانو ته ورکاوه شی).

تفسیر : یعنی د داسی عظیم الشان سلطنت او نبوت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چه په کار دی هغه ګرد (تول) ئی راعطاء کره!.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه دغه (عطاء) خامخا هم دغه فضل فضیلت دی ښکاره . او جمع کړی شوی دپاره د سلیمان لښکری دی د ده له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو بیا به د دوی ډلی ترلی کیدلی (په ترتیب سره).

تفسیر : هر کله به چه حضرت سلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو نو د انسانانو پیریانو او د طیورو د دری واړو اقسامو لښکر به ئی له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو. او د دوی په دغو افواجو کښی به یو ځان ته نظم نسق او انضباط قائم ؤ. مثلاً وروستنی افواج به سره له خپلو ګرندی تللو یا الوتلو خپلو له ړومبنیو افواجو څخه نشو وړاندی کیدی او نه به هیڅ یو لښکری فرد داسی کولی شو چه خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشی کړی او چیری لاړ شی لکه چه نن ورځ په بری بحری او فضائی قواؤ کښی پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیده کیږی.

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ

تر هغه پوری کله چه راغلل دوی پر کنده د میږیو،.

تفسیر : یعنی حضرت سلیمان علیه السلام له خپل لاؤ لښکر سره له داسی یو میدان څخه تیریده چه هلته د میږیانو ډیره لویه ودانی وه.

تنبیه : په کوم ځای کښی چه ډیر میږیان سره راتول شی او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړی هغه ته په عربی ژبه «قریة النمل» وائی «یعنی د میږیانو کلی» مفسرانو په مختلفو بلادو کښی د داسی میدانونو او بیدیاؤ نښه او پته لګولی ده چه هلته د میږیانو خورا (ډیر) زیات کورونه او کلی شته چه د دغو له منځه پر یوه باندی حسب الاتفاق د حضرت سلیمان علیه السلام ګزر شوی ؤ.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

نو وویل یوه میږی (چه مشر ؤ پر نورو) ای میږیو! ننوځئ تول مساکنو سوړو خپلو ته چه مات او چیت پیت مو نه کړی هرومرو (خامخا) تاسی لره سلیمان او لښکر د ده حال دا چه دوی به نه وی پوه (د تاسی له دی پائمالیدو نه)،

تفسیر : یعنی سلیمانی لښکر خو داسی نه دی چه عمداً او په قصد سره تاسی وژنی. هو امکان لری چه د لاعلمی او ناپوهی په سبب پائمال شئ! حضرت شاه صاحب لیکی: «د میږی غږ هیڅ یو انسان نشی اوریدی خو د سلیمان علیه السلام غوږ ته د دوی دغه خبری ورسیدی او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل.» نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه : د حیواناتو علماؤ له کلونو کلونو راهسی کومی تجربی چه کړی دی له هغوی څخه دا راڅرگندیږی (راښکاره کیږی) چه دغه خوار او حقیر ساکښ (ذی روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعی حیات، سیاسی نظام کښی ډیر زیات له انسانی خویونو سره قریب واقع شوی دی او د دغو امورو اداره په ډیر عجیب او غریب ډول (طریقه) سره کوی. د انسانانو په شان میږیان هم د کورنیو او ټبرو او قبائلو خاوندان دی. په دوی کښی هم د تعاون او خواخوږی جذبات شته. د دوی د اعمالو تقسیم او د حکومت نظام د انسانی اداراتو سره ډیر قریب او متشابه لیدل کیږی، اروپائی محققان ډیر زیات وقت په هغو اطرافو او حوالیو کښی اوسیدلی دی چه هلته د میږیانو کورونه او کلی ډیر ؤ. او دوی د خپلو تتبعاتو ډیر زیات قیمتدار معلومات سره راټول کړی دی. افسوس چه په دغو مختصرو فوائدو کښی هغه نه ځائیږی. محض د دغه مقام له مناسبت سره د «دائرة المعارف المصریة» آخری جملی نقلوو: «فمتٰی داهم عدو قریة النمل اختفت العملة وخرجت الجنود للقتال والنضال فیخرج اولاً واحد منها للاستطلاع ثم یعود مخبراً بما رأی و بعد هنیهة تخرج ثلاثة او اربعة یتبعها عدد کثیف من الجیوش بادیة علیهم علائم الحنق فتلدغ کل ما صادفته ولا تفلت من تلدغه ولو قطعت ارباً ارباً فاذا انتهی القتال رجع الفعلة فاعادوا بناء ما تهدم یتخللها عدد من الجنود للحراسة لا للعمل» په دغو جملو کښی دغه خبره راڅرگنده (راښکاره) شوه هم دا چه دوی د خطری له راتگه اطلاع مومی یو میږی د باندی وځی او لازمه معلومات ځان ته حاصلوی او بیا دغه معلومات ژر تر ژره خپل قوم ته وړی او هغوی ته له کوائفو څخه اطلاع ورکوی. باقی د سلیمان علیه السلام له احواله خبریدل او بیا د سلیمان له دغو خبرو څخه مطلع کیدل د خرق العادت په ډول (طریقه) ؤ.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا

تَرۡضَىٰهُ وَأَدۡخِلۡنِي بِرَحۡمَتِكَ فِي عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ۝١٩

پس تبسم وکړ (سلیمان) په دغه حال کښې چه خندا کوونکې ؤ (ورپسې تعجباً او سروراً) له وینا د هغه میږی او وویل سلیمان ای ربه ځما الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چه شکر وکړم د نعمت ستا هغه چه انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه (په فضل خپل سره) خوښوی ته هغه او ننه باسه ما (او یو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کښې چه صالحان دی.

تفسیر : کله چه سلیمان علیه السلام د هغی میږی پر خبره وپوهیده متعجب شو. او د سرور او نشاط له فرطه ئی د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله. او وویل سلیمان ای ربه ځما الهام وکړه، را په برخه کړه دا چه شکر وکړم د نعمت ستا هغه چه انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه پخپل فضل سره خوښوی ته هغه او ننه باسه او یو ځای می کړه په رحمت خپل سره په هغو بندګانو خپلو کښې چه صالحان دی.
یعنی حیران یم ستا د دغو عظیمهؤ انعاماتو شکریه په کومه ژبه اداء کړم پس ستا له درباره التجاء کوم چه ماته داسې پوره توفیق راکړی چه په ژبه سره او په عمل سره ستا شکر اداء کړم او په اعلیٰ درجه نیکو بندګانو کښې می چه انبیاء او مرسلین دی محشور وفرمائی!.

وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيۡرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ أَرَى ٱلۡهُدۡهُدَ أَمۡ كَانَ مِنَ ٱلۡغَآئِبِينَ ۝٢٠

او لټونه ئی وکړه د مرغانو (او هدهد ئی ونه مونده) نو وی ویل څه مانع دی ما لره چه نه وینم زه هدهد بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دی تولی څخه چه ئی نه وینم).

تفسیر : بنا پر کوم ضرورت حضرت سلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضری واخیسته هدهد د ده په نظر کښې رانغی نو ځکه ئی وفرمایل دا څه خبره ده چه زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کښې پټ دی او زه ئی نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی.
تنبیه : له طیورو څخه حضرت سلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخیستل، مثلاً په هوائی سفرونو کښې به دوی مامور ؤ چه د سلیمان علیه السلام پر سر داسې والوځی چه د دوی پر تخت سیوری ولویږی عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولګوی. خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوی. په دغه وقت کښې امکان لری چه هدهد ته به کوم یو خاص ضرورت وروراندی شوی وی او دی به د هغه لامله (له وجی) غیر حاضر شوی وی. مشهور دی په کوم ځای

کښې چه تر ځمکې لاندې اوبه دیر نژدې وی هدهد ته محسوس کیږی او دغه دومره مستبعد نه دی چه الله تعالیٰ د یوه ساکښ (ذی روح) کومه حاسه له انسانانو او له نورو ساکښانو (ذی روحو) ښخه زیاته تیزه او متحسسه وګرځوی د هدهد په نسبت خورا (دیر) معتبر ثقات بیان فرمائی چه پر هر ځای کښې چه تر خاورو لاندې د خاوری چنجیان وی دی پری متحسس کیږی او علی‌الفور ئی راوباسی تر دی چه کله کله تر دوو لویشتو پوری هم ځمکه کنی. او هغه چینجی تری راوباسی.

لَاُعَذِّبَنَّهٗ عَذَابًا شَدِيْدًا اَوْ لَاَاذْبَحَنَّهٗٓ اَوْ لَيَاْتِيَنِّيْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۱﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هرومرو (خامخا) ده ته عذاب سخت (مثلاً د هغه وزرونه او بڼکې به وشکوم) یا خامخا ذبح به کړم هرومرو (خامخا) زه دی یا به خامخا راوړی دی هرومرو (خامخا) ماته برهان دلیل ښکاره (په غیاب خپل چه له دی وجې نه غایب وم)

تفسیر : یعنی خپل د غیر حاضرئ کوم واضح او ښکاره دلیل راوړاندی کړی.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيْدٍ فَقَالَ اَحَطْتُّ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَاٍۭ بِنَبَاٍ يَّقِيْنٍ ﴿۲۲﴾

پس څنډ (ایسارتیا) وکړ هدهد نه دیر (بلکه لږ څنډ (ایسارتیا) ئی وکړ او ژر راغی) پس وویل (هدهد په جواب د سلیمان کښې) احاطه وکړه ما په هغه څیز (او پوره پری خبر شوی یم) چه نه ده احاطه کړی تا (او نه ئی پری خبر) په هغه باندی او راغلی یم زه تاته له سبا ښخه په خبری تحقیقی یقینی سره .

تفسیر : حضرت سلیمان علیه السلام ته د هغه ملک احوال په مفصل دول (طریقه) سره نه ؤ رسیدلی. اوس وررسید. «سبا» د یوه قوم نوم دی چه د هغوی ملک په عربستان کښې د یمن په اطرافو کښې ؤ (موضح القرآن) ګواکی د هدهد په وسیله الله تعالیٰ دغه تنبیه وفرمایله چه د دیرو لویو لویو انسانانو علم هم له سره نشی محیط کیدی. وګورئ چه د هغه نبی په شان چه پخپله الله تعالیٰ داسی فرمایلی ؤ ﴿ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ﴾ هغه ته د یوی جزئی اطلاع هدهد وررسوی.

إِنِّي وَجَدتُّ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ

بیشکه چه ما وموندله یوه ښځه چه باچاهي ئی کوله پر دغه (اهل د سبا) او ورکړی شوی دی دغی (ښځی) ته له هر څیز څخه (چه باچایانو ته ورکولی شی).

تفسیر : په هر شی کښی مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال گرد (تول) شیان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

او دی دی ته تخت ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د دی ملک د ملکی تخت داسی مکلف، مرصع او ډیر قیمتدار دی چه د دنیا هیڅ یوه له باچاهانو سره هغسی تخت نشته، مفسرینو د دغی ملکی نوم «بلقیس» لیکلی دی والله اعلم.

وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

ومی موندله دغه ښځه او قوم د دی چه سجده کوی دوی لمر ته بی له الله او ښایسته کړی دی دوی ته شیطان عملونه د دوی پس منع کړی دی (شیطان) دوی له سمی صافی لیاری پس دوی نه مومی سمه صافه لیاره.

تفسیر : یعنی هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دی. او شیطان دوی له لیاری څخه ایستلی دی او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کښی ښایسته ورځرگند (ورښکاره) شوی دی نو ځکه دوی د هدایت لیاره نشی موندلی. هدهد پخپلی دغه وینا سره گواکی سلیمان علیه السلام ته ترغیب ورکړ چه د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړی.
(منع کړی دی شیطان دوی د سمی لیاری څخه په دی شان:)

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

چه دوی نه کوی سجده الله ته هغه (الله) چه راوباسی (ښکاره کوی) پټ څیزونه چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی او (هغه الله) چه ورمعلوم دی هر هغه څیز هم چه پټوئ ئی تاسی (په زړونو خپلو کښی) او هر هغه څیز چه ښکاروئ ئی تاسی (په ژبو خپلو کښی).

تفسیر : غالباً د دغه هدهد د کلام تتمه ده. معلومیږی چه حیوانات فطرتاً د خپل خالق د صحیح معرفت لرونکی دی. یا د خرق عادت په ډول (طریقه) هم دغه یوه هدهد ته دغسی تفضیلی معرفت ورعطاء کړی شوی ؤ. هو! که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو دغسی معرفت په یوه وچ لرګی کښی هم پیدا کولی شی. باقی په حیواناتو کښی په فطری ډول (طریقه) سره د داسی عقل او معرفت وجود چه هغه «صدر شیرازی» په «اسفار اربعه» کښی په «حضوری علم» یا «شعور بسیط» سره تعبیر کړی دی د دی خبری مستلزم نه دی چه د هغو په طرف هم انبیاء مبعوث شی. ځکه چه دغه فطری معرفت کسبی نه دی جبلی دی. او د انبیاؤ بعثت له کسبیاتو سره تعلق لری. دغه هم صحیح نه دی چه په هر هغه شی کښی چه په کومه اندازه عقل او شعور وی نو هغه دی مکلف هم وی مثلاً حق شریعت صبیان او کوچنیان (واړه) نه دی مکلف کړی حال دا چه قبل البلوغ په صبیانو کښی په کافی اندازه عقل او تمییز موجود وی نو پر دغه د حیواناتو د عاقلیت اندازه هم وکړئ!.

تنبیه : په «موضح القرآن» کښی راغلی دی: «د هدهد روزی دا ده چه له شګو څخه چنجیان راوباسی او خوری ئی نه دانه خوری او نه میوه. دی د الله تعالیٰ د دغه قدرت سره کار لری» ښائی د هم دی لامله (له وجی) د «یخرج الخبء» ذکر ئی په خاص ډول (طریقه) سره کړی دی. والله اعلم.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ السجدة

الله چه دی نشته هیڅ لائق د عبادت مګر یواځی هم دی دی رب د عرش ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د ده د عظیم عرش سره د بلقیس تخت څه مناسبت لری؟.

قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

نو وويل (سليمان) ژر به وګورو آيا رښتيا ويلی ده تا (ای هدهده!) دغه خبره يا که ئی ته له دروغ ويونکيو.

تفسير : يعنی زه ستا د دروغو امتحان آخلم. (بيا سليمان يو مکتوب وليکه او هدهد ته ئی وويل:).

اذْهَب بِّكِتَابِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

يوسه ته (ای هدهده!) ليک ځما دغه پس وغورځوه هغه (ليک) دوی ته بيا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدی ورته ودريږه) پس وګوره (له ورا) چه په څه جواب رجوع کوی دوی.

تفسير : يعنی سليمان عليه السلام يو خط وليکه او هدهد ته ئی ورکړ چه د «سبا» ملکی ته ئی ورسوی او جواب ئی بيرته راوړی او ورته وئی ويل څه وقت چه خط دی وروړسوه ښائی چه بيا ته تری يوی خوا ته پر څنګ شی ځکه چه د قاصد مخامخ دريدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لری. موضح القرآن ليکی: «يعنی ته دی ځان يوی خوا ته پټ کړه. ليکن د دی د دربار د ګردو (تولو) ماجری څخه ځان باخبره کړه. هدهد هغه خط او د هغی خونی (کور) له کړکی څخه ننوت چه هلته بلقيس ګوښی (يوازی) اوده وه او خط ئی د دی پر تتر(سينه) کيښود.».

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُ مِن سُلَيْمَانَ

وويل (بلقيس) چه ای اشرافو بيشکه زه چه يم راغورځولی شوی دی ماته يو ليک عزتناک. بيشکه دغه (ليک) د سليمان (له طرفه راغلی) دی.

تفسير : بلقيس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباريان راتول کړل. او دوی ته ئی وويل چه «ای ځما مشرانو! ماته داسی يو عجيب خط په دغه عجيبه طريقه سره رارسيدلی دی چه د يوه معزز او محترم باچا سليمان عليه السلام له طرفه راغلی دی. غالباً دوی به د حضرت سليمان عليه السلام اسم او د ده د بی مثاله حکومت او شوکت اشتهار پخوا له دی نه اوريدلی وی.

وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

او بیشکه (مضمون د دی لیک دا دی چه شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

تفسیر : هم هغسی چه دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآنی آیت جزء دی. د قرآن کریم په نورو ځایونو کښی هم ځان ته یو مستقل قرآنی آیت دی. د تسمیی لوستل په اول د هر سورت کښی یو ضروری امر دی او دومره ثواب لری لکه چه د پاک قرآن یو سل او څوارلس نور آیتونه ولوستل شی. څمونږ د حنفیانو په منهب لکه چه پاس مو ولیکل تسمیه شریفه د عظیم الشان قرآن یو ځان ته مستقل او جلا (جدا) مبارک آیت دی چه لپاره د تبرک او فصل د قرآنی سورتونو د هر سورت په اول کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلی شوی دی. د امام شافعی او امام احمد حنبل رحمهما الله په منهب برسیره په دی چه تسمیه شریفه د فاتحی شریفی د سورت اوله برخه او جزء دی په نورو قرآنی سورتونو کښی هم پرته (علاوه) د توبی له سورته داخله ده.

أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَىَّ وَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

(مقصد ځما دا دی) چه لوئی (او کبر) مه کوئ تاسی پر ما او راځئ تاسی ماته مسلمانان غاړه ایښودونکی (الله ته).

تفسیر : داسی جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چه دیر لږو باچاهانو په دنیا کښی بل کوم باچا ته لیکلی وی. مطلب ئی دا دی چه: «ځما په مقابل کښی زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوی. ستاسی خیر په هم دی کښی دی چه اسلام ومنئ! او ځما احکامو ته غاړه کیږدئ! او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ! ځکه چه ستاسی لوئی، تکبر، او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کښی بی فائدی دی.»

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِى فِىٓ أَمْرِى مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو! فتویٰ (مشوره) راکړئ تاسی ماته په دغه کار ځما کښی، نه یم زه فیصله کوونکی د کوم کار تر هغه پوری چه حاضر شئ تاسی ماته (مشوره راکړئ!).

تفسیر : یعني تاسې مشوره راکړئ! چه د هغه جواب په څه مضمون سره ولیکل شي او بالمقابل ئې څه اقدامات او چارې وکړې شي؟ لکه چه تاسې ته معلوم دی د کومې لوئې معاملې (قطعي) فیصله بې د تاسې له پوښتنې او مشورې څخه نه کوم.

قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿۳۳﴾

وویل دغو (اشرافو) چه مونږ خاوندان د قوت زور یو او خاوندان د جنګ سخت یو او امر (حکم، اختیار) تاته دی پس وګوره (ای ملکې!) چه د څه شي امر (حکم) کوې ته (پر مونږ باندې چه وئې منو!).

تفسیر : یعني له مونږه سره د زور او طاقت او د حربي لوازمو او سامانونو هیڅ تقلیل او کمی نشته. او نه د کوم باچا له ویرولو څخه مونږ دارېږو. که ستا حکم صادر شي نو مونږ له سلیمان علیه السلام سره جنګ ته تیار یو. برسیره په دې ته خپلواکه او خپله مختاره ئې! سره له غوره پوهه او چرته (خیاله) مونږ ته هر هغه حکم چه مناسب ئې ګڼې را ئې کړه! ځکه چه ځمونږ غاړې ستاسې د هر حکم په مقابل کښې ښکته دي. معلومېږي چه د درباریانو فکر او رأیه د جنګ کولو په لورې وه. مګر ملکې په جنګ کولو کښې تعجیل مناسب ونه ګاڼه او یو بین البین داسې معتدل صورت ئې غوره کړ چه د هغه ذکر اوس راځي:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً ۖ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿۳۴﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿۳۵﴾

نو وویل (بلقیس چه په جنګ کښې خیر نشته) بیشکه باچاهان هر کله چه ننوځي په کوم کلي (ښار) کښې (په غلبه او قهر) خرابوي دوی هغه (ښار) او ګرځوي دغه (باچاهان) عزیزان (مشران) د اهل د هغه ذلیلان (سپک بندیان)، او هم داسې (چه ومې ویل) دوی کوي. او بیشکه زه لیږونکې یم دوی ته (قاصد) سره له هدیې (پیشکشې) پس بیا زه کتونکې یم چه په څه حال بیرته راځي دغه لیګلي شوي (چه قبلوي دغه پیشکشي یا ئې بیرته رالیږي).

تفسیر : معلومیږی چه د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقیس متیقنه شوی وه چه زه پر دغه باچا بری نشم موندلی او اقلا د دغی خبری قوی احتمال د دی په زړه کښی پیدا شوی ؤ چه د داسی لویو شان او شوکت لرونکیو باچاهانو سره جنګیدل د لویو او توکو خبره نه ده که دی غالب شو لکه چه د ده د بری قوی امکان شته نو د نورو ملوکو او سلاطینو له عمومی عادته سره موافق به دغه ځما ګرد (تول) ښارونه سره لاندی باندی کړی او داسی یو لوی انقلاب به ونښلی چه په هغه کښی به مشران کشران، عزت لرونکی خلق به بی عزته کیږی. او ډیر انسانان به خواران او ذلیلان کیږی. لهٰذا ځما په فکر خو ښه داسی راښکاری چه مونږ په جنګیدلو کښی جلتی او تلوار ونه کړو. بلکه لازم دی چه د مقابل جانب قوت، قدرت، طبیعی رجحانات، د حکومت نوعیت څخه معلومات حاصل کړو او په دی باندی ښه ځان خبر کړو چه دوی د دغو ویرولو تر شا څه ډول (طریقه) زور او قوت لری؟ او بل دغه ځان ته معلوم کړو چه هغوی په ربښتیا سره څه شی له مونږ څخه غواړی؟ که مونږ څه تحائف او هدایات ورولیږو او دغه راتلونکی مصیبت د هغو په وسیله له خپله ځانه لری وساتو نو ډیر به ښه شی که نه په دغه ذریعه مونږ ته لږ څه د دوی وضیعت او رویه راڅرګندیږی (ښکاره کیږی) څو بیا مونږ له هغه سره مناسب رویه او لیاره ځان ته غوره کړو. «موضح القرآن»
لیکی: «بلقیس وغوښتله چه د دغه باچا شوق او میلان ځان ته معلوم کړی چه د کوم څیز له پلوه (طرفه) ډیر زیات دی د ښکلو انسانانو له پلوه (طرفه) که د نادرو سامانونو او لوازمو له پلوه (طرفه) نو دغسی له هری نوعی تحائف او هدایا ئی ولیږل.

فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ فَمَآ اٰتٰىنِۦَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِّمَّآ اٰتٰىكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُوْنَ ﴿۳۶﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ بِجُنُوْدٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِّنْهَآ اَذِلَّةً وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿۳۷﴾

پس کله چه راغی (قاصد د بلقیس) سلیمان ته نو وویل (سلیمان آیا مددګاری کوئ تاسی له ما سره په مال سره پس هغه څیز چه راکړی دی ماته الله (له نبوت، علم، سلطنت) خیر ډیر غوره دی له هغه څیزه چه درکړی دی (الله) تاسی ته بلکه تاسی په دغه هدیه (پیشکشی) خپلی خوشالیږئ بیرته ورشه دوی ته (ای قاصده چه راشی ماته! که نه) پس خامخا وربه شو مونږ دوی ته سره له (داسی زورور) لښکر چه نه وی هیڅ طاقت د مقابلی دوی ته له هغو لښکرو سره او خامخا وبه باسو هرومرو (خامخا) دوی له دغه (ښار د سبا څخه) په دی حال کښی چه بی عزته بی حرمته وی او دوی به خوار او

سپک وی..

تفسیر : یعنی دغه تحفی او هدایا دی تاسو ته درمبارک وی چه په ورکولو ئی تفاخر کوئ! او په اخیستو ئی په تکثر د اموالو سره خوشالیږئ! آیا ستاسی په فکر او اتکل کښی زه تش یو دنیوی باچا درغلم؟ چه د مال او متاع مطامع ماته راوړاندی کوئ؟ تاسی ته دی معلوم وی هغه روحانی دولت او مال، حکومت او دولت چه الله تعالیٰ راعطاء کړی دی هغه ستاسی له دغه ملک او دولت څخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی. زه ستاسو دغو هدایا او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم یعنی بیرته ورشه ای قاصده! بلقیس او قوم ته ئی ووایه چه را دی شی تول مسلمانان غاړی ایښودونکی او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنګ او مقابلی ته داسی لښکری چه له جهته د دیروالی او قوت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودریدو) د دوی له هغو لښکرو سره او هرومرو (خامخا) وبه باسو او وبه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دی حال کښی چه بی عزته او بی حرمته به وی او حال دا چه دوی به خوار زهیر او بندیان وی او له وطنه به فراریږی او په ذلت او خواری سره به له دولته او سلطنته لاس واخلی. موضح القرآن لیکی: «هیڅ یو بل نبی داسی خبری نه دی فرمایلی کله چه د حضرت سلیمان علیه السلام سره د الله تعالیٰ د سلطنت زور ؤ نو ځکه ئی دغسی وفرمایل».

قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَؤُاْ أَيُّكُمۡ يَأۡتِينِي بِعَرۡشِهَا قَبۡلَ أَن يَأۡتُونِي مُسۡلِمِينَ ﴿٣٨﴾

وویل (سلیمان) ای (ځما د دربار) اشرافو! کوم یو له تاسی به راوړی ماته تخت د دی (بلقیسی) پخوا له هغه چه راځی دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکی الله ته).

تفسیر : دغه سفیر بیرته لاړ او د جنګ پیغام ئی وروړسوه بلقیس متیقنه شوه چه دغه کوم معمولی باچا نه دی د ده زور او قوت د الله تعالیٰ په زور او قوت سره دی له جدال څخه به هیڅ یوه ګټه او فائده په لاس رانه شی او نه د داسی باچا په مقابل کښی له چل، فریب څخه څه کار اخیستل کیږی. بالاخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډیرو ساز او سامان او لوی لښکر سره د حضرت سلیمان علیه السلام په حضور د تشرف په مقصد رهی (روانه) شوه کله چه بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدی شوه حضرت سلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چه آیا داسی یو سړی شته چه د بلقیس شاهی تخت د دی د راتللو څخه د مخه راحاضر کړی. په دغه کښی هم د حضرت سلیمان علیه السلام مقصد دا ؤ چه په بلقیس باندی په څو دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د ورعطاء کړی عظمت او قوت اظهار وکړی څو دا ښه وپوهیږی چه سلیمان علیه السلام یواځی باچا نه دی بلکه کوم فوق العاده باطنی طاقت هم له خپله ځانه سره لری.

تنبیه : له «قبل ان یأتونی مسلمین» څخه معلوم شو چه پخوا له اسلامه او انقیاده د حربی مال مباح دی.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾

وویل یو زورور سخت قوی له (قومه د) پیریانو چه زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چه پاڅیږی ته (ای نبی الله) له دغه ځایه خپله، او بیشکه زه پر دغه (راوړلو) د دی (تخت) خامخا قوی (زورور معتبر) امانتګر یم.(چه نه کوم خیانت په جواهرو د ده کښی)

تفسیر : د حضرت سلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو تاکلی (مقرر کړی) وقت پوری دوام درلود (لرلو). مطلب ئی دا دی چه «پخوا له دی نه چه تاسی له خپله دربار پاڅیږئ زه به دغه شاهی تخت درحاضر کړی شم» مګر په دغه کښی هم لږ څه ځنډ (ایسارتیا) واقع کیده او حضرت سلیمان علیه السلام غوښته چه له دی نه مخ کښی د دی تخت راحاضر کړی شی.
«زورور امانتګر یم» یعنی د خپل مټ او قوت سره ئی ډیر ژر راپورته او در حاضرولی شم الله تعالیٰ ماته داسی قوت او قدرت رابښلی دی او «معتبر یم» یعنی په دغه کښی به زه څه خیانت نه کوم وائی چه دغه تخت ډیر قیمتدار ؤ. او په سرو او سپینو زرو او لعلو او جواهراتو سره مزین او مرصع ؤ.

قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ

وویل هغه (سړی) چه د ده څخه یو علم ؤ له کتابه (منزله یعنی اسم الاعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چه بیا راګرځی تاته سترګه ستا، (چه نیولی دی وی کوم شی ته).

تفسیر : راجح خو هم دغه معلومیږی چه دغه سړی د حضرت سلیمان علیه السلام صحابی او وزیر آصف بن برخیا رضی الله تعالیٰ عنه دی چه د سماویه ؤ کتابونو عالم او د الله تعالیٰ د اسماؤ او د کلامونو له تأثیراتو څخه واقف ؤ ده عرض وکړ چه زه د سترګی په یوه رپه کښی د هغی تخت درحاضرولی شم. یعنی هم دا چه تاسی چاته وګورئ پخوا له هغه چه تاسی خپلی سترګی له هغه څخه ځان ته واړوئ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العین څخه درحاضر کړم.

فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّیْ لِیَبْلُوَنِیْٓ ءَاَشْكُرُ

نو كله چه وليد (سليمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده نو وى ويل دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دى دپاره د دى چه وازمويى ما چه آيا زه شكر كوم (پر نعمتونو د الله).

تفسير : يعنى دغه په ظاهرى اسبابو سره نه دى د الله تعالىٰ فضل دى چه ځما رفيق دغه درجى ته رسيدلى دى چه ترى داسى كرامات ظاهريږى او كله چه د ولى او بالخاصه د صحابى كرامت د هم هغه نبى معجزه او د ده د اتباع ثمره وى نو ځكه پر حضرت سليمان عليه السلام هم د هغه شكران عائد كيږى.

تنبيه : معلوم شو چه اعجاز او كرامت فى‌الحقيقت د قدير الله تعالىٰ هغه افعال دى چه د اولياؤ او انبياؤ پر لاسونو په خلاف معمول او فوق العادة صورتونو سره ظاهرول شى پس د هغه لوى ذات په قدرت سره چه لمر په يوه لمحه كښى په زرهاؤ ميل مسافه پرى كوى آيا هغه ته دا څه مشكل دى چه د بلقيس تخت د سترگى په يوه رپه كښى له «مارب» څخه «شام» ته ورسوى حال دا چه د بلقيس تخت د لمر يا د ځمكى په نسبت، د يوى ذرى او يو لوى غره له نسبت څخه هم لږ دى حضرت سليمان عليه السلام به په هر قدم د الله تعالىٰ د نعماؤ تشكرات اداء كول او هغه به ئى پيژندل او تل به د شكر ايستلو دپاره حاضر او ناظر ؤ گواكى د «اعملوا آل داود شكراً» په تعميل كښى به تل مشغول او لگيا ؤ.

اَمْ اَكْفُرُ ؕ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّیْ غَنِیٌّ كَرِيْمٌ ۝

يا ناشكرى (كفران) كوم؟، او هر څوک چه شكر كوى پس بيشكه هم دا خبره ده چه شكر كوى خپل ځان ته (ځكه چه پرى د نعمتونو دوام او تزئيد كيږى) او هر چا چه ناشكرى وكړه (كفران كوى) غنى بى پروا دى (له شكر او له هر څيزه) كرم والا (څښتن (خاوند) د سخاوت دى پر مستحقانو د انعام).

تفسير : يعنى د شكر ايستلو نفع شاكر ته رسيږى چه په دنيا او آخرت كښى به مزيد انعامات پرى مبذول كيږى. كه ناشكرى وكړى نو الله تعالىٰ ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوى. ځكه چه الله تعالىٰ د داسى شكر ايستلو څخه قطعاً بى پرواء او بالذات كامل الصفات او منبع الكمالات دى. ځمونږ له كفرانه د ده په كماليه ؤ صفاتو كښى هيڅ نقص او كمى نه راځى. دغه هم د الله

تعالیٰ لطف او کرم دی چه ناشکرانو ته سم د لاسه سزا نه ورکوی نو د داسی کریم ناشکری کوونکی سړی په انتهائی درجه بی حیا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾

وویل (سلیمان) چه نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسی دغی (بلقیس) ته تخت د دی چه وګورو چه آیا پیژنی ئی یا کیږی له هغو کسانو چه نه ئی پیژنی.

تفسیر : یعنی د تخت رنګ او وضعیت ئی تبدیل کړ. او د هغه شکل او هیئت ئی وګرځاوه چه د هغه په لیدلو بلقیس په آسانی سره ونشی پوهیدی. په دی د بلقیس د عقل او فهم ازمویښت او امتحان مقصود ؤ چه د هدایت استعداد په دی کښی تر کوم ځای پوری شته.

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَٰكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۚ

نو کله چه راغله (بلقیس او خپل تخت ئی هلته ولید) وویل شو (ورته) آیا هم داسی دی تخت ستا نو وویل (بلقیس) لکه چه دا هم هغه دی،

تفسیر : وئی نه ویل چه هو! هم هغه دی او نه ئی بالکل نفی وکړه څه ئی چه حقیقت ؤ هغه ئی صاف صاف ظاهر کړ چه تخت خو هم هغه دی لیکن په اوصاف کښی ئی څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی او کله چه دغه فرق دومره مهم او معتدبه نه دی، نو ځکه ویلی شی لکه چه هم هغه دی.

وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

او راکړی شوی ؤ مونږ ته علم (په وحدت د رحمٰن او نبوت د سلیمان) پخوا له دی (معجزی کله چه هدهد ستا لیک راوړ) او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکی حکم ستا ته).

تفسیر : یعنی د دی معجزی ښکارولو ته څه ضرورت نه ؤ. مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه چه سلیمان علیه السلام تش یو باچا نه دی. بلکه د الله تعالیٰ یو مقرب بنده هم ورسره دی. نو ځکه مونږ د اطاعت او تسلیم او انقیاد لپاره اختیار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَت تَّعْبُدُ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾

او منع کړه (الله په توفیق خپل) دا له (عبادت د) هغه څیز چه وه دا چه عبادت ئی کاوه غیر له الله بیشکه چه دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چه کافران وو.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ یا سلیمان علیه السلام د الله تعالیٰ په حکم ملکه بلقیس د لمر او نورو شیانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه چه په هغه کښې دا سره د خپل قوم مبتلاء وه یا ئی دا مطلب چه د سلیمان علیه السلام په خدمت کښې د حاضریدلو تر وقته پوری چه د اسلام اظهار ئی په علانیه ډول (طریقه) سره نه ؤ کړی د هغه سبب دا ؤ چه د باطلو معبودانو خیال او د کفارو صحبت او تقلید دا ئی له داسی کولو څخه منع کړی وه کله چه د نبی الله په ملاقات او زیارت مشرفه شوه هغه ممانعت له منځه ورک شو. که نه د سلیمان علیه السلام د صداقت اجمالی علم دی ته لا له پخوا څخه حاصل ؤ.

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّن قَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

وویلی شو دغی (بلقیس) ته چه ننوځه دی بنګلی ته پس کله چه ولیده (بلقیس) دا (ښیښه) نو ګمان ئی پری وکړ د ژورو اوبو او پورته ئی کړه (پاینڅه) له دواړو پندیو خپلو، نو وویل (سلیمان) بیشکه دغه (اوبه نه دی) یوه بنګله ده په ځمکه هواره ښویه (جوړه شوی) له ښیښو نه وویل (بلقیس) ای ربه ځما بیشکه ما ظلم کړی دی پر ځان خپل او اسلام می راوړی دی سره له سلیمانه خاص (هغه) الله ته چه رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی له اوبو څخه د پوری وتلو په نیت ئی خپلی پاینڅی پورته کړی لکه چه عمومی

قاعده ده چه که د اوبو د ژوروالی اندازه په پوره ډول (طریقه) معلومه نه وی نو له اوبو څخه پوری وتونکی ړومبی د خپلو پاینڅو په پورته کولو شروع کوی.
حضرت سلیمان علیه السلام پخپله سلام خانه کښې ناست ؤ چه هغه د تیرو (گټو) په ځای په ښیښو فرش شوی وه دغه صافی او پاکی ښیښې له لری داسی ښکاریدی لکه چه د اوبو لوی حوض وی او ممکن دی چه له دغو ښیښو لاندی به واقعی اوبه هم وی یعنی حوض ئی په ښیښو سره پټ کری وی. دی په اوبو کښې د گډیدلو دپاره خپلی پښې لوڅې (بربندی) کری، سلیمان علیه السلام پری غږ وکړ چه دغه د ښیښې فرش دی اوبه نه دی. بلقیس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ورمعلوم شو او په دغه باندی ښه وپوهیده چه په دیانت هم پر هغو اسرارو چه دی پوهیږی هم هغه صحیح دی. او دغه هم ورښکاره شوه چه پر هغو سازونو او سامانونو او وسائلو چه دغه قوم مغرور ؤ او پری نازیدل، دلته له هغه څخه ډیر سامانونه موجود وو. گواکی سلیمان علیه السلام دوی ته تنبیه ورکره چه د لمر او د ستوریو پر ځلیدلو غولیدل او هغوی ته د خدائی نسبت ورکول هم داسی دی لکه چه انسان د ښیښې په ځلیدلو وغولیږی او د اوبو گمان پری وکری.
کله چه ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهیده نو وی ویل ای ربه ځما بیشکه ما ظلم کری دی پر خپل ځان او اسلام می راوړی دی سره له سلیمانه خاص هغه الله ته چه رب د عالمیانو دی. یعنی یا الله! زه ستا منونکی یم! او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم! تر اوسه پوری می پر خپل ځان باندی ډیر ظلم کری دی چه په شرک او کفر کښې مبتلاء وم! اوس له هغه څخه توبه کوم او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم.!

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمْ فَرِيْقٰنِ يَخْتَصِمُوْنَ ﴿٤٥﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح (چه ووایه ثمودیانو ته) داسی چه عبادت کوئ تاسی خاص د الله پس ناڅاپه دوی دوه فرقی وی (مؤمن او کافر) چه سره ئی جگړی کولی.

تفسیر : یعنی یو ایمان لرونکی او یو منکر. لکه مکی والو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتگ په وقت کښې په خپلو منځونو کښې جگړی سره کولی. د ثمودیانو د جگړی لږ څه تفصیل د «الاعراف» په (١٠) رکوع کښې پر دغو آیتونو «قال الملأ الذین استکبروا من قومه للذین استضعفوا لمن آمن منهم. الایه»کښې تیر شوی دی.

قَالَ يٰقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُوْنَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۚ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُوْنَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿٤٦﴾

وویل (صالح) ای قومه ځما ولی جلتی کوئ تاسی په بدی (نزول د عذاب) پخوا له نیکی (توبی) ولی مغفرت نه غواړئ تاسی له الله (په ایمان او توبه) دپاره د دی چه پر تاسی رحم وکړ شی.

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام دوی ډیر په هر ډول (طریقه) سره وپوهول نو کله چه دوی پری ونه پوهیدل بالاخر ئی دوی له عذابه ووېرول چه د هغه په جواب کښی هغوی داسی وویل: ﴿ وَقَالُوْا يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴾ یعنی که ته په خپله دغی خبری کښی رښتین ئی نو ولی د الله تعالیٰ عذاب پر مونږ نه نازلیږی؟ او د څه لامله (له وجی) پکښی ځنډ (ایسارتیا) او ډیل واقع دی؟. حضرت صالح علیه السلام وویل: ای کمبختانو! ولی د ایمان او توبی او د نیکی لیار نه اختیاروئ؟ چه په دنیا او آخرت کښی ستاسی په کار درشی. او د څه له سببه بالعکس بدی او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدی چه په خپل وقت کښی پر تاسی واقع شی نو ستاسی دغه گرد (تول) شورماشور به پای (آخر) ته ورسیږی اوس وقت دی چه تاسی له خپلو گناهونو څخه توبه وباسئ او خپل ځان د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مصئون کړئ! تاسی ولی توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالیٰ د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت درمرحمت کری.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَّعَكَ ؕ

وویل (ثمودیانو) چه بدفالی نیولی ده مونږ په تا او په هغه چا چه له تا سره دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای صالحه! له کله راهسی چه ستا قدم ځمونږ په خاوره کښی ایښود شوی دی او تا پخپلو دغو خبرو شروع کری ده پر مونږ راز راز (قسم قسم) مصائب او مصاعب رانازل شوی دی او په هر کور کښی جنگ او جگړی نښتی دی.

قَالَ طٰٓئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُوْنَ ﴿٤٧﴾

وویل (صالح) چه بدفالی د تاسی په نزد د الله ده (چه درکوی ئی په بدل د کفر د تاسی) بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ (کله په راحت او کله په زحمت).

تفسیر : یعنی دغه مصاعب او سختی ځما لامله (له وجی) پر تاسی نه دی راغلی بلکه د دغو سبب ستاسی هغه بدقسمتی ده چه الله تعالیٰ ستاسی د شرارتونو او بدو اعمالو لامله (له وجی) پر تاسی مقرری او مقدری کړی دی (بل انتم قوم تفتنون: بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ کله په راحت کله په زحمت) یعنی د کفر له شأمته پر تاسی دغه سختی او بدی درنازلی شوی دی تر څو ولید شی چه تاسی توبه کوئ؟ او پر خپل قصور پوهیږئ که نه؟.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾

او ؤ په ښار (د ثمودیانو) کښی نهه سړی (غټ شریر) چه فساد به ئی کاوه په ځمکه (د حجر) کښی او نه به ئی کوله اصلاح. وویل (ثمودیانو) حال دا چه قسمونه ئی خوړلی ؤ په الله چه خامخا د شپی به ولویږو پر دغه (صالح) او اهل (عیال او امت) د ده (او وژنو به ئی) بیا به خامخا وواېو مونږ هرومرو (خامخا) ولی د ده ته (که د قتل دعوی راباندی وکړی). چه نه ؤ لیدلی مونږ ځای د هلاک د اهل د ده (نو نه یو خبر چه چا وژلی دی) او بیشکه چه مونږ خامخا له صادقانو یو (په دعوی خپله کښی).

تفسیر : دغه نهه سړی ممکن دی چه د نهو تبرو سرداران او مشران وی چه د دوی کار په ملک کښی پرته (علاوه) له فتنی او فساد او خرابی اچولو څخه بل هیڅ شی نه ؤ. د اصلاح او درستی په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه په معظمه مکه کښی هم د کفارو نهه مشران ؤ چه تل به ئی د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کښی سعی او مجاهدت کاوه او نورو مفسرانو د هغوی نومونه هم لیکلی دی. دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو کښی معاهده او قسمونه سره یاد کړل چه گرد (تول) به سره یو ځای کیږی او د صالح علیه السلام په کور به ورننوځی. او دی سره له گردو (تولو) کورڼ کهوله یوه مخه وژنی. بیا که څوک د ده د وینی دعویدار پیدا شی نو مونږ به ورته وواېو چه مونږ له دغه

داړی او د ده له وژونکی څخه نه يو خبر. او مونږ رښتيا وايو چه مونږ د ده د کور دغه تباه او وران وضعيت په خپلو سترګو نه دی ليدلی. ګواکی کله چه مونږ پخپلو د دغو حرکاتو فاعلان ؤ نو په هغه وقت کښی پخپلو ځايونو او مواقعو کښی له سره نه وو حاضر. نو د داسی يوه متفق تړون او دروغ ويلو په وسيله به هيڅ يو له مونږ ځنی نه ملزميږی او نه به کيږی او په دغی پلمی (تدبير) سره به د ده طرفداران د ده ديت له مونږ څخه وانه خلی.

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَّمَكَرْنَا مَكْرًا وَّهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِيْنَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوْتُهُمْ خَاوِيَةًۢ بِمَا ظَلَمُوْا إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿٥٣﴾

او فريب وکړ دوی په فريب کولو سره او (جزا د) فريب ورکړه مونږ په جزا ورکولو سره حال دا چه دوی پری نه پوهيدل. پس وګوره چه څرنګه شو عاقبت د مکر (انجام د فريب) د دوی بيشکه چه مونږ هلاک کړل دغه (نهه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبريل) پس دغه دی کورونه د دوی (ورته وګوریٔ) چه وران تش پراته دی په سبب د دی چه ظلم (شرک) کاوه دوی بيشکه په دغه (اهلاک د ثموديانو) کښی خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه پوهيږی (په خير او شر خپل او تری عبرت اخلی) او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذابه) هغو کسانو ته چه ايمان ئی راوړی (يقين ئی کړی) ؤ او وو دوی چه ويريدل (له الله او ځانونه ئی ساتل له شرکه او معاصيو).

تفسير : د دوی مکر خو هم دغه د دروغو تړون ؤ او د دوی د دغه مکر په مقابل کښی الله تعالىٰ دوی ته ښه ډيل او مهلت ورکړ چه په زړه پوری خپلو شرارتونو ته تکميل ورکړی څو د عذاب عظيم په مستحق کيدلو کښی هيڅ حجت او عذر پاتی نشی دوی داسی ګڼل چه ګواکی مونږ صالح عليه السلام له منځه لری کوو او له دی نه نه ؤ خبر چه په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بيخ وباسی. او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لری کوی. موضح القرآن داسی ليکی «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکميل حد ته رسيدلی ؤ ځکه څو شرارت خپل د تکميل حد ته ونه رسيږی اهلاک نه واقع کيږی».

دغو نهو کسانو ړومبی اتفاق وکړ اوښه ئی هلاکه کړه . حضرت صالح عليه السلام وفرمايل چه اوس تاسی ته زيات له دريو ورځو څخه بل مهلت نشته. او وروسته له هغه عذاب پر تاسی

نازلیدونکی دی نو دلته دوی پخپلو منځونو کښې هم هغه پاس ترون ترلو چه ښه دی کله چه مونږ په دریو ورځو کښې مرو ښائی چه ستا کار له خپله ځانه د مخه تمام کړو لکه چه دوی د شپې له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور د داړی غورځولو او د صالح علیه السلام سره د اهله او عیاله د وژلو اراده وکړه او دغو نهو مشرانو د دغه ناپاک مقصد لپاره خپلی ملاوی وتړلی او بیخی تیار شول نور کفار خو د دوی تابعان او مرستیان (مددګاران) ؤ. نو الله تعالیٰ د حضرت صالح علیه السلام حفاظت وکړ او د پرښتو پیره ئی پری مقرره کړه. څو دغه نهه تنه د الله تعالیٰ په عذاب کښې تباه او اخته شول او له خپلو ځانونو سره ئی نور قوم هم تباه او برباد کړ. څه وقت چه مکی والو د شام په لوری مسافرت کاوه نو پر لیاری به ئی په «وادی القریٰ» کښې د ثمودیانو د کلیو کنډوالی او ویجاړی ودانی لیدلی په «فتلک بیوتهم خاویة» کښې د هم دی په طرف اشاره وه نو عبرت اخیستونکی ته لازم دی چه د دغه هائله‌ؤ واقعاتو څخه عبرت حاصل کړی چه پاک الله په څه دول (طریقه) دغو مکذبینو او منکرینو ته سخته جزاء ورکړه او د حضرت صالح علیه السلام ملګری چه ایمان ئی راوړی ؤ او له کفره او عصیان څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (بچ ساتلی) ؤ. هغوی ئی له هغه عذابه څرنګه وساتل؟ د الله تعالیٰ قدرت ته وګوریځ په هم دغه یوه کلی کښې مؤمنان او کافران دواړه سره یو ځای اوسیدل مګر کله چه عذاب ورنازل شو د دوی په منځ کښې ئی بالانتخاب او بالتخصیص کفار هلاک او دارالبوار ته ئی فرار کړل او ابرار ئی هم هغسی بالافتخار آرام او قرار پریښودل.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته آیا راځئ تاسی فاحشی (قبیح کار د لواطت) ته حال دا چه وینئ تاسی (یو بل په دی بد عمل کښې چه څومره مردار کار دی؟) آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چه د شهوت د دفعی لپاره دی) بلکه تاسی یو قوم یئ ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر : یعنی که تاسی نه پوهیږئ چه د دغی بی حیائی آخره خاتمه څه کیږی؟ نو په انتهائی درجه جاهلان او ناپوهان یئ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوٓا۟ ءَالَ لُوطٍ

مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مگر هم دا ؤ چه وبه ئی ویل دوی (یو بل ته) وباسئ (وشړئ) تاسی خیلخانه د لوط له دی ښاره خپله (چه سدوم دی) بیشکه دوی داسی سړی دی چه ځانونه پاک ساتی (له کارونو ځمونږ او بد ئی گنی).

تفسیر : یعنی دغه لوط چه خپل ځان لوی، پاک، صاف، او صفا ساتی نو بیا ځمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لری؟.

فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مگر ښځه د ده چه مقدره کړی وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کښی) له باقی پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو (گټو) چه هلاک شول پری) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره باران د دوی دی).

تفسیر : یعنی هغوی ئی تباه او هلاک کړل او لوط علیه السلام ته ئی سره د ده د مسلمانانو ملگریو نجات ورکړ. لیکن د حضرت لوط علیه السلام ښځه چه د دغو اشرارو کفارو سره ئی مرستی (مدد) کولی هغه هم له هم هغو هلاک کیدونکیو سره پاتی شوه او په دغو گردو (تولو) مجرمینو باندی پاک الله له آسمانه تیږی (گټی) اورولی او دغه ښار ئی له یوه مخه پر بل مخ واړاوه.

«موضح القرآن» پر دغو دریو واړو قصو د خپلی تبصری په منځ کښی داسی لیکی: «چه د حضرت سلیمان علیه السلام په قصه کښی ئی وفرمایل چه مونږ به داسی لښکر راولو چه د هغو مقابله به هیڅوک نشی کولی. نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مکی والو په منځ کښی هم هغه خبره وشوه. او حضرت صالح علیه السلام ته نهه تنه مشران متفق شول چه د شپی له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور ورننوځی نو الله تعالیٰ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ او دوی ئی تباه کړل. مکی والو هم ځمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم له پاره هم داسی کوهی

کنستلی ؤ مګر دوی پخپله د «بدر» په قلیب کښې ولویدل. په هغه شپه چه رسول الله مبارک هجرت کاوه ډیر کفار د رسول الله مبارک د کور په شاو خوا کښې سترګی په لیار منتظر ناست ؤ څو چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ګهیځ (سحر) د وقته د لمانځه لپاره وځی نو مونږ ئی بالاتفاق په تیاره کښې ووژنو چه قصاص ئی هم پر مونږ وانه وړی مګر رسول الله صلی الله علیه وسلم له دوی ځنی داسی روغ رمټ ووت چه د دوی د یوه تن فکر او فهم هم ورته ونشو. او د لوط علیه السلام قوم غوښتل چه نبی الله له خپله ښاره وباسی نو هم هغسی فکر او اراده مکی والو هم لرله لیکن پاک الله دی په خپل فضل او مرحمت سره د دوی د دغه ښار له منځه پخپل واک او اختیار سره وویست. او په دغه سره ئی دی بریالی (کامیاب) کړ او کار ته ئی ترقی او لا رونق ورکړ.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلٰمٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ؕ آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۵۹﴾

ووایه (ای محمده!) چه ټولی ثناوی ستائنی (صفتونه) خاص الله لره دی (په نصرت د ابرارو او ذلت د کفارو) او سلام دی پر بندګانو د دغه (الله) هغه (بندګان) چه غوره کړی دی دوی (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آیا الله خیر بهتر غوره که هغه بتان چه دوی ئی شریکان کوی (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی!).

تفسیر : وروسته د قصصو له فراغه له : «آلله خیر اما یشرکون» ئی د توحید بیان فرمایلی دی دغه الفاظ د خطبی په ډول (طریقه) تعلیم فرمائی چه ښائی پخوا له بیانه وی. «موضح القرآن» لیکی: د الله تعالیٰ تعریف کول او په انبیاؤ سلام لیږل او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول ئی خلقو ته وروښودل . ځینی مفسرین وائی د الله تعالیٰ هغه کمالات او احسانات چه پاس د قصصو په منځکښې مذکور شول پر هغو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته حکم وشو چه د الله تعالیٰ حمد او ثناء ووائی او شکر پر ځای راوړی او پر هغو مقبولو بندګانو چه د ځینو د هغو ذکر پاس وکړ شو سلام ولیږی. له دی ځایه د توحید وعظ شروع کړی شوی دی یعنی د پاس قصصو د اوریدلو او په تکوینیهؤ آیاتونو باندی د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسی پخپله دغه راوښیی. چه د دغه «وحده لاشریک له» الله تعالیٰ منل خیر، بهتر، غوره، نافع او معقول دی؟ یا د ده په الوهیت کښې د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالیٰ سره ئی شریک ګرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده چه د هغی په فیصله کولو کښې څه تدقیق او ځند (ایسارتیا) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتی وی خو بیا هم د زیات تذکیر او تنبیه په غرض وروسته له دی نه د الله تعالیٰ ځینی داسی شئون او صفات بیانیږی

چه د ده پر توحید او تقدس دلالت کوی او ځینی هغه خیر او نفعی شمیرلی کیږی چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فضل آثار په هغو کښی له ورا ښکاری نو فرمائی چه:

اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْۢبِتُوْا شَجَرَهَا ؕ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او نازلی کړی ئی دی دپاره د تاسی له (طرفه د) آسمان اوبه پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښائست)، نه دی کیدونکی له تاسی دا (کار) چه زرغونی کړئ تاسی ونی د هغو

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسی په اختیار کښی نه دی، دا لا څه چه له هغه ځینی میوی او ثمرات او نور شیان هم راوباسئ.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَّعْدِلُوْنَ ؕ﴿۶۰﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه نشته) بلکه دغه (مشرکان) یو داسی قوم دی چه څنګ کوی (له توحیده)

تفسیر: یعنی په دی باندی ګرده (توله) دنیا پوهیږی او پخپله هم دغه مشرکان ئی هم منی چه د ځمکی او آسمان پیدا کول ـ د باران (وریا) ورول ـ د ونو ـ نباتاتو زرغونول غیر له الله تعالیٰ څخه د بل چا کار نه دی ـ لکه چه د لوی قرآن کریم په بل ځای کښی د مشرکانو داسی اقرار او اعتراف هم مذکور دی بیا وروسته له دی نه چه تر دی ځای پوری ورسیدئ نو بیا ولی له سمی لاری څخه کاږه کیږئ ؟ کله چه ماسواء الله څخه بل داسی یو ذات نشته چه د دغو ګردو (تولو) مخلوقاتو انتظام او تدبیر وکړی شی ـ یا د کوم شی مستقل اختیار ولری ـ نو بیا د الله تعالیٰ په الوهیت او معبودیت کښی څرنګه بل څوک ورسره شریکیدی شی ؟ «عبادت» د انتهائی تذلل نوم دی نو دغسی عبادت هغه ذات ته لائق دی چه په انتهائی درجه کامل او بااختیاره وی ـ د کوم ناقص یا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبودیت کښی برابرول ـ انتهائی ظلم ـ ضد او عناد دی.

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه ګرځولی ئی ده ځمکه ځای د قرار (آرام) او ګرځولی ئی دی په منځ د دغی ځمکی کښی نهرونه (سیندونه رودونه ویالی د اوبو) او ګرځولی ئی دی دغی (ځمکی) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: چه په کښی ایښی دی لکه میخونه او بارونه ترڅو ودریږی ونه خوزی یعنی د انسانانو او حیواناتو دیره ځای دی چه په آرامی سره پری ژوندون کوی ـ او له دی حاصلاتو او پیداوارو څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلی.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ؕ

او ګرځولی ئی ده په منځ د دوو بحرونو (خواږه او تروه) کښی پرده (چه سره ګډ نشی).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ د دی تحقیق پر دغه آیت لیکلی شوی دی ﴿ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴾ جزء ١٩ د الفرقان په (٥) رکوع ٥٣ آیت کښی دی ولوست شی.

ءَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی.

تفسیر: په توحید چه ایمان نه راوړی یعنی آیا بل کوم بااختیاره ذات شته ؟ چه دغسی کار وکړی شی ؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځیدلو لائق شی ؟ کله چه نشته ـ نو معلوم شو چه دغه مشرکین محض د جهالت او ناپوهی لامله (له وجی) د شرک او مخلوق پرستیٔ په ژوره کنده کښی لویدلی دی او لا پسی د جهل په سوړو کښی ننوځی.

أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه قبلوی سوال د عاجز (بیکس بیوس) کله چه وبولی دغه (مضطر) هغه (الله اکبر) او لری کوی بدی سختی

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو د بیکسانو او ناقرارانو او بی وځلو دعاوی او ناری آوری ـ سختی او ربړ (تکلیف) تری لری کوی ـ لکه چه جزء ۷ د «الانعام» په «٤» رکوع ٤١ آیت کښی یی فرمایلی دی ﴿ فَيَكۡشِفُ مَا تَدۡعُونَ إِلَيۡهِ إِن شَآءَ ﴾ ګواکی الله تعالیٰ دعاء هم له عادیه ؤ اسبابو څخه یو سبب ګرځولی ده چه پری د مسبب ترتب د الله تعالیٰ په مشیت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع کیږی. علامه طیبی رحمة الله علیه او نورو ویلی دی چه په دغه آیت کښی مشرکینو ته تنبیه ده چه د سختیو مصائبو او شدائدو په وقت کښی تاسی هم مضطرب کیږئ او هم دغه پاک الله ته دعا او ناری کوئ او نور معبودان ستاسی له یاده وځی ـ نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولی د امن او اطمینان په وقت کښی له تاسی هیریږی ؟

وَيَجۡعَلُكُمۡ خُلَفَآءَ ٱلۡأَرۡضِۗ

او ګرځوی (الله) تاسی لره خلیفګان په ځمکه کښی (په ځای د تیرو خلقو)

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نه شی کولی؟ یعنی یو قوم او نسل له ځمکه څخه پورته کوی او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوی چه دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرفات کوی.

أَءِلَٰهٞ مَّعَ ٱللَّهِۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

آیا شته بل معبود له الله سره؟ (نه نشته) لږ شانته پند قبلوئ (او غور چلوئ تاسی).

تفسیر: یعنی که تاسی په پوره دول (طریقه) سره فکر کولی نو د لری تللو لپاره هیڅ یو ضرورت نه ؤ پاتی. هم دغو خپلو حوائجو او ضروریاتو او د اقوامو هم دغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل نو پخپله به پوهیدئ چه د هغه ذات د قدرت په لاس کښی چه د دغو امورو قبضه او اختیار دی یوائی هم هغه ذات د عبادت وړ (لائق) او مستحق دی.

أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه لاره ښیی تاسی ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (سیند) کښې او هغه (څوک بهتر دی) چه رالیږی بادونه زیری کوونکی په مخ کښې د رحمت (باران) خپل

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ الله تعالیٰ د وچی او د سیند په تیارو کښې د ستوریو په وسیله ستاسی لار ښوونه کوی اعم له دی نه چه بلاواسطه وی که د قطب ښوونکی او نورو آلاتو په واسطه وی. او پخوا د رحمت له بارانه هواوی او بادونه چلوی او په هغو سره د باران د راتګ زیری ورکوی.

ءَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ډیر لوی ډیر پورته دی الله له هغو (شیانو) چه شریکوی ئی دغه (مشرکان له الله سره).

تفسیر: یعنی چیری هغه مطلق قادر او برحق حکیم او چیری هغه عاجز او ناقص مخلوق برابر دی چه هغوی د الوهیت شریکان ښوولی کیږی ؟

أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

آیا هغه څوک چه له ړومبی ئی پیدا کړی دی خلق (له نطفی په ارحامو کښې) بیا به ئی ژوندی کوی (بعد الموت په قیامت کښې).

تفسیر: ګرد (تول) خلق دغه قبلوی چه ابتدائی تخلیق د الله تعالیٰ کار دی. وروسته له مرګه بیا ژوندی پاڅیدل هم پر هم دغه قیاس کړئ د «بعث بعد الموت» منکرین هم هم دغومره پوهیږی که بالفرض وروسته له مرګه بیا ژوندون وی نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چه اول ځلی ئی پیدا کړی دی.

وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ

او هغه څوک چه رزق روزی درکوی تاسی ته له (طرفه د) آسمانه (په باران) او له ځمکی (په محصولاتو ئی آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی!؟)

تفسیر: یعنی هغه کوم ذات دی چه د سماوی او ارضی اسبابو په وسیله سم له خپله حکمته سره تاسی ته روزی در رسوی ؟

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قُلۡ هَاتُوۡا بُرۡهَانَكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۶۴﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ووایه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسی برهان (سند) خپل (په دی چه غیر له الله هم داسی کولی شی) که چیری یئ تاسی صادق (رښتین په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی سره د دغو صافو ، ښکارو دلائلو له آوریدلو بیا تاسی د الله تعالیٰ وحدانیت او د کفر او شرک نقصان او قباحت نه تسلیموئ نو هر هغه دلیل چه تاسی ئی د خپلی دغی باطلی دعوی په ثبوت کښی لرئ هغه راوړاندی کړئ ! څو د هغی له مخی ستاسی دروغ او رښتیا ښکاره شی مگر له هغوی سره دلیل او برهان چیری دی ؟ محض د ړندو په تقلید رهی (روان) دی. ﴿وَمَنۡ يَّدۡعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرۡهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنۡدَ رَبِّهٖ﴾ جزء ۱۸ (د المومنون (۶) رکوع) ۱۱۷ آیت .

قُلۡ لَّا يَعۡلَمُ مَنۡ فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ الۡغَيۡبَ اِلَّا اللّٰهُ ؕ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهیږی هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (له پرښتو او انسانانو په غیبو امورو باندی) مگر (عالم دی پر غیبو) الله

تفسیر: دغه آیت د سابق مضمون تکمیل او د لاحق مضمون تمهید دی. د دی جزء له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د الله تعالیٰ د تام قدرت ـ عام رحمت ـ د کامل ربوبیت بیان ؤ ـ یعنی هر کله چه الله تعالیٰ په دغو صفاتو او شئونو کښی متفرد دی نو ښائی چه په الوهیت او معبودیت کښی هم متفرد وی. په دغه آیت کښی په الوهیت له بله حیثیته استدلال کاوه شی یعنی معبود به هم هغه ذات کیدی شی چه له تام قدرت سره محیط او کامل علم هم ولری ـ او دا هغه

صفت دی چه په ځمکه او آسمان کښی هیڅ یو مخلوق ته نه دی حاصل او د هم هغه رب العزت سره مخصوص دی پس په دغه اعتبار سره هم د معبودیت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

چتی (بیکاره) وائۍ چه وینا کوئ له پتو
بی له خدایه نه پوهیږی څوک په پتو
پاک نبی ته به جبریل تل کړه وینا
لوی څیښتن (خاوند) به جبرئیل ته کړه وینا

تنبیه: پر تولو غیبو امورو ماسواء الله څخه بل هیچا ته کامل علم نه دی حاصل ـ او نه کوم غیبی علم یو سړی ته بالذات بی د الله تعالیٰ له عطاء څخه ور په برخه کیدی شی او نه الله تعالیٰ مفاتیح الغیب (د غیب کنجیګانی) چه ذکر ئی د «الانعام» په سورت کښی تیر شو د بل کوم مخلوق په لاس کښی ورکړی دی. هو! ځینی خپل بندګان پخپل اختیار پر ځینو غیبیه ؤ امورو مطلع کوی چه د هغه لامله (له وجی) مونږ ویلی شو چه الله تعالیٰ هغه سړی پر غیب مطلع فرمایلی دی. یا غیبی خبر ئی ورته ورکړی دی. لیکن پر هم دغومره یوه خبره قرآن او سنت په هیڅ یو ځای کښی پر داسی یو سړی د **«عالم الغیب»** یا فلان **«یعلم الغیب»** اطلاق نه دی کړی. بلکه په احادیثو کښی تری انکار هم شوی دی ځکه چه دغه الفاظ ظاهراً له دی نه مخالف دی چه «د علم الغیب اختصاص د باری تعالیٰ له ذات سره دی» نو ځکه محققین علماء اجازه نه ورکوی چه د دغسی الفاظو اطلاق پر کوم بنده وکړی شی ـ اګر که لغت صحیح هم وی ـ لکه چه که څوک داسی ووائی **«ان الله لایعلم الغیب** ـ له الله سره د غیبه ؤ امورو علم نشته» اګر که د ده مراد داسی وی چه د الله تعالیٰ په نسبت هیڅ شی له سره ورته غیب نه دی سخته ناروا او بی ادبی ده هم داسی که څوک له حق څخه «موت» او له «فتنی» څخه اولاد ـ او له «رحمت» څخه «باران» مراد واخلی ـ او داسی الفاظ ووائی **«انی اکره الحق ـ احب الفتنة ـ وافرمن الرحمة** ـ زه حق بد ګنم ـ او فتنه می خوښه ده او له رحمته څخه تښتم» نو دغسی ویل هم سخت قبیح او مکروه دی ـ حال دا چه د نیت او مراد په اعتبار قبیح نه دی ـ هم داسی «فلان یعلم الغیب» او د هغه په شان نور الفاظ هم وګڼئ ! واضح دی وی چه د «عالم الغیب» څخه ځمونږ مراد محض ظنون او تخمینات نه دی ـ او نه هغه علم مقصود دی چه له قرائنو او اماراتو څخه حاصلاوه شی ـ بلکه هغه مراد دی چه د هغه لپاره هیڅ یو دلیل او قرینه نه وی موجوده په سورت الانعام او سورت الاعراف کښی د دی موضوع په متعلق لږ څه لیکلی شوی دی ـ هلته دی مراجعت وکړی شی.

وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

او نه پوهیږی دغه (کفار) چه کله به بیا ژوندی راپاځول شی دوی.

تفسیر: یعنی پر قیامت یقین نه لری او وائی چه قیامت کله راځی ؟ چه د هغه په اثر مړی بیا ژوندی کیږی ـ پر دغه هیڅوک نه دی خبر ړومبئ د مبدأ ذکر کیده له دی ځایه وروسته د معاد ذکر شروع کیږی.

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ ۚ بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْهَا ۚ بَلْ هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ﴿۶۶﴾

بلکه ستړی ستومان او له کاره لویدلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کښی بلکه دغه (کفار) په شک کښی دی له دغه (قیامت) بلکه دغه (کفار) له دغه (قیامته) ړانده دی (د زړه په سترګو چه پری باور نه کوی).

تفسیر: یعنی ډیر عقل او فکر ئی وچلوه او له ډیر فکر وهلو ځخه بیخی ستړی او ستومان شول خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهیدل. کله د هغه په نسبت په حیرت شول کله په شک کښی تری ولویدل ـ او کله تری منکران شول. (موضح) ځینو مفسرینو داسی تقریر کړی دی چه د آخرت تر ادراکه پوری د دوی علم ونه رسید او نه د عدم العلم له وجی ځخه دوی خالی الذهن پاتی شول ـ بلکه د هغه په متعلق په شک او تردد کښی ولویدل او نه یواځی په شک او تردد اخته شول بلکه له هغو دلائلو او شواهدو ځخه ئی خپلی سترګی پتی کړی چه په هغو کښی له غور او تأمل کولو ځخه د دوی شکوک او تردد رفع کیدی شو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَآ اَئِنَّا لَمُخْرَجُوْنَ ﴿۶۷﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۶۸﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی (او د زړه سترګی ئی ړندی دی) آیا کله چه شو موږ خاوری او پلرونه ځموږ (هم خاوری شی) آیا خامخا به

مونږ هرومرو (خامخا) رایستلی شو (ژوندی له ځمکی جزاء ته) خامخا په تحقیق وعده کړی شوی ده له مونږ سره د دی (بعث بعد الموة هم) له مونږ سره او هم له پلرونو ځمونږ سره له دی (وعدی د محمد نه) پخوا (د نورو انبیاؤ له خوا) نه دی دغه خبری (بل شی) مګر لیکلی قصی (باطلی دروغ افسانی) دی د ړومبنیو (خلقو).

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه ځمونږ له پلرونو سره هم داسی وعدی شوی وی دغه ده چه عیناً نن له مونږ سره هم هغسی خبری او اتری دغه رسول کوی. لیکن سره د دومره قرنو او پیړیو د تیریدلو مونږ ته تر نن ورځی پوری دغه خبره نشوه څرګنده او نه مو واوریده چه وروسته له دی نه چه مړی په خاورو کښی سره ګدوډ او مخلوط شی هغه به بیا ژوندی کیږی ـ لکه د پخوا په شان روغ رمټ انسان تری جوړ او عیان کیږی او بیا د خپلو اعمالو سزا مومی ؟

قُلۡ سِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَانۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الۡمُجۡرِمِيۡنَ ﴿۶۹﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه وګرځئ تاسی په ځمکه (د مکذبینو) کښی پس وګورئ چه څرنګه شو عاقبت (آخره خاتمه) د ګنهګارانو (کافرانو ؟ او تری عبرت واخلئ!)

تفسیر: یعنی ډیرو مجرمانو ته په هم دغه دنیا کښی عبرتناکه سزا ورکړی شوی ده او د انبیاؤ مواعید پر دوی منطبق ګرځیدلی دی پر هم دغه دی د بعث بعد الموت قیاس هم ښائی چه وکړ شی چه بالیقین بعث ـ حساب کتاب ـ ثواب ـ عقاب او اخروی عذاب شته چه ټول رښتیا دی او الله تعالیٰ له هغه څخه خبر راکړی دی او هغه ضرور راتلونکی دی او دغه لویه کارخانه هم داسی خوشی چټی (بیکاره) بی پایه او بی نتیجی نه پاتی کیږی او دغه هم امکان نه لری چه پر دغو ټولو علویه ؤ او سفلیه ؤ موجوداتو داسی کوم عمومی حاکم نه وی چه حق په حقدار ورسوی او خپل دغه ګرد (ټول) رعایا هم داسی چټی (بیکاره) او مهمل پریږدی کله چه ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کیږی نو یقینی ده چه هرومرو (خامخا) بل کوم ژوندون او جهان شته چه هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتیجه او سزا او جزاء وومی. که تاسی پر هم دغه خپل تکذیب دوام (تینګوالی) وکړئ نو هم هغسی چه د نورو مکذبینو آخره خاتمه او انجام شوی دی ستاسی به هم کیږی.

وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ وَلَا تَكُنۡ فِىۡ ضَيۡقٍ مِّمَّا يَمۡكُرُوۡنَ ﴿۷۰﴾

او مه خفه کیږه (ای محمده!) پر دوی (چه ستا تکذیب کوی او له ایمانه مخ اړوی) او مه اوسه په تنګی (د زړه) کښې له هغه چه دوی مکر کوی (له تا سره ځکه چه زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعنی ای محمده دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه! او د آخری خاتمی تنبیه ورته ورکړه! وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جلا (جدا) شه! که دغه خلق حق ونه منی نو تاسی ډیر غمجن، متأسف او مه خفه کیږئ ! او نه د دوی د مکر او فریب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنګه او ملول کیږئ ! تاسی خو خپل فرض په پوره ډول (طریقه) سره اداء فرمایلی دی. الله تعالیٰ پخپله داسی ضدی او عنادی کسانو ته سزا ورکوی او هم هغسی چه پخوانی مجرمان ئی په سزا رسولی دی دوی هم رسوی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

او وائی دا (کفار) کله به وی دغه وعده (د نزول د عذاب) که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغی دعوی خپلی کښې).

تفسیر: یعنی بالاخر هغه قیامت کله راځی ؟ او له هغو عذابونو څخه مو چه ویروی هغه به کله نازلیږی.

قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه نژدی ده چه شی پیوست په تاسی پسی ځینی هغه (عذاب) چه غواړئ ئی تاسی په جلتی.

تفسیر: یعنی ډیر شورماشور او غوغا مه نښلوئ! هغه وعده هرومرو (خامخا) ایفاء کیدونکی ده او هیڅ لری نه ده چه د هغی وعدی کومه برخه تاسی ته ډیره نژدی شوی او در پوری نښتی هم وی لکه چه ډیری ورځی نه وی تیری چه پر دوی باندی سخت قحط نازل شو او هم د «بدر» په غزوه کښې د دغه عذاب یوه برخه وررسیده پاتی شو قیامت کبریٰ د هغه هم ځینی آثار او علائم در ښکاره شوی دی. (په ردف لکم «ل» زائد دی).

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او بیشکه رب ستا خامخا خیښتن (خاوند) د فضل (احسان انعام) دی پر خلقو (چه دوی ژر په گناهونو نه نیسی ولیکن اکثر د دوی شکر نه کوی (په دی نعمت چه د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لیږلو کښی تأخیر کوی نو لازم ؤ چه دوی دغه تأخیر غنیمت گانه ـ او د دغی مهربانی په مقابل کښی ئی شکر ایستی او د صالح عمل لاره به ئی خپلو ځانونو ته غوره کړی وی لیکن پر خلاف د دی دوی ناشکری کوی او په خپله خوله عذاب غواړی.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

او بیشکه رب ستا ته خامخا معلوم دی هغه څه چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چه ښکاروی ئی دوی. او نشته هیڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په آسمان کښی او په ځمکه کښی مگر (لیکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښی.

تفسیر: یعنی ستاسی ظاهری او باطنی اعمال ، د زړونو پټی خبری ، نیات ، ارادی، د ځمکی او د آسمانونو ډیر زیات پټ اسرار گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی او د لوح محفوظ په دفتر کښی درج دی. هره خبره له هغه سره موافقه واقع کیږی د ژر غوښتلو او تلوار کولو یا ځند (ایسارتیا) او ډیل کولو څخه هیڅ یو حاصل او گټه (فائده) په لاس نه درځی ـ هر هغه څیز چه د الله تعالیٰ په علم کښی طی شوی وی ژر یا په ځند (ایسارتیا) پر خپل وقت هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او هر یوه ته سم د ده له عمل ، نیت ، عزم او ارادی سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا وررسیدونکی ده .

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

بیشکه چه دغه قرآن قصه کوی (بیانوی) پر بنی اسرآئیلو (اولادی د

یعقوب) باندی اکثر له هغو خیزونو چه دوی په هغو (خیزونو) کښی سره اختلاف کوی. او بیشکه دغه (قرآن) خامخا هدایت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی).

تفسیر: یعنی اوس د عملی فیصلی وقت نه دی راغلی - بیشکه قرآن د قولی او عملی فیصلی دپاره راغلی دی - په دغه وقت کښی په سماویه ؤ علومو او مذهبی شیانو کښی له ګردو (تولو) څخه لوی علماء بنی اسرآئیل ګنل کیدل مګر د عقائدو، احکامو، قصصو ، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شدیدو اختلافاتو قاطعه فیصله او ښه تصفیه هم دغه پاک قرآن اورولی ده.
فی‌الحقیقت قرآن هغه لوی کتاب دی چه ګردی (تولی) دنیا ته ئی د الله تعالیٰ آخری پیغام رسولی دی - او د ایمان راوړونکیو خلقو لارښوونه ئی کړی ده څو ګرد (تول) خلق د هغی لوئی ورځی دپاره تیاری او آمادګی وکړی چه په هغی کښی به د هری معاملی عملی فیصله کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

او بیشکه رب ستا فیصله به وکړی په منځ د دوی کښی (په قیامت کښی) په حکم (عدل) خپل سره او هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر تولو احوالو او اشیاؤ)

تفسیر: یعنی قرآن خو د پوهولو او ښوولو دپاره نازل شوی دی باقی د ګردو (تولو) معاملاتو حکیمانه او عادلانه فیصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالیٰ کوی.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ویریږه ای رسوله څما!) بیشکه چه ته پر حق ښکاره ئی (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی تاسی د هیچا د اختلاف او تکذیب څخه مه متأثر کیږئ! یوائی پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ! او پخپله وظیفه کښی چه دعوت او تبلیغ دی مشغول او لګیا اوسئ! پر هغه سمه صافه لاره چه تاسی درومئ په هغی کښی هیڅ قسم خرخشه او اندیښنه نشته کله چه انسان پر سمه لاره رهی (روان) وی - او پر واحد الله اعتماد ولری - نو د بل هیڅ شی ویره او اندیښنه ورسره نه وی.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه ته نشي اورولی (خبره) مړيو ته او (هم داسی) نشي اورولی كڼو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چه وګرځی دوی په دی حال کښی چه شا کوونکی وی. او نه ئی ته لاره ښوونکی ړندو ته (چه ئی راوګرځوی) له ګمراهی د دوی څخه نه اوروی ته (په سماع د فائدی رسولو سره) مګر هغه چاته چه ایمان راوړی په آیتونو (د قدرت) زمونږ پس هم دوی مسلمانان دی (غاړه ایښودونکی الله ته).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه یوه مړی ته خطاب یا کوم کاڼه ته ناری وهل په تیره بیا چه تاته ئی شا هم وی او په منډو در څخه ځغلی ـ او د ناری وهونکی په طرف قطعاً ملتفت نه وی سودمن نه دی هم دغه د هغو مکذبینو حال دی چه د دوی زړونه مړه شوی دی او په زړه کاڼه هم دی او د اوریدلو اراده هم بیخی نه لری نو د دوی په حق کښی هیڅ نصیحت نافع او کار کوونکی نه دی که یو خاص ړوند د غتو او رڼو سترګو خاوند نشی نو تاسی به هغه ته څرنګه لار یا بل شی وروښوولی شی ؟ دغه خلق د زړه ړانده هم دی او نه غواړی چه د ړوند والی څخه هم ووځی نو بیا ستاسی په ښوونه سره که دوی وغواړی چه وګوری ـ نو څرنګه به وکتلی شی ؟ یعنی پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کښی نافع دی چه ئی ومنی او پری متأثر شی. او د اثر قبلول هم دغه دی چه د الله تعالیٰ پر کلام یقین او باور وکړی او وئی منی.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

او کله چه واقع ثابت شی خبر د عذاب پر دغو (بنی آدمانو او نژدی شی قیامت پر دوی) نو راوبه باسو مونږ دوی ته یوه دابه (ژوندی خوځیدونکی تلونکی) له ځمکی چه خبری کوی دغه (دابه) له دوی سره چه بیشکه دا خلق ؤ چه په دلائلو (د قدرت الوهیت) زمونږ به ئی یقین نه کاوه.

تفسیر: موضح القرآن لیکی «پخوا له قیامته به په مکه معظمه کښې د صفا غر وچوی او له هغه ځخه به یو ژوندی خوځیدونکی ووځی چه له خلقو سره به خبری کوی چه اوس قیامت نژدی دی. او صادق مؤمن به له کاذب منکر ځخه په نښه کولو سره بیلوی» له ځینو روایاتو ځنی معلومیږی چه دغه به بالکل په آخره زمانه کښې په هغه ورځ واقع کیږی چه لمر له مغربه وخیژی نو قیامت د هم دغی ورځی نوم دی چه د تولی دنیا گرد (تول) موجوده نظام به په کښې گډوډ او خرابیږی نو د داسی خوارقو په وقوع کښې هیڅ تعجب نه دی پکار چه د قیامت د قریبه ؤ علاماتو او د دی مقدمی په شان ظاهرولی شی. ښائی د «دابة الارض» په ذریعه د دی خبری ښودنه مقصود وی هغه خبره چه تاسی د یو رسول په ژبه نه منله نن مجبور یئ چه د یوه حیوان په ژبه ئی ومنئ ! مگر د دغه وقت منل تاسی ته مفید او نافع نه دی او له دغه ځخه یوائی د مکذبینو تجهیل او تحمیق مطلوب دی چه د منلو وقت تیر شو.

تنبیه: د «دابة الارض» په نسبت ډیر رطب او یابس اقوال او روایات په تفاسیرو کښې درج شوی دی ـ مگر د معتبرو روایاتو له مخی هم دغومره خبره ثابته شوی ده چه موضح القرآن لیکلی ده والله اعلم.

وَيَوۡمَ نَحۡشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٖ فَوۡجٗا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُمۡ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه ژوندی به راپورته کړو له (قبورو د) هر امت (فرقی) ځخه یو فوج (چه اشراف او رؤسا دی) له هغو (منکرانو) چه تکذیب کوی په آیاتونو ځموږ پس د دوی جماعتونه به سره یو ځای کیږی بیا روانیږی.

تفسیر: د هر گناه کوونکی تولنه او لښکر به سره بیل وی.

تنبیه: عموماً مفسرینو د «فهم یوزعون» معنی په ستنولو (واپس کولو) سره کړی ده ـ یعنی د هر امت مکذبان به د محشر په طرف بیول کیږی او دوی به دغومره ډیر او زیات وی چه وړاندی تلونکی خلق به د وروستنیو مخه بندوی او له مخکښې تللو ځخه به ئی ستنوی (واپس کوی) ـ لکه چه په لوی بیروبار او ازدحام کښې د انتظام د ټینگ ساتلو لپاره هم داسی وضعیت غوره او اختیارولی شی.

حَتّٰىٓ اِذَا جَآءُوْ قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيٰتِيْ وَلَمْ تُحِيْطُوْا بِهَا عِلْمًا اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٨٤﴾

تر هغه پورې چه راشي دوی (تول محشر ته) نو وبه فرمائي (ورته الله) آیا تکذیب کړی ؤ تاسي د آیاتونو ځما حال دا چه احاطه نه وه کړې تاسي په هغو (آیاتونو) له جهته د علمه آیا څه شي دی هغه چه وئ تاسي چه کاوه به مو (هغه له مامور به څخه ؟ ووایئ!)

تفسیر: یعني زیار (محنت) ئې ونه کړو ـ او کوشش ئې ونه کړ چه په پوره ډول (طریقه) به پرې پوهیدل او تمامو اطرافو او جوانبو ته به ئې کتل ابتداء ئې د هغه په تکذیب خوله وسپړده «یا ووایئ! که داسي نه دی نو نور مو څه کول؟ یعني ماسواء له دی نه ستاسي بل څه کار ؤ ؟ امکان لری چه مطلب ئې داسي وی چه بې له غوره او فکر کولو څخه تاسي هم داسي د هغه تکذیب کړی ؤ ؟ یا ووائی ؟! چه ماسواء له دی نه تاسي نوری څه ګناه هم د خپلو ځانونو لپاره تولی کړی وی.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوْا فَهُمْ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿٨٥﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندی په سبب د هغه چه ظلم ئې کړی ؤ پس دوی به هیڅ خبری نشي کولی (په عذر خواهی له جهته د عذاب لامتناهی)

تفسیر: یعني د دوی د شرارتونو یقیني ثبوت وشو ـ او د الله تعالیٰ حجت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دی نه به دوی څه ویلی شي ؟ باقي به ځینو نورو آیاتونو کښې چه د دوی عذر او پلمی (تدبیرونه) مذکور دی شائی هغه به پخوا له دی نه شوی وی. په هر حال دغه نفی او اثبات دی د مواطنو او د مواقفو پر اختلاف حمل کړی شي.

اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٨٦﴾

آیا نه وینی دا (منکران د حشر) چه بیشکه مونږ گرځولی مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دی چه آرام وکړی دوی پکښی او (گرځولی مو ده) ورځ لیدونکی (تکه سپینه روښانه چه کسب و کار په کښی وکړی) بیشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کښی خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی څرنگه ښکاره دلائل او واضحی نښی الله تعالیٰ په دنیا کښی دوی ته وروښودی خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ ۔ که یواځی د شپی او د ورځی پر دغه دائمی تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پری غور او خوض ئی کولی نو د الله تعالیٰ پر توحید ۔ د انبیاؤ پر ضرورت او اهمیت او پر بعث بعد الموت پر گردو (تولو) شیانو به دوی پوهیدل چه بالاخر هغه کوم یو ذات دی چه په داسی مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځی څخه شپه او د شپی څخه ورځ راښکاره کوی او څمونږ د ظاهری بصارت لپاره وروسته د شپی له تیارو د ورځی رڼا (رڼړا) خوروی. نو آیا دغسی یو مطلق قادر څمونږ د باطنی بصیرت دپاره د اوهامو او اهواؤ په تیارو کښی د معرفت او هدایت رڼا (رڼړا) نه ده رالیږلی ؟ بیا نو شپه څه شی ده د ویدیلو وقت دی! چه مونږ هغی ته د موت یوه نمونه ویلی شو چه وروسته له هغه ورځ راځی او بیا سترگی په کښی غړیږی ۔ او یو طرف بل طرف ته په کښی گرځو. هم داسی الله تعالیٰ پر مونږ موت هم طاری کوی او وروسته له مرگه مو بیا هم داسی ژوندی راپاڅوی نو په هغه کښی څه اشکال او استحاله شته ؟ الغرض د یقین کوونکیو لپاره په هم دغی یوی نښی کښی د گردو (تولو) ضروریه ؤ شیانو د حل لپاره اسباب موجود دی.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ؕ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دٰخِرِيْنَ ﴿۸۷﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَّهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ؕ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ؕ اِنَّهٗ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۸۸﴾ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَهُمْ مِّنْ فَزَعٍ يَّوْمَئِذٍ اٰمِنُوْنَ ﴿۸۹﴾ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ ؕ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۰﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښی نو ویریږی (له ډیره هیبته) هر هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښی دی مگر هغه څوک چه اراده وفرمائی الله (د نه ویریدلو د هغه) او ټول به راشی د دغه (الله په حضور په قیامت کښی) عاجزان او وینی به ته غرونه (په قیامت کښی) گمان به کوی ته پر هغو چه کلک ولاړ دی (له جهته د لویوالی) حال دا چه دوی به ځی تیریږی پشان د وریځی کاریگری د الله (یا وکړ الله دا کار په کولو سره) هغه (الله) چه محکم (درست) کړی ئی دی هر خیز (چه پیدا کړی ئی دی) بیشکه چه دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چه کوئ یی تاسی هر هغه څوک چه راشی په حسنه (نیکی) سره (چه کلمه د توحید ده) پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه او دوی به له سختتی ویری د دغی ورځی په امان وی. او هر هغه څوک چه راشی په سیئه (بدی شرک سره) پس نسکور به وغورځول شی مخونه د دوی په اور (د دوزخ کښی او وبه ویل شی دوی ته له جانبه د الله) آیا جزاء درکوله کیږی (بلکه نه درکوله کیږی) مگر (جزاء د شرک او نور معاصی) هغه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: د صور (شپیلۍ) پو کوونکی پرښته حضرت اسرافیل علیه السلام دی چه د الله تعالیٰ د حکم په انتظار کښی د صور د پوکولو لپاره تیار ولاړ دی.

په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه ﴿ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ﴾ حضرات جبرئیل ـ میکائیل ـ عزرائیل علیهم السلام دی. ځینی د دی مصداق شهداء بولی والله اعلم.

(موضح القرآن) لیکی یو ځلی صور پوکلی کیږی چه د هغه په اثر به گرد (ټول) مخلوق سره مری. دوهم صور چه وپوکلی شی د هغه په اثر ټول مړی بیا له سره ژوندی کیږی ـ دریم صور چه وپوکلی شی دوی گرد (ټول) ویریږی. په څلورم کښی گرد (ټول) بیهوشه کیږی. په پنځم کښی بیا په هوش کیږی. د صور پوکل به څو څو ځلی صورت نیسی. اکثر علماء یواځی هم دغه دوی نفخی منی ـ یعنی گرد (ټول) سره فقط دوه ځلی صور پوکلی کیږی او دغه گرد (ټول) احوال او اهوال د هم دغو دوو شپیلو لاندی درجوی والله اعلم.

﴿ وَتَرَى الْجِبَالَ ﴾ الآیة ـ او وینی به ته غرونه په قیامت کښی گمان به کوی ته پر هغو چه کلک ولاړ دی له جهته د لویوالی حال دا چه دوی به تیریږی پشان د وریځی یعنی دغه لوی لوی غرونه چه تاسی ئی اوس وینئ او د دی خیال کوئ چه دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وی او له سره به له خپله ځایه نه ښوریږی ـ دغه گرده (ټوله) به د قیامت په ورځ کښی د تکول شویو رنگینو وړو پشان به فضاء او هواء کښی الوځی او گرځی او د وریځو په شان به ژر ژر درومی لکه چه د

جزء ۲۷ «الواقعة» په اوله رکوع ۵ - ٦ آیت کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ﴾ او په «القارعة» کښی لولو ﴿ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴾ او د جزء ۱٦ «طٰهٰ» په (٦) رکوع ۱۰۵ آیت کښی وایو ﴿ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴾

تنبیه: د دغه آیت هیڅ تعلق د ځمکی د حرکت او سکون سره نشته لکه چه ځینی متنورین له هغه ځنی پوهیدلی دی.

﴿ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ کاریګری د الله یا وکړ الله دا کار په کولو سره هغه الله چه محکم درست کړی ئی دی هر څیز چه پیدا کړی ئی دی).

یعنی هغه ذات چه هر شی ئی په نهایت حکمت سره درست کړ، هغه الله تعالیٰ چه نن ئی دغه غرونه داسی درانه او مضبوط جوړ او درولی دی هم هغه الله تعالیٰ به یوه ورځ دوی بخرکی بخرکی او دړی وړی کوی - او تری دوړی به جوړوی - او په هواء به یی الوځوی. دغه د غرونو الوځول به د خرابی او تباهی په غرض نه وی بلکه د عالم په نظام کښی به سره لاندی باندی او لازمه تعدیلات کوی - او په همغه درجه ئی رسوی چه د هغه لپاره ئی پیدا کړی دی نو دغه ګرد (تول) به د هغه حقیقی صانع صنعت او کاریګری وی چه د هغه هیڅ یو تصرف له حکمت څخه تش نه دی.

﴿ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴾ بیشکه چه دغه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی) یعنی وروسته له دغو ماتولو او څیرولو او عظیمه ؤ انقلاباتو څخه بیا د بندګانو حساب او کتاب شروع کیږی کله چه الله تعالیٰ د بندګانو تر ذری ذری پوری اعمالو څخه هم خبیر او علیم دی نو هر یوه ته به سم د ده له عمله سره جزاء ورکوله کیږی - نه به پر چا ظلم کیږی - او نه به د چا حق تلف شی. وروسته له دی نه د هم دی خبری لږ تفصیل بیانیږی چه هر هغه څوک چه راشی په حسنه نیکی سره چه کلمه د توحید ده پس شته ده ته جزاء خیر بهتر غوره له هغه یعنی د یوی نیکی بدل اقلا د لسو نیکیو په حساب ورکول کیږی چه دغه مکافات له سره ختم کیدونکی نه دی. او دوی به له سختی ویری د دغی ورځی په امان وی یعنی له ډیری ویری کما قال الله تعالیٰ فی رکوع (۷) ۱۰۳ آیت من سورة «الانبیاء» جزء ۱۷ ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ ﴾ او که ویره په لږ اندازه وی نو له دغه آیت سره هیڅ منافی نه ده.

﴿ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ ﴾ الآیة - پس نسکور به وغورځولی شی مخونه د دوی په اور د دوزخ کښی او وبه ویل شی دوی ته له جانبه د الله آیا جزاء درکوله کیږی بلکه نه درکوله کیږی مګر هغه چه وئ تاسی په دنیا کښی چه کول به مو چه کفر او نور معاصی دی) یعنی د الله تعالیٰ له طرفه هیڅ زیادت او تیری پری نه کیږی څه ئی چه کړلی وی هم هغه به رببی او له خپلو کړو څخه به سری څه شکایت کوی.

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

بیشکه هم دا خبره ده چه امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسی چه عبادت کوم د رب د دی بلدی (ښار) هغه (الله) چه حرمت (عزت) ورکړی دی دی (ښار د مکی ته په امن سره) او خاص هم دغه الله لره دی ملکاً ، خلقاً و عبیداً) هر شی

تفسیر: له بلده او ښار څخه مراد مکه معظمه ده چه الله تعالیٰ هغی ته خاص تعظیم ـ تحریم او تکریم ورپه برخه کړی دی نو د دغه تخصیص او تشریف په سبب د رب اضافت د هغی په طرف وکړ شو که نه الله تعالیٰ خو د ګردو (ټولو) شیانو رب او مالک دی.

وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسی چه شم زه له مسلمانانو (غاړه ایښودونکیو الله ته)

تفسیر: یعنی په هغو خلقو کښی محسوب شم چه د پاک الله کامل حکم منونکی او فرمان وړونی دی او بیخی ئی خپل ځانونه ورسپارلی دی.

وَأَنْ أَتْلُوَا الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾

او (بل مامور یم) په دی چه ولولم قرآن (پر تاسو وائی وروم خلقو ته) پس هر چا چه سمه صافه لاره ومونده پس بیشکه هم دا خبره ده چه سمه صافه لاره ئی ومونده دپاره د ځان (او فائدی خپلی) او هر څوک چه ګمراه شو پس ووایه (ای محمده ! ده ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه له ویروونکیو څخه یم.

تفسیر: یعنی زه بالذات هم د الله تعالیٰ بندګی او فرمان برداری کوم او نورو ته هم د الله تعالیٰ دغه عظیم‌الشان قرآن آوروم او د هدایت سمه صافه لاره خلقو ته ورښیم پس هر څوک چه لاره ئی

ومونډله له جهته د متابعت ځما توحید د الله او نفی د شرکاؤ ته پس بیشکه هم دا خبره ده چه لاره ئی ومونډله دپاره د ځان خپل ځکه چه نفع ئی هم ده ته راجع ده او هر څوک چه ګمراه شو له جهته د مخالفت ځما پس ووایه ورته چه بیشکه هم دا خبره ده چه زه له ویروونکیو یم او پر ما غیر له پیغام رسولو بل هیڅ نشته او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لویږی یعنی ما خپل پند او نصیحت کړی دی او له دغه تبلیغه می ځان فارغ‌الذمه ګرځولی دی که تاسو نه پوهیږئ یا ځان پری نه پوهوئ نو په دغه کښی ستاسو نقصان دی. او دغه احکام پخوا له امر د قتال ؤ

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ اٰيٰتِهٖ فَتَعْرِفُوْنَهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ۝

او ووایه (ای محمده!) چه ګردی (تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) (خاص) الله ته دی (په دغه نعمت د علم او نبوت) ژر به وښیی (الله) تاسی ته دلائل (د قدرت خپل) پس وبه پیژنئ تاسی هغه (دلائل) او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بیخبره) له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړی هر چا ته د ده له عمله سره سمه)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته په زرهاؤ ځلی د حمد او شکر ځای دی چه زه ئی هادی او مهتدی ګرځولی یم فی‌الحقیقت د تعریف لائق هم هغه لوی او مقدس ذات دی. هر چا ته هر هغه ښیګنی (فائدی) یا کمال چه ور په برخه شوی دی د ده له لطف او مرحمت څخه دی ژر به وښیی الله تاسی ته دلائل د قدرت خپل پس وبه پیژنئ تاسی هغه دلائل یعنی وروسته له دی نه الله تعالیٰ ستاسی په منځ کښی یا د باندی د خپل قدرت هغه نمونی او ځما د صداقت داسی ښکاره دلائل به دربښیی چه د هغو په لیدلو سره به تاسی وپوهیږئ چه بیشکه دغه د الله تعالیٰ هغه آیات دی چه د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړی وه. باقی د هغه وخت پوهیدل آیا تاسو ته نافع واقع کیږی ؟ که نه ؟ دغه بیله خبره ده. د قیامت علامات او نور ګرد (تول) تر دغه لاندی راغلل او نه دی رب پالونکی د تا غافل بیخبره له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی ای مشرکانو! یعنی هغه عمل او معامله چه تاسی ئی کوئ هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی بالاخر سم له هغه سره تاسی ته د هغو بدل درکوی که په سزا او نورو کښی څه تأخیر او ډیل پیښ شی نو داسی ئی مه ګڼئ چه الله تعالیٰ ځمونږ له اعمالو څخه غافل او بیخبره دی.

تمت سورة النمل ولله الحمد والمنة

سورة «القصص» مكية الا من آية (٥٢) الى غاية (٥٥) فمدنية و آية(٨٥) فبالجحفة اثناء الهجرة وهی (٨٨) آية وتسع ركوعات رقمها (٢٨) تسلسلهاحسب النزول (٤٩) نزلت بعد «النمل»

د «القصص» سورت «مکی» دی پرته (علاوه) له (٥٢) تر (٥٥) آیتونو پوری چه «مدنی» دی او له (٨٥)

آیت څخه چه په جحفه کښی د هجرت په اثناء کښی نازل شوی دی (٨٨) آیات (٩) رکوع لری په

تلاوت کښی (٢٨) او په نزول کښی (٤٩) سورت دی وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِن نَّبَإِ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾

دا (آیتونه د دی سورت) آیتونه د کتاب مبین (ښکاره) دی (چه خیر او برکت ئی ښکاره او د حق او د باطل بیلوونکی دی). لولوؤ مونږ پر تا (ای محمده!) له (ځینو) خبرو د موسیٰ او د فرعون په حقه (رښتیا) سره دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی مسلمان خلق دی خپل حال قیاس کړی! (موضح) د ظالمانو په مقابل کښی څرنګه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام په ذریعه الله تعالیٰ بنی اسرآئیل سره له ضعف او کمزوری د فرعونیانو په مقابل کښی منصور او مظفر وګرځول هم داسی مسلمانانو ته هم اګر که نن په مکی معظمی کښی قلیل ـ ضعیف او ناتوانه په نظر راځی د دوی د بیشمارو زورورو اعداؤ په مقابل کښی بری او کامیابی ور په برخه کوی.

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِّنْهُمْ

بیشکه چه فرعون لوئی (او تکبر) غوره کړی ؤ په ځمکه (د مصر) کښې او گرځولی ئی ؤ اهل د دغه (مصر) تولی تولی چه ضعیفه (مقهوره) کړی ئی وه یوه طائفه له دوی (چه بنی اسرآئیل ؤ)

تفسیر: یعنی په مصر کښې قبطیان ودان وو چه د فرعون له قوم څخه ؤ او سبطیان هم اوسیدل چه په بنی اسرآئیلو سره مشهور ؤ لیکن فرعون به د ظلم او تکبر له لاری بنی اسرآئیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله چه دوی ترقی وکړی او په هوسائی (راحت) او آرام سره دده ولگوی گواکی گرد (تول) قبطیان سرداران او آغایان گرځیدلی ؤ او د انبیاؤ اولاد بنی اسرآئیل ئی خپل غلامان او نوکران گرځولی ؤ ـ او پر دوی به ئی دیر ذلیل کارونه او سخته بیگاری اجرا کوله او په هیڅ دول (طریقه) ئی نه پریښوده چه دوی په مملکت کښې قوت او وقعت حاصل کړی.

يُذَبِّحُ أَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيِ نِسَآءَهُمْ ط

چه وژل به ئی ځامن د دوی (چه نسل ئی منقطع شی) او ژوندی به ئی پریښودی ښځی (جنکیانی) د دوی (خپل خدمت ته)

تفسیر: مفسرین وائی چه فرعون یو خوب ولید چه کاهنانو د هغه تعبیر داسی وکړ چه «د کوم داسی بنی اسرآئیلی هلک له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادیږی چه لا تر اوسه نه دی ځیږیدلی» نو ځکه فرعون د دغی پیښی د مخی نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست چه د تل دپاره بنی اسرآئیلیان مغلوب مقهور او ذلیل وساتی څو په دوی کښې داسی کوم قوت او قدرت پیدا نشی چه له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندیښنه متصوره وی ـ او داسی امر ئی صادر کړ ـ «وروسته له دی نه هومره بنی اسرآئیلی هلکان چه پیدا کیږی دوی دی د یوی مخی څخه ووژلی شی! او په دغه ترتیب دی د راتلونکی مصیبت او خطری مخه په ښه شان سره ونیوله شی کله چه قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسی کومه خطره نشته نو دوی دی ژوندی پریښودی شی څو وروسته له پیغلتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلی ـ ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی چه بنی اسرائیلو پخپل منځ کښې د حضرت ابراهیم خلیل الله علیه السلام د یو پخوا ویلو تذکره کوله چه په هغه کښې داسی یوه تذکره شوی وه چه «د یوه بنی اسرآئیلی ځلمی له لاسه د مصر د دغه سلطنت تباهی او خرابی مقدره ده» دغه خبره ورو ورو او متدرجاً د فرعون غوږ ته ورسیده او هغه احمق د دغه قضاء او قدر د انسداد لپاره دغه اصول او فوق العاده احکام صادر کړل.

إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ۝٤

بیشکه ؤ دغه (فرعون) له مفسدانو (چه راز راز (قسم قسم) فسادونه به ئی کول).

تفسیر: یعنی فرعون خو بالطبع په ځمکه کښې خرابی غورځوونکی ؤ نو ځکه د داسی لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لړځیده او نه ئی زړه خوږیده پس هر شی به چه د ده په زړه کښې راته هم هغه به ئی اجراء کول او خپل د کبر او غرور په نشه کښې داسی مست او بیهوشه ؤ چه بی له غور، فکر او اندیښنی او وړاندی او وروسته کتلو څخه به ئی هر شی کول.

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ ٱلْوَٰرِثِينَ ۝٥ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دی چه منت احسان کیږدو پر هغو کسانو چه ضعیفان کړی شوی وو په ځمکه (د مصر) کښې او چه وګرځوو مونږ دوی امامان (د دارینو مقتدایان) او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملک د فرعون) او چه قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کښې.

تفسیر: یعنی د دغه ملعون انتظامات خو هغه ؤ او ځمونږ اراده داسی وه چه کمزوران زورور کړو او تیټ مخلوق هسک (اوچت) کړو او د هغه قوم پر سر د دینی امامت او دنیوی سیادت تاج کیږدو چه د فرعون او فرعونیانو له لوری ذلیل حقیر او مریان شوی ؤ ـ او له هغو ظالمانو او متکبرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو ـ او دغه مظلوم او ربړ (تکلیف) موندونکی قوم د دوی په ځای ودان کړو ـ او د دینی سیادت سره دنیوی حکومت هم دغه مقهور او مظلوم قوم ته وروسپارو.

وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ

او چه وښیو فرعون او هامان (وزیر ته ئی)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم او ستم او تیری کښې له ده سره شریک او د ده د کار آله او د لاس د یوی همسا په شان ؤ.

وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ ۝٦

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرائيلو نه) هغه شي چه ؤ دوی چه ويريدل (به تري چه زوال د قوت او سلطنت د قبطيانو دی).

تفسير: يعني د هغی خطری لامله (له وجی) چه دغو قبطيانو د سبطيانو پر زرهاؤ معصوم هلکان وژلي ؤ مونږ اراده وفرمايله چه هم هغه خطره وردمخه کړو فرعون خپل ګرد (تول) امکاني کوشش او زيار (محنت) پکار واچولو ـ او پوره زور او قوت ئی ولګوه چه په هيڅ صورت هغه بني اسرائيلی هلک چه د هغه له لاسه د ده سلطنت تباه کيږي مصئون او مأمون پاتی نشي ـ او فرعون د ده له شره ساتلی وی مګر کله چه د الله تعالیٰ تقدير قاطع او د ده د ارادی په مقابل کښی هيڅ مانع نشي دريدی نو هم هغه معهود هلک ئی د ده په غيږ کښی وپاله او د دوی په وسيله ئی وساته ـ او د هم هغه فرعون په شاهی بستره او په پاچاهی مانی کښی ئی په ډير ناز او نعمت لوی کړ او دغه يی علی رؤس الاشهاد ثابت او محقق کړ د هر هغه کار او انتظام اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی ـ هيڅ يو قوت او قدرت د هغه په انسداد کښی نه موفق کيږي.

د پاک الله ډيوه لګيږي به تل ▪ څوک چه ئی پو کړی دی سوځيږي به تل

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ

او وحی (الهام) وکړ مونږ مور د موسیٰ ته داسی چه تی ورکوه ته دغه (موسیٰ) ته نو کله چه وويريدی ته (په ده) پس وغورځوه دغه (موسیٰ سره له تابوته) په سيند کښی.

تفسير: د موسیٰ عليه السلام مور ته يا الهام وشو يا ئی په خوب وليد يا په بله کومه ذريعه ورمعلومه شوه څو چه تاته خپل د دی هلک د وژلو ويره او انديښنه نه وی پيدا شوی په منظم ډول (طريقه) سره ئی وپاله! او تی ورته ورکوه! کله چه د وژلو ويره درته پيدا شی نو په يوه صندوق کښی ئی تابوت کړه او د نيل په سيند کښی ئی لاهو کړه دغه قصه د «طٰهٰ» په سورت کښی هم ليکلی شوی ده.

وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝

او مه ویریږه ته (له غرق ئی) او مه خفه کیږه ته (له بیلتون ئی) بیشکه چه مونږ بیرته راوستونکی یو د دغه (موسیٰ) تاته او (بیا) گرځوونکی یو د دغه (موسیٰ) له مرسلانو (پیغمبرانو).

تفسیر: یعنی مور ته ئی دادینه او تسلی ورکړه شوه چه مه ویریږه او بی له کوم تردد او اندیښنی ئی په سیند کښی لاهو کړه! ستا دغه هلک له سره نه ضائع کیږی او د خپل ځوی د دغه بیلتون څخه هم مه خفه کیږه! چه مونږ ئی ډیر ژر بیرته ستا غیږی ته درولو - او د پاک الله اراده په دی خبره تللی ده چه له دی نه یو ډیر لوی کار واخلی او د رسالت په منصب ئی افتخار وبښی او هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالیٰ د ارادی په مخ کښی حائل او مانع نشی کیدی - او دغه گرد (ټول) موانع به له منځه لری کیږی او دغه مقدس مقصد هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی چه د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ۝

پس ومونډ دغه (او ونیو تابوت د موسیٰ) کورنی د فرعون دپاره د دی چه شی دغو (فرعونیانو) ته دښمن او (سبب د) غم بیشکه چه فرعون او هامان (وزیر ئی) او لښکری د دغو دواړو وو (دا ټول) خطاکاران

تفسیر: مور ئی خپل هلک د لرگیو یوه صندوق کښی وغورځوه او د سیند په اوبو کښی ئی خوشی کړ - صندوق د اوبو د جریان په متابعت په داسی یوی ویالی کښی لاړ چه د فرعون په باغ کښی تیریده او هلته د میرمنی آسیې رضی الله تعالیٰ عنها د فرعون د ښځی په لاس کښی ولوید میرمنی آسیې رضی الله تعالیٰ عنها ته د دغه ښکلی هلک ښکلی صورت ډیر ښه په نظر ورغی او د ده په وچولی (تندی) کښی د نجابت او شرافت آثار وربښکاره شول نو ئی د پاللو په غرض راپورته کړ. مگر د دی پورته کولو آخری نتیجه داسی شوه چه دغه ووړکی لوی شو او د فرعون او د فرعونیانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو - او د دوی په حق کښی د روح د

سوهان په شان عیان شو. نو ځکه الله تعالیٰ هغوی ته موقع ورکړه چه دی راپورته کړی. لعین فرعون له دی څخه څه خبر ؤ د هغه دښمن له ویری چه زه په زرهاؤ معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی چه نن په ډیر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کیږی فی‌الحقیقت فرعون او د ده ګرد (تول) وزیران ـ مشیران او نور د دغه ناپاکه مقصد په اعتبار سخت وغولیدل چه بیشماره اسرآئیلی هلکان ئی پر دغه شبهه ووژل مګر یوائځی موسٰی علیه السلام ئی ژوندی پریښود لپاره د دی چه دغه موسٰی هغو فرعونیانو ته دښمن شی نارینه ؤ لره چه سبب د غرقیدلو د دوی به شی او غم ښځو ته چه وینځی به ئی شی. او دغه لام د عاقبت دی یعنی عاقبت د دی نیولو او ژوندی پریښودلو به دغه دواړه کارونه شی.
لیکن که دوی نه تیروتل نو څه به ئی کول ـ آیا د دوی له لاسه دغه خبره پوره وه چه د الله تعالیٰ تقدیر په دغه تدبیر سره واړوی ؟ د دوی ډیره لویه خطاء تیرواته او سهو په دی کښی ؤ چه دوی غوښتل د قضاء او د قدر فیصلی په انسانی تدابیرو سره ماتی کړی او مخه ئی ونیسی.

وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّيْ وَلَكَ ؕ

او وویل ښځی د فرعون (آسیی چه دغه هلک) یخوالی د سترګو دی ماته او تاته.

تفسیر: یعنی څومره ښکلی ، ګلالی او په زړه پوری هلک دی مونږ هلک نه لرو راځئ ! چه له ده سره خپل فهم غلط کړو او سترګی پری رنی او زړونه مو خوښ کړو. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه فرعون وویل « **لک لالی**» یعنی ستا د سترګو لپاره به رنا (رڼرا) او یخوالی وی نه ځما لپاره لکه چه ازلی تقدیر دغه الفاظ د دغه ملعون له ژبی څخه وویستل چه بالاخر هم هغسی هم وشو.

لَا تَقْتُلُوْهُ ۖ عَسٰٓى اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلک) ښائی چه نفع به راورسوی مونږ ته یا به ونیسو دی ځوی.

تفسیر: یعنی کله چه لوی شی ځمونږ په کار به راشی او که مو مناسب وګانه نو به ئی خپل متبنی وګرځوو.

وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝۹

حال دا چه دوی نه پوهیدل (پر دغه سبب د هلاک خپل).

تفسیر: یعنی له دی نه خو نه ؤ خبر کله چه دی لوی شی نو څه څه کارونه به وکړی ؟ او دوی داسی وپوهیدل چه دغه هلک کوم بنی اسرآئیلی له ویری څخه په اوبو کښی غورځولی دی ښه که مونږ هم دغه یو هلک ونه وژنو نو په دغه کښی به کوم یو لوی نقصان متصور وی ؟ آیا دغه خبره خو ضروری نه ده چه هم دغه هلک به هم هغه ځمونږ معهود دښمن وی چه مونږ تری اندیښنه لرو بیا چه ئی کله مونږ وپالو نو دی به څرنګه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړی ؟ او دغه به څرنګه ممکن وی چه دغه ځمونږ روزلی او پاللی شوی هلک به له مونږ سره دښمنی وکړی ؟ دوی له دی نه نه ؤ خبر چه دغه هلک به له هغه لوی ذات سره زیاته دوستی کوی چه د ګرد (تول) جهان رب او پـالونکی دی او کله چه تاسی د هغه رب العالمین دښمنان یئ نو ځکه دی به مجبور وی چه د هغه حقیقی رب العالمین په حکم ستاسی سره مخالفت وکړی تاسی پر خپل دغه ظاهری تربیت داسی اسره او هیله (امید) کوئ مګر له دی نه نه شرمیږئ چه د هغه حقیقی رب العٰلمین په مقابل کښی د ﴿فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ﴾ غږ پورته کوئ.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ⑩

او صبا ته وګرځید زړه د مور د موسٰی تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته (علاوه) د غمه د موسٰی) بیشکه چه نژدی وه چه اظهار وکړی په دغه (موسٰی سره چه ځوی می دی) که چیری نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دی چه شی دا له باور کوونکیو (په وعده د الله سره).

تفسیر: اګر که د موسٰی علیه السلام مور د موسٰی علیه السلام تابوت په سیند کښی لاهو کړ مګر د مور والی لورینی او د مور والی مینی کله دی ته اجازه ورکوله او آرامه به ئی پریښوده چه د موسٰی علیه السلام له حاله او له یاده غافله پاتی شی ـ نو شپه او ورځ به د موسٰی علیه السلام فکر او ذکر له دی سره مل ؤ او له زړه څخه ئی صبر او قرار فرار کړی ؤ او نژدی ؤ چه د ضبط او صبر تار تری وشلیږی او په عمومی دول (طریقه) سره د ژړا او انګولاء په ضمن کښی دغه خبره تری څرګنده شی چه زه هغه کمبخته مور یم چه خپل ځوی می په خپل لاس په سیند کښی غورځولی دی ـ که چا موندلی وی یا ئی پته ور معلومه وی نو راته ودی وائی ـ مګر د الله تعالیٰ دغه الهام ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ به ورته ډادینه او تسلی ورکوله نو دغه د الله تعالیٰ کار ؤ چه د دی زړه ته صبر ، ثبات او تسکین ورپه برخه کړی څو د الله تعالیٰ

اسرار پخوا له وقته افشاء او اظهار نه شي او لږ څه مدت وروسته پخپله د موسیٰ علیه السلام مور ته عین الیقین حاصل شي چه د الله تعالیٰ دغه وعده هرومرو (خامخا) پوره کیدونکې ده.

وَقَالَتۡ لِأُخۡتِهِۦ قُصِّيهِۖ فَبَصُرَتۡ بِهِۦ عَن جُنُبٖ وَهُمۡ لَا يَشۡعُرُونَ ۝١١

او ویل (مور د موسیٰ) خور د دغه (موسیٰ) ته چه څه برابره ورور پسې دې (او خبر ئې راوړه) پس کتل به ئې دغه (موسیٰ) ته له لرې ځایه (لکه پردي) حال دا چه دغه (فرعونیان) نه پوهیدل (په دغه) خوروالي او جاسوسۍ د دې).

تفسیر: یعني کله چه د فرعون په حرم سرای کښې هغه صندوق خلاص او دغه هلک په کښې وموندل شو او په ګرده (توله) دنیا کښې ئې آوازه (انګاځه) ګده او شهرت ئې وموند د موسیٰ علیه السلام مور خپلې لور د موسیٰ علیه السلام خور ته لا له پخوا ښخه حکم ورکړی ؤ چه ته دې د خپل ورور په سراغ او پته لګولو پسې تل له لرې او جلا (جدا) لګیاء اوسه! او له لرې په پته سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه! چه چیرې پیدا کیږي ؟ او څه ماجراء پرې تیریږي ؟ کله چه دغه جینئ پوه او هوښیاره وه د هغه شهرت او انګاځې په اثر ئې ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه چه پر هغه له سینده موندلې هلک باندې لوی ازدحام او بیروبار جوړ شوی ؤ ـ او هلته لکه یوه بې تعلقه اجنبیه لرې ودریده او هیڅ څوک په دې ونه پوهیدل چه دا د دغه هلک خور ده.

وَحَرَّمۡنَا عَلَيۡهِ ٱلۡمَرَاضِعَ مِن قَبۡلُ فَقَالَتۡ هَلۡ أَدُلُّكُمۡ عَلَىٰٓ أَهۡلِ بَيۡتٖ يَكۡفُلُونَهُۥ لَكُمۡ وَهُمۡ لَهُۥ نَٰصِحُونَ ۝١٢

او حرام (منع) کړې وه مونږ پر دغه (موسیٰ تې رودل د) دایګانو له پخوا (د بیرته ورتلو مور خپلې ته) نو ویل (خور د موسیٰ) آیا خبر کړم زه تاسې پر اهل د (داسې) کاله باندې چه واخلي وساتي دا (هلک) تاسې ته او دوی به ده ته له خیر غوښتونکیو وي.

تفسیر: یعني د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلک په پالنه او ساتنه راضي کړ ـ دلته د

تی ورکوونکی فکر ورپیدا شو او ډیری دائیګانی ئی طلب کړی ـ مګر قدرت لا له پخوا څخه د موسٰی علیه السلام شونډی کلکی تړلی وی چه پرته (علاوه) د خپلی مور له تی څخه د بل چا تی په خوله ونه نیسی نو سخت تشویش ورپیدا شو چه داسی یوه مرضعه له کومه ځایه راپیدا کړه شی چه دغه هلک ئی تی وروی ؟ ولی چه موسٰی علیه السلام به مطلقاً د هیڅ یوی مرضعی تی ته خپل مخ نه آړاوه فرعونی خدم او حشم په هم دغه فکر او اندیښنه کښی ؤ چه د موسٰی علیه السلام خور وویل چه «زه د داسی یوی کورنی معرفی تاسی ته کولی شم چه ډیره پاکه او صافه ده او ممکن دی چه دغه هلک د هغی کورنی د کومی ښځی تی وروی او تر هغه ځای پوری چه زه معلومات لرم هغوی به په ډیری لورینی (مهربانی) او خیر غوښتنی سره د دغه هلک روزنه او پالنه کوی ځکه چه هغه کورنی ډیره شریفه او نجیبه ده او علاوه پر هغه د باچاهی له کوره د انعام او اکرام لوی توقعات هغوی لا په دی اړوی چه پر دغه هلک ښه توجه او فهم ولری» بالنتیجه د هم دی جینئ په مشوره د حضرت موسٰی علیه السلام مور وغوښتله شوه په مجرد د دی چه د خپلی مور بوی پر موسٰی علیه السلام ولګیده په ډیره مینه او محبت سره ئی خپل ځان د مور په تی پوری ونښلوه او په غړکهار سره ئی په تی رودلو شروع وکړه ـ فرعونی کورنی ته د دغی ښځی پیدا کیدل ډیر غنیمت معلوم شول چه بالاخر هغه هلک د یوی مرضعی یعنی د خپلی مور تی سره پخلا شو او شودی ئی روی. په دغه ګرد (تول) سره خوښ او خوشال شول ـ او ډیر انعامونه او اکرامونه وکړل شول مګر مرضعی خپل ځینی عذرونه او ضروریات وروړاندی کړل چه « زه د هغو لامله (له وجی) دلته نشم اوسیدلی ـ که راته داسی امر او اجازه وشی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم ـ او هلته ئی په فارغ البالی سره روزنه او پالنه وکړم!» لکه چه په هم دغه پاس ترتیب سره بیا موسٰی علیه السلام په امن او اطمینان سره د خپلی مور غیږی ته ورسید او د فرعون هغه طلب او تنخاه چه د دغی مرضعی لپاره تاکلی (مقرر کړی) شوی وه هم ورته په لاس ویړیاء ورغله.

فَرَدَدْنٰهُ إِلٰىٓ أُمِّهِۦ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ

پس بیرته راوست مونږ دغه (موسٰی مور خپلی ته دیاره د دی چه یخی (او رنی) شی سترګی د دی (په بیرته رسیدو د موسٰی) او چه نشی غمجنه (په بیلتون ئی) او دیاره د دی چه وپوهیږی (په عین الیقین هم) په دی چه بیشکه وعده د الله حقه ده

تفسیر: یعنی په ﴿ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾ کښی دوه وعدی ورسره شوی وی

یوه خو هم هغه وعده وه چه مور ئی پخپلو سترګو ولیده چه په څه یو حیرانوونکی طریقه پوره او تر سره شوه او د دوهمی وعدی د پوره کیدلو له پاره ورته قیاس موقع پیدا شوه چه بیشکه هغه هم په خپل وخت او نیته پوره کیدونکی ده.

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳﴾

ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (پری چه حقه ده).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) رسیدونکی او واقع کیدونکی ده هو! په منځ کښی ډیر خندونه او موانع پیښیږی چه د هغو په نسبت ډیر ضعیف الاعتقاد کسان متردد او مشتبه کیږی. (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسْتَوٰٓى اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۴﴾

او کله چه ورسید (موسیٰ) زور (قوت د ځوانی خپلی) ته او برابر شو (په عقل) نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوت) او علم (پوه) او هم داسی (مهربانی چه وکړه مونږ په موسیٰ او مور ئی) جزاء ورکووو مونږ نیکی کوونکو ته.

تفسیر: یعنی کله چه موسیٰ علیه السلام د خپل رشد او ځلمیتوب وخت ته ورسید نو مونږ ده ته ډیری د حکمت خبری وروښودی او خصوصی علم او فهم او پوهه مو ورکړه ځکه چه دی د هلکتوبه را په دی خوا صالح او نیک عمل ؤ نو داسی پوه او قابلو خلقو سره زمونږ لطف او مرحمت هم داسی مبذول کیږی.

وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيْهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلٰنِ هٰذَا مِنْ شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِىْ مِنْ شِيْعَتِهٖ عَلَى الَّذِىْ مِنْ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ

مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ اِنَّهٗ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵﴾

قَالَ رَبِّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ فَاغْفِرْ لِيْ فَغَفَرَ لَهٗ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۶﴾

او ننوت (موسٰی) ښار (د مصر) ته په وقت د غفلت د اهل د هغه کښې (د غرمې په وقت کښې چه ویده ؤ) پس ویې موندل په دغه ښار کښې دوه سړی چه جګړه یې سره کوله دغه یو (سبطی) له تابعانو د دغه (موسٰی ؤ) او هغه (بل قبطی) له دښمنانو د دغه (موسٰی) ؤ پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطی) چه له تابعانو د دغه (موسٰی) ؤ پر هغه (قبطی) چه له دښمنانو د ده ؤ پس په سوک وواهه هغه (قبطی) لره موسٰی پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطی (چه مړ ئی کړ په سوک د موسٰی سره کله چه د وژلو قصد ئی نه ؤ کړی او نه ؤ مامور په قتل د هغه نو ځکه) وویل (موسٰی) چه دغه کار له عمله د شیطان دی، بیشکه چه دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغزوونکی دی ښکاره. وویل (موسٰی) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم ظلم می کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه قبطی سره) پس مغفرت کړه ماته (دغه ګناه ځما) پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسٰی) ته بیشکه چه (الله) هم دی دی خامخا ښه ښونکی د(خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام وروسته له ځلمی توبه یوه ورځ په داسی وقت کښې ښار ته ورسیده چه خلق غافل ویده ؤ ښایی چه یا به د شپې یا به د غرمې وقت ؤ حضرت موسٰی علیه السلام چه کله ځلمی شو د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بیزاره ؤ او تل به ئی له بنی اسرآئیلو ناسته او ولاړه درلوده (لرله) د ده د مور کور د ښاره د باندی ؤ. حضرت موسٰی علیه السلام به کله کله هلته ورته او کله به د فرعون کره هم ورته ـ د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمنی درلوده (لرله) او داسی به ئی د ده په نسبت وویل چه دی ذاتاً د غیر قوم یو ځلمی دی ـ نه چه د زور او قوت خاوند شی. موسٰی علیه السلام یوه ورځ ولید چه دوو سړیو پخپلو منځو کښې جنګ سره کوو چه یو ئی سبطی (اسرآئیلی) او هغه بل ئی قبطی ؤ ـ کله چه اسرآئیلی موسٰی علیه السلام ولید ورناری ئی کړی چه «راشه د دغه قبطی له لاسه می خلاص کره» وایی چه دغه قبطی د فرعون د مطبخ یو سړی ؤ ـ موسٰی علیه السلام لا له پخوا څخه د قبطیانو د ستم او ظلم او تیری څخه باخبره ؤ ـ کله چه دلته موسٰی علیه السلام پخپلو

سترګو د ده لاس اچول او زیادت ولید ـ د ده د حمیت رګ هم وخوځید ممکن دی چه د پوهولو او لار ښوولو او پند او نصیحت کولو په وقت کښی دا قبطی موسٰی علیه السلام ته هم ځینی سختی خبری ویلی وی ـ لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی شته الغرض موسٰی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک ګزار پری وکړ خرنګه چه موسٰی علیه السلام ډیر یو قوی ځلمی ؤ په هم هغه سوک سره ئی دغه قبطی پر ځمکه ونښلوه حال دا چه پخپله موسٰی ته دا نه وه معلومه چه ځما په یوه سوک به داسی یو قوی سړی یو په یو مری نو ډیر زیات خفه شو چه ولی بلا قصده وینه را په غاړه شوه حال دا چه دغه قبطی یو حربی کافر ؤ ـ ظالم ؤ ـ او د موسٰی علیه السلام نیت هم تش د ده تأدیب ؤ او نه ئی غوښت چه وئی وژنی مګر دغه خو یوه خبره ده چه په دغه وقت کښی جنګ او جهاد نه ؤ نښتی ـ او موسٰی علیه السلام قبطیانو ته د سبطیانو له طرفه د حرب اعلان نه ؤ ورکړی ـ بلکه د ده له هغه مطمئن او آرام ژوندون څخه چه په مصر کښی معروف او مشتهر ؤ ګرد (تول) خلق د ده د لوری مأمون او ډاډه ؤ چه دی بی موجب د چا له ځان او مال او نورو شیانو سره هیڅ کار او تعلق نه لری بیا امکان لری چه د غیظ او غضب په جوش کښی د هغی معاملی تحقیق هم په سرسری ډول (طریقه) سره شوی وی او د سوک وهلو په وقت کښی ئی فکر ونشو چه په څه اندازه سره هغه ووهلی شی ؟ او څرنګه یو وهل د تادیب لپاره بس او کافی دی ؟ له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندیښنه تولیده کیده چه له ګوند (ډلی) او ګوند بازی (ډله بازئ) اور یو ځلی بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شی نو ځکه موسٰی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم او متأثر شو. او داسی وپوهید چه د ده په دغه عمل کښی تر یوی درجی پوری د شیطان مداخله هم شته. د انبیاء علیهم السلام ضمیر او فطرت داسی پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلیٰ وی چه پخوا د نبوت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوی یوی ذری محاسبه په ډیر تدقیق کوی. او په ډیر لږ ښوئیدلو یا اجتهادی خطاء د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافی غواړی او تری توبه کوی لکه چه موسٰی علیه السلام هم د دغی خپلی خطاء معافی وغوښته او پر دغه خپل تقصیر ئی اعتراف وکړ چه د الله تعالیٰ له طرفه ورویښلی هم شو. او اغلباً د دغی معافی معلومات به ده ته د الهام او نورو وسائلو په وسیله شوی وی. ځکه چه انبیاء علیهم السلام خو پخوا تر نبوت د عظمت موندلو څخه د ولایت په خلعت هرومرو (خامخا) معزز وی.

قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾

وویل (موسٰی) ای ربه ځما په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چه له سره زه هیڅیری نشم مددګار دپاره د ګنهکارانو.

تفسیر: یعنی کله چه تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوی بشارت رامرحمت کړ او عزت ـ راحت

ـ قدرت او قوت دی راعطاء کړ نو زه د دی د شکریې لامله (له وجی) به له سره د مجرمانو او ګناهکارانو حامی او مرستی (مددګار) نه کیږم. ممکن دی چه موسٰی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرآئیلی څه تقصیر هم معلوم شوی وی او هم دغه ته به یې مجرم ویلی وی، یا به ئی له مجرمانو څخه کفار او ظالم خلق مراد وی یعنی زه ستا دغه راکړی قوتونه به وروسته له دی نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کښی نه لګوم یا به له مجرمینو څخه شیاطین مراد وی چه زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم. څو هغوی ځما په زړه کښی دغسی وسوسی واچوی او دغسی کارونو ته می ولمسوی چه وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کښی اخته شم یا به یې هغه اسرآئیلی ته د دی لامله (له وجی) مجرم ویلی وی چه هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځیدلی ؤ. والله اعلم.

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

بیا صبا پاڅید (موسٰی) په دغه ښار کښی په داسی حال کښی چه ویریدونکی ؤ (پر ځان خپل) چه انتظار به ئی کوو (مدد د رب خپل ته یا لاره ئی کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام انتظار کوی او لاری ته ګوری چه د دغه مقتول وارثان خپله دعوی به ئی فرعون ته وړاندی کړی وی، ولید شی چه پر چا دغه جرم اوړی ؟ او له ما سره څه سلوک کوی ؟

فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ ۚ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾

پس ناڅاپه هغه (اسرآئیلی) چه نصرت مدد ئی غوښتی ؤ له دغه (موسٰی) څخه پرون اوس بیا ناری وهی دغه (موسٰی ته او مرسته (مدد) تری غواړی پر بل قبطی باندی) پس وویل موسٰی هغه (اسرآئیلی) ته چه بیشکه ته خامخا بی لاری ئی ښکاره (چه پرون دی هغه قبطی راباندی مړ کړ او اوس بیا راته ناری وهی).

تفسیر: یعنی هم هغه اسرآئیلی نن له بل کوم سری سره جنګیده او لاس یی پری اچولی ؤ. نو موسٰی علیه السلام داسی ورته وویل چه ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلی او غواړی چه ما هم له

هغوی سره په جنګ واچوی لنده یی دا چه حضرت موسٰی علیه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّآ اَنْ اَرَادَ اَنْ يَّبْطِشَ بِالَّذِيْ هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يٰمُوْسٰٓى اَتُرِيْدُ اَنْ تَقْتُلَنِيْ كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاَمْسِ اِنْ تُرِيْدُ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ جَبَّارًا فِي الْاَرْضِ وَمَا تُرِيْدُ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿١٩﴾

پس کله چه اراده وکړه (موسٰی) چه ونیسی هغه (قبطی) چه ؤ دښمن د دغو دواړو (یعنی موسٰی او د دغه اسرآئیلي حال دا چه موسٰی هغه اسرآئیلی ته په قهر هم شوی ؤ نو) وویل ای موسٰی! آیا اراده لری د دی چه وژنی ته (نن) ما لکه چه وژلی دی ؤ یو نفس (د قبطی) پرون اراده نه لری ته (د هیڅ شي) مګر د دی چه شی (ای موسٰی) زورور په ځمکه (د مصر) کښی او اراده نه لری چه شی ته له اصلاح کوونکیو څخه.

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام غوښت چه پر هغه ظالم قبطی لاس واچوی او دغه مظلوم سبطی (اسرآئیلی) تری خلاص کړی خو سبطی په دی ګمان له موسٰی علیه السلام څخه وویرید کله چه ده راته «غوی مبین» ویلی دی نو نه چه اوس می ووژنی ځکه چه دغه سبطی داسی وپوهید هم هغسی چه په خوله او خبرو سره ماته په غصه او قهر دی نو هرومرو (خامخا) لاس ئی هم پر ما پورته کیږی. هغه پرونی وینه چه تر نن پوری پته وه او څوک پری نه ؤ خبر چه د هغه قاتل څوک دی ؟ کله چه دغه قبطی د هغه سبطی دا خبری واوریدی نو پوه شو چه هغه قبطی هم دغه موسٰی وژلی دی نو ورغی او فرعون ئی خبر کړ او فرعونیانو هم د موسٰی علیه السلام د وژلو اراده وکړه او دغه خبره د دغه سبطی له ژبی نه په هر ځای کښی داسی مشهوره شوه چه هغه سبطی داسی وائی چه د موسٰی یواځی هم دغه کار زده دی چه په زور او جبر سره وژل وکری او دغه کار ئی زده نه دی چه د طرفینو په منځ کښی صلح او روغه وکری.

وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ يَسْعٰى قَالَ يٰمُوْسٰٓى اِنَّ الْمَلَاَ يَاْتَمِرُوْنَ بِكَ لِيَقْتُلُوْكَ فَاخْرُجْ اِنِّيْ لَكَ مِنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿٢٠﴾

او راغی یو سړی له آخره د ښاره په دی حال چه رامنډی ئی وهلی وی ویل ای موسٰی! بیشکه چه مشران مشوری کوی په حق ستا کښی دپاره د دی چه ووژنی تا (په قصاص د هغه قبطی) پس ووځه ته (له مصره) بیشکه زه یم تاته له نصیحت کوونکیو (خیر غوښتونکیو) نه.

تفسیر: یعنی د دغه قتل خبر فرعون ته رسیدلی دی او هلته سره جرګی او مشوری کوی چه د غیر قوم د یوه ځلمی جرائت تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی چه د شاهی قوم او د سرکاری ملازمانو د یوه فرد قتل ته اقدام کوی د حکومت ملازمان پر موسٰی علیه السلام پسی په سرعت وځغلول شول چه ژر ئی پیدا او بندی او په قتل ئی ورسوی له هغه مجمع څخه د یوه نیک طینته او پاک زړه او ښه نیته سړی په زړه کښی پاک الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او د یوی لنډی لاری څخه په ځغاسته موسٰی علیه السلام ته خپل ځان ورسوی او دی له دغه ماجراء څخه باخبره او داسی یوه مشوره ورته ورکړی چه ښائی ته هم دا اوس له ښاره ووځی! (موضح القرآن) لیکی دغه ئی ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم اورولی دی چه خلق د ده د وژلو په فکر کښی هم لویږی ـ او دی به هم لکه موسٰی علیه السلام له خپله وطنه هجرت کولو ته مجبوریږی لکه چه ګرد (تول) کفار تول شوی ؤ څو هغوی ګرد (تول) یو ځلی پر دوی ځان وغورځوی. نو په هم دغه شپه کښی دوی له خپله وطنه هجرت وفرمایه.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّٰلِمِينَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّيٓ أَن يَهْدِيَنِي سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾

پس ووت موسٰی له دغه مصر څخه په دی حال کښی چه ویریدونکی ؤ کتل به ئی (هر طرف ته چه څوک راپسی رانشی) وویل (موسٰی) ای ربه ځما نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چه فرعون او تابعان ئی دی) او کله چه متوجه شو (موسٰی) په طرف د مدین وی ویل امید دی له رب ځما څخه د دی چه وښیی ماته سمه لاره.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه ؤ معلوم نو له پاک الله څخه ئی سوال وکړ چه په سمه لاره می برابر کړه! نو ځکه

دی د(مدین) په لویه لاره برابر شو او په خیر او سلامتی سره یی هلته ورسوه او په مدین کښی ئی داسی د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ چه په کښی ښه مانوس او متاهل شو یواځی هم دغومره نه بلکه تر ډیر لری پوری ئی نوری لار ښوونی هم ورته وکړی ـ او په سمه صافه لاره ئی رهی (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ ۝ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ۖ قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ الرِّعَآءُ ۖ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ۝۲۳

او کله چه ورسید (موسٰی) اوبو د مدین ته نو ئی وموندله پر هغه (کوهی) یوه ډله له خلقو چه اوبه یی ورکولی (مواشیو خپلو ته) او وئی موندلی رابیرته له دوی څخه دوه ښځی چه رامنع کولی به ئی ګډی خپلی (له اوبو نه) نو ویل (موسٰی دغو ښځو ته) چه څه دی حال ستاسی (چه منع کوئ له اوبو ګډی خپلی) وویل هغو (دواړو) چه اوبه نه ورکوو مونږ (ګډو خپلو ته) څو بیرته لاړ شی (دغه) شپانه او پلار ځمونږ زوړ (د ډیرو کلونو سړی) دی چه کار ئی له لاسه نه کیږی.

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لری مسافه کښی پروت دی کله چه دی هلته ورسید وږی تږی ؤ. وئی لیده چه خلق پر کوهی راتول دی او خپل مواشی اوبه کوی او دوه داسی ښځی ئی هم هلته ولیدی چه دغو دواړو خپلی ګډی لری حصاری کړی دی او په شرم او حیاء سره لری ولاړی وی په دوی کښی دومره یو زور او قوت نه ؤ چه هغه مجمع له خپلی مخی څخه لری کړی یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهی څخه ئی راوکاږی او ممکن ؤ چه دوی به خپلو ګډو ته داسی اوبه ورڅښولی وی چه له نورو څخه وروسته پاتی کیدی نو موسٰی علیه السلام له دوی نه د انتظار علت استفسار کړ هغوی وویل چه مونږ له ګردو (تولو) څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو ځکه که ځمونږ پلار ځلمی او قوی وی نو مونږ به ولی راتلو او هغه به پخپله راته او له دغو خلقو سره به ئی خپله معامله خلاصوله.

فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ

پس اوبه کړه (موسٰی رمه) د دغو دواړو بیا ئی شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ

شو) سیوری ته

تفسیر: د انبیاؤ فطری جذبات او ملکات هم داسی وی ـ سره له دی چه موسیٰ علیه السلام په دغه وقت کښی ستړی ستومان ـ وږی ـ تږی ؤ ـ خو بیا هم ورته دغه ننګ او غیرت ودرید چه سره ځما د موجودیته دغه ضعیف صنف به ولی له همدردی او اعانته محروم پاتی کیږی نو ودرید هغه لویه تیږه (ګټه) او هغه مجمع ئی لری کړه یا وروسته له هغوی له کوهی څخه ئی صافی پاکی تازه اوبه راوویستی او د دغو جونو ګډو ته ئی اوبه ورکری.

فَقَالَ رَبِّ اِنِّیْ لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَیَّ مِنْ خَیْرٍ فَقِیْرٌ ﴿۲۴﴾

نو وی ویل ای ربه ځما بیشکه زه هر هغه څیز ته چه ولیږی ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعنی ای الله ! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم! هو! که ستا له طرفه کومه ښیګڼه (فائده) راورسیږی زه هغی ته تل محتاج یم. (موضح القرآن) لیکی «ښځو دی وپیژاند چه دغه سړی د لاری مسافر او په سیورو کښی کیناستونکی پردیسی دی او له لری څخه وږی تږی راغلی دی لاړلی او خپل پلار ته ئی دغه ګرد (تول) احوال وویل چه هغه حضرت شعیب علیه السلام ؤ علی القول المشهور او هغه ته هم دغسی یو سړی ور په کار هم ؤ چه نیکبخت وی او پسونه ئی وساتی او خپله لور ور واده کړی.

فَجَآءَتْهُ اِحْدٰىهُمَا تَمْشِیْ عَلَی اسْتِحْیَآءٍ ؗ قَالَتْ اِنَّ اَبِیْ یَدْعُوْكَ لِیَجْزِیَكَ اَجْرَ مَا سَقَیْتَ لَنَا ؕ

پس راغله دغه (موسیٰ) ته یوه له دواړو چه تګ ئی کاوه په (طریقه د) حیاء سره نو وویل (دی موسیٰ ته) چه بیشکه پلار ځما بولی تا دپاره د دی چه درکړی تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (ګډو) څمونږ ته

تفسیر: دغه جینئ داسی راتله لکه چه د شریفی او عفیفی او پاکی ښځی عادت او قاعده وی وائی چه دی له ډیره شرمه او حیاء خپل مخ په تکری (څادر) بیخی پیچلی (نغاړلی) ؤ ـ او خبری به ئی کولی. حضرت موسیٰ علیه السلام د الله تعالیٰ څخه د خیر طالب ؤ چه ئی له خپله فضله په غیر متوقعه ډول (طریقه) سره ورولیږه نو ولی به ئی نه منله ـ پاڅید او له هغی ښځی

سره د شعیب علیه السلام په لوری روان شو وائی چه د تللو په وقت کښی دغی جینئ ته وویل چه «ته ځما په مخکښی مه درومه ! او راپسی راځه نه چه پر پردی ښځی عمداً ځما نظر ولویږی» لکه چه موسٰی علیه السلام د مخه شو ـ او هغه جینئ وروپسی تله او په خبرو سره ئی ورته د لاری ښوونه کوله ـ ځو ئی خپل پلار ته راوست.

فَلَمَّا جَآءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ ۙ قَالَ لَا تَخَفْ ۫ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

پس کله چه راغی (موسٰی) دغه (شعیب) ته او بیان ئی کړه پر دغه (شعیب) قصه خپله وویل (شعیب موسٰی ته) مه ویریږه ! چه نجات دی وموند له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام خپله توله قصه حضرت شعیب علیه السلام ته واوروله شعیب علیه السلام ده ته ډادینه او تسلی ورکړه او وی فرمایل چه ته اوس د ظالم قوم د منګلو ځخه خلاص شوی وروسته له دی نه دوی انشاءالله تعالیٰ تاته هیڅ ضرر نشی رسولی ځکه چه مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج ؤ.

قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا يٰٓاَبَتِ اسْتَاْجِرْهُ ۡ اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَمِيْنُ ﴿۲۶﴾

وویل یوی له دغو دواړو! ای پلاره ځما! مزدور ونیسه دی (دپاره د میږو «ګډو» څرولو) بیشکه چه غوره د هر هغه چا چه مزدور ئی نیسی هغه ځوک دی چه قوتناک او امانتګر وی.

تفسیر: یعنی په موسٰی علیه السلام کښی دواړه صفات موجود دی زورور دی چه یواځی لویه تیږه (ګته) ئی د کوهی له سره لری کړه چه هغه به په ځو تنو لری کیده په ډیر قوت او میړانه (بهادری) سره ئی اوبه وویستلی او ځمونږ رمه ئی په لږ وقت کښی اوبه کړه او ګرده (توله) د اوبو ویستونکی مجمع ئی سره لری کړه او امانت دار دی چه هیڅ طمع او توقع نه لری او ډیر عفیف او یو شریف ځلمی دی تر دی چه په لاره کښی هم له ما ځنی پر مخ ته چه پر ما ئی له

سره نظر ونه لګیږی.

قَالَ إِنِّىٓ أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ٱبْنَتَىَّ هَٰتَيْنِ عَلَىٰٓ أَن تَأْجُرَنِى ثَمَٰنِىَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (شعیب موسٰی ته) بیشکه زه اراده لرم د دی چه په نکاح درکړم تاته یوه له دغو لونړو خپلو چه دا دی په دی چه مزدوری وکړی ته ځما دپاره اته کاله پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وی او نه لرم زه اراده د دی چه مشقت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو) ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله له صالحانو نیکانو (وفا کوونکیو په وعده).

تفسیر: ښایی هم دغه خدمت د ده د جینۍ مهر وی.
ځمونږ حنفیانو په مذهب اوس هم که د بالغی جینۍ خوښه وی نو د دی اقارب هم داسی خدمت د مهر په عوض تاکلی (مقررولی) شی (**کذا نقله شیخ الانور اطال الله بقاءه**) دلته یواځی د نکاح خبری مذکوری دی ظاهر دی چه د نکاح تړلو په وقت کښی حضرت شعیب علیه السلام پخپله یوه جینۍ معینه او د هغی په رضاء او خوښی سره ئی نکاح تړلی ده چه هغه په ارجح الاقوال هم هغه مشره وه او بی‌بی صفورا یا بی‌بی صفراء رضی الله تعالٰی عنها نومیده او د حضرت موسٰی علیه السلام معرفی ئی په اول کښی له خپل پلاره سره کړی وه.
﴿ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ﴾ - پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وی). یعنی اقلا اته کاله به ځما په خدماتو کښی هرومرو (خامخا) مصروفیږی که دوه کاله نور دی هم خدمت وکړ نو هغه ستا تبرع ده او زه خو کوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم ته به له ما سره اوسیږی انشاءالله پخپله به په تجربه سره درڅرګنده شی چه زه بدطینته سړی نه یم. بلکه د الله تعالٰی په فضل او کرم سره د نیک بختانو څخه یم. ته به ځما په صحبت کښی نه خفه کیږی بلکه د طبیعت د مناسبت لامله (له وجی) به مؤانست درحاصل شی.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا ٱلْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَٰنَ عَلَىَّ ۖ وَٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

وویل (موسٰی شعیب ته) چه هم دا (عهد مقرر شو) په منځ ځما او ستا کښې چه هره یوه له دی دواړو نیتو چه پوره کړه ما پس نه به وی زیادت پر ما او الله پر دغه چه وایو (ئی مونږ یعنی زه او ته وکیل) ساتونکی شاهد دی.

تفسیر: یعنی زه مختار او خپلواک یم چه اته کاله درسره پاتی کیږم که لس کاله په هر حال دا معاهده چه اوس تړلی شوی ده د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده زه پاک الله پر دغه معاهده شاهدوم او دغه معامله ختم کوم. په احادیثو کښې راغلی دی چه موسٰی هم دغه اوږد مدت (لس کاله) پوره کړ حضرت شاه صاحب فرمایی ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم هم کله چه له خپله وطنه ووت اته کاله وروسته راغی چه معظمه مکه فتح کړی ـ او که ئی خوښه شوی وی په هم هغه وقت کښې به ئی هم هغه ښار له کفارو څخه تخلیه کړی وی لیکن پخپله خوښه یی لس کاله وروسته هغه له کفارو څخه پاکه کړه.

فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖۤ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ نَارًاۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْۤا اِنِّیْۤ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّیْۤ اٰتِیْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿۲۹﴾ فَلَمَّاۤ اَتٰىهَا نُوْدِیَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَیْمَنِ فِی الْبُقْعَةِ الْمُبٰرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ

پس کله چه پوره کړه موسٰی نیته (خپله په اتو یا لسو یا شلو کلونو) او رهی (روان) شو سره له عیال خپل (په اذن د شعیب مصر ته) ولید (موسٰی) له جانبه (د غره) د طور یو اور، وی ویل عیال خپل ته چه مدار وکړئ تاسی (په دی ځای کښې) بیشکه زه چه یم ومی لید یو اور ښائی ما لره چه راتله وکړم تاسی ته له دی (اور) څخه په خبر (د لاری ورکی) یا په بخری (سکروتی یا شغلی) له هغه اوره لپاره د دی چه تاسی (پری) تاوده شئ ! پس کله چه راغی (موسٰی) دغه (اور) ته نو غږ (ورته) وکړ شو له غاړی د هغی کندی چه په ښی طرف (د موسٰی) کښې وه (دغه غاړه وه) په هغه توته مبارکه کړی شوی کښې (له جهته د اوریدو د موسٰی کلام د الله لره په دی کښې) له (هغی) ونی

تفسیر: چه ولاړه وه په غاړه د کندی کښی او د اور لمبی تری خرگندیدی.

يٰمُوسٰىٓ اِنِّىٓ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۰﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ؕ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ؕ يٰمُوسٰىٓ اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۫ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِيْنَ ﴿۳۱﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ فِىْ جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ ۫

داسی چه ای موسیٰ بیشکه زه هم دا زه الله یم رب د عالمیانو او بل داسی (غږ پری وشو چه) وغورځوه همسا خپله (پس وئی غورځوله) نو کله چه وئی لیدله (موسیٰ) دا (عصا) چه خوځیدله گواکی دا (عصا) یو نری منگری مار توپ وهونکی دی نو شا ئی کړه مخ ئی واړاوه په دی حال کښی چه تښتیدونکی ؤ (له ویری) او بیرته راونه گرځید (بیا پری غږ وشو د الله تعالیٰ له جانبه داسی) چه ای موسیٰ مخ راواړوه او بیرته راوگرځه ! او مه ویریږه ! بیشکه ته چه ئی له امان موندونکیو ئی (له ویری نه او بیخی مامون ئی!) ننباسه (ښی) لاس خپل په گریوان (د کمیس خپل کښی) بیا ئی خارج کړه حال دا چه راوځی به تک سپین بی له کوم عیب (مرض ـ بدی)

تفسیر: د دغی رکوع له ابتداء څخه تر «غیر سوء» پوری گرد (تول) مفصل واقعات د «طٰهٰ» په سورت او نورو ځایونو کښی تیر شوی دی هلته دی ولوستل شی!

وَّاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پیوست کړه (سینی) خپلی ته څانگ (یعنی لاس) دی له (جهته) د ویری

تفسیر: او رانژدی کړه ځان ته یعنی سینی خپلی ته څانگ دی یعنی لاس دی له جهته د ویری له مار یا له برص یعنی خپل مټ دی له خپلی سینی سره او تخرگ (ترخ) ته نژدی کړه د مار او د برص او د نورو شیانو ویره به له تا څخه لری کیږی ښائی چه د راتلونکی لپاره ئی هم د ویری د ازالی په نسبت هم دغه ترکیب وړښوولی وی.

فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ

نو دغه دواړه (عصا او يد بيضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي ليږلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته

تفسير: يعني د «عصا» او «يد بيضاء» معجزې د نبوت د برهان او سند په ډول (طريقه) درعطاء کړې شوې دي څو پر دغه وسيله سره پر فرعون او نورو سبطيانو د حجت اتمام وکړې شي!

اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾

بيشکه چه دوی دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله) وويل (موسٰی) اې ربه ځما بيشکه زه چه يم وژلی مې دی له دغو (قبطيانو) څخنې يو نفس (سړی) پس ويريږم چه دوی وبه مې ووژني (په قصاص د هغه سره).

تفسير: يعني که په مجرد د رسيدلو مې ووژني نو ستا دغه دعوت به څرنګه ورسولی شم ؟

وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْۤ اِنِّيْۤ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾

او ورور ځما هارون هغه ډير فصيح دی له ما له جهته د ژبې پس وليږه هغه هم له ما سره يار مددګار چه تصديق کوی ځما بيشکه زه ويريږم له دې چه دروغجن به کړی دوی ما.

تفسير: يعني که کوم يو بل تصديق او تائيد کوونکی سړی هم راسره وی نو طبعاً به ځمونږ زړونه مضبوط او قوی کيږی نو د ده د دروغجن شميرلو په موقع کښې کله چه د بحث او مناظرې وار ورسيږی امکان لری چه ځما د ژبې د لکنت او بنديدلو لامله (له وجې) په خبرو او اترو کښې څه موانع او عوائق واقع شي نو په دغه وقت کښې به د هارون رفاقت ماته ډير نافع

او مفید واقع شی ځکه چه د ده ژبه له ما څخه ډیره ښه چلیږی او ښه فصیح او بلیغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِـَٔايَٰتِنَآ أَنتُمَا وَمَنِ ٱتَّبَعَكُمَا ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿۳۵﴾

وفرمایل (الله) ژر به قوی کړو مونږ مټ ستا په ورور ستا او وبه ګرځوو مونږ تاسی ته غلبه (او تسلط پر دښمنانو د تاسی) پس وبه نه رسیږی دوی تاسی دواړو ته (په ضرر سره لاړ شئ تاسی دواړه) په سبب د معجزو څمونږ سره تاسی دواړه او هر هغه څوک چه متابعت وکړی ستاسی غالبان به اوسئ (پر دوی باندی)

تفسیر: یعنی ما ستا دغه دواړه غوښتنی منظوری کړی هارون به ستا بازو او مټ وی او د یوه وزیر پشان به ستا سره ملګرتوب کوی او د فرعون لاس به له سره په تاسی نه رسیږی او څمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسی او ستاسی ملګری تل غالب او بریالی (کامیاب) او دوی سره له خپلو ملګرو تل مغلوب او پره دی.

فَلَمَّا جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿۳۶﴾

پس کله چه راغی دوی ته موسیٰ سره له معجزو څمونږ چه ښکاره وی وویل (فرعونیانو) چه نه دی دا مګر خو سحر (کوډی) دی په دروغو سره تړلی شوی او نه دی اوریدلی مونږ دا (سحر یا دعوی د نبوت) په (زمانو د) پلرونو څمونږ کښی چه پخوا تیر دی.

تفسیر: یعنی د دغو معجزاتو د لیدلو په اثر ئی وویل چه دغه ګردی (تولی) کوډی او سحر دی او د هغو خبرو نسبت چه دوی الله ته کوی هغه هم د کوډو خبری دی چه دوی له خپله ځانه جوړی کړی دی او داسی دعوی کوی چه دغه پر ما باندی الله تعالیٰ د وحی په صورت نازلی کړی دی په واقع کښی دغه وحی او الهام هیڅ شی نه دی. او یوائحی د سحر او د کوډو اعمال ـ او د سحر تخیل او افتراء ده دغه خبری چه موسیٰ کوی مثلاً یوه الله تعالیٰ دغه ګرده (توله)

دنیا پیدا کړې ده ـ او هم هغه یو الله جل جلاله هم دغه دنیا فناء کوی او بیا ئې له سره ژوندی کوی ـ بیا به حساب او کتاب اخلی ـ او زه ئې رسول ګرځولی او درلیږلی یم ـ او نور مونږ له خپلو پخوانیو مشرانو او نورو څخه نه دی اوریدلی او داسې څیز مو له سره غوږو ته نه دی رسیدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّيٓ أَعۡلَمُ بِمَن جَآءَ بِٱلۡهُدَىٰ مِنۡ عِندِهِۦ وَمَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِۖ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٣٧﴾

او وویل موسیٰ چه رب ځما ښه عالم دانا دی په هغه چا چه راغلی دی په هدایت (راوړی ئې دی) له طرفه د هغه (رب) او په هغه چا باندی چه شته هغه ته ښه خاتمه په دی دنیا کښې بیشکه دا دی چه نه مومی بری ظالمان (چه هدایت ومومی په دنیا او راحت په عقبیٰ کښې).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی ښه عالم دی چه زه پخپله په دغی دعوی کښې رښتین یم او د هغه له نزده می هدایت راوړی دی نو ځکه آخره خاتمه او انجام به می ښه وی ـ هغه خلق چه د الله تعالیٰ دغه ښکاره د قدرت نښې وینی او د صداقت دلائل اوری او د بی انصافی له مخی ئې تکذیب کوی دوی له سره بری نه مومی او د کامیابی مخ نه وینی او په آخره خاتمه کښې دوی له ذلت او ناکامی سره مخامخ کیدونکی دی.

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ مَا عَلِمۡتُ لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرِي فَأَوۡقِدۡ لِي يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى ٱلطِّينِ فَٱجۡعَل لِّي صَرۡحٗا لَّعَلِّيٓ أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٣٨﴾

او وویل فرعون ای ټولیه د مشرانو (د اهل د مصر!) نه پیژنم زه تاسی ته کوم خدای (چه عبادت ورته کوئ) بی له ما څخه پس بل کړه اور ځما لپاره ای هامانه پر ختی باندی (خښتې راته پخی کړه) پس وګرځوه جوړه کړه ځما لپاره مانی لوړه (اوچته) ښائی ماته چه وخیژم الله د موسیٰ ته (وئ ګورم چه شته ؟ که نشته ؟) او بیشکه خامخا زه ګمان کوم پر موسیٰ (د

یوه) له دروغجنانو.
(په دعوی د بل معبود کښی بی له مانه)

تفسیر: یعنی خپل وزیر هامان ته ئی وویل چه «د خورا (ډیر) کلکو او ښو خښتو دپاره ډیر ښه داشونه جوړ کړه ! او بیا له هغو خښتو څخه یوه ډیره پخه او هسکه مانی راجوړه کړه ! چه آسمان ته نژدی شی څو زه پر هغه پاس وخیژم او د موسٰی الله جل جلاله وګورم چه چیری دی ؟ او څرنګه دی ؟ ځکه چه د ځمکی پر مخ باندی ماته له خپله ځانه پرته (علاوه) بل خدای په نظر نه راځی نو د آسمان په نسبت هم ځما خیال هم داسی دی چه هلته به هم بل خدای نه وی خو بیا په دغه ترتیب سره به د موسٰی علیه السلام دپاره یو مسکوت جواب پیدا شی.» دغه خبره دغه ملعون د تمسخر او استهزاء په ډول (طریقه) وکړه او امکان لری چه دومره بدحواسه او پاګل به هم شوی وی چه د هغه په اثر داسی چټی (بیکاره) او د خندا وړ (لایق) تجاویز به ئی جوړول او په کار به ئی اچول.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ ۖ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾

او کبر وکړ دغه (فرعون) او لښکرو د دغه (فرعون) په ځمکه (د مصر) کښی په ناحقه سره (بی له استحقاقه) او ګمان وکړ دوی د دی چه بیشکه دوی به مونږ ته نه راګرځول کیږی (په قیامت کښی) پس راونیوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښکری د دغه (فرعون) پس وغورځول مونږ دوی (ټول) په سیند کښی (پس غرق شول) نو وګوره (ته ای محمده !) چه څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو

تفسیر: یعنی له خپلی خاتمی او انجامه بالکل غافل شو او په خپل مملکت کښی په تکبر او غرور ئی لاس پوری کړل او په دی ونه پوهید چه بل د ده سر ماتوونکی او غاړه ځبیښونکی هم موجود دی. بالاخر قهار الله دی سره د ده د لاؤ لښکر د قلزم په بحیره کښی غرق کړ څو دغه لویه واقعه د یادګار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتی شی چه له انجامه بی خبره او غافل دی او ښه وپوهیږی چه د دوی خاتمه به هم داسی کیږی د دغه غرق او نورو ورپوری تړلی خبرو تفصیلات پخوا له دی نه هم تیر شوی دی.

وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾

او گرځولي ۇ مونږ دوى پيشوايان (د گمراهى په دنيا كښى) چه بولى دوى (تابعان خپل په بدو عقيدو او عملونو سره) طرف د اور ته او په ورځى د قيامت كښى وبه كړى شى مدد (له دوى سره په دفع د عذاب كښى له دوى نه)

تفسير: يعنى دلته په ضلالت او طغيان كښى له گردو (تولو) ځخه وړاندى او مقدم ۇ او خلقو ته به ئى د دوزخ په لورى بلنه كوله هلته به هم دى د نورو دوزخيانو امام او مشر وى لكه چه (د هود) په ۱۱ جزء (۹) ركوع ۹۸ آيت كښى مسطور دى ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَؕ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ﴾ يعنى د دى ځاى لښكر به ئى هلته هيڅ په كار نه ورځى ـ نه به د چا له لورى كوم امداد او معاونت وررسيږى ـ دى سره له خپل لاؤ لښكر گرد (تول) به دوزخ كښى غورځول كيږى هيڅوک به د دوى خلاصوونكى نه وى.

وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِىْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةًۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿۴۲﴾ ع

او تابع (لازم) كړ مونږ له دوى سره په دغه (لږ خسيس ژوندون د) دنيا كښى لعنت لريوالى (له رحمته) او په ورځ د قيامت كښى به وى دوى له قبيح (لرى له رحمت او بد ځيرو كړيو شويو ځخه)

تفسير: يعنى د عقبا بدى او بد انجام خو بيل دى په هم دغه دنيا كښى تر هغه پورى چه خلق اوسيږى پر داسى كسانو لعنت وائى.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَاۤ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى

او خامخا په تحقيق وركړى ۇ مونږ موسىٰ ته كتاب (توريت) وروسته د هغه چه هلاک كړى ۇ مونږ (اهل د) زمانو ړومبنيو (لكه قوم د نوح، لوط او نور)

تفسير: د توریت له نزوله وروسته پر دنیا داسی د اهلاک او د افناء عذاب ډیر لږ راغلی دی ځکه چه د سماوی اهلاک په ځای د جهاد طریقه مشروع کړی شوی ده ځکه چه څه نه څه خلق هرومرو (خامخا) پر شرعیه و احکامو قائم اوسیږی.

بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

حال دا چه سبب د انوارو د زړونو وه دپاره د خلقو او سمه لاره ښوونکی او رحمت ؤ دپاره د هغو (کسانو چه ایمان ئی پری راوړی دی) ښائی چه دوی پند واخلی پری.

تفسير: یعنی توریت چه موسٰی علیه السلام ته ورکړی شوی دی لوی فهم او بصیرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدایت پر سمه صافه لاره بیوونکی او د رحمت مستحق ګرځوونکی یو کتاب ؤ څو خلق هغه ولولی ـ او د الله تعالیٰ په یادو اوسیږی ـ او د الله تعالیٰ احکام یاد کړی پند او نصیحت تری حاصل کړی. رښتیا خو دا ده چه وروسته له عظیم‌الشان قرآن څخه په هدایت کښی د توریت شریف درجه ده او نن ورځ چه هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضایع شوی دی هم دغه پاک قرآن د توریت د ضروری علومو او هدایت حفاظت کوی.

وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنتَ مِنَ الشَّٰهِدِينَ ﴿٤٤﴾

او نه وی ته (حاضر ای محمده! له موسٰی سره) په جانب (د هغه غره چه) غربی (ؤ له موسٰی څخه په وخت د مناجات کښی) هغه وقت چه ولیږه مونږ طرف د موسٰی ته امر (حکم د رسالت) او نه وی ته له حاضرینو (عندالوحی چه دغه قصه دی له خپلو لیدلو بیان کړی وی).

تفسير: یعنی د طور د غره له غربی جانبه چیری چه موسٰی ته نبوت او توریت ورعطاء شوی دی.

وَلَٰكِنَّآ أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

ولیکن مونږ پیدا مو کړل اهل د زمانو (ډیر وروسته له موسٰی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه،

تفسیر: یعنی ته د هغه وقت واقعات په داسی صحت او صفائی ـ بسط او تفصیل سره بیانوی لکه چه هم هغلته له «طور» سره ولاړ وی او دغه ګرد (تول) واقعات دی پخپلو سترګو سره لیدلی وی حال دا چه ستاسی عدم الوجود په هغی موقع کښی یوه ښکاره او ظاهره خبره ده ـ او برسیره پر دی هم ګرد (تول) عالم خبر دی چه تاسی امی یئ ـ د کوم عالم په صحبت کښی هم نه یئ اوسیدلی. او نه د صحیحو او ثقه ؤ واقعاتو کوم ښه جید عالم په مکی معظمی کښی موجود ؤ نو سره له دی دغه خبره د غور او دقت لایقه او وړ (قابل) ده چه دغه علوم او حقایق له کوم ځای تاسی ته راغلل. حقیقت دا دی چه د دنیا پر اقوامو ډیر مدتونه او قرنونه تیر شوی دی چه د دهورو له مروره هغه علوم بیخی منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له یاده ووتل نو ځکه د هغه علیم او خبیر اراده په دی باندی مقتضی شوه چه د یوه امی له ژبی څخه هغه هیر شوی سبق بیا د خلقو په یاد ورکړ شی او د هغو عبرتناکو او موعظت ورکوونکیو واقعاتو داسی یوه صحیحه نقشه د دنیا خلقو ته ور وړاندی کړی شی چه د هغی له لیدلو څخه بی اختیاره د دغی خبری منل او تسلیم ته غاړه کیږدی چه بیشکه د دغو قصصو او اخبارو راوړونکی په هغه موقع کښی موجود ؤ او دغه واقعات ئی پخپلو سترګو سره لیدلی دی چه له «من» او «عن» او له ګردو (تولو) کیفیاتو څخه ئی خبردار دی پس ظاهر دی چه ته خو هلته نه وی موجود بی له دی نه چه د دی خبری تصدیق وشی چه دغه ګردی (تولی) خبری د پاک الله هغه کلام دی چه تاسی ئی په ژبه سره خپلو بندګانو ته بیانوئ او د ده په مخ کښی هر غائب حاضر ـ او هر مجهول معلوم دی بیشکه چه دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِيٓ أَهۡلِ مَدۡيَنَ تَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرۡسِلِينَ ﴿٤٥﴾

او نه وی ته (ای محمده!) اوسیدونکی په اهل د مدین کښی چه لوستل به دی پر دوی باندی آیتونه (د قدرت) زمونږ ولیکن مونږ چه یو ـ یو مونږ لیږونکی (تا لره دپاره د دغی قصی په وحی سره).

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام ته هغه واقعات چه وروسته د «مدین» له هجرت څخه ورپیښ شوی دی ته د هغو واقعاتو بیان په داسی ښه ډول (طریقه) او صحت سره کوی چه له هغه څخه داسی څرګندیږی چه ګواکی تاسی په هغه وقت کښی سره د نبوت له شانه هلته مسکون وئ او

ځرنگه چه ته نن پخپل وطن معظمه مکه کښې آيات الله خلقو ته لولې او گردو (تولو) ته ئې اوروی په هغه وقت کښې به دی د «مدين» خلقو ته هم اورولی وی حال دا چه دغه څيز صريحاً منفي دی. خبره صرف دغومره ده چه مونږ تل تر تله انبياء مبعوث کړی دی څو دنيا د غفلت له خوبه پاڅوی او د تيرو عبرتناکو واقعاتو نتائج وربه ياد کړی له دغه عمومی عادت سره سم مونږ په دغه وقت کښې تاسی د رسول الله په حيث ليږلی يې څو د تيرو اقوامو قصی دوی ته وکړې او دوی د غفلت له خوبه راپاڅوې نو ځکه دغه خبره ضروری شوه چه د صحيح او ثقه او رښتيا واقعاتو معلومات او احوال هم تاسی ته درکړل شي او ستاسی په ژبه اداء کړل شی.

وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وی ته (ای محمده!) په جانب د طور کله چه غږ وکړ مونږ (موسٰی ته) وليکن (ليږلی ئې مونږ ته ای محمده!) رحمت له طرفه د رب ستا

تفسير: کله چه پر موسٰی عليه السلام داسی غږ وکړ شو چه ﴿ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وی ؟ او دغه غږ خو دی نه دی اوريدلی ؟ دغه د الله تعالٰی انعام او اکرام دی چه ته ئې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړی او ستا سره ئې هم داسی يو وضعيت او رعايت وفرمايه لکه چه له موسٰی سره شوی ؤ. گواکی په «جبل النور» کښې چيری چه د «حراء» غار دی او په مکه معظمه او مدينه منوره کښې د «جبل الطور» او د «مدين» واقعات بيا له سره اعاده او تکرار شول.

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

(دپاره) د دی چه ووېروی ته هغه قوم چه نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده!) دپاره د دی چه دوی پند واخلی پری.

تفسير: يعنی د عربو خلقو ته دغه شيان وروښيه! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه ! ممکن دی چه دوی دغه خبری واوری او په ياد ئې ولری او پند او نصيحت تری واخلی.
تنبيه: له ﴿ مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ ﴾ څخه به «**آباؤهم الاقربون**» مراد وی. والله اعلم.

وَلَوْلَا أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ

إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

او كه چيرى نه وى دا چه وبه رسيږى دوى ته مصيبت (غم عذاب) په سبب د هغو (گناهونو) چه پخوا ليږلى دى لاسونو د دوى پس وبه وائى (دغه كفار) اى ربه څمونږ ولې دى نه راليږه تا مونږ ته كوم رسول (چه ستا احكام ئى مونږ ته راوړى وى) پس متابعت به كړى ؤ مونږ د آياتونو ستا او شوى به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندى).
(كه دا خبره نه وى نو نه به مو وى ليږلى ته دوى ته ليكن ليږلى مو ئى چه عذر ئى پاتى نشى)

تفسير: دا اول «لولا» امتناعيه دى چه شرط او جزاء غواړى او دا آيت ئى تر آخره شرط دى او جزاء ئى محذوفه ده چه «**كما ارسلناك**» يا «**لانزلنا عليهم العذاب**» دى. او دغه دوهم «**لولا**» تحضيضيه دى چه له درست مدخول خپل سره واقع شوى دى په سياق د اول. نو حاصل د آيت داسې شو چه كه چيرى نه وى دا قول د دوى په وقت د نزول د عذاب كښې له جهته د كفره او د معاصيو د دوى چه اى ربه ولې دى نه راليږه مونږ ته كوم رسول چه ستا آيتونه ئى رارسولى وى او مونږ پرى عمل كړى وى او اوس مؤمنان وى نو مونږ به ته نه وى ليږلى يا عذاب به مو راليږلى وى
يعنى د رسول الله بعثت په دوى كښې د دوى خوش قسمتى ده كه بى د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ليږلو څخه مو دوى ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغيانو او بى عقليو او بى ايمانيو سزا وركولى خو دغه هم عين الانصاف او عدل ؤ ليكن الله تعالىٰ پر دوى احسان وفرمايه او د هيڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبيرونو) وړاندى كولو لپاره ئى موقع ورپرى نه ښوده څكه امكان ئى درلود (لرلو) چه د سزاء وركولو په وقت كښې به ئى ويل چه «الها مونږ ته خو دى كوم رسول نه دى راليږلى ترڅو ئى مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولى وى او اقلا سمه لاره ئى راښوولى او څه تنبيه ئى راكولى - او دغه دى چه مونږ دى بى خبره په دوزخ كښې ورغورځولو. هو ! كه كوم نبى دى راغلى وى نو عالم به ليده چه مونږ په څه اخلاص او عقيدت سره له پخو ايمانداړانو څخه ثابت كيدو.»

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَىٰ

پس کله چه راغی دغو (کفارو) ته حق قرآن له جانبه ځمونږ نو وی ویل (دغو کفارو) ولی نه دی ورکړی شوی (محمد ته معجزی) په شان د هغو (معجزو) چه ورکړی شوی وی موسٰی ته (لکه عصا او ید بیضاء)

تفسیر: یعنی که مو رسول نه لیږه نو داسی به ئی ویل چه ولی دی رسول راته ونه لیږه ؟ اوس چه داسی رسول ورمبعوث شوی دی چه له گردو (تولو) انبیاؤ څخه په شان او رتبه کښی لوی دی نو وائی صاحبه ! مونږ دی هله منو کله چه وګورو چه د موسٰی علیه السلام په شان له تا څخه د «عصا او ید بیضاء» او نور معجزات راښکاره شی حال دا چه هغه ته «توریت» هم یو ځلی د یوه کتاب په شکل ورنازل شوی ؤ او ته دی خپل کتاب د دوو دوو څلورو څلورو آیاتونو په شکل راوړاندی کوی.

أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَآ أُوتِيَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ

آیا نه ؤ کافران شوی (جنس د کفارو) په هغو (معجزو) چه ورکړی شوی وی موسٰی ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن)

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام کتاب او معجزات مو چیری ګرد (تول) سره منلی ؤ د هغه په نسبت مو هم شبهات ایستل او ورته مو «سحر مفتری» ویل لکه چه اوس په یوه دوه رکوع مخکښی تیر شو. هو! هر څوک چه غواړی د پاک الله احکام ونه منی نو پر هره یوه خبره یو نه یو شی وائی او راز راز (قسم قسم) احتمالات د هغه په نسبت پیدا کوی.

قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوٓا إِنَّا بِكُلٍّ كَٰفِرُونَ ﴿٤٨﴾

وویل (منکرانو په حق د موسٰی او محمد کښی چه خاوندان د) سحر دی مدد کوی یو د بله او وی ویل چه بیشکه مونږ په هر یوه (د دی دواړو نبیانو) کافران یو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د معظمی مکی کفارو چه کله د موسٰی علیه السلام معجزات واوریدل نو په داسی یوه وینا ئی خوله وپرانستله «که له دغه نبی سره هم هم داسی معجزات وی نو مونږ به هغه منل کله چه دوی له یهودانو څخه پوښتنه وکړه او د «توریت» خبری ئی د دغه نبی په موافقت او له خپلی مرضی څخه مخالفی واوریدی مثلاً دغه چه بت پرستی کفر دی ـ بعث

بعد الموت حق دی او هر هغه مذبوح چه د پاک الله پر نامه ذبح نشی مردار دی او په عربو کښې آخر الزمان نبی مبعوث کیږی چه د هغه نبی به داسی وی او نور نو داسی ئی وویل چه دغه دواړه دروغجنان دی «توریت» او «قرآن» دواړه سحر دی موسیٰ او محمد علیهما الصلوٰة والسلام (العیاذ بالله) ساحران دی چه یو د بل تصدیق کوی. یا وویل قبطیانو په حق د موسیٰ او هارون کښې چه کودګران دی سره ملګری.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتٰبٍ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَآ اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۴۹﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسی یو داسی کتاب له جانبه د الله چه هغه ښه لاره ښوونکی وی له دغو دواړو کتابونو چه متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی.

تفسیر: په دغه دعوی د تاسی کښې یعنی په آسمانی کتابونو کښې له ګردو (تولو) ځنی لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دی چه له هغوی سره سیالی او برابری بل هیڅ یو کتاب نشی کولی که دغو دواړو ته جادو وایئ نو تاسی بل کوم د الله تعالیٰ کتاب راوړاندی کړئ چه له دغو ځخه ښه او ډیر هدایت لرونکی وی. په فرض محال که تاسی داسی کوم کتاب راوړئ نو زه به د هغه متابعت وکړم لیکن تاسی داسی کتاب تر قیامته پوری هم نشئ راوړی. له دی نه به زیاته بدبختی څه وی چه تاسی پخپله له ربانی هدایته قطعاً بی برخی یئ ! او دغه مقدس کتاب ته چه سره له هدایت درغلی دی کودی وایئ ! او نه ئی منئ کله چه دغه کتاب د یوه انسان جوړ کړی جادو دی نو تاسی د ګرد (تول) جهان جادوګران راتول کړئ او له هغوی ځخه له دغه ځنی لوی جادو جوړ کړئ ځکه چه جادو خو داسی یو شی نه دی چه د هغه مقابله به امکان نه لری.

فَاِنْ لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُوْنَ اَهْوَآءَهُمْ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰىهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵۰﴾

پس كه چيرى ونه منله دوى خبره ستا پس پوه شه چه بيشكه هم دا خبره ده چه متابعت كوى دوى د خواهشونو خپلو (بى دليله) او څوك دى ډير ګمراه له هغه چا چه متابعت كوى د خواهش خپل بى هدايته له ښوولو د لارى له (طرفه د) الله بيشكه چه الله نه ښيى سمه لاره قوم ظالمانو ته (چه تابع وى د نفسونو او هواؤ خپلو بى دليله).

تفسير: يعنى كله چه دغه خلق نه هدايت قبلوى او نه د هغه په مقابل كښى بل كوم شى وړاندى كولى شى ـ نو هم دغه وضعيت د دغى خبرى دليل دى چه دوى داسى مقصود نه لرى چه د هدايت په لاره لاړ شى ـ محض پر خپلو نفسانى خواهشونو تګ كوى او هر شى يى چه زړه غواړى هغه منى او هر هغه شى چه د خپلى مرضى او غوښتنى څخه مخالف او چپ وهومى هغه نه منى او ترديدوى ئى نو دلته دغه راښوول كيږى چه داسى هوا پرستانو ظالمانو ته څرنګه هدايت وركاوه كيږى ؟ د الله تعالىٰ عادت د هغه قوم پر هدايت جارى دى چه د هدايت موندلو اراده ولرى او محض هوا او هوس د حق او حقانيت معيار ونه ګڼى.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق پرله پسى ليږلى ده مونږ دوى ته خبره (د پند چه قرآن دى) دپاره د دى چه دوى پند واخلى.

تفسير: يعنى څمونږ د وحى سلسله لا له پخوا څخه جارى ده د يوى وحى په تصديق او تائيد مو بله وحى وربسى ليږلى ده ـ او قرآن مو هم په تدريج سره نازل كړى دى او په يوه آيت پسى بل آيت تل راځى ـ مقصد دا دى چه د كافى غور كولو او د پوهيدلو موقع په لاس درشى او د هغه په يادولو كښى درته آسانى او سهولت وى.

اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ﴿٥٣﴾

هغه كسان چه وركړى دى مونږ دوى ته كتاب پخوا له دغه (قرآنه) دوى په دغه (قرآن) ايمان راوړى او كله چه ولوست شى (دا قرآن) پر دوى باندى نو

وائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چه) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب څمونږ بیشکه مونږ چه وو مونږ پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندی).

تفسیر: یعنی د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسی دی چه نه پخوانی کتابونه منی او نه د ورستنو کتابونو منونکی دی. د دوی په مقابل کښی هغو حق پسندو او انصاف خوښونکو کتابیانو ته وګوریٔ چه دوی هغه دواړه منی پخوا له دی نه ئی په تورات او انجیل یقین لرلو کله چه پاک قرآن نازل شو نو ژر ئی تصدیق وکړو. چه بلاشبه دغه هم حقانی آسمانی کتاب دی. چه زمونږ د الله له جانبه نازل شوی دی. مونږ په ده باندی هم د خپل یقین او اعتماد اعلان کوو. مونږ خو پخوا له دی نه هم د الله تعالیٰ خبری منلی دی. او اوس ئی هم منو. فی الحقیقت مونږ له نن ورځی څخه نه یو مسلمانان بلکه لا له پخوا څخه مسلمانان وو. ځکه چه مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ایمان لرلو چه په هغو کښی د مخه د دغه آخر الزمان نبی او د دغه عظیم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو. لهٰذا په هغو پخوا ویلو مونږ پخوا له دی نه بالاجمال مومنان وو. اوس چه دغه تفصیل مو په خپلو سترګو ولیدو لا پری مسلمانان شو.

اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا

دغه (یهودان او نصرانیان چه ایمان ئی راوړی دی په قرآن) ور به کړه شی دوی ته اجر د دوی دوه کرته په سبب د دی چه صبر کړی ؤ دوی (او پر خپل ایمان قائم ؤ په دی دواړو کتابونو)

تفسیر: یعنی په غرور او استغناء ئی د حق له قبوله مخ نه دی اړولی بلکه هر کله چه حق او صداقت ورسیږی بی تکلفه د تسلیم او اطاعت غاړه ورته ږدی.

تنبیه: شیخ الاکبر په فتوحاتو کښی لیکلی دی چه د دغو اهل الکتابو ایمان راوړلو پر خپل نبی علیه السلام دوه ځلی صورت ونیو اول بالاستقلال، دوهم ځلی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ایمان راوړلو په ضمن کښی ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د ګردو (تولو) پخوانیو انبیاؤ مصدق دی ـ او پر هغو تولو ایمان لرل یو ضروری امر ګنی. او پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی ایمان دوه ځلی شو یو هم دغه اوس بالذات او بالاستقلال ـ دوهم پر خپل هم هغه پخوانی نبی د ایمان راوړلو په ضمن کښی ـ ځکه چه هر یو له پخوانیو انبیاؤ د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د بعثت زیری ورکړی دی او متحداً لا له پخوا څخه یی د محمد صلی الله علیه وسلم رسالت تصدیق فرمایلی دی. نو ځکه هغو خلقو ته به اجر هم دوه ځلی ورکول کیږی. هغه چه په حدیث کښی راغلی دی **«ثلاث یؤتون اجرهم مرتین»**

د هغه د شرح موقع دلته نه ده هغه مو د الله تعالیٰ په فضل سره د «صحیح مسلم» په شرح کښې په تفصیل سره لیکلی ده. او د اشکالاتو په ارتفاع کښې مو زیار (کوشش) ایستلی دی. **فلله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة**

وَيَدۡرَءُونَ بِالۡحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوی دوی په حسنه نیکی سره سیئه بدی

تفسیر: یعنی که بل څوک له ده سره بدی کوی دی له هغه سره نیکی او احسان، مروت او شرافت کوی. یا ئی دا مطلب که چیری له دوی نه کوم بد کار صادرېږی نو د هغه تدارک په نیکی سره کوی څو د حسناتو پله پر سیئاتو درنه شی.

وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾

او له څینو د هغو مالونو چه ورکړی دی مونږ دوی ته صرفوی ئی (په لاره د الله کښې).

تفسیر: او له هغه حلال مال چه پاک الله ورته ورعطاء کړی دی زکوٰة ورکوی. صدقات او خیرات اداء کوی له اقاربو او خپلوانو سره مرسته (مدد) او امداد کوی. لنده دا چه په حقوق العباد کښې هم له سره قصور او لندون نه کوی.

وَإِذَا سَمِعُواْ اللَّغۡوَ أَعۡرَضُواْ عَنۡهُ وَقَالُواْ لَنَآ أَعۡمَٰلُنَا وَلَكُمۡ أَعۡمَٰلُكُمۡ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُمۡ لَا نَبۡتَغِي الۡجَٰهِلِينَ ﴿٥٥﴾

او کله چه واوری دوی کومه چتی (بیکاره) خبره نو څنګ کوی دوی له هغی نه او وائی (هغو چتی (بیکاره) ویونکیو ته) دی مونږ ته عملونه څمونږ (له حلمه او صبره) او دی تاسی ته عملونه ستاسی له حماقته او بد ویلو) سلام دی پر تاسی (له طرفه څمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طریقه) د جاهلانو.

تفسیر: یعنی که کوم جاهل لغو او چتی (بیکاره) خبری کوی نو دی له هغه سره نه لګیږی او ورته وائی چه بس دی خانه! ستا د دغی خبری جواب مونږ له لری څخه په سلام اچولو سره درکوو. دغه د جهالت او ناپوهی وضعیت مونږ تاسی ته در پریږدو، مونږ پریږده چه پخپلو کارونو کښی مشغول اوسو ستاسی اعمال به ستاسی په مخ کښی او ځمونږ اعمال به ځمونږ په مخ کښی راځی مونږ ته د دی خبری هیڅ ضرورت نه دی پاتی چه خامخا به ستاسی غوندی له ناپوه خلقو سره لګیږو. محمد بن اسحاق رحمة الله علیه په سیرت کښی لیکلی دی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی معظمی کښی وو تقریباً شل تنه اشخاص له حبشی څخه د رسول الله د زیارت او د دوی د حال او احوال څخه ځان ته د معلومات حاصلولو لپاره راغلی ؤ څو ئی په تحقیقی دول (طریقه) سره دغه ځان ته راڅرګند کړی چه دوی د څه شان اوصافو سړی دی ؟ دوی له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ملاقات او مکالمه وکړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ته عظیم الشان قرآن ولوست چه د هغه په اثر د دوی له سترګو څخه اوښکی وبهیدی او په ډیر شدت او قوت سره د دوی د رسالت تصدیق وکړ او ټول مشرف بالاسلام شو او بیرته حبشی ته لاړل. ابوجهل او نورو مشرکینو پر دوی باندی طعنی وهلی او مسخری ئی پری کولی او داسی به ئی ویل چه «د احمقانو دغی قافلی ته وګورئ چه د دوی نظیر او ځاری تر نن پوری هیچیری نه دی لیدلی شوی دوی د یوه سړی د حال د تحقیق دپاره راغلی دی او اوس بیخی پری مین او عاشق او د مریبی په شان ئی ګرځیدلی دی او د هغه په لمسولو ئی خپل پلرنی دین پریښود او اوس بیرته درومی» دوی وویل: **«سلام علیکم لانجاهلکم لنامانحن علیه ولکم ما انتم علیه لم نأل انفسنا خیراً** ـ پس مونږ تاسی ته سلام درکوو معاف مو کړه مونږ ستاسی د دغه جهالت جواب نه غواړو چه په جهالت سره درکړو. له مونږ او تاسی ځنی هر یو چه په هر حال کښی دی هم هغه د هغه برخه ده ـ مونږ د خپلو نفسونو د ښیګڼی (فائدی) په غوښتلو کښی هیڅ قصور نه دی کړی» نو د هغه په متعلق دغه آیت نازل شو والله تعالیٰ اعلم.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له هر هغه جاهل څخه چه د دی خبری توقع نه وی چه دی په سمه لاره راځی او پر پوهولو پوهیږی ځان لری ساتل بهتر دی» موضح.

إِنَّكَ لَا تَهۡدِي مَنۡ أَحۡبَبۡتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهۡدِي مَن يَشَآءُۚ

بیشکه ته (ای محمده!) نشی ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چه خوښ وی ستا ولیکن الله سمه صافه لاره ښیی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د سمی لاری ښوولو ئی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډیر زیار (کوشش) وکړو چه د مرګ په وقت کښی د اسلام کلمه ولولی مګر هغه

دغه خبره ونه منله نو د هغه په نسبت دغه آیت نازل شو» (موضح) یعنی له هغه چا سره چه ته طبیعي محبت لرې یا ستا زړه غواړي چه هغه هدایت ومومي نو دغه خبره ضروري نه ده چه هم هغسې واقع هم شي. ستا کار یواځې لار ښوونه ده پاتې شو دغه کار چه کوم یو سړی پر هغه لاره درومي او د مقصود تر منزل پورې رسیږي ؟ او کوم یو نه رسیږي ؟ دغه ستاسې د اختیار او له قبضې څخه خارج دی الله تعالیٰ اختیار لري چه د هر چا په نسبت اراده وفرمائي هغه ته د قبول الحق او وصول الی المطلوب توفیق ورکړي.

تنبیه: کوم شی چه حضرت شاه صاحب فرمایلي دي په صحیحه ؤ احادیثو کښې شته زیات له هغه پر دغه مسئله کلام او د ابوطالب د ایمان او کفر پر خاص موضوع مباحثه غیر ضروري ده ښه خو به دا وي چه له داسې غیر ضروري او ډک له خطراتو مباحثو څخه چپ شو او ترې کف اللسان وشي !.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

او هم دغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکیو باندې.

تفسیر: هیڅ یو سړی د دغې خبرې واک (اختیار) او صلاحیت نه لري چه بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړي ـ بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لري چه کوم یو پر سمه لاره راتلونکی دی ؟ یا د راتللو استعداد او لیاقت لري ؟ په هر حال په دغه آیت کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکړې شوې ده چه تاسې د جاهلانو په دغو چتې (بیکاره) ویناؤ او د ضد او عناد پر شورماشور یا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانیدلو مه متأثر او مه غمجن کیږئ ! هومره چه ستاسې پر ذمه فرض دی هغه اداء کړئ ! د خلقو استعدادات مختلف دي ـ او دغه خبره د الله تعالیٰ په اختیار او علم کښې ده چه د هغوی څخه کوم یو پر سمه لاره راوستل کیږي.

وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا

او وائي (کفار د مکې) که چیرې متابعت وکړو مونږ د هدایت له تا سره (او ایمان په تا راوړو) نو وابه لوڅول شو) او ژر به وشړل شو) له ځمکې خپلې نه

تفسیر: له هدایت څخه د انسان منع کوونکي څو شیان دي مثلاً د ځان نقصان ـ د مال خوف لکه چه د مکې معظمې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلي ؤ بیشکه چه مونږ په دې باندې ښه پوهیږو چه تاسې پر حقاني دین یئ لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو او له تاسې سره یو ځای شو نو ګرد (تول) عرب به څمونږ دښمنان شي ـ اود چار چاپیر ګرد (تول) اعراب

به پر مونږ هجوم او یرغل راوړی او تول به سره یو ځای کیږی ـ او مونږ به خپله یوه نمری کړی، نه به مو ځان سلامت پاتی شی او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتی وی. د هم دغه جواب په دغه راتلونکی آیت کښی داسی فرمائی.

اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَّهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُّجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّنْ لَّدُنَّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵۷﴾

آیا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسی حرم چه په امان دی (له قتل او غارته) راچلولی شوی دی دی (حرم) ته (له هر طرفه) میوی (دپاره) د هر څیز رزق د دوی له جانبه ځمونږ ولیکن اکثر د دوی چه دی نه پوهیږی (په حق).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «د مکی معظمی خلقو به ویل که مونږ مسلمانان شو نو د تول عربستان مسکونین به له مونږ سره دښمنان شی. الله تعالیٰ فرمائی که اوس تاسی د هغوی د دښمنی او لاس غځولو څخه د چا په پناه کښی ناست یئ ؟ هم دغه د حرم ادب مانع دی چه سره له دغی سختی دښمنی او عداوت چه تاسی ئی یو له بله سره لرئ ـ اطرافی اعراب پر تاسی یرغل او هجوم نه راوړی چه تاسی له مکی معظمی څخه د باندی وباسی هغه الله چه اوس دغه ځای ئی تاسی ته حرم ګرځولی دی په هغه وقت کښی به هم تاسی ته پناه درکوونکی دی (موضح) » آیا سره له کفره او شرکه تاسی ته پناه درکوی او وروسته د ایمان او تقویٰ د اختیارولو څخه به تاسی ته د هغوی له شره پناه او امان نه درکوی ؟ هو! که د ایمان او تقویٰ د ازموینی دپاره یو څو ورځی له تاسی څخه امتحان واخیست شی نو نه ښائی چه تاسی له هغه څخه وویریږئ

﴿ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴾

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍۭ بَطِرَتْ مَعِيْشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسٰكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِّنْۢ بَعْدِهِمْ اِلَّا قَلِيْلًا ؕ

او څومره (ډیر) هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چه سرکشی ئی کړی وه په معاش خپل کښی پس دا دی کورونه د دوی چه نه ده کړی شوی هستوګنه په کښی پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وقت (چه کوم

مسافر کومه شپه هلته دمه کړی ده).

تفسیر: یعنی د عرب له دښمنی څخه ولی ویریږئ ـ د الله تعالیٰ له عذابه وویریږئ آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقت نه کوئ چه له تاسی څخه پخوا څومره لوی اقوام تیر شوی دی چه هغوی ګرد (تول) پخپل عیش عشرت او خوښی مست او مغرور ؤ نو هر کله چه هغو د تکبر لوئی او سرکشی لاره ځان ته غوره کره نو وګورئ چه پاک الله دوی څرنګه تباه ـ برباد او فنا کړل چه نن ورځ د دنیا په مخ کښی د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتی تش دغه ویجاړی مینی او کندوالی ئی پاتی دی چه په هغوی کښی هیڅ یو هستیدونکی نشته پرته (علاوه) له دی نه چه کوم مسافر کومه شپه هلته کینی او خپله دمه ونیسی یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قدرت د دغه عبرتناکی منظری د کتلو دپاره هلته ودریږی.

وَكُنَّا نَحۡنُ ٱلۡوَٰرِثِينَ ﴿٥٨﴾

او یو مونږ هم دا مونږ وارثان.

تفسیر: یعنی تول سره داسی ووژل شول چه د هغوی یو تن وارث هم بیرته پاتی نه شو هغه چه تل پاتی کیدونکی دی الله تعالیٰ دی او بس.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهۡلِكَ ٱلۡقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبۡعَثَ فِيٓ أُمِّهَا رَسُولٗا يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِنَاۚ

او نه دی رب ستا (عادتاً) هلاک کوونکی (د اهل د دی) قریو تر هغه پوری چه ولیږی په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کښی) یو رسول چه لولی پر دوی آیتونه څمونږ (دپاره د قطع کولو د عذر)،

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تر هغه پوری دغه کلی او ښارونه تباه ـ خراب او فنا نه دی کړی څو د هغو مراکزو او لویو ځایونو کښی کوم هوښیاروونکی نبی نه وی ورلیږلی ـ د مرکز تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه د هغو اثر تر ډیر لری ځای پوری رسیږی او د ښارونو هستیدونکی نسبتاً سلیم او عقیل هم وی د ځمکی د مخ د ګردو (تولو) ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام ؤ لکه چه د «شوریٰ» په اوله رکوع (۲۵) جزء کښی لولو ﴿ لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلۡقُرَىٰ وَمَنۡ حَوۡلَهَا ﴾ نو ځکه هلته له ګردو (تولو) ځنی لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو

صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکی د کلیو د ښارونو مګر په هغه وقت کښې چه اهل د هغو ظالمان وی (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعنی هر کله چه سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست او هم هغسی په خپل کفر ـ ظلم ـ طغیان او عصیان کښې چالان او مترقی ؤ دلته د الله تعالیٰ په دغه عذاب اخته او هلاک او سپیره شول.

وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

او هر هغه چه درکړی شوی دی تاسی ته له کوم څیزه پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی او ښایست د هغه دی او هر هغه چه په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقی دی (له دغه فانی نه) آیا پس تاسی عقل نه چلوئ.
(چه باقی بهتر دی په فانی باندی)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه له عقل او پوه کار واخلی! او دومره وپوهیږی چه دا ژوندون په دنیا کښې تر کله پوری به وی ؟ او د دنیوی د دغه باغ او بهار عیش عشرت ـ مزی او چړچو خوند به تر څه وقت پوری کوی ؟ فرض ئی کړئ چه په دنیا کښې له سره پر ده عذاب هم رانشی خو بیا هم د مرګی لاس تاسی ګرد (تول) له دغه ساز او سامان څخه جلا (جدا) کوی ـ او بیا به د الله تعالیٰ په مخ کښې حاضریږئ او تر یوی یوی ذری پوری هم د خپل اعمالو حساب ورکوئ ـ که مو آخروی عیش او عشرت په برخه شو نو دغه دنیوی عیش عشرت د هغه په مقابل کښې هیڅ او لاشی دی داسی به کوم پوه او عقلمن سړی وی چه یو مکدر او منغض ژوندون ته پر یو بی غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فانی لذت ته پر کامل او باقی لذائذو ترجیح ورکوی بلکه نه ئی ورکوی!.

أَفَمَنْ وَّعَدْنٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيْهِ كَمَنْ مَّتَّعْنٰهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِيْنَ ﴿۶۱﴾

آیا پس هغه څوک چه وعده کړی ده مونږ له هغه سره وعده ښه (چه د جنت ده) پس دی موندونکی دی د هغی وعدی (خامخا داسی دی) لکه هغه څوک چه معاش ورکړی وی مونږه ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا بیا دی په ورځ د قیامت کښی له حاضر کړیو شویو وی (اور ته ؟ بلکه نه دی سره برابر دوی دواړه !).

تفسیر: یعنی مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کیدی شی ؟ د یوه دپاره د دائمی عیش کومه وعده چه شوی ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده او د بل دپاره د څو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندی کړی جلب ضروری رسیدونکی او دی به دائمی بندیخانه کښی خامخا لویدونکی دی (العیاذ بالله) مثلاً که یو سړی په خوب کښی ووینی چه «ځما پر سر شاهی تاج ایښی شوی دی، خدم حشم او د ملازمانو انواع او اصناف ماته لاس په نامه د باندی ولاړ دی او هر قسم خواړه او راز راز (قسم قسم) نعمتونه پر دسترخوان ماته تیار ایښوولی شوی دی چه د هغو خوند او مزه در گرده (توله) څکم او خورم ئی.» که سترگی له خوبه خلاصه وی گوری چه ورته د بندیتوب جلب وروراندی کیږی او پولیس ورته سره له ځنځیرونو او ځولنو ولاړ وی او سم د لاسه بندی او امنیی ته بیولی کیږی او وروسته د پولیس او د عدلیی له تحقیقاتو او د جرم له اثباته په دائمی حبس سره محکوم او په عمری بندیخانه کښی غورځولی کیږی نو تاسی راوښیئ چه په دغه حالت کښی ده ته هغه د باچاهی خوب او په زړه پوری مکلفه خواړه کله په یاد پاتی کیږی ؟

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۶۲﴾

او یاد کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته الله پس وبه وائی (الله) چیرته دی شریکان ځما هغه (شریکان) چه وئ تاسی چه گمان به مو کوو (پری چه دا شریکان ځما دی).

تفسیر: یعنی هغه د خدایی برخی لرونکی چیری دی هغوی دی وغوښت شی چه اوس لږ څه د دوی تائید او حمایت وکړی.

قَالَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَغْوَيْنَاۚ اَغْوَيْنٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَاۚ تَبَرَّاْنَآ اِلَيْكَ مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ﴿۶۳﴾

وبه وائی هغه کسان چه حقه ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب په دخول د اور سره) ای ربه ځمونږ دا (ضعیفان تابعان) هغه کسان دی چه ګمراه کړی ؤ مونږ (دوی) (ګمراه کړی مو ؤ دوی) لکه چه ګمراه شوی وو مونږ بیزاره یو مونږ تاته (له دوی او له کفره د دوی) نه ؤ دوی داسی چه ځمونږ عبادت به ئی کوو (بلکه عبادت د هوا د نفس خپل ئی کوو).

تفسیر: یعنی سؤال خو له مشرکینو څخه ؤ مګر ګمراه کوونکی شرکاء به داسی پوهیږی چه فی‌الحقیقت مونږ ته هم تنبیه راکړی شوی ده نو ځکه په جواب ورکولو کښی سبقت کوی چه ای الله بیشکه چه مونږ دوی ګمراه کړی دی مګر دا ګمراهی خو داسی ده لکه چه مونږ پخپله ګمراهان شوی یو یعنی هغه بودری (تکره) چه د ګمراهی په وقت کښی مونږ خوړلی وه د هغه تکمیل مو په دغه ګمراهی سره وکړ ځکه چه د بل ګمراه کول هم د ګمراه کیدلو آخری درجه ده پس د دغو اغواؤ پر جرم مونږ اعتراف لرو لیکن پر دغو مشرکانو خو ځمونږ له لوری هیڅ کوم جبر او اکراه نه وه ـ او نه مو هغوی په زوره دغی ګمراهی ته اړولی دی فی‌الحقیقت دغه د دوی نفسی اغراض او شخصی هوا پرستی وه چه ځمونږ په غولولو وغولیدل او پر مونږ پسی رهی (روان) شول. نو په دغه اعتبار دوی ځمونږ د عبادت په ځای د خپلو اهواؤ او ظنونو په عبادت کښی لګیا ؤ. مونږ د دوی له عبادته څخه نن ورځ ستاسی په حضور کښی د خپلی بیزاری او تنفر اظهار کوو. **كذا قال بعض المفسرين.** او حضرت شاه صاحب لیکی «چه دغه به د شیطان وینا وی چه هغوی می ګمراه کړی دی مګر د نیکیو په نامه نو هم ده ته وائی چه دوی خو ځمونږ عبادت نه کاوه» والله تعالیٰ اعلم.

تنبیه: ﴿حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ څخه مراد ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ دی.

وَقِيْلَ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهُمْ

او وبه ویلی شی (کفارو ته) چه وغواړئ تاسی شریکان د تاسی پس راوبه غواړی دا (کفار هغه بتان) پس هیڅ جواب به ور نه کړی (دا بتان) هغوی ته

تفسیر: یعنی دوی ته به ویل کیږی چه اوس خپل مددګاران خپلی مرستی (مدد) ته راوبولئ مګر

هغوی به د دوی سره څه مرسته (تعاون) او مدد وکړی شي ـ ځکه چه په خپل غم او مصیبت کښې به اخته او مبتلا وی **كذا قال المفسرون** او د حضرت شاه صاحب د تحریر حاصل دا دی کله چه شیاطین د نیکانو نوم واخلی نو مشرکینو ته به ویل کیږی چه خپلو هغو نیکانو ته ورناری کړئ! نو دوی به هیڅ جواب نشی ویلی ځکه چه دوی د هغه د شرک او کفر پر حرکاتو نه ؤ خوښ او نه تری راضی ؤ یا به تری بیخبره ؤ.

وَرَاَوُا الْعَذَابَ ۚ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوْا يَهْتَدُوْنَ ﴿٦٤﴾

او وبه وینی دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، که چیری بیشکه دوی وی چه سمه صافه لاره ئی نیولی وی (نو اوس به نه معذب کیدل یا کاشکی په کوم دول (طریقه) مو لاره موندلی وی).

تفسیر: یعنی د دغه وقت د عذاب د لیدلو څخه به داسی آرزو او تمنا کوی کاشکی زه په دنیا کښې پر سمه صافه لاره تلی تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا کیدی.

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ مَاذَآ اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْاَنْبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿٦٦﴾

او یاده کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه وائی چه څه جواب ورکړی ؤ تاسی رسولانو ته (په هغه وقت کښې چه حق ته غوښتی شوی وئ)؟ پس پټ به شی پر دوی خبرونه (چه دوی خلاص شی په دغه ورځ کښې پس دوی به نه کوی پوښتنه یو تر بله.

تفسیر: پخوانی سوالات د توحید په نسبت ؤ. دغه د رسالت په نسبت سوال دی یعنی که تاسی پخپل عقل او پوه سره په حق نه وی پوهیدلی نو د انبیاؤ په پوهولو خو ښائی پوهیدی. دا راوښیئ چه تاسی له هغو سره څه سلوک او رویه کړی ده؟ په دغه وقت کښې به هیڅوک هیڅ جواب نشی ورکولی او د خبرو ګردی (تولی) لاری به بندی شی. (او پټ به شی په دوی جواب).

فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ مِنَ الْمُفْلِحِيْنَ ﴿٦٧﴾

پس هر څه هغه څوک چه توبه وباسی (له شرکه) او ایمان راوړی (په الله او رسول د الله) او عمل وکړی د نیکیو پس ښائی چه وی به دی له خلاصیدونکیو.

تفسیر: یعنی د هغه ځای بری او کامیابی صرف له ایمان او صالح عمل سره ده که اوس هم څوک له کفره او شرکه توبه وباسی او ایمان راوړی او د نیکیو لاره ځان ته غوره کړی حق تعالیٰ د ده ټول پخوانی گناهونه معافوی او فائزالمرام ئی گرځوی.

تنبیه: ﴿ فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ ٱلْمُفْلِحِينَ ﴾ د مالک الملکوتی په لهجه سره یوه وعده ده. یعنی هغه ته د فلاح او نجات امید پکار دی. پر مونږ باندی د هیچا زور نه چلیږی چه خامخا مو د هغه په کولو مجبور کړی مونږ محض په خپل فضل او کرم سره دغسی وعدی کوو.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ ۚ

او رب ستا پیدا کوی هغه څه چه اراده وفرمائی (د پیدایښت ئی) او غوره کوی ئی نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شی کښی):

تفسیر: یعنی د هر څیز پیدا کول د الله تعالیٰ په مشیت او اختیار کښی دی او د کوم شی غوره کول یا د نورو له منځه د هغه جلا (جدا) او منتخب کولو حق هم ده ته حاصل دی. او هر قسم چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی او مرضی ئی وی هم هغسی احکام صادروی. هر یو سړی په هر یو منصب سره چه دی مناسب او لازم وبولی هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوی، په هر چا کښی چه استعداد او لیاقت وگوری نو د هدایت پر سمه لاره یی برابره وی او د مقصود تر منزله پوری په رسیدلو سره ئی بری او کامیابی ور په برخه کوی د مخلوقاتو په هر جنس کښی هره یوه نوعه یا په نوعه کښی هر یو فرد چه وغواړی سم له خپل حکمته سره هغه له نورو انواعو او افرادو څخه ممتازوی ماسواء الله څخه بل هیچا ته د هسی اختیار او انتخاب حق نه دی حاصل. حافظ ابن القیم د «زادالمعاد» په اوائلو کښی دغه مضمون په ډیر بسط او تفصیل سره لیکلی دی. فلیراجع.

سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

پاکی ده الله لره او لوی پورته دی له هغه څه چه دوی ئی ورسره شریکوی.

تفسير: يعني په تخليق او تشريع او مذكور اختيار كښې بل هيڅوک له الله تعالىٰ سره نه دی شريک. مشركانو چه پخپل تجويز او انتخاب كوم شركاء درولي او تاكلي (مقرر كړي) دي هغه ګرد (تول) باطل او بي سنده دي.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

او رب ستا ته معلوم دی هر هغه چه پټوی ئې سينې (زړونه) د دوی او هر هغه چه ښكاروی ئې (ژبې د دوی).

تفسير: يعني په زړونو كښې كومې باطلې او فاسدې عقيدې يا بد نيتونه چه لري! او په ژبه سره كومې خبرې چه وايي! او په لاسو او پښو او نورو سره كوم كارونه چه كوي دا ګرد (تولو) د الله تعالىٰ په علم كښې موجود دي او د هر يوه سړي له پټو استعدادو او قابليتونو څخه ښه خبردار دی او سم له هغه به معامله ورسره كوي.

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

او هم دی الله دی نشته بل لائق د عبادت مګر هم دی دی. خاص هم ده ته توله ثناء ده په دنيا او (په) آخرت (عقبیٰ) كښې او خاص هم دغه (الله) ته دی حكم او خاص هم دغه (الله) ته به بيولی شئ تاسی (په قيامت كښې).

تفسير: يعني هم هغسې چه الله تعالىٰ په تخليق او اختيار او محيط علم كښې متفرد دی په الوهيت كښې هم واحد او يو دی ماسواء له ده بل هيڅوک ته بندګي او عبادت نه كيږي ځكه چه د ده په منبع الكمالات ذات كښې ګرد (تول) محاسن او محامد مجموع دي ـ په دنيا او عقبا كښې هر راز (قسم) تعريف او توصيف چه وي اعم له دې نه چه پر هر اسم او رسم سره وكړ شي هغه په حقيقت او واقع كښې له هم دغه پاک الله سره نسبت لري او د ده تعريف دی او د ده په حكم سره چليږي. د ده فيصله ناطقه ده ـ او دی د كلي اقتدار مالک دی او په آخره خاتمه كښې د هر چا رجوع د هم ده په لوري ده. وروسته له دې نه دغه راښيي چه په شپه او ورځ كښې ښومره نعمتونه او فوائد تاسې ته عايد كيږي چه دغه ګرد (تول) د ده له فضله او انعامه دي بلكه بالذات د شپې او د ورځې تبديل او تحويل د رب الجليل له بې مثلو او مستقلو

احساناتو او انعاماتو ځخه دی.

قُلۡ اَرَءَيۡتُمۡ اِنۡ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيۡكُمُ الَّيۡلَ سَرۡمَدًا اِلٰى يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ مَنۡ اِلٰهٌ غَيۡرُ اللّٰهِ يَاۡتِيۡكُمۡ بِضِيَآءٍ‌ؕ

ووایه (ای محمده دوی ته) آیا وینئ (یعنی خرنگه در ښکاری) که چیری وگرځوی الله پر تاسی دغه شپه اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری نو څوک دی هغه (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته رڼا (رڼرا) (چه په کښی طلب د معاش کوئ)

تفسیر: یعنی تاسی خبر راکړئ ! که مثلاً الله تعالیٰ پری نه ږدی چه لمر طلوع وکړی یا ئی رڼا (رڼرا) او تودوخی تری لری کړی نو تاسی به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسی تودوخی او رڼا (رڼرا) له کومه راوړئ؟

اَفَلَا تَسۡمَعُوۡنَ ﴿۷۱﴾

آیا پس نه اورئ تاسی (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسیر: یعنی دا خبره دومره روښانه او صافه ده چه تش په یوه اوریدلو سره هم په فهم او پوه راځی نو آیا تاسو له سره نه اوری.

قُلۡ اَرَءَيۡتُمۡ اِنۡ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيۡكُمُ النَّهَارَ سَرۡمَدًا اِلٰى يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ مَنۡ اِلٰهٌ غَيۡرُ اللّٰهِ يَاۡتِيۡكُمۡ بِلَيۡلٍ تَسۡكُنُوۡنَ فِيۡهِ‌ؕ اَفَلَا تُبۡصِرُوۡنَ ﴿۷۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا وینئ تاسی (یعنی خرنگه در ښکاری) که چیری وگرځوی الله پر تاسی ورځ اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری (چه هیڅ غروب الشمس ونشی) نو څوک دی (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته شپه چه آرام وکړئ تاسی په هغه کښی آیا پس نه وینئ تاسی (دا آثار د قدرت).

تفسیر: یعنی تاسی خبر راکړئ! که الله تعالیٰ پری نه ږدی چه لمر غروب وکړی او تل ترتله ستاسی پر سرونو هم داسی ولاړ وی نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چه د شپی له راتلو څخه حاصلیږی د هغو حصول به په کوم یو طاقت سره ممکن کیدی شی؟ آیا دغسی یو ظاهر او باهر حقیقت هم تاسی نشئ لیدلی؟

تنبیه: ﴿ اَفَلَا تُبۡصِرُوۡنَ ﴾ له ﴿ اِنۡ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَیۡكُمُ النَّهَارَ سَرۡمَدًا ﴾ سره مناسب دی ځکه چه په سترګو سره لیدل عادتاً پر رڼا (رڼرا) موقوف دی چه په ورځی کښی په پوره ډول (طریقه) سره په عمل راځی د شپی په تیاره کښی کله چه د لیدلو هیڅ یو صورت نشته بلکه اوریدل په کښی امکان لری نو ځکه ﴿ اِنۡ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَیۡكُمُ الَّیۡلَ سَرۡمَدًا ﴾ سره د ﴿ اَفَلَا تَسۡمَعُوۡنَ ﴾ فرمایل موزون ؤ والله اعلم.

وَمِنۡ رَّحۡمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّیۡلَ وَالنَّهَارَ لِتَسۡكُنُوۡا فِیۡهِ وَلِتَبۡتَغُوۡا مِنۡ فَضۡلِهٖ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُوۡنَ ﴿۷۳﴾

او (خاص) له رحمته مهربانی خپلی پیدا کړی ده (الله) تاسی ته شپه او ورځ دپاره د دی چه آرام وکړئ تاسی په هغه (شپه) کښی او چه ولتوئ تاسی (په دغه ورځ کښی) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وکړئ تاسی (د نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی اړول راړول کوی څو د شپی په تیارو او یخو کښی مو سکون او راحت په برخه شی او د ورځی په رڼا (رڼرا) کښی خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ ـ او د شپی او،د ورځی پر مختلف الانواعو انعاماتو د الله تعالیٰ د انعاماتو شکر اداء کړئ.

وَیَوۡمَ یُنَادِیۡهِمۡ فَیَقُوۡلُ اَیۡنَ شُرَكَآءِیَ الَّذِیۡنَ كُنۡتُمۡ تَزۡعُمُوۡنَ ﴿۷۴﴾ وَنَزَعۡنَا مِنۡ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِیۡدًا فَقُلۡنَا هَاتُوۡا بُرۡهَانَكُمۡ فَعَلِمُوۡۤا اَنَّ الۡحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنۡهُمۡ مَّا كَانُوۡا یَفۡتَرُوۡنَ ﴿۷۵﴾ ع

او (یاده کړه) هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه فرمائی چیرته

دی شریکان ځما هغه چه وئ تاسي چه گمان به مو کاوه (پری د شریکانو ځما). او راوبه باسو له هر امت (ملت) څخه یو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وایو مونږ دوی ته راوړئ تاسي برهان سند خپل (په اشراک) پس هلته به پوه شي دوی چه حق (په الوهیت کښي) خاص الله لره دی او ورک به شي له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دنیا کښي چه الله شریک لری).

تفسیر: له شهید څخه احوال ښوونکی انبیاء علیهم السلام یا د دوی نائبان یا نور ښه سړی مقصود دی (موضح) دوی به دغه راښیي چه خلقو له سماویه ؤ شرایعو او له الهیه ؤ احکامو سره څه رویه کړی ده؟ نو فرمائی الله چه وبه وایو مونږ دوی ته چه راوړی برهان سند خپل چه تاسي په کوم دلیل او سند سره الله تعالیٰ ته شریکان درولی دی؟ او د حلالو او د حرامو او نورو احکامو صحیح مأخذ مو له کوم ځای څخه اخیستی دی؟ کله چه مو نبی ونه مانه نو دغه خبره چا درښوولی وه چه دغه د الله تعالیٰ احکام دی او هغه حرام او هغه حلال دی پس هلته به پوه شي دوی چه حق خاص الله تعالیٰ لره دی او ورک به شي له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئی جوړول یعنی په هغه وقت کښي به دغه په نظر راځی چه رښتیا خبره د پاک الله ده او معبودیت هم یواځی د هم ده حق دی او بل هیڅوک د ده شریک نشی کیدی هغه خبری چه په دنیا کښي انبیاؤ علیهم السلام ښوولی وی هم هغه حقی او رښتیا وی هغه عقائد او افکار چه مشرکانو له خپل لوری جوړکړی وو هغه گرد (تول) په هغه ورځ کښي بی اثره او ناقص او بی کاره ثابتیږی.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾

بیشکه چه قارون ؤ له قومه د موسیٰ (یعنی د ده تربور ؤ) پس سرکشي وکړه (قارون) پر دغو (بنی اسرآئیلو) او ورکړی ؤ مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چه بیشکه کلیگانی د هغو به خامخا درنیدلی پر (داسی یوی) ډلی چه خاوندان د قوت زور به ؤ (یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغه (قارون) ته قوم د ده (چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره) مه خوشالیږه ! بیشکه چه الله نه خوښوی خوشالیدونکی (په مال د دنیا).

تفسیر: د سابقی رکوع په شروع کښې د دنیا د بې ثباتی او حقارت د آخرت په مقابله کښې بیان کړی شوی ؤ بیا د آخرت د ذکر په مناسبت د آخرت د عالم څه احوال بیان کړ شو په حاضره رکوع کښې بیا د هم هغه اصلی مضمون په طرف عود کړی شوی دی او د هغې دعوی په استشهاد د قارون قصه اوروِلی شی. وائی چه قارون د حضرت موسٰی علیه السلام د تره ځوی یا تربور او د فرعون د مخی سرِی ؤ، څرنګه چه د ظالمو حکومتونو دستور وی چه د کوم قوم د وینی څښلو لپاره د هم هغه قوم ځینی افراد د خپل کار آله او د لاس همسا ګرځوی فرعون هم په بنی اسرآئیلو کښې هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی ؤ. قارون په دغه موقع کښې چه فرصت موندلی ؤ پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنیا په تولولو کښې لګیا شوی ؤ او ډیر لوی دنیوی اقتدار ئې ځان ته ګټلی ؤ څه وخت چه بنی اسرآئیل د حضرت موسٰی علیه السلام تر حکم او ارادی لاندی راغلل او فرعون سره له فرعونیانو مغروق شول نو د قارون د مال د ترقی ذرایع هم مسدود شول او هغه مشری او سرداری ئې له لاسه ووتله نو د هم دغه غیظ ـ غضب ـ حسد له سببه به ئې زیاتره له حضرت موسٰی علیه السلام سره سری مخالفت او پټه دښمنی کوله خو سره د دغه هم په ښکاره ډول (طریقه) سره مؤمن ښکاریده، توریت به ئې ډیر لوست او د دینی علومو په حصول کښې به مشغول ؤ مګر زړه ئې صاف نه ؤ، د حضرت موسٰی علیه السلام او د هارون علیه السلام هغه عزت او حرمت ته به ئې چه د پاک الله له طرفه دوی ته عطاء او مرحمت شوی ؤ، کاته او کریده ـ او سوځیده به ـ او لکه تور منګور پر خپل ځان له تاوه تاویده او له خپله ځانه سره به ئې ویل چه آخر زه هم د دوی د تره ځوی یم نو دغه څه خبره ده چه هغه دواړه نبیان او مذهبی سرداران ګرځیدلی دی او ځما په لاس کښې هیڅ د قدرت قوت نشته کله چه نا امیده او مأیوس کیده نو د تکبر په وضیعت به ئې داسی ویل «ښه دی که هغو دواړو ته نبوت وررسیدلی دی نو څه وشو له ماسره د مال او دولت دومره ډکی خزانی شته چه له بل هیچا سره نشته.» حضرت موسٰی علیه السلام یو ځلی پر قارون حکم وکړ چه «د خپل مال زکوة اداء کړه!» نو قارون له خلقو سره وویل «تر اوسه پوری کوم احکام چه موسٰی پر مونږ جاری کول د هغه په مقابل کښې مو حوصله او تحمل کاوه مګر آیا تاسی اوس د موسٰی علیه السلام د دغی خبری تحمل هم کولی شئ چه دی ځمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړی؟» څه خلق د قارون مؤیدان شول او ویل ئې چه نه ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره. بالاخر ملعون قارون د حضرت موسٰی علیه السلام د بدنام کولو له پاره یوه ډیره ناپاکه او چټله پلمه (تدبیر) جوړه کړه او یوی بدکاری ښځی ته ئې څه بدی او پیسی ورکړی او وی لمسوله چه د خلقو په یوه لویه جرګه کښې کله چه موسٰی علیه السلام د زناء د حد په اطراف بیانات ورکوی ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه ـ لکه چه دغی پلیتی ښځی په هم هغه لویه مجمع کښې هم داسی یوه چټی (بیکاره) خبره وکړله کله چه حضرت موسٰی علیه السلام هغی ته شدید قسمونه ورکړل او د الله تعالٰی له قهره او غضبه ئې وویروله نو هغه وویریده او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئې وویل چه ما دغه د قارون په لمسولو سره ویلی دی دلته قارون د حضرت موسٰی علیه السلام په ښیرا سره له خپله کوره او

خزانو په څمکه خښ او دوب کړل شو. د «مفاتح» تفسیر په کنجیو (کلیو) سره کړی دی یعنی د اموالو دومره صندوقونه ورسره ؤ چه د هغو د کلیګانو په پورته کولو څو زوررور کسان ستړی کیدل او دغه دومره مستبعد هم نه ؤ لکه چه په څینو تفاسیرو کښی د هغه صورت هم ښوولی شوی دی.

﴿ إِذۡ قَالَ لَهُۥ قَوۡمُهُۥ ﴾ الآیة - یاد کړه هغه وقت چه وویل دغه قارون ته قوم د ده چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره مه خوشالیږه بیشکه چه الله نه خوښوی خوشالیدونکی په مال د دنیا) یعنی پر دغه فانی او زائل دولت ولی نازیږی او پری فخر او غرور کوی؟ چه هغه د الله تعالیٰ په نزد د میاشی د یوه وزر په اندازه هم وقعت نه لری ښه وپوهیږه چه الله تعالیٰ مغرور او متکبر بنده نه خوښوی او هر هغه شی چه د ده مالک الملکوت خوښ او پسند نه وی د هغه نتیجه ماسواء له تباهی او هلاکت بل هیڅ شی نه دی.

وَٱبۡتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چه درکړی دی تاته الله کور د آخرت

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ ورکړی مال د دی دپاره دی چه انسان هغه د آخرت خپله پنګه وګرځوی نه داسی چه د هغه د غفلت په نشو مست مغرور او متکبر شی او د متکبرانو په شان حرکت او وضعیت اختیار کړی.

وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنۡيَاۖ وَأَحۡسِن كَمَآ أَحۡسَنَ ٱللَّهُ إِلَيۡكَۖ

او مه هیروه برخه خپله له (ماله د) دنیا او احسان کوه (له بندګانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چه احسان کړی دی الله له تاسره (چه داسی ډیر دولت ئی درکړی دی)

تفسیر: یعنی سم د خپلی برخی سره تری خوره! او څښه! او اغونده! او د آخرت دپاره دی پنګه تری واخله! او په ناروا مواردو کښی ئی مه لګوه! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه!.

وَلَا تَبۡغِ ٱلۡفَسَادَ فِي ٱلۡأَرۡضِۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ٧٧

او مه غواړه (ای قارونه!) فساد (په تکبر ظلم بغی سره) په څمکه کښی بیشکه چه الله نه خوښوی فساد کوونکی.

تفسیر: یعنی له حضرت موسٰی علیه السلام سره ضد مه کوه! د الله تعالیٰ پر ځمکه د مطیعانو په شان ګرځه! او خامخا په بلاد الله کښې شورماشور او غلغله مه جوړوه! ځکه چه په ملک کښې فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِيٓ ۚ

وویل (قارون قوم خپل ته) بیشکه هم دا خبره ده چه راکړی شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چه ما څخه دی،

تفسیر: یعنی هنرمن وم او د ګټلو استعداد او سلیقه می درلوده (لرله) ـ پخپل لیاقت او قابلیت یا د کوم خاص علمی مهارت لامله (له وجې) ماته دغه دولت حاصل شوی دی الله تعالیٰ هم ماته ځما د لیاقت او اهلیت په ملحوظ دغه مال ـ دولت او شته راکړی دی او دغه ثروت په خوشی چتی (بیکاره) ناسته بی له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چه اوس ئی زه د موسٰی په حکم او مشوره خوشی ویریا د الله تعالیٰ په نامه لګوم.

أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ

آیا نه پوهیده (قارون) چه بیشکه الله په تحقیق هلاک کړی دی په خوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوک چه دی ډیر سخت ؤ له دی (قارون) څخه له جهته د قوت او ډیر ؤ له جهته د جمع کولو (د مال یا ملاترو)

تفسیر: یعنی د دولت ګټلو لیاقت چا درکړ؟ افسوس دی چه تا د حقیقی منعم احسان هیر کړ او د هغه په درکړی دولت او لیاقت مغرور شوی آیا ده دغه دولت له خپل نجات وسیله او ضامن ګڼلی ؤ؟ او دی په دغه نه ؤ خبر چه د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو هم داسی شرارتونو او سرکشیو له سببه هلاک او تباه شوی دی چه د هغوی په لاسو کښې لوی لوی سلطنتونه او ډیری زیاتی خزانی ـ لښکری او نور زیات دنیوی وسائل او وسائط ؤ. آیا دغه ملعون د هغو د احوالو د اوریدلو څخه پند او عبرت نه دی اخیستی؟

وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوْبِهِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٧٨﴾

او نه به شي پوښتيدلى له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چه الله ته معلوم دى).

تفسير: يعنى پوښتنى ته به ضرورت نه وى پاتى الله تعالىٰ ته د دوى ګناهونه يو په يو معلوم دى او له پرښتو سره هم ليکلى پراته دى هو! که د توبيخ او تقريع په ډول (طريقه) کوم وقت کوم سؤال له دوى نه وشى نو هغه بيله خبره ده. يا خو دغه کنايه ده د ګناه له کثرته يعنى د دوى ګناهونه به دومره ډير او زيات وى چه دغه ته به ضرورت نه وى پاتى چه د يوى يوى جزئى پوښتنه له دوى څنى وکړه شى. حضرت شاه صاحب ليکى «پوښتنى به نه کيږى له ګناه يعنى له ګناهګار څخه ځکه که د ده په پوه او عقل کښى څه نقصان نه وى نو ګناه به ئى نه اختياروله کله چه د دوى په پوه او عقل کښى نقص او خرابى ده نو پر دغسى ناپوهانو د الزام اړولو څخه څه فائده مرتبه کيدى شى؟ که دوى د هغو بدو کارو په بدى پوهيدل نو ولى به ئى کول» (موضح).

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فِىْ زِيْنَتِهٖ ۗ قَالَ الَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ اُوْتِىَ قَارُوْنُ ۙ اِنَّهٗ لَذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ﴿٧٩﴾

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زينت ښائست (او دج خپل) وويل هغو کسانو چه غوښت ئى دغه ژوندون (لږ خسيس د) دنيا اى کاشکى چه وى مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چه ورکړى شوى دى قارون ته بيشکه چه دغه (قارون) خامخا خاوند دى د برخى لوئى (له دنيا څخه).

تفسير: يعنى قارون خپل فاخره لباس واغوست او سره له ډيرو خدمو او حشمو او په ډير شان او شکوه او جل او بل ووت چه د هغه د ليدلو څخه د دنيا د طالبانو سترګى ړدى بدى پاتى شوى او ګرد (تول) ورته هک حيران ودريدل او له خپلو ځانونو سره به ئى داسى ويل «کاشکى چه مونږ هم د داسى دنيوى شان او شوکت خاوندان وى! او هم داسى ترقى او عروج مو حاصل کړى وى چه نن د قارون په برخه شوى دى. بيشکه چه دى ډير د اقبال او اجلال خاوند او ډير خوش قسمته سرى دى».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۚ

او وويل (دوی ته) هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ (هغوی ته) علم فهم چه افسوس دی تاسی ته (ای طلابو د دنیا) ثواب د الله خیر ډیر غوره دی هغه چاته چه ایمان ئی راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل ئی کړی دی د نیکیو،

تفسیر: یعنی پوهانو او ذی علم سړیو وویل چه «ای کمبختانو! په دغه فانی جل وبل کښی څه ایښی دی چه د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو له پاره د الله تعالیٰ په دربار کښی کوم دولت او عزت چه شته او دوی ته وررسیدونکی دی د هغه په مقابل کښی دغه دنیوی شان او شوکت محض هیڅ او لاشی دی او دومره یو نسبت هم سره نه لری لکه چه د یوی ذری نسبت له لمر سره کیږی».

وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ۝٨٠

او نشی ښوولی ورکولی دغه (خبره) مګر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصیته)

تفسیر: یعنی له دنیا څخه آخرت هم هغه ښه او بهتر ګڼی چه دنیوی محنت پر ځان برداشت کولی شی او بی صبره خلق د حرص او طمع له سببه په دنیوی هوس او ارمانو پسی شنه ناست دی. نادان انسانان دنیوی هوسائی (آرام) او راحت ته چه ګوری داسی ګڼی هر څوک چه د آرامی او هوسائی (راحت) خاوند دی هغه ډیر بختور او خوش قسمته سړی دی. نو ځکه د شپی او د ورځی د هم هغه په فکر او تشویش کښی اخته او مشوش اوسیږی ـ او د آخرت د ذلت او د اخروی زحمت او په سلهاؤ ځایو کښی خپل خوشامد او مداهنت ته غور نه کوی او نه ګوری چه دغه دنیوی عیش او عشرت او آرامی وروسته د شلو یا څلویښتو کلونو پای (آخر) ته رسیږی او بیا د ده په زرهاؤ نور کلونو پر تیرو ازغو او راز راز (قسم قسم) ربړونو (تکلیفونو) کښی تیریږی. (موضح بتغییر یسیر).

فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهٗ مِنْ فِئَةٍ يَّنْصُرُوْنَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِيْنَ ﴿۸۱﴾

پس ننه ایست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کښې پس څه نه ؤ ده ته (په دغه وقت کښې) هیڅ ډله (د دوستانو) چه مددګاری ئې کړې وی له ده سره غیر له الله څخه (په دفع د عذاب کښې) او نه ؤ (قارون پخپله) له بدل اخیستونکیو څخه (چه ځان ئې له عذابه خلاص کړی وی).

تفسیر: یعنی نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسید او نه ئې څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه ئې خپل قوت په کار ورغی نه د بل چا.

وَاَصْبَحَ الَّذِيْنَ تَمَنَّوْا مَكَانَهٗ بِالْاَمْسِ يَقُوْلُوْنَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ

او صبا کړ هغو کسانو چه آرزو به ئې کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کښې ویل به ئې (یو بل ته) افسوس دی تاته پوه شه! چه بیشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ارتولو ئې) له بندګانو خپلو او تنګوی (الله دغه روزی په هر چا چه اراده وفرمائی د تنګولو ئې)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قارون ترقی او ترفع د لیدلو څخه پرون داسی آرزو او هیله (امید) کوله چه «کاشکی مونږ ته هم داسی عروج او ترقی حاصل شوی وی» نن د قارون د دغه بد انجام د لیدلو څخه لاسونه پر غوږونو ږدی او توبی وباسی او اوس په هوش راغلل چه دغسی دولت په حقیقت کښې د یوه ښکلی مار په شان دی چه د هغه په منځ کښې مهلک زهر وی. له کوم سړی د دنیوی ترقی او عروج د لیدلو څخه له سره مونږ ته نه ښائی چه داسی کومه فیصله له خپله ځانه سره وکړو چه هغه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ په دربار کښې څه نه څه عزت ـ وجاهت او مقبولیت هم لری. دغه دنیوی ترقی او تنزیل د کوم بنده د مقبولیت او مردودیت معیار نشی کیدی بلکه دغه د الله تعالیٰ مصلحت او حکمت دی. پر هر چا چه لازم او مناسب وګنی د رزق او د روزی وررونه (ابواب) ورپرانیځی او هر چاته چه مناسب وی روزی ورتنګه او په اندازه کوی ئې. د مال او دولت فراخی او ارت والی د ښی خاتمی او مقبولیت دلیل نه دی بلکه علی الاکثر د هغه نتیجه تباهی او بربادی ده او د ابدی هلاکت او فلاکت په صورت څرګندیږی.

صدق من قال ـ

کم عاقل عاقل اعیت مذاهبه ▪ و جاهل جاهل تلقاه مرزوقا
هذا الذی ترک الاوهام حائرة ▪ وصيّرالعالم النحرير زندیقاً

تنبیه: په «ویک» کښې (وی) اسم د فعل دی په معنی د «اعجب» او دا (کاف) په معنی د (لام) دی نو معنی ئی داسې شوه چه تعجب کوم زه دپاره د دې چه بیشکه الله ارتوی رزق. **ونحن ترجمناه بمعنی ویلک وهذا ماقاله سیبویه**

لَوْلَآ أَن مَّنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ۖ وَيْكَأَنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨٢﴾

که چیرې نه وی دا چه احسان کړی دی الله پر موږ نو خامخا ډوب کړی به ئې وو موږ په ځمکه کښې (د قارون په شان) افسوس دی ته نه پوهیږې نه وینې دا چه نه خلاصیږی کافران (له عذابه).

تفسیر: یعنې دغه د الله تعالیٰ مهربانی او احسان دی چه موږ ئی د قارون په شان ونه ګرځولو که نه ځموږ حال او احوال به هم داسې کیده له خپل لوری که موږ د ډیر حرص او طمع له سببه داسې هیله (امید) او آرزو کړی وه. ﴿ يَٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَٰرُونُ ﴾ الله تعالیٰ ځموږ په مخ کښې خیر راپیښ کړ چه ځموږ دغه آرزو او هیله (امید) ئی تر سره ونه رسوله او نه ئی پر دغه حرص او طمع موږ ته څه تنبیه او سزا راکړه ـ بلکه د قارون نتیجه او حشر ئی موږ ته راښکاره او موږ ئی په دغه وسیله سره ویښ او متنبه کړو اوس موږ ته دغه خبره ښه څرګنده شوه چه محض د مال او زر په ترقی سره حقیقی فلاح او بری هیڅچا ته نشی حاصلیدی او دغه چه ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشی موندلی.

تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾

دغه کور د آخرت (چه جنت دی) ورکوو موږ دا دپاره د هغو کسانو چه نه لری اراده د لوئی (او تکبر) په ځمکه کښې او نه فساد ظلم کوی (پر خلقو) او عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزګارانو ده.

تفسیر: یعنی د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسی ویل چه قارون خو ډیر خوش قسمته او بختور سری دی حال دا چه دغه خوش قسمتی او بختورتوب نه دی بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لویه خوش قسمتی ده او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چه د الله تعالیٰ په ملک کښی شرارت او فساد غورځول نه غواړی او په دغه فکر کښی له سره نه دی چه خپل ځان له ګردو (تولو) څخه لوی او لوړ (اوچت) وګڼی ـ بلکه د تواضع او انکسار او پرهیزګاری لار ځان ته اختیاروی ـ د دوی زیار (محنت) او کوشش د دی په ځای چه خپل ذات لوړ (اوچت) او لوی ښکاره کړی تل په دغه کار کښی مصروف او معطوف دی چه خپل دین لوړ (اوچت) کړی او کلمة الله په اعلاء کښی ووینی او خپل مسلم قوم مترقی او مرفه الحال او فارغ البال من حیث الحال وګرځوی، دوی د دنیا حریصان نه دی بلکه پر آخرت عاشقان دی او دنیا پخپله د دوی تر پښو لاندی رغړی نو اوس تاسی پخپله غور او فکر وکړئ چه آیا د دنیا مطلوب د دنیا له طالبه څخه ښه نه دی؟ صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم ته وګورئ چه هغوی له ګردو (تولو) ځنی زیات د دنیا تارکان ؤ مګر متروک‌الدنیا نه ؤ ـ په هر حال د مؤمنانو اصلی مقصد آخرت دی د دنیا هغه برخه چه د دغه مقصد ذریعه وګرځی هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هیڅ.

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۸۴﴾

او هر چا چه وکړه کومه نیکی پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغی (حسنی) او هر چا چه وکړه کومه بدی پس نشی ورکولی جزاء هغو کسانو ته چه کړی ئی دی (عمل د) بدیو مګر (جزاء د هغه شی) چه ؤ دوی چه کاوه به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کومه نیکی چه دلته وکړی له هغه څخه ښه او بهتره نیکی به هلته ورسره وکړه شی د یوی نیکی څرنګه چه د هغه اقتضاءوی اقلا لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی «پر نیکی باندی د نیکی وعده ئی ورکړه چه هغه علی‌الیقین رسیدونکی ده او پر بدی ئی د بدی وعده ونه فرمایله چه ضرور به وررسیږی ځکه چه ممکن دی چه هغه ورمعاف شی هو! دومره ئی وفرمایل چه د هغه فعل له سزا څخه به ډیره سزا ونه رسیږی».

اِنَّ الَّذِیْ فَرَضَ عَلَیْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰی مَعَادٍ ؕ

بیشکه هغه (الله) چه فرض (نازل) کړی ئی دی پر تا (احکام د) قرآن خامخا بیرته بیوونکی دی د تا هغه ځای د وعدی (مکی) ته

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِیْنَ﴾ عاقبت او ښه خاتمه پرهیزګارانو ته ده یعنی په آخرت کښی لکه چه پاس معلوم شو ـ اوس دغه راښیی چه په دنیا کښی هم آخری بری او فتح هم د دوی ده. وګورئ نن تاسی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنګ شوی مکه معظمه مو پریښوده مګر هغه الله تعالیٰ چه تاسی ئی رسول ګرځولی ئی او د پاک قرآن په شان کتاب ئی درعطاء کړی دی هم هغه الله تعالیٰ بالیقین د تا په ډیره کامیابی او بری سره بیرته هم دلته راوستونکی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «دغه آیات د هجرت په وقت کښی نازل شول او داسی ډاډینه او تسلی ئی وفرمایله چه ته به بیا مکی معظمی ته راتلونکی ئی لکه چه دوی په ډیر ښه وضعیت سره راغلل سره له غلبی او فتح» ځینو مفسرینو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی ـ او ځینو آخرت ـ او ځینو جنت ـ او ځینو د شام ځمکه چه هلته دوی یو ځلی په لیلة المعراج کښی تشریف وړی ؤ. حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه په دغو اقوالو کښی ډیر عمیق او لطیف تطبیق کړی دی. یعنی له معاده دلته مکه معظمه مراد ده (کما فی البخاری) مګر د مکی معظمی فتح د قرب الاجل علامه وه لکه چه ابن عباس او عمر رضی الله تعالیٰ عنهما د ﴿اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسیر کښی وفرمایل د وړاندنی «اجل» څخه وروسته «حشر» د حشر څخه وروسته د «آخرت» او د آخرت وروستنی منزل جنت دی. مطلب ئی داسی شو چه الله تعالیٰ به تا ړومبی په یوه شانداره طریقه سره بیرته مکی معظمی ته راولی، وروسته له هغه څو ورځی وروسته اجل مو واقع کیږی، بیا به د شام په ځمکه کښی حشر کیږئ لکه چه له احادیثو څخه ثابت شوی دی بیا په آخرت کښی به هم په ډیر شان او شوکت سره تشریف راوړئ. او په آخر کښی په جنت کښی ډیر اعلیٰ مقام ته استول کیږئ.

قُلْ رَّبِّیْۤ اَعْلَمُ مَنْ جَآءَ بِالْهُدٰی وَمَنْ هُوَ فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿۸۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دی هغه څوک چه راوړی ئی ده لاره سمه او هغه څوک چه هغه په ګمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو ګمراهی ښه معلوم دی. یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوی. او دغه له سره نشی کیدی چه ځما

دغه کوشش ضایع شی ـ یا گمراهان رسوا ـ سپک او گمراه نه کړی.

وَمَا كُنتَ تَرْجُوٓا۟ أَن يُلْقَىٰٓ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وی ته چه توقع امید دی درلود (لرلو) د دی چه راوبه لیږلی شی تاته کتاب (قرآن) لیکن (راولیږلی شو محض) په رحمت مهربانی له (جانبه) د رب ستا

تفسیر: ته له پخوا څنې د نبوت په انتظار کښې نه وی دا محض د الله تعالیٰ رحمت او موهبت دی چه ته ئی په رسالت سره سرفراز کړی نو هم هغه الله تعالیٰ به په دنیا او آخرت کښې تاته بری او کامیابی درکوی لهٰذا ای محمده! د ده پر معاونت او امداد تل ترتله اعتماد او اطمینان ولره!.

فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾

پس مه کیږه ته خامخا مددگار دپاره د کافرانو (په دین د دوی کښې).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی ته دی خپل هغه قوم خپل خپلوان مه گڼه چه دوی له تاسره بدی کړی ده او تاسی ئی مجبور کړی یئ چه خپل وطن پریږدئ! اوس هغه څوک چه له تاسره مرسته (تعاون) او مدد کوی هم هغه دی خپل دی.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ
وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾

او (خبردار چه) وا دی نه ړوی (کفار) خامخا تا (په مکر او فریب) له آیاتونو د الله پس له هغه چه نازل کړل شول تاته او وبوله خلق (طرف د توحید او عبادت د) رب خپل ته او مه کیږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کښې).

تفسیر: یعنی ته دی د دین په کار کښی د خپل قوم خاطر او رعایت مه کوه! او مه دی خپل ځان په هغوی کښی شمیره! اګر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وی. هو! دوی ګرد (تول) د خپل رب په لوری وبوله! او د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیل کښی تینګ اوسه!.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چه) نشته هیڅ لائق د بللو بل هیڅوک مګر هم دی دی (یواځی ځکه چه) هر څیز فانی کیدونکی دی مګر ذات د ده (چه تل باقی دی).

تفسیر: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی مګر بالوسیله په دغه سره نورو ته پند او نصیحت ورکول کیږی. د پاس آیتونو په نسبت ځینو مفسرینو هم داسی لیکلی دی. یعنی هر شی له خپله ذاته معدوم دی او تقریباً تول شیان فناء کیدونکی دی اعم له دی چه په هر وقت کښی وی مګر خو د الله تعالیٰ مخ یعنی د الله تعالیٰ مقدس ذات چه نه له سره معدوم ؤ او نه هرګز فناء کیدونکی دی رښتیا ده **(الا کل شئ ما خلاالله باطل).**

وقال الله تعالیٰ ﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴾ .

ځینو اسلافو د دی مطلب داسی اخیستی دی نور ګرد (تول) کارونه فناء او محو کیدونکی دی ماسواء له هغو کارونو چه خالصاً مخلصاً له وجه الله وکړی شی والله تعالیٰ اعلم.

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۸﴾ ع

هم ده ته دی حکم (نافذه قضاء) او هم ده ته به بیرته بوتلی شئ تاسی (لپاره د جزاء)

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) حضور د ده په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره یو حتمی او ضروری شی دی چه هلته یواځی د هم ده حکم چلیږی. او صورتاً، ظاهراً او مجازاً هم د بل هیچا حکم نه چلیږی او نه به قوت او اقتدار ورپاتی وی. ای الله! جار دی شم! په هم دغه وقت کښی پر دغه ګناهګار بنده دی هم رحم وفرمایه! او له خپله غضبه ئی وساته!.

تمت سورة القصص ولله الحمد والمنة.

سورة العنکبوت مکیة الا من آیة (۱) الی غایة آیة (۱۱) فمدنیة وهی (٦۹) آیة و (۷)
رکوعات رقمها (۲۹) تسلسلها حسب النزول (۸۵) نزلت بعد سورة الروم
د العنکبوت سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱) آیته څخه د (۱۱) آیته تر آخره پوری چه مدنی دی (٦۹) آیته
او (۷) رکوع لری په تلاوت کښی (۲۹) او په نزول کښی (۸۵) سورت دی وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا اَنْ يَّقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُوْنَ ﴿۲﴾

آیا گمان کوی دا خلق د دی چه پری به ښودی شی دوی (په) هم دی قدر چه ووائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ حال دا چه دوی به ونه ازمویل شی.

تفسیر: یعنی په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دی هر څوک چه د ایمان دعوی کوی امتحان او ابتلاء ته دی ئی هم تیار شی! هم دغه د امتحان محک دی چه پری سره او ناسره سولولی کیږی او معلومیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه له ګردو (تولو) څخه سخت امتحان د انبیاؤ دی. وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی چه له هغو سره مشابهت ولری. او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثیته اخیست کیږی. په هر اندازه چه انسان پخپل دین او ایمان کښی مضبوط او سخت وی په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کیږی.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقیق ازمویلی ؤ مونږ هغه کسان چه له دوی نه ړومبی ؤ

تفسیر: یعنی د ړومبنیو انبیاؤ د متبعینو ډیر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی. په صحیح

بخاری شریف کښې دی چه صحابه ؓ رضی الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! څمونږ له پاره د الله تعالیٰ له درباره دعاء او مدد وغواړئ! دا هغه زمانه وه چه د مکی معظمی مشرکینو پر مسلمانانو باندی انتهائی ظلم او ستم کوو. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه پخوا له تاسو به ئی یو (ژوندی) انسان په څمکه کښې ولاړ خښوو او بیا د هغه پر سر به ئی اره کشوله او د ده سر به له منځه دوه توتی کیده. د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به ئی د اوسپنی تک سره سیخونه وهل او لګول چه د هغو په اثر به د دوی پوستکی او غوښې وریتی کیدی او سوځیدی تناکی به ئی وهلی او لاندی به لویدی خو سره د دغو ربړو (تکلیفونو) او سختیو باوجود له خپل دین څخه به ئی دوی نشو ګرځولی.

اوښکی مو بهیږی ـ وینی مو توئیږی
زړونه مو کړیږی ـ تینګ ولاړ په مینه یو
له خوب خوړو نه لری یو ـ خوار زهیر او غلی یو
خوند او ژوند نه تلی یو ـ سخت لتاړ په مینه یو

فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٣﴾

پس خامخا معلوم به کړی هرومرو (خامخا) الله (په علم ظاهری سره هم) هغه کسان چه رښتینی دی (په دعوی د ایمان کښې) او خامخا معلوم به کړی الله هرومرو (خامخا) (هغه) دروغجنان (په علم ظاهری سره هم).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په علانیه ظاهروی او هر یو به پوهیږی چه د ایمان په دعوی کښې کوم یو رښتین راوځی؟ او کوم یو دروغجن څرګندیږی او سم له هغه سره به هر یوه ته سزا ورکوی.
تنبیه: له ﴿ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ څخه چه د علم الباری د حدوث توهم کیږی د هغه یو نهایت محققانه جواب شیخ الهند قدس سره العزیز پخوا د البقرة په (۱۷) رکوع د دغه متبرک تفسیر کښې چه پر ﴿ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَّتَّبِعُ الرَّسُوْلَ مِمَّنْ يَّنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ ﴾ باندی لیکلی شوی ورکړی دی. مونږ دلته د هغو توجیهاتو په طرف اشاره کړی ده چه د مفسرینو له طرفه ایراد شوی دی.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ اَنْ يَّسْبِقُوْنَا ۭ سَاۗءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿٤﴾

آیا گمان کوی هغه کسان چه عمل کوی دوی د بدیو (لکه شرک او معاصی) د دی چه ړومبی به شی دوی پر مونږ (چه مونږ به له دوی نه انتقام ونشو اخیستی) بد دی هغه حکم چه کوی ئی دوی (چه نفی د انتقام دی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «پخوانی دوه آیتونه د هغو مسلمانانو په متعلق ؤ چه د کفارو په ایذاء کښی اخته ؤ او دغه آیت د هغو کافرانو په متعلق دی چه مسلمانان به ئی ربړول (تکلیفول) (موضح)» یعنی د مومنینو امتحانات دی دوی داسی ونه گنی چه «مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او د هغو له سختیو او مصاعبو څخه مأمون او ساتلی یو.» دوی له مونږه خپل ځانونو چیری ساتلی شی هغه سختی سزاوی چه دوی ته ورکولی کیږی د هغه په مقابل کښی د مسلمانانو د امتحان سختی هیڅ حقیقت نه لری چه د دی وقت د دغه عارضی مهلت او ډیل په نسبت دوی داسی کومه رأیه قائمه کری ده چه «مونږ به تل مأمون پاتی کیږو او د حساب او کتاب او سزا موندلو په وقت کښی به د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی نه ورځو» نو په حقیقت کښی دوی پر ډیره خرابه خبره فیصله کری ده او داسی د حماقت او د جهالت فیصلی د راتلونکیو مصائبو مخه له سره نشی نیولی.

مَن كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑤

هر څوک چه وی چه امید لری دی د ملاقات د الله (په جنت کښی) پس بیشکه اجل نیته د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکی ده (نو ښائی چه ورته تیار شی) او هم دی ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی هر هغه سری چه په دغه توقع سختی گالی (برداشت کوی) او ربړونه (تکلیفونه) تیروی چه یوه ورځ به زه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضریدونکی یم چه هلته تر یوی ذری پوری هم حساب او کتاب کیږی که زه دلته په دغه امتحان کښی ناکام شوم نو د دغه ځای له سختیو څخه په زیاتو سختیو کښی اخته کیدونکی یم او که تری بریالی او کامیاب ووتلم نو دغه گرد (تول) تکالیف به ځما له مخی څخه لری کیږی. او د الله تعالیٰ رضاء او لقاء به می په برخه کیږی نو داسی سری دی په یاد ولری چه د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) راتلونکی ده او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او د ده دغه اعلیٰ توقعات

خامخا پوره کیدونکی دی او ضرور د ده سترګی به پری یخی او رنی کیږی. الله تعالیٰ ګردی (تولی) خبری اوری او پری ښه عالم دی د هیچا زحمت نه ضایع او نه ابته (خراب) کوی.

وَمَنْ جٰهَدَ فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ۝

او هر څوک چه جهاد کوی (له کفارو یا له نفس خپل سره) پس بیشکه هم دا خبره ده چه جهاد کوی دپاره (د نفعی) د نفس خپل بیشکه چه الله خامخا غنی بی پروا دی له ګردو (تولو) عالمیانو څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د چا له طاعت او عبادت څخه هیڅ نفع او له معصیته هیڅ قسم نقصان نه رسیږی هغه غنی ذات له هغی شیانو څخه په کلی دول (طریقه) سره بی پروا او بی نیازه دی هو! بنده په هره اندازه چه د الله تعالیٰ په طاعت کښی محنت او زیار (کوشش) پر ځان اخلی د هغه ثمره او نتیجه ورته په دنیا او آخرت کښی رسیږی پس مجاهده کوونکی دی هیڅ کله داسی خیال ونه کړی کله چه مونږ د الله په لاره کښی دومره زحمت کوو نو (معاذالله) پر الله تعالیٰ خپل څه منت او احسان باروو بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالیٰ مرحمت او احسان دی چه تاسی ته ئی ستاسی د ګتی او فائدی لپاره د طاعت او ریاضت توفیق درکړی دی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا وبه رژوو مونږ هرومرو (خامخا) له دوی نه ګناهونه د دوی او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چه وو دوی چه کاوه به ئی (په اسلام کښی).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه الله تعالیٰ د ګرد (تول) عالم څخه غنی، بی پروا او بی نیاز دی خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسی محنت او زحمت نه ضایع کوی او په ځای ئی رسوی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی د ایمان په برکت به تاسی ښیګڼی (فائدی) او نیکی

وموميء او بدی او خرابی مو ببنلی کیږی» (موضح القرآن).

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره ئی د نیکی (هر کله په هر څه کښی پرته (علاوه) له دی نه)، او که کوښښ کوی (دوی دواړه) له تاسره چه شریک ونیسی ته له ما سره هغه څیز چه نشته تاته په (الوهیت) د هغه کښی هیڅ علم پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو)

تفسیر: یعنی په ګردو (تولو) کائناتو کښی داسی کوم شی له سره نشته چه له الله تعالیٰ سره شریک یا شرکت وکړی شی بیا نو په دی باندی څوک له کومه ځایه څخه خبر شوی دی. دغه خلق چه الله تعالیٰ ته شرکاء ودروی محض د جهالت اوهام دی او د بی سنده خیالاتو متابعت کوی او په واقع سره له حقیقته بیخی بیخبره دی.

﴿ فَلَا تُطِعْهُمَا ﴾ ـ اطاعت مکوه ته د دی دواړو په اشتراک مع الله کښی)

په دنیا کښی له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی خو د الله تعالیٰ حق له دوی نه هم ډیر دی د والدینو لامله (له وجی) نه ښایی چه د الله تعالیٰ دین پریږدی (موضح) په حدیث کښی راغلی دی چه د حضرت سعد بن ابی وقاص والده چه مشرکه وه کله چه د خپل ځوی د اسلام خبر ئی واورید نو له خپله ځانه سره یی عهد وکړ ـ څو سعد (معاذالله) له اسلامه مرتد نشی نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم او تر چت لاندی به آرام ونه کړم لکه چه هغی له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وتړله او بیخی خواره زهیره شوه خلقو به په زور او زیادت د دی خوله پرانستله او ډودی او اوبه ئی ورکولی نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو ګواکی دغه راوښودل چه د والدینو په داسی شان پر خلاف الحق باندی مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی ښائی چه د خالص مؤمن د ثبات پښه تری ونه ښوئیږی.

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

خاص ماته دی بیا راتله د تاسی (تولو) پس خبر به کړم زه تاسی (جزاء به در کړم) پر هغو (اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی تول به په هغه عدالت کښی حاضریږئ! په دغه وقت کښی به ګردو (تولو) ته د ورښول

کیږی چه په اولاده او والدینو کښې کوم یو متجاوز او له خپله حده تیری کوونکی ؤ؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم ؤ.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصّٰلِحِيْنَ ⑨

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی په (جماعت) د صالحانو کښې (چه انبیاء او اولیاء دی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه سره له داسی زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نیکی پر لاره قائم وی حق تعالیٰ به د هغه حشر پخپلو خاصو بندګانو کښې کوی. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «که اولاد په ناحقه خبره کښې د خپلو والدینو خبره ونه منله او والدین هم هغسی په ناحقه ټینګ ولاړ وی نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کیږی او د ده د والدینو به زمره کښې به نه کیږی. اګر که د طبیعی او نسبی تعلقاتو په بناء دی د ګردو (ټولو) څنی دوی ته دیر نژدی وی. په «المرء مع من احب» کښې دینی محبت مراد دی طبیعی محبت نه دی مراد.»

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ؕ

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وائی (تش په خوله) ایمان راوړی دی مونږ (هم) په الله باندی پس کله چه سختی ورسوله شی ده ته په (لاره) د الله کښې نو وګرځوی فتنه سختی خپګان د خلقو (او شمیری ئی) په شان د عذاب د الله

تفسیر: دغه د هغو خلقو ذکر دی چه پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وائی مګر د دوی په زړونو کښې له سره ایمان راسخ نه ؤ ـ دوی ته هر چیری چه د الله تعالیٰ په لاره کښې کوم ربړ یا تکلیف وررسیده یا د دین له سببه ئی څوک تکلیفوو نو دغه امتحان او آزموینه ده ـ الله تعالیٰ د عذاب په منزله ګڼله څرنګه چه انسان د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او خپل ځان تری ساتی او وروسته د هغه له نزوله له خپلی هغی پخوانی دعوی څخه لاس واخلی ـ او ناچاره اعتراف او اقرار کوی چه زه په غلطی کښې وم هم دغسی حال د هغو ضعفاؤ القلوبو دی هر چیری چه د دین په معامله کښې کومه سختی وروړسیږی نو ژر تر ژره ویریږی او د ایمان له دعوی څخه لاس آخلی ـ

او په ژبه یا په عمل سره ګواکي داسي اقرار کوي چه مونږ پخپلي دغي دعوی کښي په غلطي کښي وو. یا دغسي دعوی مو له سره نه وه کړي.

وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ

او قسم دی که چیري راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چه فتح او غنیمت یوسی) نو خامخا وبه وائی دغه (منافقان) هرومرو (خامخا) بیشکه مونږ (هم) یو له تاسي سره (په ایمان کښي) (نو په غنیمت کښي مو شریک کړئ!)

تفسیر: یعني که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوري نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبري جوړوي چه مونږ خو له تاسي سره وو ـ او اوس هم ستاسي اسلامي ورونه یو ـ خصوصاً که مسلمانان فاتح شي. او فرض ئی کړئ که دغه خلق چه د کفارو سره ئی معاونت کاوه د مسلمانانو په لاس کښي بندیان شي نو بیا د دوی د نفاق او تملق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿۱۰﴾

(وفرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چه په سینو زړونو د عالمیانو کښي (پټ) دی (بلکه په هر شي باندي ښه عالم دی).

تفسیر: یعني لکه چه ځیني له دغو خلقو له مسلمانانو سره دی الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دی آیا تش د ژبي په دعوی سره دوی له الله تعالیٰ څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شي؟

وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿۱۱﴾

او خامخا معلوم دی هرومرو (خامخا) الله ته هغه څوک چه ایمان ئی راوړی دی او خامخا معلوم دی هرومرو (خامخا) (الله ته) منافقان (نو ور به کړي هري یوي فرقي ته جزا موافقه).

تفسیر: یعني الله تعالیٰ ته لا له پخوا څخه هر شي پوره معلوم دی ـ لیکن اوس ستاسي اعمال او افعال نورو ته هم ورښیي او ظاهروی یي چه آیا د عمل په میدان او په ښکاره ډول (طریقه) کوم یو له تاسي خپل ځان صادق مؤمن ثابتوی؟ او کوم یو دروغجن ـ دغاباز او منافق دی؟

تنبیه: په دی قسم مواضعو کښې د ﴿ وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ ﴾ معنی په (لیرین الله) سره له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی کما فی تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّبِعُواْ سَبِيلَنَا وَلۡنَحۡمِلۡ خَطَٰيَٰكُمۡ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی متابعت وکړئ تاسی د لاری ځمونږ (په دنیا کښی) او ښائی بار به کړو (پر ځانونو) ګناهونه ستاسی

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته لازم دی چه پر ایمان مضبوط وی او هیڅ قسم تکلیف ـ ایذاء او ربړول (تکلیفول) یی د ثبات او استقامت له طریق څخه لری نشی کړی او نه د کفارو دک له شیطنته او حماقته استمالت او پخلا کولو څخه متأثر شی ـ مثلاً کفارو به مسلمانانو ته ویل «راځی اسلام خوشی کړئ! او په خپلو هم هغو پخوانیو وروګلویو او خپلویو کښی ننوځئ! او ځمونږ پر لاره تګ وکړئ څو له ګردو (تولو) تکالیفو او ایذاؤ څخه نجات ومومئ! او بی سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کښی پاتی نشئ او که تاسی داسی اقدام ګناه ګڼئ! او له مؤاخذی څخه ئی ویریږئ نو د الله تعالیٰ په دربار کښی ځمونږ نوم واخلئ چه دوی مونږ ته داسی مشوره راکړی وه ـ او که داسی کومه پیښه درواندی شی نو ګرد (تول) مسئولیت او ذمه واری به مونږ په خپل سر اخلو» لکه چه یو شاعر وائی.

تو مشق ناز کر خون دوعالم میری ګردن پر

وَمَا هُم بِحَٰمِلِينَ مِنۡ خَطَٰيَٰهُم مِّن شَيۡءٍۖ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ۝١٢ وَلَيَحۡمِلُنَّ أَثۡقَالَهُمۡ وَأَثۡقَالٗا مَّعَ أَثۡقَالِهِمۡۖ

حال دا چه نه دی دوی (پخپل ځان) اخیستونکی له ګناهونو د دوی د هیڅ شي بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دغه وعده کښی). او خامخا بار به کړی هرومرو (خامخا) (دغه کفار) بارونه درانه د ګناهو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د ګناهو خپلو

تفسیر: یعنی دوی دروغجنان دی او ستاسی بار د یوی ذری په اندازه هم دوی نشی سپکولی هو! خپل بار درنوی ـ یو خو د دوی د ذاتی ګناهونو بار ؤ ـ اوس د نورو د اغواؤ او د اضلالو بار

پر هغه لا زیات شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که څوک وغواړی چه رفاقت وکړی او د بل چا د ګناه بار پر خپله اوږه واخلی امکان نه لری مګر که یو بل ګمراه کړی نو د دغه ګمراه شوی سړی د ګناه بار هم د دغه ګمراه او هم د هغه ګمراه کوونکی په غاړه لویږی» (موضح) لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «هر څوک چه په دنیا کښی (ناحقه) وینه توئی کړی د ده د ګناه برخه د آدم علیه السلام ړومبنی ځوی «قابیل» ته هم رسیږی چه هغه اول ځلی دغه خرابه لاره ایستلی ده».

وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣﴾

او خامخا وبه پوښتیدلی شی دوی هرومرو (خامخا) په ورځ د قیامت کښی له هغو (دروغو) چه وو دوی چه له ځانه به ئی جوړول (په الله په رسول الله).

تفسیر: یعنی دوی د دروغو خبری جوړوی چه مونږ به ستاسی بار پر خپلو اوږو آخلو دغه بالذات یوه مستقله ګناه ده پر دغه هم دوی مأخوذیږی. وروسته د څو قصصو په منځ کښی پر دغی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه د رښتینو په مقابل کښی همیشه دروغ ـ اغواء او شرارت کیدل او د رښتینو او صادقانو د امتحان ابتلاء او آزموینی دوره به تر مدتو پوری اوږدیده مګر وروستنی نتیجه به د هم هغو په حق کښی ښه او بهتره څرګندیده او منکران او شریران به ګرد (تول) سره خائبان او خاسران او زیانکاران ګرځیدل ـ صادقان او رښتینان به بریالیان ـ کامیاب او سرفراز کیدل او د اشقیاؤ ګرد (تول) مکائد د عنکبوت له تاره څخه زیات قوی نه ثابتیدل.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته پس مدت ئی تیر کړ په دوی کښی زر کاله (دپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مګر پنځوس کاله (کم له زرو نه)

تفسیر: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه حضرت نوح علیه السلام په څلویښت کلنی کښی مبعوث شو نهه نیم سوه کاله په دعوت ـ تبلیغ ـ سعی ـ او اصلاح کښی مصروف او لګیاء ؤ بیا طوفان (څپان) راغی له طوفانه وروسته (٦٠) کاله نور هم ژوندی پاتی ؤ چه په دغه حساب سره د دوی تول عمر ١٠٥٠ کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿۱۴﴾

(نو تکذیب ئی وکړ) پس ونیول دوی طوفان (ډیرو اوبو نو غرق شول) حال دا چه دوی ظالمان ؤ (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: یعنی کله چه دوی له ګناهونو او شرارتو څخه لاس وانخیست نو طوفان پری نازل شو چه په هغه کښتی پرته (علاوه) له څو تنو مخصوصو نفوسو نور ګرد (تول) سره ډوب او هلاک شول.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَصْحَٰبَ ٱلسَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بیړی (ته چه له ده سره ؤ)

تفسیر: هغه انسانان یا حیوانان چه پر دغی بیړی کښتی سواره ؤ هغوی مو د نوح علیه السلام په ملګرتوب محفوظ او مأمون وساتل د هود علیه السلام په سورت کښی دغه قصه په تفصیل سره تیره شوی ده.

وَجَعَلْنَٰهَآ ءَايَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿۱۵﴾

او وګرځوله مونږ دغه (بیړی یا قصه یوه لویه) نښه (د قدرت او عبرت) عالمیانو ته.

تفسیر: وائی چه د نوح علیه السلام بیړی تر ډیرو مودو پوری د(جودی) پر غره ولاړه وه څو د ګردو (تولو) لیدونکو لپاره عبرت وی نن ورځنی بیړی او جهازونه هم د هم هغی بیړی یوه نښه ده چه د هغو د لیدلو څخه هم د نوح علیه السلام د سفینی یاد تازه کیږی او د الله تعالیٰ د قدرت یوه نمونه په نظر راځی ـ یا ښائی چه تری داسی مراد وی چه مونږ د بیړی دغه قصه د همیشه لپاره د عبرت نښه ګرځولی ده. حضرت شاه صاحب وائی «څه وقت چه دغه سورت نازل شو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ډیر اصحاب د کفارو له ایذاء او اضراره په تنګ شوی ؤ ـ او ځینی له هغو پر بیړیو سواره شوی او د حبشی په لوری ئی هجرت کړی ؤ کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته راغی دلته هغه جهاز والا اصحاب ئی هم مدینی منوری ته راغلل او په سلامتی له هغوی سره ملاقی شول (موضح بتغیر یسیر) ګواکی نوح علیه السلام او د نوح علیه السلام د سفینی تاریخ په دغه صورت او شکل سره بیا اعاده کړی شوی دی.

وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ

او (یاده کړه قصه د) ابراهیم کله چه وی ویل قوم خپل ته چه عبادت کوئ تاسی الله ته او وویریږئ له (عذابه د) ده دغه (عبادت او ویره) غوره ده تاسی ته (له کفره) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په خیر او شر خپل) بیشکه هم دا خبره ده چه عبادت کوئ تاسی غیر له الله د بتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چه خدایان ئی بولئ).

تفسیر: یعنی له خپله ځانه په دروغو سره عقیدی جوړوئ او د دروغو خیالاتو او اوهامو متابعت کوئ ـ لکه چه تاسی په خپلو لاسو بتان له تیږو (ګټو) ځنی توږئ او دروئ ئی او بیا هغه تاسی په دروغو سره خپل معبودان ګرځوئ!

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه هغه کسان چه عبادت ئی کوئ تاسی بی له الله نه دی مالکان دوی تاسی ته د رزق پس طلب کړئ تاسی په نزد د الله رزق (چه قادر دی په رسولو د روزی) او عبادت کوئ د هم هغه (الله یوائی) او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده) هم دغه الله ته به بیرته بیولی کیږئ تاسی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «اکثر خلق په روزی پسی خپل ایمان ورکوی نو وپوهیږئ چه ماسواء الله څخه بل هیڅوک چاته روزی نه ورکوی هم هغه روزی رارسوی سم له خپلی ارادی سره» لهٰذا ښائی چه د هم هغه الله شکریه اداء کړئ! او هم هغه ته بندګی او عبادت وکړئ! چه هم هغه پاک الله تعالیٰ ته ستاسی بیا ورتګ او رجوع ده آخر په هغه وقت کښی به څرنګه د الله تعالیٰ سره مخامخ کیږئ؟.
(تر دغه ځایه پوری د حضرت ابراهیم علیه السلام مقوله وه اوس پاک الله داسی خطاب فرمائی قریشو ته)

وَإِن تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او که نسبت د دروغو وکړ تاسی (ای کفارو رسول ته) نو په تحقیق نسبت د دروغو کړی ؤ (انبیاؤ خپلو ته) ډیرو قومونو پخوا له تاسی او نشته پر رسول باندی مگر رسوونه (د پیغام) ښکاره.

تفسیر: یعنی (ای کفارو!) ستاسی له دغه دروغجن شمیرلو څخه ماته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی زه په صافو الفاظو سره تبلیغ ـ پند او نصیحت کوم او خپله وظیفه او فریضه می په دغه مورد کښی په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی ده او د ښو او د بدو لاری او کندی می گردی (تولی) تاسی ته در ښوولی دی که سره له هغه ئی تاسی نه منئ البته تاسی به هم داسی نقصانونه ومومئ ـ لکه چه پخوا له تاسی «عادیان» او «ثمودیان» او نور په کښی اخته او مبتلا شوی ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

آیا نه وینی (دغه منکران له بعثه) چه څرنگه اول پیدا کوی الله دا خلق بیا به ئی دوهم ځلی هم خلق کړی بیشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دوهم ځلی) پر الله آسانه ده.

تفسیر: یعنی پخپلو ځانونو کښی غور او دقت وکړئ! ړومبی تاسی بیخی نه وئ! الله تعالیٰ تاسی له عدم څخه وجود ته راوستئ هم داسی تاسی به وروسته له مرگه هم بیا ژوندی راپاڅوی. حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی خو مو لیدلی دی، وروستی هم پری قیاس کړئ» یعنی د الله تعالیٰ په نزد خو هیڅ شی سخت او مشکل نه دی. مگر خبره ستاسی په پوهیدلو او باور کولو کښی ده هغه ذات چه یو شی ئی بی له نمونی څخه اول ځلی پیدا کړی دی دوهم ځلی ئی هم پیدا کولی شی د نمونی د قائمیدلو څخه وروسته د یوه شی جوړول ښائی چه لا سهل او آسان وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ۚ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ

النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۖ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه وګرځئ تاسی په ځمکه کښې پس وګورئ چه څرنګه شروع کړی ده پیدایښت (له نشتوالی څخه) بیا به الله پیدا کړی پیدا کول وروستنی هم (په آخرت کښې په مثل د ړومبنی پیدایښت په دنیا کښې ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی مبدا او اعاده ده) عذاب ورکوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) او رحم کوی پر هغه چا چه اراده وفرمائی (د رحمت ئی) او خاص هم دغه (الله) ته تاسی بیرته بیولی کیږئ. او نه یئ تاسی (ای خلقو!) عاجزوونکی (د الله) په ځمکه کښې او نه په آسمان کښې (له عذاب خپله) او نشته تاسی ته غیر له الله هیڅ دوست (چه وساتی تاسی) او نه هیڅ مددګار (چه ستاسی مرسته (مدد) وکړی په دفع د عذاب کښې).

تفسیر: یعنی خپل ذات پریږدئ د نورو اشیاؤ په پیدایښت کښې هم غور او فکر وچلوئ؟ او د الله تعالیٰ په ځمکه او ملکونو کښې وګرځئ! او سترګی وغړوئ! چه الله تعالیٰ څرنګه مخلوقات پیدا کړی دی؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قیاس کړئ! او پری ښه وپوهیږئ! چه د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی. نو هم دغه الله تعالیٰ تاسی دوهم ځلی هم پیدا کوی او بیا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزاء درکوی او پر هر چا چه اراده وفرمائی پخپل فضل ـ کرم او رحمت سره به خپله مهربانی مبذوله فرمائی ـ او د هر چا سزاء ورکولو ته چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه نه په دی سره له هغی سزاء څخه خلاصیدی شی چه دی د ځمکی په سوریو کښې ننوځی یا آسمان ته والوځی هیڅ یوه هسکه او تیټه د الله تعالیٰ مجرم ته د پناه ځای نشی ورکولی او نه هیڅ زور ـ قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شی او نه ورسره څه مرسته (مدد) او نه ئی حمایت کولی شی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾ فَمَا كَانَ

جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اقْتُلُوْهُ اَوْحَرِّقُوْهُ

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله) دغه کسان ناامیده دی له رحمت (جنت) ځما او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډیر دردناک. پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (ابراهیم) مګر دا ؤ چه وویل دوی ووژنئ تاسی دغه (ابراهیم) یا وسوځوئ ده لره

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ له خبرو څخه انکار کوی ـ او د الله تعالیٰ سره د مخامخ کیدلو امید نه لری نو هغوی به څرنګه د الله تعالیٰ د رحمت څخه امید کولی شی ځکه چه دوی په بعث بعد الموت قائل نه دی لهٰذا دوی به په آخرت کښی هم محروم او مأیوس پاتی کیږی. او دغه د ﴿ مَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ﴾ عکس شو.
یعنی د ابراهیم علیه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهینو د آوریدلو څخه کله چه د ده قوم له جواب څخه عاجز شو نو د قوت د استعمال دپاره ئی لاس وغځول ـ پخپلو منځونو کښی ئی سره جرګه او مشوره وکړه چه یا بښائی دی ووژلی شی او یو ځلی دغه شورماشور آرام کړی ـ یا په اور کښی وسوځولی شی ـ څو ئی د رېړ او تکلیف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو څخه واوړی. که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وویسته نو نه به ئی سوځوو که نه په اور کښی به ئی غورځوو چه د ایرو یوه ډیری تری جوړه شی.

فَاَنْجٰىهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ

پس نجات ورکړ دغه (ابراهیم ته) الله له (ضرره د) اوره

تفسیر: یعنی د دوی د مشورو او جرګو په اثر ابراهیم علیه السلام په اور کښی وغورځول شو مګر الله تعالیٰ اور پری ګلزار کړ ـ لکه چه د «الانبیاء» په سورت کښی ئی قصه مفصلاً تیره شوه.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۲۴﴾

بیشکه په دغه (نجات د ابراهیم له اوره) خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی دی.

تفسیر: یعنی دغی واقعی دا راښکاره او جوته کړه چه الله تعالیٰ خپلو صادقو بندګانو ته څرنګه

نجات ورکوی؟ او د حق مخالفان څرنګه خائب ـ خاسر او نااميده کوی؟ دا هم راڅرګنده شوه چه د هر شي تأثير د الله جل جلاله له حکمه دی کله چه د الله جل جلاله حکم نه وی نو د اور په شان يو شی هم يو څيز نشی سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او ويل (ابراهيم خپل قوم ته) بيشکه هم دا خبره ده چه نيولی دی تاسی غير له الله بتان (په خدائی سره) دپاره د دوستی په منځ ستاسی کښی په دغه ژوندون لږ خسيس کښی،

تفسير: يعنی کله چه حضرت ابراهيم عليه السلام له اوره څخه صحيح او سلامت ووت نو بيا خپل قوم ته دغسی نصيحت وکړ چه «کوم يو عقلمن سړی بت پرستی ته ښه او جائزه ويلی شی؟ بت پرستان هم پخپلو زړونو کښی په دی باندی دير ښه پوهيږی چه دغه حرکت نهايت مهمل حرکت دی. مګر د قومی شيرازی د جمع ساتلو دپاره دوی داسی يو مذهب ځان ته تاکلی (مقرر کړی) دی چه د هغه پر نامه ټول قوم سره متحد او متفق وی او يو له بل سره دوستان شی لکه چه نن ورځ مونږ د يورپ د عيسائی اقوامو احوال ګورو ـ يا دا مطلب چه د بت پرستی شيوع او رواج پر دغه نه دی بناء شوی چه هغه کوم معقول څيز دی بلکه د ړندو تقليد، د قومی مروت او لحاظ او د ذات البينی تعلقاتو تأثيرات د هغه لوی سبب دی ـ يا ئی دا غرض دی چه د بت پرستی اصلی اساس د ذات البينی محبت، دوستی ده د يوه قوم هغه څه نيک سړی چه د خلقو په نزد به محبوب ؤ څه وقت چه انتقال ئی وکړ خلقو به د ډيری مينی د دوی تصاوير جوړول او د يادګار په ډول (طريقه) به ئی ساتل بيا به ئی متدرجاً د دغو تصويرونو په تعظيم شروع کوله ـ هم دغه تعظيم به ورو ورو پسی زياتيده او د عبادت شکل به ئی ځان ته اخيست. دغه ګرد (ټول) احتمالات په دغه آيت کښی د مفسرينو له طرفه بيان کړی شوی دی او ممکن دی له «مودة بينکم» څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وی چه دوی ئی له خپلو بتانو سره لری لکه چه په بل ځای کښی ئی ﴿ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ﴾ فرمايلی دی ـ والله اعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا

بيا په ورځ د قيامت کښی بيزاره (منکر) به شي ځينی ستاسی (چه متبوعان دی) له ځينو نورو سره (چه تابعان دی) او لعنت به وائی ځينی د تاسی (چه

تابعان دی) پر ځينو نورو (چه متبوعان دی)

تفسیر: يعنی دغه ګردی (تولی) اوسنی دوستی او محبت د څو ورځی له مخی دی. د قيامت په ورځ کښې به يو د بل سره دښمنان شی! او ځينی به په پر ځينو نورو لعنت وائی. حضرت شاه صاحب ليکی «يعنی هغه شيطان چه مشرکين او کفار به د ده په نامه قربانيدل او ګردی (تولی) خبری به ئی منلی د الله تعالیٰ په مخ کښې به منکريږی چه مونږ له سره دوی ته نه دی ويلی چه ځمونږ عبادت کوئ! يا ځمونږ خبرو ته غوږ کيږدئ! دلته به عابدين پر دغو معبودينو لعنت وائی چه ځمونږ نذر نياز او نور تاسی واخيستل او د مطلوب په وقت کښې له مونږ ځنی مخ مو وګرځوو.

وَمَأْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۵﴾

او ځای د هستوګنی ستاسی اور دی او نه به وی تاسی ته (په قيامت کښې) هيڅوک له مددګارانو

تفسیر: چه له عذاب نه مو خلاص کړی ای نمروديانو! او د دوزخ له اوره تاسی ته نجات درکړی لکه چه ځما رب ماته ستاسی له دغه اوره نجات راکړ.

فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّیْ مُهَاجِرٌ اِلٰی رَبِّیْ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ ﴿۲۶﴾

پس ايمان راوړ (او تصديق ئی وکړ) دغه (ابراهيم) ته لوط او وويل (ابراهيم) چه بيشکه زه هجرت کوونکی يم (له قوم خپله) رب ځما ته بيشکه چه دی هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی.

تفسیر: حضرت لوط عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام وراره ؤ - د ابراهيم عليه السلام له قوم ځنی هيچا دی ونه مانه يوازی لوط عليه السلام بلا توقف د دوی تصديق وکړ - د دوی دواړو وطن په «عراق» کښې د «بابل» ښار ؤ - دوی د الله تعالیٰ په توکل له خپله وطنه ووتل - الله تعالیٰ دوی د شام ملک ته ورسول او هلته ئی د هستوګنی وسائل ورمهياء کړل.

تنبیه: په ﴿ وَقَالَ اِنِّیْ مُهَاجِرٌ ﴾ الآية - کښې دواړه احتمال شته چه قائل ئی ابراهيم وی يا لوط

عليهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ وَاٰتَيْنٰهُ اَجْرَهٗ فِي الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۲۷﴾

او وباښه مونږ دغه (ابراهيم) ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) يعقوب او ګرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (ابراهيم) کښې نبوت او کتاب (لکه توريت ـ انجيل ـ زبور او قرآن) او ورکړی ؤ مونږ دغه (ابراهيم) ته اجر د ده په دنيا کښې او بيشکه دی په آخرت کښې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسير: اسحاق عليه السلام ځوی او يعقوب عليه السلام لمسی ئی ورعنايت کړ چه د دوی اولادی ته بنی اسرآئيل وائی او د حضرت ابراهيم عليه السلام نه وروسته ماسواء د ده د اولادی څخه بل هيچا ته آسمانی کتاب او نبوت نه ورکاوه کيږی لکه هومره انبياء چه مبعوث شوی دی د هم دغه ابراهيم عليه السلام له ذرياتو څخه دی ځکه دوی ته «ابو الانبياء» هم ويلی کيږی او الله تعالیٰ په دنيا کښې ده ته مال اولاد ـ عزت ـ او د تل لپاره ښه نوم ورکړ ـ او د شام ملک ئی د هميشه لپاره ده ته او د ده اولادی ته وروباښه «**کذا فی الموضح**» او په آخرت کښې ئی د صالحينو په اعلیٰ درجه جماعت کښې چه د اولوالعزمو انبياؤ جماعت دی شامل کړه.

وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ ۡ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۸﴾

او ياد کړه (ای محمده! قصه د) لوط کله چه وی ويل قوم خپل ته چه بيشکه تاسی خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چه نه دی ړومبی شوی پر تاسی (په دغه قبيح کار کښې) هيڅوک له (تيرو) عالميانو (چه انس او جن دی).

تفسير: يعنی دغه شنيع فعل هيچا پخوا له تاسی نه دی کړی هم دا د دغی خبری دليل دی چه

انسانی فطرت له هغه څخه منفور دی د داسی خلاف الفطرت او خلاف الشریعت کار اساس تاسی ایښی دی.

اَئِنَّكُمْ لَتَأْتُوْنَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُوْنَ السَّبِيْلَ

آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت دپاره) او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسیر: له لاری وهلو ځنی مراد ممکن دی چه داړه ماری وی چه دغه کار به هم په دوی کښی رواج درلود (لرلو) یا په دغه بدکاری سره به ئی د مسافرانو لاری وهلی چه هغوی د خپل عفت او عصمت له ویری د هغی لاری په لوری نه راتلل یا به د ﴿وَتَقْطَعُوْنَ السَّبِيْلَ﴾ مطلب داسی وی چه تاسی فطری او معتاده لاره پری ایښی او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړی ده.

وَتَأْتُوْنَ فِيْ نَادِيْكُمُ الْمُنْكَرَ

او راځئ تاسی په مجلسونو خپلو کښی منکرو ناکارو کارونو ته

تفسیر: ښائی چه دغه بدکاری به ئی په علانیه او ډانګ پیلی (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کښی کوله او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمیدل یا برسیره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بی شرمی خبری هم کولی.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۲۹﴾

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مګر دا چه ویل به (دغو لواطت کارانو) چه راوړه مونږ ته عذاب د الله که چیری ئی ته (ای لوطه!) له صادقینو رښتیا ویونکیو (چه ځمونږ کارونه بد دی).

تفسیر: یعنی که ته په رښتیا سره نبی ئی او په واقع سره رښتیا خبره وائی چه دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی نو دغه ځند (ایسارتیا) او ډیل د څه دپاره دی ژر هغه عذاب مونږ ته

راوغواړه. «د الاعراف» په (۱۰) رکوع ۸۲ آیت کښې ئې داسې فرمایلي دي ﴿ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴾
یعنې د لوط علیه السلام د قوم جواب هم دغه ؤ چه د لوط کورنی له خپل کلي څخه وشړئ! چه دوی غواړی خپل ځانونه پاک وساتي ښائی د قوم ځینو افرادو به داسې ویلي وی او ځینو به هغسې ویلي وی. یا به ئې په یوه وقت کښې داسې ویلي وی او په بل وقت کښې به ئې هسې ویلي وی مثلاً ړومبی د عذاب په ویرولو به ئې توکې او مسخری کړی وی او بالاخر به ئې داسې فیصله کړی وی چه راځئ دغه پاک مسلمانان له خپلو کلیو وشړو په هر حال دغه خبره ثابته شوه چه نه یواځې هغه قوم د دغه شنیع فعل مرتکب او باني ؤ بلکه د هغه په جریان کښې ئې دومره اصرار هم درلود (لرلو) چه د نصیحت کوونکي پیغمبر د باندې شړلو لپاره ئې هم ملاوې تړلې وی د دوی فطرت او طبایع دومره قدر مسخ او په بل مخ اوښتې ؤ چه د الله تعالیٰ د خوف هیڅ یوه شائبه په کښې نه وه پاتې! د عذاب د انذار او ویرولو په نسبت به ئې توکې او مسخرې کولې او د نبي د مقابلې لپاره بیخي تیار ولاړ ؤ. د جرم دغه نوعیت د دوی د اهلاک لپاره بیخي بس او کافي ؤ کله چه له هغه سره د توحید منکران هم ؤ «نو له بد څخه بدتر» او «خاوری ئې په سر» شوی معلومیږی چه د توحید دعوت د حضرت ابراهیم علیه السلام له جانبه مشتهر شوی ؤ ـ نو ځکه حضرت لوط علیه السلام مخصوصاً د دغه شنیع فعل د انسداد لپاره مأمور شوی ؤ. امکان لری چه ده د توحید او د نورو مؤمن به شیانو دعوت او تبلیغ هم کړی وی مگر د هغه ذکر ئې دلته نه دی فرمائلی والله اعلم.

قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

وویل (لوط) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره (په لیږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کښې).

تفسیر: دغه ئې وروسته له هغه چه له هغوی څخه ناامیده او مأیوس شو وفرمایل. ښائی لوط علیه السلام به په دې پوهیدلی وی چه د دوی راتلونکي نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمیدونکي نه وی او هغوی به هم د هم دغو خپلو پلرونو په لاره روان وی لکه چه نوح علیه السلام فرمائلي ؤ ﴿ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا۟ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓا۟ إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴾ (د سوره نوح دوهم رکوع ۲۷ آیت (۲۹) جزء) کذا قال النیشا پوری فی تفسیره.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوٓا۟ إِنَّا مُهْلِكُوٓا۟ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه راغلل رسولان (لیږلی) ځمونږ ابراهیم ته په زیری (د ځوی او لمسی د ده) نو وویل (دغو ملائکو) بیشکه مونږ هلاک کوونکی یو د اهل د دغه کلی (او ښار د لوط) بیشکه چه اهل د دغو ځایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو)

تفسیر: د لوط علیه السلام د دعاء په اثر پرښتو ته حکم وشو چه دغه ګرد (تول) کلی سره وران او تباه کړئ! دغه پرښتی ړومبی د حضرت ابراهیم کره راغللی او په زوړوالی کښی ئی ورته د ځوی او لمسی بشارت ورکړ او هغه ئی مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلی یو او دغه دی هلته ورځو ځکه چه د دغو کلیو هستیدونکی په هیڅ دول (طریقه) سره له خپلو شنیعه ؤ حرکاتو څخه بیرته نه آوړی د دغو واقعاتو تفصیل د اعراف ـ هود ـ او حجر په سورتونو کښی پخوا تیر شوی دی.
تنبیه: ښائی د اهلاک د اطلاع سره یو ځای د هلک د زیری ورکولو څخه دغه مطلب وی که له یوه قوم ځنی الله تعالیٰ خپل ملک تشوی نو د بل عظیم الشان قوم یعنی د بنی اسرآئیل اساس هم سر له نن ورځی ږدی نبه علیه العلامه النیشاپوری فی تفسیره.

قَالَ اِنَّ فِيْهَا لُوْطًا ؕ قَالُوْا نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَنْ فِيْهَا ٞ لَنُنَجِّيَنَّهٗ وَاَهْلَهٗۤ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ٞ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿۳۲﴾

وویل (ابراهیم ملائکو ته) چه بیشکه په هغه ښار کښی لوط (هم) دی وویل دغو ملائکو مونږ ښه پوه یو په هر هغه چا چه په دغه ښار کښی دی خامخا به مونږ نجات ورکړو هرومرو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته مګر ښځه د ده چه ده هغه له پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی).

تفسیر: یعنی آیا سره د لوط علیه السلام د موجودیت هغه کلی ورانوئ؟ یا هغوی به له هغه ځایه راوباسئ؟ او بیا د تعذیب په عملیاتو لاس پوری کوئ؟ غالباً ابراهیم علیه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خیال پیدا شوی وی که د لوط علیه السلام تر سترګو لاندی دغه آفت او عذاب نازل شی ـ نو د تعجب ځای نه دی چه د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د لیدلو ځنی څه خوف او وحشت او ویره ورپیدا نه شی ـ ځکه چه پرښتی په خپل کلام کښی څه استثناء نه وه کړی چه د هغه لامله (له وجی) د دوی په ذهن کښی به هم دغه شق راغلی وی چه د لوط علیه السلام په موجودیت کښی به دغه تخریبی عملیات شروع کیږی والله اعلم.

پرښتو دوی ته اطمینان ورکړ چه مونږ تول په دی باندی خبردار یو چه څوک هلته اوسیږی؟ او کوم کوم ئی د الله تعالیٰ مجرمان دی؟ یواځی لوط علیه السلام په هغوی کښی پاک او صاف دی ـ نو ځکه نه لوط علیه السلام ته او نه د ده نوری کورنی ته څه ربړ او تکلیف ور متوجه کیږی ـ بلکه تول سره روغ رمټ صحیح ـ سالم نجات مومی او د عذاب له منطقی څخه لری کیږی. یواځی د لوط علیه السلام ښځه هم هغلته پاتی کیږی ځکه چه هغه په معذبینو کښی شامله او عذاب پر هغی هم نازلیدونکی دی.

وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چه راغلل رسولان ځمونږ لوط ته نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی او تنګ شو په دوی له جهته د زړه (چه منکران به ئی راڅخه بوځی)

تفسیر: دغه پرښتی د ډیرو حسینو او جمیلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسیدی. حضرت لوط علیه السلام ړومبی دوی ونه پیژندلی نو ځکه د دوی د لیدلو څخه ډیر خپه او غمجن او ړمون خوړین شو چه اوس به زه د دغو میلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنګه وساتلی شم که دوی پخپل کور کښی ونه ساتم نو دغه وضعیت د اخلاق ـ مروت او د میلمه پالنی له اصولاتو سره منافات لری ـ او که ئی ساتم نو د دوی پت ـ عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه څرنګه وساتلی شم.

وَقَالُوا۟ لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویریږه ! او مه خپه کیږه ! بیشکه مونږ نجات درکونکی یو د تا او د اهل ستا (ای لوطه! له عذابه) مګر ښځه ستا ده هغه له پاتی کیدونکیو (په دغه عذاب کښی) بیشکه مونږ نازلوونکی یو پر اهل د دی قریی (ښار د سدوم) باندی عذاب له آسمانه (چه د ګټو ورول دی) په سبب د دی چه ؤ دوی چه فسق او بدکاری به ئی کوله.

تفسیر: یعنی د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویریږئ ځکه دوی ځمونږ په نسبت هیڅ نشی

کولی او ځمونږ د ساتنې لامله (له وجې) تاسې هرګز مه غمجن کیږئ ځکه چه مونږ انسانان نه بلکه پرښتې یو چه ستا او ستا د ملګریو د نجات دپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افناء ته راغلي یو دغه قصه پخوا له دې نه په څو ځایونو کښې تیره شوې ده.

وَلَقَدْ تَّرَكْنَا مِنْهَآ اٰيَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۳۵﴾

او خامخا په تحقیق پریښوده مونږ له هغې (قریې ښار) یوه نښه ښکاره دپاره د هغه قوم چه عقل لرې (او عبرت پرې اخلي).

تفسیر: یعنې د دوی د منقلبو او التـه شویو کلیو آثار او نښې مکیان د شام او مکې پر لاره لرې وینې.

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۙ فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿۳۶﴾

او (لیږلی مو ؤ اهل د) مدین ته ورور د دوی شعیب پس وویل (دغه شعیب) ای قومه ځما عبادت کوئ (یواځې) د الله او امید لرئ (د ثواب) د ورځې وروستنۍ (او وویریږئ له عذابه ئې) یعنې د آخرت له طرفه مه غافلیږئ او د واحد الله تعالیٰ بې له شریکه عبادت کوئ. او مه ګرځئ تاسې په ځمکه (د مدین) کښې په دغه حال کښې چه فساد کوونکي یئ.

تفسیر: د فساد او خرابۍ اچولو شخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کښې چل ـ فریب او دغابازي ده چه سود سوائي او غیر مشروعه ګټې خوړل د دوی عادت ؤ ـ او امکان لرې چه غلا او د لارو شکونه به ئې هم کوله. وقیل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِىْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۳۷﴾ وَعَادًا وَّثَمُوْدَا۠ وَقَدْ تَّبَيَّنَ لَكُمْ مِّنْ مَّسٰكِنِهِمْ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شعیب) پس ونیول دوی لره سختې زلزلې (یا

چغی د جبریل) پس صبا کړ دوی په کورونو خپلو کښی (مړه) پړمخی پراته نسکور پر ځنګنونو. او (هلاک کړی مو وو قوم د) عاد او ثمود او په تحقیق ښکاره شوی دی تاسی ته (اهلاک د دوی) له کورونو د دوی (چه ورانی کنډوالی ئی پرتی دی)،

تفسیر: یعنی د دوی د کلیو کنډوالی او ویجاړی او ورانی شوی ودانی تاسی لیدلی دی ښائی چه له هغو څخه پند او عبرت واخلئ!.

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿۳۸﴾

او ښایسته کړی ؤ دوی ته شیطان عملونه د دوی پس اړولی ؤ (دغه شیطان) دوی له لاری د حق (چه د خپلو انبیاؤ متابعت ئی ونه کړ) او ؤ دوی بینایان (هوښیاران).

تفسیر: یعنی د دنیا په کارونو کښی پوه او هوښیار ؤ او په خپل زعم او اتکل کښی پوهان او عاقلان ؤ مګر سره له هغه د شیطان له تیرایستلو او غولولو څخه ئی نجات ونه موند.

وَقَارُوْنَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ وَمَا كَانُوْا سٰبِقِيْنَ ﴿۳۹﴾

او (هلاک کړی مو وو) قارون او فرعون او (وزیر ئی) هامان او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته موسٰی په معجزاتو ښکاره ؤ سره پس تکبر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کښی او نه ؤ دوی ړومبی کیدونکی (له حکم او عذابه ځمونږ).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه د قدرت ښکاره معجزات ئی ولیده بیا هم د الله تعالیٰ په مخ کښی ئی خپله غاړه کښینښوده او له کبره او غروره او لوئی څخه لږ څه هم راښکته نشول. بالاخره نتیجه ئی څه شوه؟ آیا دوی د خپلی دغی لوئی او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات

وموند یا «العیاذبالله» الله تعالیٰ ئی پخپلو عذابونو کښی ستړی او ستومان کړ؟

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ

پس هر یو له دغو مذکورینو ونیول مونږ په (سبب) د گناه خپلی ئی پس ځینی د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پری سخت (کانی وروونکی) باد او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ونیول دوی چغی (چه زړونه ئی وچودل)، او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کښی او ځینی له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کښی)،

تفسیر: یعنی له دوی ځنی هر یوه ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه پس ځینی د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پری سخت کانی وروونکی باد دغه د لوط علیه السلام قوم دی ځینو عادیان هم په دوی کښی داخل کړی دی. او ځینی له دوی هغه څوک دی چه ونیوه دوی چغی او زړه ئی وچاود دغه ثمودیان ؤ او اهل المدین ورسره. او ځینی له دوی هغه څوک دی چه راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندی او په کښی ډوب مو کړ یعنی قارون لکه چه په سورت القصص کښی تیر شو او ځینی له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی په اوبو کښی دغه فرعون او هامان او قبطیان دی او ځینو د نوح علیه السلام قوم هم په دوی کښی داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَـٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

او نه ؤ الله چه ظلم ئی کړی وی پر هغو ولیکن ؤ دوی پر ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ شان داسی نه دی چه کوم کار مخالف له عدله او انصافه یا بی موقعه وکړی د الله تعالیٰ لوی دربار له گردو (تولو) عیوبو او نقائصو او معایبو څخه په کلی دول (طریقه) سره مبرا او منزه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی. هو! پخپله بندگان پر خپلو ځانونو ظلم او تیری کوی یعنی داسی اعمال تری صادریږی چه د هغو نتیجه لامحاله د دوی په حق کښی بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ؕ وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۱﴾

مثل حال د هغو کسانو چه نیولی دی دوی بی له الله دوستان (معبودان) لکه مثل حال د عنکبوت غنی جولاګی داسی دی چه ونیسی (جوړ کړی) یو کور (له تارونو خپلو) او بیشکه چه ډیر ضعیف د تولو کورونو خامخا کور د غنی دی که چیری وی دوی چه پوهیدلی (نو د غیر الله عبادت به ئی نه کاوه).

تفسیر: یعنی کور د دی دپاره وی چه د انسانانو ځان او مال په هغه کښی محفوظ، مصئون او مأمون وی نو د غنی (جولاګی) ځالی ته هیڅوک کور نشی ویلی چه په ادنیٰ یوه اهتزاز او خوځولو سره شکیږی هم دغه مثال د هغو کسانو دی چه ماسواء له الله ځنی نور کسان د خپلو ځانونو له پاره خدایان نیسی او هغوی د خپلو ځانونو له پاره نجات ورکوونکی محافظان ګڼی ۔ حال دا چه بی د الله تعالیٰ د ارادی او مشیته هیڅ یو فلاح او نجاح خارجی صورت نشی موندلی.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ؕ وَ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۴۲﴾

بیشکه چه الله ته معلوم دی هر هغه چه بولی ئی (عبادت ئی کوی) دوی غیر له الله له هر شیزه چه وی او هم دی دی ډیر غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی ممکن ؤ چه اوریدونکی تعجب وکړی چه ګرد (تول) معبودان ئی شرنګه په یوه ځنځیر کښی سره وتړل او هیڅ یو ئی د دوی له منځه جلا (جدا) او مستثنیٰ ونه فرمایه ځینی بتانو ته ۔ ځینی اور ته ۔ ځینی اوبو ته ۔ ځینی باد ته ۔ ځینی لمر او ستوریو ته ۔ ځینی انبیاء یا پرښتو ته عبادت کوی نو الله تعالیٰ فرمایی چه پاک الله ته دغه ګرد (تول) شیان معلوم او عیان دی که د دوی له منځه یو تن هم د مستقل قدرت، قوت او اختیار خاوند وی نو الله تعالیٰ به د دغو ګردو (تولو) نفی نه کوله. الله تعالیٰ د هیڅا رفاقت او ملګرتوب ته ضرورت نه لری ځکه چه ډیر زبردست زوورور ذات دی له سره جرګو او مشورو ته حاجت نه لری ولی چه

مطلق حکیم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

او دغه مذکوره مثالونه (په قرآن کښې) بیانوو مونږ دپاره د خلقو او نه پوهیږی پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهنده ګان (چه بیخ د خبرې راسپړی).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی مشرکینو به ویل چه الله تعالیٰ د غنی جولاګی او د مچانو او د نورو حقیرو او سپکو شیانو مثالونه بیان فرمائی چه د ده له عظمته سره منافی دی. نو د دغه جواب ورکوی چه دغسی مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهایت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول (طریقه) سره منطبق کیږی. مګر د داسی مثالونو پر مطلب یوائځی پوهان په ښه ډول (طریقه) سره پوهیږی، جاهلان او ناپوهان او بی‌وقوفان کله پری پوهیدی شی؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکی پر حیثیت نه ښائی چه وکړی شی بلکه هر یو مثال چه ورکړی شوی دی ښائی د هم هغه حیثیت ته وکتلی شی. که هغه حقیر او کمزور وی نو ښائی چه تمثیل ئی هم هغسی له حقیرو او کمزورو شیانو څخه وی د مثال ورکوونکی عظمت له ده سره بیخی ارتباط او تعلق نه لری.

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ

پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنګه چه مناسب ؤ)

تفسیر: یعنی په نهایت حکمت سره ئی جوړ کړ ـ او بیکاره ئی نه دی جوړ کړی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ ع

بیشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کښې خامخا لوی دلیل (د قدرت) دی دپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی)

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ آسمانونه او ځمکی یوائځی جوړ کړی دی نو په نورو وړوکیو وړوکیو کارونو کښې به دی کله شریک، ملګری یا مددګار ته څه احتیاج لری (معاذ الله) که ورته ضرورت وی نو په هغو لویو لویو کارونو کښې به وی.

اُتْلُ مَآ اُوْحِیَ اِلَیْکَ مِنَ الْکِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوۃَ ؕ اِنَّ الصَّلٰوۃَ تَنْھٰی عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْکَرِ ؕ وَلَذِکْرُ اللّٰہِ اَکْبَرُ ؕ وَاللّٰہُ یَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

ولوله (ای محمده) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتاب نه (چه هم دا مقدس قرآن دی) او قائموه (سم اداء کوه سره له تولو حقوقو) لمونځ بیشکه لمونځ منع کوی (لمونځ کوونکی) له بی حیائی او له بدکار څخه، او خامخا یادول د الله ډیر لوی دی او الله ته معلوم دی هر هغه (عمل) چه کوئ ئی تاسی (نو جزاء به ئی درکړی په ښه ډول (طریقه) سره)

تفسیر: یعنی د لوی قرآن تل تلاوت کوه! څو چه زړه دی مضبوط او قوی شی او د تلاوت اجر او ثواب بیل در په برخه شی او د قرآن معارف او حقایق له پخوا څخه ډیر انکشاف او ترقی وکړی او نور خلق هم هغه واوری او د مواعظو، علومو او برکتونو څخه گټه (فائده) واخلی او هر څوک ئی چه ونه منی د الله تعالیٰ حجت پری تمام شی او د دعوت او اصلاح فریضه په ډیر حسن او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسیږی، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کیدل دوه معنی گانی لری یوه د تسبب په طریقه یعنی الله تعالیٰ په لمانځه کښی داسی خاصیت او تاثیر ایښی دی چه لمونځ کوونکی له گناهونو او بدیو څخه ساتی لکه چه د کومی دوا استعمال تبه او نور امراض له سری شکوی او نه ئی پریږدی چه پری راشی په دغه صورت کښی ښائی په یاد ئی ولرئ چه د دوا دپاره دغه امر ضرور نه دی چه د هغه یوازی یو خوراک د ناروغتیا د لری کولو دپاره کافی شی ځینی دواگانی په خاص مقدار سره تر یوی مودی پوری په لازمی ډول (طریقه) خوړل کیږی نو وروسته بیا دوا خپل تاثیر ښکاره کوی مشروط په دی چه رنځور کوم داسی شی استعمال نه کړی چه د دی دوا له خاصیت سره منافی وی پس لمونځ هم بی شکه ډیر تاثیر نه ډک هسی روحانی دوا ده چه د روحانی امراضو د علاج دپاره د یوه اکسیر حکم لری. هو! دغه خبره هم ورسره ضروری ده چه دوی په برابر مقدار په صحی توگه (طریقه) او احتیاط سره چه روحانی اطباؤ د هغه تجویز کړی دی تر تاکلی (مقرر کړی) نیتی پوری استعمال او پری مواظبت وکړی شی وروسته له هغه دغه مریض به په خپله حس کړی چه څرنگه لمونځ د ده پخوانی رنځوری او د کلونو کلونو ناروغی لری کوی.

بله معنی ئی داسی کیدی شی چه له بدیو ځینی د لمانځه په برکت منع کیدل ښائی د اقتضاء په ډول (طریقه) وی یعنی د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضی دی. هغه انسان چه هم دا اوس د الله تعالیٰ په دربار کښی د خپل عبودیت، اطاعت، خشوع خضوع او تذلل او د الله تعالیٰ د الوهیت، ربوبیت، حکومت، مالک الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی نو اوس له لمانځه

وروسته او له مسجد نه د باندی دی هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندی تینگ ولاړ وی او بد عهدی او شرارت ونه کړی او د هغه لوی ذات له احکامو څخه منحرف نشی. گواکی د لمانځه هره یوه اداء لمونځ کوونکی ته په پنځو وختونو کښی داسی حکم ورکوی چه ای د عبودیت او بندگی مدعی! تاته ښائی چه په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالیٰ د خاصو بندگانو په شان اعمال او افعال ولرئ! ځکه چه لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړی چه د شرارت او سرکشی او بی‌حیائی څخه په څنگ شه اوس که څوک له دغو منهیاتو او لهویاتو څخه په څنگ کیږی که نه، لیکن لمونځ بلاشبه دی تری منع کوی او ستنوی (واپس کوی) ئی لکه چه الله تعالیٰ په خپله مونږ له هغو نه منع کوی لکه چه وائی ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ ﴾ جزء١٤ (د النحل ۱۳ رکوع) ۹۰ آیت پس هغه بد بخت چه د الله تعالیٰ په منع کولو او نهی سره هم له بدو چارو څخه نه په څنگ کیږی نو که د لمانځه په منع کولو او نهی هم تری لاس وانخلی هیڅ د تعجب ځای نه دی هو! دغه دی واضح وی چه د هر لمانځه د نهی او منع کولو درجه به هم هغومره وی چه د هغه په ادا کولو کښی د الله تعالیٰ له یاده لمونځ کوونکی غافل نه وی ځکه چه لمونځ تش د څو ځلی پاڅیدلو او کیناستلو نوم نه دی، له تولو څخه لوی شی په لمانځه کښی د الله تعالیٰ قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وی او خپله ژبه او زړه سره موافق ولری هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوری او په هم هغه اندازه دغسی لمونځ د منهیاتو په مخنیوی کښی موثر ثابتیږی که نه هغه لمونځ چه په خالی او غافل زړه سره ادا شی نو دغه لمونځ د منافق له لمانځه سره مشابهت لری چه د هغه په نسبت ئی په حدیث کښی ویلی دی «**لا یذکر الله فیها الا قلیلا**» د هم دغسی لمانځه په نسبت د **(لم یزدد بها من الله الا بعدا)** وعید راغلی دی

﴿ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ ﴾ او خامخا ذکر یادول د الله تعالیٰ ډیر لوی دی» یعنی لمونځ به له بدیو څخنی ولی انسان نه ستنوی (منع کوی) کله چه هغه د الله تعالیٰ د یادولو ډیر ښه صورت دی لکه چه الله تعالیٰ وائی ﴿ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴾ د طٰهٰ اوله رکوع» او د الله تعالیٰ یاد ډیر لوی شی دی، دغه د الله تعالیٰ ذکر هغه مقدس شی دی چه هغه ته د لمانځه جهاد او د گردو (تولو) عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالیٰ ذکر نه وی نو عبادت به څه وی یو بی روحه جسد او بی معنی لفظ به وی د حضرت ابو دردا رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو احادیثو په ملاحظ عالمانو هم دغسی فیصله کړی ده چه له ذکر الله (د الله تعالیٰ یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته. اصلی فضیلت هم ده لره دی. که په عارضی او موقتی صورت سره کوم بل عمل په ذکر الله سبقت وموی هغه بیله خبره ده. لیکن که غور او دقت وکړی شی نو دغه خبره باید ومنل شی کوم فضیلت چه په لمانځه کښی راغلی هغه د هم دی ذکر الله له برکته دی. په هر حال ذکر الله له گردو (تولو) اعمالو څخه افضل دی. او هر کله چه هغه د لمانځه ضمن کښی وی نو هغه به ډیر افضل وی. پس بنده لره ښائی چه هیڅ وخت د الله تعالیٰ له ذکر او فکر نه غافل نشی. بالخاصه په کوم وخت کښی چه کومی بدی ته ئی میلان پیدا شی نو فوراً ښائی د الله تعالیٰ عظمت او جلال وریاد کړی

او له هغې منع شي. په قرآن او حديث کښې راغلي دي . څه وخت چه بنده خپل الله يادوی نو الله تعالیٰ هم دی يادوی. ځينو اسلافو د دغه آيت مطلب داسې بيان کړی چه په لمانځه کښې له دی خوا بنده خپل الله يادوی نو ځکه لمونځ يو لوی عبادت دی. ليکن د دی په ځواب کښې چه د هغه طرفه الله خپل بنده يادوی دغه له ګردو (تولو) څخنې لوی شی دی چه ښائی د هغه قدر په انتهائی درجه سره وکړی او دغه شرافت او کرامت محسوس کړی، او لا زيات د الله تعالیٰ د ذکر په طرف راغب شي. کوم سړی د رسول صلی الله عليه وسلم په حضور کښې عرض وکړ چه د اسلام احکام ډير زيات دی ماته يو جامع او مانع شي راوښيه! رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل «**لا يزال لسانک رطباً من ذکرالله** ښائی تل تر تله ستا ژبه د الله تعالیٰ په ياد لونده وی».

حضرت شاه صاحب ليکی خومره ځند (ايسارتيا) چه په لمانځه کښې کيږی په هاغومره وخت کښې انسان له هری ګناه څخه محفوظ وی هيله (اميد) ده چه وروسته له هغه هم محفوظ پاتی شي او د الله تعالیٰ ياد پر دی ډير اثر لری يعنی له ګناه څخنې ئی ژغوری (ساتی) او اعلیٰ درجو ته ئی رسوی. (موضح) دغه د «ولذکرالله اکبر» يو بل لطيف تفسير شو (والله يعلم ماتصنعون او الله تعالیٰ ته معلوم دی هر هغه عمل چه کوئ ئی تاسی) يعنی په هر اندازه چه انسان الله تعالیٰ په ياد ولری يا ئی ونه لری پاک الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دی نو د ذاکر او غافل د هر يوه سره د هغو له عملونو سره سمه بيله بيله معامله کوی.

وَلَا تُجَادِلُوٓا أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسی (ای مؤمنانو) له کتابيانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چه هغه ډير ښه وی مګر هغه کسان چه ظلم ئی وکړ له دوی څخنې (نو ورسره په توری مجادله کوئ)

تفسير: يعنی د مشرکانو دين له اساسه غلط دی د کتابيانو دين اصلاً حق او رښتيا ؤ نو له کتابيانو سره د مشرکانو په شان جګړی مه کوئ! چه له بيخه د هغوی خبری باطلی او پری کړئ بلکه په نرمی، متانت خير غوښتنی، صبر او تحمل سره په ضروری خبرو باندی دوی ويوهوئ! هو! هغه کسان چه د دوی له منځه ښکاره بی انصافی، ظلم، عناد او سرتمبګی (سرکشی) کوی له هغوی سره په مناسب صورت د سختی او تشدد معامله کولی شئ او له دی نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ ا.

تنبيه: پخوا د قرآن د تلاوت حکم ؤ. په زياترو وختونو کښې به منکرينو د هغه د اوريدلو څخنې په مباحثه او مناظره شروع کوله نو دا ئی راوښوده چه د مباحثی په وخت کښې د مقابلی ډلی د

علمي او ديني حيثيت خيال ضرور ولرئ! او د مناظرې په څوبښ کښې د اخلاقو او صداقت له حده مه وځئ! او هر چيرې چه څومره صداقت وي پرې اعتراف کوئ.

وَقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ

او ووايئ تاسي چه ايمان راوړى دى مونږ په هغه (قرآن) چه نازل کړى شوى دى مونږ ته او (په هغه کتابونو چه) نازل کړى شوى دى تاسي ته

تفسير: يعنې لکه څنګه چه مونږ په عظيم الشان قرآن ايمان راوړى دى په دې مو هم ايمان راوړى دى چه الله تعالىٰ ستاسي د هدايت دپاره حضرت موسىٰ او عيسىٰ او نورو انبياؤ عليهم الصلوٰة والسلام ته چه کوم کتابونه او احکام ليږلي دي هغه ګرد (تول) حق او رښتيا دي. او د هغو يو حرف هم غلط نه ؤ که څه هم اوس هغه آسماني کتابونه په خپل هم هغه اصلي صورت او حقيقت ستاسي په لاسونو کښې نه دي پاتي.

وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۴۶﴾

او الله زمونږ او الله ستاسي يو دى او مونږ خاص الله ته غاړه ايښودونکي (موحدان) يو

تفسير: يعنې زمونږ او ستاسي اصلي معبود يو دى يوازې دغومره يو فرق په منځ کښې شته چه مونږ يوازې د هم هغه الله تعالىٰ په حکم عمل کوو او تاسي له هغه څخه لرې شوي يئ او نورو ته مو هم د الوهيت حقوق او اختيارات ورکړي دي. مثلاً حضرت عزير يا احبارو او رهبانانو ته. سربيره (علاوه) په دې مونږ د الله تعالىٰ ګرد (تول) احکام ومنل او د ده د ګردو (تولو) انبياو او کتابونو تصديق مو وکړ او په حقه او رښتيا سره ئې منو او د ده د وروستي حکم په مقابل کښې مو غاړه کيښوده او تاسي ځيني ومنل او ځيني مو ونه منل او له وروستي تصديق څخه بيخي منکر شوئ.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ ۭ فَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَاۗءِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِهٖ ۭ

او هم داسې (چه نازل کړی وو مونږ په نورو انبیاؤ کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات) ایمان راوړی دوی په دی (قرآن) او ځینی له دغو (عربو) هغه څوک دی چه ایمان راوړی په دی

تفسیر: یعنی په دغه قرآن کښی ستاسی د کتابونو کوم یو حکم نشته چه تاسی د هغه په قبلولو کښی تردد لرئ ؟ هم هغسی چه پخوانیو انبیاؤ صحیفی او کتابونه په یوه پسی به بل نازلیده هم داسی په نبی آخرالزمان هم دغه لاځواب مقدس کتاب نازل شوی دی نو تاسی د هغه له منلو څخه ولی دومره انکار کوئ؟.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾

او نه منکریږی په آیتونو زمونږ مګر کافران

تفسیر: یعنی هغه کتابیان چه د خپلو حقانی کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهیدلی دی، هغوی به دغه قرآن هم ومنی او انصافاً هم ښائی چه وئی منی لکه چه له هغوی ځینی هغه کسان چه منصفان دی هغوی د ده صداقت د زړه له کومی نه یوازی کتابیان بلکه د عربو ځینی خلق هم چه په پخوانیو کتابونو بیخی نه پوهیږی، دغه قرآن هم منی په حقیقت کښی د عظیم الشان قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دی چه له حق پټوونکی او نه منونکو خلقو نه پرته (علاوه) بل هیڅوک د ده له صداقت او منلو څخه نشی منکریدی.

وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾

او نه وی ته (ای محمده!) چه لوست به تا پخوا له دی قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه) او نه به دی لیکه دغه (کتاب) په ښی لاس خپل (او که چیری وی ته لیکونکی، لوستونکی) نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلقو)

تفسیر: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څلویښت کاله په هم دغو مکیانو کښی تیر شول. تول په دی پوهیږی او خبر دی چه په دغو څلویښتو کلونو کښی محمد

صلی الله علیه وسلم هیڅ یو معلم او استاد ته نه دی ناست، نه ئی کوم کتاب لوستی دی او نه ئی په خپل مبارک لاس کښې قلم اخیستی دی. که داسې وی نو امکان ئی درلود (لرلو) چه دغو باطل ویونکو به داسې شبهې او تصور کاوه چه ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به تول پخوانی کتابونه لوستی وی او د هغو له منځه به ئی ځینې یاداشتونه او اقتباسات کړی وی او بیا به ئی هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړی وی چه اوس ئی خلقو ته اوروی که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسې ادعاء غلطه وه ځکه چه هیڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د تولې دنیا علماء او فضلاء سره راتول شی او د ګردو (تولو) مخلوقاتو قوت په دغه لاره کښې صرف شی خو بیا هم دوی داسې یو بی مثاله کتاب نشی جوړولی خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورتله لیکن کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم امینتوب له مسلماتو او منل شوو خبرو څخه دی نو د دغی سطحی شبهې بیخ هم وویستل شو خو سره له دی هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو (تدبیرونو) او چتی (بیکاره) خبرو خوله ونه تړله لکه چه داسې به ئی ویل ﴿وَقَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ جزء ۱۸ د فرقان اوله رکوع) ۵ آیت

بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دی ښکاره په سینو د هغو کسانو کښې چه ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنی مومنان چه یادوی ئی)

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دی زده کړی بلکه دغه وحی چه په ده نازلیږی تل به بی د لیکلو سینه په سینه جاری پاتی وی او د الله تعالیٰ په فضل به د علماؤ، فضلاؤ، حفاظو او قراؤ په سینو کښې د ده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږی. نور آسمانی کتابونه نه یادیدل او دغه کتاب یادیږی او په حفظ سره ساتلی او باقی پاتی دی لیکل پری سربیره او علاوه دی (موضح په لږ توضیح سره)

وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿۴۹﴾

او نه منکریږی په آیتونو زمونږ (هیڅوک) مګر بی انصافان ظالمان

تفسیر: یعنی د بی‌انصافی علاج به څرنګه وکړی شی که یو سړی له خپله ځانه سره داسې غوته کړی وی چه زه به له سره ربښتیا خبره نه منم او د ډیرو روښانو او څرګندو (ښکاروو) شیانو څخه به هم انکار کوم (نو د داسې وضعیت علاج نشته).

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ ۖ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾

او وائی (دغه د مکی کفار) چه ولی نه نازلولی شی په دغه (محمد) معجزی له (طرفه د رب د ده ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه معجزی (خاص) په نزد د الله دی او بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی دغه خبره زمونږ په واک (اختیار) او قبضه کښی نه ده چه کومه معجزه چه تاسی ئی غواړئ زه هغه معجزه تاسی ته دروښیم او نه د کوم نبی تصدیق په دی خبرو څه ارتباط لری. زما کار او وظیفه دا ده چه د بدی د بدو نتائجو څخه تاسی خبر کړم او په ښکاره او صافو الفاظو کښی تاسی ته د خیر او شر ګردی (تولی) لاری دروښیم که حق تعالیٰ زما د تصدیق له پاره څه معجزی هم تاسی ته ښیی اختیار لری.

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

آیا نه دی کافی دوی ته (له جهته د معجزی دا چه) بیشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چه تل لوستل کیږی په دوی باندی بیشکه چه په دی (کتاب باقی الی الابد) کښی خامخا رحمت مهربانی او ذکر، پند دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی آیا دغه معجزه نه ده کافی؟ له دغه کتاب نه چه تاسی ته ئی د شپی او ورځی لولی او اوروی بله معجزه به څه وی؟ آیا نه ګورئ چه د دی کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړی ده؟ او څنګه د الله تعالیٰ له رحمته مستفید شوی دی.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِىْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافی دی الله په منځ زما او په منځ ستاسی کښې شاهد (په صدق زما او تکذیب ستاسی) چه ورمعلوم دی هر هغه شی چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه شی چه) په ځمکه کښې دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ځمکه او د ده تر آسمان لاندی زه ښکاره او په څرگند دول (طریقه) د رسالت دعوی کوم چه هغه ئی اوری او گوری بیا ورځ په ورځ ماته او زما نورو ملگرو ته ترقی او پرمخ تگ راپه برخه کوی او تعداد او شمیر مو را زیاتوی او پرله پسی دول (طریقه) زما د دغی دعوی عملی تصدیق کوی. زما په ژبه زما په لاسونو د قدرت داسی خارق العاده معجزی څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغو د مثل او نظیر له وړاندی کولو څخه ټول پیریان او انسانان عاجز دی. آیا زما د صداقت لپاره د الله تعالیٰ دغه شهادت کافی نه دی؟

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا بِاللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۵۲﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په باطل او کافران شوی دی په الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چه کفر ئی په ایمان بدل کړی دی)

تفسیر: د انسان لویه بدبختی او زیان دا دی چه دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره دول (طریقه) باطله هم وی ژر منی او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وی نه ئی منی او تری انکار کوی.

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ۗ وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ الْعَذَابُ ۗ وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۳﴾

او بیړه (تلوار) کوی (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب او که نه وی (هغه) نیته تاکلی (مقرر) شوی (له پاره د عذاب) نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سم د لاسه) او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر (د راتگ په وخت ئی)

تفسیر: یعنی منکران وائی که مونږ په ناحقه او باطله یو نو په مونږ باندی ولی په هم دی دنیا کښی آفت او بلا نه نازلیږی ؟ نو د دوی د دغی غوښتنی ځواب داسی ورکړ شو چه که نه وی هغه نیته تاکلی (مقرر) شوی نو خامخا به راغلی ؤ دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سم د لاسه او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر د راتګ په وخت ئی یعنی هر شی په خپل تاکلی (مقرر) وخت کښی راتلونکی دی. مه وارخطا کیږئ تاسی هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته کیدونکی یئ. حضرت شاه صاحب لیکی «د دغه امت عذاب هم دغه ؤ چه د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول لکه د مکی معظمی په فتح کښی گرد (تول) مکیان بی‌خبره وو چه محمدی لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۖ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

بیره (تلوار) کوی کفار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کښی) حال دا چه بیشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو (یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چه لاندی به کړی دوی عذاب له پاسه (د سرونو) د دوی او له لاندی د پښو د دوی نه او وبه وائی دوی ته (الله د پرښتو په ژبه) وڅکئ تاسی (خوند د سزا) د هغه (عمل) چه وئ تاسی چه کاوه به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښائی د آخرت عذاب مراد وی لکه چه له ځواب څخه ئی معلومیږی یعنی دوی د آخرت عذاب چتی (بیکاره) غواړی، دوی خو هم دا اوس په هم هغه عذاب کښی پراته دی. دغه کفر شرک او عصیان که دوزخ نه دی نو څه شی دی؟ چه دوی ئی له هری خوا چار چاپیر نیولی او احاطه کړی ئی دی. له مرګه وروسته د دغو گردو (تولو) خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورښکاره کیږی او دوی به ګوری چه په څه شان به دوی د دوزخ په اور کښی سوځی؟ په تیره بیا څه وخت چه د دوی هم دغه اعمال د جهنم د اور مار او لړم په شان متمثل کیږی او دوی عذابوی.

دا به الله تعالیٰ وائی یا به هم هغه عذاب وائی لکه چه د زکوٰة نه ورکوونکی په باب په حدیث کښی راغلی دی چه د هغه مال به مار ګرځاوه شی او د ده په غاړه کښی به لکه غاړکی لویږی او دی به له ستونی څخه نیسی او څیروی به ئی او داسی به ورته وائی چه زه ستا مال یم او زه

ستا خزانه یم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿٥٧﴾

ای بندگانو زما هغو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) بیشکه ځمکه زما ارته ده (نو د ویری له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ!) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسی (په هر هغه ځای کښی چه مامون اوسئ!) دغه د مکی معظمی کفار که تاسی ربړوی (تکلیفوی) او خپه کوی نو د الله تعالیٰ ځمکه خو تنگه نه ده بل چیری لاړ شئ او هلته د الله تعالیٰ په عبادت مشغول شئ!. هر یو نفس (ژوندی) څکوونکی د مرگ دی (یعنی خامخا مری) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږی (د جزاء له پاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه کفارو په مکه معظمه کښی ډیر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ نو مسلمانانو ته حکم وشو چه هجرت وکړئ! لکه چه د مسلمانانو اتیا یا دری اتیا کورنی حبشی ته لاړی، د همغه په نسبت دلته وائی چه دغه د څو ورځو ژوندون هر چیرته چه ممکن وی هم هغلته ئی تیر کړئ بیا وروسته له هغه گرد (تول) سره یو ځای کیدونکی یئ! او ماته راتلونکی یئ! په دغه سره مهاجرینو ته تسلی ورکړی شوه څو په دوی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت (جدائی) او د وطن لری والی آسان شی او د ډیرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړی.» گواکی دغه ئی ور وښودل چه وطن، اقارب، خپل، خپلوان، دوستان، یاران لوی، واړه او نور نن یا سبا هرومرو (خامخا) له تاسی څنی جلا (جدا) کیدونکی دی فرض ئی کړئ که نن مو له مکی معظمی څخه هجرت ونه کړ نو یوه ورځ خو خامخا له دغی دنیا څخه هجرت کوونکی یئ مگر هغه تلل به بی اختیاره وی. د بندگی او عبادت مفهوم دا دی چه په خپله خوښه او اختیار سره له هغو شیانو څخه ځان وساتئ چه د حقیقی معبود د عبادت په لیار کښی مزاحم کیږی او خلل پیدا کوی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿٥٨﴾

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته له جنته په جګو (اوچتو) مانیو کښې چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی (ځغلور) حال دا چه تل به اوسیږی په دغو (مانیو کښې) ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو (دا جنت) هغه (عاملان) چه صبر ئی کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوی

تفسیر: یعنی هر څوک چه له صبر او استقلال سره د ایمان او اسلام په لاره تینګ ثابت او قایم وی او په پاک الله اعتماد او توکل وکړی او خپل کور او کهول پریږدی او له خپل وطن څخه ووځی نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږی او د دی ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شی.

وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

او ډیر دی له خوځیدونکو (ذیروحو په ځمکه) چه نه پورته کوی دوی رزق خپل (له وجی د ضعف) الله رزق رسوی هغوی ته او تاسی ته هم او هم دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه پوه دی (په تولو احوالو)

تفسیر: په دغه سره ئی د روزی له پلوه اطمینان او ډاډ راکړ چه د زیاترو ساکښانو (جاندارو) په ځایونو کښې د بلی ورځی خوراک او روزی نه وی، په نوی ورځی کښې نوی روزی وررسیږی (موضح) بیا نو هغه الله تعالیٰ چه ساکښانو (جاندارو) ته رزق، روزی رسوی آیا خپلو وفادارو عاشقانو او خاصو بندګانو ته به ئی نه رسوی؟ ښه وپوهیږئ چه حقیقی رزاق خو هم هغه دی چه د ګردو (تولو) خبری اوری د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږی د هر یوه ظاهر و باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیڅا زیار (محنت) او خواری د ده په دربار کښې بی ځایه نه پاتی کیږی، هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لیاره کښې خپل وطن پریږدی او محض لله وتلی وی د دوی دغه هجرت له سره نه ضایع کیږی دوی دی د معیشت د وسائلو او د سامان د وړلو چه له خپله ځانه سره ئی یوسی هیڅ فکر ونه کړی څومره ساکښان (جاندار) دی چه د دوی رزق روزی د دوی په شاګانو نه دی بار او له خپلی روزی سره هر چیری نه ګرځی خو حقیقی رازق دوی ته

هره ورځ رزق او روزی رسوی.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾

او قسم دی که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده! داسی) چه چا پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه؟ او مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی لمر او سپوږمی نو خامخا وائی هرومرو (خامخا) (د مکی کفار چه) الله (پیدا کړی دی له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شی (له توحید څخه)

تفسیر: یعنی تاسی ګرد (تول) پوهیږئ چه د رزق او روزی تول آسمانی او ځمکنی اسباب الله پیدا کړی دی نو بیا ولی پری اعتماد او اطمینان نه کوئ؟ چه هم هغه به ئی دررسوی مګر په هم هغه میچ او اندازه چه د الله تعالیٰ اراده وی نه هغومره چه تاسی ئی غواړئ دغه ئی په راتلونکی آیت کښی راښولی دی (موضح)

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

الله پراخوی رزق دپاره د هر هغه چا چه اراده وکړی (د پراخی ئی) له بندګانو خپلو څخه او تنګوی ئی په ده (که اراده وکړی د تنګی ئی) بیشکه چه الله په هر شی ښه عالم دی

تفسیر: یعنی په میچ او اندازه کوی ئی داسی نه چه بیخی ئی نه ورکوی بیشکه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی ښه عالم دی یعنی په دی باندی یوازی هم دی عالم او خبر دی چه چاته ئی ورکړی؟ او څومره ئی ورکړی؟

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ

مِنۢ بَعۡدِ مَوۡتِهَا لَيَقُوۡلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلِ الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ ؕ بَلۡ اَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۳﴾

او بیا قسم دی چه که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده! داسی) چه چا نازلی کړی دی (له طرفه) د آسمان (څخه اوبه پس ژوندی کړی ئی ده په دی اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالی) د دی نو خامخا وائی دوی هرومرو (خامخا) چه الله (نازلی کړی دی! نو له دغه اقرار سره سره ولی شریک ورته پیدا کوی) ووایه (ای محمده!) تول ثناء الله ته ده بلکه زیاتری د دوی نه لری عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لری)

تفسیر: یعنی باران هم په هر چا او هر ځای یو برابر نه اوری هم داسی د حال او احوال په بدلولو کښی هم دومره ځند (ایسارتیا) او دیل نه پیښیږی یا کله الله په لږ وخت کښی خوار او غریب غنی او شتمن ګرځوی.

وَمَا هٰذِهِ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَاۤ اِلَّا لَهۡوٌ وَّلَعِبٌ ؕ وَاِنَّ الدَّارَ الۡاٰخِرَةَ لَهِىَ الۡحَيَوَانُ ۘ لَوۡ كَانُوۡا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۶۴﴾

او نه دی دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا مګر عبث او لوبی دی او بیشکه چه دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعی حیات (او ژوندون) که چیری وی دوی چه پوهیدلی. (نو نه به ئی غوره کوله دنیا په آخرت)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه د دی دنیا په څو ورځنی ژوندون کښی زیاتره د آخرت په فکر کښی اوسی ځکه چه اصلی او دائمی ژوندون هم هغه دی. نه ښائی چه څوک د دنیا په لوبو او تماشو کښی ډوب او د آخرت له فکر او یاد څخه بیخی غافل شی. بلکه د دی دنیا په ژوندون کښی ښائی د هغی دنیا دپاره تیاری وکړی او د عقبیٰ د سفر دپاره ځان ته څوړی او توښه برابره کړی.

فَاِذَا رَكِبُوۡا فِى الۡفُلۡكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخۡلِصِيۡنَ لَـهُ الدِّيۡنَ ۚ فَلَمَّا نَجّٰىهُمۡ اِلَى الۡبَـرِّ اِذَا هُمۡ يُشۡرِكُوۡنَ ﴿۶۵﴾ لِيَكۡفُرُوۡا بِمَاۤ

اٰتَیْنٰهُمْ وَلِیَتَمَتَّعُوْا فَسَوْفَ یَعْلَمُوْنَ ﴿۶۶﴾

پس هر کله چه سپاره (سواره) شي دوی په بیړی (یا جهاز) کښې نو بولي دوی (هلته یوازی) الله په داسې حال کښې چه خالص کوونکي وی دوی دغه (الله) ته دین (اعتقاد) خپل پس هر کله چه نجات ورکړی (الله) دوی ته وچې ته ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسي له الله سره (لکه پخوا) دپاره د دې چه کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چه ورکړی ؤ مونږ دوی ته او چه ګټه (فائده) واخلي دوی (په عبادت د بتانو) پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل)

تفسیر: یعني لازم خو داسې ؤ چه انسان په دنیوی عیش او عشرت کښې په دې اندازه اخته او مشغول نشي چه د الله تعالیٰ او د عقبیٰ له یاده بیخي غافل شي. لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چه د دوی جهاز یا بیړی طوفاني شي نو په ډیر اخلاص او پوره عقیدې سره پاک الله یادوی بیا څه وخت چه هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لرې شي او صحیح او سلامت په وچه کښې قدم کیږدی نو د الله تعالیٰ هغه ګرد (ټول) انعامونه او احسانونه هیروی، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کیږی ګواکې مطلب دا شو چه د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران کوی. او په دنیوی خوندونو او چرچو کښې مشغولیږی خیر ښه دې دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډیر نژدې دی چه دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده (ښکاره) شي چه د دغه بغاوت شرارت، احسان هیرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنګه وی؟

اَوَلَمْ یَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّیُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ؕ اَفَبِالْبَاطِلِ یُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ یَكْفُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

آیا نه وینی (نه پوهیږی) چه بیشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا ښار د دوی مکه) حرم امن ورکوونکی (له آفتونو نه) حال دا چه چور کیږی (تښتولی کیږی) نور خلق له چاپیره د دوی آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړی دوی او په نعمت د الله (چه حرم کښې اوسیدل او امن دی) کافران کیږی.

تفسیر: د مکې معظمې خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیری او ضرر څخه محفوظ ؤ. حال دا چه نور د عربستان په ګردو (ټولو) ځایونو کښې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او

جنجال بازارونه تاوده وو نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان منی. مگر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه منی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه وتړی په الله دروغ (چه بی حجته ورته شریک نیسی) یا تکذیب وکړی د حق (رسول او قرآن) کله چه راشی هغه ده ته (بلکه له ده نه ډیر ظالم نشته) آیا نشته «بلکه شته» په دوزخ کښی ځای د هستوگنی له پاره د کافرانو

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) څخنی لوی ظلم او ناانصافی دا ده چه بل کوم مخلوق د دی لوی خالق شریک وگرځول شی، یا پاک الله ته د داسی خبرو نسبت وکړی شی چه د الوهیت له شان او عظمت سره وړ (مستحق) او لایق نه وی. یا د هغو انبیاؤ په تکذیب او دروغجنولو لاس پوری کړی چه د رب العزت له جانبه ئی دیانت او صداقت راوړی وی آیا دغو ظالمانو ته نه ده معلومه چه د منکرانو د هستوگنی ځای دوزخ دی چه په داسی بیباکی او بیحیائی سره د عقل او انصاف په مری چاړه کاږی.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ

او هر څه هغه کسان چه کوښښ کوی تل په (دین د) مونږ کښی خامخا وبه ښیو هرومرو (خامخا) دوی ته لاری خپلی (چه مونږ ته پری راځی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه یوازی د الله تعالیٰ لپاره محنتونه کوی او ربړونه (تکلیفونه) گالی (برداشت کوی) او په راز راز (قسم قسم) مجاهداتو کښی مشغول او لگیا وی الله تعالیٰ دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا(رنړا) او نور ور په برخه کوی او د خپل قرب او رضاء یا د جنت او د لقاء لیاری ورښیی، څومره چه دوی په ریاضتونو او مجاهداتو کښی ترقی او پرمخ تگ کوی هغومره د دوی د معرفت او انکشاف درجه هم لوړیږی او په داسی خبرو پوهیږی چه بل څوک د هغه له سره احساس نشی کولی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

او بیشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته (مدد) کښی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حمایت او مرسته (مدد) د نیکی کوونکو سره دی.

تمت سورة العنکبوت بفضل الله تعالی فلله الحمد والمنة

«سورة الروم مکیة الا آیة (۱۷) فمدنیة وهی ستون آیة وست رکوعات رقمها (۳۰) تسلسلها (۸٤) نزلت بعد سورة الانشقاق ـ»

د الروم سورت مکی دی پرته (علاوه) د (۱۷) آیت چه مدنی دی (٦۰) آیتونه او (٦) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۰) او په نزول کښی (۸٤) سورت دی. وروسته د «الانشقاق له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الم ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدی) ځمکه کښی (ځمکی د عربو ته)

تفسیر: له «ادنی الارض» لګیدلی ځمکه یا رانژدی ځمکی څخه مراد د «اذرعات» او «بصری» په منځ کښی سیمه ده چه د شام په سرحد د حجاز سره نښتی او معظمی مکی ته نژدی پرته ده. یا به تری فلسطین مراد وی چه د رومیانو ملک نژدی ؤ یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وی چه «فارس» ته ډیره نژدی پرته ده. ابن حجر د ړومبنی قول تصحیح کړی ده. والله اعلم

وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ

او دغه (رومیان) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شی (په

پارسیانو) په څو کلونو کښې

تفسیر: یعنی د نهو کلونو په منځ کښې به رومیان غالب شی ځکه چه په لغت او حدیث کښې د «بضع» اطلاق له دریو ځنې تر نهو پورې شوی دی. په دغو آیتونو کښې عظیم‌الشان قرآن یو عجیب او غریب پخوا ویل پیشگوئی کړی ده چه د ده په صداقت یو لوی دلیل دی. واقعه داسی ده د دغی زمانی دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډیرو کلونو را په دیخوا په خپلو منځونو کښې سره په جنګ اخته وو له «۶۰۲ » عیسوی کال څخه د «۶۱٤» عیسوی کال تر آخره پورې د دوی د حریفانه جنګونو سلسله جاری وه لکه چه د «انسائیکلو پیډیا بریتانیکا (د برتانیی دائرة المعارف) د تصریحاتو څخه ښکاره ده په (۵۷۰) عیسوی کال کښې د محمد رسول الله شریف ولادت واقع او څلویښت کاله وروسته په سنه (۶۱۰) عیسوی کښې په نبوت مبعوث شو. مکیانو ته د روم او د فارس د جنګونو په متعلق خبرونه او اطلاعات رسیدل. په دغه وخت کښې د نبی کریم د نبوت دعوی او اسلامی تحریک د دغو خلقو په زړونو کښې د جنګی خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړی وه. د فارس مجوسی آتش پرستانو د مکی معظمی له بت پرستانو سره یوه ځان ته علاقه او ارتباط درلود (لرلو) او هغوی به ئی د مذهب له مخی خپل بلل او د روم نصرانیانو به د اهل الکتب توب له امله (وجی) د مسلمانانو دینی ورونه یا لږ تر لږه د هغو د نژدی دوستانو په منزله ګڼل کیدل کله چه به د فارسیانو د غلبی خبر راورسید نو د مکی معظمی مشرکانو به خوشالی کوله او په هغه سره به ئی د مسلمانانو په مقابل کښې په خپله غلبه او بری باندی فال نیوه او په خپلو زړونو کښې به ئی د ډیرو ښو توقعاتو امیدونه تړل مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسیدله چه ولی عیسائی اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کښې مغلوب شول؟ چه مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد ګرځیدلی یو بالاخر په سنه (۶۱٤) عیسوی کال څخه وروسته چه د نبوی له ولادت څخه په قمری حساب نژدی (٤۵) کاله او د نبوی بعثت څخه (۵) کاله تیر شوی وو، د خسرو پرویز (ثانی کیخسرو) په عهد کښې فارسیانو رومیانو ته ډیره سخته او مهلکه ماتی ورکړه شام مصر او وړوکی ایشیا او نور ډیر ممالک د روم د قیصر (هر قل) له لاسه ووتل او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کښې کلابند او محصور شو، د رومیانو دارالسلطنت تر خطری او تهدید لاندی راغی ډیر لوی لوی اسقفان او پادریان قید یا ووژل شول. له بیت المقدس ځنی د عیسائیانو ډیر لوی او مقدس صلیب د ایرانی فاتحانو په لاس کښې ولوید د روم د قیصر اقتدار بیخی له منځه لاړ ظاهراً هیڅ یو داسی وسایل او وسائط په نظر نه راتلل چه د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو دریدل او د فارسیانو د دغه بری او تسلط څخه به ئی خپل ځانونه بچ کول چه د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو ځنی به د مکی معظمی مشرکان ډیر خوښ او خوشالیدل او مسلمانان به ئی ځورول او د دی بری په اساس به ئی نوری خبری هم په خپلو زړونو کښې برابرولی. تر دی پوری چه ځینو له مشرکینو څخه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته وویل چه

«نن زمونږ ایرانی ورونو ستاسی رومی ورونو ته ماتی ورکړه او محوه ئی کړل سبا به مونږ تاسی ته هم داسی ماتی درکړو او له منځه به مو لری کړو» په دغه وخت کښی عظیم الشان قرآن د ظاهری اسبابو د سلسلی څخه بیخی مخالف داسی یو عام اعلان وکړ چه «بیشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوی دی، لیکن د نهو کلونو په موده کښی به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کیږی» د دغو پخوا ویلو په اساس حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه له ځینو مشرکینو سره شرط وتړه تر دغه وخته پوری داسی شرط تړل نه و حرام شوی که «تر دومره کلونو پوری رومیان بریالی (کامیاب) نشول نو زه به سل اوښان تاسی ته درکړم که نه تاسی به هم دومره اوښان ماته راکوئ!» په ابتدا کښی حضرت ابوبکر له خپلی رائی سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه تاکلی (مقرر کړی) ؤ، بیا ئی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوی مدلول یعنی په نهو کلونو معاهده وتړله. دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللی اقتدار او وقار د اعادی په نسبت ترتیبات ونیول او په اقداماتو ئی لاس پوری کړ او داسی نذر ئی پر خپل ځان ومانه «که الله تعالیٰ ماته پر پارس بری راکړ نو له «حمص» څخه به پیاده «تر ایلیا» یعنی بیت المقدس پوری لاړ شم.» د الله تعالیٰ شان او قدرت ته وګورئ چه د قرآن له دغو پخوا ویلو سر سم برابر د نهو کلونو په موده کښی یعنی له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کښی څه وخت چه مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو او په خوشالی او خوښی کښی وو، د دغه خبر له اوریدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول چه د روم کتابیانو ته هم الله تعالیٰ پر پارسی مجوسیانو بری او فتح ورکړه. په دغه ضمن کښی د مکی شریفی مشرکین لا سپک او ذلیل شول د عظیم الشان قرآن د دغه محیر العقول پخوا ویلو د صداقت له مخی ډیر کسان په اسلام مشرف شول او حضرت ابوبکر صدیق خپل هغه سل اوښان د مکی د مشرکانو څخه واخیستل چه د رسول الله له ارشاد سره سم خیرات کړل شول. فلله الحمد علیٰ نعمائه الظاهرة وآلائه الباهرة.

لِلّٰهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِنۢ بَعْدُ ؕ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دی نه چه پارس په روم باندی بری ومومی) او وروسته (له دی نه چه روم پر پارس باندی غلبه ومومی او امر ئی تل نافذ دی)

تفسیر: یعنی ړومبی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ګرد (تول) بلکه نور تول امور د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی او یوازی په هم دغومره خبری سره د کوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشی کیدی ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾

وَيَوْمَئِذٍ يَّفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۴﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ ۭ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۵﴾

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان په نصرت د الله (له کتابيانو سره په مجوسيانو) مرسته (مدد) کوي (الله) له هر هغه چا سره چه اراده وکړي د نصرت ئې او هم دی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ډير رحم والا

تفسير: يو خو په دغه ورځ د فتح په خوښي برسيره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چه رومي کتابيان چه نسبتاً مسلمانانو ته نژدي وو په پارسي مجوسيانو غالب شول او د قرآن د دغو پخوا ويلو په صداقت باندي ګرد (تول) سره وپوهيدل او د سر په سترګو ئې وليدل. او د مکې شريفې کفارو ته هر راز (قسم) ذلت ور په برخه شو. نو د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وکړي چه مغلوب ئې وګرځوي نو هيڅوک ئې مخه نشي نيولی او پر هر چا چه د مهرباني اراده وکړي نو ئې بې له هيڅ مزاحمت او ممانعت ضرور غالب ګرځوي.

وَعْدَ اللّٰهِ ۭ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۶﴾

وعده کړې ده الله (وعده کول) خلاف نه کوي الله له وعدې خپلې وليکن زياتره خلق نه پوهيږي (په دې چه د الله په وعده کښې خلاف نشته)

تفسير: يعني زياتره خلق نه پوهيږي چه په غالبولو او مغلوبولو کښې د الله تعالیٰ څه څه حکمتونه شته او کله چه دې د قدرت کوم کار کول غواړي نو د هغه له مخه ګرد (تول) ظاهري موانع او عوايق لرې کيږي نو ځکه زياتري ظاهر ليدونکي خلق بې له ظاهري اسبابو په الله تعالیٰ اعتماد نه لري او د يو چا د عارضي برې او غلبې له ليدلو څخه داسې ګڼي چه د الله تعالیٰ په دربار کښې به هم هغه مقبول وي.

يَعْلَمُوْنَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ښ وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿۷﴾

(بلکه) پوهیږی په ښکاره سطحی شیانو له دغه ژوندون لږ «(خسیس)» د دنیا څخه حال دا چه دوی له آخرت نه (چه مقصود له ودانی د دی دنیا دی) هم دوی غافلان دی.

تفسیر: یعنی دغه خلق د دنیوی ژوندون په ظاهری سطح باندی پوهیږی د دی دنیا آرام، خایست، سینګار، خوړل، څښل، اغوستل، یوی کول، کرل، ریبل، ګټی کول، په خوندو او مزو سره ژوندون او ښی شپی ورځی تیرول د دوی د پوهی او تحقیق انتهائی ځای او پړاو دی او له دی نه له سره نه دی خبر چه پر دغه فانی ژوندون پوری د بل یو باقی ژوندون سلسله هم تړلی ده چه کله انسان هلته وروړسیږی نو د دغه ژوندون ښه او بد نتائج او ثمری ور د مخه کیږی او دغه خبره ضروری نه ده کوم سړی چه په دغه دنیا کښی خوښ او خوشاله اوسیږی هلته دی هم خوښ او خوشال وی. آخر د آخرت معامله خو لری ده هم دلته وګورئ چه یو شخص یا یو قوم کله کله په دنیا کښی لوړ (اوچت) مقام ته رسیږی لیکن د هغه آخری انجام او خاتمه پرته (علاوه) له ذلت او ناکامی څخه بل شی نه وی.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِم ۗ مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ

آیا فکر نه کوی دوی په نفسونو خپلو کښی (چه عالم صغیر دی) چه نه دی پیدا کړی الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چه په منځ د دغو دواړو کښی دی مګر په حقه سره او په نیتی تاکلی (مقرر کړی) شوی

تفسیر: یعنی د دنیا دغه زبردست انتظام خوشی چتی (فضول) او بیکاره نه دی دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لری چه هغه به په آخرت کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی). هو که دغه سلسله تل تر تله هم داسی چلیدی نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دی دنیا په تغیراتو او احوالو کښی له فکر او غور کولو څخه دغه راڅرګندیږی چه دغه دنیا هم ضرور یو حد او انتها لری لهٰذا په یوی تاکلی (مقرر کړی) وعدی به دغه دنیا فنا کیږی او یوه بله دنیا به د دی دنیا د نتیجی په شان منځ ته راشی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ۝٨

او بیشکه چه ډیر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کښې) خامخا منکران دی

تفسیر: دوی داسی ګڼی چه له سره الله تعالیٰ ته ورتګ نشته او نه به الله تعالیٰ له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلی او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوی.

اَوَلَمْ یَسِیْرُوْا فِی الْاَرْضِ فَیَنْظُرُوْا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ کَانُوْۤا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوْهَاۤ اَکْثَرَ مِمَّا عَمَرُوْهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّنٰتِ ؕ فَمَا کَانَ اللّٰهُ لِیَظْلِمَهُمْ وَلٰکِنْ کَانُوْۤا اَنْفُسَهُمْ یَظْلِمُوْنَ ؕ ۝۹

آیا نه ګرځی دغه کفار په ځمکه کښې پس ودی ګوری دا چه څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چه تیر شوی دی پخوا له دوی نه، چه وو هغه پخوانی ملتونه ډیر سخت له دغو کفارو له جهته د قوت او څیروله به دوی ځمکه (د اوبو، معادنو، کښتونو (فصلونو) او نورو دپاره) او ودانه کړی وه (کفارو پخوانیو) دغه ځمکه ډیره له هغې ځمکې نه چه ودانه کړی ده (د مکې کفارو) دغه (ځمکه) او راغلی وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره ؤ دلائلو (د قدرت او معجزو) او نه ؤ الله چه ظلم وکړی په دوی باندی ولیکن وو دوی چه پر نفسونو خپلو به ئی ظلم کاوه (د انبیاؤ په تکذیب سره)

تفسیر: یعنی ډیر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چه پخپل کښت (فصل) او کر او زیار (محنت) او زحمت ئی د ځمکې مخ ډیر ښه ودان، سمسور او تک شین کړی ؤ، او پکښې ئی کاریزونه، ویالی، کوهی کانونه (درنګونه) او نور ایستلی وو او د دغو منکرینو په نسبت د ډیر عظمت، قوت او شوکت خاوندان وو. او تهذیب او تمدن ته ئی زیاته تقویه او ترقی ورکړی وه او ډیر اوږده عمرونه به ئی کول او د ځمکې مخ ئی له دوی نه زیات ودان کړی ؤ بالاخر هغوی نن ورغ چیری دی ؟ کله چه د الله تعالیٰ رسولان له ښکاره ؤ معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل او دوی د هغوی تکذیب وکړ. نو آیا تاسو ونه لیدل او وا مو نه وریدل چه د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه ؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځیدل ؟ د دوی ویجاړی مینی کندوالی اوس هم هر سیاح او مسافر او د هغو له شاؤ خواؤ څخه هر تیریدونکی لیدلی او تری

پند او عبرت اخیستی شی نو آیا دغه بې‌فکران له دی نه څه پند او عبرت نه اخلی؟. ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ او نه ؤ الله چه ظلم وکړی په دوی ولیکن ؤ دوی چه پر نفسونو خپلو به ئې ظلم کاوه په تکذیب د انبیاؤ سره) د الله تعالیٰ په دربار کښې خو د ظلم امکان له سره نشته هو! دغه خلق پخپلو لاسونو خپل بیخ په تبر سره وهی او د داسی اعمالو او افعالو مرتکب کیږی چه د هغوی نتیجه پرته (علاوه) له تباهی او بربادی بل کوم شی نه دی. نو په دغه تقدیر سره دوی پر خپلو ځانونو پخپله ظلم کوی. که نه د الله تعالیٰ د عدل او رحم کیفیت خو داسی دی چه بی د رسولانو له لیږلو او بی له پوره پوهولو او هوښیارولو هیڅ څوک نه نیسی.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِ اللّٰهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ⑩

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چه بد ئې کړی ؤ ډیر بد (ځای چه جهنم دی) په دی سبب چه تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله او وو دوی (په دنیا کښې چه) په دغو آیتونو به ئې مسخری کولی

تفسیر: دغه نتیجه خو ئې په دنیا کښې لیدلی وه لیکن د تکذیب او استهزاء هغه سزاء چه دوی ته وروسته له دی نه په آخرت کښې رسیدونکی ده هغه خو بیله ده. موجوده‌ؤ اقوامو ته لازم دی چه د تیرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلی. ځکه هر یوه قوم چه پر کوم بد کار سزا موندلی وه بل ته په هم هغه بد کار باندی هم هغسی سزا ورکول کیږی د تولو اقوامو فناء هم لکه د هم دغه یوه قوم فناء وګڼئ! او د ګردو (تولو) سزا هم لکه هم هغه سزا قیاس کړئ!.

اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ⑪ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ⑫ وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَآئِهِمْ شُفَعَٰٓؤُا وَكَانُوا بِشُرَكَآئِهِمْ كَٰفِرِينَ ⑬

الله اول ځلی پیدا کوی خلق (انسان له نطفی) بیا اعاده کوی هغه بیا به خاص هم دغه (الله) ته بیول کیږئ تاسی (د مجازاتو له پاره) او په هغه ورځ چه قائم شی قیامت نا امیده (زړه ماتی) به شی ګنهکاران (مشرکان). او نه به

وی دوی ته له شریکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی او شی به دوی له شریکانو خپلو (پس له نااميدی) بیزاره منکران.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د الله تعالیٰ شریکان گرځوئ کله چه په مطلوب وخت کښی په کار ورنشی نو ورڅخه منکریږی او داسی به وائی ﴿ وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴾ قسم دی په الله چه مونږ مشرکان نه ؤ».

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾

او په هغه ورځ چه ودریږی قیامت په دغه ورځ کښی تار په تار خپاره (خواره) به شی گرد (تول) مخلوقات (په دی شان سره)

تفسیر: یعنی نیک او بد او هر قسم خلق به سره بیل کړل شی. او هره یوه ډله به جلا جلا (جداجدا) خپلو ځایونو ته ورسوله شی چه تفصیل ئی په دغه راتلونکی آیت کښی راځی

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾

پس هر څه هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس دوی به په روضه (د جنت) کښی خوشاله کړل شی (چه له ډیری خوشالی به ئی مخونه تجلی کوی)

تفسیر: یعنی په انعام او اکرام سره به پری رحمت وکړ شی. او له هر راز (قسم) لذت او خوښی ځنی به مستفید او متمتع شی دغه د نیکانو د هستوگنی ځای دی. له دی نه وروسته د بدانو ځای هم راښیی، مطلب ئی دا چه د دواړو په منځ کښی به داسی تفریق او بیلتون وکړ شی چه له هغه ځنی به بل زیات کوم بیلتون امکان ونه لری.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾

او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه (د قرآن) زمونږ او (کافران دی) په ملاقات د آخرت پس دغه کسان په عذاب کښی حاضر کړی شوی دی. پس (تسبیح ووایئ د الله) تسبیح د الله کله چه داخل شئ په بیګا (ماښام) کښی او کله چه ننوځئ په سبا کښی او خاص هم ده ته د ټولو ثناء صفت په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی او کله چه ننوځئ په آخر د ورځی کښی او کله چه ننوځئ په (وخت د) مازپښین کښی

تفسیر: یعنی که جنت غواړئ نو الله تعالیٰ یاد کړئ چه د هغه یاد په زړونو، ژبه، اعضاؤ او ټولو جوارحو سره کیږی په لمانځه کښی د دریو واړو ډولو (طریقو) یاد سره جمع کړی شوی دی او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دی چه په دغه آیت کښی بیان شوی دی یعنی سبا او ماښام چه مغرب او عشاء پکښی شامل دی د ورځی وروستی وخت مازیګر او مازپښین کله چه لمر له نصف النهاره واوړی چه هم دغه پنځه واړه وختونه د لمانځه دی په دغو وختونو کښی د الله تعالیٰ د رحمت یا قدرت یا عظمت آثار لا زیات ښکاره او ظاهریږی. لمر د اجسامو په عالم کښی له ګردو (ټولو) ځنی لویه او روښانه کره ده چه بالواسطه یا بلاواسطه د ده له فیض او تاثیر څخه به د اسبابو په عالم کښی ښائی هیڅ یو مادی مخلوق مستثنیٰ نه وی. لکه چه د «ارض النجوم» مصنف دغه موضوع په ډیره شرح او بسط سره ثابته کړی ده په هم دی بنا د ستوریو عابدانو لمر خپل لوی معبود ګرځولی ؤ چه د هم هغه په لوری د حضرت ابراهیم علیه السلام په دغه قول ﴿ هَٰذَا رَبِّي هَٰذَا أَكْبَرُ ﴾ کښی اشاره ده د دوی د عجز او بیچارګئ او د لمر پرستانو له دغه لوی فیض ځنی د محرومی ښکاره مظاهره هم په هم دغو پنځو وختونو کښی کیږی. سهار څه وخت چه لا لمر نه وی راختلی او غرمه څه وخت چه لمر په زوال شروع کوی او د ده په عروج کښی کمی پیښیږی او مازدیګر کله چه د ده په حرارت او رڼا (رڼرا) کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره ضعف واقع کیږی او له غروب څخه وروسته کله چه د ده نورانی وړانګو له اتصال څخه د ده عابدین په کلی ډول (طریقه) سره محرومیږی بیا د ماسخوتن په وخت کله چه شفق هم بیخی غائب شی او د رڼا (رڼرا) ډیر خفیف آثار هم په افق کښی باقی پاتی نشی په دغو وختونو کښی موحدینو ته حکم وشو چه د لوی خدای عبادت کوئ! او د لمانځه په ابتداء کښی په «الله اکبر» ویلو سره د هغه لوی موحد ابراهیم خلیل الله اقتدا کوئ چه هغه له «هذا ربی هذا اکبر» څخه وروسته ویلی وو ﴿ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ جزء ۷ (د انعام (۹) رکوع) ۷۹ آیت ښائی په دغه آیت کښی ﴿ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ ویلو سره ئی د دی مطلب یادونه کړی وی چه د تسبیح او تنزیه او یادولو لایق هم هغه جامع الصفات ذات کیدی شی چه د ده حمد «ثنا» او ښیګڼی (فائدی) د

آسمانونو او ځمکې تول کائنات د حال او قال په ژبه بیانوی. بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لرې که څه هم په نظر کښې ډېر لوی او خورا (ډېر) ستر هم ښکاره شي وروسته له دې نه د لوی خدای د ځینو عظیمه ؤ شئونو او کامله ؤ صفاتو بیان دی څو د معبودیت استحقاق په پوره دول (طریقه) ښکاره او څرګند شي په دغه ضمن کښې د بعث بعدالموت په مسئله هم کافي رڼا (رڼرا) اچولې شوې ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

راوباسي (الله) ژوندی له مړي (لکه مرغه له هګۍ نه عالم له جاهل څخه) او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالم څخه هګۍ له مرغه څخه) او ژوندی کوي ځمکه پس له مرګه (وچوالي) د هغې او په مثل (د راویستلو د دغو شیانو) راویستل کیږئ تاسي (له قبرونو نه)

تفسیر: یعنی انسان له نطفې څخه او نطفه له انسان څخه، مرغان له هګۍ څخه، هګۍ له مرغانو څخه، مؤمن له کافر څخه، کافر له مؤمن څخه پیدا کوي. او ځمکه څه وخت چه وچه کلکه او مړه شي نو د خپل رحمت په اوبو سره ئې ژوندۍ او سمسوره کوي. لنده دا چه موت او حیات حقیقي وي که مجازي، حسي وي که معنوي د دې تولو واک (قبضه) او اختیار د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښې دی. نو بیا ستاسي ژوندي کول او له قبرونو ځنې بیا راپاڅول د ده په نزد کوم سخت او مشکل کار نه دی بلکه الله تعالیٰ ته خورا (ډېر) آسان دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

او یوه له نښنو (د قدرت) د دغه (الله) دا ده چه پیدا ئې کړ (اصل د) تاسي له خاورو بیا اوس تاسي یئ بشر خوریږئ (په ځمکه کښې)

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام ئې له خاورو څخه پیدا کړ. بیا د الله تعالیٰ دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وګورئ چه د هغه اولاد ئې په څه اندازه ډېر او تر کومې پیمانې ئې په ځمکه کښې خور کړ او له دغه خوریدلو نه وروسته ئې په څه اندازه عجیبې او غریبې هوښیارۍ د خاورو دې مجسمې وښودلې.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته له نفسونو (ځانونو) ستاسی ښځی (جوړه) دپاره د دی چه مائل شئ دوی ته (او مطمئن اوسئ) او ګرځولی ئی ده په منځ ستاسی (او د ښځو) کښی دوستی او مهربانی بیشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کښی خامخا ډیری نښی د قدرت دی دپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (د الله په صنع کښی)

تفسیر: یعنی ړومبی ئی له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړ بیا ئی له آدم علیه السلام څخه د ده جوړه پیدا کړه څو له هغی څخه انس او اطمینان واخلی او په خلقی ډول (طریقه) ئی د دواړو صنفونو نارینه او ښځی په منځ کښی خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو څو د ازدواج اصلی مقصود تری حاصل شی. لکه چه د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسیدلو څخه انسانی نسل په دنیا کښی خپور (خور) شو. لکه چه الله تعالیٰ د النساء د سورت په (۱) رکوع ۱ آیت کښی وائی ﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ﴾

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ ﴿۲۲﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) پیدا کول د آسمانونو او (پیدا کول د) ځمکی او اختلاف دی د ژبو ستاسی او (بل اختلاف دی) د رنګونو ستاسی بیشکه په دغه (اختلاف کښی) خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی دپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد (تول) انسانان ئی له یوه مور او پلار څخه پیدا او سره ئی مخلوط او میشته او د ځمکی په تولو نقاطو کښی ئی خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا ئی سره بیله کړه. که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشی د ژبی په اعتبار محض پردی او اجنبی ښکاری. بیا

وګوری چه د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بیشماره انسانان پیدا شوی دی مګر هیڅ یوه داسی جوړه انسانان نه پیدا کیږی چه د هغو شوندی، ژبی لهجه تلفظ، د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وی. هم هغسی چه د هر انسان شکل او صورت او رنګ او نور سره جلا (جدا) او ممتاز دی غږ او شونډی او لهجه ئی هم بیخی سره بیل دی، هیڅ یو داسی دوه انسانان نه پیدا کیږی چه د دوی په غږ او رنګ، هیئت، وضعیت کښی کومه بیلوونکی علامه او نښه نه وی. د عالم له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې نوی نوی صورتونه، او د وینا او تکلم نوی نوی حالات لیدل کیږی او سره له هغه د الله تعالیٰ خزانه هم هغسی ډکه پرته دی. په واقع کښی دغه د الله تعالیٰ لوی قدرت څخه څومره یوه لویه نښه ده. فتذکروا یااولی الالباب!

وَمِنۡ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمۡ بِالَّيۡلِ وَالنَّهَارِ وَابۡتِغَآؤُكُمۡ مِّنۡ فَضۡلِهٖ ؕ

او (ځینی) له نښو (د کامل قدرت) د دغه (الله) خوب ستاسی دی په شپه کښی او په ورځ کښی او طلب ستاسی دی (په ورځ کښی) له فضله د الله

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «د انسان دوه حالتونه سره بدلیږی. که ویده شی نو د تیږی (ګټی) په شان بی هوشه او بیخبره پروت وی او که د رزق او روزی په تلاش لګیا شی نو په داسی پوهه او هوښیاری لګیاء کیږی چه د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کیږی. په اصل کښی شپه د خوب دپاره ده او ورځ د روزی د تلاش لپاره مخصوصه ده نو ځکه په هم دغو دواړو وختونو کښی هم دغه دواړه کارونه اجرا کیږی»

اِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ يَّسۡمَعُوۡنَ ﴿۲۳﴾

بیشکه په دی (خوب او معیشت) کښی خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه اوری

تفسیر: یعنی څه چه اوری په یاد ئی ساتی لکه چه د ابن کثیر رحمة الله علیه په تفسیر کښی راغلی دی. حضرت شاه صاحب لیکی چه «د خپل خوب حالات نه وینی لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه ئی اوری» (موضح) دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنۡ اٰيٰتِهٖ يُرِيۡكُمُ الۡبَرۡقَ خَوۡفًا وَّطَمَعًا

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ښیی تاسی ته بریښنا

دپاره د ویری (له تندر) او دپاره د امید د باران

تفسیر: د برق او د بریښنا د سخت بریښیدلو څخه خلق ویریږی او دغسی تصور کوی نه چه تندر راولویږی. یا باران له خپلی اندازی څخه زیات ونه وریږی چه د هغه له امله (وجی) جانی او مالی تلفات واقع نه شی او هیله (طمع) او امید هم ورته لری چه که دغه وریدل گټور واقع شی نو گرد (تول) دنیوی کارونه به ښه وچلیږی. هغه مسافران چه په دغو تورو تیارو کښی سفر کوی کله دغه د بریښنا بریښیدل ځان ته غنیمت گڼی چه تر ډیر لری پوری د هغی د رڼا (رڼرا) په اثر لار او نور شیان ورځرگندیږی، او کله کله دوی هم تری ویریږی.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيِ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۲۴﴾

او نازلوی (الله) له (طرفه) د آسمان څخه اوبه پس ژوندی کوی په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگ (وچوالی) د دی بیشکه چه په دغه (بریښنا او باران) کښی خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری «او تدبر کوی په امورو کښی».

تفسیر: یعنی له دی نه وپوهیږئ، چه له مرگ څخه وروسته ستاسی بیا ژوندی کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَن تَقُومَ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿۲۵﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ولاړ دی آسمان (پاس بی له ستنو او نه لویږی) او ځمکه په امر حکم د الله سره بیا کله چه راوبولی تاسی په بللو سره له ځمکی څخه ناڅاپه تاسی راوزئ (ژوندی له قبرونو خپلو څخه)

تفسیر: ړومبی د ځمکی او آسمان د پیدا کولو ذکر وشو دلته ئی د هغو بقاء او قیام وښود چه

هغه هم د الله تعالیٰ په حکم سره دی او له سره امکان نه لری چه هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بی ځایه شي یا یو په بل باندی ولویږی او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړی. یعنی ځمکه او آسمان به تر هغه پوری چه د الله تعالیٰ حکم وی قائم وی بیا څه وخت چه د ځمکی او د آسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شي او سر ته ورسیږی د الله تعالیٰ د یوه غږ په اثر به تاسی ګرد (تول) له خپلو قبرونو څخه ژوندی راوځئ او د حشر میدان ته به منډی وهئ او هلته به سره تولیږئ.

وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾

او خاص الله لره دی هر هغه چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً ، ملکاً وعبیداً) دا تول دغه (الله) ته اطاعت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی د آسمانونو او ځمکی تول اوسیدونکی د ده مخلوق، مملوک، بندګان او رعیت دی او هیڅوک له سره د دغی خبری قوت او طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ د دغو تکوینی احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شي.

وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

او (الله) هم هغه (مطلق قادر) دی چه اول ځلی پیدا کوی خلق بیا به راژوندی کوی (دا خلق) او دغه (بیا ژوندی راپاڅول هم) ډیر آسان دی په دغه (الله) او خاص الله لره دی شان، صفت ډیر لوی، لوړ(اوچت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی (له عقل او ادراک څخه پورته) او هم دی دی ښه غالب، قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی تول سره برابر دی. لیکن ستاسی د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پیدا کولو په نسبت د دوهم ځل اعاده خو ښائی چه ډیر سهل او آسان وی. نو بیا به دغه ډیره عجیبه خبره وی چه په اول ځل پیدایښت کښی تاسی الله تعالیٰ قادر منئ مګر په دوهم ځل کښی د الله تعالیٰ پیدایښت مستبعد ګڼئ؟

﴿ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ﴾ الآیة ـ او خاص الله تعالیٰ لره دی شان، صفت ډیر لوی لوړ (اوچت) په آسمانونو او ځمکه کښې الخ)

تنبیه: یعنی له اعلیٰ ځنی اعلیٰ صفات او له لوړ (اوچت) څخه لوړ (اوچت) شان د الله تعالیٰ شان او صفتونه دی. په آسمان او ځمکه کښې هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والی کښې د الله تعالیٰ له شان سره برابر او مساوی لا څه بلکه ادنیٰ صفت او مشابهت ته ئی هم ځان نشی رسولی. الله تعالیٰ له ګردو (تولو) هغو شیانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصیاتو) کښې اولیٰ، اعلیٰ، ارفع او اقدس دی چه د مخلوقاتو په وهم او تصور کښې راتلی نشی. بلکه هر هغه حسن او ښه والی چه هر چیری لیدل کیږی او موجود وی هغه تول د الله تعالیٰ د کمالاتو یوه ادنیٰ پلوشه ده.

حضرت شاه صاحب لیکی چه «آسمانی پرښتی نه څه خوری او نه څه څښی او نه بشری نورو حاجاتو ته څه اړتیا (احتیاج) او مجبوریت لری بی له عبادت څخه بل څه مشغولیت نه لری او د ځمکی مخلوقات په تولو شیانو ککړ دی خو سره له دی د الله تعالیٰ اصلی ثنا او صفت نه د هغو او نه د دوی له لاسه پوره دی، هغه خورا (ډیر) لوی او پاک ذات دی. «موضح».

ای برتر از خیال و قیاس وګمان و وهم

و زهر چه ګفته اندوشنید یم وخوانده ایم

منزل تمام ګشت وبه پایان رسید عمر

ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

خدای دی خیر ورکړی څه ښه ئی ویلی دی.

ای برون ازوهم وقال وقیل من

خاک بر فرق من و تمثیل من

ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ۖ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

بیانوی (الله) تاسی ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسی څخه(هغه مثال دا دی) آیا شته تاسی ته (بلکه شته) له هغو مریانو چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی څه شریکان (له تاسی سره) په هغه څه کښې چه درکړی دی مونږ تاسی ته پس تاسی (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کښې

سره برابر یئ چه ویرېږی له هغو لکه وېرېدل ستاسی له نفسونو (د نورو اصیلانو شریکانو) خپلو په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه (د قدرت) دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری (تدبر کوی).

تفسیر: یعنی د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو له پاره الله تعالیٰ ستاسی له احوالو څخنی یو مثال راوړی او بیانوی، او هغه دا دی چه ستاسی د لاس مال (یعنی وینځه او مریی) چه تاسی د هغو ظاهری او مجازی مالکان او خاوندان یئ. په خپله هغه روزی او مال او متاع کښې چه الله تعالیٰ تاسی ته درکړی دی آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوی او برابر منلی شئ ؟ لکه چه ستاسی په مشترکو مالونو جایدادونو او شتو کښې ستاسی ورونه او نور اقارب او خپلوان سره شریکان دی او تل داسی اندیښنه درسره وی نه چه په هغه مشترک مال کښې څه ناجائزه تصرف او مداخله ونه شي او که داسی کوم لاس وهنه په هغه کښې وشی نو تاسی تری متاثر او خپه کیږئ او د هغه په ویش او ترکه کولو پسی کیږئ. یا لږ تر لږه دغسی پوښتنه کوئ چه ولی زما د اجازی او خوښی څخه پرته (علاوه) هغه کار یا تصرف په دغه شی کښې شوی دی ؟ آیا کوم دغسی فکر کوم بادار ته د خپل مریی او خدمتکار په نسبت پیدا کیدی شی؟ او که نشی پیدا کیدی نو ښه وپوهیږئ څه وخت چه د یوه وړوکی مالک او بادار حال داسی دی نو هغه حقیقی او یقینی الله او مالک به د خپل بنده او غلام څه پروا کوی؟ چه تاسی له خپل حماقت، جهالت او ناپوهی نه هغه د ده شریک او ورسره مساوی گرځولی دی. یو مریئ په هیڅ حال د خپل بادار په مال او اسباب کښې شریک کیدی نشی حال دا چه دغه دواړه د الله تعالیٰ مخلوق دی او د ده له ورکړی شوی روزی څخه خوری مگر یو مخلوق بلکه د مخلوق مصنوع به څرنگه د الله تعالیٰ په الوهیت کښې شریک کیدی شی؟ او داسی یوه مهمله خبره یو عقلمن سړی له سره نشی منلی؟.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۹﴾

بلکه متابعت کوی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوگانو خپلو بی له علم (او حجت) څخه پس څوک به سمه صافه لاره وښیی هغه چاته چه گمراه کړی وی (دی) الله (بلکه هادی نه لری) او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته (مدد) کوونکو (چه خلاص ئی کړی له عذاب نه)

تفسیر: یعنی دغه بی انصافه خلق به په داسی ښکاره‌ؤ او څرگندو خبرو څرنگه وپوهیږی حال دا

چه هغوی له سره نه غواړی چه ځان پری وپوهوی بلکه د جهالت او هواپرستی له سببه محض د اوهامو او نفسی غوښتنو په متابعت او پیروی کښی مشغول او لګیا دی.
﴿ فَمَنْ يَّهْدِیْ ﴾ الآية ـ پس څوک به سمه صافه لاره وښیی هغه چاته چه ګمراه کړی وی دی الله بلکه، هادی نه لری)

تنبیه: یعنی هر هغه چاته چه الله تعالیٰ د ده د بی‌انصافی، جهل، او هواپرستی په سبب د حقی لاری تللو او پوهیدلو توفیق ور نه کړی نو څوک به د دغی خبری طاقت او توان ولری چه هغه پوه کړی او سمه لار ور وښیی؟ یا ورسره مرسته (مدد) او معاونت وکړی ؟ یا ئی له ګمراهی او تباهی څخنی وژغوری (وساتی)؟ نو د داسی خلقو له طرفه زیات مه متحسر او مه خپه کیږه! او له دوی څخنی قطع نظر وکړه او بیخی الله تعالیٰ ته متوجه اوسه! او په خپل فطری دین تینګ اوسه!

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ؕ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّتِىْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ؕ لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ۙ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۰﴾ مُنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ وَاتَّقُوْهُ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۳۱﴾ مِنَ الَّذِيْنَ فَرَّقُوْا دِيْنَهُمْ وَكَانُوْا شِيَعًا ؕ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ﴿۳۲﴾

پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسی حال چه مایل اوسی حق ته لازم ونیسئ پیدایښت د الله هغه چه پیدا کړی دی (الله) خلق په هغه (پیدایښت) چه نشته له سره بدلول پیدایښت (دین) د الله ته (او مه ئی بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) دا هم هغه دین سم دی (چه هیڅ کوږوالی په هغه کښی نشته) ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی (په توحید د الله) حال دا چه رجوع کوونکی یئ دغه (الله) ته او ویریږئ له (عذابه د) الله او قائموئ (سم دروئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او مه کیږئ تاسی له مشرکانو (یعنی) له هغو (مشرکانو) چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر یوه ډله (چه ده له دوی نه) په هغه(دین) چه له دوی سره دی خوشاله دی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه له ګمراهی څخنی په هیڅ یو شان سره نه غواړی چه ووځی نو هغه پریږده چه د هم دغه کفر او شرک په ختو کښی نښتی پروت وی او ته له دوی نه مخ وګرځوه! او یوازی له الله تعالیٰ سره خپل تعلقات تینګ وساته! او یوازی د هغه حق دین په پوره توجه

تینګ ونسیه!

﴿ فِطْرَتَ اللَّهِ ﴾ لازم ونیسئ تاسی پیدایښت د الله تعالیٰ هغه چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ خلق په هغه پیدایښت الله تعالیٰ د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کښی داسی ګرځولی دی که دی وغواړی چه په حق ځان پوه کړی او ونی منی نو ځان ورباندی پوهولی او منلی شی ځکه چه د فطرت له ابتداء څخه ئی د خپل اجمالی معرفت یوه سپرغی د ده په زړه کښی د هدایت د تخم په شان شندلی (کرلی) ده که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متاثر نشی او په خپل اصلی طبیعت پریښودل شی نو یقیناً به حق دین اختیار کړی او بل طرف ته به متوجه نشی. د «ألست» د عهد قصه هم دغه طرف ته اشاره کوی او په صحیحو احادیثو کښی تصریح ده چه «هر مولود په فطرت د (اسلام) پیدا کیږی، وروسته مور او پلار ئی دی یهودی یا نصرانی یا مجوسی ګرځوی» په یوه قدسی حدیث کښی راغلی دی «ما خپل بندګان (حنفاء) پیدا کړی دی بیا شیطانانو دوی اغواء او له سمی لیاری ایستلی دی» په هر حال حق دین، حنیف دین، قیم دین هغه دین دی چه که انسان په خپل اصلی فطرت پریښودلی شی نو بالطبع هغه ته متمایل کیږی. د تولو انسانانو فطرت الله تعالیٰ هم داسی پیدا کړی دی چه په هغه کښی له سره تفاوت او تبدیل نشته. فرض ئی کړئ که د فرعون یا ابوجهل په اصلی فطرت کښی دغه استعداد او صلاحیت موجود نه وی نو دوی ته د حق د منلو دعوت او د دوی مکلف ګرځول صحیح او درست نه وو لکه چه خښتی، تیږی (ګتی)، ونی خاوری، شګی، حیوانات او نور موجودات په شرائعو سره نه دی مکلف شوی د انسانی فطرت د دغه مساوات دغه اثر دی چه د دین ډیر منلی اصول او مهم اساس نور ګرد (تول) انسانان هم په یوه نه یوه رنګ منی اګر که په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) قایم او تینګ هم نه وی ولاړ.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی الله تعالیٰ د تولو مالک حاکم او له ګردو (تولو) څخنی لوی، پورته او اقدس دی او هیڅوک له هغه سره نه دی برابر، د هیچا زور په ده نه رسیږی په دغو خبرو باندی ګرد (تول) خلق پوهیږی نو د هغه په لاره تګ په کار دی، هم داسی یوه انسان ته جانی یا مالی ضرر رسول، په نامه او ناموس ئی عیب لګول، هر څوک بد ګڼی. هم دغسی د الله تعالیٰ یادول، په فقیرانو او مساکینو زړه سوی او شفقت لرل، د حقوقو پوره اداء کول، تګی، چم، فریب نه کول، هر یوه انسان ته ښه ښکاری او په ښه نظر ئی ګوری په دغه لیاره تلل هم دغه حق دین دی او هم دغه ته فطری امور وائی مګر د دغه شیانو د اجرا کولو ډول (طریقه) الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه خلقو ته ښوولی دی.»

﴿ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ﴾ نشته له سره بدلول پیدایښت دین د الله ته او مه ئی بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) یعنی د اصلی پیدایښت په اعتبار هیڅ یو فرق او تغئیر او تبدیل پکښی نشته د هر انسانی فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، یا ئی دا مطلب په هر هغه فطرت چه الله تعالیٰ خپل مخلوق پیدا کړی دی تاسی په خپل واک (قبضه) او اختیار هغه مه بدلوئ! او مه ئی خرابوئ! هغه تخم او استعداد چه په تاسی کښی کرلی شوی دی

هغه په خپلې بې توجې يا بې تميزی مه خرابوئ!
﴿ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ﴾ دا هم هغه دين سم دی چه هيڅ کوږوالی پر هغه کښې نشته وليکن زياتره خلق نه پوهيږی په توحيد د الله تعالیٰ) يعنی سمه لاره او حق دين هم دغه د فطرت غږ دی، خو زياتره خلق په دغه نکته نه پوهيږی.
﴿ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ﴾ حال دا چه تاسی رجوع کوونکی يئ دغه الله ته) يعنی اصلی دين تينګ ونيسئ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ! که محض د دنيوی مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ نو دين به مو درست نه وی.
وروسته له دی نه د فطرت د دين مهمو اصولو ته پام ګرځولی شوی دی مثلاً اتقاء (له الله تعالیٰ څخه ويريدل) د لمانځه سم درول، د خفی او جلی شرک څخه بيزاری او د مشرکانو له عقائدو څخه اجتناب او په دين کښې نفاق، تفرقه نه غورځول.
﴿ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ ﴾ له هغو مشرکانو چه تار په تار کړی ئی دی دين خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر يوه ډله چه ده له دوی نه په هغه دين چه له دوی څخه دی خوشاله دی) يعنی د دين الفطرت له اصولو څخه بيل پاتی شوی دی او په خپلو اديانو او مذاهبو کښې ئی نفاق او تفرقه غورځولی ده، ډيری فرقی ئی سره جوړی کړی دی، د هری يوی عقيده، مذهب، مشرب او مسلک سره بيل او جلا (جدا) دی، هر هغه چه په غلطه يا په هوا او هوس ئی کومه عقيده قائمه کړه يا کومه طريقه ئی ايجاد کړه نو يوه تولنه په هغی پسی شوه، لږ څه موده وروسته له هغی څخه ډيری فرقی جوړی شوی بيا هره يوه فرقه په خپلو هم هغو تاکلو اصولو او عقايدو که څه هم هغه ډير چتی (بيکاره) او مهمل هم وی، داسی مين ګرځيدلی دی چه د خپلی غلطی د امکان تصور ئی هم په ماغزو کښی نه ګرځی.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

او کله چه ورسيږی خلقو ته څه ضرر نو بولی دوی رب خپل په داسی حال کښی چه رجوع کوونکی وی خاص الله ته بيا کله چه وڅکوی (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت (مهربانی) ناڅاپه يوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شريکان نيسی دپاره د دی چه ناشکری وکړی (او کافر شی) په هغو (نعمتونو) چه ورکړی دی مونږ دوی ته پس ګټه (فائده) اخلئ (ای کفارو څو ورځی) پس ژر به معلوم کړئ تاسی (عاقبت د عمل خپل)

تفسیر: یعنی څرنګه چه د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندی پوهیږی هم دا راز (قسم) د هر انسان فطرت الله تعالیٰ ته په رجوع کولو هم پوهیږی لکه چه دا حقیقت د خوف او سختی په وخت کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) ډیر لوی کبرجن او سرکش انسان هم د مصیبت او غم په وخت کښی بی اختیاره الله تعالیٰ ته رجوع کوی او د ده په دربار کښی په دعا او زاری شروع کوی او په دغه وخت کښی ئی نور ووړوکی وسایل او د دروغو وسائط له فکره وځی او هم هغه واقعی او حقیقی مالک الملک ئی په یاد پاتی کیږی چه د هغه په طرف انسانی فطرت لارښوونه کوی مګر افسوس چه انسان په دغه حالت تر ډیری مودی پوری قایم نه پاتی کیږی څه وخت چه د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مصیبت ورڅخه لری شی بیا له الله تعالیٰ څخه غافلیږی او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو (صفتونو) لګیا کیږی. ګواکی دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسی څرګندوی (ښکاره کوی) چه دغه شی د هم دغو عطا او ورکړه ده او الله تعالیٰ هیڅ شی مونږ ته نه دی راکړی (العیاذ بالله) ښه دی دوی دی څو ورځی خوښ اوسی او مزی دی کوی، وروسته به معلومیږی چه د دغه کفر او ناشکری نتیجه څه کیږی؟ که انسانیت وی نو دی به پوهیدی چه هغه لوی ذات ته چه د ده ضمیر د سختی او مصیبت په وخت کښی ناری کولی هم هغه د دی خبری وړ (مستحق) او لایق دی چه تل ئی په یاد ولرئ.

أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

آیا نازل کړی دی مونږ په دوی کوم برهان علمی سند پس هغه خبری کوی په هغه چه وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوی (له الله سره دوی بلکه نه مو دی نازل کړی)

تفسیر: یعنی د سلیم عقل او انسانی فطرت شهادت په صاف ډول (طریقه) سره د شرک او کفر تردید کوی نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجت او علمی سند لری؟ چه دغه راوښیی چه د الله تعالیٰ په الوهیت کښی بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذالله) کله چه هیڅوک نشته نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو ؟

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چه وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت (مهربانی) نو خوشاله شی دوی په

هغه او که ورسیږی هغوی ته څه سختی په سبب د هغو (اعمالو) چه پخوا لیږلی دی لاسونو د دوی ناڅاپه به بیا دوی ناامیده شی (د الله له رحمت څخه)

تفسیر: یعنی د دغو خلقو عجیب حالت دی. کله چه د الله تعالیٰ له رحمت مهربانی او احسان په عیش او عشرت کښی له خوښی او خوشالی په خپلو کالیو (جامو) کښی نه ځائیږی او داسی ناز او نخری او کبر او غرور کوی چه خپل حد او اندازه نه پیژنی او خپل حقیقی محسن بیخی هیروی او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کښی اخته شی نو بیخی ناامیده او مایوس شی او داسی ګنی چه اوس داسی څوک نشته چه دغه مصیبت زما له سره لری کړی او زما په امداد قادر وی. د مومن حال د ده په عکس دی. مومن په عیش، عشرت او راحت او نعمت کښی هم تل خپل حقیقی منعم یادوی د الله تعالیٰ له فضل او مرحمت څخه خوښی کوی او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالیٰ حمد او شکر اداء کوی. که په کوم غم او مصیبت کښی مبتلا شی نو هغه په خورا (ډیر) صبر، تحمل سره ګالی (برداشت کوی) او له پاک الله څخنی په هغه کښی خپل ځان ته مرسته (مدد) او توفیق غواړی او تل دغسی هیله (طمع) او امید په خپل زړه کښی پالی چه څومره لوی او سخت مصیبت هم چه وی او په هره اندازه سره چه ظاهری اسباب او وسایل هم مخالف وی په یقینی ډول (طریقه) د الله تعالیٰ فضل او کرم دغه ګرد (تول) سره په بل مخ اړولی شی او دغه مکدره فضاء په یوی منوری هوا سره بدلولی شی.
تنبیه: یو آیت ئی پخوا له دی نه ویلی ؤ چه «خلق د تنګسی او سختی په وخت کښی خالص د الله تعالیٰ په دربار کښی د عرض او نیاز غږ او آواز کوی» دلته ئی دغه وویل چه «د سختی او بدی د رسیدلو په وخت کښی دوی بی هیلی او ناامیده کیږی» په دغو دواړو کښی هیڅ اختلاف سره نشته. ړومبنی حالت یعنی د الله تعالیٰ بلل ابتدائی منزل دی بیا کله چه سختی او مصیبت اوږدیږی او امتداد مومی نو بالاخره وارخطا او بی‌هیلی او ناامیده کیږی یا به د ځینو خلقو احوال هغسی وی او د ځینو احوال به داسی وی. والله تعالیٰ اعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

آیا نه وینی (نه دی خبر) دوی چه بیشکه الله پراخوی رزق هر هغه چاته چه اراده وکړی او تنګوی ئی (هغه چاته چه وئی غواړی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی کامل ایمان او یقین لرونکی پوهیږی چه د دنیا سختی او نرمی او د روزی زیات والی او کموالی او نور ګرد (تول) شیان د پاک الله او د قادر خدای د قدرت په لاس کښی دی. نو هر هغه وضعیت او احوال چه ورباندی راشی لازم دی چه بنده هغه په صبر او شکر سره ومنی! او په قضا سره خپله خوښی او رضاء ښکاره کړی! د راحت او نعمت په وخت کښی دی صبر او تحمل وکړی! او هیله من (آرزومند) او امیدوار دی اوسی چه الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دغه تول زحمت او مصیبت له منځه لری کوی.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَ الْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ۫ وَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۳۸﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه!) خاوند د قرابت ته حق د ده (چه نیکی او صلة الرحمی ده) او محتاج ته او مسافر ته دغه (ورکول د حقوقو) خیر غوره دی (له امساک څخه) دپاره د هغو کسانو چه اراده لری د ثواب (رضاء) د الله او هم دغه ورکوونکی (د حقوقو) هم دوی دی خلاصیدونکی بریالیان (کامیاب)

تفسیر: یعنی هر کله چه د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چه حقیقی مالک او رب العالمین هم هغه الله تعالیٰ دی او د دنیا ګرد (تول) نعمتونه د هم هغه پاک الله ورکړه او عطا ده نو په هغو کسانو چه د ده خوښی او رضا غواړی او د ده د لقاء او د لیدلو آرزو او امید لری لازم دی چه د ده د هغه عطاء او ورکړی ځنی څه شی د ده په لاره کښی صرف کړی. او د مسافرانو، محتاجانو او بی وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړی! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړی! نو دغسی بندګانو ته الله تعالیٰ په دنیا او آخرت کښی خیر ور په برخه کوی.

وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِيْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿۳۹﴾

او هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له سود نه دپاره د دی چه زیات شی په مالونو د خلقو کښی پس نه زیاتیږی هغه په نزد د الله او هر هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له زکات څخه چه اراده لرئ تاسی په هغه سره د ثواب (او

رضاء) د الله پس دغه (محضاالله ورکوونکی) هم دوی دی زیاتوونکی (د حسناتو خپلو)

تفسیر: یعنی که څه هم په سود سره ظاهراً د مال زیاتوالی ښکاری، لیکن په حقیقت کښی هغه کمیږی لکه چه د کوم انسان بدن د پړسوب له امله (وجی) غټ او څورب ښکاری نو دغه د صحت او روغتیا علامه نه بلکه د رنځوری نښه او د مرگ پیغام دی او د زکات له ورکولو څخه اگر که په ښکاره ډول (طریقه) سره داسی ښکاری چه د هغه مال کمیږی مگر هغه په حقیقت کښی زیاتیږی لکه چه د کوم مریض بدن له مسهل او تنقیی څخه وروسته ضعیف او ناتوانه ښکاری مگر بالاخره د ده صحت ښه کیږی د سود او زکات حال د انجام په اعتبار هم داسی وگڼئ ﴿ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقٰتِ ﴾ د البقرة (۳۸) رکوع ۲۷٦ آیت په حدیث کښی راغلی دی (که د خرما یوه دانه مؤمن په صدقه ورکړی نو هغه د قیامت په ورځ دومره لوئیږی چه د یوه غره په اندازه به لویه ښکاری.

تنبیه: ځینو مفسرینو له «ربوا» څخنی دلته سود نه دی مراد کړی بلکه د آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه هر هغه انسان چه بل چاته په دغه مقصد یو څه شی ورکړی چه هغه به له دغه څخه زیات شی ورکړی لوی احسان به ورسره وکړی. نو دغه ورکړه د الله تعالیٰ په دربار کښی د ثواب او برکت موجب نه گرځی که څه هم مباح ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی دغه اباحت هم نه لری لقوله تعالیٰ «ولاتمنن تستکثر» د المدثر (۱) رکوع ٦ آیت «۲۹ جزء» والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ۭ هَلْ مِنْ شُرَكَاۗىِٕكُمْ مَّنْ يَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝۴۰ع

الله هغه (مطلق قادر دی) چه پیدا کړی ئی یئ تاسی (په درکولو د روح سره) بیا ئی روزی درکړی ده تاسی ته بیا مره کوی بیا به ژوندی کړی تاسی (په بعث) سره آیا شته له دغو شریکانو ستاسی داسی څوک چه کولی شی هغه له دغو (څلورو واړو کارونو) څخه کوم شی ؟ (بلکه نشی کولی) پاکی ده الله ته او ډیر لوی پورته دی شان د الله له دی نه چه شریک پیدا کوی دوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی وژل، ژوندی کول، روزی ورکول، نور گرد (تول) شیان د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی دی نو بل شریک ئی له کومه شو او څرنگه د الوهیت مستحق وگرځید ؟

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۴۱﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کښې په سبب د هغې (گناه او شرک) چه کړی دی لاسونو د خلقو دپاره د دی چه وڅکوی (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چه کړی دی دوی دپاره د دی چه واوړی دوی (له دغو بديو نه)

تفسیر: يعنی خلق د فطرت په دين قايم پاتی نشول، کفر او ظلم په دنيا کښې خپور (خور) شو او د هغو له شامته په ملکونو او جزايرو کښې خرابی او فساد خور شو نه په وچه کښې امن او سکون پاتی شو او نه په لونده کښې د ځمکی مخ فتنی او فساد ونيو، بحری جنگونه او د جهازونو جنگونو او داړه ماريو په سمندرونو کښې هم لوی شورماشو او طوفان ونښلاوه دغه گرد (تول) د دی له امله (وجی) چه الله تعالیٰ اراده وکړه چه بندگان ئی د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنيا کښې هم وڅکی پوره سزا خو دوی ته په آخرت کښې ورکوله کيږی مگر د هغې لږه نمونه هم دلته په هم دغه دنيا کښې دوی ته ورښوله کيږی ممکن دی چه ځينی خلق وويريږی او په سمه لاره روان شی.

تنبيه: د بندگانو د بدو کارونو له سببه په وچه او لونده کښې د خرابی خپريدل (خوريدل) که څه هم تل شوی دی او کيږی به، ليکن د نړی تاريخ د هغه بی مثاله ويروونکی تخريب مثال چه د محمدی بعثت څخه مخکښې په عام دول (طريقه) سره په مشرق او مغرب، وچه او لونده ئی غلبه کړی وه نشی ښوولی، اروپائی څيرونکو (محققينو) د دغی زمانی د تياره حالت کومه نقشه چه ويستلی ده د هغې د ليدلو څخه د دی خبری اندازه په ښه دول (طريقه) سره کيدی شی چه له اسلامی مؤرخينو څخه پرته (علاوه) نور هم په دغه مشهور او معروف صداقت هيڅ دول (طريقه) تنقيد او نکته گيری نشی کولی وگورئ د فريد وجدی دائرة المعارف د حمد ماده ښائی چه د هم دغی عمومی فتنی او فساد په ملحوظ قتاده رحمة الله دغه آيت د جاهليت په زمانی حمل کړی وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿۴۲﴾

ووایه (ای محمده! مشرکانو ته) چه وګرځئ په ځمکه کښی (د تیرو امتونو) پس وګورئ څرنګه شوه خاتمه د هغو کسانو چه پخوا له دوی څخه وو، ؤ زیاتره د دوی مشرکان «نو د خپل شرک په سبب هلاک شول»

تفسیر: یعنی د زیاترو شامت د شرک په وجه راغلی دی او د ځینو نورو به د نورو ګناهونو له سببه راغلی وی.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل دین سم (معتدل د اسلام) ته پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته ګرځیدل هغی ته له (جانبه د) الله په دغه ورځ کښی به تار په تار شی دغه مخلوق (چه ځینی به جنت ته ځی او ځینی به دوزخ ته)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی خو فتنه او فساد خپور (خور) شوی دی نو تاسی پر سم او معتدل دین چه د فطرت دین دی په ښه شان سره قایم او ټینګ اوسئ! چه د ګردو (تولو) خرابیو او مفاسدو علاج په هم دغه دین سره دی. پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته ګرځیدل هغی ته له جانبه د الله تعالیٰ یعنی د الله تعالیٰ له طرفه د هغی راتلل قطعی او یقینی دی او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او نه به ئی په خپله الله تعالیٰ وځندوی (ایسار کړی). په دغه ورځ کښی به تار په تار شی دغه مخلوق یعنی نیکان جنت ته او بدان دوزخ ته لیږی. «فریق فی الجنة و فریق فی السعیر» د الشوریٰ (۱) رکوع ۷ آیت (۲۵) جزء.
حضرت شاه صاحب دغه د دنیا په احوالو حمل کوی او لیکی «یعنی د دین غلبه به وی په سزا رسیدلی کسان به سره جلا (جدا) شی او د الله جل جلاله مقبول بندګان به سره بیل شی.

مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه او هر څوک چه وکړی (نیک عمل) پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی لپاره د دی چه جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) له فضله خپل څخه، بیشکه چه الله نه خوښوی کافران (نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چه د هغو گناه او وبال به پری لویږی او هر څوک چه وکړی نیک عمل پس خاص دپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی یعنی په جنت کښی د دوی د آرامی او هوسائی (راحت) له پاره تیاری کیږی. او دپاره د دی چه جزاء ورکړی الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه له فضل خپل څخه یعنی هومره چه ښه او نیک وی هغه ته به هم یوازی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره جنت ور په برخه کیږی «بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی کافران نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی» یعنی هر څوک چه هغه حقیقی مالک نه خوښوی هغه به چیری ښه ځای ومومی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيٰحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيْقَكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۴۶﴾

او ځینی له نښو (د قدرت) د الله دا دی چه رالیږی بادونه زیری ورکوونکی او دپاره د دی چه وڅکوی په تاسی (په سبب د دغو بادونو) ځینی (مزی) د رحمت خپل او بل دپاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله او دپاره د دی چه طلب کړئ (په چلولو د بیړی له ځینو) له فضل د الله څخه او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغو نعمتونو)

تفسیر: یعنی بادونه د رحمت د باران زیری او بشارت راوړی بیا د الله تعالیٰ لطف او مهربانی باران ورو‌ی. او رالیږی بادونه له پاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله تعالیٰ سره یعنی بادوان لرونکی جهازونه او بیړی په باد سره چلیږی او درومی او دخانی جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تګ کښی کومک او معاونت رسیږی. او دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی په چلولو د بیړی له ځینو له فضل د الله تعالیٰ څخه او له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ په دغو نعمتونو یعنی د جهازونو په ذریعه تجارتی اموال منتقل او وړل کیږی او

د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره ډیره ښه ګټه (فائده) تری اخیستل کیدی شی بیا د الله تعالیٰ په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شکر اداء کړئ!
تنبیه: پخوا له دی نه په بر او بحر کښې د فتنې او د فساد د خوریدلو ذکر وو د هغه په مقابل کښې دلته د الله تعالیٰ د نعمت او د زیری یادونه وشوه، ښائی دی ته هم اشاره وی چه د غبار، دوړو او بخار له خوریدو وروسته دی ته هیله من (آرزومند) او امیدوار اوسو چه د الله تعالیٰ د رحمت باران راتلونکی دی، داسی یخ او ساړه بادونه الوځی او چلیږی چه د پاک الله د رحمت او فضل زیری او بشارتونه ورکوی، کفارو ته ښائی چه له شرارت او د نعمت له کفران څخه لاس واخلی! او د الله تعالیٰ دغو مراحمو او مهربانیو ته وګوری! او دوی دی د ده د شکر ګزارو بندګانو څنی خپل ځان وګرځوی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا ؕ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تا (ای محمده ! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره ؤ (د قدرت) پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چه کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ) او دی حق (تفضلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو

تفسیر: یعنی پخوا ئی ویلی وو چه مقبول او مردود سره بیل کړی شی. په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزاء لویږی او پاک الله دوی نه خوښوی اوس دا ښکاره کوی چه د دغی خبری اظهار به په دنیا کښې هم کیږی. دا د الله تعالیٰ عادت او وعده ده چه له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلی او کامل مؤمنان په خپلی مرستی (مدد) او اعانت سره په دښمنانو غالبوی. په منځ کښې د باران ذکر ځکه راغی څرنګه چه د رحمت د باران د نزول څخه پخوا بادونه چلیږی هم داسی د دین د غلبې علایم هم روښانه کیږی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ فِي السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ

مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿۴۸﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه رالیږی بادونه پس پورته کوی (په هوا کښې) وریځې پس خوروی دغه (وریځې) په آسمان کښې څرنګه چه اراده وکړی (الله) او ګرځوی دغه (وریځې) توټې توټې لاندې باندې پس وینې به ته (ای مخاطبه څاڅکی د) باران چه راوځی له منځه د دغی (وریځې) پس کله چه ورسوی دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی (الله) له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی خوشالیږی پری (او زیری پری کوی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ وریځې اول یو لوری ته او وروسته بل لوری ته خپروی (خوروی) هم داسی دین به هم منتشر او هر چیری خپور (خور) کړی لکه چه وئی هم کړل «او ګرځوی دغه وریځې توټې توټې لاندی باندی پس وینې به ته باران چه راوځی له منځه د دغی وریځې پس کله چه ورسوی الله دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی زیری کوی، خوشالیږی پری» یعنی هم داسی هر څوک چه د ایمان او روحانی باران څخه ګټه (فائده) اخلی نو خوښی پری کوی.

وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِيْنَ ﴿۴۹﴾

او بیشکه چه وو دوی پخوا له دی چه نازل کړی شوی ؤ په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دی (وریځې او باران) خامخا نا امیده وو (له ورښت څخه ئی)

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه خلق نا امیده وو تر دی چه د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخی مایوس شوی وو چه په دغه باران به دغه مړه ژوندی شی څنګه چه د انسان حال ډیر عجیب او غریب دی په لږ وخت کښې نا امیده او خپه کیږی بیا له لږ څه وخت نه وروسته له ډیری خوښی نه خاندی او ډیر خوشالیږی.

فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثٰرِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۵۰﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نښې د رحمت (باران) د الله ته چه څرنګه ژوندی

کوی دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالی او وچوالی د هغی بیشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکی) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی. او هغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وکړی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی ژوندی کول او مړه کول دی)

تفسیر: یعنی څو ساعته پخوا له هر لوری خاوری او دوړی پورته کیدی او ځمکه وچه بی رونقه او مړه پرته وه ناڅاپه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه ژوندی، شنه او زرغونه شوه او دغه باران د ځمکی دغه پټ قوتونه څرګنده وښی او راژوندی کړل، هم دغه حال دی په روحانی باران هم قیاس کړ شی چه له هغه څخه به په مړو زړونو کښی نوی روح پیدا شی او د الله تعالیٰ دغه ځمکه د «ظهر الفساد فی البر والبحر» له مرګ څخه وروسته به بیا ژوندی کیږی له هر طرفه به د الله تعالیٰ د رحمت نښی او د دین آثار څرګندیږی (ښکاره کیږی) هغه استعداد او قابلیت چه د مودو راپه دی خوا په خاورو کښی موجود ؤ د رحمت د باران په څاڅکو سره ئی تر او تازه څرګنده او ښکاره کوی لکه چه الله تعالیٰ د محمدی بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحۡیِ الۡمَوۡتٰی ﴾ بیشکه هم دغه محی الارض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی او هم دغه الله تعالیٰ په هر شی باندی چه اراده وکړی ښه قادر دی) یعنی دلته به مړو زړونو ته روحانی ژوندون ورکړی او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کښی بیا نوی روح اچوی. د الله تعالیٰ د کامل قدرت په مقابل کښی هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَئِنۡ اَرۡسَلۡنَا رِیۡحًا فَرَاَوۡهُ مُصۡفَرًّا لَّظَلُّوۡا مِنۡۢ بَعۡدِهٖ یَكۡفُرُوۡنَ ﴿۵۱﴾

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل) پس وبه وینی دوی دا کښت (فصل) تک زیړ نو خامخا وبه ګرځی دوی وروسته له دغه زیړوالی کافران (په تیرو نعمتونو ای محمده! دوی نه د پوهی او منلو تمه مه کوه)

تفسیر: یعنی ړومبی ناامیده وو کله چه باران وشو او وچه کلکه ځمکه تری تکه شنه ژوندی زرغونه شوه او خلق تری خوښ او خوشال شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چه د هغه په اثر د دوی ګرد (تول) کښتونه (فصلونه) په شینوالی کښی وچ کلک او تک زیړ وګرځی. نو سم د لاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږی او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احسانونه هیروی او په کفران او ناشکرئ شروع کوی. لنده دا چه د دوی شکر ګزاری او ناشکری تول د دنیوی اغراضو تابع دی او دلته د دی په نسبت وائی کله چه انسان د الله تعالیٰ په فضل او احسان په خپل مقصد او مراد وورسید نو نه ښائی چه بی خوفه وګرځی ځکه چه د ده قدرت راز

راز (قسم قسم) څرګندیږی (ښکاره کیږی)، دا نه دی معلوم چه دغه درکړی نعمت کله درڅخه بیرته اخلی ؟ او ښائی دی لوری ته هم اشاره وی چه د دین کښت (فصل) وروسته له دی نه چه په دنیا کښی تک شین او ښه زرغونیږی بیا د مخالف باد له اثره مړاوی او ویجاړ او تک زیړ اوړی نو په دغه وخت کښی نه ښائی چه انسان مایوس او پریشانه شی.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

پس بیشکه ته نشی اورولی مړو ته (او دغه کفار هم حکم د مړو لری) او نشی اورولی ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چه وګرځی دوی په داسی حال کښی چه شا ګرځوونکی وی (تاته) او نه ئی ته سمه لاره ښوونکی (د زړونو) ړندو ته له ګمراهی د دوی، نشی اورولی ته (د پوهی او منلو په اورولو سره) مګر هغه چاته چه ایمان ئی راوړی وی په نښو د قدرت زمونږ پس دوی مسلمانان غاړه ایښودونکی دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر راز (قسم) قدرت لری. مړی ژوندی کولی شی تاته د دغی خبری قدرت نشته چه په مړو خپله خبره ومنلی شی یا په کڼو خپله خبره واورولی شی. یا ړندو ته سمه صافه لاره وښیی خصوصاً کله چه دوی په خپله د اوریدلو او لیدلو اراده هم ونه لری پس ته د دوی د دغه کفر او ناشکری څخه مه غمجن کیږه ستا کار یوازی تبلیغ او دعوت دی. که کوم بدبخت ئی نه اوری یا ئی نه منی نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پیښیږی ستا خبره همغه څوک اوریدی شی چه زمونږ په خبرو او ښکاره نښو یقین او باور لری او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وی.

تنبیه: هم داسی یو بل آیت د «نمل» د سورت په آخر کښی هم تیر شوی دی ښائی هلته دی وکتلی شی. مفسرین په دغه موقع کښی د «سماع الموتیٰ» په بحث کښی غریدلی دی چه په دغه مسئله کښی د صحابه ؓ رضی الله تعالیٰ عنهم له زمانی راهیسی اختلافات جریان لری او دواړو خواؤ قرآنی نصوص او نبوی احادیث وړاندی کړی دی. دلته ښائی چه په دغه خبره باندی سړی وپوهیږی چه په دنیا کښی هیڅ یو کار بی د الله تعالیٰ له مشیت او ارادی څخه نشی کیدی. مګر که انسان کوم کار د عادی اسبابو په دائره کښی په خپل واک (قبضه) او اختیار سره کوی نو هغه ته ئی نسبت کیږی. او هغه کار چه د عمومی عادت په خلاف په فوق العاده طریقه سره

وشی د هغه نسبت مستقیماً الله تعالیٰ ته کوی. مثلاً که یو سری په چا د توپک ډزی وکړی او په ګولی ئی ووژنی نو دغه وژل (عرفاً) د هم هغه وژونکی فعل ګڼل کیږی. او فرض ئی کړئ که په یو موټی ګټکیو سره سلامت لښکر تباه او برباد شی نو دغه فعل په داسی الفاظو سره تعبیروی چه الله تعالیٰ په خپل قدرت سره هغه لښکر سپیره او پناه کړ، سره له دی چه په ګولی وژل هم بی د الله تعالیٰ له ارادی او مشیت څخه نه واقع کیږی. او که د الله تعالیٰ اراده نه وی نه ګولی او نه بم او نه بل شی له سره خپل تاثیر ښوولی شی. د الانفال په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښی راغلی دی ﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ﴾ دلته د خارق العاده توب له کبله (وجی) د «قتل» او «رمی» نفی له نبی او له مؤمنانو څخه وکړه او مستقیماً د هغی نسبت ئی الله تعالیٰ ته کړی دی. هم داسی د ﴿ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ ﴾ مطلب وګنئ! یعنی ته نشی کولی چه څه ووائی او خپل غږ مړو ته واوره وی. ځکه چه دغه شی د ظاهری او عادی اسبابو په خلاف دی. هو! د الله تعالیٰ په قدرت د ظاهری اسبابو په خلاف که ستاسو کومه خبره مړی واوری نو له هغه څخه هیڅ یو مؤمن انکار نشی کولی. اوس که د نصوصو څخه د ځینو خبرو اورول چه په دغی غیر معمولی طریقی سره ثابت شی تر هم هغه حده پوری ښائی چه مونږ هم د سماع الموتی قائل اوسو. محض د قیاس له مخی نشو کولی چه نوری خبری هم د دغی سماع لاندی راوړو. په هر حال په دغه آیت کښی د اسماع له نفی ځینی مطلقاً د سماع نفی نه کیږی. والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَیْبَةً ؕ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِیْمُ الْقَدِیْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی له کمزوری (شی څخه چه نطفه ده) بیا ئی درکړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوت (د ځوانی) بیا ئی درکړی دی وروسته له قوت (د ځلمیتوبه) ضعف او د ویښتو سپینوالی پیدا کوی الله هر هغه شی چه اراده وکړی (د پیدایښت د هغه) او هم دغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شی)

تفسیر: یعنی کوچنی (ماشوم) د پیدایښت په وخت کښی بی حده کمزور او ناتوانه وی. بیا ورو ورو قوت مومی، تر دی چه د ځلمیتوب په وخت کښی د ده زور او قوت خپل انتهائی حد ته ورسیږی او د ټول زور او قوت ترقی د ځلمیتوب په وخت کښی وی. بیا ورو ورو عمر مخ په زوړوالی درومی او له زور او قوت نه وروسته د کمزوری آثار څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغی انتهائی حد سپین ږیری توب او زوړوالی دی، په دغه وخت کښی ګرد(ټول) اعضاء سست او

کمزوری کیږی او په قوتونو کښی ئی فتور او تعطیل واقع کیږی. د قوت او ضعف دغه گردی (تولی) ترقی او تنزل د پاک الله د قدرت په لاس کښی دی هر قسم چه د الله تعالیٰ اراده وی هم هغسی یو شی جوړوی او هغه د ضعف او قوت له مختلفو ادوارو څخه تیروی، هم دغه الله تعالیٰ ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی او هم دغه الله تعالیٰ ښه پوه او ښه عالم دی چه کوم یو شی په کوم وخت کښی او په کومو کومو حالاتو کښی په څه ډول (طریقه) سره ښائی چه موجود وی ؟ نو په مونږ واجب او لازم دی چه د هم دغه الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه او د ده د رسولانو خبری په ښه شان سره واورو. ښائی په دغه کښی دی طرف ته هم اشاره کړی وی هم هغسی چه تاسی ته ئی وروسته له کمزوری څخنی زور او قوت درکړ مسلمانانو ته به هم پس له دغه ضعفه قوت ورکړی او هغه دین چه اوس په ظاهر کښی کمزوری او کم قوته ښکاری څو ورځی وروسته به د ډیر زور او قوت خاوند وگرځی او خپل عروج او شباب ته به ورسیږی. له هغی وروسته بیا کیدی شی چه یوه زمانه د مسلمانانو د ضعف دوره هم راشی. نو سره له هغی لازمه ده چه دغه خبره تل په یاد وساتله شی چه قادر خدای په هر وخت کښی ضعف په قوت سره بدلولی شی مگر د داسی امر د وقوع له پاره مخصوص صورتونه او اسباب شته، والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ ۙ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ

او په هغی ورځی کښی چه قائم شی قیامت نو قسمونه به خوری مجرمان (کافران په دی) چه نه دی پاتی شوی (په دنیا کښی) غیر له یو ساعته

تفسیر: یعنی په قبر یا په دنیا کښی به هستوگنه ورته ډیره لږه ښکاری. څه وخت چه غم او مصیبت د ده په سر باندی ودریږی او دی ورته وگوری نو په ډیر افسوس او ارمان سره به ووائی چه د برزخ او د دنیا ژوندون ډیر ژر راباندی تیر شو او لږ څه ډیل او مهلت راپه برخه نشو چه په هغه کښی مو د دغه دردوونکی عذاب څخه د نجات له پاره څه سعی او کوشش کړی وی. یا په دنیا کښی لږ ډیره موده پاتی کیدو څو د دغی ورځی له پاره مو څه تهیه او تیاری کړی وی دغه مصیبت خو یو ناڅاپه راته پیښ شو.

كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ۝٥٥

هم دا رنگه (چه دوی دروغ وائی په آخرت کښی) وو دوی چه گرځول کیدل به (له رښتیا نه په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی لکه چه هم هغلته د دوی داسی ویناوی به غلطی او دروغ وی هم داسی وپوهیږئ چه

په دنیا کښې به هم دغه خلق چتې (بیکاره) او غلط خیالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوې.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ وَ الْاِيْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او وائې به دوی ته هغه کسان چه ورکړې شوې ؤ دوی ته علم او ایمان (یعنی انبیاء، پرښتې، مؤمنان چه ولې دروغ وائې بلکه) خامخا په تحقیق ډیر پاتې شوې یئ (په دنیا کښې چه هغه لیکلې دی) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کښې تر ورځې د بعث پورې پس دغه ده ورځ د بعث (چه تاسې ترې منکران وئ) ولیکن تاسې وئ تاسې په دنیا کښې چه د جهل او غفلت له امله (وجې) نه پوهیدئ (د دغې ورځې په وقوع)

تفسیر: یعنې مؤمنان او پرښتې به په دغه وخت کښې د دوی تردید کوې او دوی ته به داسې وائې چه تاسې دروغ او خوشې چتې (بیکاره) خبرې کوئ یا په مغالطه کښې لویدلې یئ چه مونږ په برزخ یا په دنیا کښې له یو مساعت څخه زیات نه یو پاتې شوې. تاسې د الله تعالیٰ د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د لیکنې سره سم د قیامت تر ورځې پورې په دنیا او په برزخ کښې اوسیدلې یئ چه د یوې شیبې (لحظې) په اندازه هم په هغه کښې څه کمې نه دی واقع شوې. نن له هم هغې وعدې سره سم هغه ورځ رارسیدلې ده اوس هغه وګورئ چه تاسې پرې نه پوهیدئ او نه مو منله که له پخوا څخه مو په دغې ورځې یقین کړې وی او له تیارې سره ورته راغلې وی نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوې وی. او د دغو انعامونو او اکرامونو د لیدلو په مقابل کښې به مو داسې ویل چه دغه ورځ په ډیر ځند (ایسارتیا) او ډیل راغلې ده او مونږ د دې د راتللو ډیر انتظار او اشتیاق ویستلې دی لکه چه مؤمنان ئې هم داسې ګڼې.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۵۷﴾

پس په دغې ورځې کښې به نه رسوې ګټه (فائده) هغو کسانو ته چه ظلم کړې دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی او نه به دوی وپللې شې راضې کولو د الله ته (یا به نه له دوی نه معذرت غوښتلې کیږې).

تفسیر: یعنی نه به کوم معقول عذر وړاندی کولی شی چه د دوی په کار ورشی او نه به دوی ته داسی ویل کیږی ښه ده اوس د توبی او اطاعت په ذریعه د الله تعالیٰ خوښی او رضا حاصله کړئ ! ځکه چه د هغو وخت تیر شوی دی. او اوس پرته (علاوه) له دی نه چه د دایمی سزا رېړونه (تکلیفونه) وګالئ(برداشت کړئ) بل هیڅ یوه چاره او مخلص نه دی پاتی

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ دپاره د خلقو په دغه قرآن کښی له هر قسم مثال (چه مفید واقع کیږی دوی ته) او (قسم دی ای محمده !) که راوړی ته دوی ته کوم آیت د قدرت نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) هغه کسان چه کافران شوی دی (عناداً) چه نه یئ تاسی (ای محمده ! او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ویونکی

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی به ډیر افسوس او ارمان کوی مګر نن چه د الله تعالیٰ د خوښی، رضا او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده او عظیم الشان قرآن دوی ته داسی عجیب مثالونه او دلیلونه بیان او راز راز (قسم قسم) خبری ورته کوی او په هره ممکنه طریقه سره ئی په خپل خیر او شر پوهوی خو سره له هغه هم دوی په هغو باندی خپل ځان نه پوهوی او نه د هغو هیڅ یو پند او خبره اوری. خومره مهم او عالی آیتونه چه دوی ته واوروئ یا ډیر لوی اوصاف او ښرګند (ښکاره) معجزات ورښکاره کړئ نو دوی د هغو په اوریدلو او لیدلو داسی وائی چه تاسی رسول الله او مسلمین ګردو (تولو) لاسونه سره یو کړی دی او دغه دروغ مو(العیاذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړی دی، یو تن مو خو آیتونه جوړوی او درلولی ئی او نور د هغه تصدیق کوئ یو جادو او کودی کوی او نور دغه ته تیار ولاړ دی چه په هغه ایمان راوړی، په دغه ډول (طریقه) مو ګردو (تولو) سره یو تړون کړی دی او یوه اتحادیه مو سره جوړه کړی ده او غواړئ چه په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور(خور) کړئ.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

هم دا رنګه (لکه چه مهر لګولی دی) مهر لګوی الله په زړونو د هغو کسانو چه نه پوهیږی (او نه د پوهی غوښتنه کوی)

تفسیر: یعنی هغه انسان چه نه پوهیږی او نه د پوهیدلو دپاره زیار(محنت) او کوشش کوی او د ضد او عناد له سببه خامخا د هری خبری تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وی نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجی توګه (طریقه) د ده زړه کلکوی او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پری لګوی او بالاخر د ډیر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شی چه د حق د منلو قوت او استعداد پکښی بیخی پاتی نشی. (العیاذ بالله)

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ۝٦٠ ع

پس صبر کوه (ای محمده! په ضرر د دوی) بیشکه چه وعده (د نصرت) د الله حقه ده او نه دی پورته کوی ته هغه کسان چه یقین نه راوړی (په آخرت)

تفسیر: یعنی کله چه د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پوری ورسیدل نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کیږه! بلکه د پیغمبری په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تیریږه! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کښی مشغول او لګیا اوسه! هغه د فتحی او نصرت وعده چه له تاسره رب العزت کری ده، هغه په یقینی ډول (طریقه) کامله او پوره کیدونکی ده او په هغه کښی د یوی ذری په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کیدی نشی. ته په خپل کار تل تینګ اوسه! دغه بد عقیده او بی یقینه خلق د یوی ذری په اندازه هم تا له خپله ځایه څخه نشی خوځولی.

(تمت سورة الروم بعون الله الحی القیوم فله الحمد والمنة اولا و آخرا وظاهرا وباطنا)

«سورة لقمٰن مكية الا الايات ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ فمدنية وهی اربع وثلاثون آية و اربع ركوعات رقم تلاوتها (۳۱) و تسلسلها حسب النزول (۵۷) نزلت بعد سورة الصافات»

«د لقمٰن سورت مکی دی پرته له ۲۷، ۲۸، ۲۹ آیتونو نه چه مدنی دی (۳٤) آیتونه او (٤) رکوع لری»

«په تلاوت کښی (۳۱) په نزول کښی (۵۷) سورت دی وروسته د الصافات د سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣﴾ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٥﴾

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکی (محکم قرآن) دی. په داسی حال کښی چه هدایت او رحمت دی دپاره د نیکو کارانو هغه کسان چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی (واجب) زکوٰة او دوی په آخرت باندی هم دوی یقین کوی (چه خامخا راځی په حقه سره) دغه (ستایلی شوی کسان) په سمه لیاره دی له (طرفه) د رب د دوی او دغه «کسان» هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نیکانو دپاره د رحمت او هدایت پنګه (سرمایه) ده ځکه چه هم دغه خلق ورنه ګټه (فائده) اخلی که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کښی ذکر د جن او انس په حق کښی ښکاره هدایت او رحمت دی. د «سورة البقرة» په اوله رکوع کښی د دغه مقدس تفسیر په شپږم او اووم مخکښی هم داسی نور آیتونه هم تیر شوی دی او د «هم المفلحون» دوه ترجمی شوی دی دلته دی هم هغه بیا وکتل شی!

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِيْ لَهْوَ الْحَدِيْثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۗ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿٦﴾

او (ځینی) له خلقو شخه هغه شوک دی چه پیری، اخلی عبثی خبری (اړوونکی له حق شخه) دپاره د دی چه وښویوی (خلق) له لاری د الله نه بی له علمه (په عاقبت د فعل خپل) او چه ونیسی دا (لاره یا آیتونه) په توکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د مفلحینو نیکبختانو په مقابل کښی دلته د هغو بدبختانو ذکر دی چه د خپل جهالت او نادانی او آخری خاتمی ته د نه کتلو له امله (وجی) ئی قرآن کریم پری ایښی په لوبو، لهوو

لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کښې مستغرق دی غواړی چه نور هم په هم داسی مشغولیتو او ساعت تیریو کښې مشغول او لګیا او د الله تعالیٰ له دین او یاد څخه غافل او بی پروا کړی او د الله تعالیٰ یاد تری هیر کړی او په دینی خبرو پوری خاندی او پری مسخری او ملندی وهی.
حضرت حسن رضی الله تعالیٰ عنه د «لهو الحدیث» په متعلق وائی **«کل ما شغلک عن عبادة الله وذکره من السمر والاضاحیک والخرافات والغناء ونحوها (روح المعانی)** یعنی لهو الحدیث هر هغه شی دی چه د الله تعالیٰ له عبادت او له یاد څخه لری کوونکی وی، مثلاً فضولی قصی ویل، چتی (بیکاره) د خندا او توکو خبری چتی (بیکاره) کارونه، ساز او سرود او نور.
په روایتونو کښې راغلی دی چه نضر بن حارث چه د کفارو له مشرانو څخه ؤ کله چه به د تجارت دپاره پارس ته تلو نو له هغه ځای به ئی د عجمو باچایانو قصی او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل او قریشو ته به ئی ویل چه محمد صلی الله علیه وسلم تاسی ته د عاد او ثمود قصی آوروی راځئ چه زه تاسی ته د رستم او د اسفندیار او د آریانا د باچایانو قصی واوروم. ځینو خلقو هغه قصی ښې او په زړه پوری ګڼلی او ورته به متوجه کیدل، هغه یوه سندرغاړی وینځه هم پیرودلی (اخیستلی) وه کله چه ده ولیدل چه د کوم سړی زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمایل شوی دی نو هغه به ئی د هغی سندرغاړی کره لیږه او ورته ویل به ئی چه دغه ته ښه دوډی او د څښلو شیان ورکوه او ښې بدلی ورته اوروه! بیا به ئی دغه سړی ته ویل چه ګوره دغه میلی او چرچی له هغه څخه ډیری ښې او بهتری دی چه محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه لوری ته بولی چه لمونځ کوه! روژی نیسه! ځان دی په شهادت ورسوه! نو په دغه باندی دا آیتونه نازل شول.
تنبیه: د دغه آیت شان نزول اګر که خاص دی مګر د الفاظو د عمومیت له وجی ئی حکم عام دی. هغه لهو (شغل) چه د اسلامی دین څخنی د خلقو اړوونکی وی یا د اړولو له موجباتو څخه وی ممنوع او حرام بلکه کفر دی او هغه شیان چه د ضروری شرعی احکامو څخه انسان ستنوی (منع کوی) یا د معصیت سبب ګرځی ګناه او معصیت دی هو! هغه لهو چه د کوم واجب امر مانع نه وی او کوم شرعی غرض او مصلحت په هغه کښې نه وی هغه مباح دی. لیکن د لایعنی والی له سببه خلاف الاولیٰ دی. آس ځغلول، غشی او نوری نښې ویشتل یا د زوجینو ملاعبت چه په شرعی حدودو کښې وی څرنګه چه په معتد به شرعی اغراضو او مصالحو مشتمل دی نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنیٰ ګرځول شوی دی. پاتی شوه د غناء او سماع مسئله، ښائی د هغو تفصیلات دی په فقهی او نورو کتابونو کښې ولیدل شی! د مزامیرو او ملاهیو په حرمت خو په صحیح البخاری شریف کښې حدیث موجود دی. البته نفس الغنا تر یوی درجی پوری مباح ګڼل شوی ده خو د هغی قیود او شرطونه دی هم په کتابونو کښې ولوستل شی. د «روح المعانی» صاحب د دی آیت لاندی د غناء او سماع د مسئلی تحقیق په زیات تفصیل سره لیکلی دی. هلته دی وکتل شی!.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝

او کله چه ولوستل شي په ده باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ نو وګرځوی تری مخ حال دا چه متکبر غاړه غړونکی وی داسی چه ګواکی له سره ئی نه دی اوریدلی (دا آیتونه) ګواکی په دواړو غوږونو د ده کښی درونډ والی، کونوالی دی پس زیری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسیر: یعنی د غرور او تکبر له سببه نه غواړی چه زمونږ آیتونه واوری بلکه د هغه په مقابل کښی بیخی ځان کوڼ اچوی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ۝ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

بیشکه هغه کسان چه ایمان راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی لره جنتونه د نعمتونو (د هستوګنی له پاره) حال دا چه تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی (دغه وعده کړی ده) وعده د الله حقه، رښتیا او هم دی دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی هیڅ یو قوت دی د وعدی له سر ته رسولو څخه نشی ستنولی (منع کولی) او نه له چا سره بی موقعه وعده کوی.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه بی له ستنو چه وینئ تاسی هغه

تفسیر: د دغه (د عمد د) لفظ تفسیر د «رعد» د سورت په اوله کښی تیر شو هلته دی وکتل

شی.

وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيْدَ بِكُمْ

او غورځولی (پيدا کړی ئی دی) په ځمکه کښې غرونه دپاره د دی چه ونه خوځيږی دا ځمکه پر تاسی

تفسير: يعنی د ځمکی د انتظام او استقرار له پاره خورا (ډير) لوی او درانه غرونه پری درولی شوی دی چه د سمندر له موجونو يا د سختی هوا له جتکو يا د نورو طبيعيه ؤ اسبابو له اثره ونه لړزيږی او يوی خوا ته مائله نشی. د «نحل» د سورت په اوله کښې دغه مضمون ښخوا له دی نه تير شوی دی. باقی د غرونو د پيدا کيدلو مصلحت يوازی پر هم دغومره حکمت چندانی محدود او منحصر نه دی نور داسی ډير فوايد او حکمتونه هم پکښې مضمر او موجود دی چه هغه ګرد (تول) پاک الله ته معلوم او ښکاره دی.

وَبَثَّ فِيْهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ ۗ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيْمٍ ⑩

او وئی شيندل (خواره واره ئی کړل) په دغه ځمکه کښې له هر قسم خوځيدونکو ساکښو (جاندارو) څخه او نازلی کړی دی مونږ له «طرفه» د آسمانه اوبه پس زرغونه کړی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښې له هر هر قسمه ګياه ښې (خاصی جوړی).

تفسير: يعنی هر قسم ښايسته، ښکلی، ګټوری او نفيسی ونی ئی په ځمکه کښې زرغونی کړی دی د «الشعراء» د سورت په شروع کښې په هم دغه مضمون يو بل آيت هم تير شوی دی هلته دی وکوت شی!

هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُوْنِيْ مَاذَا خَلَقَ الَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ۗ بَلِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ⑪

دغه (تول مذکوره شیان) مخلوق د الله دی پس وښیئ (ای مشرکانو!) ماته هغه شي چه پیدا کړی دی هغو «بتانو» بی له الله نه بلکه دغه ظالمان مشرکان په گمراهي ښکاره کښې دی

تفسير: کله چه د هغو مخلوق نشئ راښوولی نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالیٰ شریکان گرځوئ ؟ او د معبودیت وړ (لائق) او مستحق ئی بولئ؟ معبود خو داسی یو جامع الصفات ذات کیدی شی چه د هغه په واک (اختیار) او قدرت کښی پیدا کول، وژل، روزی رسول او نور گرد(تول) شیان وی مگر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لری مگر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری په توره تیاره کښی پراته دی او حیران او سرگردانه گرځی. وروسته له دی نه د شرک او عصیان د تقبیح دپاره د حضرت لقمان نصایح نقلوی چه دی د الله تعالیٰ له طرفه په دغو شیانو پوهیدلی وو او هغه ئی خپل زوی ته د پند او نصیحت په دول (طریقه) بیان کړی دی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ ؕ وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿۱۲﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلی ؤ مونږ ده ته) چه شکر کوه الله ته او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره (د ښیگڼی «فائدی») د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه الله غنی ډیر بی پروا د گردو محامدو څښتن (خاوند) دی.

تفسير: د زیاترو علماؤ رایه داسی ده چه حضرت لقمان نبی نه ؤ، هو! یو پاک او متقی انسان ؤ چه الله تعالیٰ ورته اعلیٰ درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړی وه، ده د خپل عقل او پوهی په قوت داسی خبری ځان ته کشفی او څرگندی (ښکاره) کړی وی چه د انبیاؤ له احکامو او هدایاتو سره موافقی وی. د ده د عقل او پوهی نصایح او د حکمت خبری په خلقو کښی له قدیم الایامه معروفی او مشهوری وی. رب العزت د هغه یوه برخه دغه ده چه په خپل عظیم الشان قرآن کښی هم نقلوی او د ده مرتبه لا زیاتوی. ښائی له دی نه مطلب دا وی چه د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسی چه د انسانی فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحی ثابت دی د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تائید او تصدیق کوی، پس کفار ولی د توحید څخه بیزاره او کفر او شرک ئی ځان ته غوره او اختیار کړی دی ؟ او د

دوی دغه وضعیت کښې شکاره ګمراهي نه دی نو بل څه شی دی ؟
تنبیه: حضرت لقمان د کوم ځای اوسیدونکی وو ؟ او په کومه زمانه کښې ئې ژوندون درلود (لرلو)؟ د دغو خبرو پوره او کامل تعین نشی کیدی د زیاترو دا قول دی چه دی حبشی ؤ او د حضرت داود علیه السلام په زمانه کښې ئې ژوند کاوه د ده په نسبت ډیری قصې او اقوال په نورو تفاسیرو کښې نقل کړی شوی دی فالله اعلم بصحتها.
﴿ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ﴾ او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره د ښیګڼی (فائدی) د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه چه الله غنی ډیر بی پروا د ګردو (ټولو) محامدو څښتن (خاوند) دی) یعنی پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښائی چه د حقیقی منعم شکر اداء او د ده حق پیژندل ضروری وګڼل شی. لیکن دغه خبره دی واضحه وی چه د دغه حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالیٰ ته هیڅ یوه فائده نه رسیږی هو! هغومره ګټه (فائده) او نفعه چه رسیږی په خپله هم دغه عارف او شاکر ته رسیږی چه په دنیا کښې ډیر انعام او اکرام او په آخرت کښې اجر، ثواب او ښه مقام ئې ور په برخه کیږی. که دوی ناشکری او کفران کوی نو خپل ځان ته تاوان رسوی الله تعالیٰ داسی شکر ګزاریو ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری د الله تعالیٰ په حمد او ثناء کښې د دنیا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګیا دی. او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وی خو بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والی په بناء په خپله محمود دی او د چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کښې د یوی ذری په اندازه هم څه زیاتی او کمی نه پیښیږی.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِابْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ

او یاد کړه (ای محمده! هغه وخت) چه وویل لقمان زوی خپل ته حال دا چه ده پند ورکاوه ده ته ای زوی ګوتیه زما مه شریک کوه له الله سره

تفسیر: دا نه ده معلومه چه د ده زوی مشرک ؤ که موحد، که مشرک ؤ خو ښکاره ده چه ده ته ئې سمه لاره ښوولی ده او غوښت ئې چه د هدایت په لاره لاړ شی. او که موحد ؤ نو په دغه سره ئې د ده لا استحکام او مضبوطتیا په توحید غوښتله او د ټینګ اوسیدلو په غرض ئې ورته دغسی وصیت کړی دی.

إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

بیشکه چه شرک خامخا ظلم دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه به بله بی انصافی څه وی چه عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شی ؟ او له دی نه به زیات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وی چه له اشرف المخلوقات والی سره سره د دیرو خسیسو او سپکو شیانو په مقابل کښی د خپل عبودیت سر ښکته کړی ؟ لا حول ولاقوة الا بالله العلی العظیم

وَوَصَّيۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيۡهِ حَمَلَتۡهُ أُمُّهُۥ وَهۡنًا عَلَىٰ وَهۡنٖ وَفِصَٰلُهُۥ فِي عَامَيۡنِ أَنِ ٱشۡكُرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيۡكَ إِلَيَّ ٱلۡمَصِيرُ ﴿١٤﴾

او وصیت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نیکی کولو ځکه چه په نس کښی) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلی سستی او بیلول د ده دی (له تی نه) په (پوره کیدلو د) دوو کلونو کښی (او ورته ویلی دی مونږ داسی) چه شکر کوه! ماته او مور پلار خپل ته خاص بیا ماته دی راتله (ستاسو ای انسانانو!)

تفسیر: یعنی د مور حق له پلار نه هم زیات دی ځکه چه مور تر ښو میاشتو پوری دی په خپله ګیده کښی ګرځوی بیا د حمل له وضعی نه وروسته تر دوؤ کلونو پوری تی ورته ورکوی او د ده د تربیی او پاللو په ضمن کښی راز راز(قسم قسم) تکالیف او ربړونه (زحمتونه) ګالی (برداشت کوی) او زحمتونه او تکالیف په ځان اخلی او خپله آرامی او هوسائی (راحت) تری جاروی (قربانوی) نو ضروری ده چه هر انسان ړومبی د الله تعالیٰ او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص دول (طریقه) سره وپیژنی او په ځای ئی کړی. یعنی د الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کښی له توان سره سم بوخت اوسئ! او له سره تری غاړه مه غړوئ! خو تر هغی پوری چه د الله تعالیٰ معصیت ته مفضی نشی ځکه چه د الله تعالیٰ حق په دوی مقدم دی او د ده په حضور کښی تاسی او دوی ګرد (تول) سره حاضریږئ نو ښائی چه انسان دی په خپل زړه کښی ښه فکر او غور وکړی چه په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږی.

تنبیه: د تی نه بیلولو موده چه دلته دوه کاله بیان شوی ده د غالب عادت او اکثریت په ملحوظ ده، زمونږ امام اعظم ابوحنیفه رحمة الله علیه چه د تی ورکولو زیاتره موده دوه نیم کاله بولی له ده سره به بل کوم دلیل وی د نورو جمهورو په نزد هم هغه دوه کاله ده والله اعلم.

وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشۡرِكَ بِي مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٞ فَلَا تُطِعۡهُمَا

وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَّاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ

او که کوشش وکړی دا مور او پلار په تا په دی چه شریک کړی ته له ماسره هغه شی چه نه وی تاته په هغه سره څه علم، پوهه نو اطاعت مه کوه د دی دواړو او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کښې ښه غوره (ملګرتیا له شرعی سمه) او متابعت کوه په دین کښې د لاری د هغه چا چه بیرته راګرځیدلی دی ماته (په توحید سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «شریک ورسره مه پیدا کوه هغه شی چی تاته نه دی معلوم! یعنی په شبهه کښې ئی هم مه منه! او که په یقین سره پری پوهیږی خو له سره ئی مه منه!» د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه! هو! په دنیوی معاملاتو کښې له هغوی سره نیکی او ښه سلوک کوه! په هم دغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کښې تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته ولوستل شی! د انبیاؤ او مخلصو بندګانو په لیاره درومه! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه!

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیا (خاص) ماته راتله ستاسی دی (د تولو په قیامت کښې د حساب دپاره) پس خبر به کړم زه تاسی په هغو عملونو چه وی تاسی چه کول به تاسی (په دنیا کښې له خیر او شر نه)

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ دربار ته ورسیږئ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو (تولو) ته به دغه خبره معلومه او ښکاره (ښکاره) شی چه کوم یو متجاوز او مقصر ؤ؟
تنبیه: له «ووصینا الانسان» څخه تر دی ځای پوری د الله تعالیٰ کلام دی ړومبی خپل زوی ته د لقمان وصیت ؤ او وروسته هم له «یابنی انها ان تک» څخه د هم دغه وصیت سلسله ده. په منځ کښې الله تعالیٰ له خپلی خوا یو ضروری تنبیه وکړه یعنی شرک دومره سخت او قبیح شی دی تر دی چه که مور او پلار خپل اولاد پری مجبور کړی خو بیا ئی هم څوک نشی غوره کولی.
حضرت شاه صاحب لیکی «لقمان خپل زوی ته د مور او پلار حق نه ؤ ورښوولی چه د ده غرض پکښې معلومیده، الله تعالیٰ د توحید له نصیحت څخه وروسته او له نورو نصایحو څخه مخکښې د مور او پلار حق بیان کړ چه وروسته د الله تعالیٰ له حق څخه د مور او پلار حق دی. پلار د الله

تعالیٰ حق او الله تعالیٰ د پلار حق بیان کړ باقي د نبي یا مرشد یا هادي حق هم د الله تعالیٰ د حق په ذیل کښې وګڼئ! چه دوی دغه راز (قسم) د الله تعالیٰ نائبان دی» (موضح په لږ تغیر سره) نو وویل لقمان خپل زوی ته داسې

يٰبُنَيَّ إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمٰوٰتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

ای زوی ګوتیه زما بیشکه دا (د بدی او نیکی خصلت) که کوم شی وی په قدر د دانی له اوری څخه پس وی دا دانه په کومی تیږی (ګټی) کښې یا وی په اسمانونو کښې یا په ځمکی کښې (چه هیڅوک پری خبر نه وی) نو رابه ئی وړی الله (حساب کتاب ته) بیشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی کوم شی یا کوم خصلت ښه وی یا بد که د اوری په اندازه وړوکی هم وی او فرض ئی کړی چه په کومی لوی غتی تیږی (ګټی) کښې یا د آسمانونو د پاسه یا د ځمکی په تیارو کښې ایښودل شوی وی هغه هم له الله تعالیٰ څخه پټ نشی پاتی کیدی، هر کله چه وخت راشی هغه به له هم هغه ځایه هر چیری چه اراده وکړی راحاضر کړی نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروری ده چه دغه خبری دی تر نظر لاندی ونیسی هر هغه کار چه په زرهاؤ پردو کښې دننه هم وشی هغه الله تعالیٰ ته حاضر او دی ورته ناظر دی لکه چه نیکی یا بدی چه په هر څومره پټ ځای کښې وکړی شی د هغی اثر ضرور څرګندیدونکی (ښکاره کیدونکی) دی او اهل النظر هغه بی تکلفه محسوسولی شی.

يٰبُنَيَّ أَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ

ای زوی ګوتیه زما قائموه (سم ودروه سره له تولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نیکی او منع کوه خلق له بدی نه

تفسیر: یعنی ته پخپله هم د الله تعالیٰ پر توحید او بندګئ قایم اوسه! او هم نورو ته نصیحت کوه چه ښې خبری زده کړی، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتی!

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾

او صبر کوه په هغې سختئ چه رسیږی تاته (بالخاصه په امر او نهی کښې) بیشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودی کارونو څخه دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې هر هغه سختی، کراوونه او تکلیفونه چه درپیښیږی چه هغه اغلباً د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کښې وی نو هغه په تحمل او اولوالعزمی سره په ځان وګاله (برداشت کړه)! او له سختیو او تکلیفونو څخه له سره مه ویریږه! ځکه چه له دغو شیانو څخه د کلمة الله د اعلاء په مقابل کښې ویریدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه ګرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډیره کبره بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره)

تفسیر: یعنی په تکبر او غرور سره مه ګوره! خلق خوار، سپک او حقیر مه ګڼه! د متکبرانو په شان خبری اتری مه کوه! بلکه په روڼ تندی، او په خندا، خوښی او خوشالی له خلقو سره غږیږه!

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

او مه کوه تګ په ځمکه کښې په ناز او نخرو!، بیشکه الله نه خوښوی هر کبر کوونکی فخر کوونکی په «خلقو»

تفسیر: یعنی په غرور، تکبر، لوئی او لاپو د سړی څه قدر او عزت نه زیاتیږی بلکه د دی په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاری که څوک مخامخ څه ورته ونه وائی، پسی شا خو خلق وریسی ډیر بد وائی او سپک ئی ګڼی.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

او میانه رو اوسه! په تګ خپل کښې (یعنی مه ډیر ګړندی او مه ډیر ورو ځه)

او ورو کړه غږ خپل بیشکه چه ډیر بد د تولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنی تواضح، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه. بی له ضرورت نه خبری مه کوه! د خبرو په وخت کښی بی له ضرورت نه چغی مه وهه! که په لوړ(اوچت) غږ سره غږیدل څه کمال وی نو د خره غږ ته به خلقو ډیر اهمیت ورکاوه حال دا چه څه وخت چه خر هنګیږی هغه په غوږونو ډیر کریهه او بد لګیږی. ډیر ځله د انسان په زوره غږیدلو کښی هم داسی بی‌نظمی او بی ترتیبی پیښیږی. (ربط) د لقمان کلام تر دی ځای پوری تمام شو. وروسته له دی نه بیا د اصل مضمون ته عود کړی شوی دی. یعنی د الله تعالیٰ عظمت، جلال، احسان او انعام راپه یادوی او د توحید او نورو فضائلو لوری ته مو متوجه کوی.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَّبَاطِنَةً

آیا نه وینی تاسی (ای انسانانو) چه بیشکه الله مسخر کړی په کار اچولی دی تاسی ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چی په ځمکه کښی دی او پوره کړی دی (الله) په تاسی نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه

تفسیر: یعنی د آسمان او ځمکی ګرد (تول) مخلوقات ستاسی په کارونو کښی لګیا دی نو بیا تاسی ولی د هغه په کار نه لګیا کیږئ. او پوره کړی دی الله په تاسی نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پته ښکاره نعمتونه هغه دی چه په حواسو سره ئی ادراک کیږی یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کښی راتلی شی، پټ نعمتونه هغه دی چه په عقل فکر، غور او دقت سره موندل کیږی. یا به له ظاهری ځنی مادی او معاشی او له باطنی ځنی روحانی او معادی نعمتونه مراد وی ګواکی د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نیکی توفیق ورکول ګرد (تول) په باطنی نعمتونو کښی شامل دی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِی اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿۲۰﴾

او (ځینی) له خلقو هغه څوک دی چه جګړه کوی په (حق د) الله کښی بی له پوهی (د توحید شخه) او بی له (لاری د) هدایت او بی له کتاب روښان شخه

تفسیر: یعنی له داسی ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځینی خلق خپلی سترگی پټوی، د الله تعالیٰ په وحدانیت کښی یا د ده په شیونو او صفاتو کښی یا په احکامو او شرایعو کښی مباحثی او جگړی کوی او تش په بی سندو جگړو کښی سره نښلی. نه کوم علمی او عقلی اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم برحق هادی څه هدایت او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لری، تش د خپلو پلرونو او نیکونو روند تقلید له هغوی سره شته چه ذکر ئی په راتلونکی آیت کښی راځی.

تنبیه: شیخ الهند قدس الله سره العزیز د دغه آیت ترجمه داسی کړی ده. «او په خلقو کښی داسی هم شته چی جگړی کوی د الله په خبره کښی نه پوهه لری او نه بصیرت او نه روښان کتاب» او له دغی ترجمی څخه داسی معلومیږی چه غالباً محقق مترجم رحمة الله علیه له «علم» څخه په عقلی دول (طریقه) «پوهیدل» مراد کړی دی. او له «هدی» څخه ئی یو قسم خاص بصیرت مراد دی چه د ذوق له سلامتی، وجدان، ممارست، عقل او فکر څخه نشئت مومی. مطلب ئی داسی شو چه دغه خلق نه معمولی پوهه لری او نه د وجدانی بصیرت خاوندان دی، او نه روښان کتاب یعنی نه نقلی دلیل لری. دغه معنی دیره لطیفه او ښه ده موږ د دی آیت لپاره کوم تقریر چه غوره او اختیار کړی دی هغه یوازی د آسانی په غرض کړی شوی دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چه نازل کړی دی الله نو وائی دوی نه! بلکه متابعت کوو د هغه شی چه موندلی وو موږ په هغه شی پلرونه خپل (نو وائی الله) آیا (متابعت کوی دوی د پلرونو) اگر که وی شیطان داسی چه بولی دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دی نه کوی).

تفسیر: یعنی که شیطان ستاسی پلرونه او نیکه‌گان د دوزخ په طرف بیولی وی بیا هم تاسی په هم هغو پسی درومئ او په کوم ځای کښی چه هغوی لویدلی دی تاسی هم خپل ځانونه هم هلته غورځوئ ؟

وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ

او هر څوک چه وسپاری مخ (ځان) خپل الله ته (او پری تفویض او توکل وکړی) حال دا چه دی نیکوکار وی نو په تحقیق ده منګولی خښی کړی دی په کړی مضبوطی باندی

تفسیر: یعنی هر هغه چا چه په اخلاص سره د نیکی لاره غوره او اختیاره کړه او خپل ځان ئی الله تعالیٰ ته وسپاره نو وپوهیږه چه خپل لاس ئی په ډیری مضبوطی او کلکی کړۍ لګولی دی او ځان ئی پری تینګ کړی دی تر هغه وخته پوری چه ده دغه کړۍ تینګه نیولی وی نو له سره نه شائی چه د لویدو کومه اندیښنه ورته پیدا شی

وَاِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ ﴿۲۲﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (تولو) کارونو

تفسیر: یعنی هر هغه چه دغه کړۍ مضبوطه ونیوله بالاخره د هم دغی کړۍ او سند په وسیله د الله تعالیٰ دربار او دیدار ته رسیږی او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوی.

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهٗ ؕ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۲۳﴾

او هر څوک چی کافر شو پس نه دی خپه کوی تا (ای محمده!) کفر د ده «ځکه چی» خاص مونږ ته دی بیا راتله د دوی په قیامت کښی پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چی کړی ئی دی بیشکه چی الله ښه عالم دی په هغو خبرو چی په سینو (د دوی) کښی دی.

تفسیر: یعنی تاسی خپله علاقه له پاک الله سره تینګه او مضبوطه ولرۍ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوۍ! د منکرینو بیرته راتګ او رجوع هرومرو (خامخا) زمونږ په لوری ده په دغه وخت کښی به د دوی تول عملونه بی له کموالی او زیاتوالی د دوی په مخکښی ایښوول کیږی او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشی پټولی ځکه چی الله تعالیٰ د زړونو په پټو خبرو او مخفی اعمالو هم خبر دی او هغه ګرد (تول) به دوی ته ور وړاندی کړی.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کښې) لږ شانی بیا راولو دوی په ډیره ناچاری عاجزی سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو عیش، عشرت، بې فکری او بیغمی ده کله چې د دوی دغه نیته او مهلت ختم شی نو خورا ډیری سختی سزا ته به راښکودل شی او هیڅ به د دوی له واکه (اختیاره) نه وی پوره چې چیری وتښتی یا پټ شی

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او قسم دی که وپوښتی ته دغه (کفار) چې چا پیدا کړی دی دغه آسمانونه او ځمکه نو خامخا وبه وائی دوی هرومرو (خامخا) چې الله (کله چې مقر شول دوی نو ای محمده!) ووایه ټوله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی.

تفسیر: یعنی الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوی چې د آسمانونو او د ځمکی پیدا کول بې له الله تعالیٰ نه د بل هیچا کار نشی کیدی نو بیا اوس کوم قسم خوبی پاتی شوه چې د ده په پاک ذات کښې نه وی موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشان شیانو پیدا کول او بیا ئې په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول بې له اعلیٰ درجې علم او حکمت، زور او قوت امکان لری ؟ نو هرومرو (خامخا) د «**خالق السموٰت والارض**» په ذات کښې د ټولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږی او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده چې تاسی غوندی مجرمینو او منکرینو باندی هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوی چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسی ملزم ګڼل کیږئ یعنی کله چې ستاسی په نزد هم خالق یوازی هم هغه الله دی نو بیا ولی نور شیان مو خپل معبودان ګرځوئ ؟ خبره خو صافه او سمه ده خو سره له هغه ډیر کسان پری نه پوهیږی او دلته چې رسیږی بند پاتی کیږی.

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

خاص الله له پاره دی هر هغه څه چې په آسمانونو کښې دی او په ځمکه

کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً عبیداً) بیشکه چې الله هم دی دی غني بې پرواه ډیره ثنا ورته ویلی شوی ده

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د آسمانونو او د ځمکې پیدا کوونکې الله تعالیٰ دی هم داسې ټول هغه شیان چې په آسمانونو او ځمکه کښې دي ټول بلا استثنا بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دي. او تماماً د الله تعالیٰ محتاج دي او بالعکس پاک الله هیڅ‌چا ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی. ځکه چې د وجود او د وجود د توابعو یعنې د ګردو (ټولو) کمالي صفاتو مخزن او منبع د ده ذات دی. د ده هیڅ یو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی. دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښیګڼو (فائدو) مالک دی نو بیا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ (مجبور) وي؟ او د چا به څه پروا لري ؟

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۷﴾

او که چیرې هغه څه چې په ځمکه کښې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي او (سیاهي شي محیط) بحر مرسته (مدد) وکړي له ده سره پس له (تماميدلو د اوبو) د ده او اوه (نور) بحرونه نو خلاص به نشي کلمات د الله بیشکه چې الله دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي)

تفسیر: یعنې که د دنیا له ګردو (ټولو) ونو څخنې قلمونه جوړ کړی شي او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سیاهي (مرکب) تیار کړل شي او بیا د هم دغو سمندرونو په شان اووه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پیدا کړل شي او فرض ئې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوت سره سم هم په لیکلو لاسونه پورې کړي خو سره له دغه هم د الله تعالیٰ د کلمو د لیکلو د عهدې څخه دغه ټول نشي وتلی او د الله تعالیٰ د کمالاتو او جلال، عظمت او قدرت له اظهار څخه ګرد (ټول) سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د لیکوونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډیرو لیکلو وسولیږي او مات شي، سیاهي به له ډیرو لیکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالیٰ تعریف، توصیف محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي. رښتیا خبره خو هم دا ده چې محدود او متناهي قوتونه به څرنګه د الله تعالیٰ لامحدود او غیر متناهي صفات قید او ضبط کړي شي؟ **اللهم لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک.!**

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ؕ

نه دی پیدا کول ستاسی او نه بیا ژوندی راپاځول ستاسی مګر داسی دی لکه پیدا کول او ژوندی کول د یوه نفس

تفسیر: یعنی د ټول جهان پیدا کول او د یوه انسان پیدا کول دواړه پاک الله ته یو شان سهل او آسان دی نه په دغه کښی څه اشکال او دقت او نه په هغه کښی څه سختی ورته پیښیږی په یوه «کن» سره هر شی ته چی اراده وکړی هم هغه کیږی بلکه د «کن» د لفظ په ویلو پوری هم څه موقوف نه دی مګر مقصد د دغه د «کن» د لفظ له تعبیر ځنځه محض زمونږ افهام او تفهیم مقصود او د مستمعینو د پوهولو لپاره یو عنوان دی. په واقع کښی د دی سره سم چی الله تعالیٰ اراده وکړی هم هغه مطلوبه شی سم د لاسه موجودیږی.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

بیشکه چی الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی ځرنګه چی د یوه غږ آوریدل، یا د یو شی لیدل یا په یو وخت کښی د ټول جهان د شیونو لیدل الله تعالیٰ ته یو شان او برابر دی، هم داسی د یوه سړی وژل او ژوندی کول او د ګرد (ټول) جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندی کول الله تعالیٰ ته برابر او مساوی دی او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی یو شان دی، بیا له دوهم ځلی ژوندی راپاځولو ځنځه وروسته په یوه وخت کښی د ټولو لومړنیو او وروستنیو د پخوانیو او اوسنیو د ګردو (ټولو) اعمالو د یوی یوی ذری لیدل او سنجول (غور کول)، او حساب او کتاب ئی سره پری کول هم ده ته ډیر سهل او آسان دی او ورته دغه اعمال هیڅ قسم سختی او جنجال نه پیښوی ځکه چی الله تعالیٰ زمونږ ګرد (ټول) اقوال اوری، او ټول افعال مو وینی او هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره او حال تری پټ نه دی

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى

آیا نه وینی (ته ای مخاطبه بلکه وینی ئی) چی بیشکه الله ننباسی شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کښی او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښی او مسخر کړی په کار اچولی ئی دی تاسی ته لمر او سپوږمی هر یو (له دغو دواړو نه لکه نور سیارات) روان دی (په آسمان خپل کښی) تر تاکلی (مقرر کړی) مودی پوری

تفسیر: د «مقرر وخت» څخه مراد قیامت دی، یا له لمر او سپوږمی څخه د هر یوه دوره ده ځکه چی د یوی دوری د پوره کیدلو څخه وروسته ګواکی دوی بیا له سره خپله دوره او تګ شروع کوی.

وَّاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ ﴿۲۹﴾

او بیشکه الله په هر هغه څه چی تاسی ئی کوئ ښه خبر دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ هغه قوت او قدرت ته چی له شپی څخه ورځ او له ورځی څخه شپه جوړوی او د لمر او سپوږمی په شان له خورا ډیرو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلی له مرګ نه وروسته ستاسی بیا ژوندی راپاڅول څه اشکال لری؟ او کله چی دی له هر لوی او وړوکی عمل څخه پوره واقف او ښه عالم دی نو بیا په حساب او کتاب کښی به الله تعالیٰ ته څه اشکال او سختی ورپیښه شی.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الۡحَـقُّ وَاَنَّ مَا يَدۡعُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِهِ الۡبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الۡعَلِىُّ الۡكَبِيۡرُ ﴿۳۰﴾

دغه (شامل معرفت کامل قدرت) له دی سببه دی چی بیشکه الله هم دی حق دی او بیشکه هغه (بتان) چی بولی (عبادت ئی کوی) دوی بی له دغه (الله هغه نه) حق نه دی او بیشکه الله هم دی ښه پورته ډیر لوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دغه عظیمه شئون او قاهره صفات ځکه ذکر کړل شول څو آوریدونکی وپوهیږی چی د یوه الله تعالیٰ منل او د هم هغه واحد لاشریک عبادت کول هم هغه سمه لیاره ده. له دی نه خلاف هر څه چی وویل شی یا وکړل شی باطل او دروغ دی. یا به ئی دا مطلب وی

چی د الله تعالیٰ موجود بالذات او واجب الوجودتوب چی له ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَالْحَقُّ ﴾ څخه فهمیږی او د نورو باطل او هالک الذات توب له هغو سره دا خبره لازمه ده چی یواځی هم هغه الله تعالیٰ ته دغه شئون او صفات ثابت دی بیا هغه ذات ته چی دغه شئون او صفات ثابت دی نو هم هغه د الوهیت او معبودیت وړ (لائق) او مستحق دی نو د بنده انتهائی عجز او تذلل چی د هغه نوم عبادت دی خاص هم هغه ته ښائی چی ډیر پورته عظیم القدرت او په هر څه غالب دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾

آیا نه وینی ته چی بیشکه (دا) بیړی (جهاز) تګ کوی په بحر کښی په نعمت (فضل) د الله دپاره د دی چی وښیی تاسی ته له دلائلو «قدرت» د ده، بیشکه په دغی (بیړی او بحر) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر ډیر صابر ډیر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنی جهازونه او بیړی ډیر ثقیل او درانه بارونه وړی او د الله تعالیٰ په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر موجونه (څپی) سره څیروی او پکښی ځی؟ یعنی د دغه بحری سفر په احوالو او حوادثو کښی له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډیر مواقع په لاس ورځی. کله چی طوفان (څپان) پورته شی او جهاز د طوفان په څپو کښی ګیر شی او له هری خوا له لویو پیښو او حوادثو سره مخامخ شی نو دغه وخت د لوی صبر او تحمل وخت او کار دی. او کله چی الله تعالیٰ دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش او ربړونو (تکلیفونو) څخه صحیح او سالم وباسی نو حتمی او ضروری ده چی د الله تعالیٰ د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړی!

وَاِذَا غَشِیَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ۚ۬ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَی الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ؕ

او کله چی لاندی کړی دغه (کفار) یو موج لکه وریځی نو بولی دوی الله په داسی حال کښی چی خالص کوونکی وی دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چی نجات ورکړی دوی ته الله طرف د وچی ته نو ځینی د دوی ولاړ وی په (هم هغی) لاری سمی

تفسیر: پاس ئی په دلائلو او شواهدو سره دغه خبره ښودلی وه چی د یوه خدای منل صحیح دی او د دی عقیدی او مفکوری په خلاف نوری گردی (تولی) خبری دروغی او غلطی دی. دلته ئی دغه راوښودل چی د طوفانی موجونو او څپو (چپو) له ویری ډیر سخت او غلیظ مشرک هم په ډیر اخلاص او عقیدی سره د الله تعالیٰ په دربار کښی دعاء او استغفار کوی او تری خپل نجات او حیات غواړی نو معلوم شو چی د انسان ضمیر او د فطرت اصلی غږ هم دغه دی او باقی تول جعلی، ساختگی، موهوم او چټی (بیکاره) شیان دی.

پس هر کله چی پاک الله دوی له طوفان (څپان) نه روغ رمټ وچی ته راوباسی نو ډیر لږ کسان داسی دی چی د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتی کیږی، که نه زیاتره څنگه چی له بحر څخه د باندی پل کیږدی بیرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پوری کوی. شیخ الهند رحمة الله د (فمنهم مقتصد) ترجمه داسی کړی ده «نو ځینی وی له دوی څخه په منځنی حال باندی» حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی هغه حال چی د خوف په وخت کښی ؤ اوس هغه حالت په هیڅ یوه کښی نشته مگر هغه وضعیت بیخی تری هیر شوی هم نه دی. داسی کسان هم ډیر لږ دی. که نه زیاتره د قدرت له معاونته منکریږی او د خپل نجات او خلاصون راز راز (قسم قسم) تدبیرونه لټوی یا له کوم ارواح یا نورو ځنی استمداد غواړی.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُوْرٍ ﴿۳۲﴾

او انکار نه کوی له دلائلو د قدرت زمونږ مگر هر هغه چی ډیر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وی

تفسیر: یعنی اوس لږه شیبه (لحظه) پخوا ئی د طوفان له خوف او ویری څخه کوم قول او قرار چی له الله تعالیٰ سره ترلی ؤ هغه بیخی غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځی ئی هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه او دومره ژر د قدرت له دلائلو ځنی منکر شو.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِيْ وَالِدٌ عَنْ وَّلَدِهٖ ۡ وَلَا مَوْلُوْدٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَّالِدِهٖ شَيْـًٔا ؕ

ای خلقو! وویریږئ تاسی (تول له عذابه) د رب خپل او وویریږئ تاسی له هغی ورځی چی نه به شی دفع کولی عذاب هیڅ پلار له زوی خپل او نه هیڅ زوی (داسی وی) چی هغه دفع کوونکی شی له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب)

تفسیر: د طوفان په وخت کښې د جهاز مسافران سخت پریشان، وارخطا وی او له هر انسان سره یوازی د خپل ځان د خلاصون فکر او اندیښنه وی، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بې پروا نه وی. او هر یو د بل د نجات او خلاصي او مرستې (مدد) په فکر او چرت (خیال) کښې وی بلکه ډیر کله د والدینو شفقت غواړی چې هر راز (قسم) زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلي چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوری (وساتی). لیکن د دی په عکس یوه داسې ویروونکې او هولناکه ورځ راتلونکې ده چې په هغې کښې به له هر طرفه هم دغه د «نفسي! نفسي!» غږ راپورته کیږی. نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسې یو ایثار او شفقت ونشي کړی چې د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلي او بالفرض که دی وغواړی چې د خپل کوم عزیز لږ څه زحمت په ځان واخلي خو څوک د ده دغې غوښتنې او مطالبې ته څه اهمیت او قیمت نه ورکوی. نو په هر انسان لازم دی چې لا له اوسه د هغې ورځې په فکر او اندیښنه کښې واوسي! او د هغې لپاره توښه برابره کړی! او زیار (کوشش) وکړی څو د الله تعالیٰ له قهر او غضب څخه مامون او مصون پاتې شي که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل نو سبا خو دوی د حشر له ډګر ځنی په هیڅ صورت نشي وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿۳۳﴾

بیشکه وعده د الله رښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دی غره کوی تاسې خامخا دغه ژوندون لږ خسیس! او نه دی غره کوی خامخا تاسې په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکی

تفسیر: یعنی هغه ورځ یقیناً او قطعاً راتلونکې ده. او دغه د پاک الله داسې قاطعه او نافذه وعده ده چې له سره په هغې کښې هیڅ لاندی باندی او وړاندی او وروسته والی نشي راتلی نو نه ښائی چې تاسې د دنیا په دغو څو ورځو باغ او بهار، عیش او عشرت، زرق او برق او رونق تیروځئ که نه تل به هم داسې له عقبیٰ څخه بې برخې او ناامیده پاتې شئ او داسې ئې مه ګڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وی نو بې له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامۍ او هوسائی (راحت) کښې وی. د تګ شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او ویښ اوسئ! چې شیطان مو د الله تعالیٰ په نامه هم غولوی او داسې درته وائی څه خانه! بیغمه خپلې چرچې او مزې کوه! پاک الله غفور او رحیم دی ښه په ګناهونو او خطاؤ ځان موړ کړه! او له سره تر پایه په دغه ډنډ کښې ځان ډوب کړه کله چې زوړ او سپین ږیری شوی نو بیا یو څلی له دغو ګردو (ټولو) څخه توبه وباسه! پاک الله به دی وبښي. که ستا په تقدیر کښې جنت لیکلی وی نو هر څومره ګناهونه چې هم وکړی بالاخر به جنت ته ځې که په تقدیر کښې دی دوزخ لیکلی شوی

وی نو په هیڅ ډول (طریقه) ته خپل ځان له دوزخه نشی خلاصولی نو بیا د څه لپاره په دنیا کښی چرچی او مزی نه کوی ؟

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

بیشکه الله خاص هم ده څخه دی علم (د قیام) د قیامت او نازلوی الله باران (او د نزول په وخت ئی هم علم لری) او معلوم دی الله ته هغه شی چی په ارحامو (د میندو په نسونو) کښی وی (نرتوب او ښځه توب ئی) او نه پوهیږی هیڅ نفس چی څه کار به کوی سبا ، او نه پوهیږی هیڅ نفس چی په کومه ځمکه کښی به مری بیشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو تولو اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنی قیامت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی. د دی علم یوازی له الله تعالیٰ سره دی دغه نه ده معلومه چی دغه دنیوی لویه کارخانه به کله ویجاړه او دړی وړی کیږی ؟ انسانان په دنیوی عیش او عشرت، ښائست او مؤقتی تازګئ نازیږی او پکښی مزی او چرچی کوی آیا دوی په دغه نه پوهیږی چی دغه دنیا په دی چی فانی ده فی الحال هم دغه دنیا او هم ئی تول اسباب او وسایل د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قدرت کښی دی د ځمکی تول رونق او مادی برکت چی ستاسی د خوښی خوشالی مدار دی په آسمانی باران موقوف دی که دوه دری کاله باران ونشی نو له هر طرفه به خاوری او دوړی پورته کیږی، نه به د ژوندانه څه سامان پاتی شی او نه به د راحت څه اسباب. بیا تعجب دی چی انسان د دنیا په زینت، ښائست او سینګار ولی غولیږی؟ او هغه لوی ذات د څه لپاره هیروی؟ چی د خپل رحمت په باران سره ئی ورته ښائست او سمسورتیا او رونق مرحمت کړی دی. چاته څه معلومه ده چی په دنیا کښی به د ده د دنیوی عیش او عشرت برخه څومره وی؟ ډیر خلق زیات کوشش کوی او زیار (محنت) کوی او له ډیرو ربړونو (تکلیفونو) له ګاللو (برداشت کولو) څخه مری لیکن په خپل ژوند کښی یی له سره هوسائی (خوشالی) او آرام نه په برخه کیږی. بالعکس ځینو نورو ته بی له ربړ (تکلیف) او زیار (محنت) څخه دولت او راحت ور په برخه کیږی د دغسی حالاتو او واقعاتو له لیدلو سره سره هم هر هغه انسان چی په دینی او دنیوی معاملاتو کښی د الله تعالیٰ په تقدیر اعتماد او اطمینان لری، په دینی او دنیوی امورو کښی لږ څه هم په جداوجهد او سعی او کوشش کښی

قصور او لندون نه کوی او سره له دی چی په تقدیر پوره داد او قناعت لری په ریاضت او مجاهدت کښی هم لږ څه مساهلت نه کوی هغه پوهیږی چی انسان لره تدبیر په کار دی ځکه چی ښه تقدیر عموماً د هم دغه کامیاب تدبیر په ترخ کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) دغه علم په واقع یوازی او یوازی الله تعالیٰ ته حاصل دی چی زمونږ تقدیر به څرنګه وی؟ او زمونږ له لاسه به صحیح تدبیر ظاهریږی که نه؟ که مونږ د هم دغی معاملی رعایت په دینی امورو کښی لا په ښه شان سره وکړو نو د شیطان د چل او فریب په لومه او دام کښی به له سره ونه نښلو بیشکه چی جنت او دوزخ هر ځای چی زمونږ په برخه کیږی هغه د تقدیر په اساس دی او د هغه علم له پاک الله سره دی مګر عموماً د ښو او د بدو د تقدیر څیری د ښو یا د بدو تدبیرونو په آئینه کښی لیدلی کیږی نو ځکه مونږ د تقدیر په حواله او اساس تدبیر نشو پریښودی ځکه چی دغه خبره خو هیچا ته نه ده معلومه چی د الله تعالیٰ په علم کښی کوم یو سړی سعید یا شقی، جنتی یا دوزخی، غنی یا فقیر یا نور دی؟ نو ظاهری عمل او تدبیر داسی یو شی دی چی د هغه له لیدلو څخه عادتاً مونږ ته د تقدیر له نوعیت نه لږ څه معلومات راحاصلیږی که نه د دغی خبری حقیقی علم خو یوازی له الله تعالیٰ سره دی چی د ښځی په ګیډه کښی هلک دی که جینئ ؟ او وروسته له ځیږیدلو څخه به د هغه عمر څومره وی ؟ روزی به ئی ارته وی که تنګه ؟ سعید دی که شقی ؟ د هم دی په طرف ئی په ﴿ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ﴾ کښی اشاره کړی ده، پاتی شوه د شیطان دغه تګی او برګی چی فی الحال خو په دنیا کښی چړچی او مزی کوه! بیا وروسته توبه وباسه! او ښه سړی شه! د دی ځواب ئی په ﴿ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ﴾ الآیة ـ کښی ورکړی دی یعنی هیڅوک په دی باندی نه دی خبر چی دی به سبا څه کوی ؟
او د څه کولو له پاره آیا دی به ژوندی پاتی کیږی که نه ؟ او کله به مری ؟ او چیری به مری ؟ نو بیا دی به په کوم اعتبار او اعتماد سره د نن ورځی د بدی تدارک سبا هرومرو (خامخا) وکړی شی او د توبی توفیق به ضرور ومومی په دغو شیانو او نورو ګردو (ټولو) امورو یواځی علیم او خبیر الله تعالیٰ ښه پوه او خبر دی.
تنبیه: په یاد ئی ولرئ! چی مغیبات یا به د احکامو له جنسه وی یا به د اکوانو له جنسه وی. بیا غیبی اکوان زمانی وی یا مکانی او زمانی د ماضی، مستقبل او حال په اعتبار په دری ډوله (قسمه) ویشل شوی دی له دغو څخه د غیبی احکامو کلی حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی ﴿ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ ﴾ الآیة ـ (الجن ۲ رکوع ۲۶ ـ ۲۷ آیت (۲۹) جزء چی د هغه د جزئیاتو تفصیل او تبویب د امت اذکیاؤ کړی دی او د غیبیه ؤ اکوانو د کلیاتو او د اصولو علم الله تعالیٰ د خپل ځان له پاره خاص کړی دی هو! د هغو په منتشره ؤ جزئیاتو ئی ډیرو خلقو ته سم له هغو قوتونو او استعدادونو اطلاع ورکړی ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم له دی نه داسی ډیره وافره او عظیم الشانه برخه ور رسیدلی ده چی اندازه ئی بیخی نشی کیدی. خو سره له دی هم د غیبیه ؤ اکوانو کلی علم له رب العزت سره مخصوص دی په دغه آیت کښی چی دا پنځه شیان مذکور دی په احادیثو کښی ئی دغو ته

«مفاتیح الغیب» ویل شوی دی چی د هغو کلی علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هیچا ته نشته. په حقیقت کښی په دغو پنځو شیانو کښی د غیبیه ؤ اکوانو تولو انواعو ته اشاره وشوه. په «بای ارض تموت» کښی مکانیه غیوب په ﴿ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ﴾ کښی د مستقبله زمانیه ؤ غیوب او په ﴿ مَا فِي الْأَرْحَامِ ﴾ کښی د حالیه زمانیه ؤ غیوب او په «ینزل الغیث» کښی غالباً په ماضیه زمانیه ؤ غیوب تنبیه ده. یعنی کله چی باران راځی او ووریږی معلومیږی لیکن دغه خبره هیچا ته نه ده معلومه چی پخوا له باران څخه څرنګه اسباب او وسایل سره راغوند شوی دی چی د هغو په اثر، پوره په هم هغی تاکلی (مقرر کړی) نیتی او ځای او موقع کښی په هم هغه مقدار او اندازه باران وشو. مور خپل وړوکی په خپله ګیده کښی ګرځوی مګر په دی باندی نه پوهیږی چی دغه د دی په ګیده کښی هلک دی که جینئ ؟ انسان غواړی چی په راتلونکو حالاتو ځان پوه کړی مګر په دی نه پوهیږی چی دی به پخپله سبا څه کار وکړی؟ او د ده مرګ چیری واقع کیږی ؟ له دغه جهل، ناپوهی او بیچاره‌ګی سره د تعجب ځای دی چی په دنیوی ژوندون مفتون او مین کیږی او خپل حقیقی خالق او هغه لویه ورځ بیخی هیروی او له یاده ئی وباسی کله ئی چی د الله تعالیٰ لوی دربار ته په راښکودلو سره حاضروی. په هر حال د دغو پنځو شیانو له ذکر کولو سره په تولو غیبیه ؤ اکوانو د کلی علم په طرف اشاره کول دی او حصر نه دی مقصود. او اغلباً په ذکر کښی به د دغو پنځو شیانو تخصیص د دی له امله (وجی) شوی وی چی کوم سائل به د هم دغو پنځو شیانو په نسبت سوال کړی وی چی د هغه په ځواب کښی هم دغه آیت نازل شوی دی. لکه چی په حدیث کښی راغلی دی. د علم الغیب په نسبت پخوا له دی نه په سورت «الانعام» او اوس په سورت «النمل» کښی هم ځینی نور معلومات لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

«تمت سورة لقمان بمنه وکرمه»

«سورة السجدة مکیة الا من آیة (۱٦) الی غایة آیة (۲۰) فمدنیة وهی ثلاثون آیة وثلاثة رکوعات»

« رقم تلاوتها (۳۲) تسلسلها حسب النزول (۷۵) نزلت بعد سورة «المؤمنون»

«د السجدة سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (۱٦) آیت څخه تر آخر د (۲۰) آیت چی مدنی دی (۳۰) آیتونه او (۳) رکوع ګانی لری»

«په تلاوت کښی (۳۲) او په نزول کښی (۷۵) سورت دی وروسته د «المؤمنون» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ۝۱ تَنزِيلُ ٱلۡكِتَٰبِ لَا رَيۡبَ فِيهِ مِن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝۲

نازلیدل د (دغه) کتاب (قرآن) چی نشته هیڅ شک په دغه کښی له (جانبه) د رب د عالمیانو دی

تفسیر: بی شکه دغه مقدس کتاب رب العالمین نازل کړی. په دغه کښی نه څه شک شته او نه شبهه. او نه د فریب او تیرویستلو ځای دی. لیکن کفار دا خبره نه منی چی راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالیٰ.

أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُۚ بَلۡ هُوَ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوۡمًا مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبۡلِكَ لَعَلَّهُمۡ يَهۡتَدُونَ ۝۳

آیا وائی (دغه کفار) له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا (قرآن محمد داسی نه دی) بلکه هم دغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا چی ویروی ته (په قرآن سره) هغه قوم چی نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی پخوا له تانه (تر اسمٰعیل علیه السلام پوری) دپاره د دی چی سمه لاره ومومی دوی (په سبب د ویرولو ستا).

تفسیر: یعنی د هغه کتاب په باب کښی چی اعجاز او حقانیت ئی دومره ښکاره او واضح دی چی د هیڅ شک او شبهی ځای پکښی نشته آیا د هغه په نسبت کفار داسی اظهار کوی چی رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی او معاذالله د لویو دروغو نسبت پاک الله ته کوی ؟ نو دغه د دوی انتهائی لجاجت، گستاخی او سپین سترگی ده چی په داسی واضح او روښانه بیان کښی هم له خپله ځانه شبهی پیدا کوی. که دوی لږ څه غور او انصاف کولی نو دوی ته به معلومه شوی وی چی په رښتیا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی او ته کوشش کوی چی د هغه په وسیله یو داسی قوم ویښ او هوښیار او په سمه لاره ئی راولی چی له څو پیړیو راپه دیخوا په دوی کښی ویښوونکی نبی نه دی مبعوث شوی دغه خبره د غور او فکر کولو وړ (لائق) ده چه انسان له خپله ځانه داسی یو شی جوړوی او خلقو ته ئی وړاندی کوی چی د هغه مثل یا قوی غوښتنه په محیط او ماحول کښی موجوده وی په دغسی یو ملک کښی د داسی یوی غتی خبری له خولی څخه ویستل چی د خلقو د سل هاؤ کلونو د مسخ شوی ذهنیت او مذاق څخه

غلطه او بیخی مخالفه وی او د هغی د قبول ډیره ادنیٰ قوه او استعداد هم ظاهراً په هغو کښی نه وی د کوم پوه او عاقل انسان کار له سره نشی کیدی هو! که د الله تعالیٰ قاهره قدرت کوم انسان په دغسی یو سخت او مشکل کار مامور کړی هغه بیله خبره ده. پس نبی الامی صلی الله علیه وسلم چی د نورو خلقو په نسبت د ده د عقل په زیاتوالی او پوخوالی باندی هغه کسان هم قایل دی چی (معاذالله) ده ته ئی مفتری ویل که کومه خبره ئی له خپله ځانه جوړوله او خلقو ته ئی اوروله نو یقیناً، داسی خبری به ئی راوړی وی چی هغه به له عربی فضا سره مطابقی او له عمومی جذباتو سره به موافقی او د هغی امثال او اشباه به د دوی په شاو خوا کښی زیاتی موندلی کیدلی هم دغه خبره یو پوه او انصاف خوښوونکی انسان متیقن کولی شی چی بیشکه محمد صلی الله علیه وسلم په خپله خوښه دغسی یو لوی او مهم کار ته اقدام نه دی کړی او نه هغه کلام چی ده راوړی دی د ده تصنیف دی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ؕ

الله هغه (مطلق قادر) دی چی پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او هر هغه چی په منځ د دغو دواړو کښی دی په (مقدار د) شپږو ورځو کښی بیا استوا ئی وکړه په عرش باندی (هم هغسی چی لائقه وه له شانه د الله سره نو ایمان راوړی پری)،

تفسیر: د «استواء» بیان د «الاعراف» په (۷) رکوع کښی تیر شوی دی هلته دی بیا ولوستل شی!

مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا شَفِیْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۴﴾

نشته تاسی لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چی عذاب درڅخه دفع کړی)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ)

تفسیر: یعنی غور او فکر نه کوئ! د الله تعالیٰ د پیغام او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم د دروغجنولو څخه وروسته به تاسی چیری ځئ ؟ په ګردو (ټولو) آسمانونو او ځمکه کښی له فرشه تر عرشه پوری د الله تعالیٰ حکومت دی. که ونیولی شوئ نو بی د هغه د اجازی او رضاء به مو هیڅ څوک څه حمایت او سپارښت ونشی کړی او نه به داسی کوم حامی او سپارښت کوونکی

ومومئ! او الله تعالیٰ داسی مطلق قادر دی چی

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ۝

تدبير کوی (او نازلوی) امر کار له آسمانه ځمکی ته (تر ورځی د قيامت پوری) بيا بيرته خيژی هغه کار ده ته په هغی ورځی کښی چی ده اندازه د هغی (ورځی) زر کاله له هغو «دنيوی وختونو» چی ئی شميرئ تاسی،

تفسير: د لويو کارونو او خورا (ډيرو) مهمو انتظاماتو له پاره حکم له عرش عظيم څخه مقرر او نازليږی تول حسی، معنوی، ظاهری او باطنی اسباب له اسمانونو او ځمکی څخه راجمع کيږی بيا د هغه په انصرام (سر ته رسولو) کښی مشغول او لگيا کيږی بالاخر هغه کار او انتظام د الله تعالیٰ په مشيت او حکمت تر مودو پوری جاری پاتی کيږی، بيا له يوی اوږدی زمانی څخه وروسته پای (آخر) ته رسيږی په دغه وخت کښی د الله تعالیٰ له خوا بل ډول (طريقه) حکم نازليږی. لکه چی د لويو لويو انبياؤ اثر تر پيړيو پيړيو پوری پاتی دی، يا په کوم لوی قوم کښی سرداری او مشرتوب تر نسلونو نسلونو پوری جاری وی. هغه زر کاله د الله تعالیٰ په نزد يوه ورځ ده (موضح په لږ تغير) مجاهد رحمة الله عليه وائی چی «الله تعالیٰ د زرو کلونو انتظامونه او تدبيرونه پرښتو ته القا کوی او دغه موده د ده په نزد يوه ورځ ده، بيا هر کله چی پرښتی هغه پای (آخر) ته ورسوی او تری خلاصی وومی بيا د نورو راتلونکو زرو کلونو انتظامونه هغوی ته القاء کوی هم دغه سلسله به تر قيامت پوری تسلسل او دوام لری» ځينی مفسرين د دغه آيت مطلب داسی بيانوی چی «د الله تعالیٰ حکم د آسمانونو له پاسه تر ځمکی پوری رسيږی بيا هر هغه کاروائی چی د هغه په متعلق دلته کيږی هغه د اعمالو په دفتر کښی د درج کيدلو له پاره پاس خيژی چی د دنيا د آسمان په محدب واقع دی. او له ځمکی څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تگ سره د يو زر کاله لياره ده چی د الله تعالیٰ په نزد هغه د يوی ورځی لياره تاکلی (مقرر کړی) شوی ده. مسافه خو هم دغومره ده دغه خو بيله خبره ده چی پرښته هغه په يوه گړی کښی وهی، يا له دی نه هم په لږه موده کښی وررسيږی.» ځينی نور مفسرين داسی معنی کوی «د کوم کار د کولو اراده چی پاک الله وکړی د هغه د ماديو او اسبابو سلسله زر کاله پخوا شروع کوی بيا هغه له بالغه حکمت سره سم په مختلفو ادوارو کښی تيريږی او مختلف ادوار او صورتونه ځان ته اختياروی او ورو ورو د خپل کمال انتها ته رسيږی په دغه وخت کښی کومی نتيجی او آثار چی له هغه څخه څرگنديږی (ښکاره کيږی) د ربوبيت دربار ته د وړاندی کيدلو له پاره پورته کيږی» د ځينو نورو په نزد له «يوم» څخه «يوم

القیامت» مراد دی. یعنی الله تعالیٰ له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی پوری د تولی دنیا او مافیها انتظام کوی، بیا یو داسی وخت هم راتلونکی دی چی دغه گرده (توله) قصه به پای (آخر) ته ورسیږی او د گردو (تولو) شیانو رجوع به پاک الله ته وشی او تول به د خپلی وروستی فیصلی لپاره الله تعالیٰ ته وړاندی شی چی هغه ته د قیامت ورځ ویل کیږی.
د قیامت یوه ورځ د زرو کلونو په اندازه ده. په هر حال ځینو «فی یوم» له «یدبر» سره او ځینو له «یعرج» سره متعلق کړی دی او ځینو د «تنازع الفعلین» په صورت منلی دی. والله اعلم.

ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۶﴾

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره ښه غالب قوی دی (په تقدیر) ښه مهربان دی (په فرمان وړونکو باندی)

تفسیر: یعنی د داسی اعلیٰ او عظیم الشان انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی چی په هر یو پټ او ښکاره شی علیم او خبیر دی او دیر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِيٓ أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُۥ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَٰنِ مِن طِينٍ ﴿۷﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُۥ مِن سُلَٰلَةٍ مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿۸﴾ ثُمَّ سَوَّىٰهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِۦ

هغه الله چه ښایسته کړی ئی دی هر شی چی پیدا کړی ئی دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان) او شروع کړی ئی دی پیدایښت د انسان (یعنی آدم) له ختی څخه بیا ئی پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو څخه بیا ئی برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) ئی کړ په دغه (قالب) کښی له روح خپل څخه (چی مخلوق د ده دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د انسان نسل او اولاد له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چی د خورا دیرو غذاگانو عصاره او خلاصه ده بیا ئی برابر کړ قالب د هغه یعنی شکل، صورت او اعضاء ئی موزون او متناسب خلق او موجود کړی دی. او پو، داخل، ئی کړ په دغه قالب کښی روح خپل حضرت شاه صاحب لیکی چی «گرد (تول) مخلوقات د ده مال دی مگر هر چاته ئی چی دیر پت او عزت ورکړی دی هغه ئی خپل بللی دی لکه چی وائی ﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنٌ ﴾ حال دا چی تول د الله تعالیٰ بندگان دی لکه چی الله تعالیٰ ویلی دی ﴿ إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ إِلَّآ ءَاتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴾ نو د انسان روح د عالم الغیب له طرفه راغلی

دی او یوائحی له خاورو اوبو، او نورو څخه نه دی جوړ شوی که نه د الله تعالیٰ د روح څخه که هغه مطلب واخیست شی لکه چی د انسانی روح څخه مطلب اخیست شوی دی نو ښائی چی دغه روح په کوم بدن کښی وی که په بدن وی، ترکیب راځی، حال دا چی د ترکیب له وجود څخه حدوث پیدا کیږی او د الله تعالیٰ پاک او منزه ذات او صفات له دغو شیانو څخه پاک او منزه دی (موضح په لږ تغیر سره).

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ۝٩

او وئی گرځول (در ئی کړل) تاسی ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترگی (چی پری اوریځ! او وینئ)! او زړونه (چی عقل او فکر پری کوئ) خو سره د دغو نعمتونو بیخی لږ شکر کوئ تاسی!

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا ؤ چی پخپلو سترگو مو د ده تکوینی آیتونه په غور سره کتلی وی او پخپلو غوږونو مو د ده تنزیلی آیتونه په پوره توجه او شوق سره آوریدلی وی. او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهیدلو او غور او فکر کولو کښی پوره کوشش او زیار (محنت) ایستلی وی. او وروسته له پوهیدلو مو پری عمل کړی وی مگر تاسی خلق ډیر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوٓا أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى الْأَرْضِ أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ بَلْ هُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ كَٰفِرُونَ ۝١٠

او وائی (منکران د بعث) آیا کله چی ورک شو مونږ په ځمکه کښی (چی خاوری شو) آیا بیشکه مونږ خامخا په نوی پیدایښت کښی یو ؟ (بلکه نه یو، نو الله وائی نه ده داسی چی دوی وائی) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دی (چی په قیامت باندی ایمان نه راوړی).

تفسیر: یعنی په دغه خبره ئی غور او فکر ونه کړ چی پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړی دی او په خلاف د هغه ئی د شبهو په پیدا کولو شروع وکړ چی آیا له دی نه وروسته چی زمونږ جسم له خاورو سره گډوډ شی بیا به څرنگه مونږ ژوندی راپاڅول کیږو. دغه خو تشه یوه شبهه او استبعاد نه دی بلکه په صاف ډول (طریقه) سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوی دی.

قُلْ يَتَوَفّٰىكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِيْ وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ⑪

ووایه (ای محمده ! دوی ته) قبض کوی ارواح ستاسی پرښته د مرګ (عزرائیل) هغه چی مقرره شوی ده په تاسی (دپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بیرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب دپاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی تاسی خپل ځان یوازی بدن او جسد ګنئ چی له خاورو سره ګدود او خاوری کیږی داسی نه ده. تاسی په حقیقت کښی روح یئ چی هغه پرښتی له خپله ځانه سره وړی او بیخی نه فنا کیږی! (موضح).

وَلَوْ تَرٰۤى اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ نَاكِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ رَبَّنَاۤ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوْقِنُوْنَ ⑫

او که ووینی ته (ای محمده !) کله چی دغه کافران ښکته اچوونکی به وی د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قیامت کښی له ذلت ندامت او خجالت نه او وائی به) ای ربه زمونږ ولیده مونږ او واوریده مونږ «وعده ستا او تصدیق د رسولانو» پس بیرته بوزه مونږ «دنیا ته له پاره د دی» چی وکړو ښه عمل بیشکه چی مونږ یقین کوونکی یو (نو وبه ګوری ته یو سخت بد کار او دغه وینا به دوی ته له سره څه ګټه (فائده) نه رسوی.)

تفسیر: یعنی زمونږ غوږونه او سترګی، خلاصی شوی، د رسول الله په هغو خبرو چی ویلی ئی دی زمونږ یقین راغی او دغه ګرد (تول) شیان مو په خپلو سترګو سره ولیدل او ښه وپوهیدو چی یوائی ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی او په کار راځی اوس مو یو ځلی بیا دنیا ته ولیږه او ومو ګوره چی مونږ څرنګه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰىهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّيْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ⑬

او که اراده کړی وی مونږ نو خامخا ورکړی به ؤ مونږ هر نفس ته (په دنیا

کښې) هدايت د هغه وليکن مقرره شوی ده دغه وينا (حکم) له ما چې خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ (له کفارو نه) له پيريانو او انسانانو تولو څخه.

تفسير: د الانعام په (۳) رکوع ۲۸ آيت کښې ئې ويلی دی ﴿وَلَوۡرُدُّوۡالَعَادُوۡالِمَانُهُوۡاعَنۡهُ﴾ يعنې بيا مو دنيا ته وليږه! او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه کوو يعنې دوی دروغ وائی که دنيا ته بيرته وليږلی شي بيا به هم دوی پخپلو هم دغو شرارتونو کښې بوخت (مشغول) وی د دوی د طبيعت اقتضاء او غوښتنه هم داسی ده چې د شيطان اغواء او لمسون قبلوی او د الله تعالیٰ له رحمت څخه لری تښتی بيشکه مونږ په دغه خبره قادر يو چې د دنيا ګرد (تول) انسانان په جبر او زور سره د هدايت په لاره راولو او پری قائم ئې کړو چې د هغه په لوری د انسانانو زړونه فطرتاً مايل دی ليکن په دغه تقدير سره چې ګرد (تول) انسانان په هم دغه يوه طور او طريقه اختيارولو مجبور کول دغه زمونږ د حکمت او مصلحت څخه مخالف ؤ چې د هغه بيان په څو نورو ځايونو کښې پخوا له دی نه شوی دی نو هم هغه خبره پوره کيدونکی وه چې د ابليس د دغی دعوی ﴿لَاُغۡوِيَنَّهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ اِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ الۡمُخۡلَصِيۡنَ﴾ ص، ۸۲-۸۳ آيت په ځواب کښې ويلی وه ﴿قَالَ فَالۡحَقُّ وَالۡحَقَّ اَقُوۡلُ لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنۡكَ وَمِمَّنۡ تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ﴾ (د ص (۵) رکوع ۸٤-۸۵ آيت ۲۳ جزء) معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شياطين او د هغو پيروان دی.

فَذُوۡقُوۡا بِمَا نَسِيۡتُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هٰذَا ۚ اِنَّا نَسِيۡنٰكُمۡ وَذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡخُلۡدِ بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۴﴾

پس وڅکئ تاسی (دا عذاب) په سبب د دی چې هير کړی ؤ تاسی ملاقات د ورځی ستاسی چې دا دی بيشکه چې مونږ به هم هير کړو تاسی او وڅکی تاسی عذاب دائمی په سبب د هغه (کفر او تکذيب) چې وی تاسی چې کاوه به مو (په دنيا کښې)

تفسير: يعنې مونږ هم تاسی هير کړی ئې، يعنې هيڅکله به په رحمت سره نه يادول کيږئ. وروسته له دی نه د مجرمينو په مقابل کښې د مؤمنانو حال او مآل بيانوی.

اِنَّمَا يُؤۡمِنُ بِاٰيٰتِنَا الَّذِيۡنَ اِذَا ذُكِّرُوۡا بِهَا خَرُّوۡا سُجَّدًا وَّسَبَّحُوۡا بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ

وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ۩ ﴿۱۵﴾ تَتَجَافٰى جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۱۶﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی ایمان راوړی په آیتونو زمونږ هغه کسان کله چی پند ورکړی شی دوی ته په دغو (آیتونو) نو پریوځی په داسی حال کښی چی سجده «عبادت» کوونکی وی الله ته او تسبیح وائی سره له ثناء د رب خپل او دوی تکبر لوئی نه کوی (له عبادت نه) لری کیږی ډډی د دوی له ځایونو د خوب (دپاره د تهجد) بولی دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له ویری (د قهره د الله نه) او له طمعی (د رحمت د ده نه) او ځینی له هغو مالونو چی ورکړی دی مونږ دوی ته لګوی (ئی په لاره د الله کښی)

تفسیر: یعنی په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لویږی، په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید اداء کوی او په زړه کښی د کبر، غرور، لوئی، ځانمنی (غرور) داسی خبری نه ګرځوی چی د الله د آیتونو په مقابل کښی د تیتیدلو څخه مانع وی. له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کیږی او د پاک الله په حضور کښی دریږی. له دی نه مراد د تهجد لمونځ دی لکه چی په صحیح حدیث کښی راغلی دی.

او ځینو تری د سبا او د عشا د لمانځه یا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کښی کوم نفلونه چی کیږی هغه مراد کړی دی. ګواکی په الفاظو کښی د دی خبری د ځائیدلو ځای هم شته. لیکن قوی هم هغه لومړی تفسیر دی. والله اعلم.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالیٰ څخنی هیله (امید) او طمع لرل او ویریدل بد نه دی اعم له دی نه چی په دنیوی امورو کښی وی یا په اخروی کښی. که په دغه مقصد کوم بنده عبادت کوی نو مقبول دی. هو! که د بل کوم موجود د خوف یا رجاء له سببه بندګی وکړی نو هغه ریاء ده له سره نه قبلیږی».

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۷﴾

پس نه دی معلوم هیڅ نفس ته (نه پرښتی او نه نبی ته) هغه شی چی پټ کړی شوی دی دوی ته له یخوالی د سترګو نه دپاره د جزاء د هغه عمل چی وو دوی چی کاوه به ئی (پټ)

تفسیر: یعنی څرنګه چی د شپو په تیارو کښی له خلقو څخه په پته دوی بی ریاء عبادت کری دی د هغه په بدل کښی الله تعالیٰ هغه نعمتونه چی پټ ساتلی دی او د هغو پوره کیفیت هیڅا ته نه دی معلوم دوی ته ورکوی چی د هغو د لیدلو څخه د دوی سترګی روښانه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چی ما خپلو نیکو بندګانو له په جنت کښی دوه شیان پټ ساتلی دی چی د هغو مثال نه سترګو لیدلی دی او نه د هغه تعریف غوږونو آوریدلی دی او نه د کوم انسان په زړه کښی ګرځیدلی دی.

تنبیه: سرسید او نورو د دغه حدیث په اساس په جنت کښی له جسمانی نعمتونو څخه انکار کری دی د دوی په ځواب کښی د (مولٰینا شبیر احمد) یو مضمون د «هدیه سنیه» تر عنوان لاندی چاپ دی ښائی چی هغه دی ولوست شی.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا ۚ لَّا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾

آیا پس هغه څوک چی وی مؤمن لکه هغه څوک دی چی وی هغه فاسق نه دی برابری (دا دواړه دلی)

تفسیر: یعنی که د یوه ایماندار او د یوه بی ایمانه آخره خاتمه او انجام یو شانته شی نو وپوهیږئ چی (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ په دربار کښی توره تیاره ده.

أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

هر څه هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنی په طریقه د میلمستیا په سبب د هغو عملونو چی وو دوی چی کول به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د میلمستیا سبب ګرځی.

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

او هر څه هغه کسان چې فاسقان شوی دی پس ځای د هستوګنی د دوی اور (د دوزخ) دی (هر کله چې اراده وکړی دوی د دی چې راووځی له دغه اوره نو بیرته به غورځول کیږی دوی په دغه اور کښې او ویل کیږی به دوی ته (د اهانت په ډول (طریقه)) وڅکئ تاسی عذاب د اور «د دوزخ» هغه عذاب چې وئ تاسی چې د هغه به مو تکذیب کاوه (په دنیا کښې او باور مو پری نه کاوه).

تفسیر: یعنی کله کله چې د اور شغلی دوزخیان د دروازی په لوری وغورځوی په دغه وخت کښې ښائی دوی د تښتیدلو په فکر کښې ولویږی نو پرښتی به له هغه ځای څخه دوی په تیل وهلو سره بیرته بیائی او دوی ته به وائی چیری ځئ ؟ هغه شی مو چې دروغ باله او باور مو پری نه کاوه اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ **(اللّٰهم اعذنی من النار واجرنی من غضبک).**

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) په دوی باندی له هغه عذاب نژدی (په دنیا کښې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) دپاره د دی چې دوی وګرځی (له کفر نه اسلام ته).

تفسیر: یعنی د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنیا کښې لږ څه کمه درجه عذاب پری نازلؤو څو هغه کسان چې د رجوع توفیق ور په برخه وی له الله تعالیٰ څخه وویریږی او الله تعالیٰ ته رجوع وکړی. کمه درجه عذاب هم دغه دنیوی مصائب دی لکه ناروغی، قحطی، قتل، قید، د مال او د اولاد او د نورو تباهی او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چې پند ورکړ شی په آیتونو د رب خپل

(قرآن) بیا مخ وګرځوی ترې (فکر او غور ونه کړي پکښې او وروسته له پوهیدلو ترې بیرته وګرځي بلکه له دې نه ډیر ظالم نشته) بیشکه چې مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکي یو (په عذاب سره)

تفسیر: کله چې مونږ له ټولو ګنهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکي یو نو دغه ډیر ظالم به څرنګه نجات ترې وموندلی شي ؟ له دې نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکوي چې ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کیږه! پخوا مو موسیٰ علیه السلام ته هم کتاب ورکړی ؤ چې په هغه سره بني اسرائیلو هدایت وموند او د ده په تابعانو کښې لوی لوی دیني پیشوایان او امامان تیر شول تاته هم بیشکه د الله تعالیٰ له طرفه دغه عظیم الشان کتاب درکړی شوی دی چې ډیر خلق به پرې لار ومومي او له بني اسرائیلو څخه به زیات ستا په امت کښې لوی لوی امامان او پیشوایان پیدا شي. پاتې شوه د منکرانو فیصله هغه به پخپله پاک الله کوي.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَلَا تَكُنْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق ورکړې وو مونږ موسیٰ ته کتاب (د تورات لکه چې تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی) پس مه کیږه ته! په شک کښې له ملاقاته د دغه (موسیٰ) او ګرځولی وو مونږ تورات یا موسیٰ هدایت دپاره د بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب)

تفسیر: ﴿ فَلَا تَكُنْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ ﴾ په منځ کښې معترضه جمله ده یعنی بیشکه او بې شبهې موسیٰ علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی ؤ او تاته هم داسې کتاب درکړی شوی دی چې په دغه کښې هیڅ قسم چل او فریب او پلمه (تدبیر) نشته یا ئې د موسیٰ علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چې تاسې له موسیٰ علیه السلام سره د معراج په شپه کښې ولیدل هغه واقعي او حقیقي ملاقات ؤ او په هغه کښې هیڅ قسم چل، تیرایستل، سترګې پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا ۗ

او ګرځولي ؤ مونږ ځیني له دوی نه امامان چې لاره به ئې ښووله (خلقو ته)

په حکم زمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دین خپل)

تفسير: يعنې د دنيا په سختيو او د منکرانو په ظلم او تيريو ئې صبر وکړ او خپل دين ئې تينګ وساته

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

او وو دوی چې په آيتونو زمونږ (چې له انبياؤ الله سره ؤ) يقين به ئې کاوه.

تفسير: يعنې مسلمانان دې د الله تعالىٰ په وعدو يقين او باور ولرې او په سختيو دې صبر وکړې او پخپلو کارونو کښې دې ثابت او قائم اوسي نو له دوی سره به پاک الله هم داسې معامله وکړې لکه چې وشوه او بنه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

او بيشکه رب ستا هم دی به فيصله (حکم) کوی په منځ د دوی کښې په ورځ د قيامت کښې په هغه شی کښې چې وو دوی په دغه شی کښې (په دغه دنيا کښې چې سره) اختلاف به ئې کاوه.

تفسير: يعنې د اهل الحق او منکرانو په منځ کښې قاطعه فيصله او عملي پريکړه به د قيامت په ورځ وشي هو! په دنيا کښې هم ډير مثالونه داسې ښوول شوی دی چې انسان د هغو له ليدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شي آيا د عاد او د ثمود د تباه او ويجاړ شوی کلي او کندوالي او مخروبې نښې دغو منکرانو نه دی ليدلي ؟ چې په هغو د شام او د مکې د سفر په وخت کښې مسافرين او عابرين تل تيريږی آيا د دوی د هلاکولو او تباهي قصې ئې نه دی آوريدلي ؟. د تعجب ځای دی چې د دغو شيانو د ليدلو او آوريدلو نه وروسته هم دوی متنبه نشول او د نجات او فلاح لاره ئې ونه ليدله.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولی دغو (مکیانو) ته (دی خبری) چی څومره هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چی تل تیریږی (دغه کفار) په (ورانو) کورونو د دوی، بیشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کښی خامخا لوی دلائل د قدرت دی آیا پس نه اوری دوی (د عبرت په غوږونو) آیا نه وینی دوی چی بیشکه مونږ بهوو (ویالی د) اوبو طرف د ځمکی وچی ته (چی ګیاه پکښی نه وی) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت (فصل)

تفسیر: یعنی بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه. نو آیا نه وینی دوی دا چی بیشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکی وچی ته چی ګیاه پکښی نه وی له «الارض الجرز» څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده چی له نباتاتو څخه تشه او خالی وی ځینی تری خاص د مصر ځمکی مصداق او مراد ګرځوی او له «نسوق الماء» څخه د نیل د سیند اوبه مرادوی ولی دی تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته **کما نبه علیه ابن کثیر رحمه الله.**

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

چی خوری له دغه کښته (فصله) چارپایان د دوی (واښه، پانی) او نفسونه د دوی (دانه او میوه) آیا پس نه وینی (نښی د قدرت د ده)

تفسیر: یعنی ښائی چی دغه نښی ئی کتلی او د الله تعالیٰ په کامل قدرت، حکمت او رحمت قائل شوی وی او ښه پوه شوی وی چی دی هم داسی د مړی په لاش کښی هم بیا روح ننباسی او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختی نه لری او هم ښائی چی د الله تعالیٰ په نعمتونو ئی د زړه له کومی شکر ویستلی وی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وائی (کفار) کله به وی دغه فتح (فیصله) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغه فتحه کښی)

تفسیر: پخوا ئی ویلی وو چی د دوی فیصله به د قیامت په ورځ کیږی. د ده په نسبت به منکرینو داسی ویل چی ته پرله پسی قیامت قیامت وائی. که ته رښتینی ئی نو راوښیه چی هغه ورځ به کله راځی؟. مطلب دا دی چی دغه خو تش دارول او چتی (بیکاره) انذار دی قیامت او

نور هیڅ شی نشته

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قیامت) کښې هیڅ نفع به ونه رسوی هغو کسانو ته چې کافران شوی دی ایمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کښې) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی او نه به دوی ته انتظار وکړ شی.

تفسیر: یعنی اوس وخت دی چې د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو یقین او باور وکړئ او د هغې ورځې د تاسف او تحسر او له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ)! او ورته بیخی آماده او تیار شئ! وروسته له هغه چې قیامت شی بیا ایمان او باور له سره نه پکاریږی او نه به په سزا کښې څه تاخیر تخفیف او مهلت وی او نه به مجرم ته داسی کومه موقع او فرصت ورکاوه کیږی چې په هغه کښې دی د خپلو اعمالو تعدیل او اصلاح وکړی او بیا خپل حساب او کتاب ته حاضر شی. نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنیمت وګڼئ! او په تکذیب او استهزاء خپل وخت مه ضائع کوئ ! هغه ساعت چې راتلونکی دی یقیناً او قطعاً راځی او له سره پکښې هیڅ دیل، تعطیل او تاخیر نشته نو داسی پوښتنې او وینا بیخی فضولی او بیکاره دی چې هغه ورځ به کله راځی؟ او څه وخت به دغه فیصله صادریږی؟

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾ ع

پس مخ وګرځوه ! له دوی نه او منتظر اوسه (د الله نصرت ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (د غلبې په تا)

تفسیر: یعنی هغه کسان چې داسی بی فکره او بی‌حسه دی چې د انتهائی مجرموالی او د سزا د وړ (لائق) ګرځیدلو سره سره د فیصلې د ورځې او د سزا د صدور په نسبت توکې او مسخرې کوی او وریوری خاندی نو له دوی څخه خرنګه داسی هیله (امید) او توقع کیدی شی چې ګوندی دوی به سمه لاره راشی نو تاسی د خپل تبلیغ او د دعوت د فریضې په اداء کولو کښې مصروف او لګیاء اوسئ! او د دوی له زیات فکر او خیال څخه بیخی بی پروا شئ! او هغوی پخپل سر پریږدی! او د دوی د هلاکیدلو او تباهی په انتظار کښې اوسئ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اتکل (معاذالله) ستاسی د تباهی او خرابی په انتظار کښې دی **(وهذا قبل الامر بقتالهم).**

(تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنة)

(سورة الاحزاب مدنية وهی ثلاث وسبعون آية وتسع رکوعات)
(رقم تلاوتها (۳۳) تسلسلها حسب النزول (۹۰) نزلت بعد سورة «آل عمران»
د الاحزاب) سورت مدنی دی (۷۳) آیت (۹) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۳) او په «نزول
کښی (۹۰) سورت دی وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم، په نامه د الله چی ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

ای نبی (محمده!) وویریږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چی الله دی ښه عالم پر هر شی ښه حکمت والا. او متابعت کوه! (ای محمده!) د هغه (حکم) چی درلیږل کیږی تاته له جانبه د رب ستا بیشکه چی الله دی پر هغو کارونو چی کوئ ئی تاسی ښه خبردار او توکل وکره په الله (او وروسپاره کارونه خپل)، او کافی بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعنی هم هغسی چی تر نن پوری معمول ؤ وروسته له دی نه هم تل له یوه خدای څخه ویریږه! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه! که دغه ګرد (تول) سره یو ځای شی او خپل لاسونه سره یو کری او راز راز (قسم قسم) پلمی(تدبیرونه) او حیلی هم جوړی کری او تاسی ته د دروغو مطالبات او د تګی مشوری در وړاندی کری او وغواړی چی خپل طرف ته دی متمایل کری نو تاسی قطعاً او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ! او بی د الله تعالیٰ څخه د بل هیچا څخه خوف او اندیښنه مه کوه! او د هم هغه یوه خدای خبره منه، او د هغه په دربار کښی خپله غاړه ږده! اګر که ګرد (تول) مخلوق سره یو ځای شی او تاته راشی. د الله تعالیٰ د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده! الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) احوالو ښه پوهیدونکی دی. الله تعالیٰ په هر وخت کښی هر حکم چی درکوی په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره ئی

درکوی او په هغه کښې ستا اصلي خیر او ښیګڼه (فائده) ده. کله چې ته د الله تعالیٰ پر احکامو تګ وکړې! او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد ولرې! نو دی به ستا ګرد (تول) امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي. یوائحې د الله تعالیٰ ذات د توکل او اعتماد وړ (لائق) دی. هر څوک چې قلباً، خالصاً، او مخلصاً په ده پورې خپل ځان وتړي، نو دی به په بل چا یا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي ترلی. هو! که دی د دوو زړونو خاوند وی نو طبیعي ده چې هغه بل زړه به ئی بلې خوا ته دروملی لیکن د هر یوه انسان په تتر (سینه) کښې فقط هم دغه یو زړه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي « کفار غواړي چې د ده زړه نرم او خپل لوري ته ئی متمایل کړي او منافقان په خپل چال او چل درزده کولو پسې لویدلي دي او رسول الله یوائحې پر الله تعالیٰ باندې اعتماد او توکل کوي چې له هغه څخنې زیات علیم او خبیر بل څوک نه دی.»

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ۭ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ۭ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ④

نه دی پیدا کړی الله دپاره د هیڅ سړی دوه زړونه په دننه د ده کښې او نه دی ګرځولی (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظهار کوئ تاسې له هغو څخه میندې ستاسې او نه دی ګرځولی (الله) هغه په زامنو بلل شویو ستاسې (واقعي) زامن ستاسې دغه (دری مذکوره خبری چتی (بیکاره)) خبری ستاسې دی په خولو ستاسې (چې هیڅ حقیقت نه لری) او الله وائی حقه (رښتیا خبره) او هم دغه الله ښیی لیاره (سمه صافه حقه)

تفسیر: یعنی ښکه چې انسان په تتر (سینه) کښې دوه زړونه نه لری هم داسې په حقیقت کښې یو انسان دوه میندې یا دوه پلرونه هم نه لری. د جاهلیت په زمانه کښې به که کوم سړی خپله ښځه مور وبلله نو پخپل ګرد (تول) عمر کښې به له هغې سره نه یو ځای کیده ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په هم دغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقیقي مور په شان وګرځیده که چاته به ئې د خپل زوی یا د لور نسبت کاوه نو هغه به ئې واقعاً خپل اولاد ګڼانه او د پلارتوب او زوی توب ګرد (تول) احکام به پر هغو مترتب کیدل عظیم الشان قرآن د دغه مصنوعي او لفظي تعلق له حقیقي او فطري تعلق څخنې د جلا (جدا) کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډیر تشدید او تهدید سره تردید وکړ او دغه ئې ښکاره کړه چې که څوک خپلې ښځې ته مور ووائي

په دغه تش ویلو سره هغه د ده واقعی مور نه گرځی که نه د دغی خبری له منلو څخه دا لازمیږی چې دغه سړی د دوو ښځو له گیډو څخه پیدا شوی دی یوه هغه چې دی ئی زیږولی دی او دوهمه دغه چې دی ورته مور وائی، په دغه صورت سره که څوک زید خپل زوی وبولی نو د زید یو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو چې دی د هغه له نطفی څخه پیدا شوی دی نو آیا د واقعیت له مخی دغه خبره ومنله شی چې زید د دوو پلرونو څخه بیل بیل پیدا شوی دی لکه چې داسی نه ده نو د حقیقی مور ؤ پلار او اولاد احکام پر دوی باندی نشی جاری کیدی لکه چې خپلی ښځی ته د مور ویلو حکم د (تحریم) په سورت کښی راځی او د متبنی (زوی بللو) حکم وروسته له دی نه راځی له دغو دواړو خبرو سره ئی دغه دریمه خبره د تمهید او تشریح په ډول(طریقه) هم واوروله چې داسی ډیری خبری له ژبی او خولی څخه راوځی چې په واقع کښی حقیقت او واقعیت نه لری لکه چې کوم غیر مستقل مزاج یا دوه رگه انسان یا کوم قوی الحفظ او قوی القلب سړی یا داسی چا ته چې په یوه وخت کښی د دوو مختلفو شیانو په طرف متوجه کیدی شی داسی وائی چې دی د دوو زړونو خاوند دی حال دا چې که څوک ئی تتر ورڅیری کړی او وئی گوری نو هغه به ضرور هم هغه یو زړه لری. هم داسی پر خپلی مور سربیره (علاوه) بله ښځه مور بلل، یا برسیره (سوا) پر پلار بل کوم سړی پلار نیول، یا له خپل زوی څخه پرته (علاوه) بل کوم هلک ته خپل زوی ویل په واقع کښی په دغو گردو (تولو) کښی قطعاً هغه نسبت نه ثابتیږی چې زمونږ د ژبی له ویلو څخه پرته (علاوه) د قدرت په قوت قائم شوی دی نو ځکه نه ښائی چې د حقیقی او مصنوعی تعلقاتو په منځ کښی گډون او خلط وکړی شی.

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ ۚ

وبولئ تاسی دغه (ادعیاء) پلرونو د دوی ته دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډیر برابر (او غوره) دی په نزد د الله

تفسیر: یعنی ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړی نسبت د ده حقیقی پلار ته وکړ شی که کوم سړی کوم هلک خپل زوی وبولی (متبنی ئی وگرځی) نو هغه د ده حقیقی پلار نشی کیدی. که هم داسی د شفقت او محبت له مخی کوم سړی کوم هلک مجازاً په زوی توب سره ونیسی یا کوم وړوکی یو سړی ته پلار ووائی هغه بیله خبره ده. الغرض نه ښائی چې په نسبی تعلقاتو او د هغه په احکامو کښی د دغسی شیانو له امله (وجی) څه التباس او اشتباه واقع شی. د اسلام په ابتدا کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ او خپل متبنی ئی وگرځاوه، لکه چې سم له دستوره به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله علیه وسلم» ویل، کله چې دغه آیات نازل شول گردو (تولو) خلقو زید بن حارثه ورته ویل.

فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوٓا اٰبَآءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّيْنِ وَمَوَالِيْكُمْ ؕ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيْمَآ اَخْطَاْتُمْ بِهٖ وَلٰكِنْ مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوْبُكُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝

پس که نه پیژنئ تاسی (ای مؤمنانو!) پلرونه د دوی پس دوی ورونه ستاسی دی په دین کښی او دوستان ستاسی دی (په دین کښی) او نشته پر تاسی (هیڅ) ګناه په هغه شی کښی چی خطا شوی یئ تاسی پکښی (لکه چی وایئ زید بن محمد) ولیکن شته ګناه په هغه شی کښی چی قصد ئی وکړی زړونه ستاسی او دی الله ښه ښښونکی د (خطیاتو) ډیر رحم لرونکی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که ئی پلار نه وی معلوم نو په هر حال ستاسی ورور او دینی ملګری خو دی. نو په هم دغو القابو سره ئی یادوئ! لکه چی نبی کریم صلی الله علیه وسلم زید بن حارث ته ویل «**انت اخونا ومولانا**» که په هیره یا ناپوهی یا غلطی سره ئی وویل چی فلانی د فلانی زوی نو دغه معاف دی د خطاء او نسیان ګناه په هیڅ شی کښی نشته. په دغه کښی هم که الله تعالیٰ اراده وکړی نو ښښی ئی.

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُوٓا اِلٰٓى اَوْلِيٰٓئِكُمْ مَّعْرُوْفًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ۝

(محمد د الله) نبی ډیر وړ (لائق) دی له مؤمنانو سره له نفسونو د دوی (د احکامو په انجام) او ښځی د دغه (نبی الله) میندی د دوی دی (تعظیماً او تحریماً) او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی ډیر وړ (لائق) دی پر ځینو نورو (په میراث کښی) په کتاب (حکم) د الله کښی له مؤمنینو (انصارو) او له مهاجرینو مګر خو دا چی وکړئ (پخپل ژوند کښی) له دوستانو خپلو سره ښه احسان (یا ورته وصیت وکړئ په دریمه یا لږ له هغی) دی دغه (میراث په ایمان او په هجرت) په کتاب (قرآن یا لوح محفوظ) کښی لیکلی شوی

تفسیر: که په غور سره ولیدل شی د مؤمن ایمان د هغه لوی نور یوه شعاع ده چی د نبوت له

لمر څخه خوريږي. د نبوت لمر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی. نو په دی اعتبار که مؤمن «**من حیث هو مؤمن**» د خپل ځان د حقیقت پوهیدلو لپاره په فکری حرکت شروع وکړی نو له خپل ایمانی شتوالی څخه پخوا ښائی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم معرفت ځان ته حاصل کړی نو په دغه اعتبار ویلی شو چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مسعود وجود زمونږ له وجوده هم زیات راته نژدی دی. که د دغه روحانی تعلق په بناء وویل شی چی د مؤمنانو په حق کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د پلار په شان دی بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډیر زیات دی نو دغه به بیخی په ځای او صحیح وی. لکه چی د ابو داؤد په سنن کښی د «**انما انا لکم بمنزلة الوالد**» الحدیث او د ابی بن کعب او نورو په قرائتونو کښی د (النبی اولی بالمؤمنین) آیت او د «وهواب لهم» جمله دا حقیقت څرگندوی (ښکاره کوی) که د پلار په تعلق کښی فکر وکړئ نو د هغه حاصل هم دا راوځی چی د زوی جسمانی وجود د پلار له جسمه راوتلی دی او د پلار طبیعی شفقت او تربیت له نورو څخه زیات دی لیکن آیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم تعلق د ده له امت سره له دی نه لږ دی ؟ یقیناً د محمدی امت ایمانی او روحانی موجودیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لوی روحانیت یوه پلوشه او د هغه سیوری دی. او هغه شفقت او تربیت چی د نبی صلی الله علیه وسلم څخه څرگند (ښکاره) شوی دی د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کښی د هغه نمونه نشی موندلی. د پلار په ذریعه الله تعالیٰ مونږ ته د دنیا دغه عارضی حیات راکړی دی لیکن د نبی صلی الله علیه وسلم په برکت مونږ ته ابدی او دائمی حیات راحاصلیږی. نبی کریم صلی الله علیه وسلم زمونږ په نسبت داسی شفقت، مرحمت، خیر غوښتل، او همدردی کړی ده چی مونږ ئی د خپلو ځانونو لپاره نشو کولی نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په مال او په ځان او نورو شیانو کښی د تصرف هغه حق لری چی په دنیا کښی نور هیڅوا ته دغه حق نه دی حاصل. حضرت شاه صاحب لیکی چی «نبی د الله نائب(بمعنی‌رسول) دی، پخپل ځان او مال زمونږ دومره تصرفات او اختیارات نشی چلیدی څومره چی د نبی تصرفات په مونږ چلیږی مونږ ته دغه نه ده روا چی خپل ځان په سره لمبه او اور کښی واچوو که نبی صلی الله علیه وسلم دغه حکم صادر کړی نو بیا فرض کیږی. د هم دغو حقایقو په ملحوظ په احادیثو کښی راغلی دی « هیڅ یو له تاسی نشی مؤمن کیدی څو د ده په نزد زه له پلار او ځوی او نورو گردو (ټولو) انسانانو بلکه د ده له خپله ځان څخه هم ډیر زیات گران او محبوب نه شم.» (وازواجه امهٰتهم، او ښځی د نبی میندی د دوی دی) یعنی ستاسی دینی میندی دی په تعظیم او احترام او په ځینو نورو احکامو کښی چی د هغوی لپاره د شریعت له مخ ثابت شوی وی نه په ټولو احکامو کښی

﴿ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ ﴾ او خاوندانو د خپلوی ځینی د دوی ډیر لائق دی په ځینو نورو الخ) یعنی له رسول الله سره دوی خپل وطن پریښی دی او له خپلو دوستانو او خپلوانو څخنی بیل شوی دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهاجرینو او د منوری مدینی د انصارو په منځ کښی د دوو تنو په منځ کښی دینی اخوت او اسلامی وروری ترلی وه. وروسته له دی چی د مهاجرینو نور خپلوان

مسلمانان شول نو دلته ئی داسی وویل چی د قدرتی خپلوی رعایت په دغه مؤاخات ړومبی او مقدم دی ښائی چی میراث او نور شیان د نسبی قرابت په اساس تقسیم کړل شی. هو! ښائی چی ښه سلوک او احسان دی له هغو ملګرو څخه هم منع نه شی.

﴿ كَانَ ذٰلِكَ فِى الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴾ دی دغه میراث او وصیت په کتاب قرآن لوح محفوظ کښی لیکلی شوی) یعنی په قرآن کښی دغه حکم د تل لپاره جاری او نافذ دی یا به په تورات کښی هم وی. یا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وی.

وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُّوْحٍ وَّاِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۠ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ۝

او یاد کړه (ای محمده!) کله چی واخیست مونږ له (تولو) انبیاؤ څخه عهد د دوی (په الست کښی چی هم دی پخپله دوی عبادت کوی او هم دی نور زما عبادت ته رابولی) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسیٰ او (له) عیسیٰ زوی د مریمی نه (چی عبادت د الله کوئ) او واخیست مونږ له دغو (تولو انبیاؤ) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنی دغه قول او قرار چی یو به د بل تائید او تصدیق کوی او د دین په قائمولو او د الله تعالیٰ د پیغام په رسولو کښی به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوی په «آل عمران» کښی د دغه میثاق ذکر تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «پاس ئی د رسول په حق کښی ویلی وو چی په مؤمنانو د دوی له ځانونو څخه زیات تصرف کولی شی. دلته دی ته اشاره ده چی دغه درجه انبیاؤ ته ځکه وررسیدلی ده چی په دوی محنت مسؤلیت او ذمه واری هم له ګردو (تولو) څخه زیات دی. یواځی له تولو خلقو سره مقابله او له هیچا څخه هیڅ ډول (طریقه) خوف او رجاء نه لرل» برته (علاوه) له انبیاؤ نه د بل چا له لاسه پوره ده؟ د دغو پنځو رسولانو نومونه چی دلته په خصوصیت سره یاد شوی دی اولوالعزم بلل کیږی د دوی هدایت او لیار ښوونی تر زرهاؤ کلونو پاتی دی او تر څو چی دنیا ودانه ده پاتی به وی. له دوی څخنی ړومبی ئی زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نوم واخیست حال دا چی د ده ظهور په عالم شهادت کښی له ګردو (تولو) څخه وروسته شوی دی مګر په درجه کښی له ګردو (تولو) څخه وړاندی دی. او د ده وجود هم په عالم غیب کښی له تولو څخه مقدم دی لکه چی په حدیث کښی راغلی دی.

لِّيَسْـَٔلَ الصّٰدِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ وَاَعَدَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ۝

دپاره د دی چی وپوښتی (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی او (الله) تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له قول او اقرار سره مطابق د انبیاؤ پر ژبه ئی خپل احکام خلقو ته ورسول او د حجت اتمام ئی وفرمایه بیا به له هر یوه څخه بیلی بیلی پوښتنی کوی څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتی کیدل ښکاره شی او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شی وروسته له دی نه د «احزاب» د جنګ واقعه یادوی چی د رښتین رسول الله صلی الله علیه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کښی د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال احوال شو ؟ او د دوی د ظاهری ثمراتو او نتائجو ذکر کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو !) یاد کړئ تاسی نعمت د الله پر تاسی کله چی په (غزوه د احزاب کښی) راغللی تاسی ته لښکری (د کفارو) امر یعنی راولیږو مو پر دوئ باد او داسی فوځونه (د ملائکو) چی (هیڅ) نه لیدلی تاسی دوی (یعنی د پرښتو فوځونه چی د کفارو په زړونو کښی به ئی رعب او ویره غورځوله) او دی الله پر هغو (کارونو) چی کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کښی د بنی نضیرو یهودان له منوری مدینی څخه وویستل شول چی ذکر ئی د «الحشر» په سورت کښی راځی دغه فراری یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځیدل او هغوی ئی د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول او ګرد (تول) ئی د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل. او د بنی فزاره او غطفان او د عربو د نورو قبائلو د متحده ؤ طاقتونو هجوم او حمله پر منوره مدینه باندی بریالیان او کامیاب شول. تقریباً دولس زره سره او کره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کښی مست ورتوی شول د «بنی قریظه ؤ» د یهودانو یوه تینګه او کلکه کلا د مدینی منوری په شرقی جانب کښی وه. دوی پخوا له دی نه له مسلمانانو سره معاهده ترلی وه. بالاخر دوی د نضیری یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه او د متعارضینو د امداد او معاونت له پاره د مسلمانانو په خلاف ودریدل د مسلمانانو عمومی جمعیت تول دری زره تنه ؤ

چی په هغه کښې یو لوی تعداد دغابازان منافقان ؤ چی د تکلیف او سختی په وخت کښې به ئی د دروغو بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړولی او د جنګ له میدانه به ئی ورو ورو خپل ځانونه ایستل رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه مورد کښې له مسلمانانو سره مشوره وکړه بالاخر د پارسی سلمان رضی الله تعالیٰ عنه په مشوره د ښار په اطرافو کښې په هغو ځایونو کښې چی د کفارو د تعرض او د حملی اندیښنه وه خندقونه وکنستل شو د سختی یخنی وقت ؤ غله هم ډیره قیمته او ډیره لږه پیدا کیده د لوږی له سببه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم او پخپله رسول الله مبارک هم پر خپلو ګیدو تیږی (ګټی) تړلی وی مګر سره له هغه د الله تعالیٰ په عشق او مینه کښې ګرد (تول) مست او بیخوده وو. او دغه ګرد (تول) د خپلو سرونو ځنی تیر صحیح اسلامی مجاهدان او د دی لوی قوماندان سید الانس والجان په دغی سختی ځمکی کښې د خندق په کنستلو کښې په یوه حیرت پیدا کوونکی مجاهدت او د میرانی (بهادری) په همت او غیرت مشغول وو. مجاهدین پر دغی سختی ځمکی کښې په کودال وهلو مشغول او لګیا وو او په خپلو منځونو کښې به ئی په ډیر جوش او خروش سره داسی ویل.

(نحن الذین بایعوا محمداً علی الجهاد مابقینا ابدا)

بالمقابل زمونږ د لوی سردار حضرت محمد رسول الله سیدالابرار او افضل الاخیار له طرفه به چی هغوی هم بالذات د خندق په کنستلو کښې مشغول وو د دوی ځواب داسی ویلی کیده

(اللّٰهم لا عیش الا عیش الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرة)

کله چی خندق تیار شو نو اسلامی مجاهدین د متعارضینو په مقابل کښې په خپلو سنګرونو او مورچو کښې تینګ ودریدل تقریباً تر پنځه ویشتو ورځو پوری دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو او د دغو دواړو قواوو په منځ کښې خندق حائل ؤ سره له دی چی د کفارو تعداد ډیر زیات وو خو د دوی له لاسه ونشو چی له خندقه تیر او پر ښار عمومی هجوم او یرغل (حمله) راوړی. مګر له لری ځنی به ئی غشی ویشتل او کله کله به د فریقینو مخصوص زلمیان د مبارزی په ډګر کښې هم سره وتل. او یو له بله سره به ئی لاس او پښی پستول د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښې مسلمین د محصورینو د جمعیت حیثیت درلود (لرلو) خو سره له هغه دوی تولی ښځی او ووړکی د ښار په مضبوطو او محفوظو انګرونو کښې خوندی کړل او دوی پخپله په ډیر شجاعت او استقامت سره د ښار په محافظت او مدافعت کښې مؤاظبت او مراقبت کاوه. بالاخره د نعیم ابن مسعودالاشجعی رضی الله تعالیٰ عنه د یوه عاقلانه او لطیف تدبیر په اثر د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښې اختلاف او مشاجره واقع شوه. له بل طرفه د کفارو په زړونو کښې د الله تعالیٰ د غیر مرئی فوځونو له لوری ویره او رعب وغورځاوه شو په هم دغه ضمن په یوه شپه کښې یوه سخته ویروونکی سیلی راوالوته چی د هغی په اثر د دوی تولی خیمی او کیږدی وشلیدلی او له ځمکی څخه وشکولی شوی او ډیری لری ولویدلی. د دوی ګرد (تول) ښاروی او حیوانات توری شول اورونه ئی مړه او دیګونه او لوښی ئی په بل مخ نسکور او ګرد (تول) سره مات او ګدود شول شکی به په داسی شدت او حدت سره الوتلی چی

د دوی سترګی او خولی پوزی او غوږونه تری ډک پک شول. بالجمله د دغه سخت طوفان او ډیری زوروری سیلی په اثر د کفارو په دغه عظیم الشان لښکر کښی چی تر ۲٤۰۰۰ تنو ځلمیانو پوری رسیدل یو راز (قسم) ګډوډی او بی‌نظمی او پریشانی ښکاره شوه او بالاخر د ډیری یخنی او تیاری او دوړو او غبار له سببه ګرد (ټول) سره تار په تار او د ابوسفیان د طبل الرحیل د غږیدلو په اثر چی دی بیا د کفارو د دغه عظیم الشان لښکر لوی سر افسر و ټول په تیښته او فرار مجبور شول او ګرد (ټول) خائب خاسر بی د مرام له نیله بی هیله (بی‌طمعی) او ناامیده بیرته ستانه (واپس) شول ﴿ وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴾ دغه جنګ ته د «احزاب» یا د «خندق» جنګ وائی د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کښی د داسی خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کښی په میړانه (بهادری) سره ټینګ ودریدل داسی اوضاع او حالات ؤ چی د منافقانو د زړونو پټی خبری ئی څرګندی (ښکاره) کړی او د مؤمنینو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبیت شو په هم دغه جنګ کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی وروسته له دی نه به بیا کفار پر مونږ تعرض او یرغل (حمله) نه کوی بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وړو لکه چی هم داسی وشول.

إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ

(یاد کړی) کله چی راغللی (لښکری د کفارو) تاسی ته له پاسه (جانبه) د تاسی او له ښکته (جانبه) د تاسی

تفسیر: یعنی د منوری مدینی په شرقی جانب چی جګ (وچت) دی او له غربی جانبه چی ښکته دی

وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ﴿۱۰﴾

او کله چی کږی خړی شوی سترګی (له ډیری ویری) او ورسیدل زړونه چنغړکو (بیخونو د مریو) ته «له ډیره خوفه» او ګمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز (قسم قسم) ګمانونه

تفسیر: یعنی له ډیره دهشته او حیرته سترګی ردی بدی پاتی شوی او د خلقو اشکال او بنی والوتی د دوستی او خپلوی مدعیانو به ځانونه پټول او له سترګو ځنی به ئی ځان ګوښی (جدا) کاوه. او ورسیدل زړونه چنغړکو بیخونو د مریو ته یعنی له ډیر خوف او هراسه زړونه لړزیدل او داسی په زور او شدت سره له خپله ځایه غورځیدل لکه چی د ستونی له لیاری د باندی راوتل. او

ګمانونه وکړل تاسو پر الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) ګمانونه یعنی یو به په یو شی پوهیده، او بل به بل شی اتکلاوه. مسلمانانو به داسی ګڼل چی دا ځلی یو بل قسم سخت امتحان راباندی راغلی دی وګورو چی مونږ ته په دغه آزموینه کښی څه راپیښیږی ؟ ناقص الایمان کسانو به داسی ګڼل چی اوس له دغی پیښی څخه زمونږ ژوندی وتل سخت او مشکل دی د منافقینو له احواله خو له سره پوښتنه مه کوئ چی هغوی په څه حال کښی وو ؟ د منافقینو مقولی وروسته راځی.

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾

په دغه وخت کښی وازمویلی شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او وخوځولی شول په خوځولو سختو سره (له ډیری ویری)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت حذیفة رضی الله تعالیٰ عنه ولیږه څو د دښمن صحیح احوال راوړی د دغی واقعی مفصله قصه دی په حدیث کښی ولوستله شی څو د دغه تردد او تذبذب او اندیښنی د کیفیت اندازه تری وشی دلته د هغی د ترجمی ګنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾

او (یاد کړه هغه وخت) کله چی وویل (ابن ابی ابن قیشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چی په زړونو د دوی کښی مرض (د نفاق) و چه نه ده وعده کړی له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله په فتح د شام یمن، پارس) مګر په غرور تیرایستلو سره

تفسیر: ځینو منافقینو به داسی ویل چی محمد صلی الله علیه وسلم به داسی دعوی کولی چی زما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشوریږی او د روم، پارس او صنعا بنګلی او مانی ماته راکړی شوی دی حال دا چی اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنګرونو څخه نشی وتلی هغه وعدی چیری لاړی ؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «مسلمانانو ته ښائی چی اوس هم د نا امیدی په وخت کښی د بی ایمانی خبری ونه کړی!»

وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ

او کله چی وویل یوی طائفی له دغو (منافقانو) چی ای اهل د یثربه (مدینی)

تفسیر: «یثرب» د طیبی مدینی قدیمی نوم ؤ کله چی رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه ځای ته تشریف راوړ د یثرب نوم په «مدینة النبی» سره تبدیل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

نشته ځای (د هستوګنی) تاسی ته پس بیرته وګرځئ او اذن (د بیرته تللو) غواړی یو فریق دله له دوی له نبی وائی (بنو حارثه او بنو سلمه) چی بیشکه کورونه زمونږ تش پراته دی (له سړیو) حال دا چی نه دی تش پراته کورونه د دوی نه لری اراده دوی (په دغه تګ سره) مګر د تیښتی (له جنګه).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) عرب زمونږ دښمنان شول او زمونږ لپاره هیچیری د توقف او د هستوګنی ځای پاتی نشو تول له اسلامی لښکرو جلا (جدا) او خپلو کورونو ته لاړ شی! رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د اسلامی مجاهدینو د باندی ولاړ وو او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګرونو په مزید تأمین او تحکیم او په هغو کښی د ښځو او وړوکو په خوندی کولو او ځای په ځایولو کښی مشغول ؤ په دغه وخت کښی به دغو منافقینو داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی سره کولی چی زمونږ کورونه د باندی په ډاګ ډبر میدان کښی پراته دی مونږ له دی نه ویریږو نه چی غله زمونږ په کورونو ولویږی او زمونږ ګرد (تول) مال او شته به تالا او لوټ یوسی. دغه محض د دروغو بهانی او پلمی (تدبیرونه) وی او له داسی خبرو شخه د دوی مقصود دا و چی په کوم چل او فریب سره خپل ځان د جنګ له میدانه وباسی لکه چی هومره سړیو چی له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم شخه اجازه وغوښتله دوی هغو ګردو (تولو) ته اجازه ورکړه او د مرخصینو د تکثیر او تزئید هیڅ پروا ئی ونه کړه. له ځینو روایتو شخه داسی معلومیږی چی فقط دری سوه قدسیه نفوس له دوی سره باقی پاتی شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

او که رانته ایستی شی پر دوی (دغه کفار په مدینه کښې او ترې چاپیر شی) له اطرافو د دغې (مدینې) بیا طلب وکړ شی ترې فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنګ) نو خامخا رابه شي دوی هغې (فتنې) ته او څند (ایسارتیا) به ونه کړی په دغی (قبول د فتنې) کښې مګر لږ

تفسیر: یعنې منافقان د دروغو حیلې او بهانې جوړوی. فرض ئې کړئ که دغه کسان په ښار کښې هم وی او کوم یو دښمن د دی خوا یا د هغې خوا راشي یا پر دوی ورتوی شي او له دوی څخه داسې یوه مطالبه وکړی چې د اسلام دغه دین پریږدئ چې تاسې ظاهراً هغه منلی دی یا ورته وویل شي چې راځئ چې له مسلمانانو سره وجنګیږو نو دوی سم د لاسه د جنګ او فتنې او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیاریږی او په دغه وخت کښې د دوی دغه مکر او فریب او دروغ په ښکاره دول (طریقه) سره ظاهریږی. ځکه چې علی الفور دوی د کفارو د هغو مطالباتو د تعمیل لپاره خپلې ملاوې تړی او د دوی مرستې (مدد) او تائید ته چټ پټ ودریږی. نه به د خپلو کورونو د خالی کیدو او بې سر پرستی او د ساتلو عذر وړاندې کوی او نه د هغو د غلا او لوټیدلو او په تاراج تللو څخه څه اندیښنه کوی ماسوا له هغه توقفه چې په دغو مذاکراتو او د وسلې په اخیستلو کښې واقع شوی دی بلا توقف علی الفور د مسلمانانو د جنګ لپاره دوی حاضریږی او د اسلام د دغې ظاهری دعوی څخه هم لاس اخلی او بې له کومې معطلۍ او ډیل سریعاً د جنګ په اور کښې خپل ځانونه غورځوی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ ؕ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْـُٔوْلًا ⑮

او خامخا په تحقیق وو دوی چې وعده ئې کړی وه له الله سره پخوا له دی نه چې وبه نه ګرځوی (په جنګ کښې) شاوی خپلې (او نه به تښتی)، او دی عهد د الله پوښتیدلی شوی (په قیامت کښې له وفاء کولو سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چې « وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار کړی وو چې بیا به مونږ داسې یو حرکت ونه کړو» د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالیٰ له دوی څخه وکړی چې ستاسې هغه قول او اقرار چیرې لاړ ؟ یعنې بنو حارثه او بنو سلمه د احد په غزوه کښې هم له لیاری څخه بیرته ګرځیدلی وو او بیا پښیمان شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئې عهد وکړ چې بیا به له جنګه نه تښتو دغه دی چې دوی اوس بیا هم هغسې

وکړل.

قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوی تاسی ته تيښته که چيری وتښتئ تاسی له مرګه يا له قتله او کله چې وتښتيدئ نو ژوندی به پاتی نه کړی شئ مګر لږ (مدت)

تفسير: يعنی د هر چا په قسمت کښې چې مرګ دی هغه هيڅيری په تښتيدلو سره له مرګه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) د الله تعالیٰ قضاء هر چيری انسان ته رسيږی او که اوس مرګ ستاسی لپاره نه وی مقدر نو له ميدانه څخه تښتيدل بيکاره دی آيا دوی د جنګ په ميدان کښې تول وژل کيږی ؟ او فرض ئی کړئ که د جنګ له ميدانه وتښتئ نو بيا به له مرګه مامون يئ ؟ آيا دغه مامونيت به تر څو پوری وی ؟ بالاخر مرګ خو راتلونکی دی که اوس رانشی. نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی ولی معلوم نه دی چې په څه ذلت او خواری سره ؟

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ؕ وَلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۱۷﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتی تاسی له (عذابه) د الله که چيری اراده وفرمائی الله په تاسی باندی د بدی (هزيمت) يا اراده وفرمائی په تاسی باندی د رحمت، نصرت او نه به مومی دوی خپلو ځانونو ته بی له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ اراده هيڅ يو زور او طاقت نشی ګرځولی نه کومه حيله او تدبير د هغه په مقابل کښې کار کولی شی انسان ته لازم دی چې پر پاک الله توکل وکړی او په هر حالت د الله تعالیٰ د مرضی غوښتونکی وی که نه د دنيا نيکی يا بدی، سختی يا نرمی خو يقيناً رسيدونکی دی نو بيا د الله تعالیٰ د احکامو په تعميل او د ده په لیار کښې به ولی انسان خوف، ويره او دار له خپله ځانه ښکاره کړی. او په لازمه وخت کښې ولی ځان تری بيل او لری

کړی او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړی او له تکلیفه څخه هم خپل ځان خلاص نشی کړئ تاسو خو د عربو له مخالفت څخه ویرېږئ او دغه فکر او اندیښنه له تاسو سره نشته که الله تعالیٰ حکم وکړی مسلمانان تاسو علیٰ الفور وژنی.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۸﴾

په تحقیق سره معلوم دی الله ته منع کوونکی (له جهاده) له تاسی او ویونکی ورونو خپلو ته (چی) راشئ زمونږ په لوری (چی آرام او هوسائی(راحت) وکړئ) او نه راځی دوی جنګ ته مګر لږ (کله نا کله)

تفسیر: یعنی د خودنی، ریاء او ظاهرداری له سببه یا له شرم او ننګ او د نورو په ترهیب او ترغیب کله کله د جنګ میدان ته راځی او د نورو حقیقی مجاهدینو په څنګ کښی ودرېږی. که نه عموماً دوی پخپلو کورونو کښی او په خپل عیش او عشرت، مزو او چړچو کښی مشغولیږی او خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چی صادق مسلمانان دی هم وائی چی جهاد ته مه ځئ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوی.

اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚۖ

بخیلان دی (په اعانت له تاسی سره او انفاق) پر تاسی

تفسیر: یعنی د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتی او د دوی له هر قسم همدردی او خیر غوښتلو او خیر رسولو څخنی بخل کوی. هو که د غنیمت مواقع راشی نو د ډیر حرص او طمع لامله (له وجی) غواړی چی بل هیڅ ته دی هیڅ شی ورنه کړه شی او دغه ګرد (تول) مال او غنیمت دی یواځی زمونږ برخه شی او په هم دغه امید او هیله (طمع) ځینی په جنګونو کښی هم حسب الظاهر شرکت کوی.

فَاِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِىْ يُغْشٰى

عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ

پس کله چی راشی ویره (د دښمن) نو وبه وینی ته دوی گوری به دوی تاته (ترهور) چی چاپیر به چورلی (گاتی د) سترگو د دوی په شان د هغه انسان چی بیهوشی راوستلی شوی وی پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرگه پس بیا کله چی لاړه شی دغه ویره (او تول شی غنائم) نو ضرر دررسوی دوی تاسی ته په ژبو تیرو سره په دغه حال چی بخیلان (حارصان) وی په خیر (او لاس اچوی پر غنیمت)

تفسیر: یعنی د سختی او تنگسی په وخت کښی د رفاقت څخه ځانونه بیرته واپس کوی او له ډیری ویری ئی ساه راخیژی وروسته له بری او فتح راځی او له خپله ځانه خبری جوړوی او خپل شجاعت او میرانه (بهادری) ښکاروی او له ډیر حرص او طمع د غنیمت پر اموالو پرمخی نسکور لویږی. یا ئی دا مطلب چی د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنیعو کښی خوله سپړی او ژبه کوی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

دغه (کسان د جنگ گیدړان او د ولجی زمریان) ایمان ئی نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان

تفسیر: یعنی تر څو پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان رانه وړی د دوی هیڅ یو عمل نشی مقبول واقع کیدی. حضرت شاه صاحب لیکی « کوم ځای کښی چی د حبط الاعمال ذکر دی نو فرمائی چی الله تعالیٰ ته آسانه ده یعنی ظاهراً د الله تعالیٰ عدل او احسان ته کتلی دغه امر صعب او مشکل راښکاری چی څرنگه به پاک الله د چا محنت او اجر ضایع کوی ؟ لیکن دغه کار ځکه سخت او مشکل نه دی چی پخپله په هم هغه عمل کښی داسی یو نقص او خرابی پته وی، چی په هیڅ صورت هغه عمل پری نه صحیح او نه درست کیږی لکه « د بی ایمان عمل» چی ایمان ورته شرط او روح ئی دی او هر عمل بی له هغه مړ او بی نتیجی دی نو څرنگه به قبلیږی. کافر هومره محنت چی وکړی او ربړونه (تکلیفونه) وگالی (برداشت کړی) گرد (تول) ئی ابته (خراب) او بیکاره ځی.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا

لَوْ اَنَّهُمْ بَادُوْنَ فِی الْاَعْرَابِ یَسْاَلُوْنَ عَنْ اَنْۢبَآئِکُمْ

گمان کوی «دغه منافقان» پر لښکرو (د کفارو) چې نه دی تللی (بیرته په ماتی) او که چیرته بیا راشی لښکر د (کفارو جنګ ته) نو دوست ګڼی (منافقان) دا چې کاشکی دوی اوسیدونکی وی په (لریو کلیو د) اعرابو کښې (له ښاره) چې پوښتنې به ئې کولی (له لری) له (احوالو) خبرو ستاسی.

تفسیر: یعنی د کفارو لښکری ناکامه بیرته لاړی لیکن دغه ویریدونکی منافقان لا تراوسه هم نه دی متیقن چې هغوی ماتی موندلی ده او فرض ئې کړئ که د کفارو افواج بیا بیرته وګرځی او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړی نو د دوی هم دغه هیله (امید) او تمنا وه که وروسته له دی نه د جنګ تر ختمه پوری بیخی په ښار کښې هم ونه اوسیږی او چیرته کوم کلی ته ولاړ شی او هم هلته لری ناست ننداری وکړی او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنې وکړی چې مسلمانان څه حال لری ؟ او د جنګ نخچه (نقشه) او وضعیت څرنګه دی ؟

وَلَوْ کَانُوْا فِیْکُمْ مَّا قٰتَلُوْۤا اِلَّا قَلِیْلًا ﴿۲۰﴾

او که چیری وی (دغه منافقان) په تاسی کښې نو جنګ به ئې نه وو کړی دوی مګر لږ «دپاره د ریاء»

تفسیر: یعنی د خولی پر خبرو کښې ستاسی خیر غوښتنه په ظاهری دول (طریقه) سره ښکاره کوی او په جنګ کښې زیات کار نه کوی او تش د مجبوریت او ضرورت لامله (له وجې) چې نوم ئې وشی په جنګ کښې شرکت کوی.

لَقَدْ کَانَ لَکُمْ فِیْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ کَانَ یَرْجُوا اللّٰهَ وَالْیَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَکَرَ اللّٰهَ کَثِیْرًا ﴿۲۱﴾

خامخا په تحقیق دی تاسی ته (ای ویریدونکیو) په (کار د) رسول الله کښې اقتداء غوره نیکه دپاره د هغه چا چې وی دی چې داریږی د الله (او امید لری د رضاء او د لقاء ئې) او (د ثواب د نعمتونو د) ورځې وروستنی (د

قیامت) او یادوی الله ډیر (هم په خوله هم په زړه هم په راحت هم په زحمت)

تفسیر: یعنی رسول الله ته وګورئ ! چې په دغو سختیو او مصاعبو کښې څرنګه ثبات او استقلال لري حال دا چې له ګردو (تولو) څخه د زیاتي اندیښني او فکر زور پر دوی لوېږي مګر امکان نه لري چې لږ څه د دوی په استقلال او استقامت کښې تزلزل او فتور واقع شي هغه خلق چې د الله تعالیٰ د رضاء او لقاء هیله من (امیدوار) او د آخرت د ثواب د حصول امیدوار دی او په کثرت سره د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښې مشغول دی د هغوی له پاره د رسول الله ذات ډیر ښه اسوه او خورا (ډیر) ښه نمونه ده ښائي چې دوی په عباداتو، معاملاتو ماکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، حرکاتو، سکناتو، الاتو، ادواتو، محارباتو، جود، سخا، صبر، تحمل بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کښې د دغه جامع الصفات، منبع‌البرکات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړی ! او په همت او شجاعت او استقلال او استقامت او ثبات او حیات کښې د دوی د عمل د طرز متابعت کوی ! او په ښه شان سره ئې زده کړی !

وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۫ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّاۤ اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ؕ﴿۲۲﴾

او کله چې ولیدلی مؤمنانو لښکری (د کفارو) نو وویل (مؤمنانو) دا هغه دی چې وعده کړی ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت) او رښتیا ویلی ؤ الله او رسول د دغه (الله په وعده کښې) او زیات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مګر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته)

تفسیر: یعنی کله چې ښخو مسلمانانو ولیدل چې د کفارو افواج سره یو ځای شوی دی او له څلورو خواؤ څخه پر مونږ راتوئیږی نو د دی په ځای چې متردد، مذبذب یا وارخطا شی د دوی د وفاداری، اطاعت شعاری په جذباتو کښې تزئید واقع شو او د دوی یقین او باور د الله تعالیٰ او د رسول الله پر وعدو لا زیات شو. او دوی به داسی ویل چې دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالیٰ او رسول الله ښخوا له دی نه ورکړی وو. او د ده په متعلق د الله تعالیٰ وعده لا له ښخوا څخه شوی وه لکه چې د (البقرة) د سورت په (۲۶) رکوع ۲۱٤ آیت کښې ئې فرمائلی دی

﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ۭ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَاۗءُ وَالضَّرَّاۗءُ وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ۭ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ ﴾

او د (ص) د سورت په (۱) رکوع ۱۱ آیت (۲۳) جزء کښې چې مکی دی فرمایلی دی

﴿ جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُوْمٌ مِّنَ الْاَحْزَابِ ﴾

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿۲۳﴾

ځینی له مؤمنانو څخه (داسی) سړی دی چی رښتیا کړی ئی ده هغه خبره چی عهد کړی ؤ دوی له الله سره په هغه باندی (چی ثبات، استقامت فی القتال دی) پس ځینی له دوی هغه دی چی تر سره ئی کړ نذر خپل «چی مړ شو یا شهید» او ځینی له دوی هغه دی چی انتظار کوی (دغه مرگ یا شهادت ته) او بدل ئی نه کړ (عهد خپل یوه ذره هم) په بدلولو سره

تفسیر: یعنی هغه وعده چی منافقینو کړی وه او د هغی ذکر په پخوانی رکوع کښی په دغو الفاظو سره شوی ؤ ﴿ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ﴾ هغه ئی ماته کړه او په ډیری بیحیائی او بی شرمی سره د جنگ له میدانه په ځنگ شول پرعکس د دوی ډیر زیات داسی پاخه مسلمانان هم شته چی هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای (آخر) ته ورسوه او د ډیرو زیاتو مصاعبو او متاعبو او سختیو په اوقاتو کښی هم د دین له حمایته او د رسول الله له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بیرته پاتی نه شول کوم عهد او پیمان او ژبه چی دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړی وه د غره په شان پری تینگ ولاړ ؤ له دوی نه خو ځینی کسان هغه دی چی خپله ذمه واری ئی پوره کړی وه یعنی په جهاد کښی د شهادت په درجه نائل شوی دی لکه د «بدر» او «احد» شهداء چی په دوی کښی د حضرت انس بن النضر رضی الله تعالیٰ عنه قصه ډیره مشهوره ده او زیات مسلمانان هغه دی چی په ډیره مینه او اشتیاق سره د فی سبیل الله موت په انتظار کښی دی. او دی ته گوری چی کله کومه محاربه راپیښیږی چی مونږ په هغی کښی د شهادت په درجه نائل شو. په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چی د الله په لیاره کښی ئی ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دی د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت ئی کړی دی او له خپلو خبرو څخه ئی د یوه ذری په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

فائده: په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وفرمایل «**هذا ممن قضی نحبه** دغه له هغو کسانو څخه دی چی خپله ذمه واری ئی پای (آخر) ته رسولی ده» گواکی دی ئی په حیات کښی شهید درولی دی. دی هغه اعظم مجاهد دی چی د «احد» په غزا کښی ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حفاظت کښی د کفارو له غشو څخه په خپل وجود سره مدافعه فرمایله او په دغه ضمن کښی ئی لاس هم د خیر الناس څخه جار (قربان) شو رضی الله تعالیٰ عنه وارضاه.

لِّيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِيْنَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۲۴﴾

دپاره د دی چی جزاء ورکړی الله رښتینو ته په (سبب د) رښتینی د دوی او په عذاب به کړی منافقان که اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) یا رجوع په رحمت سره وکړی پر دوی (چی ایمان راوړی) بیشکه چی الله دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغو ته چی په خپل عهد باندی ټینګ ولاړ ؤ او په خپل قول او اقرار کښی رښتین پاتی شوی دی پر دغه د رښتیا ټینګ پاتی کیدلو بدل به وررسیږی بد عهد او دغابازانو منافقانو ته که اراده وفرمائی سزا ورکوی او که اراده وفرمائی د توبی توفیق ور په برخه کوی او معافوی ئی او دغه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بعید نه دی.

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوْا خَيْرًا ؕ

او بیرته وشړل الله (له مدینی نه) هغه کسان چی کافران شوی وو (په ماتی بی له جنګه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چی وئی نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو)،

تفسیر: یعنی د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامی په دغه حال کښی چی سره تاوونه او پیچونه ئی خوړل او له ډیره قهره او غصی څخه به ئی غاښونه چیچل د جنګ میدان ئی پریښود او بیرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل هو! د عمرو بن عبدود په شان د کفارو ډیر نومیالی (نوموړی) سور چی خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه په دغه جنګ کښی د سیدنا علی کرم الله وجهه په توره ووژل شو مشرکینو وغوښته چی مونږ تاسی ته لس زره دیناره درکوو خو د عمرو بن عبدود مړی مونږ ته راکړی ! رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی «راځئ په ډیره خوښی سره خپل مړی یوسئ او پیسی دی هم ستاسی وی ولی چی مونږ د مړی د پیسو خوړونکی نه یو»

وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ﴿۲۵﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنګ کولو (په امداد د پرښتو) او دی الله قوی ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډیر زبردست (په هر چا او په هر شی)

تفسیر: یعنی له مسلمانانو سره د عمومی جنګ او جګړی وار ونه رسید، الله تعالیٰ په خپل قدرت سره ډیره سخته سیلی پر دوی مسلطه کړه او د پرښتو لښکر ئی ورولیږه، او داسی آثار ئی پیدا کړل چی کفار په خپل سر وارخطاء او پریشان شول او فرار ئی پر قرار اختیار کړ د پاک الله د زورور او زبردست قوت په مقابل کښی څوک ودریدی شی ؟

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چی کومک ئی کړی ؤ له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چی بنی قریظه ؤ) له کلاګانو د دوی او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره (د رسول الله او د مؤمنانو) یوه ډله ووژله تاسی او بندی کوله به تاسی بله ډله.

تفسیر: دغه د بنی قریظه ؤ یهودان دی چی د منوری مدینی په شرقی جانب کښی د دوی یوه تینګه او مضبوطه کلا وه او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغی معاهده درلوده (لرله) لیکن دغه د احزابو په جنګ کښی (دحیی بن اخطب) په اغوا او لمسونه دوی هغه ګرد (تول) معاهدات نقض کړل او د مشرکینو په امداد ودریدل له دوی څنی ځینو کسانو پر مسلمانی ښځی هم حمله کړی وه چی د دوی د حملی جواب حضرت بی بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها په ډیر شجاعت سره ورکړی ؤ کله چی د قریشو کفار عاجز او ناچاره شول او بیرته لاړل نو بنی قریظه په خپلو تینګو او مضبوط کلاو کښی ننوتل او دروازی ئی کلکی وتړلی کله چی حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو او په غسل او نورو تطهیراتو مشغول ؤ حضرت جبرئیل علیه السلام تشریف راوړ حال دا چی د جبرئیل علیه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو او وی ویل یا رسول الله! تاسی له خپل ځانه وسلی ایسته کړی دی حال دا چی پرښتی لا هم هغسی مسلحی پخپلو وظایفو کښی مشغولی دی الله تعالیٰ حکم درکوی چی پر بنی قریظه ؤ دی حمله وکړه شی! فوراً منادی وشوه چی «د بنی قریظه ؤ عهد ماتوونکیو یهودیانو باندی د یرغل (حملی) وروړلو حکم دی!» نو اسلامی افواجو په منتهی سرعت او شطارت (جلتی) سره د دوی کلاوی تر محاصری لاندی ونیولی دغه محاصره تر شلیرویشتو یا پنځه ویشتو ورځو وه، بالاخر محصورین ناطاقته شوه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په

لیږلو ئی شروع وکړه بالاخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه چی «مونږ له خپلو کلاوو څخه د باندی راوځوو او د «اوس» د قبیلی مشر حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل منځګری حکم او منصف دروو ځکه چی هغه د دوی حلیف وو هر هغه فیصله چی سعد زمونږ په نسبت صادره کړی مونږ ئی منو» د دوی دغه خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ومنله لنده ئی دا چی حضرت سعد تشریف راوړ د یوه مسلم حکم په حیثیت ئی فیصلی وکړه چی «د بنی قریظه ټول ګرد (ټول) جنګی زلمیان دی ووژلی شی ! او ښځی او وړوکی دی ټول د مریتوب په قید کښی ونیولی شی ! او د دوی د داسی بد عهدی سزا هم داسی وه او دغه فیصله بیخی د مسلم او منلی شوی آسمانی کتاب (توریت) د احکامو سره موافقه وه. لکه چی د توریت په کتاب د استثناء په (۲۰) اصحاح (۱۰) آیت کښی مسطور دی «کله چی پر کوم ښار د حملی په قصد ورځئ نو ړومبی هغوی ته د روغی پیغام ولیږئ ! که هغوی له تاسی سره روغه وکړه او تاسی ته ئی دروازی پرانستلی نو هومره خلق چی هلته موجود دی هغه به ګرد (ټول) ستاسی مریان کیږی لیکن که هغوی له تاسی سره روغه ونه کړه نو هغوی محصور کړئ او کله چی ستاسی الله تاسی ته پر هغوی بری او فتح درکړه او هغوی ستاسی په قبضه کښی راغلل نو د دوی ټول نارینه سره ووژنئ ! باقی ووړکی، ښځی او ساکښان (جاندار) او نور شیان هومره چی په هغه ښار کښی موجود وی هغه ګرد (ټول) تاسی ته غنیمت دی » سم له دغی فیصلی سره څو سوه زلمی یهودان ووژل شول او څو سوه ښځی او ووړکی قیدیان شول او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضًا لَّمْ تَطَـُٔوْهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرًا ﴿۲۷﴾

او په میراث ئی درکړه تاسی ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چی نه وه پایمال کړی تاسی هغه (په ځغلولو د آسونو سره) او دی الله پر هر څیز باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر (چی ځینی ئی فتح د امصار دی په لاسونو د ابرارو)

تفسیر: دغه ځمکه چی منوری مدینی ته نژدی ده په لاس ورغله رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پر مهاجرینو باندی تقسیم کړه او په دغه سره د دوی د معاش وسیله پیدا شوه او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لری شو. له نورو ځمکو څخه مراد د خیبر ځمکی دی چی له دغی واقعی څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړی شوی او په هغو سره د نبوی اصحاب آرام او هوسا (خوشاله) شول. ځینی وائی چی بله ځمکه معظمه مکه ده ځینی نری د

پارس او روم ځمکی مرادوی چی وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاس مفتوح شوی. ځینی وائی تر قیامت پوری هومره ځمکی چی د مسلمانانو په لاس فتح کیږی هغه ګردی (تولی) په دی کښی شاملی دی والله اعلم.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِيْنَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيْلًا ﴿۲۸﴾ وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنٰتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۲۹﴾

ای نبی ووایه ته ښځو خپلو ته که چیری یئ تاسی چی غواړی هم دغه ژوندون لږ خسیس او ښایست رونق د هغه پس راشئ چی څه فایده درورسوم (د متعه طلاق درکړم) تاسی ته او خوشی کړم تاسی په خوشی کولو نیکو سره او که یئ تاسی چی اراده لرئ د الله او د رسول د دغه (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنت) پس بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د نیکی کوونکیو (ښځو) له تاسی نه اجر ډیر لوی (ثواب زیات په جنت کښی)

تفسیر: د رسول الله مطهراتو ازواجو کله چی ولیدل تول خلق ماړه او هوسا (خوشاله) شول نو وی غوښتل چی ښائی زمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شی! نو له دوی څخه ځینو بیبیانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کښی خبری اتری وکړی او تری وی غوښتل چی زمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمائی! څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو. پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شاقه تیره شوه او قسم ئی یاد کړ چی تر یوی میاشتی پوری به د هیڅ یوی بی‌بی کره نه ورځی. مسجد ته قریب په یوی پاسنی کوټه (مشربه) کښی دیره شو صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول. حضرت ابوبکر رضی الله تعالیٰ عنه او عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه فکر کښی ولویدل چی په څه ډول (طریقه) سره دغه جګړه له منځه لری شی له دوی سره زیاته اندیښنه د دوی د لونو بی‌بی عایشه رضی الله تعالیٰ عنها او بی‌بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها وه چی هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړی او بالوسیله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ور نه کړی. دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول او په خپلو خطاؤ ئی وپوهولی بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شول او له هغوی سره ئی د انس او د بی‌تکلفی څه خبری او اتری وکړی څو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو. بالاخره یوه میاشت وروسته دغه د تخییر آیت نازل شو یعنی خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووایه چی له

دوو خبرو ځني ښائي دوی یوه خبره ځان ته غوره او اختیاره کړی که دوی دنیوی عیش او عشرت او د امیرانو په شان ژوندون غواړی نو دوی ته ووایه چې زما او ستاسی ژوندون سره سخت او مشکل دی او نه سره جوړیږو نو راځئ چې زه تاسی ته څه یعنی د جامو هغه جوړه چې مطلقاتو ته ورکوله کیږی درکړم او په ډیر ښه صورت سره مو مرخصی کړم یعنی په شرعی طریقه سره تاسی ته طلاق درکړم او که د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښی او د آخرت د اعلیٰ مراتبو طالبات یئ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د پاتی کیدلو له سببه به هغه دررسیږی هره هغه بی‌بی چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره پخپله خوښه او زړه پاتی کیږی او په صلاحیت سره ژوندون کوی د الله تعالیٰ له طرفه هغی ته خورا (ډیر) لوی اجر تیار کړی شوی دی له دغه ځنی به نور څه ښه شي وی چې په جنت کښې له ګردو (تولو) ځنی په اعلیٰ او ارفع مقام کښې له سیدالانام علیه افضل الصلوٰة والسلام سره اوسیږی ! د دغه آیت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته تشریف یوړ او ړومبی ئې د الله تعالیٰ دغه حکم بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته واوراوه دی د الله او د رسول الله مرضی ځان ته غوره کړه وروسته له هغه نورو ګردو (تولو) ازواجو هم داسی وکړه او د دنیا د عیش او عشرت تصور ئې له خپلو زړونو څخه وویست. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په کورونو کښې به همیشه اختیاری فقر او فاقه موجوده وه څه شي چې دوی کره راتله سم د لاسه به په مصرف رسیده بیا به ئې په قرض او پور خپل حیات تیروه پر هم دغسی ژوندون مطهرات ازواج راضی ؤ او دغه ئې چې فرمایلی دی «هر هغه چې پر نیکی دی هغه ته به لوی ثواب وی» د رسول الله صلی الله علیه وسلم ازواج تول سره نیک ؤ ﴿ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ ﴾ مګر الله تعالیٰ په قرآن کښې صاف بشارت چاته نه ورکوی تر څو ئې بندګان بی خوفه نشي او تل په خپل حسن الخاتمه پسی سعی وکړی او هم دغه ښه ده وروسته هغو ښځو ته خطاب دی چې د نبی معیت ئې اختیار کړی دی چې د دوی درجی د هغه نسبت له وجی ډیری لوړی (اوچتی) دی نو ښائی چې د دوی اخلاقی او روحانی حیات هم پر هغه معیار وی چې د هغه رفیع مقام سره مناسب دی ځکه چې علاوه د دوی پر ذاتی عظمت دوی امهات المؤمنین دی او پر میندو د اولادو زیاته ذمه واری عائدیږی او لازم دی چې د دوی اعمال او اخلاق د امت لپاره حسنه اسوه وګرځی.

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿۳۰﴾

ای ښځو د نبی هر څوک چې راشی له تاسی په یوه کار ناکاره ښکاره (چې دغه عصیان دی له رسول الله نه) نو دوچنده به کړ شی هغی ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو) او دی دغه (دوچندی د عذاب) پر الله آسان

تفسیر: د لویانو غلطی هم لویه وی که بالفرض له تاسی څخنی له کومی یوی د بد اخلاقی کوم فعل صادر شی نو هغه سزا چی نورو ته پر هغه عمل ورکوله کیږی د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کیږی او دا کار الله تعالیٰ ته آسان دی یعنی ستاسی وجاهت او د زوجیت نسبت د الله تعالیٰ د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشی کولی.

وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتَعْمَلْ صَٰلِحًا نُّؤْتِهَآ أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

او هر څوک چه (تل) اطاعت وکړی له تاسی الله او رسول د دغه (الله) ته او عمل کوی د نیکیو نو ور به کړو مونږ هغی (ښځی) ته اجر د هغی دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو) او تیار کړی دی مونږ هغی ته رزق روزی نیکه (زیاته په جنت کښی)

تفسیر: یعنی پر نیکی او اطاعت هغومره اجر چی نورو ته وررسیږی د هغه دوچنده تاسی ته دررسیږی او مزید پر هغه یوه خاصه روزی او عزت به هم درعطاء کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دغی لوبی درجی سره لازمه ده چه د نیکی ثواب دوچنده او د بدی عذاب هم دوچنده وی» پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ئی فرمایلی دی ﴿إِذًا لَّأَذَقْنَٰكَ ضِعْفَ ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ﴾ جزء ۱۵ (اسراء (۸) رکوع) ۷۵ آیت

يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ

ای ښځو د نبی نه یئ تاسی لکه یو تولګی (په شان د بل تولګی د محمدی امت) له ښځو

تفسیر: یعنی ستاسی حیثیت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده ځکه چی تاسی د الله تعالیٰ له جانبه د سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره انتخاب او غوره شوی یئ او تاسی ئی امهات المؤمنین ګرځولی یئ نو که د تقویٰ او طهارت ډیره ښه نمونه شئ لکه چه له تاسی څخه هم دغه صفات او ستاینه متوقعه ده نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کښی ډیر زیات وی او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسی څخه څرګند (ښکاره) شی نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وی او ډیر زیات قبیح ګڼلی کیږی. الغرض که د فضائلو خوا وی یا د رذائلو خوا په دواړو کښی ستاسی وضعیت (طور طریقه) له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا (جدا) او ممتاز دی.

إِنِ ٱتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِٱلْقَوْلِ فَيَطْمَعَ ٱلَّذِى فِى قَلْبِهِۦ

مَّرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٢﴾

نو كه چيرى پرهيزګارى كوله تاسى پس مه كوئ نرمى په ويلو كښى پس (كه پسته خبره تاسى وكړه) نو په طمع كښى به پريوځى هغه څوك چه په زړه كښى ئى رنځ وى (د نفاق يا د فجور) او ووايئ تاسى خبره ښه (ځيره).

تفسير: يعني كه تقوىٰ او د الله جل جلاله ويره پخپلو زړونو كښى لرئ! نو له پرديو سړيو سره چى خبرى اترى كوئ چى د هغه ضرورت خصوصاً امهات‌المؤمنين ته على الاكثر پيښيږى په پستى او زړه وړونكى لهجى سره ئى مه كوئ! بلاشبهه د ښځو په خبرو كښى قدرت په طبيعى ډول (طريقه) سره يو طبيعى پوستوالى ـ نزاكت او لطافت ايښى دى ليكن د پاكو مطهراتو ـ متقياتو ښځو شان او صفت ښائى داسى وى چه حتى المقدور د اجانبو سړيو سره د ضرورى خبرو كولو په وخت كښى لږ شانى په تكليف سره داسى خبرى او اترى او لهجه اختيار كړى چه په كښى لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند (ښكاره) شى او د كوم يوه بد باطن قلبى ميلان خپل طرف ته جذب او كش نه كړى امهات‌المؤمنين ته د دوى د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ په هسى مواردو كښى لا احتياط لازم دى څو كوم روحانى مريض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد ونه ګرځوى. حضرت شاه صاحب ليكى «دغه ئى يو ادب وروښود چى كه له كوم نارينه سره خبرى كوى نو ښائى چه داسى ئى وكړى لكه چه ميندى له خپلو ځامنو سره خبرى كوى او كومه خبره چى كوى ښائى هغه هم معروفه او معقوله وى».

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ

او قرار ونيسئ (اى ښځو!) په كورونو خپلو كښى او مه ښكاروئ (ښايست خپل بيګانه سړيو ته) په شان د اظهار (او ښائست) د جاهليت (د ښځو) ړومبنيو.

تفسير: يعني پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه كښى به ښځى بى پردى ګرځيدى او د خپل بدن او د لباس ډول ښائست او د سينګار مظاهره او ښودنه به ئى په علانيه صورت سره كوله د دغى بداخلاقى او بيحيائى وضعيت د مقدس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شو او ښځو ته ئى صاف او پاك حكم صادر كړ چى دوى دى پخپلو كورونو كښى هستوګنه وكړى! او د جاهليت د رمانى په شانى دى د باندى نه وځى او نه دى د خپل حسن جمال ـ ډول او سينګار نمايش او ښودنه كوى! د امهات‌المؤمنين فرض به په دغه معامله كښى د نورو په نسبت لا زيات مؤكد وى لكه چه د ﴿ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ ﴾ په تفسير كښى وليكله شوه ـ باقى د كوم

شرعي يا ضروري يا طبيعي احتياج او ضرورت په بناء بې زينت او زيب په مبتذلو ـ او غير قابل الاعتناء لباسونو کښې د ستر او پردې د مراعاتو سره د دوی احياناً د باندې وتل مشروط په دې چه د ماحول په اعتبار د فتنې او فساد مظنه نه وی بلاشبهه د دې اجازت له نصوصو څخه مستفاد دی بالخاصه د مطهراتو ازواجو په حق کښې د هغه ممانعت نه دی ثابت ـ بلکه د متعددو واقعاتو څخه د دغې خبرې ثبوت هم په لاس راځي ليکن د شارع له ارشاداتو څخنی بالبداهه دغه ظاهريږی چه شريعت هغه نه خوښوی او په هر تقدير هم داسې حکم صادر دی چه خامخا دی يوه مسلمانه ښځه په خپل کور کښې کينې او د خپل کور زينت او سينګار دی جوړ او برابر کړی او د خپل د باندې وتلو څخه دی شيطان ته د کتلو او سترګو غورځولو موقع ور نه کړی د دې مسئلې تفصيل زمونږ د «شرعي حجاب» په رساله کښې شته پاتې شوه د ستر مسئله يعنې ښځې خپل کوم اعضاء د نارينه ؤ په مخ کښې ښکارولی شي؟ او خپل کوم اعضاء دی پټ کړی او کشف ئې ناجائز دی؟ د دې تفصيل د «النور» په سورت کښې ليکلی شوی دی.

تنبيه: کوم احکام چه په دغو آيتونو کښې مذکور دی د ګردو (تولو) ښځو دپاره دی د مطهراتو ازواجو په حق کښې کله چه د دې تأکيد او اهتمام زيات ضرورت ؤ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصيت سره مخاطبې ګرځولی شوی دی زما په نزد له ﴿ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ﴾ څخه تر ﴿ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ ﴾ پورې د دغو احکامو تمهيد وو په تمهيد کښې د دوو شقوقو ذکر ؤ د بيحيائۍ د خبرې ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ ﴾ څخه تر ﴿ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُوْلٰى ﴾ پورې وکړی شو بل د الله تعالیٰ او د رسول الله اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿ وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ ﴾ څخه تر ﴿ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴾ پورې دوام لری خلاصه ئې داسې شوه چه د بدی له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نيکۍ په طرف سبقت ګردو (تولو) ته ضروری دی مګر مطهراتو ازواجو ته له ګردو (تولو) ښځو څخه زيات هغه ضروری او حتمی ده د دوی د نيکۍ او د بدۍ وزن دوچنده درولی شوی دی له دغه تقرير سره موافق د ﴿ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ﴾ تفسير هم بې تکلفه پوهيدلی کيږی.

وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِيْنَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

او سم درويئ لمونځ (چه د بدني عباداتو اصل دی) او ورکويئ زکوٰة (چه د مالي عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کويئ د الله او د رسول د دغه (الله).

تفسير: يعنې له نورو څخه زيات تاسې د دغو شيانو اهتمام وکړئ! ځکه چه تاسې له نبي سره اقرب او د امت دپاره نمونه يئ!

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ۝﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه لری کړی له تاسی ګناه ای اهل البیت (کورنی د محمد رسول الله) او چه پاک کړی تاسی (له ګناه) په پاکوالی.

تفسیر: د الله تعالیٰ اراده هم دا ده چه د نبی صلی الله علیه وسلم پر کورنی باندی د دغو احکامو تعمیل په ښه شان سره وکړی او دوی ښه صاف او پاک وګرځوی او سم د دوی له رتبی سره دوی ته داسی قلبی صفائی او اخلاقی پاکی عطاء وفرمائی چه په هغی سره دوی له نورو ښخه فائقی او ممتازی وی (چه د هغی په لوری ئی په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ کښی د ﴿تَطْهِيرًا﴾ په تزئید سره اشاره فرمایلی ده) دغه تطهیر او د رجس اذهاب هم هغسی نه دی لکه چه د وضوء په آیت کښی ﴿وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ﴾ د المائدة (۲) رکوع ٦ آیت یا د «بدر» په قصه کښی به ﴿لِيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ﴾ د الانفال (۲) رکوع ۱۱ آیت دا تری مراد شوی دی بلکه دلته له تطهیر ښخه د تهذیب النفس ـ تصفیةالقلب او تزکیةالباطن هغه اعلیٰ مرتبه مراد ده چه اکملو اولیاؤ الله ته حاصله وی او د هغی له حصول ښخه وروسته اګر که دوی د انبیاء الله په شان معصوم نه ګرځی هو! محفوظ ویلی کیږی لکه چه د ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآیة ـ فرمایل او د (اراد الله) نه فرمایل پخپله د دغی خبری دلیل دی چه د اهل البیت دپاره عصمت نه دی ثابت.
تنبیه: په نظم‌القرآن کښی تدبر کونکیو ته د یوی لمحی دپاره هم په دغه خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشی واقع کیدی چه دلته د اهل البیت په مدلول کښی یقیناً مطهرات ازواج داخل دی ځکه چه د دغه آیت ښخه ړومبی او وروستی په توله رکوع کښی ډیر خطابات له هم هغو سره شوی دی. او د «بیوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ کښی د هم دوی په طرف کړی شوی دی. علاوه پر دی په قرآن کښی عموماً دغه لفظ په هم دغه سیاق مستعمل شوی دی. د حضرت ابراهیم علیه السلام ښځی بی‌بی ساری رضی الله تعالیٰ عنها ته د خطاب کولو په وخت پرښتی ویلی ؤ ﴿أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ د هود (۷) رکوع ۷۳ آیت د بیت نسبت مطلقی ښځی په طرف سره له دی نه چه د نکاح له قیده وتلی هم ده مګر د عدت د مدت د تیرولو دپاره هم لا د خپل خاوند کره ناسته ده په دغه آیت کښی کړی شوی دی ﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ﴾ (الطلاق اول رکوع ۱ آیت ۲۸ جزء) د حضرت یوسف علیه السلام په قصه کښی هم د بیت نسبت د بی‌بی زلیخا رضی الله تعالیٰ عنها په طرف کړی شوی دی. ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا﴾ (یوسف (۳) رکوع) ۲۳ آیت په هر حال په «اهل البیت» کښی دلته د ازواجو دخول یقینی دی بلکه د آیت خطاب ړومبی له هغو سره دی لیکن کله چه اولاد او زوم هم پخپل ځای په اهل‌البیت (کوروالاؤ) کښی شامل دی لکه له

ځینو حیثیتونو دوی د دی لفظ لا زیات استحقاق لری لکه چه د احمد د مسند په یوه روایت کښی د «حق» له لفظ څخه ظاهریږی ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبه حضرات فاطمه ـ علی ـ حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهم ته په یوه څادر کښی ځای ورکول او د دوی په نسبت «**اللّٰهم هٰؤلآء اهل بیتی**» او نور فرمایل او د حضرت بی‌بی فاطمی رضی الله تعالیٰ عنها د کور له قریبه د تیریدلو په وخت کښی د **الصلوٰة اهل البیت** ﴿ یُرِیۡدُ اللّٰهُ لِیُذۡهِبَ عَنۡكُمُ الرِّجۡسَ ﴾ الآیة ـ خطاب کول د دغه حقیقت د ظاهرولو دپاره ؤ اگر که د دی آیت نزول ظاهراً د ازواجو په حق کښی دی او له هم هغو سره تخاطب کیږی مگر دغه حضرات هم په طریق الاولیٰ سره په کښی شامل او د دغه لقب مستحق او د تطهیر د فضیلت اهل دی. باقی کله چه مطهرات ازواج د قرآنی خطاب ړومبنی مخاطبان دی نو ځکه د دوی په نسبت دی اظهار او تصریح ته ضرورت نه دی پاتی. والله اعلم بالصواب.

وَاذۡكُرۡنَ مَا يُتۡلٰى فِىۡ بُيُوۡتِكُنَّ مِنۡ اٰيٰتِ اللّٰهِ وَالۡحِكۡمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيۡفًا خَبِيۡرًا ﴿۳۴﴾

او یادوئ تاسی هغه چه لوستی کیږی په کورونو ستاسی کښی له آیتونو د الله (چه قرآن دی) او له حکمته (حدیث رسول) بیشکه چه الله دی ښه عالم الاسرار ښه خبردار

تفسیر: یعنی په قرآن او سنت کښی کومی خبری چه د الله تعالیٰ پر احکامو او د پوهی پر مطالبو شاملی دی هغه زده او یادی کړئ! او نورو ته ئی هم ورښیئ! او د الله تعالیٰ د عظیم احسان شکر اداء کړئ! چه تاسو ته ئی په داسی متبرکو کورونو کښی ځای درکړی دی چه د حکمتونو خزانه او د هدایاتو سرچینه ده.

د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ډیر دقیق اسرار او د قدرت د علاماتو زیات رموزات دی هغه الله جل جلاله پر دی ښه پوهیږی چه کوم یو سری د دی امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانی سره محمد صلی الله علیه وسلم په وحی او تاسی ئی د ده په زوجیت سره غوره کړی یئ ځکه چه الله تعالیٰ د هر چا د احوالو او استعدادو څخه علیم او خبیر دی او هیڅ یو کار بی له حکمته او تدبیره او تناسبه او تعلقه او ارتباطه نه کوی.

اِنَّ الۡمُسۡلِمِيۡنَ وَالۡمُسۡلِمٰتِ وَالۡمُؤۡمِنِيۡنَ وَالۡمُؤۡمِنٰتِ

وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْقٰنِتٰتِ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالصّٰدِقٰتِ وَالصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰبِرٰتِ

بیشکه چه مسلمانان سړی او مسلمانانی ښځی او مؤمنان سړی او مؤمنانی ښځی او اطاعت کوونکی سړی او اطاعت کوونکی ښځی او رښتین سړی او رښتینی ښځی او صبر کوونکی سړی او صبر کوونکی ښځی.

تفسیر: یعنی تکالیف پر ځان اخیستونکی سختی او ربړونه (تکلیفونه) پر ځان ګالونکی (برداشت کونکی)، د شریعت پر احکامو قائم او تینګ پاتی کیدونکی.

وَالْخٰشِعِيْنَ وَالْخٰشِعٰتِ

او ویریدونکی عاجزی کوونکی سړی او ویریدونکی عاجزی کوونکی ښځی.

تفسیر: یعنی د تواضع او د عاجزی او د انکسار غوره کوونکی یا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکی.

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۳۵﴾

او خیرات کوونکی سړی او خیرات کوونکی ښځی او روژه نیوونکی سړی او روژه نیوونکی ښځی او حفاظت کوونکی سړی ځای د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونکی ښځی (ځای د شهوت خپل له سړیو) او ذکر کوونکی سړی الله لره (په ذکر) ډیر او ذکر کوونکی ښځی (الله لره په ذکر ډیر) تیار کړی دی الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړیو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډیر لوی (جنت).

تفسیر: ځینو مطهراتو ازواجو ویلی وه چه په قرآن شریف کښی ډیر ځایونه د نارینه ؤ ذکر شته مګر د ښځو ذکر هیچیری نشته او ځینو نورو صالحانو ښځو ته داسی خیال پیدا شو چه په سابقه ؤ آیتونو کښی د ازواج النبی تذکار وشو خو د نورو ښځو په نسبت هیڅ کومه تذکره ونشوه ـ نو په دغه تناسب دغه آیت نازل شو څو تولی سره متسلی شی چه که نارینه وی یا ښځه

د هیڅ محنت او زحمت د الله تعالیٰ په نزد نه ضایع کیږی، هم هغسی چه نارینه ؤ ته د روحانی او اخلاقی ترقی د حاصلولو ذرایع او وسایل شته ښځو ته هم دغه میدان خلاص دی دغه ئی د اناثیه ؤ طبقی د اطمینان او تسلی دپاره وفرمایل که نه هر هغه احکام چه په قرآن کښی د نارینه ؤ دپاره فرمایلی شوی دی هم هغه عموماً پر ښځو هم عائدیږی او د بیل نوم اخیستلو دپاره هیڅ ضرورت نه دی پاتی. هو! په دوی پوری نور خصوصی احکام بیل بیان کړی شوی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿۳۶﴾

او نه دی (روا) هیڅ مؤمن سړی او نه هیڅ مؤمنی ښځی ته کله چه حکم وکړی الله او رسول د دغه (الله) په یو امر کار کښی دا چه وی دوی ته اختیار له امره کاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هیڅ او هر څوک چه اطاعت نه کوی د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق ګمراه شو په ګمراهی ښکاره سره.

تفسیر: حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها بنت امیمة بنت عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ترور لور چه د قریشو له ډیری لوئی کورنی څخه وه رسول الله صلی الله علیه وسلم وغوښت چه د هغی نکاح حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتړی دغه زید هم اصلاً د عربو له شرفاؤ څخه ؤ ـ خو کوم ظالم په وړوکوالی دی تښتولی او د مریی په عنوان ئی د معظمی مکی په بازار کښی پلورلی (خرخ کړی) ؤ بیا دغه زید رضی الله تعالیٰ عنه د حضرت بی‌بی خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها له طرفه په بیع سره واخیستِ شو چه څو موده وروسته بی‌بی صاحبی دغه خپل مریی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وباښه کله چه زید رضی الله تعالیٰ عنه لوی او هښیار شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملګرتوب د شام په یوه تجارتی سفر کښی تلو څه وخت چه زید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل کور او کلی له څنګه تیریده دلته ئی د خپلو اقاربو او خپلوانو پوښتنه او پلتنه (تحقیق) وکړه ـ څو د زید رضی الله تعالیٰ عنه پلار ـ تره او ورور د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او داسی غوښتنه ئی تری وکړه چی «د زید معاوضه له مونږ څخنی واخلئ! او پر مونږ ئی وسپارئ!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د معاوضی هیڅ ضرورت نشته که زید پخپلی رضا او خوښی له تاسی سره ځی سل کرته دی لاړ شی! زما له خوا ورته هیڅ ممانعت نشته کله چه هغوی له زید څخه دغه پوښتنه

وکړه زيد وويل «چه زه له محمد صلی الله عليه وسلم څخه بل هيچيرى نه ځم ځکه چه دوى له ما سره ډير ښه سلوک کوى او له مور او پلار څخه مى ښه ساتى.» په دغه تقريب رسول الله صلى الله عليه وسلم دى آزاد کړ او خپل زوى ئى وباله ـ لکه چه خلقو د هغى زمانى د رواج سره سم ده ته زيد بن محمد ويل. تر هغه پورى چه دغه آيت نازل شو ﴿ ٱدۡعُوهُمۡ لِأٓبَآئِهِمۡ هُوَ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِ ﴾ دلته به د زيد بن محمد صلى الله عليه وسلم په ځاى خلقو زيد بن حارثه باله کله چه سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظيم نسبت شرف بيل کړى شوى ؤ ښائى د دغه د تلافى دپاره د تولو اصحابو له مجمع څخه يواځى هم ده ته دغه شرف وروبخښلى شو چه نوم ئى تصريحاً په قرآن کريم کښى وارد شو لکه چه وروسته راځى ﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيۡدٞ مِّنۡهَا وَطَرٗا ﴾ په هر حال کله چه د حضرت زينب رضى الله تعالىٰ عنها د کورنى حيثيت ډير لوړ (اوچت) ؤ او زيد رضى الله تعالىٰ عنه بن حارثه ظاهراً د مريتوب په داغ داغلى شوى ؤ نو ځکه نه پخپله بى‌بى زينبه رضى الله تعالىٰ عنها او نه د دى ورور په دغه خوښ او رضاء ؤ چى د دى نکاح له زيد سره وتړله شى ليکن د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم منظور داسى ؤ چه داسى موهوم تفريقات او امتيازات د دى د نکاح په لاره کښى نه ښائى چه حائل شى نو ځکه رسول الله مبارک پر بى‌بى زينب رضى الله تعالىٰ عنها او د دى پر ورور زور غورځاوه څو هغوى پر دغه نکاح راضى شول ـ په دغه وخت کښى دا آيت نازل شو او دغه خلقو خپله خوښى او مرضى د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم تر خوښى او مرضى جار او قربان کړله او د بى‌بى زينبى رضى الله تعالىٰ عنها نکاح له حضرت زيد رضى الله تعالىٰ عنه بن حارثه سره وتړله شوه.

وَإِذۡ تَقُولُ لِلَّذِيٓ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَأَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِ أَمۡسِكۡ عَلَيۡكَ زَوۡجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ وَتُخۡفِي فِي نَفۡسِكَ مَا ٱللَّهُ مُبۡدِيهِ وَتَخۡشَى ٱلنَّاسَ وَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخۡشَىٰهُۖ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيۡدٞ مِّنۡهَا وَطَرٗا زَوَّجۡنَٰكَهَا لِكَيۡ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ حَرَجٞ فِيٓ أَزۡوَٰجِ أَدۡعِيَآئِهِمۡ إِذَا قَضَوۡاْ مِنۡهُنَّ وَطَرٗاۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ مَفۡعُولٗا ﴿٣٧﴾

او (ياد کړه اى محمده!) کله چه وويل تا هغه (زيد) ته چى انعام کړى ؤ الله پر هغه (په اسلام سره) او انعام کړى ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چى

وساته ته په ځان ښځه د تا (زينب بنت جحش) او وويريږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (اې محمده!) تا په زړه خپل کښې هغه خبره چې الله ښكاره كوونكې ۇ د هغې (چې زوجة النبی كيدل د زينب دی) او ويريدی ته له خلقو او الله ډير لايق دی د دی چه وويريږی ته له ده نه كله چې تمام كړ زيد له دغې (زينب) څخه خپل غرض (او طلاقه ئې كړه او عدت ئې تير شو) نو په نكاح دركړه مونږ تاته دغه (زينب) دپاره د دی چې نه وی پر مؤمنانو سختی (او وبال) په (نكاح كولو د) ښځو د ادعياؤ د دوی كله چې تمام كړی (دغه ادعياء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقی ئې كړی او عدت ئې تير شی) او دی امر حكم د الله كيدونكی هرومرو (خامخا).

تفسير: يعنی حضرت زيد رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی زينب رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق وركړ او د دی عدت هم تير شو او اوس زيد رضی الله تعالیٰ عنه له بی‌بی زينبی رضی الله تعالیٰ عنها سره هيڅ غرض او تعلق نه لری. كله چې بی‌بی زينب رضی الله تعالیٰ عنها د زيد رضی الله تعالیٰ عنه په نكاح كښی ورغله نو زيد بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه د دغې ميرمنی په نظر كښی خوار او حقير ښكاريده، د دی طبيعت او مزاج به له هغه سره نه لگيده او پخپلو منځو كښی ئې له هم دی سببه موافقت نه كاوه هميشه د دغو دواړو په منځ كښی به جنگ او جگړه نښتی وه. نو زيد رضی الله تعالیٰ عنه به د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور كښی حاضريده او خپل دغه شكايت به ئې وروړاندی كاوه او هم داسی به ئې ويل چې زه دغه خپله ښځه خوشی كوم ځكه چې زما گذران ورسره نه كيږی او شپې مې ورسره نه تيريږی ـ خو رسول الله صلی الله عليه وسلم به تل دی منع كاوه او د صبر او استقامت توصيی به ئې ورته كولی او ورته به ئې ويل چه هغې زما له خاطره او د الله او د رسول په حكم د خپلی منشاء او خوښی په خلاف له تاسره خپله نكاح وتړله نو كه ته ئې اوس خوشی كړی نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزيزانو او خپلوانو ته د بل ذلت او سپكوالی په منزله وی نو ځكه له الله څخه وويريږه! او په وړوكو وړوكو خبرو دغسی خبری ته اقدام مه كوه او څو دی له وسه كيږی گذران كوه! او شپې او ورځی دی ورسره په ښه شان تيروه! كله چه په هيڅ ډول (طريقه) د دوی دواړو په منځ كښی موافقت رانغی او تل به د دوی په منځ كښی جنگ او جگړی نښتی وی ـ او په شپه او ورځ كښی به د دوی د مناقشی مرافعی رسول الله صلی الله عليه وسلم ته رسيدی نو ممكن دی چه د رسول الله صلی الله عليه وسلم په زړه كښی به دغی خبری خطور كړی وی كه زيد لاعلاجه شی او مجبوراً خپله ښځه خوشی كړی نو د بی‌بی زينبی تسلی او اطمينان بی له دی نه په بل شی نه كيږی څو چه زه خپله نكاح ورسره ونه تړم ليكن د جاهلانو او منافقانو له بد ويلو څخه په انديښنه كښی ۇ چه دوی به داسی وائی چه «محمد د خپل زوی ښځه په نكاح واخيسته» حال دا چه دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه ـ چه د الله جل جلاله په نزد متبنی په هيڅ يوه خبره كښی د

زوی حکم نه لری.
له بل جانبه د الله تعالیٰ اراده په دی سره تللی وه چه دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملی طور سره لری او ورکه کړی څو مسلمانانو ته په مستقبل کښی له داسی مسائلو څخنی هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپیښ نشی ـ او د هیڅ توحش او استنکاف مورد ورپاتی نه وی. نو الله تعالیٰ خپل رسول ته اطلاع ورکړه چه «زه بی بی زینب ستا په نکاح کښی درکوونکی یم» ولی ئی درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿ لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ ﴾ په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ظاهروی یعنی
غرض له دغی نکاح څخه دا دی چه د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخی محو او معدوم شی او د دغی باطلی مفکوری بیخی قلع او قمع وکړه شی او وروسته له دی نه بل هیڅ قسم تنگسه او ممانعت په دغه معامله کښی پاتی نشی. او ښائی چه د هم دغه حکمت په اساس به ړومبی د بی بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح حکماً زید رضی الله تعالیٰ عنه سره تړلی شوی وی ځکه چه دغه خبره پاک الله ته معلومه وه چه دغه نکاح به تر ډیر مدت پوری نه پاتی کیږی. څو مهمه مصالح ۇ چه د هغوی حصول پر دغه عقد پوری معلق و. الحاصل نبی الکریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د خپل دغه شخصی خیال او د دغه آسمانی پخوا ویلو له اظهاره د عوامو د طعن او د تشنیع لامله (له وجی) شرمیده او له دی نه به ئی هم حیا کوله چه زید ته د طلاق مشوره ورکړی لیکن د الله تعالیٰ خبره هرومرو (خامخا) رښتیا کیدونکی ده او حتمی او ضروری ۇ چه د الله تعالیٰ دغه تکوینی او تشریعی حکم نافذ او تعمیل شی بالاخره زید رضی الله تعالیٰ عنه بی بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ ـ او عدت ئی تیر شو وروسته الله تعالیٰ د بی بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وتړله. له دغه تقریر څخه معلوم شو کوم شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښی پټ ۇ هغه هم دا د نکاح پخوا ویل او د هغه خیال ۇ چه د هم دغه اظهار پخپله الله تعالیٰ وفرمایه لکه چه د ﴿ زَوَّجْنَاكَهَا ﴾ له لفظ څخه ظاهر دی او ویره له دغی خبری څخه وه چه نه چه ځینی خلق به پر دغه خبره بدگمانی یا بد ویل وکړی او خپله آخره خاتمه او عاقبت به خراب او ویجاړ وگرځوی یا به په خپله گمراهی کښی لا ترقی وکړی څرنگه چه د مهمه ۇ شرعیه ۇ مصالحو په مقابل کښی دغسی تذبذب او تردد هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رفیع شان څخه نازل ۇ نو د **«حسنات الابرار سیئات المقربین»** له قاعدی سره سم هغه په عتاب لرونکی لهجی سره درووند او ثقیل ښکاره کړی شوی دی لکه چه عموماً د انبیاؤ علیهم السلام د زلاتو په ذکر کښی شویدی.
تنبیه: دغه مو چه ولیکل الله تعالیٰ د بی بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها د نکاح خبر له رسول الله سره پخوا له دی نه ورکړی ۇ ـ دغه روایات په فتح الباری د «الاحزاب» د سورت په تفسیر کښی موجود دی پاتی شوی هغه چتی (بیکاره) او بی موردی قصی او خبری چه حاطب‌اللیل مفسرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایی مستشرقینو په دغه مقام کښی لیکلی دی او زمونږ ځینی متجدد زلمیان هم هغه د خپلی پوهی د نمونی پشان بیانوی د هغو په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله

علیه داسی لیکی «**لاینبغی التشاغل بها**» او ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی

«احببنا ان نضرب عنها صفحاً لعدم صحتها فلانوردها».

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۖ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾

نشته پر نبی هیڅ قدر سختی (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زینبی) کښی چه مقرره کړی وه الله ده ته طریقه مقرره کړی ده الله په هغو (انبیاؤ) چه تیر شوی دی ړومبی له دی نه، او دی امر حکم د الله یو حکم مقرر کړی شوی (په قطع او جزم سره) هغه (انبیاء) چه رسوی پیغامونه د الله (امتیانو خپلو ته) او ویریږی له دغه (الله) او نه ویریږی د بل هیچا مگر یواځی له الله او کافی (بس) دی الله ښه حساب کوونکی (د بندگانو).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حکم قاطع او نافذ دی کومه خبره چه د ده له جانبه طی او صادر شوی وی هغه هرومرو (خامخا) کیدونکی ده. بیا نبی صلی الله علیه وسلم ته په داسی کولو کښی هیڅ مضایقه نشته چه په شریعت کښی روا درولی شوی ده. انبیاء او رسولان د الله تعالیٰ په پیغام رسولو کښی له ماسواء الله د بل هیچا څخه نه دی ویریدلی لکه چه تا هم خپل د دغه پیغام په رسولو کښی تر نن ورځی پوری د هیڅ شی پروا نه ده کړی ـ او نه د چا د ویلو او اورولو له تصوره لږ څه متأثر شوی ئی نو بیا د دی نکاح په معامله کښی به ولی څه ممانعت واقع شیٔ حضرت داؤد علیه السلام یو سل ښځی درلودی (لرلی) ـ هم داسی حضرت سلیمان علیه السلام هم د ازدواج په کثرت کښی مشهور دی. سفهاء او ناپوهان هغه الزام چه پر تاسی اړوی د سابقینو انبیاؤ په سوانح کښی له دی نه زیات د هغه اشباه او نظائر شته ـ لهٰذا تاسی ته نه ښائی چه دغو سفاهتی او جهالتی تنقیداتو ته وگورئ! وروسته دغه راښیی چه حضرت زید بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه چه هغه تاسی د خپل زوی په ځای بللی ؤ ستاسی واقعی زوی خو نه دی گرځیدلی چه د هغه د مطلقی ښځی سره به تاسی نکاح نشی ترلی ـ او یو زید رضی الله تعالیٰ عنه څه بلکه تاسی له نورو نارینه ؤ ځنی هم د هیڅ یو سړی پلار نه ئی ځکه چه ستاسی له اولادی ځنی خو یا هغه هلکان ؤ چه په وړوکوالی کښی مړه شول ـ او ځینی د دغه آیت د نزول په وخت کښی

بیخی نه ؤ پیدا شوی یا خو جونی وی چه د هغوی له منځه د سیدتنا حضرت فاطمة الزهرا رضی الله تعالیٰ عنها اولاده په دنیا کښی منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ

نه دی محمد صلی الله علیه وسلم (حقیقی) پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسی ولیکن رسول د الله دی (خلقو ته په شان د معنوی پلار)

تفسیر: یعنی هیڅوک د ده زوی مه ګنئ! هو! محمد صلی الله علیه وسلم د پاک الله رسول دی نو په دغه حساب سره ګرد (تول) د ده روحانی زامن دی لکه چه د ﴿ اَلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ﴾ په تفسیر کښی ولیکل شو.

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

او مهر د (تولو) انبیاؤ دی (چه پس له دی نه بل نبی نه دی). او دی الله پر هر شیز ښه عالم

تفسیر: د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په تشریف راوړلو سره د انبیاؤ پر سلسله د اختتام مهر ولګید ـ اوس به هیچا ته نبوت نه ورکاوه کیږی ـ پس هر چاته چی نبوت رسیدلی دی نو له هم دی جهته د دوی د نبوت دوره له ګردو (تولو) انبیاؤ څخه وروسته ایښی شوی ده چی د قیامت تر قیام پوری به اوږدوالی لری حضرت مسیح علیه السلام به هم په آخره کښی د محمد صلی الله علیه وسلم د یوه امتی په شان او حیثیت راځی او د عیسوی د نبوت او رسالت عمل به په هغه وخت کښی جاری نه وی لکه چی نن ورځ هم د ګردو (تولو) انبیاؤ ادیان پخپلو ځایونو کښی موجود شته مګر په شپږو جهاتو کښی یواځی د محمدی نبوت جاری او ساری دی په حدیث کښی راغلی دی که نن موسیٰ علیه السلام د ځمکی پر سر ژوندی وی نو هغه ته به هم ماسواء زما له متابعته بله چاره نه وه بلکه د ځینو محققینو په نزد پخوانی انبیاء به هم پخپلو زمانو کښی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم له عظمی روحانیته مستفید کیدل لکه چی په شپه کښی سپوږمی او ستوری د لمر له رنا (رڼا) څخه مستفید کیږی حال دا چی په دغه وخت کښی لمر له سره په سترګو نه راځی هم هغسی چه د رنا (رڼا) ګرد (تول) مراتب په عالم الاسباب کښی پر لمر تمامیږی هم داسی د نبوت او رسالت ګرد (تول) مراتب او د کمالاتو تولی سلسلی هم په محمدی روح ختمیږی. په دغه لحاظ سره ویلی شو چی محمد صلی الله علیه وسلم د رتبی او زمانی او له هر حیثیته خاتم النبیین دی او هر چا ته چه نبوت وررسیدلی دی، د دوی د مهر

لګولو څخه وروسته وررسیدلی دی. والله اعلم بالصواب.

تنبیه: د نبوت د ختم په متعلق له قرآنه ـ حدیث ـ د امت اجماع څخه په سلهاؤ دلایل ځینو معاصرو عالمانو راټول کړی دی او تری مستقل کتابونه ئی لیکلی دی چه د هغو له کتلو څخه لږ څه تردد او اشتباه نه پاتی کیږی چه د دغی عقیدی منکر قطعاً کافر او له اسلامی ملت څخه خارج دی او دی الله پر هر څیز ښه عالم یعنی هم دغه الله تعالیٰ پر دغه باندی هم علیم او خبیر دی چه د رسالت یا د نبوت ختم په کوم ځای کښی کیښود شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یادوئ الله په یادولو ډیرو سره او تسبیح وایئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بیګا کښی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دومره لوی احسان فرمایلی دی چه داسی عظیم‌الشان رسول او د انبیاؤ سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی ستاسی د هدایت دپاره لیږلی دی نو پر دغه د ده شکر اداء کړئ! او له سره حقیقی منعم مه هیروئ! په ناستی او ولاړی ـ په تللو او راتللو ـ په شپه او ورځ ـ په صبا او بیګا په ګردو (ټولو) اوقاتو او حالاتو او محلاتو کښی د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښی لګیا اوسئ!

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

دی هغه (الله) دی چی رحمت (نازلوی) پر تاسی او پرښتی د دغه (الله هم مغفرت درته غواړی) دپاره د دی چی وباسی (الله) تاسی له تیارو (د کفره) رڼا (رڼرا) ته (د اسلام) او دی (الله) پر مؤمنانو ډیر رحم والا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د زیات ذکر او په کثرت سره د یادولو نتیجه داسی کیږی چه الله تعالیٰ هغه خپل رحمت پر تاسی نازلوی چه د پرښتو په وسیله ئی لیږی ـ هم دغه رحمت او برکت دی چه ستاسی لاس ئی نیولی دی او د جهالت او ضلالت له تیارو څخه ئی ایستلی ئی او د علم ـ پوهی او تقویٰ د رڼا (رڼرا) په طرف ئی لاره درښوولی او بیولی ئی یئ که د الله تعالیٰ خاصه مهربانی پر ایمان لرونکیو نه وی نو د ایمان دولت به دوی ته له کومه ځایه ورعطاء کیده؟ او

څرنګه به هغه له دوی سره محفوظ پاتی کیده؟ د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مؤمنین د رشد او هدایت ـ او ایمان او احسان په طریقو کښی ترقی کوی دغه خو د دوی دنیوی حال دی د دوی د اخروی اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځی.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَٰمٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

(د الله) پیشکش دوی ته په هغی ورځی چه ملاقات وکړی دوی له دغه (الله) سره سلام دی او تیار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډیر لوی (جنت).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ به پر دوی سلام لیږی او پرښتی به هم پری سلام اچوی او بیا ورنږدی کیږی مؤمنین به هم پخپلو منځونو کښی د سلامونو هم داسی مبادله او تعارف کوی لکه چه په دنیا کښی ئی سره کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

ای نبی بیشکه مونږ لیږلی مو ئی ته شاهد (په هغه چا چه ورلیږلی شوی ئی) او زیری ورکوونکی (په نعیم سره مؤمنانو ته) او ویروونکی (له جحیم څخه کافرانو ته).

تفسیر: یعنی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته د الله تعالیٰ توحید درزده کوی او تاسو ګردو (تولو) ته سمه صافه لاره درښیی هر هغه شی چه وائی په زړه او په عمل سره پری شاهدی ورکوی او په محشر کښی به هم د امت په نسبت شاهدی لولی چه د الله تعالیٰ پیغام کوم یوه سری تر کومی اندازی پوری منلی دی؟ (او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته په نعیم سره او ویروونکی دی منکرانو ته له جحیم څخه) یعنی غاړه ایښودونکی او فرمان منونکی ته په ثواب سره زیری ورکوی غاړه غړوونکی او نافرمانان په عذاب سره ویروی.

وَدَاعِيًا إِلَى ٱللَّهِ بِإِذْنِهِۦ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿٤٦﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دی (الله) او ډیوه روښانه کوونکی.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چی د الله تعالیٰ رحمت مؤمنین له تیارو څخه وباسی او رڼا (رڼرا) ته ئی راولی دلته دغه راښیی چه هغه رڼا (رڼرا) د دغی ډیوی څخه منتشره شوی ده. ښائی د ډیوی لفظ په دغه ځای کښی په هغی معنی سره وی چی د «نوح» په سورت کښی داسی فرمایلی شوی دی ﴿ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾ ـ الله تعالیٰ سپوږمی رڼا (رڼرا) او لمر ئی ډیوه گرځولی ده» یعنی تاسی د نبوت او د هدایت هغه لمر ئی چه ستاسی د طلوع څخه وروسته بلی کومی رڼا (رڼرا) ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی او نوری گردی (تولی) رڼاگانی (رڼراگانی) په دغه اعظم نور کښی محو او مدغم شوی دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

او زیری وکړه په مؤمنانو په دی چه بیشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل ډیر لوی (جنت).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دنیا او عقبیٰ کښی دغه محمدی امت ته د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په طفیل پر نورو تولو اممو لویوالی او لوړوالی (اوچت والی) ورعطا فرمایلی دی.

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو (چی مخالف له شریعته وی) او پریږده ضرر د دوی (په انتقام اخیستلو کښی) او توکل وکړه پر الله، او کافی (بس) دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ تاسی ته داسی کمالات او داسی غوره او منتخبه جماعت عنایت فرمایلی دی نو تاسی حسب المعمول د دعوت او اصلاح او تبلیغ فرائض په پوره قوت او مستعدی سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چی الله تعالیٰ تاسی ته درکړی د هغه په ویلو او کولو کښی د هیڅ یوه کافر او منافق او د نورو د چتی (بیکاره) ویلو خیال او پروا مه کوئ! **(ودع أذاهم** ـ الآیة ـ او پریږده ضرر د دوی په انتقام اخیستلو کښی او توکل وکړه پر الله او کافی (بس) دی الله وکیل) یعنی که دغه اشقیاء تاسی په ژبه او عمل وځوروی نو تاسی د دوی هیڅ پروا مه کوئ!. او د هغوی خبرو ته بیخی غوږ مه ږدئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به

پخپل قدرت او رحمت سره ګرد (ټول) کارونه جوړوی د مجرمینو لار ښوونه یا د دوی په سزا رسونه دغه ټول د هم ده د قدرت په لاس کښې دی تاسی ته هیڅ ضرورت .نه دی پاتی چه په دغه فکر او اندیښنه کښې خپل ځان وکړوئ! د دوی مطلب خو هم داسی دی څو تاسی د دوی له طعنو او تشنیعو او نورو تعدیباتو څخه وویریږی! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ له فریضی څخه مخ واړوی! که په فرض المحال سره تاسی هم داسی وکړئ نو ګواکی د دوی مطلب مو پوره کړ او د هغوی خبرو ته مو غوږ کیښود. (العیاذبالله).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَكَحۡتُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ ثُمَّ طَلَّقۡتُمُوهُنَّ مِن قَبۡلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمۡ عَلَيۡهِنَّ مِنۡ عِدَّةٖ تَعۡتَدُّونَهَاۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحٗا جَمِيلٗا ﴿٤٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چی په نکاح واخلی مؤمنی ښځی بیا طلاقی کړی تاسو دوی پخوا له دی نه چی مس (صحیحه خلوت) وکړی له دوی سره پس نشته تاسی ته پر دغو مطلقاتو هیڅ شمیر (د ورځو) چه شمیری به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشی کړئ دوی په خوشی کولو ښو سره.

تفسیر: یعنی هغه سری چه خپلی ښځی ته پخوا له جماع یا صحیح خلوت څخه طلاق ورکړی که د دی دپاره ئی مهر ټاکلی (مقرر کړی) وی نو نیمائی مهر ئی پری اوړی که نه لږ څه فایده وروروسوی یعنی سم له عرف او خپل حیثیت سره یوه جوړه جامه دی ورکړی او په ښه صورت سره دی خوشی او مرخصه کړی ـ او که ښځه په دغه صورت وغواړی چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی نو عدت پری نشته زمونږ د حنفیانو په نزد صحیحه خلوت هم د جماع حکم لری د دغی خبری تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښې ولوستل شی دغه مسئله ئی دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مطهراتو ازواجو په ذکر کښې بیان وفرمایله چه د هغه سلسله له لری ځای څخه دوام لری په منځ کښې څو آیتونه د ضمنی مناسباتو له سببه راغلل ـ له دی ځایه بیا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو په روایاتو کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له یوی ښځی سره نکاح وتړله ـ کله چه هغی ته ورنژدی کیده نو دغی ښځی وویل چه زه له تا څخه الله تعالیٰ ته پناه نیسم» رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل چه «تا لوی پنا ځای ځان ته غوره کړی نو په دغه نسبت دا آیت نازل شو او خطاب ئی ایمان لرونکو ته وفرمایه څو معلوم شی چه دغه حکم په رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری څه خصوصیت نه لری بلکه پر ګردو

(تولو) مسلمانانو هم دغه حکم شته سم له دغه سره رسول الله مبارک هغی ښځی ته جوړه ورکړه او مرخصه ئی کړه مگر دغی ښځی په تول عمر کښی پر خپل دغه محرومیت ژړل.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

ای نبی بیشکه مونږ حلالی کړی مو دی تاته ښځی ستا هغه ښځی چی ورکړی دی تا دوی ته مهرونه د دوی او هغه ښځی چه مالک شوی دی (د هغو) ښی لاس ستا له هغو (وینځو) چی راگرځولی دی الله په تا (له کفارو) او لونی د عم (تره) ستا او لونی د عمی (ترور) ستا او لونی د ماما (نیایی) ستا او لونی د خاله (توری) ستا هغه ښځی چی هجرت ئی کړی دی له تا سره او هغه ښځه مومنه چی وبښی نفس خپل نبی ته (بی له مهره) که اراده وکړی نبی د دی چی په نکاح واخلی (بی مهره) دغه (ښځه) خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مومنانو په تحقیق معلوم دی مونږ ته هغه (حکم) چه مقرر کړی دی مونږ پر دوی باندی په حق د ښځو د دوی او د هغو وینځو چی مالکان دی (د هغو) ښی لاسونه د دوی دپاره د دی چی نه وی پر تا باندی هیڅ حرج سختی، او دی الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له هغو وینځو چی په غنیمت او نورو کښی ستاسی په لاس درشی او ستا هغه ښځی چه د دوی مهر دی ورکړی دی یعنی چه اوس ستاسی په نکاح کښی دی که قریشی وی یا له مهاجراتو څخه وی یا نه وی تولی تاسی ته حلالی دی له دوی څخه هیڅ یوه د دی وړ او قابله نه

ده چې خوشې کړی شي. د تره ـ د ترور ـ د ماما ـ او د توړی لوڼی یعنی له قریشیانو ځنی چې د مور یا د پلار له جانبه د تا قربت داری وی د هجرت په شرط حلالی دی او تاسی له هغوی سره نکاح کولی شی او هره ښځه چه خپل ځان نبی ته وبښی یعنی بی له مهره وغواړی چه په نکاح کښی ئی راشی هغه هم حلاله ده ـ که تاسی داسی په نکاح راوړل خوښوی! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی اګر که دوی پر دغه اجازت نه دی عمل کړی **(کما فی الفتح)** ښائی له ﴿ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ ﴾ شخه مرجوحه اباحت ګڼلی شوی وی. په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوی دی ﴿ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم ﴾ الآیة ـ (النساء (٤) رکوع) یعنی بی له مهره نکاح نه کیږی که د عقد په وخت کښی د هغه ذکر شوی وی او که وروسته له هغه تاکلی (مقرر) شوی وی یا هیڅ نه وی تاکلی (مقرر) شوی نو په دغه صورت مهرالمثل یعنی هغه مهر چه د دی په اقاربو او خپلوانو کښی معمول او مروج وی واجبیږی له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنی الله تعالیٰ دغه مهر قید لری کړی دی. په خلاف د مؤمنینو چه هغوی ته نه د دی خبری اجازه ده چه له څلورو ښځو شخه زیاتی ښځی واخلی او نه دا چه کومه ښځه بی له مهره په نکاح راولی.

تنبیه: رسول الله صلی الله علیه وسلم تر پنځه ویشتو کلونو پوری چه دوی د ځلمیتوب جوش او خروش او د خوند او نشاط وخت وو محض په تجرد ئی ژوندون کاوه ـ بیا د دوی د اقرباؤ او خپلوانو په اصرار او د حضرت بی‌بی خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها په غوښتنی چه د ځوانی وخت ئی تیر شوی وو او دوه ځلی کونده شوی وه له هغی سره ئی عقد وفرمایه ـ تر دری پنځوس کلونو پوری د دوی ژوندون په پوره سکون او اطمینان له دغی متقیی او عفیفی ښځی سره تیر شو دا هم دغه زمانه وه چې دوی به له ګردو (تولو) مخلوقاتو شخه جلا (جدا) په سمڅو او کندو کښی د واحد الله تعالیٰ په عبادت ـ ریاضت کښی مشغول او لګیا ؤ او د الله جل جلاله دغی بختوری بندی بی‌بی خدیجة رضی الله تعالیٰ عنها به دوی ته د ژوندون تول ضروریات تهیه او تیارول او د الله تعالیٰ په عبادت او د دوی د قلبی سکون په حصول کښی به ئی له دوی سره پوره مرسته (مدد) او اعانت کاوه. د ژوندانه په دغی اوږدی زمانی کښی چه د نورو خلقو لپاره د نفسانی جذباتو د انتهائی شدت او حدت زمانه وی د دوی حیات په ډیر سکون او اطمینان سره تیر شو تر دی چه خورا ډیر معاند او له حده زیات کوم یو متعصب دښمن هم یو حرف، یوه نقطه هم د دوی د رسولانه عصمت او خارق العادت اتفاء او عفت پر خلاف نشی نقلولی او واضح دی وی چه دا د هغه اکمل البشر د سیرت ذکر دی چه دوی پخپله د خپل حق په نسبت داسی فرمایلی دی «هغه جسمانی قوت چه ماته عطاء کړی شوی دی د اهل الجنت د څلویښتو نارینه ؤ اندازه دی» چه د یوه جنتی قوت د سلو تنو سړیو په اندازه جسمانی قوت ورعطاء کړی وه او بیشکه چه د دنیا د اکمل البشر تمام روحانی او جسمانی قوتونه ښائی چه په هم داسی اعلیٰ او اکمله اندازه وی. په دغه حساب که فرضاً څلور زره بیبیانی د دوی په نکاح کښی راغلی وی نو د دوی د قوت په اعتبار په هم دغه درجه کښی شمیر کیدی شوی لکه چه یو نارینه له یوی ښځی

سره نکاح وکړی. لیکن الله اکبر! د دغه شدید ریاضت او ضبط النفس په نسبت څه وویلی شی چه دوی د خپل عمر تر دری پنځوسم کال پوری په هم هغه تجرد یا زهد په حالت کښی ژوندون وکړ بیا د بی‌بی خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها د وفات څخه وروسته د خپل ځان جاروونکی وفادار ملګری له لور حضرت بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها سره ئی خپل عقد وتاړه ـ ماسواء له عایشی صدیقی اته کونډی بیبیانی هم د دوی په نکاح کښی ورغلی دی چه د دوی له وفات څخه وروسته نهه واړه موجودی وی چه د دوی اسماء دا دی (۱) حضرت بی‌بی عایشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها (۲) حضرت بی‌بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها (۳) حضرت بی‌بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها (٤) حضرت بی‌بی ام سلمه رضی الله تعالیٰ عنها (٥) حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها (٦) حضرت بی‌بی ام حبیبه رضی الله تعالیٰ عنها (۷) حضرت جویریه رضی الله تعالیٰ عنها (۸) حضرت بی‌بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها (۹) حضرت بی‌بی میمونه رضی الله تعالیٰ عنهن وارضاهن دغه وروستنی دری بیبیانی قریشیانی نه دی د دنیا له ګردو (تولو) ځنی بیمثاله انسان چه د خپل فطری قوتونو په لحاظ اقلاً د څلورو زرو ښځو مستحق وی که دی له څلورو زرو ښځو څخه یوائحی تر نهو ښځو اکتفاء وکړی نو آیا کوم یو انصاف پسنده سړی پر دوی د ازواجو د کثرت الزام لګولی شی؟ بیا کله چه مونږ ګورو چی له یوه جانبه د دوی عمر له دری پنځوسم کاله متجاوز شوی وی او سره له عظیم الشانو فتوحاتو یوه ورځ هم په مړه ګیډه ئی دوډی نه وی خوړلی ـ هر شی چه ئی په لاس ورتله د الله تعالیٰ په لاره کښی به ئی صرفول په اختیاری فقر او فاقه کښی به ئی پر خپله ګیډه تیږی (ګټی) تړلی. په څو څو میاشتو کښی به ئی د مطهراتو ازواجو له کورو لوګی نه پورته کیده او اور به په کښی نه بلیده. علی الاکثر د دوی ژوندون به په اوبو او په کهجورو ؤ پرله پسی به ئی روژی نیولی څو متوالی ورځی به ئی په روژه سره تیرولی او له سره به ئی افطار نه فرمایه ـ د شپی له مخی به هم د الله تعالیٰ په عبادت کښی ولاړ وو تر دی چه د دوی پښی به پړسیدی ـ او د تولو خلقو زړه به پری سوځیده ـ د عیش او طرب سامان لا چیری بلکه دوی خپلو تولو بیبیانو ته داسی فرمایلی ؤ «زما هره هغه ښځه چی د اخرت ژوندون خوښوی له ما سره دی پاتی شی او هره هغه چه دنیوی ژوندون خوښوی مرخصه دی شی!» سره له دغو حالاتو که بیا هم په غور او دقت سره وکتل شی د تولو مطهراتو ازواجو حقوق به ئی په داسی اکملی او احسنی طریقی سره ادا فرمایل چه د هغه له تحمل او عهدی څخه به ډیر زورور او خورا (ډیر) طاقتور سړی هم نشی وتلی. او د جنګ په ډګر کښی به د ډیرو لښکرو په مقابل کښی څه وخت چی ډیر شجاع او جنګیالی سړی به هم له ډګره د باندی ووت دوی به لکه یو لوی غر په ډیر شجاعت او حماست سره د اعداؤ الله په مخ کښی تینګ ولاړ وو او په لوړ (اوچت) غږ سره به ئی داسی فرمایل «**الی عبادالله! انا رسول الله!**» او «**انا النبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب**» د بیبیانو په تعلقاتو او د عبودیت په واجباتو او د رسالت په فرائضو کښی د یوی ذری په اندازه هم له دوی ځنی څه فرق او توپیر نه لیده کیده او نه به کوم سخت او ډیر ربړوونکی (تکلیفونکی) کار کښی د یوی شیبی له مخی هم له دوی

ځنی ضعف او تعجب احساس کیده ـ دغه خارق العادت احوال د اهل البصیرت په نزد له معجزې شخه کم نه دی هم هغسې چه د دوی هلکتوب او ځلمیتوب یوه معجزه وه د دوی زوړتوب هم یوه معجزه ده. رښتیا خبره خو هم دا ده چه الله تعالیٰ د دوی د پاک ژوندون په هره یوه دوره کښې د عفیفو او متقی اشخاصو دپاره شه نمونې ایښې دی چې د انسانی ژوندون په هره شعبه کښې دوی ته عملاً هم لار ښوونه وکړی شی د مطهراتو ازواجو په دغه اسمې زیادت باندی د مخالفانو کوم تنقید او اعتراض دی هم هغه دغه مرحومه امت ته د دغې خبرې وسیله ګرځیدلی ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نارینه او ښځې اتباع کوونکی د هغو حکمو او نمونو شخه بی تکلفه واقف شی چه مخصوصاً په باطنی احوالو او کورنی ژوندون سره تعلق لری. ګواکی د ازواجو په کثرت کښې یو لوی مصلحت هم دغه دی چه د کورنی معاشرت او نسوانی مسائلو په متعلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام او د دوی د حسنه اسوه اشاعت په کافی حد سره بی تکلفه وکړی شی او هم د مختلفو قبائلو او طبقاتو د ښځو اوسیدل د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې هغو قبائلو او طبقاتو ته د دوی د زوموالی او دامادی شرف حاصل شو او په دغه صورت سره د دوی وحشت او نفرت هم لږ شو او د خپلو دغو قومی ښځو په وسیله کله چه هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تقویٰ ـ عفت ـ شفقت ـ رأفت ښه اخلاق ـ ښو معاملو ـ ښی سجیی او نورو صفاتو شخه خبریدل نو د هغو لامله (له وجې) د دوی شوق او رغبت د اسلامیت په طرف زیادت مونده ـ او بالوسیله د شیطانی شکوکو او اوهامو ازاله په ښه طریقه سره کیده ـ او په دغه صورت سره د الله تعالیٰ د عشاقو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ځان جاروونکیو او د دنیا د هادیانو هغه عظیم الشان جمیعت تیار شو چې له هغوی ځنی زیات پرهیزګار او عفیف او شریف بل کوم جماعت (ماسوا له انبیاؤ الله شخه) تر آسمان لاندی له سره نه مونده کیږی او د هغو تهیه او تیاریدل د کومې بدی سجیی او بد ژوندون سری په تربیت کښې مشکل او محال ؤ.

تُرْجِیْ مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِیْٓ اِلَیْكَ مَنْ تَشَآءُ ؕ وَمَنِ ابْتَغَیْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَیْكَ ؕ ذٰلِكَ اَدْنٰٓی اَنْ تَقَرَّ اَعْیُنُهُنَّ وَلَا یَحْزَنَّ وَیَرْضَیْنَ بِمَآ اٰتَیْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ مَا فِیْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِیْمًا حَلِیْمًا ﴿۵۱﴾

بیرته کوی هر هغه ښځه چه غواړی ته له دغو ښځو خپلو او رانزدی کوی ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چې غواړی ته (له دغو ښځو خپلو) او هغه چې بیا

ئی وغواړی له هغو (ښځو خپلو) چې لرې کړی دی پس نشته هیڅ گناه پر تا باندې دغه (تفویض د کلی واک (اختیار) د ښځو خپلو) تاته ډیر نژدی دی چې یخې او روښانه شی سترگی د دوی (او خوشالی شی) او نه به غمجنی کیږی او راضی (خوشالیږی) دوی په هغه شی چې ورکوی ته دوی ته تولی د دوی، او الله ته معلوم دی هر هغه څه چې په زړونو ستاسی کښې دی (له رغبت او کراهیت د ښځو) او دی الله ښه عالم ډیر تحمل والا.

تفسیر: یعنی د «**واهبة النفس**» په متعلق اختیار لری چه قبلوی ئی او که ئی نه قبلوی ـ او د موجوده ؤ ښځو څخه دی مختار ئی چې کومه ئی ساتی او کومی یوی ته ئی طلاق ورکوی او هم د هغو ښځو په نسبت چه پاتی شی پر تاسی قسم (وار ـ نوبت) نه دی واجب چه خامخا یوه یوه شپه له هری یوې سره به اوسیږی د هری یوی په نسبت چې زړه مو غواړی وړاندی وروسته هم کولی شی او له هری یوی څخه مو چې ځان بیل کړی وی بیا د هغی د بیرته اخیستلو اختیار هم لری ـ سره له دی چه دغه حقوق او اختیارات دوی ته ورکړی شوی ؤ مگر دوی په خپل تول عمر کښې له دغو اختیاراتو څخه کار وانخیست. په معاملاتو کښې ئی دومره زیات له عدل او مساوات څخه کار اخیست او د هغه مراعات به ئی کاوه چه ډیر لوی او محتاط سړی به هم هغسی نشی کولی ـ خو سره له دی نه که د دوی قلبی میلان د چا په لوری بی اختیاره کیده ـ نو داسی به ئی فرمایل «**اللهم هذا قسمی فیما املک فلا تلمنی فیما تملک ولااملک** ای الله! دغه زما تقسیم دی په هغو شیانو کښې چې ځما په واک (قبضه) او اختیار کښې دی او پر هغه څیز کښې چې یواځی ستا په اختیار دی او ځما په اختیار کښې نه دی مه می ملامتوه» ښائی په ﴿ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴾ کښې د هم دغه په لوری اشاره وی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «که کوم سړی څو ښځی لری نو پر ده واجب دی چې په وار او نوبت سره دی له گردو (تولو) سره واوسیږی مگر پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه وار او نوبت نه ؤ واجب او د دی لامله (له وجی) چې ښځی هغه خپل حق ونه گڼی او هر څه چه دوی ته وررسیږی پر هم هغه دی خوښې او راضی اوسی او قبول دی کړی که نه هره ورځ به شور ما شور ـ جنگ ـ جنجال جاری او په دینی مهماتو کښې به خلل واقع کیده او د ازواجو نظر به هم له دنیا لری کیده او بیخی د هم هغه اخروی اصلی مقصد په طرف به متوجه کیده ـ او په دغو غمونو او اندیښنو کښې به سره نه اخته کیده مگر رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل طرف په دغه قسم نوبت او وار کښې هیڅ فرق او توپیر (فرق) نه فرمایه ـ او د هری یوی په وار کښې به له هم هغی سره د شپی اوسیدل. یواځی حضرت بی‌بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها کله چه د دی عمر زیات شو خپل نوبت ئی حضرت بی‌بی عائشی صدیقی ته ورویاښه».

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنْ بَعْدُ وَلَآ أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ

مِنْ اَزْوَاجٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دی حلالی تاته ښځی پس له دغو (نهو ښځو چه اوس دی په نکاح دی) او نه دغه (درته روا دی) چه بدل کړی په دوی له نورو ښځو اگر که تعجب درولی تاته ښائست د هغو نورو هم.

تفسیر: یعني هومره اقسام ئی چه په ﴿ اِنَّآ اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰتِیْٓ ﴾ کښی فرمایلی دی له هغو څخه زیاتی نه دی حلالی. او څه چی موجودی دی د هغو بدلول نه دی حلال یعنی دغه چی له دوی څنی کومه یوه د دی لامله (له وجی) خوشی کړی چی د هغی په ځای بله کومه یوه راولی ـ له حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها او ام سلمی رضی الله تعالیٰ عنها څخه روایت دی چه دغه ممانعت په اخر کښی موقوف شو مگر واقعه دا ده چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وروسته له دی نه نه کومه بله نکاح وفرمایله او نه ئی په دغو موجوده ۹ ښځو خپلو کښی په کومی یوی کښی تبدیل وفرمایه د دوی د وفات تر وخته پوری دغه گردی (تولی) ازواجی موجودی وی.

اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِيْنُكَ ۗ

مگر «خو روا دی درته» هغه وینځی چی مالک وی ښی لاس د تا «دوی ته»

تفسیر: یعني وینځه ـ کنیزک ـ د رسول الله مبارک دوه ښځی مشهوری دی یوه «مارية القبطية چه د دی له نسه حضرت ابراهیم متولد او په هلکتوب کښی وفات شو ـ دوهمه ریحانه رضی الله تعالیٰ عنهما

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيْبًا ﴿٥٢﴾

او دی الله په هر څیز باندی (د اعمالو ستاسی) ښه ساتونکی.

تفسیر: یعني الله تعالیٰ درته گوری چه په کوم یوه د احکامو او حدودو پابندی کوی؟ او پر کوم یوه ئی نه کوی نو ښائی چه انسان د هر کار د کولو په وخت کښی هم دغه خبره تر نظر لاندی ونیسی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتَ النَّبِيِّ

إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه ننوځئ کورونو د نبی ته مگر (هغه وختی ننوځئ چی اذن وکړی شی تاسی ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال کښی چه نه اوسی منتظر پخلی د هغه ته ولیکن کله چه وبلل شئ تاسی پس ننوځئ.

تفسیر: یعنی بی له حکمه او اجازی په دعوت کښی مه ځئ! څو تاسی ئی نه یئ غوښتی پخپل سر چیری مه درومئ که نه هلته به په انتظار کښی ناست پاتی کیږئ او د هغه کورنی د کارونو په اجرا کښی مانع گرځئ او د حرج عوامل به پیدا کوئ!

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ

پس کله چی طعام وخورئ نو خواره شئ (نور ځنډ (تاخیر) مه کوئ هلته) او مه کینئ آرام نیوونکی دپاره د خبرو (یو له بل سره)

تفسیر: یعنی څه وخت چی له ډوډی څخه فارغ شوئ نو ښائی د خپلو کورونو په طرف بیرته ولاړ شئ! ځکه چی د هملته کیناستلو او مجلس جوړولو څخه هغی کوربه ته تکلیف او حرج واقع کیږی. دغه خبری اگر که د نبی الله صلی الله علیه وسلم د کورونو په متعلق فرمایلی شوی دی ځکه چه د شان نزول تعلق له هغه سره دی مگر تری د یوه عمومی ادب ښوونه مقصود ده چی بی له غوښتنی د چا کره تلل ـ یا د کوم میلمه سره مل شوی په طفیلی حیثیت د چا کره ننوتل ـ یا پخوا له ډوډی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) هلته پندیدل ـ او خبری اتری کول ـ یا وروسته د ډوډی له فراغه هلته کیناستل او مجلس او ساعت تیری کول نه دی په کار.

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ

بیشکه دغه (ننوتل کیناستل خبری کول) دی داسی کار چی تکلیف رسوی نبی ته پس حیأ کوی (نبی) له تاسی (چی وباسی تاسی) او الله حیأ نه کوی له (ویلو د خبری) حقی.

تفسير: يعنى نبى الله صلى الله عليه وسلم د شرم او حيأ له وجى پر خپل ځان ربړ (زحمت) او تکليف اخلى ـ او د خاطر او لحاظ لامله (له وجى) په صافو الفاظو سره دغو ميلمنو ته نه وائى چه ځئ! خپلو ځايونو ته لاړ شئ! چى ماته تکليف او اذيت پيښيږى دا خو د نبى الله صلى الله عليه وسلم د اخلاقو او د مروتو وضعيت دى مگر ستاسى له تأديب او اصلاح څخه هيڅ شى پاک الله نشى منع کولى او الله تعالىٰ هرومرو (خامخا) د خپل رسول صلى الله عليه وسلم په ژبه تاسى ته خپل احکام اعلام او درښکاره وى.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ

او کله چه غواړئ تاسى له دغو (مطهراتو ازواجو) څخه د کوم متاع کار کوم څيز پس غواړئ هغه له دوى نه د باندى د پردى دغه (غوښتل د باندى د پردى) د تاسى ډير پاک ساتونکى دى د زړونو ستاسى او (ډير پاک ساتونکى دى) د زړونو د دوى،

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى «په دغه سره الله تعالىٰ مسلمانانو ته ادب ښوولى دى. کله چى دوى به د ډودى دپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم کره ورتلل نو وروسته له ډودى ځنى به هملته کښيناستل او په خپلو خبرو اترو به مشغوليدل حال دا چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هوسائى (آرام) او استراحت ځاى به هم هغه ؤ. مگر دوى له شرمه او حيأ دوى ته نه ويل چى ځئ پاځئ! نو ځکه پاک الله دوى ته وفرمايل ـ او په دغه آيت کښى د پردى حکم صادر شو چى نارينه دى د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشى. که کوم شى غواړى ښائى چى د پردى له شا ئى وغواړى. په دغه کښى د جانبينو زړه صاف او پاک پاتى کيږى او د شيطانى وساوسو استيصال په عمل راځى».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسى ته دا چى تکليف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته او نه ده (روا تاسى ته) دا چى په نکاح واخلئ ښځى د ده پس له وفات (يا

طلاق) د ده هیڅکله بیشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح ئی) ده په نزد د الله (ګناه) ډیره لویه

تفسیر: یعنی د کفارو او منافقینو هر څه چی زړه ئی غواړی چتی (بیکاره) او فضول دی ووائی او پخپلو هم دغو ربړولو (تکلیفولو) او ایذاء رسولو کښی دی مشغول اوسی! مؤمنینو ته چی د ډیرو دلایلو او براهینو په رڼا (رنړا) د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهائی صداقت ـ امانت ـ عفت ـ طهارت ظاهر او څرګند (ښکاره) شوی دی ـ دغه خبره لائقه او مناسبه نه ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا ممات کښی داسی کومه خبره وکړی یا ئی ووائی چی دوی دی د ډیری ضعیفی درجی ایذاء او خفګان سبب وګرځی په مونږ او تولو مؤمنانو لازم دی چه د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعایت وکړو او همیشه فهم او دقت وکړو چه په غفلت او تساهل سره هم کوم داسی تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ څخنی صادر نشی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا او آخرت په زیان او خساره اخته او ککړ شو له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډیره سخته او لویه ګناه دغه ده چه کوم سړی د دوی د مطهراتو او ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړی. یا د داسی نالائقی ارادی اظهار د رسول الله په حیات کښی وکړی. ظاهر دی چه د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قائم شوی دی. او دوی له روحانی حیثیته د تولو مؤمنینو محترمی میندی تاکلی (مقرر) شوی دی. آیا وروسته له دی نه چه د کوم امتی د نکاح په عقد کښی راشی د دوی هغه عزت او احترام کماحقه ملحوظ پاتی کیدی شی؟ وروسته له دوی نه کله چی دوی په کورنی جنجالو او جګړو کښی ولویږی نو د تعلیم او تلقین او دینی احکامو د تبلیغ هغه اعلیٰ غرض او مقصود څرنګه په اطمینان او آزادی سره تکمیل او پوره کولی شی چه د هغه دپاره فی الحقیقت قدرت دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره غوره کړی دی ـ او آیا کوم په انتهائی درجه سره بی حیاء او بیحسه او بی شعوره انسان به هم باور کولی شی چه له سیدالبشر امام المتقین او د خلق العظیم له مظهر سره کومی بی‌بی صاحبی چه خپل عمر تیر کړی وی هغه به د یوی شپی له مخی هم بی د دوی له کوره په بل ځای کښی اوسیدی شی؟ او هلته قلبی سکون او مسرت هم حاصلولی شی؟ یا د هغه هیله (ارزو) او امید په خپل زړه کښی ګرځولی شی؟ خصوصاً څه وخت چه دغه خبره معلومه شوی هم وی چی دوی له هغو منتخبؤ او غورو خواتینو څخه دی چه د دوی په مخ کښی د دنیا او آخرت دواړه لیاری وروړاندی کړلی شوی مګر هغوی په خپل ذوق او خوښی سره د دنیا پر عیش، خوښی او عشرت د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ. او د آخرت د لیاری د اختیارولو اعلان ئی وکړ. لکه چه تاریخ راښیی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهراتو ازواجو او جنتی مقدساتو خواتینو په څه عدیم‌النظیر زهد ـ ورع ـ تقویٰ ـ صبر او توکل سره د الله تعالیٰ په عبادت او خپلو معنوی اولادهؤ په هدایت

کښې مشاغلت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په ديني خدمت کښې مواظبت کاوه او خپل ګرد (تول) اوقات ئې په هم دغو مهماتو کښې صرف او وقف کړل او هيڅ يوې له دوی څخنې په سهو او خطأ سره هم دنيوی لذايذو او مشاغلو ته نه دی کتلی او څرنګه داسې کوم خيال به د دوی په زړه کښې تيريده؟ حال دا چې الله تعالیٰ د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمايلی ؤ ﴿ يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴾ او په دغه سره ئې د دوی د تزکيې او د تطهير د کفالت بشارت ورکړی وو. (**فرضی الله عنهن! وارضاهن وجعلناممن يعظمهن حق تعظيمهن، فوق مانعظم امهاتنا التی ولدتنا. آمين.**) د دغې مسئلې نهايت محققانه بحث د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی قدس سره د «آب حيات» په کتاب کښې شته.

إِن تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

که چيرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) يا ئې پټ وساتئ (په زړونو کښې) پس بيشکه الله دی پر هر څيز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسير: يعني مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ او مه په زړه کښې داسې وسوسې ته لياره ورکوئ! څکه د الله تعالیٰ په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد (تول) يو شان عيان دی او هيڅ يو شی له ده څخنې پټ نه دی او دی پر ګردو (تولو) اخبارو او اسرارو عليم او خبردار دی.

لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کيدلو د) پلرونو د دوی کښې او نه په څامنو د دوی کښې او نه په ورونو د دوی کښې او نه په څامنو د ورونو د دوی کښې او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کيدلو د) څامنو د خويندو د دوی کښې او نه په ښځو د دوی (يعني په ښځو د نورو مؤمنانو) او نه په هغو (وينځو) چه مالکان وی ښی لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسير: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارينه ؤ مخامخ کيدلو ممانعت وشو. اوس دغه ښوولې کيږي چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کيدل ممنوع نه دی. په دغه مورد کښې کوم عمومي حکم چې د عمومو مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کښې تير شو هم هغسې د

مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی. د ﴿ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ ﴾ کومه تشریح چی مونږ هلته په (۱۰) رکوع کښی کړی ده هغه دی دلته بیا ولوسته شی.

وَاتَّقِيْنَ اللّٰهَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴿۵۵﴾

او وویریږئ (ای ښځو) له الله! بیشکه الله دی پر هر شی باندی ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنی د پردی کوم احکام چه بیان شوی دی او هغه استشناء چه په کښی کړی شوی چه هغه په پوره ډول (طریقه) سره ملحوظ ولرئ او لږ څه هم په هغه کښی وړاندی وروسته لاندی باندی ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کښی ښائی چه د الله تعالیٰ د احکامو او د حدودو رعایت وکړی! ځکه چه له الله تعالیٰ څخه ستاسی هیڅ شی نه دی پټ ﴿ يَعْلَمُ خَآئِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِى الصُّدُوْرُ ﴾

اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴿۵۶﴾

بیشکه الله او پرښتی د الله درود وائی (رحمت لیږی) پر نبی باندی ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) درود ووایئ پر هغه (نبی) باندی او سلام (پری) ووایئ په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «صلوٰة علی النبی» مطلب دا دی د نبی ثناء له تعظیم ـ رحمت او عطوفت سره ـ بیا د هر یوه په طرف چه صلوٰة منسوب وی سم د هغه د شان او مرتبی سره کومه ثناء ـ تعظیم ـ رحمت او عطوفت چی وړ او لایق وی هم هغه به تری مرادوه شی. لکه چی وایی پلار پر زوی ـ زوی پر پلار او وروړ پر وروړ مهربان دی یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوی نو ظاهر دی د پلار کوم قسم محبت او مهربانی چی پر زوی ده د زوی هغه قسم مینه او محبت پر خپل پلار نه دی او د وروړ له وروړ سره هم هغسی نشته بلکه د دغو دواړو د مینی نوعیت بل شان دی ـ هم داسی دلته ئی هم قیاس وکړئ او وپوهیږئ! الله تعالیٰ هم پر نبی صلوٰة لیږی یعنی په رحمت او شفقت سره د ده ثناء ـ اعزاز او اکرام کوی پرښتی هم پری سلام لیږی مگر د هر یوه صلوٰة رحمت ـ تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبی سره دی. وروسته له دی نه پر مؤمنانو حکم دی چی تاسی هم پر نبی صلی الله علیه وسلم صلوٰة او رحمت ولیږئ! ښائی د دوی حیثیت له دغو دواړو څخه بیخی جلا (جدا) او علیٰحده وی. علماؤ فرمایلی دی چی د الله

تعالىٰ صلوٰة رحمت لیږل دی او د پرښتو صلوٰة استغفار دی او د مؤمنینو صلوٰة دعاء ده. په حدیث کښی راغلی دی کله چی دغه آیت نازل شو صحابه ؤ رضی الله عنهم عرض وکړ یا رسول الله د سلام طریقه خو مونږ ته معلومه شوی ده یعنی چی د لمانځه په تشهد کښی داسی لوستل کیږی السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته د صلوٰة طریقه هم مونږ ته ارشاد وفرمایئ! څو یی مونږ په لمانځه کښی ولولو. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه درود تلقین دوی ته وفرمایه «**اللّٰهم صل علىٰ محمد وعلىٰ آل محمد کماصلیت علىٰ ابراهیم وعلىٰ آل ابراهیم انک حمید مجید ـ اللّٰهم بارک علىٰ محمد وعلىٰ آل محمد کما بارکت علىٰ ابراهیم وعلىٰ آل ابراهیم انک حمید مجید**» غرض دا دی چی الله تعالىٰ مؤمنینو ته حکم ورکړ چی تاسی هم پر نبی صلوٰة (رحمت) ولیږئ نبی دغه راوښود چی ستاسی صلوٰة لیږل دغه دی چی له الله جل جلاله څخنی وغواړئ څو هغه زیات له زیات خپل رحمتونه تر ابد الاباد پوری تل ترتله پر نبی صلی الله علیه وسلم نازل وفرمایی! ځکه چی د الله تعالىٰ رحمتونه بیحده او بی نهایته دی، دغه هم د الله تعالىٰ رحمت دی چی پر دغه غوښتنه سره لا نور داسی رحمتونه پر خپل نبی صلی الله علیه وسلم نازل فرمائی چی مونږ د هغو د لیږلو څخه بی د ده د توفیقه عاجز او ناتوانه یو او بیا هغه خپل لطف مونږ ته منسوب وفرمائی چی ګواکی مونږ هغه د ده په حضور کښی وروړاندی کړی دی حال دا چی په واقع کښی رحمت لیږونکی هم هغه واحد ذات جل جلاله دی ولی چی د هیڅ بنده له اختیاره او قوته دغه کار نه دی پوره چی رسول الله صلی الله علیه وسلم له رتبی سره لایق کومه تحفه او سوغات ده ته وروړاندی کړی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالىٰ څینی رحمت غوښتل پر رسول الله صلی الله علیه وسلم او له هغه سره د ده پر خپل خانه باندی هم درود ویل لوی قبولیت لری او پر دوی هم هغسی رحمت نازلیږی چی د دوی له شانه سره مناسب او لایق وی او له یو ځلی غوښتلو څخه لس رحمتونه پر هم هغه غوښتونکی نازلیږی اوس د هر چا چی هومره زړه غواړی هغومره رحمت دی ځان ته حاصل کړی»

تنبیه: د صلوٰة علی النبی صلی الله علیه وسلم په متعلق مزید تفصیلات په دغی مختصری حاشیی کښی نه ځائیږی ـ دغه موضوع دی د احادیثو په شروحو کښی ولوستله شی! په دغه مورد کښی د شیخ شمس الدین سخاوی رحمة الله علیه رساله د «**القول البدیع فی الصلوٰة علی الحبیب الشفیع**» د ویلو وړ (قابل) ده مونږ د «صحیح مسلم» په شرح کښی د کفایت په اندازه د ده په متعلق څه لیکلی دی. فالحمد لله علىٰ ذلک.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾

بیشکه هغه کسان چی ایذاء رسوی رسول الله ته (په و لد او شریک) او (ایذاء رسوی) رسول الله (ته په نسبت د سحر ـ شعر ـ جنون) لری کړی دی دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کښی او تیار کړی ئی دی دوی ته عذاب سپکوونکی (د اور د دوزخ).

تفسیر: پاس پر مسلمانانو حکم ؤ چی دوی دی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د ایذاء سبب ونه گرځی بلکه د دوی په انتهائی تعظیم او تکریم کښی دی زیار (محنت) او کوښښ وکړی! چی د هغه یو صورت صلوٰة او سلام لیږل دی اوس دغه راښیی چی د رسول الله ایذاء رسونکی په دنیا او آخرت کښی ملعون او مطرود او په خورا (ډیر) سخت شرموونکی عذاب اخته او ککړیږی. د الله تعالیٰ ایذاء دغه ده چی د ده رسول صلی الله علیه وسلم ته څوک څه ربړ (تکلیف) او ایذاء ورسوی یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقی خبری وکړی.

وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوْا فَقَدِ احْتَمَلُوْا بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿۵۸﴾

او هغه کسان چی ایذاء رسوی مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غیر د هغه کار چی کړی ئی وی دوی (یعنی په ناکړی کار) پس په تحقیق باروی دوی پخپل ځان غټ دروغ او گناه ښکاره (چی د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان ؤ چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به ئی ویل یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به ئی د دروغو خبری اتری لکه چی د «النور» په سورت کښی مسطوری دی کولی. وروسته له دی نه د ځینو هغو ایذاؤ د انسداد په نسبت ځینی ښوونی کړی شوی دی چی د دغو منافقینو له خوا به ځینی مسلمانانو ښځو ته رسیدی ـ په روایاتو کښی مذکور دی کله به چی مسلمانی ښځی خپلو ضروریاتو ته د باندی تللی نو بدکاره منافقان به دوی ته په پټونی کښی ناست ؤ او د دوی د اذیت او پریشانی اسباب به یی ورپیښوه کله چی دغه منافقین به ونیول شول نو د پوښتنی په ځواب کښی به ئی داسی ویل چی مونږ په دی باندی نه وو خبر چی دغه اصیله او حره ښځه ده مونږ به داسی گڼل چی گوندی وینځه اوامه ده نو ځکه مو وچیړله.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ وَبَنٰتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِيْنَ يُدْنِيْنَ

عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ ط

اى نبى ووايه ښځو ته دى او لونو ته دى. او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چه خواره دى کاندى پر تولو ځانونو خپلو له تکريو (څادرونو) پرونو خپلو څخه

تفسير: يعنى وروسته د تول بدن له پټولو څخه د تکرى (څادر) څه برخه پر سر او څه برخه ئى له سر ځنى راښکته پر خپله څيره باندى وځړوى. په رواياتو کښى راغلى دى چى وروسته د دى آيت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلى څيرى او ګرد (تول) بدنونه په خپلو تکريو (څادرونو) سره پټول او بيا به د باندى داسى وتلى چى يواځى به د دوى يوه سترګه ښکاريده چى په هغه سره به لاره تلى شوى. له دى نه معلومه او ثابته شوه چى د فتنى او فساد په وخت کښى ښائى چى آزادى اصيلى ښځى خپله څيره هم پټه کړى او وينځى د شديدهٔ ضرورياتو له سببه پر دغه نه دى مکلفى ځکه چى د دوى په کارو او چارو کښى تکليف او حرج پيښيږى.

ذٰلِكَ اَدْنٰۤى اَنْ يُّعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ط وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٥٩﴾

دغه (پټول د بدن) نژدى دى ته چى وبه پيژندى شى دوى (چى اصيلى دى) پس ايذاء به ونشى رسولى دوى ته (په زعم د وينځو) او دى الله ښه ښښونکى (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى چى «ښه وپيژندله شى چى وينځه نه ده بلکه بي‌بي ده، د ننګ او ناموس ميرمن ده بدبخته او بدناموسه نه ده نيک بخته ده بدذاته نه ده څو بدنيته خلق هغوى ته لاس ونه غځوى او نقاب (بغره) ئى د هغه ښنه کيښوده دغه د بهترى حکم دى وروسته ئى وفرمايل چى الله ښښوونکى مهربان دى» يعنى که سره له دومره اهتمامه کوم تقصير پاتى شى نو د الله تعالىٰ له مهربانى نه د ښښنى توقع شته. (تکميل) دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام و څو هر څوک دوى وپيژنى او د دوى ربړولو (تکليفولو) ته زړه ښه نه کړى او بيا د دروغو پلمه (تدبير) او حيله ورته جوړه نه کړى. وروسته له دى د عمومى ګوتى وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهديد او ويرول دى اعم له دى چه له کومى ميرمنى سره وى يا له کومى وينځى سره.

لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِىْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

قسم دى که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چى په زړونو د

دوی کښی رنځ دی (د زناء کولو له بد کاری خپلی نه)

تفسیر: یعنی پر هغو خلقو چی د بدنظرئ او شهوت پرستئ مرض او گرگ لگیدلی وی

وَّالْمُرْجِفُوْنَ فِى الْمَدِيْنَةِ

او بدی آوازی گدوونکی په (ښار د) مدینی کښی

تفسیر: دغه غالباً یهودان دی یا ممکن دی چه هغه منافقان تری مراد وی چه علی‌الاکثر به ئی دروغ خبری شائع کولی او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به ئی شائعات او انتشارات کول. او امکان لری چی منافقان تری مراد وی

لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُوْنَكَ فِيْهَآ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٦٠﴾ مَّلْعُوْنِيْنَ ۚ اَيْنَمَا ثُقِفُوْآ اُخِذُوْا وَقُتِّلُوْا تَقْتِيْلًا ﴿٦١﴾

نو خامخا به وگمارو مسلط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی بیا به همسایه توب ونه کړی (دوی) د تا په دغه (مدینه کښی) مگر لږ وخت رټلی ترټلی شوی هر چیری چی ومومندلی شی وبه نیولی شی او وبه وژلی شی په وژلو (د خواری سره)

تفسیر: یعنی که دغه بد سری د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلی نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو چی په څو ورځو کښی تاسی هغوی له مدینی منوری څخه د باندی وشړی ـ او هومره ورځی چی دلته اوسیږی د ذلت او مرعوبیت په صفت کښی به پاتی وی لکه چی دغه یهودان گرد (تول) وشړل شول ـ او منافقانو به د دغو ویرولو او ډارولو په اثر ښائی خپله رویه بدله کړی وی نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.
حضرت شاه صاحب لیکی «هغه خلق چی بدنیت وو ـ او په مدینی منوری کښی به ئی ښځو ته لاس آچاوه او په بدو سترگو به ئی ورته کتل ـ او دروغی خبری به ئی خوروللی او پخپلو اوضاعو او حرکاتو سره به ئی د مسلمانانو د ضعف او ماتی او د مخالفانو قوت او قدرت به ئی خلقو ته ښکاره کوئ دغه ئی هغو ته وفرمایل»

سُنَّةَ اللّٰهِ فِی الَّذِیۡنَ خَلَوۡا مِنۡ قَبۡلُ ۚ وَ لَنۡ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبۡدِیۡلًا ﴿۶۲﴾

دا يوه لاره ايښى ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کښې چې تير شوى دى پخوا له دى نه او له سره به نه مومى ته لارى د الله ته هيڅ تبديل تغيير

تفسير: يعنى عادت الله په هم دى دوام لرى هغو کسان چې د انبياؤ الله په مقابل کښې شرارتونه کوى او فتنه او فساد خوروى هم داسې ذليل ـ خوار او هلاک کړى. يا دغه مطلب دى چې په پخوانيو کتابونو کښې هم دغه حکم شوى دى چې مفسدان له خپله منځه د باندى وباسئ! لکه چې حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ئې له توريت څخه نقلوى.

یَسۡـَٔلُکَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ؕ قُلۡ اِنَّمَا عِلۡمُهَا عِنۡدَ اللّٰهِ ؕ وَ مَا یُدۡرِیۡکَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَکُوۡنُ قَرِیۡبًا ﴿۶۳﴾

پوښتنه کوى له تا څخه خلق له قيامت (د راتلو چې کله دى؟) ووايه (اى محمده! دوى ته) بيشکه هم دا خبره ده علم د قيامت (خاص) په نزد د الله دى او څه شى پوه کړى ئې ته (په قيام د قيامت؟ يعنى ته ترى بيخبره ئې بيا نو ورته ووايه) ښائى چې قيام د قيامت دى نژدى.

تفسير: ـ اګر که د قيامت د صحيح وخت تعيين الله تعالىٰ هيچا ته نه دى ښوولى مګر دلته ئې د هغه د قرب په طرف اشاره فرمايلى ده. په حديث کښې راغلى دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خپله د شهادت او وسطى ګوتى پورته کړى او ورسره ئې وفرمايل ـ «**اناوالساعة كهاتين**» زه او قيامت د دغو ګوتو په شان يو» يعنى هومره چه وسطى ګوته د سبابى په نسبت وړاندى ختلى ده نو زه له قيامت څخه هم دغومره قدر ړومبى راغلى يم ـ قيامت ډير نژدى او په ما پسى ژر راتلونکى دى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى

«ښائى په دغه کښې به هم منافقانو ضد عناد او سر تمبګى ځان ته غوره کړى وى د هغه خيز ځواب چې له تولى دنيا سره نشته د هم هغه پوښتنه ځو ځو ځلى وکړى نو هم هغه ئې هم دلته ذکر کړ» او ممکن دى چې د هغه په نسبت چې پخوا له دى نه ئې فرمايلى ؤ ﴿لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِی الدُّنۡیَا وَ الۡاٰخِرَةِ وَ اَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا مُّهِیۡنًا﴾ د استهزاء او تکذيب په ډول (طريقه) به ئې ويل چې هغه قيامت او آخرت به کله راځى؟ چې ته مو له هغه څخه تل ويروى ـ آخر د هغه صحيح او ټاکلى (مقرر کړى) وخت خو مونږ ته راوښيه!

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾

بیشکه الله رټلي دي کافران (منکران د بعث له رحمت خپله) او تيار کړی ئی دی دوی ته سختی لمبی وهونکی اور.

تفسیر: یعنی د دغه لعنت اثر دی چی دوی داسی لاطائل سوالات کوی او د آخری خاتمی او د عاقبت هیڅ فکر نه کوی.

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال کښی چی همیشه به اوسیږی په دغه اور کښی تل تر تله نه به مومی دوی هیڅ دوست (چی ئی تری وباسی) او نه کوم مددګار (چی عذاب تری لری کړی یاده کړه) هغه ورځ چی چورلولی به شی مخونه د دوی په اور کښی

تفسیر: یعنی پرمخی نسکور غورځولی کیږی او د دوی څیری به په اور کښی لاندی باندی کړی شی.

يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾

وائی به دوی ای کاشکی مونږ اطاعت کړی وی مونږ د الله او اطاعت کړی وی مونږ د رسول (د الله).

تفسیر: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوی چی کاشکی مونږ په دنیا کښی د الله او د رسول الله پر وینا غوږ ایښی وی او پر هغه مو عمل کړی وی څو له دغه بدی ورځی سره مخامخ شوی نه وی.

وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾

رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيْرًا ﴿٦٨﴾

او وايي دوى اى ربه زمونږ بيشكه مونږ اطاعت كړى و مونږ د مشرانو خپلو او د غټانو خپلو پس وركه كړه دوى له مونږ ځنى سمه لاره. اى ربه زمونږ وركړه دوى ته دوچنده له عذابه او لرى كړه دوى له رحمته خپله رټلو ترټلو لويو سره

تفسير: دغه به د غيظ او قهر له شدته وائى چې زمونږ دغو دنيوى سردارانو، مشرانو او مذهبى پيشوايانو وغولولو او تيرى ايستلو او په دروغو او فريبو ئى په دغه غم او مصيبت كښى اخته كړو ـ د هم دوى په اغواؤ او لمسون د حق له لارى څخه وښوئيدو او بى لارى شو. نو كه اوس مونږ ته سزا راكوله كيږى ښائى دوى ته زمونږ په نسبت دوچنده سزا وركړه شي. او هغه لعنت او زحمت چې پر مونږ نازليږى له هغه څخه دى زيات او ډير پر دوى هم نازل شي. ګواكې د دوى پر دوچنده سزا وركولو سره د خپل زړه يخول غواړى. په هم دغه مضمون يو بل آيت د «الاعراف» په (٤) ركوع كښى تير شوى دى هلته د دوى د دغى غوښتنى ځواب هم شته هغه دى هلته بيا ولوست شي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ۗ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا ﴿٦٩﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو!) مه كيږئ په شان د هغو كسانو چې ايذاء ئى رسولى وه موسٰى ته پس پاك كړ دغه (موسٰى لره) الله له هغو دروغو چې دوى پرى ويل او وو (موسٰى) په نزد د الله كښى وجيه (مخور خاوند د عزت)

تفسير: يعنى تاسى داسى كوم كار يا خبره مه كوئ چې له هغه نبى عليه السلام ته ايذاء ورسيږى دغه ايذاء نبى عليه السلام ته هيڅ زيان او ضرر نشى رسولى ځكه چې دى د الله تعالىٰ په دربار كښى لوى عزت او پت لرى او الله جل جلاله به له ده ځنى هغه د اذيت ګردى (تولى) خبرى لرى كوى مګر په هغه سره ستاسى آخرت خرابيږى. وګورئ چې د حضرت موسٰى عليه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذيت خبرى كولى مګر الله تعالىٰ د موسٰى عليه السلام د وجاهت او مقبوليت له وجې د هغو تولو ابطال وفرمايه او د موسٰى عليه السلام بې‌خطائى او بې‌داغى ئى

ثابته کړه. په روایاتو کښې راغلي دي چې ځينو مفسدينو پر حضرت موسیٰ عليه السلام تهمت لګاوه چې حضرت هارون عليه السلام ئې بيديا ته بيولي او هلته ئې وژلي دي نو الله تعالیٰ په يوه خارقه طريقه سره د هغه ترديد وفرمايه او په صحيحينو کښې راغلي دي چې حضرت موسیٰ عليه السلام د حياء له وجې د هغې زماني د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کښې تل په پټه غسل کاوه. خلقو به ويل چې د دوی په بدن کښې هرومرو (خامخا) څه عيب دی يا د برص داغ لري يا ئې خصيي پړسيدلي دي يوه ورځ موسیٰ عليه السلام غسل کاوه او خپل کالي (جامې) ئې ايستلي پر يوې تيږې (ګټې) ئې ايښي ؤ هغه تيږه (ګټه) د دوی له کاليو (جامو) سره وتښتيده حضرت موسیٰ عليه السلام بربنډ له اوبو څخه ووت او خپله همسا ئې واخيسته او په هغې تيږه (ګټه) پسې پر منډو شو په دغه وخت کښې تولو خلقو دوی ته کتل او ګردو (تولو) ته دغه حقيقت ورڅرګند (ښکاره) شو چې د دوی مبارک وجود بيخي پاک او بې‌عيبه دی څه ښه ئې ويلي هر چا چې ويلي دي

پټ ئې په جامو کړ. د هر چاچې څه عيب وليد

بې عيبو لره ورکړله جامه د بربندتيا

ځينو مفسرينو ليکلي دي چې قارون يوی ښځې ته څه پيسې ورکړې او ويې لمسوله څو هغه په يوه لويه مجمع کښې چيرې چې موسیٰ عليه السلام په موعظه او تذکير کښې مشغول وی داسې ووائي چې (العياذ بالله) موسیٰ عليه السلام له ماسره مبتلا دی ـ بالاخر الله تعالیٰ قارون په ځمکه کښې خښ کړ او د هغې ښځې په ژبه ئې د هغه تهمت ترديد وکاوه لکه چې د «قصص» په سورت کښې تير شو.

تنبيه: د موسیٰ عليه السلام بربنډ ځغليدل په تيږې (ګټې) پسې د مجبوريت لامله (له وجې) ؤ ـ او ښائي دا ئې هم په خيال کښې نه وی ګرځيدلي چې دغه تيږه (ګټه) به برابره هغې لويې مجمعې ته ورځي او هلته به دريږي پاتي شو د تيږې (ګټې) دغسې حرکت نو هغه د فوق العادت په دول (طريقه) وو د عاداتو پر خوارقو مونږ يو مستقل مضمون ليکلي دی د هغو له لوستلو څخه وروسته په دغسې جزئياتو کښې د بحث او تمحيص ضرورت نه پاتي کيږي. په هر حال له دغې واقعې څخه ظاهريږي چې د الله تعالیٰ له جانبه د انبياؤ عليهم السلام د پاکې اثبات له جسمانی او روحانی عيوبو څخه تر کومې اندازې پورې منظور دی؟ او په څه اندازه د دغې شيانو په امحاء کښې اهتمام کړی شوی دی؟ څو د خلقو په زړونو کښې د دوی له جانبه د تنفر او استخفاف جذبات پيدا نشي او د قبول الحق په لاره کښې له هيڅ جانبه څه ممانعت ورپيښ نشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝٧٠

يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویرېږئ له عذاب د الله او ووایئ خبره سمه محکمه رښتیا! چی نیک صالح کړی (الله) تاسی ته عملونه ستاسی او وبښی (الله) تاسی ته گناهونه ستاسی او هر چا چی اطاعت وکړ د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بری ډیر لوی سره.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ او وپوهیږئ چی سمی خبری کوونکی ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کیږی او گناهونه او تقصیرات ئی ورمعافیږی. په حقیقت کښی یوائحی د الله تعالیٰ او د رسول صلی الله علیه وسلم په اطاعت کښی د حقیقی بری او کامیابی سر او راز پټ دی هر هغه څوک چی دغه لاره غوره کوی په مراد رسیږی.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ ۖ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

بیشکه مونږ وړاندی کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر آسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چی مو پیدا کړ په دوی کښی فهم او نطق) پس منع راوړه دوی له دی چی پورته کړی هغه (د امانت بار) او ویریدل دوی له هغه (امانت) او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان بیشکه چی دغه (انسان) دی ظالم ډیر بی ویری نادان (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ ـ د هغه بار او پیتی په اوږو اخیستلو څخه چی آسمانونو ځمکی او غرونو د خپلی ناتوانی او عجز اظهار وکړ چی پورته کولی ئی نشو دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخیست.

ددنیا له واکه نشو اخیستل د امانت

انسان واخیست دغه پیتی په خپل شا له جهالت

آسمان بار امانت نتوانست کشید
قرعه فال بنام من دیوانه زدند

حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی پر خپل ځان ونه ویریده - او پری ونه پوهیده چی امانت څه شی دی؟ د بل چا څیز په داسی حال کښی ساتل چی خپل خواهش او غوښتنه تری وساتی. په آسمان او ځمکه کښی د دوی څه ذاتی غوښتنه او خواهش نشته او که دی خو هم هغه شی دی چی دوی پری قائم ولاړ دی په انسان کښی غوښتنه یو شان او په خلاف له هغی غوښتنی حکم بل شان دی. نو د دغه پردی څیز یعنی حکم په خلاف د خپل ځان ساتنه ډیر لوی زور غواړی او د هغه انجام او عاقبت دا دی چی منکران پر خپلو ګناهونو نیول کیږی او حکم منونکیو ته به قصور معافیږی. اوس هم د بل چا د امانت په نسبت هم دغسی حکم شته که څوک د بل چا امانت عمداً او په قصد سره ضایع کوی نو بدل (ضمان) ئی پری اوړی که بی اختیاره تری ضایع کیږی نو پری (ضمان) او بدل نشته «موضح» اصلی خبره دا ده چی الله تعالیٰ په خپل یو خاص امانت کیښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کښی اراده وفرمایله چی که هغه غواړی نو دغه امانت په خپلی سعی او کسب او د مت په قدرت او قوت وساتلی شی بلکی تزئید او ترقی هم ورته ورکړه شی څو په دغه سلسله کښی د الله تعالیٰ د هر قسمو شیونو او صفاتو ظهور وشی مثلاً د هغی نوعی هغه افراد چی هغه امانت په پوره ډول (طریقه) سره محفوظ ساتی او ترقی ورته ورکړی - پر هغو انعام او اکرام وکړی. او هر هغه چی په غفلت او شرارت سره هغه ضائع کړی نو هغه ته به سزا ورکړه شی او هغه کسان چی په دغه مورد کښی لږ شان قصور وکړی له هغوی سره د عفوی او د ښنلو معامله وکړ شی. زما په خیال دغه امانت د ایمان او د هدایت یو تخم دی چی د بنیادمانو په زړونو کښی شیندلی (نوستلی) او کرلی شوی دی چی هم هغه ته **«مابه التکلیف»** هم ویلی شو **«لاایمان لمن لا امانة له»** چی د دغه د ساتنی او په حفاظت کښی له مداومت څخه د ایمان ونه زرغونیږی ګواکی د بنی آدمیانو قلوب د الله تعالیٰ ځمکه دی چی تخم هم په هغو کښی پخپله الله شیندلی (کرلی) دی د باران ورولو له پاره ئی د رحمت وریځی هم لیږلی دی چی د هغوی له سینو ځنی د الله تعالیٰ د وحی باران هم وریدلی دی. د هر انسان فریضه دا ده چی د ایمان دغه تخم چی د الله تعالیٰ امانت دی ابته (خراب) او ضائع نه کړی بلکی په پوره سعی، کوشش، جهد، جد، تردد - او تفقد سره د هغه پرورش او پالنه وکړی او ډیر زیات دقت دی وکړی څو په سهو، خطا او غلطی هم دغه تخم ونه سوزیږی او ضائع نشی د هم دغه په لوری د حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه په دغه حدیث کښی اشاره ده **«ان الامانات نزلت من السماء فی جذر قلوب الرجال ثم علموا من القرآن - الحدیث»** دغه امانت هماغه د هدایت تخم دی چی د الله تعالیٰ له جانبه د انسانانو په قلوبو کښی خښ کړی شوی دی بیا د قرآن او د سنت د علومو باران پری وشو چه که له هغه څخه پوره ګټه (فائده) او انتفاع واخیستی شی نو د ایمان دغه مبارکه ونه زرغونه کیږی، لوئیږی، وده کوی، غټیږی میوو او ثمرو ته رسیږی او انسان د هغی له خوږو اثمارو څخه متلذذ او متمتع کیږی او د استثمار موقع

مومی او که په انتفاع کښې څه قصور او کوتاهي وکړی شی نو په هماغه اندازه د دغی ونی په وده او لوئیدلو کښې نقصان واقع کیږی که بیخی تری غافل کیږی او له سره ورته نه متوجه کیږی نو دغه تخم بیخی خراب ـ ضائع او بربادیږی. هم دغه امانت ؤ چی الله تعالیٰ آسمانونو او ځمکی او غرونو ته وروړاندی کړ ـ مګر په هیڅ یوه له هغو کښې دغسی یو قوت او استعداد نه ؤ چی د دغه عظیمه امانت د پورته کولو زور او حوصله ولری او هر یوه له دوی د حال په لسان یا د قال په بیان د دغه غیر قابل متحمل بار او پیتی له پورته کولو څخه په ویره سره انکار وکړ او علیٰ رؤس الاشهاد ئی وویل چه زمونږ له عهدی او توانه دغه بار ډیر دروند او ثقیل دی او نه ئی شو پورته کولی. ته پخپله فکر او دقت وکړه چه ماسواء له انسانه به بل کوم مخلوق وی چی پخپل کسب او محنت سره د ایمان د دغه تخم حفاظت او پرورش وکړی؟ او د ایمان دغه شجره مشجر او مثمر وګرځولی شی؟ فی‌الحقیقت د دغه عظیم‌الشان امانت د حق ادا کول او د یوی یابسی ځمکی څخه چی په هغی کښې د دی د مالک له جانبه تخم شیندلی (کرلی) شوی وی تکه شنه میوه داره ونه زرغونول او لویول د هم دغه ظلوم او جهول انسان حصه کیدی شی چی له هغه سره صالح‌الزراعت ځمکه شنه او په پخپل محنت سعی او تردد سره د الله تعالیٰ قدرت ده ته د کوم شی د زرغونولو او لویولو او په میوو راوستولو قوت او قدرت ورعطاء کړی دی.

«ظلوم» د «ظالم» او «جهول» د «جاهل» مبالغه دی. ظالم او جاهل هغه چاته ویلی شی چی بالفعل له عدله او علمه تش وی مګر د هغه استعداد او صلاحیت او د دغو صفاتو د حصول قوه ولری پس هغه مخلوق چی بدء‌الفطرت کښې په علم او عدل سره متصف وی او د یوی شیبی له مخی هم دغه اوصاف له ده څخه نشی بیلیدی مثلاً ملائکة الله یا هغه مخلوقات چه د دغو شیانو صلاحیت له سره نه لری مثلاً آسمان، ځمکه، غر او نور ظاهر دی چه دغه دواړه د الله تعالیٰ د دغه امانت حامل نشی کیدی بیشکه ماسواء له انسانه یوه بله نوعه هم شته چه هغه پیریان دی او په هغوی کښې فی‌الجمله د دی د تحمل استعداد موندلی کیږی نو ځکه په ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ کښې دغه دواړه سره جمع کړی شوی دی. لیکن د انصاف خبره خو دا ده چه د دی امانت د حق د اداء استعداد په هغوی کښې دومره ضعیف وو چه د حمل الامانت په مقابل کښې دومره د تذکر قابل نه وو او قابل الاعتنا نه ګڼلی کیږی. ګواکی په دغه معامله کښې هغوی هم د انسانانو د تابعانو په شان درولی شی او د دوی د مستقل نوم اخستلو ته څه ضرورت نه دی پاتی. والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾ ع

(دغه د امانت غرض د دی دپاره وو) چه عذاب ورکړی الله منافقانو سړیو او

منافقاتو ښځو ته او مشرکانو سړیو او مشرکاتو ښځو ته او رجوع به رحمت سره وکړی الله پر مؤمنانو سړیو او مؤمناتو ښځو، او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: زما په خیال که دلته د ﴿ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾ معنی به معافولو سره وانه خیسته شی بلکی که پر حال د هغوی د متوجه کیدلو او په مهربانی فرمایلو سره واخیسته شی بهتره ده لکه چه په ﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ ﴾ کښی اخیست شوی. دغه خو د کاملینو مؤمنینو بیان شو او په ﴿ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ کښی ئی د قاصرینو او مقصرینو د حال په طرف اشاره وفرمایله.

«والله تعالیٰ اعلم لنسأل الله تعالیٰ ان یتوب علینا ویغفرلنا ویثبتنا بالفوز العظیم انه هو الغفور الرحیم جل جلاله وعم نواله واجل شانه واعظم برهانه

تمت سورة الاحزاب بعون الله الملک الوهاب فلله الحمد والمنة

سورة سبأ مکية الا آية (٦) فمدنية وهی اربع وخمسون آية وست رکوعات رقمها (٣٤) تسلسلهاحسب النزول (٥٨) نزلت بعد سورة لقمان

د «سبأ» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٦) آیته څخه چی مدنی دی (٥٤) آیتونه او (٦) رکوع لری په نزول کښی (٥٨) او په تلاوت کښی (٣٤) سورت دی وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ①

ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی هغه چه خاص هغه ته دی هر هغه «شیان» چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او خاص هم دغه (الله) لره ده ټوله ثناء صفت په آخرت کښی (لکه چی په دنیا کښی هم دی) او هم دغه (الله)

ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی ګرد (تول) محاسن او محامد او تعریف هغه الله جل جلاله ته دی چه واحد احد دی او بی د نورو له شرکته د ګردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د شیانو مالک او خالق دی او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوی او دغه سلسله ئی چتی (فضول) او بیکاره نه ده پیدا کړی، د داسی حکیم او دانا په نسبت دغه ګمان نشی کیدی. ضرور دغه نظام بالاخر پر کومی اعلیٰ نتیجی منتهی کیدونکی دی چه هغه ته آخرت وائی. او څرنګه چه هم دی په دنیا کښی یوائځی د تولو تعریفاتو مستحق دی په آخرت کښی هم یوائځی هم دی د تولو تعریفاتو مستحق دی بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کیدی شی ځکه چه د مخلوق فعل د خالق اشعه او د دوی کمالات د ده د حقیقی کمال پلوشه ده لیکن هلته نور ګرد (تول) وسایط او پردی لری کیږی او هر شی لیدل کیږی. هغه ګرد (تول) د هم ده له طرفه وی نو ځکه صورتاً او معناً او حقیقتاً بلکه له هر حیثیته یوائځی د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتی کیږی.

يَعۡلَمُ مَا يَلِجُ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا يَخۡرُجُ مِنۡهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعۡرُجُ فِيهَاۚ

معلوم دی (الله ته) هر هغه شی چه ښکته ننوځی په ځمکه کښی او هر هغه شی چه بیرون راوځی له دغی (ځمکی) څخه او هر هغه څیز چه راښکته کیږی له آسمانه او هر هغه شی چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښی.

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه کښی هیڅ یو لوی او وړوکی داسی څیز نشته چه د ده له علم څخه خارج وی هر هغه شی چی په ځمکه کښی ښکته ننوځی مثلاً حشرات ـ خوځندی ـ د نباتاتو تخم ـ د باران اوبه ـ د مریو اجساد او هر هغه شیان چه له ځمکی څخه د باندی راوځی او بهر کیږی مثلاً زراعت ـ نباتات ـ معدنیات او نور او هغه شیان چه د آسمان له جانبه راښکته کیږی لکه باران ـ وحی ـ تقدیر پرښتی او نور او هغه شیان چی پورته خیژی آسمان ته مثلاً روح دعاء ـ اعمال ـ ملائک او نور پر دغو ګردو (تولو) انواعو او جزئیاتو د الله تعالیٰ علم محیط دی.

وَهُوَ ٱلرَّحِيمُ ٱلۡغَفُورُ ۝٢

او هم دغه (الله) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره) ښه ښښونکی

دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی د دغه ګرد (تول) د ژوندون رونق ـ ښائست د الله تعالیٰ له رحمته او ښښنی شخه دی. که د بندګانو د دغی ناشکری او د حق نه پیژندلو په اثر ـ لاس په لاس د دوی په نیونو باندی لاس پوری کیدی نو دغه ګرد (تول) رونق او ښائست به په یوه لمحه کښی ختمیده ﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ ﴾ (د فاطر (٤٥) آیت (٥) رکوع (۲۲) جزء)

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَاْتِيْنَا السَّاعَةُ ؕ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چی رابه نشی مونږ ته قیامت.

تفسیر: ولی به قیامت نه راځی؟ د هغه منشأ وروسته راځی ﴿ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ إِنَّكُمْ لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ﴾

قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتَاْتِيَنَّكُمْ ۙ

ووایه (ای محمده! دوی ته چه ولی به رانشی) بلکه را به شی قسم دی زما په رب خپل چی خامخا رابه شی هرومرو (لازماً) دا قیامت تاسی ته.

تفسیر: یعنی هغه معصوم او مقدس انسان چه د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو (تولو) موجوداتو شخه ړومبی وو اوس له ساطعو او قاطعو براهینو شخه د ده صداقت په پوره ډول (طریقه) سره ښکاره شو. په مؤکد قسم سره د الله تعالیٰ له طرفه خبر ورکوی چه خامخا قیامت راتلونکی دی نو بیا ئی هیڅ علت او سبب نه دی معلوم چی ولی ئی دوی نه منی ـ هو! که کومه محاله خبره یا له حکمت شخه مخالفه کومه خبره ئی کړی وی نو د تردید او انکار ځای به په کښی وو ـ لیکن دغه خو نه محاله ده ـ او نه له حکمت شخه مخالفه ده نو بیا له هغه شخه انکار که ضد او عناد او سرتمبګی (سرکشی) نه ده نو شه ده؟

عٰلِمِ الْغَيْبِ ۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَآ اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرُ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۟ۙ

(هسی رب) چه عالم دی په غیبو نه پټیږی له ده په اندازه د یوی ذری په آسمانونو کښې او نه په ځمکه کښې او نه وړوکی له هغی ذری او نه لوی (تری) مګر (چه دا ټول لیکلی پراته دی) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښې.

تفسیر: یعنی په هم هغه عالم‌الغیب قسم دی چی د ده له محیط علم څخه د آسمان او د ځمکی هیڅ یو لوی یا وړوکی شی یا یوه ذره یا له ذری څخه وړوکی یو شی هم نه دی پټ او نه هیڅ شی تری غائبیږی. ښائی چی دغه ئی ځکه فرمایلی وی چه د قیامت د وخت تعیین موږ له سره نشو کولی د هغه علم له هغه چا سره دی چه د هغه له علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. موږ ته هم هغومره خبر چی هغه را کړی دی هغه مو بی له زیادته او تنقیصه درورسوه او په دی سره د هغی خبری جواب هم وشو ﴿وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ﴾ الآیة - یعنی کله چی زموږ ذرات په ځمکه کښې منتشر شی بیا به څرنګه سره یو ځای کیږی؟ نو دغه ئی راوښوول چی هیڅ یوه ذره هم د الله تعالیٰ له علمه نه ده غائبه او پخوا ئی دغه راښولی وو چی د آسمان او د ځمکی پر هر یوه شی د ده قبضه ده نو بیا به ده ته څه مشکل وی چه ستاسی ګرد (ټول) منتشر ذرات یو ځلی سره راټول کړی.

تنبیه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی چی په هغه کښې هر شی سم د الله تعالیٰ له علمه سره ثبت دی. دا ټول ځکه لیکلی پراته دی په کتاب ښکاره لوح محفوظ کښې

لِّيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ وَٱلَّذِينَ سَعَوْ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٥﴾

دپاره د دی چی جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) دغه (نیکوکاران مؤمنان چی دی) شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزی ښه (د عزت چی جنت دی). او هغه کسان چی سعی کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) زموږ په دی حال چی عاجز کوونکی وی د الله په زعم خپل دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعنی د قیامت راتلل ځکه ضروری دی چی خلقو ته د دوی د نیکی او بدی نتیجه او ثمره ورکړه شی او د الله تعالیٰ د تولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشی.
تنبیه: «هغه کسان چی سعی او کوښښ کوی په باطلولو د آیاتونو د قرآن زموږ په دی حال چی عاجزونکی الله وی په زعم خپل» مطلب دا دی چی زموږ د آیاتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کښی د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً زیار (محنت) او کوښښ کوی او د دغه مقصد د په مخ بیولو دپاره تینګ ولاړ دی ګواکی دوی (العیاذ بالله) داسی غواړی چه الله تعالیٰ عاجز کړی او پړ او مغلوب ئی وګرځوی او داسی ګنی چه دوی د ده د قدرت په لاس کښی راتلونکی نه دی او هرومرو (خامخا) له ده څخنی خپل ځان بچ کوی.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ⑥

او (بل دپاره د دی لیکلی پراته دی په لوح محفوظ کښی) چی ووینی هغه کسان چی ورکړی شوی دی دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا هم هغه حق دی او سمه لاره ښیی طرف د لاری (د هغه الله ته چه) ښه زبردست ډیر ثنا ویلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ځکه قیامت راتلونکی دی څو هغه کسان چی پری یقین او باور لری هغو ته عین‌الیقین حاصل شی او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قیام ووینی او ښه وپوهیږی چی د لوی قرآن بیان څرنګه بی له تزئیده او تنقیصه صحیح او جوت ثابت شو. او بیشکه چی قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چی د دغه زبردست د محامدو او محاسنو مالک الله ته مو رسوی او سمه صافه لاره راښیی. ځینی مفسرین د ﴿ وَيَرَى الَّذِينَ ﴾ الآیة ـ مطلب داسی اخلی چی د ﴿ وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ ﴾ په برخلاف هغه کسان چی پوهان او اهل العلم دی اعم له دی چی مسلمانان وی که کتابیان هغوی پوهیږی او وینی چی د قیامت او نورو په متعلق د قرآن المجید بیان بیخی صحیح دی او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورښیی او په سمه صافه لاری ئی برابروی. دا (یری) فعل قلب دی چی دوه مفعوله غواړی او دا (الذین) سره له خپلی صلی فاعل دی او دا بل (الذی) سره له خپلی صلی ئی مفعول اول دی او دغه (هو) ضمیر د فصل دی او دا (الحق) ئی مفعول ثانی دی او هم دغه جمله د (یری) بیا په موضع د نصب کښی عطف ده په تیره جمله د (یجزی) باندی او جمله د (و یهدی) عطف دی په (الحق) باندی حاصل دا شو یعنی قسم دی چی رابه شی قیامت جزا به ورکړی خدای مؤمنانو لره او چی معلوم به شی عالمانو ته په وخت د ظهور د قیامت کښی عیاناً چی دا منزل حق دی لکه چی معلوم ؤ

ورته پخوا برهاناً.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَم بِهِ جِنَّةٌ

او وائی هغه کسان چې کافران شوی دی آیا (وښیو) دلالت کړو تاسی په یو سړی چې خبر درکوی تاسی ته کله چې ذری ذری کړی شی تاسی په کامل ذره ذره کیدلو سره بیشکه چې تاسي خامخا په پیدایښت نوی کښې یئ. آیا له خپله ځانه تړلی دی (محمد) پر الله باندی دروغ ؟ یا وړپوری لیونتوب دی؟.

تفسیر: د قریشو کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کښې دغسی گستاخی او سپین سترگی کوله یعنی راځئ چې مونږ تاسی ته هغه سړی دروښیو چې وائی چه ستاسی دوړی او ذری او بڅرکی به وروسته له مړ کیدلو او پرسیدلو او وراسته کیدلو او خاورو او دوړو کیدلو څخه بیا له خاورو څخه راټولیږی او له تاسو ځنی هم داسی روغ جوړ انسانان پیدا کیږی ـ او بیا به هم داسی ژوندی له قبرونو څخه راپاڅولی کیږئ. ښه نو پر داسی چټی (بیکاره) او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شي؟ او څرنگه ئې منل امکان لری؟ له دوو حالو څخه خالی نه دی یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړی چې ده داسی خبر راکړی دی که نه لیونی او سودائی دی او دماغ ئې پخپل ځای کښې نه دی. نو ځکه دا هسی اپلتی او چټی (بیکاره) خبری کوی (العیاذ بالله).

بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾

(نو فرمائی الله تردیداً داسی نه دی) بلکه هغه کسان چې ایمان نه راوړی په آخرت په عذاب کښې به وی (په عقبیٰ کښې) او په گمراهی لوی کښې (لویدلی دی په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی نه دروغ دی او نه جنون بلکه خالی دغه خلق پخپله د عقل ـ پوه ـ صدق او صواب له لاری څخه ښوئیدلی دی او له حق او یقین څخه ډیر لری لویدلی دی چې دغسی چټی (بیکاره) خبری کوی او په خپل دغه انکار او تکذیب سره خپل ځان په آفت او عذاب کښې اخته کوی فی‌الحقیقت دغه ډیر لوی عذاب دی چې د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شی چې دی د الله تعالیٰ انبیاؤ ته مفتری ـ مجنون او نور شیان ووائی (العیاذ بالله)

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ ۚ

آیا نه ګوری (دا کافران) هغه څیز ته چه په مخ کښې د دوی دی او هغه څیز ته چې وروسته د دوی دی. له آسمانه او له ځمکې (چې دوی په کښې محاط وی) که چیرې اراده وفرمایو نو څیری به کړو په دوی ځمکه (او په کښې به ئې ډوب کړو په شان د قارون) یا به وغورځوو پر دوی باندې یوه ټوټه له آسمانه.

تفسیر: آیا دغه خلق ړانده شوی دی چه آسمان او ځمکې ته هم نه ګوری او خپل اطراف او حوالی او شاؤ خوا ته هم سترګې نه غړوی چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوی ـ پر دغې خبرې باندې خو په خپله دوی هم قائلان دی چې د دوی او د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو خالق الله دی. بیا نو آیا هغه الله ته چې د دغو شیانو مالک او خالق دی د دغو شیانو خرابول او ماتول او بیا جوړول هغه ته څه سختی او اشکال لری؟ او هغه ذات ته چې داسې عظیم الشان اجسام جوړولی شی او لاندی باندی او ویجاړولی ئې شی د انسانی جسم تخریب ـ تفکیک او تجزیه او بیا ئې سره ټولول ـ ژوندی کول او پاڅول څه اشکال لری؟ آیا دغه خلق له دی نه نه ویریږی چې د الله تعالیٰ پر ځمکه او تر آسمان لاندی اوسیږی او بیا داسې د بې ادبی او ګستاخی خبری کوی او بیځایه خپلې ژبې خوځوی ـ حال دا چې که الله تعالیٰ اراده وفرمائی په یوه رپه کښې به دوی یا په ځمکه خښوی یا به له آسمانه یوه ټوټه پرې وغورځوی او دوی به بیخی سپیره او فنا کړی او په هم دغه دنیا کښې به د قیامت یوه وړوکې نمونه دوی ته وښیی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٩﴾

بیشکه په دغه (کتلو د پاس او تیټ او خسف او اسقاط) کښې خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر بنده رجوع کوونکی (الله ته)

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلی نو د الله تعالیٰ په طرف ئې رجوع کیږی ځکه چې یوه او عاقل انسان ته په علویاتو او سفلیاتو او مافیهما کښې ډیر زیات د قدرت لوئی نښې او دلائل موجود دی د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له لیدلو څخه پوهیږی چې هرومرو (خامخا) دغه ګرد (ټول) یوه ورځ خپلې علیا او اکملې نتیجې ته رسیدونکی دی

چې د هغه نوم «دارالآخرة» دی کله چې دوی دغه تصور وکړی نو زیات له زیاته خپل مالک او خالق او الله تعالیٰ ته رجوع او میلان کوی او د هغو علوی او سفلی نعماؤ چې ورته رسیږی شکریه اداء کوی له دغو بندګانو څخه د ځینو تذکره پاک الله داسی فرمائی چې.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ۖ يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ وَالطَّيْرَ ۚ

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته له جانبه خپله فضل (لوئی پر نورو، وموفرمایل غرونو ته چې) ای غرونو راوګرځوئ (ښه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبیح کښی او له ده سره تسبیح ویل) مرغانو هم.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ حضرت داؤد علیه السلام ته له نبوت سره غیر معمولی سلطنت هم ورعنایت فرمایلی وو حضرت داؤد علیه السلام به کله کله بیدیا او صحرا ته هم ووت او هلته به د الله تعالیٰ په ذکر او یاد مشغولیده او د الله تعالیٰ له خوفه به ئی ژړل او په تسبیح او تهلیل به مشغولیده ـ او په خپل هغه ښه الحان او ښکلی غږ سره به چې ضرب‌المثل دی د (زبور) په لوستلو مصروفیده د ده د تسبیح او تهلیل د عجیب او غریب تاثیر په سبب به له ده سره غرونو هم تسبیح لوستلی او ګرد (تول) طیور او مرغان به هم د دوی په شاؤ خوا کښی سره تولیدل او د ده په شان هغوی به هم تسبیح او تهلیل وایه الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم ده ته دغه خاصه بزرګی او لوئی ورعطا، فرمایلی وه. که د غرونو له تسبیح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وی یا هغه عمومی تسبیح مراد وی چې هر شی ئی د خپل حال یا د قال په ژبه سره اداء کوی یا ئی وائی نو د حضرت داؤد علیه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذیل کښی به د دغی خبری تذکره بیخی مهمله او بی معنی وی (العیاذ بالله) د «یا جبال اوبی معه» حکم تکوینی دی «امر وفرمایه الله داؤد ته داسی»

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيْدَ ۝ اَنِ اعْمَلْ سٰبِغٰتٍ وَّقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

او پسته کړی وه مونږ ده ته اوسپنه چې جوړوه ځغری ارتی اوږدی او اندازه کوه په اوبدلو کښی (چې حلقی ئی سره برابری وی)

تفسیر: د حضرت داؤد علیه السلام په حق کښی ئی اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله او ده به بی د اور او د صناعیه ؤ آلاتو له مرستی (مدد) اوسپنه په هر شان سره چې غوښته کړوله او تاووله به ئی او پنده او نری کوله او له هغی ځنی به ئی ځغری او نور دقیق او نفیس آلات او ادوات جوړول او پلورل (خرڅول) به یی او له هغی څخه به ئی د خپل قوت او معاش وسایل برابرول او

پر اسلامي بيت المال به ئې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه. وائي چې کړی لرونکې ځغرې پړومبی ځلې د ده له لاسه ایجاد او اختراع وموندله چې ارتې او فراخې وی الله تعالیٰ ده ته امر ورکړ چې فراخې او ارتې ځغرې جوړوه! او د هغو حلقې او کړی په ښه نظم او ترتیب سره ونښلوه! چې د خپل لویوالي ـ وړوکوالي او نرۍ والي په اعتبار یو له بل سره هم متناسبې وی.

وَاعْمَلُوا صَالِحًا ۖ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

او عمل کوئ تاسې د نیکیو بیشکه زه چې یم پر هغو کارونو چې کوئ ئې تاسې ښه لیدونکې یم.

تفسير: یعني د دغو چارو او صنایعو په مشغولیت کښې د حقیقي منعم له یاده مه غافلیږئ! او تل ترتله په صالحه ؤ اعمالو کښې مشغول اوسئ! او دغه خبره په یاد ولرئ چې الله تعالیٰ ګرد (تول) اعمال او احوالویني.

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ

او (مسخر کړی مو ؤ) سلیمان ته باد (د) سبائې (منزل) د هغه (د) یوی میاشتې او (د) بیګائې (منزل) د هغه د یوی میاشتې (لاره) وه او بهولې مو وه د ده دپاره چینه د ویلیو کړیو شویو مسو،

تفسير: د حضرت سلیمان علیه السلام داسې یو تخت ؤ چې په فضا کښې الوته او دی به ئې له شام څخه یمن ته او له یمن څخه شام ته رساوه الله تعالیٰ د سلیمان دپاره باد تابع او مسخر کړی ؤ نو ځکه د باد وسیله به ئې د یوی میاشتې مسافه (واټن) په نیمه ورځ کښې طی کوله د «انبیاء» او د «نمل» په سورتونو کښې د دې څه بیان تیر شوی دی او وروسته له دی نه د «ص» په سورت کښې ئې هم څه بیان راځي. د ویلیو کړیو شویو مسو د چینې په نسبت وائي چې الله تعالیٰ دغه چینه د یمن په اطرافو کښې بهولې وه چې جناتو به هغه په قالبو او سانچو کښې اچول او ترې لوی لوی ظروف (دیګونه ـ لګنونه او نور) به ئې جوړول چه پر هر یوه د هغو کښې د یوه لښکر طعام پخیده او پرې خوړول کیده، سلیمان علیه السلام به لمر خاته له «دمشق څخه روانیده د غرمې خوب به ئې د (پارس) په (استخر) کښې کاوه او شپه به ئې زمونږ کابل ته راوړه چې د ده دغه لس ساعته منزل مساوی ؤ له دوه میاشتې منزل سره» (روح

المعاني ـ مدارک)

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهٖ ؕ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿۱۲﴾

او (مسخر کړی مو ؤ ده ته) له پیریانو هغه څوک چې کار به ئې کاوه په مخ د ده کښې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به څنګ سرکشي وکړه له دوی له امره حکمه زمونږ (او د سلیمان اطاعت به ئې نه کاوه) نو وبه څکوو مونږ هغه ته (په آخرت کښې) له عذاب د اور.

تفسیر: یعني ډیر پیریان چې هغه ئې په بل ځای کښې په شیاطینو سره تعبیر فرمایلي دي د معمولي چوپړانو او پندیانو په شان به په راز راز (قسم قسم) چارو او خدماتو کښې مشغول ؤ ـ د الله تعالیٰ له طرفه دوی ګرد (تول) محکوم شوی ؤ څو سلیمان علیه السلام ته اطاعت وکړی او که لږ څه سرکشي وکړی نو په اور کښې به غورځول کیږی.

يَعْمَلُوْنَ لَهٗ مَا يَشَآءُ مِنْ مَّحَارِيْبَ وَتَمَاثِيْلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ ؕ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سلیمان) ته هر هغه شی چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاؤ او تمثالونه او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعني لوی لوی مساجد ـ کلاوی ـ محلات به ئې پر پیریانو تعمیر او ودانول ـ او مجسمي او تصاویر به ئې پر دوی جوړول چې ممکن په هغه شریعت کښې به دغه تصاویر نه ؤ ممنوع او په محمدیه شریعت کښې ممنوع درولي شوی دي او د مسو (تتو) لوی لوی داسی لګنونه به ئې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به ؤ او داسی لوی لوی دیګونه به ئې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځیدل او په هغه خپل ځای کښې ځای په ځای باندی کیدل.

اِعْمَلُوْٓا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا ؕ وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ ﴿۱۳﴾

(وفرمایل مونږ) عمل کوئ (د نیکیو ـ ای) آل د داؤده ! دپاره د شکر، او لږ دی له بندګانو زما شکر ایستونکی (احسان منونکی).

تفسیر: یعنی ای د داؤد کورنی! د دغو عظیم‌الشانو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسی کار وکرئ چی له هغو د الله تعالیٰ شکر ایستل مترشح وی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ لږ ډیر احسان خو پر هر چا کوی لیکن پوره شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی کله چی لږ دی نو قدر به ئی زیات کیږی لهٰذا کامل شکر ایستونکی شئ! او خپل قدر او منزلت زیات کرئ! دغه خطاب د داؤد علیه السلام کورنی او تبر ته دی. ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داؤد علیه السلام باندی احسان من وجه پر ګردو (تولو) احسان دی. وائی چی داؤد علیه السلام د خپل ګردی (تولی) کورنی دپاره داسی د اوقاتو تقسیم جوړ کړی ؤ چی د هغه په اساس د شپو ورځو په څلیرویشتو ساعتو کښی هیڅ یو وخت داسی نه ؤ چی د ده له کورنی څخنی به یو نه یو تن د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول او لګیا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چی حکم وکړ مونږ پر سلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیچا خبر کړی نه ؤ دغه پیریان په مرګ د دغه (سلیمان) مګر چنجی د ځمکی (وینو) چی وئی خوړه همسا د ده پس کله چی ولوید (سلیمان پر ځمکه) نو معلوم شو پیریانو ته دغه که چیری وی چی پوهیدی په (علم د) غیب نو نه به ئی تیراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکی کښی.

تفسیر: کله چی حضرت سلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کښی مشغول او لګیا وو مطلع شو چی زما د موت نیته رانژدی شوی ده نو پر پیریانو ئی د خپل ځان دپاره یوه د بلورو داسی مانی جوړه کړه چی د هغی منځنی سطحه له ورا ښکاریده بیا سلیمان علیه السلام په هغی کښی ننووت او دروازی ئی پر ځان پسی وترلی او لکه چه د دوی عادت وو چی تر څو څو میاشتو پوری به په خلوت کښی د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول وو بیا په داسی

یو وضعیت د رب العزت په عبادت کښې مشغول شو چې د قومې په حالت پر خپله همسا باندې ئې تکیه لګولې وه کله چې پرښتې د دوی روح هم قبض کړ د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتې ؤ ـ او هیڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول. د دوی د وفات څخه وروسته تر ډیر مدت پورې پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو کله چې تعمیرات سم له سلیمانې نقشې سره پای (آخر) ته ورسیدل نو د هغې همسا په بیخ کښې چې دوی د هغه پر موازنه ولاړ وو د لرګې چنجې (وینه) ولګید او هغه ئې وخوړه او دوی ولید نو دلته د دوی وفات پر ګردو (تولو) منکشف شو په دغه سره جناتو ته د دوی د غیبې امورو د پوهیدلو حقیقت هم ورښکاره شو پر پیریانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده (ښکاره) شوه که دغه پیریان پر غیبیه ؤ امورو پوهیدې نو څرنګه په دغه ربړ (زحمت) او تکلیف کښې به بلا موجبه پاتې کیدل او لازم وو چې د سلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کیدلو سره متصله به ئې له کاره لاس اخیست له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شیاطینو او د نورو تسخیر د حضرت سلیمان علیه السلام کسبې کمال نه ؤ بلکه محض د الله تعالیٰ فضل وو چې که اراده ئې فرمایلې وی نو هغه ئې د ده له تابوت سره هم قائم ایښودې شوی کوم انعامات چې پر حضرت سلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کښې کړی شوی وو دغه د هغه تکمیل شو چې وروسته د دوی له موت څخه هم تر یوه ضروری حد پورې جاری کیښود شی. او دغه راښوولې شوی دی چه د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالیٰ په څه تدبیر سره پوره کوی!.
(ربط) تر دې ځای پورې د ځینو منیبانو او شاکرانو بندګانو ذکر وو. وروسته له دې نه د یوه معرض او شکر نه کوونکی قوم (سبا) ذکر کاوه شی چې د ډیر عیش، رفاهیت او خوشالی او فارغ البالی څخه وروسته د کفر او ناشکری په سزا کښې تباه کړ شو. دغه قوم د یمن ډیر داسې دولتمن او ذی اقتدار قوم ؤ چې تر سلهاوو کلونو پورې ئې په ډیر ښه جاه او جلال پر هغه مملکت کښې حکومت کاوه له هم دغو څخنې یوه هم هغه ملکه (بلقیس) وه چې د هغې د حاضریدلو ذکر د حضرت سلیمان علیه السلام په دربار کښې په خوا له دې نه د (النمل) په سورت کښې تیر شو ـ ښائې چې دلته وروسته له سلیمان علیه السلام د (سبأ) ذکر په هم دغه تناسب سره هم شوی وی.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ

خامخا په تحقیق وه خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کښې یوه لویه نښه چې (هغه لویه نښه) دوه باغونه دی له ښی او کیڼ (طرف د مینو د دوی).

تفسیر: یعنې د باغونو دوه طویلې سلسلې په ښی او کیڼ لورې اوږدې تر څو میلو پورې پرتې

وی که دوی پوهیدلی نو د الله تعالیٰ د رحمت او د قدرت هم دغه نښه د ایمان راوړلو او شکر گزار کیدلو دپاره کافی وه.

كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

(وویلی شو دوی ته) خورئ تاسی له رزق روزئ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډیر پاکیزه او (دغه رب د تاسی) رب دی ډیر بښونکی (د شکر کوونکیو).

تفسیر: گواکی دغه نښی ئی د حال په ژبه سره ویلی چی د خپل رب له دغو در کړیو شویو نعمتونو څخه متمتع او گټور شئ! او د دغه حقیقی منعم شکریه په ښه شان سره اداء کړئ! د کفر او عصیان په اختیارولو سره مه ناشکره کیږئ! یا لکه چه د ځینو اسلافو قول دی چه د انبیاؤ په ژبه به الله تعالیٰ دغه هدایت دوی ته ورکړی وی وائی چی دیارلس تنه انبیاء د دغه قوم په طرف لیږلی شوی وو ـ که دغه صحیح وی نو د حضرت مسیح څخه به پخوا دوی راغلی وی او د دوی وارثان به هم وروسته له دوی نه د دغه قوم تر بربادی پوری دوی پوهولی وی والله اعلم. د «ارض القرآن» مصنف د «سبا» د عمارتونو د ذکر په منځ کښی لیکی چی «د دغو عماراتو په سلسله کښی یو شی د اوبو بند هم دی چی هغه ته حجازی عرب «سد» او یمنی عرب «عرم» وایی. په عربستان کښی دایمی بهیدونکی سیند نشته ـ اوبه له غرونو څخه بهیږی او د شگو په کوریو کښی وچیږی او بی له دغه چی د زراعت او د نورو په درد وخوری ضائع او ابته (خراب) کیږی. د «سبا» واکدارانو په مختلفو مواقعو او ځایونو کښی د غرونو او بیدیاؤ او خوړونو په منځ کښی لوی لوی بندونه جوړ کړی وو چی په هغو کښی به اوبه دریدلی او حسبالضرورت د زراعت په کار ورتلی ـ د «سبا» په مملکت کښی دا شان په سلهاؤ مختلف بندونه ؤ. په دغو گردو (تولو) کښی له تولو څخه مشهور بند د «سدالمارب» بند وو چی د دوی په دارالسلطنت «مآرب» کښی واقع وو د مآرب د ښار په جنوب کښی په ښی او کیڼ طرف کښی دوه غرونه دی چی په «جبل الابلق» سره مشهور دی د «سبا» کاردارانو د دغو دواړو غرونو په منځ کښی نژدی په سنه ۱۴۰۰ قبل الهجرت کښی دا «سد المارب» تعمیر کړی وو دغه بند نژدی یو سل او پنځوس فیته طویل او پنځوس فیته عریض یو لوی دیوال وو. د دغه بند اکثره برخه اوس نړیدلی ده خو بیا یو ثلث برخه یی لا هم باقی ده. یوه اروپائی سیاح (ارناد) د هغه پر موجوده و حالاتو یو مضمون په «فرنچ ایشیاتک سوسایتی جرنل» کښی لیکلی دی او د هغه موجوده نقشه ئی په خورا (ډیر) عمدگی سره تیاره کړی ده پر دغه دیوال کښی ځای په ځای داسی کتبات او لیکنی دی چی هغه گردی (تولی) لوستلی شوی هم دی د دغه سد په پاسنیو او لاندنیو برخو کښی ډیری زیاتی کړکی هم وی چی حسبالضرورت به مفتوح او

مسدودی کیدی د «سد» په ښی او کینه خوا په مشرق او مغرب کښی دوه لوئی دروازی وی چی د هغو په وسیله به اوبه تقسیمیدی او د ښی او کینی خوا ځمکی پری اوبه کیدی د اوبو رسول په دغه انتظام او ترتیب په دغو شګلنو او ښورو ځمکو کښی په ښی او کیڼ په دواړو جوانبو کښی په دریو سوو مربعو میلو کښی تر سلهاؤ کروهو پوری ونی غنی ـ باغونه ـ ځنګلونه ـ او د جنت په شان مناظر تیار شوی ؤ چی په هغو کښی له هر ډوله (قسمه) میوی ـ دانی او معطری ونی حاصلیدی قرآن الکریم د «جنتان عن یمین و شمال» په ویلو سره د هم دغو باغونو په طرف اشاره فرمائی یونانی مؤرخ (اګاتهرشیدس) چی په ۷٦٦ قبل الهجرت کښی د سبا معاصر ؤ بیان کوی چی سبا د عربو تکه شنه ودانه او خروبه سیمه ده چی په کښی ډیری ونی او بیشماره میوی دانی پیدا کیږی په هغو ځمکو کښی چی د سیند په دواړو جوانبو کښی پرتی دی ډیری ښکلی او ښایسته ونی ولاړی دی د دغه ملک په داخلی برخه کښی د بخوراتو او د دارچینی او د کجورو او د هندی تمرو او د نورو خورا لوړی او ګنی ونی او لوی ځنګلونه شته او له دغو ونه څخه ډیر زورور او خوندور عطریات او ښی وږمی (بوئی) پورته کیږی د ونو د اقسامو او انواعو د کثرت او تنوع له سبب د دوی د اصنافو او د اجناسو نومونه یادول او د دوی تعریف او پیژندګلوی کول سخت او مشکل دی هغه ښه وږم او معطره هوا چی د دغو ګنو ځنګلو څخه پورته کیږی هغه د جنت له خوشبوئی او رائحی څخه کمه نه ده او د هغو تعریف په الفاظو سره نشی کیدی هغه اشخاص چی له دغو ځمکو څخه لری له ساحله تیریږی هغوی هم هر کله چی د ساحل له جانبه هوا وچلیږی له دغی خوشبوئی څخه محظوظ او مسروریږی او داسی ښکاری لکه چی ژوندون له اوبو څخه لطف او حظ اخلی او دغه تشبیه هم د ده د لطافت او نزاکت د قوت په مقابل کښی ناقصه ده. (آرتی مید روس) چی د سبا د عهد په آخر کښی اوسیده لیکی چی «د سبا باچا ـ او د ده ایوان په «مآرب» کښی دی چی په یوه له ونو ځنی ډک او د (ښځو) د عیش او عشرت لوړ (اوچت) ځای کښی واقع دی» الغرض د شینوالی شته والی موړتیا خوړوبتیا ـ ودانی ـ هوسائی (آرام) ـ عیش ـ عشرت او د هوا اعتدال په سبب «مآرب» د هم دغه کلام مصداق وو ﴿ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چی ته له خپله جانبه شکرګزاره اوسه! که د بشریت په مقتضاء څه نقص او تقصیر پاتی شی نو الله تعالیٰ پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نیول نه کوی او په خپلی مهربانی سره ئی معافوی. د ده د نعماؤ شکر «کما کان حقه» د چا له لاسه پوره کیدی شی؟.

فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

پس وګرزیدل (له شکره او له دعوته د انبیاو اهل د سبا) پس وموليږه پر دوی

سیلاو د یوه زورور خوړ او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کښی دوه باغونه نور خاوندان د میوو بی مزی ترخو او د ښوره ګزه او یو قدر له بیرو هم خو ډیر لږ

تفسیر: یعنی پندونه او نصائح ئی په خپلو غوږونو کښی ونه نیول. او د حقیقی منعم له شکر ایستلو څخه ئی مخ واړوه نو بیا مونږ دوی باندی د اوبو عذاب ولیږه او هغه بند ونړیده او هغه ګرد (تول) باغونه، ځمکی تر خړو اوبو او ختو لاندی ډوب شول او د هغو ښائسته ؤ او خوندورو ـ اعلیٰ ـ نفیسو میوو او ثمراتو په ځای ډیر خراب او ښکته ونی او اغزی او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغونه شول. کوم ځای کښی چی راز راز (قسم قسم) انګور (کور) او عدیم المثال خرما، کجور او د نورو ثمراتو اقسام پیدا کیدل او نعماؤ او د ښکلو انواعو څخه ډک او خړوب ـ او په اصنافو د پیداوارو او محاصیلو کښی مملو او ماړوب ؤ اوس ماسواء د هغو بیکاره ونو څخه چی محصولات ئی خراب او میوی ئی ترخی او بی مزی دی او له یو قسم ښوره ګز څخه پرته (علاوه) چی د هغی پانی سپینی دی ـ او یو قدر له بیرو ځنی خو ډیر لږ او نورو بدرنګو او بد خوندو او بدبویو ونو څخه بل هیڅ شی هلته نه لیده کیږی. دغه ځای ته باغ ویل تش دپاره د مشاکلت دی او د دغه لږ بیرو نوری بیکاره ونی د پاتی کیدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده څو د هغو پخوانیو په زړه پوری شیونو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هیر نشی. دغه واقعه د حضرت مسیح او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کښی واقع شوی ده. د قدیمه و آثارو محققینو په لاس کښی د «ابرهت الاشرم» د زمانی یوه لویه کتیبه د سد العرم د بقیه دیوال څخه لویدلی ده چی په هغه د دغه بند د نړیدو پیښه مذکوره ده مګر دغه غالباً د دغی واقعی څخه د وروستنی زمانی قصه ده چی د هغی ذکر په قرآن کښی مذکور دی والله اعلم.
حضرت شاه صاحب لیکی کله چی الله تعالیٰ اراده وکړه چی پر اهل السبا عذاب او بلا نازله شی نو د بیدیا لوئی ړندی مږی (کور موش) ئی پری مسلطی کړی او دغو د بند په بیخ او تاداو کښی ئی لوی سوری وکینودل چی د هغه په اثر یو ځلی یو لوی سیلاو او څپان تولید شو او هغه بند ئی مات کړ ـ دغه اوبه د عذاب وی نو ځکه پر هره ځمکه چی دریدی هغه به ئی له فصل او کر څخه ایسته ـ وائی چی د دی بند د ماتیدلو یوه کاهن په خوا ویل کړی وو چی د هغه په اثر ډیر خلق له هغه وطن څخه د باندی وتلی ؤ ـ او هغه کسان چی هلته پاتی ؤ هغوی ته د هغو ښو او ښکلیو باغونو په عوض دغه خرابی او لا یعنی ونی او اغزی ورپاتی شول والله تعالیٰ اعلم.

ذَٰلِكَ جَزَيْنَٰهُم بِمَا كَفَرُوا۟ ۖ وَهَلْ نُجَٰزِىٓ إِلَّا ٱلْكَفُورَ ﴿۱۷﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چی کافران شوی ؤ، او

آیا جزا ورکوو (یعنی نه ورکوو) مگر نا شکری ته

تفسیر: دغسی لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کیږی له کفر څخه بله ناشکری څه ده؟ د «نمل» په سورت کښی تیر شو ﴿ وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾ جزء ۱۹ (۲ رکوع) ۲٤ آیت ظاهراً دغسی شرک به په دغه قوم کښی وروسته له بلقیس څخه پاتی وی.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ۞

او گرځولی وو مونږ په منځ د دی (اهل د سبا) او په منځ د کلیو ښارونو هغو کښی چی برکت اچولی وو مونږ په هغه کښی کلی (ښارونه) ښکاره او په اندازه کړی وو مونږ په هغو کښی منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمایل چی) ځی راځی په دغو کلیو (ښارو) کښی د شپی او د ورځی په امان (له هر آفته)

تفسیر: برکت والا کلی د شام مملکت دی یعنی د دوی د ملک ځنی د شام تر ملک پوری تو له لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه د لاری پر دواړو خواو د ودانیو او کلیو سلسله په داسی اندازه او تناسب سره موجوده وه چی مترددینو او مسافرانو ته په هر منزل کښی ځای په ځای ماکولات او مشروبات ور رسیدل او د آرامی او هوسائی (راحت) ځایونه ورمیسر کیدل د ودانیو د دغه مقاربت او پرله پسی د یوه څخه وروسته د بل د ژر لیدلو څخه به ئی فهم غلطیده او تری توحش ـ هیبت او اندیښنه به ورته نه پیدا کیده او نه د غلو او داړه مارانو څخه ډار او خرخشه ورته لویده ـ ګواکی پر دغو لارو باندی تلل سفر نه ـ بلکه یو راز (قسم) تفریحی سیر او سیاحت ؤ د «ارض القرآن» مصنف لیکی «د سبا» دولت او ثروت ـ اساس یوائحی تجارت ؤ. یمن له یوه جانبه د (هندوستان) د سواحلو په مقابل کښی واقع دی او له بله جانب د (افریقا) د سواحلو په محاذ کښی پروت دی. طلا ـ ډیر قیمت داره احجار ـ مصالح ـ عطریات ـ د هاتی غاښ او نور شیان له حبشی او هندوستان څخه برابر په (یمن) کښی ښکته کیده ـ او له دی ځایه (سبا) ته پر اوښانو او نورو بودګانو باریدل د (بحر الاحمر) پر سواحلو له حجازه تیر شوی شام او مصر ته وړل کیدل. قران مجید دغه لره په امام مبین یعنی ښکاره لاری سره موسومه او د دغه سفر نوم ﴿ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴾ ـ د ژمی او د دوړی کوچ) ایښی دی چی د قریشو له خوا جاری شوی ؤ. د دغو تجارتی جوپو تګ راتګ له سببه له یمن څخه تر شام پوری د ودانیو یوه لویه سلسله قائمه وه چی په هغو کښی بی له کوم خوف او خطر په ډیر سکون او اطمینان سره

مسافرت کیده یونانی مؤرخ (اراکوستهنس) د ٨١٦ کال قبل الهجرت په احوالاتو کښې داسې بیان کوی چې له «حضرموت» څخه د «سبا» تر ملک پورې د څلویښتو ورځو لاره ده او له «معین» څخه سوداګران تر ایله (عقبه) پورې په اویا ورځو کښې رسیږي.

فَقَالُوا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا

پس وویل دوی ای ربه زمونږ لریوالی پیدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) زمونږ کښې

تفسیر: دغسې به ئې د حال په ژبه سره ویلي وي او ممکن دی چې د قال په ژبه سره ئې ویلي وي چې ای الله! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کښې څه مزه او خوند نه وي که منازل لرې وي او د لارې په شاؤ خوا کښې ودانی نه وي انسان ته د لوږې او تندې څخه تکلیف وررسیده نو هلته په مسافرت کښې لذت او خوند سړي ته حاصلیدی. حضرت شاه صاحب لیکي «په آرامي کښې دوی مست او مغرور شول او له ډیرې مستۍ اوس ځان ته تکلیف غواړي لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کیدل چې هلته په سفر کښې اوبه نه پیدا کیږي، د ودانۍ او کلي اثر او پته بیخي نه ښکاري هم هغسې ښائي چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کښې وګورو. دغه لویه ناشکري ده لکه چې بنی اسرائیل له «من» او «سلویٰ» څخه ماړه او د هوګې او پیازو په فکر کښې ولویدل»

وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت ئې بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (اهل السبا) قصې افسانې او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کیدلو.

تفسیر: یعنې مونږ د دوی شیرازه وشلوله او هغوی مو سره تیت او پرک (منتشر) کړل د دوی اکثره خاندان او کورنۍ یو جانب او بل جانب ته کډې وکړې او منتشر شول ـ او یو ملک او بل ملک ته لاړل د دوی د ودانیو نوم او نښه د غلط حرف په شان بیخي د ځمکې له مخ څخه محو او لرې شوه اوس تش د دوی قصې باقي پاتې دي څو ئې خلق واوري او ترې پند او عبرت واخلي. د دوی عظیم‌الشان تمدن او شان او شکوه ګرد (تول) له خاورو سره ګدوډ شول. د «ارض القرآن» خاوند د دوی د زوال او سقوط توجیه داسې کوي چې «یونانیانو او رومیانو په مصر او شام قبضه وکړه او د افریقي او هندوستان تجارت ئې د برې لارې په ځای پر بحري لاره

شروع او منتقل کړ ـ او ټول اموال ئې د بېړيو په وسيله له سرې بحيرې څخه د مصر او شام پر سواحلو کوزول ـ نو د دغه بحري لارې د سلسلې د قائميدلو په اثر له يمن څخنې تر شام پورې د برې لارې او د دې د هغو منازلو دوړې ئې پورته کړې ـ او د هغه ټولې نوې ودانۍ سپېرې او ويجاړې شوې» د «ارض القرآن» مصنف دغه توجيه د «مولر» له تحريره اخيستې ده. ممکن دي چې د تباهۍ او انتشار يو ظاهري سبب هم دا وي مګر پر دغه ئې حصرول صحيح نه دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

بيشکه په دغه «تمزيق د سبا» کښې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي دپاره د هر ښه صبر کوونکي ډير شکر کوونکي.

تفسير: يعنې د دغو حالاتو له اوريدلو څخه ښائي عقلمن سړی پند او عبرت حاصل کړي! کله چې الله تعالیٰ ارتوالي عيش او عشرت ورپه برخه کړ نو د هغه شکريه دې په ښه شان سره اداء کړي! او که څه تکليف او مصيبت پرې راشي نو د صبر او تحمل لاره دې غوره کړي! او له الله تعالیٰ څخه دې توفيق او مدد وغواړي!

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقيق رښتيا وموند پر دوی ابليس ګمان خپل پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابليس) مګر يوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو

تفسير: په ړومبي ورځ کښې ابليس په تخمين او اټکل سره ويلي ؤ ﴿لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا﴾ جزء ١٥ (د اسراء (٧) رکوع ٦٢ آيت ﴿ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ جزء ٨ (د اعراف ٢ رکوع) ١٧ آيت دغه پاس «من» بعضيه نه دی بلکه بيانيه دی.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

او نه ؤ دغه (ابليس) ته په دوی څه تسلط مګر خاص دپاره د دی چی معلوم کړو (په علم الشهود) سره هم هغه څوک چی ايمان راوړی په آخرت له هغه چا څخه چی هغه له دی آخرت څخه په شک کښی وی، او رب ستا پر هر څيز باندی ښه ساتونکی دی.

تفسير: يعنی شيطان ته دغسی کوم قوت او قدرت نه ؤ حاصل چه لکړه په لاس واخلی او په زور او جبر سره خلق له سمی لاری څخه منع کړی او وئی ښويوی. هو! لمسول ـ غلول ـ او تير ايستل کوی ـ او دغومره قدرت ځکه شيطان ته ورکړی شوی دی چی د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه څو وکتل شی چی کوم يو پر آخرت يقين لری؟ او د الله تعالیٰ په فکر ـ ذکر او ياد کښی دوام کوی؟ او کوم يو په دنيوی لومه کښی نښلی؟ او له خپله انجامه او خاتمی څخه غافله کيږی؟ او له خپله ځانه ناپوه او بيوقوفه جوړوی؟ يا په چم چل او فريب غوليږی د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء هم دغه وه چه په دنيا کښی د انسانانو دپاره د دواړو خواؤ د تللو لاری خلاصی او ارتی ويرانستلی شی لکه چه پخوا له دی نه په څو ځايونو کښی پر دغه موضوع تقرير ليکلی شوی دی داسی نه دی چه (معاذالله) الله پری نه دی خبر ـ او په بی خبری کښی شيطان کوم بنده له لاری څخه بی لاری کوی يا ئی تښتوی ښه پری وپوهيږه چی هر شی د الله تعالیٰ تر محيط نظر لاندی دی، تل تر تله د ګردو (تولو) احوالو او شيونو نظارت او مراقبت کوی. هر چاته چه هومره آزادی او واک (اختيار) ورکړی هغه د ده له عجزه او سفه نه دی بلکه د ده د حکمت او مصلحت په بنا دی.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه وبولی تاسی هغه معبودان چه ګمان به کاوه تاسی (په دوی د خدايانو) غير له الله چه نه لری دوی اختيار په اندازه د

یوی ذری (نه) په آسمانونو کښې او نه په ځمکه کښې او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علویاتو او سفلیاتو) کښې څه شرکت او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هیڅ مددګاره او نه رسوی هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کښې مګر (شفاعت) د هغه چا چه اذن ورکړی (الله) هغه ته،

تفسیر: دغه «زعمتم» په اصل کښې «زعمتموهم آلهة» ؤ ځکه چه «زعمتم» دوه مفعوله غواړی او دلته یو ئی هم نشته بیا مفعول اول چه ضمیر عائد دی حذف شو دپاره د دی چه طول د موصول له صلی نه راغلی دی او دی فضله دی او مفعول ثانی چه «آلهة» دی هغه هم حذف شو او په ځای د هغه دوه صفته قائم شول چه هغه ﴿ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ ﴾ الآیة ـ دی» له دی ځایه د مکی معظمی مشرکینو ته خطاب دی چه د هغوی د تنبیه لپاره د «سبا» قصه واوروله شوه یعنی ماسواء الله څخه پر هغو شیانو چی تاسی د خدائی ګمان کوئ نو لږ شانی د کوم ضرورت ـ احتیاج او اړتیا (مجبورئ) په وخت دوی وبولئ! تر څو ولید شی چی هغوی تاسی ته څه نفع رسولی شی؟ او څه په کار مو درځی؟ یعنی دغه مسکینان د تاسی څه په کار درځی چی په آسمان او ځمکه کښې د یوی ذری په اندازه هم د مستقل واک او اختیار خاوندان نه دی بلکه بتان خو غیر مستقل اختیار هم نه لری نه په اسمان او نه په ځمکه کښې دوی څه شرکت لری، نه الله تعالیٰ د کوم کار په انجام کښې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لری، چی دوی د هغه معین او مددګار وګرځی او څه حقوق ځان ته حاصل کړی د الله تعالیٰ دربار هغه اعلیٰ او ارفع ځای دی چه خورا ډیر مقربین هم هلته د دغی خبری طاقت او توان نه لری چه بی د الله تعالیٰ له اذنه او رضاء د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت یو حرف هم له خپلی خولی څخه وویستلی شی. د الله تعالیٰ د انبیاؤ اولیاؤ او د پرښتو شفاعت هم یواځی د هغو کسانو په حق کښې نافع واقع کیدی شی چی د هغو په نسبت د الله تعالیٰ له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وی. او ویره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل‌المحشر به باقی وی.

حَتّٰۤى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ؕ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿۲۳﴾

تر هغه پوری کله چی پورته کړه شی ویره له زړونو د دوی وائی دوی (په خپلو منځو کښې) چی څه (حکم) وفرمایل رب ستاسی؟ نو وائی دوی چی حق ئی (وفرمایل) او هم دغه (الله) ډیر پورته او ډیر لوی دی.

تفسیر: دغه ئی د پرښتو حال وفرمایه چه تل د ده په دربار کښې حاضری دی کله چی له پاسه

د الله تعالیٰ حکم نازلیږی نو داسی غږ تری پورته کیږی لکه چی پر صافو او ښویو تیږو (ګټو) کوم لوی ځنځیر په شدت سره راښکودل شی ښائی اتصال او بساطت ته ئی د قرب الی الفهم کولو دپاره دغه تشبیه ورکړی شوی وی. پرښتی له دهشته او خوفه او رعبه سره لړزیږی او په دغه حال کښی چه تسبیح کوونکی وی سر په سجده لویږی - کله چی دغه حالت مرفوع شی - او زړونه ئی تسکین او آرام ومومی او د ملک‌العلام کلام نازل شی نو پرښتی یو له بل څخه پوښتنه کوی چی څه حکم صادر شو؟ پاسنی پرښتی ښکتینو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروی چی د الله تعالیٰ له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وی او هم هغسی حکم صادر شوی وی. ظاهر دی چه هلته د معقولی او واجبی خبری څخه ماسوا بل څه شی نشی کیدی پس هغه لوی ذات چی د ده د علو او عظمت داسی کیفیت وی څه وخت چی دی حکم صادروی نو مقربین د ده د هیبت او جلال په داسی وضعیت او حال مبتلا کیږی نو هلته به څوک دومره همت وکړی شی چی په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودریږی.
تنبیه: د دی آیت نور تفسیر هم کړی شوی دی چه د هغه په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله علیه داسی لیکی «**وجمیع ذلک مخالف لهٰذالحدیث الصحیح (الذی فی البخاری)** والاحادیث کثیرة تؤیده «**فتح الباری**».

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِؕ قُلِ اللّٰهُۙ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چی څوک رزق درکوی تاسی ته له (جانبه د) آسمانونو او ځمکی ؟ ووایه (ای محمده! د دوی په ځای ته په خپله) چی (خاص رزق راکوی تولو ته) الله.

تفسیر: یعنی له اسمانه او له ځمکی ځنی رزق او روزی د وسائلو او د سامانونو تهیه او برابرول یواځی د هم هغه لوی الله په واک (اختیار) او قبضه کښی دی چی پر هغه مشرکین هم اقرار کوی لهٰذا تاسی وفرمایی چی دغه مسلمه خبره خو تاسی هم راسره منئ نو بیا په الوهیت کښی نور شرکاء له کومه شول ؟. او بیا داسی هم ورته ووایه ای محمده! چی

وَاِنَّاۤ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۴﴾

او بیشکه مونږ (چی مؤمنان یو) او تاسی (چی منکران یئ) خامخا پر سمی صافی لاری کښی یو؟ یا په ګمراهی ښکاره کښی یو؟ (وروسته به معلومیږی).

تفسیر: یعنی دغه دواړه فرقی خو رښتیا نه وائی (که نه د نقیضینو اجتماع لازمیږی) یقیناً په

دواړو کښې يو دروغجن ـ او بل رښتين دی نو لا سم دی چې غور او دقت وکړی! او رښتيا خبره ومنی! په دغه کښې د هغه ځواب دا دی چې ځينې خلق داسې وائی «خانه! د دغو دواړو فرقو په منځ کښې له قديمه راهيسې هم دغه وضعيت دوام لری نو په دغه کښې د جګړو کولو څه ضرورت دی؟» او په دغه سره ئې دا راوښودل چې يوه فرقه خو هرومرو (خامخا) خطاکاره او بې لارې ده باقی په تعيين نه کولو د هغه کښې يو حکيمانه حسن الخطاب دی يعنی درواخلئ! مونږ له خپله جانبه هيڅ نه وايو تاسو خو په خپله پوهيږئ چې يو جانب هرومرو (خامخا) پر غلط تينګ ولاړ دی دغه پاس دلائل خو مو واوريدل نو اوس تاسې به له خپله ځانه سره فيصله وکړئ چې کومه يوه پر غلطی ولاړه ده؟ ګواکې له مخالف سره په نرمی خبرې کوئ او ورته فرصت او موقع ورکوئ چه په دغه مورد کښې په خپل نفس او ځان کښې غور او دقت وکړی.

قُلْ لَّا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّآ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ؕ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) وبه نه پوښتيدلی شی تاسی له هغو بديو چې کړی وی مونږ او (هم داسې) نه به پوښتيدلی کيږو مونږ له هغو بديو چه کوئ ئې تاسې ووايه (ای محمده!) چې جمع به وکړی په منځ زمونږ کښې رب زمونږ بيا حکم (فيصله) به وکړی په منځ زمونږ کښې په حق سره او هم دی دی ښه فيصله کوونکی ښه عالم.

تفسير: هر يوه ته لازم دی چې د خپل آخرت فکر او انديښنه وکړی! هيڅ يو به د بل د قصور او د غلطی ځواب نه ورکوی که د داسې صافی خبرې له اوريدلو څخه وروسته بيا هم تاسې پر خپل حال د غور او دقت کولو دپاره نه تياريږی نو په ياد ئې ولرئ چې مونږ پر تاسې د حجت اتمام کړی دی ـ او د حق خبره مو در رسولې ده ـ اوس تاسې به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ او پر مونږ هيڅ قسم ذمه واری نه ده عائده ـ او نه په دغسې يو حالت کښې به زما او ستاسې په منځ کښې کومه وسيله او واسطه پاتې وی. د الله تعالیٰ د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر يوه ته بيل بيل لازم دی چې د خپلو ځانونو فکر او انديښنه وکړی! ـ ځکه چه الله تعالیٰ به ګرد (تول) مخلوقات سره يو ځای او هر يوه ته به بيله بيله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کيږی.

قُلْ اَرُوْنِیَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَآءَ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه راوښیی ماته هغه (معبودان) چې پیوست کړی دی تاسی له دغه (الله) سره شریکان؟ (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی لږ خو ئی راوښاندی کړئ! چه دغه کوم یو موجود دی چې د الله تعالیٰ په الوهیت کښی مداخله او مشارکت لری؟ چې مونږ ئی هم وګورو چې په هغو کښی څه صلاحیت شته؟ او د کومو اختیاراتو خاوندان دی؟ آیا تاسو به مونږ ته د تیږو (ګټو) دغه له خپله ځانه توږلی او تراشلی بتان راوښاندی کوی؟.

كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

نه ده داسی (او هیڅوک لایق د شرکت نه دی له الله سره)، بلکه هم دغه الله دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی له سره به تاسی داسی کوم موجود او هستی نشی راوښاندی کولی. په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو یواځی الله تعالیٰ دی چې واحد احد ـ زبردست ـ قادر ـ قاهر ـ غالب او د اعلیٰ درجی حکمت قدرت علم او حکم خاوند دی او ګرد (تول) د هغه په مقابل کښی مغلوب او مقهور دی.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته مګر په دی حال کښی چې جامع ئی خلقو ته زیری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) ولیکن اکثر خلق (له کفارو) نه پوهیږی (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو)

تفسیر: دغه ئی د توحید سره د رسالت ذکر وکړ ـ یعنی ستاسی فرض او ستاسی له بعثت څخه غرض دا دی چې نه یواځی عرب بلکه د دنیا ګرد (تول) خلق تاسی له نیکیو او بدیو څخه مطلع کړی چې دغه تبلیغ مو تاسی وکړ هغه کسان چې خپل ځانونو ئی پری نه دی پوهولی دوی پوهیږی او پوه سړی خو خپله نفع او نقصان سنجوی او هرومرو (خامخا) ستاسی خبری منی. هو! مګر په دنیا کښی د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی د دوی په ماغزو کښی چیری د

دی خبری ځای او ګنجائش شته چی د داسی کاری خبری قدر وکړی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وائی (کفار له ډیره جهله) کله به وی دغه وعده (د عذاب) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی کښی چی عذاب به راشی نو رائی ولی!).

تفسیر: یعنی له هغی ګړئ او ساعت څخه چی تاسی مو درګرده ویروئ هغه به کله رائحی؟ که دغه خبره رښتیا وی نو ژر ئی راوله! او راښکاره ئی کره!.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی (مقرره) ده تاسی ته وعده د یوی ورځی (په نازلیدو د عذاب) چی نه به وروستی کیږئ له هغی (ورځی) یو ساعت (قدر) او نه ړومبی کیږئ تاسی (تری).

تفسیر: یعنی مه وار خطا کیږئ! د هغی ورځی د راتګ وعده چی له تاسی سره شوی ده هغه ضرور راتلونکی ده او کله چی وخت راشی نو د یوی شیبی په اندازه به هم چاته وار فرصت نه ورکوی. نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغی خبری فکر تاسی ته ضروری دی چی د هغه وختی د راتللو څخه په خوا ورته څه تیاری وکړئ!.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی له سره به ایمان رانه وړو مونږ په دی قرآن (چی محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چی راغلی دی په خوا له دی (قرآنه)،

تفسیر: یعنی منکران وائی مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخوانی کتابونه لکه توریت انجیل زبور چی تاسو ئی آسمانی کتابونه ګڼئ ـ دغه ګرد (تول) سره هم هغه یو دول (قسم) او یو شان خبری کوی ـ د دوی په هر یوه کښی چی وګورئ هم هغه د حساب ـ کتاب ـ قیامت ـ شفاعت ـ ثواب ـ او عقاب او د توحید او رسالت قصی او افسانی دی. حال دا چی بیخی مونږ د دغسی شیانو منونکی نه یو ـ او نه پری یقین او باور لرو (العیاذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ ٱلْقَوْلَ

او كه ووينى ته (اى محمده په آخرت كښى) كله چې دغه ظالمان ودرول شى په نزد د رب د دوى (دپاره د حساب) چې اړوى به ځينى د دوى له ځينو نورو سره خبره (داسى چې)

تفسير: يعنى هم هغسى چې د مغلوبيت او ناكامى په اوقاتو كښى بالعموم داسى پيښى واقع كيږى چې ناكامان د يو والى او مغلوبى اسباب او وسائل يو پر بل اړوى او يو سرى خپل مسوليت پر بل سړى اچوى هم داسى په محشر كښى به كفار يو پر بل خپل بار غورځوى او غواړى چې مجرم او ملزم ئې كړى چې د هغه تفصيل داسى فرمائى

يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

وبه وائى هغه (تابعان) چې ضعيف ګڼلى شوى ؤ هغو (متبوعانو) ته چې تكبر به ئى كاوه چې كه نه وى تاسى (منع كوونكى مونږ لره له ايمانه) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وينى يو كار ډير سختى او دغه محذوف «لو» جواب دى)

تفسير: يعنى هغه كسان چې په دنيا كښى له ښكتو طبقاتو څخنى شميرلى كيدل او د نورو مشرانو متابعت به ئى كاوه دوى به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوى او وائى به چې مونږ ستاسى له لاسه په دغه غم او مصيبت كښى ككړ او اخته شوى يو كه ستاسى لمسون او ممانعت نه وى مونږ به ضرور د انبياؤ خبرو ته غوږ ايښود او په دغه عذاب به نه اخته كيدو.

قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوٓا۟ أَنَحْنُ صَدَدْنَٰكُمْ عَنِ ٱلْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَآءَكُم ۖ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وائى هغه (متبوعان) چې تكبر به ئى كاوه دپاره د هغو كسانو چې

عاجزان کړی شوی وو آیا مونږ منع کړی مو وئ تاسی له سمی صافی لاری پس له هغه چی راغلی ؤ. (دغه هدایت) تاسی ته (نه دی داسی) بلکه وئ تاسی په خپله مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی کله چی تاسی ته حقه خبره ورسیده او پری وپوهیدئ نو بیا مو هغه ولی ونه منله؟ آیا مونږ په زور او زیادت سره ستاسی زړونه د ایمان او ایقان له قبوله اړولی ؤ ؟ پر تاسی دغه لازم ؤ چی په دغه مورد کښی مو د هیڅا خبرو ته غوږ نه کیښوده او هیڅ پروا به مو نه وی کړی او هرومرو (خامخا) به مو حق قبلولی اوس خپله ګناه او جرم په نورو ولی غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اِذْ تَاْمُرُوْنَنَآ اَنْ نَّكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهٗٓ اَنْدَادًا ؕ

او وبه وائی هغه کسان چی عاجزان ګڼلی شوی وو هغو (رئیسانو) ته چی تکبر به ئی کاوه بلکه دا فریب (ستاسی ؤ) د شپی او د ورځی کله چی امر به کاوه تاسی مونږ ته (هر وخت داسی) چی کافران شو مونږ پر الله او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان،

تفسیر: یعنی بیشکه چی تاسی په زوره مونږ نه وی منع کړی مګر د شپی او د ورځی په مکر او فریب او په غولوونکیو تدابیرو سره مو تیر ایستلی او لمسولی او په هر وخت او په هر ځای کښی به ستاسی ښوونه او تلقین مونږ ته هم داسی وو څو مونږ د انبیاؤ الله له ارشاد سره سم الله تعالیٰ په وحدانیت سره ونه منو بلکه ځینی نور مخلوقات د ده شریک او مماثل وګڼو ـ آخر تاسی خو پوهیږئ چی ستاسی دغه د شپی او د ورځی دائمی او متوالی ترغیب او تشویق او لمسونی تر کومی اندازی پوری مونږ له لاری شخه بی لاری او پر مونږ ډیر بد اثرات غورځولی دی.

وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ؕ

او پته به کړی (دغه تابعان او متبوعان یو له بله) پښیمانی خپله کله چی ووینی عذاب.

تفسیر: یعنی څه وختی چی دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کیږی تابعین او متبوعین دواړه په خپلو زړونو کښی افسوسونه او ارمانونه کوی او هر یو به دغه محسوسوی چی په رښتیا سره

زه مجرم او ګناه‌ګار يم ليکن له شرمه به دغه کيفيت يو بل ته نه څرګندوی (ښکاره کوی) او د شديد خوف او اضطراب له امله (وجی) امکان لری چی دوی به هم د وينا قوت او قدرت ونه لری.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلٰلَ فِيْٓ اَعْنَاقِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ

او وبه ګرځوو ځنځيرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کښی چی کافران شوی دی (تابعان دی که متبوعان).

تفسير: د دوی په غاړو کښی به د فولادو غاړکی او په لاسونو او پښو د دوی کښی به لوی او غټ ځنځيرونه او زولنی لويدلی وی.

هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝۳۳

آيا جزا به ورکوله شی دوی ته (بلکه نه ورکوله کيږی) مګر خو د هم دغو (عملونو) چی دوی کول (په دنيا کښی).

تفسير: يعنی هر هغه عمل چی مو کری دی نن هغه د هم دغی سزا په شکل در څرګنديږی (ښکاره کيږی) نو اوس وريبيئ هغه دانی چی مو کرلی دی.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ۝۳۴

او نه وو ليږلی مونږ په هيڅ کلی (او ښار) کښی هيڅوک ويروونکی (له عذابه) مګر ويل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قريی) چی بيشکه مونږ په هغه څه چی راليږلی شوی ئی تاسی په هغه شی کافران (منکران) يو.

تفسير: په دغه سره رسول الله صلی الله عليه وسلم ته تسلی او اطمينان ورکری شوی دی چی تاسی د معظمی مکی د رؤساو او غټانو د غاړه غړولو او سرکشی څخه مه مغموم او مه خفه کيږئ! په هره زمانه کښی د انبياؤ الله په مخ کښی هم داسی بد بخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دريدلی دی. د دولت او ثروت نشه او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو

سترگی ړندوی او دوی پر دغه باعث کوی چی د هیڅا په مقابل دی ښائی غاړه کښینږدی او د کشرانو په مجلس کښی کیناستل ځان ته عیب وگنی نو ځکه د انبیاؤ ړومبی متبعین به عموماً هم دغه مسکینان او ضعیفان ؤ کما ورد فی حدیث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

او ویل به دوی چی مونږ ډیر یو (له تاسی) له جهته د مالونو او د اولاد او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی.

تفسیر: یعنی معلوم شو چی الله تعالیٰ له مونږ ځنی راضی او خوښ دی که نه دومره مال او اولاد به ئی مونږ ته ولی راکوو؟ کله چی الله له مونږ څخه خوښ وی نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویریږو ته چتی (بیکاره) مونږ له عذابه ډاروی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی بیشکه رب ځما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی او تنگوی ئی (پر هر هغه چا چی اراده وفرمائی) ولیکن اکثر خلق نه پوهیږی (چی دا استدراج دی).

تفسیر: یعنی د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالیٰ د خوښی یا د ناخوښی دلیل له سره نشی کیدی . آیا نه گورئ چی په دنیا کښی څومره بداخلاقان ـ شریران ـ دهریان او ملحدان مزی او چرچی کوی حال دا چی هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وائی. او ډیر متقیان ـ او مخلصان ـ د الله تعالیٰ نیک او خالص بندگان ظاهراً اوږی تږی بربند دی. نو معلوم شو چی دولت او افلاس ـ د رزق تزئید ـ یا تقلیل د هیچا د محبوب او مقبول توب عند الله دلیل نه دی. دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبنی دی چی پری یوائحی پاک الله پوهیږی مگر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږی.

ومن الدلیل علی القضاء وحکمه

بؤس اللبیب وطیب عیش الاحمق

د قضأ قدر پر حکم بوله دغه يو مثال
چي پوهان وي په جنجال ـ ناپوهان وي دير خوشال

وَمَآ اَمۡوَالُكُمۡ وَلَآ اَوۡلَادُكُمۡ بِالَّتِيۡ تُقَرِّبُكُمۡ عِنۡدَنَا زُلۡفٰٓى اِلَّا مَنۡ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

او نه دی دغه مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی داسی څيز (خصلت هغه خصلت) چه نژدی کوی تاسی په نزد زمونږ نژدی کول مګر (نژدی کوی له تاسی) هر هغه څوک چی ايمان راوړی او کړی ئی وی ښه (عملونه)

تفسير: يعنی د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالیٰ د قرب علامت دی لکه چی په پاس آيت کښی تير شو او نه د الله تعالیٰ د قرب حاصلولو سبب دی. بلکه بالعکس د کفارو په حق کښی د دغو شيانو تزئيد او تکثير د دوی د بعد او د لريوالی سبب ګرځی. هو! که مؤمنان خپل مال او دولت په خيريه ؤ امورو کښی ولګوی يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه ورکړی او ښه ئی اهل او صالح وپالی ـ نو دغسی مال او اولاد په يوه درجه د الله تعالیٰ د قرب وسيله ګرځی. په هر حال د الله تعالیٰ په دربار کښی د مال او د اولاد څه پوښتنه نه کيږی بلکه هلته محض د ايمان او د صالح عمل پوښتنه کيږی. **اللّٰهم ارزقناه و وفقنابه!**

فَاُولٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ الضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُوۡا وَهُمۡ فِى الۡغُرُفٰتِ اٰمِنُوۡنَ ﴿٣٧﴾

پس دغه (مؤمنان چی دی) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغه (نيکيو) چی کړی دی دوی او دوی به په مانيو (د جنت کښی مطمئن) مأمون وی (له هر آفته)

تفسير: يعنی پر يوه نيک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چه لری له هغه څخه به زيات بدل وررسيږی. اقلا لس چنده او که زيات وی تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالیٰ اراده وفرمائی له هغه څخه به هم هومره دير اجر او ثواب ورپه برخه کوی چی بيحده او بيحسابه وی ﴿وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنۡ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيۡمٌ﴾ (د البقرة ٣٦ رکوع) دلته له «ضعف» څخه مطلقاً زيادت مراد دی.

وَالَّذِيۡنَ يَسۡعَوۡنَ فِىۡۤ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيۡنَ اُولٰٓئِكَ فِى الۡعَذَابِ مُحۡضَرُوۡنَ ﴿٣٨﴾

او هغه کسان چې سعې کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو زمونږ په دی حال کښې چې عاجز کوونکی وی زمونږ (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کښې) حاضر کړی شوی به وی.

تفسیر: یعنی هغه بدبختان چه د الله تعالیٰ د آیتونو تردید کوی او پر هغو طعنی وهی او د خلقو مخ له هغوی څخنی اړوی او داسی دعوی کوی چه مونږ الله تعالیٰ او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو دوی تول به په عذاب اخته کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښې به حاضر کړی شی او هیڅ یو به له دوی څخنی د الله تعالیٰ له نیولو څخه نه خلاصیږی او نه به چیری تښتیدی شی.

قُلْ اِنَّ رَبِّیْ یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ یَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَیَقْدِرُ لَهٗ ؕ وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ شَیْءٍ فَهُوَ یُخْلِفُهٗ ۚ وَهُوَ خَیْرُ الرّٰزِقِیْنَ ﴿۳۹﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه رب زما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائی له بندګانو خپلو او تنګوی ئی ورته (چې اراده وفرمائی امتحاناً) او هر هغه څه چې لګوئ ئی تاسی (په لاره د الله کښې) له کوم شي څخه (ډیر وی که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوی د هغی او هم دغه (الله) خیر غوره د روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: دغه ئی مسلمانانو ته اورولی دی هغه وجوه چې تاسی ئی په خیریه و امورو کښې لګوئ د هغو د لګولو په وخت کښې له تنګسی او افلاس څخه مه ویریږئ. له صرف کولو څخنی ستاسی رزق نه کمیږی ـ هغه شی چه تاسی ته مقدر او مقرر دی هغه هرومرو (خامخا) دررسیږی ـ الله تعالیٰ په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شی د اعطاء اراده وفرمائی ورکوی ئی په هغه کښې ستاسی له صرفولو او نه صرفولو څخه هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) نه واقع کیږی. بلکه په خیریهوو امورو کښې د اموالو له لګولو څخه برکت په کښې لویږی، الله تعالیٰ د هغه عوض درکوی ـ اعم له دی چې د مال په صورت وی یا د قناعت یا د قلبی غناء په شکل وی. په آخرت کښې د هغه د بدل درسیدلو خو یو حتمی امر دی. الغرض د الله تعالیٰ په دربار کښې د هیڅ یو شی تقلیل او کمی نشته. مسلمانانو ته ښائی چې له الله تعالیٰ سره تل حسن‌الظن ولری او د الله تعالیٰ د مرضی په مقابل کښې د فقر او فاقی اندیښنه په زړه کښې رانه وړی **«ولا تخش من ذی العرش اقلالا»**

تنبیه: په آیت کښې ګواکی دی لوری ته هم اشاره کړی شوی ده هم هغسی چې په دنیا کښې د

فقر او غناء او تنګسی او ارتوالی له پلوه د خلقو احوال متفاوت دی په آخرت کښی به هم د ثوابونو او عذابونو د مراتبو په اعتبار هم داسی توپیر (فرق) او تفاوت موجود وی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی (الله) ټول به کړی دوی ګرد (ټول) بیا به فرمائی (الله) ملائکو ته آیا دا هغه ګمراهان دی چی خاص تاسی ته (بی له الله) ؤ (په دنیا کښی) چی عبادت به ئی کاوه؟.

تفسير: زیاتو مشرکانو به پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی، دیرو مشرکانو به د دغو پرښتو هیکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړی وو او هغو ته به ئی عبادت کاوه بلکه ځینو لیکلی دی چی د اصنامو عبادت ابتداء ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی. او (عمرو بن لحی) دغه قبیح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی په هر حال په قیامت کښی د کفارو د اورولو دپاره به له پرښتو څخه داسی سوال فرمائی آیا دغو خلقو به خاص تاسی ته عبادت کاوه؟ ښائی له دی نه به دا مطلب وی چی تاسی خو دوی ته څه نه وو ویلی؟ یا تاسی خو له دوی د دغه عبادت څخه نه ئی خوشال شوی؟ لکه چی له حضرت مسیح علیه السلام څخه به هم داسی سوال کیږی ﴿ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ جزء ۷ (المائدة د (۱٦) رکوع) ۱۱٦ آیت او جزء ۱۸ د فرقان د سورة په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښی راغلی دی ﴿ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ﴾

قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وبه وائی (پرښتی جواباً) پاکی ده تاته ته ئی مولیٰ (معبود) زمونږ بی له دوی نه (نه ده داسی چی دغه کفار وائی) بلکه وو دوی چی عبادت به ئی کاوه د پیریانو شیطانانو او زیاتره د دوی پر دغو (پیریانو شیاطینو باور کوونکی او) مؤمنان وو (نو مونږ به ئی خبری د دوی)

تفسير: یعنی عرض کوی یا الله! ستا ذات له دی نه پاک دی چی په کومه درجه څوک درسره شریک شی العیاذبالله مونږ به ولی داسی خبری کړو؟ یا له هسی واهیاتو حرکاتو څخه به خوښیږو؟ زمونږ رضاء خو ستا د رضاء تابع ده مونږ له دغو مجرمانو سره هیڅ علاقه او واسطه نه لرو. مونږ یواځی خاص ستا فرمان منونکی بندګان او مریان یو خو سره له دی دغو بد بختانو

کله زمونږ عبادت کاوه. دوی په حقیقت کښې زمونږ په نامه د شیاطینو په عبادت کښې مشغول وو ـ فی‌الحقیقت د دوی عقیدتمنی او اخلاص له شیاطینو سره اختصاص لری. شیاطین دوی خپل طرف ته کش کاږی او د ضلالت په لار ئی بالاستمرار بولی. دوی دائماً د شیاطینو په تعقیب روان دی. اګر که ظاهراً دوی د پرښتو یا د کوم ولی نوم اخلی مګر په واقع کښې پرته (علاوه) له شیطان څخه بل څوک دوی نه منی بلکه ځینی د دوی په علانیه سره د هم دغه شیطان په بندګی کښې لګیا دی. لکه چی پخوا له دی نه د «الانعام» د سورت (۱۲) رکوع زمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع په تفصیل سره لیکلی ده.

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط

(نو الله فرمائی) پس نن ورځ نه لری اختیار ځینی ستاسی (معبودان) دپاره د ځینو نورو (عابدانو) نه د نفعی او نه د ضرر.

تفسیر: یعنی نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتوانی واضحه شوه، چی هیڅ یو د یوی ذری په اندازه هیڅا ته څه ګټه (فائده) او تاوان نشی رسولی د دوی پر هغو معبودانو چی مغرور ؤ او هغوی ئی د خپلو ځانونو دپاره وسیله او شافع ګرځولی ؤ نن ورځ هغه معبودان له دوی څخه خپله بیزاری ښکاره کوی.

وَنَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذُوْقُوْا عَذَابَ النَّارِ الَّتِيْ كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالُوْا مَا هٰذَآ اِلَّا رَجُلٌ يُّرِيْدُ اَنْ يَّصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَآؤُكُمْ ج

او وبه وایو مونږ دپاره د هغو کافرانو چی ظلم ئی کړی دی وڅکئ تاسی عذاب د اور هغه چی وئ تاسی چی د دی (اور) تکذیب به مو کاوه (په دنیا کښی) او کله چی ولوستلی شی پر دوی آیتونه زمونږ په دی حال کښی چی واضح دی نو وائی نه دی دغه (محمد) مګر یو داسی سړی دی چی اراده لری د دی چی منع کړی تاسی له هغه شی څخه چی وو (داسی) چی عبادت به کاوه پلرونو ستاسی،

تفسير: دغسې به دوی د رسول کريم صلی الله عليه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ويل چې دغه سړی خو نه رسول او نه نبي دی او فقط هم دغومره مقصد لری چې مونږ زمونږ د پلرونو او نيکه گانو له هغه دود (رواج) او دستور او طريقې څخه جدا او بيل کړی چې له قديمه راهيسی مونږ ته پاتې دی او مونږ ئې حق گڼو او مونږ خپل دين او طريقې ته کش کوی او په دغه وسيله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وگرځوی. گواکې دی يواځې خپل حکومت او رياست غواړی (العياذ بالله).

وَقَالُوا مَا هٰذَآ اِلَّآ اِفْكٌ مُّفْتَرًى ؕ

او وائی دغه (منکران) چې نه دی دغه (قرآن) مگر يو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسير: يعنې دغه چيرې قرآن دی (العياذ بالله) بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه دی چې د هغه نسبت الله تعالیٰ ته کاوه شي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۴۳﴾

او وائی هغه (منکران د مکې) چې کافران شوی دی حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوت) ته کله چې راغی دوی ته نه دی دغه مگر خو دی سحر کوډی ښکاره

تفسير: يعنې دغه د نبوت دعوی چې د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوی ده يا د اسلام دين چې په خپل نزول سره ئې د ميره (خاوند) او ښځې او زوی او پلار په منځ کښې بيلتون او تفرقه اچولې ده يا قرآن چې د هغه له فوق العاده تأثيره د خلقو په زړونو کښې فوق العاده اثرات او انفعالات پيدا کيږی د صريح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسواء بل شی نه دی. (العياذ بالله).

وَمَآ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ كُتُبٍ يَّدْرُسُوْنَهَا وَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَّذِيْرٍ ؕ﴿۴۴﴾

حال دا چې نه دی ورکړی مونږ دوی ته له کتابونو (منزله ؤ څخه) چې لولی دوی هغه (کتابونه) او نه وو ليږلی مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ويروونکی (له جحيمه)

تفسير: يعني محض امي وو ـ نه كوم سماوي كتاب د دوى په لاس كښي وو ـ نه په دومره اوږد مدت كښي كوم نبي په دوى كښي مبعوث شوى وو. الله تعالیٰ په دوى كښي داسي عظيم‌الشان رسول مبعوث او داسي جليل القدر قرآن ئى ورولیږه چي دواړه ئى عديم النظير او بيمثاله دي. نو پر دوى لازم وو چي دوى به دغه نعمت غنيمت ګڼلى! او د الله تعالیٰ د دغه انعام او احسان به ئى زيات قدر كاوه! خصوصاً چي دوى به پخپله په خوا له دي نه داسي ويل «كه په مونږ كښي كوم نبي مبعوث شوى وى يا پر مونږ كوم آسماني كتاب نازليدى نو مونږ به هغه مانه او په اطاعت كښي به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت كاوه» اوس چي هغه مطلوب مقصود وررسيدلى دى نو دوى د هغه په مقابل كښي استكبار او انكار كوى. يا ئى دا مطلب چي مونږ دوى ته هيڅ يو كتاب او هادي داسي نه دى ليږلى چي د ده د تعليم او ښوونى څخه ئى مخالف كومه ښوونه او تعليم كړى وى نو بيا د كوم عقلي او نقلي دليل په اساس دغه خلق د رسول مخالفت كوى؟.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

او تكذيب كړى وو (د انبياؤ هم داسي) هغو كسانو چي په خوا ؤ له دوى حال دا چي نه دى رسيدلى (دغه كفار د مكى) لسمى برخى د هغه شى ته چي وركړى مو وو هغوى ته (له قوت او قدرت) پس تكذيب وكړ (هغو پخوانيو) د رسولانو زما، پس څرنګه ؤ انكار زما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعني هم هغسي اوږده عمرونه ـ جسماني قوتونه ـ مال ـ دولت عيش ـ عشرت چي هغوى ته وركړى شوى وو د هغه عشرالعشير هم تاسي ته نه دى دركړى شوى. نو هر كله چي هغوى له خپلو انبياؤ سره مخالفت او د هغوى تكذيب ته ودريدل ښه وګورئ چي د هغوى آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او د هغوى ګرد (تول) ساز او سامان څنګه ابته (خراب) او بيكاره پاتي شو؟ او د الله تعالیٰ منزله عذاب د يوى شيبى له مخى هم معطل نه شو او نه ئى چا مخه ونيوى شوه نو بيا تاسي پر څه مغرور او د څه دپاره دومره لوئى او ځان منمى (غرور) كوى؟ آيا په دى نه پوهيږئ چي له دغسي وړئ څخه هم داسي شرى اوبدلى كيږى؟ او كوچني سرى ته دغسي لويه خبره نه ده په كار.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ

تَتَفَكَّرُوْا ۗ مَا بِصَاحِبِكُمْ مِّنْ جِنَّةٍ ۗ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيْرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيْدٍ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده ! منکرینو ته) بیشکه هم دا خبره ده چه پند درکوم تاسی ته په یوی خبری سره چی ودریږئ تاسی خاص الله ته دوه دوه او یو یو بیا ښه فکر (او غور) وکړئ چه نشته په دغه ملګری ستاسی کښی هیڅ لیونتوب نه دی دغه (محمد) مګر ویروونکی دی تاسی ته په مخ کښی د عذاب سخت (د قیامت).

تفسیر: یعنی تعصب او عناد پریږدئ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودریږئ او څو څو تنه سره یو ځای شئ! او پخپلو منځو کښی سره مباحثه مرکه او مشوره او جرګه وکړئ! او یواځی له خپلو ځانونو سره هم بیل کینئ او ښه فکر ـ دقت او غور وکړئ! چه ستاسی دغه رفیق محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه له څلویښتو کلونو څخه ډیر ستاسی تر نظر لاندی حیات او ژوندون کوی او تاسی دغه د ګردو (تولو) حالاتو او له ذری ذری خصوصیاتو څخه ئی د طفولیت څخه تر کهولت پوری کامل خبردار یئ ـ او د ده پر امانت ـ دیانت ـ صداقت ـ عفاف او پوه تل ترتله قائلان یئ او ښه پوهیږئ چه دی هیڅکله په هیڅ یوه معامله کښی په نفسانیت ـ اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی ګرځیدلی نو آیا تاسی په واقعی ډول (طریقه) سره اوس داسی اتکل او ګمان پری کولی شئ چه دی (العیاذبالله) بی له کومو موجبه ؤ اسبابو یو ناڅاپه لیونی شوی دی؟ او بی سببه ئی ځینی خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولی دی؟ آیا کوم یو لیونی داسی د حکمت او مصلحت خبری کولی شی؟ یا کوم مجنون په دغه شان د خپل قوم خیر غواړی؟ او د دوی د دنیوی او اخروی فلاح او ترقی دغسی زورور دستورالعمل وروړاندی کولی شی؟ دی ستاسی د مستقبل له ډیرو مهلکو خطراتو او شدیدو آفاتو څخه خبروی څو مو ځانونو تری وژغورئ (وساتی)! او د نورو پخوانیو اقوامو تواریخ در آوروی ـ او په دلائلو او شواهدو سره تاسی ته د خیر او شر لاری دربښیی ـ چه دغه کارونه د هیڅ یوه لیونی له لاسه نه دی پوره بلکه دغه د هغو اولوالعزمو انبیاؤ له اعمالو څخه دی چی هغوی ته تل ترتله احمقانو او شریرانو د لیونیانو خطاب کاوه.

قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۗ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ ۚ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هر هغه څه چی وغوښتل ما له تاسی له اجرته (په

دغه انذار) پس هغه دی هم ستاسی وی. نه دی اجر زما مگر پر الله دی.

تفسیر: یعنی زه د خپل محنت او زیار(کوشش) څه صله له تاسی څخه نه غواړم که ستاسی په خیال کښې داسی راغلی وی چه زه به له تاسی څخنی څه معاوضه غواړم نو هغه ټول تاسی له خپله ځانه سره وساتئ! بیخی هغه ته څه ضرورت نه لرم. زما صله خو د الله تعالیٰ په دربار کښې ده. هغه شی چه زه ئی له تاسی څخه غواړم یعنی ایمان او اسلام هغه یواځی ستاسی د فائدی او گټی دپاره دی. له دی نه په دغه دعوت او تبلیغ کښې زما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿٤٧﴾

او هم دغه (الله) پر هر شی باندی ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعنی زما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالیٰ ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ إِنَّ رَبِّيْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿٤٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه رب زما ویشتل کوی (رالیږی) حق (دین) ښه خبردار دی پر ټولو پټو اشیاؤ هم.

تفسیر: یعنی له پاسه وحی نازلیږی ـ او د دین باران اوری دغه موقع ویریا له له لاسه مه ورکوئ! او تری ښه گټه (نفعه) او فائده واخلئ! په هغه زور او قوت سره چه پاک الله د باطل په سر ویشتل کوی او لری ئی غورځوی له هغه څخه اندازه وکړئ چه وروسته له دی نه به باطل چیری ودریدی شی؟ ضرور دی چه باطل محو او په سوړو کښې ننوځی او په ټولو آفاقو کښې به د حق دین غږ دیر پورته شی. هغه علام الغیوب پخپل علم او پوهی سره موافق په دیر مناسب وخت او عین الموقع کښې د باطل د سر د تکولو او لتاړولو دپاره حق نازل کړ ـ ﴿ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ﴾

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴿٤٩﴾

ووایه ای محمده! دوی ته) راغی حق (قرآن ـ اسلام) او نشی پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شی) او نه ئی بیا له سره ژوندی راپاخولی شی.

تفسیر: یعنی حق دین راورسید هغه زور او قوت له سره منع کیدونکی نه دی او حتماً او جزماً غالب او مظفریږی او باطل لاندی او ښکته کوی. دروغ کله د رښتیا په مقابل کښی چلیدی شی؟ او باطل څرنګه د حق په مقابل کښی راتلی شی؟ هغه اوس نه د دریدلو قوت او توان لری او نه د تښتیدلو او داسی ئی وګنړۍ چی لکه له منځه ورک او تری تم شوی وی. دغه د «جاء الحق» آیت د معظمی مکی د فتحی په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارکه ژبه جاری وو.

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَآ أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي ۖ وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِيٓ إِلَيَّ رَبِّيٓ ۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری وښوئیدم زه (له سمی لاری په زعم ستاسی) پس بیشکه هم دا خبره ده چه وبه ښوئیږم په (ضرر د) ځان خپل (او زما نقص دی) او که سمه لاره می ومونده نو په سبب د دی به وی چه وحی کوی ماته رب زما بیشکه هم هغه (الله) ښه اوریدونکی دی ډیر رانژدی دی.

تفسیر: یعنی که ما دغه نوی دود (رواج) او دستور له خپله ځانه درولی وی نو تر څو ورځو پوری به وچلیږی؟ په دغه کښی بالاخر ماته نقصان راپیښیږی ـ دنیوی بغض او عداوت به ځان ته ګتم ـ خواری ـ زحمت ـ او ذلت به پر ځان اخلم اخروی رسوائی به پر ځان ګالم (برداشت کوم) (العیاذ بالله) لیکن که زه پر سمه لاره یم لکه چه په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان یم نو ښه وپوهیږئ چه دغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ تائید او امداد ـ او د آسمانی وحی مرسته (مدد) ـ برکت او هدایت دی چه هیڅکله او هیچیری به زما ملګرتوب نه خوشی کوی او تل ترتله به له ما سره وی. زما پاک الله هر شی اوری، او هغه بیخی رانژدی دی. هغه به همیشه له ما سره الطاف او امداد فرمائی او خپل دغه پیغام هرومرو (خامخا) ګردی (ټولی) دنیا ته رسوی او پر ټولو مخلوقاتو ئی ظاهر او څرګندوی (ښکاره وی) اعم له دی نه چه تاسو ئی ومنئ او که ئی ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

او که ووینی ته کله چه وویریږی دوی (عندالنزع) پس نه به خلاصیږی په تیښته (له عذابه زمونږ) او وبه نیول شی دوی له ځایه نژدی (له ځمکی قبر ته یا له موقفه اور ته).

تفسير: یعني کفار خو دلته خپله لوئی، تکبر او غرور ښکار کوی مگر هغه وقت به د لیدلو وړ (لائق) او قابل وی چه دغه خلق د محشر ویروونکی مناظر او لړزوونکی مظاهر وگوری او سخت وویریږی او د تښتیدلو په فکر کښی ولویږی، مگر د تیښتی لوری تری ورک وی او هیچری به ونشی خوځیدلی ـ کله چه د دوی د نیولو او په اور کښی د غورځولو حکم صادر شی نو دوی بی له لټولو او دغی خوا او هغی خوا کتلو څخه سم د لاسه هم هغلته پیدا کیږی بلکه په نهایت آسانی سره علیالفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نیولی کیږی او د خپلو اعمالو په سزا (هیداد) اخته کیږی.

وَّقَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ﴿۵۲﴾

او وبه وائی (دا کفار) ایمان مو راوړی دی پر دغه (الله) او له کومه به وی دوی ته نیول (د ایمان یا بیرته گرځیدل دنیا ته) له ځایه لری (چه آخرت دی).

تفسير: یعني په دغه وخت کښی به وائی چه اوس مو باور د رسول الله پر خبرو راغی ـ او اوس ایمان راوړو حال دا چه د اوس ایمان به څرنگه وی؟ هغه وخت او موقع ډیره لری لاړه چه ایمان راوړل به مفید او نافع او د نجات وسیله واقع کیده ـ اوس د دوی لاس تر دومره لری ځای پوری چیری رسیدی شی؟ چه له هغه ځایه د خپل ځان دپاره ایمان راوړی ـ مطلب ئی دا دی چه مقبول او منجی ایمان هغه دی چه پخوا له مرگه په هم دغی دنیا کښی د انسان په برخه شی. په اخرت کښی کله چی گرد (تول) احوال گرد (تول) سری پخپلو سترگو سره گوری نو هلته گرد (تول) متیقن کیږی. نو هلته به د ایمان راوړلو څه فائده وی؟

وَقَدْ كَفَرُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْذِفُوْنَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ﴿۵۳﴾

او په تحقیق کافران شوی وو په الله پخوا له دی نه (په دنیا کښی) او ویشتل به کول دوی په غیب له ځایه لری (د حق ـ صدق او د صواب پر امورو د معاد).

تفسير: یعني پخوا له دی نه چه د ایمان راوړلو وخت وو تاسی پر کفر او انکار ټینگ ولاړ وئ او هم داسی په خپل خیال او اټکل سره مو ښې، ویشتلی د دنیا په ژوندون کښی به مو تل بی تحقیقه خبری کولی ـ او رښتیا او محققی خبری به مو هیڅ نه منلی اوس د افسوس او ارمان

ځخه هیڅ شی په لاس نه درځی.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدائی) به واچولی شی په منځ د دوی او په منځ د هغه شی چه ارمان ئی کوی دوی (لکه ایمان او اعاده الی الدنیا).

تفسیر: یعنی دهغو شیانو په نسبت چه دوی ئی هیله او ارمان لری مثلاً مقبول ایمان یا نجات یا د دنیا په لوری بیرته ورتگ ـ دنیوی لذائذ، عیش او آرام د دغو شیانو او د کفارو په منځ کښی به سخت سد او مانع وی چه د هغه لامله (له وجی) به دوی له سره تر هغه پوری نشی رسیدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴿٥٤﴾

لکه چه کړی شوی وو (دا کار) له سیالانو د دوی سره پخوا له دی نه، بیشکه هغوی وو په داسی شک کښی چه ډیر تردد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسیر: یعنی ړومبی له دی نه له هغو مخلوقاتو سره چی د هم دوی په وضعیت او هیئت تیر شوی دی کومه معامله چی کړی شوی ده له دوی سره هم هغه معامله وکړه شوه ځکه چی هغو خلقو به هم داسی مهملی او بی ځایه شبهی کولی او په داسی بی‌موردو شکوکو او تردیداتو کښی اخته وو چی دوی ئی له سره مطمئن او په آرام نه وو پری ایښی.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالیٰ ومنه و کرمه وله الحمد.

سورة فاطر مكية وهی خمس و اربعون آية وخمس ركوعات رقمها (٣٥)
تسلسلهاحسب النزول (٤٣) نزلت بعد سورة الفرقان
د فاطر سورت مکی دی (٤٥) آیتونه او (٥) رکوع لری په تلاوت کښی (٣٥)
او په نزول کښی (٤٣) سورت دی ـ وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

توله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته دی چی بی له نمونی څخه پیدا کوونکی دی د آسمانونو او د ځمکی

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ئی ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه ـ حال دا چه له پخوا څخه د دغو علویاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه ؤ موجود.

جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا

ګرځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسیر: یعنی ځینی پرښتی انبیاؤ ته د الله تعالیٰ پیغام رسوی او ځینی نوری د نورو جسمانی او روحانی نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو مامورانی دی. ﴿ فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ﴾

اُولِيْٓ اَجْنِحَةٍ مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ

(هسی ملائکی) چی خاوندانی د وزرو (متو) دوو دوو او دریو دریو او څلورو څلورو دی

تفسیر: یعنی د ځینو پرښتو دوه دوه متی (یا وزرونه) او د ځینو دری دری او د ځینو څلور وی. د دغو متو او وزرو کیفیت یواځی پاک الله ته معلوم دی یا هر هغه څوک چی لیدلی ئی وی څه رابنوولی شی.

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

زیاتوی (الله) په پیدایښت کښې هومره چې اراده وفرمائی (د هغو) بیشکه چې الله پر هر شی باندی (چې اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی دغسی تزئید او تخلیق دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په هر مخلوق کښې هر هغه عضو او صفت چې اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره زیاتوی پرښتو ته دوه دوه یا دری دری یا څلور څلور متی (وزرونه) هم هغه ورپیدا کړی دی که اراده وفرمائی نو ځینو پرښتو ته له څلورو څخنی زیات هم ورکوی. لکه چې په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت جبریل علیه السلام شپږ سوه متونه یا وزورنه لری او له ﴿ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا ﴾ څخه داسی ونه ګڼله شی چه ګوندی الله تعالیٰ دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتیاج لری! پاک الله دغسی وسائطو ته بیخی څه اړتیا (احتیاج) او ضرورت نه لری او بالذات دی پر هر څیز باندی ښه قادر او مقتدر دی. ولی محض د حکمت او مصلحت دپاره ئی د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کړی ده.

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۖ

هر هغه شی چې پرانیځی الله دپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هیڅوک بندوونکی د هغه،

تفسیر: رحمت جسمانی وی لکه باران روزی او نور ـ یا روحانی وی لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو الغرض هر کله چه الله تعالیٰ پر خلقو د خپل رحمت ورونه وپرانیځی نو څوک ئی ترلی شی؟.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

او هر هغه شی چې بند کړی (له عطاء خپلی) پس نشته لیږونکی د هغه (هیڅوک) پس له بندولو د الله او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شی د کولو او په وجود راوړلو اراده چې

وفرمائی علی‌الفور ئی کوی او داسی قوی مقتدر ـ غالب او زبردست ذات دی چی هیڅوک د ده د ارادی مخه نشی نیولی.

یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ اذْکُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَیْکُمْ ؕ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَیْرُ اللّٰهِ یَرْزُقُکُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ز فَاَنّٰی تُؤْفَکُوْنَ ﴿۳﴾

ای خلقو! یاد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسی (چی حیات او روزی او نور ئی درکړی دی) آیا شته بل کوم پیدا کوونکی بی له الله (بلکه نشته) هم دغه (الله) روزی دررسوی تاسی ته له (طرفه) د اسمانه (په سبب د باران) او(له محصولاتو د) ځمکی (په سبب د زرغونولو) نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دی دی پس له کوم جهته ګرځولی کیږئ (له توحیده شرک ته).

تفسیر: یعنی تاسی دغه ټول سره منئ چی پیدا کول او د روزی د وسائلو او اسبابو برابرول ژوندی ساتل او نور ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی نو بیا د معبودیت استحقاق بل شی ته له کومه پیدا شو؟ هر هغه ذات چه حقیقی خالق او رازق دی واقعی معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَاِنْ یُّکَذِّبُوْکَ فَقَدْ کُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِکَ ؕ وَاِلَی اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۴﴾

او که دروغجن وشمیری (دغه کفار ای محمده!) تا پس په تحقیق دروغجن شمیرلی شوی وو ډیر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو) او خاص الله ته بیرته ګرځولی شی ټول کارونه (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی سره له دومره پوهولو او د حجت د تمامولو بیا هم دغه خلق تاسی دروغجنوی . نو تاسی په دغه سره مه غمجن کیږئ! ځکه له نورو پخوانیو انبیاؤ سره هم داسی رویه او سلوک کړی شوی دی. دا کومه نوی خبره نه ده متعصبنیو او معاندینو هیڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخیستی. د دغسی خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ! کله چه دوی په آخرت کښی الله تعالیٰ ته بوتلل شی نو الله تعالیٰ به د دغو ګردو (ټولو) جګړو فیصله صادروی.

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمۡ بِاللّٰهِ الۡغَرُوۡرُ ۝۵ اِنَّ الشَّيۡطٰنَ لَكُمۡ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوۡهُ عَدُوًّا ؕ اِنَّمَا يَدۡعُوۡا حِزۡبَهٗ لِيَكُوۡنُوۡا مِنۡ اَصۡحٰبِ السَّعِيۡرِ ؕ ۝۶

ای خلقو بیشکه وعده د الله حقه ده (چه قیامت حساب کتاب جزا شته) پس خبردار چی نه دی کړی غره نه دی تیر باسی تاسی دغه ژوندون لږ خسیس او نه دی غره کړی (تیر باسی) تاسی په (کرم د) الله غره کوونکی (شیطان) بیشکه چی شیطان تاسی ته دښمن دی پس تاسی هم ونیسئ دی (خپل) دښمن بیشکه هم دا خبره ده چه بولی شیطان ډله خپله (ځای د هلاک ته) دپاره د دی چی شی دوی له ملګرو د دوزخ (په آخرت کښی).

تفسير: یعنی قیامت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی. او علی الیقین تول مخلوقات د پاک الله په مخ کښی حاضریدونکی دی د دغی دنیا پر عیش او نشاط ـ عشرت ـ راحت میلو او چرچو ـ باغ او بهار ډیر مه مغروریږئ! او مه پری غولیږئ! او د دغه مشهور دغاباز شیطان په چلونو او فریبونو مه تیروځئ! ځکه چی دی ستاسی ازلی دښمن دی او له سره تاسی ته کومه مفیده مشوره نه درکوی او دی تل په هم دغه کوښښ او زیار(محنت) کښی دی چی تاسی هم له خپله ځانه سره په دوزخ کښی وغورځوی. راز راز (قسم قسم) خبری اتری درجوړوی څو تاسی د الله او د آخرت له جانبه غافل کړی. نو پر تاسی لازم دی چی دغه دښمن خپل دښمن وګڼئ! او د ده خبرو ته غوږ مه ږدئ! او دغه خبره ورثابته او جوته کړئ چی مونږ له سره ستا په خبرو او لمسولو نه تیروځو او نه ستا د مکاری په جال کښی راتلی شو. او په دغه باندی ډیر ښه پوهیږو چی ته د دوستی په لباس کښی له مونږ سره دښمنی کوی.

اَلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَهُمۡ عَذَابٌ شَدِيۡدٌ ؕ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمۡ مَّغۡفِرَةٌ وَّاَجۡرٌ كَبِيۡرٌ ۝۷ اَفَمَنۡ زُيِّنَ لَهٗ سُوۡٓءُ عَمَلِهٖ فَرَاٰهُ حَسَنًا ؕ فَاِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنۡ يَّشَآءُ وَيَهۡدِيۡ مَنۡ يَّشَآءُ ۖ فَلَا تَذۡهَبۡ نَفۡسُكَ عَلَيۡهِمۡ حَسَرٰتٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيۡمٌۢ بِمَا يَصۡنَعُوۡنَ ۝۸

هغه کسان چې کافران شوی دی شته دوی ته عذاب سخت او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی (او له شیطانه ئې مخالفت کړی دی) او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته دوی ته مغفرت ښښنه او اجر ډیر لوی. آیا پس هغه څوک چې ښائسته کړی شوی وی ده ته بد عمل د ده پس وینی ئې دی ښائسته پس بیشکه چې الله گمراه کوی هر هغه څوک چې اراده وفرمائی (د گمراهی ئې) او سمه صافه لاره ښیی هر هغه چاته چې اراده وفرمائی (د هدایت ئې) پس نه دی ځی (نه دی هلاکیږی) نفس ستا په (گمراهی) د دوی له جهته د افسوسه بیشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوی ئې دوی (نو جزاء به ورکړی دوی ته).

تفسیر: یعنی شیطان چې د هر چا په سترگو کښې خراب کار ښه ورځرگند (ښکاره) کړی آیا دغه سړی له هغه چاسره برابر کیدی شی چې د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کښې فرق او تمیز کولی شی! نیکی نیکه بولی - او بدی بده گڼی - کله چې دوی دواړه سره نشی برابریدی نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنگه برابر کیدی شی؟ او داسی خیال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترگو پر بدو څنگه د ښو گمان وکړی. د الله تعالیٰ اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوءالاستعداد او سوءالاختیار په بناء په گمراهی او ضلالت تللی ده د هغه عقل به هم هغسی منقلب او په بل مخ اوړی او هر چاته چې د ده د حسن‌الاستعداد او حسن‌الاختیار د سببه سمه صافه لاره ښیی نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دی پوره چې دی له سمی لاری څخه بی لاری کړی یا چټی (بیکاره) خبری او نامناسبه ښوونه ورته وکړی. په هر حال هغه سړی چې په شیطانی اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وائی او په زهرو باندی د تریاقو گمان کوی د ده په نسبت داسی توقع نشی کیدی چې گوندی دی به پر سمه صافه لاره راشی کله چې دغسی نشی کیدی او د هدایت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالیٰ د مشیت او حکمت تابع ده نو تاسی د دغو معاندینو په غم او اندیښنه کښې خپل ځان مه ویلی کوئ! او مه په دوی پسی کړیږئ! او مه د دغی خبری حسرت او ارمان کوئ چې دغه بدبختان ولی پر خپلو منافعو او زیانونو نه پوهیږی؟ او ولی حقه خبره نه منی؟ آیا تاسی غواړئ چې په دوی پسی خپل ځان او روح له لاسه وباسئ؟ تاسی د دوی دغه قصه یوی خوا ته پریږدئ! الله تعالیٰ ته د دوی گرد (ټول) اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دی او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوی او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروی تاسی مه خفه او مه غمجن کیږئ!

وَاللّٰهُ الَّذِیْٓ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰی بَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَحْیَیْنَا بِهِ الْاَرْضَ

بَعۡدَ مَوۡتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ ﴿٩﴾

او الله هغه (مطلق قادر) دی چی لیږلی ئی دی بادونه پس راپورته کوی (بادونه) وریځی پس راکاږو مونږ دغه وریځی هغه کلی (ځمکی) مړی (وچی کلکی بی وښو) ته پس ژوندی کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالی (وچوالی) د هغی هم داسی به وی حال د بیا ژوندی پورته کیدلو هم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په حکم د هواؤ په وسیله وریځی پورته شوی او په هغی سیمی رقبه کښی چی مړه وچه کلکه پرته وه یعنی هیڅ واښه ، کښت (فصل) او شینکی په کښی نه ؤ ـ او له اتو خواؤ ئی دوړی او غبار پورته ؤ. د باران د اوبو له سببه په کښی ساه ولویده. هم داسی وګڼئ چی الله تعالیٰ به تاسی هم وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅوی. په روایاتو کښی راغلی دی « څه وخت چی الله تعالیٰ د مړیو د بیا ژوندی راپاڅولو اراده وفرمائی نو له ماتحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروی چی د دغه باران په اوبو سره به تول مړی داسی ژوندی راپاڅیږی لکه چی د پسرلی د معمولی باران په اثر پټنګان او نور مچان او خوځندی د ځمکی له سوریو څخه ووځی ښائی چی مزید تفصیلات ئی په روایاتو کښی ولیدل شی.

مَن كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا ۚ

هر هغه څوک چی وی چی اراده لری د عزت پس خاص الله ته دی عزت تول

تفسیر: یعنی کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو دپاره نیولی ؤ چی ګوندی د دغو معبودانو د الله تعالیٰ په دربار کښی ډیر عزت او پت وی ﴿ وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴾ ۱۶ جزء د مریم ۵ رکوع ۸۱ آیت او ډیرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی ؤ او له کفارو سره ئی خپله دوستی او خپلوی تینګه کړی وه څو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزت شی ﴿ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴾ جزء ۵ د نساء (۲۰) رکوع ۱۳۹آیت نو دغه قسم خلقو ته ئی دغه وروښودل چی هر هغه انسان چی د دنیا او آخرت عزت غواړی ښائی چی دغه عزت له الله تعالیٰ څخه وغواړی چی مطلق عزیز هم دی دی. او د الله تعالیٰ له اطاعت او یادولو څخه اصلی پت او عزت میسر کیږی. د ګردو (تولو) اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی. هر هغه څوک چی عزت مومی یا ئی موندلی دی د هم دغه الله له خزائنو څخه ورته رسیدلی دی یا به وررسیږی.

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

خاص هم دغه (الله) ته پورته خیژی خبری پاکی (یعنی مقام د قبول او رضاء د ده ته)

تفسیر: یعنی پاکیزه کلام ذکر الله، دعاء، تلاوةالقرآن، د علم او نصیحت خبری دی چی دغه گرد (تول) شیان د رب العزت دربار ته ورخیژی ـ او د قبول او اعتناء عزت حاصلوی.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ط

او عمل صالح نیک پورته کوی. دغه (خپل عامل او عزتمن کوی ئی)

تفسیر: د پاکیزهؤ کلامو (ذکر الله) او نورو ذاتی اقتضاء هم دا ده چی پاس خیژی. له هغه سره که نور صالحه اعمال وی نو د هغه په طفیل او وسیله هغوی هم پاس ورخیژی ـ او هغه ته زیات قوت ـ نشاط او تازگی ـ رفعت او عظمت ښښی. ښه کلام ته بی له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصلیږی. ځینی مفسرین د ﴿ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوی او داسی معنی تری اخلی چی ښه کلام ښه کار لوړ (اوچت) او پورته کوی. دغه هم درست دی چی ځینو خلقو د (رفع) ضمیر د الله تعالیٰ په لوری اړولی دی یعنی الله تعالیٰ صالحه اعمال لوړوی (اوچتوی) او د قبول تر معراج پوری ئی رسوی. په هر حال غرض دا دی چی ښه کار او ښی خبری دواړه علو او رفعت غوښتونکی دی لهٰذا هر هغه سړی چی د الله تعالیٰ د عزت طالب وی دغه عزت او رفعت دی د دی په وسیله حاصل کړی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی عزت د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی. ستاسی ذکر او ښه کار پاس خیژی، کله چی خپل حد ته ورسیږی نو هلته پر بدی پوره غلبه حاصلوی. کفر به دفع کیږی او اسلام به معزز شی » او د مکارانو گردی (تولی) حیلی او پلمی (تدبیرونه) به عبث او بیکاره کیږی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾

او هغه کسان چی جوړوی (تاته د قتل ـ حبس ـ نفی) مکرونه ناکاره شته دوی ته عذاب ډیر سخت او مکر فریب د دغو (قریشو چی دی ستا په باب کښی) هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چی بد تدابیر جوړوی او د حق په خلاف تل په حیلو او پلمو

(تدبیرونو) جوړولو کښې مشغول او لګیا وی بالاخر ناکامه کیږی ـ او ضرور تاوان مومی. وګورئ قریشو په «دارالندوة» کښې سره جرګه او پر دغی خبری ئی تړون وکړ «ښائی چی رسول الله دی یا ووژلی شی ـ یا دی بندی کړی شی ـ یا دی له ملکه د باندی وشړلی شی» د دغی فیصلی نتیجه داسی شوه چی د «بدر» د غزوی په وخت کښی هم دغه خلق له خپله وطنه د باندی وویستل شول ـ او هم دوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول او د «بدر» په قلیب او کوهی کښی د تل دپاره قید کړل شول.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثٰى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهٖ ۚ

او الله پیدا کړی ئی تاسی (یعنی اول ځلی نیکه د تاسی) له خاورو بیا (تاسی اولاده ئی پیدا کړی) له څاڅکی (د منی) بیا ئی وګرځولی تاسی جوړی جوړی (ښځه او میره (خاوند) دپاره د توالد او تناسل) او نه اخلی حمل هیڅ ښځه او نه ږدی (حمل هیڅ ښځه) مګر په علم د الله سره

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام ئی له خاورو څخه او بیا د هغه نوره اولاده ئی د اوبو له یوه څاڅکی څخه پیدا کړه ـ بیا له نارینه او ښځی څخه ئی جوړه پیدا کړه چی له هغو څخه انسانی نسل منتشر او خوریږی. په دغه ضمن کښی د حمل د استقرار له وخته د ووړکی د پیدا کیدلو تر وخته هغه اطوار او ادوار چی تیریږی پر هغو ګردو (تولو) باندی الله تعالیٰ عالم دی او هغه داسی پټ او مخفی اعمال دی چی مور او پلار هم پری نه دی خبر چی دننه څه صور، اعمال او تحولات پیښیږی.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖٓ إِلَّا فِي كِتٰبٍ ۚ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿۱۱﴾

او نشي اوږديدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوی او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمر) شخصه (يا له عمره د بل معمر شخصه يعني تزئيد او تنقيص د عمر نه دی) مگر په کتاب (د لوح محفوظ کښې ليکلی دی) بيشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډير آسان دی.

تفسير: يعني د هر چا چې هر قدر عمر وی هغه په «لوح محفوظ» کښې ليکلی شوی دی او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږديدلو يا د لنډيدلو دی يا دا چې کوم يو به خپل طبيعي عمر ته رسيږی؟ او کوم يو به نه رسيږی؟ دغه ټول د الله تعالیٰ په محيط علم کښې موجود دی او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندی احاطه لرل هيڅ اشکال نه لری او الله تعالیٰ ته د گردو (ټولو) «**ماکان ومايکون**» جزئي ـ کلي ـ او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الی‌ماشاءالله پوری حاصل معلوم او ښکاره دی نه ښائی چه د الله تعالیٰ علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي. حضرت شاه رحمة الله عليه ليکی «هر کار الله تعالیٰ ته ډير آسان وی لکه د انسان پيدايښت» او رسونه ئی خپل مقدر عمر ته او هم داسی وگڼی د اسلام تدريجي پرمختگ او ارتقاء او بالاخر د کفر مقهور او مغلوبيدل».

(او بل له قدرته د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه و اعظم برهانه دغه دی)

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

او نه برابريږی سره هغه دواړه بحرونه سيندونه دا يو خوږ دی تنده لری کوونکی خوندوری ښی هضميدونکی ښی تيريدونکی اوبه د ده او دا بل تريو دی تريخ او له هر يوه له دغو (دواړو بحرونو سيندونو څخه) خوری تاسی غوښی تازه (د مهی) او راوباسئ (له دغه ترخه سينده) گانه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندی (او اغوندوی ښځو خپلو ته)

تفسير: له پاسه د توحيد د دلائلو او د قدرت د شواهدو بيان ادامه لری چه په دغه ضمن کښی يوه لطيفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم کيږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعني کفر او اسلام سره برابر نه دی الله تعالیٰ کفر مغلوبوی اگر که تاسی ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسيږی له مسلمانانو ځنی دين قوت او غلبه مومی او له کفارو ځنی جزيه او خراج حاصلوی. غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سيندونو څخه وځی يعني مهی (کب) مگر گانه

(زیور) مرغلری ـ مرجان او جواهر علی‌الاکثر له ترخه (تریو) سیند څخه ایستل کیږی.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑫

او (تل) وینی ته بیړی (او جهازونه) په دغه (بحرسیند) کښی تلونکی څیروونکی (د اوبو) دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی له فضله د الله (په تجارت کښی) او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګری د جهازونو په وسیله کیږی. له هغه څخه کوم منافع چی حاصلیږی هم دغه د پاک الله فضل او مهربانی ده. پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دی چه د دغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړی!.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ط

ننباسی (الله) شپه په ورځ کښی او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښی او مسخر په کار کښی ئی لګولی دی لمر او سپوږمی چی هر یو بهیږی (روان دی) تر یوی نیټی په نامه کړی شوی (چی ورځ د قیامت ده)

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د شپی او ورځی په شان کله کفر غلبه مومی او کله اسلام او د لمر او سپوږمی په شان د هر یوه څیز دپاره یو مدت ټاکلی (مقرر) شوی دی چه په هغه کښی څه ډیل او ځند (تاخیر) وړاندی وروسته نه کیږی. او د حق واضحه او ښکاره غلبه به پخپل ټاکلی (مقرر کړی) وخت کښی کیږی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ط وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ⑬

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص هم ده ته دی

ملک باچاهی او هغه (بتان) چې بولی ئی تاسی (ای مشرکانو او عبادت ئی کوی) بی له دغه (الله) نه دی مالکان دوی د نری پردی (چې په زړی) د خرماؤ (کښې پرته وی).

تفسیر: یعنی د هغه لوی ذات صفات چې پاس بیان شول هم هغه فی‌الحقیقت ستاسی حق الله دی. او د ټولو علویاتو او سفلیاتو ـ خالق ـ مالک ـ الله دی. هغه شیان چې ستاسی له خوا معبودان درولی شوی دی او تاسو ئی بولی او عبادت ورته کوی د هغو خوارانو باچاهی او خپلواکی چیری بلکه دوی د هغی نری پردی په اندازه هم د یوه څیز مالکان نه دی چه د کجورو (خرماؤ) په زړیو پوری نښتی وی.

إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ

که وبولئ تاسی (ای منکرانو) دغه بتان نه آوری (دغه بتان) بلنه ستاسی او که (بالفرض) وائی وری دوی نو نه به شی درکولی جواب ستاسی (ځکه چې ژبه نه لری) او په ورځ د قیامت به منکران شی دوی په شریک کولو ستاسی (باندی دوی لره سره له الله نه)

تفسیر: یعنی له هغو معبودانو څخه چې تاسی مرسته (مدد) او امداد غواړی او هغه خپلو ځانونو ته وسیله ګڼی دوی ستاسی غږ او بلنه نه اوری ـ او که تاسی ته څه توجه هم وکړی هغه ستاسی په کار نشی درتلی ـ او په درد مو نه خوری بلکه د قیامت په ورځ به دوی ستاسی د دغه شرک څخه په علانیه ډول (طریقه) د خپل تنفر او بیزاری اعلان کوی او د امداد او کومک په ځای به تاسی ته دښمنان ثابت شی.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

او خبر به نه کړی تا (له حقیقت د دی کار هیڅ خبرؤنکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخنی پر ټولو احوالاتو باندی بل څوک ښه علیم او خبردار دی؟ هم دغه علیم او خبیر الله تعالیٰ فرمائی چې دغه شرکاء بیخی چتی (بیکاره) او غلط دی ـ او له سره

ستاسي په كار نه درځي دغسي سمي صافي ثابتي پخي او جوتي خبري بي له الله تعالىٰ نه ـ بل څوک تاسي ته کولی شي؟ او ښولی شي؟.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ أَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

اى خلقو تاسى فقيران محتاجان يئ الله ته، او الله هم دى دى غنى بى پروا ښه حمد ثناء ويلى شوى،

تفسير: يعني تول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته اړ (مجبور) او محتاج دى او الله جل جلاله هيچا ته او هيڅ شي ته اړ (مجبور) او محتاج نه دى ځکه چه ګرد (تول) محاسن ـ محامد او صفات د ده په محمود او ذى الجود وجود کښي مجموع او موجود دى نو هم دغه الله جل جلاله د بلنى او دعاء وړ (مستحق) او لايق دى او د امداد او استعانت څښتن (مالک) او مستحق دى چي د خپلو بندګانو هر راز (قسم) دعاء او سؤال اوري او په خوښي سره ئي مستجابوي او که څوک د ده لوى دربار ته خپل عجز ـ نياز او افتقار نه وړاندى کوى په قهريږي

الله يغضب ان تركت سؤاله
وبنى آدم حين يسأل يغضب

له خالقه که ونه غواړى په قهر شي
له مخلوقه چي وغواړى دوى په قهر شي

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾

که اراده وفرمائى (الله) د بيولو ستاسى (په هلاک سره نو بو به موځى) او را به ولى نور مخلوق نوى (بدل د تاسى) او نه دى دغه (شړل ستاسى او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسير: يعني که تاسو ئي منئ يا ئي نه منئ الله تعالىٰ داسي مطلق قادر دى چه تاسي ګرد (تول) له منځه ورک کړى او خپل بل مخلوق ستاسي په ځاى ودان او ودروى چه من كل الوجوه الله تعالىٰ ته داسي مطيع تابع او حکم منونکى وى لکه چي په آسمانونو کښي پرښتي د ده خالصي او مخلصي بندګاني دى او داسي کول پاک الله ته دير سهل او آسان دى. ليکن د الله د حکمت اقتضاء داسي ده چي په ځمکه کښي دغه ګردى (تولى) سلسلى ښائي چي قائمي او جارى وى او په پاى (آخر) کښي هر يو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزا او بدل ومومى. څو په

دغه ترتیب سره د الله تعالیٰ د ټولو صفاتو ظهور په عمل راشی.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ

او نه اخلی (هیڅ نفس عاصی) بار د ګناه د بل نفس او که راوبولی درونډ باری (بل څوک) بار د ګناهونو خپلو ته وابه نه خیستی شی له هغه څخه هیڅ څیز او اګر که وی (دغه بللی شوی) خاوند د خپلوی هم،

تفسیر: یعنی هیڅوک به خپل د خپلوانو، عزیزانو او اقاربو بار پخپل سر وانخلی او نه به یو د بل د ګناه له پیټی څخه لږ څه کم کړی او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه ګټه (نفع) او فائده وررسیږی اګر که ئی ډیر نژدی خپلوان هم وی. ګرد (ټول) خلق به نفسی! نفسی!! وائی هلته یوائی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره کار چلیږی او بس!.

إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ

بیشکه هم دا خبره ده چی ویروی ته هغه کسان چی ویریږی له ربه خپله په غیبو سره او قائموی (سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ

تفسیر: یعنی ستاسی له ویرولو څخه هم هغه سړی خپله رویه ښه کوی - او نفع تری آخلی چی له الله تعالیٰ څخه بالغیب ویریږی - او د ده له ویری څخه تل په عبادت کښی لګیا وی - د هر چا په زړه کښی چی د الله تعالیٰ خوف او ویره بیخی نه وی - نو هغه کله له دغو ویرولو څخه متأثر کیږی.

وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

او هر څوک چی ځان پاک کړی (له شرکه او معاصی) پس بیشکه هم دا خبره ده چی ځان ئی پاک کړ دپاره (د نفعی) د ځان خپل او خاص (طرف) د الله ته ورتله دی (د هر چا).

تفسیر: یعني هر څوک چې ستا پند او نصیحت واوري او خپل وضعیت اصلاح او ښه کړي نو د ده احسان او منت نه پر تا او نه پر الله تعالیٰ وي. بلکه په دغه کښې په خپله د هم هغه سړي فائده ده ـ او دغه فائده په پوره ډول (طریقه) سره هلته څرګندیږي (ښکاره کیږي) چې د ګردو (تولو) رجوع او بیرته ورتګ الله تعالیٰ ته شي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

او نه برابریږي سره ړوند (کافر) او لیدونکی (مؤمن) او نه تیاره (باطل) او نه رڼا (رڼړا) (حق) او نه سیوری (ثواب یا جنت) او نه تود باد (عقاب یا دوزخ) او نه برابریږي سره ژوندي (علما) او نه مړي (جهلاء)

تفسیر: یعني هغه مؤمن چې الله تعالیٰ ورته د زړه سترګې ښښلي دي د حق په رڼا (رڼړا) او د الله تعالیٰ د وحې په پلوشو کښې بې له کوم تکلیفه او زحمته دغه لاره پرې کوي ـ او برابر د جنت باغونو او د الله تعالیٰ د رحمت سیوري ته رسیږي ـ آیا له دغسې انسان سره هغه کافر سیالي او برابري کولی شي چې د زړه ړوند او د اهواؤ او اوهامو په تیارو کښې حیران سرګردان ګرځي ـ او بالاخر ناڅاپه او بې تحاشا د جهنم اور او د هغه سخت سوځوونکي تاوده باد په طرف منډې وهي؟ له سره دغه دواړه سره نه دي برابر او که داسې وي نو داسې وپوهیږئ چه مړي او ژوندي سره برابر شول. في‌الحقیقت د مؤمن او کافر په منځ کښې له دې نه هم زیات داسې فرق او تفاوت شته چې د یوه ژوندي روغ رمټ انسان او د یوه مړي لاش په منځ کښې وي. اصلي او دائمي ژوندون یواځې د ایمان د روح په برکت پیدا کیږي ـ او ماسواء له ایمانی روح څخه ښائي ژوندي انسان له زرهاوو مړیو څخه بدتر وګانه شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بیشکه چې الله آوروي هر هغه چاته چې اراده وفرمائي (د آورولو ئې) او نه ئې ته (ای محمده !) اورووونکی (د نافع قول) هغو ته چې په قبورو هدیرو کښې دي. نه ئې ته (ای محمده !) مګر ویرووونکی (د منکرانو له جحیمه).

تفسير: يعني که الله تعالیٰ اراده وکړی نو مړيو ته ئی هم آوروّلی شي حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته هم داسې وګڼئ چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم کار دعوت ـ تبليغ ـ پيغام رسول او په خير او شر باندې پوهول او خبرول دی. که زړه مړی کافران دغه خبری وانه وری نو هغه آورول د حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له قوته او قدرته پورته دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعني ګرد (تول) خلق سره نه دي برابر د هر چا په نسبت چې د ايمان د اعطاء فيصله شوی ده هم هغه به د ايمان خاوند کيږي که نه هومره ډير خلق چې د ايمان هيله (ارزو) او اميد وکړی کله ئی ور په برخه کيږی ـ دغه ئی فرمايلی دی چې «نه تياره نه رڼا (رڼرا) يعني نه تياره له رڼا (رڼرا) سره برابره ده او نه رڼا (رڼرا) له تياری سره (په دغه سره ئی د «لا» د تکرار فائده راوښوده) او وئی فرمايل او نه ئی ته آوروونکی هغو ته چې په هديرو کښې پراته دی. «په حديث کښې راغلی دی چې مړيو ته سلام واچوئ!» او په ډيرو ځايونو کښې مړيو ته خطاب هم کړی شوی دی د دی خبرې حقيقت دا دی چې د مړی روح آوری ـ او هغه جثه ئی چې په قبر کښې پرته ده نه آوری» دغه بحث پخوا له دی نه د «نمل» د سورت په آخر کښې تير شوی دی هلته دی وکوت شی!.

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

بيشکه چې مونږ ليږلی مو ئی ته په حق رښتيا (دين) سره زيری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ويروونکی (له دوزخ کفارو ته) او نه ؤ هيڅ امت مګر چې تير شوی په هغه کښې کوم ويروونکی.

تفسير: ويری آوروونکی نبی وی يا د نبی قائم مقام ـ هر څوک چې د الله تعالیٰ د لاری په لوری بلنه وکړی د دی په متعلق د «نمل» د سورت په (٤ رکوع) کښې څه ليکلی شوی دی.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلزُّبُرِ وَبِٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او که دروغجن بولی (کفار) تا (نو مه خفه کيږه ځکه چې) پس په تحقيق دروغجن ئی بللی وو (انبياء خپل) هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه چې راغلی ؤ دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) او په صحيفو سره او په کتاب ښکاره کوونکی (د حق او باطل).

تفسیر: یعنی پخوانیو انبیاء الله هم دغه روښان تعلیمات یا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړی ؤ له هغو ځنی ځینو ته مختصری مختصری صحیفی او ځینو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوی دی.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

بیا می ونیول هغه کسان چی کافران شوی ؤ (په سخت عذاب سره) پس څرنگه شو انکار زما (او تغییر د دوی په عذاب سره).

تفسیر: یعنی کله چی له تکذیب څخه دوی مخ وانړوه نو وگورئ چی د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ ستاسی انجام هم هغسی کیدونکی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

آیا نه وینی ته چی بیشکه الله نازلی کړی دی له (جانبه) د آسمانه اوبه پس راویستلی مونږ په وسیله د دی (اوبو) میوی په دی حال چی مختلف دی رنگونه د دغو (میوو).

تفسیر: یعنی قسم قسم میوی ـ بیا په یوه قسم کښی رنگا رنگ ثمرات ئی پیدا کړی دی. له یوی ځمکی او له یو اوبو او له یوی هوا څخه د دغومره مختلفو اشیاؤ او انواعو پیدا کول د پاک الله عجیب او غریب قدرت ښکاره کوی.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾

او ځینی له غرونو (خاوندان د) لاری (توتی توتی) دی سپینی او سری چی مخالف دی سره رنگونه د دغو (لارو) او (ځینی د دوی) تک تور دی.

تفسیر: یعنی سپین هم په څو څو درجو دی کوم ئی تک سپین لکه د مرمر ډبره ـ کوم ئی سپین لکه مالگه او ځینی ئی نسبتاً سپین او سور هم په څو څو درجو او تور هم په څو څو درجو دی ځینی تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره او ځینی تور لکه د کارغه وزر او ځینی نسبتاً تور. او په ځینو غرونو کښی رنگا رنگه رگونه او لاری شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ

او (هم داسې) له خلقو څخه هم او (هم داسې له نورو) ژوندیو خوځیدونکو او څارویو څخه هم چې سره مخالف دي رنګونه د هغو هم داسې (لکه دغه اختلافات)

تفسير: دغه ګرد (تول) د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده. یعنې هم هغسې چې په نباتاتو ـ جماداتو ـ حیواناتو کښې راز راز (قسم قسم) او رنګ په رنګ مخلوقات لیدل کیږي په انسانانو کښې هم هره نوعه او صنف سره بیل او جلا (جدا) دي. که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړي او دواړه سره یو شي. او ګرد (تول) انسانان یو رنګ ځان ته غوره کړي ـ نو دغه کله امکان لري او له سره نشي کیدی. په دغه سره ئې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اطمینان او تسلي ورکړې ده چې تاسې د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کیږئ!.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَٰٓؤُا إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿۲۸﴾

بیشکه هم دا خبره ده چې ویریږي له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بیشکه الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو).

تفسير: یعنې نه ویریدونکي بندګان هم شته او د الله تعالیٰ څخنې ویریدونکي هم دي مګر ویریږي هغه کسان چې الله تعالیٰ د عظمت او جلال او د آخرت د بقأ او دوام او د دنیا په فناء او اتمام باندې پوهیږي او د الله تعالیٰ د احکامو او هدایاتو د علم تحصیل کوي ـ او تل د مستقبل په فکر کښې اوسیږي ـ په هر هغه چا کښې چې دغه پوهه او علم په هره درجه وي په هم هغه درجه به دي هم له الله تعالیٰ څخه ویریږي ـ په هغه کښې چې خوف نه وي هغه فيالحقیقت د دي خبرې مستحق نه دي چې ورته پوه او عالم وویلی شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنې ګرد (تول) انسانان ویریدونکي نه دي له الله تعالیٰ څخه ویریدل د پوهانو صفت او کار دی ـ او د الله تعالیٰ معامله هم په دوه ډوله (قسمه) ده. الله غالب قوي او زبردست هم دی چې په هره خطاء چې سرې ونیسي نیولی ئې شي ـ او غفور ـ رحیم هم دی که ګنهګاران وبښي ښښلی ئې هم شي» نو په دواړو حیثیتو انسان ته ښائي چې د الله تعالیٰ څخه وویریږي ځکه چې نفع او ضرر دواړه د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قبضه کښې دي نو هر کله چې اراده وکړي نفع

ستنوی (واپس کوی) او ضرر لاحقوی.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾

بیشکه هغه کسان چی لولی کتاب د الله (قرآن) او قایموی (تل سم اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او لګوی (په لاره د الله کښی) ځینی له هغو شیانو څخه چی ورکړی مو دی دوی ته (لګوی ئی) په پټه او په ښکاره امید لری دوی د داسی یوه تجارت چی له سره نه هلاک کیږی.

تفسیر: یعنی هر هغه چی د الله تعالیٰ څخه ویریږی. قلباً او لساناً مسلمان شی ـ او د ده احکام ومنی ـ او د ده کتاب په اخلاص او عقیدت سره ولولی ـ او په بدنی او مالی عباداتو کښی هیڅ قصور او کوتاهی ونه کړی ـ نو دغه مسلمان دی د داسی لوی او زورور تجارت او اعتباری سوداګری هیلمن (ارزومند) او امیدوار اوسی چی له سره په هغه کښی نقص او خساره نه عائده کیږی او د ضرر او تاوان احتمال په کښی نشته. بلاشبهه کله چی په خپله الله تعالیٰ د دوی اعمالو پیرودونکی او اخیستونکی وی نو دی په دغه هیله (ارزو) او امید کښی بیخی حقدار دی، او ده ته د خسران او نقصان اندیښنه له هیڅ طرفه نه ده متصوره ـ او له سره تر پایه بیخی نفع په نفعه کښی دی او ګټه (فائده) ورته رسیږی.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

دپاره د دی چی پوره ورسوی (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی او زیات ورکړی دوی ته له فضله خپله بیشکه چی دغه (الله) ښه ښښونکی (د معصیاتو) دی ښه قبلونکی (د احسان د محسنینو) دی.

تفسیر: یعنی دیر ګناهونه ښښی او معافوی ئی او د خورا (دیر) لږ طاعت قدر فرمائی ـ او سم له اصوله او قاعدی څخه کوم ثواب چی ښائی چا ته ورسیږی الله تعالیٰ له هغه څخه زیات ثواب ورعطاء کوی.

وَالَّذِيٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ

إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿۳۱﴾

او هغه چي وحی کړی ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتيا ده په دغه حال کښي چي مصدق رښتينی کوونکی دی هغو کتابونو ته چي پخوا له دی نه وو، بيشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه ليدونکی دی (په ظاهر د دوی).

تفسير: يعنی د بندګانو پر احوالو ښه عليم او خبير دی او په ښه موقع کښي ئی دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۳۲﴾

بيا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چي غوره کړی مو دی له بندګانو خپلو (چي دغه محمدی امت دی) پس ځينی له دوی ظالم دی پر خپل ځان او ځينی له دوی په منځ د لاری کښي برابر تلونکی دی او ځينی له دوی ړومبی کيدونکی دی خيراتونو نيکيو ته په اذن حکم د الله دغه (توريت او غوره کول هم دغه) يو فضل دی ډير لوی.

تفسير: يعنی وروسته د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمدی امت ګرځولی شوی دی چي په مجموعی حيثيت او هيئت د ګردو (تولو) امتونو څخه غوره ـ افضل او اعلیٰ دی. هو! د امت ګرد (تول) افراد سره يو شان نه دی په دوی کښي ځينی افراد خو هغه دی چي سره له صحيح ايمانه په ګناهونو کښي اخته او مبتلا کيږی چي دغه «ظالم لنفسه» شو او هغه دی چي متوسط تلونکی دی يعنی نه په ګناه کښي لګيا او نه منهمک ـ او نه لوی ولی او بزرګ دی دغو ته ئی «مقتصد» وفرمايل يو خو هغه کامل بنده دی چي د الله تعالیٰ په فضل او توفيق سره ئی پر مخ تګ کړی دی او د محاسنو ـ فضائلو او کمالاتو په تحصيل کښي له مقتصدانو څخه ډير مخ کښي تللی دی مستحب شيان ئی هم نه دی پريښی ـ او د ګناه له خوفه له تنزيهی مکروه بلکه له مباحاتو څخه هم پرهيز کوی ـ او خپل ځان ژغوری (؟) د اعلیٰ درجی

بزرګی او د فضیلت خاوندان هم دوی دی. په دغسی منتخبو او غورو بندګانو کښی له یوه حیثیته ګرد (تول) مسلمانان سره شمیرلی شوی دی څکه چی دوی ګرد (تول) درجه په درجه جنتیان دی ګنهګار هم که مؤمن وی نو یوه نه یوه ورځ حتماً جزماً په جنت کښی ننوځی. په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «چی زمونږ ګنهګاران ګرد (تول) سره معفو او ښښلی شوی دی» یعنی بالاخر د دوی په برخه معافی ده. او مقتصد په سلامت دی. او پرمخ تلونکی له ګردو (تولو) څخه په مخ کښی دی. خو سره له دی الله کریم دی او د ده په لوی دربار کښی هیڅ بخل او امساک نشته.

جَنّٰتُ عَدۡنٍ یَّدۡخُلُوۡنَهَا یُحَلَّوۡنَ فِیۡهَا مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ وَّ لُؤۡلُؤًا ۚ وَ لِبَاسُهُمۡ فِیۡهَا حَرِیۡرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوګنی دی ننوځی به (دغه دری واړه طائفی) په هغو کښی ګانه‌دار کولی بشی په دغه (جنت) کښی له باهوګانو (وښیو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو) او جامی د دوی په دغه (جنت) کښی د وریښمو «مخصوصو» به وی.

تفسیر: سره زر او وریښم د مسلمانانو نارینه ؤ دپاره هلته دی په جنت کښی نه دلته په دنیا کښی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی هر هغه (نارینه) چی ورښمین (جامی) اغوندی په دنیا کښی وابه ئی نغوندی په آخرت کښی.

وَ قَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِیۡۤ اَذۡهَبَ عَنَّا الۡحَزَنَ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوۡرٌ شَکُوۡرُ ۙ﴿۳۴﴾

او وبه وائی (جنتیان په وخت د دخول د جنت کښی) توله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه الله چی بو ئی ته (لری ئی کړ) له مونږ څخه خفګان بیشکه رب زمونږ خامخا ښه ښښونکی (د عاصیانو) ښه قدردان (د نیکانو) دی.

تفسیر: یعنی د دنیا او د محشر غم ئی لری او ورک کړ او ګناه ئی وروښښله او د قدردانی له لوری ئی زمونږ لږ طاعت قبول وفرمایه.

الَّذِیۡۤ اَحَلَّنَا دَارَ الۡمُقَامَةِ مِنۡ فَضۡلِهٖ ۚ لَا یَمَسُّنَا فِیۡهَا نَصَبٌ وَّ لَا یَمَسُّنَا فِیۡهَا لُغُوۡبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چي را ئي وستو مونږ كور د اقامت (جنت ته) له فضله خپله چي نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنت) كښي هيڅ مشقت او نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنت) كښي هيڅ ستوماني خفگان.

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «د هستوگني كور له دى نه پخوا هيڅ نه وو ـ هر چيرى به تلل راتلل نقل او حركت ؤ ـ د روزى غم ـ د دښمنانو انديښنه ـ د رنځ او مشقت مصيبت او نور مصاعب او مصائب به موجود ؤ كله چي جنت ته ورسيږى دغه گرد (تول) شيان له منځه لرى او ورك كيږى ».

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ۭ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ كَفُوْرٍ ۚ﴿٣٦﴾

او هغه كسان چي كافران شوي دي شته دوى ته اور د دوزخ حكم به ونه كولى شي پر دوى (د دوهم مرگ چي) پس مړه (او په آرام) شي او نه به سپكوالى كاوه شي له دوى نه له عذابه د دى (اور د دوزخ) هم داسي جزاء وركوو مونږ هر ناشكره (بى ايمانه) ته.

تفسير: نه كفارو ته په جهنم كښي مرگ وررسيږى چي د دوى هغه تكاليفو ته خاتمه وركړى او نه به د عذابه تكليف لږ شيبه هم له دوى نه كميږى داسي ناشكرانو ته زمونږ له جانبه هم دغسي سزاوى وررسيږى.

وَهُمْ يَصْطَرِخُوْنَ فِيْهَا ۚ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا نَعْمَلُ ۭ

او دوى به نارى سورى وهي په دغه دوزخ كښي (او داسي به وائى) اى ربه زمونږ (يو كرت) راوباسه مونږ (بيرته دنيا ته ځو هلته) عمل وكړو صالح نيك غير له هغه چي وو مونږ چي كاوه به مو (پخوا له دى بد عمل)

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښې دوی هغه ښه گڼل مګر اوس داسی وائی چه بیا به هم هغسی عملونه ونه کړو د لږ مدت له مخی مونږ له دوزخ څخه وباسه ځو مونږ ښی چاری ـ صالحه اعمال ـ او حسنه افعال ځان ته راټول کړو او سره له اطاعته او غاړه ایښودلو او فرمان منلو بیرته درحاضر شو. بیا الله تعالیٰ ورته داسی فرمائی

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ ۖ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٣٧﴾

آیا نه وو درکړی مونږ تاسی ته عمر دومره (موده) چی پند اخلی په هغه کښې هر هغه څوک چی پند اخیستل غواړی او راغلی ؤ تاسی ته ویروونکی (چی د هغو خبره مو ونه منله) پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅوک مددګار (چه له عذابه ئی خلاص کړی).

تفسیر: دغه جواب به دوزخیانو ته ورکاوه کیږی. یعنی مونږ خو تاسی ته عقل او پوه درکړی وه او پوره عمر مو هم در په برخه کړی ؤ چی ښائی تاسی به په هغه کښې ښه فکر او غور کاوه او ښه به مو له بده جلا (جدا) او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړی وی تر دی چی له تاسی څخنی دیر کسان تر شپیتو ـ اویا او اتیا کلونو پوری هم په دنیا کښې ژوندون کړی ؤ ـ برسیره په دی ستاسی د هدایت او لارښوونی دپاره مونږ تاسی ته داسی اشخاص او حالات هم درلیږلی و چی تاسی د بدیو له خرابی خاتمی څخه وویروی او د غفلت له خوبه مو ویښ کړی ـ آیا وروسته له دی نه اوس تاسی ته کوم عذر او بهانه پاتی ده؟ اوس نو په هم دغه دوزخ کښې اوسیږئ! او د سختو عذابونو خوندونه وڅکئ! او له هیڅ لوری د هیڅ چا امداد او معاونت ته هم څه هیله (امید) او توقع مه لرئ!.

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾

بیشکه چی الله عالم دی په پټو (اسرارو) د آسمانونو او د ځمکی بیشکه الله ښه عالم دی پر هغو خبرو چی پټی دی په سینو زړونو کښې.

تفسیر: یعنی پاک الله ته د بندګانو ګردی (تولی) پټی او ښکاره خبری، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دی د هیچا نیت او استعداد له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی او سم له هغه له هر چا سره معامله کوی. الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرګنده (ښکاره) ده چی دغه خلق چی اوس داسی ناری او سوری وهی چی مونږ یو ځلی خوشی کړه چی بیرته دنیا ته لاړ شو څو هلته په صالحه ؤ اعمالو بوخت (مشغول) او له سره ګناه ته ورنژدی نشو دوی پخپلو دغو دعوو کښی دروغجنان دی ځکه که دوی اویا ځلی نور هم پریښودی شی چی بیرته لاړ شی څو صالحه اعمال وکړی خو بیا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکی نه دی د دوی عادت او د مزاج اقتضاء هم داسی ده. ﴿ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ ۷ جزء (د الانعام (۳) رکوع) ۲۸ آیت

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چی ګرځولی ئی یئ تاسی خلیفګان (د تیرو خلقو) په ځمکه کښی

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو په ځای مو تاسی ته ځای درکړ چی اوس د هغو په مینو کښی ودان یئ ـ او وروسته له هغوی څخه تاسی حکومت او ریاست چلوی! نو ښائی چی د هغه د شکر ایستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ!.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

پس هر څوک چی کافر شو (یا ئی ناشکری وکړه) پس پر هغه دی (دغه) کفر (یا کفران) د ده او نه زیاتوی کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر بی زاری غضب (د رب په دوی) او نه زیاتوی کافرانو لره کفر د دوی مګر خساره زیان (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی ستاسی له دغه کفره او ناشکری او د الله تعالیٰ له آیاتونو څخه له انکاره الله تعالیٰ ته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی. الله زمونږ له حمده او شکره بی پروا دی. هو! له ناشکری څخه پر فاعل ئی د هغی ګناه او وبال لویږی د کفر آخره خاتمه ماسواء له دی نه بل هیڅ شی نه دی چی پاک الله له دغه ناشکره څخه بیزاره او نارضاء کیږی ـ او د دغه کافر په نقصان او

خسران کښې مسلسلاً او منظماً تزئید او ترقي واقع کيږي.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ

ووايه (اى محمده! دوى ته) آيا وينئ تاسئ شريکان ستاسي هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوى) غير له الله راوښيئ ماته چې کوم څيز پيدا کړى دى (دغو معبودانو ستاسي) له ځمکې څخه او که شته دوى ته (کوم قسم) شريکوالى په (پيدايښت د) آسمانونو کښې (له الله سره).

تفسير: يعنې د خپلو معبودانو په احوالو کښې فکر وکړئ! او بيا ماته دغه خبره راڅرګنده (ښکاره) کړئ چې د ځمکې کومه برخه دوى جوړه کړې ده يا د آسمانونو په جوړولو په ساتلو او اداره کولو کښې دوى څومره برخه او شرکت لرى؟ که دوى په دغه کښې هيڅ برخه نه لرى نو دوى څرنګه معبودان ګرځيدلي دي؟ لږ شانې خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلئ!

أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ

يا ورکړې دى مونږ دوى ته کتاب پس دوى پر پاخه حجت ولاړ دي له هغه کتابه (او دا يو هم نه دى).

تفسير: يعنې که عقلي دليل او سند نشته نو کوم هسې معتبر نقلي دليل راوړاندې کړئ! چې د هغه په اساس تاسي دغه د شرک دعوى کوئ؟ دا يو هم نه دى!

بَلْ إِن يَعِدُ ٱلظَّٰلِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ۝

بلکه نه کوى وعده دا ظالمان (مشرکان) ځينې د دوى (چې غتان او مشران دى) ځينو نورو ته (چې خواران او کشران دى) مګر غره کول (او فريب ورکول).

تفسیر: یعنی هیڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته. خبره فقط هم دغومره ده چې په دوی کښې مشرانو کشرانو ته او پخوانیو وروستنیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړې او داسې خبرې ئې ورښوولې دي ﴿ وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ ﴾ هم دغه بتان او نور زمونږ شفاعتګران دي د الله تعالیٰ په نزد کښې ـ او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي. حال دا چې دغه خالص چل ـ فریب ـ او غولول دي. دوی به څرنګه شفیع وګرځیدلې شي؟ حال دا چې ډیر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کښې خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ

بیشکه الله ساتي (دغه) آسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بېځایه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسواء له دغه (الله) نه،

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت لاس دی چې دومره لویو لویو عظامو کراتو ته ئې داسې تنظیم، تنسیق، ترتیب ورکړی دی چې هیڅ یو له دوی ځینې له خپلو مراکزو څخه نه ښوئیږي او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف او بل طرف ته لږ تمایل او حرکت کوي او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړي نو بیا له ماسواء الله څخه کوم یو زور او طاقت به وي چې هغه بیا بیرته خپل ځای ته راولي یا ئې تر خپل نظارت او انتظام او اداري لاندې ونیسي ؟ لکه چې په قیامت کښې کله چې الله تعالیٰ دغه نظام او قوام ګډوډ او تیت او پرک (منتشر) کړي نو کوم قوت به د ده مخه ونیسي؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (چې تعجیل نه کوي په تعذیب د منکرینو) ښه ښونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعنی د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو هم داسې ده چې دغه ګرد (تول) نظام یو ځلې ګډوډ او لاندې باندې کړې شي لیکن د الله تعالیٰ لطف ـ کرم حلم تحمل او بردباري دغه نظام تینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی که د الله تعالیٰ مرحمت ـ مکرمت ـ او ښښنه نه وی نو

دغه ودانه دنیا ورانیږی.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿۴۲﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکی) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره خامخا که چیری راغی دوی ته کوم ویرونکی (پیغمبر) خامخا وی به دوی هرومرو (خامخا) ښه لاره موندونکی له یوه (له تیرو) امتونو پس کله چی راغی دوی ته ویروونکی (چی محمد دی) نو زیات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مګر تیښته (له حقه). دپاره د لوی غوښتلو په ځمکه او (دپاره د) مکر بد (په رسول پوری چی هلاک ئی کړی) او نه چاپیره کیږی مکر فریب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چه مکر کوونکی دی)

تفسیر: کله چی د عربو اقوامو دغه قصی او خبری اوریدلی چی یهودانو او نورو اقوامو د انبیاء الله خبری نه منلی او د دوی له احکامو څخه به ئی غاړی غړولی نو دوی به پخپلو منځونو کښی سره داسی ویلی «که د الله تعالیٰ له فضله په مونږ کښی کوم نبی مبعوث شی، نو مونږ به د هغو عاصی اقوامو پر خلاف د خپل نبی په ډیر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو او د خپل اخلاص او صمیمیت یو ډیره ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره وو. خو څه وخت چی الله تعالیٰ دوی ته خپل داسی نبی مبعوث او ولیږه چی له تولو انبیاؤ څخه په عظمت او شان لوی دی نو له حقه څخه دوی لا لری شول او غاړه ئی تری وغړوله د دوی تکبر ـ غرور ـ لوئی دوی ته کله اجازه ورکوی چی نبی الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی خپلی غاړی کیږدی او د رفاقت او اطاعت په ځای ئی عداوت او مخالفت ته ملاوی ترلی دی او راز راز (قسم قسم) مکروه او نامناسبه تدابیر ـ چلونه ـ فریبونه ئی شروع کړی دی مګر دغه خبره مو په یاد وی چی ناکاره کار او بدی چاری پخپله هم دغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کیږی.
اګر که دوی څو ورځی په عارضی ډول (طریقه) خپل زړونه خوښوی چی مونږ پخپل چل او تدبیر سره دغسی ضرر او نقصان ورواړوه لیکن په پای (آخر) کښی به دوی وګوری چی په واقع کښی ئی خپل ځان ته نقصان او زیان اړولی دی. فرض ئی کړئ چی په دنیا کښی ورته څه زیان او تاوان هم ونه رسید مګر په آخرت کښی خو یقیناً پخپله سزا رسیږی.

فَهَلۡ يَنۡظُرُوۡنَ اِلَّا سُنَّتَ الۡاَوَّلِيۡنَ‌ۚ فَلَنۡ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبۡدِيۡلًا ‌ۚ وَلَنۡ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحۡوِيۡلًا ﴿۴۳﴾

پس آیا انتظار کوی دوی (یعنی نه کوی) مگر طریقی (جاریې د الله ته په امتونو) پخوانیو کښې پس له سره به نه مومې ته سنت عادت د الله ته هیڅ تبدیل (اړول) او بیا به له سره نه مومې ته سنت عادت د الله ته هیڅ تحویل (ګرځول).

تفسیر: یعنی دوی د دغې خبرې په انتظار کښې دی کومه معامله چې له پخوانیو مجرمینو سره شوې ده هم هغه معامله دې له موږ سره هم وکړه شي. نو که دوی له خپل دغه کفره ـ شرکه ـ طغیانه او عصیانه لاس وانخیست هم هغسې معامله له دوی سره هم هرومرو (خامخا) کیدونکې ده. د الله تعالیٰ هغه سنت او دستور چې د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان او ادامه لري هغه له سره بدلیدونکې او تغییر موندونکې نه دی او په خپل تاکلي (مقرر) وخت او نیته کښې خامخا رسیدونکې دی او هرګز داسې نه کیږي چې پر داسې مجرمینو به په آخرت کښې انعام او اکرام مبذول شي او له سره هغه لري کیدونکې نه ده چې له مجرم څخنې سزا لرې کړه شي یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شي.

اَوَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَيَنۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ وَكَانُوۡۤا اَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً ‌ؕ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعۡجِزَهٗ مِنۡ شَىۡءٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الۡاَرۡضِ‌ؕ اِنَّهٗ كَانَ عَلِيۡمًا قَدِيۡرًا ﴿۴۴﴾

آیا نه دي ګرځیدلي (دغه کفار د مکې) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې ووینې (په دغو اوطانو کښې چې) څرنګه ؤ عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تیر شوي) دي او ؤ دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او نه دی الله (داسې) چې عاجز ئې کړي کوم شی نه په آسمانونو کښې او نه په ځمکې کښې بیشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر (په اجراء د ارادې خپلې).

تفسیر: یعنی لوی لوی زورور او قوی مدعیان هم د الله له نیولو څخه ځان نشی خلاصولی لکه عاد او ثمود او نور. دغه خواران څه حیثیت لری؟ او څه شی دی؟ ښه وپوهیږی چی په آسمان او ځمکه کښی د هیڅ یو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دی پوره چی الله تعالیٰ عاجز او ناتوان کړی شی. د الله تعالیٰ علم محیط او قدرت کامل دی بیا که معاذ الله عاجز او ناتوانه شی ـ نو له کومی خوا به وی؟.

وَلَوۡ يُؤَاخِذُ ٱللَّهُ ٱلنَّاسَ بِمَا كَسَبُواْ مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهۡرِهَا مِن دَآبَّةٖ

او که چیری نیولی وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چی کوی ئی دوی نو نه به ئی پریښی وی پر شا د ځمکی هیڅ ژوندی خوځیدونکی تلونکی (په شامت د عاصیانو)

تفسیر: یعنی خلق چی دغه خطاوی او ګناهونه کوی که د دوی پر هره یوه ګناه او جزئی خطا نیولو شروع له سببه پوښتنه تری وکړه شی نو هیڅ یو جاندار او متنفس د ځمکی پر مخ کښی نه پاتی کیږی ـ نافرمان خو د خپلی نافرمانی له سببه په تباهی رسولی کیږی او کامل فرمان منونکی چی عادتاً ډیر لږ هم وی د قلت له امله (وجی) راپورته کیږی ځکه چی د جهان نظام په داسی یو اصول او ترتیب سره قائم کړی شوی دی چی محض د څو معدودو انسانانو هستوګنه دلته خلاف الحکمت ده بیا کله چی د نورو انسانانو ژوندون او ودانی پاتی نشی نو حیوانات به د څه لپاره پریښودی شی ځکه چی د دوی وجود بلکه د ګرد (تول) جهان موجودیت خو د هم دغه حضرت انسان دپاره دی.

وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمۡ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗىۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِۦ بَصِيرَۢا ﴿٤٥﴾

ولیکن وروستی کوی (الله) دوی تر نیتی په نامه کړی شوی پوری کله چی راشی اجل (نیته) د دوی پس بیشکه چی الله دی پر بندګانو خپلو ښه لیدونکی بینا (نو وربه کړی دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسیر: یعنی تر یوه مقرر میعاد او معین حد پوری الله تعالیٰ مهلت ایښی دی چی پر هر جرم به ئی فوراً نه نیسی کله چی موعود وخت راشی نو په یاد ئی ولرئ چی ګرد (تول) شیان د پاک الله تر نظر لاندی دی او د هیڅا د یوی ذری په اندازه ښه یا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر ـ

پس د هر یوه په نسبت سم له خپل محیط علم سره ډیرې ښې ښې فیصلې صادروي نه به مجرم چیرې پټیدی شي ـ او نه به د مطیع له حقه سترګې پټیږي.

«اللّٰهم اجعلنا ممن يطيعک واغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحيم»
تمت سورة فاطر بعون الله الملک القادر فالحمدلله والشکرله

سورة يٰسۤ مكية الاآية (٤٥) فمدنية وهى ثلث وثمانون آية وخمس ركوعات رقمها (٣٦) تسلسلهاحسب النزول (٤١) نزلت بعد سورة الجن

د «یاسین» سورت مکي دی. پرته (علاوه) له (٤٥) آیته چې مدني دی (٨٣) آیتونه (٥) رکوع لري

په تلاوت کښې (٣٦) او په نزول کښې (٤١) سورت دی وروسته د الجن له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰسۤ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤﴾

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق خاوند د حکمت) باندې چې بیشکه ته (ای محمده!) خامخا له (هغو) رسولانو څخه ئې (چې لیږلې شوي دي خلقو ته) پر سمه لاره (یا ته ئې روان پر سمه لاره چې توحید دی).

تفسیر: یعنې لوی قرآن پخپل اعجازي شان ـ ډک له حکمته تعلیماتو ـ پخو مضامینو په لحاظ د دې خبرې ډیر لوی زبردست شاهد دی چې هغه نبي الامي چې د دغه پاک قرآن حامل دی بالیقین د الله تعالیٰ رسول دی او بې له شکه او شبهې پر سمه لاره دی او د دوی ګرد (تول) تابعان بې له کومې اندیښنې او خطرې د مقصود تر منزل پورې رسیږي او نه بې لارې کیږي.

تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿٥﴾

نازل شوی دی (تاته دغه قرآن په نازلیدلو) د زبردست رحم والا.

تفسیر: یعنی دغه د دین سمه لاره، یا قرآن الحکیم د هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چی داسی یو لوی زبردست ذات هم دی چی هرومرو (خامخا) منکرانو ته سزا ورکوی او داسی رحمٰن رحیم مهربانی کوونکی ذات هم دی چی امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهربانۍ سره انعام او اکرام ورکوی نو له هم دی جهته په قرانی آیاتو کښی بعضاً د لطف ـ رحم ـ او کرم شان عیان دی ـ او بعضاً د قهر ـ غضب ـ تهدید او تخویف شان بیان شوی دی.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٧﴾

دپاره د دی چی وویروی ته هغه قوم چی نه وو ویرولی شوی پلرونه د دوی (تر اسماعیل پوری) پس دوی غافلان دی (له توحیده) خامخا په تحقیق حقه ثابته شوی خبره (د عذاب) پر اکثرو د دوی (په ازل کښی) پس دوی نه راوړی ایمان

تفسیر: یعنی ډیر سخت او مشکل کار تاسی ته درسپارلی شوی دی چی دغه عربی قوم ئی د دی پاک قرآن په وسیله ویښ او هښیار ـ او د نورو اقوامو مقتداء او بادار (آقا) وګرځوه حال دا چی دغو عربو ته له سلهاؤ کلونو راهیسی کوم ویښوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی ـ نو د دغسی یو غافل، جاهل او عاطل قوم چی نه له الله جل جلاله څخه خبر دی، او نه آخرت پیژنی ـ نه له ماضی څخه ئی عبرت اخیستی دی او نه د مستقبل په فکر کښی دی نه پر مبداء نظر غورځوی ـ او نه پر منتهاء ـ او نه د ښو او د بدو تمیز لری ـ او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کښی شته. د دغی ممتد جهالت او غفلت له تیارو څخه د هدایت او اسلامیت رڼا (رڼرا) ته ایستل او د رشد، هدایت او صلاحیت پر سمه لویه لاره باندی برابرول کوم معمولی او سهل کار نه دی بلاشبهه تاسی په پوره قوت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت د ویروونکیو نتائجو او ډیر خراب مستقبل څخه خبروئ او ویروئ ئی ـ او زیار (کوشش) کوئ او ربړ (تکلیف) برداشت کوئ څو دغه قوم د فوز او فلاح او بهبود او نجاح اعلیٰ مدارجو (درجو) ته ورسیږی او د دغه قوم د بری او کامیابی په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار وښیی لیکن تاسی له داسی ډیرو افرادو سره مخامخ کیدونکی یئ چی هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غوږ نه ږدی نو ځکه پر دوی باندی شیطان په پوره ډول (طریقه) سره

مسلط کیږی او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کښی ډیر ښکلی او ښائسته ښکاره کوی او د دوی ګرد (تول) ږومبنی او وروستنی احوال اګر که ډیر ګنده او خراب هم وی د دوی تر سترګو ښه او موزون ورښکاره کوی بالاخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکریږی. او هم هغه فانی غوښتنی د خپل مقصود قبله ګرځوی په دغه وخت کښی له یوه جانبه د شیطان دغه خبره ﴿ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴾ ـ ماسواء له مخلصانو نور ګرد (تول) به بی لاری کړم» رښتیا کیږی او له بل طرفه د الله تعالیٰ دغه قول « ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ ـ له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کیږی باقی د الله تعالیٰ په علم کښی دغه خبره له ازله ثابته ده چی د هغه قوم دغه افراد خپلی بی تمیزی او بی پروائی د شیطان په اغواء کښی اخته کیږی او د الله تعالیٰ د عذاب مستحق ګرځی نو له داسی خلقو څخه دغسی هیله (امید) او توقع نه کیږی چی دوی به په سمه لاره راشی نو که تاسی ته د انذار او اصلاح په سلسله کښی له داسی همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شی نو مه خفه او مه ملول کیږئ! او په ډیر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ! او نتائج ئی پاک الله ته وسپارئ! د پاس تقریر د پوهیدلو دپاره ښائی دغه آیات تر نظر لاندی ونیسی!

الف ـ ﴿ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴾ جزء ۲۵ (د الزخرف (٤) رکوع) ۳٦-۳۷ آیت معلوم شو چی شیطان ابتدأ پر چا باندی نه مسلط کیږی بلکه څه وخت چی انسان په لوی لاس خپل ځان ړندوی او له پند او نصیحت او عبادت څخه اعراض او په څنګ کیږی نو بالاثر پری شیطان مسلط کیږی لکه چی انسان تر یوی مودی پوری له خپلو لاسو او پښو څخه هیڅ کار وانخلی نو بالطبع هغه غونج او مونج او معطل او بیکاره کیږی کما قال الله تعالیٰ ﴿ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ ﴾ جزء ۲۸ د الصف (۱) رکوع ٥ آیت ﴿ وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾ (د الانعام (۱۳) رکوع) جزء ۷

ب ـ ﴿ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ۲٤ (د حٰمٓ السجدة (۳) رکوع). ۲۵ آیت

وروسته له تسلط شیطان دغه کار کوی چی د هغه نتیجه ﴿ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ﴾ دی.

ج ـ ﴿ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ۲٦ (د الاحقاف (۲) رکوع) ۱۷-۱۸ آیت

له دغو آیاتونو څخه معلوم شو چی د ﴿ حَقَّ الْقَوْلُ ﴾ لفظ پر دغو خلقو صادق راځی چی وروسته له مرګه پر بل کوم ژوندون یقین او باور نه لری او نه بدی بده ګڼی. بلکه په شیطانی اغواء او لمسون خپل بد کارونه ښه او نیک ګڼی او ضلالت ورته هدایت ښکاری. هومره معقولی او مدلولی خبری او دلایل چی دوی ته واورولی شی او واضح او ښکاره دلایل چی دوی ته وښوولی شی هغه

ګرد (تول) دروغجنوی او نه یی منی او د هغو په نسبت چتی (بیکاره) دلایل او فضول حجتونه وړاندی کوی. اګر که دوی په ښکاره ډول (طریقه) سره د انبیاؤ او هادیانو خبرو ته غوږ ږدی مګر نه غواړی چی په یوه حرف ئی پوهیږی یا خپل ځان پری وپوهوی او تش هوا او هوس ئی خپل معبود درولی دی. نه له عقله او فکره کار اخلی او نه پخپلو سترګو سره د قدرت مظاهرو او مناظرو ته ګوری. دا هم هغه خلق دی چی د دوی د دغه اعراض او عناد په نتیجه بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو مهر لګوی ـ او بیا په هغو کښی د حقی خبری د ننوتلو لږ شانی هم ځای او ګنجایش نه پاتی کیږی. لکه چی کوم سړی پر خپل ځان د رڼا (رڼرا) او د نور ننوتلو ګرد (تول) وروښه او کړکی وتړی او په توره تیاره کوته کښی خپل ځان بندی کړی نو الله تعالیٰ هم په هغه توره تیاره کوته کښی پریږدی. یا یو رنځور د دواء د نه استعمالولو قسم وخوری یا له طبیب او ډاکتر سره عناد او دښمنی وکړی ـ او په هر ډول (طریقه) بد پرهیزی او بی احتیاطی لاس پوری کړی نو الله تعالیٰ هم د هغه مرض سخت او مهلک ګرځوی او د نا امیدی او مایوسی تر درجی پوری ئی رسوی. فرمائی! چی ﴿ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ؕ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الْكٰفِرِيْنَ ﴾
(د اعراف (۱۳) رکوع) ۱۰۱ آیت ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ؕ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ﴾ جزء ۱۱ (د یونس (۸) رکوع) ۷٤ آیت ﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِىْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ؕ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ﴾ جزء ۲۱ (د روم (٦) رکوع) ۵۸-۵۹-٦۰ آیت ﴿ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابُ ۚ ۨالَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِىْۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ؕ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴾ جزء ۲٤ (د المؤمن (٤) رکوع) ۳٤-۳۵ آیت ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰۤى اِذَا خَرَجُوْا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۟ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ ﴾ جزء ۲٦ (د محمد (۲) رکوع) ۱٦ آیت ﴿ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴾ (د نساء (۲۲) رکوع) ۱۵۵ آیت ﴿ كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴾ (د المطففین (۱) رکوع) ۱٤ آیت ﴿ اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ؕ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ﴾ (د الجاثیة (۳) رکوع) ۲۳ آیت ﴿ وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۫ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۫ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا يَسْمَعُوْنَ بِهَا ؕ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴾ جزء ۹ د الاعراف (۲۲) رکوع) ۱۷۹ آیت ﴿ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ مِنْۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ يَقُوْلُوْنَ اِنْ اُوْتِيْتُمْ هٰذَا فَخُذُوْهُ وَاِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا ؕ وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ؕ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُّطَهِّرَ قُلُوْبَهُمْ ﴾ جزء ٦ (د المائدة (٦) رکوع) ٤۱ آیت .

إِنَّا جَعَلْنَا فِىٓ أَعْنَٰقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِىَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ﴿٨﴾

بیشکه مونږ گرځولی مو دی په غاړو د دوی کښې طوقونه پس دغه (طوقونه رسیدلی دی) تر زنو د دوی پوری پس دوی جګ **(وچت)** سری کړی شوی دی (چی له سره ښکته نشی کتلی او لاتک خوری).

تفسیر: دغه د هم هغو خلقو په حق کښې دی چی د دوی ذکر پاس تیر شو. دغه غاړکی د عاداتو ـ رسومو ـ د جاه او مال حب ـ او د آباؤ او اجدادو تقلید ؤ چی دغو شیانو دوی له ستونیو (مرو) څخه سخت نیولی وو او د نخوت او تکبر لامله (له وجی) د دوی سرونه نه راښکته کیدل.

وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾

او گرځولی مو دی په مخ د دوی کښې سد دیوال او له وروسته د دوی سد دیوال پس پتی کړی مو دی (سترګی د دوی) پس دوی هیڅ نه وینی.

تفسیر: د نبی الله عداوت د دوی او د هدایت قبلولو په منځ کښې لوی دیوالونه درولی ؤ ـ دوی د جاهلانه ؤ رسومو اطوارو ـ عاداتو ـ او د فاسدو آراؤ په تیارو کښې داسی بند ؤ چی وړاندی ـ وروسته ـ هسک (اوچت) او تیټ هیڅ د دوی په نظر کښې نه ښکاریده ـ نه به ئی ماضی ته کتل او نه به ئی مستقبل ته. باقی د دوی د افعالو نسبت الله تعالیٰ ته د دی دپاره کړی شوی دی چی د خیر او شر خالق هم هغه دی. او پر اسبابو د مسبباتو ترتب د الله تعالیٰ په اراده او مشیت سره کیږی. زمونږ لوی عالم فخرالدین رازی فرمائی «په دغه آیت سره په آفاقیه ؤ دلائلو کښې د دوی د غور کولو نفی وشوه لکه چی په ﴿فَهُم مُّقْمَحُونَ﴾ کښې د انفسیه ؤ دلائلو په طرف د دوی د نه ملتفت کیدلو اشاره وه ځکه څه وخت چی سر د پاس په لوری لاتک ووهی او وخوځیږی او د ښکته په طرف متمائل نشی نو څرنګه پر خپل ځان او بدن به نظر وغورځولی شی»؟.

وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

او برابر دی پر دوی باندی چی وویروی ته دوی (له عذابه) یا ونه ویروی ته

دوی (خو دوی) ایمان نه راوړی (ځکه چی مقرر دی په ازل کښې مرگ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دی لیکن ستاسی په حق کښې برابر نه دی بلکه داسی سخت معاند او سرکش قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسی لویدل د عظیمه ؤ درجاتو د حصول سبب دی او کله هم دغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث گرځی. هم داسی آیت د البقرة په (۱) رکوع کښې هم تیر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی ویروی ته هر هغه چی متابعت کوی د پند (د قرآن) او ویریږی له رحمٰن ځخه په غیب (بی د لیدلو) پس زیری ورکړه (ای محمده) هغه ته په مغفرت ښښنی سره او په اجر لوی (د جنت سره)

تفسیر: یعنی زما د ویرولو فائده د هم هغه په حق کښې ظاهریږی چی نصیحت ومنی او پر هغه عمل وکړی او د الله تعالیٰ ویره د ده په زړه کښې وی هر هغه چاسره چی بیخی د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه نه د پند او نصیحت ځه پروا کوی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تنبیه او تذکیر ځخه ځه گټه (نفعه) او فائده اخیستی شی دغسی خلقو ته د مغفرت او عزت په ځای ذلت ور په برخه کیږی. وروسته اشاره فرمائی چی د فریقینو د دغه عزت او ذلت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کښې کیږی چی د هغه مبادی وروسته له موته شروع کیږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ

بیشکه مونږ هم دا مونږ به ژوندی کوو مړی (په قیامت کښې)

تفسیر: یعنی وروسته له موته د بل ژوندانه وجود حتمی او یقینی دی چی هلته به تول د خپلو اعمالو بدل ومومی او ښائی دغه لوری ته هم اشاره وی چی الله تعالیٰ پخپل قدرت د دغه عربی قوم هغه گردی (تولی) مړی روحانی قواوی بیا ژوندی کولی شی ځو د دغه روحانی قوت په مدد په دنیا کښې ډیر لوی او عظیم الشان خدمات وکړی او راتلونکیو نسلونو ته خپل عظیمه آثار په یادگار پریږدی

وَنَكۡتُبُ مَا قَدَّمُوۡا وَاٰثَارَهُمۡ ؕ

او ليکو مونږ هغه چې ومخکښې ليږلې دي دوی او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کيږي) له دوی

تفسير: يعنې هغه نيک او بد اعمال چې له خپله ځانه ئې ړومبې ليږلې دي او د ځينو هغه اعمالو ښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپله ځانه ئې وروسته پريښي دي مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه ـ يا د عمارت ودانې ـ يا د کوم رسم اساس کيښودل ـ اعم له دې چې ښه وی يا بد دغه ټول په دې کښې داخل دي بلکه د الفاظو په عموم کښې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کښې پر ځمکه لوېږي لکه چې په ځينو صحيحو احاديثو کښې تصريح ده «دياركم تكتب آثاركم».

وَكُلَّ شَيۡءٍ اَحۡصَيۡنٰهُ فِيۡۤ اِمَامٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۱۲﴾ ع

او هر شی شميرلی دی مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کښې).

تفسير: يعنې څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره ليکلې کيږي پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کښې ليکلی شوی دی او هغه ليکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي که نه د الله جل جلاله په قديم علم کښې هر وړوکی او لوی شی لا له پخوا څخه موجود او حاضر دی چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کښې نقلولی شي.

وَاضۡرِبۡ لَهُمۡ مَّثَلًا اَصۡحٰبَ الۡقَرۡيَةِ ۘ

او بيان کړه (ای محمده!) دغو کفارو ته يو مثل د اوسيدونکيو د کلي (د انطاکيې)

تفسير: دغه کلی د اکثرو په نزد د (انطاکيې) ښار دی او د «بائيبيل» په کتاب الاعمال په (۸) او (۱۱) باب کښې په يوه قصه کښې چې له هم دې قصې سره مشابه ده سره له څه تفاوت د (انطاکيې) د ښار بيان شوی دی ليکن ابن کثير رحمة الله عليه له تاريخي حيثيت او د قرآن د سياق په لحاظ پر دغه څه اعتراضات کړی دی. که هغه صحيح وی نو ښائی چې بل کوم کلی

تری مراد شی. والله اعلم. د دغی قصی ذکر مؤمنینو ته بشارت او د مکذبینو دپاره عبرت دی.

إِذْ جَآءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

کله چی راغلل هغی ته مرسلان استاځی

تفسیر: د دغو نومونو صحیح تعیین نشی کیدی او نه په یقینی ډول (طریقه) سره دغسی ویلی شی چی هغوی به بلا واسطه د الله تعالیٰ رسولان وو یا د کوم نبی په واسطه دوی ماموران شوی ؤ خو د ده په نیابت هغه کلی ته لاړ شی. دغه دواړه احتماله په کښی شته. اګر که متبادر هم دغه دی چی ګوندی دوی پخپله انبیاء وی. ممکن دی چی له حضرت مسیح علیه السلام څخه به وړاندی دوی مبعوث شوی وی. بعضی وائی چی دغه د عیسیٰ علیه السلام استاځی ؤ چی د الله جل جلاله په امر لیږلی شوی ؤ

إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

کله چی ولیږل مونږ دوی ته دوه (استاځی) پس تکذیب وکړ دوی د هغو دواړو پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په دریم سره پس وویل دوی بیشکه مونږ تاسی ته مرسلان استاځی یو (له طرفه د عیسیٰ)

تفسیر: یعنی ړومبی دوه تنه لاړل - بیا د دوی د تائید دپاره دریم هم ولیږل شو - دوی دری واړه سره یو ځای شول او داسی ئی وویل چی مونږ خو په خپل سر نه یو راغلی بلکه د الله تعالیٰ استاځی یو لهٰذا هر هغه شی چی مونږ ئی وایو هغه د الله تعالیٰ پیغام وګڼئ؟

قَالُوا مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

وویل (انطاکیانو دغو استاځیو ته) نه ئی تاسی مګر انسانان په شان زمونږ او نه دی رالیږلی رحمٰن هیڅ شی (نه وحی او نه رسالت) نه ئی تاسی مګر دروغ

وائی (په دغی دعوی).

تفسیر: یعنی له تاسی سره خو د عنقا یا د سیمرغ بنه نشته چی تاسی د الله تعالیٰ انبیاء شوی تاسی خو په هیڅ شی کښی له مونږ څخه څه توپیر(فرق) او امتیاز نه لرئ نو بس کړی! خامخا داسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! او بی سببه د الله نوم مه اخلئ! له سره الله هیڅ شی نه دی رالیږلی. فقط تاسی دری واړه پخپلو منځ کښی سره جوړه او دغه خبره مو غوته کړی ده، چی راځئ یوه داسی د دروغو خبره له خپله ځانه وتړو او بیا د هغی نسبت الله ته وکړو.

قَالُوْا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّاۤ اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُوْنَ ﴿۱۶﴾

وویل (استاځیو) رب زمونږ ته معلوم دی (دا چی) بیشکه مونږ تاسی ته خامخا درلیږلی شوی یو.

تفسیر: یعنی که مونږ پر الله تعالیٰ دروغ وتړو هغه خو مو وینی نو آیا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پرله پسی تصدیق او تائید کوی ؟ داسی له سره نشی کیدی اوس تاسی پوهیږئ که نه پوهیږئ الله تعالیٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چی مونږ پخپلی دغی دعوی کښی رښتینی یو او هیڅ یوه خبره له خپله ځانه نه وایو نو ځکه فعلاً هغه زمونږ تصدیق فرمائی.

وَمَا عَلَيْنَاۤ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۷﴾

او نشته پر مونږ مګر (پیغام) رسوونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسیر: یعنی مونږ خپله فریضه اداء کړی ده، د الله تعالیٰ پیغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسی ته رسولی دی او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پوری طریقو مو تاسی پخپل خیر او شر پوهولی یئ اوس وروسته د حجت له اتمامه تاسی پخپله غور او دقت وکړئ چی د تکذیب او عداوت انجام او عاقبت به څرنګه وی؟

قَالُوْۤا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۸﴾

وويل (انطاكيانو) بيشكه مونږ بدفالي مو نيولي ده په تاسي (چي بند والي د باران دی) قسم دی که منع نه شوئ (له دعوی د دغه رسالته خپل) خامخا سنگسار به کړو مونږ هرومرو (خامخا) تاسي او خامخا وبه رسيږی هرومرو (خامخا) تاسي ته له طرفه زمونږ عذاب دردناک.

تفسير: ممکن چي د مرسلينو د تکذيب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بليات نازل شوی وی يا د انبياؤ د ښوونی په اثر د دوی په منځ کښي بيلتون واقع او بيا دوی په خپلو منځو کښي سره اختلاف وکړ څه ئی ومنل او څه ئی ونه منل او د نامبارکی نسبت ئی دوی ته وکړ يعني ستاسي د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بی اتفاقی او مصيبت بلاء نازله شوی ده دغه گرد (تول) ستاسي له نحوست دی (العياذبالله) که نه مونږ پخوا له دی نه ښه ماړه وو او په اطمينان او سکون مو ژوندون کاوه. بس کړئ! او وروسته له دی نه مو په خپلو دی مواعظو او نصائحو سره مه ربړوی (تکليفوئ)! او غوږونه مو مه کنوئ! که تاسي له خپل دغه وضعيت څخه لاس وانخيست! او له خپلو مواعظو او نصائحو څخني مو خوله ونه نيوله نو مونږ به سخت تکليف او عذاب تاسي ته دروړسوو او تاسي به تر هغه پوری په گتو سره وولو تر څو چي مړه شئ.

قَالُوۡا طَآئِرُكُمۡ مَّعَكُمۡ ؕ اَئِنۡ ذُكِّرۡتُمۡ ؕ بَلۡ اَنۡتُمۡ قَوۡمٌ مُّسۡرِفُوۡنَ ﴿١٩﴾

وويل (استازيو) چي بدفالي ستاسي له تاسي سره ده (چي دغه کفر دی) آيا نو که پند درکړ شي تاسي ته (نو دغه ته بدفالي وايي نه ده داسي) بلکه تاسي يو قوم يئ مسرفان د انصاف له حده تيريدونکي.

تفسير: يعني ستاسي د کفر او تکذيب له شامته عذاب نازل شوی دی که تاسي گردو (تولو) متحداً او متفقاً حق او صداقت منلی وی نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسي په منځ کښي پيدا کيده او نه به په دی شان په آفاتو او بلياتو مبتلا او اخته کيدی پس د نامبارکی او نحوست اسباب پخپله په تاسي کښي موجود دی نو بيا ولي په دغومره يوه خبره چي مونږ تاسي ته ښه نصائح او پوهنه دروړاندی کړی ده او تاسي مو ستاسي پر خير او شر پوهولي يئ خپل نحوست زمونږ پر سر غورځوئ! او له وژلو څخه مو ويروئ! حقيقت دا دی چي تاسي د عقل او د انسانيت له حدوده بيخي وتلي يئ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولي شئ! او نه د انسانيت خبری ستاسي له خولی څخه وځی!.

وَجَآءَ مِنۡ اَقۡصَا الۡمَدِيۡنَةِ رَجُلٌ يَّسۡعٰى

او راغی له لری طرفه د هغه ښار یو سړی (حبیب نجار) چی منډی ئی وهلی.

تفسیر: وائی چی د دغه صالح سړی نوم حبیب وو او د ښار په آخری برخه کښی په عبادت مشغول او لګیا ؤ او له حلاله کسبه به ئی روزی خوړه. دغی فطری صلاحیت ده ته وار او موقع ور نه کړه چی چپ او ساکت پاتی شی د دغی قصی د آوریدلو په اثر د استاځیو او د مرسلینو د تائید او حمایت او د مکذبینو د پوهولو او نصیحت دپاره په منډه او ډیره جلتی راغی ـ ولی چی دی وویرید نه چی اشقیاء د خپلو هغو ویرولو په اثر دغو مرسلینو او استاځیو ته څه ضرر او اذیت ورسوی. له دغه څخه معلومیږی چی د دغو مرسلینو د دعوت او تبلیغ اثر د دی ښار تر لری برخو پوری هم رسیدلی وو.

قَالَ يٰقَوۡمِ اتَّبِعُوا الۡمُرۡسَلِيۡنَ ۙ﴿۳۰﴾ اتَّبِعُوۡا مَنۡ لَّا يَسۡـَٔـلُكُمۡ اَجۡرًا وَّهُمۡ مُّهۡتَدُوۡنَ ﴿۳۱﴾

وویل (حبیب نجار) ای قومه زما متابعت وکړئ تاسی د مرسلانو استاځیو. متابعت وکړئ تاسی د هغه چا چی نه غواړی له تاسی څخه اجر بدل حال دا چی دوی پر سمه صافه لاره (د خیر او اصلاح) رهی (روان) دی.

تفسیر: یعنی دوی د الله تعالیٰ استاځی دی او د الله تعالیٰ پیغام ئی له خپل ځان سره راوړی دی کوم پند او نصیحت چی دوی تاسی ته کوی ښائی تاسی هغه ومنئ! او پری عمل وکړئ! وګورئ چی د دوی اخلاق ـ اعمال عادات او اطوار ټول ښه دی. او بی غرضه د خیر غوښتنه کوی او څه معاوضه او مزدوری هم له تاسی څخه نه غواړی نو بیا ولی د داسی بی غرضو او پاکو بزرګانو متابعت او اطاعت ونه کړی شی؟ او د الله تعالیٰ هغه پیغام چی د دوی په ذریعه لیږلی شوی دی ولی ونه منلی شی!.

(نو دوی ورته وویل چی ته په دین د دوی ئی! نو هغه ورته داسی وویل چی)

وَمَالِيَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ماته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پيدا کړی ئې يم زه

تفسير: دا ئې اګر که خپل ځان ته ويلي دي مګر اصلي مقصود ئې دا دی چه نورو ته ئې واوروي يعنې پر تاسي څه شوي دي چه د هغه لوی الله تعالیٰ عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٢﴾

او خاص دغه (الله ته) بيولی کيږئ تاسي (په قيامت کښي نو ښائی تاسي هم د هم دغه الله عبادت وکړئ!)

تفسير: يعنې داسي مه ګڼئ چه تاسي ئې عبث پيدا کړی يئ! او بيا ئې هم داسي سر خوشي او آزاد پريښې يئ؟ او بل هيڅ مقصود ستاسي له دغه پيدايښت څخه نشته. داسي نه دی بلکه تاسي وروسته له مرګه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښي حاضريږئ! نو ښائی چه لا اوس د هغی ورځی په تهيه او فکر کښي واوسئ!.

ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدۡنِ ٱلرَّحۡمَٰنُ بِضُرّٖ لَّا تُغۡنِ عَنِّي شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّيٓ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

آيا ونيسم (پيدا کړم) بې له الله نور معبودان که اراده وفرمائی ماته رحمٰن د ضرر رسولو نو دفعه به نه کړی له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هيڅ شي (له هغه ضرره) او نه به مي خلاص کړی (په زور) بيشکه زه کله (چې نور معبودان ونيسم) خامخا په ګمراهی ښکاره کښي يم.

تفسير: يعنې دغه څومره ښکاره او صريحه ګمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ او د داسي شيانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړيو تکاليفو او رېړو (زحمتونو) څخه پخپله خلاصولی شي او نه مو په سپارښت سره تری بچ کولی شي.

إِنِّيٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمۡ فَٱسۡمَعُونِ ﴿٢٥﴾

بیشکه زه چی یم ایمان می راوړی دی په رب ستاسی پس واورئ تاسی له مانه، (څو می شاهدان شی! په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی په مجمع کښی بی له تردده او اندیښنی اعلان کوم چی ما پر واحد الله ایمان راوړی دی. دغه خبره دی ګرد (تول) سره واوری! شاید مرسلانو ته ئی د دی لامله (له وجی) اورولی وی څو د الله تعالیٰ په مخ کښی شهادت ورکړی. او قوم ته ئی دا شهادت ځکه اورولی وی چی د هغه د آوریدلو څخه متأثر شی ـ یا اقلاً د یوه مؤمن د ایمان د قوت د مشاهدی په طرف متوجه شی.

قِيلَ ٱدۡخُلِ ٱلۡجَنَّةَۖ

وویل شو (ورته چی ځه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته او بی انتهاء نعمتونه ئی په کښی ولیدل)

تفسیر: یعنی علی‌الفور ده ته د جنت د ننوتلو فرمان ورکړ شو ـ نقل کوی چی قوم هغه په دیر ظلم، جفا او غټ زړه توب سره په شهادت ورسوه نو ځکه سم د لاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو چی دی دی فوراً په جنت کښی داخل شی ـ لکه چی د شهداؤ د ارواحو په نسبت له احادیثو څخه ثابت دی چی دوی پخوا له محشره په جنت کښی داخلیږی.

قَالَ يَٰلَيۡتَ قَوۡمِي يَعۡلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿٢٧﴾

وویل ده کاشکی چی دا قوم زما پوه شوی وی په دی چی مغفرت وښښنه وکړه ماته رب زما او وئی ګرځولمه زه له عزت ورکړیو شویو (په ادخال د جنت سره).

تفسیر: قوم له هغه سره دښمنی وکړه چی دی ئی ووژه مګر دی وروسته د جنت له ننوتلو څخه

هم د قوم له خیر غوښتلو څخه بیفکره نشو ـ او وی ویل که زما قوم زما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چی د الله تعالیٰ له لوری پر ما مبذول شوی دی خبریدلی نو هرومرو (خامخا) ئی ایمان راووړ.

وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِۦ مِنۢ بَعْدِهِۦ مِن جُندٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا كُنَّا مُنزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَٰمِدُونَ ﴿٢٩﴾

او نه مو ؤ نازل کړی پر قوم د دغه (حبیب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هیڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه او نه وو مونږ نازلوونکی (د لښکر د ملائکو). نه ؤ دا عذاب (د دی قوم) مگر چغه وه یوه (د جبریل) پس ناڅاپه دوی مړه یخ کړخ پراته ؤ (لکه ایره د اور).

تفسیر: یعنی وروسته له هغه دغه قوم د کفر ـ ظلم او د مرسلینو د تکذیب په بدل هلاک کړل شول او د دوی د دغه اهلاک دپاره مزیدو ترتیباتو او اهتمامو ته دومره ضرورت پاتی نشو چی له آسمانه ورته پرښتی لیږلی کیدی او نه د الله تعالیٰ دغه عادت دی چی د اقوامو د اهلاک دپاره لوی افواج ولیږی که هسی د کوم خاص مصلحت دپاره ئی د پرښتو افواج لیږلی وی هغه بیله خبره ده په دغسی مواردو کښی د ډیرو لویو مدعیانو او اعیانو د سړولو او شخ یخ غورځولو دپاره یوه معمولی چغه کافی ده لکه چی د هم دغه قوم حال هم داسی شو چی پرښتی پر دوی یوه چغه ووهله او دوی گرد (تول) سره یو ځای همغلته مړه شول.

يَٰحَسْرَةً عَلَى ٱلْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ ٱلْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندگانو (کافرانو) نه دی راغلی دوی ته هیڅ رسول مگر ؤ دوی چی په هغه پوری به ئی توکی مسخری کولی. آیا نه وینی (دغه کفار) چی څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانی چی بیشکه هغه (هلاک کړی شوی) دوی ته بیرته نه راگرځی (دنیا ته

نو دوی پری ولی عبرت نه اخلی؟).

تفسیر: یعنی گوری او اوری چی په دنیا څومره اقوام او ملل له انبیاؤ سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباه شوی دی چی اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کښی نه ده پاتی نو هیڅ یو تن له هغوی څخنی د دغی خبری توان او طاقت هم نه لری چی بیرته راشی. د عذاب په ژرنده کښی دوی تول سره اوړه او دلده او برابر شوی دی خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلی او هر کله چی کوم نوی رسول دوی ته راځی نو دوی بیا په همغو تمسخرو او استهزاؤ او توکو مسخرو باندی لاس پوری کوی چی پخوانی کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا او هیداد (انجام) ورسیدل لکه چی نن له خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم سره د معظمی مکی کفار هم داسی سلوک او معامله کوی .

وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دی دا گرد (خلائق) مگر تول په نزد زمونږ حاضر کړی شوی وی دپاره د جزاء (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هغه خو د دنیا عذاب ؤ د آخرت سزا خو بیله ده داسی مه گڼئ کله چی هلاک شوئ نو بیا به بیرته زمونږ په طرف نه راځی او گردی (تولی) خبری او قصی ختمی شوی. د گردو (تولو) مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کښی یو حتمی او ضروری امر دی او هلته به تول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولی کیږی.

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چی ژوندی کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغی ځمکی څخه دانی نو له ځینو د دغو (دانو) څخه خوری (خپل قوت پری کوی). او پیدا کړی مو دی په دغی ځمکی کښی باغونه له (هر قسمه د) خرماگانو او (له هر راز (قسم) کورو) انگورو او جاری کړی مو دی په دغی (ځمکی) کښی له چینو (د

اوبو) څخه دپاره د دی چی وخوری دوی له میوو د هغو (مذکورهؤ شیانو)

تفسیر: یعنی ښائی دوی ته داسی شبهه پیدا شوی وی چی پس له موته بیا به مونږ څرنګه ژوندی راپاڅولی کیږو؟ دغه به دی صورت وربوهوی څرنګه چی ځمکه وچه کلکه مړه پرته وی نو بیا الله تعالیٰ ئی تکه شنه زرغونه او ژوندی کوی او په کښی راز راز (قسم قسم) ونی، ګلان، غلی، دانی، میوی، باغ، بهار او نور پیدا کوی چی تاسی ئی استعمالوئ هم داسی قیاس او اټکل وکړی چی په مړو ابدانو کښی هم الله تعالیٰ د حیات روح پو کوی په هر حال په دغی مړی ځمکی کښی دوی ته یوه داسی نښه او د قدرت دلیل شته چی په هغه کښی د غور او دقت کولو څخه بعث بعدالموت ـ د الله تعالیٰ وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول (طریقه) سره پیژندل او پوهیدل کیږی.

تنبیه: په پاسنیو آیتونو کښی د ترهیب خوا ښکاره وه چی د الله تعالیٰ له عذابه وویریږئ! او د هدایت لاره ئی ځان ته اختیار کړئ! په دغو آیتونو کښی ئی د ترغیب صورت اختیار فرمایلی دی. یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه په ښه شان سره وپیژنئ! او د الله شکر ګزاری ته متوجه شئ! او په دغه ښه وپوهیږئ هغه الله چی مړه ځمکه ژوندی کولی شی هغه که په ایمانی حیثیت سره یو مړ قوم هم ژوندی کړی نو هغه ته دغه کار هیڅ اشکال نه لری.

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۚ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه دی پیدا کړی دغه (میوی) لاسونو د دوی آیا پس شکر نه وباسی دوی (په دغو نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی میوی او د ځمکی نور حاصلات د الله تعالیٰ په قدرت سره پیدا کیږی د دوی په لاسونو کښی داسی قدرت نشته چی د کورو یا کجورو (انګورو یا خرماؤ) یوه دانه هم پیدا کړی شی. سره له هغه محنت او تردد چی د یوه باغ په لګولو او روزنه کښی کیږی مګر د دغه باغ د میوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالیٰ کار او د ده د قدرت په قبضه او اختیار کښی دی. او که په غور سره وکتل شی تول هغه کارونه چی د انسانانو په سعی او کوښښ سره انجام مومی هغه هم فی‌الحقیقت د الله تعالیٰ په عطاء کړی شوی قدرت او قوت او مشیت او ارادی سره کیږی. لهٰذا په هر حیثیت سره د الله تعالیٰ شکر ایستل او احسان پیژندل واجب دی.

تنبیه: محقق مترجم رحمة الله علیه په ﴿وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ﴾ کښی «ما» نافیه اخیستی ده. کماهو دأب اکثر المتأخرین ـ لیکن له اسلافو څخه عموماً د دغی «ما» موصوله توب نقل شوی دی چی د هغه تائید د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له قرأته چی په کښی «**ومماعملته ایدیهم**» دی کیږی.

سُبۡحٰنَ الَّذِیۡ خَلَقَ الۡاَزۡوَاجَ کُلَّهَا مِمَّا تُنۡۢبِتُ الۡاَرۡضُ وَ مِنۡ اَنۡفُسِهِمۡ وَ مِمَّا لَا یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۳۶﴾

پاکی ده (له هر عیبه) هغه الله ته چې پیدا کړی ئې دی دغه (ټولې) جوړې (انواع اصناف) ټول له هغو څیزونو چې زرغونوی ئې ځمکه او له ځانونو د دوی (اولاد لمسی کروسی) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوی ئې نه پیژنی (د علویاتو او د سفلیاتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسیر: یعنی په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کښې چې لا له هغوی څخه خلق پوره نه دی خبر الله تعالیٰ جوړی پیدا کړی دی. اعم له دی نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حیثیته وی لکه نر او ښځه (نر وماده) خواږه او تروه، تور او سپین، ورځ او شپه، رڼا (رڼرا) او تیاره. یا د تماثل له حیثیته وی لکه په یوه شان ـ یو رنګ، یو خوند میوی او د ځمکی نور محصولات او په یوه شکل او صورت سره دوه ساکښان (جاندار). په هر حال په مخلوقاتو کښې هیڅ یو داسی مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وی. ځکه چې مقابله یا مماثلت په هغو شیانو کښې کیدی شی چې په کومه درجه کښې فی الجمله اشتراک ولری. د خالق او مخلوق اشتراک په هیڅ یوه حقیقت ـ صورت او صفت کښې سره بیخی نشته.

وَ اٰیَۃٌ لَّهُمُ الَّیۡلُ ۚۖ نَسۡلَخُ مِنۡهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمۡ مُّظۡلِمُوۡنَ ﴿۳۷﴾ وَ الشَّمۡسُ تَجۡرِیۡ لِمُسۡتَقَرٍّ لَّهَا ؕ

او یو دلیل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده چې راوباسو مونږ له هغی (شپی) څخه ورځ پس ناڅاپه دوی ننوتونکی وی په تیارو کښې او (بل دلیل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځی پخپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی (یا خپل ځای ته)،

تفسیر: «سلخ» د حیوان پوستکی ایستلو ته وائی چې تری لاندی غوښه ئې ښکاره شی هم داسی وګڼئ د شپی په تیارو باندی د ورځی څادر هوار کړی شوی دی. څه وخت چې دغه د رڼا (رڼرا) څادر د دی له سره څخه لری کړ شی خلق په تیارو کښې پاتی کیږی وروسته له هغه لمر بیا په خپل همغه مقرر تګ سره په معین وخت راخیژی او ټول جهان او شیان رڼوی، د لیل او نهار پر

دغو تقلباتو قیاس او اتکل وکړئ او ښه وپوهیږئ چی الله تعالیٰ عالم هم داسی فناء کوی او بیا ئی د بقاء بل عالم ته انتقال او ژوندی راپاڅوی او بیشکه هم دغه الله تعالیٰ د عبادت وړ (قابل) او لایق دی چی د ده په قدرت کښی د دغو عظیم الشانو انقلاباتو واک اختیار او زمام دی چی له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسیږی. هغه مطلق قادر چی شپه په ورځی سره تبدیلوی نو له هغه څخه دغه خبره کله لری او بعیده ده چی د رسالت د لمر په ذریعه دغه دنیا هم د جهالت له تیارو څخه وباسی او لری ئی کړی. لیکن د شپی او ورځی او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نیته کیږی.

ذٰلِكَ تَقۡدِيۡرُ الۡعَزِيۡزِ الۡعَلِيۡمِ ؕ﴿۳۸﴾

دغه (مخصوص حرکت د لمر حکم) اندازه ده د ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر څیز).

تفسیر: د لمر چال او لاره مقرره ده او دی پر هغی باندی منظم درومی یو بخرکی یوه ربه له هغی څخه وړاندی وروسته نشی کیدی پر همغه کار چی لګولی شوی دی تل تر تله په هم هغه کښی لګیا دی یوه شیبه هم په قرار او آرام نه دی د شپی او د ورځی چورلیدل او د کلنی تحویل په هر هر ځای کښی چی ښائی ورسیږی او مقرر مواسم او اوقات پیدا کړی په همغو ځایونو او مواسمو رسیږی بیا له هغه ځایه د الله تعالیٰ په حکم سره په بلی دوری باندی شروع کوی د قیامت تر قرب او قیام پوری هم دغه وضعیت دوام لری څو دغسی یو وقت راشی چی هلته د الله تعالیٰ له جانبه پر لمر داسی حکم صادریږی چی له همغه ځایه چه غروب شوی ئی بیرته راوخیژه ! دغه هم دا وخت دی چی بابالتوبه به ترل کیږی کما ورد فیالحدیث الصحیح. خبره دا ده چی د ده دغه د طلوع او غروب، د دغه ګرد (تول) نظام د هغه غالب، زبردست، علیم او خبیر ذات له جانبه قائم کړی شوی دی چی د ده انتظام او قوام بل هیڅوک نشی خرابولی او نه ئی ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنی څه تنقید او تبصره کولی شی دی هر وخت چی اراده وفرمائی او څرنګه چی مشیت وفرمائی په کښی تحویل او تبدیل او تعدیل کولی شی هیڅوک او هیڅ شی د ده د دغو اراداتو او مشیاتو په مقابل کښی له سره هیڅ تردد او انکار نشی کولی.

تنبیه: د دغه آیت په تفسیر کښی یو حدیث راغلی دی چی په هغه کښی د لمر په تحت العرش کښی د سجده کولو ذکر شته دلته د هغه د تشریح ځای نه دی په دغه مورد کښی دی زمونږ هغه مستقل مضمون ولوست شی چی د «**سجودالشمس**» تر عنوان لاندی چاپ شوی دی.

وَالۡقَمَرَ قَدَّرۡنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالۡعُرۡجُوۡنِ الۡقَدِيۡمِ ﴿۳۹﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړې (او ویشلې) دی مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وګرځي (په نظر کښې) لکه وچه څانګه د خرما (چه کلکه کږه، ژیړه او نرۍ شي).

تفسیر: یعنی د لمر په شان قمر تل په یوه وضعیت او هیئت نه دی بلکه هره ورځ تزئید یا تنقیص مومي الله تعالیٰ قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمایلي دي چې دی دغه منازل په یوه معین نظام سره درجه په درجه طي او پرې کوي په ړومبني آیت کښې د شپې بیان و، بیا د لمر بیان وشو چې ترې د کلونو او مواسمو او فصلونو او شپو او ورځو ـ ګړی ـ (ساعت) شیبې ـ (دقیقې) ربې (ثانیې) اوقات تشکیل کیږي. اوس د سپوږمۍ تذکره فرمائي چې د هغې په نقل او حرکت پورې د قمري ورځو، میاشتو کلونو اوقات مربوط دي. لمر او سپوږمۍ د هرې میاشتې په آخر کښې تقریباً سره نژدې کیږي دلته قمر له سترګو څخه پټیږي. کله چې بیا له لمر وړاندې کیږي نو په نظر راځي. بیا نو منزل په منزل په دې حال کښې چې پرله پسې زیاتیږي پرمخ تګ کوي. څو څلورلسمې شپې ته ورسیږي. نو په (۱٤) کښې بیخي پوره او کاملیږي وروسته له دې نه بیا پخپل تنقیص شروع کوي څو متدرجاً او ورو ورو خپل همغه د اولې شپې هیئت ته اعاده او مراجعت وکړي او د کجورو د هغې قدیمې وچې کلکې څانګې په شان چې له ډیر وچوالي لکه لینده کږه او نرۍ کیږي، کږه وږه، نرۍ، بې رونقه ضعیفه، نحیفه په سترګو کښې بریښي.

لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۭ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ۝۴۰

نه دی لمر لائق دغه لره (او له وسه ئې پوره نه ده) چې لاندې کړي سپوږمۍ (په زمان مکان اوصافو کښې) او نه شپه ړومبۍ کیدونکې ده له ورځې، او دغه ټول (فلکي اجرام) په آسمان کښې چورلیدونکي دي (لامبو په کښې وهي فراخ په کښې روان دي).

تفسیر: د لمر سلطنت په ورځو کښې دی. او د شپې حکومت په سپوږمۍ پورې تړلی دی. داسې نشي کیدی چې سپوږمۍ د خپلو وړانګو (انوارو) شیندلو (خورولو) په وخت کښې لمر د پلوشې (اشعه) تحت الشاع واقع شي. یا ورځ لړ شانتې په مخ کښې شي او د شپې پر کومه برخه متصرف شي یا شپه سبقت وکړي او د ورځې له اختتام څخه پخوا راشي. په هر ملک او اقلیم او

په هره زمانه او موسم کښې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته ایښودلې شوې ده دغه کرات هیڅ مجال او قدرت نه لري چې له خپل تاکلي (مقرر کړی) حرکت او سرعت څخه وړاندې یا وروسته د یوې رپې په اندازه هم تجاوز یا تخلف وکړي شي. هره یوه سیاره په همغه خپل مدار کښې قائمه او پخپل معین نظام سره چورلي او له هغه ځنې د یوې ذرې په اندازه هم یوې خوا او بلې خوا ته هیڅ تمائل او تجاوز نشي کولی او سره له دغومره لویوالي او سریع او ګرندې حرکت په دغې آزادې فضا کښې یو له بله سره ټکر نه وهي او نه متصادم کیږي او نه له خپلې مقررې اندازې څخه څوکه (ورو) یا ګرندې کیږي. آیا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظیم الشان مشینونه او د هغو دغه ګرد (ټول) اجزاء او پرزې د کوم زبردست علیم، خبیر، قدیر ذات په قبضه او اختیار کښې دي چې په داسې دقیق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کښې لګیا دي، بیا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علویات او سفلیات ومافیها ئې پیدا کړي دي او په دغو کښې هر راز (قسم) تبدیل، تحویل کوي آیا هغه په دې باندې نه دی قدیر چې تاسې وروسته له فناء څخه بیا ژوندي راپاڅوي. (العیاذ بالله)

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د ﴿ لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ﴾ د تعبیر نکته داسې بیان فرمائي چې «لمر او قمر د هرې میاشتې په آخر سره نژدې کیږي نو قمر لمر نیسي او لمر قمر نشي نیولی نو ځکه «**لاالقمر ینبغي له ان یدرک الشمس**» ئې ونه فرمایل «والله اعلم»

یا دا چې نه دې لمر داسې او نه ښائي لمر ته دا چې لاندې کړي دې سپوږمئې او وورسیږي یعنې چې صحیحه او آسانه وي ورته دا چې لاندې کړي سپوږمۍ او ورسیږي ورته یا په زمان کښې چې په شپو کښې ورسره یو ځای شي یا په مکان کښې چې لمر سماءالدنیا ته ورکوز شي یا په اوصافو کښې چې د لمر سیر هم لکه قمر شي یا په سلطان او کمال کښې چې په ځوارلسمه کښې ورسره ګډ شي، یا په آثارو او منافعو کښې چې لمر هم د قمر آثار او خواص پیدا کړي حال دا چه هر یو له دغو پنځو ممنوعو شیانو ممنوع او دلیل د هر یو ښکاره دی. «برهان الدین کشککی»

وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۴۱﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ﴿۴۲﴾

او یوه نښه دلیل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بیشکه مونږ سواره کړي دي مونږ اولاد د دوی په بیړۍ (جهاز د نوح) ډکه کړې شوې کښې او پیدا کړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بیړۍ) هر هغه څه چې دوی پرې سوریږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسیر: یعنی د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې لکه چه طوفان راغی نو د آدم نسل ئې د هغه پر ډکې بیړې سور کړ چې نوح علیه السلام هغه جوړه کړې ده که نه د انسان تخم به نه پاتې کیده بیا د هغې بیړې په نمونه ئې نورې بیړې او جهازونه درجوړ کړل چې پر هغو تاسې تر نن پورې سوریږئ او سره له خپلو احمالو او اثقالو ئې له یوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ! او له دغو جهازونو څخه هم داسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو څخه ئې اخلئ مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «**سفائن البر**» یعنی د وچې بیړې ویل.

وَاِنۡ نَّشَاۡ نُغۡرِقۡهُمۡ فَلَا صَرِيۡخَ لَهُمۡ وَلَا هُمۡ يُنۡقَذُوۡنَ ﴿۴۳﴾ اِلَّا رَحۡمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى حِيۡنٍ ﴿۴۴﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو غرق کړې به مو وو دغه (راکبین د بیړې) پس نه به وي هیڅ فریاد رس او نه به دوی خلاصولی کیږي (له غرقه) مګر (نه ئې غرقوو) په رحمت مهربانی خپلې سره او دپاره د نفعې اخیستلو تر نیتې (د مرګ د دوی) پورې.

تفسیر: یعنی دغه د هدوکو یوه موټی انسان ته وګورئ چې څرنګه له ویروونکی سمندرونو او سیندونو څخه د جهاز په ذریعه تیریږي راتیریږي چې د هغو په نسبت د خورا (ډیر) لویو جهازونو حقیقت د یوه نرې خځلې په اندازه هم نه دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی چې تاسې په دغو سیندونو کښې ډوب کړې نو څوک تاسې ته له دغه ډوبیدلو څخه نجات درکوی؟ او څوک به مو په فریاد رسیږي. مګر دغه د الله تعالیٰ د حکمت او مهربانی او مصلحت اقتضاء ده چې ګرد (تول) بحري راکبین نه ډوبوي ځکه چې د ده د رحمت او حکمت اقتضاء هم دغسې ده چې دوی تر یوې معینې نیتې پورې ژوندې وي او دغه دنیوي امور پخپل طبیعي مدار وګرځي. د ډیر افسوس ځای دی چې ډیر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهیږي او نه د الله تعالیٰ د دغو نعماؤ قدر پیژني.

وَاِذَا قِيۡلَ لَهُمُ اتَّقُوۡا مَا بَيۡنَ اَيۡدِيۡكُمۡ وَمَا خَلۡفَكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُوۡنَ ﴿۴۵﴾ وَمَا تَاۡتِيۡهِمۡ مِّنۡ اٰيَةٍ مِّنۡ اٰيٰتِ رَبِّهِمۡ اِلَّا كَانُوۡا عَنۡهَا مُعۡرِضِيۡنَ ﴿۴۶﴾

او کله چی وویل شی دوی ته چی ځان وساتئ له هغه (دنیوی عذابه) چی په مخکښی ستاسی دی او له هغه (اخروی عذابه) چی وروسته درپسی راځی ښائی پر تاسی رحم وکړ شی (نو دوی مخ وګرځوی) او نه راځی دوی ته هیڅ دلیل له دلائلو د(قدرت) د رب د دوی مګر دی دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکی.

تفسیر: وړاندی د جزاء ورځ راځی ـ او وروسته مو پریښی دی خپل اعمال. یعنی کله چه دوی ته وویل شی چی د قیامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وویریږئ! او د خپلی آخری خاتمی په نسبت څه فکر او غور وکړئ! څو د الله تعالیٰ رحمت ستاسی په لوری متوجه شی نو دوی په نصیحت له سره غوږ نه ږدی او تل د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخ اړوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ

او کله چی وویل شی دوی ته چی نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځینو هغو (مالونو) چی رزق روزی درکړی دی تاسی ته الله نو وائی هغه کسان چی کافران شوی دی (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی آیا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمائلی وی الله نو طعام به ئی ورکړی وو هغه ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نور احکام به څه ومنی ـ پر فقراؤ او مساکینو مال لګول د دوی په نزد هم د ثواب کار دی لیکن هم دغه مسلمه خبره لکه چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ویله کیږی نو په نهایتو سپکو طریقو او تمسخرو او پوچندو (استهزاء) سره تری اعراض او انکار کوی، او وائی«هغو کسانو ته چی پخپله پاک الله رزق او روزی نه ده ورکړی مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو او ولی به ئی ورخورو مونږ د الله تعالیٰ له مشیته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالیٰ مشیت داسی نه وی نو دوی به ئی فقرا او محتاج ـ او مونږ به ئی غنی او دولتمن نه وو ګرځولی.» نو آیا د دغه حماقت او بیحیائی په مقابل کښی څه وویل شی؟ آیا که د الله تعالیٰ اراده د چا په ورکړه کښی شوی وی نو د هغه هم دا یو صورت دی چی پخپله الله تعالیٰ بلا واسطه رزق د هغه په لاس کښی ورکړی؟ که په وسایطو ورکول هم د الله تعالیٰ له مشیت څخه دی؟ نو تاسی دغسی فیصله ولی وکړله؟ چه د الله تعالیٰ اراده په دی نه ده شوی چی هغو ته دودی ورکړی دغه خو د الله تعالیٰ امتحان دی چی

اغنیا ئی د فقراؤ پر اعانت مامور فرمایلی دی او د دوی په وسیله ئی د هغوی د رزق رسولو سامان مهیاء کړی دی. هر هغه چی په دغه امتحان کښی پاتی او ناکامه شی نو ښائی چی دی پر خپلی بدبختی او ناکامی وژاړی.
تنبیه: د ځینو اسلافو له اقوالو معلومیږی چی دغه آیت د ځینو زنادقه ؤ په حق کښی دی په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کیږی بلکه پر خپل حقیقت ایښود کیږی.

إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾

نه یئ تاسی مگر په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: که دغه جمله د کفارو د قول تتمه وی نو مطلب به ئی داسی کیږی «ای د مؤمنانو تولنی! تاسی په صریحی گمراهی کښی لویدلی یئ چی د داسی خلقو د گیډی پر مړولو پسی گرځئ چی د الله تعالیٰ له طرفه هغو کفارو ته خطاب دی چی دوی ځومره چتی (بیکاره) او فضول خبری کوی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه گمراهی ده چی په نیک کار کښی پر تقدیر حواله ورکړی او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کښی په طمعی او توقع پسی مندی ووهی».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وائی (کفار) چی کله به وی دغه وعده (د قیامت ؟ ووایئ راته!) که چیری یئ تاسی صادقین رښتینی (په دی کښی ای مؤمنانو!).

تفسیر: یعنی ستاسی دغه قیامت او دغه عذاب او آفتونه چی تاسی مو له هغو څخه پرله پسی ویروی، کله راځی ؟ او دغه مواعید مو کله پوره کیږی ؟ که تاسی په واقع سره رښتینی یئ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ او مونږ ته ئی راوښیئ!

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾
فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

(نو فرمائی الله چی) انتظار نه کوی (کفار) مگر د چغی یوی (د اسرافیل)

چې وبه نیسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به ئې ونه شي د وصیت او نه به خپل اهل ته بیرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسیر: یعنی قیامت به یو ناڅاپه فجأة واقع شي او په داسې حالت کښې به قائمېږي چې ټول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کښې مشغول او لګیا وي. څه وخت چې اول صور (شپیلی) وپوکلی شي د ګردو (ټولو) هوش او حواس به مفقود او ورک شي او بالاخر ټول سره مري او په هر ځای کښې به مري یو پر بل لوېږي دوی به دومره یو فرصت هم ونه مومي چې څه ووائي یا څه وصیت وکړي یا خپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصیت هم وکړي نو چا ته به ئې کوي؟ او که خپلو کورونو ته راهم شي نو کورونه به ئې چیرې ودان پاتې وي؟

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾

او بیا به پوکې وکړ شي په صور (شپیلی) کښې پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډې وهي ځغلي.

تفسیر: یعنی کله چه دوهمه شپیلی (صور) وپوکلی شي نو ګرد (ټول) مخلوقات به سره ژوندي کېږي او له خپلو قبورو څخه به راپورته کېږي. او پرښتې به په ډېر سرعت او شطارت (چالاکۍ) سره دوی ګرد (ټول) په تېل وهلو سره د محشر د میدان په لورې ولې او شړي به ئې.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ

وائي به دوی ای هلاک خرابي ده مونږ ته چا راپاڅولو له ځایونو دخوبونو زمونږ څخه.

تفسیر: ښائي چې د اولی او دوهمی نفخی په منځ کښې به پر دوی د خوب حالت طاري کېږي. یا د قیامت د هولناکی منظرې له لیدلو څخه به دوی د قبر عذاب آسان وګڼي او داسې یو وضعیت به ځان ته اختیاروي چې خوب ته به ورته او مشابه وي یا به «مرقد» د مضجع په معنی وي د خوب له کیفیت څخه به تجرید وکړی شي والله اعلم.

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

دا هغه (دوهم ژوندون) دی چی وعده ئی کړی وه رحمٰن او رښتیا ویلی وو رسولانو.

تفسیر: دغه جواب د الله تعالیٰ له جانبه په هغه وخت کښی ورکاوه کیږی. یا ئی مستقبل د حاضر په ځای درولی هم دا اوس ورته جواب وائی یعنی ولی دغه پوښتنه کوئ ؟ لږ شانته خو خپلی سترګی وغړوی! او دغه وضعیت ته وګورئ! دا خو هم هغه ژوندی راپاڅول دی چی د هغو وعده د الله تعالیٰ له طرفه تاسی ته درکړی شوی وه. او انبیاؤ الله به پرله پسی د هغو اخبار او اطلاع تاسی ته درکوله.

إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾

نه به وی (دغه نفخه الثانیه) مګر چغه یوه (چی وشی نو راژوندی به شی دوی تول) پس ناڅاپه دوی تول په نزد زمونږ به حاضر کړی شوی وی.

تفسیر: یعنی هیڅ یو متنفس به نه تښتیدلی شی ـ او نه به چیری خپل ځان پټولی شی.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شی ظلم په هیڅ نفس باندی د هیڅ څیز او نه به جزاء درکوله کیږی تاسی ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چی وئ تاسی چه کول به مو (له خیر او شر په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د هیچا به نه نیکی ضائع کیږی او نه به د جرم له حیثیت او اندازی څخه زیاته سزا چاته ورکوله کیږی. پوره پوره او په کامل ډول (طریقه) سره هر چاته د هغی جزاء او سزاء ورکاوه کیږی. او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشی. او هر چاته به هر هغه نیک او بدکار چی په دنیا کښی ئی کړی وی په عقبیٰ کښی د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندی کیږی.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

بیشکه اصحاب یاران د جنت به نن ورځ په مشغولتیا کښی د لذت اخیستونکی وی. دغه (جنتیان) او ښځی د دوی به په سیوریو کښی (ناست وی) پر تختونو باندی تکیه وهونکی به وی. وی به دوی ته په دغه جنت کښی (انواع د) میوو او وی به دوی ته هر هغه شی چه غواړی ئی دوی (او آرزو ئی کوی).

تفسیر: په جنت کښی به د هر قسم عیش ـ عشرت او نشاط وسائل او سامان وی. مؤمنین به له دنیوی مکروهاتو څخه نجات ومومی او په جنت کښی به د هغوی مشغله ماسواء له تفریح او ساعت تیری څخه بل شی نه وی. دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودی او شکره ګډ او خوښ او خوشال وی. په ډیره اعلیٰ درجه ښائسته او ښکلو چپرکټونو (څپرکټونو) او پالنګونو به هوسائی (راحت) او آرام کوی. هر قسم میوی، دانی مأکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وی. پس لنده ئی دا د هر هغه شی طلب آرزو او تمنا چی د جنتیانو په زړونو کښی وګرځی همغه به ورته علی الفور وړاندی کیږی. او د دوی ګرد (تول) مرادونه، ارمانونه به دوی ته پوره او کامل وررسیږی. دغه خو جسمانی خوندونه او لذائذ شول وروسته له دی نه د روحانی نعمتونو په طرف په ﴿ سَلٰمٌ قَوۡلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِیمٍ ﴾ سره لږ څه اشاره فرمائی.

سَلٰمٌ ۟ قَوۡلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِیمٍ ﴿۵۸﴾

وی به دوی ته سلام (چی وبه ویلی شی ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم والا.

تفسیر: یعنی د هغه مهربان رحمٰن له جانبه به جنتیانو ته سلام وایه کیږی که د پرښتو په ذریعه وی یا به بلا واسطه پخپله رب الرحیم د سلام ارشاد فرمائی لکه چی د «**ابن ماجه**» په یوه روایت کښی راغلی دی. د دی اعلیٰ لذت او کیفیت په نسبت به څه وویلی شی چی د ښکلو او ویلو له قوی څخه وتلی دی. **اللّٰهم ارزقنا هذه النعمة العظمی بحرمة نبیک محمد صلی الله علیه وسلم.**

وَامۡتَازُوا الۡیَوۡمَ أَیُّهَا الۡمُجۡرِمُونَ ﴿۵۹﴾

او (وبه وایه شی چی) راجدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنی د جنتیانو په عیش او آرام کښی تاسی له سره هیڅ برخه نه لرئ ستاسی د هستوګنی ځای بیل دی چی تل به همغلته اوسیږئ ای مجرمانو کافرانو!

اَلَمۡ اَعۡهَدۡ اِلَیۡكُمۡ یٰبَنِیۡۤ اٰدَمَ اَنۡ لَّا تَعۡبُدُوا الشَّیۡطٰنَ ۚ اِنَّهٗ لَكُمۡ عَدُوٌّ مُّبِیۡنٌ ﴿۶۰﴾ وَّ اَنِ اعۡبُدُوۡنِیۡ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِیۡمٌ ﴿۶۱﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسی ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دی سره چی عبادت مه کوئ تاسی د شیطان بیشکه دغه شیطان تاسی ته دښمن دی ښکاره. او (داسی حکم می نه وو کړی بلکه کړی می وو) چی عبادت کوئ (یواځی) زما دغه (عبادت زما) لاره ده سمه (چی جنت ته تللی ده).

تفسیر: یعنی د هم دغی ورځی په نسبت مو تاسی د انبیاؤ الله په واسطه مکرر پوهولی وئ او ویلی مو وو چی د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ! چی ستاسی ښکاره او صریح دښمن دی او هغه مو تر هغه پوری نه پریږدی څو مو په دوزخ کښی وغورځوی. که ابدی نجات غواړئ نو پر دغه سمی صافی لاری چی درښکاره او واضحه کړی شوی ده لاړ شئ او یواځی د الله تعالیٰ په عبادت او بندګی کښی مشغول اوسئ!.

وَ لَقَدۡ اَضَلَّ مِنۡكُمۡ جِبِلًّا كَثِیۡرًا ؕ اَفَلَمۡ تَكُوۡنُوۡا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۲﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِیۡ كُنۡتُمۡ تُوۡعَدُوۡنَ ﴿۶۳﴾ اِصۡلَوۡهَا الۡیَوۡمَ بِمَا كُنۡتُمۡ تَكۡفُرُوۡنَ ﴿۶۴﴾

او خامخا په تحقیق ګمراه کړی وو (شیطان) له تاسی خلق ډیر، آیا پس نه یئ تاسی داسی چی عقل وچلوئ. (وبه ویلی شی منکرانو ته په آخرت کښی) دا دوزخ دی هغه چی وئ تاسی چی (په دنیا کښی) وعده ئی درسره کړی شوی وه. ځی ننوځی په ده کښی نن ورځ په سبب د هغی چی وئ تاسی (په دنیا کښی) چی کافران کیدئ.

تفسیر: یعنی افسوس چی سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسی ونه پوهیدئ او له غور او فکر

او عقل څخه مو کار وانخیست ـ او دغه ملعون شیطان له تاسی یو لوی جمعیت گمراه او بی لاری کړ ـ آیا تاسو دومره عقل او پوه نه درلوده (لرله) چی د دوست او دښمن په منځ کښی فرق او تمیز سره وکړی شئ ؟
او پخپلی گټی او تاوان وپوهیږئ ؟ په دنیوی کارونو کښی خو مو خپله ډیره هوښیاری او ذهانت ښکاروه ـ مگر په اخروی معامله کښی مو ځان دومره ناپوه او غبی وغورځوه چی په دومره غټو غټو خبرو هم ونه پوهیدئ ـ یا ځان مو پری نه پوهوه ـ او د پوهیدلو لیاقت نه وو درپاتی ـ اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی چی د هغه وعده مو له تاسی سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړی وه. د کفارو د هستوگنی ځای هم دا دی ـ ځئ خپلو ځایونو ته او په کښی الی الابد پریوځئ!.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۶۵﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی او خبری به وکړی له مونږ سره لاسونه د دوی او شاهدی به ورکړی پښی د دوی په هغو کارونو چی وو دوی چی کول به دوی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندی پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف وکړی نو څه به کیږی ؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لگوو او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو څو د هغو د جرائمو بیان وکړی چی د دوی په ذریعه ئی پر هغو ارتکاب کړی وو لکه چی هر عضو (هنده) د الله تعالیٰ په قدرت په وینا راځی او شهادت ورکوی کماجاء فی الرکوع الثالث ۲۰ آیت من حٰمٓ السجدة قوله تعالیٰ. ﴿حَتّٰٓى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ وفی موضع آخر فی ذٰلک الرکوع ۲۱ آیت ﴿قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾

او د نیکانو اعضاء شهادت ورکوی د دوی په طاعت او صلاحیت باندی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ﴿۶۶﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۶۷﴾

او که اراده فرمايلی وی مونږ نو خامخا هوارولی به راوستلی وو مونږ پر
سترګو د دوی پس وړاندی شوی به ؤ دوی هغی لاری ته (چی تل پری تلل).
پس څرنګه به ليدلی وه دوی (هغه لاره) او که اراده فرمائلی وی مونږ خامخا
مسخ کړی به وو مونږ دوی په ځايونو خپلو کښی پس طاقت به ئی نه وو د
وړاندی تللو او نه به بيرته ګرځيدلی شو (شاته).

تفسير: يعنی لکه چی دوی زمونږ له آياتونو څخه سترګی پټی کړی دی که مونږ اراده فرمائلی وی نو د سزا په ډول (طريقه) به مو د دوی ظاهری بصارت هم له دوی نه اخيست او له دوی نه به مو خالص ړانده جوړ کړی وی چی د دی لوری او د هغه لوری لار به ئی هم پری نه ليدله او هم هغسی چی دوی له شيطانی لارو څخه نه پر څنګ کيږی او نه غواړی چی د الله تعالىٰ پر لاره لاړ شی مونږ قدرت لرو چی د دوی صورتونه بيخی مسخ او له اصلی حالت څخه ئی واړوو څو دوی د خپل کوم ضرورت دپاره بيخی له خپله ځايه پر خوځيدلو قادر نه وی. مګر مونږ داسی ونه کړه ـ او له دغو جوارحو او قواوو څخه مو دوی محروم ونه ګرځول دغه زمونږ له خوا دوی ته مهلت او ډيل وو نن به همغه سترګی لاسونه پښی پر دوی شاهدی ورکوی چی دغو چتی (بيکاره) خلقو مونږ پر کومو چتی (بيکاره) کارونو لګولی وو او له مونږ ئی څه څه کارونه اخيستل.

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۭ اَفَلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿٦٨﴾

او هر چاته چی اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته نو نسکور به کړو هغه په
پيدايښت کښی، آيا پس نه کوی دوی عقل (چی نه يواځی الله په معمروالی او
تنکيس بلکه په بعث هم قادر دی.)

تفسير: يعنی د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ! آيا تاسی نه ګورئ او غور نه کوئ چی يو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چی زيات سپين ږيری او زوړ شی څرنګه د ليدلو ـ آوريدلو ـ تللو ـ ګرځيدلو څخه معذور کيږی. ګواکی د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځی او بيا د نورو کومک او معاونت او لاس نيولو ته لکه وړوکی محتاجيږی او په زوړتوب کښی همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کيږی نو آيا هغه الله تعالىٰ چی د دوی د دغه قوی په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کښی قادر دی په ځلميتوب کښی به نه وی مقتدر ؟.

وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهٗ ۭ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿٦٩﴾ۙ

او نه دی ښوولی مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښائیږی ورلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مگر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنی څه چی پاس بیان شو گرد (تول) واقعیه حقائق دی او کوم شاعرانه تخیلات نه دی ـ دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ داسی یو عظیم الشان قرآن احسان کړی دی چی پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی کوم د شعر او شاعری دیوان نه دی چی په کښی خالص طبع ازمویل ـ او د تخیل او مبالغی مظاهره وی بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطری دول (طریقه) سره د شاعری له فنه دومره بعیده ده چی سره له دی چی دوی د قریشو له خاندانه څخه دی چی د هغوی هر فرد حتی چی وینځو ئی هم د شعر ویلو قدرت او طبیعی سلیقه لرله مگر دوی پخپل مدت العمر کښی شعر نه دی جوړ کړی البته په رجز او په نورو مواقعو کښی به یو نیم ځلی د دوی د مبارکی ژبی څخه بی تکلفه ځنی مقفیٰ عبارت وتلی وی چی د شعر خاصیت به تری څرگندیده (ښکاریده) چی ښائی دغه تری مستثنیٰ گڼل شی ـ او نه ښائی چی پر دغو د شعر او شاعری اطلاق وکړی شی نه یواځی دوی پخپله شعر نه دی ویلی بلکه د بل کوم شاعر اشعار ئی هم پخپل عمر کښی له دوو څلورو مرتبو څخه زیات نه دی ویلی ـ او د دغو اشعارو د لوستلو په وخت کښی به ئی هم داسی لهجه اختیاروله چی په هغه شعر کښی به د شعریت خصوصیات نه ښکاریده یعنی تش د هغه شعر مطلب به ئی اداء فرمایه. الغرض د دوی شریفه طبع له شعر او شاعری سره دومره تناسب او علاقه نه درلوده (لرله) ـ ځکه چی دغه شی د دوی له جلیل منصب سره لائق نه ؤ ـ دوی د حقیقت ترجمان ؤ د دوی د بعثت مقصد دا ؤ څو گرده (توله) دنیا له علویه و حقایقو څخه بی له ادنیٰ کذب او غلو خبردار او پوه کړی ظاهر دی چی دغه کار د یوه شاعر له لاسه نه دی پوره ـ ځکه د شاعریت حسن او کمال په دی کښی دی چی په کذب ـ مبالغه ـ تخیل ـ فرضی خبرو جوړولو کښی غلو وکړی که په شعر کښی کوم محمود جزء وی نو هغه پری مؤثر کیږی او په زړه کښی ځای نیسی نو دغه صفت د لوی قرآن په نثر کښی په هغه اندازه موندلی کیږی چی که د تولی دنیا شعراء سره راتول شی نو دوی په گردو (تولو) اشعارو کښی د دی پاک قرآن یوه ادنیٰ نمونه هم نشی پیدا کولی. د قرآن الکریم د دغه بدیع اسلوب د لیدلو په اثر ویلی شو چی گواکی د نظم اصلی روح د ده په هم دغه نثر کښی مزج او خلط کړی شوی دی ښائی چی له هم دی سببه لوی لوی فصحاء ـ بلغاء ـ او عقلاء د پاک قرآن د فصاحت او بلاغت په مقابل کښی هک پک او حیران پاتی شوی او پاتی کیږی او قرآن ته به ئی شعر او سحر ویل حال دا چی شعر او سحر له قرآن سره هیڅ نسبت نه لری آیا د شاعری او جادوگری پر اساس او بنیاد په دنیا کښی د قومیت او روحانیت داسی عظیم الشان او لازوالی ودانی او عمارتونه ودانیدلی او دریدلی شی چی تر نن ورځی پوری د قرآنی تعلیم په

اساس قائم او ټينګ ولاړ دی ؟ دغه د شاعرانو او د جادوګرانو کار نه دی بلکه د انبياؤ الله کار دی چی د الله تعالیٰ په حکم مړو زړونو ته ابدی ژوندون عطاء کوی. الله تعالیٰ عربو ته د دی خبری د ويلو موقع ور نه کړه چی ووائی تاسی له ابتدا څخه شاعر وئ او اوس مو له شاعری څخه ترقی کړی نبی شوی يئ.

لِّيُنۡذِرَ مَنۡ كَانَ حَيًّا وَّيَحِقَّ الۡقَوۡلُ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ ۝۷۰

چی وويروی (دغه قرآن يا نبی) هر هغه چی وی ژوندی او ثابته شی خبره (د عذاب) پر کافرانو (چی قرآن نه منی).

تفسير: يعنی د ژوندی زړه انسان د قرآن په آوريدلو سره له الله تعالیٰ څخه وويريږی او پر منکرانو د حجت اتمام وشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «په هر چا کښی چی روح وی يعنی نيک اثر واخيستی شی د هغه د فائدی دپاره او پر منکرانو د الزام اړولو دپاره».

اَوَلَمۡ يَرَوۡا اَنَّا خَلَقۡنَا لَهُمۡ مِّمَّا عَمِلَتۡ اَيۡدِيۡنَاۤ اَنۡعَامًا فَهُمۡ لَهَا مٰلِكُوۡنَ ۝۷۱

آيا نه وينی دوی (بلکه وينی ئی) چی بيشکه مونږ پيدا کړی مو دی دوی ته له هغه چی جوړ کړی دی لاسونو (د قدرت) زمونږ چارپايان پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دی.

تفسير: له تنزيليه و آيتونو څخه وروسته بيا د تکوينيهٔ آيتونو په طرف توجه ورکوی. يعنی له يوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ او له بل طرفه په غور او دقت سره وګورئ چی پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسی فرمايلی دی. اوښ ـ غوائی ـ آس ـ کچر ـ پسه او نور ساکښان (جاندار) تاسی نه دی پيدا کړی بلکه دغه ګرد (ټول) پخپله پاک الله ستاسی د فائدی او ګټی دپاره پيدا کړی دی او بيا ئی تاسی محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولی يئ چی تری وخورئ! او تری هر راز (قسم) کار چی مو زړه غواړی واخلئ! او تری په هر ډول (طريقه) منتفع شئ!.

وَذَلَّلۡنٰهَا لَهُمۡ فَمِنۡهَا رَكُوۡبُهُمۡ وَمِنۡهَا يَاۡكُلُوۡنَ ۝۷۲ وَلَهُمۡ فِيۡهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ؕ اَفَلَا يَشۡكُرُوۡنَ ۝۷۳

او ذلیل عاجز ایل کړی مو دی دغه (چارپایان) دوی ته پس ځینی له دوی د سورلیٔ د دوی دی او له ځینی د دوی خوری. او شته دوی ته په دغو انعامو کښی نفعی ډیری د څښلو (شیان) آیا پس دوی شکر نه وباسی (په دی نعماؤ) ؟.

تفسیر: وګوریٔ چی څومره لوی او عظیم‌الجثه او قوی هیکله حیوانان د ضعیف البنیان انسان په مقابل کښی عاجزان او ناتوانان ـ او ټول ده ته مسخر او تابعان دی د زرهاؤ اوښانو یو قطار (لړ) یو وړوکی هلک هر چیری چی وغواړی بیائی او دوی د پوزی له نکیله راکاږی او دوی د دغه وړوکی په مقابل کښی خپل غوږ هم نه خوځوی او پر څومره قوی او زورورو حیواناتو انسانان سوریږی ـ پیتی پری وړی او ډیر حیوانات حلالوی او له غوښو او نورو اجزا ؤ څخه ئی منتفع کیږی ـ علاوه پر غوښی د دوی له پوستکیو ـ هډوکیو ـ وړیو ـ ویښتانو او نورو څخه څومره فائدی حاصلولی شی ـ د دوی غلانځی داسی دی لکه د شودو چینی چی د هم دغو چینو له اوبو خور (مشرب) څخه ډیر انسانان خړوبیږی (سیرابیږی) خو سره له دی شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾

او نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له الله (نور) معبودان چی ښائی دوی سره به مدد وکړی شی. نه لری (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چی دغه (معبودان) به دوی ته لښکری حاضری کړی شوی وی (په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی هغه الله چی دغسی نعمتونه ئی تاسی ته عطاء او مرحمت کړی دی د هغه شکریه تاسی په دی ډول (طریقه) سره ادا کړیٔ چی د ده په مقابل کښی مو نور معبودان او اختیار لرونکی ودرول او د دوی په نسبت داسی عقیده لریٔ چی ګواکی دوی د اړتوب (مجبوری) او احتیاج په وخت کښی زمونږ په کار راځی او په درد خوری او راسره امداد او مرستی (مدد) کوی نو په یاد ئی ولریٔ چی هغوی به ستاسی سره څه کومک او مرستی (مدد) وکړی شی؟ حال دا چی دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه (فائده) نشی رسولی. هو! څه وخت چی تاسی امداد او معاونت ته سخت اړ (مجبور) او محتاج اوسیٔ دوی به هم دغه وخت کښی پر تاسی نور

الزامات او جرمونه هم اړوی او ستاسی پیټی لا درنوی نو هلته به تاسی ته دغه خبره ښکاره شی چی د هغو معبودانو په طرفداری او حمایت چی تاسی خپل ګرد (تول) عمر مصرف کړی ؤ نن هغوی په کومه سترګه تاسی ته ګوری ؟.

فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

پس نه دی غمجن کوی تا خبری د دوی (په دی چی ته رسول نه ئی) بیشکه مونږ ته معلوم دی هغه (حسد او بغض) چی پټوی ئی دوی او هغه (کفر او عناد) چی ښکاره کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی کله چی پخپله له مونږ سره د دوی سلوک او معامله داسی ده نو تاسی له سره مه غمجن او مه خفه کیږئ! او خپله فریضه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اداء کړئ! او دوی مونږ ته پریږدئ ! مونږ د دوی له ظاهری او باطنی احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار یو او په ډیر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾

آیا نه وینی نه پوهیږی انسان چی بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی هغه له نطفی (یوه څاڅکی اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جګړه کوونکی ښکاره دی (له مونږ سره په نفع د بحث کښی).

تفسیر: یعنی انسان خپل اصلیت او ماهیت ته نه ګوری او نه ئی په یاد وی چی دی د یوی ناڅیزی او ناولی اوبو یو څاڅکی ؤ چی د الله تعالیٰ په قدرت له څه شی څخه څه شی تری جوړ شوی دی ؟ د اوبو دغه څاڅکی ته الله تعالیٰ داسی زور او قوت ـ نطق او بیان ورعطاء کړ چی دی اوس پر هره یوه خبره جګړی او مناقشی کوی او له خپله ځانه راز راز (قسم قسم) خبری او اتری جوړوی ـ تر دی اندازی پوری چی نن له خپله حده متجاوز شوی د خپل لوی خالق په مقابل کښی هم تینګ او ولاړ دی.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

او تړی پر مونږ پوری مثل (د هډوکی وراسته) او هیر کړی ئی دی پیدایښت خپل، وائی څوک به ژوندی کړی دغه هډوکی حال دا چی هغه وراسته دی.

تفسیر: یعني وګوري، چي دوی پر الله تعالیٰ ځرنګه خبري او فقري تړي ؟ ګویا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوی او داسي وائي کله چي زمونږ اجساد وراسته شي او بيخي وريژي يوائځي وراسته او زاړه هدوکي او ککره مو پاتي شي نو آيا دغه شيان بيا ځوک ژوندي کولی شي ؟ د دغسي سؤال کولو په وخت کښي دوی ته د دوی اصلي پيدايښت نه په ياديږي. که نه دغه ناځيزه ځاځکي ته به د دغه الفاظو د ويلو جرأت نه وی پيدا شوی. ښائي چي دی خپل اصل او ماهيت ته نظر وکړی! او لږ دی وشرميږی! او لږ څه دی له خپله عقله او پوهي کار واخلي! ښکاره ده چي په دغه تقدير به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه جواب وموسي چي په دغه راتلونکي آيت کښي مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

ووايه (ای محمده ده ته) بيا به ژوندي کړي دغه (وراسته هدوکي) هغه (مطلق قادر) چي پيدا کړي ئي دي اول ځلي حال دا چي دغه (الله) په هر قسم پيدايښت ښه عالم دی (که نوی وی او که زوړ).

تفسیر: یعني هغه لوی ذات چي اول ځلي ئي په دغو هدوکو کښي روح غورځولی دی هغه ته دوهم ځلي په دوی کښي روح اچول څه سختي او اشکال نه لري. بلکه ستاسي په زعم دغه دوهم ځلي ژوندي کول د اول ځلي ژوندي کولو په نسبت لاسهل او آسان دی ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ حال دا چي هغه مطلق قادر ته هر شی آسان دی. اعم له دی چي اول ځلي وی که دوهم ځلي. دی په هر ډول (طريقه) سره په پيدا کولو قادر او مقتدر دی او د بدن اجزاء او د هدوکو بخرکي هر چيري چي تيت او پرک (منتشر) وی د هغه هره هره ذره د ده په محيط علم کښي ده او هغه ئي پخپل موعد (تاپي) بيا تولوی او ژوندي کوی ئي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

هغه (مطلق قادر) چي پيدا کړي ئي دي تاسي ته له وني شني څخه اور پس ناڅاپه تاسي له هغي وني څخه بلوئ اور.

تفسیر: یعني ړومبی ئي له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کړه. بيا د دغي تکي شني او ښکلي وني لرګي ئي وچ او خس ئي وګرځوله چي اوس تاسي له هغي څخه اور وباسئ پس هغه الله جل جلاله چي دغسي متضاد صفات په اول او آخر کښي بدلولی شي آيا دی به د یوه ځيز

په موت او حیات او په لاندی باندی کولو او اړولو رااړولو څرنګه قادر او توانا نه وی.
تنبیه: ځینو اسلافو له ﴿ مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړی ده چی د هغی له ښاخانګو څخه کله چی یو په بل باندی ومښلی شی اور وځی لکه چی زمونږ په مشرقی جلال آباد کښی د (بانس) ونه یا په عربو کښی د (مرخ) او (عفار) ونی دی والله اعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾

آیا نه دی هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه قادر په دی باندی چی پیدا کړی په شان د دوی ؟ هو! (قادر دی په دی باندی). او هم دی دی اصلی ډیر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شی باندی).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چی د آسمان او ځمکی په شان لوئی لوئی کری ئی پیدا کړی هغه ته د دغسی کفارو په شان د وړوکو وړوکو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دی.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی امر حکم د الله هر کله چی اراده وفرمائی (د پیدا کولو) د یوه څیز دا دی چی وفرمائی هغه ته چی (جوړ) شه نو (جوړ) شی.

تفسیر: یعنی د کوم لوی یا وړوکی شی په اول یا دوهم ځلی پیدا کولو کښی الله تعالیٰ ته هیڅ یو اشکال او دقت نشی وړاندی کیدی د ده له جانبه خو تش یوه اراده په کار ده هر کله چی دی د کوم شی د پیدا کولو اراده وفرمائی هغه له علی‌الفور څخه هم وړاندی پیدا کیږی او د یوی رپی ډیل او تأخیر هم په کښی امکان نه لری.
تنبیه: زما په خیال دغه آیت له پخوانی آیت سره هم لګولی شو او داسی هم ویلی کیدی شی چی ړومبی د بدن د پیدایښت ذکر ؤ او دلته ئی د نفخ الروح مطلب پوهولی دی والله اعلم (ارجع الی بحث الروح فی سورة الاسراء من هذا التفسیر.)

فَسُبۡحٰنَ الَّذِیۡ بِیَدِهٖ مَلَكُوۡتُ كُلِّ شَیۡءٍ وَّاِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۸۳﴾

پس پاکی ده هغه (الله) ته چې په لاس (د قدرت) د ده کښې ده باچاهي د هر څیز او خاص هم ده ته بیرته بیا بیولی کیږئ (په آخرت کښې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې هغه لوی معبود او اقدس او ارفع موجود چې د ده د قدرت په لاس کښې فی‌الحال هم د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو د مخلوقاتو د حکومت واک (اختیار) او زمام (واگی) شته په مستقبل کښې هم گرد (تول) د هم هغه په لوری ورتلونکی او رجوع کوونکي دي او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کلي ډول (طریقه) منزه او پاک دی.

تمت سورة یٰسٓ ولله الحمد والمنة

سورة «الصافات» مکیة وهي مائة واثنتان وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها (۳۷) تسلسلهاحسب النزول (٥٦) نزلت بعد سورة «الانعام»

د «الصافات» سورت مکي دی (۱۸۲) آیته او (٥) رکوع لري په تلاوت کښې (۳۷) او په نزول کښې (٥٦)

سورت دی وروسته د «الانعام» له سورته څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکي دي

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ﴿۱﴾ فَالزّٰجِرٰتِ زَجۡرًا ﴿۲﴾

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف تړونکي دي په صف تړلو سره بیا پر (هغو) شړونکیو (د شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعنې چې صف تړي قطار قطار او په منظم ډول (طریقه) سره ودریږي که پرښتي وي چې د الله تعالیٰ د احکامو د اوریدلو دپاره پخپلو ځایونو کښې درجه په درجه ودریږي یا عبادت کوونکي انسانان وي چې په لمانځه او جهاد او نورو کښې سره صفونه تړي.

تنبیه: په محاوراتو کښې قسم د تاکید دپاره دی چې علی‌الاکثر د منکرانو په مقابل کښې

استعمالیږی لیکن ډیر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشان ظاهرولو دپاره هم استعمالیږی او د قرآن الکریم قسمونه پر متبعینو ظاهریږی چی عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول (طریقه) وی. والله اعلم.

﴿ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ﴾ - بیا پر هغو شړونکیو د شیطانانو په شړلو سره).

یعنی هغه پرښتی چی شیطانان رټی او شړی ئی څو د خپلو استراق السمع په اراده کښی بریالیان او کامیاب نشی یا بندګانو ته د نیکی او فضائلو لاره ښیی او له بدی او رذائلو څخه ئی منع کوی یا هغه نیک انسانان چی خپل ځان له بدیو څخه ساتی او نورو ته هم د بدی او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوی بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابله کښی چی د دوی زجر ـ تهدید او توبیخ لا زیات وی.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ﴿۳﴾ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴿۴﴾

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چی بیشکه معبود ستاسی خامخا یو دی.

تفسیر: یعنی هغه پرښتی یا انسانان چی د الله تعالیٰ احکام وروسته له آوریدلو څخه لولی او یادوی ئی څو ئی نورو ته هم ورښوولی شی.

﴿ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴾ - چی بیشکه حق معبود د ستاسی خامخا یو دی).

بیشکه په آسمانونو کښی پرښتی او په ځمکه کښی د الله تعالیٰ نیک بندګان په هره زمانه کښی قولاً او فعلا شهادت ورکوی چی د تولو مالک او حقیقی معبود هغه یو الله دی چی مونږ تول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ﴿۵﴾

چی رب د آسمانونو او ځمکی دی او د هغو (شیانو) دی چی په منځ د دوی کښی دی او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پوری یو طرف «مشرقین» دی ځکه چی لمر ـ قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بیلو بیلو ځایونو څخه راڅرګندیږی (ښکاره کیږی)! یعنی هغه نقاط چی له هغو ځایونو څخه طلوع کیږی. او بل طرف ئی په هغومره اندازی «مغربین» دی ښائی دلته د مغاربو ذکر ئی د دی لامله (له وجی) نه وی کړی چی له «مشارق» ځنی د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمیږی او له یوه حثیته طلوع الشمس والکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په

اثبات کښی د دوی د غروب په نسبت زیات اثر او دخل شته والله اعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝٦

بیشکه مونږ ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په ښائست سره چی ستوری دی.

تفسیر: یعنی په تیارو شپو کښی دغه آسمان د دغو بیحسابو ستوریو د ځلیدلو څخه د کتونکیو په سترګو څومره ښائسته او ښکلی ـ مزین او ډک له سینګاره او رونقه معلومیږی.

وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝٧

او ساتلی دی (مونږ دا آسمان) په ساتنی سره له هره شیطانه سرکشه نافرمانه (چی ویشتلی شی په لمبو سره)

تفسیر: یعنی په دغو ستوریو د آسمان زینت او ښائست دی او له ځینو ستوریو څخه چی رالویږی د شیاطینو په انسداد او اندفاع کښی هم کار اخیست کیږی. دغه لوېدونکی ستوری څه شی دی ؟ آیا له نوریه ؤ کواکبو څخه برسیره د بلی کومی نوعی مستقل کواکب دی ؟ یا د دغو نوریه ؤ کواکبو له شعاعو ځنی منفک کیږی! او تری یو راز (قسم) سوځوونکی اور پیدا کیږی ؟ یا پخپله له دغو کواکبو ځنی اجزاء جدا کیږی او لویږی ؟ په دغه مورد کښی د علماؤ او حکماؤ مختلفی خبری او اقوال دی. په هر حال د ده حقیقت هر شی چی وی وی دی خو له دغو څخه د شیاطینو د ویشتلو کار هم اخیست کیږی د دی څه تفصیل د «حجر» د سورت په تفاسیرو کښی تیر شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ۝٨ دُحُورًا

غوږ نه نیسی (دغه شیاطین) طرف (د خبرو) د هغه تولی لوی پورته ته او ویشتلی غورځولی شی له هر طرفه (د آسمانه چی دوی اراده وکړی د هغه د ختلو) دپاره د شړلو.

تفسیر: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی یعنی شیاطینو ته د دی خبری قدرت نه دی ورکړی شوی چی د پرښتو مجلس ته ځان ورسوی او د الله تعالیٰ له وحی څخه کومه خبره واوری.

کله چې شیاطین داسی اراده وکړی او پاس آسمانونو ته د ورنژدی کیدلو کوشش کوی نو هر طرف ته چې دوی ورځی له هغه ځایه ئې پرښتی شړی او په وهلو او ویشتلو سره ئې لاندی غورځوی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَّاصِبٌ ﴿۹﴾

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې دوی تل تر تله شړل او رټل کیږی د دوی اخروی عذاب خو بیل دی.

اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿۱۰﴾

مګر (غوږ نیسی) هغه (شیطان) چې غوته واچوی په یو کرت غوته اچولو سره پس ژر ورپسی راخطا شی لمبه رڼا (رڼړا) کوونکی سوځونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغو تښتیدلو او ځغلیدلو کښې د ویری او وارخطائی په منځ کښې یوه نیمه خبره آوری خو سره له هغه پرښتی په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوی. د دی تفسیر د «حجر» د سورت په ابتدا کښې پخوا لیکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَّنْ خَلَقْنَا ؕ

پس وپوښته ته دغه مشرکان چې آیا دوی سخت دی له جهته د پیدایښت که هغه څوک چې پیدا کړی مو دی.

تفسیر: یعنی د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چې د آسمان ـ ځمکی ـ ستوریو ـ پرښتو ـ شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کښې زیات مشکل کار دی یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلی پیدا کولو څخه ظاهر دی هغه الله تعالیٰ ته چې د داسی عظیم الشان مخلوقاتو خالق دی دوهم ځلی پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لری.

اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّنْ طِيْنٍ لَّازِبٍ ﴿۱۱﴾

بیشکه موږ پیدا کړی مو دی دوی له ختی سریښناکی.

تفسیر: یعنی د دوی اصلی حقیقت مونږ ته تول معلوم دی له یو شان سریښناکی ختی څخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ. اوس د هغه اولاده داسی دعوی کوی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر همغسی چی مونږ اول ځلی تاسی له خاورو څخه پیدا کړی یئ دوهم ځلی به هم تاسی له خاورو څخه بیا ژوندی راپاڅوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُوْنَ ﴿۱۲﴾

بلکه ته تعجب کوی ته (د دوی پر تکذیب او انکار) حال دا چی مسخری کوی دوی (پر تا پوری).

تفسیر: یعنی ته تعجب کوی چی دوی ولی پر داسی صافو خبرو نه پوهیږی ؟ او له دوی سره توکی او مسخری کوی چی دغه (نبی) څرنگه چتی (بیکاره) او فضول خبری کوی ؟ (العیاذبالله).

وَإِذَا ذُكِّرُوْا لَا يَذْكُرُوْنَ ﴿۱۳﴾ وَإِذَا رَأَوْا اٰيَةً يَّسْتَسْخِرُوْنَ ﴿۱۴﴾ وَقَالُوْٓا إِنْ هٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵﴾

او هر کله چی وپوهول شی دوی نه پوهیږی (پند نه اخلی) او هر کله چی ووینی دوی کومه نښه دلیل (د قدرت) نو مسخری پری کوی. او وائی (منکران) چی نه دی دا (چی مونږ ولید) مگر سحر کوډی دی ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چی پند او نصیحت اوری پری غور او فکر نه کوی او هغه د قدرت د دلائلو نښی او معجزی چی گوری هغو ته د کوډو او د سحر نسبت کوی او پری خاندی تمسخر او پوچندی (استهزاء) کوی او غواړی چی بلا اثر ئی وگرځوی.

ءَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَإِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿۱۶﴾ أَوَاٰبَآؤُنَا الْأَوَّلُوْنَ ﴿۱۷﴾

(او وائی منکران) آیا هر کله چی مړه شو او شو خاوری او (وراسته) هډوکی آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاڅول کیږو که پلرونه ړومبنی زمونږ (هم را ژوندی کیږی ؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده چی صاحبه ! کله چی زمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو او یوائځی زمونږ هډوکی پاتی وی او له دی نه زیات زمونږ پلار نیکه چی د هغوی له مړینی څخه قرنونه تیر شوی دی او ښائی چی هډوکی ئی هم نه وی پاتی نو دغه څرنګه منلی شو چی دغه ټول له سره راټولیږی، او بیا له سره ژوندی راپاڅولی کیږی؟.

قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (ټول راژوندی کیږئ) حال دا چی تاسی به ذلیل هم یئ پس بیشکه هم دا خبره ده چی دغه قیامت چغه ده یوه پس ناڅاپه دوی به ګوری (چی څه راپوری کیږی).

تفسیر: یعنی هو ! ضرور هغوی ګرد (ټول) بیا ژوندی راپاڅول کیږی او هلته به په نهایت ذلت او رسوائی سره د دغه تکذیب او انکار ربړ (تکلیف) او سزا مومی.

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾

او وائی به (منکران) ای خرابی ده مونږ ته (نو وائی) به ملائکی دوی ته) دا خو هغه ورځ ده د جزاء

تفسیر: یعنی په یوه چغه سره به ټول سره ژوندی راپاڅولی کیږی او له ډیر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته ګوری. (دغه چغه یا جګړی ورکول به د صور نفخی په ذریعه وی).

هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلی (او قضاء) ده هغه (ورځ) چی وئ تاسی چی په دی باندی به مو نسبت د دروغو کاوه (او باور مو پری نه کاوه چی رابه شی).

تفسیر: یعنی دغه خو به واقعی او رښتیا سره د جزاء ورځ راورسیده چی د هغی اطلاع او خبر مونږ ته انبیاؤ الله راکړی وو او مونږ به پری مسخری کولی.

أُحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾

(وبه فرمائی الله ملائکو ته چی) راتول کړئ تاسی هغه کسان چی ظلم ئی کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانی) ښځی (یا شیطانان ملګری) د دوی او هغه چی وو دوی چی عبادت به ئی کاوه (د بتانو).

تفسیر: دغه خطاب به د الله تعالیٰ له طرفه کیږی.

مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾

بی له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لاری د دوزخ ته (او دوزخ ته ئی ورسوئ).

تفسیر: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کیږی چی دغه ګرد (تول) سره راتول کړئ! او د دوزخ لاره وروښیئ.

تنبیه: له «ازواج» یا جوړی شخه د یوی نوعی یا صنف ګنهګاران مراد دی یا به د دوی کافری ښځی مرادی وی او له ﴿ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾ شخه اصنام ـ شیاطین او نور مراد دی.

وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾

او ودروئ دوی (په دغی لاری کښی) بیشکه دوی پوښتیدل شی (یعنی تری پوښتنه کیږی د اقوالو او افعالو د دوی)

تفسیر: له حکم شخه وروسته به لږ شه هلته درول کیږی شو له دوی ځنی هغه سؤال او جواب وکړ شی چی وروسته له دی نه په ﴿ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴾ کښی مذکور دی.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُوْنَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُوْنَ ﴿٢٦﴾

څه مانع ده تاسی ته چې مرسته (مدد) نه کوئ یو له بل سره (په خلاصی کښې لکه چې کوله مو په دنیا کښې) (هیڅ نشی کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسلیموی (او ذلیل) دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې به تاسی ﴿ نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴾ ویل چې مونږ یو له بل سره مرستی (مدد) او مددګاران یو نن پر تاسی څه شوی دی چې یو له بل سره هیڅ امداد او معاونت نه کوئ ؟ بلکه هر یو له تاسی بې له دی نه چې لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهایت ذلت او حقارت سره نیول او راوستل کیږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَاءَلُوْنَ ﴿٢٧﴾ قَالُوْٓا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُوْنَنَا عَنِ الْيَمِيْنِ ﴿٢٨﴾

او مخ به وګرځوی ځینی د دوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوی دوی یو له بله وبه وائی (کشران مشرانو ته) چې بیشکه تاسی وئ تاسی (په دنیا کښی) چې راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (یا زور او قوت).

تفسیر: په «**یمین** - ښی لاس» کښې عموماً ډیر زور او قوت وی یعنی هم دا تاسی وئ چې پر مونږ باندی به راتلئ زمونږ د ګمراه کولو دپاره او د خپل زور او قوت راښوولو په نسبت یا له یمین څخه مراد د خیر او برکت په جانب نیول دی یعنی هم دا تاسی وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندی چې له نیکی او ښیګنی (ښه کار) څخه مونږ واپس شو. یا وئ تاسی چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نیک به وو په ګمان ستاسی سره ـ یا له جانبه د قسمه چې مونږ په حق دین یو دغه خبری او اتری به د تابعانو او متبوعینو (مشرانو او کشرانو) په منځ کښې سره کیږی.

قَالُوْا بَلْ لَّمْ تَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ ۚ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طٰغِيْنَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا

قَوْلُ رَبِّنَآ ۖ إِنَّا لَذَآئِقُوْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَغْوَيْنٰكُمْ اِنَّا كُنَّا غٰوِيْنَ ﴿۳۲﴾

وبه وائی (متبوعان تابعانو ته نه ده داسی) بلکه نه وئ تاسی پخپله ایمان راوړونکی او نه وو مونږ ته پر تاسی باندی هیڅ زور تسلط بلکه وئ تاسی یو قوم سرکشه (له حده وتونکی زمونږ په شان) پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب زمونږ بیشکه مونږ خامخا څکونکی یو (د عذاب) پس مونږ گمراه کړئ تاسی بیشکه (لکه) چی مونږ وو گمراهان.

تفسیر: یعنی تاسی خو پخپله ایمان نه راووړ اوس د هغه الزام او ملامتی پر مونږ باندی غورځوئ مونږ خو څه زور او زیادت نه وو کړی او نه پر تاسی باندی داسی زورور او قوی وو چی مونږ ایمان نه دی پریښی چی ستاسی په زړونو کښی ننوځی. تاسی پخپله د عقل او انصاف له حده وتلی وئ چی د بیغرضو ناصحانو پندونو ته به مو غوږ نه کیښود او زمونږ په تش لمسون له لاری بی لاری شوی وئ که تاسی له خپله عقله، فهمه او پوه څخه کار اخیستی او خپل عاقبت ته مو کتلی. نو زمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کیښود، مونږ خو ظاهر باهر گمراهان، او بی لاری رټلی شوی شیطانان یو ـ او دغه خبره ظاهره او ښرگنده (ښکاره) ده چی له یوه گمراه څخه ماسواء له گمراهی او د ضلالت په طرف له بلنی څخه بل شی نه متوقع کیږی مونږ همغه شی کړی دی چی زمونږ له حاله سره وړ (لائق) او مناسب وو ـ لیکن پر تاسی څه بلا او آفت لویدلی وو چی زمونږ په لمسون وغولیدئ ؟ او د شیطانی حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چی کیدونکی وو هغه وشو او د الله تعالیٰ حجت پر مونږ قائم شو او د ده همغه خبره ﴿ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ ﴾ الآیة ـ کامله تثبیته شوه. نن مونږ او تاسو گرد (تول) سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکی یو او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکی یو.

فَاِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِى الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ﴿۳۳﴾

(نو فرمائی الله) پس بیشکه چی دوی نن ورځ په عذاب کښی سره شریکان دی.

تفسیر: یعنی تول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کښی هم همغسی شریکیږی لکه چی په جرم او گناه کښی سره ملگری او شریکان وو.

اِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ﴿۳۴﴾ اِنَّهُمْ كَانُوْٓا اِذَا قِيْلَ لَهُمْ

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۳۵﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه چی له دوی سره مو وکړ) کوو له تولو مجرمانو سره بیشکه دوی وو کله چی وبه ویل شو دوی ته چی نشته بل برحق معبود هیڅوک مگر یواځی الله دی نو تکبر به ئی کاوه (له ویلو د کلمی نه یا کبر او لوئی کوی دوی په دی بلونکی باندی).

تفسیر: یعنی د دوی کبر او غرور مانع دی چی د نبی الله له ارشاد سره سم د «لااله الاالله» پاکه کلمه پر خپلی ژبی راوړی چی په هغی سره د دروغو معبودانو نفی کیږی اگر که په زړه کښی هغه رښتین گڼی.

وَيَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا لَتَارِكُوْٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُوْنٍ ﴿۳۶﴾ بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۳۷﴾

او وائی (دغه منکران) چی آیا بیشکه مونږ خامخا پریښودونکی یو د خدایانو خپلو دپاره د یو شاعر لیونی (الله فرمائی په تردید د منکرانو ـ نه ده داسی) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولی (محمد تول پخوانی) رسولان.

تفسیر: یعنی د شاعرانو دروغ خو مشهور دی. نو دغسی صدیق او امین ذات ته څرنگه تاسی شاعر وایئ ؟ چی دنیا ته حقیقی رښتیا او صداقت هم دوی له خپله ځان سره راوړی دی او د گرد (تول) جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوی. آیا لیونی او مجنون هم داسی رښتیا او صافی صافی خبری کوی ؟ او دغسی صحیح او پاخه اصول دروړاندی کولی شی؟.

اِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ الْاَلِيْمِ ﴿۳۸﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۳۹﴾

بیشکه چی تاسی خامخا څکونکی یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کیږی تاسی ته مگر په قدر د هغه (عمل) چی وئ تاسی چی کاوه به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د توحید د انکار او د دغو بی ادبیو او گستاخیو خوند او مزه به وڅکئ چی د رسالت په دربار کښی ئی کوئ هر څه چی کوئ د هغه گرد (تول) نتائج او ثمری هرومرو (خامخا) یوه ورځی ستاسی په مخ کښی راتلونکی دی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

مگر هغه بندگان د الله چی پاک کړی شوی دی (له پلیتی نه نو ډیره ښه مضاعفه جزاء به مومی).

تفسیر: یعنی د دوی په نسبت څه وویل شی د دوی وضعیت او حالت خو بیخی له هغوی څخه جلا (جدا) او متمائز او کامل بل قسم دی او پر دوی د الله تعالیٰ کرم او احسان نازلیږی او د داسی انعاماتو مورد گرځی چی ځینی ئی دغه دی

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ

دغه (مخلصین چی دی) شته دوی ته رزق روزی معلومه (رنگا رنگ) میوی

تفسیر: یعنی داسی عجیبی او غریبی میوی د خوړلو دپاره دوی ته وړاندی کیږی چی د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالیٰ ته معلوم دی. هو! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعریف ئی په دی صورت سره خپلو بندگانو ته ښوولی دی چی ﴿ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴾ جزء ۲۷ (د الواقعه (۱) رکوع) ۳۳ آیت

وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾

او دوی ته به عزت ورکړی شوی وی.

تفسیر: په دی باندی پاک الله ښه پوهیږی چی څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وی.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾

لَا فِيْهَا غَوْلٌ وَّلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُوْنَ ﴿۴۷﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو کښې (ناست به وی) پر تختونو سره مخامخ (چې هر يو د بل له ليدلو ډېر خوشاليږي). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقات د جنت) له جامونو د صافو شرابو تک سپين خوند ورکوونکی دپاره د څښونکيو نه به وی په دغو شرابو کښې څه آفت علت او نه به وی دوی له هغو شرابو څخه مست بېخوده.

تفسير: يعنی خوند ـ مزه او نشاط به ئې پوره وی او د هغو مضارو او مفاسدو به هيڅ يوه نښه او اثر هم په کښې نه وی چې په دنيوی شرابو کښې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر درونه والی او نشه نه پيدا کيږي ، ينې او سګی به نه خرابوی، او نه به ئې ويالی وچيږي.

وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ عِيْنٌ ﴿۴۸﴾ كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿۴۹﴾

او وی به په نزد د دوی کښې حوری تيتی لرونکی د سترګو غټی سترګی ګواکی دوی هګی دی پټی ساتلی شوی (په صفائی کښې).

تفسير: يعنی له ډيره شرمه او نازه ښکته کتونکی حوری چې ماسواء له خپلو ميړو (خاوندانو) بل هيڅچا ته نه ګوری او نه سترګی ورآړوی.

د دی حورو رنګونه به ډير صاف او شفاف وی په شان د هغو تکو سپينو هګيو چې الوتونکی ئې تر خپلو وزرو لاندی پټی ساتی نه به پری کوم داغ لګيدلی وی او نه به څه ګردغبار او دوړی پری لويدلی وی يا د هغو نريو پردو په شان تکی سپينی او پستی او نازکی وی چې د هګی د پوستکی په منځنی برخه کښې د سپينی برخی او پوتکی په منځ کښې واقع او ساتلی وی ځينی وائی چې د «**شتر مرغ**» هګی تری مراده ده چې ډيره ښائسته وی ـ په هر حال دغه تشبيه په صفائی او ښکليتوب کښې ده نه په سپينوالی کښې لکه چې د «**الرحمٰن**» په جزء ۲۷ (۳) رکوع ۵۸ آيت کښې داسی يو آيت مونږ لولو ﴿ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوْتُ وَالْمَرْجَانُ ﴾

فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿۵۰﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ اِنِّىْ كَانَ لِىْ قَرِيْنٌ ﴿۵۱﴾ يَّقُوْلُ ءَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِيْنَ ﴿۵۲﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِيْنُوْنَ ﴿۵۳﴾

پس مخ به وګرځوی ځینی د دی جنتیانو پر ځینو نورو جنتیانو چی پوښتنه به سره کوی یو له بله (له احواله د دنیا) نو وبه وائی یو ویونکی له دوی نه چی بیشکه زه چی وم وو ما لره یو ملګری (منکر له بعثه) چی ویل ئی (ماته) آیا بیشکه ته چی ئی له باور کوونکیو ئی (په بعث بعد الموت) آیا هر کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی آیا بیشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شی ؟.

تفسیر: یعنی د مجلس ملګری به سره تولیږی او د طهورو شرابو جامونه به سره څښی او د دغه عیش او تنعم په وقت کښی به ځینی د خپلو تیرو حالاتو او واقعاتو تذکری سره کوی. یو جنتی به وائی چی خانه! په دنیا کښی به یو سړی د دی لامله (له وجی) پر ما خندیده چی زه ولی پر آخرت قائل او پر وجود ئی باور لرم او ماته به ئی د نادان او د احمق نسبت کاوه او ویل به ئی چی دغه بیخی مهمله او چتی (بیکاره) خبره ده وروسته له دی نه چی سړی مړ او له خاوری او له نورو سره ګډ شی او غوښه او پوستکی هیڅ شی ئی پاتی نشی او تش وراسته هډوکی ئی پاتی شی نو بیا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو دپاره ژوندی راپاڅاوه شی؟ - ښه خو پر دغه چتی (بیکاره) او بی منطقه خبره به څوک یقین او باور کولی شی ؟.

قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُّطَّلِعُوْنَ ﴿۵۴﴾

بیا وائی آیا یئ تاسی کتونکی (په دوزخ کښی چی د هغه منکر حال درښکاره شی).

تفسیر: یعنی هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی یقیناً په دوزخ کښی لویدلی دی راځئ چی له لری څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عین‌الیقین سره هم معلوم کړو - دغه به د هم هغه جنتی مقوله وی. او ځینی وائی چی دغه مقوله د الله تعالیٰ ده - یعنی الله تعالیٰ به وفرمائی چی آیا تاسو غواړی، چی د هغه منکر بد احوال وګورئ.

فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِیْ سَوَآءِ الْجَحِیْمِ ﴿۵۵﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَّ لَتُرْدِیْنِ ﴿۵۶﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّیْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِیْنَ ﴿۵۷﴾

پس وبه ګوری (دغه قائل) پس وبه وینی هغه (منکر ملګری) په منځ د دوزخ

کښې. وبه وائی (قائل منکر ته د ملامتیا دپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کښې می وغورځوی او که نه وی انعام (فضل) د رب زما خامخا وم به زه له حاضر کړیو شویو (دوزخ ته سره له تا).

تفسیر: یعنی دغه جنتی ته د ده د ملګری حال ورښوود کیږی چې بیخی د دوزخ منځ کښې به پروت وی د ده له لیدلو څخه به دی عبرت اخلی او د الله تعالیٰ فضل او احسان به ئی په یاد ورشی او هغه ته به داسی وائی «ای کمبخته! تا غوښته چه ما هم له خپل ځانه سره یار او ملګری کړی» محض د الله تعالیٰ فضل او احسان زما لاس ونیو او له دغه مصیبت څخه ئی بچ کړم چې زما قد هم د اسلام د سمی لاری څخه ونه ښوئیده که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو تا غوندی به زه هم نیول کیدم او په دغه دوزخ کښې به غورځول کیدم او دغه سخت دردناک عذاب به می موندو.

اَفَمَا نَحۡنُ بِمَیِّتِیۡنَ ﴿۵۸﴾ اِلَّا مَوۡتَتَنَا الۡاُوۡلٰی وَمَا نَحۡنُ بِمُعَذَّبِیۡنَ ﴿۵۹﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِیۡمُ ﴿۶۰﴾ لِمِثۡلِ هٰذَا فَلۡیَعۡمَلِ الۡعٰمِلُوۡنَ ﴿۶۱﴾

آیا پس نه یو مونږ (جنتیان) مړه کیدونکی (بلکه نه یو) مګر همغه مرګ زمونږ ړومبنی (په دنیا کښې) او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی. بیشکه چې دغه (ابدی خوندور حیات) خامخا هم دغه په مراد رسیدل بری ډیر لوی دی. خاص دپاره د مثل د دی (نعمتونو) پس ښائی چې عمل وکړی عمل کوونکی (نه دپاره د جاه او مال د دنیا چې فانی دی).

تفسیر: په دغه وخت کښې به له ډیره مسرته ووائی آیا دغه واقعی خبره نه ده بلکه ده چې ماسواء له هغه پخوانی مرګه چه په دنیا کښې مونږ ته رسیدلی دی وروسته له دی نه مونږ له سره نه مرو او نه له سره له دغه عیش او عشرت او راحت څخه وځو او نه د تکلیف ـ عذاب ـ رېړ (سختیو) او اندیښنی کومه ویره او خرخشه (خطره) مونږ ته عائده کیږی. د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره دغه زمونږ تنعم او رفاهیت به همیشه وی بیشکه چې لوی بری او کامیابی هم دی ته وائی او دغه دی هغه اعلیٰ مقصد چې ښائی د هغه د تحصیل دپاره هر قسم زحمتونه او تکالیف پر ځان واخیستل شی! او هر ډول (طریقه) ایثار او فدا کاری په دغه لاره کښې وکړی شی! اوس بیا الله تعالیٰ عظم برهانه فرمائی

أَذٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنٰهَا فِتْنَةً لِّلظّٰلِمِينَ ﴿٦٣﴾
إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِيٓ أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

آیا دغه (نعماء د جنت) غوره دی له جهته د میلمستیا (جنتیانو ته) یا ونه د زقوم (غوره ده دوزخیانو ته). بیشکه موږ گرځولی مو ده دغه ونه فتنه عذاب دپاره د ظالمانو. بیشکه چی دا ونه ده چی راووځی په بیخ د دوزخ کښی.

تفسیر: پاس د جنتیانو د میلمستیا تذکره وه ـ له دی ځایه د دوزخیانو د میلمستیا وینا شروع کیږی. «زقوم» د کومی ونی نوم دی چی ډیره ترخه او خورا (ډیر) بد خونده ده لکه چی په هندوستان کښی د (تهر) یا (سیهند) ونه هم دغسی ده. د دوزخ په منځ کښی الله تعالیٰ پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړی ده همغه ئی دلته په ﴿ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴾ سره موسومه کړی ده. هغه یوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کښی ځکه څه وخت چی دوزخیان له لوږی څخه ډیر په عذاب او بیقراره شی نو هم دغه خوراک به دوی ته ورکاوه کیږی او د دوی له ستونی (حلق) ځینی د هغه له تیرولو یا تیریدو څخه وروسته له دی څخه یو مخصوص بد اثر پیدا کیږی چی له هغه ځینی یو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخیانو نازل او مسلط کیږی. او په دنیا کښی هم د دی ونی تذکره یو شان ته ابتلا او ازموینه ده چی منکران د هغی له ذکره په قرآن کښی په ضلالت او گمراهی کښی لویږی. ځینی وائی چی شنه ونه به د دوزخ په اور کښی څرنگه زرغونیږی ؟ حال دا ممکن دی چی د دی ونی مزاج ناری وی لکه د «سمندر» مزاج چی د اور په چنجی سره مشهور دی او د هندوستان د سهارنپور د بلدی په عمومی باغ کښی ځینی داسی ونی هم شته چی د هغو تربیت په اور سره کیږی ځینی وائی چی «زقوم» په فلانی لغت سره کجوره او کچ (خرما او مسکه) ته وائی او دوی به هم دغه کچ او کجوره پخپل مخ کښی کیښودل او خپلو نورو ملگرو ته به ئی ناری وهلی «راځئ چی زقوم سره وخورو».

طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيٰطِينِ ﴿٦٥﴾

وږی د هغی گواکی سرونه دی د شیطانانو (په عمومی قباحت او کراهیت خپل سره).

تفسیر: یعنی د سخت بدرنگه شیطان په صورت یا ئی مارانو (منگورو) ته شیاطین ویلی دی یعنی د هغی وږی یا واښکی به ئی د منگور د سرونو په شان وی لکه چی په هندوستان کښی په

تشبیه سره یوی ونی ته «ناګپهن» وائی یعنی د منګور پرانستلی خوله.

فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾

پس بیشکه دوی خامخا خوړونکی وی له هغه (زقوم) ځخه پس ډک کوونکی به وی له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډیری لوږی نه). بیا بیشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (ځښنول) به وی له اوبو یشولیو شویو ځخه (چی کلمی به ئی توتی توتی کوی).

تفسیر: کله چی دوزخیان «زقوم» وخوری تږی کیږی دلته سختی تودی یشیدلی اوبه پر دوی ځښنولی کیږی چی د هغو په اثر د دوی کلمی توتی توتی لاندی تری لویږی ﴿فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ جزء ۲٦ د محمد ۲ رکوع ۱٥ آیت اعاذنا الله منها

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾

بیا بیشکه ورتله د دوی به هرومرو (خامخا) ډیری د اور ته وی.

تفسیر: او کله چی دوی ډیر وږی کیږی نو له اوره یو ځنګ ته بیول کیږی او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او ځښلی کیږی. نو بیا بیرته په هم دغه اور کښی غورځول کیږی. او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دی چی

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

بیشکه چی دوی موندلی دی پلرونه خپل ګمراهان پس دوی په قدمونو (پلو) د هغوی پسی ځغلی منډی وهی (د هغوی تقلید کوی دلیل او برهان ته نه ګوری).

تفسیر: دغه وروستنی کفار د پخوانیو کفارو په ړوند تقلید ګمراه شول په کومه لاره چی پخوانی کفار تللی وو دوی هم پر همغو لارو په منډو شول او هغه کندو ژورو ته ئی له سره فکر او دقت

ونه کړ او د حجت متابعت ئې پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِم مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

او خامخا په تحقیق گمراه شوی وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنیو (اممو څخه په تقلید او ترک د دلیل او خامخا په تحقیق لیږلی مو وو په دوی کښې ویروونکی (انبیاء له عذابه نو دوی هغه نه منل نو هلاک مو کړل) پس وگوره چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د ویرولیو شویو (له جهته د عذابه چې تول هلاک شول). مگر هغه بندگان د الله چې پاک کړی شوی وی (له عصیانه خلاص دی له عذابه).

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښې له انجامه خبروونکی او له آخرته ویروونکی انبیاء راغلی دی. د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنگه شوه ؟ چې د هغوی خبرو ته ئې غوږ کښېنښود یوائې د الله تعالیٰ همغه مخصوص او منتخب بندگان له عذابه محفوظ او مصؤن پاتی شول چې له الله تعالیٰ څخه ویریدل او د آخرت فکر له هغوی سره وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی، «د ویری خبری خو گردو (تولو) ته اوروِلی کیږی خو تری همغه کسان پند او عبرت اخلی چې نیک وی، بدان تری تور خوری او بد تری وړی » وروسته له دی نه د ځینو منذرینو (ویرونکیو) او د ځینو منذرینو (ویرولیو شویو) قصی اوروِلی کیږی څو مکذبین تری عبرت واخلی او مؤمنین پری ډاډه او متسلی شي.

وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾

او خامخا په تحقیق غږ کړی وو مونږ ته نوح پس خامخا ښه جواب

ورکوونکی یو مونږ. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډیر لوی (چې ایذاء قوم او غرق وو) او وګرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقي پاتي کیدونکی. او پرې مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالمیانو کښې. بیشکه مونږ هم داسې (لکه نیکه جزاء د نوح نیکه) جزاء ورکوو محسنانو نیکوکارانو ته. بیشکه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو زمونږ نه. بیا غرق کړل مونږ (قوم د ده بې له ده څخه) هغه نور (کفار په سؤال د نوح)،.

تفسیر: تقریباً تر یو زر کاله پورې نوح علیه السلام خپل قوم ته پند او نصیحت کاوه او دوی ئې د دوی په خیر او شر پوهول مګر د دوی شرارت او ایذاء رسول پرله پسې تزئید او ترقي مونده. بالاخر حضرت نوح علیه السلام له ډیر مجبوریت د خپل لیږونکي دربار ته متوجه شو او عرض ئې وکړ ﴿ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنِّیۡ مَغۡلُوۡبٌ فَانۡتَصِرۡ ﴾ جزء ۲۷ د القمر (۱) رکوع (۱۰) آیت ای ربه! بیشکه چې زه پر مغلوب یم ـ ته له ما سره مدد او مرسته وکړه» نو وګورئ چې الله تعالیٰ د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان ئې ورسره مدد وکړ ؟ نوح علیه السلام ته ئې سره د ده له کورنۍ او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات ورکړ ـ او د هولناک طوفان په وخت کښې ئې د ده حفاظت وکړ ـ او بیواځې بیا د نوح علیه السلام له اولادی او د ذریاتو څخه ئې دنیا ودانه کړه ـ او تر څو چې دنیا ودانه وی د ده د خیر ذکر ئې پر ژبو جاري او باقي پریښود لکه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه لیږي او په ټوله دنیا کښې د نوح علیه السلام پر نامه یادیږي دغه خو د نیکو بندګانو عاقبت او انجام شو له بل جانب د ده د دښمنانو حال او انجام ته وګورئ چې ټول یو ځای په ډیر زوررور څپان او طوفان کښې داسې ډوب ـ مغروق او فنا شول چې د خپلو حماقتونو او سفاهتونو په سزا او نکبت ئې ټول خلق سپیره او ورک کړل او د دوی هیڅ نوم او نښان پاتي نشو.

تنبیه: د اکثرو علماوو قول دا دی چې نن د ټول جهان انسانان د حضرت نوح علیه السلام د دریو زامنو (سام ـ حام ـ یافث) اولاد دی. د «**جامع ترمذی**» له ځینو احادیثو څخه د دی ثبوت کیږي. والتفصیل یطلب من مظانه.

وَاِنَّ مِنۡ شِیۡعَتِهٖ لَاِبۡرٰهِیۡمَ ۝۸۳

او بیشکه یو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهیم دی.

تفسیر: انبیاء علیهم السلام د دین په اصول کښې ټول سره یو او پر یوه سمه صافه لاره روان دی

او هر يو وروستني نبی د پخوانيو انبياوو تائيد او تصديق کوی نو څکه حضرت ابراهيم عليه السلام ئی د حضرت نوح عليه السلام له ډلی څخه وفرمايه ﴿ وَاِنَّ هٰذِهٖۤ اُمَّتُكُمۡ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمۡ فَاتَّقُوۡنِ ﴾ جزء ۱۸ د المؤمنون (٤) رکوع ۵۲ آيت

اِذۡ جَآءَ رَبَّهٗ بِقَلۡبٍ سَلِيۡمٍ ﴿۸۴﴾

کله چی راغی (ابراهيم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بی له شکه.

تفسير: يعنی له هر قسمه اعتقادی او اخلاقی رنځوری او مرض څخه ئی خپل زړه پاک کړ! او د دنيوی انديښنو او خرخشو (خطرو) څخه ئی ځان خلاص کړ! سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمائل شو! او خپل قوم ته ئی هم پند او نصيحت وکړ چی له کفر ـ شرک او بت پرستی او عصيان څخه خپل ځانونه وساتی.

اِذۡ قَالَ لِاَبِيۡهِ وَقَوۡمِهٖ مَاذَا تَعۡبُدُوۡنَ ﴿۸۵﴾ اَئِفۡكًا اٰلِهَةً دُوۡنَ اللّٰهِ تُرِيۡدُوۡنَ ﴿۸۶﴾

کله چی وويل (ابراهيم) پلار خپل او قوم خپل ته څه شی دی چی عبادت ئی کوئ تاسی. آيا په دروغو سره معبودان نور غير له الله غواړئ تاسی (او عبادت ئی کوئ).

تفسير: يعنی دغه د تيری (ګټی) بتان څه شی دی او څه حيثيت لری چی تاسو ئی په دی اندازه عزت او احترام کوئ او له الله تعالیٰ څخه مو مخ اړولی او له بتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلی دی. آيا په واقع سره د دوی په لاس کښی د ټول جهان واک (واګی) ، اختيار او حکومت دی ؟ او د کوم وړوکی يا لوی نقصان او نفعی مالکان دی ؟ آيا تاسی ولی له خپل حقيقی الله او مالک اجل واعلیٰ شأنه و اعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بتانو خوشامد او حمايت کوئ؟.

فَمَا ظَنُّكُمۡ بِرَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۸۷﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالميانو (چی بی له عذابه به مو پريږدی بلکه

نه مو پریږدی).

تفسیر: یعنی آیا د ده په وجود کښې څه شک او شبهه شته ؟ آیا تاسی د هغه له شان او رتبې څخه بیخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تیری (ګتې) له هغه سره شریکان دروئ یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ چې پر داسی ګستاخی او بی ادبی زړور شوی یئ ؟ بالاخر دا راوښیئ چې تاسی د رب العٰلمین په نسبت څرنګه افکار او خیالات لرئ ؟

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾

پس نظر ئی واچوه یو نظر په ستوریو کښې. پس وویل (ابراهیم) چې بیشکه زه ناجوړ یم. پس وګرځیدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کوونکی وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته پس وویل (ابراهیم دغو بتانو ته) چې آیا نه خورئ (تاسی له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کښې د نجوم علم ډیر مترقی وو. ده خپل قوم ته د ورښوودلو دپاره ستوریو ته وکتل او وی ویل چې زما طبیعت ښه نه دی په دنیا کښې به څوک داسی شی پیدا شی چې د هغه طبیعت بیخی له هر حیثیته ښه وی او څه نه څه داخلی یا خارجی عوارض ورلاحق نه وی ـ آیا دغه ربړ (تکلیف) او اندیښنه لږه وه چې دی به هره شیبه د خپل قوم پر دغه بد احوال او انجام پسی پخسیده یا ئی مطلب دا وو چې زه ناجوړه کیدونکی یم ـ ځکه چې ناروغی د مزاج د بی اعتدالی سره مرادفه ده او له موت څخه پخوا هر سړی ته هم دغه صورت وړاندی کیدونکی دی په هر حال د حضرت ابراهیم مراد صحیح وو. لیکن ستوریو ته کتلی د ده له داسی وینا څخه چې ﴿ إِنِّي سَقِيمٌ ﴾ خلق داسی وپوهیدل چې دی د نجوم په وسیله وپوهید چې ده نژدی ده چې رنځوریږم. دغه خلق د خپل یو لوی جشن په طرف د ښاره د باندی ګرد (تول) سره روان وو، نو د ابراهیم علیه السلام د دی وینا له آوریدلو څخه هغوی د ده په نه ورتګ باندی د معذوریت په علت وپوهیدل او دی ئی یواځی په ښار کښې پریښود. د ابراهیم علیه السلام غرض له دغه بیل پاتی کیدلو څخه دغه وو څو یوه داسی موقع او فرصت ومومی چې په هغه کښې د دغو باطلو خدایانو یو خبر واخلی ـ نو دی په لویه بتخانه کښې ننوت او بتانو ته ئی خطاب وکړ «چې تاسی د دغو ماکولاتو او نذورو ځنی چې په مخ کښې مو پراته دی ولی نه خورئ ؟» سره له دی چې ستاسی ظاهری صورت د خوړونکیو په شان دی.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چې د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿ إِنِّي سَقِيمٌ ﴾ ویل په واقع کښې دروغ نه وو. هو! له هغه څخه اوریدونکی په کوم مطلب چې پوهیدلی دی د هغه په اعتبار خلاف‌الواقع وو ځکه په بعض الاحادیث الصحیحه کښې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی حال دا چې دغه «کذب» نه بلکه في الحقیقت «توریه» ده او داسې توریې د شرعي مصلحت په وخت کښې مباح دی لکه چې د هجرت په حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم د **«ممن الرجل»** په جواب کښې **«من ماء»** وفرمایل او ابوبکر صدیق رضی الله عنه د یوه سوال په جواب کښې ویلی وو. **«رجل یهدیني السبیل»** هو! څرنګه چې دغه «توریه» هم د حضرت ابراهیم علیه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف‌الاولیٰ وه نو ځکه د **«حسنات الابرار سیئات المقربین»** په اساس په حدیث کښې «ذنب» ورته ویلی شوی. والله اعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾

څه شوی دی پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسې ما لره؟).

تفسیر: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه ورید نو وې ویل چې تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی لیکن وئی نشو کړی چې د انسانانو روح هم په تاسې کښې وغورځوی نو بیا د تعجب ځای دی چې خوړونکی ـ څښونکی ـ ویونکی انسانان د دغو بی‌حسه او بی‌حرکته د انسان په شان ښکاریدونکیو بتانو په مخ کښې ولې سر په سجده لویږی؟ او خپل حاجات او مهمات تری غواړی؟ نو کله ابراهیم علیه السلام چې د دغو دواړو پوښتنو هیڅ جواب وانه ورید نو.

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننووت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا قسم یا ښی لاس).

تفسیر: یعنی په زور او قوت سره ئې ودرزول او ګرد (تول) ئې سره مات او ګوډ کړل. د انبیاء په سورت کښې دغه قصه مفصله تیر شوی ده چې ابراهیم علیه السلام داسې قسم یاد کړی وو ﴿ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم ﴾

فَأَقْبَلُوٓا۟ إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿۹۴﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراهیم) ته چی رامنډی ئی وهلی (پسی لپاره د نیولو).

تفسیر: کله چی خلق له خپلی میلی او چرچی څخه بیرته راوګرځیدل که ګوری چی د دوی بتان ګوډ او مات توټی توټی پراته دی نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهیدل چی دغه کار پرته (علاوه) له ابراهیم څخه بل چا نه دی کړی لکه چی ګرد (ټول) د ده په چار چاپیر کښی سره راټول شول او ورته وویل چی دغه زمونږ معبودان دی ولی مات کړی دی.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿۹۵﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿۹۶﴾

وویل (ابراهیم دوی ته جواباً) آیا عبادت کوئ تاسی د هغه چی تاسو ئی تراشوئ (او پخپلو لاسو ئی جوړوئ) حال دا چی الله پیدا کړی یئ تاسی او هغه (عمل) چی کوئ ئی تاسی (نو ولی د غیر الله عبادت کوئ).

تفسیر: یعنی هر چا چی دغه بتان مات کړی دی تاسو هغه پسی ولی ګرځئ تاسی پخپله ولی داسی چټی (بیکاره) او احمقانه حرکات کوئ ؟ آیا د تیږو (ګټو) بیځانه بت چی تاسی ئی پخپلو لاسو سره جوړوئ د عبادت لائق کیدی شی او له هغه الله تعالیٰ څخه مو چی ستاسی او ستاسی د اعمالو او د دغو تیږو (ګټو) او د نورو ګردو (ټولو) موجوداتو خالق دی ولی شکولی دی؟ کله چی الله تعالیٰ د ټولو موجوداتو خالق او رب دی نو تاسی ولی د نورو اشیاؤ په عبادت کښی مشغول او لګیا کیږئ ؟ حال دا چی دغه نور اشیاء هم مخلوق فی المخلوق دی آخر دغه څومره جهالت او ظلمت دی؟

قَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ لَهُۥ بُنْيَٰنًا فَأَلْقُوهُ فِى ٱلْجَحِيمِ ﴿۹۷﴾ فَأَرَادُوا۟ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿۹۸﴾

وویل (کفارو) چی جوړه کړئ دغه (ابراهیم) ته یوه بناء (او له خسو ئی ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوی دغه (ابراهیم) د اور په ډیری

کښې. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فریب (دپاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوی لاندی (خوار سپک)

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو جواب دوی ورنشو کړی نو داسی تجویز ئی سره غوته کړ چی راځئ یوه لویه آتشخانه (بهتی) جوړه کړو ـ او ابراهیم د هغی په اور کښې وغورځوو ـ څو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کښې د بتانو عقیده بیرته تینګه شی ـ او په عین زمان کښې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کښې پیدا شی ـ او ګرد (تول) سره وپوهیږی چې د مخالفت انجام څرنګه کیږی ؟ څو وروسته له دی نه بل څوک له سره داسی یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړی مګر الله تعالیٰ بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول ـ او هغه ډیر زورور اور ئی پر خپل خلیل ګلزار کړ چی له هغه څخه علی رؤس‌الاشهاد دغه خبره ثابته شوه چی تاسی او ستاسی معبودان که تول سره خپل لاسونه یو کړئ ـ خو بیا هم د الله تعالیٰ د یوه مخلص بنده یو ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشی رسولی او له سره د دی خبری مجال نه لری چی د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالیٰ له اجازی څخه ماسواء یو ویښته ئی هم وسوځوئ!.

وَقَالَ اِنِّیْ ذَاهِبٌ اِلٰی رَبِّیْ سَیَهْدِیْنِ ﴿۹۹﴾

او وویل (ابراهیم) بیشکه زه تلونکی یم (مامور به د) رب خپل ته ژر به لاره راوښیی ماته (رب زما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او ناامیده شو ـ او پلار ئی هم پری سختی او شدت شروع کړ ـ نو د هجرت اراده ئی وفرمایله او الله تعالیٰ د شام لار ورته وروښوده .

رَبِّ هَبْ لِیْ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴿۱۰۰﴾

ای ربه زما راوبښه ماته (ځوی) له صالحانو (چې معین وی په طاعت د تا او مین وی په غربت کښې زما)

تفسیر: یعنی کله چی تبر او قوم او کور کهول می پریښود نو ښه اولاد راته عطاء کړه چی په دینی چارو کښې زما مدد وکړی ـ او د دوی سلسلی ته دوام ورکړه .

فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيْمٍ ﴿١٠١﴾

پس زیری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسی هلک چی ډیر تحمل والا به وی.

تفسیر: یعنی له دی نه معلوم شو چی حضرت ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چی دعاء کړی وه ـ او د الله تعالیٰ په دربار کښی قبوله شوه نو هم دغه هلک ئی د الله تعالیٰ په دربار کښی د قربانی په شان وروړاندی کړ، له موجوده توریت څخه هم ثابت دی کوم هلک چی ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی ؤ هغه هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی. او ځکه ئی نوم اسمٰعیل علیه السلام کیښود شو چی معنی ئی «واورید الله» ده لکه چی اسمٰعیل له دوو لفظونو څخه جوړ دی چی «سمع ـ اوریدل» او «ایل ـ الله» دی یعنی الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام دعا واوریده او مستجابه ئی وګرځوله او دغه هلک ئی ورعطاء کړ ـ په «توریت» کښی دی چی الله تعالیٰ ابراهیم ته وویل چی د اسمٰعیل علیه السلام په باره کښی ماله تا واوریده ـ نو په دی بناء په دغه آیت کښی چی د هغه ذکر دی هغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی حضرت اسحٰق علیه السلام نه دی. برسیره په دی د ذبحی د قصی د ختمولو څخه وروسته د حضرت اسحٰق علیه السلام بشارت جلا (جدا) ورکړی شوی دی. ﴿ وَبَشَّرْنٰهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا ﴾ معلوم شو چی په ﴿ فَبَشَّرْنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيْمٍ ﴾ کښی علاوه پر اسحٰق علیه السلام د بل کوم هلک بشارت مذکور دی. د اسحٰق علیه السلام د بشارت ورکولو سره د هغه د نبی ګرځولو زیری هم ورکړی شوی دی. او د «هود» په سورت کښی له حضرت اسحٰق علیه السلام سره د حضرت یعقوب علیه السلام بشارت هم ورکړی شوی دی چی د حضرت اسحٰق علیه السلام ځوی دی ﴿ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴾ (د هود ۷ رکوع) بیا نو څرنګه ګمان کاوه شی چی حضرت اسحٰق علیه السلام به ذبیح وی ګواکی پخوا له نبوت او د اولاد له عطاء څخه ذبیح کیږی نو ځکه لا محاله د دی خبری تسلیم ضروری کیږی چی هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام ذبیح الله دی چی د ده په متعلق د ولادت د بشارت په وخت کښی نه د نبوت او نه د اولاد د اعطاء وعده کړی شوی وه. هم دغه ده چی د قربانی یادګار او د هغه متعلقه رسوم برابر په بنی اسمٰعیل علیه السلام کښی د وراثت په طور منتقل او ادامه لری. او نن هم د بنی اسمٰعیل علیه السلام هم دغه روحانی اولاد یعنی مونږ مسلمانان د همغه مقدس یادګار حاملین یو. په موجوده توریت کښی تصریح ده چی د قربانی مقام «مورا» یا «مریا» ؤ یهودیان او نصرانیان د دغه ځای په پته ښودلو کښی له هغو احتمالاتو څخه کار اخیستی دی چی له مطلبه ډیر لری دی. حال دا چی نهایت اقرب او بی تکلفه خبره دا ده چی دغه ځای «مروه» دی چی بیخی له کعبی شریفی سره نژدی واقع او هغه ځای دی چی هلته معتمرین د بین الصفا والمروة له سعیی وروسته حلالیږی. او ممکن دی چی په ﴿ بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ ﴾ کښی د هم دغی سعی په طرف اشاره وی. د امام مالک په موطا کښی یو روایت دی چی «رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروی په طرف اشاره وکړه او وی

ویل چې دغه د قربانۍ ځای دی» غالباً دغه اشاره د ابراهیم او اسمٰعیل علیه السلام هم دغه د قربانۍ ځای ته ده که نه د دوی په زمانه کښې خو خلق عموماً له مکې معظمې څخه درې میله لرې په «منیٰ» کښې قربانۍ کوله لکه چې تر نن پورې همغه سنت همدلته جاري دی. معلومیږي چې د ابراهیم علیه السلام د قربانۍ اصلي ځای «مروه» ؤ بیا حجاجو د ذبائحو د کثرت په ملحوظ هغه «منیٰ» ته منتقل کړ. په عظیم‌الشان قرآن کښې هم ﴿ هَدْيًا بٰلِغَ الْكَعْبَةِ ﴾ او ﴿ ثُمَّ مَحِلُّهَآ اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيْقِ ﴾ مذکور دي چې له همغه څخه د کعبې شریفې نژدیوالي څرګندیږي (ښکاره کیږي) والله اعلم. په هر حال قرائن او آثار هم دغه راښیي چې «ذبیح الله» همغه اسمٰعیل ؤ چې په مکې معظمې کښې اوسیده او هم هغلته د ده نسل خور شوی دی. په تورات کښې دغه هم مصرح ده چې «حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم ورکړ شو چې خپل یو نازولی محبوب ځوی قرباني کړه!» او دغه مسلم دی چې حضرت اسمٰعیل علیه السلام پر حضرت اسحٰق علیه السلام لوی ؤ نو بیا حضرت اسحٰق علیه السلام د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په موجودیت کښې څرنګه د حضرت ابراهیم علیه السلام یواځې یو ځوی کیدی شي؟ عجیبه خبره لا دا ده چې دلته د ابراهیم د دعا په جواب کښې د هغه هلک بشارت چې ورکړی شوی دی هغه ته ئې «غلام حلیم» ویلی دی لیکن د حضرت اسحٰق په بشارت کښې کله چې ابتداء پرښتو د الله تعالیٰ له جانبه زیری ورکاوه په «غلام علیم» سره تعبیر کړی شوی دی ـ د الله تعالیٰ له خوا په لوی قرآن کښې د «حلیم» لفظ پر حضرت اسحٰق یا بل کوم نبي نه دی اطلاق کړی شوی بلکه دغه لقب یواځې پر هم دغه هلک چې د همغه د ولادت بشارت دلته ورکړی شوی دی او د ده پر پلار حضرت ابراهیم اطلاق شوی دی لکه چې د هود په ۷ رکوع ۷۵ آیت کښې ﴿ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَحَلِيْمٌ اَوَّاهٌ مُّنِيْبٌ ﴾ راغلی دی او د توبې په (۱٤) رکوع ۱۱٤ آیت کښې ﴿ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيْمٌ ﴾ مذکور دی چې له هغه څخه ظاهریږي چې هم دغه پلار او ځوی په هم دغه خاص لقب سره ملقب کیدلو وړ (لائق) او مستحق دي. د «حلیم» او د «صابر» مفهوم سره نژدې دی . د هم دغه «غلام حلیم» له ژبې څخه دلته داسې نقل فرمائي ﴿ سَتَجِدُنِيْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴾ د انبیاء په (٦) رکوع ۸۵ آیت کښې ئې په صاف ډول (طریقه) سره فرمایلي دي ﴿ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِدْرِيْسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴾ ښائي له هم دغه سببه ئې د «مریم» په سورت کښې حضرت اسمٰعیل ته «صادق الوعد» فرمایلي وي چې د ﴿ سَتَجِدُنِيْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴾ وعده ئې په څه ښه شان سره تصدیق او رښتیا کړه. په هر حال د حلیم ـ صابر او صادق الوعد د القابو مصداق همغه یو شی معلومیږي چې حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی ﴿ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهٖ مَرْضِيًّا ﴾ د «البقرة» په سورت کښې د کعبې شریفې د تعمیر په وخت کښې د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له ژبې څخه کومه دعا چې نقل فرمایلې شوې ده په هغې کښې دغه الفاظ هم شته ﴿ وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ﴾ بعینه د هغه مسلم تثنیه هم دلته هم د قربانۍ په ذکر کښې داسې اداء فرمائي چې ﴿ فَلَمَّآ اَسْلَمَا ﴾ او د هم دغو دواړو ذریات ئې په خصوصي ډول (طریقه) په «مسلم» سره ملقب وفرمایل بیشکه چې له دې نه اسلام ـ تفویض ـ صبر او تحمل بل

به څه وی؟ چی دغو دواړو پلار او زوی د ذبحه کولو او د ذبحه کیدلو په وخت کښی له خپلو ځانونو څخه راښکاره او څرگند کړل هم دغه د همغه «أسلما» صله ده چی الله تعالیٰ د دغو دواړو صوری او معنوی زرریات ئی د ﴿ أُمَّةً مُّسۡلِمَةً لَّكَ ﴾ وگرځول فلله الحمد علیٰ ذلک والشکر له.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعۡیَ قَالَ یٰبُنَیَّ اِنِّیۡۤ اَرٰی فِی الۡمَنَامِ اَنِّیۡۤ اَذۡبَحُکَ فَانۡظُرۡ مَاذَا تَرٰی ؕ قَالَ یٰۤاَبَتِ افۡعَلۡ مَا تُؤۡمَرُ ۫ سَتَجِدُنِیۡۤ اِنۡ شَآءَ اللّٰہُ مِنَ الصّٰبِرِیۡنَ ﴿۱۰۲﴾

پس کله چی ورسید اسمٰعیل سره له پلار خپل حد د سعی ته وویل (ابراهیم) ای ځویکیه زما بیشکه زه پرله پسی وینم په خوب کښی داسی چی بیشکه زه ذبحه کوم تا پس ته هم نظر وکړه چی څرنگه مصلحت گنی؟، وویل (اسمٰعیل) ای پلاره زما وکړه ته همغه چی حکم ئی درباندی شوی دی ژر ده چی وبه مومی ته ما که اراده فرمایلی وی الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: څه وخت چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام لوی ځلمکی (ځنکی) او د دغه کار وړ (لائق) او قابل شو چی د خپل پلار په مخ کښی مندی ووهی او ورسره وګرځي او د ده په کارونو کښی ورسره سعی ـ کوښښ وکړی او زیار (محنت) وکړی نو په دغه وخت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پوری یو ځوی ته ووایه څو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړی. چی په خوښی سره دغه کار ته تیاریږی ؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسیږی؟ وائی چی حضرت ابراهیم علیه السلام پرله پسی دری شپی هم دغسی خوب لیده په دریمه ورځ کښی ئی خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه چی ځوی ئی هم بلا توقفه هغه ومنله. او وی ویل «بابا جانه! نو ولی دیل او ځنډ (تاخیر) کوئ ؟ هر هغه حکم چی لوی مالک له جانبه تاسی ته شوی دی، ژر تر ژره ئی اجراء او نافذ کړئ! په دغسی کارونو کښی هیڅ صلاح او مشوری ته ضرورت نشته. د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښی نه ښائی چی د پلارتوب شفقت مانع شی زما له جانبه بیخی مطمئن او ډاډه اوسئ! ان شاء الله تاسی به وگورئ چی زه به څه صبر او تحمل سره د الله تعالیٰ د دغه حکم تعمیل کوم». په زرگونو رحمتونه دی وی پر دغسی پلار او ځوی باندی؛

فَلَمَّاۤ اَسۡلَمَا وَ تَلَّهٗ لِلۡجَبِیۡنِ ﴿۱۰۳﴾ۚ

پس کله چی غاړه کېښوده (دواړو حکم د الله ته) او وائی چاوه دغه (اسمٰعیل) پر ښی) اړخ د ده.

تفسیر: (یا وائیچوه پرمخی پر وچولی د ده) پرمخی ئی څکه واچوه څو د څوی مخ ورته مخامخ نشی، نه چی د پلارولئ مینه او محبت په جوش راشی او د دغه حکم په تعمیل کښی څه دیل او څنډ (تاخیر) واقع شی وائی چی دغه خبره څوی خپل پلار ته ور وښوده. زیات له دی نه الله تعالیٰ نه دی فرمایلی چی څه کیفیت او ماجرا تیره شوه ـ یعنی هغه احوال په ویلو او لیکلو کښی نه راځی چی د دوی پر زړونو تیر او پر ملائکو طاری شوی دی.

وَنَادَيْنٰهُ أَنْ يّٰإِبْرٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا

او غږ وکړ مونږ ده ته داسی چی ای ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا)،

تفسیر: یعنی بس! بس!! پریږده !!! تا رښتیا کړ خوب خپل! او قبوله می کړه دغه قربانی ستا! زمونږ مقصود خو ستا د زوی د حلالولو نه دی! او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور ؤ چی ته به هغه کښی پوره بریالی (کامران) او کامیاب ووتی.

إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزا ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی هم دا (ذبحه) خامخا هم دا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنی داسی سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینی دپاره صادروو ـ او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیل کښی کرځوو ـ بیا ورته لوئی درجی ورکوو. په توریت کښی راغلی دی لکه چی ابراهیم علیه السلام وغوښت چی خپل زوی قربانی کړی نو یوی پرښتی ورغږ کړ چی خپل لاس دی ونیسه! نورو پرښتو ورته داسی الفاظ وویل «الله تعالیٰ وائی کله چی تا داسی کار وکړ ـ او خپل یو نازولی زوی دی ونه ژغوره (منع نه کړو) زه به تاته برکت درکړم ـ او ستا نسلونه به د آسمانی ستوریو په شان او د بحر د ساحل د شګو په شان خواره واره کړم» (توریت تکوین اصحاح ۲۲ آیت دا).

وَفَدَيْنٰهُ بِذِبْحٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۰۷﴾

او فدیه مو ورکړه دغه (اسمٰعیل) ته په مذبوحی لوئی (جنتی پسه سره).

تفسیر: یعنی د لوئی درجی چی له جنته راغلی وه. یا ډیره قیمتداره یا سمینه ـ څربه او تیار بیا هم دغه د قربانی رسم د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د عظیم‌الشان یادګار په شان د تل دپاره همیشه قائم او دائم پاتی شو.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾ سَلٰمٌ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿۱۰۹﴾

او باقی پریښود مونږ پر ده په وروستنیو خلقو دا چی سلام دی پر ابراهیم (یا باقی پریښود مونږ پر ابراهیم ښه ثناء او مدح په وروستنیو خلقو تر قیامت پوری.

تفسیر: سلام دی زمونږ پر ابراهیم باندی یعنی مونږ تر نن پوری حضرت ابراهیم علیه السلام په عزت او عظمت او حرمت سره یادوو علیٰ نبینا و علیه الف سلام وتحیة.

كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۱۰﴾ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۱﴾

هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزاء ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی دی له هغو (خالصو) بندګانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام زمونږ له اعلیٰ درجه ایماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشَّرْنٰهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۱۲﴾

او زیری ورکړ مونږ دغه (ابراهیم) ته (پس له اسمٰعیل) په اسحٰق سره چی نبی و له صالحانو.

تفسیر: معلوم شو چی هغه ړومبنی زیری د اسمٰعیل علیه السلام ؤ او د ذبحی د قصی ګرده (توله) واقعه پر هغه مبنی وه.

وَبٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَ ۭ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَّظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ مُبِيْنٌ ﴿۱۱۳﴾

او برکت اچولی ۇ مونږ پر دغه (اسمٰعیل) او پر اسحٰق (په تکثیر د اولاد) او له اولادی د دی دواړو څخه څوک نیکو کار دی (په ایمان او طاعت سره) او څوک ظالم دی په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصیت سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی دغه دواړه ئی وویل د ابراهیم علیه السلام دغو دواړو ځامنو ته. د دغو دواړو ډیر اولاد خور شو. د اسحٰق علیه السلام په اولاد کښی د بنی اسرائیلو انبیاء پیدا شول. او د اسمٰعیل علیه السلام له اولادی څخه عرب متشکل شول چی د هغوی له منځه زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم مبعوث شوی دی. یعنی د دوی اولاد (ځوځات) تول سره یو شان نه دی. په دوی کښی داسی نیکان او پاکان هم شته چی د خپلو آباؤ او اجدادو نومونه روښانه او ژوندی کوی. او ډیر بدان او خراب سړی هم په کښی شته چی د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله (له وجی) هغوی ته د دغو معظمی کورنی ننگ ویلی شی. او د بدو سزاؤ وړ (لائق) او مستحق دی.
تنبیه: عموماً مفسرینو د ﴿ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا ﴾ ضمیر د ابراهیم او اسحٰق په طرف راجع کړی دی مگر حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه هغه د حضرت اسمٰعیل او اسحٰق په طرف راجع کړی او مضمون ته ئی زیات وسعت ورکړی دی.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۱۴﴾ وَنَجَّيْنٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿۱۱۵﴾

او خامخا په تحقیق احسان مو کړی ۇ پر موسیٰ او هارون او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډیر لوی (ویر اندیښنی) نه.

تفسیر: یعنی د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه ئی نجات ورکړ او د قلزم له بحیری څخه ئی پوری ایستل په ډیره آسانی سره.

وَنَصَرْنٰهُمْ فَكَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۱۱۶﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطیانو) ته پس ؤ هم دوی بریالیان (کامیاب) (پر قبطیانو دښمنانو خپلو).

تفسیر: یعنی فرعون او د فرعونیانو لاؤ لښکر ئی گرد (تول) سره غرق او ډوب کړل ـ او بنی‌اسرائیل ئی غالب ـ مظفر او منصور وگرځول او د هالکینو قبطیانو د املاکو او اموالو وارثان ئی هم دغه سبطیان او اسرائیلیان کړل.

وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونو) ته کتاب (توریت) ډیر ښه بیانوونکی (شرائعو لره).

تفسیر: یعنی توریت شریف چی په هغه کښی د الله تعالیٰ احکام په ډیر تفصیل او ایضاح سره بیان شوی دی.

وَهَدَيْنٰهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلی مو وه دغو دواړو (ورونو) ته لاره سمه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی په ښو افعالو او اقوالو کښی مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل! او پر سمه صافه لاره مو دوی رهی (روان) کړل! او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چی د انبیاؤ د عصمت له لوازمو څخه دی.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۲﴾

او پری ښود مونږ په دی دواړو (ورونو) په وروستنیو خلقو کښی دا چی سلام دی (د الله له طرفه) پر موسیٰ او هارون بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکی جزاء د موسیٰ او هارون نیکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندگانو زمونږ دی چی

(خاص) مؤمنان دی.

تفسير: یعنی زمونږ د کاملو ایماندارانو بندګانو څخه دی.

وَاِنَّ اِلۡيَاسَ لَمِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ؁۱۲۳ اِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهٖۤ اَلَا تَتَّقُوۡنَ ؁۱۲۴ اَتَدۡعُوۡنَ بَعۡلًا وَّتَذَرُوۡنَ اَحۡسَنَ الۡخٰلِقِيۡنَ ؁۱۲۵

او بیشکه الیاس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چی وئی ویل قوم خپل ته آیا نه ویریږئ (له عذابه د الله څخه) آیا تاسی عبادت کوئ د (هغه بت چی نوم ئی) بعل (دی) او پریږدئ تاسی (عبادت) د ښه پیدا کوونکی

تفسير: د ځینو په نزد حضرت الیاس علیه السلام د حضرت هارون علیه السلام له نسله دی. الله تعالیٰ الیاس علیه السلام د شام په ملک کښی یوه ښار ته چی د «بعلبک» په طرف کښی ؤ ولیږه د هغه خلق د هغه بت په عبادت کښی مشغول ؤ چی د «بعل» په نامه سره مشهور ؤ. حضرت الیاس علیه السلام دوی د الله تعالیٰ له قهره او غضبه وویرول او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت څخه ئی پوه او خبردار کړل او وئی ویرول.

اللّٰهَ رَبَّكُمۡ وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ الۡاَوَّلِيۡنَ ؁۱۲۶

چی الله دی رب ستاسی او رب د هغو پلرونو ستاسی چی ړومبی ؤ.

تفسير: یعنی هسی خو په دنیا کښی بنیآدمان هم د تحلیل ـ ترکیب ـ تعدیل ـ تحویل او نورو وسائلو په ذریعه ظاهراً ډیر شیان جوړوی ـ مګر ډیر ښه خالق ـ صانع او جوړونکی همغه پاک الله دی چی د ټولو اصولو ـ فروعو ـ جواهرو ـ اعراضو ـ صفاتو ـ موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقیقی خالق دی. هغه لوی ذات چی تاسی او ستاسی پلرونه او نیکونه ئی پیدا کړی دی نو بیا به دغه کار چیری جائز او روا وی چی هغه ﴿ اَحۡسَنُ الۡخٰلِقِيۡنَ ﴾ پریږدئ او د «بعل» بت په عبادت کښی بوخت (مشغول) او لګیا شئ او له هغه څخه امداد او مرسته (مدد) وغواړئ چی په ظاهری ډول (طریقه) سره د یوی ذری د پیدا کولو قوت او قدرت هم نه لری بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی چی د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کښی څرنګه چی د دوی زړه غوښت جوړ شوی او پخپل دغه ځای کښی درولی شوی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾

پس تکذیب وکړ دوی د هغه پس بیشکه دوی به خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته).

تفسیر: یعنی د دروغجنولو سزا دوی ته هرومرو (خامخا) وررسیږی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾

مګر تکذیب ونه کړ (د دوی هغو) بندګانو د الله چی مخلصان دی.

تفسیر: یعنی نور ګردو (تولو) هغه ته د دروغو نسبت وکړ مګر د الله تعالیٰ مخلص او غوره بندګانو د هغه تصدیق وکړ نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾

او پری ښود مونږ پر دغه (الیاس مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښی سلام دی (له الله) پر ال یاسین.

تفسیر: «الیاس» ته «الیاسین» هم وائی لکه چی «طور سینا» ته «طورسینین» هم ویلی کیږی. یا به له «الیاسین» څخه د حضرت الیاس متبعین مراد وی. او ځینی «آل یاسین» ئی هم لولی نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وی یا به د هغوی نوم «یاسین» او د «آل» لفظ به مقحم او زائد وی لکه چی په «**کماصلیت علیٰ آل ابراهیم**» کښی یا چی په «**اللّٰهم صلّ علیٰ آل ابی اوفی**» کښی دی والله اعلم.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾

بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د الیاس نیکه) جزاء ورکوو نیکو بندګانو ته بیشکه چی دی له هغو بندګانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی. او بیشکه چی لوط وو خامخا له مرسلانو څخه کله چی نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ته ټولو ته مګر یوی زړی ښځی ته چی وه دا په باقی پاتی کیدونکیو (د عذاب) کښی

تفسیر: یعنی د ده ښځه چه له معذبینو سره تعلق او ارتباط درلود (لرلو).

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِيْنَ ﴿۱۳۶﴾

بیا مونږ ګرد (ټول) سره هلاک کړل نور (کفار).

تفسیر: یعنی ماسواء له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنی ځنی نور د هغو کلیو پر ګردو (ټولو) هستیدونکیو باندی د دوی کلی واړولی شول. دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی په تفصیل سره لیکلی شوی ده.

وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَيْهِمْ مُّصْبِحِيْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَبِالَّيْلِ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او بیشکه چی تاسی خامخا تیریږئ (ای اهل د مکی) پر دوی په دی حال کښی چی صبا کوونکی ئی (د ورځی) او د شپی (یعنی هر وخت پری تیریږئ) آیا پس عقل نه چلوئ (چی عبرت تری واخلئ).

تفسیر: دغه ئی مکیانو ته فرمایلی دی ځکه چی کوم قوافل چی له معظمی مکی څخه شام ته تلل او راتلل د دوی د لاری په منځ کښی د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ اوښتیو کلیو به ئی سترګی لګیدلی. یعنی سره له دی چی دوی تل ترتله پر همغو ورانو قریو تیریدل او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لوئ نښی ئی لیدلی خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلیده. آیا دوی پر دی نه پوهیږی کوم حال او انجام چی د بل یو نافرمانه قوم شوی وی همغسی احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکی دی.

وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ ﴿۱۴۱﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِيْمٌ ﴿۱۴۲﴾

او بیشکه چی یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. لکه چی وتښتید (له خپل قوم څخه) طرف د هغی بیړی ډکی ته پس قرعه ئی واچوله (له دغو خلقو د بیړی (سره) دری کرته) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کښی بیا نو ځان ئی سیند ته واچوه). پس یوه مړی کړ دغه (یونس) لره مهی کب حال دا چی دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کښی).

تفسیر: یعنی بیړی د سیند په منځ کښی په چورلیدلو شروع وکړه - پر بیړی سورو خلقو وویل چی زمونږ پر دغی بیړی کښی داسی کوم مریی هم سور دی چی له خپل باداره تښتیدلی دی نو د ګردو (تولو) پر نامه څو ځلی پچی واچولی شوی خو په هر ځلی به پچه (قرعه) د هم دغه یونس علیه السلام پر نامه خته. دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښی په تفصیل سره تیره شوی ده هلته دی د هغی تحقیق ولوست شی. د ده الزام هم دغومره وو چی د اجتهادی خطاء په اقتضاء بی له دی نه چی د الله تعالیٰ حکم ته ئی انتظار کولی له هغه کلی څخه ووت او د الله تعالیٰ د عذاب د نزول ورځ ئی تعیینه فرمایلی وه.

فَلَوْلَآ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِيْنَ ﴿۱۴۳﴾ لَلَبِثَ فِيْ بَطْنِهٖٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۴۴﴾

پس که نه وی دغه خبره بیشکه چی دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتی به وو په نس د دی مهی کښی تر هغی ورځی پوری چی بیا ژوندی راپاخولی شی (خلق).

تفسیر: یعنی کله چی د مهی (کب) په ګیډه کښی او پخوا له هغه څخه به یونس علیه السلام د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښی ډیر مشغول وو نو ځکه مونږ هغه ته ډیر ژر نجات ورکړ که نه تر قیامته به دی د همغه مهی په ګیډه کښی پاتی وو او د باندی وتل به ئی په برخه نه کیده او د همغه مهی غذا او خوراک به کیده.
تنبیه: ﴿ لَلَبِثَ فِيْ بَطْنِهٖٓ ﴾ الآیة - د دی خبری کنایه ده چی دی به له سره له هغه ځایه نه ووت. دغه واقعه د فرات په سیند کښی واقع شوی ده علامه محمود الالوسی البغدادی لیکی چی «ما په خپله په دغه سیند کښی ډیر لوی لوی کبان لیدلی دی ښائی دغه خبره د تعجب مورد ونه ګرځی» پخوا تیر شو چی د کب په ګیډه کښی د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه ﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴾

فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ﴿۱۴۵﴾ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَيْهِ

شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِيْنٍ ﴿۱۴۶﴾

پس وموغورځوه دغه (یونس) په ډاګ میدان کښې حال دا چې دی رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له جلغوالاوو (کدو) نه.

تفسیر: پر مهی حکم وشو چې دی حضرت یونس علیه السلام له خپلې ګیډې څخه قی کړی ـ او په یوه خلاص میدان کښې ئی وغورځوی غالباً یونس علیه السلام به د کافي غذا او هواء او نور ضروریاتو د نه رسیدلو له سببه رنځی او نحیف شوی وو. وائی چې د ده ضعف او نحیفی دی اندازی ته رسیدلی وه چې لمر پلوشې او د مچ او نورو شیانو کښیناستل هم د ده پر بدن بد لګیده، الله تعالیٰ پخپل قدرت د ده په څنګ کښې د کدو یو بوټی سم د لاسه زرغون او لوی کړ چې د هغه د جلغ د پانو سیوری د ده پر جسم لویده ـ او هم دغسې به پاک الله د ده د غذا او نورو ضروریاتو وسائل او وسائط هم پخپل قدرت وربرابر کړی وی.

وَاَرْسَلْنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيْدُوْنَ ﴿۱۴۷﴾

او بیا مونږ ولیږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دی نه.

تفسیر: یعنی یواځې که د دوی عاقلان او بالغان شمیرل کیدی نو د هغوی شمیر یو لک تنه وو او که ټول واړه او لوی سره وشمیرل شی نو د هغوی شمیر زیات وو. یا داسی ووایئ چې له یو لک تنو څخه زیات وو ـ او دوو لکو ته نه رسیدل. د زرو کسور ورسره مه لګوی نو یو لک ئی ووایئ. او که کسر ورسره لګوئ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وی. والله اعلم.

فَاٰمَنُوْا فَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿۱۴۸﴾

پس ایمان راوړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوی نیتی پورې.

تفسیر: یعنی د ایمان او یقین په برکت ئی د الله تعالیٰ له عذابه نجات وموند. او په خپل مقدر عمر پورې له دنیوی لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه قوم پر یونس علیه السلام ایمان راوړ چې یونس علیه السلام له هغوی څخنی تښتیدلی وو. دوی پرله پسې په ده پسې ګرځیدل او لټوه ئی څو ورته ورسیدل او د یونس علیه السلام له موندلو څخه ډیر زیات خوښ او خوشال شول» دغه قصه پخوا له دی نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښې هم لیکلې شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ﴿١٥٠﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ مِّنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللّٰهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١٥٢﴾

پس وپوښته ته (ای محمده) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لوڼی دی ؟ او دوی لره ځامن دی ؟. او که مو پیدا کړی دی پرښتی ښځی (لوڼی د الله) حال دا چی دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرښتو کښی) خبردار! پوه شه! چی بیشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وائی (داسی) چی ولد راوړی دی الله حال دا چی بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دی ویلو خپلو).

تفسیر: یعنی د انبیاوو حال خو مو واورید چی د حضرت نوح، ابراهیم، اسمٰعیل، موسیٰ، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو (ټولو) مشکلات د الله تعالیٰ په امداد او اعانت سره حل شول. خورا ډیر لوی مقرب انسانان هم د الله تعالیٰ له امداد او معاونت څخه مستغنی او بی پروا کیدی نشی. اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پیریانو حال واورئ. چی کفارو د دوی په نسبت څرنګه چټی (بیکاره) او واهی عقائد له خپل ځانه تړلی او جوړ کړی دی لکه چی د عربو ځینو قبائلو به ویل چی پرښتی د الله تعالیٰ لوڼی دی. کله چی له دوی نه پوښتنه کیده چی ښه نو د دوی میندی څوک دی ؟. نو د لویو لویو پیریانو لونه به ئی ورښوولی په دی شانی چه (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ تعلقات به ئی له پیریانو سره تړل. وروسته له دغو دواړو احوال ذکر کیږی. مګر پخوا له هغه د توطیه او تمهید په ډول (طریقه) د عربو د کفارو د دغی چټی (بیکاره) او مردودی عقیدی تردید شوی دی لکه چی د سورت په ابتداء کښی د عظمت او وحدانیت د دلائلو او قصصو په ضمن کښی د خپل قاهره قدرت د آثارو د بیان او تذکار څخه وروسته فرمائی چی اوس لږ شانی له دغو حمقاوو او جهلاوو څخه پوښتنه وکړئ چی آیا داسی لوی عظمت او قدرت والا الله تعالیٰ (معاذ الله) د خپل ځان دپاره که د اولاد تجویز هم کوی نو آیا د خپل ځان دپاره لوڼی غوره کوی ؟ او تاسی ته هلکان درکوی ؟ پوه خو دغه بی ادبی او ګستاخی شوه چی تاسی الله تعالیٰ ته د اولاد نسبت کوئ او بیا په اولاد کښی هم ورته کمزوری او ښکته او ضعیفه اولاد او پر هغه مستزاد چی پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ آیا کوم وخت چی مونږ پرښتی پیدا کولی دوی زمونږ په څنګ کښی ولاړ وو ؟ او دوی د هغوی د انثیت دغه اطلاع او اخبار له خپلو مشهوداتو او مرئیاتو څخه ورکوی ؟ آیا دوی په واقع سره له دی نه خبر او مطلع دی چه مونږ پرښتی اناثی پیدا کړی دی ؟ **لاحول ولا قوة الا بالله**

العلی العظیم! د دغه انتهائی سفاهت او حماقت په نسبت څه وویلی شی ؟

اَصۡطَفَی الۡبَنَاتِ عَلَی الۡبَنِیۡنَ ﴿۱۵۳﴾ مَا لَکُمۡ ۟ کَیۡفَ تَحۡکُمُوۡنَ ﴿۱۵۴﴾ اَفَلَا تَذَکَّرُوۡنَ ﴿۱۵۵﴾

آیا غوره کړی دی دغه (الله) لونی پر ځامنو څه وشوه پر تاسی (په دغه حکم د دروغو کښی) دغه څرنګه حکم کوئ تاسی آیا پس پند نه اخلئ تاسی (چی الله پاک دی له تولو عیوبو).

تفسیر: یعنی لږ ذره خو غور او دقت وکړئ د عیب تړلو دپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی که مو داسی یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله نو ښائی چی دغسی بی اساسه او بی منطقه به مو نه جوړوله. دغه کوم عدل او انصاف دی چی د خپل ځان دپاره هلکان غوره او پسند کړئ ؟ او پاک الله ته د لونو نسبت وکړئ ؟.

اَمۡ لَکُمۡ سُلۡطٰنٌ مُّبِیۡنٌ ﴿۱۵۶﴾ فَاۡتُوۡا بِکِتٰبِکُمۡ اِنۡ کُنۡتُمۡ صٰدِقِیۡنَ ﴿۱۵۷﴾

آیا شته تاسی ته کوم برهان سند ښکاره (چی الله اولاد لری). پس راوړئ تاسی هغه کتاب خپل که چیری یئ تاسی صادقین رښتینی (په خپل قول کښی).

تفسیر: یعنی بالاخر دغسی مهمله او بی اساسه خبره مو له کوم ځای څخه رااېستلی ده ؟ له عقل او فهم او علمی اصول سره خو د دغی خبری هیڅ اړه (تعلق) او ارتباط نشته. نو آیا کوم نقلی سند د دغی عقیدی د اثبات دپاره لرئ ؟ که داسی وی نو بسم الله! راوړاندی ئی کړئ!.

وَجَعَلُوۡا بَیۡنَهٗ وَبَیۡنَ الۡجِنَّةِ نَسَبًا ؕ وَلَقَدۡ عَلِمَتِ الۡجِنَّةُ اِنَّهُمۡ لَمُحۡضَرُوۡنَ ﴿۱۵۸﴾ سُبۡحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا یَصِفُوۡنَ ﴿۱۵۹﴾

او ګرځوی دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پیریانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقیق پوهیږی پیریان چی بیشکه دوی

خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته). پاکی ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چی وائی ئی دوی (چی شریک او ولد ورته نیسی).

تفسیر: یعنی دغو حمقاوو د پیریانو سره (معاذ الله) د الله تعالیٰ د ځوموالی (دامادئ) تعلقات قائم کړی دی. سبحان الله! دوی څرنګه خبری کوی ؟ که موقع وموموئ نو لږ شانی له دغو پیریانو څخه پوښتنه وکړئ چی د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنګه دی ؟ او خپل ځانونو څه ګڼی؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چی دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښی وړاندی کولی شی. آیا له ځوم او داماد سره هم داسی معامله کوله شي ؟ ځینو اسلافو له نسب څخه دغه مراد نیولی دی چه دغو خلقو شیاطین الجن د الله تعالیٰ مقابل حریفان ګڼل لکه چی مجوسیان د «یزدان» او «اهریمن» قائلان دی. یعنی یوه ته د نیکی خدای او بل ته د بدی خدای وائی.

إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾

مګر هغه بندګان د الله چه پاک کړی شوی دی (منزه دی له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنی له پیریانو یا له انسانانو ځنی د الله تعالیٰ غوره او منتخب بندګان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دی معلوم شو چه هلته د نسبونو او د ارتباطو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته بلکه هلته یواځی د بندګی او اخلاص پوښتنه کیږی.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَٰتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

پس بیشکه تاسو چی یئ او هغه چی عبادت ئی کوئ تاسی نه یئ تاسی (ای عابدانو او معبودانو په دغه بت پرستي سره په فتنه اچوونکی (د هیچا) مګر د هغه چا چی ننوتونکی د دوزخ دی (په علم الله کښی).

تفسیر: دیر خلق داسی ګڼی چی د پیریانو په لاس کښی د بدی او پرښتو په لاس کښی د نیکی واک او اختیار شته هر چاته چی دوی وغواړی ښیګڼه (فائده) وررسوی او الله تعالیٰ ته ئی مقرب ګرځوی او هر یوه ته چی دوی وغواړی بدی او تکلیف رسوی یا ئی ګمراه کوی. ښائی د دغو

مفروضه وو اختیاراتو په بناء به ئی دوی د الله تعالیٰ اولاد یا خسر گرځولی وی. نو دلته ئی د دغی مسئلی جواب ورکړی دی چی نه ستاسی او نه د دوی په لاس کښی څه مستقل اختیار شته. تاسی او هغه شیاطین چی تاسو ئی عبادت کوئ. که ګرد (تول) سره یو ځای شئ د دغی خبری قوت او قدرت نه لرئ چی بی د الله تعالیٰ له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړی شئ ګمراه خو همغه څوک کیږی چی الله تعالیٰ دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخی لیکلی وی او د خپلی بدکاری په سبب خپل ځان دوزخ ته ورسوی. (بیا وویل جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته).

وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُۥ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾

او نشته له مونږ ځنی هیڅوک مګر چی مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالیٰ دغه کلام د پرښتو له ژبی او د دوی له جانبه فرمایلی دی لکه چی په ډیرو ځایونو کښی د انسانانو له جانبه دعاوی فرمائی. یعنی د هری لوئی پرښتی دپاره یو حد مقرر دی چی دا له هغه حده نشی وړاندی کیدی، دا ئی ځکه وفرمایل چی کافران وائی چی پرښتی د الله تعالیٰ لونه دی چی د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوی دی. حال دا چی پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی. او پرښتی داسی وائی چی مونږ د دغی خبری له سره طاقت او توان نه لرو چی د الله تعالیٰ له احکامو د یوی ذری په اندازه هم تجاوز او تخلف وکړی شو.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلصَّآفُّونَ ﴿١٦٥﴾

او بیشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکی یو (په وخت د طاعت کښی).

تفسیر: یعنی په خپلو حدودو کښی هر څوک د الله تعالیٰ عبادت او د ده د احکامو د منلو دپاره تیار ولاړ دی. او له سره هیڅ یو د دی خبری طاقت او توان نه لری چی له هغه څخه د یوه ویښته په اندازه هم وړاندی وروسته وښوئیږی.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

او بیشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکی یو.

تفسیر: یعنی تر دی ځای پوری د پرښتو کلام ختم شو ـ وروسته له دی نه د مکی معظمی د

خلقو حال بیان فرمائی.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾
لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بیشکه چی وو (دغه کفار) خامخا ویل به ئی داسی چی که چیری بیشکه وی له مونږ څخه ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) څخه نو خامخا وو به مونږ بندګان د الله مخلصان (بیا چی ورته راغی دغه قرآن) پس کافران شول په دغه (کتاب) پس ژر ده چه پوه به شی دوی (په عاقبت د دی کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال (وخت) چی د انبیاوو نومونه او قصی اوریدلی او د دوی له علم څخه بی خبران وو نو پخپلو منځ کښی به ئی سره داسی ویل «که مونږ ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی یا پر مونږ باندی هم کوم آسمانی کتاب یا د پند او نصیحت خبری نازلیدی نو مونږ به پر هغو په ډیر ښه شان سره عمل کوه او خپل حسن الاعمال به مو نورو ته هم ښوول او په معرفت او عبادت کښی به مو تر دغی اندازی پوری ترقی او پرمخ تګ کوه چی د الله تعالیٰ په مخصوصو او منتخبو بندګانو کښی به شاملیدو» اوس چی د دوی په منځ کښی نبی الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتی دی او هغه خپل قول او اقرار ئی هیر کړی دی نو د دغه انحراف او انکار څخه کومه نتیجه او انجام چی دوی ته پیښیدونکی دی دوی به ئی عنقریب وګوری.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾
وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم زمونږ دپاره د بندګانو زمونږ مرسلینو. چی بیشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بیشکه لښکری زمونږ خامخا هم دوی بریالیانی (کامیاب) دی (په کفارو).

تفسیر: یعنی دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښی مقرره شوی ده چی د منکرینو په مقابل کښی

پاک الله له خپلو انبیاوو سره مدد او معاونت کوی او بالاخر د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (کامیاب) کیږی اګر که ضمناً حالات په هر ډول (طریقه) او هر وضعیت سره واوړی او لوټونه وخوری مګر فتحه ـ بری او کامیابی هرومرو (خامخا) د مخلصو بندګانو دپاره ده او دغه نصرت هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د ظاهری تسلط او غلبی په معیار وی مګر په دغه شرط چی دغه «جند» فی الواقع «جند الله» وی.

فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ حَتّٰى حِيۡنٍ ﴿۱۷۴﴾ وَّاَبۡصِرۡهُمۡ فَسَوۡفَ يُبۡصِرُوۡنَ ﴿۱۷۵﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده!) له دوی نه تر یوه وقته پوری. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چی وبه وینی دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی اوس څو ورځی نور هم دوی ته څه مه وائی! او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګورئ دوی به هرومرو (خامخا) خپل انجام وګوری لکه چی ونئ هم لید. کله چی وویل منکرانو تمسخراً چی کله به وی نزول د عذاب ؟ نو نازل شو

اَفَبِعَذَابِنَا يَسۡتَعۡجِلُوۡنَ ﴿۱۷۶﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمۡ فَسَآءَ صَبَاحُ الۡمُنۡذَرِيۡنَ ﴿۱۷۷﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب زمونږ تلوار کوی دوی. پس کله چی نازل شی (عذاب) په میدان (غولی) د دوی پس بد به وی صبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: شاید ﴿فَسَوۡفَ يُبۡصِرُوۡنَ﴾ د آوریدلو په اثر به دوی داسی وی چی اوس نو ژر شه زمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه! نو د هغه جواب ئی داسی ورکړ چی پر خپل ځان باندی د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چی تاسی نښلولی دی کله چی وخت ئی راشی هغه به ډیر بد وخت وی. د الله تعالیٰ عذاب داسی درځی لکه چی کوم دښمن سری ته په پټونی کښی د شپی پټ ناست وی او ګهیځ (سحر) د وقته یو ځلی په میدان کښی ځان ورښکاره کړی او پر خپل غلیم په ډانګپیلی (ښکاره) داړه واچوی. د الله تعالیٰ د عذاب د نزول په وخت کښی به د هغو خلقو حشر هم داسی کیږی چی دوی پخوا له دی نه ویرولی شوی دی او له آخری خاتمی څخه په ښه ډول (طریقه) پوه او مطلع کړی شوی دی لکه چی د مکی معظمی په فتح او په نورو ځایونو کښی هم داسی وشو. اوس بیا الله جل شانه واعظم برهانه لپاره د تسلی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم مکرراً مؤکداً داسی امر فرمائی

وَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ حَتّٰى حِيۡنٍ ﴿۱۷۸﴾ وَّاَبۡصِرۡ فَسَوۡفَ يُبۡصِرُوۡنَ ﴿۱۷۹﴾

او مخ وګرځوه (ای محمده!) له دوی څخه تر یوی نیتی پوری. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چه وبه وینی دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښائی چی ږومبنی وعده د دنیوی عذاب وه ـ او دغه به د اخروی عذاب وی. یعنی تاسی ورته ګورئ چی وروسته له دی نه دغه کفار به آخرت کښی څه څه عذابونه مومی.

سُبۡحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوۡنَ ﴿۱۸۰﴾ وَسَلٰمٌ عَلَى الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿۱۸۱﴾ وَالۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۱۸۲﴾

پاکی ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چی رب د عزت (قوت غلبی دی او پاک دی) له هر هغه څیزه چی (مشرکان ورته) نسبت کوی او سلام دی پر (ټولو) مرسلینو استاځیو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چی رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کښی ئی د ګردو (ټولو) اصولی مضامینو خلاصه بیان کړه ـ یعنی د الله تعالیٰ ذات له ټولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزه دی، په ګردو (ټولو) کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف او ګردی (ټولی) ښیګنی (خوبئ) د ده په پاک ذات کښی مجتمعی دی ـ پر ګردو (ټولو) انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځی چی د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تنبیه: له احادیثو څخه، وروسته د لمانځه او د مجلس پر ختم کښی د دغو آیاتونو د لوستلو فضیلت ثابت شوی دی نو ځکه مونږ هم د هم دغه سورت د تفاسیرو خاتمه پر هم دغی عقیدی ټینګه کړه! څو مو پاک الله پر هم دغه عقیده باندی ټینګ ولری!

﴿ سُبۡحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوۡنَ　وَسَلٰمٌ عَلَى الۡمُرۡسَلِيۡنَ　وَالۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴾

(تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنه)

(سورة صٓ مكية وهى ثمان وثمانون آية وخمس ركوعات رقمها(۳۸) تسلسلهاحسب النزول ايضا (۳۸))

نزلت بعد سورة القمر

د «صٓ» سورت مکی دی (۸۸) آیته (۵) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۸) او په نزول کښی هم (۳۸) سورت دی

وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِی الذِّکْرِ ۝۱ بَلِ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا فِیْ عِزَّةٍ وَّشِقَاقٍ ۝۲

قسم دی په قرآن چی څښتن (خاوند) د پند ذکر بیان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسی نه دی چی کفار د معبودانو په نسبت وائی). بلکه هغه کسان چی کافران شوی دی په کبر، سرکشی کښی دی (له قبوله د حق) او په مخالفت کښی دی (له مسلمانی سره).

تفسیر: یعنی دغه عظیم الشان، عالی مرتبت قرآن چی په ډیرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبری ښوونکی او پوهونکی دی په جګ (وچت) غږ سره شهادت ورکوی هغه خلق چی له قرآنی صداقت او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دی د هغه سبب داسی نه دی چی د قرآن په تعلیم یا تفهیم کښی څه نقص یا قصور شته یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبین کښی معاذ الله مقصر دی بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چه دغه مخلوق دروغ پری تری، چتی (بیکاره) لوئی، تکبر، غرور، نخوت، معاندت، مخالفت، جهالت او حماقت کوی او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کښی نښتی دی که چیری دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځی نو د حق او صداقت ډیر صاف او پاک سرک د دوی په نظر ورځی.

کَمْ اَهْلَکْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِیْنَ مَنَاصٍ ۝۳

(نه ګوری منکران چی) څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دی څخه له اهل د زمانی پس ناری به ئی وهلی (عند نزول العذاب) حال دا چی نه به وو

هغه وخت د خلاصیدلو (او د تښتیدلو).

تفسیر: یعنی دوی ته دی معلوم وی چی د هم دغه غرور او تکبر په سبب او د انبیاؤ د الله د مقابلی او مجادلی په علت پخوا له دی نه ډیر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوی دی، هغه خلق هم تر ډیرو مودو پوری د الله تعالیٰ له انبیاو سره جنګیدلی وو، بیا څه وخت چی پر هغوی هغه بد ساعت راغی او د الله تعالیٰ عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپیر ونیول نو سخت وویریدل او شورماشور او غلغله ئی ونښلوله، مګر د هغه وخت د آنی او فوری غلبلی او کریکی څخه هیڅ یوه نتیجه نه مرتبه کیده ځکه چی د خلاصی او نجات موقع تیره شوی وه او وخت او فرصت نه وو پاتی چی د دوی د دغو شور او بکاوو او فریادونو په طرف غوږ کیښودی شوی. («لات» د «لیس» په معنی ده چی «ت» تاکیداً پری زائده شوی ده او له «حین» سره مختص دی چی تری اسم یا خبر عموماً محذوفیږی «مناص» د واوی اجوف مصدر دی).

وَعَجِبُوٓا أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ۝

او تعجب کوی (کفار) له دی نه چی راغلی دی دوی ته (نبی) ویروونکی له دوی نه او وائی دا کافران چی دغه (ویروونکی نبی) ساحر کوډګر دی دروغجن.

تفسیر: یعنی که له آسمانه کومه پرښتنه راتلی خو بیا هم یوه خبره وه. زمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی او زمونږ په ویرولو او ژړولو ئی شروع کړی ده او داسی وائی چی زه د آسمان والا الله له جانبه راغلی یم. دغه یوه ډیره عجیبه خبره ده اوس ماسواء له دی نه بل څه وویل شی چی یوه کوډګر (ساحر) یوه د دروغو ننداره جوړه کړی ده، او د کوډو په زور دغه ننداری او کرشمی راښیی او ورته معجزه وائی او څو د افسانی خبری ئی هم راتولی کړی دی او د هغو په نسبت داسی دعوی کوی چی دغه د الله تعالیٰ رالیږلی شوی علوم دی او زه ئی رسول یم.

أَجَعَلَ ٱلْءَالِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ۝ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا وَٱصْبِرُوا عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولی دی دغه (۳۶۰) معبودان الله یو ؟ بیشکه دغه (ګرځول د ډیرو معبودانو یوه ته چی تاسی نور معبودان پریږدئ او د یو الله عبادت کوئ) خامخا یو شیز ډیر عجیب دی (چی مثل نه لری) او لاړل په تلوار سره مشران

له دوی نه (له مجلسه چی سره ویونکي وو یو بل ته) چی ځئ (پاڅئ له دی ځایه) او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنی دغه بل هم درواخلئ! د دومره بیشماره خدایانو دربارونه دی بند وی او یواځی یو الله ئی پریښی دی له دی نه بله لویه د تعجب خبره به څه وی چه د دغومره لوی جهان انتظام یواځی هم دغه یو الله ته وسپارلی شی او د مختلفو شعباتو او اداراتو هغه معبودان چی د هغوی بندګی له ډیرو کلونو راهیسی جریان او ادامه لری له یوی مخی ممنوع ودرولی شی. ګواکی زمونږ پلرونه او نیکونه بیخی جاهلان او ناپوهان وو چی دغومره ډیرو بتانو او معبودانو ته ئی عبادت کاوه. په روایاتو کښی راغلی دی چه د ابوطالب په رنځورئ کښی ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابوطالب ته ورغلل او هغه ته ئی د رسول الله مبارک شکایت یوړ چی دغه ستا وراره زمونږ معبودانو ته بدی ردی خبری کوی او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وائی تاسو ده ته نصیحت وکړئ! کله چه ابوطالب دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړی دوی د هغه په جواب کښی وویل «ای زما تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چه وروسته له هغه به ګرد (تول) عربستان د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمت ګاران شی او نور ادیان به ورته جزیه ورانده کړی » دوی خوشال شول او ورته ئی وویل «چی هغه څه شی دی ؟ تاسی خو همغه یوه کلمه ووایئ مونږ ستاسی د لسو کلمو منلو دپاره تیار ولاړ یو» رسول الله مبارک وفرمایل چه «نه! هغه خو هم دا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده!» کله چه هغوی دغه خبره واوریدله ډیر په قهر او غصه شول او تاو کړی له هغه مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ دومره ډیر خدایان پریږدو او فقط ستا په خوله یواځی هم دغه یو الله معبود ومنو! ځئ چه څو! محمد صلی الله علیه وسلم له خپلو دغو چلونو او فریبونو څخه لاس اخیستونکی نه دی. ده زمونږ د دغو معبودانو په خلاف خپلی پښی لوڅی (بربندی) کړی دی او خامخا د هغوی پر ضد تبلیغات کوی مونږ لره هم ښائی چی د هم ده په شان خپل لستونی پورته او د خپلو معبودانو حمایت او عبادت وکړو نه چی د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړی پښه زمونږ د دغی پخوانی آبائی او اجدادی طریقی څخه وښوئیږی او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شی د ده د دغی بلیغی سعیی او کوښښ په مقابل کښی مونږ ته هم لازم دی چه ډیر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه ورښکاره کړو.

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ۝٦

بیشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چه اراده ئی کړی شوی ده (له مونږ څخه)

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم چی په داسی زور او شور او عزم او استقلال سره زمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پوری کری دی ضرور په دغه کښی د ده څه غرض شته او هغه دا دی چی دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد (تول) خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوی او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کری. نو لازم دی چی مونږ دی پری نږدو چی پخپل دغه مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی. ځینی مفسرین د ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴾ مطلب داسی بیانوی بیشکه دا همغه شی دی چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغه تینګه اراده کری ده او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی. یا دی داسی وویل شی چی هم دغه خبره (معلومیږی) کیدونکی ده الله ته هم دغه منظور دی چه په دنیا کښی انقلاب شی، لهٰذا حتی الامکان په دیر صبر او تحمل سره د خپل قدیمی دین په حفاظت کښی تینګ اوسئ! یا ممکن دی چه د تحقیر له لاری ئی داسی ویلی وی چه بیشکه د محمد صلی الله علیه وسلم په اراداتو کښی خو دیر شیان دی لیکن دغه خو کومه ضروری خبره نه ده چی دی پخپلو هغو ګردو (تولو) هیلو، امیدونو او اراداتو ورسیږی چی آرزو، تمنا او اراده کوی. مونږ لره ښائی چی د ده په مقابله کښی تینګ ودریږو او یو پل هم د ده په مقابل کښی بیرته کښینږدو.

مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ۝

نه دی اوریدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستنی (عیسوی) کښی نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کری شوی دروغ دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چی خپل د پلرونو او نیکونو دین ته ئی پخوانی دین وایه. یعنی پخوا مو داسی آوریده چی پخوانیو خلقو به هم داسی خبری کولی مګر زمونږ پلرونو خو داسی نه دی کری او نه ئی دی ویلی» او ممکن دی چه له پخوانی دین څخه عیسائی دین مراد وی لکه چی د اکثرو اسلافو قول دی. یعنی نصرانیان چی له اهل الکتاب څخه دی د هغوی په نسبت هم مونږ داسی نه دی اوریدلی چی ګرد (تول) نور خدایان له منځه لری کری او تش یو الله ئی پری ایښی وی آخر دوی خو هم دری خدایان منی او دوی هم دغه رسول، د رسول په حیثیت نه منی او وائی که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کښی وی مونږ به هم هغه ضرور منلی وی معلومیږی چی دغه خبری ګردی (تولی) له خپل ځان څخه جوړی کری شوی دی (العیاذ بالله)

ءَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ زمونږ (غتانو)،

تفسیر: یعنی بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلی زړه د الله تعالیٰ کلام منو، او د دغی موضوع په نسبت زیاتی خبری نه کوو چی ولی له آسمانه کومه پرښته د نبی په حیثیت را ونه لیږله شوه ؟ مگر دغه ډیر د تردد او انکار ځای دی چه زمونږ د تولو له منځه څرنگه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت سره منتخب شو ؟ آیا په توله دنیا کښی پرته (علاوه) له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دی کار دپاره وړ (قابل) او لایق نه وو ؟ او هم دغه لوی کار فقط هم دغه ته پاتی وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کښی نه مونده کیده چی خپل دغه کلام او د نبوت مهام ئی د ده په لاس کښی ورکړی وی ؟.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّن ذِكْرِي ۚ بَل لَّمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾

بلکه دوی په شک کښی دی له ذکره قرآنه پنده زما (بل څه منشأ نه لری)، بلکه نه دی څکلی دوی عذاب زما (که نه شک به ئی ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالیٰ له طرفه د دوی د دغی چتی (بیکاره) وینا او نامعقولی خبری جواب شو، یعنی د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لری خبره فقط هم دغومره ده چی اوس دوی ته زمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندیښنه ورپیدا شوی ده او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لری چی هغه خوفناک مستقبل چی دوی ته ئی خبر او اطلاع ورکوله کیږی هرومرو (خامخا) واقع کیدونکی هم دی ځکه چی دوی تر اوسه پوری د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال (وخت) چی دوی د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند او مزه وڅکی نو دغه گرد (تول) شکوک او شبهات به ئی لری کیږی.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُم مُّلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾

آیا په نزد د دوی دی خزانی د رحمت د رب ستا چی ډیر غالب قوی ښه ښښونکی دی ؟. آیا دوی لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی او د هغو گردو (تولو) شیانو چی په منځ د دغو کښی دی ؟ پس ودی خیژی (دوی آسمان ته) په اسبابو (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنی د رحمت خزائن او د آسمانونو او د ځمکی حکومت گرد (تول) د الله تعالیٰ د

قدرت په لاس کښې دی الله ډير زبردست او لوی بخشش والا دی پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړی هيڅوک د هغه مانع نشی گرځيدی او نه پری څه تنقيد او اعتراض کولی شی. که الله تعالیٰ پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوت او رسالت په منصب سره افتخار وبښی نو تاسی د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ ؟ چې پر دغه دی ولی داسی مهربانی فرمايلی ده ؟ او پر مونږ دی ولی نه ده فرمايلی ؟ آيا د رحمت د خزائنو او د آسمانونو او د ځمکی د سلطنت اختيار داره او واکداره هم دا تاسی يئ ؟ چې داسی چتی (بيکاره) او لغو اعتراضات کوئ ؟ که يئ نو خپل گرد (تول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ او په آسمان پوری خپلی رسی وتړی، او پر علوياتو هم قبضه وکړئ! او سم له خپلی مرضی او منشأ سره د آسمانونو او ځمکو په تدبير او انتظام کښې که مو له لاسه پوره وی گوتی ووهئ! او که دغه مو له واکه نه وی پوره نو د آسمانونو او د ځمکی د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکيت دعوی بيخی چتی (بيکاره) او غلطه ده او په سر د هغه د الوهيت په کارونو او انتظاماتو کښې مداخله پرته (علاوه) له بيحيائی او جنون به بل څه شی وی ؟.

جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهۡزُومٌ مِّنَ الۡأَحۡزَابِ ﴿١١﴾

دوی خو يو لښکر گوتی دی په دغه ځای کښې چې ماتی ورکړی شوی له هغو ډيرو لښکرو څخه دی.

تفسير: يعنی هيڅ نشته! د آسمانونو او د ځمکی له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکيت سره دغه خواران څه اړه او تعلق لری ؟ دوی خو د څو ماتو او هزيمت خوړليو انسانانو يوه ډله او جمعيت دی چې د پخوانيو سپيرو او تباه شويو اقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځی. لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوی څخه د مکی معظمی تر فتحی پوری تيره شوه. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی پخوانی اقوام تباه شول که دوی هم پر خپل طغيان او عصيان کښې هم داسی مداومت وکړی نو هغوی په شان دوی هم تباه او فناه کيږی» گواکی د دغه آيت ربط ئی له پخوانی آيت سره وښود والله اعلم.

كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرۡعَوۡنُ ذُو الۡأَوۡتَادِ ﴿١٢﴾

تکذيب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د ميخونو وو.

تفسير: يعنی زور او قوت او لوی لښکر والا چې په دنيا کښې ئی د خپل سلطنت ميخونه په

ځمکه کښې تک وهلی ؤ. او ځینې وائی هغه څوک چې سړی به ئې په میخونو سره واړه نو د دغه لامله (له وجې) د هغه نوم هم داسې ﴿ ذُوالْاَوْتَادِ ﴾ میخ والا مشتهر شو. والله اعلم.

وَثَمُوْدُ وَقَوْمُ لُوْطٍ وَّاَصْحٰبُ لْـَٔيْكَةِ ؕ اُولٰٓئِكَ الْاَحْزَابُ ⑬ اِنْ كُلٌّ اِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ⑭

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لوئی لوئی ډلې (او لښکری) وی. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو ئې کړی ؤ رسولانو د (الله) ته پس ثابت شو عذاب زما (دوی ته).

تفسیر: یعنی دغو تولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالیٰ رسولان دروغجن وشمیرل د الله تعالیٰ له سزا او عذاب څخه ئې نجات ونه موند نو ستاسو حقیقت څه دی ؟.

وَمَا يَنْظُرُ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ⑮

او نه کوی انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوی ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل بیرته ګرځیدل.

تفسیر: یعنی د صور (شپیلۍ) د غږ منتظر دی چه پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کښې ورکوله کیږی او ممکن دی چې له «صیحه» څخه دلته فقط یوه چغه او انضجار مراد وی.

وَقَالُوْا رَبَّنَا عَجِّلْ لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ⑯

او وائی (کفار تمسخراً) ای ربه زمونږ زر راکړه مونږ ته برخه عملنامه زمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسیر: یعنی هر کله چې دوی د قیامت خبری اوری نو په توکو او مسخرو سره وائی چې زمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه ! تر څو مونږ هم دا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له

خپلی سزا څخه فراغت ومومو.

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوٗدَ ذَا الْاَيْدِ ۚ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۱۷﴾

(فرمائی الله) صبر تحمل کوه (ای محمده!) پر هغی خبری چی وائی دوی (تاته) او یاد کړه (قصه) د بنده زموږ داؤد خاوند د قوت (په عبادت کښی) چی بیشکه دی ډیر رجوع کوونکی ؤ (عبادت د الله ته).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «په دغه ځای کښی ده ته د داؤد علیه السلام قصه ور په یادوی چی ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کښی ډیر صبر کړی ؤ څو بالاخر حکومت ده ته ورسید او «جالوت او نور» مخالفین گرد (تول) سره په جهاد کښی پره او مغلوب شول چی هم دغه وضعیت او نقشه زموږ رسول صلی الله علیه وسلم ته هم ورپیښه شوه.
تنبیه: د «ذاالاید» ترجمه حضرت شاه صاحب په «د لاس زور والا» سره کړی ده یعنی د سلطنت قوت یا به ئی دغه لوری ته اشاره وی چه د ده په لاس کښی اوسپنه نرمه کیده. یا به د «لاس قوت» څخه دغه مطلب وی چه ده به د سلطنت مال نه خوړ بلکه د خپل لاس له گټی څخه ئی ډودی خوړه او «اواب» یعنی په هره معامله کښی به ده د الله تعالیٰ په طرف توجه او رجوع کوله.

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ ﴿۱۸﴾

بیشکه چی موږ تابع مسخر کړی مو وو غرونه له دغه (داؤد) سره چی تسبیح به ئی ورسره ویلی په آخره او په اوله برخه د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی صبا او بیگا کله چی حضرت داؤد علیه السلام په تسبیح کښی مشغولیده نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل. د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَالطَّيْرَ مَحْشُوْرَةً ۭ كُلٌّ لَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۱۹﴾

او (بل تابع او مسخر کړی ؤ موږ) مرغان حال دا چی تول کړی شوی به ؤ (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی ؤ (په طاعت سره).

تفسیر: یا به ګرد (تول) له ده سره یو ځای کیدل او د الله تعالیٰ په طرف به ئی رجوع کوله کما قال بعض المفسرین.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ

او قوی محکم کړی ؤ مونږ ملک سلطنت د دغه (داؤد).

تفسیر: یعنی پر دنیا باندی د ده د سلطنت رعب او دأب مو کینولی وو او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثیر التعداد افواج ورکړی ؤ، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره تینګ کړی ؤ.

وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوت تدبیر د تولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافی په هر مقصد کښی).

تفسیر: یعنی لوی مدبر او پوه ؤ د هری خبری فیصله به ئی په دیر ښه صورت سره کوله د وینا په وخت کښی به ئی دیر فیصله کوونکی تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالیٰ ده ته نبوت، ښه تدبیر، د فیصلی قوت، او راز راز (قسم قسم) علمی او عملی کمالات ورعطاء فرمائلی ؤ لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چی د هغه قصه اوس بیان فرمائی

وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَىٰ دَاوُودَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د جګړه کوونکیو کله چی راوختل (پس له دیواله د) عبادتخانی. کله چی ننوتل (تول) پر داؤد باندی (او ده ولیدل) پس وویرید (داؤد) له دوی نه (چی دوی ولی راوختل له دیواله ؟ او ولی راننوتل بی له اجازی نه ؟).

تفسیر: یعنی حضرت داؤد علیه السلام دری ورځی ئی سره داسی تقسیم فرمایلی وی چی یوه ورځ د عمومی دربار او فصل الخصوماتو دپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسیدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره وه چی په دغه ورځ کښی بیخی په خلوت کښی کیناستل او پیره دارانو ته به ئی امر ور کاوه چی هیڅوا ته اجازه مه ورکوئ چی ماته راشی.

يوه ورځې چې داؤد عليه السلام په عبادت کښې مشغول ؤ يو ناڅاپه څو سړی له ديواله راختلی ده ته مخامخ ودريدل، داؤد عليه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقع حرکت څخه ووېريد او متحير شو چې دغه انسانان دی که پيريان يا د الله تعالىٰ بل کوم مخلوق ؟ که انسانان دی نو ولی بی وخته راغلی دی ؟ او څرنګه له پيره دارانو څخه تير شوی دی ؟ او ولی د دروازی له لاری څخه نه دی راغلی ؟ او له دومره جګ (وچت) ديوال څخه به دوی څرنګه راختلی وی ؟ خدای خبر دی چې دوی په دغه غير معمولی طريقی سره څنګه دلته راغلی دی ؟ او څه نيت او قصد لری ؟ الغرض يو ناڅاپه ئی د دغی عجيبی او مهيبی واقعی له ليدلو څخه ئی افکار او خيالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کښی په همغه خشوع او خضوع چې پخوا مشغول وو نشو مشغو ليدی.

قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾

وويل دوی مه ويريږه (مونږ دوه ډلی) جګړه کوونکی يو چې ظلم کړی دی ځينو زمونږ پر ځينو نورو پس حکم وکړه په منځ زمونږ کښې په حق سره او لری مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندی) او برابر کړه مونږ سمی لاری (د انصاف ته).

تفسير: دغو راتلونکيو ورته وويل چې تاسی مه ويريږئ! او له مونږ څخنی پخپل زړه کښې څه فکر او انديښنی ته لاری مه ورکوئ! مونږ دواړه ډلی د خپلی يوی جګړی د فيصله کولو دپاره ستاسی په خدمت کښې درحاضر شوی يو او غواړو چې تاسی د هغی په نسبت يوه منصفانه فيصله وفرمايئ! کومه بی لاری يا د تال ورکولو خبره دی ښائی په کښی نه وی څکه چې مونږ د عدل او د انصاف د سمی لاری د معلومولو دپاره راغلی يو ښائی د دوی د دغی خبری له عنوانه حضرت داؤد عليه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وی.

اِنَّ هٰذَآ اَخِىْ ۗ لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّلِىَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ ۗ فَقَالَ اَكْفِلْنِيْهَا وَعَزَّنِىْ فِى الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

بيشکه چې دا (سړی) وروز زما دی ده لره نهه نوی ميږی (ګډی) دی او ما

لره یوه میږه (ګډه) ده پس وائی دی ماته کفیل وګرځوه ما د دی (یوی میږی (ګډی) او ماته ئی راکړه) او غلبه ئی کړی ده پر ما په خطاب خبرو کښی هم.

تفسیر: یعنی زمونږ جګړه دغه ده چی زما د دغه ورور سره نهه نوی (۹۹) میږی (ګډی) دی او له ما سره یواځی یوه میږه (ګډه) ده، خو دی غواړی چی همغه یوه میږه (ګډه) هم له ما څخنی په هر دول (طریقه) سره چی وشی واخلی او خپل سل میږی (ګډی) پری پوره کړی، او بل مشکل دغه دی چی دغه ورور می همغسی چی په مال او دولت کښی له مانه موږ او لوړ (اوچت) دی په ژبه او خبرو کښی هم له ما څخه لوړ (اوچت) او غوړ دی هر کله چی دی خبری کوی ما مغلوب او پړ کوی، او ګرد (تول) اوریدونکی د ده په لوری ګرځی او خبری کوی. لنده ئی دا چی زما د حق د اخیستلو دپاره په جبر او تیری سره خبری کوی.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِهٖ ط

وویل (داؤد) خامخا په تحقیق چی ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د میږی (ګډی) ستا (چی یو ځای ئی کړی) له میږو (ګډو) خپلو سره.

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړی وی او په آخر کښی ئی داسی وفرمایل چی «بیشکه که ستا دغه ورور هم داسی کوی خو دغه د ده تیری او نانصافی ده، او غواړی چی په دغی وسیلی د خپل غریب او خوار ورور مال وخوری» مطلب دا چی مونږ ئی نه پریږدو چی داسی وکړی.

وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ الْخُلَطَآءِ لَيَبْغِيْ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَقَلِيْلٌ مَّا هُمْ ط

او بیشکه چی ډیر له خلطاؤ شریکانو خامخا ظلم (تیری) کوی ځینی د دوی پر ځینو نورو مګر (تیری) نه کوی هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او ډیر زیات لږ دی (داسی کسان په منځ) د دغو شرکاؤ کښی.

تفسیر: یعنی دغه د شریکانو عادت دی چی یو پر بل باندی ظلم او تیری کوی قوی حصه دار

غواړي چي ضعيف وخوري او له منځه ئې لرې کړي. يواځې د الله تعالیٰ ايمانداره او نيک بندګان له دې نه مستثنیٰ دي چي د هغوی شمير په دنيا کښې ډير لږ دی.

وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿۲۴﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ

او متيقن يوه شو داؤد په دې چي بيشکه هم دا خبره ده چي وازمويه مونږ دی نو ښښنه ئې وغوښته له رب خپل او پرمخې پريوت په دغه حال کښې چي رکوع سجده کوونکی ؤ (الله ته) او بيرته راجع شو (الله ته په توبه سره) پس ومو ښښله مونږ ده ته هغه (خطاء د ده)

تفسير: د دغې قصې په اثر داؤد عليه السلام متنبه شو چي دغه زما په حق کښې يوه فتنه او امتحان ؤ په مجرد د دې چه دغه خيال ور پيدا شو له خپلې دغې خطاء څخه ئې معافي وغوښتله او په ډير عجز او نياز ئې سر په سجده کيښود، آخر الله تعالیٰ د هغه خطاء ورمعافه کړه، د داؤد عليه السلام هغه خطاء کومه وه ؟ چي د هغې په نسبت په دغو آيتونو کښې اشاره ده د هغه په نسبت مفسرينو ډيرې اوږدې قصې ليکلې دي، مګر حافظ عماد الدين بن کثير رحمة الله عليه د هغوی په نسبت ليکي «**وقد ذکر المفسرون هٰهنا قصة اکثرها ماخوذ من الاسرائيليات ولم يثبت فيها عن المعصوم حديث يجب اتباعه**» او حافظ ابوحيان رحمة الله عليه او نورو له دغو قصو څخه خپل ځان بيل ساتلی دی، او د دغو آيتونو کوم مجمل چي بيان کړی دی هغه هم له تکلفه څخه نه دی خالي. زمونږ په نزد اصلي خبره خو همغه ده چي د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه منقوله ده يعني داؤد عليه السلام ته دغه ابتلاء د يوه شان اعجاب په بناء ور دمخه شوه او صورت ئې داسې ؤ چي داؤد عليه السلام د الله تعالیٰ په دربار کښې عرض وکړ چي ای رب العالمينه! په شپه او ورځ کښې هيڅ يوه ګړی داسې نه ده چي په هغه کښې د داؤد عليه السلام د خيلخانې کوم يو تن ستا په عبادت يعني په لمانځه، تسبيح، تهليل او تکبير کښې مشغول نه وي دا ئې ځکه ووېل چي ده د شپې او د ورځې څليرويشت ساعتونه د خپلې کورنې پر ګردو (تولو) افرادو تقسيم کړي ؤ څو دوی وار په وار د الله تعالیٰ په عبادت کښې مشغول اوسي او هيڅ وخت د ده عبادتخانه د عابدينو څخه تشه نه وي. او ممکن دی چي نور داسې قسم شيان به ئې هم عرض کړي وي او ښائي خپل د ښه انتظام او نورو اعمالو په نسبت ئې هم څه ويلي وي د الله تعالیٰ په دربار کښې د ده دغه وينا ناپسنده واقع شوه او ورته داسې ارشاد وشو «ای داؤده! دغه تول شيان زمونږ په توفيق ستا په برخه شوي دي که زما مدد له تا سره نه وي نو ته پر دغو شيانو قدرت نشې موندلی او سره له زرهاو کوششونو به هغه تر سره نشې رسولی زه پخپل جلال باندې قسم يادوم که تا يوه ورځ ستا نفس ته پريږدم يعني که خپل مدد له تا څخه لرې کړم نو وبه ګتلې شي چي تر کومې اندازې پورې

پخپل عبادت کښې مشغول پاتې کيدی شي ؟ او خپل دغه انتظام قائم ساتلی شي ؟ داؤد عليه السلام عرض وکړ چې يا ربه! ما په هغه ورځ خبر کړه نو دی په هغه ورځ کښې په فتنه مبتلا شو **اخرج هذا الاثر الحاكم في المستدرك و قال صحيح الاسناد واقره الذهبي في التلخيص** دغه روايت داسې ښرګندوی (ښکاره کوی) چې د فتنې نوعيت ښائی صرف هم دغومره قدر وی چې په هغه وخت کښې چې داؤد عليه السلام په عبادت کښې مشتغل وی سره له پوره سعی او کوشش ونشی مشتغل کيدی او خپل انتظام قائم ونشی ساتلی لکه چې اوس مو ولوست چې په بې قاعده ګی او فوق طريقې سره څو تنه سړی يو ځای يو ناڅاپه د ده په عبادتخانې ورننوتل او حضرت داؤد عليه السلام ئې ووېراوه او دی ئې د ده له هغه مخصوص شغل څخه منصرف او خپل جانب ته ئې متوجه کړ. سره له ډيرو پيرو او انتظام دوی د داؤد عليه السلام تر څنګه پورې ورسيدل او دوی ته هيڅ ممانعت ونه کړ، دلته داؤد عليه السلام ته داسې خيال پيدا شو چې الله تعالىٰ زه د خپلې همغې دعوی له سببه په دغې فتنې کښې مبتلا کړی يم. د فتنې د لفظ اطلاق دلته تقريباً داسې وګڼی لکه چې په حديث کښې راغلی دی چې حضرت حسن او حسين رضی الله تعالىٰ عنهما په هلکتوب کښې کميسونه اغوستلی ؤ او لړځيدونکی او رپېديدونکی (رپيدونکی) سره راتلل د رسول الله صلی الله عليه وسلم نظر د منبر له پاسه پر دوی ولويد خطبه ئې قطعه کړه او هغوی ئې راپورته کړل، او وئې فرمايل «**صدق الله. انما اموالكم واولادكم فتنة**» په ځينو آثارو کښې راغلی دی که څوک د نيکی کولو په وخت وائی ای الله! ما داسې کار کړی دی صدقه مې ورکړی، لمونځ مې ادا کړی، دوډی مې ورکړی نو الله تعالىٰ فرمائی «او ما ستا سره مدد کړی او توفيق مې درکړی دی» او کله چې بنده وائی «ای ربه تا راسره مدد کړی او ماته دی توفيق رابښلی او راباندی احسان دی ايښی دی» نو الله تعالىٰ فرمائی «او تا عمل کړی او اراده دی کړی او تا دغه نيکی ګټلی ده» (د مدارج السالكين (۱) ج ۹۹ صفحه) له دی نه ويوهيږئ چې د حضرت داؤد عليه السلام په شان د يوه جليل القدر نبی خپل ښه انتظام ورښرګندول (ښکاره کول) او د ده داسې فرمايل چې «ای ربه په شپه او ورځ کښې هيڅ يوه ګړی داسې نه دی چې په هغه کښې د داؤد د خيلخانې کوم يو تن ستا په عبادت يعنې په لمانځه، تسبيح، تهليل او تکبير کښې مشغول نه وی» څرنګه د الله تعالىٰ د خوښې په مورد کښې واقع کيدی شي ؟ لويان په خورا ډيری وړوکی ګناه هم نيولی کيږی نو ځکه په يوه ازموينه کښې مبتلا کړی شو څو باخبره او متنبه شي او د خپلې غلطی اصلاح او تدارک وکړی لکه چې تدارک او اصلاح ئې هم وکړ او په ډير ښه شان سره ئې وکړه. زما په نزد د دی آيت بې تکلفه تقرير هم دغه دی. باقی حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه د هغې مشهورې قصې په اساس څه شي چې ليکلی دی هغه دی په «موضح القرآن» کښې وکوت شي.

وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلۡفَىٰ وَحُسۡنَ مَـَٔابٖ ﴿٢٥﴾

او بیشکه ده ته په نزد زمونږ کښې خامخا مرتبه ده او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعني لکه د پخوا په شان زمونږ د دربار له مقربانو څخه دی او په دغی غلطی سره د ده په تقرب او په مرتبه کښې څه فرق او توپیر (تفاوت) نه دی راغلی فقط لږ شانی تنبیه ورکړی شوی ده ځکه چې د مقربینو ډیره وړوکی ګناه لویه ګڼله شي «**حسنات الابرار سیئات المقربین**».

يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ

ای داؤده بیشکه مونږ ګرځولی مو ئی ته خلیفه په ځمکه کښې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی) پس حکم وکړه په منځ د خلقو کښې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کښې) پس ګمراه به کړی (دغه هوا) تا له لاری د الله، بیشکه هغه کسان چې ګمراه کیږی له لاری د الله (بعدم الایمان به) شته دوی ته عذاب سخت

تفسیر: یعني ای داؤده! الله تعالیٰ په ځمکه کښې ته خپل نائب ګرځولی ئی لهٰذا د هغه پر احکامو عمل او تګ وکړه! او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالیٰ له شریعت سره موافق وکړه! څو په هیڅ یوه معامله کښې هم د یوی ذری د نفساني خواهش ادنیٰ شائبه هم پیدا نشی ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بې لاری کوی او څه وخت چې انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بې لاری شو نو بیا دی د ښې ورځې او د ښه ځای خاوند نه کیږی.

بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿۲۶﴾

په سبب د هیرولو د دوی ورځې د حساب لره.

تفسیر: یعني عموماً د نفساني خواهشونو متابعت او پیروی د دی لامله (له وجی) کیږی چې د انسانانو په یاد کښې د حساب او کتاب ورځ نه پاتی کیږی که دغه ورځ ئی تل په یاد پاتی

وی چې زه هرومرو (خامخا) یوه ورځ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یم او د یوی ذری حساب به هم له ما څخه اخیست کیږی نو انسان به هیڅکله خپل خواهش د الله تعالیٰ پر مرضی نه وړاندی کوی.

تنبیه: ممکن دی چې د ﴿ یَوۡمَ ٱلۡحِسَابِ ﴾ تعلق د ﴿ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدُۢ ﴾ سره وی او له «نسوا» سره نه وی یعنی د الله تعالیٰ د احکامو د هیرولو په سبب به د قیامت په ورځ کښی پر دوی باندی سخت عذاب نازلیږی.

وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا بَٰطِلٗاۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿٢٧﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه آسمان او ځمکه او هغه ګرد (تول) مخلوقات چې د دغو دواړو په منځ کښی دی په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطله سره) ګمان د هغو کسانو دی چې کافران شوی دی. پس عذاب هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چې کافران شوی دی له اوره (چې سوځی به په کښی).

تفسیر: یعنی چې د هغه څه نتیجه وروسته له دی نه ظاهره نشی بلکه د دغی دنیا نتیجه آخرت دی لهٰذا انسان ته لازم دی چې د دی دنیا په هستوګنه کښی د خپل آخرت دپاره څه وګټی او هغه دا دی چې انسان دی د خپل نفسی خواهشونو متابعت پریږدی! او د حق او عدل پر اصولو دی ټینګ عامل او قائم وی! او له خالق او مخلوق له دواړو سره دی خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ولری. داسی دی نه ګنی چې فقط هم دغه دنیوی ژوندون دی چې هغه به په خوړلو، څښلو او چرچو سره په پای (آخر) رسوو او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته دغسی خیالات همغه کسان لری چې وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لری او تری انکار کوی نو د دغسی منکرانو دپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمۡ نَجۡعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلۡمُفۡسِدِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَمۡ نَجۡعَلُ ٱلۡمُتَّقِينَ كَٱلۡفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چې ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کښی (بلکه نه ئی ګرځوو) ؟ آیا وبه ګرځوو مونږ پرهیزګاران په شان د بدکارانو ؟ (بلکه نه ئی ګرځوو !).

تفسیر: یعنی زمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسی نه ده چی نیک ایماندار بندګان له شریرانو او مفسدانو سره برابر او یو شان کړو یا له ویریدونکیو سره هم همغسی معامله وکړو لکه چی له غاړه غړوونکیو او بیخوفه شریرانو سره ئی کوو نو ضروری شوه چی کوم وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب دپاره وټاکلی (مقرر) شی. لیکن مونږ په دنیا کښی ګورو چی خورا ډیر نیک او ایماندار سړی په راز راز (قسم قسم) مصائبو، آفاتو او بلیاتو کښی اخته او مبتلا وی او ډیر شریران، بدکاران او بی‌حیا سړی مزی، چړچی، عیش، عشرت کوی نو لامحاله د دی خبری تسلیم لازمیږی چی وروسته له موته یو بل حقیقی ژوندون شته چی په هغه کښی سم د صادق مخبر له وینا سره د دغی خبری فیصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کیږی او هلته به د هر صالح او طالح، نیک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادریږی. نو بیا ﴿ يَوْمَ الْحِسَابِ ﴾ له اخبار څخه انکار ځرنګه صحیح کیدی شی ؟.

كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾

(دغه قرآن) یو کتاب دی چی نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده !) برکتناک دی دپاره د دی چی فکر وکړی (کفار) په آیتونو د ده او دپاره د دی چی پند واخلی پری خاوندان د صافو عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چی د نیک او بد انجام سره یو شان نشی کیدی نو ضروری ؤ چی کوم هدایت کوونکی کتاب د رب‌الارباب له خوا نازل شی څو خلق په ښی او معقولی او مقبولی طریقی سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړی لکه چی په دغه وخت کښی دغه کتاب نازل شو چی ورته قرآن المبین وائی چی د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانیو، مضامینو او نورو هر هر څیزونو کښی خیر او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی څو خلق د ده پر آیتونو غور او دقت وکړی، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شی، لکه چی د دی آیت نه پخوانی آیت ته وګوری چی په څه صاف فطری او معقولی طریقی سره ئی د «معاد» مسئله حل کړی ده چی ډیر لږ عقل لرونکی سړی هم که پری غور او فکر وچلوی نو پر یوی صحیحی نتیجی رسیږی.

تنبیه: ښائی له «تدبر» څخه علمیه قوت مراد وی او په «تذکر» سره د عملیه قوت د تکمیل په طرف اشاره وی دغه ګردی (تولی) خبری د حضرت داؤد علیه السلام د تذکری په ذیل کښی راغلی دی وروسته له دی نه بیا د ده د دی قصی تکمیل فرمائی.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيْمَٰنَ ۚ

او وموبانبه داؤد ته سلیمان،

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام مو ورته وبانبه چی د ده ځوی او د ده په شان نبی الله او باچا ؤ.

نِعۡمَ الۡعَبۡدُ ؕ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌ ﴿۳۰﴾ اِذۡ عُرِضَ عَلَيۡهِ بِالۡعَشِىِّ الصّٰفِنٰتُ الۡجِيَادُ ﴿۳۱﴾ فَقَالَ اِنِّىۡۤ اَحۡبَبۡتُ حُبَّ الۡخَيۡرِ عَنۡ ذِكۡرِ رَبِّىۡ ۚ حَتّٰى تَوَارَتۡ بِالۡحِجَابِ ﴿۳۲﴾ رُدُّوۡهَا عَلَىَّ ؕ فَطَفِقَ مَسۡحًۢا بِالسُّوۡقِ وَالۡاَعۡنَاقِ ﴿۳۳﴾

چی ښه بنده ؤ بیشکه چی دی ډیر رجوع کوونکی دی (الله ته). کله چی وړاندی کړی شو په ده باندی په آخر د ورځی کښی هغه ګرندی خاصه آسونه په دریو پښو ولاړ او د یوی سوی نوکه ئې په ځمکه لګولی نو وویل (سلیمان) بیشکه زه چی یم غوره می کړه مینه د آسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پوری چی پټ شو (لمر) په پرده کښی (بیا وویل سلیمان) بیرته راولئ دغه آسونه ماته (نو ورته رائی وستل) پس شروع وکړه (سلیمان) په وهلو د دی آسونو (په توره) پنډیو او غاړو (یعنی پښی او غاړی ئی تری پری کړی او ګرد (ټول) ئی حلال او خیرات کړل).

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دغه وروستنی آیت ترجمه داسی کړی ده «بیا راولئ هغه آسونه ماته پس ولګید سلیمان پر ځندلو د پنډیو او غاړو د دوی» یعنی نهایت اصیل او ښایسته ښکلی، ښه او ګرندی تلونکی آسونه چی د جهاد دپاره ساتلی او پاللی شوی ؤ د ده په مخ کښی وړاندی کړل شول، د دغو آسونو په کتلو او معائنه ؤ کښی ښه ځنډ (تاخیر) او ډیل وشو تر دی چی لمر پریووت، ښائی په دغه شغل کښی به د عصر د وخت وظیفه ده نه وی لوستلی نو د دغه په نسبت ئی وویل خیر دی که له یوه جانبه له ذکر الله څخه ظاهراً بیلتون واقع شو نو له بل جانبه د جهاد له آسونو سره مینه او د هغو معائنه او کتنه هم له هغه ذکر الله سره لازم دی کله چی د جهاد نه راځی که الله تعالیٰ د جهاد او آلات الجهاد تهیه او مهیا کولو ترغیب نه وی راکړی نو مونږ به له دغه ښائسته بوده (ځناور) سره ولی دومره مینه او محبت کاوه ؟ نو د جهاد په دغه جوش او جذبه کښی ئی حکم ورکړ چی دغه آسونه بیرته راولئ لکه چی هغه آسونه بیرته راوستلی شو نو حضرت سلیمان علیه السلام له ډیری مینی او محبته د دغو آسونو د

ورمیږونو او پنډیو په صافولو او خرخره کولو او پاکولو مصروف شو. د دی آیت دغه تقریر ځینو مفسرینو کړی دی او د «حب الخیر» له لفظ څخه د دی تائید هم کیږی ګواکی د خیر لفظ د هغه مضمون په طرف اشاره کوی چی رسول کریم صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی فرمایلی دی «**الخیل معقود فی نواصیها الخیر الی یوم القیٰمة**» لیکن نور علماء د هغه تفسیر زمونږ د پاس ترجمی په شان داسی بیانوی کله چی حضرت سلیمان د آسونو په معائنه او کتلو کښی مشغول پاتی شو نو د هغه وختی په لمانځه یا وظیفه کښی ذهول پیښ شو او ذهول او نسیان د انبیاؤ په حق کښی محال نه دی نو وئی فرمایل چی وګورئ! د دنیوی مال محبت چی د دی خبری سبب شو چی زه د الله تعالیٰ له یاده غافل شوم تر دی چی د لمر تر پریوتو پوری هم خپله وظیفه می ادا نه کړه. سلمنا چی د دغه مال په محبت کښی هم د عبادت یوه دده وه او په هغه کښی هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو مګر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندیښنی هم لګیدلی دی چی د هر عبادت هر وخت چی مقرر دی ښائی په هغه کښی له سره څه تخلف واقع نشی او که احیانا په کښی څه توپیر (فرق) واقع شی نو د هغه د غم او اندیښنی څخه سخت متأثر او ناآرامه کیږی اګر که د معذوریت له جهته هم وی.

که وی لږ کومه خځله

د سالک له باغه وروره!

سالک ژاړی دیر غمجن وی

زړه ئی چوی له غمه وروره

د خندق په غزوه کښی وګورئ! چی د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم څو لمنځونه قضا شول سره له دی چی دوی په عین الجهاد کښی مشغول ؤ او د هیڅ یو قسم ذنب او ګناه اندیښنه هم پر دوی نه وه لیکن د هغو کفارو له تعرضه او یرغله (حمله) چی دغه واقعه وریپښه شوی وه د دوی په حق کښی د «**ملأ الله بیوتهم وقبورهم ناراً**» او نورو الفاظو سره ښیری وفرمایلی. حضرت سلیمان علیه السلام هم د یوه مؤقت عبادت له فوتیدلو څخه سخت غمجن او متأثر شو، او داسی حکم ئی صادر کړ چی هغه آسونه دی بیرته راوستل شی چی د الله تعالیٰ د یادولو د فوت سبب شوی دی کله چی هغه آسونه بیرته راوستل شول نو د الله تعالیٰ د محبت له غلبی او د غیرت له شدته ئی په توره سره د هغوی غاړی پری او پنډی ئی غوڅی کړی او تول ئی د پاک الله په لاره کښی خیرات او پر فقراو ئی وویشل څو د دغه غفلت سبب له خپل ځانه په دغی وسیلی سره لری کړی چی فی الجمله د دغه ذهول کفاره شی، ممکن چی په سلیمانی شریعت کښی د اسونو قربانی جائزه وه او له ده سره به اسونه او نور بودګان (څاروی) دیر زیات وی چی د دغو څو اسونو د قربانی کولو څخه به د جهاد په مقصد کښی هیڅ خلل او نقصان نه واقع کیده، او د ﴿ فَطَفِقَ مَسْحًا ﴾ له لفظ څخه دغه هیڅ نه لازمیږی چی ده به هغه ګرد (تول) اسونه

وژلی وی او محض هم دغومره به ئی کړی وی چی څو آسونه ئی پخپل لاس سره حلال او سر او پښی به ئی هیسته غورځولی وی والله اعلم. د دی تقریر تائید په یوه «مرفوع حدیث» سره هم کیږی چی «طبرانی» په «حسن اسناد» سره له ابی ابن کعب څخه روایت کړی دی (راجع روح المعانی وغیره).

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿۳۴﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی دی مونږ سلیمان او غورځولی مو ؤ پر تخت د ده یو جسد (بی روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کښی راغلی دی چی حضرت سلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چی «زه نن شپه د خپلو ګردو (تولو) ښځو کره ځم چی په شمیر اویا ـ یا نوی یا سلو ته نژدی ښځی وی او زما هره یوه ښځه به یو یو هلک وځیږوی چی دغه ټول به د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړی» پرښتی دغه خبره ورالقا کړه چی «ان شاء الله» ووایه! سره له دی چی ان شاء الله ئی په زړه کښی ؤ مګر په ژبه ئی ان شاء الله ونه فرمایل. د الله تعالیٰ کارونو ته وګوره چی له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وړوکی هم پیدا نشو یوائځی له یوی ښځی څخه یو ناقص مولود موجود شو. ځینی مفسرین وائی چی دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه او ورته ئی وویل «درواخله دا د ده ستا د قسم نتیجه!» همغه ئی دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کړی دی د دغه وضعیت د لیدلو څخه سلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالیٰ په طرف رجوع وکړه او د ان شاء الله په نه ویلو ئی استغفار وکړ. «هو! مقربینو ته زیات ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پیښیږی» په حدیث کښی راغلی دی که ان شاء الله ئی ویلی وی نو بیشکه الله تعالیٰ به همغسی کړی وی چی د ده آرزو او تمنا وه.

تنبیه: اکثرو مفسرینو د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره کړی دی او پر دغه موقع کښی ډیری بی اساسی قصی د حضرت سلیمان علیه السلام د ګوتمی او د پیریانو نقل کړی دی هر څوک چی د هسی قصو د لوستلو شوق لری هغوی دی همغو تفاسیرو ته رجوع وکړی ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «**وقد رویت هذه القصة مطولة عن جماعة من السلف رضی الله تعالیٰ عنهم وکلها متلقاة من قصص اهل الکتاب والله سبحانه و تعالیٰ اعلم بالصواب**».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۳۵﴾

وویل (سلیمان) ای ربه زما مغفرت ښښنه وکړه ماته او راکړه ماته داسی ملک لوی سلطنت چی نه ښائیږی (او نه وی) بل هیچا لره وروسته له ما (او غیر له ما) څخه، بیشکه هم دا ته (ای زما ربه!) ته ډیر ښښونکی ورکوونکی ئی.

تفسیر: یعنی داسی عظیم الشان سلطنت عنایت وفرمایه چی ماسواء له ما ځنی د بل هیچا په برخه نه وی او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شی یا به ئی دا مطلب وی چی هیڅوک د دی خبری قوت او قدرت ونه لری چی هغه له ما څخه په زور واخیستی شی.

تنبیه: په احادیثو کښی د هر یوه نبی یوه دعا شته چی د هغه په نسبت الله تعالیٰ د اجابت وعده فرمایلی ده یعنی هغه دعا ضرور قبوله شوی ده ښائی د حضرت سلیمان علیه السلام دا دعا همغه دعا وی څرنگه چی حضرت سلیمان علیه السلام نبی او په عین زمان کښی د باچا ځوی ؤ نو د هغه دعا هم په هم داسی وضعیت او کیفیت سره مختصه وه څو ده ته لوی سلطنت ورکړی شی مگر په اعجازی ډول (طریقه) سره کله چی دغه زمانه د زوررو باچایانو او د جبارینو وه نو په دغه حیثیت سره هم دغه دعا د همغی زمانی له حیثیت او وضعیت سره موافقه او مناسبه وه او ظاهر دی چی د انبیاؤ علیهم السلام مقصد د ملکونو له حاصلولو څخه د خپل شوکت او حشمت مظاهره او خلقو ته ئی ښودنه مقصود نه ؤ، بلکه د الله تعالیٰ د دین د غلبی اظهار او انتشار د دوی له عمده ؤ مقاصدو څخه ؤ، او غوښت چی د ځمکی په مخ کښی هغه سماوی قانون په ښه ډول (طریقه) سره اجرا او تنفیذ وومی چی دوی د هغه حاملان او ناشران دی لهٰذا نه ښائی چی دغه دعا د نورو دنیادارانو پر دعا قیاس کړه شی. نو دغه پاس دعا د سلیمان قبوله شوه لکه چی داسی فرمائی

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سلیمان) ته باد چی چلیده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چیرته چی اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پیریان) شیطانان هر بنا کوونکی (د ښو لوړو (اوچتو) عمارتو) او غوته وهونکی (په لویو بحارو کښی دپاره د ایستلو د جواهرو)

تفسیر: یعنی پیریانو د حضرت سلیمان علیه السلام په حکم ډیر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلری او نور قیمتداره شیان به ئی له بحارو او سیندونو څخه په غوته وهلو سره ایستل ، د

هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع گرځولو په نسبت پخوا له دی نه د «سبا» په سورت او په نورو ځایونو کښی لازمه تفصیلات لیکلی شوی دی.

وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِى الْاَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

او (تابع مو کړ سلیمان ته) نور (سرکش شیطانان) تړلی شوی په ځنځیرونو کښی (لپاره د تادیب او دفع د ضرر).

تفسیر: یعنی ډیر نور پیریان ؤ چی هغوی د سرکشی او تمرد لامله (له وجی) په بندی خانه کښی غورځولی شوی ؤ (داسی وموفرمایل سلیمان ته).

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطاء ښښنه زمونږ ده پس احسان کوه (له هر چا سره) یا ئی وساته (له خپل ځان سره) بی له حسابه.

تفسیر: یعنی که چاته عطاء او ښښنه ورکری یا ور نه کری مختار ئی دومره بیحساب ئی ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید ئی هم تری لری کړ، حضرت شاه صاحب لیکی «دغه بله مهربانی ده چی دغومره دولت او دنیا ئی ورکره، او مختار ئی وگرځوه، حساب او کتاب ئی هم ورمعاف کړ، مگر ده به پخپله د خپل لاس له گټی څخه دوډی خوړه چی توکری به ئی جوړولی.

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۰﴾

او بیشکه چی ده ته په نزد زمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کښی) او ښه ځای د ورتلو دی (په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی سره له سلطنته هغه روحانی تقرب او مرتبه چی زمونږ په نزد سلیمان علیه السلام ته حاصله ده او په اعلیٰ فردوس کښی له اعلیٰ څخه اعلیٰ ځای چی د ده دپاره تیار دی هغه خو علیٰحده او جلا (جدا) دی.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّىْ مَسَّنِىَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿۴۱﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بنده زمونږ ایوب کله چې غږ ئې وکړ رب خپل ته چې بیشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشان قرآن له تتبع څخه ظاهریږی چې په هغو امورو کښې چې په کوم پلو کښې شر یا ایذاء وی یا کوم صحیح مقصد فوتیږی د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږی لکه چې د موسیٰ علیه السلام په قصه کښې راغلی دی ﴿ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَـٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ﴾ د ۱۵ جزء الکهف ۹ رکوع ۶۳ آیت زمونږ د دغه مبارک تفسیر ځکه چې علی الاکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یو درجه کښې شیطان وی د هم دغی قاعدی په موجب حضرت ایوب علیه السلام د خپلی رنځوری یا د تکلیف او رنږ (زحمت) نسبت د شیطان په طرف وکړ ګواکی تواضعاً یا تأدباً ئې دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما ځنی څه تساهل یا کومه غلطی زما له درجی سره سمه صادره شوی ده چې د هغی په نتیجه کښې دغه آزار راورسید یا د مرض په حالت او شدت کښې به شیطان د وساوسو د القاء او د خرخشو (خطرو) د غورځولو زیار(محنت) او کوشش کړی وی او ده به د هغه په مدافعت کښې تکلیف او تعب احساس کړی وی نو هغه ئې په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی والله اعلم.

تنبیه: د حضرت ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی مګر واضح دی وی چې د حضرت ایوب علیه السلام د قصی په نسبت کومی افسانی چې قصه ویونکی جوړی کړی دی په هغو کښې ډیره مبالغه شته. داسی مرض چې په عمومی ډول (طریقه) سره د عامو خلقو په حق کښې د تنفر او استقذار موجب وی د انبیاؤ علیهم السلام له وجاهت سره منافی ده **کما قال الله تعالیٰ** ﴿ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا۟ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهًا ﴾ (د جزء ۲۲ الاحزاب ۹ رکوع ۶۹ آیت) لهٰذا ښائی هغومره بیان ومنلی شی چې د نبوت له منصب سره منافی نه وی.
نو د الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایوب علیه السلام ته داسی وویل.

ٱرْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَـٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ أَهْلَهُۥ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى ٱلْأَلْبَـٰبِ ﴿٤٣﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو وی وهله او اوبه راووتی) دغه ده ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل ئې وکړ اوبه ئې وڅښلی جوړ شو) او وموبښل دغه (ایوب) ته اهل د ده (په بیرته ژوندی کولو) او په مثل د دوی له هغوی

سره له جهته د مهربانی له خپله طرفه او دپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالیٰ داسی اراده وفرمایله چې ایوب علیه السلام روغ او جوړ وګرځوی نو پری حکم ئی وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهه. هم دا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله د الله تعالیٰ په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوتیده چې ده په هغه کښې غسل وکړ او له هغو اوبو څخه ئی وڅښلی او هم دغه د ده د شفاء سبب شو او د ده د هغی کورنی خلقو په مقابل کښې چې د کوتی تر چت لاندی مړه شوی وو پخپلی مهربانی او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دی ښه وپوهیږی هغه بنده چې په مصائبو کښې مبتلا کیږی ښائی صبر وکړی او الله ته رجوع وکړی څو ئی د ده حفاظت کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمائی. (وموفرمایه ایوب ته داسی)

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِّهٖ وَلَا تَحْنَثْ ۗ اِنَّا وَجَدْنٰهُ صَابِرًا ۗ نِعْمَ الْعَبْدُ ۗ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿۴۴﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنکو۔ ډکو) پس ووهه په هغه جارو (د کنکو۔ ډکو) سره (ښځه خپله) او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کښې) بیشکه موږ وموند موږ دغه (ایوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده ؤ دی، بیشکه چې دی ډیر رجوع کوونکی ؤ الله ته.

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام د رنځوری په حالت کښې پر کومی خبری خفه شوی ؤ او قسم ئی یاد کړی ؤ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم حال دا چې دغه بي‌بي (رحیمه) د ابتلا په دغه حالت کښې د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه او چندان داسی کوم قصور او خطا ئی هم نه درلوده (لرله) چې د وهلو وړ (قابل) وی نو الله تعالیٰ د ده د قسم د رښتیا کولو یوه حیله (چل) وروښوده چې فقط هم ده ته مخصوصه ده او که نن څوک داسی قسم یادوی نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافی نه وی.
تنبیه: په هغه حیله (چل) سره چې د کوم شرعی حکم یا د نبی د حکم ابطال په عمل راځی هغه جائز نه دی، لکه د زکوٰة، اسقاط او نوری حیلی (چلونه) او پلمی (تدبیرونه) چې خلقو له طرفه جوړی او ایستلی شوی دی هو! هره هغه حیله (چل) چې کوم شرعی حکم نه باطلوی بلکه د کوم معروف کار ذریعه ګرځی د هغو اجازه شته والتفصیل یطلب من مظانه.

وَاذْكُرْ عِبٰدَنَآ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ اُولِى الْاَيْدِىْ وَالْاَبْصَارِ ﴿۴۵﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بندګان زما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د لاسونو او د سترګو (کوونکی د صالحه ؤ اعمالو لیدونکی د آیات الله).

تفسیر: یعنی د عمل او معرفت خاوندان چی په خپلو لاسونو او پښو به ئی عبادت او بندګی کوله او په خپلو سترګو سره به ئی د الله تعالیٰ قدرتونه کتل او په هغه سره به ئی خپل یقین او بصیرت زیاتوه.

اِنَّآ اَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿۴۶﴾

بیشکه مونږ خالص کړی مو دی دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاؤ امتیاز دا دی چی د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالیٰ او د آخرت یادوونکی نشته. او د هم دغه خصوصیت لامله (له وجی) دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی له ګردو (تولو) څخنی زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوی.

وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۷﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۸﴾

او بیشکه دوی په نزد زمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زمانی خپلی) وو او یاد کړه (ای محمده!) اسمٰعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه تول (مذکورین) ؤ له خاوندانو د خیر (په خلقو کښی).

تفسیر: د حضرت اسمٰعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی او الیسع علیه السلام ته وائی چی د حضرت الیاس علیه السلام خلیفه ؤ چی هغه ته هم الله تعالیٰ نبوت ورعطاء کړی ؤ.

هٰذَا ذِكْرٌ ۗ

حال دا چې دغه (بيان د انبياؤ) ذكر پند دى (هر پند اخيستونكى ته يا په دنيا كښې ښه ذكر د دوى دى)،

تفسير: يعنى دغه مذكور خو د انبياء ؤ وروسته له دى نه د عامو متقيانو انجام واورئ!.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ ٱلْأَبْوَٰبُ ﴿٥٠﴾

او بيشكه دپاره د پرهيزگارانو خامخا ښه ځاى د ورتلو دى (په آخرت كښې) جنتونه دى د هميشه هستوګنى په دى حال كښې چې تل پرانستلى وى دوى ته دروازى (د جنتونو).

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «كله چې جنتيان په جنت كښې ننوځى نو هر يو جنتى به بى د بل چا د ورښوولو سم برابر خپلى مانى او باغ او تاكلى (مقرر) ځاى ته ورځى» او د دى خبرى ضرورت به ورته نه وى پاتى چې غږ وكړى يا نارى ووهى يا د وره د پرانستلو په انتظار كښې ودريږى.

مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾

تكيه وهلى (ناست به وى مؤمنان) په دغو (جناتو) كښې چې غواړى به (دغه جنتيان) په هغو كښې ميوى ډيرى او څيزونه د څښلو.

تفسير: قسماقسم ميوى، دانى، خوراک او نور مطلوبه شيان به دوى ته غلمان سم د دوى له غوښتنى سره سم د لاسه ورحاضر وى.

وَعِندَهُمْ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾

او وى به په نزد د دوى ښځى بندونكى د ستركو (ميړو (خاوندانو) خپلو ته) همځولى (پخپل منځ كښې يا له ميړو (خاوندانو) سره).

تفسير: يعنى تولى ښځى به پيغلى نوى جونى او په يوه عمر او يوه منګ وى يا په اشكال او شمائل عادات، اطوارو كښې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او يو شان وى. نو د الله تعالىٰ له

جانبه پرښته به ورته داسی وائی

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾

دا هغه دی چی وعده به ئی کوله کیده (له تا سره په دنیا کښی دپاره د خوښی) د ورځی د حساب. بیشکه چی دغه خامخا داسی رزق زمونږ دی چی نشته ده لره خلاصیدل.

تفسیر: یعنی غیر منقطع او لازواله نعمتونه دی چی د هغوی سلسله به له سره هیچیری نه ختمیږی او نه کمیږی.

رزقنا الله منها بفضله وکرمه فانه اکرم الاکرمین وارحم الراحمین.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

دغه (حال د مطیعانو وو) او بیشکه دپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده (چی هغه) دوزخ دی چی ننوځی دوی په هغه کښی، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفارو پس ودی څکی دوی دا ایشیدلی اوبه (چی توتی توتی کیږی کلمی د دوی) او (د دوزخیانو د جراحاتو بدبویه) زوی

تفسیر: یعنی د متقیانو او پرهیزګارانو انجام مو واورید وروسته له دی نه د شریرانو انجام واورئ! او بیشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی چی ننوځی دوی په هغه کښی پس بده بستره ده دا دوزخ دا دی عذاب پس ودی څکی دوی دا. یعنی درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه!. له «غساق» څخه ځینی وائی چی د دوزخیانو د پرهارو زوی او وینی او نوری چتلی مراد دی چی په هغو کښی به د منګورانو (مارانو) او لړمانو او د نورو زهر هم ګډ وی. او د ځینو په نزد «غساق» خورا ډیرو یخو او بی نهایته سړو اوبو ته وائی چی د هغو له څکلو څخه له حده زیات تکلیف او اذیت وررسیږی. ګواکی په دغه تقدیر سره دغه د «حمیم» ضد او کامل مقابل دی چی «غساق» سوځول کوی له ډیری یخنی خپلی څخه لکه چی سوځول کوی «حمیم» له ډیر ګرمی خپلی نه) والله اعلم.

وَّاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهٖٓ اَزْوَاجٌ ﴿۵۸﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۚ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ ۭ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿۵۹﴾ قَالُوْا بَلْ اَنْتُمْ ۣ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ ۭ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوْهُ لَنَا ۚ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿۶۰﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تیر عذاب راز راز قسمونه. دغه یو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکی دی په سختئ له تاسی سره نه دی وی خوشالی ځای د آرامئ دوی ته، بیشکه چې دوی ننوتونکی دی اور ته، وائی (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسی چې یئ نه دی وی خوشالی په تاسی (په ځای موندلو د آرامئ) تاسی راوړاندی کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه خبری او اتری به دوزخیان په خپلو منځونو کښی سره کوی څه وخت چې پرښتی دغه دوزخیان پرله پسی په شړلو او تیل وهلو سره د دوزخ پر څندو (غاړو) ودروی ړومبی ډله به د غټانو او سردارانو وی. وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پیروانو وی. د دغو تابعانو د لیدلو په وخت کښی به له لری څخه دغه متبوعان وائی چې «دغه دی یو بل فوج له تاسو سره یو ځای په تیل وهلو او کشولو او راښکودلو سره په دوزخ کښی د غورځولو دپاره په زور راوستل کیږی. د الله تعالیٰ قهر او غضب دی وی پر دوی باندی دوی هم دلته د ربړ (تکلیف)، زحمت او عذاب ګاللو (برداشت کولو) دپاره راغلل، الله تعالیٰ دی وکړی چې دوی ته په بل کوم ځای کښی کوم ارت مکان ور نه کړ شی» د دغی خبری د آوریدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسی ورکوی «ای کمبختانو! پر تاسی باندی دی د الله تعالیٰ قهر او غضب وی! پاک الله دی تاسو ته هیڅیری د هوسائی (راحت) او آرامی ځای در نه کړی!، هم دغه تاسو وئ چې زمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو راتیار کړی ؤ، او مونږ ستاسی له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کښی ولویدو او په دغه سخت مصیبت او آفت کښی اخته شو اوس دغه راوښیئ چې چیری لاړ شو ؟ هر څه چې دی هم دغه دریدلو ځای دی په هر ډول (طریقه) سره چې کیږی هم دلته خپل ځانونه تر هغه پوری تینګ او کلک کړئ! چې ګرد (تول) سره ومرئ! او یو پر بل باندی خوله ولګوئ! او په خپلو منځونو کښی سره وخری!.

قَالُوْا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿۶۱﴾

وبه وائی (تابعان) ای ربه زمونږ هر چا چې ړومبی تیاره کړی ده مونږ ته دغه لاره (د کفر) پس زیات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کښی.

تفسیر: یعني په خپل منځ کښي به یو بل ته طعن او لعن وائي او بالاخر الله تعالیٰ ته به داسي عرض کوي چي «ای ربه! هغه کسان چي له خپل شقاوته ئې دغه بلا او مصیبت زمونږ پر سر راوستلی دی د دوزخ په دوچنده عذاب ئې اخته او مبتلا کړه!» ښائي چي دوی به داسي وګڼي چي د دوی د دوچنده عذاب ګاللو (برداشت کولو) په لیدلو سره زمونږ لږ څه زړونه پرې یخ شي حال دا چي هلته به د تسلي او اطمینان وسائل او سامان چیرې وي؟ دغه یو بل ته طعن او لعن او کنځلې او سپکې ویل به هم دوی ته یو ځان ته مستقل عذاب وي.

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

وبه وائي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چي نه وینو هغه سړي چي وو مونږ چي شمیرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آیا نیولي مو وو دوی په مسخرو سره یا که کږې (چپې) شوي دي له هغوی څخه سترګې زمونږ (چي نه ئې وینو په دوزخ کښي)

تفسیر: هلته به دوی وګوري چي ګرد (تول) د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور تول اعلیٰ او ادنیٰ خلق سره یو ځای غونډ او تول کړي شوي دي چي ګرد (تول) سره یو ځای په دوزخ کښي وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وي معلوم چي دوی له هغوی سره آشنائي او پیژندګلوي درلوده (لرله) او پرې توکې او مسخرې به ئې کولې نو په حیرت او افسوس سره به داسي ووائي چي مونږ څرنګه چتي (بیکاره) او غلط کارونه کول چي له هغوی سره به مو مسخرې او توکې کولې حال دا چي دوی د هغو وړ (لائق) او قابل نه ؤ هم دا ده چي نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاؤ خوا او اطرافو کښي نه ښکاري یا خو هغوی هم په دغو خلقو کښي دي مګر زمونږ په سترګو نه ښکاري یا زمونږ له سترګو څخه چیرې الوتي دي.

إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

بیشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کښي.

تفسیر: یعني په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاري چي په هغې ویرې او خوف او

پریشانی کښې به دوی یو له بل سره جګړې او مناقشې کوی او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کښې بل لورې ته متوجه کیدی شی ؟ مګر په یاد ئې ولره چې هم داسې به کیږی او دغسې پیښه بیخې په یقینې او واقعې ډول (طریقه) پیښیدونکې ده چې په کښې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته او په حقیقت کښې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّٰرُ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چې زه ویروونکی یم (د عالم له عذابه) او نشته هیڅ بل حق معبود بې له الله چې یو ډیر قهر کوونکی دی. رب د آسمانونو او د ځمکې او د هغو تولو شیانو دی چې په منځ د دوی کښې دی (ملکاً خلقاً و عبیداً) ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښښونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: ووایه ای محمده! منکرانو ته چې زما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکې خوفناک ساعت له راتګه باخبره او هوښیار کړم او له هغې سختۍ پیښې او ویروونکې واقعې څخه مو بیخبره پرې نه ږدم باقې ستاسې معامله او سؤال او جواب له هغه حاکم او قاضې سره چې واقع کیدونکې دی هغه خو همغه احکم الحاکمین واحد الله تعالیٰ دی چې د هغه په مخ کښې هیڅ لوی او وړوکی له سره سا نشی اخستی او هر شی او هر څوک د ده په مقابل کښې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی. د آسمانونو او ځمکې په منځ کښې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندې نه وی تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وی دغه علویات او سلفیات قائم ساتې او څه وخت چې اراده وفرمائې خراب، ابتر، لاندې باندې او ویجاړوی ئې د دغه عزیز قوی غالب الله تعالیٰ د قدرت لاس څوک نیولی شی ؟ او د ده د زبردستې قبضې څخه هیڅوک نه وتلی او نه تښتیدلی شی ؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښښنې په محدودولو او محصورولو کښې هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لری.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا۟ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووایه (ای محمده !) دوی ته دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډیره لویه ده چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکی یئ (او هیڅ غور په کښې نه کوئ).

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه سخت اهوال کوم معمولی شی نه دی او ډیر لوی دروند او مهم مصیبت او خورا (ډیره) غټه خبره ده چی زه د هغه خبر او اطلاع تاسی ته درکوم ﴿ عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴾ (د نبأ ۱ رکوع ۳۰ جز) مگر افسوس چی تاسی له هغه څخه بیخی بیفکره یئ! او پر هر هغه شی چی د تاسی د خیر او ښیگنی (فائدی) دپاره ویل کیږی هیڅ فکر، غور او دقت نه کوئ بلکه بالعکس له هغه څنی توکی او مسخری جوړوی او پری پوچندی (تمسخر) او ملندی وهئ، او په استهزاء سره داسی پوښتنی کوئ چی قیامت کله راځی ؟ او د څه لامله (له وجی) په راتگ کښی ئی ډیل او معطلی واقع ده ؟ او ولی هم دا اوس نه راځی ؟ خیر قیامت هر وخت چی راځی رادی شی، مگر زمونږ د قیامت برخه دی خو هم دا اوس راکړه شی! و غیر ذلک که ماته وحی شوی نه وی نو د آسمانونو حال به می کله ویلی شو څکه چی.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِنْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته ما لره هیڅ قدر علم پوه په هغه تولی ډیر پورته لوی (د ملائکو) کله چی سره جگړی ئی کولی (په شان د آدم کښی بی له وحیه). وحی نه کوله کیږی ماته مگر د دی چی بیشکه هم دا خبره ده چی زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: ملاء الاعلیٰ یعنی پاسنی جرگه د مقربینو ملائکو او د نورو مجلس دی چی د هغو په واسطه د الٰهیه ؤ تدابیرو او د کونیه وو تصرفاتو ظهور راځی. یعنی په ملاء الاعلیٰ کښی د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چی کیږی، زه له هغو څخه نه وم خبر چی تاسی ته به می د هغه بیان کوه پر کومی اجزاء باندی چی زه د الله تعالیٰ له طرفه مطلع شوی یم هغه می بیان کړی دی. زه هر څه چی وایم د همغه الله تعالیٰ د وحی، الهام، اعلام له مخی ئی وایم، ماته داسی حکم راکړی شوی دی چی گرد (تول) عالم د هغو له راتلونکی مستقبل څخه خبردار کړم او د هغه توضیحات په ښکاره ډول (طریقه) سره دوی ته ورکړم پاتی شوه دغه خبره چی قیامت کله راتلونکی دی ؟ نه د انذار دپاره زه دغی خبری ته څه ضرورت لرم او نه د دی خبری اطلاع چاته ورکړی شوی ده. په یوه حدیث کښی راغلی دی چی د ټولو انبیاؤ علیهم السلام په مجمع کښی د قیامت تذکره د مباحثی موضوع شوه. چی په کښی وویل شول چه د قیامت قیام به کله وی ؟ گردو (تولو) سره دغه غوته کړه چی د حضرت ابراهیم علیه السلام څخه دی پوښتنه وکړه شی خلیل الله وفرمایل چی زه تری نه یم خبر بیا ئی له

حضرت موسیٰ علیه السلام څخه سؤال وکړ هغه هم وفرمایل چی زه هم نه یم خبر. بالاخر ګردو (تولو) له حضرت مسیح علیه السلام څخه سؤال وفرمایه مسیح وویل چی د «وجة الساعه» یا د عین القیامت د وقوع وخت علم له سره له ما سره نشته. هو! الله تعالیٰ له ما سره وعده فرمائلی ده الخ. په یو حدیث کښی راغلی دی چی حضرت مسیح علیه السلام له حضرت جبریل علیه السلام څخه د قیامت د راتګ د وخت پوښتنه وکړه، ده په جواب کښی وویل «**ما المسئول عنها باعلم من السائل**» یعنی زه له تانه پر دغه موضوع باندی زیات پوه نه یم. معلوم شو چی په ملأ الاعلیٰ کښی د قیامت په نسبت هم داسی قسم څه مباحثه او مذاکره کیږی، علاوه پر دی نور ډیر مسائل هم دی چه د هغه په متعلق یو شان مذاکره او قال او قیل جاری دی. لکه چی په یوه حدیث کښی الله تعالیٰ له دوی څخه پوښتنه کړی ده «**فیم یختصم الملأ الاعلیٰ**» او د دوی اجوبه مذکور دی. مګر د ملأ الاعلیٰ له مذاکراتو څخه ماسواء الله څنی بل هیڅوک نه دی خبر، او نه تری خبریدی شی، هم دغه ذریعه ده چی په هغی سره دوی د اهل النار له تخاصم او جګړی څخه مطلع شول. او هغه تخاصم چی د آدم علیه السلام او ابلیس په معامله کښی وشو چی ذکر ئی اوس راځی هغه هم په هم دغه ذریعه راښرګند (ښکاره) شو.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وقت چی وفرمایل رب ستا پرښتو ته چی بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له ختی څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه هم د پرښتو یوه مباحثه وه چی بیان ئی وفرمایه».

فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى

پس کله چی برابر کړ ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کښی له روح خپل

تفسیر: یعنی قالب کالبوت ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره جوړوم بیا په کښی خپل روح پوکم. حضرت شاه صاحب لیکی «(روحی - خپله سا)» ئی ځکه وفرمایله چی هغه له اوبو او خاوری څخه نه دی جوړ شوی او د غیب له عالمه راغلی دی. څه مضمون د روح په متعلق د «بنی اسرآئیل» په سورت زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا (رڼرا) غورځولی شوی ده ښائی چی هغه دی ولوست شی!

فَقَعُوا لَهُ سٰجِدِيْنَ ﴿۷۲﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ﴿۷۳﴾ اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ

پس پریوځئ (تاسی تول ای پرښتو! تعظیماً) ده ته سجده کوونکی پس سجده وکړه ملائکو تولو دوی ګردو (کلهمو) مګر ابلیس (چې هغه ونه کړه سجده)

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقرة» او «الاعراف» او په نورو سورتونو کښی پخوا له دی نه هم تیره شوی ده او د «الاعراف» په تفاسیرو کښی مو مفصل بحث پری کړی دی هلته دی ولوست شی!.

اِسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۷۴﴾

او لوئی وکړه او وو دی (په علم د الله کښی) له کافرانو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه ابلیس په اصل کښی جن ؤ چې علی الاکثر د الله تعالیٰ له احکامو منکران دی لیکن بیا د خپل عبادت له کثرته او د نورو اسبابو په بناء په پرښتو کښی اوسیده».

قَالَ يٰٓاِبْلِيْسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ؕ

وفرمایل (الله) ای ابلیسه څه څیز منع کړی ئی ته له دی نه چې سجده وکړی (ته) هغه څیز ته چې پیدا کړی دی ما په دواړو (بلا کیف) یدو خپلو

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی بدن ئی د قدرت په ظاهری لاس او روح ئی د قدرت په غیبی (باطنی) لاس سره جوړ کړ. الله تعالیٰ غیبی شیان پخپل یو شان قدرت سره او ظاهری شیان په بل شان قدرت سره جوړوی او پر دغه انسان باندی ئی خپل دواړه اقسامه قدرت صرف کړی دی» د «المائدة» په (۹) رکوع ٦٤ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی دی ﴿بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ﴾ تفسیر ملاحظه شی زمونږ په نزد د الله تعالیٰ په نعوتو او صفاتو کښی د اسلافو هم هغه مسلک اقوی او احوط دی.

اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِيْنَ ﴿۷۵﴾

آیا تکبر دی وکړ یا که ئی ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دی خپل ځان لوی وګانه یا په واقع کښې ته خپله مرتبه لویه بولې.

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۭ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿۷۶﴾

وویل (ابلیس په جواب کښې) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی دی دغه (آدم) له ختو.

تفسیر: د «الاعراف» په سورت کښې د دی بیان تیر شوی حضرت شاه صاحب لیکی «اور دی ګرم پرجوشه او خاوره ده یخه او خاموشه ابلیس اور ښه وګانه او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿۷۷﴾

وفرمایل (الله) پس ووځه له جنته (یا له ملکی صورته ای ابلیسه!) پس بیشکه ته رټلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی شیطان جنت ته د پرښتو د ملاقات دپاره ورتلو اوس له هغه ځایه وویست شو او ورته وویل شول چی ووځه له جنته یا له ملکی صورته پس بیشکه ته رټلی شوی ئی له رحمته ویشتلی شوی ئی په شغلو سره.

وَّاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيْٓ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۷۸﴾

او بیشکه پر تا دی لعنت زما تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه وخته پوری پر تا باندی ستا د اعمالو د شامت لامله (له وجی) لعنت وریږی او ستا د شقاوت مرتبی زیاتیږی. وروسته له هغه چی عذاب او بلیات چی پر تا نازلیدونکی او ته په هغو کښې اخته کیدونکی ئی د هغه له احواله څه پوښتنی مه کوه!. وروسته راځی چی ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ د اخروی لعنت په مقابله کښې دغه دنیوی لعنت هیڅ اهمیت نه لری.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾

وویل (ابلیس) ای ربه زما پس مهلت راکړه ماته تر هغی ورځی پوری چی پورته کول شی مړی (له قبورو نه)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) تر دوهمی نفخی پوری.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْوَقْتِ ٱلْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه ته (ای ابلیسه!) له مهلت ورکړ شویو څخه ئی. تر ورځی د وخت معلوم پوری (چی نفخة الاولیٰ ده).

تفسیر: یعنی د اولی نفخی تر قریب پوری نه وروسته له هغه نه.

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾
إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَٱلْحَقُّ وَٱلْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

وویل (ابلیس) پس قسم دی په عزت ستا چی خامخا گمراهان به کړم هرومرو (خامخا) دوی تول. مگر هغه بندگان ستا له دوی څخه چی خلاص کړی شوی دی (له شرک شک عصیان څخه چی مؤمنان دی) نو وفرمایل (الله) چی پس حقه خبره هم دا ده او حقه خبره زه وایم.

تفسیر: یعنی زما گردی (تولی) خبری رښتیا او په واقع سره برابری او منطبقی وی. او زه همیشه وایم دغسی چی

لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنۡكَ وَمِمَّنۡ تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿۸۵﴾ قُلۡ مَاۤ اَسۡـَٔـلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ وَّمَاۤ اَنَا مِنَ الۡمُتَكَلِّفِيۡنَ ﴿۸۶﴾ اِنۡ هُوَ اِلَّا ذِكۡرٌ لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۸۷﴾ وَلَتَعۡلَمُنَّ نَبَاَهٗ بَعۡدَ حِيۡنٍ ﴿۸۸﴾

خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له تانه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت ئې کړی وی ستا له دغو (انسانانو) نه له تولو څخه. ووایه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسی یه دی (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلیف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کښې له ځانه) نه دی دغه (قرآن) مګر پند دی دپاره د عالمیانو او خامخا عالمان به شئ هرومرو (خامخا) په خبر (د صدق) د دی (قرآن) لږ څه وروسته (پس له یو مدت چې د قیامت ورځ ده)

تفسیر: یعنی له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسی د خپل دوست او دښمن په منځ کښې سره فرق او تمیز وکړئ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسی ازلی دښمن دی مه ځئ! د انبیاؤ خبره ومنئ چې ستاسی د خیر غوښتنی دپاره لیږلی شوی دی. زه له تاسی څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم چې تاسی ته ئې وایم هر هغه شی چې پاک الله زه پری پوهولی یم همغه زه تاسی ته وایم او دررسوم ئې. لږ مدت وروسته تاسی به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسی ته درکړی شوی دی تر کوم ځای پوری صحیح او درست دی ؟ او کوم نصائح چې کړی شوی دی څرنګه رښتیا او مفید وه.

تمت سورة «صٓ» بعون الله رب العباد وحسن توفيقه ولله الحمد والمنة

سورة الزمر مکیة الا الآیات ۵۲ و ۵۳ و ۵٤ فمدنیة وهی خمس وسبعون آیة وثمانی رکوعات
رقمها (۳۹) تسلسلهاحسب النزول (۹۵) نزلت بعد سورة سبأ
د «الزمر» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۵۲ و ۵۳ و ۵٤) آیتونو چی مدنی دی ۷۵ آیات
۸ رکوع لری په
تلاوت کښی (۳۹) او په نزول کښی (۹۵) سورت دی وروسته د «السبا» له سورت څخه نازل
شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ①

رالیږل د دی کتاب (قرآن پر محمد) دی له (جانبه د هغه) الله چی ډیر
زبردست قوی غالب د حکمتونو څیښتن (خاوند) دی.

تفسیر: کله چی زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی نو ځکه د هغه کتاب
انتشار او انفاذ او اجراء مومی او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشی
نیولی او حکیم دی چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب
د ده له محاسنو او ښیګڼو (فائدو) سره مقابله نشی کولی.

إِنَّآ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ② أَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ ط

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره
پس عبادت کوه د الله حال دا چی خالص کوونکی ئی دغه (الله) ته د دین
(خپل له شرک) واورئ خبردار اوسئ خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص

تفسیر: یعنی حسب المعمول د الله تعالیٰ تل داسی بندګی کوئ چی د شرک او ریاء او له نورو
شوائبو څخه پاک وی! او د الله تعالیٰ په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوئ! او اعلان

وفرمايئ چې الله تعالىٰ همغه بندګی قبوله فرمائی چې خالص د هغه دپاره وی. د الله تعالىٰ په دربار کښې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کيږی چې له اخلاصه تش وی.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۘ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِيْ مَا هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ؕ

او هغه کسان چې نيولی ئی دی غير له دغه (الله) څخه نور دوستان (وائی) نه کوو عبادت د دوی مګر دپاره د دی چې نژدی کړی دوی مونږ طرف د الله ته نژدی کول، بيشکه الله به فيصله (حکم) کوی په منځ د دوی کښې په هغه څيز کښې چې دوی په هغه سره اختلاف کوی

تفسير: عموماً مشرکينو به داسی ويل چې مونږ د دغو وړوکيو معبودانو او بتانو عبادت ځکه کوو چې دوی زمونږ د نزديکی او قرب وسيله د پاک الله په دربار کښې کيږی او هغه پر مونږ مهربانی وفرمائی چې په دغه وسيله سره زمونږ کار يو سر او صورت ونيسی. د هغه جواب ئی وفرمايه چې په دغو چټی (بيکاره) او پوچو چلونو، پلمو (تدبيرونو) او حيلو (بهانو) سره چې تاسی په خالص توحيد کښې جګړی او مناقشی وړاندی کوئ او له اهل الحق سره اختلاف کوئ نو د هغه عمل فيصله به د الله تعالىٰ له طرفه وروسته له دی نه وکړه شی.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ كٰذِبٌ كَفَّارٌ ﴿۳﴾

بيشکه الله نه ښيی سمه لاره د هدايت هغه چاته چې دی دروغجن وی ناشکره.

تفسير: يعنی هر چا چې پخپل زړه کښې دغه خبره غوټه کړی وی چې زه به له سره رښتيا خبره نه منم او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټينګ ولاړ يم او له حقيقی منعم څخه مخ اړوم او د دروغو محسنينو او باطلو خدايانو عبادت کوم نو د الله تعالىٰ دا عادت دی چې دغسی بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بری او کاميابی لاره نه ښيی.

لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ

که چری اراده فرمایلي وی الله (په زعم د مشرکانو) د دی چی ونیسی ولد نو خامخا غوره کړی به ئی وی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی هر هغه چی اراده ئی فرمایلي وی پاکی ده الله لره (له ولده او تولو عیوبو)

تفسیر: له دی ځایه د هغو کسانو تردید دی چی د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجویز کوی لکه چی نصاریٰ حضرت مسیح علیه السلام ته د الله ځوی وائی او ورسره له دریو خدایانو څخه یو خدای الله هم منی. یا د عربو ځینو هغه قبائلو چی پرښتو ته به ئی د الله تعالیٰ لونی ویلی، مطلب دا دی که په فرض المحال سره الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلي وی چی د ده کوم اولاد وی نو ښکاره ده چی ده به له خپله مخلوقه کوم یو د دغه کار دپاره غوره کوو ځکه چی له دلایلو څخه ثابت شوی دی چی له یوه الله څخه ماسواء نور تول شیان د همغه الله مخلوق دی. اوس ظاهر دی چه په مخلوق او خالق کښی په هیڅ یوه درجه کښی هم نوعی یا هم جنسی اشتراک نشته بیا یو د بل پلار یا ځوی څرنګه کیدی شی ؟ او کله چی په خالق او مخلوق کښی د دغسی تعلقاتو وجود محال دی نو د الله تعالیٰ له طرفه به داسی اراده هم محال وی. علاوه پر دی فرض ئی کړئ که دغه کار محال هم نه وی نو بیا د پرښتو لونی ګرځول خو په هیڅ ډول (طریقه) په فهم او پوه کښی نشی راتلی. نو کله چی له مخلوقه څخه انتخاب وتاکلی (مقرر کړی) شی نو بیا د دغی خبری مقصد به څه وی چی خوار او سپک اولاد ځان ته غوره کړی او دروند او پتمن اولاد تاسی ته غوره او در ئی کړی ؟

هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ④

هم دی دی الله یواځی (بی شریکه لا ولده) ډیر غالب (پر هر شی).

تفسیر: یعنی هر څیز د الله تعالیٰ په مخ کښی عاجز ناتوانه تیټ او ښکته دی د هیڅا اثر او نفوذ پری نشته او نه کوم شی ته اړ (مجبور) او محتاج دی، نو بیا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وی ؟.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ یُكَوِّرُ الَّیْلَ عَلَى النَّهَارِ وَیُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّیْلِ

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکه په حقه سره (چی دلیل شی په وجود د صانع مطلق)، تاووی (نغاړی داخلوی الله) شپه پر ورځی او تاووی (نغاړی

داخلوی الله) ورځ په شپه کښې (یا زیاتوی د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندی)

تفسیر: په ماښام کښې که د لمرخاته په لوری وګورئ نو داسی به درښکاری چه افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږی چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا (رڼرا) د لمر لویدو په لوری تاووی او ورنغاړی ئې. هم داسی ګهیځ (سحروختی) د سپیده داغ په وخت کښې داسی درښکاری چې د ورځې رڼا (رڼرا) د شپې ظلمت او تیاره د لمرخاته له خوا راښری او د لمر له پلوه ئې راښری او د لمر پریوتو په لوری ئې تیل وهی. حضرت شاه صاحب لیکی چې «پر یوه باندی بل داسی غوړیږی او راځی چې په منځ کښې کوم ماتوالی او نقص نه واقع کیږی»

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝

او مسخر کړی په کار لګولی ئې دی لمر او سپوږمی، چې هر یو روان دی تر نیتې په نامه کړی شوی پوری (چې ورځ د قیامت ده) واورئ خبردار شئ چې الله ښه زبردست قوی غالب ښه ښښونکی دی.

تفسیر: یعنی په هم دغه زبردست قدرت سره ئې دغه انتظام قائم او دائم او ټینګ کړی دی. د خلقو ګستاخی سپین سترګی او شرارتونه خو داسی دی چې ښائی د هغه په ملحوظ دغه ګرد (تول) انتظامات ګدوډ او دړی وړی کړی شی لیکن کله چې الله تعالیٰ لوی ښښونکی او درګزر کیدونکی ذات دی نو د خپلی عفوی او مغفرت له شانه یو ځلی داسی نه کوی.

خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ

(الله) پیدا کړی یئ تاسی له نفس یوه (آدم) څخه بیا ئې پیدا کړه له دغه (نفس واحد یعنی آدم) څخه جوړه د ده (حواء) او نازل (پیدا) ئې کړل لپاره د (نفعی د) تاسی له چارپایانو څخه (لکه اوښان غوایان پسونه اوزی) اته جوړی (نر او ښځې).

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام او د ده جوړه بی‌بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئې پخپل قدرت سره پیدا کړل یعنی نر او ښځې او ستاسی د نفعی او ګټی (فائده) اخسیتلو دپاره په انعامو او

مواشیو کښې ئې هم اته جوړې پیدا کړی اوښ غوائی، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کښې تیر شو (وګورئ).

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

پیدا کوی (الله) تاسی په ګیډو د میندو ستاسی کښې یو قسم پیدایښت وروسته له یو بل قسم پیدایښت په تیارو دریو کښې (چې مشیمی او د رحم او د ګیډی دی).

تفسیر: یعنی په تدریج سره مو پیدا کړ، مثلاً له نطفی څخه علقه او له علقی څخه مضغه، او بیا مو تری هډوکی پیدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورشنه کره، او بیا مو په هغه کښې روح ورپو کړ. **فسبحٰن الله احسن الخالقین.** (فی ظلمات ثلاث ـ په تیارو دریو کښې). یعنی یوه ګیډه بل رحم، دریم هغه پرده (پیلار) چې په منځ کښې ئې مولود پیدا کیږی او مولود په کښې تاو شوی متولد کیږی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص ده ته دی ملک سلطنت (بی زواله). نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی یوائځی پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسی (له عبادت د ده نه)

تفسیر: یعنی کله چې خالق، رب، مالک او ملک هم دی دی نو ماسواء له ده څخه بل څوک څرنګه معبود کیدی شی ؟ وروسته له دی نه چې تاسی واحد الله تعالیٰ په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پری اقرار کوئ، نو بیا نورو مخلوقاتو ته ولی عبادت کوئ ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدی رسیدلو نو بیا ولی سمه لاره در څخه ورکیږی ؟ او دغه پر بلی لاری ولی درومئ ؟.

إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۖ

که چرې کفر اختیار کړئ تاسی پس بیشکه الله غنی بی پروا دی له تاسی (او ستاسی له عبادته) او نه خوښوی (الله) دپاره د بندګانو خپلو کفر (اګر که ئې فرمائلی وی اراده د کفر له بعضو نه).

تفسیر: یعنی که کافر کیږئ او د الله تعالیٰ له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ! نو په دغه کښې پخپله ستاسې نقصان دی او د الله تعالیٰ هیڅ یو شی تاسی نشئ خرابولی. هو! هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ په کفر خوښ او رضاء نه دی او د خپلو بندگانو پر کفر او انکار خفه او نارضاء کیږی او دغه شیان دوی ته نه خوښوی او د رضاء په سترگه سره ئې نه گوری.

وَإِن تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

او که شکر وباسئ (په نعمت د اسلام) نو خوښوی دغه (شکران الله) تاسی ته،

تفسیر: یعنی که بندگان د الله تعالیٰ حق ومنی او ده ته مطیع او شکر گزار شی نو دغه خبره د الله تعالیٰ خوښه ده او د هغه نفعه هم دوی ته رسیږی.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلی بار هیڅ بار اخیستونکی بار د گناهونو د بل چا،

تفسیر: یعنی داسې کیدونکی نه دی چې یو سړی ناشکری وکړی او په جرم او گناه ئې بل څوک ونیولی شی داسې تیاره او بې تمیزی د ده په دربار کښې نه نشته او «هر چا چې هر څه کړلی وی همغه به هلته ریبی».

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

بیا خاص رب ستاسی ته بیرته ورتله ستاسی دی پس خبر به کړی تاسی پر هغو (عملونو) چې وئ تاسی چې کول به مو (په دنیا کښې)، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چې دوی هلته وررسیږی د دوی گرد (تول) ښه او بد اعمال د دوی په مخ کښې وړاندې کیږی او د دوی هیڅ لوی یا وړوکی کار به له منځه نه ورک کیږی ځکه چې د الله

تعالیٰ له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. الله تعالیٰ د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبیر دی او په هر شی په ښه شان سره پوهیږی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ

او کله چی ورسیږی انسان (کافر) ته کوم قسم سختی نو بولی رب خپل په دی حال کښی چی رجوع کوونکی وی خاصه هم ده ته (شکوونکی له نورو) بیا هر کله چی ورکړی (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه نو هیر کړی هغه (ذات الله) چی ؤ دی چی په کښی باله به ئی (تضرع به ئی کوله) هغه (الله) ته پخوا له دی نعمته او ګرځوی الله ته شریکان (په عبادت کښی) دپاره د دی چی ګمراه کړی (خلق) له لاری د الله (چی دین د اسلام دی)،

تفسیر: یعنی د انسان حالت او وضعیت عجیب دی کله چی پری کوم غم او مصیبت واقع شی نو مونږ ئی په یادیږو او دی زمونږ په ذکر او فکر کښی لویږی، ځکه چی دی ښه پوهیږی چی ماسواء الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لری کوونکی نشته. بیا هر کله چی د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی سره لږ څه آرام او اطمینان ئی په نصیب شی سم د لاسه دی خپل همغه پخوانی حالت ته مراجعت او پخپلو همغو اعمالو کښی مداومت کوی او هغه پاک الله تری هیریږی چی هم دا اوس د هغه په دربار کښی ئی عرضونه او دعاوی کولی او ناری او سوری ئی وهلی، او د عیش او تنعم په نشو کښی داسی مست او غافل کیږی چی ګواکی له سره زمونږ سره ئی واسطه او علاقه نه وه. د الله تعالیٰ د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو د دروغو او له خپلو ځانونو جوړ کړیو خدایانو ته منسوبوی او له هغوی سره همغسی سلوک او معامله کوی چی ښائی له واحد الله تعالیٰ سره وکړی شی په دی ډول (طریقه) سره هم دوی پخپله ګمراه کیږی او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بی لاری او ګمراه کوی.

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

ووایه (ای محمده! دغه کافر ته) چی نفع واخله په کفر خپل لږ (مدت په دنیا کښی). بیشکه ته له یارانو د اور (د دوزخ) ئی.

تفسیر: یعنی ښه ده، څو ورځی د هم دغه کفر په حالت کښی دلته عیش او عشرت وکړئ! او

تر هغه پورې چې الله تعالیٰ تاسی ته مهلت درکړی دی د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلئ! او
ترې متمتع شئ! وروسته له دی نه به ستا د هستوګنې ځای دوزخ وی چې له هغه ځایه له سره
نشی وتلی او تل به هم هغلته پراته یئ او له سره به دی نجات نه په برخه کیږی.

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

آیا هغه څوک چې دی طاعت کوونکې وی په ساعتونو د شپې کښې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه) ویریږی (له عذابه) د آخرت او امید لری د رحمت د رب خپل (داسی دی لکه هغه څوک چې بې فرمانه وی په کفر او نورو بدیو) ووایه (ای محمده!) آیا برابر دی سره هغه کسان چې پوهیږی (او خاوندان د علم دی) او هغه کسان چې نه پوهیږی (جاهلان وی، بلکه برابر نه دی) بیشکه هم دا خبره ده چې پند اخلی خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامی پریږدی او د الله تعالیٰ په عبادت کښې لګیا کیږی، کله د ده په حضور کښې لاس تړلی دریږی، کله په سجده ورته لویږی، له یوه جانبه د ده زړه د آخرت له ویری بې قراره کړی شوی وی او له بل جانب د الله تعالیٰ رحمت او مهربانۍ ته هیلمن (ارزومند) او امید وار وی آیا دغه سعید بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر ئې پاس وشو چې د مصیبت په وخت کښې الله تعالیٰ ته ناری وهی او څه مهال (وخت) چې مصیبت له ده نه لری کیږی نو الله هم ترې هیریږی سره برابر کیدی شی ؟ بلکه نه! له سره نشی سره برابر کیدی. او که داسی وی نو داسی ووایه چې د یوه عالم او جاهل او یوه پوه او ناپوه په منځ کښې بیخی څه فرق او توپیر (تفاوت) نشته مګر په هم دغی خبری باندی هم هغه پوهیدی شی او غور کولی شی چې پاک الله ورته څه عقل او پوه ورکړی وی.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو زما هغه چې ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویریږئ له (عذابه د) رب خپل شته هغو کسانو ته چې نیکی ئې کړی ده په دغه دنیا کښې (په طاعت سره) نیکی

(په آخرت چی جنت او رضوان دی)،

تفسير: يعنی هر هغه څوک چی په دنیا کښی نیکی وکړی نو په آخرت کښی هم د ده دپاره نیکی او ښیګڼه (فائده) ده یا ئی دا مطلب هر چا چی نیکی وکړه هغه ته پخوا له عقبیٰ په هم دغی دنیا کښی هم ښیګڼه (فائده) او نیکی ورپه برخه کیږی اعم له دی نه چی ظاهری وی که باطنی.

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾

او ځمکه د الله ارته ده، بیشکه هم دا خبره ده پوره ورکوه شی صابرانو ته اجر ثواب د دوی بی حسابه (ډیر زیات).

تفسير: يعنی که په یوه ملک کښی خلق له نیکی او ښیګنی (فائدی) څخه ممانعت کوی نو د الله تعالیٰ ځمکه ارته او فراخه ده بل ملک ته لاړ شئ څو هلته په آزادئ او خپلواکئ سره د الله تعالیٰ احکام په ځای راوړئ. بیشکه په دی صورت کښی به د ترک الوطن له سببه تاسی په ډیرو مصائبو اخته او مبتلا کیږئ او په راز راز (قسم قسم) خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندی په صبر او تحمل کولو اړ او مجبوریږئ. لیکن دا مو په یاد وی چی د هغه په مقابل کښی به ډیر ثواب هم دررسیږی چی د دغه اجر او ثواب په برابر کښی چی داسی مهاجرینو ته ورکوه کیږی دغه ګردی (تولی) سختی او تکالیف هیڅ شی دی.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چی یم امر حکم کړی شوی دی ماته د دی چی عبادت کوم یواځی د الله چی خالص کوونکی یم ده ته (د) دین (بندګی خپلی). او امر حکم کړی شوی دی ماته چی شم زه اول د مسلمانانو (د دی امت).

تفسير: لکه چی ته په عالم الشهادت کښی د دی امت په لحاظ او په عالم الغیب کښی د تولو اولینو او آخرینو په اعتبار د الله تعالیٰ له ګردو (تولو) څخه ړومبنی حکم منونکی او مطیع بنده ئی. صلی الله علیه وسلم.

قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾

ووایه (ای محمده!) بیشکه زه ویریږم که چری نافرمانی وکړم د رب خپل له عذابه د ورځی لوئی (د قیامت).

تفسیر: یعنی زما په شان یو معصوم او مقرب بنده هم که په فرض محال سره نافرمانی وکړی نو په دغه ورځ کښی له عذاب څخه نشی مأمون او مصئون کیدی نو د نورو څه پوښتنه کوئ ؟.

قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُۥ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا۟ مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِۦ

ووایه (ای محمده!) الله ته عبادت کوم په دی حال چی خالص کوونکی یم ده ته (د) دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسی د هر هغه څیز چی اراده وکړئ تاسی غیر له الله.

تفسیر: یعنی زه خو د الله تعالیٰ له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالیٰ عبادت کوم. تاسی مختار ئی چی د هر چا عبادت کوئ او هر چاته چی مو زړه غواړی سرونه ښکته کړئ، هو! دغومره فکر او دقت وکړئ! او له غور څخه کار واخلئ! چی ستاسی آخره خاتمه او انجام به څرنگه کیږی ؟ **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال)** وروسته له دی نه د دوی هغه عاقبت او خاتمه داسی څرگندوی (ښکاروی)

قُلْ إِنَّ ٱلْخَـٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۗ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْخُسْرَانُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٥﴾

ووایه (ای محمده!) بیشکه زیان کاران هغه کسان دی چی زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کښی، واورئ خبردار شئ چی دغه (خسران) هم دغه دی زیان ښکاره .

تفسیر: یعنی مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکولی شی او نه خپلی کورنی او خیلخانی ته څه فائده او نجات ببنلی شی او گرد (تول) د جهنم د شغلو ځنی جاړول

(قربانول) شي. له دی نه به زیاته نور څه خساره وی ؟

لَهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ

وی به دوی ته د پاسه د دوی طبقات له اوره او د لاندی د دوی طبقات (د اور)،

تفسير: یعنی له هر طرفه به ئی اور محیطوی لکه چی وریځ یا بخار له کوم شی څخه راتاویږی.

ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهٖ عِبَادَهٗ ۚ يٰعِبَادِ فَاتَّقُوْنِ ﴿١٦﴾

دغه (مذکور عذاب) ویروی الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو زما پس وویریږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسير: یعنی ای بندګانو زما! وپوهیږئ چی دغه شی د ویریدلو وړ (لائق) او قابل دی که نه ؟ که د ویریدلو وړ (لائق) او قابل وی نو د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه تل ښائی چی وویریږو.

وَالَّذِيْنَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ اَنْ يَّعْبُدُوْهَا وَاَنَابُوْٓا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى ۚ

او هغه کسان چی ځان ئی ساتلی دی له بتانو داسی چی عبادت وکړی د هغو او رجوع ئی کړی وی طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زیری

تفسير: یعنی هغو کسانو چی د شیطانانو خبرو ته ئی له سره غوږ نه دی ایښی او له ګردو (تولو) شرکاوو څخنی ئی مخ اړولی دی او خاص الله تعالیٰ ته ئی خپل مخ ګرځولی دی د هغوی دپاره ډیر لوی بشارت او زیری دی.

فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ ۚ

پس زیری وکړه (ای محمده!) پر بندګانو زما هغو چی اوری خبره (د قرآن) پس متابعت کوی دوی ډیر ښه د هغه،

تفسير: یعنی ګردی (تولی) خبری اوری بیا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوی چی ډیره

ښه وي. يا ئې دا مطلب چې د الله تعالىٰ خبرې اورې او پر هغو هداياتو ئې چې له اعلاوو ځنې اعلا وي عمل كوي مثلاً كه يوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واوري، او بله د عزيمت نو د عزيمت په لوري منډې وهي او ځان هم هغه لوري ته رسوي او خامخا د ترخيصاتو تتبع نه كوي. يا ئې داسې ترجمه وكړئ چې د الله تعالىٰ كلام آورې او د هغه د ډيرو ښو خبرو اتباع كوي. ځكه چې د ده ګردې (تولې) خبرې احسن فيالاحسن دي **كذا قال المفسرون** حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه د دې مطلب په يو بل ډول (طريقه) سره بيان فرمايلي دي «دروميځ د هغه پر نيک باندې يعنې د هغه پر نيكو احكامو درومئ چې پرې تعميل وكړئ او پر منع باندې غوږ ږدئ چې نه ور نژدې كيږئ چې د هغه كول ښه كار دي او د دغه نه كول ښه كار دي».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

دا هغه كسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوى ته الله او دغه كسان هم دوى دي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنې د برې او كاميابى لاره هم دوى موندلې ده ځكه چې هغوى له خپل عقل او پوه څخه كار اخيستى دى او د خالص توحيد او د انابت الى الله لاره ئې غوره كړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آيا هغه څوک چې واجب شوى وي په ده حكم د عذاب آيا پس خلاصولى شې ته هغه څوک چې په اور كښې وي (بلكه نه ئې شې خلاصولى).

تفسير: يعنې پر هغو باندې چې د دوى د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حكم ثابت او مسلم شوى دى كوم يو سړى ئې له اوره د باندې ايستلى شي ؟ او سمه لاره ورښوولى شي ؟. ښه نو دغسې كمبختان چې د خپل ازلى شقاوت له سببه په اور كښې لويدلي دي څرنګه د نجات وړ (لائق) كيدى شي او څوک ئې له اوره ايستلى شي او په سمه صافه لاره ئې بيولى شي ؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ

ليكن هغه كسان چې ويريږي له رب خپله شته دوى ته مانۍ (په جنت كښې) چې له پاسه د هغې نورې مانۍ بنا كړې شوې دي.

تفسير: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده او دا چې هغه گرد (تول) آماده او تيار دى نه داسي چې د قيامت په ورځ به تياريږى.

تَجۡرِيۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ ؕ وَعۡدَ اللّٰهِ ؕ لَا يُخۡلِفُ اللّٰهُ الۡمِيۡعَادَ ۝۲۰ اَلَمۡ تَرَ
اَنَّ اللّٰهَ اَنۡزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَلَكَهٗ يَنَابِيۡعَ فِى الۡاَرۡضِ

چې بهيږى لاندى د مانيو (او ونو د هغى څلور قسمه) ويالى (وعده كړى ده) وعده كول د الله، نه كوى مخالفت الله له وعدى خپلى. آيا نه وينى ته بيشكه الله نازلى كړى دى له (طرفه) د آسمانه اوبه پس ننه ايستلى ئى دى دا (اوبه) په چينو په ځمكه كښى.

تفسير: يعنى د وريا او باران اوبه د غرونو او د ځمكو په مساماتو كښى جذب او بيا د چينو په حيث له ځمكى څخه راخوتيږى. باقى كه د چينو د حدوث بل څه اسباب هم وى نو د هغه نفى په دغه آيت كښى نشته.

ثُمَّ يُخۡرِجُ بِهٖ زَرۡعًا مُّخۡتَلِفًا اَلۡوَانُهٗ

بيا راوباسى په دغو (اوبو) سره كښت (فصل) حال دا چې مختلف وى رنگونه د هغه

تفسير: يعنى شين، زير، سپين سور او داسي نور يا د مختلفو اقسامو كښتونه (فصلونه) راوباسى مثلاً غنم، جوار، شولى وغير ذلك.

ثُمَّ يَهِيۡجُ فَتَرٰىهُ مُصۡفَرًّا ثُمَّ يَجۡعَلُهٗ حُطَامًا ؕ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَذِكۡرٰى
لِاُولِى الۡاَلۡبَابِ ۝۲۱ ع

بيا وچ شى پس وينى ته هغه شين رنگى تک زير پس گرځوى دغه كښت (فصل) رژيدلى مات شوى بيشكه په دغو (اوبو او وښو) كښى خامخا ډير لوى پند دى خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسیر: یعنی عقلمن سړی د کښت (فصل) حال ته ګوری او تری نصیحت حاصلوی، څرنګه چی د هغه رونق او ښینوالی د څو ورځو له مخی وی او بیا وچ کلک او مات او بوس بوس کول شی د دنیا د دغه عیش او نشاط او باغ او بهار حال هم داسی دی. ښائی چی انسان د دغی دنیا پر عارضی بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بی پروا نشی همغسی چی کښت (فصل) له مختلفو اجزاوو څخه مرکب دی مثلاً په هغه کښی دانه شته چی د انسانانو غذا تری حاصلیږی او واښه هم شته چی د حیواناتو خوراک او نواله تری جوړیږی او د ده له هر جزء څخه منتفع کیدل بی له دی نه امکان نه لری څو د نورو اجزاوو څخه بیل او جلا (جدا) نه کړی شی او پخپل ځای ئی ونه شی رسولی دنیا هم داسی وګڼئ چی په هغه کښی نیکی، بدی، راحت، تکلیف او نور ګرد (تول) سره ګډوډ او مخلوط دی. یو داسی وخت راتلونکی دی چی دغه کښت (فصل) به وریبل شی او ښه میده او بوس بوس به کیږی بیا به له هغه څخه هر یو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شی. نیکی او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کیږی او بدی او تکلیف خپلی خزانی ته رسیږی. الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له لیدلو څخنی عقلمن ډیر مفید سبق حاصلولی شی د آیت په مضمون کښی دغه طرف ته هم اشاره کړی شوی ده هغه الله چی په آسمانی باران سره ئی په ځمکه کښی چینی، ویالی او سیندونه بهولی دی هم هغه الله د جنت په محلاتو کښی هم په نهایت ښه انتظام او ترتیب سره د انهارو سلسله جاری کوی.

أَفَمَن شَرَحَ ٱللَّهُ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿۲۲﴾

آیا پس هر هغه څوک چی پرانستلی او ارته کړی وی الله سینه د ده (قبول د) اسلام ته پس وی به دی په رڼا (رڼرا) (د هدایت) له (طرفه) د رب خپل پس افسوس هلاک خرابی ده هغو کسانو ته چی سخت وی زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په ګمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی دواړه سره کله برابر کیدی شی. یو هغه چی الله تعالیٰ د هغه سینه او تتر د اسلام د قبول دپاره پرانستلی ده. دی نه د اسلام په حقانیت کښی څه شک او شبهه لری او نه د اسلامی احکامو له تسلیم څخه خپل څه انقباض ښکار کوی. الله تعالیٰ ده ته د توفیق او بصیرت یوه عجیبه رڼا (رڼرا) او انوار ورعطاء کړی دی چی د هغو په رڼا (رڼرا) کښی په نهایت سکون او اطمینان سره د الله تعالیٰ پر لاره په منډو ځغلی. بل هغه بدبخت دی چی د ده زړه د تیږی

(ګتې) په شان سخت دی. هیڅ یو نصیحت پرې اثر نه کوي او نه د خیر کوم څاڅکی پکښې ننوتلی شي. هیڅکله د الله تعالیٰ د یادولو توفیق نه مومي او هم داسې خوشې چټې (بیکاره) د اوهامو او اهواوو او رسومو او د آباوو د تقلید په تیارو کښې حیران او سرګردان ګرځي.

اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيْثِ كِتٰبًا

الله تو ته نازل کړی دی ډیر ښائسته خوږ کلام کتاب

تفسیر: یعنې په دنیا کښې هیڅ یوه خبره د دې کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ

(او دغه پاک کتاب ډیر ښائیسته خوږ کلام) مشابه یو له بل سره مکرر غبرګ (دی)

تفسیر: یعنې داسې صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول فصیح او بلیغ دی چې په هیڅ یوه آیت کښې ئې هیڅ صوري او معنوي نقص نه لیده کیږي او هیڅ یو آیت ئې له بل آیت څخه کم نه دی. یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی. په مضامینو کښې ئې هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته. بلکه د اکثریهوو آیتونو مضامین داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د یوه آیت د راجع کولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیږي. «**القرآن یفسر بعضه بعضا**» او د «مثاني» یعنې غبرګ مکرر مطلب دا دی چې ډیر احکام، مواعظ قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره اړولې شوي دي څو په ښه ډول (طریقه) سره په یاد او په زړه کښې ځای ونیسي. په تلاوت کښې هم څو څو ځلې آیتونو مکرریږي او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخیستی دی چې په ځینو آیتونو کښې د یوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږدیږي او هغه متشابه دی. او په ځینو ځایونو کښې د یوه نوعیت مضمون سره په بله جمله کښې د هغه د مقابل نوعیت مضمون بیان کوه شي مثلاً ﴿ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ وَّاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِيْ جَحِيْمٍ ﴾ یا ﴿ نَبِّئْ عِبَادِيْٓ اَنِّيْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ وَاَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ﴾ یا ﴿ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴾ دغسې آیتونو «مثاني» ویل کیږي چې په دغو کښې دوه مختلف قسمونه مضامین بیان شوي دي.

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُوْدُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ۚ

ثُمَّ تَلِيْنُ جُلُوْدُهُمْ وَقُلُوْبُهُمْ اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ

چې لړځیږی رپیږی ځیګ کیږی له ده پوستکی د هغو کسانو چې ویریږی له رب خپل بیا پاسته شی (آرام نیسی) پوستکی د دوی او زړونه د دوی طرف د یادولو د الله ته

تفسیر: یعنی د کتاب الله له آوریدلو څخه د الله تعالیٰ خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لړځیږی او ویښتان ئی شکیږ (نیغ) دریږی او پوستکی ئی پاسته کیږی. مطلب دا چې د خوف او رعب کیفیت پر دوی طاری کیږی او د دوی، قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالیٰ له یاده متمایل او راتیتیږی او د الله تعالیٰ یاد د دوی پر روح او بدن پر دواړو یو خاص اثر پیدا کوی. دغه د کاملینو اقویاوو حال شو. که کله پر ضعفاوو او ناقصینو بل کوم قسم کیفیات او احوال طاری شی مثلاً غشی یا صعقه او نور نو د هغه نفی له دغه آیت څخه نه کیږی او نه د هغه تفصیل پر هغوی لازمیږی بلکه داسی له خپل ځانه تلل او له سده (هوشه) او واکه (اختیاره) وتل عموماً د وارد د قوت او د مورود د ضعف دلیل دی. په جامع ترمذی کښی یو حدیث دی چې پر ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د یوه حدیث د بیانولو په وخت کښی د ځینو داسی قسم احوال طاری کیدل مصرح دی. والله اعلم بالصواب.

ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِيْ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۲۳﴾

دغه (قرآن) هدایت دی د الله سمه لاره ښیی په دغه (قرآن) سره هر هغه چاته چې اراده وفرمائی، او هر څوک چې وئی ښویوی الله پس پیدا به نشی هغه ته هیڅوک لاره ښوونکی.

تفسیر: یعنی د هر چا دپاره چې د الله تعالیٰ حکمت مقتضی وی داسی د بری او کامیابی لاری ورخلاصوی او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومی. او هر هغه چاته چې الله تعالیٰ د ده د سوء استعداد له وجی د هدایت توفیق ور نه‌کړی نو بل څوک به له هغه سره څه مرستی (مدد) وکړی او څرنګه به ئی لاس ونیسی ؟

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوٓءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظّٰلِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿۲۴﴾

آیا پس هغه څوک چی ځان ساتی په مخ خپل سره له سختی د عذاب د ورځی د قیامت (په شان د هغه مامون دی ؟ بلکه نه دی) او وبه ویلی شی ظالمانو ته چی وڅکئ (خوند) د هغه عمل چی وئ تاسی چی کوه به مو (په دنیا کښی چی د انبیاوو تکذیب وو).

تفسیر: د انسانانو قاعده ده کله چی د مخامخ له لوری پری څوک حمله او یرغل راوړی نو په لاسونو سره د هغه مخه نیسی لیکن په محشر کښی به د ظالمانو لاسونه بند وی څو د عذاب څپیری برابری د دوی پر مخ ولګیږی نو آیا داسی یو انسان چی د داسی خورا (ډیر) سخت ګزار مخه پخپل مخ سره ونیسی او ورته وویل شی چی اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چی په دنیا کښی دی کړی وو د هغه مؤمن په شان کیدی شی چی هغه ته به په آخرت کښی د هیڅ یو قسم تکلیف او زحمت رسیدلو فکر او اندیښنه نه وی او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به بیخی مطمئنه او بیفکره اوسیږی ؟ له سره یو نه دی!

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۲۵﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۲۶﴾

(هم داسی) دروغجن شمیرلی وو (خپل انبیاء) هغو کسانو چی پخوا له دوی نه وو پس رابه غی دوی ته عذاب له داسی طرفه چی نه به پوهیدل. پس وبه څکوله په دوی الله خواری او رسوائی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی او خامخا عذاب د آخرت ډیر لوی دی که چری وی دوی په دی عالمان (نو ایمان به ئی راوړی وو).

تفسیر: یعنی ډیر اقوام د انبیاوو د تکذیب په سبب هلاک او رسواء کړی شوی دی او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی دپاره همغسی امرک او پوره پاتی دی. نو آیا دغه موجوده مکذبین داده او

مطمئن دی چی له هغوی سره به دغسی معامله نه کیږی. هو! که دوی د پوه او فکر او غور خاوندان وی نو په دغه مورد کښی به ئی فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کښی له هر مثله (چی په دینیه وو امورو کښی پکاریږی) دپاره د دی چی دوی (پری) پند واخلی. په دی حال کښی چی دا قرآن دی لوستلی شوی په عربی ژبی سره چی نه دی خاوند د کوږوالی دپاره د دی چی دوی وساتلی شی (له معاصیو او له کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهیدل د دوی له غفلته او حماقته دی. د قرآن په پوهولو کښی هیڅ قصور او لندون نه دی. پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوی، څو خلق په هغه کښی غور او دقت وکړی، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړی، قرآن په یوه صافه عربی ژبه رالیږلی شوی کتاب دی چی د ده د ړومبنیو مخاطبینو مورنی ژبه ده. په دغه قرآن کښی هیڅ یوه کږه او ناموافقه خبره نشته او ډیری ښی صافی سمی خبری په کښی شته چی سلیم عقل ئی په ډیر ښه شان سره قبلوی هیڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامینو او عباراتو کښی نشته. د هغو خبرو د اجراء او تعمیل احکام ئی صادر کړی دی چی د هغه تعمیل سخت او مشکل نه دی او د هغو عقائدو اذعان او ایقان چی غوښتلی شوی دومره صعب او محال نه دی غرض تری دا دی چی خلق په سهولت سره تری مستفید شی او د اعتقادی او عملی اغلاطو څخه محفوظ پاتی وی او صاف صاف نصایح واوری او له الله تعالیٰ څخه تل وویریږی.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ

تړی (بیانوی) الله یو مثل چی یو سړی وی (مریی) چی وی په ده کښی (ډیر) شریکان تول بدخویه سره ناسازه او یو بل سړی وی (هغه هم مریی خو) سلامت تول د یوه سړی وی، آیا برابر دی سره دغه دواړه مثلونه (د

مریو بلکه ؟ نه دی سره برابر هم داسی دی حال د کافر او د مؤمن)،

تفسیر: یعنی که څو تنه حصه لرونکی په یوه مریی یا نوکر کښی شریک وی او له دغو څخه هر یو حصه لرونکی بد خلقه بیمروته سخت مزاجه، ضدی او عنادی واقع شوی وی او له دوی څخنی هر یو هم دغه غواړی چی هغه مریی یا نوکر یواځی د هم ده خدمت او کار وکړی او نور شرکاء ورسره څه اړه (تعلق) او علاقه ونه لری نو ښکاره خبره ده چی په دغه فکر کښی دغه خدمتګار سخت وارخطاء او پریشان کیږی په خلاف د دی هغه مریی او نوکر چی یواځی یوه سره وی نو هغه ته به یو شان یو جانبه طمانیت حاصل وی او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دی خوا او هغی خوا ځغلولو اندیښنه به ورسره نه وی. اوس ښکاره خبره ده چی دغه دواړه مریان بیخی نشی سره برابریدلی هم داسی وګڼئ مشرک او موحد د مشرک زړه په څو جانبه ویشلی شوی وی او د څو تنو باطله معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کښی مشغول وی پر خلاف د دی موحد خپل ګرد (تول) توجهات، خیالات، ارتباطات او تعلقات د واحد الله په طرف مصروفوی او د ده مرجع او مرکز د تل دپاره د همغه پاک الله دربار دی. موحد په پوره اطمینان او تول زړه سره د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی په فکر کښی مشغولیږی او پوهیږی چی وروسته د پاک الله له خوښی څخه د بل چا خوښی او خوشالی ته چندانی اړ (محتاج) نه یم. اکثرو مفسرینو د دی مثال تقریر هم داسی کړی دی مګر حضرت شاه صاحب لیکی «یو مریی چی د څو تنو وی نو هیڅوک به هغه خپل نه ګڼی نو هیڅوک به ئی له حاله په پوره ډول (طریقه) سره نه وی باخبره او هغه مریی چی صرف د یوه سړی وی نو بادار (مالک) ئی هم هغه خپل مریی ګڼی او په پوره ډول (طریقه) سره د ده له احواله ځان خبروی هم دغه مثال دی د هغو کسانو چی د یوه رب بندګی کوی او د هغو چی د څو باطلو خدایانو بندګان وی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۹﴾

توله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږی (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) محاسن او محامد هغه پاک الله ته دی چی په داسی اعلیٰ مطالبو او حقایقو سره مو په داسی صاف او په زړه پوری مثالونو او شواهدو پوهوی مګر سره له دی ډیر داسی بدنصیبه کسان دی چی د دغو واضحه ؤ مثله ؤ په پوهیدلو توفیق نه مومی.

اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمْ مَّيِّتُوْنَ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُوْنَ ﴿۳۱﴾

بیشکه چی ته هم مړ کیدونکی ئی او بیشکه دوی هم مړ کیدونکی دی (او هیڅوک بی له الله پاتی کیدونکی نه دی) بیا بیشکه تاسی په ورځ د قیامت کښی په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دینیه ؤ امورو کښی).

تفسیر: یعنی د دغه اختلاف اثر چی د مشرک او موحد په منځ کښی دی د قیامت په ورځ کښی علیٰ رؤس الاشهاد ظاهریږی څه مهال (وخت) چی نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شی، او کافران به د انبیاؤ او مؤمنینو په مقابل کښی جګړی او مناقشی وکړی او حجتونه او دلائل به را وړاندی کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفار به منکریږی چی له سره مونږ ته ستا حکم نه دی را رسیدلی بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کښی د پرښتو او د ځمکی او آسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاؤ په شهادت به پری ثابتیږی » چی دوی پخپلو دغو ادعاؤ کښی دروغجنان دی هم داسی د نورو ګردو (تولو) جګړو فیصلی به هم په هغه ورځ کښی د پاک الله په حضور کښی صادریږی. بهتر هم دا دی چی د «اختصام» لفظ عام کیښود شی څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشی.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

پس څوک دی ډیر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شریک څوی، ښځی) او دروغ شمیری رښتیا خبره (قرآن) کله چه راشي (دغه قرآن) دغه (مکذب) ته، آیا نشته په دوزخ کښې ځای دپاره د کافرانو ؟ (بلکه شته).

تفسیر: پر الله باندی ئی دروغ وویل یعنی شریک ئی ورته ودراوه یا ئی اولاد ور تجویز کړ، یا ئی داسی صفات ورمنسوب کړل چه په واقع کښې د ده د ذات او صفاتو سره وړ (مستحق) او لائق نه وی او رښتیا خبره کله چه ورته ورسیده دروغ ئی وشمیرله، یعنی هغه رښتیا خبری چه انبیاؤ علیهم السلام د الله تعالیٰ له طرفه راوړلی هغوی ته ئی د دروغو نسبت وکړ او هیڅ ئی پکښې خپل فکر او غور ونه چلاوه. بلا شبهه هغه څوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمنی لری له هغه ځنی ډیر لوی ظالم بل څوک کیدی شی، او د داسی ظالمانو د ورتلو او هستوګنی ځای ما سوا له دوزخه بل به چیری وی؟ عموماً مفسرینو د دی آیت تفسیر داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی که نبی (معاذالله) په دروغو سره د الله تعالیٰ نوم واخیست نو له دی نه ډیر خراب بل څوک کیدی شی؟، او که نبی رښتین وی او تاسی ئی دروغجن کوئ نو له تاسی څخه به لوی دروغجن بل څوک وی ګواکی د ﴿ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ ﴾ او د ﴿ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ ﴾ مصداق ئی سره جلا جلا (جدا جدا) مقرر کړ، او هم داسی وروسته له دی نه په ﴿ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ ﴾ الآیة - کښې راځی.

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبری) رښتیا سره او هغه (مؤمنان) چه رښتیا ئی وشمیرله دا (خبره) دغه کسان هم دوی دی پرهیزګاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د ویریدونکیو شان داسی وی چه تل رښتیا ووائی او د رښتیا تصدیق وکړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هر هغه چې رښتیا خبری ئی له خپل ځان سره راوړی دی هغوی انبیا او هغه کسان چه په رښتیا سره ئی منی مؤمنان دی» ګواکی د دواړو

جملو مصداق سره جلا (جدا) دی.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

شته دوی ته (په جنت کښې) هر هغه (نعمت) چې غواړی ئې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نیکو کارانو دپاره د دی چه ورژوی (توئی کړی) الله له دوی نه بدتر د هغو گناهونو چې کړی ئی وی او چې جزا ورکړی (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډیر ښه عمل چې ؤ دوی چې کوو به ئی (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقینو او محسنینو ته د دوی د ډیرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوی که په غلطه کوم بد عمل تری صادر شوی وی هغه وربښی.

تنبیه: ښائی چه د «اسوأ» او د «احسن» د تفضیل صیغی ئی ځکه اختیار فرمایلی وی چه د لویو ذواتو او مقربینو ادنیٰ نیکی او حسنات د نورو له نیکیو او حسناتو او ادنیٰ بدی او سیئه ئی د نورو له سیئاتو څخه لوی او درانه گڼل کیږی. والله اعلم.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ وَمَن يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّضِلٍّ ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی الله کافي بس کیدونکی د بنده خپل (بلکه کافي دی) او ویروی (کفار ای محمده!) تا په هغو بتانو (چې عبادت ئی کوی کفار) بی له الله، او هر څوک چې گمراه ئی کړی الله پس پیدا به نشی دی (گمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی او هر چا ته چې سمه لاره وښیی الله پس نشته ده ته هیڅوک گمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډیر زبردست غالب قوی څښتن

(خاوند) د بدل اخیستلو؟ (بلکه دی).

تفسیر: څو آیتونه پخوا په ﴿ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيْهِ شُرَكَآءُ ﴾ الآية ـ کښې د شرک رد او د مشرکینو د جهل بیان کړی شوی وو نو د هغه په نسبت به مشرکینو زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم له بتانو څخه ویراوه، او ویل به ئې «وګورئ تاسی زمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوئ! او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ! نه چې دوی (معاذالله) له تا څخه بالکل روغ لیونی او تیار پاګل جوړ کړی» نو دلته د هغه جواب ورکوی «هر هغه چې د لوی زبردست الله بندګی ځانته غوره کړی وی نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویریږی آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالیٰ امداد او اعانت ده لره بس او کافی نه دی چه له بل چا څخه وویریږی یا ورته څه هیله (امید)، طمعه، توقع او امید ولری؟ دغه هم د دغو مشرکینو خبط، ضلال او مستقله ګمراهی ده چه د واحد الله بندګان له هسی چټی (بیکاره) او فضولو شیانو څخه ویروی. رښتیا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد (تول) د پاک الله په واک، قبضه او اختیار کښې دی کله چه کوم یوه ته الله تعالیٰ د ده د بدتمیزی او کږو تللو په بنا د بری او کامیابی سمه صافه لاره ونه ښیی نو هغه هم داسی لیونی او پاګل کیږی او دغسی د غټو غټو خبرو د پوهیدلو قوت او قدرت هم تری ورک کیږی آیا دغه احمقان دومره هم نه پوهیږی هغه بنده چې د قدوس الله په حمایت او پناه کښې ننوتلی وی نو کوم یو قدرت او طاقت د هغه یوه ویښته ته هم څه ضرر رسولی شی؟ هر یو طاقت چې دغسی یوه کار ته اقدام او څرګند (ضد) وکړی تکړی تکړی به کړ شی ځکه چه د الله تعالیٰ غیرت هرومرو (خامخا) د خپلو مخلصو بندګانو انتقام (کسات) آخلی».

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖٓ اَوْ اَرَادَنِيْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ؕ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿٣٨﴾

او خامخا که وپوښتی ته (ای محمده!) له دغو (مشرکانو) چې چا پیدا کړی دی دا آسمانونه او ځمکی نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) چې الله (پیدا کړی دی) ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا پس وینئ تاسی هغه بتان چه بولئ (عبادت ئی) کوئ تاسی بی له الله که چیری اراده وفرمائی له ماسره الله

د ضرر رسولو آیا دی دا بتان لری کوونکی د ضرر د هغه (له مانه؟ بلکه نه دی!) یا که اراده وفرمائی (الله) له ماسره د رحمت (د نفعی رسولو) آیا دی دغه (بتان) منع کوونکی د رحمت د الله (له مانه؟ بلکه نه دی!) ووایه (ای محمده!) دوی ته بس دی زما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوی توکل کوونکی (په هر حال او هر کار کښې او خپل تول امور هم هغه ته ورسپاری).

تفسیر: یعنی یو طرف خو قدوس الله چی پخپله ستاسی د اقرار سره موافق د تولو آسمانونو او ځمکی خالق او مالک دی او بل طرف دغه د تیږو (ګټو) بیځانه او بی‌سا بتان یا عاجز مخلوقات چی که هغوی ګرد (تول) سره یو ځای هم شی د الله تعالیٰ د رالیږلی شوی یو ادنیٰ زحمت یا راحت مخه نشی نیولی او نه ئی نوعیت بدلولی شی. نو تاسی پخپله دغه خبره راوښیئ چه له دغو دواړو څخه کوم یو د اطمینان او اعتماد وړ (مستحق) او لایق کیدی شی؟ او کوم یو د خپل مدد دپاره کافی او بس وګڼلی شئ؟ د حضرت هود علیه السلام قوم هم ویلی ؤ ﴿إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ﴾ چی د هغه جواب حضرت هود علیه السلام داسی ورکړی ؤ ﴿قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (د جزء ١٢ هود (٥) رکوع ٥٤، ٥٥، ٥٦ آیت) او حضرت ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته داسی فرمایلی ؤ ﴿وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (د جزء ٧ الانعام ٩ رکوع) ٨٠ - ٨١ آیت

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

ووایه (ای محمده!) ای قومه زما ژوند (روزګار) کوئ تاسی په ځای (او حال) خپل کښې بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (په حال د توکل او صبر خپل) پس ژر ده چی معلوم به کړئ تاسی (زما او له تاسو نه) هر هغه چی رابشی هغه ته داسی عذاب چی وبه شرموی (او رسوا به کړی) دی او نازل به شی په ده عذاب همیشه

تفسیر: یعنی عنقریب دغه خبره واضحه او څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د واحد الله بندګان

غالبان کيږی که د دغو سلهاؤ دروازو فقيران ؟ واقعات به ډير ژر دا راوښيي چه هر هغه بنده چې د الله تعالیٰ په حمايت او پنا کښې راغلی وی د هغه مقابله کوونکی بالاخر گرد (تول) سره خوار، زار او تباه کيږی.
تنبيه: له «عذاب يخزيه» څخه دنيوی عذاب او له «عذاب مقيم» څخه اخروی عذاب مراد دی والله اعلم.

إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

بيشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) دپاره (د انتفاع د تولو) خلقو په حقه سره پس هر چا چې سمه لاره ئی ومونده پس نفس د ده لره ده (فائده ئی) او هر څوک چې گمراه شو پس بيشکه هم دا خبره ده چې گمراه کيږی پر ځان خپل (چې ضرر ئی گالی (برداشت کوی)) او نه ئی ته پر دوی وکيل (ساتونکی)

تفسير: يعنی ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذريعه د نصيحت رښتيا خبری ويلی شوی دی او د دين سمه صافه برابره لاره ښوولی شوی ده، زيات له دی نه هر انسان دی خپله گټه (فائده) او تاوان وسنجوی (معلوم وکړی) هر څوک چې پر نصيحت عمل او تگ کوی خپل ځانته فائده او گټه (فائده) رسوی که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوی پر تا د دوی نور هيڅ مسؤليت او ذمه واری نشته چې په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولی ستاسی وظيفه تش د الله تعالیٰ د پيغام رسوونه ده چه دغه فريضه تاسی ادا کړی ده، وروسته له دی نه نور گرد (تول) معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چې د ده د قدرت په لاس کښې ژوندی کول، مړه کول، ويده کول او ويښول او نور گرد (تول) شيان دی.

ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

الله راکاږی (قبضوی) نفسونه په وخت د مرگ د دوی او هغه نفس چې نه وی مړ (هغه راکاږی) په خوب د هغه کښې پس وساتی هغه (نفس) چې حکم کړی پر هغه د مرگ او بیرته رالیږی (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری، بیشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کښې خامخا ډیر دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چې فکر کوی (او عبرت تری اخلی لیکن نه کوی فکر پکښې کفار)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی په خوب کښې هره ورځ روح (سا) اخلی او بیا ئی بیرته ورلیږی هم دغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کښې هم لکه موت سا اخیسته کیږی که خوب وځنډیږی (ایسار شی) نو هم هغه مرگ دی مگر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهری هوش وائی او هغه روح چې په هغه سره تنفس جریان لری او نبضین خوځیږی او خواړه هضمیږی هغه بل دی چې پخوا د مرگ له وقوع څخه نه ایستل کیږی». (موضح القرآن). «بغوی» له حضرت علی کرم الله وجهه څخه نقل کوی «په خوب کښې روح له بدن څخه وځی مگر د ده مخصوص تعلق د مخصوصو اشعوؤ په ذریعه له بدن سره وی چې د دغه تعلق او ارتباط له وجې حیات له بطلانه ساتلی کیږی» لکه چې لمر له ملیونو میلو څخه لری د خپلو اشعهؤ په ذریعه ځمکه تودوی له دی نه ظاهریږی چې په خوب کښې هم همغه شی وځی چې د موت په وخت کښې وځی لیکن په خوب کښې د تعلق انقطاع هم هغسی نه وی لکه چې په موت کښې وی. والله اعلم.

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۚ

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتگران (بتان چې زاری وکړی الله ته)

تفسیر: یعنی مشرکین د بتانو په نسبت داسی دعوی کوی چه دوی د الله تعالیٰ په دربار کښې زمونږ سپارښت او شفاعت کوی او د هم دوی له سپارښت څخه زمونږ گرد (تول) کارونه هلته جوړیږی نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو. حال دا چه اول د شفیع کیدلو دپاره معبودیت لازمی نه دی بل شفیع هم هغه څوک گرځیدی شی چې ورته د الله تعالیٰ له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وی او یواځې د هغو کسانو په حق کښې شفاعت په عمل راتلی شی چې دوی د الله تعالیٰ په نزد غوره او مقبول وی. لنده ئی دا چه د شفیع مازونیت او د مشفوع مرتضائیت یو ضروری امر دی او دلته دغه دواړه خبری نشته نه د اصنامو (بتانو) مأذونیت ثابت دی او نه د کفارو مرتضائیت نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿٤٣﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا اګر كه وى دوى په داسى حال كښى چه مالكان نه وى د هيڅ شى او نه عقل لرى (دوى چى ستاسى عبادت ورته معلوم شى ځكه چى جمادات وى).

تفسير: يعنى بتان نه اختيار لرى او نه پوه نو بيا د دوى شفيع كيدل دير عجيب دى.

قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا ؕ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٤٤﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) خاص الله ته (اختيار د) شفاعت دى تول (او بل هيچا لره دخل نشته) خاص الله ته دى سلطنت د آسمانونو او د ځمكى، بيا خاص هم ده ته بيرته بيول كيږئ (لپاره د جزا)

تفسير: يعنى فى الحال هم پر آسمانونو او ځمكه كښى د هم دغه الله تعالىٰ سلطنت دى او فى‌المال هم د ګردو (تولو) رجوع او بيرته ورتګ هم هغه ته دى. نو بى د الله تعالىٰ له خوښى او رضا هيڅوک د دى خبرى قوت او قدرت نه لرى چى خپلى شوندى هم وخوځولى شى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «يعنى د الله تعالىٰ په مخكښى شفاعت شته مګر د هم هغه الله تعالىٰ په حكم نه ستاسى په خوله. كله چى مرګ راشى نو حضرت عزرائيل عليه السلام هم د چا په خوله هيڅوک نشى خوشى كولى».

وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ قُلُوْبُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ ۚ وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت كښى چى ياد كړ شى الله يواځى (بى له بتانو) نو منقبض شى وترهيږى زړونه د هغو كسانو چى ايمان نه راوړى په آخرت باندى او په هغه وخت كښى چى ياد كړل شى هغه (بتان) بى له دغه (الله) ناڅاپه دوى

خوشالیږی (مخونه ئی رانه او وچولی (تندی) ئی خلاص شی له خوښی)

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چی په ځینو اوقاتو کښی تش پخپلو ژبو د الله تعالیٰ د عظمت او د محبت اعتراف کوی لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمده او ثنا نه خوښیږی. هو! که د نورو بتانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړ شی نو له ډیری خوښی او خوشحالی پخپلو جامو کښی نه ځائیږی او د مسرت آثار د دوی له څیرو څخه له ورا (لری) ښرګندیږی (ښکاره کیږی). د افسوس او حسرت ځای دی چی نن ورځ علی‌الاکثر تش په نامه سره مسلمانانو هم داسی یو وضعیت ځانته غوره کړی دی مثلاً که د واحد الله قدرت، قوت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان وکړ شی نو د دوی په مخونو کښی د انقباض آثار احساس کیږی مګر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه ؤ خوارقو، رښتیا، دروغ کرامات، او نوری چتی (بیکاره) او مهملی خبری دوی ته وویلی شی نو د دوی په څیرو کښی د وجد او نشاط علائم قائمیږی او په زړونو کښی ئی د سرور او انبساط امواج پیدا کیږی، بلکه ډیر اوقات د خالص توحید بیانوونکی د دوی په نزد د اولیاؤ الله منکر ګڼل کیږی «**فإلی الله المشتکی وهو المستعان**».

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عٰلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيْ مَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده!) ای الله پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره‌ؤ ته حکم (فیصله) کوی (په قیامت کښی) په منځ د بندګانو خپلو کښی په هغو (دینیه ؤ امورو کښی) چی ؤ دوی چی پکښی اختلاف به ئی کوو.

تفسیر: یعنی هر کله چی دوی په داسی غتو خبرو کښی هم جګړی کوی او د الله تعالیٰ دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کښی نشته نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم ځو پخپله د دغو جګړو په منځ کښی یوه پریکړه او فیصله وفرمائی.
(اوس بیا اخبار فرمائی د سختی د عذاب د کفارو او له نه خلاصیدلو د دوی له دغه عذابه په هیڅ وجه سره نو فرمائی)

وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَا فِى الْاَرْضِ

جَمِيۡعًا وَّمِثۡلَهٗ مَعَهٗ لَافۡتَدَوۡا بِهٖ مِنۡ سُوۡٓءِ الۡعَذَابِ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ ؕ وَبَدَا لَهُمۡ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمۡ يَكُوۡنُوۡا يَحۡتَسِبُوۡنَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمۡ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوۡا وَحَاقَ بِهِمۡ مَّا كَانُوۡا بِهٖ يَسۡتَهۡزِءُوۡنَ ﴿٤٨﴾

او كه چيرى بيشكه مملوک شى د هغو كسانو چى ظلم ئى (پر نفسونو خپلو په كفر سره اختيار) كړى دى هغه (اموال مبالغ) چى په ځمكه كښى دى تول او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شى نو خامخا فديه به وركړى دوى په هغه سره له بدرنګه عذابه په ورځ د قيامت كښى، او ښكاره به شى دوى ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چى نه ؤ دوى چى ګمان به ئى كوو (د هغه). او ښكاره به شى دوى ته (جزا د) بدى د هغو اعمالو چى كړى ئى وو دوى او چاپيره نازله به شى په دوى (جزا د) هغه څيز چى ؤ دوى چى په هغه پورى به ئى مسخرى كولى (چى د الٰهى قهر او ابدى عذاب دى.)

تفسير: يعنى د قيامت په ورځ چى د دغو اختلافاتو فيصلى اوروللى كيږى په دغه وخت كښى به د دغو ظالمانو چى په شک او شرک سره ئى د الله تعالىٰ شان تنقيص كوو ډير بد حال وى. فرض ئى كړئ كه په دغه ورځ د ځمكى د مخ ګردى (تولى) خزانى بلكه له هغو څنى زائد مبالغ هم له دوى سره موجود وى او وغواړى چى دغه ګرد (تول) اضعافاً مضاعفة خزائن د خپلى فديى په ډول (طريقه) وركړى او خپل ځان خلاص كړى مګر هغه ترى نه قبليږى او هر څه بد اعمال چى ده كړى دى يو په يو ئى په مخ راوړل كيږى او د داسى راز راز (قسم قسم) ويرونكيو عذابونو خوند به وڅكى چى هيڅكله به د هغه مثال او نظير د ده په وهم او خيال كښى هم نه وى ګرځيدلى. الغرض هغه كسان چى پر خالص توحيد او حق دين پورى به ئى توكى او مسخرى كولى د هغه ربړ (تكليف) او وبال دوى هرومرو (خامخا) ګالونكى (برداشت كوونكى) دى او په هغو عذابونو كښى چى دوى ورپورى مسخرى كولى دوى پخپله پكښى اخته كيدونكى دى.

فَاِذَا مَسَّ الۡاِنۡسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ۫

پس كله چى ورسيږى (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر، نو بولى مونږ (دفع د هغه ته)

تفسير: يعنى چه د هغه الله تعالىٰ له ذكر څخه چى اوس خپه او ناراضه كيږى د مصيبت په وخت

کښې ورغږ او ناری وهي او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کښې پری خوښیږی د مرفهالحالی په وخت کښې له دوی نه هیریږی.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا ۙ قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلٰى عِلْمٍ ۚ

بیا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله وائی بیشکه هم دا خبره ده چې راکړی شوی دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوه (زما، نه ده داسی)

تفسیر: یعنی قیاس خو هم دغه غوښت چې دغه نعمت زما په برخه شی ځکه چې په ما کښې د دغی خبری لیاقت وو او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو او الله تعالیٰ ته زما استعداد او اهلیت څرګند (ښکاره) وو نو بیا هغه ولی ماته ونه رسید. الغرض چې ده پر خپل لیاقت او عقل نظر وکړ او د الله تعالیٰ پر فضل او قدرت ئې نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

بلکه دغه (اعطا د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (چې دغه تخویل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسیر: یعنی داسی نه دی بلکه دغه نعمت د الله تعالیٰ له طرفه یو امتحان دی چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پوری د حقیقی منعم شکریه ادا کوی ؟ او د احسان او انعام حق ئې پیژنی؟ که ناشکری ئې وکړله نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال ګرځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه امتحان دی چې د ده عقل او سد (هوش) تر هغه ځای پوری رسیږی خو پر خپل عقل باندی مغرور شی نو سره له هغه عقله او سده (هوشه) آفت وررسیږی» نو بیا د بل چا په اړولو او منع کولو سره هغه نه اوړی او نه تری منع کیږی.

قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنٰى عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا ۚ وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا ۙ وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

په تحقیق ویلی ده دغه خبره هغو کسانو (چې تیر شوی دی) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده) پس هیڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی څخنی هغه (دنیوی مال او متاع) چې ؤ دوی چې کسب (د گټی د هغو) به ئی کوو. پس ورسید له هغو (پخوانیو) ته (جزا د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره) او هغه کسان چې ظلم ئی کړی دی (په اختیارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده!) ژر ده چې وبه رسیږی دوی ته (جزا د بدیو د هغو اعمالو چې کړی دی دوی او نه دی دوی عاجز کوونکی (مونږ لره له تعذیب د دوی نه)

تفسیر: لکه چې قارون هم داسی ویلی ؤ د هغه څه حشر او آخره خاتمه وشوه د هغه ذکر پخوا له دی نه تیر شو یعنی څرنگه چې پر پخوانیو مجرمینو د خپلی گناه سزا او وبال ولوید پر دغو موجوده ؤ مشرکینو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لویدونکی دی. څه وخت چې پاک الله د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمائی نو دوی له سره خپل ځانونه نشی پټولی او نه چیری تری تښتیدلی شی او نه په کوم چل او تدبیر سره دی ستری، ستومانه او عاجزولی شی.

اَوَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۲﴾

آیا نه پوهیږی دوی په دی چې بیشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چا ته چې اراده وفرمائی او تنگوی (په اندازه کوی ئی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چې ایمان راوړی (په الله چې باسط او قابض دی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی محض د روزی فراخی او تنگی د کوم سړی د مقبولیت او مردودیت دلیل نشی کیدی نه د روزی گټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لیاقت پوری منحصر دی. وگورئ چې څومره بیوقوفان ناپوهان په ډیر اطمینان او هوسائی (آرام) سره ژوندون کوی او څومره عقلا، فضلا او نیکان په لوږو سره شپی او ورځی تیروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی

«یعنی په عقل چلولو او تدبیر کولو کښی هیڅوک څه کمی نه کوی بیا د یوه روزی ارته او د بل تنگه ده نو وپوهیږی چې دغه یواځی د عقل کار نه دی چې پر خپل ځان باندی روزی ارته

کړی بلکه دغه تقسیم د حقیقی رزاق د حکمت او مصلحت تابع او د هم ده د قدرت په لاس کښې دی».

قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿٥٣﴾

ووایه (ای محمده ! چې فرمائی الله) ای بندګانو (مؤمنانو) زما هغو کسانو چې اسراف ئی کړی دی پر نفسونو خپلو مه ناامیده کیږئ له رحمته د الله (ځکه چې) بیشکه الله مغفرت کوی ښښی ګناهونه ټول (اګر که ډیر هم وی بی له شرکه) بیشکه چې الله هم دی دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: دغه آیت د ارحم الراحمین د بی پایانه رحمت بیان او د ده د عفوی او د عظیم الشان تیریدلو اعلان کوی او د خورا ډیرو سختو مأیوس العلاجو مریضانو په حق کښې د شفاء د اکسیر حکم لری. مشرک، ملحد، زندیق، مرتد، یهودی، نصرانی، مجوسی، مبتدع، فاسق، فاجر، او نور عاصیان او باغیان هر څوک چې وی د دغه آیت له آوریدلو څخه وروسته د الله تعالیٰ مهربانی ته امیدوار کیږی ځکه د هر چا په نسبت چې الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه ګناه معافوی او هیڅوک د ده د لاس نشی نیولی بیا بنده به ولی ناامیده کیږی؟ هو! دغه ضروری ده چې د الله تعالیٰ له نورو اعلاناتو سره سم چې په هغو کښې تصریح شوی ده چې د کفر او شرک جرم به بی له توبی او بی له ایمانه نه قبلوی، ښائی چه ﴿ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ﴾ له «من يشاء» سره مقیده وګڼله شی خو سره له هغه د دغی خبری تقیید ئی هم فرمایلی دی. ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاۗءُ ﴾ (د جزء ٥ نساء ١٨ رکوع ١١٦ آیت) له دغه تقیید څخه دغه نه لازمیږی چې الله تعالیٰ بی له توبی هیڅ یوه لویه یا وړوکی ګناه نشی معافولی او نه ئی داسی مطلب کیږی چه د هیڅ یو جرم دپاره له سره د توبی ضرورت نشته او بی له توبی به ګرد (ټول) ګناهونه معافیږی. قید یوائې د مشیت دی او د مشیت په متعلق په نورو آیتونو کښې دا ښوولی شوی دی چې هغه په کفر او شرک کښې بی له توبی ممکن نه دی لکه چې د دغه آیت شان نزول هم پری دلالت کوی او د دی وروستنی آیت له افادی څخه هم معلومیږی.

وَأَنِيبُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّكُمۡ وَأَسۡلِمُواْ لَهُۥ مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَكُمُ ٱلۡعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ۝٥٤

او بیرته وګرځئ تاسی رب خپل ته (له شرکه او عصیانه) او غاړه کیږدئ ده ته پخوا له هغه چی راشی تاسی ته عذاب بیا به مدد درسره نشی کولی (په دفع د عذاب کښی)

تفسیر: د مغفرت په لوری د توجه ورکولو سره له دی ځایه د توبی په طرف توجه ورکوی یعنی پخپلو تیرو اغلاطو نادم شئ! او د الله تعالیٰ د بی پایانه جود او کرم څخه وشرمیږئ! او د کفر او عصیان لاره پریږدئ! او د هغه کریم رب په طرف رجوع وکړئ! او خپل ځانونه بیخی هغه ته وروسپارئ! او د ده د احکامو په مقابل کښی په نهایت عجز او اخلاص سره غاړه کیږدئ! او ښه وپوهیږئ چی په حقیقت کښی نجات یوازی د ده په فضل او کرم سره ممکن دی. زمونږ رجوع او انابت هم بی د الله تعالیٰ له فضله او کرمه نشی میسر کیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «کله چی الله تعالیٰ اسلام غالب وګرځاوه هغه کفار چی په دښمنی کښی به مصروف ؤ وپوهیدل چی بیشکه الله تعالیٰ د اسلام حامی او ناصر دی او قانع شول چی مونږ په غلطه او بی لاری یو. نو پر خپلو دغو غلطیو متأثر او متاسف شول لیکن له شرمه او خجالته په اسلام نه مشرف کیدل او په خپلو زړونو کښی به ئی ویل اوس به زمونږ اسلام څرنګه منل کیږی؟ چی دښمنی مو له اسلام سره وکړه، او له مسلمانانو سره مو جنګونه وکړل او د ډیرو مسلمانانو وینی مو توی کړی نو الله تعالیٰ د دوی د تسلئ دپاره وفرمایل چی داسی هیڅ یوه ګناه نشته چی الله تعالیٰ د هغه توبه قبوله نه کړی مه بیهیلی او مه نا امیده کیږئ! توبه وکړئ! او الله ته رجوع وکوئ! بښلی کیږئ! مګر څه وخت چی ستاسی پر سر عذاب راشی او مرګ مو په نظر ورسیږی نو په هغه وخت کښی هیڅوک ستاسی کومک او مدد ته نشی رسیدی».

وَٱتَّبِعُوٓاْ أَحۡسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَكُمُ ٱلۡعَذَابُ بَغۡتَةٗ وَأَنتُمۡ لَا تَشۡعُرُونَ ۝٥٥

او متابعت وکړئ د ډیر غوره حکم د هغه (قرآن) چی نازل کړی شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی پخوا له هغه چی راشی تاسی ته عذاب یو ناڅاپه حال دا چی تاسی به نه پوهیږئ (چی له کوم لوری راځی)

تفسیر: له ښی خبری څخه مراد قرآن کریم دی یعنی پر قرآنی هدایتو عمل وکړئ! او د عذاب له

راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندیښنه کښې اوسئ! که نه د عذاب له معائنې څخه وروسته به د هغه هیڅ تدارک او انتظام نشی کیدی او هیڅ یو تدبیر به مؤثر نه لویږی. د الله تعالیٰ عذاب به مو داسی یو ناڅاپه راګیر کړی چه تاسی به له سره د هغه پر راتګ نه خبریږئ.

أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَٰحَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِى جَنۢبِ ٱللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ﴿٥٦﴾

(چابکی کوئ تاسی په تعمیل د قرآن باندی پخوا له هغه) چی ووائی یو نفس ای ارمان او ندامت می دی پر هغه چی تقصیر می کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کښې او بیشکه چی وم زه خامخا له مسخره کوونکیو (په مؤمن به) څخه.

تفسیر: یعنی په هوا او هوس، رسم، تقلید او په دنیوی خوندو او چړچو کښې اخته او مشغول او د الله تعالیٰ له ذکره او یاده بلکه د ده له وجوده بیخی غافلان شوی ؤ. د ده دین او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چی رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ویرولو ملندی، توکی او مسخری کولی، او د دغو شیانو په حقیقت نه ؤ پوهیدلی. د دیر افسوس ځای دی چی د الله تعالیٰ په پیژندلو او د ده د حقوقو په منلو کښې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی چی د هغه په نتیجه کښې نن له دغی بدی پیښی سره مخامخ شوی یو کفار به دغسی خبری په محشر کښې کوی که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کیښود شی نو د ﴿ وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ﴾ معنی به «عملت عمل ساخر مستهزئ» وی. (کما فسر به ابن کثیر رحمة الله علیه).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ ٱللَّهَ هَدَىٰنِى لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

یا (پخوا له دی نه) چی ووائی که چیری داسی وی چی بیشکه الله سمه لاره ښوولی وی ماته نو خامخا وم به زه له متقیانو پرهیزګارنو (له شرکه او له معاصی نه).

تفسیر: کله چی په حسرت او افسوس سره کار ونه چلیږی نو د خپل فهم غلطولو دپاره دغه ګوډ عذر وړاندی کوی. څه ووایم الله تعالیٰ ماته هدایت رانه کړ. که الله اراده فرمایلی وی نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسیدلی وم د دغه جواب وروسته داسی راځی ﴿ بَلَىٰ قَدْ جَآءَتْكَ ءَايَٰتِى ﴾

او ممکن دی چه دغه کلام د اعتذار او احتجاج په طريقه سره نه وی بلکه تش د ياس د اظهار په طور وی يعنی زه د خپلی بداستعدادی او بدتميزی له سببه د دغی خبری وړ (مستحق) او لائق نه وم چی الله تعالیٰ ماته سمه لاره ښوولی وی او د مقصود تر منزل پوری ئی زه رسولی وی که په ما کښی اهليت او استعداد وی او الله تعالیٰ زما لاس نيوی کړی وی نو زه به هم نن ورځ د متقيانو په زمره کښی شامل شوی وم.

اَوۡ تَقُوۡلَ حِيۡنَ تَرَى الۡعَذَابَ لَوۡ اَنَّ لِىۡ كَرَّةً فَاَكُوۡنَ مِنَ الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۵۸﴾

يا (پخوا له دی نه) چی ووائی (نفس) په هغه وخت کښی چی ووينی عذاب کاشکی وی ماته بيا بيرته ورتګ (دنيا ته) پس وم به زه هلته له نيکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کښی)

تفسير: کله چی حسرت او اعتذار دواړه بيکاره ثابت شی او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شی نو په دغه وخت کښی به د اضطراب وارخطائی له شدته داسی وائی «په هر ممکنه صورت سره چی کيږی يو ځلی می بيا دنيا ته بيرته وليږه! او د توبی او اطاعت فرصت او موقع راکړه! او وګوره چی زه په څه صلاح او تقویٰ سره بيرته درحاضريږم». فرمائی الله تعالیٰ چی ولی می هدايت نه وو درته کړی بلکه درته کړی می ؤ.

بَلٰى قَدۡ جَآءَتۡكَ اٰيٰتِىۡ فَكَذَّبۡتَ بِهَا وَاسۡتَكۡبَرۡتَ وَكُنۡتَ مِنَ الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۵۹﴾

هو! داسی ده چی په تحقيق راغلی ؤ تاته دلائل (قرآن) زما پس تکذيب کړی ؤ تا په هغو سره او تکبر دی کړی وو او وی ته له کافرانو (نامنونکيو نه)

تفسير: يعنی غلط وائی. آيا الله تعالیٰ درته سمه صافه لاره نه وه درښوولی؟ او خپل انبياء ئی سره له معجزو او احکامو نه وو درليږلی؟ مګر د هغوی خبری دی ونه منلی او هر هغه شی چی تاته ويلی کيده هغه مو سره له غروره تکبره او تکذيب کوو او ستا هم دغه لوئی او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځيده. او خبره هم دا ده چی الله تعالیٰ ته له ازله دغه خبره معلومه وه چی ته به

د ده له آیتونو څخه انحراف او انکار کوی او په تکبر او سرکشي سره به وړاندی کیږی. ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء هم داسی ده چی که زر کرته د دنیا په طرف بیرته وګرځولی شی بیا به پخپلو هم هغو واهیو حرکاتو کښی مداومت کوی او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه ئی ﴿ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ (د انعام ۳ رکوع ۲۸ آیت د داسی خلقو په نسبت د الله تعالیٰ داسی عادت نه دی چی دوی بریالیان او کامیاب کړی بلکه خائب او خاسر کوی ئی.

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ

او په ورځی د قیامت کښی به ووینی ته هغه کسان چی دروغ ئی تړلی دی پر الله پوری (په نسبت د شرک او نورو عیوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوی وی

تفسیر: کومه خبره چی د الله تعالیٰ له جانبه راځی او هغی ته د دروغو نسبت کول شی هم دغه پر الله تعالیٰ دروغ تړل دی ځکه چی دروغ شمیرونکی داسی دعوی کوی چی الله تعالیٰ هغه خبره نه ده فرمایلی، حال دا چی په واقع کښی به ئی فرمایلی وی نو د دغو دروغو توروالی د قیامت په ورځ د دوی پر څیرو کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی).

أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾

آیا نشته په دوزخ کښی ځای دپاره د منکرانو (کافرانو؟ یعنی شته!)

تفسیر: پخوا په «فکذبت بها واستکبرت» کښی د دوو قسمو کفارو بیان وشو تکذیب چی پر کذب مشتمل دی او استکبار او غرور. دلته ئی دغه راوښودل چی د کذب او دروغو لامله (له وجی) به د دوی مخونه توریږی او د غرور او تکبر ځای پرته (علاوه) له دوزخه بل ځای نه دی.

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾

او وبه ساتی الله (له دوزخه) هغه کسان چی ځان ئی ساتلی وی (له شرکه) په

سبب د خلاصي موندلو د دوی نه به رسیږی دوی ته سختی او نه به دوی غمجن کیږی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقیان د دوی د ازلی فوز او فلاح په سبب د برئ او کامیابی پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوی چی هلته به له هر قسمه بدیو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وی.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَیْءٍ ۖ وَّهُوَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ وَّكِیْلٌ ﴿٦٢﴾ لَهٗ مَقَالِیْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَالَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٦٣﴾

الله پیدا کوونکی د هر څیز دی (چی موجود وی په دنیا کښی) او دغه (الله) پر هر څیز وکیل (ساتونکی متصرف) دی. خاص هم دغه (الله) لره دی کلیګانی (چابیانی) (د خزانو) د آسمانونو او د ځمکی، او هغه کسان چی کافران شوی دی په آیتونو (دلائلو د قدرت) د الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چی ځای ئی ابدی دوزخ دی.)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی پیدا کړی دی او وروسته له پیدائښته د ده د بقاء او تحفظ ذمهواری ئی هم پر خپل قدرت اخیستی ده او د ځمکی او آسمان د ګردو (تولو) شیانو تصرف او اقتدار هم ده ته حاصل دی څکه چی د ګردو (تولو) خزانو کنجیانی له ده سره دی نو له داسی الله څخه مخ اړول او نورو شیانو ته مخ ګرځول فضول او بیکاره خبره ده ښائی چی انسان د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د الله تعالیٰ رحمت او مهربانی ته امیدوار اوسی ځکه چی کفر او ایمان، جنت او دوزخ ګرد (تول) د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندی دی. هر څوک چی د الله تعالیٰ او د ده له کلامه منکریږی هیچیری به د قرار او هستوګنی ځای نه مومی. آیا هغه څوک چی د الله تعالیٰ څخه منحرف کیږی او مخ تری اړوی حقیقی فوز او فلاح ته هیلمن (آرزومند) کیدی شی؟ کله چی کفار د بت پرستی دعوت ورکړ سید الابرار ته نو دغه آیت نازل شو.

قُلْ اَفَغَیْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّیْٓ اَعْبُدُ اَیُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿٦٤﴾

ووایه (ای محمده!) آیا پس بی له الله امر کوئ تاسی ماته چی عبادت ئی وکړم ای جاهلانو ناپوهانو!

تفسير: يعني انتهائي ناداني حماقت او جهالت دا دى چې انسان الله تعالىٰ پريږدي او د نورو په عبادت كښې بوخت (مشغول) او لګيا شي او له رسول الله څخه داسې غوښتنه وكړي او ترې طمع ولري چې دى (معاذالله) د كفر او شرك لاره د دوى له سببه غوره كړي. په ځينو رواياتو كښې راغلي دي چې مشركانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دعوت وركړى ؤ چې راځه زمونږ د معبودانو عبادت كوه نو ځكه دغه پاس آيت لكه چې اوس مو وليكل د دوى په جواب كښې نازل شو.

وَلَقَدْ اُوْحِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٦٦﴾

او خامخا په تحقيق وحي كړې شوې ده تاته او (وحي كړې شوې ده) هغو كسانو ته چه ړومبى له تا نه ؤ (داسې چې قسم دى) كه شرك پيدا كړ تا (فرضاً) نو خامخا خراب به شي هرومرو (خامخا) عمل ستا او خامخا شي به ته هرومرو (خامخا) له زيانكارانو (نو ځان وساته له شركه). بلكه (يواځې) د الله پس عبادت كوه او اوسه له شكر كوونكيو (په نعمت د توحيد او عبادت).

تفسير: يعني كه له عقلي حيثيته وكتلى شي د ګردو (تولو) اشياؤ پيدا كول، باقي پريښودل، او په هغه كښې د هر ډول تصرفاتو جاري لرل يواځې د الله تعالىٰ كار دى. نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هيڅوك نشي كيدى او كه له نقلي حيثيته ملاحظه وكړئ نو تول انبياء الله او سماويه اديان د توحيد په صحت او د شرك پر بطلان متفق دي بلكه هر نبي ته د وحي په ذريعه دغه ښوولي شوى دى چه په آخرت كښې د مشركانو تول اعمال بيخي بيكاره دي او د شرك انجام د خالص حرمان او خسران څخه سواء بل شي نه دى. لهٰذا پر هر انسان دغه لازم دى چې له ګردو (تولو) څخه وشكوى او له الله تعالىٰ سره د خپل عبوديت تعلقات ونښلوى او د الله تعالىٰ وفادار او شكرګزار او احسان پيژندونكى بنده شي د ده عظمت، قدرت، جلال، او كمال ښه وپيژني. عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شريك ونه ګرځوى او هغه په هم هغو صفاتو سره لوى پورته اعلىٰ او ارفع وګني لكه چې په واقع كښې هم دى.

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۖ

او تعظيم نه دى كړى دغو (مشركانو) د الله حق د تعظيم د ده

تفسير: يعني مشركينو د الله تعالىٰ عظمت، علويت، كمال، جلال لوئى او بزرگى تر هغى اندازى او مرتبى پورى ونه پيژندله او ملحوظه ئى نه كړه چى تر هغى اندازى او مرتبى پورى پر يوه بنده د هغه معرفت او پيژندګلوى لازمه ده چى هغه وپيژني او ملحوظه ئى ولري. د الله تعالىٰ د رفيع شان او لوړى (اوچتى) مرتبى د اجمالى تصور كوونكى آيا د عاجز او محتاج مخلوق حتّٰى د بيځانه ګټو او بتانو شركت له الله تعالىٰ سره تجويز كولى شي؟ حاشا وكلا! وروسته له دى نه د الله تعالىٰ د عظمت او قدرت، د جلال او كمال د ځينو شئونو بيان دى.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

او ځمكه ټوله په قبضه تصرف د ده كښى ده په ورځ د قيامت كښى او آسمانونه نغښتلى شوى دى په يمين د ده كښى، پاكى ده ده ته او لوړ (اوچت) لوى دى له هغو شيانو نه چى دوى ئى شريكوى (له الله سره بتان او نور شيان).

تفسير: يعني د ده د عظمت شان دغه حال دى چه د قيامت په ورځ كښى ټوله ځمكه د ده د قدرت په يو موټى كښى او ګرد (ټول) آسمانونه د كاغذونو د يوى لولى پشان به د ده د قدرت په يوه لاس كښى وى د ده په بندګى او عبادت كښى به د بيځانه يا عاجز او محتاج مخلوق شركت تر كومى اندازى پورى جائز او روا وى؟ دغه شركاء خو ټول د ده د قدرت په موټى كښى دى. څرنګه چى دى اراده وكړى پر دوى خپل هر راز (قسم) تصرفات جارى كوى هيڅوک د ده په مقابل كښى خپل غوړ او ژبه نشى خوځولى.
تنبيه: د «مطويات بيمينه» په متعلق د «انبياء» په سورت كښى د «يوم نطوى السماء» الآية تفسير ښائى ولوست شى. او پر «يمين» او نورو متشابهاتو الفاظو بلاكم او كيف ايمان لرل واجب دى. په ځينو احاديثو كښى راغلى دى **«وكلتايديه يمين»** د ده دواړه لاسونه ښى دى. له دى نه د تجسم، تحيز، جهت او د نورو نفى كيږى.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ۖ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ ﴿٦٨﴾

او پوکل به وکړل شي په صور (شپیلی) کښې پس بیخوده مړه به شي هر هغه چې په آسمانونو کښې دی او هر هغه چې په ځمکه کښې دی مګر هغه څوک چې اراده وفرمائی الله (د نه وژلو د هغه) بیا به وپوکل شي په هغه (صور) کښې بل ځلي پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه ؤ تول) ولاړ وی (منتظر وی چې څه رابانډی کیږی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یو ځلی د صور شپیلی نفخ د عالم د فنا کولو دپاره ده او دوهمه د ژوندی کولو او دریمه وروسته له حشره د بیهوشی، څلورمه د خبردار کیدلو، وروسته له هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په مخکښی ور وړاندی کیږی» (بتغییر یسیر).
لیکن د اکثرو محققینو علماوو په نزد تول به دوه ځلي د صور نفخی کیږی په اوله کښی به د ګردو (تولو) هوش او حواس ورک کیږی بیا هغه کسان چې ژوندی دی مړه کیږی. او د هغو پر ارواحو چې مړه دی د بیهوشی کیفیت طاری کیږی بیا به بله نفخه کیږی چې د هغی په اثر د مړیو ارواح به د ابدانو په طرف بیرته راګرځی. او تول بیهوشان به په سد (هوش) کیږی. په دغه وخت کښی د محشر د دی عجیبو او غریبو مناظرو د لیدلو څخه ګرد (تول) مخلوقات حیران او پریشان او متحیر کیږی بیا به په ډیر سرعت سره د قدوس الله په مخکښی وړاندی کیږی او ګرد (تول) سره ورحاضرول شی.
تنبیه: له «الا من شاءالله» څخه ځینو جبرئیل، میکائیل، اسرافیل او عزرائیل علیهم السلام مراد نیولی دی او ځینو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړی دی. د ځینو په نزد تری انبیاء او شهداء مراد دی. والله اعلم. په هر حال دغه استثناء به د هغی نفخی په وخت کښی وی چې وروسته له هغه ممکن دی پر دوی هم فناء طاری کیږی ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (د جزء ٢٤ المؤمن ٢ رکوع ١٦ آیت).

وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٦٩﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغی (ځمکی لپاره د فیصلی د بندګانو) او کیښنود به شي کتاب (عمل نامی دپاره د حساب) او راتله به وکړل شي په انبیاؤ (محشر ته) او په شهداؤ سره (له هر امته) او حکم به وکړ شي په منځ د دوی کښی په حق عدل سره او پر دوی به ظلم ونکړ شي (هیڅ قدر په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب)

تفسير: يعني وروسته له هغه به الله تعالیٰ د حساب او كتاب دپاره له خپل شان سره مناسب د اجلال نزول فرمائی **(كما ورد فی بعض روايات الدر المنثور)** په دغه وخت كښې د الله تعالیٰ له بی كيفه تجلی او نور څخه په محشر كښې يوه مخصوصه رڼا (رڼرا) او انوار پورته كيږی. د ګردو (تولو) اعمال نامی به د دوی په لاسو كښې وركولی كيږی. انبياء عليهم السلام او نور شاهدان به د الله تعالیٰ په دربار كښې حاضريږی. او د هر انسان د اعمالو په نسبت به په نهايت عدل او انصاف سره په ښه شان سره فيصلی او احكام اورولی كيږی. او پر هيچا به هيڅ قسم زيادت او تيری نه كيږی.

تنبيه: له «شهداء» څخه مراد برسيره پر انبياء عليهم السلام پرښتی، محمدی امت او د انسانانو لاسونه پښی او نور ګرد (تول) مراد كيدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه له دی نه د هر امت نيک انسانان مراد كړی دی.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به وركړه شی هر نفس لره (جزا د هغه) عمل (چی كړی) ئی ؤ (ده)

تفسير: يعنی د نيكی په بدل كښې تنقيص او د بدی په بدل كښې تزئيد نه واقع كيږی د هر چا هومره چی ښه يا بد عمل وی هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم كښې دی سم له هغه سره بدل وركول كيږی چی د هغه څه تفصيل وروسته له دی نه راځی.

وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٠﴾

او حال دا چی الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چی دوی ئی كوی (نو جزا به پری وركړه شی)

تفسير: يعنی شاهدان راځی د دوی د ملزم كولو دپاره كه نه له الله تعالیٰ څخه هيڅ يو شی پټ نه دی (كذا فی الموضح).

وَسِيْقَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًا ؕ

او شړلی راښكلی كيږی (په شدت سره) هغه كسان چی كافران شوی دی طرف د دوزخ ته ډلی ډلی

تفسير: یعنی ټول کافران په ټیل وهلو او په نهایت ذلت او خواری سره د دوزخ په طرف شړل او بیول کیږی، څرنګه چی د کفر اقسام او مراتب ډیر دی نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بیله بیله کوله شی.

حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا

تر هغه پوری چی راشی دوی دوزخ ته حال دا چی وبه پرانیستلی شی دروازی د دغه (دوزخ)

تفسير: هم هغسی چی د دنیوی بندیخانی دروازی خلاصی نه وی هر کله چی کوم بندی پکښی ننویستل کیږی ور ئی ورته خلاصوی او وروسته د ده له ننوتلو څخه بیرته وربندول کیږی. هم داسی څه وخت چی دوزخیان دوزخ ته نژدی رسیږی د دوزخ دروازی پرانیستلی کیږی او دوزخیان په ټیل وهلو سره پکښی غورځولی کیږی او بیا ئی دروازی تړلی کیږی، **کما قال الله تعالیٰ** ﴿ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّؤْصَدَةٌ ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ

او وبه وائی دوی ته خزانچیان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان له تاسی نه

تفسير: یعنی هغه پرښتی چی د دوزخ محافظانی دی دوی به کفارو ته د ملامتی په ډول سره داسی وائی «آیا نه ؤ درغلی تاسی ته رسولان له تاسی» یعنی چی له هغه څخنی له دی سببه چی ستاسی له همجنسانو څخه ؤ فیض فائده اخیستل ډیر آسان ؤ.

يَتْلُوْنَ عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُوْنَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ؕ قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۷۱﴾

چی لوستل به دغو (رسولانو د تاسی) پر تاسی آیتونه (د قرآن) د رب ستاسی او ویرول به دوی تاسی له ملاقات د هغی ورځی ستاسی چی دغه ده،

وبه وائی (کفار چی ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ ولیکن ثابته شوی ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو

تفسیر: یعنی ولی انبیا نه ؤ راغلی، بلکه ضرور راغلی ؤ او د الله تعالیٰ کلام ئی راوړی ؤ او له نن ورځی څخه ډیر زیات ویرولی شوی ؤ، لیکن مونږ له خپلی بدبختی او نالائقی، د هغو خبرو او پندونو ته غوږ کښینښود، څو بالاخر د الله تعالیٰ د داسی قاطع او لایتغیر تقدیر سره مخامخ شو او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعی ډول سره ثابت او نافذ شو ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحٰبِ السَّعِيرِ﴾ (الملک).

قِيلَ ادْخُلُوٓا أَبْوٰبَ جَهَنَّمَ خٰلِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

وبه ویل شی دوی ته ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دی حال کښی چی همیشه اوسیدونکی اوسئ په ده کښی. پس بد دی ځای د هستوګنی د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تاسی د خپل تکبر، لوئی او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبره ونه منله نو اوس تل په دوزخ کښی پراته اوسئ! او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ!

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ

او بیول کیږی (بلل کیږی) به هغه کسان چی ویریدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلی ډلی

تفسیر: یعنی کله چی د ایمان او تقویٰ مدارج متفاوت دی د هری درجی متقین مؤمنین جلا (جدا) او د هری یوی ډلی به سره بیلی وی. او دغو ګردو (تولو) جماعتونو ته ډیر زیات تشویق او ترغیب ورکول کیږی او په ډیره مینه او محبت سره د جنت په طرف لیږل کیږی.

حَتّٰىٓ إِذَا جَآءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خٰلِدِينَ ﴿٧٣﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانيستلي شوي به وي دروازې د دغه (جنت) او وبه وائي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د جنت سلام دی وی پر تاسي پاک يئ تاسي (له ګناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دې حال کښې چې هميشه اوسيدونکي اوسئ (په ده کښې)

تفسير: څرنګه چې د ميلمنو د دوی له راتګه څخه پخوا د مهمان خانې دروازې پرانيستلي کيږي او د هغوی دپاره د هوسائي (راحت) او آرام هر راز (قسم) وسائل او وسائط برابرول شي کله چې جنتيان هلته ورسيږي نو د جنت دروازې به د دوی په مخکښې پرانيستلي خلاصې وي. کما جاء في الرکوع (٤) من سورة صٓ ﴿ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الۡاَبۡوَابُ ﴾ او د الله تعالیٰ پرښتې به په نهايت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناؤ او نورو د دوی استقبال کوی او ورته «هر کله راشئ! ښه راغلئ!» وائي او د جنت د تل اوسيدلو بشارات او زيرې به ورته ورکوی.

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِیۡ صَدَقَنَا وَعۡدَهٗ

او وائي به دغه (جنتيان) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه (الله) چې رښتينه ئې کړه له مونږ سره وعده خپله

تفسير: يعنې د الله تعالیٰ شکر او حمد وايو. هغه وعدې چې مونږ د انبياؤ له خولې څخه اوريدلې وې د هغو تصديق مونږ پخپلو سترګو وينو.

وَاَوۡرَثَنَا الۡاَرۡضَ نَتَبَوَّاُ مِنَ الۡجَنَّةِ حَيۡثُ نَشَآءُ ۚ

او ميراث ئې راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جنته هر ځای چې خوښ شي زمونږ،

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکي «جنتيانو ته حکم شته هر چيرې چې زړه ئې غواړي هم هغلته دې وسيږي ليکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوی چې د ده دپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معين کړی شوی دی» د ځينو په نزد مراد ئې داسې دی چې په جنت کښې د تللو او راتللو او له يوه ځای بل ځای ته ورتګ هيڅ ممانعت نه دی او هر جنتي هر چيرې ئې چې زړه وغواړی هم هغلته ورډرومي.

فَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيْنَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيْلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٥﴾

پس ښه دی اجر د (نیک) عمل کوونکیو (دغه جنت). او وینی به ته (ای محمده!) پرښتی طواف کوونکی (چار چاپیر نیوونکی) چاپیر له عرشه چی تسبیح به وائی دوی (پیوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړ شی په منځ د خلقو کښی په حق سره او به ویلی شی چی توله ثناء ده خاص الله ته چی رب پالونکی د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی څه وخت چی الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره د اجلال نزول وفرمائی په دغه وخت کښی به پرښتو د عظیم عرش په چار چاپیر کښی حلقه تړلی وی او ګردی (تولی) به د خپل رب په تسبیح او تحمید کښی لګیا او مشغولی وی او د ګردو (تولو) بندګانو د اعمالو فیصلی به په دیر انصاف او ښه دول (طریقه) سره وکړی شی چه د هغی په اثر به له هر لوری څخه په دیر جوش او خروش سره د ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴾ ناری پورته کیږی یعنی توله ثناء صفت او محامد هغه پاک الله ته وړ (مستحق) او لائق دی چی د ګرد (تول) جهان رب او پروردګار دی او د تول عالم په نسبت ئی داسی ښه احکام او عمده فیصلی صادری کړی دی د دغه تحمید او تحسین د چغو څخه وروسته دغه دربار خاتمه مومی. عموماً ګردو (تولو) مفسرینو د دغه آیت هم دغه مطلب اخیستی دی لیکن حضرت شاه صاحب دغه آیت د راهنه پر حالت حمل کړی دی او د «قضی بینهم» ضمیر ئی د ملائکو په طرف راجع کړی داسی لیکی «د پرښتو په منځ کښی فیصله دغه ده چی هر یوه پرښته (په ملأ الاعلیٰ کښی) یو تدبیر سم له خپلی قاعدی سره وائی (**کما یشیر الیه اختصام الملإ الاعلی وتفصیله فی حجة الله البالغة**) بیا الله تعالیٰ د یوی پرښتی خبری ته د نفاد او د اجراء حکم ورکوی او هم هغه خبره له حکمت سره موافقه وی. دغه ماجراء اوس هم دوام او جریان لری او په آخرت کښی به هم د دی سلسله نه منقطعه کیږی.» والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

تمت سورة الزمر بعون الله وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة المؤمن مكية الا آيتى (٥٦ و ٥٧) فمدنيتان وهى خمس و ثمانون آية وتسع ركوعات
عدد تلاوتها (٤٠) وعدد نزولها (٦٠) نزلت بعد الزمر
د «المومن» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٦) ؤ (٥٧) آیته څخه چی مدنی دی (٨٥) آیت
او (٩) رکوع لری
په تلاوت کښی (٤٠) او په نزول کښی (٦٠) سورت دی وروسته د «الزمر» له سورته نازل شوی
دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کووم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْۢبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازلیدل د دی کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دی چی (دی) ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی (پر هر څیز) ښښونکی د ګناهونو دی (عاصیانو لره) او قبلوونکی د توبی دی (تائبانو لره)

تفسیر: یعنی توبه قبلوی او له ګناهونو څخنی تائب داسی پاک او صافوی چی ګواکی له سره ئی څه ګناه او خطا نه وی کری او علاوه پر هغه توبه ئی د مستقل طاعت په منزله دروی او د هغه په بدل اجر ورعنایت فرمائی.

شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِى الطَّوْلِ

سخت دی عذاب (د ده کفارو لره) څښتن (خاوند) د فضل دی (په مؤمنانو بی پروا له هر چا)

تفسیر: یعنی بی نهایته د قدرت او وسعت او غناء څښتن (خاوند) دی چی پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه ورروی.

لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ۝٣

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر یوازې هم دی دی خاص هم ده ته بیرته ورتلل دي (لپاره د حساب)

تفسیر: چې هلته له وررسیدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږي.

مَا يُجَادِلُ فِيٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

جګړې نه کوي (طعنې نه وائي) په آیتونو د الله مګر هغه کسان چې کافران شوي دي

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ کلام او خبرې او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسې نه دي چې په هغه کښې څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شي. مګر هغه خلق چې دا ئې له خپلو ځانونو سره غوټه کړې ده چې د خورا (ډیر) روښانو دلائلو او براهینو او له ډیرو ښو ښکاره‌ؤ شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوي نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړې او مناقشې کوي.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ۝٤

پس نه دې تیر باسي تا ګرځیدل د دوی (په هوسائی (آرام) سره) په ښارونو کښې (ځکه چې عاقبت د دوی دوزخ دی)

تفسیر: یعنې د داسې منکرینو انجام تباهي او هلاکت دی. اګر که دوی في‌الحال په ښارونو او کلیو کښې ګرځي، سیلونه ، سیاحتونه سوداګرې کوي او پخپلو چرچو کښې مشغول دي. نو نه ښائي چې تاسې د دوی پر دغه راحت او هوسائی (آرام) وغولیږئ . ځکه چې دغه د الله تعالیٰ له طرفه امهال او استدراج دی. څو دوی څو ورځې په دنیا کښې ښکته پورته وګرځي، خوندونه او مزې وکړي یا تجارت او پلمې (تدبیرونه) او بهانې وکړي په هغه ورځ کښې چې دوی د غفلت په نشه کښې په ښه ډول (طریقه) سره مست او مخمور شي بیا نیول کیږي. د پخوانیو اقوامو حال هم هم داسې شوی ؤ. لکه چې اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه پخپله ئې مثال داسې فرمائي

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۝٥

دروغجن شمیرلی ؤ (رسولان خپل) پخوا له دوی نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوی نه او قصد وکړ هر امت (له دوی نه پر رسول خپل چې ونیسی دوی هغه (رسول او ضرر وررورسوی) او جګړې به کولی دوی (له دغو رسولانو سره) په باطله سره دپاره د دی چې پټ کړی په دغه (باطله سره). حق (توحید) پس ومو نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنګه ؤ سزاء عقوبت زما (دوی لره؟)

تفسیر: د هر امت اشرارو د خپلو انبیاؤ د وژلو یا د د زحمت او تکلیف وررسولو ارادی کړی وی او همیشه هغوی د داسی چلونو او پلمو (تدبیرونو) په جوړولو کښی مصروفیدل چې د هغو په وسیله حق او رښتیا دین ته ماتی او شکست ورکړی او د حق غږ پری نږدی چې پورته شی لیکن مونږ د دوی دغه مکرونه او فریبونه ټل ناقصه او ناکامه ګرځولی دی، او د دی په ځای چې دغه اشرار زمونږ انبیاؤ ته لاس وروغځوی یا ئی ونیسی مونږ هم دغه اشرار پخپل غضب او قهر کښی اخته او سختی سزاوی مو ورته ورکړی دی. بیا وګورئ چې زمونږ د هغو سزاؤ نتیجه څرنګه په ظهور ورسیده؟ او د دوی بیخ او بکر مو څرنګه له وویست؟ نن هم د هغو سپیره شویو اقوامو څه آثار چیری چیری شته او په نظر راځی چې د هغو د لیدلو څخه یو انسان د دوی د تباهی په نسبت څه فکر، غور او تصور کولی شی.

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۝٦

هم داسی (لکه وجوب د عذاب پر دغو مکذبینو) واجبه شوی ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چې کافران شوی دی (هغه کلمه دا ده چې) بیشکه دوی ملګری د اور (د دوزخ) دی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چې پر پخوانیو اقوامو د عذاب راتلونکی خبره پوره نازله او منطبقه شوی ده پر اوسنیو منکرینو ئی هم نازله وبوله او هم هغسی چې د انبیاؤ د اعلان سره موافق پر کفارو

دنیوی عذاب نازل شوی دی ستا د رب دغه خبره هم یو ثابت شوی حقیقت دی. چی په آخرت کښی د دغو خلقو ځای دوزخ دی.

تنبیه: ځینو «انهم اصحاب النار» د «لانهم» په معنی اخیستی او دغه مطلب ئی تری ایستلی دی چی د تیرو منکرینو په شان پر موجوده منکرینو هم د الله تعالیٰ خبری رښتیا دی ځکه چی دوی هم له «اصحٰب النار» څخه دی.

ٱلَّذِينَ يَحْمِلُونَ ٱلْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ۖ

هغه کسان (له ملائکو) چی پورته اخلی عرش او هم هغه (پرښتی) چی چار چاپیری دی د عرش تسبیح وائی سره د حمده ثناء د رب د دوی او ایمان ئی راوړی دی. په دغه (الله) او مغفرت غواړی (له الله نه) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی،

تفسیر: په رومبنیو آیتونو کښی د مجرمینو او منکرینو د بدو حالاتو بیان ؤ، دلته د دوی په مقابل کښی د تائبینو مؤمنینو د فضل او شرف بیان فرمائی یعنی د عظیم عرش حاملین او د هغه په چار چاپیر کښی بیشماره مطوفینی پرښتی چی د دوی غذا یواځی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید دی او د الله تعالیٰ د دربار د مقربیت لامله (له وجی) په اعلیٰ درجی سره د ایمان او یقین لرونکی دی دوی د الله تعالیٰ په حضور کښی د مؤمنینو دپاره دعاء او استغفار کوی سبحان الله د داسی عزت او پت زیاتولو او شرف او احترام په نسبت څه وویلی شی چی د خاوری په مخ د هستیدونکو مؤمنینو څخه چی کومی خطاوی تیروتل او ښوئیدل شوی دی د کروبیین ملائکی د هغوی دپاره د احدیت په دربار کښی په غیاب د دوی کښی دعاء او استغفار کوی او کله چی د دوی په شان کښی «ویفعلون مایؤمرون» راغلی دی نو دوی به د الله تعالیٰ له طرفه پر دغه کار مامور وی.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَىْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَٱغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا۟ وَٱتَّبَعُوا۟ سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ⑦

(نو وائی چی) ای ربه زمونږ رسیدلی ئی ته هر شیز ته له جهته د رحمته

بخشش او علمه پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه ئې ایستلې دی او متابعت ئې کړی دی د لارې ستا او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسیر: دغه ئې د پرښتو د استغفار صورت ښوولې دی یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښې داسې عرض کوي «ای زمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شي محیط دی پس هغه څوک چې ستا په محیط علم ئې بد کارونه پرې ایښې وی او د زړه په صدق سره ئې ستا په طرف رجوع کړې وی او ستا پر سمه لاره ئې د تللو زیار، کوشش ایستلې وی او د بشریت په اقتضاء څه کمزوری او خطاوی له دوی نه صادری شوی وی ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروبښه نه په دنیا کښې څه ربړ (تکلیف) او زحمت ورپېښ کړې! او نه په عقبا کښې د دوزخ مخ ورښکاره کړې! باقي هغه مسلمانان چې د توبې او انابت لاره ځانته غوره نه کړې دلته د هغوی څه ذکر نشته او دغه آیت د دوی له ذکره ساکت دی. په ظاهر سره د عرش حاملین د دوی په حق کښې دعا نه کوي. الله تعالیٰ له هغوی سره څرنګه معامله کوي؟ دغه خبره دی له نورو نصوصو څخه ښائی د ځان دپاره معلومه کړې!

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ الَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيْمُ ﴿٨﴾

(او هم وائی به) ای ربه زمونږ او ننه باسه دوی په جنتونو د همیشه هستوګنې کښې هغه چې وعده کړې ده تا له دوی سره او څوک چې نیک شوی وی له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی او (له) اولادو د دوی، بیشکه چې ته هم ته ئې ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوې).

تفسیر: یعنی اګر که جنت هر چا ته د ده د عمل په صله کښې وررسیږی لکه چې دلته هم د «ومن صلح» له قیده ښکاره ده او بې له خپل ایمان او اصلاح، ښځه، اولاد، مور ؤ پلار او نور ئې هیڅ په کار نه ورځی لیکن ستا حکمتونه داسې هم دی چې د یوه له خاطره ډیرو کسانو ته د دوی له عمله زیات په اعلیٰ درجې رسوی کما جاء فی الرکوع (۱) ۲۱ آیت من سورة (الطور) فی جزء (۲۷) ﴿ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيْمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ ﴾ که په ژوره کتنه سره وګورئ نو هغه به هم په حقیقت کښې د هم دوی د قلبي عمل بدل وی مثلاً دوی به آرزو او ارمان لری چې مونږ هم ښائی د دی صالح سری د اعمالو متابعت او تقلید کړی وی دغه نیت او د نیکی حرص به د الله تعالیٰ په دربار کښ مقبول شي

يا د هغه صالح سړی د اکرام او مداراتو یو صورت به هم دغه وی چی د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغی درجی کښی ورسره پریښودلی شی.

وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ۭ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَىِٕذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ۭ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ⑨

او وساته دوی له بدیو څخنی، او هر څوک چی وساتی ته له بدیو څخه په دغه ورځ د قیامت کښی نو په تحقیق رحمت دی وکړ پری او دغه (ساتل ستا له عذابه) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: یعنی په محشر کښی دوی ته هیڅ قسم بدی مثلاً ویره، پریشانی او نور لاحق نه وی او دغه عظیم الشان بری او کامیابی خاص ستا په مهربانی او مرحمت حاصلیدی شی. څینو مفسرینو له «سیآت» څخه سیئه اعمال مراد اخیستی دی یعنی وروسته له دی نه دوی ئی له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمایل! او د دوی خوی او عادت ئی داسی وګرځاوه چی د بدی په لوری متمائل نشی. ښکاره ده هر هغه چی نن دلته له بدی څخنی ځان وساتی پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی. او هم دغسی سړی به هلته اعلیٰ بری او کامیابی حاصلوی. په دغه تفسیر کښی د «یومئذ» ترجمه دی د هغی ورځی په ځای په دی ورځی سره وکړه شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که ستا لطف او مهربانی وی نو له بدیو څخنی به دوی ځان وساتی او پخپل عمل سره هیڅوک خپل ځان نشی ساتلی له لږ یا ډیری بدی څخه څوک تش دی» په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسیر منطبق کیدی شی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَّقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيْمَانِ فَتَكْفُرُوْنَ ⑩

بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی (چی دوزخ ته داخل کړل شی نو) غږ به ورته وکړ شی (په ژبو د ملائکو چی) خامخا دښمنی (او قهر) د الله (پر تاسی باندی) ډیر لوی دی له دښمنی (او قهر) ستاسی له ځانونو خپلو سره کله چی وبه بللی شوئ تاسی (په دنیا کښی) طرف د ایمان راوړلو ته پس کافران کیدئ به تاسی (او له ایمانه به تښتیدلئ).

تفسیر: دغه به د قیامت په ورځ کښی وائی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی نن تاسی له خپل نفس څخه بیزاره یئ او پر خپل ځان لعنت وایئ په دنیا کښی چی کافران کیدئ په دغه وخت کښی الله تعالیٰ له دی نه زیات پر تاسی لعنت لیږه او ستاسی له حرکاتو به نارضاء ؤ چی د هم هغه بدل نن ورځ مومئ» ځینو مفسرینو د «مقتین» له زمانو ځنی یوه زمانه مراده کړی ده او داسی معنی ئی کوی چی تاسی په دنیا کښی څو څو ځلی د ایمان په طرف بللی شوی وئ او څو څو ځلی مو کفر اختیار کړی ؤ نو اوس د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ) اوس هر قدر چی تاسی له خپلو ځانونو څخه بیزار او خپه یئ له همغه څخه زیات الله تعالیٰ له تاسی ناراضه او بیزاره دی.

قَالُوا رَبَّنَآ أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

(نو) وبه وائی (دا کفار) ای ربه زمونږ مړه دی کړو مونږ دوه ځلی او ژوندی دی کړو مونږ دوه ځلی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «پخوا له دی نه تاسی خاوره وئ یا نطفه په دواړو تقدیرو سره مړه او بیځانه وئ. بیا په تاسی کښی سا ننوته نو ژوندی شوئ بیا مړه شوئ بیا به ژوندی راپاڅول کیږئ هم دغه دی دوه ژونده او دوه مړینی، کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (۳) من سورة البقرة ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ آیت ۲۸
وقیل غیر ذلک والاظهر هو هذا.

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په ګناهونو خپلو

تفسیر: یعنی انکار به مو کوو چی وروسته له مرګه بیا ژوندون نشته. نه حساب دی نه کتاب، نه ثواب دی نه عقاب. نو ځکه پر ګناهونو او شرارتونو زړه‌ور او جری شوی وو. اوس مو ولید هم هغسی چی تا له ړومبنی موت څخه وروسته مونږ ته ژوندون راکړ او له عدم څخه دی مونږ وجود ته راوستو له وروستنی موت څخه وروسته هم تا مونږ سم د انبیاؤ له ارشاده سره بیا له قبرونو څخه ژوندی راپاڅولو لکه چی نن د بعث بعد الموت هغه ګرد (تول) مناظر مونږ پخپلو سترګو سره وینو چی له هغه څخه مو انکار کوو او بی له دی نه بل څه چاره نه لرو چی پر خپلو هغو اغلاطو او خطاؤ اقرار او اعتراف وکړو.

فَهَلۡ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ⑪

پس آیا شته د وتلو (زمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره!

تفسیر: یعنی افسوس چی اوس حسب الظاهر له دی ځایه د خلاصیدلو او تښتیدلو هیڅ یوه چاره او لاره نه راښکاری ماسواء له دی نه لکه چی تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلی موت او حیات راکړی دی دریم ځلی مو هم دنیا ته ولیږئ څو دا ځلی هلته صالحه اعمال وکړو او سره له ډیرو نیکیو بیرته درحاضر شو.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُۥٓ إِذَا دُعِيَ ٱللَّهُ وَحۡدَهُۥ كَفَرۡتُمۡ وَإِن يُشۡرَكۡ بِهِۦ تُؤۡمِنُواْۚ فَٱلۡحُكۡمُ لِلَّهِ ٱلۡعَلِيِّ ٱلۡكَبِيرِ ⑫

دغه (ابدی عذاب) تاسی ته په سبب د دی دی کله چی وبه باله شو الله یواځی (بی له خدایانو ستاسی) نو کفر به اختیار کړ تاسی او که شریکان به هم وبللی شول له الله سره نو ایمان به راوړ تاسی پس حکم خاص الله لره دی (چی هر څه کوی دغه الله) ډیر پورته دی (له شرکه) ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی بیشکه اوس د دنیا په لوری د بیرته ورتګ هیڅ یو صورت نشته اوس تاسی د خپلو پخوانیو اعمالو سزاوی درواخلئ. ستاسی په نسبت د ابدی هلاکت دغه فیصله ځکه شوی ده چی تاسی د واحد الله او حقیقی معبود غږ ته غوږ کینښود او تل مو د ده له وحدانیت څخه انکار کوو. که له تاسی نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوری بلنه کیده نو علی‌الفور به مو «آمنا و صدقنا» ویل او په هغه پسی به مو مندی وهلی نو له دغه وضعیت څخه ستاسی خوی او طبیعت او عادت اندازه کیدی شی که زر ځلی هم تاسی بیرته ستانه (واپس) کړل شئ بیا به تاسی په هم هغه کفر او شرک کښی اخته او مصروف کیږئ او پرته (علاوه) له طغیانه او عصیانه بل شی به له خپله ځانه سره نه راوړئ. پس نن ورځ ستاسی عادلانه او په ځای سزا هم دغه دائمی حبس دی. چی د هغه مرافعه او تمییز بل هیچیری نشی کیدی او له هغه څخه د نجات او خلاصی هیله (امید) او تمنا عبثه ده.

هُوَ ٱلَّذِي يُرِيكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ رِزۡقٗاۚ

وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

الله هغه ذات دی چی ښیی تاسی ته دلائل نښی (د قدرت) خپل او نازلوی تاسی ته له (طرفه) د آسمانه رزق روزی (باران چی سبب د روزی دی) او پند نه اخلی (په دغو دلائلو د قدرت) مگر هغه چی راگرځیدلی وی (له شرکه او معصیته توحید او طاعت ته)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت دلائل او نښی په هر شیز کښی ظاهری دی. انسان دی ښائی چی یواځی پخپلی روزی او رزق کښی لږ غور او دقت وکړی او ودی گوری چی په څه وسائلو او وسائطو سره هغه وررسیږی حتیٰ چی د هغه سامان له آسمانه هم تهیه کیږی. بیا په نورو شیانو کښی هم د ده عقل او پوه رسیږی. لیکن که څوک هغه لوری ته له سره رجوع هم ونه کړی او له غور او فکر څخه کار وانخلی نو له کوم ځایه او په کومی وسیلی سره به پوه حاصله کړی شی.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

پس وبولئ تاسی الله په دی حال کښی چی خالص کوونکی اوسئ دغه (الله) ته (د) دین (له شرکه) او اگر که بد گنی دغه کافران (دغه اخلاص ستاسی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ بندگانو ته ښائی چی له پوه او عقل څخه کار واخلی. او د واحد الله په طرف رجوع وکړی او هم هغه دی وبولی او عبادت دی وکړی، او د ده په بندگی کښی دی بل چا ته شرکت ور نه کړی بیشکه چی د مخلصو بندگانو د دغه موحدیت او بلا اشتراک د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کیږی او خپله استکراه او تنفر تری ښکاروی چی دوی ولی نور گرد (تول) معبودان له منځه لری کړی دی او صرف واحد الله قبلوی او یواځی د همغه قدوس الله په عبادت کښی مشاغلت لری. مگر پوخ او حقیقی موحد هم هغه دی چی د مشرکانو په مجمع کښی د توحید غږ پورته کړی او د هغوی د بد ویلو او خپگان څخه له سره اندیښنه او پروا ونه کړی.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(هم دغه الله) پورته کوونکی د درجو (د مؤمنانو) دی ځښتن (مالک) د عرش دی رالیږی روح (جبرئیل یا پټی خبری) په امر حکم خپل پر هغه چا چی اراده وفرمائی له بندګانو خپلو

تفسیر: له پټو خبرو څخه وحی مراد ده چی پر انبیاؤ علیهم السلام نازلیږی او د دوی د ورثه ؤ په وسیله نورو بندګانو ته هم رسیږی لکه چی د قیامت تر ورځی پوری به رسیږی.

لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

دپاره د دی چی وویروی (خلق) له ورځی د ملاقات (چی په کښی یو ځای کیږی خالق او مخلوق او نور)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی چی تول اولین او آخرین به سره یو ځای د پاک الله په حضور کښی حاضریږی او هر یو سړی به د خپلو ښو یا د بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوی. یا ارواح له اجسادو، یا اعمال له عمالو یا مظلومان له ظلامو، یا عابدان له خپلو معبودانو سره ګوری.

يَوْمَ هُم بَارِزُونَ ۖ

په هغه ورځ کښی چی دوی به راښکاره وی (بهر راولاړ له قبورو)

تفسیر: یعنی له قبورو څخه به ووځی او په یوه داسی ډاک سم صاف هوار میدان کښی به حاضریږی چی هلته به هیڅ غر او غوندی او نور حائل نه وی.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ

پټ به نه وی پر الله له دوی نه هیڅ څیز

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږئ چی د هغه احکم‌الحاکمین په دربار کښی حاضریدل دی چی له هغه څخه ستاسی هیڅ احوال پټ نه دی او ګرد (تول) ظاهری او باطنی اسرار او احوال ورته ښکاره او ځرګند دی او د دوی ګرد (تول) اعمال به دوی ته وروړاندی کیږی او خپله جزاء مومی بیا به داسی وفرمائی الله جل جلاله پس له نفخی د صور

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

چا لره دی سلطنت (نو جواب فرمائی پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چی یو دی ښه غالب قوی

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به ټول وسائل او حجب (پردی) لری کیږی. په ظاهری او مجازی دول (طریقه) به هم د هیچا سلطنت او باچاهی نه وی پاتی او یوائحی د هم هغه مالکالملکوت او صاحبالکبریاء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وی چی د ده په مقابل کښی ټول زور او قوت او طاقت عاجز او ناتوانه مطیع او منقاد دی.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شی هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چی کړی ئی دی نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ، بیشکه چی الله ډیر ژر حساب کوونکی دی. او وویروه (ای محمده! دغه کفار له عذابه) د ورځی نژدی کله چی زړونه به په نزد د چنغړکو وی په دی حال کښی چی غم کوونکی (پوری راوړی) به وی (خاوندان د زړونو)

تفسیر: یعنی له ډیری ویری او خوف زړونه به ئی ترپیږی او تر ستونو پوری به پورته کیږی او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټینگ ونیسی او له دی نه به ویریږی چی چیری د دوی زړونه د دوی له تنفس سره یو ځای د باندی ونه وځی.

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

نه به وی ظالمانو ته (په قیامت کښی) هیڅوک دوست او نه کوم شفاعتگر چی خبره ئی ومنله شی

تفسیر: یعنی داسی کوم شفاعتگر به نه وی چی د هغه خبره به خامخا اوریدله کیږی، سپارښت

به هم هغه څوک کولی شي چې د الله تعالیٰ له طرفه مجاز او مأذون وي او د هغه انسان په حق کښې کیدی شي چې شفاعت د هغه دپاره غوره او پسند وي.

يَعْلَمُ خَآئِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُوْرُ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ يَقْضِيْ بِالْحَقِّ ؕ

معلوم دی (الله) ته خیانت د سترګو او هغه نیات چې پټوی ئې سینې (زړونه) او الله حکم (فیصله) کوی په حقه (عدل) سره

تفسیر: یعنی له مخلوقاتو څنې خپلې سترګې وژغوری (وساتی) او په پټه او مخفی دول سره پر کوم یو شي نظر وغورځوی یا د سترګو په یوه کنج یا په غلا سره وګوری یا پخپل زړه کښې کوم نیت وکړی یا د کومې خبرې اراده یا خیال پخپل زړه کښې تیر کړی له دغو ګردو (تولو) شیانو څخه پر تولو او پر هر یوه باندې الله تعالیٰ علیم او خبیر دی او فیصله ئې په عدل او انصاف سره کوی.

وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَقْضُوْنَ بِشَيْءٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿٢٠﴾ ع

او هغه کسان چې بولي ئې دوی غیر له دغه (الله) حکم نشي کولی دوی په هیڅ څیز، بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د اعمالو)

تفسیر: یعنی فیصله صادرول د هم هغه ذات کار کیدی شي چې ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی وي. ښه نو دغه بیځانه تیږی (ګټی) او بی روحه بتان چې تاسی هغوی ته خدای وایئ او په بندګی کښې ئې لګیا یئ څرنګه به فیصله وکړی شي بیا هغه څیز چې د فیصله کولو قوت او قدرت نه لری نو هغه څرنګه خدای کیدی شي؟

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ كَانُوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ

آیا نه ګرځی (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې وګوری دوی چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو (مشرکانو) چې وو هغوی (پخوانی مکذبین) هم دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چې پریښې ئی دی) په ځمکه کښې

تفسیر: یعنی ډیری کلکی او مضبوطی کلاوی، عالی شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو یادګارونه.

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ وَّاقٍ ﴿٢١﴾

پس ونیول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د ګناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هیڅوک ساتونکی.

تفسیر: یعنی کله چې څوک مو له دنیوی عذاب څخه نشی بچ کولی نو له اخروی عذاب څخه مو څوک ژغورلی (بچ کولی) شی؟

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَكَفَرُوْا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّهٗ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

دغه (نیول او اهلاک د دوی) په سبب د دی وو چې بیشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو ښښو ښکاره وو (د قدرت) پس کافران شول پس ونیول دوی لره الله (هلاک ئی کړل) بیشکه چې دغه (الله) قوی ښه زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعنی تاسی هم د هغوی په شان د رسول الله په تکذیب کښې نشئ فلاح موندلی او بالاخر رسوا او هلاک کیږئ او قدوس الله به پخپل زور او قوت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوی. په هم دغه مناسبت الله اکرم شانه واعظم برهانه اوس د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه دغسی بیان فرمائی

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ په آیاتونو دلائلو (د قدرت) خپل او په برهان سند ښکاره سره.

تفسیر: له «آیاتونو او دلائلو» ځنی ئی معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه ئی ما سواء له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهین مراد فرمایلی دی یا دی له «آیات» څخه تعلیمات او احکام او له «سلطان مبین» ځنی معجزات مراد واخیست شی یا به «سلطان مبین» د هغه قدسیه قوت او مخصوص ربانی تائید نوم وی چی د هغه آثار په انبیاوو کښی هر لیدونکی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره په نظر راځی والله اعلم.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

طرف د (باچا د مصر) فرعون ته او هامان ته (چی وزیر ئی وو) او قارون ته (چی مصاحب ئی وو)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر وو. قارون د بنی اسرائیلو ډیر لوی متمول او تاجر وو چی د موسیٰ علیه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به ئی اقدامات کول پخوا له دی نه د ده قصه تیره شوی دی.

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

پس وویل (دوی چی دا رسول) ساحر کوډګر دی دروغجن دی.

تفسیر: یعنی ساحر او کوډګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کښی دروغجن دی د رسالت په دعوی کښی دغسی به ځینو د هغو ویلی وی او نورو به د دوی تصدیق کړی وی.

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ

پس کله چی راغی (موسیٰ) دغو (قبطیانو) ته په حقه سره له نزده زمونږ وویل

(قبطیانو) چی ووژنئ تاسی ځامن د هغو (سبطیانو) چی ایمان ئی راوړی دی له موسیٰ سره او ژوندی پریږدئ تاسی ښځی (لونی) د دوی (خدمت ته)،

تفسیر: دغه حکم ئی دوهم ځلی د موسیٰ علیه السلام د تشریف راوړلو څخه وروسته ورکړ څو په دغه سره د بنی اسرائیلو تذلیل او توهین وکړی او د دوی تعداد کم کړی او د دوی په زړونو کښی دغه خیال کینوی چی دغه ګرد (تول) مصائب پر مونږ د موسیٰ علیه السلام له سببه راغلی دی او په دغه علت د هغه ملګرتیا پریږدی او دی به پخپل دغه ویرولو او د تخویف په سیاست کښی بریالی (کامیاب) کیږی وروسته له دی نه دی رامعلوم چی پر دغو احکامو تعمیل او مداومت شوی دی که نه؟

وَمَا كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۲۵﴾

او نه دی کید مکر د کافرانو مگر په ګمراهی کښی

تفسیر: یعنی له هسی مکرونو، فریبونو او تدابیرو څخه هیڅ نه کیږی. الله تعالیٰ له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمائی. او د منکرینو ګردی (تولی) حیلی او پلمی (تدبیرونه) ناکامی او غلطی ثابتوی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ

او وویل فرعون (عملی خپلی ته) پریږدئ (ای مشرانو) ما چی ووژنم موسیٰ او راودی بولی (موسیٰ) رب خپل (چی خلاص ئی کړی له ما)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «فرعون وویل ما پریږدئ! ښائی چی د ده د سلطنت ارکانو به د موسیٰ د وژلو مشوره نه وی ورکړی او هغوی د ده د معجزاتو له لیدلو څخه متاثر شوی او ویریدلی وو. او له دی نه داریدل نه چی د موسیٰ رب زمونږ څخه انتقام واخلی. پخپله فرعون هم ویریدلی او سخت مرعوب او منفعل شوی وو لیکن خپل دغه خوف او بیم به ئی پټاوه او په خلقو کښی به ئی د خپل قوت او شجاعت او د انتهائی درجی شقاوت او بیحیائی د اظهار دپاره دغسی خبری کولی څو خلق وګنی چی د فرعون په مخکښی د موسیٰ د وژلو په لاره کښی هیڅ یوه مانع او رادع نشته. او د فرعون د ارادی په مقابل کښی هیڅ یو قوت او طاقت نشی دریدلی».

إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمۡ أَوۡ أَن يُظۡهِرَ فِي ٱلۡأَرۡضِ ٱلۡفَسَادَ ﴿٢٦﴾

(وويل فرعون) بیشکه چې زه ویریږم چې بدل به کړي (موسیٰ) دین ستاسي (ای قبطیانو!) یا به ظاهر کړي (موسیٰ) په ځمکه (د مصر) کښې فساد (او مخالفت په منځ زمونږ کښې)

تفسیر: یعني که موسیٰ علیه السلام ژوندی پرېښود شي نو د دیني او دنیوی د دواړو قسمو د نقصان اندیښنه ده ممکن دی چې دی د خپل وعظ او تلقین په اثر ستاسي هغه مذهبي دود (رواج) او دستور در خراب کړي چې له پخوا راهیسي جریان او دوام لري یا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کښې وغځوي او خور ئې کړي او په مملکت کښې انقلاب، تطور او بدامني واچوي چې نتیجه به ئې داسي کیږي چې د تاسي (قبطیانو) حکومت به خاتمه ومومي او سلطنت به د بني اسرائیلو (سبطیانو) په لاس کښې ورشي.

وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّي عُذۡتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٖ

او وویل موسیٰ (قوم خپل ته) چې بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسي له (شره د) هر متکبره (سرکشه)

تفسیر: کله چې حضرت موسیٰ علیه السلام ته د دغو مشورو خبر وروړسید نو خپل قوم ته ئې وفرمایل چې زه له دغو ویرولو څخه له سره نه ویریږم او نه ئې پروا لرم. یواځې فرعون لا څه کوی که د دنیا ګرد (تول) متکبرین او جبارین هم سره راټول شي خو بیا زما الله ما د دوی له شر څخه ساتي او هغه ماته کافي دی. ما خپل ځان یواځې د ده په پناه کښې ورکړی دی هم هغه زما حامي او مددګار دی کما قال الله تعالیٰ ﴿لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ﴾ جزء ۱٦ (د طٰهٰ ۲ رکوع ٤٥ آیت) ښه وروسته د الله تعالیٰ له حمایته او امداده داسي اولوالعزم نبیان په څرنګه له یوه مغرور انسان څخه ویریږي نو ځکه موسیٰ علیه السلام وویل بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسي له شره د هر متکبره سرکشه.

لَّا يُؤۡمِنُ بِيَوۡمِ ٱلۡحِسَابِ ﴿٢٧﴾

چې نه راوړي ایمان په ورځ د حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «څوک چې په حساب او کتاب یقین او باور ولري نو هغه به

څرنګه ظلم وکړی؟»

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ؕ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ؕ

او وویل یو سړی مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ایمان خپل (له نورو قبطیانو) آیا وژنئ تاسی داسی یو سړی چې وائی رب زما الله دی او حال دا چې په تحقیق راغلی دی تاسی ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسی، او که چیری وی (موسیٰ) دروغجن نو پس په هم ده ده (جزاء د) دروغو د ده او که چیری وی (موسیٰ) صادق رښتینی نو وبه رسیږی تاسی ته ځینی د هغه عذاب چې وعده کوی (موسیٰ د هغه) له تاسی سره.

تفسیر: یو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پوری خپل ایمان له فرعونه او د ده له قومه مخفی ساتلی وو د «ذرونی اقتل موسیٰ» په جواب کښی ئی داسی وویل «آیا ته د داسی یو سړی په ناحقی وینی تویولو پسی خپله ملا تړی چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هیڅ ګناه نه لری چې زما رب یواځی الله دی او دی ولی یواځی یوه الله ته خپل رب وائی؟ حال دا چې دی د خپلی دغی دعوی په تصدیق کښی ښکاره دلائل هم لری چې تاته ئی دررښوولی دی او ته د هغه وژلو ته دومره ضرورت هم نه لری. بلکه امکان لری چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شی فرض ئی کړه که دی پخپلی دغی دعوی کښی دروغجن هم ثابت شی نو پر دغسی لویو دروغو ئی خامخا الله تعالیٰ هلاک یا رسوا کوی د الله تعالیٰ عادت داسی نه دی چې هغه داسی کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړی چې ترقی وکړی یا بری ومومی، د دی دپاره چې د دنیا خلق د تل دپاره پری تیر نه وځی او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځی یقیناً یوه نه یوه ورځ د ده دغه کلائین ویلی کیدونکی دی او دغسی حالات به پیښیږی چې دنیا به په علانیه ډول (طریقه) سره د ده رسوائی، ناکامی او د دروغو او د پلمو (تدبیرونو) تماشا او ننداره کوی، او تاته له سره د دغی خبری ضرورت نه دی پاتی چې هرومرو (خامخا) ته دی خپل لاس د ده په وینو سره سور کړی. که په واقع سره دی صادق او رښتینی وی نو له هغه دنیوی او اخروی عذاب څخه به چې دی خپل مخالفین او مکذبین ویروی څه نه څه برخه علی‌الیقین تاته به هم دررسیدونکی وی، لهٰذا په ړومبنی تقدیر سره د ده په وژلو کښی تلوار کول عبث او بیکاره دی. او په دوهم تقدیر خو بیخی د نقصان او خسران موجب دی» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که

دروغجن دی نو هم هغه الله ئی سزا پر دروغ ویونکی ورنازلوی. او امکان لری چی رښتین وی نو ته دی فکر وکړه!»

تنبیه: دغه تقریر په هغه تقدیر سره دی کله چی د کوم مفتری کذب صریحاً ظاهر شوی نه وی. که د نبوت د مدعی کذب او افتراء په دلائلو او براهینو سره ثابت شی نو بلا شبهه واجب القتل دی. په دغه زمانه کښی چی زمونږ د سیدالمرسلین خاتم النبیین توب په قطعیه وو دلائلو سره ثابت شوی دی که کوم سړی د نبوت مدعی شی نو کله چی دغه مدعی د یوی قطعی الثبوتی عقیدی تکذیب کوی لهٰذا د دغه مدعی النبوت په متعلق به د هیڅ قسم تامل، تردد، امهال او انتظار ځای نه وی.

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي مَنۡ هُوَ مُسۡرِفٞ كَذَّابٞ ﴿٢٨﴾

بیشکه الله سمه لاره نه ښیی هر هغه چا ته چی هغه مسرف له حده تیریدونکی وی ډیر دروغجن وی

تفسیر: یعنی که بالفرض موسیٰ علیه السلام دروغجن وی نو له سره به الله تعالیٰ ورته داسی سمه لاره نه ښووله، او هغه به داسی متوالیاً او مسلسلاً خپلی معجزی نشوی راښوولی. او په بری او کامیابی کښی به ئی دغومره ترقی او پرمخ تګ نه کوو. او که ته داسی دروغجن ئی چی عمداً یوه رښتین او صادق نبی ته د دروغو نسبت کوی نو بالاخر به دی الله تعالیٰ ذلیل، پاتی او ناکاموی.

يَٰقَوۡمِ لَكُمُ ٱلۡمُلۡكُ ٱلۡيَوۡمَ ظَٰهِرِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِنۢ بَأۡسِ ٱللَّهِ إِن جَآءَنَاۚ

ای قومه زما تاسی لره دی ملک باچاهی نن ورځ په دغه حال کښی چی غالب ئی په ځمکه (د مصر کښی پر سبطیانو) پس څوک به نصرت وکړی له مونږ سره له عذابه د الله که راشی (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسیٰ؟ بلکه ناصر نشته نو مه ئی وژنئ!)

تفسیر: یعنی پر خپلو تسلیحاتو، تجهیزاتو، وسائلو، وسائطو او لاؤ لښکر مه مغروریږئ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت او دج او سلطنت خاوندان یئ که صبا مو الله تعالیٰ پخپل عذاب محاط او محصور کړی نو کوم یو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شی! او دغه ستاسی

گرد (ټول) ساز او سامان به هم داسې ویجاړ او وران پاتې کیږي.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

وویل فرعون چې زه نه ښیم تاسې ته مګر هم هغه (مصلحت) چې وینم زه (په وژلو د موسیٰ ﷺ) او نه ښیم زه تاسې ته (ای قبطیانو!) مګر لاره د نیکۍ (او د مصلحت)

تفسیر: ستا په دغه تقریر سره زما خیالاتو تبدیل نه دی موندلی هر هغه څیز چې زما په نزد خیر او مصلحت وو هم هغه مې تاسو ته ووېل او غواړم چې تاسې په ښه شان سره ځانونه پرې پوه کړئ زما په خیال د بهترۍ او صواب هم هغه لاره چې پکښې امنیت، راحت او نجات مرکوز دی هم دغه لاره ده چې د دغه سړي خبرو ته دې سم د لاسه خاتمه ورکړه شي.

وَقَالَ الَّذِىٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

او ووېل هغه (سړي) چې ایمان ئې راوړی وو ای قومه زما بیشکه زه وېرېږم پر تاسې (په تکذیب د موسیٰ ﷺ) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاؤ) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چې په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثمودیانو (چې په چغه مړه شول) او هغه کفار چې وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چې اراده لري د ظلم پر بندګانو خپلو

تفسیر: یعنې که تاسې هم داسې پر تکذیب او عداوت ټینګ ولاړ اوسئ نو سخته اندیښنه ده چې تاسې هم چیرې هم هغه عذاب ونه ګورئ چې پخوانیو مکذبینو اقوامو د خپلو انبیاؤ د تکذیب په مقابل کښې لیدلی دی. په یاد ئې ولرئ چې د الله تعالیٰ په دربار کښې ظلم، تیری او بې

انصافي بيخي نشته كه پر دغسي سختو جرائمو تاسي ته يا نورو اقوامو ته سخته سزا دركړي او سپيره او تباه مو كړي نو دغه اهلاک به د عين‌العدل او نفس‌الانصاف تقاضا وي هغه به كوم يو حكومت وي چي د خپلو سفراوو قتل او رسوائي ته زيرې زيرې گوري؟ او له قاتلينو او معاندينو څخه د دوی بدل او انتقام نه اخلي؟

وَيٰقَوْمِ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿۳۲﴾

او ای قومه زما بيشكه زه ويريږم پر تاسي له (عذابه د) ورځې د رابللو (په چغو سره يو بل ته)

تفسير: عموماً مفسرين له «يوم التناد» د (ناری سوری بلنی ورځ) قيامت مراد اخلي ځكه چي په محشر كښي د جمع كيدلو او حساب وركولو دپاره د هر چا بلنه كيږي او پرله پسی د خلقو نومونه ياديږي او اهل الجنت به اهل النار او بالعكس او اهل الاعراف پخپلو منځونو كښي يو پر بل به ناري وهي څو بالاخر داسي يو غيبي غږ واوراوه شي! «**يا أهل الجنة خلود لاموت ويا أهل النار خلود لا موت**» كما ورد في الحديث. ليكن حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه له «يوم التناد» څخه هغه ورځ مراد كړی ده چي په هغي كښي پر فرعونيانو عذاب نازل شو لكه چي ليكي «د نارو سورو او بلنو ورځ پر هغوی راغله په هغه ورځ كښي چي د قلزم په بحيره كښي ډوب شول او د دغو ډوبيدلو په وخت كښي به دوی يو بل ته ناري او سوري وهلی او په ژړا او انگولا لگيا وو ښائي دغه وضعيت به د هغه مؤمن سړي له كشفه معلوم شوی وي يا به ئي له خپل قياسه داسي ويلي وي چي پر هر قوم هم داسي عذاب نازليږي.

يَوْمَ تُوَلُّوْنَ مُدْبِرِيْنَ

هغه ورځ چي وگرځئ تاسي شا اړوونكي (موقف ته په طرف د دوزخ)،

تفسير: يعني په محشر كښي به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلي او تښتولي شئ يا د عذاب د نزول په وخت كښي به د تښتيدلو دپاره ناكامه زيار او كوښښ كوئ.

مَا لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۳۳﴾

نو نه به وي تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوک ساتونكي او هر هغه چي گمراه ئي كړي الله نو نه به وي ده ته هيڅوک هادي لار ښوونكي.

تفسیر: یعنی تاسو ته گرد (تول) هسک (اوچت) او تیټ په پوره ډول (طریقه) سره ښوولی شوی دی که سره له هغه تاسی پری نه پوهیږئ یا ئی نه منئ نو ښه وپوهیږئ! چی ستاسی د عناد او کږو تللو له شامته الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی ده چی تاسی په هم هغه ستاسی خوښی کړی غلطی او گمراهی کښی پریږدی بیا د داسی اشخاصو د پوهیدلو او منلو څه توقع کیدی شی؟.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِى شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُم بِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِهِۦ رَسُولًا ۚ

او خامخا په تحقیق راغلی وو تاسی ته یوسف پخوا له (موسیٰ څخه) په ښکاره وو دلائلو (د قدرت) پس همیشه به وئ تاسی په شک (گمان) کښی له هغه (حکمه) چی راغلی ؤ دی تاسی ته په هغه سره، تر هغه پوری کله چی وفات شو (یوسف) نو وویل تاسی چی له سره به راونه لیږی الله وروسته له دغه (یوسفه) هیڅ رسول.

تفسیر: یعنی څئ! خبره پای (آخر) ته ورسیده! نه دغه رسول وو نه وروسته له دی نه بل کوم رسول راتلونکی دی گواکی بیخی ئی د رسالت له سلسلی څخه انکار وکړ. لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د حضرت یوسف علیه السلام په ژوندانه مصریان د ده په نبوت قائل نه شول او د یوسف علیه السلام له مرگه وروسته کله چی د مصر انتظام خراب شو نو دوی وویل چی د یوسف قدم پر دغه ښار څومره مبارک وو دغسی بل نبی به په مستقبل کښی نه راځی یا هغه انکار یا دغه اقرار هم دغه اسراف او زیات ویل دی» د مؤمن سړی چی نوم ئی «خربیل» او د فرعون ترورځی یا بل کوم خپلوان کیده غرض دا وو چی د نعمت قدر له زوال څخه وروسته پیدا کیږی تاسی فی‌الحال د موسیٰ علیه السلام قدر نه پیژنئ خو بیا به ارمان وکړئ.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَٰنٍ أَتَىٰهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ

هم داسی (لکه دغه اضلال) گمراه کوی الله (په کنده د سرکشي کښې) هر هغه لره چې مسرف له حده تیریدونکی وی شک راوړونکی وی (په دین د الله کښې) هغه (مسرفین او مرتابین) چې جگړې کوی (له انبیاؤ سره) په (ابطال) د دلائلو (د قدرت) د الله کښې بې له کوم برهان علمی سنده چې راغلی وی دوی ته، ډیر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی

تفسیر: یعنی بې له عقلیه او نقلیه حجت څخه د الله تعالیٰ په خبرو کښې جگړې کوی او شبهې غورځوی له دی نه به بل لوی زیادت او بیباکی څه وی؟ نو الله تعالیٰ او د ده ایماندار بندگان له دغو خلقو څخه زیات نارضاء او بیزاره وی چې دغه د دوی د انتهائی ملعونیت سبب دی.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

هم داسی (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډیر جبر کوونکی

تفسیر: هغه خلق چې د الله تعالیٰ په مخ کښې له ډیر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کړی او د انبیاؤ د ارشاداتو په مقابل کښې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړی نو بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو داسی مهر لگوی چې بیا له سره د قبول الحق او نفوذ الخیر ځای او گنجایش په هغه کښې نه پاتی کیږی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰهَٰمَٰنُ ٱبْنِ لِى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَبْلُغُ ٱلْأَسْبَٰبَ ﴿٣٦﴾ أَسْبَٰبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ

او وویل فرعون ای هامان (زما وزیره) جوړه کړه ماته یوه مانی ډیره لوړه اوچته ښائی ورسیږم لارو ته (په دغو ختلو سره) لارو د آسمانونو ته پس چې زه له لرې څخه وگورم الله د موسیٰ ته (چې آیا شته که نشته؟)

تفسیر: دا د دغه ملعون انتهائی بی شرمی او بیباکی وه. ښائی چې ده به له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه د الله تعالیٰ علویه صفات او نور محامد اوریدلی وی او د هغه په اثر به ئې پخپل زړه کښې داسی تاکلی (مقرر کړی) وی چې د موسیٰ الله پر آسمان کښې اوسیږی نو د هغه په نسبت

ئی دغه استهزاء او تمسخر شروع کړ. ربښتیا ده «د مېړی مرگ چې راشي د وزرو خاوند شي» د «قصص» په سورت کښې په دغه مورد کښې تقریر کړی شوی دی.

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا ۚ

او بیشکه زه گمان کوم پر دغه (موسیٰ) د دروغجن (په دغه دعوی کښې چې خدای یو دی)

تفسیر: یعنی د رسالت په دعوی هم، او په دغې دعوی کښې هم چې په توله دنیا کښې ماسواء له هم هغه یوه واحد احد الله څخه بل هیڅوک حقیقي معبود نشته. ماته خو ماسواء له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځی کما قال فی جزء ۲۰ الرکوع (٤) آیت ۳۸ من سورة القصص

﴿ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي ﴾

وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ ۚ

او هم داسی (لکه ښائست د دغی وینا) ښائسته کړی شوی وه فرعون ته بدی د عمل د ده او منع کړی شوی ؤ دی له سمی لاری (د هدایت څخه)،

تفسیر: د بد کار کولو په وخت کښې د انسان پوه او سد (هوش) د ده له سره ځی او په داسی مضحکه راوړونکیو حرکاتو لگیا او مشغولیږی چې وروسته له هغه د هدایت او پر سمه لاره باندی د راتگ هیڅ یوه چاره او لاره نه پاتی کیږی هم دغسی د فرعون حال هم شو.

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾

او نه وو دغه کید مکر د فرعون (په جوړولو د دغی مانی کښې) مگر په زیان کاری هلاکوالی کښې وو

تفسیر: یعنی د فرعون هومره جرگی، مشوری، تدابیر، چل، پلمی (تدبیرونه) او نور چې ؤ هغه گرد (تول) خوشی او بی حقیقته وو. ده پخپله د خپلی تباهی دپاره اقدامات وکړل او موسیٰ علیه السلام ته ئی هیڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾

او وویل هغه (سړی) چی ایمان ئی راوړی وو ای قومه زما متابعت وکړئ زما چی وښیم تاسی ته لاره د هدایت (او صواب).

تفسیر: کله چی فرعون ویلی ؤ ﴿ وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴾ د هغه په جواب کښی مؤمن سړی داسی وویل چی «سبیل‌الرشاد د نیکی او بهتری لاره» هغه نه ده چی فرعون ئی تجویز کوی بلکه تاسی پر ما پسی راځئ! څو د فایدی او بهتری لاره وموموئ!.

يَٰقَوۡمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا مَتَٰعٞ وَإِنَّ ٱلۡأٓخِرَةَ هِيَ دَارُ ٱلۡقَرَارِ ﴿٣٩﴾

ای قومه زما بیشکه هم دا خبره ده چی دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (گټه (فائده) لږه) ده او بیشکه آخرت هم هغه دی کور د قراری (بی زواله)

تفسیر: یعنی په فانی او زائل ژوندون او دغو څو ورځنیو عیش او عشرت او میلو او چرچو کښی مه شاغل او مه غافلیږئ! او تل د آخرت په فکر او ذکر کښی مشغول اوسئ او مه ئی هیروئ! دغه دنیوی ژوندون په هر ډول (طریقه) سره چی وی ښه یا خراب پای (آخر) ته رسیږی او خاتمه مومی او وروسته له هغه داسی یو ابدی حیات شروع کیږی چی هغه له سره انجام او خاتمه نه لری. عقلاؤ او پوهانو لره لازم دی چی په دغه آنی فانی ژوندون کښی هغه دائمی او باقی حیات ته تهیه او ترتیبات ونیسی! که نه تل تر تله به په مصائبو او تکالیفو کښی اخته کیږی.

مَنۡ عَمِلَ سَيِّئَةٗ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَاۖ وَمَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ يُرۡزَقُونَ فِيهَا بِغَيۡرِ حِسَابٖ ﴿٤٠﴾

هر څوک چی وکړی بد کار پس جزا نه ورکوله کیږی (هغه ته) مگر په قدر د هم هغی بدی او هر څوک چی وکړی نیک کار له نارینه ؤ وی یا له ښځو وی حال دا چی دی مؤمن وی پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځی په جنت کښی رزق روزی به ورکوله کیږی (دوی ته) په دغه جنت کښی بی حسابه.

تفسیر: په دغه سره د اخروی ژوندون لړ څه تفصیل ښوولی شوی دی چې اخروی حیات څرنگه ښه کیدی شي معلوم شو چې هلته ایمان او صالح عمل په کار دی د مال او متاع هیڅ قدر او قیمت هلته نشته او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالیٰ رحمت د ده پر غضب غالب دی. عاقلانو ته ښائی چې دغه طلائی فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسی.

وَيٰقَوْمِ مَا لِيٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيٓ اِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه زما څه دی ما لره چې بولم تاسی په طرف د نجات (او خلاصی) او بولئ تاسی ما په طرف د اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی زما او ستاسی معامله هم سره عجیبه ده زه غواړم چې تاسی د ایمان پر لاره روان کړم. او د الله تعالیٰ له عذابه مو وژغورم (وساتم) او ستاسی کوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کښې اړتاو کړئ له یوه جانبه داسی دوستی او خیر غوښتنه له بل جانبه داسی دښمنی او بده غوښتنه.

تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ز

بولئ تاسی ما دپاره د دی چې کفر اختیار کړم په الله پوری او چې شریک ونیسم له دغه (الله) سره هغه (شیز) چې نشته ماته په (ربوبیت د) هغه هیڅ علم

تفسیر: یعنی ستاسی د کوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم د ده او د ده د انبیاؤ خبری ونه منم او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شیان خدای وبولم چې د دوی الوهیت په هیڅ یوه دلیل او علمی اصولو سره هم نه دی ثابت. نه زه پر دغه خبر یم چې د څه لامله (له وجی) دغسی شیانو ته دوی خدای وائی بلکه زه پر دغه ښه پوهیږم چې د هسی اقدام په خلاف قطعیه دلائل قائم دی.

وَّاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾

حال دا چې زه بولم تاسی هغه (الله) ته چې ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دی.

تفسیر: یعنی زما منشاء دا ده چی په هیڅ شان ستاسی سرونه د هغه واحد الله له درشله لری نشی او تل مو سرونه د هغی دروازی په مخکښی ښکته وی چی نهایت زبردست هم دی او ډیر زیات د خطاؤ ښښونکی هم دی او که مجرم ونیسی نو هیڅوک د هغه ژغوروونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی د هم دی خبری وړ (لایق) او مستحق دی چی هر انسان د ده په مقابل کښی سره له خوفه او رجاء او ویری خپل د عبودیت سر ښکته کړی. په یاد ئی ولرئ چی زه د هغه پاک الله په پناه کښی راغلی یم چی تاسی د هغه په طرف بولم.

لَاجَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُوْنَنِیْٓ اِلَیْهِ لَیْسَ لَهٗ دَعْوَةٌ فِی الدُّنْیَا وَلَا فِی الْاٰخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده بیشکه هغه (معبود) چی بولئ تاسی ما (عبادت د) هغه ته نشته هغه ته (قوت د) بلنی (نه) په دنیا کښی او نه په آخرت کښی (چی شفاعت وکړی د چا)

تفسیر: یعنی ما سواء الله څخه بل هیڅ شی داسی نه دی چی په دنیا یا عقبا کښی د ډیری ادنیٰ نفعی او ضرر مالک وی، نو د مخلوقاتو بندگی او بلنه که جهل او حماقت نه دی نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ یَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا یَسْتَجِیْبُ لَهٗٓ اِلٰی یَوْمِ الْقِیٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ کَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّ کَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ کٰفِرِیْنَ﴾ جزء ٢٦ (د احقاف (١) رکوع) ٥-٦ آیت آخر داسی عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت او مقصد تعظیم او تکریم کوی او بولی ئی؟ د ننداری وړ (مستحق) څیز دا دی چی په دغو کښی ډیر شیان هغه دی چی دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوی بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوت هم نه لری.

وَاَنَّ مَرَدَّنَآ اِلَی اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِیْنَ هُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ﴿٤٣﴾

او بیشکه چی ورتله زمونږ (د تولو) خاص الله ته دی او بیشکه چی مسرفان له حده تیریدونکی (مشرکان) هم دوی ملگری د اور (د دوزخ) دی (چی تل پکښی اوسیږی).

تفسیر: یعنی د کار په انجام کښی د هر ډول (طریقه) تگ او راتگ رجوع او بیرته ورتله د واحد الله په طرف دی. کله چی انسان هلته ورسیږی د خپلو گردو (تولو) تجاوزاتو او زیادتو نتیجه به ورڅرگندیږی. راوښیه! چی له دی نه بل زیادت به څه وی؟ چی عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شی.

کله چې فرعونيانو قصد د قتل د هغه مؤمن وکړ نو ده ورته داسې وويل چې

فَسَتَذْكُرُونَ مَآ أَقُولُ لَكُمْ

پس ژر ده چې ياد به کړئ تاسو (په وخت د ليدلو د عذاب کښې هغه) چې زه ئې وايم اوس تاسې ته

تفسير: يعنې کله چې وروسته له دې نه د خپلې تيرې، تجاوز او زيادت د خوند څکوونکې يئ نو په هغه وخت کښې به زما دغه پند او نصيحت يادوئ، چې هو! د الله تعالىٰ يوه بنده مونږ ته دغه ګردې (تولې) خبرې ښوولې وې او رښتيا ئې فرمايلې وې، ليکن د دغه وخت يادونه، ارمان، پښيمانتيا او افسوس څه فائده رسوې؟ بلکه بيخي مفيد نه واقع کيږي.

وَأُفَوِّضُ أَمْرِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٤٤﴾

او سپارم زه هر کار خپل الله ته بيشکه چې الله ښه ليدونکې دې (د تولو اقوالو او افعالو) د بندګانو

تفسير: يعنې ما د الله تعالىٰ حجت درتمام کړې دې او د نصيحت خبرې مو درپوهولې دې. که تاسو ئې نه منئ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم. اوس زه خپل ځان بيخي پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم. که تاسې زما ربړولو (تکليفولو) او ضرر رسولو پسې لوېږئ نو هم هغه الله تعالىٰ زما حامې او ناصر دې، او تول بندګان د ده تر کتنې لاندې دې. هغه ستا او زما دواړو معامله ګورې. د هيچا هيڅ يو حرکت له ده څخه پټ نه دې. د يوه قانت مؤمن کار دا دې چې له خپلې امکانې سعې او کوشش ايستلو څخه وروسته نتيجه الله تعالىٰ ته وسپارې.

فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُوا۟ ۖ وَحَاقَ بِـَٔالِ فِرْعَوْنَ سُوٓءُ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٥﴾

پس وساته دغه (موسىٰ يا مؤمن سړې) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مکر کړې وو دوې او (بالعکس) چاپير شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنيا او بد عذاب د غرق په عقبىٰ کښې).

تفسير: يعنې د حق او باطل د دغه کشمکش آخرې نتيجه داسې شوه چې الله تعالىٰ حضرت موسىٰ عليه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړې چې له آل د فرعون څخه وو د

فرعونیانو له شره او کیده نجات ورکړ، او محفوظ ئی وساته او د فرعونیانو هیڅ یو مکر او فریب ته ئی د اجراء موقع ورنه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فریب ئی پخپله پر هم دوی واړاوه نو هغه کسان چی د حق منونکیو تعاقب ته وتلی ؤ ووژلی شول او قوم د قلزم په بحیره کښی مغروق او تر اوبو لاندی محروق شول.

اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ

اور (د دوزخ) وړاندی کاوه شی (دا کفار) پر دی (اور) هر صبا او هر بیگا

تفسیر: یعنی د دوزخ ځای چی په هغه کښی به د قیامت په ورځ ننه ایستلی کیږی هر صبا او بیگا به دوی ته وربنوول کیږی څو د نمونی په ډول د هغه راتلونکی عذاب څه خوند تل وڅکی دغه د برزخ د عالم احوال شو له احادیثو څخه ثابت دی چی هم داسی د هر کافر په مخکښی دوزخ او د هر مسلمان په مخکښی جنت صبا او بیگا وروړاندی کیږی.

تنبیه: له دغه آیت څخه یوازی د فرعونیانو د معذب کیدلو حال په عالم البرزخ کښی ثابت شوی ؤ وروسته له دی نه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلوم کړی شو چی تول کفار بلکه د مؤمنینو عصات هم په برزخ کښی معذب کیږی (اعاذناالله منه) کما ورد فی الاحادیث الصحیحة. او له ځینو آثارو ځنی معلومیږی هم هغسی چی د جنتیانو له منځه د شهداؤ ارواح د «طیور خضر» په حواصلو کښی داخلیږی او د جنت په سیل کښی هر صبا او بیگا مشغولیږی هم هغسی د دوزخیانو له منځه د فرعونیانو ارواح د «طیور سود» په حواصلو کښی داخلیږی او د دوزخ په آه او بکا واویلا کښی هر صبا او بیگا کړیږی او سوځیږی او له یوی خوا بلی خوا ته تویونه وهی البته له ارواحو سره د اجسادو اقامت په دوزخ یا په جنت کښی په آخرت کښی کیږی که صحیح وی نو د فرعونیانو په متعلق ﴿ اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ﴾ او د عامو دوزخیانو په نسبت د «**عرض علیه مقعده بالغداة والعشی**» د حدیث د الفاظو تفاوت ښائی په هم دغی بناء سره وی والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ ۗ اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ وَاِذْ يَتَحَآجُّوْنَ فِى النَّارِ فَيَقُوْلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾

او په هغه ورځ کښی چی قائم شی قیامت، (نو وبه ویلی شی له جانبه د الله

ملائکو ته) ننباسئ تاسي آل د فرعون (سره له فرعون) په ډير سخت عذاب کښي (له عذابه د برزخ) او (ياد کړه) هغه چي جګړه به کوي (دوزخيان د دوزخ) په اور کښي پس وبه وائي ضعيفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چي سرکشان (او مشران متبوعان وو) بيشکه وو مونږ تاسي ته تابعان پس آيا اوس يئ تاسي (اى متبوعانو!) دفع کوونکي له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ)

تفسير: يعني په دنيا کښي مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله چي د هغه لامله (له وجي) مونږ نيولي شوي يو اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه (فائده) او نفع راورسوئ! آخر مشرانو ته لازم دي چي د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلي آيا ګورئ چي نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصيبت کښي اخته يو! آيا ستاسي له لاسه نه دي پوره چي له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لري او سپکه کړئ؟

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾

وائي هغه کسان چي تکبر ئي کړی ؤ (سرکش او متبوع وو چي څنګه به دفع کوو عذاب) بيشکه مونږ تول په دوزخ کښي يو بيشکه الله په تحقيق حکم کړی دی په منځ د بندګانو کښي (داسي چي هر څوک ئي خپلو خپلو هغو ځايونو ته چي له دوی سره وړ (مستحق) او لائق ؤ وليږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لائقان د دوزخ دوزخ ته)

تفسير: يعني هغه کسان چي خپل ځانونه ئي په دنيا کښي لوی ګڼل اوس داسي جواب ورکوي چي مونږ او تاسي دواړه په دغه مصيبت کښي اخته او مبتلا يو. الله تعالیٰ زمونږ د هر يوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فيصله اورولې ده چي د ده دغه صادر حکم بيخي قاطع او لايتغير دی. او د دغي خبری موقع نه ده پاتي چي يو د بل په کار ورشي. مونږ يواځي خپل مصيبت زغملي شو. کله چي مونږ خپل دغه دروند مصيبت نشو سپکولی نو بيا به تاسي ته څه ګټه (فائده) او منفعت دررسولی شو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ فِى النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوْا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

او وبه وائی هغه کسان (چی پراته دی) په اور کښی خزانچیانو متصرفانو د دوزخ ته چی دعاء وکړئ (زمونږ دپاره) رب خپل ته چی سپک کړی له مونږه یوه ورځ له عذابه (چی لږ څه په ارام شو).

تفسیر: یعنی کله چی له خپلو دغو مشرانو څخه بی‌هیلی او مایوس شی نو له هغو پرښتو څخه به داسی غوښتنه کوی چی د دوزخ په انتظام مسلطی دی چی خیر تاسی خپل رب ته ووایئ چی اقلا د یوی ورځی له مخی خو زمونږ په دغه عذاب کښی څه تقلیل، تخفیف او تعطیل وفرمائی څو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوٓا اَوَلَمۡ تَكُ تَاۡتِيۡكُمۡ رُسُلُكُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ ؕ قَالُوۡا بَلٰى ؕ قَالُوۡا فَادۡعُوۡا ۚ وَمَا دُعٰٓؤُا الۡكٰفِرِيۡنَ اِلَّا فِىۡ ضَلٰلٍ ﴿۵۰﴾

وبه وائی (متصرفان د دوزخ دوزخیانو ته) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان ستاسی په دلائلو ښکاره‌ؤ (د قدرت) وائی (ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ نو وبه وائی (متصرفان د دوزخ) پس وبولئ تاسی (پخپله الله) او نه دی دعاء د کافرانو مگر په گمراهی کښی (چی هیڅ فائده ورته نه رسوی).

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښی مو د هغه خبره ونه منله او د انجام فکر مو ونه کړ چی په هغه سره څه گټه (فائده) تاسی ته دررسیده اوس مو موقع له لاسه وتلی ده اوس په هیڅ دول سعی، کوښښ، تملق او سپارښت سره څه کار نشی کیدی اوس هم دلته پراته وسئ! او په ژړا او انگولا سره اوقات تیروئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او عذابونه گالئ (برداشت کوئ)! مونږ نه په داسی معاملاتو کښی گوتی وهلی شو او نه د چا په سپارښت کښی خپله خوله خوځولی شو او نه ستاسی له دغی ژړا او انگولا څخه څه فائده تاسی ته رسیدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوزخ پرښتی به وائی چی سپارښت کول زمونږ کار نه دی مونږ خو د عذاب ورکولو لپاره مقرری یو او سپارښت کول د رسولانو کار دی حال دا چی تاسی له رسولانو سره مخالفت کوو».

تنبیه: له دغه آیت څخه معلوم شو چی په آخرت کښی د کفارو په ادعیه وو کښی به هیڅ تاثیر نه وی باقی که په دنیا کښی الله تعالیٰ کفارو ته د دوی د دعاء په اثر څه شی ورکړی هغه بیله خبره ده لکه چی ابلیس ته ئی تر قیامته پوری مهلت ورکړی دی.

اِنَّا لَنَنۡصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا

بیشکه چی مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چی ایمان ئی راوړی دی په ژوندانه لږ خسیس کښی (په حجته او په ظفر او په انتقام له اعداؤ د دوی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوی او د هر مقصد دپاره چی انبیاء الله ودریږی د الله تعالیٰ په امداد او نصرت سره په هغه کښی مظفر او کامیاب کیږی د حق منونکیو اعمال او ایثار بیخی نه ضائع کیږی اگر که په منځ کښی دیر هسک (اوچت) او تیت واقع او د امتحانانو مواقع وروړاندی شی مگر بالاخر حزب الله فائزالمرام گرځی. په علمی حیثیت او په حجت او برهان سره خو تل دوی فائزان او بریالیان دی لیکن مادی فتحه او ظاهری عزت او رفعت هم بالاخر د هم دوی په برخه کیږی. د صداقت دښمن هیچیری معزز او پتمن نشی پاتی کیدی. د اعداؤ الله علو او عروج تش د کتو ځګ او د سوډا د ځوښ په شان دی بالاخر دوی د قانتینو مؤمنینو په مقابل کښی شکته، خوار او ذلیل کیږی او الله تعالیٰ خو له دوی نه د خپلو اولیاؤ انتقام وانه خلی نه ئی پریږدی. لیکن واضح دی وی چی هغه وعده چی په دغه آیت کښی له مؤمنینو سره کړی شوی ده په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومی چی مؤمنین هم په حقیقی اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وی ﴿ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ (د آل عمران ١٤ رکوع ١٣٩ آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کښی ځای په ځای مذکور دی ښائی چی هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (ګټه) ومږی! او د هغه حسن او قبحه، سره او ناسره ځانته معلوم کړی!.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چی وبه دریږی شاهدان (له ملائکو، انبیاؤ مؤمنانو، پر منکرانو باندی)

تفسیر: یعنی د حشر په میدان کښی کله چی اولین او آخرین گرد سره تولیږی حق سبحانه و تعالیٰ به پخپل فضل علی رؤوس الاشهاد د دوی سرفرازی عزت او رفعت ښکار کوی. په دنیا کښی لږ څه شبهه پاتی کیږی او التباس هم واقع کیږی لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس باقی نه پاتی کیږی.

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغې ورځې کښې به هيڅ نفع نه رسوی ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی
او شته دوی ته لعنت لريوالی له رحمته او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسير: يعنی له دوی سره به هيڅ مدد او مرسته او لاس نيوی نه کيږی د مقبولينو په مقابل کښې ئی دغه د مطرودينو انجام بيان وفرمايه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِيٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَّذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته (امور د) هدايت (توريت) او په ميراث مو ورکړ بنی اسرائيل اولادی د يعقوب ته کتاب (د توريت) په دی حال کښې چې هدايت سمه لاره ښوونکی ؤ او ذکر پند (او پوهه) وو دپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنی په دنيا کښې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوت د الله تعالیٰ د دښمنی له سببه څرنګه سپيره هلاک او برباد شول او د موسیٰ عليه السلام په برکت او لار ښوونه د بنی اسرائيلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقی او ودانی ومونده؟ او د دغه عظيم الشان کتاب (توريت) وارث وګرځاوه شو چې د دنيا د عقلاؤ دپاره ئی د هدايت د ډيوی په شان کار ورکوو.

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

پس صبر وکړه (ای محمده! په ايذاء د کفارو) بيشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبياؤ، په اهلاک د اعداؤ) او مغفرت وغواړه دپاره د ګناه (د امت) خپل (له الله) او تسبيح وايه سره له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کښې او (هم) په اوله د ورځې کښې (يعنی تل تسبيح تحميد ووايه!)

تفسير: يعنی ای محمده! تاسی هم داده او متسلی اوسئ هغه وعده چې له تاسی سره کړی شوی ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کيدونکی ده. الله قدوس په دواړو دارينو کښې تاسی او ستاسی په

طفیل ستاسی ګردو (تولو) متبعینو ته عزت او سرلوړی عطاء فرمائی. ولی دغه خبره ضروری ده چی د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء حاصلولو دپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ او له هر چا څخه په هره درجه چی د تقصیر امکان وی له الله تعالیٰ څخه د هغه ښښنه او معافی وغواړئ! او همیشه صبا او بیګا د خپل رب د تسبیح او تحمید قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ! په ظاهر او باطن کښی د الله تعالیٰ له یاده غافل نشئ بیا د الله تعالیٰ امداد او مرسته (مدد) یقینی ده. په دغه سره ئی رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی او بالوسیله ګرد (تول) محمدی امت ته ئی آوروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ارشاد فرمائی چی «حضرت رسول صلی الله علیه وسلم به په هره ورځ کښی سل ځلی استغفار فرمایه. د هر بنده تقصیر د ده له درجی سره موافق دی. نو ځکه هر چا سره استغفار یو ضروری شغل او کار دی».

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ ۙ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ ۚ

بیشکه هغه کسان چی مجادله جګړه کوی په (بطلان) د آیتونو د الله بی له کوم برهان علمی سنده چی راغلی (ښکاره شوی) وی دوی ته (بله هیڅ خبره نشته) بیشکه چی نه دی په سینو (زړونو) د دوی کښی مګر کبر او سرکشی ده چی نه دی دوی رسیدونکی هغه (برهان) ته

تفسیر: یعنی هغه کسان چی خامخا د الله تعالیٰ د توحید په دلائلو او په سماویه وو کتابونو او د انبیاؤ الله په معجزاتو او هدایاتو کښی خامخا جګړی او مناقشی کوی، او بی سنده خبری وائی او د حق غږ بی اثره ګرځوی او بطلان ئی غواړی، حال دا چی د دوی په لاس کوم حجت، دلیل او برهان هم نشته. او نه فی‌الواقع په هغو ښکاره‌ؤ شیانو کښی د څه شک او شبهی موقع شته. او یواځی، تکبر، غرور، لوئی د دغی خبری مانع ده چی حق ته غاړه کیږدی او د نبی متابعت وکړی. دوی ډیر خپل ځان لوی او پورته ګڼی او غواړی چی له نبی څخه پورته وی یا اقلا د نبی په مخ کښی خپل سرونه ښکته نه کړی. لیکن په یاد ئی ولرئ چی دوی له سره په دغه مقصد کښی بری نه مومی، او هرومرو (خامخا) مجبور دی چی د نبی په مخکښی د اطاعت سر ښکته کړی، که نه ډیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی.

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

پس پناه ونیسه په الله پوری (له شره د دوی) بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه

اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د افعالو نو جزاء به ورکړی دوی ته)

تفسير: یعنی له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړه چی هغه د دغو مجادلینو له دغو خیالاتو څخه نجات درکړی او د دوی له شره دی وساتی. وروسته له دی نه د ځینو هغو مسائلو تحقیق دی چی په هغو کښی خلق سره جګړی کوی. مثلاً بعث بعدالموت وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل چی دغه امر دوی محال ګڼی یا د الله تعالیٰ له توحیده ئی انکار کوو.

لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٧﴾

خامخا پیدا کول د آسمانونو او د ځمکی ډیر لوی دی له پیدایښته د خلقو ولیکن اکثر د خلقو نه پوهیږی (په آسانی د دغه دوهم پیدایښت لکه د اول).

تفسير: یعنی ظاهراً له مادی حیثیته د آسمان او د ځمکی د عظمت او جسامت په مخکښی د انسان حقیقت څه دی؟ حال دا چی دغه خبره مشرکین هم منی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی هم دغه واحد قدوس الله دی. بیا هغه لوی ذات چی د دغومره لویو مخلوقاتو پیدا کوونکی وی آیا هغه ته د انسانانو اول ځلی یا دوهم ځلی پیدا کول کوم سخت یا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چی پر دغسی غتو غتو خبرو هم ډیر خلق نه پوهیږی.

وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۙ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَلَا الْمُسِیْٓءُ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٥٨﴾

او نه سره برابریږی (یو) ړوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر ـ عالم) او (هم داسی نه برابریږی سره) هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او نه هغه چی بدکار دی، ډیر لږ پند اخلئ تاسی (ای خلقو).

تفسير: یعنی یو داسی ړوند چی د حق سمه صافه لاره نشی لیدلی او یو لیدونکی چی په نهایت بصیرت سره صراط‌المستقیم کتلی شی او پری پوهیږی آیا دغه دواړه سره برابر کیدی شی یا د

يوه نيكوكار مؤمن او د بدكار كافر انجام سره يو شانى كيدى شى؟ كه داسى نه وى نو ضرور دى چې يوه داسى ورځ به وى چې د دغو دواړو په منځ كښى به فرق او تفاوت ښكاره شى او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج به ډير اكمل صورت سره ظاهر او ښكاره شى مگر افسوس چې تاسى دومره هم نه پوهيږئ؟

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ

بيشكه چې قيامت خامخا راتلونكى دى نشته هيڅ شك په (راتللو د) دغه (قيامت) كښى وليكن زياتره د خلقو ايمان نه راوړى (په قيامت او تصديق ئى نه كوى) او فرمائى رب ستاسى (اى بندگانو زما) تاسى وبولئ ما چې قبلوم تاسى ته (دعاء ستاسى)

تفسير: يعنى ماته عبادت وكړئ! چې د هغه بدل او جزاء به دركړم او له ما څخه وغواړئ! چې ستاسى دغه غوښتنه به توى او تشه نه ځى.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

بيشكه هغه كسان چې تكبر (سركشى) كوى له عبادت څخه زما ژر ده چې ننه به وځى دوى په دوزخ كښى په دى حال كښى چې خوار او سپك وى

تفسير: د بندگى شرط له الله تعالىٰ څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تكبر او غرور دى او له دى آيت څخه معلوميږى چې الله تعالىٰ ته د بندگانو غږ او دعاء وررسيږى دغه خبره خو بيشكه برحقه ده مگر د دى مطلب داسى نه دى چې د هر بنده هره دعاء قبلوى يا ښائى چې قبوله ئى كړى يعنى هر هغه شى چې غواړى هم هغه شى ورته وركړى. نه! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لرى چې په احاديثو كښى بيان كړى شوى دى. د كوم شى وركړه او عطاء د الله تعالىٰ پر مشيت موقوفه او د ده د حكمت تابع ده كما قال فى الركوع الرابع ٤١ آيت من سورة الانعام ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ﴾ په هر حال د بندگانو كار د الله له درباره هم دغه غوښتنه ده او دغه غوښتنه فى حد ذاته يو عبادت بلكه د عبادت ماغزه او لباللباب دى «الدعاء مخ العبادة».

اَللّٰهُ الَّذِىۡ جَعَلَ لَـكُمُ الَّيۡلَ لِتَسۡكُنُوۡا فِيۡهِ وَالنَّهَارَ مُبۡصِرًا‌ ؕ

الله هغه (ذات) دی چی گرځولی ئی ده تاسی ته شپه لپاره د دی چی آرامی وکړئ تاسی په هغی کښی او (گرځولی ئی ده) ورځ لیدلو ته

تفسیر: د شپی په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسائی (آرام) او د راحت په هوا کښی تول خلق د استراحت خوب کوی هر کله چی ورځ شی نو په نوی نشاط او تازه قوت سره پاځیږی او د لمر په رنا (رڼا) کښی پخپلو کارو او چارو کښی بوخت (مشغول) او لگیا کیږی په دغه وخت کښی د تگ او راتگ لیدل کار کول او د نورو اعمالو دپاره د مصنوعی رنا (رڼا) بیخی ضرورت نه وی.

اِنَّ اللّٰهَ لَذُوۡ فَضۡلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَشۡكُرُوۡنَ ﴿۶۱﴾

بیشکه الله خامخا خیښتن (خاوند) د فضل دی پر انسانانو ولیکن زیاتری د انسانانو شکر نه وباسی (په دغو نعماؤ د الله)

تفسیر: یعنی د حقیقی منعم پیژندل هم دغه ؤ چی په قول او فعل او په ځان او زړه ئی شکر اداء کولی خو ډیر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمۡ خَالِقُ كُلِّ شَىۡءٍ‌ۘ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ‌ فَاَنّٰى تُؤۡفَكُوۡنَ ﴿۶۲﴾

دغه (ذات) تاسی ته الله دی رب پالونکی ستاسی چی خالق پیدا کوونکی د هر څیز دی نشته هیڅوک لائق د عبادت مگر هم دی دی یوائځی پس کوم طرف ته گرځولی شوی یئ تاسی (له عبادت د ده)

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی گرد (تول) نعمتونه د الله تعالیٰ له طرفه منئ نو ښائی چی بندگی هم همغه ته وکړئ! وروسته د دغه مقام له رسیدلو بیا تاسی ولی بی لاری کیږئ چی حقیقی مالک یو ذات وی او عبادت وکړی شی د بل چا.

كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِيْنَ كَانُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚۖ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٤﴾

هم داسی (لکه چې ګرځولی شوی دی قوم ستا) ګرځولی کیږی (له حقه) هغه کسان چې ؤ له آیتونو د الله به ئی انکار کوو الله هغه (ذات) دی چې ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه ځای د قرار (چې پری ګزران او معاش کوئ) او (ګرځولی ئی دی تاسی ته) آسمان چت (د قبی په شان) او صورتونه ئی تړلی دی ستاسی پس ډیر ښائسته جوړ کړه صورتونه ستاسی او روزی ئی درکړی ده تاسی ته له طیباتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو) دغه (خالق مصور رازق) الله دی رب پالونکی ستاسی پس ډیر برکتی (ډیر پورته دی شان) د الله چې رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) ساکښانو (جاندارو) څخه د انسان صورت ښه، بهتر او ښکلی او د ده روزی ئی پاکه صافه ګرځولی ده.

هُوَ الْحَیُّ

هم دی ژوندی دی تل په یو حال باقی قائم کامل تدبیر والا

تفسیر: چې له هیڅ یوه حیثیته او جهته له سره فناء او موت نه پری طاری کیږی او نه طاری کیدی شی او ظاهر دی کله چې د الله تعالیٰ حیات ذاتی او دائمی دی نو د ده د حیات ګرد (تول) لوازم ذاتی او دائمی دی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ؕ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٥﴾

نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی دی یواځې پس وبولی هم دی په دی حال چې خالص کوونکی یئ تاسی خاص دغه (الله) لره (د) دین (له

شرکه) توله ثناء ده خاص الله لره چی رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی گرد (تول) کمالات، محامد، محاسن د حیات د وجود تابع دی. هغه چی علی‌الاطلاق حی دی هم دی د عبادت وړ (لایق) او مستحق دی او د گردو (تولو) کمالاتو مالک دی ځکه په «هوالحی» پسی وروسته ئی «الحمد لله رب العالمین» وفرمایل لکه چی په پخوانی آیت کښی ئی د نعمتونو له ذکر څخه وروسته «فتبارک الله رب العٰلمین» فرمایلی ؤ. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چی وروسته له «لا إله الا الله» څخه ښائی «الحمد لله رب العٰلمین» وویل شی د هغه ماخذ هم دا آیت دی.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چی عبادت وکړم د هغو (بتانو) چی بولئ ئی تاسی غیر له الله کله چی راغلل ماته ښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکی زما او امر حکم کړی شوی دی پر ما چی غاړه کیږدم (تابع شم) رب پالونکی د (تمامو) عالمیانو ته

تفسیر: یعنی وروسته د قدرت د دغو ښکاره‌ؤ دلائلو له لیدلو څخه آیا دغه حق او مناسب دی چی انسان پاک واحد الله ته د عبودیت او اخلاص سجده ونه کړی او مخصوصاً ورته ایل، مطیع او تابع نشی او احکام ئی له زړه ونه منی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چی (اول) ئی پیدا کړی دی (نیکه) ستاسی له خاورو نه

تفسیر: یعنی ستاسی پلار آدم، یا تاسی مو په داسی شان له خاورو څخه پیدا کړئ. هغه نطفه چی تاسی تری پیدا کیږئ د هغو ماکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چی له ځمکی څخه پیدا کیږی.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا ئی (پیدا کړه اولاده د آدم) له نطفی (اوبو د منی) بیا له کلکی توتی د وینو

تفسیر: یعنی بنی آدم اصلاً د اوبو له څاڅکی د منی له قطری څخه مخلوق دی، چی وروسته ترلی وینه کیږی او د حیات نور مدارج پری کوی.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ ۖ وَلِتَبْلُغُوٓا أَجَلًا مُّسَمًّى

بیا راوباسی تاسی (له ارحامو د میندو) اطفال واړه (بیا تربیت کوی ستاسی) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی منتها د قوت خپل ته بیا (ژوندی ساتی تاسی) دپاره د دی چی شئ تاسی زاړه (بی قوته بی‌مجاله) او ځینی له تاسی هغه دی چی مړه کول شی پخوا له دی (بلوغه) او (ساتی مو) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی تر هغی نیتی په نامه کړی شوی پوری (چی وخت د مرګ دی)

تفسیر: یعنی له وړوکیتوبه ځلمی کیږئ او له ځلمیتوبه زوړتوب ته رسیږئ او ځینی سری پخوا له ځلمیتوبه یا زوړتوبه مری. په هر حال ګرد (تول) تر یوه ټاکلی (مقرر کړی) معین میعاد او لیکلی شوی وعدی پوری رسیږی. له موت او حشر څخه هیڅوک نه دی خلاص او نه تری مستثنیٰ کیدی شی. ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾

وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

او دپاره د دی چی تاسی عقل ورکړئ (په دلائلو د وحدانیت او قدرت د الله او په بعث بعد الموت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی ښه فکر او دقت وکړئ چی دومره احوال او ادوار پر تاسی تیر شوی دی ممکن چی یو بل حال او دوره هم پر تاسی تیره شی چی وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل دی نو هغه تاسی ولی مشکل او محال ګڼئ؟»

هُوَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۚ فَاِذَا قَضٰۤى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿٦٨﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چی ژوندی کول کوی او مړه کول کوی پس هر کله چی اراده حکم وکړی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چی وائی ورته چی (موجود) شه پس هغه موجود شی (بی له مهلته).

تفسیر: یعنی د ده کامل قدرت او د «کن فیکون» د شان په مقابل دغه څه سختی او اشکال لری چی وروسته له مرګه مو بیا ژوندی کړی؟

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ اَنّٰى يُصْرَفُوْنَ ﴿٦٩﴾ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِالْكِتٰبِ وَبِمَاۤ اَرْسَلْنَا بِهٖ رُسُلَنَا ۛ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٠﴾ اِذِ الْاَغْلٰلُ فِيْۤ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلٰسِلُ ؕ

آیا نه وینی ته هغه کسان چی مجادله جګړه (او نزاع) کوی په آیتونو (قرآن) د الله کښی پس کوم طرف ته ګرځولی شی دوی له تصدیقه د هغو. هغه (کسان) چی تکذیب ئی کړی دی په دغه کتاب (قرآن) او په هغو (شیانو) چی رالیږلی مو دی په هغو سره رسولان (پخوانی) خپل پس ژر ده چی پوه به شی دوی (چی د دغه تکذیب بده نتیجه کیږی؟) کله چی وی به (د اور) غاړکۍ په غاړو د دوی کښی او ځنځیرونه به هم وی (په پښو د دوی)

تفسیر: د ځنځیر یو سر به په غاړه پوری نښتی وی او بل سر به ئی د پرښتو په لاسو کښی وی او په دغه دول (طریقه) دوی د مجرمانو او قیدیانو په شان راوستل کیږی.

يُسْحَبُوْنَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيْمِ ۙ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُوْنَ ﴿٧٢﴾

چې راښکلې کیږي به دوی په اوبو ډیرو تودو کښې بیا به په اور (د دوزخ) کښې سوځول وریتول شي دوی (او اور به له داخله او له خارجه هغوی راچاپیر کړي).

تفسیر: یعني په دوزخ کښې به کله په ایشیدلو ډیرو سوځوونکیو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کیږي (اعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ

بیا به وویل شي دوی ته چې چیرته دي هغه (بتان) چې وئ تاسي چې شریکول به مو (له الله سره په عبادت کښې) بغیر له الله (چې اوس خلاص کړي تاسي له عذابه).

تفسیر: یعني په دغه وخت به له دوی څخه هیڅ یو په کار نه ورځي. که مو له لاسه پوره وي او توانیږئ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ!.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وائي (کفار) چې ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان زمونږ)

تفسیر: یعني له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ تري تیر شو. ښائي په دغه وخت کښې به عابدین او معبودین سره بیلول شي یا به د «ضلواعنا» مطلب داسي وي چې اګر که موجود دي مګر کله له دوی نه کومه فائده نه رسیږي نو د دوی وجود او عدم سره برابر دي.

بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا ۚ

بلکه ګویا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه بتان) پخوا له دي نه هیڅ شي

تفسیر: اکثرو مفسرینو د دي مطلب داسي اخیستی دی په دنیا کښې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله اوس راښکاره شوه چې هغوی په واقع کښې هیڅ شي نه ؤ. ګواکي د حسرت او افسوس په دول (طریقه) په دغو الفاظو سره پر خپلې غلطۍ اعتراف کوي لیکن د حضرت شاه

صاحب د کلام حاصل دا دی چی مشرکین پرومبی منکران شوی وو. چی مونږ له سره له تا سره شریک نه دی درولی اوس ویریدلی د دوی له خولی څخه به دغه الفاظ وځی چی «ضلواعنا» چی په دغه سره به د شریک درولو اعتراف کوی. بیا لږ څه خپل ځانونه سنبالوی او بیا به انکار کوی چی مونږ له الله څخه ماسواء بل شی له سره نه دی بللی.

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧٤﴾

هم داسی (په شان د دغو مجادلانو) گمراهان کوی الله کافران (چی سمه لاره به نه مومی)

تفسیر: یعنی لکه چی دلته له ډیر انکار کولو څخه وښوئیدل او وویریدل او داسی اقرار ئی وکړ، په دنیا کښی هم د هم دغو کفارو هم دغه حال ؤ. نو وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

ذٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُوْنَ فِی الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُوْنَ ﴿٧٥﴾

دغه (گمراهی او عذاب) تاسی ته په سبب د هغه دی چی وئ تاسی چی خوشالی به مو کوله په ځمکه کښی په ناحقه سره او په سبب د هغه چی وئ تاسی چی تکبر (لوئی) به مو کوله په ناحقه سره

تفسیر: یعنی ومولید چی د ناحق غرور، تکبر او لوئی آخره خاتمه او عاقبت داسی کیږی! اوس مو هغه لوئی او ښودنه چیری لاړه؟ او بیا وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

اُدْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسی په (اوو) دروازو د دوزخ کښی

تفسیر: یعنی هر قسم مجرم په هم هغه وره کښی ننوځی چی د دوی دپاره تاکلی او مقرر کړی شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿٧٧﴾

په دی حال چې همیشه پاتی کیدونکی اوسئ په دغه (دوزخ) کښی پس ناکاره ځای د متکبرانو دی (دا دوزخ) پس صبر وکړه (ای محمده! په ضرر د کفارو) بیشکه چې وعده د الله (په نصرت د اولیاؤ او اهلاک د اشقیاؤ) حقه ده پس که وښیو مونږ تاته ځینی د هغه عذاب چې وعده ئی کوو مونږ له هغوی سره (نو ډیر ښه ده!) یا قبض کړو مونږ تا پس (په هر حال کښی) خاص مونږ ته بیا بیرته راوستل شی دوی (نو جزاء به ورکړه شی دوی ته)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ده دپاره د عذاب ورکولو کومه وعده چې فرمایلی وه هغه یقیناً پوره او ایفاء کیدونکی ده. ممکن دی چې ځینی مواعید د رسول الله مبارک په حیات کښی په سر ورسیږی لکه چې د بدر او معظمی مکی فتح او نور فتوحات یا د دوی له وفاته وروسته. په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشی ژغورلی (ساتلی) او نه ئی چیری ایستلی شی د ګردو (تولو) انجام زمونږ د قدرت په لاس کښی دی د دوی د عذاب تکمیل له دغه ژوندانه څخه وروسته کیږی او دوی په هیڅ صورت سره خپل ځان زمونږ څخه نشی خلاصولی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ رسولان پخوا له تانه چې ځینی له (یو لک ٢٤ زره انبیاؤ) هغه (٢٩) انبیاء دی چې قصی د هغو کړی دی مونږ تاته او ځینی له دغو هغه انبیاء دی چې قصی نه دی کړی مونږ تاته،

تفسیر: یعنی د ځینو انبیاؤ تفصیلی حال ئی تاسی ته بیان کړی دی. او د ځینو ئی نه دی کړی. او امکان لری چې د دی آیت له نزوله وروسته ئی د هغوی تفصیلی حال هم بیان کړی وی په هر حال د هغو رسولانو نومونه چې معلوم دی پر هغو باندی تفصیلاً او پر هغو چې نوم او نور ئی نه دی معلوم اجمالاً ایمان راوړل ضروری دی ﴿ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ﴾

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

او نه وو هيڅ رسول ته (او نه ئې مقدور وو) دا چې راوړي کوم يو دليل (د قدرت د الله تعالىٰ) مګر په اذن حکم د الله سره

تفسير: يعني د الله تعالىٰ په مخکښې ټول سره عاجزان دي. رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختيار نشته چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي هم هغه معجزه ور وښيي. دوی يوائحې هم هغه معجزات ښولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله حکم فيصله به وکړه شي په حقه سره او زيان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجنان)

تفسير: يعني څه وخت چې د الله تعالىٰ حکم رسيږي د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کښې په عدل او انصاف سره حکم فيصله صادريږي. په دغه وخت کښې رسولان کامياب او فائزالمرام کيږي او د باطلو منونکيو په برخه پرته (علاوه) له ذلته او رسوائی بل هيڅ شی نه رسيږي او حکمت په نه واقع کيدلو د دغو کښې دا دی چې.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پيدا کړي ئې دي تاسی ته چارپايان دپاره د دې چې سوريږئ پر ځينو د دوی او له ځينو د دوی خورئ تاسی. او دی تاسی لره په دغو انعامو کښې ډيرې نفعې او دپاره د دې چې ورسيږئ تاسی په دوی سره هغه حاجت ته چې په سينو (زړونو) ستاسی کښې وي

تفسير: مثلاً د دوی له پوستکی، څرمنی، وړيو، ويښتانو او نورو څخه راز راز (قسم قسم) فائدې، اخلئ پر دوی باندې سورلی پخپل ځای کښې يو مقصد دی او د سورلی په وسيله انسان

ډير ديني او دنيوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾

او پر دغو انعامو (په بر کښې) او پر بيړۍ (په بحر کښې) سوروَل کيږئ تاسي

تفسير: يعني په وچه کښې د ښاروو پر شا، او په سيند کښې پر بيړيو سواره ګرځئ او مال او اسباب مو هم پرې باروئ.

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ ﴿٨١﴾

او ښيي تاسي ته دلائل (د قدرت) خپل پس له کوم يوه له دلائلو (د قدرت) د الله څخه انکار کوئ تاسي

تفسير: يعني سره د دومره ښکاره‌وو دلائلو له ليدلو بيا انسان تر کوم حد او اندازي پوري پخپل شک او انکار کښې تينګ ولاړ دی لا نه دی معلوم چي الله تعالیٰ د خپل قدرت څومره نوري نښي او دلائل هم ورښيي؟

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

آيا پس نه دي ګرځيدلي دوی په ځمکه (ملکونو) کښې پس چي وګوري دوی چي څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چي پخوا له دوی نه (تير شوي) وو. چي وو هغوی ډير زيات له دغو (کفارو) څخه او ډير سخت وو په (بدني) قوت او (مدني) آثارو په ځمکه کښې پس هيڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغه (اعمال) چي وو هغوی چي کسب پيدا کول به ئې (چي اموال او رجال او نور وو)

تفسير: يعني پخوا له دی نه ډیر داسي اقوام تیر شوی دی چي په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کښې له دغو موجوده وو کفارو څخنې ډیر قوی ؤ. هغوی له دوی څخنې زیاتی او مهمی نښې او یادونی په ځمکه کښې پریښې دی لیکن څه وخت چي د الله تعالیٰ عذاب ورنازل شو نو هغه زور او قوت، سامان او وسائل هیڅ د دوی په کار ورنغلل او سره له هغو سپیره، هلاک او تباه شول.

فَلَمَّا جَاۗءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٨٣﴾

پس هر کله چي رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) نو خوشاله به شول (دغه کفار استهزأء) په هغه چي له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه) او چاپیر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چي وو به دوی چي په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسير: يعني د معاش د وجوه او مادیه ؤ ترقیاتو کوم علوم او فنون چي له هغوی سره ؤ او پر هغو غلطو عقیدو چي دوی خپل زړونه ترلی ؤ او پر هغو به ئی تکبر، تفاخر او لوئی کوله او د انبیاؤ علیهم السلام علومو او هدایاتو ته به ئی په سپکه کتل او په تحقیر به ئی لیدل، او پری توکی او مسخری به ئی کولی. بالاخر داسي یو وخت راغی چي هغوی ته د خپلو هم هغو توکو او ملندو نتیجه او حقیقت پخپله ورښکاره شوه او د هغه تمسخر او استهزاء مورد پخپله هم دوی وګرځیدل.

فَلَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا قَالُوْۤا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشْرِكِيْنَ ﴿٨٤﴾

پس هر کله چي وبه لید دوی (په دنیا کښې) سخت عذاب زمونږ نو وبه ئی ویل ایمان مو راوړی دی په الله یواځی او کافران شو مونږ پر هغو څیزونو چي وو مونږ په سبب د هغه څیز مشرکان (چي بتان دی)

تفسیر: یعنی څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول او د الله تعالیٰ د عذاب معائنه ئې وکړه، نو دلته هوش ئې په سر راغی، او د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کښې ولویدل، او وروسته له هغه په دې وپوهیدل چې یواځې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلیدی شی، هغو شیانو ته چې مونږ د معبودیت درجه ورکړې وه هغه ګرد (تول) عبث او بیکاره او عاجزان ؤ او مونږ ډیر احمقان او جاهلان وو چې داسې چټي او بیکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کینولی ؤ.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ؕ

پس نه ؤ (دا کار) چې نفع ورسوی دوی ته ایمان د دوی هر کله چې وبه لید دوی سخت عذاب زمونږ

تفسیر: یعنی اوس د افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه وررسیږی د ایمان او د توبې وخت تیر شوی دی. د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړی ته بې اختیاره یقین او باور پیدا کیږی مګر دغسې یقین د نجات موجب نشی کیدی او نه د داسې یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کیدی شی کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (۳) آیت ۱۸ من سورة النساء ﴿وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ ۚ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ﴾ وقال فی قصة فرعون ﴿آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾ وفی الحدیث «**ان الله تعالیٰ یقبل توبة العبد ما لم یغرغر**».

سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

(طریقه ایښې ده الله) طریقه د الله هغه چې په تحقیق تیره شوی ده په بندګانو د دغه (الله) او زیان کاره شول په دغه ځای کښې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادی خسران د دوی)

تفسیر: یعنی دغه وضعیت له پخوا راهسی تل دوام لری چې خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لارې وړاندې کیږی بیا هر کله چې په عذاب کښې اخته او مبتلا شی نو شورماشور لګوی او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوی د الله تعالیٰ دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوی بالاخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپیره، خراب او بربادیږی.

«**اللّٰهم احفظنا من الخسران واحفظنا من غضبک وسخطک فی الدنیا والآخرة**»

«**تمت سورة المؤمن ولله الحمد والمنة**»

سورة حٰمٓ السجدة مكية وهی اربع و خمسون آية وست ركوعات رقم تلاوتها (٤١) تسلسلها حسب النزول (٦١)
«نزلت بعد سورة المؤمن»
«د حٰمٓ السجده سورت مكی دی (٥٤) آيت (٦) ركوع لری په تلاوت كښی (٤١) او په نزول كښی (٦١) سورت دی»
«وروسته د «المؤمن» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

حٰمٓ ① تَنْزِیْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ②

(دغه قرآن) رالیږلی شوی دی له (هغه الله) چی خورا(ډير) مهربان ډير رحم والا دی

تفسير: يعنی د الله ډيره زياته مهربانی او رحمت پر خپلو بندګانو دی چی د دوی د هدايت دپاره ئی داسی عظيم‌الشان او بيمثاله كتاب نازل فرمايلی دی.

كِتٰبٌ فُصِّلَتْ اٰیٰتُهٗ

داسی كتاب دی چی په تفصيل سره بيان شوی دی آيتونه د ده.

تفسير: په لفظی ډول (طريقه) سره د آيتونو بيل بيل توب خو ښكاره دی مګر له معنوی حيثيته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامينو تفصيل په بيلو بيلو آيتونو كښی وركړی شوی دی.

قُرْاٰنًا عَرَبِیًّا لِّقَوْمٍ یَّعْلَمُوْنَ ③

په دی حال چی لوستلی شوی دی په عربی ژبه دپاره د هغه قوم چی پوهيږی.

تفسیر: یعنی عظیم‌الشان قرآن په اعلیٰ درجې صافي عربي ژبې نازل کړی شوی دی چې د ده د ړومبنیو مخاطبینو مورنۍ ژبه وه څو هغو خلقو ته د ده په پوهیدلو کښې څه تکلیف ورپېښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهیږي او بیا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي. مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کیدی شي چې د عقل او پوه خاوندان وي. ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت کولی شي؟

بَشِيرًا وَّنَذِيرًا

زیری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی (دا کتاب کفارو لره له دوزخ)

تفسیر: یعنی دغه پاک قرآن خپلو منونکیو ته د نجات او فلاح زیری آوروی او منکرینو ته د دوی له بده انجامه ویره ورکوي.

فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ④

پس مخ وګرځاوه زیادترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په آوریدلو د قبول سره)

تفسیر: یعنی سره له دغو ګردو (تولو) خبرو تعجب دی چې له دوی نه ډیر کسان د دې کتاب دغه ډیر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقت نه کوي. کله چې دی ته بیخي د دوی فکر نشته نو ولې به ئې آوري؟ او فرض ئې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واوري لیکن د زړه په غوږونو سره ئې نه آوري. او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ورحاصلوي نو د دوی دغه آوریدل د نه آوریدلو په شان دي.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَّمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ⑤

او وائی (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کښی دی له (فهمه) د هغه شیزه چی بولی ته مونږ هغه ته (چی توحید یا قرآن دی) او په غوږونو زمونږ کښی درونډوالی دی (چی نه اورو وینا ستا) او په منځ زمونږ او په منځ ستا کښی پرده (د مخالفت) ده نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (پر دین خپل)

تفسیر: یعنی یواځی دومره قدر نه دی چی دوی د نصیحت په طرف نه متوجه کیږی یا غوږ ورته نه نیسی بلکه دغسی خبری هم کوی چی له هغو آوریدلو ځنی بیخی ناصحان بی‌هیلی او ناامیده کیږی او په مستقبل کښی د نصیحت اورولو اراده هم پریږدی. مثلاً وائی چی زمونږ پر زړونو ستا د خبرو له جانبه غلاف دی او په کڅوړو کښی تری پټ دی ځکه ستا هیڅ یوه خبره پکښی نشی ننوتلی، او نه وررسیږی. هر کله چی ته خبری کوی زمونږ په غوږونو کښی د کونتوب درونډوالی پیدا کیږی او د دغه ثقل‌السماع له سببه مونږ څه شی نشو اوریدلی او زمونږ او ستاسی په منځ کښی داسی یوه پرده ده چی مونږ سره بیلوی دغه د دښمنی او عداوت لوی لوی دیوالونه چی ستا او زمونږ په منځ کښی سره ولاړ دی که له منځه لری شی، او که دغه ژور خلیج چی په منځ کښی مو حائل دی ورک شی بیا به نو مونږ یو بل ته رسیدی شو. لیکن داسی کیدل بیخی ممکن نه دی. نو بیا ته ولی خپل ماغزه خوړوی؟ او سر دی ګرځوی مونږ پر خپل حال خوشی پریږده ! ته دی خپل کار کوه ! مونږ به خپل کار کوو. له سره د دغی خبری توقع مه لره چی مونږ چیری ستا له دغو پندونو او نصائحو څخه متاثر کیدونکی یو.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَىَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَٱسْتَقِيمُوٓا۟ إِلَيْهِ وَٱسْتَغْفِرُوهُ ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده زه یو بشر انسان یم په شان ستاسی (لیکن فرق می دا دی چی) وحی کیږی ماته (له طرفه د رب زما) داسی چی بیشکه هم دا خبره ده چی معبود ستاسی معبود یو دی پس سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید) او مغفرت وغواړئ له ده نه

تفسیر: یعنی نه زه خدای یم چی په زور سره ستاسی زړونه واړولی شم. او نه هغه پرښته یم چی د هغی د رالیږلو غوښتنه تاسی کوئ او نه کوم بل مخلوق یم. بلکه ستاسی له نوعی او له جنسه یو انسان یم چی زما خبره پوهیدل ستاسی د همجنسی له سببه تاسو ته آسان دی او هغه انسان یم چی د الله تعالیٰ له جانبه آخری او د خورا (ډیر) اکملی وحی دپاره غوره شوی یم بناء علیه

هومره چې تاسې له هغه څخه مخ واړوئ او هومره چې پاس راوړونکې خبرې وکړئ زه خامخا د پاک الله پيغام تاسې ته آوروم. ماته د وحې په وسيله دا ښوولې شوي دي چې ستاسې ټولو معبود او على الاطلاق حاکم يو دی چې ماسواء له هغه بل هيڅوک د عبادت لائق نه دی. لهٰذا پر ټولو لازم دي چې په ګردو (ټولو) شئونو او احوالو کښې سم د هم هغه واحد الله تعالیٰ په طرف مخ وګرځوئ او د ده د سمې صافې لارې څخه يوه خاشه دې خوا او هغې خوا ته لاړ نشئ. او هغه بې لارې او کاږه تلل چې پخوا له دې نه ستاسې څخه صادر شوي وي د هغو معافې د الله تعالیٰ له درباره وغواړئ چې پاک الله ګرد (ټول) پرومبنې او وروستنې ګناهونه دروبښې.

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كٰفِرُونَ ﴿٧﴾

او افسوس هلاک خرابې ده دپاره د مشرکانو هغه چې نه ورکوي زکوٰة (يا نه کوي هغه کار چې پرې پاکيږي) او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) هم دوی کافران منکران دي.

تفسير: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالیٰ سره داسې وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کښې شريکوي او له بندګانو سره داسې وي چې د صدقې او زکوٰة پيسې پر کوم فقير او محتاج نه لګوي او نه غواړي چې مساکين پرې خوشاله شي او ورسره له آخرته او انجامه هم بيخي بيفکره او غافل دي ځکه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړينې څخه وروسته بل کوم ژوندون حساب، کتاب، ثواب، او عقاب شته. د دغسې خلقو مستقبل ماسواء له اهلاکه خرابې، بربادې او سپکتيا بل شی نه دی.

(تنبيه) د ځينو اسلافو په نزد دلته له «الزكوٰة» څخه طيبه کلمه مراد ده. او ځينې د «زکوٰة» معنې په پاکۍ، او صفايې سره کوي. نو په دغه تقدير سره ئې مطلب داسې کيږي «هغه خلق چې خپل نفس له فاسده وو عقائدو او ذميمه وو اعمالو څخه پاک او صاف نه ساتي» په دغه کښې د طيبې کلمې ترک او زکوٰة نه ادا کول او نور ګرد (ټول) راغلل. **وهذا كما قال** ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكّٰى ﴾ **وقال** ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكّٰهَا ﴾ **وقال** ﴿ وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ﴾ **وغير ذلك.**

ښائي دغه معنې د دې لامله (له وجې) کړې شوي وي چې کفار مخاطب بالفروع نه دي. يا ځکه چې دغه آيت مکي دی او د زکوٰة او د نورو تشخيص په مدينې منورې کښې شوی دی. والله اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ ع

بیشکه هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته دوی ته اجر چې نه دی قطع کیدونکی.

تفسیر: یعنی هیڅکله به نه منقطع کیږی او تر ابدالاباد پورې به جاری وی کله چې جنت ته ورسیږی نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومی.

قُلۡ أَئِنَّكُمۡ لَتَكۡفُرُونَ بِٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡأَرۡضَ فِي يَوۡمَيۡنِ وَتَجۡعَلُونَ لَهُۥٓ أَندَادٗاۚ ذَٰلِكَ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٩

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا بیشکه تاسی خامخا کافران کیږئ په هغه الله چې پیدا کړی ئې ده ځمکه په دوو ورځو (د یکشنبې چې په اول کښې ئې پیدا او په دوهمه کښې ئې وغوړوله) او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شریکان، دغه ذات (چې ځمکه ئې په دوو ورځو کښې پیدا کړی ده) رب د علمیانو دی

تفسیر: یعنی څومره د حیرت او د تعجب ځای دی چې د رب الْعٰلمین د وحدانیت او کمالیهٔ صفاتو څخه انکار کوئ او نور داسې شیان له هغه سره برابروئ چې د یوې ذرې په اندازه هم د کار او اختیار مالکان نه دی.

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَٰسِيَ مِن فَوۡقِهَا وَبَٰرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَآ أَقۡوَٰتَهَا

او پیدا کړی دی (الله) په دغه (ځمکه) کښې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دی نه او بیا ئې برکت کیښود په دغه (ځمکه یا غرونو) کښې او مقرره (په اندازه) کړی ئې ده په دی ځمکه کښې روزی (د اهل) د دی

تفسیر: «او بیا ئې برکت کیښود په دغه ځمکه یا غرونو کښې» یعنی قسم قسم کانونه، ونې، میوې، ثمرات، غلې او حیوانات او نور له ځمکې څخه وځی «او مقرره او په اندازه کړی ئې ده په دی ځمکه کښې روزی د اهل د دی» یعنی پر ځمکه باندې ئې د هستیدونکیو خواړه په یوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کښې کیښودل. لکه چې د هر اقلیم او د هر ملک د هستیدونکیو له طبایعو او له ضروریاتو سره ئې موافق خواړه مهیا او تهیه فرمایلی دی. او الله

اکرم شانه واعظم برهانه پیدا کړه ځمکه، غرونه او نور او مقدر ئی کړل اوقات.

فِيٓ أَرۡبَعَةِ أَيَّامٖ سَوَآءٗ لِّلسَّآئِلِينَ ١٠

په څلورو ورځو کښې برابر دی دپاره د پوښتنې کوونکیو (له پیدا کولو د ځمکې او د مافیها)

تفسیر: یعنی ګرد (ټول) کارونه په څلورو ورځو کښې وشول. په دوو ورځو کښې ځمکه پیدا کړې شوه. او په دوو نورو ورځو کښې چې سه شنبه چار شنبه دی د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو. هر څوک چې پوښتنه کوی یا د پوښتنې کولو اراده لری هغوی ته دغه وروښیه! چې دغه ټول په څلورو ورځو کښې بی له تزئیده او تنقیصه په وجود راغلی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د پوښتنو کوونکیو جواب پوره شو».
تنبیه: دلته له ورځو ځنې په ظاهری صورت سره هم دغه معروفې او متبادری ورځې نشی مراد کیدی. ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور. لامحاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وی یا به هغه ورځې تری مرادی وی چې د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿وَإِنَّ يَوۡمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلۡفِ سَنَةٖ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ جزء ٢٢ (د الحج (٦) رکوع ٤٧ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر) والله اعلم.

ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٞ

بیا ئی اراده وفرمایله (پیدا کولو د) آسمان ته حال دا چې دغه آسمان یو لوګې ؤ (ولاړ)

تفسیر: یعنی بیا د آسمانونو په طرف متوجه شو چې په دغه وخت کښې دوی ګرد (ټول) سره یو وو د یوه لوګی په شان نو هغوی ئی سره تقسیم کړل، او په اووو آسمانونو سره ئی وویشل لکه چې وروسته له دی نه ئی ذکر راځی.
تنبیه: ممکن دی له «دخان» څخه د آسمانونو د مادی په طرف اشاره وی.

فَقَالَ لَهَا وَلِلۡأَرۡضِ ٱئۡتِيَا طَوۡعًا أَوۡ كَرۡهٗا قَالَتَآ أَتَيۡنَا طَآئِعِينَ ١١

پس وفرمایل (الله) دغه (آسمان) ته او (دغې) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره یا په زور سره، ووېل آسمان او ځمکې راغځو مونږ (فرمان

ستا ته) په خوښی سره

تفسیر: یعنی اراده ئی وفرمایله چی د دغو دواړو آسمان او ځمکی له یو ځای کیدلو څخه دنیا ودانه کړی اعم له دی نه چی دوی دواړه پخپل طبیعت سره یو ځای شی که په زور سره په هر حال د دواړو له یو ځای کولو سره ئی دغه نظام جوړول مقصود ؤ او دغه دواړه سره یو ځای شول پخپل طبیعت له آسمان د لمر اشعی راغلی او تودوخی پیدا شوی هواوی جاری شوی، د هغو دوړی او بخار پاس پورته شو، بیا له هغه څخه اوبه توئیدی او د باران په صورت ووریدی چی د هغو په وسیله راز راز (قسم قسم) شیان پیدا شول او پخوا ئی فرمایلی ؤ چی «په ځمکه کښی ئی د دوی خوراکونه کیښودل» یعنی په ځمکه کښی ئی داسی قابلیت کیښود چی دغسی شیان تری پیدا کیږی والله اعلم.

فَقَضٰىهُنَّ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ فِیۡ یَوۡمَیۡنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوګی ځنی) اووه آسمانونه په دوو ورځو (د پنجشنبی جمعی) کښی

تفسیر: یعنی څلور ورځی هغه وی او په دوو ورځو کښی ئی آسمانونه پیدا کړل چی ګردی (تولی) سره شپږ ورځی شوی لکه چی په بل ځای کښی د «ستة ایام» تصریح شته.

تنبیه: په هغو مرفوعه ؤ احادیثو چی د کائناتو د تخلیق په متعلق د ورځو تعین او ترتیب راغلی دی چی هغه دغه شیان الله تعالیٰ د هفتی په دغو او هغو ورځو کښی پیدا کړی دی په هغو کښی کوم یو صحیح حدیث تر اوسه پوری په نظر نه دی راغلی حتیٰ چی د ابوهریره د حدیث په متعلق چی په صحیح مسلم کښی دی «ابن کثیر» لیکی «**هو من غرائب الصحیح وقد علله البخاری فی التاریخ فقال رواه بعضهم عن ابی هریرة عن کعب الاحبار وهوالاصح**» او په روح المعانی کښی له (قفال شافعی) څخه نقل کړی دی «**تفرد به مسلم وقد تکلم علیه الحفاظ علی بن المدینی والبخاری و غیرهما وجعلوه من کلام کعب وان ابا هریرة انما سمعه منه ولکن اشتبه علی بعض الرواة فجعله مرفوعا**» باقی د قرآن الکریم دغه آیت او د البقرة د سورت له دغه آیت ﴿ثُمَّ اسۡتَوٰۤی اِلَی السَّمَآءِ فَسَوّٰىهُنَّ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ﴾ څخه دغه ظاهریږی چی اووه آسمانونه د ځمکی د پیدا کولو څخه وروسته جوړ شوی دی او د «النازعات» په سورت کښی له ﴿وَالۡاَرۡضَ بَعۡدَ ذٰلِکَ دَحٰىهَا﴾ څخه ظاهریږی چی ځمکه وروسته له آسمانه غوړولی شوی ده د دغه جواب په څو دولو (قسمو) سره ورکړی شوی دی د (ابوحیان) تقریر د دی احقر خوښ دی یعنی ضروری نه ده چی په ړومبنی آیت کښی «ثم» او په وروستنی آیت کښی «بعد ذٰلک» د زمان د تراخی دپاره

وی ممکن دی چی له دغو الفاظو څخه تراخی فی الاخبار یا رتبی تراخی مراد واخیسته شی لکه چی په ﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾ کښی یا په ﴿ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴾ کښی هم دغه معنی مراد اخیستی شوی ده په هر حال په قرآن کریم کښی د زمانی ترتیب تصریح نشته هو! د نعمت په تذکره کښی د ځمکی او د عظمت او قدرت په تذکره کښی ئی د آسمان ذکر مقدم ایښی دی چی د هغه نکته په ادنیٰ تامل او تدبر سره معلومیدی شی د تفصیل موقع دا نه ده دغه څو الفاظ د اهل العلم د تنبیه دپاره لیکلی شوی دی.

وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

او وئی لیږه (مقرر ئی کړ) په هر آسمان کښی کار (مناسب تدبیر) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی هر هغه حکم چی د هر آسمان دپاره مناسب وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چی «دغه رب ته معلوم دی چی هلته څه قسم مخلوق اوسیږی؟ او د دوی اسلوب وضعیت او هیئت څرنګه دی؟ په دغه ځمکه کښی چی په زرهاوو کارخانی دی نو آیا دومره لوی آسمانونه به څرنګه تش پراته وی».

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

او ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په ډیوو (ستوریو) سره او (ساتلی دی مونږ دا آسمان) په ساتلو سره (له غوږ کیښودلو د شیطانانو) دغه (مخلوقات) اندازه کول دی د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم (په هر څیز)

تفسیر: یعنی په لیدلو سره داسی معلومیږی چی دغه ګرد (تول) ستوری پر هم دغه آسمان باندی ختلی دی د شپی له مخی په دغه قدرتی ډیوو سره آسمان څرنګه ښکلی او ډک له رونقه ښکاری؟ بیا ئی څومره محفوظ ګرځولی دی چی د هیچا لاس او قدرت ورته نه رسیږی د پرښتو زوروری پیری ولاړی دی هیڅ یو طاقت او قوت پر دغه تینګ نظام کښی څه درځ او چاود نشی غورځولی ځکه چی هغه د الله تعالیٰ له خوا جوړ او قائم شوی دی چی له ګردو (تولو) څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾

پس كه چيرى مخ وگرځاوه (دغو كفارو له حقه) پس ووايه (اى محمده! دوى ته) چي ويروم زه تاسي له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لكه باد د صرصر) او ثموديانو (لكه چغه د جبريل).

تفسير: يعني كه د معظمي مكى كفارو د داسي عظيم‌الشان آيتونو د آوريدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارى د غوره كولو څخه مخ واړوى نو تاسي دوى ته وفرمايئ «زه تاسي په دغه خبروم چي ستاسي خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبينو اقوامو په شان كيږى».

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

كله چي راغلل دوى ته رسولان (هود او صالح) له طرفه د وړاندى د دغو (كفارو او له طرفه د وروسته د دغو (كفارو له هره طرفه) او وى ويل دوى ته داسي

تفسير: يعني له هر طرفه ښائى چي دير رسولان به ورغلى وى مگر مشهور دا دى چي دا رسولان حضرت هود او حضرت صالح علىٰ نبينا و عليهما الصلوٰة والسلام دى يا به له ﴿مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾ څخه داسي مراد وى چي دوى ئى د ماضى او مستقبل پر خبرو وپوهوى او د ورښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلو ئى پرى نښود.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾

چي مه كوئ عبادت مگر يوائحى د الله ووبل (كفارو په جواب د دوى كښي) كه اراده فرمائلى وى رب زمونږ (په ليږلو د رسولانو) نو خامخا ليږلى به ئى وى پرښتى پس بيشكه چي مونږ په هغه څيز چي راليږلى شوى يئ تاسي په هغه سره كافران (يو او نه ئى منو ځكه چي تاسي زمونږ په شان انسانان يئ

او پر موږ څه امتیاز نه لرئ)

تفسیر: یعنی د الله رسول څرنګه بشر کیدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لیږه نو له آسمانه به ئې کومه پرښته لیږلې وه په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالیٰ له جانبه راوړې دي موږ د هغو د منلو دپاره تیار نه یو.

فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوْا فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوْا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر څه چې عادیان وو پس کبر (لوئي) ئې غوره کړه په ځمکه کښې په ناحقه سره او (کله چې هود دوی وویرول نو) وویل دوی څوک دی زیات سخت له موږ څخنې په قوت کښې

تفسیر: ښائي کله چې رسولانو دوی له عذابه ویرولي وي دوی به د هغوی په جواب کښې داسې ویلي وي چې له موږ څخه زیات زورور او طاقتور بل څوک دی؟ چې موږ له هغه څخه وویریږو. آیا زموږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او ویره کینولی شي؟ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د دوی اجسام ډیر لوی لوی وو. نو د خپلو ابدانو په زور او قوت مغرور شول حال دا چې د تکبر او غرور له پلوه ئې خبرې کول د الله تعالیٰ له درباره وبال او نکال نازلوی».

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ؕ وَكَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ﴿۱۵﴾

آیا نه وینی (او نه پوهیدل) دوی چې بیشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړی ئې دي دوی هغه ډیر سخت دی له دوی نه په قوت زور کښې او دوی په دلائلو د (قدرت) زموږ چې انکار به ئې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی)

تفسیر: یعنی پخپلو زړونو کښې د ده پر حقانیت پوهیدل مګر د ضد او انکار له لورې به ئې هم داسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

پس راومو لیږه پر دوی باندی باد یخ ډیر زورور هیبتناک په څو ورځو کښې چې ډیری نحسی شومی وی دپاره د دی چې وڅکوو مونږ پر دغو (کفارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کښې

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوی د غرور ماتولو دپاره د یوه کمزور مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپیره شول اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلیده ونی، غنی، انسان، حیوان، ودانی او عمرانی شیان ئی بیخی له ځمکی څخه یوړل او هیڅ یو شی ئی باقی پری نښود.»

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ ۖ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾

او خامخا عذاب د آخرت خو ډیر رسوا کوونکی دی حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شی (په دفع د عذاب کښې)

تفسیر: یعنی د آخرت رسوائی خو ډیره لویه ده چې د هیچا په منع کولو او مخه نیولو سره نه معطلیږی او نه بیرته آوړی. او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شی. له هر سری سره به د خپل ځان فکر وی د محبت او مینی او د همدردی ډیر مدعیان به هلته له خپلو دوستانو، خپلوانو او مینانو څخه سترګی اړوی او په پټه او په غلا سره به ورګوری.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر څه چې ثمودیان وو پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لیږلو د رسولانو سره) پس غوره کړ دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمائی)

تفسیر: یعنی د نجات له هغی لاری څخه چې زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ورښوولی وه دوی خپلی سترګی وتړلی او ړوندوالی ئی ځانته غوره کړ. بالاخر الله تعالیٰ هم دوی د هم دوی په خوښه سره په هم هغه حالت پریښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

پس ونیول دوی لره سختی چغی (د جبریل او) د عذاب سپکوونکی په سبب د هغه (شرک او عصیان) چی وو دوی چی کول به ئی (چی تکذیب د صالح وو)

تفسیر: یعنی داسی یوه سخته زلزله راغله چی له هغی سره ډیره سخته چغه هم وه چی د هغه غږ له شدته د دوی زهره وچاوده او د زړونو حرکت ئی بند شو.

وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی وو او وو دوی چی پرهیزگاری به ئی کوله (له شرکه)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی ایمان ئی راوړ او له بدی څخه ئی ځانونه وژغورل (وساتل) الله تعالیٰ دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی. او د عذاب د نزول په وخت کښی لږ څه صدمه او تود باد هم نه وررسیږی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی راټول به کړل شی دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلی ډلی کړل شی.

تفسیر: یعنی د هر یوه قسم مجرمانو ډلی او جماعتونه به سره بیل بیل وی او دغه گرد (ټول) جماعتونه به یو د بل په انتظار کښی جهنم ته نژدی درول کیږی. بیا چی ټول سره یو ځای شی نو روان به کړل شی دوزخ ته.

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

تر هغه وخته پوری چی راشی دوی دغه (اور ته) شاهدی به ورکړی پر دوی باندی غوږونه د دوی او سترگی د دوی او پوستکی (او نور اعضاء) د دوی پر

هغو (کارونو) چی وو دوی چی کول به ئی.

تفسیر: په دنیا کښې ئی پخپلو غوږونو سره تنزیله آیتونه واوریدل او پخپلو سترگو سره ئی تکوینیه آیتونه ولیدل مگر سره له هغه د الله تعالیٰ وحدانیت او د ده د رسول رسالت ئی ونه مانه او په هر حیث او هر جهت د الله تعالیٰ عصیان او نافرمانی ته متوجه شول خو له دی نه بی‌خبره وو چی د گناهونو گرد (تول) دفاتر یاداشتونه او تیکلی (ریکاردونه) د هم دوی په وجود کښې محفوظ او ډک کړی شوی پراته دی چی په لازمه وخت کښې به لوڅ او آورول کیږی، له روایاتو څخه معلومیږی چی په محشر کښې به کفار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوی نو په دغه وخت کښې به داسی احکام صادریږی چی د دوی د هغو اعضاؤ او جوارحو شهادت وړاندی کړ شی چی دوی د هغوئ په ذریعه د دغو گناهونو مرتکب شوی دی لکه چی گرد (تول) وجود به ئی پری شاهدی ورکوی او په دی صورت د دوی د هغه اظهار چی پخپلو ژبو سره ئی ړومبی کړی وو تکذیب کیږی دلته به دوی حیران او مبهوت او هک پک پاتی کیږی او خپلو اعضاؤ ته به وایی چی ای کمبختانو! لری او ورک شئ! ما خو دغه مدافعه ستاسی له طرفه کوله او جگړی می ستاسی په گته (فائده) نښلولی وی حال دا چی تاسی پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وکړ.

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا ۖ

او وبه وائی (کفار په تعجب سره اعضاؤ او) پوستکیو خپلو ته ولی مو شاهدی وکړه تاسی پر مونږ؟

تفسیر: یعنی دغه منکرین به وائی کله چی پخپله ژبه سره مونږ داسی انکار کوو نو پر تاسی داسی کوم مصیبت رالویدلی وو چی خامخا مو په وړښوولو شروع وکړه او په آخر کښې دغه وینا تاسی ته چا دروښوده.

قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وائی (دغه جلود دوی ته چی مونږ پخپله نه یو غږیدلی بلکه) غږولی یو مونږ الله هغه (مطلق قادر) چی غږولی ئی دی هر څیز

تفسیر: د هغه لوی ذات قدرت هر ناطق ته د وینا قوت وربښلی دی، نن ورځ هم هغه لوی ذات مونږ ته هم د وینا قوت او قدرت راکړ، نو که مو خبری نه کولی او شیان مو نه وی ښوولی نو څه شی به مو کړی وی. کله چی د هغه مطلق قادر اراده وشی چی یو شی خبری وکړی نو کوم

شی توانیری او قدرت او مجال لری چی وینا ونه کری، هغه لوی ذات چی ژبی ته ئی د وینا
قوت او قدرت وربښلی دی آیا هم دغه قوت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شی
ښښلی؟ نو دغه دی چی مونږ هم د الله تعالیٰ په اراده دغسی شهادت اداء کړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

حال دا چی الله پیدا کړی یئ تاسی اول ځلی او خاص هم دغه الله ته بیرته
بیولی شئ (مجازاتو ته)

تفسیر: دغه مقوله یا خو د الله تعالیٰ ده یا خو د جلودو ده دواړه محتملی دی.

وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا
أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسی (په وخت د کولو د دغو فواحشو داسی) چی پټول به مو
(دغه فواحش له ویری د دی) چی شاهدی به ورکړی پر تاسی غوږونه ستاسی
او نه سترګی ستاسی او نه پوستکی ستاسی (ځکه چی د خپلو اعضاؤ په
شهادت مو باور نه درلود (لرلو)

تفسیر: یعنی له نورو ځنی په پټه سره مو ګناه کوله او له دی نه نه وئ خبر چی ستاسی لاسونه
او پښی به ستاسی هغه مخفی اعمال څرګندوی (ښکاره کوی). ښائی چی تاسی هغه ګناه له دغو
اندامونو څخه هم پټه کړی وی حال دا چی تاسو هم داسی کول هم غوښتل دغه مو له قدرته او
واکه نه وو پوره.

وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

ولیکن ګمان به کوو تاسی (په وخت د ستر کښی) د دی چی بیشکه الله نه
دی عالم پر ډیرو له هغو کارونو چی کول به تاسو.

تفسیر: یعنی اصلاً ستاسی چاری او د عمل طرز ئی ښکاره کوه چی ګواکی تاسی د الله تعالیٰ

په محیط علم یقین نه درلود (لرلو) او داسې مو ګڼل چې هر څه مو چې زړه غواړې ښائی هم هغسې وکړو څوک مو وینی؟ او راپسې ګرځي؟ که په پوره ډول (طریقه) سره مو یقین او باور کړی وی چې الله تعالیٰ زموږ له ګردو (تولو) حرکاتو څخه عالم او باخبر دی او د ده په نزد کښې زموږ مکمل دفتر شته نو له سره به مو داسې شرارت او طغیان نه کوو.

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدٰىكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِّنَ الْخٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَّصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۖ وَإِنْ يَّسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسې هغه ګمان ستاسې دی چې کوو به تاسې دغه (ګمان) په رب خپل هلاک کړی یئ تاسې (دغه ګمان په آخرت کښې) پس نن وګرځیدئ تاسې له زیان کارانو څخه پس که صبر وکړی دوی (په دې عذاب یا ئې ونه کړی) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګنې دی دوی ته او که رضاء د الله (او قبول د توبې یا رجوع دنیا ته) غواړی دوی پس نه به وی دوی له قبول کړیو شویو (په طلب د رضاء د الله)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په دنیا کښې ځینې بلاء په صبر سره آسانیږی هلته که صبر وکړی یا ئې ونه کړی دوزخ د دوی دپاره کور مقرر کړی شوی دی چې له هغه ځایه له سره نشي وتلی او ځینې بلاء دلته په منت خوشامند او تملق سره لرې کیدونکې دی ولې هلته دغه شیان له سره مفید نه واقع کیږی او هومره زاری خواری او عاجزی چې وکړی نه قبلیږی او نه ئې په درد خوری».

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړی مو دی دوی ته ملګری (له شیاطینو) پس ښائسته کړی ئې دی دوی ته هغه څیزونه چې وړاندی له دوی دی او هغه څیزونه چې وروسته له دوی دی (له هواء او هوس او انکار د آخرت)

تفسیر: یعنی پر دوی باندې یو یو شیطان مقرر شوی دی څو دوی ته خراب کارونه چې پخوا ئې کړی وو یا وروسته له دې نه ئې کوی ښه ورښیی، او د دوی تبا کوونکې ماضي او مستقبل

هغوی ته ښه او ښکلی ورښکاره کړی او د دغو شیاطینو تقرر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه. کما قال الله تعالیٰ (فی جزء ٢٥ الرکوع ٤ آیت ٣٦ من سورة الزخرف) ﴿وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ

او ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امتونو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه له پیریانو او له انسانانو،

تفسیر: یعنی هم هغه خبره چی د دوی په نسبت په ابتداء کښی فرمایلی شوی ده ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ جزء ١٢ (د هود ١٠ رکوع ١١٩ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر).

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾

بیشکه چی دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کښی)

تفسیر: کله چی انسان ته خساره واقع کیږی نو هم داسی سامان ورمهیاء کیږی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی (په وخت د قرائت د قرآن) چی مه اورویٔ غوږ مه ږدیٔ تاسی دغه قرآن ته (چی محمد ئی لولی) او شورماشور واچویٔ په (وخت د لوستلو د) ده کښی ښائی چی تاسی غالب شیٔ (پری او له تبلیغه ئی ساکت کړیٔ)

تفسیر: یعنی د عظیم‌الشان قرآن غږ د برق په شان د اوریدونکیو پر زړونو اثر غورځوی او هر څوک ئی چی اوری سخت تاثیر پری کوی نو څکه د دغه تاثیر د انسداد دپاره کفارو دغه یوه

طریقه ځانته غوره کړی ده هر کله چی قرآن لوستلی کیږی دوی غوږ ورته نه نیسی او دومره شورماشور اچوی چی نور ئی هم وانه وریدی شی او داسی به ئی ګڼل چی زمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشی او پر خلقو خپل تاثیر ونه غورځوی. نن ورځ هم جاهلان هم داسی تدابیر کوی چی د کار د خبرو په مقابل کښی شورماشور کوی څو بل څوک ئی وانه وری مګر د حقانیت او صداقت کرنګهار او تنهار کله د میاشو او مچانو په بنهار پټ او مغلوبیدی شی؟ او سره له دغسی تدابیرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پوری رسیږی او هم هغه هلته خپل اثر غورځوی.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

(فرمائی الله تعالیٰ چی) پس خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی عذاب سخت او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ډیره بده سزا د هغو اعمالو چی وو دوی چی کول به ئی.

تفسیر: یعنی له دی نه به زیات خراب کار بل څه وی چی دی پخپله هم د پند او نصیحت خبری وانه وری او نور خلق هم پری نه ږدی چی نصیحت ته غوږ کیږدی.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

دغه (سخت عذاب جزاء ده د دښمنانو د الله (یعنی) چی اور دی شته دوی ته په دغه اور کښی کور د همیشه والی (دپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چی وو دوی (په دنیا کښی) چی په آیتونو زمونږ (قرآن) انکار به ئی کوو.

تفسیر: یعنی په زړه په ښه شان پری پوهیدل لیکن له ضده او عناده او تعصبه به ئی تری انکار کوو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا رَبَّنَآ اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلّٰنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُوْنَا مِنَ الْاَسْفَلِيْنَ ﴿٢٩﴾

او وبه وائی (په اور کښې) هغه کسان چې کافران شوی دی ای ربه زمونږ وښیه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې ګمراهان کړی ئی ؤ مونږ له پیریانو (ابلیس) او له انسانانو (قابیل) چې وګرځوو (واچوو) دوی لاندې د قدمونو خپلو دپاره د دی چې شی دوی له ښکته (سپکو ذلیلانو خلقو څخه)

تفسیر: یعنی خیر مونږ خو په آفت کښې اخته شوو لیکن له انسانانو او پیریانو ځنی هغه شیاطین چې زمونږ د اغواؤ او د غولولو سبب ګرځیدلی دی او مونږ د دوی له لاسه په دغه مصیبت کښې مبتلا شوی یو له مونږ سره ئی مخامخ کړئ څو ئی مونږ تر خپلو پښو لاندې ذری ذری او لتاړ کړو او په نهایت ذلت او خواری سره ئی د دوزخ په ډیری ښکتنی طبقی کښې وغورځوو او په دغه ډول (طریقه) خپل انتقام تری واخلو او لږ څه خپل زړونه پری ساړه کړو.

اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چې ویلی ئی دی صدقاً له زړه چې رب زمونږ الله دی بیا تینګ ولاړ وی (په دغه توحید او نورو اعمالو د دین) رانازلیږی به پر دوی پرښتی (عند النزع والبعث یا فی القبر چې داسی به وائی) مه ویریږئ او مه خپه کیږئ او خوشاله اوسئ تاسی په جنت هغه چې وئ تاسی چې وعده ئی درسره کړی شوی ده (په ژبی د انبیاؤ الله سره)

تفسیر: یعنی په زړه سره ئی اقرار وکړ او پر هغه قائم پاتی شو او د الله تعالیٰ په ربوبیت او الوهیت کښې ئی بل څوک شریک ونه دراوه او نه له دغه یقین او اقرار څخه د مرګ تر لحظی پوری وانه وښته او نه ئی خپل رنګ بدل کړ هر هغه شی ئی چې په ژبه سره ویلی وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً تینګ پاتی شو او د الله تعالیٰ د کامل ربوبیت حق ئی په پوره ډول (طریقه) سره وپیژاند او هر هغه عمل ئی چې وکړ خالص د ده د خوښی او شکر ګزاری دپاره ئی وکړ، د خپل رب ګرد (تول) عائد کړی حقوق او فرائض ئی په ښه شان سره وپیژندل او په

ښه ډول (طريقه) سره ئې اداء او په ځاى ئې راوړل، الغرض له ماسواء الله څخه ئې مخ واړاوه او يوائې د هم هغه په جانب متوجه شو او د هم ده پر سمه صافه لاره رهي (روان) شو. پر داسي مستقيم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسيدلو په فرصت او وروسته له هغه د بيا ژوندى راپاڅيدلو په وخت کښې پرښتي نازليږي او دوى ته تسکين، تسلي ورکوى او د جنت د دخول زيرى وراوروى او ورته وائي چي اوس تاسي ته له هيڅ جهته د ويرى او د انديښني موقع نه ده پاتي. د فاني دنيا ټول فکرونه او غمونه ختم شوى دى او د بل کوم راتلونکي آفت او مصيبت انديښنه نه ده پاتي اوس په ابدى ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښى او عيش تاسي لره دى او د جنت هغه مواعد چي د انبياؤ عليهم السلام په ژبو له تاسي سره کړى شوى وو هغه ګرد (ټول) اوس له تاسي سره ايفاء کيدونکي دى. دا هغه دولت او نعمت دى چي د هغه دارسيدلو د يقين له حاصليدلو څخه وروسته هيڅ يو غم او فکر د انسان په شاو خوا کښې نشي ګرځيدلى.

تنبيه: دير ممکن دى چي پر متقينو او ابرارو په دغه دنيوى ژوندون کښې هم د پرښتو يو قسم مخصوص نزول وشي چي د الله تعالىٰ په حکم سره دوى ته د دوى په ديني او دنيوى امورو کښې د بهترى او ښيګڼي (فائدى) او نورو ښو خبرو الهام وکړى چي د دوى د شرح الصدر، تسکين او اطمينان موجب شي. لکه چي د دوى بالمقابل يو دوه آيتونه پخوا تير شول چي پر کفارو شياطين مسلط دى څو رذائل او قبائح دوى ته ښه ورښکاره کړى او د دوى د اغواؤ او اضلالو وسائل ورپيدا او مهياء کړى. او په بل ځاى کښې د شياطينو په حق کښې د «تنزل» لفظ استعمال شوى دى (کما قال الله تعالىٰ فى جزء ۱۹ الرکوع (۱۱) آيت ۲۲۲ - ۲۲۳ من سورة الشعراء) ﴿ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيۡمٍ يُّلۡقُوۡنَ السَّمۡعَ وَاَكۡثَرُهُمۡ كٰذِبُوۡنَ ﴾ په هر حال د مفسرينو په نزد دغه معنى هم کيدى شي، او په دغه تقدير وروستني آيت ﴿ نَحۡنُ اَوۡلِيٰٓـؤُكُمۡ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ﴾ سره په دير ښه ډول لګيږى. والله اعلم.

نَحۡنُ اَوۡلِيٰٓـؤُكُمۡ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَفِى الۡاٰخِرَةِ

(بل داسي ورته ووائي ملائکې) مونږ يو دوستان ستاسي په دغه ژوندون لږ خسيس کښې (په حفاظت نصرت) او په آخرت کښې (چي به درڅخه لرى کړو وحشت د قبر او وبه مو رسوو جنت ته)

تفسير: ځينو دغه د الله تعالىٰ کلام ښوولي دى يعنى د پرښتو کلام له دى نه پخوا ختم شوى دى. او د اکثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده. ګواکې پرښتي دغه قول د دوى په زړونو کښې الهام کوى او د دوى حوصله او همت زياتوى. ممکن دى چي ځينو بندګانو ته بالمشافه هم هم دغومره الفاظ ووائي. او ممکن دى چي موت ته نژدى يا بعد الموت ورته وويلى شي، نو په دغه

تقدير د ﴿ نَحْنُ اَوْلِيٰٓـؤُكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ﴾ مطلب به داسی کیږی چی مونږ
په دنیا کښې هم ستاسی ملګری او رفیقان وو چی د الله تعالیٰ په حکم به مو په باطنی ډول
(طریقه) سره ستاسی امداد او معاونت کوو او په آخرت به هم ستاسی رفیقان او ملګری یو چی
هلته ستاسی شفاعت یا د اعزاز او د اکرام انتظام وکړو.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِيٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾

او شته تاسی ته په دغه جنت کښې هغه نعماء چی مینه ورته کوی نفسونه
ستاسی او شته تاسی ته په دغه (جنت) کښې (لذاتو کراماتو) چی غواړئ ئی
تاسی

تفسير: یعنی د هر شی خواهش، رغبت او هوس چی تاسی پخپلو زړونو کښې وکړئ یا هر هغه
شی چی په ژبه سره ئی وغواړئ هغه ټول به تاسی ته درکولی کیږی. د الله تعالیٰ په خزانو کښې
د هیڅ شی کمی او تقلیل نشته.

نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ﴿٣٢﴾

میلمستیا ده له (جانبه د الله) ښه ښوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په
انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: یعنی ښه وپوهیږئ چی هغه غفور رحیم به له خپل میلمه سره څومره ښه سلوک وکړی؟،
او دغه څومره یو لوی عزت او توقیر دی چی یو ضعیف بنده د خپل رب العزت میلمه شی.

وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَآ اِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَّقَالَ
اِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾

او څوک دی ډیر ښائسته (بلکه نشته) له جهته د وینا له هغه چا چی بولی
(خلق) طرف د الله ته او عمل کوی نیک او وائی بیشکه زه له مسلمانانو
غاړه ایښوونکیو یم (احکام الله ته).

تفسیر پخوا په ﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ﴾ کښې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی یواځې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو او د خپل استقامت ثبوت ئې ورکړی ؤ دلته د هغوی د یوه بل اعلیٰ مقام ذکر فرمائی یعنی خورا (ډیر) ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بیخي وسپاری او د الله تعالیٰ د پوره طاعت او کامل انقیاد اعلان وکړی، او هم دغه غوره دین او سمه لاره ځانته اختیاره کړی او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالیٰ په طرف د راتللو دپاره ډیر ښه محرک، مؤثر او سائق شي او دوی د دنیا نورو خلقو ته هم د الله تعالیٰ په طرف دعوت ورکړی او د دین په طرف ئې جذب او کش کړی. او د هغې نیکۍ په طرف چې دی خلق رابولی دی پخپله هم پرې عامل وی. او د الله تعالیٰ په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کښې هیچیری او هیڅکله ونه ویریږی. او نه څه اندیښنه ورته پیدا شي. د ده د قومیت طغراء ښائی چې د اسلام مذهب وی او له هر قسم بخل، امساک، تعصب، او نورو عنادیه وو خبرو څخه لرې وګرځی، او د خپلې خالصې مسلمانۍ منادی وکړی! او د هغه اعلیٰ مقام په لوری خلقو ته بلنه او دعوت کوی چې سیدنا و مولانا حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم د هغه دپاره مبعوث شوی ؤ، او پخپله سیدالمرسلین وخاتم النبیین صلی الله علیه وسلم او صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین پر هغې لارې خپل مقدس حیات او مجاهدات صرف کړی دی. دغه آیت په شان د محمد صلی الله علیه وسلم کښې دی یا مراد ترې صحابه رضی‌الله تعالیٰ عنه یا عالمان یا محتسبان یا مؤذنان یا نور هغه څوک دی چې پکښې دغه ښه صفات وی.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِيْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهٗ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهٗ وَلِيٌّ حَمِيْمٌ ﴿۳۴﴾

او نه برابریږی سره نیکی او نه بدی (په جزاء او حسن‌العاقبة کښې) دفعه کوه (ته هغه بدی) په هغه خصلت سره چې هغه ډیر ښه وی پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کښې عداوت دښمنی وی لکه چې دی به دوست وی ډیر مهربان

تفسیر: په دغو آیتونو کښې یوه رښتین داعی الی الله ته د هغو ښو اخلاقو تعلیم ورکوی چې دوی ورته ضرورت لری یعنی ښه وپوهیږه چې بدی له نیکی سره، او نیکی له بدی سره قطعاً نشي برابریدی، او د دواړو تاثیرات سره بیل دی. بلکه یوه نیکی له بلې نیکی سره، او یوه بدی له بلې بدی سره په اثر او نتیجه کښې متمایزی دی. لهٰذا د یوه قانت مؤمن مخصوصاً د یوه داعی الی الله مسلک ښائی داسې وی چې د بدی جواب دی له سره په بدی سره ورنه کړی بلکه

حتی الامکان د بدی مقابله دی په نیکی سره وکړی. که څوک ورته کومه سخته خبره وکړی یا بده معامله ورسره وکړی نو د هغه په مقابل کښی دی دی داسی رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کړی چی له هغه څخه بهتر او ښه وی. مثلاً د قهر او غصی په مقابل کښی دی له حلم او تحمل څخه کار واخلی! او د کنځلو جواب دی په تهذیب او انسانیت سره په دعاء او د سختی جواب دی په نرمی او مهربانی سره ورکړی د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتیجه کښی ژر دربشکاره شی چی دیر سخت دښمن به هم ستاسی په مقابل کښی نرم او پوست شی. اګر که په زړه او اساسی ډول (طریقه) سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه ګرځی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره به دی دوست ګرځی، او متدرجاً دغه ظاهری دوستی په باطنی دوستی تبدیل او تحویل مومی او د دښمنی او عداوت ګرد (تول) خیالات د ده له زړه او افکارو څخه بیخی وځی کما قال الله تعالیٰ ﴿ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَّجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ عَادَيْتُمْ مِّنْهُمْ مَّوَدَّةً ﴾ (د الممتحنة (۲) رکوع ۷ آیت ۲۸ جزء) هو! که د کوم سړی د طبیعت اقتضاء هم داسی وی چی د لړم او منګور په شان بی له ضرره او اذیته بل شی انسان ته نه رسوی نو هغه مستثنیٰ او جلا (جدا) خبره ده چی پر داسی افرادو نرمی، ښه اخلاق، صبر، تحمل هیڅ مثبت اثر نشی غورځولی. مګر دغسی افراد ډیر لږ وی په هر حال هغو کسانو ته چی د دعوت الی الله پر منصب فائز دی لازم دی چی په ډیر صبر، استقلال، ښه خلق تحمل سره کار وکړی!.

وَمَا يُلَقّٰهَآ اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْاۚ وَمَا يُلَقّٰهَآ اِلَّا ذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ﴿۳۵﴾

او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت د بدی دفع په نیکی سره) مګر هغو کسانو ته چی صبر تحمل کوی او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت) مګر خاوند د برخی ډیری لوئ ته

تفسیر: یعنی ډیره لویه حوصله په کار ده چی انسان په هغی سره د بدو خبرو تحمل وکړی شی او د هغه مقابله په ښه سره وکړی. دغه ښه اخلاق او اعلیٰ خصلت د الله تعالیٰ له درباره ډیرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کیږی. (ربط) تر دی ځایه پوری د هغه حریف او دښمن سره د معاملی او ښه سلوک ښوونه وه چی په ښو معاملو او ښو اخلاقو سره متاثر کیدی شی لیکن ځنی داسی دښمنان هم پیدا کیږی چی په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنی څخه لاس نه اخلی، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبت وکړی د هغه د شقاوت او عداوت مراتب لا پسی زیاتیږی او هغه تل په هم دغه فکر او ذکر وی چی هرومرو (خامخا) تاته څه ضرر او اذیت دورورسوی نو د داسی پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسی

الله تعالیٰ بیان فرمائی چی

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسیږی تاته له طرفه د شیطان څه تباهی، وسوسه (چی دی واړوی تا له دغه ښه خصلت) پس پناه ونیسه په الله (له شره د ده) بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی ښه عالم

تفسیر: یعنی د داسی شیطان په مقابل کښی له نرمی او عفوی او په تیریدلو سره کار نه چلیږی یواځی د هغه د نجات دپاره یو تدبیر شته چی د الله قدوس جل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه په پناه کښی راشئ! دا هغه مضبوطه کلا ده چی هغی ته له سره شیطان نشی رسیدی. که تاسی واقعی په اخلاص او زاری سره د الله تعالیٰ په حضور کښی دعاء وکړئ نو هغه به ضرور تاسی ته پناه درکوی ځکه چی الله تعالیٰ د خپلو مخلوقاتو هر غږ او بلنه ښه آوری او ښه پری پوهیږی چی کوم یو په څومره اخلاص او تضرع سره ماته دعاء او نداء کوی؟ حضرت شاه صاحب د دغه آیت د ربط په نسبت له پخوانی سره داسی لیکی «یعنی که بی اختیاره قهر او غصه درشی نو دغه د شیطان مداخله ده» شیطان نه غواړی چی تاسی په «حسن‌الاخلاق» موصوف اوسئ او د دعوت الی‌الله په مقصد کښی بریالی (کامیاب) او فائزالمرام شئ.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د الله شپه او ورځ ده (چی په یوه کښی لباس او په بل کښی معاش دی) او (بل ځینی له دلائلو) لمر او سپوږمی دی

تفسیر: له دعوة الی الله سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمائی څو په هغو سره داعی الی الله ته د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت او بعث بعدالموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کښی مدد ورسیږی په دغه ضمن کښی دی لوری ته هم اشاره وشوه چی له یوه جانبه د الله تعالیٰ مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالیٰ په طرف رابولی او له بل جانبه د نمر، قمر، آسمان، ځمکی او د نورو مخلوقاتو عظیم الشان نظم او نسق غور او دقت کوونکیو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوی.

وفی کل شئ له آیة تدل علی انه واحد

انسان ته لازم دی چی په دغو تکوینیه ؤ دلائلو کښی هم هغسی بند پاتی نشی لکه چی نور ډیر اقوام پکښی بند پاتی دی بلکه ضروری ده چی د هغه لامحدوده قدرت لرونکی مالک‌الملکوت په مخ د خپل عجز او تسلیم سر ښکته کړی چی دغه ګرد (تول) د ده د قدرت او عظمت دلائل دی او د هغه په حکم سره له عدمه په وجود راغلی دی او ممکن دی چی پر دغه هم تنبیه وی څرنګه چی شپه او ورځ، او د دغو دواړو ښو لمر او قمر یو د بل په مقابل کښی دی او پاک الله تل په دغو دواړو کښی رد او بدل کوی هم داسی هغه پر دغه هم قدیر دی چی د دعوت الی الله په رڼا (رڼرا) کښی او د داعی د همت په علویت او د ده د ښو اخلاقو په میمنت د دغه قرآن د مخاطبینو وضعیت ته هم تبدیل او تحویل ورکړی او دغه توره تیاره فضاء په یوه روښانه رڼا (رڼرا) سره بدله کړی.

لَا تَسْجُدُوْا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِیَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسی دپاره د لمر او نه دپاره د سپوږمی او سجده کوئ تاسی خاص هغه (الله) ته چی پیدا کړی ئی دی دا (څلور علامی) که چیری یئ تاسی چی خاص هم ده (الله) ته عبادت کوئ

تفسیر: د لمر، سپوږمی او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره هم داسی ویل چی زمونږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی مګر پاک الله دغه وښوول چی دغه شیان بیخی د عبادت لیاقت نه لری د عبادت لائق یوائځی واحد الله دی او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دی.

فَاِنِ اسْتَكْبَرُوْا فَالَّذِیْنَ عِنْدَ رَبِّكَ یُسَبِّحُوْنَ لَهٗ بِالَّیْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا یَسْئَمُوْنَ ﴿٣٨﴾ السجدة

پس که لوئی وکړه دوی (له سجدی د الله نو الله مستغنی دی) پس هغه څوک چی په نزد د رب ستا دی (له پرښتو) تسبیح وائی دغه (الله) ته هم په شپه کښی او هم په ورځ کښی حال دا چی دوی (له دغه تسبیح او عبادته) نه ستړی کیږی.

تفسیر: یعنی که غرور، تکبر، لوئی د حق له قبوله مانع ده او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړی چی راشی، نو نه دی راځی دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوی. الله تعالیٰ له سره د دوی پروا نه لری هغه لوی ذات چی د ده عظمت او جبروت داسی وضعیت لری چی بی حسابه مقربین ملائک شپه او ورځ د ده په عبادت، تسبیح او تقدیس کښی داسی مشغول او لګیا دی چی له سره پکښی نه خپه، نه ستړی او ستومانیږی نو د دوی په مقابل کښی دغه خواران څه شی دی. دوی په دغو دروغو تکبر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۭ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۭ اِنَّهٗ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝ (٣٩)

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چی بیشکه ته وینی ځمکه وچه کلکه پس هر کله چی نازلی کړو مونږ پر دغی (ځمکی) اوبه (د باران) نو سره وخوځیږی او وپړسیږی (او شنه شی) بیشکه هغه الله چی ژوندی کړی ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو بیشکه الله پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء او اماتت دی)

تفسیر: یعنی ځمکی ته وګورئ چی دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندی ده د وچوالی په وخت کښی ئی له هری خوا څخه دوړی او خاوری پورته کیږی لیکن هم دا چی د باران پرخه پری ولویده یو ځلی طراوت، رونق، تازګی او نشونما او د لیدلو وړ (مستحق) تحولات پکښی څرګندیږی (ښکاره کیږی). آخر دغه اقلاب د کوم ذات د قدرت د لاس تصرف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چی وچی کلکی مړی ځمکی ته طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چی د انسانانو په ابدانو کښی بیا روح واچوی؟ او آیا هغه مطلق قادر نشی کولی چی مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تاثیره بیا له نوی سره ژوندون او جدید حیات ورعطاء کړی؟ بیشکه الله تعالیٰ هر شی کولی شی! او د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی هیڅ شی مانع او مزاحم نشی کیدی.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۭ اَفَمَنْ يُّلْقٰى فِي النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِيْٓ اٰمِنًا يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝

بیشکه هغه کسان چې میلان کوی له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) زمونږ کښې نه دی پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو) آیا پس هغه څوک چې وغورځولی شي په اور کښې غوره دی یا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کښې (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږی چې) کوئ تاسی هر څه چې مو خوښ وی (ای کفارو) بیشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ ئې تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به د اعمالو درکړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لوری د دعوت ورکوونکیو له ژبو څخه د تنزیلیه ؤ آیتونو له آوریدلو او د دهر پر قرطاس د تکوینیه وو آیتونو له لیدلو څخه هم چې دغه خلق له کږو تللو بیرته نه ګرځی او په سمو صافو خبرو کښې واهی او تباهی شبهات پیدا او تری کړی وړی خبری جوړوی یا ئې خامخا سره اړوی رااړوی او یو غلط مطلب تری وباسی یا خوشی چتی (بیکاره) بل کوم عذر او بهانه وړاندی کوی او د آیتونو په منلو کښې وړاندی وروسته تحریف او تبدیل کوی د داسی کږو تلونکیو پر اوضاعو پاک الله ډیر ښه پوهیږی ممکن دی چې دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډیر مغرور وی مګر له الله تعالیٰ څخه د دوی هیڅ احوال نه دی پټ څه وخت چې دوی له الله تعالیٰ سره مخامخ ودرول شی هلته به دوی وپوهیږی چې فی‌الحال الله تعالیٰ هغوی ته مهلت ورکړی ؤ ځکه چې الله تعالیٰ سم د لاسه مجرمین نه نیسی له هم دی جهته وروسته فرمائی ﴿ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴾ یعنی ښه دی څرنګه چې پوهیږئ هم هغسی وکړئ مګر ښه وپوهیږی چې ستاسی ګرد (تول) حرکات د پاک الله اعظم برهانه تر نظر لاندی دی او په یوه ورځ د هغه سزا تاسی ته یو ځای پوره درکوی او بالاخر د هغه ربړ (تکلیف) او زحمت تاسی موندونکی یئ اوس تاسی پخپله فکر او غور وکړئ هغه سړی چې د خپلو شرارتونو په علت په ډیر سخت سوځوونکی اور کښې ولویږی او یو بل سړی چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمانیت کښې اوسیږی آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاۗءَهُمْ ۚ

بیشکه هغه کسان چې کافران شوی دی په ذکر قرآن کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابیږی دوی)

تفسیر: یعنی دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کښې شبهات پیدا کوی حال دا چې په هغه کښې د دروغو ځای او ګنجائش له سره نشته. هغه ذکر، پند نصیحت څه شي دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ما سواء له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشی کولی.

وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِیْزٌ ﴿۴۱﴾ لَّا یَاْتِیْهِ الْبَاطِلُ مِنْۢ بَیْنِ یَدَیْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ ؕ تَنْزِیْلٌ مِّنْ حَكِیْمٍ حَمِیْدٍ ﴿۴۲﴾

حال دا چې بیشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوی (نادر) دی نه راځی دغه قرآن ته باطل (نه) د مخی (له طرفه) د دی او نه د شا (له طرفه) ئی (بوجه من الوجوه) رالیږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا ثناء ویلی شوی (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په رالیږلی شوی کتاب کښې که دروغ راغلی دی نو له کوم ځای څخه راغلی دی؟ او د هغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله غاړه اخیستی ده نو ناحق او باطل څه قوت او مجال لری چې د هغه شاوو خوا ته ورنژدی شوی وی.

مَا یُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِیْلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ وَّذُوْ عِقَابٍ اَلِیْمٍ ﴿۴۳﴾

نه ویل کیږی تاته (ای محمده!) مګر (هم هغسی) وینا چې په تحقیق ویلی شوی وه دپاره د هغو رسولانو چې پخوا له تا تیر شوی دی، بیشکه رب ستا خامخا خیښتن (مالک) د مغفرت دی (مؤمنانو لره) او خیښتن (مالک) د عذاب دردناک دی (کافرانو لره)

تفسیر: یعنی د منکرینو کومه معامله چې له تاسی سره ده هم دغه معامله به د هری زمانی منکرینو له خپلو انبیاؤ سره درلوده (لرله). انبیاوو به تل د دوی دپاره خیر غوښت او هغوی به د هغه په مقابل کښې هر راز (قسم) تکالیف او مصائب خپلو انبیاؤو ته رسول بیا هم هغسی چې هغو انبیاؤ پر هغو ربړو (تکلیفونو) او سختیو کښې صبر او تحمل کوو تاسی هم پر دغو

مصاعبو صبر او تحمل وکړئ په نتیجه کښې به ځینې توبه کوی او پر سمه لاره به راځی چې د دوی دپاره د الله تعالیٰ له جانبه معافی او بښنه ده او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کږو تللو، ضد او عناد تینګ او قائم پاتی کیږی چې بالاخر دوی د دردناکی سزا مستوجب کیږی.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَّقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ ءَاَعْجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ

او که ګرځولی مو وی. دغه قرآن په ژبه د عجمو نو خامخا ویلی به وو (دغو د عربو کفارو) ولی واضح بیان شوی نه دی آیتونه د دی (په ژبی فصیحی عربی دغه قرآن) آیا عجمی دی او (نبی ئی) عربی دی

تفسیر: یعنی که یوه سړی داسی اراده کړی وی چې یوه خبره نه منی نو په زرګونو حیلی او بهانی ورته جوړولی شی. د معظمی مکی کفارو کله چې بل شی ونه موند نو په داسی ویناوو ئی شروع وکړه چې «صاحبه! مونږ خو د عربی نبی په معجزی باندی هلته قائل او معترف کیدو چې دغه قرآن ماسواء له عربی ژبی په بلی کومی ژبی راغلی وی» لیکن فرض ئی کړئ که هم داسی هم کیدی نو د هغه کتاب د دروغجن کولو دپاره به دوی داسی ویل «ښه صاحبه! چیری داسی بی اساسه او بی منطقه خبره به لیدلی شوی وی چې پخپله رسول عربی او د ده قوم چې د دغه کتاب ړومبنی مخاطبین دی هم عرب مګر دغو ته دغسی کتاب رالیږلی شوی دی چې پر یوه توریی هم دوی نشی پوهیدی.

قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) چې دغه قرآن دپاره د هغو کسانو چې ایمان ئی راوړی دی هدایت او شفاء دی

تفسیر: یعنی لغو او چټی (بیکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږی هو! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شی هغو کسانو چې پر دغه مقدس کتاب ایمان راوړی دی او پری عمل کوی په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت عقل او پوه نائل او فائز شوی دی او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوری ئی لری او ورکه کړی ده او له دوی څخه ئی ظاهری او باطنی روغ رمټ انسانان جوړ کړی دی.

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۭ

او هغه کسان چې ايمان نه راوړي په غوږونو د دوی کښې دروندوالی دی حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې ړوندوالی پټوالی دی (نو نه ويني دوی هغه جمال او کمال د ده)

تفسير: يعنې هم هغسې چې د خفاش (ښکالي - شاپيرک) سترګې د لمر په رڼا (رڼړا) کښې تړلې کيږي او دی هيڅ يو شی پرې نشي کتلی دغه منکرين هم د قرآن په رڼا (رڼړا) کښې ړانده او هيڅ يو روڼ شی نشي ليدلی نو په دغه کښې د قرآن څه قصور دی؟ منکرينو ته لازم دی چې د خپلو ليدلو دغه ضعف ته ښه ځير شي او محسوس ئې کړي! او بيا د هغې معالجې ته متوجه شي!

اُولٰۗىِٕكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٤٤﴾

دغه کفار (ګواکې داسې دی لکه چې) غږ ورته کوو شي له ځايه لرې (او په کيفيت ئې نه پوهيږي).

تفسير: يعنې که يو سړی ته له لرې څخه غږ او ناری وکړی هغه ئې نه آوري او که وائې ورې ښه پرې نه پوهيږي هم داسې د قرآن منکرين هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لرې لويدلي دي چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسيدی او که چيرې هم وررسيږي نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهيدی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ۭ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توريت) پس اختلاف وکړ شو په (تصديق او تکذيب د) هغه کښې

تفسير: يعنې هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونکيو او د نامنونکيو په منځ کښې اختلاف واقع شوی دی پخوا له دې نه د «توريت» په متعلق هم هم داسې اختلاف واقع شوی وو بيا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوی وو؟

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چیری نه وی هغه خبره چی ړومبی شوی ده له (طرفه) د رب ستا (چی تاخیر د عذاب دی تر قیامت پوری) نو خامخا حکم به کړی شوی ؤ په منځ د دوی (په دنیا) کښی

تفسیر: هم هغه خبره صادره شوی ده چی د دغو ګردو (تولو) شیانو فیصله په آخرت کښی کیږی.

وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾

او بیشکه چی دغه (دروغ جوړوونکی) خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه یا له توریت) چی موجب د اضطراب دی

تفسیر: یعنی مهمل شکوک او چتی (بیکاره) شبهات دوی ته اطمینان او هوسائی (آرام) نه ورکوی او تل د دوی په زړونو کښی اندیښنی وی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

هر څوک چی وکړی نیک (کار) پس دپاره د ځان خپل ئی دی او هر څوک چی بدکار وکړی پس هغه بار دی په ده او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندګانو (چی بی موجبه ئی په عذاب کړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له جانبه ظلم نه کیږی هر سړی به د خپل عمل بدل ومومی، څه چی ئی کړی وی هم هغه به ئی په مخه ورشی نه د هیڅا نیکی هلته ضائع کیږی او نه د یوه بدی د بل چا په غاړه کښی لویږی. (ربط) کله چی د نیکی او بدی پوره بدل د قیامت په ورځ ورکول کیږی او کفارو به علی‌الاکثر دغسی پوښتنی کولی چی قیامت کله راځی؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس د هم دغه مبارک تفسیر د مخامخ مخ په اوله کرښه کښی داسی ارشاد صادریږی چی

اِلَيۡهِ يُرَدُّ عِلۡمُ السَّاعَةِ ؕ

خاص هم دغه (الله) ته ورکاوه شي علم د قيامت (چه څه وخت به واقع کيږي)،

تفسير : يعني يواځې الله تعالیٰ په دی عالم دی چه قيامت کله راځي؟ ډير لوی رسول او ستره پرښته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجزه او ناتوانه ده. که څوک د قيامت د قيام پوښتنه له دوی نه وکړی نو جواب به ئی داسی آوری «ما المسئول عنها باعلم من السائل».

وَمَا تَخۡرُجُ مِنۡ ثَمَرٰتٍ مِّنۡ اَكۡمَامِهَا وَمَا تَحۡمِلُ مِنۡ اُنۡثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلۡمِهٖ ؕ

او نه راوځي هيڅ قسم له ميوو څخه له غلافو د دوی څخه او نه آخلی بار هيڅ ښځه (له انسانه او حيوانه) او نه ږدی بار (حمل) خپل مګر په علم د الله سره.

تفسير : يعني د الله تعالیٰ علم پر هر شی محيط دی. هيڅ يوه خرما له خپلی واښکی، او هيڅ يوه دانه له خپل وږی او هيڅ يوه ميوه او ثمره له خپلی خولی (غلافه) د باندی نه راوځی چه الله تعالیٰ ته هغه نه وی معلوم (بلکه معلوم دی) د هيڅ يوی ښځی يا د ښځی ساکښ (ذی روح) په ګيډه يا په هګی کښی به داسی وړوکی مولود او موجود نه وی چه الله تعالیٰ ته هغه نه وی معلوم (بلکه معلوم دی) او هر هغه چی دوی ئی څيږوی يا تری ووځی هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی شته. هم داسی وپوهيږئ چه د دغی موجودی وړی دنيا د نتيجی په ډول (طريقه) د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هرومرو (خامخا) په عمل راځی د هغه وخت او نيته هم هم دغه رب البريه ته معلومه او ښکاره ده چه کله راځی؟ هيڅ يو انسان يا پرښته په دی نه دی خبر او نه دغه ضروری ده چه څوک پری خبر شی بلکه دغه هر انسان ته لازم دی چه د قيامت پر خبرو او احوالو او اهوالو سم د الله تعالیٰ له اخبار او اعلام تام يقين او باور ولری! او د هم هغی ويروونکی ورځی په توتيه او فکر او ذکر کښی دی تل اوسی! چه په هغه کښی به له سره دوستی او رفاقت، امداد او شفاعت، کومک او معاونت بی د رب العزت له مرحمته ممکن نه دی او نه تری نجات او مخلص شته.

وَيَوۡمَ يُنَادِيۡهِمۡ اَيۡنَ شُرَكَآءِىۡ ۙ

او په هغه ورځ غږ به وکړی (الله) مشرکانو ته چی څه شول شریکان زما (په زعم د تاسی).

تفسیر : یعنی هغه خپل معبودان راوبولئ چه هغو مو زما په الوهیت کښی شریک درولی وو چه اوس هغوی چیری دی؟.

قَالُوٓا اٰذَنّٰكَ ۙ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيْدٍ ۚ﴿٤٧﴾

نو وبه وائی دغه (مشرکان) چی خبر کړی مونږ ته (اوس) چی نشته زمونږ نه هیڅوک شاهد (په دی چی تاته شریک شته).

تفسیر : یعنی مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو سره د تا په حضور کښی عرض کړی دی چی مونږ له سره پخپل جرم او گناه اقرار او اعتراف نه کوو، او نه د هغه د اقبال دپاره حاضر یو (گواکی په دغه وخت کښی په نهایت لجاجت او سپین سترگی توب په درواغو سره له خپل کفر، شرک او عصیان، انکار کوی) ځینو د «شهید» معنی شاهد اخیستی ده او داسی مطلب تری اخلی چه په دغه وخت کښی هیڅ یو زمونږ هغه شرکاء دلته نه وینو او را څخه ورک شوی دی.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَدْعُوْنَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوْا مَا لَهُمْ مِّنْ مَّحِيْصٍ ﴿٤٨﴾

او ورک به شی له دوی نه هغه (بتان) چی وو دوی چه عبادت به ئی کاوه (د هغو) پخوا له دی نه (په دنیا کښی) او یقین به راشی د دوی چه نشته دوی ته هیڅ ځای د تیښتی (له عذاب د الله څخه).

تفسیر : یعنی هغو شیانو ته چه تاسی په دنیا کښی د الله تعالیٰ شریکان ویل او د هغو په عبادت کښی لگیا وئ نن د هغوی هیڅ درک او پته نه ده معلومه چه چیری دی؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولی نه راځی؟ او د عابدانو له زړو ځنی هم هغه د بللو او د عبادت کولو خیالات او افکار غائب شوی دی هغوی اوس ښه پوهیدلی دی چه د الله تعالیٰ له سزا څخه له سره نشی خلاصیدی او خپل مری د ده د سزا له منگلو څخه په هیڅ وسیله نشی خوشی کولی بالاخر بی‌هیلی او نا‌امیده کیږی او له هغو ځنی بیخی خپله بی‌تعلقی او بیزاری ښکاروی چه د دوی په حمایت به له انبیاؤ سره جنگیدل او د هغو پند به ئی نه اوریده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ٘ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ۚ

نه ستړی کیږی انسان له غوښتلو د خیر (او د انواعو د ښیګڼو) او که ورسیږی ورته کوم شر پس نااميده وی دی ډیر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکوو ده ته رحمت (مهربانی غنا او صحت) له (جانبه) زمونږ پس له هغی سختی چی رسیدلی وی ده ته (له فقر او مرض) نو خامخا وبه وائی دی هرومرو (خامخا) چه دغه (غنا او صحت لائق) زما دی (په سبب د عمل زما) او ګمان نه کوم پر قیامت د دریدونکی (چه رابه شی) او قسم دی که (بالفرض) بیرته وګرځولی شم په طرف د رب خپل نو بیشکه زما دپاره به وی په نزد د دغه (الله) کښی خامخا نیکی (جنت)،

تفسیر : یعنی د انسان طبیعت هم عجیب قسم دی کله چه لږ څه دنیوی نیکی او ښیګڼه ورته ورسیږی او څه عیش او عشرت او آرامی ئی په برخه شی نو د ډیر حرص او طمعی لامله (وجی) غواړی چه لا نوری مزی او چرچی هم وکړی او تر هری اندازی پوری چه آرام او هوسا وی نه پری قانع کیږی او ګیده ئی پری نه مړیږی او که له وسه او توانه ئی پوره وی د تولی دنیا مال او دولت به تولوی او پخپل کور کښی ئی غونډوی لیکن که چیری لږ څه سختی او بده ورځ پری راشی او د ظاهری اسبابو سلسله له خپله مرضی څخه چپه او مخالفه ووینی نو ژر تر ژره نا امیده او مأیوس کیږی او په دغه وخت کښی په مات زړه بی‌هیلی او وارخطاء کیږی ځکه چه د هغه نظر تش پر دغه ورواندی شویو اسبابو محدود وی او پر مطلق قادر او مسبب‌الاسباب ئی اعتماد نه وی چه که هغه اراده وفرمائی په یوه آن کښی د اسبابو ګرده (توله) سلسله پر بلی خوا هم اړولی شی. له دغی مأیوسی څخه وروسته که بالفرض الله تعالیٰ له ده نه دغه تکلیف او مصیبت لری هم کړی او پخپل فضل او مرحمت سره د عیش او راحت مسائل هم ور تهیه کړی نو وائی «هذا لی» یعنی ما هغه فلانی تدبیر کړی ؤ زما په تدبیر او لیاقت او فضیلت سره خامخا هم داسی کیدونکی ؤ اوس نه د پاک الله فضل او مرحمت یادوی او نه ئی د خپلی هغه مأیوسی او ناامیدی کیفیت چی لږ څه پخوا ورپیښ وو په یادیږی. د عیش او آرام په نشو کښی داسی مخمور او مسرور کیږی چی ګواکی وروسته به هیڅ یو مصیبت او نکبت نه ورواندی کیږی او داسی به ئی ګڼی چه تل به هم داسی په آرامی او هوسائی (آرام) کښی اوسیږم او که چیری د دغو تأثیراتو په منځ کښی د قیامت نوم واوروی نو وائی چی زه خو داسی خیال نه کوم چه

دغسی یو شی واقع کیدونکی دی او فرض ئی کړئ که دغسی پیښه واقعه هم شی او زه بیا د خپل رب په طرف بوتللی هم شوم نو یقین کوم چی هلته به هم زما انجام ښه وی که زه د الله تعالیٰ په نزد خراب او نالائق وی نو په دنیا کښی به دومره عیش او راحت زما په برخه نه کیده نو ځکه توقع ده چه هلته هم هم دغسی معامله به له ماسره کیږی.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾

پس خامخا خبر به درکړو هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی په هغو (عملو) چی کړی ئی دی او خامخا وبه څکوو هرومرو (خامخا) پر دوی له عذابه سخته لویه.

تفسیر : یعنی خوښ شئ! چی له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزی او چړچی کوئ؟ کله چه هلته ورسیږئ بیا به درخرگنده (ښکاره) شی چه منکرین څرنگه سختی سزاوی گالی (برداشت کړی) او په څه شان سره د خپل گرد (تول) عمر د اعمالو په سزا (هیداد) رسیږی؟.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾

او کله چی انعام وکړو مونږ پر انسان نو وگرځی (له حقه او په څنگ شی له شکره) او لری شی (له سمی لیاری) په سبب د غرور (لوئ) خپلی او کله چی ورسیږی ده ته کومه سختی (بلاء) پس دی خاوند د دعاء اوږدی وی (یعنی تل مشغول وی په سؤال او زاری سره).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د نعمتونو د متمتع کیدلو په وخت کښی خو د حقیقی منعم د حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه اعراض کوی او مخ تری اړوی او بیخی تری بی پروا کیږی او په بل اړخ اوړی. بیا هر کله چه کوم تکلیف او مصیبت وروراندی شی نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوی او اوږدی دعاوی کوی او له دی نه نه شرمیږی چه په کوم مخ او خوله تری دغسی غوښتنی وکړم او وئی بولم. د تماشا (ننداری) ځای دا دی چه ځینی اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوی او پخپل زړه کښی مایوس کیږی او په دغه حالت کښی هم له ډیری مایوسی او وارخطائی ترهور کیږی او د پاک الله په طرف بی اختیاره د دعاء لاس پورته کوی اگر په په خپل زړه کښی بی هیلی او ناامیده هم وی خو پخپلی ژبی سره در گرده (توله) الله تعالیٰ یادوی.

حضرت شاه صاحب رح ليکي «دغه ګرد (ټول) د انسان د قصور او د نقصان بيان دی چه نه پر سختئ صبر او نه پر نرمئ شکر کوی».

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِيْ شِقَاقٍۢ بَعِيْدٍ ﴿۵۲﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ تاسی (نو ما هم خبر کړی چی) که چيری وی (دغه قرآن) له نزده د الله بيا کافران شئ تاسی په دغه قرآن) نو څوک دی ډير ګمراه له هغه چا چی دی په مخالفت لری کښی (له حقه) وی.

تفسير : پاس ئې د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه اوس تنبيه کوی چه دغه کتاب تاسی ته ستاسی په کمزوريو او نقائصو پوهوونکی او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی که د الله تعالیٰ له جانبه راغلی وی (لکه چی په واقع کښی دی) بيا نو تاسی ئې ولی نه منئ؟ او له دغسی اعلی او ډيرو قيمتدارو نصائحو څخه ولی منکريږئ؟ او د خپل عاقبت فکر او انديښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کښی ډير لری تښتی نو آيا له دی نه بله کومه لويه ګمراهی، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِيْۤ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ؕ

ژر ده چی وبه ښيو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چی په آفاق ملکونو کښی دی او په نفسونو د دوی کښی دی تر هغه پوری چی ښکاره شی دوی ته چی بيشکه دغه قرآن حق دی،

تفسير : يعنی د قرآن حقانيت خو د نورو دلائيلو او براهينو په موجب په خپل ځای پاتی دی اوس موږ منکرينو ته د دوی په خپلو ځانونو کښی او د دوی په اطرافو او اکنافو کښی او په ګرد (ټول) عربستان بلکه په ټول جهان کښی د خپل قدرت هغه دلائل او نښی ورښرګندوو (ښکاره کوو) چی په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملينو صداقت بيخی د رنی ورځی په شان تر سترګو روښان او عيان شی. هغه نمونی څه دی؟ هغه د اسلام د عظيم‌الشانو او محيرالعقولو هغه فتوحات دی چه د ظاهری اسبابو له سلسلی څخه بيخی مخالف او د لوی قرآن له پخوا ويلو سره ئې عيناً موافق وقوع ومونده لکه چه د بدر په غزوی کښی کفارو پخپلو

ځانونو کښې او د معظمې مکې په فتحه کښې د عربستان په مرکز کښې او د راشدهوو خلفاوو په عهد کښې په ګرد (تول) جهان کښې د هغه نمونې دوی پخپل سترګو سره ولیدلې او دا هم ممکن دی چه له «آیات» څخه د قدرت عمومي دلائل او نښې مرادې وی چې غور او دقت کوونکي ته پخپل وجود کښې او له خپله وجوده د باندې د دنیا په ګردو (تولو) شیانو کښې په نظر ورځي چې له هغو ځنې د الله تعالیٰ د وحدانیت او د عظمت ثبوت مونده کیږي او د پاک قرآن د بیاناتو تصدیق په عمل راځي. کله چې هغه د هغو الهیه ؤ سننو او فطریه ؤ نوامیسو سره موافق ثابتیږي چې په دغه د تکوین په عالم کښې کار کوونکی دی په دغه قسم سره کله چې د تولو کونیه ؤ او د آفاقیه ؤ او د انفسیه ؤ حقائقو او آیاتو انکشاف خلقو ته دفعتاً نشي کیدی بلکه وقتاً فوقتاً او متدرجاً د هغو له ځیرو څخه پردې لرې کیږي نو ځکه ئې داسې تعبیر وفرمایه «سنریهم آیاتنا».

اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ شَهِیْدٌ ﴿۵۳﴾

آیا کافي نه دی رب ستا (بلکه بس او کافي دی) بیشکه الله پر هر ځیز شاهد حاضر ګواه دی.

تفسیر : یعنې ته پاک قرآن حق او رښتیا ومنه! که بل څوک ئې نه مني نو آیا یواځې د الله شهادت لږ دی او کافي نه دی؟ چې هغه پر هر شي شاهد او ګواه دی او پر هر ځیز باندې له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کیږي.

اَلَآ اِنَّهُمْ فِیْ مِرْیَةٍ مِّنْ لِّقَآءِ رَبِّهِمْ ؕ اَلَآ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَیْءٍ مُّحِیْطٌ ﴿۵۴﴾

وواوره خبردار شه! چې بیشکه کفار په شک کښې دی له ملاقات د رب خپل (ځکه چې منکران دی له بعثه) واوره خبردار شه! چې بیشکه الله پر هر ځیز چاپیر کیدونکی دی (په علم په قدرت خپل او جزاء د کفر به ورکړي).

تفسیر : یعنې دوی په دې تیروتلي دی چه مونږ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکي نه یو او له سره د ده مخ ته نه بیولې کیږو حال دا چې الله تعالیٰ په هر وخت او هر شي باندې محاط او چاپیر دی او په هیڅ وخت کښې هیڅوک د ده له قبضې او احاطې څخه نشي وتلې که له مړ کیدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرات له خاورو سره ګډ یا په اوبو کښې خلط او وبهیږي یا په هوا منتشر شي خو بیا هم د دغه پر هرې یوې ذرې د الله تعالیٰ علم او قدرت محیط دی او هغه بیا جمع کول او له نوې سره بیا ژوندي پاڅول ورته هیڅ سختي او اشکال نه لري.

تمت سورة حٰمٓ السجدة فلله الحمد والمنة.

سورة الشورىٰ مكية الا الآيات ٢٣و ٢٤ و ٢٥ و ٢٧ فمدنية وهى ثلٰث و خمسون آية وخمس ركوعات. رقم تلاوتها (٤٢) تسلسلها حسب النزول (٦٢) نزلت بعد حٰمٓ السجدة.

د «الشورىٰ» سورت مكي دی پرته (علاوه) له ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٧ آیتونو څخه چې مدني دی (٥٣) آيته (٥) رکوع لري. په تلاوت کښې (٤٢) په نزول کښې (٦٢) سورت وروسته د «حٰمٓ السجدة» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

حٰمٓ ۝١ عٓسٓقٓ ۝٢ كَذٰلِكَ يُوْحِيْٓ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۙ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝٣ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ ۝٤

په مثل (د وحی) د هم دی (سورت) همیشه وحی کوی تاته (ای محمده!) او (وحی کړی وه) هغو انبیاؤ ته چې پخوا له تا وو الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خاص هم ده لره دی هر هغه شیان چې په آسمانونو کښې دی او هر هغه شیان چې په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً او عبیداً) او هم دی دی ډير پورته ډير لوی.

تفسیر : یعنې هم هغسې چې دغه سورت (چې په نهایت اعلیٰ او اکملو مضامینو مشتمل دی) ستا په طرف وحی کاوه شي هم داسې د الله تعالیٰ عادت دی چې دغه وحی ستا په طرف او د نورو انبیاؤ په طرف دائمه ولیږی چې په هغې سره د حکمت شان او د حکومت اظهار تل تر تله وشي.

تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ

نژدې دی آسمانونه (تول دی ته) چې وچوی له پاسه د دوی (له جهته د ظهور د کبریاء او عظمت د رب العزت).

تفسير : يعني آسمان به د الله تعالىٰ د عظمت او جلال له زوره څيرى شي (يا به وچوى) يا د بى حسابو پرښتو له درندوالى يا د دوى د ذكر له كثرته يو خاص تاثير توليد او د هغه په اثر به څيريږى. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلى دى چى «په آسمانونو كښى د څلورو ګوتو په اندازه هم داسى يو ځاى نشته چى په هغه كښى به پرښتى سر په سجده نه وى پرتى» . ځينو د دى آيت مطلب داسى اخيستى دى كله چى مشركين الله تعالىٰ ته شريكان، ځامن او لونى دروى نو د پاک الله په دربار كښى داسى بى ادبى، سپين سترګى، او ګستاخى له اثره هيڅ لرى نه دى چى د اسمان پاسنى سطحه څيرى او توتى توتى د لاندى ولويږى. كما قال الله تعالىٰ فى سورة مريم ﴿ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ۙ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴾
مګر د الله تعالىٰ د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبيح او استغفار له بركته دغه نظام قوام لرى او تينګ ولاړ دى.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِمَنْ فِى الْاَرْضِ ؕ

او پرښتى تسبيح وائى سره د حمد د رب خپل او مغفرت غواړى دپاره د هغه چا چى په ځمكه كښى دى (له مؤمنانو)،

تفسير : يعني اى الله تعالىٰ! د مؤمنينو خطاء او ښوئيدل معاف وفرمايه! او كفار يو ځلى مه نيسه! او بيخى ئى مه سپيره او مه ئى پو پناه كوه!.

اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝۵

واوره خبردار شه چى بيشكه هم دغه (الله) ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډير رحم والا دى (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : يعني خپلى مهربانى د پرښتو دعاوى قبلوى او د مؤمنينو خطاوى ور معافوى او كفارو ته تر يوى نيتى پورى مهلت وركوى. كه نه د دنيا دغه نظام او قوام او دغه لويه كارخانه به په يوه رپه كښى دړى وړى خرابه او ويجاړيږى.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ۝۶

او هغه کسان چې نیولي ئې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (بتان) چې عبادت ئې کوي) الله ښه ساتونکې دی پر دوی (او ټول احوال ئې ورمعلوم دي چې جزاء به ورکړي) او نه ئې ته پر دوی وکیل (مسلط کړی شوی)

تفسیر : یعني په دنیا کښې خو مشرکینو ته مهلت ورکوی لیکن داسې مه ګڼئ چې هغوی د همیشه دپاره نجات وموند. د دوی ګرد (ټول) اعمال او احوال د الله تعالیٰ په نزد محفوظ دي چې پخپل وخت (تاپې) به ورڅرګندیږي (ورښکاریږي) تاسې په دغه فکر او اندیښنه کښې مه لویږئ چې دوی ولې زما دعوت او تبلیغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سم د لاسه نه تباه او نه بربادیږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه یئ! ستاسې کار یواځې د حق تعالیٰ پیغام رسول دی وروسته له هغه زمونږ کار دی چې مونږ د دوی حساب او کتاب ګورو او عادلانه فیصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا

او هم داسې (چې هر نبي ته مو وحې کوله) وحې مو کړی ده تاته (ای محمده!) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) دپاره د دې چې وویروې (اهل د) مور د ښارونو (چې مکه ده) او هغه کسان چې چاپیر دي له دې نه.

تفسیر : ام‌القری (لوی کلی) ئې مکې معظمې ته وفرمایل چې د ګردو (ټولو) اعرابو مجمع به هلته سره کیده او په ټوله دنیا کښې د الله تعالیٰ کور هلته دی او هم هغه کور د ځمکې پر مخ له ګردو (ټولو) څخه رومبی اول معبد ټاکلی (مقرر) شوی دی بلکه له روایاتو څخه معلومیږي چې د خلقت په ابتدا کښې الله تعالیٰ د ځمکې په غوړولو ارتولو لویولو له هم دغه ځایه شروع کړې ده چیرې چې اوس کعبة الله واقع ده او د معظمې مکې له شاؤ خوا څخه اول عربستان او بیا ګرد (ټول) جهان مراد دی.

وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۚ فَرِيْقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيْقٌ فِي السَّعِيْرِ ۝٧

او چې وویروې (خلق) له ورځې د جمع کیدلو (چې ورځ د قیامت ده) چې نشته هیڅ شک په (وقوع د) دغه (قیامت کښې) یوه فرقه به وي په جنت کښې (چې مؤمنان دي) او بله فرقه به وي په دوزخ کښې (چې کافران دي).

تفسیر : یعنی دوی خبردار کړئ چی یوه داسی ورځ هم راتونکی ده چی ګرد (تول) ړومبنی او روستنی مخلوقات به د خپل حساب، کتاب، ثواب او عقاب دپاره د الله تعالیٰ په حضور کښی حاضریږی دغه یوه یقینی او قاطعه خبره ده چی په هغی کښی هیڅ قسم تردد، اشتباه، فریب، شک او شبهه نشته پر هر انسان لازم دی چی د هغی ورځی دپاره خپل ځان تیار کړی په دغه وخت کښی به تول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسیمیږی، یوه فرقه به جنتیان وی او بله فرقه به دوزخیان وی نو تاسی پخپل ځان غور او دقت وکړئ چی په کومه فرقه کښی به یئ؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهیه کړی دی؟ که نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِىْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِىٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۸﴾

او که اراده فرمائلی وی الله نو خامخا ګرځولی به ئی وو دغه تول مخلوق فرقه یوه (په دین د اسلام) ولیکن ننباسی (الله) هر هغه څوک چی اراده وفرمائی په رحمت (جنت) خپل کښی او ظالمان چی دی نشته دوی ته هیڅوک دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر : یعنی بیشکه الله تعالیٰ قدرت درلود (لرل) که اراده ئی فرمایلی وی نو ګرد (تول) خلق به ئی یو شان جوړ او پیدا کړی وی او په یوه لیاره به ئی لګولی وی لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوه چی خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار وفرمائی نو ځکه د بندګانو په احوال کښی ئی اختلاف او تفاوت کیښود یوه ډله ئی د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله او بله ډله ئی د دوی د ظلم، طغیان او عصیان په علت له خپل رحمت څخه لری وشړله هغه کسان چی له رحمت څخه لری شوی دی او د غضب مستحق ګرځیدلی دی او د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزاء جاری کړی ده نو د دوی د آرامی او هوسائی (آرام) ځای هیچیری نشته او نه دوی کوم دوست، رفیق او مددګار موندلی شی چی دوی ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکړی.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِىُّ وَهُوَ يُحْىِ الْمَوْتٰى ۘ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۹﴾

آیا نیولی دی (کفارو) غیر له الله (نور بتان) دوستان (که دوی نیسی حقانی دوست) پس الله چی دی هم دی دی دوست (په حق سره) او هم دی ژوندی کوی مړی او هم دی پر هر شیز باندی (چی اراده وفرمائی) سه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء ده).

تفسیر : یعنی که رفیق او مددگار د خپلو ځانونو دپاره نیسی نو پاک الله خپل ځانته ولی او دوست وګرځوئ چی ګرد (تول) کارونه جوړولی شی تر دی پوری چی مړی هم ژوندی کولی شی او پر هر شیز پوره قدرت او توان لری دغه عاجز، مجبور او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسی په کار نه درځی.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ

او په هغه خبره کښی چی جګړه کوئ تاسی (له کفارو سره) په هغه کښی له کوم شیزه پس حکم (فیصله د هغه (مفوض دی) الله ته.

تفسیر : یعنی ښائی چی د ګردو (تولو) جګړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شی! عقاید وی که احکام عبادات وی که معاملات په هر شیز کښی چی جګړه او اختلاف واقع شی د هغه ډیره ښه فیصله هم دا ده چی پاک الله ته وروسپارله شی! دی به د کونیهٔ دلائلو په ذریعه، یا پخپل کتاب کښی یا د خپل رسول په ژبه صراحتاً یا اشارتاً د هری مسئلی هره هغه فیصله چی صادره کړی نو بیا بنده ته د دی خبری حق نشته چی په کښی څه ووائی. توحید چی اصل‌الاصول دی کله چی الله تعالیٰ قولاً او فعلاً بالتساوی د هغه په نسبت حکم صادروی نو بیا څرنګه جائز وی چه بنده به داسی قطعی او محکمی فیصلی کښی مناقشه او جګړه وکړی او چتی (بیکاره) شبهی په هغی کښی پیدا کړی او د ده له فیصلی څخه غاړه وغړوی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ⑩

دغه (مطلق قدیر چی حکم کوی په حقه سره) الله دی رب زما خاص پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسیر : یعنی زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم او په هره معامله کښی تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ

(الله) پيدا كوونكى دى آسمانونو او د ځمكى پيدا كړى دى (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسى جوړى (له جنسه ستاسى ښځى) او له چارپايانو جوړى (نر او ښځه).

تفسير : يعنى له چارپايانو (څلور بولو) څخه ئى جوړى (نر او ښځه) در پيدا كړى دى چى هغه ستاسى په كار درځى او ترى منافع اخلئ!.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ؕ

پيدا كوى (زيادوى) تاسى په دغه (طريقه د توالد او تناسل) سره،

تفسير : يعنى د انسانانو بيلى بيلى جوړى ئى پيدا كړى دى او د نورو ساكښانو بيله جوړه ئى پيدا كړى ده او د دوى ډير نسلونه ئى خپاره واره او منتشر كړى دى چى د ځمكى پر مخ كښى په هر ځاى كښى په خپلى روزى او معيشت پسى ګرځى او په جدوجهد كښى مشغول او لګيا دى.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هيڅ څيز (په هيڅ څيز كښى).

تفسير : يعنى نه په ذات كښى ورسره مماثل دى او نه په صفاتو كښى او نه د ده د احكامو او فيصلو په شان د بل چا حكم او فيصله كيدى شى. او نه د ده د دين په شان بل كوم دين دى او نه دى كومه جوړه، سيال، شريک، خپل او خپلوان لرى.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿١١﴾

او هم دغه (الله) دى ښه اوريدونكى (د تولو اقوالو) ښه ليدونكى (د ګردو (تولو) اعمالو) .

تفسیر : یعنی بیشکه الله هر شی وینی او آوری ئی مگر د الله تعالیٰ لیدل او اوریدل هیڅ د مخلوقاتو په شان نه دی ګرد (تول) کمالات د ده په جامع‌الصفات ذات کښی مجموع دی خو د ده هیڅ یو کمال داسی نه دی ی د هغه کیفیت بیان کړای شی ځکه چی د هغه مثال او نظیر هیچیری نشته. الله تعالیٰ د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بیخی پاک، مقدس او منزه دی نو بیا د ده د صفاتو کیفیت په څرنګه په فهم او پوه کښی راشی؟.

لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۲﴾

خاص دغه (الله) لره دی کلیګانی (چابیانی) (د خزائنو) د آسمانونو او د ځمکی فراخوی ارتوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی او تنګوی (ئی پر هغه چا چی اراده وفرمائی) بیشکه دغه (الله) پر هر څیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر : د ګردو (تولو) خزائنو کلیګانی (کنجیانی) د ده د قدرت په لاس کښی دی هم ده ته دغه قدرت او اختیار حاصل دی چی له هری خزانی څخه هر چاته هر څومره چی اراده وفرمائی ور ئی کړی، ګردو (تولو) ذوی‌الارواحو ته هم دی رزق او روزی ورکوی، لیکن د هغه زیادت او د نقصان تعیین سم له خپل حکمت سره کوی. پاک الله ته دغه خبره ډیر ښه معلومه ده چی چاته څومره شی ورعطا کړی شی؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کښی د څومره ورکړی مصلحت دی؟ کوم حال او وضعیت چی د روزی په نسبت دی د نورو عطایاوو په متعلق ئی هم همه غسی وګنړ!

شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوْحًا وَّالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى

مقرر کړی بیان کړی دی (الله) تاسی ته له دین څخه هغه چی وصیت (حکم) ئی کړی وو په هغه سره نوح ته او هغه (څیز) چی وحی حکم کړی ده تاته (ای محمده!) او هغه (څیز) چی حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهیم ته او موسیٰ ته او عیسیٰ ته.

تفسیر : له آدم علیه السلام څخه وروسته او له ګردو (تولو) څخه ړومبنی رسول حضرت نوح علیه السلام دی بلکه ښائی چی وویلی شی فی‌الحقیقت د تشریعیه ؤ احکامو سلسله له هم دغه نوح علیه السلام څخه شروع شوی ده او وروستنی رسول حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چی پر دوی د رسالت او د نبوت سلسلی خاتمه موندلی ده په منځ کښی هومره انبیاء او رسولان چی راغلی دی په دوی کښی حضرت ابراهیم حضرت موسیٰ حضرت عیسیٰ علیهم السلام هم دغه دری واړه هم زیات مشهور شوی دی او د دوی نوم اخیستونکی په هره زمانه کښی ډیر کسان موجود وو. ځینی دغو پنځو تنو رسل الله ته اولوالعزم رسولان هم وائی. په هر حال په دغه ځای کښی الله تعالیٰ په صاف ډول (طریقه) سره وښود چی په اصل کښی دین تل تر تله یو وو ځکه چی په عقائد، اخلاق او د دیانت په اصول کښی تول سره یو او ګرد (تول) سره متفق وو. هو! په ځینو فروعو د هری زمانی د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی او هم د دین د قیام طور او طریقه ئی په هر وخت کښی بیله درولی ده چی هغه ئی په بل ځای کښی داسی فرمایلی دی ﴿ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ

داسی چی قائم کړئ سم ودروئ دین (د توحید) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کښی،

تفسیر : یعنی پر ګردو (تولو) انبیاؤ او د دوی پر امتو هم داسی حکم صادر شوی دی چی د الله تعالیٰ دین پخپلو اعمالو او اقوالو کښی تینګ او قائم وساتئ! او د دین په اصل کښی هیڅکله تفریق او اختلاف روا او جائز مه بولئ!

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

ډیر درونд دی پر مشرکینو هغه (څیز) چی بولی ته دوی هغه (توحید) ته، الله راکاږی ځان خپل ته (غوره کوی) هغه څوک چی اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی) او سمه لیاره ښیی دین خپل ته هغه چاته چی رجوع کوی (الله ته).

تفسیر : یعنی د توحید د هغه دین په طرف چی تاسی خلقو ته دعوت ورکوئ پر مشرکینو هغه ډیر دروند واقع کیږی ګواکی تاسی کوم نوی او عجیب شی خلقو ته وروړاندی کوی چی هیڅا د هغه نظیر او مثال پخوا له تاسی نه دی وړاندی کړی. نو ښه د توحید په مثال یو صاف، معقول، ښکاره او متفق علیه شی هم کله چی سخت او دروند ورښکاره شی او په هغه کښی هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتی نشی نو آیا د دوی جهالت او بدبختی خپلی انتهائی اندازی ته نه دی رسیدلی؟ رښتیا خبره هم دا ده هدایت او نور شیان ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی په هر قسم چی اراده وفرمائی خپل بندګان غوره کوی او خپل طرفته وربولی او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام ئی فائزوی او هغه کسان چی له خپلو ښو استعداداتو د ده په جانب رجوع کوی او محنتونه پر خپلو ځانونو ګالی (برداشت کوی) د دوی محنتونه پر خپله نښه لګول او د دوی لاس نیول او بریالی (کامیاب) ګرځول هم د هغه کار دی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۲۰ الرکوع (۷) آیت ۶۸ من سورة القصص ﴿ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ﴾ وفی جزء ۱۷ الرکوع (۱۰) آیت۷۵ من سورة الحج ﴿ اَللّٰهُ يَصْطَفِىْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ﴾ وفی جزء ۲۱ الرکوع (۷) آیت ٦۹ من سورة العنکبوت ﴿ وَالَّذِيْنَ جٰهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ﴾ په هر حال د الله تعالیٰ حکمت د هر چا هدایت ته چی مقتضی شی هغه هدایت موندلی او د الله تعالیٰ د رضا او د لقاء په نعمت فائزالمرام کیدی شی!

وَمَا تَفَرَّقُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْرِثُوا الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لَفِىْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿۱۴﴾

او نه وو سره مختلف شوی (پخوانی خلق په دین خپل کښی) مګر پس له هغه چی راغی دوی ته علم (مختلف شو) له جهته د حسده په منځ خپل کښی او که چیری نه وی یوه خبره چی ړومبی ویلی شوی ده له (جانبه) د رب ستا تر نیتی په نامه کړی شوی پوری نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کښی (په عذاب د کفارو په دنیا) کښی او بیشکه هغه کسان چی ورته په میراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه) چی په اضطراب اچوونکی دی.

تفسیر : یعنی په توحید او د دین په اصولو کښی هغو کسانو چی اختلاف ئی غورځولی دی او په سماویه‌وو کتابونو کښی ئی تحریف کړی دی د دوی دغه وضعیت د غلط فهمی یا د اشتباه

له وجی نه وو په داسی صاف او صریح او مجمع علیه تعلیماتو کښی اشتباه او التباس څنګه واقع کیدی شی؟ محض نفسانیت، ضد، عناد، عداوت د مال او جاه طلب او نور اسباب دی چی فی‌الحقیقت د دغه مذموم تفریق او اختلاف باعث شوی دی. وروسته له هغه چی اختلاف قائم شو مختلفو مذاهبو خپلو ځانونو ته بیل بیل سنګرونه او مورچلونه جوړ کړل او وروسته له هغه راتلونکی نسلونه په عجیبېو خبطو او خطاؤ کښی ولویدل، او داسی شکوک او شبهات پیدا کړل شول چی د هغو لامله (له وجی) په هیڅ یوه حال کښی په اطمینان او آرامی کښی تری پاتی نشول. مګر دغه ګرد (تول) شیان د دی لامله (له وجی) وشول چی الله تعالیٰ پخپل حکمت خپلو بندګانو ته ډیل او مهلت ورکړی دی. که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی نو دغه ګرد (تول) اختلافات به ئی یو ځلی ختم کړی وی مګر داسی کول د تکوین له اصلی غرض سره منافی وو، د ده بالغه حکمت د دغی خبری مقتضی وو چی د دغو اختلافاتو عملی او قاطعه فیصله په یوه معینه نیته د ژوندانه په بله دوره کښی وکړه شی. که دغه خبره پخوا له دی نه نه وی وتلی نو د تولو جګړو، مناقشو، خبرو اترو او وقائعو فیصله به چټ پټ او لاس په لاس کیده او هره خبره به په هم هغه خپل موقع کښی فیصله او پری کیده.

فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ ۚ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ ۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ ۗ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۗ لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۗ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ۗ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿۱۵﴾

پس دغه (توحید) ته پس وبوله (ای محمده ! دغه خلق) او محکم ولاړ اوسه (په دی دعوت) لکه چی امر حکم کړی شوی دی تاته او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی او ووایه (ای محمده ! دوی ته) ایمان می راوړی دی پر هغه چی نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوی) کتاب څخه او امر حکم کړی شوی دی ماته چی عدل وکړم په منځ ستاسی کښی، الله رب دی زمونږ او رب دی ستاسی، مونږ ته ده (جزاء د) اعمالو زمونږ او تاسی ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسی نشته هیڅ جګړه په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښی الله جمع به وکړی په منځ زمونږ (او تاسی کښی لپاره د فیصلی) او خاص هم ده ته بیا ورتلل دی.

تفسیر : یعني کله چې د حق دین په متعلق د تفریق او اختلاف داسې طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی نو ستاسې فریضه دا ده چې په غیر متزلزل عزم او تینګې ارادې سره د دغه دین او آئین په طرف خلقو ته هم هغسې بلنه، دعوت او تبلیغ وکړئ چې آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد (تول) انبیاء علیهم السلام نور خلق الله ته بلل تاسې شخصاً د الله تعالی له حکمه لږ شانې هم دې خوا او هغې خوا ته مه غورځیږئ! قولاً، فعلاً، عملاً او حالاً برابر پر هم هغې سمې صافې لیارې رهی (روان) اوسئ! چې تر اوسه پورې پرې روان یئ. د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هیڅ پروا مه کوئ! او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل تبلیغ اعلان وکړئ! او داسې ووایئ چې زه د الله تعالیٰ پر تولو نازل کړیو شویو کتابونو اعم له دې نه چې توریت وی که انجیل، یا قرآن یا بله کومه صحیفه چې په هره زمانه کښې پر هر یو نبی نازل شوی دی د زړه له صدقه ایمان، ایقان لرم. زما کار د پخوانیو صداقتونو تکذیب نه دی. بلکه زه هغه ګرد (تول) منم او باقي ئې پریږدم، او پر ما حکم صادر شوی دی چې ستاسې په منځ کښې عدل او انصاف وچلوم او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چې تاسې پخپل منځ کښې غورځولي دی. او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کښې د عدل او مساوات اصول قائم ودروم. هر هغه صداقت او رښتیا بې له تکلفه ومنم او تسلیم ئې کړم چې په هر ځای او په هر مذهب کښې وی. هم هغسې چې تاسې د الله تعالیٰ د بندګۍ او احکامو منلو په طرف رابولم له تاسې څخه پرومبې زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم او غواړم چې د خپل پوره اطاعت صمیمیت او عابدیت تثبیت وکړم ځکه چې زه ښه پوهیږم چې زما او ستاسې رب هم هغه یو رب العالمین دی نو ښائې چې مونږ د هغه د خوښې او استرضاء دپاره زیار (محنت) او کار وکړو. که تاسې داسې ونه کړئ نو له تاسې سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغې ځنې په ښه شان سره فارغ شوی یم. له مونږ ځنې هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کیدی نشي د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه ئې چې کړی وی هم هغه ئې په مخ ورځي او هر څه ئې چې کرلي وی هم هغه به ریبی. نو ښائي چې هر څوک د خپلو اعمالو نتائجو ته تیار او په انتظار اوسي! وروسته له دې نه د دې خبرې ضرورت نه دی پاتې چې زه له تاسې سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم مونږ او تاسې او نور مخلوقات د الله تعالیٰ په حضور کښې خپل د حساب او کتاب دپاره حاضریدونکي یو هلته به هر یوه ته د دغې خبرې اطلاع حاصلیږي چې ده له دنیا ځنې څه شیز د خپل ځان دپاره ګټلي او راوړي دي؟.

تنبیه : دغه آیت مکی دی او د قتال آیات په مدینې منورې کښې نازل شوی دی.

وَالَّذِينَ يُحَآجُّونَ فِي اللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُۥ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾

او هغه کفار چې مخاصمه جګړې کوي په (دین د) الله کښې وروسته له دې نه چې قبولوالې کړې شوې دی (حکم د) دغه (الله) لره خصومت حجت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی او پر دوی غضب دی (د الله) او شته دوی ته عذاب ډیر سخت.

تفسیر : یعنې د الله تعالیٰ دین، او د ده کتاب، او د ده د خبرو صداقت په علانیه صورت ظاهر شوی دی، تر دې پورې چې د زیاتو عقلاؤ او پوهانو له خوا قبول او منلی شوی هم دی، او علی‌الاکثر سره له دې چې تر اوسه ئې دغه دین نه دی منلی خو سره له هغه د ده په حقانیت او صداقت اقرار کوي. نو سره له دې چې حق او حقیقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسیدلی دی ولې خلق خامخا د دین په مورد کښې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدي دین د متابعینو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالیٰ د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي. د دوی دغه ګردې (ټولې) د دروغو جګړې او تمام ابحاث چټې (بیکاره) باطل او بې اساسه دي.

اَللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ وَالْمِيْزَانَ ؕ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی ئې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او میزان تله ئې هم مقرره کړې ده (چې خرڅوونکي او اخیستونکي دواړه نقصاني نشي)،.

تفسیر : الله تعالیٰ مادي تله (میزان) هم نازله کړې ده چې په هغې سره اجسام تلل کیږي او معنوي علمي تله ئې هم چې هغه ته سلیم عقل وائي او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ویل کیږي او له ګردو (ټولو) څخه لوی او مهم میزان «حق دین» دی چې د خالق او مخلوق حقوق په ډیر ښه صورت سره تصفیه او بیلوي او په هغه کښې ګردې (ټولې) خبرې په ښه ډول (طریقه) سره داسې تللې شوې دي چې هیڅ تزئید او تنقیص پکښې نشته.

وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيْبٌ ﴿١٧﴾

او څه شیز خبر کړی ئې ته (په قرب د قیامت بې له وحی) ښائې چې ساعت (قیامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تیار شئ!).

تفسیر : یعنې خپل اعمال او احوال د کتاب الله په محک (کسوټئ) ومږئ! او د «حق دین» په

تله کښی ئی وتلی! او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چی په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دی؟ دغه چاته معلومه ده چی د قیامت ساعت به ډیر نژدی رارسیدلی وی بیا په هغه وخت کښی به هیڅ نشی کیدی هر هغه فکر او ذکر او تیاری چی کوئ ښائی د هغه له رارسیدلو څخه مخکښی ئی وکړئ!.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

تعجیل کوی په راتللو د دغه (قیامت) هغه کسان چی نه راوړی ایمان په هغه (قیامت) باندی او هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی ویریدونکی دی له دغه (قیامت) او پوهیږی په دی چی بیشکه دغه (قیامت) حق دی واوره خبردار شه! بیشکه هغه کسان چی مخاصمه جګړی کوی په (راتللو د) قیامت کښی خامخا دوی په ګمراهی لری کښی دی (له حقه).

تفسیر : یعنی هغه کسان چی پر قیامت یقین نه لری نو هغوی د توکو مسخرو په ډول (طریقه) په ډیری بی‌فکری او لاقیدی سره وائی چی صاحبه! هغه ستا قیامت کله راځی؟ ولی دومره ځنډ (ایسارتیا) او تعطیل په کښی کیږی؟ ولی ژر نه واقع کیږی؟ لیکن هغه ته چی الله تعالیٰ ایمان او یقین ور په برخه کړی وی هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوره څخه ویریږی او ریږدی او لړځیږی او په دی ښه پوهیږی چی هم دغه شی واقع کیدونکی دی او هیڅوک د هغه د وقوع مخه نشی نیولی. نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تیاری کښی مشغول او لګیا اوسیږی نو له دی نه وپوهیږئ چی د دغو جګړه کوونکیو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کیږی؟ کله چی یو سړی د قیامت په راتګ یقین نه لری نو دغه به څه تهیه او تیاری ورته وکړی؟ هو! هومره چی له دغه ثابت حقیقت څخه انکار او پری تمسخر کوی هومره په ګمراهی او ضلالت کښی ترقی او پرمخ تګ او له مسلمانی او هدایت څخه مباعدت کوی.

اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهٖ

الله ډیر لطف کوونکی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسیر : یعنی (الله اکرم شانه واعظم برهانه) سره له تکذیبه او انکاره د هیڅا روزی نه بندوی بلکه د بندگانو د خورا (ډیر) نریو نریو احوالو رعایت کوی. او په نهایت نرمی او لطیف تدبیر سره د دوی تربیت فرمائی.

يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ ﴿١٩﴾

رزق روزی ورکوی (الله) هغه چاته چی اراده وفرمائی او هم دی قوی زورور ښه زبردست ډیر غالب دی.

تفسیر : یعنی د هر چا په نسبت هر څه چی اراده ئی وی ورکوی ئی.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهٗ فِيْ حَرْثِهٖ ۚ

هر څوک چی وی دی چی اراده لری (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت نو زیادت کوو ده ته په کښت (فصل) د ده کښی،

تفسیر : د یوی نیکی لس چنده ثواب ورکوی بلکه تر اووه سوه چنده او له دی نه هم لا زیات. او په دنیا کښی د ایمان او صالح عمل په برکت کومه فراخی او برکت ئی چی پر برخه کیږی هغه بیل دی.

وَمَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۙ وَمَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَّصِيْبٍ ﴿٢٠﴾

او هر څوک چی وی دی چی اراده لری (په عمل خپل سره متاع) کښت (فصل) د دنیا نو ورته کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمایو) او نه به وی ده ته په آخرت کښی هیڅ نصیب برخه (بی له جهنمه).

تفسیر : هر څوک چی د دنیا دپاره محنت او زحمت وگالی (برداشت کړی) نو سم له خپل قسمت سره برخه تری مومی. خو له دغه نه زیاته هیڅ یوه فائده په آخرت کښی نه وررسیږی. کما قال الله تعالیٰ فی جزء ١٥ الرکوع (٢) آیت ١٨ من

سورة بنيٓ اسرآئیل : ﴿ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ ﴾

أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ

آیا دی دوی لره شریکان چی ساز کړی دوی لیاره هغوی ته له دین (د جاهلیت) هغه (څیز) چی اذن حکم نه دی کړی په هغه سره الله (دی کفارو ته لکه شرک او نور معاصی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه د دین، د آخرت حقه لیاره ښوولی ده آیا ما سواء له الله څخه بل څوک داسی شته چی د بلی کومی لیاری د مقررولو حق او اختیار ورته حاصل وی؟ چی هغه د الله تعالیٰ حرام کړی شیان حلال یا حلال شیان حرام کړی؟ نو بیا دغو مشرکانو د الله تعالیٰ هغه لیاره چی انبیاؤ علیهم السلام ښوولی ده ولی پریښوده؟ او بله لیاره ئی له کومه راویستله؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾

او که چیری نه وی (ویلی شوی) خبره د فیصلی (د تاخیر د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دغو (کفارو او مؤمنانو) کښی او بیشکه ظالمان چی دی شته دوی ته عذاب ډیر درد ورکوونکی.

تفسیر : یعنی د فیصلی وعده ده په خپل وخت

تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا۟ وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ

وبه وینی ته (په قیامت کښی) ظالمان ویریدونکی له جهته (د جزاء) د هغو (بدیو) چی کړی ئی دی حال دا چی هغه (جزاء خامخا) به پریوتونکی واقع کیدونکی وی پر دوی.

تفسیر : یعنی د خپلو اعمالو له نتائجو څخه که نن نه ویریږی نو په هغه ورځ کښی به خو

هرومرو (خامخا) وويرېږي او دغه ويره خامخا پر دوی لوېدونکې ده، حال دا چې دوی به د تيښتې د خلاصي او نجات دپاره هيڅ يوه لياره نه مومي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴿٢٢﴾

او هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) په (خورا (ډېر) ښو پاکو) باغونو د جنت کښې به وي. وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) هم دغه دی فضل ډېر لوی.

تفسير : يعني په جنت کښې هر قسم روحاني او جسماني راحتونه او د خپل رب قرب شته چې هم دغه خورا (ډېر) لوی فضل دی د دنيا عيش او راحت د دې په مقابل کښې څه حقيقت لري؟.

ذٰلِكَ الَّذِيْ يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۗ

دغه (ثواب) هغه دی چې زيری کوی الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چې ايمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه)،

تفسير : يعني الله تعالیٰ کوم زيری چې ورکړی هغه خامخا واقع کيدونکی دی.

قُلْ لَّآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ۗ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې نه غواړم له تاسی په دغه (پيغام رسولو) اجر ليکن دوستي غواړم په قرابت خپلوی کښې،

تفسير : د قرآن په شان دولت تاسی ته درکوم، او د ابدی نجات او فلاح لياره درښيم، او د جنت زيری درکوم، دغه ټول محض لوجه الله دی. د دغې خير غوښتنې او احسان څه معاوضه له

تاسي څخنى نه غواړم تش يوه خبره غواړم چې له هغه نسبي او كورنۍ او قومي تعلقاتو څخه اقلا
سترګى مه پټوئ چې زه ئى له تاسي سره لرم آخر ستاسي معامله له اقاربو، خپلوانو او
عزيزانو سره څرنګه ده؟ ډير كله د دوى بى موقعه حمايت هم كوئ زما وينا دا ده كه تاسي
زما خبره نه منئ مه ئى منئ! كه زما دين نه قبلوئ، يا زما د تائيد او حمايت دپاره كه نه
دريږى هم څه خبره نشته، ليكن اقلا د قرابت او صلةالرحمى لږ څه خيال او رعايت په كار دى.
ښائى چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ! او ماته دومره فرصت او
موقع او آزادى راكړئ چې د خپل الله پيغام تولى دنيا ته ورسوم. آيا زه د دغومره دوستى او
فطرى محبت استحقاق هم نه لرم؟

تنبيه : د دى آيت دغه معنى له حضرت ابن عباس څخه په صحيحينو شريفينو كښى منقوله ده
ځينى له اسلافو د ﴿ إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ﴾ مطلب داسى بيانوى چې تاسى پخپلو منځونو كښى
يو له بل سره محبت وكړئ! او د قرابت او خپلوى حق وپيژنئ!. او ځينى له «قربیٰ» د الله
تعالیٰ قرب او نژديوالى مرادوى يعنى د هغو كارونو سره مينه او محبت ولرئ چې الله تعالیٰ ته
نژدى كوونكى وى. ليكن صحيح او راجح تفسير هم هغه دى چه هغه مو په ابتداء كښى نقل
كړ. ځينى علماء له «المودة فى القربیٰ» څخه د نبوى د اهل البيت سره مينه او محبت لرل
مرادوى او معنى ئى داسى بيانوى. «زه پر تبليغ له تاسى څخه هيڅ بدل نه غواړم فقط دومره
هيله (اميد) لرم چې زما له اقاربو سره محبت وكړئ»! په دغه خبره كښى هيڅ د شك او شبهى
ځاى نشته چې د حضرت محمد رسول الله د اهل بيت او د اقاربو محبت، تعظيم او حقوق پيژندل
پر محمدى امت لازم او واجب دى او د ايمان له اجزاؤ څخنى دى او له هغوى سره درجه په درجه
محبت لرل په حقيقت كښى د رسول الكريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم پر محبت او مودت متفرع
دى ليكن د دى آيت تفسير په دى شان سره كول له شان نزول او صحيحه وو رواياتو سره مخالف
او د رسول الكريم له رفيع شان سره هم دومره مناسب نه واقع كيږى. والله اعلم.

وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾

او هر څوك چې وكړى نيك كارونه زيادت به كوو مونږ ده ته په هغه (نيك
كار) كښى ښائست، بيشكه الله ښه مغفرت كوونكى (د معصيت) ښه قبلونكى
(د طاعت) دى.

تفسير : يعنى كه انسان د نيكى او ښيګڼى (فايدى) لياره اختيار كړى نو الله تعالیٰ هم د ده
نيكى او ښيګڼه (فائده) زياتوى. په آخرت كښى د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنيا كښى ښه
اخلاق او ښايسته رشى (خوبونه) ورعطاء كوى او د داسى سړى ښوئيدل هم ښښى، ښائى دلته د
دى مضمون ذكر ئى ځكه فرمايلى وى چې اقلا د قرابت محبت مطلوب دى چې د هغه حاصل د

ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو لیکن که څوک له دی نه زیاته نیکی وکړی نو هغه دی ښه وپوهیږی چی د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ نیکی نه ضائع کیږی بلکه زیاتیږی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

آیا وائی (دا کفار) چی له خپل ځانه تړلی دی (محمد) پر الله دروغ پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی (د صبر) پر زړه ستا، او محو کوی (یا) پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی پر زړه ستا (زائل به کړی نازل شوی وحی له تانه) او محو کوی الله باطل او ثابتوی حق په کلماتو خپلو سره، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (زړونو) باندی هم.

تفسیر : یعنی که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغی نسبت پاک الله ته وکړی نو الله تعالیٰ قدرت لری چی ستا پر زړه مهر ولګوی او بیا پرښته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازل نشی او د وحی سلسله در څخه منقطعه شی، بلکه هغه خبری چی پخوا له دی نه پر تا نازلی شوی دی هم در څخه سلب او هیری کړی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۱۵ الرکوع (۱۰) آیت ۸۶-۸۷ من سورة بنی اسرآئیل ﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴾ مګر کله چی په واقع کښی قطعاً د کذب او افترا شائبه نشته نو ځکه یواځی د بدبختانو د قدر نه پیژندلو او د دوی د طعن او تشنیع لامله (له وجی) دغه لوی فیض له تاسی څخه نشی منقطع کیدی بیشکه چی د الله تعالیٰ به د دغه فیض جریان ته ادامه (ثبات) ورکوی او پخپلو خبرو به عملی ډول (طریقه) سره دروغ په دروغ او رښتیا په رښتیا ثابتوی او په هغه وخت کښی به پر ګردو (ټولو) دغه خبره په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره څرګندیږی (ښکاریږی) چی په دغو فریقو کښی مفتری او دروغجن څوک دی؟ او د چا پر زړه باندی ئی فی‌الواقع مهر لګولی دی چی د خیر نزول او د حق د قبول ځای او استعداد په کښی له سره نه دی پاتی شوی. پاتی شو دغه سوال چی د الله تعالیٰ هغه خبره کومه یوه ده چی په هغی سره دروغ محو او پنا کیږی او حق ثابتیږی؟ نو زما په نزد هغه هم هغه دلائل او براهین دی چی د قرآن او رسول الله پر تصدیق ئی قائم کړی دی. بالخصوص هغه انفسیه او آفاقیه آیات دی چی د هغو ذکر اوس د «حٰمٓ السجدة» په آخر کښی داسی وشو« ﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ﴾

او د هغه په نسبت لاَزمه تفصيلات د هغه په تفسير کښې ورکړل شول. د دغو آيتونو له ظاهريدلو څخه به د ګردو (تولو) سره او ناسره، کره او کوټه حال په علانيه ډول (طريقه) واضح کيږي.

تنبيه : د دغه آيت په تفسير کښې ډير اقوال شته زما په نزد هم دغه مذکور مطلب بې تکلفه دی چې پاس وليکه شو. په دغه تفسير سره د ﴿ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ ﴾ جمله مستأنفه شوه لکه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دی او اکثرو محققينو هم دغه غوره کړې ده البته د مضارع معنی مترجم رحمه الله په حال سره کړې ده چې هغه بيخي صحيحه ده مګر زما په خيال سره دلته د استقبال معنی اخيستل ترې زيات ښه لګيږي. والله اعلم. حضرت شاه صاحب قدس سره د ﴿ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ ﴾ عطف پر ﴿ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ ﴾ باندې کوی لکه چې فرمائی «الله به ولې توفيق ورکوی چې پر الله دروغ وتړی زړه به ئې داسې بندوی چې له سره داسې کوم مضمون په کښې رانشي چې هغه پرې وتړلی شي که الله اراده وکړی نو کفر محو او زائل کوی، او بې له پيغامه هم خبرې ليږی مګر الله پر خپلو خبرو دين ثابتوی نو ځکه پر خپل نبی کلام ليږی.»

وَهُوَ الَّذِیْ یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَیَعْفُوْا عَنِ السَّیِّاٰتِ وَیَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۲۵﴾ وَیَسْتَجِیْبُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَیَزِیْدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ

او الله هغه (مهربان ذات) دی چې قبلوی توبه له بندګانو خپلو او عفوه کوی له بدو کارونو (د دوی پس له پښيمانۍ) او ورمعلوم دی هر هغه کار چې کوئ ئې تاسې او قبلوی (الله دعاء) د هغو کسانو چې ايمان ئې راوړی دی او کړی دی ښه (عملونه) او زيادت کوی (دوی ته) له مهربانۍ خپلې،

تفسير : يعنې نبی د الله تعالیٰ کلام دررسوی، تاسې هغه رښتيا ګڼئ که دروغ وروسته له هغه د بندګانو ګرد (تول) معاملات له الله سره دی. له هر يوه بنده سره په دنيا او آخرت کښې سم د ده له حال او استعداد سره معامله کيږی د توبه کوونکيو توبه قبوله فرمائی او سره له دی چې پر هر شي ښه عليم، خبير او پوه دی له ډيرو بدو معاملو څخه تيريږی او ښې ئې هغه ايمان دارن او نيک بندګان چې د ده خبرې آوری الله تعالیٰ هم د دوی دعاوی آوری او د دوی طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښېی او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې د دوی سم له عمومی ضابطې سره لری، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زيات مرحمت فرمائی.

پاتې شول هغه منکرين او پاخه کفار چې دوی ته د موت تر وخت پورې د رجوع الی الله او د

توبې توفيق نه ميسر کيږي نو الله اکرم شانه واعظم برهانه د دوی عاقبت او انجام داسې بيان فرمائي.

وَالْكٰفِرُوْنَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿۲۶﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُّنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ۭ اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۲۷﴾

او کافران چې دي شته دوی ته عذاب ډير سخت (د دوزخ). او که چيرې ارته فراخه کړي وی الله رزق روزی دپاره د (تولو) بندګانو خپلو نو خامخا سرکشی به کړی وه دوی په ځمکه کښې وليکن نازلوی (روزی الله دوی ته) په هغې اندازی سره چې اراده وفرمائي، بيشکه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دی ښه ليدونکی دی.

تفسير : د الله تعالیٰ په خزانو کښې د هيڅ يو شی تقليل نشته، که الله تعالیٰ اراده وفرمائي نو خپل تول بندګان غنی ګرځولی شي ليکن د الله تعالیٰ حکمت د دې خبرې مقتضی نه دی چې ګردو (تولو) مخلوقاتو ته بې له ميچه او اندازی روزی ورکړی او تول په عيش او عشرت کښې آرام او هوسا (خوشاله) وساتي. که داسې وکړل شي نو بالعموم خلق طغيان او تمرد اختياروی او په دنيا کښې يو لوی شور ماشور جوړيږی، نه به د الله تعالیٰ دربار ته خپل سرونه ښکته کوی او نه به د مخلوق څه رعايت او خاطر کوی، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا کيږی خپل قناعت ښکاروی، د دوی حرص او طمع به لا زياتيږی لکه چې مونږ په هم دغه موجوده حالت کښې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفهالحال اشخاصو کښې وينو هومره غناء چې د دوی په لاس ورځی لا د هغې د تزئيد او د تکثير طالب کيږی، د دوی دايمی کوشش او قلبی تمنا هم داسې وی چې نور ګرد (تول) کورونه دی تش شي او يواځې زما کور دی ډک وی، ظاهر دی چې د داسې جذباتو په اثر د عمومی غناء او مرفهالحالی په صورت کښې څرنګه يو عمومی او زبردست تصادم او بد نظمی پيدا کيږی او داسې اوضاع او حالات راځرګنديږی (راښکاريږی) چې د هيچا سترګی به له هيچا څخه نه شرميږی او نه به تری ويريږی. هو! که د دنيا د عمومی مذاق او رجحان په خلاف فرض ئی کړئ که په کوم وخت کښې په فوق العاده صورت د کوم اعظم مصلح او کوم مامور من الله تر کتنی لاندې د عمومی خوښی او خوشالی او فارغ البالی مناظر او مظاهر وليدلی شي خو سره له هغه هم د تصادم، تخالف، تمرد، طغيان، تفاخر، غرور او سرکشی وقائع واقع نشي او د زمانی عظيم انقلاب د دنيا په طبائعو کښې تطور او انقلاب پيدا کړی نو هغه به له دغې عادی او اکثری قاعدی ځنې جلا (جدا) او مستثنیٰ وی. په هر حال دغه دنيا په موجوده حالت کښې پر کوم اساس او نظام چې چليږی او تدوير لری د

هغه اقتضاء هم دا ده چې نه ښائی غناء عمومي صورت ولري بلکه هر چا ته ښائی د ده له استعداد او احوال سره سم هومره چې ورسره وړ (قابل) او لائق وی په هم هغې اندازی او میچ سره ورکړی شی، او پر دغه یواځې پاک الله ښه پوهیږی او عالم دی چې د چا په حق کښې په کوم حال کښې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولیٰ دی؟، ځکه چې ګرد (تول) ړومبنی او وروستنی حالات د پاک الله په محیط علم کښې حاضر او موجود دی.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوی باران وروسته له هغه چې ناامیده شی (خلق له وریدلو ئی) او خوروی رحمت (باران) خپل (په تولو ځایونو کښې) او هم دی دی ولی دوست کار جوړوونکی ډیر ثناء ویلی شوی.

تفسیر : یعنی ډیر کله د ظاهری اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مأیوسیږی نو په هم دغه وخت کښې الله تعالیٰ پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوی او د خپلی مهربانی آثار او د برکاتو علائم څلور خواؤ ته خوروی څو پر بندګانو ثابت شی چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه کښې دی لکه چې الله تعالیٰ په یوی خاصی اندازی سره عطاء کوی باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمائی خبره دا ده چې ګرد (تول) کارونه د ده په واک (قبضه) او اختیار کښې دی او هر هغه شی چې دی ئی کوی عین د حکمت او صواب دی ځکه چې تول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کښې مجموع دی او د هر راز (قسم) کار جوړول امداد او اعانت د هم ده له درباره کیدی شی.

تنبیه : د الله تعالیٰ د رحمت او قدرت له طرفه مأیوس کیدل د کفارو عادت دی لیکن د یوه مؤمن په نظر کښې د اسبابو سلسله یأس راوړونکی کیدی شی لکه چې د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۰ رکوع ۸۰ آیت کښې داسی یو آیت لولو ﴿ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ﴾ او د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۲ رکوع ۱۱۰ آیت کښې لولو ﴿ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ ﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د الله پیدا کول د آسمانونو او د ځمکی (او د مافیها) دی.

تفسير : يعنى هم هغسى چى رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهياء كول د ده په قبضه او واک (اختيار) كښى دى د دغو اسبابو سماويه او ارضيه اسباب او د هغو آثار او نتايج هم د هم ده مخلوق دى.

وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِن دَآبَّةٍ

او (پيدا كول) د هغو اشياؤ دى چى خواره كړى ئى دى په آسمانونو او په ځمكه كښى له ذى روح خوځيدونكيو.

تفسير : له دغه آيت څخه ظاهراً هم دا معلوميږى چى د ځمكى په شان پر آسمانونو هم د ساكښانو (ذى روحو) په شان كوم مخلوق موجود دى.

وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

او دغه (الله) په جمع كولو (بيا راتولولو) د دوى (محشر ته) هر كله چى اراده وفرمائى ښه قادر دى.

تفسير : يعنى هغه ذات چى دوى ئى ګرد (تول) خواره واره كړى دى هم هغه كولى شى چى دوى ګرد (تول) سره يو ځاى كړى او هم دغه به د قيامت ورځ وى.

وَمَآ أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا۟ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

او هغه څه چى رسيږى تاسى ته (اى مؤمنانو) له كوم مصيبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دى چى كړى دى لاسونو ستاسى او عفوه كوى (الله) له ډيرو (ګناهونو).

تفسير : يعنى هم هغسى چى نعمتونه په يو خاصى اندازى او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعايت وركول كيږى د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ماتحت وى. مثلاً بندګانو ته

چې کومه سختي او مصیبت ورورانـدي کیږي د هغه قریب یا بعید سبب د هم دغو بندګانو ځیني اعمال او افعال وي. عیناً د دوی په شان چې انسان د غذاء او د نورو شیانو له بې احتیاطي څخه رنځور شي بلکه په ځینو اوقاتو کښې تری مړ هم شي یا ځیني اوقات د میندو له بد پرهیزی څخه وړوکیو ته رنځ او درد رسیږي. یا کله د یوې کوڅې او محلې یا د یوه ښار د بې تدبیرۍ او حماقت له سببه پوره محلې یا ښار ته نقصان رسیږي هم دغه حال دی د روحاني او باطني بدپرهیزۍ او بې‌تدبیرۍ او ښائې چې دغه دې پر هغه قیاس کړی شي. ګواکې د دنیا هر مصیبت د بندګانو د ځینو ماضیه وو اعمالو نتیجه ده او په مستقبل کښې د دوی دپاره د تنبیه او امتحان موقع وربرابروي. او دغه د دې لامله (له وجې) ده چې د الله تعالیٰ رحمت د بندګانو له ډیرو ګناهونو څخه تیریږي. که پر هر یوه جرم نیونه او پوښتنه وي نو د ځمکې پر مخ به یو سادار هم نه پاتې کیده. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي « دغه خطاب دی عاقلو او بالغو خلقو ته اعم له دې چې صالح وي که طالح مګر انبیاء علیهم السلام په دغه کښې نه دي داخل او وړوکي هم په کښې نه دي شامل د هغوی دپاره به بل شی وي. په دغې سختۍ کښې دنیوي سختي او د قبر او اخروي سختي هم داخلې دي».

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۚۖ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿٣١﴾

او نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کښې او نشته تاسې ته غیر له الله هیڅوک ولي دوست کار جوړوونکی او نه مدد کوونکی (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسیر : یعني محض پخپلې مهرباني سره ئې معافوي که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمائي نو مجرم چیرې تری تښتیدلی او پټیدلی هم نشي او له ما سوا الله څخه بل څوک د ده د حمایت او امداد دپاره دریدلی شي؟.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ؕ ﴿٣٢﴾

او ځیني له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سیند کښې په شان د غرونو (په لویوالي کښې).

تفسیر : لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي د سمندر لوی لوی جهازونه هم

لوړ (اوچت) په نظر راځي.

إِن يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ ۚ

که اراده وفرمائی (الله) نو وبه دروی دغه باد (محرکه قوت) پس وبه ګرځی (دغه جهازونه) ولاړ په شان د دغه (بحر)،

تفسير : يعني (محرکه قوه او) هوا هم د الله تعالیٰ په قبضه کښې ده که دغه محرکه قوه او هوا ودروی چې ونه چلیږی نو ګرد (تول) بادوان لرونکی جهازونه د سمندرو پر شا چیری چې ولاړ دی هم هغلته به ولاړ وی. الغرض اوبه او هوا او نور ګرد (تول) شیان د الله د حکم او د فرمان تابعان دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾

بیشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کښې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر صبر کوونکی (په مصیبت) شکر کوونکی (په نعمت).

تفسير : د سمندرو په سفرونو کښې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرینو سابقه لویږی نو ځکه دغه امر دیر ضرور دی چې انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسی او د الله تعالیٰ قدرت او نعمت په ښه شان وپیژنی.
نو که اراده وفرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

یا به هلاک (ډوب) کړی دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړی دی (راکبینو ئی) او عفو کوی (الله) له ډیرو (ګناهونو نو ځکه ئی نه غرقوی).

تفسير : يعني ښائی چې د بعضو مسافرینو د ځینو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شی مګر د دغه تباهی په وخت کښې هم الله دوی معافوی او بښی ئی.

وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾

او چی پوه شی هغه کسان چی مجادلی جګړی کوی په آیتونو زمونږ کښی چی نشته دوی ته هیڅ ځای د خلاصیدلو.

تفسیر : یعنی د دی لامله (له وجی) به تباه کړل شی څو دوی د خپلو ځینو اعمالو بدل ومومی او خورا ډیر لوی جګړه کوونکی هم وګوری چی بیشکه د الله تعالیٰ له نیولو څخه هیڅوک نشی وتلی او نه تښتیدلی شی او نه چیری تری د پټیدلو ځای موندلی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه کسان چی هر شی د خپلو تدابیرو له نتائجو څخه ګڼی په دغه وخت کښی حیرانیږی» او یوه چاره او تدبیر به ئی له لاسه نه وی پوره.

فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿۳۶﴾

پس هغه چی درکړی شوی دی تاسی ته (ای مخاطبانو) له څه څیزه (لکه اسباب د دنیا) لږ خسیس ده (چی زائلیږی) او هغه ثواب چی په نزد د الله دی خیر غوره او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی دپاره د هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی او (خاص) پر رب خپل توکل کوی دوی.

تفسیر : یعنی د دغو ګردو (تولو) خبرو له اوریدلو څخه وروسته انسان ته لازم دی چی د الله تعالیٰ د رضاء حاصلولو په فکر کښی واوسی او پر دغه څو ورځنی ژوندون او فانی عیش مغرور نشی او ښه وپوهیږی چی ایماندارانو ته کوم عیش او آرام چی د الله تعالیٰ له جانبه ورعطاء کیږی هغه به د دغه دنیوی عیش او آرام څخه ډیر ښه او با دوامه وی او نه به په هغه کښی هیڅ قسم کدورت وی او نه به ئی د فناء او زوال څه اندیښنه وی.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَـٰٓئِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿۳۷﴾

او (بل دپاره د) هغو کسانو چی ځان ساتی دوی له غتو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه) او هر کله چی په غضب شی هم دوی ښښنه

کوی.

تفسير : د دی بيان د «نساء» په سورت کښی د ﴿ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ په تفسيرو کښی ليکلی شوی دی هلته دی بيا ولوست شی. ښائی دلته له «کبآئر الاثم» څخه به هغه لويه گناه مراده وی چی د نظريه وو قوت له بدو کارونو څخه پيدا کيږی مثلاً بدعيه وو عقائدو او «فواحش» هغه گناهونه چی په هغو کښی د شهوانيه وو قواوو د بی اعتداليو مداخله وی او په ﴿ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴾ کښی خو ظاهر دی چی د غضبيه وو قوت اندفاع او انسداد کړی شوی دی والله اعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او (بل دپاره د) هغو کسانو چی اجابت کوی (د احکامو) د رب د دوی او قائموی (اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او کار د دی (په) مشورت (سره) وی په منځ د دوی کښی.

تفسير : په مشوره سره کار کول د الله تعالیٰ خوښ دی اعم له دی چی دغه مشوره په دنيوی امورو کښی وی يا په آخروی امورو په شيونو کښی وی رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کښی برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، او صحابه وو به هم پخپلو منځونو کښی سره مشوره کوله د حربو او نورو امورو په موضوعاتو کښی او د ځينو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنياد پر هم دغی مشوری قائم شوی وو. دغه ظاهر دی چی د مشوری ضرورت په هغو کارونو کښی شته چی مهتم‌بالشان وی او په کتاب د الله، او د رسول الله په سنت کښی منصوص نه وی هر شی چی منصوص وی په هغه کښی رأيه او مشوره هيڅ معنی او مورد نه لری او که په هر لوی او واړه کار کښی مشوره وکړی شی نو هيڅ کار به په سر نه رسيږی. له احاديثو څخه معلوميږی چی مشوره دی له هم هغسی سړی څخه واخيسته شی چی عاقل او عابد وی که نه د هغه له بيوقوفی او بد ديانتی څخه د کار د خرابيدلو انديښنه شته.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځينو د هغو شيانو چی ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی (په لياره د الله) او (بل دپاره د) هغو کسانو کله چی ورسيږی دوی ته ظلم تعدی (له

طرفه د كفارو) نو دوى انتقام اخلى (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسير : يعنى چيرى چې معافول مناسب وى معافوى ئى مثلاً د يوه سرى پر يوه حركت ئى غصه راغله او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور هم اعتراف وكړ او دى ئى معاف كړى، دغه محمود دى. چيرى چې بدل اخيستل مصلحت وى مثلاً كوم سرى خامخا بى سببه او بى جهته له خلقو سره منګلى لګوى يا خوله اچوى، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجيز او تحقير ته ئى ملا تړلى وى، يا د څه نه ويلو او تأديب نه وركولو څخه د ده حوصله او جرئت لا زيادت مومى. يا زمونږ له شخصى حيثيت څخه قطع نظر د دين اهانت يا د مسلمينو د جمعيت ذلت په كښى متصور وى نو په دغو پاس صورو كښى دى داسى بدل او انتقام اخلى چې په قدر د هم هغه تيرى او زيادت وى او له جرم څخه زائده سزا نه وركوى.

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ

او جزاء د بدكار بدكار دى په شان د هغه (نه زيات).

تفسير : د بدل او انتقام په طور سره كومى بدى چې له چا سره كولى شى هغه حقيقتاً بدى نه بلكه صورتاً بدى وى. د «سيئة» اطلاق پر هغه «مشاكلةً» كړى شوى دى.

فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٠﴾

پس هر چا چې عفو وكړه او صلح ئى وكړه پس اجر د ده پر الله دى بيشكه الله نه خوښوى ظالمان (شروع كوونكى په ظلم سره).

تفسير : يعنى ظلم او زيادت د الله تعالىٰ په نزد په هيڅ يوه حالت كښى پسند نه دى. دير ښه خصلت هم دغه دى چې انسان هغومره بدل او انتقام چې اخيستى هم شى له هغه څخه هم منصرف شى مشروط په دى سره چې د هم دغو تيريدلو په سبب هغه خبره اصلاح وومى.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤١﴾ؕ

او خامخا هغه څوک چې واخلى حق خپل پس له مظلوم كيدلو د ده پس دغه كسان (چې خپل حق ئى اخيستى دى) نشته پر دوى هيڅ لياره (د معاتبت او ملامتيا).

تفسير : يعنى كه مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلى نو په دغه كښى پرى هيڅ الزام او ګناه نشته مګر د هغه معافول او ترى تيريدل ډير ښه، احسن او افضل دى.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بيشكه هم دا خبره ده چى لياره (د معاتبت) پر هغو كسانو ده چى (ابتداء په) ظلم كوى پر خلقو.

تفسير : يعنى ابتداء په ظلم كوى، يا په انتقام اخيستلو كښى د خپل استحقاق له حده تجاوز او تيرى كوى.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

او سركشى (تجاوز) كوى په ځمكه كښى په ناحقه سره (بى له حجته) دغه (ظالمان) شته دوى ته عذاب دردناك او خامخا هغه څوک چى صبر (او تحمل ئى وكړ په ظلم او آزار) او ښښنه ئى وكړه، بيشكه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الامور غورو كارونو څخه دى.

تفسير : يعنى د قهر او د غصى ځغمل، او د ايذاء او ضرر ګالل (برداشت كول)، او د ظالم ښښل او معافول د لوى همت او د تحمل او حوصلى كار دى. په حديث كښى راغلى دى «هغه بنده چى ظلم پرى شوى وى او هغه محض د الله تعالىٰ دپاره ترى تيريږى او ښښى ئى نو الله تعالىٰ ضرور د هغه عزت او پت زياتوى، او مدد او اعانت ورسره فرمائى».

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ ۗ

او هر هغه څوک چى ګمراه ئى كړى الله پس نشته ده ته هيڅوک ولى دوست كار جوړوونكى وروسته له (ګمراه كولو د) الله نه.

تفسير : يعني محض د الله تعالىٰ په توفيق او لاس نيونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلىٰ خصائل حاصليدی شي. كه الله تعالىٰ ده ته د دغو ډيرو ښو اخلاقو په طرف ليار ښوونه ونه كړی نو څوک به ئی لاس ونيسی؟ او د دغی سپكتيا او تيتوالی او رسوائی له كندی څخه بی ئی ويستلی شی؟.

وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤٤﴾

او وينی به ته ظالمان (كافران) هر كله چی ووينی دوی عذاب (په ورځ د قيامت كښی) وائی به دوی آيا شته بيرته تللو (د دنيا) ته كومه لياره (چی بيرته د مافات تدارک وكړو؟).

تفسير : يعني كومه داسی لياره هم شته چی مونږ په هغی سره بيرته دنيا ته ستانه (واپس) شوی او دا ځلی له دنيا څخه سره له ښو عملونو بيرته دلته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

او وينی به ته دوی چی وړاندی كولی به شی په دغه اور په دغه حال كښی چی ويريدونكی به وی له خواری ګوری به دوی (دغه اور ته) په كتنی پټی (له ډير هيبته به د سترګو له كنجونو ورته ګوری).

تفسير : يعني د يوه ډير ويريدونكی مجرم په شان د ډير خوف، ذلت او ندامت له سببه به په تيتو سترګو سره ګوری او هيچا ته به په هسكه غاړه او اوچتو سترګو نه شی كتلی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او وائی به هغه كسان چی ايمان ئی راوړی دی (داسی چی) بيشكه زيانكاران هغه كسان دی چی زيان ئی رسولی دی نفسونو خپلو ته او كورنی خپلی ته

په ورځ د قیامت کښې (په خلود فی‌الجحیم او حرمان من النعیم سره).

تفسیر : یعنی دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقین او کورنی او ګرد (تول) ئی سپیره او په عذابونو کښې اخته کړل او تول ئی تباه ، برباد او کړل.

اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِیۡنَ فِیۡ عَذَابٍ مُّقِیۡمٍ ﴿۴۵﴾ وَ مَا کَانَ لَهُمۡ مِّنۡ اَوۡلِیَآءَ یَنۡصُرُوۡنَهُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ؕ وَ مَنۡ یُّضۡلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنۡ سَبِیۡلٍ ﴿۴۶﴾ؕ

واوره ! خبردار شه! چی بیشکه ظالمان په عذاب همیشه کښې دی. او نه به وی دغو کفارو ته هیڅوک له دوستانو چی مدد وکړی له دوی سره (په دفع د عذاب کښې) غیر له الله او هر هغه چی ګمراه ئی کړی الله پس نه به وی ده ته هیڅ لیاره (حق ته په دنیا کښې او جنت ته په آخرت کښې.)

تفسیر : یعنی نه ئی په دنیا کښې هدایت وربه برخه کړ، او نه ئی په آخرت کښې نجات ور په برخه شو.

اِسۡتَجِیۡبُوۡا لِرَبِّکُمۡ مِّنۡ قَبۡلِ اَنۡ یَّاۡتِیَ یَوۡمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ ؕ

اجابت وکړئ (ای خلقو!) رب د تاسی ته (په ایمان او توحید سره) پخوا له هغه چی راشي (هغه) ورځ چی نشته هیڅ رد او دفعه هغی (ورځی) لره له (جانبه د) الله،

تفسیر : یعنی هم هغسی چی په دنیا کښې د هغه عذاب مؤخر کیده او وروسته لویده په هغه ورځ کښې به نه وروسته لویږی او نه به تال خوری (بلکه حتماً او خامخا عذاب به واقع کیږی).

مَا لَکُمۡ مِّنۡ مَّلۡجَاٍ یَّوۡمَئِذٍ وَّ مَا لَکُمۡ مِّنۡ نَّکِیۡرٍ ﴿۴۷﴾

نه به وی تاسی ته هیڅ د پتیدلو (تښتیدلو) ځای په دغه ورځ کښې او نه به وی تاسی ته هیڅ لیاره د انکار (له ګناهونو).

تفسير : يعنی له انکار څخه به هيڅ فائده نه وررسيږی او ابن کثير رحمة الله عليه داسی معنی کړی ده چی هيڅ يوه داسی موقع به نه پيدا کيږی چی تاسی به هغه نه پيژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس که مخ وګرځوه (دغو مشرکانو له دعوته ستا ای زما رسوله!) پس نه ئی لیږلی مونږ ته پر دوی ساتونکی، نشته پر تا مګر یواځی تبلیغ (د احکامو دی او کړی دی تا ای محمده دا کار).

تفسير : يعنی ای محمده صلی الله عليه وسلم تاسی د دی خبری مسؤل او ذمه وار نه يئ چی يواځی هرومرو (خامخا) په جبر او اکراه او زور سره دغه خبره پر هغوی ومنئ، ستاسی فريضه او وظيفه هم دا ده چی د الله تعالىٰ پيغام دوی ته ورسوئ چی هغه تاسی اداء کړی ده او اداء کوئ ئی، که دوی ئی نه منی بلا ورپسی دوی پوهيږی او جهنم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بيشکه مونږ کله چی وڅکوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله کوم رحمت (لکه غناء او صحت) نو خوشاله شی دی په هغه او که ورسيږی دوی ته کوم قسم بدی (لکه مرض يا فقر) په سبب د هغو بديو چی پخوا ليږلی دی لاسونو د دوی بيشکه چی (جنس د) انسان ناشکره دی (چی نعمت هيروی زحمت يادوی).

تفسير : يعنی تاسی د دوی د مخ اړولو او اعراض څخه مه خفه کيږئ! د انسان طبيعت هم داسی واقع شوی دی «الا من شاء الله» چی که پاک الله پری نعمت، احسان او انعام وفرمائی نو دی له هغه سببه تکبر، لوئی فخر او غرور کوی بيا هر چيری چی ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته کوم مصيبت، نقص او ضرر واقع کيږی نو بيا هغه ګرد (تول) نعمتونه او احسانات ئی له ياده وځی او هيروی ئی او داسی منکر او ناشکره کيږی چی ګواکی پری ښه وخت له سره نه وو تير شوی. خلاصه ئی دا چی که د عيش او عشرت نعمت او فراخی او ارتوالی حالت وی، يا که د تنګی سختی، تکليف او مصيبت وخت دوی په دغو دواړو حالاتو پخپل حد او ځای کښی نه دريږی. هو! د قانتينو مؤمنينو شان او طريقه هم داسی ده چی په سختی او مصيبت کښی صبر،

او د وسعت او فراخی په حالت کښی د حقیقی منعم شکریه اداء کوی او په هیڅ حالت کښی د الله تعالیٰ انعامات او احسانات نه هیروی او له ناشکری څخنی ځان بچ کوی.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ؕ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ اِنَاثًا وَّيَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُوْرَ ﴿۴۹﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّاِنَاثًا ۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَّشَآءُ عَقِيْمًا ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿۵۰﴾

خاص الله لره ده سلطنت باچائی د آسمانونو او د ځمکی، پیدا کوی (الله) هر هغه شی چی اراده وفرمائی، ښښی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی لونی او ښښی (الله) دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی ځامن یا جوړه ورکوی دوی ته (الله) ځامن او لونی او ګرځوی هر هغه څوک چی اراده وفرمائی (الله) شنده، بیشکه دغه (الله) دی ښه عالم (په فائدی د هر چا) ښه قادر (په هر شی باندی چی اراده وفرمائی).

تفسیر : یعنی سختی وی یا نرمی وی ګرد (ټول) احوال د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی دی په آسمان او ځمکه او پر هر شی د هم هغه سلطنت دی او د هم ده حکم چلیږی، د هر هغه شی اراده چی وکړی هم هغه پیدا کوی او د هر چا دپاره چی د هر شی د اعطاء اراده وفرمائی ورعطاء کوی ئی او هر چاته چی د عدم الاعطاء اراده وفرمائی نه ئی ورکوی د دنیا دغه رنګ په رنګ حالاتو ته وګورئ چی مثلاً یو له سره اولاد نه لری او دوهم تش لونی لری، دریم تش ځامن لری، څلورم هم ځامن او هم لونی لری، جوړه جوړه یا جلا جلا (جدا جدا) په دغه کښی هیڅ دعوی نه ده هم هغه حقیقی مالک پوهیږی چی د کوم یوه سری په کوم حالت کښی ساتل مناسب دی او هم دی سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوی هیچا ته د دغی خبری قوت او مجال نشته چی د الله تعالیٰ د ارادی مخه ونیسی یا د الله تعالیٰ پر تخلیق او تقسیم څه تنقید اعتراض وکړی شی د عاقل کار دا دی چی په هر قسم تودو او سړو حالاتو کښی د هم هغه الله په طرف رجوع وکړی او تل دی خپل ناچیز حقیقت تر خپل نظر لاندی ونیسی! او د تکبر او د نعمت له کفرانه دی خپل ځان وساتی!.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ؕ

او نه ښائی دپاره د هیڅ بشر دا چې خبرې وکړي له ده سره الله مګر په وحي سره (په خوب کښې یا په الهام سره) یا وروسته له پردې څخه یا ولیږی (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل) پس وحی یوسی په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمائی (الله).

تفسیر : هیڅ یو انسان پخپل عنصری خلقت او د موجوده‌وو قواؤ په اعتبار د دی خبری طاقت نه لری چې له الله قدوس سره په دغی دنیا کښې مخامخ شي او ورسره بالمشافهه کلام وفرمائی او دی ئی تحمل وکړی شي نو ځکه د کوم بشر له الله تعالیٰ سره خبری او کلام کول دری صورتونه لری.

الف: واسطه په پرده کښې کلام فرمایل یعنی د الله تعالیٰ له کلامه د سامعی له قوت سره د نبی متلذذ کیدل مګر په دغه حالت کښې د نبی سترګی د الله تعالیٰ له لقاء څخه نشی متمتع کیدی لکه چې حضرت موسیٰ علیه السلام ته د طور پر غره او خاتم الانبیاء محمدالمصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته په لیلة الاسراء کښې ور د مخه شو.

ب : د پرښتی په واسطه د الله تعالیٰ کلام فرمایل مګر چې پرښته متجسده نشی او د ده تر سترګو لاندی رانشی بلکه مستقیماً د نبی پر قلب نزول وکړی او په قلب سره د پرښتی د نزول ادراک او د صورت احساس وشی او ظاهری حواس په هغه کښې څه مداخله ونه کړی شي زما په خیال دغه هغه صورت دی چې د هغه په نسبت د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې راغلی دی **«یأتینی فی مثل صلصلة الجرس»** او په صحیح بخاری شریف د بدء الخلق په ابواب کښې د وحی د دغه صورت د پرښتی د راتللو تصریح هم موجوده ده هم دغه ته ئی په حدیث کښې «وهو أشده علیّ» فرمایلی دی. او ښائی چې قرآنی وحی علی‌الاکثر په هم دغه صورت سره نازله شوی وی. لکه چې په ﴿ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ ﴾ **او** ﴿ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ کښې د «قلبک» په لفظ سره دی ته اشاره ده چې دغه معامله بیخی مخفی او پټه سره اجرا کیده او د رسول الله له وجوده بیل کوم موجود په نظر نه راته او نه به داسی خبری سره کیدی لکه چې یو انسان ئی له بل انسان سره کوی چې ورسره نژدی کیناستونکی نور انسانان هم پری وپوهیږی نو ځکه د داسی خصوصیت ذکر ئی په دغه آیت کښې په «وحیاً» سره وفرمایه. ولی چې «وحی» په لغت کښې پر اخفاء او سریعه اشاره باندی دلالت کوی.

ج : دریم صورت دا دی چې پرښته ورمتجسده شي او نبی ته مخامخ راشی او په دی ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ کلام او پیغام ورسوی. لکه چې یو انسان له بل انسان سره خبری او بیان کوی. لکه چې حضرت جبریل علیه السلام یو یا دوه ځلی پخپل اصلی صورت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شوی دی او نور علی‌الاکثر د حضرت دحیة الکلبی رضی الله تعالیٰ عنه

په شکل راته او کله به د غیر معروف انسان په صورت هم راته په دغه وخت کښې به سترګو د
پرښتې صورت لیده او غوږونو به ئې غږ آوریده، او نور حاضرین به هم د ده پر خبرو پوهیده او
د دوی له خبرو او اترو څخه به مستفید کیده. د حضرت صدیقی بي‌بي عائشې رضی الله تعالیٰ
عنها په حدیث کښې چې دوه قسمه بیان شوی دی له هغه څخه دغه ئې دوهم صورت دی او زما
په خیال هم دغه ئې په دغه آیت کښې په دغو الفاظو سره تعبیر فرمایلی دی ﴿ اَوْ یُرْسِلَ رَسُوْلًا فَیُوْحِیَ بِاِذْنِهٖ
مَا یَشَآءُ ﴾ والله اعلم بالصواب. باقي حجاب والا صورت څرنګه چې بیخي نادر بلکه
پټه او مخفی دی نو ځکه د حضرت صدیقی بي بي عائشې رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې
له هغه سره بالکل تعرض نه دی کړی شوی.

اِنَّهٗ عَلِیٌّ حَکِیْمٌ ﴿۵۱﴾

بیشکه دغه (الله) ډیر پورته غالب دی (په انزال د وحی کښې) ښه حکمت والا
دی (په صنعت خپل کښې).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ علو له دی نه مانع دی چې بی حجابه خبری وکړی او حکمت ئې
د دی مقتضیٰ دی چې په ځینو صورتونو کښې د هم کلامی صورت اختیار کړی.

وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا ؕ

او هم داسې (لکه چې وحی مو کړی وه نورو انبیاؤ ته) وحی راولیږلی مونږ
تاته (ای محمده!) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره،

تفسیر : محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په دغه ځای کښې له روح څخه مراد پرښته اخیستی
ده یعنی جبرائیل الامین او دغه د ځینو مفسرینو رأیه ده. لیکن ظاهر دا دی چې دلته پخپله
قرآن کریم به ئې په روح سره تعبیر فرمایلی وی ځکه چې د پاک قرآن له تاثیره مړه زړونه
ژوندی کیږی، او انسان ته ابدی حیات ور په برخه کیږی. وګورئ! هغه اقوام چې د کفر، ظلم،
طغیان او بد اخلاقی په موت سره مړه شوی وو عظیم‌الشان قرآن په دوی کښې په څه شان نوی
روح او ځان واچوه.

مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ

نه وی ته چې پوهیدی به چې څه دی کتاب او نه (پوهیدی په دی چې څه

شی دی شرایع او) ایمان.

تفسیر : یعنی ایمان او د ایمانیه ؤ اعمالو دغه تفاصیل چی د وحی په ذریعه اوس معلوم شوی دی پخوا له دی نه چیری معلوم وو. اګر که په نفس‌الایمان سره تل تر تله متصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ؕ

ولیکن ګرځولی دی مونږ دغه (روح کتاب، ایمان) داسی یوه رڼا چی سمه لیاره ښیو په هغه سره هغه چاته چی اراده وفرمایو مونږ له بندګانو خپلو،

تفسیر : د پاک قرآن په رڼا کښی د هر هغو بندګانو په نسبت چی مونږ اراده وکړو نو هغوی د سعادت او فلاح پر لیاری بیایو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْۤ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۙ﴿۵۲﴾

او بیشکه ته خامخا ښودل کوی (خلقو ته) په طرف د لیاری مستقیمی برابری.

تفسیر : یعنی تاسی خو تولو بندګانو ته د پاک قرآن په ذریعه تر الله تعالیٰ پوری د رسیدلو سمه صافه لیاره ورښیئ اعم له دی چه څوک پر هغی لاړ شی که لاړ نشی.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

سمی لیاری د هغه الله ته چی خاص ده لره دی هر هغه شیان چی په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له اسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً عبیداً)،

تفسیر : یعنی سمه صافه لیاره هغه ده چی پر هغی باندی له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالیٰ پوری ورسیدی شی هر څوک چی له دی لیاری څخه بی لیاری شی نو هغه له الله تعالیٰ څخنی بیل پاتی کیږی.

اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿۵۳﴾ ع

واوره ! خبردار اوسه! خاص الله ته بيرته ګرځي ټول کارونه (د مخلوقاتو په قيامت کښې).

تفسير : يعنى کله چې د ګردو (ټولو) کارونو انجام د هغه په طرف دی نو ښائی چې انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کښې اوسی او پخپل اختيار سره پر داسی يوی لياری لاړ شی چې هغه سم وروروسيږی. اللّهم اهدنا الصراط المستقيم وثبتنا عليه.

تمت سورة الشورىٰ بعون الله وتوفيقه فله الحمد والمنة

سورة الزخرف مكية الا آية (٥٤) فمدنية وهى تسع و ثمانون آية وسبع ركوعات
رقم تلاوتها (٤٣) تسلسلها حسب النزول (٦٣) نزلت بعد الشورىٰ

د «الزخرف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٤) آيته څخه چې مدنی دی (٨٩) آيت او (٧) رکوع لری
په تلاوت کښې (٤٣) او په نزول کښې (٦٣) سورت دی وروسته له «الشورىٰ» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ۞١ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ۞٢ إِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۞٣

قسم دی په دغه کتاب روښان بيانونکی چې بيشکه مونږ ګرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربی ژبه دپاره د دی چې تاسی پری وپوهيږئ (عقل په کښې وچلوئ).

تفسير : ځکه چې عربی ژبه ستاسی مورنی ژبه ده. او ستاسی په ذريعه به د دنيا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوی او پری پوهيږی به.

وَإِنَّهٗ فِيْٓ أُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ۞٤

او بیشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کښې په نزد زمونږ خامخا خاوند د لوئی مرتبې ډیر مستحکم دی.

تفسیر : یعنی دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظیمو اسرارو د اشتمال له وجې نهایت لوړه مرتبه لری او له تبدیل او تحریف څخنی د محفوظیت او مصؤنیت له سببه نهایت مستحکم دی. د ده دلائل او براهین نهایت مضبوط او د ده احکام نافذ او غیر منسوخ دی. هیڅ یو حکم ئې له حکمته تش نه دی او د ده تول مضامین د معاش او معاد پر ډیرو اعلیٰ هدایاتو مشتمل، او له حکمت او مصالحو څخه مملو دی. او د قرآن پر دغو ګردو (تولو) محاسنو پخپله هم دغه قرآن شاهد دی د لمر دلیل پخپله دی لمر.

تنبیه : قرآن او نور سماویه کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کښې لیکلی شوی دی.

أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ۝

آیا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسی دغه ذکر پند (قرآن) بندیدل (ګرځیدل) له دی سببه چې یئ تاسی یو قوم مسرف له حده تیریدونکی (مشرکان چې پرې نه راوړئ ایمان).

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دی سببه چې تاسی حکم نه منئ نو آیا مونږ به د حکم لیږل موقوف کړو؟» یعنی دغسی توقع له سره مه کوئ! د الله تعالیٰ حکمت او رحمت د دی خبری مقتضی دی چې سره د دغو زیاداتو، تجاوزاتو او شرارتونو چې ستاسی له خوا کیږی د الله تعالیٰ د کتاب نزول او د تبلیغ دعوت، نصیحت او د پند سلسله ونه ترله شی، ځکه چې ډیر نور سعید ارواح له هغه څخه مستفید کیږی او پر منکرانو به کامل طور سره د حجت اتمام کیږی.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝

او څومره ډیر مو لیږلی دی له انبیاؤ څخه په پخوانیو (خلقو کښې) او نه به راته دوی ته هیڅ نبی مګر وو به هغوی چې په هغه (نبی) پورې به ئې مسخری کولی.

تفسير : يعني له پخوانيو انبياؤ سره هم داسې استهزاء كړې شوي وه او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت كړې شوي وو مگر د دغې استهزاء او تكذيب له وجې د نبوت سلسله ونه تړله شوه.

فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ ۝٨

پس هلاک كړل مونږ هغه (پخوانی خلق چې) سخت تر (ؤ) له دوی نه له جهته د قوت او تير شوي دي (ځو ځايه په قرآن كښې) مثل صفت د ړومبنو خلقو (چې اهلاک او تعذيب وو).

تفسير : يعني د عبرت دپاره د هغو مكذبينو د تباهۍ او هلاک مثالونه وړاندې كړې شوي او پخوا له دې نه مذكور شوي دي چې په زور او په قوت كښې له تاسې څخه ډير زيات وو كله چې هغوی د الله تعالىٰ له عذابه نجات ونه موند نو تاسې په څه شي مغرور يئ؟ وروسته له دې نه د الله تعالىٰ هغه د عظمت او قدرت او د تصرف د كمال ذكر راځي چې تر يوې اندازې پورې د دوی په نزد هم منلي شوي او مسلم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ۝٩ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۝١٠

او قسم دی خامخا كه چيرې پوښتنه وكړې ته له دغو كفارو چې څوک دی هغه ذات چې پيدا كړې ئې دي آسمانونه او ځمكه؟ نو خامخا وبه وائي دغه كفار هرومرو (خامخا) چې پيدا كړي دي (تول هغه الله چې) ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احكامو) ښه عالم دی (فرمائي الله) هغه (ذات) چې گرځولې ئې ده تاسې ته ځمكه فرش (ځای د قرار) او گرځولي دي تاسې ته په دغې ځمكې كښې لياري دپاره د دې چې تاسې سمه لياره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير : يعني تر هغه ځايه پورې چې انسان هلته هستوگنه كوي او يو له بل سره گوری او تگ راتگ كوي او پخپلو منځونو كښې سره لياری لری او په دغه تللو راتللو سره په دنيوی او

آخروی مقاصدو کښی د بری او کامیابی لیاری ځان ته معلومی کړی.

وَالَّذِیْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ

او هغه (ذات) چی نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسیر : یعنی په یوه مخصوص مقدار چی د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کښی مقدر وو.

فَاَنْشَرْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّیْتًا ۚ كَذٰلِكَ تُخْرَجُوْنَ ﴿۱۱﴾

پس ژوندی کړی دی مونږ په دغو اوبو سره کلی مړه (وچی کلکه ځمکه) په شان (د دغه ژوندی کیدلو د ځمکی) راوبه ایستل شئ تاسی (هم بیا ژوندی له قبورو).

تفسیر : یعنی څرنگه چی په وچی کلکی مړی ځمکی کښی د باران د اوبو په وسیله نوی ژوندون او حیات پیدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوی ئی هم داسی په مړو اجسامو کښی هم روح غورځوی او بیا مو له مقابرو څخه ژوندی راپاڅوی.

وَالَّذِیْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا

او هغه (ذات) چی پیدا کړی ئی دی اصناف (او انواع د مخلوقاتو) تول د دوی .

تفسیر : یعنی په دنیا کښی د هومره اشیاوو جوړی چی دی او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل یا متقابل انواع چی دی د هغو گردو (تولو) خالق الله تعالیٰ دی.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُوْنَ ﴿۱۲﴾ لِتَسْتَوٗا عَلٰى ظُهُوْرِهٖ

او گرځولی ئی دی تاسی ته له بیړیو (جهازونو) او له چارپایانو هغه چه سوریږئ تاسی پری (په لونده او وچی کښی) دپاره د دی چی سم برابر کینئ تاسی پر شاوو (د هر یوه) د هغه.

تفسیر : یعنی په بر (وچه) کښې د ځینو چارپایانو (څلوربولو) پر شاوو او په بحر (سیند) او فضاء او نورو کښې د بیړۍ او جهازونو او طیارو او نورو مراکبو پر شاوو سوریږۍ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿۱۳﴾

بیا یاد کړۍ (قلباً) تاسی نعمت د رب خپل کله چی برابر کینۍ (سواره شۍ) پر هغه او ووایۍ تاسی پاکی ده هغه (لوی ذات) ته چی مسخر کړی ئی دی مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قید) کښې راوستونکی (په وس خپل سره)

تفسیر : یعنی پر حیواناتو یا کشتی او جهازونو او نورو نقلیه ؤ وسایلو باندی د سوریدلو په وخت کښې د الله تعالیٰ د هغه انعام او احسان یادونه پخپلو زړونو کښې وکړۍ چی الله تعالیٰ مونږ ته دومره عقل، پوه، تدبیر، قوت او قدرت او نور رابښلی دی چی پخپل عقل او تدبیر او نورو سره دغه شیان مونږ تر خپلی اداری لاندی راوستلی دی دغه محض د الله تعالیٰ فضل او احسان دی، که نه په مونږ کښې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چه داسی شیان مو قابو کړی وی لازم دی چی په ژبه سره هم پر نقلیه ؤ وسایلو د سوریدلو په وخت کښې دغه الفاظ ووایۍ ﴿ سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴾ نور اذکار او ادعیه هم په احادیثو کښې راغلی دی. چی د حدیث او تفسیر په کتابونو کښې مذکور دی.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۱۴﴾

او بیشکه چی مونږ رب خپل ته خامخا بیرته ورتلونکی یو (په سورلی د جنازو).

تفسیر : یعنی د دغو سفرونو په تقریب د آخرت د سفر په یادونه کښې ولویږۍ. رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم خو د سوریدلو په وخت هم دغه تسبیح فرمایله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿۱۵﴾

أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنٰتٍ وَّأَصْفٰكُمْ بِالْبَنِيْنَ ﴿١٦﴾

او ګرځوی (مقرروی کفار) الله ته له بندګانو د ده یوه برخه (اولاد چی ملائکو ته د الله لونه وائی)، بیشکه چی (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آیا وایئ تاسی چی (الله) نیولی دی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی لونی (چی اخس او ادنیٰ دی) او غوره کړی ئی یئ تاسی په زامنو (چی اشرف او اعلیٰ دی له لونو نه)

تفسیر : یعنی لازم خو داسی ؤ چی د الله تعالیٰ نعمتونه به ئی پیژندلی او د هغو شکریه به ئی اداء کړی وه دوی صریحی ناشکری ته اوښتی دی او د الله تعالیٰ دربار ته سپین سترګی او ګستاخی کوی له دی نه لویه ګستاخی او ناشکری به څه وی چی د هغه دپاره د اولاد تجویز وکړی شی او هغه هم له بندګانو څخه او هغه هم لونی. اول اولاد د مور او پلار د وجود یو جزء وی نو قدوس الله ته د اولاد د تجویز کولو معنی دا ده چی ګواکی دی له اجزاوو څخه مرکب دی او د مرکب حدوث ضروری دی دوهم په ولد او والد کښی ښائی چی مجانست وی که دواړه له یوه جنسه نه وی نو د ولد یا والد په حق کښی عیب دی. دلته د خالق او مخلوق په منځ کښی د مجانست تصور هم نشی کیدی. دریم جونی د جسمیه وو او عقلیه وو قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عموماً ناقصی او کمزوری وی ګواکی معاذ الله که الله تعالیٰ د خپل ځان دپاره اولاد هم اختیار کړی وی هغه هم ټیټ او ناقص. آیا تاسی ته شرم نه درځی چی پخپلو برخو او حصو کښی عمده او اعلیٰ شیان او د الله تعالیٰ په حصه کښی ناقص او ټیټ شیان راوباسی. او مقرروئ ئی.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَّهُوَ كَظِيْمٌ ﴿١٧﴾

حال دا هر کله چی زیری ورکړ شی یو د دوی ته په (تولد د) هغه سره چی ګرځولی ئی دی رحمٰن ته مثل (او شبیه نو) وګرځی مخ د ده تک تور (له ډیره غمه) حال دا چی دی به ډک وی له غمه.

تفسیر : یعنی هغه اناثیه اولاد چی د الله تعالیٰ دپاره دوی تجویز کړی دی هغه د دوی په زعم کښی داسی عیب دار او ذلیل او حقیر دی چی که پخپله دوی ته د هغه د تولد زیری ورکړ شی

نو له ډير رنځ او خفگانه د دوی مخ تک تور اوړی او وضعيت ئی سخت تغير مومی او پخپل زړه کښی سخت پيچونه او تاوونه خوری. د دی پوره تقرير د «صافات» د سورت په آخری رکوع کښی پخوا له دی ليکلی شوی دی.

اَوَمَنْ يُّنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِيْنٍ ⑱

آيا (مقرروی دوی الله ته) هغه څوک چی لويولی شی په گانو (کاليو) کښی حال دا چی هغه په وخت د جگړو کښی نشی ښکاره کولی (بيانولی مطلب خپل).

تفسير : آيا الله تعالیٰ خپل اولاديت ته جونی غوره کړی دی؟ چی عادتاً په دول او سينگار سره نشو او نما مومی د گانو او زيورو په شوق کښی مستغرقی اوسی چی د دوی د رايی او عقل پر ضعف باندی دليل دی او دوی د فکريه قوت له ضعفه د مباحثی په وخت کښی بيانيه قوت هم ونه لری لکه د ښځو په تقريرونو کښی که څوک لږ څه غور وکړی نو گوری به چی دوی نه خپله دعوی په کافی بيان سره ثابتولی شی او نه د نورو دعاوی ماتولی شی او تل ناقصی او ناتمامی خبری کوی او نوری داسی فضولی او چټی (بيکاره) خبری له هغی سره گدوی چی له هغه موضوع سره به بيخی څه علاقه او تناسب نه لری چی په دغه سره هم د مقصود په تبيين کښی احتياج زيات وی او په دغه سره د دوی عجز لا ځرگنديږی (ښکاره کيږی) پس هر طويل کلام په هم دغه حکم کښی راځی او د معمولی جملی او عادی خبری اداء کول، لکه راځه! ځه! دا شی راکړه! هغه واخله، هغه راغلی وو، دی تللی وو، د بيانيه قوت دليل نه دی.

وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِيْنَ هُمْ عِبٰدُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا ؕ

او گرځوی (کفار) پرښتی هغه چی دوی عبادالرحمٰن د الله بندگان دی ښځی (لونی د الله)،

تفسير : يعنی دغه د دغو مشرکانو يو بل دروغ دی چی پرښتی د ښځو په وصف کښی داخلوی، حال دا چی پرښتی نه د ښځو او نه د نارينه وو له جنسه دی بلکه دوی د الله تعالیٰ يو بيل عليٰحده مخلوق دی.

اَشَهِدُوْا خَلْقَهُمْ ؕ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْئَلُوْنَ ⑲

آیا حاضر وو (دغه کفار په وخت د) پیدا کیدلو د دغو پرښتو کښی (چی ښځی لونه پیدا شوی دی) ژر ده چه وبه لیکلی شی شاهدی د دوی او پښتنه به هم تری وکړه شی (په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی کوم یو عقلی یا نقلی دلیل خو له دوی سره د دغی دعوی د اثبات دپاره نشته. نو آیا دوی په هغه وخت کښی چی الله تعالیٰ پرښتی پیدا کولی ورته ولاړ وو؟ او دوی پخپلو سترګو پرښتی لیدلی دی چی پرښتی نارینه نه دی ښځی دی؟ ښه دی د دوی دغه شهادت د اعمالو په دفتر کښی لیکلی کیږی څه مهال (وخت) چی دوی به د الله تعالیٰ د عدل او انصاف په دربار کښی وړاندی کیږی نو هلته به د دی موضوع په نسبت هم له دوی نه پوښتنی کیږی چی تاسی ولی داسی خبری کولی او له کومه تاسی ته دا معلومات په لاس درغلی و؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُم

او وائی (دغه مشرکان) که اراده فرمائلی وی رحمٰن نو عبادت به مو نه وی کړی د دغو (باطلو معبودانو).

تفسیر : یعنی دوی د خپلو دغو د شرک، بی ادبی او ګستاخی په جواز او استحسان کښی یو داسی عقلی دلیل هم وړاندی کوی چی که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو مونږ ته به ئی موقع نه راکوله چی له ماسواء الله څخه به مو د نورو شیانو عبادت کاوه، او هرومرو (خامخا) به ئی زمونږ مخه نیوه. کله چی مونږ برابر پر خپل هم دغه دود (رواج) او دستو دوام کوو چی هغه ئی ګوری نو ثابت شو چی دغه کار بهتر او د ده خوښ دی. نو الله جل وعلا شانه واکرم واعظم برهانه د مشرکانو د دغی وینا تردید داسی فرمائی

مَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

نشته دوی ته په دغی (وینا خپلی) هیڅ قدر علم پوه نه دی دوی مګر دروغ وائی (خوشی چټی (بیکاره) اټکلونه چلوی ځکه چی الله راضی نه دی په کفر).

تفسیر : یعنی دغه خبره خو رښتیا ده چی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه هیڅ شی نشی کیدی لیکن د کوم شی ښیګنه (فائده) او بهتری زمونږ دپاره له دی نه نه ثابتیږی. او که داسی وی نو په دنیا کښی به هیڅ کار بیکاره او هیڅ شی خراب او بد نه پاتی کیده او په ګرد

(تول) جهان کښې به محض خیر وه او بس او د شر تخم به له سره نه پیدا کیده او هر یو دروغجن ظالم او مکار به هم داسې وائی که د الله تعالیٰ اراده نه وی نو زه به ئی نه پری ښودم چې داسې ظلم او تیری به می کاوه او کله ئی چې ماته د ظلم، ستم او تیری موقع راکړه نو معلومه شوه چې دی په دغه کار خوښ او راضي دی. په هر حال په مشیت او رضاء کښې د لزوم ثابتول کوم علمي اصول نه دی او محض د گمان او اټکل غشی دی چې د هغه بیان د جزء ٨ «الانعام» د سورت په (١٨) رکوع ١٤٨ آیت کښې د دغه آیت په تفسیر کښې پخوا لیکلی شوی دی ﴿ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا ﴾

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آیا ورکړی مو دی دوی ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه کتاب منګلی خښوونکی (حجت نیوونکی دی نه ده داسې) بلکه وائی دغه مشرکان بیشکه مونږ موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوی لیاری (دین) او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی لیاره موندونکی تلونکی یو (یعنی د هم هغو خپلو پخوانیو په پلونو ځو او د غیر الله عبادت کوو).

تفسیر : د عقلی دلیل حال خو مو واورید، آیا ما سواء له هغه څخه بل کوم نقلی دلیل پخپلی دغی دعوی باندی وړاندی کولی شی؟ یعنی د الله تعالیٰ له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوی په لاس کښې شته؟ چې په هغه کښې د شرک غوره والی لیکلی شوی وی؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته. نو ماسواء له دی نه چې د خپلو پلرونو او نیکونو ړوند تقلید دلیل وړاندی کړی بل څه شی له دوی سره نه دی پاتی شوی، هم دغه د دوی له ګردو (تولو) څخه زبردست دلیل دی چې د هری زمانی مشرکانو به هم دغه دلیل وړاندی کاوه چې وروسته له دی نه د هم دغه بیان دی.

وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ أَوَلَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ

او هم داسی (ستا په شان) نه وو لیږلی مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلی کوم ویرووونکی (له عذابه یعنی نبی) مگر وبه ویل هوسا (آرام) او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو) بیشکه مونږ چی یو موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوی لیاری او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکی تلونکی یو. وبه ویل (نبی دوی لره) آیا (کوئ تاسی متابعت د پلرونو خپلو) اگر که راتله کړی دی ما تاسی ته په ښه لیاره ښوونکی له هغه شی څخه چی موندلی دی تاسی پر هغه شی باندی پلرونه خپل،

تفسیر : یعنی نبی الله فرمایلی دی چی ستاسی د پلرونو او د نیکه‌گانو له لیاری څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لیاره تاسی ته درښیم خو آیا تاسی سره له هغه د خپل هغه پخوانی جهل او عناد څخه مخ نه اړوئ؟.

قَالُوٓا إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾

وبه ویل دوی بیشکه مونږ چی یو په هغه (دین) چی لیږلی شوی یئ تاسی په هغه سره کافران یو.

تفسیر : یعنی هر څه چی وی مونږ ستاسی خبری نشو منلی، او له خپل هغه پخوانی دود (رواج) او دستور څخه چی له پلرونو او نیکه گانو څخه راته پاتی شوی دی نشو گرځیدی.

فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه پس وگوره چی خرنگه وه عاقبت آخره خاتمه د دروغجن گڼونکیو (انبیاؤ خپلو ته) او (یاد کړه) هغه وخت چی وویل ابراهیم (کله چی ووت له غاره) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (نمرودیانو) ته چی بیشکه زه بیزاره (جلا (جدا)) یم له هغو بتانو چی تاسی ئی عبادت کوئ مگر هغه الله چی پیدا کړی ئی یم زه پس بیشکه چی هغه (الله) به ثابت لری ما په هدایت (او دین خپل) باندی.

تفسير : يعنى صرف له يوه پاک الله سره زما علاقه ده چى هغه زما خالق دى او هم هغه مى د مقصود د منزل پر لياره تر آخره پورى بيائى.

تنبيه : دلته ئى دغه قصه پر دى بيان فرمايلى ده چى وګورئ ستاسى مسلم پلار او پيشوا کله چى د خپلو پلرونو لياره غلطه وموندله هغه ئى پريښوده تاسى هم هغسى وکرئ! که مو د خپلو پلرونو او نيکونو تقليد پسى سا خيژى او له سره له هغه څخه خلاف بل کار نه کوئ نو د هغه پلار پر لياره تګ وکرئ چى په دنيا کښى ئى د حق او صداقت بيرغ هسک (اوچت) کړى ؤ، خپلى اولادى ته ئى نصيحت او وصيت فرمايلى ؤ چى ورروسته له ما څخه هم ما سواء له واحد احد الله د بل هيڅ شى عبادت مه کوئ! کما جاء فى الركوع (۱۶) آيت ۱۳۲ من سورة البقرة ﴿ وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهِمُ بَنِيۡهِ وَيَعۡقُوۡبُ ﴾ الآية -

---

وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِىۡ عَقِبِهٖ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُوۡنَ ﴿۲۸﴾

او ګرځولى وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقى پاتى کيدونکى په پشت اولاد خپل کښى دپاره د دى چى دوى بيرته راوګرځى (توحيد ته له شرکه).

تفسير : يعنى د ابراهيم عليه السلام اولاده يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واورى او د حق د ليارى په طرف دى رجوع وکړى.

بَلۡ مَتَّعۡتُ هٰٓؤُلَاۤءِ وَاٰبَآءَهُمۡ حَتّٰى جَآءَهُمُ الۡحَقُّ وَرَسُوۡلٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۲۹﴾

(دوى هم هغسى ونه کړ) بلکه نفعه ورکړى وه ما دغو (شرکاؤ) ته او پلرونو د دوى ته تر هغه پورى چى راغى دوى ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانونکى (د شرعيوو احکامو دوى لره).

تفسير : يعنى اى مکيانو! افسوس چى تاسى د ابراهيم عليه السلام ارث مو حاصل نه کړ او د ده پر وصيت مو تګ ونه کړ، بلکه د هغو دنيوى سامانونو په خوندونو او مزو کښى ولويدئ چى د الله تعالىٰ له درباره تاسى ته درعنايت کړى شوى دى او د قدوس الله له طرفه بيخى غافل شوئ تر دى چى د هغه غفلت د خوب د ويښيدلو لپاره الله تعالىٰ تاسى ته خپل داسى انبياء وليږل چى د هغوى نبوت بيخى روښان او واضح دى. الله حق او رښتيا دين تاسى ته درواليږه قرآن ئى تاسى ته در ولولوه او در واموروراوه، او د الله تعالىٰ په احکامو په نهايت صفائى سره مو مطلع کړئ.

وَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ وَّإِنَّا بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿٣٠﴾

او څه وخت چې راغې دوی ته حق (دين قرآن) وويل (كفارو) دا سحر (كوډى) دى او بيشكه مونږ پر دغه قرآن كافران يو (او نه ئې منو).

تفسير : يعنې پاک قرآن ته ئې د جاود او كوډو نسبت وكړ، او د انبياء الله د كلام له منلو څخه منكران شول.

وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ ﴿٣١﴾

او وويل (كفارو) ولې نه نازلوه شى دغه قرآن پر يوه سړى له دغو دوو قريو څخه (چې مكه او طائف دى چې دغه سړى هم) ډير لوى دى (لكه وليد په مكه كښې او عروه په طائف كښې).

تفسير : يعنې كه خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو نو ښائى چې هغه ئې د معظمى مكې يا د طائف پر كوم مشر نازلوه. دغه څرنگه د باور كولو وړ (لائق) دى چې لوى لوى غټان، مشران او د مالونو د شتو له خاوندانو څخه پاک الله منصرف شوى دى او د رسالت د لوى منصب لپاره ئې داسې يو سړى غوره او منتخب فرمايلى دى چې د دولت او رياست په اعتبار د هيڅ يو امتياز خاوند نه دى.

نو پاک الله جل وعلا شانه واعظم واكرم برهانه جواباً د دوى په ترديد كښې داسې فرمائى

اَهُمْ يَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ؕ

آيا دوى تقسيموى ويشى رحمت (نبوت) د رب ستا (لكه چې دوى وائى)،

تفسير : يعنې آيا د نبوت او د رسالت د مناصبو تقسيم ستاسې په لاس كښې دركړى شوى دى چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې كوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيْشَتَهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا ؕ

(نه ده داسی بلکه پخپله) مونږ ویشلی قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کښی معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کښی او پورته کړی مو دی ځینی د دوی د پاسه د ځینو نورو په مرتبو کښی د دی چی ونیسی ځینی د دوی (چی غنیان دی) ځینی نور (چی فقیران دی) تابعان کار کوونکی

تفسیر : یعنی ځینی ئی غنی او شتمن او ځینی ئی فقیران او خوار ګرځولی دی یوه ته ئی بی حسابه دولت ورکړی دی او بل ته ئی له هغه څخه لږ څوک ئی مسخر تابع او مطیع ګرځولی دی او څوک ئی متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۲﴾

او رحمت د رب ستا (جنت) خیر ډیر غوره دی له هغو (اموالو) چی تولوی ئی دوی (په دنیا کښ).

تفسیر: یعنی د نبوت او د رسالت شرف خو د ظاهری مال او جاه او د دنیوی ساز او سامان څخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی، کله چی الله تعالیٰ دنیوی روزی د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ویشلی نو د نبوت او رسالت تقسیم به ولی د دوی په تجویز سره سم وکړی وروسته له دی نه د مال او دولت او د مادی سامانونو د بی وقعتی او حقارت بیان فرمائی،

وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَّاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَّمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿۳۳﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَّسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿۳۴﴾ وَزُخْرُفًا

او که نه وی دغه (خطره) چی شی دا خلق ډله یوه (متفق په کفر) نو خامخا ګرځولی به مو وو هغه چا لره چی کافر کیږی په رحمٰن دپاره د کوټو د دوی چتونه له سپینو زرو او زینه پائی (به می هم له سپینو زرو ور جوړولی څو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (دپاره د حاجاتو خپلو) او دپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازی به وی او تختونه (به وو د سپینو زرو) چی پر هغو به ئی تکیی وهلی وی دوی او (له) سرو زرو

(نور د زینت شیان به می هم ورلره ورکړی ؤ)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په نزد دغه دنیوی مال او دولت هیڅ قدر او اهمیت نه لری او نه د دنیوی مال اعطاء څه د قرب او د وجاهت عند الله دلیل دی دا خو داسی بی قدره او حقیر شی دی چی که کوم خاص مصلحت مانع نه وی نو الله تعالیٰ د کفارو کوتو، چتونه، زینی، دروازی، درشائی، قلفونه، تختونه، چوکیگانی او نور اثاث البیت به ئی، گرد (تول) له سرو او سپینو زرو څخه جوړول مگر په دغه صورت کښی به خلقو د دغه وضعیت له لیدلو څخه چی کفارو ته دغسی اسباب او سامان ور په برخه کیږی عموماً د کفر لیاره اختیاروله (الا ماشاء الله) او دغه شی د الله تعالیٰ له مصلحته مخالف دی نو ځکه داسی ونه کړه شوه. په حدیث کښی راغلی دی چی که د الله تعالیٰ په نزد د دنیا قدر د میاشی د یوه وزر په اندازه هم وی خو بیا هم کفارو ته به یو غړپ اوبه هم نه ورکولی کیدی ښه کله چی یو شی د الله تعالیٰ په نزد دومره حقیر وی نو هغه د سیادت او د وجاهت عند الله او د رسالت او نبوت معیار درول به تر کوم ځای پوری صحیح وی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی الله تعالیٰ کافر ئی پیدا کړ، چیری خو هغه ته آرام ورکړی، په آخرت کښی خو ورته دایمی عذاب دی. چیری خو دوی ته آرام وروړسی. مگر که داسی کیدی نو گردو (تولو) به د هم هغه کفر لیاره غوره کوله.»

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَٱلْءَاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

او نه دا تول (مذکوره شیان) مگر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسیس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنت) په نزد د رب ستا دپاره د متقیانو دی.

تفسیر : یعنی دنیوی عیش او عشرت او خوند کښی خو گرد (تول) سره شریکان دی مگر آخرت سره له خپلو ابدی نعماوو او آلاوو د متقینو دپاره مخصوص دی چی متقیان له الله جل جلاله څخه ویریږی او ځان له معاصیو ساتی.

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

او هر څوک چی اعراض کوی (سترگی پټوی) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمٰن مسلط به کړو مونږ پر هغه باندی یو شیطان پس هغه به له ده سره (دائمی) ملگری وی (چی ئی لمسوی گناهونو ته او لغزوی ئی له سمی لیاری نه).

تفسیر : یعنی هر څوک چی له رښتیا نصیحت او د الله تعالیٰ له ذکره او یاده اعراض کوی او مخ تری اړوی پر ده باندی یو شیطان په خصوصی ډول (طریقه) سره مسلطوه شی چی تل تر تله ئی اغواء کوی او د ده په زړه کښی راز راز (قسم قسم) وسوسی اچوی دغه شیطان به تر دوزخ پوری هم د ده له ملگرتوبه لاس نه اخلی.

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿۳۷﴾

او بیشکه دغه (شیطانان) خامخا اړوی دغه خپل ملگری له لیاری (د حق) او گمان کوی (دغه سترگی پتوونکی کفار له حقه) داسی چی بیشکه دوی د سمی لیاری موندونکی دی.

تفسیر : یعنی شیاطین به تل د دوی مخه د نیکی له لیاری څخه نیسی، مگر د دوی عقلونه هم تر دی اندازی پوری مسخ کیږی چی هغه غلطه لیاره د دوی په نظر کښی سمه لیاره ښکاری او ښه ئی گڼی. د بدی او د نیکی تمیز هم په دوی کښی نه پاتی کیږی.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿۳۸﴾

تر هغه پوری چی راشی مونږ ته نو وبه وائی (دغه اعراض کوونکی خپل ملگری ته) کاشکی چی وی په منځ زما او په منځ ستا کښی لری والی له مشرقه تر مغربه پس بد ملگری (ئی ته زما).

تفسیر : یعنی هر کله چی د الله تعالیٰ په حضور کښی ورسیږی هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرگندیږی (ورښکاریږی) چی دغه ملگری ئی څومره بد او خراب ملگری وو هلته به له حسرته او قهره داسی وائی چی کاشکی زما او ستا په منځ کښی د مشرق او مغرب فاصله وی! او یوه شیبه به می هم ستا په صحبت کښی نه وی تیره کړی.
ای کمبخته! اوس خو لږ شانی له ما څخه لری شه!. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په دنیا کښی د شیطان پر مشورو عمل کوی او هلته به د شیطان له ملگرتوبه افسوس او ارمان کوی. داسی شیطان رفیق چاته له پیریانو څخه او چا ته له انسانانو څخه وررسیږی.»
نو پاک الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسی فرمائی

وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿۳۹﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوی تاسی ته نن ورځ (له دی جهته) چی ظلم کړی دی تاسی (په شرک سره) دا چی بیشکه تاسی (سره له ملګرو خپلو) په عذاب کښی سره شریکان یئ (لکه چی په کفر کښی سره شریکان وئ)

تفسیر: د دنیا قاعده ده په کوم مصیبت کښی چی په عمومی ډول (طریقه) سره لوی او واړه تول سره شریکان وی نو هغه لږ شانی سپک او آسان ورښکاری. مشهور متل دی چی «په ګډه مرګ کښی لویه چرچه وی» مګر په دوزخ کښی د تولو شیاطین الانس والجن او د تابعینو او متبوعینو په اشتراک او ګډون کښی دوی ته هیڅ یوه فائده او ګته نه وررسیږی، د عذاب شدت به دومره زیات وی چی په داسی سطحی خبرو له سره دوی نشی متسلی کیدی او دوی ته له هغه ځنی څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی کفار به وائی چی د دوی له لاسه مونږ په دغه عذاب کښی اخته شوی یو ډیر ښه شو چی دوی هم له هغه څخه نجات ونه موند او تری بچ نشو. لیکن که هغه بل نیولی شوی دی نو د هغه له نیولو څخه ده ته څه فائده نه وررسیږی».

أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَن كَانَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَٰهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِيٓ أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾

آیا پس ته به (ای محمده!) آورول وکړی کنو ته یا سمه لیاره به وښیی ړندو ته او هغه چا ته چی وی په ګمراهی ښکاره کښی پس که بیول وکړو مونږ خامخا پتا سره (په خوا د تعذیب د منکرینو) پس بیشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکی یو (په آخرت کښی) یا به وښیو تاته (په حیات ستا کښی) هغه (عذاب) چی وعده ئی کوو له دوی سره پس بیشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کښی) پس منګلی خښی کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چی وحی کړی شوی دی تاته (ای محمده!) بیشکه ته پر لیاری سمی روان ئی (نو ژر به مطلب ته ورسیږی).

تفسیر : یعنی ړندو ته د حق لیاره ښوول، کنو ته د حق غږ آورول، او هغو کسانو ته چی

په صريحى غلطى او گمراهى كښى سرگردانه حيرانه گرځى سمه صافه لياره ښوول او د كفر، شرک، شک او عصيان له تيارو ځخه ئى د باندى ايستل او د هدايت پر لوى سرک ئى روانول، ستاسى په واک (قبضه) او اختيار كښى نشته كه الله تعالىٰ اراده وفرمائى نو ستا په غږ كښى تأثير پيدا كوى. په هر حال تاسى داسى غم او انديښنه مه كوئ چى دغه گرد (تول) خلق ولى حق نه منى؟ او ولى خپله آخره خاتمه خرابوى؟ د دوى معامله پاک الله ته وسپارئ! هم هغه به دوى ته د دوى د دغو اعمالو سزا وركوى، كه د دوى دغه په سزا رسول ستاسى له وفاته وروسته واقع شو نو هغه به هم تاسى ته درښوول كيږى په هر صورت نه دوى زمونږ له واكه او اختياره وتلى او نه چيرى تللى شى، او نه به مونږ دوى بى له سزا وركولو خوشى پريږدو. ستاسى كار هم دا دى كومه وحى چى راغلى ده او كوم حكم چى تاسى ته دركړى شوى دى پر هغه په ډير مضبوطى سره تينگ ولاړ اوسئ! او برابره خپله فريضه اداء كوئ، ځكه كه د دنيا نور خلق پر بلى لياری لاړ شى نو ته د الله تعالىٰ په فضل او كرم سره پر سمه لياره روان ئى چى له هغه ځنى يو قدم دى خوا يا هغى خوا ته د هيسته كيدلو ضرورت نه دى پاتى او نه د كوم هوا پرست په غوښتنه، هيله (اميد) آرزو او تمنا ته كوم بل لورى ته كتلى او التفات كولى شى.

وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ

او بيشكه دغه (قرآن) ذكر پند (شرف عزت) دى تاته (اى محمده !) او قوم (امت) ستا ته.

تفسير : يعنى لوى قرآن د تاسى او ستاسى د قوم دپاره د خاص فضل او شرف سبب دى. له دى نه به لوى عزت او ښه نصيب څه وى چى د الله تعالىٰ كلام، او د گردى (تولى) دنيا د نجات او د فلاح ابدى دستورالعمل د دوى په ژبه نازل شوى دى. او د داسى مقدس كلام ړومبنى مخاطبان هم دوى دى. كه دوى څه عقل او پوه ولرى نو د دغه عظمى نعمت قدر دى وكړى! او د لوى قرآن چى د دوى لپاره يو قيمتدار د پند او نصيحت كتاب دى پر هداياتو دى تگ وكړى، او له نورو گردو (تولو) ځنى دى ړومبى خپل ځانونه د دنيوى او آخروى سعاداتو وړ (لائق) او مستحق وگرځوى.

وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾

او ژر ده چى پوښتنه به وكړه شى له تاسى (په ورځ د قيامت كښى).

تفسير : يعنى مخ كښى به د دى خبرى پوښتنه كيږى چى تاسى د دغه عظمى نعمت څه قدر

کړی ۋ؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکریه مو په څه شان سره اداء کړی وه؟.

وَسۡـَٔلۡ مَنۡ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ قَبۡلِكَ مِنۡ رُّسُلِنَاۤ اَجَعَلۡنَا مِنۡ دُوۡنِ الرَّحۡمٰنِ اٰلِهَةً يُّعۡبَدُوۡنَ ﴿۴۵﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده!) له هغه چا چې لیږلی مو دی پخوا له تا له رسولانو زمونږ (په شپه د معراج کښې یا له علماؤ د دوی) آیا مقرر کړی وو مونږ بې له رحمٰن نور معبودان چې عبادت به ئې کاوه.

تفسیر : یعنی ستاسی لیاره خو هم هغه ده چې د پخوانیو انبیاؤ لیاره وه هیڅ یوه نبی د شرک تعلیم نه دی ورکړی. او نه الله تعالیٰ په هیڅ یوه دین کښې شرکیه اعمال جائز درولی دی چې ماسواء الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شی. او دغه ارشاد چې پوښتنه وکړه یعنی هر کله چې له دوی سره ملاقات وکړئ! لکه چې د معراج په شپه کښې وشو یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړئ! په هر حال د تحقیق او تفتیش هومره ذرائع چې وی هغه گرد (تول) تر استعمال لاندی ونیسئ! له هغو څخه به په صاف ډول (طریقه) سره ثابتیږی چې په هیڅ سماوی دین کښې هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړی شوی.

وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا مُوۡسٰى بِاٰيٰتِنَاۤ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّىۡ رَسُوۡلُ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمۡ بِاٰيٰتِنَاۤ اِذَا هُمۡ مِّنۡهَا يَضۡحَكُوۡنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ سره له (نهو) دلائلو (د قدرت) زمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته پس وویل (موسیٰ) بیشکه زه چې یم رسول د رب د عالمیانو یم پس کله چې راغی (موسیٰ) دوی ته سره له دلائلو (د قدرت) زمونږ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو (د قدرت زمونږ) به ئې خندل.

تفسیر : یعنی پر معجزاتو ئې توکې مسخری کولې.

وَمَا نُرِيۡهِمۡ مِّنۡ اٰيَةٍ اِلَّا هِىَ اَكۡبَرُ مِنۡ اُخۡتِهَا

او نه مو ښوده دوی ته (هیڅ دلیل) له دلائلو (د عذاب) مګر چی هغه لوی وه له خوره د دی (یعنی له هغه تیر عذابه)

تفسیر : یعنی له یوه څخه بل د قدرت لوی دلیل مو د موسیٰ علیه السلام د تصدیق لپاره وښوده.

وَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾

او نیولی وو مونږ دوی په عذاب سره دپاره د دی چی دوی راوګرځی (له کفره خپله).

تفسیر : بالاخره مو هغه دلائل وروليږل چی د عذاب یو شان رنګ د هغو په منځ کښی مرکوز ؤ لکه چی د جزء ۹ «الاعراف» په (۱٦) رکوع ۱۳۳ آیت کښی مذکور دی ﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ مُّفَصَّلَٰتٍ ﴾ او له دی نه غرض دا وو څو دوی وویریږی او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وګرځوی نو هغوی بیرته ونه ګرځیدل کله چی عذاب ئی ولید نو داسی فریاد ئی وکړ

وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ

او وویل (قبطیانو موسیٰ ته) ای ساحره!

تفسیر : د دوی په محاوراتو کښی عالم ته به ئی «ساحر» ویل، ځکه چی لوی علم د دوی په نزد هم دغه سحر وو. ښائی د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملق په وخت، حضرت موسیٰ ئی په دغه ظاهری تعظیمی لقب سره بللی وی او له خپل باطنی خباثته ئی په دغه لوری هم اشاره کړی وی چی مونږ تر اوسه پوری تا د نبی په صفت نه پیژنو او تش دی د یوه ماهر کودګر (ساحر) په حیثیت ګڼو.

ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

وبوله زمونږ دپاره رب خپل په سبب د هغی وعدی (د الله) چی له تا څخه ده (چی له مونږ لری کړی عذاب) بیشکه چی مونږ خامخا لیاره موندونکی یو

(په ايمان راوړلو سره په تا باندی ای موسیٰ!).

تفسير : يعنى د دعاء هغه طريقه چی تاته رب ستا ښوولی ده، او هغه عهد چی مونږ له تاسی سره كړی دی سم له هغه دعاء سره داسی وشو نو ضرور مونږ به هم پر سمه لياره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو نو سمه صافه لياره به بيامومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

پس كله چی لری مو كړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسیٰ سره) ناڅاپه ماته كړه دوی (هغه وعده خپله)

تفسير : يعنى څه مهال (وخت) چی هغه تكليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو يو ځلی تولو سره له خپلو هغو مواعيد څخه مخ واړوه او داسی ئی ورښكاره كړل چی مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو كړی او فی الحال ئی بيا مات كړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَٰرُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِيٓ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او غږ وكړ فرعون (افتخاراً) په قوم خپل كښی (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون) ای قومه زما! آيا نشته ما لره ملک سلطنت د مصر او دغه ويالی چی بهيږی (او اصلی منبع ئی نيل دی) لاندی تر (مانی) زما آيا پس نه وينئ تاسی (دغه لوئی جاه او جلال زما).

تفسير : په دغو اطرافو او حواليو كښی د مصر حاكم ډير لوی سری ګڼانه كيده، او نهرونه ئی هم ده كينولی وو، او د نيل اوبه ئی په هم دغو ويالو كښی غورځولی وی او خپل باغ ته ئی هم را ايستلی وی. مطلب دا چی سره د دغو سامانونو او وسائلو د موجوديت آيا زمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دی خبری سره وړ (لائق) او متقاضی دی چی د موسیٰ عليه السلام په شان د يوه معمولی حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو او غاړه ورته كيږدو.

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ ۙ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾

بلکه زه بهتر يم له دغه سړی (موسیٰ) چی هغه سپک (او حقير) دی. او نه دی نږدی (دی ته چی) صاف بيان (د مطلب) وکړی.

تفسير : يعنی له موسیٰ سره نه څه مال او دولت شته او نه حکومت او نه عزت او نه کوم ظاهری کمال تر دی چی په خبرو او اترو کښی ئی ژبه هم په صاف ډول (طريقه) سره نه چليږی او تته کيږی.

فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾

پس ولی نه غورځول کيږی په ده باندی وښی له سرو زرو يا ولی نه دی راغلی له ده سره پرښتی پيوسته (صف تړلی).

تفسير : وائی چی فرعون به پخپله د جواهراتو وښی پخپلو لاسو کښی اچول او پر هر وزير او امير او مشر به ئی چی لطف او مهربانی کوله د هغه په لاسو کښی به ئی هم سم د ده له حال سره مناسب وښی اچول د ده په مخ کښی د ده لاوو لښکر صف تړلی وو. مطلب ئی دا کله چی مونږ چاته عزت ورکوو نو دغسی وضعيت ورسره کوو، نو آيا کله چی دی د الله تعالیٰ د رسالت مدعی دی نو ولی د ده الله د ده په لاسو کښی وښی نه دی اچولی؟ او له ده سره ئی د ملائکو يو لښکر نه دی راليږلی؟.

فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾

پس سپک بی عقل موند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت ئی وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کښی)، بيشکه چی دوی وو يو قوم فاسقان (نو وی مانه فرمان د فاسق).

تفسير : يعنی په دغو چټيو (بيکارو) او غلطو تيرايستونکيو خبرو سره ئی له خپل ټول قوم څخه ناپوهان جوړ کړی دی او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدی حقيقت دا دی چی د دغو خلقو طبائع د الله تعالیٰ په نافرمانی له ابتداء څخه عادت او معتاد شوی وو دغه ئی اوس د هغه عصيان او طغيان دپاره يوه نوی حيله او پلمه (تدبير) وګرځوله.

فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا

پس کله چی خفه کړو (په غضب ئی کړو) دوی مونږه (په ډیر طغیان خپل سره)

تفسیر : یعنی هم هغسی کارونه ئی وکړل چی په هغو سره عادتاً پاک الله په قهر او غضب کیږی.

انتقمنا منهم فاغرقنهم اجمعین ﴿۵۵﴾ فجعلنهم سلفا ومثلا للاخرین ﴿۵۶﴾

نو انتقام واخیست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی تول (په بحیره د قلزم کښی) پس ومو ګرځول دوی پیشوایان (دپاره د عبرت اخیستلو) او مثل دپاره د وروستنیو (خلقو تر قیامت پوری).

تفسیر : یعنی وروسته راتلونکیو نورو نسلونو ته د دوی قصه د یوی عبرتناکی پیښی په شان ذکر او بیانیږی.

ولما ضرب ابن مریم مثلا اذا قومک منه یصدون ﴿۵۷﴾ وقالوا ءالهتنا خیر ام هو

او کله چی وګرځاوه شو ځوی د مریمی مثل ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شور ماشور د خوشالتیا (او خندا) کوی او وائی (دغه کفار) آیا معبودان زمونږ غوره دی او که هغه غوره دی (هر کله چی عیسیٰ په دوزخ کښی شو خو زمونږ بتان دی هم په دوزخ کښی وی).

تفسیر : یعنی کله به چی د حضرت مسیح علیه السلام ذکر کیده نو د عربو مشرکانو به دیر شور ماشور نښلاوه او راز راز (قسم قسم) غږونه به ئی پورته کول. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی. څه مهال (وخت) چی رسول الله مبارک دغه آیت ولوست ﴿ انکم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم ﴾ جزء ۱۷ (د انبیاء ۷ رکوع ۹۸ آیت زمونږ د دغه تفسیر کښی) نو مشرکانو وویل چی نصاریٰ د حضرت مسیح علیه السلام عبادت کوی اوس راوښیه چی ستاسی په خیال زمونږ معبودان ښه دی؟ که حضرت مسیح علیه السلام ظاهر دی چی تاسی حضرت مسیح ته ښه وایئ کله چی حضرت مسیح (معاذ الله) د دی آیت په عموم کښی داخل دی نو خیر دی زمونږ معبودان دی هم

ورسره داخل وی په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چی نبی الکریم یو ځلی فرمایلی وو «**لیس احد یعبد من دون الله فیه خیر**» نو کفارو وویل چی آیا په مسیح کښی هم څه خیر او ښیګنه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چی د آیت او د رسول الله د دی الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چی مشرکان د هغوی په عبادت کښی لګیا وو او په دغو معبودینو کښی د دغی خبری قوت او قدرت هم نه وو چی د خپلو عابدینو جواب په لا او نعم سره ورکړی شی یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړی یا د خپلی بیزاری اعلان هغوی ته واوروی. مګر د دغو معترضینو منشاء تش جګړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشی او مجادلی خبری پیدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصداً به ئی داسی خبری جوړولی چی د متکلم له مراده مخالفی وی، کله به ئی داسی ویل بس کړه! مونږ ته معلوم شو چی تاسی هم له مونږ څخه د خپل ځان هم هغسی عبادت غواړئ لکه چی نصاریٰ ئی مسیح علیه السلام ته کوی. ښائی چی کله به ئی داسی ویل چی پخپله قرآن د حضرت مسیح علیه السلام مثال داسی بیان کړی دی.
﴿ اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهٗ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ٦ رکوع) ٦٨ آیت اوس وګورئ چی زمونږ معبودان ښه دی که مسیح علیه السلام تاسی ولی د مسیح ذکر په خیر سره کوئ او زمونږ معبودانو ته ردی بدی خبری کوئ او خدای زده چی نور به څه شیان ویل د دغو ګردو (تولو) خبرو جواب وروسته له دی نه الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسی فرمائی.

مَا ضَرَبُوْهُ لَكَ اِلَّا جَدَلًا ۭ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُوْنَ ﴿٥٨﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنٰهُ مَثَلًا لِّبَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ ﴿٥٩﴾

نه دی ترلی دوی دغه مثال تا لره مګر محض دپاره د مجادلی خصومت جګړی بلکه دوی یو قوم جګړه کوونکی دی (په هر کار کښی)، نه دی دغه (عیسیٰ) مګر یو بنده دی چی نعمت کړی ؤ مونږ پری او ګرځولی مو وو دی یو مثل دپاره د بنی اسرآئیلو.

تفسیر : یعنی یواځی په هم دغه مسئله کښی د دوی دغه جګړی نه دی محدودی بلکه د دوی په طبیعت کښی جګړه او جنجال واقع دی سمی او صافی خبری هیڅ کله د دوی په مغزو کښی ځای نه نیسی، هم داسی مهملی او چتی (بیکاره) مباحثی او لری له مقصده جګړی راوباسی. چیری هغه شیاطین چی پر خلقو خپل عبادت اجرا کوی. او پر هغو دوی خوښیږی، یا هغه د تیږی (ګټی) بیځانه بتان چی پر دغه بیخی قوت او قدرت نه لری چی خلق له کفره او شرکه منع کړی او چیری د لوی الله هغه مقبول بنده چی پری الله تعالیٰ خپل خاص فضل او کرم

فرمایلی او د بنی اسرآئیلو د هدایت دپاره ئی درولی وو چی دی پخپله پر خپل عبودیت مقر وو او هم خپل امت ئی د وحدانیت په طرف باله او هغوی ته به ئی داسی ویل ﴿ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴾ نو آیا دغه مقبول بنده ته (العیاذ بالله) «حصب جهنم» یا «لیس فیه خیر» ویلی کیدی شی؟ یا د تیږو (گټو) بتان له هغه سره برابری او سیالی کولی شی؟ په یاد ئی ولرئ چی لوی قرآن هیڅ یوه بنده ته د الوهیت درجه نه ورکوی. د ده ټول جهاد د هم دغه مضمون په خلاف دی. هو! داسی هم نشی کیدی چی محض د ځو تنو احمقانو او ناپوهانو د ادعا په موجب چی ده ته د الوهیت نسبت کوی خپل دغه مقرب او مقبول بنده د تیږو (گټو) له بتانو یا له نورو شریرانو سره برابر کړی.

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا گرځولی به مو وی په ځای د تاسی پرښتی په ځمکه کښی چی خلیفگانی شوی به وی.

تفسیر : یعنی په عیسیٰ علیه السلام کښی د پرښتو لږ څه آثار وو لکه چی د «المائدة» او د «آل عمران» او د «کهف» د سورتونو په تفاسیرو کښی اشاره کړی شوی ده په دغومره یوه خبره هیڅوک نشی معبود کیدی. که تاسی غواړی نو ستاسی له نسله به مونږ هم داسی خلق پیدا کړو یا ستاسی په ځای به له آسمانه پرښتی راښکته او په ځمکه کښی به ئی ودانی کړو. مونږ ته دغه ټول قدرت حاصل دی.

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ

او بیشکه دغه (عیسیٰ) خامخا علامه نښه ده دپاره د قیامت (په اعتبار د نزول سره)

تفسیر : یعنی د حضرت مسیح علیه السلام اول ځلی راتلل خو خاص د بنی اسرآئیلو دپاره یوه د قدرت نښه وه چی بی له پلاره پیدا شو، او عجیبی او غریبی معجزی ئی ورښکاره کړی، او د ده دوهم ځلی راتگ به د قیامت له نښو څخه وی، د ده له نزوله به خلق معلوم کړی چی قیامت بیخی نژدی رارسیدلی دی.

فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ

ٱلشَّيۡطَٰنُۖ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٦٢﴾

پس شک مه کوئ تاسی په (راتلو د) قیامت کښې او متابعت وکړئ زما (په توحید کښې) دغه لیاره ده سمه برابره (چې نه پرې ګمراه کیږی هیڅوک) او نه دی اړوی تاسی شیطان (له دغی سمی لیاری) بیشکه چې (دغه شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر : یعنی د قیامت په راتګ کښې شک مه کوئ! او د توحید او د ایمان پر هغې سمې لیاری چې زه ئې تاسی ته درښیم سم برابر لاړ شئ! نه چې ستاسی ازلی دښمن شیطان تاسی له هغې لیاری څخه منع کړی او مخه مو ونیسی.

وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِٱلۡبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدۡ جِئۡتُكُم بِٱلۡحِكۡمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعۡضَ ٱلَّذِي تَخۡتَلِفُونَ فِيهِۖ

او کله چې راغی عیسیٰ په دلائلو ښکاره وو سره وویل (عیسیٰ) چې په تحقیق راغلی یم زه تاسی ته په حکمت (نبوت شریعت ښه درایت پخې خبری) او دپاره د دی چې بیان کړم تاسی ته ځینی له هغو احکامو چې وئ تاسی چې اختلاف به مو کاوه په هغو کښې (له امورو د دین نه)

تفسیر : یعنی دینی خبری یا ځینی هغه شیان چې د موسوی شریعت له طرفه حرام درولی شوی وو د هغه حلت بیان تاسو ته کوم کما جاء فی الرکوع (٥) آیت ٥٠ من سورة آل عمران

﴿ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعۡضَ ٱلَّذِي حُرِّمَ عَلَيۡكُمۡ ﴾

فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُوهُۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٦٤﴾

پس وویریږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ زما (په شرعیه ؤ امورو کښې). بیشکه الله هم هغه دی رب زما او رب ستاسو پس عبادت کوئ یواځې د دغه (الله او حکم ئې منئ) دغه لیاره ده سمه برابره.

تفسیر : دغه تعلیم وو د حضرت مسیح علیه السلام وګورئ چی په څومره صفائی او درستی سره ئی د واحد الله د ربوبیت او معبودیت بیان فرمایلی دی او هم دغه توحید، اتقاء او د رسول الله اطاعت ئی صراطالمستقیم درولی دی.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاریٰ) په منځ خپل کښی.

تفسیر : یعنی اختلاف واقع شو. یهودان تری منکران شول او نصرانیان پری قائلان شول بیا وروسته له دی نه نصرانیان هم سره څو ډلی شول، ځینی حضرت مسیح ته د الله تعالیٰ ځوی وائی ځینی له دری خدایانو یو خدای ورته وائی، ځینی یو څه وائی او ځینی بل څه وائی د حضرت مسیح علیه السلام پر اصلی تعلیم څو یر تن هم نه دی پاتی.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

پس افسوس هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چی ظلم ئی کړی دی (په باب د عیسیٰ کښی) له عذابه د ورځی درد ورکوونکی. آیا منتظر دی (دغه احزاب یا کفار د مکی یعنی نه دی) مګر قیامت ته چی رابه شی دوی ته یو ناڅاپه او دوی به نه پوهیږی (په وخت د راتلو ئی قبلالظهور).

تفسیر : یعنی له داسی ښکاره ؤ او واضحو بیاناتو او هدایاتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکی نه دی نو بالاخر دوی د څه شی په انتظار کښی دی؟ د دوی د دغه وضعیت او احوال له لیدلو څخه داسی ویل کیدی شی چی که قیامت یو ځلی ناڅاپه د دوی پر سرونو ودریږی نو هلته به ئی ومنی. حال دا چی د هغه وخت منل له سره په درد نه خوری او مفید نه واقع کیږی.

الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

یاران (دوستان د کفر او معصیت) په دنیا کښی په دغه ورځ (د قیامت کښی) ځینی د دوی له ځینو نورو سره به دښمنان وی مگر (پاتی به وی دوستی) د متقیانو.

تفسیر : په دغه ورځ کښی به دوست له دوست څخه لری تښتی نه چی زه هم د ده په شامت ونیولی شم د دنیا دغه گردی (تولی) دوستی او محبت او خپلوی به سره منقطع کیږی انسان به افسوس او ارمان کوی چه ولی می له هغه شریر سری سره دوستی کری وه چی د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصیبت کښی اخته شوم په دغه وخت کښی به ډیر خوږ او مین محبوب هم د خپلی خوږی او مینی محبوبی له لیدلو څنی ویریږی به او یو د بل له لیدلو څخه به بیزاره وی. هو! د هغو کسانو محبت او دوستی به په کار ورځی چی خاص د الله دپاره وی.
او نداء به وکره شی پر دغو مؤمنانو باندی د الله اعظم شانه واکرم برهانه له جانبه داسی چی

يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿۶۸﴾

ای بندگانو زما نشته هیڅ ویره پر تاسی نن ورځ او نه به تاسی غمجن کیږئ.

تفسیر : یعنی نه د وراندی ویره او نه به د وروستی غم اندیښنه ورسره وی. او د دوی صفت دغه دی

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ﴿۶۹﴾

هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی په آیتونو زمونږ او وو دوی مسلمانان (په دنیا کښی).

تفسیر : یعنی په زړه سره ئی یقین وکړ او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره ئی د ده احکام په ځای راوړل او د اطاعت او انابت غاړه ئی ورته کیښوده. له دی ځایه د ایمان او اسلام فرق ظاهریږی لکه چی د جبریل علیه السلام په حدیث کښی د دی مفصل بیان شوی دی.
بیا به وویلی شی دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چی

اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُوْنَ ﴿۷۰﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ

مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۖ

ننوځئ (اى زما مؤمنانو بندګانو) جنت ته تاسى او ښځى ستاسى چى خوشاله به کړل شئ. ګرځولى کيږى به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتيانو کاسى ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلائى) صراحى ګانى او (وى به دوى ته) په دغه (جنت) کښى هغه شيزونه چى خواهش کوى د هغو نفسونه (د دوى) او چى خوند اخلى سترګى (د دوى ترى).

تفسير : له ټولو څخه هغه اعلیٰ او اولیٰ شيز چى ترى سترګى په ليدلو سره رنى او يخى او زړونه آرامى او هوسائى (راحت) مومى د الله تعالیٰ لقاء رزقنا الله تعالیٰ بفضله ومنه.

وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او تاسى په دغه جنت کښى هميشه اوسيدونکى يئ. او دغه جنت دى هغه چى په ميراث درکړى شوى دى هغه تاسو ته په سبب د هغو (نيکو عملونو) چى وئ تاسى چى کول به مو په دنيا کښى.

تفسير : يعنى ستاسى د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسى ته بيا درورسيده او دغه د الله تعالیٰ فضل او مرحمت او ستاسى د اعمالو برکت دى.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

شته تاسى ته په دغه (جنت) کښى (ښى غورى منتخبى) ميوى ډيرى چى له هغو څخه به ئى خورئ تاسى. بيشکه چى مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کښى به هميشه پاتى کيدونکى وى نه به سپکاوه شى له دوى څنى (عذاب) او دوى به په دغه عذاب کښى ساکت نااميده وى (له نجاته او نشاطه).

تفسير : يعنى عذاب به نه کوم وخت ملتوى کيږى او نه سپکاوه شى. دوزخيان به نااميده کيږى چى اوس په هيڅ صورت له دى ځايه نشو وتلى او نه د وتلو څه سبيل او لياره شته.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْا هُمُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٧٦﴾

او نه دي کړي مونږ ظلم پر دوی ولیکن دوی وو هم دوی ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره)

تفسير : يعني مونږ په دنيا کښي د نيکي او بدي هره خوا او هر پلو دوی ته ښوولی او پوهولی وو او انبياؤ الله مي ليږلي وو او پر دوی مي د حجت اتمام کړی وو او هيڅ يو معقول عذر مي دوی ته باقي نه وو پرېښي خو سره له هغه دوی ونه منل او له خپلو تيريو او زياتو څخه ئي لاس وانه خيست. که داسي ظالمينو او متجاوزينو ته سزا ورکړه شي نو څوک دغي سزا ته ظلم ويلی شي.؟

وَنَادَوْا يٰمٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ؕ

او غږ به وکړي (جهنميان) چي ای مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دي وکړي پر مونږ رب ستا (د مرګ)

تفسير : «مالک» د هغي پرښتي نوم دی چي پر دوزخ مؤکله ده او د اور داروغه ورته ويلی شي. دوزخيان به ده ته غږ کوی او ناری به وهي چي مونږ نه مرو او نه خلاصي مومو ته دي خپل رب ته ووايه چي يو ځلي دي مونږ ته عذاب راکړی او کار مو دي له بيخه تمام کړی. ګواکي له نجاته بي هيلي او مآيوس کيږي او د مرګ په ارمان کښي لويږي.

قَالَ اِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ ﴿٧٧﴾

ويه وائي (ملک خازن پس له زرو کلو په جواب د دوی) چي بيشکه تاسي (ژوندي) پاتي کيدونکي يئ (په دوزخ کښي).

تفسير: يعني له چغو او شورماشور څخه هيڅ فائده نه دررسيږي تاسي به هم دغه خپل حال تل ترتله پاتي کيدونکي يئ. وائي چي دوزخيان به تر يو زر کاله چغي وهي، ناری سوري به کوی بالاخر دوی ته به داسي يو جواب اوراوه شي او د الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه له جانبه داسي ويلي کيږي

لَقَدْ جِئْنٰكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿٧٨﴾

خامخا په تحقيق راغلی وو مونږ تاسی ته (په وسيله د انبياؤ) په حق سره وليکن زياتره ستاسی حق لره بد گنونکی يئ (چی حق به مو نه قبلاوه).

تفسير : يعنی هغه سزا تاسی ته پر دغه جرم درکړی شوی ده چی تاسی علی‌الاکثر د صداقت او حقانيت په خلاف اقدامات کول او زيات له تاسی د ړندو په شان په هغه پسی لويدلی وئ.

أَمۡ أَبۡرَمُوٓاْ أَمۡرٗا فَإِنَّا مُبۡرِمُونَ ۝٧٩

بلکه محکم کړی دی (کفارو په خلاف د انبياؤ) يو کار پس بيشکه مونږ هم محکم کوونکی يو (د تدبير خپل).

تفسير : د عربو کفار زمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خلاف راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبيرونه) او حيلی جوړولی او قسم په قسم پټ تدبيرونه به ئی سره ترل مگر د الله تعالیٰ خفيه تدبير د دوی پر دغو گردو (تولو) پلمو (تدبيرونو) باندی اوبه بهولی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «کفارو گردو (تولو) سره يو ځای داسی مشوره او جرگه کړی وه چی زمونږ له تغافله د دغه نبی کار پرمخ تگ وکړ او ډير ترقی ئی ومونده وروسته له دی نه هر يو سړی چی د ده په دين کښی داخليږی ښائی چی د هغه نور خپلوان هغه ووهی او تر هغه پوری ئی وډبوی څو بيرته مرتد شی او هر يو اجنبی سړی چی دغه ښار ته ننوځی ښائی چی هغه په دغو خبره خبردار کړی شی څو د دغه سړی شاو خوا ونه گرځی او له سره ورنږدی نشی» دغه خبری دوی پخپلو منځو کښی سره غوته کړی او الله تعالیٰ داسی اراده وفرمايله چی متدرجاً دوی ته ذلت او رسوائی او خپل دين او رسول ته عروج او ترقی ورکوم لکه چی بالاخر د پاک الله اراده غالبه وگرځيده.

أَمۡ يَحۡسَبُونَ أَنَّا لَا نَسۡمَعُ سِرَّهُمۡ وَنَجۡوَىٰهُمۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيۡهِمۡ يَكۡتُبُونَ ۝٨٠

آيا گمان کوونکی دی (کفار) چی بيشکه مونږ نه آورو پټی خبری د دوی او پټی مشوری د دوی (نه ده داسی) بلکه آورو ئی او رسولان زمونږ (چی حفظه ملکی دی) له دوی سره دی چی ليکی (تول اعمال د دوی)

تفسير : يعنی دوی د زړونو پر اسرارو، نياتو او پټو خبرو مونږ پوهيږو او د دوی پټی جرگی او مشوری مونږ آورو او سم د حکومت د انتظامی ضابطی سره زمونږ پرښتی (کراماً کاتبين) د دوی گرد (تول) اعمال ليکی دغه گرد (تول) دفاتر به د قيامت په ورځ ورواندی کيږی.

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه وى (بالفرض والتقدير لكه چې تاسى وايئ) رحمٰن ته ولد (ځوى لور) پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنى له عبادت كوونكيو وم (خو الله له ګردو (تولو) عيوبو څخه پاك دى ولد نه لرى).

تفسير : يعني له دى نه لوى ظلم به بل څه وى چې الله تعالىٰ ته ځامن او لونى تجويزوئ، تاسى وايئ كه په فرض محال سره الله تعالىٰ اولاد درلودى (لرلى) نو ړومبنى سړى به زه وم چې د ده د اولاد عبادت به مى كاوه ځكه چې په دنيا كښې زه له ګردو (تولو) ځنى زيات د الله تعالىٰ عبادت كوونكى يم او هر چاته چې هومره زياته علاقه له الله تعالىٰ سره وى په هم هغه تناسب ښائى د ده له اولاد سره ئى هم وى. بيا څه مهال (وخت) چې زه سره له اول العابدين توبه د هيڅ يو موجود په ولديت الله ته قائل نه يم نو تاسى څرنګه د پاك الله داسى منونكى يئ چې د ده تر فرضى اولاده حقوق هم منئ؟.

تنبيه : ځينو مفسرينو د دى آيت مطلب داسى ليكلى دى. «كه ستاسى په اعتقاد كښې د الله تعالىٰ كوم اولاد وى نو په ياد ئى ولرئ چې زه ستاسى په مقابل كښې د هغه واحد الله تعالىٰ عبادت كوونكى يم چې له اولاد او احفاد او نورو بشرى صفاتو څخه پاك او منزه دى. ځينو د «عابد» معنى په جاحد «منكر» سره كړى ده. يعني له دى فاسدى عقيدى څخه له ګردو (تولو) څخه ړومبنى انكار كوونكى او ترديد كوونكى يم. او د ځينو نورو په نزد «ان» نافيه ده يعني رحمٰن هيڅ اولاد نه لرى. مګر دغه قول څه زيات قوى نه دى. نور احتمالات هم شته چې دلته د هغو تولو د استيعاب ځاى نشته. والله تعالىٰ اعلم. اوس الله تعالىٰ د خپل ذات پاكى داسى فرمائى

سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾

پاكى ده رب د آسمانونو ته او (رب د) ځمكى ته رب د عرش ته له هغه څه چې بيانوى (دوى ورته چې نسبت د ولد او شرك او نور عيوب دى).

تفسير : يعني د هغو خبرو نسبت چې دغه خلق الله تعالىٰ ته كوى، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو (تولو) ځنى د الله تعالىٰ ذات پورته او منزه دى. د ده په ذات كښې د دى خبرى له سره امكان نشته چې معاذ الله د چا پلار يا ځوى شى.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾

پس پرېږده دوی چې غوتې وهي (په باطلو خبرو) او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړې شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قیامت کښې د عذاب).

تفسیر : یعنې دوی د غفلت او حماقت په نشو کښې هر څه چتې (بیکاره) او چپولې خبرې چې کوي ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجه او التفات مه کوئ! دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنیوی عیش او عشرت او چرچو او نندارو کښې خپلې ورځې تېروي. بالاخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده چې په هغې کښې دوی ته د دوی دغه بې‌ادبۍ او گستاخۍ او نور شرارتونه یو په یو وروړاندې کېږي او د هغو په مقابل به دوی د هر یوه د خوند او مزې څکونکي وي.

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په آسمانونو کښې معبود دی او په ځمکه کښې معبود او هم دی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسیر : یعنې نه په آسمان کښې پرښتې، لمر، قمر، او ستورې معبود گرځېدی شي او نه په ځمکه کښې اصنام، اوثان او بتان او نور. د گردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو او مافیهما حقیقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالیٰ دی چې له فرشه تر عرشه پورې د گردو (ټولو) اشیاؤ مالک او خالق دی. او د ټولو اکوانو او امکنهٔ، ازمنه وو پخپل علم او اختیار سره مالک او متصرف دی.

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کښې دي او (خاص) له هم ده سره دی علم د قیامت.

تفسیر : یعنې قیامت کله راځي؟ د دې خبرې علم یواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت الله اجل واعلیٰ شانه واعظم واکرم برهانه سره دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

او خاص هم دغه (الله) ته به بيرته بيولى شئ (تول قيامت ته له پاره د جزاء)

تفسير : يعنى كله چى هلته ورسيږئ د گردو (تولو) حسناتو او سيئاتو حساب او كتاب به مو كيږى، او د هغو ثواب او عذاب به دررسيږى.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختيار نه لرى هغه معبودان چى دوى ئى عبادت كوى بى له دغه (الله) د شفاعت (لكه چى منكران گمان كوى) مگر هغه څوک چى شاهدى ئى ويلى وى (په ژبه) په حقه سره حال دا چى دوى پوهيږى (او علم ئى وى پر هغو باندى په زړه سره)

تفسير : يعنى دومره سپارښت كولى شى، هر هغه چا چى له خپل علم سره موافق د اسلام حق كښى د يوه حرف سپارښت نشى كيدى. دغومره سپارښت به هم هغه صالحين وكړى چى د دوى په رښتين توب خبردار وى او په دى باندى ښه پوهيږى چى دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دى، نورو ته به داسى اجازه نه وى.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دى كه وپوښتى ته دوى چى چا پيدا كړى دى دغه (عابدان او معبودان) نو خامخا وبه وائى هرومرو (خامخا) دوى چى الله (پيدا كړى دى) پس كوم طرف ته گرځول كيږى دغه (مشركان له عبادت د الله)

تفسير : يعنى كله چى پيدا كوونكى هم دغه يو الله دى نو د بندگى او د عبادت مستحق ولى نور شول؟ عبادت د انتهائى تذلل نوم دى او دغه تذلل د هغه ذات دپاره ښائى چه وكړى چى د انتهائى عظمت او جبروت څيښتن (خاوند) دى. دير د تعجب ځاى دى چى دوى مقدمات تسليموى ليكن د هغو له نتايجو څخه منكران كيږى.

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (قسم دی) پر دغی وینا د دغه (رسول) چی ای رب زما بیشکه دغه (قریشی منکران) یو قوم دی چی ایمان نه راوړی دوی (په مومن به شیانو باندی)

تفسیر : یعنی د نبی دغه وینا هم الله تعالیٰ ته معلومه ده. د ده پر دغه د اخلاصو التجا او له درده ډک غږ باندی الله قسم یادوی چی الله به هرومرو (خامخا) له ده سره امداد او مرسته کوی او پخپل فضل او مرحمت سره ئی حتماً غالب، مظفر او منصور گرځوی. وفرمائل الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چی

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلٰمٌ

پس مخ وگرځوه له دوی (او طمع پریکړه له ایمانه د دوی) او ووایه (ای محمده! دوی ته غواړم له شره ستا) سلامتی.

تفسیر : یعنی غم مه خوره! او زیات په دوی پسی مه لویږه! محض د دعوت او تبلیغ فریضه دی اداء کوه! نو بیا له دوی څنی خپل مخ وگرځوه! او ووایه ښه ده که تاسی زما خبرو ته غوږ نه ږدئ نو زما سلام دی وی تاسی ته.
(وکان هذا قبل الامر بالقتال).

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

پس ژر ده چی پوه به شی دوی (په عاقبت د کفر خپل).

تفسیر : یعنی بالاخره دوی ته به دغه خبره ښکاریږی چی دوی په څرنگه یوی لویٔ غلطی کښی لویدلی وو؟ لکه چی پر خپلو دغو تیروتو باندی څینی کسان لږ څه په هم دغه جهان کښی پوه شوی هم دی خو د هغه پوره تکمیل په آخرت کښی کیدونکی دی.

تمت سورة «الزخرف» بعون الله و توفیقه فلله الحمد والمنة

سورة الدخان مكية وهي تسع وخمسون آية وثلاث ركوعات
رقم تلاوتها (٤٤) تسلسلها حسب النزول (٦٤) نزلت بعد سورة «الزخرف»

د «الدخان» سورت مکی دی (٥٩) آیت دری رکوع لری په تلاوت کښی (٤٤) او په نزول کښی (٦٤)
سورت دی وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

قسم دی پر دغه کتاب ښکاره کوونکی (د دینی احکامو) چی بیشکه مونږ نازل کړی مو دی هغه په شپه برکتناکه کښی.

تفسیر : د «برکت شپه» د قدر شپه ده کما قال الله تعالیٰ فی سورة القدر ﴿ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴾ چی د رمضان المبارک په میاشت کښی واقع ده له قوله تعالیٰ ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ ﴾ (د البقرة (۲۳) رکوع) ۱۸۵ آیت په دغه شپه کښی عظیم الشان قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنیا ته نازل کړی شوی دی او بیا له هغه ځای متدرجاً په درویشتو کلونو کښی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی. هم په هم دغه شپه کښی پر رسول الله مبارک د پاک قرآن ابتدائی نزول شروع شوی دی.

اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ﴿٣﴾

بیشکه مونږ یو ویروونکی (په رالیږلو د دغه قرآن).

تفسیر : یعنی آورول همیشه زمونږ کار او دستور وو چی له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوی دی.

فِيْهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ ﴿٤﴾ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا

په دغه (شپه) کښی بیانوه شی بیلاوه شی هر کار حکمتناک (داسی تینګ چی نه بدلیږی) حکم له نزده زمونږ

تفسیر : یعنی د ټول کال په متعلق د قضاء او قدر ګرد (ټول) د حکمت او د مصلحت ډکی قاطعی او لایتغیری فیصلی په دغی عظیم‌الشانی شپی کښی له لوح محفوظ څخه نقل کیږی او هغو پرښتو ته سپارلی کیږی چی د تکویناتو په شعبو کښی کار کوی. له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چی هغه د شعبان المعظم پنځلسمه شپه ده چی ورته د «برآءة» شپه وائی ممکن دی چی له دغه وخته د دی کار ابتداء او د قدر په شپه انتهاء مومی، والله اعلم.

إِنَّا كُنَّا مُرۡسِلِينَ ۝٥

بیشکه مونږ یو لیږونکی (د رسولانو).

تفسیر : یعنی (مونږ لیږونکی یو د) پرښتی پر هر هغه کار چی له دوی سره مناسب وی لکه چی جبرئیل علیه السلام ئی سره له پاک قرآن محمد صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم ته ولیږه.

رَحۡمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ۝٦

دپاره د رحمت (او مهربانی پر خلقو) له رب ستا بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د (ټولو) اقوالو ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د ټول عالم له ګردو (ټولو) حالاتو څخه باخبر دی د دوی غږ او دعاء اوری، ځکه په عین ضرورت کښی ئی خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم دپاره ئی د لوی رحمت په شان ولیږه.

رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَآ ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ۝٧

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکی او (رب د) هغو شیانو چی په منځ د دوی کښی دی که چیری یئ تاسی یقین کوونکی (نو یقین وکړئ چی محمد د الله رسول دی).

تفسیر : یعنی که په تاسی کښی پر کوم شی د یقین لرلو صلاحیت وی نو له ګردو (ټولو) شیانو څخه ړومبی شی د یقین کولو قابل د الله تعالیٰ عمومی ربوبیت دی چی د هغه آثار په هر هر ذره کښی له روښانی ورځی څخه زیات ښکاره او څرګند دی. او د حضرت محمد رسول الله

صلى الله عليه وسلم رسالت دی.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِۦ وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ۝٨

نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دی دی چی ژوندی کوی او وژل کوی (دغه الله) رب ستاسی دی او رب د پلرونو ړومبنیو ستاسی دی.

تفسیر : یعنی چی د هغه الله په قبضه کښی ژوندی کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه د قدرت په لاس کښی وی او ګرد (تول) اولین او آخرین ئی تر پالنی او تربیت لاندی دی آیا ما سواء له هغه د بل چا عبادت او بندګی جایزه ده؟ دغه یو داسی صاف او ښکاره حقیقت دی چی په هغه کښی د شک او شبهی هیڅ ځای او ګنجایش نشته.

بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ ۝٩

(یقین نه کوی) بلکه دوی په شک کښی دی (له بعث نه) چی لوبی مسخری کوونکی دی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر : یعنی د دغو واضحه وو ښو او دلائلو اقتضاء خو داسی وه چی دغو خلقو به هغه منل مګر سره له هغه دوی ئی نه منی بلکه دوی د توحید او د نورو حقه ؤ عقائدو له طرفه په شکوکو او شبهو کښی لویدلی دی او په دنیوی عیش او عشرت او لهو او لعبو کښی سره مصروف او لګیا دی، او د اخروی اندیښنی څخه بیخی بی فکره دی چی د حق په طلب کښی مشغول شی او په هغه کار له غور او فکر څخه کار واخلی. دوی په دغه شک او شبهه کښی دی چی تل به دوی هم داسی اوسیږی او له سره له الله تعالیٰ سره د مخامخ کیدلو په فکر او اندیښنه کښی نه دی نو ځکه د نصیحت پر خبرو توکی او مسخری کوی، او پری خاندی او ملندی وهی.

فَٱرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِى ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ۝١٠ يَغْشَى ٱلنَّاسَ ۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝١١

پس منتظر اوسه (ای محمده! دوی ته) په هغه ورځ چی راشی دا آسمان په لوګی ښکاره سره چی پټ به کړی تول مخلوق، (وبه وائی دوی) دغه عذاب

ډير دردناک دی.

تفسير : له «لوګی» څخه دلته څه مراد دی؟ په دغه مورد کښی د اسلافو دوه قوله دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نور وائی چی قيامت ته نژدی به يو لوګی پورته کيږی چی ګرد (تول) خلق به پټوی. نيکو سړيو ته به د ده ډير لږ خفيف څه اثر د زکام په شان ورسيږی. او د کفارو او منافقينو په ستونيو او دماغو کښی ننوځی او بی هوشه کوی ئی. دلته هم هغه لوګی مراد دی. ښائی دغه لوګی هم هغه د سماواتو ماده وی چه د هغه ذکر په ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ ﴾ کښی شوی دی. ګواکی آسمان تحليل او د خپل اصلی حالت په طرف عود کوی. او دغه به ئی ابتداء وی والله تعالیٰ اعلم. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په ډير قوت سره ادعا کوی. چی له دغه آيت څخه مراد هغه لوګی نه دی چی د قيامت له علائمو څخه دی. بلکه رسول الله مبارک کله چی د قريشو له تمرد او طغيان څخه په تنګ شو نو دعا ئی وفرمايله چی الله جل جلاله پر دوی تر اووو کلو پوری مسلسل قحط مسلط کړ هم هغسی چی د يوسف عليه السلام په زمانه کښی پر مصريانو مسلط شوی وو لکه چی قحط پر دوی مسلط شو چی مکيانو به په هغه کښی له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل غالباً په هم دغه دوران کښی د «يمامه» رئيس ثمامه بن اثال رضی الله تعالیٰ عنه په اسلام سره مشرف شو او د ماکولاتو د هغو ګوداممونو ليږل ئی منع کړل چی له هغه ځايه معظمی مکی ته تلل. الغرض مکيان د لوږی له لاسه مړه کيدل. او دغه مسلمه او ښکاره خبره ده چی د مسلسلی وچکالی او قحط په زمانه کښی به د جو يعنی د ځمکی او آسمان په منځ کښی لوګی په شان دوړی او غبار په نظر راځی. او برسيره په دی د اوږده مدت د باران د نه ووريدلو څخه ګردو غبار او دوړی له ځمکی څخه پورته کيږی او د آسمان په لوری د لوګی په شان لوپی او سپيری دوړی تری معلوميږی. چی هغه ئی دلته په «دخان» سره تعبير فرمايلی دی. په دغه تقرير په «يغشی الناس» کښی به له خلقو څخه مراد مکيان وی. ګواکی دغه يو پخوا ويل ؤ چی پوره شو کما يدل عليه قوله تعالیٰ ﴿ فَارْتَقِبْ ﴾

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

ای ربه زمونږ لری کړه له مونږ دغه عذاب بيشکه مونږ ايمان راوړونکی يو.

تفسير : يعنی کله چی په هغه عذاب کښی مبتلا کيږی نو داسی به وائی چی اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه وروسته له دی نه مو توبه ده! اوس مونږ ته پوره يقين حاصل شو. بيا به طغيان او شرارت نه کوو او پاخه مسلمانان کيږو وروسته له دی نه د دغی خبری الله اعظم برهانه واکرم شانه داسی جواب فرمائی:

أَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى وَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۳﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوْا مُعَلَّمٌ مَّجْنُوْنٌ ﴿۱۴﴾

چیرته به نفع ورسوی دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چې په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول ښکاره بیانوونکی بیا هم داسی وګرځیدل دوی له هغه (اجابت د رسول نه) او وویل (کفارو) ده ته ښوونه کړی شوه ده (د قرآن له بل چانه) لیونی دی.

تفسیر : یعنی اوس له پوهیدلو او له نصیحت څخه د فائدی اخیستلو موقع چیری پاتی ده په هغه وخت کښی مو دغه پندونه ونه منل چې زمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحه وو هدایاتو درغلی وو هلته به مو داسی ویل چې دغه لیونی دی کله به مو ویل چې دی دغه خبری له بل چا څخه زده کوی او بیا د هغه له مخی دغه کتاب جوړوی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د تفسیر سره سم د دی آیت مطلب داسی شو او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق معنی به ئی داسی وی چې مکیان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی غوښتنه وکره چې دغه آفت له مونږ څخه لری کړئ په څینو روایاتو کښی راغلی دی چې ابوسفیان او نورو مشرکانو د رسول الله په حضور کښی عرض او فریاد وکړ چې تاسی خو فرمائی چې زه رحمة للعالمین یم او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالی له لاسه تباه او فنا کیږی نو مونږ تاسی ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندی کوو څو د دغه مصیبت د لری کیدلو دپاره دعاء وکړئ که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو نو مونږ تول سره ایمان راوړو لکه چې د دوی په دعاء سره باران وشو او له یمامی څخه د غلی کوم ګودامونه چې منع کړی شوی ؤ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بیرته جاری شول مګر سره له دی هم دوی مسلمانان نه شول د هم دی په نسبت فرمائی ﴿أَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى﴾ یعنی دغه خلق د دغی خبری له سره منونکی نه دی په دغه قسم شیانو دوی په زرهاؤ تأویلات له خپله ځانه جوړوی هغه شیان چې بیخی لکه د لمر په شان عیان او روښان دی یعنی ستاسی نبوت دوی نه منی او تاسی ته د مجنون نسبت کوی او څینی داسی وائی چې دی له هغه رومی مریی څخه څنی خبری زده کوی او بیا ئی پخپل عبارت سره اداء کوی. له داسی متعصبو معاندینو څخه د کوم شی د پوهیدلو څه توقع کیدی شی؟.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيْلًا إِنَّكُمْ عَآئِدُوْنَ ﴿۱۵﴾

بیشکه مونږ لری کوونکی یو د دغه عذاب (په دعاء د نبی) لږ مدت بیشکه

تاسی بیرته گرځیدونکی یئ (کفر خپل ته).

تفسیر : یعنی که مونږ د لږ څه مدت له مخی له دوی څخنی عذاب لری کړو دوی به بیا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پوری کوی چی پخوا له دی نه به ئی کول او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق به ئی داسی مطلب کیږی درواخلیځ مونږ د لږ څه مدت له مخی دغه عذاب له دوی څخنی لری کوو تاسی وګوریځ چی دوی به په هم هغسی اعمالو مداومت کوی چی پخوا له دی نه هم په هغه کښی مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰى ۚ إِنَّا مُنْتَقِمُوْنَ ﴿١٦﴾

(یاده کړه) هغه ورځ چی ویه نیسو مونږ (دغه کفار) په نیولو سختو لویو سره بیشکه مونږ انتقام اخیستونکی یو (په دغه ورځ کښی).

تفسیر : د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد به لویه نیونه په قیامت کښی وی غرض دا دی چی د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بیرته کیدونکی دی. د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په نزد له لوئی نیونی څخه د «بدر» غزا مراده ده چی په دغی غزوی کښی له کفارو څخه بدل او انتقام واخیست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُوْلٌ كَرِيْمٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی وو مونږ پخوا له دی نه قوم د فرعون او راغلی ؤ دوی ته رسول (موسیٰ) عزتمند (په نزد د الله).

تفسیر : یعنی د حضرت موسیٰ علیه السلام په ذریعه د دوی امتحان واخیست شو چی آیا دوی د الله تعالیٰ پیغام قبلوی که نه؟.

أَنْ أَدُّوْٓا إِلَيَّ عِبَادَ اللّٰهِ ۖ

(او وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی وسپاریځ تاسی په ما باندی بندګان د الله،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ بندګان خپل مریان مه ګرځوئ! بنی اسرائیلو ته له مریتوبه آزادی ورکړئ! او ماته ئی وسپاریځ چی هر چیری زما خوښه وی دوی له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾

بیشکه زه تاسی ته رسول مکرم امانتگر یم او (وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی سرکشی مه کوئ پر الله (په اهانت د وحی) بیشکه چی زه راوړونکی یم تاسی ته د برهان حجت دلیل ښکاره واضح.

تفسیر : «برهان، حجت، دلیل ښکاره واضح» هغه معجزات دِ چی موسیٰ علیه السلام ښوول لکه عصا یدبیضاء یعنی (همسا) او «سپین لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

تفسیر : او وویل موسیٰ فرعونیانو ته چی بیشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسی له دی نه چی سنگسار کړئ تاسی ما.

تفسیر : په دغه سره ئی د دوی د هغو ویرولو جواب ورکړ، یعنی ما ستاسی له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالیٰ پناه حاصله کړی ده. هغه زما په حمایت کښی دی او د الله تعالیٰ پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسی (ای فرعونیانو!) پر ما پس په څنگ شئ (له ما پریږدئ ما).

تفسیر : یعنی که زما خبره نه منئ نو اقلا ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ! او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ.

خیر نه دی بی هیلی یم شر دی رانه لری کړه!

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی چی خپل قوم بوڅم ته می لیاره مه نیسه!»

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعاء وکړه (موسیٰ) رب خپل ته داسی چې بیشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی ګنهګاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسیٰ ته چې) پس بوځه بندګان زما (سبطیان) د شپې بیشکه تاسی متبوع یئ (د قبطیانو).

تفسیر : یعنی بالاخر مجبور شو او د الله تعالیٰ په حضور کښې ئې عرض او فریاد وکړ چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکی نه دی نو اوس ته زمونږ او د دوی په منځ کښې فیصله وکړه! د ده دعاء فوراً مستجابه او پر حضرت موسیٰ علیه السلام امر وشو چې بی د فرعونیانو له اطلاعه له بنی اسرآئیلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ! ځکه چې د ګهیځ (سحر) له مخې به دوی وروسته له دی نه چې ستاسی له تګه خبر شي نو د تاسی د تعاقب دپاره درپسی وځی لیکن په یاد ئې ولرئ چې په لیاره کښې ستاسی په مخ کښې تریخ سیند درځی چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دی خوا او هغې خوا لرې کیږی او په منځ کښې وچه صافه لیاره تاسی ته پیدا کیږی چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لیارې تیریږئ.

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

او پریږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بیشکه دوی لښکری دی ډوبې کړې شوی.

تفسیر : یعنی د دغی خبری په فکر او اندیښنی کښې مه اوسه! دغه لیاره چې د الله تعالیٰ په قدرت په دغه سیند کښې شوی ده بیرته پاتی نشی پریږده چې دغه لیاره هم دغسی پر خپل حال پاتی وی څو فرعون او فرعونیان ئې وګوری او پر تاسی پسی د راتلو همت او ځغرد (جراءت) وکړی، لکه چې هغوی هم په هم دغی وچې کښې ننوتل، کله چې تول د سیند منځ ته ورسیدل، دلته الله تعالیٰ د سمندر اوبو ته حکم ورکړ چې بیا سره یو ځای شی، او په دغه ترتیب سره هغه ګرد (تول) لاؤ لښکر ډوب او مغروق کړ. نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾

څومره ډیر پریښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو) او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښائسته او (له) نعمتونو (او له هسی د هوسائی

(آرام) سامان) په هغو (نعمتونو) کښې خوشال خوندور. هم داسې (هلاک کوو مونږ له مکذبينو) او په ميراث مو ورکړل (دغه شيان) قوم بل (سبطيانو) ته.

تفسير : يعنې د بنې اسرآئيلو په لاسونو کښې ئې ورکړ، لکه چې د «شعرآء» په سورت کښې دی له دی نه معلوم شو چې د فرعون د غرقيدلو څخه وروسته د بنی اسرآئيلو تصرفات او مداخله په مصر کښې شروع شوله او که دغه ثابت نشی مطلب به ئې داسې وی د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونيانو څخه پاتی وو هم هغسې شيان مونږ بنې اسرآئيلو ته هم ورکړل والله اعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاک د دوی) باندې آسمانونو او ځمکې.

تفسير : په رواياتو کښې راغلې دی چې د مؤمن د وفات په تقريب کښې د آسمان هغه دروازه ژاړی چې له هغې څخه به ده ته روزی نازليده يا هغه دروازه چې په هغې کښې د ده صالح عمل پورته خوت او هغه ځمکه به هم ژاړی چې ده به پری لمونځ کاوه يعنې افسوس چې هغه سعادت له مونږ څخنې واخيست شو کله چې له کفارو سره د صالح عمل تخم نشته نو په ده پسې به آسمان يا ځمکه ولې ژاړی؟ بلکه ممکن دی چې د دوی پر مرګ خوښ هم شی چې ښه شو چې دغه يوه بلا له دنيا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرْعَوْنَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾

او نه وو دوی مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقيق نجات مو ورکړ بنی اسرايلو ته له عذاب سپکوونکی (د قبطيانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصيبت او آفت وو) بيشکه دغه (فرعون) وو سرکشه متکبر له مسرفينو له حده تيريدونکی سر غړوونکی (په شرک کښې) او خامخا په تحقيق غوره کړی مو وو دغه (بنیٓ اسرآئيل) په علم خپل پر خلقو (د زمانی د دوی).

تفسير : يعنى اگر كه د بنى اسرآئيلو كمزورى او نواقص هم مونږ ته معلوم وو خو سره له هغه مونږ دوى ته د هغى زمانى پر گردو (تولو) خلقو فضيلت وركړ او ځينى جزئيه فضائل خو هم هغه دى چى تر نن پورى د بل هيڅ قوم په برخه نه دى شوى مثلاً د ډيرو انبياو په دوى كښى مبعوثيدل.

وَاٰتَيْنٰهُمْ مِّنَ الْاٰيٰتِ مَا فِيْهِ بَلٰٓؤٌا مُّبِيْنٌ ﴿٣٣﴾

او ور مو كړ دوى ته له دلائلو (د قدرت خپل په لاس د موسىٰ) هغه (نعمت) چى په هغو كښى ازمائش مدد ؤ ښكاره.

تفسير : يعنى د حضرت موسىٰ عليه السلام په ذريعه مثلاً د «من او سلوىٰ» نزول د وريځو سيورى غورځول وغير ذلک.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿٣٤﴾ اِنْ هِىَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُوْلٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِيْنَ ﴿٣٥﴾

بيشكه دغه (كفار) خامخا وائى چى نه دى دغه عاقبت زمونږ مگر هم دا ړومبى مرگ زمونږ دى (په دنيا كښى) او نه يو مونږ راپورته كړى شوى (له قبورو).

تفسير : په منځ كښى د حضرت موسىٰ عليه السلام د قوم ذكر استطراداً راغلى وو، له دى ځايه بيا د رسول الله د قوم تذكره شروع كيږى. يعنى دوى وائى چى زمونږ اخرى حالت فقط هم دغه دى چى موت پر مونږ راځى هر كله چى مړه شو نو وروسته له مرگه بيا نو نورى خبرى اترى له سره نه دى پيښيدونكى. او له موجوده ژوندون څخه ما سواء بل ژوندون بيخى نشته حشر او نشر ثواب او عقاب څه شى دى؟ او حساب او كتاب چيرى كيږى؟

فَاْتُوْا بِاٰبَآئِنَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٣٦﴾

پس (ژوندى) راولئ پلرونه زمونږ كه چيرى يئ تاسى صادقين رښتينى (په دغى وينا خپله كښى).

تفسير : يعنى رسول الله مبارک او مؤمنانو ته كفار وائى كه تاسى پخپلى دغى وينا كښى

يږ او دغه عقيده مو صحيحه وى چى وروسته له مرگه بيا ژوندون هم شته. نو ډيره ښه ده تاسى خو زمونږ دغه مړه شوى پلرونه او نيكه گان راژوندى كړئ چى مونږ ئى پخپلو سترگو سره ووينو او په كيفيت ئى وپوهيږو.

اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ

(نو فرمائى الله چى) آيا دغه (قريش) غوره دى (په مال او قوت كښى) كه قوم د «تبع»؟

تفسير : «تبع» د يمن د باچا لقب وو چى د ده حكومت پر سبا، حضر موت او نورو تولو وو «تبع» ډير تير شوى دى الله تعالىٰ ښه عالم دى چى دلته ترى كوم يو مراد دى؟ په هر حال دومره ترى ظاهر شو چى دغه قوم د ډير قوت او قدرت خاوندان وو چى د خپل طغيان او تمرد په سبب هلاک او تباه شو. ابن كثير رحمة الله عليه له دغه قوم څخه د سبا قوم مرادوى چى د هغه ذكر د سبا په سورت كښى تير شوى دى. والله اعلم.

وَّالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ اَهْلَكْنٰهُمْ ۡ اِنَّهُمْ كَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿۳۷﴾

او هغه كسان چى پخوا تير شوى وو له دغو (قوم د تبع لكه عاد او ثمود بلكه قوى نه وو په مال او قوت نو سره له هغه هم) هلاک كړل مونږ دوى بيشكه دوى وو گنهگاران (كافران منكران له بعثه او له قيامته)

تفسير : مثلاً عاد او ثمود او نور. الله تعالىٰ دغه تول د دوى د گناهونو په بدل هلاک او تباه كړل، آيا تاسى له دوى نه بهتر زيات زورور طاقتور يئ چى نه مو هلاكوى؟ يا مو نه شى هلاكولى؟

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿۳۸﴾ مَا خَلَقْنٰهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۹﴾

او نه دى پيدا كړى مونږ آسمانونه او ځمكه او تول هغه شيان چى په منځ د دغو دواړو كښى دى حال دا چى لوبى كوونكى يو (يعنى عبث) نه دى پيدا

کړی مونږ دغه دواړه مګر په حقه سره ولیکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی (په دی چی فعل د حکیم هیچیری له حکمته خالی نه وی).

تفسیر : یعنی نه می دی پیدا کړی دغه ټول علویات او سفلیات بی مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو دپاره نه ده جوړه شوی بلکه په ډیر لوی حکمت سره پیدا کړی شوی ده چی د هغی نتیجه ضرور یوه ورځ ښرګندیږی (ښکاره کیږی) چی هم دغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ۝٤٠ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ۝٤١ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝٤٢

بیشکه ورځ د فیصلی (قیامت په منځ د خلقو کښی) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چی په دغه ورځ کښی د ټولو حساب په یوه وخت کښی کیږی). هغه ورځ چی دفع به نشی کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شی (او نه مرسته (مدد) رسیدی شی) مګر هغه څوک چی رحم پری وکړی الله (چی مومنان دی) بیشکه الله هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی بس پر هم هغه چا چی الله تعالیٰ رحمت وکړی هم هغه به نجات مومی کما ورد فی الحدیث «الا ان یتغمدنی الله برحمته».

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ۝٤٣ طَعَامُ الْأَثِيمِ ۝٤٤

بیشکه (میوه د) ونی د زقوم طعام خواړه د (ډیر لویو) ګنهګارانو (کافرانو) دی.

تفسیر : یعنی د کومی ادنیٰ مشابهت لامله (له وجی) ورته «زقوم» چی په اردو ورته (سیهند) وائی ویلی شوی دی که نه د دوزخ د زقوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی لکه چی د جنت ځینی نعمتونه له دنیوی نعمتونو سره اسم اشتراک لری هم داسی د دوزخ په نسبت هم وپوهیږئ.

كَالْمُهْلِ ۚ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾

په شان د مس (او ژيړ) ويلي کړی شوی (توری ختی د تيلو) چی ايشيږی په ګيډو کښی په شان د ايشيدلو اوبو خوتيدونکيو (وبه فرمائی الله خازنانو د دوزخ ته چی) ونيسئ دی پس راکاږئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسير : دغه د «خذوه» حکم به هغو پرښتو ته کيږی چی د مجرمينو په تعذيب ماموری دی.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾

بيا ورتوئی کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ايشيدلو اوبو

تفسير : دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لياری د دوی ګيډو ته ننوځی او د دوی کلمی پری کوی او د هغو توتی د باندی لويږی (اعاذنا الله منه!)

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

(وبه ويل شی ده لره) وڅکه (دغه عذاب) بيشکه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (کافر) وی (په زعم خپل).

تفسير : يعنی ته خو هم هغه ئی چی په دنيا کښی ځان لوی معزز او مکرم ګڼانه او خپل مشرتوب او سرداری به دی ثابتوله اوس دی هغه مشرتوب چيری لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

بيشکه چی دغه عذاب هغه دی چی وئ تاسی چی په ده کښی به مو شک کاوه.

تفسير : يعنی تاسی کله داسی يقين او باور درلود (لرلو) چی له دغه ورځی سره به مخامخ کيږئ تاسی په دغه شک او شبهه کښی وئ چی فقط مونږ هم دلته لوبی او چرچی کوو، او په هم

دغی مشغولتیا کښی خپل عمر تیروو. کله چی مړه شو. نو له خاورو سره ګډوډ کیږی، او وروسته له هغه بل هیڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی اوس خو مو پخپلو سترګو ولیدی چی هغه تولی خبری رښتیا وی چی انبیاء علیهم السلام به د هغو بیان تاسی ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بیشکه چی متقیان به په ځای د امن کښی وی (له تولو مکروهاتو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چی دلته له الله تعالیٰ څخه ویریږی هلته به داده هوسا (آرام) او مطمئن اوسیږی او هیڅ دول (طریقه) خوف او غم به دوی ته نه رسیږی.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چینو کښی چی اغوندی به (دوی جامی) له وریښمو نازکو او له وریښمو پیړو (غتو) په دی حال کښی چی سره مخامخ به ناست وی.

تفسیر : یعنی د دوی پوښاک (لباس) به له نریو او پریړو وریښمینو کالیو (کپړو) څخه وی او یو جنتی به له بل جنتی څخه له سره اعراض نه کوی او مخ به تری نه اړوی او بی تکلفه لکه دیر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کینی او خبری اتری به سره کوی.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

هم داسی به وی (بی تغیره او بی تبدیلی) او ملګری به کړو مونږ دوی له پیغلو سپینو پوستو غتو (ښایسته) سترګو سره.

تفسیر : یعنی له دوی سره به د دوی جوړی (ښځی) یو ځای کوی.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړی به دوی په دغه (جنت) کښی له هر قسم میوی حال دا چی په امن کښی به وی له (انقطاع او ضرر د میوو او هر مکروه نه)

تفسير : يعنى هره هغه ميوه چى د دوى په زړه كښى وګرځى او دوى ئى وغواړى فوراً دوى ته ورحاضروله كيږى او هيڅ يو فكر او انديښنه به له دوى سره نوى په پوره زړه جمعى او اطمينان سره به ئى خورى او څښى او مسرور به اوسيږى.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ ۖ

نه به څكى دوى په دغه جنت كښى مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنى (چى تير شوى دى په دنيا كښى).

تفسير : يعنى هغه موت چى پخوا له دى نه راغلى وو اوس وروسته له دى نه به له سره مرګ او درد تاسى ته نه راځى دائم به په هم دغه عيش او نشاط كښى خوښ او خوشال اوسيږئ چى نه ستاسى خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسيږى، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾

او وبه ساتى (الله) دوى له عذابه د دوزخ نه له جهته د فضل له طرفه د رب ستا ، دغه (انعام او اكرام) هم دا برى دى ډير لوى.

تفسير : يعنى له دى نه به بل لوى برى او كاميابى څه شى كيدى شى چى د الله تعالىٰ له عذابه محفوظ او مأمون پاتى وى او تر ابدالاباد پورى د الطافو او افضالو مورد ګرځى!.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

پس بيشكه هم دا خبره ده چى آسان كړى مو دى دغه (قرآن) په ژبه ستا دپاره د دى چى دوى پند واخلى (ښه وپوهيږى او ايمان پرى راوړى).

تفسير : يعنى پخپلى مورنى ژبى سره به اسانى پرى پوهيږى او ياد ئى كړى.

فَارْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

پس منتظر اوسه ته (هلاک د دوی ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (هلاک د تاته).

تفسیر : یعنی که دوی ونه پوهیږی نو تاسی څو ورځی انتظار وکړئ د دوی بد انجام د دوی په مخ کښی راتلونکی دی. دوی خو د دغی خبری په انتظار کښی دی که کومه بده پیښه پر تاسی واقعه شی. لیکن تاسی هم د دوی اخری خاتمی ته وګوری، چی هغوی ته څه څه شیان ور د مخه کیدونکی دی؟.

تمت سورة الدخان بفضل الله تعالیٰ فلله الحمد والمنة

سورة الجاثية مكية الا آية (١٤) فمدنية وهى سبع و ثلاثون آية و اربع ركوعات.
رقم تلاوتها (٤٥) تسلسلها حسب النزول (٦٥) نزلت بعد سورة الدخان.

د الجاثية» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (١٤) آیتونو څخه چی مدنی دی (٣٧) آیت (٤) رکوع لری په تلاوت کښی
(٤٥) او په نزول کښی (٦٥) سورت دی وروسته د «الدخان» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ۞ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۞ اِنَّ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۞

نازلیدل د کتاب له طرفه د الله دی چی ډیر غالب قوی دی ښه حکمت والا دی. بیشکه په (پیدایښت د) آسمانونو کښی او په ځمکی کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی مؤمنانو ته.

تفسیر : یعنی که انسان ومنی نو په هم دغه د ځمکی او د آسمانونو په پیدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کښی له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره

پوهیدی شی چی خامخا د دغو علویه وو او سفلیه وو موجوداتو داسی پیدا کوونکی او ساتونکی شته چی دغه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره په دغسی محاسن او مزایا سره جوړه کړی دی او پخپل لامحدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوی.

«البعرة تدل علی البعیر، وأثر الأقدام تدل علی المسیر، فکیف لا یدل هذا النظام العجیب الغریب علی الصانع اللطیف الخبیر»

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَابَّةٍ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾

او په پیدا کولو (د هر یوه) ستاسی کښی او په هغه څه کښی چی خواره (تیت) کړی دی (الله په ځمکه کښی) له هر قسم دابی (خوځیدونکیو) ډیر دلائل (د قدرت او استدلال) دی دپاره (د هغه) قوم چی یقین کوی (پر بعث باندی).

تفسیر : یعنی که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکښانو (جاندارو) او ذوی الارواحو په خلقت کښی غور او فکر وکړی نو د عرفان او ایقان تر درجو پوری رسوونکی په زرهاو دلائل او نښی په نظر ورځی چی هر یو ئی لوی برهان او قوی استدلال دی په وجود د الله العالمین.

وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپی او د ورځی (په تیاره او رڼا، تزئید او تنقیص او نورو کښی) او په هغه کښی چی نازل کړی دی الله له (له طرفه د) آسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسیر : یعنی اوبه ئی د آسمانه له طرفه رانازلی کړی چی د رزق او روزی ماده ده.

فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

پس (الله) ژوندی کړی ده په دی (اوبو) سره ځمکه پس له مرګه (وچوالی) د هغی او په بدلولو د بادونو (په یو قسم بل قسم سره) دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چی عقل چلوی.

تفسیر : یعنی که لږ څه هم له پوه او عقل څخه کار واخلئ نو دغه درمعلومیږی چی دغه امور

پرته (علاوه) د هغه زبردست قادر او حكيم له قوته او قدرته د بل هيچا په واک (قبضه) او اختيار كښې نشته. لكه چې پخوا له دى نه په ځو ځو ځايونو كښې د دى مفصل تقرير ليكلى دى.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٦﴾

دغه (علامې د قدرت لوى) دلائل (د قدرت) د الله دى چې لولو ئې مونږ په تا باندې په حقه سره پس پر كومه يوه خبره پس له (خبرى) د الله (قرآن) او پس له دلايلو (د قدرت) د الله ايمان به راوړى دوى؟ (بلكه نه ئې راوړى).

تفسير : يعنى له ما سواء الله څخه بل كوم شى د بندګى او عبادت وړ (لائق) او مستحق دى؟ او بغير د الله له خبرو څنى بل كوم كلام د آوريدلو او منلو قابل دى؟ كله چې د داسى لوى مالک داسى رښتيا او صافى او سمى خبرى هم كوم بد بخت نه قبلوى نو بالاخر دوى د كوم شى په انتظار كښې دى چې هغه به بيا منى.؟

وَيْلٌ لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ﴿٧﴾ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ۚ

خرابى هلاک افسوس دى هر دروغ تړونكى ګنهګار ته چې آورى آيتونه (د قدرت د) الله چې لوستل كيږى پر ده بيا لا ښه كلک شى (په كفر خپل) په دى حال كښې چې متكبر (ګرځيدونكى وى له ايمانه) دى لكه چې ئې نه دى آوريدلى هغه (آيتونه).

تفسير : يعنى د ضد او غرور له سببه د الله تعالىٰ خبرى نه اورى او تكبر او لوئى ورته اجازه نه وركوى چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلى كله چې حقه او رښتيا خبره آورى داسى ترى مخ اړوى لكه چې له سره ئې نه وى آوريدلى.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩﴾

پس زیری ورکړه ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چې پوه شي له آیتونو (د قرآن) زمونږ پر یوه څه شي نو نیسي ئې په توکو او مسخرو دغه (دروغجنان متکبران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکي.

تفسیر : یعنې څرنګه چې دوی له آیات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي نو د هغه سزاوی به هم دوی ته سره له سخت اهانت او ذلت وررسیږي چې ذکر ئې دغه دی.

مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ ۖ

وروسته له (مرګه) د دوی دوزخ دی او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څیز چې کسب کړي وي دوی هیڅ څیز (له عذابه) او نه (به دفعه کوي) هغه بتان چې نیولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان).

تفسیر : یعنې اموال او اولاد او نور شیان به سره هلته په کار ورنشي، او نه هغه شیان په کار ورځي چې هغوی له ماسواء الله څخه معبودان دوستان او رفیقان ګرځولي شوي وو او له هغوی څخه ئې د ډیر امداد او اعانت توقعات هم درلودل (لرل).

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

او شته دوی ته عذاب ډیر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډیر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسير : يعني دغه لوى عظيم‌الشان بركت او ستر هدايت دى چى د هر راز (قسم) ښو او بدو لياری او چاری انسانانو ته ښيی، هر هغه څوک چی د دغه لوی قرآن احکام او بيان نه منی او هغه دی خپل ځان د دير سخت غليظ او دردناک عذاب گاللو (برداشت کولو) دپاره آماده او تيار کری!.

اَللّٰهُ الَّذِیْ سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِیَ الْفُلْكُ فِیْهِ بِاَمْرِهٖ

الله هغه (ذات) دی چی مسخر (تابع) کړی ئی دی تاسی ته بحر سيند دپاره د دی چی گرځی بيړی په دغه (بحر) کښی په امر حکم د الله سره.

تفسير : يعني د سمندر په شان مخلوق مو تاسی ته داسی تابع او مسخر گرځولی دی چی تاسی بلا تکلفه د خپلو بيړيو او جهازونو په وسيله پری گرځئ! او له ميلونو ميلونو ژورو (دوبو) اوبو له پاسه پری تيريږئ او له يوی وچی څخه بلی وچی ته پری رسيږئ!.

وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٢﴾

او دپاره د دی چی طلب کوئ تاسی له فضله د الله او دپاره د دی چی شکر ئی وباسئ.

تفسير : يعني بحری تجارت وکړئ!، يا ښکار وکړئ!، يا د ده له منځه مرغلری او نور شيان وباسئ! او د دغو گردو (تولو) منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کښی هغه حقيقی منعم مه هيروئ! او د ده حق اداء کړئ او قدر ئی په ښه شان سره وپيژنئ! او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره ئی شکريه اداء کړئ!.

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا مِّنْهُ

او په کار لگولی مسخر کړی ئی دی تاسی ته هر هغه شيان چی په آسمانونو کښی دی (لکه لمر قمر نجوم) او هر هغه شيان چی په ځمکه کښی دی (لکه اوبه خاوره او حيوانات او نور) تول (مسخر) له (طرفه د) الله (دی).

تفسير : يعني پخپل حکم او قدرت سره ئی دغه گرد (تول) شيان ستاسی په کار کښی لگولی دی. دغه د الله تعالیٰ لويه مهربانی او فضل دی چی دغسی عظيم الشان مخلوقات ئی د انسانانو

د خدمت، منفعت او ګټو دپاره په کار کښې لګولی دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

بیشکه په دغه (تسخیر) کښې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هغه قوم چې فکر کوی (په دغو مخلوقاتو کښې).

تفسیر : که انسان فکر او غور وکړی نو پوهیدلی شی چې دغه شی د ده له توانه، قوته او قدرته وتلی وو، محض د الله تعالیٰ په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد (تول) شیان زمونږ په کارونو کښې بوخت (مشغول) او لګیا دی. نو لامحاله زمونږ دپاره هم دغه کار په کار دی چې په کوم کار کښې مشغول او لګیا شو. او هغه کار هم دا دی چې خپل عمر د هغه حقیقی منعم او علی‌الاطلاق محسن په عبادت او اطاعت کښې تیر کړو چې زمونږ خالق او مالک دی او پخپل مستعار حیات کښې یوه شیبه هم د الله تعالیٰ له یاده غافل نشو څو په هغه سره زمونږ عاقبت مسعود شی.

قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووایه (ای محمده!) هغو کسانو ته چې ایمان ئې راوړی دی چې مغفرت (ښښنه) وکړی (د آزار) هغو کسانو ته چې امید نه لری د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسیر : له «ایام الله» یعنی د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دی چې په هغو کښې الله تعالیٰ خپلو دښمنانو ته کومه خاصه سزا ورکړی یا پر خپلو بندګانو کوم مخصوص انعام او اکرام ابذال او احسان وکړی لهٰذا له ﴿قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ څخه هغه کفار مراد دی چې د الله تعالیٰ له رحمت څخه بیخی ناامیده او د ده له عذابه بیخی بې فکره وی.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

دپاره د دې چې جزاء ورکړی (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوی چې کسب کول به ئې.

تفسیر : یعنی ای مسلمانانو تاسی د دوی د بدل او انتقام اخیستلو په فکر کښې مه اوسئ! د

هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هغه پخپله دوی ته د دوی پر شرارتونو کافی او پوره سزا ورکوی او د مؤمنینو د صبر، تحمل عفوی او تیریدلو مناسبه صله هم ورکوی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۫

هر هغه څوک چې وکړی (کوم کار) نیک نو (وکړه ده دا کار) دپاره (د نفع) د ځان خپل او هر هغه څوک (چې وکړی کوم کار) بد پس پر هم ده دی (وبال او ضرر ئی).

تفسير : یعنی د ښو کارونو مناسبه صله هغو کار کوونکیو ته رسیدونکی ده الله تعالیٰ هغه ته هیڅ ضرورت نه لری او بدی کوونکی پخپله په خپل حق کښی خراب تخم شندی او کری ئی او د نقصان په فکر کښی اوسی او هر کار او عمل چې کوی په دغه علم قصد او نیت سره ئی وکړی چې د هغه نفع او نقصان دواړه زما خپل ځان ته رسیدونکی دی.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿١٥﴾

بیا خاص رب ستاسی ته به بیول کیږئ (په قیامت کښی لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسير : یعنی څه مهال (وخت) چې هلته ورسیږی نو د دوی تول ښیګنه (فائده) او خرابی د دوی په مخه ورځی او هر یو به د خپلو اعمالو او چارو نتیجه او سزا ومومی او د خپل عمل د میوی خوند به وځکی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته کتاب (توریت) او حکم (په تورات په مابین د خلقو کښی) او نبوت (موسیٰ او هارون ته له دوی نه) او روزی کړی مو وه دوی ته له څیزونو پاکو حلالو (لکه من او سلویٰ).

تفسیر : یعنی توریت ئی درکړ، او سلطنت، یا د فیصلی قوت یا د پوهنی خبری، یا د دین پوه ئی درعطا کړه او ډیر زیات انبیاؤ الله ئی په تاسی کښی مبعوث کړل دغه خو روحانی غذا وه که جسمانی غذا ته وګورئ هغه ئی هم په کثرت او افراط سره تاسی ته درعطاء کړی ده تر دی چی «من او سلوی» ئی هم پر تاسی نازل کړل.

وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦﴾

او فضیلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر : یعنی د هغی زمانی پر ګردو (تولو) خلقو دوی ته کلی فضیلت حاصل وو او د ځینو جزئیه ؤ فضائلو په اعتبار نو د هغی زمانی قید لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتی کیږی.

وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ الْاَمْرِ

او ورکړی وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له دینی احکامو)

تفسیر : یعنی نهایت واضح او مفصل احکام، یا ښکاره واضح معجزات چی د دین په باب کښی د حجت او برهان په شان وړاندی کول کیږی.

فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۙ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٧﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دین کښی) مګر پس له هغه چی راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چی وو په منځ د دوی کښی بیشکه رب ستا به حکم وکړی په منځ د دوی (او ستاسی) کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چی وو دوی چی په هغه کښی به ئی سره اختلاف کاوه.

تفسیر : یعنی تاسی له ضده او عناده او له خپل نفسانیته اصلی کتاب پریښی دی او بیشماره فرقی جوړی شوی دی چی د دوی عملی فیصلی به د قیامت په ورځ کیږی. او هلته به دوی ته ښه

معلوم او دغه پته به ولگیړی چې د دوی منشاء ماسواء د نفس پاللو او هووا او هوس خوښولو بل هیڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸﴾

بیا مو وگرځولې ته ولاړ پر شریعت ارته لیاره له کاره د دین پس متابعت وکړه د هغه او متابعت مه کوه د آرزوگانو د هغو کسانو چې نه پوهیږی دوی (په حقیقت د توحید).

تفسیر: یعنی د دغو اختلافاتو او د گوند (دلی) او گوندبازی (دله بازئ) په موجودیت کښې مونږ تاسی د دین په صحیحه لیاری قائم کړئ. نو تاسی ته او ستاسی امت ته لازم دی چې پر دغی سمی صافی برابری لیاری باندی برابر او مستقیم واوسئ! او هیڅ کله په خطاء او تیروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ مثلاً د دوی غوښتنه داسی ده چې تاسی د دوی د طعن، تشنیع، ظلم او تعدی څخه په تنگ راشئ او د دعوت او تبلیغ له کارونو څخه لاس واخلئ! یا په مسلمانانو کښې هم داسی تفریق او اختلاف ولویږی چې دوی پخپله په هغه کښې اخته او مبتلا دی. په دغه صورت کښې واجب دی چې د دوی دغسی غوښتنی بیخی پائمالی او خرابی کړی شی؟.

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ

بیشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړی تا له (عذابه د) هیڅ شی،.

تفسیر : یعنی د دوی په طرف ستاسی متمایل کیدل تاسی ته د الله تعالیٰ په نزد هیڅ په درد نه خوری او په کار نه درځی.

وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۹﴾

او بیشکه چې ظالمان ځینی د دوی دوستان (کار جوړونکی) دی د ځینو نورو او الله ولی دوست دی د متقیانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسیر : یعنی منصف او رښتیا خوښوونکی مسلمانان د ظالمانو او بی لیاری کفارو رفیق او ملګری له سره نشی کیدی. دوی خو د الله تعالیٰ مطیع بندګان دی. او الله تعالیٰ هم د دوی رفیق ناصر او مددګار دی. لازم دی چی دوی پر هغی سمی لیاری لاړ شی او پر هم هغی باندی اعتماد او توکل ولری.

هٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿٢٠﴾

دغه (قرآن) بصیرتونه پندونه دی دپاره د خلقو او هدایت لیار ښوونه دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چی یقین راوړی (پر بعث باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن پر ډیر بصیرت زیاتونکیو حقایقو مشتمل دی خلقو ته د کار ښی خبری ښیی او د بری او کامیابی لیاری هغوی ته ښیی او هر هغه خوش قسمته او بختور سری چی پر دغو هدایاتو او نصائحو باور او یقین وکړی او په ښه شان سره پری عامل شی نو د دوی په حق کښی په خصوصی ډول (طریقه) سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿٢١﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چی کړیځ دی بد کارونه (د شرک او کفر) د دی چی وبه ګرځوو مونږ دوی (په آخرت کښی) په شان د هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) برابر (او یو شانی) به وی ژوندون د دوی او مرګ د دوی (بلکه نه دی برابر) بد دی هغه چی حکم کوی دوی (چی دا برابری ده).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د حکمت پر شؤن له نظر اچولو څخه آیا کوم عاقل داسی اټکل او ګمان کولی شی چی له یو بد عمله او له یوه صالح انسان سره به رب المنان څرنګه یو شان معامله وکړی او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره کړی؟ داسی له سره کیدونکی نه دی نه دغه دواړه په دغه ژوندون کښی سره یو شان دی او نه به له مړ کیدلو څخه وروسته برخه کیږی او هغه د علو، نصرت، رفعت او مغفرت وعدی چی دلته ورسره کړی شوی دی هغه د یوه بدکار کافر په برخه کله کیدی شی. د کفارو دپاره د دغی دنیا په ژوندانه کښی د «معیشة

ضنک » او په عقبیٰ کښې پرته (علاوه) له لعنت او خسران بل شی نشته. الغرض دغه دعوی بیخی غلطه او دغه خیال بالکل چټی (بیکاره) او مهمل دی چې الله تعالیٰ به د نیکانو او بدانو موت او حیات سره یو شان کوی. د الله تعالیٰ د حکمت مقتضا له سره داسی نه ده بلکه ضرور د ده مصلحت او معدلت د هغو دواړو د اعمالو جزاء او سزا په پوره او کامل صورت سره ورکړی او ډیر صحیحه او درسته نتیجه به تری څرگندوی (ښکاره کوی) . او د هر یوه د نیکۍ او د بدی فی‌الجمله ځینی آثار هم دلته هم ظاهروی مگر د هغوی پوره مشاهده او معائنه وروسته له مرگه کیږی.

وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٢٢﴾

او پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حقه سره (لکه چې مناسب وو) او دپاره د دی چې جزاء ورکړه شی هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی ئی وی او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزئید د سیئاتو یا تنقیص د حسناتو).

تفسیر : یعنی ځمکه او آسمانونه ئی هم داسی خوشی او چټی (بیکاره) نه دی پیدا کړی، بلکه په نهایت حکمت سره ئی د کوم خاص مقصد او مصلحت دپاره پیدا کړی دی ځو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقت وکړی چې کوم شیان ئی جوړ کړی په ښه دول (طریقه) او ښه حکمت او اتقان سره ئی پیدا کړی دی او له هغو ځنی دغه خبره ځان ته معلومه کړی او اندازه ئی ولگوی چې یوه ورځ هرومرو (خامخا) د دغو موجوداتو او د دغی عظیم‌الشانی کارخانی نتیجه هم ظاهریدونکی ده چې هغه ته آخرت وائی او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتیجه ور وراندی کیږی. او هر څه ئی چې کرلی وی هغه به ریبی.

د عمل له مکافاته غافل مه شه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ

آیا پس وینی ته هغه څوک چې نیولی وی ده معبود خپل آرزو (د نفس) خپل او گمراه کړی وی ده لره الله په علم باندی (چې استعداد ئی ورته معلوم دی په ازل کښې).

تفسیر : يعنی الله تعالیٰ ته معلوم دی چی د هغه استعداد خراب دی او د دغی خبری وړ (لائق) او مستعد دی چی له سمی لیاری څخه دی لوری او بل لوری ته درومی یا دا مطلب چی هغه بدبخت وروسته له علم، پوه، ایقان او اذعان گمراه شوی دی.

وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ؕ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۳﴾

او مهر لگولی وی پر غوږونو د ده او پر زړه د ده او گرځولی ئی وی پر سترگو د ده پرده پس څوک به لیاره وښيی ده ته پس له (گمراه کولو د) الله (ده لره) پس آیا تاسی پند نه اخلئ (او غور او دقت نه کوئ بلکه پند پری واخلئ).

تفسیر : يعنی هغه سړی چی محض خپل نفسانی خواهش خپل حاکم او معبود وگرځوی او هر چیری ئی چی خواهش وی هغه لوری ته لاړ شی او د حق او باطل د معلومولو او بیلولو معیار له ده سره هغه د ده نفسانی خواهش او غوښتنه وی نو الله تعالیٰ دی د ده په هم هغی خوښی کری گمراهی کښی پریږدی، بیا د ده حالت داسی کیږی چی نه ئی غوږونه پند او نصیحت اوریدی شی، او نه ئی په زړه کښی رښتیا خبری ځای نیولی شی او نه پری پوهیدلی شی او نه د ده په سترگو کښی د بصیرت رڼا بریښی ظاهر دی چی الله تعالیٰ هر هغه څوک چی د ده د اعمالو په سبب داسی یوه حالت ته رسوی بل به کوم قوت او طاقت وی چی وروسته له هغه دی پر هغی سمی لیاری راولی.

وَقَالُوْا مَا هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوْتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ اِلَّا الدَّهْرُ ۚ

او وائی (کفار) نشته ژوندون مگر هم دغه ژوندون زمونږ دی په دغی دنیا کښی چی مړه کیږو او ژوندی کیږو او نه مو هلاکوی مگر زمانه.

تفسیر : يعنی کفار وائی ماسواء له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته بس هم دغه دنیا ده چی مونږ په کښی ژوندون کوو او مرو لکه چی د باران په اثر په ځمکه کښی شینکی او ترکودی زرغونیږی، لوئیږی، وچیږی او بیا له منځه ورکیږی د انسان حال هم پر هم دغه قیاس کړئ چی یو وخت پیدا کیږی او تر یوه معینه وخته پوری ژوندون کوی او بالاخر د زمانی چورلیدل او تدویر ئی له منځه پورته کوی او ژوندون ته ئی خاتمه ورکوی او د موت او حیات هم دغه

سلسله تل تر تله ادامه او تسلسل لری، او ما سواء له دی نه بل هیڅ شی نشته. حال دا چی د منکرانو دغه عقیده غلطه ده.

وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرګ زمانی ته) هیڅ قدر علم پوه نه دی دوی مګر ګمان کوی (او اټکل چلوی او دغه خبره بی دلیله وائی).

تفسیر: یعنی «دهر» د زمانی نوم دی چی هغه هیڅ کار کوونکی نه دی ځکه چی په هغه کښی نه حس شته او نه شعور او نه اراده لامحاله د دوی مقصد به له دی نه بل کوم شی وی چی هغه د دوی په زعم نه معلومیږی، لیکن په دنیا کښی د هغه تصرفات چلیږی نو بیا د هم دغو تصرفاتو او تحولاتو نسبت ولی پاک الله تعالیٰ ته ونه کړی شی چی د ده وجود او علی‌الاطلاق متصرفوالی له فطریه وو دلائلو او عقلیه وو او نقلیه وو براهینو څخه ثابت شوی دی او د زمانی تحولات تبدیلات او انقلابات او د ورځی او د شپی تبدیل او اختلاف او نور ټول د ده د قدرت په لاس کښی دی هم دغه معنی په حدیث کښی ښوولی شوی ده چی «دهر» الله دی نه ښائی چی دهر ته بد وویلی شی، ځکه څه مهال (وخت) چی انسان دهر ته بد وائی په دی نیت ئی وائی چی د دهر حوادث ورته منسوبیږی، حال دا چی د دهر ټول حوادث د الله تعالیٰ په مشیت او ارادی سره کیږی نو د دهر بد ویل په حقیقت کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی بی ادبی او ګستاخی ده اعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چی ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ ښکاره نو نه وی حجت دلیل د دوی مګر دا چی وائی راولئ پلرونه زمونږ که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغی وینا خپلی کښی چی پس له مرګه بیا ژوندون دی).

تفسیر: یعنی کله چی د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کیږی نو وائی چی مونږ له سره د دغو دلائلو منونکی نه یو هو! که تاسی پخپله په دغی دعوی کښی رښتینی یئ نو زمونږ مړه پلرونه او نیکونه راژوندی کړئ او راوئی ښیئ، نو خامخا مونږ به ستا

دغه گردی (تولی) خبری منو چی بیشکه پس له مرگه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندی کیدل شته.

قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چی الله ژوندی کوی تاسی بیا مړه کوی تاسی بیا به سره تولوی تاسی ورځی د قیامت ته چی نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیږی. (نو ځکه تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی هغه ذات چی یو ځلی مو ژوندی کوی او بیا مو وژنی هغه ته دغه کار څه سختی او اشکال لری چی تاسی بیا ژوندی کړی او بیا مو گرد (تول) سره یو ځای راتول او جمع کړی؟.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً، ملکاً و عبیداً) او په هغه ورځ کښی چی ودریږی قیامت نو په دغه ورځ به زیانکاره شی مبطلان (کافران).

تفسیر : په هغی ورځی کښی چی ذلیل، سپک او خوار ودریږی نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرگندیږی (ښکاریږی) چی تیروتلی او غولیدلی وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

او وبه وینی ته (ای کتونکیه په قیامت کښی) هر امت ناست پر ځنگنونو

خپلو (له خوفه او هيبته) هر يو امت به رابللى شى په طرف د كتاب اعمالنامى خپلى (نو ويه ويل شى دوى ته له جانبه د الله چى) نن ورځ به جزاء دركړه شي (تاسى ته د) هغو (اعمالو) چى وئ تاسى چى كول به مو (په دنيا كښى)

تفسير : يعنى د اعمالنامى په طرف بلل كيږى چى راځئ سم له دى سره حساب راكړئ! نن هر سړى ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وررسيږى چى په دنيا كښى ئى كړى وى.

هٰذَا كِتٰبُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ

دغه كتاب زمونږ دى خبرى كوى (او شاهدى وائى) پر (اعمالو د) تاسى باندى په حقه سره.

تفسير : يعنى هر هغه كار چى كړى ئى وى، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او كامل صورت سره درښيى او د يوى ذرى په اندازه به هم په هغه څه تزئيد او تنقيص نه كيږى.

إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

بيكشه مونږ وو چى امر به مو كاوه په ليكلو سره د هر هغه څه چى وئ تاسى چى كول به مو (په دنيا كښى).

تفسير : يعنى زمونږ په علم كښى هر شى له ازله شته، مگر د دوى د انضباط دپاره زمونږ پرښتى مقررى دى چى د دوى گرد (تول) اعمال حقاً حقاً وليكى، نن د دوى ليكلى شوى مكمل رپورټ ستاسى په مخ كښى پروت دى.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾

پس هر څه هغه كسان چى ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه) پس ننباسى دوى رب د دوى په رحمت (جنت) خپل كښى دغه (ننوتل د

جنت) هم دغه برى دى ښکاره.

تفسير : يعني په جنت كښې به الله تعالىٰ مومنان داخلوى چې هلته په اعلىٰ درجه سره رحمت او هر قسم مهربانى وى.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

او هر څه هغه كسان چې كافران شوى دى (وبه ويل شى دوى ته داسى) آيا نه ؤ آيتونه (د قرآن) زما چې لوستل كيدل به پر تاسى باندى پس تكبر مو وكړ (او ايمان مو پرى رانه وړ) او وئ تاسى قوم گنهگاران (كافران).

تفسير : يعني زمونږ له طرفه د پندونو او نصيحتونو پوهولو او د حجت د اتمام گردى (تولى) خبرى دوى ته ور رسولى شوى دى، او له هيڅ پلوه هيڅ يو قصور او لندون په دغه مورد كښې نه دى پاتى، خو سره له هغه هم د دوى د غرور او تكبر سر ښكته نشو او بالاخر د پخو مجرمانو په حيثيت واوښتل يا له ﴿ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴾ څخه داسى مطلب واخيست شى چې تاسى لا له پخوا څخه جرائم كوونكى خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾

او هر كله چې وبه ويل شو (تاسو ته اى كفارو چې) بيشكه چې وعده د الله حقه ده (په ژوندون سره) او قيامت نشته شك په (راتلو) د هغه كښې نو وبه ويل تاسى نه پوهيږو چې څه شى دى قيامت گمان نه كوو مگر گمان لږ او نه يو مونږ يقين راوړونكى (په راتلو د قيامت).

تفسير : يعني مونږ په دى باندى هيڅ نه پوهيږو چې قيامت به څرنگه وى؟ ته د قيامت كوم عجيب او غريب احوال چې بيانوى مونږ پر هغه له سره يقين او باور نشو كولى، هو! دغو خبرو او اترو او ستا د ډيرو آورولو په اثر يو لږ څه ضعيف امكان او يوه توره تياره خيال ئې زمونږ

په افکارو کښې کله نا کله راځي چې هغه بيله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٣٣﴾

او ښکاره به شي (په قيامت کښې) دوی ته ناکاره والي (بدی جزاوی) د هغو (بدو اعمالو) چې کړي وو دوی (په دنيا کښې) او چاپير (نازل) به شي په دوی عذاب د) هغه چې وو دوی چې په هغه پوری به ئې مسخری کولې.

تفسير : يعنې څه مهال (وخت) چې قيامت راشي، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په مخ کښې وروړاندې کيږی، او د عذاب او د نورو انداراتو په نسبت څه توکې تکالې چې دوی به کولې هغه ټول به د دوی په مخ کښې راځي او دوی چپ له خپل تصوره په هم هغو کښې اخته او ککړ کيږی.
د ملائكة العذاب په ژبه دغو کفارو ته د الله تعالیٰ اعلیٰ شانه واعظم برهانه له جانبه دغسې خطاب کيږی چې.

وَقِيْلَ الْيَوْمَ نَنْسٰكُمْ كَمَا نَسِيْتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هير کړو (پرې به ږدو) مونږ تاسې (په دوزخ کښې) لکه چې هير کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير : يعنې په دنيا کښې دغې لوئې ورځې ته مو هيڅ فکر او خيال نه وو او بيخې مو هغه نه يادوله نن مونږ هم په لطف او مهربانی سره ستاسې يادونه نه کوو او تل تر تله مو په هم دغه عذاب کښې هم هغسې سره خوشې پريږدو لکه چې تاسې په دنيوی مزو، ميلو، او چرچو کښې دوب تللې وئ.

وَمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٣٤﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَّغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ

او ځای ستاسې اور دی او نشته تاسو ته هيڅوک له مددګارانو (چې مو تری

خلاص كړی). دغه (تعذيب له دی سببه دی) چې بيشکه تاسی نيولی مو وو آيتونه (د قرآن) د الله په توکو سره او مغرور کړی وئ تاسی دغه ژوندون لږ خسيس.

تفسير : يعنی په دنيوی مزو او چړچو کښی داسی مشغول او لګيا شوی وئ چې له سره دغه خبره ستاسی په فکر او خيال کښی نه ګرځيده چې کله به دلته راځئ، او له الله تعالیٰ سره مخامخ کيدونکی يئ، او که څه خيال هم تاسی ته در پيدا شوی وو نو داسی به مو ګڼل او تصور به مو کاوه څرنګه چې نن په دنيوی ژوندانه کښی مونږ د مسلمانانو حريف او مقابل طرف ګڼلی کيږو په اخروی ژوندانه کښی به هم مونږ د هم داسی قوت او زور خاوندان يو.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

نو نن ورځ وبه نه ايستلی شی دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شی.

تفسير : يعنی نه دوی له دوزخه ايستل کيږی او نه داسی کومه موقع دوی ته ورکوله کيږی چې په هغی کښی څه عبادت او رياضت وکړی او د رب العزت د رضاء ميمنت ځان ته حاصل کړی.

فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَآءُ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۪ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٣٧﴾ ع

پس خاص الله سره ده توله ثناء صفت چې رب د آسمانونو او رب د ځمکی دی رب د تولو عالميانو دی. او خاص الله لره ده لوئی په آسمانونو او په ځمکه (په علوياتو او سفلياتو) کښی او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی).

تفسير : ښائی چې انسان الله تعالیٰ ته متوجه شی! او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړی! او پر هداياتو ئی تګ وکړی او له نورو ګردو (تولو) څخه وشکوی! او محض د ده خوښی او رضا ځان ته حاصله کړی او تل تر تله په هم دغه فکر او ذکر کښی اوسی! تل د ده د عظمت او قدرت په مقابل کښی پخپل واک او اختيار د زړه له کومی مطيع او منقاد وی! له سره د

سرکشی، تمرد، طغیان او عصیان، خیال او گمان پخپل زړه او مخیله کښې ونه گرځوی! په قدسی حدیث کښې راغلی دی. **«الکبریاء ردائي والعظمة ازاری فمن نازعنی واحداً منهما قذفته في النار»** کبریاء زما څادر دی او لوی زما ازار دی نو هر څوک چې په دغو دواړو کښې له ماسره منازعه یا کشمکش وکړی زه به ئی په سخت اور کښې په غوځارولو سره غورځوم. **«اللّٰهم اجعلنا مطیعین لامرک وجنبنا غضبک وقنا عذاب النار انک سمیع قریب مجیب الدعوات»**.

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه فلله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سورة الاحقاف مكية الا الآيات (١٠ و ١٥ و ٣٥) فمدنية وهى خمس وثلاثون آية و اربع ركوعات
رقم تلاوتها (٤٦) تسلسلها حسب النزول (٦٦) نزلت بعد سورة الجاثية
«د الاحقاف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ١٠ ؤ ١٥ ؤ ٣٥ آیاتونو څخه چی مدنی دی (٣٥)
آیته (٤) رکوع لری په تلاوت کښی (٤٦) او په نزول کښی (٦٦) سورت دی وروسته د
«الجاثیة» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ① تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ② مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى

رالیږل د دی کتاب (قرآن) دی له طرفه د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) نه دی پیدا کړی مونږ آسمانونه او ځمکه او هر هغه څیزونه چی په منځ د دی دواړو کښی دی مګر په حقه (دپاره د دی چی دلالت وکړی په قدرت او وحدانیت زمونږ) او (په) تاکلی(مقرر کړی) وعدی سره.

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه او دا ګردی (تولی) کارخانی الله تعالیٰ خوشی چتی (بیکاره) نه دی جوړی کړی. بلکه هغه ګردی (تولی) ئی د یوه غرض او مقصد دپاره پیدا کړی دی چی تر یوه تاکلی(مقرر کړی) مدت او ایښود شوی نیتی او معین میعاد پوری به هم داسی چلیږی کله چی د دی نړی (دنیا) نتیجه راښکاره شی نو هغه ته به آخرت وایه شی.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ③

او هغه کسان چی کافران شوی دی له هغه څیزه چی دوی پری ویرولی شی (چی قرآن دی) مخ ګرځوونکی دی

تفسير: يعني له بد انجام څخه نه ويريږي او د آخرت دپاره څه تياري نه کوي کله چې د آخرت خبرې آوري نو په يوه غوږ ئې ننوځي او له بل غوږ څخه ئې وځي او ژر تر ژره ئې هيروي.

قُلْ أَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ ۖ

ووايه (ته اى محمده!) آيا وينئ خبر کړئ تاسي ما ته (حال د) هغو (بتانو) چې بولئ ئې عبادت کوئ تاسي بې له الله وښيئ تاسي ماته کوم دي هغه څيز چې پيدا کړي دي دوى له ځمکې څخه؟ آيا شته دوى ته څه شرکت په (پيدا کولو د) آسمانونو کښې؟ (يعني نشته له الله سره شريک)

تفسير: يعني قدوس الله تعالىٰ آسمان او ځمکه او ګرد(ټول) مخلوقات پيدا کړي دي آيا په رښتيا سره ويلى شئ چې د ځمکې کومه ټوټه يا د آسمان کومه برخه بل چا پيدا کړې ده؟ يا ئې پيدا کولى شي؟ نو دوى بيا ولې هغه خپل باطل معبودان له الله تعالىٰ سره بولې؟ بلکه زيات له هغه څخه ئې ولې ګڼې؟ او ولې غوښتنې ورځنې کوې؟ دا «ام» بمعنى د همزې د انکار دى.

ٱئْتُونِى بِكِتَـٰبٍ مِّن قَبْلِ هَـٰذَآ أَوْ أَثَـٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ④

راوړئ تاسي ماته کوم کتاب (چې راغلى وى تاسي ته) پخوا له دغه (قرآنه) يا يوه باقي علامه دليل له علمه (د پخوانيو انبياؤ) که چيرې يئ تاسي رښتينى (په دې کښې چې په عبادت کولو د دې بتانو به الله ته نژدې کيږئ)

تفسير: يعني که دوى د خپل شرک په دعوى کښې رښتين وى نو د کوم آسمانى کتاب سند درښکاره کړي يا په داسي يو علمي اصول سره دې دا خپله وينا جوته (ثابته) کړي چې د عاقلانو په مخکښې د منلو وړ(لائق) وى که پر يو څيز باندې نه عقلي او نه نقلي دليل په لاس وى نو هغه په څه ډول(طريقه) د منلو او آوريدلو وړ(لائق) کيدى شي؟

وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗۤ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ ﴿۵﴾

او څوک دی ډیر گمراه (یعنی هیڅوک نشته ډیر گمراه) له هغه چا چې بولي بې له الله څخه هغه چې نشي قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځې د قیامت پورې (چې هغه بتان دي) او دغه (بتان) له دعاء بلنې د دغو (عابدانو څخه) بې خبره دي (ځکه چې جمادات دي)

تفسیر: یعنی له دې څخه به لویه گمراهي او زیات حماقت څه شی وي چې یو ناپوه خپل الله تعالیٰ پرېږدي او له داسې یو بې ژوند او بې واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو(مجبورو) او احتیاجاتو په پوره کولو کښې امداد او مرستې(مدد) وغواړي چې هغوی پخپل مستقل اختیار د هیڅا غږ نشي اوریدلی بلکه دا هم کومه ضروري خبره نه ده چې که هغوی له داسې غږیدلو څخه خبر هم شي. د تیږو(کتو) او خاورو او د نورو شیانو بتان خو لا پرېږده پرښتې او پیغمبران هم هغه خبرې آورې او همغه چارې کولی شي چې د هغو اجازت او قدرت د پاک رب العزت جل جلاله له لورې هغوی ته ورکړې شوی دی.

وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ ﴿۶﴾

او کله چې راټول کړل شي خلق (لپاره د حساب) وي به (وبه گرځي) دغه (بتان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان او وي به (وبه گرځي) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران

تفسیر: یعنی په آخرت کښې چې امداد او معاونت ته ئې ډیره اړتیا(احتیاج) او حاجت وي نو دا بې وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستې(مدد) رسولی شي؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکښې به ودرېږي او له دوی څخه به خپله سخته بیزاري او خپگان ښکاروي تر دې چې داسې به هم وائي ﴿مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ﴾ جزء ٢٠ (د قصص ٧ رکوع ٦٣ آیت) یعنی دا خلق مونږ نه پیژنو او نه ئې زمونږ بندگي کړې ده نو تاسې فکر وکړئ چې په هغه وخت کښې به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپیښیږي.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۷﴾

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آيتونه (دلائل د قدرت) زمونږ ښکاره نو وائي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته چې دا سحر جادو دی ښکاره

تفسير: يعنې دا خلق اوس د آخرت هيڅ فکر نه کوي او نه نصيحت او نه پند او نه ښووني ته غوږ ږدي که د پاک قرآن آيتونه دوی ته واورول شي نو په ځغرد (ضد) سره وائي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادو دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ط

بلکه وائي دوی له ځانه ئې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی)

تفسير: يعنې د جادو ويلو څخه زياته قبيحه او شنيعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجيد دوی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د خورا(ډير) لويو دروغو نسبت ئې الله تعالیٰ ته کوي (العياذ بالله).

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ط

ووايه (ته ای محمده! دوی ته) که ما جوړ کړی وی دغه (قرآن فرضاً) له ځانه پس نه به شئ تاسې مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکښې هيڅ قدر (نو ولې به زه دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟)

تفسير: يعنې پر الله تعالیٰ باندې دروغ ويل ډير لوی جرم دی که په فرض محال سره داسې جسارت هم وکړم نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالیٰ لوی غضب او ډير سخت عذاب ته وروړاندې کړ، لږ څه خو خيال وکړئ هغه سړی چې پخپل ګرد(تول) عمر کښې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ويلي او په ډيرو کوچنيو کوچنيو (وړو وړو) معاملو کښې د الله تعالیٰ له ډاره ريږدي نو څرنګه به يو ناڅاپه پر الله تعالیٰ باندې دروغ وائي او خپل ځان پخپل لاس په داسې لوی عذاب کښې اخته کوي چې د دنيا هيڅ يو قوت له هغه څخه ژغورونکی (بچ کوونکی) نشي کيدی. فرض ئې کړئ که زه رښتيا په دروغو سره تاسې د خپل ځان تابع کړم نو تاسې به مې څرنګه د الله تعالیٰ د هغه قهر او غضب څخه وژغورلی (وساتلی) شئ چې هغه د

نبوت دروغجنو مدعیانو ته تاکلی(مقرر) شوی دی چی په دروغو ځان پیغمبر بولی او کله چی ما له الله تعالیٰ څه بدی راپیښی کړی نو تاسی به له ما سره څه ښیگڼی(فائدی) وکړلی شئ؟ آخر زما څلویښت کلن حالات او سوانح تاسی گردو(تولو) ته معلوم دی چی زه نه دومره بی خوفه او بی باکه او نه داسی بی عقل یم چی د ځینی مخلوق د خوښولو دپاره د الله تعالیٰ خپگان ځان ته وگټم په هر حال که زه معاذ الله کاذب او مفتری یم نو د هغه وبال به زما په غاړه وی.

هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِیْضُوْنَ فِیْهِ ؕ كَفٰى بِهٖ شَهِیْدًۢا بَیْنِیْ وَ بَیْنَكُمْ ؕ

دغه (الله) ته ښی معلومی دی هغه خبری چی تاسی لگیا یئ، په هغو کښی، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ زما او په منځ د تاسی کښی (چی دغه قرآن له جانبه د الله دی)

تفسیر: یعنی هغه خبری چی تاسی ئی ویونکی یئ الله تعالیٰ ته هغه ښی معلومی دی نو ځکه د لغو او چتی(بیکاره) خبرو او بیکاره خیالاتو څخه وگرځئ! او د خپل انجام په فکر کښی ولویږئ! که د الله تعالیٰ حق رسول ته کاذب او مفتری وایئ نو د دی خبری پای (آخر) دروند دی ولی چی الله تعالیٰ ته زمونږ او ستاسی هیڅ کومه پټه خبره پته نه ده هغه په خپل صحیح او محیط علم سره موافق د هر چا له چاری سره سمه معامله کوونکی دی زه هغه پاک الله د خپل او ستاسی په منځ کښی شاهدوم هغه به د خپل قول او فعل سره راښیی چی کوم یو رښتیا وائی؟ او کوم یو دروغجن دی؟ او افتراء کوی.

وَ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ ﴿۸﴾

او هم دغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونیسئ نو وبه ښلی شئ؟ او وپوهیږئ چی دا ښښنه د الله له لورینی (مهربانی) او ښښنی او حلم څخه ده چی سره له دی چی ستاسی په جرایمو باندی پوه دی او پوره قوت او قدرت هم لری چی تاسو ووژنی او په راز راز(قسم قسم) بلاوو کښی مو اخته کړی خو بیا هم له تاسی سره ښه کوی.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ

ووایه (ای محمده دوی ته) نه یم زه اول له رسولانو (بلکه زما نه پخوا هم رسولان تیر شوی دی)

تفسیر: یعنی تاسی زما له دی خبرو څخه ولی دومره بد وړئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی. له ما څخه مخ کښی هم د نبوت او رسالت سلسله جاری وه. زه هم هغه خبره کوم چی هغوی کوله، له هغو ګردو(تولو) پیغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالیٰ له لوری رسول او استاځی شوی یم. او هغه خبری تاسی ته دررسوم چی پخوانیو پیغمبرانو هم ویلی دی نو له دی حیثیته هم زه د کومی نوی خبری ویونکی نه یم. بلکه د ډیرو پخوانیو زیریو مصداق یم چی تاسو ته مخامخ شوی یم. نو د هغه په منلو کښی څه اشکال درپیښ دی؟.

وَمَآ اَدۡرِیۡ مَا یُفۡعَلُ بِیۡ وَلَا بِکُمۡ ؕ اِنۡ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا یُوۡحٰۤی اِلَیَّ وَمَاۤ اَنَا اِلَّا نَذِیۡرٌ مُّبِیۡنٌ ﴿۹﴾

او نه پوهیږم چی څه به وکړل شی له ما سره (په دنیا کښی) او نه (پوهیږم) چه څه به وکړل شی له تاسو سره (په دنیا کښی) نه کوم زه پیروی متابعت مګر خو د هغه (حکم) چی رالیږلی شوی دی ماته (چی قرآن دی) او نه یم زه مګر ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: یعنی زه له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او کار نه لرم چی زما د دی کار وروستنی نتیجه څه کیږی؟ او له ما سره به الله تعالیٰ څه معامله کوی؟ او له تاسی سره به څه چاری کوی؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصیلونه د خپل او ستاسی د انجام په نسبت ښوولی شم چی په دنیا او آخرت کښی به څه څه پیښی پیښیدونکی وی؟ یوه خبره کوم چی زما کار یواځی د الله تعالیٰ د وحی اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصیان له خرابو نتائجو څخه په ډیر ښکاره ډول(طریقه) سره د خلقو پوهول دی له دی نه زیات هغه شیان چی زما او ستاسو په مخکښی په دنیا او آخرت راتلونکی دی د هغو ګردو(تولو) تفصیلات سم د لاسه زه نشم درښوولی او نه په داسی خبرو کښی له لویدلو څخه کوم مطلب لرم. د بندګانو کار د الله تعالیٰ د احکامو د منلو په وخت کښی دا دی چی هغه فقط د زړه له کومی په اخلاص سره بلاکم او کیف ومنی او اجراء ئی کړی او د هغو له نتایجو څخه پوښتنه ونه کړی.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى مِثْلِهٖ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝۱۰ۧ

ووایه (ته ای محمده دوی ته) آیا وینئ خبر کړئ تاسی ما (چی څه حال به وی ستاسو) که چیری وی دغه (قرآن) له جانبه د الله حال دا چی کافران شوی یئ تاسی په ده سره او بیا شاهدی ویلی ده یوه شاهد له (علماؤ) د بنی اسرائیلو په مثل حقیقت د داسی یو کتاب باندی پس ایمان راوړی وی (پری هغه شاهد) او تکبر کړی وی تاسی (له ایمان راوړلو پری نو آیا تاسو نه یئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان یئ!) بیشکه الله نه ښیی سمه صافه لیاره قوم ظالمانو ته

تفسیر: په دغه زمانه کښی د عربو ناپوهان د بنی اسرائیلو له علم او فضل څخه مرعوب وو کله چی زمونږ د پیغمبر د نبوت آوازه (انگازه) خوره شوه نو گردو(تولو) مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بنی اسرائیلو له پوهانو څخه پوښتنی کولی او غوښتل ئی چی د هغوی په خولو دوی دروغجن وښیی. او د خپلو ویناوو دپاره کومه خبره زده کړی او وئی وائی چی وگورئ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبری دروغ گڼی خو په دی مقصد کښی هم مشرکان تل ناکام شول او الله تعالیٰ د هم هغو بنی اسرائیلو په ژبو زمونږ د پیغمبر تصدیق او تائید وفرمایه. او دا ئی ورښکاره کړه چی هغوی هم لکه پاک قرآن غوندی یو آسمانی کتاب چی توریت دی او یو پیغمبر چی حضرت موسٰی علیه السلام دی لری نو ځکه د حضرت د رسالت دعوی او د قرآن نزول او راښکته کیدل کوم نوی شی نه دی. له یهودانو ځینی عالمانو په ښکاره ډول(طریقه) سره هم اقرار وکړ چی بیشکه زمونږ په توریت کښی لیکلی دی چی له عربو څخه به یو عظیم الشان رسول مبعوث شی چی د یوه مقدس آسمانی قرآن لرونکی وی او دا رسول هم هغه موعود پیغمبر راښکاری او دا کتاب ئی هم هغه آسمانی کتاب دی چی مونږ په توریت کښی لوستلی دی د یهودانو د عالمانو دا شهادتونه فی‌الحقیقت له هغو پخوانیو ویناوو سره سم وو چی سره له زرهاوو تحریفونو او تبدیلو تر اوسه پوری په توریت او نورو کتابونو کښی لیکل کیږی چی له هغو څخه راښکاریږی چی د بنی اسرائیلو ډیر لوی او مقدس گواه حضرت موسٰی علیه السلام په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه داسی شاهدی ورکړی ده چی د بنی اسرائیلو له اقاربو او ورونو څخه به بنی اسمٰعیل کښی به زما په شان یو پیغمبر راشی لکه چی د جزء ٢٩ (المزمل) په اوله رکوع ١٥ آیت کښی راغلی دی ﴿ اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُوْلًا ۥ شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا ﴾ له هم دی سببه وو چی ځینی منصف او حق خوښوونکی یهودان احبار لکه عبدالله بن سلام او نور زمونږ د پاک پیغمبر په اول لیدلو کښی مسلمانان شول او وئی ویل «**ان هذا الوجه لیس بوجه**

کاذب» نه دی دا مخ د دروغجن او هغوی د پاک قرآن غوندی د یو واضح الاعجاز کتاب په حقانیت باندی شاهدی ولوستله کله چی موسٰی علیه السلام د یوه شی په وقوع باندی په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه زیری وکری او یقین ولری او د یهودانو علماء د هغه په صدق باندی شاهدی ورکری او د هغوی ځینی احبار برسیره د ژبی په شاهدی ورکولو په زړه سره هم داسی شاهدی ورکره چی په اسلام مشرف شول نو سره له دومره شهادتونو که تاسی د خپلی لوینی او غرور لامله(له وجی) هغه نه منئ نو وپوهیږئ چی له دی څخه به کومه سخته گناه بله نه وی او داسی ظالم او لوی گنهگار ته نه ښائی چی د نجات او فلاح څه توقع ولری.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ ؕ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی په حق د هغو کسانو کښی چی ایمان ئی راوړی دی (داسی) که چیری وی (دا ایمان راوړل) خیر بهتر نو نه به وو ړومبی شوی (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندی هغه ته (بلکه مونږ اشراف به پری ړومبی شوی ؤ نه دغه خواران او ضعیفان مسلمانان)

تفسیر: یعنی زیاتره مسلمانان کمزوران ذلیلان، وینځی مریان دی که دا دین ښه وی نو ښو سړیو به مندی وروهلی او د هغه په منلو کښی به ئی زمونږ په شان پوهان، لویان، عزتمندان او مالدار څرنگه له دی مریانو او وینځو څخه وروسته پاتی کیدل؟

وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ﴿۱۱﴾

او کله چی سمه صافه لیاره بیا نه مونده دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره نو ژر ده چی وبه وائی دوی دغه (قرآن) دروغ پخوانی دی

تفسیر: یعنی پخوانیو خلقو هم تل داسی خبری سره جوړولی ښائی چی دا به د ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴾ او د ﴿ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ ﴾ جواب وی.

وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چی پخوا له دغه (قرآنه) کتاب (توریت) د موسٰی امام پیشوا لیار ښوونکی وو (مؤمنانو ته) او (سبب د) رحمت وو (پر دوی) او دغه (قرآن) یو کتاب تصدیق کوونکی دی (هغو پخوانیو کتابو لره)

تفسیر: یعنی دا پخوانی دروغ نه دی بلکه پخوانی رښتیا دی چی په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه توریت هم د هم دی اصول تعلیم او ښوونه کړی ده او د هغه اقتداء گردو(تولو) پیغمبرانو او ولیانو کوله او پخپلو بشارتو د تعلیم سره ئی گردو(تولو) راتلونکیو نسلونو ته د هدایت رښتیا ښی لیاری وروښوولی او د رحمت وروونه ئی ورپرانیستل. اوس پاک قرآن نازل شوی دی او د هغه تصدیق کوی. لنده ئی دا چی دواړه کتابونه یو د بل تصدیق کوونکی دی. او هم دا حال د نورو سماوی کتابونو دی.

لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾

په دی حال کښی چی په ژبه عربی دی دپاره د دی چی وویروی (دغه قرآن) هغه کسان چی ظلم ئی کړی دی «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زیری (د خوشالی) دی نیکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره) بیشکه هغه کسان چی وائی رب زمونږ الله دی (نه بتان) بیا تینګ ودریږی (په عبادت د ده) پس نه به وی (هیڅ) ویره پر دوی او نه به وی دوی چی خپه به شی (په آخرت کښی)

تفسیر: هم داسی آیت د «حٰمٓ السجدة» سورت په څلیرویشتمه سیپاره کښی تیر شوی دی ښائی چی د هغه فوائد هلته ولوستل شی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

دغه کسان یاران اوسیدونکی د جنت دی په دی حال کښی چی همیشه به وی دوی په دغه (جنت) کښی ورکوله به شی دوی ته جزاء په سبب د هغو (نیکو عملونو) چی وو دوی چی کول به ئی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی د نیکو چارو په سبب د حق تعالیٰ په رحمت به همیشه په جنت کښی پاتی کیږی.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ط

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نیکی کولو

تفسیر: د قرآن کریم په څو ځایونو کښې حق تعالیٰ خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی ځکه چې حقیقی موجد خو الله تعالیٰ دی لیکن په عالم اسباب کښې د اولاد د وجود ظاهری سبب والدین دی، او د حق تعالیٰ د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شی.
دلته هم ړومبی په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾ کښې د الله تعالیٰ د حقوقو ذکر وو اوس ئې د والدینو حق راوښود. یعنی انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړی! د هغوی تعظیم، محبت خدمت کول او خوښی خپل سعادت وګڼۍ! په بل ځای کښې ئې دا ښوولی دی . که والدین مشرک هم وی بیا هم له هغوی سره په دنیا کښې ښائی ښه معامله وکړی! په تیره بیا د مور خدمت کول چې د ځینو وجوهو لامله(له وجی) د هغې حق دی له پلار څخه زیات اداء کړ شی لکه چې صحیحه احادیث په دی باندی دال دی.
ځکه چې

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ

پورته کړی (ساتلی) ئې ده دی (په نس خپل کښې) مور د ده په سختی سره او (بیا) ئې ایښودلی (ځیږولی) دی ده لره په سختی سره،

تفسیر: یعنی کله چې حمل د څو میاشتو شی د هغه دروندوالی معلومیږی مور په دی وخت کښې او د تولد په وخت کښې څومره صعوبتونه او ربړونه (تکلیفونه) پر ځان آخلی بیا خپل کوچنی(ماشوم) ته شودی ورکوی او تر کلونو کلونو هغه هر راز(قسم) ربړونه (تکلیفونه) په ځان ګالی(برداشت کوی)، روزنه او پالنه ئې کوی. خپله آرامی او هوسائی(راحت) د هغه په هوسائی(راحت) او آرامی باندی جاروی(قربانوی) پلار هم تر زیاتی اندازی پوری په دغو تکلیفونو کښې مل وی او د هغه د روزنی وسیلی ورغوندوی بیشکه چې دا ګردی(تولی) چاری د فطرت په تقاضا کیږی او د هم دی فطرت تقاضا وی چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړی او د هغوی د هغه محنت او ایثار قدر وکړی.
تنبیه: په حدیث کښې د پلار د خدمت کولو امر یو ځلی او د مور د خدمت کولو امر دری ځلی راغلی دی. د خبری خوند او لطف په دی کښې دی چې دی مبارک آیت هم د پلار او والد ذکر یو کرت په «والدیه» کښې او د والدی ذکر دری کرته راغلی دی. یو کرت د «والدیه» په لفظ کښې دوهم کرت په «حملته امه» او بیا په «وضعته» کښې.

وَحَمْلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کښې) او جلا(جدا) کول د ده (له تی نه) دیرش میاشتې وی.

تفسیر: ښائی د اکثریه عادت لامله(له وجی) ئی داسی فرمایلی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وائی «که هلک قوی وی وروسته له یوویشتو میاشتو څخه له شودو بیلیږی او نهه میاشتې د هغه د حمل دی. یا داسی ووایئ چی لږ تر لږه د حمل مدت شپږ میاشتې دی او په دوو کلونو کښې کوچنیان (واړه) عموماً له تی څخه جلا(جدا) کیږی چی گرده(ټوله) مدت سره دیرش میاشتې شوی د رضاع د مودی زیادت له دی څخه ډیر کم او نادر دی.

حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَبَلَغَ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً ۙ

تر هغه پوری کله چی ورسید دی قوت (د هوښیاری) خپلی ته او ورسید څلویښت کلونو ته

تفسیر: په څلویښت کلنی کښې عموماً د انسانانو عقلی او اخلاقی قوتونه پخیږی نو ځکه د انبیاؤ علیهم السلام بعث هیڅ کله پخوا له څلویښت کلنی څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِیْۤ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِیْۤ اَنْعَمْتَ عَلَیَّ وَعَلٰی وَالِدَیَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَصْلِحْ لِیْ فِیْ ذُرِّیَّتِیْ ۚؕ اِنِّیْ تُبْتُ اِلَیْكَ وَاِنِّیْ مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ ﴿۱۵﴾

وویل ده ای ربه زما الهام وکړی ماته په زړه کښې توفیق راکړی په دی چی شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه (اسلام) چی انعام کړی دی تا پر ما باندی او په مور او پلار زما باندی او (بل دا راته الهام وکړه) چی عمل وکړم نیک چی راضی کیږی ته په هغه او صلاحیت کیږده ته (یا الله) په اولاده زما کښې، بیشکه ما توبه کړی ده تاته او بیشکه یم زه له حکم منونکیو څخه

(فرمان ستا ته)

تفسیر: یعنی سعادتمند سړی داسی وی چی د هغو احساناتو شکریه ادا کړی چی الله تعالیٰ په هغه باندی او د هغه په مور او پلار باندی احسان کړی دی او د راتلونکی نیک عمل توفیق له الله څخه وغواړی او د خپل اولاد په حق کښی هم د نیکی دعاء طلب وکړی او له هغه تقصیر او لند والی څخه چی په حقوق الله او حقوق العباد کښی له هغه څخه شوی وی توبه وکړی او د خلوص او تواضع او بندګی له لیاری څخه د خپل مخلصانه عبودیت او فرمانبرداری اعتراف وکړی!.

تنبیه: په صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه خورا(دیر) دیر خوش قسمت وو چی پخپله دوی او د هغوی مور او پلار او اولاد ته سره د ایمان د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت شرف حاصل شوی دی په صحابه ؤ کښی دا خصوصیت بل هیچا ته نه دی حاصل شوی.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنۡهُمۡ أَحۡسَنَ مَا عَمِلُواْ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمۡ فِيٓ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَنَّةِۖ وَعۡدَ ٱلصِّدۡقِ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾

دغه (تول چی دا ئی حال او قال دی) هغه کسان دی چی قبلوو مونږ له دوی نه دیر ښه د هغو(کارونو) چی کړی دی دوی او تیریږو له ګناهونو د دوی نه په دی حال کښی چی وی به په یارانو اوسیدونکیو د جنت کښی وعده کړی ده الله وعده رښتینی هغه (وعده) چی وو دوی چی وعده به ئی ورسره کولی شوه (په دنیا) کښی

تفسیر: یعنی د داسی بندګانو نیکی منلی، بدی ئی ښښلی کیږی او د دوی ځای د الله اعظم شانه و اکرم برهانه له صادقی وعدی سره سم جنت دی.

وَٱلَّذِي قَالَ لِوَٰلِدَيۡهِ أُفّٖ لَّكُمَآ

او هغه (سړی) چی وئی ویل مور او پلار خپل ته (کله چی راوئی باله ایمان ته) قباحت او کراهیت دی وی تاسی دواړو لره

تفسیر: د سعادت من اولاد په مقابل کښی ئی دغه د بی ادب او نالائق او نافرمان اولاد ذکر وفرمایه چی مور او پلار هغه ته د ایمان خبری کوی او پری پوهوی ئی مګر هغه پری نه پوهیږی

او په ډيرو بې ادبو خبرو سره ورته غبرېږي او سپک خطابونه ورته کوي او ايذاء وررسوي. او دغسې هم هغوی ته وائي چې

اَتَعِدٰنِنِيْٓ اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُوْنُ مِنْ قَبْلِيْ ۚ

آيا وعده کوئ تاسي له ماسره چې وبه ايستلی شم (له قبره) حال دا چې په تحقيق تير شوي دي ډير اهل د زمانی پخوا له ما څخه (او يو هم نه دی ژوندی شوی نو زه به څرنګه بيا ژوندی شم؟)

تفسير: يعني د مړ کيدلو څخه وروسته له ژوندی کيدلو څخه انکار کوي او هيڅ له قيامت او پوښتني څخه نه ويرېږي او وائي چې څومره قومونه او تبرونه پخوا له ما څخه تير شوي دي نو آيا له هغوی څخه کوم يو سړی تر اوسه پوری بيا ژوندی شوی دی؟ خلق له پخوا څخه تر اوسه پوری درګرده هم داسي خبری اوری خو تر اوسه پوری د دی خبری تحقيق پای(آخر) ته نه دی رسيدلی نو اوس زه څرنګه په دی باندی اعتبار وکړم؟

وَهُمَا يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ

او هغو دواړو زاری کولی الله ته (په دغه حال کښې چې ويل دوی) خرابي ده تاته ايمان راوړه ته! بيشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتيا ده

تفسير: يعني د ده په اړامنی (ګستاخی) باندی له يوی خوا الله تعالیٰ ته فريادونه او دعاوی کوي چې ده ته د حق د قبول توفيق ور په برخه شي او له بلی خوا ئې پوهوی چې کمبخته ستا کور وران شو اوس هم وخت دی فکر وکړه او وګوره چې د الله تعالیٰ وعده رښتيا ده د بعث بعدالموت کوم خبر چې د الله تعالیٰ له لوری ورکړی شوی دی بالکل حق او هغه پخپل تاپی او وعدی پوره کيدونکی دی او په هغه وخت کښې به ستا د دغه ناکاری (انکار) نتيجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٧﴾

پس وائي دی نه دی دا (قول په بعث) مګر دروغی قصی د پخوانيو خلقو دی

تفسیر: یعنی داسی قصی مونږ ډیری اوریدلی دی د پخوانیو وختونو قصی داسی ډیری مشهوریږی چی په رښتیا سره هغه ګردی (تولی) دروغ دی او هیڅ خارجی مصداق نه لری (العیاذ باللہ)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ

دا هغه کسان دی چی حقه ثابته شوی ده پر دوی باندی خبره (د عذاب) په جمله د نورو امتونو خلقو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی څخه له پیریانو او انسانانو

تفسیر: د عذاب خبره هم هغه ده چی د (السجدة) په دوهمه رکوع کښی ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾ راغلی دی یعنی څرنګه چی ډیری ډلی له پیریانو او له بنی آدمانو څخه پخوا له دی نه د دوزخ مستحق ګرځیدلی دی دا بدبختان هم په هغوی کښی ګډ دی.

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾

بیشکه دوی وو زیان کاران (په دنیا کښی)

تفسیر: اللہ تعالیٰ له خپل رحمت د ایمان او د سعادت تخم د هر سړی په زړه کښی په فطری ډول(طریقه) سره کرلی دی هغه هم د دی کمبختانو له لاسه ضائع شوی دی له دی څخه به زیات نقص او خساره څه وی چی یو سړی په تجارت کښی د ګټی په ځای د خپلی ناپوهی، غفلت او حماقت له سببه خپله پنګه او رأس المال هم ضائع او له لاسه وباسی.

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا ۖ

او هری فرقی ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبی دی له (جزاء د) هغو چی کړی ئی دی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی د اعمالو د تفاوت لامله(له وجی) چی د جنتیانو په درجاتو کښی فرق او توپیر (تفاوت) دی هم دا راز(قسم) د دوزخیانو په درجاتو کښی هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقرری کړی درجی) دپاره د دی چی پوره به ورکړه شی دوی ته جزاء د عملونو د دوی حال دا چی پر دوی به ظلم ونه کړ شی (په تنقیص د حسناتو یا تزئید د سیئاتو سره

تفسیر: نه د کومی نیکی ثواب لږ ورکاوه شی او نه د کومی بدی سزا د هغه له میچه پورته او نامناسبه تاکلی(مقرر) کیږی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

او یاده کړه (ای محمده!) هغه ورځ چی وړاندی کړ شی هغه کسان چی کافران شوی دی پر اور (د دوزخ باندی او وبه ویلی شی ورته) چی وړی دی تاسی لذائذ نیکی خپلی په ژوندون لږ خسیس خپل کښی او نفع اخیستی ده تاسی په هغه سره (په دنیا کښی)

تفسیر: د کافرانو په هیڅ یو کار کښی د ایمان روح نه وی یوائې د نیکی د یوه قالب او نمونی غوندی یو شی وی. د دی راز(قسم) فانی نیکی اجر هم فانی وی چی په دی ژوندون کښی د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شی. هم هغه ئی وفرمایل چی تاسی د خپلو صوری نیکیو مزی په دنیا کښی اخیستی دی او په هغه ځای کښی ئی له لذاتو څخه متمتع شوی یئ هغه عیش او آرام چی د ایمان راوړلو په تقدیر تاسو ته په آخرت کښی رسیده ګواکی د هغه په ځای مو په دنیا کښی مزی وکړی. اوس دلته تاسو په عیش او مزو کښی هیڅ برخه نه لرئ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه کسان چی آخرت نه غواړی او فقط دنیا ئی وغوښته د دوی د نیکیو بدله هغوی ته په هم دی دنیا کښی ورکوله کیږی».

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسي ته د عذاب سپکوونکی په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنیا کښې) چې تکبر لوئ به مو کوله په ځمکه کښې په ناحقه سره او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرمانی به مو کوله (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی نن تاسی ته د دروغو باتو (لافو) او غاړه غړولو په سزا کښې ذلیل او رسوا کوونکی عذاب درکاوه کیږی هم دا یو شی تاسی لره دلته پاتی دی وروسته له دی نه د ځینو زورورو او متکبرو اقوامو احوال فرمائی چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ ۖ إِذْ أَنذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او یاد کړه (ای محمده! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد(هود) کله چې وویراوه ده قوم خپل په (ریګستان چې نوم ئی) احقاف دی (له عذابه)

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام چې د «عادیانو» قومی ورور وو قصه دغو معاندانو ته وکړه کله چې ویراوه ده قوم خپل له عذابه.

د «ارض القرآن» مؤلف تر «بلا د الاحقاف» لاندی لیکی د یمامی، عمان، بحرین، حضرموت او د مغربی یمن تر منځ هغه لویه صحراء چې د (الدهناء) یا (ربع الخالی) په نامه پرته(علاوه) ده اګر که هغه د ودانی وړ(لائق) نه ده خو د هغه په شاو خوا کښې چیری لږی دیری ځمکی د ودانی وړ(لائق) شته په تیره بیا په هغې برخې کښې چې له حضرموت څخه تر نجران پوری پرتی دی ګواکی اوس هم هغه نه ده ودانه خو په پخوانیو وختو کښې له هم دی نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالی قبیله ودانه وه چې د الله تعالیٰ د نافرمانی په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

او په تحقیق تیر شوی وو (نور) ویرووونکی (انبیاء) وړاندی له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دی سره) چې عبادت بندګی مه کوئ د هیچا بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسی باندی له عذابه د ورځی لوئی (د قیامت نه چې دوزخ دی)

تفسیر: یعنی له هود علیه السلام څخه وړاندی او وروسته ډیر ویروونکی انبیاء راغلی دی ګردو(تولو) به هغه ویل چی حضرت هود علیه السلام ویل یعنی د یوه الله بندګی کوئ! او د کفر او د معصیت له بد انجام څخه وویریږئ! ممکن دی چی د عاد په قوم کښی به هم برسیره له هود علیه السلام نور ویروونکی هم راغلی وی والله سبحانه وتعالیٰ اعلم

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٢﴾

وویل (هود ته قوم ئی) آیا راغلی ئی ته موږ ته چی وګرځوی موږ له معبودانو خپلو پس راوړه موږ ته هغه (عذاب) چی وعده ئی کوی له موږ سره که چیری ئی ته له رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنی موږ د خپل آبائی طریقی څخه بیرته ګرځیدونکی نه یو که ستا دا ویرول رښتیا وی نو ولی پکښی ځنډ(ایسارتیا) کیږی؟ هغه چی په ژبه سره ئی وائی ښائی چی په کولو ئی هم راښکاره کری.

قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿٢٣﴾

وویل (هود قوم خپل ته) بیشکه هم دا خبره ده چی علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی او رسوم زه تاسی ته هغه څه (احکام) چی پری رالیږلی شوی یم زه په هغو سره ولیکن زه وینم تاسی یو قوم جاهل ناپوه (ځکه چی په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ)

تفسیر: یعنی داسی غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهی او جهالت دی زه د الله رسول یم هغه پیغام چی زما په وسیله لیږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زیات له هغه څخه نه علم لرم او نه د اختیار خاوند یم او علم له الله تعالیٰ سره دی چی منکران کله د دنیوی سزا مستوجب کیږی؟ او تر کله هغوی ته مهلت ورکوی؟ (نو چی منع نه شول دوی نو ورته راغی هغه مطلوب او موعود عذاب).

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ؕ

پس كله چې وليد دوى (هغه عذاب په شكل د) يوى پلنى وريځى مخ كوونكى كندو كښتو (فصلونو) د دوى ته نو وى ويل دوى دا يوه پلنه وريځ ده باران ورونكى پر مونږ باندى

تفسير: يعنى له مخامخ خوا څخه يوه وريځ په پورته كيدلو سره ښكاره شوه خلقو وګڼل چې د دى وريځى له وريدو څخه به ګرد(تول) وتونه (درى) او خوړونه وبهيږى او د ځمكى مخ به له اوبو څخه نه ښكارى نو وئى ويل چې ډيره اوروونكى وريځ پورته شوه اوس به ډير ښه ووريږى او زمونږ كار به پرى جوړيږى ځكه چې په هغه وخت كښى د يوى اوږدى وچكالى او سوكړى له سببه خلق ډير پريشان او له قحط په ربړ(تكليف) وو او اوبو ته ئى ډير ضرررت درلود(لرلو).

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ؕ رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲۴﴾ۙ

(نو وويل هود نه ده دا وريځ) بلكه دا هغه عذاب دى چې تلوار به مو كاوه تاسو په هغه، يو باد دى چې په ده كښى عذاب دى دردناک

تفسير: يعنى دا اوروونكى وريځ نه ده بلكه د الله د عذاب طوفان دى چې د هغه ژر راتللو ته تاسى سترګى په لياره ولاړ وئ. او په دغه وريځ كښى دغسى يو سخت او تند باد دى.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ ۭ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوْا لَا يُرٰۤى اِلَّا مَسٰكِنُهُمْ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

چې هلاكوى (او له بيخه راوكاږى) هر شيز په امر حكم د رب خپل بيا صباح ته پاتى شول داسى چې نه به ليدل شو مګر كورونه (خالى) د هغوى هم داسى (لكه چې مو جزاء وركړه عاديانو ته) جزاء وركوو مونږ قوم ګنهګارانو ته (چې كوى جرمونه په شان د هغوى).

تفسير: اوه شپى او اته ورځى پرله پسى داسى غضبناک طوفان راوالوت چې د هغه په مخ كښى

ونی، سری او بودګان(څاروی) لکه څڅلی ښکاریده وربښ به هر شی له بنسته (بیخه) ایستل او چار چاپیر پرته (علاوه) له خرابی او ورانی څخه بل شی نه ښکاریده په پای (آخر) کښی پرته(علاوه) له نړیدلیو کندوالو څخه بل هیڅ څیز په سترګو نه راتله. ومو لیدل چی د الله تعالیٰ د مجرمانو دا حال دی ښائی د دی پیښو له آوریدلو څخه په سد (هوش) راشئ که نه ستاسی احوال به هم داسی شی.

وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ

او خامخا په تحقیق قوت قدرت ورکړی وو مونږ دوی ته په هغو څیزونو کښی چی قوت قدرت مو دی درکړی تاسی ته (ای قریشو) په هغه کښی

تفسیر: یعنی هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسمانی طاقت چی هغوی ته ورکړی شوی وو تاسی ته نه دی درکړی شوی. کله چی د الله تعالیٰ له جانبه عذاب راغی هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی بیا نو تاسی په کومه خبره مغرور یئ؟

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّاَبْصَارًا وَّاَفْئِدَةً ۖ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْئِدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ

او ګرځولی دی مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترګی (بصارت) او زړونه (بصیرت) بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی او نه سترګو (بصارت) د دوی او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب څخه)

تفسیر: یعنی د نصیحت آوریدلو ته ئی غوږونه او د قدرت د دلائلو لیدلو ته ئی سترګی او پوهیدلو سنجولو (فکرکولو) ته ئی زړونه هغوی ته ورکړی وو خو یو له هغوی څخه د دوی په کار ورنغی، ړانده، کاڼه او لیونیان شول. د پیغمبرانو په مخکښی ودریدل تر څو چی سره د لرلو د دی ګردو(ټولو) قوتونو د الله تعالیٰ عذاب هغوی راچاپیر کړل، او هیڅ یو دننی او د باندنی قوت هغه ونشو ګرځولی.

اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٢٦﴾

له دی جهته چی وو دوی چی انکار به ئی کاوه په دلائلو د (قدرت) د الله او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چی وو دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری توکی کولی.

تفسیر: یعنی په هغه عذاب باندی چی هغوی خندا کوله او ملندی ئی پری وهلی اخته شول.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغوی ته ئی غوړونه او سترگی ورکړی وی یعنی د دنیا په کار کښی ډیر پوه او هوښیار وو خو داسی پوه ئی نه درلوده(لرله) چی په هغی باندی د خپل آخرت چاری درستی کړی.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰی

او خامخا په تحقیق هلاک کړی دی مونږ هغه چی چاپیر له تاسی څخه دی له (اهل د) کلیو ځنی

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) د «عاد» له قومه د ثمود د قوم او د لوط د قوم کلی او د نورو کلی هم دا راز(قسم) وران شوی دی چی ستاسی په شاوخوا کښی پراته ؤ. دا خطاب مکیانو ته ځکه شوی دی چی هغوی د خپل تگ او راتگ په وخت کښی هغه ځایونه پخپلو سترگو سره وینی.

وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾

او مکرر مو بیان کړی دی دلائل (د قدرت) لپاره د دی چی دوی بیرته راوگرځی (له کفر نه)

تفسیر: مگر سره له دومره پوهولو بیا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه گرځاوه.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً ۭ

پس ولی مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بتانو) چی نیولی ؤ دوی (هغه بتان) بی له الله دپاره د نژدیوالی (خدای ته په زعم خپل) نور خدایان

تفسیر: یعنی د هغو بتانو په نسبت به ئی ویل چی مونږ د هغوی عبادت ځکه کوو تر څو هغوی مونږ الله ته نژدی کړی او لوی درجی راوبښی. نو هغه بتان د دی اړی (حاجت) په وخت کښی

ولی د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ۚ

بلکه ورک شول (بتان په وخت د عذاب کښې) له دوی څخه

تفسیر: یعنی نن ورځ د هغوی هیڅیری پته نشته. چی د عذاب په وخت کښې هغوی ته غږ وکړی، آخر هغوی چیرته تللی دی؟ چی د داسی مصیبت په وخت کښې هم په کار نه ورځی.

وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

او دا (نیول د بتانو) دروغ د دوی وو او هغه چی وو دوی چی له خپل ځانه به ئی جوړول (پر الله)

تفسیر: یعنی درښکاره شوه چی بتانو ته الله ویل او هغو ته هیلی (امید) لرل او په زړه پوری خبری له هغوی څخه غوښتل ګردی(تولی) چتی(بیکاره) او اپلتی خبری وی او لکه د لرګیو پښی د دریدلو وړ(لائق) نه وی. (ربط) په ړومبنیو آیتونو کښې د انسانانو د تمرد او سر غړولو خبری وی وروسته له دی نه د پیریانو د اطاعت او غاړه ایښودلو خبری راځی تر څو له هغه څخه راښکاره شی هغه قوم چی په طبیعی ډول(طریقه) سره سخت متمرد او سرکش دی له هغو ځینی افرادو څرنګه د الله تعالیٰ خبری آوریدلی دی؟ او د هغه په مقابل کښې لکه موم غوندی پاسته شوی دی او غاړه ئی کیښودلی؟

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا ۖ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده!) کله چی وګرځول مونږ تاته یو تولی له پیریانو څخه چی غوږ به ئی ایښود قرآن ته پس کله چی حاضر شول دوی (دی قرآن ته) وویل دوی په منځ خپل کښې چپ شئ تاسی ای پیریانو بیا کله چی تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځیدل قوم خپل ته ویروونکی (له عذابه که هم هغسی کافران پاتی شی)

تفسیر: له محمدی بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه آسمانی خبری راښکاریدی کله چی زمونږ په پیغمبر باندی د وحی راتلل شروع شو دا سلسله تقریباً بنده شوه او په ډیر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو پیریانو ته دا خیال ولوید چی هرومرو(خامخا) کومه نوی خبره پیښه شوی ده چی د هغی په وسیله آسمانی پیښی کلکی ساتلی او سختی پیری پری دریدلی دی. د دی خبری د پلټنی(تحقیق) دپاره پیریان څو څو لوئی ډلی په مشرق او مغرب کښی سره خواره شول له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسیده چی اتفاقاً هلته زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ ادا فرمایه الله تعالیٰ د پیریانو د دی ډلی فکر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوری وګرځاوه د قرآن کریم غږ د هغوی په غوږونو کښی ډیر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغیزه وکړه او د هغه عظمت، هیبت او لوینی د هغوی په زړونو کښی ولویدی او پخپلو منځونو کښی ئی سره وویل «چپ شئ! او د زړونو له کومی څخه ئی واورئ!» تر دی چی پاک قرآن د هغوی زړونه په خپل لوری ورکش کړل او په دی خبره باندی ئی باور وشو چی هم دا هغه نوی خبره ده چی د هغی په سبب پیریان له آسمانه شړل کیږی. کله چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو د پیریانو ډلی پخپلو زړونو کښی د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تبرو په لوری رهی(روان) شوه. او دا ګردی(تولی) خبری ئی هغوی ته وویلی او لازمه ښوونی ئی هغوی ته وکړی. چی مفصلی خبری ئی د (جن) په سورت کښی راځی. له احادیثو څخه راښکاریږی چی ونی هغوی ته له دی خبرو څخه د الله تعالیٰ په اذن څه اجمالی خبری وکړی او مفصل احوال ئی وروسته له هغه د وحی په ذریعه هغوی ته ښکاره شوه.
لکه چی د (جن) په اوله رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ الآیة - وروسته له دی څخه ډیر پیریان مسلمانان او زمونږ د پیغمبر آخر زمان صلی الله علیه وسلم په مخ کښی مشرف شول او د هغوی ډیری مرکی (وفود) د دین د احکامو د زده کولو دپاره راغلی.
(خفاجی) د روایتو په بناء دعوی کوی چی شپږ ځلی زمونږ د پیغمبر په حضور کښی پیریان مشرف شوی دی نو ځکه هغه اختلافات چی د پیریانو د شمیر یا د نورو امورو په نسبت شته هغه ګرد(تول) د واقعاتو په تعدد او په بیا بیا پیښیدو باندی حمل کاوه شی.

قَالُوا يٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتٰبًا أُنْزِلَ مِنْۢ بَعْدِ مُوسٰى

وویل دوی ای قومه زمونږ بیشکه مونږ واموروریده داسی یو کتاب چی نازل کړی شوی دی وروسته له موسیٰ

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کښې د حضرت موسٰی علیه السلام کتاب (توریت) غوندی بل کتاب، احکام، او شرایع لرونکی نه وو چی د بنی اسرائیلو گردو(تولو) انبیاوو په هم هغه باندی عمل کاوه. حضرت مسیح علیه السلام هم دا فرمایل چی زه د توریت د بدلولو دپاره نه یم راغلی بلکه د هغه د پوره کولو دپاره راغلی یم. د حضرت سلیمان علیه السلام په وخت کښې په پیریانو کښې هم دا توریت مشهور وو، نو ځکه په دی ځای کښې د هم هغه په لوری اشاره شوی ده. په توریت کښې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت کومه وینا چی لیکلی شوی ده مضمون ئی دا دی «ای موسٰی! تا غوندی یو بل نبی معبوثیږی».

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دی حال کښې چی تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چی پخوا له دی نه وو

تفسیر: ښائی په هغه وخت کښې د پاک قرآن هغه برخه چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لوستله د هم داسی مضمون لرونکی وه. یا به له قرینو څخه پوهیدلی وی.

يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾

لیاره ښیی حق دین ته او لیاری سمی ته

تفسیر: یعنی رښتینی عقیده او د عمل سمه لاره.

يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُوا۟ دَاعِىَ ٱللَّهِ وَءَامِنُوا۟ بِهِۦ

ای قومه زمونږ! قبول کړئ تاسی قول د بلونکی د الله او ایمان راوړئ په ده باندی

تفسیر: یعنی د هغه خبره ومنئ! چی د الله تعالیٰ په لوری مو بولی او د هغه په رسالت باندی یقین ولرئ!.

يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ

چې مغفرت کړی (الله) تاسی ته ګناهونه ستاسی

تفسیر: یعنی هغه ګناهونه چې د کفر په حالت کښې مو کړی دی اوس به د اسلام له برکته هغه ګرد(تول) درمعافیږی او پس له دی نه به بل دفتر شروع کیږی. خو په یاد ئې ولرئ چې دلته د (حق الله) ګناهونو ذکر دی او د حقوق العباد معافی له دی ځخه نه ښکاری.

وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ

او خلاص به کړی (الله) تاسی له عذاب دردناک ځخه او هغه څوک چې ونه منی (بلنه د) بلونکی د الله پس نه به وی عاجز کوونکی (د الله په تیښته سره) په ځمکه کښې (بلکه هیچیری) او نه به وی ده ته بی له هغه (الله) ځخه دوستان مددګاران

تفسیر: یعنی نه دوی پخپله په تښتیدلو سره د الله له ویشتلو ځخه ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه ئې بل څوک ژغورلی (بچ کولی) شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی د «فی الارض» له قید ځخه دا ښکاری چې د پرښتو له خوا (شیطانان) شړل کیږی او د ځمکی په لوری تښتی.

أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه کسان په ګمراهی ښکاره کښې دی. آیا نه وینی فکر نه کوی (منکران د بعث) چې بیشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړی ئې دی آسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی ستړی شوی په پیدا کولو د هغوی کښې

تفسیر: په دی لفظ کښې د یهودانو د دی عقیدی تردید دی چې ویل به ئې «الله تعالیٰ» په شپږو ورځو کښې ځمکه او آسمان پیدا کړل او په اوومه ورځ کښې ئې هوسائی (آرام) وفرمایله (العیاذ بالله) آیا نه دی الله

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْیِۦَ الْمَوْتٰى ؕ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿٣٣﴾

قادر په دی باندی چی ژوندی کړی مړی؟، بلکه قادر دی بیشکه دغه (الله) پر هر څیز باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی بعث بعد الموت دی)

تفسير: يعني لوی عذاب به وروسته له مر کيدلو څخه وی. تاسو په دی چرت (خيال) کښی مه اوسئ چی وروسته له مرينی څخه بيا ژوندون چيری دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم ګران کار نه دی د ځمکی او د آسمان په پيدا کولو کښی هيڅ ستری شوی نه دی نو آيا ستاسی دا دوهم ځلی پيدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډير ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ؕ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ

او ياده کړه هغه ورځ چی وړاندی به کړل شی هغه کسان چی کافران شوی دی په اور باندی (وبه ويل شی دوی ته) آيا نه وو دغه (عذاب) حق رښتيا نو وبه وائی دوی چی هو! حق او رښتيا ده قسم دی زمونږ په رب زمونږ

تفسير: يعني په هغه وخت کښی به ويل کيږی چی آيا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتيا دی؟ په پای (آخر) کښی به ګرد(تول) خړ او ذليل کيږی او داسی اقرار به وکړی چی بيشکه واقعی دی! او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه. نو په دغه وخت کښی الله اجل واعلیٰ شانه واعظم و اکرم برهانه به د پرښتو په ژبه دغو منکرينو ته داسی فرمائی چی «ښه ! اوس د خپلو هغو انکارونو او د تکذيب مزی وڅکئ!» لکه چی اوس راځی.

قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ؕ

فرمائی نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغه چی وئ تاسی چی کافران

کیدلی. نو صبر کوه ته لکه چې صبر کړی وو خاوندانو د عزم تینګ ودریدلو (په حق) له رسولانو او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته

تفسیر: یعنی کله چې ښکاره شوه چې د منکرانو سزا ورکول که په دنیا کښې وی یا په آخرت کښې یو ضروری امر دی. تاسې د دوی په معاملو کښې تلوار ونه کړئ! بلکه تر تاکلی(مقرر) نیتې پورې صبر وفرمایئ لکه چې نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او تینګ ودریدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو اسلافو ویلی دی چې ګرد(تول) اولوالعزم پیغمبران همت لرونکی وو. خو په عرف کښې پنځه پیغمبران په خصوصی ډول(طریقه) ویل کیږی. حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت موسٰی، حضرت عیسیٰ، حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیهم وعلیٰ آلهم واصحابهم وسلم اجمعین.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍۭ ط

ګویا دوی په هغه ورځ کښې چې ووینی هغه (عذاب) چې وعده ئی ورسره کوله شی نه دی ډیل کړی (په دنیا کښې) مګر یو ساعت یوه ګړی له یوی ورځې څخه

تفسیر: یعنی په دنیا کښې هیڅ ډیل او تاخیر پکښې نه دی شوی یعنی اوس خو ډیل او تاخیر درښکاری او درګرده وائی چې ولې هغه عذاب ژر نه رارسیږی خو په هغې ورځې کښې به وپوهیږی چې هغه عذاب ډیر ګړندی راغلی دی. او په دنیا کښې هغوی فقط یو ګړی ژوندون کړی دی. یا به د قبر د هستوګنې موده ورته یو ګړی معلومیږی. دا یوه عمومی قاعده ده چې تیره شوی موده ډیره لږه ښکاری په تیره بیا د سختی او مصیبت په وخت کښې د عیش آرامی ډیره موده خورا(ډیر) لږه په نظر ښکاری.

بَلَٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٣٥﴾ ع

دغه (قرآن) پند رسوونه دی نو آیا هلاک به کړ شی (بلکه نه هلاک کیږی) مګر قوم فاسقان سر غړوونکی (له احکامو د الله)

تفسیر: یعنی مونږ د نصیحت خبری تاسې ته دررسولی او د ښو او بدو لیاری مو درښوولی دی اوس هر هغه چې دا پند نه آوری هم هغه به تباه او پناه کیږی. زمونږ له خوا د حجت اتمام

شوی دی. مونږ هیڅوک بی قصوره نه نیسو هم هغه سړی خرابوو چی په خرابی پسی ئی ملاوی تړلی وی.

تمت سورة الاحقاف

سورة محمد صلی الله علیه وسلم مدنیة الا آیة ١٣ فنزلت فی الطریق فی اثناء الهجرة وهی ثمان و ثلاثون آیة و اربع رکوعات رقم تلاوتها (٤٧) تسلسلها حسب النزول (٩٥) نزلت بعد سورة الحدید

د «محمد» صلی الله علیه وسلم سورت مدنی دی، پرته(علاوه) له ١٣ آیته څخه چی د هجرت په لیاره کښی نازل شوی دی (٣٨) آیته ٤ رکوع لری، په تلاوت کښی (٤٧) او په نزول کښی (٩٥) سورت دی وروسته د «الحدید» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا وَصَدُّوۡا عَنۡ سَبِیۡلِ اللّٰهِ

هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کړی ئی دی (خلق یا منع ئی راوړی ده) له لیاری د الله (اسلام) نه

تفسیر: لکه چی د کفارو د مشرانو دا عادت وو چی په ځان، مال او اولاد او نورو شیانو سره ئی په دی لیاری کښی کوشش کاوه.

اَضَلَّ اَعۡمَالَهُمۡ ①

خراب (ابته) کړی دی (الله نیک) عملونه د دوی

تفسیر: یعنی هغه چاری چی دوی ښی ګڼلی دی د ایمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلی کیږی بلکه له هغو څخه ځینی چاری د عتاب موجب ګرځی. لکه د اسلام د نه خوریدلو په لیاره کښی د پیسو لګول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾

او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (کارونه) او ایمان ئې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد او هغه حق (دین) دی له (نزده د) ربه د دوی وبه رژوی له دوی څخه (الله) گناهونه د دوی او ښه به کړی (الله) حال د دوی.

تفسیر: یعنی خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لری، او د هغوی احوال به ښه کوی چې ورځ په ورځ په ښه والی کښې پرمخ تگ کوی او په آخرت کښې د هغوی له گناهونو څخه تیریږی او ښه ورځ ورکوی. حضرت شاه صاحب لیکی «په پخوا زمانه کښې گرد(تول) خلق د یوه شریعت په منلو باندی مکلف نه ؤ خو اوس گردی(تولی) دنیا ته یو حکم، دین او رښتیا دین هم دا دین دی. مسلمانان هم ښه او خراب کارونه کوی او کافران هم خو د دی حق دین له منلو څخه دا گټه(فائده) او قبولیت لاس ته راځی چې نیکی ئې پاتی کیږی او خرابی ئې بښلی کیږی او د نه منلو دا سزا ده چې نیکی ئې برباده او گناه ئې لازمه ده».

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾

دغه (د کفارو د ښو اعمالو تخریب او د مسلمانانو د بدیو مغفرت) په سبب د دی دی چې بیشکه هغه کسان چې کافران شوی دی متابعت ئې کړی دی د باطل (د شیطان) او بیشکه هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی متابعت ئې کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی هم داسی (په مثل د دی بیان) بیانوی الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ خلقو ته داسی ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په گردو(تولو) خبرو باندی ئې پوه کړی دی تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کښې په ښه ډول(طریقه) سره کینی.

هر کله چې الله تعالیٰ حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بیان کړ، اوس د کافرو بیان دی

يعنى چى داسى ورسره مناسب دى لكه چى فرمائى:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

نو كله چى مخامخ شوئ (په جنګ كښى) له (هغو كسانو) سره چى كافران شوى دى نو ووهئ وهل د ورميږونو (د هغو) تر هغه پورى چى ښه ډير مو ووژل دوى او پرى غالب شوئ نو (وتړئ دوى) بيا سخت محكم كړئ تړل (د دوى چى در څخه خلاص نشى) پس بيا يا احسان ورسره وكړئ احسان كول وروسته (له بندى كولو او تړلو ئى) او يا تاسى فديه كړئ دوى فديه كول (په عوض ئى مال واخلئ يا مسلمانان بنديان راخلاص كړى)

تفسير: يعنى د حق او باطل مقابله تل وى كله چى د مسلمانانو او كافرانو په منځ كښى جنګ شروع شى نو مسلمانانو ته ښائى چى په هغه كښى په ډيره ميرانه او بهادرى سره توره وكړى. د باطل زور هلته ماتيږى چى خورا(ډير) شرير سرى ووژلى شى او د هغوى دلى ورماتى شى نو ځكه د جنګ او جګړى په ډګر كښى لتى، بى زړه توب، ويره، توقف، تردد او تيښته خورا(ډير) بد كار دى. پر مسلمانانو باندى لازم او ضرور دى چى د الله تعالىٰ د دښمنانو په ورميږونو وهلو كښى بيره (تلوار) وكړى او د دوى د وينى تويولو څخه وروسته كله چى د هغوى قوت دج(دبدبه) ماته شى او زور ئى پاتى نشى نو هلته د هغوى بندى ساتل هم كافى دى. د جزء ۱۰ (الانفال) په نهمه ركوع ٦٧ آيت كښى مونږ داسى يو آيت لولو ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ﴾ دا قيد او بند ممكن دى چى د هغوى دپاره يو لوى عبرت او ويښتوب شى او دوى ته د مسلمانانو له دى نژدى والى څخه داسى يوه ګټه(فائده) په لاس ورشى چى په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندى په ښه شان ځانونه پوه كړى او پخپل وړاندى او وروسته باندى فكر ووهى او ورو ورو هغوى د حق او صداقت لياره غوږه او له اسلامى تعليماتو څخه ګټور شى. بيا كه مو مصلحت وشى نو بى له كومى معاوضى د احسان په ډول(طريقه) هغه خوشى كړئ. په دى ډول(طريقه) ښائى چى ډير افراد زمونږ له دى ښو رشو (اخلاقو) څخه متاثر شى او زمونږ د اسلام په لورى راغب وګرځى. او زمونږ له دين سره مينه او محبت پيدا كړى. داسى هم كولى شئ چى نغدى فدئى ورځنى واخلئ يا ئى د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله كړئ په دى دوو هر يوى كښى ديرى ګټى او راز راز(قسم قسم) فائدى شته لنده ئى دا كه دا د جنګ كافر بنديان د هغوى د وطن او هيواد په لورى ليږئ دوه صورتونه لرى:

(۱): په معاوضه باندى خوشى كول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل. په دې دواړو کښې هر يو چې اسلامي تولواک(باچا) ته ښه ښکارېږي او اصلح وي هم هغه دې غوره او اختيار کړي. زمونږ حنفيانو په مذهب په فتح القدير شامي او نورو لويو کتابونو کښې داسې روايتونه شته که د دې کافرو بنديانو (قيديانو) د دوی هيواد په لورې بيرته ليږل مصلحت نه وي بيا درې صورتونه لري:

(۱): ذمي دې وګرځول شي او د يوه رعيتي په توګه(طريقه) دې ساتل کيږي.

(۲): ودې وژلې شي

(۳): مريي دې وګرځول شي

په احاديثو کښې د کافرو د بنديانو د وژلو په نسبت ډير ممانعت شوی دی او د هغوی وژل فقط په خاصو وختونو کښې جائز تاکلي(مقرر کړي) شوي دي او هغه هم کله چې هغه کافر بندي (قيدي) د داسې کومې درنې ګناه مرتکب شوی وي چې د هغې جزاء او هيداد په بل کوم شي باندې چې تر وژلو څخه لږ وي نشي کيدی نو په مريي ګرځولو يا په ذمي درولو کښې هيڅ يو ممانعت نشته.

حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ۛ

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کيږدي (جنګياليان د) جنګ وسلې خپلې

تفسير: يعني د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي تر څو چې خپله وسله کيږدي او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ؕ

دغه (حکم د الله په دوی کښې) دی او که اراده فرمايلې وی الله (د بدل اخيستلو) نو خامخا به بدل اخيستی ۇ الله له دوی څخه (بې له جنګه) وليکن (امر ئې درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره د دې چې ازموينه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنګ کښې)

تفسير: يعني الله قدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم آسماني عذاب نازل کړي او لکه عاد او ثمود غوندې دوی هم هلاک کړي. خو د جهاد او قتال له مشروعيت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی او الله دوی ازموئي چې څوک د الله په پاک نامه باندې خپل نوم، ننګ، ځان مال، اولاد او نور شيان جاروي(قربانوي)؟ او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبيهي کاروائيو

څخه ویښیږي؟ او څومره کسان له دې مهلت څخه فائده اخلي چې الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی دی او هغوی لکه پخوانی قومونه یو ځلي په سزا نه رسوي او نه ئې استیصال کوي.

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ۝٤ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝٥

او هغه کسان چې وژلي شوي دي په لیاره د الله کښې پس له سره به ضایع نه کړي (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لیاره وښيي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کښې) او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کښې)

تفسیر: یعني هغه کسان چې د الله جل جلاله په لیاره کښې شهیدان کیږي اگر که په ښکاره دول(طریقه) سره دوی پاتې او ناکام په نظر راځي خو په رښتیا سره هغوی بریالیان(کامیاب) دي الله تعالیٰ د هغوی چارې نه ضایع کوي بلکه د کار په پای (آخر) کښې د هغوی هغه ربړونه(تکلیفونه) گټور کیږي او دوی ته د جنت په لوري لیاره ورکوي او د آخرت په گردو(ټولو) منازلو او مواقعو او مواقفو کښې د هغه حال ښه کوي.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۝٦

او داخل به کړي (الله) دوی په جنت کښې چې معلوم کړی دی (الله) دغه (جنت) دوی ته

تفسیر: یعني په هغه جنت کښې داخلیږي چې د هغه احوال دوی ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه او د خپلو صحیحو وجدانو په ذریعه ورښکاره شوي دي وروسته له دې نه چې هلته ورسیږي هر جنتي د خپلی هستوگنی ځای پخپله پیژني او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوري وي چې د هغه د هستوگنی دپاره ټاکلی(مقرر) شوی دی.
تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د (عرفها لهم) معنی (طیبها لهم) اخیستی ده. یعني جنت هغوی ته هسې خوشبوئي ورښندي (ورنولي) چې د هغه د هغو ښو وږمو په وسیله به پیژندگلوی دوی ته آسانیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ⑦

ای هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو) که مددګاری وکړئ تاسی له (دین د الله او رسول د) الله سره نو مدد به وکړی (الله) له تاسی سره (په غلبه پر دښمن) او ثابت به کړی قدمونه ستاسی (په ځای د جنګ)

تفسیر: یعنی په جهاد کښی به د الله جل جلاله په مرسته(مدد) ستاسی قدمونه تینګ پاتی کیږی او د اسلام په اطاعت کښی به ثابت قدم اوسیږئ چې د هغه په نتیجه کښی به مو په «صراط» کښی ثابت قدمی په برخه شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که الله جل جلاله وغواړی نو ګرد(تول) کافران به مسلمانیږی خو داسی نه غواړی او خپل بندګان آزموئی خو کله چې بنده خپله ملا وتړی او په یو کار باندی له زړه لاس پوری کړی نو الله جل جلاله هم مرسته(مدد) ورسره کوی».

وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ⑧

او هغه کسان چې کافران شوی دی پس هلاکوالی شرمول دی دوی ته (له الله) او عبث خراب به کړی (الله خامخا نیک) عملونه د هغوی

تفسیر: یعنی هسی چې د مسلمانانو قدمونه تینګوی پرته(علاوه) له هغه د کفارو په پښو کښی ریږدیدل او په زړونو کښی ئې ویره غورځوی. او هسی چې مسلمانانو ته د الله تعالیٰ له لوری مرستی(مدد) رسیږی د کافرانو کارونه خراب او ابته کیږی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ⑨

دغه (هلاکوالی او د دوی د اعمالو تخریب په سبب د دی دی چې) بیشکه هغوی بد ګڼلی دی هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله (پر محمد باندی) پس الله عبث کړل(نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: یعنی کله چې هغوی د الله جل جلاله خبری نه آوری نو الله تعالیٰ به څرنګه د هغوی کارونه خوښوی. او هغه څیز چې د الله تعالیٰ په دربار کښی نامنلی وی هغه به خوشی چټی(فضول) او بیکاره څیز وی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾

آیا پس نه ګرځی دوی په ځمکه کښې پس چې وګوری دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، هلاک راوست الله په دوی باندی او شته دپاره د کافرانو مثلونه (حالونه د هلاکت د پخوانیو کفارو).

تفسیر: یعنی په هم دی دنیا کښې وګورئ چې منکرانو ته څه پیښیږی؟ او د هغوی ګرد(تول) تدبیرونه څنګه په ځمکه لویږی؟ آیا په دی ورځو کښې به هغوی لره داسی سزاوی نه ورکولی کیږی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾ ع

دغه (نصرت د مؤمنانو اهلاک د کافرانو په سبب د دی دی چې) بیشکه الله دوست مددګار د هغو (کسانو) دی چې ایمان ئې راوړی دی او بیشکه چې کافران نشته (هیڅ) دوست مددګار دوی لره.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د مؤمنانو او صالحانو رفیق دی چې په تاکلی(مقرر) وخت کښې له هغوی سره مرستی(مدد) کوی. د کافرانو هسی ملګری به څوک وی چې د الله تعالیٰ په مخکښې ودریږی. د احد په غزوه کښې به ابوسفیان داسی چغی وهلی «لنا العزیٰ ولا عزیٰ لکم» زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې تاسی ئی جواب داسی په لوړ(اوچت) غږ سره ووایئ **«الله مولانا ولا مولی لکم»**

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿١٢﴾

بیشکه الله داخل به کړی هغه کسان چې ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی

ښه (عملونه) په جنتونو کښې چې بهيږي به له لاندې (د ونو او مانيو د هغو څلور قسمه) ويالې او هغه کسان چې کافران شوي دي (لږ) نفع اخلي دوي (په دنيا کښې) او خوراک به کوي لکه چې خوراک کوي چارپايان او اور (د دوزخ) ځاى د ورتلو (او کور د اوسيدو دى) دوى لره

تفسير: يعني د دنيا سامان غونډوي او له ډير حرص لکه بهائم غوندې ګرځي، خوري او مزې کوي او د خپلو اعمالو له نتايجو څخه نه دي خبر چې د دوى د خوړلو او څښلو پاى(آخر) به څه کيږي؟ ښه دى دلته په دنيا کښې دى څو ورځې مزې او چرچې کوي په آخرت کښې دوى ته د اور کور تيار دى.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

او ډير له (اهل د) کليو نه چې هغوى به ډير سخت محکم وو له جهته د قوت نه له (اهل د) کلي ستا نه هغه (کلى) چې ئې ترى ايستلى ئې ته (اى محمده! اهل د هغې قريې) هلاک مو کړل هغوى پس نه به ؤ هيڅوک مدد کوونکى هغوى سره (په دفع د عذاب کښې)

تفسير: يعني هغو قوم ته چې په زور او قوت کښې د مکې معظمې له خلقو څخه ډير لوړ(اوچت) ؤ سخت هيډادونه او سزاوي ئې ورکړې دي. چې د هغوى مرستى(مدد) ته هيڅوک حاضر نه شول. نو بيا دوى په کومې خبرې دومره مغرور دي.

تنبيه: له ﴿مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ﴾ څخه مراد مکه معظمه ده چې خلقو ئې داسې حرکات وکړه چې د هغوى په سبب زمونږ لوى پيغمبر صلى الله عليه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پريښود. په حديث کښې راغلى دى چې حضرت محمد رسول الله مبارک د وتلو په وخت کښې مکه معظمه ئې مخاطبه کړه وى فرمايل «خدائيګو چې ته له ګردو(تولو) ښارونو څخه الله تعالىٰ او ماته محبوبه ئې که زما تبر زه له تا څخه نه ايستلى نو زه به هيڅ کله له تا څخه نه جلا(جدا) کيدم».

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُم ﴿١٤﴾

آیا نو هغه چی وی په ښکاره حجت (لیاری) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چی ښائسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده او متابعت ئی کړی وی د هواؤ خپلو (بلکه نه دی سره برابر)

تفسیر: یعنی یو سړی په ډیر خلاص زړه سره او په ډیره پوه او بصیرت سره د صداقت په ارت او صاف سړک باندی بی له اندیښنی رهی(روان) دی او بل په تیاره کښی لویدلی درګرده بدرئ کوی (تکری خوری) او د تور او سپین او د نیکو او بدو هیڅ تمیز نشی کولی تر دی چی له خپلی بی تمیزئ څخه ښه او بد هم نشی پیژندلی او د خواهش په پیروی کښی هسی ډوب تللی دی چی سر له پښو څخه نشی جلا(جدا) کولی نو آیا د دی دواړو پای(آخر) او انجام به یو شان وی؟ داسی به هیڅ کله نه کیږی ځکه چی د حق تعالیٰ د حکمت او د عدل له شان څخه منافی دی.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ؕ فِيْهَآ اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ ۚ

مثل صفت بیان د جنت هغه چی وعده ئی کړی شوی ده له پرهیزګارانو سره، په هغه کښی ویالی دی له اوبو چی نه به وی بد خوندی (بدلیدونکی په مزه او بوی کښی)

تفسیر: یعنی له ډیرو ځنډیدلو (ایساریدلو) یا د کوم شی له ګډیدلو څخه د هغوی بوی او وړم نه خرابیږی له شهدو څخه ډیری خوږی او له شودو څخه ډیری سپینی وی هیڅ ډول(طریقه) تغییر او بدخوندی په کښی نه پیښیږی بلکه تل به صافی خوږی وی.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهٗ ۚ

او ویالی دی له شودو چی نه به وی متغیری (مزه ئی بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو

تفسیر: یعنی نه ښائی د هغو قیاس د دنیا په شودو باندی وکړ شی په دی شودو کښی سره له تیریدلو د زیات مدت څه تغییر او فرق نه پیدا کیږی بلکه تل به صافی خوږی وی.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ۚ

او ویالې دي له شرابو چې مزه ورکونکي دي (هغه) څښونکیو ته

تفسیر: یعنی د جنت په شرابو کښې به یو صاف لذت او ښه خوند او مزه وي نه په کښې نشه وي او نه ماتیدل، او نه سر ګرځیدل او نه بل کوم تریخ والی او نه څه عیب او نقصان پکښې لیده کیږي.

وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى

او ویالې دي له شاتو (ګبین) صفا کړیو شویو (له خیریو نه)

تفسیر: یعنی صاف او شفاف شات چې تکدر چیرې حتی د یوه نرۍ ځګ نښه به هم په کښې نه ښکاري.

تنبیه: دلته د څلورو قسمو ویالو ذکر شوی دی چې په دوی کښې اوبه داسې یو څیز دی چې د انسان ژوند په هغوی باندې تړلی دی. او شودې د لطیفې غذا کار ورکوي. شراب د خوښې او د نشاط څیز دی. او شهدو ته ئې «شفاء للناس» فرمایلی دی.

وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ

(او شته) دوی ته په دغه (جنت) کښې له هر راز(قسم) میوو

تفسیر: له مشروباتو څخه وروسته ئې د دې ماکولاتو ذکر وفرمایه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا۟

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوی (آیا دغه څښتن (خاوند) د نعمتونو) په شان د هغه دي چې تل دی په اور د دوزخ کښې او ورڅښولې به شي پرې

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دوی ګردې(تولې) خطاوې ښښي او په جنت کښې به ئې داخلوي. د جنت له ننوتلو څخه وروسته به هیڅ کله د خطاؤ ذکر نه کیږي چې د هغوی د خپګان سبب شي. او وروسته له هغه به هم د کومې خطا پوښتنه تری نه کیږي.

مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾

اوبه ډيرى تودى پس پرى به كړى (توتى توتى به كړى دغه اوبه) كولمى د دوى (بلكه دوى سره هيڅكله برابر نه دى)

تفسير: يعنى كله چى ايشيدلى اوبه پر دوزخيانو باندى وڅښولى شى نو كولمى به ئى پرى كيږى او د باندى رالويږى. «اعاذناالله منه»

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا

او ځينى له دغو (كفارو) څخه هغه دى چى غوږ ږدى تاته تر هغه پورى هر كله چى بهر ووځى دوى له نزده د تا څخه نو وائى هغو كسانو ته چى وركړى شوى دى ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دى ساعت كښى)

تفسير: پورته د مؤمنانو او د كافرانو حال بيان شو. په دى آيت كښى د هغه راز(قسم) كافرانو حال بيانيږى چى هغه ته منافق وايه شى يعنى په ښكاره ځان په مسلمانانو كښى ګدوى او په پټه كښى له هغه څخه انحراف كوى. يعنى دا خلق په ښكاره ډول(طريقه) د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خبرى ته غوږ نيسى خو په زړه كښى ورته توجه نه كوى او نه ئى په يادوى او نه پرى پوهيږى، كله چى له مجلس څخه د باندى ووځى نو پوهانو ته وائى چى دغه سړى حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اوس څه وويل؟ ښائى له دى پوښتنى څخه به د دى خبرى تعريض وى چى مونږ د هغه خبرى د اعتناء وړ(لائق) نه بولو او غوږ ورته نه ږدو او نه ورته متوجه كيږو. يا څه حكم ئى وفرمايه زمونږ ورته ښه فكر نه وو يا خو مونږ پرى هيڅ پوه نشو.

أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾

دوى هغه كسان دى چى مهر وهلى دى الله په زړونو د دوى (چى تينګ په كفر ولاړ دى) او متابعت كړى دى دوى د هواؤ خپلو (په نفاق كښى)

تفسير: يعنى د دى راز(قسم) نالائقو حركتونو اثر او اغيزه دا كيږى چى الله تعالىٰ د هغوى په زړونو باندى مهر لګوى او بيا دوى ته د نيكى توفيق هيڅ نه پاتى كيږى او يواځى پر خپلو

غوښتلو (خواهشو) پسې درومي او پیروي ئې کوي.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾

او هر څه هغه کسان چې سمه لیاره ئې موندلې ده زیات کړي دي دوی ته (الله یا قرآن) هدایت بصیرت او ورکړی ده (الله) دوی ته پرهیزګاري د دوی.

تفسیر: یعنې د هدایت د لیارې د تګ اثر او اغیزه دا کیږي چې سړی ورځ په ورځ په هدایت کښې ترقي او پرمخ تګ کوي او د هغه پوه، سد (هوش)، عقل، پرهیزګاري او اتقاء زیاتیږي.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾

پس انتظار نه کوي دوی مګر د قیامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه نو په تحقیق راغلې دي علامې نښې د هغه (قیامت) پس بیا څرنګه به (نفع ورسوي) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قیامت) پند آخیستل توبه ایستل د دوی.

تفسیر: یعنې د قرآن نصیحتونه، د پخوانیو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنت وعدې، او د دوزخ وعیدونه ئې ګرد(تول) واوریدل اوس د هغو د منلو دپاره د کوم وخت په انتظار کښې دي؟ آیا دې خبرې ته دوی سترګې نیولې دي چې قیامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودریږي؟ د قیامت څو علامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوي دي خو کله چې پخپله قیامت راودریږي نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، یعنې د هغه وخت منل او پوهیدل چتې(فضول) او بیکاره دي ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغوریدل(بچ کیدل) نه حاصلیږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د قیامت علامه او لویه نښه زمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم پیدا کیدل دي، چې ګرد(تول) پیغمبران د هغوی په انتظار کښې وو. کله چې دوی مبعوث وګرځیدل او د تخلیق اصلي مقصود حاصل شو نو اوس یوازې د قیامت راتګ پاتې دی» په حدیث کښې راغلي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم خپله مسواکه ګوته «انګشت شهادت» او منځنۍ ګوته «انګشت وسطی» سره درولې او هغوی ته ئې اشاره کړې وئې فرمایل «**انا والساعة کهاتین**، زه او قیامت لکه داسې یو» ګواکې زه له قیامت څخه دومره وړاندې راغلی یم لکه چې منځنۍ ګوته له مسواکې ګوتې څخه جګه (وچته) ختلې ده د «صحیح مسلم»

په شرح کښې مونږ په دې باندې پوره ليکل کړی دی. دلته د هغه د بيا ليکلو ځای نشته.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

نو پوه شه (ای مخاطبه) شان دا دی چې نشته هيڅ برحق معبود مګر يوائې الله دی او مغفرت بښنه غواړه د ګناه خپلې او دپاره د مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو

تفسير: د هر سړی ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وی د کوم کار ديره ښه خوا پريښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولری ځينی اوقات د مقربينو په حق کښې ذنب (ګناه) ګڼل کيږی د «**حسنات الابرار سيئات المقربين**» معنی هم دا ده. په حديث کښې راغلی دی چې «نبی کريم صلی الله عليه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمايه».

تنبيه: د ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللهُ﴾ خطاب هر يوه مخاطب لره دی که خاص نبی کريم صلی الله عليه وسلم مخاطب وی نو مطلب ئې داسی دی چې پر هغه علم باندې ټينګ او قائم اوسه! او تل استغفار وايه!، د «فاعلم» تفريع له ما قبل څخه داسی کاوه شي چې د قيامت له راتګ څخه وروسته هيڅا ته ايمان راوړل توبه کول او نور څه ګټه(فائده) نه رسوی نو هر چا لره ښائی چه د قيامت له راتګ څخه پخوا صحيح معرفت حاصل کړی د ايمان او د استغفار په طريقې باندې مستقيم اوسی.

وَاللهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ﴿١٩﴾

او الله ته معلوم دی ځای د ګرځيدلو ستاسی (په ورځ کښې يا په دنيا کښې) او ځای د هستوګنې ستاسی (په شپه کښې يا په آخرت کښې)

تفسير: په هومره پردو کښې چې وګرځې بيا به جنت يا دوزخ ته ورسيږی چې هغه ستاسو اصلی ځای او کور دی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ

او وائې هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی ولې نه نازلوه کيږی يو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفارو سره)

تفسیر: داسی یو سورت چی په هغه کښی د جهاد اجازه وی.

فَإِذَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ مُّحۡكَمَةٞ

نو پس کله چی نازل کړ شی یو سورت محکم

تفسیر: په داسی محکمو او مضبوطو او تاکلیو حکمونو باندی مشتمل وی چی نه وی منسوخ شوی او پوره پخپل مهال (وخت) سم راښکته کیږی او معنی ئی دغسی ظاهریږی چی پکښی بل احتمال نه وی غیر له قتاله.

وَذُكِرَ فِيهَا ٱلۡقِتَالُ رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ نَظَرَ ٱلۡمَغۡشِيِّ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ فَأَوۡلَىٰ لَهُمۡ ﴿٢٠﴾

او یاد کړی شوی وی په هغه کښی جنګ نو وینی به ته هغه کسان چی وی په زړونو د دوی کښی ناروغی (د نفاق) ګوری تاته لکه کتنه د هغه چا چی بیخودی راغلی وی پر هغه باندی له ویری د مرګ نه پس هلاک دی وی دوی لره

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «مسلمانانو سورت غوښت یعنی د کافرانو له ربړونو(تکلیفونو) څخه چی دیر په تکلیف و هیلی (امیدونه) به ئی کولی که الله جل جلاله د جهاد امر راکړی نو هغه چی زمونږ له لاسه کیدی شی هغه به مونږ وکړو کله چی د جهاد امر راغی، نو پر منافقانو او خامو خلقو باندی دروند شو په ویریدلو او تیغو ختلیو سترګو سره به ئی پیغمبر ته کتل او د حال په ژبی سره به ئی ویل «کاشکی مونږ له دی امر څخه معاف اوسو!» په زیاته ویره کښی د سترګو رونق او ښائستوالی نه پاتی کیږی لکه چی د ځنکدن په وخت کښی د سترګو نور ورک کیږی.

طَاعَةٞ وَقَوۡلٞ مَّعۡرُوفٞۚ فَإِذَا عَزَمَ ٱلۡأَمۡرُ فَلَوۡ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ ﴿٢١﴾

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نیکه کول (تاته غوره دی دوی ته) پس

هر کله چی فرض شی کار (د جهاد) پس که چیری رښتیا ویل کړی وی دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته) نو خامخا به وو دغه رښتیا ویل بهتر دوی ته

تفسیر: په ښکاره سره دا خلق امر منی او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندی اقرار کوی مګر د کار خبره دا ده چی ښائی په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومنی ښی او معقولی خبری وکړی او بیا د جهاد او د نورو زورورو کارونو په مهال (وخت) کښی د الله جل جلاله رښتینی بندګان ثابت شی نو دا صورت به د هغوی د ښیګنی (فایدی) او بهتری وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د شرعی حکم له نه منلو څخه کافریږی، د الله جل جلاله امر په هر صورت کښی ښائی ومانه شی بیا پیغمبر صلی الله علیه وسلم هم پوهیږی چی دارن سری به څرنګه توره وکړی؟ هو! کله چی زیات تاکید وکړ شی نو هلته جنګیدل ضروری دی که نه جنګیدونکی ډیر دی».

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

پس آیا نژدی ئی تاسی (ای منافقانو) که چیری بادشاهان او متصرفان شی یا وګرځیدی (له طاعته د الله او سنت د رسول الله) نژدی ئی دی ته چی فساد به کوی. په ځمکه کښی او پری به کړی تاسی (خپلولی او) قرابتونه خپل

تفسیر: د حکومت او اقتدار په نشه کښی خلق په عمومی ډول(طریقه) په اعتدال او انصاف باندی قائم نه پاتی کیږی او د دوی دنیوی حرص لا زیاتیږی بیا د مال او د جاه په کشمکش کښی د غرض خوښولو جګړی پیدا کیږی چی د هغه وروستنی نتیجه داسی شی چی په دنیا کښی عمومی فتنه او فساد پورته کیږی او یو له بل څخه خپل تعلقات او اړیکی پری کوی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی له خپل ځان په تنګ کیږی او د جهاد آرزو کوی نو که الله تعالیٰ هم دا تاسی غالب کړی او بری درکړی نو فسادونه به وکړی»
تنبیه: محقق شیخ الهند قدس الله روحه د «تولیتم» ترجمه په حکومت رسیدلو سره کړی ده لکه چی د ډیرو مفسرینو هم دا رایه ده نورو علماؤ د «تولی» معنی اعراض اخیستی او داسی ئی مطلب اخلی «که تاسی د الله جل جلاله په لیاره کښی له جهاد کولو څخه مخ واړوی، نو ښکاره ده چی په دنیا کښی به امن او انصاف پاتی نشی او په ښکاره ډول(طریقه) به د فساد، بدامنی او ناراحتی دوره کیږی» ځینی ئی داسی تفسیر کوی که تاسی له ایمان راوړلو څخه مخ واړوی

نو د جاهلیت د زمانی کیفیت به بیرته راوګرځی او هغه خرابی او فسادونه چی په هغه وخت
کښی وو او په ډیری وروکی خبری باندی به لوئی جګړی او شخړی کیدی مړی پری کیدی.
اړیکی به سره لری کیدی اوس به بیا همغه نقشی قائمیږی که په دی آیت کښی خاص منافقینو
ته خطاب ومانه شی نو داسی ئی هم مطلب کیدی شی که له جهاد څخه مخ واړوی له تاسی څخنی
هم دا هیله(امید) کیدی شی چی له خپلو منافقانه ؤ شرارتونو څخه په ملک کښی شرارتونه خواره
کړی او د هغو مسلمانونو چی له تاسی سره ئی خپلوی ده هیڅ پروا ونه کړی او په ښکاره
ډول(طریقه) د کافرانو مدد وکړی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دی چی لری کړی دی دوی الله (له رحمت) پس نو
کانه کړی ئی دی دوی (له آوریدلو د حق نه) او ړندی کړی ئی دی سترګی
د دوی (له لیدلو د حق نه)

تفسیر: د حکومت په غرور کښی کانه او ړانده شوی ظلم کوی او ضرر رسوی او د نورو په
پوهولو هم پخپل خیر او شر باندی نه پوهیږی. د الله جل جلاله له لعنت څخه بالکل سنګدل او
کلک زړه ګرځیدلی دی او دا تول د هغوی د بد اختیار او د استعداد له قصوره ډګر ته راوتلی
دی.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

آیا فکر نه کوی دوی په قرآن کښی بلکه پر زړونو (د دوی باندی) قفلونه د
زړونو د دوی دی

تفسیر: منافق په قرآن کښی غور نه کوی یا د هغوی د شرارتونو لامله(له وجی) د هغوی پر
زړونو باندی مهر او قفل لګیدلی دی چی د نصیحت د تللو لیاره بنده شوی ده که د قرآن د
پوهیدلو توفیق د دوی په برخه وی نو په آسانی سره به پوهیدل چی په جهاد کښی څومره
اخروی او دنیوی ګټی شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾

بیشکه هغه کسان چی بیرته گرځیدلی دی (له ایمانه) پر شاؤ خپلو پس له هغی څخه چی ښکاره شوی ده دوی ته سمه لیاره شیطان ښایسته کړی دی دوی ته (گناهونه) او مهلت ښکاره کړی دی (شیطان) دوی ته

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د ربښتیا گنلو له اعتراف څخه کله چی د ازموینی وخت راشی د خپل قول او اقرار څخه غاړه غروی، او په جهاد کښی له مسلمانانو سره ملگرتوب نه کوی. شیطان هغوی ته دا خبره ورښوولی ده چی که جنگ ته لاړ نشی تر دیر مدت پوری به ژوندون کوی. نو خامخا به د جنگ له ورتگه او په هغه کښی له مړ کیدلو څخه څه گټه(فائده) دررسیږی. او معلوم نه دی چی دوی پخپلو زړونو کښی څه څه شیان سنجولی (غوره کړی) دی؟ او څومره اوږدی وعدی او خوږی خبری ئی تر سترگو لاندی نیولی دی ﴿ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴾

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ كَرِهُوا۟ مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِى بَعْضِ ٱلْأَمْرِ ۖ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی وویل هغو کسانو ته چی بد ئی گانه هغه (قرآن) چی رالیږلی دی الله ژر به حکم ومنو ستاسی (او فرمانبرداری به وکړو) په ځینو کارونو کښی (چی مرسته(مدد) ده په جنگ او عداوت د رسول الله کښی) او الله ته معلومی دی پټی خبری (او مشوری) د دوی هم

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل که څه هم مونږ په ښکاره ډول(طریقه) سره مسلمانان شوی یو خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو او نه به د هغوی په مرسته(مدد) جنگ کړو. بلکه که مو د لاسه وشو ستاسی سره به مرستی(مدد) وکړو او په گردو(تولو) چارو کښی به مونږ ستاسی خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَٰرَهُمْ ﴿٢٧﴾

نو ځرنګه به وی (حال د دوی) کله چی قبض کوی دوی لره پرښتی (سا ئی راکاږی) وهی به دوی مخونه د دوی او شاګانی د دوی

تفسیر: په هغه وخت کښی به له موت ځخه ځرنګه خلاصیږی بیشکه په هغه وخت کښی به د نفاق خوند ځکی.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اتَّبَعُوْا مَآ اَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوْا رِضْوَانَهٗ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختی سره په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شی چی په غضب کاوه به ئی الله او بده ئی ګڼله خوښی د دغه (الله) پس ابته (ضائع) خراب کړل (الله نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جل جلاله د خوښولو لیاره ئی نه ده خوښه کړی او په هغی لیاری باندی ئی تګ کړی دی چی د هغه نه وه خوښه ځکه د مړ کیدلو په وخت کښی داریدونکی، او اوتر ښکاریده او الله تعالیٰ د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد(تول) عملونه بیکاره کړل او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کښی ګټه (فائده) ونه رسوله.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ اَنْ لَّنْ يُّخْرِجَ اللّٰهُ اَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چی په زړونو د دوی کښی ناروغی (د شک او د نفاق) ده چی نه به ښکاروی الله تعالیٰ پتی کینی د دوی له مؤمنانو سره بلکه ظاهر به ئی کړی

تفسیر: منافقان پخپلو زړونو کښی له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډیر عداوتونه لری. او له هغوی سره هندی (دښمنی) او کینی کوی. آیا دوی داسی خیال کوی چی دا به د هغوی په زړونو کښی پټ پاتی کیږی؟ او الله تعالیٰ به هغه نه ښکاروی او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندی نه خبریږی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی! بلکه د هغوی د باطن خبث به هرومرو(خامخا) ښکاریږی او د ازموینی په داسی بهتی کښی به اچول کیږی چی هلته به تولی ککړتیا او خیری له پاکو شیانو ځخه جلا(جدا) کیږی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَاَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ؕ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ ؕ

او كه اراده وفرمايو مونږ نو خامخا به وښيو مونږ تاته دغه كسان نو خامخا وبه پيژنې ته دوى په (علامو د) څيرو د دوى او (قسم دى چې) خامخا وبه پيژنې ته دوى په ګرځولو اړولو د خبرو كښې

تفسير: كه الله تعالىٰ اراده وفرمائى نو ګرد(ټول) منافقان به فرداً فرداً وتاكى(مقرر كړى) او تاته به ئې دروښيى او نامه په نامه به ئې درڅرګند كړى، چې په دى مركه كښې دغه او هغه سړى منافقان دى. خو د الله تعالىٰ بالفعل حكمت د داسې سپينو ويلو متقاضى نه دى. برسيره په دى الله تعالىٰ تاسې ته اعلىٰ درجه د فراست نور او رڼا(رڼا) دربښلى دى چې تاسو هغوى له څيرى او بشرى څخه پيژنې او وروسته له دى څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له دوله هم پيژندلى شى ځكه چې د منافقانو او د مخلصانو د خبرو كولو او ويلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا(جدا) وى. هغه زور شوكت او د خلوص رنګ چې د مخلصانو له خبرى څخه له لرى ښكارى هغه د منافقانو په خبرو كښې هيڅ نه وى.

تنبيه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه ﴿فَلَعَرَفْتَهُمْ﴾ تر ﴿وَلَوْ نَشَآءُ﴾ لاندى نه دى ايښى او نورو ګردو(ټولو) مفسرينو هغه تر «لو نشاء» لاندى ايښى دى او په «لارينا كهم» باندى متفرع كړى دى يعنى كه مونږ اراده وفرمايو نو تاسې ته هغه سړى درښوولى شو بيا به نو ته هغوى وپيژنې د څيرى په ليدلو سره له دى د دى احقر په خيال سره د شيخ الهند رحمة الله عليه تفسير زيات لطيف دى والله اعلم. له ځينو احاديثو څخه ثابت دى چې زمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم ډير منافقان د دوى په نامه سره وبلل او له خپلى مركى څخه ئې وشړل ښائى چې دا پيژندګلوى د «لحن القول» او د «سيما» او له نورو څخه ورڅرګند(ورښكاره) شوى وى يا وروسته له دى آيت څخه الله تعالىٰ د ځينو منافقانو نومونه په تفصيل سره ورښوولى وى. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۰﴾

او الله ته معلوم دى ټول اعمال ستاسې.

تفسير: له بندګانو څخه د كومى خبرى پټيدل امكان لرى، مګر الله تعالىٰ ته ستاسې ګردى(ټولى) چارى كه پټى وى كه څرګندى وى ورښكاره دى.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ

خامخا او هرومرو(لازماً) مو آزمویو تاسی (په جهاد او نورو تکالیفو سره) تر هغه پوری چی ظاهر کړو مونږ جنګ کوونکی له تاسی څخه او صبر کوونکی (په جهاد او په نورو احکامو او تکالیفو د اسلام کښی)

تفسیر: د جهاد او د نورو شیانو د احکامو ازموینه مقصود ده په هم دی سختی ازموینی کښی دا ښکاروی چی کوم کسان د الله تعالیٰ په لیاره کښی خپلی وینی توبوی؟ او په دیره سخته ازموینه کښی ثابت قدم دریږی؟ او کوم سری تری تښتی؟ او هغه په ښه شان سره جلا(جدا) کړو او تاسو ته ئی درښکاره کړو.

وَنَبْلُوَاْ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

او ازمویو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسی (د ایمان چی آیا رښتیا ده که دروغ؟)

تفسیر: د هر سری د ایمان، اطاعت او د انقیاد تول (وزن) معلومیږی او د ګردو(تولو) داخلی خبری عملاً محققی کیږی؟

تنبیه: پر ﴿ حَتّٰى نَعْلَمَ ﴾ الآیة ـ باندی هغه شبهه چی د علم د حدوث په نسبت کیږی د هغه مفصل جواب د «سیقول» د (۲ جزء) په شروع کښی د ﴿ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ ﴾ الآیة ـ کښی دی وکوت شی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾

بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کوی یعنی رااړوی نور (خلق) له لیاری د الله څخه او مخالفت کوی له رسول سره پس له هغه چی ښکاره شوه دوی ته لیاره سمه له سره به ضرر ونه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او ژر ده چی ابته (ضائع) خراب به کړی (الله ـ نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: د خپلو ځانونو نقصان کوی الله تعالیٰ ته په دی کښی څه نقصان نشته نه د هغه دین او نه د هغه پیغمبر څه خرابولی شی. هغه قدرت لرونکی الله تعالیٰ د هغوی ګردی(تولی)

پلمی(تدبیرونه) (حیلی) ورخرابوی او تولی داسی چاری ړنګوی او د هغوی زیارونه (کوششونه) ورانوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو) اطاعت کوی د الله او اطاعت کوی د رسول الله او مه باطلوی تاسی عملونه خپل (په معاصیو سره)

تفسیر: په جهاد یا د الله په لیاره کښی بل کوم محنت او ریاضت هلته منلی او مقبول کیږی چی د الله او د رسول الله له احکامو سره سم وی. او یوائی پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبیعت په غوښتنی سره نه وی، که نه داسی عملونه بیکاره او ابته (خراب) کیږی او توی ځی او ضائع کیږی هیڅ یو مسلمان داسی کار نه کوی چی د هغه کوم ښه کار توی لاړ شی یا له کوم سببه ضائع او بیکاره شی. مسلمان هیڅیری خپل ښه کار په سپیره داګ میدان نه پریږدی نه ریا، ښوونه، ننداره اعجاب، غرور او نورو شیانو ته په هغه کښی لیار ورکوی چی په هر یوه کښی له دوی څخه د هغه عمل بالکل ضائع او بیکاره کیږی ګواکی دا شیان هم هغسی چی ارتداد د مرتد ګرد(تول) حسنه اعمال خرابوی د یوه مسلمان صالحه چاری ورانوی (العیاذ بالله)

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾

بیشکه هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کوی (خلق) یا منع راوړی له لیاری د الله نه بیا مړه شی او دوی کافران وی پس له سره به مغفرت ونه کړی الله دوی ته.

تفسیر: هیڅ یو کافر د الله تعالیٰ له خوا نه بخښل کیږی په تیره بیا هغه کافران چی نور خلق د الله تعالیٰ له لیاری څخه ګرځوی او تل په هم دی پسی لویدلی وی چی څوک د نبی الله د لیاری په لوری لاړ نشی.

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ

پس سستي مه کوئ او مه ضعيفان کيږئ (په جهاد) کښې او مه غواړئ تاسي (کفار) روغې ته (بلکه جنګ ورسره کوئ)

تفسير: مسلمانانو ته ښائي چې د کفارو په مقابله کښې سست او کم همت نشئ! او د جنګ له سختيو څخه ونه ويريږئ او د جهاد په موقع کښې د روغې په لورئ ونه ځغلئ! که نه دښمن زړور کيږي او په تاسي باندې به خپل ډير زور او قوت غورځوي او د اسلام تولې به مغلوب او رسوا کيږي. هو! کله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښيګڼې(فائدې) تر سترګو لاندې وي نو هلته روغه بده نه ده لکه چې وروسته د «الفتح» په سورت کښې راځي په هر حال د روغې بنا ښائي پخپل کم همتي او نامردي باندې نه وي.

وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَن يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿۳۵﴾

حال دا چې هم دا تاسي غالب ئې اې مومنانو! پر منکرانو باندې او الله له تاسي سره دئ (په ثابت نصرت کښې) او له سره به ناقص او ضائع نه کړي له تاسي عملونه ستاسي (بلکه په قيامت کښې به پوره جزاء درکړي)

تفسير: د ويريدلو هيڅ يوه خبره نه ده که صبر او استقلال وښيئ او د الله تعالىٰ په احکامو باندې ثابت قدم واوسئ نو الله له تاسي سره دئ او هغه په پاى(آخر) کښې تاسي ته برى درکوي او په هيڅ حال کښې تاسي ته نقصان او خساره نه درپيښوي.

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿۳۶﴾

بيشکه دا ژوندون لږ خسيسي لوبې او مشغوليده دئ، او که ايمان راوړئ تاسي او پرهيز وکړئ (له معاصيو)! در به کړي تاسي ته (الله) اجرونه ستاسي او نه به غواړي له تاسي (تول) مالونه ستاسي (بلکه مفروضه زکوة درڅخه آخلي، يا نه به غواړي له تاسي هيڅ مالونه د تاسي ځکه چې غني دئ)

تفسير: د آخرت په مقابل کښې د دنيا حقيقت د يوې لوبې او تماشې غوندې دئ که تاسي ايمان او تقوىٰ غوره کړئ او له دې لوبو او تماشو څخه لږ خپل ځانونه وژغورئ (وساتئ) نو الله

تعالیٰ به د هغه بدل تاسی ته پوره درکوی او ستاسی مال به هم له تاسی ځخه نه غواړی. هغه مال ته هیڅ اړ (مجبور) نه دی. دی پخپله مال درکوونکی دی لکه چی فرمائی ﴿ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ﴾ جزء ۲۷ (د ذاریات ۳ رکوع) ۵۷ ـ ۵۸ آیت که ئی وغواړی نو حقیقی مالک ئی دی او ګرد(تول) مال او شته د ده دی خو سره د دی که د دین په معامله کښی کله چی د خرڅ کولو امر دوی ته کیږی نو د تول مال غوښتنه له دوی ځنی نه کیږی بلکه یوه لږه برخه تری طلب کیږی هغه هم ځان ته نه بلکه د دوی د ګټی دپاره. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ ملک فتح کړی دی مسلمانانو لره که د دوی څو ورځی له خپل جیبه ځخه پولونه (رقمونه) خرڅ شول. بیا د هغه په مقابل کښی سل سل چنده د هغوی په لاس کښی ورغلل. داسی خبری په قرآن کریم کښی څو ځایه راغلی دی چی «تاسی الله ته حسنه قرض ورکړی!»

إِن يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا۟ وَيُخْرِجْ أَضْغَٰنَكُمْ ﴿۳۷﴾

که وغواړی دی له تاسی ځخه هغه (مال) پس ښه کوښښ وکړی په غوښتلو کښی (له تاسی) نو بخل به وکړی تاسو (په دغی سره) او راو به باسی (په دغو غوښتلو یا بخل سره) پتی کینی دښمنی ستاسی (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالیٰ په سختی سره د هغوی ګرد(تول) مال وغواړی چی هغوی ته ئی وربښلی دی نو څومره د الله بندګان به وی چی په خلاص زړه او روڼ تندی د دی امر په مقابل کښی (لبیک) ووائی زیاتره به هغه سړی وی چی د بخل او تنګدستی ثبوت ښکاره کوی او د مال ښندلو (لګولو) په وخت کښی به د هغوی د زړونو خپګان له لری ښکاریږی.

هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ

واوری خبردار شی تاسی چی ئی ای دغو کسانو چی بللی شوی ئی لپاره د دی چی نفقه کړی مال ولګوی په لیاره د الله کښی (په هغو طریقو سره چی فرض کړی ئی دی په تاسی لکه زکوٰة او جهاد)

تفسیر: یوه برخه د الله له ورکړی شوی مال ځخه د ده په لیاره کښی د خپلی ګټی دپاره ولګوی !.

فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ

پس ځینی له تاسو هغه دی چی بخل کوی (نه لګوی مال) او هغه څوک چی بخل کوی مال نه لګوی نو بیشکه چی بخل کوی خپل ځان ته (چی محروموی ئی له ثوابه)

تفسیر: ستاسی دنیا ستاسی د فائدی دپاره ده که ئی نه ورکوی نو د خپل ځان نقصان کوی الله تعالیٰ ستاسی د ورکولو او د نه ورکولو هیڅ پروا نه لری.

وَاللّٰهُ الْغَنِیُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ

او الله غنی بی پروا دی (له نفقی د تاسی او له هر څیزه) او تاسی فقیران محتاجان ئی (الله ته)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی د مال د ښندلو (لګولو) هغه تاکیدونه چی تاسی ئی آوری داسی خیال ونه کړی چی الله تعالیٰ یا د هغه رسول له تاسی څخه سؤالونه کوی. داسی نه دی دا ګردی(تولی) ویناوی د تاسی د ښیګڼی(فائدی) دپاره دی. بیا د یوه په مقابل کښی په زرګونو عوضونه تاسی ته رسیږی که تاسی له داسی ګټی څخه مخ اړوی نو الله تعالیٰ او د هغه رسول ستاسی څه پروا نه لری.

وَاِنْ تَتَوَلَّوْا یَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَیْرَكُمْ ثُمَّ لَا یَكُوْنُوْٓا اَمْثَالَكُمْ ﴿۳۸﴾

او که وګرځیدی تاسی (له ایمان او سخا نه نو الله) به بدل راولی یو قوم بل بی له تاسی بیا به نه وی هغوی پشان د تاسی (ګرځیدونکی له احکامو د الله بلکه فرمان بردار به وی).

تفسیر: الله تعالیٰ په هغه حکمت او مصلحت چی خپلو بندګانو ته د خرڅ کولو امر ورکوی د هغه حاصل کیدل پر تاسی باندی څه انحصار نه لری. فرض کړی که تاسی بخل او کینی وکړی او د الله تعالیٰ له امره مخ واړوی نو الله تعالیٰ ستاسی په ځای بل کوم قوم دروی چی هغه قوم به تاسی غوندی کنسک او بخیل نه وی او په لوی زړه او ډیره خوښی به د الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او د هغه په لیاره کښی به خپل مال ښندی(لګوی). په هر ډول(طریقه) د الله جل جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کیدونکی دی. خو تاسی له دی سعادته بی برخی پاتی کیږی په حدیث کښی راغلی دی چی صحابه ؓ عرض وکړ چی یا رسول الله! دغه بل قوم به څوک وی؟

چې د هغه په لوری اشاره شوی ده. نو زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د حضرت سلمان فارسی په اوږه باندی خپل مبارک لاس کیښود او وی فرمایل چې «د ده قوم» او وی ویل «قسم په الله تعالیٰ دی که ایمان «ثریا» ته ورسیږی نو د فارس خلق به ئی له هغه ځایه هم راښکته کوی»

یادونه: «فارس» د عربو په لغت کښی هغه چاته وایه شی چې په اس سور وی او دا کنایه ده زمونږ د خراسان یا افغانستان له خلقو څخه چې له بین النهرین څخه تر سند پوری او له خلیج فارس څخه تر بخارا پوری پراته ؤ او خلق به ئی زیاتره په هغې پیری کښی په آسونو باندی سوریدل او له چین څخه نیولی تر روما کوچنی ایشیا او افریقا پوری د تجارت او سیاحت دپاره تلل د دوی یوی ځانگی چې پارسوا نومیده د (بلخ) په جنوب غربی سیمه کښی هستوگنه درلوده(لرله) چې هغه هیواد له هم دی سببه په پارس سره مشهور دی.

الحمد لله چې صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دی بینظیر ایثار او د ایمانی جوش ثبوت ورکړ چې د هغوی په ځای کښی د بل قوم د راتللو وار ونه رسید. خو پخپله دغه فارسیان هم په اسلام مشرف شول او د ایمانداری هغه شانداری مظاهری ئی ور وښوولی او داسی زبردست دینی خدمتونه ئی پای(آخر) ته ورسول چې هر سړی به د هغو له لیدلو څخه خامخا داسی اقرار کاوه چې بیشکه هم دغه فتوحات او ترقی د حضرت محمد رسول الله د دغه پیش گوئی سره برابری دی هم دا د (خراسان) او فارس قوم ؤ چې د ضرورت په وخت کښی به ئی د عربو ځای نیولی شو. له زرهاؤ ائمه ؤ او علماؤ څخه قطع نظر یواځی زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه (کابلی ثم الکوفی) وجود د دی پیش گوئی په صدق باندی کافی شهادت دی. هم دا راز(قسم) په خراسان او پښتونخوا کښی نور لوی عالمان او پوهان د دی میهن په پیریو کښی هم شته چې تقریباً د علم او عمل د هغی لوئی ونی څخه چې څانگی ئی تر «ثریا» پوری جگی (اوچتی) ختلی دی خوندوری میوی ئی راښکته کری دی.

تمت سورة محمد صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم بتوفیقه واعانته فلله الحمد والمنة

سورة الفتح مدنية وهی تسع وعشرون آية و اربع رکوعات

د «الفتح» سورت مدنی دی (٢٩) آية او (٤) رکوع لری.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د دی سورت په مختلفو آیتونو کښی د متعددو واقعاتو په لوری اشاری دی چې د فهم د سهولت دپاره د هغو خلاصه او لنډون داسی بیانیږی.

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کښې خوب ولید چې «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره ئې ادا کړې حلق او قصر ئې فرمایلی دی» دوی دا خوب صحابه ؤ ته ووایه خو د ورتګ نیته ئې ونه تاکله (مقرر نه کړه) مګر د شدت له اشتیاق څخه د ډیرو داسې خیال کیده چې سږکال به عمره میسره کیږي. او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد وفرمایه.
ب: دوی له یو نیم زر سریو سره د عمرې په نیت د مکې په لوری وخوځیدل او «هدیې» هم له دوی سره وې. کله چې دا خبر مکې ته ورسید قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغې کښې دا خبره غوته کړه چې دوی به نه پریږدو چې مکې ته راشي سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود(لرلو) چې حج او عمره وکړي. کله چې محمدی قافله مکې ته نژدې او (حدیبیې) ته ورسیده نو د دوی اوښه هلته چو شوه او سره له ډیرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوزیده تر څو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «**حبسها حابس الفیل**» او وې ویل «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړي چې په هغې کښې د حرمات الله تعظیم قائم وي زه به هغه منم» نو په هغه ځای کښې ئې قیام وفرمایه چې اوس په (۱۳٦۷ ق هـ) کښې «شمسیه» ورته وائي.
ج: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مکیانو ته سړی ولیږل چې «مونږ د جګړې دپاره نه یو راغلي مونږ پریږدئ چې خپله عمره وکړو او بیرته لاړ شو» کله چې د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم جواب ور ونه رسید. نو حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولیږله. او هغو نارینه ؤ او ښځو مسلمانانو ته ئې زیری ورکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسیدل «نژدې ده چې په مکه کښې اسلام غالب شي» قریشو حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ستون (واپس) کړ. کله چې د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه بیرته راتګ وځنډید (ایسار شو) دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی دلته رسول الله مبارک په دې خیال چې ښائي اوس د جګړې وار هم راورسیږي. ګرد(تول) اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم ئې تر یوې ونې لاندې کینول او د جهاد بیعت ئې ترې واخیست. کله چې قریشو د بیعت خبره واوریده وویریدل او حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ئې بیرته ولیږه.
د: بیا د مکې څو غتان د روغې په غرض د حضرت محمد رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شول او صلحنامه ئې ولیکله دلته پر ځینو خبرو باندې بحث او مناقشه پیښه شوه او مسلمانان په قهر شول او وې ویل چې د داسې خبرې پرې کړه په توره وکړي. خو رسول الله مبارک د مکیانو ګردی(تولی) غوښتنې ومنلې او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډیرو اصرارو لامله(له وجې) له ضبط او تحمل څخه کار واخیست او روغه غوته شوه. په دې روغلیک (صلحنامه) کښې یو شرط د کفارو له لوری دا وو چې سږکال تاسې مسلمانان بیرته لاړ شي کال ته بې وسلې (تش لاس) راشي او عمره وکړي. تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کښې جنګ نه کیږي. په دې مدت کښې هومره سړي چې له مکې څخه مدینې ته راشي

ښائی چې بیرته ولیږل شی. که له مدینې څخه کوم سړی مکې ته راشی هغه هم دلته په مکې کښې ساتل کیږی. وروسته له دی روغې څخه دوی په (حدیبیې) کښې د هدی حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر ئې خپل احرام خلاص کړ او مدینې منورې ته بیرته راغلل.

هـ: په لیاره کښې هم دا د (الفتح) سورت نازل شو. دا ګردی(تولی) پیښې د هجرت په (٦) کال کښې پیښې شوی.

و: د (حدیبیې) له راتګه وروسته د هجرت په (٧) کال په اوله کښې حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم (خیبر) فتح کړ چې د مدینې په شمال کښې څلور منزله لرې پروت دی او د شام په لوری د یهودانو یو ښار وو. په دی جهاد کښې له دوی سره پرته(علاوه) له هغو سړیو څخه چې په حدیبیې کښې ورسره ملګری وو بل هیڅوک نه وو.

ز: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (٧) کال د هجرت د ذیقعدة الحرام (حوت) په میاشت کښې سم له تړون سره د عمرة القضا دپاره مکې ته تشریف یووړ او په امن او امان او په زړه پورې ئې عمره اداء کړه.

ح: د هغه روغلیک (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنګ نه کیږی د قریشو له خوا ماته شوه نو ځکه د هجرت په (٨) کال د رمضان المبارک (جدی) په میاشت کښې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بیشکه چې مونږ فتح او بری مو درکړی دی تاته فتحه او بری ظاهر او ښکاره دپاره د دی څو چې وبښی تاته الله هغه چې پخوا تیر شوی دی له ګناه د تا څخه او هغه چې وروسته دی (له ګناه څخه)

تفسیر: د حدیبیې روغه که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) د ذلت او د مغلوبیت روغه په نظر راځی او د هغې د شرایطو له لوستلو څخه په بادی النظر کښې دا محسوس کیږی چې ګردی(تولی) خبری د قریشو په ګټه(فائده) دی. لکه حضرت عمر الفاروق او نورو اصحاب الکرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین د دی روغې د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پریشان وو. دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دی یو نیم زر سر جارونکی (قربانوونکی) لښکر په مخکښې قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لری. ولی د دی راز(قسم) ګردو(تولو) جګړو پریکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شی؟ مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم سترګی هغه احوالو او نتیجو ته وی چې د نورو له سترګو څخه به پټه وی ځکه چې الله جل جلاله د دوی تتر(سینه) د ډیرو سختو پیښو د تحمل دپاره پرانیستلی وو دوی په بی مثاله استغنا توکل، تحمل او ایثار سره هغه شرطونه ومنل او خپلو اصحابو ته ئې په دی لندو توریو (الله

ورسوله اعلم) سره ډاډينه(سکون) او تسلي ورکوله يعنې الله او د هغه رسول په داسې خبرو باندې ډير ښه پوهيږي. تر څو چې دا سورت نازل شو او الله تعالیٰ د دې روغې او فيصلې نوم «فتح مبين» کيښود. خلقو په دې باندې هم تعجب کاوه او ويل به ئې چې يا رسول الله صلی الله عليه وسلم دا برې دی؟ حضرت نبوی صلی الله عليه وسلم به فرمايل چې «هو! لوی برې دی» حقيقت دا دی چې د اصحابو د جهاد بيعت، او له هغه معمولي کشمکش څخه وروسته ګرد(ټول) کفار او معاندين ووېريدل او د روغې په لوری ئې خپلې خوښې ښکاره کړې. او نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره له دې چې پر جنګ او انتقام باندې ئې پوره قدرت درلود(لرلو) خو بيا هم په هر ځای کښې به ئې له عفوې اغماض او حلم څخه کار اخيست او محض د بيت الله شريف د تعظيم دپاره د هغوی په هغو چټی(بيکاره) غوښتنو باندې نه په قهر کيدل. دا پيښې له يوه لوري د الله تعالیٰ د خصوصي مدد او رحمت د استجلاب وسيله ګرځيدې او له بل لوري د دښمنانو په زړونو کښې د اسلام اخلاقي او روحاني طاقت او د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د صبر او تحمل او د شان مينه او اثر په زړونو کښې زياتوه اګر که د عهد نامې د ليکلو په وخت کښې ځينو ښکاره ليدونکيو به د کافرانو برې ليدل خو که په سره سينه دې پيښې ته کتل کيدې او د هغې شاؤ خوا ته څيروالي شوي وی او وروسته له غور کولو او له وړاندې وروسته سنجولو(فکر کولو) څخه به هر سړي په دې پوهيده چې دا ګردې(ټولې) فيصلې د اسلام په ګټه(فائده) شوې دې نو ځکه الله تعالیٰ د هغې نوم «فتح مبين» کيښود او تنبيه ئې وفرمايله چې دا روغه اوس هم روغه ده او په راتلونکې کښې به هم دوی ته د ظاهري او باطني ډيرو فتوحاتو ورونه پرانيځي لکه چې له دې روغې څخه وروسته د کافرانو له مسلمانانو سره ناسته ولاړه، اختلاط شروع شو او بې تکلفه به ئې سره ليدل او خبرې او اترې به ئې سره کولې او کافرانو د مسلمانانو له خولو څخه د مسلماني خبرې اوريدلې. او د دغو مقدسو مسلمانانو اقوالو، احوالو، اعمالو او اطوارو ته به ئې کتل چې له دې ګردو(ټولو) پيښو او ننداړو څخه هرومرو(خامخا) د دوی په زړونو کښې د اسلام مينه پيدا کيده. آخره نتيجه دا شوه چې د حديبيې له روغې څخه د مکې تر برې پورې يعنې د دوو کلونو په موده کښې ډير خلق مسلمانان شول او اسلام زيات خور شو خالد بن الوليد او عمرو بن العاص غوندې نوميالي په هم دې مدت کښې مسلمانان شول او دا فتح او برې جسمي فتح او برې نه بلکه روحي فتح او برې وو او د حديبيې صلح مسلمانانو لره د لوی خير او برکت سبب شوه او اسلام په شاؤ خوا کښې دومره منتشر شو چې د معظمې مکې د فتح کيدلو ګردې(ټولې) وسيلې راغونډې شوې او د هغه پاک ځای د تل دپاره د شرک له ګندګۍ پاکيدل ئې آسان وګرځيدل په حديبيې کښې له رسول اکرم صلی الله عليه وسلم سره يو نيم زر تنه اصحابان وو خو دوه کاله وروسته له دې څخه د مکې معظمې په عظيمې فتح کښې لس زره توريالي لښکر له دوی سره ؤ. رښتيا خو دا ده چې نه يوازې د مکې او د خيبر فتح بلکه د نورو اسلامي فتوحاتو دپاره د حديبيې روغه لکه يو اساس بنياد او زرينه ديباچه وګرځيده او هغه صبر او تحمل توکل او د حرمات الله تعظيم چې په دغه روغه کښې ورڅرګند(ورښکاره) شو او د

هغه علوم او قدسيه معارف او د باطني مقاماتو او د مراتبو فتح الباب چې له دې پيښې څخه شوې دې د هغو اندازه څوک کولی شي؟ هو! د هغو لنډ اجمال او لږه اشاره حق تعالیٰ په دې آيتونو کښې فرمايلې ده يعني هسې چې دنيوي سلاطين کوم لوی فاتح سپه سالار په خصوصي اعزاز او اکرام سره پالي الله تعالیٰ د دې فتح مبين په صله کښې هغوی ته څلور صلې وربښلې دې اول د ذنوبو غفران له هميشه تر هميشه پورې د هغوی هغه ګردې(تولې) کوتاهۍ چې د هغوی د رفيعې مرتبې په اعتبار کوتاهۍ ګڼلې کيږي ګردې(تولې) سره معافې دي دا خبره الله جل جلاله بل هيچا ته نه ده بښلې خو په حديث کښې راغلي دي چې د دې آيت له نزول څخه وروسته رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په عبادت کښې دومره زيات زيار (کوشش) کوو چې کرئ شپه به ئې په لمانځه کښې تيروله تر دې چې د دوی پښې وپړسيدلې او د ګردو(تولو) کتونکيو زړونه به پرې خوږيدل اصحابو عرض وکړ چې «يا رسول ولې دومره ربړونه(تکليفونه) په ځان کوئ؟ د الله له لورې خو ستاسو ګردې(تولې) پخوانۍ او وروستنۍ خطاوې بښلې شوې دي دوی به داسې فرمايل: «**افلا اکون عبدا شکوراً**» ولې زه د هغه شکر ګزاره بنده نشم؟ ښکاره دې چې الله تعالیٰ داسې زيرې خپل همغه بنده ته اوروی چې دی د هغه له اوريدلو څخه بې ويرې نه شي بلکه لا زيات له الله جل جلاله ودار شي. د شفاعت په طويل حديث کښې راغلي دي کله چې خلق سره راتول شي د حضرت مسيح عليه السلام په حضور کښې عرض کوي نو حضرت مسيح عليه السلام ورته وائي چې حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته لاړ شئ! چې خاتم النبيين دی او د هغوی پخوانۍ او وروستنۍ ګرد(تول) ګناهونه بښلې شوې دي يعني د ده د شفاعت په مقام کښې که بالفرض کوم تقصير هم وشي نو هغه هم په عامه عفو کښې پخوا له دې راغلی او پرته(علاوه) له دوی څخه بل څوک دا کار نشي کولی.

وَيُتِمَّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ

او (بل دپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندې

تفسير: يوائې له تقصيراتو څخه نه تيريږي بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوی دی د هغه تکميل او تتميم هم کاوه شي.

وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿٢﴾

او (بل دپاره د دې) چې وښيي الله تعالیٰ تاته سمه صافه لياره.

تفسير: تل به دی د هدایت او استقامت په سمه لیاره کښی قائم لری. د معرفت او شهودو په غیر محدودو مراتبو باندی د فائزیدلو او په قلوبو او ابدانو باندی د اسلام د حکومت د قائمیدلو په لیاره کښی به تاته هیڅ مشکلات نه درپیښیږی خلق به دلی دلی ستاسو په لیار ښوونه د اسلام په سمه لیاره راځی او په دی دول(طریقه) د تا د حسناتو په ذخیره کښی بیشماره زیادت کیږی.

وَّ يَنۡصُرَكَ اللّٰهُ نَصۡرًا عَزِيۡزًا ③

او (بل دپاره د دی) چی کومک(مدد) وکړی الله تعالیٰ له تا سره مدد غالب زبردست

تفسير: د الله تعالیٰ داسی مدد به راشی چی هیڅوک به ئی نشی بندولی او د هغه په مرسته(مدد) به فتح او ظفر ستاسی له قدمونو سره مل وی د «نصر» په سورت کښی ئی فرمایلی دی کله چی د الله له لوری مدد او فتح راشی او خلق د الله په دین کښی فوج فوج داخل شی نو ته د الله تسبیح، تحمید او استغفار کوه! ښکاره ده چی پر دی فتح مبین باندی به هم حضرت محمد استغفار ویلی وی د ده په جواب کښی د ﴿ لِّيَغۡفِرَ لَكَ اللّٰهُ ﴾ الآية ـ مضمون لا صاف ښکاریږی. دا تنبیه ابن جریر رحمة الله علیه کړی ده.

هُوَ الَّذِيۡۤ اَنۡزَلَ السَّكِيۡنَةَ فِيۡ قُلُوۡبِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ لِيَزۡدَادُوۡۤا اِيۡمَانًا مَّعَ اِيۡمَانِهِمۡ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چی نازله کړی ئی ده سکینه او ډادینه(سکون) په زړونو د مؤمنانو کښی له پاره د دی چی زیات کړی دوی لره ایمان سره له ایمان د دوی

تفسير: اطمینان او ډادینه(سکون) ئی راښکته کړه یعنی سره له دی چی د هغوی له طبعی څخه خلاف وو د رسول صلی الله علیه وسلم په حکم باندی ټینګ ودریدل او له ضد کوونکیو کافرانو سره ئی ضد ونه کړ نو د هغه په برکت د دوی د ایمان درجات لا زیات شول او د عرفان او ایقان په مراتبو کښی ئی ترقی وشوه. اول د جهاد په بیعت سره ئی ثابته کړه چی مونږ د الله جل جلاله په لیاره کښی د جنګ کولو او ځان جارولو(قربانولو) دپاره حاضر یو. دا هم د ایمان یو رنګ وو، وروسته له دی کله چی پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه نو دغه د هغوی د ایمان د رنګ بله ننداره وه چی خپل جوش، جذبات او

عواطف ئې په زور سره ټينګ کړل. او د الله او د رسول الله د فيصلې په مقابل کښې ئې غاړه کيښودله رضى الله تعالىٰ عنهم ورضواعنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٤﴾

او خاص الله لره دى لښکرى د آسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمائى الله د نصرت د دين خپل بې له تاسى څخه ئې هم کوى)، او دى الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسير: دغه خبره همغه پاک الله ته ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دى؟ او په کوم وخت کښې له قتال څخه بيرته دريدل او روغه کول تاسى لره ښه دى؟ که تاسى ته د قتال امر درکړ شى نو هيڅ کله د کفارو د کثرت له خياله تردد ونه کړى. ځکه چې د ځمکې او د آسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالىٰ دى چې سره د لړتوب ستاسى امداد او مرسته(مدد) په غيبى لښکرو سره هم کولى شى لکه چې په «بدر، احزاب، حنين» او نورو کښې ئې وکړه. او که د روغې او د جنګ نه کولو امر درکړى نو هغه هم ومنى. او داسى خيال ونه کړى چې افسوس روغه وشوه او کافران په ويريا له لاسه ووتل او په سزا ونه رسيدل که د قتال امر کيده نو هغوى به مو وژل. ولې چې د هغوى وژل په تاسى پورى موقوف نه دى که مونږ وغواړو نو پخپلو لښکرو سره ئې وژلې شو. په هر حال د ځمکو او د آسمانونو د لښکرو مالک الله تعالىٰ دى که د روغې امر ورکوى نو خامخا په هغې کښې خير او حکمت دى.

لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ؕ

لپاره د دى چې داخل کا مؤمنان سړى او مؤمنات ښځې په جنتونو کښې چې بهيږى د لاندى (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه ويالې) حال دا چې هميشه به وى دوى په هغو (جنتونو) کښې او(دپاره د دى چې) ورژوى الله تعالىٰ له دوى څخه ګناهونه د دوى

تفسير: کله چې رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ﴿ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴾ الآية ولوست نو اصحابو هغوى ته مبارکى عرض کړه او وئې ويل يا رسول الله! دا خو تاسى ته وشوه مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آيتونه نازل شول يعنى الله تعالىٰ اطمينان دادينه(سکون) او سکينه راښکته کړله

او د مؤمنانو ایمان ئې لا زیات کړ تر څو دوی په ډیر اعزاز او اکرام سره په جنت کښې داخل کړی او د هغو ګردی(تولی) خرابی او کمزوری معاف کړی. په حدیث کښې دی هغو اصحابو چې د حدیبیې بیعت کړی دی هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځی.
تنبیه: د مؤمنانو ذکر د تعمیم دپاره دی یعنی که نارینه وی یا ښځی د هیڅ یوه محنت او ایمانداری نه ضائع کیږی. له احادیثو څخه ثابت شوی دی چې په دی سفر کښې حضرت بی بی ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنها د رسول صلی الله علیه وسلم سره وه.

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيْمًا ۝

دی دغه (غفران او ادخال د جنت) په نزد د الله په مراد رسیدل بری موندل ډیر لوی

تفسیر: ځینی نقال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وائی چې د «جنت غوښتل د ناقصانو کار دی» له دی ځای څخه راښکاره شوه چې د الله تعالیٰ په نزد دا لوی کمال دی.

وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَ الْمُشْرِكٰتِ

او (لپاره د دی) چې په عذاب کړی (الله) منافقان سړی او منافقانی ښځی او مشرکان سړی او مشرکاتی ښځی

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کښې ئې د صلحې او روغې له خوا ډادینه(سکون) پیدا کړه او د اسلام اساس او بنسټ (بنیاد) ئې ټینګ کړ او د اسلامی فتوحاتو او ترقیاتو وورنه ئې خلاص کړل چې په پای(آخر) کښې به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتی سبب کیږی او هغوی ته به سخته سزا رسیږی.

الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ۭ

چې ګمان کوونکی دی پر الله باندی ګمان د بدی (چې الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوی)

تفسیر: «بد اتکلونه» دا دی چې د مدینې د تګ په وخت کښې منافقان پرته له «جد بن قیس څخه» ګرد(تول) هلته پاتی شول او پلمی(تدبیرونه) ئې ځان ته جوړی کړی. ولی چې هغوی داسی

اتکل کاوه چی په مکه کښی ضرور جنګ پیښیږی او دا ګرد(تول) مسلمانان په ښکاره دول(طریقه) عمری ته راغلی دی خو په چل سره غواړی چی په معظمه مکه باندی تصرف وکړی.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ

پر دوی باندی دی راګرځیدل د بدی (په ذلت او عذاب) سره

تفسیر: د زمانی په ګردش او د مصیبت په احاطه کښی راغلی تر کومه به احتیاط او ویراندی کتل وکړی.

وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ⑥ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ⑦

او غضب کړی دی الله پر دوی باندی او لری کړی دی (الله دوی له رحمت خپله) او تیار کړی دی الله تعالیٰ دوی ته (عذاب د) دوزخ او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ) او خاص الله لره دی لښکری د آسمانونو او د ځمکی او همیشه دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: که هغه سزا درکړی نو څوک به مو وژغوری(وساتی). خدائی لښکر به مو په یوه شیبه(لحظه) کښی وړی ذری کړی. خو هغه ذات سره د زبردستۍ حکمت لرونکی هم دی او د الٰهی حکمت داسی مقتضی نه دی چی سم دلاسه هغوی ته سزا ورکړی.

إِنَّآ أَرْسَلْنٰكَ شٰهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيرًا ⑧

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده!) شاهد او زیری ورکوونکی او ویروونکی

تفسیر: تاسی د الله امر منونکیو ته زیری د خوښی ورکوئ او غاړه غړوونکو لره ویره اوروی او خپل احوال ښیی لکه چی له ﴿ إِنَّا فَتَحْنَا ﴾ څخه تر دی ځای پوری دری واړه مضامین راغلی دی. او په آخرت کښی هم پر خپل امت او هم پر انبیاؤ علیهم السلام باندی ګواهی ورکوی.

لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ

لپاره د دې چې ایمان راوړې تاسې په الله او په رسول د دغه (الله) او مدد وکړئ د هغه د دین او تعظیم وکړئ د هغه

تفسیر: د «تعزروه» او د «توقروه» ضمیرونه که الله ته راجع شي نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دین او د هغه د پیغمبر مدد کول دي. که رسول ته راجع شي نو هیڅ اشکال نه پاتې کیږي.

وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَّأَصِيلًا ﴿٩﴾

او هغه (الله) ته نسبت د پاکۍ وکړئ صباح او بیګا

تفسیر: د الله تعالیٰ د پاکۍ بیان تل کوئ که په لمانځه کښې وي او که د باندې له لمانځه څخه وي

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

بیشکه هغه کسان چې بیعت کوي له تاسره بیشکه بیعت کوي له الله سره او لاس د الله د پاسه د لاسونو د دوی دی

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کښې ورکول او له هغوی سره ئې بیعت کاوه نو دا ئې فرمایل چې د نبي الله په لاس باندې بیعت کول داسې دي لکه له الله تعالیٰ سره بیعت کول ځکه چې حضرت محمد رسول الله په حقیقت کښې د الله تعالیٰ له جانبه بیعت آخلي او د هغه د احکامو تعمیل او تاکید د بیعت په وسیله کوي نو دا هسې ده لکه چې د جزء ٥ «النساء» د سورة په (١١) رکوع ٨٠ آیت کښې دي ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ﴾ او د جزء ٩ (انفال) د سورة په (٢) رکوع ١٧ آیت کښې راغلي دي ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى﴾ کله چې د نبوي د بیعت حقیقت داسې شو نو په یقین سره د الله تعالیٰ د شفقت او د حمایت لاس به هم د هغو د لاسونو د پاسه وي.

تنبیه : رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به له خپلو اصحابو څخه کله د جهاد په نسبت او کله د بل کوم خیر د کار په نسبت بیعت اخیست په صحیح مسلم کښې د (وعلی الخیر) لفظ راغلي

دی. د طریقت د مشائخو بیعت که په مشروعی طریقی سره وی نو د هم دی لفظ لاندی مندرج کیدی شی. په حدیبیی کښی پر دی خبری باندی بیعت اخیستی شوی وو چی تر مړینی(مرگه) پوری مونږ په میړانی(بهادری) سره جنگ کوو! او له جهاده او له جنگه نه تښتو!.

فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَـٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾

پس هغه چا چی مات کړ دا بیعت نو بیشکه چی ماتوی به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر ئی هم ده ته راجع کیږی) او هغه څوک چی وفا وکړی په هغه شی چی عهد او اقرار ئی کړی دی پر هغه له الله سره پس ژر ده چی ور به کړی الله تعالیٰ ده ته اجر او بدل ډیر زیات (چی د جنت عطاء او د الله لقاء ده)

تفسیر: هغه خبری چی د بیعت په وخت کښی کولی کیږی که څوک هغه ماتوی نو خپل ځان ته عار او نقصان پیښوی او الله تعالیٰ او د هغه رسول ته هیڅ یو نقص او ضرر نشی رسولی او هغه ته د عهد ماتولو سزا وررسیږی هر څوک چی خپل استقامت ښکاره کړی او پخپل عهد او پیمان باندی په تینګه سره ولاړ وی نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسیږی.

سَيَقُولُ لَكَ ٱلْمُخَلَّفُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چی وبه وائی تاته (له تا څخه) وروسته پاتی شوی (له تللو د مکی په کال د حدیبیی) له صحرایانو مشغول کړی ئی وو مونږ مالونو زمونږ او کورنی زمونږ نو ښښنه وغواړه مونږ لره (د گناه زمونږ)

تفسیر: له مدینی څخه د وتلو په وخت کښی رسول الله مبارک مکی معظمی ته د خپلو تللو اعلان کړی ؤ او مسلمانانو ته ئی له خپل ځان سره د ورتګ تشویق او رغبت ورکړی ؤ. ښائی له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړی د پیښیدلو کوم احتمال ورپیدا شوی وی خو له دی څخه هغو کلی والو صحرائیانو چی هنوز ایمان د هغوی په زړونو کښی لا ښه ځای نه ؤ نیولی خپل ځانونه ئی پټول

او پخپلو منځونو کښې به ئې سره ویل «آیا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو چې هغوی د محمد صلی الله علیه وسلم پر کور مدینې باندې راغلل. او د هغه ملګرې اصحاب ئې ورځنې ووژل. آیا مونږ چې د هغو توره دلته لیدلی ده هلته له هغوی سره جنګیدی شو؟ وګوری چې دا تلونکی هم له دی سفره بیرته راتلونکی نه دی او ګرد(تول) به هلته سره سټ (تباه) شی» په دی آیتونو کښې حق تعالیٰ د هغوی پټې خبرې راښرګندې(راښکاره) کړې او د هغوی د مدینې له رسیدلو څخه پخوا په لیاره کښې ئې ورښکاره کړه چې ستاسی د صحیح او سالم بیرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غیر حاضرې راز راز(قسم قسم) سونې (دروغ) او عذرونه ووائی او دول دول(قسم قسم) هیلې بهانې پلمې(تدبیرونه) به جوړوی. او وائی به چې مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار یا مو څوک په کورونو کښې نه ؤ چې وروسته له مونږ څخه د مال اسباب، اهل او عیال سرپرستی وکړی په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی اوس ته له الله تعالیٰ څخه زمونږ مغفرت او ښښنه وغواړه.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۚ

وائی دغه (پاتې کیدونکی منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کښې

تفسیر: پخپلو زړونو کښې پوهیږی چې دا عذر بیخی غلط دی او استغفار او د ښښنې غوښتل هم یو ظاهر داری ده او رښتیا او له زړه نه ده. ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼی او نه په داسی څه اعتقاد لری.

قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ⑪

ووایه ته (ای محمده ! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شی تاسی لره په دفع د عذاب کښې د جانبه د الله څخه د یو څیز که الله اراده وفرمائی ستاسی د ضرر او نقصان یا الله تعالیٰ اراده وفرمائی ستاسو د نفع او ګټی (بل هیڅوک نشته چې ضرر او نفع ئې په قدرت کښې وی) بلکه دی، الله په هغو ګردو(تولو) کارونو چې کوی ئې تاسی ښه خبردار (نو مطابق د عمل د تاسی په مقتضی د علم خپل سره تاسو ته جزا درکوی)

تفسیر: هر راز(قسم) گټه(فائده) او نقصان د الله تعالیٰ د قدرت په ید کښې دی. د هغه د ارادې او مشیت په مخامخ کښې هیڅوک هیڅ شی نشي کولی. هغه نه غوښت چې تاسی په دې مبارک سفر کښې د هغه له پیغمبر سره شرکت ولرئ. او د هغه فوائد ستاسی په برخه شي او نه ئې اوس منظوره ده چې تاسی ته ښښنه وغواړم. الله تعالیٰ پخوا د تاسی له دې دروغو، حیلو او عذرونو ویلو څخه خبر راکړی دی او ستاسی حال احوال ئې ماته راڅرګند(راښکاره) کړی دی. او اراده ئې فرمایلې ده چې ستاسی د دې ناوړه (ګنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسی د حدیبیې د غزوې له راز راز(قسم قسم) برکاتو او ګټو څخه بې برخې کړي. او تاسی ته له دې درکه نقصان او خساره ورسوی که تاسی وائی چې مونږ د مال، اولاد او کور او کهول لامله (له وجې) په دې غزوی کښې شرکت ونه کړ نو که الله وغواړي چې ستاسی مال، اولاد، کور کهول ته ستاسی په حضور کښې څه زیان او ضرر ورسوی نو ستاسی له لاسه څه کیدی شي؟ یا فرض کړی که الله تعالیٰ تاسی یا د تاسی اهل عیال او مال ته کومه ګټه(فائده) رسوی نو ستاسی نشتوالي او مسافرت د هغې مانع کیدی نشي او هرومرو(خامخا) ئې دررسوی نو د الله او د هغه د رسول د خوښې په مقابل کښې داسی خبری ته څیر کیدل او د داسی شیانو پروا کول پرته(علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی او داسی فکر هم مه کوی چې په پلمو(تدبیرونو)، حیلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښې حاصله کړی، او په دې ښه پوه شی چې الله تعالیٰ ستاسو په ګردو(تولو) خبرو اترو او پلمو(تدبیرونو) خبردار دی.

بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۚۖ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُوْرًا ⑫

(دا عذرونه او بهانې چې تاسی ئې کوی داسی نه ده) بلکه ګمان به کاوه تاسی (ای متخلفینو) چې بیا به له سره بیرته راونه ګرځي رسول الله او مؤمنان (له حدیبیې نه) کورونو خپلو ته هیڅ کله او ښائسته کړی شوی دی دغه (ګمان د تباهی د مؤمنانو) په زړونو ستاسی کښې (ای منافقانو) او ګمان کړی ؤ تاسی ګمان بد شوی (په علم د الله کښې). او وی تاسی یو قوم هلاک کړی

تفسیر: په رښتیا سره ستاسی د نه ورتګ سبب دا خبری نه دی چې تاسی ئې وائی بلکه ستاسی ګمان داسی ؤ چې اوس پیغمبر او د هغه ملګری له دې سفره په روغ صورت بیرته راونه ګرځي دا ستاسی د زړه تینګه خبره وه چې دا ګمان مو بیخی غلط او چټی(بیکاره) ثابت شو نو ځکه

تاسی خپل حفاظت او ګټی د جلا(جدا) اوسیدلو په صورت کښی سنجولی (غوره کړی) وی او حال دا دی چی په دی صورت کښی ستاسی خسران او تباهی وه او الله تعالیٰ ته ښه معلوم وه چی تاسی تباه او برباد کیدونکی ئی.

وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَعِيْرًا ﴿١٣﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٤﴾

او هر هغه چی ایمان ئی نه وی راوړی په الله او په رسول د دغه (الله) نو بیشکه مونږ تیار کړی دی مونږ الله تعالیٰ کافرانو ته تود اور (د دوزخ) او خاص الله لره دی سلطنت او باچائی د آسمانونو او د ځمکی (ملکاً خلقاً وعبیداً) ښښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او په عذاب کښی اچوی هر هغه چی اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او همیشه دی الله ډیر ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په ورکولو د اجر او ثواب سره).

تفسیر: هغه څوک چی د الله تعالیٰ اراده د هغه ښښنی ته نه وی تللی نو زه ئی څرنګه ښښنه وغواړم هو! که الله تعالیٰ مهربانی پر تاسی باندی وفرمائی نو تاسی ته توفیق درکوی چی توبه وکاړی او د هغه ښښنه ځان ته وګټی د هغه رحمت په هر حال کښی د هغه په غضب باندی سابق دی.

سَيَقُوْلُ الْمُخَلَّفُوْنَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوْهَا ذَرُوْنَا نَتَّبِعْكُمْ ۚ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّبَدِّلُوْا كَلٰمَ اللّٰهِ ؕ قُلْ لَّنْ تَتَّبِعُوْنَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ ۚ

ژر به ووائی (تاته) وروسته پاتی کیدونکی (خلق) کله چی روان شی تاسی غنیمتونو (د خیبر ته) (دپاره د دی) چی واخلی تاسی هغه (غنائم).! پری ږدی مونږ چی درځو په تاسی پسی (دپاره د جنګ او غنیمت)، اراده لری دوی چی بدل کړی کلام الله (حکم د الله) ووایه (ای محمده! دوی ته) چی له سره به متابعت ونه کړی تاسی زمونږ هم داسی فرمایلی وو الله پخوا له دی

شخه.

تفسیر: د حدیبیې له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته امر ورسید چې پر (خیبر) باندې برید او تعرض وکړی! چې هلته هغه غداران یهودان اوسیدل چې د (احزاب) په غزا کښې ئې کافرانو ته د مدینې لیار ښوونه کړې وه. حق تعالیٰ خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائیان چې حدیبیې ته نه وو تللي اوس به د (خیبر) په غزا کښې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي ځکه چې هلته ویره لږه او د ولجې(غنیمت) هیلې (امیدونه) ډیرې دي تاسې هغوی ته ووائې چې ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالیٰ ستاسې په نسبت هدایت راکړی دا چې تاسې په دې سفر کښې هم هرګز نشئ تلی نو آیا په دې صورت کښې به تاسې له مونږ سره تلی شئ؟ که ځئ نو د دې تګ معنی به دا وی چې د الله تعالیٰ خبره بدله شوی ده حال دا چې د الله تعالیٰ احکام هیڅ کله بدلیدونکی نه دی.

فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ

بیا به ژر ووائی چې حسد او کینه کوی تاسې له مونږه سره (په ګټه(فائده) زمونږ کښې ای مؤمنانو!)

تفسیر: الله تعالیٰ هیڅ نه دی فرمایلی تاسې محض دا غواړۍ چې مونږ ته څه ګټه(فائده) ونه رسیږی او د غنیمت مال یواځې تاسې ته پاتی شی.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

(داسې نه ده) بلکه ؤ دوی چې نه به پوهیدل (له دین د اسلام نه) مګر خو لږ شه

تفسیر: ډیره لږه پوهه لری او دا ناپوهان په دې نه پوهیږی چې د مسلمانانو د زهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه(اوچته) ده چې هغوی هیڅ دنیوی ګټو ته نه ګوری کله چې د مال حرص پاتی نه شو نو پر تاسې باندې به څرنګه حسد کوی؟ آیا رسول الله مبارک د رخې(کینې) له پلوه د الله تعالیٰ له خوا تاسې ته (العیاذ بالله) داسې یو امر کوی؟

قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ

شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِن تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ

ووایه (ای محمده !) وروسته پاتی کیدونکیو ته له صحرائی خلقو ژر ده چی راوبه بللی شی تاسی طرف د جنګ د یوه قوم ته چی خاوندان د جنګ سخت وی یا به جنګ کوی تاسی له هغو سره (چی ایمان ئی نه راووړ) یا به مسلمانیږی هغوی نو بیا که امر ومنی تاسی د دغو بلونکیو دربه کړی تاسی ته الله اجر ثواب ښه (چی عزت او غنیمت دی په دنیا کښی، جنت او رؤیت دی په عقبا کښی)

تفسیر: لږ څه صبر وکړی دی غزا ته نشی تلی. خو وروسته له دی نه نوری جګړی ډیری راتلونکی دی او د خورا(ډیر) سختو جنګیالیو قومونو سره به د مسلمانانو جنګونه پیښیدونکی وی او د هغه سلسله به تر هغه پوری اوږدیږی تر څو هغه اقوام یا د اسلام په دین مشرف شی یا جزیه ورکړی او ځان مطیع الاسلام وشمیری. که په رښتیا سره تاسی د جهاد مینه لری نو هلته د جهاد ډګر ته ننوځی! او خپل شجاعت میرانه(بهادری) او توره راښکاره کړی که په هغه وخت کښی د الله تعالیٰ امر او حکم ومنی نو الله تعالیٰ به خورا(ډیر) ښه بدل او جزاء تاسی ته درکړی.
تنبیه: له دی جنګیالیو قومونو څخه (بنو حنیفه) یا نور مراد دی چی د کذاب مسیلمه تبر و یا (هوازن) یا (ثقیف) او نور دی چی د حنین په غزا کښی له هغوی سره مقابله وشوه، یا به هغه مرتدان وی چی له هغوی سره د ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی سخته جګړه پیښه شوه یا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا، ګرد(تول) او نور هغه توریالی قومونه وی چی د راشدهؤ خلفاؤ په وخت کښی له هغوی سره سخت جنګونه ونښتل لکه چی د پښتونخوا په تیره بیا په کابل کښی ډیر سخت جنګونه وشول چی تر ډیری مودی پوری وږده شول. او پښتانه څو ځلی ایل (محکوم) او بیا باغیان شول او د اصحابو لوی توریالیان لکه حضرت تمیم او جبیر رضی الله تعالیٰ عنهم دلته شهیدان شول او د حضرت عثمان ذی النورین لوی لښکری امیران لکه عبد الرحمن بن سموره بن حبیب القریشی اول ځلی او لیث بن قیس بن حضرت عباس د رسول اکرم تره رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دوهم ځلی دلته ستړی او ستومان شول. او تر ابد پوری دوی او د هغوی د توریالیو ملګریو مطهر اجساد زمونږ او مونږ ګنهګاران د هغوی شو او د ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه له خلافت راهیسی ګرد(تول) افغانستان د اسلام په مبارکه رڼا(رنړا) منور شو. الحمد لله علیٰ ذلک والشکر له وائی په ځینو هغو جنګونو کښی چی نومونه ئی پاس یاد شول بی له کومی لوئی جګړی بری حاصل او دغه اقوام مسلمانان شول او لوئی ولجی (غنیمتونه) په لاس ورغلی.

وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

او كه وګرځيدى تاسى لكه چى ګرځيدلى وى پخوا له دى څخه نو په عذاب به كړى (الله) تاسى په عذاب ډير دردناک سره

تفسير: لكه چى د حديبيى له تګه بيرته پاتى شوى كه په راتلونكى جګړى كښى هم بيرته پاتى شوى نو الله تعالىٰ تاسى ته ډير درد لرونكى عذاب دركوى. او ښائى پخوا له آخرته په هم دغه دنيا كښى هم څه عذاب درورسيږى.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ ؕ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۷﴾

نشته پر ړانده باندى هيڅ ګناه او تكليف او نه په ګوډ باندى هيڅ ګناه او تكليف او نه په ناروغ باندى هيڅ ګناه او تكليف (ځكه چى جهاد پر دغو معذورانو فرض نه دى) او هر هغه څوک چى اطاعت وكړى ومنى حكم د الله او د رسول د دغه (الله) نو داخل به ئى كړى (الله) دى په جنتونو كښى چى بهيږى له لاندى (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه) ويالى او هر هغه څوک چى وګرځيد (له احكامو د الله) نو (الله) به په عذاب كړى دى په عذاب ډير دردناک سره

تفسير: په ګردو(ټولو) امورو او معاملو كښى عامه ضابطه هم دا ده چى متخلفين معذب كړى.

لَقَدْ رَضِىَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضى او خوښ شوى دى الله تعالىٰ له مؤمنانو نه هغه وخت چى بيعت ئى كاوه له تا سره د لاندى د ونى

تفسير: دا د «كيكر» ونه وه غالباً د ﴿لَقَدْ رَضِىَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ الآية ـ د فرمايلو له سببه دغه بيعت ته (بيعة الرضوان) وائى چى د هغه مفصله قصه د دى سورت په شروع كښى تيره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ

بیا معلوم کړ (الله په ظاهری علم سره هم) هغه (اخلاص) چی په زړونو د دوی کښی وو

تفسیر: د ظاهر اندیښنه او د زړه توکل، حسن نیت، صدق، اخلاص اسلامی مینه او نور.
تنبیه: گردو(تولو) مفسرینو له ﴿ مَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ ﴾ څخه هم دا مراد اخیستی دی مگر ابوحیان رحمة الله علیه وائی چی له دی نه د روغی او د روغی له شرایطو څخه هغه رنځ، غم، او اضطراب چی زړونو ته وررسیدلی وو مراد دی په دی تقدیر سره وروسته له دی نه ﴿ فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ ﴾ ډیره ښه ورسره لگیږی والله اعلم.

فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيْبًا ﴿١٨﴾ وَّمَغَانِمَ كَثِيْرَةً يَّاْخُذُوْنَهَا

بیا راښکته کړه (الله) سکینه او ډاډینه(سکون) پر دوی باندی او عوض ئی ورکړ (الله) دوی ته بری نژدی، (چی فتح د خیبر ده) او ولجی(غنیمت) ډیری چی وابه خلی دوی هغه (ولجی)

تفسیر: مراد له فتحی نژدی څخه فتحه د خیبر ده چی د حدیبیی له بیرته راتگ څخه سم د لاسه پیښه شوه او زیاتی ولجی(غنیمت) په لاس ورغللی چی له هغو سره مجاهدین هوسا (خوشاله) او خوښ شول.

وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٩﴾

او دی الله همیشه قوی غالب ډیر حکمت والا

تفسیر: الله تعالیٰ په خپل زور او حکمت سره، د حدیبیی نقصانونه! په دی ځای کښی تلافی او معاوضه کړل او په فتحه د مکی معظمی او حنین کښی هم داسی تلافی او معاوضی په ظهر ورسیدی.

وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهٖ

وعده کړی ده له تاسي سره الله د غنائمو او ولجو ډيرو چې وابه ئی خلی تاسي هغه نو (الله) ژر درکړل تاسي ته دا (غنائم او ولجی)

تفسیر: وروسته به ډيری ولجی او غنیمتونه دررسیدونکی وی چی له هغو یو هم دا د خیبر غزا ده چی ستاسی برخه په دی کښی درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسي نه

تفسیر: عام جنګ درپيښ نه شو او په حدیبیی او خیبر کښی ئی د کفارو له لاسه تاسی ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه او ستاسی په نشتوالی کښی هیڅا ستاسی اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

او چی شی دا کار نښه (د قدرت د الله) له پاره د مؤمنانو

تفسیر: مسلمانان دی وپوهیږی چی د الله قدرت څرنګه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کښی څومره ده؟ او بل دا چی وروسته له دی څخه هم د هغه نوری ګردی(تولی) وعدی هم داسی پوره کیدونکی دی.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿۲۰﴾

او الله ښیی تاسی ته لیاره برابره (د توکل په الله باندی په هر کار کښی)

تفسیر: د الله تعالیٰ پر وعدو باندی ډاډینه(سکون) او د هغه د لامحدود قدرت پیژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه! د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوی، چی هم دا ده د توکل برابره او سمه لیاره.

وَّأُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرًا ﴿٢١﴾

او بل (ئی درکړی دی تاسو ته غنیمتونه او بری) چی لا نه وی قادر تاسی په هغو (غنیمتونو) باندی په تحقیق (علمی) احاطه کړی ده الله په هغو (غنائمو) باندی هم او دی الله تعالیٰ پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر او توانا

تفسیر: د دی بیعت په انعام کښی ئی د خیبر فتح درکړه او د مکی شریفی فتح چی په هغه وخت کښی په لاس درنغله وروسته له دی څخه به په لاس درشی ځکه چی الله د هغه وعده کړی ده. چی په حقیقت او عالم اسباب کښی هم دا د حدیبیی صلح د مکی شریفی د فتحی مقدمه او توطیه ده.

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٢٢﴾

او که جنګ وکړی له تاسی سره هغه کسان چی کافران شوی وو نو خامخا به ئی ګرځولی وی شاوی خپلی بیا به ئی نه وو موندلی څوک دوست ساتونکی او نه مددګار

تفسیر: که جنګ پیښیده نو بری به ستاسی وو او کافرانو به شا اړوله او ښتیدل به او مدد کوونکیو به دوی له آفته نه شو ژغورلی (بچ کولی) خو د الله تعالیٰ د حکمت داسی اقتضاء وشوه چی سم د لاسه روغه وشی او د روغی د عظیم‌الشانو برکاتو څخه مسلمانان مستفید او ګټور شی.

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿٢٣﴾

(طریقه ایښی ده الله د غالبیدلو د حق) په طریقی هغو سره چی په تحقیق سره تیر شوی ده پخوا له دی نه او هیڅ کله به نه مومی ته طریقی د الله لره تبدیل او، اوښتل.

تفسیر: کله چې د اهل الحق او د اهل‌الباطل په منځ کښې په کومه فیصله کوونکې موقع کښې سره مقابله وشي نو په دغې مقابلې کښې به بالاخر اهل الحق غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوریږي. د الله هم دا عادت له پخوا راهیسې جاري دی چې هیڅ تغییر او تبدیل په کښې پیښیدونکې نه دی. هو! دومره شرط پکښې شته چې اهل الحق په هیئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې تینګ ولاړ وي. ځینو د ﴿ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللهِ تَبْدِيْلًا ﴾ معنی داسې اخیستې ده چې د الله عادت بل څوک نشي اړولی. یعنې بل څوک داسې قوت او قدرت نه لري چې پرته(علاوه) له هغه کاره بل کار پرې وکړي شي چې له سنت الله څخه چپ (مخالف) یا پرته(علاوه) وي.

وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چې بند ئې کړل لاسونه د هغو (کفارو) له تاسې څخه او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کښې پس له هغې څخه چې غالب ئې کړی تاسې په هغوی باندې

تفسیر: د مشرکانو څو ډلې حدیبیې ته راغلې وې چې که لاس ئې بر شي رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسوي یا یو نیم مسلمان ګوښې (بیل) ګیر کړي او وئې ربړوي لکه چې داسې څو پیښې هم راپیښې شوې او په دې منځ کښې یو مسلمان هم په شهادت ورسید چټي(بیکاره) خبرې او د جنګ د اور بلیدلو خبرې هم وشوې، تر دې چې اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هغه قاتل ونیو او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ئې وروړاندې کړ او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې او وئې باښه. په دې آیت کښې د هم دغو واقعاتو په لوري اشاري دی او (ببطن مكة) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نږدې منطقه ده چې له ډیره نږدې والي څخه داسې ښکاري لکه ځکه د حرم او یا مابین د ښار.

وَكَانَ اللهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ﴿٢٤﴾

او دی الله په هغه څه چې کوی ئې تاسې ښه لیدونکی

تفسیر: الله تعالیٰ ته د کفارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمل ښه معلوم دی او وینې ئې. نو جزا به پرې درکړي.

هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ؕ

دوی هغه کسان دی چی کافران شوی دی او منع کړی ئی وی تاسی له مسجد الحرام څخه او (منعه کړی ئی وی) قربانی د تاسی په دی حال کښی چی بندی کړی شوی وی له دی نه چی ورسیږی ځای د حلالولو خپلو ته

تفسیر: د حرم تر هغی برخی پوری ئی د قربانی حیوانات پری نه ښوول چی هلته ئی بوځی او په مشروعه طریقه سره ذبح کړی او هملته په حدیبیی که بند پاتی شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَــُٔوْهُمْ فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۚ

که چیری نه وی (پټ په کفارو کښی) څو سړی ایمان راوړونکی او څو ښځی ایمان راوړونکی چی نه پیژندل تاسی هغوی لره (په صفت د ایمان سره دا خطره) چی پایمال کړی وو تاسو هغوی (هم سره له کفارو) پس رسیدلی به وو تاسی ته له هغوی څخه ضرر او غم په ناپوهی سره (نو د جهاد حکم به ئی درکړی وی لیکن حکم ئی در نه کړ) دپاره د دی چی داخل کړی الله په رحمت خپل کښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د داخلولو ئی)

تفسیر: هغه مسلمانان نارینه او ښځی چی په مکی کښی مظلوم او مقهور اوسیدل او د مدینی منوری مسلمانانو له هغوی سره پوره پیژندګلو نه درلوده(لرله) هغوی به په جنګ کښی د ناپوهی په سبب پایمال او لتاړ کیدل که دا ویره نه وی نو سم د لاسه به د جنګ کولو امر کیده خو که داسی امر صادریدی نو تاسی به په دی قومی نقصان باندی متاسف او خپه کیدی او کافرانو ته به د داسی ویناؤ موقع په لاس ورتله چی «وګوری! مسلمان د خپل مسلمان پت (عزت) هم نه ساتی». نو ځکه مو جنګ منع کړ تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلی پاتی وی او پر تاسی باندی د دی بیمثاله صبر او تحمل له سببه الله خپل رحمت اوروی او له دی کافرانو څخه هغه سړی چی د هغو مسلمان کیدل مقرر او مقدر دی ښائی په دی خطرناکی جګړی کښی له لاسه ونه وځی او د الله تعالیٰ په رحمت کښی پخپلی نیتی داخل شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه

لیکی «په دی ګردی (تولی) قصی کښی تول ضد او د کعبی شریفی بی ادبی د هم دغو مشرکانو له پلوه وشوه تاسی مسلمانان په ادب وی کفارو عمره کوونکی منع کړل قربانی ئی پری نښودی چی خپل ځای ته ورشی بیشکه دا ځای د دی وړ (لائق) وو چی په همغه وخت کښی ستاسی په لاسونو فتح کیده نو کله چی ځینی مسلمانان نارینه او ښځی په مکه کښی پټ اوسیږی او ځینی هغه کسان چی د هغوی مسلمان کیدل مقدر دی هم په دی جنګ کښی لتاړیدل او له لاسه وتل نو ځکه مو جنګ معطل کړ د روغی په هغو دوو کلونو کښی هومره سړی چی مسلمان کیدونکی وو مسلمان شول او هغه مؤمنان چی وتونکی وو ووتل نو وروسته له هغه په مکه معظمه کښی جګړه ونښته او فتحه وشوه.

لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۲۵﴾

که چیری جلا(جدا) شوی وی دغه (مسلمانان له کفارو نه) نو خامخا به مو په عذاب کړی ؤ هغه کسان چی کافران شوی دی له دغو (اهل د مکی) څخه په عذاب ډیر دردناک سره

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخه جلا(جدا) اوسیدی او مسلمانان له هغوی سره داسی ګډوډ نه وی پراته نو تاسی به کتل چی مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکی سزاوی ورکولی.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چی ګرځولی وو هغو کسانو چی کافران شوی وو په زړونو خپلو کښی ننګ هسی ننګ چی د جاهلیت ناپوهی وه نو راښکته کړی الله ډاډینه(سکون) او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندی

تفسیر: د ناپوهی ضد دا دی چی سږکال عمره ونه کړی، هغه مسلمانان چی له مکی څخه هجرت کوی هغوی بیرته رالیږی کال ته دی عمری ته راشی او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کښی نه اوسی علاوه پر دی وسلی له خپله ځانه سره ونه لری، په روغلیک (صلحنامی) کښی بسم الله الرحمٰن الرحیم مه لیکی! د محمد رسول الله په ځای یوائی محمد بن عبدالله ولیکی حضرت رسول اکرم دا ګردی(تولی) خبری ومنلی او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد

سره سم دی ته غاړه کیښوولو او په پای (آخر) کښې په هم دی فیصلې باندی د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوٓا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

او تینګه لازمه ئې کړله هغوی لره کلمه د تقویٰ (خبره د ادب) او وو دوی ښه لائق ور (مستحق) له دغه سره او اهل د دی (کلمې د تقویٰ) او دی الله په هر شی باندی ښه پوه

تفسیر: له الله تعالیٰ وویریږی او د نافرمانی له لیاری ځخه ځان وژغوری (وساتی) او د کعبې په ادب باندی په مضبوطی سره تینګ واوسی او ولی به نه اوسی چې تاسی په دنیا کښې د واحد الله تعالیٰ رښتین منونکی او د **(لا اله الا الله محمد رسول الله)** زبردست قایلان عاملان او حاملان ئې او د یوه پوخ او موحد پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امتیان ئې او خپل جذبات او رجحانات مو په جوش کښې د الله جل جلاله په خوښې او د هغه د شعائرو په تعظیم کښې جار (قربان) کړی دی. حقیقی توحید هم دا دی چې سړی د هغه واحد الله تعالیٰ اوامر او احکام واوری او د خپل عزت او د ذلت خبری د هغه په مخکښې یوه خوا ته کیږدی. ښائی د هم دی لامله (له وجې) په حدیث کښې د (کلمة التقویٰ) تفسیر په ﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ﴾ سره شوی وی. ولی چې زیاتره د طهارت او د تقویٰ اساس هم دا پاکه کلمه ده چې د دی د منلو او د حق د اداء کولو دپاره الله تعالیٰ د رسول اکرم اصحاب غوره کړی وو او بیشکه هم دوی د الله تعالیٰ په علم کښې د دی خبری اهل او مستحق هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَآءَ اللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره چې خامخا به داخل شی تاسی مسجد حرام ته که اراده وفرمائی الله په امن او آرام سره حال دا چې خریونکی به وی د سرونو خپلو او لندوونکی به وی (د ویښتو خپلو) او نه به ویریږی تاسی (له هیچا هیچیری)

تفسير: د دی سورت په ابتدا کښی ذکر شوی دی چی په مدینی منوری کښی رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید چی مونږ په مکی کښی داخل شوی یو سر خرییلی او ویښتان پری کری، له احرامه وتلی، حلال شوی یو له بل لوری اتفاقاً په هم دی کال کښی دوی د عمری قصد وفرمایه په اصحابو کښی زیاتره هم دا خیال تینګ شو چه په هم دی کال کښی به مونږ مکی ته رسیږو او عمره به اداء کوو. کله چی روغه غوته شوه او دوی له حدیبیی څخه بیرته راوګرځیدل ځینو اصحابو عرض وکړ چی «آیا تاسو نه وو فرمایلی چی مونږ به په امن او امان سره په مکی معظمی کښی داخلیږو او عمره به اداء کوو» دوی وفرمایل چی «ما داسی هم ویلی وو چی سږکال به داسی کیږی؟» هغوی عرض وکړ «یه» نو وی فرمایل چی «بیشکه هم داسی به کیږی! او تاسی به په امن او امان سره مکی ته رسیږی او د بیت الله الشریف طواف به کوی، او له تاسی ځنی به ځوک سر خری ئی او ځوک به ویښتان لندوی او احرام به خلاصوی او د هغه ځای له ورتګه به هیڅ راز(قسم) فکر او اندیښنه تاسی ته نه وی» لکه چی د حدیبیی له کال څخه وروسته هم داسی هم وشو. په دی آیت کښی ئی هم دا فرمایلی دی چی په تحقیق سره الله خپل رسول ته رښتیا خوب ورلیدلی دی. پاتی شو د (إن شاء الله) فرمایل د «ابن کثیر » په نزد دا إن شاء الله د تحقیق او توکید دپاره ده. (سیبویه) وائی په داسی ځایونو کښی چی د یوه شی په قطعی دول(طریقه) سره ورښوول د ځینو مصلحتونو له مخی مقصود نه وی او کول ئی منظور وی داسی عنوان غوره کاوه شی. یا محض دپاره د تبرک، الله تعالیٰ «إن شاءالله» فرمایلی دی یا لپاره د تعلیم د بندګانو خپلو ئی فرمایلی دی یعنی هر مؤمن لره مناسب دی چی د راتلونکو کارونو په نسبت إن شاء الله ووائی!

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

نو معلوم دی الله ته (فوائد د دغی صلحی) هغه څه چی نه پوهیدی تاسی نو وئی ګرځوله پخوا له دغه داخلیدلو د مکی نه فتحه او بری نژدی.

تفسير: بیا الله تعالیٰ له خپل محیط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کره. الله تعالیٰ ته دغه خبره معلومه وه چی د خوب د تعبیر په ښکارولو کښی وروسته له یوه کال څخه څومره ګتی او مصالح دی چی عام خلق پری نه دی خبر نو ځکه ئی د خوب د تعبیر وقوع بل کال ته وځندوله (ایساره کره) . او د هغه له وقوع څخه ئی پخوا تاسی ته سم د لاسه یو بل بری دروباښه یعنی د خیبر بری یا د حدیبیی روغه چی هغی ته اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم (فتح مبین) ویله لکه چی د دی سورت په اول کښی زمونږ دغه تفسیر د دی خبری تفصیلات لیکلی شوی دی.

هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چی رالیږلی ئی دی رسول خپل په (ښوونه د) سمی لیاری او دین حق سره (چی دین د اسلام دی)

تفسیر: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دین رښتیا دی او هم دا سمه لیاره ده چی محمد صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم راوړی ده.

لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ؕ

لپاره د دی چی غلبه ورکړی (پورته کړی هغه دین) پر دینونو تولو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ دا دین په ښکاره ډول(طریقه) تر سلهاوو کلونو پوری پر گردو(تولو) مذاهبو باندی غالب کړی دی. او مسلمانانو تر څو پیریو پوری په تول بشریت باندی حکومت او تسلط درلود(لرلو) او په راتلونکی زمانی کښی د دنیا له ختمیدو سره نژدی هم داسی یو وخت راتلونکی دی چی په هر ځای کښی به د دی حق دین حکومت او تسلط وی. د استدلال او حجت له مخی به هم د اسلام دین تل غالب وی لکه چی اوس هم غالب دی.

وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ؕ﴿٢٨﴾

او کافی بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دی دین په حقانیت باندی گواه دی او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی یا کافی بس دی الله شاهد په وعدو خپلو یا په نبوت او رسالت د رسول خپل یعنی محمد صلی الله علیه وسلم لکه چی د دوی عالی شان په وروسته کښی داسی بیانیږی.

مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗٓ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالیگل شوی د الله دی (په حق سره)، او هغه کسان چی له ده سره دی سخت دی از روی مقابله او مجاهده پر کافرانو باندی

تفسیر: د کافرانو په مقابل کښې هسې سخت، مضبوط او قوی دی چې له هغو څخه گرد(تول) کافران ویریږي او له کفر څخه نفرت او بیزاري ښکاروي لکه چې الله تعالیٰ د جزء ١١ د توبې د سورت په (١٦) رکوع ١٢٣ آیت کښې فرمایلي دي ﴿ وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗ ﴾ او هم داسې د (توبې) په لسمه رکوع ٧٣ آیت کښې ﴿ وَٱغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡ ﴾ او د جزء ٦ د (مائدې) په اتمه رکوع ٥٤ آیت کښې ئې ﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴾
فرمایلي دي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه تندي او نرمي چې د چا په خوی کښې وي ښائي هر چیرې برابر وي او هغه چې په ایمان سره ښائسته شوي وي نو د هغه تندي او نرمي پخپل ځای کښې څرگندیږي (ښکاره کیږي) عالمان وائي چې له کفارو سره احسان او ښه کول که د کوم شرعي مصلحت له مخې وي نو څه مضائقه نه لري خو د دین په معامله کښې له هغوی سره هیڅ سستي کول په کار نه دي.

رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡۖ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کښې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کښې یو تر بله ډیر شفقت او مهرباني کوي. یو په بل باندې د ضرورت په وخت کښې سر ایږدي، له مال، ځان اولاد تولو نه ورته تیریږي.

تَرَىٰهُمۡ رُكَّعٗا سُجَّدٗا يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٗاۖ

وینې به ته هغوی، رکوع کونکي او سجده کونکي! غواړي دوی په دې عبادت سره، فضل او مهرباني له الله تعالیٰ نه، او غواړي رضامندي د هغه

تفسیر: دا هغه خاص بندگان د الله تعالیٰ دي، چې په تولو عملونو کښې خصوصاً په لمانځه کښې چې یو لوی رکن د اسلام دی یوازې او یوازې اخلاص او عجز الله تعالیٰ ته ښکاره کوي مهرباني او رضا د هغه غواړي. هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کښې نه لیدل کیږي.

سِيمَاهُمۡ فِي وُجُوهِهِم مِّنۡ أَثَرِ ٱلسُّجُودِۚ

نښې د دین داري د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کښې له اثر د سجدو نه یعنې هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کښې پیدا کیږي هغه نورانیت د دوی په وجودونو کښې له ورایه بریښي.

تفسیر: په آدا د لمانځه سره بنده ډيرو لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسيږي، مشکلات د دنيا او د آخرت په لمانځه سره حل کيدی شي خو په شرط د دی سره چی لمونځ کامل شي، اصحاب د احمد صلی الله عليه وسلم اولين اشخاص دی چی دوی لمونځ کمال ته رسولی و نو ځکه الله تعالیٰ د دوی صفت په قرآن کښی بيانوی، اثر د نورانيت ئی په سجدی سره د دی لپاره خاص ذکر کړی چی په سجده نه کولو سره شيطان له درباره د رحمت نه ورټل شو او انسان به د هم دی سجدی له لاری لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسيږي د اووم آسمان ملائکی چی له وخته دی پيدايښت نه تر پو کولو د شپيلی د اسرافيل عليه السلام پوری په سجده پرتی دی دا له مهميت د سجدی او له کمال د بندګی نه.

محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم ته به چی يو ښه نعمت ورسيد نو علی الفور به په سجده پريوت په بل ځای کښی د سجدی اهميت داسی بيانيږي ﴿ وَظِلَالُهُم بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴾ په صحرا د محشر کښی چی امت د محمد مصطفیٰ خاص او ممتاز بريښی، له آثارو د اوداسه او لمانځه ځنی دی، چی په حديث کښی په نامه د «**الغر المحجلون**» سره ياديږي.

ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ ۚ

دا اوصاف هغه اوصاف دی، چی مثالونه ئی په تورات کښی بيان شوی، او دا هغه اوصاف دی چی مثالونه ئی په انجيل کښی بيان شوی.

تفسیر: د اصحابو د محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بيان په نورو آسمانی کتابونو کښی هم راغلی دی. هم دا وجه ده چی ډيرو پوهانو له اهل د کتاب نه چی تنګ نظری نه درلوده (لرله)، اصحاب کرام به ئی چی وليدل نو به ئی سم د لاسه تصديق کاوه چی دوی په مثل د حواريونو د حضرت مسيح عليه السلام غوندی ښکاری.

كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوقِهِ

لکه هغه کښت (فصل) چی راوباسی ځانګی خپلی بيا ئی ملا خپله ټينګه کړی، بيا کلکه شي دغه ځانګه بيا ودريږي دغه کښت (فصل) پس له ضعيفی او نرمی نه په پنډيو او بيخونو خپلو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ حضرات صحابه، په تقويه د دين کښی له کښت (فصل) او زراعت سره تشبيه کوی يعنی لکه څنګه چی کښت (فصل) او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره، ثمر او

پخوالی ته رسیږی، هم دا رنګه، اصحابو خصوصاً خلفاو راشدوو پخپلو دورو د خلافت کښی دین د اسلام ئی درجه په درجه ثمر او پخوالی ته ورساوه، که د دوی مقام علمی، مناقب او تاریخ د کارنامو ولتول شی، دا څلور کلمی د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسی تشبیه کیدی شی اخرج شطئه دوره د صدیق. (فآزره) دوره د فاروق (فاستغلظ) دوره د ذی نورین. (فاستوی علیٰ سوقه) دوره د اسد الله! دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دی، چی په کارنامو خپلو سره ئی تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همیش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

آیت د ﴿ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا ﴾ مصداق د تولو اصحابو ګرزیدلی شی، خو سره له دی بیا هم درجه بندی د مراتبو د دوی له نظر نشی وتلی خصوصاً د هغو کسانو چی په بیعت الرضوان کښی شامل وو ځکه چی هغوی یو خاص رول لوبولی دی.

يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ

په داسی حال کښی چی قوت د دی کښت (فصل) په تعجب کښی اچوی بزګران (زمیدار).

تفسیر: تشبیه د اصحابو له بزګرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کښی، او تشبیه د دین د اسلام له کښت (فصل) سره په قوت او کثرت کښی! ډیره ابلغه او مناسبه تشبیه ده یعنی لکه څنګه چی اصحاب کرام په صدر اسلام کښی ډیر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښی وو، خو وروسته وروسته ډیر قوت او کثرت ته ورسیدل حتیٰ چی په تول جهان د بشریت بلکه په ثقلینو باندی مسلط شول، او هم دا رنګه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښی و خو وروسته وروسته په ډیر زر وخت کښی داسی قوت او شهامت ته ورسید چی تول جهان د بشریت او د ثقلینو پیروی هغی ته مجبور شول او خلق فوج فوج په دین د اسلام کښی داخل شول، بله وجه د ابلغیت د کښت (فصل) دا ده چی دا مثال عمومیت لری په هیچا پټ او خفی نه پاتی کیږی، او لکه څنګه چی کښت (فصل) قوت ظاهری د وجود د انسان ګرزی، هم دا رنګه اسلام قوت باطنی د وجود د انسان ګرزی.

لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ

دا قوت د دی لپاره دی چی په قهر راولی کفار

تفسیر: اسلام په دی قوت او رونق سره، د کفارو په زړونو کښی د حسد او کینی اورونه بلوی،

چې دا کار پخپل ذات کښې لویه فتنه او مرض ګرزي د دوی په زړونو او فکرونو کښې

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٢٩﴾

وعده کړې ده الله تعالیٰ له هغو کسانو سره چې ایمان ئې راوړی او عملونه نیک ئې کړې دي دوی لره د ښښنې او د اجر ډیر لوی، چې (جنت، لقا او رضا د الله تعالیٰ ده)

تفسیر: دا وعده له هغو کسانو سره ده چې ایمان لرونکې وی او ښه عملونه کوی، هغه څوک چې په داسې صفتونو موصوف وی، حضرات صحابه دی. خو د اندیښنې د خاتمې له امله(وجې)، چې خاتمه مستوره ده، حق تعالیٰ خپلو بندګانو ته داسې صاف زیری وانه وراوه، لپاره د دې چې له ویرې د خاتمې نه غافل او بې پروا پاتې نشي، نو د ذات صمد دومره ستاینه (صفت) ډیره غنیمت او عالي ده.

تمت سورة الفتح

سورة الحجرات مدنية وهي ثمان عشرة آية وفيها ركوعان
د الحجرات سورت مدني دی اتلس آیات او دوه رکوع لري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی مه وړاندې کوی مفکوری خپلې په مخکښې له صدوره د اوامر د الله تعالیٰ او د رسول د هغو بلکه انتظار کوئ او امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کښې چې له طرفه د الله تعالیٰ او د رسول د هغه، کومه امیدواري د اصدار د حکم! لري نو عجله مه کوی چې پخپلې رأی او فکر سره حکم وکړی بلکه انتظار وباسې حکم د ذات احد لره، کله چې حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایه، نو

په ډير ښه سکوت او ادب سره، د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونيسي او په ډيری پاکی عقيدی سره ئی قبول او په عمل کښی ئی پيدا کړی.

تنبيه: په انسانانو خصوصاً په مسلمانانو لازمه ده، چی آراء او افکار خپل په تولو امورو کښی! تابع د امورو اسلامی وو، وګرزوی ځکه انسان په آراوو خپلو سره په تولو امورو کښی اعتماد نشی کولی، بلکه په سلو کښی سل خطا کيږی او ناکاميږی، او پيروی د آراوو انسان! له تولو بد مرغيو او کړاونو سره مخامخ کوی.

يوازی او يوازی اسلامی دستورات دی، چی په تولو لارو، چارو باندی سل په سلو کښی تيک وی، نو هم دا وجه ده چی الله تعالیٰ په مقابل د امر خپل او د رسول د هغی، کښی! اختيار د بنده سلبوی او فرمائی ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾

او په حديث د مشکوٰة کښی په روايت د عبدالله بن عمرو سره راغلی دی

کمال د ايمان د اهل آراء او بدع سلب وی او فرمائی:

(لا يؤمن احدكم حتی يکون هواه تبعاً لما جئت به)

که په دقت سره څيړل (غور) وشی تولو ته! په تجربه او مشاهده سره ثابتيږی، چی تولی بدمرغی او کړاونه بشريت ته، د پيروی د آراوو او خواهشاتو نه وررسيږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ①

وويريږئ له الله تعالیٰ ځنی هر وخت الله تعالیٰ اوريدونکی او ښه پوه دی

تفسير: حقيقی فرمان برداری د الله تعالیٰ هغه ده، چی د زړه له کومی وی، او که په خوله ناری سوری د اسلام او اصلاح وهی، او په زړه کښی ئی نفاق او عمل ئی هم د فساد وی، داسی رويه د هيچا په درد نه خوری ځکه څه؟ چی په خوله ويل کيږی الله تعالیٰ ئی آوری، او څه؟ چی په زړونو کښی ساتل کيږی الله تعالیٰ ښه پری پوهيږی، نو بهتر به دا وی چی له داسی مکاری څخه هر څوک ځان وساتی، او په تول قدرت او طاقت سره ځان په اسلامی شعائرو باندی سنبال کړی، په حضور او غياب کښی له خالق او مخلوق سره يو شان په ډير صداقت سره چال چلند وکړی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ②

ای هغو کسانو چی ايمان مو راوړی، مه پورته کوی آوازونه خپل برسيره په

آواز د پيغمبر او په لوړه (اوچته) مه پورته کوی ده لره آواز په خبرو کښی لکه په لوړ (اوچت) آواز خبری د بعضو د تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د ويری د دی چی ضايع به شی عملونه د تاسی او تاسی به پری خبر نه وی.

تفسير: په مجلس د حضرت محمد رسول الله کښی به په داسی شور او غوغا سره غږيدل لکه چی پخپلو منځونو کښی به په هغی سره غږيدل، چی دا کار په داسی عالی حضور کښی ډيره لوی بی احترامی او بی ادبی ده، او په بی ادبی سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عاليه ځنی محروم پاتی کيږی، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو ځنی پورته کيږی او په بی ادبی سره مقام د انسان له خاورو سره خاوری کيږی.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاګرد په مقابل د استاد، صالح مريد په مقابل د مرشد، صالح مامور په مقابل د آمر کښی څومره ادب ساتی، نو تر تولو نه چی مهمتر او اول تر! ادب وساتل شی، په مقابل د محمد کښی (دی)، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالی او لوړ (اوچت) دی، که لږ څه تغيير په فکر د آنحضرت کښی پيښ شی! ډير خطر د دی شته چی عملونه ستاسی هبت او ضايع شی او تاسی به پری خبر هم نه وی.

تنبيه: د قاطعه نصوصو څخه داسی څرګنديږی (ښکاره کيږی) چی دا ادب او احترام ته آنحضرت صلی الله عليه وسلم څخه ضرورت نه لری او نه ئی د افتخار دپاره غواړی. بلکه دی ادب ته انسان په شرافت مندانه ژوند کښی اشد ضرورت او احتياج لری. په حديث کښی وائی: **(انا اکرم الاولين والآخرين ولا فخر)** او هم دغه ادب او احترام دی چی په واسطه د هغی سره، استفاده ظاهری او باطنی ميسر کيدلی شی، او په واسطه د هغی سره! نظم د کورنيو او اجتماعاتو برقرار کيدلی شی. نو له دی کبله (وجی) ضرور ده چی د علماوو حقانيوو، او اولوالامر سره هم داسی احترام او ادب وشی.

او که چاته زيارت د مدينی منوری ميسر شی، بايد هلته هم داسی ادب او احترام وشی لکه چی په ژوند کښی ورسره کيږی.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ

هر هغه کسان چی تيتوی آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دی چی آزمويلی دی الله تعالیٰ جل جلاله زړونه د دوی لپاره د پرهيزګاری او ويری له ده ځنی.

تفسير: هغه څوک چی په مجلس د محمد رسول الله کښی، په تواضع او ادب سره خبری کوی، او په مقابل د پیغمبر کښی آوازونه خپل نه پورته کوی، دوی هغه کسان دی چی الله تعالیٰ جل جلاله د دوی زړونه د تقویٰ او پرهیزګاری لپاره آماده کړی یعنی خپل الٰهی توفیق ئی له دوی سره ملګری کړی دی.

لوی شعائر په اسلام کښی څلور شیان دی! (قرآن، پیغمبر، کعبه، لمونځ) تر هر څه د مخه لازم دی چی د دی څلورو شیانو احترام وساتل شی، الله تعالیٰ جل جلاله په احترام د شعائرالله کښی فرمائی: ﴿ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَآئِرَ اللّٰهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴾ جزء ١٧ الحج رکوع(٤) آیت ٣٢ هغه څوک کولی شی چی د (شعائرالله) احترام وساتی چی زړه ئی په توله معنی پاک او صاف وی.

د محمد رسول الله له لویو صفتونو څخه چی په تورات کښی پیش بینی شوی وو، یو له هغی نه په تیټ آواز غږیدل وو. په حدیث کښی راغلی **(ولا سخاب في الاسواق)** په جزء ٢١ سورة لقمان رکوع(٢) آیت ١٩ کښی په لوړ(اوچت) آواز باندی غږیدل له (خره) سره تشبیه کوی او وائی:

﴿ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴾

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّأَجْرٌ عَظِيمٌ ۝٣

دوی لره ده ښښنه عوض او ثواب لوی.

تفسير: له دی نه چی دوی په ډیر اخلاص او غیرت سره د شعائر الله احترام ساتی او له رحمت العالمین سره ډیر احترام او ادب ساتی، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهی او خطا پیښیږی، الله تعالیٰ ډیر مهربان دی د دوی ګناهونه ښښی او لوی اجرونه ورته نصیب کوی.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَّرَآءِ الْحُجُرٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝٤ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتّٰى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٥

هر هغه کسان چی چغی وهی تا لره، د کورنو د امهات المؤمنونو نه، له هغه خوا اکثری د دوی عقل نه لری، که چیری دوی صبر کړی وی تر هغو پوری، چی راوتلی وی ته دوی لره، نو دا صبر به په خیر تمامیده دوی لره او الله تعالیٰ جل جلاله ډیر ښښونکی او مهربان دی.

تفسير: د بنی تمیمو قوم لپاره د لیدلو د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته راغلل، او حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په کور کښی تشریف درلود(لرلو)، دوی د بیرون

نه ورته چغې وهلې! ای محمده راووزه، دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده(لرله)، او ایجابات اخلاقي ئې نه مراعات کول، حضرت محمد ئې يو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې حضرت محمد عالي شخصيت دی، دومره چې دی له خلق او خالق سره کار او علائق لري هيڅوک ئې نه لري کيدی شي په هغه وخت کښې چې دوی چغې وهې آنحضرت په وحی گرفتار وی نو لازمه ده چې په ډير لوړ(اوچت) ادب او احترام له دوی سره چال چلند وشي، عام د دی نه که په ژوند ئې شرف ياب شوی وی او يا ئې په مزار او زيارت شرف ياب کيدونکي وی، ځکه دی جامع الکمالات واله خالق او مخلوقه سره ئې جامع علاقه درلوده(لرله)، او ژوند ئې په يوه جامع ادب او عالي پروگرام باندې تياروه، او هم دا رنگه ئې د مسلمان لپاره د جامع فکر، ادب او عمل ارشاد فرمايلی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوْمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصْبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَٰدِمِينَ ﴿٦﴾

ای هغو کسانو چې تاسو ايمان راوړی، که چيرته راتگ وکړ تاسو لره فاسق او بدکار! په يوه خبر سره، نو تاسو ښه تحقيق پکښې وکړی، له جهته د ويرې د دې چې وبه رسوی تاسو يوه قوم لره ضرر او تاوان په ناپوهی سره نو پس وبه گرزئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل کړی دی خفه او پښيمانه

تفسير: تولی شخری او جگړی، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لاری پيښيږی، نو له دی خاطره الله تعالیٰ جل جلاله بندگانو خپلو ته ارشاد فرمائی که چيری تاسو ته کوم بدکاره انسان په کومه موضوع کښې خبر درکوی! تاسو په هغی که ډير فکر وکړی، حق او باطل، رښتيا او دروغ ئې ښه ځان ته ثابت کړی، وروسته له هغی څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وکړی، لپاره د دې چې په احساساتو او تنگ نظری سره مو که کومه خرابي او ضرر رسولی وی، بيا ئې جبيره مشکله او پښيماني ئې هم څه په درد نه خوری، چې په دې صورت که به ظلم برقرار او عدالت به نړيدلی وی، او حال دا چې انسان بايد عدالت برقرار کړی، او د ظلم ريښې له بيخ څخه وباسی.

وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٖ مِّنَ ٱلْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ

او پوه شی تاسی چې بيشکه په منځ ستاسی کښې رسول د الله دی (نو مه وائی دروغ)، که چيری پيروی وکړی حضرت رسول الله تاسی لره په ډيرو

امورو کښې چې هغه خلاف د واقعیت او حقیقت وي! نو هر وخت به تاسې په مشقت او ګناه کښې لویدې.

تفسیر: که رسول الله ستاسې د کوم سړي پر رای او غوښتنې باندې عمل ونه کړي نو تاسې مه خپه کیږئ ځکه چې حق د خلقو د غوښتنو یا د یوه او د بل د رای نه تابع کیږي که داسې وشي نو د ځمکې او د آسمانونو ګردی(تولې) کارخانې سره خرابیږي لکه چې د جزء ١٨ (المؤمنون) په (٤) رکوع ٧١ آیت کښې مونږ داسې یو آیت لولو ﴿ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ ﴾ لنډه ئې دا چې تل د خبرو تحقیق وکړئ او هیڅ کله حق او ربښتیا د خپلو شخصي اغراضو او افکارو تابع مه ګرځوئ بلکه تل خپل فکرونه د حق تابع وبولئ چې له دې څخه به د ګردو(تولو) جګړو او مناقشو بنسټ (بنیاد) له بیخه ختلی وي. نو که ستاسې مشوره ونه منله شي مه خپه کیږئ! ځکه چې رسول الله د الله تعالیٰ پر احکامو عمل کوي چې په هغه کښې ستاسې تولې ښیګڼې (فایدې) دي او که ستاسې خبرو ته غوږ وباسې نو تاسې هر یو د خپلو ښیګڼو (فایدو) په نسبت خبرې کوئ. نو ده ته بیا داسې مشکلات پیښیږي چې د کوم یوه سړي پر فکر باندې عمل وکړي، سره له دې چې حضرت رسول الله په ډیرو ځایونو کښې له پیروۍ د افکارو باطلو د دوی نه منع شوی لکه چې په سورت البقرة رکوع (١٧) آیت (١٤٥) کښې دي ﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ ۚ أُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ۙ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً ۚ

لیکن الله تعالیٰ جل جلاله دوست او محبوب ګرځولی دی تاسې ته ایمان او ښائسته کړی ئې دی دغه (ایمان) په زړونو ستاسې کښې، بد او منفور ئې ګرځولی دی تاسو لره کفر (پټول د حق)، فسق او نافرمانی له اوامرو د الله تعالیٰ نه. (هغه تحقیق کوونکي په خبرونو کښې) هم دوی دي ثابت په دین حق باندې. له جهته د فضله له طرفه د الله نه او د نعمت د ده له طرفه

تفسیر: که تاسې دا غواړئ چې محمد علیه الصلوٰة والسلام ستاسې هره خبره ومنې نو خورا(ډیر) زیات مشکلات به پیښیږي خو د الله تعالیٰ شکر وکړئ چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتینو مؤمنانو په زړونو کښې ایمان محبوب ګرځولی دی او د کفر او معصیت نفرت ئې پکښې اچولی دی چې د هسې بې‌هوده‌ګیو په شاؤ خوا کښې نه نژدې کیږي په هغې مجتمع کښې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف ولري په هغې کښې د بل چا د رایو او فکرونو منل

چې پرته (علاوه) له منلو د هغه څخه وی نشی کیدی او نه ښائی چې وشی نن اګر که رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په منځ کښې تشریف نه لری مګر د هغوی پاک شریعت او د هغو وارثان او نائبان شته او تل به وی.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٨﴾

او الله تعالیٰ ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالیٰ ته د ګردو(تولو) استعداد ښه معلوم دی او هر یوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمائی چې د هغه استعداد د ده په ځان کښې وی.

وَاِنْ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا ۚ فَاِنْۢ بَغَتْ اِحْدٰىهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ فَآءَتْ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿٩﴾

که چیری دوه ډلی د مؤمنانو (پخپلو منځونو کښې) سره په جنګ او جګړه کښې ولویږی پس روغه او صلح وکړی (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنګ کوونکیو کښې په نصیحت سره او په بلنی سره حکم د الله او د رسول الله ته نو که ظلم او تیری وکړ یوی له دغو دواړو په هغی بلی ډلی باندی یعنی چې صلح قبوله نه کړی او حکم د الله او رسول الله ته راضی نشی پس جنګ کوی تاسو ټول ای مؤمنانو له هغی (ډلی) سره چې ظلم او تجاوز کوی (پر هغی بلی مظلومی ډلی باندی) تر هغه پوری چې بیرته راوګرځی دوی حکم د الله تعالیٰ ته او غاړه ورته کیږدی او که چیری وګرځیدله (دغه ډله بی انصافه له ظلم نه او د الله تعالیٰ حکم ئی بیرته ومانه) پس صلح او روغه وکړی تاسی په منځ د دوی کښې په عدل او انصاف سره او مه کوئ ملګرتیا له ظالمی ډلی سره په نامه د ننګ غیرت او داسی نورو سره بلکه تل د شرع تابعان اوسی، عدل او انصاف کوی تاسی ای مؤمنانو په هر کار کښې ځکه چې بیشکه الله تعالیٰ دوست لری عدل او انصاف کوونکی (په قول او په فعل کښې)

تفسیر: سره له دی گردو(تولو) مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو گوندو (ډلو) په منځ کښی جنگ او جگړه پیښه شی نو تاسی زیات کوشش وکړی چی هغه جگړه لری شی که په هغه بری ونه مومی او یوه ډله په بلی ډلی باندی برید او تعرض وکړی او ظلم او زیادت ته ملاوی وتړی نو تاسی د هغوی سیل او ننداره مه کوی بی پلوی او بیطرفی مه غوره کوی. بلکه تیری او تجاوز له هری خوا چی وی گرد(تول) مسلمانان دی په هغی کښی سره یو شی او له هغی سره دی جنگ وکړی تر څو هغه ډله مجبوره شی او د خپلو تیریو او زیادت څخه لاس واخلی او د الله د امر او حکم په لوری راشی او روغی ته ځان ورورساندی کړی. نو مسلمانانو لره ښائی چی د دواړو ډلو په منځ کښی په عدل او انصاف سره روغه وکړی. او یوه له بلی سره یو ځای کړی او د دواړو ډلو په مابین کښی په طرفداری کښی د حق د لیاری نه دی خوا او هغه خوا چپ (غلط) نه شی ځکه چی په طرفداری د ظالم باندی سړی له ایمان وځی لکه چی په حدیث کښی دی **(من مشی مع ظالم لیقویه ویعلم انه ظالم فقد خرج من الاسلام)** مشکوٰة باب الظلم!

تنبیه: د صحیحینو له روایت سره سم د دی آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی چی د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهوری دی او دوی پخپلو منځونو کښی ډیری جگړی سره کولی. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کښی سره روغه وفرمایله لکه چی په جزء ٤ سورت اٰل‌عمران رکوع (١١) آیت (١٠٣) کښی دی ﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ الآیة ـ او د دی آیت نه دا هم استنباط کیږی! هغه خلق چی د اسلامی تولواک(باچا) او خلیفه په مقابل کښی بغاوت وکړی هغه هم د دی آیت تر عموم لاندی راځی لکه چی له پخوا راهیسی پخوانیو علماؤ د باغیانو په مسئله کښی په دی آیت استدلال کاوه او لکه چی د ده د شان نزول څخه ښکاری، دا حکم د مسلمانانو د گردو(تولو) کورنیو او ملکی جگړو او اولسی پیښو او گردو(تولو) مناقشاتو او مشاجراتو لره هم شامل دی نور د دی باغیانو په نسبت شرعی مسائل او لازمه تفصیلات دی په فقهی کتابو کښی وکتل شی!

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

بیشکه چی مؤمنان تول په دین کښی سره ورونه دی نو پس صلح او جوړښت کوی تاسی (ای مؤمنانو) په منځ د ورونو خپلو کښی (تل ترتله) او ویریږی له الله تعالیٰ څخه (په هر څیز او په هر وقت کښی) او ځان ساتی (له معاصیوو) ښائی چی درباندی رحمت وکړ شی (له جانبه د الله)

تفسیر: د روغی او د جگړی په وقت کښی بلکه په هر حالت کښی ښائی دا تر سترگو لاندی وی چی د دوو ورونو روغه یا جگړه دی د دښمنانو او کافرانو په څیر ونه بلله شی! کله چی دوه

وروته سره ولګیږی نو هغوی هم هغسی مه پریږدی بلکه په ذات البینی اصلاح کښې ئې ډیر زیات کوشش وکړی او د دی کوشش کولو په وخت کښې تل له الله تعالیٰ څخه وویریږی! چې له کومې خوا بی ځایه طرفداری ونه شی، یا د انتقامی جذبی کومه نښه په منځ کښې ونه لیدله شی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ

ای هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) توکی او سپکاوی دی نه کوی هیڅ یو قوم له تاسی څخه په بل قوم باندی ځکه ښائی چې وی به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دی (مسخره کوونکیو) څخه او (نه دی توکی او سپکاوی کوی) یو تولی ښځی له تاسی په نورو ښځو ځکه ښائی چې هغه (مسخری کړی شوی) به بهتری او غوره وی (په نزد د الله له دی مسخره کوونکیو څخه) او مه عیب جوئی کوی بعضی د تاسو د بعضی نورو، ځکه چې بیا د تاسو عیب جوئی هم کیږی (چې دا په حقیقت کښې د ځان عیب جوئی ده.) او مه غواړی تاسی یو تر بله په بد نومونو او القابو سره

تفسیر: پرومبی ئې د مسلمانانو د نزاع او جګړی د لری کولو تدبیرونه راوښوول بیا ئې دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پیښ شی نو په زور او مؤثری طریقی سره دی هغه ورک کړ شی خو تر کله پوری چې د نزاع خاتمه ونه شی ښائی کوشش وکړ شی چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبی زیاتی او مشتعلی نه شی ډیر کله لیده کیږی چیری چې د کومو دوو سړیو یا ډلو په منځ کښې جګړه او اختلاف پیښیږی نو یو په بل باندی مسخری کوی او ملندی پری وهی که لږه کومه خبره پیښه شی لاس سره اچوی، توکی پری کوی خاندی او حال دا دی چې ده ته نه ده ښکاره، هغه سړی چې دی په هغه پوری خاندی او مسخری پری کوی د الله تعالیٰ په دربار کښې څه مرتبه لری؟ او چې الله جل جلاله له دی دواړو څخه له کوم یوه څخه خوښ دی؟ بلکه ډیر کله داسی هم پیښیږی چې یو سړی پخپله پخوا له جګړی او اختلاف یو بل سړی ښه ګڼی. خو د ضد او نفسانیت له سترګو ده ته خپل ډیر لوی نقص هیڅ نه ښکاری او د بل چا ډیر کم نقص ډیر لوی ورته ښکاری نو ځکه د نفرت او عداوت خلیج ورځ په ورځ پسی ارتیږی او وسعت مومی. او په زړونو کښې دومره بعد او لریتوب پیدا کیږی چې د روغی او اختلاف هیڅ امید نه

پاتی کیږی په دی آیت کښی الله تعالیٰ مونږ له دی راز(قسم) خبرو څخه منع کوی او داسی حکم فرمائی چی یوه ډله دی له بلی ډلی سره مسخری او توکی نه کوی او نه دی یو په بل باندی ناوړه (غلط) غږونه کوی! او نه دی یو په بل پسی د عیب لتولو دپاره لویږی او نه دی په بدو نومونو او ناولیو لقبونو سره یو بل یاد کړی ولی چی له داسی خبری څخه دښمنی او نفرت ورځ په ورځ زیاتیږی او د فتنی او د فساد اور لا تیزیږی. سبحان الله! دا څومره قیمتداری لیار ښوونی او هدایات دی! که نن مسلمانان لږ څه ځیر شی د دوی د ګردو(تولو) جګړو او جنګونو او د نورو اخلاقی رنځوریو د علاج نسخی په هم دی د (حجرات) په سورت کښی شته. په حدیث کښی وائی **(ان الله اوحی الی ان تواضعوا حتی لا یفخر احد علی احد ولا یبغی احد علی احد)** مشکوٰة باب المفاخرة والعصبية.

بِئۡسَ الِاسۡمُ الۡفُسُوۡقُ بَعۡدَ الۡاِیۡمَانِ ۚ

بد دی دا دری نومونه د (سخريي، تلمز، تنابز) له جهته د فاسقی وروسته له ایمان درلودلو(لرلو) څخه

تفسیر: د بل سړی د خراب نوم په اخیستلو سره په خپله هغه نوم اخیستونکی ګنهګاریږی که پر هغه باندی هغه بد اثر وکړی که ئی ونه کړی خو دی پخپله ځان بد تهذیب، فاسق، ګنهګار او خلق ربړوونکی ښکاروی. خیال وکړی چی د مؤمن له ښکلی لقب سره دا بل توری ښه ښکاری؟ او بل تفسیر ئی داسی کیدی شی کله چی یو څوک مسلمان شی نو بیا هغه ته په هغو پخوانیو خبرو باندی طعنه ورکول یا د هغه وخت په بدترینو القابو یادول لکه پرنګی، یهود هندو او داسی نور ډیر مذموم حرکت دی هم داسی هغه سړی چی په کوم عیب کښی اخته وی چی هغه ئی په واک(اختیار) کښی نه وی یا ئی له کومی ګناه څخه فرض ئی کړی توبه کړی وی له هغه څخه د ژغورنی (بچ کیدنی) دپاره د هغه یادول ښه نه دی.

وَمَنۡ لَّمۡ یَتُبۡ فَاُولٰٓئِکَ هُمُ الظّٰلِمُوۡنَ ﴿۱۱﴾

او هغه چی توبه ئی ونه ایستله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (پر ځانونو خپلو)

تفسیر: هغه ګناه چی پخوا شوی له هغی څخه توبه وکړی! که د دی هدایاتو او حکمونو د اوریدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوی نو د الله په نزد به اصلی ظلم هم دا وی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱجْتَنِبُوا۟ كَثِيرًا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ ٱلظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا۟ وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا

ای هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو) ځان وساتی تاسې ډېر له بدګمانیو او تهمتونو نه (په خلقو باندی) بیشکه ځینی بدګمانونه او تهمتونه ګناه ده او مه لټوی تاسې پټ عیبونه د مسلمانانو او نه دی کوی غیبت ځینی ستاسې د ځینو نورو

تفسیر: د دوو تنو د اختلاف او تفریق په ډیروالی کښی دا امور په خصوصیت سره داخل دی. یو فریق په بل فریق باندی داسې بدګمان کوی چې حسن ظن لره چې په حدیث کښی راغلی هیڅ ځای نه پاتی کیږی له هری یوی خبری څخه څه نا څه مخالفت کوی که د هغه په خبرو کښی د ښه والی له زرو احتمالو څخه د یوی خرابی احتمال متصور وی نو د هغه فکر او چرت(خیال) د هم هغی خرابی په لوری وردرومی او له هغو تولو ښیګنو (خوبو) څخه ئې سترګی پټوی او د هم هغی کوچنی (وړی) خرابی په شاؤ خوا کښی چورلی او هم هغه خراب او کمزوری خوا ته یوه قطعی او یقینی بڼه او شکل وربښی او پخپل مقابل فریق باندی د تهمت په الزام شروع کوی که اتفاقاً کومه مخالفه خبره ورته ورسیږی دی د خپلی بدګمانی په سبب هغی ته لا غلطه معنی ورکوی تل د هم دی خبری په پلټنه(تحقیق) کښی وی چې د مقابلی خوا کومه پټه خبره ښرګنده(ښکاره) کړی او بیا د هغی په شاؤ خوا کښی نوری خبری جوړی او عجیبی حاشیی ورکړی. او د ده په نشتوالی کښی د هغه په خلاف هر راز(قسم) خبری اتری وکړی. نو پاک قرآن له دی ګردو(تولو) ویناؤ او خرافاتو څخه منع کوی. که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندی عمل وکړو نو هغه ګرد(تول) اختلافات چې له بدقسمتی راپیښیږی له خپله حده نه تیریږی او د هغو ضررونه به محدود پاتی کیږی بلکه په لږ مدت کښی به د هغه نوم او نښه هم ورکیږی. الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبری کول هیڅ ته او هیڅ کله روا نه دی په حدیث کښی وائی **(الغیبة اشد من الزنا)** «الحدیث» پرته(علاوه) له هغو مواردو څخه چې په هغو کښی څه دینی ګټه(فائده) وی او نفسانیت پکښی دخل ونه لری نو هلته اجازه شته لکه چې د حدیثو د رجالو په نسبت دائمی جرح او تعدیل کیده ځکه چې پرته(علاوه) له هغه د دین محفوظ پاتی کیدل محال ؤ او یا د فاسق غیبت کول او داسې نور د مشروعه ضرورتونو لپاره.

أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

آیا خوښوی یو له تاسی څخه دا چی وخوری غوښی د ورور خپل حال دا چی مړی وی پس بد ګنی تاسی هغه نو هم دا رنګه بد وګنی د مسلمان ورور غیبت او عیب لټول

تفسیر: د خپل مسلمان ورور غیبت کول داسی ګنده کار دی لکه چی څوک د خپل هسی مړه ورور غوښه چی سخا شوی هم وی پخپلو نوکانو سره شکوی او خوری ئی نو آیا د ده دا چاری کوم انسان خوښوی نو وپوهیږی چی غیبت کول له دی نه هم یو شنیع او خراب کار دی تولی کینی او دښمنی او حتی داسی نور ډیر بد عواقب تول له غیبت نه پیدا کیږی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِیْمٌ ﴿١٢﴾

وویریږی تاسی له الله تعالیٰ څخه بیشکه الله ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا دی

تفسیر: په دی نصیحتونو باندی هم هغه څوک عمل کوی چی په زړه کښی ئی د الله تعالیٰ ویره وی که د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هیڅ نه کیږی. ښائی چی د اسلام او د ایمان دعوی کوونکی په رښتیا سره د هغه قهار الله له غضبه وویریږی او د داسی ناوړو (غلطو) پیښو شاؤ خوا ته هیڅ ورنژدی نشی که پخوا د دی حکم له لوستلو څخه کومه غلطی یا تیرواته له هغوی څخه شوی وی نو اوس ښائی د پاک الله په مخکښی د زړه له کومی توبه وکړی او د هغه له مهربانی او لورینی څخه خپله ښښنه او مغفرت وغواړی چی مغفرت ئی کړی.

یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰکُمْ مِّنْ ذَکَرٍ وَّاُنْثٰی وَجَعَلْنٰکُمْ شُعُوْبًا وَّقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوْا ؕ اِنَّ اَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰکُمْ ؕ

ای خلقو بیشکه مونږ پیدا کړی ئی تاسی (تول اصلاً) له یوه سړی چی (آدم) او له یوی ښځی چی (حوا) ده او ګرځولی ئی مونږ تاسی څانګی او قبیلی قبیلی دپاره د دی چی وپیژنی یو له بل سره بیشکه چی ډیر مکرم او معزز له تاسی څخه په نزد د الله ډیر متقی ادب لرونکی ستاسی دی.

تفسیر: زیاتره د غیبت، طعن، ذم، او عیب لټولو منشاء کبر او غرور دی چی آدمی خپل ځان لوی ګنی او نورو ته په حقارت او سپکه ګوری نو ځکه الله تعالیٰ دلته دا راښیی چی انسان لره نه ښائی چی پخپل اصل او نسب او لوئی او عزت باندی مغرور شی بلکه ودی پوهیږی، چی د

انسان اصلي لوئي او عزت په دی کښي دی چي ښه روش او ښه خصلتونه ولری او تل له الله ووېرېږي مؤدب او پرهيزګار وی تر څو د دی ښو صفاتو په ميچ او اندازه د الله تعالیٰ په دربار کښي معزز، مکرم، او محترم شي. د نسب حقيقت خو دا دی چي ګرد(تول) نارينه او ښځې له آدم او حوا عليهما السلام څخه پيدا دی سيدی، عثمانی، فاروقی، صديقی، انصاری، شيخی، خانی، څويتوب او نوری ستايني (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقویٰ په مقابل کښي هيڅ دی. او دا خاندانونه، صفتونه، او ستايني پرته له دی څخه چي خلق پری پيژندل کيږی او په تعارف کښي کار ورکوی بل کوم قدر او قيمت نه لری. اصلي قدر او قيمت د هر سړی په دی کښي دی چي متقي پرهيزګار او پوه وی. بلاشبهه هر څوک چي الله تعالیٰ په کومه شريفه، لويه، معززه او ښه کورنی کښي پيدا کړی وی هغه خو يو موهوب شرف دی. لکه چي څيني کسان ئی ښکلي (خوبصورت) جوړ کړی دی. خو يوائي هم هغه ښکليتوب د ناز او د فخر وړ(لائق) نه دی. او نه د کمال او د فضيلت معيار ګانه شي. او نه د هغه لامله (له وجی) نورو ته په سپکه ستركه کتي شي. هو! شکر دی وکړی چي الله تعالیٰ بلا اختيار او کسب مونږ ته دا نعمت رامرحمت کړی دی. دا هم په شکر کښي داخل دی چي د غرور او تفاخر څخه ځان وژغوری(وساتی). او هغه نعمت دی په هسی رټليو روشونو، بدو اخلاقو او خرابو خصلتونو سره خراب نه کړی. لنده ئی دا چي د مجد او شرف او عزت او فضيلت اصلي معيار نسب نه بلکه تقویٰ او طهارت دی او متقي سړی نورو ته هيڅ کله په سپکه ستركه نه ګوری.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

بيشکه چي الله تعالیٰ ښه عالم ډير خبردار دی.

تفسير: تقویٰ او ادب په اصل کښي د زړه کار دی الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دی هر هغه سړی به چي په ښکاره ډول(طريقه) سره متقي او مؤدب په نظر راځي هغه په واقع کښي څنګه دی او وروسته له دی څخه به څرنګه شي؟ العبرة للخواتيم.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

وويل صحرائيانو ايمان راوړی دی مونږ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) له سره ايمان نه دی راوړی تاسي وليکن ووائی اسلام راوړی دی مونږ او له سره نه دی ننوتی ايمان په زړونو ستاسي کښي

تفسير: دلته دا راښيي چې ايمان او يقين كله چې په پوره ډول(طريقه) په زړه كښې راښخ شي او بيخ ونيسي نو په هغه وخت كښې غيبت، عيب لټول او نور خراب خصلتونه له سړي څخنې لرې كيږي هر هغه سړى چې د نورو عيبونه لټوي او آزار ورسوي نو دى دى وپوهيږي چې تراوسه پورې ايمان په پوره ډول(طريقه) په زړه د ده كښې ځاى نه دى نيولى د ابن كثير رحمة الله عليه په اتم جلد (٢٤) مخ كښې يو حديث ليكلى شوى دى **«يا معشر من آمن بلسانه ولم يُفُض الايمان الى قلبه لا تغتابوا المسلمين ولا تتبعوا عوراتهم»**

تنبيه: له دى آيت څخه د ايمان او د اسلام فرق ښكاريږي او هم دا خبره له حديث د جبريل او نورو څخه هم ثابتيږي په حديث مرويه د ابى هريرة كښې چې په كتاب الايمان د مشكواة كښې راغلى فرق د ايمان او د اسلام داسې فرمائي:

«المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده، والمؤمن من امنه الناس علىٰ دمائهم واموالهم» (ترمذى)». له اكثرى نصوص څخه داسې معلوميږي چې هغه څوک چې په اسلام راوړلو سره دا نظر هم ولرى چې له شكنجى د مسلمانانو څخه مامون پاتې شي او يا داسې نور اغراض چې كفر ته اړونكي نه وي! غور كړى داسې شخص مسلمان بلل كيږي چې هنوز نور د ايمان د ده په زړه كښې نه دى كامل شوى، نو هم دا وجه ده چې له غيبت كولو او عيب لټولو څخه ځان نشي ساتلى. او هغه څوک چې بلا قيد او شرط او پخپل ذوق سره په اسلام كښې داخليږى، دا هغه اشخاص دى چې نور د ايمان د دوى په زړونو كښې كامل شوى نو خولى او تول حواس ئې نه غواړى چې په غيبت او يا نورو باطلو باندى وخوځيږى.

وَإِن تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

او كه حكم ومنى تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره) نو نه پرى كوى نه كموى (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هيڅ شي، بيشكه چې الله ښه مغفرت كوونكى ډير رحم والا دى.

تفسير: كه اوس هم د الله تعالىٰ د اوامرو د منلو لپاره غوره كړى نو د ړومبنيو كمزوريو لامله (له وجې) ستاسې له هيڅ يو عمل څخه د هغه ثواب نه كموى.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

وَ اَنْفُسِهِمْ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۝١٥

بیشکه چی (صادقان) مؤمنان هغه کسان دی چی ایمان راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندی بیا شک نه کوی (په ایمان کښی) او جهاد کوی دوی په مالونو خپلو سره (چی لګوی ئی په اعلا د کلمة الله کښی) او په ځانونو خپلو سره چی جهاد کوی په لیاره د الله کښی دا کسان هم دوی رښتینی دی (په دعوىٰ د ایمان کښی)

تفسیر: د رښتینی مؤمن شان داسی وی چی په الله تعالیٰ او د هغه په رسول باندی پوره او پوخ اعتقاد ولری او د هغه په لیاره کښی په هر قسم سره چی وی په مال او ځان سره حاضر وی.

قُلْ اَتُعَلِّمُوْنَ اللّٰهَ بِدِیْنِكُمْ ؕ وَ اللّٰهُ یَعْلَمُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِی الْاَرْضِ ؕ وَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ ۝١٦

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبروی پوهوی تاسی الله په دین د تاسی سره حال دا چی الله ته معلوم دی هر هغه څیزونه چی په آسمانونو کښی دی او هر هغه څیزونه چی په ځمکه کښی دی او الله تعالیٰ پر هر څیز باندی ښه خبردار دی هیڅ شی تری پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعی دین او پوره یقین تاسی لره حاصل وی نو له تش ویلو څخه څه په لاس درځی؟ له هغه پاک الله سره چی ستاسو معامله ده هغه دیر ښه پری پوهیږی هر شی ورته دیر ښه ښکاره او معلوم دی.

یَمُنُّوْنَ عَلَیْكَ اَنْ اَسْلَمُوْا ؕ

احسان باروی دوی په تا باندی (ای محمده !) د دی چی تش مسلمانان شوی دی دوی

تفسیر: ځینی کوچیان او صحرائیان راځی او وائی وګوری چی مونږ بی له جنګه او جګړی مسلمانان شوی یو ګواکی دوی خپل احسان ښکاره وی او د دی جواب وروسته له دی نه داسی

ورکاوه کیږی.

قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدٰىكُمْ لِلْإِيْمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٧﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) احسان مه باروی تاسی په ما باندی د اسلام راوړلو د تاسی بلکه الله احسان کوی په تاسی باندی د دی چی لیاره ئی وښووله تاسی ته د ایمان راوړلو که ئی تاسی رښتینی او صادقان (په دعوی د ایمان کښی).

تفسیر: که په واقعی دول(طریقه) تاسی د اسلام دعوی لری او په رښتیا سره ایمانداران ئی! نو دا ستاسی احسان نه دی بلکه د الله احسان دی چی تاسی ته ئی د ایمان په لوری لیاره دروښوده او د اسلام په لوی دولت ئی سرفرازی درکړه. که رښتیا ووایو نو اصلی خبره هم دا ده. ځکه چی الله تعالیٰ پخپله رسول الله ته داسی فرمائی ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ﴾ الآیة ـ «آل عمران» نو بنا په دی که د چا له لاسه ښیګنی (ښه) کیږی دا د هغه ستاینه (صفت) نه ده بلکه د الله ستاینه (صفت) ده چی هغه ته ئی د نیکی لیاره ورښوولی ده ګواکی د دی سورت په پای(آخر) کښی ئی تنبیه فرمایلی ده که تاسی ته پر قرآنی هدایاتو او اسلامی تعلیماتو باندی د عمل کولو توفیق په لاس درځی نو هغه د احسان په دول(طریقه) مه ورښکاروی بلکه د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه د شکر او انعام حق اداء کړی چی تاسی ته ئی داسی توفیق درکړی دی.

إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٨﴾ ع

بیشکه الله ته ښه معلوم دی غیب د آسمانونو او د ځمکی او الله تعالیٰ ښه لیدونکی دی په هغو کارونو باندی چی کوی ئی تاسی

تفسیر: الله تعالیٰ ته د زړونو پټی خبری او ښکاره چاری ګردی(تولی) ورمعلومی دی نو د دغه علیم او خبیر په مخکښی خبری او بهانی مه جوړوی.

تمت سورة الحجرات

سورة (قٓ) مكية (الا آية) (۳۸) فمدنية وهی خمس و اربعون آية و ثلث رکوعات
د «ق» سورت مکی دی پرته له (۳۸) آیته څخه چی مدنی دی (۴۵) آیتونه (۳) رکوع لری

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ۝١ بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ۝٢ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيْدٌ ۝٣

قسم دی پر قرآن چی لوی شان لری (او نه دی راوړی ایمان کفارو په تا ای محمده) بلکه تعجب کوی دوی له دی نه چی راغی دوی ته ویروونکی له دوی څخه نو وویل کافرانو دا (ویرول) یو شی عجیب دی آیا کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری (بیا به هم ژوندی کیږو؟) دغه بیرته راتلل ډیر لری دی (له عقله)

تفسیر: د قرآن د لوئی او شان په نسبت څه وویل شی چی د هغه له راتګ څخه ګرد(تول) کتابونه منسوخ شول او د ده د اعجازی قوت او لامحدودو اسرارو او معارفو څخه د دنیا ګرد(تول) پوهان محو او حیران دی هم دا لوی قرآن پخپله شاهد دی چی په ده کښی هیڅ یو نقص نشته او د عیب او ګوتی نیولو ځای پکښی نه لیده کیږی. خو بیا هم منکران دا نه منی نه د دی دپاره چی د هغوی په لاس کښی د ده په خلاف کوم حجت یا برهان شته بلکه یوازی د خپلی ناپوهی او جهل او حماقت لامله (له وجی) په دی خبری باندی تعجب کوی چی د دوی له تبر او خیلخانی څخه یو سړی د دوی په لوری رسول او استازی راغلی دی، تولو ته نصیحت کوی او داسی عجیبی خبری هم کوی چی څوک ئی نه شی منلی. ښه دا د منلو وړ(لائق) خبره ده چی مونږ به وروسته له مرینی څخه ژوندی کیږو؟ دا بیرته راتګ له عقل څخه ډیر لری او له امکان او عادت څخه بیخی بعید دی (معاذالله) خو خبره دا ده چی دوی عقل او پوهه نه لری او نه وګوری چی په اول کښی چا پیدا کړل آیا د دوی فکر او عقل په اول کښی پخپلو حواسو او اعضاو باندی خبر و چی څنګه جوړیږی دوی یا د دوی پلرونو کولی شوی چی په حواسو او اعضاو کښی څه تغییر او ښایست راولی؟ طبعاً نه. نو ثابته شوه چی دا کار د الله تعالیٰ په قدرت سره وشو نو هغه ذات چی په اول کښی دا کار کولی شی، په آخر کښی څه مشکله ده هیڅ مشکل نه لری بالضرور ئی کولی شی. لکه چی وائی ﴿ وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

وَهُوَ اَهۡوَنُ عَلَيۡهِ ؕ وَلَهُ الۡمَثَلُ الۡاَعۡلٰى فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ۞ جزء ۲۱ «سورة الروم» ۲۷ آيت هغه ذات چې دا کار کولی شي نښې د قدرت ئې په وروسته آيتونو کښې په طور د مثال سره داسې بيانيږي.

قَدۡ عَلِمۡنَا مَا تَنۡقُصُ الۡاَرۡضُ مِنۡهُمۡ ۚ

(الله فرمائی په رد د قول د دوی) په تحقيق سره معلوم دی مونږ ته هغه چې کموی ئې ځمکه له وجوده د دوی

تفسير: گرد(تول) وجود نه خاورې کيږي روح سلامت پاتې کيږي او د بدن اجزاء تحليل کيږي او په هر لوري تيت او پرک (منتشر) کيږي خو الله تعالىٰ ته هغه گرد(تول) ښکاره دی او کولی شي چې بيا هغه تيت پيت (منتشر) اجزاء سره راتول کړي او بيا ئې لکه اول ځلې جوړ او غوښه، پلی، رگونه او پوست پرې زرغون او سا پکښې واچوي.

وَعِنۡدَنَا كِتٰبٌ حَفِيۡظٌ ۞

او مونږ سره يو کتاب دی په ياد ساتونکی د هر شي چه لوح محفوظ دی.

تفسير: دا نه ده چې له نن څخه راښکاره او معلوم دي بلکه قديمي علم مو دی تر دی چې له هغه څخه پخوانۍ قبل الوقوع گرد(تول) حالات هم په يو کتاب کښې چې لوح محفوظ نوميږي ليکلي شوي دي او تراوسه پورې هغه کتاب څمونږ سره شته که په علم قديم باندې څوک نه پوهيږي نو دومره دی وپوهيږي هغه دفتر چې هر شي پکښې ليکلي وی او تل د الله تعالىٰ په حضور کښې پروت وی. يا دا د ړومبنی جملی تاکيد وبوله ځکه هر هغه څيز چې د چا په علم کښې وی او بيا ئې وليکي نو هغه د نورو په نزد ډير ټينګ او مؤکد راځي هم داسې دلته د مخاطبينو د محسوساتو په اعتبار تنبيه شوی ده چې هر څيز د الله تعالىٰ په علم کښې شته او د هغه په دفتر کښې ليکلي دي چې هيڅ زيادت او نقصان نشي پکښې کيدی. نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه بيا ژوندی کول د خلقو راباندې گران نه دی.

بَلۡ كَذَّبُوۡا بِالۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡ فَهُمۡ فِىۡۤ اَمۡرٍ مَّرِيۡجٍ ۞

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتينی دين ته کله چې راغی دوی ته پس دوی په ګډو وډو مختلفو خبرو کښې (مضطرب) دی.

تفسير: يوازې تعجب نه بلکه په ښکاره ډول(طريقه) ئې دروغ بولي او ځمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم نبوت، قرآن، بعث بعدالموت او نور اعتقادي شيان هم دروغ ګڼي او عجيبې ګډې وډې مختلفې خبرې او راز راز(قسم قسم) ويناوې کوي بيشکه هر هغه سړی چې رښتيا خبرې دروغ بولي په هم داسې شکوکو، اضطرابو، حيرانتياؤ تردد او تحير تذبذب سره غاړه په غاړه کيږي او د ناپوهۍ په غرومبې (ګرداب) کښې لوېږي ځکه چې له داسې يوه څرګند(ښکاره) امر نه انکار کوي چې ثبوت ئې له نمر نه هم روښانه دی خو که نصوص او دلائل ئې ولټول شي.

أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا وَزَيَّنَّٰهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ ﴿٦﴾

آيا پس نه ګوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د آسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه او ښائسته کړی دی مونږ هغه او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عيب)

تفسير: لومړی نښه د قدرت، هغه ذات چې انسان پس له مرګه بيا ژوندی کوي نښې د قدرت دا دي.

الف: ـ پيدايښت د آسمانونو

ب:ـ لوړوالی د هغې چې په څه عجيب او غريب کيفيت سره جوړ شوی

ج:ـ زينت او ښايست د هغوی په ستوريو او يا طبيعي منظرې سره.

د:ـ د نقصان او عيب نه موجود والی لکه سوري، چاوديدل، زړوالی او داسې نور. آسمان ته وګوري! چې په ښکاره ډول(طريقه) سره نه کومه ستنه پکښې په نظر راځي او نه کومه پايه لري او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی داسې عظيم الشان جسم ئې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوريو په کروړونو قناديل ډيوې پکښې بليږي او د هغې منوری کړی له لری لکه د بريښنا لوئې ونې رابريښي او په مجموعي ډول(طريقه) څومره په سنګار او رونق ډولې ښکاری له ګردو(تولو) څخه غوره خبره دا ده چې سره له تيريدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری يا چاود پکښې لويدلی دی نه ئې کومه ګنګوره نړيدلې ده، نه ئې پلاستر مات دی، نه ئې رنګ الوتی دی آخر دا کوم يو لاس دی؟ چې داسې مخلوق ئې جوړ کړی دی؟ او بيا ئې له ډيرو پيړيو راهيسې هم داسې ساتلی دی؟

وَٱلْأَرْضَ مَدَدْنَٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٨﴾

او (آیا نظر نه کوی دوی) ځمکی ته (چی څرنګه ښه) غوړولی مو ده او غورځولی مو دی په هغی کښی درانه بارونه محکم غرونه او زرغونه کړی مو دی په هغی (ځمکی) کښی له هر قسم تازه ګیاوی د رونق شیان دپاره د ښوونی (د قدرت خپل) او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چی رجوع کوونکی وی الله ته

تفسیر: دوهمه نښه د قدرت پیدایښت د مځکی دی

(الف): آوارول د هغی

(ب): اچول د غرونو او میخ کول د ځمکی په هغوی سره

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګیاه او بوټو تازه وو په رونق سره

(د): هر یوه د دی نښو څخه درس د عبرت ګرځی رښتینو بندګانو لره هغه سړی چی رجوع ئی د الله په لوری وی ځان د دی محسوساتو په دائره کښی بی ځایه نه اخته کوی هغه ته د آسمان او د ځمکی په تخلیق او تنظیم کښی دومره د کتنی او لیدنی سامان او اسباب شته چی د هغو له ادنیٰ غور کولو څخه صحیح حقیقت ته رسیدی شی او هغه هیر شوی سبق ئی بیا ورپه یادیږی. بیا خو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چی سره له دومره قوی دلائلو او روښانو نښو له موجودیته دا خلق ولی د حق په دروغجنولو کښی جرائت او ځغردوالی (ضد) کوی؟

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ ﴿۹﴾

او نازلی ښکته کړی دی مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه ډیری برکتناکی نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چی هر راز(قسم) میوی لری) او دانی کښت چی فصل ئی ریبلی کیږی.

تفسیر: دریمه نښه د قدرت راښکته کول د اوبو دی له آسمانونو نه

(الف): اوبه مبارکی او بابرکته چی هر شی په هغی سره ژوندی کیږی.

(ب): باغونه او دانی د کښتونو (فصلونو) چی په هغی سره زرغونه کیږی.

غله هغه ده چی له هغی سره بوټی ئی هم ریبل کیږی او د باغ ونی سره له دی چی میوی ئی شکولی کیږی ونی ئی پخپله پاتی کیږی.

وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ ﴿۱۰﴾

او (زرغونی مو کړلی په دغو اوبو سره ونی د) خرماؤ لوړی هغی لره وړی دی لاندی باندی.

تفسیر: (ج). زرغونول د خرما د ونو، لوړی لوړی(اوچتی) چی دوی لره وړی دی لاندی باندی چی روزی دی لپاره د بندګانو. په ډیر کثرت او، وفرت سره چی د هغو وړی په لیدلو کښی هم ډیر ښه ښکاری.

رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ ۙ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾

رزق روزی دپاره د بندګانو او ژوندی کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلی او ښارونه مړه. هم داسی دی راوتل (د مړیو له قبرونو نه).

تفسیر: (د): الله تعالیٰ ژوندی کوی په دی اوبو د باران سره ښارونه او کلی مړه یعنی چی بوټی او ګیا تولی وچی او خزان وی بیا ئی ژوندی کوو او زرغونی کوو ئی، نو نتیجه د دی دریو ښو سره له اجزاوو ئی دی ته شوه، چی تاسی انسانان هم داسی راوتونکی او ژوندی کوونکی ئی، لکه چی ګیاوی زرغونی کیدونکی او راوتونکی دی، نو که تاسو عقل لری په خپل ژوند کښی پس له مرګه هیڅ شک او شبه مه کوی. لکه چی د باران په اورولو سره مړه ځمکه ژوندی کوی هم داسی د قیامت په ورځ مړی هم ژوندی کولی شی.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ۚ

دروغجن کړی ؤ پخوا له دغو (کفارو) قوم د نوح (نوح لره) او ملګری د کوهی (نبی خپل لره) او ثمودیانو (صالح لره) او عادیانو (هود لره) او فرعون (موسیٰ لره) او (نوعی) ورونو د لوط (لوط لره) او خاوندانو د ځنګله (شعیب لره) او قوم د تبع (خپل نبی لره)

تفسیر: د دی قومونو قصی د حجر، فرقان او دخان او په نورو سورتونو کښی تیری شوی دی هلته ئی بیا ولولی!.

تبع: یا نوم د ځای دی یا نوم د هغه پیغمبر دی چی دا قوم ئی اسلام ته وغوښت.

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی و پیغمبرانو خپلو لره نو بیا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی

تفسیر: د انبیاو د دروغجنولو لامله(له وجی) له هغو شیانو څخه چی دوی ویرول شوی ؤ هغه ور د مخه راغلل. او په هم هغه عذابونو کښی چی دوی تری ویرول شوی وو، ولویدل.

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

آیا پس نو مونږ ستړی شوی وو په پیدایښت اول باندی یعنی نه یو ستړی شوی بلکه دوی په شک کښی دی له جوړولو او ژوندی کولو نویو څخه.

تفسیر: د دوهم ځلی نوی ژوندون په نسبت هغوی ته خوشی او فضول یو شک پیدا شوی دی هغه قادر مطلق چی دوی ئی اول ځلی پیدا کړی دی آیا دوهم ځلی هغه ته د هغوی بیا پیدا کول کوم ګران کار دی؟ آیا دوی هسی ګمان کوی چی (معاذالله) هغه به په اول ځلی د دی ګردی(ټولی) دنیا له پیدا کولو څخه ستړی شوی وی؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسی توهمات غور کول ډیر سخت جهالت او سپین سترګیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان، په داسی حال کښی چی مونږ پوهیږو په هغه څیز چی وسوسه او خطره کوی په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو تر دی چی له هغو پټو خبرو چی د وسوسی په ډول(طریقه) د هغو په زړه کښی تیریږی هغه هم مونږ ته معلوم دی ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ جزء ٢٩ (الملک - رکوع -١) آیت ١٤

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

حال دا چی مونږ ډیر نژدی یو ده ته په علم سره له رګونو د ورمیږ د ده

ځخه.

تفسیر: د ژوندانه له رګه مراد د اورمیږ (شارګ) دی چې د هغه لړځیدونکی رګ له پری کیدلو ځخه سړی مری ښائی چې دا له روح او نفس ځخه کنایه وی او مطلب ئی دا دی چې مونږ د علم په اعتبار د ده له روح او نفس ځخه هم ډیر نژدی یو یعنی هسی چې سړی پخپل احوال باندی پوهیږی مونږ له هغه ځخه زیات د هغه په حال او احوال باندی پوه او خبردار یو. لکه چې مونږ د الله تعالیٰ دا پوهه او خبرداری په تجربه سره ثابت ولی شو، مثلاً وینو چې یو متخصص طبیب په یوه مرض آخته کیږی او دی خبر نه دی چې ځه وخت مریض کیږی او یا ځه وخت جوړیږی، یو پوهان، نجومی، ولی، پیغمبر! د هغو مشکلاتو نه چې ورته پیښیږی هیڅ پیش بینی او چاره سازی نشی کولی او پخپله رسول الله وائی ﴿ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ﴾ جزء ۹ «اعراف ـ ۲۳ ع ۱۸۸ آیت» نو دا ثابته شوه چې الله تعالیٰ جل جلاله له مونږ نه مونږ ته نژدی دی، او له مونږ نه په مونږ عالم دی، له مونږ نه په مونږ مهربان دی، له مونږ نه د مونږ کارساز دی.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿۱۷﴾

(او یاد کړه) کله چې اخلی دوه اخیستونکی پرښتی چې یوه له ښی طرف نه ناسته وی لیکلو د نیکی ته او بله له کیڼ طرف نه ناسته وی لیکلو د بدی ته

تفسیر: دوه پرښتی د الله په حکم سره د همیش لپاره د هر سړی په کتنه کښی دی هر هغه لفظ چې د دوی له خولی ځخه ووځی یا هر کار چې دوی ئی کوی سم د لاسه ئی لیکی د نیکی لیکونکی ښی خوا ته او د بدی لیکونکی کینی خوا ته ناستی او تاکلی(مقرر کړی) شوی دی ځه زیادت او نقصان نه کوی بلکه په ډیری امانت داری سره لیکنی کوی ﴿ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴾ جزء عم (سورة الانفطار رقم ۸۲).

مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿۱۸﴾

نه وائی دغه بنده هیڅ خبره مګر خو وی له ده ځخه دوه ساتونکی، حاضر او تیار چې ژر ئی ولیکی.

تفسیر: دا دوه پرښتی لیکلو ته همیش تیاری وی. او هیڅکله نه تری جدا کیږی هغه چې د ورځی له طرفه موظفی دی د نمازدیګر په وخت کښی عملونه د بندګانو، ثبت ته رسوی. او هغه

چې د شپې له طرفه موظفې دي په وخت د صباح کښې عملونه د بندګانو حضور د رب العالمين ته پورته کوی، حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم وائی چې الله تعالیٰ له دی ملائکو نه پوښتنه کوی چې د ما بندګان په څه حالت کښې وو هغوی ورته وائی چې په سجده وو نو حضرت رب العالمين په ملائکو باندې افتخار کوی نو له هم دی وجې نه بايد په دی دوو لمونځونو باندی ډير خيال وشي.

وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ

او راغلې بې هوشي سختي د مرګ لپاره د دی چې په سترګو ئې ووينی په حق سره

تفسير: له يوه لوری ئی دفتر او دوسيه تياره شوی ده او له بل لوری ئی د مرګی په کنده باندی رسيدلی دی مړ کيدونکی دی او د ځنکدن په ربړونو(تکليفونو) کښې غوتې خوری نو هلته دا ګردی(تولی) خبری ورته رښتيا ښکاری چې الله تعالیٰ او د هغه پيغمبرانو د هغه خبر ورکړی و او د مړی له مخی د هغه د سعادت او شقاوت پردی لری کيږی. او د داسی پيښې پيښيدل يقينی او قطعي دی. ځکه چې د مطلق حکيم ډير حکمتونه د ده سره اړی (تعلق) لری. نو په دغه وخت کښې به وويلی شی دغه منکر انسان ته داسی چې:

ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ﴿١٩﴾

دا مرګ هغه دی چې وی به ته له ده څخه په څنګ کيدونکی او نه وی پری اقرار کوونکی

تفسير: سری ډير زيار(کوشش) کوی چې له مرګ څخه ځان وژغوری(وساتی) او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتی او دی خوا هغی خوا سر او پښې ووهی خو سره له دی د مرګی شيبه(لحظه) چيری وروسته کيدونکی ده. آخر هغه په سر باندی راتلونکی ده او هيڅ يوه حيله او تدبير د مرګی مخه نشی نيولی.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ ۭ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ﴿٢٠﴾

او وبه پوکل شی په صور (شپيلی) کښې چې دا يوه ورځ ده د ويرولو (د کفارو په عذاب سره).

تفسير: وړوکی قيامت خو د مرګ وقت دی. وروسته له دی لوی قيامت حاضر دی فقط چی په صور او شپيلی کښی وپوکلی شی هغه ويروونکی ورځ موجوديږی چی انبياؤ او پيغمبرانو خلق ترينه ويرولی وو.

وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيۡدٌ ﴿۲۱﴾

او راځی هر نفس په دی ورځ کښی چی وی به له ده سره يو شړونکی (محشر ته) او شاهدی ورکوونکی (پر اعمال ئی لکه لاس، پښی او داسی نور).

تفسير: خلق به په قيامت کښی داسی حاضر کړل شی چی يوه پرښته به ئی ميدان ته د وړاندی کولو دپاره راکاږی او بلی به ئی عملنامه نيولی وی چی د ده د ژوندانه ګرد(تول) احوال او خبری پکښی ليکلی شوی وی ښائی چی دا به همغه دوه پرښتی وی چی ﴿كِرَامًا كَاتِبِيۡنَ﴾ ورته وائی او د هغو په نسبت ئی فرمايلی دی ﴿إِذۡ يَتَلَقَّى الۡمُتَلَقِّيَانِ﴾ الآية ـ او ښائی چی کومه بله وی. والله اعلم. نو وبه ويلی شی ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی:

لَقَدۡ كُنۡتَ فِىۡ غَفۡلَةٍ مِّنۡ هٰذَا فَكَشَفۡنَا عَنۡكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الۡيَوۡمَ حَدِيۡدٌ ﴿۲۲﴾

په تحقيق سره (په دنيا کښی) وی ته په غفلت بيخبری له دی ورځی د عذاب څخه نو بيرته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترګی ستا نن ډيری تيزی دی (چی پری وينی خپل ګرد(تول) اعمال)

تفسير: په هغه وخت کښی به وويلی شی دوی ته چی وی تاسی د دنيا په خوندورو شيانو کښی مشغول او له دی ورځی څخه بيخبر او بی پروا وی! او ستاسی سترګی د شهواتو او غوښتنو تياری او پردی پتی کړی وی. هغه ښوونی چی پيغمبرانو تاسی ته کولی هغو ته مو فکر نه کاوه. نن هغه پرده ستاسی له سترګو څخه لری کوو او ستاسی ليدنه خورا(ډير) زياتوو، تر څو ښه وګوری آيا هغه خبری چی تاسی ته کيدلی صحيح وی او که غلطی؟ ثابته وه او ثابته شوه چی دا تولی خبری رښتيا وی، ځکه له هر يوه سره يو قرين شيطان او بل ئی له ملائکو نه د مراقبت لپاره ورسره همراه دی لکه چی په حديث کښی وائی: **(ما منكم من احد الا وقد وكل به قرينه من الجن وقرينه من الملائكة ـ الحديث).**

وَقَالَ قَرِيۡنُهٗ هٰذَا مَا لَدَىَّ عَتِيۡدٌ ﴿۲۳﴾

او وبه وائی ملګری د ده (پرښته) دا دی هغه شي چی ماسره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده)

تفسیر: پرښتی به ئی له اعمالنامو سره حاضری وی ځینی له (قرین) څخه شیطان مرادوی. یعنی شیطان به وائی دا مجرم حاضر دی چی ځما له خوا اغوا شوی ؤ. او هغه می د دوزخ لپاره تیار کړی دی. مطلب دا چی هغه اغوا ځما له لاسه شوی ده خو په ما کښی دومره زور او تسلط چیری ؤ چی هغه می په جبری دول(طریقه) سره په شرارت کښی اخته کړ دی پخپل اختیار، اراده او واک ګمراه شوی دی.

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍ ﴿٢٥﴾

(نو وبه ویل شي دوو پرښتو ته) وغورځوی تاسی په دوزخ کښی هر یو کافر عناد کوونکی منع کوونکی د خیر تیریدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کښی).

تفسیر: د الله تعالیٰ له درباره به دغه حکم دوو پرښتو ته وشي چی داسی سری دی په دوزخ کښی واچول شي!

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾

هغه (کافر) چی ګرځولی ئی دی سره له الله! (الله بل) نو وغورځوی دی په عذاب سخت کښی

تفسیر: داسی سری په دوزخ کښی د دیر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چی تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کښی نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾

وبه وائی ملګری د ده یعنی شیطان ای ربه ځمونږ، نه ؤ ګمراه کړی ما دی (جبراً) لیکن و دی پخپله په ګمراهی لری کښی له حقه ځنی.

تفسیر: ځما زور پر ده باندی نه رسیده. لږ څه اشاره می چی ورته وکړه دغه کمبخت پخپله گمراه شو د نجات او فلاح له لیاری څخه لری ولوید. شیطان به داسی ویناو سره غواړی چی خپل جرم سپک ورښکاره کړی داسی جگړی او منازعی به مابین د دوزخیانو او خدایانو باطله و د هغوی کښی او په مابین د اغوا کونکو د دوی کښی دیری راځی چی قرآن له بعضی د هغو ځنی خبر ورکوی او وائی: ﴿ وَقَالَ الشَّيْطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ إِلَّآ أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوٓا أَنْفُسَكُمْ مَآ أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (جزء ـ ۱۳ سورة ابراهيم آيت ـ ۲۲)

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿۲۸﴾

وبه فرمائی (الله قهراً چی) جگړه مه کوی تاسی دلته له ما څخه چی فائده نه کوی جگړی د تاسی په دی ځای کښی او په تحقیق ړومبی لیږلی و ما تاسی ته ویرول خپل په ژبو د انبیاو.

تفسیر: تاسی چټی(بیکاره) او اپلتی خبری مه کوی په دنیا کښی می هر چا ته د ښو او بدو لیاری ورښولی وی اوس هر یوه ته د هغه له جرم سره سمه جزا ورکوله کیږی هغه چی گمراه شوی دی او هغه چی له دوی څخه ئی لیاره ورکه کړی ده دواړه به د خپلو جرمونو سزاوی مومی.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَآ أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿۲۹﴾

نه شی بدلیدلی هیڅ خبره په دی باره کښی په نزد زما او نه یم زه ظلم کوونکی پر بندگانو چی بی له گناه ئی په عذاب کړم.

تفسیر: ځمونږ له لوری به ظلم نه کیږی. هغه فیصله چی صادریږی عین حکمت او انصاف به وی «او خبره به نه بدلیږی» یعنی کافران به نه بښلی کیږی نو د دی لوی کافر شیطان ښښنه به چیری کیږی.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَّزِيدٍ ﴿۳۰﴾

(یاده کړه هغه ورځ) چی وایو مونږ دوزخ ته داسی آیا ډک او موړ شوی ته له خلقو نه؟ او وبه وائی هغه آیا نور هم څه زیات ځای شته بلکه شته یعنی

زيات كړه زه لا ښه موړ شوى نه يم.

تفسير: د دوزخ وسعت او ارتوالى به له دومره خلقو څخه نه ډكيږى. او د قهر له شدته به نور كافران او نافرمانان هم ورغواړى.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

او رانژدى به كړ شى جنت لپاره د ويريدونكيو پرهيزګارانو چى نه به وى لرى (له دوى نه).

تفسير: جنت به له دوى څخه لرى نه وى. دوى به له ډير نژدى څخه د هغه تر او تازګى ښائست او سينګار وينى.

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ

فرمائى الله چى دا هغه دى چى وعده به ئى كوله كيده له تاسى سره دپاره د هر رجوع كوونكى الله لره او د هر ساتونكى حدودو د هغه لره او هر هغه چى ويريږى له عذابه د رحمان په غيب سره او راتلونكى وى په زړه رجوع كوونكى سره الله ته (نو وبه فرمائى الله ځى ننوځى پكښى په سلامتيا سره)

تفسير: هغه كسان چى په دنيا كښى ئى الله تعالىٰ يادوه او له ګناهونو څخه ئى ځانونه ژغورل (بچ كول) او د الله په لورى به ئى رجوع كوله او بى له ليدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ويريدل او په يوه پاك او صاف رجوع كوونكى زړه د الله په حضور حاضر شوى و د هغه جنت وعده له داسى سړيو سره كړى شوى وه اوس ئى وخت رارسيدلى دى چى په سلامتيا او عافيت سره پكښى ننوځى او پرښتى دوى ته سلام اچوى او د پاك پروردګار سلام هم وررسوى.

ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت كښى ورځ ده د هميشه توب په هغه كښى

تفسير: په حديث کښې وائي جنتيان چې جنت ته ننوزي. ورته ويل کيږي، ننوزئ بيا مو نو مرګ نشته، دوزخيانو ته په وخت د ننوتلو کښې دوزخ ته هم داسې ويل کيږي نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسيږي د تل دپاره دي.

لَهُم مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا وَلَدَيۡنَا مَزِيدٞ ﴿٣٥﴾

وي به دغو (مومنانو) لره هغه چې غواړي ئې دوی په دې جنت کښې او له مونږ څخه ئې زيادت هم شته په هغو باندې

تفسير: هر شی چې وغواړي هغه وررسيږي برسيره په هغه داسې نعمتونه هم ور رسيږي چې د هغوی په خيال کښې نه وي رسيدلی لکه د الله تعالیٰ لقا او ليدنه. او ممکن دی له (ولدينا مزيد) څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډير شيان دي هر څومره چې د جنتيانو له خوا وغوښت شي هغه ګرد(تول) به ورکړل شي او د الله تعالیٰ په ورکولو سره بيا هم څه لږتيا نه پيښيږي او نه د هغو لامله(له وجې) څه ربړ(تکليف) او مشکلات پيدا کيږي نو داسې بې شماره انعامات او عطايا ليرې مه ګڼئ! ﴿ وَإِن مِّن شَيۡءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَآئِنُهُۥ ﴾ الآية ـ په حديث کښې وائي که الله تعالیٰ تولې آرزوګانې د بندګانو ورپوره کړي د ده په دربار کښې په اندازه د يوه وزر د مياشې هم څه نه کميږي.

وَكَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّن قَرۡنٍ هُمۡ أَشَدُّ مِنۡهُم بَطۡشٗا فَنَقَّبُواْ فِي ٱلۡبِلَٰدِ هَلۡ مِن مَّحِيصٍ ﴿٣٦﴾

او ډير مو هلاک کړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانيو نه چې هغوی ډير سخت او قوي و له دغو (کفارو د مکې) څخه له جهته د قوته نو ډير ګرځيدونه د پنا ئې ولټول په ښارونو کښې، چې ګوندې پيدا به کړي ځای د ساتنې له مرګه ځنې، خو پيدا ئې نه کړ

تفسير: ړومبې د کفارو د اخروي تعذيب بيان و په منځ کښې د هغوی په مقابل کښې د اهل جنت د تنعم ذکر راغی اوس بيا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمائي يعنې پخوا له آخرته په دنيا کښې مونږ ډير داسې شرير سرکش او غاړه غړوونکې قومونه تباه او خراب کړي دي چې په زور او قوت کښې له موجوده کافرانو څخه ډير لوړ(اوچت) و او په ډيرو ملکونو کښې ګرځيدلي

وو او راز راز(قسم قسم) تصرفات ئی پکښې کړی و، کله چی د الله تعالیٰ عذاب ورسید نو د تښتیدلو او پټیدلو لپاره هغوی ته په ګرد(تول) جهان کښې په هیڅ یو ځای کښې داسی ځای نه پیدا کیده ﴿ اَیْنَ مَا تَکُوْنُوْا یُدْرِکْکُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ کُنْتُمْ فِیْ بُرُوْجٍ مُّشَیَّدَةٍ ﴾ الآیة ـ النساء رکوع (۱۱) آیت (۷۸)

اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ لَذِکْرٰی لِمَنْ کَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَی السَّمْعَ وَهُوَ شَهِیْدٌ ﴿۳۷﴾

بیشکه په دغو (مذکوره و شیانو) کښې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چی وی هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی یا کیږدی غوږ نصیحت ته په داسی حال کښې چی دی حاضر متوجه وی په زړه سره

تفسیر: په دی عبرتناکو واقعاتو باندی له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخیستی شی چی د هغوی په سینه کښې هسی پوهیدونکی زړه وی چی یا پخپله په خبری باندی وپوهیږی یا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومی او غوږ ورته ونیسی ځکه چی دا هم د پوهنی یوه درجه ده چی سړی پخپله نه پوهیږی خو د نورو له ویښولو څخه متنبه او هوښیاریږی او منفعت تری آخلی. هغه چی نه پخپله پوهیږی او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدی، او نه ئی په زړه کښې ځای ورکوی، نو له هسی سړی څخه لوته او تیږه(ګټه) ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ۖ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ آسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چی په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکه) کښې دی په شپږو ورځو کښې

تفسیر: د دی بیان پخوا له دی تیر شوی دی.

وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿۳۸﴾

او نه وه رسیدلی مونږ ته هیڅ ستومانی

تفسیر: کله چی دی د اول ځلی له پیدا کولو څخه نه دی ستړی شوی نو د دوهم ځلی په پیدا کولو کښې به څرنګه ستړی کیږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډیر آسان دی.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده) پر هغه چې وائي ئې دوی او تسبيح ووايه پيوست له حمده د رب خپل

تفسير: که دا خلق په داسي غلتو خبرو باندې هم نه پوهيږي نو تاسي مه خپه کيږئ! بلکه پر داسي چتي(بيکاره) خبرو باندې صبر وکړئ! **(وهذا كان قبل الامر بالجهاد)** او د هغه الله تعالىٰ په ياد کښې د زړه له کومې مشغول اوسئ! چې د ګردو(ټولو) آسمانونو او ځمکې پيدا کوونکي دی، او د هر شي په ودانولو او ورانولو باندې قدرت لري.

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر يعني لمونځ د صبا او پخوا له لويدلو د لمر څخه يعني لمونځونه د ماسپښين او د مازديګر او په بعض کښې د شپې نه پس تسبيح وايه د دغه الله يعني لمونځ د تهجد او ماسختنې وکړه.

تفسير: دا د الله تعالىٰ د يادولو وختونه دي، په دې کښې عبادتونه او دعاوې قبليږي. له ځينو روايتونو څخه ښکاريږي چې ړومبى ځمونږ په پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې د دريو وختونو لمونځ فرض و. سهار ـ مازديګر او تهجد. لکه چې اوس هم دې دريو وختو ته يو خصوصي فضل او شرف حاصل دی. ښائي چې هر سړی په لمانځه، ذکر، دعا، تلاوت يا نورو ښو کارونو باندې په دغو وختو کښې مشغول اوسي او معمور ئې ولري. په حديث کښې راغلي دي **(عليكم بالغدوة والروحة وشئ من الدلجة)** ځينې وائي چې له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغروب څخه د ماسپښين او مازديګر لمونځونه او له (من الليل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دي.

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿٤٠﴾

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبيح ووايه!

تفسير: وروسته له لمانځه څخه دې څه تسبيح او تهليل وکړ شي چې هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دی او يا عبارت له هغو اذکارو څخه دي چې په احاديثو کښې راغلي لکه درې ديرش کرته سبحان الله، درې ديرش کرته الحمدلله، څلورديرش کرته الله اکبر او يا داسي

نور اذکار او اوراد چی په نصوصو کښې راغلي.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾

او واوره غوږ کیږده (ای محمده) هغه ورځ چې آواز وکړی آواز کوونکی (اسرافیل) له ځای نژدی نه

تفسیر: وائی چې د بیت المقدس پر تیږی (گټی) باندی به صور او شپیلی پوکل کیږی نو ځکه ئی نژدی ویلی دی. یا ئی دا مراد دی چې د هغه غږ به په هر ځای کښې له ډیر نژدی څخه اوریده کیږی او تول به یو شانی اوری پرته(علاوه) له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالیٰ له لوری آورول کیږی چې ځینی له دی آیت څخه هم هغه غږونه مراد وی چې په هغی ورځی کښې پرته(علاوه) له صور څخه له ډیر نژدی څخه غوږونو ته رسیږی خو ښکاره نفخ صور دی. والله اعلم.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾

هغه ورځ چې واوری (دغه خلق) سخته چغه د (اسرافیل) په حقه سره دا (ورځ د آواز) ورځ د وتلو ده (له قبورو) نه.

تفسیر: کله چې دوهم ځلی صور او شپیلی پوکله کیږی نو ځمکه بالکل سره بیرته کیږی او گرد(تول) مړی تری ژوندی راوځی او په میدان دریږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾

بیشکه هم دا مونږ ژوندی کول کوو او مړه کول کوو او شته خاص مونږ ته راگرځیدل (د تولو امورو).

تفسیر: په هر حال موت او حیات گرد(تول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښې دی او د هر ډول(طریقه) گرځیدلو پای(آخر) د الله تعالیٰ په لوری دی هیڅوک له دی څخه نه شي خلاصیدی.

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ۚ ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾

په هغه ورځ چې وچوی ځمکه له دوی څخه په چابکی سره دغه (ژوندی کول)

تول دی پر مونږ باندی ډیر آسان.

تفسیر: ځمکه به چوی، مری به له هغی څخه راووځی او د حشر د میدان په لوری به سره په مندو غونډیږی الله تعالیٰ به ګرد(تول) ږومبی او وروستنی مخلوقات سره یو ځای تولوی او داسی کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

نَحۡنُ اَعۡلَمُ بِمَا یَقُوۡلُوۡنَ وَمَاۤ اَنۡتَ عَلَیۡهِمۡ بِجَبَّارٍ ۟ فَذَکِّرۡ بِالۡقُرۡاٰنِ مَنۡ یَّخَافُ وَعِیۡدِ ﴿٤٥﴾

مونږ ته ښه معلوم دی هغه څه چی وائی ئی دوی او نه ئی ته په دوی باندی زور کوونکی (په راوړلو د ایمان) نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چی ویریږی له وعیدونو او ویرولو ځما په عذابونو د آخرت سره

تفسیر: هغه خلق چی له حشر څخه منکران دی هغوی چټی(بیکاره) اپلتی کوی. دوی پریږدی چی هسی چټی(بیکاره) خبری کوی او د هغوی معامله مونږ ته راوسپاری مونږ ته دوی ګرد(تول) معلوم دی او په هغو خبرو مونږ ښه پوهیږو چی دوی ئی وائی. ستاسو دا کار نه دی چی په زور او زیادت سره په هر سری باندی هره یوه خبره ومنئ هو! هغوی ته قرآن کریم واوروی! او مخصوصاً هغوی ته نصیحت او لیار ښوونه وکری! چی له الله تعالیٰ څخه وویریږی او په دی معاندینو پسی ډیر زیات هڅه مه کوی!.

تمت سورة (قٓ) بتوفيقه تعالیٰ

سورة الذاريات مكية وهى ستون آية وثلث ركوعات

رقم نزولها (٦٧) رقمها (٥١) (نزلت بعد سورة الأحقاف)

د «الذاريات» سورت مکی دی (٦٠) آیتونه او دری رکوع لری په تلاوت کښی (٥١) او په نزول کښی (٦٧) سورت دی. وروسته د الاحقاف له سورت نه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ۙ﴿١﴾ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ۙ﴿٢﴾ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ۙ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمٰتِ اَمْرًا ۙ﴿٤﴾

قسم دی په هغو بادونو باندی چی تیتوی (الوځوی) خاوری او نور شیان په الوتلو خپلو سره پس قسم دی په وریځو پورته کوونکیو د اوبو درنو سره پس قسم دی په کشتیو تلونکیو په نرمی سره په سر د اوبو پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسی نور».

تفسیر: ړومبی دیر سخت بادونه او سخته سیلی الوځی چی د هغو له دوړو او غبار څخه وریځی پورته کیږی بیا له هغو څخه اوبه جوړیږی او هغه پیتی پورته ګرځی. بیا د اوریدلو په وخت کښی سپکه هوا چلیږی بیا د الله تعالیٰ له حکم سره سم د هری سیمی هومره ورښ چی په برخه ئی وی هغه وروېشل کیږی. پر دی هواو باندی الله تعالیٰ قسم خوری. ځینی عالمان له (ذاریات) څخه هواوی له (حاملات) څخه وریځی او له (جاریات) څخه ستوری او له (مقسمات) څخه پرښتی مرادوی. ګواکی د مقسم په ترتیب له ښکته والی څخه د پورته په لوری شوی دی. له حضرت علی کرم الله وجهه او نورو څخه روایت دی چی (ذاریات) هواوی (حاملات) وریځی (جاریات) بیړی او (مقسمات) هغه پرښتی دی چی د الله تعالیٰ په حکم خواړه او نور شیان تقسیموی. جواب د قسم دا دی چی:

اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَصَادِقٌ ۙ﴿٥﴾ وَّاِنَّ الدِّيْنَ لَوَاقِعٌ ؕ﴿٦﴾

بیشکه هغه چی له تاسو سره ئی وعده کاو شی چی هغه عبارت ده له ژوندی کولو پس له مرګه ځنی خامخا یوه وعده رښتیا ده او بیشکه چی جزا د عمل خامخا واقع کیدونکی او راتلونکی ده (نو ځانونه ورته ښه تیار کړی!)

تفسیر: دا د هواو او ورښو او نورو شیانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی چی د آخرت وعده رښتیا ده او د دنیا د اموراتو فیصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروری دی. کله چی په نری کښی یو باد، ورښ، هوا هم بی له نتیجی نه ښوری نو آیا دا دومره لویه کارخانه به څرنګه بی له کومی نتیجی پخپل سر ګرځی؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظیم الشانه نتیجه وی چی هغه ته مونږ آخرت وایو.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ۙ﴿٧﴾

او (قسم دی) په آسمان خاوند د لیارو خلقی وو، مزینو

تفسیر: په صاف، مضبوط او ډیر ښه رونق لرونکی آسمان باندی قسم دی چی پر هغه باندی د ستوریو جال لویدلی راښکاری او په هغه کښی د ستوریو او پرښتو لیاری شته. جواب د قسم دا دی چی:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

بیشکه تاسی ئی ای مشرکانو خامخا په یوه خبره مختلفه ګډه وډه کښی! ګرځول کاو شی له دغه (نبی، قرآن او ایمان ځنی په هغوی سره) هغه څوک چی ګرځولی شوی دی له هدایته په علم د الله کښی.

تفسیر: د قیامت او د آخرت خبری هرومرو(خامخا) ستاسو د جګړو مورد ګرځیدلی دی. دا هغه سری منی چی د ربوبیت له دربار سره څه تعلق ولری. هغه چی له دی درباره رټلی او شړلی وی د خیر او د سعادت له لیاری څخه ګرځیدلی وی. نو هغه د دی شیانو له تسلیم او منلو او قبلولو څخه تل بی برخی پاتی کیږی. که دوی یواځی د آسمان په نظم او نسق باندی فکر وچلوی او غور وکړی نو یقین ئی راځی چی په هسی خبرو کښی جګړی کول ناپوهی او حماقت دی.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ویونکیو اټکل کوونکیو باندی

تفسیر: په دوی ځکه لعنت شوی دی چی دوی د دین په خبرو کښی اټکلونه وهی او پخپل ګمان او اټکل سره د قطعیاتو تردید کوی. ﴿ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴾ د معنی او معرفت په امورو کښی د دوی ټول اعمال په تخمین او اټکل سره دی.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

هغه کسان چی دوی په نهایت غفلت کښی سهو کوونکی غافل او بیخبره دی (له قیامت نه)

تفسير: د دنيا د چرچو او د مزو لامله(له وجې) دوی له الله تعالیٰ څخه او له آخرت نه بالکل غافل شوي دي.

يَسۡـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوۡمُ ٱلدِّينِ ﴿١٢﴾

سوال کوي منکران (تمسخراً له محمد نه) چې کله به وي ورځ د انصاف (او د جزاء)

تفسير: د انکار او خندا په دول(طريقه) پوښتنې کوي چې! خانه! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځي؟ او دومره ولې وځنډيده (ايساره شوه) ؟ نو فرمائي الله اکرم شانه واعظم برهانه په جواب د دوی کښې چې واقع به شي دا جزا.

يَوۡمَ هُمۡ عَلَى ٱلنَّارِ يُفۡتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُواْ فِتۡنَتَكُمۡ هَٰذَا ٱلَّذِي كُنتُم بِهِۦ تَسۡتَعۡجِلُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوی په اور باندې معذب شي ورته وبه ويل شي! وڅکې تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دی هغه (عذاب) چې وی تاسې چې په جلتې سره مو غوښت دغه عذاب په دنيا کښې

تفسير: دا د الله تعالیٰ له لورې هغوی ته جواب ورکړې شوی دی چې لږ صبر وکړی! هغه ورځ راتلونکې ده. کله چې تاسې په اور کښې سره سم او کاږه واړه ولوېږی او ښه په کښې وسوځې! نو هلته به تاسې ته وويل شي واخلې وڅکې دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتَىٰهُمۡ رَبُّهُمۡۚ

بيشکه ويريدونکې له الله او ځان ساتونکې له معاصيو به په جنت کښې وي او په چينو کښې به وي يعنې څښونکې د اوبو د دې چينو به وي. اخيستونکې به وي هغو نعمتونو لره چې ورکړې وي دوی ته رب د دوی.

تفسير: په ډېره خوښۍ هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالىٰ ورښلي دوی ته چې يو له هغې څخه انواع د چينو دی لکه سلسبيل، ﴿ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴾ «الدهر» . تسنيم، ﴿ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴾ «التطفيف». جارية، ﴿ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴾ «الغاشية» .

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾

بيشکه دوی و پخوا له دی څخه! يعني په دنيا کښې محسنان او نيکی کوونکی

تفسير: له دنيا څخه سره له ډيرو ښيګڼو (فايدو) راغلی و نن د هغو ښيګڼو (فايدو) ميوه مومی وروسته له دی د ښيګڼو (فايدو) لږ څه تفصيل هم راځی.

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾

وبه دوی (په دغه وصف) چې په لږ برخه د شپې کښې به اوده کيدل او په اکثره د شپې کښې به ئې عبادت کاوه او په وخت د ګهيځ (سحر وختی) کښې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو

تفسير: د شپې زياته برخه د الله تعالىٰ په عبادت کښې تيروی او د ګهيځ (سحر) په وخت کښې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسيږی له الله تعالىٰ څخه د خپلو تقصيراتو ښښنه غواړی او وائی، الها ستا د معبوديت حق مې نشو ادا کړی هغه تقصيرات چې ځما څخه واقع شوی دی پخپلی مهربانی او مرحمت سره ئې رامعاف کړه! د عبادت کثرت دوی نه مغروروی بلکه څومره چې په عبوديت کښې ترقی کوی په هماغه اندازه په دوی کښې خوف او خشيت لا زياتيږی.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾

او په مالونو د دوی کښې حق او برخه وه سوالګر لره او صبر کوونکی لره (يعني مسکين سوال نه کونکی لره).

تفسير: محروم هغه اړ(مجبور) او محتاج دی چې له هيچا څخه هيڅ شی نه غواړی مطلب ئې دا دی چې دوی برسيره پر زکوٰة له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلی خوښی سره سائلانو او محتاجانو ته برخی تاکی او مقرروی چې د التزام لامله (له وجی) ګواکی حق ورته وايه شی او

اغنيا بايد له حال د داسي محتاجانو نه خبر وی چی دوی له شرم او غيرت نه له چا شخه شه نه غواړی.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

او په ځمکی کښی علامی او نښی دی، د قدرت د الله تعالیٰ یقین لرونکیو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسی کښی هم علامی د عبرت دی آیا نو تاسی ئی نه وینی چی تری پند واخلی

تفسير: دا د شپی ويښتيا، استغفار او پر محتاجانو او اړو(ضرورتمندو) باندی خرڅ او لګول د مال ښائی چی د دی یقین په بنا وی چی الله تعالیٰ شته او د ده په دربار کښی د هيڅا اجر او نيکی نه ضايع کيږی، نو ځکه متقيان په داسی شاقه عبادتونو ځان سنبالوی. له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالیٰ شخه چی په آفاقی او انفسی يعنی په ځان او جهان کښی شته! که سړی پخپل ځان يا د ځمکی د مخی د موجوداتو په احوالو باندی فکر او غور وکړی نو دا تفکر او تعمق هر انسان په دی متيقين کوی چی د هرو نيکو او بدو جزا په هر ډول(طريقه) چی وی ضرور رسيدونکی ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾

او په آسمان کښی دی (سبب د) رزق ستاسی چی (باران دی) او هغه چی له تاسو سره ئی وعده کړی شوی ده (د ثواب او عقاب)

تفسير: په سائلانو او محتاجانو باندی له لګولو شخه مه ويريږی په دی معنی چی که مونږ خپل مال اقرباو او فقيرانو ته ورکړو نو له کومه به ئی بيا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکينو باندی شه منت او احسان ږدی ځکه چی مونږ ستاسی ګردو(تولو) روزی، اجر او ثواب سم له کړی شوی وعدی سره درکوو او د هر يوه روزی رسيدونکی ده هيڅوک ئی مخه نشی نيولی، او لګونکی لره به ډير اجر او ثواب نور هم وررسيږی.

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

نو قسم دی وی ځما په رب د آسمان او ځمکی باندی بيشکه دا خبره چی وعده ئی کړی شوی ده خامخا حقه او رښتيا ده په مثل د هغی حقيقت او

واقعیت چی تاسو پری خبری کوی.

تفسیر: هسی چی ستاسی په وینا کښی څه شک نشته هم هغسی په دی خبری کښی هم څه شبهه نشته په یقین سره دا ورځ رسیدونکی ده او د قیامت لویه ورځ دریدونکی ده آخرت راتلونکی دی او د الله تعالیٰ ګردی (تولی) وعدی پوره کیدونکی دی. وروسته له دی نه د ﴿ وَفِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ لِّلسَّآئِلِ وَٱلۡمَحۡرُومِ ﴾ په مناسبت د حضرت ابراهیم علیه السلام د میلمه پالنی قصه را آوروی چی د لوط علیه السلام د قصی تمهید دی او له دغو دواړو قصو څخه دا راښکاریږی چی د الله تعالیٰ معامله په دنیا کښی له محسنانو او ښو خلقو او له مکذبانو او بدو سړیو سره څرنګه ده؟

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿۲۴﴾

آیا رسیدلی او راغلی ده تاته (ای محمده) خبره د میلمنو د ابراهیم چی مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله)

تفسیر: دا میلمانه هغه پرښتی وی چی په اوله کښی ابراهیم په هغوی باندی د بنی آدمانو ګمان کری و او د هغوی ئی ډیره عزت داری کوله اګر چی د الله په دربار کښی پرښتی هم معززی او مکرمی دی لکه چی پاک الله فرمائی ﴿ بَلۡ عِبَادٞ مُّكۡرَمُونَ ﴾

إِذۡ دَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَقَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞ قَوۡمٞ مُّنكَرُونَ ﴿۲۵﴾

کله چی ننوتلی دغه (پرښتی) پر دغه (ابراهیم) نو وی ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چی) سلام دی وی پر تاسو او په زړه کښی ئی دغه تیره شوه چی دوی یو) قوم ناآشنا دی

تفسیر: د سلام جواب ئی په سلام سره ورکړ او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کښی ئی سره وویل چی دوی خو اوپره او ناپیژندلی سړی راښکاری.

فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجۡلٖ سَمِينٖ ﴿۲۶﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيۡهِمۡ قَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ ﴿۲۷﴾

پس ورغی (ابراهیم) کور خپل ته نو رائی وړ(لائق) یو خوځی(سخئ) تیار، وریت کړی نو ورنژدی ئی کړ هغوی ته وی ویل ولی نه خوری (یعنی وخوری

تری)

تفسير: په ډير اهتمام سره ئې په ميلمستيا لاس پورې کړ او په ډير تهذيب او خوږه ژبه ئې دوی ته وفرمايل «ګرانو ميلمنو! ولې تاسو ډوډی نه خورئ؟» کله چې هغوی پرښتې وې او خواړه ئې نه و پکار نو دوی ورته وويل چې نه ئې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

پس پټه کړه (ابراهيم) په زړه کښې له دوی نه ويره. ورته وی ويل دوی مه ويرېږه (مونږ ليږلی شوی د رب ستا يو) او زيری ئې ورکړ ده ته په يوه هلک ښه عالم هښيار سره

تفسير: دلته ابراهيم عليه السلام وپوهيده چې دوی بنی آدمان نه دی بلکه ملائکې دی دا قصه پخوا له دې ځخه په تفصيل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کښې تيره شوې ده هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

پس مخ ئې وروااړاو ښځې د ده په غږ د حيرانتيا سره نو وئې واهه مخ خپل (په څپيړو) وويل دی چې زړه بوډۍ يمه شنډه (نو څرنګه به وځيږوم زه ځوی؟)

تفسير: حضرت بی‌بی ساره رضی الله تعالىٰ عنها چې په يوه ګوټ کښې ولاړه وه د هلک د ځيږيدلو د زيری له آوريدلو ځخه په چغو سر شوه او بلی خوا ته متوجه شوه او له ډيره تعجبه ئې په څپيړو خپل مخ ووهه او وی ويل «دا څرنګه د منلو وړ(لائق) خبره ده چې يوه هسی زړه بوډۍ او شنډه ښځه لنګه شي چې په ځوانی کښې ئې اولاد نه دی شوی او اوس چې ډيره زړه او کړوپه شوی ده! د هلک مور شي».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

وويل دغو (ملائکو) هم داسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ويلی دی رب ستا بيشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسير: مونږ دا خبره له ځانه نه وايو بلکه ستاسي پروردګار هم داسې فرمايلي دي او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دي چې څه ته څه شي؟ او په کوم وقت کښې ورکړ شي؟ (او بيا تاسې سره له دې چې د نبوت له کورنۍ څخه ئې نو ولې په دې زيرې باندې تعجب کوئ؟)

تنبيه: له ګردو(تولو) آيتونو څخه دا راښکاري چې دا هلک حضرت اسحاق عليه السلام دی چې د هغه زيري مور او پلار دواړو ته ورکړې شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾

وویل (ابراهیم) نو څه کار (شان) دی ستاسو ای مرسلانو (رالیږلیو شویو د الله له جانبه).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چه آخر تاسی د څه دپاره راغلی یئ؟ ښائی چه له قرینی څخه پوهیدلی وی چه دوی د کوم ضروری او اهم مقصد دپاره راغلی دی.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾

وویل دوی بیشکه مونږ چه یو رالیږلی شوی یو طرف د یوه قوم گنهگار (کافر) ته دپاره د دی چه ولیږو پر هغوی باندی تیږی (گټی) له ختو (پخو شوو په اور لکه پخی خښتی).

تفسیر: یعنی د لوط علیه السلام د قوم د سزا ورکولو دپاره ورلیږلی شوی دی ترڅو ئی د کنکرو د دبرو په ورولو سره ووژنو. د(من طین) له قید څخه دا ښکاری چه دا د وریا (باران) له ږلیو نه وه چه هغه ته توسعاً تیږه (گټه) ویل کیږی.

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾

نشان داره کړی شوی (په نامه د هغه چا چه پری ویشتل کیږی) په نزد د رب ستا دپاره د مسرفانو له حده تیریدونکیو (په کفر او فجور کښی دپاره د هلاک کولو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له خوا په هغه باندی نښی لگولی شوی وی (چه لیکلی ؤ پر هری گټی باندی نوم د هغه چا چه پری ویشتلی کیده او هلاکیده) دا د عذاب کانی یواځی پر هغوی باندی لگیږی چه د عقل ـ دین او د فطرت له حدوده وتلی وی.

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۵﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۳۶﴾

بیا راوویستل مونږ هغه څوک چه ؤ په دی کلیو کښی له ایمان لرونکیو څخه پس بیا ونه مونده مونږ په دغو کلیو کښی پرته (علاوه) له یوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنی د ده.

تفسیر: یعنی په هغه کلی کښی یوائې د حضرت لوط علیه السلام کورنی د مسلمانانو یو کور ؤ چه مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته) او تول هستیدونکی ئی روغ رمټ پاتی شول او نور تول سره هلاک او فنا شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿۳۷﴾

او پریښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کلیو) کښی یوه نښه (لویه د عبرت د هلاکت) دپاره د هغو کسانو چه ویرېږی له عذاب دردناک څخه چه له بدو څخه ځان وژغوری (وساتی).

تفسیر: یعنی تر اوسه هلته د تباهی علائم او نښی شته او د دوی دغه ډیر ویروونکی وژل ویریدونکیو لره لوی عبرت دی او په دی قصی کښی د عبرت او نصیحت ښه پندونه لیدل کیږی.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿۳۸﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿۳۹﴾

او (پریښی دی مونږ ویریدونکیو ته علامی د قدرت) په (قصی د) موسیٰ کښی کله چه ور ومولیږه دغه (موسیٰ) طرف د فرعون ته په برهان واضح دلیل ښکاره سره (یعنی سره له معجزی او براهین) بیا نو مخ واړاوه (فرعون له ایمان راوړو) سره له قوت زور او لاؤ لښکر خپل او وویل (فرعون چه دغه موسیٰ کودګر دی یا لیونی دی.

تفسیر: یعنی فرعون پخپل زور او قوت باندی مغرور شوی د حق له لاری څخه ئی مخ واړاوه. او

د دولت ارکان او تبر ئی هم له خپل ځان سره یو ځای دوب کړل. فرعون به ویل چه «موسیٰ یا یو ګرندی کودګر دی یا لیونی دی او له دغو دوو خبرو څخه خالی نه دی.

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿۴۰﴾

نو ونیوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده نو وغورځول مونږ دوی په سیند کښی (نو غرق شول) او هغه ملامته کړی شوی ؤ.

تفسیر: یعنی مونږ په هغوی باندی څه زیادت نه دی کړی. هغوی پخپله ګرم او ملزم دی. چه ولی ئی کفر او غاړه غړول او سرکشی غوره کوله. او سره له پوهولو هم ونه پوهیدل. آخر هغه چه کړلی ئی ؤ وئ ریبل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿۴۱﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿۴۲﴾

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) عاد کښی کله چه ومولیږه پر دوی باندی باد شنډ خیره نه به پریښوده (دغه باد) هیڅ شی (له نفس او مال) چه وابه لوت په هغه باندی مګر خو وبه ئی ګرځاوه لکه وچ زوړ رژیدلی (واښه توتی توتی).

تفسیر: یعنی د عذاب هغه سخته سیلی راوالوته چه له سیلمی له خیر او برکته تشه وه او د مجرمانو سته (بیخ) ئی وویسته او په هر شی باندی چه الوته د هغه دوړی به ئی ایستلی.

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿۴۳﴾

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) ثمود کښی کله چه وویل شو دوی ته (پس له اهلاک د ناقی) نفع واخلئ تاسی تر یوه وقته (د راتللو د عذاب) پوری.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل «ښه ده څو ورځی نور هم د دنیا

مزی وڅکئ! او د دی ځای سامان درغوند کړئ! په پای (آخر) کښی به د الله تعالیٰ په عذاب اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ﴿۴۴﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مِنْ قِيَامٍ وَّمَا كَانُوْا مُنْتَصِرِيْنَ ﴿۴۵﴾

نو سر ئی وغړاوه له امره حکمه د رب خپل نو ونیول دوی تکی (د تندر عذاب هلاک کوونکی) او دوی به (ورته) کتل نو بیا نه توانیدل دوی چه پورته شی (وتښتی له عذاب د الله څخه) او نه ؤ دوی بدل اخیستونکی (له مونږه مقابله کوونکی له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنی د دوی شرارت ورځ په ورځ پسی زیاتیده. آخر د الله تعالیٰ عذاب راغی ـ یوه سخته تکه (تندر) ولویده او په یوی کتنی هغوی تول یخ یخ شول. او د هغوی هغه تول زور او قوت او متکبرانه دعوی او د ښه او بد ویناوی ګردی (تولی) په خاورو کښی ولړلی شوی. د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شوه چه له سرګردانی څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځیږی. نو دوی به څرنګه انتقام او بدل اخلی؟ او څه ډول (طریقه) به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شی؟.

وَقَوْمَ نُوْحٍ مِّنْ قَبْلُ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۴۶﴾

او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح پخوا له دی (اهلاک د دی قومونو) بیشکه دوی ؤ قوم فاسقان وتونکی له فرمان.

تفسیر: یعنی له دی قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکشی په سبب تباه شوی دی. ځکه چه هغوی په نافرمانی کښی له حده ډیره تیری کړی وه.

وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِاَيْىدٍ وَّاِنَّا لَمُوْسِعُوْنَ ﴿۴۷﴾

او آسمان موجود کړی دی مونږ په ایدی (د قدرت خپل) او بیشکه مونږ خامخا پراخوونکی یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ آسمان غوندی یو لوی څیز پخپل قدرت او قوت سره پیدا کړی دی او هغه ته له آسمان او له ځمکی څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دی.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿۴۸﴾

او ځمکه غوړولی ده مونږ نو ښه غوړوونکی یو مونږ.

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه تول د الله تعالیٰ پیدا کړی اجسام دی او هغه تول د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قبضه کښی دی نو د دی مجرم به چیری وتښتیدی شی؟ او کوم ځای ته به پناه یوسی؟ که سړی د دی دنیا او د کائناتو د خالق په عجیبو او غریبو کارونو او چارو کښی فکر وچلوی او غور پکښی وکړی او د سلیم عقل خاوند وی نو الله تعالیٰ به ښه وپیژنی او وبه پوهیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه هیڅوک هیڅ واک (اختیار) نه لری.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿۴۹﴾

او له هر څیز څخه پیدا کړی دی مونږ جوړی دوه قسمه (نر ـ ښځه) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (پوه شئ چه یواځی فردیت او وحدانیت د الله صفت دی).

تفسیر: یعنی پیدا کړی دی مونږ نر او ښځه لکه چه «ابن زید» ویلی دی او نن نوی حکماء هم په هغه باندی اعتراف کوی چه په هری نوعی کښی د نر او ښځی تقسیم شته ـ یا له (زوجین) څخه متقابل او متضاد شیان مراد دی لکه شپه ورځ ـ آسمان ځمکه ـ رڼا (رڼرا) تیاره ـ تور سپین ـ روغتیا ـ ناروغتیا ـ ایمان کفر او د دوی په شان نور. پس ووایه ای محمده دوی ته داسی چه:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿۵۰﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿۵۱﴾

او وتښتئ (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره) بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم او مه ګرځوئ مه شریکوئ تاسی

سره له الله معبود بل بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویرووونکی ښکاره یم.

تفسیر: یعنی کله چه آسمان او ځمکه او ګرد (تول) کائنات د واحد الله تعالیٰ پیدا کړی شیان دی او د هغه تر واک (اختیار) او حکومت لاندی دی نو بنده لره ښائی چه له هری خوا څخه لری شی! او د هغه لوری ته په منده وروځغلی! که د هغه د خوا نه ځغلی او رجوع ورته نه کوی نو دا د ډیری ویری خبره ده که کوم بل یو شی ته رجوع وکړه شی نو هغه هم د ویریدلو شی دی د دی دواړو صورتونو له ویرووونکو نتیجو او پای (آخر) څخه زه په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ویروم.

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُواْ سَاحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٌ ﴿٥٢﴾

هم داسی (چه وائی تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هیڅ رسول مګر خو ویل هغوی چه (دی) ساحر کوډګر دی یا مجنون لیونی دی.

تفسیر: یعنی که داسی ښکاره تنبیه او انداز ته دا منکران غوږ نه ږدی نو مه غمجن کیږئ! له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چه پیغمبران ورتلل هغوی ته به ئی هم داسی کوډګر او لیونی ویل او د هغوی په پندونو او نصیحتونو باندی ئی خندل او ملندی به ئی پری وهلی. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «هم داسی له دوی څخه پخوا خلقو ته چه کوم رسول راغلی دی ـ هغه ته ئی هم دا ویل چه کوډګر یا لیونی دی».

أَتَوَاصَوۡاْ بِهِۦۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

آیا وصیت کړی دی دوی یو بل ته په دی خبری سره (نه) بلکه هم دوی دی قوم سرکشان.

تفسیر: یعنی د هری زمانی کافران په دی خبری باندی هم داسی متفق اللفظ ؤ لکه چه دوی یو بل ته وصیت کړی وی او بیا مره شوی وی چه د الله هر یو رسول چه راشی ښائی چه هغه ته ساحر یا مجنون ووائی! او په واقع کښی به ئی کله وصیت کاوه؟ هو! د شرارت په عنصر کښی

گرد (تول) سره شریکان او مله دی او د هم دی اشراک لامله (له وجی) پخوانیو شریرانو هم
هغسی خبری کړی دی لکه چه اوسنی شریران ئی هم کوی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٍ ۝ وَذَكِّرْ فَإِنَّ ٱلذِّكْرَىٰ تَنفَعُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۝

پس مخ وگرځوه ته له دوی څخه پس نه ئی ته هیڅ ملامت کړی شوی (ځکه
چه پوره تبلیغ دی کړی دی) او تل نصیحت کوه پس بیشکه چه ذکر پند
گټه (فائده) نفعه رسوی مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنی تاسی د تبلیغ او دعوت فرض هسی چه ښائی ادا کړی دی ۔ اوس د زیات غمجن
کیدلو او فکر وهلو ضرورت نشته په نه منلو باندی کوم الزام چه راتلونکی دی هغه پر هم دغو
نسمنونکیو او معاندینو باندی دی هو! پوهول ستاسی کار دی نو دا د پوهولو سلسله جاری ولرئ!
د هر چا په قسمت او برخه چه ایمان وی هغه ته دا پوهول نافع او گټور واقع کیږی او هغو
کسانو ته به چه ایمان ئی راوړی دی لا گټه (فائده) وررسوی او په منکرانو باندی به د الله تعالیٰ
حجت تمامیږی.

وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝

او نه دی پیدا کړی ما پیریان او انسانان مگر لپاره د دی چه عبادت وکړی
دوی ځما.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کوی او هر څه چه مو پیدا کړی دی
جن او آدمی خو لپاره د بندگی خپلی یعنی د هغو له پیدا کولو څخه شرعاً بندگی مطلوبه ده
نو ځکه خلقتاً په دوی کښی داسی استعداد ایښود شوی دی چه که وغواړی پخپل اختیار د
بندگی په لاره کښی تلی شی داسی خو د کونیه او قدریه په اعتبار هر یو شی د هغه د تکوینی
حکم په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. ولی داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه گرد (تول)
بندگان پخپلی ارادی د عالم تخلیق دا شرعی غرض پوره کوی. په هر دول (طریقه) چه وی تاسی
پوهول کوئ چه په پوهولو سره دا شرعی مقصود لاس ته راځی.

مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ۝
إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ۝

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هیڅ رزق روزی (ما لره او ځانونو خپلو ته) او اراده نه لرم زه د دی چه طعام راکړی ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته) بیشکه الله هم دی ښه رزق روزی ورکوونکی دی څیښتن (خاوند) د قوت محکم مضبوط دی.

تفسیر: یعنی د دوی له بندګی څخه ماته هیڅ ګټه (فائده) نه رارسیږی بلکه د هم دوی ګټه (فائده) په کښی ده. زه هسی یو مالک او بادار نه یم چه خپلو نوکرانو ته ووایم چه ماته وګټئ! او رائی وړئ! یا ځما په مخ کښی د خوړو او څښو شیان کیږدئ! ځما ذات له داسی تخیلاتو څخه پاک او صاف لوړ (اوچت) لوی پورته دی. زه له دوی څخه رزق او خواړه او نوری ګټی نه غواړم بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او ګټی وررسوم. ما غوندی یو مالک الملک قادر ـ توانا ـ زورور ته به تاسی غوندی عاجزان ناتوانان څه خدمت وکړی شی؟ او زه به څه اړه (احتیاج) او ضرورت حاجت تاسی ته لرم د بندګی امر می پر تاسی باندی ځکه کړی دی چه تاسی می د ستر تولواکی (شهنشاهی) عظمت ـ کبریا او لوئی په ویلو او کولو (قولا ـ فعلا) ومنئ تر څو ځما د خصوصی الطافو او مراحمو مستحق او مورد وګرځئ.

نه می ګټی ته وګړی کړل پیدا
تل ښه وی پر دوی باندی ځما
من نه کردم خلق تاسودی کنم
بلکه تا بر بندګان جودی کنم

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿۵۹﴾

پس بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو او په بل چا) حصه د عذاب ده پشان د حصی د عذاب د یارانو د هلاک کړیو شویو د دوی پس تلوار دی نه کوی دوی (په ما باندی په غوښتلو د عذاب کښی که ئی چیری وروستی کړم).

تفسیر: یعنی که دا ظالم د بندګی په لوری نه درومی نو وپوهیږئ چه د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده او اوس ډوبیږی ـ نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ لکه چه نورو کفارو ته له خدائی سزا څخه برخه رسیدلی ده دوی ته هم رسیږی.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

پس افسوس هلاک خرابی سخت عذاب دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له ورځی د عذابه د دوی څخه هغه ورځ چه وعده ئی ورسره کړی شوی ده.

تفسير: يعنى د قيامت ورځ يا له هغى څخه به پخوا د سزا کومه بله ورځ راځی لکه چه د مکی مشرکانو ته د بدر په غزا کښی سخته سزا ور ورسيده.

تمت سورة الذاريات ولله الحمد والمنة

سورة الطور مكية وهى تسع واربعون آية وفيها ركوعان رقمها (٥٢) تسلسلهاحسب النزول (٧٦) نزلت بعد سورة السجدة.

د «الطور» سورت مکی دی نهه څلويښت آيتونه دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٥٢) او په نزول کښی (٧٦) سورت دی.

وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالطُّورِ ﴿١﴾

قسم دی په (غره د) طور باندی.

تفسير: يعنى د «طور» غر چه په هغه باندی موسىٰ عليه السلام له الله تعالىٰ سره خبری اتری کولی يا به تری مراد مطلق غرونه وی ځکه چه د ځمکی ميخونه دی او په کښی د مخلوقاتو لوی منافع دی او په دوی کښی د الله تعالىٰ اکرم شانه واعظم برهانه لوی لوی نعمتونه دی.

وَكِتٰبٍ مَّسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَّنْشُورٍ ﴿٣﴾

او په کتاب ليکلی شوی باندی په کاغذ ارت خور کړی شوی کښی

تفسیر: له دی کتاب څخه ښائی لوح محفوظ مراد وی یا د خلقو اعمالنامی یا قرآن کریم یا د طور په مناسبت تورات یا عام سماوی کتابونه مراد دی دا ټول احتمالات شته.

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾

(او قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوی باندی (په آسمان کښی).

تفسیر: ښائی چه له دی څخه کعبه شریفه مراد وی یا د کعبی له محاذ سره سم په اووم آسمان کښی د پرښتو کعبه ده چه هغی ته بیت المعمور وائی لکه چه له احادیثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾

او قسم دی په چت پورته کړی شوی باندی (چه آسمان دی).

تفسیر: یعنی په آسمان باندی قسم دی چه پر ځمکی باندی لکه چت داسی دی یا به له «**السقف المرفوع**» څخه عرش عظیم مراد وی چه له ګردو (ټولو) آسمانونو څخه هسک (اوچت) دی او له روایتونو څخه ښکاری چه هغه د جنت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوی باندی.

تفسیر: یا به د دنیا کوږم او خارخوړی سیندونه (دریاهای جوشان) مراد وی یا به هغه سیند مقصد وی چه د ګردو (ټولو) آسمانونو د پاسه او تر عرش عظیم لاندی بهیږی او له روایتونو څخه ثابت شوی دی. جواب د قسم دا دی چه:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُ مِن دَافِعٍ ﴿٨﴾

بیشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کیدونکی دی (په مستحق ئی) نشته هغه لره هیڅوک دافع لری کوونکی.

تفسیر: یعنی دا ګرد (ټول) شیان چه قسم پرې یاد شو شهادت ورکوي چه الله تعالیٰ ډیر یو قوت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی نو په هغو کسانو باندې به چه د ده احکام نه مني ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم یو داسې طاقت به پیدا شي چه د هغه د رالیږلې شوي عذاب مخه ونیسي؟.

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾

هغه ورځ چه وخوځیږي آسمان په خوځیدلو سره.

تفسیر: یعنی آسمان به ولړځیږي او د ډیرو خوځیدلو او لړځیدلو لامله (له وجې) به وشلیږي وبه چوي.

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾

او روان به شي غرونه په روانیدلو سره.

تفسیر: یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه وخوځیږي او پاغوندو غوندې به یوې خوا او بلې خوا ته رغړي او د وریځو په شان به یوه لوري او بل لوري ته درومي.

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾

نو خرابي افسوس هلاک دی په دغه ورځ کښې دروغجن کوونکیو ته هغو لره چه دوی په چتي (بیکاره) خبرو جوړولو کښې لوبې مشغولتیا کوي.

تفسیر: یعنی چه نن په لوبو تماشو او نندارو کښې مشغولیږي او راز راز (قسم قسم) خبرې جوړوي او د لوبې ورځې (آخرت) تکذیب کوي هغوی لره به د آخرت په ورځ کښې سخته سزا ورکوله کیږي او پرته (علاوه) له خرابي او تباهي به بل کوم شی نه وررسیږي.

يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چه تیل وهلی پوری وهلی شی دوی اور د دوزخ ته په تیل وهلو پوری وهلو سره (وبه ویلی شی دوی ته) دا دی هغه اور چه وئ تاسی چه په دی به مو دروغ ویل (یعنی تری منکران وئ).

تفسیر: یعنی پرښتی به له هغوی سره په سخت ذلت او خواری معامله کوی او په تیل وهلو سره ئی تر دوزخ پوری بیائی. او هلته ورته وائی دا دی حاضر او تیار دی هغه اور چه تاسی به هغه دروغ گڼله.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾

آیا پس سحر کوډی دی دا (عذاب چه وینئ تاسو) که یئ تاسی چه نه ئی وینئ.

تفسیر: یعنی تاسی به په دنیا کښی انبیاء علیهم السلام ته کوډگر (ساحر) او د هغوی وحی ته به مو کوډی (سحر) ویلی. اوس نو لږ څه راوښیئ چه دا دوزخ چه د هغه خبر تاسی ته انبیاؤ علیهم السلام درکړی ؤ آیا په رښتیا سره جادو کوډی یا نظربندی ده؟ یا دا چه په دنیا کښی ستاسی سترگی د حق له لیدلو څخه عاجزی وی او نه مو شوی لیدلی دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزی دی؟.

اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کښی پس صبر وکړئ تاسی یا مه کوئ صبر برابر دی (دغه دواړه کارونه) په تاسی باندی بیشکه هم دا خبره ده چه جزا درکوله شی تاسی ته د هغو (کارونو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه په دوزخ کښی ولویږئ او هلته وویریږئ او ډیر شورماشور چغی په کښی وکړئ نو سره له هغه به هیڅوک ستاسی چغو ته غوږ کینږدی او نه به مو مرستی (مدد) ته څوک درشی. که په فرض محال تاسی لږ څه چپ شئ نو پر تاسی باندی به څوک رحم کوونکی او زړه

سوځوونکی هم نه پیدا کیږی. لنده ئی دا چه دواړه خبری سره برابری دی. له دی بندی خانی څخه ستاسی وتل سخت دی او هیڅ یوه لاره نه لری هغه کارونه چه تاسی په دنیا کښی کول د هغو سزا او هیداد هم دا د تل دپاره بندیتوب (حبس دوام) او ابدی عذاب دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾

بیشکه ویریدونکی (له الله ـ ځان ساتونکی له معاصیو) په جنتونو کښی به وی او په نعمتونو کښی به وی میوی خوړونکی خوشالیدونکی به وی په هغو (شیانو) چه ورکړی دی دوی ته رب د دوی او ساتلی دی دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدل په جنت کښی به بالکل مأمون او بیفکره اوسیږی. هلته به دوی ته د هوسائی (راحت) ـ آرامی او د عیش هر راز (قسم) اسباب او سامان موجود وی. پرته (علاوه) له هغو څخه آیا یواځی دا ښښنه او انعام لږ دی چه الله تعالیٰ به ئی د دوزخ له اوره وساتی؟!
او وبه ویل شی دغو متقیانو ته له جانبه د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسی چه:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ

خورئ او څښئ ښه هضمیدونکی په بدل د هغو (ښو اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی) حال دا چه تکیه کوونکی به ناست وی دوی پر تختونو باندی چه برابر به ایښود شوی وی صف صف.

تفسیر: یعنی د جنتیانو مجلس به هسی وی چه ګرد (تول) جنتیان لکه باچاهان غوندی پخپلو تختونو باندی یو له بل سره مخامخ ناست وی او د هغوی ترتیب به خورا (ډیر) ښه وی.

وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حوری ښی ښائسته غټی سترګی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او متابعت کړی وی د دوی اولادونو د دوی په ایمان سره نو پیوست به کړو مونږ په دوی پوری اولاد د دوی او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هیڅ شی.

تفسیر: یعنی د کاملانو اولاد او د دوی متعلقین که په ایمان باندی قائم وی او د هم هغو کاملانو په لاره باندی لاړ شی ـ او هغه خدمتونه چه د دوی اسلافو انجام کړی دی دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کښی سعی وکړی نو د الله تعالیٰ په فضل او کرم به دوی په جنت کښی له هغوی سره یو ځای کیږی که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والی او څومره والی کم او کیفیت کښی راښکته وی نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږی. او ممکن دی چه ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شی. لکه چه له روایتونو څخه معلومیږی او ښکاری. په دی صورت کښی داسی ګمان ونه کړ شی چه د دی کاملانو له ځینی ښو څخه به څه قدر لږ کړ شی او د هغه په بدل کښی د دوی ځوځات (ذریات) ته څه ثواب ورکاوه کیږی. نه دا به د الله تعالیٰ له فضل کرم او احسان څخه وی چه د قاصرینو لږ عمل ته ډیر موقعیت وربښی او هغه د کاملینو تر مقام پوری رسوی.

تنبیه: د ﴿وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ﴾ مطلب چه دی احقر داسی اخیستی دی د «صحیح بخاری شریف» دا حدیث له هغه سره مناسبت لری «**قالت الانصار یا رسول الله ان لکل قوم أتباعا واناقد اتبعناک فادع الله ان یجعل لنا أتباعنا منا ـ قال النبی صلی الله علیه وسلم اللهم اجعل أتباعهم منهم**».

كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

هر سړی به په هغه عمل چه کړی ئی وی ګروآخته وی (که نیک وی یا بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان ؤ. دلته د «عدل» ضابطه راښیی. یعنی د عدل اقتضاء دا ده هر سړی چه ښه یا بد عمل وکړی له هغه سره سم خپل بدل مومی. زیات له دی څخه د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه هغه تقصیرات ببښی یا ئی کومه درجه لوړوی (اوچتوی).

وَأَمْدَدْنَاهُم بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د میوو (په هر وقت کښې) او د غوښو له هغه څيز چه د دوی زړه ئی غواړی.

تفسير: يعنی هر راز (قسم) غوښی ئی چه زړه وغواړی او هره میوه ئی چه په زړه کښې وګرځی بی له ډیله او توقفه ورته حاضر او رسیږی.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

یو له بله به اخلی دوی په دغه (جنت) کښې پیالی (د شرابو) چه نه وی چتی (بیکاره) ویل په هغی کښې او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسير: يعنی کوم وقت چه د شراب طهور دوره وشی نو جنتیان به د خوش طبعی په ډول (طریقه) یو د بل له لاسه کاسی (ګلاسونه) سره اخلی. خو په دی پاکو شرابو کښې به یوائحی خوند نشاط او مزه وی. نشه - چتی (بیکاره) خبری او اپلتی به نه وی او په هوش او عقل کښې څه نقصان او فتور نه ورپیښوی. او نه به ګناه کښې څه مرسته (مدد) کوی. او نه کومه بده پیښه ورځنی پیښیږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

او چاپیر به ګرځی (دپاره د خدمت) پر دوی باندی غلامان ځنکیان د دوی ګواکی دغه (خدام په حسن او پاکی کښې) مرغلری پتی په غلاف کښې ساتلی شوی به وی.

تفسير: يعنی لکه مرغلری پخپل پوښ (غلاف) کښې به بالکل پاک - صاف او شفاف وی. هیڅ دوړه ګرد او غبار نه ورته رسیږی. د دوی د پاکی او ستر حال به هم هم داسی وی.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

او مخ به کړی ځینی د دوی ځینو نورو ته چه پوښتنی به سره کوی (له دنیوی مشقتونو څخه تشکراً) وبه وائی دوی چه بیشکه مونږ ړومبی له دی نه وو په اهل خپل کښی ویریدونکی (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندی او وی ساتلو مونږ له عذاب د تودوخی ګرمی (د دوزخ) بیشکه مونږ وو مونږ پخوا له دی څخه (په دنیا کښی) چه عبادت به مو کاوه د دغه (الله) بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ډیر ښه احسان کوونکی خورا (ډیر) رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی جنتیان به په هغه وقت کښی یو د بل په لوری متوجه کیږی او خبری به سره کوی او د خورا (ډیر) مسرت او امتنان له سببه به یو بل ته داسی وائی «وروڼو! مونږ په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدو! او په دی اندیښنی کښی تل اوسیدو چه وروسته له مړینی به په مونږ باندی څه راځی؟ د الله تعالیٰ دی احسان ته وګورئ! چه نن مونږ خومره ډاډه ـ مطمئن او مأمون یو چه د دوزخ یو تود باد او ورمه هم مونږ ته نه ده رسیدلی. مونږ له خپل الله تعالیٰ ویریدو او د هغه په مهربانی باندی مو هیله (امید) لرله او د هغه له یاده نه وو غافله او په ذکر او عبادت کښی ئی تل بوخت او لګیا ؤ دا دی چه هغه پر مونږ باندی ډیره مهربانی وفرمایله او ځمونږ دعاء ئی واوریده او له مونږ سره ئی ښه سلوک او احسان وفرمایه.

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه ئی ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال ګر (خبر ورکوونکی له غیبه) او نه مجنون ـ لیونی.

تفسیر: کفارو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم کله لیونی ـ کله کاهن ـ کله له پیریانو او شیطانانو څخه خبری اوریدونکی باله او ویل به ئی چه دوی له هغوی څخه څه خبری اوری بیا له هغه سره نوری خبری ګډوی مګر بی عقلان په دی باندی نه پوهیدل چه تر اوسه پوری کوم یو کاهن ـ شاعر ـ یا لیونی داسی پندونه ـ او حکیمانه اصول او داسی خوږی خبری ـ او هسی ښی ویناوی کړی وی؟ نو ځکه الله تعالیٰ خپل حبیب صلی الله علیه وسلم ته وائی چه تاسی د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ! او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ! او د دوی له دی چتی (بیکاره) خبرو څخه مه خپه کیږئ! ځکه چه د الله تعالیٰ له فضل او کرم څخه نه تاسی لیونی نه کاهن یئ بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول یی او نصیحت کول ستاسی منصبی فرض دی نو تل په هغه باندی دوام ولرئ!

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهٖ رَيْبَ الْمَنُوْنِ ﴿٣٠﴾

آيا وائی دوی دی شاعر دی موږ منتظر يو په ده باندی گرد (تول) حوادثو د زمانی ته.

تفسير: يعنی دغه پيغمبر صلی الله عليه وسلم چه دغو منکرينو ته د الله تعالیٰ خبری آوروی ـ او پندونه ورکوی آيا دا خلق ئی ځکه نه منی چه هغه محض شاعر گنی ـ او د دی خبری په انتظار کښی دی هسی چه د پخوانی زمانی ډير شاعران د زمانی په گردش کښی مره شوی دی دوی به هم مری او دا خبری به سرپيږی او په راتلونکيو زمانو کښی به هيڅ يو بری او کاميابی د دوی په لاس نه ورځی او دا يوائځی د څو ورځو موقتی خبری دی او بس.

قُلْ تَرَبَّصُوْا فَاِنِّیْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُتَرَبِّصِيْنَ ﴿٣١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) منتظر اوسئ تاسی (هلاک ځما ته) پس بيشکه زه له تاسی سره له منتظرانو څخه يم (اهلاک د تاسی ته).

تفسير: يعنی ښه دی تاسی ځما انجام ته گورئ زه به ستاسی انجام ته گورم ژر دی چه دا غوته به خلاصيږی نو دا به درښکاره شی چه څوک خائب او خاسر دی؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهٰذَآ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ﴿٣٢﴾

آيا امر حکم کوی دوی ته عقلونه د دوی په دی (کار) يا دوی يو قوم دی سرکښه شر خوښوونکی تيريدونکی له حده (جگړو او په عنادونو کښی).

تفسير: يعنی پيغمبر صلی الله عليه وسلم ته له ليونی ويلو څخه دا ښکاری چه گواکی هغوی ډير پوهان او عقلمندان دی نو آيا د دوی عقل او پوه دا ورښيی چه ډير صادق ـ امين ـ پوه عاقل او په رښتيا پيغمبر ته شاعر ـ کاهن او ليونی ووائی او د هغه له ښوونی څخه سترگی واړوی که دوی د شاعرانو او پيغمبرانو د وينا ؤ په منځ کښی څه فرق او توپير (امتياز) نه شی کولی نو دوی څرنگه پوهان او عقلمندان دی؟ مگر حقيقت خو دا دی چه دوی پخپلو زړونو کښی په گردو (تولو) خبرو باندی په ښه شانی پوهيږی خو په ښکاره داسی چټی (بيکاره) خبری کوی او د شرارت چاری وړاندی کوی.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

آیا وائی دوی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی ده دا (قرآن نه ده داسی) بلکه دوی ایمان نه راوړی (تکبراً عناداً) پس رادی وړی دوی یوه خبره (جوړه کړی شوی) په شان د دی (قرآن په فصاحت بلاغت کښی) که چیری وی دوی رښتینی په دی (وینا).

تفسیر: یعنی داسی خیال کوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه شیان چه آوروی هغه د الله تعالیٰ کلام نه دی بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوی او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالیٰ ته کوی. ځوک چه کومه خبره نه منی نو د هغی دپاره په زرهاؤ بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړوی. کوم سړی چه په یوی خبری باندی باور نه لری او زړه ئی نه کیږی چه یقین پری وکړی نو هم دا راز (قسم) بی سر او پښو احتمالات ورته راوباسی. که ځوک وغواړی چه دا ښکاره خبره ومنی نو دومره خبره د هغه د منلو دپاره کافی ده چه د دنیا گرد (تول) طاقتونه که سره یو ځای شی نو د دی پاک قرآن په شان یو کتاب نشی راوړی لکه چه د الله تعالیٰ د ځمکی او د الله تعالیٰ د آسمان په شان بله ځمکه او آسمان جوړول ممکن نه دی هم داسی د دغه قرآن په شان بل کلام الله جوړول هم مشکل او محال دی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾

آیا پیدا کړی شوی دی دوی بی له یو ځیز (خالق پخپل سر) یا که دوی پخپله پیدا کوونکی دی د ځانونو خپلو آیا پیدا کړی دی دوی آسمانونه او ځمکی (نه ده داسی خالق د تولو الله دی) بلکه یقین نه کوی دوی (او نه ئی منی چه ایمان راوړی په هغه باندی او بندگی وکړی د هغه).

تفسیر: یعنی دغه منکران د الله تعالیٰ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبری ولی نه منی؟ آیا په دوی باندی هیڅ یو هسی الله نشته چه د هغه حکم منل په دوی باندی لازم وی؟ آیا دوی پرته (علاوه) له کوم پیدا کوونکی ځخه پخپل سر پیدا شوی دی؟ آیا دوی خپل ځان خدای گڼی؟

داسی خیال کوی چه آسمان او ځمکه د دوی جوړ کړی شیان دی؟ او ځکه په دی قلمرو کښی هر څه چه د دوی زړونه غواړی هم هغسی کوی او هیڅوک د دوی د مخی نیولو واک او اختیار نه لری. دا ګرد (تول) خیالات باطل او مهمل دی. دوی هم پخپلو زړونو کښی ښه پوهیږی چه هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ شته چه همغه پاک الله تعالیٰ د دوی او د ځمکی او آسمان پیدا کوونکی دی. مګر سره له دی علمه دوی له هغه ایمان او یقین څخه چه شرعاً مطلوب دی محروم او بی برخی دی.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾

آیا له دوی څخه دی خزانی (د نبوت نعمت) د رب ستا! آیا هم دوی دی واکداران (زوروران چه کوی هر کار پخپل سر بلکه دوی تول د الله تعالیٰ تر حکم لاندی دی).

تفسیر: آیا دوی داسی خیال کوی چه ځمکه او آسمان د الله تعالیٰ له جوړ کړیو شیانو څخه دی خو الله تعالیٰ د خپلو خزانو مالکان دوی ګرځولی دی یا د ده په ملک او خزانو باندی دوی په زور او تسلط سره قبضه کړی ده؟ نو دوی سره له دومره تسلط، تصرف او اقتدار ځرنګه مطیع او منقاد کیدی شی؟.

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

آیا شته دوی ته (اندرپایه چه پری خیژی آسمان ته او) اوریدل کوی په هغه باندی (خبری د ملائکو) پس را دی وړی هغه اوریدونکی د دوی یو برهان سند ښکاره (په صحت د اوریدلو د ده باندی).

تفسیر: یعنی آیا هغوی داسی دعوی کوی چه دوی پوړی (زینه) درولی پر آسمان باندی ختلی دی او هلته ئی له ملأ الاعلی څخه خبری اوریدلی دی کله چه دوی پخپل سر تر هغه درباره پوری رسیدی شی نو د بل چا متابعت ته اړ (محتاج) نه دی؟ څوک چه هسی دعوی کوی نو بسم الله رادی شی او خپل حجت ـ قاطع سند لامع برهان او بیان دی راوړاندی کړی. اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کښی فرمائی چه:

أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾

آیا هغه (الله) لره لونې دي (په زعم ستاسې) او تاسې لره ځامن دي.

تفسیر: یعنې آیا دغه منکران الله تعالیٰ له خپل ځان څخه ښکته ګڼي؟ معاذ الله لکه چه د دوی د لونو او ځامنو له ویشلو څخه راښرګندیږي. نو ځکه د هغه د احکامو او هدایتونو په مخ کښې غاړه ایښودل د خپل شان کسر بولي.

أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾

آیا ته غواړې له دوی څخه (ای محمده!) څه اجر بدل پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوي دي (او ځکه درڅخه تاووي مخ او نه مؤمنانیږي له عناده).

تفسیر: یعنې آیا دا خلق ځکه ستاسې خبرې نه مني چه الله تعالیٰ دي نه کړی تاسې په ارشاد او تبلیغ باندې له هغوی څخه څه باره مزدوري او معاوضه غواړئ چه د هغه د دروندوالي لامله (له وجې) تور خوري.

أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾

آیا په نزد د دوی (علم د) غیب دی نو دوی ئې لیکي (له هغه نه).

تفسیر: یعنې آیا پخپله الله تعالیٰ پر دوی باندې وحي لیږي او لکه پیغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروي چه دوی ئې لیکي لکه چه د انبیاؤ علیهم السلام وحي لیکلې کیږي نو ځکه دوی ستاسې پیروي ته څه ضرورت نه لري. بلکه نه ده دا خبره چه له دوی څخه علم د غیب وي بلکه دوی صرف ضد نیولی دی نو ځکه ایمان نه راوړي.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هُمُ ٱلْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾

آیا اراده لري دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا) پس هغه کسان چه کافران شوي دي هم په دوی باندې مکر کړی شوی دی (او خپله جزاء مومي).

تفسیر: یعنې له دغو پاسو خبرو څخه هیڅ یوه خبره نشته. نو بیا آیا داسې اراده لري چه له

پیغمبر سره فریب دروغ چل او مکر وکړی ـ او په خفیه ډ تدابیرو په پټو غوټو سره حق مغلوب؟ یا ئی له منځه وباسی؟ که داسی وی نو په یاد ئی ولرئ چه هغه مکر ـ چل او فریب گرد (تول) د هم دوی په غاړه کښی لویږی ژر به دوی ته دا څرګنده شی چه آیا حق مغلوب کیدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکی او فناء کیدونکی دی؟ بلکه حق خامخا غالب دی او پخپله هم دوی په هم دغه خپل کنستلی کوهی کښی لویږی.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۴۳﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بی له الله پاکی ده الله لره له هغه شی چه دوی ئی ورسره شریکوی (نور).

تفسیر: یعنی آیا بی له الله تعالیٰ بل کوم حاکم یا معبود ئی تجویز کړی دی چه د مصیبت په وقت کښی د هغوی مرسته (مدد) وکړی او د هغه عبادت دوی د الله تعالیٰ له عبادت څخه بی پروا کړی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه دا گرد (تول) اوهام او وساوس دی او د الله تعالیٰ ذات له گردو (تولو) څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک ـ مثیل ـ مقابل او مزاحم نشی کیدی.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿۴۴﴾

او که ووینی دوی یوه توته له آسمانه رالویدونکی نو وبه وائی (دا) وریځ ده پریړه (غته) یوه پر بلی باندی سوره شوی.

تفسیر: یعنی په حقیقت کښی له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته. او یوائځی یوه خبره ده چه هغه عناد او ضد دی او د هغه لامله (له وجی) دا خلق هره رښتیا خبره دروغ گڼی ـ او د هغی په دروغ بللو باندی تینګ ولاړ دی ـ د دی خبری کیفیت دا دی که د دوی له غوښتنی سره سم د آسمان یوه توته هم راولویږی او دوی هغه پخپلو سترګو سره هم ووینی نو بیا هم هغه ته خبری جوړوی او څه په څه تأویل په کښی کوی مثلاً وائی به چه دا د آسمان توته نه ده بلکه د وریځی یوه پریړه (غته) حصه ده چه منجمد شوی راولویده. لکه چه د کرل (یخ) لوئی دړی کله کله رالویږی. ښه نو د هسی متعصبو معاندانو د منلو او قبلولو هیله (امید) او توقع په څه دول (طریقه) کیدی شی؟.

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿۴۵﴾

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چه یو ځای شي دوی له ورځې خپلې سره هغه چه پکښې وبه لوېږي پر دوی باندې تکه (تندر) (د برېښنا یا بې هوشه هلاک کړی شي) هغه ورځ چه وبه نه کړی دفع له دوی نه کید مکر د دوی هیڅ څیز (له عذابه د الله) او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته (امداد) وکړه شي.

تفسیر: یعني په هسې معاندینو پسې زیات لوېدل دومره په کار نه دي. پرېږدئ چه د څو ورځو له مخې لوبې وکړي او خبرې جوړې کړي. آخر هغه ورځ راتلونکې ده چه د الله تعالیٰ د قهر برېښنا تکه (تندر) پرې ولوېږي او د دوی هوش او حواس والوځي. او د ژغورنې (نجات) هیڅ ترتیب به ئې په کار نه ورځي. نه له کوم لوري ورته مرسته (مدد) رسیږي. غالباً له دې څخه به قیامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئې کړی (کافران شوی) دی (اخروی) عذاب دی بې له دې (دنیوی) عذابه ولیکن زیاتره د دوی نه پوهیږي (نو ځکه مخ ګرځوي له ایمانه).

تفسیر: یعني له دوی څخه زیاتره سړي په دې خبر نه دي چه پرته (علاوه) له آخرته په دنیا کښې هم دوی ته یوه سزا او هیداد رسیدونکې دی ـ ښائي چه له دې څخه د بدر غزا او د نورو غزواتو سزاوي مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده!) حکم د رب خپل ته بیشکه ته په ځای د لیدلو ځمونږ کښې ئې (او ساتو دې له اضراره).

تفسیر: یعني له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکویني او تشریعي حکم انتظار وباسی چه ژر به ستاسې او د هغو په منځ کښې فیصله وکړي او تاسې ته به د مخالفینو له خوا هیڅ نقصان نه رسیږي ځکه چه تاسې ځمونږ د قدرت تر سترګو لاندې یئ! او ستاسې ساتنه او حفاظت ځمونږ د قدرت په غاړه دی!.

وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

او تسبيح وايه پيوست له حمده د رب خپل سره په هغه وقت كښې چه راپاڅيږې (له خوبه يا له مجلسه).

تفسير: يعنى له صبر ـ تحمل ـ سكون او اطمينان سره تل د الله تعالىٰ په تسبيح ـ تحميد او عبادت كولو كښې مشغول اوسيږ! په تيره بيا كله چه له خوبه را پاڅيږې ـ يا لمانځه ته ودريږې! يا له مركى څخه تشريف يوسې. په دى حالاتو كښې د تسبيح او تهليل او د نورو اذكارو ډير ترغيب او تاكيد شوى دى.

وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَسَبِّحۡهُ وَإِدۡبَٰرَ ٱلنُّجُومِ ﴿٤٩﴾

او په بعض د شپې كښې پس تسبيح وايه د دغه (الله) او د وروستو د ستوريو څخه (يعنى د شپې په آخره هم تسبيح وايه).

تفسير: د شپې له دى برخى څخه ښائى چه د تهجد وقت مراد وى. او د ستوريو نه شا گرځولو وقت گهيځ (سحر) دى ځكه چه په دى مهال (وخت) كښې گرد (ټول) ستورى د سحر په رڼا (رڼرا) كښې پټيږى.

تمت سورة الطور ولله الحمد والمنة.

سورة النجم مكية الاآية (٣٢) فمدنية وهى اثنتان وستون آية وثلث ركوعات رقمها (٥٣) تسلسلها حسب النزول (٢٣) نزلت بعد سورة الاخلاص.

د «النجم» سورت مكى دى ـ برته (علاوه) د (٣٢) آيته څخه چه مدنى دى. (٦٢) آيته (٣) ركوع لرى.

په تلاوت كښې (٥٣) او په نزول كښې (٢٣) سورت دى. وروسته د «الاخلاص» له سورته نازل شوى دى.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾

قسم دی په ستوریو باندی کله چه پریوځی (غروب وکړی یا راوخیژی طلوع وکړی) نه دی ګمراه شوی ملګری (رسول) ستاسی او نه ئی لاره ورکه کړی ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملګری څخه نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی. یعنی نه دوی د غلط فهمی لامله (له وجی) له لاری څخه وتلی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهیدلی بی لاری تللی دی ـ بلکه هم هغسی چه د اسمان ستوری له ختلو څخه نیولی تر پریوتلو پوری په یوه تاکلی (مقرر کړی) تګ او لاری باندی درومی او یوی خوا بلی خوا ته نه خوځیږی د نبوت لمر هم په همغه ډول (طریقه) د الله تعالیٰ په تاکلی (مقرر کړی) لاری باندی برابر ځی او هیڅری یوه او بل لوری ته نه ځی او نه امکان لری چه تری مخالفت وکړی او که یو قدم او یو پل دی خوا او هغی ته کوږ شی نو هغه غرض چه د دوی په بعثت پوری تړلی دی لاس ته نه راځی. انبیاء علیهم السلام هم د نبوت د آسمان ستوری دی چه د هغوی له رڼا (رڼرا) څخه ټوله دنیا هدایت او لاره مومی. هسی چه د ستوریو له لویدلو څخه وروسته ځلیدونکی لمر راخیژی هم دا راز (قسم) د ګردو (ټولو) انبیاؤ له تشریف وړلو څخه وروسته محمدی لمر د عربو له مطلع څخه راوخوت. نو کله چه قدرت د دی ظاهری ستوریو نظام دومره محکم جوړ کړی دی چه په هغوی کښی د هیڅ راز (قسم) تزلزل او اختلال ځای نشته نو ښکاره ده چه د دی باطنی ستوریو او روحانی لمر او سپوږمی انتظام به څومره مضبوط او محکم وی چه په هغوی پوری د ټولی دنیا او نړی سعادت او هدایت تړلی دی.

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾

او خبری نه کوی (محمد) له هوا (خپلی) نه ـ نه دی دغه (قرآن) مګر وحی ده چه ورته لیږلی شوی ده.

تفسیر: یعنی مخالف عمل او کار چیری ـ د دوی له مبارکی خولی څخه داسی یو توری هم نه دی وتلی چه د دوی په نفسانی غوښتلو باندی مبنی وی. بلکه دوی هر هغه شی چه د دینی امورو په نسبت فرمایلی دی هغه د الله تعالیٰ رالیږلی وحی ده. او هغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ له حکمونو سره سم ؤ. د دوی په منځ کښی متلو وحی ته قرآن او غیر متلو وحی ته حدیث وایه شی.

عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰى ۝ ذُوْ مِرَّةٍ ؕ

ښوولی ده ده ته د سختو قوتونو مالک (جبرئیل) چه خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنی اصلی وحی لیږونکی الله تعالیٰ دی خو د هغه په وسیله چه دا وحی تر دوی پوری رسیږی او هغه چه په ښکاره ډول (طریقه) ده ته ښوونه کوی هغه د ډیرو قوتونو څیښتنه (خاونده) ـ خورا (ډیر) زوروره ـ حسینه ـ او وجیهه پرښته ده چه هغی ته «جبریل امین» وایه شی. لکه چه د (التکویر) په سورت کښی ئی هم د «جبریل امین» په نسبت فرمایلی دی. ﴿ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ۙ ذِيْ قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِيْنٍ ۙ مُّطَاعٍ ثَمَّ اَمِيْنٍ ﴾ الآیة ـ

فَاسْتَوٰى ۝ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ۝

بیا برابر کیناست او هغه ؤ په کنارو لوړو (اوچتو) (له آسمانه).

تفسیر: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زیاترو مفسرینو شرقی افق مراد کړی دی چه له هغه ځایه سپیده داغ رابریښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کښی یو ځلی حضرت جبریل امین پخپل اصلی صورت سره ورښکاره شو چه پر یوه کرسی باندی ناست ؤ. په هغه وقت کښی د آسمان یوه څنده (غاړه) تر بلی څندی (غاړی) پوری د هغه له وجود څخه ډکه ښکاریده او خورا (ډیره) لویه او ویروونکی په نظر راتله چه له دی امله (وجی) محمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له دوی څه وویرید نو د (مدثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۝ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ۝ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى ۝

بیا نژدی شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدی شو پس ؤ په منځ د نژدی والی د دوو لیندو یا ډیر نژدی له دی نه هم پس وحی وکړله (الله په ژبه د جبریل) بنده خپل ته هغه چه وحی ئی وکړه.

تفسیر: یعنی جبریل علیه السلام سره له دی چه له خپل اصلی مستقر سره تعلق لری خو سره له هغه هم رابښکته شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته دومره ورنژدی شو چه د دواړو په منځ کښی د دوو لاسو یا د دوو لیندو څخه زیاته فاصله نه وه پاتی په خپل هغه وقت کښی الله تعالیٰ پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی ورنازله کړه. غالباً له دی څخه د «المدثر» سورت دا آیتونه مراد وی ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ قُمۡ فَأَنذِرۡ ﴾ الآیة - یا به نور احکام وی.

تنبیه: په ﴿ فَكَانَ قَابَ قَوۡسَيۡنِ أَوۡ أَدۡنَىٰ ﴾ کښی د محققینو په نزد (او) د شک دپاره نه دی بلکه داسی ترکیب په پوره تاکید او مبالغه سره د زیادت د نفی دپاره وی یعنی په تاکلو (مقررولو) سره دا وربښوول مقصود نه دی چه د (قوسینو) فاصله ده که له هغه څخه هم لږ ؤ؟ هو! دومره وربښکارول مقصد دی چه په هیڅ حال او په هیڅ صورت له ده څخه زیاته فاصله نه وه په دی موضوع کښی نوری ډیری خبری هم شته چه د نورو مفسرانو له خوا لیکلی شوی دی.

مَا كَذَبَ ٱلۡفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ﴿١١﴾

نه ؤ ویلی دروغ زړه (د محمد) هغه (جبریل) چه لیدلی ئی ؤ (په سترګو).

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم جبریل علیه السلام په خپلو سترګو سره ولید او زړه ئی ورته وویل چه په دی وقت کښی په زړه پوری هم هغسی چه ښائی ته جبریل علیه السلام ته وګوره او په دی کښی ته هیڅ غلطی نه کوی او د یوه شی په ځای بل شی په نظر نه درځی په دی ویلو کښی د ده زړه رښتین ؤ. حق تعالیٰ هم داسی د پیغمبرانو په زړونو کښی د پرښتو پیژندګلو اچوی او که په خپله رسول پر پرښتو باندی ډاډینه (اعتماد) ونه لری نو بل ته به په څه ډول (طریقه) ډاډینه (تسلی) ورکړی.

أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾

پس آیا تاسی جګړه کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کښی چه ده لیدلی دی.

تفسیر: یعنی وحی لیږونکی الله او وحی راوړونکی هسی پرښته ده چه د هغی صورت - سیرت - فهم - حفظ او نور صفات ګرد (تول) ښائسته او ښه او د هغی ګرد (تول) قوتونه کامل دی. او بیا داسی سره نژدی شول او وحی ئی ور ورسوله چه پیغمبر هغه پخپلو سترګو سره ولید او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصدیق وفرمایه. نو آیا په هسی لیدلی شوی او ښه اوریدلی شوی څیز کښی تاسی لره د داسی چتی (بیکاره) او اپلتی خبری کولو څه حق شته؟ چه خامخا په کښی

فضول بحثونه او بیکاره جګړی او تکرارونه وکړئ.

اذا لم تر الهلال فسلم لناس رأوه بالابصار

ته چه میاشت په سترګو نه وینی وئی سپاره

هغه چاته چه ئی وینی په لیمو

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ﴿۱۳﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿۱۴﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی ؤ محمد هغه (جبریل) په راښکته کیدلو کښی بل ځلی په نزد د ونی د بیری سدرةالمنتهیٰ (چه منتها د علم د خلقو دی) په نزد د هغی دی جنت الماویٰ (یعنی ځای د هستوګنی د مؤمنانو).

تفسیر: حضرت شاه رحمة الله علیه لیکی «دوهم ځلی ئی جبریل علیه السلام پخپل اصلی صورت د معراج په شپه په اووم آسمان کښی د بیری له ونی سره ولید چه هغه د پورتنیو او ښکتنیو مخلوقاتو په منځ کښی ویش سرحد دی یعنی چه پاسنی خلق لاندی او ښکتنی خلق پورته نشی تلی او د هغه په خوا کښی جنت ئی هم وکوت.

تنبیه: څرنګه چه د جنت انګور ـ انار او نوری میوی له دنیوی میوو سره نه قیاس کیږی او یوائحی د نامه اشتراک د هغوی په منځ کښی شته هم داسی دا بیره هم د دنیوی بیرو سره نشی قیاس کیدی. دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه هغه بیره به څرنګه اونه وی لنده ئی دا چه هغه ونه د دی خوا او د هغی خوا په سرحد کښی ولاړه ده هغه اعمال احوال او نور چه له دی لوری خیژی او هغه احکام او امرونه چه له پاسه راښکته کیږی د هغو ګردو (تولو) منتهیٰ هم دا اونه ده له ګردو (تولو) روایتونو څخه داسی راووځی چه د دی ونی بیخ په شپږم آسمان کښی او څانګی ئی تر اووم آسمان پوری غځیدلی دی والله اعلم.

اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿۱۶﴾

(لیدلی ؤ محمد جبریل لره) کله چه پټی کړی هغی ونی د بیری لره هغه څه چه پټ کړی ئی ؤ.

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ انوارو او تجلیاتو پر دی ونی باندی پلوشی اچولی وی او د پرښتو د

هجوم او کثرت دا حال ؤ چه د دی ونی له هری پانی سره یوه پرښته په نظر راتله. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه (ما یغشی) طلائی پتنونه (پتنگان) دی یعنی ډیر ښه صورت لری چه د هغی په لیدلو سره زړه خوښیږی په دی وقت کښی د دی ونی د بهار او د سینگار او د هغی د حسن او جمال داسی یو حال دی چه هیڅ یو مخلوق د هغی صفت په الفاظو سره نه شی کولی ښائی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له خبرو سره موافق په معراج کښی د الله تعالیٰ لیدنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته میسره شوی وی دا د هغه بیان د دی آیت په ابهام کښی منطوی او مندرج وی ځکه چه د پخوانیو آیتونو په نسبت د حضرت بی‌بی عائشی صدیقی په احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له هغی ځخه د پروردگار لیدل مراد نه دی یواځی د جبریل علیه السلام رؤیت مراد دی. ابن کثیر له مجاهد ځخه چه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له خاصو اصحابو ځخه دی تر دی آیت لاندی دا الفاظ لیکی **(کان اغصان السدرة لؤلؤا ویاقوتا وزبرجداً فرآها محمد صلی الله علیه وسلم ورأی ربه بقلبه)** او دا رؤیت ځرنگه چه یواځی په قلب سره نه بلکه په قلب او بصر یعنی دواړو سره حاصل شوی دی لکه چه له (مازاغ البصر) ځخه ښکاره ده ښائی ځکه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د طبرانی په ځینو روایتونو کښی فرمایلی دی **(رآه مرتین مرة بقلبه ومرة ببصره)** دلته به له دوه ځلی لیدلو ځخه دا مطلب وی چه په یوه وقت کښی ئی دوه ډوله ولید **(کما قالوا فی حدیث انشق القمر بمکة مرتین)** په ظاهری سترگو سره هم او د زړه په سترگو سره هم ولید شو لیکن په یاد دی وی چه دا هغه رویت نه دی چه د هغه نفی په ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ کښی کړی شوی ده ځکه چه له هغی ځخه غرض د احاطی د نفی کول وی یعنی کتنه هغه نشی احاطه کولی برسیره په دی کله چه له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ځخه پوښتنه وشوه چه د رؤیت دعوی د ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ له آیت ځخه مخالفه ده نو وی فرمایل «**ویحک ذاک اذاتجلی بنوره الذی هو نوره ـ رواه الترمذی**» معلوم شوی دی چه د الله تعالیٰ انوار او تجلیات متفاوت دی ځینی انوار قهره للبصر دی ځینی داسی نه دی او د رؤیت الرب رؤیت فی الجمله په دواړو درجو باندی صادقیږی او ځکه ویل کیږی د رؤیت هغه درجه چه مؤمنانو لره په آخرت کښی په برخه کیږی هلته به کتنی داسی تیزی او تیری کیږی چه د هغی تجلی د لیدلو طاقت ولری چه هغه په دنیا کښی چاته نه حاصلیږی هو! یوه خاصه درجه رؤیت سیدنا محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د معراج په شپه کښی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له روایت سره موافق میسر شوی دی چه په دی خصوصیت کښی هیڅوک له دوی سره شریک کیدی نشی او هم د دی انوارو او تجلیاتو تفاوت او تنوع په ملاحظه ویل کیږی چه د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په اقوالو کښی هیڅ تعارض نشته. کیږی چه حضرت صدیقه بی بی عائشه به د یوی درجی نفی کوی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ئی په بلی کښی اثبات کوی او هم داسی د ابوذر رضی الله تعالیٰ عنه په روایاتو (رایت نورا) او (نورانی اراه) کښی هم تطبیق ممکن دی. **والله سبحانه وتعالیٰ اعلم**

مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿۱۷﴾

نه وی کږځیدلی سترګی د (محمد بلی خوا ته) او نه دی تیری شوی (له حده).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه د محمد صلی الله علیه وسلم سترګو ولید په پوره تمکن او اتقان سره ؤ نه کتنه کږه شوی ده او نه ښی او کینی او ښکته او پورته خوا ته اوښتی ده او نه له مبصر څخه تجاوز کړی وړاندی تیر شوی دی پس په هغه شی باندی نښتی ؤ چه د هغه ښوونه منظور وه د باچاهانو په دربار کښی هر شی چه ورښوول کیږی د هغه نه لیدل او هغه شیان چه نه ورښوول کیږی د هغو په لیدلو پسی لویدل دواړه عیب دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دی دواړو څخه پاک ؤ.

لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿۱۸﴾

خامخا په تحقیق لیدلی دی (محمد) له (ځینو) دلائلو (د قدرت) د رب خپل چه ډیر لوی ؤ.

تفسیر: د ﴿ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ ﴾ په تفسیر کښی هغه بیان چه شوی دی برسیره په هغه باندی هغه نور شیان چه لیدلی او اوریدلی ئی وی هغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره دی.

اوس څوک توان لری چه ویوښتی بڼ وال بیا
بلبل څه وویل ګل واوریدل څه څه وکړل سبا؟
اکنون کرا دماغ که پرسد زباغبان
بلبل چه ګفت ګل چه شنید وصباچه کرد؟

اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ﴿۱۹﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ﴿۲۰﴾

آیا پس وینئ تاسی لات او عزیٰ او منات (په مرتبه کښی) دریم بل له دغو (یعنی دغه بتان بیخی بیکاره شیان دی).

تفسیر: یعنی د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښې چه د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته د دی سپکو او ناولو شیانو له نوم اخیستلو څخه شرم په کار دی.

تنبیه: «لات ـ عزیٰ ـ مناة» د هغی زمانی د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دی. د دوی له منځه (لات) د طائفیانو په نزد ډیر معظم ؤ. او (مناة) د اوس او خزرج او خزاعه په نزد او (عزیٰ) د قریشو او بنی کنانه او نورو په نزد دومره لوی معزز ؤ چه له هغو دوو پروړمبنیو څخه ئی ده ته عزت ورکاوه. او (عزیٰ) چه په مکه معظمه کښې نخلی ته نژدی ؤ بیا (لات) چه په طائف کښې ؤ بیا له دوی څخه وروسته په دریمه درجه (مناة) ؤ چه له مکی څخه لری او مدینی ته نژدی ؤ. علامه یاقوت رحمة الله علیه په معجم‌البلدان کښې هم دا ترتیب نقل کړی لیکی چه قریشو د کعبی شریفی د طواف په وقت کښې داسی ویل « **اللات والعزیٰ ومناة الثالثة الاخریٰ ـ هٰؤلآء الغرانیق العلیٰ وان شفاعتهن لترتجیٰ**» په ځینو تفاسیرو کښې پر دی ځای کښې یوه قصه نقل کوی چه د محدثینو د جمهورو له اصول سره د صحت تر درجی پوری نه رسیږی. او که فی الواقع هغه لره کوم اصل هم وی نو ښائی هم دا به وی چه ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هسی جرګه کښې چه د مسلمانانو او کافرانو لوئی ډلی پکښې ګډی وډی او مخلوطی ناستی وی دا سورت ئی ولوست. او د کفارو دا عادت ؤ چه د قرآن د لوستلو په وقت کښې به ئی هسی شورماشور لګاؤ چه تر څو ئی څوک وانه وری لکه چه الله تعالیٰ د حٰمٓ السجدة په څلورمه رکوع کښې فرمائی ﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴾ کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دا سورت ولوست کوم شیطان کافر خپل غږ د دوی له غږ سره یو ځای کړی د دوی په لهجه او د وینا په تقلید سره به ئی هغه الفاظ ویلی وی چه د ګردو (تولو) کافرانو په ژبو سواره ؤ نو ځکه د (**تلک الغرانیق العلیٰ** الخ) له الحاق څخه له دی آیتونو سره او له دی تصرف څخه چه په تعبیر او اداء کښې شوی وی د هغو کفارو په زعم مطلب بالکل اوښتی دی او له ذم څخه (معاذ الله) مدحی ته رسیدلی دی که نه ښکاره خبره ده چه د نبی پر ژبه شیطان کله دومره تسلط لری او دا څرنګه امکان لری؟ د هغه شی ابطال چه وروسته راځی نو د هغه صفت مخکښې څه معنی لری؟.

اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿۲۱﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ﴿۲۲﴾

آیا تاسی لره (ای کفارو) هلکان دی او دغه (الله) لره لونی دی دا (قسمت د اولاد) په دی شان قسمت دی ډیر کوږ ناکاره.

تفسیر: یاقوت په (معجم البلدان) کښې لیکی چه کافرانو دا بتان د الله تعالیٰ لونی بللی خو اول الله هغه لوی ذات دی چه صفت ئی په ﴿ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ﴾ سره شوی دی او بالفرض که د اولاد تقسیم هم وماته شی نو دا تقسیم څومره خراب او بیکاره دی چه تاسی خپلو ځانونو ته هلکان

او الله تعالیٰ ته لونی ورکوئ (العیاذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّآ أَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ

نه دی (دا بتان) مگر خو تش نومونه دی چه ایښی دی تاسی دوی لره تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بتانو) باندی کوم برهان ـ علمی سند.

تفسیر: یعنی په تیرو (ګټو) او ونو باندی یو څه نوم پړدی چه د هغوی پر خدائی باندی کوم برهان او علمی سند نه لری بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دی هغوی ته تاسی پخپلو خیالونو کښی که د الله تعالیٰ لونی یا د هغه هلکان یا بل شی وایئ دا ګردی (تولی) چتی (بیکاره) او د خولی خبری دی چه هیڅ صحیح نه دی او نه څه حقیقت لری.

إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾

متابعت نه کوی دوی مګر خو د ګمان خپل او د هغه شی چه غواړی ئی نفسونه د دوی او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت لار ښوونه.

تفسیر: یعنی سره له دی چه د الله تعالیٰ له خوا د هدایت رڼا (رڼرا) راغلی ده او سمه لاره ئی راښوولی ده مګر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو په توره تیاره کښی سره نښتی دی. هغه ګمانونه چه د وړوکی په شان د دوی خیال ته رسیږی او هغه آرزو او هیله (امید) او خبره چه د دوی په زړونو کښی ګرځی سم د لاسه هم هغسی کوی له تحقیق او بصیرت سره د دوی هیڅ علاقه ـ ارتباط او سروکار نشته.

أَمْ لِلْإِنسَٰنِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ ٱلْءَاخِرَةُ وَٱلْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ ع

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چه غواړی ئی (له نبوت او اخروی سعادت ؟ بلکه نشته!) پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچائی د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنی هسی اټکل او گمان کوی چه دا بتان به څمونږ سپارښت کوی دا خو تش خیال او تشی آرزوگانی دی آیا هر هغه تمنا او آرزو چه سړی ئی وکړی هغه ئی په لاس ورځی په یاد ئی ولرئ چه د دنیا او آخرت گردی (تولی) ښیگڼی (فائدی) د الله تعالیٰ په لاس کښی دی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی یعنی د بتانو عبادت څخه ستاسی لاس ته څه ورځی گټه (فائده) همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری ئی سړی مومی.

وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿۲۶﴾

او ډیری دی له ملائکو څخه په آسمانونو کښی چه نه دفع کوی شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مگر وروسته له هغه چه اذن حکم وفرمائی الله دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی او راضی وی په شفاعت ئی.

تفسیر: یعنی د دی بتانو حقیقت څه دی د آسمانی هستیدونکیو د مقربو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځی. هو! د هر چا په حق کښی چه پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړی هغه د کار شی دی او هغه له هر چا څخه چه خوښ وی همغه گټور دی. ښکاره ده چه هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ﴿۲۷﴾ وَمَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ ۭ اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ ۚ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِيْ مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿۲۸﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی خامخا نوموونه ږدی پر ملائکو باندی په نوم اینښودلو د ښځو سره او نشته دوی ته په دی وینا کښی هیڅ علم پوه متابعت نه کوی دوی مگر خو د گمان او بیشکه گمان نه دفع

کوی له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چه په آخرت باندی یقین او باور نه لری هغه له سزا او هیداد څخه بیفکره کیږی او په داسی بیباکی او بیفکری کښی اخته کیږی چه الله تعالیٰ ته بد نسبتونه کوی او مثلاً وائی چه پرښتی ښځی او د هغه لونی دی دا محض د دوی جهالت او ناپوهی ده ځکه چه پرښتی له نارینتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لری. او الله تعالیٰ به څرنګه اولاد ولری؟ که څوک په رښتیا او تینګو خبرو باندی قائم وی نو په داسی ګمانونو اتکلونو او اوهامو او چتی (بیکاره) خبرو پسی چه هیڅ کار ورځنی نه جوړیږی نه ګرځی. او آیا داسی اتکلونه او تخمینات د ثابته ؤ حقائقو قائم مقام کیدی شی؟

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چه مخ ئی ګرځولی دی له ذکره پنده څمونږ او نه لری اراده مګر خو د ژوندون لږ خسیس دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسیدلو د دوی دی له علمه پوهه (د دوی).

تفسیر: یعنی د هر چا برستن او نالی چه د دنیا دا څو ورځی ژوندون دی او په هغه کښی هسی منهمک شی چه الله تعالیٰ او آخرت ور څخه هیر وی او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسی نو تاسی د دوی اپلتو او چتی (بیکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کیږئ! هم هغسی چه هغوی له الله تعالیٰ څخه مخ اړوی تاسی هم د هغوی له شرارت او بدی څخه مخ واړوئ! په پوه باندی څو مو دوی پوهولی دی ولی هغوی ځان پری نه پوهوی. نو له بدطینتو سړیو څخه د حق منلو توقع لرل او د هغوی په فکر او غم کښی خپل ځان پخول او ویلی کول بیکاره دی. د دوی فکر فقط د هم دی دنیا فوری نفع او نقصان ته رسیږی. له دی څخه وړاندی د هغوی فکر نه رسیږی. دوی څه پوهیږی چه وروسته له مړینی د حقیقی مالک په دربار کښی حاضریږی او د ذری ذری شمیر ورکوی. د دوی علمی جداوجهد یواځی د بهائمو په شان د ګیدو ډکول او د شهوت شړل دی. پرته (علاوه) له نفسانی او شهوانی غوښتنو څخه بل شی ته نه متوجه کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم دی په هغه چا باندی چه ګمراه شوی دی له

لاری د ده ښخه (چه اسلام دی) او هم دی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندی چه سمه لاره ئی موندلی ده.

تفسیر: یعنی هغه چه په گمراهی کښی پروت دی او هغه چه په سمی لاری باندی رهی (روان) دی دوی تول سره د هغوی د مخفی استعداداتو له ازل راهسی پاک الله ته معلوم او الله تعالیٰ پری ښه خبر دی. او سم له هغه سره هر کار کیدونکی دی. هر څومره زیار (کوشش) چه وویستل شی پرته (علاوه) له هغه ښخه بل کوم شی نه کیږی برسیره پر هغه الله تعالیٰ پخپل محیط علم سره له هر یوه سره د هغه له احوالو سره سمه او برابره معامله کوی. نو ځکه تاسی ځان یوی خوا ته ونیسی او د هغو معاندینو معامله الله تعالیٰ ته خوشی کړئ او ور وئی سپارئ.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۙ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿۳۱﴾

او خاص الله ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) (پیدایښت) لپاره د دی دی چه جزاء ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه بدی ئی کړی وی په (سبب) د هغه (بد) عمل چه کړی ئی وی او جزاء ورکړی هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی وی په نیکو (اعتقادونو او ښو) عملونو سره (په جنت).

تفسیر: یعنی د هر سړی احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی. او د ځمکی او د آسمان پر هر شی باندی د هغه واک (اختیار) او قبضه ده. بیا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کښی د هغه په مخ کښی څه ممانعت موجود کیدی شی. بلکه که په غور سره وګورئ نو ځمکه او د آسمان دا ګردی (تولی) کارخانی د هم دی دپاره پیدا کړی شوی دی چه د هغو په نتیجه کښی د ژوندون یوه بله غیر فانی سلسله قائمه کړه شی تر څو په هغی کښی بدانو ته د هغوی د بدی او نیکانو ته د هغوی د نیکی بدل ورکړ شی.

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبٰٓئِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ ؕ

(نیکوکاران) هغه کسان چه ځان ساتی له کبائرو لویو ګناهونو ښخه او له فواحشو قبیحو کارونو ښخه مګر وړی وړی ګناه (لکه نظر کول حرامو ته او

نور د دی پشان ښښل کیږی له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسیر: د صغیری او کبیری گناه فرق د نساء د سورت په تفاسیرو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی. د (لمم) په تفسیر کښی څو خبری شته. ځینی وائی هغه خیالات او چرتونه دی چه د گناه په نسبت په زړونو کښی گرځی خو له قوی څخه فعل ته نه وځی هغه لمم دی. ځینی له هغه څخه صغیره گناه مراد اخلی. ځینی وائی هغه گناه چه په کولو باندی ئی اصرار نه کوی. یا ئی خپل عادت ونه گرځوی. یا هغه گناه چه توبه ورځنی وکړی مراد دی. ځمونږ په نزد دیر ښه تفسیر همغه دی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د (النساء) د سورت په تفاسیرو کښی لیکلی دی. مگر دلته ئی په ترجمه کښی د نورو معانیو گنجائش هم پری ایښی دی.

اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ؕ

بیشکه رب ستا واسع (فراخ کوونکی د ښښنی او) د مغفرت دی.

تفسیر: نو ځکه له دیرو ورو گناهونو څخه تیریږی او توبه قبلوی او گنهگاران نه مأیوس کوی. که په هره لویه او وړوکی گناه باندی ئی پوښتنه کولی نو د امید ځای به چیری پاتی کیده.

هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِیْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْۤا اَنْفُسَكُمْ ؕ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ﴿۳۲﴾

هغه ښه عالم دی په تاسی باندی کله چه پیدا ئی کړئ تاسی له ځمکی څخه او کله چه وئ تاسی (پټ) بچی په گیدو د میندو خپلو کښی نو مه ستایئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل (چه ستایئ به ځانونه خپل) هم دغه (الله) ښه عالم دی. په هغه چا باندی چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له معاصیو).

تفسیر: یعنی که د تقویٰ څه توفیق الله تعالیٰ چاته ورکړی نو دی دی لوئی نه کوی! او خپل ځان دی نه ستائی! ځکه چه پاک الله د هر سړی له لوئی او پاکی او تقویٰ نه په ښه شان خبردار دی. او له هغه وقته ورښکاره ده چه دوی لا د دی وجود او شتوالی په دائره کښی قدم او پل نه ؤ ایښی. هر سړی لره ښائی چه خپل اصل او ماهیت دی نه هیروی. د چا ابتداء چه له خاورو څخه شوی وی او بیا ئی د مور د گیدی په تیاره کښی له ناولی وینی څخه خواړه مونډلی وی او په هسی ځای کښی پاللی شوی وی او وروسته له هغه څخه له نورو دیرو روحانی او جسمانی

کمزوریو سره مخامخ شوی وی په پای (آخر) کښې که الله تعالیٰ د خپل فضل او کرم له مخې
هغه ته یو لوړ (اوچت) مقام وروبښي او هسک (اوچت) لوړ ځای ته دی ورسوی نو هغه ته نه
ښائی چه په هغه باندی لوئی وکړی. او ځان د هغه لوی مقام مستحق وبولی هغه کسان چه په
حقیقت سره متقیان دی نو هغوی له هسی دعوی کولو څخه شرمیږی. او په دی باندی ښه
پوهیږی چه په پوره ډول (طریقه) له ګردو (تولو) کمزوریو څخه ځان ساتل د بشریت له قوت
څخه بهتر دی. لږ تر لږه څه ناولیتوب په هر یوه کښې شته پرته (علاوه) له هغو څخه چه د الله
تعالیٰ له لوری ساتلی شوی وی.

أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه مخ ئی واړاوه (له ایمانه او مرتد شو).

تفسیر: یعنی خپل اصل ئی هیر کړ او د خپل اصلی خالق او حقیقی مالک له لوری ئی مخ
واړاوه.

وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰٓ ﴿٣٤﴾

او ور ئی کړ لږ شی (له مقرره مال څخه) او منع ئی کړل نور (او سخت پری
تینګ شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی لږ څه ایمان ئی راوړ بیا ئی زړه کلک
شو». مجاهد رحمة الله علیه او نور لیکی چه دا آیت د ولید بن مغیره په باره کښې نازل شوی
دی چه هغه ځمونږ د پیغمبر لږ څه خبری واوریدی او د اسلام په لوری ئی لږ څه رغبت پیدا شو او
د کفر له سزا څخه ویریده نژدی ؤ چه مسلمان شی چه یوه کافر ورته وویل داسی مه کوه! چه
زه ستا ګرد (تول) جرائم پخپله غاړه اخلم او ستا له لوری ګرده (توله) سزا زه په ځان تیروم په
دی شرط سره چه لږ څه مال ماته راکړی. هغه دا خبره ومنله او د مقرر شوی رقم څه قسط ئی هم
ور ورساوه او بیا ئی انکار وکړه نو په دی صورت سره د ﴿ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰٓ ﴾ معنی به
داسی کیږی چه څه مال ئی ورکړ او بیا ئی لاس وویست.

أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾

آیا شته له ده څخه علم د پټو (خفی شیانو) پس دی وینی (نجات خپل).

تفسیر: یعنی آیا دا د غیب خبر ئې لیدلی دی چه هغه ته به د کفر سزا نه رسیږی؟ او بل سړی به پخپل ځای ودروی او په رښتیا سره به دی خلاصیږی؟.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شی) چه ؤ په صحیفو پانو د موسیٰ کښې او (په صحیفو پانو) د ابراهیم کښې هغه (ابراهیم) چه وفاء ئې کړی وه (په احکامو د الله).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام پخپله وینا او عهد او پیمان باندی پوره تینګ ولاړ ؤ. او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ئې په ځای کړل او د هغه د احکامو په تعمیل کښې ئې لږ څه تقصیر هم ونه کړ.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾

(په صحف مذکوره ؤ کښې دا دی) چه نه پورته کوی هیڅ نفس پورته کوونکی بار پیتی د بل نفس.

تفسیر: یعنی د موسیٰ او د ابراهیم علیهما السلام په صحیفو کښې داسی مضمون ؤ چه د الله تعالیٰ په مخکښې یو مجرم د بل مجرم پیتی نشی اخیستی. او هر یو سړی خپل سؤال او جواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلی.

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾

او بله دا چه نشته هیڅ انسان لره مګر (جزاء د هغه شی) چه کړی ئې دی.

تفسیر: یعنی سړی چه هر څه پخپل زیار او کوشش سره ګټی هغه د ده دی. او هیڅوک د بل نیکی او بدی نشی اخیستی. پاتی شوه دا خبره که څوک پخپله خوښه خپل ځینی حقوق بل ته وربښی او د الله تعالیٰ منظور شی. دا بیله خبره ده چه د هغه تفصیل له حدیث او فقهی څخه معلومیدی شی.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾

او بيشكه (دا چه) جزا د سعى عمل د ده ژر ده چه وبه ښوولى شى (ده ته) بيا به جزاء وركړى شى هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نيكى نيكه ـ د بدى بده).

تفسير: يعنى د هر چا سعى او كوشش به د هغه په مخ كښى كيښوود شى او د هغه پوره پوره بدل به وركاره كيږى.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ﴿٤٢﴾

او بيشكه (دا چه) رب ستا ته ده انتهاء د گردو (تولو) (مخلوقاتو پس له مرگه چه ورځى ورته لپاره د جزاء).

تفسير: يعنى د گردو (تولو) علومو او افكارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالىٰ په لورى كيږى او تول شيان په پاى (آخر) كښى هغه الله تعالىٰ ته رجوع او ورتگ كوى او د ده له مخى به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره وركوله كيږى.

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ﴿٤٥﴾

او (دا چه) بيشكه همغه (الله) خندوى او ژړوى او بيشكه همغه (الله) وژنى او ژوندى كوى او (دا چه) بيشكه همغه (الله) پيدا كړى ئى دى جوړى نر او ښځه.

تفسير: يعنى په دى نړى (جهان) كښى گرد (تول) متضاد او متقابل احوال هغه لوى ذات پيدا كړى دى. د شر او د خير خالق همغه الله تعالىٰ دى. د خوښى او د غم كيفيات د هغه په لاس كښى دى ـ خندول ـ ژړول ـ لار ښوول ـ گمراه كول ـ ژوندى كول او مړه كول ـ نر او ښځه پيدا كول او د دوى په شان نور شيان تول د دى خالق د كون و مكان له كارونو څخه دى.

مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾

له یوه څاڅکی اوبو د (منی) څخه کله چه وڅڅاوه شی (په رحم کښې) او (دا چه) بیشکه په ده باندی دی پیدا کول د دوهم ځلی (پس له مرګه).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه له یوه څاڅکی اوبو څخه ئی نر او ښځه پیدا کړی دی نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دی د یوه پیدایش له ښوولو څخه ئی په بل پیدایش باندی هم تنبیه وفرمایله.

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) غنی کوی او خزانی ورکوی (یا خواروی).

تفسیر: یعنی مال ـ خزانه ـ جایدادونه ټول د هغه ښنه دی. ځینی د (اقنیٰ) معنی (افقر) اخلی یعنی هغه ځینی غنی کوی او ځینی فقیر اکرب کوی دا معنی له ړومبنی سیاق سره مناسبه ښکاری ـ ځکه چه د متقابلو شیانو ذکر له اول تر اخر پوری راغلی دی او که اول مطلب واخیست شی نو د هغه په مقابل کښې ښائی چه اهلاک کیښود شی چه ذکر ئی وروسته راځی یعنی خزانی ـ مال او دولت هغه ورکوی او زیاتوی ئی او همغه دیر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او ټبرونه تباه او بربادوی.

وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾

او (دا چه) بیشکه هم هغه (الله) رب د شعری دی

تفسیر: «شعری» یو لوی ستوری دی چه ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه او داسی ئی ګانه چه د عالم په پیښو او احوالو کښې هغه دیر تأثیر او اغیزه (اثر) لری دلته دا راښکاروی چه د «شعری» رب هم الله تعالیٰ دی او د دنیا ګردی (تولی) پیښی او لاندی باندی او نور د ده د قدرت په لاس او واک (اختیار) کښې دی بی وځلی (شعری) هم لکه یو معمولی مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کښې زیار (کوشش) کوی او په هغه کښې کوم مستقل تاثیر او اغیزه (اثر) هیڅ نشته.

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) وژلی هلاک کړی دی عادیان ړومبی.

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام قوم.

وَثَمُودَاْ فَمَآ اَبْقٰی ﴿۵۱﴾ وَقَوْمَ نُوْحٍ مِّنْ قَبْلُ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا هُمْ اَظْلَمَ وَاَطْغٰی ﴿۵۲﴾

او (هلاک کړی ئی دی) ثمودیان پس باقی ئی پری نه ښود بل هیڅوک (له هغوی نه) او (هلاک کړی ئی دی) قوم د نوح پخوا له دوی نه بیشکه چه دوی ؤ هم دوی ډیر ظالمان او ډیر سرکشان.

تفسیر: یعنی تر سلهاؤ کلونو د الله تعالیٰ رسول حضرت نوح علیه السلام ته ئی هسی ډیر سخت ضررونه او ایذاوی رسولی چه د هغو له ویلو څخه د هر سړی زړه خوږیږی او راتلونکیو لره ئی بده لاره ویرانیستله.

وَالْمُؤْتَفِكَةَ اَهْوٰی ﴿۵۳﴾ فَغَشّٰىهَا مَا غَشّٰی ﴿۵۴﴾

او هغو کلیو اړولیو شویو لره ئی ښکته راوغورځول (ځمکی ته پس له پورته کیدو نه) پس راولوید په هغه باندی هغه څه چه راولوید (یا پس پټ ئی کړه هغه څه چه پټ ئی کړل).

تفسیر: یعنی د تیږو (ګټو) باران او وریا ئی پری وکړه دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰی ﴿۵۵﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوی ته (ای کافره انسانه؟).

تفسیر: یعنی د داسی مفسدانو ـ ظالمانو ـ او باغیانو تباه کول او له منځه لری کول او ورک کول هم د الله تعالیٰ ډیر لوی انعام او ښښنه ده. آیا د داسی نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالیٰ دروغجنوی.

هٰذَا نَذِيْرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْاُوْلٰی ﴿۵۶﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ویروونکی دی له (جملی د) ویروونکیو ړومبنیو شخه.

تفسیر: یعني حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام شخه هم داسي ویرول کوي لکه چه له دوی څخني وړاندي نورو پیغمبرانو هم کفار ویرول.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

رانژدی شو راتلونکی (قیامت) نشته هغه لره پرته (علاوه) له الله ښکاره کوونکی (راوستونکی).

تفسیر: یعني قیامت ډیر نژدی شوی دی خو د هغه تاکلی (مقرر) وقت پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل چاته په ښکاره ډول (طریقه) نه دی معلوم او کله چه تاکلی (مقرر) وقت ئی راشی نو هیڅ یو طاقت هغه نشی ستنولی (واپس کولی) که الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه په دفع باندی قادر دی ـ خو هغه ئی هم نه لری کوی.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس له دی خبری (قرآن) شخه تعجب کوئ تاسی (انکاراً ای منکرانو) او خاندئ تاسی (تمسخراً) او نه ژاړئ (خوفاً) او تاسی غافلان یئ (له هغه شی چه مطلوب دی تاسی ته) چتی (بیکاره) لوبی کوئ.

تفسیر: یعني قیامت او د هغه نژدیوالی د خبر له اوریدلو شخه بایده ؤ چه تاسی د الله تعالیٰ له ویری په ژړا کیدئ او ویریدئ او د خپلی ژغورنی (نجات) تیاری به مو کاوه. مگر تاسی په خلاف د هغه تعجب کوئ او خاندئ او په غفلت او بیفکری کښی په چتی (بیکاره) لوبو کښی اخته یی.

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾

پس سجده کوئ تاسی (خاص) الله ته او عبادت کوی د هم دغه (الله نه د نورو).

تفسیر: یعنی یو عاقل او یوه لره نه ښائی چه له انجامه غافل شی ـ او په پند ـ نصیحت او پوهولو باندی توکی او مزاح وکړی او پرې وخاندی بلکه ښائی چه د بندګی لاره غوره کړی! او مطیع او منقاد اوسی! د عاجزی او نیاز وچولی (تندی) د الله تعالیٰ په دربار کښی کیږدی!
تنبیه: په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چه د (النجم) سورت ولوست دی پخپله هم په سجده پریوت او نورو ګردو (تولو) مسلمانانو او مشرکانو هم چه هلته حاضر ؤ سجده وکړله. حضرت شاه ولی الله قدس سره لیکی چه «په دی وقت کښی پر ګردو (تولو) باندی د الٰهی یوه غنشیه راښکته شوه او په یوه غیبی او قهری تصرف سره تولو طوعاً او کرهاً سرونه په سجده کیښودل یوائحی یو بدبخت چه په زړه کښی ئی سخت مهر ؤ سجده ئی ونه کړه خو له ځمکی څخه ئی لږ څه خاوره پورته کړه او پر هغی باندی ئی خپل وچولی (تندی) کیښود او وی ویل چه ماته دومره کافی دی.

تمت سورة «النجم» ولله الحمد والمنة

سورة القمر مکیة الا الآیات (٤٤) و (٤٥) و (٤٦) فمدنیة وهی خمس وخمسون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (٥٤) تسلسلهاحسب النزول (۳۷) نزلت بعد سورة «الطارق».
د «القمر» سورت مکی دی ماسواء له (٤٤) ؤ (٤٥) ؤ (٤٦) آیاتونو څخه چه مدنی دی (٥٥) آیته دری رکوع
لری په تلاوت کښی (٥٤) او په نزول کښی (۳۷) سورت دی وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ①

رانژدی شو قیامت او څیری دوه توتی شوه سپوږمی.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کښی تشریف درلود (لرلو)

- د کافرانو یوې لوئې جرگې له دوی څخه یوه معجزه وغوښته - دوی وفرمایل چه د آسمان په لوری وگورئ! ناڅاپه سپوږمی له منځه دوه ټوټې شوه یوه ټوټه ئې د لمرخاته په لوری - او بله ټوټه ئې د لمر پرېوتو په لوری لاړه په منځ کښې ئې غر حائل ؤ - کله چه د کافرانو جرگې دا لویه معجزه ولیده سره ئې وویل چه «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمی باندې سحر جادو کوډې کړی دی». دغې معجزې ته (شق القمر) وائی او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چه وروسته له دې څخه به هر شی لکه دا شلیږی او چوی طحاوی او ابن کثیر او نورو د دې واقعې د تواتر دعوی کړی ده او له کوم عقلي دلیل سره تر اوسه پورې د هسې واقعاتو محال کیدل نه شی ثابت کیدی - او یوازې د استبعاد په بناء باندې داسې قطعی الثبوت شیان نه شی تردید کیدی. بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی. ورځنیو واقعاتو ته څوک معجزه ویل شی؟ ځمونږ هغه مستقل مضمون دی وکوت شی چه په «المحمود» کښې د معجزاتو او خوارق العاداتو په نسبت خور شوی دی. پاتې شوه دا خبره که (شق القمر) واقع شوی وی نو په تواریخو کښې ولې هغه نشته! په یاد ئې ولرئ چه دا قصه د شپې ده نو په ځینو ملکونو کښې د مطالعو د اختلاف په سبب به دې وخت کښې ورځ وه او په ځینو ځایونو کښې نیمه شپه او خلق به اوده ؤ او که ځینې وی او په خلاصه هوا کښې ناست وی او هر چیرې اسمان هم صاف او شین وی نو عادتاً دا ضروری نه ده چه هغوی ټول د آسمان په لوری هسې وگوری چه هیڅ سترگې ئې له سپوږمی ځینې په بل لوری وا نه وړی. که پر ځمکې باندې د سپوږمی رڼا (رنړا) وی او آسمان هم شین وی نو د هغې د دوو ټوټو کیدلو څخه د هغې په رڼا (رنړا) کښې کوم محسوس فرق او توپیر (تفاوت) نه ښکاریدی. برسیره په دې دا قصه د څو ربو (ثانیو) پیښه وه. مونږ وینو چه ډیر ځلې د سپوږمی تندر (خسوف) پیښیږی او تر ډیر وقت پورې ځندیږی (وړدیږی) ولې په ملیونو انسانان نه پرې خبریږی په تیره بیا چه په هغې زمانی کښې لکه نن غوندې رصدخانې او نور آلات او ادوات هم نه ؤ او نه دومره مکمل او وسیع انتظامات او نه د تقاویمو - جنتریگانو زیادت ؤ او نه دومره اشاعت ؤ. په هر حال د دې معجزې نشتوالی په غربې تاریخونو کښې د دې د تکذیب دلیل نشی کیدی او په شرقی تواریخو کښې د دې معجزې ذکر شته. په هندوستان کښې د (مالیبار) د مهاراجې د اسلام سبب هم دا واقعه شوی ده.

وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۝٢

او که ووینی دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنگ به شی دوی (مخ به واړوی) تری او وائی به دوی (دغه) سحر کوډې دی قوی چه له پخوا راهیسی راځی.

تفسیر: یعنی پخوا له دې هم د نبوت دعوی کوونکیو د داسې سحر او کوډو دعاوی کړی دی

هم هغسې چه هغه تللي دي ـ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾

او دروغجن کړی دوی (حق لره) او متابعت کړی دوی د خواهشونو خپلو او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکی خپل په نعیم یا جحیم کښې).

تفسیر: یعني د هغوی عذاب هم په خپل وقت باندې راتلونکی دی او هغوی لره هغه هلاک او ګمراهي چه د الله تعالیٰ په علم کښې تاکلی (مقرر) شوی ده هیڅ وړاندې وروسته کیدونکې نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّنَ الْأَنبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾

او خامخا په تحقیق راغلي دي دوی ته خبرې د اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شي چه په هغه کښې امتناع سرزنش ؤ (له کفره).

تفسیر: یعني د قرآن کریم په وسیله هر راز (قسم) احوال او د تباه شویو قومونو واقعات درښکاره شوي دي که په هغو باندې غور وکړئ نو د الله تعالیٰ له لوري لويه تنبيه او ویښول دي. راغلي دي دغو منکرانو ته دغسې پند چه:

حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسیدلی پس هیڅ نفع نه رسوي (دوی ته) ویرووونکي (انبیاء قرآن مواعظ) نو مخ وګرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعني قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده که څوک ئې په ښه نیت او پوره توجه سره ولولي نو په زړونو کښې ئې ځای نیسي او په کښې لویږي مګر د افسوس ځای دلته دی چه سره د دومره لار ښوونې او د هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومي او په سمه لاره نه راځي او هیڅ یو نصیحت او پوهول په دوی باندې خپل اثر نه اچوي هومره چه دوی ویږوهوي هم هغسې چه په تیږو (ګټو) کښې موږی (میخ) نه ننوځي پند هم د هغوی په زړونو کښې کار نه کوی نو ځکه د هسې غتو زړونو او سنګدلو بدبختانو په فکر کښې ډیر زیات مه اوسئ تاسې د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره ادا

وفرمايي ـ اوس نو د زيات تعاقب ضرورت نشته پرېږدئ چه هغوی د خپلې هستوګنې د ځای په لوری ور درومی.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ۝٦

(او ياده کړه هغه) ورځ چه راوبولي (دوی لره) بلونکی يو شي نااشنا ته (چه حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسير: يعنی د حشر د ډګر (ميدان) په لوری د شمير (حساب) ورکولو دپاره.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ويريدونکې خړې خوارې به وی سترګې د دوی.

تفسير: يعنی په هغه وقت کښې به ئې د خوف او ندامت لامله (له وجې) په ډير ذلت او ندامت سره سترګې ځوړې او مړې وی او له ډيره شرمه به ځمکې ته ګورې.

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ۝٧ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

رابه وځی دوی له قبرونو څخه ګواکې دوی به ملخان مچان وی خواره واره چه تلوار کوونکې به وی په لوری د بلونکې خپل.

تفسير: يعنی ګرد (ټول) ړومبنی او وروستنی خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځی او د مچانو په دول (طريقه) سره به په ځمکه کښې تيت پيت او خواره شی. او د الله تعالیٰ په مخ کښې به د خپلو چارو د جزاء دپاره په ډير تلوار سره حاضريږی.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝٨

وائی به کافران دا ورځ ده ډيره سخته.

تفسیر: یعنی د هغی ورځی د ویرونکیو احوالو او شدائدو لامله (له وجی) او د خپلو جرائمو له تصوره به کفار داسیووائی چه دا بده سخته ورځ ده! وبه لیده شی چه نن به څه راباندی تیریږی. وروسته دا راښیی چه قیامت او د آخرت عذاب پخپل وقت باندی راتلونکی دی. ډیرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کښی هم یوه سخته ورځ په مخ راغلی ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَّازْدُجِرَ ﴿٩﴾

دروغجن کړی دی پخوا له دوی څخه قوم د نوح نو دروغجن کړ دوی بنده څمونږ او وی ویل چه (دغه نوح) لیونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسیر: کفارو به تهدیداً ویل ای نوحه که ته له خپلو هسی خبرو نه اوړی نو مونږ به دی تر ډبرو (ګټو) لاندی خښ کړو! ګواکی په داسی ویرولو سره ئی د هغوی خبرو ته غوږ نه نیو او د ده خبری په توی تللی. څینی د ﴿وَّازْدُجِرَ﴾ معنی داسی کوی چه لیونی یا بادسار یا رنځور دی او سد (هوش) او عقل تری ورک دی. (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾

پس دعا سؤال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسی چه) بیشکه زه مغلوب عاجز شوی یم نو بدل می واخله (له کفارو).

تفسیر: یعنی له سلهاؤ کلونو پوهولو سره هم کله چه څوک د دوی په خبرو باندی ونه پوهیدل نو دوی هغوی ته ښیری وفرمایلی او وی ویل « آلویه څیښتنه (خاونده) ! زه اوس د دوی له لار ښوونی څخه عاجز شوی یم. پر دوی باندی څما هدایت او لار ښوونی هیڅ اغیزه (تاثیر) او اثر ونه کړ. اوس نو ته د خپل دین او پیغمبر بدل او کسات واخله! او پر ځمکه باندی هیڅ یو کافر ژوندی مه پریږده !».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَّفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾

نو وړانیستل مونږ ورونه د آسمان په اوبو ډیرو راتوئی شویو سره (له آسمانه) او وبهولی مونږ له ځمکی څخه (هم) چینی بیا سره ګډی شوی تولی اوبه (د آسمان او د ځمکی) په هغه کار باندی چه تاکلی مقرر شوی ؤ (چه اهلاک د قوم د نوح ؤ).

تفسیر: یعنی اوبه داسی سختی راوشړیدی لکه چه د آسمان ګرد (تولو) ورخونه خلاص شوی وی او لاندی د ځمکی تولی اوبه هم له یوی مخی د باندی راوخوتیدلی او دومره زیاتی اوبه راووتی لکه چه د ځمکی مخ د لویو چینو یوه مجموعه شوه، بیا د لاندی او د باندی او دا دواړه اوبه سره ګډی شوی د هغه کار دپاره حاضری شوی چه د الله تعالیٰ له خوا لا پخوا له هغه تاکلی (مقرر) شوی ؤ. یعنی د نوح علیه السلام د قوم تباهی ـ هلاکت او ډوبیدل.

وَحَمَلْنٰهُ عَلٰی ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ﴿۱۳﴾ تَجْرِیْ بِاَعْیُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بیړی چه) خاوندہ د تختو پلنو او میخونو پړیړو (غټو) وه چه تلله ګرځیده په ځای د لیدلو د سترګو ځمونږ.

تفسیر: یعنی د دی ویروونکی طوفان په وقت کښی د نوح علیه السلام بیړی ځمونږ تر کتنی حفاظت او نګرانی لاندی وه. او په ډیره هوسائی (راحت) او آرامی سره د اوبو په سر ګرځیده.

جَزَآءً لِّمَنْ کَانَ کُفِرَ ﴿۱۴﴾

(واقع شوی ؤ دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چه کفران د احسان ئی کړی شوی ؤ (چه نوح دی).

تفسیر: یعنی کفارو د نوح علیه السلام بی قدری وکړه او د الله تعالیٰ د خبری له منلو څخه ئی مخ واړاوه. دا وه د هغه سزا او انتقام چه د لوی طوفان او سخت څپان په ډول (طریقه) ورورسیده.

وَلَقَدْ تَّرَکْنٰهَآ اٰیَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّکِرٍ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق پریښودله مونږ دغه (بیړی) یو دلیل (د قدرت خپل) نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسير: يعنى فکر کوونکى لره په دى واقعى کښى د قدرت ډير دلائل او د عبرت زياتى نښى دى يا ئى دا مطلب چه نن د کشتى وجود په دنيا کښى هغه قصه را په يادوى او د الله تعالىٰ د لوى قدرت لويه نښه ده ځينى وائى چه عيناً همغه د نوح عليه السلام کشتى تر ډيرى مودى پورى پاتى او د (جودى) پر غره باندى پرته وه تر دى چه د دى امت د خلقو تر سترګو هم تيره شوى وه . والله اعلم.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

پس څرنګه ؤ عذاب ځما (په دوى چه مى هلاک کړل ټول په طوفان) او ويرول (ځما په ژبى د نوح).

تفسير: يعنى ځما عذاب ئى وليد چه څومره ويروونکى دى او ځما ډارول څومره په ځاى او رښتيا دى.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق آسان کړى دى مونږ قرآن دپاره د يادولو او پند اخيستلو نو آيا شته څوک يادوونکى پند اخيستونکى.

تفسير: يعنى له قرآنه پند اخيستل ډير آسان دى ځکه هغه مضامين چه د ترغيب ـ ترهيب ـ انذار ـ تبشير او نورو په نسبت دى هغه ګرد (ټول) بالکل صاف ـ سهل ـ ساده او آسان او مؤثر دى او دومره سهل او صاف دى چه هر سړى په لږ فکر او غور سره پرى پوهيږى.

تنبيه: د آيت مطلب دا نه دى چه قرآن يواځى يو سطحى او معمولى کتاب دى. او دقائق ـ حقائق او غوامض پکښى نشته ځکه چه د هغه عليم ـ خبير د کلام په نسبت به هسى اتکل او ګمان څوک وکړى شى؟ آيا داسى دى فرض کړ شى کله چه پاک الله له خپلو بندګانو سره خبرى کوى نو معاذ الله له خپلو لايتناهى علومو څخه بالکل جلا (جدا) کيږى؟ او ساده خبرى کوى؟ يقيناً د ده په کلام کښى هسى ژور حقائق او دقائق شته چه د هغو لټول د نورو په خبرو کښى چټى (بيکاره) او عبث دى. نو ځکه په حديث کښى راغلى دى «**لاتنقضى عجائبه** د قرآن عجائب او اسرار له سره ختم کيدونکى نه دى» د دى امت علماء او د دى ملت حکماء د دى پاک کتاب د دقائقو او اسرارو په نسبت او د هغو د خباياؤ په لټولو او د زرهاؤ احکامو استنباط په شاؤ خوا کښى خپل عمرونه صرف کړى دى خو سره له هغه هم د هغه پاى (آخر) او

انتهاء ته نه دی رسیدلی.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾

دروغجن کړی ؤ عادیانو (هود) نو څرنګه ؤ عذاب زما او ویرول زما بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد ډیر سخت په ورځی نحسی (د بدی) کښی چه تل وی بدی ئی (پر دوی باندی چه په کښی اهلاک شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی بدی او نحوست پورته نه شو تر څو ګرد (تول) سره تمام نه شول او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل» هغه ورځی منحوسی ګڼلی کیږی ـ لکه چه په ناپوهانو کښی مشهوره ده. که هغه ورځ د عذاب د راښکته کیدلو په نسبت تل منحوسه وګڼله شی نو کومه ورځ به بختوره وګڼله شی. په قرآن کریم کښی تصریح ده چه هغه عذاب اووه شپی او اته ورځی پرله پسی وو. اوس نو وښیئ چه په دی تقدیر د اونی (هفتی) کومه ورځ به له نحوسته تشه وی؟

تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾

چه را ایستل به (باد له پتو ژورو کندو د ځایونو خپلو نه) خلق ګواکی دوی تنی د خرماؤ وی چه له بیخه را ایستلی شوی په ځمکه پریوتلی وی.

تفسیر: د عاد قوم ډیر پیاوړی (بهادر) قوی او د لویو جثو او ونو (قد) خاوندان ؤ خو دوی د دی سخت باد او د لویی سیلۍ له وړښه داسی سر په څټ راولویدل لکه چه د کجورو ونی چه له سته او بیخه وویستلی شی او هغه خوا وغورځولی شی.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾

نو څرنګه ؤ عذاب زما او ویرول زما (له بیخه ایستل می) او خامخا په

تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (انبیاء او نور) ویروونکی.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن کړ او حال دا دی چه د یوه نبی دروغجن کول عیناً د ټولو پیغمبرانو دروغجن بلل دی ځکه چه د دین په اصولو کښی دوی ګرد (ټول) یو د بل مصدقان او مؤیدان دی.

فَقَالُوٓا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چه یو دی متابعت وکړو (مونږ چه ډیر یو) ده لره بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا به یو په ګمراهی او لیونتوب کښی (نو نه ئی کوو متابعت).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه آسمانی پرښته نه دی بلکه مونږ غوندی یو سړی دی هغه هم یو بیکس او یواځی چه هیڅ یو قوت او ملګری ورسره نشته دی غواړی چه مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوی او حال دا دی چه دا کار له سره هیڅ کیدونکی نه دی که مونږ د ده په خبرو باندی وغولیږو او د ده په لومه کښی بند شو نو دغه به ځمونږ سخته غلطی او ناپوهی - حماقت څرګند کړی بلکه دا کار به له لیونتوب سره سم وی هغه مونږ ویروی چه که تاسی ځما دا خبری ونه منئ نو په اور کښی لویږئ او ځمونږ په نزد په اور کښی لویدل دا دی چه مونږ د ده خبرو ته غوږ کیږدو او تابع ئی وګرځو.

ءَأُلْقِىَ ٱلذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحی په ده باندی په منځ ځمونږ کښی (نه ده شوی وحی) بلکه دی ډیر دروغجن متکبر دی (چه پخپله ځان غتوی).

تفسیر: یعنی پیغمبری ته د نورو خلقو په منځ کښی یواځی هم دغه پاتی ؤ؟ ګردی (ټولی) خبری ئی دروغ دی! خامخا ځان لوی راښیی! تکبر کوی او وائی چه زه د الله تعالیٰ له لوری استاځی او پیغمبر یم! او ګرد (ټول) قوم ته ښائی چه ځما خبری ته غوږ کیږدی او اطاعت می وکړی او حکم می ومنی! نو تردیداً فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چه:

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ ٱلْكَذَّابُ ٱلْأَشِرُ ﴿٢٦﴾

ژر ده چه پوه به شي دوی صباح (په وقت د نزول د عذاب کښې يا په ورځ د قيامت کښې) چه څوک دی هغه ډير دروغجن متکبر.

تفسير: يعني ډير ژر معلوميږی چه د دی دواړو په منځ کښې دروغجن او متکبر څوک دی؟

إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ

بيشکه مونږ ليږونکی يو د اوښې دپاره د فتنې ازمويښت د دوی.

تفسير: يعني د هغوی له غوښتنې سره سم مونږ له تيږی (ګټی) څخه اوښه را وويسته او ور ومو ليږله او د هغې په وسيله مو دا په عملی ډول (طريقه) هم ښکاروله چه له هغوی څخه کوم يو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول خبری منی؟ او کوم يو د خپل نفس په غوښتنې کار کوی؟

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ ۖ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾

پس منتظر اوسه ته (ای صالح!) دوی ته او صبر وکړه (يعني وګوره! چه څه نتيجه راوځی؟) او خبر کړه دوی (په دی) چه بيشکه اوبه ويشلی شوی په منځ د دوی (او د اوښې) کښې هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوی دی (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکی هغه اوښه به په هر وار چه اوبو ته تله نور بودګان (څاروی) او حيوانات به له هغې څخه ويريدل او لری به تښتيدل نو د الله تعالیٰ له لوری وار او نوبت مقرر شو چه يوه ورځ به هغې اوښې اوبه څښلی او بله ورځ به نورو حيواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې نو توره ئی واخيسته) پس پری ئی کړی پښې (د هغې اوښې او مړه ئی کړه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یوه بدکاره ښځه وه چه حیوانات ئی ډیر ؤ هغی خپل یو آشنا وسراښاوه (ولمساوه) او هغه د دی اوښی پښی پری کړی او وی وژله نو نازل شو پری عذاب پس له دریو ورځو نه».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾

پس څرنګه ؤ عذاب ځما او ویرول ځما. بیشکه مونږ ولیږه مونږ پر هغو باندی غږ یو (د جبریل) نو شول دوی لکه وچ مات شوی (توتی توتی خس خاشاک واښه شپول جوړوونکی).

تفسیر: یعنی پرښتی یوه سخته کریکه وکړه چه د هغی لامله (له وجی) د هغو ګردو (تولو) زړونه وچاودل او تول سره هک پک او ترهور (حیران) پاتی شول او هسی راوبریښیدل لکه چه د وښو یوه لویه کوته د بودګانو (څاروو) تر پښو لاندی غوبل شوی وی او ګرد (تول) سره ګوډ او مات او چیت او بوس بوس شوی وی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی؟ دروغجن کړی ؤ قوم د لوط ویروونکی انبیاء لره.

تفسیر: یعنی دوی حضرت لوط علیه السلام ته دروغجن وویل او په داسی کار سره چه د یوه نبی تکذیب ئی وکړ ګواکی د ګردو (تولو) انبیاؤ تکذیب ئی وکړ یا دروغجن کړی قوم د لوط لوط په ویرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾

بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد کانی ویشتونکی مگر کورنی د لوط ومو ژغورل (وموساتل) دوی په پیشمنی کښی له جهته د مهربانی له نزده ځمونږ هم داسی (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چه شکر وباسی حق منونکی وی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام په پیشمنی کښی له خپلو کورنیو سره روغ رمټ ووتلو او هغوی ته هیڅ ربړ (تکلیف) او عذاب ونه رسید. او ځمونږ عادت هم داسی دی چه حق پیژندونکیو او شکر ویستونکیو بندګانو ته هسی جزا ورکوو.

وَلَقَدْ اَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقیق ویرولی ؤ (لوط) دوی لره له نیولو ځمونږ څخه نو شک وکړ دوی په ویرولو (د هغه کښی).

تفسیر: یعنی د هغو په خبرو کښی به یی چتی (بیکاره) وبناوی شبهی جګړی کولی او هغه به ئی دروغجن کاوه (په ویلو د ده کښی).

وَلَقَدْ رَاوَدُوْهُ عَنْ ضَيْفِهٖ فَطَمَسْنَآ اَعْيُنَهُمْ فَذُوْقُوْا عَذَابِيْ وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق غوښتی ؤ دوی له دغه (لوط څخه) میلمانه د هغه (بدکاری ته) نو محو ړندی کړی مونږ سترګی د دوی پس (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمر د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: پر هغو پرښتو باندی چه د ښکلیو هلکانو په اشکالو راغلی وی دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندی د لاس اچولو په فکر کښی شول نو مونږ هغوی ړانده کړل چه هر لوری ته ګرځیدل او له هر شی سره لګیدل او هیڅ شی به هغوی ته نه ښکاریده نو ورته ومو ویل چه ړومبی تاسی د دی عذاب خوند وڅکئ!

وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوْقُوْا عَذَابِيْ وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته په وقت د صباح کښی عذاب چه ثابت

قرار نیوونکی ؤ (په دوی باندی) نو (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمره د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: یعنی له ړندولو څخه وروسته مو د هغوی کلی واړول او پر دوی باندی می له پاسه تیږی (ګټی) وورولی له هغه وړوکی عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب ؤ چه پر دوی باندی له پاسه د صباؤن په وقت کښی راولوید.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی. او خامخا په تحقیق راغلی ؤ (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکی.

تفسیر: حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکی نهه مشهوری معجزی.

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن کړل هغوی دلائل د قدرت ځمونږ ټول نو ونیول مونږ دوی په نیولو د ذات ډیر غالب او قادر سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نیول زبردست نیول دی چه د هغه قوت او قدرت له لاسه هیڅوک چیری نشی تښتیدلی ـ لکه چه د فرعونیانو ګرد (ټول) لاؤ لښکر ئی سره له فرعون د قلزم په بحیره کښی هسی سره ډوب کړل چه یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِى الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

آیا کفار ستاسی (ای عربو!) غوره دی له ړومبنیو (کفارو) د تاسی څخه یا

تاسي ته (حکم) د خلاصي دی په (پرومبنیو) کتابونو کښې. آیا وائی دوی (چه) مونږ یو تولی مرستی (مدد) کوونکی یو له بل سره بدل اخیستونکی.

تفسیر: الله تعالیٰ د پرومبنیو قومونو قصه اوروی او د هغی په منځ کښې موجوده ؤ خلقو ته خطاب کوی چه آیا له دی موجوده ؤ کافرانو څخه پخوانی کافران کم قوته یا بی شوکته ؤ؟ یا دوی له هغوی څخنی قوی او ښه دی ؟ کله چه مونږ هغو تیرو کافرانو ته د هغوی د کفر او طغیان په سزا کښې تباهی ورکړه نو آیا د دوی تباهی کومه سخته خبره ده؟ یا دوی ته د الله تعالیٰ له لوری کوم لیکلی امر ورکړی شوی دی چه هومره مو چه زړه غواړی شرارت او سرکشی وکړئ تاسی ته هیڅوک سزا نه درکوی یا ئی داسی گڼلی او تاکلی (مقرر کړی) دی چه څمونږ مجمع او تولنه ډیره لویه ده مونږ به یو له بل سره مرستی (مدد) کوو او گرد (تول) به په دی وسیله له سزا څخه ځانونه ساتو او هیڅوک به نه پریږدو چه څمونږ په مخ کښې بریالی (کامیاب) شی نو فرمائی الله جل جلاله:.

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

ژر ده چه ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه گرځوی دوی شاوی خپلی (مسلمانانو ته له جنگه).

تفسیر: یعنی ژر ده چه دوی ته به د هغوی د دی مجمع حقیقت ورښکاره شي او د مسلمانانو په منځ کښې به ماتی ومومی او شا به وگرځوی لکه چه په بدر ـ احزاب او نورو غزاؤ کښې دغه وړاندی ویل راښکاره شول په دی وخت کښې څمونږ د لوی استاځی په ژبه باندی دا آیت جاری ؤ ﴿ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴾

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

(دغه قتل او ماتی کافي نه ده دوی ته) بلکه قیامت دی وقت ځای د وعدی (د عذاب) د دوی او قیامت ډیر سخت دی (چه نه لری هیڅ علاج) او ډیر تریخ دی (له عذابه د دنیا نه).

تفسیر: یعنی دلته به څه ماتی ومومئ د دوی اصلی ماتی به په هغه وقت کښې وی چه قیامت په سر راودریږی او هغه به د سخت مصیبت وقت وی.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

بیشکه گنهګاران په ګمراهی کښی دی او په اور ګرم (د دوزخ او لیونتوب) کښی دی. هغه ورځ چه راکش کړل به شي دوی په اور (د دوزخ) کښی په مخونو د دوی (وبه ویل شي دوی ته زجراً چه) وڅکئ تاسی (مزه) د مس کولو رسیدلو (د اور) د دوزخ.

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی د غفلت لامله (له وجی) هک بک او حیران پاتی کیږی او دا سودا یی هلته له ککری څخه راوځی چه په زیرو سترګو او مات اورمیږه د دوزخ په اور کښی راښکوولی شی او وبه ویل شی دوی ته زجراً د ملائکو په ژبه چه «واخلئ اوس لږ څه د دی ګرم اور مزه هم وڅکئ!».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

بیشکه مونږ هر شی پیدا کړی مو دی په (ړومبنی ازلی) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالیٰ په علم کښی شته او کتمت (هو بهو) هم هغسی لیکلی شوی دی او له هغه څخه هیڅ یو شی وړاندی وروسته کیدونکی نه دی. د دنیا عمر، د قیامت وقت او نور تول شیان د الله تعالیٰ په ازلی علم کښی معین، مقرر او تاکلی شوی دی چه هغه خامخا په همغه مقرر او مقدر وقت کښی واقع کیدونکی دی او له سره په هغه کښی تقدیم او تاخیر نشی کیدی.

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾

او نه دی امر څمونږ (یو شی لره چه اراده مو کړی ده د هغه د پیدا کولو) مګر (امر) یو ځل لکه رپول د سترګو.

تفسیر: یعنی د سترګو په رپولو کښی د هر څیز اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغسی کوی الله تعالیٰ ته د یوه شی په جوړولو یا د یوه څیز په ورانولو کښی هیڅ څند (ایسارتیا) نه واقع کیږی او نه څه ربړ (تکلیف) او مشقت ورپیښیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړی دی مونږ مشابه نظائر ستاسی (له سابقه ؤ امړو) نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی تاسی غوندی ډیر کافران مو تباه کړی دی نو په تاسی کښی دغسی کوم فکر کوونکی نه دی چه د هغو له احواله عبرت واخلی او په صدق سره ایمان راوړی.

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾

او هر هغه شی چه کړی دی هغوی (لیکلی شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامی د دوی او په) لوح محفوظ کښی.

تفسیر: یعنی هر یو نیک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کښی لیکلی کیږی او د پوښتنی په وقت کښی دا ګرد (ټول) کاغذونه او دفترونه وروړاندی کیږی.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾

او هر وړوکی او لوی (عمل که خیر وی که شر وی) لیکلی شوی دی (په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی څخه د هر وړوکیو او لویو شیانو تفصیل په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی دی او ګرد (ټول) دفترونه ئی په منظم ډول سره مرتب دی تر دی چه ډیر یو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لویدلی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

بیشکه ویریدونکی به په جنتونو کښی وی او په ویالو کښی وی (چه څکی له

اوبو شرابو ـ شاتو ـ شودو د هغو) په مجلس (حق) رښتیا (د جنت) کښې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکی (چه هیڅوک ئی نشی عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متقینو انجام بیان فرمائی چه دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالیٰ د استاځی له رښتیا وعدی سره سم په یوه غوره ځای کښې وی چه هلته به ئی د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وی.

اللّٰهم انک ملیک مقتدر ماتشاء من امر یکون فاسعدنا فی الدین وکن لنا ولا تکن علینا وآتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار.

تمت سورة القمر بعون الله وتوفیقه

سورة الرحمٰن مدنیة وهی ثمان وسبعون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (۵۵) تسلسلهاحسب النزول (۹۷) نزلت بعد سورة الرعد.

د «الرحمٰن» سورت مدنی دی (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لری په تلاوت کښې (۵۵) او په نزول کښې (۹۷) سورت دی وروسته د «الرعد» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلرَّحْمٰنُ ﴿۱﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿۲﴾

رحمٰن ښوولی دی قرآن (هغه چاته چه اراده ئی شوی ده د ښوونی د قرآن).

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ په عطایاؤ کښې لویه عطیه او د ده په نعمتونو کښې له ګردو (تولو) څخه لوی نعمت او رحمت دی. د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ او د قرآن د علم دا بی څنډی (غاړی) لرونکی لوی بحر او سیند ته وګورئ او بیا ځیر شئ چه انسان ته ئی سره له دومره ضعفه څومره عزت او لوئی د عظیم الشان قرآن په وربښلو سره ورکړی ده ! او دی ضعیف‌البیان انسان ته ئی له آسمانونو او غرونو څخه خورا (ډیر) لوی او درونډ شی وربښلی دی او دی ئی د هغه حامل ګرځولی دی چه هغه د رحمٰن هم دا پاک کلام دی. که نه چیری بشر او چیری د الله تعالیٰ کلام؟

تنبیه: د «النجم» په سورت کښې ئې وفرمایل چه ﴿ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴾ الآية ـ او دلته ئې راڅرگنده کړه چه د قرآن اصلی ښوونکی الله تعالیٰ دی که څه هم د پرښتو په وسیلې سره ئې رابښې.

خَلَقَ الْإِنسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

پیدا کړی ئې دی انسان بیا ئې ورښوولی دی بیان (خبری چه د زړه مقصدونه ئې پری ادا کیږی).

تفسیر: «ایجاد» یعنی د وجود عطاء فرمایل د الله تعالیٰ له لویو نعمتونو څخه دی. بلکه د گردو (تولو) نعمتونو بیخ دی او هغه په دوه ډوله (قسمه) دی ایجاد د ذات او ایجاد د صفت نو الله تعالیٰ اول سړی پیدا کړ او په هغه کښې یې د علم بیان صفت هم کیښود. یعنی قوت ئې وروباښه چه د خپل زړه خبره په ډیره صفائی ـ حسن او ښه والی سره اداء کړی شی او د نورو په خبرو او اترو باندی هم ښه وپوهیږی. انسان په دی صفت سره قرآن مجید هم لوستی شی او هم ئې لولولی شی د خیر او شر ـ د هدایت او ضلالت د ایمان او کفر ـ د دنیا او آخرت په خبرو باندی هم په ښه شان سره پوهیږی او هم نور پری پوهولی شی.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝

لمر او سپوږمی (جاری او روان) دی په حساب سره (چه پخپل تگ کښې نه تیریږی له هغه نه).

تفسیر: یعنی د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندی قائم پاتی کیدل ـ بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلیدل او په سفلیاتو باندی راز راز (قسم قسم) تاثیرات غورځول دا گرد (تول) تر یوه خاص حساب او ضابطی او مضبوط نظام لاندی دی مجال نشته چه د هغه له تاکلی (مقرر کړی) دائری څخه بهر ووځی او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شی الله تعالیٰ هغه لوئی گتی چه د دی دواړو په وسیله خپلو بندگانو ته تلوررسوی. دوی په هغو کښې هیڅ قصور او کوتاهی او لندوالی نشی کولی او پرله پسی دوی د مخلوقاتو په خدمت کښې بوخت او لگیا دی.

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۝

او ستوري يا نباتات (چه ساق نه لري د ودريدو) او وني (چه ساق لري د ودريدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالیٰ ته دغسی سجده چه له شان د دوی سره مناسب دی او تول د الله تعالیٰ تسبيح وائی چه بل پری نه پوهيږی).

تفسير: يعنی د علوياتو په شان سفليات هم د خپل مالک مطيع او منقاد دی له ووکی ترکودی (نباتات) څخه نيولی تر غځيدليو پنگو جلغو (تاکو) لويو ونو او غنو گرد (تول) د هغه د تکوينی امر په مقابل کښی سر په سجده دی که بندگان دوی پخپلو چارو کښی ولگوی نو له هغه څخه هم انکار نشی کولی.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ۙ﴿۷﴾ اَلَّا تَطْغَوْا فِى الْمِيْزَانِ ﴿۸﴾ وَاَقِيْمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ ﴿۹﴾

او آسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندی) او ايښی ئی دی ميزان تله (د عدل پر ځمکه لپاره د دی چه ونه کړئ تاسی تيری په ميزان تله (د عدل) کښی (او کوئ معامله په راستی سره) او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه کموئ ميزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کښی).

تفسير: وړاندی تر دی د هسی دوو دوو څيزونو بيان راغلی دی دلته هم د آسمان له پاسوالی سره د ځمکی د ټيټوالی ذکر يی وفرمايه او ښائی په منځ کښی ئی د تلی او ميزان ځکه ذکر کړی وی چه زياتره د تللو په وقت کښی تله له ځمکی څخه هسکه او د آسمان په لوری اوچته وی دا په هغه تقدير سره دی چه له ميزان څخه هم دا هسی او متعارف ميزان مراد وی ځکه چه په دی صورت کښی د زياترو ورکړه راکړه او د معاملاتو سموالی او د حقوقو حفاظت له هغه سره تړلی دی نو د دی لامله (له وجی) ئی هدايت وفرمايه چه د ميزان د ايښودلو مقصد هلته حاصليږی چه نه د اخيستلو په وقت کښی زيات واخيست شی او نه د ورکولو په وقت کښی لږ ورکړ شی او نه د تلی په دواړو پلو او چاپريو کښی هيڅ لږ والی او ډيروالی وليد شی او نه د تللو په وقت ډنډی ووهله شی بلکه په ډير ديانت ـ امانت او نياو (عدل) سره سم او برابر وتللی شی.

تنبيه: زياترو اسلافو او پخوانيو مشرانو د ميزان له وضع څخه په دی ځای کښی د نياو (عدل) تينگوالی د عدل قيام مراد کړی دی يعنی الله تعالیٰ له آسمان څخه اخيستی تر ځمکی او نورو هغو شيانو چه د دوی په منځ کښی شته په هر شی کښی حقانيت او عدالت او مساوات قائم کړی دی او په اعلیٰ درجی سره د هغو شيانو په منځ کښی توازن او تناسب ساتی که په

کائناتو کښې د حق او عدل ساتنه ملحوظه نه وی نو د نړی (دنیا) او نړی والانو (دنیادارو) او د ګردو (تولو) کائناتو دا تول انتظام او ساتنه او انضباط سره ګډوډ کیده. نو ځکه پر مونږ بندګانو باندی هم لازم دی چه د عدالت او حقانیت په لاری سم او برابر لاړ شو او په هغی باندی مستقیم واوسو. د نیاو (عدل) او انصاف تلی ته هیڅ هسکوالی او ټیټوالی ور نه کړو. او نه پر چا باندی تجاوز او زیادت وکړو او نه د چا حق وساتو. په حدیث کښې راغلی دی چه «ځمکه او اسمان په عدل باندی قائم دی».

وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ﴿۱۰﴾

او ځمکه غوړولی تیته کړی ده (الله) دپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی خلق په هغی باندی په آرامی او هوسائی (راحت) سره تګ وکړی. او راشه درشه ولری او خپل کاروبار دنده (وظیفه) قائمه وساتی.

فِيْهَا فَاكِهَةٌ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ﴿۱۱﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿۱۲﴾

په دی (ځمکی) کښې (ډول ډول ـ قسم قسم) میوی دی او خرماګانی دی خاوندانی د پوښو او (په دی ځمکه کښې دی ډول ډول ـ قسم قسم) دانی خاوندانی د وښو او (خاوندانی) د خوشبوئی ورقی د ښو وږمو.

تفسیر: یعنی میوی او دانی هم له ځمکی څخه راوځی او په غلو او دانو کښې دوه شیان وی. اول دانه چه هغه زیاتره د انسانانو خواړه دی. بل واښه چه هغه د بودګانو (حیوانانو) ازوغه (خوراکه) ده او ځینی نور شیان هم له ځمکی څخنی پیدا کیږی چه یا د خوړلو دپاره پکار راځی یا د خوشبوئی دپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او کار فائده ورڅخه اخیسته کیږی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۱۳﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی ای پیریانو او انسانانو په پاس آیتونو کښی ستاسی د رب هغه عظیم الشان نعمتونه او د قدرت لوئی نښی چه بیان کړی شوی تاسی به د هغو له منځه د کومو کومو څیزونو په دروغ ګڼلو باندی ځغردوالی او جراءت وکړئ ایا دا نعمتونه او نښی د نه منلو او د انکار وړ (لائق) دی بلکه نه دی. عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکی «کله چه کوم سړی دا آیت ولولی ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ یا ئې واوری نو داسی جواب دی ورکړی **«لابشیٔ من نعمک ربنا نکذب فلک الحمد»** ای ځمونږ پالونکیه! مونږ د ستاسی هیڅ یو نعمت نه شو دروغ ګڼلی ګرد (تول) حمد او ثناوی ستاینی (صفتونه) تاته دی!.

تنبیه: که څه هم د پیری (جن) ذکر په تصریح سره ړومبی نه دی راغلی لیکن د (انام) په لفظ کښی هغه شامل دی. او په ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ کښی د دواړو پیدایش عبادت ته ذکر شوی دی. او وروسته له دی څخه پرله پسی د انسان او د پیری د پیدا کولو کیفیت راښیی او له څو آیتونو څخه وروسته په ﴿ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴾ او ﴿ يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ﴾ کښی ئې په صراحت سره جن او انس مخاطب کړی دی. دا قرائن داسی دلالت کوی چه دلته هم هغه دواړه مخاطبان دی.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿۱۴﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ﴿۱۵﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له ختی کړنګیدونکی وچی څخه په شان د کودری او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیریانو (ابلیس) له خالصی شغلی د اور څخه چه دود (لوګی) ئی نه درلود (لرلو).

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) بنی آدمانو پلار مو له خاوری څخه او د پیریانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: د «آلاء» ترجمه عموماً په نعمت سره کړی شوی ده مګر ابن جریر رحمة الله علیه د ځینو

اسلافو له روایته د هغه معنی په «قدرت» سره کړی ده نو ځکه په هر یوه ځای کښې هر یوه معنی چه ښه سره لګیږی همغه معنی دی واخیسته شي دلته او له دی څخه په پخوانی آیت کښې د دی دواړو مطلبونو معنی ښې ځکه چه جن او انس لره ئې د وجود په خلعت سره سرلوړی (سرفرازی) ښېل او د لایعقل جماد څخه عاقل ناطق جوړول د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د هغه د لامحدود قدرت نښې هم دی.

تنبیه: د ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ جمله په دی سورت کښې یو دیرش ځلی تکرار شوی ده او په هر ځلی کښې د یوه خاص نعمت په لوری اشاره شوی ده یا د عظمت او قدرت له شئونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلی ده. داسی مکررات د عربو او د عجمو په خبرو کښې ډیر موندلی کیږی څه موده پخوا له دی څخه د «القاسم» په رساله کښې مولیٰنا شبیر احمد العثمانی یو مضمون تر دی عنوان لاندی چه «په قرآن مجید کښې ولی تکرار شته» چاپ کړی ؤ په هغه کښې ئې څو نظائر د عربو د لویو شعراؤ وړاندی او د تکرار په فلسفی باندی ئې بحث کړی دی چه دلته د هغه د بسط ځای نشته.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾

دی رب د دواړو مشرقونو لمر ختو د ژمی او ووړی دی او رب د دواړو مغربونو لمر پریوتو د ژمی او ووړی دی.

تفسیر: په اوړی او ژمی کښې له کومو کومو ځایونو څخه چه لمر راخیژی او په کومو کومو ځایونو کښې چه لمر پریوځی هم دغو ځایونو ته «مشرقین» او «مغربین» وایه شي چه د هم دی مشرقینو او مغربینو د تغییر او تبدیل څخه موسمونه او فصلونه پیدا کیږی. او راز راز (قسم قسم) انقلابات څرګندیږی د ځمکی هستیدونکیو ته له دی تغیراتو څخه په زرهاؤ ګټی فوائد او مصالح ور رسیږی. نو د دوی بدلیدل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د الله تعالیٰ له لویو قدرتونو څخنی یو عظیم قدرت دی.

تنبیه: د دی آیت په وړاندی او وروسته کښې د دوو شیانو ذکر شوی دی نو ځکه دلته د مشرقینو او مغربینو ذکر هم ډیر خوندور او لطیف ښکاری.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) بهولی ئی دی دوه بحرونه سیندونه چه یو ځای ښکاریږی په منځ د دواړو کښې یوه پرده (د قدرت) ده چه نه گډیږی یو په بل باندی.

تفسیر: یعنی هسی نه دی چه خوږی او ترخی اوبه یو په بل باندی تیری وکړی او د مخامخ خوا په خاصیت کښې څه تزئید او تبدیل وارد کړی یا د دی دواړو له یو ځای کیدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړی چه د طوفان او ډوبیدلو ویره پیدا شی. د دی آیت د مضمون په نسبت څه تقریر د «فرقان» د سورت په آخر کښې ځمونږ دغه مبارک تفسیر کښې پخوا له دی څخه تیر شوی دی هغه دی هلته وکوت شی!

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۲۱﴾ یَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿۲۲﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۲۳﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَئٰتُ فِی الْبَحْرِ کَالْاَعْلَامِ ﴿۲۴﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). راوځی له دی دواړو څخه لؤلؤ او مرجان پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او خاص دغه (الله) لره دی بیړی تلونکی نوی پیدا کړی شوی لوړی (اوچتی) په بحر سیند کښې لکه لوی لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: یعنی کشتی او بیړی که څه هم په ښکاره ستاسی جوړ کړی شیان دی مگر ستاسی جوړوونکی الله تعالیٰ دی او همغه پاک الله تاسی ته هسی قوت ـ قدرت ـ ساز ـ او سامان دربښلی دی چه د هغه په وسیله یواځی جهازونه بلکه په زرهاؤ نور شیان جوړولی شئ. نو ځکه الله تعالیٰ ستاسی او ستاسی د گردو (تولو) مصنوعاتو او مملوکاتو څیښتن (خاوند) او خالق دی او دا گرد (تول) د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښی دی.

تنبیه: دا جمله د ړومبنی جملی ﴿ یَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ ﴾ الآیة ـ په مقابل کښې ده یعنی د سیند د تل (تحت) څخه هسی ښه شیان راوځی او د پاسه ئی داسی شیان رادرومی چه دا دواړه په خپلو ځایونو کښې د هغه لوی قدرت او نعمت گڼل کیږی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۲۵﴾ کُلُّ مَنْ عَلَیْهَا فَانٍ ﴿۲۶﴾ وَّیَبْقٰی

وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿۲۷﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). تول هغه څوک چه په دی (ځمکه) کښی دی فانی کیدونکی دی او باقی به پاتی شی ذات د رب ستا چه خاوند د جلال لوئی دی او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو ـ عظمت ـ فضل ـ احسان دی.

تفسیر: د ځمکی او د آسمان گرد (تول) مخلوقات د حال په ژبی سره خپل حاجات او اړتیاوی (احتیاجونه) له هغه الله تعالیٰ څخه غواړی هیڅوک د یوی رپی (ثانیی) له مخی هم د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بی پروا او مستغنی کیدی نشی او الله تعالیٰ هم سم له خپله حکمته او قدرته د هر چا اړتیاوی (احتیاجونه) او حاجات پورته کوی هر وقت د هغه کار جلا (جدا) دی او هره ورځ د ده شان او عظمت بل دی څوک وژنی ـ څوک ژوندی کوی ـ یو رنځوروی بل جوړوی له یوه څخه اخلی او بل ته ئی ورکوی یو ځای ودانوی او بله سیمه ورانوی لنده ئی دا هر څه چه غواړی کوی ئی او د الله تعالیٰ په شئوناتو کښی داخل دی او هر شی چه کوی څوک یی مخه نشی نیولی.

سبحان من تحیر فی صنعه العقول . سبحان من بقدرته یعجز الفحول

مړ کوی ژوندی کوی دی څه ښی چاری د ده
شین کوی شین وچ کوی زه دی شم واری د ده

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۸﴾ یَسْـَٔلُهٗ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ كُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ ﴿۲۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د ستاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). سؤال غوښتنه کوی له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او د نورو حوائجو) هر هغه څوک چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی هره ورځ هر وقت دی په یوه کار کښی دی (د احیاء او د افناء او د نورو).

تفسیر: یعنی د دنیا دا کارونه او دندی وظیفی ژر دی چه پای (آخر) ته به ورسیږی وروسته له هغه ستاسی بل ژوندون او دوره شروع کیږی کله چه ستاسی د دی لویو جوړو او قافلو شمیر او لیک حساب او کتاب کیږی نو هلته به د ګنهګارانو او مجرمانو پوره خبر واخیست شی او وفا لرونکی ته به ښه صله او انعام ورکاوه کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا ۚ لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ژر ده چه فارغ وزګار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسی ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو) پس په کوم یوه نعمت د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی) ای تولیه د پیریانو او د انسانانو که چیری قدرت لرئ تاسی چه بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څندو (غاړو) د آسمانونو او (له څندو د) ځمکی څخه پس ووځئ وتښتئ وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسی مګر په قوت او زور سره (چه نه ئی لرئ!).

تنبیه: په ﴿سَنَفْرُغُ﴾ کښی مقصود ویرول دی د خلقو د الله تعالیٰ له جانبه په حساب سره نه وزګاریدل دی له څه کار څخه په رښتیا سره ځکه چه نه مشغولوی الله تعالیٰ یو کار له بل کار څخه یعنی که څوک وغواړی چه د الله تعالیٰ له حکومت څخه وتښتی نو بی له قوت او غلبی څخه به څرنګه وتښتی آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوتمن او زورور شته؟ نو دی به چیری تښتی؟ بله باچائی او قلمرو کوم دی چه دی هلته لاړ شی برسیره پر دی د دنیا معمولی حکومتونو ته هیڅوک بی سنده او رهداری (پاسپورټ) نه پریږدی چه لاړ شی یا راشی نو الله تعالیٰ به څرنګه چاته اجازه ورکری چه بی له سنده بل چیری لاړ شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی داسی په ښکاره دول (طریقه) به ګرد (تول) وړاندی او وروسته او لاندی باندی درښیی او پر هر شی باندی تاسی خبروی چه هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی نو آیا تاسی به د دی لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالیٰ هسی عظیم الشان قدرتونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾

وبه لیږلی شی په تاسی باندی خالصی لمبی له اوره او په لوګی (سره ګډ، یا خالی له اوره) بیا به تاسی مدد نشئ کولی یو له بل سره په دفع د عذاب کښی.

تفسیر: یعنی کله چه په ګنهګارانو باندی د اور صافی لمبی او د لوګی سره ګډی لمبی پریښودی شی نو هیڅوک به د هغو مخه نشی نیولی او نه به ئی په دفع پوهیږی او نه به د هغی سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی چه خلق د هغی د اوریدلو لامله (له وجی) له هغه جرم څخه ځان وژغوری (وساتی) نو دا یوه مستقل انعام دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر یوه آیت کښی مونږ ته یو نعمت راښوولی شوی دی چه ځینی ئی اوس نعمت دی او له ځینو څخه خبر ورکول هم نعمت دی تر څو له هغه څخه مونږ ځان وژغورو (وساتو)».

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

بیا کله چه وچوی څیری شی آسمان نو وبه ګرځی ګل سور رنګ لکه سری څرمنی (یا د زیتون تیل).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښې به آسمان وچوی او رنګ به ئې لکه سره ځرمن غوندې بریښې یا به په شان د تیلو د زیتون ځلیدونکي پړقیدونکی وی نو دا به څه لوی هیبت وی.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۸﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَنْ ذَنْۢبِهٖٓ اِنْسٌ وَّلَا جَآنٌّ ﴿۳۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) نو په دغه ورځ (د چاودیدلو ځیریدلو د اسمان) کښې نه به پوښتیدل کیږی له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسیر: یعنی له کوم سړی یا پیری څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کیږی. ځکه چه الله تعالیٰ ته هغه تول ځرګند دی. هو! د الزام او توبیخ او ویرولو په ډول (طریقه) به پوښتنی ورځنی کوی لکه چه د جزء ۱٤ (حجر) د سورت په (٦) رکوع ۹۲ آیت کښې داسی راغلی دی ﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴾ یا دا مطلب چه له قبر څخه د وتلو په وقت کښې هسی پوښتنې نه کیږی او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافی نه ده.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۴۰﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ بِسِيْمٰهُمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پیژندل کیږی ګنهګاران (کافران) په علامو نښو د دوی سره.

تفسیر: یعنی د ښو (ځیرو) له توروالی او د سترګو د شینتوب به مجرمان پخپله پیژندل کیږی. لکه چه مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لری هر چاته ښکاری او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینګار زیاتوی.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِيْ وَالْاَقْدَامِ ﴿۴۱﴾

نو وبه نیولی شی (دغه منکران) په (ویښتو د) وچولی (تندی) سره او په

قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کښې).

تفسیر: یعنی ځینی به له پیکیو (موی پیشانی) څخه او ځینی به له پښو څخه نیسی، په دوزخ کښې به ئی اچوی او په راښکودلو سره ئی د اور په لوری کش کوی. یا د هر مجرم پندی او هدوکی ماتاوه شي او د هغوی وچولی (تندی) له پښو سره یو ځای کاوه شي او په ځنځیرونو او نورو سره ئی تړلی په دوزخ کښې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) دا دوزخ دی هغه چه دروغ به ئی ویل په ده سره مجرمانو (کافرانو).

تفسیر: یعنی هلته به داسی ورته ویل کیږی چه دا هغه دوزخ دی چه په دنیا کښې ته د هغه له وجود څخه منکر وی.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

ګرځی به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو دیرو تودو دیرو ګرمو کښې.

تفسیر: یعنی کله به د اور او کله به د دیرو تودو او ایشیدلو اوبو عذاب مومی **(اعاذنا الله منها ومن سائر انواع العذاب)** « ای لویه څیښتنه! (خاونده) له دی دوو ربړو (تکلیفونو) او له نورو ربړو (تکلیفونو) څخه مو تل وساتی!».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب خپل دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او هغه لره چه ویریږی (په وقت د ګناه کښې) له ودریدلو څخه په مخ د رب خپل کښې (حساب ته) دوه جنتونه دی.

تفسیر: یعنی هغه سړی چه په دنیا کښې له دی خبری څخه ویریده چه زه به یوه ورځ د خپل

پاک پروردگار په مخ کښې ودریږم او د یوی یوی ذری او ککی شمیر به ورکوم او له دی ویری څخه به ئی د الله تعالیٰ له نافرمانی څخه ځان ساته او د تقویٰ په سمه لاره باندی به ئی تګ کاوه نو ځکه هسی سړیو ته دوه عالیشان جنتونه ورکول کیږی چه د هغو صفتونه لاندی راځی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). (هسی جنتونه) چه خاوندان د ډیرو ډیرو څانګو دی.

تفسیر: یعنی په جنت کښې د مختلفو اقسامو راز راز (قسم قسم) میوی به وی او د ونی څانګی به ډیری میوی او ښه سیوری لری.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). په دی دواړو (جنتونو) کښې به دوه چینی وی چه بهیږی به (هر چیرته ئی چه غواړی دوی).

تفسیر: چه اوبه ئی نه لږی کیږی او نه وچیږی او تل بهیدونکی دی او هر چیری چه د دی جنتی زړه وغواړی هلته ځی د دغو چینو نومونه دا دی «تسنیم» او «سلسبیل».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دی دواړو (جنتونو) کښې به له هری میوی (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پر هسی فرشونو باندی چه استرونه د

هغو به له وريښمو کلکو څخه به وی

تفسیر: کله چه د هغه استر له کلکو وریښمو څخه وی نو له هغه څخنی دی اټکل او قیاس وکړ شی چه د هغه مخ به له څه نرم او پاسته وریښمین او ښه توکی څخه وی؟

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿۵۴﴾

او انول (شوکول) (د میوی د دغو) دوو جنتونو به تر لاس لاندی وی.

تفسیر: چه د هغو انول (شوکول) دانه دانه کول به ډیر آسان وی په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او په هر یوه حالت او ډول (طریقه) چه جنتیان وغواړی تولولی ئی شی او له هغو څخه په زړه پوری خوند اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۵﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿۵۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دغو (جنتونو) کښی به بند کوونکی د سترګو (حوری) وی چه نه وی مسه کړی دوی لره انسان پخوا له دغو (جنتیانو میرو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری.

تفسیر: یعنی د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسیدلی او نه دوی پرته (علاوه) له خپلو میرو (خاوندانو) څخه د نورو په لوری خپلی سترګی غړوی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۷﴾ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿۵۸﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ګواکی دغه (حوری) یاقوت لعل وی

(په صفائی) او مرجان وی (په سپین والی کښې). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی هسی خوشرنګی او بیش بها او قیمتداری به وی.

هَلۡ جَزَآءُ ٱلۡإِحۡسَٰنِ إِلَّا ٱلۡإِحۡسَٰنُ ﴿٦٠﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکی مګر احسان نیکی ده.

تفسیر: یعنی د ښو بندګانو بدل پرته (علاوه) له ښه ثوابه بل څه کیدی شی؟ دی جنتیانو په دنیا کښې د الله تعالیٰ داسی ډیر ښه عبادتونه کړی ؤ ګواکی هغوی الله تعالیٰ پخپلو سترګو سره لیدلو او الله تعالیٰ هم هغوی ته انتهائی بدل ورکړ. لکه چه د سجدی د سورت په دوهمه رکوع کښې راغلی دی ﴿فَلَا تَعۡلَمُ نَفۡسٞ مَّآ أُخۡفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعۡيُنٖ﴾ ښائی په دی کښې د هم دی لیدو دولت ته اشاره او نغوته وی والله اعلم.

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) او بی له دغو (دوو جنتونو) دوه جنتونه نور هم دی.

تفسیر: ښائی وړاندنی باغ مقربینو لره وی او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وی.

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدۡهَآمَّتَانِ ﴿٦٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تک تور به وی (له ډیر شینوالی څخه).

تفسیر: یو څیز چه ډیر زیات شین شی توروالی ته اوړی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منكريږئ ترى اى انسانانو او پيريانو بلكه نشئ كيدى) وى به په دغو (جنتونو) كښې دوه چينى جوش وهونكى پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منكريږئ ترى اى انسانانو او پيريانو بلكه نشئ كيدى) وى به په دغو (دوه جنتونو) كښې هر راز (قسم) ميوى او خرما او انار.

تفسير: خو د دنيا په نرګسو (انارو) او كجورو (خرماؤ) باندى دى قياس ونه كړل شى ولى چه د هغو ميوو كيفيت او خنګوالى بل رنګ دى او يوائحى پاک الله ته معلوم دى.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منكريږئ ترى اى انسانانو او پيريانو بلكه نشئ كيدى) وى به په دغو (تولو جنتونو) كښې حورى پيمخى نيكى ښائسته.

تفسير: يعنى په دغو خلور واړو جنتونو كښې به پيغلى وى ښى رشى پيمخى پيمخى ښكلى (خوبصورت خوب سيرت).

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

پس په كوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منكريږئ ترى اى انسانانو او پيريانو بلكه نشئ كيدى) حورى به وى پتى كړى شوى په خيمو كښې.

تفسير: له دى خخه راښكارى چه د ښځى لويه بزرګى او صفت ستر او پرده ده او ښځى اصلى دول او سينګار په كور او په پرده كښې دى. او ښائى چه پخپلو كورونو كښې درنى لكه مرغلرى ناستى وى.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۷۳﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿۷۴﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۷۵﴾ مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَّعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿۷۶﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۷۷﴾ تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِى الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿۷۸﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) چه نه به وی مسه کړی دوی لره سړی پخوا له دغو (جنتیانو میړو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تکیه کوونکی به وی دوی پر بالښتونو شین رنګو باندی او په فرشونو نفیسو عمده ؤ ښائسته ؤ باندی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی). برکت ناک دی نوم د رب ستا چه خاوند د لوئی سترتوب او د عزت ورکولو انعام دی.

تفسير: یعنی هغه څوک چه په خپلو وفادارانو باندی دومره احسان او انعام فرمائی نو غور وکړئ چه په ګردو (تولو) نعمتونو کښی اصلی ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځی او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږی. بیا وپوهیږئ په هغه نامه کښی چه دومره برکت وی نو په مسمی کښی به ئی څومره برکات او حسنات وی.

ونسأل الله الكريم الوهاب ذاالجلال والاكرام ان يجعلنا من اهل الجنة الاولين آمين.

تمت سورة الرحمٰن بفضل الله الملك المنان فله الحمد والمنة.

سورة الواقعة مكية الا آيتي (٨١) و (٨٢) فمدنيتان وهي ست وتسعون آية وثلث ركوعات رقمها (٥٦) تسلسلها حسب النزول (٤٦) نزلت بعد سورة «طٰه».

د «الواقعة» سورت مكي دی بی له (٨١ ؤ ٨٢ آيتونو چه په مدينه کښی نازل شوی دی (٩٦) آيتونه او دری رکوع لری.

په تلاوت کښی (٥٦) او په نزول کښی (٤٦) سورت دی وروسته د (طٰه) د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ① لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ②

کله چه واقعه شی واقع کيدونکی (قيامت) نشته پيښيدلو د هغی لره هيڅ نفس دروغ کوونکی (او انکار کوونکی لکه چه به ؤ تری منکر په دنيا کښی).

تفسير: يعنی کله چه قيامت شی نو دا به ښکاره شی چه هغه يوه رښتيا خبره وه او هيڅوک ئی مخه نشی نيولی او نه ئی بيرته شرلی شی او هسی دعوی چه الله تعالیٰ مړی نه ژوندی کوی او نور ګرد (تول) دروغ ثابتيږی. هيڅوک د دروغو په تسلی او په غلطو ډاډينو (تسلو) د هغی ويروونکی ورځی له ربړو (تکليفونو) او عذابونو څخه څه څيز نشی لرولی.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ③

(قيامت) ښکته کوونکی دی (د کفارو په جحيم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعيم).

تفسير: يعنی يوه ډله به پورته بيوله کيږی او بله ډله به ښکته شړله کيږی او لوی متکبران چه په دنيا کښی دوی خپل ځانونه لوی ګڼل د اسفل السافلين په لوری راښکودل شی او د دوزخ په اور کښی به سوځی او ډيرو متواضعينو او له الله تعالیٰ څخنی ويريدونکيو ته به چه په دنيا کښی به وړوکی او حقير ښکاريدل د ايمان او صالح عمل په وسيله د جنت لوړ (اوچت) ځايونه ورښښل کيږی.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ﴿٦﴾

کله چه وخوځولی شي ځمکه په لړځولو سختو سره او وریژول شي غرونه په ریژولو سختو سره (داسې چه توټې توټې شي) نو شي به دا غرونه یوه دوړه خوره کړې شوې.

تفسیر: یعنی په ځمکه کښې به سخته ریږدیدنه (زلزله) پیدا شي او ګرد (ټول) غرونه به توټې توټې شي او له بخرکو څخه به ئې هسې دوړې او ګردونه پورته کیږي چه ټوله دنیا به په هغه کښې ډوبیږي.

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾

او شي به تاسې صنفونه درې (دوه جنتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعنی د قیامت له وقوع څخه وروسته ګرد (ټول) خلق په درې برخو ویشل کیږي ـ دوزخیان ـ عام جنتیان او د مقربینو خواص چه د جنت په اعلیٰ درجاتو رسیږي وروسته د دې درې واړو ذکر په مجمل ډول (طریقه) سره راځي ـ او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانیږي.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾

پس یاران ملګرې د ښي لاس څومره ښه دي یاران ملګرې د ښي لاس.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د عظیم عرش په ښي خوا کښې وي او هغوی د میثاق اخیستلو په وقت کښې هم د آدم علیه السلام له ښي خوا څخه ایستلي شوي ؤ او د هغوی اعمالنامې هم د هغوی په ښي لاس کښې ورکولې کیږي او پرښتې ئې هم د دوی له ښي لاس څخه اخلي نو هغه ورځ د دوی ښه والې او برکت ډیر زیات او د دوی مرتبه به ډیره لوړه (اوچته) وي. ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښې د هم دوی په نسبت داسې یوه ننداره کړې وه چه آدم علیه السلام به کله چه خپل ښي لاس ته کاته نو مسکیدل او تبسم به ئې کاوه او کله چه به ئې خپل کیڼ لاس ته کتل نو له ژړا پورې راورې کیده. نو دغه اصحاب الیمین خورا (ډیر) ښه نیک بختان دي او د داسې ښو درجو او نعمتونو خاوندان دي چه هر څوک پرې تعجب کوي.

وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾

او یاران ملگری د کیڼ لاس څومره بد سپک دی یاران ملگری د کیڼ لاس.

تفسیر: یعنی دا خلق د آدم علیه السلام له کیڼی خوا څخه ایستلی شوی او د عرش عظیم په کیڼی خوا کښی ودرول شی او د دوی اعمالنامی هم په کیڼ لاس کښی ورکولی کیږی او پرښتی ئی د هغوی له کیڼ لاس څخه کش کوی نو دوی ډیر بدبخت او په ډیرو ربړو (تکلیفونو) او نحوستونو اخته دی. چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿١٢﴾

او ړومبی کیدونکی (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کیدونکی دی (جنت ته) هم دوی نژدی کړی شوی دی (الله ته) په جنتونو د نعمتونو کښی به وی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په دنیا کښی د علمیه ؤ او عملیه ؤ کمالاتو او د تقویٰ د مراتبو لامله (له وجی) وړاندی وی نو په آخرت کښی به هم د ښی لاس له ډلی څخه وړاندی تیریږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته خیژی نو دوی به د الله تعالیٰ په رحمتونو او تقرب او وجاهت په مراتبو کښی له گردو (تولو) څخه په مخ کښی وی. او ابن کثیر رحمة الله علیه وائی چه دا خورا (ډیر) منلی سری به پیغمبران رسولان ـ صدیقان ـ شهیدان وی چه الله تعالیٰ ته به مخامخ ودریږی.

ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١٤﴾

لویه ډله به وی له اولینو ړومبنیو څخه او لږ دی له آخرینو وروستنیو څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی ئی ړومبنی امتونه یاد کړل او وروسته ئی دا (محمدی) امت یاد کړ یا به له وړاندی او وروسته څخه د هم دی محمدی صلی الله علیه وسلم امت مقدم او مؤخر کسان مراد وی یعنی اعلیٰ درجه سری پخوا ډیر ؤ او وروسته به لږ کیږی ».
تنبیه: زیاترو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښی دا دواړه احتمالات بیان کړی دی خو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه دوهم احتمال ته ترجیح ورکړی ده او په روح المعانی کښی له طبرانی او نورو څخه د ابوبکره په سند حسن سره یو حدیث نقل کړی دی چه په هغه کښی نبی اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په نسبت داسی فرمایلی دی «**هما جمیعا من هذه الامة** ـ دا گرد (تول) به له هم دی امت څخه وی» والله اعلم.

ابن کثیر رحمة الله علیه له دی آیت څخه یو دریم مطلب هم اخیستی چه مونږ ته هغه غوره ښکاری یعنی د هر امت په وړاندینیو پیړیو (طبقو) کښی د نبی د صحبت یا د قرب عهد له برکته اعلیٰ درجه مقربین هومره چه زیات وی په وروستنیو پیړیو کښی ئی دومره نه پاتی کیږی. په هم دی مضمون ځمونږ د پاک پیغمبر څخه هم یو حدیث داسی روایت شوی دی «**خیرالقرون قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم**» هو! که د ابوبکره حدیث صحیح وی لکه چه په روح المعانی کښی شته نو ښکاره ده چه همغه مطلب به تاکلی (مقرر کړی) شی.

عَلٰى سُرُرٍ مَّوْضُوْنَةٍ ﴿١٥﴾

ناست به وی (جنتیان) په تختونو اوبدلیو شویو جړاو کړیو شویو په زرو جواهرو باندی.

تفسیر: چه دغه جنتی تختونه په سپنسو (تارونو) د سرو زرو (طلاؤ) او جواهرو سره اوبدلی شوی وی.

مُّتَّكِـِٕيْنَ عَلَيْهَا مُتَقٰبِلِيْنَ ﴿١٦﴾

چه تکیه وهونکی به وی (جنتیان) په هغو (تختونو) باندی مخامخ کیناستونکی یو بل ته.

تفسیر: یعنی د دوی کیناستل به په داسی یو ډول (طریقه) سره وی چه د هیڅ یوه شا به د بل په لوری نه وی او یو به د بل په لیدلو سره خوشالیږی.

يَطُوْفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ ﴿١٧﴾

گرځی به په دوی باندی (دپاره د خدمت) هلکان تل پاتی کیدونکی (په هلکوالی سره).

تفسیر: یعنی د دوی د خدمت دپاره به هسی هلکان تاکلی (مقرر) شوی وی چه تل به هغوی به همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منگ وی او گرځی به دغه هلکان پر دغو جنتیانو.

بِاَكْوَابٍ وَّاَبَارِيْقَ ۙ وَكَاْسٍ مِّنْ مَّعِيْنٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُوْنَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُوْنَ ﴿١٩﴾

په ګلاسونو او په کوزو سره او په کاسو لوښیو سره له صافو پاکو شرابو بهیدونکیو څخه چه نه به سر خوږیږی له دغو (شرابو) او نه به بی هوشه کیږی چتی (بیکاره) وئیږی (تری).

تفسیر: یعنی ډیر ښه او پاک شراب چه د هغو قدرتی چینی به په جنت کښی بهیږی او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کښی خوږ پیدا کیږی او نه به ئی څښونکی چتی (بیکاره) او اپلتی خبری کوی ځکه چه په هغو کښی به نشه نه وی او یوائځی د خوښی ـ سرور ـ خوند ـ لذت او خوشالی څخه به ډک وی.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾

او (ګرځی به په دوی باندی هلکان په) میوو له هغه راز (قسم) چه ئی خوښوی (جنتیان) او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله (قسمه) چه زړونه ئی غواړی.

تفسیر: یعنی هر کله ئی چه هره میوه زړه وغواړی او هر راز (قسم) غوښه ئی چه خوښه وی بی له زحمته او تکلیفه هغه ورته رسیږی.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾

او (ګرځی به په دغو جنتیانو باندی) حوری پیمخی غتی سترګی په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتلیو شویو په پوښو (غلافونو) کښی.

تفسیر: یعنی لکه صافی او پاکی مرغلری غوندی چه د هیڅ ګرد او دوړو اثر او اغیزه به په کښی نه وی.

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

جزاء بدل ورکول دی په هغو چه ؤ دوی چه کول به ئی (له حسناتو په دنیا کښې) نه به اوری دوی په دغه (جنت کښې) چتی (بیکاره) خبری او نه د گناه خبری مگر اوری یوه خبره سلام سلام (یعنی تل به سلام اچوی جنتیان یو په بل باندی په جنت کښې).

تفسیر: یعنی چتی (بیکاره) خبری ـ لغویات او واهیات به هلته بیخی نه وی او نه به څوک دروغ وائی او نه به پر چا باندی تهمت او تور تړل شی یوائځی له هری خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږی چه جنتیان به یو بل ته سلامونه اچوی او پرښتی به هم دوی ته سلامونه اچوی او د الله تعالیٰ سلامونه به هم دوی ته وررسیږی چه هغه خورا (ډیر) د عزت او احترام صورت لری او په ډیر اعزاز او اکرام سره اجرا کیږی او د سلام په دی ډیر والی کښې دی خبری ته اشاره ده چه وروسته له هغه چه تاسی دی ځای ته ورسیږی. له هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) او مصیبتونو څخه ساتلی او گرد (تول) هلته له هر راز (قسم) پیښو څخه محفوظ ـ صحیح او سالم پاتی کیږئ او هیڅ قسم آزار ـ درد او مرگ به نه دررسیږی او له فناء څخه به د تل دپاره ساتلی یئ.

وَاَصۡحٰبُ الۡيَمِيۡنِ ۙ مَاۤ اَصۡحٰبُ الۡيَمِيۡنِؕ ﴿۲۷﴾ فِىۡ سِدۡرٍ مَّخۡضُوۡدٍ ۙ﴿۲۸﴾

او ملگری یاران د ښی لاس څومره ښه دی ملگری یاران د ښی لاس په بیرو بی اغزیو کښې به وی.

تفسیر: چه په راز راز (قسم قسم) خوندورو گلانو کښې پټی وی.

وَّطَلۡحٍ مَّنۡضُوۡدٍ ۙ﴿۲۹﴾ وَّظِلٍّ مَّمۡدُوۡدٍ ۙ﴿۳۰﴾

او په کیلو له بیخه تر سره ډکو کړیو شویو کښې به وی او په سیوریو اوږدو کړیو شویو همیشه ؤ کښې به وی.

تفسیر: یعنی نه د لمر تکلیف وی او نه د گرمی او نه د یخنی له لاسه کوم زحمت وررسیږی. نه به تیاره وی تل به هسی وقت وی لکه چه د لمر ختو له وقت څخه لږ څه پخوا وی. او هسی یو برابر او ښه اوږد سیوری وی چه ډیر گرندی آس به په پنځه سوو پرله پسی کلونو تگ سره نشی تری وتلی.

وَّمَآءٍ مَّسۡكُوۡبٍ ۙ﴿۳۱﴾ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيۡرَةٍ ۙ﴿۳۲﴾ لَّا مَقۡطُوۡعَةٍ وَّلَا مَمۡنُوۡعَةٍ ۙ﴿۳۳﴾

او په اوبو بهېدونکیو توئېدونکیو همیشه ؤ کښې به وی　او په مېوو ډېرو کښې به وی چه نه به قطع کولې کیږی په هیڅ وقت او نه به منع کولې کیږی په هیڅ عذر سره.

تفسیر: یعنې هر راز (قسم) مېوې به وی چه پرته (علاوه) له جنتیانو څخه به هیچا ګوتې نه وی وروړی او نه به چا پرې کړې وی او نه د دنیا د موسمې مېوو غوندې وی چه کله وی او کله نه وی او نه به په کښې څه ډیل او انقطاع پیښیږی بلکه تل ښه او تاندې او خوندورې مېوې موجودې وی او بلامما نعت او تکلف به هر وقت ورتقدیمیږی.

وَّ فُرُشٍ مَّرْفُوْعَةٍ ﴿۳۴﴾

او په فرشونو اوچتو کړیو شویو کښې به وی (په پالنګونو باندې).

تفسیر: یعنې خورا (ډېر) پریر (غټ) او جګ (وچت) به وی او له ظاهری او باطنی حیثیته به هم خورا (ډېر) ښه اعلیٰ عمده او هسک (اوچت) وی.

اِنَّآ اَنْشَاْنٰهُنَّ اِنْشَآءً ﴿۳۵﴾ فَجَعَلْنٰهُنَّ اَبْكَارًا ﴿۳۶﴾ عُرُبًا اَتْرَابًا ﴿۳۷﴾ لِّاَصْحٰبِ الْیَمِیْنِ ﴿۳۸﴾

بیشکه مونږ نوی پیدا کړې دی دغه حورې په یوه ښه پیدا کولو سره نو ګرځولې مو دی دوی بکرې پیغلې عاشقانې (پر جنتیانو خاوندانو خپلو) همزولې (په خپل مابین کښې) دپاره د ملګرو یارانو د ښی لاس.

تفسیر: یعنې حورې او د دنیا ښځې چه په جنت کښې سره ګډیږی نو هلته د دی دنیا د ښځو پیدائش وده او ښائست به د الله تعالیٰ په قدرت هسې وی چه تل به پیمخې - پیغلې ښائسته او په زړه پورې وی او د هغوی خبرې اترې طرز - اداء انداز او طبیعی مینه د خپلو مېړو (خاوندانو) شوق ځان ته ورکش کوی. او تل به دوی د خپلو مېړو (خاوندانو) سره همزولې هم منګې (هم عمر) او هم فکره وی.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

(اصحاب اليمين به) لويه ډله وي له اولينو ړومبنيو خلقو څخه او لويه ډله به وي له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعني اصحاب يمين په پخوانيو كښې هم ډير ؤ او په وروستنيو كښې به هم ډير وي.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

او ملګرى ياران د كيڼ لاس څومره بد دي ملګرى ياران د كيڼ لاس په اور تاوده كښې به وي او په سوځوونكيو اوبو كښې به وي او په سيورى كښې به وي د لوګى ډير تور چه نه به يخى سړى وي او نه به د عزت راحت وي.

تفسير: يعني د دوزخ د اور تك تور لوګى به پورته كيږى او دوى به د هغه لوګى تر هغه سيورى لاندى ودرول كيږى چه هلته به دوى ته هيڅ يو جسمانى او روحانى آرام او هوسائى (راحت) نه رسيږى. نه به يخنى وررسيږى او نه به هغه د پت او عزت سيورى وي. ډير ذليل او خوار به د هغه سيورى تر سوځوونكى براس (بخار) لاندى په ربړو (تكليفونو) اخته وي. دا د هغوى د دنيوى خوشالى بدل دى چه هغوى د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالىٰ او د هغه د رسول مخالفت كاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

(دا عذابونه په سبب د دې ؤ چه) بيشكه دوى ؤ پخوا له دې څخه په دنيا كښې ودان كړى شوى په نعمتونو كښې خوشال او ؤ دوى چه دوام اصرار ضد به ئې كاوه پر ګناه لويه (كفر) باندى.

تفسير: هغه لويه ګناه ـ كفر او شرك او د انبياؤ تكذيب يا هسى دروغ قسمونه دى چه وائى

ئی «له مړینی څخه وروسته هیڅ کله بیا ژوندون نشته» لکه چه د جزء ۱٤ (نحل) د سورت په پنځمه رکوع ۳۸ آیت کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ ﴾

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

او ۀ دوی چه ویل به ئی آیا کله چه مړه شو مونږ او شو خاوری او هډوکی آیا بیشکه مونږ به بیا خامخا راپورته کړی شو او پلرونه څمونږ ړومبنی هم (به بیا ژوندی راپورته کیږی؟ بلکه نه کیږو!).

تفسیر: هغه مری هم ژوندی کیږی چه له مونږ څخه پخوا مړه شوی دی یعنی دا خبره د چا په فکر او پوه کښی راتلی شی.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

ووایه ته (ای محمده ! دوی ته) بیشکه چه ړومبنی (خلق) او وروستنی (خلق) به خامخا گرد به ټول کړل شی وقت د ورځی معلومی ته (چه قیامت دی).

تفسیر: یعنی د قیامت ورځ چه د هغی وقت یواځی الله تعالیٰ ته ښکاره دی او د ده په علم کښی مقرر او مقدر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بیا به بیشکه تاسی ای گمراهانو دروغ ویونکیو خامخا خوړونکی به یئ (په دوزخ کښی) له ونی د زقوم څخه پس ډک کوونکی به یئ له هغی (ونی) څخه گیډو خپلو لره.

تفسیر: یعنی کله چه د لوږی له لاسه ترهور (مضطرب) شی نو دا ونه دوی ته د خوړلو دپاره

ورکوله کیږی او دوی به له هغی څخه خپلی ګیډی ډکوی.

فَشٰرِبُوْنَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيْمِ ﴿٥٤﴾ فَشٰرِبُوْنَ شُرْبَ الْهِيْمِ ﴿٥٥﴾

پس څښونکی به یئ تاسی په هغه (زقوم خوړلی شوی) باندی له اوبو سوځوونکیو څخه پس څښونکی به یئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډیرو تږو.

تفسیر: یعنی هسی چه اوښ په ډیره سخته ګرمی کښی د ډیری تندی له لاسه وروسته له دی چه څو ورځی ئی اوبه نه وی څښلی او بیا اوبو ته ورورسیږی نو اوبه په ډیره وارخطائی سره داسی څښی چه یو څاڅکی هم نه تری پاتی کیږی. دوزخیان به هم هم داسی هغه سوځوونکی اوبه څښی چه د هغوی خولی به ټناکی او کولمی به ئی توتی توتی لویږی. (العیاذ بالله).

هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّيْنِ ﴿٥٦﴾

دا (خوړل او څښل چه ذکر شول) میلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کښی.

تفسیر: یعنی د انصاف اقتضاء هم داسی ده چه د هغو منکرانو میلمستیا هم دا راز (قسم) وکړه شی.

نَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُوْنَ ﴿٥٧﴾

مونږ پیدا کړی یئ تاسی (له نشتوالی څخه) نو ولی تاسی باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرګه.

تفسیر: یعنی دا خبره ولی نه منئ چه پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالیٰ دی.

اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تُمْنُوْنَ ﴿٥٨﴾ ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُوْنَهٗۤ اَمْ نَحْنُ الْخٰلِقُوْنَ ﴿٥٩﴾

آیا وینئ تاسی (چه خبر راکړئ له) هغه اوبو څخه چه څڅوی ئی تاسی (آیا پر رحمونو د ښځو خپلو کښی) آیا پیدا کوئ تاسی له دغه (منی نه بشر)

كه يو مونږ پيدا كوونكى (د تولو مواليدو بلكه ته ئى خالق اى الله).

تفسير: يعنى د ميندو په رحم كښى له نطفى څخه سړى څوك جوړوى هلته ستاسى هيڅ ظاهرى تصرف نه چليږى او د هيچا يو ښكاره لاس نه وررسى او نه څه تصرف پكښى كولى شئ. بيا نو پرته (علاوه) له مونږ څخه بل څوك دى چه له هغه يوه څاڅكى اوبو څخه هسى ښكلى شكل جوړوى؟ او بيا په هغى كښى سا او روح اچوى **(فتبارک الله احسن الخالقين والحمد لله رب العالمين)**.

نَحۡنُ قَدَّرۡنَا بَيۡنَكُمُ الۡمَوۡتَ

مونږ مقدر كړى مو دى په منځ ستاسى كښى (اى مخلوقاتو) مرګ .

تفسير: يعنى ژوند ښبل ـ وژل او نورى ګردى (تولى) چارى څمونږ په قدرت او قبضه كښى دى كله چه د وجود او د عدم واک او اختيار څمونږ په لاس كښى دى نو وروسته له مرينى ژوندى كول هم مونږ ته كوم ګران كار نه دى.

وَمَا نَحۡنُ بِمَسۡبُوقِيۡنَ ﴿٦٠﴾ عَلٰٓى اَنۡ نُّبَدِّلَ اَمۡثَالَكُمۡ وَنُنۡشِئَكُمۡ فِىۡ مَا لَا تَعۡلَمُوۡنَ ﴿٦١﴾

او نه يو مونږ عاجز چه څوک تيرى راباندى وكړى له دى نه چه پيدا كړو بدل ستاسى (نور خلق) پشان ستاسى او مونږ راپورته پيدا كړو تاسى په هغو (صورتونو سره) چه تاسى به علم نه پرى لرئ.

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «يعنى تاسى به بلى نړى (جهان) ته بيايو او ستاسى په ځاى به نور خلق ودروو.

وَلَقَدۡ عَلِمۡتُمُ النَّشۡاَةَ الۡاُوۡلٰى فَلَوۡلَا تَذَكَّرُوۡنَ ﴿٦٢﴾

او خامخا په تحقيق پوهيدلى يئ تاسى په پيدا كيدلو ړومبنيو باندى نو ولى نه يادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالىٰ په قدرت او يقين نه كوئ په بيا

پیدا کولو باندی).

تفسیر: یعنی همغه ړومبنی پیدائش په یاد کړئ او د هغه له مخی او اتکله دا دوهم پیدائش هم قیاس کړئ!.

أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړی ماته) هغه چه کړئ ئی تاسی. آیا تاسی زرغونوئ هغه (کرلی شوی) که مونږ یو زرغونوونکی (پخوونکی د هغه بلکه ته ئی ای الله).

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره خو تاسی تخم شیندئ ولی دننه په ځمکه کښی د هغه پالل او د هغه زرغونول او له هغه څخه یو تک شین کښت (فصل) جوړول او بیا هغه گټور (فائده مند) گرځول د چا کار دی؟ د دی په نسبت خو تاسی ظاهری او سطحی دعوی هم نشئ کولی چه هغه ځمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا وبه گرځوو مونږ هغه (کښت (فصل) لره چه کرلی دی تاسی بی دانه بی حاصله) وچ واښه ذره ذره نو وبه گرځئ تاسی تعجب کوونکی او ویونکی د دی خبری بیشکه مونږ خامخا تاوان کړی یو (په زراعت خپل کښی) بلکه مونږ محروم بی برخی کړی شوی یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنی د کښت (فصل) له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقی پاتی کیدل هم ځمونږ کار دی که مونږ وغواړو نو کوم یو آفت ورولیږو چه په هغه سره گرد (تول) کښت (فصل) خاوری ایری شی او بیا به تاسی خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ او پخپلو منځونو کښی به سره ناست راز راز (قسم قسم) خبری به جوړوئ! او وایئ به چه خانه! تاته خو سږکال ډیر لوی تاوان او جنجال در رسیدلی دی که ړښتیا پوښتنه کوئ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتی شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسی اوبه هغه چه څښئ ئی تاسی (او ژوند پری ترلی دی) آیا تاسو نازلی کړی دی هغه لطیفی خوږی (اوبه) له سپینو وریځو څخه که مونږ نازلوونکی راښکته کوونکی یو (د هغو اوبو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: یعنی باران هم څمونږ په حکم سره وریږی او د ځمکی په خزانو کښی هغه اوبه هم مونږ تولوو آیا تاسی څه زور او قوت لرئ چه اوبه جوړی کړئ؟ یا ئی په زور او زاری له وریځو څخه وورویئ؟

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمایو مونږ نو وبه گرځوو دا (اوبه) تروی ترخی نو ولی شکر نه وباسئ (تاسی په دغو نعماؤ).

تفسیر: یعنی که مونږ اراده وفرمایو نو خوږی اوبه ترخی کوو چه هیڅوک ئی ونشی څښلی او نه کښت (فصل) ته په کار ورشی بیا هم تاسی څما احسان نه منئ چه مونږ تاسی ته خوږی اوبه اوروو او د خوږو اوبو لوئی خزانی تاسی ته ساتو او له هغو څخه تاسی ته راز راز (قسم قسم) گټی رسوو.
په څینو روایتونو کښی راغلی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم کله چه اوبه به ئی څښلی نو ویل به ئی
(الحمد لله الذی سقانا عذبا فراتا برحمته ولم یجعله ملحا اجاجا بذنوبنا. ابن کثیر**)**

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ ﴿٧٢﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسی د اور هغه نه چه بلوئ ئی تاسی (له هر راز (قسم) محروقاتو نه) آیا تاسی پیدا کړی ده ونه د دی (اور) او که مونږ پیدا کوونکی یو (د هغی ونی او د تولو محروقاتو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: په عربو کښی داسی څو تکی شنی ونی دی چه د هغو د دوو لرګیو له سولولو څخه اور پیدا کیږی لکه چه په هندوستان کښی د بانس د ونی له سولولو څخه اور پیدا کیږی پخوا له دی نه د (یٰسین) د سورت په آخر کښی د دی په نسبت څه بیان لیکلی شوی دی یعنی په دی ونو کښی اور چا ایښی دی؟ تاسی که ما؟ (بلکه تا ایښی دی ای الله!).

نَحْنُ جَعَلْنٰهَا تَذْكِرَةً

مونږ ګرځولی مو دی دغه (دنیوی اور) تذکره یادول (د دوزخ).

تفسیر: یعنی دی اور ته وګورئ او د دوزخ اور یاد کړئ دا هم د هغه اور یوه برخه او ادنیٰ نمونه ده او فکر وهونکی لره دا خبره ور په یادیږی هغه الله چه له تکی شنی ونی څخه تک سور اور راوباسی هغه په یقین سره کولی شی او قادر دی چه مړی هم ژوندی کړی!.

وَّمَتَاعًا لِّلْمُقْوِيْنَ ﴿۷۳﴾

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته دپاره د مسافرانو محتاجانو بی وځلو.

تفسیر: یعنی د بیدیا او میدان اوسیدونکیو او پردیسیانو (مسافرانو) ته اور ډیر په کاریږی په تیره بیا د ژمی او سړو په وقت کښی او پرته (علاوه) له دی څخه د نورو هم ډیر په ښه ورځی او د مدنیت ډیر امور پری مربوط دی.
تنبیه: د ځینو روایاتو په بناء پوهانو (علماؤ) دا ښه مستحب ګڼلی دی چه د دی آیتونو د هری استفهامی جملی له لوستلو څخه وروسته ښائی چه هسی وویل شی «**بل انت یاربی**»

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿۷۴﴾

نو وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چه له ګردو (تولو) څخنی ډیر لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماؤ ئی).

تفسير: یعنی هغه ذات چه داسی مختلف شیان او د کار وړ (لائق) څیزونه ئی پیدا کړی دی او خاص پخپل فضل او احسان ئی موږ منتفع کرځولی یو د هغه شکر اداء کول په کار دی او د کافرانو او منکرانو د هغو چټی (بیکاره) او اپلتو خبرو په مقابل کښی چه هغه الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی د هغه د مبارک نامه پاکی بیانول په کار دی د تعجب ځای دی چه دا خلق سره د داسی باهره ؤ آیاتونو او ښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالیٰ په قدرت او وحدانیت باندی هسی چه ښائی نه پوهیږی.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾

نو قسم خورم زه په ځایونو د پریوتلو د ستوریو باندی.

تفسير: او دوهمه معنی ئی دا ده چه قسم خورم د آیتونو په راښکته کیدلو د پیغمبرانو په زړونو باندی (موضح) یا د قرآنی آیتونو په راښکته کیدلو باندی له آسمانه پر ځمکی باندی چه لږ لږ او ورو ورو رانازلیږی.

وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَٰبٍ مَّكۡنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

او بیشکه (قسم) خامخا قسم دی که پوهیږئ تاسی عظیم ډیر لوی چه بیشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندی) خامخا قرآن کریم عزت والا دی (چه لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلی شوی (لوح محفوظ) کښی چه نه ئی مسه کوی ده لره او نه دی ئی مسه کوی مګر هغه چه پاک کړی شوی وی (یعنی پاکان).

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پرښتی په دی پاک کتاب باندی لاس لګوی. هغه کتاب هم دا لیکلی شوی کتاب دی د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کښی» ځینی د «لایمسه» ضمیر قرآن ته اړوی یعنی دی پاک قرآن ته لاس نه وروړی مګر خو پاک سړی یعنی هغه کسان چه زړونه ئی صاف او اخلاق ئی پاک وی د هم داسی سړیو فکرونه او عقلونه د دی لوی کتاب په علومو او حقائقو ـ معارفو او آیاتونو باندی هم په ښه ډول (طریقه) سره رسیږی. یا نه مسه کوی دا قرآن مګر خو پاک خلق. یعنی بی اودسه هغه ته لاس نه وروړی لکه

چه د نبوی له احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوی ده نو په دی تقدیر سره د (لایمسه) نفی به د نهی دپاره وی.

تَنْزِيْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ۝

(هغه قرآن چه ټوټه ټوټه) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنی دا کومی کوډی (جادو) او توکی نه دی او نه د کاهنانو چټی (بیکاره) او اپلتی خبری دی او نه د شاعرانو توهمات او مبالغات او هسکی استعاری دی بلکه یو لوی ـ مقدس ـ معزز ـ پاک او آسمانی کتاب دی چه د رب الْعٰلمین له لوری د ټول عالم او ګردو (ټولو) نړی والانو (اهل جهان) د لار ښوونی دپاره راښکته شوی دی. هغه الله تعالیٰ څمونږ پاک الله دی چه د لمر ـ سپوږمی او ستوریو ډیر کلک محکم ـ عجیب ـ غریب او ښکلی ترتیب او نظام ئی قائم کړی دی او هغه ګرد (ټول) سماوی اجرام د یوه مرتب قانون ـ او منظم اصول سره د خپلو ورځنیو ختلو او پریوتلو او نورو تأثیراتو او اغیزو سره د خپل عظمت ـ قدرت ـ قوت ـ وحدانیت تصرف او د عظیم الشان اقتدار مظاهری او په زړه پوری ننداری راښیی لکه چه ابراهیم علیه السلام هغه خپل دلیل ښوولی ؤ او د حال په ژبی سره شهادت ورکوی چه څمونږ ملونی او واک (اختیار) د هغه اعلیٰ اولیٰ ـ برتر ـ بهتر ذات د غیبی سلطی د قدرت په لاس کښی دی، همغه یو «وحده لاشریک له» د ځمکی ـ آسمان ـ وریځ ـ اور ـ هوا او ګردو (ټولو) کائناتو او ذراتو مالک ـ خالق او ستر تولواک (شهنشاه) دی. آیا د هسی رڼو او ښکاره ؤ آسمانی نښو له لیدلو څخه وروسته د دی مضامینو په صداقت کښی کومه شبهه پاتی کیږی چه د دی سورت په اوله رکوع کښی د هغو بیان وشو. او آیا کوم یو عاقل په دی عظیم الشان فلکی نظام باندی چه سترګی وغړوی دومره نشی پوهیدلی چه یو بل باطنی شمسی نظام هم شته چه هغه هم دا قرآن کریم او د هغه پاک لوړ (اوچت) آیتونه او نور ګرد (ټول) آسمانی کتابونه او آسمانی پانی دی چه دا ګردی (ټولی) د همغه الله تعالیٰ خالق الکل قائمی کړی نښی دی هغه ذات چه پخپل کامل قدرت او رحمت سره ئی دا ظاهری نظام قائم کړی دی همغه پاک الله دی چه د روحانی ستوری له پریوتو څخه وروسته یی د محمدی صلی الله علیه وسلم قرآن د لمر په پلوشو نړی (دنیا) او نړی والان (دنیادار) د کفر او شرک له توری تیاری څخه راوویستل چه د الله تعالیٰ په فضل سره تر اوسه پوری دغه لمر خپلی ښکلی شوی پلوشی (انوار) او په زړه پوری وړانګی (اشعه) پر نړی (جهان) باندی نولی او هیڅوک د دی خبری مجال نه لری چه هغه بدل کړی یا ئی غائب کړی. د هغه انوار او اشعی پر همغو زړونو باندی په ښه شان سره منعکسی کیږی چه ښه وینځلی او ښه پاک او صاف کړی شوی وی.

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

آیا په دی خبری (د قرآن) باندی تاسی سپک کوونکی یئ (دروغ ئی گڼئ!) او گرځوئ تاسی روزی برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چه تاسی دروغ کوونکی یئ (دغه قرآن لره).

تفسیر: یعنی آیا دا هسی دولت دی چه له هغه څنی په گټه (فائده) اخیستلو کښی تاسی سستی او کاهلی وکړئ او خپله برخه هم دومره وگڼئ چه د الله تعالیٰ هغه راښوولی حقائق دروغ ثابتوئ ؟ لکه چه د وریا (باران) د لیدلو په وقت کښی وائی چه هغه ستوری هغه برج ته راغلی دی نو ځکه ورښت وشو گواکی دوی د الله په قدرت قائل نه دی او په هسی وینا سره دوی د رحمت د دی باران قدر هم نه کوی چه د پاک قرآن په شکل رانازل شوی دی او دا ویل چه د الله تعالیٰ له خوا نه دی لیږلی شوی سخته بدبختی ـ حرمان او بدنصیبی ده آیا د یوه نعمت شکر گزاری هم داسی کیدی شی چه هغه دروغ وبللی شی؟

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

نو ولی په هغه وقت کښی چه ورسیږی (روح د سړی) ستونی ته او (حال دا وی چه) تاسی په دغه وقت حاضر اوریدونکی نظر کوونکی یئ هغه ته او مونږ ډیر نژدی یو هغه ته (په علم او قدرت) له تاسی څخه مگر نه وینئ او نه پوهیږئ تاسی پس ولی که یئ تاسی چه جزاء نه درکوله کیږی او نه ژوندی کیږئ نو بیرته راوگرځوئ تاسی دا (روح) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی گمان خپل کښی چه جزاء نشته).

تفسیر: یعنی په داسی بیفکری او بیخوفی سره د پاک الله تعالیٰ خبری دروغجنی کوئ گواکی تاسی د چا په حکم او واک کښی نه یئ یا هیڅ نه مرئ او له الله تعالیٰ سره نه مخامخ کیږئ ښه څه وقت چه ستاسی د کوم عزیز او محبوب سا په ختلو کښی وی او سا ئی په ستونی کښی بنده شی او د ځنکدن ربړونه (تکلیفونه) پری تیریږی که تاسی له هغه سره نژدی کینئ او د ده

هغه بې وځلې او بېچارګۍ پریشانۍ او سرګردانۍ وګورئ له بلې خوا الله تعالیٰ یا د هغه پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي چه تاسې ئې نه وينئ که ستاسې واک او اختيار د بل چا په لاس کښې نه دی نو په هغه وقت کښې تاسې د خپل هغه محبوب او مين سا او روح ولې نه شئ ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مين او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کښې چه ستاسې زړونه خوربېږي او اوښکې مو بهېږي بېلتون کوي او تاسې په خپل فراق او بېلتون ژړوي او ولې د ستاسې له لاسه پوره نه ده چه هغه د څه مودې له مخې نور هم وساتئ؟ يا ئې له هغه تکاليفو او ربړو (تکليفونو) څخه وژغورئ (وساتئ)؟ لنډه ئې دا که تاسې پخپلو دغو وېناؤ کښې رښتينې يئ نو له دې تېرو چارو څخه يوه راوښيئ.

فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو که چيرې وي (دغه مړی) له مقربينو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسائي (آرام) او ښه رزق او جنت ډک له نعمتونو څخه. او که چيرې وي (دا مړی) له يارانو ملګريو د ښي لاس. نو سلامتيا ده تا لره له يارانو ملګريو د ښي لاس څخه.

تفسير: يعني تاسې د يوې شيبې (دقيقې) دپاره هم هغه نه شئ ساتلی او هغه خپل ځای ته هرومرو (خامخا) رسيدونکی دی که هغه مړی له مقربينو څخه وي نو په اعلیٰ درجه روحاني او جسماني ـ د هوسائۍ (آرام) راحت عيش او چرچو سامانونو ته رسيږي او په ښي لاس (اصحاب يمين) کښې شامليږي او هيڅ يوه ويره او ربړونه (تکليفونه) ورته نه پاتې کيږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعني د هغوی له لوری ډاډه (خاطر جمع) اوسه!» يا دا مطلب چه د (اصحاب يمين) له طرفه هغوی ته سلامونه رسيږي يا هغه ته ويل کيږي تا لره په راتلونکې وخت کښې سلامتي او هوسائي (آرام) ده. او ته په اصحاب يمين کښې شامل او ګډ ئې. په ځينو احاديثو کښې راغلي دي چه د ځنکدن په وقت کښې د خوښۍ داسې زيرې هغه ته ورکاوه شي.

د مؤمن سرې لويه نښه درته وايم
ځنکدن کښې تل مسکيږي ښکارې خوښ

او هم داسې مجرمينو او بدانو ته هم په هم دې وقت کښې د هغوی د بدحالۍ ويرې اورولې کيږي.

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او که چیری وی (دغه مړی) له دروغ ویونکیو ګمراهانو څخه نو میلمستیا ده (ده ته) له سوځوونکیو اوبو څخه او ننه ایستل دی په اور (د دوزخ) کښې.

تفسیر: یعنی د هغه پای (آخر) او انجام هسی وی چه پخوا له مړ کیدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکی حال احوال اوراوه کیږی.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بیشکه دا خبره (چه ذکر شوه پشان د دی دری صنفو کښی) خامخا هم دا حقه یقینی ده.

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ شی کیدونکی نه دی. هر هغه شیان چه د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی هغه ګرد (تول) صحیح او یقینی دی او هم هغسی کیدونکی دی نو هیڅا ته نه ښائی چه په هسی ښکاره خبرو کښی داسی شبهی او تردد پیدا کړی او خپل ځان وغلوی. بلکه د لویی ورځی او د قیامت دپاره ځان تیار او چمتو کړئ.

فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چه له ګردو (تولو) څخه ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی په تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسئ! چه دا د هغه ځای دپاره لویه تیاری ده. او په هم دی ښه چاره کښی بوخت (مشغول) اوسئ! او د مکذبینو د زړه خوږوونکیو خبرو څخه زیات مه خپه کیږئ! بلکه هیڅ غوږ ورته مه ږدئ ځکه چه په تسبیح او تحمید کښی د هغو باطلو او چتی (بیکاره) خیالاتو تکذیب او تردید په طبیعی دول (طریقه) سره هم کیږی. دلته د «الواقعة» د سورت په خاتمی کښی مو زړه غواړی چه هغه مبارک حدیث نقل کړو چه په هغه سره

حضرت امام بخاری رحمة الله علیه خپل کتاب ختم فرمایلی دی

«عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان حبیبتان الی الرحمٰن» ۔

«سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم»

تمت سورة الواقعة ولله الحمد والمنة

سورة الحدید مدنیة وهی تسع وعشرون آیة و اربع رکوعات رقمها (۵۷) تسلسلهاحسب النزول (۹٤) نزلت بعد سورة الزلزال۔

د «الحدید» سورت مدنی دی ۔ (۲۹) آیتونه او (٤) رکوع لری. په تلاوت کښې (۵۷) او په نزول کښې (۹٤) سورت دی د «الزلزال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ

نسبت د پاکی کوی الله ته هغه چه په آسمانونو او په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکو).

تفسیر: یعنی د حال یا د قال په ژبه یا په دواړو سره د الله تعالیٰ حمد ۔ ثناء او تسبیح وائی.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ① لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ②

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچائی د آسمانونو او (باچائی) د ځمکی (هم دغه الله) ژوندی کول کوی

او مړه کول کوی او هم دغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی هم دغه ژوندی کول او مړه کول دی).

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه یا په دواړه کښی یا هر چیری د الله تعالیٰ احکام چلیږی او هر چیری او هر کله واک او اختیار لری. د ایجاد او اعدام او د ګردو (تولو) چارو ملونی او قبضه د ده په لاس کښی ده هیڅ یو قوت او طاقت د هغه د تکوینی قدرت او تصرف مخه نشی نیولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

هم دغه (الله) اول دی (له هر شی څخه چه ابتداء نه لری) او آخر دی (له هر شی ځنی چه انتهاء نه لری).

تفسیر: کله چه هیڅوک نه ؤ الله جل جلاله موجود ؤ او کله چه هیڅوک نه وی الله جل جلاله به موجود وی چه نه ابتداء لری نه انتهاء.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ③

او ظاهر دی (په دلیلونو سره) او باطن دی (پټ دی له لیدلو د سترګو نه په دنیا کښی) او هم دغه (الله) دی په هر شی باندی ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شی وجود او ظهور د هغه الله تعالیٰ له وجود څخه دی. نو ځکه د الله تعالیٰ وجود که ظاهر او باهر نه وی؟ نو د بل چا به وی؟ له عرشه نیولی تر فرش پوری او له ذری څخه اخیستی تر لمر او نورو لویو کرو پوری هر یو شی د هغه په وجود او شته والی باندی روښان دلیلونه دی او بیلی بیلی شاهدی لولی. خو سره له دی د هغه ذات او اصلی حقائقو او صفاتو ته هغسی چه ښائی عقل ـ پوه او ادراک نه ور رسیږی. او د ده د هیڅ یوه صفت احاطه کول هم امکان نه لری. او نه پخپل قیاس او ادراک سره څوک د هغه د څنګوالی (کیفیت) بیان کری شی. نو ځکه ویلی شو چه له هغه څخه زیات پټ او باطن بل څوک نشته. په هر حال سره هغه الله تعالیٰ د باندی هم دی او دننه هم دی ظاهر هم شته او په باطن کښی هم دی. او په هر راز (قسم) احوالو باندی که پټ دی یا ښکاره ښه خبردار او خورا (ډیر) پوه دی ظاهر د غالب په معنی هسی چه د هغه له پاسه هیڅ یو قوت نشته. باطن داسی چه له هغه ځنی پرته (علاوه) هسی کوم ځای موقع به نه وی چه څوک به هلته تری پټ شی یا ئی له علمه او پوه څخه کوم شی لری

او پټ وی. د نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښې راغلی دی

«وانت الظاهر فلیس فوقک شئ! وانت الباطن فلیس دونک شئ»

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کښې (له ورځو د دنیا نه) بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (لکه چه له شانه د الوهیت د ده سره مناسبه وه)

تفسیر: دغه بیان پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت کښې د اتمی پاری په آخر کښې تیر شوی دی.

یَعْلَمُ مَا یَلِجُ فِی الْاَرْضِ وَمَا یَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دی (الله ته) هغه څه چه ننوځی په ځمکه کښې (لکه مړی او باران) او هر هغه څه چی راووځی له دغه زمکی نه .

تفسیر: لکه کښت (فصل) او ترکودی (نباتات) چه له ځمکی څخه راوځی. د دی بیان د (سبا) په سورت کښې پخوا له دی تیر شوی دی.

وَمَا یَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا یَعْرُجُ فِیْهَا

او (معلوم دی الله ته) هر هغه چه نازلیږی له آسمانه (لکه رحمت او عذاب) او هر هغه چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښې لکه نیک او بد عملونه.

تفسیر: یعنی له آسمانه پرښتی ـ حکمونه ـ د قضاء او قدر فیصلی ـ وریا (باران) او نور راښکته کیږی او د بندګانو اعمال او د الله اکرم شانه واعظم برهانه پرښتی او نور پورته کیږی.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ④

او دغه (الله) له تاسي سره دی (په علم او قدرت سره) هر چیری چه یئ تاسی او الله پر هر هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هیڅ کله له تاسي څخه غائب نه دی. بلکه هر چیری او په هر حال کښی چه تاسي یئ هغه گرد (تول) دی ښه پیژنی. او تولی ښکاره او پتی خبری ښه اوری او ستاسی اعمال او نور گرد (تول) شیان ښه وینی.

لَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ⑤

خاص هغه (الله) لره ده باچائی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او خاص الله لره گرځول کیږی تول کارونه.

تفسیر: یعنی منکران د الله تعالیٰ له باچائی او قلمرو څخه د باندی وتلی نشی ـ په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی یواځی د هغه وحده لا شریکله حکومت دی او په پای (آخر) کښی د گردو (تولو) کارونو فیصله د ده له لوری کیږی.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۚ

ننه باسی (الله) شپه په ورځی کښی او ننه باسی (الله) ورځ په شپی کښی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ کله ورځ لنډوی او شپه اوږدوی (په قوس او جدی کښی) او کله په عکس د دی شپی لنډوی او ورځی اوږدوی (په جوزا او سرطان کښی).

وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑥

او دغه (الله) ښه عالم دی په پتو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندی هم.

تفسیر: یعنی په زړونو کښی هغه نیات او ارادی یا هغه خطری او وسوسی چه پیدا کیږی په هغو گردو (تولو) باندی هغه ښه پوهیږی او هیڅ شی د ده له پوه څخه د باندی نه دی.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ؕ

ایمان راوړئ تاسي (او په ایمان همیشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندې او لګوئ (په لاره د الله کښې) له هغو (اموالو) څخه چه ګرځولي یئ تاسو (الله) خلیفګان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کښې.

تفسیر: یعني هغه مال او شته چه ستاسي په لاسونو کښې شته د هغو ګردو (تولو) مالک او څېښتن (خاوند) پاک پروردګار دی او تاسي یواځې د یوه امانتدار او خزانه‌دار په شان یئ نو ځکه په هر ځای او هر چا باندې چه هغه الله تعالیٰ تاسي ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړی په هم هغه ځای کښې ئې تاسي د هغه د نائب او خلیفه په ډول (طریقه) خرڅ او صرف کړئ او دا خبره مو هم په یاد وي چه پخوا له دې څخه دا مال د نورو په لاسو کښې ؤ خو اوس د هغوی په ځای تاسي یې او ښکاره ده چه تاسي به هم ځئ. ستاسي په ځای به هم بل سړی کیناستونکی وی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه دا مال نه د پخوانیو په لاسو کښې پاتې شو او نه ستاسي په لاسو کښې پاتې کیدونکی دی نو له هسې فاني او زائل څیز سره دومره علاقه مینه او تعلق لرل چندان ښه کار نه دی او ښائی چه په ضروری او مناسبو ځایونو کښې په ښه ډول (طریقه) سره صرف او ولګول شي او نه ښائی چه په خیر خیرات کښې بې زړه توب وکاوه شي.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿۷﴾

پس هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی له تاسي او لګولي ئې دي (اموال خپل په لاره د الله کښې) هغوی لره دی اجر ثواب ډیر لوی (په جنت کښې نو تاسو ته هم رسوی نفع ایمان او خرخول د اموالو د تاسي).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده په هغو کسانو کښې چه دا خصلت او صفت موجود نه وی ښائی چه هغه پیدا کړی او په هغو کښې چه شته ښائی چه په هغه باندې مستقیم پاتې وی او د ایمان په مقتضاء باندې ټګ او عمل وکړی.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۸﴾

او څه مانع عذر دی تاسی لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چه ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله) حال دا چه (رسول الله) رابولی تاسی چه ایمان راوړئ په رب خپل باندی او په تحقیق اخیستی ده (الله) وعده کلکه د تاسی که چیری یئ تاسی ایمان راوړونکی (نو ایمان ولی نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنی په الله تعالیٰ باندی له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لاری باندی له تللو څنی کوم شیان ستاسی مخه نیسی؟ او په داسی چارو او معاملو کښی لتی سستی او تقاعد ولی وکړ شی. الله تعالیٰ او د هغه پاک رسول تاسی د کوم پردی (اجنبی) او غیر معقول څیز په خوا نه رابولی بلکه تاسی ته ستاسی د حقیقی رب او پالونکی په لوری بلنه کوی چه د هغه اعتقاد د ستاسی په اصلی فطرت کښی په ودیعت ایښود شوی دی او تاسی د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دی څخه چه دی دنیا ته راشئ کړی دی؟ لکه چه تر نن پوری د هغه اقرار اثر او اغیزه څه نه څه د بنی آدمانو په زړونو کښی موندله کیږی، بیا په دلائلو ـ براهینو او د رسولانو په ارسال او د آسمانی کتابونو په لیږلو سره د هغه ازلی عهد او پیمان تجدید او بیا په یادولو پرله پسی شوی دی او پخوانیو انبیاؤ له خپلو امتیانو څنی داسی وعده او پیمان هم اخیستی ؤ چه د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم اتباع دی هرومرو (خامخا) وکړی! او له تاسی څخه دیر سړی هسی هم دی چه پخپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندی د سمعی طاعت ـ انفاق فی سبیل الله او نورو ایمانی امورو باندی د تینګوالی او پابندی کلک عهد او تړون هم کړی دی نو وروسته له دی مبادیو څخه اوس څنګه کیدی شی هغه څوک چه د منلو اراده لری هغه ئی ونه منی او چا چه منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوی او تری انحراف وکړی.

هُوَ الَّذِیْ یُنَزِّلُ عَلٰی عَبْدِهٖۤ اٰیٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ لِّیُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَ اِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ ﴿۹﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چه نازلوی پر بنده خپل باندی دلائل (د قدرت خپل) ښکاره (لپاره د دی) چه وباسی تاسی له تیارو (د کفر) څخه رڼا (رڼړا) (د ایمان) ته او بیشکه الله په تاسی باندی خامخا ښه مهربان ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی قرآن ئی رانازل کړ او د صداقت لاری ئی دروښودی چه د هغو په وسیله تاسی د کفر او جهل له تیارو څخه ووځئ او د ایمان او علم او عمل رڼا (رڼړا) ته راشئ! او دا د پاک الله لوی شفقت او مهربانی ده که سختی ئی کولی نو تاسی به ئی په هم دی تیارو کښی پری

ښودئ تر څو په کښې مره شئ ـ یا به ئې د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او گناهونه نه ښښل.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چه نه نفقه کوئ نه لگوئ (مال خپل) په لاره د الله کښې او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنی (مجازی) مالکان فنا کیږی ـ او ملک هغه حقیقی مالک ته چه الله تعالیٰ دی پاتی کیږی که نه هسې خو د تل دپاره هغه د ده مال ؤ ـ نو بیا د ده په مال کښې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لگول ولی در نه ښکاری که په خپله خوښی او واک (اختیار) سره ئې نه ورکوئ نو بې واک هم هغه ته رسیدونکې دی نو د بندگی اقتضاء او غوښتنه هم دا ده چه په خوښی سره هغه وروړاندی کړئ! او د هغه په لاره کښې ئې خرڅ کړئ! ـ او د فقر ـ فاقې ـ افلاس او تنگی څخه ونه ویریږئ! ځکه چه د ځمکې او د آسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څیښتن (خاوند) پاک پروردگار دی. نو آیا په دی لاری کښې به پخپلی خوښی سره خرڅ کوونکی او لگونکی وږی پاتی کیږی !. **«ولا تخش من ذی العرش اقلالا»**

لَا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دی برابر له تاسې څخه هغه چه لگولی ئې دی (مال خپل په لاره د الله کښې) پخوا له فتحې (د حدیبیې یا د مکې) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحې څخه د حدیبیې صلحه روغه مراد کړی ده او له ځینو روایتونو څخه د هغه تائید هم کیږی.

وَقَاتَلَ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ

او بیا ئې جنگ کړی دی (له اعداء الله سره لپاره د اعلاء د کلمة الله) دا

(لګوونکی د مالونو خپلو په لاره د الله کښې او جنګیدونکی پخوا له فتحی د حدیبیې یا د مکی نه) ډیر لوی دی له جهته د درجې مرتبې له هغو کسانو چه لګوی مال خپل په لاره د الله کښې وروسته (له فتح د مکی نه) او جنګیږی (لپاره د اعلاء د کلمة الله) او له دواړو طائفو سره وعده کړی ده الله د نیکی (جنت).

تفسير: یعنی که هسی د الله تعالیٰ په لاره کښې هر مهال (وقت) هر شی خرڅ کړل شی او جهاد وکړ شی هغه ښه دی. او الله تعالیٰ به د هغه ډیر اجر په دنیا او آخرت کښې ورکوی لیکن هغه مقدور لرونکی چه له خپلو شتو څخه ئی پخوا د حدیبیې له روغی یا د مکی له بری فتحی څخه خرڅ کړی دی او د جهاد شرف ئی ګټلی دی هغوی ډیری لوئی درجې موندلی دی او وروستنی مسلمانان د هغوی په درجو پوری نه شی رسیدلی ځکه چه په هغه وقت کښې د حق منونکی او په هغه باندی سر قربانونکی سړی ډیر لږ ؤ. او ګرده (توله) دنیا له کافرانو او باطلو خوښوونکیو څخه ډکه وه. په هغه وخت کښې اسلام جانی او مالی قربانی ته ډیره اړتیا او احتیاج درلود (لرلو). او مجاهدینو ته په ښکاره ډول (طریقه) د اسبابو ـ اموالو ـ غنائمو ـ وسلو ـ خوړو او نورو ضروریاتو هیلی (امیدونه) او توقعات ډیر لږ ؤ. په داسی حالاتو کښې ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کښې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی چه د هغوی ثابت قدمی او تینګتیا له غرونو څخه هم تینګه کلکه وی. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه ورزقنا الله اتباعهم وحبهم آمین!**

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٠﴾

او الله په هغو کارونو باندی چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسير: یعنی الله تعالیٰ له هر شی څخه خبر دی او پوهیږی چه د چا عمل څه درجه لری ؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلی پوه سره سم له هر یوه سره به بیله بیله معامله کوی.

مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗٓ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿١١﴾

څوک دی ذات هغه چه قرض ورکوی الله لره په قرض ورکولو نیکو سره نو بیا به (الله) دوچنده کړی (هغه قرض) ده لره او خاص ده ته اجر ثواب دی نیک (د عزت).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له پور (قرض) څخه دا مطلب دی چه په دی وقت کښی په جهاد باندی تاسی خپل مالون او شته ولګوئ بیا هم دا تاسی د ډیرو شتو خاوندان کیږئ او په آخرت کښی لوئی مرتبی او مرادونه مومئ! د دوه ګونی معنی هم هم دا ده. که نه د نوکر او بادار په منځ کښی هسی ګټی وټی (سود) نشته. که چا ته څه شی ورکوی مختیار دی او که نه ئی ورکوی هم هم دی مختیار او واکدار دی.»

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ يَسْعٰى نُوْرُهُمْ بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چه وینی ته مؤمنان سړی او مؤمنانی ښځی چه ځغلی به رڼا (رڼړا) د دوی مخکښی له دوی څخه او له ښی خوا د دوی څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کښی کله چه د (صراط) په پل تیریږی پس ډیره سخته توره تیاره وی نو په دی وخت کښی له هر چا سره د هغه د ایمان او ښه عمل رڼا (رڼړا) وی. ښائی چه د ایمان رڼا (رڼړا) چه ځای ئی زړه دی وړاندی وی او د ښو عملونو به په ښی خوا کښی وی ځکه چه ښی چاری ګردی (تولی) په ښی خوا کښی سره تولیږی د هر چا ایمان او عمل په هره درجه اندازه او میچ چه وی په هغه میچ درجه او اندازه سره به د هغه رڼا (رڼړا) او روښانتیا هم وی. او ښائی چه د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت رڼا (رڼړا) به د نورو امتونو له رڼا (رڼړا) څخه ډیره رڼه او ښه او ډیره سپینه او پلوشی غوړوونکی وی. په ځینو روایتونو کښی د مسلمانانو د کینی خوا د رڼا (رڼړا) ذکر هم شته نو د هغه مراد به هسی وی چه د رڼا (رڼړا) اغیزی او آثار هر لوری ته رسیږی. والله اعلم.

بُشْرٰىكُمُ الْيَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۲﴾

(او وبه ویل شی دوی ته چه) زیری د تاسی نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو کښی دغه دی هم دغه بری مونده ډیر لوی.

تفسیر: ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د خوښی ځای دی. هغه کسان چه جنت ته رسیږی ګواکی د هغو ګردو (تولو) مرادونه وررسیدلی دی.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا انْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّوْرِكُمْ ۚ قِيْلَ ارْجِعُوْا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا نُوْرًا ۗ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُوْرٍ لَّهٗ بَابٌ ۗ بَاطِنُهٗ فِيْهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهٗ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿۱۳﴾

(یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چه وائی به منافقان سړی او منافقانی ښځی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (داسی چه) وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چه رڼا (رڼړا) واخلو له رڼا (رڼړا) ستاسی نو وبه ویل شی دوی ته (تمسخراً) چه وګرځئ شاؤ خپلو ته پس ولتوئ رڼا (رڼړا) پس وبه واهه شی په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کښی یو دیوال چه هغه لره به دروازه وی دننه طرف د هغی (دروازی کښی به چه د جنت په جانب دی) رحمت وی (مؤمنانو لره) او د باندی طرف ته د هغه (چه جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وی.

تفسیر: یعنی د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښی به یو لوی دیوال ودرول کیږی چه په هغه کښی به یو ور وی له دی وره به مؤمنان د جنت په لوری درومی او د منافقانو له سترګو څخه به پټیږی ـ د وره په منځ کښی د جنت وږمی او ښی ننداری له لری بریښی او له وره د باندی به د الله د عذاب نښی او د هغه ویروونکی اغیزی (اثر) او منظری وی.

يُنَادُوْنَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ؕ

غږ به وکړی (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته آیا نه وو مونږ له تاسی سره (ملګری په دنیا کښی).

تفسیر: خبره داسی ده چه رسمی کافران به د (صراط) په پل باندی نه تیریږی بلکه رومبی به په دوزخ کښی د هغه له وره څخه په تیل وهلو سره غورځولی شی. هو! هغه کسان چه د کوم پیغمبر امت او تابعدار وی اعم له دی چه ښه وی یا خراب ـ هغه به د (صراط) له پله تیریږی وروسته له دی څخه چه د الله تعالیٰ امر ورته وشی په هغه پل باندی به وخیژی په یوه سخته تیاره کښی به ګرد (تول) خلق ډوبیږی په دی تورو تیاره کښی به له ایمان لرونکیو سره یوه رڼا (رنړا) وی چه دوه مخیز (منافقان) به هم غواړی چه د هغی رڼا (رنړا) په شاؤ خوا کښی لاړ شی خو څرنګه چه مؤمنان ډیر ګرندی او تیز لکه الوتکی، موټر، بائسکل ـ آس او نور ځغلی نو ځکه هغه رڼا (رنړا) له هغوی لری تښتی ـ نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندی خولی پرانیځی چغی به وهی او وائی لږ خو ودریږئ چه مونږ هم ستاسی په رڼا کښی درسره لاړ شو مونږ په دا توره تیاره کښی لکه ړانده هسی تیریږو مونږ مه پریږدئ چه له تاسی څخه وروسته پاتی شو لږ څه ډیل وکړی او انتظار وکړئ چه مونږ هم ستاسی له دی رڼا (رنړا) څخه لږ څه ګټور شو ـ آخر مونږ په دنیا کښی له تاسی سره یو ځای اوسیدو ـ او په ښکاره ډول (طریقه) مونږ هم په مسلمانانو کښی شمیرل کیدو ـ نو د دی مصیبت په وقت کښی مونږ ولی په دی توره تیاره کښی پریږدئ؟ او له مونږ څخنی هسی ګرندی تښتئ؟ آیا دا د ملګریتوب وړ (لائق) او له اندیوالی سره ښائی؟ دوی به داسی جواب اوری چه بیرته وګرځئ! ـ او خپلو ځانونو ته هلته رڼا (رنړا) ولټوئ! که ئی وموموئ له هغه ځایه ئی واخلئ! د دی خبری له اوریدلو څخه دوی بیرته ګرځی په دی منځ کښی به په هسی یوه توره تیاره کښی سره لویږی چه په هیڅ یو شی باندی به د دی نظر ونه لګیږی ـ او هغه دیوال د دوی او د هغی رڼا (رنړا) په منځ کښی راځی. مطلب ئی دا چه دا رڼا (رنړا) په دنیا کښی په ښو عملونو سره په لاس راتله هغه ګټه (فائده) او رڼا (رنړا) له تاسی څخه هلته پاتی شوی ده بیرته دنیا ته وګرځی چه دا هلته له تاسی څخه پاتی ده یا به هغه ځای مراد وی چه د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا (رنړا) او نور هر چاته تقسیم کیده.

قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾

نو وبه وائی (مؤمنان منافقانو ته چه) هو! وئ (تاسی له مونږ سره) مګر تاسی په فتنه کښی اچولی ؤ تاسو ځانونه خپل او انتظار کاوه تاسی (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته) او شک به مو کاوه تاسی (په اسلام کښی) او غولولی وئ تیر ایستلی وئ تاسی آرزوګانو خپلو تر هغه پوری چه راغی امر

حکم د الله (چه مرگ ستاسی دی) او غولولي یئ تاسي په (کرم د) الله باندی غلوونکی (چه شیطان دی).

تفسیر: یعنی بیشکه په ښکاره ډول (طریقه) په دنیا کښي تاسي له مونږ سره وئ او په ژبی سره مو د اسلام دعوی کوله خو باطني حالت مو داسي ؤ چه په لذاتو او شهواتو کښي پریوتلي وئ او د نفاق لاره مو غوره کړی وه او خپل ځانونه مو غولولي او په هلاکت کښي مو اچولي ؤ او بیا مو توبه هم ونه کړه ـ بلکه تل به مو لاری ته کتل او انتظار به مو ایستو چه کله پر اسلام او مسلمانانو باندی کومه تکه لویږی او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کښي لویدلي وئ تاسي په هم دی فریب او غلونه کښي داسي ګڼل چه وروسته له دی څخه به ستاسي څني هیڅ پوښتنه نه کیږی ـ او تاسي به دا د خپل نفاق کښت (فصل) هیڅ نه ریبئ بلکه داسي هیلي او امیدونه مو په زړونو کښي ؤ چه په څو ورځو کښي به اسلام او مسلمانان له منځه ورک کیږی او دا ګردی (تولی) خبری او اتری به له زړونو څخه هیریږی او په پای (آخر) کښي به مونږ بری مومو پاتي شوه د آخرت خبره خو هلته به هم څه نه څه پلمی (تدبیرونه) جوړوو او خپل ځانونه به د هغو له ربړو (تکلیفونو) څني خلاصوو ـ تاسي په داسي خیالونو کښي مست او بیخبره پراته وئ چه د الله تعالیٰ حکم او امر راورسید مرګی راغی او تاسي ئی راګیر کړئ ګواکی هغه لوی غلوونکی (شیطان) تاسي له لاری څخه وویستئ چه اوس هیڅ یوه د ژغورنی (نجات) او د خلاصي لاره در پاتي نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ مَاْوٰىكُمُ النَّارُ ۭ هِيَ مَوْلٰىكُمْ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ⑮

پس نن ورځ وا به نه خیستله شي له تاسي څخه (ای منافقانو) فدیه معاوضه او نه له هغو کسانو څخه چه کافران شوی ؤ ځای د ورتلو ستاسي (او د دوی د تولو) اور (د دوزخ) دی همغه (اور لائق او) ملګری ستاسي دی او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنی بالفرض که تاسي منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیه ورکړئ او وغواړئ چه په هغه چل سره مو ځانونه وژغوری (وساتی) نو د داسي چاری د منظوری هیڅ یو صورت نشته پس تاسي ګرد (تول) په همغه کور کښي پاتي کیدونکی یئ او هم دا د دوزخ اور ستاسي د هستوګنی ځای دی او هم دا مو ملګری دی د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقع او هیله (ارزو) او امید مه لرئ.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وقت هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی (د دی) چه وویریږی زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه او (له جهته د) هغه څیز چه نازل شوی دی له حق څخه (چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی هغه مهال (وقت) رارسیدلی دی چه د مؤمنانو په زړونو کښی د الله تعالیٰ او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسی او د اسلام د حقانی دین په مقابل کښی غاړه کیږدی ـ او ښه پاسته شی او له الله تعالیٰ څخه لا وویریږی.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿۱۶﴾

او نه دی کیږی (په سختوالی د زړه کښی) په شان د هغو کسانو چه ورکړی شوی ۋ هغوی ته کتاب پخوا له دی څخه نو اوږده شوه په دوی باندی زمانه نو سخت شول زړونه د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی ایمان همغه دی چه زړونه پری نرم شی. د نصیحت او د الله تعالیٰ یاد په هغو باندی ډیره اغیزه او اثر واچوی او ژر ئی قبول کړی. پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل له څو مودی راهیسی پر هغوی باندی د غفلت خوب غلبه کړی ده او هر شی له دوی څخه هیر او زړونه ئی سخت او په اکثرو د دوی کښی ډیره سرکشی او یاغیتوب پیش شوی دی نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی چه هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښی ګټی وکړی. او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالیٰ او د ده د رسول اوامر او احکام ومنی او په ښو صفاتو سره متصف شی ـ او هغه لوی مقام ته وخیژی چه هلته تر اوسه پوری بل کوم امت نه دی ختلی.

اِعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ یُحۡیِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ قَدۡ بَیَّنَّا لَکُمُ الۡاٰیٰتِ لَعَلَّکُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۱۷﴾

پوه شئ تاسی بیشکه چه الله ژوندی کوی زرغونوی ځمکه وروسته له موت وچوالی د هغې (په باران سره) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ تاسی ته دلائل (د قدرت، وحدت او عظمت خپل) دپاره د دی چه تاسی عقل پکښې وچلوئ (او کار تری واخلئ په دنیوی او اخروی امورو خپلو کښې).

تفسیر: یعنی د عربو خلق جاهل او ګمراه او داسی ؤ لکه مړه ځمکه اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروباښه او د علم په روح سره ئی ژوندی او په دوی کښې ئی ګرد (تول) کمالات پیدا کړل لنده ئی دا چه د کوم مړی څخه مړ انسان لره نه ښائی چه مایوس بی‌هیلی او ناامید شی ځکه چه که په رښتیا سره توبه وکاړی نو بیا الله تعالیٰ د هغه په کالبد کښې د ژوندون روح ننباسی.

اِنَّ الۡمُصَّدِّقِیۡنَ وَ الۡمُصَّدِّقٰتِ وَ اَقۡرَضُوا اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا یُّضٰعَفُ لَهُمۡ وَ لَهُمۡ اَجۡرٌ کَرِیۡمٌ ﴿۱۸﴾

بیشکه خیرات ورکوونکی سړی او خیرات ورکوونکی ښځی او هغه څوک چه قرضونه ئی کړی دی له الله سره قرض نیک دوچند به کړ شی دوی ته (ثواب د قرض د هغوی) او وی به دوی ته اجر ثواب ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله جل جلاله په لاره کښې په خالص نیت سره د هغه د خوښې په خاطر خرڅ وکړی او خپل مال ولګوی او پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه د کومی بدلی یا د شکریې غوښتونکی نشی ګواکی هغه پاک الله ته پور (قرض) ورکوی نو داده اوسئ چه د هغه ورکړه به نه ضائع کیږی بلکه څو چنده به بیرته ورکرځی.

وَ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖۤ اُولٰٓئِکَ هُمُ الصِّدِّیۡقُوۡنَ ٭ۖ وَ الشُّهَدَآءُ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ لَهُمۡ اَجۡرُهُمۡ وَ نُوۡرُهُمۡ ؕ وَ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا وَ کَذَّبُوۡا بِاٰیٰتِنَاۤ اُولٰٓئِکَ اَصۡحٰبُ الۡجَحِیۡمِ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله) دغه کسان هم دوی دی ډیر رښتینی او شاهدان دی (په ورځ د قیامت کښی پر دروغ ویونکیو باندی) په نزد د رب خپل وی به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا (رڼرا) د دوی (چه پری تیریږی به په پل صراط باندی) او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتونو ځمونږ ته هغوی دی یاران ملګری د دوزخ (چه اصلاً د هم دوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقق مترجم رحمة الله علیه په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدیقون) باندی منلی دی یعنی هغه خلق چه په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لری او د دی یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاری نو دوی رښتینی او پاخه ایمانداران دی او د الله تعالیٰ په مخ کښی هم دا حضرات د شاهدانو په ډول (طریقه) د نورو حال او احوال هم راښکاروی لکه چه د «البقرة» د سورت په اوولسمه رکوع ۱٤۳ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی داسی یو آیت راغلی دی ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ أُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَيْكُمْ شَهِيْدًا﴾ په آخرت کښی به داسی رښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجی سره سم ثواب او رڼا (رڼرا) وربښله کیږی د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د اختصار د رعایت لامله (له وجی) مونږ هغه نشو لیکلی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ۭ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطَامًا ۭ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ۭ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿۲۰﴾

پوه شئ تاسی (ای تشی دنیا خوښونکیو) چه بیشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشی بی فائدی لوبی او بیکاره عبث مشغولتیا او زینت ښائست او فخر لوئی کول دی په منځ ستاسی کښی یو په بل باندی او زیادت (او ډیر والی) دی په اموالو او (ډیر والی دی) په اولاد کښی (ستاسی یو په بل باندی دا ژوندون لږ خسیس په فنا کیدلو کښی) په مثل (د نباتاتو) د باران دی (چه

پر تیزی ځمکی باندی اوری) ښه ښکاری ناشکرانو کرونکو لره زرغونه د دغه (باران) بیا وچه شی (دا گیا) نو پس وبه وینی (ای کتونکیه) هغه (زرغونه) زیړ شوی (پس له شینوالی د هغه) بیا شی هغه (وچ واښه) مات تار په تار او په آخرت کښی عذاب شدید سخت دی (دپاره د هغه چا چه منگلی ئی ولگولی په تشو دنیوی امورو او آخرت ته ئی شا کړه) او مغفرت ښښنه ده لویه له (جانبه) د الله او رضوان رضاء خوښی ده (هغه چاته چه مشغول شی په اخروی امورو او دنیا ته شا کړی) او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مگر دی متاع اسباب د غرور د غولیدلو (چه نه پاتی کیږی).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کښی بازی او لوبی کوی ـ بیا په جوړښت ډول او فیشن او سینگار پسی گرځی بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسی لویږی بیا نی د مړینی ورځ نزدی کیږی د مال او اولاد په فکر کښی ډوب تللی وی چه وروسته له ما ځنی به ځما د کور ـ کهول ـ آل اولاد حال او ژوندون څرنگه وی مگر دا گرد (تول) ساز او سامان ـ فکرونه او جاجونه فانی او زائل دی لکه چه د کښتو (فصلونو) رونق او بهار د څو ورځو له مخی وی بیا زیړ شی او وچیږی او انسانان او بودگان (حیوانان) ئی گوډ او ماتوی او ذره ذره کوی ئی ـ او د هغه د سینگار او رونق نوم او نښه نه پاتی کیږی د دنیا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم چه په رښتیا سره د تگی یوه پنگه او د غلولو او د تیرایستلو یوه وسیله ده هم داسی وگڼئ چه سړی د هغه په عارضی باغ او بهار باندی غولیږی او تیروځی او خپل انجام پری خرابوی ځکه چه وروسته له مرگه هیڅ یو له دی شیانو ځنی نه په‌کاریږی او هلته یواځی هغه ایمان او ښی چاری او صالحه اعمال په‌کاریږی او په درد ئی خوری چه سړی په دنیا کښی کړی وی. او که کور ئی ورانیږی په آخرت کښی هغه لره د الله تعالیٰ خوښی او رضامندی لاس ته نه ورځی هغه کسان چه د ایمان له دولت څخه بی برخی وی او د کفر عصیان او د گناهونو له پیتی سره آخرت ته حاضریږی هغه ته به سخت عذاب وررسیږی او هغو مړیو ته چه سره د لرلو د ایمان ئی پخپلو ایمانی چارو کښی څه لندوالی او کوتاهی کړی وی د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کیږی او بیا ئی پاک الله ښښی ـ د دنیا خلاصه هغه وه او د آخرت مجموعه دا ده.

سَابِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

تلوار وکړئ وځغلئ تاسی (ای مؤمنانو) طرف د مغفرت او ښښنی ته چه له (جانبه) د رب ستاسی دی (او وکړئ ښه عملونه) او (تلوار وکړئ وځغلئ تاسی ای مؤمنانو هغه) جنت ته چه پلنوالی ئی (داسی) دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی (چه دواړه سره یو ځای کړل شی داسی جنت چه) تیار کړی شوی دی دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی په الله او (ایمان ئی راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله) دغه (موعود جنت مغفرت رضاء لقاء) فضل د الله دی چه عطاء کوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د عطا ئی چه مؤمنان دی او الله څیښتن (خاوند) د فضل عظیم دی (چه په دنیا کښی مؤمنانو ته توفیق د ایمان او په عقبا کښی جنت او رضوان ورکوی).

تفسیر : یعنی له موت او مړینی څخه پخوا د هغو شیانو په راغوندولو پسی ولویږئ چه د هغو په وسیله ستاسی گناهونه وبښل شی ـ او جنت مو په برخی شی. په داسی ښو چارو کښی لټی کول او سستی ښه کار نه دی او وړاندی والی وکړی وځغلئ تاسی ای مؤمنانو هغه جنت ته چه پلنوالی ئی داسی دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی یعنی که ځمکه او آسمان دواړه سره یو ځای کړل شی نو له هغو څخه به د جنت عرض او سور جوړیږی. الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه د هغه طول اوږدوالی به څومره وی. تیار کړی شوی دی دغه جنت دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی په الله او ایمان ئی راوړی دی په رسولانو د الله دغه فضل د الله دی چه عطاء کوی ئی هغه چاته چه اراده ئی وفرمائی. یعنی ایمان او ښه عمل خو بیشکه د جنت د حصول وسیله ده لیکن په حقیقت سره به د جنت موندل د الله تعالیٰ په فضل او کرم پوری اړه (تعلق) لری که د هغه فضل او کرم نه وی نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دی او جنت ته رسیدل خو جلا (جدا) خبره ده.

مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِىْٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ

نه رسیږی هیڅ مصیبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسی په ځانونو کښی مگر هغه خو لیکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی پخوا له هغی څخه چه پیدا کړی وی مونږ هغه (په دنیا کښی).

تفسیر: په دنیا او نړی کښی هغه عمومی آفتونه لکه قحط او سوکړه ـ زلزله وبا او نور چه راځی ـ او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ ـ درد ـ ناروغی او نور چه په ځینو سړیو کښی لیدل

کیږی دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم قدیم کښی شته او فیصله ئی صادره شوی ده او په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی دی چه سم له هغه سره دا ګردی (تولی) پیښی واقع کیږی او د یوی ذری په اندازه او میچ هم په هغه کښی څه شی نه لږ او نه ډیریږی.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بیشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډیره آسانه ده.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هر شی علم په ذاتی ډول (طریقه) سره لری او په زحمت او تکلیف ئی نه زده کوی نو بیا هغه ته د علم محیط سره سم د ګردو (تولو) واقعاتو او حوادثو لیکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کښی آیا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته سهل او آسان دی. او خبر کړئ تاسی الله اکرم شانه واعظم برهانه په دی سره.

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ

لپاره د دی چه خفه نشئ تاسو پر هغه څه چه فوت شوی له لاسه وتلی دی د تاسو او خوشحاله نشئ تاسی په هغه څه چه تاسی ته ئی درکړی وی (په خوشحالتیا د کبر او هوا سره).

تفسیر: په دی حقیقت مو ځکه تاسی ته خبر درکړ چه تاسی ښه وپوهیږئ هغه فائدی چه تاسی لره مقدری دی هغه به ضرور در رسیدونکی وی او هغه چه مقدری نه دی هیڅ کله په لاس نه درځی هر هغه شی چه د الله تعالیٰ په قدیمی علم کښی مقرر او تاکلی شوی دی هم هغسی کیدونکی دی نو ځکه که کومه ګټه (فائده) د چا لاس ته ونه رسیږی ښائی چه پری خفه او مضطرب او پریشان نشی او هغه شی ئی چه په برخه ورسیږی په هغه باندی ځان تریخ او تریو او مضطرب نه کړی بلکه د مصیبت او ناکامی په وقت کښی صبر او تسلیم - او د هوسائی (آرام) او کامیابی په وخت کښی دی شکر او حمد ووائی.

تنبیه: په ﴿ اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ﴾ الآیة - کښی ئی راښوولی ؤ چه د دنیا د عیش او طرب په سامان کښی سری ته نه ښائی چه له آخرت څخه غافل شی په دی آیت کښی ئی تنبیه وفرمایله چه د دنیا په تکالیفو او مصائبو کښی ښائی چه سړی ځیر شی چه د اعتدال له میچه ورتیر نشی.

وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿۲۳﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ

او الله نه خوښوي هر متکبر (په نعمت باندی) او فخر کوونکی (په نورو باندی). هغه کسان چه (هم دوی پخپله) بخل کوی او (هم) امر کوی خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوی).

تفسیر: د زیاترو متکبرو مالدارانو حالت داسی دی چه لوئی کوی خو د لګولو په وقت کښی به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځی په کوم یوه ښه کار کښی به دی پخپله د ورکولو توفیق نه لری مګر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورښیی چه په موقع کښی خرڅ کول د هغو متوکلانو او همتناکو کار دی چه له پیسو شتو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوی او پوهیږی چه سختی او نرمی او نور ګرد (تول) هغه علی الاطلاق مالک له لوری دی.

وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۴﴾

او هر هغه چه مخ ئی وګرځاوه (له احکام الله نه) نو بیشکه الله همغه غنی بی پروا په صفتونو سره ښه ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه وررسیږی هغه خو یو بی‌نیاز او بی‌پروا ذات دی. ګردی (تولی) ښیګڼی (فائدی) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کښی سره تول شوی دی. ستاسی په هیڅ یو فعل کښی د هغه هیڅ یوه له ښه والی څخه هیڅ یو زیادت نه کیږی هره هغه ګټه (فائده) او نفع او نقصان چه دی له تاسی څخه دی که څه شی لګوئ او خرڅوئ نو ګټه (فائده) به ئی اخلئ که نه په نقصان او ګار کښی به پاتی کیږئ.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پیغمبران خپل سره له ښکاره‌ؤ دلائلو او نازل کړی ؤ مونږ له هغوی سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دی

چه ودریږی خلق په انصاف باندی.

تفسیر: ښائی چه له دی کتاب او میزان او تلی څخه د تللو تله مراد وی چه خلق په هغی سره خپل حقوق ادا کوی او راکړه ورکړه کوی او د هغی په وسیلی سره عدل او انصاف کیږی یعنی کتاب الله ځکه نازل شوی دی چه خلق په عقائدو ـ اخلاقو ـ اقوالو کښی د عدل او انصاف (نیاو) په سمه لاره لاړ شی او د افراط او تفریط څخه بالکل ځانونه وژغوری (وساتی). او تله ئی ځکه تاکلی (مقرر کړی) وه چه په پلورلو او پیرودلو (بیع شری) او نورو معاملاتو کښی د انصاف د تلی پلی چابری (پله ترازو) هیڅ لوری ته ښکته او پورته نه وی. او ممکن دی چه له تلی څخه شریعت مراد وی چه د گردو (تولو) قلبیه ؤ او قالبیه ؤ اعمالو حسن او قبح مونږ ته په ښه ډول (طریقه) سره راښیی والله اعلم.

وَاَنۡزَلۡنَا الۡحَدِيۡدَ

او را لیږلی ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه او په ځمکه کښی ئی د هغه درنگونه (معادن) کیښودل.

فِيۡهِ بَاۡسٌ شَدِيۡدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چه په دی کښی سخت جنگ ډیر قوت دی او (په کښی ډیری) منافع گټی دی لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی چه له دغی اوسپنی څخه د جگړی او جنگ وسلی (اسلحی) او نور شیان جوړیږی او د خلقو زیات کارونه په هغی باندی چلیږی او گرد (تول) مدنی او عصری امر پری مربوط دی.

وَلِيَعۡلَمَ اللّٰهُ مَنۡ يَّنۡصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالۡغَيۡبِ

او بل لپاره د دی چه عالم شی الله (په علم ظاهری سره) په هغه چا باندی چه مرسته (مدد) کوی له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبو (بی له لیدلو).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د آسمانی کتاب په لار ښوونه په سمه لاره رانشی او د انصاف او

نیاو تله په دنیا کښې سمه ونه دروی که ضرورت پیښ شی نو هغوی ته جزاء او ګوشمالی ورکوله کیږی او په ظالمانو معاندینو ـ مخالفینو او نورو کږو تلونکیو باندی به د الله تعالیٰ او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمیږی. په هغه وقت کښې د توری له موټی څخه نیول او په یوه خالص اسلامی جهاد کښې د داخلیدلو وار راځی چه په هغه کښې به له هم دی اوسپنی څخه کار اخیست کیږی. په دی وقت کښې به دا خبره راښکاره کیږی چه کوم یو بنده وفادار دی؟ چه بی له لیدلو د الله تعالیٰ د هغه مینه او محبت او د آخرت په راتللو ـ او د اجر او ثواب او په ګناه او عقاب باندی په غیاب سره ایمان ـ یقین او عقیده لری؟ او د هغه د دین ـ او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوی؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

بیشکه الله ډیر قوی دی (په نصرت د احباؤ) ښه غالب دی (په ذلت د اعداؤ).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دی دپاره نه دی ورکړی شوی چه الله تعالیٰ ستاسی مرستی (مدد) ـ معاونت او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لری ځکه چه هغه لوی او بی‌نیاز او بی‌پروا پروردګار ته دا بی وځلی او کمزوری مخلوق څه مرسته (مدد) او کومک رسولی شی؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب (احتیاج) ولری؟ هو! دومره ده چه الله تعالیٰ له داسی امر څخه ستاسی د وفاداری امتحان او ازموینه کوی. تر څو هغو بندګانو ته چه دوی په ازموینه (امتحان) کښې بریالی (کامیاب) شی لوړ (اوچت) او اعلیٰ مقامات ورکړی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح او ابراهیم او ګرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهیم کښې) نبوت پیغمبری (او نازل کړی ؤ مونږ په اولادو د دوی کښې) کتاب.

تفسیر: یعنی د پیغمبری او کتاب دپاره مونږ د دی دواړو له اولادی څخه سړی غوره کړل تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذریت او خیلخانی او ځوځات څخه بهر لاړ نشی.

فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو ځینی له دوی لار موندونکی دی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان

وتونکی دی (له لاری حقی نه).

تفسیر: یعنی هغو خلقو لره مو چه لیږلی ؤ یا داسی ئی وبولی چه د دی دواړو له اولادی ځنی بعضی په لاره ؤ او زیاتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا

بیا وروسته ولیږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندی نور رسولان خپل.

تفسیر: یعنی وروستنیو رسولانو د هغو پخوانیو پیغمبرانو په پل باندی تګ کاوه ـ ځکه چه په اصولی حیثیت کښی د ګردو (تولو) رسولانو تعلیم او ښوونه سره یوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ

او وروسته راووست مونږ عیسیٰ ځوی د مریمی او ورکړ مونږ ده ته انجیل.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په آخر کښی د بنی اسرآئیلو د انبیاؤ خاتم یعنی حضرت عیسیٰ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام ته انجیل ورکړ او استاځی وټاکه او هغوی ته ئی واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِیْ قُلُوْبِ الَّذِیْنَ اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ؕ

او ګرځولی ؤ مونږ په زړونو د هغو کسانو کښی چه متابعت ئی کړی ؤ د دغه (عیسی) رأفت نرمی او رحمت مهربانی.

تفسیر: یعنی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام ملګری چه په واقعی ډول (طریقه) د هغوی په طریقی باندی تلل د هغوی په زړونو کښی پاک الله نرمی اینښی وه ـ دوی د الله تعالیٰ له مخلوقاتو سره د محبت او شفقت په ډول (طریقه) سلوک کاوه او پخپلو منځونو کښی به هم تل په مهربانی اوسیدل او ښه ژوندون ئی سره درلود (لرلو).

وَرَهْبَانِيَّةَ ۨابْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ

او (پیدا کړی ؤ دوی له ځانه) رهبانیت (ترک د دنیا) چه نوی ئی له ځانه جوړ کړی ؤ دوی هغه (رهبانیت) نه ؤ مقرر کړی مونږ دغه (رهبانیت) په دوی باندی مگر (دوی غوره کړی ؤ رهبانیت) دپاره د خوښی د الله پس ونه کړ دوی رعایت د دی لکه چه حق د رعایت ئی ؤ.

تفسیر: یعنی په وروستنیو زمانو کښی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام تابعین د بی‌دینو باچاهانو له لاسه په تنگ شول او د دنیا له مخمصو څخه ووېریدل او د رهبانیت یو بدعت ئی وویست چه د هغه حکم د الله تعالیٰ له لوری نه دی شوی مگر د رهبانانو نیت هسی ؤ چه د پاک الله خوښی حاصله کړو خو بیا ئی هغه په پوره ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته ونشو رسولی. حضرت شاه صاحب لیکی «دا د فقیری او تارک الدنیا کیدلو رسم پرنگیانو (نصاریٰ) ایستلی دی دوی به په ځنگلو کښی یوه تکیه جوړوله ـ او هلته به کیناستل نه به ئی ښځه لرله ـ او نه به د اولاد په فکر کښی لویدل ـ شپه او ورځ به ئی عبادت کاوه له خلقو سره به ئی خبری اتری نه درلودی (لرلی) او له هغوی څخه به لری تښتیدل ـ او حال دا دی چه الله تعالیٰ خپلو بندگانو ته داسی حکم نه دی کړی چه دنیا داسی پریږدئ او له څیلمی وزگار کینئ نو کله چه دوی پخپلو ځانونو باندی د دنیا ترک نوم کیښود بیا نو په پته او پردی کښی د دنیا غوښتنه ډیره لویه گناه ده» د اسلامی حق شریعت له فطری اعتدال څخه پرته (علاوه) (متجاوز) د داسی رهبانیت منع فرمایلی ده هو! په ځینو احادیثو کښی راغلی دی چه «د دی محمدی امت رهبانیت غزا کول او فی سبیل الله جهاد دی» ځکه چه غازی او مجاهد د خپلو گردو (تولو) حظوظو- غوښتنو او تعلقاتو څخه بالکل ځان لری ساتی او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپله ککره په لاس نیولی راوځی او پخپله توده وینه کښی لامبو وهی.

غازی په غزا خپل ځان جاروی
خپلو ته پکښی فقیر او خان جاروی

مال وشته ـ کور کهول سره تول
په دی ښه لاره کښی افغان جاروی

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وایه شی چه د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پیریو (قرنو) کښی چه مشهود لها بالخیر دی نه وی او هغه د دین او د ثواب کار وگانه شی.

فَاٰتَيۡنَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا مِنۡهُمۡ اَجۡرَهُمۡ‌ۚ وَكَثِيۡرٌ مِّنۡهُمۡ فٰسِقُوۡنَ ۝۲۷

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ (په محمد) له هغو ځخه اجر ثواب د دوی او ډیر له دوی ځخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی په دوی کښی اکثر نافرمانان دی نو ځکه سره له دی چه پر حضرت خاتم الانبیاء صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم پخپلو زړونو کښی یقین او باور لری خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَءَامِنُوا۟ بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاؤ) وویریږئ تاسی (له عذابه) د الله او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چه محمد دی) چه درکړی تاسی ته دری حصی برخی له رحمته خپله او چه وګرځوی تاسی لره یوه رڼا (رڼړا) چه تلل به کوئ په هغی سره (پر صراط) او وبښی تاسی ته (ګناهونه ستاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ! تر څو دا نعمتونه ومومئ او ستاسی تیری خطاوی وبښلی شی ـ او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسیږی او سره له خپلی رڼا (رڼړا) هر چیری وګرځئ یعنی ستاسی ښه (وجود) د ایمان او د تقویٰ په وسیله روڼ او نورانی شی او په آخرت کښی هم دا رڼا (رڼړا) ستاسی په مخ او ښی څنګ کښی له تاسی سره هر چیری لاړه شی.

تنبیه: د دی خوار په خیال کښی به دا خطاب هغه اهل الکتابو ته وی چی زمونږ پاک پیغمبر باندی ایمان راوړی وی نو په دی تقدیر سره له (وآمنوا برسوله) ځخه به په ایمان باندی ثابت او مستقیم پاتی کیدل مراد وی. نورو اهل کتابو ته د دوه چنده ثواب مونډلو څه بیان د (القصص) په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی.

لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

لپاره د دی چه وپوهیږی اهل د کتاب (په دی) چه قادران نه دی دغه (منکران) په هیڅ شی له فضل د الله نه او (بل عالمان شی دغه منکران په دی) چه بیشکه فضل لوئی په ید (بلا کیف) د الله کښی ده ورکوی ئی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ورکولو ئی) او الله خاوند د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی اهل الکتابو د پخوانیو پیغمبرانو خبری او قصی اوریدلی او خپل افسوسونه او ارمانونه ئی داسی ښکارول چه کاشکی مونږ هم د هغو په پیریو کښی اوسیدی تر څو مو هغه درجی او مرتبی موندلی وی. اوس مونږ ته د هغو برکاتو او فیوضاتو موندل گران دی نو دلته داسی وایه شی چه هغه پیغمبران هم د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی ؤ او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کیږی او حال دا دی چه اوس همغه الله تعالیٰ شته او د هغه د فضل او کمال بحار او سیندونه تر څندو ډک خاړخوړی بهیږی.

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دی آیت تفسیر داسی فرمایلی دی خو له زیاترو د اسلافو څخه داسی منقول دی دلته ﴿لِّئَلَّا يَعْلَمَ﴾ د **(لکی یعلم)** په معنی ده یعنی تر څو وپوهیږی اهل کتاب هغه چه تر اوسه ئی ایمان نه دی راوړی چه د هغوی له وسه پوره نه ده چه د الله تعالیٰ فضل ځان ته په زور وگټی بلکه دا فضل او لورینه (مهربانی) د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی ده په هر چا چه اراده وفرمائی ورکوی ئی لکه له اهل الکتابو څخه هغه چه په خاتم الانبیاء باندی ئی ایمان راوړی دی په هغوی باندی ئی خپل دا فضل کړی دی او هغوی ته دوچنده ثواب ورکوی او د هغوی تیری خطاوی ښښی او رڼا (رنړا) هغوی ته مرحمت کیږی او هغه کسانو چه ایمان ئی نه دی راوړی هغوی له داسی انعاماتو څخه بی برخی او محروم دی.

«تمت سورة الحدید بفضل الله المجید فلله الحمد والمنة»

سورة المجادلة مدنية و هی اثنتان و عشرون آیة و ثلث رکوعات
رقمها (۵۸) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۵) نزلت بعد سورة المنافقون
د «المجادلة» سورة مدنی دی (۲۲) آیته (۳) رکوع لری په تلاوت کښی (۵۸) او په نزول کښی (۱۰۵) سورت دی وروسته د «المنافقون» له سورة څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيْٓ إِلَى اللّٰهِ ۖ

په تحقیق اوریدله الله خبره د هغی (ښځی) چه سؤال او جواب ئی کاوه له تا سره په شان د خاوند خپل کښی او شکایت ئی کاؤ طرف د الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړی خپلی ښځی ته ویل چه ته می مور ئی نو دا خبره داسی ګڼله کیده چه هغه د ژوندون تر آخرت پوری په هغه باندی حرامه شوه . او بیا به هیڅ یو داسی صورت هغه ته نه ؤ چه هغه ښځه ئی بیا ښځه شی. څمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی یو مسلمان چه نوم ئی اوس بن الصامت رضی الله تعالیٰ عنه ؤ خپلی ښځی ته چه خوله بنت ثعلبه رضی الله تعالیٰ عنها نومیده هم داسی وویل. هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی ودریده او دا قصه ئی ورته وکړه. حضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د دی معاملی په نسبت لا د الله تعالیٰ له لوری ماته کوم خاص حکم نه دی رارسیدلی. خو زه خیال کوم چه ته په هغه باندی حرامه شوی ئی ـ او وروسته له دی څخه تاسی سره ګډ نه شی اوسیدلی. هغی ښځی په نارو او چغو باندی پیل (شروع) وکړ ـ او داسی به ئی ویل چه «څما ودان کور وران او واړه ماشومان می خوار او پریشان شول.» کله به ئی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسی جګړی کولی چه «یا رسول الله د هغه مقصد د دی الفاظو له ویلو څخنی د طلاق اراده نه وه» کله به یی د الله تعالیٰ په دربار کښی ژړا او انګولا کوله او داسی به ئی ویل « آ اله العالمینه! زه د خپل یواځیتوب او د دی مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه! ته می په عرض او فریاد ورسه! که نه دا څما ماشومان که له ما سره پاتی شی له لوږی څخه مری او که ئی هغه ته ورکړم نو څما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځی او ضایع کیږی ای الله تعالیٰ ته پخپله د آخرالزمان نبی په خوله څما د ژغورنی (بچ کوونی) یوه لاره راوښیه! او څما دا مشکل او غوته را وپرانیځه!» نو په دی وقت کښی دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبیه: څمونږ د حنفیانو په نزد «ظهار» دا دی چه د خپلی ښځی کومه (عضو) د ابدیه محرماتو

مور ـ خور ـ او نورو کومی عضو سره تشبیه ورکړی چه د هغه کل ده ته حرام او ناروا وی لکه چه داسی ووائی چه «انتِ عليَّ كظهر امي ـ ته دی پر ما باندی داسی ئی لکه ځما د مور شا». د «ظهار» د احکامو تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ①

او الله اوریده سؤال او جواب ستاسی بیشکه چه الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو (تولو) احوالو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر څیز وینی او اوری ئی. هغه خبری اتری چه ستاسی او د هغی ښځی په منځ کښی وشوی نو هغه به ئی ولی نه وی اوریدلی. محققه ده چه پاک الله د هغی مصیبتناکی ښځی په شکایت چه فریاد ئی کاوه ورسیده او د همیشه دپاره ئی د داسی حوادثو د ژغورنی (بچ کیدنی) لیاره په لاندی دول (طریقه) سره څرګنده (ښکاره) کړه!

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَائِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا

هغه کسان چه ظهار کوی (مور وائی) له تاسی څخه ښځو خپلو ته نه کیږی دغه ښځی (په بللو د دوی سره) میندی د دوی نه دی میندی د دوی مګر هغه ښځی دی چه ځیږولی ئی وی دوی او بیشکه دوی خامخا وائی یوه خرابه (نا اشنا خبره) له خبری او دروغ وائی،

تفسیر: یعنی مانديښه (منکوحه) کله چه دی ئی نه دی ځیږولی نو څرنګه د ده مور کیدی شی؟ او څنګه به په محض یوه تشبیه سره د تل دپاره په ده باندی لکه حقیقی مور غوندی حرامیږی؟ هو! که کوم سړی د خپلی بی تمیزی لامله (له وجی) داسی یوه دروغ او چتی (بیکاره) او نامعقوله خبره وکړی نو د هغی بدله دا ده چه کفاره د ورکړی بیا که هغی ته ورنږدی شی یا ورنږدی نشی هغه ښځه د ده ښځه ده او له ظهاره طلاق نه اوری.

وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ②

او بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغه حرکتونه چه د جاهلیت په زمانه کښی شوی دی هغه گرد (تول) معاف دی اوس وروسته له هدایته هسی مه کوی.! که په غلطه له تاسی څخه داسی گناه کیږی نو ژر تر ژره توبه وباسی، او پخوا له دی څخه چه خپلی ماندینی (ښځی) ته ورنژدی شئ د «ظهار» کفارت اداء کړئ!

وَالَّذِينَ يُظٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ

او هغه کسان چه (مور وائی) ظهار کوی له ښځو خپلو نه بیا راگرځی دوی (ماتولو د) هغی خبری ته (چه ویلی ئی وی) نو لازم دی دوی ته ازادول د مریی پخوا د هغه چه یو بل سره مسه کړی (په وطی سره)،

تفسیر: یعنی د دغه لفظ **«انتِ عليَّ كظهرامي»** له ویلو څخه د میړه (خاوند) او ماندینی (ښځی) مسه کول او یو پر بل باندی لاس اچول او صحبت کول حرامیږی کله چه یو مریی ازاد کړی یا د دوو میاشتو د روژی نیولو څخنی فارغ شی نو بیا یو بل ته سره نژدی کیدی شی.
تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په مذهب پخوا له کفاری ورکولو څخه جماع او د هغه دواعی دواړه ممنوع دی په ځینو احادیثو کښی راغلی دی **«امره ان لايقربها حتى يُكفِّر»**.

ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِۦ ۚ

دغه (حکم په کفارت سره) پند درکاوه شی تاسی ته په دغه (حکم) سره،

تفسیر: د کفاری مشروعیت ستاسی د تنبیه او پند دپاره دی چه بیا داسی غلطی ونه کړئ! او نور هم له هسی غلطیو څخنی ځانونو وساتئ!

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه پوهیدونکی دی (نو جزاء به پری

درکړی).

تفسیر: یعنی سم د تاسی له احوال سره احکام درلیږی او په دی باندی پوهیږی چه تر کومی اندازی پوری تاسی په هغو باندی عمل کوئ.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ۚ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًا ۚ

پس هغه چا چه ونه موند (مریی) نو (پری لازم) روژه نیول دی د دوو میاشتو پرله پسی (چه پکښی بی له عذره فصل واقع نشی) پخوا له هغه چه یو بل سره مسه کړی (په وطی سره)، پس هغه توان نه لری (د روژی نیولو) نو (پری لازم) طعام (خواړه) ورکول دی شپیتو مسکینانو ته،

تفسیر: یعنی که د غلام ازادولو توان نه لری نو پرله پسی دوه میاشتی داسی روژی دی ونیسی چه پکښی بی له عذره هیڅ یو ډیل او پریکره واقع نشی که په روژه نیولو باندی ئی هم توان نه رسیږی نو شپیتو تنو اکربانو او فقیرانو ته دی طعام او خواړه ورکړی د دی مسئلی نور تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۗ

دغه (تخفیف په کفاره کښی) دپاره د دی دی چه ایمان راوړئ تاسی په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د جاهلیت د زمانی خبری پریږدی ! او د الله تعالیٰ په حکمونو باندی تګ وکړی او هسی چاری وکړی، چه مؤمن لره ښائی او د مومن له شان ښخه وی.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۗ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ كُبِتُوْا كَمَا كُبِتَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ اَنْزَلْنَآ

ایٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ ؕ وَ لِلْکٰفِرِیْنَ عَذَابٌ مُّهِیْنٌ ۝۵

دا (مذکوره احکام) حدونه (مقرر شوی) د الله دی (معین کړی شوی) او کافرانو ته عذاب ډیر دردناک دی بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه خوار هلاک به کړل شی دوی لکه چه خوار هلاک کړی شوی ؤ هغه (کسان) چه پخوا له دوی څخه ؤ او په تحقیق نازل کړی دی مونږ دلائل (د قدرت خپل او صدق د رسول) روښان او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکونکی رسوا کوونکی دی (په دنیا یا په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته نه ښائی چه د الله تعالیٰ له ټاکلیو (مقررو) حدودو څخه تجاوز وکړی. پاتی شول کافران چه د الله د حدودو څه پروا نه کوی او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکی (مقرروی) نو تاسی هغوی پریږدئ چه هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی داسی خلق به پخوانیو زمانو کښی هم ذلیل او خوار ؤ او اوس هم خواریږی د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو له لیدلو او د رڼو او ښکاره ؤ نښو له اوریدلو څخه وروسته بیا پخپلو انکارو باندی کلک پاتی کیدل او د الله تعالیٰ د احکامو عزت او احترام نه کول د خپل ځان د ذلت او سپکتیا او بی احترامی او خواری په عذاب کښی ځان اخته کولو سره مرادف دی.

یَوْمَ یَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِیْعًا فَیُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ؕ

(یاد کړه ای محمده) هغه ورځ چه ژوندی به پورته کړی الله دوی ټول له قبورو پس خبر به کړی (الله) دوی په هغو کارونو باندی چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی هر هغه کارونه چه دوی کړی وی د هغو له نتیجی سره به مخامخ کیږی. د دوی به هیڅ عمل غائب کیدونکی نه وی.

اَحْصٰهُ اللّٰهُ وَ نَسُوْهُ ؕ وَ اللّٰهُ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ شَهِیْدٌ ۝۶

شمیرلی ساتلی دی هغه (اعمال) الله او هیر کړی دی هغوی (هغه اعمال) او الله پر هر شی باندی ښه شاهد ښه خبردار دی (نو ور به کړی دوی ته جزاء موافقه).

تفسیر: یعنی هغوی ته د هغوی د ګرد (ټول) عمر کارونه او اعمال هیڅ په یاد هم نه دی پاتی

شوی یا هغوی ته یی هیڅ توجه نه ده شوی لیکن د الله تعالیٰ په نزد هغه ګرد (تول) یو په یو محفوظ او ساتلی شوی دی ـ دی به هغه ګرد (تول) دفترونه په هغه ورځ ښکاره کښی پرانیځی. او د هر سړی په مخ کښی به ئی بردی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ مَا يَكُوْنُ مِنْ نَّجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَاۤ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَاۤ اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا كَانُوْا ۚ

آیا نه وینی ته نه ئی خبر چه بیشکه الله ته ښه معلوم دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (بلکه خبر ئی) نه به وی پټی خبری (یو د بله په غوږونو کښی) د دری تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وی (علماً) او نه به وی پنځه تنه (راز ویونکی) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وی (په اعتبار د علم سره) او نه به وی لږ له دی (عدد) نه او نه به وی ډیر (له دی عدد نه) مګر خو وی به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چیری چه وی هغوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ علم یوازی د دوی په اعمالو باندی منحصر نه دی بلکه د هغه په علم کښی د آسمان او ځمکی هر وړوکی او لوی شی شته هیڅ یو مجلس ـ مشوره ـ جرګه ـ مرکه ـ پټه خبره ګنګوسه او پس پسی به نه وی چه الله تعالیٰ به په هغوی باندی نه خبریږی. د ده محیط علم په هر شی او هر ځای باندی رسیږی. هر چیری چه دری سړی سره کینی او خبری اتری سره وکړی دوی دی داسی نه ګڼی چه دلته بل څلورم څوک نشته ـ او پنځه ګونی مرکه دی خیال ونه کړی چه له مونږ سره کوم شپږم اوریدونکی نشته تاسو ښه وپوهیږی، چه دری وی که څلور یا پنځه یا له دی څخه لږ یا ډیر ـ هر چیری چه وی ـ او په هر حالت کښی چه وی الله تعالیٰ په خپل محیط علم له هغوی سره شته او هیڅ کله له هغوی څخه جلا (جدا) نه دی.

تنبیه: که په مشوره کښی سره دوه تنه وی نو د جګړی او اختلاف په صورت کښی ترجیح مشکله ده ځکه په عمومی معاملو کښی ضرور یو طاق عدد په جرګو او مرکو کښی وی او له یوه څخه وروسته ړومبنی طاق شمیر دری بیا پنځه وی. ښائی چه دا دوه شمیر د دوی لامله (له وجی) غوره کړی شوی وی نو وړاندی ئی له ﴿ وَلَاۤ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَاۤ اَكْثَرَ ﴾ سره د هغه تعمیم وفرمایه پاتی شوه دا خبره چه د فاروقی د خلافت مرکه ولی د شپږو تنو مشرانو لرونکی وه حال دا دی چه د شپږو شمیر طاق نه دی ښائ چه د هغه سبب دا وی چه په هغه وقت کښی هم دا

شپږ سره مشران هر يو د خلافت او تولواکی (باچاهی) وړ (لائق) ؤ چه هيڅ يو له دوی څخه د خوشی کولو وړ (لائق) نه ؤ او هم د راتلونکيو خليفگانو انتخاب د هم دوی له منځه کيده او ښکاره ده د هر مشر نوم چه په رياست سره واخيستل شی نو پرته (علاوه) له هغه څخه پنځه رأی ورکوونکی پاتی کيږی . بيا حضرت عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د احتياط له مخی د مساوات په صورت کښی ترجيح دپاره د عبدالله بن عمر رای ته کتل والله اعلم.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بيا به خبر کړی (الله) دوی په هغو (دنيوی اعمالو) چه کړی ئی دی په ورځی د قيامت کښی بيشکه الله په هر څيز باندی ښه پوهيدونکی ښه خبردار دی ـ آيا نه وينی ته نه ئی خبر هغه کسان چه منع کړی شوی ؤ له پټو خبرو څخه بيا بيرته ور وگرځيدل دوی هغه شی ته چه منع کړی شوی ؤ دوی له هغه څخه او پټی خبری کوی دوی په گناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصيت نافرمانی د رسول (د الله) سره .

تفسير: ځمونږ د پيغمبر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم په مرکه کښی دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کښی پټی خبری سره کولی د مرکی په سرېو باندی به ئی مسخری کولی او عيبونه به ئی څرگندول (ښکارول) ـ يو د بل په غوږو کښی به ئی پس پسی کولی او د سترگو او د سر په اشارو سره به ئی له خپلو ملگرو سره خبری کولی چه له دی حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکليف پيښيده او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د خبری له اوريدلو څخه وروسته به ئی ويل چه «دا مشکل کار ځمونږ له لاسه کيدونکی نه دی» اگر که پخوا له دی څخه د (النساء) په سورت کښی له هسی سرگوشی او پټی خبری څخه هم هغوی ته ممانعت شوی ؤ خو دغو مؤذی او بی حياء منافقانو سره له هغه د خپلو دی بدو عملونو څخه لاس وانخيست دا دی اوس بيا د هغه په نسبت داسی ممانعت وشو.

وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ

لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُوْلُ ؕ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۸﴾

او کله چه راشي دوی تاته (ای محمده!) نو پیشکشي درکوی سلام اچوی تاته په هغه شي سره چه پیشکشي نه ده مقرره کړی تاته په هغه شي سره الله (په ځای د السلام علیک السام علیک وائی) او وائی دوی په نفسو زړونو خپلو کښې ولی نه په عذابوی مونږ الله په هغه (غلط) څه چه وایو ئی (نو فرمائی الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کښې) دوزخ چه ورننوځی پکښې نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسی ته داسی دعاوی وفرمایلی (سلام علی المرسلین) او (سلام علی عباده الذین اصطفیٰ) او د مؤمنانو په ژبه ئی داسی ویل «السلام علیک ایهاالنبی و رحمة الله و برکاته» مگر ځینی یهودان به کله چه د هغوی حضور ته راتلل نو د السلام علیک په عوض به ئی په ژولی ژبی سره ویل السام علیک چه د هغه معنی داسی ده چه تا باندی دی مرگی راشي! گواکی د هغه د سلامتیا د دعاء په عوض کښې چه الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی ؤ دوی ښیراوی کولی ببا به ئی پخپلو منځونو کښې سره ویل که دی په رښتیا سره پیغمبر دی نو د داسی وینا له ویلو سره سم د لاسه ولی پر مونږ باندی عذاب نه رانازلیږی؟ نو د دوی د دی سؤال په جواب کښې فرمائی ﴿ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ﴾ یعنی تلوار مه کوئی داسی کافی پوره عذاب به دروړسیږی چه د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتی کیږی.

تنبیه: په احادیثو کښې راغلی دی چه یهودانو به د السلام علیک په ځای باندی السام وویل ممکن دی چه ځینو منافقانو به هم داسی ویل ـ ځکه چه زیاتره منافقان یهودیان ؤ. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم داسی عادت ؤ کله به چه کوم یهودی داسی ورته ویل دوی به په لنډ دول (طریقه) سره داسی جواب وایه (وعلیک) یو ځلی چه عائشی صدیقی رضی الله عنها د کوم یهودی له خولی څخه السام علیک واورید نو په جواب کښې ئی داسی ورته وویل علیک السام واللعنة نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل اخلاق له کماله له دی خبری څخه خوښ نه شو.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا تَنَاجَیْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِیَتِ الرَّسُوْلِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰی ؕ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه پټی

خبرې کوئی تاسې یو له بله سره (په غوړونو کښې) پس مه کوئی پټې خبرې پخپلو منځونو کښې په ګناه سره او په تجاوز دشمنۍ ظلم سره او په معصیت نافرمانۍ د رسول (الله) سره او پټې خبرې مصلحت کوئ پخپلو منځونو کښې په احسان نیکۍ او پرهیزګارۍ سره.

تفسیر: یعنې صادقو مسلمانانو لره ښائ چه د منافقینو له داسې عاداتو (اخلاقو) څخه ځانونه وژغوری (وساتی) او د مسلمانانو پس پسی او ګنګوسی او مشوره نه ښائ چه د ظلم او عدوان او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانۍ دپاره وی بلکه د نیکۍ - د تقویٰ او د معقولی او ښې خبرې د اشاعت دپاره وی لکه چه (النساء) د سورت په (۱۷) رکوع ۱۱٤ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښې مو داسې یو آیت ولوست

﴿ لَاخَيْرَ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنْ نَّجْوٰىهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوْفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ﴾

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ⑨

او ویریږئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چه خاص ده ته به تاسې جمع کړی شئ په قیامت کښې جزاء ته.

تفسیر: یعنې تاسې تول د الله تعالیٰ په مخ کښې ودریږی. او تر ذرې پورې حساب ورکوئ له الله تعالیٰ څخه د هیڅا پټه او ښکاره خبره پټه نه ده نو ځکه د هغه د ویرې او د پرهیزګارۍ خبرې وکړی.

اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطٰنِ لِيَحْزُنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْـًٔا اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۭ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ⑩

بیشکه چه پټې خبرې (په ګناه) (کارونو) د شیطان دی لپاره د دی چه خفه کړی هغه کسان چه ایمان ئ راوړی دی او نه دی (شیطان یا پټه خبره) ضرر رسوونکی دغو (مومنانو) ته د هیڅ شی مګر په اذن حکم اراده د الله او ښائ چه خاص پر الله پس توکل دی وکړی مومنان (او الله ته وسپاری تول امور خپل او هیڅ پروا دی نه کوی د پټ راز ویلو د نورو څخه)

تفسیر: یعنی د منافقانو دا سرگوشی او پس پسی د دی لامله (له وجی) وی چه لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کښی ولوېږی وویرېږی او پخپلو زړونو کښی ووائی چه آیا دا خلق څه غوته کوی؟ او څه سره وائی؟ او په څه ترون کښی سره بوخت (مشغول) دی؟ دا کار شیطان په هغوی باندی کاوه مسلمانان دی په یاد ولری چه د شیطان له لاسه هیڅ شی کیدونکی نه دی او هیڅ یو څیز د هغه په واک (قبضه) کښی نشته گټه (فائده) او نقصان د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی که د هغه حکم او اراده نه وی که هرڅومره مشوری او منصوبی او ترون وکړی تاته هیڅ نقصان نه شی رسولی نو ځکه په ځای د دی چه تاسی خفه او پریشان شی. ښائی چه الله تعالیٰ ته هیله (طمعه) او امید او اسره وکړئ.

تنبیه: په احادیثو کښی له دی خبری څخه ممانعت شوی دی چه په مجلس کښی یو سړی پرېږدی دوه نور پخپلو منځونو کښی سره پس پسی او پټی خبری وکړی ځکه چه هغه دریم سړی به خفه کیږی ـ دا مسئله ښائی چه تر دی آیت لاندی راشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که دوه سره په مجلس کښی پټ غږېږی نو نورو لیدونکیو ته سودا پیښیږی او هر یو پخپل زړه کښی وائی چه له ما ځنی کومه خرابه خبره شوی ده چه دوی ئې په پټه سره وائی او د هغی په شاؤ خوا کښی پټی خبری سره کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُواْ فِى ٱلْمَجَٰلِسِ فَٱفْسَحُواْ يَفْسَحِ ٱللَّهُ لَكُمْ ۖ

آی هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه وویل شی تاسی ته ځای ارت کړئ په مجلس کښی نو ځای ارت کړئ چه ارتیا وکړی الله تاسی لره (په جنت کښی).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو په مجالسو کښی داسی سره کینئ چه د کښیناستلو ځای نورو ته پاتی شی او تول موقع وموسی او د نورو ځای تنگ نه شی کله چه تاسو ځایونه ارت کړئ خلقو ته نو پاک الله تعالیٰ به هم تاسی له تنگی څخه وباسی او د خپل رحمت ابواب او وروںه به در پرانیځی.

وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ

او کله چه وویل شی (تاسی ته) چه پورته شئ ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور) نو پورته شئ!

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا د مجلس ادب دی که کوم سړی راشي او د هغه د کیناستلو ځای نه وی نو نورو ته ښائي چه لږ لږ سره وخوځیږي تر څو د مجلس حلقه لویه او ځای ارت شي یا له خپلو ځایونو څخه ودریږي او لږ څه ارته بله حلقه او پینده سره جوړه کړي که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي نو لاړ دی شي په داسي حرکت کښې غرور او بخل کول ونه کړئ ځکه چه په ښو رشو (خویونو) په سړي باندی الله تعالیٰ مهربان او له بدو رشو (خویونو) څخه الله تعالیٰ بیزار دی.

تنبیه: د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مجلس کښې هر سړی خپل نژدیوالی له پیغمبر سره غوښتو چه د هغه لامله (له وجی) دیر ځلی په مجلس کښې تنگی پیښیده تر دی چه کله کله به لویو اصحابو ته هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره نژدی ځای نه پیدا کیده. نو ځکه دا احکام صادر شول تر څو هر یوه ته د هغه له درجی او غوښتنی سره سم درجه په درجه پرله پسی د استفادی موقع په لاس ورشي او د مجلس ضبط او ربط او نظم او نسق قائم شي. اوس هم د داسي بی انتظامی پیښوونکیو شیانو په لری کیدلو کښې د مرکو او د جرگو د رئیس او ستر احکام او هدایت منل یو ضروری کار دی. او ښائ چه نور یی د زړه له کومی څخه ومنی . اسلام مونږ ته ابتری بی نظمی ـ پریشانی نه راښیی بلکه د اسلام په مفهوم کښې انتهائی نظم ـ نسق ـ انضباط او ارتباط پروت دی او په هر خیز او هر کار کښې مونږ ته داسي گټور (فائده مند) شیان راښیی چه په هغو کښې په زرهاؤ صوری او ممنوی ښیگنی (فائدی) شته. کله چه په عامو او معمولی جرگو او مرکو کښې داسي حکم دی نو د جگړی په ډگر(میدان) او د جهاد په میدان کښې له دی څخه لوړ (اوچت) او غوړ حکمونه راکړی شوی دی چه د هغو ساتنه او رعایت پر هر مسلمان باندی ضروری دی.

يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ ط

پورته کوی الله هغه کسان چه ایمان راوړی دی له تاسی څخه (په طاعت فرمان برداری د ده) او(خاص پورته کوی) هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یوه په درجو مرتبو کښې.

تفسیر: یعنی صادق ایمان او صحیح علم سړی ته ادب او تهذیب ورښیی او متواضع کوی یی. علم او د ایمان خاوندان چه هومره کمالاتو ته ورسیږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخیژی او پرمخ تگ وکړی هومره ځان ښکته ـ مات ـ متواضع او ناخیزه گڼی. نو ځکه الله تعالیٰ د هسی سړیو درجی لا پسی وچتوی او دوی لا د پت او د عزت خاوندان کوی **(من تواضع رفعه الله)** دا د متکبرانو ـ بی دینانو جاهلانو ـ ناپوهانو کار دی چه په لږ خبره باندی جگړی نښلولی او سره ځانونو سره او شنه کوی یا په دومره یوه خبره باندی خفه کیږی چه ولی زه له دی ځایه

پاڅیدم؟ او ولې هلته کیناستم؟ یا پاڅولي او کینولي شوی یم؟ یا ولې له مجلسه د باندې ووتم یا وویستلی شوم؟ د افسوس ځای دی چه نن ډیر ناپوهه مشران او په نامه سره مشهور ملایان د دی خیالي اعزازاتو په سلسله او لړ کښې په یو پای (آخر) ته نه رسیدونکیو جګړو کښې سره نښتي دي او هر یو پخپلو سنګرو او مورچلو کښې کلک ناست دی او در ګرده (توله) پر موهومو شیانو باندې سره جنګیږي ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

او الله په هغو (کارونو) چه کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنی هر یوه ته د هغه له کار ـ لیاقت او درجې سره سمه مرتبه ښښي ـ او هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه ته ښه معلوم دي چه کوم یو په رښتیا سره ایماندار او د علم خاوند دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان مو راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اراده کوئ د پټو خبرو) له رسول سره نو وړاندې کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه خیرات (فقر او لره) دغه تقدیم د صدقې پخوا له پټو خبرو نه خیر بهتر ډیر غوره تاسې لره او ډیر پاکیزه دی نو که بیا نه مومئ (تاسې هغه شی چه صدقه ئې کړي،) پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: منافقانو به بې فائدې خبرې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې ویلې او په دې چل به ئې خپله لوئې او نژدیوالی نورو ته ورښود او ځینو مسلمانانو به هم غیر مهمې خبرې د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې په ورو سره ویلې او د هغوی وخت به یې خرابولو او نورو ته به ئې موقعه نه ورکؤله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له فیضه مستفید شي یا که کوم وقت رسول الله مبارک غوښتل چه ګوښې (بیل) کیني او لږ څه خلوت شي نو

هلته به هم خلق ورننوتل او هغه ځای به ئ هم تنګؤو او دوی به ئ پخپل فکر نه پری ښودل او د هغوی په چار چاپیر کښی به ډیر سری غونډیدل خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیچاته هیڅ نه ویل نو ځکه داسی حکم را نازل شو «هر څوک چه غواړی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پټی خبری او څه مصلحت وکړی ښائ چه پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړی!» د دی حکم په منلو کښی څو ګټی دی ـ د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کیږی او د خیرات ورکوونکی د نفس تطهیر او تزکیه په عمل راځی ـ او د منافق او مخلص مسلمان معرفی او پیژندګلو په ښه شان سره کیږی او د پټو خبرو د کوونکیو لږ توب په عمل راځی که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه ؤ نو هغه له دی قید معاف ؤ کله چه دا حکم رانازل شو نو منافقانو د بخل او کنسکی لامله (له وجی) هغه عادت پری ښود ـ او مسلمانان هم وپوهیدل چه ډیر پټی خبری کول د الله تعالیٰ نه خوښیږی او د دی دپاره ئ داسی حکم رانازل کړی دی په پای (آخر) کښی دا حکم په راتلونکی آیت سره منسوخ وفرمایه.

ءَأَشْفَقْتُمْ أَن تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

آیا ویریږئ تاسی (له فقر) چه وړاندی کړی په مخکښی د پټی خبری ستاسی صدقات خیراتونه پس په هغه وقت کښی چه ونه کړ تاسی دغه (خیرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسی باندی نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړئ تاسی زکوٰة او حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ تاسی) د رسول د دغه (الله) او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندی (هم) چه کوئ تاسی (نو جزاء ئ به درکړی).

تفسیر: یعنی د صدقی د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چه ؤ هغه حاصل شو اوس مو دا مؤقت حکم له تاسی څخه پورته کړ. ښائ چه تاسی د هغو حکم په تعمیل کښی په صدق او د زړه له کومی څخه زیار (کوشش) وکړئ چه هیڅ منسوخ کیدونکی نه دی او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دی چه له دوی څخه د تاسی د نفس پوره تطهیر او تزکیه کیږی

تنبیه: له ﴿فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا﴾ څخه ښکاری چه پر دی حکم باندی په عام دول (طریقه) سره د عمل کولو وار نه دی راغلی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی

دی چه په دی حکم باندی د محمدی امت له منځه یواځی ما عمل کړی دی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ

آیا نه گوری ته (ای محمده!) هغو (منافقانو) ته چه دوستی کوی له (هغه) قومه (د یهودانو) سره چه غضب کړی دی الله پر هغوی باندی،

تفسیر: دا خلق منافقان او هغه قوم او تبر یهودان دی (چه دغه منافقین له هغو یهودانو سره دوستی او همدردی کوی)

مَا هُمْ مِّنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

نه دی دغه (منافقان) له تاسی (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (یهودانو) څخه.

تفسیر: یعنی منافق نه په پوره ډول (طریقه) په تاسی مسلمانانو کښی شامل دی ځکه چه په پته کافر دی او نه په پوره ډول (طریقه) په هغو یهودانو کښی گډ او شامل دی ځکه چه په ښکاره سره ځان مسلمان بولی ﴿مُّذَبْذَبِيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ ۖ لَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ﴾

وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۴﴾

او قسمونه خوری (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندی حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دروغو)

تفسیر: قسمونه خوری منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سیدالانام صلی الله علیه وسلم حال دا چه دوی پوهیږی چه دروغ وائی او دروغ هم له بی خبری او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندی قسمونه خوری. مسلمانانو ته وائی ﴿اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ﴾ هغوی له تاسی څخه دی او تاسی غوندی په رښتیا سره مسلمانان دی او حال دا دی چه هغوی له اسلام سره له لری نه هم څه نسبت نه لری .

اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ۭ

تیار کړی دی الله دوی ته عذاب ډیر سخت

تفسیر: چه د هغوی په نسبت د دی پاک قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع ۱٤٥ آیت کښی داسی ویلی شوی دی ﴿ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ﴾

اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۵﴾

بیشکه دوی لره بد دی هغه شی چه ؤ دوی چه کول به ئې (له گناهونو).

تفسیر: یعنی که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشی خو هغوی د نفاق په کارونو کښی هسی سره بوخت (مشغول) دی چه ځان ته دیر خراب تخم کری او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوی.

اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۱۶﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۗ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۗ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۱۷﴾

گرځولی ئې دی قسمونه خپل ډال (چه پری ساتی سر او مال خپل) پس منع ستانه کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان له لاری د الله (له جهاد) څخه (له دوی سره) پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړی له دوی څخه (په قیامت کښی) مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز دغه کسان یاران ملگری د دوزخ دی دوی به په دی دوزخ کښی تل اوسیدونکی وی.

تفسیر: یعنی د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتی او خپل ځان مسلمان ورښکاروی او د دوستی او خپلوی په ډول (طریقه) نور سری هم د اسلام له لاری څخه وباسی. نو په یاد ئې ولرئ. چه داسی خلقو ته په دی ډول (طریقه) سره هیڅ یو پت او عزت نه پاتی کیږی او د ذلت او سپکتیا په سختو ربړو (تکلیفونو) او عذابونو ککړ کیږی کله چه د سزا وقت راورسیږی نو دوی د الله تعالیٰ له لاسه خپل ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته (امداد) او مدد رسولی نشی چه دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پری خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ؕ

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه ژوندی پورته کړی (دوی) الله تول نو قسمونه به خوری دوی هغه (الله) ته لکه چه قسمونه خوری دوی تاسی ته (په دنیا کښی ای مسلمانانو) او گمان به کوی (دوی) چه بیشکه دوی په پوی دی (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومی)

تفسیر: یعنی د دی ځای هغه روږد شوی عادت به هلته هم له دوی سره وی لکه چه دلته ستاسی په مخ کښی په دروغو سره ځانونه ساتی او داسی گڼی چه مونږ ډیر هوښیار یو ـ او ډیر ښه چالونه چلوو د الله تعالیٰ په مخ کښی به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروی او وائی ای پروردگاره مونږ خو داسی نه وو او داسی وو ښائی دوی داسی گڼی چه هلته به هم په داسی اقوالو او ویناؤ سره نجات مومو!.

اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿۱۸﴾

واورئ! خبردار شئ! چه بیشکه دوی هم دوی دی دروغجنان (چه له الله سره هم دروغ وائی)

تفسیر: بیشکه چه اصل او دبل دروغ هغه دی چه د الله تعالیٰ په مخ کښی ئې هم وائی او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږی.

اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَاَنْسٰهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ؕ

غالب شوی دی پر دوی باندی شیطان نو هیر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر ـ یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندی چه شیطان داسی پوره لاس ولری نو د هغه زړه او دماغ داسی مسخ او بدلیږی چه هیڅ یو شی ئی په یاد نه پاتی کیږی او په دی باندی هیڅ نه پوهیږی چه آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالیٰ له عظمت لوئ ـ جلال او کبریا څخه ځان نه خبروی

او داسی خیال کوی چه په قیامت کښی به هم د دروغو په مرسته (مدد) خپل ځان ژغوری (بچ کوی) ـ او په دی باندی نه دی خبر چه دی پخپل دی وضعیت سره د خپلی بی‌حیائی ـ حماقت او ناپوهی اعلان کوی او دغه ممسوخ په دغومره یوه خبره هم نه پوهیږی چه د ده دغه دروغ د الله تعالیٰ په دربار کښی هیڅ نه چلیږی .

أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾

(دغه هیروونکی کسان) لښکر د شیطان دی واورئ! خبردار شئ! بیشکه لښکر تابعان د شیطان هم دوی دی زیانکاران (چه ئ ورکړل د لاسه باقی نعمتونه او ځانونه ئی وغورځول په ابدی زحمت کښی)

تفسیر: د شیطانی لښکرو انجام ضرور خراب دی نه په دنیا کښی د دوی مکر فریب منصوبی د وروستنی بری مخ لیدلی شی او نه په آخرت کښی له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی (بچ کولی) شی.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) څخه دغه (د مخالفانو تولی) په (جملی د) ذلیلانو مغلوبانو کښی دی لیکلی دی الله (په لوح محفوظ کښی) چه خامخا به غلبه بری وکړم هرومرو (خامخا) زه او رسولان ځما بیشکه الله ډیر قوی دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چه د حق او صداقت په خلاف جنګیږی سخت ناکام ـ او سپک او ذلیل دی پاک الله په لوح محفوظ کښی لیکلی دی چه په پای (آخر) کښی یواځی حق او حقانیت لره بری او غلبه ده او د ده پیغمبران هرومرو (خامخا) مظفر او منصور کیږی دغه تقریر پخوا له دی په څو څو نورو ځایونو کښی هم تیر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ

وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ
أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ

او نه به مومی ته (ای محمده او نه ښائیږی چه بیاموموی) یو قوم چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی آخری (د قیامت) چه دوستی به کوی دوی له هغه چا سره چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) نه اګر که وی (دغه مخالفین) پلرونه د دوی او ځامن د دوی یا ورونه د دوی یا (نور قبیله) خپلوان د دوی دغه (قوم چه له اعداء الله سره دوستی نه کوی) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کښی ایمان.

تفسیر: یعنی ایمان د هغوی په زړونو کښی داسی ټینګ ثبت شو لکه هغه لیکه چه پر دبره باندی لیکلی شوی وی.

وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ۖ

او قوی کړی ئی دی دوی په غیبی فیض مدد له نزده خپل ځخه، (او قوی کړی قوت ورکړی دی الله تعالیٰ دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره یا په نور رڼا (رڼرا) د زړه یا په قرآن عظیم‌الشان سره)

تفسیر: یعنی غیبی رڼا (رڼرا) ئی ورته عطاء وفرمایله چه له هغی ځخه زړه ته یو راز (قسم) ځان ته معنوی ژوندون وررسیږی یا د **(روح القدس جبریل)** په وسیله سره ئی مرسته (مدد) وفرمایله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ

او داخل به کړی دوی (الله) په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو (جناتو) کښی، راضی شو الله له دوی ځخه (په طاعت سره) او راضی شول دوی له الله ځخه (په

موندلو د جنت). (او خوشال شو الله تعالیٰ له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کښې او خوشاله شول دوی له الله تعالیٰ څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنت په آخرت کښې)

تفسير: يعنې دا خلق د پاک الله دپاره له ګردو (تولو) اعداء الله څخه خپه او ناراض شوی دی نو الله تعالیٰ له هغوی څخه خوښ دی له هر چا څخه چه الله تعالیٰ خوښ وی نو دی نور څه غواړی.

ای رب العالمينه! وګرځوه مونږ له دغو څخه!

أُولَٰٓئِكَ حِزۡبُ ٱللَّهِۚ أَلَآ إِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴿٢٢﴾

دغه (خلق) دی حزب ـ لښکر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چه بیشکه لښکر د الله چه دی هم دوی دی په مراد رسیدونکی بریالیان (کامیاب) .

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنې هغه څوک چه د الله تعالیٰ له مخالفينو سره دوستی نه لری اګر که ئې پلار وی يا نور خپلوان هم وی هغه هم رښتونی مسلمانان دی او هغو ته هم دا درجه وررسيږی» د کرامو صحابه ؤ هسې شان ؤ چه د الله تعالیٰ او د ده د رسول الله صلی الله عليه وسلم په معاملو کښې به ئې د هيڅ څيز او هيچا پروا نه کوله په هم دی سلسلې کښې د احد په غزا کښې حضرت ابو عبيده رضی الله تعالیٰ عنه خپل پلار وواژه د بدر په غزا کښې ابوبکر صديق رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ځوی د مقابلې دپاره ځان تيار کړ مصعب بن عمير رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ورور عبيد بن عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د خپل نياږ عاص بن هشام ـ علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه حمزه ـ عبيده بن الحارث د خپلو خپلوانو مخې ته چه عتبه ـ شيبه او وليد بن عتبه ؤ ووتل او هغوی ئې ووژل ـ او رئيس المنافقين عبدالله بن ابی يعنې د عبدالله ځوی چه هغه هم عبدالله نوميده او د ابی لمسی ؤ د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په مخ کښې د مريسبع په غزا کښې عرض وکړ چه يا رسول الله صلی الله عليه وسلم که ستاسې امر وی نو زه د خپل پلار سر اوس پری کوم او ستاسې په حضور کښې يې لکه يو پندوس غورځوم خو د رسول الله صلی الله عليه وسلم دا خبره خوښه نه شوه. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه و رزقنا حبهم واتباعهم واماتنا عليه آمين.**

تمت سورة المجادلة فلله الحمد والمنة .

سورة الحشر مدنية وهی اربع وعشرون آية و ثلث رکوعات رقمها (٥٩) تسلسلها‌حسب النزول (١٠١) نزلت بعد سورة «البينة»

د «الحشر» سورت مدنی دی ، (٢٤) آيته او دری رکوع لری ـ په تلاوت کښی (٥٩) او په نزول کښی (١٠١) سورت دی وروسته د «البينة» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ①

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه چه په آسمانونو کښی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسير: لکه چه د هغه د زبردستی غلبی او د حکمت له اثارو څخه يوه پيښه او واقعه وروسته له دی نه بيانيږی.

هُوَ الَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چه ايستلی دی هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ايستلو د دوی (له مدينی نه شام ته دوهم ايستل د دوی له خيبر نه شام ته د حضرت عمر په خلافت کښی دی).

تفسير: له مدينی منوری څخه د مشرق په لوری د څو کروهو په فاصله (واټن) کښی د يهودانو د قوم او تبر يو کلی ؤ چه بنی نضير باله کيده. دا تبر د ډيرو سريو او شتو ـ مالونو خاوند ؤ. او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاؤ (قلعو) باندی ئی زيات اطمينان او ډيره ډاډينه (سکون) لرله. ځمونږ پيغمبر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم کله چه هجرت وفرمايه او په مدينی منوری کښی

ئی هستوګنه غوره کړه. نو ړومبی دوی له مسلمانانو سره د روغی تړون وکړ. او داسی یی غوته کړه چه مونږ به ستاسی په مقابله کښی د نورو مرستی (مدد) نه کوو یعنی د عدم تعرض معاهده ئی وتړله بیا دوی د خیانت (درغلی) له مخی د مکی معظمی له کافرانو سره په پټه مکاتبی - لیکنی خبری - اتری کولی تر څو چه د دوی یو لوی مشر کعب بن اشرف له څلویښتو سورو سره مکی معظمی ته ځان ورساوه او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره ئی معاهده او تړون وکړو څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلی دغی درغلی او خیانت لامله (له وجی) د محمد بن مسلمه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه وواژه شو بیا هم د بنی نضیر له لوری د غداری او بد عهدی سلسله جاری وه. د مکر فریب او دغابازی له مخی دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چه پخپلو کورونو کښی ئی په مکر فریب او درغلی سره ناڅاپه په شهادت ورسوی یو ځلی ئی د یوی لوړی په څنګ کښی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندی پل(آسیا سنګ) ور ورغړاوه چه که څمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی لګیدلی وی نو به په شهادت به رسیدلی و مګر په دی ګردو (تولو) مواقعو کښی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه او په هغی کښی ئی دا سره غوته کړه چه له بنی نضیر سره دی غزا وشی. کله چه مسلمانانو په ډیر سرعت ګرندیتوب او تلوار سره په هغوی باندی حمله یرغل ور ووړ او د دوی ګردی (تولی) کلاوی او کلی یی کلا بند او محاصره کړل. نو ځکه دوی سخت مرعوب شول او ووبریدل - او د ویری او ډار لامله (له وجی) له خپلو کلاؤ څخه د باندی په ډګر(میدان) جګړی ته راونه وتل او عمومی جنګ ته وار ونه رسید او بیا یی د روغی غوښتنه وکړه. تر دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دوی باندی داسی مرحمت او مهربانی وفرمایله چه دوی دی له مدینی منوری څخه د باندی ووځی د دوی سرونه او وینی به ساتلی وی. دوی دی د خپلو منقوله ؤ اموالو څخه هومره شیان چه وړی یی شي یو دی سی خو د دوی غیر منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسو کښی وی د الله تعالیٰ په حکم هغه کلاوی او ځمکی او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کښی ولویدل خو د غنائمو په ډول (طریقه) ونه ویشلی شوی بلکه یواځی څمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک (قبضه) کښی پاتی شوی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی ځمکی زیاتره برخه پر مهاجرینو باندی وویشله او د هغو مصارفو بار او پیټی ئی د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چه انصارو به پر مهاجرینو کول او په دی ډول (طریقه) سره دواړو ته له هغه ځنی ګټی ورسیدی. او هم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپلی کورنی خرڅ او د نبوت د مقام کلنی مصارف له هم دی جائداده اخیسته. که له داسی مصارفاتو څخه څه شی بیرته پاتی کیده هغه به ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی صرفول .

په دی سورت کښی د هم دی قصی په لوری اشاره شوی دی چه الله تعالیٰ همغه غالب قوی حکمت والا ذات دی چه دپاره د ذلیل کولو ئی وویستل هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل کتاب

څخه چه یهودان د بنی نضیر ؤ له کورونو خپلو نه چه په ځمکه د مدینی منوری کښی ؤ په اول د جمع کیدلو د لښکرو سره یعنی یواځی په همغه یو یرغل (حمله) سره ودار شول او په همغی ړومبنی جګړی کښی ئی خپل کور او کلی او کلکی کلاوی ویجاړی پریښودلی او له مدینی څخه وتښتیدل او هیڅ یوه میړانه (بهادری) او ثابت قدمی ئی له ځانه ورښکاره نه کره

تنبیه: له «اول الحشر» څخه ځنی مفسرین داسی مراد اخلی چه د یهودانو دغو تبرو ته د وطن پریښودل اول ځلی ور د مخه شول چه پخوا له دی څخه دوی له داسی پیښی سره مخامخ شوی نه ؤ یا په (اول الحشر) کښی به د دی په لوری اشاره وی چه د یهودانو اول حشر خو هم دا دی چه مدینه منوره ئی پریښوده او په ډیر شمیر د خیبر او نورو ځایونو په لوری لاړل او دوهم حشر به ئی هغه وی چه د حضرت عمر د خلافت په عهد کښی ورپیښ شو یعنی د نورو یهودانو او نصرانیانو سره دوی هم له خیبره وویستل شول او د شام په لوری واستول شول چه هلته به هم د هغوی وروستنی حشر کیږی نو ځکه شام ته ارض المحشر هم وائی.

مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

ګمان نه کاوه تاسی (ای مؤمنانو) چه وبه ځی دوی (له مدینی نه) او ګمان نه کاوه دوی چه بیشکه دوی لره منع کوونکی ساتونکی دی کلاوی د دوی له (عذابه د) الله پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چه ګمان نه کاوه دوی او واچوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره.

تفسیر: یعنی د هغوی د ساز او سامان تینګو کلاؤ ـ او د توریالی توب او میړانی (بهادرئ) په نسبت به ستاسی خیال داسی نه ؤ چه تاسی دومره زر به هغوی پره کوئ او دوی خپلی وسلی له لاسو غورځوی او نه د هغوی داسی خیال ؤ چه دا وړوکی او بی وسلی او بی سامان د مسلمانانو تولی دوی هسی مغلوب او منکوب کری. هغوی د غفلت په دی خوب کښی تللی ؤ چه دا مسلمانان چه د هغوی په سر باندی د پاک الله لاس دی ځمونږ تر تینګو کلاؤ پوری، چیری رسیدی شی او ښائی چه مونږ به د خپلو ښو وسلو ـ او کلکو مورچلو او میړانی په سیوری کښی د الله له عذابه ساتلی یو مګر خو هغوی ولیدل چه هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالیٰ د حکم مخه نشی نیولی. پر دوی باندی د پاک الله حکم له هغی خوا راورسید چه له هغی خوا نه د هغوی خیال او ګمان هم نه ؤ یعنی د هغوی په زړونو کښی الله تعالیٰ ویره واچوله او د بی وسلو او بی شتو مسلمانانو دار ئی پر هغوی باندی کیښود یو خو هغوی د خپل مشر کعب بن اشرف له ناڅاپی وژلو څخه ډیر مرعوب او ترهور ؤ اوس نو د مسلمانانو له دی ناڅاپی حملی او یرغل

ځنی ئی خپل حواس بالکل له لاسه وویستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چه ورانول به ئې کورونه خپل په لاسو خپلو سره (چه پری ولی مسلمانان یا چه پکښې هستوگنه ونه کړی ځوک) او په لاسو د مؤمنانو سره (چه وران کړی ځای د پناهی او ارت شی ورته ځای د جنگ)

تفسیر: یعنی د حرص ـ غیظ ـ غضب او قهر په جوش کښې به ئی د خپلو ودانیو ځنځیرونه ـ ورونه ـ دړی او نور شلول ـ ماتول ـ ورانول او نړول به ئی تر څو له هغو شیانو څخه چه دوی ئی له خپلو ځانونو سره نشی وړی مسلمانان گټور نشی. په دی کار کښې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستی (مدد) کولو یعنی له یوه لوری هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت ؤ او له بل لوری مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانی ورانولی چه دوی هلته مورچل نیولی ؤ که په غور سره وکتل شی هغه ورانی او تباهی چه د مسلمانانو له لاسه رسیدلی وه هغه هم د هم دی بدبختانو د بد عهدیو او شرارتونو په نتیجه کښې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾

پس عبرت واخلئ تاسی ای خاوندانو د سترگو (عقلونو په احوالو د دوی)

تفسیر: یعنی خاوند د بصیرت ته په دی واقعی کښې لوی عبرت دی. الله تعالیٰ دا وروښوول چه د ظلم ـ کفر، شرک ـ او بدعهدی انجام څرنگه کیږی؟ او یواځې په ظاهری اسبابو باندی داده کیدل او د الله تعالیٰ له قدرت او قوت څخه غافل اوسیدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَن كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

او که نه وی لیکلی (مقرر کړی) الله په دوی باندی وتل (فرار کول) له وطنه نو خامخا په عذاب کړی به ؤ (الله) دوی لره په دنیا کښې (په وژلو او بندی کولو سره) او دوی لره دی په آخرت کښې عذاب د اور.

تفسیر: یعنی د هغوی په برخه له وطنه جلا (جدا) کیدل لیکلی و که دا ئ په قسمت کښی نه وی لیکلی نو بله کومه دنیوی سزا به هغوی ته ورکوله کیده او د بنی قریظه په شان به وژل کیدل لنده ئ دا چه له سزا څخه به دوی خپل ځانونو نشو بچ کولی دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنی سره اکتفا وشوه مګر خو دا تخفیف یواځی د هغوی په دنیوی سزا کښی شوی دی ځکه چه د آخرت ابدی سزا په هیڅ دول (طریقه) سره له کافرانو ځنی نه کمیږی «موضح القرآن» لیکی «کله چه دغه قوم او تبر له شامه تښتیدلی دلته راغلی ؤ د دوی مشرانو په همغه وقت کښی دوی ته ویلی ؤ چه یوه ورځ به ستاسی کورونه هلته ورانیږی او بیا به بیرته شام ته راتلونکی یئ! لکه چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی د دوی کورونه هلته وران شول ځینی بیرته شام ته لاړل او ځینی په خیبر کښی پاتی شول ـ خو د حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی د تولو کورونه وران او بیا په شام کښی سره ودان شول».

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ وَمَنْ يُّشَآقِّ اللّٰهَ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ④

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دی ؤ چه بیشکه ؤ دوی چه مخالفت به ئ کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره او هر هغه چه مخالفت کوی له الله څخه نو بیشکه الله شدید سخت دی عذاب (د ده په دنیوی قتل نفی او اسارت او آخروی عقوبت)

تفسیر : یعنی داسی مخالفانو ته هم داسی سختی سزاګانی ورکولی کیږی

مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوْهَا قَآئِمَةً عَلٰٓى أُصُوْلِهَا فَبِإِذْنِ اللّٰهِ

هغه چه پری کوئ تاسی له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماؤ څخه یا ئ پریږدئ هغه ولاړی په بیخونو خپلو باندی نو دغه (تول) په اذن حکم د الله سره دی .

تفسیر: کله چه دا قوم کلابند شو نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چه د هغوی ځینی کم اصلی ونی دی پری کړی شی ! او هغه باغونه دی ویجاړ شی چه دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو ګزارونه کوی تر څو چه د هغو د درد لامله (له وجی) په بهر وتلو باندی مجبور

او په ډګر (میدان) کښې وجنګیږی او د ډګر(میدان) د جګړی په وخت کښې له ونو څخه غازیانو ته څه ربړ(زحمت) او تکلیف ورپیښ نشی . د دی امر په سبب ځینی ونی ووهلی شوی او ځینی ئې پاتی شوی تر څو له بری څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشی . کافرانو په داسی طعنه ورکولو باندی شروع وکړه چه دوی خلقو ته پندونه ورکوی چه له فساده ځانونه وژغوری (وساتی) مګر دوی پخپله فساد کوی . ایا د ونو پری کول او سوځول فساد نه دی ؟ نو ځکه دا آیت نازل شو چه دا ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه په اذن او حکم سره سمی شوی دی او د الله تعالیٰ د حکم تعمیل ته هیڅ کله هیڅوک فساد نشی ویلی ځکه چه هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندی مشتمل وی لکه چه د دی حکم ځینی حکمتونه او مصالح پاس ولیکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۵﴾

او (بل لپاره د دی دی) چه رسوا کړی (الله) فاسقانو نافرمانانو (یهودیانو) لره

تفسیر: یعنی چه مسلمانانو ته عزت ورکړی او کافران خوار او سپک کړی لکه هغه ونی چه پاتی وی په هغو کښې د مسلمانانو ګټی او د کافرانو غیظ او خفګان ؤ ځکه چه هغوی به د دی پاتی ونو له کتلو څخه ویل چه دا ونی به د مسلمانانو شی ـ او هغوی به له دی ځینی ګټی اخلی او هغه ونی چه پری شوی یا سوځولی شوی وی په هغو کښې د مسلمانانو بری ؤ چه د غلبی د اثارو ظهور ـ او د کفارو هسی غیظ او غضب منظور ؤ چه مسلمانان ځمونږ په شیانو کښې څرنګه تصرفات کوی . نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندی مشتمل دی

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۶﴾

او هغه مال چه راګرځولی دی الله په رسول خپل باندی له مالونو د دوی پس نه ؤ ځغلولی تاسی پر دوی هیڅ اس او نه هیڅ اوښ لیکن الله مسلطوی بری ورکوی رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندی چه اراده وفرمائ او الله پر هر څیز باندی ښه قادر دی (چه ځینی ئې غلبه د احباؤ الله ده پر اعداؤ الله باندی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «په غنیمت او فی کښې هم دا فرق او توپیر (تفاوت) شته هغه مال چه د جګړې او د جنګ په ډګر (میدان) کښې په لاس راځي هغه غنیمت دی چه د هغه پنځمه برخه د الله تعالیٰ نذر دی. چه د هغه تفصیل د لسمی پارې په شروع کښې تیر شوی دی. او نورې څلور برخې ئې پر لښکرو باندې ویشلی کیږي او هغه شیان چه بې له جنګه په لاس راځي هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کښې ایښودل کیږي. او د هغوی په عامو مصالحو او ضروري کارونو کښې لګول کیږي.

تنبیه: که له لږ څه جنګ او جګړې څخه وروسته کفار مرعوب شي او صلحې او روغې ته مسارعت وکړي او مسلمانان ومني په دې صورت کښې هغه مالونه چه له هسې روغې څخه په لاس راشي د هغه حکم هم په (فی) کښې داخل دی د نبوی صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښې د فی په مالونو کښې یواځې حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خپل تصرفات او اختیارات جاري کول. ښائې چه دا اختیارات د تملک او تصرف وي او یواځې حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم لره مخصوص وي لکه چه له دې آیتونو څخه او د (علیٰ رسوله) له لفظ څخنې متبادر دی او احتمال لري چه محض حاکمانه وي په هر حال الله تعالیٰ د دې مالونو په نسبت دوی ته په راتلونکیو آیتونو کښې هدایت فرمائې چه وجوباً یا ندباً په هغو او دغو مصارفو کښې ولګول شي. له حضرت څخه وروسته داسې مالونه د امام په واک (اختیار) او تصرف کښې وي. خو د ده دا تصرف به مالکانه نه وي او یواځې حاکمانه به وي او هغه د ده په مشوره او فکر او ښوونه د مسلمانانو په عمومي ضروریاتو او مصالحو کښې صرف او لګول کیږي د غنیمت د مالونو حکم بیل دی او هغه وروسته د خمس له ایستلو څخه د ګردو (ټولو) لښکرو برخه کیږي لکه چه د الله تعالیٰ له دې ارشاد څخه څرګند (ښکاره) دی ﴿ وَاعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا غَنِمۡتُم ﴾ الآیة - که لښکر پخپلې خوښې سره پرې ښود شي هغه بیله خبره ده البته حنفي شیخ ابوبکر رازي په (احکام القرآن) کښې داسې لیکي چه دا د منقوله و اموالو حکم دی په غیر منقوله ؤ اموالو کښې امام لره اختیار او مصلحت دی که ئې وغواړي په لښکرو دې تقسیم کړي او که ئې وغواړي په عمومي مصالحو کښې دې صرف کړي لکه چه د عراق په سواد کښې حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ځینو جلیل القدرو اصحابو په مشوره په هم دې خبرې باندې عمل وکړ. سم له دې مسلک سره رازي شیخ ابوبکر ﴿ وَاعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا غَنِمۡتُم ﴾ پر منقوله ؤ اموالو او د دې د (حشر) د سورې آیتونه ئې پر غیر منقوله ؤ اموالو باندې حمل کړي دي په دې ډول (طریقه) چه د دې ړومبنی آیت

﴿ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡهُمۡ ﴾ حکم په «فی» باندې او د دې ورستنی آیت ﴿ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰ ﴾ حکم په غنیمت باندې محمول دی. او د لغت له مخې د غنیمت تعبیر د (فی) په لفظ باندې کیدی شي. والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰی فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ

هغه شي چه راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندی له (مالونو د) اهل د قریو کلیو (بی له جنګه) نو (هغه) دی الله لره او رسول (د الله) لره.

تفسیر: په ړومنیو آیتونو کښی یواځی د بنی نضیرو د مالونو د لګولو ذکر ؤ اوس د فی د مالونو په نسبت عمومی ضابطه راښیی. یعنی په فی باندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرف وی چه پر دغو خلقو ئې وویشی. د الله تعالیٰ ذکر دلته تبرکاً شوی دی ځکه چه دی د ګردو (تولو) شیانو مالک دی. هو! د کعبی شریفی او د مساجدو صرفیات چه د الله تعالیٰ په نامه یادیږی ممکن دی چه پکښی درج وی.

وَلِذِی الْقُرْبٰی

او (دغه اموال دی) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسیر: یعنی د حضرت خپلوانو څرنګه چه د نبوی په زمان کښی له دی مالونو څخه هغوی ته ورکول کیدل او په هغوی کښی د فقر او مسکنت قید هم نه ؤ. لکه چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم خپل تره حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه ته چه یو بدای (غنی) مشر ؤ برخه ورکړه اوس هم وروسته له دوی څخه ځمونږ حنفیانو په مذهب کښی د پیغبر هغو خپلوانو ته چه اړ (مجبور) او محتاج وی پر نورو اړو (مجبورو) او محتاجانو باندی ترجیح ورکوله کیږی او ښائ چه امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخ کښی برخه ورکړی.

وَالْیَتٰمٰی وَالْمَسٰکِیْنِ وَابْنِ السَّبِیْلِ ۙ کَیْ لَا یَکُوْنَ دُوْلَةً ۢ بَیْنَ الْاَغْنِیَآءِ مِنْکُمْ

او (دغه اموال دی) یتیمانو لره او مسکینانو لره او مسافرانو لره (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دی چه ونه ګرځی (دغه اموال) دولت په منځ د غنیانو کښی له تاسی څخه (چه له خپله حقه زیات واخلی او فقراؤ ته لږ ورکړی).

تفسیر: یعنی دا مصارف ځکه راښوولی شوی دی چه مسلمانان تل د پلار مړیو ـ اړو (مجبورو) ـ

بیکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کښې متوجه اوسی ! او تل د اسلامی عمومی ضروریاتو او مصالحو ته خیال ولری ځکه چه داسی مالونه د بدایانو او دولتمندانو راکره ورکره او نورو گټو دپاره نه دی . او نه ښائ چه هغه د هغوی د مخصوص جایداد په منزله وگرځی او یوائې بدایان پری مزی وکړی او خوندونه تری واخلی ـ او غریبان او اکربان له لوږی څخه ومری یا عمومی مصالح خراب او ویجاړ پراته وی .

وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ ۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۘ

او هغه څه چه درکړی تاسی ته رسول (د الله) نو واځ خلی وئ نیسئ قبول ئ کړئ! او هغه څه چه منع کوی (رسول الله) تاسی له هغه څخه نو بیرته شئ تری (مه ئ غواړئ) او وویریږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی مال او جائداد او نور چه سم د پیغبر صلی الله علیه وسلم له امر سره تقسیمیږی هغه د تقسیم امر دی په ډیر خوښی سره ومنلی شی . هغه چه دررسیږی هغه په خوښی سره واخلئ! او هغه ته چه ور نه کړ شی هغه دی لاس واخلی هم داسی د گردو (تولو) احکامو او نواهیو منل او پابندی په کار ده.
ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نافرمانی د الله تعالیٰ نافرمانی ده . او وویریږئ که چیری د رسول الله د نافرمانی لامله (له وجی) الله تعالیٰ له تاسی څخه خفه نشی او سخت عذاب په تاسی مسلط ونه فرمائ .

لِلْفُقَرَاۗءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۭ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۚ

(دغه اموال دی) دپاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چه ایستلی شوی دی دوی له کورونو کلیو خپلو څخه او له اموالو خپلو څخه په دی حال

کښې چه طلبوی دوی فضل ښښنه مهربانی له الله او رضاء (د ده) او مرسته (مدد) کوی له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره) دغه (مهاجران) هم دوی دی صادقان رښتینی (په ایمان او جهاد کښې).

تفسیر: یعنی هسی خو په دی مال پوری د گردو (تولو) مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلق او اړه لری مگر په خصوصی دول (طریقه) سره د ځان قربانونکو او ایثار خوښوونکیو رښتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندی دی چه هغوی یواځی د الله تعالیٰ په خوښی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی او بالکل په تش لاس له خپل هواده (وطنه) راوتلی دی تر څو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول الله په کارونو کښې په زړه پوری پخپل سر او ازاد کار وکړی شی او هغه ته په ښه دول (طریقه) مرسته (مدد) ورسوی.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دی دغه اموال) چه ځائ نیولی دی په (دی) کور (مدینه) کښې او (خالص کړی ئې دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه .

تفسیر: له دی کور څخه مدینه طیبه مراده ده او دا خلق د مدینی منوری انصار دی چه د مهاجرینو له راتگه وړاندی ئې په مدینی منوری کښې هستوگنه لرله او د ایمان او عرفان په لارو کښې زیات مضبوط او مستقیم شوی ؤ .

يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

خوښوی محبت کوی دوی له هغه چا سره چه هجرت ئې کړی دی دوی ته.

تفسیر: یعنی په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوی تر دی چه پخپلو مالونو او شتو کښې ئې هغوی ته برابره برخه ورکړی ده او د هغوی په شریک گرځولو کښې ئې خپل ځانونه تیار کړی دی .

وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ

أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومی دوی په زړونو سینو خپلو کښې څه تنګی (حسد) له هغه شی څخه چه ورکړی شوی وی (مهاجرانو لره) او غوره کوی (مهاجران) مقدموی ئې پر خپلو ځانونو او اګر که وی پر دوی باندی تنګی (فاقه او حاجت هغه څه ته چه دوی ئې ایثاروی).

تفسیر: یعنی مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چه الله تعالیٰ عطاء فرمایلی دی یا د فی په مالونو او نورو کښې هغه برخه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطاء فرمائ د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کیږی او په هغوی باندی کینه او حسد نه کوی بلکه پری خوښیږی او په هر شیز کښې هغوی پخپلو ځانونو باندی وړاندی ګڼی پخپله دغه انصاریان مصاعب او متاعب ـ سختیاوی او ربړونه (تکلیفونه) وچتوی او په لوږه ئی تیروی مګر هغوی ته هرومرو (خامخا) څه نه څه وررسوی داسی بی مثله او بی ساری ایثار په دنیا کښې تراوسه پوری هیڅ یو قوم د بل قوم دپاره نه دی کړی .

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

او هر هغه چه وساتلی شی له بخل د نفس د ده نه (او له حرص نه په مال باندی) نو هم دغه کسان دی هم دوی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په ثناء صفت د دنیا او په ثواب د عقبا سره).

تفسیر: یعنی ډیر بریالی او کامیاب دی هغه قوم چه د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیوی د هغوی په زړونو باندی طمع حرص او بخل هیڅ اغیزه (اثر) نشی اچولی ځکه چه طماع او بخیلان کله خپلو نورو ورونو ته څه ایثار او ګټه رسولی شی ؟ او د نورو په خوښی او هوسائی (آرام) باندی کله خوښیږی ؟.

وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دی) چه راغلی دی راځی وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه له مهاجرینو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کښې راځی یا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کښې داخلیږی یا له وړاندنیو مهاجرینو ځنی وروسته ئې هجرت کړی مدینی منوری ته راغلی دی **والظاهر هو الاول**.

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

وائی دوی چه ای ربه ځمونږ مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (دینی) ورونو ځمونږ ته چه ړومبی داخل شوی دی (له مونږ څخه) په ایمان کښې او مه ګرځوه په زړونو ځمونږ کښې بغض کینه د هغو کسانو سره چه ایمان ئې راوړی دی بیشکه ته (یا الله) ښه مهربانی کوونکی خورا (ډیر) رحم والا ئې .

تفسیر: یعنی دغه اخلاف او وروستنی کسان هغو اسلافو او سابقینو وړاندنیو ته د ښېنی دعاء کوی او د خپل هیڅ یو مسلمان ورور په نسبت ـ بغض او کینه په خپل زړه کښې نه لری ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا آیت د ګردو (تولو) مسلمانانو دپاره دی چه وړاندنیو حق ومنی او د هغوی په پله باندی لاړ شی او د هغوی په نسبت هیڅ یوه کینه ـ حسد او بغض ونه لری. امام مالک رحمة الله علیه له هم دی ځایه فرمائی هغه سری چه د صحابه ؓ په نسبت بغض او کینه ولری او د هغوی بدګوئی وکړی هغه لره د (فی) په مال کښې هیڅ یوه برخه نشته.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ

آیا نه ګوری ته هغو کسانو ته چه منافقان دغابازان شوی دی وائی هغوی هغو ورونو خپلو (یهودانو) ته چه کافران شوی دی له اهل د کتابونو قسم دی که خامخا وویستل شئ تاسی (له مدینی څخه) نو خامخا ویه وځو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسی سره او نه به منو مونږ (خبره په ضرر د تاسی کښې) د

هیڅ‌ک هیڅکله او که چیری جنګ شروع کړ شي له تاسي سره نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسي سره،

تفسیر: عبدالله بن ابی او نورو منافقانو د بني نضیر یهودانو ته پیغام او پته خبره ورلیږلي وه چه تاسي مه ویریږئ او خپل ځانونو یوائځې مه ګڼئ که مسلمانان غواړي چه تاسي له مدینی څخه وباسي نو مونږ به له تاسي سره درېږو که د جنګ او جګړي وار ورسید نو مونږ به له تاسي سره مرسته (مدد) کوو . دا ځمونږ قطعي او ناګرځیدونکي تینګه فیصله او پری‌کړه ده او پرته (علاوه) له دی څخه مونږ ستاسي په جنګ او جګړه کښي د هیڅ‌چا خبره نه اورو او نه د هیڅ‌چا پروا کوو.

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ ﴿١١﴾

او الله شاهدی ګواهي ورکوی چه بیشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په هم دغو خبرو کښي).

تفسیر: یعني دغه منافقان یهودانو ته دغه خبری له زړه څخه نه وائي یوائځې د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوی او هسي خبری کوی چه هغه د مسلمانانو په ګټه (فائده) نه وی او هغه خبری چه په ژبه وائ په هغو باندي هیڅ عمل نه کوی.

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ ۚ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ ۚ

قسم دی که وویستل شي دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه) نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه) او که جنګ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره نو مرسته مدد نه کوی دغه (منافقان) هغوی سره .

تفسیر: لکه چه په مدیني منوری کښي جګړه ونښته او د بني نضیر یهودان محصور شول په هغه نازک حال کښي هیڅ یو منافق د دوی مرستي (امداد) او مدد ته ونه رسید په پای (آخر) کښي کله چه هغوی وویستل شول دغه منافقان په دی وقت کښي هم په ډیره خوشالي سره پخپلو کورونو کښي ناست ؤ .

وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾

او که (اراده د) مدد مرستی (امداد) وکړی دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره خامخا وبه ګرځوی دغه (منافقان) په تیښته سره شاوی خپلی بیا به مدد مرسته (امداد) ونه مومی ونه کړ شی (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتی) .

تفسیر: یعنی لکه په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستی (مدد) ته راغلی وی نو نتیجه به یې څه کیده ؟ پرته (علاوه) له دی څخه چه د مسلمانانو له مقابلی څخه بیرته وتښتی بله نتیجه نه لری او بیا به د دوی مرسته (مدد) څرنګه کیده نو د دوی د مرستی (مدد) دپاره به هم څوک نه رسیده .

لَاَنْتُمْ اَشَدُّ رَهْبَةً فِیْ صُدُوْرِهِمْ مِّنَ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا یَفْقَهُوْنَ ﴿۱۳﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو څخه) ډیر سخت یئ له جهته د ویری په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کښی له (ویری د) الله دغه ویره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دی ده بیشکه چه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (نه پیژنی الله) .

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ په عظمت باندی دغه منافقان پوهیدی او د هغوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف او ویره وی نو کفر او نفاق به یې ولی غوره کاوه ؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او میړانی (بهادرئ) څخه ویریږی ځکه د مسلمانانو په مقابل کښی نه شی ودریدلی . او نه د جنګ په ډګر(میدان) کښی له ځانه څه ثبات او توره او میړانه (بهادری) ورښوولی شی .

لَا یُقَاتِلُوْنَكُمْ جَمِیْعًا اِلَّا فِیْ قُرًی مُّحَصَّنَةٍ اَوْ مِنْ وَّرَآءِ جُدُرٍ ؕ

جنګ به ونه کړی دغه (یهودان) له تاسی سره (ای مؤمنانو) تول په ګډه سره مګر په قریو کلیو تینګ کړیو شویو کښی یا وروسته له دیوالونو سنګرونو څخه .

تفسیر: یعنی څرنګه چه د دی خلقو په زړونو کښی د مسلمانانو ویری او خوف ځای نیولی دی نو ځکه د جنګ په ډګر(میدان) کښی نشی جنګیدلی هو په کلیو او تینګو کلاؤ کښی سنګرونه نیولی او جګړی کولی شی یا که د دیوالونو او ونو او نورو شیانو تر شاؤ یې ځانونه پټ کړی

نو جنګیدی شی . څمونږ یو مشر به ویل کله چه یورپیانو د مسلمانانو له توری څخه خپل
ځانونه عاجز ولیدل نو راز راز (قسم قسم) اور خوروونکی وسلی او د جګړی اصول ئې ایجاد
کړی خو سره له دی هم که کوم وقت د هغوی جګړه له مسلمانانو سره لاس په لاس ونښلی نو
هغوی د څو شیبو دپاره هم د مسلمانانو په مخ کښی نشی ودریدلی او ګرده (توله) دنیا د قرآن
دا معجزه پخپلو سترګو سره ګوری چه ﴿ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ﴾
د نورو هغو خلقو په نسبت څه ولیکلی شی چه د هغوی په نزد میرانه (بهادری) او
توره دا ده چه د خپلو انګښونو (انګړونو) ورونه په خپلو ځانونو پسی تړی او په بامونو او بلیو
باندی ختلی په تیږو (ګټو) او لوټو او خښتو او نورو شیانو سره ویشتل کوی .

بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ

جنګ د دوی په منځ د دوی کښی ډیر سخت دی .

تفسیر: یعنی په جګړو کښی چه دوی ئې پخپلو منځونو کښی کوی ډیر تیز او ګرندی او سخت
ښکاری لکه چه پخوا له اسلامه د اوس او خزرج د جنګونو تجربه څمونږ په مخ کښی پرته ده
مګر د مسلمانانو په مقابله کښی د هغوی وینه وچه - توره پڅه - ژبه (چاړئ) او میرانه
(بهادری) ورکه شی .

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوی ته په دوی چه سره یو دی او (حال دا چه) زړونه د دوی سره
جلا جلا (جدا جدا) دی (په خیالاتو کښی)، دا (پریشانی د زړونو د دوی)
په سبب د دی دی چه بیشکه دوی داسی یو قوم دی چه نه پوهیږی (نه چلوی
عقل په خیر خپل) .

تفسیر: یعنی د مسلمانانو په مقابله کښی د هغو په ظاهری اتفاق او اتحاد مه غولیږئ د هغوی
زړونه هیڅ کله سره غونډ نه دی او بالکل جلا (جدا) دی هر یو د خپل غرض او غوښتنی مین
- او د هر یوه فکر او خیال بیل دی . او د یوه خیال او چرت د بل د چرت او خیال سره
مل نه دی . نو څکه د دوی په منځ کښی حقیقی اتحاد او یو جهتی هیچری نه پیدا کیږی ؟
که دوی پوه ولری نو پوهیدل به چه دا نمائشی اتحاد او د ښودنی یووالی هیڅ نه پکاریږی اتحاد

هغه ته وایه شي چه د مؤمنینو او قانتینو په منځ کښې لیدل کیږي چه هغوی له ګردو (تولو) اغراضو او خواهشونو څخه ځانونه ژغوري (محفوظوی) او تولو یو ځای د الله تعالیٰ په رسی باندی منګولی لګولی دی . او د هغو ګردو (تولو) ژوندون او مرګ یوائحی واحد او احد او صمد الله تعالیٰ لره دی .

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

مثال د دوی (په نه ایمان راوړو کښې) لکه مثل قصه د هغو کسانو دی چه ؤ پخوا له دوی نه په نژدی زمانه کښې چه (اهل د بدر دی) چه وڅکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو (په دنیا کښې په قتل او بند سره) او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عقبا کښې) .

تفسیر: یعنی اوس په نژدی زمانی کښې د بنی قینقاع یهودانو د خپلی درغلی خیانت او غداری خوند څکلی دی ـ کله چه هغوی بد عهدی وکړه نو مسلمانانو له هغوی سره یوه مختصره جګړه ونښلوله او وروسته د یوه وړوکی جنګ څخه ئ هغوی د باندی وشړل . او له هغه ځنی په مخ کښې په قرینه ماضی کښې مکیانو هم د بدر په ورځ کښې خپله سزا ومونډله همغسی د بنی نضیرو انجام هم وګورئ چه په دنیا کښې د مسلمانانو له لوری پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسیدل او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسی چه دوی ته تاکلی (مقرر) شوی دی هم وررسیږی .

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدی کښې) لکه مثل (قصه) د شیطان داسی ده کله چه وائ انسان ته چه کافر شه نو کله چه (انسان) کافر شي وائ (شیطان) زه بیزاره جلا (جدا) یم له تا څخه بیشکه زه ویریږم له الله چه رب

(پالونکی) د تولو عالمیانو دی پس دی عاقبت انجام د دواړو (گمراه کوونکی او گمراه شوی) داسی چه بیشکه هغوی دواړه به وی په اور (د دوزخ) کښی تل به اوسیږی دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کښی او هم دا (خلود د اور د دوزخ جزاء د ظالمانو (کافرانو) ده .

تفسیر: یعني شیطان په اول کښی انسان ته کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوی کله چه سری د ده د اغواء په لومه او دام کښی ونښلی نو وائی چه زه له تا څخه جلا (جدا) او د تا له کاره بیخی بیزار یم زه خو له الله تعالیٰ ویریږم «دا وینا به هم د ریا او مکاری له مخی وی» نتیجه به داسی وی چه دی به هم د دوزخ خس او بوتی او دړی کیږی او د هغه د دوزخ د لویدلو سبب به هم گرځی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «شیطان به په آخرت کښی دا خبره وائی . او د بدر په ورځ کښی ئی هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جگړه کښی اچولی ؤ کله چه سترگی ئی پر پرښتو باندی ولگیدی نو ژر وتښتید. لکه چه د هغه بیان د (الانفال) په سورت کښی پخوا له دی څخه څمونږ د دغه پښتو تفسیر کښی تیر شوی دی هم دا مثال د منافقینو هم دی» هغه بنی نضیر ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکړی ؤ او په دی چل سره ئی د مخالفت ډگر(میدان) ته را وویستل . کله چه هغوی په مصیبت سره اخته شول دی جلا (جدا) شو - او لری تری کیناست . ولی ایا هغه په دی ډول (طریقه) د الله تعالیٰ له عذابه خلاصیدی شی ؟ هیڅ کله نه خلاصیږی او د دواړو د هستوگنی ځای دوزخ دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعني ای مؤمنانو ! تل ځان وساتئ له معاصیو) وویریږی له (عذابه د) الله او ښائی چه ودی گوری هر نفس هغه شی ته چه ړومبی ئی لیږلی دی دپاره د صبا (قیامت).

تفسیر: یعني ای مؤمنانو له الله تعالیٰ څخه وویریږئ ! او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمایه ذخیره برابره کړئ او فکر وکړئ چه صبا به څه شیان در د مخه کیدونکی وی ؟ او د قیامت لویی ورځی دپاره مو څه ذخیره او ځیرمه کړی دی ؟ او څه شی مو د مخه ورلیږلی دی چه وروسته له مرگه هغه هلته در پکار شی ؟

وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝١٨

او وویریږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) بیشکه چه الله ښه خبردار دی په

هغو عملونو چه کوئ تاسو (نو جزا به پری درکړی) .

تفسیر: یعنی ستاسی هیڅ یو کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی . نو څکه له هغه الله تعالیٰ څخه وویریږئ ! او د تقویٰ او پرهیزګاری لاری غوره کړئ ! او له ګناهونو او معاصیو څنی خپل ځانونه وژغوری (وساتی) !

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

او مه کیږئ تاسی (ای مومنانو) په شان د هغو کسانو چه هیر کړی دی هغوی الله بیا هیر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی دغه خلق هم دوی دی فاسقان نافرمانان (بهر وتونکی له فرمانه د الله نه) .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ حقوق ئې هیر کری دی او د هغه له یاده غافل شوی دی او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروا نه کوی نو الله تعالیٰ هیر کری دی په دوی باندی حق د نفسونو د دوی چه له راتلونکیو افتونو څنی د ژغورنی (بچ کوونی) هیڅ یو فکر او اندیښنه د دوی سره نشته . او په معاصیو او نافرمانیو کښی دوب تللی دی او په دائمی خساری او ابدی هلاکت کښی لویدلی دی او داسی کار نه کوی چه د دوی په حق کښی په واقع سره مفید او نافع وی.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

نه دی سره برابر (په نزد د الله) یاران ملګری د اور (چه هیر کری ئې دی الله) او یاران ملګری د جنت (چه ویریږی له الله) یاران ملګری د جنت هم دوی دی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په لقاء د الله او نعماؤ د جنت) .

تفسیر: یعنی ښائې چه هر سړی خپل ځان د جنت د داخلیدلو وړ(لائق) وګرځوی چه لاره ئې پرته (علاوه) د قرآن کریم د هدایاتو او احکامو په مخامخ کښی له غاړی ایښودلو بل شی نه دی .

لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ؕ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په یوه غره باندی (په مثل د انسان او فهم مو ورته ورکړی وی لکه چه انسان ته مو ورکړی دی) نو خامخا لیدلی به ؤ تا هغه (غر) ویریدونکی فرمان منونکی توتی توتی کیدونکی له ویری (د عذابه) د الله ،

تفسیر: یعنی د افسوس او د حسرت ځای به وی چه قرآن مجید د انسانانو پر زړونو باندی هیڅ یو اثر او اغیزه ونه کړی حال دا چه د قرآن شریف اثر او اغیزه دومره زبردسته او قوی ده چه که هغه پر غرونو غوندی یو کلک شی باندی هم راښکته شوی وی او په هغه کښی د پوهیدلو داسی یوه ماده چه په انسانانو کښی شته وی نو هغه به متکلم د عظمت په مقابل کښی ویریده او چاودیده او له ډاره به ئې توتی توتی کیده . ځما د الله ښځلی پلار په یوه اوږده منظومه کښی دا دری شعرونه راغلی دی .

محفل بدعت ځنی نغمی چه اوریدونکی دی
غوږ ئې کوڼ په سترګه ړوند زړګی ئې لړځیدونکی دی

راشه واوره دا روا سازونه اوازونه تل
لمر دی پر روښان او ګرد (تول) ستوری غورځیدونکی دی

څوک چه شی بی ویری ډیر افسوس دی پر حالت د ده
غر ته ګوره ﴿خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا﴾ کیدونکی دی

وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او دا مثالونه بیانوو اورو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دی) چه دوی فکر غور وکړی پکښی (فائده تری اخلی) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د کافرانو زړونه ډیر سخت دی سره له دی چه د الله تعالیٰ کلام اوری خو بیا هم ایمان نه پری راوړی که غر د دی پاک کلام په مفهوم باندی وپوهیږی نو هغه به هم له ډیری ویری وشلیږی » .
تنبیه: دا خو د کلام د عظمت ذکر ؤ اوس په دغه راتلونکی آیت کښی د متکلم د عظمت او رفعت بیان دی .

هُوَ اللّٰهُ الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ عٰلِمُ الْغَیْبِ وَالشَّهَادَةِۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ﴿۲۲﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلٰمُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی (دی یوائحی) عالم دی په غیبو باندی او (عالم دی) په ښکاره ؤ باندی هم هغه (الله) دی خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دغه الله (هغه ذات دی) چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی دی (یوائحی) بادشاه دی ښه پاک دی (له تولو قبائحو ثخخه) سالم دی (له ګردو (تولو) عیوبو) ثخخه امان ورکوونکی دی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه له ګردو (تولو) نقائصو او کمزوریو ثخخه پاک منزه دی او له تولو عیوبو او افاتو ثخخه سالم دی هیڅ یوه خرابی او نقصان نه د هغه دربار ته رسیدلی دی او نه به وررسیږی . د «مؤمن» ترجمه ئ په امان ورکوونکی سره کړی ده او د ځینو نورو مفسرینو په نزد د «مصدق» په معنی هم راغلی دی یعنی پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغبرانو د اقوالو او ویناؤ تصدیق کوونکی دی . یا د مؤمنانو په ایمان باندی د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی .

الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُۚ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا یُشْرِكُوْنَ ﴿۲۳﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو) ښه زبردست دی د ویری خاوند دی د لوئ ثخیښتن (خاوند) دی ، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چه (مشرکان ئ) ورسره شریکوی .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ذات او صفاتو او افعالو کښی هیڅوک ورسره مل او شریک نه دی .

هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چه پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی .

تفسیر: د (خالق) او د (باری) د فرق په نسبت مو د بنی اسرائیل په سورت کښې د دی آیت ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ د تفاسیرو په ضمن کښې څه اشاری کړی دی .

ځمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ ؟ المصور ـ صورت جوړوونکی لکه چه په نطفه باندی ئې د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰۚ

هم دغه (الله) لره دی نومونه نیک عمده مخصوص.

تفسیر: یعنی هغه نومونه چه په اعلیٰ درجه په ښه والی او کمالاتو او صفاتو باندی دلالت کوی .

يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِۖ

په پاکی سره یادوی هغه (الله) لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښې دی .

تفسیر: یعنی د قال یا د حال په ژبه سره چه په هغه باندی مونږ او تاسی نه پوهیږو .

وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: د الٰهیه د ګردو (تولو) کمالاتو او صفاتو مرجع د دوو صفتونو په لوری دی چه «عزیز» د قدرت په کمال او (حکیم) د علم په کمال باندی دلالت کوی . او هر څومره کمالات چه دی په علم او قدرت پوری ئې په یو نه یو دول (طریقه) سره تړلی دی . په روایتونو کښې د (حشر) د سورت له دی دری آیتونو ﴿ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ﴾ څخه نیولی د سورت تر آخره پوری دیر فضیلتونه راغلی دی . نو هر مسلمان ته ښائ چه سهار او ماښام ئې په لوستلو باندی تینګوالی او مؤاظبت وکړی !.

تمت سورة «الحشر» بمنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الممتحنة مدنية وهی ثلٰث عشرة آیة و فیها رکوعان
رقمها(٦٠) تسلسلهاحسب النزول (٩١) نزلت بعد سورة الاحزاب
د «الممتحنة» سورت مدنی دی(۱۳) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٠) او په نزول
کښی (۹۱) سورت دی وروسته د «الاحزاب» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په حدیبیی کښی له مکیانو سره روغه وفرمایله چه د هغی ذکر
څمونږ د دغه پښتو تفسیر د (الفتح) په سورت کښی پخوا له دی نه شوی دی تر دوو کلونو
پوری دا روغه قائمه وه بیا د کافرانو له لوری هغه ماته شوه نو دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم
د حربی له اصولو سره سم په پته خوله افواج تولول او د مکی معظمی د بری فتح دپاره ئ
ترتیبات نیول د خبرو اترو او لیکونو په لیږلو باندی ئ ممانعت او بندشونه کیښوول چه تر څو
د مکی معظمی کافران د دوی له دی تیاری څخه خبر نشی او هغوی هم د جګړی دپاره ځانونه
تیار نه کړی او په دی ډول (طریقه) سره په حرم شریف کښی د جګړی مخه ونیوه شی یوه
مسلمان چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه نومیده او د بدر له مهاجرینو څخه و مکیانو
ته ئ یو لیک ورولیږه چه «د محمد صلی الله علیه وسلم لښکر پر تاسی باندی لکه د شپی تیاره
یا د لوی سیلاو د اوبو پشان درتلونکی دی » دا خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی
په وسیله ورښکاره شوه دوی حضرت علی کرم الله وجهه او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چه یوه
ښځه د مکی شریفی په لوری رهی (روانه) ده تاسی ورپسی ورشئ تاسی به له هغی سره په فلانی
ځای کښی مخامخ کیږی له هغی سره یو لیک دی هغه ورځنی واخلئ! او له ځان سره ئ راوړئ
دا اصحاب په تلوار رهی (روان) شول او هغه ښځه ئ پوره په همغه ځای کښی وموندله . هغی
ښځی ډیر «**لیت او لعل**» او وړاندی او وروسته وکړ خو سره له هغه هم همغه لیک (خط) ئ
وروسپاره چه د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چه د حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی
بلتعه له لوری د مکی معظمی د کافرانو په نامه لیکلی شوی دی او هغوی ته ئ د مسلمانانو د
تعرض اطلاع ورلیږلی ده . څمونږ پیغمبر حاطب رضی الله تعالیٰ عنه راوباله او تری وئ پوښتل چه
دا څرنګه یو حرکت دی ؟ دی وویل یا رسول الله نه زه کافر یم او نه می له اسلامه مخ اړولی
دی . رښتیا خبره خو دا ده چه څما کور او کهول په مکه معظمه کښی دی او هلته د هغوی
ساتونکی او پالونکی هیڅوک نشته نو می وغوښتل چه پر کافرانو باندی خپل یو احسان واړوم تر
څو هغوی د هغه په معاوضه کښی څما له اهل او عیال سره څه غرض ونه لری بلکه له هغوی سره

څه ښیګنی (ښه) هم وکړی . زه پوهیږم چه له دی څخه ماته ډیره ګټه (فائده) رارسیږی خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه ځنی هیڅ یو ضرر نه رسیږی هغه د فتح او نصرت وعدی چه تاسی ته د الله تعالیٰ له لوری شوی دی هغه په یقینی ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته رسیدونکی دی او د هغو مخه هیڅوک نشی نیولی لکه چه د ده د هغه خط په منځ کښی هم دا مضمون لیکلی شوی و. قسم په الله که رسول الله صلی الله علیه وسلم یواځی هم پر تاسی باندی حمله وکړی نو الله تعالیٰ به ورته مدد ورکوی او هغه وعدی چه له هغه سره شوی دی خامخا پوره کیدونکی دی.
بلاشبهه د حاطب رضی الله تعالیٰ عنه څخه دا غته خطاءٔ شوی ده خو رحمة للعالمین وفرمایل «**لا تقولوا له الا خیراً** مه وایئ ورته هیڅ شی پرته (علاوه) له خیره او وی فرمایل «چه حاطب د بدر د اصحابو څخه دی او تاسی ته نه دی معلوم چه الله تعالیٰ د بدر د اصحابو ګرد (تول) ګناهونه ښلی دی ». د دی سورت زیاتره برخه هم دی قصی لره نیوونکی ده لکه چه الله اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسی فرمائ چه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُم مِّنَ الْحَقِّ

ای هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) ! مه نیسئ تاسی دښمنان ځما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کښی چه غورځوئ لیږئ تاسی خبرونه هغوی ته په سبب د دوستی سره (په منځ ستاسی او د دوی کښی) حال دا چه په تحقیق کافران شوی دی هغوی په هغه شی چه راغلی دی تاسی ته له حق (دین او قرآن) څخه .

تفسیر: یعنی د مکی کافران هم د الله جل جلاله دښمنان دی او هم ستاسی نو له هغوی سره دوستی مه کوئ!. او هغوی ته دوستانه پیغامونه لیږل مسلمانانو لره ښه نه دی. او په تحقیق کافران شوی دی هغوی په هغه څه چه راغلی دی تاسی ته له حق دین څخه نو د دی لامله (له وجی) د الله تعالیٰ دښمنان شول .

يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ ۙ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ

چه وباسی دوی رسول (د الله) او هم تاسی (له خپل وطن مکی څخه ځکه) چه ایمان راوړی دی تاسی په الله چه رب ستاسی دی (پس مه نیسئ دوی په دوستی سره) .

تفسیر: یعني پیغمبر ته او تاسي ته ئې څنګه سخت ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه درورسول او تاسي ئې د خپل هیواد او وطن په پرېښوولو باندې اړ (مجبور) کړئ یوائځي په هم دې خبره سره چه تاسي ولې د یوه الله تعالیٰ چه ستاسي او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پروردګار دی عبادت کوئ ؟ نو له دې څخه به لویه دښمني او عداوت څه وي ؟ د تعجب ځای دی چه تاسي له داسي سړیو سره دوستي کوئ ؟ او د خپلوئ لاسونه وروړاندې کوئ ؟ .

إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

که چیرې یېئ تاسي چه راوتلي ئې تاسي (له اوطانو خپلو) دپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کښې او دپاره د رضاء خوښي غوښتلو ځما (پس مه نیسئ دوی په دوستي سره)

تفسیر: یعني که ستاسي له کوره وتل ځما د خوښي لپاره او ځما په لاره کښې د جهاد دپاره وي او خاص ځما د رضاء دپاره تاسي نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ نو بیا په هغې دښمني کښې د دوستي ارتباط د څه دپاره دی ؟ ایا د هغو کسانو په ناراضي چه تاسي د الله تعالیٰ رضاء ګټلې وه اوس غواړئ چه هغوی له خپلو ځانونو څخې رضاء او خوښ او الله تعالیٰ ناراض کړئ! (العیاذ بالله)

تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ

چه په پټه (خبرې) لیږئ تاسي هغوی ته په (سبب د) دوستي سره او زه ښه عالم یم په هغه څه چه پټوئ تاسي (له مراسلاتو) او په هغه څه چه ښکاروئ تاسي (له معاذیرو) .

تفسیر: یعني که یو سړی وغواړي چه یو کار له ګردو (ټولو) خلقو او نړی والو (اهل جهان) څخه په پټه اجرا کړي نو ایا هغه له الله تعالیٰ څخه هم پټولی شي ؟ وګورئ چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه څومره زیار (محنت) وکړ او کوښښ ئې وکړ چه د خپل لیک (خط) اطلاع هیچا ته ورنه کړي خو الله تعالیٰ له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ او دغه پټه خبره پخوا له وقته ورڅرګنده (ښکاره) شوه !.

وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

او هر څوک چه وکړی دغه (کار) له تاسی څخه نو په تحقیق ورکه کړی ئې ده سمه صافه لاره .

تفسیر: یعنی که سره له مسلمانی داسی کار وکړی او داسی ئې وګنی چه دی به د هغه په پټو ساتلو کښی بری ومومی نو سخته غلطی او زیات تیرواته کوی.

إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾

که چیری ظفر بری ومومی (کفار) په تاسی باندی (نو) شی به دوی تاسی لره دښمنان او اوږده به کړی تاسی لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسی) او (اوږدی به کړی) ژبی خپلی په بدی (ویلو د تاسی) سره او خوښوی به دوی (دغه) چه کافران شئ تاسی (لکه چه دوی دی) .

تفسیر: یعنی له دی کافرانو څخه په موجوده حالت کښی څه هیله (امید) او اسره مه لرئ! که څه هم تاسی زیاته پیرزوینه او رواداری پر هغوی باندی وکړئ او د دوستی اظهار وکړی هغوی هیڅ کله د مسلمانانو خیر غوښتونکی نشی کیدی او سره له دی انتهای رواداریو که د هغوی لاسونه پر تاسی باندی بر شی نو له هیڅ راز (قسم) خرابی او دښمنی ځنی خپل ځانونه نه منع کوی. په ژبو او لاسو سره هر دول (طریقه) ضررونه او ایذاوی تاسی ته دررسوی . او داسی غواړی هم هغسی چه هغوی له صداقته منکران دی تاسی هم منکران کړی نو ایا داسی شریران او بد باطنان د دی خبری وړ (لائق) دی چه هغوی ته هسی پیغامونه وروليږل شی ؟ .

لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾

له سره به نفع در ونه رسوی تاسی ته (که کافران شئ) خپلوی (د خپلوانو) ستاسی او نه اولاد ستاسی په ورځی د قیامت کښی فیصله به وکړی (الله) په منځ ستاسی کښی او الله په هغو عملونو چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو

جزا به ئې درکړی) .

تفسير: حاطب رضی الله تعالیٰ عنه هغه خط د خپل اهل او عيال دپاره ليکلی ؤ نو په دی باندی داسی تنبيه فرمائی چه اولاد او خپلوان د قيامت په ورځ کښی هيڅ نه په کاريږی الله تعالیٰ د هر يوه سړی اعمال تر ذری ذری پوری هم ګوری او سم له هغه سره فيصله او پريکړه کوی د الله تعالیٰ دا فيصله هيڅ يو ځوی ـ لمسی ـ ګروسی خپل ـ خپلوان او عزيز نشی ماتولی نو بيا دا کومه عقلمندی ده چه يو مسلمان د خپل اهل او عيال دپاره الله تعالیٰ له خپل ځان څخه نارضاء کړی په ياد ئې ولرئ چه له هر شی څخه د الله تعالیٰ رضامندی او خوښی وړاندی ده که دی له مونږ څخه راضی وی نو د هغه په فضل او کرم سره ګرد (تول) کارونه ښه کيږی او که الله تعالیٰ نارضاء او خفه شی نو هيڅ شی نه په کاريږی .

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ

په تحقيق شته تاسی لره (ای مؤمنانو) طريقه ښه (چه اقتداء پسی کولی شئ) په (قول او فعل) د ابراهيم کښی او په (قول ـ فعل د) هغه چا کښی چه ده سره ؤ (له مؤمنانو) کله چه ووېل (دغه ابرهيم او اتباعو ئې مشرکانو د) قوم د دوی ته چه بېشکه مونږ جلا (جدا) بيزاره يو له تاسی څخه او (بيزاره يو) له هغه څيزه چه عبادت ئې کوئ تاسی بی له الله منکران شوی يو مونږ (په باطل دين) ستاسی باندی او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسی کښی عداوت دښمنی او بغض حسد ابدی هميشه تر هغه پوری چه ايمان راوړی په الله باندی يوائځی (چه واحد لا شريک دی).

تفسير: يعنی هغه کسان چه سره له اسلامه د ابراهيم عليه وعلیٰ نبينا الصلوٰة السلام سره ملګری شوی دی هر يوه په خپلو وقت کښی په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو ځنی د بيزاری او بيلتون اعلان کړی دی او ابراهيم عليه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو ووېل هغو مشرکانو د قوم خپل ته چه په تحقيق سره مونږ بيزاره يو له تاسی څخه او بيزاره يو له هغه شی

څخه چه عبادت ئ کوئ تاسی بی له الله چه بتان دی او کافر شوی یو مونږ په دین یا په معبود ستاسو باندی یعنی تاسی ای کفارو څرنگه چه له الله تعالیٰ څخه منکران یی او د الله تعالیٰ د احکامو پروا نه کوئ نو مونږ هم ستاسی له طریقی څخه منکران یو او د یوی ذری په میچ هم ستاسی فکر او پروا نه کوو او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسی کښی عداوت دښمنی او بغض کینه همیشه تل تر هغه پوری چه ایمان راوړئ تاسی په الله تعالیٰ باندی یواځی یعنی دا دښمنی به هلته پای (آخر) ته رسیږی چه تاسی شرک او کفر پریږدئ او د همغه یوه مالک الملک والملکوت اکرم شانه واعظم برهانه هسی بندګان او چوپړان شئ لکه چه مونږ ئ هم بندګان او تابعان یو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ

مګر خو (اقتداء مه کوئ د) یوی خبری د ابراهیم (چه ویلی ئ ؤ پخوا له امتناعه) پلار خپل ته (داسی) چه خامخا زه ښښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا دپاره او مالک نه یم زه تا لره له عذابه د الله د هیڅ څیز ،

تفسیر: یعنی یواځی دعا کولی شم د کومی ګټی او نقصان مالک نه یم . الله تعالیٰ هر څه چه وکړی کولی ئ شی او د هغه مخه هیڅوک نشی نیولی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام هجرت وکړ او بیا ئ خپل تبر ته مخ ونه ګرځاوُ نو ایا تاسی به هم همغسی کوی ؟ یو خو ابرهیم علیه السلام کله چه دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته ئ دعا وکړه او هر کله چه دا خبره ورمعلومه شوه چه مشرکان له غفران څخه محروم دی نو چپ شو. اوس چه هغه خبره تاسی ته ښکاره شوه نو ځکه د کافرانو ښښنه مه غواړی .
تنبیه: د ابراهیم علیه السلام د استغفار قصه دی د خپل پلار دپاره د (براءة) په سورت کښی د دی آیت ﴿ وَمَا كَانَ ٱسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ ﴾ الآیة - په تفاسیرو کښی وکتله شی او ویل ابراهیم علیه السلام او اتباع ئ داسی چه:

رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ④

ای ربه ځمونږ (خاص) په تا باندی توکل کړی دی مونږ او (خاص تاته رجوع کړی ده مونږ او (خاص) تاته بیرته ګرځیدل د ګردو (تولو) دی په آخرت کښی دپاره د جزاء .)

تفسیر: یعنی گرد (تول) مو پری ښوول او تاته مو هیله (امید) وکړه او د خپل له قوم او له تبر څخه مو پریکړه وکړه او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله او تاته مو رجوع وکړه او په دی باندی ښه پوهیږو چه د گردو (تولو) ورتګ ستا په لوری دی .

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

(ووېل ابراهیم او اتباعو د ده) ای ربه ځمونږ مه ګرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمویلو هغو کسانو لره چه کافران شوی دی او وبښنه وکړه مونږ لره ای ربه ځمونږ بیشکه هم ته ئې ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی مونږ د کافرانو دپاره فتنه او د ازمویښت محل د مشق تخته مه ګرځوه ! او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسی حالت کښی وساته چه د هغو له لیدلو څخه کافران خوښ نشی او پر اسلام او مسلمانانو باندی د تمسخر او استهزا غږونه وکړی او ځمونږ په مقابل کښی په خپل حقانیت باندی استدلال وکړی . بیشکه هم ته ئې ښه غالب قوی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی یعنی ځمونږ تقصیرات او کوتاهی وبښه او را معاف ئې کړه . ستا د زبردست قوت او حکمت څخه هم دا هیله (امید) او توقع ده چه خپل وفا لرونکی بندګان د دښمنانو په مقابل کښی مقهور او مغلوب مه کړی اوس دپاره د ازیاد د حرص په اقتداء د ابراهیم علیه السلام کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی ارشاد فرمائې:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

خامخا په تحقیق ده تاسی لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهیم او اتباعو د ده) کښی طریقه حسنه ښه (چه اقتداء پسی کوی او دا اقتداء ده) هغه چا لره چه وی چه امید لری (د ثواب) د الله او ویرېږی د (جزاء د) ورځی آخری (د قیامت)، او هر هغه څوک چه مخ وګرځوی (له احکام الله)

نو بیشکه الله همغه دی غني بی پروا ښه ستایلی شوی (په محامدو)

تفسیر: یعني تاسی مسلمانانو ته یا په بل لفظ هغو خلقو ته چه د الله د لیدلو او د آخرت د قائمیدلو هیله (امید) لرئ د ابرهیم علیه السلام او د ده د ملګرو حسنه اسوه او نیکی طریقه غوره کول په کار دی . که څه هم توله دنیا تاسی ته متعصب او جاهل ووائ تاسی خپل مخونه د هغی لاری څخه مه اړوئ ! چه د دنیا هغه لوی موحد هغه پخپل تګ او طرز عمل سره قائم کړی دی . د مستقبل وقت ابدی کامیابی او بری د هم دی لاری په تللو سره په لاس درتلی شی . که چپ (مخالف) له دی نه لاړ شئ او د الله تعالیٰ له دښمنانو سره خپله دوستی ټینګه کړئ نو تاسی په پخپله نقصان او زیان مومئ. ځکه چه الله تعالیٰ د هیچا د دوستی او دښمنی پروا نه لری . هغه پخپل ذات سره د ګردو (تولو) کمالاتو او هر راز (قسم) ښیګنو (فائدو) مالک او څیښتن (خاوند) دی او هیڅ ضرر ورته نه رسیږی .

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾

ښائیږی چه الله پیدا کړی په منځ ستاسی کښی او په منځ د هغو کافرانو چه دښمنی لری تاسی له هغوی سره دوستی او الله (په هر شی چه اراده وفرمائ) ښه قادر دی (چه ځینی ئ دغه دښمنی په دوستی سره بدلول دی) او الله ښه مغفرت کوونکی دی ډیر رحم والا دی

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ د قدرت او رحمت څخه بعید نه دی چه د نن ورځی ډیر کلک کافر صبا ښه پوخ مسلمان وګرځوی . او په دا دول (طریقه) ستاسی او د هغوی په منځ کښی د دوستی تعلقات قائم شی . لکه چه د مکی معظمی په فتحه کښی هم داسی وشوه نژدی ګرد (تول) مکیان مسلمانان شول او هغه کسان چه پرون به ئ یو د بل په مخ توری وښکلی نن یو پر بل باندی ځان قربانوی . په دی آیت کښی مسلمانانو ته اطمینان او تسلی ورکړی شوی ده چه د مکیانو په مقابل کښی د مسلمانانو دا د خپلوی شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخی موقتی دی . بیا به هغه ته څه اړه (حاجت) او ضرورت نه پاتی کیږی . ښائ چه په موجوده حالت کښی تاسی په همغه ترک د موالاتو باندی ټینګ اوسئ ! او له چا ځنی چه په دی لاره کښی څه بی اعتدالی شوی وی الله تعالیٰ د ده د هغی خطا ښښونکی دی ځکه چه همغه لوی ښښونکی دی .

لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝۸

نه منع کوی تاسی (ای مومنانو) الله له (دوستی د) هغو کسانو چه نه دی کړی جنګ له تاسو سره په (کار د) دین کښی او نه ئې ایستلی تاسی له کورونو خپلو څخه (له دی نه) چه نیکی کوئ تاسی له دوی سره او چه عدل او انصاف کوئ تاسی له هغوی سره بیشکه چه الله خوښوی دوست لری انصاف عدل کوونکی .

تفسیر: یعنی په مکه معظمه کښی داسی خلق هم شته چه دوی پخپله مسلمانان شوی نه ؤ خو له مسلمانانو سره ئې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه او نه به ئې د دین په چارو کښی له هغو سره جګړی کول او نه به ئې ربړونه (تکلیفونه) ورپیښول او نه به ئې د هغوی په ایستلو کښی د ظالمانو مرستی (مدد) کولی . له داسی کافرانو سره له ښیګڼی (نیکی) او ښه سلوک کولو څخه اسلام هیڅ ممانعت نه کوی کله چه هغوی ستاسی سره عدل او انصاف ـ نرمی او رواداری کوی نو د انصاف تقاضا هم دا ده چه تاسی هم له هغوی سره ښه تینګ او مناسب سلوک وکړئ ! او دنیا ته ئې وروښیی چه د اسلامی اخلاقو معیار څومره هسک (اوچت) دی ؟ دا د اسلام تعلیم نه دی که د کافرانو یو قوم له مسلمانانو سره جنګ کوی نو د ګردو (ټولو) کفارو سره بلا تمییز جنګ ونښلوو او له ټولو سره د توری په څوکی خبری وکړو که مونږ داسی وکړو نو د حکمت او انصاف له اصول څخه مو پرته (علاوه) او خلاف کار کړی دی . دا ضروری خبره ده چه د ښځو او نارینه ؤ او ړوکیو سپین ږیرو ځلمیو او معاندو او مسالمو په منځ کښی فرق او توپیر (تفاوت) سره وکړو او د هغو حالاتو په اعتبار مراعات وکړو چه د هغو لړ څه تفصیل د (ال عمران) او د(المائده) د سورتونو په تفاسیرو کښی پخوا لیکلی شوی دی .

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝۹

بیشکه هم دا خبره ده چه منع کوی تاسی الله له (دوستی د) هغو کسانو څخه چه جنګ ئې کړی دی له تاسی سره په (کار د) دین کښی او چه ایستلی ئې یئ تاسی له کورونو د تاسی څخه او کومک مرستی (مدد) ئې کړی دی له دښمنانو ستاسی سره په ایستلو ستاسی کښی له دی څخه چه دوستی کوئ تاسی له هغوی سره او هر هغه چه دوستی کوی له هغوی سره دغه (خلق) هم دوی دی ظالمان ګنهګاران .

تفسیر: یعنی له هسی ظالمانو سره دوستانه تعلقات قائمول بیشکه سخت ظلم او ګناه ده .
(ربط) تر دی ځای پوری د کفارو د دوو فریقو تولیو (معاند ـ مسالم) سره د معاملی ذکر ؤ وروسته له دی نه دا راښیی چه له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چه له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشی ؟ یا په (دار الحرب) کښی هستوګنه ولری ؟ خبره دا ده چه د حدیبیی په روغه کښی مکی والو داسی تاکلی (مقرر کړی) ؤ چه ځمونږ هغه سړی چه د مسلمانانو په لوری راشی ښائې چه هغه بیرته ولیږلی شی لکه ځمونږ پیغمبر دا خبره منلی هم ؤه او د هغه په اثر څو سړی چه مدینی منوری ته راغلی ؤ بیرته مکی معظمی ته ولیږل شول . وروسته له هغه څخه څو ښځی هم راغلی . که دا ښځی هم بیرته لیږلی کیدی نو د کافر نارینه په کور کښی د مسلمانی ښځی هستوګنه له اسلامی غیرته لری ښکاریدل او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه نو په دی باندی دا وروستی آیتونه رانازل شول . معلومیږی چه وروسته له دی نه د ښځو په بیرته لیږلو کښی کافرانو اصرار ونه کړ او که نه هغه روغه به روغه نه پاتی کیده .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه راشی تاسی ته مؤمنانی (ښځی) هجرت کوونکی وطن پریښووونکی نو واځ ازمویئ تاسی هغوی الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی .

تفسیر: یعنی د زړونو احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره تاسو د هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه ډول (طریقه) سره وکړئ ! چه ایا په رښتیا سره مسلمانانی دی ؟ ایا په رښتیا د مسلمانی لامله (له وجی) دوی هجرت کړی دی او خپل وطن ئې پری ایښی دلته راغلی دی ؟ ایا کومی دنیوی یا نفسانی غوښتنی د دوی هجرت او راتګ سبب نه دی شوی ؟ په ځینو راویتونو کښی راغلی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه به د دوی امتحان

اخیستلو او ازموینه ئ کوله او د حضرت نبوی له لوری به ئ د هغوی بیعت اخیست کله کله به پخپله رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه چه وروسته په ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ ﴾ الآية - کښی مذکور دی .

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُوا۟ ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ

نو که وپیژنئ تاسی دوی (په قسم سره) مومنانی نو بیرته مه لیږئ هغوی طرف د کفارو ته نه دی دغه (مؤمنانی ښځی) حلالی هغو (کفارو سړیو) لره او نه دی هغه (کافران) حلال دی (ښځو مؤمنانو) لره او ورکړئ تاسی (هغو کافرانو) ته (چه میړونه (خاوندان) د هغو ښځو دی) هغه څه چه لګولی ئ دی (له مهره) او نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی چه نکاح وتړئ تاسی له دی ښځو سره په شرط د دی کله چه ورکړئ تاسی هغو (ښځو) ته مهرونه د دوی

تفسیر: داسی حکم وشو که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وی نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلقات قائم نه پاتی کیږی که د کوم کافر ښځه مسلمانه شوی وی او دار الاسلام ته راشی هر هغه مسلمان چه د دی نکاح تړی د ده په غاړه ده چه هومره مهر چه هغه کافر په دی ښځی ورکړی دی هومره بیرته ورکړی . او اوس د دی ښځی مهر هر څه چه تاکلی (مقرر) شوی وی هغه جلا (جدا) دی ښځی ته وروسپاری نو وروسته له دی څخه د هغی ښځی سره نکاح تړلی شی

وَلَا تُمْسِكُوا۟ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقُوا۟ ۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ ٱللَّهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او منګولی مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه ئ ساتئ په نکاح خپله کښی) او وغواړی تاسی هغه څه چه خرخ کړی دی تاسی (پر دغو کافرانو) او ودی غواړی (دغه کفار هم) هغه څه چی خرخ کړی وی هغوی

(له مهرونو پر دغو مهاجرانو) دا (مذکوره احکام) حکم د الله دی حکم کوی (الله په دغه سره) ستاسی کښې او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: د پروښې حکم په مقابل کښې وروستنی حکم داسې شو د هغه مسلمان سړی ښځه چه لا کافره پاتې وی دغه مسلمان دی هغه ښځه پریږدی ! بیا هر کافر چه له هغې سره نکاح وتړی د دی مسلمان لګولی شوی مهر به بیرته وررسوی په هم دی ډول (طریقه) هر یو له دواړو فریقینو څخه دی یو له بل څخنې خپل حق وغواړی کله چه دا حکم راښکته شو نو مسلمانان دی خبری ته تیار شول چه هم ئې ورکړی او هم به ئې واخلی خو کافرانو ورکول ونه منل نو ځکه دا راتلونکی آیت رانازل شو .

وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

او که چیری فوت شی له تاسو نه (ای مؤمنانو) یو شی له ښځو ستاسی په طرف د کفارو پس غزا مو وکړه (او غنیمت مو واخیست تاسی په غزا کښې) پس ورکړئ تاسی هغو کسانو ته چه تللی وی ښځې د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چه ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره) او ویریږئ تاسی له الله هغه چه تاسو پر هغو باندی ایمان راوړونکی یی ، (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسې کړی ده که لاړی شی له لاسو ستاسی څه ښځې د کافرانو په طرف بیا ستاسو لاس بر شی یا وار مو راشی الخ).

تفسیر: یعنی که د کوم مسلمان ښځه مرتده او دارالحرب ته لاړه شی او کافر د هغه خرڅ بیرته نه ورکوی نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشی د هغه هر څومره خرڅ چه کیږی ښائې د هغه کافر په ځای دی مسلمان ته ورکړی چه ښځه ئې د کافر کره تللی ده او حق ئې سوځیدلی دی . هو ! دومره ده که دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شی بیرته پاتی شی هغه به همغه کافر ته وررسوی ! ځینو عالمانو لیکلی دی که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشی ورته رسولی نو هغه دی د مسلمانانو په بیت المال کښې ور تحویل کړی . الله اکبر ! دا څومره د عدل ـ انصاف تعلیم دی ! خو په دی باندی عمل کوونکی به همغه څوک وی چه د هغه په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره وی او په هغه باندی پوره او کامل ایمان ولری ! .

تنبیه: د ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ ترجمه محقق مترجم په دوه ډول (طریقه) سره فرمایلی دی «بیا ستاسی لاس بر شی» او «ستاسی وار راشی» مونږ د دوهمی ترجمی په لحاظ سره د دی مطلب تقریر دلته

ولیکه . له پرومبنی ترجمی سره سم ځینی مفسرینو ویلی دی چه له دی څخه د غنیمت د مال
حاصلیدل مراد دی یعنی د غنیمت له مال څخه د دی مسلمان خرڅ شوی مال ورته ورسپارلی شی
والله تعالیٰ اعلم .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشۡرِكۡنَ
بِٱللَّهِ شَيۡـٔٗا وَلَا يَسۡرِقۡنَ وَلَا يَزۡنِينَ وَلَا يَقۡتُلۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ

ای نبی (ای محمدا پیغمبره!) کله چه راشی تاته مؤمنانی ښځی چه بیعت کوی
له تا سره پر دی شرط چه نه به شریکوی دوی له الله سره هیڅ شی او نه به
کوی غلا دوی او نه به کوی زناء دوی او نه به وژنی دوی اولاد خپل

تفسیر: یعنی ای محمده بیعت واخله له ښځو څخه په خبره چه نه به شریکوی دوی له الله تعالیٰ
سره هیڅ څیز او غلا به نه کوی او زناء به نه کوی او نه به وژنی اولاد خپل لکه چه د جاهلیت
په زمانه کښی رواج و د معمولی ننګ او عار لامله (له وجی) به ئې جونی ژوندی په هدیرو
(مقبرو) کښی ښخولی او په ځینو وقتو کښی به ئې د لوږی له ویری هم خپل اولاد واژه

وَلَا يَأۡتِينَ بِبُهۡتَٰنٖ يَفۡتَرِينَهُۥ بَيۡنَ أَيۡدِيهِنَّ وَأَرۡجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړی په دروغو سره چه جوړوی ئې دوی په منځ د لاسو او پښو
خپلو کښی (یعنی له خپله ځانه)

تفسیر: او بیعت واخله ای محما پیغمبره له ښځو څخه په دی خبره چه نه به راځی په دروغو سره
چه جوړوی هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو یعنی چه حرامزاده اولاد رانه وړی او په بل
چا باندی په دروغو سره دعوی کوی . یا په دروغو سره شاهدی ورکوی. یا په کومه معامله کښی
له خپل ځانه خبره جوړه کړی په دروغو سره او قسمونه خوری بله معنی ئې دا ده چه د خپل
ځیږولی اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوی یا د بل چا اولاد پټوی او داسی وائی چه دا
می له خپل میړه (خاوند) دی . یعنی په مکر او فریب دروغ درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل
ته یا د بل اولاد ځان ته کوی په حدیث شریف کښی راغلی دی «هغه ښځه چه یو اولاد بل ته
ورکوی جنت په هغه باندی حرام دی» .

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ

او نه به کوی نافرمانی له تا څخه په معروف ښو چارو کښې نو ته بیعت وکړه له دوی سره

تفسیر: پخوا ئې فرمایلی ؤ هغه مسلمانی ښځې دی چه په هجرت کولو سره راځی وپوښتلی شی . دلته دا راښیی چه د هغوی پوښتل دا دی که دا ګرد (تول) حکمونه چه په دی آیت کښې دی هغوی ومنی نو د هغوی ایمان ثابت وګڼه ! دی آیت ته د بیعت آیت وایه شی . ځمونږ د پیغمبر په مخ کښې به چه ښځو بیعت کاؤ نو هم دا اقرار به ئې له دوی ځنی په ژبه سره اخیست لیکن د بیعت په وقت کښې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوی ښځی لاس ته نه دی رسیدلی .

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

او مغفرت ښښنه وغواړه دپاره د دغو (ښځو) له الله بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی په دی چارو کښې هغه لندون (کوتاهی) چه پخوا له دی څخه شوی دی یا د دی احکامو په ځای راوړلو کښې وروسته له دی نه کوم تقصیر وریپیښ شی نو ځکه تاسی د هغوی په حق کښې د مغفرت او ښښنی غوښتنه وفرمائ تر څو الله تعالیٰ ستاسی په برکت د دوی تقصیرات ورو‌ښښی .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو !) مه کوئ دوستی له هغه قوم (د یهودو) سره چه په قهر شوی دی الله پر دوی باندی

تفسیر: هغه خبره چه د دی سورت په شروع کښې ؤه د دی سورت په ختم کښې ئې هم د هغه یاد وفرمایه یعنی د مؤمن په شان کښې نه دی چه له هغه چا سره رفاقت او دوستی وکړی چه الله تعالیٰ ورڅخه خفه شوی وی په هر چا باندی چه پاک الله په قهر وی ښائ چه د الله تعالیٰ دوستان هم له هغه سره خفه وی

قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحٰبِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

په تحقيق نااميده شوي دي دغه (يهودان) له (ثواب د) آخرته لكه چه نااميده شوي دي كافران (له خيره د آخرت) له تولګيو ملګرو د هديرو (مقبرو) څخه

تفسير: يعني منكران داسي توقع نه لري چه له هديري (مقبري) څخه به څوک پاڅيږي او بيا به په بل ژوندون کښي يو له بل سره وګوري دا كافران هم هم هغسي نااميده دي
تنبيه: د ځينو مفسرينو په نزد ﴿ مِنْ أَصْحٰبِ الْقُبُورِ ﴾ د كفارو بيان دي يعني هغسي چه هغه كافران چه هديرو (مقبرو) ته رسيدلي دي او د هغه ځاى له حال او احوال څخه خبر شوي دي او د الله د مهرباني او خوښي څخني بالكل بي‌هيلي او نااميده شوي دي هم دا راز (قسم) دا كافران هم د آخرت له لوري بالكل بي‌اسري او نااميده دي

تمت سورة الممتحنة بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الصف مدنية وهى اربع عشرة آية وفيها ركوعان رقمها (٦١) تسلسلهاحسب النزول (١٠٩) نزلت بعد سورة التغابن

د «الصف» سورت مدني دي (١٤) آيتونه دوه ركوع لري په تلاوت کښي (٦١) او په نزول کښي (١٠٩) سورت دي وروسته د «التغابن» له سورت نازل شوي دي

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكي دي

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ يٰأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقٰتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيٰنٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾

نسبت د پاکی کوی الله لره هر هغه څیزونه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څیزونه چه) په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او همغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی (یعنی ای مؤمنانو) ولی وایئ تاسی هغه (خبره) چه نه ئې کوئ لویه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چه وایئ تاسی هغه څه چه نه ئې کوئ بیشکه الله (مدد ورکوی) خوښوی هغه کسان چه جنگ کوی په لاره (د دین) د دغه (الله) کښې صف تړونکی گواکی دوه بناگانی په قلعی سره تینگکی کړی شوی (ښی محکمی)

تفسیر: هر بنده ته ښائې چه له لوئې ځانمنمی(تکبر) او باټ (لاف) وهلو او له ناحقو دعوی ځنی وویرېږی ځکه چه وروسته به په جنجال او ربړو (تکلیفونو) کښې اخته شی . له خولی څخه د یوی خبری ایستل ډیر اسانه دی مگر د هغی سر ته رسوونه ډیر سخت کار دی . الله تعالیٰ له هغه سړی څخه ډیر خفه او ناراض کیږی چه په ژبه سره یو شی وائې خو کول ئې هسی نه وی . په روایاتو کښې راغلی دی چه په یو ځای کښې څه مسلمانان گرد (تول) سره تول شوی ؤ نو وئې ویل که مونږ ته دا خبره راښکاره شی چه الله تعالیٰ د کوم کار له کولو څخه ډیر خوښیږی مونږ تول به همغه غوره کوو . په دی خبری باندی دا آیتونه رانازل شول چه خبردار وگورئ! په احتیاط سره داسی خبری کوئ ! دا ده ! در وائی خلیئ د الله تعالیٰ په دربار کښې هغه سړی گران دی او زیات محبت ورسره کوی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې د هغه د دښمنانو په مقابل کښې لکه د اوسپنی دیوال غوندی تینگ ودریږئ او د جهاد په ډگر(میدان) کښې خپل معنوی صفونه داسی وتړی چه گواکی داسی یو مضبوط دیوال دی چه له سریو څخه ریژیدلی شوی وی . او په هغه کښې له هیڅ لوری کوم کنداو او رخنه نه وی لویدلی نو اوس په دی معیار سره هر سړی خپل ځان ته وگورئ نو هلته به دا خبره ورښکاره شی چه په تاسی کښې ډیر سړی داسی دی چه په دی معیار سره اکمل ـ کامل ـ جوړ او مناسب ښکاری . مگر ځینی به داسی څرگندیږی (ښکاریږی) چه په ځینو مواقعو کښې په ژبه او تشو ویناؤ سره ډیر وئیږی مگر د هغوی عمل هغه ورتکذیبوی او دروغ ئې ورښکاروی . لکه چه د احد په غزا کښې هغه (بنیان مرصوص) ولی تینگ پاتی نه شو؟ هو ! کله چه د قتال حکم نازل شو . ځینو خلقو داسی هم وویل ﴿ رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا ﴾ الآیة - (النسآء) په هر حال سره نه ښائې چه په ژبه سره ویناوی وکړئ ! لاف او باټ ووهئ ! او ناحقی دعوی وکړئ ! مگر د کولو او عمل په وقت کښې هیڅ ونه کړی شئ بلکه بهتر خو دا ده چه تاسی په ژبه سره هیڅ ونه وایی مگر د کولو په ډگر(میدان) کښې خپله قربانی الله تعالیٰ ته وروړاندی کړئ چه د بری لویه برخه مو دروړسیږی . د موسیٰ علیه السلام قوم ته نه گورئ چه په ژبه سره د تعالی ـ تفاخر او تمائز

ډیرې خبرې اترې کولې خو د عمل په ډګر(میدان) کښې هیڅ شول . هر کله چه د کار کومه موضع ورپیښیدله نو سم د لاسه به نه خوځیدل او د پر مخ تګ د تللو قوت به ئې نه درلود (لرلو) او ډیر خفه کوونکې خبرې به ئې کولې له هسې چارو ځنې کومه نتیجه چه راووته د هغې بیان وروسته له دې نه فرمائي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِى وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ ۖ

او (یاد کړه ای محمده ! هغه وقت) کله چه وویل موسیٰ علیه السلام قوم خپل ته داسې چه ای قومه ځما ولې اذیت ضرر رسوئ تاسې ماته (په بد ویلو سره) حال دا چه په تحقیق پوهیږئ تاسې په دې چه بیشکه زه رسول د الله یم تاسې ته

تفسیر: یعنې د ښکاره دلیلونو او څرګندو (ښکارو) معجزاتو په لیدلو سره تاسې پخپلو زړونو کښې باور کوئ چه زه د الله تعالیٰ رښتین رسول او پیغمبر یم بیا خو مې په ډیرو ناکاره او زړه خفه کوونکیو حرکتونو سره ولې ربړوئ (تکلیفوئ) ؟ دا معامله خو یو معمولي ناصح او خیر غوښتونکې سړي سره هم نه ښائیږي د افسوس ځای دی چه تاسې هسې معامله د الله تعالیٰ له رسول سره کوئ ایا ځما زړه ته له داسې خرابو حرکاتو څخه درد نه رسیږي ؟ چه کله یو بې ساه خوسکئ جوړوئ او بیا هغه خپل او د موسیٰ علیه السلام خدای ګڼئ کله چه له (عمالقې) سره د جهاد کولو امر پر تاسې باندې کیږي نو وایئ مونږ به هیڅ جنګ ته نه ځو ته دې د خپل رب سره ځه هغوی سره جګړه وکړئ مونږ دلته درته ناست یو. او د دې په شان نورې اپلتې او چتې (بیکاره) خبرې لکه چه موسیٰ علیه السلام له دې خبرې ځنې په تنګ شو او وئ ویل ﴿ رَبِّ إِنِّى لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِى وَأَخِى ۖ فَٱفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴾

فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾

نو هر کله چه وګرځیدل دوی (له احکام الله نه) نو وګرځول الله زړونه د دوی (له هدایت او یقین نه) او الله نه ښیي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته (په علم د دغه الله کښې).

تفسیر: قاعده ده چه ډیرو بدیو کولو څخه زړه تک تور او سختیږي تر دې چه د ښو کارونو

دپاره په هغه کښې هیڅ یو ځای نه پاتې کیږي هم دا حال د هغوی شو چه په هره خبره کښې به ئې د الله تعالیٰ له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه او در ګرده (توله) به ئې په کږو چالونو سره تګ کاوه تر څو چه مردود شول او الله تعالیٰ د هغوی زړونه هسې کاږه کړل چه د سمې خبرې د منلو صلاحیت هیڅ په کښې پاتې نه شو له داسې ضد کوونکیو نافرمانانو سره د الله تعالیٰ هم داسې عادت دی .

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ

او (یاد کړه ای محمده ! هغه وقت) کله چه وویل عیسیٰ ځوی د مریمې داسې چه ای بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب) بیشکه زه رسول لیږلی شوی د الله یم تاسې ته (حال دا چه) تصدیق کوونکی یم د هغه کتاب چه وړاندې ځما دی له توریت څخه .

تفسیر: یعنی اصلاً زه د دې خبرې تصدیق کوم چه توریت د الله تعالیٰ له لورې راغلی دی او په اخبارونو او احکامو ئې یقین او باور لرم. او ځما ګرد (تول) تعلیم او ښوونې په حقیقت سره د همغو اصولو باندې مبنی دی چه په توریت کښې ښوولی شوی دی .

تنبیه: ابن کثیر رحمة الله علیه او نور پوهان د ﴿ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾ الآیة ـ مطلب داسې اخلي چه ځما وجود د توریت د خبرو تصدیق کوي ځکه چه زه د هغو شیانو مصداق یم چه په توریت شریف کښې ذکر شوی دی . والله اعلم.

وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ

او زیری کوونکی یم په هغه رسول سره چه را به شي وروسته له ما څخه چه نوم د هغه احمد دی

تفسیر: یعنی د پرومبنی تصدیق کوم او د وروستني زیری اورم . هسې خو نورو پخوانیو پیغمبرانو هم د خاتم‌الانبیاء د تشریف راوړلو زیری اورولی دی خو په هغه صراحت او ښکاره ډول (طریقه) سره چه حضرت مسیح علیه السلام په ډیر اهتمام سره د حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم د راتګ زیری اورولی دی هغسې له نورو څخنې نه دی منقول شوی . ښائې چه د قرب العهد له وجې دا خصوصیت د ده په برخه کښې راغلی وي ځکه چه وروسته له

دوی څخه پرته (علاوه) د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی . دا رښتیا ده چه د یهودانو او نصاراؤ د مجرمانه ؤ غفلتونو او متعمدانه ؤ لاس اچولو لامله (له وجی) نن د دنیا په لاسو کښی د اصلی توریت او د انجیل او نورو آسمانی کتابونو په استثناء د قرآن کریم کومه صحیحه نسخه نه ده پاتی چه د هغو له لوستلو څخه نری والان (اهل جهان) ښه وپوهیږی چه پخوانیو پیغمبرانو په تیره بیا حضرت مسیح علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام څمونږ د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په نسبت څه زیری اورولی دی ؟ او په کومو الفاظو سره ئې هغوی ستایلی دی ؟ نو څکه هیڅچا ته دا حق نه دی پاتی چه هغه د قرآن کریم دا صاف او صریح بیان له دی سببه دروغ وبولی چه په تحریف شوی بائیبل کښی نشته . سره له دی ښائې دا د حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم له معجزاتو څخه وګڼله چه حق تعالیٰ دی محرفینو ته دومره قوت ور نه کړ چه هغوی د دی آخر الزمان پیغمبر په نسبت هغه ګردی (تولی) پخوا ویلی خبری وباسی یا ئې بالکل محوه کړی تر څو د هغه هیڅ یوه نښه هم پاتی نشی . لکه چه په موجوده بائیبل کښی په شلو ځایونو کښی د حضرت محمد مصطفیٰ ذکر نژدی تر تصریح پوری هم شته . او عقل او انصاف لرونکیو لره په هغو کښی د تأویل او د انکار ځای قطعاً نه دی پاتی . او د (یوحنا) په انجیل کښی د (فارقلیط یا پیر کلوطوس) والا بشارت خو دومره ښکاره او صاف دی چه د هغه مطلب بی تکلف پرته (علاوه) له احمد چه معنی ئې (محمود ستایلی شوی ستوده ـ برګزیده) ده بل کوم شی نشی کیدی . لکه چه د اهل الکتاب ځینو منصفو عالمانو هم پر دی باندی مجبور او لاعلاجه اقرار او اعتراف کړی دی او ویلی ئې دی چه د دی پخوا ویلو او پیشګوئې اطلاق او انطباق په پوره ډول (طریقه) سره پر حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله و صحبه وسلم او روح القدس باندی کیدونکی دی . او پرته (علاوه) له دوی څخه بل هیڅوک مراد نه دی. لله الحمد چه اسلامی علماؤ پر دی بشاراتو باندی ځان ته مستقل کتابونه لیکلی دی . او د تفسیر حقانی فاضل مؤلف د (فارقلیط) والا په بشارت او د (بائیبل) په تحریف باندی د (صف) د سورت په تفسیر کښی ډیر ښه مشبع بحث کړی دی . الله تعالیٰ دی هغه ته د خیر بدل ورکړی .

فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ قَالُواْ هَٰذَا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ﴿٦﴾

بیا (وائې الله) کله چه راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره ؤ معجزو سره وویل (بنی اسرائیل) دا (قرآن) سحر کودی دی ښکاره .

تفسیر: یعنی حضرت مسیح سره له ښکاره نښو راغی . یا د هغه شی زیری ئې چه ورکړی ؤ حضرت احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره ؤ معجزاتو سره راغی نو خلقو هغه سحر کودی او جادو وبللی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

او څوک دی ډیر ظالم (بلکه هیڅوک نشته) له هغه چا څخه چه له ځانه تړی په الله پوری دروغ او (حال دا چه) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو بی انصافانو ته (په علم د دغه الله) .

تفسیر: یعنی کله چه هغوی ته د اسلام په لوری بلنه کیږی نو حق پټوی او له خپل ځانه دروغ جوړوی او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی له ایمان راوړلو څخه مخ اړوی ، هغوی پر الله تعالیٰ د بشر یا په بشر باندی د خدای حکم کوی . په آسمانی کتابونو کښی تحریفونه کوی . او له هغو شیانو څخه چه واقعیت او حقیقت لری منکریږی او هغه شیان چه هیڅ حقیقت نه لری په آسمانی کتابونو کښی داخلوی . نو له دی څخه به لوی ظلم څه وی؟ او د الله تعالیٰ له جانبه داسی بی انصافانو ته به هدایت چیری په برخه کیدی شی؟. او ممکن دی چه په ﴿ لَا يَهْدِي ﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه دا ظالمان چه هومره انکار ـ تحریف او تأویل وکړی الله تعالیٰ به هغوی ته د بری لاره نه ورښیی ګواکی د پیغمبر په نسبت چه دوی ئې خبری پټوی یا ئې لری کوی په هغه کښی دوی بری نه مومی او څه ئې له لاسو ځنی نه پوره کیږی لکه چه سره له زرهاؤ لری کولو او پری کولو ځنی اوس هم د نبی آخر الزمان په نسبت یوه د بشاراتو لویه ذخیره د هغوی په کتابونو کښی شته .

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

اراده لری غواړی (منکران) چه مړه کړی رڼا (رنړا) د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره او الله پوره کوونکی د رڼا (رنړا) خپلی دی اګر که بد ګڼی دغه (اتمام د رڼا (رنړا)) لره کافران منکران.

تفسیر: یعنی که کافران منکران بد وګنی او خفه هم شی خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا (رنړا) پوره رڼوی. او د الله تعالیٰ د مشیت په خلاف کوښښ کول هسی دی لکه چه کوم احمق د لمر رڼا (رنړا) پخپله خوله سره مړه کوی. هم دا حال دی د حضرت محمد مصطفیٰ د مخالفانو او د مخالفانه ؤ زیار (کوشش) و.

تنبیه: ښائی (بافواههم) له لفظ څخه دی لوری ته هم اشاره وی د بشاراتو د اخفاء او انکار دپاره هغه دروغ او چټی (بیکاره) خبری چه هغوی ئی جوړوی هیڅ کله به نه رښتیا کیږی که په زرهاؤ ځله دوی کوشش وکړی چه (فار قلیط) محمد صلی الله علیه وسلم نه دی خو الله تعالیٰ ئی ورثابتوی چه هغه هم دی دی او پرته (علاوه) له حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک ئی مصداق کیدی نشی.

هُوَ الَّذِیٓ اَرۡسَلَ رَسُوۡلَهٗ بِالۡهُدٰی وَدِیۡنِ الۡحَقِّ لِیُظۡهِرَهٗ عَلَی الدِّیۡنِ کُلِّهٖ وَلَوۡ کَرِهَ الۡمُشۡرِکُوۡنَ ﴿۹﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئی دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره او په دین حق لپاره د دی چه غلبه ورکړی (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو تولو باندی اګر که بده ګنی (دغه غلبه) مشرکان.

تفسیر: په دی آیت باندی د (براءة) د سورت په تفاسیرو کښی خبری شوی دی هلته دی وکتلی شی.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا هَلۡ اَدُلُّکُمۡ عَلٰی تِجَارَةٍ تُنۡجِیۡکُمۡ مِّنۡ عَذَابٍ اَلِیۡمٍ ﴿۱۰﴾ تُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ وَتُجَاهِدُوۡنَ فِیۡ سَبِیۡلِ اللّٰهِ بِاَمۡوَالِکُمۡ وَاَنۡفُسِکُمۡ ؕ ذٰلِکُمۡ خَیۡرٌ لَّکُمۡ اِنۡ کُنۡتُمۡ تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۱﴾ یَغۡفِرۡ لَکُمۡ ذُنُوۡبَکُمۡ وَیُدۡخِلۡکُمۡ جَنّٰتٍ تَجۡرِیۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) آیا دلالت وکړم تاسی ته (دروښیم تاسی ته) په هسی تجارت سوداګری چه نجات درکوی

خلاصوی تاسی له عذاب دردناک (پس دغه تجارت او سوداګری کوئ چه هغه دا ده) ښه ټینګ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندی چه لرئ ئی په الله باندی او په رسول استاځی د دغه (الله) او جهاد جنګ کوئ تاسی (ای مؤمنانو له اعداءالله سره) په لاره د الله کښی په اموالو خپلو سره او په نفسو خپلو سره (چه جنګ ته ئی وړاندی کوئ) دغه (ټینګ ایمان او مالی او جانی جهاد) خیر بهتر دی تاسی ته (ای مؤمنانو له نورو دنیوی معاملاتو څخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږی (په طریقی د حقیقی تجارت باندی پس محکم ایمان راوړئ او پوره جهاد وکړئ نو) وبه ښښی (الله) تاسی ته (ای مؤمنانو په دنیا کښی تیر شوی) ګناهونه د تاسی او داخل به کړی تاسی (ننه باسی به مو په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د پاکو شرابو او د شاتو او د شودو او د خوږو اوبو) ویالی

تفسیر: یعنی دغه دین ته پر نورو ادیانو باندی بری ورکول د الله تعالیٰ کار دی خو پر تاسی باندی دا فرض دی چه پخپل ایمان باندی په ښه ډول (طریقه) سره مستقیم اوسئ او د هغه په لاره کښی په ځان او مال سره جهاد وکړئ دا هغه تجارت او سوداګری ده چه هیڅ زیان پکښی نشته. په دنیا کښی په زرهاؤ کسان داسی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) کوی او خپله ګرده (توله) پنګه (سرمایه) په هغه کښی لګوی او یواځی په دی هیله (امید) چه له هغه څخه ګټی واخلی او په دی وسیله خپل رأس المال له تلف کیدلو څخه وساتی. او خپل ځان او آل او عیال له تنګسی افلاس او نورو ربړو (تکلیفونو) څنی وژغوری (وساتی). لیکن مؤمنان به د خپلو ځانونو او مالونو پنګه (سرمایه) په هغه اعلیٰ تجارت کښی لګوی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا د څو ورځو له تنګسی څنی نه بلکه د آخرت د دردناک عذاب او له تباه کوونکی خساری څخه ساتل کیږی. که مسلمانان وپوهیږی نو دا تجارت د دنیا له ګردو (ټولو) تجارتونو څخه بهتر دی ځکه چه د هغه ګټه (فائده) کامله مغفرت او دائم جنت دی چه له هغه څخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ

او (داخل به مو کړی) په ځایونو ښائسته ؤ پاکیزه ؤ کښی (چه جوړ شوی دی) په جنتونو د همیشه اوسیدلو کښی

تفسیر: یعنی هغه پاکیزه مانی به د هغو جنتونو په مخ کښی وی چه هلته مؤمنان اوسیږی. دا خو د آخرت کامیابی ده وروسته له دی د دنیا د اعلیٰ او انتهائی کامیابی او بری ذکر هم

راځي چه.

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٢﴾ وَاُخْرٰى تُحِبُّوْنَهَا ۭ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ۭ

دغه (مغفرت او ادخال د جنت مؤمنانو ته) فوز عظیم بری موندل په مراد رسیدل ډیر لوی دی او (الله تاسی ته ای مؤمنانو درکړی دی له) بل (دنیوی نعمت چه) خوښوئ غواړئ تاسی هغه (نعمت) نصرت مدد کومک حفاظت دی له (جانبه د) الله او فتح قریب بری نژدی ده.

تفسیر: یعنی اصلی او لوی بری او کامیابی خو هغه ده چه په جنت کښی ورکاوه شی چه د هغه په مقابل کښی د اووو اقلیمو او د تول جهان شهنشاهی هیڅ ده. خو په دنیا کښی هم یو داسی شی تاسی ته درکاوه کیږی چه هغه ستاسی په نزد طبعاً ډیر غوره او محبوب دی. او هغه ﴿ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ﴾ دی یعنی د الله تعالیٰ له لوری یو ځان ته مخصوصه مرسته (مدد) او امداد او ژر حاصل کیدونکی فتح او ظفر چه له دوی ځنی به هر یو له بل سره هسی تعلق لری لکه خوله او لاس ـ گردی (تولی) نری (دنیا) ولید چه د هجری د ړومبنیو پیړیو مسلمانان دا وعدی په څه صفائی او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسولی. نن هم که مسلمانان په حقیقی معنی مؤمنان او مجاهدان شی او د جهاد فی سبیل الله په لاره کښی ثابت قدم شی نو دا بری او کامیابی د هغوی د پښو ښکلولو (قدمبوسی) ته حاضر دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٣﴾

او بشارت زیری ورکړه (ای محمده) مؤمنانو ته (په دنیوی فتح نصرت او آخروی مغفرت او جنت)

تفسیر: ځکه چه د دی زیری او بشارت اورول هم ځان ته یو مستقل بخشش او انعام دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْٓا اَنْصَارَ اللّٰهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) شئ تاسی مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله (لکه چه مرسته (مدد) کړی وه حواریونو)

تفسیر: یعنی د هغه الله تعالیٰ د دین او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم او استاځی مرستی

او مددګار شئ ! لکه چه د دی حکم د تعمیل په اثر د الله تعالیٰ په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کښی یوه ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پیدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

لکه چه ویلی ؤ عیسٰی ځوی د مریمی حواریونو(ملګرو خپلو) ته څوک دی مرسته (مدد) کوونکی ځما په لاره د الله کښی؟ نو وویل حواریونو(ملګریو د ده) مونږ یو مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله

تفسیر: حورایین د مسیح علیه السلام یاران لږ څه ښه او غوره سړی ؤ چه د خپل حسب او نسب په اعتبار دومره زیات معززان نه ګڼل کیدل دوی د حضرت مسیح علیه السلام دین ومانه او د عیسوی دین په دعوت او بلنه کښی لوئ قربانی ورکړی تر څو ئی چه په ښارونو او کلیو کښی خواره کړل. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له حضرت عیسٰی علیه السلام څخه وروسته د دوی یارانو او ملګرو ډیر ربړونه (تکلیفونه) د عیسوی دین په نشر او اشاعت کښی وګالل (برداشت کړل) تر څو ئی چه هغه خور کړ ځمونږ له پیغمبر څخه وروسته د دوی راشده خلیفګانو هم ډیر ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پخپلو ځانونو باندی د محمدی دین په انتشار کښی اخیستی دی **الحمد لله علیٰ ذلک**

فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

نو ایمان راووړ یوی طائفی ډلی له بنی اسرائیلو نه (په عیسٰی باندی چه بنده د الله دی پورته شوی دی آسمان ته) او کافر شوه پری بله طائفه ډله (چه ویل ئی عیسیٰ ځوی د الله دی پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوت مو ورکړ هغو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ پر دښمنانو د دوی باندی پس وګرځیدل دوی (مؤمنان) غالبان (پر کافرانو).

تفسیر: یعنی بنی اسرائیل په دوو فرقو باندی وویشل شول یوه ئی په ایمان باندی قائمه پاتی شوه

او بلی له هغه څخه غاړه وغړوله بیا د حضرت مسیح علیه السلام څخنی وروسته دوی دواړو سره منګولی ولګولی او شخړی (جګړی) یه ئی سره کولی ـ په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) په دی مباحث ـ مناظرو او جګړو کښی عیسویانو پر منکرانو باندی بری ومونډ او د حضرت مسیح علیه السلام پر نوم اخستونکیو (نصاریٰ) یهودانو باندی غالب شول وروسته له عمومی ګمراهی څخه د نصاراؤ ځینی پاتی سری ته چه صحیح عقیده ئی درلوده (لرله) حق تعالیٰ څمونږ د نبی آخرالزمان په وسیله پر نورو باندی بری او غلبه وروبښله چه د دوی دا غالبیت او بری هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوت او حیثیت له پلوه د افتخار وړ (لائق) ؤ **فلله الحمد والمنة**

تمت سورة الصف بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجمعة مدنية وهی احدی عشرة آية وفيها رکوعان

رقمها (٦٢) تسلسلهاحسب النزول (١١٠) نزلت بعد سورة الصف

د «الجمعة سورت مدنی دی (١١) آیتونه (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٢) او په نزول کښی(١١٠)

سورت دی ورسته د «الصف» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ① هُوَ الَّذِيْ بَعَثَ فِي الْاُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ②

نسبت د پاکی کوی خاص الله لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو) چه باچا تولواک

دی ډیر پاک دی له هره عیبه ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی دغه (الله) هغه ذات دی چه پورته کړی لیږلی ئی دی په امیانو ناپوهانو کښی یو رسول (محمد) له دوی څخه چه لولی پر دوی باندی آیتونه د دی (قرآن) او پاکوی دوی (له شرکه له نورو رذیله و اخلاقو) او ښیی دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن) اګر که ؤ دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په ګمراهی ښکاره کښی

تفسیر: «امیین» نالوستو عربو ته چه په دوی کښی علم او هنر هیڅ نه ؤ ـ نه ئی کوم آسمانی کتاب درلود (لرلو) ـ په معمولی لیک او لوست باندی هم د دوی ډیر لږ سری پوهیدل د دوی وحشت او جهالت په دنیا او نړی کښی ضرب المثل ؤ خدائ بالکل هیر ؤ پر بت منلو او اوهامو غوښتلو ـ فسق او فجور باندی د ابراهیمی ملت نوم ایښی ؤ ـ او تقریبا ګرد (تول) قوم په صریحی ګمراهی کښی ډوب تللی ؤ ـ ناڅاپه د الله تعالیٰ له لوری په دی قوم کښی یو رسول مبعوث شو چه د هغوی امتیازی لقب «نبی امی» دی خو سره د دی امی توب ئی خپل قوم ته له ګردو (تولو) څخه زیات عظیم الشان کتاب راوړ او وائ وراوه ـ او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنی عجیبی او غیبی خبری وروښوولی او دوی هسی پوهان او حکیمان کړل چه د نړی لویو لویو حکیمانو ـ پوهانو ـ علماؤ ـ عرفاؤ او نورو به له دوی څخنی د علم او معرفت او کریمه اخلاق زده کول.

تنبیه: په هم دی مضمون نور آیتونه د (البقرة) او د (آل عمران) په سورتونو کښی هم تیر شوی دی هغه دی هلته وکتل شی.

وَّاٰخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ

او (الله پورته کړی لیږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکیو کښی) له مؤمنانو چه نه دی رسیدلی دوی هغو (پخوانیو) ته (په فضیلت کښی)

تفسیر: یعنی هم دا رسول صلی الله علیه وسلم د نورو راتلونکیو خلقو د هدایت دپاره هم یو واسطه دی ښائی هغوی ته د مبدأ او معاد او آسمانی شرائعو باندی د صحیح علم او پوره پوه د نه لرلو په واسطه مونږ امی او نالوستی ویلی شو ـ لکه د بلخ ـ هرات ـ سیستان ـ غزنی ـ کابل ـ خراسان ـ پارس ـ روم ـ چین ـ هند او نور قومونه چه وروسته له دی نه د دی امیونو په دین کښی داخل او په اسلامی اخوت ، وروری کښی شامل شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ اول عربان د محمدی دین د نشر او اشاعت دپاره غوره کړل ـ وروسته له هغه ئی په عجمو کښی هسی پوره او کامل او فاضل سری راپورته کړل چه د اسلام لوی خدمتونه ئی

کړی دی» په حدیث کښی راغلی دی کله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخنی د ﴿وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ﴾ په نسبت پوښتنه وشوه نو دوی د سلمان پارسی رضی الله تعالیٰ عنه په اوږه باندی لاس کیښود او وئ فرمایل «که علم یا دین په ثریا کښی هم هسک (اوچت) لاړ شی نو د ده قوم به هغه له هغه ځایه راښکته کوی» شیخ جلال الدین سیوطی رحمة الله علیه او نور پوهانو دا خبره منلی ده چه د دی پیشګوئی لوی مصداق (څمونږ کابلی) امام اعظم ابوحنیفة النعمان بن ثابت بن روطی الکابلی ثم الکوفی دی رحمهماالله تعالیٰ.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾

او دغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چه د هغه زبردست قوت او حکمت د دی جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پوری د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیی انتظام وفرمایه صلی الله علیه و علیٰ آله واصحابه وسلم.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾

دغه (نبوت) فضل لوئ د الله (له طرفه) دی چه ورکوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی د ورکولو ئی او الله خیښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی لوئ ورکړه او دی امت ته ئی داسی د لوئ مرتبی خیښتن (خاوند) رسول وروباښه. «**فلله الحمد علیٰ ما انعم**» نو ښائی چه مونږ مسلمانان د دی انعام او اکرام په قدر وپوهیږو ـ او د خپل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د لوړ (اوچت) تعلیم او تزکیی څخه ښه مستفید او منتفع شو او هیڅ قصور او لندون په کښی ونه کړو وروسته له دی نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول (طریقه) بیانوی چه هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کښی ډیر زیات غفلت ، بی پروائی کړی ده.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ

مثل د هغو کسانو چه مکلف کړی شوی ؤ هغوی په توریت (چه پری عمل

وکړی) بیا بار نه کړ هغوی هغه (توریت یعنی عمل ئی پری ونه کړ مثال د دغو کسانو چه علماء د یهودو دی) په مثل د خره دی چه په شا وړی کتابونه او نفع تری نشی اخیستی.

تفسیر: یعنی پر یهودانو باندی د توریت پیتی ایښود شوی ؤ ـ او دوی د هغه ذمه وار کرځولی شوی ؤ ـ خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه ـ او نه ئی محفوظ وساتل ـ او نه ئی پخپلو زړونو کښی ځای ورکړ ـ او نه ئی پری عمل وکړو ـ او نه د الله تعالیٰ له هغو فضلونو او انعامونو څخه ګټور شول چه د هغو له لوری هغوی ته ورعطا او بښلی شوی ؤ بیشکه هغه توریت چه دوی حاملان تاکلی (مقرر کړی) شوی ؤ د ربانی هدایتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه نو کله چه دوی له هغه څخه منتفع نه شول نو د دوی مثال هسی شو لکه چه یو خر چه د علم او د حکمت ډیر لوی کتابونه پری بار شوی وی نو هغه ته پرته (علاوه) له دی څخه چه د هغه پیتی لاندی ستړی ستومان شی بله کومه ګټه (فائده) نه وررسیږی.

نه محقق بود نه دانشمند

چارپای بر و کتابی چند

هو! دی پرته (علاوه) د شنو وښو له لتولو څخه بل شی پسی نه ګرځی او له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او رابطه نه لری چه پر شا ئی لال او جواهر بار دی؟ که کوم بل چتی (فضول) او بیکاره څیز؟ که یواځی هغه په دی خبری باندی فخر کوی چه ګوریٔ څما پر شا باندی څرنګه عمده او قیمتداره کتابونه دی نو ځکه زه لوی عالم او معزز سړی یم نو دا وینا د هغه لا خرتوب ښکاره کوی.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ

بد دی مثل د قوم هغه (کسانو) چه دروغ وائی دوی په دلائلو (د قدرت) د الله

تفسیر: یعنی خراب قوم دی هغه کسان چه د هغوی مثال داسی وی الله مو دی تری پخپله پناه کښی وساتی! الله تعالیٰ په توریت او نورو کتابونو کښی کوم زیری چه د نبی آخرالزمان په نسبت ورکړی دی او هغه دلائل او براهین چه د دوی پر رسالت باندی قائم دی د هغو دروغ بلل د الله تعالیٰ آیتونه دروغ ګڼل دی.

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝٥

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (كافرانو ته)

تفسير: يعني هسې معاندانو زوراورانو او بې انصافانو ته د هدايت توفيق نه وركوي.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ هَادُوْٓا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَآءُ لِلّٰهِ مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهٗٓ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ۝٧

ووايه ته (اى محمده!) اى هغو كسانو چه يهودان شوى يئ كه گمان دعوى كوئ تاسى (د دى) چه بيشكه تاسى دوستان يئ د الله پرته (علاوه) له نورو خلقو (چه مؤمنان دى) نو (فرمائى الله) ارزو وكړئ د مرگ كه چيرى يئ تاسى صادقان رښتينى (په دغه ادعاء د دوستى كښى) حال دا چه وبه نه كړى دوى ارزو د دغه (مرگ) هيچيرى په سبب د هغو كارونو چه مخكښى ليږلى دى لاسو د دوى (لكه قتل او تكذيب الانبياء او نور) او الله ښه عالم دى (په احوالو د) گردو (تولو) ظالمانو (كافرانو نو وربه كړى ورته جزاء)

تفسير: يعني سره له دى ناپوهى - جهل او حماقت داسى دعوى كوى چه مونږ بى د نورو له شركته د پاک الله دوستان يو - او - جنت واكوالان او حقداران يو - كله چه له دنيا څخه ولتيږو نو سم دلاسه جنت ته ځو كه په رښتيا سره دوى خپلو زړونو كښى داسى يقين لرى - او پخپلو دغو دعوو كښى رښتين دى نو ضرور ؤ چه دوى د دنيا له مكدر عيش څخه خپل زړونه شكولى او د حقيقى محبوب او د جنت الفردوس په تمنا كښى به ئى د مرگ ارزو كوله ځكه هغه چاته چه دا خبره يقيناً ښكاره وى چه ځما درجه د الله تعالىٰ په دربار كښى ډيره لويه ده او هلته ځما دپاره هيڅ يوه خطر او ويره نشته نو هغه بيشكه په مر كيدلو باندى خوښيږى او مرگ داسى گڼى لكه چه يو دوست له بل يو دوست سره يو ځاى كوى او د دوى په ژبو باندى به داسى تورى وى

(غدا نلقى الأحبة محمداً و حزبه)
يا(حبذا الجنة و اقترابها طيبة و بارد شرابها)
أو (حبيب جاء على ناقة)

أو (یابني لایبالي أبوک سقط علی الموت أو سقط علیه الموت)
او د دې په شان نور دا د هغو اولیاؤ الله خبرې دي چه نه د دنیا د مصیبتونو او سختیو او ویرولو لامله (له وجې) بلکه خالص د الله تعالیٰ د لقاء ، تمنا یا د جنت په اشتیاق کښې به ئې د موت تمنا کوله او د هغوی افعالو او حرکاتو به هم داسې شاهدي ویله چه مرګ هغوی ته د دنیا د ګردو (ټولو) لذایذو څخه ډیر لذیذ او خوندور دی لکه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم فرمایلي دي «**لوددت اني اقتل في سبیل الله ثم احیا ثم اقتل**» د دې په مقابل کښې د دې دروغجنو مدعیانو پر افعالو او حرکاتو باندې نظر واچوئ چه له دوی څخه زیات له مرګ څخه ویریدونکي بل څوک نشته دوی د مرګ د نوم له اوریدلو څخه ویریږي او لرې ترې تښتي ـ نه د دې دپاره که هغوی ډیر کلونه ژوندي پاتې شي نو زیاتې ښیګڼې (فایدې) به ګټي بلکه یواځې د دې دپاره چه د دنیا له حرص څخه هیڅ کله د دوی ګیډې ډکې شوې نه دي او داسې ګڼي د هغو چارو له وجې چه دوی ئې دلته کوي په مجرد د دې چه دوی له دې ځایه وخوځیږي د هغو په سزا به اخته کیږي لنده ئې دا چه د هغوی له ګردو (ټولو) افعالو او اطوارو څخه لکه رڼا (رڼرا) ورځ داسې ښکاري چه هغوی د یوې رپې (لمحې) دپاره هم د مرګ ارزو نشي کولې او ممکن دي چه د هغې زماني یهودانو د دې قرآني دعوې د دروغ بللو دپاره په دروغو په ژبه سره د مرګ ارزو ښکاروله ـ مګر الله تعالیٰ دا قدرت هم له هغوی څخه اخیستی ؤ۔ په روایاتو کښې راغلي دي چه که له دوی څخه به کوم یهودي د موت تمنا کوله نو په همغه وقت کښې به د ده په غاړه کښې غړوندې لویده او واژه کیده به.
تنبیه: په هم دې مضمون یو بل آیت د (البقرة) په سورت څمونږ د دغه مبارک تفسیر کښې هم تیر شوی دی دلته دې هم د هغه تفسیر بیا وکتل شي د ځینو اسلافو په نزد د موت د تمنا مطلب «مباهله» وه یعنې معاندو یهودانو ته وویل شو که «هغوی په رښتیا سره د خپلو اولیاء کیدلو یقین لري ـ او مسلمانان په باطلو باندې ګڼي نو داسې دې تمنا وکړي د دواړو فریقینو له منځه هر څوک چه دروغجن وي مړ دې شي!» مګر هغوی به هیڅ کله داسې نه کوي ځکه چه هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم یقین حاصل دی ابن کثیر رحمة الله علیه او ابن قیم رحمة الله علیه او نورو هم دا توجیه غوره کړې ده. والله اعلم.

قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ⑧

ووایه (ای محمده ! دغو یهودانو ته) بیشکه مرګ هغه چه تښتئ تاسې له هغه نه (او نه ئې غواړئ) پس بیشکه هغه مرګ ضرور رسیدونکی دی تاسې ته بیا به بوتلی شئ تاسې په لوری د (هغه) ښه پوهیدونکي په پټو او په ښکاره ؤ باندې

پس خبر به کړی تاسی په هغو (کارونو باندی) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی نو جزاء به پر درکړی)

تفسير: يعني ای يهودانو که تاسی له مرګه ویرېږئ نو چیری به تری تښتئ او ځی؟ که په زرګونو ځلی کوښښ هم وکړئ او په هسی کلکو کلاوو کښی سنګر (مورچه) ونیسئ چه ورونه ئی ترلی وی نو هلته به هم له مرګه نه خلاصیږئ او وروسته له مرګه بیا همغه د الله تعالیٰ عدالت دی او تاسی (ربط) د یهودانو لویه خرابی دا وه چه کتابونه به ئی پر شا ترلی وٌ مګر له هغو ځخه نه ګټور (منتفع) کیدل سره له دی چه د دین په ډیرو خبرو باندی ښه پوهیدل خو د دنیوی چارو دپاره هم له هغو ځنی غاړه غړوله . په دنیوی چارو کښی مشغول او منهمک شوی د آخرت د یاد تصور هم له زړونو ځخه باسی. له داسی تګ او روش ځنی مونږ مسلمانان منع کړی شوی یو د جمعی د لمانځه تقیید هم داسی دی چه په دغه وقت کښی په دنیوی چارو کښی ښائی بوخت (مشغول) نه شو، بلکه په پوره توجه او چټپیا سره ئی خطبه واورو او لمونځ ئی اداء کړو په حدیث کښی راغلی دی «هغه ځوک چه د خطبی په وقت کښی خبری کوی نو دی د همغو خرو یهودانو په شان دی چه پر شا ئی کتابونه بار وی» یعنی د ده مثال د یهودانو په شان دی. العیاذ بالله.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْا۟ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُوا۟ ٱلْبَيْعَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اول) اذان وویلی شی دپاره د لمانځه په ورځی د جمعی کښی نو ځغلئ مندی وهئ طرف د ذکر د الله ته او پرېږدئ (بیع ؤ شری پلورل او پیرودل)

تفسير: حضرت شاه صاحب لیکی «د هر اذان حکم داسی نه دی ځکه چه بل جماعت هم موندل کیږی او د جمعی لمونځ په یوه مسجد کښی اداء کیږی په بل ځای کښی نه اداء کیږی» او د الله تعالیٰ له یاده ځخه خطبه مراد ده او لمونځ د هغه په عمومیت کښی داخل دی یعنی په داسی وقت کښی ښائی چه مونږ مسجد ته ورشو چه خطبه واورو په دی وقت کښی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) حرام دی او له مندی وهلو او ځغلیدلو او سعی ځخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب او مندی وهل مراد نه دی

تنبيه: په قرآن کریم کښی له (نودی) ځخه هغه اذان مراد دی چه د دی آیت د نزول په وقت کښی ؤ یعنی هغه اذان چه امام ته مخامخ پخوا له خطبی ځخه ورکاوه کیږی ځکه چه له دی اذان ځخه ړومبنی اذان د سیدنا کامل الحیاء والایمان جامع آیات القرآن حضرت عثمان بن عفان

رضی الله تعالیٰ عنه الرحمان په زمانه کښې د صحابه ؓ په اجماع سره مقرر شو لیکن د بیعې په حرمت کښې د دې ورستنی اذان حکم هم په مثل د همغه پخوانی اذان شامل دی ځکه چه د علت په اشتراک کښې د حکم اشتراک هم کیږی ـ هو! په قدیمی اذان کښې به دا حکم قطعی او منصوصی وی ـ او په حادث اذان کښې دا حکم به مجتهد فیه او ظنی وی په دې تقریر سره ګرد (تول) علمی اشکالات مرتفع شوی. او هم ښکاره دی وی چه دلته په ﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا ﴾ کښې «عام مخصوص منه البعض» دی ځکه چه په اجماع سره پر ځینو مسلمانانو لکه ښځې ـ مریض ـ مسافر ـ بندی او نورو باندی جمعه نه فرضیږی.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۹﴾

دا (تګ لمانځه ته) خیر بهتر دیر غوره دی تاسی ته که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په آخروی نفع او نقصان خپل)

تفسیر: ښکاره ده چه د آخروی ګټی په مقابل کښې دنیوی فائدی هیڅ یو حقیقت نه لری.

فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِى الْاَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۱۰﴾

نو هر کله چه اداء کړی شی لمونځ (د جمعی) پس خواره شئ تاسی په ځمکه کښې (خپلو حوائجو ته که ئی لرئ) او ولتوئ تاسی له فضله د الله او یادوئ تاسی الله (په یادولو) دیرو سره ښائیږی چه ومومئ تاسی ښیګڼی (نیکی) خلاصی مراد

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبی ورځ وه چه په ګردو (تولو) ورځو کښې سود سودا منع وه ـ نو ځکه ئی وفرمایل چه وروسته له لمانځه څخه د روزی په لټولو پسی وګرځئ! او په هغه وقت کښې هم تاسی د الله تعالیٰ له یاده غافل مه اوسئ!

وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوَا اِنْفَضُّوْۤا اِلَيْهَا وَتَرَكُوْكَ قَآئِمًا ط

قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۭ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ؏ ⑪

او کله چه ووینی دوی تجارت سوداګری یا کومه لهو تماشا ننداره نو خوریږی دوی په لوری د هغې او پریږدی دوی تا ولاړ (خطبه ویونکی پر منبر) ووایه (ای محمده دوی ته) هغه څه (ثواب) چه په نزد د الله دی خیر ډیر بهتر غوره دی له لهوی تماشی نندارې او له تجارت سوداګری څخه او الله خیر ډیر بهتر غوره له ګردو (تولو) رزق روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ خطبه فرمایله چه د سوداګرانو جوپی (قافلی) له د باندی ځنی خواړه او غله راوړه چه له هغه سره د خبرتیا دپاره طبل تغاری او ډمامی هم وهلی کیدی څرنګه چه په ښار کښی غله ډیره لږه وه نو خلقو ورمندی وهلی چه هغه جوپه واړوی ګواکی دوی داسی ګڼل چه د خطبی حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندی دی چه په هغو کښی د ضرورت په وقت کښی سړی پاڅیدی شی ـ او بیا لمانځه ته ځان ور رسوی یا به لمونځ شوی وی لکه چه د ځینو قول دی چه په هغه وقت کښی د جمعی لمونځ پخوا له خطبی څخه کیده په هر حال د خطبی احکام لا ښه ښکاره نه ؤ چه خطبه هم د لمانځه په شان ده ډیر خلق لاړل رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړیو چه په هغوی کښی راشده خلفاء هم ؤ. پاتی شول نو په دی نسبت دا آیت رانازل شو ـ یعنی سوداګری او د دنیا لوبی او تماشی څه شی دی هغه ابدی ګټه (فائده) حاصله کړئ! چه له الله تعالیٰ سره ده او د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځی. پاتی شوه هغه اندیښنه چه تاسی ته د خوړو او قحط له پلوه پیدا شوی وه او د هغی لامله (له وجی) تاسی ولتیدلئ نو په یاد ئی ولرئ چه رزق روزی د الله تعالیٰ په لاس کښی ده او همغه ډیر ښه روزی ورکوونکی دی او د هغه مالک هیڅ یوه بنده ته نه ښائی چه په دی باره کښی اندیښنه وکړئ وروسته له دی تنبیه څخه د صحابه ؤ شان داسی ؤ چه د (النور) په سورت کښی راغلی دی ﴿ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيْهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ﴾

تنبیه: لهو هر هغه شی ته وایه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده وباسی لکه لوبی ـ نندارې ـ او ښائی چه د هغی طبل تغاری او ډمامی غږ ته لهو ویلی شوی وی.

تمت سورة الجمعة بفضل الله ومنه وکرمه

سورة المنافقون مدنية وهی احدی عشرة آية وفيها رکوعان
رقمها (٦٣) تسلسلهاحسب النزول(١٠٤) نزلت بعد سورة «الحج»
د «المنافقون» سورت مدنی دی (١١) آيات (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٣) او په نزول کښی (١٠٤)
سورت دی وروسته د «الحج» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَآءَكَ الۡمُنٰفِقُوۡنَ قَالُوۡا نَشۡهَدُ إِنَّكَ لَرَسُوۡلُ اللّٰهِ ۘ وَاللّٰهُ يَعۡلَمُ إِنَّكَ لَرَسُوۡلُهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَشۡهَدُ إِنَّ الۡمُنٰفِقِيۡنَ لَكٰذِبُوۡنَ ۚ ①

کله چه راشی تاته (ای محمده) منافقان نو وائی دوی (په ژبو خپلو په خلاف د زړونو خپلو داسی چه) شاهدی ورکوو مونږ چه بيشکه ته خامخا رسول د الله ئی (يعنی مونږ ستا پر رسالت له زړه معتقدان يو) او الله ته معلوم دی چه بيشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) ئی او الله شاهدی ورکوی په دی چه بيشکه منافقان خامخا دروغجنان دی (په دی شهادت خپل کښی)

تفسير: يعنی منافقان دروغ وائی چه هغوی له زړه ستا په رسالت باندی اعتقاد لری. په رښتيا سره هغوی ستاسی په رسالت قائل نه دی او يوائحی د خپلو اغراضو لامله (له وجی) په ژبه سره داسی خبری کوی ـ او پخپلو زړونو کښی وائی چه مونږ دا خبری په دروغو سره وايو. بيا د هغوی دا کذب يوائحی په هم دی خبری باندی نه دی منحصر بلکه دروغ بيل د هغوی امتيازی خصلت او شعار ګرځيدلی دی په هره هره خبره کښی له دروغ ويلو څخه کار اخلی لکه چه په هم دی سورت کښی د يوی واقعی ذکر راغلی دی چه په هغی کښی منافقان داسی ورښکاره‌وی چه يو شان ته خبری وکړی خو الله تعالىٰ جل شانه واعظم برهانه له آسمانه د هغوی تکذيب کوی.

اِتَّخَذُوۡۤا اَيۡمَانَهُمۡ جُنَّةً

نيولی دی دوی قسمونه خپل ډالونه (چه پری ساتی سرؤمال خپل)

تفسیر: یعنی په دروغو سره قسمونه خوری چه مونږ مسلمانان یو ـ او د اسلامی مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنی دپاره د داسی قسمونو تر سیوری لاندی خپلی شپی او ورځی تیروی. کله چه له دوی ځنی د پوښتنی وړ (لائق) کوم کار ښرگندیږی (ښکاریږی) او د مسلمانانو له لوری د مؤاخذی ویره پیدا کیږی نو سم د لاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندی شروع کوی.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾

پس اړوی (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لاری د الله ځخه (چه جهاد فی سبیل الله دی) بیشکه دوی چه دی بد دی هغه عمل چه دی دوی چه کوی ئی (له قسمونو او دروغو او له اړولو د خلقو له لاری د الله نه)

تفسیر: یعنی د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن ـ تشنیع وائی او عیبونه ئی لتوی او د اسلام له ننوتلو ځخه نور خلق منع کوی. او خلق هم د دوی په ښکاره مسلمانی باندی غولیږی نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پوری محدود نه پاتی کیږی بلکه نورو ته هم متعدی کیږی نو له دی ځخه به لویه خرابی ښرنگه وی. خو سره له دی که یو سړی په ښکاره سره د اسلام په ضروریاتو باندی اقرار کوی اگر که په دروغو او فریبو سره هم وی نو اسلام د هغه په وژلو باندی امر نه شی ورکولی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾

دا (بدی د عمل د منافقانو په سبب د دی ده چه) بیشکه دوی ایمان راوړی دی (لساناً) بیا کافران شوی دی (قلباً تینگ ولاړ په کفر) بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندی پس دوی نه پوهیږی په (حقیقت د ایمان باندی چه اقرار باللسان تصدیق بالقلب دی)

تفسیر: یعنی په ژبه سره د ایمان دعوی کوی او په زړه کښی له هغوی ځخه انکار کوی سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوی د دی بی ایمانی او انتهائی مکر او فریب او دعا اثر داسی شو چه د هغوی په زړونو باندی مهر ولگید چه پر هغوی د ایمان ـ خیر ـ صداقت او امانت گردی (تولی) لاری وتړلی شوی او هیڅ یو ښه شی په هغه کښی نه ځائیږی . ښکاره ده چه اوس دی حالت ته رسیدلی دی چه له هغوی ځنی د پوهیدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله

(امید) او توقع نشی کیدی کله چه د سری زړه د بدکاریو او د بی ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وی بیا نو په دی کښی د ښه او بد پوهیدلو هیڅ صلاحیت نه پاتی کیږی .

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ

او کله چه ووینی ته دوی په تعجب کښی تا اچوی اجسام جثی بنی د دوی له جهت د ښائست او که خبری کوی دوی اوری غوږ ږدی ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته

تفسیر: یعنی زړه خو مسخ شوی دی مګر که بنی (جسم) ته وکتل شی ډیر ډولی ـ ښائسته ـ روغه رمته لویه درنده ښکاری ، په خبرو اترو کښی ډیر غوړ او ښه غړیږی ـ په فصاحت او بلاغت کښی بی مثال او بی نظیر ښکاری او خامخا د اوریدونکی فکر او توجه ځان ته وراړوی او د هغه د ځیری د ظاهری سطحی له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضریږی هر چا چه ویلی دی څرنګه ئی ښه ویلی دی

په لیدو ښکاری ښه غوړ .

منځ ئی ډک دی له ککره

له ورا بریښی په څرونکی

له نژدی لیوه خوړونکی

از برون چون گور کافر پر حلل

واندرون قهر خدای عزوجل

از برون طعنه زند بر با یزید

و زدرونش ننگ میدارد یزید

كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ

حال دا چه په واقع کښی ګواکی دوی لرګی وچ دی درولی شوی دیوال ته

تفسیر: هغه وچ او بیکاره لرګی چه له دیوالونو سره ئی لګولی دروی محض بی ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودی څخه بی برخی وی . په لیدلو سره ډیر لوی او پند ښکاری مګر یوه شیبه هم بی له تکیی او استناده نه شی ودریدی. هو یوازی د سوځولو په کار راتلی شی. هم دا حال د دی خلقو دی چی د هغوی ښه شکل او ښائسته جثه او ښکاره ډول ودیل ډیر ښه ښکاری

خو په منځ کښې تش او بې ځان وی او یواځې د دوزخ خس کیدی شي .

يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

ګڼي دوی هر غږ (هسې چه بلاء راغله) پر دوی باندی

تفسیر: هسې بزدل ـ نامرد ـ او ویریدونکی دی چه په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لړځیږی او داسې ګڼي چه سم د لاسه پر مونږ باندی کومه لویه بلا یا افت راتلونکی دی . د خپلو درنو جرمونو ـ درغلیو ـ درغو او خیانت لامله (له وجې) هر کله د هغوی په زړونو کښې دغه ، اندیښنه او ویره لویدلې وی او تل په هم دی فکر او اندیښنې کښې وی چه چیری ځمونږ د دی دغابازیو او درغلیو پته او سراغ چاته ښکاره نشي یا ځمونږ د دی حرکاتو او چارو لامله (له وجې) کومه پیښه راپیښه نشي ! .

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ

هم دوی دی دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه

تفسیر: یعنې لوی ویروونکی دښمنان او غلیمان هم دوی دی . د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شي
او بې غمه او بې اندیښنې مه تری کښېنئ!

قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝

هلاک دی کاندی دوی لره الله څرنګه ګرځولی شوی دی دوی (له سمې صافې لاری نه)

تفسیر: یعنې وروسته د ایمان له اظهاره دا بې ایمانې ـ او پس له دی نه چه د حق او صداقت په رڼا (رڼرا) کښې ننوتلی دی د دوی دا ظلمت ـ تیاره خوښول ډیر عجیب او حیرانوونکی دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ

يَصُدُّوْنَ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ۝٥

او كله چه وويل شي دوى ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چه ښښنه وغواړي تاسي ته (محمد) رسول د الله تاو كړي دوى سرونه خپل (مخ ترى اړوى) او وينى ته دوى چه څنګ كوى (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چه وى دوى لوئ كوونكى (له توبى او استغفار نه)

تفسير: يعني كه چيرى د دى منافقانو كوم شرارت په صاف دول (طريقه) سره څرګند (ښكاره) شي او د دوى د كذب او د خيانت پرده وشليږى نو خلق دوى ته وائى اوس لا هم وقت شته ورځئ د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كښې او د هغوى په وسيله د الله تعالىٰ له لورى خپلى ښښنى وغواړئ تر څو الله تعالىٰ د رسول الله د استغفار په بركت ستاسى دا خطاوى وبښى نو دوى د لوئ او تكبر او غرور له پلوه خپلى غاړى غړوى ـ او سرونه اړوى او اوګى پورته غورځوى او خپله بى پروائى ښكاروى . بلكه ځينى كمبختان په غوړه ژبه سره وائى چه مونږ ته د رسول الله د استغفار هيڅ ضرورت نشته .

سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ اَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ اَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ۭ لَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ۝٦

برابر ده پر دوى باندى چه ښښنه غواړى ته (اى محمده!) دوى ته او كه ښښنه نه غواړى ته (اى محمده!) دوى ته له سره به ښښنه نه كوى الله دوى ته بيشكه الله نه ښيى سمه صافه لاره قوم فاسقانو نافرمانو ته .

تفسير: يعني ممكن دى چه تاسى له ډير رحمت او شفقت د هغوى په موجوده حالت باندى زړه سوى وكړى او هغوى ته ښښنه وغواړئ مګر الله تعالىٰ په هيڅ صورت سره هغوى نه ښښى او داسى نافرمانانو ته د هغه په لورى د هدايت توفيق نه وركاوه كيږى هم داسى يو بل آيت د (براءة) په سورت كښې راغلى دى د هغه تفسير دى هلته وكوت شى . سورت څمونږ د دغه تفسير كښې هم راغلى دى د هغه تفسير دى هلته وكوت شى .

هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا ۭ

دوى هغه كسان دى چه وائى (خپلو ملګرو ته) مه وركوئ نفقه مه لګوئ تاسى مال په هغه چا باندى چه په نزد د رسول الله دى (له فقراؤ د مهاجرينو) تر څو چه متفرق خواره شى دوى (ترى)

تفسير: په یو سفر کښې دوه تنه سره په جنګ شول چه یو مهاجر او بل انصاری ؤ ـ هر یوه له دی دواړو څخه خپلو ملګرو ته ورغږ کړ ـ او یوه لویه شخړه (جګړه) تری جوړه شوه کله چه دا خبر د منافقانو مشر عبدالله بن أُبَیّ بن سلول ته ورسید نو وئ ویل «که مونږ دغو مهاجرینو ته پخپلو کورونو کښې ځای نه ورکولی نو دوی به ولی ځمونږ په مخ کښې داسی پورته کیدل هم دا تاسی یئ چه د دوی پالنه کوی چه دوی د دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښې سره ګرځی ـ تاسی د دوی دا خبر اخیستل او پوښتیدل پریږدی . نو دوی د خپلو خوړو له لاسه په تنګ کیږی او ګرد (تول) سره خواره کیږی ـ او د دوی دا تولنه سره تار په تار کیږی » دا ئی هم وویل که مونږ له دی خپل سفره بیرته وګرځیدو ـ او مدینی ته ورسیدو نو ښائی هغه کسان چه د زور او اقتدار خاوندان دی نور سپک ذلیل او بی قدر خلق وشړی یعنی مونږ چه مالدار او عزتمندان یو ښائی دا خوار مسلمانان له مدینی څخنی وباسو یو صحابی چه زید ابن ارقم رضی الله تعالیٰ عنه نومیده کله چه دا خبری ئی واوریدی هغه ئی یو په یو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته واورولی رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدالله بن أُبَیّ او نور سړی خپل مخ ته ورروغوښتل ـ او لازمه تحقیقات ئی وفرمایل ـ نو منافقانو په قسم خوړلو باندی شروع وکړه او تولو سره وویل چه دا ګردی (تولی) خبری دروغ دی چه د زید رضی الله تعالیٰ عنه بن ارقم له لوری ځمونږ په خلاف په دښمنی سره جوړی شوی دی نو خلقو پر زید رضی الله تعالیٰ عنه باندی په مسخرو شروع وکړه او دی ډیر خفه ـ نادم او محجوب ؤ ـ په دی وقت کښې دا آیتونه رانازل شول نو رسول الله مبارک زید رضی الله تعالیٰ عنه راوغوښت او ورته ئی وفرمایل چه ته د الله تعالیٰ له لوری رښتین شوی .

وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ⑦

او خاص الله لره دی خزانی د آسمانونو او د ځمکی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په رزاقیت د رب العزت)

تفسير: یعنی دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهیږی چه د ګردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالیٰ دی نو ایا هغه خلق به چه یواځی د هغه د خوښی دپاره د ده د رسول په خدمت کښې سره بوخت (مشغول) دی په لوږه سره وژنی او که خلق په هغوی باندی د خوړو (رزق) ورونه وتړی نو الله تعالیٰ به هم د خپلو خوړو او رزق ور پر دوی باندی وتړی بلکه نه ئی تری رښتیا خو دا ده هغه بندګان چه پر دی اهل الله باندی خپل مالونه لګوی هغه هم پر هغوی باندی پاک پروردګار کوی ـ که د هغه له لوری دوی ته توفیق په برخه نه شی نو په ښو کارونو کښې به یو پول او پیسه ونه لګوی

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

وائی منافقان که چیری بیرته وگرځو مونږ طرف د مدینی ته نو خامخا به وباسی هرومرو (خامخا) ډیر عزتمن (کافر خلق له دغی مدینی نه) ډیر خوار کمزور خلق (لره له مؤمنانو) او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په عزت او رزاقیت د ربلعزت).

تفسیر: یعنی منافقان په دی باندی نه پوهیږی چه زورور او عزتمن څوک دی ؟ په یاد ئی ولری چه اصلی او ذاتی عزت خو د الله تعالیٰ دی . وروسته له هغه له الله تعالیٰ سره د علاقه لرونکو ذواتو دی چه درجه په درجه د هغه د تعلقاتو له مخی مراتب لری یعنی بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مؤمنانو دی ـ په روایتونو کښی راغلی دی چه عبدالله بن أُبَیّ دا الفاظ چه زوراوران به کمزوران شړی کله چه د هغه ځوی عبدالله بن عبدالله بن أُبَیّ تر غوږ شو چه مخلص مسلمان ؤ نو د خپل پلار په مخ کښی توره په لاس نیغ ودرید او ورته ئی وویل زر شه داسی ووایه چه عزتمن او زورور رسول الله مبارک او د هغوی امتیان دی او ذلیل او سپک زه او ځما ملګری دی که نه اوس به دی سم د لاسه ککره پری کړم او لکه پندوس غوندی به ئی هیسته وغورځوم او ژوندی به دی نه پریږدم چه مدینی منوری ته ننوځی ـ هم دا وه چه پلار ئی د پیغمبر په عزت او پخپل ذلت باندی اقرار وکړ او د خپل ځوی رضی الله تعالیٰ عنه له قهره خلاص شو . د منافقینو له توبیخ او تقبیح څخه وروسته مؤمنانو ته څو هدایتونه ورکړی شوی دی یعنی تاسی په دنیا کښی اخته شوی د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه مه غافلیږئ لکه چه دا خلق په هغه کښی ککړ شوی دی .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مشغول غافل دی نه کړی تاسی مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی له ذکره یاده د الله څخه او هغه څوک چه وکړی دا کار نو هم دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه بی

برخی شول له باقی شخه په غوره کولو د فانی)

تفسیر: یعنی هر سړی ته دا لوی زیان دی چه باقی دولت پریږدی او په فانی پسی وردرومی ـ او له اعلیٰ څخنی مخ اړوی او په ادنیٰ کښی پریوځی . همغه مال او اولاد ښه ګانه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلوی او د آخرت له کاره ئی نه وباسی ـ که کوم سړی په دی شیانو کښی داسی اخته کیږی او له الله تعالیٰ څخه غافلیږی نو آخرت ئی له لاسه ووت او د دنیا په جنجالونو کښی هسی کیووت چه هغه ته به د زړه ډاډینه (سکون) او اطمینان هیڅ په نصیب کښی نه وی

﴿ وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِىْ فَاِنَّ لَهٗ مَعِيْشَةً ضَنْكًا وَّنَحْشُرُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴾

وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَاۤ اَخَّرْتَنِيْۤ اِلٰۤى اَجَلٍ قَرِيْبٍۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ⑩ وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا ؕ

او نفقه کړئ ـ ولګوئ تاسی له هغو مالونو څخه چه درکړی مو دی تاسی ته پخوا له هغه څخنی چه راشی یو ستاسی ته (اسباب) د مرګ (او پریوځی له مبرات او خیرات) نو وبه وائی ای ربه ځما ولی دی وروستی نه کړ ما لره (یعنی څه به وشی که تاخیر کړی موت) تر اجل نیتی نژدی پوری چه صدقه خیرات وکړم زه او شم زه له صالحانو نیکانو څخه (په موندلو د مافات سره نو فرمائی الله) او له سره به نه وروستی کوی الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چه راشی نیته ئی

تفسیر: دا ښائی د منافقانو د دی وینا جواب وی چه ﴿ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﴾ الآیة ـ دی یعنی په خرڅ کولو کښی ستاسی ښه ده هر څه خیرات او صدقات مو چه له لاسه پوره وی هغه ژر تر ژره هم دا اوس وکړئ ـ که نه موت او مړینه مو پر سر رسیدونکی ده نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چه ولی مو څه د الله تعالیٰ په لاره کښی ونه لګول ؟ کله چه مرګی د شوم او بخیل په سر باندی راځی نو هلته دی ارزو او تمنا کوی چه ای الله تعالیٰ ! څو ورځی نور می په مرګ کښی ډیل او معطلی وفرمایه ! چه زه ښه خیرات صدقات ورکړم ـ او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه سره راشم . خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږی هر سړی لره هومره عمر او نیته او میعاد چه تاکلی (مقرر) شوی دی د هغه د پوره کیدلو څخه وروسته د

يوى لحظى دپاره هم په هغه كښى څه ډيل او تاخير پيښيدونكى نه دى .

تنبيه: له ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه څنى منقول دى چه هغه دا غوښتنه او تمنا د قيامت په ورځ باندى حمل كوى او وائى چه بخيلان به د قيامت په ورځ كښى داسى ارزو او ارمان كوى چه كاشكى زه بيا د څه مدت له مخى دنيا ته ورشم او هلته ښه خيراتونه وكړم او ښى چارى وكړم او بيا په ښه اصلاح او توبى سره دلته راشم .

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١١﴾

او الله ښه خبردار دى په هغه څه (ښه او بد) چه كوى ئى تاسى(نو جزا به پرى دركړى) .

تفسير: يعنى هغه الله تعالىٰ ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښكاره ده ـ كه بالفرض ستاسى مرگ ملتوى كړى يا مو له محشره د دنيا په لورى بيرته ورولېږى نو هلته به بيا څرنگه چارى وكړئ ؟ هغه ته گردى (تولى) پټى او ښكاره خبرى معلومى او ښكاره دى او ستاسى پر گردو (تولو) استعداداتو ـ او ظاهرى او باطنى اعمالو احوالو ، اقوالو ، نياتو افكارو باندى ښه خبردار دى او سم له هغه سره به له تاسى سره معامله او تگ كوى .

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالىٰ

سورة التغابن مدنية وهى ثمانىعشرة آية وفيها ركوعان رقمها(٦٤) تسلسلهاحسب النزول (١٠٨)
نزلت بعد سورة التحريم

د «التغابن» سورت مدنى دى (١٨) آيت دوه ركوع لرى .

په تلاوت كښى (٦٤) او په نزول كښى (١٠٨) سورت دى وروسته د «التحريم» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ① هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ ۚ

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی له علویاتو سره له آسمانونو او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی له سفلیاتو سره له ځمکې خاص هم دغه (الله) لره دی ملک باچائی (د ټول جهان) او هم ده لره ټوله ثناء ستاینه (صفت) ده او هم دغه (الله) په هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی . هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی ځیني له تاسی کافر دی (په اصل خلقت کښې) او ځینی له تاسی مؤمن دی (په اصل خلقت او پیدایښت کښې).

تفسیر: د هر چا حکومت او تولواکی (باچاهی) چه په دنیا کښې لیده کیږی په حقیقت کښې هغه د الله تعالیٰ سلطنت او تولواکی (باچاهی) ده . او د هر سری چه ستائنه (صفت) او تعریف کاوه شی هغه په واقع سره د همغه الله تعالیٰ حمد ، ثناء او ستاینه (صفت) ده . هم دغه پاک الله تعالیٰ ځمونږ او د ګردو (تولو) مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی او ښائیږی چه ګردو (تولو) به په ده باندی ایمان راوړی وی او د هغه حقیقی منعم اطاعت به ئی کړی وی مګر ځینی کسان منکران شول او ځینی ایمانداران وګرځیدل بیشکه چه الله تعالیٰ هر سری ته داسی یو قوت او استعداد وربښلی دی چه د هر لوری د حرکت او د تګ قوت پکښې شته الله تعالیٰ ړومبی ګرد (تول) خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل بیا ځینی پخپل همغه صحیح فطرت باندی ټینګ پاتی شول ـ او ځنی نور له شاوخوا له حالاتو څخه متاثر شو ـ خلاف له هغه څخه واوښتل او بله لیاره ئی غوره کړه چه الله تعالیٰ لره له پخوا د هم دی دواړو احوال ښکاره ؤ او پوهیده چه کوم سری پخپلی ارادی او اختیار سره به کوم لوری ته ځی ؟ او بیا به سم له هغه سره د سزا یا د انعام وړ (لائق) او مستحق ګرځی دا خبری له خپلی پوه سره سم د ده په قسمت کښې لیکلی دی او تاکلی (مقرر کړی) ئی دی چه هغه به داسی کیږی . د الله تعالیٰ محیط علم د دی مستلزم نه دی چه په دنیا کښې بله کومه اراده ـ اختیار ـ قوت او قدرت پاتی نشی دا مسئله دیره دقیقه ده او مونږ پر دی باندی د یو ځان ته مضمون د لیکلو اراده کړی ده . **والله الموفق والمعین**

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ② خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ③

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به درکړی) پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په تدبیر حق سره او صورتونه ئی تړلی دی ستاسی بیا ئی ښه ښائسته کړی دی صورتونه ستاسی (په امتداد د قامت او په اعتدال د خلقت سره) او هغه (الله) ته بیرته ورتلل دی ستاسی (دپاره د جزاء)

تفسیر: په ګردو (ټولو) ساکښانو (ذی روحو) کښی د انسان خلقت ښه دی په لیدلو کښی دیر ښه ښکاری . پخپلو ملکاتو او قواؤ کښی هم له ګرد (ټول) عالم څخه لوړ (اوچت) غوره او ممتاز دی بلکه د ټولو ښو مجموعه ده نو ځکه صوفیه د انسان وجود ته «عالم صغیر» وائی امام قشیری رحمة الله علیه فرمائی چه د انسان ظاهر الله تعالیٰ مزین کړی دی په کمال د قدرت خپل سره او باطن ئی مزین کړی دی په جمال د قربت سره . **فتبارک الله احسن الخالقین والحمدلله رب العٰلمین .**

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٤﴾ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٥﴾

ښه معلوم دی دغه (الله) ته هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی او ښه معلوم دی دغه (الله ته) هغه څه چه پټوئ تاسی او هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او الله ته ښه معلوم دی هغه پټی خبری چه په سینو زړونو ستاسی کښی دی ایا نه دی راغلی تاسی ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چه منکران شوی دی پخوا له دی نه پس وئی څکل وبال سزا د کار خپل او شته دوی ته (په عقبیٰ کښی بی انتهاء) عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا دیر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوی دی او د آخرت عذاب جلا (جدا) دی دا خطاب د مکی مکرمی هستیدونکیو دپاره دی .

ذٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓا۟ أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا۟ وَتَوَلَّوا۟

دا (عذاب دوی ته) د دی دپاره دی چه ؤ به دوی چه راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره و دلائلو (د قدرت ځمونږ) سره نو ویل به دوی (تعجباً وتمسخراً) چه ایا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښیی مونږ ته بیا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به ئی وګرځول (له دلائلو د قدرت ځمونږ نو هلاک به کړل دوی لره الله)

تفسیر: یعنی ځمونږ غوندی پر یوه سړی باندی ئی د لاری ښوونی او د هادی نوم ایښی او هغه ئی مونږ ته رالیږلی دی ؟ که مونږ ته هادی لیږونکی ؤ نو ښائی پرښته ئی رالیږلی وی ګواکی د دوی په نزد د بشریت او رسالت په منځ کښی منافات ؤ نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ او د پیغمبرانو د خبرو له منلو څخه ئی مخ واړاؤ .

تنبیه: له دی آیت ځنی دا خبره ثابتول چه رسول ته (بشر) ویل کفر دی انتهائی جهل او الحاد دی . پرته (علاوه) له دی څخه که څوک ووائی چه دا آیت د هغو سړیو په جهل او کفر باندی دلالت کوی چه د پیغمبرانو له بشریت څخه انکار کوی نو دا دعوی د پخوانیو دعوو څخه زیاته قوی ده .

وَّٱسْتَغْنَى ٱللَّهُ ۚ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ۝٦

او بی پروا غنی دی الله (له ایمان د خلقو) او الله غنی بی پروا دی (له عبادت) او ډیر ستایلی شوی دی (بی له ستایلو د خلقو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ څه پروا ده که هغوی مخ واړوی ـ یا غاړه وغړوی نو الله هم له هغوی ځنی د خپل رحمت نظر اړوی

زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَن لَّن يُبْعَثُوا۟ ۚ

دعوی کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه له سره به بیا ژوندی راپورته نه کړی شی دوی

تفسیر: هم هغسی چه دغه کفار پخپل زعم د انبیاؤ له رسالت څخه انکار کوی د بعث بعدالموت ځنی هم انکار کوی .

قُلۡ بَلٰی وَرَبِّیۡ لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡ ؕ وَذٰلِکَ عَلَی اللّٰهِ یَسِیۡرٌ ۝

ووایه (ای محمده دوی ته چه) هو بیا به ژوندی راپورته کړی شئ قسم دی په رب ځما چه خامخا ژوندی پورته به کړل شئ هرومرو (خامخا) تاسی (پس له مرګه) بیا خامخا خبر به کړی شئ تاسی هرومرو (خامخا) په هغه څه چه کړی دی تاسی په دنیا کښی او دا (ژوندی پاځول جزاء ورکول) په الله باندی دیر اسان دی .

تفسیر: یعنی د دوهم ځلی بیا ژوندی کول او د ګردو (تولو) حساب ، کتاب اخیستل الله تعالیٰ ته کوم سخت او ګران او مشکل کار نه دی پوره یقین ولری ، چه دا کار ضرور کیدونکی دی د چا له انکار کولو څخه هغه تاکلی (مقرر کری) شوی کار هیڅ وړاندی وروسته نه کیږی نو ځکه ښائی چه تاسی انکار پریږدی ، او د هغی ورځی په فکر کښی ولویږئ .

فَاٰمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ وَالنُّوۡرِ الَّذِیۡۤ اَنۡزَلۡنَا ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِیۡرٌ ۝۸

نو ایمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمد) باندی او په هغی رڼا (رڼرا) (قرآن) باندی چه نازل کړی دی مونږ او الله په هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به درکړی) .

تفسیر: یعنی ایمان سره عمل هم یو ضروری شی دی .

یَوۡمَ یَجۡمَعُکُمۡ لِیَوۡمِ الۡجَمۡعِ ذٰلِکَ یَوۡمُ التَّغَابُنِ ؕ

(یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړی (او خبر به درکړی الله) تاسو لره په ورځ د جمع کیدلو (قیامت) کښی دا (ورځ چه ده) ورځ د نفعی او نقصان ده(چه مؤمنان جنت ته ځی او کافران په دوزخ کښی لویږی او غبن ئی ظاهریږی یا ځینی نیکان به هم په سبب د تقصیر د نیکی او د احسان خپل زیان وینی)

تفسیر: یعنی دوزخیان به پره کیږی او جنتیان به کامیابیږی . پره کیدل دا چه هغوی به د الله تعالیٰ ورکری قوتونه بی ځای لګولی وی ، رأس المال او پنګه (سرمایه) به ئی هم له لاسه وتلی

وی . بری دا چه د لویی فائدی په بدل کښی په زرهاؤ ښه مومی . اوس د هم دی خبری لږ څه تفصیل داسی راځی چه

وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

او هغه چه ایمان راوړی په الله او وکړی عمل نیک لری به کړی (الله) له ده څخه بدی د ده

تفسیر: یعنی هغه تقصیرات چه شوی وی د ایمان او ښو کارونو له برکته معاف او بښلی کیږی .

وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

او داخل به کړی (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغه کښی ابدی همیشه دغه (مغفرت او جنت) بری خلاصی ډیر لوی دی .

تفسیر: یعنی هر څوک چه جنت ته ورسیږی تول مرادونه ئی په لاس ورځی ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د لیدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو کوی آیتونو ځمونږ ته دغه کسان دی یاران ملګری د دوزخ تل به وی دوی په هغه (دوزخ) کښی او بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ) نه رسیږی هیڅ مصیبت غم درد هیچاته مګر خو (رسیږی) په اذن حکم د الله سره او هغه څوک چه ایمان ئی راوړی

دی په الله باندی لیاره ښیی (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات)

تفسیر: په دنیا کښی هیڅ یوه سختی او مشیت بی د الله تعالیٰ له رضاء ـ مشیت او ارادی څخه نه رسیږی کله چه مؤمنان په دی خبره باندی یقین او باور لری نو نه ښائی چه په هغه باندی خفه شی ـ بلکه په هر وقت او په هر حال باندی د هغه په فیصلی باندی رضاء وی او تل دی هسی وینا وکړی .

نه شود نصیب دشمن که شود هلاک تیغت
سر دوستان سلامت که تو خنجر ازمائی

هم داسی الله تعالیٰ مؤمنانو ته د صبر او د تسلیم لاری ورښیی چه د هغه له برکته پر دوی باندی د عرفان او ایقان گرد (تول) ورونه پرانیستل کیږی او عجیبی او غیبی ښوونی او فائدی په برخه شی ـ او له باطنی کیفیاتو او قلبی ترقیاتو څنی گټور او خوندور کیږی .

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١١﴾

او الله په هر څیز باندی ښه عالم دانا دی (پر شاکرانو صابرانو) .

تفسیر: یعنی هغه تکلیف او مصیبت چه د الله تعالیٰ له لوری رارسیږی د هغه عین علم او حکمت دی همغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو له مونږ څنی د واقعی صبر تسلیم او رضاء په سمه لاره ځی؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد گرځیدلو وړ (لائق) دی ؟

وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُوْلِنَا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿١٢﴾

او حکم ومنئ تاسی د الله او حکم ومنئ تاسی د رسول (د دغه الله) پس که مخ وگرځوه تاسی (له طاعته نو د تاسی نقصان دی رسول ته څه زیان نه رسیږی ځکه چه) نو بیشکه په رسول ځمونږ باندی رسونه ښکاره دی (او خپل تبلیغ ئی کړی دی).

تفسیر: یعنی په نرمی ـ سختی ـ تکلیف ـ راحت او په هر صورت کښی د الله تعالیٰ او د هغه د

رسول حکم ومنع ! که نه ستاسی خپل نقصان دی رسول الله صلی الله علیه وسلم خو تاسی ته تول ښه او بد درپوهولی دی او خپل فرض ئی ادا کړی دی او الله تعالیٰ ته ستاسی له اطاعت یا معصیت څخه هیڅ یو ضرر یا ګټه (فائده) نه وررسیږی .

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۳﴾

الله (یو دی) نشته هیڅوک وړ (لائق) د عبادت مګر خو هم دی دی او خاص یواځی پر الله باندی پس توکل دی وکړی مؤمنان (چه د ایمان اقتضاء هم دا ده چه مؤمنان دی خپل کار الله ته وسپاری)

تفسیر: یعنی معبود او مستعان یواځی د الله تعالیٰ لوی ذات دی بل څوک د بندګی او د هیلی او د اسری وړ (لائق) نه دی .

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه ځینی له ښځو ستاسی او (ځینی له) ځامنو ستاسی دښمنان دی تاسی لره

تفسیر: ډیر ځلی داسی کیږی چه سړی د ښځی او ځامنو په مینه او محبت کښی داسی اخته کیږی چه د الله تعالیٰ له یاده غافلیږی او د داسی تعلقاتو لامله (له وجی) نور ډیر خراب کارونه هم کوی او له ډیرو ښو څخه بی برخی پاتی کیږی د ښځی او اولاد غوښتنی او د هغوی خوښ ساتل هیڅ کله دی نه پریږدی چه بل شی ته خپل فکر واړوی ، د آخرت فکر تری هیریږی کله چه آل او عیال د سړی د داسی ضرر او نقصان سبب وګرځی هغه ئی دوستان نه بلل کیږی بلکه داسی دښمنان دی چه سړی د دوی د دی دښمنی احساس نشی کولی نو ځکه الله تعالیٰ مو ویښوی چه ځانونه مو له داسی دښمنانو څخه ساتئ ! او له هسی چارو څنی لری ګرځی چه د هغو په وسیله دنیا تاسی ته ډیره ښه ښکاره شی او آخرت مو له یاده ووځی او د دنیا لامله (له وجی) مو دین له لاسه وران شی . ولی داسی نه دی چه په دنیا کښی ګردی (تولی) ښځی یا توله اولاده او خپلوان هسی وی چه سړی د آخرت له یاده غافلوی بلکه ځینی بختوری ښځی او هلکان داسی هم وی چه له خپلو میړو (خاوندانو) او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کښی مرستی(مدد) کوی او په ښو چارو کښی هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوی او هغوی ته عابدی ښځی نعم الصاحبات او نیک مرغی اولاده باقیات الصالحات ګرځی **(جعلنا الله منهم بفضله ومنه)** .

فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

نو ځان وساتئ تاسی له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ) او که عفوه او گزشت وکړئ تاسو او مخ وگرځوئ تاسو او مغفرت وکړئ تاسی پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که دوی له تاسی سره دښمنی وکړه ـ او تاسی ته دینی یا دنیوی زیان ورسید نو د هغه اثر او اغیزه به داسی کیږی چه تاسی به په انتقام او کسات (بدل) پسی لویږی ـ او پر هغوی باندی به نامناسبه سختی شروع کوئ ـ نو له داسی کولو څخه به د دنیا انتظام خرابیږی تر هغه ځایه پوری چه عقلاً او شرعاً گنجائش وی له هسی حماقتونو ، تقصیراتو څنی تیریږئ او ښنئ انتقام او کسات پسئ مه گرځئ ! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره به الله تعالیٰ پر تاسی باندی مهربانی کوی او ستاسی خطاوی ښنی

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مالونو ستاسی او اولاد ستاسی یوه فتنه ازمویښت دی او الله چه دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډیر لوی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی ته مال او اولاد درکوی ـ او تاسی پری ازمویی چه کوم یو له تاسی څخه په داسی فانی او زائلو شیانو کښی اخته کیږی ؟ او کوم یو له تاسی څنی د فانی شیانو د خپل آخرت پنگه (سرمایه) او ذخیره گرځوی ؟ او د آخرت ډیر لوی اجر او ثواب د دی ځای پر حظوظو او مالونو باندی ښه بولی او ترجیح ورکوی ؟ او د آخروی باقی او غیر فانی نعمتونه هیروی او په بدل ئی دغه زائل او فانی شیان اخلی ؟.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ

نو وویریږئ تاسی له الله څومره چه توانیږئ تاسی واورئ (خبری د الله په سماع د قبول سره) او اطاعت کوئ (د احکام الله) او نفقه کوئ لگوئ ښه شیان دپاره (د نفعی) د ځانونو خپلو

تفسير: يعنى تر څو مو چه له وسه كيږى له الله تعالىٰ څنى وويريږئ او په دى امتحان او ازموينه كښى ثابت قدم اوسئ ! او د هغه احكام واورئ ! او عمل پرى وكړئ !.

وَمَنْ يُّوقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ⑯

او هغه چه وساتلى شو له حرص بخيلى د نفس خپل څخه نو دا كسان هم دوى دى برياليان (كامياب) په مراد رسيدلى (له عذابه په دواړو دارينو كښى)

تفسير: يعنى د الله تعالىٰ په لاره كښى به له نفقه كولو او له مال لگولو څخه ستاسى خپلى ښيگڼى (فائدى) كيږى . او همغه سرى بريالى (كامياب) او په مراد رسيږى چه الله تعالىٰ د هغه زړه له دى انديښنى غوښتنى څنى پاک ساتلى وى او حرص ـ بخل ـ طمع او كنسكى (شومتيا) لار پكښى ونه لرى ! .

اِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ؕ

كه چيرى قرض پور (قرض) وركړئ تاسى الله لره (په هغه څه چه فرمائلى دى) قرض پور نيک (په محبت او اخلاص سره) نو دوچنده به كړى (الله ثواب د) هغه (پور) تاسى ته او مغفرت به وكړى (الله) تاسى ته .

تفسير: يعنى د الله تعالىٰ په لاره كښى په اخلاص او نيک نيت سره له خپل حلال او طيب مال څنى صرف كړى او وئ لگوئ ! تر څو الله تعالىٰ تاسى ته څو چنده له هغه څنى زيات ثواب دركړى او ستاسى گردى (تولى) خطاوى او تجاوزات وبښى هم داسى يو مضمون پخوا له دى څخه هم تير شوى دى پوره تقرير دى هلته وكوت شى .

وَاللّٰهُ شَكُوْرٌ حَلِيْمٌ ⑰

او الله ښه قدردان دى ښه تحمل والا دى (چه لږ قبلوى او ډير وركوى) .

تفسير: د قدر پيژندلو خبره دا ده چه په لږ عمل سره ډير ثواب وركوى او تحمل ئى دا دى چه د گناه په ليدلو سره سم د لاسه عذاب نه مقرروى . بيا هم د ډيرو گناهگارانو جرم بښى او د ډيرو په سزا تخفيف كوى .

عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ ع

عالم پوهيدونكى د پټ او ښكاره دى ښه غالب قوى دى ډير حكمت والا دى

تفسير: يعنى الله تعالىٰ په ښكاره كارونو او پټو نيتونو باندى عليم او خبير ښه دانا او بينا دى او سم د خپل زبردست قوت او حكمت سره هر چاته بدل وركوى

تمت سورة التغابن بفضل الله تعالىٰ ومنه ولله الحمد والمنة

سورة الطلاق مدنية وهى اثنتاعشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٥) تسلسلهاحسب النزول (٩٩) نزلت بعد سورة الإنسان
د «الطلاق» سورت مدنى دى (١٢) آيت (٢) ركوع لرى په تلاوت كښې (٦٥)
او په نزول كښې (٩٩) سورت دى وروسته د «الإنسان» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

يٰاَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوْهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

اى نبى (ووايه امت خپل ته) كله چه اراده وكړئ طلاقوئ تاسو ښځى (خپلى چه مدخول بهاوى او صغيره آيسه حامله نه وى) نو طلاقوئ په (وقت د) عدت د دوى كښې (په طهر كښې چه خالى له جماع وى)

تفسير: اگر كه دلته مخاطب نبى صلى الله عليه وسلم دى مگر په واقع كښې گرد (تول) امت مخاطب دى . يعنى كله چه كوم سرى بيا په كوم ضرورت يا د مجبوريت له كبله (وجى) د خپلى ښځى د طلاق وركولو اراده وكرى . نو ښائى چه هغه دى په عدت سره طلاق وركرى . (البقرة) سورت كښې راغلى دى چه د مطلقى عدت درى حيضه دى لكه چه هم دا ځمونږ د حنفيانو مذهب دى نو ځكه له حيض څخه پخوا د طهر په وقت كښې ښائى طلاق وركړ شى تر څو تول حيض پر شمير كښې راشى فرض ئى كړئ كه د حيض په وخت كښې طلاق وركوى نو هغه حيض چه طلاق پكښې وركرى شوى وى له دوو حالتو څخه خالى نه دى په عدت كښې

شمیرلی کیږی ؟ یا نه. که هغه د حیض ورځی په عدت کښی شمیرل کیږی نو طلاق د ایقاع
څخه پخوا هومره مدت د حیض چه تیر شوی وی هغه له عدت ځنی لریږی ؟ او پوره دری حیضه
د عدت دپاره پاتی کیږی . او که ئی نه وی شمیرلی کله چه پرته (علاوه) له موجوده حیض
څخه دی نور دری حیض ښائی وګوری او دا حیض ئی له هغو دری حیضو څخه زیات وی . نو
ځکه مشروعه طریقه دا ده چه په طهر کښی دی طلاق ورکړی شی او له احادیثو څخه هم دا قید
ثابتیږی چه په هغه طهر کښی چه کوروالی او صحبت پکښی نه وی شوی ښائی میړه (خاوند)
خپلی ښځی ته طلاق ورکړی

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمیرئ وساتئ تاسو عدت (د ښځو خپلو)

تفسیر: نارینه او ښځی دواړه ته ښائی چه دا خبره په یاد ولری چه چیری د غفلت او سهوی په
وسیله له دوی ځنی کومه سهوه او بی احتیاطی ونشی او څه لاندی باندی په منځ کښی رانشی او
هم ښائی چه طلاق داسی ورکړ شی چه د عدت په شمیر کښی هیڅ شانی ډیروالی او لږوالی
رانشی لکه چه په پاس تفسیر کښی وویل شو

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

او وویریږئ تاسو له الله چه رب (پالونکی) د تاسی (دی) مه وباسئ (ای میړو
«خاوندانو») دغه (ښځی خپلی) له کورونو خپلو څخه (چه پکښی اوسی
دوی تر هغه پوری چه ئی تیر شی عدت)

تفسیر: یعنی له الله څخه وویریږئ او په شرعیه ؤ احکامو باندی پابندی ولرئ لـ چه له هغو څخه
یو حکم دا دی چه د حیض په حالت کښی دی طلاق ور نه کړ شی ! او دری طلاق دی یو ځای
ور نه کړ شی ! او مطلقه ښځه دی له کوره د باندی ونه ایستله شی ! او د دی په شان د الله
اکرم شانه واعظم برهانه نوری ښوونی هم په اخلاص سره منئ !

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ

او نه دی وځی دغه (ښځی هم پخپله له کورو نه تر څو چه عدت د دوی تیر
شی) مګر هلته چه راشی دوی په فاحشه بی حیائی ښکاره سره (لکه زناء)

تفسیر: یعنی ښځې دې پخپله خوښه هم نه وځی ځکه چه دا سکنی محض حق العبد نه دی چه د هغه په رضاء سره ساقطه شی بلکه حق الشرع دی هو! که ښځه کومه ښکاره بی‌حیائی وکړی ـ یا په بدو چارو ځغرد (ضد) وکړی یا د غلا مرتکبه شی یا د ځینو علماؤ په قول ژبه وکړی ـ یا تل په جنګ جنجال او جګړه کښې لګیا وی او بی له غمه او خفګانه ئی بل کار نه وی نو ایستل ئی روا دی که دا ښځه بی‌موجبه له کوره ووځی نو دا په خپله د دی د صریحی بی‌حیائی یو کار دی !.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ۚ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوی د الله دی او هر هغه چه تیریږی له حدودو د الله ځخه نو په تحقیق ظلم ئی کړی دی په ځان خپل باندی

تفسیر: یعنی ګناهګار شوی دی د الله تعالیٰ په نزد د سزا موجب وګرځید.

لَا تَدْرِيْ

نه پوهیږی (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهیږی هیڅ نفس)

تفسیر: د لاندی ترجمه شیخ الهند رحمة الله علیه په نه پوهیږی سره چه د غائب مؤنث صیغه ده کړی ده چه «نفس ته» راجع شی چه سماعی مؤنث دی او تری ښکاره شی چه دا خطاب طلاق ورکوونکی ته دی نه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته

لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ①

ښائی چه الله پیدا کړی وروسته له دی طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه .

تفسیر: یعنی ښائی چه بیا د دواړو په منځ کښی روغه او صلحه وشی او په طلاق باندی پښیمان او نادم شی

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ

بیا نو کله چه ورسیږی دغه (ښځی) نیتی خپلی ته نو وساتئ (تاسی ای میړو «خاوندانو») دوی په معروف نیکی ښه شان سره یا جلا (جدا) شئ تاسی له دوی څخنی په معروف نیکی ښه شان سره

تفسیر: یعنی په رجعی طلاق کښی کله چه عدت ختمیدلو ته نژدی شی نو تاسی لره له دوو چارو څخه د یوی چاری اختیار دی چه یا د عدت له ختمیدلو څخه پخوا سم له دستوره هغی ښځی ته رجعت او خپلی نکاح ته دوام ورکړئ ! یا د عدت په ختمیدلو سره په معقولی طریقی باندی له هغی څخه جلا (جدا) شئ ! مطلب دا که د نکاح تینګ ساتل مقصد وی نو په هغه وقت کښی او که ئی شلول مطلب وی نو په دغه وقت کښی څغرد (تینګوالی) پری وکړئ ! او په دواړو صورتونو کښی د انسانیت ، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ ! او داسی هم مه کوئ چه ساتنه ئی مقصود نه وی او خامخا د عدت د اوږدوالی دپاره رجعت وکړئ یا د ساتلو په صورت کښی هغی ته ایذا ورسوی او طعن او تشنیع ورواروئ ! .

وَّاَشْهِدُوْا ذَوَیْ عَدْلٍ مِّنْكُمْ

او شاهدان نیسئ تاسی (په دغه رجوع باندی) دوه خاوندان د عدل له تاسی څخه

تفسیر: یعنی وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدت له پوره کیدلو که د نکاح بیا ساتل غواړی نو په دی رجعت باندی دوه شاهدان ونیسی تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَاَقِیْمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ

او ښه اداء کړئ تاسی شاهدی (ای شاهدانو په وقت د حاجت کښی د) پاره د (ثواب او رضاء د) الله

تفسیر: په دی کښی شاهدانو لره هدایت دی چه د شاهدی ورکولو په وقت کښی کږه او خرابه خبره ونه کړی او سمه صافه او درسته خبره ووایئ ! .

ذٰلِكُمْ یُوْعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ ۬

دا (ساتنه په نیکی سره) نصیحت کاوه شی په دی سره هغه چاته چه وی چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی ورستی (د قیامت) باندی

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی پر ښځو باندی زیات ظلمونه کیدل او له ښځو سره هسی سلوک جاری ؤ لکه چه له غواؤ او خرونو سره ئی کوی یا له خورا (ډیر) سختو او ذلیلو بندیانو سره کاوه شی ځینی ښځی سل سل کرته طلاقولی خو سره د هغه به هم د هغوی د مصیبت دوره پای (آخر) ته نه رسیده په قرآن په څو څو ځایونو کښی د دی وحشیانه و مظالمو او بی رحمیو په خلاف ویناوی کړی دی او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندی په ډیر ښه دول (طریقه) سره زور غورځولی دی بالخصوص د دی سورت په منځ کښی په نورو حکیمانه ؤ هدایتو او نصیحتو کښی یو نهایت جامع او مانع او تول ښوونکی اصول بیان فرمایلی دی چه ﴿فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ دی چه د هغه حاصل دا دی چه که ئی ساتئ نو په معقوله ډول او طریقی سره ئی وساتئ ! او که ئی پریږدئ نو هم په معقوله طریقه سره ئی پریږدئ ! خو له دی ښو او زرینو نصیحتو څخه هغه سړی منتفع او ګټور کیدی شی چه په الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم او په آخرت باندی یقین لری ځکه چه هم دا باور او یقین د انسان په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره او خوف پیدا کوی او د هم دی ویری لامله (له وجی) دا خیال د انسان په فکر کښی پیدا کیږی همغسی چه یوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه ځمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کښی راغلی ده مونږ هم تول د یوه لوی قهار الله تعالیٰ په قبضه او اقتدار کښی پراته یو هم دا یو خیال دی چه په هر حال کښی سړی له ظلم او تعدی څخه ساتی او د الله تعالیٰ په امر منلو باندی اړوی د دی دپاره په دی سورت کښی په مخصوص ډول (طریقه) سره په اتقاء پرهیزګاری او د الله تعالیٰ په ویره باندی زیات امرونه او توصیی شوی دی .

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾

او هغه څوک چه ویریږی له الله ځان ساتی له معاصیو وبه ګرځوی ده ته یو ځای د وتلو(له دنیوی او آخروی غمونو نه)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ ځنی وویریږئ ! او د هغه د احکامو تعمیل په هر حال کښی وکړئ ! که څه هم له ډیرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شی ځکه چه الله تعالیٰ د هغو ګردو (تولو) مشکلاتو ځنی د وتلو لاره درخلاصوی او په سختیو کښی د ګزاری وسیلی هم در برابروی .

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ

او رزق روزی به ورکړی (الله) ده ته له هغه (ځایه) چه ګمان به نه کوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ ویری د دواړو دارینو د خزانو کنجی ده او د ګردو (تولو) بریو او کامیابیو وسیله ده له هم دی ځنی ګرد (تول) مشکلات اسانیږی بی قیاس او بی ګمانه ئی رزق روزی او خواړه ور رسیږی ، ګناهونه ئی ښښل کیږی جنت ورحاصلیږی ثواب ئی زیاتیږی او یوه عجیبه د زړه ډادینه (تسکین) ـ سکون ـ اطمینان او خوښی په برخه او نصیب راځی چه د هغه لامله (له وجی) بیا هیڅ یوه سختی لکه سختی نه وربښکاری ـ او ګردی (تولی) پریشانی او ربړونه (تکلیفونه) ئی پخپله ورکیږی په یوه حدیث کښی راغلی دی که د دنیا ګرد (تول) خلق په هم دی آیت باندی په اخلاص سره منګولی ولګوی نو ګردو (تولو) نړی والانو (اهل دنیا) ته هم دا هدایت بس او کافی دی .

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

او هغه څوک چه توکل وکړی په الله باندی نو دغه (الله) بس کافی دی ده لره (په دواړو جهانو کښی) بیشکه الله رسیدونکی دی امر کار خپل ته په تحقیق ګرځولی ده الله هر څیز لره اندازه (نو هر څه کیږی په تقدیر د الله سره نو هم ده ته پکار ده سپارنه د هر کار خپل)

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ باندی هیله (امید) او اسره ولرئ او یواځی پر وسائلو او اسبابو باندی تکیه ونه کرئ ! د الله تعالیٰ قدرت په دی اسبابو اړه (انحصار) نه لری د کوم کار د کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی هو! د هر څیز اندازه د هغه له خوا تاکلی (مقرر) شوی دی چه سم له هغه سره هغه ښکاره کیدونکی ده نو ځکه که د کوم څیز په حاصلیدلو کښی څه ډیل ښکاره شی نو متوکل لره نه ښائی چه ځان خپه یا پریشان کړی .

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ ۚ

او هغه ښځې چه نااميده شوی وی (په سبب د کبارت يا د مرض) له حيضه له ښځو ستاسی ځنی که چيری په شک کښی ئی تاسی نو عدت د دوی دری مياشتی دی او هم داسی ښځی چه نه وی شوی حائضه (په سبب د صغارت نو دری مياشتی عدت دی تيروی)

تفسير: يعنی پاک قرآن د مطلقی عدت لکه چه د «البقرة» په سورت کښی هم راغلی دی دری حيضه ښوولی دی که شبهه او شک پيدا شی چه چاته حيض ور نشی يا د دير عمر او منګ لامله (له وجی) ئی حيض بند شوی وی نو د هغی عدت به څو وی ؟ دا ئی راښکاره کره چه دری مياشتی دی .

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او (ښځی) خاوندانی د بار ګيدی (حاملاتی بلاربی) عدت د دوی دا دی چه کيږدی دوی بار خپل (وځيګوی مولود دغه طلاقی يا چه ميره (خاوند) ئی مړ شوی وی) (يعنی د حاملی عدت بچی کيدو پوری دی)

تفسير: د جمهورو په نزد د حاملی عدت د هغی د حمل تر وضعی او د مولود تر ځيګولو پوری دی که څه هم هغه يوه لحظه او شيبه وروسته وی يا تر ديرو مياشتو پوری وځنديږی (ايسار شی) په دی کښی د مطلقی او د کوندی حکم يو دی **(کما هو مصرح فی الاحاديث)**

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ۝ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ۝

او هغه څوک چه ويريږی له الله ځان ساتی له معاصيو نو وبه ګرځوی الله ده ته کار د ده کښی اسانی دا (چه ويلی شوی دی) امر حکم د الله دی چه نازل کری دی تاسی ته او هغه څوک چه ويريږی له الله ځان ساتی له معاصيو نو لری به کری الله له ده څخه ګناهونه د ده او لوی به کری (الله) ده لره اجر ثواب (د ده)

تفسير: د هری جملی په آخر کښی د اتقاء او د الله تعالیٰ اکرم شانه اعظم برهانه د ويری مضمون په مختلفو اساليبو او دول دول (قسم قسم) پيرايو سره ئی تکرار کری دی تر څو

لوستونکی د هغه د بار بار ویلو څخه ډېر ویښ او متنبه شي چه د ښځو په معاملاتو کښې د دی اتقاء او پرهیزګاری ضرورت ډېر زیات دی .

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ

واوسوئ دا (ښځې طلاقې کړې شوی) په هغه ځای کښې چه پکښې اوسیږئ تاسی (سم) له طاقت د تاسی (چه توانیږئ !)

تفسیر: د نارینه په ذمه باندی ضرور دی چه خپلې مطلقې ښځې ته تر عدت پوری هستوګنې دپاره کور ورکړی چه هغه ته «سکنیٰ» وایه شي نو کله چه سکنی واجبه شي نو نفقه هم د هغه په ذمه ثابتیږی ځکه چه ښځه دومره موده د ده په کور کښې مقیده او محبوسه (بنده) پاتې کیږی د قرآن کریم د دی الفاظو اشاره په هم دی لوری ده ﴿ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ﴾ کله چه نارینه هغه ښځه له خپل مقدور او حیثیت سره سمه په خپل کور کښې پریږدی ښکاره ده چه دا خبره دی لره هم متضمنه وی چه د هغې د خوراک او پوښاک مناسب بندوبست هم وکړی لکه چه د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښې دا آیت داسی ؤ **(اسکنوهن من حیث سکنتم وانفقوا علیهن من وجدکم)** ځمونږ د حنفیانو په نزد دا د سکنی او د نفقې حکم هر ډول (طریقه) مطلقې لره عام دی د رجعیه قید پکښې نشته ځکه هغه بیان چه له ړومبی څخه راغلی دی لکه د ائسی ـ صغیری او حاملې د عدت مسئلې په هغه کښې هیڅ یو تخصیص نشته بیا په دی کښې بلاوجه تخصیص ولی وکړی شي ؟پاتې شو د فاطمې بنت قیس حدیث چه په هغه کښې هغه وائی چه میړه (خاوند) می ماته دری طلاق راکړی ؤ ـ نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته سکنی او نفقه ونه تاکه (مقرر نه کړه) او له دی حدیث څخه فاروق اعظم ـ عائشې صدیقې او نورو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین او تابعینو رحمهم الله تعالیٰ اجمعین انکار فرمایلی دی بلکه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه تر دی پوری هم ویلی دی چه «مونږ د یوی ښځې په وینا سره د الله تعالیٰ کتاب او د هغه د رسول سنت نشو پریښودی چه دا هم مونږ ته نه دی معلوم چه هغه پیښه د دی ښځې په یاد پاتې ده که نه» ښکاره ده چه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه له کتاب الله څخه په هم دی خبری باندی پوهیدلی دی چه ثلاثه مطلقې ته نفقه او سکنی واجبه ده ، او د هغه په تائید د رسول الله صلی الله علیه وسلم کوم سنت هم ورسره موجود ؤ لکه چه (طحاوی) او نورو داسی راویتونه نقل کړی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په تصریح سره بیان پکښې کړی دی چه «دا مسئله می له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی ده» په «دارقطنی» کښې د جابر رضی الله تعالیٰ عنه یو حدیث په دی باره کښې صریح دی اګر که د هغه د ځینو راویاتو نورو رفع او وقف کلام کړی دی بل دا هم امکان لری چه حضرت نبوی به له دی جهته فاطمې بنت قیس ته د

سکنی تجویز نه وی فرمایلی چه دی خپل خسر سره ژبه او ویل کول او ناوړی (غلطی) خبری ویلی لکه چه په ځینو نورو روایتونو کښی شته نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم امر حکم وکړ چه دا دی د هغوی له کوره ووځی نو کله چه سکنی پاتی نه شوه نو نفقه هم ساقطه شوه لکه هغه ښځه چه بی د میړه (خاوند) له پوښتنی له کوره د باندی دړومی نفقه ئی تر هغه پوری ساقطیږی چه بیرته د خپل میړه (خاوند) کره راشی **نبه علیه ابوبکر الرازی فی احکام القرآن** برسیره په دی په (جامع ترمذی) او نورو کښی ځینی داسی روایتونه هم شته چه فاطمی ته د نفقی دپاره څه غله ورکړی شوی وه خو هغی له هغه مقدار څخه زیاته غوښتنه وکړله چه هغه ونه منله شوه نو مطلب ئی داسی شو چه رسول مبارک د دی د هغی زیاتی نفقی تجویز منظور ونه فرمایه چه د نارینه له لوری ورکړه شی والله اعلم بالصواب هو ! دا خبره مو هم په یاد وی چه نسائی ـ طبرانی او مسند امام احمد رضی الله تعالیٰ عنه په ځینو روایتو کښی فاطمی بنت قیس د رسول الله صلی الله علیه وسلم صریح ارشاد داسی نقل کړی دی چه سکنی او نفقه یواځی هغی مطلقی لره دی چه د هغی د رجعت امکان وی خو د دی روایتو سندونه دومره زیات قوی نه دی «زیلعی» د (هدایی) په تخریج کښی په دی باندی بحث کړی دی هلته دی وکوت شی !

وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسی د دغو (مطلقانو) لره چه تنګوئ به (ځایونه او نفقی) په دوی باندی

تفسیر: یعنی ای میړونو (خاوندانو) ضرر مه رسوئ تاسو دی ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنی چه هغوی په تنګ شی او په وتلو سره مجبوری شی.

وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ

او که چیری وی دغه (ښځی) خاوندانی د بار ګیډی (حاملانی بلاربی) نو نفقه کوئ تاسی پر دوی باندی تر هغه پوری چه کیږدی دوی بار (حمل د ګیډو) خپلو (په ځیګیدلو سره)

تفسیر: د حمل مدت کله چه ډیر اوږدیږی نو هغه په خصوصیت سره راوښود چه په هغه کښی که هومره اوږدوالی هم وشی خو د حمل تر ځیږیدلو پوری ښائی هغی ته دی نفقه ورکړه شی او داسی دی ونه کړی چه دری میاشتی نفقه ورکړی او بیا ئی بنده کړی.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ

نو كه تي وركاؤ دوى (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره پس وركړئ تاسى هغوى لره مزدورى د هغوى او مصلحت مشوره كوئ (اى ښځو او ميړو (خاوندانو) په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو كښي په معروف نيكى سره

تفسير: يعنى كه له وضع حمل څخه وروسته ښځي ستاسى له خاطره ورو كى ته شودى وركوى نو اجرت ئى ښائى هومره وركړ شي لكه نورو تي وركونكيو ښځو ته وركاوه كيږى . او سم له دستوره په معقوله طريقى سره يو له بله د دى وړوكى په نسبت مشوره وكړى او لازمه قراردادونه وتړى او خامخا ضد او خراب تګ ونه كړى! او يو له بل سره د نيكى سلوك وكړى. نه دى ښځه د شودو له وركولو څخه غاړه غړوى. ! او نه دى نارينه له هغى ځنى مخ اړوى چه بلى ښځى ته د دى وړوكى وركړى چه د ده د مور په ځاى بله ښځه په اجرت سره تي وركړى.

وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾

او كه سختى وكړئ تاسى (اى والدينو په تي وركولو او اجرت كښى) نو لپاره د تي وركولو دى طلب كړى هغه (مولود) لره بله ښځه (يعنى دائى دى ورته ونيسى او په مور باندى دى زور نه كوى)

تفسير: يعنى كه د مخالفت ـ ضد لامله (له وجى) ښځه په شودو وركولو باندى راضى نشى نو نارينه دى هرومرو (خامخا) هغى ته نه ګورى او بله ښځه دى پيدا كړى چه هغه كوچنى (ماشوم) ته شودى وركړى. او كه نارينه پر هغى ښځى باندى خپل وړوكى نه پالى او شودو ته ئى نه پريږدى نو خامخا به بله كومه ښځه پيدا كيږى. او په دواړو صورتو كښى به بلى ښځى ته څه وركول كيږى ـ نو ولى هم دا شى د همغه وړوكى مور ته ورنه كړ شى چه هم وړوكى په ارام او خوشاله ـ او هم مور پرى داده او بى پروا شى.

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ ۖ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

نو نفقه دی ورکوی (مطلقانو او مرضعانو ته) خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه او هغه چه تنګ کړ شی په ده باندی رزق د هغه پس نفقه دی کوی له هغه څنی چه ورکړی وی هغه لره الله نه ورکوی تکلیف الله هیڅ نفس لره مګر خو په هغه قدر چه ورکړئ وی هغه لره له ماله) ژر به ښکاره کړی الله پس له سختی تنګی څخه اسانی فراخی

تفسیر: یعنی د ووړکی خرڅ پر پلار باندی دی. مال او شته والا دی د خپل مال او شتو په نسبی خرڅ او نفقه ورکوی فقیر ـ اکرب او نادار دی د خپل نشتوالی په حیثیت نفقه خرڅ کوی. که د کوم سړی په برخه ډیره فراخی او شته نه وی او د الله جل جلاله له درباره ئی لږ رزق او خواړه په برخه شوی وی نو دی په هغه کښی د خپل ګنجائش او قوت په نسبت خرڅ کړی ځکه چه الله تعالیٰ هیچاته د هغه له طاقت څخه زیات تکلیف نه ورکوی کله چه کوم سړی په تنګه کښی هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړی نو الله تعالیٰ به هغه سختی او تنګه په اسانی او فراختیا سره ور بدله کړی.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾

او ډیر ؤ له کلیو څخه چه ګرځیدلی سرکښی کړی وه له امره حکمه د رب خپل او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کښی) او په عذاب به کړو مونږ هغوی په عذاب نا اشنا ناکاره سخت سره.

شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړے ده چه «او څومره (ډیر) ؤ له کلیو نه چه سرکشی کړی وه له حکمونو د رب خپل نه او له رسولانو د ده نه پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناخاپه عذاب سره

تفسیر: یعنی د شریعت د احکامو مخصوصاً د ښځو په نسبت د ګردو (تولو) حکمونو پوره پابندی ولری که نافرمانی وکړئ نو په یاد ئی ولرئ چه څومره کلی او ښارونه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله (له وجی) ویجاړ او وران شوی دی. کله چه هغه خلق د تکبر او ځانمنمی (لویی) آخری درجی ته ورسیدل او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک

واخیست او د هغوی یو عمل مو هم بی له پوښتنی پری نښود. او تول مو په هسی سخت عذاب او افت کښی اخته کړل چه د هغه نظیر او ثانی پخوا له هغه څخه هیڅ لیدلی شوی نه ؤ.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ۝٩

نو (وڅکله یا) وبه څکی هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کښی) او دی عاقبت آخر د امر کار د دوی زیان (په آخرت کښی چه حرمان دی له جنتونو).

تفسیر: یعنی هغه سودا ـ بیع او شری او پلورل او پیرودل (اخستل خرڅول) چه په تول عمر کښی کړی ؤ اخر ئی په هغو کښی سخت نقصان وموند تر دی چه پنګه (سرمایه) ئی هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارینو کښی)

تفسیر: د مخه د دنیوی عذاب ذکر ؤ دا د آخروی عذاب ذکر دی

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ۚ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ

نو وویریږئ له الله ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی

تفسیر: یعنی د دی عبرتناکو واقعاتو له اوریدلو څخه عقلمند ایماندارانو ته ویریدل په کار دی او مونږ لره داسی کار کول نه ښائی چه د هغه لامله (له وجی) د الله تعالیٰ د قهر او د خپګان مورد وګرځو العیاذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ۝١٠

په تحقیق نازل کړی دی الله تاسی ته ذکر نصیحت (قرآن)

تفسیر: یعنی قرآن که له (ذکر) ځنی (ذاکر) مراد وی نو هغه پخپله رسول دی.

رَّسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ

رسول (چه محمد) دی لولی په تاسی باندی آیتونه د الله چه ښکاره ظاهر کوونکی دی (د احکامو)

تفسیر: یعنی ښکاره نښی او آیات چه په هغو کښی د الله تعالیٰ احکام په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اورولی شوی دی.

لِّيُخْرِجَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ

دپاره د دی چه وباسی (الله) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی دی ښه عملونه له ظلمتونو تیارو (د جهل او کفر) ځخه رڼا (رڼړا) (د علم او ایمان) ته

تفسیر: یعنی د کفر او د جهل له ظلمت او تیارو ځنی ایستلی د ایمان او د عمل رڼا (رڼړا) ته مو لار ښوولی ده

وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزْقًا ﴿١١﴾

او هغه چه ایمان راوړی په الله باندی او وکړی ښه (عمل) نو داخل به کړی (الله) ده لره په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو ونو) د هغو (ځلور قسمه) ویالی تل به اوسیدونکی وی دوی په هغو کښی ابدی همیشه په تحقیق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزی

تفسیر: او له جنت ځخه زیات ښه رزق ـ خواړه او روزی چیری موندل کیږی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ

الله هغه (ذات) دی چه پیدا کړی دی اوه آسمانونه او (پیدا کړی دی) له ځمکی څخه هم په مثل د دی (اوه آسمانونه اوه ځمکی)

تفسیر: یعنی اوه ځمکی هم پیدا کړی دی لکه چه د (ترمذی) او نورو په احادیثو کښی راغلی دی. په دوی کښی احتمال شته چه په سترګو سره وکتل شی ـ او احتمال لری چه په نظر کښی رانشی خو خلق هغه د ستوری (کواکب) په نامه پیژنی لکه مریخ غوندی چه د هغه په نسبت د اوسنو پوهانو او حکماؤ داسی ګمان دی چه په هغه کښی غرونه او سیندونه ودانی او نور ژوندی شیان شته پاتی شوه دا خبره چه په حدیث کښی د دی ځمکی شتوالی د دی ځمکی لاندی وارد شوی دی ښائی هغه د هغو د ځینو حالاتو او اعتباراتو په نسبت وی او په ځینو حالاتو کښی کیدی شی چه هغه ځمکی له دی ځمکی څخه پاس ورشی هر څه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه هغه اثر چه په کښی «آدم کآدمکم» او نور راغلی دی د هغه د شرحی موقع نشته په (روح المعانی) کښی په دی باندی پوره خبری شوی دی او د حضرت مولانا محمد قاسم رحمة الله علیه په ځینو رسالو کښی د هغه په شاؤ خوا کښی ښی خبری او څرګند (ښکاره) ونی شته او د هغه هر لوری ښه ښکاره شوی دی. کیږی چه له اوه ځمکو څخه د دنیا اوه براعظم مراد وی «برهان الدین کشککی»)

یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ

نازلیږی امر حکم (د الله) په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکو) کښی

تفسیر: یعنی د عالم د انتظام او تدبیر لاره د الله تعالیٰ تکوینیه او تشریعیه احکام په آسمانونو او ځمکه کښی راښکته کیږی.

لِتَعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿۱۲﴾

(پوهوی مو) تر څو چه وپوهیږئ تاسی چه بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی دغه جریان د احکام ئی دی په ځمکه او آسمان کښی) او (پوه شئ !) بیشکه چه الله په تحقیق احاطه فرمائلی رسیدلی دی هر شی ته له جهته د علمه قدرته.

تفسير: يعنى د آسمان او د ځمكى د پيدا كولو او د هغو د انتظامى احكامو له جارى كولو څخه دا مقصود دى چه د الله تعالىٰ د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشى دا خبره د «ابن قيم رحمة الله عليه» له لورى په (بدائع الفوائد) كښى څرګنده (ښكاره) شوى ده. نور صفات په هم دى دوو صفتونو سره څه نه څه تعلق لرى د صوفيه ؤ د دى مشهور حديث مضمون چه «**كنت كنزاً مخفيا فاحببت ان اعرف**» دى اګر كه د محدثينو په نزد صحيح نه دى خو ښائى چه هغه مضمون د دى آيت له مضمون څخه مستفاد شوى وى والله تعالىٰ اعلم.

تمت سورة الطلاق ولله الحمد والمنة

سورة التحريم مدنية وهى اثنتا عشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٦) تسلسلها حسب النزول (١٠٧)
نزلت بعد سورة الحجرات
د «التحريم» سورت مدنى دى (١٢) ايتونه او (٢) ركوع لرى په تلاوت كښى (٦٦) او په نزول كښى (١٠٧)
سورت دى وروسته د «الحجرات» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

د (الاحزاب) د سورت په تفاسيرو كښى تير شوى دى كله چه الله تعالىٰ مسلمانانو ته برى او فتوحات وبښل او ګرد (ټول) مسلمانان سره ښه اسوده شول نو د حضرت نبوى صلى الله عليه وسلم مطهراتو ازواجو ته هم دا خيال پيدا شو چه مونږ به ولى په خوشالى سره ژوندون نه كوو؟ نو ځكه دوى ټولو سره لاس يو كړ او د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم له حضوره ځنى خپلى نفقى وغوښتلى په صحيح مسلم كښى يو حديث دى « **هن حولى يسألننى النفقة**» او د صحيح بخارى شريف په ابواب المناقب كښى راغلى دى «**وحوله نسوة يكلمنه ويستكثرنه**» دلته حضرت ابوبكر صديق رضى الله تعالىٰ عنه حضرت بى‌بى عائشى صديقى رضى الله تعالىٰ عنها ته ـ او حضرت عمر فاروق رضى الله تعالىٰ عنه حضرت بى‌بى حفصى رضى الله تعالىٰ عنها ته په قهر شول او دوى له هسى غوښتنى ځنى منع كړلى ـ نو د دوى لامله (له وجى) نورو مطهراتو ازواجو هم له دى خبرى ځنى مخ واړاوه او دا ئى سره غوته كړله چه وروسته له دى نه به مونږ له پيغمبر ځنى داسى يو شى نه غواړو چه له نبى الله صلى الله عليه وسلم سره نه وى.

بیا هم د پیښو تګ داسې راپیښې شوی چه د هغو لامله (له وجې) رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تر یوی میاشتی پوری له خپلو تولو کدو څنې جلا (جدا) شو او (ایلاء) ئې فرمایله تر څو د تخییر آیت چه په (الاحزاب) کښې تیر شو راغی او دی قصی ته ئې خاتمه ورکړه په دی ضمن او ترڅ کښې څه نوری پیښې هم واقع شوی چه د هغو له سببه د دوی مبارک زړه لږ څه خفه شو رښتیا خبره دا ده هغه مینه او محبت او تعلقات چه مطهراتو ازواجو د حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم سره درلودل (لرل) د هغو اړیکیو (تعلقاتو) او علائقو لامله (له وجې) د هغو په منځ کښې یو شان قدرتی او فطری کشمکش پیدا شوی و. هره یوه به په هم دی تمنا او ارمان وه چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاته توجه او مینه خپل ځان ته ورکش کړی او خپل ځان د دوی د زیاتی توجه او مینی مرکز وګرځوی او د دواړو د دارینو له برکاتو او فیوضاتو څنې ګتوری او متمتعی شي نارینه ته دا موقع د تحمل ـ تدبر خوش اخلاقی دیره نازکه موقع او مرحله وی خو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ثابت قدمی او استقامت په دی نازک فرصت کښې هم همغسی غیر متزلزل ثابت او تحسین او د ستایلو وړ (لائق) ښکاره شو چه د هغه هیله (امید) او توقع د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسعود وجود او ښه سیرت څنې کیده ـ د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم هسی عادت ؤ چه وروسته له مازدیګره د خپلو تولو مطهراتو ازواجو کره د څو لحظو او شیبو له مخی ته ـ یوه ورځ حضرت صلی الله علیه وسلم د خپلی ښځی حضرت امالمؤمنین بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها په کور کښې لږ شانی دیل وفرمایه ـ وروسته دا ښکاره شوه چه دوی هلته د هغه عسل شات ګبینه څخه لږ څه خوړلی ؤ چه د دوی په مخ کښې ور وړاندی کړی شوی وه دا د شاتو او د ګبینو د خوړلو دیل او وقفه په هره ورځ پرله پسی پیښیده. تر څو چه حضرت ام المؤمنین بی‌بی عائشة الصدیقة او حضرت امالمؤمنین بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها سره ملګری وی او داسی تدبیر ئې سره جوړ کړو چه د هغی لامله (له وجی) نه یواځی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شاتو د شربت څښلو د هغی کره پری ښود بلکه حضرت بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې وفرمایل چه «ما د زینب کره د شاتو شربت څښلی و. اوس قسم خورم چه وروسته له دی نه ئې نه څښم!» کله چی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خیال دا خبره هم تیره شوی وه که له دی خبری څخه حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها خبره شي نو هرومرو (خامخا) خپه کیږی. نو حضرت صلی الله علیه وسلم بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې دا هم فرمایلی ؤ چه «له دی خبری هیچا ته څه ونه وائی» هم داسی یوه خبره د امالمؤمنین حضرت بی‌بی ماریة القبطیة رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت هم پیښه شوی وه. ماریة القبطیة هم د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ماندینه (بی بی) وه چه د دی له ګیدی څخه د دوی ځوی سیدنا ابراهیم رضی الله تعالیٰ عنه ځیږیدلی ؤ چه حضرت نبوی د نورو ازواجو د خوښی دپاره قسم خوړلی ؤ چه «پس له دی نه به د هغی کره نه ځم» او دا خبره نشی. خو حضرت بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها له دی خبری څخه په پته حضرت عائشی رضی الله تعالیٰ عنها ته خبر ورکړ او دا ئې هم ورته وویل چه پته ئې وساتی. دلته د الله تعالیٰ له لوری

دا خبری څمونږ پیغمبر ته ورښکاره شوی نو حضرت صلی الله علیه وسلم حضرت بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها ته وفرمایل چه «ولی دی له دی خبری څخنی نوری خبر کری دی؟ چه په تینگه سره می درته ویلی ؤ چه پته ئی وساته » نو هغوی په تعجب سره وویل «تاسی ته دا خبر چا درکری دی؟ ښائی چه د هغی خیال د عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په لوری تللی وی نو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «الله تعالیٰ ماته له دی خبری څخنی خبر راکری دی» د هم دی پیښی په لړ کښی دا ایتونه راښکته شوی دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَۖ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَۚ

ای نبی (ای څما پیغمبره!) ولی حراموی ته هغه چه حلال کړی دی الله تاته غواړی ته (په دی حرامولو سره) خوښی د ښځو خپلو

تفسیر: د حلال شی په ځان باندی د حرامولو مقصد داسی دی چه د هغه شی په نسبت چه د عقیدی له مخی حلال او مباح گنی هسی عهد او پیمان وکری چه وروسته له دی نه به ئی نه استعمالوم. که داسی کول د کوم صحیح مصلحت پر بناء وی نو شرعاً جائز دی. مگر د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د رفیع شان سره دا وړ (لائق) او مناسب نه ؤ چه د ځینو ازواجو د خوښی دپاره داسی یوه (اسوه) قائمه کری چه وروسته له دی نه به د هغه د امت دپاره د تکلیف سبب وگرځی نو ځکه الله تعالیٰ خپل رسول ئی متنبه وفرمایه چه ازواجو سره بیشکه خوش اخلاقی کول او په مینی او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی مگر نه په دی اندازه او میچ چه یو حلال شی پر ځان باندی حرام کری او خامخا ځان په ربړ (تکلیف) کښی واچوی.

وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝١

او الله ښښونکی دی (ستا قسم لره) ډیر رحم والا دی (چه مقرر کړی دی کفارت د قسم)

تفسیر: چه گناه ښښی او له تاسی څخنی کومه گناه هم نه ده شوی ـ یوائځی پخپلی درجی کښی یو خلاف اولیٰ خبره دی له خولی څخه وتلی وی.

قَدۡ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمۡ تَحِلَّةَ أَيۡمَٰنِكُمۡۚ وَٱللَّهُ مَوۡلَىٰكُمۡۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ۝٢

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسی لره حلالوالی د قسمونو ستاسی (په کفارت سره) او الله مولیٰ دوست مددګار ستاسی دی او هم دغه (الله) ښه عالم دانا دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: یعنی هغه مالک الملک اعلیٰ شانه واعظم برهانه د خپل علم او حکمت له مخی تاسی ته مناسب احکام او هدایات درلیږلی دی چه له هغو څخه دا دی که کوم سړی په یوه نامناسب شی باندی قسم وخوری نو کفاره دی ورکړی او خپل قسم دی حلال کړی چه د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کښی راغلی دی حضرت شاه صاحب لیکی اوس که څوک د خپل مال په نسبت داسی ووائی چه دا په ما باندی حرام دی نو ئی قسم شی کله چه کفاره ئی ورکړی بیا به له هغه څخنی ګټه (فائده) اخیستی شی خواړه که جامی او زیورات (**هذا ما علیه نحن الحنفیة**)

وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣﴾

کله چه پټ راز ووایه نبی پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چه تحریم د عسلو یا د ماریی یا د زینبی ؤ) نو کله چه خبر ورکړ هغی (حفصی) په دی (خبری) سره (عائشی ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبی پیغمبر) باندی نو ور وپیژندله (نبی حفصی ته) له ځینو هغو (خبرو) سره وویل دی (حفصی) چه چا خبر کړئ ته په دی باندی وویل (نبی) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دی سورت په شروع تاسی د شاتو او د ماریی قبطیی قصی ولوستلی په آیت کښی دا راښوولی شوی چه بنده د یوی خبری به هغومره پټو ساتلو کښی چه کوشش وکړی نو کله چه الله تعالیٰ د هغی ښکاره کول وغواړی نو هیڅ کله هغه پټه نه پاتی کیږی او هم د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دی څخه لا ښه ثابتیږی چه په هغو چارو کښی چه د دوی د طبیعت په خلاف پیښیدی تر کومی اندازی پوری تساهل او اغماض فرمایه او څرنګه ئی د عفوی او د کرم له لاری څخنی خبرو ته کتل ګواکی د شکایت په وقت

کښې ئې پوره الزام نه ورکاوه په (موضح القران) کښې راغلي دي چه «ځینې وائي د هغه حرم (مارېي قبطیې رضی الله تعالیٰ عنها) موقوفولو خبر حضرت پیغمبر حضرت بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته په پټه سره وویل او وئې فرمایل چه هغه دې هیچاته ونه وائي او له هغې سره ئې څه نورې خبرې هم هغوی ته ویلي وې حضرت بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها د هغو ګردو (ټولو) خبرو حال احوال حضرت بي‌بي عائشې صدیقې رضی الله تعالیٰ عنها ته ووایه ځکه چه په دې ګردو (ټولو) خبرو کښې د دوی دواړو مطلب ؤ بیا د وحی په وسیله سره ئې دا خبره معلومه کړه او حضرت بي‌بي حفصة رضی الله تعالیٰ عنها ئې د حرم په خبره باندې ملزمه وپیژندله او د بلې خبرې ذکر ئې ونه فرمایه. هغه بله خبره څه وه؟ ښائي چه هغه بله خبره به دا وې چه ستا پلار حضرة الناطق بالصواب عمر بن الخطاب رضی الله تعالیٰ عنه د عائشې له پلار **(افضل الصحابة واولهم بالتحقیق حضرة ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه)** څخه وروسته په خلافت غوره کیږي الغیب عندالله هغه خبرې چه د الله او د هغه رسول له لورې په تال اچولې شوې وې او نه وې ویلې شوې نو مونږ به په هغه باندې څه پوهیږو؟ ښائي چه هغه ئې د دې لامله (له وجې) نه وې څرګندلې (ښکاره) کړې چه پخوا له وقته په هغه باندې خبرې اترې او جرګې ونه کړلې شي او پر خلقو باندې بد اثر ونه لویږي. دا د خلافت مضمون په ځینو ضعیفو روایتونو کښې راغلي دي چه هغه د اهل التشیع د ځینو علماؤ له لورې هم منلي شوي دي.

إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ فَقَدۡ صَغَتۡ قُلُوبُكُمَاۖ

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بیبیانو) الله ته (قبوله به شي) نو په تحقیق کاږه شوي دي زړونه د تاسې دواړو

تفسیر: دا خطاب بي‌بي عائشې رضی الله تعالیٰ عنها او بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته دی که تاسې توبه وباسئ نو بیشکه د توبې ایستلو موقع ده ځکه چه ستاسې زړونه د اعتدال له لارې څخنې کاږه شوي دي نو ښائي چه بیا هسې د بې اعتدالۍ په لورې لاړې نشئ او د بې اعتدالۍ څخنې ځانونه وژغورئ (وساتئ).

وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيۡهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوۡلَىٰهُ وَجِبۡرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ بَعۡدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ۝٤

او که مرستې (مدد) وکړئ تاسې دواړه یوه له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې) نو بیشکه الله همغه مددګار دی د هغه (نبي) او جبریل او صالح د

مؤمنانو (ئی هم مددګاران دی) او ملائکی (ئی هم) وروسته له دغه (مددګاری نه) مددګارانی دی.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کښی ځینی اوقات ځینی خبری رومبی ډیری معمولی او وړوکی په نظر راځی خو که لږ څه عنان او ملونه ئی سسته پری ښوده شی نو په پای (آخر) کښی هغه ډیر یو ویروونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوی په تیره بیا ښځه که کومی لوئ کورنی ته منسوبه وی نو هغه طبعاً پخپل پلار ـ ورور ـ خپلوانو او کورنی باندی نازیږی نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه وګوری، که تاسی دا راز (قسم) مرستی (مدد) ملګرتیا او ښوونی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه له هغه شخه پیغمبر ته هیڅ یو ضرر نه رسیږی ولی چه الله تعالیٰ ـ پرښتی او نیک بخت ایمان لرونکی درجه په درجه چه د چا مرستی (مددګار) او رفیقان او مددګاران وی نو د هغه په مقابل کښی د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږی هو! یواځی له هسی چارو ځنی تاسی ته نقصان در پیښیږی.

تنبیه: ځینو اسلافو د صالح المؤمنین په تفسیر کښی د حضرت ابوبکر او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنهما نوموونه اخیستی دی. چه ښائی دا د بی‌بی عائشی او بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنهما په مناسبت وی والله اعلم

عَسٰى رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُّبْدِلَهٗٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا ﴿۵﴾

نژدی دی (او قادر دی) رب د دغه (نبی) که چیری طلاق درکړی تاسی تولو ته په دی چه بدل ورکړی ده لره نوری ښځی بهتری له تاسی شخه (په سیرت او صورت کښی) حکم منونکی مؤمنانی لمونځ کوونکی توبه ایستونکی عبادت کوونکی روژه نیوونکی هجرت کوونکی کونډی او پیغلی.

تفسیر: یعنی داسی وسوسو ته پخپلو زړونو کښی لاری مه ورکوئ! چه نارینه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وی او له مونږ ځنی ښائسته او ښکلی ښځی چیری پیدا کیږی نو ځکه دوی مجبور دی چه ځمونږ ګردی (تولی) ویناوی واوری. په یاد ئی ولرئ که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو له تاسی ځنی بهتری ښځی هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شی. ولی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ یوه شی لږوالی نشته

تنبیه: د ثیباتو (کونډو) ذکر د دی لامله (له وجی) دلته راغلی دی چه کونډی د ځینو حیثیتونو لامله (له وجی) نارینه ؤ ته د ابکارو (پیغلو) په مقابل کښی مرجحی وی.

يَآأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وساتئ تاسی ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چه خس اور لګونی بالنړ د هغه سړی او تیږی (ګټی) دی

تفسير: هر مسلمان ته لازم دی چه د خپلو ملګرو او کور کهول والو په دینداری او مسلمانی کښی هم توجه ولری او د هغوی په سمون او لار ښوونه کښی زیار (کوشش) وباسی په پوهولو ـ ویرولو ـ پاللو ـ روزلو ـ مینه ـ محبت ـ وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړی چه هغی ته د دیانت چاری ور وښیی که سره له دی هم هغوی په لاره باندی برابر نه شی ـ نو د هغوی کمبختی او د ده بی قصوری پیژندی شی د ﴿ وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ تفسیر د(الٓمٓ) په (جزو) ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکوت شی!

عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ

په دی اور باندی مقرری دی پرښتی کلکی زوړنی قوتناکی زبردستی

تفسير: یعنی دغه پرښتی پر مجرمانو باندی زړه سوی او رحم نه کوی او نه ئی پری پړدی او نه د هغه د زبردست نیولو څخه هیڅوک ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه تری تښتیدلی شی.

لَّا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾

نه کوی نافرمانی دغه (پرښتی) له الله د هغه څه چه امر ئی کړی دی دوی ته او کوی دوی هغه کار چه پری ماموری وی (من جانب الله).

تفسير: یعنی نه د الله تعالیٰ له حکمونو څخه خلاف تګ کوی او نه د هغو د احکامو په تعمیل کښی او په ځای راوړلو کښی څه ډیل او سستی کوی. او نه د حکم په امتثال کم قوته او عاجزانی دی. او په قیامت کښی ویلی کیږی دغو منکرانو ته داسی چه:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَعْتَذِرُوا۟ ٱلْيَوْمَ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

ای هغو کسانو چه کافران منکران شوی یئ یعنی ای کافرانو عذر مه کوئ تاسی نن ورځ (ځکه چه نه قبلیږی) بیشکه هم دا خبره ده چه بدل جزاء به درکړ شی تاسی ته د هغه څه عمل چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر یعنی د قیامت په ورځ کښی کله چه د جهنم عذاب په مخ کښی شته نو هلته به منکرانو ته ویلی کیږی چه اوس پلمی (تدبیرونه) او بهانی مه راښیی ځکه چه نن به هیڅ یوه پلمه (تدبیر) او بهانه نه چلیږی بلکه هر څه چه مو کړی دی هغه سزا به تاسی ته پوره درکوله کیږی او ځمونږ له لوری په تاسی باندی هیڅ یو ظلم او زیادت نه کیږی دا گرد (تول) ستاسی عملونه دی چه د عذاب په بنی (شکلونو) تاسی ته په نظر درځی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ تُوبُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) توبه وباسئ تاسی الله ته توبه خالصه رښتیا د زړه له کومی

تفسیر: د زړه له کومی خالصه توبه دا ده چه په زړه کښی بیا گناه یو خیال هم تیر نشی که وروسته له توبی څخه بیا هم د ده په زړه کښی د همغو چتی (بیکاره) او خرابو چارو چرتونه (خیالونه) او فکرونو ته اندیښنه وگرځیده نو وپوهیږی چه د هغه په توبه کښی څه نقص او کسر شته او د گناه بنیاد ئی لا له بیخه نه دی وتلی.

رزقنا الله من التوبة النصوح حظا وافرا بفضلک و کرمک إنک علیٰ کل شئ قدیر.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ يَوْمَ لَا يُخْزِى ٱللَّهُ ٱلنَّبِىَّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ ۖ

امید دی چه رب ستاسی وبه رژوی له تاسی ځنی گناهونه ستاسی او داخل به کړی تاسی هغو جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو (څلور قسمه) ویالی (دا ننویستل ستاسی دی جنت ته) په هغه ورځ کښی چه وبه نه

شرموی الله نبی او هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی له هغه سره

تفسیر: یعنی د نبی مقام خو ډیر لوړ (اوچت) دی د هغوی ملګرو ته هم ذلت نه ورپیښیږی بلکه په خورا (ډیر) اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو (اوچتو) مقام کښی ځای مومی او د ډیر لوی افتخار او امتیاز خاوندان ګرځی.

نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ

رڼا (رڼرا) د دوی به ځغلی وړاندی د دوی څخه او په ښی خوا د دوی

تفسیر: د دی بیان د (حدید) په سورت کښی په خوا له دی نه تیر شوی دی وګورئ ځمونږ دغه مقدس تفسیر

يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٨﴾

وبه وائی دوی ای ربه ځمونږ پوره کړه باقی ولره مونږ لره رڼا (رڼرا) ځمونږ او وبښه مونږ لره (ګناهونه ځمونږ) بیشکه ته پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی (چه ځینی هم دغه اتمام د نور او مغفرت دی).

تفسیر: یعنی ځمونږ رڼا (رڼرا) تر آخر پوری قائمه ولره او مه ئی وژنه! لکه چه د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کښی ولیکل شو چه د هغوی رڼا (رڼرا) مړه کیږی او په توره تیاره کښی پاتی کیږی مفسرینو عموماً هم داسی لیکلی دی خو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د (اتمم لنانورنا) د مراد په بیانولو کښی لیکی چه د ایمان رڼا (رڼرا) په زړه کښی وی چه زیاته شی نو په ټول بدن کښی خوره شی بیا په غوښه بیا په پوستکی کښی سرایت کوی.،

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ

ای نبی (ای ځما پیغمبره) جهاد جنګ کوه له کفارو سره (بالسیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختی کوه پر دوی باندی.

تفسیر: د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پسته رشه (خوی) په دی اندازی سره زیاته وه چه الله تعالیٰ نورو ته د تحمل کولو امر فرمائی او په دوی باندی د سختی کولو امر کوی.

وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝٩

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنم دوزخ دی او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یومبی د مؤمنانو د هستوګنی ځای ور وښوود ـ او بیا د هغوی په مقابل کښی د کفارو او د منافقانو د هستوګنی ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّ امْرَاَتَ لُوْطٍ ؕ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ۝١٠ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ

بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه کافران منکران شوی دی ښځه د نوح او ښځه د لوط چه وی دا (دواړه ښځی تر نکاح) لاندی د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ بیا خیانت وکړ (دی دواړو ښځو له دغو دواړو (صالحانو میړو (خاوندانو) خپلو سره) نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هیڅ شی او وویل شو ننوځئ تاسی دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو) او بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی ښځه د فرعون

تفسیر: یعنی حضرت نوح او حضرت لوط علیهماالسلام د الله څنګه نیک بندګان ؤ مګر د دواړو په کورونو کښی د هغوی ښځی منافقانی وی چه په ښکاره ډول (طریقه) به ئی هغو سره تعلقات لرل خو په پته به له کافرانو سره ملی وی. نو بیا څنګه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالیٰ له لوری په دوزخ کښی وغورځول شول او د پیغمبرانو د زوجیت تعلقات یوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله او نه ئی له عذابه وژغورل (وساتل) پرته (علاوه) له دی څخه د فرعون ښځه بی‌بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها بنت مزاحم چه یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه او د هغی میړه (خاوند) د الله تعالیٰ لوی یاغی ؤ هغی نیکی ښځی خپل میړه (خاوند) له عذابه

ونه شو ژغورلی (ساتلی). او نه د میره (خاوند) د شرارت او بغاوت په جرم هغی ښځی ته کوم آخروی رنځ ور ورسید. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی خپل ایمان درست کړئ! چه نه میره (خاوند) او نه مو ښځی او نه مو نور ژغورلی (بچ کولی) شی او دا قانون ئی په عام دول (طریقه) گردو (تولو) ته وارواوه .» داسی دی توهم ونه کړ شی چه (معاذ الله) دا ئی د حضرت ښځو ته ویلی دی هغوی ته خو ئی هغه فرمایلی دی چه د النور په سورت کښی راغلی دی. ﴿وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ﴾ او که په فرض محال سره داسی توهم وکړی شی نو د فرعون د ښځی مثال له چا سره ونښلاوه شی؟ **«لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم»**

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِىْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِى الْجَنَّةِ

کله چه وویل دی ای ربه ځما جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنت کښی

تفسیر: یعنی خپل قرب دی را عنایت کړه! او په جنت کښی راته یوه مانی ودانه کړه!.

وَنَجِّنِىْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهٖ وَنَجِّنِىْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۱﴾

او ومی ژغوره (خلاصه) می کړه له عذاب د فرعون څخه او له عملی د ده څخه او ومی ژغوره (خلاصه) می کړه له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی د فرعون له منگولو څخه می وژغوره (وساته)! او د هغه له ظلم ځنی راته نجات وبښه دوی حضرت موسیٰ علیه السلام پاللی ؤ او د دوی له مرستیانو (ملگرو) ځنی ؤ وائی کله چه فرعون ته دا حال ورخرگند شو نو دایئ په څلورو موږو کښی وتاړه او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او ایذاوی ور ورسولی په هم دی حال کښی د الله تعالیٰ له لوری هغه ته د هغه د جنت ځای ور وښوول شو چه د هغه لامله (له وجی) په هغی باندی هغه گرد (تول) ربړونه (تکلیفونه) او سختیاوی ور اسانی شوی په پای (آخر) کښی فرعون هغه سیاستاً ووژله او دی د شهادت کندول په سر واړاوه او د حقیقی مالک الملکوت اجل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه مخی ته ورسیده په صحیح حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د دی د کامل توب اعلان فرمایلی او حضرت بی‌بی مریم سره ئی د هغه شتوالی ذکر کړی دی په زرهاؤ رحمتونه دی وی د دوی په پاک روح باندی.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِىْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثل بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چه ساتلی و ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه)

تفیسر: یعنی له حلال او له حرام له ګردو (تولو) څخه ئی محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پوکل (په ګریوان د هغی) کښی له روح خپل څخه

تفسیر: یعنی د پرښتی په وسیله ئی یو روح ورو پوکله. حضرت جبریل علیه السلام د دی د کمیسه په ګریوان کښی پوکلی و چه د هغه په نتیجه کښی د حمل استقرار وشو او حضرت مسیح علیه السلام پیدا شو.

تنبیه: د نفخی نسبت ئی د ځان په لوری ځکه وفرمایه چه حقیقی خالق او علی الاطلاق مؤثر همغه دی ځکه چه د هری ښځی په رحم کښی هر یو وړوکی چه جوړیږی د هغه اصلی جوړونکی او پیدا کوونکی پرته (علاوه) له دی خالق څخه څوک دی. ځینو محققینو دلته د (فرج) معنی د ګریوان یا څاک (چاک ګریبان) اخیستی ده نو په دی تقدیر سره ﴿ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا ﴾ معنی به داسی وی چه د هیچا لاس ئی خپل ګریوان ته نه دی پری ایښی او دا به نهایت بلیغه کنایه د دی له عصمت او عفت څخه وی لکه ځمونږ د پښتنو په محاورو کښی وایه شی چه هغه ښځه ډیره سپین لمنی ده! په عربو کښی داسی وائی «**نقی الجیب طاهر الذیل**» توله دی ځنی عفیف النفس مراد اخلی او د جامی لمن او یا څاک مراد نه وی نو په دی تقدیر سره به ﴿ فَنَفَخْنَا فِيهِ ﴾ کښی ضمیر د (فرج) په لوری د هغه د لغوی معنی په اعتبار سره راجع کیږی والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ

او تصدیق باور کړی و هغی په خبرو د رب خپل باندی او په کتابونو د ده

تفسیر: د رب خبری هغه وی چه د پرښتو په ژبو سره د آل عمران په سورت کښی بیان شوی دی ﴿ وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ ﴾ الآیة ـ او له کتابونو ځنی به عام سماویه کتابونه مراد اخلی او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ ﴿١٢﴾

او وه دا له امر منونکیو فرمان وړونکیو ښځه.

تفسیر: یعنی د کاملینو نارینه ؤ په شان په بندګی او طاعت کښی تینګه او ثابت قدمه وه باقی داسی وبوله چه د قانتینو له کورنی ښځه وه.

«تمت سورة التحریم ولله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة»

سورة الملک مکیة وهی ثلثون آیة وفیها رکوعان رقمها (٦٧) تسلسلهاحسب النزول (٧٧) نزلت بعد سورة الطور

د الملک سورت مکی دی (٣٠) آیته دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٧) او په نزول کښی (٧٧) سورت دی

وروسته د «الطور» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبٰرَكَ الَّذِىۡ بِيَدِهِ الۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرُ ۙ ۝١

ډیر برکت کوی هغه (الله) چه په لاس (بلاکیف) د ده کښی دی ملک سلطنت او هم دغه (الله) پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی لوی برکتناک او خورا (ډیر) ثابت دی په دوام هغه الله تعالیٰ چه ګرد (تول) ملک د ده دی او یواځی په هر شی کښی د هغه واک او اختیار دی او حکم ئی پر هر څیز او هر ځای باندی چلیږی.

اۨلَّذِىۡ خَلَقَ الۡمَوۡتَ وَالۡحَيٰوةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ اَيُّكُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا ؕ

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی مرګ او ژوندون لپاره د دی چه وازموئی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی د عمل له مخی (چه درکړی تاسو ته جزاء د اعمالو)

تفسیر: یعنی د مرینی او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړی ده. مونږ او تاسی پرومبی هیڅ نه وو هم هغه مرګ او مرینه وګڼی بیا پیدا شو وروسته له هغه مرینه او مرګ پر مونږ راځی بیا مو له هغی مرینی او مرګ څخه ژوندی راپاڅوی لکه چه د(البقرة) په دریمی رکوع ۲۸ آیت څمونږ د دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿وَكُنۡتُمۡ اَمۡوَاتًا فَاَحۡيَاكُمۡ ثُمَّ يُمِيۡتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيۡكُمۡ ثُمَّ اِلَيۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ﴾ د مرینی او د ژوندون دا ګردی (تولی) سلسلی د دی دپاره دی چه ستاسی د چارو کتنه او ازموینه وکړه شی چه کوم یو خراب کار کوی؟ او کوم یو ښه کوی په پرومبنی ژوندون کښی ازموینه کیږی او په دوهم ژوندون کښی د هغه نتیجه فوراً درښوله کیږی. فرض ئی کړی. که پرومبی

ژوندون نه وی نو چا به عمل کاوه. که موت نه راتلی نو خلق به له مبدا او منتهیٰ ځنی غافل او بی فکره پاتی کیدل او هیڅ به نه پسی ګرځیدل که بیا ژوندون نه وی نو د ښو او بدو چارو بدل به چیری ورکاوه کیده؟.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝٢

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی دی ډیر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی داسی زبردست دی چه د هغه له نیولو ځنی هیڅوک ځان نشی بچ کولی او لوی لورورنکی مغفرت کوونکی او ښونکی هم دی.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی اووه آسمانونه طبقی طبقی لاندی باندی

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه د یوه آسمان په سر باندی بل آسمان او د هغه د پاسه دریم آسمان او هم داسی یو پر بل باندی اووه آسمانونه سره لاندی باندی طبقی دی چه له یوه آسمانه تر بل آسمان پوری د پنځو سوو کلونو مسافه ده. د دی خبری تصریح په نصوصو کښی نه ده شوی دا شینتوب (شینوالی) چه ځمونږ په نظر راځی هم دغه آسمان دی؟ کیږی چه اووم آسمان له دی څخه پاس وی او دا شین والی د آسمان د چت رنګ وی.

مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ

وبه نه وینی ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمٰن کښی هیڅ تفاوت خلل عیب فرق

تفسیر: یعنی قدرت پخپل انتظام او کاریګری کښی هچیری هیڅ فرق نه دی ایښی په هر شی کښی له انسان ځنی اخیستی تر حیواناتو ـ نباتاتو ـ جماداتو ـ عناصرو ـ علوی او سفلی ـ اجرامو او اوو آسمانونو ـ ستوریو ـ او نورو پوری یو شانی د هغه قدرت او کاریګری ښکاری ـ هسی نه دی چه ځینی شیان ئی په حکمت او بصیرت سره او ځینی ئی هم داسی چتی (فضول) او بیکاره او بی اصوله پیدا کړی وی (العیاذ بالله) که چیری چاته هسی کوم شی په نظر ورشی نو ودی پوهیږی چه د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کښی څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ﴿۳﴾

بیا واړوه (خپلې) سترګې چه آیا وینې ته (پکښې) څه چاود څیروالی نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد (تول) کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلې شوې دي او یو لړ ئې له بل لړ سره داسې نښتي دي چه هیچرې څه چاود ـ فرق ـ تفاوت سوری ـ خلل ـ نقصان عیب او څه تنقید پکښې نشته. او نه د هغه په کاریګری کښې څه اهمال او اختلال موندل کیږي هر شي همغسې دی لکه چه ښائي. که دا آیتونه د آسمان په نسبت وی نو مطلب به ئې داسې وی چه ای اوریدونکیه (مخاطبه) پاس آسمان ته وګوره چه په کوم ځای کښې ئې څه لاندې باندې درز چاود څیروالی او نقصان موندل کیږي؟ بلکه یو صاف ـ هوار ـ متصل ـ مربوط او منظم شي په نظر راځي چه سره د تیریدلو د دومره زمانو او د او د ازمنو د تطاولو تر نن پورې هیڅ یو فرق او تفاوت نه پکښې لیده کیږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ﴿۴﴾

بیا وګرځوه سترګې خپلې (آسمان ته ای کتونکیه!) دوه دوه ځلې بیرته به راو ګرځي پاتې سترګې (ستا) بیرته ګرځیدونکې او دغه (سترګې به وی) ذلیلې ستړې ستومانه (له نه لیدو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دی چه په یوه نیمه کتنه کښې سترګې تیروځي نو ځکه په پوره کوشش سره څو څو ځلې وګوره! چه آیا په کوم ځای کښې کوم چاود ـ کندو ـ څیروالی او رخنه شته؟ ښه غور ـ فکر او دقت وکړه او بیا کتنه پرې وکړه چه د قدرت په انتظام کښې څو چیرې د ګوتې ایښوولو ځای شته؟. په یاد ئې ولرئ! چه ستاسې سترګې له ډیرو کتلو ځنې ستړې ستومانیږي او ذلیلې ـ درمانده خوږې پرې به بیرته راګرځي خو د الله تعالیٰ په کاریګری کښې او مصنوعاتو او انتظاماتو به هیڅ عیب او قصور نه شي! ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ

او خامخا په تحقیق ښائسته کړې دی مونږ دا آسمان (له تولو آسمانونو څخه) ډیر نژدې (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره

تفسیر: یعنی د آسمان په لوری وګورئ چه د شپی له مخی د ستوریو اشعه پلوشی ـ ځلیدل او سینګار په څه رونق او شان سره بریښی ـ دا د قدرت هسی رڼاګانی او ډیوی دی چه د نړی (دنیا) ډیری ګټی په هغو پوری تړلی دی.

وَجَعَلۡنٰهَا رُجُوۡمًا لِّلشَّیٰطِیۡنِ

او ګرځولی دی مونږ دغه (ډیوی ستوری) ویشتونکی شیطانانو لره

تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او په نورو ځایونو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی.

وَاَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابَ السَّعِیۡرِ ۝۵

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډیر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی په شهابو سره ویشتل کیږی او په آخرت کښی دوی لره د دوزخ اور تیار دی!.

وَلِلَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا بِرَبِّهِمۡ عَذَابُ جَهَنَّمَ ؕ وَبِئۡسَ الۡمَصِیۡرُ ۝۶

او شته دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عذاب د جهنم دوزخ او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی د کافرانو د هستوګنی ځای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کښی دی.

اِذَاۤ اُلۡقُوۡا فِیۡهَا سَمِعُوۡا لَهَا شَهِیۡقًا وَّهِیَ تَفُوۡرُ ۝۷ تَکَادُ تَمَیَّزُ مِنَ الۡغَیۡظِ ؕ

کله چه وغورځولی شی (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کښی واوریدی وری دوی دغه (دوزخ لره) آواز لوی بد او هغه به خوټیږی. نژدی به وی (دا دوزخ)

چه توتی توتی شی له جهته د قهره (غضبه پر کفارو باندی).

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی به د دوزخ غږ ډیر بد او ویروونکی وی ـ او په بی انتها خوټیدلو او اشتعال سره به هسی راښکاری لکه چه له ډیری غصی او قهر پوری راوړی چه اوس به سم د لاسه توتی توتی الوځی (اعاذناالله منها بلطفه وکرمه).

كُلَّمَآ أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ⑧

هر کله چه وغورځوله شی پکښی یوه ډله (د منکرانو) پوښتنه به وکړی (توبیخاً) له هغوی نه خازنانی د دوزخ (داسی چه) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دا پوښتنی به د زیاتو ذلیلولو ـ محجوبولو او خړولو دپاره وی چه تاسی په دی مصیبت کښی ککړ شوی یئ آیا پخوا له دی څخه چا نه وی خبر کړی؟ او نه ئی متنبه کړی او ویرولی وی؟ چه په دی لاره باندی مه ځی،! که نه سم به په دوزخ کښی لویږئ چه هلته به داسی سخت سخت عذابونه وی!.

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ⑨

نو وبه وائی (منکران داسی چه) هو! په تحقیق راغلی ؤ مونږ ته ویروونکی (پیغمبر) نو دروغجن وباله مونږ دی او وویل مونږ (هغوی ته چه) نه دی رالیږلی الله هیڅ شی نه یئ تاسی مګر په ګمراهی لویه کښی

تفسیر: یعنی خجل او نادم شوی په ډیر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوی چه بیشکه ویروونکی پیغمبر مونږ ته راغلی و ـ مګر مونږ د هغوی خبری ونه منلی او دوی به مو تل دروغجنول او ورته ویل به مو چه تاسی غلطی خبری کوی ـ نه د الله تعالیٰ له لوری رالیږلی شوی یی ـ او نه پر تاسی باندی وحی راځی بلکه تاسی د عقل او پوه له لاری څخه لری تللی یئ او په سخته ګمراهی کښی لویدلی یئ. یا دا خطاب د ملائکو دی کافرانو ته یعنی په جواب د کافرانو کښی وبه وائی ملائکی نه وی تاسی په دنیا کښی مګر په ګمراهی لویه کښی.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾

او وبه وائی (منکران) که چیری وی مونږ چه اوریدلی مو (خبری د انبیاؤ په دنیا کښی په سماع القبول سره) یا مو عقل لرلی (په خیر او شر خپل) نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ کښی

تفسیر: یعنی مونږ په دی نه پوهیدو چه دا ویروونکی به رښتین راووځی ـ که مونږ په هغه وقت کښی د کوم پند ورکوونکی خبری اوریدلی وی ـ او له پوه او عقل څخه مو کار اخیستی وی ـ او د معاملی په حقیقت باندی پوهیدلی وی نو نن به ولی د دوزخیانو په ډله کښی ګډیدو او تاسی ته به د دی پیغور او طعن ورکولو موقع څه رنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾

نو اقرار ئی وکړ (قائل شول) دوی په ګناه خپلی باندی نو (لری کړی دی دوی لره الله له رحمته) لری والی خاوندانو د دوزخ لره

تفسیر: یعنی پخپله دوی اقرار وکړ چه بیشکه مونږ مجرمان یو هسی بی ګناه مونږ په دوزخ کښی نه یو لویدلی خو د دی ناوقته اقرار او اعتراف څخنی هغوی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه وررسیږی او هسی ارشاد به کیږی ﴿فَسُحْقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ اوس دی لری او ورک شی او دفعه دی شی دوزخیان» دوی لره د رحمت په شاؤ خوا کښی هیڅ د هستوګنی ځای نه دی پاتی بلکه دوی ته لریوالی دی له مهربانی د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

بیشکه هغه کسان چه ویریږی له رب خپل په غیب سره

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ئی نه دی لیدلی ـ مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندی پوره باور لری او د هغه د عظمت او د جلال له تصوره ربړدی (رپی) او د هغه د عذاب له خیاله لړځیږی. یا د (بالغیب) مطلب دا دی چه د خلقو له مجمع څخنی جلا (جدا) په عزلت او خلوت کښی هم په پټه سره خپل پروردګار یادوی او د هغه له ویری څخه لړځیدونکی ویریدونکی وی.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿۱۲﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ۖ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۱۳﴾

شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر ثواب ډير لوی (چه جنت دی). او که پټوئ تاسی خبره خپله او که ښکاروئ (هغه خبره) بيشکه هغه (الله) عليم ښه دانا دی په پټو خبرو د سينو باندی هم

تفسير: يعني اګر که تاسی هغه نه وينئ ـ مګر هغه تاسی ويني ـ او ستاسی په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کښي وی يا په جلوت کښي پوهيږی بلکه پر هغو تولو شيانو باندی هم خبردار دی چه ستاسی په زړونو کښي ګرځي لنده ئی دا چه سره له دی چه الله تعالیٰ ستاسی له ستر ګو څخني پټ او غائب دی خو بيا هم ستاسی په تولو پټو او ښکاره ؤ باندی پوه او خبردار دی او هيڅ شی تری غائب او پټ نه دی.

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ۖ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿۱۴﴾

آيا نه پوهيږی (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چه پيدا کړی ئی دی (زړونه بلکه هر شی ورمعلوم دی) او همغه (الله) دی عليم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسير: يعني ستاسی او ستاسی د افعالو او اقوالو د هر څيز خالق او مختار هم همغه الله تعالیٰ دی کله چه خالق او مختار کوم شی پيدا کوی نو خامخا په هغه باندی پوه او خبردار او پوره عالم هم وی که نه پيدا کول ناممکن دی او داسی امکان نه لری چه يو شی ئی جوړ کړی وی خو پری ونه پوهيږی.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ۖ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ﴿۱۵﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه پسته تابعداره نو ځئ ګرځئ تاسی په اوږو اطرافو لارو د دی ځمکی او خورئ تاسی له (حلال) رزق د دغه (الله) او خاص دغه (الله) ته بيا ژوندی راپورته کيدل ستاسو دی

(پس له مرګه).

تفسیر: یعنی ځمکه ئې ستاسې په مقابل کښې داسې نرمه - پسته - ذلیله مسخره او منقاده ګرځولې ده چه هر څه وغواړئ په هغې کښې تصرف کولې شئ او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ - او ترې خپل خوراک څښاک او نور ضروریات ګټئ مګر دومره په یاد ولرئ هغه څوک خواړه او نور شیان درکوی د همغه په لورې پس له مرګه او بیا ژوندې پاڅیدلو ستاسې بیا ورتګ دی.

ءَاَمِنۡتُمۡ مَّنۡ فِى السَّمَآءِ اَنۡ يَّخۡسِفَ بِكُمُ الۡاَرۡضَ فَاِذَا هِىَ تَمُوۡرُ ۝١٦

آیا مأمون داده شوی یئ تاسی له هغه (الله) څنې چه په آسمانونو کښې دی (په زعم ستاسی ای منکرانو) چه راپورته به کړی په تاسې باندی ځمکه (او ډوب به مو کړی پکښې) بیا به (ناخاپه) هلته دا (ځمکه) ولړزیږی وخوځیږی

تفسیر: ړومبی ئې انعامات راښوولی ؤ اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان راښیی او ویرول ئې مقصود دی یعنی بیشکه ځمکه تاسې لره تابعه او مسخره شوې ده مګر په یاد ئې ولرئ چه په هغې باندې حکومت د همغه د آسمان د څښتن (خاوند) دی چه که وغواړی تاسې په ځمکه کښې داسې خښوی چه له چار چاپیره به ځمکه درباندې پورته کوی او په هغه وقت کښې به ځمکه ولړځیږی او تاسې د هغې په هم دا خوزیدلو سره پکښې ډوبیږی نو ځکه سړی لره نه ښائی چه د هغه خالق مختار له دربار څنې بې ویرې او بې پروا شی - او په شرارت باندې لاس پورې کړی او د هغه په ډیل او معطلی باندې مغرور شی!.

اَمۡ اَمِنۡتُمۡ مَّنۡ فِى السَّمَآءِ اَنۡ يُّرۡسِلَ عَلَيۡكُمۡ حَاصِبًا ؕ

آیا مأمون داده شوی یئ تاسی له هغه (الله) څنې چه په آسمانونو کښې دی (په زعم ستاسی) له دی نه چه وبه لیږی په تاسی باندی کانی ویشتونکی باد

تفسیر: یعنی په ډیره خوښی سره په ځمکه باندې ځئ راځئ - او خواړه او نور ضروریات ځان ته ګټئ خو سره له هغه خپل الله تعالیٰ مه هیروی. که نه هغه الله تعالیٰ په دې باندې قادر دی چه پر تاسې باندې یوه سخته سیلۍ درولیږی یا د کانو باران درباندې اوروی - نو بیا به تاسې څه وکړلی شئ او ستاسې به دا ګرد (تول) ځغلیدل - لاندې باندې کیدل په ځای پاتې کیږی.

فَسَتَعْلَمُوْنَ كَيْفَ نَذِيْرِ ﴿۱۷﴾

نو ژر ده چه پوه به شئ تاسی چه څه رنګه وو ویرول ځما

تفسیر: یعنی له هغه عذابه چه تاسی ویرول کیږئ هغه څومره تباه کوونکی او ویروونکی ؤ؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿۱۸﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن کړی ؤ (کفارو خپل انبیاء) چه پخوا له دغو (کفارو د مکی) څخه ؤ نو څه رنګه وو انکار عذاب ځما

تفسیر: یعنی له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چه شوی ده له هغی څخنی عبرت واخلئ! او وګورئ چه د هغوی په حرکاتو باندی هم مونږ انکار کړی ؤ نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صٰٓفّٰتٍ وَّيَقْبِضْنَ ؔ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحْمٰنُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍۢ بَصِيْرٌ ﴿۱۹﴾

آیا نه ګوری دوی مرغانو ته (په هوا کښی) له پاسه د سرونو د دوی پرانیځی وزرونه او تولوی (وزرونه خپل) نه نیسی نه ساتی دوی په هوا کښی له پریوتو مګر خو رحمٰن (ئی ساتی په رحمت او قدرت خپل) بیشکه هغه (الله) په هر څیز باندی بینا ښه لیدونکی دی.

تفسیر: پرومبی د آسمان او د ځمکی ذکر شوی ؤ دلته د هغو د منځ د شیانو ذکر دی. یعنی د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ چه مرغان د ځمکی او د آسمان په منځ کښی کله خپل وزرونه غوړوی او پرانیځی او خواره ئی کړی څرنګه ورسره الوځی؟ او کله ئی تولوی او سره له دی چه د ثقیل جسم او د درنی بنی او بشری خاوندان او مائل‌الی‌المرکز دی خو بیا هم هغوی لاندی نه رالویږی. او نه د ځمکی جاذبه قوت هغه وړوکی مرغه د خپل ځان په لوری راښکلی شی. وښیه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د چا قدرت لاس هسی دی؟ چه هغه ئی په فضاء او تشتیا کښی هسی ساتلی دی؟ بیشکه رحمٰن پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بنی (شکلونه) هسی جوړی کړی دی او په هغویَ کښی ئی داسی یو قوت ایښی دی چه د هغه په وسیله هغوی بی تکلفه په هوا

کښې څو څو کرۍ الوتلې او کرځېدلې شي همغه د هر يوه څيز په استعداد باندې ښه پوهېږي او کرد (ټول) مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي ښائي د مرغانو د مثال له بيان کولو څخنې دلته د دې په لورې هم اشاره ده چه الله تعالىٰ په دې باندې هم قادر دی چه له آسمانه عذاب راولېږي او کافران د خپلو شرارتونو له سببه د دې عذاب مستحق او لائق دي. خو څه رنګه چه د الله تعالىٰ رحمت مرغان په هوا کښې ساتي د هغه رحمت له هغوی څخنې عذاب هم همغسې لرې کړی دی.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾

آيا څوک دی هغه (ذات) چه هغه لښکر ستاسې شي کومک مرستې (مدد) وکړي له تاسې سره (هيڅوک مو مددګار نشته) بې له رحمٰن نه دي کافران مګر خو په غرور غولېدلو کښې دي

تفسير: منکران سخت غولېدلي دي که هغوی داسې ګڼي چه د هغوی باطل خدايان او د فرضي بتانو لښکرې دوی د الله تعالىٰ له عذابه او له راتلونکې آفت څخنې ژغورلې (بچ کولې) شي؟ ښه وپوهېږئ چه له رحمانه جلا (جدا) شوی هيڅوک به هغوی ته مدد او مرستې (امداد) ونه رسوي!

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ

آيا څوک دی هغه (ذات) چه رزق درکړي تاسې ته که چيرې بند کړي (الله) درڅخه رزق خپل (هيڅوک مو بې له الله رازق نشته)

تفسير: يعنې که الله تعالىٰ د خوړو سامان او اسباب دربند کړي نو څوک به طاقت ولري چه په تاسې باندې د خوړو ورونه پرانيځي؟

بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾

بلکه ننوتلي او محکم شوي دي دوی په سرکشۍ عناد او تيښته نفرت کښې (له حقه).

تفسیر: یعنی دا خلق پخپلو زړونو کښې پوهیدل چه له الله تعالیٰ ځنی جلا (جدا) پاتې شوی نه د چا د نقصان مخه نیولی شي او نه چاته ګټه (فائده) رسولی شي. مګر یواځې د شرارت او سرکشي لامله (له وجې) کله چه د توحید او اسلام په لوری راوبللی شي نو تور خوری او یاغي کیږي.

اَفَمَنْ یَّمْشِیْ مُكِبًّا عَلٰى وَجْهِهٖۤ اَهْدٰۤى اَمَّنْ یَّمْشِیْ سَوِیًّا عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ﴿۲۲﴾

آیا پس هغه څوک چه ځي نسکور په مخ خپل باندې ښه لار موندونکی وی یا هغه څوک چه ځي. برابر سم په لارې سمې باندې.

تفسیر: یعنی د ظاهري کامیابۍ لارې طې کوی هم هغه تر اصلي مقصد پورې رسیدی شي چه په سمه لاره باندې د سریو په شان برابر لاړ شي هغه څوک چه په کږه لاره لکه ړانده نسکور ځي نو هغه د مقصود تر منزل پورې نشي رسیدلی دا د یوه موحد او د یوه مشرک مثال دی. په قیامت کښې د دوی دواړو په ورتګ کښې هم داسې فرق لیده کیږي.

قُلْ هُوَ الَّذِیْۤ اَنْشَاَكُمْ وَ جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَ الْاَبْصَارَ وَ الْاَفْـٕدَةَ ؕ قَلِیْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۲۳﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئې یئ تاسی او درکړی ګرځولې ئې دی تاسی ته غوږونه (دپاره د سماعت اوریدلو د حق) او سترګې (دپاره د بصارت لیدلو د حق) او زړونه (لپاره د بصیرت پیژندلو د حق) ډیر لږ شکر وباسئ تاسې (په دغو ډیرو نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د اوریدلو دپاره غوږونه او د لیدلو دپاره سترګې او د پوهیدلو دپاره زړونه راکړی دی تر څو د هغه حقونه ومنو او دا قوتونه په ښه لاره کښې مصروف کړو او د هغه طاعت او فرمان برداري وکړو مګر داسې شکرګزاره سړی ډیر لږ دی کافرانو ته وګورئ چه هغوی د دې نعمتونو حق څه رنګه په ځای راوړی؟ او د الله تعالیٰ دا ورکړی شوی قوتونه د هغه الله تعالیٰ په مقابل څنګه استعمالوی؟.

قُلْ هُوَ الَّذِیْ ذَرَاَكُمْ فِی الْاَرْضِ وَاِلَیْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا (خواره) ئی کړئ تاسی په ځمکه کښې (دپاره د عبادت) او خاص ده ته به راتول کړل شئ تاسی (تول لپاره د حساب او جزاء په قیامت کښې).

تفسیر: یعنی ابتدا هم له هغه څخه شوی ده او انتهاء به هم پر هغه وی. له هر ځایه چه راغلی یئ هلته به بیرته ځئ بایده ؤ چه له هغه څنې یوه شیبه (لحظه) هم نه غافلیدئ او هر وقت د هغه په فکر او یاد کښې وئ. او زیار (کوشش) وکړئ تر څو د هغه مالک په مخ کښې تش لاس ونه دریږی مگر داسی بندگان ډیر لږ دی.

وَیَقُوْلُوْنَ مَتٰی هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۲۵﴾

او وائی دغه (کفار مؤمنانو ته په تمسخر سره) کله به وی دا وعده (د حشر) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په دغه ویلو کښې نو مونږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت)

تفسیر: یعنی مونږ او تاسی به کله تولیږو؟ او د الله تعالیٰ په حضور تول کله سره ځو؟ او قیامت به کله وی؟ او ژر ئی راښکاره کړه!

قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۪ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِیْرٌ مُّبِیْنٌ ﴿۲۶﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) بیشکه د دی خبری یوه خبر (چه قیامت کله قائمیږی) په نزد د الله دی او بیشکه (خبره دا ده چه) زه ویروونکی یم ښکاره (له جحیمه او نه یم خبر په وقت د راتلو د قیامت باندی)

تفسیر: یعنی د قیامت وقت او مهال زه تاکلی (مقررولی) نه شم د هغه علم له الله تعالیٰ سره دی. هو هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی له هغه څنې پوهول او د هغه له ویروونکی مستقبل څنې داروِل ځما فرضی کار دی چه زه ئی ادا کوم

فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِيْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقِيْلَ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُوْنَ ﴿۲۷﴾

پس کله چه ووینی دوی هغه (عذاب قیامت) ډیر نژدی نو بد شکله تور به شی مخونه د هغو (کسانو) چه کافران شوی دی او وویل به شی (دوی ته) دا همغه (عذاب) دی چه وی، به تاسو چه دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوی، خو کله چه هغه تاکلی (مقرر) وقت ورنژدی شی د ډیرو لویو یاغیانو او سرکشانو خولی به چینګی پاتی کیږی او په ویجاړو (ورانو) مخونو بدو اشکالو او وچو شوندو به هک پک اریان په ړدو سترګو ورته ګوری او هیڅ به ئی له لاسه نه وی پوره

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنْ مَّعِيَ اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۸﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسی ماته که چیری هلاک می کړی الله او هغه څوک چه څما سره دی (لکه چه تاسی د دی قصد کړی دی) یا رحم وکړی (الله) پر مونږ باندی په طول د عمر پس څوک دی چه وبه ژغوری (بچ به کړی) خلاص به کړی کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: کفارو به تمنا کوله چه که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شی نو دا قصه به پائ ته ورسیږی (العیاذ بالله) د هغه جواب داسی ورکوی چه فرض ئی کړی، که سم د ستاسی له اتکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم مړه شی یا سم څمونږ د مسلمانانو له عقیدی سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری د الله تعالیٰ په رحمت بریالیان (کامیاب) او مراد موندونکی شی نو په دی دواړو صورتونو کښی هر یو چه وی چه له هغی څخنی تاسی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه رسیږی څمونږ انجام په دنیا کښی هر څه چه وی خو آخرت مو ډیر ښه دی څکه چه مونږ په دی لاری کښی جداوجهد کوو. لیکن تاسی د خپلو ځانونو فکر وکړی چه په دی کفر او سرکشی سره تاسی به له هغه درد رسوونکی عذاب څخه چه راتلونکی دی څوک وژغوری (بچ کړی) ؟ څمونږ فکر او اندیښنه پریږدی، پخپل فکر

کېږي ولوېږي ولې چه کافران په هيڅ دول (طريقه) د الله تعالیٰ له عذابه ژغوريدونکي (بچ کيدونکي) نه دي.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَاۚ

ووايه (اى محمده دغو منکرانو ته الله) رحمان دی چه ايمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندی او پر همغه (رحمان) باندی توکل کړی دی مونږ (په تولو کارونو خپلو کښې)

تفسير: يعنى څنګه چه څمونږ ايمان په هغه الله تعالیٰ باندی دی نو د هغه په مرسته (مدد) څمونږ ژغورنه (نجات) يقينى ده او کله چه مونږ په صحيحى معنى سره پر هغه الله تعالیٰ باندی اسره او توکل لرو په ګردو (تولو) مقاصدو کښې مو برى او کاميابى يقينى ده. ﴿ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ﴾ او هر کله چه په تاسو کښې دا دواړه نشته نه ايمان او نه توکل ـ نو څه رنګه به تاسى بى فکره يئ؟.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾

نو ژر به پوه شى تاسى په (وقت د ليدلو د عذاب کښې) چه څوک دی هغه (چه لويدلى دى) په ګمراهى ښکاره کښې (له مؤمنانو او کافرانو)

تفسير: يعنى مونږ مؤمنان داسى يو چه ستاسى ګمان دی يا تاسى منکران همغسى يئ چه څمونږ عقيده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾

ووايه (اى محمده دغو منکرانو ته) آيا وينئ خبر راکړئ تاسى ماته که چيرى ګهيځ (سحر) وګرځى اوبه ستاسى ښکته (په ځمکه کښې ننوتلى ورکى) نو څوک دى هغه چه راولى تاسى ته اوبه روانى شفافى پاکى صافى.

تفسير: يعنى د مړينى او ژوندون ګرد (تول) اسباب د هغه الله تعالیٰ د قدرت په لاس دى يوه اوبه د مثال په دول (طريقه) واخلئ چه په هغه باندى هر شى ژوندى دى. فرض ئى کړئ که د چينو ـ ويالو ـ کوهى او نورو اوبه وچى شى او د ځمکى لاندنى عمق او تل ته ورښکته شى لکه

چه زیاتره د تودوخی په موسم کښی پیښیږی نو د چا له لاسه به پوره وی چه لکه مرغلری غوندی جاری پاکی رنی او صافی اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کړی چه ستاسی ژوندون او بقاء لره کافی وی. نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښائی چه په هغه خالق الکل مالک علی الاطلاق باندی هیله (امید) او اسره ولری. له هم دی ځایه وپوهیږی کله چه د هدایت گردی (تولی) چینی وچی شوی دی نو په دغه وقت کښی د هدایت او د معرفت نه وچیدونکی چینه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک صورت بهول هم د هغه مطلق رحمٰن کار دی چه د خپل فضل او انعام ځنی د گردو (تولو) ذوی الارواحو او ساکښانو (ژواندارو) د ظاهری او باطنی ژوندون سامان پیدا کړی دی که په فرض محال سره دا چینه وچه شی لکه چه د اشقیاؤ تمنا ده نو څوک به وی چه مخلوقاتو لره داسی صافی شفافی اوبه راپیدا کړی شی؟.

تمت سورة الملک بفضل الله وکرمه ومنه

سورة القلم مکیة الا من آیة (١٧) الی غایة آیة ٣٣ ومن آیة (٤٨) الی غایة (٥٠) فمدنیة وهی اثنتان وخمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (٦٨) تسلسلها حسب النزول (٢) نزلت بعد سورة العلق.

د «القلم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (١٧) آیته تر ٣٣ آیت پوری او له (٤٨) آیت څخه تر (٥٠) آیت

پوری چه مدنی دی (٥٢) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٨) او په نزول کښی دوهم سورت دی

وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ① مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ②

قسم دی په قلم او په هغه څه چه دوی ئی لیکی چه نه ئی ته (ای محمده!) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لیونی

تفسیر: د مکی مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لیونی ویل ځینو به ویل چه په دوی باندی د شیطان اثر لویدلی دی چه داسی یو ناځاپه له گرد (تول) کور کهول او تبر څخه جلا (جدا)

شوی داسی غتی خبری کوی چه هیڅوک ئی نشی منلی ـ حق تعالیٰ د دی باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلی وفرمایله ـ یعنی پر هغه چا باندی چه د الله تعالیٰ دومره لوی فضل او انعام شوی وی چه د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شی ـ مثلاً اعلیٰ درجی فصاحت د حکمت او د پوهنی خبرو ئی د مخالفینو او موافقینو په زړونو کښی ډیر قوی تاثیر اچولی دی او سره د داسی لوړی (اوچتی) رشی (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لیونی ویل پخپله د ویونکی لیونتوب نه دی؟ په دنیا کښی ډیر لیونیان او اعلیٰ درجه مصلحان تیر شوی دی چه هغوی ته به هم ړومبنیو خلقو لیونی ویل مگر د هغو د تاریخی معلوماتو هغه ذخیره چه د قلمونو په وسیله د پانو په منځ کښی لیکلی شوی ده په لوړ (اوچت) غږ سره شاهدی لولی چه د دی رښتینو لیونیانو او د هغو بللی شویو لیونیانو سریو د ژوندانه د حالاتو په منځ کښی څومره د ځمکی او د آسمان فرق او توپیر (تفاوت) شته؟ نن ځمونږ د پیغمبر (العیاذ بالله) لیونی بلل بالکل داسی دی لکه د دنیا د گرد (تول) جلیل القدر اولوالعزم مصلحین په هره زمانه کښی ناپوهانو او شریرانو لیونیان بلل. خو څرنگه چه تاریخ د هغو مصلحانو په لوړو (اوچتو) کارونو باندی دوام او د بقاء مهرونه ثبت او لگولی دی او د هغو لیونی ویونکیو نومونه او نښی هم نه دی پاتی نږدی دی چه قلم او د هغه په وسیله سره لیکلی شوی لیکی د محمدی ذکر خیر ـ او بی مثاله چاری ـ او علوم او معارف هم د همیشه دپاره تل لیکلی وساتی او د هغو کسانو نومونه او نښی به په دنیا کښی پاتی نشی چه دوی ئی لیونی ښوول. یو وقت داسی هم په دنیا کښی راتلونکی دی چه توله دنیا به د محمدی صلی الله علیه وسلم د حکمت ـ معارف او پوهنی ستاینه (صفت) کوی او د دوی ذات به لکه یوه ډیر ښه کامل انسان په شان د یوی اجتماعی عقیدی په دول (طریقه) ومنی کله چه د چا لوړوالی (اوچت والی) او لوئی او فضیلت قدوس الله تعالیٰ په ازل الازال کښی پخپل نورانی قلم سره د لوح محفوظ پر تختی باندی نقش کړی وی نو څوک به طاقت ولری چه پیواځی د مجنون او د مفتون په ناکاره تشبیهاتو سره د هغه لیک یوه څنده (غاړه) هم محو او وتوړلی شی؟ هغه څوک چه داسی خیال لری هغه خورا (ډیر) جاهل او مجنون او ډیر ناپوه او لیونی دی.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ۝٣

او بیشکه چه دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بی انتهاء

تفسیر: یعنی تاسی مه خپه کیږی د دوی له دی لیونی بللو څخه ستاسی اجر او ثواب زیاتیږی او ستاسی غیرمحدود هدایت فیض انسانی بنی‌نوعو ته رسیدونکی دی. او د هغو بی انتهاء ثواب تاسی ته رسیدونکی دی آیا د لیونیانو او پاگلانو مستقبل به هسی روڼ او شاندار او پایدار وی؟ لکه چه ستاسی دی؟. یا د کوم لیونی طرز عمل او پروگرام او د عمل لاری داسی بری موندی شی

لکه چه ستا دا د طریق او تګ په بری سره پائ ته رسیږی؟ لکه چه د چا رتبه د الله تعالیٰ په دربار کښی دومره لوړه (اوچته) وی نو که هغه ته څو احمقان لیونی ووائی څه پروا ده ؟.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿۴﴾

او بیشکه چه ئی ته (ای محمده) هرومرو (خامخا) په خلق خویونو (دین ډیر لوی باندی).

تفسیر: یعنی په هغو اعلیٰ اخلاقو او ملکاتو سره چه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ستایلی شوی یی کله په لیونیانو کښی د هسی ښو خویونو تصور کاوه شی؟ د یوه لیونی په خبرو ـ اترو ـ کار ـ روزګار کښی هیڅ کله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کیږی او نه خبری یی پر چارو باندی منطبقی وی. او حال دا دی چه ستاسی په مبارکه ژبه باندی پاک قرآن چلیږی او ستا ښه اعمال ـ افعال او اخلاق د هغه بی غږه تفسیر دی. پاک قرآن د هغو ښیګڼو (خوبیانو) او محاسنو ته چه دعوت او بلنه کوی هغه ګرد (تول) ستاسی په وجود کښی فطرتاً شته. او د هغو بدو چارو ـ خرابی او معایبو څخنی چه امتناع او رتنه کوی هغه طبعاً هیڅ ستاسی په وجود کښی نشته او تاسی بیخی له هغو څخنی لری ګرځی او تری بیزار یئ او منفور ئی ګڼئ. ستاسی د پیدایښت ډول (طریقه) ـ ساخت او تربیت داسی واقع شوی دی چه ستاسی هیڅ یو حرکت او هیڅ یو کار او شی د تناسب او اعتدال څخه یو بخرکی هم دی خوا هغی خوا ته وړاندی وروسته نه ځی ستاسی ښه اخلاق تاسی ته اجازه نه درکوی چه د جاهلانو او سپکو او ناپوهو خلقو هسی طعن او تشنیع او چتی (بیکاره) خبرو ته غوږ کیږدی د هغه چا چه خلق دومره عظیم او د نظر مطمح دومره لوړ وی نو هغه به څرنګه د یوه لیونی په لیونی ویلو سره خپل چرت (خیال) خرابوی؟ تاسی خو د هغه چا چه تاسی ته به ئی لیونی ویل په ښیګڼه (فائده) نیکخواهی او دردمندی پسی دومره ګرځئ چه د هغوی لامله (له وجی) په ربړو (تکلیفونو) ـ کړاونو کښی مو ځان ویلی کړی وی او په ﴿ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ ﴾ سره مخاطب شوی یئ په حقیقت کښی له ګردو (تولو) څخنی زیات د اخلاقو د لوړنی او عظمت خورا (ډیره) زیاته ژوره خبره خو دا ده چه سړی د دنیا د دی حقیرو شیانو د معاملی په وقت کښی له الله تعالیٰ څخنی غافل او ذاهل نشی ـ تر څو چه دغه خبره د چا په زړه کښی وی د هغه ګردی (تولی) معاملی او چاری د عدالت او اخلاقو په تله کښی په ښه شان سره تللی کیږی. شیخ جنید بغدادی رحمة الله علیه څرنګه ښه فرمایلی دی

«سمی خُلقه عظیماً اذ لم تکن له همة سوی الله تعالی، عاشر الخلق بخلقه وزایلهم بقلبه فکان ظاهره مع الخلق و باطنه مع الحق» او د ځینو حکیمانو په وصیت کښی راغلی دی

علیک بالخلق مع الخلق وبالصدق مع الحق» له خلق او له خالق سره په ښه خلق او ښه

عمل اوسه!.

فَسَتُبۡصِرُ وَيُبۡصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَييِّكُمُ ٱلۡمَفۡتُونُ ﴿٦﴾

پس ژر به ووینی ته (ای محمده!) او وبه وینی دغه (منکران هم) چه په کوم یوه له تاسو شخه لیونتوب دی

تفسیر: یعنی په زړه کښی پخوا له دی نه تول ښه پوهیدل لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شی چه د دوی په منځ کښی کوم یو هښیار ـ عاقبت اندیش او په وروستنی اندیښنه کښی و؟ او کوم سړی ناپوه او بی سده (بی عقله) و؟ چه د هغه لامله (له وجی) ئی لکه لیونیان چتی چتی (بیکاره بیکاره) خبری کولی.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ﴿٧﴾

بیشکه رب ستا چه دی همغه ته ډیر ښه معلوم دی هغه څوک چه گمراه شوی دی له لاری د ده څخه او همغه (الله) ته ښه معلوم دی لار موندونکی (چه مؤمنان دی).

تفسیر: یعنی پوره علم خو له الله تعالیٰ سره دی چه کوم یو په لار راتلونکی دی؟ او کوم یو له لاری څخنی چپ (غلط) درومی؟ لیکن نتایج گردو (تولو) ته ښکاره کیدونکی دی او تول به سره پوهیږی چه څوک بریالی (کامیاب) دی او څوک د شیطان په لمسون پاتی او نامراد شوی دی.

فَلَا تُطِعِ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ﴿٩﴾

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن کوونکیو خوښوی دوی چه که ته نرمی کوی (له دوی سره) نو دوی به هم نرمی کوی (له تاسره)

تفسیر: یعنی په لار راتلونکی او بی لاری گرد (تول) د الله تعالیٰ په محیط علم کښی تاکلی (مقرر) شوی دی نو څکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کښی د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته څوک چه د لار موندلو وړ (قابل) وی هغه هرومرو (خامخا) لار مومی. او هغه چه ازلی محروم وی هغه په هیڅ لحاظ او مروت سره منونکی نه وی د مکی کافرانو به څمونږ پیغمبر ته ویل چه تاسی د بت پرستی په نسبت خپله دا سخته رویه ترکه کړی! او څمونږ د معبودانو

بیخی تردید مه کوی تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو! او ستاسی د طور ـ طریق ـ مسلک ـ مشرب ـ او له دین سره متعرض نه شوو امکان لری چه د یوه اعظم مصلح په زړه کښی چه په «عظیم خلق» سره پیدا شوی وی د ښه نیت له خوا داسی یو فکر یا خیال پیدا شی څنګه چه د لږ نرمی له غوره کولو کار چلیږی نو د څه مدت له مخی د دی پاسته تګ له غوره کولو څنی به څه نقص راپیښیږی؟ نو ځکه حق تعالیٰ تنبیه ورته وفرمایله چه تاسی د دی دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ! د دوی مقصد دا دی چه تاسی د کفر په نسبت پاسته اوسئ! ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی. او ستاسی د بعثت اصلی مقصد په دی ډول (طریقه) سره په لاس نه راځی. تاسی د هر لوری څخنی سترګی واړوئ او خپله وظیفه او فرض ادا کړئ تاسی د دی خبری ذمه وار او اجاره دار نه یئ چه څوک یی منی؟ که ئی نه منی؟

تنبیه: د مداهنت او د (مدارات) په منځ کښی نری فرق شته مداهنت مذموم او مدارات محمود دی فلا تغفل.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾

نو ته خبره مه منه د هر ډیر قسم خوړونکی سپک (یا د دروغجنو ځکه چه دروغجن سپک وی په خلقو کښی).

تفسیر: یعنی د چا په زړه کښی چه د الله تعالیٰ د نامه عظمت نه وی نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشی خبره ښکاری ـ کله چه خلق د هغه په خبرو باور نه کوی نو ځکه د هغو د یقین راوړلو دپاره څو څو ځلی قسمونه خوری او ځان په دی وسیلی سره ذلیل او بی قدره کوی.

هَمَّازٍ مَّشَّآءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره منع کوونکی د خیر له حده تیریدونکی (په ظلم کښی) ډیر ګنهګار بدخوی سخت ویونکی وروسته له دی تولو عیبو حرام زاده

تفسیر: یعنی سره د دی خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «دا ګرد (تول) د کافرانو وصف دی سری دی دننه خپل ځان ته ګوری که چیری هسی کوم خصلت پکښی وی هغه دی پریږدی!»

تنبیه: د «زنیم» معنی د ځینو اسلافو په نزد ولدالزنا او حرامزاده دی. د هغه کافر په نسبت چه دا آیت نازل شوی دی هغه هم داسی و چه ولید بن مغیرة نومیده او د مکی معظمی یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دښمن و.

اَنۡ كَانَ ذَا مَالٍ وَّ بَنِيۡنَ ﴿١٤﴾

د دی دپاره چه دی و خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعنی که یو سړی په دنیا کښی طالعمن او خوش قسمت وی لکه چه مال دولت ځامن او شته ولری نو یواځی په دی سره د دی وړ (لائق) نه دی چه د هغه هره خبره ومنله شی. اصلی شی په انسان کښی شرافت نجابت ـ او ښه اخلاق دی ځوک چه شرافت او ښه اخلاق نه لری ښو مسلمانانو لره نه ښائی چه د هغه خبری ته غوږ وباسی یا ئی په غولونکیو چارو باندی تیروځی.

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿١٥﴾

کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی دا قصی نقلونه دی د پخوانیو. (خلقو)

تفسیر: یعنی د الله اکرم شانه واعظم برهانه خبری په داسی ویناؤ سره دروغ ګڼی.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الۡخُرۡطُوۡمِ ﴿١٦﴾

ژر دی چه داغ به کیږدو ده لره پر پوزه (خلتم) باندی (تحقیراً).

تفسیر: وائی ولید بن مغیرة د قریشو یو سردار و چه په هغه کښی دا ګرد (تول) اوصاف مجتمع ؤ پر پوزه او خلتم باندی ئی له داغ ورکولو څخه د هغه رسوائی مختوروالی او سپکتیا مراده ده ښائی چه په دنیا کښی په حسی ډول (طریقه) کوم داغ به په ده باندی هم لویدلی وی یا به په آخرت کښی ورباندی خیژی.

اِنَّا بَلَوۡنٰهُمۡ كَمَا بَلَوۡنَاۤ اَصۡحٰبَ الۡجَنَّةِ ۚ

بیشکه مونږ ومو ازمویل دغه (مکیان په قحط سره) لکه چه ازمویلی ؤ مونږ

خاوندان د باغ.

تفسیر: یعني د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده او د الله تعالیٰ په نژد د هسې شیانو څه قدر او قیمت نشته نو ځکه نه ښائي چه د مکې کافران په دی شیانو باندی مغرور شي دا خو د الله تعالیٰ له لوری هغوی ته د ازموینې دپاره ورکړی شوی دی لکه چه د پخوانیو خلقو ازموینه هم پری شوی وه.

إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾

کله چه قسمونه وخوړل دوی ټولو چه هرومرو (خامخا) پری به کړو میوی د هغه باغ په اول وقت د صباح کښې او استثنا ئې ونه کړه إن شاء الله ئې ونه ویل (یا ئې ونه ایستله حصه د فقیرانو لکه چه پلار به ئې ایستله)

تفسیر: څو ورونه ؤ چه هغوی ته له پلاره په ترکه کښې یو میوه دار باغ پاتې شوی ؤ چه په هغه کښې کر هم کیده او ګرده (توله) کورنې د هغه له حاصلاتو ځنې خوشاله ؤ. د پلار په زمانه کښې داسې عادت ؤ په هغه ورځ کښې چه د باغ میوی تولیدی یا کښت (فصل) ریبل کیده نو د ښار ګرد (تول) فقیران او اړ (مجبور) سری به هم هلته تولیدل او دی ګردو (تولو) ته به د هغو میوو او کښتو (فصلونو) ځنې لږ او ډیر ورکول کیدل - او په هم دی خیر او خیرات سره به هغه باغ کښې لویه ګټه (فائده) او برکت ؤ د هغه له مړه کیدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کښې دا خبره وروګرځیده دومره میوه او کښت (فصل) چه فقیران له مونږ ځنې وړی که دا ګرد (تول) مونږ پخپله سره تول کړو نو مونږ ته به له هغه ځنې ډیری ګټې راورسیږی ولی داسې یو تدبیر به وکړو چه فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږی او ګرد (تول) حاصلات ځمونږ کورونو ته راشي نو پخپلو منځونو کښې ئې مشوره وکړه او دا ئې سره غوته کړه چه سهار د وقته باغ ته ځو او خپلې میوی تولوو چه فقیران او نور کسان پری خبر نه شي دوی دا تدبیر داسې سره غوته کړ إن شاء الله تعالیٰ ئې هم پکښې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکی (بلاء سوځوونکی اور) په شپه کښې له (طرفه د) رب ستا حال دا چه دوی اوده ؤ پس تر ګهیځ (سحر وختی) پوری وګرځید (هغه باغ لکه له بیخه) ریبلی شوی کښت (فصل) یا تک تور لکه توره شپه

تفسیر: یعنی د شپې له مخې سخته سیلۍ راوالوته یا اور ولګید یا بل کوم افت پرې نازل شو او ګرد (تول) کښت (فصل) او باغ له کاره ووت او تک تور وګرځید.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾

بیا ئې یو بل ته ورغږ کړل په وقت د صباح کښې (داسې) چه صباح له وقته ورشئ کښتو (فصلونو) خپلو ته که چیرې یئ تاسې پرې کوونکي (د میوې لو کوونکي د کښت ـ فصل) نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کښې پټې خبرې سره کولې (داسې) چه داخل نه شي هرومرو (خامخا) هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ (مجبور) سړی او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چه قادر ؤ (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنی په دې یقین او باور سره وخوځیدل چه اوس به درومي او ګرد (تول) کښت (فصل) او د باغ حاصلات به په لاس راولي.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾

بیا هر کله چه وئې لید هغه (باغ تک تور سوځیدلی) وې ویل بیشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ) بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوي یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراؤ).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې داګ ډبر (خراب) شوی ؤ چه دوی هلته ورسیدل هغه ئې نشو پیژندلی او داسې ئې وګڼل چه لار ئې ورکه کړې ده او بل کوم لوري ته وتلي دي نو بیا چه ښه ورته ځیر شول او غور ئې وکړ وپوهیدل چه ځای خو همغه دی چه دوی ورته راغلي دي مګر دوی له هغه ځنې بې برخې او بې نصیبه دي او د الله تعالیٰ له درباره محروم شوي دي.

قَالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُوْنَ ﴿۲۸﴾

وویل منځنی بهتر د دوی (په عقل کښی) آیا ما نه ؤ ویلی تاسی ته ولی په پاکی نه یادوی تاسی الله او توبه نه وباسئ له منع د فقیرانو یا ولی نه وایی إن شاء الله)

تفسیر: د دوی په منځ کښی منځنی ورور دیر پوه او هښیار ؤ ده د مشوری په وقت هغوی ته تنبیه کړی وه او دا خبره ئی ورته ویلی وه چه وګوری ورونو! الله تعالیٰ مه هیروئ! ځکه چه دا تول د هغه احسان او انعام دی نو تاسی هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ. کله چه چا د ده خبری ته غوږ کینښود نو دی هم چپ شو او په پته خوله له هغوی سره ملګری شو. څرنګه چه دا خرابی ئی ولیده نو ژر ئی هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوْا سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۲۹﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَلَاوَمُوْنَ ﴿۳۰﴾

وویل دوی پاکی ده رب ځمونږ لره بیشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراؤ کښی) بیا مخ واړاوه ځینی د دوی پر ځینو نورو باندی چه یو بل به ئی ملامتوه.

تفسیر: اوس ئی پخپل تقصیر باندی اعتراف وکړ او ګردو (تولو) د الله په لوری مخ واړاوه. او لکه چه د عمومی مصیبت د وقت قاعده ده یو په بل باندی ئی الزام وروستو او در ګرده (توله) به ئی یو بل د دی مصیبت سبب او عامل شمیره.

قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا طٰغِيْنَ ﴿۳۱﴾ عَسٰى رَبُّنَآ اَنْ يُّبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوْنَ ﴿۳۲﴾

وی ویل دوی ای هلاک افسوس خرابی ده مونږ لره بیشکه مونږ وو له حده تیریدونکی ښایی چه رب ځمونږ بدل راکړی مونږ لره خیر غوره له دی

(باغچی) څخه بیشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکی یو.

تفسیر: په پای (آخر) کښی تول سره یو ځای شول وی ویل چه په رښتیا سره مونږ ګرم (قصور وار) او ملامت یو ځکه چه مونږ د فقیرانو او غریبانو د برخی د خوړلو په قصد وتلی وو او د حرص او طمع لامله (له وجی) مو اصلی ګته (فائده) هم له لاسه ووتله. دا څه خرابی چه مونږ ته رارسیدلی دی د هغه ذمه وار مونږ پخپله یو ـ مګر اوس هم مونږ له الله تعالیٰ څخه بی هیلی او ناامیده نه یو او د هغه له مهربانی او لورینی (رحمت) ځنی دا خبره لری نه ګڼو چه هغه له خپل فضل او رحمت ځنی مونږ ته له هغه پخوانی باغ څخه یو بل ښه باغ را په برخه کری.

كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾

هم داسی (راځی آفت ـ عذاب په دنیا کښی مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډیر لوی دی که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په سختی د عذاب د آخرت نو مخالفت به ئی نه ؤ کړی).

تفسیر: یعنی دا خو د دنیا د عذاب یوه وړوکی نمونه وه چه هیچا ئی مخه نشوه نیولی نو د آخرت د خورا (ډیر) لوی عذاب مخه به څوک ونیولی شی. که پوه وی نو ښائی چه سړی په دی خبره باندی ښه وپوهیږی.

اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٣٤﴾

بیشکه ویریدونکیو (له الله ځان ساتونکیو له معاصیو) ته په نزد د رب د دوی جنتونه ډک له نعمتونو دی.

تفسیر: یعنی د دنیا باغ وبهار پسی دومره زیات ولی لویدلی یی د جنت باغونه له دی ځنی په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوړ دی چه هر راز (قسم) نعمتونه پکښی شته او د هوسائی (آرام) ګرد (تول) اسباب خاص متقیانو او ویریدونکیو لره راتول شوی دی.

اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِيْنَ كَالْمُجْرِمِيْنَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ ۟ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٦﴾

آیا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکی) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصی او ثواب بلکه نه ئی ګرځوو) څه شوی دی تاسی ته

څرنګه حکم کوئ تاسی (خبره غوته کوئ په برابری د منکرانو او مؤمنانو).

تفسیر: یعني د مکي کفارو د غرور او تکبر له مخې پخپلو زړونو کښې داسې تاکلي (مقرر کړي) ؤ «که د قیامت په ورځ پر مسلمانانو باندې عنایت او ښېګنه وشي نو پر مونږ باندې به له هغه څخه ښه او زیاته مرحمت کیږي» او لکه چه په دنیا کښې مونږ په آرامۍ او هوسائي (راحت) کښې یو هلته به هم له مونږ سره هم داسې معامله کیږي نو دلته داسې فرمائي چه دا به څرنګه کیدی شي؟ که داسې وشي نو د دې مطلب به داسې وي چه د یوه وفا لرونکي غلام چه تل د خپل بادار (سردار) د حکم منلو دپاره تیار ولاړ وي او د یوه بدکار او باغي سړي انجام به سره یو شان ته وي بلکه هغه بدکار له وفادار څخنې ښه وي. دا هغه خبره ده چه سلیم عقل او صحیح فطرت ئې هیڅ نشي منلی.

اَمْ لَكُمْ كِتٰبٌ فِيْهِ تَدْرُسُوْنَ ﴿۳۷﴾ اِنَّ لَكُمْ فِيْهِ لَمَا تَخَيَّرُوْنَ ﴿۳۸﴾ اَمْ لَكُمْ اَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُوْنَ ﴿۳۹﴾ سَلْهُمْ اَيُّهُمْ بِذٰلِكَ زَعِيْمٌ ﴿۴۰﴾

آیا له تاسي سره شته کوم کتاب چه په هغه (له آسمانه نازل شوی کتاب) کښې لولئ تاسي داسي چه بیشکه تاسي لره دی په هغه (کتاب) کښې خامخا هغه څه چه خوښوئ ئې تاسي. آیا شته تاسي لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندې چه رسیدلي وي تر ورځې د قیامت پورې بیشکه چه شته تاسي ته هغه چه پرې حکم کوئ تاسي پوښتنه وکړه له دوی نه چه کوم یو له دوی نه په دغه (حکم چه کوي ئې) ضامن ذمه اخیستونکی دی (دوی ته).

تفسیر: یعني دا خبره چه مسلم او مجرم سره یو برابر وګڼل شي ښکاره ده چه له عقل او فطرت څخه مخالفه ده. بیا د دې په تاکید او تائید کښې کوم عقلي دلیل هم له تاسي سره شته؟ آیا په کوم معتبر کتاب کښې داسي کوم مضمون تاسي لوستی دی چه هر هغه شي چه تاسي ئې د خپلو ځانونو دپاره غوره کوئ، همغه به تاسي ته درکاوه شي؟. او ستاسي ګردي (تولي) غوښتنې او په زړه پورې خبرې پوره کیدونکې دي؟ یا به الله تعالیٰ تر قیامت پورې داسي قسم خوړلي وي چه تاسي هر هغه شي چه پخپلو زړونو کښې وټاکي (مقرر کړئ) همغه به تاسي ته درکاوه شي؟ او همغسې چه اوس تاسي هم په عیش او استراحت کښې یئ تر قیامت پورې به په هم دې حال کښې وساتل شئ؟ هغه سړي چه د دوی له منځه داسي دعوی کوي نو د دې خبرې د

ثابتولو ذمه واری ښائی پخپله غاړه ونیسی رائیوله او مخامخ ئی ودروه چه وئی وینو او وئی پوښتو چه له کومه وائی؟ او څه غوړیږی؟.

اَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ ۚ فَلْيَاْتُوْا بِشُرَكَآئِهِمْ اِنْ كَانُوْا صٰدِقِيْنَ ﴿۴۱﴾

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کښی په زعم د دوی) نو رادی ولی هغه شریکان خپل که چیری وی دوی صادقان رښتینی (په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی که له هغوی سره هیڅ یو عقلی او نقلی دلیل نشته او یواځی د دروغو بتانو په نامه داسی ویناوی کوی چه هغوی به له مونږ سره داسی او هسی کوی او داسی مرتبی رابښی ځکه چه هغوی (استغفر الله) په خدائی کښی برخه لرونکی او مله دی نو په داسی دعوو کښی د هغوی رښتینوالی هلته ثابتیږی چه دوی دی شریکانو ته د الله تعالیٰ په مخ کښی هم دعوت او بلنه ورکړی او د هغوی په وسیله خپلی په زړه پوری خبری او چاری پر دوی باندی اجراء کړی. خو دا خبره دی هر چاته په یاد وی چه هغه ناحق معبودان د خپلو عابدانو په نسبت دیر عاجزان او ناتوانان دی. هغوی ستاسی هیڅ مرسته (مدد) نشی کولی ځکه چه هغوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد نشی رسولی.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَّيُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُوْدِ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿۴۲﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چه بربندوالی به وکړی شی له پندی نه (او سخت وقت راشی د قیامت) او راوبه بللی شی دغه (کافران) طرف د سجدی کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به نه ئی ونه شی (سجدی کولو ته).

تفسیر: د دی قصه د شیخینو په حدیث کښی مرفوعاً داسی راغلی ده چه «حق تعالیٰ به د قیامت په میدان کښی خپل ساق ښکاروی.» «ساق» پندی ته وائی دا به د الهیه ؤ صفاتو له حقائقو څخه کوم خاص صفت او یا حقیقت وی چه هغه ته ئی د کوم خاص مناسبت لامله (له وجی) (ساق) وفرمایه. لکه چه په قرآن کریم کښی د (ید ـ لاس) او (وجه ـ مخ) الفاظ هم راغلی دی چه دغه ټول مفهومات د متشابهاتو له دلی څخه بلل کیږی چه پر دوی هم بلاکیف همغسی چه ښائی سری ایمان راوړی لکه چه د الله تعالیٰ په ذات ـ وجود ـ حیات ـ سمع ـ بصر او نورو صفاتو باندی مونږ بلاکیف ایمان او عقیده لرو. په همغه حدیث کښی راغلی دی چه «د الله تعالیٰ د تجلی له لیدلو څخه گرد (ټول) مؤمنین او مؤمنات په سجده لویږی مگر هغه سری چه

د ریاء دپاره به ئې سجدې کولې د هغه ملا به سمه سیخه وچه پاتې کیږي او سجدې کولو دپاره به نه کږیږي. هر کله چه ریاکاران او منافقان په سجده کولو باندې قدرت نه مومي نو د کافرانو عدم قدرت او ناتواني په سجده کولو کښې په ښه ډول (طریقه) سره ثابتیږي.» دا ګردي (تولي) چارې په قیامت کښې ځکه کیږي چه مؤمن او کافر ـ مخلص او منافق په ښکاره ډول (طریقه) سره څرګند (ښکاره) شي. او د هر یوه باطني حالت په حسي ډول (طریقه) سره وکتل شي.
تنبیه: پر متشابهاتو باندې پخوا له دې نه خبرې کړې شوې دي. او حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله د دې «کشف ساق» د آیت په تفسیر کښې ډیره ښه او عالي او عجیبه تبصره پر متشابهاتو باندې کړې ده ـ فلیراجع.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ذلیلې ښکته به وي (له شرمه) سترګې د دوي

تفسیر: یعنې د ندامت او شرمندګۍ لامله (له وجې) به یې سترګې ټیټې وي او نشې ئې پورته کولې.

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

راګیر کړې به وي دوي ذلت خوارۍ او بیشکه ؤ دوي (په دنیا کښې) چه بلل کیدل دوي طرف د سجدې کولو ته او دوي به ؤ روغ رمټ (نو سجده به یې نه کوله).

تفسیر: یعنې په دنیا کښې هغوی ته د سجدې حکم ورکړی شوی ؤ کله چه دوي روغ رمټ ؤ او پخپل واک (اختیار) ئې سجدې کولې شوې هلته دوي په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه د هغه اثر داسې شو چه استعداد ئې باطل شو. اوس که غواړي چه سجده وکړي نه یې شي کولې.

فَذَرْنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾

نو پرېږده ما او هغه څوک چه دروغ وائي په دې خبرې (قرآن) باندې زر ده

چه ویه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدی به یی کړو عذاب ته) له هغه ځایه چه دوی نه دی پری پوه.

تفسیر: یعنی د هغوی په عذاب کښی لویدل یقینی دی. خو د دوی د دی څو ورځنی د توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسی مه خپه کیږئ ـ او د هغوی معامله ماته پریږدئ زه به پخپله د هغوی چاره وکړم. او داسی په ورو ورو او په تدریج سره به ئی دوزخ ته بوځم او زینه په زینه به راښکته کړو دوی او ورو ورو به نژدی کړو دوی عذاب ته چه هغوی په ځان هم خبر نشی. دوی به پخپلو چرتو (خیالونو) کښی ډوب تللی وی خو د دوی بنستونه (بنیادونه) له بیخه خیژی.

وَ أُمۡلِي لَهُمۡۚ إِنَّ كَيۡدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾

او تال ورکوم دوی ته (په دنیا کښی) بیشکه ځما کید ـ مکر ـ وار کلک دی (او تدبیر می پوخ دی).

تفسیر: یعنی ځما لطیف او خفیه تدبیر داسی پوخ دی چه په هغه باندی دا خلق پوهیدی نشی نو بیا به دوی هغه څرنگه ماتولی شی.

أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرٗا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٖ مُّثۡقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمۡ عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ﴿٤٧﴾

آیا ته غواړی له دوی ځنی (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوری نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه درونډ بار کړی شوی دی (نو ځکه مخ درڅخه اړوی؟ بلکه نه ئی غواړی!) آیا شته په نزد د دوی پټه خبره علم الغیب پس دوی ئی لیکی (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنی د افسوس او د تعجب ځای دی چه دا خلق داسی د تباهی په لوری ورځی څو ستاسی خبری نه منی. آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسی له دوی ځنی کومه معاوضه تنخواه ـ کمیشن ـ او نور څه غواړئ چه د هغه له پاره هغوی ځان بیرته راکاږی؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالیٰ وحی دوی ته راځی؟ او هغوی هغه په ډیر حفاظت سره لکه قرآن غوندی لیکی نو ځکه ستاسی متابعت ته ځان اړ (محتاج) او مجبور نه بولی او آخر به څه نه څه په منځ کښی وی. کله چه پر هغوی باندی هیڅ

یو بار نه اچول کیږی او له هغه شی څخه دوی مستغنی او بی پروا هم نه دی نو د دوی د دی نه منلو سبب به پرته (علاوه) له ضده عناده ـ انکاره ـ رخی (کینی) او عداوت بل شی کیدی نشی

فَاصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلۡحُوتِ إِذۡ نَادَىٰ وَهُوَ مَكۡظُومٞ ۝٤٨

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کښی) نو مه کیږه ته (په تنګ دلی او تلوار کښی) لکه خاوند د ماهی کب (په تنګ دلی او تلوار کښی) کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غم غصی نه.

تفسیر: یعنی د کب (ماهی) په ګیډه کښی تلونکی پیغمبر حضرت یونس علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام په شان د مکذبینو په معامله کښی تنګدلی او ویره مه ښکاروی د دوی قصه پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښی لږه لږه تیره شوی ده

﴿ إِذۡ نَادَىٰ وَهُوَ مَكۡظُومٞ ﴾ ـ کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غصی نه) یعنی د قوم له لوری له غصی نه ډک شوی و له ډیره قهره ئی د عذاب په غوښتلو کښی ډیره چالاکی بلکه پیشګوئی وکړه.

تنبیه: د «مکظوم» معنیٰ مفسرینو داسی کړی ده چه دی د ډیری اندیښنی او خپګان له لاسه کړی ده او د هغه دا غم د څو نورو غمونو مجموعه وه. یو د قوم د ایمان نه راوړلو بل د عذاب د بیرته لویدلو. بل د بی له صریح اذن او اجازی څخنی له ښاره وتلو ـ او برسیره (سیوا) په هغوی باندی د هغه د ده د بندی پاتی کیدلو د ماهی په ګیډه کښی. نو ده په دی وقت کښی داسی دعاء وکړه ﴿ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾ نو دلته د الله تعالیٰ فضل پری وشو او د ماهی له ګیدی څخه ئی نجات ومونده.

لَّوۡلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعۡمَةٞ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلۡعَرَآءِ وَهُوَ مَذۡمُومٞ ۝٤٩

که چیری نه وی دا چه موندلی وی ده نعمت احسان له لوری د رب د ده نو خامخا به پری وتی و دی (له ګیدی د مهی نه) په سپیره ډګر (میدان) کښی او دی به ملامت کړی شوی و (ولیکن مرحوم شو له طرفه د رب نو ځکه ملامت نه شو)

تفسیر: یعنی د توبی له قبول څخه وروسته که د الله تعالیٰ زیات فضل او احسان د هغه لاس

نیونه نه وی کړی نو په هغه وچ کلک لوی میدان کښې چه د ماهی له ګیډی څخه د باندی لویدلی همغسی ملزم شوی به پروت و. او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته ښنل کیدل خو یواځی د الله تعالیٰ د فضل او مهربانی لامله (له وجی) د هغه د ابتلاء په وقت کښې هم هغه شیان له هغه سره پاتی ؤ.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ ۝۵۰

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوت سره) نو ګرځولی ئی و دی له (کاملانو صالحانو انبیاؤ څخنی)

تفسیر: یعنی بیا ئی د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه او په اعلیٰ درجه نیکو خلقو کښې ئی ورداخل کړ. په حدیث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه «له تاسی څخنی دی هیڅ یو داسی ونه وائی چه زه د یونس علیه السلام بن متی څخه ښه او بهتر یم»

وَاِنْ یَّكَادُ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا لَیُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَیَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ۝۵۱

او بیشکه نژدی و هغه کسان چه کافران شوی دی خامخا وبه ښویوی تا (وبه دی غورځوی په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چه واوریده دوی قرآن (ستا له ژبی) او وائی دوی (د کینی له مخی) بیشکه دغه (محمد) لیونی دی

تفسیر: یعنی د قرآن کریم له اوریدلو څخه له غیظ او غضبه خوتکیږی او په هسی رډو سترګو تاسی ته ګوری چه تاسی پخپلو سترګو سره له ځایه وښویوی یا خامخا هلاک دی کړی تا لره یا دی وغورځوی له مرتبی خپلی نه او په ژبه سره هم چتی (بیکاره) اپلتی خبری کوی چه استغفرالله دا سړی لیونی شوی دی او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ (قابل) نه ده مقصد دا دی چه داسی غواړی چه تاسی وویروی او د صبر او د استقامت له ځایه مو وخوځوی مګر تاسی همغسی سم پخپل مسلک باندی کلک اوسئ! او مه زړه تنګه کیږئ او په هره معامله کښې خپل خپګان مه ښکاره کوئ! او مه چالاکی کوئ! ویره او مداهنت مه اختیاروئ!.

تنبیه: ځینی له ﴿ لَیُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ ﴾ څخه دا مطلب اخلی چه د کفارو څخنی هغه کسان چه په سترګو کولو کښې دومره مشهور ؤ په دی باندی ئی وګمارل چه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندی خپلی بدی سترګی واچوی! لکه چه هغه نظر اچوونکی سړی راغلل او په خورا (ډیر)

قوت سره ئې پر رسول الله مبارک باندې چه په لمانځه مشغول و نظر واچوه او خپل زيات همت - زيار (کوشش) ئې په هغه کښې ولګوه مګر د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم فقط په دومره ويلو سره هغوى ناکام پاتې شول چه «**لاحول ولاقوة الابالله**» پاتې شوه دا خبره چه په نظر لګيدلو او يا نظر اچولو باندې هم څه وينا وکړه شي خو دا ئې ځاى نه دى. او څنګه چه نن مسمريزم يوه باقاعده فن او چاره شوى ده نو په هغه کښې زيات بحث او څيړنه (تحقيق) کول ښه کار نه دى.

وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿٥٢﴾

او حال دا دى چه نه دى دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دى تولو عالميانو لره.

تفسير: يعنى په قرآن کښې د ليونتوب او جنون خبرې چيرې دى. هغه خو د ګردى (تولى) نړۍ (جهان) او نړۍ والانو (اهل جهان) دپاره د خورا (ډير) لوى ذکر پند او د نصيحت لويه ذخيره ده. په دى کښې د بنى نوع انسان اصلاح او فلاح جارى پرتى دى او په رښتيا سره همغه سرى ليونى باله شى چه د دى پاک کلام ليونى نه وى او د زړه په اخلاص سره ئې نه منى.

تمت سورة القلم بفضل الله وكرمه ومنه

سورة الحآقة مكية وهى اثنتان وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (۶۹) تسلسلهاحسب النزول (۷۸) نزلت بعد سورة الملک.

د «الحآقة» سورت مکى دى (۵۲) آيته (۲) رکوع لرى په تلاوت کښې (۶۹) او په نزول کښې (۷۸) سورت دى

وروسته د «الملک» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکى دى

اَلْحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَآقَّةُ ﴿٢﴾

هغه (قيامت) حق واقع کيدونکى - څه شى دى هغه حق واقع کيدونکى.

تفسیر: یعني د قیامت هغه گړئ ـ چه د هغې راتلل له ازله د الله تعالیٰ په علم کښې ثابت او تاکلی (مقرر) شوی دی. کله چه حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بې له کوم التباس او اشتباه څخه هر شي بېل او جلا (جدا) کېږي او گرد (ټول) حقائق په پوره کمال او سبوغ سره ځرگندېږي (ښکارېږي) او د هغه د ذات په نسبت گرد (ټول) جگړه کوونکي هلته مغلوب او مقهور کېږي نو هلته به وپوهېدی شي چه هغه گړی څه شي ده؟ او ځرنگه احوال او کیفیات په هغې کښې شته؟.

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا الۡحَآقَّةُ ؕ﴿۳﴾

او څه شي پوه کړی ئې ته چه څه شي دی هغه (قیامت) حق واقع کېدونکی.

تفسیر: یعني که هر څومره یو خورا (ډېر) لوی سړی هر څومره فکر ووهي او خپل چرت (خیال) او جاج (اندازه) وچلوی د هغې ورځې د وېروونکي ننداری او زړه خوځوونکي پېښې منظرې ته ئې فهم او ادراک نه وررسېږي. هو! د تقریب الیٰالفهم دپاره د تمثیل او تنظیر په ډول (طریقه) څو واقعي وروسته بیانېږي چه په دنیا کښې د هغه کبریٰ قیامت د یوی وړوکي او بېخي حقیري او ناتمامي نمونې کار ورکوی. گویاکې دا د وړوکي (حاقي) یادونه د هغې لوئې (حاقي) دپاره د یوه تمهید کار ورکولی شي.

كَذَّبَتۡ ثَمُوۡدُ وَعَادٌۢ بِالۡقَارِعَةِ ﴿۴﴾

دروغ ویلي ؤ ثمودیانو او عادیانو په (هغه قیامت) ټکوونکي (د زړونو او د غوږونو په سختیو سره)

تفسیر: یعني د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکي گړئ دروغ وبلله چه هغه به گرد (ټول) ځمکه آسمان ـ لمر ـ سپوږمۍ ـ ستوري ـ غرونه او سړي ټکوي او ډېر سخت شیان تری وړی وړی او ذری کېږي بیا وگوره چه د دی دواړو انجام او پای (آخر) ځرنگه شو؟.

فَاَمَّا ثَمُوۡدُ فَاُهۡلِكُوۡا بِالطَّاغِيَةِ ﴿۵﴾

پس هر څه چه ثمودیان ؤ نو هلاک کړل شول (هغوی) په سخت آواز (د جبریل یا په سبب د سرکښی خپلی)

تفسیر: یعنی یوه سخته زلزله له یوه سخت آواز د جبریل علیه السلام سره یو ځای راغله او ګرد (تول) ئی سره لاندی باندی کړل یا هلاک شول ثمودیان په سبب د سرکشیو خپلو سره چه د صالح علیه السلام ناقه ئی ګوډه او هلاکه کړه.

وَاَمَّا عَادٌ فَاُهۡلِكُوۡا بِرِيۡحٍ صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٍ ۙ﴿۶﴾

او هر څه چه عادیان ؤ نو هلاک کړی شوی ؤ (دوی) په باد سخت آواز کوونکی (یا په ډیر سخت له حده تیریدونکی یخ باد)

تفسیر: یعنی هغه باد (وربښ) دومره سخت او شدید ؤ چه په هغه باندی د هیڅ یوه موجود زور نه رسیده تر دی چه هغو پرښتو له واکه (اختیاره) هم د هغه سخت باد اداره کول نه و پوره او د هغوی له لاسو ځنی هم الوت چه د هغه باد په اراده باندی مسلطی او مقرری وی.

سَخَّرَهَا عَلَيۡهِمۡ سَبۡعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ ۙ حُسُوۡمًا فَتَرَى الۡقَوۡمَ فِيۡهَا صَرۡعٰى ۙ كَاَنَّهُمۡ اَعۡجَازُ نَخۡلٍ خَاوِيَةٍ ۚ﴿۷﴾ فَهَلۡ تَرٰى لَهُمۡ مِّنۡۢ بَاقِيَةٍ ﴿۸﴾

مقرر کړی ؤ (الله) دغه (باد) پر دوی باندی اووه شپی او اته ورځی متواتر پرله پسی برابر نو لیده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کښی لویدلی (مړه پراته په ځمکه باندی) ګواکی دوی (له جهت د لویوالی د جثو بیخونه) ډډونه د خرماؤ دی (هلاک پریوتلی په ځمکی باندی) نو آیا وینی ته کوم یو (نفس) له دوی ځنی باقی پاتی شوی (بلکه هیڅ ئی نه وینی).

تفسیر: یعنی هغه قومونه چه لنګ وهلی د مباحثی او مناقشی ډګر (میدان) ته راوتی ؤ او په لوړو (اوچتو) غړونو سره به ئی ویل. څوک به وی چه له مونږ ځنی زیات زور ولری؟ هغه هم ځمونږ له هغه زورور باد او وربښ سره مقابله ونشوه کړی. او ډیر پهلوانان ئی د هغه زورور وربښ (باد) د څپیړو په مخ کښی داسی کم قوت او بی سیکه او اوږده غځیدل لکه د خرما لوی ډډونه چه سرونه ئی وهلی شوی او له بیخه او بنسټ (بنیاد) څخه راوویستل شی. نو آیا وینی ته کوم یو له دوی ځنی پاتی شوی؟ بلکه وبه نه وینی یو تن هم له هغوی څخه پاتی شوی یعنی د هغو قومونو ذریه او برګ (نسل) پاتی نه شو ـ او د دنیا له مخ څخه بیخی فنا شول.

وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهٗ وَالْمُؤْتَفِكٰتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿۹﴾ فَعَصَوْا رَسُوْلَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَّابِيَةً ﴿۱۰﴾

او راغی فرعون او هغه چه پخوا له هغه ځنې و او (اهل د) کلیو چپه (الته) کړی شویو په ګناهونو سره (چه شرک و) نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی نو (الله) ونیول هغوی په نیولو سختو سره.

تفسیر: یعنی وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډیری سختی خبری او تکبر او ځانمنمی (لویئ) کولی او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لویو ګناهونو تیر شوی دی لکه د نوح قوم او د شعیب قوم او د لوط قوم چه د هغوی کلی سره له کلیوالو د هغو په بل مخ واړول شول دوی ګردو (تولو) د خپلو خپلو پیغمبرانو خبری نه منلی - او د الله تعالیٰ مقابلی ته راوتلی ؤ او د الله تعالیٰ له احکامو څخه ئی غاړی غړولی وی په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ له لوری دوی ګرد (تول) په لویو آفتونو سره ککړ شول او په هسی سختو بلاؤ کښی اخته شول چه د هغوی ژغورنه (نجات) له هغه ځنې مشکله وه. هو! د الله تعالیٰ په مخ کښی د هیچا له لاسه هیڅ شی نه دی پوره.

اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ فِی الْجَارِيَةِ ﴿۱۱﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿۱۲﴾

بیشکه مونږ هر کله چه طغیان وکړ اوبو راپورته شوی په هر شی باندی پورته کړی وو مونږ تاسی په تلونکی بیړی (د نوح) باندی لپاره د دی چه وګرځوو مونږ دا (واقعه) تاسی ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو) او په یاد دی ولری (ودی ساتی) دا (نصیحت) غوږونه یادوونکی ساتونکی.

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام په زمانه کښی کله چه طوفان راغی نو ښکاره وه چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ یو انسان پاتی کیدل او ژغورنه (نجات) له هغه ځنې ممکنه نه وه او ځمونږ قدرت او عام انعام - اکرام - او احسان ؤ چه ګرد (تول) منکران مو ډوب کړل او یواځی نوح علیه السلام او د هغه ملګریو ته مو نجات ورکړ نو ښه په داسی یوه لوی طوفان کښی د هغی وړوکی بیړی سلامت پاتی کیدل له توقع او هیلی (امید) ځنې لوړ (اوچت) کار نه دی؟ او آیا

هغه ځمونږ د قدرت او حکمت یوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی (بچ) شوی انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلی ژغورنی (نجات) قصی نورو ته وکړی او په دی ډول (طریقه) سره دا پیښه تر آخر پوری د هر سړی په یاد پاتی وی نو دغه خبری د هغو غوږونو له یاده چه کومه معقوله خبره اوری او پری پوهیږی او په یاد ئی ساتی هیڅ کله به نه هیریږی چه په یوه زمانه کښی د الله تعالیٰ له لوری ځمونږ پر پلرونو باندی هسی یو لوی احسان شوی دی. او په دی باندی وپوهیږی، لکه چه د دنیا په جګړو او پیښو کښی تل فرمان برداران له نافرمانانو ځنی بیلیږی هم داسی حال به د قیامت په ویروونکی (حاقه) کښی هم کیدونکی وی. وروسته له دی نه بیا الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه په هم دی لوری خپل کلام منتقل کوی.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَّحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾

بیا کله چه پوکی وشی په صور شپیلی کښی پوکی یو او پورته کړه شی ځمکه او غرونه (له خپلو ځایونو) نو مات به کړل شی دا دواړه (توټی توټی) په ماتولو یوه سره نو په دغه ورځی کښی به واقع شی (هغه) واقع کیدونکی (قیامت)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) له یو کیدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلی صورت ځنی راووځی او ګرد (تول) سره وړوکی وړوکی ذری ذری او بخرکی بخرکی کیږی نو هم دا د قیامت د قائمیدلو وقت دی.

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَّالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا

او وبه چوی (څیری به شی) آسمان بیا هغه (آسمان) په دغه ورځ کښی سست ضیف وی او ملائکی پرښتی به وی په څندو (غاړو) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی نن ورځ چه آسمان دومره کلک او مضبوط دی چه سره د لکونو کلونو د تیریدلو بیا هم هیڅ یو سوری او کندو پکښی نه لیده کیږی په هغی ورځی کښی به شلیږی او توټی توټی کیږی به کله چه د هغه د منځنی برخی نړیدل شروع کیږی نو پرښتی به د هغه څندی (غاړی) ته ځی.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾

او پورته به کړی عرش د رب ستا د پاسه د دوی په هغه ورځ کښې اته (پرښتی).

تفسیر: اوس څلورو پرښتو عظیم عرش راپورته کړی دی چه د هغه د لویوالی او ارت والی علم یوائځی له پاک پروردګاره سره دی په هغه ورځ کښې له هغوی سره څلور پرښتی نوری هم ملګری کیږی. په «تفسیر عزیزی» کښې د دی عددونو په حکمت او د دی پرښتو پر حقائقو باندی ډیر دقیق او بسیط بحثونه شوی دی ښائی چه شائقین به ئی هلته ولولی.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

په دغه ورځ کښې به تاسی حاضر وړاندی کړل شئ (الله ته سره د حساب) پټه به نه پاتی کیږی له (اعمالو د) تاسی هیڅ یوه پټه خبره

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښې به تاسی د الله تعالیٰ دربار ته راحاضر کړی شئ او د هیچا هیڅ یوه نیکی او بدی به نه پټیږی او ګرد (تول) عام منظر ته به راښکاره کړی شی.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتٰبَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتٰبِيَهْ ﴿١٩﴾

نو هر هغه څوک چه ورکړ شی کتاب عمل نامه د ده په ښی لاس د ده نو وبه وائی (له خوشالی داسی چه) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسی دا څما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنی په هغی ورځی کښې هره اعمالنامه چه په ښی لاس کښې ورکړه شی هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده نو هغه له ډیری خوښی څخنی هر سړی ته وربشکاروی او وائی به چه راځی څما اعمالنامه ولولئ!.

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾

بیشکه ما یقین کاوه (په دنیا کښې) چه بیشکه زه پیوست کیدونکی یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې ئې هسې خیال کاوه چه یوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخیست کیږی نو ځکه زه ویریدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله نن شکر دی چه د هغه په زړه پوری نتیجه وینم چه د خدای په فضل سره ځما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِیْ عِیْشَةٍ رَّاضِیَةٍ ﴿۲۱﴾ فِیْ جَنَّةٍ عَالِیَةٍ ﴿۲۲﴾ قُطُوْفُهَا دَانِیَةٌ ﴿۲۳﴾

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کښې (چه دی به پری راضی وی) په جنت عالی لوی اوچت کښې چه میوی به ئې نژدی وی.

تفسیر: چه په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او هر وقت او هر حال کښې په ډیره آسانی سره په لاس راځی او په ښه ډول (طریقه) سره شوکولی کیږی!

کُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِیْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِی الْاَیَّامِ الْخَالِیَةِ ﴿۲۴﴾

(ورته وبه ویل شی) خورئ او څښئ په اشتهاء هضم سره په بدل د هغو عملونو خپلو چه مخکښې لیږلی ؤ (تاسی ای مؤمنانو) په ورځو تیرو شویو د دنیا کښې.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې تاسی خاص د الله تعالیٰ دپاره د خپلو نفسانی خواهشونو مخی مو نیولی وی او د لوږی او تندی ربړونه (تکلیفونه) مو پر ځان اخیستی ؤ نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسی باندی نشته. په ښو مزو او اشتهاء سره هر شی مو چه زړه غواړی خورئ او څښئ ئی! ځکه چه نه مو طبیعت خفه او نه منغض او نه منقبض کیږی او نه د بدهضمی او د بولو او غائطو او د بلی ناروغی اندیښنه له تاسو سره شته او نه مو د دی نعمتونو زوال په تصور کښې راځی.

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ فَیَقُوْلُ یٰلَیْتَنِیْ لَمْ اُوْتَ کِتٰبِیَهْ ﴿۲۵﴾ وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِیَهْ ﴿۲۶﴾ یٰلَیْتَهَا کَانَتِ الْقَاضِیَةَ ﴿۲۷﴾ مَآ اَغْنٰی عَنِّیْ مَالِیَهْ ﴿۲۸﴾ هَلَکَ عَنِّیْ سُلْطٰنِیَهْ ﴿۲۹﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده په کیڼ لاس د ده نو وبه وائی (له غمه داسی چه) ای کاشکی نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه ځما او نه وم پوه شوی زه چه څه دی حساب ځما . ای کاشکی وی (ړومبنی مرګ ځما په دنیا کښې) خلاصوونکی (ځما له دوهم حیات) هیڅ دفع ونه کړه له ما ځنی مال ځما برباد شو له ما ځنی سلطنت حکومت ځما .

تفسیر: یعنی د شا له لوری په کیڼ لاس کښې د هر چا اعمالنامه چه ورکوله کیږی هغه پوهیږی چه په ما باندی کمبختی راغلی ده. نو په دی وقت کښې په ډیر حسرت سره داسی تمنا کوی چه کاشکی ځما دا اعمالنامه نه وی راکړی شوی او زه نه خبریدی چه ځما حساب او کتاب څرنګه دی! کاشکی په مرینی می دا قصه پای (آخر) ته رسیدلی وی! او زه د تل دپاره مړ پروت وی! او له مرینی څخه وروسته می بیا دا ژوندون نه په برخه کیدی او که ژوندی کیدم خو بیا زر د مرګی یوه لقمه او نمری کیدلی!! افسوس چه هغه مال ـ جاه ـ حکومت او دولت می هیڅ په کار رانغی ـ او نن می د هغو ګردو (تولو) شیانو هیڅ یو شی په سترګو نه راځی. نه څه دلیل او حجت په لاس لرم او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه خازنانو د جحیم ته داسی حکم فرمائی چه)

خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ الْجَحِيْمَ صَلُّوْهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِيْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوْهُ ﴿۳۲﴾

ونیسئ دی! پس په ځنځیر سره وتړئ دی! بیا (اور د) د دوزخ ته وغورځوئ دی! بیا په یوه ځنځیر کښې چه ګزونه د هغه اویا ګزه وی پس ننه باسئ دی (په دوزخ کښې)!.

تفسیر: پرښتو ته به حکم کیږی چه هغه ونیسئ! او غاړکی ئی په غاړه کښې ورواچوئ! او په اور کښې ئی غوپه کړئ! او په هغه ځنځیر کښې ئی چه اوږد والی ئی اویا ګزه دی وتړئ! تر څو د سوځیدلو په وقت کښې هیڅ ونه خوځیدی شی ځکه چه د دی خوا او هغی خوا له خوځیدلو ځنی سوځیدونکی لږ څه تخفیف حس کولی شی.
تنبیه: له ګز ځنی د هغه ځای ګز مراد دی چه د هغه اندازه هم الله تعالیٰ ته معلومه ده.

إِنَّهُۥ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾

بیشکه دی و (په دنیا) چه ایمان ئی نه راووړ په الله لوی باندی او تاکید تیزوالی به ئی نه کاوه په طعام ډوډی ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندی.

تفسیر: یعنی چه په دی دنیا کښی اوسیده نه ئی د الله تعالیٰ حق پیژنده او نه ئی د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله د فقیرانو او د محتاجانو لاس نیونه او ګروېږنه (تپوس) چیری حتیٰ نورو ته ئی هم په دی مورد کښی څه تشویق او ترغیب ور نه کړ بیا په الله تعالیٰ باندی همغسی چه ښائی ایمان ئی رانه ووړ نو نجات به چیری وی او کله چه کوم لوی او وړوکی کار د دوی له لاسه ونه ووت نو د دوی د عذاب د تخفیف هم هیڅ یو صورت نه دی پاتی.

فَلَيْسَ لَهُ ٱلْيَوْمَ هَٰهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾

نو نشته ده ته نن ورځ په دی ځای کښی کوم دوست (دافع د عذاب)

تفسیر: یعنی لکه چه هغه الله تعالیٰ ئی خپل دوست نه کړ نو نن به د هغه دوست څوک شی چه د ده حمایت وکړی او دی له عذابه وژغوری (وساتی). یا د مصیبت په وقت کښی تسلی ورکړی.

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَّا يَأْكُلُهُۥٓ إِلَّا ٱلْخَٰطِـُٔونَ ﴿٣٧﴾

او نشته هیڅ طعام (چه وئی خوری) مګر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو ځنی چه نه خوری دغه (غسلین) مګر همغه خطاکاران ګناهګاران (ئی خوری).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوت رسیږی مګر دوزخیانو ته هیڅ یو داسی مرغوبه خواړه نه وررسیږی چه د هغوی د راحت او د قوت سبب شی. هو! یوائې هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوی ورکولی کیږی چه هغه به پرته (علاوه) له هغو ګنهګارانو څخه بل څوک نشی خوړی او هغه هم د لوږی او تندی له شدته تیروتلی په دی خیال سره ئی خوری او داسی ئی ګڼی چه د هغه ځنی هغه ته څه ګټه وررسیږی وروسته له هغه دا ورښکاریږی چه د هغه خوړلو د لوږی له ربره (تکلیفه) لوی ربر(تکلیف) ورپیښ کړ. **(اعاذنا الله من سائر انواع العذاب فی الدنیا والآخرة)**

فَلَآ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ﴿۳۹﴾ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ﴿۴۰﴾

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چه وینئ ئی تاسی او په هغو شیانو چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعنی هر څه چه د جنت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان وشو دا کومه شاعری نه ده ـ او نه د کهانت اتکلونه او چتی (بیکاره) خبری دی. بلکه دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام دی چه له آسمانه ئی یوه لویه پرښته حضرت جبریل علیه السلام راوړی ـ او یو لوی پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ئی اوروی. هغه پرښته چه دغه قرآن کریم له آسمانه راوړی او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه هغه قرآن شریف په ځمکه کښی انسانانو ته وررسوی دوی دواړه عزتمن رسولان دی د یوه کرامت خو تاسی پخپلو سترګو سره وینئ او د بل کرامت او لویی د هغه اول کریم د بیان ځنی تاسی ته ثابته شوی ده.

تنبیه: په دنیا کښی دوه راز (قسم) شیان وی یو هغه چه سړی ئی په سترګو سره لیدلی شی. بل هغه چه په سترګو سره ئی نشی لیدلی بلکه په عقل او نورو ذرائعو سره د هغه په منلو سره سړی مجبوریږی. مثلاً هومره چه مونږ خپلی سترګی ستړی ـ او ځمکی ته ځان ځیر کړو په محسوس ډول (طریقه) سره د هغه په خوځیدلو باندی نه پوهیږو لیکن د حکیمانو د دلائلو او براهینو له اوریدلو څخه مونږ پر شوی د خپلو سترګو په غلطی باندی پوهیږو او د خپل عقل یا د نورو عقلاؤ د عقل په وسیله د خپلو حواسو دا غلطی اصلاح او تصحیح کوو. خو مشکل دا دی چه له مونږ ځنی د هیچا عقل هم له هسی غلطی او لندوالی ځنی محفوظ نه دی. آخر د هسی غلطی او لندوالی اصلاح تلافی په څه ډول (طریقه) سره وکړه شی؟ بس په ګرد (تول) عالم کښی یو د حضرت الٰهی د وحی قوت دی چه هم پخپله دی له غلطی څخه محفوظ او معصوم دی او هم د نورو ګردو (تولو) عقلی قوتونو اصلاح او تکمیل کولی شی. همغسی چه ځمونږ حواس تر یوه حده پوری رسیدلی عاجز پاتی کیږی او له هغه څخه وروسته مو عقل کار ورکوی هم داسی په کوم میدان کښی چه مجرد عقل کار نشی ورکولی یا پکښی وښوئیږی په داسی ځای کښی د عقل لاس نیونه د الٰهی وحی کوی او لوړ (اوچت) حقائق ورښیی. ښائی دلته په ﴿ فَلَآ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ﴾ باندی ئی ځکه قسم ورياد کړ يعنی هغه د جنت او دوزخ او د نورو حقائق چه په رومبنی آیت کښی بیان شو که د محسوساتو له دائری څخه د اوچتوالی لامله (له وجی) ستاسو په ککره کښی ځای ونه نیسی نو په اشیاؤ کښی د مبصراتو او غیر مبصراتو یا په نورو الفاظو د محسوساتو او غیر محسوساتو له تقسیمه وپوهیږئ چه دا د رسول کریم کلام دی چه د الٰهی وحی په وسیله د عقل او د حس له دائری څخه اوچت د حقائقو خبر راکوی. کله چه مونږ ډیر غیر محسوس بلکه د حس مخالف شیان پخپل عقل یا د نورو په تقلید منو ـ نو د ځینو نورو لوړو

(اوچتو) اشیاؤ په منلو کښې چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مونږ ته خبر راکړی دی څه اشکال وینئ ؟.

وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

او نه ده دا خبره د کوم شاعر بیخی لږ ایمان راوړئ تاسی (بلکه نه مؤمنان کیږئ).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په کلام الله والی باندی کله کله ستاسی په زړونو کښې له یقین څینی پلوشی راځلیږی مگر ډیر لږ چه د نجات له پاره کافی نه دی. آخر ولی د دی کلام الله په نسبت د شاعری او کاهنی خبری کوئ؟ آیا د واقعی انصاف له مخی دا ویلی شئ؟ آیا د دا کوم شاعر کلام کیدی شی؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کښې د وزن ـ بحر او نورو شتوالی ضروری دی او په قرآن کښې د هغو شیانو نښه نشته. د شاعرانو خبری زیاتره بی اصله وی او زیاتره مضمونونه ئی یواځی وهمی او خیالی وی او حال دا دی چه په عظیم الشان قرآن کښې ټول ثابته حقایق او محکمه اصول په قطعیهٔ دلائلو او یقینیهٔ حجتونو سره بیان شوی دی!

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتی لکه چه تاسو گمان کوئ!) لږ پند اخلئ تاسی (بلکه نه ئی آخلئ).

تفسیر: یعنی په پوره فکر سره ئی رامعلوم کړی او ښه چرت (خیال) پکښې ووهئ چه دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی. کاهنان په عربو کښې همغه خلق ؤ چه له بتانو ـ پیریانو ـ او نورو خرافاتو او رذائلو سره ئی تعلقات او مناسبات لرل ـ دوی خلقو ته د کومی جزوی غیبی خبری په نسبت څینی مقفا او مسجع خبری اورولی ـ مگر د پیریانو په کلام کښې معجزی نه وی چه هغه غوندی بل څوک به خبری نشی کړی بلکه که کوم جن کوم ترویتی بامبر(کاهن) ته کومه خبره وروښیی بل پیری هم همغسی خبری ورښوولی شی او دا کلام یعنی پاک قرآن داسی یوه معجزه ده چه گرد (ټول) جن او انس که سره یو ځای شی د هغه په شان کومه خبره نشی جوړولی. د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبرانو په خبره کښې یواځی د قافیی او د سجعی د رعایت دپاره ډیر الفاظ راوړی چه بالکل بیکاره وی خو په دغه معجز نظام کلام کښې یو حرف او توری یو حرکت هم بیکاره او بی فائدی نه دی. د کاهنانو خبری په څو مبهمو او جزوی او

معمولی خبرو باندی مشتملی وی خو د علومو او حقائقو ځنی مطلع کیدل ـ او په ادیانو ـ شرائعو ـ اصولو او قوانینو باندی پوهول او د معاش او معاد دستور او آئین معلومول ـ او د پرښتو او د آسمانونو له پتو خبرو ځنی خبر ورکول له هغوی ځنی له سره نشی کیدی او حال دا دی چه پاک قرآن له هسی خبرو ځنی ډک دی.

تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۳﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: ځکه چه د ګردی (تولی) دنیا د تربیت ډیر اعلیٰ او کلک اصول په دغه عظیم الشان قرآن کښی بیان شوی دی.

وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ الۡاَقَاوِيۡلِ ﴿۴۴﴾ لَاَخَذۡنَا مِنۡهُ بِالۡيَمِيۡنِ ﴿۴۵﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ الۡوَتِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنۡكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ عَنۡهُ حٰجِزِيۡنَ ﴿۴۷﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) موږ باندی ځینی خبری (چه موږ ورته نه وی ویلی) نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به ؤ موږ له ده په یمین قوت عذاب سخت سره بیا به خامخا پری کړی ؤ موږ له ده رګ د زړه (او وژلی به می ؤ) پس نه به ؤ هیڅوک له تاسی څخه (یعنی نه یئ تاسی) له قتل د) هغه (محمد) ځنی منع کوونکی (ما لره).

تفسیر: حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دروغ پر الله تعالیٰ باندی جوړول نو اول به ئی الله تعالیٰ دښمن کیده او له لاسه به ئی نیوه قاعده ده چه د ورمیږ ووهلو په وقت کښی جلادان مقتول له ښی لاس څخه اخلی تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوریږی».

حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلی چه د (تقول) ضمیر د رسول په لوری راجع کیږی. یعنی که رسول بالفرض والتقدیر کومه خبره د الله تعالیٰ پر لوری منسوبه کړی یا د هغه په کلام کښی بل شی له خپل لوری ګډوی چه الله تعالیٰ نه وی ویلی نو په هغه وقت کښی پر ده باندی عذاب نازل کیږی (العیاذ بالله) ځکه چه د هغه تصدیق او رښتیا والی له بیناتو آیاتو او دلائلو او براهینو په وسیله ظاهر او ښکاره شوی دی. اوس که په داسی خبری باندی سم د لاسه عذاب او سزا ورنه کړه شی نو د الله تعالیٰ له وحی ځنی به امن پورته کیږی ـ او هسی یو التباس او اشتباه پکښی لویږی چه د هغه اصلاح به ناممکنه وی چه دا د حکمت او تشریع ځنی منافی دی

په خلاف د دی هغه سړی چه د هغه رسالت په بیناتو آیاتونو براهینو سره ثابت شوی نه وی بلکه ښکاره قرائن او علانیه دلائل د هغه د رسالت نفی کړی وی نو د هغه خبری چتی (بیکاره) او خرافاتی دی او هیڅ یو پوه او عاقل هغه د اعتناء وړ (لایق) نه بولی ـ او نه بحمدالله د الله تعالیٰ په دین کښی له هغه ځنی کوم التباس او اشتباه واقع کیږی او هم د هسی سړی تصدیق کیدل د معجزاتو او نورو په وسیله مشکل دی. او ضرور دی چه الله تعالیٰ د هغه دروغجن کولو او رسوا ثابتولو دپاره داسی چاری ور د مخه کړی چه د ده د رسالت له دعوی کولو څخه مخالفی وی. د هغه مثال داسی وګڼئ که باچا کوم سړی پر کوم منصب او ماموریت باندی مقرروی ـ او سند او فرمان او نور ورکوی ـ او چیری ئی استوی ـ اوس که له دغه سړی ځنی په خدمت کښی کوم خیانت څرګندیږی (ښکاریږی) ـ یا په باچایی کوم دروغ تړی ـ او بیا دا پری ثابتیږی نو سم د لاسه بلاتوقف هغه پخپل هیداد (انجام) او سزا رسیږی لیکن که کوم مزدور او معمولی سړی تل داسی اپلتی او چتی (بیکاره) خبری کوی چه د حکومت له خوا ماته داسی فرمان شوی دی یا ماته داسی امر راکړی شوی دی چه دغه او هغه وکړم نو هیڅوک نه د هغه هغو خبرو ته غوږ ږدی او نه ئی څوک له هسی خبرو ځنی خوله نیسی په هر حال په دی آیت کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر نبوت باندی استدلال نه دی شوی بلکه دا راښوولی شوی دی چه دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ خالص کلام دی چه په یوه حرف یا یوه توری کښی ئی شک او شبهه نشته او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هغه کښی څه زیاتتوالی کولی شی او نه سره د رسالت د دوی په شان هسی ګمان کاوه شی چه دوی د کومی خبری نسبت په غلطه سره الله تعالیٰ ته وکړی ـ د سفر استثنا د توریت په (۱۸) باب (۲۰) فقره کښی ده «که هغه نبی داسی ګستاخی وکړی چه هسی کومه خبره ځما په نامه وکړی چه ځما نه وی او نه هغه ته می د هغه د ویلو په نسبت څه امر ورکړی وی او هغه ئی د خپل معبود په نامه مشهوره کړی نو داسی پیغمبر دی وواژه شی». لنده ئی دا څوک چه پیغمبر وی له هغه ځنی داسی کار کیدل ممکن نه دی د دی آیت نظیر د (البقرة) په سورت د دغه تفسیر کښی یو بل آیت هم شته

﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾ آیت ۱۲۰

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾
وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویریدونکیو لره (چه نفع تری اخلی) او بیشکه مونږ ته خامخا معلوم دی دا چه بیشکه ځینی له تاسی څخه دروغ کوونکی دی (قرآن لره). او بیشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب

پښیمانی دی پر منکرانو کافرانو باندی (کله چه ووینی ثواب د مصدقینو)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدونکی د دی خبرو له اوریدلو څخه پند اخلی او د هغو په زړونو کښی چه ویره نه وی هغه ئی دروغ ګڼی لیکن یو وقت داسی راتلونکی دی چه دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښیمانی سبب شی او هلته به ارمان کوی چه ولی مو هسی رښتیا خبره دروغ وبلله چه نن د هغی لامله (له وجی) په دی آفت ککړ شوی یو.

وَاِنَّهٗ لَحَقُّ الْيَقِيْنِ ﴿۵۱﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿۵۲﴾

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا (عین) حق یقین (محض او د منلو وړ قابل) دی. پس تسبیح پاکی ووایه په نامه د رب خپل چه له ګردو (تولو) څخنی عظیم ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی دا کتاب خو داسی حق او رښتیا دی چه له حده تیر د منلو وړ (لایق) دی او د هغه مضامین له سره تر آخره پوری رښتیا او هیڅ یو شک او شبهه پکښی نشته ښائی چه هر سړی په هغه باندی ایمان راوړی او تل د الله تعالیٰ په عبادت او تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسی.

تمت سورة الحآقّة بفضل الله ومنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة المعارج مکیة وهی اربع و اربعون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۰) تسلسلهاحسب النزول (۷۹) نزلت بعد سورة «الحآقّة».

د «المعارج» سورت مکی دی (٤٤) آیتونه (۲) رکوع لری په نزول کښی (۷۹) او په تلاوت کښی (۷۰) سورت دی وروسته د «الحاقة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ﴿۱﴾ لِّلْكٰفِرِيْنَ لَيْسَ لَهٗ دَافِعٌ ﴿۲﴾

وغوښت غوښتونکی یو عذاب واقع کیدونکی لویدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چه نشته هغه ته دفع کوونکی (چه راشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پیغمبر تاسی ته عذاب غوښتی دی چه هغه هیڅوک له تاسی څخنی نشی لری کولی» یا به غوښتونکی کفار وی چه ویل به یی آخر هغه عذاب ولی ژر نه راځی چه وعده ئی مونږ ته راکری شوی ده؟ ای الها! که د محمد دا وینا په رښتیا وی نو پر مونږ باندی له آسمانه تیږی (ګټی) ولی نه وریږی؟ دا خبری به ئی د انکار او تمسخر له لاری کولی نو ځکه فرمائی چه عذاب غوښتونکی داسی یو آفت غواړی چه بالیقین پر هغه باندی لویدونکی دی او د هیچا له منع کولو څخه به نه منع کیږی دا د کفارو انتهائی درجه ناپوهی ـ حماقت او سپین سترګی ده چه د هسی یوه شی مطالبه او غوښتنه کوی.

مِّنَ اللّٰهِ ذِی الْمَعَارِجِ ﴿۳﴾

له طرفه د الله چه څیښتن (خاوند) د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی (د ملائکو چه آسمانونه دی)

تفسیر: یعنی پرښتی او د مسلمانانو ارواح ګرد (تول) آسمانونه درجه په درجه طی کوی د هغه د قرب دربار ته ورنزدی کیږی. یا د هغه بندګان د هغه حکمونه منی او د زړه له کومی زیار (کوشش) کوی او ځان په ښو اخلاقو او خویونو سره ښائسته کوی او د وصول او د نزدیکت روحانی مرتبی او درجی ته لوړ (اوچت) خیژی او د هغه حضور شرف ته رسیږی. او دا درجی د مسافت او د لریوالی او نژدیوالی له پلوه سره مختلف او متفاوت دی او فرق او توپیر لری څینی داسی چی په یوه رپه (ثانیه) کښی د هغه د لوړوالی (اوچتوالی) سبب کیدی شی. لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل. او څینی داسی دی چه یوه ګړی (ساعت) په هغه سره ترقی حاصلیږی لکه اودس او لمونځ کول. او څینی په پوره یوه ورځ کښی لکه روژه یا په کامله میاشت کښی لکه د رمضان د میاشتی روژه نیول او څینی په پوره یو کال لکه حج کول. (وعلیٰ هذا القیاس) هم دا راز (قسم) د پرښتو او د ارواحو عروج چه په هر کار باندی مقرر دی وروسته له دی چه له هغه څخنی فراغت وموی هم مختلف او متفاوت دی او د قدوس الله تعالیٰ تدبیر او انتظام هسک (اوچت) او تیتی بیشماره درجی لری.

تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِکَةُ وَالرُّوْحُ اِلَیْهِ

چه خیژی ملائکی پرښتی او روح (جبریل) په طرف د هغه (مامور به ځای)

تفسیر: یعنی د پرښتی او د خلقو د ارواحو وړاندی والی او حاضری به اجراء کیږی. او دغه وړاندی والی او حاضری به کله اجراء کیږی؟ د دغه سؤال جواب پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی چه

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿۴﴾

په هغه ورځ کښی چه ده اندازه د هغی پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په میچ ده. یعنی له اولی شپیلی (صور) څخه تر هغه پوری چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان په دوزخ کښی ننوځی پنځوس زره کاله تیریږی ـ او ګردی (تولی) پرښتی او د تولو مخلوقاتو ارواحونه په دی تدبیر کښی د خدمتګار په ډول (طریقه) ملګرتوب کوی. بیا به د دی لوی کار د مدت تر سره کیدلو څخنی وروسته د دوی عروج کیږی.
تنبیه: د نبی کریم په یوه حدیث کښی راغلی دی «خدائیګو دا دومره لویه ورځ به په ایماندار باندی داسی تیریږی لکه چه یو فرض لمونځ ئی اداء کری وی»

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿۵﴾

نو صبر وکړه (ای محمده!) صبر جمیل نیک (بی له شکوه ـ شکایت جزع فزع).

تفسیر: یعنی که دا کافران د انکار او تمسخر له لاری شورماشور کوی چه ژر هغه تاکلی (مقرر) عذاب راورسیږی! بیا هم تاسی تلوار مه کړئ! بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ! مه مو زړه تنګوئ! او نه د پتی (شکایت) الفاظ (توری) ښائی د تاسی له خولی څخه ووځی! دا ستاسی صبر او د دوی تمسخر او ملندی به ضرور خپله اغیزه او اثر راښکاره کری.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿۶﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿۷﴾

بیشکه دغه (منکران) وینی هغه (عذاب یا قیامت) لری، او مونږ ئی وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدی.

تفسیر: یعنی د دوی په خیال کښې د قیامت راتګ لرې ورځې بلکه د دوی په زعم وقوع ئې هم ممکن نه دی او په عقل کښې ئې له سره نه ځائیږی. او مونږ ئې ډیر نژدې ګڼو او هسې بولو چه اوس راځی!.

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾

هغه ورځ (به واقع شی پر منکرانو عذاب) چه وګرځی آسمان په شان د قلعی ژیړ ویلی شوی (توری ختی د تیلو) ځینو د (مهل) ترجمه د تیلو په ختو او تلچتو سره کړی ده. او وبه ګرځی غرونه په شان د وړی نداف وهلی رنګارنګ

تفسیر: وړۍ مختلف او راز راز (قسم قسم) رنګونه لری او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز (قسم قسم) دی لکه چه الله تعالیٰ د «فاطر» د سورت په شلورمه رکوع ۲۷ آیت کښې فرمائی ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾ او د (القارعة) په سورت کښې ئې فرمایلی دی ﴿ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ﴾ یعنی غرونه لکه رنګینی وهلی شوی وړۍ غوندی به وی دا خوا او هغه خوا به رغړی رارغړی.

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ

او نه به کوی پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چه مشغول به وی په ځان خپل) اګر که په نظر ورځی دوی ته هغوی او ښه به ئې وپیژنی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی ګرد (تول) به سره په نظر راځی او دا به ورښکاریږی چه د دوی دوستی چتی (فضول) او بیکاره وه». هر یو به د بل حال او احوال ګوری مګر یو له بل سره څه مرسته (مدد) او حمایت نشی کولی او هر یو به پخپل فکر کښې ډوب تللی وی.

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ ﴿١٤﴾

خوښوی به مجرم ګنهګار (کافر) چه فدیه ورکړی له عذابه د دغی ورځی په ځامنو خپلو سره او ملګری ښځی خپلی سره او ورور خپل سره او خپلوانو قبیلو خپلو هغو سره چه ځایونه ئی ورکول دوی ته په دنیا کښی او هغه څوک چه په ځمکه کښی دی ټول بیا وژغوری (وساتی) ځان خپل نه ده داسی چه آرزو کوی دوی

تفسیر: یعنی غواړی به چه ګرد (ټول) کور او کهول او خیل که ئی له لاسه پوره وی او په درد ئی وخوری له خپله ځانه قربان کړی او پخپله فدیه کښی ورکړی او خپل ځان وژغوری (وساتی) مګر دا به امکان ونه لری او خلاص به نشی له عذابه ځکه چه:

كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾

بیشکه دا (اور د دوزخ) لمبی وهونکی دی ویستونکی دی (له کفارو څخه) د اینی (یا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی)

تفسیر: یعنی هغه اور به مجرم کله پریږدی هغه به ئی پوستکی وباسی او تر اینی (جګر) پوری ئی رسیږی او اینه ئی هم تری وباسی.

تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

رابولی (دا دوزخ) هغه څوک چه شا ئی کړی وی او مخ ئی ګرځولی وی (له ایمانه). او ټول کړی ئی وی (مال) نو ساتلی ئی وی (د الله حق ئی تری نه وی ورکړی).

تفسیر: یعنی د دوزخ له لوری به یو راښکودل او ناری او سوری وی. هومره سړی چه په دنیا کښی د حق او رښتیا په لوری شا اړولی او د ښو چارو څخنی مخ ګرځولی وی او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کښی مشغول و هغه ګرد (ټول) به د دوزخ په لوری راښکودل کیږی. په ځینو آثارو کښی شته چه اول به دوزخ د (قال) په ژبه سره داسی وائی «**الیّ یا کافر! الیّ یا منافق! الیّ یا جامع المال!** - یعنی ماته راشه ای کافره! ماته راشه ای منافقه ماته راشه ای مال ټولونکیه!» خو خلق به دی خوا او هغه خوا سره تښتی. وروسته له دی نه به یو لوی ورمیږ لرونکی شی له دوزخه سر راوباسی او تښتیدونکی دوزخیان به پخپل اوږد

شوند سره هسې تولوی او پخپلې ګیدی کښې به یې اچوی لکه چه مرغه پخپلې مېنوکې سره دانې تولوی (العیاذ بالله)

إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

بیشکه انسان بنی آدم پیدا کړی شوی دی هلوع حارص بی صبره او کله چه ورسیږی ده ته شر خرابی صبر نه کوی ډیر فریاد کوی او کله چه ورسیږی ده ته ښیګڼی (فایدی) نو بی توفیق کیږی منع کوونکی شی (حق لره)

تفسیر: یعنی په هیڅ لوری پخپلې بهادرئ ـ کلکتوب ـ پوخوالی ـ قوت او همت نه ورښکاروی. که فقر ـ فاقه ـ ناروغی او سختی پری راشی نو بی صبری ورښکاروی ـ ویریږی او ناامیده کیږی او هسې ګڼی چه اوس د هغه دپاره هیڅ یوه لاره نه ده پاتی چه په هغی کښې له هغه ربړ (تکلیف) او مصیبت نه ځان وژغوری (وساتی). که مال ـ شته ـ دولت روغتیا ـ عظمت او پت ور په برخه شی نو د ښیګڼی (فایدی) دپاره به هیڅ خپل لاس نه غځوی او د الله تعالیٰ په لاره کښې هیڅ یو شی په اخلاص او مینی سره نه لګوی. هو! هغه سری له دی وینا ځنې مستثنیٰ دی چه د هغوی بیان دغه دی چه اوس راځی.

إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾

مګر (نه دی پیدا کړی شوی هلوع هغه) لمونځ کوونکی چه دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دی او هیڅکله او هیچیری هیڅ یو لمونځ تری نه فوت کیږی.

تفسیر: یعنی د لمانځه ناغه کوونکی نه دی بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره ئی کوی. او د لمانځه په حالت کښې په ډیر سکون او اطمینان سره سم برابر لمونځ کوی او تل لمانځه ته متوجه وی.

وَٱلَّذِينَ فِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه په اموالو د هغوی کښې حق برخه معلومه

وی (له زکوٰة او صدقات) دپاره د غوښتونکیو (فقیرانو) او محروم (فقیرانو چه سؤال نه کوی).

تفسیر: د (المؤمنون) په سورت کښې د دې تفسیر تیر شوی دی. ځمونږ د دغه پښتو «فوائد موضح الفرقان» وګورئ.

وَالَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۲۶﴾

(او هغه کسان هم هلوع نه دی) چه مصدق باور کوونکی وی په ورځ د انصاف جزاء باندی.

تفسیر: یعنی د هم دی یقین په بناء باندی ښه کارونه کوی چه په هغه ورځ به ئی په کار ورځی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی له عذابه د رب خپل ویریدونکی وی (اګر که په عبادت کښې ئی ډیر کوښښ هم کړی وی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او په خرابو کارونو پسی هیڅ نه ګرځی. ځکه چه:

اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ﴿۲۸﴾

بیشکه له عذابه د رب دوی نه دی پر امن کړی شوی (بلکه تل تری ویریږی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ عذاب داسی یو شی نه دی چه بنده د هغه له لوری ځنی مأمون شی او بی ویری کینی. بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره تری په امان نه دی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿۲۹﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿۳۰﴾

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿۳۱﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی د خپل شهوت د ځایونو ساتونکی دی. مګر په ښځو خپلو باندی او په هغی وینځی خپلی باندی چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی نو بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (ځکه چه خپلی ښځی ـ وینځی پری حلالی دی) نو هغه چه غواړی پرته (علاوه) له دغو (حلالو ښځو او وینځو خپلو) څخه پس هم دوی دی له حده تیریدونکی.

تفسیر: یعنی که څوک پرته (علاوه) له خپلی حلالی ښځی یا وینځی څخنی بل کوم ځای د شهوت د قضاء دپاره ولټوی نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندی قدم ږدی. نو متعه موقته بهیمه او استمناء او نور ناروا ده.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿۳۲﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکی دی (او په سر ئی رسوی)

تفسیر: په دی کښی د الله تعالیٰ او د بندګانو د ګردو (تولو) حقوق راغلل. ځکه د سړی هومره قوتونه چه شته هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ امانت دی نو ښائی هغه د الله تعالیٰ په راښوولو مواقعو کښی صرف کړی شی او هغه قول او اقرار چه په ازل کښی ترلی دی له هغه څخنی خپله غاړه ونه غړوی!.

وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ﴿۳۳﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی په شاهدی خپلی باندی سم ولاړ وی (نه پټوی او نه تزئید او تنقیص پکښی کوی)

تفسیر: یعنی که ضرورت پیښ شی نو بی له زیادت او لږوالی او لحاظ او رعایت شاهدی ورکوی او حقه خبره هیڅ کله نه پټوی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۳۴﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی پر لمانځه خپل باندی ساتنه کوی (پخپلو وقتونو ئی اداء کوی)

تفسیر: یعنی د لمونځونو د اوقاتو ـ شرائطو او آدابو څخنی باخبر وی او د هغه صورت او حقیقت د ضائع کیدلو څخنی تل خپل ځان ساتی.

تنبیه: په تکرار د لمانځه کښی بهتری او افضلیت د لمانځه پر نورو عباداتو باندی ثابتیږی **«الصلوٰة عماد الدین»**.

أُولَٰٓئِكَ فِي جَنَّٰتٖ مُّكۡرَمُونَ ﴿٣٥﴾

دغه کسان به (چه موصوف په دغو اتو صفاتو دی) په جنتونو کښی به وی مکرم عزتمن کړی شوی.

تفسیر: یعنی د جنتیانو هم دا اته صفتونه دی چه په لمانځه سره شروع او په لمانځه باندی ختم شوی دی تر څو معلوم شی چه لمونځ د الله تعالیٰ په دربار کښی څومره مهتم بالشان او الزم او ضروری عبادت دی. د هر یوه مسلمان په وجود کښی چه دا صفات او ستاینی وی نو په هغه کښی به د «هلوع» مذمت نه وی بلکه د اوم زړه په ځای په هغه کښی به د عزم ـ همت ـ قوت او قدرت صفتونه وی.

فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ قِبَلَكَ مُهۡطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلۡيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطۡمَعُ كُلُّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُمۡ أَن يُدۡخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٖ ﴿٣٨﴾ كَلَّآۖ

نو څه شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی چه طرف ستا ته راځغاستونکی دی. له ښی لوری څخه او له کیڼ لوری څخه ناست ډلی ډلی (حلقه وهونکی) آیا طمع کوی هر سړی له دوی څخنی چه داخل به کړی شی په جنت د نعمتونو کښی نه ده داسی (چه دوی طمع کوی د دخول د جنت).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم د تلاوت او د جنت د ذکر له اوریدلو څخه وروسته کافران ډلی سره جوړوی او ستاسی په لوری په ګډه سره راځی ـ خاندی ـ ملندی وهی ـ اپلتی وائی مسخری کوی. آیا سره له هسی چارو به دوی داسی طمع او هیله (امید) لری چه د جنت په باغونو کښی به

سره له مؤمنانو ننوځی؟ لکه چه هغوی به ویل که مونږ ته د الله تعالیٰ په لوری د ورتګ اتفاق ولویږی نو مونږ به هم برابر جنت ته ځو او هلته به مونږ خورا (ډیر) بهتری او لوړی (اوچتی) مرتبی ته رسیږو. داسی به هیڅ ونشی او د هغه عادل او حکیم الله تعالیٰ په مخ کښی هیچیری داسی چاری کیدونکی نه دی بلکه هغه تل له هر چا سره د هغه له چارو سره سمه معامله کوی.
تنبیه: ابن کثیر رحمة الله علیه د دی آیتونو مطلب داسی اخیستی دی یعنی ستاسی په لوری دا منکرین ولی په ډیره جلدی او تلوار سره درځغلی او منډی وهی او ښی او کینی خوا ته ډلی ډلی پنډیږی! یعنی د پاک قرآن له اوریدلو څخه ولی دومره تور خوری او بد وړی او لری تښتی؟ نو آیا سره له دی وحشت او نفرت دوی داسی توقع او هیله (امید) هم لری چه له دوی څخه به هر یو سړی بی له اندیښنی جنت ته ننوځی؟ هرګز داسی نه ده **(هذا کما قال الله تعالیٰ**
﴿ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴾ د «المدثر» دوهمه رکوع.

إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ۝٣٩

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له هغی (نطفی) څخه چه پری پوهیږی دوی (چه ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنی د خاوری غوندی یوه حقیر شی یا له منی غوندی یو ناولی شی څخه پیدا شوی هغه چیری د جنت وړ (لایق) وی تر څو چه په ایمان او وحدت سره خپل ځان پاک نه کړی. او په رښتیا سره معظم او مکرم نه شی. او امکان لری چه ﴿ إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾ اشاره د ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴾ په لوری وی چه څو آیته پخوا له دی څخه تیر شوی دی یعنی هغه خو پیدا شوی دی په داسی صفتونو سره ولی دی خپل ځان د ﴿ إِلَّا الْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴾ په استثنا کښی نه دی داخل کړی نو بیا د جنت مستحق څرنګه کیدی شی؟
په دی تقدیر سره د ﴿ مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾ ترکیب به د ﴿ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ ﴾ له قبیلی څخه وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو

تفسیر: لمر سپوږمی او نور ستوری هره ورځ له یوه نوی ځایه راښکاریږی او په یو نوی ځای راپټیږی نو د دی نقطو په اعتبار ئی مشارق او مغارب ورته وویل څما مرحوم پلار الحاج مولوی احمد علی الکشککی د «مشارق» او «مغارب» مدلول او مآل په سفلیاتو کښی مشرقی او مغربی

ځمکې راز راز (قسم قسم) خلق او هستيدونکي او موجودات او په علوياتو کښې لمر سپوږمۍ ستوري او نور موجودات راښوولي دي. برهان الدين کشککی.

إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

بېشکه مونږ خامخا قادر يو په دې باندې چه بدل راوړو خير ډير غوره له دوی ځخه او نه يو مونږ عاجز کړی شوی (له ارادی خپلی).

تفسير: يعنی کله چه د هغوی په ځای له هغوی ځنی ښه سړی راوستلی شو نو پخپله دوی ولی نشو ژوندی کولی؟ يا د (خيراً منهم) څخه د دوی دوهم ځلی ژوندی کول وی. ځکه که عذاب وی يا ثواب دوهم ژوندون به له دی ژوند څخه په هر حال اکمل وی. يا دا مطلب ـ پريږدئ چه دا د مکی کافران خندا او مسخری وکړی او ملنډی ووهی مونږ به د اسلام د خدمت دپاره له دوی ځنی غوره قوم راولو لکه چه د قريشو په ځای ئی د مدينی انصار ودرول او مکه والان بيا د هغوی د واک (اختيار) ځنی بهر ونه وتی شو او په پای (آخر) کښې ئی د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبيه: د مشارق او د مغارب قسم ئی ښائی د دی دپاره ياد کړی وی چه هغه الله چه هره ورځ مشرق او مغرب بدلوی نو آيا هغه ته ستاسی بدلول کوم سخت او مشکل کار دی ؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾

نو پريږده دوی (ای محمده !) چه ننوځی مشغوليږی په باطلو کښې او لوبی کوی په دنيا کښې تر هغه پوری چه پيوست شی دوی له هغی ورځی خپلی سره چه وعده ئی کړی شوی ده له دوی سره (چه بدر يا قيامت دی)

تفسير: يعنی د لږو ورځو ځند (ايسارتيا) دی بيا به د هغوی سزا يقينی وی. **(هذا کان قبل الامر بالقتال)**

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

هغه ورځ چه بهر راویستل شی دوی له قبرونو څخه چه ځغلیدونکی به وی لکه چه دوی په طرف د نښو چابک ځغلی.

تفسیر: یعنی څرنگه چه څوک د کومی خاصی نښی او علامی په لوری په منډو سره ځغلی او یو له بله غواړی چه ژر ورسیږی. یا به «نصب» له هغو بتانو څخه مراد وی چه د کعبی په شاؤخوا کښی درولی شوی ؤ چه کافرانو دغو بتانو ته هم په ډیر شوق او عقیده سره تلل او وردانگل.

خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِيْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۴۴﴾

حال دا چه ذلیلی خواری به وی سترگی د دوی چه پټ کړی به وی دوی لره ذلت خواری دا ورځ ده (هغه د قیامت) چه ؤ دوی چه وعده ورسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تمت سورة المعارج بفضل الله ومنه وكرمه

سورة نوح مكية وهی ثمان وعشرون آية وفيها ركوعان رقمها(۷۱) تسلسلهاحسب النزول (۷۱) نزلت بعد سورة النحل .

د «نوح» سورت مکی دی (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۱) او په نزول کښی هم
(۷۱) سورت دی وروسته د «النحل» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّآ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱﴾

بیشکه مونږ لیږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دی سره چه ووېروه ته قوم خپل پخوا له هغه څخنی چه راشي دوی ته عذاب دردناک (په دنیا او عقبا کښې که ایمان رانه وړی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی چه په دنیا کښې د خپل کفر او شرارت لامله (له وجی) له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کښې د دوزخ له عذاب سره مخامخ شي ښائی چه مؤمنان شي.

قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّىْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۙ﴿۲﴾ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ وَاَطِيْعُوْنِ ۙ﴿۳﴾

وویل (نوح) ای قومه څما بیشکه زه تاسی ته ویرووونکی ښکاره یم (په دی سره چه وایم تاسی ته) چه بندګی کوئ تاسی الله ته او وویرېږئ له الله څخنی او ومنئ تاسی څما خبری (په شرعیه ؤ امورو کښې)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ! او کفر او معصیت پرېږدئ! او د اطاعت او عبادت لاری خپلو ځانونو ته غوره کړئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

چه وبښی (الله) تاسی ته (تول یا ځینی) ګناهونه ستاسی (چه حقوق الله دی) او وروستی به کړی (الله) تاسی (بی له عذابه) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری (چه نیته د موت ده).

تفسیر: یعنی که ایمان مو راوړو نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چه تاسو تلف کړی دی هغه به دروبښلی شي او د کفر او شرارت لامله (له وجی) د کوم عذاب راتلل چه مقدر ؤ هغه به د ایمان راوړلو څخنی وروسته نه راځی. بلکه تاسی ته مهلت درکاوه شي چه خپل طبیعی عمر سر ته ورسوئ او د نورو ساکښانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومی قانون سره سم په مقرر شوی وقت کښې پر تاسی باندی مرګ راځی ځکه چی له مرګ څخنی په هیڅ دول (طریقه) هیڅچا ته چاره نشته دغه په هغه تقدیر چه «من» زائده ومنلی شي او که «من» تبعیضیه وویلی شي لکه چه مونږ په ترجمه کښې آخیستی دی نو حقوق الله به تری مراداوه شي.

إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ

بیشکه چه اجل نیته د الله (لپاره د عذابولو د تاسی که ایمان را نه وړئ) کله چه راشی نه وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د ایمان د نه راوړلو په صورت کښی د هغه عذاب وعده چه شوی ده که هغه پر سر باندی ودریږی نو څوک ئی مخه نشی نیولی او نه د یوی شیبی دپاره وړاندی وروسته کیږی. یا دا مطلب چه مرګ پخپله مقرره وعده باندی راتلونکی دی او په هغه کښی هیڅ تاخیر نشی پیښیدلی والظاهر هوالاول. حضرت شاه صاحب د دی آیتونو تقریر په بل ډول (طریقه) کوی. «یعنی بندګی وکړئ! تر څو د انسان نوع په دنیا کښی تر قیامت پوری پاتی شی. او حال دا دی چه د قیامت په راتګ کښی هم هیڅ ځنډ (ایسارتیا) نشته. که ګرد (تول) سره یو ځای شی او د الله تعالیٰ بندګی پریږدئ نو ګرد (تول) به سره یو ځای مړه کیږئ! طوفان هم داسی راغلی ؤ چه په هغه کښی ګرد (تول) سره ډوب شول او یو کافر انسان هم ژوندی پاتی نشو او یواځی د حضرت نوح علیه السلام بندګی د بنی نوع انسان د ژغورنی (نجات) سبب وګرځیده.

لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ.

تفسیر: یعنی که تاسی پوه لرئ نو دا ګردی (تولی) خبری د پوهیدلو او د عمل کولو وړ (لایق) دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾

وویل (نوح) ای ربه ځما بیشکه ما ومی باله قوم خپل (توحید ته) شپه او ورځ (تل) نو زیات نه کړ دوی ته دعوت بلنی ځما مګر تیښته (له ایمان او اطاعت څخه)

تفسیر: یعنی حضرت نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری دوی وپوهول کله چه د امید هیڅ یوه هیله ورته پاتی نشوه نو مأیوس او خفه شو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض وکړ چه ای الله! ما له خپل لوری د دعوت او تبلیغ حق ادا کړ او یوه شیبه می هم څه معطلی او ډیل نه دی کړی د ورځی په رڼا (رڼرا) او د شپو په تیارو کښی می تل تر تله ستا په لوری بلنه کړی

ده مگر نتیجه داسی شوه چه هر څو هر څومره می دوی ستا په لوری وبلل دوی هومره له تا څخه لری شول. او هومره چه ځما د لوری د هغوی په نسبت د شفقت او لورینی (مهربانی) اظهار وشو زیات له هغه څخه د دوی له خوا د نفرت او عداوت معامله راسره وشوه.

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا أَصَابِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ

او بیشکه زه هر کله چه وبولم دوی (وحدت او طاعت ته) د دی دپاره چه وبښی ته دوی نو ننباسی دوی ګوتی خپلی په غوږونو خپلو کښی (چه ځما دعوت وا نه وری)

تفسیر: ځکه چه هغوی ځما د خبرو اوریدل نه غواړی. او دا ئی پر ځان اخیستی ده چه دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسیږی.

وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ

او چاپیر کړی نغښتلی ئی ؤ ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دی چه ما ونه وینی)

تفسیر: تر څو هغوی ځما او زه د هغوی صورت ونه ګورم که کوم وقت په ګوتو سره هغوی غوږونه په ښه ډول (طریقه) بند نشی لږ زړوکی هم په هغو کښی مندی او غواړی چه هیڅ یوه خبره په هیڅ یوه ډول (طریقه) او عنوان د هغوی په غوږونو کښی ور نه ننوځی.

وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ۝

او همیشه والی کوی (په کفر خپل) او سرکشی کوی (له متابعته ځما) سرکشی کول.

تفسیر: یعنی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی له خپلی طریقی څخه مخ اړوونکی نه دی او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوی چه ځما د اسلامی دعوت خبرو ته غوږ کیږدی.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾

بیا بیشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنه سره).

تفسیر: یعنی د هغوی په مرکو او جرګو کښې می ویناوی وکړی. او په مجلسونو کښې می هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾

بیا بیشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته او په پټه می وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) له جرګو او مجامعو څخه می هم ګوښی (بیل) له هغوی سره خبری وکړی او صافی می هم هغوی ته وویلی او په اشارو او کنایاتو می هم وپوهول. په لوړ (اوچت) غږ می هم وینا وکړه او په ورو می هم وویل. لنډه ئی دا چه د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنګ می هم پری نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾

نو ومی ویل دوی ته ښښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه) بیشکه هغه (الله) دی ډیر ښښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چه توبه وباسی).

تفسیر: یعنی سره له سلهاؤ کلونو له پوهولو څخه چه په تاسی باندی ئی څه اثر ونه کړ که اوس څما دا خبری ومنئ او د خپل حقیقی مالک په لوری مو سرونه تیټ کړئ او له هغه څنی د خپلو تیروتو او خطاؤ ښښنه وغواړئ نو ستاسی هغه پخوانی ګناهونه او قصور ښښل کیږی څکه چه الله تعالیٰ لوی ښښونکی دی او ستاسی هغه ګرد (تول) پخوانی ګناهونه به درمعافوی.

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾

راو به لیږی باران پر تاسی باندی ډیر اوریدونکی (باران) او در ډیروی کومک به کوی له تاسی سره په مالونو او ځامنو سره او وبه ګرځوی تاسی ته باغونه او وبه ګرځوی تاسی ته ویالی.

تفسیر: یعنی د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چه له څو کلونو راهیسی په هغه کښی اخته یئ لری کیږی ـ او الله تعالیٰ ډیری ښی وریدونکی وریځی درلیږی چه د هغه د وریدو لامله (له وجی) به مو کښتونه (فصلونه) او باغونه پڼیږی (اوبه کیږی) میوی او غلی ډیریږی ـ بودګان (څاروی) او نور ساکښان (جاندار) به څربیږی ـ شودی او غوړی به ډیریږی او هغه ښځی چه د کفر او معصیت له سببه اوس شندی شوی دی هلکان به وځیږوی. لنده ئی دا چه د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لوئی درجی هم مومی.

تنبیه: ځمونږ حضرت امام ابوحنیفة الکابلی ثم الکوفی رحمة الله علیه د دی آیت څخه دا نتیجه اخیستی ده چه «استسقاء» روحاً او په اصل حقیقت کښی استغفار او انابت دی او لمونځ د انابت او د استغفار یو ښه صورت دی چه له صحیحو سنتو څخه ثابت شوی دی.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿۱۳﴾

څه شوی دی په تاسی باندی چه امید هیله (ارزو) نه لرئ له الله څخه د وقار لوئی عزت.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوئی ځنی ښائی هیله (امید) وکړه شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسی ته به لوئی ـ عزت او وقار دروبښی. یا دا مطلب چه تاسی د الله تعالیٰ په لوئی باندی ولی اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنی ولی نه ویریږئ؟.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿۱۴﴾

او (حال دا دی چه) په تحقیق پیدا کړی ئی یئ تاسی راز راز (قسم قسم).

تفسیر: یعنی د مور په ګیډه کښی مو ډول ډول (قسم قسم) رنګونه بدل کړل او د اصلی مادی څخه اخیستی تر مرینی پوری سری په راز راز (قسم قسم) بڼو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړی راواړی! او له ډیرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږی.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

آیا نه گورئ تاسی څرنګه پیدا کړی دی الله اووه آسمانونه لاندی باندی (یعني یو د بل د پاسه) او ګرځولی ئی ده سپوږمی په دی آسمانونو کښی رڼا (رڼرا) روښانه او ګرځولی ئی دی لمر ډیوه بله روښانه.

تفسیر: د لمر رڼا (رڼرا) ته چه تیزه او توده وی او د راتګ په سبب ئی د شپی تیاره ورکیږی ښائی ځکه ئی په بله ډیوه سره مشابه او ورته کړه ـ او د سپوږمی رڼا (رڼرا) ته ښائی ځکه په رڼا (رڼرا) سره تعبیر وفرمایه چه د هغه روښانی ډیوی د نور اغیزه (اثر) او انتشارات وګڼل شی چه د قمر د جرم په واسطه سره او تته سرد ـ کم نور کیږی والله اعلم.

وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾

او الله زرغون پیدا کړی یئ تاسی (یعني پیدا کړی ئی دی پلار ستاسی) له ځمکی څنی زرغونیده پیدا کیده.

تفسیر: یعني له ځمکی شخه ئی په ډیر ښوخوالی سره پیدا کړ. اول ئی ځمونږ پلار حضرت آدم علیه السلام له خاوری شخه پیدا کړ. بیا ئی نطفه چه له هغه شخه وړکی پیدا کیږی او د غذا او د خوړو خلاصه او جوهر دی او د ځمکی له عناصرو څنی پیدا کیږی.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

بیا به ننباسی تاسی (پس له مرګه) په هغی (ځمکی) کښی بیا به راوباسی تاسی (له قبورو شخه عندالبعث) رایستل

تفسیر: یعني وروسته له مړینی شخه بیا له خاوری سره ګډیږی. بیا د قیامت په ورځ له هغه څنی راخیژی.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

او الله ګرځولی ده تاسی ته ځمکه غوړولی فرش تر څو چه لاړ شئ تاسی له دغی (ځمکی) نه پر لارو لویو ارتو باندی.

تفسیر: یعنی پر هغه باندی کینئ ـ ګرځئ ـ لاندی ـ باندی ورشئ او اوده شئ په هر لوری ئی ارتی لاری درایستلی دی. که یو سړی وغواړی او لازم وسائل ورسره وی نو په توله ځمکه باندی چورلیدی شی او د لاری د نشتوالی لامله (له وجی) به هیڅ یو مشکلات نه ورپیښیږی.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

وویل نوح ای ربه ځما بیشکه دوی نافرمانی وکړه له ما څخه او متابعت ئی وکړ د هغه چا چه نه ئی دی زیات کړی ده ته مال د ده او اولاد د ده (په هیڅ بابت کښی) پرته (علاوه) له زیانکاری ګمراهی.

تفسیر: یعنی د خپلو مشرانو خبری ئی واوریدی چه د هغوی په مال او اولاد کښی هیڅ یو ښه والی او بهتری نشته. بلکه دوی پر هغوی باندی ورغوند شول او د هم دی لامله (له وجی) هم مشران له دین ځنی بی برخی شول او هم ئی د ډیر تمرد او تجبر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساؤ د دوی) مکر ډیر لوی.

تفسیر: یعنی ګرد ئی وپوهول چه د هغه خبره ونه منی او راز راز (قسم قسم) تکلیفونه ور ورسوی.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او وویل (مشرانو کشرانو ته) چه مه پریږدی تاسی (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنی د خپلو معبوادنو په عبادت او حمایت باندی تینګ اوسئ! او د نوح په لمسون

باندی مه غولیږئ! وایه شی چه تر سلهاؤ کلونو پوری هر یوه خپلو ځامنو لمسیو او کړوسیو ته ئی وصیت کاؤ چه ښائی هیڅوک د دی سپین ږیری نوح خبری وا نه وریځ! او پام کوئ چه تیر مو نه باسی او پخپل آبائی دین باندی تینګ اوسئ! چه له هغه څخه مو ونه ښویوی!.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾

او مه پریږدئ (عبادت د هغه بت چه) ود (نومیږی) او مه (پریږدئ عبادت د هغه بت چه) سواع (نومیږی) او مه (پریږدئ تاسی عبادت د هغو بتانو چه) یغوث او یعوق او نسر (نومیږی).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دی چه د هر مطلب دپاره ئی یو بیل بت جوړ کړی و. هم دا بتان بیا په عربو کښی جوړ شول او په هندوستان کښی هم داسی بتان د «بشنو» ـ «برهما» ـ «اندر» ـ «شیو» ـ «هنومان» او په نورو نومونو مشهور دی چه د هغوی مفصل تحقیق حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله په «تفسیر عزیزی» کښی کړی دی په ځینو نورو روایتونو کښی راغلی دی چه په پخوانیو زمانو کښی ځینی لویان هسی تیر شوی ؤ چه خلقو له هغوی سره ډیره مینه درلوده (لرله) کله چه هغوی مړه شول نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول (طریقه) ودرول بیا ئی د هغوی په تعظیم باندی شروع وکړه ورو ورو ئی د هغوی په بندګی باندی شروع وکړه (العیاذ بالله)

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿۲۴﴾

او په تحقیق ګمراه کړی دی (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډیر (کثران خلق) او مه زیاتوه (ای ربه ځما) ظالمانو بی‌انصافانو لره مګر خو ګمراهی هلاک عذاب.

تفسیر: حضرت شاه عبد القادر رحمة الله علیه لیکی یعنی سرګردانه ګرځی یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره. حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه «د استدراج په توګه (طور) هم هغوی له معرفت سره مه آشنا کوه!» او عامو مفسرینو ظاهری معنی اخیستی ده یعنی ای اله! د دی ظالمانو ګمراهی لا پسی ورزیاته کړه تر څو ئی د شقاوت کندول ژر ډک او ستا د عذاب مورد وګرځی. مفسرین لیکی چه نوح علیه السلام دا ښیرا هلته وفرمایله چه د هغوی له هدایت څخنی بیخی بی‌هیلی او نا امیده شو. که دا مأیوسی د زر کلنی تجربو په بناء ده یا د حق تعالیٰ په ارشاد دوی ته ورښکاره شوی ده لکه چه د «هود» د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه

تفسیر کښې راغلې دی. ﴿ اَنَّهٗ لَنْ يُّؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴾
په هر حال د داسې مايوسۍ په وقت کښې د قهر او غضب لامله (له وجې) هسې ښيرا
کول مستبعد نه دي. حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله ليکي «کله چه د کوم سړي يا جماعت د
سمي لاري له راتللو څخنې بيخي بې هيلې توب (نااميدی) او مأيوسي وليده شي او پيغمبر د
هغوی د استعداد په پوره ډول (طريقه) سره تحقيق وکړي او ځان پرې په ښه شان سره خبر کړي
- او بيا وروښکاره شي چه خير د نفوذ ګنجائش په هغوی کښې مطلق نشته. بلکه د هغه وجود
لکه يو فاسده عضو داسې دی چه په يقين سره نور اعضاء هم فاسد، مسموم او خرابوی نو په
داسې وقت کښې د هغه د پرې کولو او د هستي د صفحي څخنې د محو کولو څخنې سوا بل کوم
علاج نه ليدل کيږي. که د قتال حکم وی نو د قتال په وسيله دی هغوی فناء کړل شي او د دوی
قوت دی مات کړ شي تر څو د هغه بد اثر متعدی نشي او نورو ته سرايت ونه کړي. که نه
وروستنې صورت ئې هم دا دی چه له الله تعالىٰ څخه داسې غوښتنه وکړه شي چه د هغه وجود له
دنيا څخه واخله! او د هغه د وژونکيو جراثيمو څخنې نور وساته! چه لکه پخپله پاک قرآن فرمائي
﴿ اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ ﴾ الآية - په هر حال د نوح عليه السلام دا ښيرا او د موسىٰ
عليه السلام هغه ښيرا چه د يونس عليه السلام په سورت کښې تيره شوه له هم دې قبيلې څخه
ده. والله اعلم.

مِمَّا خَطِيْٓـٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ

په سبب د ګناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنيا کښې په ډيرو دريابی
اوبو کښې) نو داخل به کړل شي (آخروی) اور ته .

تفسير: يعنې څپان (طوفان) راغي او په ښکاره ډول (طريقه) د لوی بحر په اوبو کښې ډوب
شول خو په رښتيا سره د برزخ عذابونو ته ورسيدل چه ورپسې متصل د آخرت اور هم هغوی ته
تيار دی.

فَلَمْ يَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿۲۵﴾

بيا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته (علاوه) له الله مددګاران (چه
له عذاب څخه ئې خلاص کړي).

تفسير: يعنې هغه بتان ود - سواع - يغوث او نور د دوی د دې اړتوب (مجبورئ) په وقت کښې
هيڅ په کار ورنغلل او نه ئې مرسته (مدد) له هغوی سره وکړه او هم داسې بې له پوښتنې او بې

له پالنې په بد وضعیت سره مړه شول او د خولی خبره ئې په خوله او د زړه خبره ئې په زړه کښې پاتې شوه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿۲۶﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿۲۷﴾

او وویل نوح ای ربه ځما مه پریږده! پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هیڅ اوسیدونکی (یا ګرځیدونکی او ټول هلاک کړه) بیشکه ته که چیرې پریږدې ته دوی نو ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا او نه ځیږوي دوی مګر خو فاجر بیباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسیر: یعنې یو کافر هم ژوندی مه پریږده! ځکه چه له دوی څخنې هیڅ یو کافر د دې خبرې لایق او وړ (قابل) نه دی چه ژوندی پریښود شي. که له دوی څخنې کوم یو ژوندی پاتې شي نو ځما تجربه دا راښیي چه د هغه له نطفې څخه به هم بې‌حیا بیباک د حق منکر او بې شرم او ناشکره ځوځات (ذریه) پیدا کیږي او تر هغه پورې چه له دوی څخنې یو سړی هم پاتې وي نور خلق نه پریږدي چه په سمه لاره راشي او ګرد (ټول) به سره ګمراهان کړي.

رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ط

ای ربه ځما وبښه ما او مور پلار ځما او هغه څوک چه ننوځي کور بیړۍ مسجد ځما ته حال دا چه ایمان لرونکی وي او (وبښه) ګرد (ټول) ایمان لرونکي نارینه او ګردې (ټولې) ایمان لرونکې ښځې.

تفسیر: یعنې که سم ځما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصیر شوی وي هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه! او ځما د مور او پلار او هغه ایمانداران چه ځما په کور یا بیړۍ ـ یا مسجد کښې دي د هغوی ګردې (ټولې) خطاوې ورمعاف کړه! بلکه تر قیامت پورې هرڅومره نارینه او ښځې چه د ایمان په شرف رسیدلي وي هغوی ګرد (ټول) وبښه! ای اله! د نوح علیه السلام د دعا په برکت دا عاصي او خاطي بنده هم پخپل رحمت او کرم سره وبښې! او بې له دنیوي او آخروي

تعذیب ئی د خپلی رضاء او کرامت محل ور په برخه کړی! «**انک سمیع قریب مجیب الدعوات**» .

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا تَبَارًا ﴿۲۸﴾

او مه زیاتوه (ای ځما پروردګاره) ظالمانو (کافرانو) لره مګر خو بربادی هلاک (لکه چه هغوی هلاک شول).

تمت سورة نوح بفضل الله وكرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجن مكية وهی ثمان وعشرون آية و فيها ركوعان رقمها (۷۲) تسلسلهاحسب النزول (٤٠) نزلت بعد سورة «الاعراف».

د «الجن» سورت مکی دی (۲۸) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۲) او په نزول کښی (٤٠)

سورت دی وروسته د «الاعراف» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووایه (ای محمده دوی ته) وحی راغلی ماته چه بیشکه شان دا چه واوریده (قرأت ځما) یوه تولی له پیریانو نه.

تفسیر: د جناتو او د پیریانو په وجود او حقیقت باندی حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه پخپل تفسیر کښی په هم دی سورت کښی یو مبسوط او مفصل بحث کړی دی. او په عربی ژبه کښی یو کتاب دی چه «**آکام المرجان فی احکام الجان**» نومیږی په دی کتاب کښی هم په دی موضوع باندی نهایت جامع خبری شوی دی که د چا مینه وی هغه دی وګوری. دلته د داسی خبری د لیکلو ځای نشته.

فَقَالُوْٓا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ۙ﴿۱﴾ يَّهْدِيْٓ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ۭ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۙ﴿۲﴾

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چه بیرته ورغلل چه) بیشکه مونږ وامو وریدو یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چه هدایت کوی لاره ښیی رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راووړ مونږ پر هغه (قرآن) او هرگز به شریک نه کړو (پس له دی ورځی) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «**احقاف**» په سورت کښی تیر شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کښی قرآن کریم لوست چه یوه ډله پیریان له هغه ځایه تیریدل ـ کله چه د قرآن مجید غږ ئی واورید ـ تول په هغه باندی مین او د زړه له کومی مسلمانان شول ـ بیا خپلو تبرو ته بیرته لاړل ـ او دا گردی (تولی) خبری ئی هلته وویلی چه مونږ داسی یو کلام واورید چه پخپل فصاحت ، بلاغت ـ حسن الاسلوب ـ قوت تأثیر ـ خوږ والی ـ موعظت ـ علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډیر عجیب او غریب دی. د معرفت ربانی او رشد دنیوی او فلاح آخروی په لوری لار ښیی ـ او د خیر د طالب لاس اخلی ـ او د نیکی او د تقویٰ په خوا ئی بیائی ـ نو ځکه په مجرد د آوریدلو بلاتوقف پر هغه مو یقین وکړ. او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کښی پاتی نشوه چه داسی خبری پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د بل چا نه دی. اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چه وروسته له دی نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه گڼو. د دوی دا تولی خبری د الله تعالیٰ له لوری په رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وحی په ډول (طریقه) ورنازلی شوی ـ وروسته له دی نه بیا څو ځلی د پیریانو جرگی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی حاضریدی ـ او د ایمان په شرف مشرفیدی ـ او قرآن کریم به ئی یادولو.

وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ﴿۳﴾

او بیشکه شان دا دی چه لوی دی شان لوئی د رب ځمونږ نه ده نیولی (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چه وائی د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنی ښځه او اولاد لرل د الله تعالیٰ له شان او عظمت څخه منافی دی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چه هغه گمراهی او خرابی چه په انسانانو کښی ده هغه توله په پیریانو کښی هم ده. هغوی هم د عیسایانو په شان الله ته ښځه او ځامن جوړول.

وَّاَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۝۴

او (وويل پيريانو قوم خپل ته داسی) بيشكه شان دا دی چه ويل به ناپوه ځمونږ (ابليس) پر الله باندی خبری لوئی لری له حق صواب

تفسير: يعنی ځمونږ په منځ كښی هغه بیوقوفان چه د الله تعالیٰ په نسبت داسی چتی (بيكاره) خبری له خپل ځانه جوړؤی او لوئی ئی كړی وی د هغوی په منځ كښی له ګردو (تولو) څخه لوی ناپوه ابليس دی. ښائی خاص هم دغه شيطان د (د سفيه) له لفظ څخه مراد وی.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۝۵

او بيشكه مونږ ګمان كاوه چه هيڅكله به نه وائی انسانان او پيريان پر الله باندی دروغ.

تفسير: يعنی ځمونږ په خيال كښی داسی راتلل چه دومره زيات انسانان او پيريان چه په دوی كښی لوی سری او پوهان هم شته څرنګه سره يو ځای شوی د الله تعالیٰ په نسبت دروغ خبری جوړوی او داسی جرأتونه كوی په هم دی چرت (خيال) كښی مونږ لاره غلطه كړه. اوس د پاک قرآن له اوريدلو څخه هغه ګردی (تولی) غلطی خبری او دروغ راښكاره شوی او د خپلو مشرانو د بیلزوم تقليد څخه مو ځانونو وژغورل (وساتل).

وَّاَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۝۶

او بيشكه شان دا دی چه ؤ به ډير سړی له انسانانو څخه چه پناه به ئی غوښتله په سړيو له پيريانو څخه نو زياته كړه دغو انسانانو دغو پيريانو لره سركشی (په سبب د استعاذی پناه غوښتو د دوی له جناتو نه)

تفسير: په عربو كښی جهالت ډير و ـ له پيريانو ځنی به ئی د پتو خبرو پوښتنی كولی او د هغوی په نامه به ئی نذرونه په غاړه اخيستل او وركول به ئی. كله به چه د كومی جوپی (قافلی) پړاو يا د تيريدلو لاره پر كومی ويروونكی كندی يا ځای باندی لويده ويل به ئی چه مونږ د دی ځای د پيريانو د هغه مشر په حلقه كښی ننوځو او ننګ وروړو چه د دی سيمی د پيريانو سردار

دی. تر څو مو هغه د خپل لاس لاندی د پیریانو له شره وساتی. له داسی خبری به پیریان لا مغروریدل او په سر به ئی ختل. او له بل لوری د داسی شرک لامله (له وجی) د انسانانو عصیان او طغیان لا پسی زیاتیده کله چه دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندی پیریان مسلطول نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کښی هیڅ لږ والی نه کاو. په پای (آخر) کښی پاک قرآن د دی ګردو (تولو) خرابیو بیخ وویست.

وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۙ﴿۷﴾

او بیشکه دوی ګمان کړی دی لکه چه ګمان کړی دی تاسی چه هرګز به پورته نه کړی الله هیڅوک (پس له مرګه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا ګردی (تولی) خبری له خپلو قومونو سره کوی. یعنی لکه چه تاسی خیال کوئ د ډیرو سریو خیال هم داسی دی چه الله تعالیٰ به مری هیڅ کله له هدیرو څخه نه پورته کوی. یا به وروسته له دی نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوی هغه پیغمبران چه پخوا له دی نه مبعوث شوی دی اوس له قرآنه رابښکاری چه الله تعالیٰ یو عظیم الشان رسول رالیږلی چه ګردو (تولو) خلقو ته دا ور په یادوی چه تاسی تول له مرینی څخه وروسته بیا ژوندی کیږئ او د ذری ذری حساب به ورکوی!.

وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيْدًا وَّشُهُبًا ۙ﴿۸﴾ وَّاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ؕ فَمَنْ يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۙ﴿۹﴾

بیشکه مونږ ورسیدو آسمان ته (لپاره د غوږ نیوو خبرو د ملائکو ته) نو ومو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له څوکیدارانو سختو (چه ملائکی دی) او له ستوریو سوځوونکیو څخه او بیشکه وو مونږ چه کیناستلو پخوا له لیږلو د دی پیغمبر له دی آسمانه په ځایونو د کیناستلو کښی دپاره د اوریدلو نو هغه څوک چه اوریدل غواړی اوس مومی به دپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چه سوځوی ئی).

تفسیر: یعنی مونږ الوتلی نژدی آسمان ته ورسیدو نو هلته مو ولیدی چه ډیری سختی جنګی

پیری دریدلی دی چه هیڅ یو شیطان نه پریږدی چه غیبی خبری واوری او هر هغه شیطان چه داسی اراده ولری پر هغی باندی د اور لمبه او انګار وریږی. پخوا له دی نه دومره سختی او ساتنه او مخ نیونه نه وه پیریان او شیطانان به آسمان ته نژدی په پټ ځای کښی کیناستل او د یوه لوری او بل لوری څخه به ئی څه خبری اوریدلی مګر اوس دومره سختی او انتظام او لار نیونه شته چه هر څوک د اوریدلو خیال وکړی سم د لاسه پری شهاب ثاقب د اورونو ډک مردک (ګولۍ) اوری او د هغوی تعاقب کیږی. دا بحث پخوا له دی نه د حجر په سورت او نورو ځایونو کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَّاَنَّا لَا نَدۡرِیۡۤ اَشَرٌّ اُرِیۡدَ بِمَنۡ فِی الۡاَرۡضِ اَمۡ اَرَادَ بِهِمۡ رَبُّهُمۡ رَشَدًا ﴿۱۰﴾

او بیشکه مونږ نه پوهیږو (چه دغه منع کیدل ځمونږ له آسمانه) آیا شر بد دی چه اراده کړی شوی ده په هغه چا باندی چه په ځمکه کښی دی یا اراده کړی ده په دوی باندی رب د دوی د رشد د لار ښوونی.

تفسیر: یعنی دا نوی انتظامات او د لارو تینګونه الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه ولی شوی دی؟ په دی خو مونږ پوهیدلی یو چه د قرآن کریم نزول او د عربی محمد صلی الله علیه وسلم بعثت د هغه سبب دی. ولی آیا د هغه نتیجه به څه کیږی؟ آیا د ځمکی هستیدونکی دا پاک قرآن منی او د هغه په ښوونی باندی عمل کوی؟ او الله تعالیٰ به پر دوی باندی خپل خصوصی الطاف مبذول فرمائی؟ یا ئی په دی باندی اراده تاکلی (مقرر) شوی ده چه خلق د قرآنی هدایاتو د مخ اړولو په بدل باندی تباه او بربادوی. د دی علم ټول د هغه علام الغیوب سره دی بل هیڅوک په دغه مورد کښی هیڅ نشی ویلی.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوۡنَ وَمِنَّا دُوۡنَ ذٰلِکَ ؕ کُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿۱۱﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږ څخه نیکان دی (پس له اوریدلو د قرآن) او ځینی له مونږ غیر له دوی دی وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعنی د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم ګرد (ټول) پیریان په یوه لاره نه تله. ځینی ئی ښه او ښائسته ؤ او ډیر ئی بدکار او بدرنګ ؤ. په هغوی کښی هم فرقی او جماعتونه دی. ځینی مشرکان ـ ځینی عیسایان ځینی یهودان او نور دی او په عملی ډول (طریقه) باندی د هر

یوه د عمل لاری بیلی او فکر ـ عقیده جلا (جدا) ده وروسته له هغه چه قرآن کریم راغی د هغه ښونه د اختلافاتو او تفرقو لری کول دی زیاتره پیریان مسلمانان شول او ځینی همغسی پاتی دی ځکه چه داسی خلق چیری پیدا کیږی چه تول د حق په منلو کښی لاسونه سره یو کړی او په یوه سمه لاره باندی لاړ شی نو هرومرو (خامخا) اوس هم د هغوی په منځ کښی اختلاف او جګړه شته!.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ فِی الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ﴿۱۲﴾

او بیشکه مونږ یقین مو کاؤ چه له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کښی (چه تری پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو مونږ دغه (الله) په تیښتی سره (که تری وتښتو).

تفسیر: یعنی که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالیٰ له سزا څخه نشو ځان ژغورلی (بچ کولی) نه په ځمکه کښی چیری تری پټیدی شو ـ نه دی خوا هغوی خوا چیری تری تښتیدلی یا په هوا کښی الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓی اٰمَنَّا بِهٖ ؕ

او بیشکه مونږ کله چه واورید هدایت (د قرآن) نو ایمان راوړ مونږ پر هغه

تفسیر: یعنی مونږ لره د فخر موقع ده چه په پیریانو کښی له ګردو (تولو) څخه پخوا مونږ قرآن واورید او بی له ډیله مو ومانه ـ او په ایمان راوړلو کښی مو یوه شیبه (لحظه) ځنډ (تاخیر) ونه کړ.

فَمَنْ یُّؤْمِنْ بِرَبِّهٖ فَلَا یَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾

نو هغه چه ایمان راوړی په رب خپل باندی نو نه ویریږی له نقصان (د خپلی نیکی) او نه له زیادت څخه (په تزئید د بدی).

تفسیر: یعنی رښتین ایماندار لره د الله تعالیٰ له لوری هیڅ یوه اندیښنه نشته او نه نقصان وررسیږی نه ئی کومه نیکی او محنت خوشی ځی او نه بل څوک پری څه زیادت او زبردستی کولی شی چه د بل جرم او ګناه په هغه باندی ورواړوی لنده ئی دا چه ایمانداران له هر نقصان ـ

تکلیف ـ ذلت او رسوائی او نورو څخه مأمون او مصون دی.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾ۙ

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږه مسلمانان دی او ځینی له مونږه ظالمان کاږه دی (له لاری د حقه په کفر سره) نو هر هغه چه (الله ته) غاړه کیږدی (او ایمان راوړی) نو دوی قصد کړی دی د سمی صافی لاری. او هر څه کږیدونکی له سمی لاری نو وی به دوی دوزخ لره لرګی د (سوځولو).

تفسیر: یعنی د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کښی دوه ډوله (قسمه) خلق دی یو هغه چه د الله تعالیٰ پیغام اوری او د هغه د احکامو په مقابل کښی غاړه ږدی او مسلمانیږی دوی همغوی دی چه د حق په تلاش کښی بریالیان (کامیاب) شوی دی او د خپل تحقیق ـ تفحص او تعمق په وسیله سمی لاری ته رسیدلی دی. بل هغه د بی‌انصافانو ډله ده چه کږه لاره ئی خوښه کړی او د بی‌انصافی له لوری د خپل پروردګار احکام دروغ بولی او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوی دا هغه کسان دی چه هغوی ته د دوزخ دړی او د جهنم خس وایه شی.

تنبیه: تر دی ځای پوری د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل و چه هغوی خپل قوم ته کړی و وروسته له دی الله تعالیٰ د خپل لوری څخه د نصیحت څو خبری ارشاد فرمائی ګویا د ﴿ وَّاَنْ لَّوِاسْتَقَامُوْا ﴾ عطف پر ﴿ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ ﴾ باندی شوی دی او محقق مترجم رحمة الله علیه په ترجمه کښی د «او بله وحی راغلی» الفاظ زیات کړی دا ئی راوښوود چه له دی ځایه تر آخره پوری د ﴿ قُلْ اُوْحِیَ اِلَیَّ ﴾ لاندی داخل دی.

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ۙ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ

او (بله وحی راغلی ده ماته چه) که دا (خلق اهل د مکی) برابر شی پر طریقه (سمی لاری د اسلام) نو هرومرو (خامخا) به وڅښوو دوی ته اوبه ډیری (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کښی.

تفسیر: یعنی که پیریان او انسانان په سمه لاره باندی تلل نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهری او باطنی خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول او په هغه کښی به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه چه د دی نعمتونو د ګټور (منتفع) کیدلو په وقت کښی دوی ځمونږ شکر ادا کوی او

په طاعت کښې به ترقي او زيادت ليده کيږي؟ يا په کفران د نعمت کښې اخته شوی هغه اصلي سرمايه او پنګه هم له لاسه وباسي؟ په ځينو رواياتو کښې راغلي دي چه په دې وقت کښې د مکيانو د ظلم او د شرارت لامله (له وجې) او د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د ښيرا په وسيله څو کاله قحط (سوکړه) ولويده خلق له وچکالي څخه پريشان شوی ؤ نو ځکه ئې وفرمايله که ګرد (تول) خلق له ظلم او شرارت څخه لاس وکاږي او تول د الله تعالىٰ په سمه لاره تګ وکړي لکه چه مسلمانان پيريان هغه ځان ته غوره کړی دی نو دا قحط او سوکړه لرې کيږي او د رحمت له وريدو او باران څخه به ګرد (تول) ملک خروب او زرغونيږي او پر دوی به روزی فراخيږي.

وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

او هغه څوک چه مخ واړوی له ذکر (قرآن) د رب خپل نو داخل به ئې کړی (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعني که سړی د الله تعالىٰ له ذکر او ياده مخ واړوی هغه ته به هيڅ ډاډينه (سکون) او خوشالي نه په برخه کيږي او تل به د هغه تګ په داسې يوه لاره باندې وی چه له پريشانی او له ربړو (تکليفونو) څخه ډک وی او عذاب ئې ګړی په ګړی زيادت مومي.

وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿١٨﴾

او (بله وحی راغلي ده ماته) دا چه بيشکه مسجدونه (او د سجدی اعضاء) دپاره (د ياد) د الله دي نو مه بولئ تاسې (په دغو مساجدو کښې) سره له الله بل هيڅوک.

تفسير: اګر که الله تعالىٰ ګرده (توله) ځمکه د محمدی صلی الله عليه وسلم امت دپاره مسجد جوړه کړې ده ـ ليکن په خصوصيت سره هغه ځايونه چه د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالىٰ د عبادت دپاره جوړ شوی دي هغه لره زيات امتياز دی هلته تللي پرته (علاوه) له الله تعالىٰ د بل چا بلل لوی ظلم او ډير بد شرک دی مطلب دا دی چه د خالص واحد الله په لوری راځئ!

او له هغه سره بل څوک مه شریکوئ او له هغه سره ئی مه بولئ! خصوصاً په مسجدونو کښی چه د الله تعالیٰ په نامه او یوائی د هغه د عبادت دپاره جوړ شوی دی. ځینو مفسرینو له «مساجد» څخه هغه اعضا مراد اخیستی دی چه د سجدی په وقت کښی پر ځمکه باندی ایښودل کیږی په دی وقت کښی به ئی مطلب داسی وی چه د الله تعالیٰ دا درکړی شوی او جوړ کړی اعضاء نه بنائی چه پرته (علاوه) د هغه خالق او مالک له عبادت څخه د بل چا په مخ کښی راښکته کړی شی.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحی کړی شوی ده ماته) دا چه بیشکه کله چه ودرید (لمانځه ته) بنده د الله (محمد).

تفسیر: یعنی کامل بنده حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم.

يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

چه باله ئی دغه (الله) نژدی ؤ دغه (پیریان) چه کیدل به پر ده باندی سر په سر پریوتونکی (له جهته د ازدحامه)

تفسیر: یعنی کله چه محمد صلی الله علیه وسلم ودریږی او پاک قرآن لولی نو خلق ډلی ډلی په ګڼ ډول (طریقه) پر دوی باندی توئیږی. مؤمنانو د شوق ـ د مینی او رغبت لامله (له وجی) قرآن اوریده او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندی هجوم کاوه. ځینی مفسرین د دی آیت دغسی ترجمه کوی! او بله وحی شوی ده ماته چه په تحقیق سره کله چه پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کښی بنده د الله محمد صلی الله علیه وسلم چه باله ئی الله او عبادت ورته کاوه او قرآن ئی لوست او پیریانو قرائت د ده واوریده نو نژدی ؤ دوی چه کیدل به په ده باندی پریوتونکی له جهته د ډیر شوقه او د ازدحامه. کله چه کفار د مکی حضرت ته وویل چه عجیبه کار دی نیولی دی پریږده او را وګرځه تری چه مونږ ستا مددګاری او ملګرتیا کوو نو د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه دغه آیت نازل شو.

قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوْا رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا ﴿٢٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) په تحقیق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل او

شریک نه نیسم له دغه (الله) سره هیڅوک.

تفسیر: یعنی کافرانو ته ووایه چه تاسی د مخالفت په لاره کښې دومره هجوم او بیره (تلوار) ولې کوئ کومه خبره داسی ده چه په هغې باندې تاسی خفه یی زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم ـ زه خو یواځې خپل رب بولم او هیڅوک د هغه شریک نه ګڼم ـ نو په دې کښې د جنګ او جګړې سبب څه شی دی؟ که تاسی ګرد (تول) هجوم راباندې کوئ نو په یاد ئې ولرئ چه ځما توکل یواځې پر هغه الله باندې دی چه له هر راز (قسم) شرک څخه پاک او بې نیاز دی

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مالک نه یم نه توانیږم تاسی لره د څه ضرر (ګمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چه پخپله الله هم ضار او هم نافع دی)

تفسیر: یعنی دا ځما په اختیار کښې نه ده چه تاسی په سمه صافه لاره راولم. او که رانشئ تاسی ته کوم ضرر او نقصان دررسوم. ګردی (تولی) ښیګڼی (خوبئ) او خرابی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښې دی.

قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چه یم هرګز به مې خلاص نه کړی له (عذابه) د الله (که چیرې مې په عذاب کړی) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بې له دغه (الله) څخه ځای د پناهی

تفسیر: یعنی تاسی ته ځما ګټه (فائده) رسول چیرې ځما خپله ګټه (فائده) او زیان هم ځما په قبضه او واک (اختیار) او لاس کښې نه دی. که بالفرض زه پخپلو فرائضو کښې څه سستی او تقصیر وکړم نو هیڅوک مې د الله تعالیٰ له عذابه نشی ژغورلی (بچ کولی) او هیڅ یو ځای هم داسی نشته چه هلته وتښتم او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ ۚ

مګر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوری پیغام راوړل ـ او هغو بندګانو ته رسول هم دا یو شی دی چه ځما په اختیار کښی دی. او هم دا فرض دی چه د هغه د اداء کولو لامله (له وجی) زه د الله تعالیٰ په پناه او حمایت کښی پاتی کیدی شم.

وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾

او هر هغه څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله) نو بیشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چه تل به وی په هغه کښی همیشه (چه نه به خلاصیږی تری هیچیری).

تفسیر: یعنی زه د تاسی د ګټی او د زیان مالک نه یم. خو دومره تاسی ته وایم چه د الله تعالیٰ او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسی ته ضرور زیان رسیږی. مشرکان ضعیف ګڼی محمد او نور مسلمانان.

حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

تر هغه پوری چه ووینی دوی هغه (عذاب) چه وعده ئی ورسره شوی ده نو ژر به پوه شی دوی (په وقت د تعذیب کښی چه) څوک دی ډیر ضعیف له جهته د مددګاره او ډیر لږ له پلوه د شمیره (آیا مؤمنان دی که کافران بلکه کافران دی)

تفسیر: یعنی تاسی چه سره راغونډیږی. او پر مونږ باندی هجوم راوړی. او داسی ګڼئ چه د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوت او شمیر لږ دی او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دی. نو کله چه د وعدی وقت راشی هلته به درښکاره شی چه د چا ملګری کمزوری او شمیر ئی لږ ؤ؟ وویل بعض کافرانو چه دا وعده به څه وقت وی؟ نو الله فرمائی:

قُلۡ اِنۡ اَدۡرِیۡۤ اَقَرِیۡبٌ مَّا تُوۡعَدُوۡنَ اَمۡ یَجۡعَلُ لَہٗ رَبِّیۡۤ اَمَدًا ﴿۲۵﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) نه پوهیږم چه آیا نزدی دی هغه (عذاب) چه وعده ئی درسره کړی شوی ده او که ئی مقرره کړی ده ده لره رب ځما یوه زمانه لری. (بلکه خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو لیکن زه نه پوهیږم چه آیا دا به فی‌الحال وی او که وروسته له دی نه واقع کیږی ژر به وی یا به په ډیل سره؟)

تفسیر: یعنی د دی خبری علم ماته نه دی راکړی شوی چه هغه وعده ژر راتلونکی ده؟ که څو مدت څخه وروسته؟ ځکه چه د قیامت وقت الله تعالیٰ نه دی ټاکلی (مقرر کړی) او نه ئی چاته ورښکاره کړی دی. دا له هغو پټو خبرو څخه دی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیڅوک په هغی باندی نه دی خبر.

عٰلِمُ الۡغَیۡبِ فَلَا یُظۡهِرُ عَلٰی غَیۡبِهٖۤ اَحَدًا ﴿۲۶﴾ اِلَّا مَنِ ارۡتَضٰی مِنۡ رَّسُوۡلٍ فَاِنَّهٗ یَسۡلُكُ مِنۡۢ بَیۡنِ یَدَیۡهِ وَ مِنۡ خَلۡفِهٖ رَصَدًا ﴿۲۷﴾

(الله) عالم دی پر غائبو (اشیاؤ) باندی نو نه خبروی په غیبو خپلو باندی هیڅوک مگر هغه څوک چه راضی وی تری (او غوره کړی ئی وی په اطلاع د غیبیاتو) له رسول خپل څخه نو بیشکه هغه (الله) روانوی په مخ د هغه (رسول محمد) کښی او وروسته له هغه ځنی ساتونکی څوکیداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسیر: یعنی د خپلو پټو خبرو احوال هیچا ته نه ورکوی. هو! پیغمبرانو ته په همغه اندازه چه د هغو له شان او منصب سره لایق او وړ (قابل) وی د وحی په وسیله خبر ورکوی. له دی سره د پرښتی پیری او څوکۍ هم وی تر څو ئی کوم شیطان وانه وری او څه مداخله پکښی ونه کړی. او د رسول صلی الله علیه وسلم نفس هم په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیږی د دی خبری هم دا معنی ده چه پیغمبرانو ته په علومو او اخبارو کښی هسی یو عصمت حاصل دی چه نور ئی نه لری. د انبیاؤ په معلوماتو کښی د شک او شبهی اندیښنه هیڅ نشته او د نورو په معلوماتو کښی د څو څو ډولو (طریقو) احتمالاتو اندیښنی کیږی نو ځکه د صوفیه ؤ محققینو فرمایلی دی چه ولیان دی خپل کشف قرآن او سنت ته ور وړاندی کړی او ودی گوری که له هغه ځنی

چپ (خلاف) نه وی نو غنیمت دی وګڼی که نه بلا تکلف دی رد کړی!.

تنبیه: د دی آیت نظیر د «آل عمران» په سورت ۱۷۹ آیت کښی هم داسی راغلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِي مِنْ رُّسُلِهِ مَنْ يَّشَاءُ﴾ او په نورو سورتونو کښی هم د غیب مسئله بیان شوی ده چه په هر یوه باندی د هغه مفصل کلام د هغه په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی نو هلته دی وکتلی شی!. او دغه انضباط ځکه شوی دی:

لِّيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ

تر څو چه پوه شی (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دی چه بیشکه پوره رسولی دی (جبریل او نورو پرښتو ملګرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب خپل(بی له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: یعنی ځکه زبردست انتظامات کاوه شی چه الله تعالیٰ دا راښکاره کړی چه پرښتی پیغمبرانو ته ـ او پیغمبران نورو بندګانو ته دا پیغامونه په ښه ډول (طریقه) سره بی له تزئیده او بی له تنقیصه ورسوی.

وَاَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَاَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿۲۸﴾

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپیر دی) په هغه (علم) باندی چه په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دی او شمیرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمیر او عدد له مخی. (په ډیر ښه انضباط سره).

تفسیر: یعنی هر شی د هغه الله تعالیٰ تر کتنی او نګرانی لاندی دی. هیڅوک د دی خبری طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ په وحی کښی څه تغیر او تبدیل او قطع او بریکره وکړی. او دا پیری او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلی دپاره ډیرو حکمتونو لره نیوونکی دی. که نه هغه لوی ذات چه په علم او قبضه کښی یی هر شی شته داسی شیانو ته هیڅ احتیاج نه لری او نه ورته اړ (محتاج) دی.

تمت سورة الجن بفضله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة المزمل مکیة الا الآیات (۱۰) و (۱۱) و (۲۰) فمدنیة وهی عشرون آیة و رکوعان رقمها (۷۳) تسلسلهاحسب النزول (۳) نزلت بعد سورة «القلم».

د «المزمل» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۰ ؤ ۱۱ ؤ ۲۰) یته څخه چه مدنی دی شل آیته او دوه رکوع لری په تلاوت کښی

(۷۳) او په نزول کښی (۳) سورت دی وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

یٰۤاَیُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۙ﴿۱﴾

ای نغښتونکیه د ځان په جامه کښی (له هیبته د وحی).

تفسیر: دا سورت له ابتدائی سورتونو څخنی دی چه په مکه کښی نازل شوی دی. په صحیحو روایاتو کښی دی چه په شروع کښی کله چه د وحی له ثقل او دهشته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بدن ریږدیده نو دوی خپلی کورنی ته وفرمایل (زملونی زملونی! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ!) لکه چه دوی په کالیو (جامو) کښی ونغښتل شول. الله تعالیٰ په دی سورت کښی او په لاندنی سورت کښی څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په هم دی نامه سره یادوی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه قریش په «دارالندوه» کښی تول شوی ؤ او د دوی په نسبت ئی مشوری سره کولی چه د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شی ځینو ئی «کاهن» ځینو ئی «مجنون» ځینو ئی «ساحر» وویل خو یو هیڅ یوی خبری باندی د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو ـ په پای (آخر) کښی د «ساحر» په لوری ئی رجحان حاصل شو. کله چه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دی جرګی څخه خبر شو نو خفه په کالیو (جامو) کښی ئی خپل ځان ونغښتو کیناست لکه چه په عام دول (طریقه) سره د غم او خپګان په وقت کښی هم داسی وضعیت له ښه سریو څخنی لیده کیږی. نو په دی مناسبت سره حق تعالیٰ د تأنیس او ملاطفت دپاره په دی عنوان سره ورته خطاب فرمائی لکه چه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم یو ځلی حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته هم داسی خطاب فرمایلی ؤ چه «قم ابا تراب» کله چه هغوی له کوره مرور شوی او د مسجد پر ځمکی باندی غځیدلی و.
حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه په دی سورت کښی د کند اغوستلو (خرقه پوشی) لوازم او شرائط بیان شوی دی. ګواکی دا سورت د هغه سری سورت دی چه د فقیرانو کند اغوندی او ځان ته هم دا رنګ او شکل غوره کوی. د عربو په لغت کښی «مزمل» هغه سری ته

وایه شی چه ډیر ارت کالی (جامی) پخپل ځان باندی ونغاړی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم دا معمول و. کله به چه د تهجد یا د قرآن شریف د تلاوت دپاره د شپی له مخی پاڅیدل نو یوه اوږده کمبله به ئی اغوسته چه له یخنۍ ځنی پری ساتلی وی او د لمانځه او اوداسه په حرکاتو کښی هیڅ ډول (طریقه) ربړ (زحمت) او تکلیف دوی ته عائد نشی. او هم د دی عنوان له غوره کولو ځنی د هغو خلقو ویښول مقصد دی چه خپل ځانونه په کالیو (جامو) کښی نغاړی او له ماښامه تر سحره پوری مست اوده کیږی تر څو هغوی هم له خوبه پاڅیدلی د شپی یوه معتدبه برخه د الله تعالیٰ په یاد سره تیره کری.

قُمِ الَّیۡلَ اِلَّا قَلِیۡلًا ۝۲

ودریږه (لمانځه ته) په شپه کښی مګر خو په لږه (له تولی شپی نه).

تفسیر: یعنی که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه نو معاف دی. د ډیرو مفسرینو په نزد د (الاقلیلاً) مطلب دا دی چه د شپی له مخی د الله تعالیٰ د عبادت دپاره ودریږی. هو! که د شپی په کومه لږه برخه کښی هوسا (دمه) کیږی. نو څه مضائقه نشته. اغلباً له لږو ځنی به مطلب دلته نیمائی وی. ځکه شپه چه د هوسائی (آرام) دپاره ده کله چه نیمه ئی په عبادت باندی تیره شوه نو په هغه اعتبار پاتی نیمی ته ئی لږ ویل موزون ښکاری. ودریږه ای محمده لمانځه ته په لږه د شپی کښی.

نِّصۡفَهٗۤ اَوِ انۡقُصۡ مِنۡهُ قَلِیۡلًا ۝۳ اَوۡ زِدۡ عَلَیۡهِ

(چه هغه نیمه د شپی ده) یا لږه کړه له هغی (نصفه) لږ څه (چه ثلث دی) یا زیاته کړه په هغی (نیمی شپی) باندی (چه ثلثان دی)

تفسیر: یعنی له نیمی شپی ځنی څه لږه چه تر دریمی برخی پوری ورسیږی یا له نیمائی ځنی څه زیاته چه تر دوو ثلثو پوری ورسیږی په قرینی د هغی وینا د الله تعالیٰ چه وروسته له دی نه ئی داسی لولو ﴿ اِنَّ رَبَّکَ یَعۡلَمُ اَنَّکَ تَقُوۡمُ اَدۡنٰی مِنۡ ثُلُثَیِ الَّیۡلِ وَ نِصۡفَهٗ وَ ثُلُثَهٗ ﴾ الآیة - .

وَ رَتِّلِ الۡقُرۡاٰنَ تَرۡتِیۡلًا ۝۴

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چی وشمیرلی شی حروف ئی)

تفسیر: یعنی په تهجد کښې قرآن په وضاحت سره لوله چې یو یو توری ئې په صاف ډول سره وپوهیدی شي ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبر ته ډیر مدد رسیږي او په زړه باندې زیات اثر کوي او په شوق او ذوق کښې زیادت راولي.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ۝

بیشکه مونږ غورځوونکي یو پر تا باندې قول دروند (قرآن ځکه چه مشتمل دی په اوامرو او نواهیو سخت دی پر مکلفینو باندې)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني ریاضت وکړه چه دروند پیټی دی آسان شي!» او هغه پیټی (بار) داسې دی چه د هغه په مخامخ کښې د شپې ویښتوب ډیر آسان وګڼه شي. مطلب دا دی چه وروسته له دی نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کریم راښکته کوو چه د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډیر قیمتدار او وزندار او د خپلو کیفیاتو او لوازمو په اعتبار ډیر دروند او ګران بار دی. په احادیثو کښې راغلي دي چه د قرآن کریم د راښکته کیدلو په وقت کښې پر رسول اکرم باندې ډیره سختي او تکلیف تیریده د یخنۍ په موسم کښې هم دوی خولي کیدل. که د وحی په وقت کښې پر هر یوه بوده (ښاروی) باندې سور ؤ هغه به د دوی د سورلي توان نه درلود (لرلو). یو ځلې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پتون د زید بن ثابت پر پتون باندې و په دی وقت کښې وحی نازله شوه زید بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکي د هغه پتون له ډیره باره ماتیږي . برسیره په دی په شاؤخوا کښې د قرآن کریم دعوت او تبلیغ او د هغه د نورو حقوقو پوره اداء کول او په دی لاري کښې ګردې (تولي) سختي په روڼ تندي سره تیرول هم ډیر لوی او مشکل کار و. او همغسې چه له یوه حیثیته دا کلام پر دوی باندې دروند و په بل حیثیت پر کافرانو او منکرانو باندې هم ډیر شاق ؤ. الغرض د دی ګردو (تولو) وجوهو په ملاحظه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندې امر صادر شو چه هومره قرآن کریم چه نازل شوی دی د هغه په تلاوت باندې د شپې له لوري مشغول شئ! او د دی خاص عبادت په انوارو باندې خپل ځان مشرف او منور کړئ! او د دی عظیم فیض د قبولیت استعداد پخپل مبارک وجود کښې لا مستحکم وفرمایئ.

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ۝

بیشکه پورته کیدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅیدل) ډیر سخت دی له پلوه د مشقته پائمال کولو د نفس (یا له حیثیته د موافقته د سمع له قلبه سره) او

ډیر ښه ثابت محکم دی (دا پورته کیده له خوبه لپاره د ویلو د قرآن).

تفسیر: یعنی د شپی له مخی له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی ډیر دروند ریاضت او نفس وژل دی او له هغه څخه نفس او هوس پایمال کیږی او خوب او آرام او نوری نفسانی غوښتنی خرابیږی او د شپی په منځ کښی دعاء او د الله تعالیٰ یاد په ډیر ښه ډول (طریقه) سره کاوه شی. زړه او خوله سره ملګرتیا کوی او هغه خبری چه له ژبی څخه راوځی په ذهن کښی ښه ځای نیسی ځکه چه په دی وقت کښی شورماشور نه وی او د الله تعالیٰ له نزول څخه د دنیا په آسمان کښی زړه ته یو راز (قسم) عجیب سکون او قرار، لذت او د اشتیاق کیفیت ورمیسر او حاصلیږی.

إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبۡحٗا طَوِيلٗا ۝٧

بیشکه تا لره (ای محمده!) په ورځی کښی شغل دی په کارونو اوږدو کښی (له مخلوق سره).

تفسیر: یعنی په ورځ کښی د خلقو پوهول او نور راز راز (قسم قسم) مشاغل او چاری ستاسی په مخ کښی دی اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی خو سره له هغه هم د پروردګار د بلا واسطی عبادت او مناجات دپاره د شپی اوقات تاکل (مقررول) هم لازم دی که د شپی د مشغولتیا لامله (له وجی) ځینی د شپی چاری پاتی کیږی نو د هیڅ فکر کولو ځای نه دی او د هغو تلافی د ورځی له مخی هم کیدی شی.

وَٱذۡكُرِ ٱسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلٗا ۝٨

او یادوه نوم د رب خپل او جلا (جدا) شه له هر شی څخه په لوری د دغه (رب خپل) جلا (جدا) کیدل کامل.

تفسیر: یعنی علاوه د شپی له قیامه د ورځی له مخی هم اګر که په ښکاره ډول (طریقه) له مخلوقاتو سره معاملات او علائق ساتلی کیږی خو په زړه کښی د هغه الله تعالیٰ علاقه ډیره زیاته وساتئ!. او په تللو او راتللو ناستی ملاستی کښی هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کښی مشغول اوسئ! پرته (علاوه) له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کیږئ! بلکه له ګردو (تولو) تعلقاتو څخنی ځان وساتئ! او یواځی له هغه سره خپل تعلق او علاقی تینګی ولرئ.! یا داسی ووایئ چه ښائی ګرد (تول) تعلقات په همغه یوه تعلق کښی مدغم شی چه صوفیه د هغه تعبیر بی له ګردو

(تولو) او سره له گردو (تولو)» یا د «ځان ته کیدلو په تولنه کښې» سره کوی. یادوه! ای محمده! نوم د رب خپل هغه چه:

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(هم دغه الله) رب د مشرق د لمرختو دی او (رب) د مغرب لمرپریوتو دی (بلکه د تولو شیانو دی).

تفسیر: مشرق د ورځی او مغرب د شپی نښه ده. گواکی اشاره ئی وکړه چه شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه په رضاء غوښتلو سره ښایی صرف کړی شی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيْلًا ۝۹

نشته بل هیڅوک حقانی معبود مگر خو هم دی دی یوائځی نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپالی شوی کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنی بندگی هم د هغه وکړئ! او توکل هم پر همغه باندی ښائی چه سری ولری.! کله چه هغه وکیل او کار چلوونکی وی نو له نورو ځنی د جلا (جدا) اوسیدلو څخه هیڅ ویره نه ده په کار.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

(نو فرمائی الله) او صبر کوه (ای محمده!) په هغه څه باندی چه وائی ئی دوی (ځما او ستا په حق کښی)

تفسیر: یعنی کفار تاسی ته ساحر ـ کاهن ـ مجنون ـ مسحور او نور وائی او ماته د ښځی او ولد نسبت کوی تاسی داسی خبری په ډیر صبر او استقلال سره واورئ! تحمل وکری.!

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيْلًا ۝۱۰

او پریږده دوی پریښوول نیک (یعنی صبر کړه! او شورماشور مه کوه!).

تفسیر: ښه پرېښوول دا دی چه اول په ښکاره ډول (طریقه) سره د هغوی صحبت ترک کړئ! او په پټه سره د هغوی له احوال څخنی خبردار شئ! چه څه کوی؟ او څه وایی؟ او پاک الله څرنګه یادوی ـ دوهم دا چه د هغوی د بدسلوکی شکایت د نورو په مخ کښې ونه کړئ؟ او نه په انتقام اخیستلو پسی وګرځئ!. او نه د ویلو او د مکالمې او مقابلې په وقت کښې د خپګان اظهار وکړئ!. دریم دا چه سره د بیلتانه او مفارقت د هغوی په نصیحت کښې قصور ونه کړئ! بلکه په هر ډول (طریقه) چه کیدی شی د هغوی په هدایت او لارښوونه کښې سعی وکړئ! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی له ګردو (تولو) څخه یواځې شه! مګر په جنګ او شور سره نه بلکه په ښه سلوک سره» مګر په یاد ئی ولرئ چه دا آیت مکی دی او د قتال آیت مدنی دی.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿۱۱﴾

او پرېږده ما او دروغ کوونکی چه خاوندان د نعمت دی او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسیر: یعنی د حق او صداقت د دروغجن کوونکی معامله چه په دنیا کښې په عیش او آرام دی ماته وسپارئ! زه به له هغوی سره پوهیږم مګر لږ څه وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿۱۲﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿۱۳﴾

بیشکه په نزد څموږ دی (لپاره د منکرانو په آخرت کښې) ځنځیرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مری کښې (چه د زقوم او ضریع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی عذاب دردناک د مارانو ، لړمانو او الله پوهیږی په نورو څه څه راز (قسم) عذابونو (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿۱۴﴾

(دا واقع عذابونه په هغی) ورځی کښې دی چه وخوځیږی ولړځیږی ځمکه او غرونه او شی به دا غرونه لکه د شګو ډیری روانی شوی (تیت پیت (خواره واره) له ډیره هیبته).

تفسیر: یعنی د هغه عذاب تمهید له هغه وقت راهیسی شروع کیږی کله چه د غرونو بیخونه سست شی او په خوځیدو او لړځیدلو سره توټی توټی والوځی او داسی راښکاره شی لکه د شګی دلی چه څوک به قدم پری نشی ایښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا ۙ شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ

بیشکه مونږ لیږلی مو دی تاسی ته (ای محمدی امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسی باندی (په ورځی د قیامت کښی)

تفسیر: یعنی دا پیغمبر به د الله تعالیٰ په مخ کښی شاهدی ورکوی چه کوم سړی د الله تعالیٰ وحدانیت او د انبیاؤ رسالت او شریعت منلی دی؟ او کوم سړی نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

لکه چه لیږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسیٰ علیه السلام).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت موسیٰ علیه السلام په شان تاسی ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم! مستقل دین او عظیم الشان کتاب درکړی دی. ښائی چه دا د هغی پیشګوئی په لوری اشاره وی چه د (سفر استثناء) په تورات کښی مرقومه ده چه «زه به هغوی کښی له ورونو د تاسی یعنی د بنی اسمٰعیل څخه تاسی غوندی یو نبی پاڅوم»

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

نو عصیان نافرمانی وکړه فرعون له هغه رسول (موسیٰ علیه السلام) څخه پس ونیو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام منکران په سختی سره ونیول او د غرق له لاری ئی حرق ته واستول نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولی نه نیسی چه له ګردو (تولو) پیغمبرانو څخه افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ ٱلْوِلْدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چیری کافران منکران شئ (تاسی په دنیا کښی) له (عذاب د) هغی ورځی څخه (چه له هیبته) به وګرځوی هلکان واړه سپین ږیری (چه ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنی که په دنیا کښی خلاص شوئ نو په آخرت کښی به څرنګه خلاصیږئ چه د هغی ورځی د ډیر اوږدوالی سختوالی لامله (له وجی) به هلکان زاړه کیږی. که څه هم په حقیقت کښی خو هلکان نه زاړه کیږی خو د هغی ورځی د سختی اوږدوالی اقتضاء به هم داسی وی.

إِلسَّمَآءُ مُنفَطِرٌۢ بِهِۦ ۚ كَانَ وَعْدُهُۥ مَفْعُولًا ﴿۱۸﴾

آسمان به (وچوی په سبب د هیبت شدت د دغی ورځی) ده وعده د هغه (الله په راتلو د دغی ورځی سره) کیدونکی خامخا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده ضروری ده اګر که تاسی هغه ډیره لری وګڼئ او غیر ممکنه ئی وبولئ.

إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿۱۹﴾

بیشکه دا (آیتونه) ویروونکی تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی (چه) نیسی رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره ودی نیسی).

تفسیر: یعنی نصیحت کړی شوی دی نو اوس که څوک خپله فائده غواړی پر هغه نصیحت باندی دی عمل وکړی! او خپل پروردګار ته دی ځان ورنژدی کړی او ملجاء دی ونیسی! ځکه چه لاره خلاصه ده او هیڅ ممانعت نشته او نه له هغه څخه الله تعالیٰ ته څه فائده رسیږی بلکه په هغه کښی ستاسی ډیری فائدی او ګټی دی نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ!

تنبیه: د شپی د ویښیدلو امر چه د دی سورت په شروع کښی یاد شو تقریباً تر یوه کال پوری وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکی آیت سره منسوخ شو.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ

وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ ؕ

بیشکه رب د تا عالم دی په دی بیشکه ته چه ئی پاځیږی لمانځه ته په شپه کښې لږ له دوو برخو د شپې څخه او نیمه برخه د شپې او دریمه برخه د شپې او (هم دا رنګه پورته کیږی لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چه له تاسره دی (په دین کښې له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ښکاره ده چه تاسي او ستاسي ملګرو د دی امر تعمیل په ښه شان سره کړی دی کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخې کله مو تر دریو برخو د شپې پورې د الله تعالیٰ عبادت کړی دی لکه چه په روایاتو کښې راغلی دی چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم پښې د شپې د ډیرو ودریدلو لامله (له وجې) پړسیدلی وی او د ځینو ئی له ډیر پړسوبه چاودی شوی وی بلکه ځینې حضراتو به خپلی څنی (ویښته) پاس په سقف او چت کښې تړلی تر څو د ویدیدلو په وقت کښې هغه کش او دوی ویښ شي.

وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ؕ

او الله اندازه کوی ساتی شپه او ورځ پوه دی (الله) په دی شان دا دی چه هرګز به طاقت ونه لرئ تاسی د هغی (شپې چه پورته کیږئ پکښې په هغه ټاکلی (مقرر کړی) وقت) نو معافی ئی ولیږله پر تاسو باندی (او درآسانه ئی کړه او د قیام فرضیت ئی ساقط کړ) پس ولولئ (په لمانځه کښې) هومره چه آسان وی له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځی پوره اندازه او میچ الله تعالیٰ ته معلوم دی هم دی په یوی ځان ته (خاصی) اندازی سره کله شپه او کله ورځ اوږدوی ـ لندوی او برابروی ئی خپل ګرد (تول) بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وقت کښې چه کله نیمه او کله دری برخې او کله دوه برخې او کله پر ګردی (تولی) شپې پوری اوږدیږی په ښه ډول (طریقه) سره ئی ساتی او حفاظت ئی کوی په تیره بیا په هغو وقتونو کښې چه لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه و او د وقت معلومولو کار دومره آسان نه و اصحابو ته ئی داسی توفیق ورباښه چه پوره پخپل وقت باندی پخپل عبادت ودریږی دا یوائحی د هغه له مهربانئ څخه و او اګر که ځینی کسان

گرده (توله) شپه له دی ویری څخه نه ویدیدل چه په ټاکلی (مقرر) وقت به ویښ نشم او د تهجد لمونځ او د شپی قیام به راڅخه پاتی کیږی. نو د دی تکالیفو لامله (له وجی) الله تعالیٰ پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولیږه او وئی فرمایل چه تاسی په دی دول (طریقه) سره تر آخره پوری نشئ دریدلی نو څکه هر چا لره چه د ویښیدلو توفیق وی پا دی څیږی! او هر څومره ئی چه زړه غواړی لمونځ دی وکړی! او هر څومره ئی چه خوښه وی هومره قرآن دی پکښی ولولی!. نو اوس پر محمدی امت باندی نه د تهجد لمونځ فرض دی او نه ئی د وقت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز ئی ټاکلی (مقرر) شوی دی.

عَلِمَ اَنۡ سَیَكُوۡنُ مِنۡكُمۡ مَّرۡضٰیۙ وَاٰخَرُوۡنَ یَضۡرِبُوۡنَ فِی الۡاَرۡضِ یَبۡتَغُوۡنَ مِنۡ فَضۡلِ اللّٰهِۙ وَاٰخَرُوۡنَ یُقَاتِلُوۡنَ فِیۡ سَبِیۡلِ اللّٰهِ ۖۡ فَاقۡرَءُوۡا مَا تَیَسَّرَ مِنۡهُۙ وَاَقِیۡمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چه ژر به شی بعض له تاسی څخنی مریضان ناروغان او وی به نور له تاسی څخه چه سفر مزل به کوی دوی په ځمکه کښی لټوی به دوی له فضله رزقه د الله او وی به نور له تاسی څخه چه جنګونه به کوی دوی په لاری د الله کښی نو لولئ تاسی (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له دغه (قرآنه) او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له تولو حقوقو ئی) ورکوئ زکوٰة.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ولیده او ښه ورته معلوم و چه په تاسی کښی به رنځوران او پردیسیان هم وی چه د خوړو د ګټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو دپاره به سفرونه کوی او هم به غازیان او مجاهدین وی چه د الله تعالیٰ په لاری کښی جنګونه کوی نو سره له دی حالاتو د شپی ویښیدل او د هغه په احکامو باندی عمل کول به ډیر سخت کار وی نو ځکه ئی هغه پر تاسی باندی تخفیف کړ او وئی فرمایل چه په لمانځه کښی هومره قرآن چه لوستلی شئ وئی لولئ! او پر خپلو ځانونو باندی نور زیات څه تکلیف وانه خلئ! هو! فرض لمونځونه پر ډیر اهتمام او توجه سره وکړئ.! او له شریعت سره برابر زکوٰة ورکوئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مالونه ولګوئ! چه د دی چارو له کولو څخه ډیری روحانی فائدی او ترقیات حاصل کیدی شی.
تنبیه: په ړومبنیو اصحابو باندی تر یوه کال پوری په ډیر تاکید او تحتم سره دا شاقه ریاضت ښائی له دی جهته کړی شوی وی چه دا حضرات د ګرد (تول) راتلونکی امت هادیان او معلمان کیدونکی ؤ او ضرورت ئی درلود (لرلو) تر څو دوی ډیر ښه پاخه او په داسی رنګ سره رنګ

کړل شي چه ګرده (توله) دنیا د هغوی په هنداره (آئینه) کښې د محمدی کمالاتو ننداره (نظاره) وکړی ـ او دا قدسیه نفوس د ټول امت د اصلاح پیټی پر خپلو اوږو باندی واخیستی شی. والله اعلم.

وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ؕ

او قرض کوئ تاسی له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کښې (په خوښې له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالیٰ په لاری کښې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور (قرض) ورکولو په شان دی. که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي نو هغه په هم دغه عموم کښې داخل دی ـ کماثبت فضله فی الحدیث.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا وَّاَعْظَمَ اَجْرًا ؕ

او هر هغه چه وړاندی لیږئ تاسی دپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نیکی څخه نو بیا به مومئ تاسی هغه (نیکی) په نزد د الله دا (پخوا لیږل د حسناتو) خیر ډیره غوره ده او ډیره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسیر: یعنی هغه نیکی چه تاسی ئی دلته کوئ د هغه بدل به هلته په ډیر ښه صورت سره مومئ او ډیر زیات اجر ثواب به تاسی ته له هغه څخه دررسیږی او داسی ئی مه ګڼئ هغه نیکی چه مونږ ئی په دنیا کښې کوو هم دلته ختمیږی به بلکه هغه ګرد (ټول) سامان له تاسی څخه د مخه هلته رسیږی او په عین حاجت او اړتیا (احتیاج) کښې ستاسی په کار درځی.

وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۰﴾ ع

او ښښنه وغواړئ له الله په هر حال کښې بیشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی تاسی گرد (تول) شرعی حکمونه په ځای راوړئ! او بیا د الله تعالیٰ له حضوره معافی وغواړئ! ځکه هر څومره محتاط سړی چه وی بیا هم له هغه څخه څه نه څه ګناه او خطاء کیږی. څوک به دعوی وکړلی شی چه زه د الله تعالیٰ د پوره بندګی حق اداء کولی شم. بلکه هر څومره لوی سړی چه وی دغومره دی خپل ځان قاصر ګنی او د خپلو تقصیراتو مغفرت او ښښنه دی غواړی. ای ښښونکیه پخپل فضل او کرم سره څمونږ ګردی (تولی) خطاوی او تقصیرات راوبښه!.

تمت سورة المزمل بفضل الله ومنه فله الحمد والمنة

سورة «المدثر» مکیة وهی ست وخمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷٤) تسلسلهاحسب النزول (٤) نزلت بعد سورة «المزمل».

د «المدثر» سورت مکی دی (٥٦) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٤) او په نزول کښی (٤) سورت دی وروسته د «المزمل» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَاَنْذِرْ ۝٢

ای په جامه کښی نغښتونکیه (له هیبته د وحی) پورته شه! (له ځایه د خوبه خپله) نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان رانه وړی).

تفسیر: دلته دی د «المدثر» په نسبت د «المزمل» تفسیر دی څمونږ دغه تفسیر کښی ولوستله شی یعنی د وحی له ثقاله او د پرښتو له هیبته نه ښائی چه تاسی وویریږئ یا ودار شئ؟ د تاسی کار خو دا دی چه ګردی (تولی) هوسائی (راحتونه) او آرامی مو پری ایښی دوی له الله څخه وویروئ او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه ئی ودار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣

او رب خپل پس په لوئی سره یادوه.

تفسیر: ځکه چه د الله تعالیٰ د لوئی د ویلو او د هغه عظمت او بزرگی له بیانولو څخه د هغه ویره په زړونو کښی پیدا کیږی او د الله تعالیٰ تعظیم او تقدیس داسی یو شی دی چه د هغه معرفت ښائی له ګردو (تولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شی. په هر حال د هغه پر کمالاتو او انعاماتو باندی نظر اچول په لمانځه کښی یا د باندی له هغه څخه د هغه لوئی اعلان کول او د ګردو (تولو) اقرار پر هغه باندی اخیستل ستاسی کار دی.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾

او کالی (جامی) خپل پس پاک وساته! (له پلیتی نه لکه چه ځان دی پاک ساتی) او ګندګی ګناه او بتان پس ترک کړه(دائم اوسه په ترک ئی لکه چه له نورو ګناهونو څخه په څنګ ئی!)

تفسیر: د دی سورت په نازلیدلو کښی حکم شوی دی چه ګرد (تول) مخلوق د خالق په لوری وبلل شی! بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی. د لمانځه دپاره شرط دی چه کالی (جامی) پاک وی او له پلیتی ځنی ځان وژغورل (وساتل) شی! دا دی چه هغه شیان ئی هم دلته بیان وفرمایل. دا ښکاره ده کله چه کالی (جامی) پاک ساتل له حسی او معنوی نجاستونو ځنی ضروری دی نو د بدن پاکی به په طریق اولیٰ سره حتمی او ضروری وی نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتی نه شو. ځینو عالمانو د کالی (جامی) له پاک ساتلو ځنی له بدو اخلاقو ځنی د نفس پاک ساتل مراد کړی دی. او د ګندګی له لری کیدلو څخه دا معنی مرادوی چه د بتانو له ګندګی ځنی لری شئ! لکه چه تر اوسه پوری لری یئ. په هر حال په دی مبارک آیت کښی د ظاهری او باطنی طهارت تأکید مقصود دی ځکه چه پرته (علاوه) له هغه د الله تعالیٰ لوئی هغسی چه ښائی پر زړونو باندی دومره اغیزه او اثر نشی اچولی!.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾

او مه کوه داسی (لږ) احسان چه بدل ئی ډیر غواړی او دپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هیله (امید) ورته ولره احکامو ته ئی منتظر اوسه)

تفسیر: دلته الله اعظم برهانهٔ همت او اولولعزمی راښیی چه هر شی مال ـ دولت ـ علم لار ښوونه یا نور چه چاته ورکوئ نه ښائی چه د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ یواځی د الله تعالیٰ پر ورکړه باندی شاکر او صابر اوسئ! او هغه شدائد چه د تبلیغ او دعوت په لاره کښی تاسی ته

پیښیږی د هغه په مقابل کښی له صبر او تحمل څخه کار واخلئ! او د هغه د امر لاری ته سترگی ونیسئ! او وپوهیږئ چه دا عظیم الشان کار پرته (علاوه) له پوره زړه ورتیا حوصلی صبر او استقلال څخه هیڅ کله انجام ونه مومی. د دی آیتونو تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د دی حقیر په خیال دغه تفسیر بی تکلف دی.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ۝٨ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۝٩

کله چه پو کړه شی په صور (شپیلی) کښی نو د هغه (وقت د) پوکی په دغه ورځ کښی ورځ سخته ده.

تفسیر: یعنی د هغی ورځی په واقعاتو او پیښو کښی د صور نفخ او د شپیلی پوکل گواکی یوه مستقله ورځ او ځان ته پیښه ده چه له سره تر پایه پوری به له مشکلاتو څخنی ډکه وی.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ۝١٠

پر (منکرانو) کافرانو باندی نه به وی آسانه (په دوی باندی هغه ورځ).

تفسیر: یعنی پر منکرانو کافرانو باندی به هیڅ ډول (طریقه) آسانی نه وی. بلکه د هغی ورځی سختی به لحظه په لحظه پر هغوی باندی زیاتیږی پرته (علاوه) له مؤمنانو څخه چه که دوی سختی همووینی څو د څه مدت له مخی به وی او وروسته له هغه به بیا په دی باندی ډیره آسانی شی.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝١١

پریږده ما او هغه څوک چه پیدا کړی می دی یواځی (بی له ماله او بی له مددگاره اولاده).

تفسیر: هر سړی د مور له گیډی څخه یواځی او جره راځی مال، اولاد ـ فوج ـ لښکر ـ سامان ـ او نور شیان له ځان سره نشی راوړی. یا به له وحید څخه مراد خاص ولید بن مغیره وی چه د هغه په باره کښی دا آیات نازل شوی دی. ځکه چه ولید د خپل پلار یو ځوی و او د دنیوی ثروت او لیاقت له اعتباره په عربو کښی یو نومیالی سړی و. مطلب دا دی چه د داسی منکرانو په معاملو کښی چابکتیا مه کوئ! او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کیږئ! بلکه د هغوی گردی (تولی) خبری ماته پریږدئ! زه به تول پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسوم نو نه ښایی چه

تاسی خفه او پریشان شئ.

وَّجَعَلْتُ لَهٗ مَالًا مَّمْدُوْدًا ﴿۱۲﴾ وَّبَنِيْنَ شُهُوْدًا ﴿۱۳﴾

او بیا می وگرځاوه ور می کړ ده ته مال ډیر زیات (له هر قسمه چه تل زیاتیده) او ځامن حاضر (کیناستونکی له ده سره په هره مرکه مجلس کښی).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره د ډیر مال او اولاد او د ډیرو شتو خاوند و. لس واړه ځامن ئې تل د هغه په مخ کښی ؤ. په جرګو او مرکو کښی به ئې د خپل پلار عزت او وقار ډیر زیاتؤو او نور به تری ویریدل ـ د سوداګری چارو او د نورو کارونو دپاره به د هغه په مخ کښی ډیر سړی ؤ او هیڅ ضرورت نه پیښیده چه ځامن ئې د پلار له مخی څخه غائب شی.

وَّمَهَّدْتُّ لَهٗ تَمْهِيْدًا ﴿۱٤﴾

او تیاری می وکړه فراخی می وکړه ده لره تیاری (په عیش ـ عمر ـ مال ـ اولاد ـ ریاست سره).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره په دنیا کښی ډیر د عزت خاوند و ـ او خپل ځان ته ئې د ریاست او حکومت ډیر ښه مسند تیار کړی و لکه چه ګرد (تول) قریش به هر مشکل کار کښی هغه ته ورتلل او دی به ئې د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګانه.

ثُمَّ يَطْمَعُ اَنْ اَزِيْدَ ﴿۱۵﴾

بیا طمع کوی امید لری دی چه لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه تول شیونه).

تفسیر: یعنی د ولید ځوی د مغیره له ژبی څخه سره له دغه ډیر نعمت او ثروت د شکر توری به ئې هیڅکله نه وتو. بلکه تل به د بت پاللو او د مال تولولو په حرص او طمع کښی بوخت (مشغول) او ډوب ؤ او که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کښی کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمایه نو ده به ویل «که دا سړی پخپل بیان کښی رښتین وی نو زه کامل یقین لرم چه د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیږی.» نو د هغه په نسبت فرمائی چه سره له دومره ناشکری او حق نه پیژندلو داسی هیله (امید) هم لری چه الله تعالیٰ هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوی.

دغه خوبی له ایمانه او شکرانه له سره کیدونکی نه دی. لکه پخپله الله اجل شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

كَلَّآ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِـَٔايَـٰتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾

نه کوم داسی (چه مال رجال او نعماء ئی ډیر کړم) بیشکه هغه وو آیتونو ځمونږ لره عناد کوونکی مخالف.

تفسیر: یعنی کله چه د هغه حقیقی منعم له آیتونو څخه ولید ځوی د مغیره مخالف دی نو دی هیڅ حق نه لری چه داسی توقع او هیله (امید) ولری او هسی خیالی پلاؤنه پاخه کړی. وائی چه د دی آیتونو له نازل کیدلو څخه د وروسته پرله پسی د ده په مال او اسباب کښی نقصان پیښیده تر څو چه ملنګ او فقیر شو او په ډیره خواری او ذلت سره مړ شو.

سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾

ژر ده چه مکلف به ئی کړم په مشقت عذاب سخت سره (یا) وبه ئی خیژوم پر لوړ (اوچت) غره د اور باندی.

تفسیر: یعنی اوس هغه ولید ځوی د مغیره ته ډیر په لوړه (اوچته) باندی ختل پاتی دی او په خورا (ډیر) سختو مصائبو کښی ئی اخته کیدل په مخ کښی دی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه «صعود» په دوزخ کښی د یوه غره نوم دی چه په هغه باندی کافران تل خیژول کیږی او بیا د هغه له څوکی څخه راښکته رغړول کیږی چه دا هم بالذات یو قسم عذاب دی.
تنبیه: ولید یو ځلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښی مشرف شو دوی ولید ته د قرآن کریم څو آیتونه واورول چه ولید د هغو له اوریدلو څخه لږ څه متأثر شو مګر ابوجهل ئی وغلاؤ په قریښو کښی یو شورماشور ونښت چه که ولید مسلمان شی نو کفارو ته به سخته خرابی پیښیږی نو ځکه ګرد سره راټول شول او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په نسبت راز راز (قسم قسم) خبری وشوی ځینو ویل چه شاعر دی او ځینو کاهن او نور ویل ولید وویل چه « زه پخپله په شعر او شاعری کښی پوه او ماهر یم او د کاهنانو خبری می هم ډیری آوریدلی دی خو دا قرآن نه شعر دی نه سحر او نه کهانت » خلقو وویل « آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟» وئی ویل چه «ماته وار راکړی چه زه چرت (خیال) ووهم» په پای (آخر) کښی ئی وچولی (تندی) تریو او خوله ئی ورانه کړه او وئی ویل چه «هیڅ شی نه دی هغه کوډی دی چه له بابلیانو څخه نقل شوی دی » حال دا دی چه ده پخوا له دی نه د قرآن د آوریدلو په وقت

کښې ویلې و چه دا نه کوډی دی او نه د لیونیانو د خبرو په شان دی بلکه د الله تعالیٰ کلام دی مګر یوائې د نورو خپلوانو د خوښولو دپاره ئې وروسته له خپله ځانه ئې هسې یوه خبره جوړه کړه لکه چه وروسته د هم دی په لوری اشاره شوی ده.

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه فکر وکړ (چه څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه ئې وکړه په زړه خپل کښې (کار د محمد) ووژلی شو (ملعون کړ شو) څرنګه ئې اندازه کړه بیا د ووژلی شي (ملعون د کړ شي) څرنګه ئې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کښې).

تفسیر: یعنی دی بدبخت ولید پخپل زړه کښې خبره جوړه او داسې ئې غوره کړه چه قرآن کوډی دی الله تعالیٰ دی دی غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی دا ئې څومره چټی (بیکاره) او مهمل تجویز وکړ بیا ئې الله تعالیٰ غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی چه ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چه سم د هغوی له خوښې سره ئې یوه هسې خبره وویله چه ګرد (تول) تری خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا ئې وکتل (محمد یا قرآن ته) بیا ئې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) ئې غوته کړ (له کراهیته) بیا ئې شا واړوله (له محمده) او غاړه ئې وغړوله (له اسلامیته) نو وئې ویل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چه نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بنی آدم ده.

تفسیر: یعنی ولید د کفارو تولنی ته وکتل او خوله ئې ورانه کړه بیا ئې په وینا شروع وکړه تر څو لیدونکی وپوهیږی چه دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لری بیا ئې هسې شا واړوله لکه چه د یوه منفور شي په نسبت وینا کوی او حال دا دی چه پخوا ئې د ده د حقانیت په نسبت اقرار کړی و اوس دی د خپلوانو د خوښې لامله له هغې وینا څخه واوښت او په ډیر غرور او تکبر سره ئې وویل چه «بس بل شي نه دی دا هغه سحر او جادو دی چه له پخوانیو نقل شوی راځي - او په یقین سره دا د سړی خبره ده چه د جادو په ډول (طریقه) پلار له ځوی

ـ میره (خاوند) له ماندینی (ښځی) ـ دوست له دوسته جلا (جدا) کوی!»).

نو اوس الله اعظم شانه واکرم برهانه د ده د دغی وینا داسی تردید فرمائی:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمائی الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنی ژر به هغه په اور کښی واچوم او د ده د عناد او تکبر خوندونه هغه ته وروڅکوم.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی اور د سقر چه نه پاتی کیږی (تری هیڅ شی د غوښو بی له سوځولو او نه پریږدی (هډوکی بی له سوځولو نه).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو هیڅ یو شی به داسی نه پاتی کیږی چه ونه سوځی بیا له سوځیدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندی هم نه پاتی کیږی بلکه دوهم ځلی به بیا پخپل هغه اصلی حالت باندی بیرته اوړی او بیا سوځی او دا سلسله به تل جاری پاتی کیږی (العیاذ بالله).
تنبیه: له زیاترو اسلافو څخنی هم دا معنی منقوله ده مګر ځینو مفسرینو د دی توجیه په بل دول (طریقه) سره هم کړی ده.

لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

سوځوونکی توروونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سرپیو لره په هغه (اور د سقر) باندی مؤکلی دی نولس پرښتی.

تفسیر: یعنی د بشری پوستکی او نور هر هغه شیان چه د انسان پر بدن په نظر راځی تول وریژیږی او تک تور به اوړی او د دوزخی حیثیت به بیخی خرابوی. حضرت شاه صاحب لیکی لکه چه اوسپنه په اور کښی سره شی او تکه سره بریښی د کافرو بنی آدمانو د ساقونو او د پندی پوستکی او پردی به همغسی رابریښی. ځینی د ﴿لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ﴾ ترجمه داسی کوی ظاهر کیدونکی خلقو لره یا په نظر راتلونکی پر بدن باندی ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ ـ پر هغه اور د سقر باندی مؤکلی دی نولس پرښتی) یعنی د دوزخ د انتظام دپاره هغه پرښتی لښکری چه تاکلی

(مقرر) شوی دی د هغوی مشرتوب او لار ښوونی ته نولس مشران مقرر دی چه د دوی په منځ کښې د لوی افسر نوم «مالک» دی.

تنبیه: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه په ډیر تفصیل سره د «نولسو» د عدد حکمتونه بیان کړی دی چه د کتلو وړ (لایق) دی. لنډه ئی دا چه په جهنم کښې د مجرمینو د تعذیب دپاره نولس وظیفی چاری او دندی دی چه د هری یوی دندی (وظیفی) په ځای راوړل د یوی پرښتی تر کتنی لاندی کیږی. په دی خبری کښې هیڅ د شک او شبهی ځای نشته چه پرښتی د ډیر زور او قوت خاوندانی دی او د یوی پرښتی له لاسه دومره کار پوره دی چه په لکونو انسانان د هغه له کولو څخه عاجز پاتی کیږی. خو په یاد ئی ولری چه د هری پرښتی قوت په همغی دائری کښې محدود دی چه دا په هغه کښې په کار کولو سره مأموره ده لکه ملک الموت چه د ملیونو سړیو ارواح او ساوی په یوه دقیقه (لحظه) کښې ایستلی شی مگر د ښځو په گیډو کښې د یوه وړوکی ساه نه شی اچولی. حضرت جبریل علیه السلام په یوی لمحی او ربی کښې وحی راوړی شی خو باران ورول د هغه کار نه دی. لکه چه غوږونه لیدی نشی او سترگی اوریدی نشی اگر که هر یو له دوی ځنی پخپلی مخصوصی وظیفی او دندی کښې که هر څومره سخت هم وی کار کولی شی لکه غوږ کولی شی چه په زرهاؤ غږونه واوری او دومره ستړی نشی ـ او سترگی په زرهاؤ رنگونه ووینی او په لیدلو ئی چندان ستړی نشی هم داسی که یوه پرښته د یو راز (قسم) عذابولو دپاره پر دوزخیانو باندی مقرره کیږی نو د دی له لوری یو راز (قسم) عذاب پر دوزخیانو باندی عائد کیږی ـ او هغه بل قسم عذاب چه د دی د استعداد له دائری څخه د باندی دی ممکن نه دی نو ځکه د دی نولس قسم عذابونو دپاره چه د هغوی تفصیل په تفسیر عزیزی کښې شته نولس مسؤلی لوئی پرښتی مقرری شوی عالمانو د دی عددونو په حکمتونو باندی ډیری خبری کړی دی مگر د دی احقر په خیال کښې د حضرت شاه صاحب کلام په دی مورد کښې ډیر عمیق او لطیف دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ إِلَّا مَلٰٓئِكَةً

او نه دی گرځولی مونږ خازنانی مؤکلانی د دوزخ مگر پرښتی (ډیری قوتناکی)

تفسیر: د نولسو د شمیر له اوریدلو څخه کافرانو خندل او ملنډی ئی پری وهلی او ویل به ئی چه ځمونږ شمیر له زرگونو څخه زیات دی نولس پرښتی پر مونږ باندی څه کولی شی؟ که هغوی ډیر زور ولری نو هرومرو (خامخا) ځمونږ د لسو تنو له مقابلی ځنی یوه پرښته نشی وتلی. یوه غیږ باسی (پهلوان) د دوی له منځه وویل «چه زه یواځی د دی نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس یم. د دوو نورو ساتنه ستاسی په غاړه ده » نو په دی مناسبت دا آیت رانازل شو. یعنی

دوی خو په شمیر نولس دی ولی پرښتی دی بنیادمان نه دی او د هری یوی پرښتی قوت دومره زیات دی چه د لوط علیه السلام تبر او کلی ئی په یوه لاس لکه چه دودی په تبی باندی پر بل مخ اړوی واړول.

وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دی گرځولی مونږ (دا لږ) شمیر د دوی مگر فتنه ازموینه دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی (چه استهزاء او توکی پری کوی چه دا څه عدد دی چه مقرر شوی دی).

تفسیر: یعنی د کافرانو د عذابولو دپاره د نولسو پرښتو شمیر پر یوه خاص حکمت باندی مبتنی دی چه د هغه په لوری د «علیها تسعة عشر» په تفسیر کښی اشاره وشوه. او د دی شمیر له بیانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده چه آیا د دی له اوریدلو څخه کوم یو ویریږی؟ او کوم یو پری خاندی او ملندی پری وهی.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ

تر څو چه یقین وکړی هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چه یهود او نصاریٰ څکه چه د دوی په کتابونو کښی د خازنانو د اور هم دغه عدد و) او (بل لپاره د دی چه) زیات کړی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان ایمان ئی زیات کړی (او لپاره د دی) چه ونه کړی شک هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او (غیر له مذکورینو نه نور) مؤمنان.

تفسیر: یعنی اهل د کتابونو ته دا شمیر لا پخوا معلوم و لکه چه د ترمذی په یوه روایت کښی راغلی دی. یا لږ تر لږ د نورو سماوی کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلی وی چه یوه پرښته څومره زور او قوت لری. او حال دا دی چه نولس پرښتی هم دومره لږ شمیر نه دی. بله دا چه د تعذیب د انواعو په اعتبار ښائی چه مختلفی پرښتی پر دوزخ باندی ماموری وی او دا کار یواځی د یوی پرښتی له لاسه پوره نه دی. په هر حال له دی بیان څخه د اهل کتابونو په زړونو کښی د

قرآن د حقیت یقین پیدا کیږی او د مؤمنانو په زړونو کښې له دی څخنې د ایمان قوت لا زیاتیږی او د دی دواړو دلو په زړونو کښې د پاک قرآن په بیان کښې هیڅ یو شک او تردد او اشتباه نه پاتې کیږی. او نه مؤمنان د کافرانو په دی مسخرو او ملندو باندی تیروځې او غولیږی. او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا

او چه ووائی هغه کسان چه په زړونو د هغوی کښې مرض ناروغی (د نفاق) ده او (ووائی) کافران څه شی اراده کړی ده الله پر دی شمیر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له ﴿ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ ﴾ څخه منافقان یا ضعیف‌الایمان سری مراد دی. او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دی.
یعنی د نولسو له بیان څخنې مقصد څه و؟ داسی ناموزونه خبره څوک منلی شی؟ (العیاذ بالله).

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ

هم داسی (په شان د گمراه کولو د منکرانو) گمراه کوی الله هر هغه څوک چه اراده وفرمائی د ضلالت ئی او سمه لاره ښیی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی له یوه څیز څخنې یو بداستعداده سړی گمراه کیږی او یو سلیم الطبع انسان لاره مومی څوک چه غواړی کومه خبره ونه منی نو خامخا ښه خبره په بدی باندی اړوی او له هغی څخه مسخری او ملندی (توقی) جوړوی. او د هر چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ویره او ایمان وی نو د هغه له آوریدلو څخه د ده ایمان ټینګیږی او یقین ئی ترقی کوی.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ

او نه پوهیږی په لښکر د رب ستا مگر هم دغه (الله پری پوهیږی او ورته معلوم

دی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د بیشمیرو لښکرو شمیر یوائحی هغه ته معلوم دی دا نولس تنه پرښتی خو یوائحی د دوزخ د کارکوونکیو پرښتو مشرانی دی.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

او نه دی دا (سقر ـ عدد ـ قرآن) مگر خو ذکر پند دی خلقو ته (چه پری پند ونیسی).

تفسیر: یعنی د دوزخ ذکر یوائحی د عبرت پند او نصیحت دپاره دی تر څو د هغه د احوال له آوریدلو څخه خلق د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د هغه له نافرمانی څخه مخ واړوی.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾
إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾

نه ده داسی (چه څوک به انکار وکړی له سقره) او قسم دی په سپوږمی باندی او په شپی باندی کله چه شا واړوی او په گهیځ (سحر) باندی کله چه روڼ شی، بیشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاگانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنی هغه خورا (دیر) لوی ویروونکی او دیر عظیم الشان شیان چه په قیامت کښی ظاهر کیدونکی دی دوزخ له هغو لویو شیانو څخنی یو شی دی.

نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

ویروونکی دی (سقر) بشر بنی آدمانو لره هغه چا لره چه غواړی له تاسی څخنی چه وړاندی شی (نیکی جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شی (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندی لاړ شی د نیکی یا د جنت په لوری درومی که بیرته پاتی شی په بدی اخته

کیږی یا په دوزخ کښی لوېږی په هر ډول (طریقه) سره مقصود دا دی چه دوزخ ګردو (ټولو) مکلفینو لره ډیر ویروونکی شی دی څرنګه چه د هغه ویرولو عواقب او نتائج په قیامت کښی ښکاره کیدونکی دی نو ځکه ئی پر داسی شیانو باندی قسمونه یاد کړی دی چه له قیامت سره ډیر مناسبت لری لکه د سپوږمی اول زیاتیدل او بیا لږیدل د دی نړی او جهان د نشوونما ـ او د اضمحلال او فنا مثال او نمونه ده هم داسی د دی دنیا د ژوندون نسبت د آخرت له ژوندانه سره د اختفا او اکتناف له پلوه داسی دی لکه د شپی نسبت له ورځی سره ګواکی د دی دنیا ختمیدل به هسی وی لکه د شپی پایٔ (آخر) ته رسیدل او د هغی دنیا ظهور به هسی وی لکه د سپیده داغ د رڼا (رڼرا) خوریدل. والله اعلم.

كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

هر نفس په سبب د هغه چه کړی ئی وی ګروبندی به وی (په سقر کښی). مګر خو خاوندان د ښی لاس وی به په جنتونو کښی چه پوښتنی به سره کوی یو له بل له حال د مجرمانو (ګنهګارانو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د میثاق په ورځ کښی د حضرت آدم علیه السلام د شا له ښی لوری څخه وتلی وی، او په دنیا کښی ئی هم ښی چاری کړی وی او په سمه لاره تللی وی او په موقف کښی د عرش په ښی خوا چیری چه جنت وی ودرېږی او په همغه طرف رهی (روان) کیږی او د هغوی عملنامی هم په ښی لاسی کښی ورکړی شوی وی نو دا خلق نه یوائځی له قیده او رنځ څخه خوشی دی بلکه د جنت په باغونو کښی خوښ ـ خوشاله او په خپل واک (اختیار) سره ګرځی او په خورا (ډیر) بی فکری او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملګرو یا پرښتو څخه د ګنهګارانو احوال پوښتی چه هغوی چیری دی؟ چه دلته نه ښکاری؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾

(نو وبه وائی مؤمنان منکرانو ته داسی چه) څه شی داخل کړی یئ تاسی (ای منکرانو) په دوزخ کښی.

تفسیر: یعنی کله چه واوری چه ګنهګاران په دوزخ کښی اچولی شوی دی نو دوی د دی ګنهګارانو په لوری متوجه کیږی او داسی پوښتنی تری کوی چه تاسی سره له پوهنی او عقل

ځرنګه د دوزخ په اور کښې لویدلی یئ؟.

قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوْضُ مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٤٦﴾ حَتّٰىٓ اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ﴿٤٧﴾

وبه وائی (مجرمان په جواب د مؤمنانو کښې چه) نه وو مونږ (په دنیا کښې) له لمونځ کوونکیو څخه او نه وو مونږ چه طعام خواړه مو ورکړی وی مسکینانو ته او وو به مونږ چه ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو کښې سره له ډیرو خبرو کوونکیو او وو به مونږ (په دنیا کښې) چه دروغ به مو ویل په ورځ د جزاء (قیامت) باندی تر هغه پوری چه راغله مونږ ته (هغه) یقینی خبره (مرګ).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالیٰ حق وپیژنده او نه ئی د بندګانو خبر واخیست. هو! د نورو خلقو په شان به ئی د حق په خلاف بحثونه کول او په بدو صحبتونو کښې کیناسته تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کښې کیواته (ونختل) او له ګردو (تولو) څخه لویه خبره دا ده چه د هغوی باور نه ؤ چه د انصاف ورځ به هم راتلونکی وی او تل به هغو رښتیا خبری دروغ ګڼلی تر څو چه د مرګی په کنده کښې ولویده او پخپلو سترګو ئی ولیده او په هغو ګردو (تولو) خبرو چه دروغ ئی بللی پوره باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ﴿٤٨﴾

(نو فرمائی الله) پس نفع ګټه (فائده) به ونه رسوی دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکیو.

تفسیر: د کافرانو په حق کښې به هیڅوک سپارښت ونه کړی او که ئی وکړی نه به منلی کیږی.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ﴿٤٩﴾

پس څه شوی دی په دوی باندی چه له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکی دی.

تفسیر: یعني سره له دې چه دا مصیبتونه د دوی په مخ کښې دی او ښه پندونه هم اوري خو هیڅ نه متأثر کیږي بلکه د هغو له اوریدلو ځني هم غاړه غړوي.

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

ګواکې دوی (صحرائی خره) ګوره خر دي تښتیدونکي چه تښتي له ځمري (یا له غال مغال) څخه.

تفسیر: یعني د حق او حقیقت د شورماشور له اوریدلو څخه او د الله تعالیٰ د ځمریانو له غرمبیدلو څخه لکه ځنګلي ګډي او وحشي خره لرې تښتي.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾

بلکه غواړي هر یو سړی له دوی نه دا چه ورکړی شي ده ته پاڼي خوري شوي (په متابعت د محمد کښې).

تفسیر: یعني نه غواړي چه د پیغمبرانو خبرې واوري بلکه له دوی ځني د هر سړي غوښتنه دا ده چه پخپله په ده باندې د الله تعالیٰ صحیفې رانازلي شي او دی هم پیغمبر وپیژنده شي لکه چه د الانعام په پینځلسمه رکوع ۱۲٤ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښې راغلی دی ﴿حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾ یا دا چه د دوی د هر یوه په نامه بلاوسیله د الله تعالیٰ له لوري یوه داسې لیکه راشي چه په هغې کښې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د اتباع امر لیکلی شوی وی لکه چه د بني اسرآئیل د سورت په لسمه رکوع ۹۳ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښې دی ﴿حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ﴾

كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسې نه ده (ور به نه کړی شي دوی ته دا پاڼي) بلکه نه ویریږي دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسیر: یعني هیڅ کله به داسې نه کیږي ـ ځکه چه نه په هغو کښې دا لیاقت شته او نه د دې خبرې د اجراء دپاره څه اړه (احتیاج) او ضرورت دی. یعني که چیرې دغه پاڼي هم دوی ته ورکړی شي نو بیا هم دوی ایمان نه راوړي نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه

راتللو د کاغذونو سره نه دی بلکه دوی نه ویریږی له عذابه د آخرته دوی دا چتی (بیکاره) غوښتنی د دی دپاره نه کوی چه که داسی وشی نو دوی به ایمان راوړی بلکه اصلی خبره خو دا ده چه دا خلق د آخرت له عذابه نه ویریږی نو ځکه د دوی دا غوښتنی حقیقت نه لری بلکه یوائحی تعنت او ملندی دی که بالغرض د دوی دا غوښتنی هم پوره شی بیا به هم دوی د هغه متابعت نه کوی لکه چه د انعام په اوله رکوع ۷ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی الله تعالیٰ فرمایلی دی

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِىْ قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوْهُ بِاَيْدِيْهِمْ لَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴾

كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ ﴿۵۴﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿۵۵﴾

نه ده داسی چه دوی وائی (قرآن ته چه سحر کهانت دی) بیشکه دا (قرآن) تذکره پند دی. پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه (قرآن).

تفسیر: یعنی داسی له سره نشی کیدی چه هر یوه ته بیل بیل کتاب ورکړ شی هم دا یو کتاب پاک قرآن د پند دپاره بس او کافی دی ﴿ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴾ - پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه قرآن څخه) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دا کتاب په یوه باندی نازل شو نو څه وشوه دا خو ستاسی د تولو د ښیګنو (فایدو) دپاره دی.

وَمَا يَذْكُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ

او نه آخلی پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمائی الله (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ غوښتل او نه غوښتل اګر د ده په حکمت باندی مبنی دی چه هیڅ یو بشر په هغه باندی احاطه نشی کولی هم دی د هر سړی استعداد او لیاقت په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی او سم له هغه ورسره معامله کوی.

هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿۵۶﴾ ع

همغه (الله) دی اهل (وړ) د ویری (چه تری ویریږو) او اهل د ښښنی (چه ښښنه تری غواړو)

تفسیر: یعنی سړی هومره ګناه چه وکړی خو هر کله چه د تقویٰ په لاری باندی لاړ شی او له

الله تعالیٰ څخه وویرېږی نو دی به ئی ګرد (تول) ګناهونه وبښی او د هغه توبه به ومنی. له انس ابن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به دی ځای کښی د منهیی حاشیی په ډول (طریقه) د دی آیت له لوستلو څخه وروسته وفرمایل چه د هغه الفاظ دا دی «**قال ربکم عزوجل انا اهل ان اتقیٰ فلا یشرک بی شئ فاذا اتقانی العبد فانا اهل ان اغفر له** - زه د دی خبری لائق او وړ (قابل) یم چه بنده له ما څخنی وویرېږی او له ما سره دی بل څوک شریک ونه ګڼی کله چه بنده له ما څخه وویرېږی او د زړه په اخلاص له شرک څخه ځان وژغوری (وساتی) نو ځما شان دا دی چه زه ئی ګناهونه وبښم» الله تعالیٰ مو دی پخپل فضل او کرم سره په توحید او ایمان باندی قائم او دائم ټینګ ولری او پخپلی مهربانی مو دی ټول ګناهونه راوبښی.

تمت سورة المدثر بمنه وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة القیٰمة مکیة وهی اربعون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۵) تسلسلهاحسب النزول (۳۱) نزلت بعد سورة «القارعة».

د «القیامة» سورت مکی دی (٤٠) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۵) او په نزول کښی (۳۱)

سورت دی وروسته د «القارعة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ اُقْسِمُ بِیَوْمِ الْقِیٰمَةِ ①

قسم خورم زه په ورځی د قیامت باندی.

تفسیر: یعنی د قیامت د ورځی امکان د عقل له مخی او متیقن‌الوقوع کیدل ئی د داسی مخبر صادق په وینا سره ثابت شوی دی چه د هغه په صدق باندی قطعیه دلائل قائم دی. زه په هغه باندی قسم خورم چه تاسی په یقین وروسته له مرینی څخه بیا ژوندی کیږئ او ضرور به د ښو او د بدو حساب کیږی.

تنبیه: ښکاره دی وی چه په دنیا خو راز (قسم) داسی شیان دی چه خلق په هغو باندی قسمونه خوری . په خپل معبود باندی ، په معظمو او محترمو شتو باندی په کوم مهتم بالشان څیز باندی

پر کوم عجیب او نادر شی باندی د هغه د ښیګڼی (فایدی) او ندرت ورښوولو دپاره. لکه چه وائی چه د فلانی په قسمت باندی قسم یاد کړئ! بیا بلغاء د دی خبری رعایت هم کوی چه د مقسم به او مقسم علیه په منځ کښی څه مناسبت هم وی ـ او دا هم ضروری نه ده چه په هر ځای کښی خامخا مقسم به د مقسم علیه دپاره شاهد وګرځاؤ شی لکه په دی بیت کښی

هومره ستا د توری د ښیګڼی (فایدی) یم زیمنه

لوړمه په سر دی چه سر می دی درښکته

په دی بیت کښی د خپل سر تیتوالی او د خپل محبوب په سر باندی لوړل (قسم خوړل) څومره ښه او موزون دی. اسلامی شریعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالیٰ پر بل شی باندی قسم یادول حرام کړی دی. خو د الله تعالیٰ شان له بندګانو څخنی جلا (جدا) او بیل دی هغه لوی ذات پرته (علاوه) له خپل ځان په بل باندی هم قسم یادوی او عموماً پر هغه شیانو باندی قسم یادوی چه د ده په نزد محبوب یا نافع یا وقیع او مهتم بالشان وی. یا مقسم علیه لپاره په ډول (طریقه) د شاهد او حجت ودراوه شی. دلته د قیامت په ورځ لوړل (قسم خوړل) د هغه د نهایت وقیع او مهتم بالشان او عظمت له حیثیته دی او په هغه مضمون باندی ئی چه قسم یاد کړی دی د هغه مناسبت ښکاره دی ځکه چه د بعث او د مجازاتو ظرف هم دغه قیامت دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ②

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکی (ځان خپل لره په خرابی باندی اګر که کوشش ئی کړی وی په نیکو کارونو. جواب د قسم دا دی چه خامخا به ژوندی کړی شی دوهم وار).

تفسیر: محققینو لیکلی دی چه د سړی نفس یو شی دی خو همغه یو نفس د دریو حالاتو په اعتبار دری نومونه لری. اول که نفس د علوی عالم په لوری مائل وی او د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی خوښی ورته حاصله وی ـ او د شریعت په پیروی کښی ئی اطمینان او تسلی په برخه وی نو دی نفس ته «مطمئنه» وائی لکه چه د جزء ۳۰ «الفجر» په سورت ۳۰ آیت کښی ئی لولو ﴿ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةٗ مَّرۡضِيَّةٗ ﴾ دوهم که نفس د سفلی عالم په لوری مائل وی او په دنیوی لذاتو ـ غوښتنو او خواهشونو کښی مبتلا او اخته وی او د بدی په لوری ئی رغبت او د شریعت له اطاعته مباعدت خوښوی نو دی نفس ته (اماره) وائی. ځکه چه هغه سړی ته امر ورکوی چه په بدو چارو کښی مشغول او بوخت شی. لکه چه د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په اوومه

رکوع ۵۳ آیت کښې څمونږ دغه تفسیر کښې راغلی دی ﴿ وَمَآ اُبَرِّئُ نَفۡسِیۡ ۚ اِنَّ النَّفۡسَ لَاَمَّارَةٌۢ بِالسُّوۡٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّیۡ ﴾ دریم نفس کله د عالم سفلي په لوري میلان کوي او په شهوت او غضب کښې اخته کیږي او کله د عالم علوي په لوري رجحان غوره کوي او له ګردو (تولو) خرابو شیانو څخه لرې تښتي او که کومه خرابي یا تیرواته تري وشي نو په هغه باندې شرمیږي او خپل ځان ملامتوي نو دی نفس ته «لوامة» وائي حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه «د سړي نفس په اول کښې په لوبو او مزو کښې ډوب وي ـ او هیڅ د نیکۍ په لوري رغبت نه کوي ـ نو داسې نفس ته «نفس امارة بالسوء» وایه شئ بیا چه لږ څه عقل او هوش ورته پیدا کیږي ـ ښه او بد پیژني ـ نو له بدو ځان ساتي ـ او کله په غفلت کښې بیا په بدو پسې منډې وهي ـ خو بیا چه ویښ شي ـ ژر تر ژره خپل ځان ملامتوي او ډیر پښیمانیږي ـ نو داسې نفس ته (نفس لوامة) وایه شي ـ بیا چه کله ښه پاک او صاف شي ـ او د زړه له کومې د ښو په لوري تمائل پیدا کوي ـ او له چتي (بیکاره) او خرابو چارو څخنې پخپله لرې تښتي ـ او د بدۍ او خرابۍ له تصوره ډیر ورته رږ (زحمت) او تکلیف رسیږي ـ نو داسې نفس ته «نفس مطمئنة» وایه شي (انتهىٰ بتغییر یسیر) دلته ئې په نفس لوامې باندې قسم یاد کړ چه که د چا فطرت صحیح وي نو دی پخپله د خپل نفس له لوري په دنیا کښې په خرابۍ او تقصیراتو باندې ملامتي آړوي او هم دا شی دی چه پخپل خورا (ډیر) لوی او ښه او بهتر صورت سره په قیامت کښې به راڅرګندیږي (ښکاریږي).

اَیَحۡسَبُ الۡاِنۡسَانُ اَلَّنۡ نَّجۡمَعَ عِظَامَهٗ ﴿۳﴾

آیا ګمان کوي (کافر) انسان چه له سره به نه تولوو مونږ (خواره واره) هډوکي د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قیامت).

تفسیر: یعني کافر انسان داسې خیال کوي چه تر هډوکي پورې هم مات او ګوډ او خواره واره شوي دي او د هغو وړوکي بڅرکي هم په خاورو او نورو کښې ګډوډ شوي دي نو ښه اوس به هغه څرنګه یو ځای کیږي؟ او بیا به په څه ډول (طریقه) سره جوړ او پیوندیږي؟ داسې خو ډیر سخت او محال ښکاري داسې نه ده چه مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوي هډوکي د ده.

بَلٰی قٰدِرِیۡنَ عَلٰۤی اَنۡ نُّسَوِّیَ بَنَانَهٗ ﴿۴﴾

هو! (بلکه جمع به ئې کړو) حال دا چه قادر یو مونږ په دې باندې چه برابر تول کړو هډوکي او بندونه د ګوتو د ده.

تفسیر: یعنی مونږ خو د ګوتی بندونه هم جوړولی شو. د بندونو تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه دا د بدن له اطرافو څخنی دی او د هر څیز تکمیل د هغه په اطرافو باندی کیږی لکه چه څمونږ په محاورو کښی هم په داسی مواردو کښی داسی ویلی کیږی چه څما بندونه خوریږی. او له هغه څخه مراد ګرد (تول) بدن وی بله دا چه په بندونو کښی سره د هغو د وړوکیتوبه د صنعت رعایت زیات دی او عادتاً دا ډیر سخت او نری کار دی. نو څکه هغه څوک چه په سخت کار باندی قادر وی نو هغه په آسان کار باندی په اولیٰ طریقه سره قادر دی

بَلْ يُرِيْدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهٗ ۝۵ يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ۝۶

بلکه اراده لری (کافر) انسان چه دروغ ووائی (په هغه څیز باندی چه) په مخ کښی د ده دی (له قیامت او حسابه) پوښتنه کوی (کافر انسان استهزاءً چه) کله به وی (ورځ د) قیامت (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «بلکه غواړی انسان چه بی حیائی وکړی د ده (یا پخپل) مخ کښی (یعنی ګناه وکړی اوس یا په راتلونکی زمانه کښی) پوښتنه کوی کله به وی قیامت»).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه له قیامت څخه انکار کوی ـ او دوهم څلی ژوندون محال ګڼی ـ د هغه سبب دا نه دی چه دا خبره ډیره مشکله ده ـ او د الله تعالیٰ کامل قدرت او نښی ښکاره نه دی ـ بلکه بنی آدم غواړی چه د قیامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکی عمر کښی چه پاتی دی بالکل بیباک او بیپروا شی او په فسوقو او فجورو کښی مشغول پاتی وی. که چیری د قیامت اقرار وکړی او د اعمالو د حساب او کتاب ویره ئی په زړه کښی څای ونیسی نو په فسق او فجور کښی دومره بی حیائی او بیباکی نشی کولی نو څکه له داسی خیال څخه ئی زړه تل په ډډه ګرځی چه تری عیش منغض نشی او په لذت کښی ئی څه خلل ونه لویږی. بلکه د استهزاء او تعنت او د سپین سترګی له مخی پوښتنی کوی چه ښه خانه! هغه ستاسی قیامت به کله راځی؟ که په رښتیا سره راتلونکی وی نو میاشت او کال او نیته ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه!.

فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝۷ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝۸

کله چه خړی متحیری شی سترګی له هیبته او توره شی سپوږمی (رڼا (رڼرا) ئی لاړه شی).

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ د جلالی تجلی له سببه سترگی تیغی وځیږی او د حیرت او ویری لامله (له وجی) ئی سترگی خری پاتی شی او لمر به هم سر ته ډیر نژدی راشی او سپوږمی بی نوره شی سپوږمی ئی ځکه جلا (جدا) ذکر کړه چه عربو د قمری حساب لامله (له وجی) هغی ته په ډیر زیات اهتمام سره کتل ـ او د هغی له احواله به تل خبر ؤ.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۙ﴿۹﴾ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ﴿۱۰﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿۱۱﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ﴿۱۲﴾

او جمعه شی لمر او سپوږمی (له طرفه د مغربه په قیامت کښی یا جمع شی په تور والی کښی په تلو د رڼا (رنړا) د دواړو سره یعنی په بی نوری او تت والی کښی به دواړه سره شریک او مله وی). نو وبه وائی (کافر) انسان په دغه ورځی کښی چیرته ځای د تیښتی شته؟ نه دی مناسب طلب د تیښتی نشته ځای د پناه خاص (مشیت د) رب ستا ته په دغی ورځی کښی ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب ورسره کړ شی او جزاء ورکړه شی).

تفسیر: یعنی اوس خو وائی چه هغه ورځ چیری ده؟ او په هغه وقت کښی به له ویری بدحواس کیږی او داسی به وائی چه نن زه چیری وتښتم؟ او په کوم ځای کښی پټ شم؟ نو داسی ارشاد به کیږی چه نن نه د تښتیدلو موقع ده او نه د پوښتنی وقت نن هیڅ یو طاقت هم تاسی نشی خلاصولی او نه پناه درکولی شی نن گرد (تول) د خپل پروردگار په مخ کښی حاضریږی او د هغه د عدل او انصاف په مخ کښی ودریږی او هغه هره فیصله چه وغواړی د هر چا په حق کښی ئی کوی.

يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿۱۳﴾

خبر به کړ شی انسان په دغی ورځی (د قیامت) کښی په هغو (اعمالو) چه مخ کښی ئی لیږلی دی (نیک وی که بد) او (په هغو اعمالو چه) وروسته ئی پری ایښی وی (نیک وی که بد).

تفسیر: یعنی گرد (تول) پخوانی او وروستنی اعمال ښه وی که بد وی هغه ته ورخرگندیږی (ښکاریږی) او پری پوهیږی.

بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰی نَفْسِهٖ بَصِیْرَةٌ ﴿۱۴﴾ وَّلَوْ اَلْقٰی مَعَاذِیْرَهٗ ﴿۱۵﴾

بلکه انسان په ځان خپل باندی حجت لیدونکی شاهد دی که چیرته وړاندی کړی عذرونه خپل (قبول به نشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی انسان که پخپلو احوالو باندی غور وکړی نو د خپل رب په وحدانیت به او په دی باندی چه د ګردو (تولو) ورتګ د ده په لوری دی وپوهیږی. که څوک ووائی چه زه پری نه یم پوهیدلی نو دا ګردی (تولی) به پلمی (تدبیرونه) او بهانی وی» خو زیاترو مفسرینو د دی تعلق له ﴿ یُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ یَوْمَىٕذٍ ﴾ الآیة - سره اخیستی دی یعنی په وربښولو باندی هم موقوف نه دی. انسان به پخپل احوال باندی پخپله مطلع وی که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانی جوړی کړی - او راز راز (قسم قسم) حیلی وروړاندی کړی - لکه چه کافران به وائی ﴿ وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِیْنَ ﴾ بلکه دلته په دنیا کښی هم هغه انسان چه د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وی پخپل حال باندی په ښه دول (طریقه) سره پوهیږی. اګر که د نورو په مخ کښی حیلی او بهانی جوړی کړی او د هغه په مخالفت کښی دیر کوښښ وکړی. کله چه به جبریل محمد صلی الله علیه وسلم ته وحی لوستله نو ده به ژر ژر ورسره لوسته چه هیر ئی نشی او په دیر مشقت کښی ؤ نو الله فرمائی چه:

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿۱۶﴾ اِنَّ عَلَیْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿۱۷﴾ فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ﴿۱۸﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَیْنَا بَیَانَهٗ ﴿۱۹﴾

مه خوځوه په دی (قرآن) سره (ای محمده پخوا له وحی) ژبه خپله چه تعجیل به کوی په دی (قرائت سره) بیشکه پر مونږ باندی دی جمع کول ئی (په سینه ستا کښی) او لوستل ئی (په ژبه ستا) بیا مو کله چه ولوست دا (قرآن په ژبی د پرښتی) نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نیسه) بیا بیشکه په مونږ باندی دی ښکاره بیانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسیر: لکه چه مو ولیکل رومبی به کله چه حضرت جبریل علیه السلام د الله تعالیٰ له لوری د قرآن وحی راوړه د جبریل علیه السلام له لوستلو سره به یو ځای څمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم هغه لوسته چه ژر ئی یاد او زده ئی کړی او د جبریل علیه السلام له تللو څخه وروسته وحی ئی په ښه دول (طریقه) په یاد پاتی وی. مګر په دی صورت کښی دوی ته دیر تکلیف پیښیده کله به چه دوی هغه رومبی کلمه لوستله دوهمه کلمه به د دوی په فهم کښی په ښه دول

(طريقه) سره نه راتله ـ او د هغو په پوهيدلو کښې به هم دوی ته لږ ډير دقت پيښيده نو ځکه الله تعالیٰ وفرمايل چه په دی وقت کښې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هيڅ ضرورت نشته تاسی بالکل د زړه له کومی د وحی اوريدلو ته متوجه شئ! او داسی انديښنه مه کوئ! چه دا به می نه ياديږی ـ او بيا به ئی څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به ئی په څه ډول (طريقه) وپوهوم؟ ـ د هغو ګردو (تولو) تورو ستاسو په تتر (سينه) کښې حرف په حرف تولول او ستاسی له ژبې څخه د باندی راايستل ـ او په خلقو ئی لولول ځما کار دی کله چه پرښته پاک قرآن ځما له لوری تاسی ته ولولی ـ نو تاسی چپ اوسئ! ـ پوره او ښه ئی واورئ! ـ د هغه اوريدل د هغه يادول ـ او د هغه علومو او معارفو ورونه درخلاصول او ستاسی له ژبې څخه نورو ته د هغه رسؤل او روښانول ـ دا ګرد (تول) ځمونږ له کارونو څخنی دی. وروسته له دی څخه رسول الله صلی الله عليه وسلم له جبريل عليه السلام سره يو ځای لوستل پری ښودل. نو دا هم يوه معجزه شوه چه يو ځلی ګرده (توله) وحی له سره تر پايه پوری واوری ـ او يو توری ئی هم له خولی څخه ونه باسی ـ او نه ئی ضبط او ګردان کړی ـ خو د پرښتی له ورتګ څخه وروسته پوره وحی لفظ په لفظ په پوره ترتيب سره بی له کومی فتحی او ضمی او نور د تزئيد او تنقيص ولولی ـ او وئی لولوی ـ او وئی پوهوی دا په دی دنيا کښې يوه وړوکی نمونه له ﴿ يُنَبَّؤُا الۡاِنۡسَانُ يَوۡمَئِذٍۢ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ ﴾ څخه ده يعنی څرنګه چه الله تعالیٰ په دی قادر دی چه خپله وحی د پرښتی له ورتګه وروسته په پوره ترتيب سره حرف په حرف پرته (علاوه) له کومی ادنیٰ خطاء او تيروتو د خپل پيغمبر صلی الله عليه وسلم په تتر (سينه) کښې تولوی ـ نو آيا هغه په دی باندی قادر نه دی چه د بندګانو پخوانی او وروستنی هغه ګردی (تولی) چاری چه ښائی ځينی ئی د هغوی د کوونکی له فکره هم وتلی وی ـ ګرد (تول) سره تول کړی او په يوه وقت کښې هغه د دوی په مخ کښې وړوړاندی کړی او په هغه باندی هغوی ګرد (تول) سره ښه وپوهوی. او هم داسی د هدوکی منتشر ذرات او رژيدلی بخرکی سره راتول کړی؟ او بيا له نوی سره هغه ړومبنی انسان ورځنی پيدا کړی؟ بيشکه هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه له دی څخه لا په لويو کارونو باندی هم قادر دی.

كَلَّا بَلۡ تُحِبُّوۡنَ الۡعَاجِلَةَ ﴿۲۰﴾ وَتَذَرُوۡنَ الۡاٰخِرَةَ ﴿۲۱﴾

نه دی داسی (لکه چه انکار کوی کفار له بعثه) بلکه خوښوئ تاسی ځغليدونکی (ژر فانی کيدونکی دنيا) او پريږدی تاسی آخرت (چه باقی او وروسته راتلونکی دی او د هغه دپاره هيڅ عمل نه کوئ)

تفسير: يعنی ستاسی دا د قيامت او د نورو حقائقو انکار کول هيڅ يو په کوم يوه صحيح دليل باندی مبنی نه دی بلکه د دی سبب د دنيا انهماک دی. کله چه دنيا نقدی او ژر رسيدونکی شی دی نو ځکه ئی تاسی غواړئ. آخرت تاسی پور (قرض) ګنئ او پريږدئ ئی او

وایئ چه د هغه رارسیدل لری دی. د انسان په طبیعت کښی ژر غوښتل او جلتبازی داخله ده ـ لکه چه د جزء ۱۷ انبیاء په دریمه رکوع ۳۷ آیت څمونږ دغه متبرک تفسیر کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ ﴾ فرق دومره دی چه نیکان د ښو شیانو په حاصلولو کښی جلتی کوی چه هغه یو مثال اوس په ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴾ تیر شو. او بدان هغه شی غوره کوی چه ژر ئی په لاس ورځی اگر که د هغه نتیجه هلاک هم وی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿۲۲﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿۲۳﴾

څینی مخونه (یعنی د مؤمنانو به) په دغی ورځی (د قیامت) کښی ښائسته تازه روښانه وی خاص ذات د رب خپل ته به کتونکی وی.

تفسیر: دا د آخرت بیان دی یعنی د مؤمنانو څیری به په دی ورځی کښی ډیری روښانه ځلیدونکی تر او تازه او ډیری خوښی او بشاشی وی. او د دوی سترگی به د حقیقی محبوب په لقاء او کتلو سره رنی وی. له قرآن کریم او متواترهؤ احادیثو څخنی په یقینی ډول (طریقه) سره معلوم شوی دی چه په آخرت کښی به د الله تعالیٰ لیدنه وی ـ خو گمراهان له دی څخه منکر دی ـ ځکه چه دا نعمت د هغوی په برخه کښی نه دی. **اللهم لاتحرمنامن هذه النعمة التی لیس فوقها نعمة**

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿۲۴﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿۲۵﴾
كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿۲۶﴾

او څینی مخونه (یعنی د کفارو) په دغی ورځی (د قیامت) کښی به تریو بدخیره وی یقین به کوی چه کاوه شی واقع کیږی په دغو (مخونو) باندی دوی ته بلا لویه چه ماتوونکی وی هډوکی د شا لره نه ده داسی (چه دنیا خوښوی پر آخرت) کله چه ورسیږی (سا) هډوکی د ستونی ته.

تفسیر: یعنی باور لری چه هغه ناکاره معامله کیدونکی ده او هغه عذاب د گاللو (تیرولو) دی چه بالکل به ملا ماتوونکی وی.

﴿ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴾ ـ نه ده داسی چه دنیا خوښوی پر آخرت کله چه ورسیږی سا هډوکی د ستونی ته)

یعنی آخرت مه لری گنئ ځکه چه موت د دی سفر ړومبی منزل دی چه هغه ډیر نژدی له هم دی

ځایه د نورو منزلونو په تللو باندې شروع کیږي تر څو چه وروستنی منزل ته ورسیږي ګواکې د هر سړي مرګ هغه لره د لوئې ورځې (قیامت) یوه وړوکې نمونه ده هر کله چه د مریض روح ګرد (تول) سره غونډ شي او چنغرک هډوکي د تتر (سینې) او ورمېږ ته ورسیږي ـ او سا ئې په مرۍ کښې ونښلي ـ نو وپوهیږه چه د آخرت منزل ئې شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ویلې شي (یعنې وبه وائي هغه څوک چه چاپېر له مریضه دي) څوک دی دم کوونکی (په هغه رنځور باندې چه جوړ شي او روح ئې بیرته ور وګرځي) او یقین کړي هغه مریض) چه بیشکه په ده (باندې راغلی) دی وقت د فراق جدائي (له دنیا او خپلوانو).

تفسیر: د داسې مایوسۍ په وقت کښې د طبیبانو او ډاکټرانو له لاسه هیڅ شی نه وي پوره کله چه خلق له ظاهري علاج او تدبیر ځنې عاجز شي نو د دم او دعاء ـ تعویذ په فکر کښې لویږي او یو له بل سره وائي «خانه! کوم داسې ښه سړی راولئ چه په دې رنځور څه دم او دعاء وکړي. ګوندې وي چه جوړ شي ځینو اسلافو ویلي دي چه «من راق» د پرښتو وینا ده چه له ملک الموت سره د روح د قبضولو دپاره راځي او له دوی سره داسې وائي چه د دې مړي سا څوک وباسي او وړي ئې؟ د رحمت پرښتې؟ که د عذاب؟ نو په دې تقدیر سره (راقی) له (رقی) څخه مشتق ګڼله کیږي چه معنی پاس ختل دي او د (رقیه) ځنې به نه وي چه معنی ئې دم او دعاء او توتکه او افسون دی.

﴿ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴾ ـ او یقین کړي هغه محتضر چه بیشکه په ده باندې راغلی دی وقت د فراق جدائي له دنیا او خپلوانو) یعنې مړ کیدونکی به وپوهیږي چه دی اوس له ګردو (تولو) عزیزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شیانو ځنې بېلیدونکی دی. یا ئې دا مطلب چه سا ئې له بدنه تلونکې ده.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاویږي یوه پنډۍ (د ده) له بلې پنډۍ (د ده) سره (له هیبته د مرګ).

تفسیر: یعنې په ځینو اوقاتو کښې د موت د سکراتو لامله (له وجې) یوه پنډۍ له بلې پنډۍ سره لګیږي. او هم د بدن د لاندنۍ برخې ځنې د روح د تعلق له منقطع کیدلو څخه وروسته د پنډیو خوځول او یوه له بلې ځینې بیلول به د ده په واک (اختیار) کښې نه پاتې کیږي نو ځکه یوه

پندی له بلی پندی شخه بیواکه لویږی. ځینی اسلاف وائی چه د عربو په محاورو کښی «ساق» کنایه ده له سخت مصیبت شخه ـ نو په دی تقدیر به د دی آیت ترجمه داسی کیږی. «یوه سختی به له بلی سختی سره یو ځای کیږی» ځکه چه مړ کیدونکی ته په دی وقت کښی دوه سختی وروړاندی کیږی یوه دا چه له دنیا ځنی داسی درومی چه مال او اسباب ـ اهل او عیال ـ کور او کهول ـ جاه او حشم گرد (تول) ځنی پاتی کیږی ـ غلیمان پری خوشیږی او پیغورونه ورکوی ـ او خپلوان ئی خفه کیږی ـ او په رنځ او خپگان کښی لویږی. بله ئی له دی ځنی ډیره لویه او ویروونکی ده چه هغه د قبر او آخرت هسی پیښی او احوال دی چه د هغه کیفیت په بیان نشی راتلی یعنی سختی د دنیا له سختی د آخرت سره یو ځای کیږی.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

په لوری د رب ستا په دغی ورځی کښی ورتله دی (د تولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: یعنی د آخرت د سفر ابتداء له دی ځای ځنی ده. گواکی اوس د بنده راشکوول د خپل پروردگار په لوری شروع شو مگر افسوس چه له خپل غفلت او حماقت شخه ئی د سفر هیڅ سامان تراوسه پوری نه دی جوړ کړی او نه د دی اوږده منزل لپاره کومه توښه له ځان سره لری.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾

بیا یقین ونه کړ (په مؤمن به باندی) او نه ئی لمونځ وکړ مگر دروغجن ئی کړ (قرآن لره) او مخ ئی وگرځاو (له ایمانه) بیا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.

تفسیر: یعنی د ریښتین گڼلو او باور لرلو په ځای پیغمبران دروغجنوی ـ او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوری د متوجه کیدلو په ځای تل له هغه ځنی غاړه غړوی ـ او په دی باندی یواځی اکتفا نه کوی بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقینو او خپلوانو په لوری ځی ـ او داسی راښکاروی چه لکه کوم ښه لوی کار او ډیره میرانه (بهادری) او د پوهنی کار ئی کړی دی.

أَوۡلَىٰ لَكَ فَأَوۡلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوۡلَىٰ لَكَ فَأَوۡلَىٰٓ ﴿٣٥﴾

وړ لایقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چه بد ئی بولی سختی د مرګ) پس وړ لایقه ده (هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د قبر ده) بیا وړ لایقه ده تا لره) هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د ورځی د قیامت ده) پس وړ لایقه ده (تا لره هغه شی چه بد ئی بولی چه همیشه عذابیدل ستا دی په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی ای بدبخته! اوس ستا د هلاک، افسوس او کمبختی وار دی. یو ځلی نه بلکه څو څو ځلی اوس پاتی خرابی پر خرابی او تباهی پر تباهی ده پرته (علاوه) له تانه به بل هیڅوک د الله تعالیٰ د نوی نوی سزا وړ (لائق) او مستحق نه وی.

تنبیه: ښائی اوله خرابی په باور نه لرلو او لمونځ نه کولو او دوهمه په بل یو لوی ځغردوالی (ضد) باندی چه دروغجنول او غاړه غړول دی او دریمه او څلورمه د دی دواړو امورو ځنی په هره یوه باندی چه دی ئی د افتخار وړ (لائق) ګڼی بنا دی لکه چه د هغه په لوری په ﴿ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ يَتَمَطَّىٰٓ ﴾ کښی اشاره ده والله اعلم.

أَيَحۡسَبُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَن يُتۡرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه پری به ښود شی دی چتی (بیکاره) بی قیده مهمله بیکاره (په دنیا او عقبا کښی مکلف به نه شی په احکامو د ده).

تفسیر: یعنی آیا بنی آدم داسی ګڼی چه دی به هم داسی چتی (فضول) بیکاره او مهمل پری ښوده شی؟ او د امر او نهی هیڅ یو قید به په ده باندی نه وی؟ یا له مرینی څخه وروسته به بیا نه ژوندی کیږی؟ او له ده څخه به د نیکیو او د بدیو ګرد (تول) شمیر نه اخیست کیږی؟ او هیڅ حساب او کتاب به ورسره نه کیږی.

أَلَمۡ يَكُ نُطۡفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمۡنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنۡهُ ٱلزَّوۡجَيۡنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلۡأُنثَىٰٓ ﴿٣٩﴾ أَلَيۡسَ ذَٰلِكَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يُحۡـِۧيَ ٱلۡمَوۡتَىٰ ﴿٤٠﴾

آیا نه ؤ دغه (انسان اول) یو څاڅکی له منی څخه چه تویوه شی (اچوه شی پر رحمونو د ښځو کښی). بیا و دی یوه توته د وینو نو پیدا کړ الله (اندامونه ئی) پس برابر کړ (صورت ئی او روح ئی پکښی وپوکلو) نو پیدا کړ له هغه (اوبو د منی) څخه جوړه (دوه صنفه) نارینه او ښځه آیا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو قادر په دی باندی چه ژوندی کړی مړی (بلکه ښه قادر دی).

تفسیر: یعنی انسان له نطفی څخنی د غوته شویو وینو په شکل کرځی بیا الله تعالیٰ د دی د پیدایښت کرد (تول) مراتب پوره کوی او انسان تری جوړوی ـ او تول ظاهری اعضاء او باطنی قوتونه ئی برابروی ـ او د یوی بیځانی نطفی څخنی یو عاقل انسان جوړوی ـ او هم له هم دی نطفی څخنی دوه ډوله (قسمه) بنی آدم پیدا کوی چه د دوی د هر یو ظاهری او باطنی خصوصیات سره بیل وی. آیا هغه مطلق قادر چه له اوله ئی کرد (تول) خلق په داسی یو حکمت او قدرت سره پیدا کوی بیا په دی باندی قادر نه دی چه دوی بیا راژوندی کړی؟ «**سبحانک اللّٰهم فبلیٰ!**» پاک دی ستا ذات ای اله ولی به ئی نه پیدا کوی! ته بیشکه قادر ئی.

تمت سورة القیامة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الدهر (سورة الانسان) مدنیة وهی (۳۱) آیة ورکوعان رقمها (۷٦)

تسلسلهاحسب النزول (۹۸) نزلت بعد سورة الرحمٰن.

د «الدهر» د «الانسان» سورت مکی دی (۳۱) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٦) او په نزول کښی (۹۸) سورت دی وروسته د «الرحمٰن» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَّذْكُوْرًا①

آیا راغلی دی (یعنی په تحقیق سره راغلی دی) پر انسان څه وقت له زمانی څخه چه نه و دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بیشکه پر انسان باندی داسی یو وقت تیر شوی دی چه هیڅ نوم او نښه ئی نه وه بلکه یو غیر مذکور په انسانیت څیز و. او یو جز وو له اجزاؤ د عناصرو او د نطفی بیا ئی څومره مدت طی کړ چه د نطفی په شکل راووت ـ دا حال ئی هم د دی د موجوده شرافت او کرامت لامله (له وجی) د ویلو وړ (لایق) نه دی او نه ښائی چه پری ژبه وخوځوله شی.

اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ ﷺ

بیشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفی څخه چه ګډوده شوی ده (د نر او د ښځی)

تفسیر: یعنی د نارینه او د ښځی د دوو دولو (قسمونو) اوبو څخنی ئی پیدا کړ.
تنبیه: د (امشاج) معنی مخلوط دی نطفه د هغو غذاؤ خلاصه ده چه له مختلفو شیانو څخنی روغه ده نو ځکه د ښځی له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځی همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شی. او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کښی چه:

نَّبْتَلِيْهِ فَجَعَلْنٰهُ سَمِيْعًاۢ بَصِيْرًا ﴿۲﴾ اِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّ اِمَّا كَفُوْرًا ﴿۳﴾

ازمایو ئی نو وموګرځو مونږ دغه (انسان) اوریدونکی بیشکه مونږ ورښوولی ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لیږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا نه وو دی شکر کوونکی او یا به وی دی ناشکره.

تفسیر: یعنی له نطفی څخنی د وینی غوټه او له هغی څخنی ئی د غوښی یوه ټوټه جوړه کړه هم دا راز (قسم) له څو څو ځلی اړولو او ګرځولو څخه ئی هغه دی درجی ته ورساؤ چه دی پخپلو غوږونو سره اوری او په سترګو سره وینی او له هسی قوتونو څخه کار اخلی چه بل کوم حیوان له هغو څخنی نشی کار اخیستی. ګواکی نور ګرد (ټول) د ده په مخ کښی کانه او ړانده دی.
تنبیه: د «نبتلیه» معنی اکثرو مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستی ده د بنی آدم له پیدایښته دا غرض دی چه دی د الله تعالیٰ په احکامو ـ امر ـ نهی او نورو مخاطب شی او امتحان تری واخیست شی او ولیده شی چه دی تر کومی اندازی پوری د خپل الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او خپل اخلاص او وفاداری څرګندوی (ښکاره کوی)؟ نو ځکه هغه ته ئی د آوریدلو ـ پوهیدلو او

لیدلو قوتونه ورو‌ښښل چه پر هغو باندی د شرعی تکالیفو مدار دی.

﴿ اِنَّا هَدَیْنٰهُ ﴾ الآیة - بیشکه مونږ ورښوولی ده انسان ته سمه لاره یا به وی دی شکر کوونکی او یا به وی ناشکره) یعنی ړومبی ئی د اصلی فطرت او پیدائشی عقل او پوه ځنی - بیا ئی د عقلیه او نقلیه دلائلو په وسیله هغه ته د نیکی لاره وروښووده چه د دی ښوونی اقتضاء داسی ده چه ښائی گرد (تول) انسانان په یوه سمه لاره باندی لاړ شی خو د شاؤخوا د حالاتو لامله (له وجی) او د خارجی عواملو اغیزی (اثر) او د نورو عوارضو له سببه گرد (تول) په یوه.لاره باندی پاتی نشول. ځینو الله تعالیٰ ومانه او حق ئی وپیژنده - او ځینو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله وروسته له دی نه الله اکرم شانه واعظم برهانه د دی دواړو د پای (آخر) او انجام ذکر دغسی فرمائی:

اِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِیْنَ سَلٰسِلَا۟ وَ اَغْلٰلًا وَّ سَعِیْرًا ﴿۴﴾

بیشکه مونږ تیار کړی مو دی کافرانو ته ځنځیرونه او طوقونه او تود اور (لمبی وهونکی چه تل به په کښی سوځی).

تفسیر: یعنی هغو خلقو چه د رسمونو او رواجونو او اوهامو او ظنونو په ځنځیرونو کښی ځانونه تړلی دی او بی د الله تعالیٰ له اقتدار او حکومته ئی د نورو د حکومت او اقتدار طوقونه او غاړکی له خپلو غاړو ځنی نه دی ایستلی بلکه د حق او د حق د عاملینو په خلاف د دښمنی او د جگړی د اورونو په لگولو کښی خپل عمر تیروی. او کله په تیروتلو سره هم د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر نه اداء کوی - او نه ئی په زړه کوی نو داسی خلقو ته په آخرت کښی د دوزخ طوقونه او غاړکی - ځنځیرونه او ډیر سخت سوځوونکی اور تیار دی.

اِنَّ الْاَبْرَارَ یَشْرَبُوْنَ مِنْ كَاْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُوْرًا ﴿۵﴾ عَیْنًا یَّشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ

بیشکه ابرار نیکان څښی (په جنت کښی) له جامونو د شرابو ځنی چه وی گډ له هغو سره (جنتی) کافور. چینه چه څښی به له هغی څخه (نیک) بندگان د الله.

تفسیر: یعنی د شرابو هسی جامونه به څښی چه لږ څه کافور به په کښی گډ وی دا کافور د دی دنیا د کافورو په شان نه دی بلکه د جنت د یوی خاصی چینی نوم دی چه د الله تعالیٰ له

لوری په خاص ډول (طریقه) د الله تعالیٰ مخصوصو او مقربو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کیږی. ښائی چه د دی سوړوالی ـ ښه رائحه او ورم ـ مفرح ـ خاصیت ـ او د تک سپین رنګ لامله (له وجی) هغه ته کافور وایه شی.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ۞ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ

چه بیائی به (مؤمنان) دغی (چینی) لره (هر چیرته چه ئی خوښه وی په بیول) وفا کوی (ابرار) په (هغه) نذر سره (چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله کښی پر ځانونو خپلو باندی)

تفسیر: یعنی دا چینه د هغو بندګانو په واک (قبضه) او اختیار ده چه په هر لوری دوی اشاره وکړی د دی د اوبو ویالی به په همغه لوری بهیږی. ځینی وائی چه د دی چینی اصلی منبع به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لوړه (اوچته) مانی کښی وی چه له هغه ځایه به د ګردو (تولو) انبیاؤ ـ اولیاؤ ـ صلحاؤ او مؤمنینو مانیو ته د هغی ویالی وبهیږی والله اعلم وروسته له دی نه اکرم شانه واعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسی بیان فرمائی.

﴿ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ ﴾ ـ وفا کوی ابرار په هغه نذر سره چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله پر ځانونو خپلو)

یعنی هغه نذرونه چه پخپلو ځانونو باندی ئی منلی وی اداء کوی ئی ښکاره ده کله چه پخپل ځان باندی لازم کړی څیز پوره کاؤ شی نو هغه خبری چه د الله تعالیٰ له لوری لازمی شوی دی څرنګه به پری ښودی شی؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ۞

او ویریږی (ابرار) له هغی ورځی چه شر ئی ښکاره او تیت (څرګند) دی

تفسیر: یعنی د دی ورځی سختی او خرابی به درجه په درجه پر تولو عامه او ګردو(تولو) لره نیوونکی وی او هیڅوک به په کلی ډول (طریقه) له هغه څخنی محفوظ نه وی. الا من شاء الله!

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۞

او (ابرار) ورکوی طعام خواږه پر محبت مینی د دغه (الله یا د طعام) مسکین اړ (مجبور) ته او یتیم پلار مړی ته او اسیر بندی ته.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په محبت کښی خپل طعام او خواړه سره له دی چه دی پخپله ورته اړ (مجبور) او محتاج دی او ډیر خواهش ئی ورته کیږی په ډیر اخلاص ـ شوق او ذوق سره مسکینانو ـ یتیمانو او بندیانو ته ئی ورکوی.
تنبیه: بندی عام دی مسلمان وی یا کافر. په حدیث کښی راغلی دی چه د بدر د بندیانو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه «له هر مسلمان سره چه کوم بندی وی ښائی چه له هغه سره ښه سلوک وکړی!» لکه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دی حکم په تعمیل بندیانو ته له خپلو ځانونو څخی ښه خواړه ورکول او حال دا چه هغه بندیان مسلمانان نه ؤ د مسلمان ورور حق خو له دی څخه هم لا زیات دی. که د «اسیر» په لفظ کښی لږ څه توسیع وکړه شی نو دا آیت مریبی او پور وړی (قرضداری) لره هم شامل کیدی شی ځکه چه هغوی هم یو راز (قسم) بندیان دی.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

(وائی ابرار) بیشکه چه مونږ طعام خواړه درکوو تاسی ته خاص دپاره (د ثواب) د الله نه غواړو مونږ له تاسی څخه جزاء بدل او نه شکر ایستل بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځی تریو مخی (غمجنی) ډیری سختی تریو مخی نه

تفسیر: یعنی دا طعام او خواړه ورکوونکی به د حال په ژبی سره داسی ویونکی وی او که چیری مصلحت وی او لازم ئی وګنی د قال په ژبی سره ئی هم ویلی شی.
﴿إِنَّا نَخَافُ﴾ بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځی تریو مخی غمجنی ډیری سختی تریو مخی نه).
یعنی ولی به مونږ نورو ته طعام او خواړه نه ورکوو؟ او له خوړو ورکولو څخی وروسته به ولی د بدل او شکریی هیله (ارزو) او امید ونه لرو چه مونږ له خپل پروردګاره او له هغی لوی ورځی څخه ویریدونکی یو چه هغه ورځ به ډیره غمجنه او سخته تریو تندی وی مونږ به ډیری مینی او اخلاص مستحقینو ته طعام او خواړه ورکوو او سره له هغه ویریږو چه آیا ځمونږ دا عمل به د الله تعالیٰ په دربار کښی منلی کیږی؟ که نه؟ نه چه د هغه په اخلاص او نورو شرائطو کښی څه لږتیا پاتی وی او بالعکس دا اعمال ځمونږ د ځان وبال نه شی.

فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿۱۱﴾

نو وبه ساتي دوى لره الله (په سبب د حسناتو د دوى) له شره سختي د دغې ورځې او ملاقي ور به كړي دوى ته تازګي او حسن د مخونو (او خوشالي د زړونو).

تفسير: يعني له هغه شي ځني چه دوى دير ويريدل الله تعالىٰ دوى له هغه ځني محفوظ او مأمون وساتل او د هغوى مخونو ته ئې ښائست او تازګي او زړونو ته ئې خوښي او سرور ورعطاء كړ.

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿۱۲﴾

او جزاء به وركړي دوى ته (الله) په سبب د صبر د دوى (تول نعماء د) جنت او (جامي) وريښمينې.

تفسير: يعني كله چه دى خلقو د دنيا پر تنګسى او سختيو باندى صبر كاؤ ـ او له ګناهونو او معاصيو ځني ئې ځانونو ساتل او په طاعت او عبادت كښې قائم اوسيدل نو ځكه الله تعالىٰ د هغوى د آرام او راحت دپاره دوى ته د جنت ښه نعماء ـ اعلىٰ باغونه او فاخره لباسونه مرحمت كړل. اوس الله اكرم شانه واعظم برهانه د دغو جنتيانو يو بل ښه وضعيت داسى بيان فرمائي:

مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ ۚ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿۱۳﴾

حال دا چه تكيه كوونكي به وي په هغه (جنت) كښې پر تختونو باندى د باچايانو او تولواكانو په دول (طريقه) نه بهويني دوى هلته شمس لمر (ګرمي) او نه زمهرير (ساړه يا به نه ويني په دغه جنت كښې لمر سپوږمى چه رڼا (رڼرا) به ئې له بل څه وي).

تفسير: يعني د جنت موسم به دير معتدل او برابر وي نه د تودوخي او نه د يخني او نه به نور څه ربړ (زحمت) او تكليف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ﴿۱۴﴾

حال دا چه نژدى به وي پر دوى باندى سيورى (د ونو) د هغه او مسخرى

تیتی کړی شوی به وی میوی د هغو په مسخریدلو تیتیدلو سره (چه شوکول به ئی اسان وی).

تفسیر: یعنی د ونو څانگی د خپلو میوو سره دوی ته دیری نژدی کیږی او د هغوی میوی به ورځوړندی او د دوی په واک (اختیار) کښی به وی او جنتیان به هر حالت او هر ځای کښی چه وغواړی اعم له دی څخه چه ولاړ وی یا ناست یا ملاست بی له تکلفه هغه تولولی او شوکولی شی.
تنبیه: ښائی د ونو څانگی ئی دلته په ظلال سره تعبیر کړی وی یا به دا واقعی سیوری وی ځکه که د لمر رڼا (رنړا) هلته نشته بل راز (قسم) کومه رڼا (رنړا) خو به هرومرو (خامخا) هلته وی او د دی رڼا (رنړا) په سیوری کښی به جنتیان د ارام او تفریح دپاره به کینی والله اعلم

وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا۠ مِن فِضَّةٍ

او گرځولی به شی پر دغو (ابرارو) باندی (په دغه جنت کښی) جامونه له سپینو زرو او گلاسونه صراحی چه وی به (دغه ظروف) په شان د ښیښو هسی ښیښی چه له سپینو زرو به وی (صاف به وی د ښیښو په شان چه ظاهر به ئی له باطن او باطن به ئی له ظاهره ښکاری)

تفسیر: یعنی دا ظروف لوښی به په اصل کښی د سپینو زرو څخه جوړ وی او دیر سپین بی داغه او خوښی ښونکی ـ او داسی صاف او شفاف او ځلیدونکی به وی چه لکه ښیښی غوندی به ښکاری او د هغه د منځ شیان به له باندی څخه له لری لیده کیږی.

قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

په اندازه کړی به وی هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتی هومره چه څښلو ته ضرورت لری او زړه ئی وغواړی په هغه میچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کښی شراب وی چه نه به تری لږیږی ـ او نه به تری زیاتیږی ـ یا په هره اندازه چه جنتیان پخپلو زړونو کښی تاکلی (مقرر کړی) او گرځولی وی بی له تزئید او بی له تنقیص سم د دوی له غوښتنی سره ورته وړاندی کیږی.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او ورڅښول کیږی به جنتیانو ته په جنت کښی جامونه د شرابو چه وی به ګډ له (پاکو شرابو د) هغه سره (لپاره د خوشبوئ جنتی) زنجبیل.

تفسیر: یعنی د شرابو جام یو هغه و چه د هغه ګډ جنتی کافور دی. دوهم ئی هغه دی چه زنجبیل (سوند) ورسره ګډوی مګر دا د دی دنیا زنجبیل او سوند ونه ګاته شی څکه هغه یوه چینه ده چه «سلسبیل» نومیږی د سوند تأثیر تود دی او په غریزیه حرارت کښی انتعاش پیدا کوی ـ او عرب هغه ډیر خوښوی.

په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دی چینی ته «زنجبیل» وائی. د نیکانو په جامونو کښی د هغه لږ څه ګډون کاوه شی په اصل کښی دا چینه لویو عالی مقامو مقربینو لره ده. والله اعلم.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾

چینه په دغه (جنت کښی چه) نوم ئی ایښودلی شوی دی په سلسبیل سره (چه د حلقه آسانه لنیذه تیریږی).

تفسیر: د سلسبیل معنی صافی بهیدونکی اوبه دی. کذا فی الموضح. او څکه ورته «سلسبیل» وائی چه آسانه تیریږی له حلقه او ډیری لنیذی او خونده وری دی په څښلو کښی او هر چیرته چه د جنتی زړه وغواړی همغلته ورته بهیږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ

او ګرځی پر دغو جنتیانو باندی هلکان تل پاتی شوی (پخپل حال د ځوانی باندی).

تفسیر: یعنی تل به هلک پاتی کیږی یا به له جنتیانو څخه هیڅ نه اخیست کیږی او تل ترتله د هغوی په خدماتو کښی مشغول وی.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾

کله چه ووینی ته دوی گنې به هغوی (په صفائی کښې) لکه مرغلرې خورې شوی.

تفسیر: یعنی پخپل حسن ـ جمال ـ صفائی ـ او ښائست سره په هر لوری گرځی او داسی خوش منظر معلومیږی لکه چه د ډیرو ځلیدونکیو او ښائسته مرغلرو په شان پر ځمکی باندی خواره شوی وی. او تخصیص د «منثور» دپاره د دی دی چه دا ښائسته او ښی ښکاریږی له مرغلرو منظومې او پییلو شویو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

او هر کله چه وگوری ته دغه (جنت) ته نو وبه وینی ته نعمتونه (ډیر چه صفت ئی کیدی نشی) او ملک پاچائی لویه (لاړواله چه انتهاء او زوال نه لری).

تفسیر: یعنی د جنت حال او احوال څه ووایه شی ـ که څوک ئی ووینی نو ور معلومیږی چه په جنت کښی به څه عظیم‌الشان نعمتونه او څومره لویه لاړواله بیمثاله باچائی یوه معمولی او ادنیٰ جنتی ته ور په برخه کیږی رزقنا الله تعالیٰ منها بمنه و فضله.

عٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ

د پاسه پر دوی باندی به کالی (جامی) د نریو وریښمو وی چه شنه به وی او د پریړو (غټو) وریښمو نه

تفسیر: یعنی نری او پریړ (غټ) دوه دوله (قسمه) د وریښمو کالی (جامی) به جنتیانو ته ورکاوه کیږی.

وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ

او وابه غوسته شی (دوی ته) باهوگان له سپینو زرو.

تفسیر: په دی سورت کښی دری ځایه د سپینو زرو ـ د لوښیو ـ گانو (زیوراتو) او نورو ذکر راغلی دی ـ په بل ځای کښی د سرو زرو ذکر شوی دی. ممکن دی چه دا هم وی او هغه هم وی. ځینو ته به دا ورکاؤ شی ـ او ځینو ته به هغه یا به کله دا او کله به هغه وروړاندی کیږی.

وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾

او ور وبه څښي دغو (جنتيانو ته) رب د دوی شراب طهور (ښکاک ښه پاکيزه)

تفسير: يعنی له ګردو (تولو) نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالک له لوری ورکاوه شي چه نه په کښي نجاست وی او نه کدورت نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبوئي وی او د هغه له څښلو څخني به زړه پاک او ګيډه صفا کيږی. له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسی عرق او خولی وځی چه د هغه وږمه او خوشبوئي به د مشکو په څير زړونه خوښوی.

اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمائی الله دوی ته چه) بيشکه دغه (نعمتونه) ؤ تاسی لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسی) او دی سعی عمل زيار (کوشش) ستاسی مشکور مقبول. بيشکه مونږ هم دا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندی (ای محمده!) قرآن نازل کول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعنی د زيات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښی دپاره به ويلی شی چه دا ستاسی د اعمالو بدل دی ستاسی زيارونه (کوششونه) مقبول او مشکور او سعی مو ومنلی شوی ـ د دی زيری له آوريدلو څخني به جنتيان لا خوښيږی.

﴿اِنَّا نَحْنُ﴾ الآية ـ بيشکه مونږ نازله کړی مو دی په تا باندی ای محمده قرآن نازلول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا)

چه ستا زړه مضبوط شی او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندی ښه وپوهيږی او معلوم ئی کړی چه جنت د کومو اعمالو په وسيله موندل کيږی ـ که په داسی پوهولو سره هم ونه پوهيده او پخپل ضد او عناد کښی تينګ پاتی شو نو تاسی د خپل پروردګار په حکم باندی همغسی تينګ ودريږی او د وروستنی فيصلی انتظار وکړئ.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾

او مه منه خبره له دوی ځنی د هیڅ یو گنهګار او ناشکره (چه تا بولی کفر ته).

تفسیر: یعنی عتبه او ولید او د قریشو نور کفار تاسی ته دنیوی ترغیبونه درکوی او شنه باغونه درښیی او په دی تحریص ـ تطمیع سره غواړی چه تاسی د تبلیغ له فرضه واړوی ـ نو الله تعالیٰ تنبیه فرمائی چه تاسی د دوی په خبرو باندی مه تیروځی ځکه چه د ګنهګار ـ فاسق او ناشکر کافر له وینا منلو څخه پرته (علاوه) له نقصانه بل څه په لاس نه درځی نو د داسی شریرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نیول نه دی په کار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۲۵﴾

او یادوه نوم د رب خپل صباح ګهیځ (سبا) او بیګا ماښام.

تفسیر: یعنی تل هغه پخپل زړه کښی ولره! په تیره بیا په دی دوو وقتونو کښی ئی هرومرو (خامخا) یادوه! ګردو (تولو) اندیښنو علاج هم دا د الله تعالیٰ ذکر دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ﴿۲٦﴾

او په څه برخه د شپی کښی نو سجده کوه هغه (الله) ته او نسبت د پاکی کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کښی (یعنی تهجد کوه او)

تفسیر: لمونځ وکړه! ښائی چه له دی ځنی د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجد مراد وی که له ﴿ وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ ﴾ څخه تهجد مراد وی نو دلته به له تسبیح ځنی د هغه متبادره معنی اخیسته کیږی. یعنی د شپی له لوری علاوه پر تهجد پر ډیرو تسبیحو او تهلیلو کښی مشغول شیٔ! که له ړومبی «فاسجد» ځنی د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وی نو دلته به له تسبیح څخه تهجد مراد وی.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ﴿۲۷﴾

بیشکه دا (خلق چه کفار دی) خوښوی ژر تیریدونکی (دنیا) او پریږدی وروسته له ځانه ورځ سخته (د عقبیٰ چه د هغی دپاره څه تیاری او عمل نه

کوی).

تفسير: يعني دا خلق که ستاسی پند او هدايت نه منی د هغه سبب د دنيا مينه ده. کله چه دنيا يو ژر په لاس راتلونکی څيز دی دوی هم دا غواړی. او د قيامت له درنی ورځی څخه غافل شوی دی او هيڅ د هغه په فکر کښی نه دی لويدلی. بلکه د هغه په راتللو باندی باور هم نه لری او هسی ئی ګڼی کله چه مونږ ومرو او له خسا کيدلو څخه پس وراسته او تجزيه کيږو بيا به مو څوک راژوندی کوی؟ وروسته د دی پوښتنی جواب ورکوی.

نَحْنُ خَلَقْنٰهُمْ وَشَدَدْنَآ اَسْرَهُمْ ۚ وَاِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ اَمْثَالَهُمْ تَبْدِيْلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پيدا کړی مو دی دوی او بيا مو مضبوط کړل پيدايښت بندونه اندامونه د دوی او کله چه اراده وفرمايو بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کښی) بدل.

تفسير: يعني اول مو تاسی پيدا کړی او ستاسی ګرد (تول) بندونه او اندامونه مو جوړ کړی دی نن څمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی. هر کله چه مونږ وغواړو ستاسی دا موجوده ژوندون پائ (انجام) ته ورسوو او هم داسی يوه بله هستی بيا پيدا او ودرولی شو. يا دا مطلب که دا خلق ئی ونه منی نو مونږ قادر يو هر کله چه وغواړو د دوی په ځای به نور داسی سړی راولو چه ګرد (تول) سره به مطيع او فرمانبرداران وی او د دوی په شان به سرکشان نه وی.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿۲۹﴾

بيشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی نيسی طرف د رب خپل ته لاره (په خير او طاعت سره - پس و دی نيسی!).

تفسير: يعني په جبر او زور سره په دوی باندی د دی خبری منل ستاسی کار نه دی - د پاک قرآن په وسيله پند ورکوئ! وروسته له دی د هر چا اختيار دی هر څوک چه زړه ئی غواړی د خپل پروردګار تر خوشی پوری د رسيدلو لاره ځان ته جوړه کړی!.

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ کولی تاسی (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (تاسو ته) بیشکه الله دی (پر هر شی باندی) ښه عالم دانا ښه حکمت والا.

تفسیر: یعنی ستاسی غوښتنه هم پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له غوښتنی نشی کیدی ـ ځکه چه د بنده مشیت د الله تعالیٰ د مشیت تابع دی دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره ده چه د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوی. بیا پاک الله هر چا لره چه پخپل مشیت په سمی لاری باندی بیائی یا په ګمراهی کښی پریږدی.

یُّدۡخِلُ مَنۡ یَّشَآءُ فِیۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ وَ الظّٰلِمِیۡنَ اَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا اَلِیۡمًا ﴿۳۱﴾

داخلوی (الله) هغه څوک چه اراده (د دخول ئی) وفرمائی په رحمت خپل کښی او ظالمان (کافران چه دی) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چه ښه وی هغه ته به په نیکی باندی د تللو توفیق وروبښی او د خپل رحمت او فضل مستوجب به ئی وګرځوی.

تمت سورة «الدهر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه.

سورة المرسلات مکیة الا آیة (٤٨) فمدنیة وهی خمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (٧٧) تسلسلهاحسب النزول (٣٣) نزلت بعد سورة «الهمزة».

د «المرسلات» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٤٨) آیته څخه چه مدنی دی (٥٠) آیته (٢) رکوع لری

په تلاوت کښی (٧٧) او په نزول کښی (٣٣) سورت دی وروسته د «الهمزة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَ الۡمُرۡسَلٰتِ عُرۡفًا ۙ﴿۱﴾ فَالۡعٰصِفٰتِ عَصۡفًا ۙ﴿۲﴾

قسم دی په هغو بادونو چه لیږلی شوی دی (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسی (چه زړونه خوښوی) (یا) قسم دی په هغو ملائکو لیږلیو شویو په نیکیو سره (چه امر او نهی دی). بیا قسم دی په هغو سختو خوځوونکیو بادونو باندی چه الوځی په زور سره (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګرندی تلل

تفسیر: یعنی اول پسته او ښه نری هوا چلیږی چه له هغی سره به د مخلوقاتو ډیر توقعات او منافع ترلی وی بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوی سختی سیلی او طوفان جګړ پشان به الوځی او داسی خرابی او ورانی به راولی چه خلق به په نارو سورو شی. هم دا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ! ډیر داسی کارونه دی چه خلق هغه اوس مفید او نافع ګنی او پر هغه باندی د دوی لوئی هیلی (امیدونه) ترلی وی او ډیر توقعات تری لری خو همغه کار کله چه د قیامت په ورځ پخپل اصلی او ډیر سخت او ویروونکی صورت سره راښکاره شی نو ګرد (تول) خلق به تری پناه غواړی.

وَّالنّٰشِرٰتِ نَشْرًا ۝۳ فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًا ۝۴

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندی (باران لره) پورته کول خورول بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چه) جدائی کوی (په منځ د حق او باطل کښی) جدائی کول

تفسیر: یعنی پر هغه هواؤ باندی قسم دی چه بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوی او وریځی پیدا کوی او په فضاء کښی ئی خوروی ـ بیا په هر هر ځای کښی چه د هغوی رسونه مقصود وی د الله تعالیٰ په امر هغه هم هغلته رسوی او ویشی ئی او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وریځی یوه لوری بل لوری ته خوروی. هوا یوازی له وریځی سره مخصوصه نه ده بلکه د هغه عمومی خاصیت دا دی چه د ګردو (تولو) شیانو کیفیات لکه ښی او بدی وږمی او نور خوروی او د هغوی لطیف اجزاء ځنی بیلوی او له ځان سره ئی وړی او یو شیز له یوه ځایه جلا (جدا) کوی او له بل سره ئی لګوی غرض دا جمع او تفریق چه د هوا خاصه ده د آخرت یوه نمونه ده چه هلته د حشر او نشر څخه وروسته به وګړی (خلق) سره بیلول شی او پس له یوه تولیدلو ځنی به بیلو بیلو ځایونو ته رسول شی ﴿ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴾

فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ۝۵ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ۝۶

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چه راښکته کوونکی د ذکر وحی پند دی لپاره د لری کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه له «الملقیات ذکراً» څخه هم هوا مراد کړی ده ځکه چه د وحی غږ د خلقو غوږونو ته رسوونه هم د هوا کار دی.

تنبیه: «المرسلات ـ العاصفات ـ الناشرات ـ الفارقات ـ الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوی تاکلی (مقرر کړی) دی ځینو پرښتی ځینو پیغمبران او ځینو مفسرینو لکه چه ړومبنیو ځلورو څخه هواوی مراد کړی دی او له پنځمی ځنی ئی پرښتی اخیستی دی چه په ترجمه کښی ښکاره ده نوری خبری هم په دی مورد کښی شته چه د هغوی ګرد (تول) تفصیلات په (روح المعانی) کښی شته.

حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی چه «له وحی څخه د کافرانو د دغه الزام لری کول منظور دی چه د سزا په وقت کښی ونه وائی چه مونږ نه وو خبر او هغو کسانو ته چه په برخه کښی ئی ایمان دی د ویری اورول دی چه ایمان راوړی» حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه فرمائی چه «د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر امر ـ نهی عقائدو او احکامو باندی مشتمل دی هغه د عذر کولو دپاره دی چه د اعمالو د پوښتنی په وقت د دی سری دپاره عذر او دستاویز وی چه ما هغه کار سم د الله تعالیٰ له امره سره کړی دی ـ او د ده د هغه امر په نسبت می له هغه کار ځنی ځان ساتلی دی او د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر قصصو ـ اخبارو او نورو باندی مشتمل وی عموماً د منکرانو د ویرولو او دارولو دپاره دی». په دی سورت کښی د خبری مخه زیاتره د مکذبینو او منکرینو په لوری ده نو ځکه د بشارت ذکر ئی ونه کړ. والله اعلم په هر حال سره وحی راوړونکی پرښتی او وحی رسوونکی هواوی دواړه شاهدانی دی چه یو وقت هرومرو (خامخا) داسی راتلونکی دی چه په هغه کښی به مجرمان پخپلو حرکاتو باندی پړ او ملزم کیږی ـ او له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی به بیخی مأمون ـ مصئون او بی فکره وی.

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝

بیشکه څه وعده چه له تاسی سره کړی شوی ده (د قیامت) خامخا واقع کیدونکی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو (خامخا) پیښیدونکی ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ۝٨ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ۝٩

نو کله چه ستوری تور شی رڼا (رڼرا) نور یی ورک شی. او کله چه آسمان څیری کړ شی.

تفسیر: یعنی ستوری محوه بی رڼا خریر کیږی آسمان به توتی توتی را لوېږی او د څیریدلو له وجی به په هغه کښی ورونه او کړکی څرګندیږی

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ۝١٠

او کله چه غرونه والوځولی شی (وایستل شی له ځایونو خپلو نه) او روان شی.

تفسیر: یعنی د پاغوندو په شان په هوا کښی الوځی او دی خو او هغی خوا ګرځی.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ۝١١

او کله چه د پیغمبرانو وقت وټاکلی (مقرر) شی (او جمع کړل شی دپاره د شهادت).

تفسیر: چه له وړاندی وروسته ټاکلی (مقرر) وقت سره سم د خپلو امتیانو سره د رب العزت په دربار کښی حاضر شی.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ۝١٢ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ۝١٣

دپاره د کومی ورځی وروستی کړی شوی دی (دا څیزونه) دپاره (د شهادت) د ورځی د فیصلی.

تفسیر: یعنی پوهیږئ چه دا فیصله کومی ورځی دپاره ساتلی شوی ده؟ هغی ورځی ته چه په هغی کښی به د هری خبری بیخی او آخری او قطعی فیصله وی بیشکه که الله تعالیٰ غوښتلی اوس به هم د هر څیز فیصله لاس په لاس او سم د لاسه هم کوله خو د ده د حکمت اقتضاء داسی نه ده چه اوس هر څوک پخپلی سزا ورسوی.

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا يَوۡمُ الۡفَصۡلِ ۝١٤ وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ۝١٥

او څه شي پوه کړی ئی ته چه څه ده ورځ د فیصلی افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په ورځی د قیامت باندی).

تفسیر: یعنی هیڅ مه پوښته چه د فیصلی ورځ به څرنګه وی؟ بس دومره وپوهیږه چه دروغ ویونکیو لره به د تباهی ډیره سخته ورځ وی او له سختو مصائبو او ربړو (تکلیفونو) سره به په کښی مخامخ کیدونکی وی ځکه چه د هغه څیز له لیدلو ځنی چه د دوی په فکر او خیال کښی هم نه ؤ تیر هر کله چه ورسره مخامخ شی سخت وار خطاء کیږی او د حیرت او ندامت لامله (له وجی) ئی حواس خرابیږی.

اَلَمۡ نُهۡلِكِ الۡاَوَّلِيۡنَ ۝١٦ ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ الۡاٰخِرِيۡنَ ۝١٧ كَذٰلِكَ نَفۡعَلُ بِالۡمُجۡرِمِيۡنَ ۝١٨

آیا نه دی هلاک کړی مونږ مجرم خلق ړومبنی بلکه هلاک کړی مو دی په سبب د تکذیب سره بیا ورلیږو په هغو پسی وروستنی (مجرمان هم لکه چه له دوی سره مو معامله وکړه) هم داسی کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسی ګڼل چه د دنیا دا لوی ژوندون به په څه ډول (طریقه) پای (آخر) ته رسیږی؟ او څرنګه به باور کیدی شی چه دا ګرد (ټول) بنی آدمان به په یوه ورځ کښی سره مره ـ او انسانی نسل به بیخی فنا کیږی؟ دا دوزخ او عذاب ویرول ګرد (ټول) سره فرضی او ساختګی رانبکاری ـ نو د دی چټی (بیکاره) خبرو په جواب کښی فرمائی چه پخوا له دی څخه ډیر خلق مره شوی دی ـ او ډیر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهی سره مخامخ شوی دی ـ د ورستنیو په نسبت به هم داسی د موت او هلاکت سلسله جاری وی نو پاک الله فرمائی کله چه ځمونږ قدیمی عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند (ښکاره) دی نو وپوهیږئ چه د دی پیری کفار به هم په همغو پخوانیو کفارو پسی شړو. هغه لوی ذات چه په بیلو بیلو زمانو کښی ئی لوی لوی مضبوط او ټکره سری وژلی دی ـ او ډیر طاقتور مجرمان ئی هلاک کړی دی ـ نو آیا هغه اوس په دی باندی قدرت نه لری چه په دی ګردو (ټولو) مخلوقاتو باندی په یوه وقت کښی د عذاب خوند وڅکی؟ او ټول یو ځلی فنا کړی بلکه ښه قادر او کولی ئی شی.

﴿ سبحان ذی العزة والعظمة والکبریاء والجبروت ﴾

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۱۹﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قیامت راتګ ئی د دی لپاره دروغ ګڼانه چه ګرد (تول) انسانان به څرنګه یو ځلی پناه کیږی؟ او په څه دول (طریقه) به ګرد (تول) مجرمان په یوه وقت کښې ګرفتار او په سزا رساوه کیږی؟.

اَلَمۡ نَخۡلُقۡكُّمۡ مِّنۡ مَّآءٍ مَّهِيۡنٍ ﴿۲۰﴾ فَجَعَلۡنٰهُ فِىۡ قَرَارٍ مَّكِيۡنٍ ﴿۲۱﴾ اِلٰى قَدَرٍ مَّعۡلُوۡمٍ ﴿۲۲﴾

آیا نه یئ پیدا کړی مونږ تاسی له اوبو سپکو (د منی) څخه نو ومو ساتلی مونږ هغه (اوبه) په ځای د قراری تینګ کښې (چه د مور رحم دی) تر نیتی معلومی (وقت د ولادت) پوری.

تفسیر: یعنی د یوی وقفی په ځای کښې ئی محفوظ وساته. له دی څخه مراد د مور رحم دی چه هغه ته (بچه دان) هم وایه شی. او علی‌الاکثر ووړکی هلته تر نهو میاشتو پوری وی او خپل خلقت کاملوی.

فَقَدَرۡنَا ۖ فَنِعۡمَ الۡقٰدِرُوۡنَ ﴿۲۳﴾

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندی پس ښه تیک قادران یو مونږ

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکی ئی او تر نیتی معلومی پوری په هغه تینګ او مضبوط ځای (رحم) کښې چه اکثر نهه میاشتی وی وساته په تدریج سره یی پوره کړ او له هغه څخه یی په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ له دی څخه څمونږ په قدرت او قوت باندی وپوهیږئ نو آیا دا الله تعالیٰ دا انسان وروسته له مرینی څخه نشی ژوندی کولی.

تنبيه: ځينو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخيستی دی يعنی «اندازه مو کړ» او موږ يو ښه اندازه کوونکی يو چه په دومره مدت کښې له موږ ځنی هيڅ يو ضروری څيز نه دی پاتی او نه مو کوم زائد او بيکار شی پيدا کړی دی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۲۸﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په ايمان او په نعمت باندی).

تفسير: چه داسی به ئی ويل کله چه موږ په خاورو کښې داسی ګډود شو چه ځموږ د هډوکو بخرکی بيخی نری او ګرد (تول) سره خاوری ايری شی نو آيا بيا به په څه دول (طريقه) ژوندی کيږو؟ نو په هغه وقت کښې به دوی پخپلو دی چتی (بيکاره) او پليتو شبهاتو باندی وشرميږی او د ندامت او ارمان ګوتی به په غاښونو وچيچی.
(اوس الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه ذکر کوی د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسی فرمائی):

اَلَمۡ نَجۡعَلِ الۡاَرۡضَ كِفَاتًا ﴿۲۵﴾ اَحۡيَآءً وَّاَمۡوَاتًا ﴿۲۶﴾

آيا نه ده ګرځولی موږ ځمکه جمع کوونکی (په شا خپلی) ژونديو لره او مړيو لره (په ګيده نس خپل کښې).

تفسير: يعنی ګرد (تول) ژوندی مخلوقات پر هم دغی ځمکی باندی د خپل ژوندون چاری برابروی او د دوی مړی هم په هم دی ځمکی کښې ښخيږی او ورته رسيږی. انسان ته ژوندون د هم دی خاوری په وسيله په برخه شوی دی او له مړينی ځنی وروسته ئی هم دا خاوره د هستوګنی ځای دی. نو آيا بيا دوهم کرت له دی خاوری ځنی د هغه پورته کيدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَّجَعَلۡنَا فِيۡهَا رَوَاسِيَ شٰمِخٰتٍ وَّاَسۡقَيۡنٰكُمۡ مَّآءً فُرَاتًا ﴿۲۷﴾

او پيدا کړی دی موږ په دی (ځمکه) کښې غرونه لوی او لوړ (اوچت) او در ومو څښلی تاسی ته اوبه خوږی تنده ماتوونکی.

تفسير: يعنی په هم دغی ځمکی کښې مو لکه غر غونډی درونډ او سخت جسم پيدا کړی دی چه

له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږی. او په هم دی ځمکی کښی مو د اوبو چینی در بهولی دی چه د خپلی نرمی او سیلان په سبب تل تر تلله بهیږی او په ډیر سهولت سره ئی ښښونکی څړوبیږی ـ پس هغه الله تعالیٰ چه په دی حقیری ځمکی کښی ئی پخپل قدرت سره داسی متضادی نمونی راښولی دی او د موت او حیات او د سختی او نرمی ډیری منظری او ننداری ئی راوړاندی کړی دی نو آیا هغه د حشر په میدان کښی د سختی او د نرمی او د نجات او د هلاک مختلف مناظر او ننداری نشی راښوولی؟ او هم د هغه ذات په قبضه کښی چه د پیدا کولو هلاک کولو او د حیات او بقاء ګرد (تول) سامان او وسیلی شته نو آیا د هغه قدرت او نعمت دروغ ګڼل څرنګه جائز کیدی شی؟.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

افسوس هلاک خرابي ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه داسی ئی ګڼل چه په یوه ځای او یوه وقت کښی به د ګردو (تولو) ړومبنیو او وروستنیو د اثابت او تعذیب په دی اندازه مختلفی او متضادی چاری څرنګه پای (آخر) ته رسیږی او وبه ویل شی دغو مکذبینو ته د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه د قیامت په ورځی کښی داسی چه:

انطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾

ځئ لاړ شئ! هغه خیز ته چه وئ تاسی چه په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ وئیل په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی به منکرانو ته داسی ویل کیږی. بیا به وویل شی د الله له جانبه منکرانو ته داسی چه:

انطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ ظِلّٖ ذِي ثَلَٰثِ شُعَبٖ ﴿٣٠﴾

ځئ لاړ شئ تاسی! هغه سیوری ته چه خاوند د دریو څانګو دی.

تفسیر: له قتادة رضی الله تعالیٰ عنه او نورو څخنی مروی دی چه د کافرانو د سیوری دپاره یو

لوګی له دوزخه راوځی چه په چاودلو سره به په دریو څانګو ویشل کیږی وائی چه دا لوګی به داسی وی چه له هر یوه منکر به له دری خواؤ راچاپیر وی ـ یوه ټوټه به ئی د سر له لوری د چتری په دول (طریقه) ولاړه وی او دوهمه به ئی په ښی لاس او دریمه به ئی په کیڼ لاس. د حساب تر خلاصیدلو پوری به دا خلق تر هم دی سیوری لاندی وی او ایمانداران او نیک کرداران به د عرش عظیم تر سیوری لاندی په دیره هوسائی (راحت) او آرام سره ولاړ وی.

لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چه نه به وی (دا سیوری) یخ او نه به دفع کوی (له دوی نه هیڅ شی) له لمبی د اور نه).

تفسیر: یعنی یواځی په نامه سره به سیوری وی. داسی کوم ګڼ سیوری به نه وی چه د هغه په وسیله د لمر له تودوخی یا د اور له لمبو څخنی منکرین ځان وژغوری (وساتی) یا د تندی د داخلی او خارجی تودوخی مخه ونیسی.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بیشکه هغه (اور) ویشتل کوی په هسی بخرکو سرو سکروټو سره (چه هره یوه به ئی وی) لکه لوړه (اوچته) غټه مانی.

تفسیر: یعنی د دوزخ دغه سکروټی به دغومره لوړی (اوچتی) وی او هغه سکروټی به د لوئی مانی د وچتوالی په میچ رااالوځی. یا به د هغه د سکروټو لویوالی د لوئی مانی له لویوالی سره برابر وی.

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواکی هغه (بخرکی سکروټی قطار د) اوښانو زیرو تورو دی.

تفسیر: یعنی که له مانی سره تشبیه په لوړوالی (وچتوالی) کښی وی نو له اوښ سره به په لویوالی کښی هم وی. که هغه تشبیه په لویوالی کښی وی نو د ﴿ كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴾ مطلب به داسی وی چه ؤرمبی به د اور هغه بخرکی او سکروټی له مانی سره برابری وی بیا به ماتی او وری شوی د اوښ په اندازه به کیږی. یا به له اوښ سره په رنګ کښی تشبیه ولری خو په دی

صورت کښې هغو کسانو چه د ﴿ جِمٰلَتٌ صُفۡرٌ ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړی ده هغه زیاته ښه لګیږی ځکه چه له روایتونو څخه دا ثابته شوی ده چه د دوزخ اور تک تور دی او عرب تورو اوښانو ته د دی لامله (له وجی) «صفر» وائی چه هغه عموماً زیړوالی ته مائل وی. والله اعلم.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۳۴﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (د داسی عذابونو).

تفسیر: چه داسی به ئی ګڼل چه قیامت نه دی راتلونکی او که را هم شی نو مونږ به هلته په آرام او هوسائی (راحت) کښې یو.

هٰذَا يَوۡمُ لَا يَنۡطِقُوۡنَ ﴿۳۵﴾

دا هغه ورځ ده چه (مفیدی) خبری نه کوی (پکښې کفار یا به نشی نیولی هیڅ حجت پر الله باندی).

تفسیر: یعنی منکران به ځینو مواطنو کښې بالکل خبری ونه شی کړی او په هغو مواطنو کښې چه وینا کوی هغه به نافع نه وی. نو په دی لحاظ سره به د هغوی ویل او نه ویل ګرد (تول) سره برابر وی.

وَلَا يُؤۡذَنُ لَهُمۡ فَيَعۡتَذِرُوۡنَ ﴿۳۶﴾

او اذن حکم به ونه کړ شی دوی ته چه عذر وغواړی (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوی).

تفسیر: ځکه چه د معذرت او د توبی د قبلیدلو وقت تیر شوی دی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۳۷﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په دغی ورځی د قیامت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندی قیاس کوی او داسی ئی گڼلی وی چه که هسی کومه موقع راورباندی شوه نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۚ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾

دا ورځ د فیصلی ده تولوو مونږ تاسی (ای مکذبانو) او پخوانی خلق هم.

تفسیر: د دی لامله (له وجی) چه گرد (تول) سره راتول کړو او بیا ئی بیل بیل سره ودروو او وروستنی او آخری حکم او فیصله ورواوروو.

فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ ﴿۳۹﴾

پس که وی تاسی لره څه کید مکر چل (په دفع د عذاب کښی) نو وکړئ دغه کید مکر چل مو په ما باندی.

تفسیر: هو که! دا گرد (تول) مو دلته سره راتول کړی اوس دی یو له بله سره جرگی او مشوری وکړی هر هغه چم (چل) کید او مکر فریب او تدبیر چه څمونږ د نیولو دپاره جوړولی شی هغه دی جوړ کړی او راودی ښیی په دنیا کښی خو مو د حق په باطلولو او پټولو کښی ډیر تدبیرونه کړی ؤ نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چه زړه غواړی راد مخه ئی کړئ!.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۰﴾ ع

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندی).

تفسیر: چه په نورو باندی ئی هیله (امید) او اسره کړی وه چه هغوی به مونږ په هر دول (طریقه) سره چه وی خلاصوی ځینو سپین سترگو خو د دوزخ د پرښتو شمیر نولس اوریدلی داسی ئی هم ویلی دی چه د دوی له منځه اوولسو تنو ته یواځی زه کافی یم.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ ظِلٰلٍ

خامخا پرهیزګاران ویریدونکی به (د جنت د ونو) په سیوری کښې وی.

تفسیر: یعنی ویریدونکی له عذابه د الله چه کوی پرهیز له کفر او عصیان څخه ړومبی د عرش بیا د جنت په سیوریو کښې به وی.

وَّعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

او په (غاړه د) چینو کښې به وی او په (منځ د) میوو کښې به وی له هغه قسمه چه غواړی ئی دوی (او وائی به مومنانو ته پرښتی چه) خورئ تاسی او څښئ تاسی (ای متقیانو) په داسی حال کښې چه لذت اخیستونکی او هضمیدونکی به یئ په بدل د هغو (صالحه ؤ اعمالو) چه وئ به تاسی چه کول به مو (په دنیا کښې)

تفسیر: د مکذبینو په مقابل کښې ئی دا د متقینو حال بیان وفرمایه ځکه «الاشیاء تعرف باضدادها».

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾

(لکه چه جزاء مو متقیانو ته ورکړه) بیشکه مونږ دا رنګه ښه بدل ورکوو نیکانو ته (پس نیکی دی کوی چه ښه جزاء بیامومی دغسی) افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په نعماؤ د جنت سره).

تفسیر: چه په دنیا کښې به ئی مسلمانانو ته ویل که له مرینی څخه وروسته بیا ژوندون وی نو هلته به هم مونږ له تاسی څخه ښه یو اوس چه هغوی تاسی په عیش او عشرت کښې وینی او خپل ځانونه په تکلیف او زحمت کښې مومی نو دوی ته لا زیات ربړ (تکلیف) رسیږی او رسوا او ذلیل کیږی. او وائی به منکرانو ته پرښتی داسی چه:

كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾

خورئ تاسو! او نفع اخلئ (ای مکذبانو له نعمتونو د فانی دنیا) لړی ورځی بیشکه یئ تاسی مجرمان (گنهگاران په عقبیٰ کښې).

تفسیر: دا خطاب مکذبینو ته دی چه څو ورځی نوری هم مزی وکړئ! آخر به د دی خوړلو او څښلو بدل په بنه ډول (طریقه) له تاسی ځنی اخیست کیږی ځکه چه تاسی د الله تعالیٰ مجرمان یئ چه د هغه سزا پرته (علاوه) له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی گواکی «کلوا وتمتعوا» فرمایل داسی شول لکه چه یو هسی مجرم ته چه په وژلو سره محکوم شوی وی داسی وویل شی که څه غوښتنه یا خواهش لری راښکاره ئی کړه چه د هغه په پوره کولو کښې کوشش وکړ شی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۷﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسیر: چه د دنیا په عیش - عشرت - ساعت تیری او لذتونو کښې ډوب تللی وی - له دی څخه خبر نه وی هغه څیز چه تاسی ته د گلانو امیل ښکاریده او هغه مو پخپلو غاړو کښې اچول هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منگور دی.

وَاِذَا قِيۡلَ لَهُمُ ارۡكَعُوۡا لَا يَرۡكَعُوۡنَ ﴿۴۸﴾

او کله چه وویل شی (په دنیا کښې) دغو (مکذبینو) ته چه رکوع وکړئ لمونځ وکړئ تاسی (الله ته) نه کوی دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنی مکذبین په لمانځه کښې رکوع نه کوی یا د الله تعالیٰ د عامو احکامو په مقابل کښې غاړه نه ږدی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۹﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په اوامر او نواهی د الله).

تفسير: په هغې ورځې کښې به ارمان او افسوس کوی چه په دنيا کښې مو ولې د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې سرښکته نه کړ که مو په دنيا کښې د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښې سر تيټ کړی وی نو دلته به هرومرو (خامخا) معزز محترم او سرلوړی (سرفراز) وم.

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سوا له دی (قرآنه) په ايمان يقين راوړی (دغه منکران) بلکه په بل شی باندی ممکنه نه ده پرته (علاوه) له (قرآن).

تفسير: يعنی له قرآن مجيد ښخه لوړ (اوچت) او کامل او مؤثر بيان به د چا وی؟ که دا مکذبين په دی باندی باور نه کوی نو پر کومې خبرې به ايمان راوړی آيا له دی پاک قرآن ځنی وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کښې دی چه له آسمانه به راښکته شی؟.

(آمنا بالله وبماانزل الله فاکتبنامع المؤمنين)

تمت سورة «المرسلات» بفضله ولله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة

سورة النبإ مكية وهى اربعون آية و فيها ركوعان تسلسلها حسب النزول (۸۰) رقم تلاوتها (۷۸) نزلت بعد سورة المعارج

د «النبا» سورت مکی دی (٤٠) آية (۲) رکوع لری په نزول کښی (۸۰) او په تلاوت کښی (۷۸) سورت دی
وروسته د المعارج له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ۝١

له څه شي څخه پوښتنه کوی (کفار) يو له بله (يا له مؤمنانو څخه په طريقه د مسخری سره).

تفسير : يعنی خلق د کومی خبری پته لګولو او د کوم شيز په تحقيق او تفتيش کښی مشغول دی؟ آيا په هغو کښی داسی څه قوت او استعداد شته چه له ډيرو پوښتنو څخه په هغه شيز باندی وپوهيږی؟ هيڅ کله به ونه پوهيږی يا دا چه کافران د انکار او استهزاء او د نه منلو او مسخرو په ډول (طريقه) په خپلو منځونو کښی او هم له پيغمبر او مسلمانانو څخه پوښتی خانه ! هغه لويه ورځ کله راځی؟ ولی دومره وځنډيده (ايساره شوه) اوس ولی نه راځی؟» تاسی پوهيږئ چه دوی د څه دپاره داسی پوښتنی کوی؟ هغه داسی عظيم الشان او لويه خبره او ويروونکی ننداره ده چه د هغه علم او پوه دوی ته عنقريب راځی او دوی به ئی ژر په خپلو سترګو ووينی او پری وبه پوهيږی.

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ۝٢ الَّذِىْ هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ ۝٣

پوښتنه کوی (کفار) د لوئی خبری (قيامت يا قرآن څخه چه مشتمل دی په بعث او نورو اخروی امورو) هغه (قرآن) چه دوی په کښی مختلف دی (مؤمنان ئی په حقانيت اقرار لری او کافران تری انکار کوی).

تفسير : يعنی د قيامت لويه ورځ چه د خلقو په منځ کښی په هغی کښی اختلاف او شخړه

(جګړه) ده او کفار په هغه کښې سره مختلف دي په انکار او په شک کښې یا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو تولو. مؤمنانو دپاره د زیادت د ویرې او کافرانو له جهته د مسخرې نه څوک ئې راتګ منې څوک ئې نه منې څوک ئې په خیال کښې ورته تللې دی څوک وائې جسم پورته کیږي څوک وائې ګرد (تول) رنځ او خوند په روح او په سا باندې تیریږي او په جسم پورې هیڅ څیز اړه (مجبوري) نه لري ځینې وائې قیامت شته او بتان به ځمونږ شفاعت کوي او ځینې وائې نشته او ځینې شک کوي په واقع کیدو ئې او په نه واقع کیدو ئې. او نورې دا راز (قسم) جګړې.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

نه دې کوي(دا اختلاف او پوښتنې) ژر به وپوهیږي (دا کافران په عذاب د انکار باندې) بیا هیڅکله دې نه کوي (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهیږي (په عذاب د انکار) دغه منکران په هغه باندې چه حق دې په هغه وقت کښې چه مړه شي او وګوري عذاب.

تفسیر : یعني پیغمبرانو د دنیا له اوله تر اوسه پورې خلق ډیر پوهولي دي خو خلقو هیڅ کله له خپلو جګړو او پوښتنو څخه مخ نه دې اړولې اوس نژدې ده چه هغه ویروونکې ننداره هغوی ته په مخ کښې راشي نو هلته به وپوهیږي چه د قیامت لویه ورځ څه شي ده؟ او د هغې پوښتنې او جګړې په څه ډول (طریقه) دي؟.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾

آیا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه فرش (بلکه ګرځولې ده مونږ ځمکه فرش لپاره د هستوګنې د خلقو).

تفسیر : چه خلق په سکون او اطمینان پرې ولګوي او هستوګنه پرې وکړي او په آرامي او هوسائي (راحت) سره ناسته ملاسته پکښې وکړي.

وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾

او (آیا نه دي ګرځولي مونږ) غرونه میخونه (بلکه ګرځولي دي مونږ غرونه د ځمکې میخونه چه په سبب د هغو برقراره ده).

تفسير : لکه چې يو شی د ميخونو په وهلو سره ټينګيږي او نه سره بيليږي او نه له خپل ځای ښخه دی خوا او هغې خوا ته خوځيږي هم دا راز (قسم) د ځمکې هغه ابتدائي خوزيدل او سره بيليدل د غرونو د شته والي په سبب شول او د الله تعالیٰ په امر ئې په ښکاره ډول (طريقه) يو راز (قسم) آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ﴿۸﴾

او پيدا کړی يئ مونږ تاسی جوړه (نر او ښځه).

تفسير : يعنی الله تعالیٰ د نارينه د سکون او راحت او هوسائی (آرام) او وخت تيرولو دپاره ښځه د ده جوړه کړی ده لکه چه د «الروم» په دريمی رکوع ۲۱ آيت ځمونږ د دغه تفسير کښې داسی يو آيت شته ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ﴾ يا به له ازواج ښخه مراد راز راز (قسم قسم) اشکال (انواع اقسام) او نور شيان مراد وی.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿۹﴾

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسی قطع د کارونو آرام راحت (د ابدانو د تاسی).

تفسير : يعنی سړی چه په اوږدی ورځی کښې له ډير کاراو بار او خوځيدو ستړی ستومانه کيږی نو هر کله چه اوده شی نو ګرده (توله) ستومانی او ستړتيا ئی لری کيږی ګواکی خوب د آرامی او هوسائی (راحت) نوم دی وروسته له دی د خوب په مناسبت شپه هم ياديږی.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿۱۰﴾

او ګرځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکی د هر ښيز په تيارى خپلی سره).

تفسير : همغسی چه سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوی ګواکی د شپې تياره هم د خلقو پرده ساتی او هغه چاری چه د پټيدلو وړ (لائق) وی زياتره ئی د شپې په تياره کښې کولی شی په هسی او ښکاره ډول (طريقه) هم سړی له ورځی ښخه زياتره د شپې له مخی د يخنئ او نورو شيانو لامله (له وجی) جامی اغوستلو ته اړ (مجبور) او محتاج کيږی.

وَّجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿۱۱﴾

او گرځولی ده مونږ ورځ (وقت د طلب د) معاش (او د کارونو).

تفسير : زیاتره هر راز (قسم) چاری او گټی د ورځی له مخی کیږی چه له هغو څخه هر څوک د خپل کور او کهول حوائج او ارتیاوی (محتاجی) لری او خپل زړه داده کوی. د شپې او ورځی په مناسبت د آسمان او لمر خبره هم کیږی یا دا چه د ځمکی په مقابل کښی د آسمان بیان هم کاوه شی.

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿۱۲﴾

او جوړ کړی دی مونږ د پاسه د تاسی اووه محکم (اسمانونه چه نشته پکښی هیڅ نښه د خلل او د زوال).

تفسير : یعنی اووه کلک آسمانونه جوړ شوی دی چه سره له دومره زیاتو پیړیو مدتو د تیریدلو اوس هم د پخوا په شان دی او هیڅ یو کندو په کښی نشته او داسی تینګ او کلک دی چه له سره نه نړیږی او هیڅ یو چاود او درز په کښی نه ښکاری.

وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿۱۳﴾

او گرځولی پیدا کړی ده مونږ (په آسمان کښی) ډیوه روښانه .

تفسير : یعنی لمر چه تودوخی او رڼا دواړه اوصاف په کښی شته.

وَّأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿۱۴﴾

او نازلی راښکته کړی دی مونږ له نښیځونکیو (نچوړونکو) او ورونکیو (وریځو) څخه اوبه ډیری توئیدونکی پاکی صافی.

تفسير : څڅیدونکی وریځی یا څخولی هواوی.

لِّنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَّنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَّجَنّٰتٍ اَلْفَافًا ﴿١٦﴾

لپاره د دی چه راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانی او واښه او باغونه يو له بل سره گڼ نژدی.

تفسير : يعنی خورا (دير) گڼ باغونه يا دا چه په يوی ځمکی کښی ئی راز راز (قسم قسم) ونی او باغونه شنه کری دی.

تنبيه : د قدرت عظيم الشانی نښی ئی ويلی او ښکاره کری ئی دی چه هغه الله جل جلاله چه داسی قدرت او حکمت لری آيا بيا تاسی نشی ژوندی کولی؟ او د حساب او کتاب دپاره ستاسی پورته کول کومه مشکله او سخته خبره ده بلکه نه ده آيا دا خبره به د هغه له حکمت څخه غلطه نه وی چه دومره لويه دنيا او دير شيان هم داسی گډوډ پريږدی، هيڅ نتيجه او گټه (فائده) تری څرگنده (ښکاره) نشی؟ په رښتيا سره ښائی چه د دنيا د دی طويلی سلسلی او اوږد لړ پايی او د دی گډو ودو شيانو کومه ښکاره نتيجه هرومرو (خامخا) وی چه هغه ته مونږ (آخرت) وايو. لکه چه وروسته تر خوبه ويښتيا او په شپی پسی ورځ راځی نو هم داسی وپوهيږی. چه په دنيا پسی د آخرت راتلل هم يقينی دی.

اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا ﴿١٧﴾

بيشکه ورځ د فيصلی (په مابين د خلقو کښی قيامت دی) وقت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسير : د فيصلی ورځ به هغه وی چه ښه او بد داسی سره بيخی په کښی بيليږی چه په هيڅ دول (طريقه) اشتراک او اجتماع به پکښی پاتی کيږی. هره نيکی خپل معدن ته او هره بدی خپل مرکز ته ورځی. ښکاره ده چه داسی کامل امتياز او افتراق په دی دنيا کښی نشی کيدی. ځکه چه د دی دنيا گرد (تول) موجودات لکه ځمکه آسمان، لمر، سپوږمی، شپی، ويديدل، ويښيدل، ورېځ، وريا، باغ، نارينه ښځه ووړکی او نور د ښو او بدو سريو په منځ کښی سره گډ او مشترک دی. او کافر او مسلمان دواړه له دغو وسائلو او وسائطو نه يو رنگ منافع او گټی اخلی. نو ځکه د دی شيانو د بيلولو دپاره يوه بيلوونکی ورځ يوم الفصل په کار ده چه هغه د دی موجوده نظام عالم په پای (آخر) کښی ده او د هغه وخت تعين او مقرری د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښی معين او تاکلی (مقرر) دی. چه د هغه لږ څه تعريف اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی فرمائی چه

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَتَأْتُوْنَ أَفْوَاجًا ﴿۱۸﴾

هغه ورځ چه وپوکل شي (دوهم ځلی) په صور (شپیلی) کښې نو راځئ به تاسي دلی دلی (له قبرونو نه موقف ته)

تفسیر : يعني ډير زيات غونډونه او فرقي سره توليږي چه د هغوی ويشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پوري تړلي او مربوط دي.

وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿۱۹﴾

او پرانستلی شيری به شي آسمان (په دغه ورځ د قيامت کښې) نو شي به دروازي دروازي.

تفسیر : يعني آسمان به داسي وپرانيستلی او توټي توټي شي چه له لري به دروازي پکښې ښکاري د دي خبري تائيد په يوه بل آيت سره هم کيږي چه د فرقان په دريمي رکوع ځمونږ دغه متبرک تفسير کښې ئې داسي لولو. ﴿ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ﴾

وَّسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿۲۰﴾

او روان به کړل شي غرونه نو شي به لکه سراب (شګی ګل ځليدونکی ځمکه لکه اوبه).

تفسیر : لکه چه په ځليدونکو شګو باندی له لري څخه د اوبو ګمان کيږي هم داسي په هغو غرونو باندی فهم اتکل کاوه شي ځکه چه هغه به غرونه نه وي بلکه د شګو ګل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿۲۱﴾ لِّلطَّٰغِيْنَ مَاٰبًا ﴿۲۲﴾

بيشکه دوزخ چه ځای د انتظار (د کتو لپاره د تيريدونکيو دی) سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنی ځای دی

تفسیر : يعني دوزخ د شريرينو په انتظار کښې دی او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنی ځای دی يا بيشکه دوزخ څارونکی دی او ځای د تيريدلو د خلقو دی نو مؤمن به تری تير شي او کافر به پکښې پريوځي.

لّٰبِثِيْنَ فِيْهَآ اَحْقَابًا ﴿۲۳﴾

ځند (ایسارتیا) کوونکی به وی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې ډیری زمانی (بلکه همیشه به په کښې پاتی کیږی.)

تفسیر : چه د شمیرلو میچ ئی نشته سره له دی چه ډیری زمانی او پیړی تیریږی خو د دوی مصیبت به پای (آخر) ته نه رسیږی.

لَا يَذُوْقُوْنَ فِيْهَا بَرْدًا وَّلَا شَرَابًا ﴿۲۴﴾ اِلَّا حَمِيْمًا وَّغَسَّاقًا ﴿۲۵﴾

نه به ځکی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې سره (هوا اوبه) او نه د ښښلو (یخ) څیز. مگر پرته (علاوه) له ډیرو تودو اوبو او بهیدونکیو زوو له وینو سره (د دوزخیانو له زخمونو).

تفسیر : یعنی نه د یخنی راحت او هوسائی (آرام) مومی، نه به د ښښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږی یواځی تودی اوبه وررسیږی چه له هغو څخه د هغوی خولی سوځی او کولمی ئی پری کیږی او له ګیدی څخه د باندی لویږی او بل هغه تکی زیری بهیدونکی زوی وررسیږی چه د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځی الله تعالیٰ مو له دی او له نورو دنیوی او اخروی هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) څخه وساتی.

جَزَآءً وِّفَاقًا ﴿۲۶﴾ اِنَّهُمْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ حِسَابًا ﴿۲۷﴾
وَّكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كِذَّابًا ﴿۲۸﴾

جزاء (ورکوله شی دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره) بیشکه وو دوی (په دنیا کښې) چه نه ویریده امید هیله ئی نه لرله د حساب (ځکه چه منکر ؤ له بعث نه) او دروغ ئی ګڼل آیتونه ځمونږ

تفسیر : یعنی د هغه شی چه دوی نه ویریدل او هیله (امید) ئی چه دوی نه لرله هم هغه وردمخه شو او هغه خبره چه دروغ ئی بلله پخپلو سترګو ئی ولیدله اوس ګورو چه دوی څنګه تکذیب او انکار کوی.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ كِتَٰبًا ﴿٢٩﴾

او هر څيز (له طاعته او معصيته) شميرلي دی مونږ هغه په ليکلو سره (په لوح محفوظ کښې لپاره د جزاء).

تفسير : يعنې هر څيز د الله تعالىٰ په ازلي او ابدی علم او پوه کښې شته او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کښې ليکلی دی هيڅ يو شه او بد کار د الله تعالىٰ د علم له احاطې څخه د باندی نه دی د يوی وړی او ذری پوښتنه او شمير هم کوی. او وبه ويل شي دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کښې په وقت د وقوع د عذاب کښې پر دوی باندی د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه داسی چه

فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅکئ (سزا خپله) چه له سره نه زياتوو مونږ پر تاسی پرته (علاوه) له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندی).

تفسير : يعنې همغسی چه تاسی په تکذيب او انکار کښې تيری او وړاندی تګ کوی نو که بی واکه مرګ او مرينه. تاسی ته درپيښه شي تل به مو هم دا وړاندی تګ وی. اوس د لويو ربړو (تکليفونو) خوند وڅکئ! مونږ به هم ستاسی عذاب داسی زياتوو چه هيڅ تخفيف او سپکتيا به په کښې نه وی. او د يوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کيږی. او دغه آيت ډير سخت دی له آيتونو د قرآنه په حق د دوزخيانو کښې اوس الله تعالىٰ اعظم برهانه و اعلى شانه د مؤمنانو کرامت داسی بيان فرمائی

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَٰبًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

بيشکه خاص متقيانو ته (په آخرت کښې) ځای د خلاصی بری کاميابی دی باغونه (د ميوی) او د انګورو (ونی) دی او پيغلی انارتيونی همځولی دی.

تفسير : يعنې داسی انارتيونی پيمخی پيغلی چه دوی د خپل پيغلتوب، وروستنی ميچ ته رسيدلی وی. او ګردی (تولی) په يوه عمر (منګ) او يوه ونه وی متقيانو ته ورعنايت کيږی.

وَّكَاْسًا دِهَاقًا ۝٣٤

او (متقیانو ته په جنت کښې د شراب طهور) پیالې ډکې تر خنډو (غاړو) دي.

تفسیر : یعنې د پاکو خوړوبې (شراب طهور) په خنډو (کنارو) اوښتې جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ور ښځولې کیږي.

لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا وَّلَا كِذّٰبًا ۝٣٥

نه آورې په دغه (جنت کښې متقیان) لغو چټې (بیکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسیر : یعنې په جنت کښې چټې (بیکاره) خبرې اترې نه وي. او ملنډې نه پکښې اوریدلې کیږي. درواغ او فریب او درغلي (خیانت) په کښې نه وي. نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي ځکه چه هلته د جګړې او شخړې هیڅ یوه پیښه نه وي او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَآءً مِّنْ رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ۝٣٦

(جزاء به ورکوله شي متقیانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډیره (په حساب د اعمالو سره).

تفسیر : یعنې د یوې یوې ذرې شمیر به کیږي او ښه بدل او کافي اجر ئې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کیږي. هسې رب اکرم شانه واعظم برهانه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ

چه رب د آسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو دي چه په منځ د دغو دواړو (ځمکې او آسمان) کښې دي ډیر مهربان دی.

تفسیر : دغه جزاء او بدل یوازې د الله تعالیٰ رحمت او لورینه (مهرباني) ده کنه د هیچا په الله تعالیٰ باندې زور یا پور (قرض) او حق نشته که سړی د خپلو ښو اعمالو او چارو په وسیله له عذاب او ربړو (تکلیفونو) څخه ځان وژغوري (وساتي) نو دا خو لوی برې او سخت مشکل کار

دی. پاتی شو جنت نو دا پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د خالصی لورینی (مهربانی) او فضل او مرحمت څخه مشکل دی. که جنت ځمونږ د ښو چارو په صله او عوض کښی راکوی نو دا د هغه یوه بله مهربانی ذره نوازی او عزت افزائی ده.

لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

نه به مالکان کیږی (د شفاعت، نه به توانیږی خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر : یعنی نه به قادریږی هیڅوک چه خبری وکړی له الله سره له ویری یا نه به مالکان کیږی د شفاعت دپاره د چا مګر خو په اذن د الله تعالیٰ، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالیٰ عظمت، جلال او لورینه (مهربانی) داسی ده چه هیڅوک د الله تعالیٰ په مخ کښی خبری نشی کولی او شوندی نشی خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا

په هغی ورځی (د قیامت) کښی چه ودریږی روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر : له روح څخه مقصد ګرد (تول) ساکښان (جاندار) دی یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وی چه حضرت جبریل علیه السلام دی. او د ځینو مفسرینو په تصور او جاج له دی څخه لوی روح (روح الاعظم) مراد ده چه ډیر ارواح له هغه څخه جوړ او منشعب شوی دی. والله اعلم.

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوی خبری (هیڅوک له ویری په باب د شفاعت کښی مګر) پرته (علاوه) له هغه چه اذن حکم وکړی ده ته رحمٰن (د خبرو یا د شفاعت) او ویلی ئی وی صواب ښه خبره (په دنیا کښی چه لا اله الا الله ده).

تفسیر : یعنی په هغه دربار کښی هر څوک هر څه چه وائی د هغه الله تعالیٰ په اذن او حکم اشاره وائی او څه چه وائی هم داسی خبری کوی چه د ویلو او کولو وړ (لائق) او خورا (ډیر) (درستی) او معقولی وی. لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوی په هغه ورځ کښی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د سپارښت وړ (لائق) یواځی هغه څوک کیدی شی چه په دنیا کښی له

ښتینو او جوتو خبرو څخه زیاتره ښتیا او جوتی خبری ئی له خولی څخه وتلی وی او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ئی ویلی وی یعنی مسلمان وی نه کافر ولی چه نه کوی شفاعت مگر خو د مستحق مومن ای الله تعالیٰ تل دا کلمه څمونږ په ژبو جاری لره!.

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا ﴿۳۹﴾

دا هغه ورځ ده حقه پس هر هغه چه اراده وکړی نیسی طرف د رب خپل ته مرجع (ځای د ورتلو په طاعت سره پس ودی نیسی څو مأمون شی له عذابونو).

تفسیر : یعنی هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکی ده اوس هر هغه څوک چه خپلی ښه او بهتری غواړی ښائی چه د هغی ورځی دپاره ځان تیار کړی او په زړه پوری تیاری ورته ونیسی!.

اِنَّآ اَنْذَرْنٰكُمْ عَذَابًا قَرِيْبًا ۚۖ يَّوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ وَيَقُوْلُ الْكٰفِرُ يٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ تُرٰبًا ﴿۴۰﴾

بیشکه مونږ چه یو ویروو مونږ تاسی (ای کفارو) له یوه عذاب راتلونکی نژدی څخه (چه عذاب د آخرت دی) هغه ورځ چه وبه وینی هر سړی هر هغه څه چه په مخ کښی لیږلی ده دواړو لاسو د ده (عمل د خیر وی که د شر جزاء به ئی مومی) یعنی ښه او بد، وړاندنی، وروستنی چاری او اعمال ئی وروړاندی کیږی. او وبه وائی کافر (په ورځ د قیامت کښی) کاشکی چه وی زه خاوری.

تفسیر : یعنی کاشکی زه خاوری وی په دنیا کښی چه هیڅ کله پیدا شوی نه وی! ځکه چه د هم دغه پیدایښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی یم او چا ویلی دی خاوری شوی وی په دی ورځ کښی چه هیڅ بیا پیدا شوی نه وی.

تمت سورة النبإ بفضل الله تعالی ومنه وکرمه

سورة النازعات مکية وهی ست و اربعون آية و فيها رکوعان رقم تلاوتها (۷۹) تسلسلها حسب النزول (۸۱) نزلت بعد سورة «النبإ»

د «النازعات» سورت مکی دی (٤٦) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۹) په نزول کښی (۸۱) سورت دی وروسته د «النبإ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ﴿۱﴾ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ﴿۲﴾

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکونکيو (ارواحو د کفارو لره) سخت وښکل (او قسم دی) په ملائکو آسان وښکونکيو (ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښکل)

تفسیر : يعنی قسم دی په هغو پرښتو باندی چه د کافرانو په رګونو کښی ورننوځی او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د ګوتو او نوکونو نه په ډيره سختی سره وباسی يا قسم دی په ستوريو ځغليدونکيو باندی له مشرق نه مغرب ته.

(﴿وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا﴾: او قسم دی په ملائکو وښکونکيو ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښکل)
يعنی هغه پرښتی چه له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانيځی او بيا دوی په ډيری خوښی سره د پاکی نری په لوری ورځغلی. خو په ياد ئی ولرئ چه دا ذکر د روح دی او د بدن نه دی لنده ئی دا چه ښه سری په ډيری خوښی سره د پاکی نری په لوری ورځغلی او بد سری تری تښتی نو ئی په راښکودلو سره بيرته بيائی يا قسم دی په هغو ستوريو باندی چه وځی له يوه برجه بل برج ته.

وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ﴿۳﴾ فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ﴿۴﴾

او (قسم دی) په تيزو غوټه وهونکيو (ملائکو په تعميل د احکام الله) تيز غوټه وهل نو قسم دی په وړاندی کيدونکيو (ملائکو) باندی وړاندی کيدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسیر : يعنی هغه پرښتی چه روح له ځان سره اخلی او د ځمکی څخه د آسمان په لوری په داسی سرعت او سهولت سره ځغلی لکه چه بی له کوم تکليفه په اوبو باندی ګرندی لامبو وهی بيا نو د دی ارواحو په باره کښی هر هغه امر چه د الله تعالیٰ له خوا کيږی د هغه په ځای راوړلو ته په دير شوق، ذوق او تلوار سره ورځغلی يا قسم دی په تسبيح ويونکی باندی په تسبيح ويلو سره يا په هغو ستوريو باندی قسم دی چه وړاندی کيږی يو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ﴿۵﴾

پس (قسم دی) په تدبير جوړوونكيو (ملائكو) د حكم د الله (په دنيوی چارو كښې جواب د قسم دا دی چه خامخا به راپورته كړی شئ تاسی لپاره د حساب او كتاب).

تفسير : يعنی وروسته له هغه د دی ارواحو په نسبت كه د ثواب حكم كيږی كه د عقاب د دی دواړو احكامو تدبير او انتظام په هم دغو پرښتو پوره اړه (تعلق) لری. او د هر حكم په كولو سره مشغوليږی، يا به مطلقاً له هغو پرښتو څخه مراد وی چه د عالم تكوين په انتظام او تدبير باندی مسلطی دی، ښكاره خبره خو هغه ړومبنی خبره ده. د «النازعات» او د «الناشطات» او د نورو داسی كلمو د تعيين په نسبت نوری خبری او اتری هم ډيری كيږی او د هغو په تعيين او تاكلو (مقررولو) كښې ډيری ويناوی دی نو خو مونږ د الله ښيلی مترجم په خوښه (مذاق) دا خبری ليكلی دی لكه چه پاس مو په ترجمه كښې اشاره وكړله. جواب د دی قسمونو محذوف دی يعنی قسم دی چه خامخا به راپورته كړی شئ تاسو لپاره د حساب او كتاب.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿۶﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿۷﴾

هغه ورځ چه ولړځيږی لړځيدونكی (چه اوله شپيلی ده) پس راځی پس له دی نه هغه وروسته راتلونكی (چه ثانی نفخه ده)

تفسير : يعنی د قيامت ورځ كښې به ولړځيږی غرونه او ځمكه له اول ځلی شپيلی او صور له پوكلو څخه. حضرت شاه صاحب ليكی چه پرله پسی ځمكه لړځيږی ډيرو مفسرينو له «رادفة» څخه مراد دوهم صور او شپيلی اخيستی دی. والله تعالیٰ اعلم. او په منځ د دواړو نفخو كښې به څلويښت كاله وی چه په اوله شپيلی سره ټول مخلوقات مری او په دوهمه شپيلی سره به گرد (ټول) مخلوقات بيا ژوندی كيږی.

قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ وَّاجِفَةٌ ﴿۸﴾ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿۹﴾

زړونه (د منكرانو د بعث) په هغی ورځی كښې به بی قراره رپيدونكی ويريونكی وی. سترگی د هغو به سپكی ذليلی ښكته وی (له ويری).

تفسير : يعنی د پريشانی او ويريدلو له سببه به زړونه رپيږی او ځانونه به لړځيږی د دوی سترگی

به خواري او سپکی او شکته وی او د ذلت او ندامت او پښیمانی ګردی (تولی) نښی به په هغوی کښی له لری ښکاری.

يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾

وائی به (دغه منکران د بعث تمسخراً) آیا مونږ به بیا وګرځولی شو په ړومبی حالت (بیا به ژوندی کیږو؟) آیا کله چه وګرځو مونږ هډوکی زاړه ریژیدونکی (نو بیا به هم ژوندی کیږو؟) وویل (منکرانو تمسخراً) دغه (ګرځیدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وقت کښی ګرځیدل نقصانمن زیانمن دی.

تفسیر : یعنی د هډیری په ژوره (خکته) کښی له خښیدلو څخه وروسته به بیا څنګه مونږ ژر تر ژره بیرته ژوندی کیږو؟ مونږ خو په دی خبری نشو پوهیدی چه په رژیدلی زاړه هډوکی کښی به بیا څنګه روح ننوځی؟ که داسی کومه پیښه وشی نو بیا به ژوندی کیدل ډیر ضرر لرونکی او زیانمن وی. ولی چه مونږ هغه ژوندون لره څه تیاری نه دی کړی او هیڅ شی او سامان نه ورته لرو. دا خبری دوی په ملندو او مسخرو سره کوی او داسی ښکاروی چه مسلمانان ځمونږ په نسبت داسی ویناوی کوی او حال دا دی چه تر مړینی وروسته بیا هیڅ ژوندون نشته نو د دی ژوندون او زیان خبره بالکل مهمله او چتی (بیکاره) ده. نو بیا فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چه سخت مه ګڼئ قیامت ځکه چه

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

پس بیشکه دا (ثانی نفخه) خو پوکل یو دی (ډیرآسان چه پری ژوندی کیږی ګرد (تول) مخلوقات) پس ناڅاپه وی به دغه (خلق تول) په مخ د ځمکی (پس له مرګه).

تفسیر : ځینی د «ساهرة» مصداق شام بولی او ځینی ئی د دوزخ نوم ګڼی یعنی منکر خلق دا خبره ډیر سخته ګڼی. او حال دا دی چه داسی چاری پاک الله ته ډیری آسانی دی تر دی چه د یوی سلګی وهلو په میچ دا ګردی (تولی) چاری کیدونکی دی. یعنی د یوی چغی او د صور په پوکلو سره بی له ډیله ګرد (تول) پخوانی او وروستنی مری له ځمکی څخه د حشر په ډګر کښی سره تولیږی. وروسته له دی یوه لنده خبره او لږ په قهر کیده دوی ته وربه یادوی چه په جهان او

نړۍ کښې يو لوی متکبر او خورا (ډير) لوی باچا ته کړی شوی وه او منکرينو ته دا پيښنه ور په زړه کوی چه له تاسو څخه د مخه د نورو منکرانو او متکبرانو او کافرانو حال څرنګه ؤ؟ او په څه څه جزاؤ رسيدلی دی؟.

هَلۡ اَتٰىكَ حَدِيۡثُ مُوۡسٰى ﴿۱۵﴾

آيا راغلی ده تاته (ای محمده! بلکه بيشکه رسيدلی ده تاته ای محمده!) خبره د موسیٰ (چه پری متسلی شی ای محمده! او زيری ورکړی مؤمنانو ته په نعيم او منکرانو ته په جحيم).

تفسير : دا قصه په څو څو ځايونو کښې په تفصيل سره ذکر شوی ده. يعنی په تحقيق راغلی ده تاته خبره د دغه موسیٰ.

اِذۡ نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالۡوَادِ الۡمُقَدَّسِ طُوًى ﴿۱۶﴾

کله چه ور غږ کړ دغه (موسیٰ) ته رب د ده په پاکه کنده ميدان د طویٰ کښې.

تفسير : يعنی د طور له غره سره نژدی. او موسیٰ ته الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی امر وفرمايه چه.

اِذۡهَبۡ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿۱۷﴾ فَقُلۡ هَلۡ لَّكَ اِلٰٓى اَنۡ تَزَكّٰى ﴿۱۸﴾ وَاَهۡدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ فَتَخۡشٰى ﴿۱۹﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چه بيشکه ده سر غړولی (تجاوز ئی کړی) دی (له احکام الله). نو ووايه ورته آيا مينه لری ته په طرف د دی چه پاک شی له شرک او معاصی نه). او (رغبت لری دی ته چه) لاره دروښيم تاته طرف د رب ستا ته پس وويريږی ته (له عذابه).

تفسير : يعنی که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړی، نو زه د الله تعالیٰ په امر ستا اصلاح

کولی شم، او داسی لاره درښیم چه پر هغې باندی له تللو څخه ستا په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره او د هغه کامل معرفت تینګ شی، ځکه چه د ویری شته والی بی له پوره معرفت متصور نه دی. ښکاره شوه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه او یواځی د بنی‌اسرائیلو نجات او ژغورنه (ساتنه) له قیده نه وه. پس موسیٰ علیه السلام فرعون ته ورغی او هغه تری معجزه وغوښته.

فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسیٰ) دغه (فرعون ته) معجزه لویه (همسا او سپین لاس او نور).

تفسیر : یعنی هلته رسیدلی د الله تعالیٰ پیغام ئی ورساوه. او موسیٰ فرعون ته د حجت د تمامولو دپاره له ګردو (تولو) څخه لویه معجزه له همسا ځنی د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسیٰ) او وئی نه منانه بیا ئی شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډیره بیړه سره (په فساد پسی)

تفسیر : یعنی هغه ملعون فرعون نه وو منونکی. او په دی فکر کښې ولګید چه ډیر سری سره راتول کړی او کودګران ولټوی او پر دی باندی ئی وګماری چه د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړی.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد (تول) ساحران) راتول کړل پس غږ ئی وکړ. پس وویل (فرعون داسی چه) زه رب پالونکی ستاسی یم ډیر لوی لوړ (اوچت).

تفسیر : یعنی له ګردو (تولو) څخه لوی رب خو زه یم نو دا موسیٰ علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

پس ونیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب (د حرق) د آخرت او (په عذاب د غرق د دنیا.

تفسیر : یعنی دلته د دنیا په اوبو کښی دوب شو او هلته د عقبیٰ په اور کښی سوځی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بیشکه په دغه (اغراق او احراق) کښی خامخا عبرت دی هغه چا لره چه ویریږی (له الله نه).

تفسیر : په دی قصی کښی دیری خبری د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو دپاره شته په دی شرط چه د سری په زړه کښی لږ څه د الله تعالیٰ ویره وی.
(ربط): د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کښی استطراداً راغلی ده. وروسته له دی نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوری اوړی. لکه چه اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آیا تاسی دیر سخت یئ د پیدائښت لامله (له وجی) که آسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (آسمان).

تفسیر : یعنی د تاسی پیدا کول هغه هم وروسته له دی نه چه یو ځلی پیدا شوی یئ له ځمکی او آسمانونو او غرونو او سیندونو او نورو موجوداتو څخه گران دی. کله چه تاسی د داسی لویو لویو شیانو خالق او مالک الله تعالیٰ پیژنی، بیا نو په خپلو بیا پیدا کیدلو کښی ولی تردد او شبهه لرئ!. جوړ کړی دی الله آسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی (اوچتوالی) د هغه (آسمان) نو سم صاف بی عیبه ئی کړ. او توره تیاره ئی کړه شپه د دغه (آسمان) او راوئی ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسیر : یعني په آسمان کښې فکر ووهئ! چه څومره زيات هسک او اوچت دی؟ څرنګه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم او مرتبېي عيبه او بی نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه دول (طريقه) انتظام او تدوين او ترتيب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کښې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمی او ستوريو څخه څومره ګټی (فائدی) اخلی؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پيژندلو او نورو شيانو کښې ورځنی ګټور کيږئ! د آسمان ننداری ته د ورځی له خوا او د شپی له خوا بيل بيل ځير شئ چه څرنګه دربنکاری. او د تعجب او د حيرت وړ (لائق) در بريښی؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پيدايښت د آسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسیر : یعني د ځمکی او د آسمان له منځه کوم يو وړاندی او کوم يو وروسته جوړ شوی دی؟ د دی په نسبت وړاندی له دی نه په بل کوم ځای کښې څه خبری شوی دی ځمونږ د دغه تفسير د حٰمٓ السجدة سورت وګورئ!.

تنبيه : «راغب» د «دحیٰ» معنی د يوه شی له خپل اصلی ځای څخه بيرته کول او په بل ځای کښې کيښودل ليکلی دی. نو ښائی له دی لفظ څخه دلته د هغو تحقيقاتو په لوری اشاره وی چه نن ورځ د پوهانو تحقيقات دی ځای ته رسيدلی دی چه ځمکه په اصل کښې د کوم لوی سماوی جرم کومه برخه ده چه له هغه څخه بيله شوی ده والله تعالیٰ اعلم بالصواب. اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه د ځمکی د غوړولو لړ څه نور تشريح داسی فرمائی

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣١﴾

را ايستلی دی (الله) له دغی (ځمکی) څخه اوبه د دی او واښه ورشو د دی.

تفسیر : یعني الله تعالی سيندونه او چينی بيولی دی او د هغو اوبو په وسيله ئی قسم قسم نباتات، واښه پيدا کری دی

وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٣٢﴾

او غرونه (په مخ د ځمکی) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه)

تفسیر : چه له خپل ځای څخه نه خوځیږي. او د ځمکی مخصوص اضطرابات او خوځیدل ئی هم ورک کړی دی او دغه اثبات د ځمکی او جریان د اوبو پری او ایستل د محصولاتو تری کړی دی الله اکرم شانه واعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿۳۳﴾

دپاره د نفعي ستاسی او دپاره د نفعي د چارپایانو ستاسی (ای بندګانو ځما !)

تفسیر : یعنی که دا انتظام نه وی نو ستاسی او ستاسی د حیواناتو چاری به څرنګه پوره کیدی؟ د دی ګردو (تولو) شیانو له پیدا کولو څخه ستاسی د اړتیاؤ (احتیاج) پوره کول راحت او هوسائی (آرام) رسول او نوری ګټی مراد دی. نو ښائی چه تاسو د هغه حقیقی منعم شکر اداء کړئ او وپوهیږئ چه هغه حکیم برحق او قادر مطلق چه داسی لوړ (اوچت) انتظامات او لوی ترتیبات کولی شی د تاسو په رژیدلو هدوکیو کښی هم روح پوکلی شی ښائی چه سری د الله تعالیٰ د قدرت اقرار وکړی او د ده د نعمتونو شکر په ځای راوړی! که نه د قیامت په ورځ سخت پریشان او خپه کیږی کله چه د ده ګرد (تول) اعمال وروړاندی شی او د افسوس او د حسرت ګوتی وچیچی. لکه پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿۳۴﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿۳۵﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿۳۶﴾

پس کله چه راشی آفت بلاء لویه (قیامت یا وقت د ورتګ د کفارو جحیم ته او د مؤمنانو نعیم ته) په هغه ورځ به یاد کړی انسان هغه څه چه کړی ئی وی (که خیر وی یا شر په دنیا کښی) او څرګند (ښکاره) به کړی شی دوزخ هر هغه چاته چه وینی ئی (د لیدلو خاوند وی).

تفسیر : یعنی دوزخ به داسی په عام منظر کښی راویست شی چه هر لیدونکی به ئی وینی او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کښی نه وی.

فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چه سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړې ئې وي ژوندون لږ خسيس (پر آخرت باندې).

تفسير : يعني دنيا ته پر آخرت باندې ترجيح ورکوي او هغه ښه ګڼي او غوره کوي ئې او آخرت بالکل هيروي.

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾

پس بيشکه دوزخ هم دا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځاى دى او هر هغه څوک چه ويريږي له ودريدلو (په مخ د) رب خپل او منع کړې ئې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه نو بيشکه جنت هم دا (جنت د ده) د هستوګنې ځاى دى.

تفسير : يعني هغه څوک چه د دې خبرې لامله (له وجې) ويريږي چه زه يوه ورځ د الله تعالىٰ په مخ کښې د حساب او کتاب دپاره دريږم. او د دې ويرې لامله (له وجې) ئې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالىٰ ګرد (تول) احکام ئې ومنل. او له نواهيو څخه ئې ځان وژغوره (وساته)، نو د هغه ځاى خامخا په جنت کښې دى.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه کوي له تا څخه (اى محمده ! منکران) د قيامت چه کله به وي وقوع د هغه (قيامت).

تفسير : يعني اى محمده ! منکران پرله پسې له تانه دغسې پوښتنې کوي چه آخر هغه ګړې کله راځي؟ او قيامت به کله راښکاره شي؟ او حساب او کتاب به کله قائميږي؟.

فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَاهَا ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَاهَا ﴿٤٤﴾

په څه کښې ئې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهیدلو څخه د هغه (قیامت څخه بلکه تا لره علم نشته) خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم د قیامت چه کله به وی)

تفسیر : یعنی د هغه پوره ورښوول ستا کار نه دی که هر څومره پوښتنې وشی هیڅچا ته دا پته خبره شکاره کیدونکې نه ده او د دی کار پوره علم الله تعالیٰ ته معلوم دی. حضرت شاه صاحب لیکی چه له دیرو پوښتنو څخه هم دی ځای ته رسیدلی دی چه پرته (علاوه) له الله اکرم شانه واعظم برهانه نور ګرد (تول) خلق تری بی خبر دی.

إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾

بیشکه ته (ای محمده) ویروونکی ئې د هغه چا چه ویریږی له (عذاب د) هغه (قیامت) نه.

تفسیر : یعنی ای محمده ستا کار د قیامت د خبرو اورول او د خلقو ویرول دی که د چا په زړه کښې د بلی ورځې څه ویره وی یا د آخرت د ویری استعداد پکښې وی نو هغه به ویریږی او د قیامت له خوفه ورته تیاری کوی ګواکی ستا د ویرولو د نتیجې اعتبار یواځې د هغو کسانو په حق کښې دی چه له هغو څخه د ګټې (فائدی) اخیستلو امید وی او اهلیت ئې لری، که نه نااهل سری له انجامه غافل شوی هم داسی په فضولو بحثونو کښې لویږی چه قیامت به کله او په کوم تاریخ او په کوم کال کښې واقع کیږی؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

ګواکی دغه (منکران) په هغی ورځې کښې چه ووینی دغه (قیامت داسی به ګنی) لکه چه نه ئې ؤ کړی ځند (ایسارتیا) (په دنیا یا قبورو خپلو کښې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې یا په قدر د څاښت.

تفسیر : یعنی اوس خو شور لګوی چه د قیامت په راتلو کښې ولی دومره ځند (ایسارتیا) او دیل وشو؟ ولی ژر نه راځی؟ مګر په هغه وقت کښې به دوی ته څرګنده (ښکاره) شی چه قیامت خورا (دیر) ژر راغلی او هیڅ معطلی او دیل په کښې پیښ شوی نه دی.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة عبس مكية وهى (٤٢) آية وفيها ركوع واحد رقمها (٨٠) تسلسلها حسب النزول (٢٤) نزلت بعد سورة النجم

د «عبس» سورت مكي دی (٤٢) آيته (١) رکوع لری په تلاوت کښې (٨٠) په نزول کښې (٢٤) سورت دی وروسته د «النجم» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ عليه وسلم د قريشو له ځينو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبری کولی او دوی ئی پوهول په دی منځ کښې يو ړوند مسلمان عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه د دوی په خدمت ورحاضر شو او د رسول الله صلی الله عليه وسلم توجه ئی ځان ته ورآړوله چه «يا رسول الله د دی آيت مراد څه دی؟ ماته له هغه څخه يو څه راوښيئ همغسی چه الله تعالیٰ تاته درښوولی دی!» حضرت د دی ړانده له دی بی وخته پوښتنی څخه لږ خپه شو او ښائی چه د ده مبارک په زړه کښې داسی کومه خبره هم تيره شوی وی چه زه اوس په مهمو خبرو کښې مشغول او بوخت يم که د قريشو دا غټان په ښه ډول (طريقه) وپوهولی شم ګوندی وی چه دوی د اسلام په لوری راشی او د دوی له سببه نور ډير کسان هم مسلمانان شی او حال دا دی چه عبد الله بن ام مکتوم مسلمان دی او د هغه دپاره نور ډير وقتونه هم شته چه په هغو کښې خپلی داسی پوښتنی وکړی او تعليم حاصل کړی هغه نه ګوری چه که زه له دغی بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګی واړوم او ده ته التفات وکړم نو ځما دا وضعيت به په هغو باندی لږ شاق تير شی او شايد چه هغوی به بيا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ ونه نيسی. لنده ئی دا چه دوی منقبض شول او د انقباض نښی د دوی په وچولی (تندی) کښې ښکاره شوی په دی خبره باندی دا آيت نازل شول. په رواياتو کښې راغلی دی چه وروسته له دی کله به چه دغه ړوند د حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم په مخ کښې راتللو نو دوی به د ده زيات تعظيم کاوه او ورته ويل به ئی «مرحبا بمن عاتبنی فيه ربی».

عَبَسَ وَتَوَلّٰىٓ ۙ① اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ۭ②

وچولی (تندی) تريو کړ (محمد) او مخ ئی وګرځاوه د دی لامله (له وجی) چه راغی ده ته ړوند (عبد الله او قطع ئی کړ کلام د محمد په منځ د ده او

د اشرافو د قریشو کښی)

تفسیر : یعنی د پیغمبر په وچولی (تندی) کښی د یوه ړانده له راتللو څخه گونځی ولویدی او خپل مخ ئی تری واړاوه او ښائی چه ده ته د دی ړانده د معذوری د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډیر په کار و حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا خبره گواکی د نورو په مخ کښی له حضرت رسول صلی الله علیه وسلم څخه گله ده نو ځکه ئی د غائب په صیغه ذکر کړی دی په مخ کښی ئی پخپله رسول صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی» محققین وائی چه دا د متکلم د تکرم او د استعیاء او د مخاطب د زیات شرافت او کرامت نښه ده چی د عتاب په وقت کښی هم مخامخ د دی خبری نسبت نه ورته کوی او په مخ کښی د خطاب په صیغه د التفات صنعت خطاب ورته کوی چه د اعراض شبهه ورکه شی. برسیره په دی هغه خبره له پخوانی خبری څخه نرمه پسته ده. والله اعلم.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰٓ ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكْرَىٰٓ ﴿٤﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته (ای محمده له احواله د دی ړانده) ښائی چه هغه (ړوند) به پاک شی (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو) یا به ذکر پند واخلی پس نفع به ورسوی ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر : یعنی هغه ړوند طالب صادق وه تاسی ته څه معلومه ده چه ستاسی د توجه له فیضه به د هغه حال زیات اصلاح کیده او د هغه نفس به لا پاکیده. یا به ستاسی کومی خبری د دوی په غوږونو کښی ځای نیوه ښائی چه ستاسی په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شی پوهیده او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾

او هر هغه څوک چه استغناء ئی کړی ده (پروا نه کوی د هدایت) نو ته هغه ته قصد کوی (د هغه د مسلمانی په فکر کښی ئی) او نشته پر تا باندی هیڅ الزام چه هغه پاک نشی (په اسلام سره).

تفسیر : یعنی هغه خلق چه د خپلی مغروری او متکبری او لوئی په سبب د حق پروا نه لری او لوئ هغوی ته اجازه نه ورکوی چه الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړی، ته ولی په هغوی پسی گرځی او غواړی چه هرومرو (خامخا) هغوی مسلمانان شی او د هغوی د

اسلام اثر په نورو هم ولویږی. حال دا دی چه د الله تعالیٰ له پلوه (طرفه) پر تاسی باندی هیڅ یو الزام نشته چه دا متکبر مغرور او لوئی خوښوونکی سړی ولی په لاره نه دی راغلی؟ په تاسی دا فرض ۆ چه هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړی او دا کار تاسی وکړ زیات له دی نه د دی بی پروا متکبرانو په فکر کښی په دی اندازی لویدل په کار نه دی چه رښتینی طالبان او مخلص ایمانداران ستاسی له توجه څخه بی برخی پاتی شی. یا د داسی معاملی ظاهری سطحی ته کتلی، د خلقو په زړونو کښی داسی یو خیال پیدا شی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاده توجه لویانو بدایانو ته ده او غریبانو او بی وځلو ته ئی فکر نشته. د داسی چټی (بیکاره) خیالاتو له خوریدلو څخه هغه بد اثرونه چه د اسلام په عام دعوت باندی لویږی له دی ګټی (فائدی) څخه خورا (ډیر) زیات تاوان لری چه تاسی د دی څو متکبرانو غټانو له مسلمانی څخه په خپل زړه کښی غوره کړی دی.

وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسۡعَىٰ ⑧ وَهُوَ يَخۡشَىٰ ⑨

او هر هغه څوک چه راشی تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر) حال دا چه دی ویریږی (له الله نه)

تفسیر : یعنی دغه د خیر طالب عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه له الله جل جلاله څخه ویریږی یا له دی څخه ویریږی چه ستاسی ملاقات به ورته نه میسر کیږی یا دا چه دی ړوند دی له دی نه ویریږی چه څوک به ئی لاس ونه نیسی چه چیری ونه لویږی یا له کوم شی سره ونه لګیږی یا داسی خیال وکړی چه زه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیارت ته ځم کیږی چه غلیمان (دښمنانان) په لاره کښی ماته څه ضرر راورسوی.

فَأَنتَ عَنۡهُ تَلَهَّىٰ ⑩

پس ته (ای محمده) له هغه (ړوند طالب‌الخیر څخه) مخ ګرځوی (مشغولیږی تغافل کوی له کفارو سره خبری کوی).

تفسیر : حال دا دی چه له هم داسی سړی څخه ګټه (فائده) واخلی او د اسلام دپاره کار وکړی. وائی چه هم دی ړانده ابن ام مکتوم ځغره واغوسته او د اسلام بیرغ ئی په اوږه کیښوده. او د قادسیی په جهاد کښی شریک شو تر دی چه په جهاد کښی ئی شهادت وموند رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه! روایت دی چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی آیت له نزوله وروسته هیڅکله مخ نه و تریو کړی په مخ د فقراؤ کښی.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾

مه کوه بیا داسی (ځکه چه) بیشکه دا (سورت) یوه تذکره پند دی (له جانبه د الله تولو ته) نو هغه څوک چه غواړی ودی منی دغه (پند د قرآن)

تفسیر : یعنی که متکبر اغنیاء قرآن کریم ونه لولی او د هغه پند ته غوږ کښینږدی نو ځان ته ضرر رسوی ځکه چه قرآن مجید د هغو څه پروا نه لری نه تاسی ته ښائی چه دومره زیات د هغوی فکر وکړئ. پر تاسی باندی دومره دی چه خپل عمومی تبلیغ او پند ووایئ که څوک خپله گټه (فائده) غواړی نو ځان دی پری پوه کړی او ودی لولی او عمل دی پری وکړی.

فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾

(دغه قرآنی آیات لیکلی شوی دی) په پانو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کښی) چه پورته دی په قدر او عظمت کښی پاک کړی شوی دی (له رسیدو د شیاطینو او له نورو تولو عیبونو نه).

تفسیر : یعنی آیا د دی مغرور او لوئی خوښوونکی له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زیاتیږی؟ قرآن مجید خو هغه پاک کتاب دی چه آیتونه ئی په آسمان کښی نهایت معزز او لویه مرتبه لری او په پاکو پانو کښی لیکلی شوی دی او په ځمکه کښی هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا (ډیر) زیات عزت او احترام ساتی او په ډیر تقدیس او تطهیر ئی په لوړو (اوچتو) ښو ځایونو کښی ږدی.

بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

په لاسونو د (ملائکو) لیکونکیو عزتمنو نیکو.

تفسیر : یعنی هلته ئی پرښتی لیکی او سم له هغه سره وحی راځی او دلته ئی هم په پانو باندی لیکونکی او تولوونکی د دنیا د خورا (ډیر) لویو سریو او ښو خلقو څخه پرښته خوی د پاک الله بندگان دی چه هغوی د قرآن کریم د هر راز (قسم) تزئید، نفس او تحریف، تبدیل څخه ځانونه ژغوری (ساتی) او هغه تل همغسی پاک ساتی.

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿۱۷﴾

لعنت (هلاک) کړی شوی دی په (کافر) انسان چه څه شی کافر کړی ئی دی (باعث کړی ئی دی په کفر).

تفسیر : یعنی د قرآن کریم غوندی د لوی نعمت هیڅ قدر او عزت ئی ونه پیژنده او د الله تعالیٰ حق ئی پر ځای نه کړ. او له دی نه ئی هیڅ اندیښنه ونه کړه چه.

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿۱۸﴾ مِن نُّطْفَةٍ

له څه شی څخه پیدا کړی دی (الله) هغه (انسان فرمائی الله) له نطفی (قطری د منی) څخه.

تفسیر : یعنی که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړی چه دی له څه شی څخه پیدا شوی دی؟ د یوه ناڅیز او بی قدر څاڅکی له اوبو څخه پیدا شوی دی چه هیڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک (اختیار) او نور په کښی نه و. او دا ګرد (تول) شیان الله تعالیٰ له خپلی مهربانی څخه وربښلی دی چه اوس ئی عمومی حقیقت داسی ښکاری آیا ده ته دا لوئی، غرور څه مناسبت لری؟ او ښه نه ورښکاری او نه ښائی چه خپل اصلی حقیقت او د الله دا ګرد (تول) انعام او اکرام هیر کړی؟ او د الله تعالیٰ د داسی پند ورکولو او وینا مورد وګرځی؟ څوک چه خپل ځان او حقیقت نه پیژنی او د الله تعالیٰ د دی ګردو (تولو) احساناتو او نعمتونو قدر نه کوی نو داسی احسان هیروونکی ته شرم په کار دی.

خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿۱۹﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿۲۰﴾

پیدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه ئی کړ ده لره (هیئت او صورت اندامونه د مور په نس کښی) بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګیډی د موره).

تفسیر : یعنی لاسونه، پښی او نور ګرد (تول) اعضاء او قواوی ئی له هم هغه یوه څاڅکی اوبو څخه د مور په نس کښی د احسن الخالقین توب په اقتضاء په یوه ځان ته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړی او هیڅ یو شی ئی نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دی وررووغ کړی. بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته یعنی د ایمان او د کفر د ښو او د بدو پوه ئی

ورکړه. یا دا چه د مور له نس څخه ئی په آسانی سره راوویست.

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾

بیا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کښی ئی کیښود ده لره.

تفسیر : یعنی وروسته له مرینی څخه د هغه مری د ښښولو هدایت ئی ورکړ تر څو چه د ژوندیو په نزد بی حرمته نه شی.

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾

بیا هر کله چه اراده وفرمائی (الله د انسان د بیا ژوندیتوب نو ئی) ژوندی کوی ده لره (لپاره د جزاء).

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه یو محلی انسان ته حیات او بیا ممات ورکوی او ښښوی ئی اختیار لری چه هر وخت ئی وغواړی بیا ئی ژوندی کړی او له قبره ئی وباسی ځکه چه اوس هم هیڅا د هغه قدرت نه دی سلب کړی. په هر حال هغه څوک چه خلق پیدا کوی او دنیا ته ئی راولی بیا ئی وژنی او برزخ ته ئی بیائی او بیا ئی ژوندی کوی او د حشر په میدان کښی ئی ودروی. نو د داسی قادر او مقتدر ذات پند آیا د اعراض او انکار وړ (لایق) دی؟ چه ګرد (تول) امور ئی په واک او اختیار کښی دی آیا د هغو نعمتونو سپکتیا کوم سری لره ښائی؟ بلکه هر انسان ته لازم دی چه د رب المنان د احسان قدر وکړی.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

بیخی نه دی کړی (کافر) هغه شی چه امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسیر : یعنی سری هیڅ کله د خپل خالق حق نه دی پیژندلی او هر څه حکم ئی چه ورکړی وی تر اوسه پوری ئی په ځای نه دی راوړی.

تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه «کلا لما یقض ما امره» له «ثم اذا شاء انشره» سره لګولی دی یعنی کله چه غواړی هغه ژوندی کوی او پورته کوی ئی. اوس داسی نه کوی ځکه چه د دنیا د ودانی په نسبت د ده حکم (کونی) او (قدری) دی او دا ئی تر اوسه پوری پای (آخر) ته نه

دی رسولی. نو هیڅوک داسی نشی ویلی چه ولی اوس قیامت نه قائمیږی؟

فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾

نو ودی ګوری انسان طرف د طعام خپل ته.

تفسیر : رومبی د انسانانو د پیدا کیدلو او مړ کیدلو ذکر اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسی یادونه کوی چه.

أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾

بیشکه مونږ توئی کړی دی اوبه (له وریځو څخه) تویول بیا څیری کړی ده مونږ ځمکه څیرول.

تفسیر : یعنی د یوه تنکی واښه څه طاقت دی چه ځمکه څیری کوی او زرغونیږی دا د قدرت لاس دی چه ځمکه څیروی او هغه او نوری راز راز (قسم قسم) غلی، دانی، میوی او نور ترکودی (ترکارئی) او نباتات ځنی راوباسی.

فَأَنبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾

بیا مو زرغونی کړی دی په هغی (ځمکی) کښی دانی او انګور او منه، ترکاری. او زیتون خوونه او خرما او باغونه ګڼ (له جهته د دیروالی د ونو نه). او (تازه) میوی او (وچی میوی یا) واښه (ومو کړل دغه تول څیزونه) دپاره د نفع د تاسی او د حیواناتو د تاسی.

تفسیر : یعنی ځینی شیان ستاسی په کار درځی او ځینی ستاسی د حیواناتو په کاریږی.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾

نو کله چه راشي سخت آواز غوږونه کڼوونکی (د دوهمی نفخی).

تفسير : يعني داسي سخت غږ چه په هغه غوږونه كڼيږي له دی څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چه تښتی به سړی له خپله وروره او له خپلی مور او له پلاره او له خپلی ملګری (ښځی) او له خپلو ځامنو. هر سړی لره له هغو څخه په دغی ورځی کښی به يو حال وی چه بی پروا کوی ئی (له نورو له احوالو نه).

تفسير : يعني په هغی ورځی کښی به هر څوک د خپل ځان په فکر کښی وی هيڅ يو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کښی نه وی بلکه له دی ويری چه بل څوک ځما نيکی وانخلی يا د خپل حق غوښتنه ونه کړی يو له بله تښتی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځينی مخونه به په دغی ورځی کښی روښانه (وی د ايمان له رڼا) خنديدونکی خوشاله به وی (په موندلو د کرامت چه مؤمنان دی)

تفسير : يعني د مؤمنانو له ځيری څخه به خندا او خوشالی ښکاری چه شکر له عذابه خلاص او د الله تعالیٰ په کرامت سره مو اختصاص وموند او د ايمان له نوره به ئی مخونه روښانه وی او له ديره مسرته به خاندی او خوشاله به اوسی.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځينی مخونه په دغی ورځی کښی په دوی باندی به ګرد وی پټ کړی به وی هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسير : يعني د کافرانو په ځيرو باندی به د غم او کدورت او خپګان دوړی بريښی او د فسق

او فجور ظلمت او تیاره به ئی ښی توری کری.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه تول (تورمخی) هم دوی دی (بی شرم) کافران فاجران.

تفسیر : یعنی بی حیا کافرو ته هومره چه وویل شی دوی له خپلی خبری څخه نه اوړی، نه له الله جل جلاله شرمیږی او نه له خلقو او نه له لوئی ورځی څخه ویریږی او په حقوق الله او حقوق العباد کښی خیانت او تری انکار کوی څرنګه چه دوی جمع کړی دی کفر سره له فجوره نو جمع به کړی الله تعالیٰ توروالی د مخونو سره ئی ګرد.

تمت سورة عبس بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة التکویر مکیة وهی تسع و عشرون آیة و فیها رکوع واحد رقمها (۸۱) تسلسلها حسب النزول(۷) نزلت بعد سورة تبّت

د «التکویر» سورت مکی دی (۲۹) آیة یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۱) په نزول کښی (۷) سورت دی وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چه (د) لمر (رڼا) ونغښتله شی (نور ئی لاړ شی).

تفسیر : ګواکی د لمر هغه اوږدی شغلی به چه تودوخی رڼا ورڅخه وځی ونغښتلی شی او لمر به بی نوره شی او د خیدک (پنیر) چکی ته به ورته وی یا به هیڅ نه ښکاری.

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چه ستوری خړ شی (یا راولویږی په ځمکه).

تفسیر : یعنی ستوری به راولوېږي او رڼا به نه لري.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

او کله چه غرونه روان کړل شي.

تفسیر : یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږي او په هوا کښې به الوځي او ګرځي به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

او کله چه د لسو میاشتو بلاربې اوښې خوشې کړې شي (اوښیانه به ورسره نه وي).

تفسیر : اوښ د عربو له ښو بوده‌ؤ (څاروو) څخه دی او هغه اوښه چه د لسو میاشتو بلاربه وي او له هغې د شودو او جونګی (بچی) ځیګیدلو هیله (امید) نژدې وي پر دوی دیر ګرانه وي خو د قیامت د ویروونکی زلزلې په وخت کښې به د هغه نفیس او عزیز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شي یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پریشانه وي چه د داسې عزیز او ګران مال له احواله به غافل وي یا دا چه وریځ به معطله کړه شي له بارانه. یا ځمکه پاتې کیږي له قصله دا خبر چه «د ریلونو او موترو او د طیارو او د نورو عصري نواقلو له تګ او راتګ څخه به اوښان نشي تللی» محض یو ظرافت دی.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

او کله چه وحشي څناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر : یعنی هغه ځنګلي څناوران به چه تل د سړیو له ویرې لرې تښتي له دیرې ویرې ښارونو ته راځي او له کورنیو بوده‌ؤ (څاروو) سره به ملګرتوب خوښوی لکه چه اوس هم دیر ځلې د خوف او ویرې په وقت کښې هم داسې لیدل کیږي خو کاله پخوا له دی نه د (هند) ګنګا او جمنا په سیند کښې سخت سیلاب راغی خلقو وکتل چه یو لوی تل اوبه وړی او په هغه باندې سړیو بوده‌ؤ (څاروو) مارانو او نورو ژوندیو ځانونه تینګ نیولي دي او یو په بل باندې څه تعرض نه کوي هر یو د خپل ځان په فکر کښې دي پرته (علاوه) له دی د یخنۍ په وخت کښې کله

کله لیدلی شوی دی چه ځینی خیرووںکی ځناوران کلیو او ښارونو ته ننوځی.
تنبیه : ځینو مفسرینو د «حشر» معنی مره کول او ځینو مره کول بیا ژوندی کول لیکلی دی والله اعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ۝٦

او کله چه بحرونه سیندونه سره گډ کړل شی (تریخ له خواږه سره یا ډیر سخت گرم شی یا وچ کړی شی نو پکښی به پاتی نشی یو څاڅکی د اوبو).

تفسیر : یعنی د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډیرو خوټیدلو څخه د بخار او براس په ډول (طریقه) کیږی چه د هغو له تودوخی څخه به په محشر کښی کفارو ته سخت رېړ (تکلیف) پیښیږی او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو غروسکی پورته کیږی یا کله چه دریابونه بل کړ شی نو وکرځی اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۝٧

او کله چه نفسونه جوړه کړل شی (پیوست کړل شی ارواح له جثو سره یا یو ځای کړل شی هر څوک له مثل خپل سره نیکان له نیکانو بدان د بدانو سره)

تفسیر : یعنی مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره بیا هر راز (قسم) عمل کوونکی که ښه وی که بد لکه له خپل همجنس عمل کوونکی به سره مله شی د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بیل بیل تولگی جوړیږی یا دا چه ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شی.

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ۝٨ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۝٩

او کله چه له جینۍ ژوندی ښخه کړی شوی څخه وپوښتیدله شی (داسی) چه په کومی گناه وژلی شوی ده (دا جینۍ).

تفسیر : د جاهلیت په عربو کښی قاعده وه چه پلار به خپله جینۍ په ډیره بیرحمی سره ژوندی په ځمکه کښی ښخوله. ځینو به د نیستی او غریبی، یا د هغی د واده د اخراجاتو له ویری داسی کول. او ځینی به له دی شرمیدل چه څنگه به خپله جینۍ بل چاته ورکړم چه هغه می ځوم

وباله شي قرآن کریم خبر ورکړ چه د دی مظلومانو په نسبت به هم په قیامت کښې پوښتنې وشي چه په کومه ګناه ژوندۍ خښې شوی دی؟ داسي ئې مه ګڼئ چه دا مو اولاد دی په دوی باندی مو هر څه چه زړه غواړی هغه کولی شي بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنیږی.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾

او کله چه اعمال نامی وغوړولی خواره کړی شي او کله چه آسمان د پوستکی په شان وویستلی شي (له خپله ځایه).

تفسیر : لکه چه د حیواناتو له حلالولو او پوستکی وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد (تول) اعضاء او رګونه او پلی او نور ښکاری هم داسی د آسمان له پرانیستلو څخه وروسته ګرد (تول) پاس شیان لیدل کیږی او د غمام نزول به وشي چه د هغه ذکر به نولسمه پاره کښې په « ویوم تشقق السمآء بالغمام» سره شوی دی.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

او کله چه دوزخ بلی لمبی کړ شي (کافرانو ته) او کله چه جنت نژدی کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسیر : یعنی کفارو ته دوزخ په ډیر زور او شور او بلو لمبو سره وربښکاره کاوه شي او جنت متقیانو ته ورنژدی کیږی چه د هغه دول او سینګار به جنتیانو ته خورا (ډیر) ښه خوښوونکی او مسرت بښوونکی وی نو په دغه وقت کښې.

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چه حاضر کړی ئې وی (له خیر او له شره).

تفسیر : یعنی هر یوه ته به دا پته ولګیږی او ورمعلومه به شي چه له ده سره د نیکی یا د بدی څومره پنګه (ذخیره) او سرمایه شته چه له ځان سره ئې راوړی وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

نو قسم خورم زه په (ستوریو) بیرته گرځیدونکیو سمو تلونکیو پټیدونکیو باندې.

تفسیر : دیر ستوری لکه زحل مشتری مریخ زهره او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوری کله سم کله کاږه ځی کله گرندی او کله ورو خوځیږی کله د لمر کله د سپوږمی څنگ ته نژدی کیږی بیا څو ورځی پټیږی.

وَالَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم زه) په شپې کله چه راوخیژی مخ راوگرځوی (په تیارو خپلو سره) او (قسم خورم زه) په صبا کله چه سا ووهی راوخیژی (روښانه شی).

تفسیر : یا کله چه شپه راشی یا لاړه شی. د «عسعس» لفظ دوه معنی لری.
حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه لیکی گواکی لمر ته ئی په لامبو وهونکی کب او مهی سره تشبیه ورکړی او د لمر هغه وړانگی ئی چه له لمر څخه پخوا خیژی او خوریږی د مهی لکی ته مشابه او ورته کړی دی هغسی چه مهی په سیند کښی پټ تیریږی او د هغه له سا وهلو څخه اوبه تیندکی وهی او سره خوریږی هم دا راز (قسم) لمر هم پخوا تر سپیده داغ او لمر بریښی، ځینی وائی نه سهار له سا څخه مراد د سهار هغه نسیم او وږمه ده چه د پسرلی په موسم کښی له سپیده داغه راهیسی چلیږی.
تنبیه : د دی قسمونو مناسبت له راتلونکی مضمون او خبری سره دا دی چه د دی ستوریو تلل، ودریدل بیرته گرځیدل پټیدل او د پخوانیو پیغمبرانو د پرله پسی وحی د راتللو یوه نمونه ده چه تر یو مدت پوری د هغی له نښی پاتی کیدلو څخه وروسته د هغو پاتی کیدل او پټیدل شپی ته ورته دی په رښتیا سره چه هغه توره تیاره پیری چه د حضرت خاتم المرسلین د ولادت باسعادت څخه پخوا پر دنیا تیره شوی ده چه د حق او باطل فرق او توپیر (تفاوت) پکښی نه کیده او د وحی علائم او نښی پکښی نه ښکاریدلی د یوی توری شپی نمونه وه وروسته په نور سره لکه رڼا ورځ روښانه کړی ده گواکی د پخوانیو پیغمبرانو رڼا لکه د ستوریو رڼا وه او دا نور الاعظم او لویه رڼا لکه لویی پلوشی لرونکی لمر دی. څنگه ښه ویلی شوی دی.

فانه شمس فضل هم کواکبها   یظهرن انوارها للناس فی الظلم

حتیٰ اذا طلعت فی الکون عم هدا   ها العالمین و احیت سائر الامم

انبیا دی لکه ستوری، د فضل لمر دی محمد
په رڼا د دوی تل درومی، خلق په لوری د احد
په بعثت د محمد شوه، دنیا توله منوره

سپین تور زیر او سور تول منتفع شول له احمد

ځینی علماء وائی چه د ستوریو دا سم او کوږ تګ او پټیدل بیرته ګرځیدل په علم ملکوت کښی د پرښتو تګ او راتګ او پټیدلو ته ورته دی. د شپی تیریدل او د سهار راتلل د قرآن کریم په سبب د کفر او ظلمت لری کیدل او د هدایت د نور له ښو ښکاره کیدلو سره مشابه دی. سم له دی وینا سره د مقسم به مناسبت له مقسم علیه سره له لری ښکاری والله اعلم

او د پاس قسمونو جواب دا دی چه الله اکرم شانه و اعظم برهانه داسی فرمائی:

إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

بیشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده چه خاوند د قوت زور په نزد د ښیښتن (خاوند) د عرش مرتبه والا دی منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر : دا د حضرت جبرئیل علیه السلام صفتونه دی یعنی قرآن کریم چه د الله جل جلاله له لوری مونږ ته رارسیدلی دی د وصول دوه وسیلی لری یوه وحی راوړونکی پرښته جبریل علیه السلام دوهم ځمونږ پیغمبر عربی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دوی دواړو صفتونه داسی دی چه د هغو له ښکاره کیدلو څخه بیا هیچاته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی. د یوی خبری په رښتیا منلو کښی لوی دلیل دا دی چه راوی ئی په اعلیٰ درجه سره ثقه، عادل ، ضابط، حافظ او امین وی او له هغه چا څخه چه روایت کوی د ده په مخ کښی عزت او حرمت لرونکی وی او خورا (ډیر) معتبر ثقات د هغه په امانت باندی داده وی. کلی اعتماد ولری او د هغه خبری بی له ویراندی وروسته کولو څخه د زړه له کومی ومنی. دا ګرد (تول) صفتونه په حضرت جبریل علیه السلام کښی شته عزتمن او کریم هغه څوک دی چه متقی او ډیره پاکی ولری او له الله تعالیٰ څخه خورا (ډیر) ویریدونکی وی «ان اکرمکم عندالله اتقٰکم» په حدیث کښی دی (الکرم التقوی) ذی قوة اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته او د الله تعالیٰ په مخ کښی هغه د لوئی درجی خاوندی دی یعنی د ګردو (تولو) پرښتو څخه د الله تعالیٰ په دربار کښی نژدی ځای لری د آسمان پرښتی د هغه حکم منی ځکه چه هغوی ګردی (تولی) د هغه په امانت اعتبار او عزت باندی خبری دی. دا خو د ملکی رسول خبره ده اوس د بشری رسول خبری هم واوری.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی دا صاحب ملګری ستاسی (محمد) لیونی (لکه چه پری ګمان کوئ تاسو بلکه ښه پوه او هښیار دی).

تفسیر : یعنی له بعث پخوا تر څلویښتو کلونو پوری تاسی له (محمد) سره لیدلی دی او په دی اوږده موده کښی مو د هغه د پټو او ښکاره ؤ خبرو تجربه کړی ده خو هیڅکله مو د هغه فریب دروغ او لیونتوب نه دی لیدلی او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوه اعتراف او ستاینه (صفت) کوله اوس نو ولی بی سببه هغه ته لیونی او دروغجن ویل کیږی؟ لکه چه دا ستاسی هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چه د هغه ګرد (ټول) احوال تاسی ته ښکاره دی نو اوس داسی سړی ته لیونی ویل آیا لیونتوب نه دی؟ بلکه لیونتوب دی!.

وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِیْنِ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی و (محمد) هغه (جبریل د آسمان) په څنده (غاړه) روښانه کښی.

تفسیر : یعنی په مشرقی څنده (غاړه) کښی د هغی پرښتی یعنی جبریل علیه السلام ښه ئی په اصلی صورت او ښه شان سره ولیده نو ځکه نشی ویلی چه د هغه په لیدلو کښی به څه تیروتنه او مغالطه پیښه شوی وی. او هغه ځوک ئی چه لیدلی په رښتیا سره پرښته وه پخوا له دی نه د «النجم» په سورت کښی راغلی دی «فاستوىٰ وهو بالافق الاعلىٰ».

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَیْبِ بِضَنِیْنٍ ﴿۲۴﴾

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پټو خبرو باندی بخیل (چه پټوی ئی او تعلیم د هغی تاسی ته نه کوی).

تفسیر : یعنی دا پیغمبر تاسی ته د هر راز (قسم) پټی خبری که په تیره که په راتلونکی پوری اړه (تعلق) لری خبر درکوی یا د الله تعالىٰ د اسماؤ او صفاتو یا د شرعیه ؤ احکامو یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان یا د جنت او دوزخ د خبرو یا له مړینی څخه وروسته د پیښو او په هغو پوری تړلی خبرو په دربښوولو کښی لږ بخل هم نه کوی او څه اجرت او باړه نه غواړی نذرانی، بخشش او تعارف ته ئی سترګی نه دی نیولی نو بیا د کاهن لقب ولی ورته ورکاوه کیږی؟ کاهن د پټو خبرو د یوی وړوکی او جزوی خبری سره ډیر دروغ ګډوی او د هغه په دربښوولو کښی دومره بخل کوی تر څو چه زیاته نذرانه او بخشش وانه خلی هغه نه وائی او یو

توری ئی له خولی څخه نه وځی د پیغمبرانو لوړ (اوچت) سیرت د کاهنانو له رټلیو اخلاقو سره څه نسبت نه لری.

وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَيۡطَٰنٖ رَّجِيمٖ ﴿٢٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلی ویشتلی شوی (په شغلو سره).

تفسیر : هیڅ کله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوی چه په هغو کښی د بنیادمانو ګټه (فائده) او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وی بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شانه واعظم برهانه حق کلام دی.

فَأَيۡنَ تَذۡهَبُونَ ﴿٢٦﴾

نو چرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دی انکار او په څنګ کولو کښی له قرآنه).

تفسیر : یعنی کله چه دروغ او لیونتوب تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد (تول) احتمالات لری شول نو پرته (علاوه) له حق او رښتیا څخه نور څه پاتی شول بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولی پریږدی؟ او بی لاری ولی ځئ؟.

إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرٞ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د خلقو (انس وی که جن).

تفسیر : هغه ګرد (تول) احتمالات چه د قرآن کریم په نسبت ئی پیدا کری، هغه ګرد (تول) سره غلط دی که تاسی د دی قرآن په خبرو او ښوونو کښی ښه فکر او جاج ووهئ. نو دا به درښکاره شی چه دغه قرآن تول جهان ته ډیر ښه لار ښوونکی او مکمل دستور العمل دی چه په عمل کولو ئی د دواړو دارینو فلاح او ګټی په لاس راځی. نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه دپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَن شَآءَ مِنكُمۡ أَن يَسۡتَقِيمَ ﴿٢٨﴾

هغه چاته چه غواړی قصد کوی له تاسی د سمیدلو خپلو (داسی چه سم برابر لاړ شی پر لاره د الله تعالیٰ باندی).

تفسير : یعنی دغه قرآن مجید په تیره بیا هغو لره پند دی چه په سمه لاره تلل غواړی، کوږ تګ او عناد ئی نه وی خوښ ځکه چه داسی سړی له داسی پند څخه ډیره ګټه (فائده) اخلی.

وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٩﴾

او نه شئ قصد کولی تاسی (د سمی لاری) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (د قصد د تاسی د سمی لاری) چه رب پالونکی د (تولو) عالمیانو دی.

تفسير : یعنی پخپله قرآن کریم پند دی ولی تاثیر ئی د الله تعالیٰ په مشیت پوری اړه (تعلق) لری چه ځینو باندی اثر کوی او په ځینو نورو باندی د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوی او نور استعدادات هغوی ته ورکوی.

تمت سورة التكوير بفضل الله القدير فلله الحمد والمنة

سورة الانفطار مكية وهى تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۲) تسلسلها حسب النزول (۸۲)

نزلت بعد سورة «النازعات»

د «الانفطار» سورت مکی دی (۱۹) آیته یوه رکوع لری په نزول او په تلاوت په دواړو کښی (۸۲) سورت دی

وروسته د «النازعات» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنفَطَرَتۡ ﴿١﴾ وَإِذَا ٱلۡكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتۡ ﴿٢﴾ وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ فُجِّرَتۡ ﴿٣﴾

او کله چه آسمان وچوی څیری شی او کله چه ستوری راولویږی تیت په تیت

(ګډوډ) شي او په هغه وقت کښې چه دریابونه ګډ شي (یو له بله سره او تول یو دریاب شي).

تفسير : یعنی د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوتیږی او د دی تندوبی له سببه به ترخې او خوږی اوبه سره ګډی ودی شي.

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾

او کله چه قبرونه سره څیری لاندی باندی کړل شي (او مړی ژوندی تری راپورته کړل شي).

تفسير : یعنی هغه شیان چه د ځمکی په منځ کښې وی د باندی به راغورځی او مړی به له خپلو قبرونو څخه (ژوندی) راوځی. هر کله چه وشي دا کارونه قیامت قائمیږی نو

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

پوه به شي هر نفس (په دغه وقت کښې) په هغه خیر او شر خپل باندی چه وړاندی ئی لیږلی وی او چه وروسته ئی پری ایښی وی.

تفسير : یعنی هغه ښی او بدی چاری چه کړی ئی وی یا ئی نه وی کړی د خپل عمر او منګ په اول کښې ئی کړی وی یا په آخر کښې د هغی نښی بیرته ورڅخه پاتی وی او که نه وی پاتی هغه ګرد (تول) هلته د ده په مخ کښې راځی.

يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾

ای انسانه (کافره!) څه شي مغروره کړی ئی ته پخپل رب کریم باندی (چه کافر شوی ئی پری).

تفسير : یعنی هغه کریم رب آیا د دی خبری وړ(لائق) و چه ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندی داده شوی سر به دی ورځنی غړاوه؟ تاته خو دا ښه وه چه د هغه له دی کرم څخه به شرمیدی او د حلیم له قهر څخه به ډیر ویریدی ولی چه الله تعالیٰ ډیر کریم دی خو ورسره منتقم او حکیم هم دی نو که دا تیرواته او غرور نه دی نو څه دی چه ته ئی په یوه صفت

پېژني او له بل صفت ئې ستركي پټوي؟.

الَّذِيْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ ۝

هغه (رب الكريم) چه پيدا كړی ئې يې ته نو برابر كړی ئې ته (يعني اندامونه ئې پوره دركړي دي) پس برابر معتدل كړی ئې ته (په خلقت كښې).

تفسير : يعني پيدا ئې كړ يو لاس په اندازه د بل سره او يوه ستركه په مقدار د بلې سره. په دې كښې اشارت دی ته چه هر كله دغه رب قدير په دغه شان سره قدرت لري نو قادر دی په بيا پيدا كولو سره لپاره د حساب او كتاب او جزاء او سزا حضرت شاه صاحب ليكي «جوړ ئې كړ بدن او درسم ئې كړ خصلت». يا مطلب دا چه په حكمت سره ئې ستا د اعضاؤ جوړښت او تناسب در سم كړی دی او ستا په مزاج او اخلاطو كښې ئې اعتدال درپيدا كړی دی.

فِيْٓ اَيِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝

په هر شان (كامل) صورت سره چه وئې غوښته تركيب پيوند ئې كړی ته.

تفسير : يعني د ګردو (ټولو) په بڼو (صورتونو) كښې لږ او ډير توپير (فرق) او تفاوت پيدا كړ او هر يوه ته ئې بيل رنګ، شكل او ډول عنايت كړ او په مجموعي ډول سره ئې انسانانو ته د نورو ساكښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شكل) وركړه. ځينو پخوانيو پوهانو له دې ځخه دا مراد اخيستی دی كه الله تعالیٰ اراده فرمايلي وی له هغه ځخه به ئې خر، سودر، سپی او نور ځناوران جوړول سره له دې قدرته دا د الله تعالیٰ ډيره مهرباني او خورا (ډير) احسان دی چه تاسي ته ئې د سړی بڼه (شكل) دركړه نو هغه الله تعالیٰ چه له تاسي سره ئې دومره ښيګڼي (نيكئ) كړي او انعامات ئې دربښلي دی آيا د دې خبرې وړ (لائق) دی چه سړی ئې امر او حكم ونه مني؟. بلكه مونږ ټولو مسلمانانو ته ښائي چه د الله اكرم شانه واعظم برهانه ګرد (ټول) احكام له زړه ومنو.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ۝

نه دی (دا غرور ستا مناسب) بلكه دروغ وايئ تاسي په ورځې د جزاء باندی.

تفسير : يعني د تيروتلو بل هيڅ سبب نشته تاسي چه د جزاء ورځ نه منئ نو ځكه هر شی مو

چه زره غواړی هغه کوی. او وایئ چه په مخ کښې د حساب او کتاب او پوښتنې ورځ نشته مونږ دلته هر څه چه کوو څوک ئې لیکی؟ او شمیر پسې ئې کرځی؟ او محفوظ ئې ساتی؟ کله چه مره شو دا تولې خبرې پای (آخر) ته رسیږی.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَٰفِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَٰتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

حال دا چه بیشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکې ملائکې (د عمل، مقرر دی) عزتمنې (په نزد د الله) لیکونکې (د اعمالو د تاسې) پوهیږی (دغه ملائک) په هغه څه چه کوئ ئې تاسې.

تفسیر : یعنې دغه ملائکې چه کرام الکاتبین نومیږی د الله تعالیٰ داسې عزتمنې بندګانې دی چه نه خیانت او درغلې کوی او نه کوم کار نالیکلې پریږدی او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټیږی. کله چه ګردې (تولې) چارې داسې یو په یو په اهتمام سره لیکلې کیږی نو آیا دا ګرد (تول) دفترونه هم داسې مهمل او بیکاره پرې ښودلې شی؟ نه بلکه هرومرو (خامخا) په کار اچول کیږی او بیشکه د هر سړی عمل د هغه په مخ کښې راوړل کیږی چه د هغه ښه یا بده جزاء ومومی چه ښوونه ئې په تفصیل سره په دغه راتلونکې آیت کښې داسې شوی ده.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾

بیشکه چه ابرار (نیکان-مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کښې دی.

تفسیر : چه هلته به تل هر راز (قسم) بخششونه او نعمتونه مومی او تل به خوشاله او آرام وی او د هیڅ یوه شی غم او اندیښنه به د جنتیانو سره نه وی. او نه به ئې له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وی.

وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾
وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾

او بیشکه چه فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کښې دی ننوځی دوی په هغه کښې په ورځې د جزاء کښې او نه به وی دوی هیڅ له هغه (دوزخ)

څخه پټیدونکی.

تفسیر : یعني نه به په تیښته له دوزخه جلا (جدا) کیدی شي او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځی بلکه تل به هلته په کښې وی.

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا ط

او څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء بیا څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعني بل څوک پری نه پوهیږی بی له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چه نه به وی مالک نشي کولی هیڅوک له هیچا سره هیڅ شي (د نفعي او د ضرر).

تفسیر : یعني هومره چه فکر او جاج ووهی. او په غور او خیال کښې ډوب لاړ شئ بیا به هم د دی ویروونکی ورځی په پوره کیفیت باندی نه پوهیږئ! خو لنډه ئی دا چه دومره اوپوهیږئ چه په هغه ورځ به دا تول خپلوی او خیښې، آشنائی او یارانی ورکی شي او هر سړی به «نفسي! نفسي!» ناری وهی. هیڅوک به پرته (علاوه) د مالک الملک له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوی عاجزی، چاپلوسی، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشي کولی «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ﴿١٩﴾ ع

او امر حکم په هغه ورځ کښې خالص الله لره دی.

تفسیر : یعني لکه چه په دنیا کښې د تولواک (حاکم) او باچا حکم په رعیت باندی او د مور او پلار خبره په اولادو باندی او د بادار وینا په نوکرانو چلیږی په هغه ورځ کښې به دا تول حکمونه پای (آخر) ته رسیږی او د هیچا امر په بل چا باندی نه چلیږی او پرته (علاوه) د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر تولواک (حاکم) له احکامه ځنی بل څوک سا هم نشي وښکلی او هیڅ قوت او قدرت به نه لری او الله تعالیٰ به بی له ملتوبه او شرکته او د بل چا د ښکاره او پټی مرستی (مدد) څخه خپل احکام صادروی او ګردی (تولی) خبری ئی ژر تر ژره چلیږی او ګردی

(تولی) چاری به صورتاً او معناً، حساً او مادتاً د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه او لاس کښې وی.

تمت سورة الانفطار بفضله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة المطففين مكية وهي ست و ثلثون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۳) تسلسلها حسب النزول (۸٦)

نزلت بعد سورة العنكبوت وهي آخر سورة نزلت بمكة

د «المطففين» سورت مکی دی (۳٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۸۳) په نزول کښې (۸٦) سورت دی. وروسته د العنکبوت له سورته نازل شوی دی او د مکی سورتونو آخری سورت دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ﴿۱﴾ الَّذِيْنَ إِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ﴿۲﴾ وَإِذَا كَالُوْهُمْ أَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ﴿۳﴾

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده کم کونکیو لره (په پیمانه او تول کښې) هغه (کسان) هر کله چه ځان ته اخلی پیمانه نو پوره اخلی او کله چه پیمانه ورکوی یا ئی تلی هغوی ته نو کمی کوی (پوره ئی نه ورکوی).

تفسیر : له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخیستل بد او مذموم نه دی دلته د دی خبری بد ویل مقصود نه دی. بلکه د لږ ورکولو د مذمت د تاکید دپاره دی. یعنی اگر که لږ ورکول په خپله فی نفسه هم مذموم دی خو که له دی سره د اخیستلو په وقت کښې د نورو بالکل رعایت نه کیږی نو دا لا مذموم دی پرته (علاوه) له رعایت کوونکی څخه چه که په هغه کښې یو عیب شته خو یو هنر هم لری نو دا دی په هغه پسی نو ځکه د هغه روښتنی سری عیب لا شدید شو څرنګه چه اصلی مراد د لږ ورکولو مذمت دی نو ځکه ئی دلته پیمانه او ژی او وزن، تلل دواړه یاد کړل تر څو خبره ښه ښکاره او جوته شی چه د پیمانه کولو او تللو د دواړو په وقت کښې لږ ورکوی. او څنګه چه پوره اخیستل پخپله فی نفسه کومه بده خبره نه ده. نو یو

ځلي ئې د تاکيد دپاره ياد کړ. د پيمانې او اوزې (تول) تخصيص ښائي د دې دپاره وې چه په عربو په تيره بيا په مدينې منورې کښې زياتره د کيل او پيمانې سره پيرودلو (اخيستلو) او پلورلو (بيع و شراء) رواج درلود (لرلو). پرته (علاوه) له دې د دې تخصيص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ۝٤ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ۝٥

آيا يقين نه کوې (ډير اخيستونکي لږ ورکوونکي دغه) چه بيشکه دوې راپورته به کړل شي دپاره (د حساب) د لوئې ورځې (د قيامت).

تفسير : يعنې که هغوې داسې خيال لرې چه وروسته له مړ کيدلو بيا ژوندون شته او د الله تعالیٰ په مخ کښې د ګردو (تولو) حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمير ورکول حق دې نو هيڅ کله به ئې داسې حرکت او خوځيدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٦

هغه ورځ چه وبه دريږي خلق لپاره (د احکام) د رب د تولو مخلوقاتو.

تفسير : چه الله تعالیٰ کله تجلي کوې او څه وخت ځمونږ حساب او کتاب ګورې او په حق مو رسوې او څه وقت مونږ ته ځمونږ چارې او فيصلي رااوروې.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ۝٧

داسې پکار نه ده (او نه دې کوې ډير اخيستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قيامت نه) بيشکه ليکلي شوې اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجين کښې دې.

تفسير : يعنې له سره هسې ګمان ونه کړ شي چه داسې ورځ به نه راځي ځکه چه هغه ورځ هرومرو (خامخا) راتلونکې ده نو د هغې ورځې د راتګ دپاره د ګردو (تولو) نيکانو او بدانو عملنامې ليکلې د کرام الکاتبين په دفترو کښې مرتب ايښودلې شوې دې.

(اوس الله اجل شانه واعظم برهانه ويروې فاجران بالعموم او داسې فرمائې).

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا سِجِّيۡنٌ ؕ﴿۸﴾ كِتٰبٌ مَّرۡقُوۡمٌ ؕ﴿۹﴾

او څه شي پوه کړی ئی ته (ای محمده) چه څه دی سجین یو دفتر دی لیکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسیر : یعنی سجین یو داسی دفتر دی چه په هغو کښی د ګردو (تولو) دوزخیانو نومونه لیکلی شوی دی او د بندګانو د چارو لیکونکی پرښتی چه د هغوی د نامه یادونه په پخوانی سورت کښی وشوه د دی بدکارانو د مړه کیدلو او د عمل له پریکیدلو څخه وروسته د هر یوه سری چاری په بیلو بیلو دفترو کښی لیکی او په دی دفتر کښی ئی داخلوی د هر یوه دوزخی د نامه دپاره یوه بیله علامه او نښه ایښودله شی چه هغه دوزخی دی او د هغه د لیدلو څخه هر څوک پوهیږی چه پکښی خیر نشته له ځینو روایتو څخه دا ښکاری چه د کافرانو ارواح په هم دغه ځای کښی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د هغو نومونه لیکل کیږی تر څو وروسته له مړینی هلته یوړل شی» ځینی پخوانی مفسرین وائی چه دا ځای تر اوومی ځمکی لاندی دی الله تعالیٰ اعظم برهانه په داسی خبرو ښه پوهیږی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ۙ﴿۱۰﴾ الَّذِيۡنَ يُكَذِّبُوۡنَ بِيَوۡمِ الدِّيۡنِ ؕ﴿۱۱﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖۤ اِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ اَثِيۡمٍ ۙ﴿۱۲﴾

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره هغه کسان چه دروغ وائی په ورځی د انصاف جزاء باندی. او دروغ نه ګڼی دغه (ورځ د جزاء) مګر هر یو له اندازی تیریدونکی ګنهګار.

تفسیر : هغه څوک چه د جزاء له ورځی څخه منکریږی په حقیقت کښی د الله تعالیٰ د ربوبیت او د هغه عدل، قدرت او حکمت او نورو صفاتو څخه منکریږی او هغه څوک چه د الله تعالیٰ له دی صفاتو څخه منکریږی نو هومره چه په ګناهونو کښی زړه‌ور شی لږ ده. د «معتد اثیم» یعنی له اندازی تیریدونکی ګنهګار بل بد عادت دغه دی چه:

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ؕ﴿۱۳﴾

کله چه ولوستلی شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ نو وائی (جهلاً او عناداً چه دا) چتی (بیکاره) قصی دی د پخوانیو.

تفسیر : یعنی کله چه قرآن کریم او د پند خبری آوری وائی داسی خبری به پخوانیو خلقو هم کولی اوس هم هغه پخوانی قصی او له کاره وتلی افسانی ویلی کیږی نو مونږ له داسی قصو او افسانو څخه کله ویریدونکی یو (العیاذ بالله).

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

نه ده داسی (لکه چه وائی منکران) بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چه ۇ دوی چه کول به ئی.

تفسیر : یعنی څمونږ په آیتونو کښی هیڅ د شک او شبهی ځای او موقع نشته خبره خو دا ده چه د ګناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندی زنګ لویدلی دی نو ځکه د صحیحه ۇ حقائقو انعکاس په هغو کښی نه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه سړی ګناه کوی یو تور تکی د هغه په زړه باندی پیدا کیږی که توبه ئی وکړه نو دا تکی لری کیږی که نه هومره چه ګناه کوی په همغه اندازه دا تکی پلنیږی او ارتیږی تر دی چه د ده زړه تک تور شی او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشی کولی» د مکذبینو حال هم داسی وګڼه چه له دیرو شرارتونو څخه د دوی زړونه بالکل مسخ شوی دی نو ځکه په آیت او د الله تعالیٰ په خبرو او ښو باندی ملندی وهی او پری مسخری کوی (نعوذ بالله).

كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

ربښتیا ده چه بیشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغی ورځی (د قیامت کښی) هرومرو (خامخا) په حجاب کښی وی (نه به وینی الله)

تفسیر : یعنی د دی انکار او تکذیب د انجام او پای (آخر) څخه ښائی چه بی فکره نشی هغه وقت خامخا راتلونکی دی چه په هغه کښی مؤمنین د حق سبحانه و تعالیٰ په لقاء او لیدلو سره مشرفیږی او دا بدبختان به تری محروم او ممنوع او بی برخی پاتی کیږی.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّا

پس بیشکه دوی چه دی خامخا ننوتونکی دی دوزخ ته. بیا به وویل شی (دوی ته چه) دا هغه (عذاب) دی چه وئ تاسی چه هغه به مو دروغ گانه انکار به مو تری کوو. له سره نه ده داسی.

تفسیر : یعنی د دی بدانو او نیکانو پای (آخر) او انجام هیڅکله یو شانی نشی کیدی او الله جل جلاله ابرارو سره دغسی معامله فرمائی:

إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾

بیشکه کتاب لیکلی اعمال د ابرارو نیکانو خامخا په علیین کښی دی. او څه شي پوه کړی ته (ای محمده) چه څه دی علیین؟ یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر : چرته چه د جنتیانو نومونه لیکلی شوی دی او د هغو یا د ښو چارو پانی سره رونی او ترتیب شوی دی ږومبی د هغو ارواح هلته بیولی کیږی بیا ئی د خپلی هستوگنی اصلی ځای ته بیائی د دی ارواحو څه علائق او اړیکی به له قبر سره هم وی. ویل کیږی چه دا ځای پر اووم اسمان دی او د مقربینو ارواح به هلته هستوگنه لری والله اعلم.

يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

چه گوری حاضریږی هغه ته مقربان (د الله ملائکی او نور بندگان).

تفسیر : مقربی پرښتی یا د الله تعالیٰ مقرب بندگان په خوشالی سره د مؤمنانو اعمالنامی گوری او هلته به حاضر وی.

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾

بیشکه ابرار نیکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنت) کښی دی پر (مکللو) تختونو باندی ناست گوری (د الله لقاء او د جنت نعماء، او تری

متلذذ کیږی یا به ګوری دوزخیانو ته)

تفسیر : یعنی په خورا (ډیرو) ښو پالنګونو به ناست وی او په زړه پوری د جنت ښی ننداری به کوی او د الله تعالیٰ په لیدلو سره به خپلی سترګی رڼوی او زړونه به پری خوشالوی.

تَعۡرِفُ فِىۡ وُجُوۡهِهِمۡ نَضۡرَةَ النَّعِيۡمِ ۚ‏ ﴿۲۴﴾

پیژنی به ته (ای کتونکیه!) په مخونو د دوی کښی تازه ګی د نعیم (تنعم د جنت).

تفسیر : یعنی د جنت له عیش او آرام څخه به د هغوی څیری داسی ښی او تروتازه او بارونقی ښکاری چه هر لیدونکی به له لری پری پوهیږی چه دا کسان په خورا (ډیر) عیش، هوسائی (آرام) او راحت او تنعم کښی دی.

يُسۡقَوۡنَ مِنۡ رَّحِيۡقٍ مَّخۡتُوۡمٍۙ‏ ﴿۲۵﴾ خِتٰمُهٗ مِسۡكٌ ‌ؕ

ورڅښولی شی (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړیو شویو څخه چه مهر به ئی مشک وی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی «چه په جنت کښی به د خورا (ډیر) خالصو شرابو ویالی د هر چا د کور د مخه وی. خو دا خورا (ډیر) ښه او نادر شراب دی چه سر به ئی تل مهر وی په جنتی مشکو سره». لکه چه په دنیا کښی مهر په لاکو یا مومو یا خاورو یا ختو یا نورو شیانو باندی لګول کیږی کله چه د هغه ځای خاوری مشک دی نو په هغو باندی دا مهر لګاوه کیږی. دا شیښه چه په لاس کښی واخیسته شی دماغ معطریږی او تر آخره پوری د خوشبوئی خورا (ډیر) ښه رائحه او وږم تری پورته کیږی.

وَفِىۡ ذٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ الۡمُتَنٰفِسُوۡنَ ؕ‏ ﴿۲۶﴾

او په دغه (شرابو او نورو جنتی نعماؤ) باندی پس بایده دی چه رغبت وکړی رغبت کوونکی (په کولو د فضائلو او پریښودلو د رذائلو چه عجلت وکړی په حسناتو او ځان وساتی له سیاتو).

تفسير : يعني د دنيا ناپاک شراب د دی وړ (لائق) نه دی چه کوم ښه سړی هغه ته رغبت وکړی. هو يوائحې شراب طهور د دغی خبری لائق او وړ دی چه په هغو باندی خلق ورمات شی او يو په بل باندی د هغو په څښلو کښی وړاندی والی وکړی (اللهم ارزقنا).

وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنيم څخه دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنت کښی) چه څښی به له هغی څخه د (الله) مقربان.

تفسير : يعني مقرب خلق يوائحې د دی چينی خالص شراب څښی او نيکانو ته به د دی شرابو ګډ ورکول کيږی چه لکه ګلاب او نور په هغه شراب کښی ګډيږی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ كَانُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾

بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی ؤ دوی په هغو کسانو باندی چه ايمان ئی راوړی ؤ خندل به ئی (مسخری به ئی پری کولی).

تفسير : او پخپلو منځونو کښی به ئی په تمسخر او استهزاء سره داسی ويل چه د دی بی هوشانو په مغزو کښی څه يو چتی (بيکاره) خيال لويدلی دی چه د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهومو چرتونو (خيالونو) او خيالی لذتونو باندی له لاسه وباسی (العياذ بالله).

وَإِذَا مَرُّوا۟ بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾

او کله چه تيريږی منکران پر مؤمنانو باندی هغوی ته پخپلو منځونو کښی سره سترګکونه وهی (لپاره د استهزاء).

تفسير : او يو تر بله په سترګو اشارتونه کوی او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کښی سره داسی وائی چه وګورئ هم دوی بی عقلان او احمقان دی چه د جنت په پور (قرض) باندی د دنيا له نغدو څخه ځان بی برخی کوی (استغفرالله).

وَإِذَا انْقَلَبُوْٓا إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوْا فَكِهِيْنَ ﴿۳۱﴾

او کله چه وګرځی خپلو کورونو ته (نو) ګرځی دوی خوشاله (خبری جوړوونکی په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندی)

تفسیر : یعنی په خوش طبعی او توکو په مسلمانانو باندی ملندی وهی او په خپل عیش او عشرت باندی مفتون او مغرور شوی وائی چه ځمونږ عقیده او فکر ښه دی که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسائی (آرام) ولی او له کومه رسیده.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوْٓا إِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّوْنَ ﴿۳۲﴾

کله چه وبه لیدل (کفارو) دغه (مؤمنان) نو ویل به ئی پخپل منځکښی چه بیشکه دغه (مؤمنان) خامخا بی لاری دی.

تفسیر : او ګمراهان دی چه خامخا په زهد او ریاضت کښی خپل ځانونه له لاسه وباسی او د جنت موهومو لذتونو ته په اوسنی موجوده لذتونو باندی ترجیح ورکوی او په لاحاصل او بی‌ګټی (بی فائدی) ربړو (تکلیفونو) باندی د حقیقی کمالاتو نوم ایښی دی آیا دا ښکاره ګمراهی نه ده چه سړی د خپل عیش او آرام او هوسائی (راحت) او کور او کهول څخه مخ واړوی او په یوه سړی پسی رهی (روان) شی او خپل پلارنی دین پریږدی. (معاذ الله)

وَمَآ أُرْسِلُوْا عَلَيْهِمْ حٰفِظِيْنَ ﴿۳۳﴾

حال دا چه نه دی لیږلی شوی (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندی ساتونکی څارونکی.

تفسیر : چه شاهدی ووائی په هدایت او ضلالت د دوی دغه الله جل شانه واعظم برهانه فرمان او بیان دی چه دا کافران پر مسلمانانو باندی پیره‌داران نه دی مقرر شوی دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګی پټوی. او د هغوی د هر راز (قسم) حرکاتو کتنه کوی. د خپل ځان د اصلاح په فکر کښی نه لویږی او هغو کسانو ته چه په سمه لاره ځی ګمراه او احمق وائی.

فَالْيَوْمَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُوْنَ ﴿۳۴﴾

نو په نن (ورځ د قیامت کښی به) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په

کفارو باندی خاندی.

تفسیر : یعنی د قیامت په ورځ به مسلمانان په دی کافرانو پوری خاندی چه دا خلق څومره ناپوه ؤ چه فانی او خسیس څیز ته ئی په ښو نعمتونو او پاتی کیدونکو نفیسو شیانو باندی ترجیح ورکوله. نو اوس څنګه په دوزخ کښی پراته دی؟ او د دائمی عذاب خوند څکی؟.

عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

پر مکللو تختونو باندی ناست ګوری (د الله لقاء او د جنت نعماؤ ته) او تری متلذذ کیږی یا ګوری کفارو ته چه څرنګه په عذابیږی.

تفسیر : یعنی د خپلی خوشالی او د کافرانو د بد ژوند ننداری کوی.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

بیشکه چه جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسی چه کول ئی (په دنیا کښی له معاصیو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی ئی پر مسلمانانو باندی خندل نن د هغوی خپل حال د خندیدو لائق او وړ دی او مسلمانان د هغو په تیرو حماقتونو باندی خاندی.

تمت سورة المطففین بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الانشقاق مکیة وهی خمس وعشرون آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (٨٤) تسلسلها حسب النزول (٨٣) نزلت بعد سورة «الانفطار»

د «الانشقاق» سورت مکی دی (٢٥) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٨٤) په نزول کښی (٨٣) سورت دی

وروسته د الانفطار له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چه آسمان شق څیری شي وچوی او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا آسمان) لائق ور دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسير : یعنی کله چه د الله تعالىٰ له خوا د څیریدلو «تکوینی» حکم وشی آسمان به هغه تعمیلوی او منی ئی او آسمان د مقدور او مقهور کیدلو له پلوه د دی خبری ور (لائق) دی چه سره له دومره عظمت او رفعت او لوی والی او هسکوالی (اوچتوالی) د خپل خالق او مالک په مخ کښی غاړه کیږدی او د هغه په دی حکم منلو کښی هیڅ ونه وائی.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

او کله چه ځمکه وغوړوله شی.

تفسير : د محشر دپاره به ځمکه د ربړ په شان جوړیږی او د هغی د مخ ګرد (ټول) عمارات او غرونه او نور شیان لری کیږی تر څو په یوی مستوی سطحی باندی ګرد (ټول) پخوانی او وروستنی خلق سره یو ځای او په یوه وخت کښی بی له پردی او حجاب او حائل ځخه وکتی شی.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

او د باندی وغورځوی هغه چه دننه پټښی وی له مړیو او خزائنو ځخه او ته خالی شی له ټولو اشیاؤ نه.

تفسير : په هغی ورځی کښی ځمکه خپلی خزانی او مړی او نور اجزاء له دننه ځخه د باندی غورځوی او منځ ئی له هر هغه شی ځخه بالکل تشیږی چه د هغو تعلق د بندګانو له حساب او کتاب او سره وی.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا ځمکه) لائق ور ده (د هغه الله حکم منلو ته)

تفسیر : کله چه ځمکه او آسمان د هغه الله تعالیٰ د ذات او د تکوینی حکم تابع او منقاد دی نو سری ته کله ښائی چه د هغه لوی پروردګار له تشریعی حکم څخه سر وغړوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ۝٦

ای انسانه بیشکه ته عمل کوونکی ئی په پوره سعی سره تر وقت د رسیدلو رب خپل ته په عمل سعی کولو سره نو ته یو ځای کیدونکی ئی له دغه (خپل عمل او سعی سره او جزا ئی مومی خیر وی که شر).

تفسیر : یعنی د پروردګار په مخ کښی له رسیدلو څخه پخوا هر سری له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز (قسم) ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په طاعت کښی زیار (محنت) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په سر غړولو کښی ځان ستری کوی که د خیر په لاره کښی وی یا د شر په لاره کښی هر رنګه ربړونه (تکلیفونه) وباسی اخر د خپل پروردګار حضور ته ورځی او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ووینی.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۝٧ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ۝٨

پس هر هغه څوک چه ورکړه شی کتاب عملنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو ژر ده چه حساب به وکړ شی له ده سره حساب آسان.

تفسیر : آسان حساب دا دی چه په هره خبره باندی به تنقیدونه نه کیږی او یواځی د هغه پانی وراندی کیږی او بی له بحث او مناقشی څخه به خوشی کیږی.

وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ۝٩

او وبه ګرځی اهل خپل ته (په جنت کښی) خوشاله کړی شوی.

تفسیر : نه د سزا خوف وی نه د غصی ویره په ډیر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو ورونو ته وررسیږی. او له دوی سره په خوښی سره مشغولیږی او له هغوی سره ګرځی.

وَ اَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ﴿۱۰﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي كتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په كيڼ لاس ئی).

تفسیر : يعني وركړه شي عملنامه په كيڼ لاس كښي د شا له لوري او پرښتي نه غواړي چه د ده هغه مخ ووينې نو په دی وسيله خپل زيات نفرت او كراهت له هغه څخه ښكاره كوي. كيدی شي چه مراد ئی داسي وی چه د دوی متي به تړلي وی نو ځكه ئی عملنامی د شا له لوري وركولی كيږی.

فَسَوْفَ يَدْعُوْا ثُبُوْرًا ﴿۱۱﴾

پس ژر به ناری كړی دی ای هلاكه (ځما راحاضر شه! دا دی وقت دی).

تفسیر : يعني د عذاب له ويری څخه به مرگ غواړي او د خپل هلاكت آرزو او تمنا به كوی.

وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ﴿۱۲﴾ اِنَّهٗ كَانَ فِیْۤ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ﴿۱۳﴾

او ننه به وځی دی بل اور (د دوزخ) ته چه بيشكه ؤ دی په (دنيائی) اهل خپل كښي خوشاله (په كفر او معاصي غافل له آخرته).

تفسیر : يعني په دنيا كښي له آخرته بی فكره و د هغه عوض او رنج دا دی چه نن په سخت غم ككړ دی پرته (علاوه) له دی هغه كسان چه د دنيا د هستوگني په وقت كښي د آخرت له ويری ويلی كيدل هغوی نن بالكل داده او په خوښي كښي دی. منكران هلته خوښ ؤ او مسلمانان دلته خوشال دی.

اِنَّهٗ ظَنَّ اَنْ لَّنْ يَّحُوْرَ ﴿۱۴﴾

بيشكه ده به يقين كاوه په دنيا كښي داسي چه دی به له سره بيرته نه گرځی (الله ته او منكر ؤ له بعثه)

تفسیر : د ده کله داسی خیال و چه یوه ورځ به د الله تعالیٰ په مخ کښی ودریږی او د یوی ذری شمیر جواب به ورکوی نو ځکه په گناه او شرارت کښی داسی زړهور او دلیر وو. یعنی ده به په دنیا کښی گمان کاوه چه له سره به الله تعالیٰ ته رجوع ونه کړم او قیامت نشته! نه ده داسی بلکه

بَلَىٰٓ ۚ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو! دی رجوع کوی (هرومرو (خامخا) الله ته) بیشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر : یعنی له پیدا کولو ځنی تر مرگ پوری به ئی دا کتل چه د ده روح له کوم ځای څخه راغلی ده؟ او بدن ئی له څه شی څخه روغ دی؟ څه اعتقاد لری؟ عمل ئی څه دی؟ په زړه ئی څه گرځی؟ له ژبی ئی څه وځی؟ لاسونه، پښی بی څه کوی؟ څه گتی؟ څه خوری؟ څه کوی؟ وروسته د هغه له مرگه د هغه روح چیری لاړ؟ د ده د بدن اجزاء په کوم کوم ځای کښی دی؟ او نوری پوښتنی. هغه الله تعالیٰ چه د سری له احوالو څخه په دی اندازه خبر او د هر ځیز په گردو (تولو) خیرو او کلی او جزئی احوالو باندی پوه دی نو آیا څه گمان کاوه شی چه هغه به دی هم داسی مهمل او معطل پریږدی؟ ضرور دی چه د هغه د اعمالو نتیجی او ثمری به ورښکاره کړی.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سپینوالی د عشاء پس له سوروالی د ماښام او په شپه او په هغو (ځیزونو) چه جمع کړی وی (شپی هغه په تیارو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی سری او نور ساکښان (جاندار) چه د ورځی له مخی د معاش په تلاش کښی د باندی گرځی او هر چیری په خپلو چارو کښی بوخت دی د شپی له لوری تول سره یو ځای کیږی او هر یو په خپلو ځایونو کښی سره تولیږی.

وَٱلْقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمی کله چه پوره کامل شی.

تفسیر : یعنی د څوارلسمی شپی سپوږمی چه د خپل کمال حد ته رسیدلی وی. (او جواب د

پاس قسمونو دا دی چه:)

لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ﴿۱۹﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسیږی تاسی ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر : یعنی د دنیا په ژوندون کښې له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تیر شوی په پای (آخر) کښې د مرګ پوړ (زینه) ده، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالیٰ پوهیږی چه په قیامت کښې د څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پریکول درجه په درجه په مخ کښې دی؟ لکه چه د شپې په اوله برخه کښې تر څو چه شفق وی یو شانته سره او سپینه رڼا وی نو دا رڼا فی الحقیقت او په رښتیا سره وی چه د لمر د پاتی شوی اثرات او اغیزی نښې دی چه پس له ورکیدلو د هغی د ظلمت بله دوره شروع کیږی چه هر شی په کښې پټیږی. په شپه کښې سپوږمی هم راخیژی چه درجه په درجه د هغی رڼا زیاتیږی، کمیږی او په څوارلسمی شپې کښې د پوره سپوږمی رڼا هغه توره تیاره فضاء رڼوی، ګواکی د انسانی احوال طبقات هم د شپې مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دی والله اعلم.

فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿۲۰﴾

پس څه دی دغو (انسانانو ته) چه ایمان نه راوړی.

تفسیر : چه وروسته له مرګه دوی د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او هم یو سخت منزل په مخ کښې دی چه هغه ته کافی توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ۩ ﴿۲۱﴾

او کله چه ولوست شی په دوی باندی قرآن نو غاړه نه ږدی سجده نه کوی (دپاره د لوستلو ئی).

تفسیر : که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی نو لازم و چه د قرآن کریم له بیان څخه ئی ګټه (فائده) اخیستلی خو پرته (علاوه) له دی د دوی حال دا دی چه د قرآن معجز بیان اوری خو هیڅ د هغه په مخ کښې د عاجزی او تذلل اظهار نه کوی تر دی چه مسلمانان د پاک

الله تعالیٰ دا آیات اوری سجده کوی هغوی د هم دی تشی سجدی توفیق هم نه لری.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی په الله دروغ گڼی (قرآن). او الله ته ښه معلوم دی هغه څه چه دوی ئی پټوی په زړه کښې ئی ساتی (له کفر او نفاق).

تفسیر : یعنی یوازی دا خبره نه ده چه هغوی د الله تعالیٰ آیتونه آوری او سجده نه کوی او انقیاد او تذلل ته غاړه نه ږدی بلکه زیات له دی نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوی او د دوی له زړونو څخه چه په هغه کښې د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنی دیرئ پرتی دی الله تعالیٰ ښه خبر دی

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

پس بشارت زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کښې).

تفسیر : یعنی زیری وکړئ په هغو باندی څه شی چه هغوی گټی د هغی نتیجه او میوه به هرومرو (خامخا) هغوی ته رسیږی او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږی او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

مګر خو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) هغوی ته دی اجر ثواب بی نهایته چه خلاصی او کمی نه لری.

تفسیر : چه هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږی او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البروج مكية وهى اثنتان وعشرون آية و فيها ركوع واحد. رقم تلاوتها (۸۵) تسلسلها حسب النزول (۲۷) نزلت بعد سورة الشمس

د «البروج» سورت مکی دی (۲۲) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۵) په نزول کښی (۲۷) سورت دی

وروسته د «الشمس» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ﴿١﴾

قسم په آسمان چه خاوند د برجونو دی.

تفسیر : له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دی چه په یوه کال کښی لمر په هغو کښی گرځی یا د آسمانی قلعی برجونه او برخی دی چه پرښتی پیری په کښی کوی یا هغه لوی ستوری دی چه په لیدلو سره هم په آسمان کښی ښکاری والله اعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ﴿٣﴾

او (قسم دی) په هغی ورځی وعدی کړی شوی (چه د قیامت ورځ ده) او (قسم دی) په هغی ورځی چه حاضریږی (چه ورځ د جمعی ده) او په هغی ورځی چه هغی ته ورحاضریږی (خلق چه ورځ د عرفی ده).

تفسیر : خلق په گردو (تولو) ښارونو کښی حاضریږی د جمعی په ورځ او د گردی (تولی) دنیا خلق سره یو ځای تولیږی د عرفی په ورځ حج ته نو ځکه په روایتونو کښی راغلی چه (شاهد) د جمعی ورځ ده او (مشهود) د عرفی. برسیره پر دی د شاهد او د مشهود په تفسیر کښی ډیری خبری دی خو اوفق بالروایات هم دا خبره ده والله اعلم.

تنبیه : د قرآنی قسمونو په نسبت مو د القیامة د سورت په شروع کښی څه لیکلی دی ښائی هغه به هر ځای کښی په زړه ولرئ او له دی قسمونو څخه د قسم د جواب مناسبت دا دی چه د دی گردو (تولو) څخه دا ښکاری چه الله تعالیٰ مالک د امکنه ؤ او ازمنه ؤ دی او د داسی مالک‌الکل له حکم څخه پرته (علاوه) کار کوونکی د لعن او عقوبت مستحق او ور (لائق) دی. او

جواب د قسم محذوف دی لکه چه پری دغه راتلونکی آیت دلالت کوی چه:

قُتِلَ اَصۡحٰبُ الۡاُخۡدُوۡدِ ۝۴ النَّارِ ذَاتِ الۡوَقُوۡدِ ۝۵

وژلی شوی دی خاوندان د کندی د خندقونو د اور (په څمکه کښی) چه خاوند د بلیدلو وه (په ګوګړو او په ډیرو لرګیو او په سړیو سره).

تفسیر: یعنی مغضوب او ملعون شول هغه خلق چه لوی لوی خندقونه ئی کنستلی او له اوره ئی ډک کړی او ډیر لرګی ئی پکښی واچول او ښه ئی سره کړل. د (اصحاب الاخدود) څخه مراد څوک دی؟ مفسرین څو واقعات وائی خو هغه قصه چه په صحیح مسلم، جامع ترمذی، مسند احمد او نورو کښی یاده شوی ده لنډه ئی دا ده چه په پخوانیو پیړیو کښی کوم کافر باچا وو. چه له هغه سره یو کوډګر (ساحر) و کله چه د کوډګر مرګ نژدی شو، له باچا څخه ئی غوښتنه وکړه، چه یو هښیار او پوه هلک دی ماته راکړ شی چه زه دا خپل علم ورزده کړم او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه ځی یو هلک د دی کار دپاره وټاکل (مقرر) شو چی هره ورځ به ئی د هغه کوډګر څخه سحر او کوډی زده کولی. د ده په لاره کښی یو عیسائی راهب وو چه د هغی پیړی په اعتبار د هغه دین حق و دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ او په پټه ئی د هغه راهب دین ومانه او د هغه د فیض او کرامت له برکته د ولایت او کرامت خاوند شو یوه ورځ دی هلک ولیدل چه یو ځیروونکی ځناور لکه ځمری یا پړانګ او نور لاره نیولی او خلقو ته ئی زیاته ویره او پریشانی وروراندی کړی ده. هغه یوه تیږه (ګټه) په لاس کښی واخیسته او دعا ئی وکړه «ای الله! که د راهب دین حق وی نو ځما په دی ډبره دا ځناور مړ کړی» دا ئی وویل او تیږه (ګټه) ئی وروغورځوله چه د هغی له اغیزی او اثر هغه ځناور له کاره ووت په خلقو کښی یو لوی شورماشور جوړ شو چه دغه هلک ډیر علم لری یوه ړانده چه دا انګاځه او آوازه واوریده ورځنی وئی غوښتل چه «ځما سترګی رارنی کړه!» هلک وویل «کوونکی زه نه یم هغه ځمونږ الله تعالیٰ دی که ته هغه منی او کفر پریږدی نو دعا درته کوم هیله (امید) شته چه ستا سترګی رنی شی» لکه چه هم داسی هم وشوه. ورو ورو دا خبری ګردی (تولی) باچا ته ورسیدلی. باچا ورته په قهر شو هغه هلک راهب او ړوند ئی وغوښتل او وروسته له څه خبرو او اترو څخه ئی راهب او ړوند سره ووژل د هلک په نسبت ئی امر وکړ چه هغه دی له یوه لوړ (اوچت) غره څخه په رغړولو سره وواژه شی» خو د الله تعالیٰ په قدرت هغه کسانو چه دا هلک ئی د ځان سره پر غره باندی خیژولی ؤ هغوی پخپله له غره څخه ورغړیدل او دا هلک روغ رمټ بیرته راغی. بیا باچا امر وکړ چه «هغه دی په سین کښی ډوب کړ شی!» هلته هم دا پیښه وروړاندی شوه او هغه ګرد (تول) سری چه له ده سره تللی ؤ تول په سیند کښی ډوب شول او دی جوړ او روغ بیرته راوګرځید په پای (آخر) کښی هلک باچا ته وویل زه د

ځان د وژلو چل دروښیم تاسی ګرد (تول) سری په یوه میدان کښی سره تول کړی. د هغوی پر مخ کښی ما یو غرغره باندی وځړوی. او د دی لفظ په ویلو سره پر ما باندی غشی ولی «بسم الله رب الغلام» د هغه الله په نامه چه د دی هلک رب او پالونکی دی کله چه باچا داسی وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو او خلقو دا عجیبه واقعه ولیدله تولو وویل (آمنا برب الغلام، ایمان مو راووړ د دی هلک په رب او پالونکی باندی) نو وزیرانو باچا ته وویل «وګورئ چه د هغی خبری په سبب چه دا ګرد (تولی) چاری وشوی اخر ته هغه پیښه شوه. ړومبی به یو دوو سړیو ایمان راووړ اوس خورا (ډیر) ډیر خلق مؤمنان شول» باچا زیات په قهر شو او د ډیرو لویو او ژورو خندقونو د کنستلو امر ئی ورکړ او هغه ئی ښه له اوره څخه ډک کړل او اعلان ئی وکړ «هر څوک چه ایمان لری او د خپل ایمان څخه لاس نه وباسی په هم دی کندو کښی دی وغورځاوه شی!» تر دی چه ډیر سری په اور کښی وغورځول شول خو هیڅ یوه هم د خپل ایمان څخه لاس وانه خیست یوه ایمان داره ښځه راوستله شوه چه په تی پوری ئی یو ماشوم وو او ګمان کیده چه ښائی دا د خپل کوچنی (ماشوم) له ویری ځان په اور کښی ونه غورځوی. خو د الله تعالیٰ په امر کوچنی (ماشوم) داسی ورغږ کړ «أمّاه اصبری فإنک علی الحق، مورکی! صبر کړه چه ته په حق باندی ئی!»

اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُوْدٌ ۙ﴿۶﴾ وَّهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُوْنَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ شُهُوْدٌ ۗ﴿۷﴾

کله چه دوی په (غاړو) د اور ناست ؤ او دوی په هغه چه کول به ئی په مؤمنانو باندی حاضر ؤ (او پخپلو سترګو ئی کتلی).

تفسیر : یعنی باچا له خپلو وزیرانو او مشرانو سره یو ځای د خندقونو په شاؤ خواؤ کښی ناست ؤ. او په ډیره بی رحمی او غټ زړه سره ئی د مؤمنانو د سوځولو ننداری کولی او د دی بدبختانو هیڅ زړه په دوی باندی نه خوږیده.

وَمَا نَقَمُوْا مِنْهُمْ اِلَّآ اَنْ يُّؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۙ﴿۸﴾ الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ۗ﴿۹﴾

او عیب ئی نه لیده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چه ایمان لرونکی ؤ په الله ډیر غالب قوی ډیر ستایلی شوی باندی هغه (الله) چه خاص ده لره ده باچائی کامل سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبیداً) او الله په هر شی باندی شاهد دی.

تفسیر : یعنی د دی مؤمنانو قصور پرته (علاوه) له دی بل کوم شی نه ؤ چه هغوی به د کفر له ظلمت او تیارو څخه وتل او پر یوه لوی او د هر راز (قسم) ستاینی (صفت) وړ (لائق) الله تعالیٰ باندی به ئی ایمان راوړ چه سلطنت او باچائی ئی پر آسمان او ځمکه او پر هر شی باندی ده او په هر کوچنی (ماشوم) او لوی او ذری ذری باندی پوه او باخبر دی کله چه د الله تعالیٰ داسی بندګان یواځی په دی ګناه باندی چه هغوی ولی د یوه وحده لا شریک عبادت کوی په اور کښی سوځوی نو آیا دا ګمان کاوه شی چه داسی ظلم او ستم به بی بدل او انتقام پاتی کیږی او قهار الله به داسی ظالمان پخپل سخت قهر او غضب نه اخته کوی؟ حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه د الله تعالیٰ قهر نازل شو همغه اور خور شو او هغه باچا ئی سره له وزیرانو او مشرانو او کور کهول وسوځاوه» خو په صحیحه ؤ روایتونو کښی د دی خبری ذکر نشته. والله سبحانه و تعالیٰ اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه په فتنه کښی غورځولی وی ضرر ئی رسولی وی ایمان لرونکیو سړیو ته او ایمان لرونکیو ښځو ته بیا ئی توبه نه وی ایستلی (او نه وی ګرځیدلی له کفره) نو دوی ته دی (په آخرت کښی) عذاب د دوزخ او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکی.

تفسیر : یعنی په اصحاب‌الاخدود پوری منحصر نه دی هغه سری چه داسی زیار (کوشش) کوی چه مؤمنان د الله تعالیٰ له لاری څخه ګرځوی لکه چه د مکی کفار ئی کوی او بیا له دی خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کیږی هغوی ته هم د دوزخ داسی عذاب تیار دی چه په هغه کښی به ډیر زیات تکلیفونه وی او زیات تکلیف به په داسی سوځولو کښی وی چه د دوزخی زړه او وجود پکښی سوځی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانو د) هغو (ځلور قسمه) ویالی دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسیر : یعنی د دی ځای له تکلیفونو څخه نه ویریږی وروستنی او لوی بری هغو لره دی چه د هغو په مخ کښی د دی ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دی.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بیشکه نیول د رب ستا خامخا ډیر سخت دی.

تفسیر : نو ځکه ظالمان او مجرمان نیسی او خورا (ډیر) سختی سزاوی هغوی ته ورکوی.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بیشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (د بطش خپل په کفارو) اول ځلی او بیا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو) دوهم ځلی په (اخرت کښی یا) بیشکه هم دغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلی (له نطفی نه) او بیا ئی راګرځوونکی دی (دوهم ځلی) پس له مرګه.

تفسیر : یعنی اول ځلی د دنیا عذاب او دوهم ځلی د اخرت ربر (تکلیف) (کذا فی الموضح). یا ئی دا مطلب دی چه هغه اول ځلی سړی پیدا کوی او دوهم ځلی وروسته له مړینی به ئی هم هم هغه بیا پیدا کوی نو مجرمان دی نه تیروځی چه هر کله چه ځمونږ په مړینی سره نوم او نښی ورکی شی بیا نو مونږ څرنګه ژوندی کیږو.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او هم دی دی ښه ښونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسیر : یعنی سره د ده د قهاری او کلک نیولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانئ هم هیڅ اندازه نشته دی د حکم منونکیو بندګانو خطاوی او ګناهونه ښئی او د دوی عیبونه پټوی

او په راز راز (قسم قسم) لطف او کرم او عنایت او شفقت سره ئې پالي.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿۱۵﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿۱۶﴾

خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفات خپلو کښې) ډیر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چه اراده ئې وفرمائې.

تفسیر : یعني سم له خپل علم او حکمت سره د هر شي کول چه وغواړي ژر تر ژره هغه کوي هیڅوا لره حق نشته چه د هغه د چارې مخه ونیسي په هر حال بندګانو ته نه ښائي چه د هغه په انعام او اکرام باندې مغرور شي او نه ئې له انتقام څخه بې خوفه او بې پروا اوسي بلکه ښائي تل د هغه د جلال او جمال صفتونه دواړه تر سترګو لاندې ولري او په زړه کښې سره له ویرې ورته هیلمن (ارزومند) هم وي او سره له امیده او هیلې او رجاء خوف او ویره هم ورځنې ولري.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿۱۷﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿۱۸﴾

آیا راغلې دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چه فرعونیان او ثمودیان دي.

تفسیر : تر یوه مدت پورې د انعام وروسته د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کښې وپرانستل شول او له هرې خوا هغوی ته نعمتونه وروړسیدل بیا د هغوی د کفر او طغیان له سببه ډیر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿۱۹﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوي دي (له قومه د تا) په دروغجنولو کښې دي (د تا عناداً او نه اخلي عبرت له پخوانیو څخه).

تفسیر : یعني کفار له دې خبرې څخه څه عبرت او پند نه اخلي او د الله تعالیٰ له عذابه هیڅ نه ویرېږي برسیره پر دې دا ګردي (تولي) خبرې او پاک قرآن دروغ ګڼي او تل په هم دغو دروغو پسې ګرځي.

وَّاللّٰهُ مِنۡ وَّرَآئِهِمۡ مُّحِيۡطٌ ﴿۲۰﴾

او الله په هر لورى د دى احاطه كوونكى دى (په علم او قدرت خپل سره نو ترى نشى خلاصيدى هيڅ كله)

تفسير : يعنى له دى دروغ ګڼلو څخه هيڅ يوه ګټه (فائده) هغوى ته نه رسيږى خو د دى دروغ بللو هيداد (جزاء) هرومرو دوى ته رسيږى. دوى د الله تعالىٰ له واک (اختيار) او قبضى څخه هيڅ چيرى نشى وتلى. او نه له سزا څخه ئى خپل ځانونه ژغورلى (ساتلى) شى.

بَلۡ هُوَ قُرۡاٰنٌ مَّجِيۡدٌ ﴿۲۱﴾

بلكه دا قرآن دى شانداره لوى (لفظاً معناً اعجازاً په تولو كتابونو كښى نه ده داسى لكه چه ګمان كوى كافران چه قرآن سحر شعر يا كهانت دى).

تفسير : يعنى د پاك قرآن دروغ بلل پوره حماقت دى قرآن مجيد داسى يو شى نه دى چه د دروغ بللو وړ (لائق) وى يا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ ګڼلو سره د هغه په لوئى او سترتوب كښى به څه نقصان او لږوالى پيښ شى.

فِىۡ لَوۡحٍ مَّحۡفُوۡظٍ ﴿۲۲﴾

ليكلى شوى دى په لوح محفوظ كښى.

تفسير : په داسى يو ځاى كښى چه هلته د هيڅ ډول (طريقه) تغير او تبديل او لاس وهلو هيله (اميد) نشته او له هغه ځايه په ډير حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحى ته وررساوه شى لكه چه د (الجن) په دوهمه ركوع كښى داسى يو آيت لولو ﴿ فَاِنَّهٗ يَسۡلُكُ مِنۡۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهٖ رَصَدًا ﴾ او دلته هم د قدرت له لورى د ده د حفاظت او ساتنى دپاره داسى وسائل او سامان شته چه په هغه كښى هيڅ يو قوت او طاقت هيڅ يوه رخنه (نقصان) او كندو نشى كولى.

تمت سورة البروج فلله الحمد والمنة

سورة الطارق مكية وهى سبع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸٦) تسلسلها حسب النزول (۳٦) نزلت بعد سورة «البلد»

د «الطارق» سورت مکی دی (۱۷) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۸٦) په نزول کښې (۳٦) سورت دی.

وروسته د «البلد» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝۱ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝۲ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ۝۳ اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝۴ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝۵

قسم دی په آسمان او په راتلونکی د شپې او څه پوه کړی ته چه څه دی تلونکی د شپې ستوری ځلیدونکی دی چه نه دی هیڅ نفس مګر په هغه باندی څارونکی ساتونکی شته. نو ودی ګوری انسان چه (اصلاً) له څه شی څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : یعنی له انسانانو سره پرښتی اوسیږی چه هغوی له بلاؤ څخه ژغوری (محفوظوی) یا ئی عمل لیکی (موضح القرآن) او په قسم کښې ښائی دی لوری ته اشاره وی هغه څوک چه په آسمان کښې ستوری ساتی نو په ځمکه کښې ستاسو د چارو ساتنه هغه ته کوم ګران کار نه دی همغسی چه په آسمان کښې ستوری محفوظ دی او د هغو ښه ښکاریدل په شپه کښې وی هم داسی ګردی (تولی) چاری په اعمالنامو کښې اوس هم محفوظې دی مګر د هغوی ظهور خاص په قیامت کښې کیږی کله چه خبره داسی ده نو انسان لره ښائی چه تل د قیامت په فکر کښې وی که د ده یقین په قیامت باندی نه راځی او هغه مستبعد ګڼی نو ښه غور او فکر دی وکړی چه پخپله دغه انسان له کوم شی څخه پیدا شوی دی (فرمائی الله اعظم برهانه چه).

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ۝۶

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ وهونکیو څخه (په رحم کښې).

تفسیر : یعنی له منیو څخه چه توپ وهلی وځی یا له هسی اوبو څخه چه تولی کړی شوی وی

په رحم کښې.

يَّخْرُجُ مِنْۢ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ۝

هسې اوبه چه راوځی له منځه د شاؤ (د سړیو) او له هډوکیو د سینو (د ښځو) څخه .

تفسير : وائی چه د نارينه ؤ منی د دوی له شاګانو څخه او د ښځو منی د هغو له تترو (سینو) څخه راوځی ځینی عالمان وائی چه شا او تتر له ګرد (تول) بدن څخه کنایه ده یعنی منی د نارینه وی که د ښځی د دوی له ګرد (تول) بدن څنی پیدا کیږی او بیا په څغرد (تیزی) تری جلا (جدا) شی. په دی کنایه کښې د «صلب» او «ترائب» تخصیص ښائی د دی لپاره وی چه د منیو د مادی په حصول کښې رئیسه اعضاء (قلب، دماغ، کبد) یو خاص دخل لری چه د دوی له منځه د قلب او کبد تعلق او تلبس له «ترائب» سره زیات دی او د دماغ تعلق د نخاع (حرام مغز) په وسیله له «صلب» سره ښکاره دی والله اعلم.

اِنَّهٗ عَلٰى رَجْعِهٖ لَقَادِرٌ ۝

بیشکه دغه (الله) په بیا بیرته ژوندی ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسير : یعنی تر مرینی وروسته مو بیا الله تعالیٰ ژوندی راولی (موضح القرآن) حاصل ئی دا چه له نطفی څخه د انسان جوړول د هغه د دوهم ځلی د بیا ژوندی کولو څخه څه زیات عجیبه نه ده کله چه دا عجیب امر د هغه له قدرت کیدی شی نو جائز نه دی تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شی بلکه خامخا بیا ئی هم پیدا کولی شی.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ۝

په هغی ورځی کښې چه ښکارولی به شی (پټکښې) پټ څیزونه.

تفسير : یعنی ګردی (تولی) هغه پټی خبری چه د دوی په زړونو کښې وی ښکاریږی او د هیڅ یو جرم اخفاء به ممکنه نه وی.

فَمَا لَهٗ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ۝۱۰

نو نه به وی دغه (انسان) ته هیڅ قوت زور (چه ځان پری خلاص کړی له عذابه (او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی (چه تری دفع کړی بلا)

تفسیر : په دی وقت کښی به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته (مدد) خپله مدافعه کولی شی نه به ئی څوک حمایت او ملګرتوب وکړی شی چه دی له سزا څخه وژغوری (بچ کړی).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ۝۱۱

قسم دی په آسمان خاوند د بیرته ګرځیدلو (چورلیدلو).

تفسیر : یا قسم دی په وریځی باندی چه خاونده د باران ده یا په آسمان او وربښت راوړونکی باندی.

وَالْاَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ۝۱۲

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوری چه تری راوځی اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر : یعنی د ځمکی له چاودلو څخه ونی وابڼه شینکی او نور د باندی راوځی. او جواب د قسم دا دی:

اِنَّهٗ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ۝۱۳ وَّمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ۝۱۴

چه بیشکه دا قرآن خامخا وینا ده بیلوونکی (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبی عبثی خبری مزاح توکی.

تفسیر : یعنی هغه خبری چه قرآن ئی د معاد په نسبت کوی د لوبو او د توکو خبری او د خندلو وړ (لائق) اتری نه دی بلکه د حق او د باطل او دروغو او ربښتیا پری کړه او فیصله ده او بیشکه دغه یوه ربښتیا خبره او یوه پای (آخر) ته رسیدلی معامله ده چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده.

تنبیه : له دی مضمون سره د قسم مناسبت داسی دی چه قرآن کریم له آسمان څخه راځی. او په هغه چا کښی چه قابلیت وی هغه ډک او مالامال کوی همغسی چه باران له آسمانه راځی او ځمکه ښه زرغونه او ګتوره کوی. په قیامت کښی هم یو غیبی باران کیږی چه له هغه څخه به مړی ژوندی کیږی لکه چه دلته د باران د اوبو له توئیدلو څخه مړه او ویجاړه وچه کلکه ځمکه زرغونیږی او هر یو شی ئی د نندارې وړ (لائق) ګرځی.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

بیشکه دوی کید چل کوی د چل کولو سره او وربه کړم زه هم د کید خپل سزا (دوی ته) سزا ورکول پس مهلت ورکړه کافرانو ته مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسیر : یعنی کید، مکر، چل او فریب دروغ او درغلی کوی او د خلقو په زړونو کښی شبهی او شکوک وراچوی او په هر کیدونکی تدبیر سره غواړی چه د حق او حقیقت د ښکاریدلو او خورولو مخه ونیسی خو ځما لطیف تدبیر هم چه هغوی ئی نشی احساسولی په پټه خپل کار کوی چه د هغوی ټول مکر او کید خراب او ویجاړ شی او د هغوی ټول چل او درغلی د هغوی په لوری وروګرځی نو اوس ته پخپله فکر وکړه چه د الله تعالیٰ د تدبیر په مقابل کښی د بل چالاکی او مکاری کار نشی کولی نو خامخا دا خلق پاتی ناکام خائب او خاسر کیږی نو ځکه مناسب دا دی چه تاسی د هغو په سزا ورکولو کښی تلوار ونه کړی. او د دوی له شنیعه او قبیحه حرکاتو څخه خپه نشئ دوی ته سزا ورنه کړی او ښیره مه کوئ بلکه هغوی ته د څو ورځو له مخی تال او مهلت ورکړئ او بیا ګورئ چه د دوی نتیجه څه کیږی. (وکان ذلک قبل الامر بالقتال).

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۷) تسلسلها حسب النزول (۸)

نزلت بعد سورة «التکویر»

د «الاعلیٰ» سورت مکی دی (۱۹) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۷) په نزول کښی (۸)

سورت دی وروسته د «التکویر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾

پاکی بیان کړه د نامه د رب خپل چه (له تولو څخه) ډیر لوی او ښه غالب دی.

تفسیر : په حدیث کښی راغلی دی «کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (اجعلوها فی سجودکم، دا پخپلو سجدو کښی وواییء!) نو ځکه مونږ او ګرد (تول) مسلمانان پخپلو سجدو کښی « سبحان ربی الاعلیٰ» وایو خدایه شکر».

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ﴿٢﴾

هغه (رب) چه پیدا کړل (تول اشیاء) نو اجزاء اعضاء ئی برابر او بی نقصانه کړل).

تفسیر : یعنی هر هغه څیز چه جوړ کړی ئی دی پوره له حکمت سره دی او ښه ئی جوړ کړی دی د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګټو (فائدو) لامله (له وجی) چه له هغه شی څخه مقصود دی د هغه پیدائش ئی په درجه د کمال سره رسولی دی. او داسی معتدل مزاج ئی وربښلی دی چه په هغه باندی ګرد (تول) په زړه پوری منافع او فوائد مرتب کیدی شی.

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ﴿٣﴾

او هغه (رب) چه اندازه ئی کړل (خیر او شر د هغوی) نو لاره ئی وروښوده (په طریقه د کسب سره).

تفسیر : حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی اول ئی تقدیر ولیکه بیا ئی سم له هغه سره دنیا ته راوست ګواکی دنیا ته ئی د راتلو لاره وروښوده». حضرت شاه عبدالعزیز رحمة

الله علیه لیکلی «د هر سړی دپاره ئی د کمال یوه اندازه تاکلی (مقرر کړی) ده او بیا ئی هغه ته د هغه د کمال د حاصلولو لاره ورښوولی ده» په دی کښی نوری خبری هم شته چه مونږ د هغو په لیکلو سره خپلی دا خبری نه اوږدوو.

وَالَّذِيٓ أَخۡرَجَ ٱلۡمَرۡعَىٰ ۝٤ فَجَعَلَهُۥ غُثَآءً أَحۡوَىٰ ۝٥

او هغه (رب) چه را ایستلی ئی ده تازه گیا له ځمکی څخه پس وئی گرځوله هغه (شنه گیاه) وچه توره.

تفسیر : یعنی ړومبی تکه شنه واښه او ورشو په ځمکه کښی پیدا کوی بیا ورو ورو هغه وچ او توروی چه له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږی او هم هغوی ته تر دیر مدت پوری ذخیره کاوه شی تر دی چه وچ کښتونه (فصلونه) هم وروسته له ریبلو څخه په کار راځی.

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ۝٦ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ

ژر ده چه وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندی (قرآن ای محمده !) بیا به ئی ته نه هیروی مگر هغه چه اراده وفرمائی الله (د هیرولو ئی له تانه په منسوخ کیدلو).

تفسیر : یعنی لکه چه مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه د مطلوب کمال ته رسولی دی په تا باندی به هم ورو ورو کامل قرآن لولو او داسی به ئی در په یاد کړو چه د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هیره نشی پرته (علاوه) له هغو آیتونو ځنی چه د هغو بالکل هیرول مقصود وی چه دا هم یو راز (قسم) نسخ ده.

إِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلۡجَهۡرَ وَمَا يَخۡفَىٰ ۝٧

بیشکه دغه (الله) ته معلوم دی (هغه څه قول فعل چه دی) ښکاره او هغه څه چه پټ دی (یعنی تول شیان).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال تول ښه معلوم دی او سم له هغو سره به له تاسی سره معامله کوی او هم دا شبهه ونه کړه شی چه هغه آیتونه چه یو

ځلی نازل شوی دی نو بیا د هغو منسوخول او هیرول څه معنیٰ لری؟ د هغه په حکمت باندی احاطه کول د الله تعالیٰ کار دی چه په تولو پټو او ښکاره ؤ خبرو باندی پوهیږی هغه ته معلوم دی چه کوم څیز لره ښائی چه تل پاتی وی؟ او کوم یو د دی وړ (لائق) دی چه د یو مخصوص مدت څخه وروسته پورته کړی شی ځکه چه اوس د هغه پاتی کیدل ضروری نه دی.

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾

او آسانوو د تا دپاره د شریعت آسانی (یا یادول د وحی یا توفیق درکوو تاته دپاره د آسانی لاری د شریعت).

تفسیر : یعنی د وحی یاد لرل به آسانیږی او د الله تعالیٰ د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سیاست ګردی (تولی) چاری به در اسانی کړی شی او ستا د بریالیتوب (کامیابی) له لاری څخه به ګرد (تول) مشکلات لری کړل شی.

فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) په تحقیق فائده رسوی ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (که فائده نه رسوی).

تفسیر : یعنی کله چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی داسی انعام وفرمایه نو تاسی هم نورو ته فیض ورسوی. او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړی.

تنبیه : د ﴿ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴾ شرط د دی دپاره راوړی شوی دی چه وعظ او تذکیر هغه وقت کیدی شی چه د اوریدونکی له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سړی لپاره نه دی هو تبلیغ او انذار «یعنی د الله تعالیٰ د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه ویرول» په هر سړی باندی لازم دی تر څو چه د الله تعالیٰ په بندګانو حجت قائم وی او د جهل او ناپوهی عذر پاتی نشی. دی ته په عرف تذکیر او وعظ نه وائی بلکه تبلیغ او دعوت وائی ښائی چه ځینو مفسرینو هم له هم دی جهته د دی آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسی لیکلی وی چه څو څو ځلی نصیحت وکړه که د یو ځلی پند فائده ونه کړی. او کیږی چه د (ان نفعت الذکری) شرط یواځی د تذکیر د تاکید دپاره وی یعنی که تذکیر چاته فائده ورسوی نو تاته ښائی چه تذکیر وکړی دا خو منلی شوی خبره ده چه په دنیا کښی تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او ګټه (فائده) رسوی لکه چه الله تعالیٰ فرمایلی

دی ﴿ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ نو معلق کول د یوه امر په داسی یو څیز باندی چه د هغه وقوع ضروری وی د هغه امر د تاکید موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ⑩

ژر ده چه پند به واخلی هغه څوک چه ویریږی له الله (ځکه چه دی فکر کوی په دی کښی)

تفسير : په پوهولو باندی خو هغه پوهیږی او له نصیحت څخه هغه گټه اخیستی شی چه په زړه کښی ئی لږ او ډیره د الله تعالیٰ ویره وی او د خپل پای (آخر) او انجام لږ څه فکر وکړی.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ⑪ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ⑫

او ډډه کوی له دغه (پنده نصیحته ښه شقی کافر) لوی بدبخت چه نه ئی قبلوی هغه (لوی بدبخت) چه ننوځی به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کښی).

تفسير : یعنی د هغه بدعمل او بدقسمت په برخه چه د دوزخ اور لیکلی دی هغه کله پوهیږی او له الله تعالیٰ او له خپله انجامه کله ویریږی چه د نصیحت په لوری متوجه شی یا د ښو خبرو په پوهیدلو کښی کوشش وکړی.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ⑬

بیا به نه مری په هغه (اور) کښی (چه راحت ومومی) او نه به ښه ژوندی وی (په کښی په ژوندون د راحت سره).

تفسير: یعنی نه مرگ ورته راځی چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) پای (آخر) ته ورسوی او نه ئی د هوسائی (آرام) ژوندون په برخه کیږی هو! داسی یو ژوندون به ولری چه د هغه په مقابل کښی به د مرگ غوښتنه کوی له داسی ژوندون څخه مو دی الله تعالیٰ وساتی.

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ⑭

په تحقیق بری موندلی په مراد رسیدلی دی هغه څوک چه پاک شوی دی (په

ایمان سره له معاصیو).

تفسیر : یعنی له ظاهری او باطنی حسی او معنوی نجاستونو څخه پاک شي. او خپل قلب او قالب ئې په صحیحه ؤ عقائدو او فاضله ؤ اخلاقو او صالحه ؤ اعمالو او نافعه ؤ چارو سره ښائسته کړی.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ﴿۱۵﴾

او یاد ئې کړ نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا ئې لمونځ وکړ (چه نښه د اسلام ده).

تفسیر : یعنی پاک او صاف شوی د تحریمې په تکبیر کښې ئې د خپل پروردګار نوم واخیست بیا ئې لمونځ وکړ. ځینې اسلاف وائې چه د تزکیې نه مراد له زکوٰة څخه دی چه دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده او له «ذکر اسم ربه» څخه د اختر تکبیرونه مراد دی. او په «فصلیٰ» کښې د اختر د لمانځه ذکر دی یعنی د اختر په ورځ کښې ئې اول صدقة الفطر سرسایه بیا تکبیرونه بیا لمونځ وکړ. ښکاره خو هغه ړومبنی وینا ده.

تنبیه : مونږ حنفیانو سم له ړومبنی تفسیر سره له دی آیت څخه دوه مسئلې ایستلې دی. اول دا چه په تکبیر تحریمه کښې خاص د الله اکبر ویل فرض نه دی مطلق د رب داسی نوم ویل کافی دی چه د ده د تعظیم او د لوئی ښوونکی وی او د سرې په غرض او احتیاج اړه ونه لری هو! د الله اکبر ویل د صحیحه ؤ احادیثو په بناء سنت یا واجب ګڼلی شوی دی. دوهم دا چه د تحریمې تکبیر لمانځه لره شرط دی رکن نه دی ځکه چه د (فصلیٰ) بالفاء عطف په «**ذکر اسم ربه**» باندی د معطوف او معطوف علیه پر کلی مغایرت دلالت کوی والله اعلم.

بَلْ تُؤْثِرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿۱۶﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿۱۷﴾

(کفار د مکی مخ ګرځوی لمانځه نه) بلکه تاسی غوره کوئ ژوندون لږ خسیس په آخرت باندی ای منکرانو حال دا چه آخرت خیر غوره دی (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقی دی.

تفسیر : یعنی دا ښیګڼه (فایده) تاسی ته ای منکرانو څنګه حاصلیږی چه تاسی هیڅ د آخرت فکر نه کوئ بلکه د دنیا ژوندون او د دی ځای عیش، عشرت، هوسائی (آرام) او چرچی د اعتقاد یا د عمل له مخی په آخروی چارو باندی زیاتی بولئ حال دا دی چه دنیا حقیره او

فاني او آخرت په زرهاؤ ځلی له هغی څخه ښه او پایه دار دی بیا د تعجب ځای دا دی هغه څیز چه د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی هغه څنګه پری ښودی شی؟ او چتی (بیکاره) او خرابی چاری ولی غوره کولی کیږی؟.

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

بیشکه دا خبری خامخا په صحیفو ړومبنیو کښی دی چه صحیفی د ابراهیم او (د) موسیٰ دی.

تفسیر : یعنی دا مضمون چه له ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ﴾ څخه تر ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾ پوری دی په پخوانیو کتابونو کښی هم لیکلی شوی دی او هیڅ وقت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی نو په دی اعتبار لا تینګ او مؤکد شو.

تنبیه : په ځینو ضعیفو روایتونو کښی راغلی دی چه پر ابراهیم علیه السلام لس صحیفی او پر موسیٰ علیه السلام باندی برسیره پر توریت هم لس صحیفی نازلی شوی دی الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه دا خبری به تر کوم ځای پوری صحیحی وی.

تمت سورة الاعلیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الغاشية مكية وهى ست و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۸) تسلسلها حسب النزول (٦۸) نزلت بعد سورة «الذاريات»

د «الغاشية» سورت مکی دی (۲٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۸) په نزول کښی (٦۸) سورت دی وروسته د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾

په تحقیق راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د پټوونکی (د خلقو په سختیو خپلو سره چه قیامت دی).

تفسير : يعني هغه خبره د اوریدلو وړ (لائق) ده چه پټوونکی د خلقو دی په هیبتونو او په سختیو خپلو کښی.
تنبيه : (له غاشیی پټوونکی) څخه مراد قیامت دی چه پر گردو (تولو) مخلوقاتو باندی چاپیریږی او د هغه په اثر به پر گردو (تولو) مخلوقاتو باندی محیط وی.

وُجُوهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣

ځینی مخونه به په دغه ورځ (د قیامت) کښی ویریدونکی او ذلیله وی ربړ (تکلیف) ایستونکی رنځ راښکوونکی به وی.

تفسير : یعني په آخرت کښی به ربړ (تکلیف) ایستونکی د ربړ (تکلیف) گاللو (برداشت کولو) په سبب ستړی او ستومانیږی ځینی وائی چه د (عاملة ناصبة) څخه د دنیا حال مراد دی یعنی ځومره خلق دی چه په دنیا کښی زیارونه (کوششونه) کوی او ربړونه (تکلیفونه) گالی (برداشت کوی) تر دی چه ستړی کیږی خو کله چه دا گرد (تول) ربړونه (تکلیفونه) د حق په لاره کښی نه دی نو ځکه گرد (تول) ابته (خراب) او بیکاره ځی دوی دلته تکالیف گالی (برداشت کوی) او هلته هم په مصیبتونو باندی آخته کیږی او «خسرالدنیا والآخرة» هم دی ته وایه شی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفار په دنیا کښی ډیر زیارونه (کوششونه) کوی خو د الله تعالیٰ په دربار کښی هیڅ نه منل کیږی».

تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ۝٤ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ۝٥

ننوځی به اور ډیر گرم ته ورخښل کیږی به پری له چینی ډیری گرمی څخه (په وقت د غلبی د تندی کښی).

تفسير : یعنی کله چه د دوزخ تودوخی د هغوی په باطن کښی سخته گرمی پیدا کړی دوی بی اختیاره «تږی یو تږی یو» ناری وهی چه ښائی د اوبو له څښلو څخه به د دوی دا تنده ماته شی دلته به د یوی یشیدونکی چینی له اوبو څخه دوی ته اوبه ورکولی کیږی چه د هغو له څښلو څخه به د دوی شوندی ورتیږی او کولمی به ئی توتی لوېږی او بیا به ژر جوړیږی او هم داسی به تل په عذاب ککړ وی (العیاذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ۝٦

نه به وی دوی ته طعام خواړه مگر له اغزی لرونکی ترخی ونی څخه.

تفسیر : ضریع یوه اغزی لرونکی ونه ده په دوزخ کښی چه پخپل تریخوالی کښی له شبرق یا له مصبر څخه زیات بد خونده او مرداره او په گرمی کښی له اوره توده ده کله چه دوزخیان له لوږی څخه په عذاب شی او «وږی یو! وږی یو!» ناری وهی نو دا (ضریع یا ایلوی یا شیرق او مصبر) دوی ته ورکول کیږی.

لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ﴿٧﴾

چه نه به څربوی بدن (د دوزخی هغه ضریع) او نه دفع کوی هیڅ لوږه (له دوی نه هغه ضریع).

تفسیر : له خوړلو څخه یواځی خوند او لذت اخیستل یا د ځان څربول یا د لوږی لری کول یا بل مقصد وی د (ضریع) له خوړلو څخه دا خبری هیڅ نه حاصلیږی د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی د نورو دوو فائدو نفی تصریحاً په دی آیت کښی ذکر شوه. لنده ئی دا چه هیڅ یو لذیذ او مرغوب طعام او خواړه هغوی هلته نه مومی تر دی ځایه پوری د دوزخیانو د حال بیان ؤ اوس د دی په مقابل کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه د جنتیانو ذکر داسی فرمائی،

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی ښائسته او تازه وی پخپل کوښښ باندی (چه ئی کړی وی په دنیا کښی) راضی خوشاله به وی (په آخرت کښی)

تفسیر : یعنی خوښ به وی چه د دوی زیار (کوشش) په ځای شو او د خپلو ربړو (تکلیفونو) او د زحمتونو گټه (فائده) ئی په ښه ډول (طریقه) سره بیا مونده.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کښی به وی. نه به اوری په هغه (جنت) کښی کومه چتی (بیکاره) خبره.

تفسير : يعني په جنت کښې هيڅوک چتې (بيکاره) او اپلتې خبرې نه اورې د کنځلو او د رذالت هيڅ يوه نښه هلته نه ليدله کيږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾

په دغه (جنت) کښې چينه ده جاري بهيدونکې.

تفسير : يعني په جنت کښې يوه عجيبه دول (طريقه) چينه ده او ځينو مفسرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل کړې ده او وائي چه په جنت کښې ډيرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَّأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾

په دغه (جنت) کښې دي تختونه (دپاره د کيناستلو د جنتيانو) لوړ (اوچت) عاليشان او جامونه ايښودلي شوي (په اندازه د څښونکيو خپلو).

تفسير : کله چه وئې غواړي چه وئې څښي هيڅ ديل او دير به نه پکښې کيږي.

وَّنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾

او (په دغه جنت کښې دي) بالښتونه ايښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جنتيانو ته).

تفسير : يعني په دير نزاکت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړيدلي وي، لوئې ګدوځې (تکيې) او بالښتونه به ځاى په ځاى کښې ايښود شوي وي چه کله به په يوه کيني او کله به په نورو تکيه وهي.

وَّزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

او (په دغه جنت کښې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسير : تر څو هر کله او په هر ځاى کښې چه د جنتيانو زړه غواړي هلته آرام او هوسائى (راحت) او له يوه ځايه د بل ځاى د تګ را تګ او وړلو او راوړلو تکليف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وقفة

نو آیا پس نه گوری (منکران په نظر د عبرت سره) اوښ ته چه څرنګه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : چه د نورو حیواناتو او بوده ؤ (څاروو) په نسبت د اوښ هیئت او خاصیت دواړه خورا (دیر) عجیب او غریب دی چه د هغه تفصیل (عزیزی) کښی راغلی دی او د ویلو وړ او لایق دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وقفة

او (آیا نه گوری منکران) آسمان ته چه څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بی له ستنو).

تفسیر : یعنی آسمان پرته (علاوه) له ښکاره ستنی او پائی او رسئ او نورو څخه پورته کړی شوی دی

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وقفة

او (آیا نه گوری منکران) غرونو ته چه څرنګه درولی شوی دی.

تفسیر : چه د یوی ذری په اندازه له خپلو ځایونو څخه نه خوځیږی. او دغه غرونه د الله تعالیٰ په قدرت سره له دغومره لویوالی پخپلو ځایونو کښی تینګ ولاړ دی.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

او (آیا نه گوری منکران) ځمکی ته چه څرنګه غوړولی شوی ده.

تفسیر : چه ځمکه د خپل لوی والی په سبب سره د خپل کروی شکل توبه بیا هم مسطحه ښکاری نو ځکه پری هستوګنه اوسیدل آسان دی. دا گرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت دلیلونه بیان شول یعنی تعجب دی چه سره د لیدلو د دی گردو (تولو) شیانو بیا هم د الله تعالیٰ په

قدرت او حکیمانه ؤ انتظاماتو بانډې منکران نه پوهیږي چه له هغو ګردو (تولو) څخه د هغه قدرت په بعث بعد الموت بانډې ثابتیږي او د آخرت عجیب او غریب انتظامات ممکن په نظر راځي د ابن کثیر رحمة الله علیه په وینا د دې شیانو تخصیص ځکه شوی دی چه د عربو خلق زیاتره په بیدیاؤ ځنګلونو کښې ګرځیدل او په دې وقت کښې به زیاتره د هغوی تر سترګو لانډې هم دا څلور شیان ؤ د سورلۍ اوښ، پاس آسمان، ښکته ځمکه، شاؤ خوا غرونه نو د دې لامله (له وجې) په هم دې علاماتو او نښو بانډې د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته ئې وپوهوه (پند ورکړه اې محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا ته پند ورکوونکې پوهوونکې ویروونکې ئې نه ئې ته پر دوی بانډې مسلط کړې شوی (چه په زور ئې مسلمانان کړې).

تفسیر : یعني کله چه دا خلق سره د واضحه ؤ دلائلو له قیام څخه غور نه کوي نو تاسې د هغوی زیات فکر مه کوی ځکه چه تاسې یواځې د پند ورکولو دپاره لیږلې شوي یئ که دوی نه پوهیږي نو تاسې په هغوی بانډې محصل او داروغه ټاکلې (مقرر کړې) شوي نه یئ چه په زور او زیادت سره ئې په هغوی بانډې ومنئ او د هغوی زړونه په بل لوري واړوي. دا کار د مقلب القلوب دی. (وكان ذلك قبل الامر بالقتال).

إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوک چه وګرځید (له ایمانه) او کافر شو (په مؤمن به شیانو) نو په عذابوي به ئې الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بیشکه خاص مونږ ته دی بیرته راتګ د دوی (په قیامت کښې) بیا بیشکه څمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومي).

تفسیر : یعني هغه کسان چه د الله تعالیٰ له طاعت څخه مخ اړوي او د هغه له آیتونو څخه انکار کوي هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالیٰ له سختې سزا څخه ځان نشي ژغورلی (ساتلی) یقیناً هغوی یوه ورځ څمونږ په لوري راتلونکي دي او مونږ به له هغوی څخه د یوې یوې ذرې حساب آخلو. لنده دا چه تاسې خپله فریضه ادا کړئ. او د

هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ.

تمت سورة الغاشية بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفجر مکية وهی ثلاثون آية وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۹) تسلسلها حسب النزول (۱۰) نزلت بعد سورة «الليل»

د «الفجر» سورت مکی دی (۳۰) آيته يوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۹) په نزول کښی (۱۰) سورت دی وروسته د «الليل» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْفَجْرِ ۝۱ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝۲ وَّالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝۳ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ ۝۴

قسم دی په فجر صباح باندی او په شپو لسو باندی او په جفت باندی او (قسم دی په) طاق باندی او په شپه باندی کله چه ځی راځی توره تياره کيږی.

تفسير : حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «د لوی اختر په صباح حج اداء کيږی او لس شپی له هغه څخه پخوا شپی دی او جفت او طاق د روژی وروستنی لسيز (عشره) ده. او د شپی له تګ څخه مطلب د پيغمبر صلی الله عليه وسلم معراج دی چه دا ګرد (تول) متبرک اوقات دی نو ځکه ئی په هغوی باندی قسم ياد کړ.

تنبيه : ګردو (تولو) مفسرينو د ﴿وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ﴾ معنی عموماً د شپی تيريدل يا د شپی د تياری خوريدل اخيستی دی ګواکی د صبا د قسم په مقابل کښی ئی د شپی د راتلو قسم ياد کړ لکه چه د جفت په مقابل کښی ئی د طاق قسم ياد کری دی او د (ليال عشر) څخه ممکن دی چه مطلق لس شپی مراد وی ځکه چه د هغه افراد او مصاديق هم په تقابل کښی شته. د هری مياشتی په ړومبنيو لسو شپو کښی د شپی اوله برخه رڼه وی او بيا تياره شی او د لسو وروستنيو شپو په اوله برخه کښی تياره وی بيا په آخره شومه کښی رڼيږی او د منځينو لسو شپو احوال له دوی دواړو څخه جلا (جدا) دی ګواکی دی اختلاف او تقابل ته ئی هسی اشاره فرمايلی ده چه هيڅيا لره نه ښائی چه د عيش، هوسائی (راحت)، آرام او د مصيبت ربړ (تکليف)، تنګی، فراخی او بدی ورځی په مقابل کښی داده او مطمئن شی او داسی دی نه ګنی چه اوس پرته

(علاوه) له دی څخه بله کومه پېښه او حالت نه راپېښېږی. ده لره ښائی چه په یاد ئی ولری چه الله تعالیٰ د اضدادو خالق او پیدا کوونکی دی. دی همغسی چه په دنیا کښی د یوه ضد په مقابل کښی بل ضد راولی هم داسی ستاسی حالونه او کیفیتونه هم سم له خپل حکمت او مصلحت سره تل اړوی او در بدلوی ئی لکه هغه واقعی او مضمونونه چه وروسته له دی نه راځی په ګردو (تولو) کښی ئی په هم دی اصولو تنبیه فرمایلی ده.

یوه بله تنبیه د دی آیت په تفسیر کښی دوه مرفوع حدیثونه راغلی دی. د جابر رضی الله عنه او د عمران بن حصین، حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د یوه په نسبت لیکی «**وهذا اسناد رجاله لا باس بهم وعندی ان المتن فی رفعه نکارة**» او د بل په نسبت وائی «**وعندی ان وقفه علی عمران بن حصین اشبه والله اعلم**».

هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾

آیا شته په دی قسمونو کښی لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چه اعتبار پری وکړی؟ هو! شته!)

تفسیر : یعنی دا قسمونه معمولی نه دی ډیر معتبر او مهتم بالشان دی پوهان پوهیږی چه د کلام د تاکید دپاره په دی کښی یو څان ته عظمت او خاص وقعت مونده کیږی. او محذوف جواب د قسم دا دی یعنی خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو! وروسته له دی نه الله اجل واعظم برهانه د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمائی چه

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ

آیا نه وینی نه ئی خبر ته (ای محمده!) چه څه کړی دی رب ستا (له قبیلی د اول) د عادیانو سره چه ارم ؤ.

تفسیر : «عاد» د داسی یوه سړی نوم دی چه د هغه قوم د ده په نامه باندی یادیږی. د ده په نیکونو کښی یو سړی (ارم) نومیده د ده په لوری له نسبت کولو څخه ښائی داسی اشاره وی چه دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دی او دوهم (عاد) نه دی. ځینی وائی چه د عاد د قوم شاهی کورنی ته «ارم» ویل کیدل والله اعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾

چه خاوندان د قوت قامتونو لویو ۇ (یا خاوندان د لویو ستونو ۇ)

تفسیر : یعنی ستنی ئی ودرولی او لوی لوی عمارتونه ئی جوړ کړل یا ئی دا مطلب دی چه ډیر ځلی په سیر او سیاحت مشغول ۇ او په لویو وڅکیکو او ستنو باندی ئی کیږدی یا خیمی درولی، د ځینو په نزد له «ذات العماد» څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جگی ونی او نور لوړ (اوچت) شیان دی چه په تشبیه سره ویلی شوی دی او ځینی وائی چه ارم د یوه ښار نوم دی چه پکښی لوئی لوئی مانی او لوړ لوړ (اوچت اوچت) عمارات ۇ والله اعلم.

الَّتِيْ لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ⑧

هسی (قبیله) چه نه وه پیدا کړی شوی مثل د هغی (په قوت قدرت کښی) په تولو ښارونو کښی.

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښی د هغه قوم غوندی بل کوم قوم هسی مضبوط او طاقتور نه ۇ یا دا چه د هغوی عمارتونه بی څاری او مانی ئی بیمثالی وی.

وَثَمُوْدَ الَّذِيْنَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ⑨

او (څه کړی ۇ رب د تا له) ثمودیانو هغو سره چه کنستلی غوڅی کړی ئی وی لوئی تیږی (گټی) په کنده کښی.

تفسیر : «وادی القریٰ» د هغه ځای نوم دی چه هلته تیږی (گټی) توږلی کیدی او بیا ئی له هغو څخه ډیری محفوظی او مضبوطی مانی جوړولی.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ⑩

او (څه کړی ۇ رب د تا له) فرعون سره چه خاوند د (ډیرو لښکرو) میخونو ۇ.

تفسیر : یعنی لوی لښکر لرونکی چه د هغه د فوجی ضروریاتو لپاره به ډیر زیات میخونه په کار کیدل یا دا چه خلقو ته به ئی په میخونو سره سزا ورکوله.

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿۱۱﴾ فَأَكْثَرُوْا فِيْهَا الْفَسَادَ ﴿۱۲﴾
فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿۱۳﴾

هسې (سرې ؤ دوی گرد (تول)) چه سرکشي ئې کړې وه په ښارونو کښې بيا ئې ډير کړې ؤ په هغو (ښارونو) کښې فساد ورانی نو نازله کړه پر دوی باندې رب ستا (قمچينه) متروکه د عذاب.

تفسير : يعنې هغه باغي قومونه د عيش، دولت، زور او قوت په نشو کښې مست شوي په ملکونو کښې ئې ښه شور ماشور، جنگ جنجال فتنه فساد جوړ کړ، زيات شرارتونه ئې وکړل، او داسې سرونه ئې وغړول چه لکه د هغوی په سر باندې هيڅوک حاکم نه دی او تل به په هم دی حال پاتې کيږي او هيڅ کله به د دی ظلم او شرارت جواب ويلو ته نه اړيږي (مجبوريږي) . وروسته له دی نه چه د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کندول ډک شو او مهلت او د تال مدت ئې پوره شو ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچينې او متروکې پرې وورولې او د هغوی گرد (تول) قوت او لويي ئې له خاورو سره برابر کړې او د دوی هغه گرد (تول) سازوسامان يو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿۱۴﴾

بېشکه رب ستا په ځای د انتظار کښې دی (اعمالو د دوی لره چه سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړي).

تفسير : يعنې لکه چه يو سړی په پټونې (کمين) کښې پټ ناست او د تلونکيو او راتلونکيو او نورو شيانو او پيښو حال او احوال ځان ته څرگندوی (ښکاره کوی) او بيا په ټاکلې (مقرر کړی) وقت کښې سم له هغو معلوماتو له دوی سره معامله او کار کوی هم داسې وپوهيږئ چه الله تعالیٰ هم د گردو (تولو) بندگانو له سترگو څخه په پټه څمونږ او د نورو لوی او وړوکی اعمال او احوال گوری او هيڅ يو حرکت او سکون له هغه څخه نه پټيږي. هو! په سزا ورکولو کښې تعجيل او تلوار نه فرمائي نو غافل بندگان ئې داسې گڼي چه پس هيڅوک څمونږ ليدونکی پوښتيدونکی نه دی څه چه مو زړه غواړی ښائي هغه سره وکړو حال دا دی چه په ټاکلې (مقرر کړی) وقت کښې د هغوی دا گردی (تولې) چارې د هغوی په غاړو کښې ورلويږي او د هرې يوې هغې چارې په مقابل کښې خپله جزا وينې چه له شروع څخه تر اوسه پورې تر کتنې لاندې

وه نو دلته دا خبره لا څرګندیږي (ښکاره کیږي) چه دا ګرد (تول) مهلت او تال د بندګانو د امتحان او ازموینی لپاره ؤ چه آیا دوی خپلو چارو ته ګوري او لوئی ورځی ته څه ذخیره کوی که په هم دا ظاهري او عارضی حالت باندی مغروریږی او خپل پای (آخر) ته نه ګوری؟.

فَأَمَّا ٱلْإِنسَٰنُ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ رَبُّهُۥ فَأَكْرَمَهُۥ وَنَعَّمَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر څه انسان بنی آدم کله چه وازمویو په دی (په راحت سره) رب د ده پس عزت ورکړ ده ته او نعمت ورکړ ده ته نو وائی رب ځما عزت راکړه ماته.

تفسیر : یعنی زه د هم دی خبری وړ (لائق) وم نو ځکه ئی عزت راکړ.

وَأَمَّآ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَهَٰنَنِ ﴿١٦﴾

او کله چه (الله) وازمویه دی (په زحمت سره) پس تنګ کړ پر ده باندی رزق روزی د ده نو وائی رب ځما سپک کړم زه.

تفسیر : یعنی ځما هیڅ قدر ئی ونه کړ. لنده ئی دا چه د هغوی سترګی دنیوی ژوندون او حاضره حالت ته دی او یوازی د دنیا هم دا موجوده راحت او تکلیف د خپل عزت او ذلت معیار ګڼی او په دی نه پوهیږی چه په هم دی دواړو حالتونو کښی د هغه امتحان او ازموینه مقصد ده. نعمت درکوی تر څو وګوری چه تاسی ئی شکر وباسیٔ؟ او رېړ (تکلیف) درپیښوی چه آیا تاسی خپل صبر او رضاء پکښی ښکاره کولی شیٔ؟ نه د دی ځای دغه عارضی عیش او آرامی د پاک پروردګار په دربار کښی د مقبولیت او د معززتوب دلیل کیدی شی او نه تنګی، سختی او رېړ (تکلیف) د هغه د مردودیت علامه ګڼله شی خو انسان پر خپلو اعمالو، افعالو باندی کتنه نه کوی او د خپلی بی عقلی یا بی حیائی له سببه پخپل رب باندی الزام لګوی. حاصل ئی دا دی چه شکر نه کوی انسان په راحت او نه صبر کوی په زحمت او وینی عزت په کثرت د دولت سره او وینی ذلت په قلت د ثروت سره نو الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی.

كَلَّا ۖ بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسی دی نه وائی بلکه تاسی اکرام احسان نه کوئ پر یتیم پلار مړی باندی.

تفسیر : یعنی د الله جل جلاله په دربار کښی به ستاسی څنګه عزت وی؟ چه تاسی د بیکسانو او یتیمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ یعنی نه دی دا عزت او ذلت په ډیروالی او لږوالی د مال سره ځکه چه اکرام په طاعت او اهانت په معصیت سره دی بلکه فعل ستاسی ډیر قبیح دی له قول ستاسو نه ځکه چه اکرام درسره کړی دی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له یتیمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تیزوئ تاسی یو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکینانو.

تفسیر : یعنی له خپل مال او شتو څخه د مسکینانو لاس نیوی چیری نورو ته هم داسی یو شی نه وائی چه د ده په ویلو او تیزولو سره هغوی له وږی او بی وځلی سره امداد او معاونت او مرسته (مدد) وکړی.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسی مال د میراث په خوړلو تولو ډیرو سره.

تفسیر : یعنی د مړی په پنګه (مال) او میراث اخیستلو کښی د حلال او حرام او حق او باطل څه تمیز نشته څه ئی چه په لاس ورشی خوری ئی او پخپل دغه عمل سره دا راښیئ که د مسکینانو حقوق تلف کیږی تلف دی شی.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

او مینه کوئ تاسی له مال سره په مینی ډیری سره.

تفسیر : یعنی رښتیا خبره دا ده چه ستاسی زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دی او بس هم دا غواړئ چه په څه ډول (طریقه) مو مال په لاس راشی او یو پول(پیسه) مو هم په یوه ښه کار کښی له لاسه ونه وځی که مخ کښی هر څه راپیښیږی را پیښ دی شی. او له مال او دولت

سره دومره مینه او محبت چه هغه د خپل مقصود کعبه وګرځوی او د اسلامیت په لاره کښې ئې خرخ نه کړئ دا خو یواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې او مه کوئ (دغسې بد کارونه) کله چه وټکوله ماته شي ځمکه په ټکولو ماتولو سختو سره.

تفسیر : ګردی غوندی او غرونه به واړه واړه شي ځمکه به بالکل صافه او هوار میدان شي.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشي (نښې د قدرت د) رب ستا.

تفسیر : یعنی رابه شي رب ستا د خپل قهر په تجلی سره هغسې چه د هغه له شان سره ښائی او وړ (لائق) وی.

وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپیریدونکی پر انسانانو او پیریانو باندی).

تفسیر : یعنی د محشر په میدان کښې. یا راځی هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ او صف صف.

وَجِاْيٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شي په هغې ورځې کښې دوزخ.

تفسیر : یعنی په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځایه ځخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ کښې راحاضر کړی.

يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ﴿۲۳﴾

په دغې ورځې كښې به پند واخلي ياد كړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وقت كښې پند اخيستل (بلكه هيڅ فائده نه رسوي).

تفسير : يعني هلته به وپوهيږي چه په سختې غلطي او غفلت كښې وم مګر هغه پوهيدل به څه په كار ورشي؟ ځكه چه د پوهيدلو او سنجولو (فكر كولو) وقت به له لاس څخه وتلي وي هغه چاري چه په دارالعمل كښې كيدى په دار الجزاء كښې كله كيدى شي.

يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ قَدَّمْتُ لِحَيَاتِيْ ﴿۲۴﴾

وائي شنګه به ښه و ما لره كه څه مې مخكښې ليږلي وې دپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه كښې).

تفسير : يعني افسوس د دنيا په ژوندون كښې مې څه نيكي نه ده كړې چه هغه له ما څخه په مخكښې دلته رارسيدلې وې او اوس به مې په دغه آخروي ژوندون كښې په كار راتلي هم داسې تش لاس را رهي (روان) شوى يم كاشكې د حسناتو كومه ذخيره مې له مخه ليږلې وې چه دلته ځما پنګه او ذخيره ګرځيدلې او په كار به مې راتلې!.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ اَحَدٌ ﴿۲۵﴾ وَّلَا يُوْثِقُ وَثَاقَهٗٓ اَحَدٌ ﴿۲۶﴾

نو په دغې ورځې كښې به نه په عذابوي الله (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هيڅوك او نه به قيدول كوي (په مثل) د قيدولو د دغه (الله) هيڅوك.

تفسير : يعني الله تعالىٰ به په دغې ورځې كښې مجرمانو ته داسې سختې سزاوې وركوي او په داسې سختې بندى خانې كښې به اچول كيږي چه د هغې څارى او مثال د بل مجرم په حق كښې متصور نه دى. حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليكي «هغه ورځ به نه وهل كيږي د هغه د وهلو په څير بل څوك نه اور نه د دوزخ د اور مؤكل او نه منګور (مار) او نه لړم چه په دوزخ كښې اوسيږي ځكه د هغوى وهل او درد رسول جسماني عذاب دى او د حق سبحانه تعالىٰ عذاب به داسې وي چه د مجرم روح به په حسرت او ندامت كښې اخته كوي چه روحاني عذاب دى او ښكاره ده چه روحاني عذاب له جسماني عذاب سره هيڅ يو نسبت نه لري او هم نه تړي د هغه د تړلو په شان بل څوك ځكه چه دوزخ څارونكي كه څه هم د دوزخيانو په غاړو كښې د اوسپنې غاړكې اچوي او په كلكو ځنځيرونو ئې تړي او د دوزخ ورونه تړي او برسيره پرې

سرېښونه پدی خو د دوی عقل او خیال نشی بند ساتلی او د عقل او خیال عادت دی چه تل ډیرو خبرو ته التفات کوی او د هغوی په منځ کښی ځینی خبری د نورو خبرو حجاب کیږی نو ځکه د بندیتوب او تنګی په منځ کښی د انسان عقل او خیال ته راز راز (قسم قسم) وسعت او فراختیا حاصلیږی پرته (علاوه) له هغه سری څخه چه الله تعالیٰ د هغه فکر او خیال د دی خوا او هغی خوا له تللو څخه وساتی او بالکل درد، رېړ (تکلیف) او اندیښنو ته متوجه شی نو دا ډول (طریقه) روحی قید له بدنی قید څخه په زرهاؤ ځلی سخت دی هم دا ده چه د مجنون په شان سړیو او سودائیانو ته په ډیرو باغونو او ګلانو او خورا (ډیر) ښو نندارو کښی د زړه د خپګان او د ویری او د وهم او خیال د اندیښنو د پیدا کیدلو په سبب هیڅ خوند او لطف نه حاصلیږی او هغه ارت او وسیع باغ او د نندارو ور (لائق) شیان د دوی په نظر کښی تنګ راځی او ټول د کتلو ور (لائق) شیان د دوی د ویر ژړا او انګولا اسباب ورغوندوی.

يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

ای نفسه آرام نیوونکیه (په ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چه راضی خوښ به ئی ته (له الله څخه او الله) راضی خوښ (به وی له تا څخه) بیا ننوځه په (نیکانو) بندګانو ځما کښی او ننوځه په جنت ځما کښی (سره له نورو مقربانو).

تفسیر : اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو اوس د هغه په مقابل کښی د هغوی خلقو انجام ښودل کیږی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د یادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کیږی هغوی ته به په حشر کښی ویل کیږی آ راحت نیوونکیه نفسه! په الله تعالیٰ باندی، په هغه حقیقی محبوب باندی چه تا خپل زړه ترلی و اوس نو له هر راز (قسم) جګړو او اندیښنو څخه ګوښه (بیل) اوسه! او تل په خوښی او هوسائی (آرام) سره خپل ژوند تیروه! او هغه نژدی ځای ته ورشه چه خاصو بندګانو ته ټاکلی (مقرر کړی) شوی دی او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کښی ځان ګډ او داخل کړه. او په عالیشان جنت کښی هستوګنه کړه! له ځینو روایتونو څخه دا ښکاری چه مؤمنانو ته د ځنکدن په وقت کښی هم دا زیری اورواوه کیږی بلکه د عارفانو تجربه راښیی چه د دی دنیا په ژوندون کښی هم داسی مطمئنه نفوس له دی زیری څخه پوره خوند اخلی «**اللهم انا نسألک نفساً بک مطمئنة تؤمن بلقائک و ترضی بقضائک و تقنع بعطائک**».

تنبیه : د مطمئنه نفس د اماره نفس، د لوامه نفس تحقیق دی د القیامة د سورت په شروع کښی وکتل شی

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة البلد مكية وهی عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۰) تسلسلها حسب النزول (۳۵) نزلت بعد سورة «قٓ».

د «البلد» سورت مكی دی شل آيته يوه ركوع لری په تلاوت كښی (۹۰) په نزول كښی (۳۵) سورت دی وروسته د «قٓ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ① وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ②

قسم خورم په دی بلد ښار باندی چه (مكه ده) حال دا چه خاص ته به خلاص شی (په تا به څه قيد ممانعت نه وی) په دی ښار كښی (چه هر څوک وژنی يا ئی پرېږدی په يو ساعت د ورځی كښی).

تفسير : په مكی معظمی كښی هر سری له جنګ كولو څخه ممنوع دی خو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته يو واری د مكی په فتحی كښی دا ممانعت پاتی نشو او هر چا چه له هغوی سره جنګ كړو د هغه وژل به روا كيده تر دی چه ځينی لوی مجرمان د كعبی شريفی د ديوالونو تر څنګ هم ووژل شول نو وروسته له دی ورځی څخه بيا همغه ممانعت تر نن پوری بيرته قائم شو هر كله چه په دی آيت كښی په مكی باندی قسم ياد شوی دی او هغو شدائدو او سختيو ته اشاره شوی ده چه هغه ډير ځلی پر انسانانو باندی راتلونكی دی او د هغی زمانی خورا (ډير) لوی سری په دغه ښار كښی په ډيره زړه خوږونكی سختی اخته و او خورا (ډير) زيات ربړونه (تكليفونه) ئی ګالل (برداشت كول) نو ځكه ئی په منځ كښی د معترضی جملی په ډول (طريقه) چه ﴿ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ ده تسلی وركړه چه نن ستاسی احترام په دی ښار كښی د ناپوهانو له لوری نه كيږی يو وقت به راشی چه تاسی به په دی ښار كښی د برياليتوب (كاميابی) په ډول (طريقه) ننوځئ او د دی مقدس ځای د ابدی تطهير او تقديس دپاره به د لويو مجرمانو په سزا وركولو كښی تاسی ته اجازت وی دا پخوا ويل د هجرت په اتم كال كښی د الله تعالیٰ په فضل سره پوره شول.

تنبيه : ځينو د ﴿ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ معنی **وانت نازله** اخيستی ده يعنی زه قسم خورم په هغه ښار باندی په هغه حال چه ته پكښی پيدا شوی ئی او په كښی هستوګنه لری.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ۝۳

او قسم دی په پلار او په هغه باندی چه له ده ځخه ځیږیدلی دی.

تفسیر : یعنی آدم او بنی آدم و قیل غیر ذلک. او جواب د قسم دا دی

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ۝۴

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په رنځ او مشقت کښې

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام له ابتداء ځخه تر انتهاء پوری په رنځ او مشقت اخته دی. او راز راز (قسم قسم) سختی په ده باندی تیریږی. هیڅ داسی کیدونکی نه دی چه یو سړی پخپل ټول عمر کښې د څه مدت له مخی د دنیا د ګردو (ټولو) پیښو او چارو، محنتونو، رنځونو ځخه فارغ او آزاد وی او په پوره آزادئ او بی فکرئ سره ژوندون کوی په رښتیا سره د انسان اصلی فطرت داسی واقع شوی دی چه دی خپل ځان له دغو سختیو او جنجالونو ځخه نه شی ژغورلی (ساتلی). د آدم علیه السلام او بنی آدم د ژوندون د احوالاتو له کتنی ځخه دا خبره ښه جوته کیږی. د مکی معظمی په غرنی ملک کښې ژوندون په تیره بیا په هغه وقت کښې چه هلته افضل الخلائق حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خورا (ډیر) سخت جور او جفاء او ظلم او ستم نښه او هدف وه د ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ﴾ یو لوی شهادت دی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ۝۵

آیا ګمان کوی (کافر انسان) چه بیشکه له سره به قادر نشی په ده باندی هیڅوک (چه بدل تری واخلی).

تفسیر : یعنی انسان چه د هغو سختیو او مشقتونو په لاری تیریږی نو د هغه اقتضاء خو داسی ده چی په ده کښې عجز او درماندګی پیدا شی او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وګنی او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وی او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندی ونیسی! خو انسان دا خبره بالکل هیره کړی ده نو آیا انسان داسی ګڼی چه داسی یوه هستی شته چه انسان د هغی تر حکم لاندی وی او دوی ته د دی سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شی؟. بلکه الله اعظم شانه واعظم برهانه دی!

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ⑥

وائی (له فخره) ما خرخ کړی و مال خورا ډیر (په دښمنی د محمد کښې).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په معصیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عداوت د اسلام په مخالفت کښې له حده تیر مال خرخ کوی. او په داسی خرخ کولو ځان باتور او ځلمی هم گڼی. او په ډیر فخر سره وائی چه ما په فلانی پیښی کښې دومره ډیر مال لگاؤ. او دغومره شته می خرخ کړل. آیا بل څوک به ځما په مقابل کښې داسی خرخ وکړی شی؟ خو مخ کښې ورته ښکاریږی چه دا ټول لگښت خرخ ئی ابته (خراب) او عبث گرځی. او خپل مال او دولت ئی د ځان بلاء کیږی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ⑦

آیا گمان کوی دی چه بیشکه نه دی لیدلی دی هیچا (په وقت د خرخ د مال کښې).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ دا گرد (ټول) شیان گوری او وینی او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر څیز باندی چه ولگاوه شی هغه گرد (ټول) ورته ښه معلوم دی نو د دروغو او ریا څخه هیچا ته هیڅ یوه گټه (فائده) نه رسیږی.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ⑧

آیا نه دی ورکړی مونږ ده ته دوه سترگی (چه پری وگوری بلکه ورکړی مونږ ده ته دوه سترگی).

تفسیر : یعنی هغه چاته چه ما د لیدلو سترگی ورکړی دی آیا هغه پخپله نه گوری؟ یقیناً د هغه الله تعالیٰ چه گردو (ټولو) ته ئی سترگی، عقل او بصیرت او پوه وربښلی دی د بینائی قوت او قدرت او پوه له گردو (ټولو) څخه لوړه (اوچته) او ستره ده.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ⑨

او (آیا نه ده ورکړی مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شوندی(چه خبری او

خوراک او نور پری کوی بلکه ورکړی دی مونږ ده ته یوه ژبه او دوه شونډی)

تفسیر : چه له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو مرستی (مدد) اخستی کیږی.

وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾

او ښوولی دی مونږ ده ته دوه لاری (د خیر او شر چه پری جنت یا دوزخ ته ځی).

تفسیر : یعنی د ښو او بدو دواړه لاری ئی ورښوولی دی تر څو چه ځان له بدی لاری څخه وژغوری (وساتی) او په ښه لاره تګ وکړی او د دی خبری ښوونه په اجمالی دول (طریقه) سره د عقل او فطرت په وسیله شوی ده او تفصیل ئی د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.
تنبیه : ځینو له «نجدین» څخه د ښځو دوه تی مراد اخیستی دی یعنی تی رودونکیو ماشومانو او ووړکو ته ئی د تی رودلو او د خوړو پیدا کولو لاره ورښوولی ده چه پس له پیدا کیدلو تری شوده څښی او خوری.

فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

نو ربړ (تکلیف) ئی ونه ایست په ختلو د غونډی کښی (او سختی ئی تیره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کښی).

تفسیر : ځینو د عقبه معنی د تیریدلو سخت ځای او غونډی، اخیستی ده یعنی سره له دومره زیاتو انعاماتو او د هدایت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چه د دین په صعب‌المرور غونډی وخیژی او سختی او ربړ(تکلیف) ئی پر ځان واخلی او د مکارم الاخلاق مدارج طی کړی او د فوز او فلاح لوړو (اوچتو) ځایونو ته ځان ورسوی.
تنبیه : دینی کارونه ئی په غونډی سره ځکه تشبیه کړی دی چه د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای (آخر) ته رسول سړی ته دیر شاق وی او ربړ (تکلیف) پیښوی.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی ختل د غونډی. (عقبه) خلاصول د غاړی دی.

تفسير : يعني (عقبه) د مريي آزادول يا د پور (قرض) وړی غاړه له پوره قرضه خلاصول دی.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

يا (دا عقبه) ورکول د طعام دوډی دی په هغی ورځی کښی چه خاونده د لوږی وی.

تفسير : يعني عقبه د قحطی او قيمتی او سختی په ورځو کښی له وږی سره مرستی (مدد) کول او هغوی ته د خوړو شيان وربرابرول دی.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

يتيم ته چه خاوند د خپلوی وی. يا غريب ته چه په خاورو ککړ وی.

تفسير : د وړوکی پلارمړی (يتيم) خدمت کول ثواب دی او له خپلوانو قرابت لرونکيو سره ښيگڼه (ښه) هم ډير ثواب لری چری چه دا دواړه ثوابونه يو ځای شی نو د هغی ثواب هم دوچنده کيږی.
عقبه دوډی طعام ورکول دی د لوږی په ورځی کښی غريب ته چه په خاورو ککړ وی او د فقر او له فاقی د تنگسی او خواری څخه په خاورو کښی رغړی نو د مال د لگولو ځايونه ښائی چه داسی وی نه دا چه د ښادی او د غم په فضولو رسمونو کښی او د الله تعالیٰ په نافرمانی کښی مالونه ولگول شی او دنيوی نقصان او اخروی خسران وگتلی شی.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بيا وی (دغه آزاد کوونکی طعام ورکونکی) له هغو کسانو چه ايمان ئی راوړی دی.

تفسير : يعني د گردو (تولو) عملونو مقبوليت او د منلو شرط «ايمان» دی که ايمان نه وی نو گرد (تول) کارونه او عملونه چتی (بيکاره) او فضول دی او هيڅ په کار نه راځی.

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾

او وصيت کوی يو له بله په صبر سره (په طاعت او مصيبت او له معصيته) او وصيت کوی يو له بله په مهربانی او شفقت سره.

تفسير : يعنی نورو ته تل تاکيد کوی چه ښائی د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کښی هر راز (قسم) سختی او ربړونه (تکليفونه) پر خپل ځان وګالیٔ(برداشت کړی) او د هر ډول (طريقه) تکليف تحمل وکړئ! او د الله تعالیٰ پر مخلوق باندی رحم کوئ! تر څو چه د آسمان خاوند هم پر تاسی باندی ورحميږی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب خاوندان د ښی طرف د لوئی برخی دی.

تفسير : يعنی دا کسان ډير خوش نصيب او مبارک دی چه هغوی ته د لوی عرش په ښی خوا کښی ځای ورکاوه کيږی او د دوی اعمالنامی هم د هغوی له ښی خوا په ښی لاس ورسپارلی کيږی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آيتونو ځمونږ هم دوی اصحاب خاوندان د کيڼ طرف د بدی برخی دی.

تفسير: يعنی هغه کسان چه بد نصيب منحوس خراب شامت لرونکی دی چه اعمالنامی ئی په کيڼ لاس کښی ور کولی کيږی او د لوی عرش په کښی خوا کښی درول کيږی.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

وی به پر دوی باندی اور سرپوښ کړی شوی

تفسير : يعنی په دوزخ کښی اچول کيږی او دوزخ ګردی (تولی) دروازی تړلی کيږی (اعاذنا الله منها).

تمت سورة البلد بفضل الله الصمد فلله الحمد والمنة

سورة الشمس مكية وهی خمس عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۱) تسلسلها حسب النزول (۲٦) نزلت بعد سورة «القدر».

د «الشمس» سورت مکی دی (۱۵) آيته يوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۱) په نزول کښی (۲٦) سورت دی وروسته د «القدر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰهَا ﴿٢﴾

قسم دی په لمر باندی او په رڼا د هغه باندی او په سپوږمی باندی کله چه راځی په دغه (لمر) پسی.

تفسير : يعنی د لمر له ډوبيدلو څخه وروسته کله چه د سپوږمی رڼا خوره شی.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰهَا ﴿٣﴾

او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه ښکاره کاندی دغه (لمر)

تفسير : يعنی کله چه په ورځ کښی لمر د خپلی پوره پلوشی او روښنائی او صفائی سره رڼا غورځوونکی شی.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰهَا ﴿٤﴾

او (قسم دی) په شپه باندی کله چه پټ کړی هغه (لمر) په تياره خپله کښی.

تفسير : يعنی کله چه د شپی تياره ښه توره شی او د لمر د رڼا هيڅ نښه او پته نه وی.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰهَا ﴿٥﴾

او (قسم دی) په آسمان او په هغه (ذات باندی) چه جوړ کړی ئی دی هغه (آسمان).

تفسير : يعنی په هغه شان او عظمت سره چه له لری ښکاری هغه ئی جوړ کړی دی او د ځينو په نزد له «مابنٰها» څخه د هغه جوړوونکی دی اکرم شانه و اعظم برهانه! جل جلاله و عم نواله.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحٰهَا ﴿۶﴾

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندی) چه غوړولې ئې ده هغه (ځمکه).

تفسیر : یعنی په هغه حکمت سره ئې هغه وغوړوله او د مخلوق د هستوګنې وړ (لائق) ئې وګرځوله. دلته هم ځینو له «ماطحٰها» څخه د هغه غوړوونکی مراد اخیستی دی اکرم شانه واعظم برهانه جل جلاله عم نواله.

وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ﴿۷﴾

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندی) چه برابر کړی ئې دی (اندامونه د) هغه.

تفسیر : د مزاج اعتدال، ظاهری او باطنی حواسیه طبیعیه او حیوانیه او نفسانیه قواوی ئې په تناسب سره ورکړی دی او د نیکی او د بدی په لارو باندی ئې د تللو استعداد ورعطا فرمایلی دی.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰىهَا ﴿۸﴾

پس ورغوځولی ښوولی ئې ده په زړه د ده کښې بدی د ده او نیکی د ده.

تفسیر : یعنی اول ئې په اجمالی ډول (طریقه) د سلیم عقل او صحیح فطرت په وسیله په ښو او بدو کښې د فرق کولو پوه راکړی ده. بیا ئې په تفصیلی صورت د انبیاؤ او رسولانو په ژبه ښکاره راښودلی دی چه دا لار د بدی ده او هغه د پرهیزګاری ده. وروسته له هغه ئې په زړه کښې هغه رجحان چه د نیکی یا هغه میلان چه د بدی په نسبت وی د دی دواړو خالق هم الله تعالیٰ دی خو د ړومبنی په القاء کښې پرښته وسیله کیږی او په دوهمه کښې شیطان. بیا هغه رجحان او میلان کله د انسان له قصد او اختیار څخه تر مرتبه د عزم پوری رسیږی او د فعل د صدور وسیله ګرځی چه د هغه خالق الله تعالیٰ او کاسب ئې بنده دی د دی خیر او شر په کسب کښې د مجازاتو سلسله د تسبیب په طریقه قائمه ده **وهذه المسألة من معضلات المسائل. و تفصیلها یطلب من مظانها و نرید ان نفرد لها جزءاً ان ساعدنا التوفیق والله الموفق والمعین.** او جواب د دغو پاس قسمونو چه د دغه سورت له شروع څخه شروع شوی

دی دا دی.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّىٰهَا ۝٩

چه په تحقیق سره نجات ومونده په مراد ورسید هغه څوک چه پاک ئی کړ دا (نفس له معاصیو).

تفسیر : د نفس پاکول او صفائی دا ده چه شهوانی او غضبانی قواوی د عقل تابع شی او عقل د الٰهیه شریعت تابعدار وګرځی تر څو چه روح او قلب دواړه د الله تعالیٰ د تجلی په رڼا کښی روڼ او منور شی.

وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ۝١٠

او په تحقیق نامراد زیانمن شو هغه څوک چه پټ ئی کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کښی).

تفسیر : له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چه د نفس متروکه ئی له یوی مخی د شهوت او د غضب په لاس ورکړی او له عقل او شرعی سره هیڅ ارتباط او اړه (تعلق) ونه لری ګواکی د هوس او د نفسانی غوښتنی مربی او بنده شی داسی سړی له څناورانو څخه خراب او ذلیل دی.
تنبیه : ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا﴾ د قسم جواب دی او د هغه مناسبت د قسمونو سره دا دی لکه چه الله تعالیٰ پخپل حکمت د لمر تودوخی او رڼا د سپوږمی روښانتیا، د ورځی پلوشی، د شپی تیاره، د آسمان هسکتوب (اوچتوالی)، د ځمکی تیتوالی ئی یو د بل په مقابل کښی پیدا کړل او په انسانی نفس کښی ئی هم د خیر او شر متقابل قوتونه کیښوول او ده ته ئی د داسی پوه او عقل قوت ورویاښه چه پر هغه باندی د پوهیدلو په لاره باندی د تللو قوت او قدرت ولری. په داسی متضادو او مختلفو اعمالو باندی د مختلفو ثمراتو او نتائجو مرتبول هم د هغه حکیم مطلق کار دی. د خیر او د شر او د هغو د مختلفو آثارو نتائج او ثمرات په عالم کښی د تخلیق د حکمت په اعتبار داسی موزون او مناسب دی لکه په توره تیاره کښی د رڼا او د نور وجود.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَىٰهَا ۝١١

دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (رسول خپل لره) په خپلی سرکښی سره.

تفسیر : یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن وباله. دا د ﴿وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا﴾ یو مثال ئی د عبرت په شان بیان وفرمایه. دا قصه د (الاعراف) په سورت او نورو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده.

إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشۡقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمۡ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقۡيَٰهَا ﴿١٣﴾

کله چه پورته شو (په چابکی سره) لوی بدبخت د هغوی (چه قذار بن سالف و په رضاء د قوم خپل دپاره د وژلو د هغی اوښی) وی ویل دوی ته رسول د الله (خبردار پریږدئ لاس پورته کړئ له) اوښی د الله او د اوبو څښلو د نوبت د هغی (چه دربانډی رانشی عذاب).

تفسیر : یعنی خبردار دا اوښه ونه وژنئ! او نه د هغی د وار او نوبت اوبه بندی کړئ! د اوبو ذکر ئی ځکه وفرمایه چه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی د وژلو سبب د هغوی د لوری هم دا اوبه وی او د الله تعالیٰ اوښه ئی ځکه وویل چه پاک الله هغه د حضرت صالح علیه السلام د نبوت معجزه او نښه ګرځولی وه او په دی اعتبار د هغی احترام واجب بلل شوی وو. دا قصه پخوا له دی نه په (الاعراف) او نورو سورتونو کښې هم یاده شوی ده.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمۡدَمَ عَلَيۡهِمۡ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمۡ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾

نو دروغجن کړ دغو (ثمودیانو صالح په نزول د عذاب کښې) پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو سخت عذاب ئی ولیږه په دوی بانډی رب د دوی (چه تول پکښې مړه شول) په سبب د ګناه د دوی (چه تکذیب د رسول او وژل د اوښی دی) نو برابر ئی کړل سره دغه (تول په هلاک کښې).

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام فرمایلی و ﴿وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ﴾ په دی اوښی بانډی په بدی سره لاس مه لګوئ کنه په خوږوونکی عذاب به ککړ شئ» دی خلقو دا خبره دروغ وګڼله او د خپل پیغمبر تکذیب ئی وکړ او اوښه ئی ووژله په پای (آخر) کښې هم هغه وشوه چه حضرت صالح علیه السلام ویلی و الله تعالیٰ هغوی تول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقۡبَٰهَا ﴿١٥﴾

او نه ویرېږی (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسیر : یعنی لکه دنیوی باچاهانو ته د کوم لوی قوم یا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خیال وی چه چیری بیا هلته کوم شورش او فتنه پیدا نشی او د ملک په انتظام او په ملکی او لښکی چارو کښی څه خلل او ډیل راښکاره نشی الله تعالیٰ له داسی اندیښنو څخه پاک او بی پروا دی. ولی چه داسی بل کوم یو قوت او طاقت نشته چه د دی په هیداد رسیدلیو مجرمانو په کسات اخیستلو او انتقام پسی وګرځی (العیاذ بالله)

تمت سورة الشمس بفضل الله وکرمه ومنه

سورة اللیل مکیة وهی احدی و عشرون آیة و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۲) تسلسلها حسب النزول (۹) نزلت بعد سورة الاعلیٰ.

د «اللیل»سورت مکی دی (۲۱) آیته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۲) او په نزول کښی (۹) سورت دی.

وروسته د «الاعلیٰ» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالَّیۡلِ اِذَا یَغۡشٰی ﴿۱﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰی ﴿۲﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّکَرَ وَالۡاُنۡثٰۤی ﴿۳﴾ اِنَّ سَعۡیَکُمۡ لَشَتّٰی ﴿۴﴾

قسم دی په شپه کله چه پټ کړی (هر شی په تیاره خپله سره) او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه روښانه شی او (قسم دی) په هغه ذات باندی چه پیدا کړی ئی دی نارینه او ښځه (له یوه اوبو نه)، او جواب د قسم دا دی) چه بیشکه سعی عملونه ستاسی خامخا راز راز (قسم قسم) دی (چه ځینی طاعت کوی او ځینی معصیت).

تفسیر : یعنی همغسی چه په دنیا کښی ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شیان پیدا کړی شوی دی بیا د دی مختلفو اعمالو او مساعیو ثمری او نتیجی هم مختلفی دی چه د هغو

نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وى لكه چه د هغو ذكر اوس الله جل شانه واعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات ئى دغسى فرمائى

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾

نو هر څه هغه چه وركړه ئى كوله (د مال) او ويريده (له الله) او يقين ئى كړى و په ښه كلمه (د ايمان) نو ژر ده چه تيار به ئى كړو دپاره د لارى آسانى (د شريعت).

تفسير : يعنى هغه سرى چه په نيكه لاره كښى مال لګوى. او په زړه كښى له الله تعالىٰ څخه ويريږى. او اسلامى خبرى رښتيا ګڼى. او پر ربانى بشاراتو باندى باور لرى او صحيح ئى ګڼى. د هغه دپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نيكى لارى ورآسانوو او په پاى (آخر) كښى به ئى د آسانى او راحت مقام ته رسوو چه د هغه نوم جنت دى.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾

او هر څه هغه چه بخيلى ئى وكړله (په اداء د حقوقو) او بى پروائى ئى وكړله (له الله) او دروغ ئى وګڼله ښه كلمه (د ايمان) نو ژر ده چه تيار به ئى كړو دپاره د لارى سختى (د بدعملى).

تفسير : يعنى هغه سرى چه د الله تعالىٰ په لاره كښى خرڅ ونه كړ. او د هغه د خوښى او د آخرت د ثواب پروا ئى ونه كړه او د اسلام خبرى او د الله تعالىٰ وعدى ئى دروغ وبللى. د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تياره او كلكيږى. د نيكى توفيق ورځنى سلبيږى او په پاى (آخر) كښى په ورو ورو د عذاب الله انتهائى سختى وررسيږى هم دا د الله تعالىٰ عادت دى چه نيكان هر كله ښى چارى ځان ته غوره كوى او بدان هر كله په بد عمل پسى ګرځى دى دواړو ته د هم دوى لارى ور آسانوى چه هغوى هغه سم د الله تعالىٰ له تقدير سره او د خپلى ارادى او اختيار له مخى غوره كړى دى ﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ د جزء ۱۵ اسراء ۲ ركوع ۲۰ آيت .

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾

او نه دفعه كوى له ده څخه (عذاب) مال د ده كله چه هلاک شى په كنده

کښي ولوېږي.

تفسير : يعني هغه مال او دولت چه دوی پرې داده دی او دوی ئې له آخرت څخه بې پروا کړی هغه د يوې ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوي.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

بيشکه پر مونږ دی خامخا هدايت سمه صافه لاره ښوول او بيشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنيا (يعني زه مالک د دی دواړو يم نو خطاء کوی هغه چه دا دواړه غواړی له بل چا نه).

تفسير : يعني ځمونږ د حکمت داسی اقتضاء نه ده چه څوک په زور او زيادت سره په ښو يا بدو چارو باندی مجبور کړو هوا ځمونږ په ذمه او غاړه ده چه ګردو (تولو) ته د ښو او بدو لاری وروښيو او ښه او بد ورښکاره کړو او د دواړو نتيجی په ښه شانی ورته ووايو. بيا هر چا چه هره لاره ځان ته غوره کړه په دنيا او آخرت کښی به سم له هغی سره جزا ورکاوه شی.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

نو وويرولئ ما تاسی (ای منکرانو) له اوره چه لمبی به وهی.

تفسير : له دی لمبی وهونکی څخه به ښائی د دوزخ هغه طبقه مراد وی چه خورا (ډيرو) لويو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾

نه به ننوځی (په طريقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کښی مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چه دروغ ګڼی حق او مخ ئې تری ګرځولی وی.

تفسير : يعني تل به هلته لوېږی او هيڅ کله به له هغه ځايه نه وځی. **کما تدل عليه النصوص**

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾

او ژر ده چه گوښه (بيل) به شي له هغه اوره ښه ويريدونکی (مؤمن).

تفسير : يعني د داسي خلقو سپېڅلو ته د هغه وږمه هم نه رسيږی او بالکل ورځنی صاف او پاک او ژغورلی (بچ) وی.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چه ورکوی مال خپل لپاره د دی چه پاک شی.

تفسير : يعني د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسی دول (طريقه) مقصود دی چه ريا، نمايش او دنيوی اغراض هيڅ پکښی نه وی.

وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه و هيچا لره په نزد د ده هيڅ نعمت احسان چه بدل ئی ورکاوه شی مگر دپاره د طلب د رضاء د رب خپل چه دير لوی دی او خامخا ژر ده چه دی به راضی شی (له الله په موندلو د نعماؤ د جنت او لقاء د رب العزت).

تفسير : يعني له خرڅ کولو څخه د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وی بلکه خالص د مولیٰ د رضاء او د پاک الله د لقاء د تمنا کولو دپاره خپل کور او شته خيراتوی او لوټوی نو داسی څوک دی داده وی چه هرومرو (خامخا) به خوښيږی او د هغه دا هيله (اميد) پوره کيږی ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

(تنبيه) : اگر که د دی آيتونو مضمونونه عام دی خو په زياتو روايتونو کښی داسی راغلی دی چه د دی وروستنيو آيتونو نزول د سيدنا حضرت ابی بکر صديق رضی الله تعالیٰ عنه په شان کښی شوی دی او دا لوی دليل د هغوی په ښيگڼی (فائدی) او فضيلت باندی دی. خوشبخته او خوش نصيبه دی هغه بنده چه د هغه د ډيرو ويريدلو او اتقاء تصديق له آسمانه وشی ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ او د حضرت حق له لوری هغه ته د ﴿ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴾ زيری د هغه لوی زيری انعکاس دی چه وروسته له دی نه د حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په باره کښی ﴿ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴾ راغلی دی.

تمت سورة الليل بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الضحیٰ» مکیة وهی احدی عشرة آیة و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۳) تسلسلها حسب النزول (۱۱) نزلت بعد سورة «الفجر»

د «الضحیٰ» سورت مکی دی (۱۱) آیة (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۳) او په نزول کښی (۱۱) سورت دی. وروسته د «الفجر» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالضُّحٰى ۝١ وَالَّيۡلِ اِذَا سَجٰى ۝٢ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ۝٣

قسم په څاښت (چه روښانه دی) او قسم دی په شپه کله چه تیاره شی (او پټ کړی اشیا په تیاره خپله کښی) چه نه دی درکړی رخصت تاته (نه ئی پریښی) رب ستا او نه ئی دښمن نیولی ئی ته (ای محمده!)

تفسیر : په صحیحه ؤ روایتونو کښی راغلی دی چه تر ډیر مدت پوری پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی رانغله او حضرت جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رانغی مشرکینو په پخپلو منځونو کښی وویل «وګورئ چه (محمد) د خپل الله له لوری رخصت کړ شو» د دی خبری په جواب کښی دا آیتونه نازل شول. ځما په ګمان (والله اعلم) چه دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه کله چه د قرآن د ﴿ اِقۡرَاۡ ﴾ سورت ابتدائی آیتونه نازل شول نو وروسته له هغه تر یو اوږد مدت پوری وحی راتلل معطل پاتی شول او پخپله حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د دی فترت په زمانه کښی ډیر مغموم او پریشان ؤ تر دی چه د الله تعالیٰ له خوا پرښتی هغوی ته د ﴿ یٰۤاَیُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دی زمانی کښی به مخالفانو داسی خبری کولی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه له محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه او نورو څخه هغه الفاظ چه نقل کړی دی هغه د دی احتمال تائید کوی. ممکن دی چه په دغه وقت کښی به دا قصه هم پیښه شوی وی چه په ځینو صحیحه ؤ روایتونو کښی راغلی ده چه یو ځلی رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغی له سببه دوه دری ورځی په بستره کښی پریوت نو یوی خبیثی ښځی وویل «ای محمده! داسی راښکاری چه ستا شیطان له تا څخه مرور شوی دی» العیاذ بالله لنده ئی دا چه دا راز (قسم) چتی (بیکاره) خبری او اتری دیری کیدی. تر دی چه د دی ګردو (ټولو) خرافاتو په جواب کښی د «والضحیٰ» سورت نازل شو او ړومبی ئی قسم یاد

کړ د لمر ختو په وقت باندی او بیا ئی په توره تیاره شپه باندی او بیا ئی وفرمایل چه د دښمنانو دا ګرد (تول) خیالات او ویناوی غلطی دی نه ستا پروردګار له تا څخه خپه او نه ئی تاته رخصت درکړی دی بلکه هسی چه ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز (قسم قسم) علائم او نښی ښکاره وی او وروسته له ورځی څخه شپه او پس له شپی څخه ورځ کوی د باطنی حالاتو کیفیت هم داسی وګڼئ لکه چه د لمر د رڼا د لړی کیدلو څخه د شپی تیاره کیدل د الله تعالیٰ د خفګان دلیل نشی کیدی او نه داسی کوم دلیل او ثبوت په لاس کښی شته چه په رڼا پسی تیاره او په تیاره پسی رڼا نه راځی نو د څو ورځو د رڼا له نه بریښیدلو څخه ولی داسی اتکل کاوه شی چه «په دی ورځو کښی الله جل جلاله له خپل غوره شوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه خفه شوی دی او بیا وحی ورته نه راځی او د جبریل علیه السلام د راتللو ور تړلی شوی دی» داسی وینا د الله تعالیٰ په حکمت بالغه او علم محیط باندی اعتراض کول دی ګواکی دوی خبر نه دی چه هغه سړی می چه په پیغمبری تاکلی (مقرر کړی) دی هغه د نبوت وړ (لائق) دی، او وروسته به درښکاریږی چه هغه څومره ښه ښه کارونه کوی او د خلقو د ښیګڼی (فائدی) لپاره څه څه ښی چاری ښیی. او بالکل دغه رسالت او تبلیغ لپاره ډیر اهل او اصلح ثابتیږی. **(اللهم صل وسلم علیه صلوٰة و سلاماً کثیراً کثیراً**

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ﴿٤﴾

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده!) له دنیا څخه .

تفسیر : یعنی ستاسی وروستنی حالت له وړاندنی حالت څخه ډیر ارفع او اعلیٰ دی. د دی څو ورځو د وحی نه راتګ ستاسی د نزول او انحطاط سبب کیدی نشی بلکه ستاسی د ډیر عروج او د خورا (ډیر) ارتقاء وسیله کیږی که د وروستنی ورځی حالت تصور کړئ او د آخرت شان او لویی ته ځیر شئ چه هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده (توله) اولاده ستاسی تر بیرغ لاندی تولیږی نو درښکاره به شی چه د تاسی د هغی ورځی لوئ او فضیلت او عظمت د نن ورځی د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وی.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ﴿٥﴾

او خامخا ژر ده چه در به کړی تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کښی او اختیار د شفاعت) پس راضی به شی ته.

تفسیر : یعنی خفه کیدل او بیزاری او پریښودل به څنګه وی اوس خو به تاته ستا رب په دنیا

او آخرت کښې دومره دولتونه او نعمتونه دروبښې چه ته پوره ډاده او خوښ شې. په حدیث کښې راغلي دي چه نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د محمد صلی الله علیه وسلم به هلته خوښ او خوشالیږي چه د ده له امت څخه یو تن هم په دوزخ کښې پاتې نشي. صلی الله علیه وسلم.

اَلَمْ یَجِدْكَ یَتِیْمًا فَاٰوٰی ﴿۶﴾

آیا نه ئې وې موندلی ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بې پلاره بلکه موندلی ئې وې) نو ځای ئې د پناه درکړه (په تربیت د ابوطالب کښې ئې ونیولې).

تفسیر : د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی و دی شپږ کلن و چه مور ئې هم مړه شوه په اته کلنی ئې نیکه عبد المطلب چه د دوی کفالت وریغاړه و هم مړ شو بیا د دی دریتیم او نادر روزگار د ظاهراً روزنی او پالنی سعادت د ده بیحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو ابو طالب پخپل ژوندون کښې د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کښې ډیر زیار (محنت) وویست خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو څو ورځې وروسته د الله تعالیٰ دا امانت د مدینې منورې د انصارو په برخه شو او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلې د قسمت ستورې وځلیدل او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کښې ډیر ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) او د حضرت نبوی دغسې ښه خدمت او صیانت ئې وکړ چه په ټول جهان کښې د هغه نظیر او مثال نشته دا ګردی (تولی) پیښې درجه په درجه تر (ابواء) لاندې راځي. کما اشار الیه ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰی ﴿۷﴾

او موندلی ئې وې ته چه نه پوهیدې (په شرع او احکامو د شریعت) نو در وښوده (تاته شرعي احکام او در ئې کړ نبوت).

تفسیر : یعني کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځلمی شو د خپل تبر د مشرکانه ؤ اطوارو او چتي (بیکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بې زار وو او د هغوی په زړه کښې یواځې د الله تعالیٰ د عبادت جذبه په قوت کښې وه د الله تعالیٰ د عشق اور د دوی په پاک تتر (سینه) کښې په ډیر زور په لمبو کښې ؤ د وصول الی الله او د هدایت خلق الله د استعداد خورا (ډیر) زیات قوت او ډیر قدرت د دوی په قدسي نفس کښې په ودیعت ایښود شوی و خو په ښکاره ډول (طریقه) کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه و څرګند

(ښکاره) چه له هغه څخه د هغوی هغه لوی زړه ته چه د عرش او کرسی څخه زیات وسعت او رحمت پکښی ؤ دادینه (سکون) او تسکین په برخه شی. د دی د طلب په جوش او زیات محبت کښی به دوی بیقرار او سرگردان گرځیده او د غرونو په درو او په سمخو کښی به گوښی (بیل) کیناستل او د الله تعالیٰ عبادت به ئی کاوه او خپل حقیقی معبود به ئی یاداوه تر څو چه الله تعالیٰ د (حراء) په سمخ کښی د پرښتی په ژبه دوی ته وحی ورولیږله او د وصول الی الله او د خلق الله د اصلاح تفصیلی لاری ئی وروښوودلی یعنی د حق دین ئی ورنازل کړ
﴿ مَاكُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ﴾ د جزء ۲۵ شوریٰ ۵ رکوع ۵۲ آیت

تنبیه : دلته د ﴿ ضَآلًّا ﴾ د معنی کولو په وقت کښی ښائی هغه ښوونی چه د یوسف علیه السلام په سورت کښی د دی آیت ۹۵ ﴿ قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴾ په تفسیر کښی لیکلی شوی دی تر کتنی لاندی ونیولی شی.

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى ﴿۸﴾

او موندلی ئی وی ته فقیر پس غنی ئی کړی (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجی یا د زړه په غناء سره).

تفسیر : په دی شان چه دوی د حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها په تجارت کښی مضارب شو او په هغه کښی ئی گټه (فائده) وکړه بیا حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها له دوی سره نکاح وکړه او خپل گرد (ټول) مال ئی هغوی ته تملیک کړ چه دا ښکاره غناء ده. د دوی باطنی او قلبی غناء هغه وه چه هغه د دواړو دارینو غنی ذات ته ښه معلوم دی او هیڅ یو سړی د هغه اندازه نشی کولی مطلب دا چه تاسی له ابتداء څخه د انعاماتو مورد یئ او پس له دی نه به هم یئ هغه الله تعالیٰ چه په دی دول (طریقه) ستاسی تربیت کړی دی نو څرنگه به له تاسی څخه خفه کیږی؟ او تاسی به هم داسی خوشی په ډگر کښی پریږدی «**استغفر الله من ذلک**»

فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿۹﴾ وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۱۰﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿۱۱﴾

نو هر څه یتیم ته پس قهر مه کوه (او د پلار پشان ئی اوسه!) او هر څه سوالگر لره پس مه رټه (څه شی ورته ورکړه یا ئی په ورو رد کړه) او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی (خلقو ته).

تفسیر : بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه! لکه چه تاته الله تعالیٰ د یتیمی په حالت کښی ښه ځای درکړ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښی اسباب ورغونده! او د هغوی د هستوګنی د ځای سر رشته کوه! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګول کیږی ﴿ صِبۡغَةَ اللّٰهِ ۚ وَمَنۡ اَحۡسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبۡغَةً ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**انا و کافل الیتیم کهاتین و اشار الی السبابة والوسطی**»

او هر څه سوالګر لره پس مه ئی رټه او څه شی ورته ورکړه! یا ئی رد کړه په نیکی او خوږی ژبی سره یعنی ته نادار وی الله تعالیٰ تاته غناء دروبښله اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښائی چه داسی وی چه د غوښتونکی له غوښتنی څخه زړه تنګی نه شی! او د حاجتمندانو له سؤاله ونه ویریږی! او هغو ته سختی خبری ونه وائی! او وئی نه رټی! بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړی هغه قصی چه په احادیثو کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلینو په مقابل کښی راغلی دی خورا (ډیر) سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکی ګرځوی.

(تنبیه) روح المعانی لیکی د سائل د زجر ممانعت په هغه صورت کښی دی چه خبره په ورو ومنی که کوم سائل چاته ښی تینګی کړی او په ړدو سترګو ورته ودریږی او د چا خبری ته غوږ کښینږدی نو د هغه زجر جائز دی

او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی خلقو ته یا په نعمت د غناء باندی پس شکر کوه.

د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت نه د فخر او مباهاتو په ډول (طریقه) شرعاً محمود دی نو ځکه هغه انعامات چه الله تعالیٰ په تا باندی کړی دی د هغه بیان وفرمایئ! خصوصاً هغه نعمت د هدایت چه د هغه ذکر په ﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ﴾ کښی وشو او د هغه خوږول په خلقو کښی او په ښکاره لوړ (اوچت) غږ سره ویل ستاسی منصبی فرض دی ښائی د دوی ارشادات او خبری او نور چه په حدیثو کښی کیږی د هم دی «فحدث» څخه اخیست شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الضحیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الانشراح (الم نشرح) مکیة وهی ثمانی آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹٤) تسلسلها حسب النزول (۱۲) نزلت بعد سورة الضحیٰ)

د «الانشراح» سورت مکی دی (۸) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٤) په نزول کښی (۱۲) سورت دی وروسته د «الضحیٰ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾

آیا نه ده فراخه کړی مونږ تا لره سینه ستا (په نبوت او حکمت سره بلکه فراخه کړی ده مونږ سینه ستا !).

تفسیر : چه الله تعالیٰ ستا په سینی کښی ئی ای محمده ! د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول. او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوت او حوصله ئی درته وبښله. او د داسی لوی زړه او حوصلی څښتن (خاوند) ئی وګرځولی چه د ډیرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویریدی.
(تنبیه) له احادیثو او سیرو څخه ثابت دی چه پرښتی په ظاهری ډول (طریقه) څو محلی د ده مبارک تتر (سینه) ورڅیری کړی دی خو د دی آیت له مدلول څخه په ښکاره هغه نه ښکاری والله اعلم.

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ الَّذِيْٓ اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾

او کوز کړ مونږ له تانه درونډ بار ستا هغه چه کږه درنه کړی ئی وه شا ستا.

تفسیر : د وحی ښکته کیدل په اول کښی سخت مشکل ؤ بیا آسان شول. یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چه د هغوی په مبارک خاطر کښی څه ګرانی راتله هغه ور پورته کړه شوه. یا له «وزر» څخه مباحه امور مراد دی چه کله کله هغه دوی د حکمت او ثواب قرین بلل او کول به ئی او وروسته به د هغه خلاف الحکمت یا خلاف الاولیٰ کیدل به ښکاریده او دوی به د علو شان او غایت القرب څخه له هغه دومره خپه او مغموم کیده لکه چه څه ګناه ئی کړی وی نو په دی آیت کښی د هغوی د نه مؤاخذه کیدلو زیری ورکړی شوی دی کذا روی عن بعض السلف حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه لیکی (د دوی عالی همت او پیدائشی استعداد به چه د کومو کمالاتو او مقاماتو د رسیدلو تقاضا درلوده (لرله) د دوی د مبارک قلب فائز کیدل په هغه باندی د جسمانی ترکیب یا نفسانی تشویشاتو په سبب به سخت معلومیدل کله چه الله تعالیٰ د هغه تتر (سینه) ورپرانیست او حوصله ئی ور ارته کړه هغه ګردی (تولی) سختیاوی ئی ورکی شوی او د هغه پیتی ور سپک شو.

وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ﴿٤﴾

او پورته کړ مونږ تانه ذکر ستا (په نبوت سره یا می ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر : یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کښی ستا نوم لوړ او وچت دی د دنیا گرد (تول) پوهان په ډیر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوی. په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کښی وروسته د الله تعالیٰ له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږی کوم ځای کښی چه الله تعالیٰ خپلو بندگانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو امر ئی هم ورسره متصل او جخت کړی دی.

فَإِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ﴿٦﴾

نو بیشکه سره له سختی آسانتیا شته. بیشکه سره له سختی آسانتیا شته.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د رضاء غوښتلو په لاره کښی هغه ربړونه (تکلیفونه) چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په ځان گاللی (برداشت کړی) دی او هغه زیارونه (کوششونه) چه ایستلی ئی دی له هغو سختیو سره څو څو آسانی هم شته لکه د حوصلی د فراختیا په سبب د گردو (تولو) مشکلاتو لری کول آسان شول او د ذکر د پورته کیدلو له تصور څخه تاسی ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل آسانه وگرځیده. یا دا مطلب کله چه مونږ تاسی ته روحانی راحت درکړ او روحانی کلفت مو له تاسی څخه پورته کړ لکه چه د الم نشرح څخه تر آخره پوری ښکاریږی نو په دنیوی راحت او محنت کښی هم ځمونږ فضل او کرم ته هیله (امید) ولرئ مونږ وعده کوو چه په رښتیا سره د دی موجوده ؤ مشکلاتو په پای (آخر) کښی آسانی شته لکه چه له احادیثو او سیرو څخه راښکاره شوی ده هغه گرد (تول) مشکلات یو یو له منځه لری شوی او د هری یوی سختی په پای (آخر) کښی به څو څو آسانتیاوی راتللی. اوس هم «عادة الله» هم دا دی څوک چه په سختی باندی صبر وکړی او د زړه له کومی پر الله تعالیٰ باندی اعتماد ولری او له بل لوری څخه زړه وشکوی او خپل الله تعالیٰ سره خپلی اړیکی تینگی کړی او د هغه فضل او کرم او رحمت ته هیله (امید) ولری او د زمانی له اوږدوالی څخه ونه ویریږی او ناامیده او بی هیلی نشی نو هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ آسانی ورته پیښوی نه په یوه ډول (طریقه) بلکه په څو څو ډوله (قسمه) وفی الحدیث «لن یغلب عسر یسرین» وفیه ایضا لو جاء العسر فدخل هذا الجحر لجاء الیسر حتی یدخل علیه فیخرجه.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ۝٧ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝٨

نو کله چه فارغ شی (ای محمده له تبليغه يا له لمانځه نه) نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کښې) او رب خپل ته پس رغبت او زاری کوه (په هر وقت کښې).

تفسير : يعنې کله چه د خلقو له پوهولو ځخه فارغ شی نو په خلوت کښې کينه ! زيار (محنت) کوه ! چه د زيات «يسر» سبب وګرځی او د خپل رب په لوری بلا واسطه متوجه شه!.
(تنبيه) خلق پوهول او هغوی ته پند ورکول د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم خورا (ډير) لوی عبادت و خو په دی عبادت به فی الجمله د مخلوق واسطه هم وه. مطلوب دا دی چه له هغه ځايه لری شوی بلاواسطی هم ښائی چه متوجه شی د دی آيت تفسير په څو ډوله (قسمه) نور هم شوی دی خو اقرب هم دا راښکاری.

تمت سورة «الانشراح» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة التين مكية وهى ثمانیآيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۵) تسلسلها حسب النزول (۲۸) نزلت بعد سورة «البروج»

د «التين» سورت مکی دی (۸) آيته يوه رکوع لری په تلاوت کښې (۹۵) په نزول کښې (۲۸) سورت دی وروسته د «البروج» له سورت ځخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝١

قسم دی په انځر او زيتون خونه باندی.

تفسير : انځر او خوونه (زيتون) دواړه د خپل کثيرالمنافع او د جامع‌الفوائد توب لامله (له وجی) د انسانی حقيقت او د جامعی له ضرورت سره خصوصی مشابهت لری نو ځکه د ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾ مضمون ئی په دواړو قسمونو سره شروع کړ او ځينی

محققین وائی چه دلته «التین» او «الزیتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چه بیت المقدس ته نژدی پراته دی ګواکی دلته په ونو باندی قسم نه یادوی بلکه په هغه مقدس ځای باندی قسم یادوی چه هلته دا ونی ډیری دی او همغلته د حضرت عیسیٰ علیه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾

او قسم دی په (غره چه نوم ئی) طور سینین (دی) او قسم دی په دی ښار امان ورکوونکی (د مکی) باندی.

تفسیر : «طور سینین» یا د «طور سینا» هغه غر دی چه پر هغه باندی الله تعالیٰ له حضرت موسیٰ علیه السلام سره خبری کړی دی او د امن ورکوونکی ښار مکه معظمه ده چه ځمونږ او د ګرد (تول) اسلامی عالم سردار او بادار حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په کښی متولد او مبعوث شوی دی او د الله تعالیٰ له ګردو (تولو) څخه لوی او وروستنی امانت قرآن کریم اول ځلی په هم دی ښار کښی رانازل شوی دی. د توریت په آخر کښی دی چه نور د «طور سینا» څخه راغلی او په «ساعیر» کښی وبریښیده چه د بیت المقدس غر دی. او له فاران څخه جګ (اوچت) او خوور شو فاران د مکی معظمی یو غر دی. او جواب د پاس قسمونو دا دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په ډیر ښه اعتدال سره.

تفسیر : یعنی دا ګرد (تول) متبرکه مقامات چه له هغه څخه ډیر اولوالعزم پیغمبران مبعوث شوی دی ګواه دی چه مونږ انسان په یوه ښه قالب کښی اچولی دی او ښه قوتونه مو وربښلی دی او په ظاهری او باطنی ښیګنو (فائدو) مو ښائسته کړی دی او ډیر ګتور شیان مو د ده په وجود کښی راغوند کړی دی. که بنی آدم سم د خپل صحیح فطرت سره ترقی وکړی نو انسان له پرښتو څخه نه یوائی وراندی کیږی بلکه د هغوی مسجود هم ګرځیدی شی.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾

بیا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کښی) ډیر ښکته تر ښکتو نه (چه لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسیر : یا رد به کړم دغه انسان پس له ښه قامته ډیر ښکته له ښکتو نه چه هغه زوړوالی دی نو شا به ئی تیته ویښته به ئی سپین، غوږونه به ئی کانه شی او مغیر به ئی شی تول څیزونه. شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه هغه مو د پرښتو د مقام لائق وګرځاوه خو کله چه منکر شی نو له ځناورانو څخه هم ښکته ګڼل کیږی او په خورا (ډیر) لاندنی طبقه د دوزخ کښې لویږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

مګر هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو وی به دوی ته اجر ثواب بی انتهاء بلا انقطاع.

تفسیر : چه نه به کم او نه به ختم شی او نه به د چا احسان پری وی.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

پس څه شی دی چه تا باعث کوی په دروغ ګڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دی واضحه ؤ دلائلو) په ورځ د جزاء (یا) پس څوک نسبت د دروغو به کوی تاته (ای محمده) پس له دغو واضحه ؤ دلائلو.

تفسیر : یعنی ای سړیه! وروسته له دی دلائلو څخه ته ولی د جزاء له سلسلی څخه سر غړوی؟ او تری انکار کوی یا به دا خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وی چه پس له دی ښو ویناؤ او صافو بیاناتو څخه څه شی منکران دی ته اړ باسی (مجبوروی) چه د جزاء په معاملو کښې هغوی ستاسی تکذیب ته ملاوی وتړی. خیال وکړه! الله تعالیٰ سړی پیدا کړ. او هغه ته ئی ډیر ښه صورت شکل او ښه وربښلی ده او د هغه قوام ته ئی داسی یو صلاحیت او ترکیب ورکړی دی که وغواړی په ښو کارونو کښې له پرښتو څخه پرمخ ځی او هیڅ یو له مخلوقاتو ځنی د هغه برابری او سیالی نشی کولی لکه چه د انسانی کاملی نمونی پخپل وقت کښې په شام بیت المقدس، د طور په غره، معظمی مکی کښې لیدلی شوی دی چه که څوک د هغوی په قدم او پله باندی تګ وکړی نو د انسانی کمالاتو او د دواړو دارینو ډیرو لوړو (اوچتو) مقاماتو ته رسیږی لیکن انسان له خپلی بی تمیزی او بدعملی څخه د ذلت او هلاکت په کنده کښې لویږی او خپلی فطری ښیګڼی (فائدی) له لاسه وباسی. الله تعالیٰ هیڅ یو ایماندار او نیکوکاره سړی بی سببه لاندی نه غورځوی بلکه د هغه د ډیر لږ عمل ډیره زیاته صله ورته مرحمت کوی آیا د دی خبری له اوریدلو څخه وروسته به څوک وکړلی شی چه د دین فطرت د اصولو او د جزاء او د سزا داسی معقولی

قاعدی دروغ وبولی هو! په یوه دول (طریقه) د هغه تکذیب او انکار کیدی شي چه دنیا یو بی سر و پا کارخانی غوندی ومنلی شي چه په هغی باندی نه د چا حکومت وی نه پکښی کوم قانون او آئین جاری وی او نه د ښو او نه د بدو پوښتنه پکښی کیږی نو د دی خبری جواب الله اعلیٰ شانه! واعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسی فرمائی:

اَلَيۡسَ اللّٰهُ بِاَحۡكَمِ الۡحٰكِمِيۡنَ ۞٨ ع

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د تولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر تولو حکم کوونکیو باندی).

تفسیر : یعنی د دی لوئی شهنشاهی او ستری تولواکی په مخامخ کښی د دنیا گرد (تول) دولتونه او حکومتونه هیڅ دی کله چه دلته دا وړوکی وړوکی حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوی نو آیا د هغه احکم الحاکمین له درباره داسی هیله (امید) لرل کومه لویه خبره ده؟

تمت سورة التين بفضل الله تعالیٰ وکرمه ومنه

سورة العلق مكية وهی تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٦) وهی اول ما نزل من القرآن العظيم.

د «العلق» سورت مکی دی (۱۹) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٦) سورت دی او په نزول کښی هم دغه سورت ړومبنی سورت د قرآن کریم دی چه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِقۡرَاۡ بِاسۡمِ رَبِّكَ الَّذِىۡ خَلَقَ ۞١ ع

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چه پیدا کړی ئی دی (تول مخلوقات).

تفسیر : دا پنځه آیتونه له اقرأ څخه تر مالم یعلم پوری د قرآن کریم له گردو (تولو) آیتونو او

سورتونو څخه په مخکښې نازل شوی دی. حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کښې د وحده لاشریک له الله تعالیٰ په عبادت مشغول و. چه ناساپه حضرت جبریل علیه السلام له وحی سره ورننوت او ورته ئې ووی اقرأ ـ ولوله دوی وفرمایل «ما انا بقارئ: زه لوستونکی نه یم!» جبریل علیه السلام څو ځلی دوی پخپلی غیږی کښې ونیو او په زور ئې کښېښود او ورته ویل به ئې: «اقرأ» او دوی به همغه «ما انا بقارئ» ویل دریم ځلی حضرت جبریل علیه السلام دوی په دیر زور سره کښېښود او ورته ویل به ئې: «اقرأ باسم ربک: یعنی د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!» مطلب دا چه هغه پروردګار چه له ولادت څخه ئې تراوسه پوری په عجیب او غریب دول (طریقه) ستا پالنه او روزنه وفرمایله هغه څوک چه دا خبر درکوی چه له تا څخه کوم لوی کار اخیست کیږی آیا هغه به دی هم داسی یواځی او بی یار او مددګار پریږدی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی او تاسی ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږی چه د هغه په لورینه (مهربانی) ستاسی تربیه او روزنه شوی ده. یعنی هغه رب العالمین اعلیٰ شانه واعظم برهانه چه ګرد (تول) شیان ئې پیدا کړل نو دا نشی کولی چه تا لوستونکی وګرځوی. بلکه قاری دی ګرځولی شی.

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾

پیدا کړی ئې دی انسان له توتو د ټرلیو شویو وینو څخه.

تفسیر : په کلکه وینه (خون بسته) کښې نه حس دی نه شعور نه علم دی نه ادراک یواځی لا یعقل جماد دی بیا هغه الله تعالیٰ دی لا یعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه نو آیا همغه الله تعالیٰ یو عاقل کامل او یو امی قاری کولی نشی؟ بلکه کولی ئې شی! تر دی ځایه پوری د قرائت امکان ثابتول و چه الله تعالیٰ ته هیڅ مشکل نه دی چه تا د امی توبه قاری وګرځوی وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندی ئې متنبه کوی.

اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾

ولوله (ای محمده ! قرآن) حال دا چه رب ستا لوی کریم دی (پر تولو کریمانو).

تفسیر : یعنی په هغه شان سره چه ستاسی تربیت شوی دی له هغه څخه ستاسی کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی کله چه دلته په استعداد کښې څه قصور نشته او هلته په مبدأ فیاض کښې هم څه بخل نه لیده کیږی بلکه هغه د ګردو (تولو) کریمانو څخه لوی کریم دی بیا به نو د

فیض په وصول کښې څه مانع وي؟ او خامخا هم داسې ئې کوي!.

الَّذِیْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿۴﴾

هغه (رب پالونکی) چه ښوولی ئې دی (خط انسان ته) په قلم سره.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ کله لیکونکی او لوستونکی نه و نو وئې فرمایل چه «الله تعالیٰ بی له قلمه هم پوه ورکوی» ممکن دی چه دی لوری ته هم جبریل علیه السلام محض یو وسیله دی همغسې چه د قلم توسط د دی امر مستلزم نه دی چه هغه له مستفیض څخه افضل شی هم داسې دلته هم د جبریلیه حقیقت افضلیت د محمدیه له حقیقت څخه نه لازمیږی.

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ ﴿۵﴾

ښوونه ئې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چه دی پرې نه پوهیده (پخوا له ښودلو).

تفسیر : یعنی د انسان وروکی چه له مور څخه پیدا کیږی په هیڅ شی نه پوهیږی بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوی هغه قدیر رب چه له جاهل انسان څخه عالم جوړوی څهل یو امی بنده به نه یواځې کامل عارف کړی بلکه د گردو (تولو) عارفانو سردار ئې کرځوی.

کَلَّآ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَیَطْغٰٓی ﴿۶﴾ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰی ﴿۷﴾

رښتیا ده دا خبره بیشکه انسان خامخا سرکشی کوی د دی لامله (له وجې) چه وینی. گنی خپل ځان بی پروا (په مال سره).

تفسیر : یعنی د بنی آدم اصل خو هم دومره دی چه له ترلی وینی څخه جوړ دی چه په اول کښې محض جاهل وی وروسته الله تعالیٰ ورته پوه ورکوی مگر دی پخپل اصلی حقیقت باندی هیڅ نه پوهیږی د دنیا په مال او دولت باندی مغروریږی او د الله تعالیٰ له احکامو څخنی سر غړوی او داسې ئې گڼی چه زه د هیچا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾

بیشکه رب ستا ته (ای انسانه) بیرته ورتلل دی (د هر چا په آخرت کښې او هلته پکاربږی ښه اعمال نه اموال).

تفسیر : یعنی په اول کښې هم همغه الله تعالیٰ ای انسانه ته ئی پیدا کری ئی او آخر ته هم د همغه په لوری په آخرت کښې ستا ورتګ دی او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبر او لوئی او د ځان هیرولو حقیقت ښکاربږی.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾

آیا وینی ته هغه (ابوجهل) چه منع کوی بنده (محمد) کله چه لمونځ کوی.

تفسیر : یعنی دا تمرد او سر غړول وګوره چه دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کښې سر نه ښکته کوی او د عبادت توفیق ئی ور په برخه نه دی نو که بل بنده الله تعالیٰ ته سجده بږدی هغه ته هم کتی نه شي. په دی آیتونو کښې لعین ابوجهل ته اشاره ده ځکه چه هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښې لید نو خپله خوله به ئی شلوله او تخویف او تهدید به ئی کاوه او زیار (کوشش) به ئی کوو چه هغوی ته په هر ډول (طریقه) چه وی څه نه څه ضرر ورسوی.

أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾

آیا وینی ته که چیری وی (دا بنده) په لاری سمی صافی باندی. یا امر حکم کوی خلقو ته په تقویٰ سره. آیا وینی ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوی او مخ ګرځوی له ایمانه (نو جزاء به مومی سم له خپل حال او اعمال سره.)

تفسیر : یعنی که په ښه لاره تللی او ښی چاری ئی زده کولی نو ځکه ښه سری به کیده اوس چه مخ ئی اړولی دی نو ځمونږ ئی څه خراب کری دی؟ هم داسی ئی لیکلی دی په «موضح القرآن» کښې. نورو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښې نوری خبری هم لیکلی دی که څوک غواړی چه په هغه باندی وپوهیږی نو نورو تفاسیرو ته دی رجوع وکړی په تیره بیا «روح

المعانی» دی ولولی.

اَلَمۡ يَعۡلَمۡ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰى ﴿۱۴﴾

آیا نه پوهیږی دغه (منکر کافر) په دی چه بیشکه الله وینی (اعمال د ده نو جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی د هغه رټلی ملعون هغه شرارتونه او د دی ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وینی.

كَلَّا لَئِنۡ لَّمۡ يَنۡتَهِ ۙ لَنَسۡفَعًاۢ بِالنَّاصِيَةِ ﴿۱۵﴾

داسی نه ده وړ (لائق) قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله) نو خامخا به ئی سخت راکاږو په ویښتو د وچولی (تندی) سره.

تفسیر : یعنی پریږده! هغه منکر کافر په دغو گردو (تولو) خبرو باندی ښه پوهیږی خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلی ښه اوس ښه غوږ ونیاسه! که دوی له خپلو شرارتونو څنی لاس وانه خیست نو مونږ به هم هغوی لکه بودگان (څاروی) او ذلیل بندیانو غوندی د وچولی (تندی) له ویښتو او څنو څخه نیولی د دوزخ په لوری ئی راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿۱۶﴾

په داسی وچولی (تندی) سره چه دروغجن خطا کار دی (خاوند ئی).

تفسیر : یعنی د هر چا په سر باندی چه دا څنی وی نو د هغه سر به له دروغو او گناهونو څنی ډک وی گواکی د هغوی گناهونو او دروغو به د هغوی د سر په ویښتو کښی سرایت کری وی.

فَلۡيَدۡعُ نَادِيَهٗ ﴿۱۷﴾ سَنَدۡعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿۱۸﴾

پس راودی بولی اهل د مجلس خپل ژر ده چه مونږ به هم راوبولو ملائکی سختی د عذاب.

تفسیر : یو ځلی ابوجهل ولید چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم لمانځه ته رهی (روان) دی نو په مخ کښې ئې ورته ودرید او غوښت ئې چه دوی له لمانځه څخه ستون (واپس) کړی دوی په سختئ سره ورسره خبری وکړی نو هغه وویل «ته خبر نه ئې چه په مکی کښې ځما جرګه لویه ده» نو دلته داسې فرمایلی شوی «چه اوس هغه د خپلې جرګی ملګری دی وغواړه چه مونږ د هغوی د هیداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکی راغواړو ولیده شی چه څوک بریالی (کامیاب) کیږی» لکه چه څو ورځی وروسته د «بدر» په ډګر کښې ئې ولید چه د اسلام مجاهدینو به په څه ډول (طریقه) هغه راکشاؤ د «بدر» په «قلیب» او کوهی کښې ئې وغورځاوه دا و د هغه عارضی کشول خو اصلی راکشول به ئې د آخرت په میدان کښې وی چه د دوزخ پرښتی به هغه په ډیر ذلت سره راکشوی او په جهنم کښې به ئې غورځوی. وائی چه یوه ورځ ابوجهل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښې ولید وئ غوښت چه له هغوی سره څه بی ادبی وکړی دی لا ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته نه و نژدی شوی چه په ویره او بیره (تلوار) بیرته په مندو شو خلقو پری وخندل او ورته وی ویل چه «ولی وتښتیدی»؟ ده وویل «ځما او د محمد صلی الله علیه وسلم په منځ کښې د اور یو خندق راښکاره شو چه په کښې ډیر یو ویروونکی سری ؤ نو ځکه وویریدم او بیرته راغلم» رسول الله مبارک وفرمایل که «دی لږ څه وړاندی کیده نو د هغو پرښتو له لاسه به توتی توتی کیده» ګواکی له آخرت څخه په مخ کښې د «سندع الزبانیة» یوه وړوکی نمونه په دنیا کښې ورښکاره شوه.

تنبیه : زیات مفسرین د «زبانیة» تفسیر د دوزخ په پرښتو باندی کوی.

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۩ ﴿١٩﴾

نه ده داسې لکه چه وائی، مه وړه فرمان د ده او سجده لمونځ کوه او نژدی شه (الله ته په طاعت سره).

تفسیر : یعنی تاسی د هغوی پروا هیڅ ونه کړئ! او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ! چیری مو چه زړه شی په ډیره خوښی سره د الله تعالیٰ عبادت کوئ! او هر کله چه د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاک ذات قرب او لا نژدیوالی ځان ته ګټئ! په حدیث کښې دی. «بنده له ګردو (ټولو) حالتو څخه په سجده کښې زیات خپل الله تعالیٰ ته نژدی کیږی»

تمت سورة العلق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة القدر مكية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۷) تسلسلها حسب النزول (۲۵) نزلت بعد سورة «عبس»

د «القدر» سورت مكى دى (۵) آيت يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۹۷) په نزول كښى (۲۵) سورت دى وروسته د «عبس» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِىْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿۱﴾

بيشكه مونږ نازل كړى مو دى دغه (تول قرآن) په شپه د قدر كښى.

تفسير : يعنى قرآن كريم له لوح محفوظ څخه د دنيا پر آسمان د قدر په شپه كښى نازل كړ شو. او ښائى په هم دغى شپى كښى د دنيا له آسمان څخه په محمد صلى الله عليه وسلم باندى ئى هم نزول شروع شوى وى. په دى موضوع څه مضمون د (دخان) په سورت كښى ليكلى شوى دى هلته دى ولوست شى.

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿۲﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ اَلْفِ شَهْرٍ ﴿۳﴾

او څه شى پوه كړى ئې ته (اى محمده!) چه څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟) شپه د قدر خير غوره ده له زرو مياشتو څخه (هغه زر مياشتى چه پكښى نه وى دغه شپه هغه چا لره چه ئى بيامومى او په عبادت سره پكښى مشغول شى تر صباح پورى).

تفسير : يعنى په دى شپى كښى نيكى كول داسى دى لكه چه تر زرو مياشتو پورى سرى نيكى كړى وى بلكه زيات له دى څخه هم.

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ فِيْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ

نازليږى ملائكى او روح په دغه شپه كښى په اذن حكم د رب د هغوى.

تفسير : يعنى د الله تعالىٰ په حكم روح القدس حضرت جبريل عليه السلام د ډيرو پرښتو په

هجوم کښی رانازلیږی تر څو په دی عظیم الشان خیر او برکت سره د ځمکی خلق مستفیض کړی. ممکن دی له «روح» څخه برسیره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وی په هر حال په دی بختوری شپی کښی د باطنی ژوندون او روحانی خیر او برکت یو خاص نزول وی.

مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝٤ سَلٰمٌ

دپاره د هر کار (تاکلی «مقرر» شوی په دغه راتلونکی کال کښی) امان سلامتیا ده (له هر افته).

تفسیر : یعنی د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چه په دی کال کښی مقدر وی د هغو د نفاذ د تعیین دپاره پرښتی راځی لکه چه د (دخان) په سورت کښی ولیکل شو. یا له (من کل امر) څخه به د خیر امر مراد وی یعنی له آسمان څخه هر راز (قسم) د خیر امور له ځان سره اخلی او د ځمکی په لوری راښکته کیږی. والله اعلم

(سلام: امان سلامتیا ده له هر آفته یا نه ده دغه شپه مگر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیاتو نه) یعنی هغه شپه د امن، هوسائی (آرام)، ډاډدینی (تسکین)ن او د زړه خوښی شپه ده په دغی شپی کښی د الله جل جلاله خاص بندګان په یوه عجیب او غریب طمانیت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کښی مصروف او مشغولیږی او ډیر زیات خوند له هغه څخه مومی او دا د هغه خیر او برکت او نزول رحمت اثر دی چه د ډیرو پرښتو له راښکته کیدلو څخه په ظهور راځی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه «په دی شپه کښی جبریل علیه السلام او نوری پرښتی پر عابدانو او ذاکرانو صلواتونه او سلامونه لیږی» یعنی د دوی په حق کښی د رحمت او د سلامت دعاوی کوی.

هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥

دغه شپه ده تر وقته د ختلو د صبا پوری (د سلامتیا فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر : یعنی له ماښامه تر سحر پوری په توله شپه کښی هم دا سلسله جاری ده نو ځکه دا شپه له سره تر پایه (آخره) پوری مبارک او بختوره ده.

(تنبیه): له قرآن مجید څخه راڅرګندیږی (راښکاره کیږی) چه هغه شپه په رمضان شریف کښی ده. ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ﴾ او حدیث راښکاروی چه دا شپه د رمضان په وروستنی عشره کښی ده په تیره بیا د دی عشری په طاقو شپو کښی د قدر شپی لټول په کار

دی بیا د طاق په شپو کښې د اویشتم په شپې باندې زیات گمان کاؤ شی والله اعلم ولی زیاتو عالمانو داسې تصریح کړی ده چه د قدر شپه د ټل دپاره په یوه عشره او په یوه نیته کښې نشی تاکلی (مقرر ولی) امکان لرې چه په یو رمضان کښې یوه شپه او په بل رمضان کښې بله کومه شپه وی.

تمت سورة القدر بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البينة مدنية وهی ثمانی آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۸) تسلسلها حسب النزول (۱۰۰) نزلت بعد سورة الطلاق.

د «البينة» سورت مدنی دی (۸) آیت (۱) رکوع لری په تلاوت کښې (۹۸) په نزول کښې (۱۰۰) سورت دی وروسته د «الطلاق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿۱﴾

نه ؤ هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا (جدا) کیدونکی (له خپلو ملکو څخه بلکه سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) تر هغه پوری چه راغی دوی ته حجت روښانه.

تفسیر : له اهل الکتاب څخه یهود او نصاریٰ او له مشرکینو ځنی بت پرستان، اور پرستان، او نور کافران او هغه منکران مقصد دی چه د هغوی په لاس کښې کوم آسمانی کتاب نشته.
دغه گرد (ټول) نه ؤ جلا (جدا) کیدونکی یو له بل نه په باب د محمد صلی الله علیه وسلم کښې بلکه ټول متفق ؤ په حقوالی د ده باندی.

رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ﴿۲﴾

چه رسول دی له طرفه د الله لولی دغه (رسول الله پر دوی) صحیفی پاکی کړی شوی (له باطله).

تفسیر : د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وړاندی د ټولو ادیانو تابعین خراب او هر یو پخپلو غلطیو باندی مغرور ؤ او په دی وقت کښی دا پکار ؤ چه کوم حکیم، ولی، لوی عادل باچا یا کوم لوی سړی دوی وپوهوی او په سمه لاره ئی راولی او دا کار ممکن نه ؤ تر دی چه داسی یو عظیم القدر پیغمبر رانشی چه له هغه سره د پاک الله مقدس کتاب او لوی مدد وی چه د څو کلونو په منځ کښی یو ملک د اسلام په نور ډک کړی او پخپل زبردست تعلیم او لوی همت او عزیمت سره د ګردی (ټولی) دنیا مخ د وحدانیت او حقانیت په لوری وګرځوی لکه چه هغه الله تعالیٰ رسول او استاځی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چه په پاکو پانو کښی ئی لیکلی شوی دی.

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣

په هغوی کښی لیکلی شوی دی سم احکام (مضبوط کتابونه چه پکښی نشته هیڅ خطائی).

تفسیر : د قرآن کریم هر سورت ګواکی یو مستقل کتاب دی. یا دا مطلب چه هغه عمده کتابونه چه پخوا له دی نه راغلی دی، د هغوی ضروری مطالب په دی کتاب کښی شته یا به له «کتب قیمة» څخه مراد نور علوم او مضامین وی یعنی د هغو علومو مضامین پوره درست صحیح او ډیر مضبوط او معتدل دی.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝٤

او نه ؤ جلا (جدا) شوی (له خپلو ملکو څخه بلکه ټول سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چه راغی دوی ته حجت روښانه (چه محمد دی یا قرآن).

تفسیر : یعنی په دی رسول او په دی کتاب کښی هیڅ ځای د شک او شبهی نشته خو سره له هغه اهل د کتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره کوی نه د شک او شبهی له پلوه. دوی سره دوه ډلی شوی دی یو هغه چه پخپل ضد او انکار کښی ټینګ ولاړ دی او بل هغه چه د حق او انصاف له لوری ئی په اسلام باندی یقین او ایمان راوړی دی ښه خو به دا وه چه په هغه پیغمبر

آخر الزمان باندی چه دوی د هغو په انتظار کښې ؤ گرد (تول) سره ایمان راوړی ؤ او خپل گرد (تول) اختلافات او شخړی به ئې له منځه ایستلی او گرد (تول) به سره په یوه لاره کښې رهی (روان) کیدل مګر هغوی د خپلو عنادو او بدبختیو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کښې سره اخته شول کله چه اهل د کتاب داسی دی د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وی.؟

تنبیه : حضرت شاه عبد العزیز صاحب رحمة الله علیه دلته د «البینة» مصداق حضرت مسیح علیه السلام بولی یعنی کله چه حضرت مسیح علیه السلام ښکاره نښی له ځان سره راوړی یهودان د هغوی دښمنان شول او نصارىٰ هم په دنیوی اغراضو کښې اخته شوی په څو څو ډولو (طریقو) سره ئې ځانونه وویشل. مدعا دا چه د پیغمبر راتلل او د کتاب نازلیدل پرته (علاوه) د حق تعالىٰ له توفیقه کفایت نه کوی هومره د هدایت سامان چه سره راغوند شی تر څو چه د هدایت توفیق له چا سره مل نه وی نو هغه به هم داسی خسارا او نقصان گالی (مومی).

وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ

حال دا چه امر حکم نه و ورکړی شوی دوی ته په توریت او انجیل کښې مګر ورکړی شوی ؤ چه عبادت کوی دوی د الله په داسی حال کښې چه خالص کوونکی وی الله لره دین له شرکه او نفاقه په داسی حال کښې چه راګرځیدونکی وی له باطله حق ته (په لاره د ابراهیم پس څرنګه کافر کیږی په محمد باندی؟).

تفسیر : یعنی له هر راز (قسم) باطلو او دروغو څخه جلا (جدا) شوی خالص د واحد الله بندګی وکړی! او د حضرت حنیف ابراهیم علیه السلام په شان له هر چا او هری خوا څخه علاقه شکولی د همغه یوه مالک الملک بندګان شی! او د تشریع او د تکوین هیڅ یوه شعبه او څانګه او نور شیان مستقل او خپلواک (اختیارمند) ونه ګڼی

وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ۝٥

او (بل دوی مامور دی په دی چه) قائموی سم اداء کوی (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة او دا (مامور به شیان) دین دی محکم (مستقیم چه هیڅ کوږوالی په کښې نشته).

تفسیر : یعنی دا شیان په هر دین کښې غوره او منلی شوی دی چه د هغو شیانو تفصیل هم

دغه پيغمبر حضرت محمد صلى الله عليه وسلم هم راکوی. بيا نو الله تعالىٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له داسی صافی ښوونی او تعليم څخه ولی دوی ګرځی؟ او تری وحشت کوی؟.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ

بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او مشرکان وی به په اور د دوزخ کښی (په قيامت کښی) چه تل به وی دوی په هغه (جهنم) کښی.

تفسير : يعنی د پوهی او د علم دعوی کوونکی که اهل الکتاب وی يا جاهل مشرکان کله چه حقانيت او وحدت څخه مخ واړوی او انکار تری وکړی د هغو ګردو (ټولو) پای (آخر) او انجام همغه دوزخ دی چه هيڅ کله به له هغه نه خلاصيږی.

أُولَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝٦

دا (خلق دی) هم دوی ډير بد د خلقو.

تفسير : يعنی له حيواناتو (بهائمو) څخه ډير خوار ذليل او خراب دی لکه چه د (فرقان) په سورت کښی داسی يو آيت لولو ﴿ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ أُولَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په دنيا کښی) دا (خلق دی) هم دی ډير ښه د خلقو.

تفسير : يعنی هغه کسان چه په ګردو (ټولو) رسولانو او کتابو باندی يقين کوی او په ښو کارونو کښی لګيا دی نو دوی ښه د خلقو دی تر دی چه د دوی زياتره کسان له پرښتو څخه هم وړاندی کيږی.

جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدی هستوگنی دی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی همیشه (تر ابده)، راضی به وی الله له دغو (مؤمنانو ځخه په طاعت سره).

تفسیر : یعنی د جنت د باغونو او ویالو ځخه برسیره د مولیٰ رضاء هم د دوی په برخه کیږی چه د خوښی اصلی روح هم دا دی.

وَرَضُوْا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ ﴿۸﴾

او راضی به وی دوی له هغه (الله ځخه په ثواب) دا (درجه) هغه چا لره ده چه ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر : یعنی دا لوړ (اوچت) مقام هر چا ته په لاس نه ورځی. او دا یوائی د هغو بندگانو برخه ده چه د خپل پروردگار له عذابه ویریږی او هغی شیانو ته هیڅ نه ورنژدی کیږی چه په هغو کښی د الله تعالیٰ د عصیان او نافرمانی تصور کیدی شی.

تمت سورة «البينة» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الزلزال مدنية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۹) تسلسلها حسب النزول (۹۳) نزلت بعد سورة النساء.

د «الزلزال» سورت مدنی دی (۸) آیته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۹) په نزول کښی (۹۳) سورت دی وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾

کله چه وخوځوله شي ځمکه په خوځیدلو سختو خپلو سره.

تفسیر : یعني الله تعالیٰ به گرده (ټوله) ځمکه په سختو او خورا (ډیر) ویروونکیو زلزلو او ریږدیدلو سره وخوځوي چه د هغي له اغیزي او اثر څخه به هیڅ ماني او عمارت او هیڅ یو غر یا ونه او نور شیان پر ځمکه باندي روغ نه پاتي کیږي او گرد (ټول) هسک (اوچت) او ټیت به سره برابریږي تر څو د حشر میدان صاف او پاک او یو برابر وگرځي او دا گردي (ټولي) پیښي به په قیامت د دوهمي نفخي د پو کولو په وخت کښي پیښیږي.

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾

او د باندي راوباسي ځمکه درانه شیان له خپله منځه.

تفسیر : یعني په دي وقت کښي ځمکه هر هغه شي چه د دي په منځ کښي وي لکه مړی، سره او سپین زر، لاجورد پیروزه، غمي او نور گرد (ټول) د باندي غورځوي څو د دي مالونو او قیمت دارو شیانو اخیستونکي به څوک نه وي؟ گرد (ټول) خلق به گوري چه په دغه ورځ کښي به هغه گران شیان چه تل به په هغو باندي جنگونه کیدل څومره بیقدره او بیکاره لویدلي وي.

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾

او وبه وائي انسان (منکر له بعثه) چه څه شوي دي دغه (ځمکي) لره (چه د باندي راوباسي مدفون خپل).

تفسیر : یعني بني آدمان وروسته د ژوندي کیدلو او زلزلي د آثارو له لیدلو څخه یا د هغو ارواحو د زلزلي په ترڅ کښي حیران پاتي شوي په حیرت سره به وائي «پر دي ځمکي باندي څه وشو؟ چه په دومره زور سره خوځیږي؟ او هر شي له خپله گیدي څخه د باندي غورځوي؟»

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾

په دغي ورځي کښي وبه وائي بیانوي به ځمکه خبری خپلي (خلقو ته که د خیر وي که د شر). په سبب د دي چه رب ستا وحی امر حکم کړی دی دی ته (په ویلو بیانولو سره).

تفسیر : یعنی بنی آدم چه څه ښه او بد کارونه د هغی ځمکی په سر باندی کړی ؤ هغه ګرد (تول) به ښکاره وی لکه چه وائی به هغه سړی په ما باندی لمونځ کړی ؤ هغه غلا کړی وه هغه ناحق وینه توئی کړی وه او داسی نوری خبری ګواکی د ننی ورځی په اصطلاح او ژبه داسی وپوهیږئ چه هر سړی چه هومره عملونه ئی په ځمکه باندی کړی وی د هغو ګردو (تولو) ریکاردونه (تکلی) به وی او د قیامت په ورځ کښی به د پروردګار په حکم په خبرو راځی او هر شی له لری ښکاری.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا ۙ

په دغی ورځی کښی به وګرځی خلق تولی تولی (له موقف یا له قبور نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسیر : یعنی په هغی ورځی کښی به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلی د محشر په ډګر کښی به راز راز (قسم قسم) ډلی جوړی کړی حاضریږی. یوه ډله به د شرابیانو وی بله ډله به د زناکارانو وی هم داسی د ظالمانو او غلو. علیٰ هذا القیاس د نورو. یا دا مطلب چه خلق له حساب څخه خلاصیږی او د بیرته ګرځیدلو په وقت کښی څه ډلی به ئی جنتیانی او څه به دوزخیانی وی چه هره یوه به پخپل لوری رهی (روان) کیږی.

لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۞٦

دپاره د دی چه وښودله شی هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

تفسیر : یعنی د حشر په میدان کښی به د هغوی عملونه وروښوولی شی تر څو بدانو ته یو راز (قسم) رسوائی او نیکانو ته یو راز (قسم) سرفرازی حاصله شی ممکن دی چه د عملونو له وروښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو وروښوول مراد وی.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۞٧ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۞٨

پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د خیر نیکی نو وبه وینی (جزاء د هغه) او هر هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د شر بدی نو وبه وینی (سزاء د هغه).

تفسیر : یعنی هر یوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وی که بد د هغه په مخ کښی ایښوول کیږی او حق تعالیٰ به هره هغه معامله چه د هر عمل په نسبت اجرا کوی هغه به هم د هغوی له سترګو ښخه تیروی.

تمت سورة الزلزال بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة العاديات مكية وهی احدى عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۰) تسلسلها حسب النزول (١٤) نزلت بعد سورة «العصر»

د «العاديات» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۰) په نزول کښی (١٤) سورت دی وروسته د «العصر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝١ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ۝٢

قسم دی په اسونو ځغلیدونکیو چه آواز ایستونکی دی له سینو ښخه آواز پورته کول له ګیډو پس قسم دی په اسونو ایستونکیو د اور او رایستل په وهلو د سمانو تیږو (ګټو) لره.

تفسیر : یعنی په هغی تیږو (ګټو) یا تیږی (ګټی) لرونکی ځمکی باندی چه خپلی سوی (سمان او نوکان) وهی او اور پورته کوی.

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ۝٣

پس قسم دی په لوټ کوونکیو باندی په وقت د صبا کښی.

تفسير : په عربو کښې عادت و چه په صباؤن کښې به ئې په لوټولو باندې لاس پورې کاؤ تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي او سحار ناڅاپه داړه واچوی او دا به ئې خپل ځلمیتوب او میړانه (بهادری) ګڼله چه په شپې کښې په چا ور ونه لویږي.

فَأَثَرْنَ بِهِۦ نَقْعًا ۝٤

پس پورته کوی دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وقت د ځغلیدو کښې) ګرد (په شاؤ خوا د دښمن).

تفسير : یعنی په داسې قوت او ګرندیتوب او چالاکی سره ځغلیدونکی اسونه چه د ګهیځ (سحر) په وخت کښې کله چه د شپې د سړو او شبنم د رطوبت تولی دوړې او غبار ناست وی خو بیا هم د دی اسانو له سوو څخه ګرد او دوړې پورته شي.

فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ۝٥

پس ننوځی دغه (اسونه) هغه وقت په منځ د تولی (د دښمنانو د دین کښې).

تفسير : یعنی په دی وخت کښې بی له ویری او خطر د دښمن په فوج کښې ننوځی.
تنبیه : امکان لری چه د دی قسم له یادولو ځنی اسونه مراد وی لکه چه ښکاره ده. او ممکن دی چه د مجاهدینو سواره مراد وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا په سورو غازیانو باندی قسم دی. له دی نه به بل کوم یو عمل لوی او لوړ (اوچت) وی چه سری د الله تعالیٰ په لاری کښې خپل ځان جاروی (قربانوی). او جواب د دغو پاس قسمونو دا دی.

إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ۝٦

چه بیشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسير : یعنی د غازیانو سورو سر او ځان جارول (قربانول) د الله تعالیٰ په لاری کښې ورښیی چه وفادار او شکر ګزار بندګان داسې وی هغه سړی چه د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه د هغه په لاره او ځای کښې نه ښندی (قربانوی) نو وائی «هغه سړی چه د حقیقی مالک ورکړی شویو قوتونو قدر نه پیژنی او د هغه روزی خوری او د هغه د بی شمارو نعمتونو او بخششونو څخه شپه او ورځ متمتع او ګټی اخلی خو سره له هغه د هغه الله تعالیٰ امر نه منی نو هغه له بوده ؤ (څاروو)

شخه هم خوار او ذلیل، حقیر او ښکته دی. وګورئ یو ښه اس ته چه د هغه څښتن (خاوند) واښه او دانه ورکوی دا اس له دی پالنی څخه د خپل څښتن (خاوند) په وفاداری کښی خپل ځان ځاروی (قربانوی) او هر لوری ته چه سور اشاره ورته وکری په همغه لوری درومی او ځغلی او له ډیرو منډو څخه پرشیږی او له خپلو سومو او د پښو نوکانو څخه دوړی او کله کله اور هم پورته کوی او په ډیر ازدحام او بیری او تلوار په مری او سری او لوړو (اوچتو) او ژورو کښی ځان غورځوی. د مردکو په ورښت (د ګولو په باران) او د تورو، توپکو په منځ کښی ځغلی او د توپ، طیاری، تانګ او نورو وسلو ځنی دومره نه ویریږی بلکه ډیر ځلی وفا لرونکی او روزلی شوی اسان (اسونه) د خپلو سرو د ژغورنی (ساتنی) لپاره خپل ځان هم په خطر کښی اچوی نو آیا انسان له داسی اسانو (اسونو) څخه څه عقل نه زده کوی؟ او نه پوهیږی چه پخپله انسانان هم یو لوی پالونکی لری چه ښائی د هغه د حکم منلو او وفاداری کښی د خپلو ځانونو او مالونو په ښندلو (قربانولو) کښی هر وقت حاضر او تیار اوسی. په رښتیا سره چه کافر انسان خورا (ډیر) بخیل ډیر ناشکر او نالائق دی تر دی چه د یوه اس او سپی په اندازه هم خپله وفاداری نشی څرګندولی (ښکاره کولی).

وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ۝٧

او بیشکه دا (انسان) پخپلی دغی ناشکری خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (یا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښی ګوری).

تفسیر : یعنی د سرښندونکی (جان نثار) مجاهدین او د هغوی د اسونو وفاداری او شکر ګزاری د هغوی تر سترګو لاندی دی خو بیا هم دا بی حیا ردی سترګی ګوری او له خپله ځایه نه خوزی.

تنبیه : مونږ د ترجمی په رعایت دا مطلب ولیکه. که نه ډیرو مفسرینو د دی جملی مطلب داسی اخستی دی. انسان پخپلی ناشکری باندی د حال په ژبه ګواه دی. دی دی لږ شانی د خپل زړه په غږ باندی هم غوږ کیږدی او وادی وری او متوجه دی شی چه زړه ئی ورته څه وایی؟ دا وائی چه آیا سره د دومره لورینی (مهربانی) او ښېګړی (بخشش) ته ناشکر ئی. ځینی اسلاف د (انه) ضمیر د رب په لوری اړوی یعنی د ده رب د هغه ناشکری او کفران ته ګوری.

وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ۝٨

او بیشکه دا (انسان) په مینه محبت د مال کښی خامخا زیات قوی ډیر سخت دی.

تفسیر : یعنی حرص، طمع، بخل، امساک او نورو رذائلو هغه ړوند ګرځولی دی د دنیا د زرو او مال په مینه کښی دومره ډوب شوی دی چه خپل حقیقی منعم ئی هیر کړی دی او نه پوهیږی چه وروسته له دی نه به ئی څه حال کیږی.

اَفَلَا یَعۡلَمُ اِذَا بُعۡثِرَ مَا فِی الۡقُبُوۡرِ ۙ﴿۹﴾ وَ حُصِّلَ مَا فِی الصُّدُوۡرِ ۙ﴿۱۰﴾

آیا پس نه پوهیږی (دا انسان) کله چه راپورته کړل شی راووځی هغه شی چه په قبورو کښی دی (مړی) او محقق راښکاره کړی شی هغه (عقائد او ارادی) چه په سینو د دوی کښی دی.

تفسیر : یعنی هغه وخت هم راتلونکی دی چه مړی به له خپلو هدیرو (مقبرو) ځنی ژوندی ایستل کیږی او هغه خبری چه په زړونو کښی پټی دی ګردی (تولی) څرګندیږی (ښکاره کیږی) نو هلته به کتل کیږی چه له دی مال څخه څه ګټی اخیستی شی؟ او دا نالائق او کافر به څنګه ځانونه ژغوری (بچ کوی) که دا بی حیا په دی خبره باندی پوهیدی نو هیڅ کله به د مال په مینه کښی دومره نه ډوبیدل او داسی حرکتونه به ئی نه کول.

اِنَّ رَبَّهُمۡ بِهِمۡ یَوۡمَئِذٍ لَّخَبِیۡرٌ ﴿۱۱﴾

بیشکه رب د دوی په دوی باندی په دغی ورځی کښی خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی که څه هم د الله علم هر وقت د بندګانو پر پټه او ښکاره باندی محیط دی خو برله پسی د ده علم او پوه پر بندګانو ظاهریږی او هیچا ته ځای د دی خبری نه پاتی کیږی چه له هغی څخه انکار وکړی.

تمت سورة العادیات بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة القارعة مکیة وهی احدی عشرة آیة و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۱) تسلسلها حسب النزول (۳۰) نزلت بعد سورة « قریش»

د «القارعة» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۱) په نزول کښی (۳۰) سورت دی وروسته د « قریش» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلۡقَارِعَةُ ۝١ مَا الۡقَارِعَةُ ۝٢ وَمَاۤ اَدۡرٰىكَ مَا الۡقَارِعَةُ ۝٣

(هغه) ټکوونکی (د زړونو قيامت) څه ده هغه ټکوونکی (د زړونو قيامت). او څه شي پوه کړی ئی ته چه څه ده هغه ټکوونکی (د زړونو قيامت).

تفسير : له «القارعة» څخه مراد قيامت دی چه زړونه به له ويری او فزع څخه سخت ټکانونه په کښی خوری او غوږونو ته د ډيرو سختو غږونو له اوريدلو څخه رېړ (تکليف) پيښيږی مطلب دا دی چه د قيامت د حادثی د دی ويروونکی منظری او ننداری څه بيان وکړ شي يوائحی د هغو ځينو آثارو او نښو څه خبری لاندی ويلی کيږی چه له هغو څخه د هغی د شدت او د سختی اندازه لګولی شي.

يَوۡمَ يَكُوۡنُ النَّاسُ كَالۡفَرَاشِ الۡمَبۡثُوۡثِ ۝٤

(ټکوی به زړونه) په هغه ورځ کښی چه ګرځی خلق لکه واړه ملخان خواره خواره کړی شوی (يو په بل ختونکی).

تفسير : يعنی هر يو به په يوه لوری په بی‌تابی او وارخطائی سره مندی وهی او ځغلی ګواکی دا تشبيه له وړو ملخانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بی انتظامی او بی تابی له پلوه ورکړی شوی ده.

وَتَكُوۡنُ الۡجِبَالُ كَالۡعِهۡنِ الۡمَنۡفُوۡشِ ۝٥

او وبه ګرځی غرونه (له هيبته په دغی ورځی کښی) لکه وړی رنګينی شيندلی شوی (د نداف په لينده).

تفسير : يعنی لکه چه نداف او داندس پخپل ډيندت او لينده سره پنبه يا وړی (پشم) وهی او پرسوی ئی او له هغو څخه د حجم په لحاظ يو لوی شي جوړوی او بيا په يو يو کولو او لړ

ښورولو سره هغه الوځوی او یوه خوا بل خوا ئی رغړوی هم داسی به د قیامت په ورځ کښی غرونه هم الوځی او سره متفرق کیږی به او په رنګ ورکریو شویو وړیو سره به ئی ځکه تشبیه ورکړی شوی وی. چه هغه ډیر کمزوری او سپکی دی برسیره په دی د (فاطر) د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه تفسیر کښی د غرونو د رنګ اقسام هم ښوودلی شوی دی ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾ .

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾

پس هر څه هغه څوک چه درووند شی (په دغی ورځی کښی) وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو هغه به وی په ښه ژوندون چه راضی به وی (په جنت کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا عمل چه درووند وی هغه به په هغی ورځی کښی په زړه پوری خوښی او هوسائی (راحت) او آرامی کښی وی. که کوم عمل په لیدلو کښی ډیر لوی عمل ښکاری خو په منځ کښی ئی د ایمان اغیزه (اثر) ، د اسلام اثر د اخلاص روح نه وی نو هغه عمل د الله تعالیٰ په دربار کښی څه وزن او دروندوالی نه لری لکه چه د (کهف) د سورت په ۱۲ رکوع ۱۰۵ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی داسی راغلی دی ﴿ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴾ .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

او هر څه هغه څوک چه سپک شی وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو مور د ده (ځای د اوسیدلو د ده) به هاویه وی او څه شی پوه کړی ته څه ده دغه (هاویه) اور دی خورا (ډیر) تود (چه منکران پکښی پرمخی غورځولی کیږی).

تفسیر : یعنی هغه عذاب چه په دغی طبقی کښی شته د ځینو سریو په فکر کښی نشی راتلی نو بس دومره وپوهیږئ چه یو اور دی ډیر تود چه سره خوتیږی او داسی سوځوونکی دی چه د هغه په مقابل کښی بل اور ته تود نه وایه شی الله مو دی له دی اوره او له نورو ربړو (تکلیفونو) څخه پخپل فضل او مهربانی سره وساتی.

تمت سورة القارعة

سورة التكاثر مكية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۲) تسلسلها حسب النزول (۱٦) نزلت بعد سورة الكوثر.

د «التكاثر» سورت مكي دی (۸) آيات يوه ركوع لری په تلاوت كښی (۱۰۲) په نزول كښی (۱٦) سورت دی وروسته د «الكوثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

اَلۡهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١ حَتّٰى زُرۡتُمُ الۡمَقَابِرَ ۝٢

مشغول كړی يئ تاسی (له عبادته) فخر كولو (يو له بله په ډير والی د مال اولاد او قام) تر هغه پوری چه ورشئ هديرو ته (مړه شئ خښ شئ يا تر هغه پوری چه مړی هم شمارئ د ډيروالی لپاره).

تفسير : يعنی د مال او د اولاد د كثرت او د دنيا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت كښی اچوی نه د الله تعالیٰ د لورينی (مهربانئ) فكر ورته پريږدی چه راشی نه د آخرت په خيال كښی لويږی. پس شپه او ورځ په هم دی فكر كښی لګيدلی وی په هر ډول (طريقه) چه كيږی ښائی څما مال او شته را زيات شی او كور كهول می له ګردو (تولو) كورنيو او كهولو څخه ښه او لوړ (اوچت) وی. لا دا د غفلت پرده له مخه ئی نه وی لری شوی چه مرګ ورته راورسيږی كله چه په قبر كښی كيښود شی نو هلته ورښكاريږی چه په سخت غفلت او هيره كښی لويدلی و او هغه شيان چه د څه مودی له پلوه د ده په سترګو كښی ښه ښكاريده وروسته له مرګه هغه ګرد (تول) د هيڅ بلكه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

تنبيه : په ځينو روايتونو كښی چه الله تعالیٰ د هغوی په صحت باندی ښه پوهيږی راغلی دی چه يوه ورځ دوو قبيلو په خپلو منځونو كښی هری يوی په زيادت باندی فخر كاؤ كله چه د مقابلی په وقت كښی د يوی قبيلی سړی د بلی قبيلی له سړيو څخه لږ ورووتل نو ئی وويل چه څمونږ سړی په جنګ كښی مړه شوی دی ځئ چه لاړ شو هديری (مقبری) ته او قبرونه ئی وشميرو نو هلته به دا درښكاره شی چه څمونږ سړی له تاسی څخنی څومره ډير دی؟ او په مونږ كښی څومره نوميالی سړی تير شوی دی؟ وروسته له دی وينا څخه د قبرونو په شميرلو باندی ئی شروع وكړه. نو د دی غفلت او جهالت د تنبيه دپاره دا پاك سورت نازل شو په ترجمه كښی د دی دواړو مطلبونو ګنجائش شته.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

نه ده داسي وړ(لائق) ! ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلی خطائی باندی) بیا بیخی داسي نه ده وړ (لائق) ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلی خطائی) باندی.

تفسیر : یعنی وګورئ په څو څو ځلی په تاکید تاسي ته ویل کیږی چه ستاسي دا خیال صحیح نه دی چه «د مال او اولاد او نورو شتو ډیروالی په کار راتلونکی شی دی» عنقریب تاسي به ئی معلوم کرئ چه دا زائل او فانی څیزونه هیڅ کله د فخر او مباهلت لائق نه ؤ. بیا وپوهیږئ چه آخرت داسي یو شی نه دی چه له هغه څخه انکار یا غفلت وکړی شی په مخ کښی به تاسي ته دا درښکاره شی چه اصلی ژوندون عیش او هوسائی (آرام) په آخرت کښی ده او د دنیا ژوندون د هغی په مقابل کښی پرته (علاوه) له یوه خوب او خیال څخنی بل شی نه دی. دا حقیقت ځینو خلقو ته لږ قدر په دنیا کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) څو وروسته د قبر له رسیدلو څخنی او بیا په محشر کښی دا غوتی لا ډیری ښی پرانیستلی کیږی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾

نه ده داسي که تاسي پوهیدلئ (په خرابی د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم الیقین سره (نو داسي به مو نه کول).

تفسیر : ستاسي دا خیال هر ګز صحیح نه دی که تاسي په یقینی ډول (طریقه) او د صحیحو دلائلو په وسیله به دی خبری پوهیدی چه د آخرت په مقابل کښی د دنیا شیان هیڅ دی نو هیڅ کله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾

قسم دی چه خامخا وبه وینئ تاسي هرومرو (خامخا) دوزخ بیا به خامخا وووینئ تاسي هرومرو (خامخا) هغه (دوزخ) په سترګو د یقین سره.

تفسیر : یعنی د غفلت او د انکار نتیجه دوزخ دی او تاسي ضرور د هغه لیدونکی ئی ړومبی د هغه څه اثر «برزخ» کښی په نظر درشی بیا به ئی په آخرت کښی په پوره ډول (طریقه) ووینئ او عین الیقین به مو حاصلیږی.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ ﴿۸﴾

بيا به خامخا پوښتني وشي له تاسي څخه هرومرو (خامخا) په دغی ورځی کښي له (حقائقو د) نعمتونو هوسا ينو (راحت) نه (چه درکړی ؤ تاسی ته په دنيا کښي).

تفسير : يعني په هغه وقت کښي به وپوښتلی شي چه «اوس راوښيئ د دنيا د نعمتونو او د عيش او د هوسائی (آرام) حقيقت څرنگه ؤ؟ يا هلته پوښتل کيږی هغه ظاهری، باطنی، آفاقی، انفسی، جسمانی، روحانی نعمتونه چه ما تاسی ته په دنيا کښي عطاء کړی ؤ تاسی د هغه شکر او حق په څه ډول (طريقه) ادا کړی دی؟ او د خپل هغه حقيقی منعم په خوښولو کښي مو تر کوم ځای پوری سعی او زيار (محنت) ايستلی دی؟».

تمت سورة «التكاثر» بفضل الله تعالىٰ ومنه

سورة العصر مكية وهی ثلاث آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۳) تسلسلها حسب النزول (۱۳) نزلت بعد سورة الانشراح.

د «العصر» سورت مكی دی (۳) آيته يوه ركوع لری په تلاوت کښي (۱۰۳) په نزول کښي (۱۳) سورت دی وروسته د «الانشراح» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعَصْرِ ﴿۱﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِيْ خُسْرٍ ﴿۲﴾

قسم دی په عصر چه بيشکه انسان خامخا په زيان کښي دی (په صرف کولو د عمر سره په فانيه ؤ مطالبو کښي).

تفسير : عصر زمانی ته وائی يعنی قسم په زمانی باندی چه د انسان عمر هم په کښي داخل دی چه دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د گټلو دپاره يوه لويه پنگه (سرمايه) ده او پکښي عجائب او غرائب دی په اقسامو سره يا قسم دی د مازديگر په وخت باندی چه د دنيوی کارونو او وضيفو

له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لری او د لمانځه اداء ئی سخته ده ځکه چه خلق مشغول وی په دنیوی کارونو خپلو کښی او د دیانت له سببه د خورا (ډیر) لوی فضیلت وقت دی تر دی چه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «د هر چا چه د (عصر) لمونځ فوت شی لکه چه د هغه گرد (تول) کور او د ژوندون شیان لوټ شوی وی» یا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی چه په هغی کښی د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډیر ښه ځلیږی او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه. او د «والعصر د قسم جواب دغه دی چه ﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِیْ خُسْرٍ ﴾ بیشکه انسان خامخا په زیان کښی دی».

له دی څخه به زیات زیان څه وی چه د واوری خرخوونکی غوندی د هغه د تجارت راس‌المال چه د هغه عزیز عمر دی شیبه په شیبه (لحظه په لحظه) لہیږی که دی په دی ژر ورتگ کښی هیڅ یو داسی کار ونه کړی چه هغه یوائی د دی تللی عمر پنگه (سرمایه) وبللی شی یا ئی په درد وخوری بلکه یو ابدی او غیر فانی متاع او د تل دپاره د کار شی وگرځی نو زیان او خساره ئی خو زیاتیږی که تاریخ ولولی یا د خپل ژوندون پر واقعاتو باندی غور وکړی نو له لږ فکر کولو څخه به دا ورثابته شی هغه خلق چه د خپل وروستی او مستقبل وقت څخه بی پروا پاتی کیږی او یوائی په خیالی لذاتو کښی خپل وقت تیروی او د خپل عزیز عمر شیبی (لحظی) په غفلت، شرارت، لهو، لعب او نورو چتی (بیکاره) شیانو کښی خاوری ایری نه کړی هغه اوقات چه د مجد او شرف د تحصیل او د فضل او کمال د اکتساب دپاره وړ (لائق) او مناسب دی په تیره بیا هغه ښه پنگه (سرمایه) لرونکی اوقات چه د رسالت لمر خپل انتهائی عروج او پلوشی ته پکښی رسیدلی دی او دنیا ئی داسی رڼه کړی ده چه څاری (مثال) او نظیر ئی نشته که په غفلت او نسیان کښی تیر کړی شی نو وپوهیږئ چه له هغه څخه سخت زیان بل نشته هغه څوک خوش نصیبه او بختور دی چه دا فانی عمر باقی او دا بیکاره ژوندون د کار وگرځوی او د آخرت دپاره پکښی جدوجهد وکړی او دا خورا (ډیر) ښه اوقات او عمده مواقع غنیمت وگنی او تل د سعادت په کسب او د کمالاتو په تحصیل کښی کوښښ وکړی نو دا خلق هغه کسان دی چه د هغوی ذکر په ﴿ اِلَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ﴾ کښی راغلی دی.

اِلَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ ۙ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿۳﴾

مگر (خو زیانکاران نه دی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او وصیت ئی کړی وی یو له بله په حقه سره چه ایمان دی او وصیت ئی کړی وی یو له بله په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسير : یعنی انسان ته د زیان په ژغورلو (ساتلو) کښی څلورو شیانو ته ضرورت دی. اول په الله تعالیٰ او په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغه په هدایاتو او وعدو باندی اخروی وی یا دنیوی پوره یقین لرل، دوهم د دی یقین اثر او اغیزه نه ښائی چه یواځی په قلب او دماغ پوری محدوده وی بلکه ښائی چه په جوارحو کښی هم څرګنده (ښکاره) شی او د هغه چاری او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وی، دریم دی پخپلی انفرادی اصلاح او فلاح باندی قناعت ونه کړی بلکه د خپل قوم او ملک ګتی او اجتماعی مفاد هم ښائی د ده تر کتنی او نظر لاندی وی! هر کله چه دوه مسلمانان سره ووینی ښائی یو له بله سره په ورین (روڼ) تندی خبری اتری وکړی او په قول او فعل او هره معامله کښی پرته (علاوه) له دیانت او صفائی څخه بل کار نه کوی! او تل دی یو بل ته د صداقت، امانت تاکید وینا وکړی! څلورم هر یوه له ښائی چه تل بل ته دا وصیت او نصیحت کوی چه د حق په معامله او د شخصی او قومی اصلاح په لاره کښی چه هر څومره سختی او زیار (محنت) او ربړونه (تکلیفونه) ورپیش شی یا له طبعی مخالفی چاری په مخ ورته راشی دا ګردی (تولی) دی په پوره صبر او استقامت سره تحمل کړی او هیڅ کله دی پل د نیکی له لاری څخه کوږ نه پړدی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو له لاری څخه قدم کوږ نه پړدی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو جامع او لرونکی وی او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکمیل کښی هم زیار (کوشش) کوی نو د هغوی نوم د دنیا په صفحاتو کښی تل ژوندی پاتی کیږی او هغه آثار چه دوی له خپل ځان څخه دلته پړدی هغه به تل د باقیات الصالحاتو په ډول (طریقه) د هغوی نومونه ژوندی او اجرونه ئی زیاتوی. فی الحقیقت دا مبارک سورت د دیانت خلاصه ده حضرت امام شافعی رحمة الله علیه فرمایلی دی «که له پاک قرآن څخه یواځی هم دا سورت نازل شوی وی نو د پوهانو بندګانو د هدایت دپاره هم کافی و» څمونږ اسلافو او پخوانیو لویانو به کله چه یو له بل سره لیدل نو د جلا (جدا) کیدلو په وقت کښی به ئی یو بل ته دا مبارک سورت اوراوه.

تمت سورة «العصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الهمزة مكية وهی تسع آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (١٠٤) تسلسلها حسب النزول (٣٢) نزلت بعد سورة «القیامة».

د «الهمزة» سورت مکی دی (٩) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (١٠٤) په نزول کښی (٣٢) سورت دی وروسته له «القیامة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿۱﴾

افسوس هلاک يا کنده د دوزخ يا خرابی ده هر غيبت ګر عيب ګر لره.

تفسير : يعنی له خپل ځان څخه نه خبريږی او نور حقير ګڼلی طعنی ورکوی او د هغوی په واقعی يا غير واقعی عيبونو پسی لويدلی وی او لټوی ئی.

الَّذِيْ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ﴿۲﴾

هغه (غيبتګر عيبګر) چه جمع کړی ئی دی مال او وار وار ئی شميرلی او ذخيره کړی ئی دی.

تفسير : يعنی طعنی ورکول او عيب لټول د تکبر منشأ ده او د تکبر سبب مال دی چه د حرص لامله (له وجی) ئی له هری خوا ځان ته راټولوی او بخيلان د حرص لامله (له وجی) هری خوا ته لاس او پښی اچوی او د بخل له سببه خپلی ګټی شميرلی ساتی او يو پول او پيسه تری نه خرڅ کوی. زياتره بخيل مالداران داسی چه هغوی خپلی نغدی څو څو ځلی شميری او حسابونه ئی جوړوی او له دی شميرلو څخه هر ځلی بيل بيل خوند او مزه اخلی.

يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهٗۤ اَخْلَدَهٗ ﴿۳﴾

ګمان کوی چه بيشکه مال د ده به تل ژوندی لری دی.

تفسير : يعنی له دی چارو څخه دا راښکاری چه لکه دا مال هيڅ چيری نه ورځنی جلا (جدا) کيږی بلکه تل به دی له ارضی او سماوی آفتونو څخه ساتی؟.

كَلَّا لَيُنْۢبَذَنَّ فِی الْحُطَمَةِ ﴿۴﴾

نه ده داسی (بلکه مړ به شی او خلاص به ئی نه کړی دا مال له عذابه) قسم دی چه خامخا وبه غورځولی شی هرومرو (خامخا) (دا جمع کوونکی) په هغه شی کښی چه ماتوونکی سوځونکی دی د هر شی.

تفسیر : یعنی دا خیال بالکل چتی (بیکاره) دی مال خو تر هدیری پوری هم له چا سره نه ځی نو وروسته له هغه به څه تری واخیست شی ګرد (تول) مال او دولت به هم داسی پاتی وی او دا بدبخت به پورته کړی او په دوزخ کښی به ئی وغورځوی.

«حطمة» هغه سخت ماتونکی اور ته وایه کیږی چه هر شی سم د لاسه بی له لوګی او اوږدو لمبو څخه وسوځوی.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ۝٧

او څه شی پوه کړی ئې ته څه شی دی ماتوونکی سوځوونکی د هر شی. اور د الله دی بل کړی شوی هغه (اور) چه خیژی پر زړونو باندی (نو سوځوی ئی).

تفسیر : یعنی ښه وپوهیږئ چه دا اور د بندګانو نه دی بلکه د الله تعالیٰ بل کړی شوی اور دی او د هغه له کیفیته څه مه پوښتئ چه دا اور دیر پوه لرونکی دی ګرد (تول) زړونه تر خپلی کتنی لاندی نیسی دا اور هر هغه زړه چه ایمان پکښی نه وی سوځوی او د ایمان دارو زړونو سره هیڅ کار نه لری. د هغه سوځیدل چه په بدن باندی لګیږی سم د لاسه زړه ته رسیږی بلکه یو بل دول (طریقه) سوځیدل به داسی وی چه له زړه څخه شروع شوی نور بدن ته سرایت کوی او سره له دی چه زړونه، ارواح او جسمونه سره ګرد (تول) سوځیږی خو بیا به هغه مجرم نه مری او دا دوزخی به تل دا غوښتنه کوی «کاشکی مرګی راشی او ما له دی ربړو (تکلیفونو) څخه وژغوری (بچ کړی). خو د هغه دا هیله (امید) نه پوره کیږی. خدای مو دی له دی عذاب او نه نورو عذابونو څخه وساتی.

إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٞ ۝٨

بیشکه دا اور به په دوی باندی بند کړی شوی وی.

تفسیر : یعنی کافران په دوزخ کښی غورځول کیږی بیا د دوزخ ورونه پری تړل کیږی او هیڅ د وتلو لار به نه وی تل به په هغه کښی پاتی او سوځیږی په تحقیق سره دا اور د دوزخ به په دی کفارو باندی بند کړی شوی وی.

فِيْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

په ستنو راښکلیو شویو اوږدو سره.

تفسیر : یعنی د اور لمبی د اوږدو اوږدو ستنو په ډول (طریقه) پورته کیږی یا دا چه دوزخیان په اوږدو ستنو کښی سخت تړل کیږی چه د سوځیدلو په وقت کښی هیڅ ونشی خوځیدلی چه د دی خوا او هغی خوا له خوځیدلو د عذاب د څه سپکتیا توهم کیدی شی او ځینی وائی د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بندیږی چه له یوی خوا څخه بلی خوا ته راښکلی شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الفيل مكية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۵) تسلسلها حسب النزول (۱۹) نزلت بعد سورة «الكافرون».

د «الفیل» سورت مکی دی (۵) آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۵) په نزول کښی (۱۹) سورت دی وروسته د «الکافرون» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴿١﴾

آیا نه و لیدلی تا نه ئی خبر چه څرنګه کار کړی و رب ستا له خاوندانو د فیل سره.

تفسیر : یعنی د فیل (هاتی) د خاوندانو سره هغه معامله چه ستاسی پروردګار وکړه هغه به ضرور تاسی ته معلومه وی ځکه چه دا واقعه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځی پخوا شوی وه او د ډیر شهرت له سببه چه د هر لوی او کوچنی (وړوکی) په ژبه یادیده او د دی قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالىٰ دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۝٢

آيا نه ئی و گرځولی (هغه) کيد مکر د دوی (په حق د نړولو د کعبې بلکه گرځولی ئی و) په گمراهی زيانمنی بطلان کښې.

تفسير : يعنی هغو کسانو غوښتل چه د الله تعالیٰ کعبه ورانه او خپله مصنوعی کعبه ودانه کړی نو دا ونه شوه کيدی. او الله تعالیٰ د هغوی گردی (تولی) ترنی بيکاره او تول تدابير ئی بی اثره وگرځول او د کعبې شريفی د تباهی د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بيکاره شول.

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝٣ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيلٍ ۝٤

او راوئی ليږل په دوی باندی مرغان تولگی تولگی. چه ويشتل ئی هغوی په کانو سره چه له ختو په اور پخو شويو څخه جوړ شوی ؤ.

تفسير : د اصحاب فيل لنده قصه دا ده د حبشي د تولواک (باچا) له خوا په يمن کښې يو (ابرهه) نامی حاکم مقرر و هغه وليد چه د عربو گرد (تول) خلق کعبې شريفی ته ځی او هلته حجونه کوی نو وئی غوښتل چه د خلقو توجه ځان ته ورکش کړی. نو دا تدبير ئی له ځان سره وسنجاوه (جوړ کړ)چه د خپل عيسوی دين په نامه يوه لويه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړی چه د هر راز (قسم) تکلفاتو او د راحت او هوسائی (آرام) او ساعت تيری اسباب پکښې غوند کړی شوی وی او غوښت ئی چه په دی دول (طريقه) به خلق اصلی کعبه پريږدی او د دی مکلفی او مرصعی عبادتخانی په لوری به راځی او د مکی د حج بيرو بار به مات شی لکه چه د يمن په يو لوی ښار کښې ئی چه (صنعاء) نوميږی مصنوعی کعبه جوړه او ډير مال او شته ئی پری خرڅ کړی و خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول کله چه عرب په تيره قريش له دی خبری څخه خبر شول سخت خپه او په قهر شول ځينی په قهر شوی هلته اودس ماتی ته کيناستل ځينی وائی چه کوم عرب اور بل کړی و چه د هغه کوم بځرکی الوتلی په هغی مانی کښې ولگيد ابرهه له دی پيښې څخه ډير په قهر شو او غوته ئی کړه چه پر کعبې شريفی باندی سره له ډيرو فوجونو او يو نوميالی هاتی چه (محمود) نوميده يرغل (حمله) وروړی او ورانه ئی کړی هغی عربی قبيلی چه په لاره کښې ئی له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتی وکړه او اصحاب الفيل په ډير قوت او سامانی سره مکی شريفی ته ورسيدل د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم نيکه عبدالمطلب په دی وقت کښې د قريشو سردار او د کعبې شريفی لوی متولی و. کله چه دوی له دی پيښې څخه خبر شول وی ويل «خلقو! تاسی د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ! د کعبې ساتنه به

هغه وکړی چه څیښتن (مالک) ئی دی» کله چه ابرهه پخپل مخ کښی هیڅ یو مانع ونه لیده نو یقین ئی راغی چه د کعبی ورانول اوس یو آسانه کار دی ځکه چه ځما پر مخ کښی هیڅ څوک مقابله کوونکی نه دی. کله چه مکی معظمی ته نژدی د «محسر» وادی ته ورسید چه د یوی کندی نوم دی نو د لوی سیند له لوری د شنو او ژیړو مرغانو کوچنی کوچنی (وړی وړی) ډلی ورښکاره شوی چه د هغوی په مښوکو او منګلو کښی وړوکی کنکری وی چه جوړی شوی وی له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتی یا قدرتی وی لکه کوتکانی دی عجیب او غریب مرغانو تولی تولی کنکری پر لښکر ورولی د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د توپکو پر هغوی باندی اثر او اغیزه کوله. او په هر چا چه لګیده له بلی خوا به ئی وتله او عجیب ډول (طریقه) بوسی ماده به ئی پریښوده ډیر ډیر لښکر ئی هلته مړه شول هغه چه وتښتیدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او پکښی مړه شول ځینی وائی دا پیښه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځی پخوا شوی ده ځینی وائی دا پیښه په هغی ورځی کښی شوی ده چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پکښی تولد شو. ګواکی دا یوه آسمانی نښه د دوی د بختور راتګ ده او یوه غیبی اشاره ده چه الله تعالیٰ د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده ډول (طریقه) سره هم ساتنه کوی او د دی کور متولی هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتی او دښمنانو ته هسی موقع نه پریږدی چه دوی کعبی شریفی یا د کعبی شریفی رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپیښ کړی.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾

نو وئی ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پائمال کړیو شویو.

تفسیر : په شان د هغو وښو او پانو د فصل یا خوړلی شوی ګیاه چه غوائی، غوا، او نور حیوانات ئی خوری او پاتی ئی په اخور کښی وی یعنی داسی تیت او پرک (خواره واره) او منتشر بد صورت مبتدل بیکاره او تکر تکر شول لکه پاتی واښه د حیواناتو.

تمت سورة «الفيل» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة «قريش» مكية وهى اربع آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٦) تسلسلها حسب النزول (٢٩) نزلت بعد سورة «التين».

د «قريش» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (١٠٦) په نزول کښی (٢٩) سورت دی وروسته د «التين» له سورته نازل شوی دی.

بِسْــــــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ① اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ② فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ③ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ ۙ وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ④

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمی (کښی یمن ته) او (په سفر د) اوړی (کښی شام ته هر کال) نو ښائی چه بندګی وکړی دوی رب د دی کوټی (کعبی) ته هغه (رب) چه طعام خواړه ئی ورکړی دی دوی ته په لوږی کښی او امن ئی ورکړی دی دوی ته له خوف ویری څخه.

تفسیر : یعنی په مکی کښی غله او نور خواړه نه پیدا کیده نو ځکه د قریشو داسی عادت و چه په هر کال کښی به دوی دوه ځلی سفر کاؤ د ژمی په وقت کښی د یمن په لوری چه تود دی او په اوړی کښی د شام په لوری چه یخ او زرغون ملک دی. د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پیژندل او د دوی به ئی ډیر عزت او احترام او خدمت کاؤ او د هغوی ځان او مال ته به ئی لاس نه غځؤو نو ځکه دوی به له دی تګ او راتګ څخه په زړه پوری ګټی اخیستلی او بیا په امن، اطمینان او ډاډینه (سکون) سره پخپلو کورونو کښی کیناستل، خوړل او خورول به ئی. د حرم په شاؤ خوا کښی به د غلا ، داړی، لوټ او تالا شورماشور ؤ خو پخپله په حرم شریف کښی به د هغه د احترام په سبب قلاره قلاری وه او د قریشو خلقو په ډیرو هوسائیو (آرام) سره خپل ژوندون تیروه نو د هم دی انعام تذکره ، یادونه دلته شوی ده چه د دی کور په طفیل می تاسی ته طعام او ډوډی درکړه ! او امنیت، طمانیت سکون او هوسائی (آرام) مو دروبښله او د اصحاب الفیل له یرغل او تعرض څخه مو وساتلئ نو تاسی ولی د دی کور د څیښتن (خاوند) الله تعالیٰ بندګی نه کوئ؟ او د هغه استاځی (رسول) ته ولی ربړونه (تکلیفونه) پیښوئ آیا دا ډیره بی انتهاء ناشکری او احسان هیرول نه دی؟ که په نورو خبرو نه پوهیږئ نو د دی ښکاره حقیقت په منلو کښی چه پوهیدل ئی ډیر آسان دی ولی خپل ځانونه وړاندی وروسته کوئ؟

تمت سورة « قریش» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الماعون الثلاث الآيات الاول منها مكية وبقيتها مدنية وهى سبع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۷) تسلسلها حسب النزول (۱۷) نزلت بعد سورة «التكاثر»

د «الماعون» سورت درې ړومبنې آيات مكى او نور ئې مدنى دى (۷) آيتونه يوه ركوع لرى په تلاوت كښې (۱۰۷) په نزول كښې (۱۷) سورت دى وروسته د «التكاثر» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

أَرَءَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾

آيا وينى ته هغه څوک چه دروغ وائى په ورځى د جزاء باندى.

تفسير : يعنى دغه مكذب كافر داسى وائى چه له سره عدل او انصاف به نه كيږى او د الله تعالىٰ له لورى به د ښو او بدو بدل نه وركاؤ كيږى. څينو د (دين) معنى «ملت» اخيستى دى يعنى د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولى ګواكى مذهب او ملت د هغوى په نزد هيڅ يو شى نه دى.

فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾

نو (كه ئې پيژنې هم دغه) همغه (څوک) دى چه رټى شړى يتيم پلار مړى لره (په شړلو قبيحو سره).

تفسير : يعنى له يتيم او پلار مړى سره همدردى او خواخوږى چيرى؟ بلكه له هغو سره په ډيره بيرحمى، غټ زړه توب، بداخلاقى معامله كوى او حق ئې نه وركوى او اموال ئې له خپل ځان سره په ناحقه ساتى.

وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾

نو نه کوی تیزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکین باندی.

تفسیر : یعنی نه دوی پخپله د غریبانو او محتاجانو خبر اخلی او نه نورو ته ترغیب ورکوی. ښکاره دی چه د یتیمانو او محتاجانو خبر اخیستل او پر هغوی باندی رحم او زړه سوی کول د هر مذهب او ملت په تعلیم کښی شته او له هغو مکارمو اخلاقو څخه دی چه د هغو په ښه والی کړد (تول) عقلاء او پوهان اتفاق لری نو هر سړی چه له دی ابتدائی اخلاقو څخه هم عاری وی ودی پوهیږی چه هغه سړی نه دی حیوان دی او داسی سړی له دین سره مینه نه لری او له الله تعالیٰ سره ئی علائق او اړیکی (رابطه) نه وی.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاک افسوس کنده د دوزخ یا خرابی ده دپاره د لمونځ کوونکی هغه کسان چه دوی له لمانځه خپله غافله بیخبره وی (پخپلو اوقاتو او آدابو سره ئی نه اداء کوی).

تفسیر : یعنی نه پوهیږی چه لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لائق او وړ (قابل) دی؟ دا به څرنګه لمونځ وی چه کله ئی نه کوی او کله ئی کوی. وقت او بی وقته پری ودریږی، په دنیوی چارو او خبرو کښی په لوی لاس وقت تنګوی او بیا ئی چه کوی هم یو څو ټونګی وهی او دی ته هیڅ فکر نه کوی چه چاته مخامخ ولاړ یم؟ د احکم الحاکمین په دربار کښی په څه شان حاضری ورکوم؟ آیا الله تعالیٰ یواځی ناسته ولاړه سر په ځمکه لګول کړیدل وینی او (استغفر الله) څمونږ زړونه وینی آیا په دی کښی د اخلاص او خشوع رنګ شته؟ په یاد ئی ولرئ چه دا ګرد (تول) صورتونه په ﴿ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴾ کښی درجه په درجه شامل دی لکه چه ځینو اسلافو په دی سره تصریح کړی ده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾

هغه کسان چه دوی ریاکاری کوی (په عمل خپل کښی، ښوونه کوی خلقو ته).

تفسیر : یعنی یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وی ګواکی د دوی مقصد له خالق څخه سترګی اړول او د مخلوق خوښول دی.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

او منع كوى دوى مال د زكوٰة يا اسباب د معاونت امداد يو له بله.

تفسير : يعنى زكوٰة او صدقات او نور ميراث خو نه وركوى بلكه معمولى شيان لكه لوښى، رسى، تبر، يوم، لور، غلبيل، اوبه، مالگه، اور، تار، ستن، او نور هم چا نه چه ترى وئى غواړى نه ئى وركوى چه د هغو وركول په گرده (توله) دنيا كښى يو عام رواج دى. كله چه د بخل دا حال وى نو له ريائى لمانځه شخه به څه گټه (فائدة) واخلى كه يو سړى ځان ته لمونځ كوونكى وائى يا وايه شى خو له خالق تعالىٰ سره خلوص او له مخلوق سره ئى همدردى نه لرى نو د هغه د اسلام لفظ بى معنى او د هغه لمونځ له حقيقت څخه لرى دى. رياكارى او بد اخلاقى خو د هغو بدبختانو كار دى چه د الله تعالىٰ په دين او د جزاء په ورځ باندى څه اعتقاد نه لرى.

تمت سورة «الماعون» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الكوثر مكية وهى ثلاث آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۸) تسلسلها حسب النزول (۱۵) نزلت بعد سورة العاديات.

د «الكوثر» سورت مكى دى (۳) آيتونه يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۱۰۸) او په نزول كښى (۱۵) سورت دى وروسته د «العاديات» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

إِنَّا أَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾

بيشكه مونږ دركړى مو دى تاته كوثر (ډير خير يا وياله په جنت كښى).

تفسير : يعنى په تحقيق سره ما دركړى دى تا لره اى محمده كوثر چه په وزن د (فوعل) دى په معنى د كثرت يعنى دركړى مى دى تا لره خير كثير چه علم او نبوت، قرآن او شفاعت دى او چا ويلى دى چه «خير كثير» اولاد او اتباع دى او د محمدى امت علماء فضلاء دى هوا د «كوثر» معنى خير كثير دى يعنى ډيرى ښيگڼى (فائدى) او بهترى. دلته له هغه څخه څه مراد دى په «البحر المحيط» كښى د ده په نسبت (۲٦) اقوال ذكر شوى دى او په آخر كښى ئى دى

ته ترجیح ورکړی ده چه تر دی لفظ لاندی ګرد (تول) دینی او دنیوی دولتونه او حسی او معنوی نعمتونه داخل دی چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یا د هغوی په طفیل د هغه مرحومه امت ته رسیدونکی دی. له دی نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی چه په دی نامه په مسلمانانو کښې مشهور دی او د هغه په اوبو باندی به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوی ای ارحم الراحمین! دا خطاء کاره او مخ توری هم له دی څخه سیراب کړی.

تنبیه : د «حوض کوثر» ثبوت د ځینو محدثینو په نزد د تواتر تر حد پوری رسیدلی دی نو ښائی چه هر مسلمان پری باور ولری!. په احادیثو کښې د هغه عجیبې او غریبې ښیګڼې (فائدی) بیان شوی دی په ځینو روایاتو کښې د هغه شته په محشر کښې او په ډیرو کښې په جنت کښې ثابتیږی. زیاتو علماؤ د هغه تطبیق داسی کړی دی چه پخپله دا نهر به په جنت کښې وی او د هغه اوبه د حشر ډګر ته هم راوستلی کیږی او په یوه حوض کښې تولیږی چه دواړو ته به «کوثر» وایه کیږی. والله اعلم بالصواب.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿۲﴾

نو لمونځ کوه دپاره د رب خپل او قربانی کوه !.

تفسیر : یعنی د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښائی لوی وی. او ښائی چه پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کښې مشغول او لګیا وی. په بدنی او روحانی عباداتو کښې له ګردو (تولو) څخه لوی عبادت لمونځ دی او په مالی عباداتو کښې قربانی یو ممتاز حیثیت لری ځکه د قربانی اصلی حقیقت د خپل ځان جارول (قربانول) دی، د ساکښانو (جاندارو) قربانی د هغه په ځای درول د ځینو حکمتونو او مصلحتونو په بناء شوی دی لکه چه د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له قصی څخه ښکاره ده ځکه د انعام د سورت په شلمه رکوع ۱۶۲-۱۶۳ آیت کښې لمونځ او قربانی یو ځای داسی یاد شوی دی.

﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾ .

تنبیه : په ځینو روایاتو کښې د «وانحر» معنی لاس په تتر (سینه) باندی ایښودل راغلی دی مګر ابن کثیر رحمة الله علیه په دغو روایاتو باندی خبری کړی دی په پای (آخر) کښې ئی دی خبری ته ترجیح ورکړی ده چه د «نحر» معنی قربانی ده ګواکی په دی کښې پر مشرکانو باندی تعریض شوی دی چه هغوی عبادت او وینه تویول بتانو لره کوی او مسلمانان لمونځ او قربانی خاص واحد الله تعالیٰ ته کوی.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

بیشکه دښمن ستا همغه دی بی بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر : ځینو کفارو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کښی داسی ویل دا سړی ځوی نه لری نو تر څو چه ژوندی وی خلق به ئی نوم یادوی خو وروسته له مرګه به ئی څوک نوم اخلی داسی بی هلک سړی ته په محاوراتو کښی «ابتر» وایه کیده «ابتر» په اصل کښی لندی «دم بریده» بوده (ځاروی) ته وائی د هغه چا چه تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتی نشی ګواکی د هغه لکۍ هم پری شوی ده نو قرآن کریم دا راښیی هغه چاته چه الله تعالیٰ خیر کثیر عطاء فرمایلی وی تر ابد الاباد پوری د هغه نوم روڼ پاتی کیږی او هغه ته «ابتر» ویل خورا (ډیر) ډیر حماقت او ناپوهی ده په ربښتیا سره هغه څوک چه داسی مقدسی او مقبولی هستی سره بغض عناد او عداوت ولری هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نیک اثر نه پریږدی. نن چه دیارلس سوه او اتیا کاله د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تیر شوی دی بیا هم ماشاء الله د هغه حضرت له روحانی اولاد څخه ګرده (توله) دنیا ډکه ده او جسمانی اولاده ئی هم د دوی د لونو له خوا ډیر زیاته په هر ملک کښی شته. د دوی د دین صالحه آثار په عالم کښی ځلیږی. د دوی یادول په ښه نوم محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښی ښښی. دوست او دښمن تول د دوی د اصلاحی چارو ستاینه (صفت) کوی. او مونږ مسلمانان ئی د زړه له کومی حق او ربښتیا بولو. پرته (علاوه) له دنیا څخه په آخرت کښی بیا په هغه مقام محمود کښی چه دوی به هلته ودریږی او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چه دوی ته علیٰ رءوس الاشهاد په برخه کیږی هم ځمونږ د افتخار ځای دی. آیا داسی دائم‌البرکت ذات ته «ابتر» ویل العیاذ بالله ښه کار دی؟ د دی خبری په مقابل هغه ردی سترګی ته چه دا خبره ئی له خولی څخه وتلی ده ځیر شئ چه د هغه کم بخت نوم نښه نه ده پاتی او تر نن پوری ئی هیڅوک په ښه نوم هم په ژبه نه راوړی د ګردو (تولو) بی ادبانو حال به هم داسی وی چه هغوی کله نه کله ځمونږ پاک پیغمبر سره بغض او عداوت لاره یا به ئی له هغوی سره د بی ادبی کوم حرکت کاوه؟ او وروسته له دی به هم که څوک ځمونږ د مقدس رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه بی ادبی وکړی حال به ئی هم داسی «ابتر» کیږی.

تمت سورة «الکوثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الکافرون» مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۹) تسلسلها حسب النزول (۱۸) نزلت بعد سورة «الماعون».

د «الکافرون» سورت مکی دی (٦) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۹) په نزول کښی (۱۸) سورت دی وروسته د «الماعون» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ۝١

ووايه (اى محمده ! چه) اى كافرانو .

تفسير : د قريشو څو تنو غټانو وويل اى محمده ! راځه چه مونږ او تاسى روغه سره وكړو تاسى تر يوه كال پورى ځمونږ د معبودانو عبادت وكړئ ! بيا په دوهم كال كښى مونږ ستا د معبود عبادت كوو او داسى به هر يوه تولگى ته د بل تولگى له دين څخه څه برخه رسيږى. حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل «زه له الله تعالىٰ څخه له دى نه پناه غواړم چه د يوى ثانيى له مخى هم له هغه سره بل څوک يا شى شريک وگنم» بيا ئى وويل «ښه نو تاسى ځمونږ د معبودانو مذمت مه كوئ نو مونږ به هم ستا د پيغمبرى تصديق او ستا د معبود ستاينه (صفت) كوو» نو په دى باندى دا سورت نازل شو چه حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د كفارو په لويه جرگه كښى ولوست چه د هغه خلاصه د مشركينو له طور او طريقى څخه پوره بيزارى ښكاروى او د هغوى څنى د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بيزارى څرگندوى (ښكاره كوى) هو ! انبياء عليهم السلام به چه د هغوى ړومبنى كار د شرك د رگونو او ريښو ايستل دى په داسى ناپاكى رتلى روغى باندى څرنگه راضى كيږى فىالحقيقت د الله تعالىٰ په معبوديت كښى هيڅ يو مذهب لرونكى اختلاف او جگړه نه كوى بلكه پخپله مشركان هم د خپلو بتانو په نسبت داسى وائى چه مونږ د دى بتانو عبادت ځكه كوو چه دوى مو د الله تعالىٰ په دربار كښى د نژديوالى وسيله وگرځى لكه چه د «زمر» په اوله ركوع آيت ٣ ځمونږ دغه تفسير كښى راغلى دى ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ﴾ څه اختلاف چه دى پرته (علاوه) د الله تعالىٰ له عبادت څخه دى ځكه د روغى هغه صورت چه د قريشو له لورى وروړاندى شوى و د هغه ښكاره مطلب داسى و چه هغوى پوره پخپلو چارو باندى لكه پخوا تينگ ولاړ دى يعنى د الله تعالىٰ او پرته (علاوه) له الله تعالىٰ د دواړو عبادت كوى او دوى دى د خپل توحيد له مسلكه لاس واخلى نو د دى شخړى د روغى او د جگړى د پرى كرى دپاره دا سورت نازل شو.

لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ۝٢ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ۝٣

نه كوم زه (فى الحال) عبادت د هغه شى چه تاسى ئى عبادت كوئ (اى

کافرانو چه بتان دی) او نه یئ تاسی (ای کافرانو فی الحال) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم.

تفسیر : یعنی پرته (علاوه) له الله څخه د هغو معبودانو چه تاسی جوړ کړی دی زه اوس عبادت نه کوم او نه تاسی د هغه احد او صمد الله تعالیٰ عبادت بی د نورو له شرکت څخه کوئ چه زه ئی عبادت کوم او په راتلونکی زمانی کښی هم زه ستاسی د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ۝ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ۝

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کښی) د هغه شی چه عبادت ئی کوئ تاسی (ای کافرانو) او نه یئ تاسی (ای کافرانو په وروستی زمانه کښی) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم (چه الله دی).

تفسیر : یعنی وروسته له دی نه هم زه ستاسی د معبودانو عبادت کوونکی نه یم او نه تاسی ځما د دغه واحد معبود بی له شرکته عبادت کوونکی یئ مطلب ئی دا چه زه موحد یم له شرک څخه اوس او په راتلونکی زمانی کښی لری تښتم او تاسی سره له شرکته نه اوس او نه په راتلونکی زمانی کښی موحد کیدی شئ سم له دی تقریر سره په دی آیتونو کښی تکرار نه پاتی کیږی.

تنبیه : ځینی علماؤ دا تکرار پر تاکید باندی حمل کوی او ځینی په ړومبنیو دوو جملو کښی د حال او استقبال نفی او په وروستنیو دوو جملو کښی د ماضی نفی اخلی (کما صرح به الزمخشری) ځینو په ړومبنی دوو جملو کښی د حال او په وروستنیو دوو جملو کښی د استقبال اراده ښکاره کړی ده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند) لیکن ځینو محققینو په ړومبنیو دوو جملو کښی «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کښی «ما» مصدریه ګڼلی داسی وائی «ځما او ستاسی په منځ کښی نه په معبود کښی اشتراک شته او نه د عبادت په طریقه کښی. تاسی خو د بتانو عبادت کوئ چه هغوی ځما معبودان نه دی او زه د هغه الله تعالیٰ عبادت کوم چه د هغه په شان او صفت کښی هیڅوک شریک کیدی نشی او داسی واحد احد ستاسی معبود نه دی علی هذالقیاس تاسی څرنګه چه عبادت کوئ وئی کړئ! لکه چه بربند د کعبی په شاؤ خوا کښی ګدیږئ. یا د الله تعالیٰ د ذکر او د یادولو په ځای شپیلی وهئ زه داسی عبادت کوونکی نه یم او همغسی چه زه ئی عبادت کوم او په ډیره خشوع او خضوع سره ورته مخامخ کیږم تاسی د هغه توفیق نه لرئ نو ځکه ځما او ستاسی لاره بیخی جلا (جدا) ده. د دی حقیر په خیال کښی داسی راځی چه ړومبنی جمله ئی د حال او استقبال د نفی دپاره کیښوده شی یعنی زه نه اوس او نه په راتلونکی زمانه کښی ستاسی د معبودانو عبادت پرستش کولی شم لکه چه تاسی ئی

له ما څخه غواړئ او د ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمة الله علیه) په وینا داسی واخیست شی کله چه زه د الله رسول یم دا څما په شان کښی نشته او نه به می کله ممکن شی په شرعی امکان چه د شرک مرتکب شم تر دی چه په تیری زمانی کښی چه تاسی پخوا څما له بعثته بتانو، تیږو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاوٌ ما پرته (علاوه) له واحد الله تعالیٰ څخه د بل کوم شی عبادت نه دی کړی وروسته له دی چه د الله تعالیٰ له لوری د وحی، د بینات، د هدی، او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه کله ممکن دی چه زه په شرکیاتو کښی له تاسی سره مل شم. ښائی له هم دی سببه دلته په ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ ﴾ کښی اسمیه جمله او په ﴿ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ کښی د ماضی صیغه غوره شوی وی. پاتی شول د کفارو احوال نو د هغوی بیان ئی په دواړو جملو کښی یو شان وفرمایل ﴿ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴾ یعنی تاسی ای کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهائی بدبختیو په سبب د دی وړ (لائق) نه یئ چه په هیڅ وقت او هیڅ حال کښی د واحد الله تعالیٰ بی له شرکته عبادت کوونکی شئ تر دی چه د روغی د خبری په منځ کښی هم د شرک په چرت (خیال) کښی ډوب تللی یئ په یوه ځای کښی ﴿ مَا تَعْبُدُونَ ﴾ په صیغه د مضارع او په بل ځای کښی ئی ﴿ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ راوړل په صیغه د ماضی سره ښائی په دی لوری اشاره وی چه د هغوی معبودان هره ورځ بدلیږی هر هغه شی چه دوی ته عجیب معلوم شی یا کومه ښکلی تیږه (ګټه) یا ونه یا بل څیز ووینی سم د لاسه هغه د خپل معبود په ځای ودروی او هغه بل پریږدی د هر موسم او هر کار دپاره بیل بیل معبودان لری یو د سفر بل د حضر یو د دودی بل د اوبو یو د اولاد او بل د نورو وقس علیٰ هذا (حافظ شمس الدین ابن قیم رحمة الله علیه) په (بدائع‌الفوائد) کښی د دی سورت په لطائفو او نفائسو او مزایاوٌ باندی ښی ویناوی کړی دی قرآنی معارف لوستونکی ته ښائی چه خامخا د هغو کتنه وکړی!.

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴿٦﴾ ع

تاسی لره دین ستاسی دی (د شرک) او ما لره دین (د توحید اسلام) څما دی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه ضد به چه تاسی کړی دی څه فائده دررسوی تر څو چه الله تعالیٰ فیصله وکړی» اوس مونږ بالکل له تاسی څخه بیزاره یو او د هغی فیصلی په انتظار کښی یو او په هغه دین قویم باندی چه الله تعالیٰ مونږ ته مرحمت کړی دی ډیر خوښ یو تاسی چه د خپلو ځانونو دپاره د بدبختی هغه تګ خوښ کړی دی هغه دی تاسی ته مبارک وی هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور او د راه او روش نتیجه پوره وررسیږی.

تمت سورة «الکافرون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «النصر» نزلت بمنىٰ فی حجة الوداع فتعد مدنية وهی آخر ما نزل من السور آياتها ثلاث وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۰) تسلسلها حسب النزول (۱۱٤) نزلت بعد سورة التوبة

د «النصر» سورت په (منىٰ) په حجة الوداع کښې نازل شوی دی او په مدنی سورتونو کښې حسابیږی او وروستنی (۱۱٤) سورت دی په نزول کښې (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کښې وروسته د «التوبة» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ①

کله چه راشی نصرت مرسته (مدد) د الله او فتح (د مکی).

تفسير : لویه فیصله کوونکی خبره دا ده چه مکه معظمه چه د حجاز مرکز او د اسلام ډیری نښی لری فتح شی د عربو د زیاترو قبیلو سترګی هغی ته وی پخوا له دی نه به یو یو دوه دوه سری په اسلام کښې داخلیدل خو د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته ډلی ډلی داخلیدل تر دی حده پوری چه د عربو جزیره ګرده (توله) د اسلام په نور او رڼا رنه او ګردو (تولو) هستیدونکیو ته ئی د توحید کلمه ولوستله او هغه مقصد چه عبارت د نبی کریم له بعثت څخه ؤ. پوره شو.

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وینی به ته خلق چه ننوځی به دین د الله کښې فوج فوج ډلی ډلی پس تسبیح پاکی وایه سره د حمد ثناء د رب خپل.

تفسير : یعنی وپوهیږئ چه د بعثت مقصود او د دنیا د هستوګنی مطلب چه د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی پوره شو. اوس د آخرت سفر نژدی دی. نو ښائی چه له دنیا څخه ځان فارغ کړئ! او د زړه له کومی آخرت ته متوجه شئ! او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید ووایئ او په دی فتوحاتو او بریو باندی د هغه شکر ادا کړئ او همیشه اوسئ په استغفار باندی.

وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

او مغفرت ښښنه وغواړه له ده څخه (لپاره د ګناهونو د امت خپل یا لپاره د ماتیدو د نفس او قصور د عمل) بیشکه چه دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی د مستغفرانو ګنهګارانو.

تفسیر : یعني ته ای محمد صلی الله علیه وسلم! ځان ته او خپل امت ته استغفار ووایه. بیشکه چه دغه الله دی تل ښه توبه قبلوونکی.
تنبیه : د نبی کریم صلی الله علیه وسلم استغفار ځان ته پخوا له دی نه په څو ځایونو کښې تیر شو هلته دی وکوت شی! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعني په قرآن کریم کښې هر چیری د فیصلی وعدی دی او کافرانو د فیصلی تلوار کوله د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمر په آخر کښې مکه معظمه فتحه شوه ګردی (تولی) قبیلی له زړه مسلمانی شوی هغه وعدی ګردی (تولی) رښتیا شوی اوس نو د خپل امت د ګناهونو مغفرت او ښښنه وغواړئ! چه د شفاعت درجه دی لا لوړه (اوچته) شی. دا سورت د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کښې نازل شوی دی چه هغوی د دی له لوستلو څخه په دی خبره وپوهید چه ما په دنیا کښې خپل دا راسپارلی شوی کار پای (آخر) ته ورساؤ اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمت سورة «النصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «تبّت» مکیة وهی خمس آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۱) تسلسلها حسب النزول (٦) نزلت بعد سورة «الفاتحة».

د «تبّت» سورت مکی دی (٥) آیتونه (۱) رکوع لری په تلاوت کښې (۱۱۱) په نزول کښې (٦) سورت دی وروسته د «الفاتحة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبَّتْ يَدَآ أَبِىْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ﴿١﴾

مات هلاک دی شی دواړه لاسونه د ابی لهب او پخپله دی هم هلاک شه.

تفسیر: ابولهب چه نوم ئی عبد العزی بن عبد المطلب دی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقی تره و خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ډیر سخت دښمن و، کله چه ځمونږ پیغمبر په کومه مجمع او ډله کښې د حق تعالیٰ کومه خبره ویله نو دی بدبخت به دوی په تیږو (ګټو) ویشتل او ډیر ځله له دی تیږو (ګټو) ویشتلو څخه د ده مبارک وجود ژوبلیده او وینی تری بهیدی ابی لهب تل به داسی چغی وهلی «ای خلقو! د دی سړی خبرو ته غوږونه مه ږدئ! چه معاذ الله دروغجن او بی دین دی» کله به ئی ویل «محمد له مونږ سره د هغو شیانو وعده کوی چه مونږ ته به پس له مرګه رسیږی مونږ د هغو شیانو په کیدلو باندی هیڅ باور نه لرو» بیا به ئی خپلو دواړو لاسو ته داسی ویل «تبا لکما اری فیکما شیئاً مما یقول محمد صلی الله علیه وسلم» تاسی دواړه رامات شئ چه زه به تاسی کښې د محمد صلی الله علیه وسلم له دغو ویلو شویو شیانو څخه هیڅ شی نه وینم» یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غوندی باندی ودرید او ګردو (تولو) ته ئی ورغږ کړ د دوی په غږ باندی ګرد (تول) خلق سره تول شول. دوی په ډیری مؤثری طریقی سره د اسلام دعوت شروع کړ (ابولهب) هم هلته و په ځینو روایاتو کښې دی چه د خپلو دواړو لاسو په اوچت غورځولو سره ئی وویل «تبا لک سائر الیوم أَلِهٰذَا جمعتنا: مات شئ آیا نن مونږ د داسی خبری د آوریدلو دپاره دلته سره راتول شوی یو؟» په روح المعانی کښې له ځینو څخه نقل شوی دی چه (ابولهب) پخپلو لاسو کښې تیږی (ګټی) اخیستی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری ئی وویشتلی او دا ئی ویل لنده ئی دا چه د (ابولهب) دښمنی او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پوری رسیدلی و سره له دی کله چه د الله تعالیٰ له عذابه ویراوه کیده نو ویل به ئی «که چیری په رښتیا سره دا کار کیدونکی وی نو له ماسره مال او اولاد ډیر دی چه زه هغه ګرد (تول) په خپلی فدیی کښې ورکرم او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم (وساتم) د ده ښځی (ام جمیل) هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنده او ضد او عداوت درلود (لرلو) او د ابولهب د دښمنی د اور پیلوځه (خشاک) وه لکه چه دغه ښځه د دغی دښمنی په اور کښې د ضد او عناد لرګی غورځول او هغه ئی لا پسی تیزاوه په دی سورت کښې د دوی دواړو انجام راښوولی شوی دی او داسی یوه تنبیه پکښې شته نر وی که ښځه، خپل وی که پردی لوی وی که وړوکی هر هغه کله چه د حق په عداوت باندی ملا وتړی هغه بالاخر خوار او ذلیل او تباه کیږی لکه چه د پیغمبرانو ډیر نږدی خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل (ساتل) شول (ابولهب) ته وګورئ چه د خپلو لاسو په خوځولو سره ئی ځمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبری کولی او پر خپل زور او قوت باندی مغرور و او د الله تعالیٰ مقدس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته ئی لاس ورغځاوه څنګه ئی لاسونه ورمات شول او د هغه ګرد (تول) هغه کوښښونه چه د حق په پتولو کښې ئی کول ابته (خراب) شول او د هغه سرداری او لوئی د تل دپاره د ده له لاسه ووته ګردی (تولی) چارئی بیکاره شولی غرور ئی له سره ووت او له زوره ولوید او د تباهی په کنده

کښې پریوت. دا سورت مکی دی وائی چه د «بدر» له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندی یوه بده سوځوونکی او زهر لرونکی دانه وخته چه د هغې په سبب دی له کور او کهول څخه جلا (جدا) کړ شو او هیڅوک نه ورته نژدی کیدل تر دی چه همغلته مړ شو او مړی ئی تر دریو ورځو پوری هلته پروت و تر څو وېرسید او خوړین شو دلته خلقو د حبشی مزدورانو په لاس په یوه لرګی کښې وتاړه او په یوه چوغالی کښې ئی چه چیری کنستلی شوی و لکه یوه مرداره ومنده او د دغه چوغالی سره ئی په تیږو (ګټو) او شګو سره پټ کړ شو دا خو د دنیا رسوائی او خرابی ده شکاره ده چه د آخرت ربړونه (تکلیفونه) له دی څخه دیر سخت دی ﴿ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُۘ لَوْ كَانُوْا یَعْلَمُوْنَ ﴾.

مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا كَسَبَ ﴿۲﴾

دفع به نه کړی (دغه هلاکت) له دغه (ابی لهب) څخه (اصلی) مال د ده او هغه چه ده ګټلی و (یعنی اولاده ئی).

تفسیر : یعنی مال، اولاد، عزت، وجاهت او لوئی هیڅ یوه ابی لهب له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَیَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿۳﴾

ژر دی چه ننه به وځی (ابی لهب په قیامت کښې) په اور خاوند د لمبو کښې.

تفسیر : یعنی وروسته له مړ کیدلو څخه ابی لهب ته سخت لمبی لرونکی اور رسیدونکی دی. ښائی په دی مناسبت قرآن کریم د عبد العزی کنیت ابی لهب ایښی وی، په دنیا کښې هغه ته ابی لهب ځکه ویل کیده چه د هغه د مخ بارخوګان لکه اور ځلیدل مګر قرآن کریم دا راوښوول چه دی د خپل آخری انجام د اعتبار او پلوه هم د ابی لهب د ویلو وړ (لائق) دی.

وَّامْرَاَتُهٗ ؕ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿۴﴾

او (ننه به وځی) ښځه د هغه (ابی لهب) اور ته په دی حال کښې چه بار راوړونکی به وی د خسو (د دوزخ).

تفسیر : د ابی لهب ښځه ام جمیل سره له مال داری دیره بخیله او شومه وه نو ځکه دا به په

خپله ځنګل ته تله لرګی به ئې راوړه او اغزی به ئې تولول او څمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په لاره کښې به ئې د شپې له مخې اچول چه هغوی ته د تهجد د تګ او راتګ په وقت کښې ربړ (تکلیف) ورپیښ شي. فرمایلي ئې دی «دی لکه چه دلته د حق په دښمني او د الله تعالیٰ د پیغمبر په ایذاء رسولو کښې د خپل میره (خاوند) سره معاونت او مرستی (مدد) کولی په دوزخ کښې به هم هغه سره داسې مرستی (مدد) کوی» ښائی چه هلته به هم د زقوم او ضریع چه د دوزخ اغزی لرونکی ونې دی لرګی راوړی او د هغو په وسیله به د خپل میره (خاوند) د عذاب اور لا تودوی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی.

تنبیه : ځینو د «حمالة الحطب» معنی چغل ګر اخیستی دی لکه چه د عربو په محاورو کښې دا لفظ په دی معنی سره هم وایه کیږی او په پارسیٔ کښې چغل ګر ته «هیزم کش» وایه شي.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ﴿٥﴾

حال دا چه په غاړی د دی کښې رسی ده له مضبوطو رسیو (پتوکیو د خرماؤ) څخه.

تفسیر : یعنی دیره کلکه او مضبوطه چوخیدونکی رسی. له دی څخه زیاترو مفسرینو د دوزخ د اوسپنی غاړکی او سلاسل مراد اخیستی دی او دا تشبیه د ﴿ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴾ په مناسب ورکړی شوی ده ځکه چه د لرګیو د بار ترلو کښې رسی ته دیر ضرورت پیښیږی. لیکی چه د دی ښځی په غاړه کښې یوه خورا (دیر) ښه قیمتداره غاړکی وه دی به ویل «په لات او عزیٰ باندی قسم خورم چه زه دا خپله غاړکی د محمد په عداوت باندی لګوم» نو ځکه ضرور دی چه په دوزخ کښې هم د هغی غاړی له هغسی یوی غاړکی څخه تشه نه وی عجیبه خبره لا دا ده چه د دی بدبختی مرګ هم داسې واقع شو چه د لرګیو د پیتی رسی د هغی په غاړه کښې چه په یوه ګټ باندی ئې دمه کیښوده غوته شوه او غته تیره (ګته) د دی او د پیتی په منځ کښې راغله او سا ئې وختله.

تمت سورة «تبّت» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاخلاص مکیة وهی اربع آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (١١٢) تسلسلها حسب النزول (٢٢) نزلت بعد سورة «الناس»

د «الاخلاص» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (١١٢) په نزول کښې (٢٢) سورت دی وروسته د «الناس» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) شان دا دی چه الله یو دی (په ذات او صفات خپل کښې) الله بی پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په نسبت پوښتې چه دی څنګه دی؟ تاسی ورته داسی ووایئ چه الله تعالیٰ یو دی! او د هغه په ذات کښې په هیڅ ډول (طریقه) د تعدد او تکثر او دوه‌ئیزتوب ګنجایش نشته او نه ئی څوک په مقابل کښې شته او نه مشابه لری په دی سره د مجوسانو عقیده رده شوه چه وائی خدایان دوه دی یو د خیر څښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څښتن (مالک) «اهریمن» دی او هم د هندوانو عقیدی تردیدی شوی چه هغوی د دری دیرشو کروړو بتانو منونکی دی او هغوی ته د خدائی په چارو کښې برخی ورکوی.
د «الصمد» تفسیر په څو ډوله (قسمه) کړی شوی دی چه (طبرانی) هغه ګرد (تول) نقل کړی وائی «**وكل هذه صحيحة وهى صفات ربناعزوجل هوالذى يصمد اليه فى الحوائج وهو الذى قد انتهى سؤدده وهو الصمد الذى لا جوف له ولا يأكل ولا يشرب وهو الباقى بعد خلقه**» دا ګرد (تول) رښتیا دی. او څمونږ الله تعالیٰ هغه لوی ذات دی چه هغه ته هر راز (قسم) اړتیاوی (احتیاج) وروړاندی کیږی او هر ډول (طریقه) مرستی (مدد) ورڅخه غوښتلی کیږی او د ګرد (تول) سترتوب (لویی) او د تولی مشرتیا صفت په کښې شته. نه خوری او نه څښی او نه چا ته محتاج دی او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتی دی.»
ابن کثیر. د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) ګڼی یا د هغوی په پوره خپلواکی باندی عقیده لری د آریه ؤ د عقیدی تردید هم وشو څکه چه د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کښې روح او ماده لویه اغیزه (اثر) لری او دا دواړه شیان پخپل وجود کښې الله تعالیٰ ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ﴿٣﴾

نه ئی دی څیږولی (هیڅوک) او نه دی څیږولی شوی دی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی نه هیڅوک د ده اولاد دی او نه دی د چا اولاد دی له دی څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو چه په هغو کښی حضرت مسیح علیه السلام یا حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځامن بلل کیږی یا پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی وائی او هم په ﴿وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چه ځینی خلق مسیح یا نورو ته الله وائی یعنی د الله تعالیٰ دا شان دی چه څوک ئی نه وی ځیږولی او نه دی له بل چا څخه ځیږولی شوی وی او ښکاره خبره ده چه عیسیٰ علیه السلام د یوی سپین لمنی جینئ له نسه پیدا شوی دی نو هغه څنګه خدای کیدی شی؟.

وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدٌۢ ﴿٤﴾ ع

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیڅوک.

تفسیر : کله چه هیڅوک د الله تعالیٰ سیال، شریک، برابر، مل نه وی نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کیږی؟ له دی جملی څخه د هغو خلقو تردید وشو چه د الله تعالیٰ په ځینو صفتونو کښی کوم مخلوق هغه غوندی ګنی تر دی چه ځینی رډ سترګی د الوهیت له دی ستاینی (صفت) څخه پوره ستاینی (صفت) هغو مخلوقاتو ته هم ورکوی. د یهودانو په کتابونو کښی ئی لیکلی دی چه د غیږو په یوی مسابقی کښی یعقوب علیه السلام په الله تعالیٰ باندی په غیږ کښی غالب شو (العیاذ بالله) ﴿كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ **انی أسألک یا الله الواحد الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفواً احد ان تغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم»**

تمت سورة «الاخلاص» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفلق مکیة او مدنیة وهی خمس آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۳) تسلسلها حسب النزول (۲۰) نزلت بعد سورة «الفیل»

د «الفلق» سورت مکی یا مدنی دی پنځه آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۳) په نزول کښی (۲۰) سورت دی وروسته د «الفیل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د صبا څیروونکی د تیاری باندی.

تفسیر : یعنی هغه چه د شپی تیاره څیروی او له هغی څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروی.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾

له شره د هغه شی چه پیدا کړی ئی دی (له ضررناکو شیانو څخه).

تفسیر : یعنی هر هغه مخلوق چه په هغه کښی څه بدی او شر وی زه د هغه له شر او بدی څخه پناه غواړم وروسته د دی ځای په مناسبت د څو ځان ته څیزونو نومونه هم اخیستی شوی دی.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾

او له شره د تیاری شپی کله چه تکه توره شی (او هر شی پټ کړی).

تفسیر : یعنی د شپی تیاره چه په هغی کښی زیاتره شرور او بدی پیښیږی په تیره بیا کودی (سحر) او نوری پیښی دیری واقع او پیښیږی چه خوف یا د لمر لویده تری مراد دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دی کښی گردی (تولی) تیاری راغلی ظاهری، باطنی، تنگه، پریشانی او گمراهی او نور.

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکی کوونکیو چه پو کول کړی په غوټو کښی.

تفسیر : له «النفاثات فی العقد» او پوکی کوونکیو نفسونو څخه هغه ښځی یا هغه دلی یا هغه نفوس مراد دی چه د سحر او د کودو د چارو کولو په وقت کښی پر کومی ژی یا مزی یا ویښته یا نورو باندی څه ولولی او پری پو ئی کړی او غوټی پکښی واچوی هغه کودی چه لبید بن اعصم ځمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی کړی وی په هغو کښی ځینی جونی هم گدی وی والله اعلم.

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿۵﴾

او له شره د حسد کوونکی کله چه ښکاره کړی حسد خپل.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه د هغه نظر ولګیږی بیشکه» نظر او د سترګو تپ یوه واقعی او رښتیا خبره ده خو د ډیرو مفسرینو په نزد د «ومن شر حاسد اذا حسد» مطلب دا دی کله چه حاسد د خپل زړه کیفیت ضبط نه کړی شی او په عملی ډول (طریقه) سره خپل حسد ښکاره کړی نو د هغه له بدی څخه پنا غوښتل ښائی. که د یوه سړی په زړه کښی بی واکه حسد پیدا شی خو هغه خپل نفس پخپل ضبط او پخپل واک (اختیار) ساتی او له محسود سره د حسد وضعیت نه ښکاروی نو هغه له دی څخه وتلی دی. د حسد معنی دا ده چه د بل چا د ورکړی شوی نعمت زوال وغواړی البته داسی غوښتنه چه الله تعالیٰ ماته هم داسی نعمت یا زیات له هغه څخه وښښی چه هغه ته الله تعالیٰ ورکړی دی په رخی (کینه) او حسد کښی داخله نه ده او هغه ته (غبطه) وایه شی. د بخاری شریف په دی حدیث کښی چه د لاحسد الافی اثنتین الخ» له حسد څخه هم دا غبطه مراد ده.

تمت سورة «الفلق» بفضل الله تعالیٰ و منه وکرمه

سورة الناس مدنية او مكية وهي ست آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١١٤) تسلسلها حسب النزول (٢١) نزلت بعد سورة الفلق.

د «الناس» سورت مدنی یا مکی دی شپږ آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱٤) په نزول کښی (۲۱) سورت دی وروسته د «الفلق» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿۱﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿۲﴾ إِلٰهِ النَّاسِ ﴿۳﴾

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د ټولو خلقو په باچا د ټولو خلقو په معبود د ټولو خلقو.

تفسیر : اګر که د الله تعالیٰ د ربوبیت شان او د باچاهی چاری پر ټولو مخلوقاتو باندی

شاملي دی خو دا صفات همغسی چه په کامل دول (طریقه) په انسانانو کښې دی په نورو مخلوقاتو کښې داسې له لری نه څرګندیږی (ښکاره کیږی) نو ځکه ئې د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمایه. او هم په وسوسو کښې ابتلاء او اخته کیدل پرته (علاوه) له انسان څخه د بل مخلوق په شان کښې نشته.

مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۵ الْخَنَّاسِ ﴿۴﴾

له شره د وسوسې اچوونکی تښتیدونکی (شیطان له ذکره د الله).

تفسیر : شیطان سره له دې چه له سترګو څخه پټ دی خلق غولوی او له لارې څخه ئې وباسی تر څو چه انسان په غفلت کښې اوسیږی د هغه تسلط پر دوی باندی زیاتیږی او کله چه ویښ او خپل الله تعالیٰ ئې په یاد شی نو هغه هم سم د لاسه تښتی.

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿۵﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿۶﴾

هغه (شیطان) چه وسوسې اچوی په سینو زړونو د خلقو کښې (چه دغه وسوسه اچوونکی) له پیریانو او انسانانو څخه دی.

تفسیر: شیطان هم په پیریانو کښې او هم په انسانانو کښې شته لکه چه په (۱٤) رکوع ۱۱۲ آیت د «الانعام» د سورت ځمونږ دغه مقدس تفسیر کښې داسې یو آیت لولو ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ﴾
الله تعالیٰ مو دی د دې دواړو له شره وساتی. (تکمله) د دې دوو سورتونو په تفسیر کښې عالمانو او حکیمانو ډیرې زیاتی نکتی ویلی دی. د حافظ ابن قیم رحمة الله علیه ځمونږ د امام رازی رحمة الله علیه ځمونږ د بلخی ابن سبارح. د حضرت شاه عبد العزیز دهلوی محدث رحمة الله علیه اوږدو بیانونو لیکل دلته ممکن نه دی نو دلته یواځې د مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله علیه د کلام خلاصه او د وینا لندون لیکل کیږی چه د «فوائد موضح الفرقان» د حسن خاتمې دپاره یو نیک فال ثابت شی.
دا یو فطری او عام دستور دی کله چه په کوم باغ کښې نوی ترکودی (شنیلی، نبات) ځمکه وچوی او له تخم څخه د باندی ووځی نو باغوان یا بزګر د هغه تحفظ او پالنې او روزنې ته زیاته توجه کوی او د هغه د لوئیدلو په نسبت ډیر کوښښ او زیار (محنت) کوی چه هغه له ګردو (تولو) ارضی او سماوی آفاتو څخه وساتی او تر څو د خپل کمال حد ته ونه رسیږی دی ئې ډیر ربړ (تکلیف) ایستلو او پام لرنې ته اړ (مجبور) دی. اوس په دې خبرې باندې غور کول په کار

دی چه د بوټی د ژوندون فناء کوونکی یا د هغه د ثمراتو له تمتع څخه د هغه د مالک محروم ګرځوونکی کوم کوم آفتونه دی؟ چه د هغو د شر او مضمرت په لړی کولو کښی تل باغوان یا بزګر ځیر وی او زیاته توجه او هوش ولری؟ چه خپل مساعی کامیاب کړی په ادنیٰ تأمل او لږ تصور او اتکل سره څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه داسی آفتونه زیاتره په څلور دوله (قسمه) پیښیږی چه د هغو په انسداد کښی باغوانان څلورو شیانو ته ډیر اړ (مجبور) دی.

اول: د بوټی خوړونکی چینجی او خزندی شرل چه د هغو له غاښو او خولو څخه نبات او ترکودی ته زیان رسیږی. یا د هغو په جبلت او خلقت کښی د هغه بوټو خوړل داخل دی.

دوهم: د ویالی یا د سین یا د کاریز یا د کوهی اوبه، هوا او د لمر تودوخی الغرض د ژوندون او د ترقی ګرد (ټول) اسباب د شتو او د هستی پوره انتظام دی.

دریم: په هغه باندی د واوری، ږلی، خاوری او د نورو شیانو لویدل چه د هغه د غریزی حرارت د احتقان باعث شی ځکه چه دغه د دی د ترقی او د نشو او نماء مانع ګرځی.

څلورم: د باغ د خاوند کوم دښمن یا حاسد د هغه کومه څانګه یا لښته او پانی او نور ونه شکوی یا هغه له بیخه ونه کاږی او ایسته ئی ونه غورځوی.

که باغوان د دی څلورو واړو خبرو پوره مکمل انتظام او بندوبست وکړی نو له الله تعالیٰ څخه هیله (امید) کیږی چه هغه نبات او ترکودی لوئی شی او په زړه پوری ګټی تری واخیستی شی او خلق د هغو د څانګو له میوو څخه پوره فائده واخلی. هم داسی مونږ ته ښائی چه د ارض او سماء له خالق څخه چه رب الفلق او خالق الحب والنوی دی او د نړی د ټکو شنو چمنونو حقیقی مالک او مربی دی د خپل وجود د شجر او د ایمان د شجر په نسبت له دی څلورو آفتونو څخه پناه وغواړو! بیا ښائی معلوم کړ شی لکه چه په اول قسم کښی د ترکودی خوړونکیو ساکښانو (ذی روحو) ضرر پیښول یواځی د هغوی د طبیعت له مقتضیاتو څخه وهم داسی د شر اضافت د «ماخلق» په لوری هم په دی خوا مشیر دی چه دا شر د هغه د مخلوق من حیث هو مخلوق له سببه ثابت دی او د هغو په زړونو کښی پرته (علاوه) د هغو د طبیعت او فطری دوامی بل کوم سبب ته دخل نشته لکه چه په منګور، لړم، سباع، بهائم، او نورو کښی لیدل کیږی.

د لړم لشه تومبل نه دی له هنده   دا ئی غوښت دی د وجود له سره هنده
نیش عقرب نه از پی کین است   مقتضای طبیعتش این است

وروسته له دی په دوهمه درجه کښی ئی له (غاسق اذا وقب) څخه د تعوذ تعلیم ورکړی دی چه له هغه څخه د مفسرینو په نزد یا شپه ده چه ښه توره تیاره شی یا د لمر دوبیدل وی یا د سپوږمی تندر او خوف دی له دوی څخه هره یوه معنی چه واخلئ دومره خبره خو یقینی ده چه په (غاسق) کښی د (شر) پیدا کیدل د هغی پر وقوب (د یو څیز تر شا پټیدو) باندی مبنی دی او ښکاره ده چه په وقوب (پټیدل) کښی پرته (علاوه) له دی څخه بله کومه خبره نشته چه له مونږ څخه د یوه څیز علاقه منقطعه شی او هغه فوائد او ګټی چه مونږ ته د هغی له ظهور څخه

حاصلیدی هغه به اوس په لاس نه راځی کله چه داسی دی نو دا تمثیل له اسبابو او مسبباتو څخه
پرته (علاوه) پر بل کوم شی باندی نه لګیږی ځکه چه د مسبب وجود د اسبابو او معداتو پر
وجود باندی موقوف دی تر څو د اسبابو علاقه له مسبباتو سره قائمه نه وی هیڅ کله کوم مسبب
په خپل وجود کښی بریالی (کامیاب) کیدی نشی او هم دا خبره ده چه مونږ د آفتونو په دوهم
قسم کښی ولیکل چه که اوبه، هوا، د لمر تودوخی او رڼا الغرض د ژوندون او ترقی ګرد (تول)
اسباب په زړه پوری منظم نه وی نو هغه ترکودی، نبات مړاوی او وچیږی.
وروسته له دی دریم تعوذ له (نفاثات فی العقد) څخه وکړ شو لکه چه وویل شول له هغه څخه
ساحرانه چاری مراد دی هغه کسان چه د سحر د وجود منونکی دی هغوی ئی منی چه د سحر له
اثره مسحور ته داسی امور پیښیږی چه له هغو څخه د طبیعت اصلی آثار مغلوب او مړه کیږی.
نو د سحر آفت هغه آفت ته ډیر ورته دی چه تر کودی ته له واوری او ږلی او د غریزی حرارت
د بندیدو په سبب پیدا کیږی او د هغه په نشوؤ نما او وده او لوئیدو کښی نقصان پیښوی هغه
الفاظ چه د (لبید بن اعصم) په قصه کښی شته ځینی ئی دا دی «فقام علیه الصلوٰة والسلام
کأنما انشط من عقال» له دی څخه ښکاریږی چه پر دوی باندی کوم شی مستولی شوی و او د
دوی د طبیعت مقتضیات ئی پټ کړی و چه د جبریل علیه السلام په تعوذ سره د الله تعالیٰ په امر
هغه عارضه ورکه شوه.
اوس له هغو افاتو څخه چه د ځان ساتنه ضروری ده فقط یوه آخری درجه پاتی شوه چه دښمن د
حسد او عداوت په سبب د باغ کومه څانګه یا لښته ماتوی یا بوتی له بیخه راوکاږی د باندی ئی
غورځوی یا ئی پانی یا ئی میوی شکوی د شر دا مرتبه ئی له (ومن شر حاسد) سره په ډیر
وضاحت راوښووله.
په دغه تقریر او وینا کښی که کوم لږ والی شته خو هغه یواځی دا دی چه کله کله تخم ته پرته
(علاوه) له دی څلورو واړو آفتونو څخه کوم بل آفت پخوا له زرغونیدلو څخه ورپیښیږی بیا خو
ئی میړتون منځنی جوهر چه د تخم تومنه یا قلب یا د تخم «سویداء» ورته وایه شی او د
زرغونیدلو اصلی ماده وی خوری یا ئی د بلی کومی پیښی په سبب دننه برخه تکه توره واړوی یا
له منځه دوه پلی شی او د نشونما او د زرغونیدلو، لوئیدلو او د ودی قابلیت پکښی پاتی نشی
ښائی د دی لړتوب د تلافی دپاره په بل سورت کښی د (الوسواس الخناس) له شر څخه د
استعاذی تعلیم ورکړی شوی وی ولی (وسواس) د هغو فاسدو خطراتو نوم دی چه په سترګو نه
ښکاری بلکه په پټه سره د ایمان په قوت کښی کندو او رخنه اچوی چه د هغه علاج پرته (علاوه)
د عالم الخفیات والسرائر څخه بل څوک نشی کولی خو کله چه د وسوسو مقابله له ایمان سره
وشی نو د وسواس د دفعی دپاره په هم دی صفاتو باندی د تمسک ضرورت دی چه د ایمان د
مبادی او مناقشی له اصولو څخه شمیرلی کیږی او له هغو څخه ایمان ته مدد رسی. اوس له تجربو
څخه راښکاره شوه چه له ګردو (تولو) څخه اول د ایمان انقیاد او تسلیم نشو او نما د حق
تعالیٰ د بی انتهاء تربیتونو او بی غایاتو انعاماتو د لیدلو څخه حاصلیږی نو کله چه مونږ د هغه

په مطلقه ربوبیت باندی نظر واچوو نو ځمونږ ذهن دی خوا ته منتقل کیږی چه هغه ذات رب العزت مالک الملک او مطلق شهنشاه هم دی ځکه چه د تربیت مطلقه معنی د هر راز (قسم) جسمانی او روحانی ضروریاتو رسونه دی او دا کار پرته (علاوه) له هسی یو منبع الکمالات ذات څخه له بل چا څخه کیدونکی نه دی چه هغه د هر راز (قسم) ضروریاتو او شیانو مالک او د دنیا هیڅ یو شی د هغه د اقتدار له قبضه د باندی نه دی هم داسی ذات ته مونږ مالک الملک او مطلق شهنشاه ویلی شو او بیشکه د هغه لوی شان داسی کیدی شی چه (لمن الملک الیوم لله الواحد القهار) ګواکی مالکیت یا ملکیت د داسی یو قوت نوم دی چه د هغه د فعلیت مرتبه په (ربوبیت) سره موسومیږی ځکه چه د ربوبیت لنډ تعریف د منفعت اعطاء او د مضرت دفع دی او پر دغو دواړو باندی قدرت لرل دی دا د مطلق شهنشاه منصب دی که لږ له دی څخه وړاندی ته ځیر شو نو د دی علی الاطلاق باچا د معبودیت (الوهیت) سراغ او پته هم موندله کیږی ځکه چه معبود هغه ته وایه شی چه د هغه د حکم په مقابل کښی هر څوک غاړه کیږدی او د ده د امر په مقابل کښی د بل حکم هیڅ خیال او پروا ونه کړه شی نو ښکاره ده چه دا د بندګی انقیاد پرته (علاوه) د کامله محبت او مطلقه حکومت په مخامخ کښی د بل چا په مخ کښی نه کاوه او نه ئی وړ (لائق) دی د دی دواړو شیانو اصلی مستحق پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک نه دی ځکه د معبودیت او الوهیت صفت هم یوائې هغه (وحده لا شریک له) ته ثابت شو. وواییځ ﴿ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴾

لنده ئی دا هغه کوم صفت چه د ایمان مبدأ ګرځی ربوبیت دی وروسته له هغه د ملکیت صفت دی او له تولو څخه وروسته د الوهیت مرتبه ده نو هر هغه څوک چه خپل ایمان د شیطانی وسوسو د مضرت د ساتلو په نیت د حق تعالیٰ دربار ته حاضریږی چه هلته خپله چاره جوئی وکړی نو ښائی هم داسی درجه په درجه له یو مقام څخه بل مقام ته لاړ شی لکه چه پخپله پروردګار په هم دی ترتیب سره د خپلی ستاینی (صفت) په ﴿ بِرَبِّ النَّاسِ ، مَلِكِ النَّاسِ ، إِلَٰهِ النَّاسِ ﴾ سره په سورت «الناس» کښی بیان فرمایلی دی او عجیبه خبره دا ده لکه چه د مستعاذ به له خوا دلته دری صفتونه بی د عاطفی له واو څخه او بی د جاری د «ب» له اعادی څخه مذکور دی د مستعاذ منه له جانبه هم دری شیان په نظر راځی چه پرله پسی صفت په صفت بیان کړی شوی دی. په دی باندی به داسی پوهیږئ چه د «وسواس» د وصفیت په مقابل کښی واخلی ځکه چه حقیقی مستعاذ به «اله الناس» دی او «ملک» او «رب» په هغه پوری د رسیدلو عنوان تاکلی (مقرر کړی) شوی دی هم داسی د مستعاذ عنه حقیقت هم دا «وسواس» دی چه د هغه د صفت په مخ کښی «خناس» راوړی شوی دی له «خناس» څخه دا مراد دی چه شیطان د غفلت په حال د انسان په زړه کښی وسوسه اچوی او کله چه څوک ویښ شی نو د غلو په شان د هغوی پسی بیرته ځان راکاږی د داسی غلو او بدو چارو نیول او د هغوی د ربړ (تکلیف)، تعدی لاس پری کول او د رعیتونو د آرامی او د هوسائی (راحت) چاری ورغوندول د سلاطینو او د تولواکانو لویه فریضه او مهمه وظیفه ده ځکه مناسب به وی چه د دی صفت په مقابل کښی

(ملک الناس) کېښود شي او (الذی یوسوس فی صدور الناس) چه د (خناس) د فعلیت درجه ده او مونږ هغې ته د غله د نقب وهلو سره تشبیه ورکولی شو هغه د (رب الناس) په مقابله کښې دی چه په پخواني تحریر کښې د (ملک الناس) د فعلیت مرتبه ده وشمیرلی شي بیا دی وکتلی شي چه د مستعاذ منه او مستعاذ به په منځ کښې څومره نام او کامل تقابل ښکارېږی والله تعالیٰ اعلم باسرار کلامه!

اوله تنبیه : له ډیرو اصحابو لکه حضرت بی بی عائشه الصدیقه، حضرت ابن عباس، حضرت زید بن ارقم رضی الله تعالیٰ عنهم څخه روایت دی چه پر حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کودی کړی وی چه د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندی یو راز (قسم) مرض لاحق شو. په دی منځ کښې کله داسی هم پیښیده چه دوی به ځینی دنیوی چاری کولی خو بیا ئی داسی ګڼل چه هغه ئی نه دی کړی یا هغه دنیوی کار چه کړی ئی نه وی داسی ئی باله چه کړی ئی دی د دی پیښی د علاج دپاره الله تعالیٰ دا دوه سورتونه رانازل کړل چه د هغه له تأثره د الله تعالیٰ په اذن هغه مرض زائل شو واضح دی وی چه دا واقعه په صحیحینو کښې شته چه په هغه باندی تر اوسه پوری هیڅ یوه محدث جرح نه ده کړی او داسی کیفیت د رسالت له منصبه سره قطعاً منافی نه دی لکه چه دوی کله فارغ او ځینی اوقات غشی پر دوی باندی طاری کیده یا څو ځلی په لمانځه کښې سهو شوی دی. دوی فرمایلی دی **(انما انا بشر انسی کما تنسون فاذا نسیت فذکرونی:** بیشکه چه زه یو سړی یم لکه تاسی او هیروم شیان لکه چه تاسی ئی هیروئ کله چه ځما څخه کوم شی هیر شی نو هغه را په یاد کړئ!) ښائی چه ځینی ناپوهان ووائی چه «که پر هغوی باندی غشی طاری کیده نو د هغه پر وحی او نورو خبرو باندی څنګه یقین وکړی شي؟ ښائی چه په هغه هم سهو، نسیان هیره او نور شیان ګډ وی» اګر که د هغې سهوی او نسیان څخه دا نه لازمیږی چه د الله تعالیٰ د وحی او د تبلیغ په فرائضو کښې شکوک او شبهات پیدا شي او له دومره یوی خبری څخه چه کله کله به دوی د یوه کړی کار په نسبت فرمایل چه نه ئی دی کړی یا یو ناشوی کار به ئی داسی ګانه چه کړی ئی دی څرنګه به دا لازمیږی چه د دوی په ځینو تعلیماتو او د بعثت د فرائضو په قوت او اعتبار کښې څه شک او شبهه پیدا شي.

په یاد ئی ولرئ چه سهو، نسیان، مرض غشي او نور انسانی عوارض د بشریت له خواصو څخه دی کله چه انبیاء علیهم السلام بشر دی نو د داسی خواصو موندل د هغو په وجود کښې د هغوی له مرتبې څخه هیڅ شی نه لږوی هو! دا ضروری ده کله چه د یوه سړی په نسبت په قاطعه ؤ براهینو او نیره ؤ دلائلو ثابت شي چه هغه په رښتیا سره د الله تعالیٰ یقینی استاځی وی نو د دی خبری منل هم په کار دی چه د الله تعالیٰ د هغه د عصمت تکفل کړی دی او همغه ئی د خپلی وحی د وریادولو او پوهولو او وررسولو ذمه وار ګرځولی دی نو څرنګه ممکن کیدی شي چه د ده د دعوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کښې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوی. نفس وی که شیطان ناروغی وی که جادو لنده ئی دا چه هیڅ یو شي د نبوت او پیغمبری په چارو او

د بعثت په لوړو (اوچتو) مقاصدو پورې اړه (تعلق) لرې د سحر او جادو لړ څه اثر لویدلی وی او نه کودی او نه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کښې څه خلل او ډیل اچولی شي.

دوهمه تنبیه : د معوذتینو په قرآنیت باندې د ګردو (تولو) اصحابو اجماع ده او د هغوی له زمانې څخه تر اوسه پورې په تواتر سره ثابته شوې ده. یوازې د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه نقل کاوه شي چه دوی به دا دوه سورتونه په خپل مصحف کښې نه لیکل. خو دا خبره دې ښکاره وی چه ابن مسعود رضی الله عنه هم د دې دوو سورتونو په قرآنیت کښې هیڅ شک او شبهه نه لرله او دا ئې منل چه دا د پاک الله کلام دی او یقیناً له آسمانه رانازل شوی دی خو د دې د نزول اصلی مقصد رقیه او علاج دی دا نه دی رامعلوم چه د تلاوت دپاره نازل شوی دی؟ که نه؟ نو ځکه د دې دوو سورتونو لیکل په هغه مصحف کښې چه د تلاوت دپاره وی له احتیاطه چپ (خلاف) دی «**انه کان لا یعد المعوذتین من القرآن وکان لا یکتبهما فی مصحفه ویقول انهما منزلتان من السماء وهما من کلام رب العٰلمین ولکن النبی علیه الصلوٰة والسلام کان یرقی و یعوذ بهما فاشتبه علیه انهما من القرآن أولیستامنه فلم یکتبهما فی المصحف**» (د روح البیان د څلورم جلد ۷۲۳ مخ وګوری!) قاضی ابوبکر باقلانی لیکی «**لم ینکر ابن مسعود رضی الله عنه کونهما من القرآن وانما انکر اثباتهما فی المصحف فانه کان یری ان لا یکتب فی المصحف شیئا الا ان کان النبی صلی الله علیه وسلم اذن فی کتابته فیه وکان لم یبلغه الإذن**» (د فتح الباری د اتم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) حافظ یوه بل عالم د الفاظو داسی نقل کړی دی «**لم یکن اختلاف ابن مسعود رضی الله عنه مع غیره فی قرآنیتهما وانما کان فی صفة من صفاتهما**» د (فتح الباری د پنځم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) په هر حال د ابن مسعود رضی الله عنه دا رأی شخصی او انفرادی وه او لکه چه (بزار) تصریح کړی ده هیڅ یو له اصحابو څخه له ده سره متفق نه ؤ او ډیر امکان لری چه وروسته له دی څخه چه هغوی ته په تواتر سره دا ورښکاره شوی وی چه معوذتین هم له متلوء قرآن څخه دی نو هغوی به هم په هغه خپل ړومبنی فکر باندې پاتې نه وی برسیره په دې د دوی انفرادی رأی هم له خبر واحد څخه معلومیږی چه د قرآن د تواتر په مقابل کښې د اوریدلو وړ (لائق) نه دی. په شرح مواقف کښې لیکلی شوی دی «**ان اختلاف الصحابة فی بعض سور القرآن مروی الآحاد المفیدة للظن و مجموع القرآن منقول بالتواتر المفید للیقین. الذی یضمحل الظن فی مقابلته فتلک الآحاد مما لا یلتفت الیه ثم ان سلمنا اختلافهم فیما ذکر قلنا انهم لم یختلفوا فی نزوله علی النبی صلی الله علیه وسلم ولا فی بلوغه فی البلاغة حد الإعجاز بل فی مجرد کونه من القرآن وذلک لا یضر فیما نحن بصدده الخ**» حافظ ابن حجر رحمة الله علیه وائی «**واجب باحتمال انه کان متواتراً فی عصر ابن مسعود لکن لم یتواتر عند ابن مسعود فانحلت العقدة بعون الله تعالی الخ**» او صاحب المعانی لیکی «ولعل ابن مسعود رضی الله عنه رجع عن ذلک الخ.».

يا الله العٰلمين! ستا شكر په كومه ژبه اداء كړو چه تا مونږ ته داسي خالص توفيق او تيسير راوبښه چه نن مو دا مهتم بالشان خدمت پاى (آخر) ته ورساوه! مونږ د خپل دغه خلوصيت او عقيدت ؟ ثمره چه يوائحى ستا په فضل او اعانت سره پاى (آخر) ته رسيدلى دى ستا د قدسيت لوى دربار ته په ډير عجز او نياز دروړاندى كوو اميد او هيله (طمعه) لرو چه پخپل فضل او كرم قبول ئى كړى! الٰهى مونږ معترف يو چه د دى لوى خدمت په پاى (اخر) ته رسولو كښى مو حق د اخلاص او د خدمت نه دى اداء كړى خو كله چه ستا رحمت او رأفت سيآت په حسناتو سره بدلولى شى تاته د يوه حسنه صورت بدلول په حسنه حقيقت سره كومه لويه خبره نه ده! ستا مهربانى او لورينى (بخشش) ته هم داسى هيله (اميد) ده چه ته د خپلى نكتى پالنى له پلوه دا ځمونږ عمل تل مقبول او ژوندى ولرى! او د ده د ښو ثمراتو څخه مونږ په دواړو دارينو كښى متمتع وگرځوى!

يا الله العٰلمين! ته د خپل پاک قرآن له بركته مونږ او ځمونږ والدين او ځمونږ استاذان او ځمونږ شيوخ او ځمونږ اقارب او احباب او هغه كسان چه په دى ښه كار كښى محرک، داعى، ممد، معاون شوى دى يا هغه پوهان چه دى عظيم الشان كار كښى ئى رفاقت او اعانت راسره كړى دى. گرد (ټول) وبښى! او د دنيا او آخرت له بلاؤ څخه ئى مأمون او مصئون ولرى! او حضرت شيخ الهند محمود الحسن ديوبندى رحمة الله عليه او حضرت عمدة المفسرين شبير احمد عثمانى مدظله سره مو په جنت الفردوس كښى يو ځاى كړى!.

تمت الترجمة والتفسير فلله الحمد اولا و آخراً و ظاهراً و باطنا، ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطأنا ربنا تقبل منا انک انت السميع العليم اللّٰهم آنس وحشتى فى قبرى اللّٰهم ارحمنى بالقرآن العظيم واجعله لى اماماً و نورا وهدى ورحمة اللّٰهم ذكرنى منه ما نسيت وعلمنى منه ما جهلت وارزقنى تلاوته آناء الليل واطراف النهار واجعله لى حجة يا رب العٰلمين!

د قرآن پيل (شروع) په باء، ختم ئى په سين شو ولى؟ ځكه رهبر مو په دارينو كښى قرآن دى بس!.

د قرآن کریم د وقوفو رموز (نښې)

ـ د هرې ژبې ویونکي چه کله خبري کوي نو چیرته دریږي او چیرته نه دریږي، کله ډیرا وکله لږ ایساریږي او په دې ودریدو او نه دریدو کښې د خبرې پوره بیان او مفهوم کښې ډیر لوی دخل دی .

د قرآن کریم معجز کلام او عبارت هم دوینا په ډول واقع دی . له دغه وجې نه أهل علمو د دریدو او نه درید و نښې (علائم) مقرر کړي دي چه هغي ته د قرآن مجید د وقوفو رموز وائي .

ضروري خبره ده چه د دې عظیم کتاب لوستونکي د دې رموزو پوره خیال وساتي او هغه رموز دا دي .

○ ـ چیرته چه خبره پوره شي هلته کښې وړه غوندې دائره وي ، دا په حقیقت کښې غونډه (ت) ده چه د (ة) په هیئت کښې لیکلې شي او دا د وقف تام علامه ده په دې باندې درېدل پکار دي ، اوس ة خو نه شي لیکلې مګر وړه غوندې حلقه اچولې شي دې ته آیت وائي .

م ـ دا د وقف لازم علامه ده په دې باندې هرو مرو (خامخا) دریدل پکار دي او که چیرې څوک ونه دریدو احتمال

لری چه دخبری مطلب به بل څه شی ددی په پښتو ژبه کښې داسی مثال پوهیدل پکارده چه چاته و ویلی شی ،
(پاسه - مه کینه) چه پکښې د پاسید و امر او له کینا ستو نهی ده نو په - پاسه - باندی دریدل لازم دی او که چیری متکلم ونه دریدنو مخاطب به داسی وګڼی چه (پاسه مه - کینه) چه په هغه کښې به د ودریدو نه نهی او دکینا ستود امر احتمال کیګی او یقیناً دا به د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - دا د وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا علامه هلته وی چه کوم ځای مطلب نه پوره کیګی او ویونکی مزیده هم څه ویناکول غواړی.

ج - دا د جائز وقف علامه ده دلته کښې دریدل غوره او نه دریدل جائز دی.

ز - دا د مجوّز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی.

ص - دا د مرخّص وقف علامه ده دلته پیوست (یوځای) لوستل پکاردی لیکن که چیری څوک ستړی شی او ودریګی نو هغه ته اجازه شته ،
معلومه شوه چه په (ص) پیوست لوستل د (ز) په نسبت ترجیح لری

صلے - دا د اَلْوَصْلُ اَوْلیٰ (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته پیوست لوستل غوره دی.

ق ـ داد قِيْلَ عليه اَلْوَقف خلاصه ده دلته دريدل پکارنه دی.

صل ـ داد قَدْ يُوْصَلُ علامه ده دلته کله ودريدی شی اوکله نه لیکن دريدل غوره دی .

قف ـ داد قِفْ لفظِ دی چه معنی ئ ده ودريږه اودا علامه هلته استعماليږی چه دلوستونکی دپيوستی وينا احتمال وی.

س يا سکته ـ داد سکتے علامه ده دلته لږ وخت دريدل پکاردی خوچه تنفّس باقی وی (يعنی ساماته نه شی) .

وقفه ـ داد اوږدی سکتے علامه ده دلته دسکتے په نسبت ډير دريدل پکاردی ليکن چه تنفّس جاری وی (يعنی ساماته نه شی) په سکته او وقفه کښی دا فرق دی چه سکته کښی لږ وخت اوپه وقفه کښی ډير وخت ودريدی شی .

لا ـ دلا معنی چه نيشته داعلامه کله خود آيت پورته وی او کله دعبارت دننه که دعبارت دننه وی نودريدل بالکل نه دی پکار اوکه دآيت پورته وی نوبيا اختلاف دی .

دځينو په نزد دريدل او دبعضو په نزد نه دريدل روادی خوکه څوک ودريد ياونه دريد په دی سره مطلب کښی څه خلل نه واقع کيږی وقف هلته نه دی پکار چه د عبارت دننه ليکلی وی .

ك ـ داد كَذٰلِكَ علامه ده يعنی چه کوم رمز (نښه) دی ك نه

وړاندې ليکلې شوې ده دلته کښې دې همغه وګڼلې شي.

۵ ـ داددې علامه ده چه په دې ځای دغیر کوفیینو په نزد آیت ده که چاوقف وکړنو داعادې (دوباره ویلو) ضرورت نیشته.

ځ ـ داد دریو ټکو (نقطو) وقف نژدې راځې دې ته معانقه ویلې شي کله خوددې اختصار په مع سره لیکلی شي. ددې مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوي او حکم ئې داده چه په دې دواړو وکښې په یو باندې دریدل پکاردې په بل نه او په وقف کښې درموز و (نښو) قوت اوضعف ملحوظ ساتل پکاردې.

د دویم جلد فهرس

له(١٦) تر (٣٠) پارې

دسورة الکهف (٧٥)آیت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

د دویم جلد فهرس

له (١٦) تر (٣٠) پارے

دسورة الكهف (٧٥) آيت له ابتداء تر پاى (آخر) سورة الناس

بِحَمْدِ اللهِ تَعَالىٰ وَتَوفِيقِهِ

انْتَهَى الْمُجَلَّدُ الثَّانِي - الأَخِير -

مِنَ الجُزْءِ (١٦) إِلىٰ (٣٠)

مِنْ بِدَايَةِ الآيَةِ (٧٥) مِنْ سُورَةِ الكَهْفِ إِلَىٰ آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

دخدای تعالیٰ په مرسته (مدد) اوتوفیق دویم جلد (آخری)
پای (آخر) ته ورسید له (١٦) تر (٣٠) پارے
دسورة الكهف (٧٥) آیت له ابتداء ترپای (آخر)
سورة الناس

بعون الله وتوفيقه
تم طبع هذا المصحف الشريف
وترجمة معانيه وتفسيره في مجمع
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة
المصحف الشريف بالمدينة المنورة بإشراف
وزارة الحج والأوقاف في المملكة العربية
السعودية عام ١٤١٤هـ

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

دلوی الله په مرسته
اوتوفیق سره د قرآن کریم ددی
ترجمی او تفسیر چاپ د حرمینو
شریفینو د خادم پادشاه فهد د قرآن
کریم په چاپ خانه کښی د سعودی
عرب د حج او اوقافو د وزارت
داشراف او مشرئ تر لاندی
چاپ ته اورسید
کال ١٤١٤ م

(٢٢٥/٤٠٠٠) (٤) (٠١)

د

قرآن کریم

ترجمه او تفسیر
په پښتو ژبه کښې

دویم جلد

له (۱۶) تر (۳۰)

پارې پورې